THE VĀLMĪKI-RĀMĀYAṆA

Critical Edition

Vol. VI

THE VĀLMĪKI-RĀMĀYAṆA

CRITICALLY EDITED FOR THE FIRST TIME

Published under the Authority of the Maharaja Sayajirao University of Baroda

ORIENTAL INSTITUTE

Baroda (India)

1971

THE YUDDHAKĀṆḌA

THE SIXTH BOOK OF THE VĀLMĪKI-RĀMĀYAṆA

The National Epic of India

Critically edited

by

Dr. P. L. VAIDYA, M.A. (Cal), D.LITT. (PARIS),

Retired Professor of Sanskrit and Allied Languages,
Nowrosjee Wadia College, Poona.
Sometime Mayurbhanj Professor and Head of the Department of Sanskrit and Pali,
Banaras Hindu University

Sometime Director, Mithila Institute of Research, Darbhanga,
Editor, Karṇaparvan, Ayodhyākāṇḍa, Harivaṁśa

General Editor, Critical Edition of the Mahābhārata,
Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona.

Oriental Institute
Baroda (India)
1971

Printed by R. J. Patel, Manager, The Maharaja Sayajirao University of Baroda Press (Sadhana Press), near Palace Gate, Palace Road, Baroda, and published by Prof. B. J. Sandesara, the Director, Oriental Institute, Baroda, 1971.

CONTENTS

PREFACE

EDITORIAL NOTE

ABBREVIATIONS AND DIACRITICAL SIGNS

INTRODUCTION

CONCORDANCE

CONTENTS OF THE YUDDHAKĀṆḌA

TEXT AND CRITICAL APPARATUS

APPENDIX I (Nos 1–76)
(Additional Passages)

ERRATA AND CORRIGENDA

PREFACE

It is a matter of great pleasure for us to place before the world of scholars, the Critical Edition of the Yuddhakāṇḍa of the Rāmāyaṇa of Vālmīki. This kāṇḍa has been published in 3 Fascicules, the first one was published in 1967, the second in 1969 and the third in March, 1971. We are glad to note that this kāṇḍa is completed according to schedule before March, 31st 1971.

We are thankful to the University Grants Commission for their financial assistance (two-third of the expenses) and the Gujarat State Government for their assistance of 20% of the expenses. And we hope that both the U.G.C. and the State Government will continue to assist the M. S. University of Baroda and this Institute till the whole of Uttarakāṇḍa and the Pratīka-Index of all the Kāṇḍas of this Critical Edition are printed and published.

I am especially thankful to Prof. Dr. P. L. Vaidya, the learned Editor of this kāṇḍa, whose versatile scholarship and experience of the Critical Editions of the Mahābhārata, the Harivaṁśa as well as the Ayodhyākāṇḍa of Rāmāyaṇa are well-known to the world of scholars. Prof. Vaidya has been, from the very beginning, our chief friend and guide in this project of the Critical Edition of the Rāmāyaṇa and even at the age of 80 with gradually failing health he had undertaken the task of the Critical Edition of Yuddhakāṇḍa which is now brought to a successful end Unfortunately, for the last few months he has not been keeping well and hence he has been unable to append his Critical Notes to this kāṇḍa. We postponed the publication of third fascicule for about a month in the hope that Prof Vaidya's health would improve so as to enable him to write out his Critical Notes

As and when Prof Vaidya is able to write the notes, they will be printed and published as an Appendix to our next Volume.

It would be interesting to note the following remarks of Prof. Vaidya (Vide, his Intro. p. XXIX)—"I believe that the original Rāmāyaṇa consisted of three Kāṇḍas only, viz., the Ayodhyākāṇḍa, Araṇyakāṇḍa and Yuddhakāṇḍa. Later the Ayodhyākāṇḍa got split up into Bāla and Ayodhyā, and Araṇyakāṇḍa into Araṇya, Kiṣkindhā and Sundara Kāṇḍas, making a total of six Kāṇḍas with a supplement (उत्तरकाण्ड मोत्तरम्)"

Some verses at the end of Sarga 14 of Bālakāṇḍa, Lahore ed., in North-western recension, are almost repeated at the end of Bālakāṇḍa and the Sargas between Sarga 16 (our Cr. ed of Bāla-kāṇḍa) and the beginning of Ayodhyā including especially the Viśvāmitra episode could have been added later. (cf. Lahore ed, Bālakāṇḍa, pp. 154 ff. Sarga 14, vv. 20 ff. with Sarga 72, vv. 9-16 p. 488 f.). The evidence of our MSS. Ś1 D1-4 1 1,3,11 11 of Bālakāṇḍa, referred to above, will demonstrate this Thus most of the Bāla after Sarga 17 (of Critical Edition) is a later addition.

A Palm-leaf MS. No I. 652 of Kerala University Library contains text of Yuddha and Uttara kāṇḍas only. The colophon at the end of Yuddhakāṇḍa reads as follows:—

इत्यार्षे श्रीरामायणे आदिकाव्ये श्रीवाल्मीकीये श्रीयुद्धकाण्डे रामाभिषेकप्रकरणे राज्याभिषेकमहोत्सवो नाम [दशाधिक] पञ्चविंशत्सर्गः । श्रीरामाय नमः । युद्धकाण्डं समाप्तम् । [illegible] वाल्मीकिना [illegible] नाम [illegible] समाप्तम् । रामायणं समाप्तम् ।

अक्षरं पादरहितं मात्राहीनं तु यद्भवेत् ।
क्षन्तुमर्हन्ति विद्वांसः कस्य नास्ति व्यतिक्रमः ॥
पुस्तकस्य [illegible] लिखितं पुस्तकमिदम् ।

At the end of Gorresio's edition of Yuddhakāṇḍa which follows the N. E. recension of the Rāmāyaṇa, it is printed as follows —

इत्यार्षे रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये चतुर्विंशतिसाहस्र्यां संहितायां युद्धकाण्डं समाप्तम् ॥ रामायणं समाप्तम् ॥

Thus there was a tradition that Rāmayana ended with Yuddha and that Uttara was a supplement

It is not necessary here to go into details of this problem since it has been generally agreed that most of the Bāla and Uttarakāṇḍas are later

I am also thankful to the Vice-Chancellor, M S University of Baroda and the Director, Oriental Institute Baroda who are taking keen interest in the progress and completion of this project

I am thankful to all the members of the staff of the Rāmāyana Department without whose sincere cooperation the work of publication would not have continued so nicely I am especially thankful to Shri R J Patel Manager M S University of Baroda Press who has been taking special care and interest in printing of the different Volumes

Rāmāyana Department
Oriental Institute
Baroda
10-3 1971

UMAKANT P SHAH
General Editor
and
Head of the Ramayana Department

EDITORIAL NOTE

The Critical Apparatus

The text of the Yuddhakāṇḍa in this edition is based upon the following 34 MSS.

I N(orthern) Recension (18 MSS :—ŚÑVB 11 + D 7)

(a) North-western Group

Śāradā Version [Ś]

Ś1 = Baroda, Oriental Institute, No 14061. Undated

Ś2 = New Delhi, in private possession of Dr. Lokeshchandra, Director, International Academy of Culture. Unnumbered. Dated Samvat 58 which is probably the Saptarṣi Samvat equivalent A.D. 1885. [This MS. was obtained very recently so it was taken up for the Crit. App. of Y kāṇḍa from Sarga 11.]

(b) North-eastern Group

(i) Nepali Version [Ñ]

Ñ1 = Baroda, Oriental Institute, No. 14156. Microfilm of MS. No 934 of The Bir Library, K. Nepal, dated Samvat 1076 (c.A.D. 1020).

Ñ2 = Baroda, Oriental Institute, No 14157. Microfilm of MS. No 905 of The Bir Library, Kathmandu Nepal, dated Newāri Samvat 795 (c A D. 1675)

(ii) Maithili Version [V]

V1 = Baroda, Oriental Institute, No. Addenda 4 Microfilm of a Maithili MS from the University Patna Dated Śaka 1670 (1748 A D.)

V2 = Baroda, Oriental Institute, No. Addenda 57. Microfilm of MSS. Nos. 2, 3 & 1 of the Univers Library, Patna. Dated Śaka 1763 (c.A D. 1841).

V3 = Darabhanga, Mithila Research Institute, No. 807. Undated.

(iii) Bengālī Version [B]

B1 = Baroda, Oriental Institute, No. 14149. Photo-stat copy of MS. No 348 of the Bibliothèque National Paris, dated Śaka 1593 (c.A.D. 1671)

B2 = Calcutta, Bangiya Sahitya Parisad, No 1439 (Ka). Dated Śaka 1720 (c.A.D 1798).

B3 = Calcutta, Asiatic Society of Bengal, No G 393. Undated

B4 = Calcutta, Bangiya Sahitya Parisad, No 1168. Undated.

(c) Devanāgarī Composite Version (D)

D1 = Poona, Bhandarkar Oriental Research Institute, No 825 of 1875-76 Dated Samvat 1829 (c.A D. 1773) (NW)

D2 = Baroda Oriental Institute, No 12864 Dated Samvat 1716 (c.A D 1660). (NW)

D3 = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No. 5600 Dated Samvat 1787 (c A D. 1731). (W)

D4 = Jodhpur, Palace Library, Bandha No 5 Dated Samvat 1788 (c.A D 1732). (W)

D5 = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No 1357. Dated Śaka 1689 (c.A.D. 1767) (S)

D_6 = Baroda, in private possession (of Late Prof. G. H. Bhatt). Unnumbered. Dated Samvat 1832 (c A D 1776). (S) It contains the commentary of Govindarāja.

D_7 = Poona, Bhārata Itihāsa Samsodhaka Maṇḍala, No. 844. Dated Śaka 1698 (c.A.D. 1776). (S) It contains the commentary of Maheśvaratīrtha.

D_8 = Jodhpur, Palace Library, Bandha No 5. Dated Samvat 1835 (c.A.D. 1779) (NW)

D_9 = Ujjain, Scindia Oriental Institute No 1611 Dated Samvat 1742 (c A.D. 1686) First fifteen sargas follow NE, the rest generally follow S.

D_{10} = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No. 1633. Dated Samvat 1888 (c.A.D. 1831). (S)

D_{11} = Jodhpur, Palace Library. Unnumbered. Dated Śaka 1636 (c.A.D. 1715). (S) It contains the commentary Tilaka of Nāgeśa Bhatt.

D_{12} = Jodhpur, Palace Library, Bandha No. 4 Undated (NW)

D_{13} = Varanasi, in private possession (of Pandit Anant Shastri Phadke). Unnumbered. Undated (NE)

II S(outhern) Recension (16 MSS —TGM 10 + D 6)

(i) Telugu Version (T)

T_1 = Madras, Adyar Library, No. 72372. Undated.

T_2 = Madras, Adyar Library, No 75597. Undated

T_3 = Madras, Adyar Library, No 74122. Dated Śaka 1730 (A.D 1808)

(ii) Grantha Version (G)

G_1 = Baroda, Oriental Institute, No 6362. Dated Kollam 993 (A D, 1818).

G_2 = Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No. 152. Undated.

G_3 = Ahmedabad, in private possession (of Muni Śrī Puṇyavijayaji). Unnumbered Undated

(iii) Malayālam Version (M)

M_1 = Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No. 158. Dated Kollam 865 (c.A D. 1690)

M_2 = Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No 953. Dated Kollam 817 (c.A.D 1642).

M_3 = Chundampatta (via Pattambi), South Malbar, in private possession (of C. Chitrabhanu Nambudiri).
Unnumbered Undated.

M_4 = Trivandrum, University of Kerala Manuscripts Library, No 13366 Undated.

TESTIMONIA

(i) Commentaries

Cv = Commentary (Vivekatilaka) of Udali (also Udāli) Varadarāja as in the transcript of the MS. No. 11778 B of the Tanjore Maharaja Serfoji's Saraswathi Mahal Library, Tanjore. The commentary is earlier than A.D 12[illegible]0 [The transcript of the MS. No 3409 of the Government Oriental Manuscripts Library, Madras which was utilized up to Sundarakāṇḍa was rejected for Yuddhakāṇḍa since it was incomplete, containing 71 Sargas only of Yuddhakāṇḍa.]

Cr = Commentary of Rāmānuja as given in MS. No 14141 of the Oriental Institute, Baroda; Transcript of MS. No. 8224 of the Government Oriental Manuscripts Library, Madras Undated.

Cm = Commentary of Maheśvaratīrtha (D_7) as given in MS. No. 844 of the Nasik Patwardhan Collection deposited at the Bhārata Itihāsa Samśodhaka Maṇḍala, Poona Dated Śaka 1698 (c A.D. 1776).

Cg = Commentary of Govindarāja as given in MS. (Ds) of Late Prof. G. H. Bhatt, Baroda. Dated Saṁvat (c.A.D. 1776)

Ck = Commentary (Kataka or Amṛtakataka) of Katakayogīndra (alias Mādhavayogin) as given in MS. No. of the Oriental Institute, Baroda. Transcript of MS. No. 8977 of the Government Oriental M Library, Madras, Undated.

Ct = Commentary (Tilaka) of Nāgeśa Bhaṭṭa as given in Dn. Dated Śaka 1636 (c.A.D. 1715). Also as in Vulgate editions.

(ii) *Epitomes*

(1) The Rāmopākhyāna: Mbh. III. 258–276 (BORI, Poona, 1942).

(2) Purāṇas—Viṣṇu-Purāṇa, III. 3; IV. 4 (Gītā Press, Gorakhpur, 1937).

Agni-Purāṇa, Chaps. 5–11 (Ānandāśrama ed., Poona, 1900).

Padma-Purāṇa, IV. 66, IV. 112; V. 35 (Ānandāśrama ed., Poona, 1893–94) etc.

(3) The Rāmāyaṇa-Mañjarī of Kṣemendra (Kāvyamālā No. 83, Nirṇaya Sāgara Press, Bombay, 1903).

ABBREVIATIONS AND DIACRITICAL SIGNS

add. = adding.
addl. = additional
adhy. = adhyāya(s).
App. = Appendix.
B. = Bombay edition of the R. (Gujarati Printing Press, A.D. 1929, The Vulgate).
chap. = chapter(s).
comm. = commentary (taries).
cont. = continue(s; ed, ing).
corr. = corrected, correction
Crit. App = Critical Apparatus.
ed. = edition
fol. = folio(s).
foll = following
frag. = fragment(ary)
G = Gorresio's ed. of the R
Gov. = Govindarāja.
hapl = haplographic(al, ally).
hypm = hypermetric.
illeg = illegible.
inf. lin. = *infra lineam* (below the line).
ins. = insert (s, ed, ing).
int. lin. = *inter lineas* (between the lines).
interp = interpolate(s).
introd = introduction, introductory.
K = Kumbhakonam ed. of the R
Kat. = Kataka.
L. = Lahore ed. of the R
l = line(s).
m or marg = marginal(ly).
Mah. = Maheśvaratīrtha
Manu. = Manusmṛti (N.S.P. ed.).
Mbh. = Mahābhārata
meta. = by metathesis.
N = Northern.
NE = North-eastern
NR = Northern Recension.
NW = North-western.
om. = omit(s, ing; ed).
orig. = original(ly).
post. = posterior
pr. m. = *prima manu* (by own hand).
R. = Rāmāyaṇa
r. = repeat(s, ed, ing).
ref. = refer(ence).
resp = respective.
resp. = respectively.
Rm. = Rāmāyaṇamañjarī (Kāvyamālā No. 83).
Ru = Rāmopākhyāna (Mbh. III. 258-276, BORI, Poona, 1942).
S. = Southern.
sec. m. = *secunda manu* (by another hand).
SR. = Southern Recension.
st. = stanza(s).
subm. = submetric.
subst. = substitute (s; ed).
supp = supplementary.
sup. lin. = *supra lineam* (above the line).
Til. = Tilaka (comm. by Nāgeśa).
transp = transpose(s, ed), transposition.
v = verse.
v.l = varia(e) lectio(nes).
(var.) = (with variation).
vulg = vulgate.
W. = Western.

---

§§ (in the critical footnotes) enclose citations from commentators

[ ] besides their normal uses, enclose *additions* to MS readings

( ) besides their normal uses, enclose superfluous letters, which should be *omitted* from MS readings.

* (superior star) in the text indicates an *emendation*

* (in the crit. foot-notes before a verse or verses and preceded by a numerical figure) indicates additional or substitute passages.

* * (in the MS. readings) indicate equal no. of syllables lost through injury to MS.

~~~ printed below (or along the side margin of) any part of the constituted text indicates that the reading of it is less than certain.

C denotes a "commentary", prefixed to the abbreviation of the name of a commentator (or a commentary), thus, Cv = Comm. Vivekatilaka, Cr = Comm. of Rāmānuja; Cm.g = Comm. of Maheśvaratīrtha and Govindarāja, Ck.t = Comm. Kataka and Tilaka. A "p" is added on to denote a "pāṭha" or variant, thus, Crp = a pāṭha mentioned in the Comm. of Rāmānuja.
~~~

INTRODUCTION

This first Critical Edition of the *Yuddhakāṇḍa* of Vālmīki's *Rāmāyaṇa* is based on four selected printed editions, thirty-four selected manuscripts in several different scripts, *viz*, the Śāradā, Newārī, Maithili, Bengālī, Devanāgarī, Telugu, Grantha and Malayālam procured from different parts of India and abroad, Kṣemendra's *Epitome* called the *Rāmāyaṇa Mañjarī* and several commentaries from the oldest available of Udāri Varadarāja. The material available on the *Rāmāyaṇa* is really very vast, and the organisers and the Editor have to ignore several printed editions for which the reader is referred to Shri N. A. Gore's *Bibliography of the Rāmāyaṇa*, as well as second rate or dilapidated or damaged manuscripts. All the same, the Editor desires to assure the reader that he has utilized every important work which was useful one way or another for the fixing of the text of the Yuddhakāṇḍa. We had to ignore manuscripts in Nandināgarī because they were found not to yield material not found in Telugu, and Assamese and Oriya manuscripts because they also did not differ from Bengālī. The material actually used is detailed below.

A. Printed Editions:

As stated above, there are several printed editions of the whole of Rāmāyaṇa current in different parts of India in different scripts such as Devanāgarī, Bengālī, Telugu, Grantha and Malayālam. Out of these we have selected the following four, all in Devanāgarī script. They are,

(1) Lahore Edition (L): Yuddhakāṇḍa edited by Shri Vishvabandhu Shastri, Lahore, 1944, D.A.V. College Sanskrit Series, No. 19

(2) Gaspare Gorresio (G) : The Rāmāyaṇa, Vol. V, Yuddhakāṇḍa, Paris, 1850.

(3) Shrīmad Vālmīki Rāmāyaṇa (according to Southern readings), Vol. II containing Sundara, Yuddha and Uttara Kāṇḍas, edited by Pandit T. R. Krishnacharya, and published by Madhva Vilasa Book Depot, Kumbakonam, second edition, 1930. (K)

(4) Vālmīki Rāmāyaṇa (with the three commentaries, Tilaka, Śiromaṇi and Bhūṣaṇa), Vol. VI, Yuddhakāṇḍa, edited by Shastri Shrinivas Katti Mudholkar, published by the Gujarati Printing Press, Bombay, 1919. (B)

B. Manuscripts:

Out of a very large number of manuscripts of the Yuddhakāṇḍa of the Rāmāyaṇa, we have selected the following 34 manuscripts. These MSS. are written, as in the case of the first five Kāṇḍas, in the principal scripts of India, namely Śāradā, Newārī, Maithilī, Bengālī, Devanāgarī, Telugu, Grantha and Malayālam. We have ignored MSS. in Assamese, Oriya and Nandināgarī, because no independent and good MSS. in these scripts were available to us. Of the 34 MSS. used for the Yuddhakāṇḍa 14 MSS. are common to Kāṇḍas 1-6, 4 (D_1 T_1 M_1) are common to Kāṇḍas 4,5 and 6, while 2 (V_1 D_2) are common to Kāṇḍas 3 to 6, two MSS. (B_1 M_2) are common to Kāṇḍas 5 and 6, two ($D_{10.11}$) are common to 1, 4-6, and one (D_3) is common to Kāṇḍas 1, 3-6, one MS. (D_4) is common to the Kāṇḍas 3, 4 and 6, while one (D_7) is common to Kāṇḍas 3, 5 and 6. Seven new MSS. (Ś1 V1-2 B1-4 D11 M4) are utilized for this Kāṇḍa. We have thus selected MSS. which may be said to be fairly representative of different periods and they range from A.D. 1020 to A.D. 1841.

I. N(orthern) Recension (18 MSS. :—ŚÑVB 11 + D 7)

(a) North-Western Group

Śāradā Version (Ś)

$Ś_1$ = Baroda, Oriental Institute, No. 14061. Undated.

$Ś_3$ = New Delhi, in private possession of Dr. Lokeshchandra, Director, International Academy of Indian Culture. Unnumbered. Dated Samvat 58 which is probably the Saptarṣi Saṁvat equivalent to A.D. 1885. (This MS was obtained very recently, so it was taken up for the Crit. App. of Yuddhakāṇḍa from Sarga 11.)

(b) North-Eastern Group

(i) Nepālī Version (Ñ)

$Ñ_1$ = Baroda, Oriental Institute, No. 14156. Microfilm of MS. No. 934 of The Bir Library, Kathmandu, Nepal, dated Saṁvat 1076 (c. A.D. 1020).

$Ñ_2$ = Baroda, Oriental Institute, No. 14157. Microfilm of MS. No. 505 of The Bir Library, Kathmandu, Nepal, dated Newārī Samvat 795 (c. A.D. 1675).

(ii) Maithilī Version (V)

V_1 = Baroda, Oriental Institute, No. Addenda 4. Microfilm of a Maithilī MS. from the University Library, Patna. Dated Śaka 1670 (1748 A.D.).

V_2 = *Baroda, Oriental Institute, No. Addenda 57. Microfilm of MSS. Nos. 2, 3 and 1 of* the University Library, Patna. Dated Śaka 1763 (c. A.D. 1841).

V_3 = Darabhanga, Mithila Research Institute, No. 807. Undated.

(iii) Bengālī Version (B)

B_1 = Baroda, Oriental Institute, No. 14126. Photo-stat copy of MS. No. 348 of the Bibliothèque nationale, Paris, dated Śaka 1593 (c. A.D. 1671).

B_2 = Calcutta, Bangiya Sahitya Parisad, No 1439 (Ka). Dated Śaka 1720 (c. A.D. 1798).

B_3 = Calcutta, Asiatic Society of Bengal, No. G 393. Undated.

B_4 = Calcutta, Bangiya Sahitya Parisad, No. 1168. Undated.

(c) Devanāgarī Composite Version (D)

D_1 = Poona, Bhandarkar Oriental Research Institute, No. 825 of 1875-76. Dated Saṁvat 1829 (c. A.D. 1773). (NW)

D_2 = Baroda, Oriental Institute, No. 12864. Dated Samvat 1716 (c. A.D. 1660). (NW)

D_3 = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No. 5600 Dated Samvat 1787 (c. A.D. 1731). (W)

D_4 = Jodhpur, Palace Library, Bandha No. 5. Dated Samvat 1788 (c. A.D. 1732). (W)

D_5 = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No. 1357. Dated Śaka 1689 (c. A.D. 1767). (S)

D_6 = Baroda, in private possession (of late Prof. G. H. Bhatt). Unnumbered. *Dated* Samvat 1832 (c. A.D. 1776). (S) It contains the commentary of Govindarāja.

D_7 = Poona, Bhārata Itihāsa Saṁśodhaka Maṇḍala, No. 844. Dated Śaka 1698 (c. A.D. 1776). (S) It contains the commentary of Maheśvaratīrtha.

D_8 = Jodhpur, Palace Library, *Bandha No. 5. Dated Samvat 1835 (c. A.D. 1779).* (NW)

D_9 = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No. 1611. Dated Samvat 1742 (c. A.D. 1686). First fifteen sargas follow NE, the rest generally follow S.

D_{10} = Ujjain, Scindia Oriental Institute, No. 1633. Dated Samvat 1888 (c. A.D. 1831). (S)

D_{11} = Jodhpur, Palace Library. Unnumbered. Dated Śaka 1636 (c. A.D. 1715). (S) It contains the commentary Tilaka of *Nāgeśa Bhaṭṭa.*

D_{12} = Jodhpur, Palace Library, Bandha No. 4. Undated. (NW)

D_{13} = Varanasi, in private possession (of Pandit Anant Shastri Phadke). Unnumbered. Undated. (NE)

II S(outhern) Recension (16 MSS.:— TGM 10 + D 6)

(i) Telugu Version (T)

T_1 = Madras, Adyar Library, No. 72372. Undated.

T_2 = Madras, Adyar Library, No. 75597. Undated.

T_3 = Madras, Adyar Library, No. 74122. Dated Śaka 1730 (A.D. 1808).

(ii) Grantha Version (G)

G_1 = Baroda, Oriental Institute, No. 6362. Dated Kollam 993 (A.D. 1818).

G_2 = Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No. 152. Undated.

G_3 = Ahmedabad, in private possession (of Muni Śrī Punyavijayajī). Unnumbered. Undated.

(iii) Malayālam Version (M)

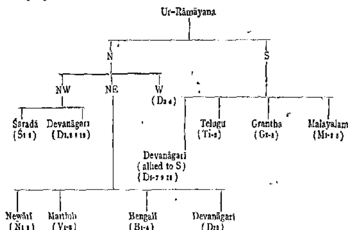
M_1 = Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No. 158. Dated Kollam 865 (c. A.D. 1690).

M_2 = Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No 953. Dated Kollam 817 (c. A.D. 1642).

M_3 = Chundampatta (via Pattambi), South Malbar, in private possession (of C Chitrabhanu Nambudiri). Unnumbered. Undated.

M_4 = Trivandrum, University of Kerala Manuscripts Library, No. 13366. Undated.

All the MSS. utilized for this Kānda clearly fall into two main recensions, Northern and Southern, each of which is further divided into several versions. The MSS. used can thus be classified according to their pedigree as below :—

Detailed Description of the MSS.

Ś1

Baroda, Oriental Institute, No. 14061. Undated. The MS. was purchased for the Institute by Dr. S. N. Sharma of Shrinagar. Thick unglazed paper, size 12½" × 7", Śāradā script.

The MS. is complete in seven Kaṇḍas, total number of folios for Yuddhakāṇḍa being 91. Folio nos 70-76 (i.e., the portion from 6.93 13 to 6.102.5c of our Critical Text) are missing. The folio has 18 lines

to a page and about 46 to 53 letters to a line. Margins are unruled. Sargas and stanzas are not numbered. Sargas 1 to 15 of our Critical Text of Yuddha appear at the end of Sundarakāṇḍa as its part. A single daṇḍa demarcates both the halves of the stanza. Colophons, bearing significant Sarga names, are generally daubed over with red chalk or yellow powder. Very few marginal notes Corrections are few, and they are *pr m*. Stanzas are at times omitted. Transpositions of stanzas are occasionally noticed The MS. is fairly old. Writing fairly legible and correct. Parasavarna instead of anusvara is generally used No pṛṣṭhamātrās are noticed. The MS. seems to have been written by two scribes. Though the Kānda is not dated, it seems to be a late exemplar.

The MS. represents the NW version.

The following star-passages are found exclusively in this MS, viz, 3055, 3661 and 3663 (3).

Ś₂

New Delhi, in private possession of Dr. Lokesh Chandra, Director, International Academy of Indian Culture. Unnumbered. Dated *Samvat 58 (A.D. 1885)*. Written on paper, size 13.8" × 7.2". Śāradā script.

The MS. is complete in seven Kāṇḍas. As it was obtained very recently, the MS. has been utilized from Sarga 11 of the Critical Text of Yuddhakānda. The total number of folios for Yuddhakānda is 125 The folio has 15 lines to a page and about 50 letters to a line. Margins are unruled. Stanzas are not numbered, while Sargas are numbered. The total number of Sargas of Yuddhakāṇḍa is 112. Sargas 1-15 of our Critical Text are relegated, as in Ś₁, to Sundara in this MS. There is no device used to mark the Ślokārdha or even a Śloka. Colophons are coloured red and give suitable Sarga names. No marginalia noticed Corrections are very few and are found *pr. m* Omissions of stanzas are noticed in some places A number of stanzas are transposed. The MS. is old, some folios being moth eaten. Hand-writing is nice, with few errors. The scribe writes क as ·क, for instance, पिबे क as पिबे ·क. The rules of Samdhi are generally observed No pṛṣṭhamātrās are noticed. The whole MS. is written by a single hand, only the post-colophon entry, giving the genealogy of the scribe given at the end of Uttarakanda appears to have been written by another person.

The post colophon entry at the end Uttarakāṇḍa seems to give the date of the entire MS as follows

ॐ श्रीशुभसंवत् । ५८ भा. सुदि नवम्यां शुभे ॥

This probably refers to the Saptarṣi Samvat 58 which is equivalent to A.D. 1885.

The MS. represents the NW version.

No exclusive star-passages are found in this MS.

Ñ₁

Baroda Oriental Institute, No 14156. Microfilm of MS. No. 934 of the Bir Library, Kathmandu, Nepal. Dated Samvat 1076 (A D. 1020). Palm-leaf, size 21⅞" × 2". Newārī script.

The codex contains all the seven Kāṇḍas of the Rāmāyana. Folios 506 to 696 cover the subject-matter of Yuddhakāṇḍa. Sargas 1-15 of the Critical Text of the Yuddhakāṇḍa are relegated, as in Ś₁, to Sundarakānda. Colophons give suitable names for the sargas. ग्र in ग्रंथ is invariably written as ग्र. For details, *vide* Bālakānda, Introduction, p. XV, as well as Sundarakāṇḍa, Introduction, p. XII. No date is recorded at the close of the Yuddhakāṇḍa, but the post-colophon entry at the end of Kiṣkindhā mentions Samvat 1076 (i e. A.D 1020) as its date

The MS. represents the NE version.

The exclusive star-passages found in this MS. are: 3, 280 (A), 813, 1069, 1072, 1614, 1639, 1878, 1949 (A), and 3097 (10).

Ñ1

Baroda, Oriental Institute, No. 14157. Microfilm of MS. No. 905 of the Bir Library, Kathmandu, Nepal. Dated Newārī Samvat 795 (i. e., A D. 1675). Written on thick country paper, size 20¼"×5". Newārī script.

The codex contains all the seven Kāndas of the work. 158 folios of the MS. cover the portion of the Yuddhakānda. The Yuddhakāṇḍa has 118 Sargas in this MS. Sargas 1-15 of the Critical Text of Yuddha appear at the end of the Sundarakānda as its part. For details, *vide* Bālakānda, Introduction, p. XV.

The MS. represents the NE version.

The exclusive star passages found in this MS. are: 331, 366 (A), 465, 698, 757, 901, 1107, 1159, 1249, 1481(B), 1615, 1636, 1640, 1709 and 1863 (15).

V1

Baroda, Oriental Institute, No. 4 (Addenda). Microfilm of a Maithilī MS from the University Library, Patna. Dated Śaka 1670 (A.D. 1748) Maithili script

The codex has preserved all the seven Kāndas in 535 folios and has been utilized for the Critical Edition of Aranya, Kiṣkindhā and Sundarakāṇḍas. The total number of folios for the Yuddhakānda is 122. Sargas 1-15 of the Critical Text of the Yuddhakānda form, as in NW version, concluding part of the Sundarakāṇḍa. For details, *vide* Aranyakāṇḍa, Introduction, p XIII.

The MS represents the NE version.

Only two star-passages are exclusive to this MS, *viz*, 68 and 771(A)

V2

Baroda, Oriental Institute, No. 57 (Addenda). Microfilm of MSS. Nos 2 3 and 1 of the University Library, Patna. Dated Śaka 1763 (A.D 1841). Maithili script.

This MS. has only three Kaṇḍas, *viz*, Kiskindhakānda, Yuddhakāṇḍa, and Uttarakānda It has 8 to 11 lines to a page and 31 to 34 letters to a line Margins are unruled Stanzas are generally numbered. Sargas are not regularly numbered. Sargas 1-15 of the Critical Text of the Yuddhakāṇḍa are not found as the exemplar has no Sundarakānda with it. Naturally the MS begins with Sarga 16 of Yuddhakāṇda. Colophons note significant Sarga names Single and double dandas indicate the two halves of a stanza. Omissions of stanzas are occasionally noticed. Writing not very readable

The MS represents the NE version.

There are only three star-passages exclusive to this MS, *viz*, 677, 955 and 1241.

V3

Darbhanga, Mithila Institute of Research in Sanskrit Learning No. 807. Undated. Written on palm-leaves in ink. Size 15¾" × 2". Maithili script.

This MS contains only the present Kānda It has 244 folios. Folio nos 148-150 are missing. The folio has 5 lines to a page and 60 to 80 letters to a line Margins are unruled Sargas are not regularly numbered. Sargas 1-15 of the Critical Text of the Kānda are not found in this MS. The variants recorded as of V1 for Sargas 1-15 are from the MS. V1 of Sundarakanda which incorporates these 15 Sargas as its part. Stanzas are not numbered. Single danda marks the Śloka-endings Colophons give suitable Sarga names. Many marginalia are noticed Corrections are very few and are made in ink *pr. m.* Additions common to the Northern recension are found in this MS also Omissions of stanzas (usually haplographical) are occasionally noticed The MS. seems to be very old. It is damaged in many places because the folios are moth-eaten. Writing is fairly legible and generally devoid of errors. There are occasional lapses such as ख for स्व, or ङ; त्व for तु, त्व for तु, न्व for नु are due to similarity of these letters in Maithili script. The letters ग, ङ and ण are similar. The use of pṛṣṭha-

mātrās is noticed occasionally. Samdhi rules are generally observed. The MS. is written by a single hand.

It represents the NE version.

Only three star-passages are found exclusive to this MS. They are: 713, 1991 and 3308

B1

Baroda, Oriental Institute, No. 14126. Photo copy *in situ* of MS No. 348 of the Bibliothèque nationale, Paris Dated Śaka 1593 (A.D. 1671). This MS. was utilized by Dr. Gorresio for his edition, and was designated G by him. Palm-leaves, Bengālī script.

This MS., utilized for the Critical Edition of the previous five Kāṇḍas, is complete and contains all the seven Kāṇḍas Folios 1-181 contain the portion of Yuddhakāṇḍa. Folio 180 is blank. Two extra folios, one numbered 134 and the other having no number, belonging to a MS of the Mahābhārata, are appended at the end of Yuddhakāṇḍa. The folio has seven lines to a page and 65-70 letters to a line. Margins are unruled. Stanzas are not numbered Sargas are numbered, but the numbering is erroneous. Sargas 1-12 of the Critical Text of Yuddhakāṇḍa are incorporated at the end of Sundarakāṇḍa as its integral part. A single daṇḍa demarcates both the halves of the stanza. Colophons give significant Sarga names. A few marginalia and corrections, all *pr. m*, are noticed. Stanzas are sometimes omitted Sargas 14 and 15 of the Critical Text are omitted. Transpositions of stanzas and lines are also noticed in some places. Hand writing is nice and devoid of errors. Rules of Samdhi are usually observed and pṛṣṭhamātras are commonly used. Parasavarṇa is generally used. The Yuddhakāṇḍa is copied by a single scribe The post-colophon entry at the end of the present Kāṇḍa, gives its date as also the scribe's name, as follows.—

श्रीनारायणशर्मणो लिपिरेषा पुस्तकं च श्रीनारायणस्य । शुभमस्तु । शकाब्दा: । शाके वह्निग्रहे बाणे चन्द्रे च परिमुद्रिते । यथेव लिखितो यस्तु श्रीनारायणशर्मणा ।

The MS. represents the NE version.

The following star passages are found exclusively in this MS: 128, 175(B), 381, 592, 641, 823, 1261, 1676 and 1998 (9)

B2

Calcutta, Bangīya Sāhitya Pariṣad, No. 1430 (Ka). Dated Śaka 1720 (A D. 1798). Written on paper, size 18" x 3.9". Bengālī script.

This MS contains only the present Kāṇḍa and has 221 folios. Each folio has 7 lines to a page and approximately 77 letters to a line. Margins are unruled. Sargas are numbered occasionally. Sargas 1-15 of the Critical Text are not found in this MS., and the MS. begins with Sarga 16 of our text. The variants recorded as of B1 for Sargas 1-15 are from the MS. designated as B2 of Sundarakāṇḍa with which these 15 Sargas are incorporated. Stanzas are unnumbered. A single daṇḍa separates both the halves of the stanzas Colophons bear appropriate Sarga names. There are very few marginal notes, additions and corrections, all in the hand of the same scribe. Transposition and omissions of stanzas are occasionally noticed. The MS is well preserved. Writing is fairly legible. Pṛṣṭhamātrās are used and Samdhi rules are observed The whole Kāṇḍa is copied by a single scribe The post-colophon entry at the close of the MS. gives the date as well as the name of the scribe as follows,

शकाब्दा: १७२० श्रीमन्नविहारीदेवशर्मणो लिपिरियं । श्रीहरिनारायणस्य पुस्तकमिदम् ॥

The MS represents the NE version.

The star-passages exclusive to this MS. are: 330(A), 454, 934, 1002, 1090, 1507, 3171(A), 3109, 3645 and 3647 (10).

B1

Calcutta, Asiatic Society of Bengal, No. G 393 Undated. Written on paper, size 19" × 5½". Bengālī script.

This MS contains only three Kāṇḍas, *viz.*, Sundarakāṇḍa, Yuddhakāṇḍa and Uttarakāṇḍa and has been utilized for the Critical Edition of Sundarakāṇḍa. It has 197 folios for the Yuddhakaṇḍa. Folio 43 is missing. Each folio has 11 to 13 lines to a page and 50 to 55 letters to a line. Margins are unruled. Sargas are numbered, while stanzas are not. The total number of Sargas for the Yuddhakāṇḍa is 109. Sargas 1–15 of the Critical Text of Yuddhakāṇḍa are relegated to Sundara as its constituent part. Single and double daṇḍas indicate the two halves of a stanza. Colophons, which bear suitable Sarga names, are written in red ink. Many marginal notes are found. Corrections are made in black and red ink. Corrections are few in number, usually *pr. m.*, but occasionally *sec. m.* as well. Omissions of stanzas are at times noticed. Instances of transpositions of stanzas and lines are very few. The MS is very old. Hand-writing is good, legible and generally correct. Pṛṣṭhamātrās are used and rules of Saṃdhi are generally followed. The MS is written by a single scribe. No date is mentioned at the close of this Kāṇḍa or anywhere else. At the end of the present Kāṇḍa, the scribe's name is given as Rāmadhanadeva Śarmā.

The MS. represents the NE version.

The MS. has a pretty large number of exclusive star-passages. They are: 374, 389, 412 (D), 433, 434(A), 638, 711(A), 730, 859, 897, 1003, 1032, 1056, 1092, 1108, 1146, 1201(A), 1231(A), 1238, 1367, 1377, 1443(A), 1457, 1476, 1492, 1527, 1577, 1613, 1698, 1731, 1782, 1883, 1904, 2002, 2070(A), 2083, 2085(B), 2088 (A), 2093, 3055, 3061, 3073, 3150, 3441, 3475(A), 3483, 3561, 3563, 3570, 3581(A) and 3674 (51). In addition, there are two Appendix I passages, *viz.*, Nos 29 and 76 (2*) exclusive to this MS.

B4

Calcutta, Baṅglya Sāhitya Pariṣad, No. 1168. Undated. Written on paper, size 20" × 5". Bengālī script.

The MS. contains only the Yuddhakāṇḍa. It has 179 folios, folio no. 171 being duplicated. Each folio has 8 lines to a page and about 60 letters to a line. Margins are unruled. Sargas are not regularly numbered. Sargas 1–15 of the Critical Text of Yuddhakāṇḍa are not found in this MS., it begins with Sarga 16 of the Critical Text. The variants recorded as of B4 for Sargas 1–15 are taken from the MS. B4 used for the Sundarakāṇḍa which includes these 15 Sargas. Stanzas are not numbered. Single and double daṇḍas are used respectively to demarcate the first and the second half of the stanza. Colophons record suitable Sarga names. Very few marginal notes or corrections are noticed. A few transpositions of stanzas or lines are noticed. The MS. is in good condition, but the paper is worn out. Hand writing is good and readable, and is generally correct. Parasavarṇa is generally used. Pṛṣṭhamātrās are also noticed. Saṃdhi rules are usually observed. The Kāṇḍa is copied by a single scribe. There is no mention of the date or of the scribe.

The MS. represents the NE version.

Only seven star-passages are found exclusively in the MS. They are: 54, 411(A), 537, 631, 996, 3375 and 3513 (7).

D1

Poona, Bhandarkar Oriental Research Institute, No. 825 of 1875-76. Dated Saṃvat 1829 (A.D. 1773). Written on paper, size 11½" × 4¼". Devanāgarī script.

The codex, utilized for the previous five Kāṇḍas, contains all the seven Kāṇḍas. The total number of folios for Yuddhakāṇḍa comes to 313. Each folio has 10 lines to a page and about 25 letters

to a line. Margins are ruled The total number of Sargas in the Yuddhakāṇḍa is 113, and they are numbered, while stanzas are not In this codex, the Yuddhakāṇḍa commences from Sarga 16 of the Critical Text. But as it also contains Sundarakāṇḍa, and has at its end, Sargas 1-31 of the Critical Text of Yuddhakanda, we have, therefore, designated that portion of the Sundarakanda MS. with the symbol D1 for Sargas 1-15 and the symbol Do for Sargas 16-31 of Yuddhakaṇḍa. The duplicated Sargas 16-31 are designated with the symbol D1 Colophons bearing suitable Sarga names are daubed over with red chalk. No distinctive signs such as dandas are used to indicate the endings of the halves or the stanza. No marginalia. Corrections are few and are *pr. m* Omissions of stanzas as well as transpositions are noticed in a few places. Condition of the MS good, and writing legible The Kānda is copied by a single scribe. For details regarding date and scribe, *vide* Bālakāṇḍa, Introduction, p. XX.

The MS represents the NW version.

The following star-passages are exclusive to Do. 573, 589, 593 and 669 (4), while the star-passages exclusive to D1 are 451, 452, 647, 650, 662, 665, 1004, 1381, 1414, 1725 (A), 1760, 3027, 3111, 3172, 3174, and 3177 (16)

D2

Baroda, Oriental Institute, No. 12864. Dated Śaka 1581 (A.D. 1659) Written on paper, size $14\frac{1}{4}'' \times 6''$ Devanāgarī script

The MS. contains all the seven Kāṇḍas and has been utilized for the Critical Edition of Bāla, Araṇya, Kiṣkindha and Sundarakāṇḍa Folios 155 to 331 comprise Yuddhakāṇḍa. Sargas 1 to 5 of the Yuddhakāṇḍa of the Critical Edition are relegated to Sundarakaṇḍa in this MS. Corrections are generally *pr m*, but there are a few which seem to be *sec. m*. They are made usually with yellow pigment. Stanzas are found omitted sometimes. The MS. is dilapidated in condition. ञ and ङ are sometimes substituted for ण and ष respectively. The whole Kānda is in the hand of a single scribe. For details, *vide* Aranyakanda, Introduction, p. XVII.

The MS represents the NW version

The star-passages exclusive to this MS. are : 553, 666, 916, 922, 1302, 1647, 1653, 1658, 3014, 3397, 3628 and 3693 (12)

D3

Ujjain, Scindia Oriental Institute, No 5600. Dated Samvat 1787 (A.D. 1731). Written on paper, size $12'' \times 5\frac{1}{2}''$. Devanagarī script.

The codex is complete in seven Kāṇdas and has been utilized for the Critical Edition of Aranya, Kiskindha and Sundara. The total number of folios for Yuddhakāṇda is 159 The folio has 15 lines to a page and about 40 letters to a line. Margins are unruled. Sargas are numbered, while stanzas are not. The total number of Sargas of Yuddhakāṇda is 114. Sargas 1-15 of our Critical Text are found at the end of the Sundarakāṇḍa. Both the halves of stanzas are marked by double daṇḍas. Colophons which record significant Sarga names are daubed over with red colour. A few marginalia are found Corrections are few and are mostly *pr. m.* Stanzas are sometimes omitted and transpositions of stanzas are occasionally noticed Sargas 85 and 86 of our Critical Text are consecutively repeated. The condition of the MS. is old Writing is good with some corrections. Rules of Samdhi are observed. The entire Kāṇḍa is written by a single hand At the end of Yuddhakāṇḍa, the scribe gives the date and place as follows :—

शुभकृत् नामाब्दे। संवत् १७८७ [illegible] माघपक्षचतुर्दश्यां सोमवासरे। [illegible]

The MS. represents the W version.

This MS. has a pretty large number of exclusive star-passages, *viz.*, 5, 12, 15, 21, 24, 26, 27, 158, 218, 432, 436, 612, 645, 891(A), 1113, 1150, 1179, 1371, 1397, 1637, 1643, 1855, 1948, 2035 (A), 2044, 2061, 3077, 3152, 3161, 3303, 3319, 3431, 3584, 3595, 3613, 3615, 3682, 3683 and 3687 (39). App. I (No. 31) also is found exclusively in this MS.

D4

Jodhpur, Palace Library, Bandha No. 5. Dated Samvat 1788 (A.D. 1732). Written on paper, size 15"×6½". Devanāgarī script.

This MS. has preserved all the seven Kāndas and has been utilized for the Critical Edition of Kiṣkindhā and Sundara. The total number of folios for the Yuddhakānda is 153. The folio has 12 lines to a page and about 43 letters to a line. Margins are unruled. Stanzas are numbered, while Sargas are not. Sargas 1–31 of our Critical Text of Yuddha appear at the end of Sundara as an integral part of that Kānda. In this MS., Yuddhakānda begins from Sarga 32. Both the halves of stanzas are marked by double dandas. Red ink is used for dandas. Colophons give suitable names for the Sargas. Corrections are mostly made *pr. m.* Very few marginalia. Stanzas are omitted in many places. Transpositions of stanzas are noticed occasionally. Repetitions of stanzas also occur occasionally. The MS. is rather old though the writing is clear, with occasional errors. Samdhi rules are observed generally. The whole MS. is copied by one person. The post-colophon entry at the end of Yuddha gives the date of the MS. as under:—

सवत् १७८८ वर्षे मासोत्तमशुभकारीकार्तिकमासे शुक्लपक्षे तृतीया गुरुवासरे लिखितं इदं पुस्तकं ॥

The MS. represents the W version.

This MS. has a very large number of exclusive star-passages as under: 370, 640, 646, 667, 790, 836, 840, 974, 1057, 1100, 1173, 1257, 1350, 1455, 1465, 1470, 1550, 1565, 1799, 1809, 1810, 1824, 1828, 1834, 1836, 1837(A), 1875, 1913, 1918, 1920, 1924, 1951, 1968, 1999, 2001, 2019, 2027 and 3336 (38). The MS also has one exclusive App I passage (No. 52).

D5

Ujjain, Scindia Oriental Institute No. 1357. Dated Śaka 1689 (A D. 1767). Written on old paper, size 14½"×7". Devanāgarī script.

The codex contains all the Kāndas except Bala and Sundara. It has been utilized for our Critical Edition of Aranya and Kiskindhā. The total number of folios for Yuddha is 240. Folios 84, 85, 135, 235 and 236 are missing. Folios 7 and 9 are in duplicate. The first and the last folios are blank on one side Each folio has 10 lines to a page and about 41 letters to a line. Margins are ruled in red ink. Sargas are numbered. The total number of Sargas for Yuddha is 131. Stanzas bear no numbers, but the total number of stanzas is stated to be 7000 for the Yuddha Double dandas mark both the halves of the stanza. Red ink is used for dandas and colophons Only in Sarga 116 of our Critical Edition, we find mention of Sarga name in the colophon. Corrections are few, they are made by yellow pigment as well as by ink, and are made by the copyist himself. Marginalia are rare. Omissions of stanzas are noticed, while in a few instances stanzas are repeated Transpositions of lines and stanzas are noticeable. The MS is old and some folios are broken. Writing is neat and clear. In several places the anusvāras are dropped. Samdhi rules are generally followed, but no avagraha is used The MS. is complete for Yuddha and is written by a single person. The date of the present Kānda is mentioned at the end of the Kānda in the following way —

श्रीशके १६८९। सर्वजित्संवत्सरे मधुशुक्लद्वितीयायां समाप्तोय ग्रंथ । श्रीरामो जयति। ग्रंथसंख्या ७००० ॥

The MS. represents the S version.

No exclusive star-passages are found in this MS

D6

Baroda, in private possession of the late Prof. G. H. Bhatt. Unnumbered. Dated Samvat 1832 (A.D. 1776). Written on rough and durable paper, size 12¾"×5¼". Devanāgarī script. Hand-writing of North-India.

This codex is complete in seven Kāndas and is utilized for the Critical Edition of all the previous Kandas. The total number of folios for the Yuddhakānda is 261. The MS. contains the commentary

Ratnakirila of Govindaraja The fol o has about 15 lines to a page and about 45 letters and 55 letters to a l ne in the text and the commentary respectively Margins are ruled in black ink The total number of Sargas of Yuddha is 131 Corrections are made with black nk and yellow pigment and are *pr m* The stanzas are at places omitted Occasional repetitions of stanzas are noticed The Kanda is copied by a single scribe For details *vide* K ṣkindhakanda Introduction, p XVI The post colophon entry made at the close of the Kanda runs as follows —

सवत् १८३५ पुसमासे कृष्णपक्षे द्वुतया र श्रीपुरुषोत्तमक्षेत्र दक्षणपार्से रामसहोत्सामध्ये लिखत श्रीपुरुषोत्तमदासेन ॥

The MS represents the S recension and the text is usually of Govindaraja

The star pas ages exclusive to this MS are 440 457 685 894 1087 1148 and 1194 (7)

D1

Poona Bhārata Itihasa Saṁśodhaka Maṇḍala No 844 Dated Śaka 1698 (A D 1776) Written on paper s ze 14"×6½ Devanagari script

This codex contains all the Kandas except Kiṣkindha and has been utilized for the Critical Edi tion of Araṇyakanda and Sundarakanda The total number of folios for the Yuddhakanda is 320 The MS reads Sarga 89 of our Crit cal Text twice and follows the NE version (including interpolated Sargas) in its first occurrence and S recension in its second occurrence Nine folios cover this additional matter The folio has 11 lines to a page and about 42 letters to a line The total number of Sargas of Yuddha is 131 Black ink is used for colophons A few marginal a are noticed Corrections are made by the copyist himself Stanzas are rarely omitted The MS is in good condition and is written by a single scribe For details *vide* Araṇyakaṇḍa Introduction p XVI The MS contains the commentary *Tattvadīpikā* of Maheśvaratirtha The post colophon entry at the end of Yuddha runs as follows —

लिखितमिद् पुस्तक गुजरत्रिंबनाथभट्टेन ॥

Although no date is mentioned at the end of Yuddha there is mention at the close of Uttara that the codex was completed in the Śaka year 1698 (A D 1776)

The MS represents the S recension

This MS has a few exclusive star passages *viz* 62 78(B) 137 477 and 1979 (5)

D2

Jodhpur Palace Library, Bandha No 5 Dated Samvat 1835 (A D 1779) Written on paper, s ze 14¾"×5" Devanagarī script

The MS has all the seven Kaṇḍas and has been util zed for the Critical Edition of Kiṣkindhā and Sundara It has 231 folios for the Yuddhakāṇḍa The folio has 9 lines to a page and about 43 letters to a line Marg ns are unruled Stanzas are numbered but the Sargas are not Sargas 1-15 of our Critical Text are relegated to Sundara as its constituent part No distinctive marks like daṇḍas are used to demarcate the halves of stanzas Colophons contain suitable Sarga names and are coloured with red chalk No marg nalia Very few corrections are found and they are *pr m* Omissions of stanzas are noticed Many times stanzas and l nes are transposed Stanzas are also occasionally repeated Condition old Hand writing is good and scribal mistakes are occas onally noticed The word मेघ is usually written as मैघ The whole kāṇḍa is cop ed by a single scribe and is complete For details regarding date and scribe *vide* Kiṣkindhākāṇḍa Introduction p XIX (under D3)

The MS represents the NW version

There are no exclus ve star passages to th s MS

D3

Ujjain Scind a Oriental Institute No 1611 Dated Samvat 1742 (A D 1686) Written on paper size 14"×5" Devanāgarī script.

The MS. contains all the seven Kāṇḍas and is utilized for the Critical Edition of Bālakāṇḍa, Kiṣkindhākāṇḍa and Sundarakāṇḍa. The total number of folios for Yuddhakāṇḍa is 105. It has 16 lines to a page and about 45 letters to a line. Sargas 1–15 of our Critical Text in the Yuddha are relegated to Sundara as its integral part. Corrections are made in ink and are *pr. m.* Condition of the MS. is good. Writing is neat and legible, with a few errors. Visarga followed by च, is generally written as श instead of श्च. The words पुरुषोत्तम and ऋषिसत्तम look like पुरुषोतुम and ऋषिसतुम respectively and नैर्ऋत as नैनृत. The रेफ is represented by अनुस्वार; *e g*, दुर्सार्त like दुस्सार्त. Samdhi rules are generally observed. The whole Kāṇḍa is written by a single scribe and is complete. For details, *vide* Sundarakanda, Introduction, p. XVIII. Though the MS. is undated, it looks about 350 years old.

The MS. represents the NW version

No exclusive star-passages are found in this MS.

D11

Varanasi, in private possession (of Pandit Ananta Shastri Phadke). Unnumbered and undated. Written on paper, size 12.4″ × 5.2″. Devanāgarī script.

This MS. contains only the present Kanda and has 180 folios. Folios 67, 69, 178 and 179 are missing. The folio has 12 lines to a page and about 45 letters to a line. Margins are unruled. Sargas and stanzas are unnumbered. The MS. omits Sargas 1–15 of our Critical Text, and commences from Sarga 16. Double daṇḍas mark the two halves of the stanzas. Colophons bear suitable Sarga names. Corrections are very few and are *pr. m.* Very few marginalia. Several stanzas are omitted, sometimes due to haplography. Many additions are found. Stanzas are transposed in many places. Stanzas are rarely repeated. Condition good. Writing is fairly legible and with many errors. *Samdhi* rules are observed. Pṛṣṭhamātras are occasionally found. The MS. is copied by a single scribe and is complete. The MS. does not name the scribe nor the date

The MS. represents the NE version.

This MS. has a very large number of exclusive star-passages, *viz.*, 410, 411 (B), 596, 604, 611, 616, 619, 622, 623, 654, 656 (A), 660, 668, 679, 682, 688, 700, 701 (A), 702, 703 (A), 721, 722, 726, 732, 817, 844, 856, 911, 953, 954, 1022, 1084, 1193, 1197, 1270, 1277, 1299, 1341 (A), 1341 (B), 1383, 1390, 1426 (A), 1438, 1441, 1454, 1502, 1510, 1616, 1680, 1683, 1694, 1733, 1735, 1756, 1797, 1815 (A), 1826, 1831, 1833, 1841, 1874, 1889, 1898, 1930, 1931, 1936, 2009, 3033, 3089, 3159, 3226, 3317 (A), 3429, 3473, 3476, 3550, 3554, 3587, 3594, 3595, 3597, 3606, 3611, 3614, 3616, 3619 (B), 3634, 3638, 3657, 3660, 3665, 3701 and 3703 (B) (93). Besides these smaller passages, the MS. has App. I Nos. 19, 20, 42, 48, 53 and 75 as longer passages.

T1

Madras, Adyar Library. No. 72372, Undated. Written on palm-leaves, size 18½″ × 2″. Telugu script.

The MS., utilized for the Critical Edition of all the previous Kāṇḍas, contains all the seven Kāṇḍas. Folios 218-298 cover the portion of Yuddhakāṇḍa. Folio nos. 270 and 298 are missing. The folio has 12 lines to a page and 96 to 100 letters to a line. Sargas bear numbers in words. As the last folio of Yuddhakāṇḍa is missing, the total number of Sargas in this Kanda cannot be ascertained. Samdhi rules are observed. Parasavarṇa is replaced by anusvāra. The whole MS. is written by a single scribe. For details, *vide* Araṇyakāṇḍa, Introduction, p. XIX. Although no date is recorded anywhere in the MS., it appears to be 500 years old.

The MS. represents the S recension.

Only one star-passage is found exclusive in this MS., *viz.*, 569.

T₂

Madras, Adyar Library, No. 75597. Undated. Written on palm-leaves, size 19¼" × 2". Telugu script.

The MS. contains only the first six Kāṇḍas written by different scribes and has been utilized for the Critical Edition of all the previous Kāṇḍas. The total number of folios for the Yuddhakāṇḍa is 57. Five discarded folios are appended at the end of the Yuddhakāṇḍa. The folio has 16 to 18 lines to a page and 110 to 116 letters to a line. Contents of some Sargas are written in the margin Sargas are numbered and amount to 140. Writing is good and correct. Rules of Saṃdhi are observed. The Kāṇḍa is written by a single scribe and is complete. For details, *vide* Araṇyakāṇḍa, Introduction, p. XX. The MS. is not dated anywhere, but seems to be 350 years old.

The MS represents S recension.

The following star-passages are found exclusively in this MS., *viz*, 273, 295 (A), 675, 1314, 1388, 1389, 1616 and 1644 (8).

T₃

Madras, Adyar Library, No. 74122. Dated Śaka 1730 (A.D. 1808). Written on palm-leaves, size 19½"×2¼". Telugu script

This MS. contains all the seven Kandas of the Rāmāyana and has been used previously for the Critical Edition of Kiṣkindhā and Sundara. Folios 170 to 259 of this MS contain the text of the Yuddhakaṇḍa. At the close of Yuddha, a blank folio numbered 260 is inserted. The folio has 12 to 16 lines per page and about 86 to 95 letters to a line. Sargas are numbered in words. The total number of Sargas of the Yuddhakāṇḍa is 142 The MS. is in good condition, but some folios have been blackened on account of its age Anusvāra is used for parasavarna. The entire MS. is written by a single hand and is complete. For details, *vide* Kiskindhākānda, Introduction, p. XX. As stated at the end of the Uttarakāṇḍa, the MS. was completed by the scribe Lakṣmana on Wednesday, the tenth day of the dark half of the month of Caitra in the Śaka year 1730 (*i e.* 20th April, 1808).

The MS. represents the S recension

The star-passages exclusive to this MS. are 101, 779, 1230, 1752 and 2070 (B) (5).

G₁

Baroda, Oriental Institute, No 6362. Dated Kollam 993 (A D 1818). Written on palm-leaves, size 17"×2½". Grantha script.

The MS is complete in seven Kāṇḍas and is utilized for the Critical Edition of all the earlier Kāṇdas Folios 120 to 173 cover the portion of the Yuddhakaṇḍa. The folio has 19 to 20 lines to a page and 91 to 95 letters to a line. Sarga numbers are stated in words and the total number of Sargas of the Yuddhakaṇḍa is 131 Omissions of stanzas are rarely noticed Saṃdhi rules are observed. The whole MS is copied by a single scribe For details, *vide* Aranyakāṇḍa, Introduction, p. XX. At the end of the Yuddhakāṇḍa, the total number of Sargas in each Kāṇḍa is mentioned in a śloka, and then the name of the scribe, Śrīnivasan, is given At the close of the Uttarakāṇḍa, the scribe gives his own name and informs us that the MS. was completed on Friday, the 28th day of Mithuna (named here as Āṇi) in Hastanakṣatra *in Kollam year 993 called* Bahudhānya Saṃvatsara (A.D. 1818).

The MS represents the S recension

The star-passages exclusive to this MS. are 20, 578, 674, 821, 865, 915, 939, 940, 954, 961, 963, *968, 1026(A), 1048, 1061, 1097(C), 1098, 1118, 1162, 1181 and 1970 (21).*

G₂

Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No. 152. Undated. Written on palm-leaves, size 17"×2". *Grantha script.*

The MS utilized for the Critical Edition of the previous five Kāṇḍas, is complete in seven Kāṇḍas. Folios 235 to 321 cover the subject-matter of the Yuddhakāṇḍa. Sargas are numbered in words. The aggregate number of Sargas of Yuddhakāṇḍa is 131. Stanzas are sometimes found omitted, often haplographically. Rules of Samdhi are generally followed. The whole MS. is from the pen of a single scribe For details, *vide* Araṇyakāṇḍa, Introduction, p XXI. Though the MS. is undated, it seems to be 300 years old.

The MS represents the S recension.

The star-passages found exclusively in this MS are: 165, 709, 1216 (A), 1355, 1499 and 2067 (6).

G₂

Ahmedabad, in private possession (of Muni Śrī Puṇyavijayaji). Unnumbered and undated. Written on palm-leaves, size 15"×2¼". Grantha script.

The MS contains all the seven Kāṇḍas and has been utilized for the Critical Edition of all the previous five Kāṇḍas. Folios 103 to 147 cover the portion of the Yuddhakāṇḍa. Sarga numbers are mentioned in words. The total number of Sargas of Yuddhakāṇḍa is 131. Stanzas are found sometimes omitted. The MS. is written by a single scribe and is complete for the Yuddhakāṇḍa. For details, *vide* Araṇyakāṇḍa, Introduction, p. XXI. Though the MS is undated, it appears to be about 500 years old.

The MS. represents the S recension

The following star-passages are found exclusively in this MS, *viz.*, 78(A), 113, 664, 992 and 1412 (5)

M₁

Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No. 158. Dated Kollam 865 (A D. 1690). Written on palm-leaves, size 20"×2". Malayālam script.

This MS is complete in seven Kāṇḍas, and is utilized for the Critical Edition of all the previous Kāṇḍas The subject matter of the Yuddhakāṇḍa is covered by folios 208 to 277. A blank folio is inserted at the end of this Kāṇḍa. Sargas are numbered in words. The aggregate number of Sargas of the Yuddhakāṇḍa is 132. A few corrections by a different hand are noticeable. The entire MS. is written by a single scribe. For details, *vide* Sundarakāṇḍa, Introduction, p XXI. At the end of the Yuddhakāṇḍa, the scribe's name Candraśekharan is mentioned, and the Kollam year 865 (A.D. 1690) is recorded as the date of the MS

The MS represents the S recension.

Only two star-passages are found exclusively in this MS They are, 1980 and 3537.

M₂

Trippunithura (Kerala State), Maharaja's Grantha Library, Sanskrit College, No 953. Dated Kollam 817 (A.D. 1642) Written on palm-leaves, size 12¾"×2". Malayālam script

In addition to Yuddhakāṇḍa, this MS. also contains Sundara and Uttara kāṇḍas. The MS. is utilized earlier for the Critical Edition. It has 166 folios for the portion of the Yuddhakāṇḍa. Sargas are numbered in words The total number of Sargas of Yuddha is 133. Colophons give suitable Sarga names at very few places only. The whole MS. is written by a single scribe and is complete for Yuddha For details, *vide* Sundarakāṇḍa, Introduction, p. XXI. As stated at the close of Uttarakāṇḍa, the MS. was completed on Wednesday, the 13th day of the dark half of the month of Kumbha in Antu (*i.e.* Kollam) year 817 (A D. 1642).

The MS. represents the S recension

This MS. has a very large number of exclusive star-passages, *viz*, 1977, 1981, 1995, 1996, 2029(A), 2031, 2033, 2068, 2075, 2094, 3001, 3008, 3031(A), 3081, 3083, 3101, 3125, 3136, 3158, 3160,

3163, 3167, 3208, 3237, 3242, 3248, 3250, 3253, 3257, 3258, 3280, 3320, 3325, 3328, 3350, 3366, 3367, 3370, 3387, 3418, 3425, 3433, 3436, 3437, 3444, 3451, 3459, 3462, 3463, 3466, 3471, 3474, 3488, 3493, 3495, 3501, 3526, 3564, 3568, 3572, 3578, 3583, 3586, 3592, 3599 3605(B), 3620, 3622, 3629, 3631, 3633, 3636, 3639, 3649, 3654, 3673, 3678, 3679, 3684 and 3689 (80) It is interesting to note that while there are no exclusive star-passages in M2 up to the 87.11 of the Critical Text, there are as many as 80 such passages in the next 30 Sargas of the Yuddhakanda The question of sudden exuberance of the poetic mind of the scribe, or of the change of his exemplar may be the reason for it, but it cannot be treated exhaustively here

M3

Chundampatta (*via* Pattambi), South Malbar, in private possession (of C. Chitrabhanu Nambudiri) Unnumbered and undated Written on palm-leaves, size 27½" × 2". Malayālam script.

The MS *is complete in seven Kāṇḍas and has been utilized previously for the Critical Edition of* Kiṣkindhā and Sundara. Folios 149 to 209 comprise the subject-matter of the Yuddhakāṇḍa. The folio has 12 to 13 lines to a page and 135 to 145 letters to a line Sargas are numbered in words and the total number of Sargas of the Yuddhakaṇḍa amounts to 131 The entire MS is from the pen of a single scribe *For details, vide* Sundarakāṇḍa, *Introduction, p XXII. The MS. Is undated, however,* it seems to belong to a relatively modern period

The MS represents the S recension

The following star-passages are found exclusively in this MS, *viz*, 1, 123, 131(A), 1219, 3321 and 3698 (6)

M4

The Rāmāyana Department expected one more MS from South Malbar, and planned to designate it as M4 However, the MS in question could not be procured

M5

Trivandram, University of Kerala Manuscripts Library, No 13336 Undated Written on palm-leaves, size 19" × 2" Malayālam script.

The codex contains Bāla, Ayodhyā, Kiṣkindha, Yuddha and Uttara Kāṇḍas only. Folios 195 to 316 comprise the subject-matter of the Yuddhakaṇḍa The folio has 12 to 13 lines to a page and about 80 to 82 letters to a line Margins are unruled Stanzas are not numbered, but Sargas are numbered in words The total number of Sargas of Yuddha is 131 Daṇḍas are not noticed, the writing is continuous *No marginalia Corrections are very few and are inf. lin.* No additions or omission. Transpositions of stanzas and lines are noticed The MS is in good condition Writing is neat and clear and generally correct Scribal mistakes are noticed here and there. The script is modern and all the scribal peculiarities of the Southern MSS are noticed in this MS also Rules of Samdhi are generally followed The codex is written in one hand and is complete for Yuddhakāṇḍa Though the MS. Is undated, it appears to be nearly one hundred years old

The MS represents the S recension

The star-passages exclusive to this MS are 193, 416(A), 540, 1007, 1333, 1372, 1404, 3012, 3017, *3528, 3543-3553, 3558 and 3635 (14)*

TESTIMONIA

(A) The Commentaries.

There are a number of commentaries available on the text of the Rāmāyaṇa, and its various recensions and versions. The number of commentaries on the text of S recension is large and range from Udāri Varadarāja (earlier than A D 1250), Rāmānuja (14th century), Maheśvaratīrtha (A D. 1550), Govindarāja (A D. 1600), Katakayogīndra (A.D 1650), and Nāgeśa Bhaṭṭa (A.D 1700),

All these commentaries on S recension have been fully used and variant readings as well as pathantaras recorded in them are noted in our Critical Apparatus All these six commentators hail from South India and comment on the text of Southern recension of the Rāmāyana The Bengali commentator (date ?) Lokanatha Cakravarti has however commented upon the Bengāli version of the Rāmayana He very often refers to Vimalabodha and Sarvajña Narayana (both between A D 1100 and 1300) as the old commentators of both the Ramayana and the Mahabharata, and quotes from their commentaries on the Ramayana These commentaries however are not yet traced anywhere

(B) Epitomes

Ksemendra the Kaśmirian poet of circa A D 1046 composed among other works an epitome of Valmiki s Ramayana in about 6200 stanzas Of these some 1400 stanzas summarise the portion of the Yuddhakanda of Valmiki s work as given in our Critical Text It is clear that Kṣemendra had before him the NW version of the Ramayaṇa as can be proved from a lack of reference to the *Ādityahṛdayastotra* which, thus constitutes a feature of the S recension The main episodes of the Yuddhakanda all figure in Kṣemendra s Epitome The Editor of the Yuddhakāṇḍa has utilized this Epitome to corroborate the correspondence of incidents only and not for the wording of the Critical Text

Among other items under the head of Testimonia we may mention the *Rāmopākhyana* of the Mahabharata (Mbh 3 258 275) which in my opinion is the oldest and ungarbed version of the Rāma episode as well as other works of bardic literature such as the Viṣṇu Agni and Padma Puraṇas

It will be seen from the above description of the MSS, commentaries and Epitomes that I have ransacked and selected almost every available MS which I thought would help me to constitute a Critical Text Almost each and every MS used has some special feature of its own and all of them, taken together go to make up the Ur text as far as the available stock of MSS can take us back The Critical Apparatus may appear somewhat loaded as a result of my selection of MSS but I think it was necessary in the interest of scholarship

Recensions and Versions

The above material roughly falls into two major groups of recensions *viz* Northern and Southern Some MSS however particularly of the Devanagari group are divided among themselves some sharing characteristics of Northern recension and others of Southern recension The use of N and S thus in the case of these MSS is not quite accurate but the Editor found himself helpless in classifying them into a definite recension Similarly a Malayalam MS M3 was found to share characteristic of N recension in addition to its own specialities MSS of this type may rather be designated as mixed versions which may have their originals contaminated

The Northern group of MSS includes those in Śarada Newāri or Nepali Bengali and Devanagari scripts The Southern group contains MSS in Devanagari Telugu Grantha and Malayalam scripts–M3 belongs to a special group It is a mixed version sharing the characteristics of Newari and Bengali on the one hand and of Telugu and Grantha versions on the other Over and above these traits this MS has 80 star passages peculiar or exclusive to itself The pedigree of MSS on page III makes the classification into recensions and versions quite clear

Text constitution

Although the principles of text constitution of the Ramayana have been indicated in the introductions to all the previous Kandas I should like to restate them here for ready reference The main principle on which the constitution of our Critical Text is based is that there should be a full agreement *in substance* between all recensions and versions Whatever extra matter is noticed in MSS is not considered to be authentic or belonging to the oldest core of the text This principle has resulted in giving in our edition a very large number of star passages totalling 3711 with 7143 lines In other words while our Critical Text consists of 4435 units of stanzas (a few three lined and fewer still one-lined) the

number of star-passages for this text is 3711 with 7143 lines, out of which 769 are substitute passages. It means that in a Critical Text of 4435 stanzas of the Yuddhakāṇḍa, as many as 2942 passages are inserted by a generation of bards during the text-transmission through centuries. Besides, there are 76 longer passages relegated to App. I containing 7310 lines Further, individual MSS. have star-passages which are exclusive to them. The number of such exclusive star-passages is 483, there being only 4 MSS., viz., Ś1 D1 D11 and D12 which do not contain a single exclusive star-passage. On the contrary, D12 has 93 passages and M1 80. I have given the above details just to show how difficult the task of the editor was in fixing his Critical Text of the Kānda

The Starting Point of Yuddhakāṇḍa :

We have adopted the starting point of the Yuddhakāṇḍa as in Southern recension The first 15 Sargas in the Critical Edition are found as a concluding part of the Sundarakāṇḍa in the Northern recension. In fact, the division of MSS. into N and S recensions of Yuddhakāṇḍa is determined on the ground whether the first 15 Sargas of our Critical Text figure in Sundara or Yuddha Kāndas. Considering the nature of these 15 Sargas, it may be stated that they belong to a topic dealing with the preparation of waging war by Rāma with Ravana *To borrow the analogy of the parvan division of the* Mahābhārata, these 15 Sargas correspond to the Udyogaparvan of that Epic. If the reader cares to examine the Critical Apparatus of the Yuddhakāṇḍa, particularly the records under colophons, he will be surprised to find that that particular Sarga, according to that MS., belonged to Udyoga as against Lankākāṇḍa or Yuddhakāṇḍa. Now, Udyoga or preparation for a war-fare can be more appropriately considered as a part of Yuddhakāṇḍa rather than that of Sundarakāṇḍa, which, in my opinion, is a part of Aranyakāṇḍa For, I believe that the original Rāmayana consisted of three Kandas only, *viz*, the Ayodhyākānda, Aranyakānda and Yuddhakāṇḍa. Later the Ayodhyākāṇḍa got split up into Bala and Ayodhyā, and Aranyakānda into Aranya, Kiskindhā and Sundara Kandas, making a total of six Kandas with a supplement (षट्काण्ड सोत्तरम्) So, originally these 15 Sargas must have belonged to Yuddhakanda. It may be noted here that B1 of N recension begins Yuddhakanda with Sarga 13 and D2 with Sarga 6 of the Critical text, showing a sort of wavering in the mind of copyists of these MSS.

Bardic Poetry and Its Characteristics* :

It is my firm belief that the Ramāyana the Mahabhārata and the Purānas form a class of literature by themselves, and should be styled as Bardic literature. The main characteristic of this literature is that originally it consisted of small songs, ballads and even stray verses called *Gatha narasamsi* and continued to be sung by traditional bards and transmitted by them to succeeding generation by oral tradition These songs or ballads later developed into Epics, Purānas and early Kavyas Further its contents had a very fluid wording, emphasis being laid on contents rather than on expression or words These expressions or words were capable of being substituted by different expressions provided the meaning remained the same. Further, these original songs were composed in the form of a verse which also was equally fluid and simple to compose and remember. There is a very large number of standard verse-fillers with which the bard is to equip himself These *songs or ballads were also capable of being expanded or even abridged according to the interest the* audience shows in the bard's recitation The extent of an episode becomes shorter or longer on account of these circumstances, and both shorter and longer versions get recorded at the stage of their being

* This topic, with special reference to English and continental Literature has been discussed by (1) N K and H M CHADWICK in *The Growth of Literature*, Vols I-III, (2) N K SIDDHANTA in his *Heroic Age of India* (1929), (3) C. M. BOWRA in his *Heroic Poetry*, (4) M. PARRAY in *L' Epithete traditionelle dans Homere* (Paris 1928), (5) A B. LORD in *The Singer of Tales* (1960), (6) G. S. Kirk in *The Songs of Homer* (1962), (7) and with special reference to Vālmiki's Rāmāyana by Nabaneeta Sen in his article *Comparative Studies in Oral Epic Poetry*" in AOS, Vol. 86, October-December 1966.

bard provided the contents of his narrative or the theme remained the same and versification smooth. The metres as *pointed out above, used in the epic, are easy to admit synonymous words of the same* metrical quality. By way of illustration I pick up a few such words महातेजा, महाराज-महाराज, महाभाग महाभाग, महाबाहु-महाबाहो, महावीर्य-महावीर्य, महासत्त्व-महासत्त्व (all suited for the first half of Anuṣṭubh) and महातपा, महाबल महारथ, महायशा, महाद्युति-महाद्युते, महामति-महामते (suitable for the second half of Anuṣṭubh). The reader will meet hundreds of instances making use of these and similar expressions. I need not therefore emphasize the promiscuous use of such expressions in the Epics. Besides, there is a group of expressions which may be termed as verse fillers, च, वै तु, हि, ह, स्म, but the group is not restricted to these expletives; there are other expressions like राजन्, नृप-नृप, वीर-वीर, प्रभु-विभु, प्रभो-विभो, भद्रं ते, भारत, कौरव जनेश्वर-जनेश्वर, नरेश्वर-नरेश्वर, नराधिप नराधिप, कुरुसत्तम, कुरुनन्दन, यदुनन्दन, यदुसत्तम, भरतर्षभ, क्षत्रियर्षभ *for the Anuṣṭubh metre and* नरेन्द्रसूनो, नरेन्द्रपुत्र, जनेन्द्रसूनो, जनेन्द्रपुत्र *for the Triṣṭubh* metre. It should be noted that such verse filling expressions could be expanded to the full length of a pada *e g* यशोदानन्दवर्धन-न, कौसल्यानन्दवर्धन न, शतशोऽथ सहस्रश. I have in view a set of some funny expressions like रावणस्य महात्मन a d राघवस्य महात्मन used as verse-fillers where the word महात्मन has to be used ironically in the case of Rāvaṇa and normally in the case of Rama. When therefore varying traditions of bards reach the stage of writing one tradition of MSS uses one and the other its counterpart.

There are a few other devices which the bard has to resort to in his recitation. He cannot strictly follow the rules of grammar and syntax because he is primarily to look to versification. He, therefore uses Parasmaipada for Atmanepada of verbs and vice versa; he drops augment *a* of the past tense; he uses nominative and accusative plural forms of *feminine nouns promiscuously; he may* not strictly observe rules of Samdhi and may even use expletives like च तु हि unnecessarily to avoid hiatus; he may even leave sentences incomplete; he may not use correctly active and passive constructions and may commit the flaw of anacoluthon. These and other similar features of epic poetry go to prove that texts transmitted by oral tradition have a wide variation in their wording. This is the main reason why epics and puranas abound in various readings, transpositions of phrases and substitutions or parallel versions. The bards in their enthusiasm particularly when their audience is appreciative or otherwise go on expanding or shortening descriptions of events by filling in details which may happen to be omitted in other versions. The additional passages and episodes are not peculiar to any particular recension, but are found in all recensions and versions. The fluidity of readings of individual words, expressions, incidents, transpositions all go to indicate that such oral traditions were more than one. I need not repeat that the traditional extent of the text of Yuddhakanda has only 5710 stanzas while my constituted Critical Text contains only 4435 stanzas. The total number of star passages included in the Critical Apparatus is over 3700 with more than 7000 lines or 3500 stanzas and that of passages relegated to App. I is 76 with 7335 lines equal to 3668 stanzas.

The Ramopakhyana and the Rāmayana

Before finishing my Introduction to the Yuddhakaṇḍa, the last Kaṇḍa of the real and original Ramayana, I should like to refer to a point not touched by my predecessors. The point refers to the question of the relative chronology of the Ramopakhyana as found in the Mbh. 3 258–275 of the Critical Edition and the Ramayaṇa in its Critical Edition now before the reader for the first time. The Ramopakhyana in the Critical Edition contains 18 adhyayas and 724 stanzas or 1448 lines. It narrates the story of Rama upto his coronation only, *i e* upto the end of the Yuddhakaṇḍa of the Ramayaṇa. The first three stanzas of the Rāmopakhyana contain a sort of summary of the Akhyana and run as follows:

प्राप्तमप्रतिमं दुःखं रामेण भरतर्षभ ।
रक्षसा जानकी तस्य हृता भार्या बलीयसा ॥
आश्रमाद्राक्षसेन्द्रेण रावणेन विहायसा ।
मायामास्थाय तरसा हत्वा गृध्रं जटायुषम् ।
प्रत्याजहार तां रामः सुग्रीवबलमाश्रितः ।
बद्ध्वा सेतुं समुद्रस्य दग्ध्वा लङ्कां शितैः शरैः ॥

The story in the Mbh is narrated by the sage Mārkaṇḍeya to Yudhiṣṭhira at a time when Draupadi was forcibly abducted by Jayadratha, and was recovered by Bhīma. When Yudhiṣṭhira asks Mārkaṇḍeya whether there was any unfortunate person like him who had lost his kingdom and wife, Mārkaṇḍeya narrates to him an old episode of Rāma who had lost both his kingdom and wife while he was, like him, in exile for a period of fourteen years. It thus appears that the narration of Rāmopākhyāna to Yudhiṣṭhira by the sage was quite appropriate to the occasion. There are no traces to suggest that the episode could be an interpolation in the Mbh. Being thus a genuine part of the Mahābhārata, it is much older than the poem of Valmiki, and being a part of an Itihāsa, it is much more trustworthy than a Kāvya. Scholars from Weber and Jacobi down to the late Dr. Sukthankar have held different views about the relative antiquity of the Ramopakhyāna and the Ramāyaṇa, some holding that the former is an abridgement of the Ramāyaṇa and consequently later than the Rāmāyana. The question, therefore, of the relative chronology requires a fresh examination so as to settle it finally. My own considered view is that the Ramopakhyāna is centuries older than the Rāmāyana and being a part of the Itihāsa has stated the facts, while the Rāmāyana being a Kāvya is much later than the Rāmopākhyāna, and has enlarged, modified and embellished the narrative as it occurs in the Ramopākhyāna. It must be borne in mind that an abridgement of a work is more faithful to its original than an enlargement of the same. I note below a few *interesting points which are peculiar to the Rāmopākhyāna, but not referred to or differently referred* to in the Rāmāyaṇa. I shall also point out the elements in the Ramakathā which are innovations of Valmiki so that the reader might solve the question for himself.

1. The Rāmopākhyāna makes no mention of Viśvāmitra, who, according to Bālakāṇḍa of the Ramāyaṇa, took away young Rāma and Lakṣmana and gave them training in missiles; the marriage of Sitā with Rāma did not take place in the presence of Viśvāmitra, but was arranged by Tvaṣṭṛ. In the Rāmāyana, on the other hand, Viśvāmitra took young Rāma and Lakṣmana, trained them in missiles, took them to Janaka's court, where after breaking of Śiva's bow, Rāma was married to Sitā. It is thus clear that the entire episode of Viśvāmitra was an innovation of the poet Valmiki and introduced by him in the older and similar Rāmopākhyana.

2. In the Ramopākhyana, there is no reference to the episode of Ahalyā and her restoration to life at the touch of Rāma's feet. This episode also in the Rāmāyaṇa is an innovation of Vālmiki.

3. The Rāmopākhyāna mentions three times an old Rākṣasa minister of Rāvaṇa, Avindhya by name, who is well disposed towards Rama. He once consoles Sitā by giving her news about the well being of Rāma and Lakṣmana and assuring her that they would soon release her from detention in Rāvana's custody, second time he prevents Rāvaṇa from killing Sitā by pointing to him that a crowned king like Rāvaṇa should not kill a woman, already in imprisonment; and third time, he brought Sītā to Rāma *after Rāvaṇa's death*. Rāma *is said to have rewarded him for his good offices after his coronation* for the part he played in the recovery of Sitā. Trijaṭā is mentioned in both the Rāmopākhyāna and the Rāmāyana. Avindhya is thus ignored in the Rāmāyana as Vālmiki thought him to be not so important.

4. In Rāmopākhyāna, Kumbhakarṇa is killed by Lakṣmaṇa (Mbh. 3.271.11-12), while in the Rāmāyaṇa he is killed by Rāma (R. 6.55).

5. In the Rāmopākhyāna, there is no reference to Hanumat bringing the mount Droṇācala with its medicinal plants to revive Lakṣmaṇa hit by Indrajit's missile. The revival of Lakṣmaṇa was effected in the Rāmopākhyāna by Sugrīva with the help of plants available near at hand. The entire incident of Droṇācala and its medicinal plants is an innovation introduced by Vālmiki.

6. In the Rāmopākhyāna, Kubera sends magic water to Rāma to enable him to see invisible demons and other objects. Vālmiki does not mention the item of magic water at all.

7. In the Rāmopākhyāna, Avindhya brings Sitā to Rāma's camp after Rāvaṇa was killed. In the Rāmāyaṇa, Rāma sends Hanumat for bringing Sitā to him from Rāvaṇa's palace. When she is

brought to Rāma's presence, Rāma tells her that she is free to go anywhere. The repudiation of Sitā is couched in similar fashion in both works.

8. In the Rāmopākhyāna, there is no reference to Sitā proving her chastity by entering into fire. This ordeal of Sitā by throwing hereself into fire is a pure innovation of Vālmiki. In the Rāmopākhyāna it is stated that after hearing the words of her repudiation by Rāma in terms:

सुवृत्तामसुवृत्तां वाप्यहं त्वामद्य मैथिलि ।
नोत्सहे परिभोगाय श्वावलीढं हविर्यथा ॥

Mbh. 3.275.13

On hearing these words, Sitā fell down fainted, Lakṣmaṇa and monkeys were struck dumb, when god Brahmā, followed by several gods like Indra, Agni, Vāyu, Kubera, the seven sages and Daśaratha, appears on the scene. Then Sitā got up and said to Rāma:

राजपुत्र न ते कोपं करोमि विदिता हि मे ।
गतिः स्त्रीणां नराणां च शृणु चेदं वचो मम ॥
अन्तश्चरति भूतानां मातरिश्वा सदागतिः ।
स मे विमुञ्चतु प्राणान्यदि पापं चराम्यहम् ॥

Mbh. 3. 275. 22-23

Upon this utterance, it is Vāyu,—I ask the reader to note that it was not Agni as in the Rāmāyana—who said:

भो भो राघव सत्यं वै वायुरस्मि सदागतिः ।
अपापा मैथिली राजन्संगच्छ सह भार्यया ॥

Mbh. 3. 275.26

After Vāyu, other gods present such as Agni, Varuṇa, Brahmā, all said in one voice:

नात्र शङ्का त्वया कार्या प्रतीच्छेमां महाद्युते ।

Mbh. 3. 275. 34

Then Daśaratha also tells Rāma to go to Ayodhyā with Sitā to take charge of his kingdom. Rāma then agreed, accepted Sitā and went to Ayodhyā in the Puṣpaka Vimāna.

I have given above the account as to how Sitā proved her chastity according to the Rāmopākhyāna. Now I ask the reader to compare the above account and contrast it with that in the Rāmāyana found in Sargas 101-106 of the Yuddhakāṇḍa in the Critical Edition. According to the Rāmāyana, it is Rāma who asks Hanumat to go to Rāvaṇa's palace and inform Sitā that Rāma had killed Rāvaṇa, and Vibhiṣaṇa is put on the throne of *Laṅkā. Sitā then told Hanumat that she would like to see Rāma. Rāma then asked Vibhiṣaṇa to bring Sitā to him bathed and decked. She was brought to* Rāma in a palanquin. When she approached Rāma, he was filled with joy—because he won the victory over Rāvaṇa, depression—because Rāvaṇa insulted him by Sitā's abduction, and anger—because Sitā might not have remained chaste in Rāvaṇa's house. When Sitā approached Rāma and addressed him with the usual term Āryaputra, Rāma said to her:

यत्कर्तव्यं मनुष्येण धर्षणां परिमार्जता ।
तत्कृतं सकलं सीते शत्रुहस्तादमर्षणात् ॥ R. 6. 103. 13
विदितश्चास्तु भद्रं ते योऽयं रणपरिश्रमः ।
स तीर्णः सुहृदां वीर्यान्न त्वदर्थं मया कृतः ॥
रक्षता तु मया वृत्तमपवादं च सर्वतः ।
प्रख्यातस्यात्मवंशस्य न्यङ्गं च परिमार्जता ॥
प्राप्तचारित्रसंदेहा मम प्रतिमुखे स्थिता ।
दीपो नेत्रातुरस्येव प्रतिकूलासि मे दृढम् ॥
तद्गच्छ ह्यभ्यनुज्ञाता यथेष्टं जनकात्मजे ।
एता दश दिशो भद्रे कार्यमस्ति न मे त्वया ॥

R. 6. 103. 15-18

On hearing this repudiation by Rama Sita told him that he was doing injustice to her and argued

> त्वया तु नरशार्दूल क्रोधमेवानुवर्तता ।
> लघुनेव मनुष्येण स्त्रीत्वमेव पुरस्कृतम् ॥
> अपदेशेन जनकान्नोत्पत्तिर्वसुधातलात् ।
> मम वृत्तं च वृत्तज्ञ बहु तेन पुरस्कृतम् ॥
> न प्रमाणीकृतः पाणिर्बाल्ये बालेन पीडितः ।
> मम भक्तिश्च शीलं च सर्वं ते पृष्ठतः कृतम् ॥
>
> R 6 104 14-16

So saying Sita made up her mind to end her life by entering into burning fire in the presence of Rama and other members of the gathering and told Laksmana

> चितां मे कुरु सौमित्रे व्यसनस्यास्य भेषजम् ।
> मिथ्यापवादोपहता नाहं जीवितुमुत्सहे ॥
> अप्रीतस्य गुणैर्भर्त्रा त्यक्ताया जनसंसदि ।
> या क्षमा मे गतिर्गन्तुं प्रवेक्ष्ये हव्यवाहनम् ॥
>
> R 6 104 18-19

Laksmana then looked up to Rama and gathering from his face his consent to the proposal of Sita he prepared a burning pile Sita approached the pile and said

> यथा मे हृदयं नित्यं नापसर्पति राघवात् ।
> तथा लोकस्य साक्षी मां सर्वतः पातु पावकः ॥
>
> R 6 104 24

So saying Sita approached the fire regardless of her life Then all gods appeared on the scene and *appealed to Rama not to be so indifferent to Sita who was throwing herself into the fire* *The gods also* pointed to Rama that he was the lord of all gods Visnu incarnate Rama thereupon told gods that had gathered that he considered himself to be a human being the son of Daśaratha

> आत्मानं मानुषं मन्ये रामं दशरथात्मजम् ।
>
> R 6 105 10

Just at this juncture the god of fire in person jumped up from the burning pile with Sita on his lap, gave her to Rama and said

> विशुद्धभावां निष्पापां प्रतिगृह्णीष्व राघव ।
> न किंचिदभिधातव्यमहमाज्ञापयामि ते ।
>
> R 6 106 9

To this Rāma responded

> अवश्यं त्रिषु लोकेषु सीता पावनमर्हति ।
> दीर्घकालोषिता चेयं रावणान्तःपुरे शुभा ॥
> बालिशः खलु कामात्मा रामो दशरथात्मजः ।
> इति वक्ष्यन्ति मां सन्तो जानकीमविशोध्य हि ॥
> अनन्यहृदयां भक्तां मच्चित्तपरिरक्षिणीम् ।
> अहमप्यवगच्छामि मैथिलीं जनकात्मजाम् ॥
> प्रत्ययार्थं तु लोकानां त्रयाणां सत्यसंश्रयः ।
> उपेक्षे चापि वैदेहीं प्रविशन्तीं हुताशनम् ॥
>
> R 6 106 11-14

It is now clear from the above narration that Valmiki introduced this episode of Sitā's purification by fire against the narration in the Rāmopākhyāna where *Vāyu is said to be the first to announce* the purity of Sitā Whether Sitā actually threw herself into the fire or was approaching (प्रविशन्ती) the burning fire when personified Agni caught her and brought her to Rāma, is still a moot question, because once we get the text to say प्रविवेश हुताशनम् and next उपेक्षे चापि वैदेहीं प्रविशन्तीं हुताशनम् In any

case, the poet Valmiki introduced in his epic poem an innovation of Sita's test by fire against the epic and historical background of Vayu assuring Rama of Sita's purity This innovation, among others, is thus the most striking innovation made by Valmiki when he decided to handle an old epic theme and gave it the shape of a poem the first of its kind, an Ādikavya We are not so much interested in the fact whether Sita threw herself into the fire came out unhurt, and was presented to Rama by fire god because *we believe that Vayu appearing on the scene and declaring Sita's purity and Agni bringing Sita* to Rama and presenting her to him unhurt or brighter are facts equally super-natural to us We are, therefore concerned more with changes or innovations introduced by the poet Valmiki in his poem against a historical statement made in the Ramopakhyana of the Mahabharata

The above story of Rama as found in the Ramopakhyana of the Mahabharata traditionally known as the Itihasa and the same in Valmiki's Ramayana traditionally known as Adikavya the first poem deserves some further general considerations Itihasa and Puranas in Indian literature and poems like Valmiki's Ramāyana are all mixed up with historical grains and myths The Ramopakhyana which is a part and parcel of a work called Itihasa, requires Vayu personified to announce the purity and chastity of Sita Valmiki however shows greater height of imagination in putting Vayu in the background and invent the fire ordeal to prove Sita's purity because fire is visible while Vayu is invisible The incident as narrated in the Itihasa looks insipid against the fire-ordeal which can catch the public mind more quickly Has not thus Valmiki modified the statement made in the Itihāsa to make his poem more impressive than the insipid record in Itihasa? In this context I may bring to the reader's notice a recent article in Marathi by Mm Dr V V MIRASHI which appeared in the Journal *Nava Bharata* for July 1970 (the original article in English by him may soon appear in some research journal) in which Dr MIRASHI studies the question of the episode known as Parijataharana as it figures in the Critical Text of *Harivamśa* and as modified by a poet of a later date king Sarvasena (A D 330-355) of the Vakataka dynasty The oldest form of the episode of Parijataharana is found in the Mbh 7 10 22 23 and runs as follows

> वैनतेयं समारुह्य त्रासयित्वामरावतीम् ।
> महेन्द्रभवनाद्वीरः पारिजातमुपानयत् ॥
> तच्च मर्षितवाञ्शक्रो जानंस्तस्य पराक्रमम् ।
> राज्ञां चाप्यजितं कंचित्कृष्णेनेह न शुश्रुम ॥

This very episode figures in *Harivamśa* (92 63-67) in its Critical Edition as follows

> स ददर्श महाबाहुराक्रीडे वासवस्य ह ।
> दिव्यमभ्यर्चितं देवैः पारिजातं महाद्रुमम् ॥
> तमुत्पाट्यारोपयामास विष्णुस्तं गरुडोपरि ।
> सोऽपश्यत्सत्यभामा च दिव्यमप्सरसां गणम् ॥
> . .
> श्रुत्वा तु देवराजस्तु कर्म कृष्णस्य तत्तदा ।
> अनुमेने महाबाहुः कृतकर्मेति चाब्रवीत् ॥

The same episode figures in Kṣemendra's *Bharata Manjari* as follows

> स दृष्ट्वा नयनानन्दं पारिजातं स्वयम् ।
> समुत्पाट्य महाबाहुस्तमानयत द्वारकाम् ॥

Now this plain story of Parijataharaṇa assumes altogether a different form in king Sarvasena's Prakrit poem *Harivijaya* (A D 330-355) where the element of jealousy between Rukmiṇī and Satyabhāmā is introduced for the first time as well as a full fledged battle between Indra and Kṛṣṇa over this tree Here also a historical statement in the *Harivamśa* is given a new twist. Ānandavardhana in his *Dhvanyāloka* III has noted this fact in the following form

इतिवृत्तवशायातां कथंचिद्रसाननुगुणां स्थितिं त्यक्त्वा पुनरुत्प्रेक्ष्याप्यन्तराभीष्टरसोचितकथोन्नयो विधेयः यथा कालिदासप्रबन्धेषु यथा च सर्वसेनविरचिते हरिविजये ।

On the above passage Abhinavagupta in *Locana* remarks

हरिविजये कान्तानुनयाङ्गत्वेन पारिजातहरणं निरूपितम् इतिहासेष्वदृष्टमपि ।

It is thus clear that king Sarvasena the author of the Prakrit poem (now lost or not yet traced) narrated the story of Parijataharana as subordinate to his appeasing Satyabhama who was jealous of Rukmini whom Krsna gave the parijata flower, though there is no reference to such an event in the *Itihasa i e Mahabharata*. *This clue has since the days of king Sarvasena, been utilized by over a dozen poets in Sanskrit literature down to 17th century.* Our poet Valmiki has done a similar thing in his epic poem Ramayana, even though he took the main story of Rama from the Itihasa, i e the Ramopakhyana of the Mahabharata.

We have not yet studied the question how myths in literature grow. Valmiki picked the main theme of the Ramayana for his epic poem from the Mahabharata and gave a new turn by introducing *new features like Visvamitra episode, the bringing of Dronacala by Hanumat, and the fire-ordeal of Sita* following the dictum कुर्यान्निर्वहणेऽद्भुतम् i e, the poet should introduce supernatural elements towards the concluding part of his poem or play. The coming out of Sita from the burning fire is that miraculous event now perpetuated in Indian literature.

I may briefly point out here that like the fire ordeal of the Rāmāyana and assuaging the jealousy of co-wives as in the Parijataharaṇa, there are several such episodes like the story of Syamantaka gem which Prasena discovered on the foreshore at a time when Dvaraka was founded. This discovery of Syamantaka in another later version was said to be a present to Prasena by the sun god. This gem has gathered several myths around it including that of not looking at the moon on the fourth day of Bhādrapada though the Critical Text of *Harivaṁśa* makes no reference to it and narrates the simple fact that Prasena discovered the gem on the fore-shore of Dvaraka. The narration of the life of Kṛṣṇa in *Harivaṁśa* is already full of a number of myths but it is to be noted that these myths are amplified in the Bhāgavata Purana and Bramavaivarta Purāṇa.

I have already digressed from my main point, *viz* Valmiki introduced for the first time the episode of Sītā's fire-ordeal in his poem Ramayana though the older narrative makes no reference to it. Sita on that account rose in estimation of popular mind as having undergone through the most miraculous *form of expiation for her stay in Ravana's house. This is the greatest feat and height of imagination* of the poetic genius of Valmiki.

*** *** ***

I should not close this Introduction of the Yuddhakanda without recording my grateful and sincere thanks to those persons who entrusted this work to me and who actively helped me in my editorial task from beginning to end during a long period of nine years. In fact I feel very much over whelmed by their kindness when on conclusion of my labour I find how my role has been insignificant compared with an enormous quantity of quality labour these persons bestowed upon the production of this volume of the Yuddhakāṇḍa. It is obviously difficult for me to mention all names but I am all along conscious of their kind help to me.

I should like to record in the first place my grateful thanks to Dr Shrimati Hansaben Mehta, the first Vice-Chancellor of the Maharaja Sayajirao University of Baroda as Chairman of the Editorial Board for the project of the Critical Edition of the Rāmāyana, who, without any acquaintance accepted my name first for the membership of the Board and then for the editorship of two of the bigger Kāṇḍas of the Rāmāyana *viz*, the Ayodhyākāṇḍa and the Yuddhakāṇḍa, on the recommendation of my friend, the late Professor Govindalal H Bhatt the first General Editor of this project. After the sad and rather untimely demise of Professor Bhatt his successor, Dr U P Shah has also been equally kind to me, and advised me and sought my advice in all my and his difficulties in the editorial task. My heartful thanks go to Dr U P Shah. For the preparation of the constituted text of the Ayodhyākāṇḍa, I spent days

and months at Baroda, but for the Yuddhakāṇḍa, I could not do so, on account of my other assignment, *viz*, the General Editorship of the Mahabharata at the Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona The late Professor BHATT then arranged, with the consent of his authorities, to send the collation-sheets to Poona to suit my convenience. The work of constituting the text of the Yuddhakānda was thus done in my spare time and completed in December 1964 and it may be out by March 1971. During this process of editorial task and printing, difficulties arose which had to be settled by correspondence Dr U. P. SHAH's help to me in this regard is great and valuable, and I must record my special thanks to him for his untiring energy Dr. U. P. SHAH was ably assisted by Shri M R. NAMBIYAR, the Assistant Editor, by Shri H T. DESAI for sometime as well as by messrs Dr. B N BHATT, NIRGUDKAR and others Obviously, I must say once more, that the Critical Edition of a text like the Ramāyana is not the work of an individual but of a team, and the successful completion of it depends upon the staff, prepared to give its best to the General Editor I consider myself lucky in having a staff which rendered my work easy and light I, therefore, like to record my grateful thanks to them individually and collectively. Lastly, I must not miss to record my best thanks to the staff of the University Press who have spared no pains to make the printing of this volume excellent in their usual way. Finally, I cannot close this Introduction without recording my humble gratitude to God Almighty who spared me to my eightieth year to complete this job.

ॐ तत्सत् । ब्रह्मार्पणमस्तु ।

POONA,
4th September, 1970

P. L. VAIDYA

CONCORDANCE OF THIS EDITION

with the Bombay, Kumbhakonam, Gorresio and Lahore Editions

N.B.:—(i) A * passage that is a substitute in one edition and an insertion passage in another edition is marked by the sign { placed before that * passage.

(ii) A passage noted in the footnotes in the Lahore edition is marked by fn in the Concordance.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1 1-4	1 1-4	1 1-4	V. 70 1-4	V. 68 1-4
1*	—	[5^{ab}]	—	—
5-7	5-7	5^{c}-8	5-7	5-7
3*	—	—	—	—
—	8	9	—	—
8-11	9-12	10-13	8-11	8-11
4*	—	—	12	—
5*	—	—	—	—
12	13	14	13	12
7*	—	—	—	13^{ab}
8*	—	—	14	—
9* l. 1-2	14	15	—	—
" l. 3-4	15	16	15	—
13-15	16-18	17-19	16-18	13^{c}-15^{b}
11*	—	—	—	15^{cd}
12*	—	—	—	—
16	19	20	19	16
2 1-2	2 1-2	2 1-2	71 1-2	69 1-2
13*	—	—	3^{ab}	—
3-4^{b}	3-4^{b}	3-4^{b}	3^{c}-4	3-4^{b}
4^{cd}	4^{cd}	4^{cd}	—	4^{cd}
5-6	5-6	5-6	—	14-15
7-8	7-8^{b}	7-8^{b}	11^{c}-13^{b}	16-17
15*	—	—	—	—
{16*	8^{cd}	8^{cd}	—	—
9-10	9-10	9-10	13^{c}-15^{b}	18-19
17*	11	11	—	—
11	12^{a-d}	12	15^{c}-16^{b}	21
12^{ab}	12^{ef}	13^{ab}	—	—
18*	—	—	—	—
—	—	13^{cd}	—	—
12^{c}-13^{d}	13-14^{b}	14-15^{b}	5-6^{b}	7-8^{b}
19*	14^{cd}	[15^{cd}]	—	—
20*	—	—	—	—
13^{e}-15	15-16	15^{e}-17	6^{c}-8	8^{c}-10
21*	—	—	—	—
16	17	18	9	11
17	18	19	10	5
22*	—	—	—	6
18^{ab}	19^{ab}	20^{ab}	11^{ab}	12^{ab}
18^{c}-19	19^{c}-20	20^{c}-21	—	12^{c}-13
24*	—	—	—	—
25* l. 1	21^{ab}	[22^{ab}	—	—
" l. 2	21^{cd}	22^{cd}]	—	—
20	22	23	16^{cd}-17^{b}	20
26*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
21^{ab}	23^{ab}	24^{ab}	17^{cd}	21^{cd} fn
27*	—	—	—	—
28*	23^{cd}	24^{cd}	—	—
21^{cd}	24^{ab}	25^{ab}	17^{ef}	22^{ab} fn.
29* l. 1-2	—	—	—	22
" l. 3	—	—	—	22^{cd} fn.
" l. 4	—	—	—	—
30*	24^{cd}	25^{cd}	—	—
3 1-2	3 1-2	3 1-2	72 1-2	70 1-2
32*	—	—	—	22^{ab} fn.
33*	—	—	73 1	21
3	3	3	2	22
35*	—	—	3	23
4	4	4	72 3	3
5^{ab}	5^{ab}	5^{ab}	4^{cd}	4^{ab}
5^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	4^{ab}	4^{cd}
6^{ab}	6^{ab}	6^{ab}	5^{ab}	5^{ab}
36*	—	[6^{cd}]	—	—
6^{c}-7	6^{c}-7	6^{c}-7	5^{c}-6	5^{c}-6
38*	8^{ab}	8^{ab}	—	—
8	8^{c}-9^{b}	8^{c}-9^{b}	73 4	24
39*	9^{cd}	9^{cd}	—	—
9^{ab}	10^{ab}	10^{ab}	72 7^{ab}	7^{ab}
9^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	10^{ab}	7^{cd}
40*	—	10^{ef}	—	—
10-11^{b}	11-12^{b}	11-12^{b}	7^{c}-8	8-9^{b}
11^{cd}	12^{cd}	12^{cd}	10^{cd}	9^{cd}
12	13	13	9	10
13-17	14-18	14-18	11-15	11-15
18-20^{b}	19-21^{b}	19-21^{b}	73 5-7^{b}	25-27^{b}
44*	—	—	7^{cd}	—
20^{cd}	21^{cd}	21^{cd}	—	27^{cd}
21-23	22-24	22-24	8-10	28-30
24-25	25-26	25-26	—	31-32
26-27	27-28	27-28	11-12	33-34
—	—	—	—	35
48*	—	—	—	—
49*	[30^{ab}]	29^{ef}	—	—
28	29	29^{a-d}	72 16	16
29-31^{b}	30^{c}-32^{b}	30^{c}-32^{b}	17-19^{b}	17-19^{b}
52*	32^{cd}	32^{cd}	—	—
31^{c}-32	32^{e}-33	32^{e}-33	19^{c}-20	19^{c}-20
53*	—	—	21	—
4 1	4 1	4 1	73 13	71 1 (r.)
2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	—	70 36^{ab}
54*	—	—	—	—
2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	—	36^{cd}
55* l. 1	—	—	—	—
" l. 2	—	—	—	36^{ef}
3	3	3	14	71 2
56* l. 1	[4^{ab}]	4^{ab}	—	—
" l. 2-4	4^{c}-6	4^{c}-5	—	—
4	5	6	15	3
—	—	[7^{ab} r.]	—	—
5-6	6-7	7^{c}-8	16-17	4-5
57*	—	—	—	6-7
58*	8	9	—	—
7-10	9-12	10-13	18-21	8-11
59*	13	14	22	11^{cd} fn.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
11-17	14-20	15-21	23-29	12-18
61*	—	—	—	19
62*	—	22	—	—
18-19	21-22	23-24	30-31	20-21
$20-21^{b}$	$23-24^{b}$	$25-26^{b}$	$32-33^{b}$	$25-26^{b}$
63*	—	—	—	—
21^{cd}	24^{cd}	26^{cd}	33^{cd}	26^{cd}
64*	—	—	—	29^{cd} fn.
22	25^{ab}	26^{ef}	34^{ab}	27^{ab}
65*	—	—	—	$27^{c}-28^{b}$
23-25	$25^{c}-28$	27-29	$34^{c}-37$	$28^{c}-31$
66*	—	—	—	31^{cd} fn. l. 1
26^{ab}	29^{ab}	30^{ab}	38^{ab}	32^{ab}
{67*	—	—	—	31^{cd} fn. l. 2
$26^{c}-27^{b}$	$29^{c}-30^{b}$	$30^{c}-31^{b}$	$38^{c}-39^{b}$	$32^{c}-33^{b}$
68*	—	—	—	—
$27^{c}-31$	$30^{c}-34$	$31^{c}-35$	$39^{c}-43$	$33^{c}-37$
32	35	36	—	38
70*	—	—	—	—
33	36	37	44	39
{71*	—	—	—	—
34	37	38^{a-d}	45	72 5
72*	$38-39^{b}$	$38^{e}-39$	—	—
35-37	$39^{c}-42^{b}$	40-42	46-48	71 22-24
—	$42^{c}-43^{b}$ (r.)	43 (r.)	—	—
38-50	$43^{c}-55^{b}$	44-56	49-61	$40-52^{d}$
74*	—	—	—	52^{ef}
51-52	$55^{c}-57^{b}$	57-58	62-63	72 1-2
75* l. 1-20	$57^{c}-67^{b}$	59-68	—	—
,, l. 21-22	$67^{c}-68^{b}$	69	64	—
53-54	$68^{c}-69$	70-71	65-66	3-4
55-57	70-72	72-74	74 1-3	6-8
76*	—	—	4-5	—
77* l. 1—the prior half of l. 14	$73-79^{a}$	$75-81^{a}$	—	—
77(A)*	—	—	—	—
77* The post. half of l. 14-16	$79^{b}-80^{d}$	$81^{b}-82^{b}$	—	—
77(B)*	—	—	—	—
77* l. 17	[80^{ef}]	82^{cd}	—	—
,, l. 18-30	$81-87^{b}$	83-87	—	—
58^{ab}	87^{cd}	88^{ab}	6^{ab}	9^{ab}
78*	—	—	—	9^{cd} fn. l. 1
79*	—	—	—	9^{cd}
58^{cd}	88^{ab}	88^{cd}	6^{cd}	9^{cd} fn. l. 2
80*	—	—	7^{ab}	—
59-62	$88^{c}-91$	89-92	$7^{c}-11^{b}$	10-13
63-64	92-93	93-94	$11^{c}-13^{b}$	16-17
65^{ab}	94^{ab}	95^{ab}	13^{cd}	14^{ab}
82*	—	—	—	14^{cd}
65^{cd}	94^{cd}	95^{cd}	14^{ab}	15^{ab}
$66-68^{b}$	$95-97^{b}$	$96-98^{b}$	$14^{c}-16$	$18-20^{b}$
68^{cd}	97^{cd}	98^{cd}	17^{ab}	22^{ab}
84*	—	—	—	20^{cd}
69^{ab}	98^{ab}	99^{ab}	17^{cd}	21^{ab}
$69^{c}-70$	$98^{c}-99$	$99^{c}-100$	$18-19^{b}$	$22^{c}-23$
71	100	101	$19^{c}-20^{b}$	25
{85*	101^{ab}	102^{ab}	20^{cd}	—
72^{ab}	101^{cd}	102^{cd}	21^{ab}	21^{cd}

Crit Ed.	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
72^{c-f}	102	103	$21^{c}-22^{b}$	24
73^{ab}	103^{ab}	104^{ab}	22^{cd}	26^{ab}
86*	—	—	—	26^{ab} fn
$73^{c}-75$	$103^{c}-105$	$104^{c}-106$	$23-25^{b}$	$26^{c}-28$
88* l 1-2	106	107	—	—
88* l 3-4	107	108	$25^{c}-26^{b}$	—
$76-78^{b}$	$108-110^{b}$	$109-111^{b}$	$26^{c}-28$	73 $1-3^{b}$
89*	110^{cd}	111^{cd}	—	—
78^{cd}	111^{ab}	112^{ab}	29^{ab}	3^{cd}
90*	—	—	—	—
$79-88^{b}$	$111^{c}-120^{b}$	$112^{c}-121^{b}$	$29^{c}-38$	$4-13^{b}$
88^{cd}	120^{cd}	121^{cd}	39^{ab}	72 15^{cd}
97*	121^{ab}	122^{ab}	—	—
88^{ef}	121^{cd}	122^{cd}	39^{cd}	73 13^{cd}
5 1-5	5 1-5	5 1-5	75 1-5	74 1-5
6	6	6	8	6
100*	—	—	—	—
7	7	7	9	7
8-9	8-9	8-9	6-7	8-9
10-11	10-11	10-11	10-11	10-11
12	12	12	15	12
13	13	13	12	14
14	14	14	—	15
15^{ab}	15^{ab}	15^{ab}	13^{ab}	16^{ab}
15^{cd}	15^{cd}	15^{cd}	13^{cd}	16^{ab} fn l 1
101*	16	16	—	—
16^{ab}	17^{ab}	17^{ab}	14^{ab}	16^{ab} fn l 2
16^{cd}	17^{cd}	17^{cd}	14^{cd}	16^{cd}
17	18	18	17	17
102*	—	—	—	18
18	19	19	18	19
19	20	20	—	20
20	21	21	16	23
21	22	22	19	21
22	23	23	—	22
App I (No 1) l 1 2	—	—	76 1	75 1
" " 1*	—	—	—	—
" " l 3-9	—	—	$2-5^{b}$	$2-5^{b}$
" " l 10	—	—	5^{cd}	5^{ef}
" " l 11	—	—	—	5^{ef} fn
" " l 12	—	—	—	5^{cd}
" l 13-16	—	—	6-7	$6-7^{d}$
" " l 17	—	—	—	7^{ef}
" " l 18-30	—	—	$8-14^{b}$	$8-14^{b}$
" " 2*	—	—	—	—
" " l 31	—	—	14^{cd}	14^{cd}
" " 3*	—	—	—	—
" " l 32-57	—	—	15-24	15-24
6 1	6 1	6 1	77 1-2	77 1-2
2	2	2	—	4^{ab} fn.
[106* l 1	—	—	3^{ab}	3^{ab}
106(A)*	—	—	—	3^{cd}
[106 l 2	—	—	3^{cd}	4^{ab}
$3-5^{b}$	$3-5^{b}$	$3-5^{b}$	$4-6^{b}$	$4^{c}-6$
5^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	6^{cd}	6^{cd} fn
6-7	6-7	6-7	7-8	7-8
[107*	—	—	—	8^{cd} fn
$8-15^{b}$	$8-15^{b}$	$8-15^{b}$	$9-16^{b}$	$9-16^{b}$
110*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
15^{cd}	15^{cd}	15^{cd}	16^{cd}	16^{cd}
{111*	—	—	—	—
16^{ab}	16^{ab}	16^{ab}	17^{ab}	17^{ab}
16^{cd}	16^{cd}	16^{cd}	—	17^{cd}
17	17	16^{e}-17^{b}	17^{c}-18^{b}	18
112*	18^{ab}	17^{cd}	—	—
113*	—	—	—	—
114*	—	—	18^{cd}	—
18	18^{c-f}	18	19	19
{115*	—	—	—	—
116*	—	—	—	—
7 1	7 1	7 1	78 1	78 1
117* l. 1	2^{ab}	2^{ab}	—	—
„ l. 2	—	2^{cd}	—	—
2	2^{c}-3^{b}	3	3	3
118*	3^{cd}	4^{ab}	—	—
3-6	4-7	4^{c}-7	4-7	4-7
7	8	8	8	7^{cd} fn.
8-9	9-10	9-10	9-10	8-9
120*	—	—	—	—
10	11	11	11	10
{122*	—	—	—	—
123*	—	[12]	—	—
11-12^{b}	12-13^{b}	13-14^{b}	12-13^{b}	11-12^{b}
124* l. 1	13^{cd}	14^{cd}	—	—
„ l. 2	14^{ab}	[15^{ab}]	—	—
12^{c}-15	14-17	15^{c}-18	13^{c}-16	12^{c}-15^{b}
{125*	—	—	—	—
126*	—	—	—	15^{c}-17
127* l. 1-5	18-20^{b}	19-21^{b}	17-19^{b}	—
„ l. 6-7	20^{c}-21^{b}	21^{c}-22^{b}	—	—
„ l. 8-12	21^{c}-23	22^{c}-24	19^{c}-21	—
127 (A)*	—	—	22	—
127* l. 13-14	24	25	23	—
128*	—	—	—	—
16	25	26	2	2
8 1-5	8 1-5	8 1-5	79 1-5	79 1-5
6-8	6-8	6-8	9-11	6-8
{129*	—	—	—	11^{ef}
9-11	9-11	9-11	6-8	9-11^{d}
131* l. 1-7	12-15^{b}	12-15^{b}	—	—
131(A)*	—	[15^{cd}]	—	—
131* l. 8-14	15^{c}-18	15^{c}-18	—	—
12-13^{b}	19-20^{b}	19-20^{b}	15-16^{b}	15-16^{b}
13^{cd}	20^{cd}	20^{cd}	14^{cd}	14^{cd}
134*	21^{ab}	20^{ef}	—	—
14-15	21^{c}-23^{b}	21-22^{d}	12-13	12-13
{135*	—	—	—	14^{ab}
136*	—	—	14^{ab}	—
137*	—	—	—	—
16^{ab}	23^{cd}	22^{ef}	16^{cd}	—
16^{c-f}	24	23	17	16^{c-f}
9 1-3	9 1-3	9 1-3	80 1-3	80 1-3
138*	—	—	—	4
4-11	4-11	4-11	4-11	5-12
{139*	—	—	—	—
12-14	12-14	12-14	12-14	13-15
140*	[15^{a-d}]	15	—	—
15	15^{e-h}	16	15	16

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
142*	—	—	16	17
16–17	16–17	17–18	17–18	18–19
{143*	—	—	19	21
18	18	19	20	21^{cd} fn. l. 3–4
144*	—	—	—	20
19	19	20	21	21^{cd} fn. l. 1–2
20	20	21	22	22
145*	—	—	—	—
146* l. 1–8	—	—	23–24	23–24
,, l. 9–12	—	—	—	25
147* l. 1–4	—	—	26	26
,, l. 5–8	—	—	—	27
,, l. 9–16	—	—	27–28	28–29
148*	—	—	29	31
21	21	22	25	30
149*	—	—	—	31^{cd} fn.
22	22	23	30	32
150* l. 1–8	—	—	31–32	—
,, l. 9–16	—	—	—	—
151*	23	24	—	—
App. I (No. 2) l. 1–11	—	—	81 $1–6^{b}$	81 $1–6^{b}$
,, ,, l. 12	—	—	18^{cd}	6^{cd}
,, ,, l. 13–16	—	—	19–20	7–8
,, ,, l. 17	—	—	—	9^{ab}
,, ,, 1*	—	—	—	9^{cd}
,, ,, l. 18–21	—	—	21–22	10–11
,, ,, l. 22	—	—	23^{ab}	12^{cd}
,, ,, l. 23	—	—	23^{cd}	12^{ab}
,, ,, l. 24–35	—	—	24–29	13–18
,, ,, 2*	—	—	30^{ab}	—
,, ,, l. 36–37	—	—	$30^{c}–31^{b}$	19
,, ,, l. 38–53	—	—	$6^{c}–14^{b}$	$20–27^{b}$
,, ,, 3*	—	—	$14^{c}–15^{b}$	—
,, ,, l. 54–59	—	—	$15^{c}–18^{b}$	$27^{c}–30^{b}$
,, ,, 4*	—	—	—	30^{cd}
,, ,, l. 60–77	—	—	$31^{c}–40^{b}$	82 1–9
,, ,, l. 78–85	—	—	$40^{c}–44^{b}$	10–13
—	—	—	—	14^{ab} (r.)
,, ,, l. 86–109	—	—	$44^{c}–55$	$14^{c}–25$
,, ,, 5*	—	—	—	—
,, ,, l. 110–121	—	—	82 1–6	83 1–6
,, ,, 6*	—	—	—	—
,, ,, l. 122	—	—	7^{ab}	7^{ab}
,, ,, l. 123	—	—	—	7^{cd}
,, ,, l. 124–153	—	—	$7^{c}–21$	8–22
,, ,, l. 154–155	—	—	—	23
,, ,, l. 156–168	—	—	83 $1–6^{b}$	84 $1–7^{b}$
,, ,, 9*	—	—	—	$7^{c}–9^{b}$
,, ,, l. 169–172	—	—	$6^{c}–8^{b}$	$9^{c}–11^{b}$
,, ,, 10*	—	—	—	$11^{c}–12^{b}$
,, ,, l. 173–177	—	—	$8^{c}–10$	$12^{c}–14$
,, ,, l. 178–179	—	—	—	15
,, ,, l. 180–183	—	—	12–13	16–17
,, ,, l. 184–185	—	—	11	18
,, ,, l. 186–189	—	—	14–15	19–20
,, ,, l. 190–193	—	—	17–18	21–22
,, ,, l. 194–195	—	—	16	23
,, ,, l. 196–213	—	—	84 1–9	85 1–9
,, ,, l. 214–216	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No.2) l. 217-221	—	—	—	10-13
,, ,, l. 222-229	—	—	10-13	14-17
,, ,, l. 230-233	—	—	—	18-19
,, ,, l. 234-237	—	—	14-15	20-21^{d}
,, ,, 12*	—	—	—	21^{ef}
,, ,, l. 238-241	—	—	85 1-2	88 1-2
,, ,, 13*	—	—	—	3
,, ,, l. 242-259	—	—	3-11	4-12
,, ,, l. 260-261	—	—	12	14
,, ,, l. 262-263	—	—	13	13
,, ,, l. 264-280	—	—	14-22^{b}	15-23^{b}
,, ,, 14*	—	—	—	23^{cd}
,, ,, l. 281-287	—	—	22^{c}-25	23^{e}-26^{b}
,, ,, 15*	—	—	—	26^{cd}
,, ,, l. 288-290	—	—	86 1-2^{b}	89 1-2^{b}
,, ,, 16*	—	—	2^{cd}	—
,, ,, l. 291	—	—	3^{ab}	2^{cd}
,, ,, l. 292	—	—	—	3^{ab}
,, ,, l. 293	—	—	4^{ab}	3^{cd}
,, ,, l. 294	—	—	3^{cd}	4^{ab}
,, ,, l. 295-301	—	—	4^{c}-7	4^{c}-7
,, ,, l. 302	—	—	9^{ab}	8^{ab}
,, ,, l. 303	—	—	8^{ab}	8^{cd}
,, ,, 17*	—	—	8^{cd}	—
,, ,, l. 304-325	—	—	9^{c}-20^{b}	9-19
,, ,, 18*	—	—	20^{c}-21^{b}	19^{cd} fn.
,, ,, l. 326-329	—	—	21^{c}-22	20-21
,, ,, 19*	—	—	—	—
,, ,, l. 330-341	—	—	87 1-6^{b}	90 1-6^{d}
,, ,, 21*	—	—	—	6^{ef}
,, ,, l. 342-350	—	—	6^{c}-10	7-11^{b}
,, ,, l. 351	—	—	11^{ab}	11^{cd}
,, ,, l. 352-353	—	—	13^{c}-14^{b}	12
,, ,, l. 354-357	—	—	11^{c}-13^{b}	13-14
,, ,, l. 358-359	—	—	14^{c}-15^{b}	15
,, ,, 23*	—	—	—	—
,, ,, l. 360	—	—	15^{cd}	16^{ab}
,, ,, 24*	—	—	—	16^{c-f}
,, ,, l. 361	—	—	16^{ab}	16^{ab} fn.
,, ,, l. 362-368	—	—	16^{c}-19	17-20^{b}
,, ,, 25*	—	—	—	20^{ab} fn.
,, ,, l. 369-383	—	—	20-26	20^{c}-27^{d}
,, ,, 27*	—	—	—	27^{ef}
App. I (No 3) l. 1-7	10 1-4^{b}	10 1-4^{b}	—	76 1-4^{b}
,, ,, 1*	—	—	—	4^{cd}
,, ,, l. 8	4^{cd}	4^{cd}	—	—
,, ,, l. 9-32	5-16	5-16	—	5-16
,, ,, 4*	—	—	—	—
,, ,, l. 33-47	17-24^{b}	17-24^{b}	—	17-24^{b}
,, ,, l. 48	24^{cd}	24^{cd}	—	—
,, ,, l. 49-51	25	25	—	24^{c}-25
,, ,, l. 52-53	26	26	—	—
,, ,, l. 54-61	27-28	27-28	—	26-27
,, ,, l. 62-65	29	29	—	—
,, ,, l. 66-67	11 1	11 1	—	—
,, ,, l. 68	2^{ab}	[2^{ab}]	—	—
,, ,, l. 69-120	2^{c}-26	2^{c}-27	—	—
,, ,, l. 121	[27^{ab}]	28^{ab}	—	—
,, ,, 5*	—	[28^{cd}]	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 3) l. 122-137	27c-30	29-32	—	—
„ „ 6*	—	—	—	—
„ „ l. 138-141	31	33	—	—
„ „ l. 142-172	12 1-16b	12 1-15	—	—
„ „ l. 173	—	—	—	—
„ „ l. 174-196	16c-27	16-26	—	—
„ „ 7*	—	[27]	—	—
„ „ l. 197-229	28-40	28-40	—	—
„ „ 8*	—	—	—	87 1-2
„ „ l. 230-231	13 1	13 1	—	3
„ „ 9*	—	—	—	4-6
„ „ l. 232-233	2	2	—	7
„ „ 11*	—	—	—	8-9
„ „ l. 234-239	3-5	3-5	—	—
„ „ l. 240-241	6	6	—	10
„ „ 13*	—	—	—	11-21
„ „ l. 242-273	7-21	7-21	—	—
„ „ l. 274-277	14 1	14 1	—	22
„ „ 15* l. 1-4	—	—	—	23
„ „ „ l. 5-6	—	—	—	24cd
„ „ „ l. 7-8	—	—	—	24ab
„ „ „ l. 9-12	—	—	—	25
„ „ l. 278-281	2	2	—	26
„ „ 17* l. 1-8	—	—	—	27-28
„ „ 17(A)*	—	—	—	29
„ „ 17* l. 9-20	—	—	—	30-32
„ „ l. 282-285	3	3	—	33
„ „ l. 286-289	4	4	—	—
„ „ l. 290-297	5-6	5-6	—	37-38
„ „ l. 298-313	7-10	7-10	—	—
„ „ l. 314-325	11-13	11-13	—	39-41
„ „ l. 326-329	14	14	—	34
„ „ 19*	—	—	—	35
„ „ l. 330-333	15	15	—	42
„ „ l. 334-337	16	16	—	—
„ „ l. 338-341	17	17	—	43
„ „ l. 342-345	18	18	—	36
„ „ l. 346-361	19-22	19-22	—	44-47
„ „ 21*	—	—	—	48-51
„ „ l. 362-417	15 1-14	15 1-14	—	86 1-14
10 „ 152* l. 1-2	—	—	—	90 28
„ l. 3	—	—	—	—
1-2	16 1-2	16 1-2	88 1-2	29-30
App. I (No. 4)	—	—	—	31-40
3-7b	3-7b	3-7b	3-7b	41-45b
153*	—	—	—	45cd
7c-8	7c-8	7c-8	7c-8	46
154*	—	—	—	—
9a	9a	9a	9a	47a
9b	9d	9b	9b	47b
9c	9c	9c	9c	47c
9d	9b	9d	9d	47d
10	10	10	10	48
156* l. 1-2	11	11	—	—
„ l. 3-4	14	[13]	—	—
„ l. 5-6	15	14	—	—
„ l. 7-8	13	12	—	—
„ l. 9-10	12	15	—	—
11	16	16	13	49

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App I (No 5) l 1-2	—	—	—	50
" " 1*	—	—	—	53
" " l 3-6	—	—	—	51-52
" " l. 7-8	—	—	—	52^{cd} fn
" " l. 9-12	—	—	11-12	54-55
" " l. 13-19	—	—	—	$56-59^{b}$
" " 2*	—	—	—	59^{ab} fn
" " l 20-22	—	—	—	$59^{c}-60$
" " 3*	—	—	—	61^{ab}
" " l. 23-36	—	—	—	$61^{c}-67$
12-13	17-18	$17-18^{d}$	14-15	68-69
14^{ab}	19^{ab}	18^{ef}	18^{ab}	70^{ab}
158*	19^{cd}	19^{ab}	—	—
14^{cd}	19^{ef}	19^{cd}	18^{cd}	70^{cd}
15	20	20	20	71
16	21	21	16	72
159*	—	—	17	—
17^{ab}	22^{ab}	22^{ab}	21^{ab}	73^{ab}
160*	—	—	—	73^{ab} fn
17^{cd}	22^{cd}	22^{cd}	21^{cd}	73^{cd}
18	23	23	23	74
19	24	24	19	75
161*	—	—	—	$76-77^{b}$
162*	—	—	22	77^{c-f}
163*	25^{ab}	25^{ab}	—	—
20^{ab}	25^{cd}	25^{cd}	24^{ab}	78^{ab}
164*	—	—	24^{cd}	—
165*	—	—	—	—
20^{cd}	25^{ef}	25^{ef}	24^{ef}	78^{cd}
166* l 1-4	—	[26]	—	79
" l 5-8	—	—	—	80
21	26	27	25	81
11 1^{ab}	17 1^{ab}	17 1^{ab}	89 1^{ab}	91 1^{ab}
App I (No 6) l 1-6	—	—	(cf App I [No 7])	$1^{c}-4^{b}$
" " l 7-9	—	—	—	$4^{c}-5^{d}$
" " 1*	—	—	—	—
" " l 10	—	—	—	5^{ef}
" " 2*	—	—	—	—
" " l 11-the prior half of l 32	—	—	—	$6-15^{c}$
" " 3*	—	—	—	—
" " the post of l 32-46	—	—	—	$15^{d}-22^{d}$
" " 4*	—	—	—	—
" " l 47-60	—	—	—	$22^{e}-29^{b}$
" " 5*	—	—	—	—
" " l 61-92	—	—	—	$29^{c}-44$
" " 7*	—	—	—	—
" " l 93-105	—	—	—	45-50
" " 8*	—	—	—	—
" " l 106-118	—	—	—	$51-56^{b}$
" " 9*	—	—	—	—
" " 10*	—	—	—	—
—	—	—	—	one line damaged
" " l 119-132	—	—	—	$56^{c}-61$
" " 11*	—	—	—	—
" " l 133-153	—	—	—	62-71

Crit. Ed	Bom Ed	Kumbh. Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
App. I (No 6) 12*	—	—	—	—
" " l 154–175	—	—	—	72–82^{b}
" " l 176–177	—	—	—	82^{ab} fn
" " 13*	—	—	—	—
" " l 178–180	—	—	—	82^{c}–83^{b}
" " 14*	—	—	—	—
App I (No 7) l 1–6	—	—	1^{c}–4^{b}	(cf. App I [No 6])
" " l. 7–62	—	—	4^{c}–30^{b}	—
" " l 63–64	—	—	—	—
" " l 65–96	—	—	30^{c}–43^{b}	—
1^{c}–2	1^{c}–2	1^{c}–2	43^{c}–44	83^{c}–84
167* l 1–2	4	[3]	45	—
" l 3–4	3	[4]	46	—
3–8	5–10	5–10	47–52	85–90
170*	—	—	—	91^{ab}
9	11	11	53	91^{c-f}
171*	—	—	—	92
172*	—	—	54^{ab}	—
10^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	54^{cd}	93^{ab}
10^{cd}	12^{cd}	12^{cd}	55^{cd}	93^{cd}
173*	—	—	—	94
11^{ab}	13^{ab}	13^{ab}	55^{ab}	95^{ab}
11^{cd}	13^{cd}	13^{cd}	—	95^{cd}
12–13^{b}	14–15^{b}	14–15^{b}	56–57^{b}	96–97^{b}
174*	—	—	—	98^{ab}
13^{cd}	15^{cd}	15^{cd}	57^{cd}	97^{cd}
14	16	16	58	98^{c-f}
175* l 1–10	—	—	59–63	99–103^{d}
175(A)*	—	—	64^{ab}	—
175(B)*	—	—	—	—
175* l 11	—	—	64^{cd}	103^{ef}
15^{a}	17^{a}	17^{a}	65^{a}	104^{a}
15^{b}	17^{b}	17^{b}	65^{b}	104^{b}
15^{c}	17^{c}	17^{c}	65^{c}	104^{c}
15^{d}	17^{d}	17^{d}	65^{d}	104^{d}
16	18	18	66	105
177* l 1–2	19	28	—	—
" l 3–14	20–25	20–25	—	—
17	26	19	67	106
18–19	27–28	26–27	68–69	107–108
—	[29^{a-d} (1)] (cf l 1–2 of 177*)	—	—	—
20–21	29^{e}–30	29–30	70–71	109–110
179* l 1	—	—	72^{ab}	111^{ab}
" l 2	—	—	72^{cd}	111^{ab} fn
180* l 1	—	—	—	—
" l 2	—	—	—	111^{cd} fn
22	31	31	90 1^{ab} 2^{cd} (subst l 1 and 6 of 182*)	111^{c-f} (92 1^{ab}, 3^{cd} subst l 1 and 6 of 182*)
181*	—	—	—	112–113
23–25^{b}	32–34^{b}	32–34^{b}	1^{c}–2^{b}, 3 (subst l 4–5 and l. 7–8 of 182*)	92 2^{c}–3^{b}, 4 (l 4–5 and l 7–8 of 182*)
182* l 2–3	—	—	—	1^{a}–2^{b} (subst)
183* l 1–3	—	—	4–5^{b}	6–7^{ab}
" l 4	—	—	—	7^{cd}
25^{c}–27	34^{c}–36	34^{c}–36	5^{c}–7	8–9
184* l 1	—	—	—	10^{ab}

Crit Ed	Bom. Ed.	Kumbh. Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
184* l 2	—	—	—	10^{ab} fn
,, l 3	—	—	—	10^{cd}
28	37	37	8	5
29-35	38-44	38-44	9-15	11-17
—	—	—	16 (r cf 11)	—
36-37	45-46	45-46	17-18	$18-19^{d}$
187*	—	—	—	19^{ef}
188*	—	—	—	—
189*	—	—	—	—
38-46	47-55	47-55	19-27	20-28
{191*	—	—	28	29
47-48	56-57	$56-57^{b}$	29-30	30-31
49-56	$58-65^{b}$	$57^{c}-64^{b}$	—	$32-39^{b}$
$56^{c}-58^{b}$	$65-67^{b}$	$64^{c}-65$	31-32	$39^{c}-41^{b}$
193*	—	—	—	—
58^{cd}	67^{cd}	66^{ab}	33^{ab}	41^{cd}
194* l 1	—	—	—	42^{ab} fn
,, l 2	—	—	—	—
195*	—	—	—	42-45
59	68	66^{c-f}	$33^{c}-34^{b}$	46
12 1-3	16 1-3	18 1-3	$34^{c}-36$	47-49
197*	—	—	37	50
198*	—	—	—	51
App. I (No. 8)	4-20	4-19	—	—
4	35	34	38	52
5	36	35	39	53
6-7	37-38	36-37	40-41	54-55
8	21	20	91 1	93 1^{ab} fn
{202*	—	—	—	1
9	22	21	2	2
203*	—	—	6	3
10-12	23-25	22-24	3-5	4-6
$13-14^{b}$	$26-27^{b}$	$25-26^{b}$	$7-8^{b}$	$7-8^{b}$
14^{cd}	27^{cd}	26^{cd}	8^{cd}	8^{cd}
{207*	—	—	—	7^{cd} fn l 1
208*	—	—	—	7^{cd} fn c l 2
$15-16^{b}$	$28-29^{b}$	$27-28^{b}$	$9-10^{b}$	$9-10^{b}$
209*	—	—	—	—
$16^{c}-18$	$29^{c}-31$	$28^{c}-30$	$10^{c}-12$	$10^{c}-12$
210*	—	—	—	13
19	32	31	13	14
20^{ab}	33^{ab}	32^{ab}	14^{cd}	15^{cd}
211*	—	—	—	—
212*	—	—	—	16
20^{cd}	33^{cd}	32^{cd}	14^{ab}	15^{ab}
21	34	33	15	17
22	39	38	—	92 56
13 1^{ab}	19 1^{ab}	19 1^{ab}	16^{ab}	93 18^{ab}
214* l 1	—	—	16^{cd}	—
,, l 2-3	—	—	17	19
215*	1^{cd}	1^{cd}	—	—
1^{cd}	2^{ab}	1^{ef}	18^{ab}	18^{cd}
216*	—	—	$18^{c}-19^{b}$	—
2	$2^{c}-3^{b}$	2	$19^{c}-20^{b}$	20
217*	—	—	$20^{c}-21^{b}$	21
3-5	$3^{c}-6^{b}$	3-5	$21^{c}-24^{b}$	22-24
App. I (No. 9)	$6^{c}-22$	6-21	—	—
6	23	22	24^{c-f}	25
218*	—	—	25	26

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
7	2	23	92 1	94 1
219*	—	—	2^ab	—
8-11	25-28^d	24-27^d	2^c-6^b	2-5
221*	28^ef	27^ef	—	—
12-14	29-31	28-30	6^c-9^b	6-8
222* l. 1	—	—	9^cd	—
,, l. 2-3	—	—	10	9
15^ab	32^ab	31^ab	11^ab	10^ab
223*	32^c-33	31^c-32^d	—	—
15^c-17^b	34-35	32^e-34^b	11^c-13^b	10^c-12^b
17^cd	—	34^cd	13^cd	12^cd
18-19	36-37	35-36	14-15	13-14
20	38	37	18	15
21-22	39-40^d	38-39^d	16-17	16-17
226*	—	—	—	18-19
227*	40^e	39^ef	—	—
23	41	40	19	20
228*	—	—	—	—
229*	—	—	20	21
App. I (No. 10) l. 1-62	20 1-25^d	20 1-24^d	—	—
,, ,, l. 63-64	25^ef	24^ef	—	—
,, ,, l. 65-85	26-34	25-33	—	—
,, ,, l. 86-103	21 1-9	21 1-9	—	—
14 1	10	10	93 1	95 1
230*	11	11	—	—
2	12	12	2	2^a-d
231*	—	—	—	2^ef
3	13	13^a-d	3	3
4^ab	—	—	4^ab	4^ab
4^c-7	14-17^b	13^e-16	4^c-7	4^c-7
8	17^c-18^b	17	11	11
9^ab	19^ab	18^ab	12^cd	12^cd
9^cd	18^cd	18^cd	12^ab	12^ab
234*	19^c-20^d	19	13	13
235*	—	—	—	14
10	—	—	14	—
11	20^c-21^b	20^a-d	8	8
236*	21^cd	20^ef	—	—
12^ab	22^ab	21^ab	9^ab	9^ab
237*	—	—	—	9^cd
238*	22^cd	21^cd	—	—
12^c-13	23-24^b	22-23^b	9^c-10	9^c-10
239*	24^cd	23^cd	—	—
14	25	24	15	15^c-f
240*	—	—	—	16^ab
15^ab	26^ab	25^ab	16^ab	15^ab
15^c-17	26^c-28	25^c-27	16^c-18	16^c-18
18-19	29-30	28-29	20-21	19-20
241*	—	—	—	21^ab
242*	—	—	22-23	—
20	31	30	19	21^c-f
21	32	31	—	22
244*	33-35	32-34	—	—
15 App. I (No. 11) l. 1-2	22 1	22 1	—	96 10
,, ,, 1*	—	—	—	11^ab
,, ,, l. 3-8	2-4	2-4	—	11^c-13
,, ,, 2*	—	—	—	—
,, ,, l. 9-10	5	5	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 21) l. 13-15	6–8^{b}	6–8^{b}	—	1–3^{b}
" " 4^{*}	—	—	—	3^{cd}
" " l. 16-22	8^{c}–11	8^{c}–11^{b}	—	4–7^{b}
" " l. 23	12^{ab}	11^{cd}	—	—
" " l. 23-25	12^{c}–13^{b}	12	—	8
" " l. 26	13^{cd}	13^{ab}	—	—
" " l. 27	14^{ab}	13^{cd}	—	7^{cd}
" " l. 28-29	14^{c}–15^{b}	14	—	9
" " l. 30-32	15^{c}–16	15	—	—
1^{ab}	17^{ab}	16^{ab}	94 1^{ab}	14^{ab}
1^{cd}	17^{cd}	16^{cd}	—	14^{cd}
246*	—	—	—	15
247*	19^{c}–21^{b}	18^{c}–20^{b}	—	16–17
1^{ef}	18^{ab}	17^{ab}	1^{cd}	14^{ef}
2	18^{c}–19^{b}	17^{c}–18^{b}	2	15
248*	—	—	—	19^{ab}
249*	21^{c}–22^{b}	20^{c}–21^{b}	—	—
250* l. 1	22^{cd}	21^{cd}	—	—
" l. 2	22^{ef}	[22^{cd}]	—	19^{cd}
250(A)*	—	—	—	—
250* l. 3	22^{gh}	23^{ab}	—	—
251*	22^{ij}	[22^{ab}]	—	—
—	—	23^{cd} (r. cf. 22^{ef})	—	—
3^{ab}	22^{kl}	24^{ab}	3^{ab}	20^{ab}
252*	—	—	—	20^{cd}
3^{cd}	22^{mn}	24^{cd}	3^{cd}	21^{ab}
253*	—	—	—	21^{c}–22
—	—	—	4 (r. cf. 3)	—
4–5^{b}	23–24^{b}	25–26^{b}	5–6^{b}	23
254*	—	—	—	24–25^{b}
5^{cd}	24^{cd}	26^{cd}	6^{cd}	25^{cd}
6	25	27	12	[illegible]
255* l. 1	—	—	—	[illegible]
" l. 2	—	—	7^{ab}	27^{ab}
255(A)*	—	—	7^{cd}	—
255* l. 3	—	—	—	27^{cd}
" l. 4-9	—	—	8–10	[illegible]
[illegible]	—	—	11	—
7	[illegible]	[illegible]	13	31
[illegible]	—	—	—	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]–30	—	—
[illegible] first half of l. 5	[illegible]	31–[illegible]	—	[illegible]
[illegible]	—	—	—	[illegible]
[illegible] second half of l. [illegible]	[illegible]	[illegible]	—	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	—
[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	[illegible]
[illegible] l. 1-2	—	—	—	[illegible]
" l. 3	—	—	[illegible]	[illegible]
[illegible]	—	—	[illegible]	[illegible]
App. I (No. [illegible])	—	—	—	[illegible]
[illegible]	—	—	—	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	—
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	—	—	—	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	—	—	[illegible]	[illegible]
9	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
272*	—	—	16^c–17^b	70
273*	—	—	—	—
10–11	43 44	45 46	17^c–18	71–72
275* | 1	—	—	—	73^ab
| 2	48^d	50^ab	—	73^cd
12^ab	47^ab	49^ab	19^ab	74^ab
276*	47^cd	[49^cd]	—	—
12^cd	48^ab	49^ef	19^cd	74^cd
277*	—	—	—	74^ef
13^ab	48^ef	50^cd	20^ab	75^ab
278*	49^ab	51^ab	—	—
13^cd	49^cd	51^cd	20^cd	75^cd
279*	—	—	23^ab	—
280* | 1	—	—	23^cd	75^ef
* | 2 3	—	—	—	76
280(A)*	—	—	—	—
280* | 4 8	—	—	—	77–79^b
280(B)*	—	—	95 1–2^b	—
280* | 9	—	—	2^cd	79^cd
280(C)*	—	—	3	—
280* | 10–11	—	—	4	80
| 12–13	—	—	—	81
281*	—	—	5–6	—
14	50	52	7	82
283*	—	—	—	83–86
284* | 1–2	—	—	—	88
| 3	—	—	—	—
285*	—	—	—	89
15	51	53	16	87
286*	—	—	—	—
287*	—	—	—	—
16–17	52–53	54 55	8–9	93^f and 93^ef fn
289* | 3 4	—	—	—	93^a–d
290*	—	—	10–11	—
18	54	56	—	90
292*	—	—	—	91–92
293*	55–56	57–58	—	—
19	57	59	—	115
294*	—	—	—	97 32
App I (No 14) | 1 3	—	—	—	33
| 4 5	—	—	26	34 (r)
| 6–8	—	—	—	35 (r)
| 9–13	—	—	—	36–37
| 14 17	—	—	7 28	38–39 (r)
1*	—	—	—	—
| 18 46	—	—	—	40 53
| 47–59	—	—	—	98 1–10^b
2*	—	—	—	—
| 65 –6	—	—	—	10^c–14
3*	—	—	—	—
| 7–85	—	—	—	15 18
| 8–87	—	—	—	19 (r)
| 5–90	—	—	40 41^b	9–21^b
4*	—	—	41^cd	—
5* | 1	5^ab	60^ab	—	—
5(A)*	—	—	—	—
—	—	[illegible]	—	—
5* | 2	45 d	60^cd	—	—
[illegible]	[illegible]	74^ab	1 ab	96 94^ab

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
296*	72^{cd}	74^{cd}	—	—
20^{cd}	59^{ab}	61^{ab}	12^{cd}	94^{cd}
297*	—	—	13	—
298* l. 1-2	—	—	14	95
„ l. 3-6	—	—	—	95-99
„ l. 7-8	—	—	23	100
„ l. 9-10	—	—	—	101
298(A)*	—	—	—	114
298* l. 11-12	—	—	15	96
„ l. 13	—	—	22^{ab}	102^{cd}
„ l. 14	—	—	22^{cd}	102^{cd} fn.
299*	59^{c}-62	61^{c}-63	—	—
21	63	64	21	97
300*	—	—	—	102^{ab}
—	—	—	—	103-104
—	—	—	17-18	105-106
—	—	—	20	107
—	—	—	24-25	108-109
—	—	—	26	110
—	—	—	—	111
—	—	—	27-28	112-113
301*	—	65	—	—
302*	—	—	—	—
—	64	66	—	—
303* l. 1-8	65-68	67-70^{d}	—	—
—	—	[70^{ef} fn.]	—	—
„ l. 9-10	69	71	—	—
22^{ab}	70^{ab}	72^{ab}	—	98 22^{ab}
304*	—	—	—	22^{cd}
22^{cd}	70^{cd}	72^{cd}	—	23^{cd}
306* l. 1-4	—	—	—	24-25
306* l. 5-6	—	—	—	24^{cd} fn.
„ l. 7-12	—	—	—	26-28
23	71	73	29	97 1
307* l. 1-2	—	—	30	2
307(A)*	—	—	—	3
307* l. 3-4	—	—	31	4
307(B)*	—	—	—	5^{ab}
307* l. 5-6	45	47	—	5^{c-f}
307(C)*	46^{ab}	48^{ab}	—	—
307* l. 7	—	—	—	6^{ab}
307* l. 8	46^{cd}	48^{cd}	—	6^{cd}
307* l. 9	—	—	32^{ab}	7^{ab}
307(D)*	—	—	—	7^{cd}
307* l. 10-22	—	—	32^{c}-37	7^{e}-12
24^{ab}	73^{ab}	74^{ef}	—	95 30^{ab}
308*	—	—	—	30^{c}-31^{b}
24^{cd}	73^{cd}	75^{cd}	—	97 15^{ab}
24^{ef}	74^{ab}	75^{cd}	41^{ab}	15^{cd}
App. I (No. 13) l. 1	64^{ab}	66^{ab}	—	14^{ab}
„ „ 1*	—	—	—	—
„ „ l. 2	64^{cd}	66^{cd}	—	14^{cd}
„ „ l. 3-5	—	—	—	15
„ „ l. 6-9	—	—	[illegible]	[illegible]
„ „ l. [illegible]	—	—	—	[illegible]
„ „ l. [illegible]	—	—	—	[illegible] (fn.)
„ „ 2*) l. 1-2	—	—	[illegible]	—
„ „ l. [illegible]	—	—	—	—
„ „ l. [illegible]	—	—	—	[illegible]

Cnt Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
App I (No 13) l 30-33	—	—	—	27 28
l 34-37	—	—	—	29-30 (1)
l 38-39	—	—	—	31
25^{ab}	74^{cd}	76^{ab}	43^{cd}	98 33^{ab}
{309*	—	—	44^{ab}	—
310*	—	—	44^{c} 45^{b}	—
25^{cd}	75^{ab}	76 ^{d}	—	33^{cd}
26^{ab}	75^{cd}	77^{ab}	42^{ab}	23^{ab}
26^{cd}	76^{ab}	77^{cd}	42^{cd}	21^{cd}
311*	—	—	—	—
27	76^{c} 77^{b}	78	45^{c-f}	35^{a-d}
312* l 1	—	—	—	35^{ef}
312(A)*	—	—	—	—
312* l 2	—	—	(cf 44^{cd} in 310*)	36^{ab}
l 3	—	—	—	36^{cd}
313* l 1	—	—	(cf 12^{ab})	38^{ab}
l 2	—	—	—	38^{cd}
314*	77^{c}-79^{b}	79 80	—	—
28	79^{c} 80^{b}	81	—	29
29^{a-d}	80^{c}-81^{b}	82^{a-d}	—	32
29^{ef}	81^{cd}	82^{ef}	—	31^{cd}
30	82	83	—	34
31	83	84	—	37
316*	—	—	—	—
317*	—	—	—	—
32 33	84-85	85-86	—	39-40
App I (No 15) l 1 48	—	—	—	99 1-12
l 49-50	—	—	—	100 1
1*	—	—	—	—
l 51 107	—	—	—	-28^{b}
2*	—	—	—	—
l 108-131	—	—	—	28^{c}-39
3*	—	—	—	—
4*	—	—	—	—
5*	—	—	—	—
6*	—	—	—	—
App I (No 16) l 1 32	23 1-16	23 1-15	—	—
l 33-125	24 1-44	24 1-44	—	—
16 1 2	25 1-2	25 1 2	VI 1 1-2	VI 1 1 2
319*	—	—	3	—
320*	—	—	4^{ab}	3^{ab}
3	3	3	4^{c}-5^{b}	3^{c}-4^{b}
321*	—	—	5^{cd}	4^{cd}
4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	6^{ab}	5^{ab}
322*	—	—	6^{c}-7^{b}	5^{c}-6^{b}
4^{c}-6	4^{c}-6	4^{c}-6	7^{c} 9	6^{c}-8^{b}
7	7	7	10^{c}-11^{b}	9
323*	—	—	11^{cd}	9 ^{d} fn
8^{ab}	8^{ab}	8^{ab}	10^{ab}	8^{cd}
8^{c}-9^{b}	8^{c}-9^{b}	8^{c}-9^{b}	12	10
324*	—	—	13	11^{a-d}
9^{c}-11^{b}	9^{c}-11^{b}	9^{c}-11^{b}	14-15	11^{e}-13^{b}
11^{cd}	[11^{cd}]	11^{cd}	16^{ab}	13^{cd}
325*	—	—	16^{c}-18	13^{e}-15
12	11^{e}-12^{b}	12^{a-e}	19	16
326*	12^{cd}	12^{f}	—	—
13^{ab}	13^{ab}	13^{ab}	20^{ab}	17^{ab}
327*	—	—	21^{ab}	17^{cd}
13^{cd}	13^{cd}	13^{cd}	21^{cd}	17^{ef}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
328*	—	—	—	—
329*	14^{ab}	14^{ab}	—	—
13^{ef}	14^{cd}	14^{cd}	22^{ab}	17^{cd} fn.
14^{ab}	15^{ab}	15^{ab}	22^{cd}	18^{ab}
14^{c}–16^{b}	15^{c}–17^{b}	15^{c}–17^{b}	23–24	—
16^{cd}	17^{cd}	17^{cd}	25^{ab}	18^{cd}
17	18	18	25^{c}–26^{b}	19
—	—	—	26^{cd}	—
330* l. 1–3	19–20^{b}	19–20^{b}	27^{c}–28	—
330(A)*	—	—	27^{ab}	—
330* l. 4–6	20^{c}–21	20^{c}–21	29–30^{b}	—
331*	—	—	—	—
18^{ab}	22^{ab}	22^{ab}	32^{ab}	—
{332* l. 1	—	—	30^{cd}	—
{,, l. 2	—	—	31^{ab} (r.cf. 26^{cd})	—
{,, l. 3	—	—	31^{cd}	—
333*	—	—	—	—
18^{c}–21	22^{c}–25	22^{c}–25	32^{c}–35	20^{c}–23
334*	—	—	36^{ab}	—
22^{ab}	26^{ab}	26^{ab}	36^{cd}	24^{ab}
335*	—	—	—	—
336*	26^{cd}	26^{cd}	—	—
22^{c}–27^{e}	27–31^{e}	26^{e}–31^{e}	37–41^{e}	24^{c}–29^{e}
337*	—	—	—	—
27^{f}–28^{b}	31^{f}–32^{d}	31^{f}–32^{d}	41^{f}–42	29^{f}–30^{b}
338*	—	—	45^{ab}	—
28^{cd}	32^{ef}	32^{ef}	43^{ab}	30^{cd}
339* l. 1–3	—	[33–34^{b}]	43^{c}–44	31
339(A)*	—	—	—	—
339* l. 4	—	[34^{cd}]	45^{cd}	32^{ab}
,, l. 5	—	—	45^{e}	32^{cd}
29	33	35	45^{f}	33
17 1–3	26 1–4^{b}	26 1–4^{b}	2 1–4^{b}	2 1–4^{b}
340*	—	—	4^{cd}	4^{cd}
4^{ab}	4^{cd}	4^{cd}	5^{ab}	5^{ab}
341*	—	—	5^{cd}	—
4^{c-d}	5^{a-d}	5^{a-d}	6^{a-d}	5^{c}–6^{b}
342*	—	—	—	—
4^{f}	5^{e}	5^{e}	6^{e}	6^{e}
343*	—	—	7^{ab}	6^{cd}
5^{a-d}	6	6^{a-d}	7^{c}–8^{b}	7
344*	—	—	—	—
5^{ef}	7^{ab}	6^{ef}	8^{cd}	—
6–7	7^{c}–9^{b}	7–8	9–10	8–9
345*	—	—	11^{ab}	10^{ab}
8–9	9^{c}–11^{b}	9–10	11^{c}–13^{b}	10^{c}–11
{346*	—	—	—	—
10–12	11^{c}–14^{b}	11–13	13^{c}–15^{b}	12–14
347*	—	—	15^{c}–17^{b}	15^{a-d}
13^{ab}	14^{cd}	14^{ab}	17^{cd}	16^{ab}
{348*	—	—	—	—
13^{cd}	15^{ab}	14^{cd}	[illegible]	[illegible]
14^{ab}	15^{cd}	14^{ef}	[illegible]	[illegible] fn.
349*	—	—	—	[illegible] fn.
14^{cd}	16^{ab}	15^{ab}	[illegible]	[illegible]
350*	—	—	—	—
15^{a-d}	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
351*	—	—	[illegible]	[illegible]
15^{ef}	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
352*	18-21	17-20	—	—
16^{ab}	22^{ab}	21^{ab}	21^{cd}	19^{ab}
16^{c}-17	[22^{c}-23^{d}]	21^{c}-22	22-23^{b}	19^{c}-20
18^{ab}	23^{ef}	23^{ab}	23^{cd}	21^{ab}
353*	—	—	24^{ab}	21^{cd}
18^{c}-22^{b}	23^{f}-26	23^{c}-27^{b}	24^{c}-28^{b}	21^{e}-24
22^{cd}	27^{ab}	27^{cd}	28^{cd}	15^{e}
354* l. 1	—	—	29^{ab}	—
" l. 2-3	—	—	(cf. 16^{c}-17^{b})	(cf. 15^{c-d})
" l. 4	—	—	29^{cd}	—
23-24^{b}	27^{c}-28^{d}	28-29^{b}	30-31^{b}	25-26^{b}
355*	—	—	31^{c}-32^{b}	26^{c}-27^{b}
24^{c}-26	28^{e}-30^{d}	29^{c}-31	32^{c}-34	27^{c}-29
27^{ab}	30^{ef}	32^{ab}	35^{ab}	30^{cd}
{356*	—	—	—	30^{ab}
357*	31^{ab}	32^{cd}	—	—
27^{c}-28	31^{c}-32	32^{e}-33	35^{c}-36	30^{c}-31
358*	33	34	—	—
29-30	34-35	35-36	37-38	32-33^{d}
31-32	36-37	37-38	39^{a}-41^{b}	34-35
359*	—	—	41^{cd}	35^{cd} fn.
33	38	39	42	36
360*	—	—	—	—
34-36	39-41	40-42^{d}	43-45	37-39
362*	—	—	46^{ab}	—
37^{ab}	42^{ab}	42^{ef}	46^{cd}	40^{ab}
363*	—	—	47^{ab}	—
37^{cd}	42^{cd}	43^{ab}	47^{cd}	40^{cd}
364*	43^{ab}	43^{cd}	—	—
38^{ab}	43^{cd}	44^{ab}	48^{ab}	41^{ab}
365*	44^{ab}	44^{cd}	—	—
38^{cd}	44^{cd}	45^{ab}	48^{cd}	41^{cd}
366* l. 1	—	—	49^{ab}	—
366(A)*	—	—	—	42^{cd}
366* l. 2	—	—	49^{cd}	—
367*	—	—	49^{ef}	—
39^{ab}	45^{ab}	45^{cd}	—	42^{ab}
39^{cd}	45^{cd}	45^{ef}	39^{ab}	33^{ef}
40	46	46	—	—
368*	—	—	50-51	43-44
18 369*	27 —	27 —	3 —	3 —
370*	—	—	—	—
1^{a}	1^{a}	1^{a}	1^{a}	1^{a}
371*	—	—	—	—
1^{bcd}	1^{bcd}	1^{bcd}	1^{bcd}	1^{bcd}
2-3^{b}	2-3^{b}	2-3^{b}	—	2
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	4^{ab}	3^{ab}
{372*	—	—	—	—
373*	—	—	2-3	—
4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	4^{cd}	3^{cd}
374*	—	—	—	—
4^{cd}	4^{cd}	4^{cd}	—	3^{ef}
375*	5^{ab}	5^{ab}	—	—
5	—	—	5	4
6	5^{c}-6^{b}	5^{c}-6^{b}	6	5
7^{ab}	—	—	7^{ab}	6^{ab}
7^{c}-11	6^{c}-10	6^{c}-10	7^{c}-11	6^{c}-10
376* l. 1	—	—	12^{ab}	—
376* l. 2-3	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
376* l. 4	—	—	12^{cd}	—
12	11	11	—	11
377*	—	—	—	—
13^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	13^{ab}	12^{ab}
378*	—	—	13^{cd}	—
13^{c}–15^{b}	12^{c}–14^{b}	12^{b}–14^{b}	14–15	12^{c}–14^{b}
379*	—	—	16^{ab}	14^{cd}
380*	—	—	16^{cd}	—
15^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	—	14^{ef}
16–17	15–16	15–16	17^{c}–19^{b}	15–16
18^{ab}	17^{ab}	17^{ab}	21^{cd}	17^{ab}
381*	—	—	—	—
18^{cd}	17^{cd}	17^{cd}	22^{ab}	17^{cd}
382*	—	—	—	—
19^{ab}	18^{ab}	18^{ab}	22^{cd}	17^{ef}
19^{cd}	18^{cd}	18^{cd}	23^{ab}	18^{ef}
383*	—	—	19^{c}–21^{b}	19–20
20^{a-d}	19	19	23^{c}–24^{b}	18^{a-d}
20^{e}–22^{b}	20–21	20–21^{b}	25–26	21^{c}–23^{b}
22^{cd}	22^{ab}	21^{cd}	24^{cd}	21^{ab}
23	22^{c}–23	22–23^{b}	27–28^{b}	23^{c}–24
{385*	—	—	—	—
24–25	24–25	23^{c}–24	28^{c}–30^{b}	25–26
—	—	—	30^{cd}	—
26^{ab}	26^{ab}	25^{ab}	31^{ab}	27^{ab}
386*	26^{cd}	25^{cd}	—	—
26^{c}–28^{b}	27–28	26–27	31^{c}–33^{b}	27^{c}–29^{b}
387*	29	28	—	—
28^{c}–29^{b}	30	29	33^{c}–34^{b}	29^{c}–30^{b}
388*	31	30^{a-d}	—	—
29^{c}–30^{b}	32	30^{e}–31^{b}	34^{c}–35^{b}	30^{c}–31^{b}
389*	—	—	—	—
30^{c}–31^{b}	33	31^{c}–32^{b}	35^{c}–36^{b}	31^{c}–32^{b}
—	—	—	—	32^{cd} (first time cf. 35^{ef})
31^{c}–33	34–36^{b}	32^{c}–34	36^{c}–38	32^{e}–34
391*	36^{c}–37^{b}	35	—	—
34	37^{c}–38^{b}	36	39	35^{a-d}
35–37	38^{c}–41^{b}	37–39	40–42	36–38
393* l. 1	—	—	43^{cd}	39^{ab}
„ l. 2	—	—	—	39^{cd}
„ l. 3–5	—	—	44^{c}–45	40–41^{b}
38	41^{c}–42^{b}	40	43^{ab}, 44^{ab}	—
394*	42^{c}–43^{b}	41	—	—
39^{ab}	43^{cd}	42^{ab}	46^{ab}	41^{cd}
396*	44^{ab}	42^{cd}	—	—
39^{cd}	44^{cd}	43^{ab}	46^{cd}	42^{ab}
397* l. 1	—	—	47^{ab}	42^{cd}
„ l. 2	—	—	48^{ab}	43^{ab}
39^{ef}	45^{ab}	43^{cd}	—	35^{ef} (r. cf. 32^{cd})
398*	45^{c}–46^{b}	44	—	—
40^{ab}	46^{cd}	45^{ab}	47^{cd}	—
40^{c}–41	47	45^{c}–46	48^{c}–49	43^{c}–44
399*	—	—	—	—
—	—	—	50^{ab}	—
42^{ab}	48^{ab}	47^{ab}	51^{ab}	45^{ab}
42^{cd}	48^{cd}	47^{cd}	51^{cd}	45^{cd}
{400*	—	—	50^{cd}	—
19 1–2^{b}	28 1–2^{b}	28 1–2^{b}	4 1–2^{b}	4 1–2^{b}
401*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
2^c–7	2^c–7	2^c–7	2^c–7	2^c–7
8	—	[8^{a-d}]	8	8
402*	—	[8^{ef}]	9^{ab}	9^{ab}
—	—	—	9^{cd} (I, cf. 7^{cd})	9^{cd} (I, cf. 7^{cd})
9^{ab}	8^{ab}	9^{ab}	10^{ab}	10^{ab}
403*	—	—	—	10^{cd}
9^c–17	8^c–17^b	9^c–18^b	10^c–19^b	10^e–18
405*	17^{c-f}	[18^{c-f}]	—	—
18–19	18–19	19–20	19^c–21^b	19–20
406*	—	—	21^{cd}	21^{ab}
20–24	20–24	21–25	22–26	21^c–25
408*	—	—	27^{ab}	26^{ab}
25–27	25–27	26–28	27^c–30^b	26^c–28
App I (No. 17) l. 1–16	—	—	30^c–38^b	29–35
" " l. 17	—	—	38^{cd}	—
" " l. 18–35	—	—	39–47	36–43^d
" " 1*	—	—	—	—
" " l. 36–40	—	—	48–50^b	43^e–45
28–32	28–32	29–33	50^c–55^b	46–50
409*	—	—	55^{cd}	—
410*	—	—	—	—
411* l. 1—the prior half of l. 3	33–34^a	34–35^a	56–57^a	51–52^a
411* the post. half of l. 3—the prior half of l. 4	34^{bc}	35^{bc}	—	—
411* the post. half of l. 4–6	34^d–35	35^d–36	57^b–58^b	52^b–53^b
411(A)*	—	—	—	—
411* l. 7	36^{ab}	37^{ab}	58^{cd}	53^{cd}
411(B)*	—	—	—	—
412* the prior half of l. 1	36^c	37^c	59^a	—
412(A)*	—	—	—	—
412* the post. half of l. 1	36^d	37^d	59^b	—
412* the prior half of l. 2	37^a	38^a	—	—
412(B)*	[37^{bc}]	38^{bc}	—	—
412* the post. half of l. 2	37^d	38^d	—	—
412(C)*	—	—	—	—
412(D)*	—	—	—	—
412* the prior half of l. 3	37^e	39^a	—	—
412(E)* l. 1	—	39^b	—	—
" " l. 2	—	—	—	—
412* the post. half of l. 3	37^f	—	—	—
412(F)*	[38^{ab}]	39^{cd}	—	—
33^{ab}	38^{cd}	40^{ab}	59^{cd}	54^{ab}
413*	—	—	60	54^c–55^b
414*	—	—	61^{ab}	—
415*	—	—	—	55^{cd}
416* l. 1–2	38^c–39^b	40^c–41^b	—	—
416(A)*	—	—	—	—
416* l. 3–6	39^c–41^b	41^c–43^b	—	—
33^{cd}	41^{cd}	43^{cd}	61^{cd}	56^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
417*	—	—	61^{ef}	56^{cd}
418*	41^{ef}	43^{ef}	—	—
34	42	44	62	57
20 1-2	29 1-2	29 1-2	5 1-2	5 1-2
419* l. 1	4^{cd}	[3^{ab}]	—	—
,, l. 2-4	3-4^{b}	[3^{c}-4]	—	—
3	5	5	3	3
420*	—	—	—	4^{ab}
4^{ab}	6^{ab}	6^{ab}	—	—
4^{c}-11	6^{c}-13	6^{c}-13	4-11^{b}	4^{c}-11
421*	—	—	11^{cd}	12^{ab}
12^{ab}	14^{ab}	14^{ab}	12^{ab}	12^{cd}
422*	—	—	12^{cd}	13
12^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	13^{ab}	14^{ab}
423*	—	—	—	—
12^{ef}	14^{ef}	14^{ef}	13^{cd}	14^{cd}
424*	—	—	14^{ab}	—
13-14	15-16^{d}	15-16^{d}	14^{c}-16^{b}	15-16
425*	16^{ef}	16^{ef}	—	—
15-18^{b}	17-20^{b}	17-20^{b}	16^{c}-19	17-20^{b}
{426*	—	—	—	—
18^{c}-20^{b}	20^{c}-22^{b}	20^{c}-22^{b}	20-21	20^{c}-22^{b}
427* l. 1	22^{cd}	22^{cd}	—	22^{cd}
,, l. 2	23^{ab}	23^{ab}	—	—
20^{c}-21	23^{c}-24	23^{c}-24	22-23^{b}	22^{c}-23
428*	25^{ab}	25^{ab}	—	—
22	25^{c}-26^{b}	25^{c}-26^{b}	23^{c}-24	24-25
{429*	—	—	—	—
{430*	—	—	—	—
431* l. 1	26^{cd}	26^{cd}	—	—
431(A)*	—	—	—	—
431* l. 2	27^{ab}	27^{ab}	—	—
431(B)*	—	—	—	—
431* l. 3	27^{cd}	27^{cd}	—	—
23^{ab}	28^{ab}	28^{ab}	25^{ab}	26^{ab}
432*	—	—	—	—
23^{cd}	28^{cd}	28^{cd}	25^{cd}	26^{cd}
433*	—	—	—	—
24	29	29	—	27
21 1-2	30 1-2	30 1-2	6 1-2^{b}	6 1-2^{b}
434(A)*	—	—	—	—
3-7^{b}	3-7^{b}	3-6	2^{c}-6	2^{c}-6^{b}
435*	—	—	—	—
436*	—	—	—	—
7^{c}-12	7^{c}-12	7-11	7-12^{b}	6^{c}-11
437*	—	—	—	—
13-20^{b}	13-20^{b}	12-19^{b}	12^{c}-19	12-19^{b}
440*	—	—	—	—
20^{cd}	20^{cd}	19^{cd}	20^{ab}	19^{cd}
441*	—	—	—	20
442*	—	—	20^{cd}	—
21^{ab}	21^{ab}	20^{ab}	21^{ab}	20^{cd} fn. l. 1
21^{cd}	21^{cd}	20^{cd}	22^{ab}	20^{cd} fn. l. 2
22-23	22-23	21-22	22^{c}-24^{b}	21-22^{d}
444*	—	—	—	22^{ef}
24	24	23	—	23
445*	—	—	21^{cd}	—
25^{ab}	25^{ab}	24^{ab}	—	24^{ab}
25^{c}-26	25^{c}-26	24^{c}-25	24^{c}-25	24^{c}-25

Cnt. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed	Lahore Ed.
27	32	31	26	26
28	33	32	—	27
29–30	27–28	26–27	27^{c}–29^{b}	28–29
31^{ab}	29^{ab}	28^{ab}	29^{cd}	31^{ab}
31^{cd}	29^{cd}	28^{cd}	30^{ab}	30
32	30	29	30^{cd}	31^{c}–32^{b}
{448*	—	—	—	—
449*	—	—	—	32^{cd}
33	31	30	31	33
450*	—	—	27^{ab}	—
451*	—	—	—	—
34	34	33	32	34
452*	—	—	—	—
35	35	34	33	35
22 1	31 1	31 1	7 —	7 1
2	2	2	1	2
3	3	3	—	3
4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	2^{ab}	4^{ab}
{453*	—	—	—	4^{cd}
454*	—	—	3	—
4^{cd}	4^{cd}	4^{cd}	2^{cd}	5^{ab}
5–6^{c}	5–6^{c}	5–6^{c}	4–5^{c}	5^{c}–6^{a}
6^{d}–7^{a}	6^{d}–7^{a}	6^{d}–7^{a}	5^{d}–6^{a}	6^{cd} fn.
7^{b}–8	7^{b}–8	7^{b}–8	6^{b}–7	6^{d}–7
9^{ab}	9^{ab}	9^{ab}	8^{ab}	8^{cd}
456*	9^{cd}	[9^{cd}]	8^{cd}	—
457*	—	—	—	—
9^{cd}	10^{ab}	9^{ef}	9^{ab}	8^{ab}
10^{a}	10^{c}	10^{a}	9^{c}	—
458*	10^{d}–11^{a}	10^{bc}	—	—
10^{b}	11^{b}	10^{d}	9^{d}	—
10^{cd}	11^{cd}	11^{ab}	10^{ab}	9^{ab}
10^{ef}	12^{ab}	11^{cd}	12^{cd}	10^{ef}
460*	—	—	13–14	—
11	12^{c}–13^{b}	12	10^{c}–11^{b}	9^{c-f}
461*	—	[13–15]	—	—
12	13^{c}–14^{b}	16	11^{c}–12^{b}	10^{a-d}
13–14	14^{c}–16^{b}	17–18	15–16	11–12
462*	16^{c}–17^{b}	19	17	—
15–21^{b}	17^{c}–23^{b}	20–26^{b}	18–24^{b}	13–19^{b}
464*	—	—	24^{cd}	—
21^{c}–23	23^{c}–25	26^{c}–28	25–27^{b}	19^{c}–21
465*	—	—	27^{cd}	—
24–25^{b}	26–27^{b}	29–30^{b}	28–29^{b}	22–23^{b}
{466*	—	—	—	—
25^{c}–26	27^{c}–28	30^{c}–31	29^{c}–30	23^{c}–24
{467*	—	—	31^{ab}	25^{ab}
27–36	29–38	32–41	31^{c}–41^{b}	25^{c}–34
468*	—	—	—	35
469*	—	—	41^{c}–42^{b}	—
470*	—	—	—	—
37–41	39–43	42–46	42^{c}–47^{b}	36–40
42	44	47	47^{c-f}	—
471*	—	—	—	—
43	45	48	48	41
{473*	—	—	—	42
23 1^{ab}	32 1^{ab}	32 1^{ab}	8 1^{ab}	8 1^{ab}
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	1^{ab} fn
2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	1^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
475*	—	—	—	2^{ab}
2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}
476*	—	—	—	2^{ef}
3-5	3-5	3-5^{d}	3-5	3-5
477*	—	[5^{ef}]	—	—
6-9^{b}	6-9^{b}	6-9^{b}	6-9^{b} (8^{cd} first time)	6-9^{b}
—	—	—	9^{cd} (r cf. 8^{cd})	—
9^{c}-10^{b}	9^{c}-10^{b}	9^{c}-10^{b}	10	9^{c}-10^{b}
{479*	—	—	11^{cd}	10^{cd}
10^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	11^{ab}	10^{ef}
11-12	11-12	11-12	12-13	11-12
13^{ab}	13^{ab}	13^{ab}	15^{ab}	14^{ab}
480*	—	—	15^{cd}	—
13^{cd}	13^{cd}	13^{cd}	16^{ab}	14^{cd}
—	—	—	—	15 (first time)
14	14	14	14	13
15	15	15	16^{c}-17^{b}	16
16	16	16	17^{c}-18^{b}	17 (r. cf. 15)
481*	—	—	18^{cd}	18^{ab}
17-27	17-27	17-27	19-29	18^{c}-28
484*	28	28	—	29
485*	29-30	29-30	—	—
28-29^{d}	31-32	31-32	30-31 (30^{cd} first time)	30-31 (30^{cd} first time)
29^{ef}	—	33^{ab}	32^{ab}	32^{ab}
—	—	—	32^{cd} (r. cf. 30^{cd})	32^{cd} (r cf. 30^{cd})
30^{ab}	—	33^{cd}	33^{ab}	33^{ab}
487*	—	—	—	—
30^{cd}	—	33^{ef}	33^{cd}	33^{cd}
31	—	[34]	34	34
32-33	33-34	35-36	35-36	35-36
488*	—	—	37	37
34-35^{b}	35-36^{b}	37-38^{b}	38-39^{b}	38-39^{b}
490*	36^{c}-37^{b}	38^{c}-39^{b}	—	—
35^{c}-36^{b}	37^{c}-38^{b}	39^{c}-40^{b}	39^{c}-40^{b}	39^{c}-40^{b}
36^{cd}	38^{cd}	40^{cd}	40^{cd}	40^{ab} fn. l. 1
492*	—	—	41^{ab}	—
37^{ab}	39^{ab}	41^{ab}	41^{cd}	40^{ab} fn. l. 2
37^{cd}	39^{cd}	41^{cd}	42^{ab}	40^{cd}
493*	—	—	—	—
38-41	40-43	42-45	42^{c}-45	41-44
42^{a}	44^{a}	46^{a}	—	45^{b}
42^{b}	44^{b}	46^{b}	—	45^{a}
42^{cd}	44^{cd}	46^{cd}	—	45^{cd}
{494*	—	—	—	—
24 1	33 1	33 1	9 1	9 1
496*	2	2	—	—
2-3	3-4	3-4^{d}	2-3	2-3
4^{ab}	5^{ab}	4^{ef}	4^{ab}, 5^{ab} (subst.)	4
497* l. 2	—	—	4^{cd} (subst.)	4^{ab} fn.
498*	[5^{cd}]	5^{ab}	—	—
4^{cd}	5^{ef}	5^{cd}	5^{cd}	5^{ab}
499*	—	—	—	—
5^{ab}	[6^{ab}]	5^{ef}	6^{ab}	5^{cd}
5^{cd}	6^{cd}	6^{ab}	6^{cd}	6^{ab}
501*	—	—	7	—
5^{e}-12	6^{e}-13	6^{e}-13	8-15^{b}	6^{e}-13
503*	—	—	—	—
13-16	14-17	14-17	15^{c}-19^{b}	14-17

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
{506* I 2	—	—	—	—
17–21^b	18–22^b	18–22^b	19^c–23	18 22^b
509*	22^{cd}	22^{cd}	—	—
21^c 23^b	23 24	23–24^b	24–25	22^c–24^b
23^{cd}	25^{ab}	24^{cd}	—	24^{cd}
511*	25^{cd}	—	—	—
24^{ab}	25^{ef}	25^{ab}	26^{ab}	25^{ab}
24^c 26^b	[26^{a–e}]	25^c–27^b	26^c–28^b	25^c–27^b
26^c–29	26^f–28	27^c–29	28^c–31	27^c–30
512*	—	—	—	30^{cd} fn
30–31^b	29–30	30–31	32–33	31–32
{513*	—	—	—	—
32	31	32	34	33
514*	—	—	35^{ab}	—
33	32	33	35^c–36^b	34
{515*	—	—	36^c–37^b	—
34–36	33–35	34–36	37^c–39	35–37
25 1–6	34 1–6	34 1–6	10 1–6	10 1–6
517*	—	—	7	7
7–10	7–10	7–10	8–11	8–11
518* I 1	—	—	12^{ab}	11^{cd} fn I 3
I 2–3	—	—	12^c–13^b	12
11	11	11	13^c–14^b	11^{cd} fn I 1–2
12–13	12–13	12–13	14^c–16^b	13–14
{520*	—	—	—	—
14–17	14–17	14–17	16^c–20^b	15–18
521*	—	—	20^{cd}	—
18	18	18	21	19
522*	—	—	22–25	20–23
19	19	19	26	24
{523*	—	—	—	24^{cd} fn
524*	—	—	27^{ab}	—
525*	—	—	—	—
20–26^b	20–26^d	20–26^b	27^c–34^b	25–31
26^{cd}	26^{ef}	26^{cd}	34^{cd}	—
27^{ab}	27^{ab}	27^{ab}	35^{ab}	32^{ab}
527*	—	—	—	32^{cd}
27^{cd}	27^{cd}	27^{cd}	35^{cd}	32^{ef}
528*	—	—	37	34
28	28	28	36	33
26 1	35 1	35 1	11 —	11 1
2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	1^{ab}	2–3^b
532*	—	—	1^c–2^b	—
2^c–3	2^c–3	2^c 3^d	2^c–3	3^c–4
534*	4^{ab}	3^{ef}	—	—
4^{a–d}	4^c–5^b	4	4	5
535*	—	—	5–6	6–7
536*	—	—	7^{ab}	—
537*	—	—	—	—
4^{ef}	5^{cd}	5^{ab}	7^{cd}	12^{ab} fn I 1
538*	—	—	—	I 2
539* I 1	—	—	8^{ab}	—
I 2	5^{ef}	5^{cd}	8^{cd}	—
5 6	6–7	6–7	9–10	8–9
540*	—	—	—	—
7	8	8	11	10
541*	—	—	—	—
8^{ab}	9^{ab}	9^{ab}	12^{ab}	11^{ab}
{542*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
8^{c}–9^{b}	9^{c}–10^{b}	9^{c}–10^{b}	12^{c}–13^{b}	11^{c}–12^{b}
9^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	13^{cd}	13^{ab}
543*	—	—	—	—
10^{ab}	11^{ab}	11^{ab}	14^{ab}	13^{cd}
10^{cd}	11^{cd}	11^{cd}	14^{cd}	12^{cd}
11–12	12–13	12–13	15–16	14–15
544*	—	—	—	—
13^{a}	14^{a}	14^{a}	17^{a}	16^{a}
13^{bc}	14^{bc}	14^{bc}	17^{bc}	—
13^{d}–15^{b}	14^{d}–16^{b}	14^{d}–16^{b}	17^{d}–19^{b}	16^{b}–17^{b}
545*	—	—	19^{cd}	—
15^{c}–20	16^{c}–22^{b}	16^{c}–22^{b}	20–26^{b}	17^{c}–23
547*	22^{c}–23	22^{c}–23	—	—
21–22	24–25	24–25	26^{c}–28^{b}	24–25
548*	—	—	28^{c}–29	—
23^{ab}	26^{ab}	26^{ab}	30^{ab}	26^{ab}
549*	—	—	—	26^{cd}
23^{cd}	26^{cd}	26^{cd}	30^{cd}	27^{ab}
550*	—	—	31^{ab}	27^{cd}
551*	—	—	31^{c}–32^{b}	—
24–25^{b}	27–28^{b}	27–28^{b}	36^{c}–37	31^{c}–32^{b}
552*	—	—	—	—
553*	—	—	—	—
554*	—	—	38^{ab}	33^{ab}
25^{cd}	28^{cd}	28^{cd}	38^{cd}	32^{cd}
26–27^{b}	29–30^{b}	29	39–40^{b}	33^{c}–34^{d}
27^{cd}	30^{cd}	—	40^{cd}	34^{cd}
556*	—	—	—	—
28–29	31–32	30–31^{b}	41–42	35–36^{b}
557*	—	—	—	36^{cd}
558*	33^{ab}	31^{cd}	—	—
30^{ab}	33^{cd}	32^{ab}	43^{ab}	37^{ab}
559*	—	—	—	—
30^{cd}	34^{ab}	32^{cd}	43^{cd}	37^{cd}
560*	—	[33^{ab}]	—	—
—	—	—	44 (subst. for 30^{ef})	—
30^{ef}	34^{cd}	34^{ab}	45^{ab}	38^{ab}
562*	—	[33^{cd}]	45^{cd}	38^{cd}
563*	—	[33^{ef}] (cf. 550*)	—	—
31–32^{b}	[34^{e-j}]	34^{c}–35	32^{c}–33	28–29^{b}
32^{cd}	[34^{kl}]	37^{ab}	34^{ab}	29^{cd}
564* l. 1	—	[36^{ab}]	35^{ab}	30^{ab}
" l. 2	—	[36^{cd}]	34^{cd}	30^{cd}
—	—	—	35^{cd} (r. cf. 34^{cd})	—
" l. 3	—	[36^{ef}]	36^{ab}	31^{ab}
565*	34^{mn}	37^{cd}	—	—
33	35	38	46	39
566*	—	—	—	40
27 1–17	36 1–17	36 1–17	12 1–17	12 1–17
569*	—	—	—	—
18–22	18–22	18–22	18–22	18–22
28 1–4	37 1–4	37 1–4	13 1–5^{b}	13 1–3
5^{ab}	5^{ab}	5^{ab}	6^{ab}	4^{ab}
5^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	4^{cd}
6^{ab}	6^{ab}	6^{ab}	6^{cd}	5^{ab}
572*	—	—	7	—
6^{c}–7^{b}	6^{c}–7^{b}	6^{c}–7^{b}	8	5^{c}–6^{b}
573*	—	—	9^{ab}	—

Crit. Ed.	Bom. Ed	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
7^c–12^b	7^c–12^b	7^c–11	9^c–13	6^c–11^b
12^{cd}	12^{cd}	12^{ab}	14^{ab}	—
13^{ab}	13^{ab}	12^{cd}	—	—
13^c–18	13^c–18	12^e–17	14^c–19	11^c–16
575*	—	—	—	—
19^{ab}	19^{ab}	18^{ab}	20^{ab}	17^{ab}
576*	19^c–20^b	18^c–19^b	—	—
19^{cd}	20^{cd}	19^{cd}	20^{cd}	17^{cd}
577*	21^{ab}	20^{ab}	—	—
20–21	21^c–22	20^c–21	21–22	18–19
578*	—	—	—	—
22–24	23–25	22–24	23–25	20–22
579*	—	—	—	—
25	26	25	26	23
{580*	—	—	—	—
26–27	27–28	26–27	27–28	24–25
{581*	—	—	—	—
28–30	29–31	28–30	29–31	26–28
582*	—	—	—	28^{cd} fn
31–32^b	32–33^b	31–32^b	32–33^b	29–30^b
32^{cd}	33^{cd}	32^{cd}	33^{cd}	[30^{cd}]
{583*	—	—	—	—
33–35	34–36^d	32^e–34^d	34–36	30^e–32
584*	36^{ef}	34^{ef}	—	—
36	*37	35	—	33
29 1–3	38 1–3	38 1–3	14 1–3	14 1–3
585*	—	—	4	—
4–5	4–5	4–5	5–6	4–5
6	[6^{a-d}]	6	7	6^{a-d}
586*	—	—	8^{ab}	6^{ef}
7	[6^{e-h}]	7	8^c–9^b	7
8–10^b	6^i–8^b	8–10^b	9^c–11	8–10^b
10^c–11	[8^{c-h}]	10^c–11	12–13^b	10^c–11
587*	[8^{i-l}]	12	13^c–14^b	—
12^{ab}	[8^{mn}]	13^{ab}	14^{cd}	12^{ab}
588* | 1	—	—	15^{ab}	12^{cd}
" | 2–5	—	[14–15]	15^c–17^b	13–14
12^{c-f}	8^c–9^b	13^{c-f}	17^c–18^b	15
13^{ab}	9^{cd}	16^{ab}	18^{cd}	16^{ab}
589*	—	—	—	—
13^c–17	10–13	16^c–20	19–24	16^c–20
591*	—	—	25	21
592*	—	—	—	—
593*	—	—	—	—
594*	—	—	—	—
18	14	21	—	22
595*	—	—	—	23–24
30 1^{ab}	39 1^{ab}	39 1^{ab}	15 1^{ab}	15 1^{ab}
596*	—	—	—	—
1^c–5^b	1^c–5^b	1^c–5^b	1^c–5^b	1^c–5^b
5^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	6^{ab}	5^{cd}
6^{ab}	6^{ab}	6^{ab}	6^{cd}	6^{ab}
6^c–7^b	6^c–7^b	6^c–7^b	6^e–7^b	6^c–7^b
{598*	—	—	7^{cd}	—
599*	—	—	—	—
7^c–11^b	7^c–11^b	7^c–11^b	8–11	7^c–11^b
11^{cd}	[11^{cd}]	11^{cd}	12^{ab}	11^{cd}
12^a	11^e	12^a	12^c	11^e
12^{bc}	11^f–12^a	12^{bc}	12^d–13^a	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
12^{f}	12^{b}	12^{f}	13^{b}	11^{f}
13	12^{c}–13^{b}	13	13^{c}–14^{b}	12
601*	—	—	14^{cd}	13^{ab}
14–15^{b}	13^{c}–14^{b}	14–15^{b}	16^{c}–17	15–16^{b}
601* l. 1–2	—	—	18	16^{c-f}
" l. 3	—	—	—	—
15^{c}–16	14^{c}–15	15^{c}–16	15–16^{b}	13^{c}–14
17–18^{a}	16–17^{a}	17–18^{a}	19–20^{a}	17–18^{a}
604*	—	—	—	—
18^{b}–20	17^{b}–19	18^{b}–20^{b}	20^{b}–22	18^{b}–20
606*	20^{ab}	20^{cd}	—	—
21–24	20^{c}–23	21–24	23–26	21–24
607*	—	—	27	—
608*	24–25	25–26	—	—
25^{ab}	26^{ab}	27^{ab}	28^{ab}	25^{ab}
25^{cd}	[26^{cd}]	27^{cd}	28^{cd}	25^{cd}
609* l. 1	[26^{ef}]	28^{ab}	—	—
" l. 2	26^{gh}	28^{cd}	—	—
26	27	29	—	26
App. I (No. 18)	40 1–30	40 1–30	—	—
31 1^{ab}	41 1^{ab}	41 1^{ab}	16 1^{ab}	16 1^{ab}
610* l. 1–13	1^{c}–7	1^{c}–7	—	—
611(A)*	—	—	—	—
610* l. 14–15	8–10^{b}	8–10^{b}	—	—
611*	—	—	—	—
1^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	1^{cd}	1^{cd}
2	11	11	2	[2]
3	12	12	3	3
612*	—	—	—	—
4–5^{b}	13–14^{b}	13–14^{b}	4–5^{b}	4–5^{b}
5^{c-f}	14^{c}–15^{b}	14^{c}–15^{b}	6	5^{c}–6^{b}
613*	—	—	—	6^{cd}
614*	—	—	—	[illegible]
6^{cd}	15^{cd}	15^{cd}	7^{ab}	[illegible]
7^{ab}	16^{ab}	16^{ab}	7^{cd}	8^{ab}
7^{c}–11	16^{c}–20	16^{c}–20	7^{c}–11	7–12

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh. Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
25^{c}-26	35^{c}-37^{b}	35-36	28-29	25-26
627*	—	—	30	27
27	37^{c}-38^{b}	37	31	28
{628*	—	—	—	—
28-30	38^{c}-41^{b}	38-40	32-34	29-31
{629*	—	—	—	—
630*	—	—	—	—
31-33	41^{c}-44^{b}	41-43	35-37	32-34
631*	—	—	—	—
632*	—	—	—	—
34-36	44^{c}-46	44-46	38-40	35-37
633*	—	—	41^{ab}	—
37-41	47-51	47-51	41^{c}-46^{b}	38-42
634*	—	—	46^{cd}	43^{ab}
42-43	52-53	52-53	47-48	43^{c}-44
44	54	54	50	45
635*	—	—	51	46
45	55	55	49	47
636*	—	—	52	48
46	56	56	53	49
637*	—	—	54-57	—
47	57	57	58	50
638*	—	—	—	—
639*	—	—	59^{ab}	—
App I (No 19)	—	—	—	—
48^{ab}	58^{ab}	58^{ab}	—	51^{ab}
48^{c}-50	58^{c}-61^{b}	58^{c}-60	59^{c}-62^{b}	51^{c}-54^{b}
640*	—	—	—	—
51	61^{c}-62^{b}	61	62^{c}-63^{b}	54^{c}-55^{b}
52	62^{c}-63^{b}	62^{a-d}	63^{c}-64^{b}	55^{c}-56^{b}
642*	[63^{ef}]	[62^{ef}]	—	—
53^{ab}	63^{cd}	63^{ab}	64^{cd}	56^{cd}
53^{c}-55	64-66	63^{c}-65	65-67	57-59
{643*	—	—	—	—
56	67	66	68	60
644*	—	—	69	61
57-62^{b}	68-73^{b}	67-72^{b}	70-75^{b}	62-67^{b}
645*	—	—	—	—
62^{c}-63^{b}	73^{c}-74^{b}	72^{c}-73^{b}	75^{c}-76^{b}	67^{c}-68^{b}
646*	—	—	—	—
App I (No 20)	—	—	—	—
63^{c}-70	74^{c}-81	73^{c}-80	76^{c}-83	68^{c}-75
647*	—	—	—	—
71	82	81	84	76
{648*	—	—	—	—
72-75	83-86	82-85	85-88	77-80
650*	—	—	—	—
76-77^{b}	87-88^{b}	86-87^{b}	89-90^{b}	81-82^{b}
652*	88^{cd}	87^{cd}	—	—
77^{cd}	89^{ab}	88^{ab}	90^{cd}	82^{cd}
653*	89^{cd}	88^{cd}	—	—
78^{ab}	90^{ab}	89^{ab}	91^{ab}	83^{ab}
654*	—	—	—	—
78^{cd}	90^{cd}	89^{cd}	93^{cd}	83^{cd}
{655*	—	—	—	—
{656* I 1-2	—	—	94	86
656 (A)*	—	—	—	—
656* I 3-4	—	—	95	—
657* I 1-11	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
657* l. 12-15	—	—	—	[84-85]
658*	—	—	91^{c}-93^{b}	—
659*	—	—	—	88-93
660*	—	—	—	—
661*	—	—	—	—
662*	—	—	—	—
663*	91	90	—	—
79^{ab}	92^{ab}	91^{ab}	96^{ab}	87^{ab}
664*	—	—	—	—
79^{cd}	92^{cd}	91^{cd}	96^{cd}	87^{cd}
665*	—	—	—	—
666*	—	—	—	—
667*	—	—	—	—
80	93	92	97	94
668*	—	—	—	—
81	94	93	98	95
669*	—	—	—	—
82	95	94	99	96^{a-d}
{670*	—	—	—	96^{ef}
83-84	96-97	95-96	100-101	97-98
671*	—	—	102	99
85	98^{a-d}	97^{a-d}	103	100
672*	—	—	104	101
673*	98^{ef}	97^{ef}	—	—
86^{abc}	99^{abc}	98^{abc}	105^{abc}	102^{abc}
674*	—	—	—	—
86^{d}	99^{d}	98^{d}	105^{d}	102^{d}
32 1-5	42 1-5	42 1-5	17 1-5	17 1-5
675*	—	—	—	—
676* l. 1-2	6	6	—	—
676(A)*	—	—	—	—
676* l. 3-14	7-12	7-12	—	—
6-8	13-15	13-15	6-8	6-8
9	16	16	9	11
677*	—	—	—	—
10	17	17	10	12
679*	—	—	—	—
11	18	18	11	10
12	19	19	12	9
13-15^{b}	20-22^{b}	20-22^{b}	13-15^{b}	13-15^{b}
680*	—	—	—	—
15^{cd}	22^{cd}	22^{cd}	—	15^{cd}
16	22^{ef}	22^{ef}	15^{cd}	15^{ab} fn.
17^{ab}	23^{ab}	23^{ab}	16^{ab}	16^{ab}
681*	—	—	—	—
17^{cd}	23^{cd}	23^{cd}	16^{cd}	16^{cd}
682*	24	24	—	—
683*	—	—	—	—
18	25	25	17	17
19	26	26	18	—
20	27	27	19	18
684*	—	—	—	—
21-22	28-29	28-29	20-21	19-20
23	30	30	23^{c}-24^{b}	21
24^{ab}	31^{ab}	31^{ab}	22^{ab}	22^{ab}
685*	—	—	22^{cd}	21^{cd}
686*	—	—	—	—
24^{cd}	31^{cd}	31^{cd}	23^{ab}	22^{ef}
25	32	32	24^{c}-25^{b}	23

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
690*	33-36	33-36	—	—
26	37	37	25^{c}-26^{b}	24
692*	38-40	38-40	—	—
27-28	41-42	41-42	26^{c}-28^{b}	25-26
693*	44	43	—	—
694*	—	—	—	—
29	43	44	28^{c}-29^{b}	27
30-32	45-47	45-47	29^{c}-31	28-30
695*	—	[48]	32	31
33 1-2	43 1-2	43 1-2	18 1-2	18 1-2
696*	—	—	3-4^{b}	—
3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	4^{c}-5^{b}	3^{ab}
698*	—	—	—	—
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	5^{cd}	3^{cd}
699*	—	—	6^{ab}	—
4-5	4-5	4-5	6^{c}-8^{b}	4-5
700*	—	—	—	—
6-12^{b}	6-12^{b}	6-12^{b}	8^{c}-14	6-12^{b}
12^{c}-14	12^{c}-14	12^{c}-14	15-16	12^{c}-13
{701* l. 4-12	—	—	17-21^{b}	14-18^{b}
701(A)*	—	—	—	—
701* l. 13	—	—	21^{cd}	18^{cd}
702*	—	—	—	—
15-17	15-17	15-17	22-24	19-21
703* l. 1-2	—	—	25	22^{a-d}
703(A)*	—	—	—	—
703* l. 3	—	—	—	22^{ef}
18-20	18-20	18-20	26-28	23-25
App. I (No. 21) l. 1-2	—	—	29	26
" " l. 3-58	—	—	—	27-53
" " l. 59	—	—	30^{ab}	54^{ab}
" " 1*	—	—	—	—
" " l. 60	—	—	30^{cd}	51^{cd}
" " 2*	—	—	—	—
21-22	21-22	21-22^{d}	32-33	56-57
704*	—	—	34	58
705*	—	—	—	—
706*	23	22^{e}-23^{b}	—	—
23^{ab}	24^{ab}	23^{cd}	31^{ab}	55^{ab}
23^{cd}	—	—	31^{cd}	55^{cd}
24	24^{c}-25^{b}	24	35	59
707*	—	—	—	—
25-27	25^{c}-27	25-27	36-38	60-62
708*	—	—	—	—
28	28	28	39	63
29	32	32	—	64
30-31	33-34	33-34	43-44	—
32-34	29-31	29-31	40-42	65-67
35-36	35-36	35-36	45-46	—
709*	—	—	—	—
37-42	37-42	37-42	47-52	—
43-44^{b}	43-44^{b}	43-44^{b}	53-54^{b}	68-69^{b}
44^{cd}	44^{cd}	44^{cd}	54^{cd}	70^{ab}
710*	—	—	55	—
44^{ef}	45^{ab}	44^{ef}	56^{ab}	69^{cd}
45	45^{c-f}	45	56^{cd}, 58	70^{cd}
711(A)* l. 1	—	—	57^{ab}	—
" l. 2	—	—	—	—
" l. 3	—	—	57^{cd}	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
46	46	46	59	71
34 1-3	44 1-3	44 1-3	19 1-3	19 1-3
713*	—	—	—	3^{cd} fn.
4-5	4-5	4-5	4-5	4-5
714*	—	—	6	6
6^{ab}	6^{ab}	6^{ab}	7^{ab}	7^{ab}
(715* l. 1	—	—	—	—
" l. 2	—	—	8^{ab}	8^{ab}
716*	—	—	—	—
717*	—	—	8^{cd}	8^{ab} fn.
6^{cd}	6^{cd}	6^{cd}	7^{cd}	7^{cd}
7	7	7	9	8^{c-f}
718*	8^{ab}	8^{ab}	—	—
8	$8^{c}-9^{b}$	8^{c-f}	10	9
719*	—	—	—	—
9-10	$9^{c}-11^{b}$	9-10	11-12	10-11
{720	—	—	—	—
11^{ab}	11^{cd}	11^{ab}	13^{ab}	12^{ab}
721*	—	—	—	—
11^{cd}	11^{ef}	11^{cd}	13^{cd}	12^{cd}
722*	—	—	—	—
12	12	12	14	13
723*	—	—	—	—
13	13	13	15	14
724*	14	14	17	—
14	15	15	16	15
725*	—	—	—	—
15-19	16-20	16-20	18-22	16-20
726*	—	—	—	—
727*	—	—	23^{ab}	—
20^{ab}	21^{ab}	21^{ab}	23^{cd}	21^{ab}
20^{cd}	21^{cd}	21^{cd}	—	21^{cd}
21^{ab}	22^{ab}	22^{ab}	24^{ab} (first time)	22^{ab} (first time)
—	—	—	26^{ab} (r.)	24^{ab} (r.)
728*	—	—	26-27	24^{c}-25
21^{cd}	22^{cd}	22^{cd}	24^{cd}	22^{cd}
729*	—	[22^{ef}]	—	—
22	23	23	25	23
23-26^{b}	24-27^{b}	24-27^{b}	28-31^{b}	26-29^{b}
730*	—	—	—	—
26^{cd}	27^{cd}	27^{cd}	31^{cd}	29^{cd}
27	28^{a-d}	28	32-34	20 1
731* l. 1	28^{ef}	29^{ab}	—	(subst.)
" l. 3-8	—	—	(subst.)	19 30-32
28^{ab}	28^{gh}	29^{cd}	35^{ab}	20 2^{ab}
732*	—	—	—	—
28^{cd}	28^{ij}	29^{ef}	35^{cd}	2^{cd}
733*	—	—	—	—
734* l. 1-2	29	30	36	—
" l. 3	30^{ab}	31^{ab}	—	—
734* (A)*	—	[31^{cd}]	—	—
734* l. 4	30^{cd}	31^{ef}	—	—
734* l. 5-8	31-32	32-33	37-38	—
—	—	—	39^{ab}	—
735*	[31^{e-f}]	34-35	—	—
29^{ab}	[illegible]	36^{ab}	—	—
29^{cd}	[illegible]	—	—	—
29^{ef}	31^{ab}	37^{cd}	—	—
App. I (No. 22) l. 1-7	—	—	—	3-6

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 22) l. 8	—	—	43^{ab}	6^{cd}
" " l. 9-12	—	—	—	7-8
" " l. 13-15	—	—	45^{c}-46	9
" " l. 16	—	—	—	9^{ef} fn. l. 1
" " l. 17	—	—	47^{cd}	9^{ef} fn. l. 2
" " 1*	—	—	—	—
" " l. 18-34	—	—	—	10-18^{b}
" " l. 35	—	—	56^{cd}	18^{cd}
" " l. 36-37	—	—	—	19
" " l. 38	—	—	58^{ab}	20^{ab}
" " l. 39-43	—	—	—	20^{c}-22
" " 2*	—	—	—	—
30	34^{c}-35^{b}	37	61	23
737*	35^{cd}	38^{ab}	—	—
738*	36	38^{c-f}	—	21 17
739*	37	39	—	—
740*	38	40	76	—
App. I (No 23) l. 1-28	—	—	62-75	20 24-37
" " l. 29-32	—	—	—	38
35 1^{ab}	45 1^{ab}	45 1^{ab}	20 1^{ab}	21 1^{ab}
741*	—	—	—	—
1^{c}-6	1^{c}-6	1^{c}-6	1^{c}-6	1^{c}-6
742*	—	—	7	7
7-11	7-11	7-11	8-12	8-12
12^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	17^{ab}	—
12^{cd}	12^{cd}	12^{cd}	17^{cd}	14^{ab}
13	13	13	13	13
745*	—	—	14^{ab}	—
746*	—	—	14^{cd}	—
14-15	14-15	14-15	15-16	14^{c}-15
—	—	—	—	16 (cf. 20 23)
747*	—	—	—	—
16-20	16-20	16-20	18-22	18-22
748*	—	—	23	—
21-22^{b}	21-22^{b}	21-22^{b}	24-25^{b}	23-24^{b}
749*	—	—	—	—
22^{cd}	22^{cd}	22^{cd}	25^{cd}	24^{cd}
750*	—	—	—	25
751*	23^{ab}	23^{ab}	26^{ab}	—
752*	—	—	—	—
23-25	23^{c}-25	23^{c}-25	26^{c}-28	26-28
754*	26-27^{b}	26	—	—
755*	27^{cd}	—	—	—
26	28	27	—	29
36 1-10	46 1-10^{b}	46 1-10^{d}	21 1-10	22 1-10
756*	10^{cd}	10^{ef}	—	—
11-12^{b}	11-12^{b}	11-12^{b}	11-12^{b}	11-12^{b}
757*	—	—	—	—
12^{c}-17	12^{c}-17	12^{c}-17	12^{c}-17	12^{c}-17
758*	—	—	18	—
759*	18-22	18-22	—	—
18-24	23-29	23-29	19-25	18-24
760*	—	—	26^{ab}	—
25-28	30-32	30-33	26^{c}-30^{b}	25-28
761*	—	—	30^{c}-31^{b}	29
29	33	34	31^{c}-32^{b}	30
762*	34	35	—	—
30-38	35-43	36-44	32^{c}-41^{b}	31-39
764*	—	—	41^{c}-42^{b}	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
39–42	44–47^{d}	45–48^{b}	42^{c}–45	40–43
766*	47^{ef}	48^{cd}	—	—
767*	—	—	—	—
43	48	49	46	44
37 1–3^{b}	47 1–3^{b}	47 1–2	22 1–3^{b}	23 1–2
768*	—	—	—	—
769*	—	—	3^{cd}	—
770*	—	—	4^{ab}	—
3^{c}–5^{b}	3^{c}–5^{b}	3–4^{b}	4^{c}–6^{b}	3–4^{b}
771* l. 1–11	—	—	6^{c}–11	4^{c}–9
771(A)*	—	—	—	—
771* l. 12	—	—	12^{ab}	10^{ab}
5^{c}–6^{b}	5^{c}–6^{b}	4^{c}–5^{b}	12^{c}–13^{b}	10^{c}–11^{b}
773*	—	—	—	—
6^{c}–10	6^{c}–10^{d}	5^{c}–9^{d}	13^{c}–17	11^{c}–15
775*	10^{ef}	9^{ef}	—	—
11–14^{b}	11–14^{b}	10–13^{b}	18–21^{b}	16–19^{b}
777*	[14^{cd}]	13^{cd}	—	—
14^{c}–15	14^{c}–15	14	21^{c}–22	19^{c}–20
778*	—	—	—	—
16–18^{b}	16–18^{b}	15–17^{b}	23–25^{b}	21–23^{b}
779*	—	—	—	—
18^{c}–20^{b}	18^{c}–20^{b}	17^{c}–19^{b}	25^{c}–27^{b}	23^{c}–25^{b}
780*	20^{c}–21^{b}	19^{c}–20^{b}	—	—
20^{cd}	21^{cd}	20^{cd}	27^{cd}	25^{cd}
781*	22	21	—	—
21	23	22	—	26
38 782*	48 —	48 —	23 2	24 1
1	1	1	1	2
783*	—	—	3	3
2	2	2	4	4
3	3	3	6	—
784*	—	—	—	—
785*	—	—	—	—
4	4	5	5	15
5	5	4	7	—
6^{ab}	6^{ab}	6^{ab}	8^{ab}	5^{ab}
{786*	—	—	—	—
6^{c}–12	6^{c}–12^{b}	6^{c}–12^{b}	8^{c}–14^{b}	5^{c}–11^{b}
787*	—	—	14^{c}–15^{b}	11^{c}–12^{b}
12^{c}–13^{b}	12^{c}–13^{b}	12^{c}–13^{b}	15^{c}–16^{b}	12^{c}–13^{b}
788*	—	—	16^{cd}	—
13^{c}–14	13^{c}–14	13^{c}–14	17–18^{b}	13^{c}–14
15–22	15–22	15–22	18^{c}–26^{b}	16–23
790*	—	—	—	—
791*	—	—	27^{cd}	—
23–24	23–24	23–24	27–28	24–25
25	25	25	29	28
792*	—	—	—	28^{cd} fn. l. 1
26–27	26–27	26–27	30–31	26–27
28–35^{b}	25–35^{b}	28–35^{b}	32–37^{b}	29–36^{b}
793*	—	—	—	—
35^{c}–36	35^{c}–36	35^{c}–36	39^{c}–40	36^{c}–37
37	37	37	41	38
{794*	—	—	—	—
39 1–2	49 1–2	49 1–2	24 1–2	25 1–2
3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	—
4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	3^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
4^{cd}	4^{cd}	4^{cd}	5^{c}–6^{b}; 4^{c}–5^{b}	4–5
5	5	5	6^{c}–7^{b}	6
796* l. 1–6	—	—	7^{c}–10^{b}	7–9
,, l. 7–10	—	—	10^{c}–12^{b}	12–13
,, l. 11–12	—	—	15^{c}–16^{b}	14
6	6	6	16^{c}–17^{b}	16
7	7	7	17^{c}–18^{b}	15
8	8	8	12^{cd}	10^{a-d}
{798*	—	—	—	—
—	—	—	—	10^{ef}
9	9	9^{a-d}	13	11
799*	—	—	—	—
—	—	—	—	17^{ab}
10	10	9^{e}–10^{b}	14^{c}–15^{b}	17^{c}–18^{b}
11^{ab}	11^{ab}	10^{cd}	14^{ab}	18^{cd} (r.)
11^{cd}	11^{cd}	10^{ef}	18^{cd}	19^{ab} (r.)
12–15^{b}	12–15^{b}	11–14^{b}	19–22^{b}	19^{c}–22^{b}
800*	—	—	—	—
15^{c}–19	15^{c}–19	14^{c}–18	22^{c}–26	22^{c}–26
802*	—	—	27	27
20–24	20–24	19–23	28–32	28–32
803*	—	—	33	33
25^{ab}	25^{ab}	24^{ab}	34^{ab}	34^{ab}
804*	—	—	34^{cd}	(subst.)
25^{c}–26^{b}	25^{c}–26^{b}	24^{c}–25^{b}	35	34^{c}–35^{b}
805*	—	—	36^{ab}	35^{cd}
26^{c}–28^{b}	26^{c}–28^{b}	25^{c}–26	36^{c}–38^{b}	36–37^{b}
806*	—	—	38^{cd}	37^{cd}
28^{c}–32	28^{c}–32	27–31	39–43	38–42
807* l. 1–2	—	[32]	—	43
,, l. 3–6	—	—	—	44
40 1–3	60 1–3	50 1–2	25 1–3	26 1–3
810*	—	—	4	4
4–20^{b}	4–20^{b}	3–19^{b}	5–21^{b}	5–21^{b}
813*	—	—	—	—
814* l. 1–3	—	—	21^{c}–22	21^{c}–22
,, l. 4–5	—	—	—	23
20^{cd}	20^{cd}	19^{cd}	—	24^{cd}
21	21	20	23	25
22^{ab}	22^{ab}	21^{ab}	—	23^{cd} fn.
22^{cd}	22^{cd}	21^{cd}	—	26^{ab}
816* l. 1	—	—	24^{ab}	26^{cd}
,, l. 2	—	—	—	27^{ab}
23^{ab}	23^{ab}	22^{ab}	—	24^{ab}
23^{cd}	23^{cd}	22^{cd}	24^{cd}	27^{cd}
24^{a}	24^{a}	23^{a}	25^{a}	28^{a}
817*	—	—	—	—
24^{b}–25	24^{b}–25	23^{b}–24^{d}	25^{b}–26	28^{b}–29
App I (No. 24)	—	—	27–41	30–43
26–30	26–30	24^{e}–28	26 1–5	27 1–5
818*	—	—	—	5^{cd} fn.
819*	—	—	—	—
{820*	—	—	—	6^{ab}
821*	—	—	—	—
31	31	29	6	6^{ab} fn.
32^{ab}	32^{ab}	30^{ab}	7^{ab}	—
32^{cd}	32^{cd}	30^{cd}	7^{cd}	6^{cd}
App I (No. 25) l. 1–20	—	—	—	7–16
,, ,, l. 21–22	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 25) l. 23	—	—	—	17^{ab}
" " 3*	—	—	—	—
" " l. 24–the prior half of l. 37	—	—	—	17^{c}–23^{c}
" " the post. half of l. 37–the prior half of l. 41	—	—	—	—
" " the post. half of l. 41–the prior half of l. 52	—	—	—	23^{d}–29^{a}
" " the post. half of l. 52–the prior half of l. 54	—	—	—	—
" " the post. half of l. 54–58	—	—	—	29^{b}–31^{b}
" " l. 59	—	—	—	31^{ab} fn.
" " l. 60–69	—	—	—	31^{c}–35
" " 5*	—	—	—	—
" " l. 70–74	—	—	—	36–38
" " l. 75–76	—	—	—	—
" " l. 77–85	—	—	—	39–41
" " l. 86–87	—	—	—	—
" " 6*	—	—	—	28 1
" " l. 88–94	—	—	8–11^{b}	2–4
822*	—	—	—	—
33–34	33–34	31–32	11^{c}–13^{b}	5–6
823*	—	—	—	—
35	35	33	13^{c}–14^{b}	7
824*	—	—	14^{c}–15^{b}	—
36–37^{b}	36–37^{b}	34–35^{b}	15^{c}–16	8–9^{b}
825*	—	—	17^{ab}	—
37^{c}–42	37^{c}–42	35^{c}–40	17^{c}–23^{b}	9^{c}–14
828*	—	—	23^{cd}	14^{cd} fn.
43–44	43–44	41–42	24–25	15–16
829*	—	—	26^{ab}	17^{ab}
45	45	43	26^{c}–27^{b}	17^{c}–18^{b}
831*	—	—	27^{cd}	18^{cd}
46^{ab}	46^{ab}	44^{ab}	28^{ab}	19^{ab}
832*	—	—	28^{cd}	19^{cd}
46^{c}–51	46^{c}–51	44^{c}–49	29–34^{b}	19^{c}–24
833*	—	—	34^{c}–35^{b}	25
52–54	52–54	50–52	35^{c}–38^{b}	26–28^{b}
834*	—	—	38^{cd}	28^{cd}
55–56	55–56	53–54	39–40	29–30
835*	57	55	41	—
57	58	56	42	31
836*	—	—	—	—
58	59	57	43	32
59^{ab}	60^{ab}	58^{ab}	—	33^{ab}
59^{c}–60	60^{c}–61	58^{c}–59	44–45^{b}	33^{c}–34^{d}
61^{ab}	62^{ab}	60^{ab}	45^{cd}	34^{cd} fn.
837*	—	—	—	—
61^{cd}	62^{cd}	60^{cd}	46^{ab}	34^{cd} fn.
62^{ab}	63^{ab}	61^{ab}	—	34^{ef}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
838* l. 1	—	—	46^{cd}	35^{ab}
" l. 2-4	—	—	47-48^{b}	—
839*	—	—	—	—
62^{c}-63	63^{c}-64	61^{c}-62	48^{c}-49	35^{c}-36
64	65	63	—	37
41 1-8^{b}	51 1-8^{b}	51 1-8^{b}	27 1-8^{b}	29 1-8^{b}
840*	—	—	—	—
8^{c}-10^{b}	8^{c}-10^{b}	8^{c}-10^{b}	8^{c}-10^{b}	—
10^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	8^{cd}
841*	—	—	—	9^{ab}
11-17	11-17	11-17	11-17	9^{c}-15
{842*	—	—	—	—
18-25	18-25	18-25	18-25	16-23
844*	—	—	—	—
26-27^{b}	26-27^{b}	26-27^{b}	26-27^{b}	24-25^{b}
845*	—	—	—	25^{cd}
27^{c}-29	27^{c}-29	27^{c}-29^{d}	27^{c}-29	25^{c}-27
846*	30^{ab}	29^{ef}	—	—
30	30^{c}-31^{b}	30	30	28
{848*	—	—	—	—
31-32^{b}	31^{c}-32	31-32^{b}	31-32^{b}	29-30^{b}
32^{cd}	33^{ab}	32^{cd}	32^{cd}	32^{cd}
33	33^{c}-34	33	33-34^{b}	30^{c}-31
849*	—	—	34^{cd}	32^{ab}
—	—	—	35^{ab} (r.)	—
34	35^{a-d}	34^{a-d}	35^{c-f}	33
850*	35^{ef}	34^{ef}	—	—
35	36	35	—	34
42 1-8	52 1-8	52 1-8	28 1-8	30 1-8
{853*	—	—	—	—
854*	—	—	—	9^{ab}
9	9	9	9	9^{c}-10^{b}
855*	—	—	—	10^{cd}
856*	—	—	—	—
10^{ab}	10^{ab}	10^{ab}	10^{ab}	11^{ab}
{857*	—	—	—	—
10^{c}-12	10^{c}-12	10^{c}-12	10^{c}-12	11^{c}-13
{858*	—	—	13^{ab}	—
859*	—	—	—	—
860*	13	13	13^{c}-14^{b}	—
13-16	14-17	14-17^{d}	14^{c}-18^{b}	14-17
862* l. 1	—	—	18^{cd}	—
" l. 2	—	17^{ef}	19^{ab}	—
17-19^{b}	18-20^{b}	18-21^{b}	19^{c}-21	18-20^{b}
864*	—	—	—	—
19^{c}-20	20^{c}-21	20^{c}-21	22-23^{b}	20^{c}-21
865*	—	—	—	—
21-22	22-23	22-23	23^{c}-25^{b}	22-23
866*	—	—	25^{cd}	—
23-29^{b}	24-30^{b}	24-30^{b}	26-32^{b}	24-30^{b}
867*	—	—	—	30^{c}-31^{b}
29^{c}-34^{b}	30^{c}-35^{b}	30^{c}-34	32^{c}-37^{b}	31^{c}-36^{b}
869*	—	—	37^{cd}	36^{cd}
34^{c}-36	35^{c}-37	35-37	38-40	37-39
870*	—	—	41	—
37	38	38	42	40
43 1^{ab}	53 1^{ab}	53 1^{ab}	29 1^{ab}	31 1^{ab}
App. I (No. 26) l. 1-21	1^{c}-11	1^{c}-11^{b}	—	—
" " 1*	—	[11^{cd}]	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 26) l. 22-64	12-32	12-31	—	—
" " l. 65-113	54 1-24	54 1-24	—	—
" " 3*	—	—	—	—
" " l. 114-123	25-29	25-29	—	—
" " 4*	—	—	—	—
" " l. 124-125	30	30	—	—
" " 5*	—	—	—	—
" " l. 126-138	31-36	31-36	—	—
" " 6*	—	—	—	—
" " l. 139-142	37	37	—	—
872*	55 1^{ab}	55 1^{ab}	—	—
1^{c}-2	1^{c}-2	1^{c}-2	1^{c}-2	1^{c}-2
873*	3	3	3	2^{cd} fn. l. 1-2
3-4^{b}	6-7^{b}	6-7^{b}	7-8^{b}	3-4^{b}
874*	—	—	—	—
875*	7^{cd}	7^{cd}	—	—
4^{cd}	8^{ab}	7^{ef}	8^{cd}	4^{cd}
876*	—	—	—	—
5	8^{c}-9^{b}	8	4	—
{877*	—	—	—	—
878*	4-5	4-5	5-6	2^{cd} fn. l. 3-6
6	9^{c}-10^{b}	9	9	5
{879*	—	—	—	—
880*	—	—	—	—
7-8	10^{c}-12^{b}	10-11	10-11	6-7
881*	—	—	—	—
9-14	12^{c}-18^{b}	12-17	12-17	8-13
882*	—	—	—	14^{ab}
15^{ab}	18^{cd}	18^{ab}	18^{ab}	—
15^{c}-23^{b}	19-26	18^{c}-26^{b}	18^{c}-26^{b}	14^{c}-22^{b}
23^{cd}	27^{ab}	26^{cd}	26^{cd}	—
883*	—	—	—	—
24	27^{c}-28^{b}	27	27	22^{cd}
{884*	—	—	—	—
885* l. 1	28^{cd}	28^{ab}	—	—
885(A)*	—	—	—	—
885* l. 2	29^{ab}	28^{cd}	—	—
25	29^{c}-30^{b}	29	—	23
26-27	30^{c}-32^{b}	30-31^{d}	28-29	24-25
886*	—	—	—	26
887*	—	—	—	27
888*	—	—	—	—
889*	—	—	—	—
890*	32^{cd}	31^{ef}	—	—
44 1^{ab}	56 1^{ab}	56 1^{ab}	30 1^{ab}	32 1^{ab}
891(A)*	—	—	—	—
1^{c}-2	1^{c}-2	1^{c}-2	1^{c}-2	1^{c}-2
892*	—	—	3	—
3	3	3	4	3
4	4	4	—	—
5-6	5-6	5-6	5-6	4-5
894*	—	—	—	—
7-8	7-8	7-8	7-8	6-7
895*	—	—	—	—
9-14	9-14	9-14	9-14	8-13
897*	—	—	—	—
15-17	15-17	15-17	15-17	14-16
898*	—	—	—	17-18
18-19	18-19	18-19	18-19	19-20

Crit. Ed.	Bom. Ed	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
899*	—	—	20^{ab}	—
20-22	20-22	20-22	20^{c}-22	21-23^{d}
23^{ab}	23^{ab}	23^{ab}	23^{ab}	23^{cd} fn.
23^{cd}	23^{cd}	23^{cd}	23^{cd}	23^{ef}
901*	—	—	—	—
24-27	24-27	24-27	24-27	24-27
902* l. 1	—	—	—	—
" l. 2	28^{cd}	28^{cd}	—	—
903*	28^{ab}	28^{ab}	—	—
28-33	29-34	29-34	28-33	28-33
906*	—	—	34	34
34	35	35	35	36
{907* l. 1	—	—	—	—
35	36	36	36	37
36	37	37	—	35
908*	—	—	37	—
37	38	38	38	37^{cd} fn
38	39	39	39	38
App. I (No. 27) l. 1 -the prior half of l. 113	—	—	—	—
" " 1*	—	—	—	—
" " the post. half of l. 113-461	—	—	—	—
45 1^{ab}	57 1^{ab}	57 1^{ab}	31 1^{ab}	33 1^{ab}
1^{c}-2^{b}	1^{c}-2^{b}	1^{c}-2^{b}	—	—
{911*	—	—	—	—
App. I (No.28) l. 1-79	—	—	—	—
" " 1*	—	—	—	—
" " l. 80-154	—	—	—	—
" " l. 155-158	—	—	1^{c}-3^{b}	—
912*	2^{cd}	2^{cd}	—	—
913*	—	—	—	—
2^{c}-5^{b}	2^{c}-5^{b}	2^{c}-5^{b}	3^{c}-6^{b}	1^{c}-4^{b}
914*	—	—	6^{cd}	—
5^{c}-8	5^{c}-8	5^{c}-8	7-10^{b}	4^{c}-7
915*	—	—	—	—
9-11	9-11	9-11	10^{c}-13^{b}	8-10
916*	—	—	—	—
12-15	12-15	12-15	13^{c}-17^{b}	11-14
16-17	16-18^{b}	16-17	18^{c}-20	15-18^{b}
917*	—	—	—	18^{cd}
918*	—	—	21^{ab}	—
18	18^{c}-19^{b}	18	17^{c}-18^{b}	15
19-21	19^{c}-22^{b}	19-21	21^{c}-24^{b}	19-21
919* l. 1	—	—	24^{cd}	22^{ab}
" l. 2	—	—	25^{ab}	23^{cd}
22	22^{c}-23^{b}	22	25^{c}-26^{b}	22^{c}-23^{b}
23-24	23^{c}-25^{b}	23-24	26^{c}-28^{b}	24-25
{920* l. 1	—	—	—	—
921* l. 1	—	—	—	—
" l. 2	—	—	28^{cd}	—
25-27	25^{c}-28^{b}	25-27	29-31	26-28
922*	—	—	—	—
28^{ab}	28^{cd}	28^{ab}	32^{ab}	29^{ab}
923*	28^{ef}	28^{cd}	—	—
28^{cd}	29^{ab}	28^{ef}	32^{cd}	29^{cd}
29	29^{c}-30^{b}	29	34	31

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
924*	30^{c-f}	30	—	—
30	31	31	33	30
31	32	32	—	32
$32-33^{b}$	$33-34^{b}$	$33-34^{b}$	$35-36^{b}$	$33-34^{b}$
33^{cd}	34^{cd}	34^{cd}	—	—
34-35	$35-36^{b}$	35	$37^{c}-38$	$35^{c}-36$
925* l. 1	—	—	39^{ab}	37^{ab}
,, l. 2	—	—	41^{cd}	37^{cd}
926*	36^{cd}	36^{ab}	—	—
36	37	$36^{c}-37^{b}$	$36^{c}-37^{b}$	$34^{c}-35^{b}$
927*	38^{ab}	37^{cd}	—	—
37-38	$38^{c}-40^{b}$	38-39	$39^{c}-41^{b}$	38-39
928*	—	—	42-44	40-42
39-40	$40^{c}-41$	40-41	45-46	43-44
929*	42^{ab}	42^{ab}	—	—
41^{a-d}	$42^{c}-43^{b}$	$42^{c}-43^{b}$	47	45
41^{ef}	43^{cd}	43^{cd}	—	—
42	44	44	—	46
46 931*	58 1-4	58 1-3	32 —	34 —
1-8	5-12	4-11	1-8	1-8
932*	—	—	—	—
9	13	12	9	9
933*	—	—	—	—
10	14	13	10	10
11^{ab}	15^{ab}	14^{ab}	11^{ab}	11^{cd}
11^{cd}	15^{cd}	14^{cd}	11^{cd}	11^{ab}
$12-13^{b}$	$16-17^{b}$	$15-16^{b}$	$12-13^{b}$	$12-13^{b}$
934*	—	—	—	—
935*	—	—	—	—
$13^{c}-14$	$17^{c}-18$	$16^{c}-17$	$13^{c}-14$	$13^{c}-14$
936*	—	—	15^{ab}	—
937*	—	—	—	—
$15-16^{b}$	$19-20^{b}$	$18-19^{b}$	$15^{c}-16$	$15-16^{b}$
939*	—	—	—	—
$16^{c}-18$	$20^{c}-22$	$19^{c}-21$	$17-19^{b}$	$16^{c}-18$
940*	—	—	—	—
19-20	23-24	22-23	$19^{c}-21^{b}$	19-20
21^{ab}	25^{ab}	24^{ab}	21^{cd}	21^{cd}
21^{cd}	25^{cd}	24^{cd}	22^{ab}	21^{ab}
22-24	26-28	25-27	$22^{c}-25^{b}$	22-24
941*	—	—	—	—
25-29	29-33	28-31	—	$25-29^{b}$
{942*	—	—	—	25^{cd}
30	34	32	$25^{c}-26^{b}$	30
943*	35-38	$33-36^{b}$	—	—
31-32	39-40	$36^{c}-37$	$26^{c}-28^{b}$	31-32
944*	41^{ab}	38^{ab}	—	—
33^{ab}	41^{cd}	38^{cd}	29^{ab}	33^{cd}
33^{cd}	41^{ef}	39^{ab}	28^{cd}	33^{ab}
34-35	42-43	$39^{c}-40$	$29^{c}-31^{b}$	34-35
945*	44	41	—	—
36-47	45-55	42-53	$31^{c}-43^{b}$	36-47
App. I (No. 29)	—	—	—	—
48-50	$56-58^{d}$	$54-56^{d}$	$43^{c}-45$	48-50
947*	58^{ef}	56^{ef}	—	—
51	59	57	—	51
47 1-3	59 1-3	59 1-3	—	35 1-3
948*	—	After sg. 58 Interp. sg. 1 [1]	33 1	4

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
—	—	[2-4]	—	—
4	4	59 4 (r.)	2	5
949*	—	—	3^{ab}	—
5^{ab}	5^{ab}	5^{ab} (r.)	3^{cd}	6^{ab}
950*	—	—	4^{ab}	—
5^{c}-6	5^{c}-6^{d}	5^{c}-6 (r.)	4^{c}-5	6^{c}-7
951* l. 1	[6^{ef}]	After sg. 58 Interp. sg. 1 [5^{ab}	6^{ab}	8^{ab}
" l. 2-4	—	5^{c}-6	6^{c}-7	8^{c}-9
App. I (No. 30) l. 1 -the prior half of l. 16	—	7-14^{c}	8-15^{c}	10-17^{c}
" " 1*	—	—	—	—
" " -the post. half of l. 16	—	14^{d}	15^{d}	17^{d}
" " l. 17-21	—	15-17^{b}	—	18-20^{b}
" " l. 22-32	—	17^{c}-22^{b}	16-21^{b}	20^{c}-24
" " 2*	—	22^{cd}	—	—
" l. 33 -the prior half of l. 36	—	23-24^{c}	21^{c}-23^{a}	25-26^{c}
" " 3*	—	—	—	—
" " -the post. half of l. 36 -the prior half of l. 43	—	24^{d}-27^{a}	23^{b}-26^{c}	26^{d}-29^{c}
" " 4*	—	—	—	—
" " -the post. half of l. 43 -the prior half of l. 44	—	27^{bc}	26^{d}-27^{a}	29^{d}-30^{a}
" " 5*	—	27^{d}-28^{a}	—	—
" " -the post. half of l. 44-65	—	28^{b}-37	27^{b}-37	30^{b}-39^{b}
" " l. 66-68	—	38	—	39^{c}-40
" " l. 69-76	—	39-42	38-41	41-44
—	—	—	—	45
" " l. 77-84	—	43-46	42-45	46-49
" " 7*	—	—	—	—
" " l. 85-94	—	47-51	46-50	50-54^{b}
" " l. 95	—	52^{ab}	—	54^{cd}
" " l. 96	—	52^{cd}	51^{ab}	55^{ab}
" " l. 97	—	53^{ab}	—	55^{cd} (r.)
" " l. 98	—	53^{cd}]	—	55^{ef} (r.)
" " 9*	—	—	—	—
" " l. 99-110	—	Interp. sg. 2] 1-5	34 1-6	36 1-5
" " l. 111-114	—	—	[7]	—
" " l. 115	—	6^{ab}	8^{ab}	6^{ab}
" " 10*	—	—	—	—
" " l. 116-117	—	6^{c}-7^{b}	8^{c}-9^{b}	6^{c}-7^{b}
" " 11*	—	—	—	—
" " l. 118-136	—	7^{c}-16	9^{c}-18	7^{c}-16^{b}
" " 12*	—	—	—	—
" " l. 137-142	—	17-20^{b}	19-21	16^{c}-18^{d}
" " 13*	—	—	22^{ab}	—
" " l. 143-147	—	20^{c}-22	22^{c}-24	18^{e}-20
{ " " l. 148-149	—	23]	—	21
" " 16*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
7	7	69 7	35 1	37 1
952*	—	—	—	1^{cd} fn.
8	8	8	2	2
953*	—	—	—	—
$9-10^{b}$	$9-10^{b}$	$9-10^{b}$	$3-4^{b}$	$3-4^{b}$
10^{c}	10^{c}	10^{c}	4^{d}	4^{c}
10^{d}	10^{d}	10^{d}	4^{c}	4^{d}
954*	—	—	—	—
$11-12^{a}$	$11-12^{a}$	$11-12^{a}$	$5-6^{a}$	$5-6^{a}$
12^{b}	12^{b}	12^{b}	6^{b}	6^{c}
12^{c}	12^{d}	12^{c}	6^{d}	6^{d}
12^{d}	12^{c}	12^{d}	6^{c}	6^{b}
13-18	13-18	13-18	7-12	7-12
19-21	19-21	19-21	17-19	13-15
22^{ab}	22^{ab}	22^{ab}	14^{ab}	16^{ab}
955*	—	—	—	—
22^{cd}	22^{cd}	22^{cd}	14^{cd}	16^{cd}
956*	—	—	13	17
23^{a-c}	23^{a-c}	23^{a-c}	15^{a-c}	18^{a-c}
957*	—	—	—	—
23^{d}	23^{d}	23^{d}	15^{d}	18^{d}
958*	—	—	16	—
959*	—	—	—	—
24	24	24	20	19
25	25	25	21	19^{cd} fn.
960*	—	—	36 1^{ab}	20^{ab}
26 27	26-27	26-27	$1^{c}-3^{b}$	$20^{c}-22^{b}$
961*	—	—	—	—
28	28	28	$3^{c}-4^{b}$	$22^{c}-23^{b}$
962*	—	—	4^{cd}	23^{cd}
29	29	29	5	24
963*	—	—	—	—
30	30	30	6	25
964*	31	31	—	—
31-32	32-33	32-33	7-8	26-27
965*	34	34	—	—
$33-34^{b}$	$35-36^{b}$	$35-36^{b}$	$9-10^{b}$	$28-29^{b}$
967*	—	—	10^{cd}	29^{cd}
34^{c}	36^{c}	36^{c}	11^{a}	30^{b}
34^{d}	36^{d}	36^{d}	11^{b}	30^{a}
$35-40^{b}$	$37-42^{b}$	$37-42^{b}$	$11^{c}-16$	$30^{c}-35^{b}$
968*	—	—	—	—
40^{cd}	42^{cd}	42^{cd}	17^{ab}	35^{cd}
969*	—	—	—	—
41-45	43-46	$43-47^{d}$	$17^{c}-21$	36-40
970*	—	—	22	41
46-53	47-54	$47^{e}-54$	23-30	42-49
{971*	—	—	31^{cd}	—
972*	—	—	31^{ab}	—
$54-59^{b}$	55-59	$55-60^{b}$	$32-37^{b}$	$50-55^{b}$
973*	60^{ab}	60^{cd}	—	—
$59^{c}-61$	$60^{c}-62$	$60^{e}-62^{d}$	$37^{c}-39$	$55^{c}-57$
974*	—	—	—	—
62-64	$63-66^{b}$	$62^{e}-65$	$40-43^{b}$	$58-61^{b}$
975*	—	—	43^{cd}	61^{ab} fn.
65^{a-d}	66^{c-f}	66^{a-d}	44	$61^{c}-62^{b}$
976*	—	—	45^{ab}	62^{ef}
65^{ef}	67^{ab}	66^{ef}	45^{cd}	62^{cd}
66	$67^{c}-68^{b}$	67	46	63

Crit. Ed	Bom Ed.	Kumbh Ed.	Gorresio Ed	Lahore Ed.
978*	68^{cd}	68^{ab}	—	—
67–68	69–70	68^{c}–69	47–48	64–65
979*	—	—	—	—
69^{ab}	71^{ab}	70^{ab}	49^{ab}	66^{ab}
69^{cd}	71^{cd}	70^{cd}	50^{cd}	67^{ab}
70^{ab}	72^{ab}	71^{ab}	49^{cd}	66^{cd}
980*	—	—	50^{ab}	—
70^{c}–71	72^{c}–73	71^{c}–72	51–52	67^{c}–68
{982* l 2–3	—	—	—	67^{cd} fn
72–77^{b}	74–79^{b}	73–78^{b}	53–58^{b}	69–74^{b}
984*	—	—	—	—
77^{c}–88	79^{c}–91	78^{c}–88	58^{c}–69	74^{c}–85
987*	92	89	—	—
89–96	93–99	90–97	70–77	86–93
989*	100	98	78	—
97	101	99	79	94
990*	—	—	—	94^{cd} fn
98–103	102–107	100–105	80–85	95–100
991*	108	106	—	—
992*	—	—	—	—
104	110	108	86	101^{a-d}
993*	—	—	87	102
994*	—	—	—	101^{ef}
105^{ab}	111^{ab}	109^{ab}	88^{ab}	103^{ab}
105^{cd}	111^{cd}	109^{cd}	89^{ab}	103^{ef}
995*	—	—	89^{cd}	104^{ab}
106	109	107	90	104^{c-f}
996*	—	—	—	—
107^{ab}	—	109^{ef}	88^{cd}	103^{cd}
107^{cd}	—	—	—	—
108^{ab}	112^{ab}	110^{ab}	91^{ab}	105^{ab}
{999*	—	—	—	—
108^{c}–109	112^{c}–113	110^{c}–111^{d}	91^{c}–92	105^{c}–106
1001*	114–115^{b}	111^{e}–112	—	—
110–112	115^{c}–117	113–115	93–95	107–109
1002*	—	—	—	—
1003*	—	—	—	—
1004*	—	—	—	—
113	118	116	96	110
114^{ab}	119^{ab}	118^{ab}	97^{ab}	111^{ab}
1005*	—	—	—	111^{ab} fn
114^{cd}	119^{cd}	118^{cd}	97^{cd}	111^{cd}
115	120	117	98	112
1006*	—	—	99	113
1007*	—	—	—	—
1008*	—	—	—	—
116–117	121–122	119–120	100–101	114–115
1011*	123^{ab}	121^{ab}	—	—
118^{ab}	123^{cd}	121^{cd}	—	116^{ab}
1013*	—	—	102	116^{c}–117^{b}
118^{c}–123	124–129	122–127	103–108	117^{c}–122
1015*	130	128	—	—
124^{ab}	131^{ab}	129^{ab}	109^{ab}	123^{ab}
1016* l 1	131^{cd}	129^{cd}	109^{cd}	—
" l 2	132^{ab}	[130^{ab}]	110^{ab}	—
124^{c}–126	132^{c}–134	130^{c}–132	110^{c}–112	123^{c}–125
1017*	—	—	—	125^{cd} fn
127–131	133–140	131–138	113–118	126–131
1019*	141	139	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
133^{ab}	142^{ab}	140^{ab}	119^{ab}	132^{ab}
1020*	—	—	—	—
133^{c}-135	142^{c}-144	140^{c}-142	119^{c}-121	132^{c}-134
1021*	—	—	—	134^{cd} in.
1022*	—	—	—	—
48 1-7	60 1-7	60 1-7	37 1-7	38 1-7
1025*	—	—	8-12	8-12
1026* l. 1-6	8-10	8-10^{b}	—	—
1026(A)*	—	—	—	—
1026* l. 7-9	11-12^{b}	10^{c}-11	—	—
8-11	12^{c}-16^{b}	12-15	13-16	13-16
1028*	16^{cd}	16^{ab}	—	—
12^{ab}	17^{ab}	16^{cd}	19^{ab}	19^{ab}
1029*	17^{cd}	17^{ab}	—	—
12^{cd}	18^{ab}	17^{cd}	19^{cd}	19^{cd}
13	18^{c-f}	18	17	17
1030*	19^{ab}	19^{ab}	—	—
14^{ab}	19^{cd}	19^{cd}	20^{ab}	19^{ef}
14^{c-f}	20	20	18	18
15	21	21	20^{c}-21^{b}	20
1032*	—	—	—	—
16-17	22-23	22-23	21^{c}-23^{b}	21-22
1034*	—	—	23^{cd}	23^{ab}
1035*	—	—	—	—
18	24	24	24	23^{c}-24^{b}
1037*	—	—	25^{ab}	24^{cd}
19-20	25-26	25-26	26^{c}-28^{b}	26-27^{d}
21	27	27	30	29
22-23^{b}	28-29^{b}	28-29^{b}	28^{c}-29	27^{e}-28
1041*	29^{c}-30^{b}	29^{c}-30^{b}	—	—
23^{cd}	30^{cd}	30^{cd}	—	—
24-28^{b}	31-35^{b}	31-34	32-36^{b}	31-35^{b}
1043*	—	—	36^{cd}	35^{cd}
1044*	—	—	—	—
28^{cd}	35^{cd}	35^{ab}	37^{ab}	36^{ab}
29-30	36-37	35^{c}-36	39-40	38-39
31-33	38-40	37-39	43-45	42-44
34	41	40^{a-d}	25^{c}-26^{b}	25
35^{ab}	42^{ab}	40^{ef}	31^{ab}	30^{ab}
35^{c-f}	42^{c}-43^{b}	41	52	51
1045*	—	—	53^{ab}	52^{ab}
36^{ab}	43^{cd}	42^{ab}	31^{cd}	30^{cd}
36^{c}-37	44-45^{b}	42^{c}-43	37^{c}-38	36^{c}-37
38-39	45^{c}-47^{b}	44-45	41-42	40-41
40-44^{d}	47^{c}-51	46-50	46-50	45-49
1048*	—	—	—	—
1049*	52^{ab}	51^{ab}	—	—
44^{ef}	52^{cd}	51^{cd}	53^{cd}	52^{cd}
{1050*	—	—	—	—
1051*	—	—	—	—
1052*	—	—	—	—
45	53	52	51	50
46	54	53	54	53
1054*	—	—	—	—
47^{ab}	55^{ab}	54^{ab}	55^{ab}	54^{ab}
1055*	—	—	55^{c}-63^{b}	54^{c}-62^{b}
1056*	—	—	—	—
1057*	—	—	—	—
47^{cd}	55^{cd}	54^{cd}	63^{cd}	62^{cd}

Cnt. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
48	56	55	—	63
49	57	56	64	64
50	58	57	66	65
51	59	58	65	66
52	60	59	68	68
1061*	—	—	—	—
53	61	60	67	67
1063*	62	61	—	—
54^{ab}	63^{ab}	62^{ab}	81^{cd}	78^{cd}
1064*	—	—	—	—
1065*	—	—	—	—
54^{cd}	63^{cd}	62^{cd}	82^{ab}	79^{ab}
—	—	—	—	79^{c}–80
1066*	—	—	82^{cd}	—
55	64	63	83	81
1067*	65	64	69	68^{cd} fn.
1068* l. 1	—	—	70^{ab}	—
" l. 2	—	—	70^{cd}	84^{ab}
56–57	66–67	65–66	84–85	82–83
58^{ab}	68^{ab}	67^{ab}	86^{ab}	85^{cd}
1069*	—	—	—	—
58^{c}–59	68^{c}–69	67^{c}–68	86^{c}–87	85^{c}–86
60	70	69	71	84^{c}–85^{b}
61–62^{b}	71–72^{b}	70–71^{b}	88–89^{b}	87–88^{b}
1070*	72^{cd}	71^{cd}	89^{cd}	—
62^{c}–70	73–81	72–80	90–98	88^{c}–96
71^{ab}	82^{ab}	81^{ab}	—	—
71^{cd}	81^{cd}	81^{cd}	99^{ab}	97^{ab}
1071*	—	—	99^{cd}	97^{cd}
1072*	—	—	—	—
72	83	82	100	98
1073*	—	—	—	99^{ab}
73	84	83	72	69
74^{ab}	85^{ab}	84^{ab}	—	70^{ab}
74^{c}–81	85^{c}–92	84^{c}–91	73–80^{b}	70^{c}–77
1074*	—	—	80^{cd}	78^{ab}
1075*	—	—	81^{ab}	78^{ab} fn.
82^{a}	93^{a}	92^{a}	—	99^{c}
1076* l. 1	—	—	—	99^{d}
1076* l. 2	—	—	—	—
1076(A)*	—	—	—	—
1076 l. 3–5	—	—	—	—
82^{b}	93^{b}	92^{b}	—	—
83^{ab}	93^{cd}	92^{cd}	101^{ab}	100^{ab}
83^{c}–84^{b}	94^{a-d}	92^{e}–93^{b}	—	100^{c}–101^{b}
84^{cd}	94^{ef}	93^{cd}	101^{cd}	101^{cd}
1077*	—	—	—	101^{cd} fn.
85	95	94	—	102
1078*	96	95	—	—
86	97	96	—	104
87	98	97	102	103
49 1–2	61 1–2	61 1–2	38 1–2	39 1–2
1079*	—	—	3^{ab}	—
3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	—	3^{cd}
1080* l. 1	—	—	3^{cd}	—
1080* l. 2	—	—	—	3^{ab}
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	4^{ab}	4^{ab}
4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	—	4^{cd}
4^{c}–9	4^{c}–9^{f}	4^{c}–9^{f}	4^{c}–9	4^{c}–9

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1081*	9^{ef}	9^{ef}	—	—
10-12	10-12	10-12	10-12	10-12
1082*	—	—	13^{ab}	12^{cd} fn
13^{ab}	13^{ab}	13^{ab}	13^{cd}	13^{ab}
{1083* l. 1	—	—	14^{ab}	13^{ab} fn l 1
„ l 2	—	—	—	„ „ l 2
13^{c}-14	13^{c}-14	13^{c}-14	14^{c}-15	13^{c}-14
1084*	—	—	—	14^{cd} fn
15-19	15-19^{d}	15-20^{b}	16-21^{b}	15-19
1085*	19^{ef}	20^{cd}	21^{cd}	19^{ef} fn
20-23^{b}	20-23^{b}	21-24^{b}	22-25^{b}	20-23^{b}
1086*	—	—	25^{cd}	23^{ab} fn
23^{cd}	23^{cd}	24^{cd}	26^{ab}	23^{cd}
1087*	—	—	—	—
23^{ef}	24^{ab}	25^{ab}	26^{cd}	24^{ab}
1088*	—	—	—	27^{ab} fn
1089*	—	—	27^{ab}	—
24-25^{b}	24^{c}-25	25^{c}-26	27^{c}-28	24^{c}-25
1090*	—	—	—	—
25^{c}-27	26-28	27-28	29-31	26-28
{1091* l 2	—	—	—	28^{ab} fn
1092*	—	—	—	—
28-36	29-37	29-37	32-40	29-37
1094*	38	38	—	—
37	39	39	41	38
50 1-3	62 1-3	62 1-3	39 1-3	40 1-3
4	4	4	—	5
1095*	5	5	—	—
5	6	6	4	4
6-10	7-12^{b}	7 11	5-10^{b}	6-10
1097* l 1	63 51^{ab}	63 50^{ef}	10^{cd}	11^{ab}
1097 (A)*	[51^{cd}]	—	—	—
1097* l 2	52^{ab}	51^{cd}	—	11^{ab} fn l 1
„ l 3 the prior half	51^{e}	51^{a}	12^{a}	—
„ l 3 the post half	51^{f}	51^{b}	12^{b}	11^{d}
„ l 4	52^{cd}	51^{ef}	—	11^{ab} fn l 3
„ l 5 the prior half	53^{a}	52^{a}	11^{a}	11^{c}
„ l 5 the post halff	53^{b}	52^{b}	11^{b}	—
„ l 6	53^{cd}	52^{cd}	11^{cd}	11^{ab} fn l 2
„ l 7-8	54^{a-d}	53^{a-d}	12^{c}-13^{b}	12
1097(C)*	—	—	—	—
1097* l 9	54^{ef}	53^{ef}	13^{cd}	13^{ab}
„ l 10-11	—	—	14	13^{c}-14^{b}
„ l 12-14	65 15^{c}-16	65 15^{c}-16^{d}	15-16^{b}	14^{c}-15
1098*	—	—	—	—
11^{ab}	62 12^{cd}	62 12^{ab}	17^{ab}	16^{cd}
11^{cd}	12^{ef}	12^{cd}	16^{cd}	16^{ab}
12	13	13	17^{c}-18^{b}	17
1099*	—	—	18^{c}-20^{b}	18-19
13-14^{b}	14-15^{b}	14-15^{b}	20^{c}-21	20-21^{b}
1100*	—	—	—	—
14^{c}-15	15^{c}-16^{d}	15^{c}-16^{d}	22-23^{b}	21^{c}-22
1101*	—	—	23^{cd}	23^{ab}
1102* l. 1	16^{ef}	16^{ef}	—	—
„ l 2-3	17	17	24^{c}-25^{b}	22^{ab} fn

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
{1102(A)*	—	—	—	—
16^{ab}	18^{ab}	18^{ab}	24^{ab}	23^{cd}
16^{c}–17^{d}	18^{c}–19	18^{c}–19	25^{c}–26	24–25^{b}
1103*	—	—	—	25^{ab} fn.
17^{c}–18^{d}	20	20	27–28^{b}	25^{c}–26^{d}
1104*	21^{ab}	21^{ab}	28^{cd}	26^{cd} fn.
18^{ef}	21^{cd}	21^{cd}	29^{ab}	26^{ef}
1105*	—	—	29^{c}–32	27–29
19	22	22	33	30
51 1	63 1	63 1	40 1	41 1
App. I (No. 31)	—	—	—	—
2–5	2–5	2–5	2–5	2–5
1106*	—	—	—	—
6–11^{b}	6–11^{b}	6–11^{b}	6–11^{b}	6–11^{b}
1107*	—	—	—	—
11^{c}–13	11^{c}–13	11^{c}–13	11^{c}–13	11^{c}–13
{1108*	—	—	—	—
14	14	14	14	14
1109*	—	—	—	15–16
1110* l. 1	—	—	—	13^{ab} fn.
" l. 2	—	—	—	—
15–19	15–19	15–19	15–19	17–21
1111*	—	—	20	22
20	20	20	21	23
1112*	—	—	—	24
1113*	—	—	—	—
1114*	21	21	—	—
21–24^{b}	22–25^{b}	22–25^{b}	21–25^{b}	25–28^{b}
1115*	[25^{cd}]	25^{cd}	—	—
24^{c}–28	25^{c}–29	26–29	25^{c}–29	28^{c}–32
{1116*	—	—	—	—
1117*	30^{ab}	—	30^{ab}	33^{ab}
App. I (No. 32) l. 1–33	—	—	30^{c}–46	33^{c}–49
" " 1*	—	—	—	—
" " 2*	—	—	—	—
" " l. 34–40	—	—	47–50^{b}	50–53^{b}
" " 4*	—	—	—	—
" " l. 41–47	—	—	50^{c}–53	53^{c}–56
" " l. 48–99	—	—	41 1–25	42 1–24
" " l. 100–101	—	—	42 1	25
29	30^{c-f}	30	2	26
1118*	—	—	—	—
30	31	31	3	27
1119*	—	—	—	—
31–34	32–35	32–35	4–7	28–31
1120*	—	—	—	31^{cd} fn.
35–37	36–38	35–38	8–10	32–34
1121*	—	—	11^{ab}	35^{ab}
1122*	39–41^{b}	39–41^{b}	12^{c}–14	35^{ab} fn.
38^{ab}	41^{cd}	41^{cd}	12^{ab}	36^{ab}
38^{c}–41^{b}	42–44	41^{e}–44^{b}	15–17	36^{c}–39^{b}
1123*	—	—	18^{ab}	39^{ab} fn.
41^{c}–42^{b}	45	44^{c}–45^{b}	18^{c}–19^{b}	39^{c}–40^{b}
1124*	—	—	19^{cd}	40^{cd}
42^{c}–43	46–47^{b}	45^{c}–46	20–21^{b}	40^{e}–41
1125*	—	[47^{a}]	—	—
44–45^{d}	47^{c}–49^{b}	48–49^{d}	21^{c}–22	42–43
1127*	49^{c}–50^{b}	49^{e}–50^{b}	—	—
45^{ef}	50^{cd}	50^{cd}	11^{cd}	35^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
46	55	54	—	44
47	56	55	23	45
App. I (No. 33) l. 1-39	—	—	—	—
" " 1*	—	—	—	—
" " l. 40-98	—	—	—	—
" " 2*	—	—	—	—
" " l. 99-148	—	—	—	—
52 1-10^{b}	64 1-10^{b}	64 1-10^{b}	43 1-10^{b}	43 1-10^{b}
{1129*	—	—	—	—
10^{c}-12^{b}	10^{c}-12^{b}	10^{c}-12^{b}	10^{c}-12^{b}	10^{c}-12^{b}
1131*	—	—	—	12^{ab} fn.
12^{c}-13	12^{c}-13	12^{c}-13	12^{c}-13	12^{c}-13
1134*	—	—	14	13^{cd} fn.
14-25	14-25	14-25	15-26	14-25
1137*	—	—	27^{ab}	—
26-30^{b}	26-30^{b}	26-30^{b}	27^{c}-31	26-30^{b}
1138*	30^{cd}	30^{cd}	—	30^{cd}
30^{c}-35	31-36	31-36	32-37	31-36
53 1^{ab}	65 1^{ab}	65 1^{ab}	44 1^{ab}	44 1^{ab}
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	—	—
2-8	2-8	2-8	5-11	6-12
—	—	—	12 (1.)	—
9-11	9-11	9-11	13-15	13-15
1141* l. 1-7	12-15^{b}	12-15^{b}	—	—
" l. 8-9	17	16^{c}-17^{b}	—	—
12-13	18-19	17^{c}-19^{b}	1^{c}-3^{b}	1^{c}-3^{b}
14^{ab}	20^{ab}	19^{cd}	—	3^{cd}
14^{c}-15^{b}	20^{c}-21	20-21^{b}	3^{c}-4	4-5^{b}
15^{cd}	22^{ab}	21^{cd}	—	5^{cd}
16^{ab}	22^{cd}	21^{ef}	—	—
16^{cd}	23^{ab}	22^{ab}	16^{ab}	16^{ab}
1142*	—	—	16^{cd}	16^{cd}
17-23	23^{c}-29	22^{c}-28	17-23	17-23
24	30	29	—	24
25-26^{d}	31-32^{d}	30-31	24-25	25-25
1143* l. 1-6	—	—	26-28	27-29
" l. 7-8	—	—	—	30
26^{e}-27	33-34	32^{c}-33	29-30	31-32
28	35	34	—	33
29	36	35	31	34
30^{ab}	37^{ab}	36^{ab}	32^{ab}	34^{cd} fn.
-{1144*	[33^{ab}]	32^{ab}	—	35^{ab}
30^{c}-32	37^{c}-39	36^{c}-38	32^{c}-34	35^{c}-37
1145*	—	—	35^{ab}	38^{ab}
1146*	—	—	—	—
33^{ab}	40^{ab}	39^{ab}	—	—
33^{c}-36	40^{c}-43	39^{c}-42	35^{c}-38	38^{c}-41
1147*	—	—	—	42^{ab}
37-39^{b}	44-46^{b}	43-45^{b}	39-41^{b}	42^{c}-44^{b}
39^{cd}	46^{cd}	45^{cd}	—	44^{cd}
1148*	—	—	—	—
40^{ab}	47^{ab}	46^{ab}	—	45^{ab}
40^{c}-43	47^{c}-50	46^{c}-49	41^{c}-44	45^{c}-48
1149*	—	—	45	—
44-45^{b}	51-52^{b}	50-51^{b}	46-47^{b}	49-50^{b}
1150*	—	—	—	—
45^{c}-46^{b}	52^{c}-53^{b}	51^{c}-52^{b}	47^{c}-48^{b}	50^{c}-51^{b}
1151*	—	—	—	51^{cd} fn.
46^{cd}	53^{cd}	52^{cd}	48^{cd}	51^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
47	54	53	—	52
48	55	54	—	45 4
49	56	55	—	44 52^{cd} in. l. 1-4 and also in. 45 4^{cd}
1152*	—	—	—	52^{cd} in. l. 5-6
50	57	56	—	53
54 1153*	66 —	66 —	45 1	45 —
1154*	1	1	—	—
1-2	2-3	2-3	2-3	1-2
—	—	—	—	3-4 (r.)
3-5^{b}	4-6^{b}	4-6^{b}	4-6^{b}	5-7^{b}
1155*	—	—	6^{c}-8^{b}	—
5^{c}-9^{b}	6^{c}-10	6^{c}-10	8^{c}-12	7^{c}-11
1157*	—	—	—	—
1158*	—	—	13-14	—
1159*	—	—	—	12-13
9^{c}-10	11-12	11-12	15-16	14-15
1160*	—	—	17-20	16-19
11	13	13^{a-d}	21	20
12	14	13^{e}-14^{b}	23^{c}-24^{b}	22^{c}-23^{b}
13-14^{b}	15-16^{b}	14^{c}-15^{b}	22-23^{b}	21-22^{b}
14^{c}	16^{c}	15^{c}	24^{c}	23^{c}
14^{d}	16^{d}	15^{d}	25^{a}	24^{a}
15^{a}	[17^{a}]	16^{a}	24^{d}	23^{d}
15^{b}	[17^{b}]	16^{b}	25^{b}	24^{b}
15^{cd}	17^{cd}	16^{cd}	25^{cd}	24^{cd}
1161*	17^{ef}	17^{ab}	—	—
1162*	—	—	—	—
16-17	18-19	17^{c}-18	26-27	25-26
1163*	—	—	28^{ab}	—
18-19^{b}	20-21^{b}	19-20^{b}	28^{c}-29	27-28^{b}
1165*	21^{cd}	20^{cd}	—	—
19^{c}-22^{b}	21^{e}-24^{b}	20^{e}-23^{b}	30-32	28^{c}-31^{b}
22^{cd}	24^{cd}	23^{cd}	33^{cd}	31^{ef}
1166*	—	—	—	—
22^{ef}	25^{ab}	24^{ab}	33^{ab}	31^{cd}
1167*	25^{cd}	24^{cd}	—	—
23-28	26-31	25-30	34-39	32-37
1168*	32	31	—	—
29	33	32	—	38
55 1-2	67 1-2	67 1-2	46 1-2	46 1-2
{1170*	—	—	—	—
3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	3^{cd}	3^{cd}
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	3^{ab}	3^{ab}
4	4	4	4	4
1171*	—	—	5-10^{b}	5-9
5-6^{a}	5-6^{a}	5-6^{a}	10^{c}-11^{c}	10-11^{a}
1172*	—	—	—	—
6^{b}-7^{d}	6^{b}-7^{d}	6^{b}-7^{d}	11^{d}-13^{b}	11^{b}-12
1173*	—	—	—	—
7^{ef}	7^{ef}	7^{ef}	13^{c}-14^{b}	—
1175*	8-14	8-14	—	—
8-11	15-18	15-18	14^{c}-17	13-16
1177*	—	—	—	—
12-14	19-21	19-21	18-20	17-19
1178*	22^{ab}	22^{ab}	—	—
15^{a}	22^{c}	22^{c}	21^{a}	20^{a}
1179*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
15^{b}–16	22^{d}–23	21^{d}–24^{b}	21^{b}–22	20^{b}–21
1180*	—	—	23^{ab}	—
17–21	24–28	24^{c}–28	23^{c}–28^{b}	22–26^{d}
1181*	—	—	—	—
1182*	29^{ab}	29^{ab}	—	—
1183*	—	—	—	26^{ef}
22–24^{b}	29^{c}–31^{b}	29^{c}–31^{b}	28^{c}–30	27–29^{b}
24^{cd}	31^{cd}	31^{cd}	—	29^{cd}
25–27^{c}	32–34^{c}	32–34^{c}	31–33^{c}	30–32^{c}
27^{d}	34^{d}	34^{d}	33^{d}	—
28	35	35	34	33
29^{a}	36^{a}	36^{a}	—	—
29^{b}	36^{b}	36^{b}	—	32^{d}
29^{cd}	36^{cd}	36^{cd}	—	34^{ab}
1184*	—	—	—	—
1185*	—	—	—	—
30–34	37–41	37–41	35–39	34^{c}–38
1186*	42–50	42–50	—	—
35^{ab}	51^{ab}	51^{ab}	40^{ab}	39^{ab}
App. I (No. 34)	—	—	—	—
35^{c}–36	51^{c}–52	51^{c}–52	40^{c}–41	39^{c}–40
37	53	53	—	41
38–41	54–57	54–57	42–45	42–45
42^{ab}	58^{ab}	58^{ab}	46^{ab}	—
1187*	—	—	46^{cd}	—
42^{cd}	58^{cd}	58^{cd}	47^{ab}	46^{ab}
1188*	—	—	47^{cd}	46^{cd}
43–47	59–63	59–63	48–52	47–51
1189* l. 1–2	64	64^{a-d}	—	—
" l. 3	65^{ab}	64^{ef}	—	—
" l. 4–5	65^{c-f}	65	—	—
48–50	66–68	66–68	53–55	52–54
51	69	69	—	55
52–56	70–74	70–74	56–60	56–60
1190*	—	—	—	—
57–63	75–81	75–81	61–67	61–67
1191*	—	—	68	67^{cd} fn.
64	82	82	69	68
1192*	83	83	—	—
1193*	—	—	—	—
65–69	84–88	84–88	70–74	69–73
1194*	—	—	—	—
70	89	89	75	74
1195*	90–92	90–92	—	—
71^{ab}	93^{ab}	93^{ab}	76^{ab}	75^{ab}
1196*	—	[93^{cd}]	—	—
1197*	—	—	—	—
71^{c}–72	93^{c}–94^{d}	94–95^{b}	76^{c}–77	75^{c}–76
1198*	94^{ef}	95^{cd}	—	—
73–74	95–97^{b}	96–98^{b}	78–80^{b}	77–79^{b}
1200*	97^{c}–98	98^{c}–99	—	—
1201*	99	100	—	—
75–76	100–101	101–102	89–90	98–99
App. I (No. 35)	102–114	[103–115]	—	—
77	115	116	91	100
78–79	116–117	117–118	104–105	114–115
1202*	118	119	—	—
80^{ab}	119^{ab}	120^{ab}	106^{ab}	116^{ab}
1203*	—	—	106^{cd}	116^{cd}

Crit Ed	Bom Ed.	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
1204*	—	[120^{cd}]	—	—
80^{cd}	119^{cd}	121^{ab}	107^{ab}	117^{ab}
1205*	120^{ab}	121^{cd}	—	—
81	120^{c}–121^{b}	122	107^{c}–108^{b}	117^{c}–118^{b}
1206*	—	—	—	118^{cd}
82–83	121^{c}–122	123–124	108^{c}–110^{b}	119–120
1207* l 1–3	123^{a-f}	125 126^{b}	—	—
l 4–5	123^{f} 124^{b}	—	—	—
l 6 8	124^{c}–125	126^{c}–127	—	—
84–85	126–127	128–129	110^{c}–112^{b}	121–122
1208*	—	—	—	—
86–88^{b}	128 130^{b}	130–132^{b}	112^{c}–114	123 125^{b}
1209*	—	—	115	125^{c}–126^{b}
88^{c} 90^{b}	130^{c}–132^{b}	132^{c}–134^{b}	116–117	126^{c}–128^{b}
1210*	—	—	118^{ab}	128^{cd}
90^{cd}	132^{cd}	134^{cd}	80^{cd}	79^{cd}
1211*	133	135	—	—
91	134	136	81	80
App I (No 36) l 1–3	—	[144–145^{b}]	—	82 83^{b}
1*	—	—	—	83^{cd}
l 4–19	—	[145^{c}–153^{b}]	—	84–90
2*	—	—	—	—
, , l 20–21	—	[153^{c-f}]	—	91
92	135	137	82	81
93–98	136 141	138–143	83–88	92–97
99	142	154	92	101
1212*	—	—	—	—
100 101^{b}	143 144^{b}	155 156^{b}	93–94^{b}	102–103^{b}
1213*	144^{cd}	156^{cd}	—	—
101^{c}–104	145 147	156^{c}–159	94^{c} 97	103^{c}–106^{d}
1214*	—	—	—	106^{ef}
105 110	148 153	160–165	98–103	107–113
111 117	154 160	166–172	118^{c}–124	129 135
1215*	161	173	—	—
118–120	162 164	174–176	125–127	136–138
1216* l 1 2	—	—	128	139
1216(A)*	—	—	—	—
1216* l 3–8	—	—	129–131	140–142
, l 9	—	—	132^{ab}	—
121 123	165–167	177 179	132^{c}–134	143–145
1217*	168	180	—	—
124	169	181	—	146
1218*	—	—	135–138	147–150
1219*	—	182	—	—
125	170	183	—	151
1220*	—	—	—	—
126	171	184	—	152
127	172	185	141	155
1221*	173–174	186–187	—	—
128	175	188	140	153
129	176	189	139	154
56 1	68 1	68 1	47 1	47 1
1222*	2 5	2–5	—	—
1223*	—	—	—	—
2–6^{b}	6 10^{b}	6–10^{b}	2 6^{b}	2 6^{b}
1224* l 1	10^{cd}	10^{cd}	6^{cd}	—
l 2	11^{ab}	11^{ab}	—	—
6^{cd}	11^{cd}	11^{cd}	—	6^{cd}
7–10	12–15	12–15	7–10	7–10

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
{1225*	—	—	—	—
1226*	—	—	—	11–12^{b}
11–15	16–20	16–20	11–15	12^{c}–16
1227*	—	—	16^{ab}	—
16–17	21–22	21–22	16^{c}–18^{b}	17–18
1228*	—	—	—	18^{cd} fn.
18–19	23–24	23–24	18^{c}–19	19–20
1230*	—	—	—	—
57 1–4	69 1–4	69 1–4	48 1–4	48 1–4
1231* l. 1	—	—	—	4^{cd} fn.
1231 (A)*	—	—	—	—
1231* l. 2–3	—	—	—	4^{cd} fn.
5–12	5–12	5–12^{d}	5–12	5–12
1232*	13^{ab}	12^{ef}	—	—
13	13^{c-f}	13	—	—
14	14	14	13	13
15–18	15–18	15–18	49 1–4	49 1–4
1233*	19	19	—	—
19–20^{b}	20–21^{b}	20–21^{b}	5–6^{b}	5–6^{b}
1234*	—	—	—	6^{ab} fn.
20^{c}–21	21^{c}–22	21^{c}–22	6^{c}–7	6^{c}–7
1235* l. 1–2	—	—	8	7^{cd} fn.
,, l. 3–5	—	—	—	7^{cd} fn.
22–24^{b}	23–25^{b}	23–25^{b}	9–11^{b}	8–10^{b}
—	—	[25^{cd}]	—	—
24^{c}–28	25^{c}–29	25^{c}–29	11^{c}–15	10^{c}–14
1236*	—	—	—	15^{ab} fn.
29^{ab}	30^{ab}	30^{ab}	16^{ab}	15^{ab}
{1237*	—	—	—	15^{cd} fn.
29^{cd}	30^{cd}	30^{cd}	16^{cd}	15^{cd}
1238*	—	—	—	—
30^{ab}	31^{ab}	31^{ab}	17^{ab}	16^{ab}
1239*	—	—	—	16^{ab} fn.
30^{cd}	31^{cd}	31^{cd}	17^{cd}	16^{cd}
1241*	—	—	—	—
31^{ab}	32^{ab}	32^{ab}	18^{ab}	17^{ab}
1242*	—	—	—	17^{cd}
31^{cd}	32^{cd}	32^{cd}	18^{cd}	17^{ef}
1243*	—	—	—	17^{ef} fn.
32^{ab}	33^{ab}	33^{ab}	19^{ab}	18^{ab}
32^{cd}	—	33^{cd}	19^{cd}	18^{cd}
33–37	33^{c}–38^{b}	34–38	20–24	19–23
1244*	—	—	25	23^{cd} fn.
38–42^{b}	38^{c}–42	39–43^{b}	26–30^{b}	24–28^{b}
1245*	—	—	—	—
42^{cd}	43^{ab}	43^{cd}	30^{cd}	28^{cd}
1246*	43^{cd}	43^{ef}	—	—
43–45	44–46	44–46	31–33	29–31
—	—	—	31^{ab}	32^{ab}
1247*	47	47	—	—
46	48	48	35	33
47^{ab}	49^{ab}	49^{ab}	34^{cd}	32^{cd}
47^{c}–49	49^{c}–52^{b}	49^{c}–52^{b}	36–38	34–36^{d}
1248* l. 1	52^{cd}	52^{cd}	39^{ab}	36^{ef}
,, l. 2	53^{ab}	53^{ab}	40^{ab}	37^{cd}
,, l. 3–4	53^{c}–54^{b}	53^{c}–54^{b}	42^{c}–43^{b}	39
1249*	—	—	43^{cd}	—
50^{ab}	54^{cd}	54^{cd}	39^{cd}	37^{ab}
50^{c}–51^{b}	55^{a-d}	55^{a-d}	40^{c}–41^{b}	37^{c}–35^{b}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1250*	55^{ef}	55^{ef}	42^{cd}	—
51^{cd}	56^{ab}	56^{ab}	42^{ab}	38^{cd}
1251*	56^{cd}	56^{cd}	—	—
52-53	57-58	57-58	44-45	40-41
54^{ab}	59^{ab}	59^{ab}	46^{ab} (r.)	42^{ab} (r.)
54^{c}-55	59^{c}-60	59^{c}-60^{d}	46^{c}-47	42^{c}-43
{1252*	—	—	—	—
56	61	60^{e}-61^{b}	48	44
1253*	—	61^{c}-62^{b}	—	—
—	—	62^{cd} (r.)	—	—
57^{ab}	62^{ab}	63^{ab}	49^{ab}	45^{ab}
1254*	—	—	49^{cd}	45^{cd}
57^{cd}	62^{cd}	63^{cd}	50^{ab}	46^{ab}
1255*	—	—	50^{cd}	—
1256*	—	—	—	46^{cd}
1257*	—	—	—	—
58	63	64	51	47
1258*	64	65	—	—
59^{a-c}	65^{a-c}	66^{a-c}	52^{a-c}	48^{a-c}
1260*	—	—	—	—
1261*	—	—	—	—
59^{d}	65^{d}	66^{d}	52^{d}	48^{d}
1262*	—	—	53^{ab}	48^{ef}
60-64	66-70	67-71	53^{c}-57	49-53
65^{ab}	72^{cd}	72^{ab}	—	56^{ab}
65^{cd}	71^{ab}	72^{cd}	—	56^{cd}
66	71^{c}-72^{b}	73	60	57
67	73	74	58	54
1264*	—	—	59	55
{1265*] 1	—	—	—	—
68-72^{b}	74-78^{b}	75-79^{b}	61-65^{b}	58-62^{b}
1267*	—	—	65^{cd}	[62^{cd}]
72^{cd}	78^{cd}	79^{cd}	—	62^{ef}
73-77	79-83	80-84	66-70	63-67
78	84	85	—	68
79-80^{b}	85-86^{b}	86-87^{b}	71-72^{b}	69-70^{b}
1268*	—	—	72^{cd}	70^{ab} fn.
80^{c}-81	86^{c}-87^{d}	87^{c}-88^{d}	73	70^{c}-71
1269*	87^{ef}	88^{e}	—	—
82-88^{c}	88-94^{c}	89-95^{c}	74-80^{b}	72-78^{c}
1270*	—	—	—	—
88^{d}-90	94^{d}-96	95^{d}-97	80^{c}-82	78^{d}-80
58 1-5^{b}	70 1-5^{b}	70 1-5^{b}	50 1-5^{b}	50 1-5^{b}
1271*	—	—	—	5^{ab} fn
5^{c}-12^{b}	5^{c}-12^{b}	5^{c}-12^{b}	5^{c}-12^{b}	5^{c}-12^{b}
1273*	—	—	—	—
12^{cd}	12^{cd}	12^{cd}	12^{cd}	12^{cd}
1274*	13^{ab}	13^{ab}	—	—
13^{ab}	13^{cd}	13^{cd}	13^{ab}	13^{ab}
1275*	13^{ef}	14^{ab}	—	—
13^{c}-18^{b}	14-18	14^{c}-19^{b}	13^{c}-18^{b}	13^{c}-18^{b}
1276*	—	—	—	18^{ab} fn
1277*	—	—	—	—
18^{c}-23	19-24^{b}	19^{c}-24	18^{c}-23	18^{c}-23
1278*	24^{c-f}	25	—	—
24-25	25-26	26-27	24-25	24-25
1280*	27-28	28-29	—	—
26-28	29-31	30-32	26-28	26-28
{1281*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1282*	—	—	—	—
29	32	33	29	51 1
1283*	33-35	34-36	30-32	2-4
30-32	36-38	37-39	33-35	5-7
33	39	40	36	[8]
34-39	40-45	41-46	37-42	9-14
1285*	—	—	—	—
40-43	46-49	47-50	43-46	$15-18^{d}$
1287*	—	—	—	$18^{e}-19^{b}$
44^{ab}	50^{ab}	51^{ab}	47^{ab}	19^{cd}
1288*	—	—	—	—
$44^{c}-51^{b}$	$50^{c}-57^{b}$	$51^{c}-58^{b}$	$47^{c}-54^{b}$	$19^{e}-25^{b}$
51^{cd}	57^{cd}	[58^{cd}]	54^{cd}	26^{cd}
1289*	58-62	[$59-63^{d}$]	—	—
1290*	63^{ab}	[63^{ef}]	—	27^{ab}
1291*	—	—	—	27^{cd}
52-53	$63^{c}-65^{b}$	64-65	55-56	28-29
1292*	65^{c-f}	66	—	—
App. I (No. 37)	[before st. 66 l. 1-22]	[67-76]	—	—
54	66	77	57	30
59 $1-4^{b}$	71 $1-4^{b}$	71 $1-4^{b}$	51 $1-4^{b}$	52 $1-4^{b}$
1293*	—	—	—	$4^{e}-9$
4^{cd}	4^{cd}	4^{cd}	4^{cd}	[4^{cd}]
5-6	5-6	5-6	5-6	10-11
1294*	7	7	—	—
$7-12^{c}$	$8-13^{c}$	$8-13^{c}$	$7-12^{c}$	$12-17^{c}$
$12^{d}-13^{c}$	$13^{d}-14^{c}$	$13^{d}-14^{c}$	—	$17^{d}-18^{c}$
$13^{d}-29^{b}$	$14^{d}-30^{b}$	$14^{d}-30^{b}$	$12^{d}-28^{b}$	$18^{d}-34^{b}$
{1295*	—	—	—	—
$29^{c}-45$	$30^{c}-46$	$30^{c}-46$	$28^{c}-44$	$34^{c}-50$
46^{ab}	47^{ab}	47^{ab}	—	—
$46^{c}-47^{b}$	$47^{c}-48^{b}$	$47^{c}-48^{b}$	45	51^{a-d}
47^{cd}	48^{cd}	48^{cd}	—	51^{ef}
{1301*	—	—	—	—
1302*	—	—	—	—
48-54	49-55	49-55	46-52	52-58
1303*	—	—	—	59^{ab}
55^{ab}	56^{ab}	56^{ab}	53^{ab}	59^{cd}
1304*	—	—	53^{cd}	—
55^{cd}	56^{cd}	56^{cd}	—	59^{ef}
1305*	—	—	54-55	60-61
1306*	56^{ef}	56^{ef}	—	—
$56-62^{b}$	$57-63^{b}$	57-62	$56-62^{b}$	$62-68^{b}$
1309*	—	—	—	—
62^{cd}	63^{cd}	63^{ab}	62^{cd}	68^{cd}
1310*	—	—	—	—
1311*	64^{ab}	63^{cd}	—	—
63	64^{c-f}	64	63	69
1312*	—	—	64-67	70-73
64-68	65-69	$65-69^{d}$	68-72	74-78
{1313*	—	(69^{cd})	—	—
69-74	$70-75^{b}$	70-75	73-78	79-84
1314*	—	—	—	—
75^{ab}	75^{cd}	76^{ab}	79^{ab}	85^{ab}
1315*	—	—	—	85^{ab} fn.
$75^{c}-76$	$75^{e}-76$	$76^{c}-77$	$79^{c}-80$	$85^{c}-86$
77^{ab}	77^{ab}	78^{ab}	81^{ab}	87^{cd}
77^{cd}	77^{cd}	78^{cd}	81^{cd}	87^{ab}
$78-80^{b}$	$78-80^{b}$	$79-81^{b}$	$82-84^{b}$	$88-90^{b}$

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
1317*	—	—	—	—
80^{c}–83	80^{c}–83	81^{c}–84	84^{c}–87	90^{c}–93
84	84	85	88	95^{a-d}
85	85	86	89	94
1318*	—	—	—	94^{d} fn
86^{ab}	86^{ab}	87^{ab}	90^{ab}	—
86^{c} 88	86^{c}–88	87^{c}–89	90^{c}–92	95^{e} 97
{1320*	—	—	—	—
89–91	89–91	90–92	93–95	98–100
1322*	—	—	—	100 fn
92	92	93	96	101
{1323*	—	—	97	—
93 95	93–95	94 96	98–100	102–104
1326* l 1–5	[Before st 96 l 1–5]	[$97–99^{b}$]	—	—
l 6	—	—	—	—
the prior half of l 7	[The prior half of l 6]	[99^{c}]	—	—
the post half of l 7–the prior half of l 8	—	—	—	—
the post half of l 8 10	[The post half of l 6–8]	[99^{d}–100^{d}]	—	—
96–97	96–97^{d}	100^{c}–102^{b}	101–102	105–106
1329*	97^{c}	102^{cd}	—	—
98–99	98–99	103–104	103–104	107–108
100	100	105	105	—
101 105	101–105	106–110	106–110	109–113
1330*	106–108	111–113	—	—
106	109	114	—	—
1331*	[After st 109 l 1–4]	115	—	—
App I (No 38) l 1–4	72 1–2	72 1–2	—	—
2*	—	—	—	—
l 5 21	3–10	3 10^{b}	—	—
3*	—	10^{cd}	—	—
l 22	—	11^{ab}	—	—
4*	—	—	—	—
l 23 31	11 15^{b}	11^{c}–15	—	—
6*	—	—	—	—
l 32–39	15^{c} 17	16–18	—	—
60 1	73 1	73 1	111	114
1332*	—	—	52 1–2	53 1^{ab} fn
2	2	2	—	1
3–4^{b}	3 4^{b}	3–4^{b}	3 4^{b}	2–3^{b}
1333*	—	—	—	—
4^{c} 7	4^{c} 7	4^{c}–7	4^{c}–7	3^{c}–6
1334*	—	—	—	—
8 11^{b}	8–11^{b}	8 11^{b}	8 11^{b}	7–10^{b}
1335*	11^{c} 12^{d}	[11^{c}–12^{d}]	—	—
11^{cd}	12^{ef}	12^{ef}	11^{cd}	10^{cd}
1336*	12^{gh}	—	—	—
12 14	13 15	13–15	12 14	11–13
15	16^{k} n	18	15	14
16–18^{b}	[16^{a-j}]	16–17	16 18^{b}	15–17^{b}
18^{cd}	—	—	18^{cd}	17^{cd}
19^{ab}	17^{ab}	19^{ab}	19^{ab}	—
19^{cd}	17^{cd}	19^{cd}	19^{cd}	17^{ef}
20	18	20	20	19
1337*	—	—	21	20

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
21	19	21	—	22
22	20	22	22	21
23	21	23	23-24^{ab}	18
24-28	22-26	24-28	24^{cd}-30	23-27
1341* l. 1-2	—	—	—	27^{cd} fn. l. 1-2
1341(A)*	—	—	—	—
1341* l. 3 -the prior half of l. 10	—	—	—	27^{cd} fn. l. 3 -the prior half of l. 10
1341(B)*	—	—	—	—
1341* the post. half of l. 10-23	—	—	—	27^{cd} fn. the post. half of l. 10-23
1342*	27-28^{ab}	29-30^{ab}	—	—
App I (No. 39) l. 1	28^{cd}	30^{cd}	75 43^{ab}	74 42^{ab}
" " l. 2	—	—	43^{cd}	42^{cd}
" " l. 3-6	29-30	31-32	44-45	43-44
" " 1*	—	—	46	45
" " l. 7-26	31-40	33-42	47-56	46-55
" " l. 27-28	41	43	57	55^{cd} fn.
" " l. 29-34	42-44	44-46	58-60	56-58
" " l. 35-38	—	—	61-62	59-60
" " l. 39	—	—	64^{ab}	61^{ab}
" " l. 40-41	—	—	63	61^{c}-62^{b}
" " l. 42	—	—	64^{cd}	62^{cd}
" " l. 43-54	45-50	47-51	—	—
29-39^{b}	51-60^{b}	52-62^{b}	52 31-41^{b}	53 29-38^{b}
1344*	—	—	—	—
39^{cd}	60^{cd}	62^{cd}	42^{ab}	3[illegible]^{cd}
{1345*	—	—	41^{cd}	—
1346*	—	—	—	—
1347* l. 1	—	—	—	39^{ab}
" l. 2	—	—	42^{cd}	39^{cd}
40-43	61-64	63-66	43-46	40-43
44^{ab}	65^{ab}	67^{ab}	—	44^{ab}
44^{c}-45^{b}	65^{c}-66^{b}	67^{c}-68^{b}	47	44^{c}-45^{b}
1349*	—	—	—	45^{cd}
1350*	—	—	—	—
45^{cd}	66^{cd}	68^{cd}	48^{ab}	—
46-47	67-68	69-70	48^{cd}-50^{b}	46-47
{1351*	—	—	—	—
1352*	—	—	50^{cd}	—
48-49	69-70^{ab}	71-72^{ab}	51-52	48-49^{ab}
1353*	70^{cd}	(72^{cd})	—	49^{cd}
1354*	—	—	53-54	49^{cd} fn
41 1-3	74 1-3	74 1-3	53 1-3	50-52
1355*	—	—	—	—
4-11^{b}	4-11^{b}	4-11^{b}	4-11^{b}	53-60^{b}
1356*	—	—	—	60^{cd}
1357*	—	—	13^{ab}	61^{ab}
1358*	—	—	—	—
1359* l. 1-3	—	—	11^{c}-12	—
" l. 4	—	—	—	—
11^{c}-12	11^{c}-12	11^{c}-12	13^{c}-14	61^{c}-62
1360*	—	—	—	—
13	13	13	15	63
1361*	—	—	—	—
14-15	14-15	14-15	16-17	64-65
1362*	—	—	17^{cd}	65^{cd} fn.
16-17^{b}	16-17^{b}	16-17^{b}	[illegible]	66-67^{b}
1363*	—	—	22	[illegible]

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
19^{c}-20	19^{c}-20	19^{c}-20	23-24^{b}	70^{c}-71
1366*	—	—	—	72
1367*	—	—	—	—
21-22	21-22	21-22	24^{c}-26^{b}	73-74
1368*	—	—	26^{cd}	75^{ab}
1369*	—	—	—	—
23	23	23	27	75^{c}-76^{b}
1370*	—	—	28^{ab}	76^{cd}
24	24	24^{a-c}	28^{c}-29^{b}	77
1371*	—	—	—	—
1372*	—	—	—	—
1373*	—	[24^{d}]	—	—
25-29	25-29	25-28	29^{c}-34^{b}	78-82
1374*	—	—	—	—
30	30	29	34^{c}-35^{b}	83
1376*	—	—	—	—
31-35^{b}	31-35^{b}	30-34^{b}	35^{c}-39	84-88^{b}
1377*	—	—	—	—
35^{cd}	35^{cd}	34^{cd}	40^{ab}	88^{cd}
1378*	—	—	—	—
36-37	36-37	35-36	40^{c}-42^{b}	89-90
1379*	—	—	42^{cd}	—
38	38	37	—	91
39	39	38	43	92
{1380*	—	—	—	—
40	40	39	44	93
41	41	40	—	94
1381*	—	—	—	—
1382*	[Before st. 42 l. 1-8]	41-44	—	—
42-45	42-45	45-48	45-48	95-98
46	46	49	—	99
47	47	50	49	100^{a-d}
48^{ab}	48^{ab}	51^{ab}	50^{ab}	—
48^{c}-49	48^{c}-49	51^{c}-52	50^{c}-51	100^{e}-101
1383*	—	—	—	—
50^{ab}	50^{ab}	53^{ab}	52^{ab}	102^{ab}
1384*	50^{c}-52^{b}	53^{c}-55^{b}	—	—
50^{c}-51	52^{c}-53^{d}	55^{c}-56^{d}	52^{c}-53	102^{c}-103
1385*	53^{ef}	56^{ef}	—	—
52-54	54-56	57-59	54-56	104-106
1386*	—	[60^{c}-61^{b}]	—	—
55^{ab}	57^{ab}	60^{ab}	57^{ab}	107^{ab}
1387*	—	—	—	—
1388*	—	—	—	—
55^{c}	57^{c}	61^{c}	57^{c}	107^{c}
1389*	—	—	—	—
55^{d}	57^{d}	61^{d}	57^{d}	107^{d}
56	58	62	—	108
57	59	63	58	109
{1391*	—	—	—	—
58-59	60-61	64-65	59-60	110-111
App. I (No. 40)	—	—	—	—
60-61	62-63	66-67	61-62	112-113
1394*	—	—	—	—
62	64	68	63	114
63	65	69	—	116
64	66	70	64	115
65-67	67-69	71-73	65-67	117-119
1395*	—	—	68	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1396* l. 1-4	70	74	—	—
1396(A)*	—	—	—	—
1396* l. 5-8	71-72	75-76	—	—
1397*	—	—	—	—
65^{ab}	73^{ab}	77^{ab}	—	120^{ab}
1399*	—	—	—	—
65^{cd}	73^{cd}	77^{cd}	—	120^{cd}
62 1	75 1	75 1	54 1	54 1
1400* l. 1	—	—	2^{cd}	—
,, l. 2	—	—	—	—
2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}
2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	3^{ab}	2^{cd}
3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	4^{ab}	—
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	4^{cd}	3^{cd}
1403*	[4^{ab}]	[4^{ab}]	—	—
1404*	—	—	—	—
4-5	4^{c}-5	4^{c}-5	5-6	4-5
1405*	—	—	—	—
6	6	6^{a-d}	7	6
1406*	—	—	—	—
7^{ab}	7^{ab}	6^{ef}	8^{ab}	7^{ab}
1407*	7^{c}-13	7-13^{b}	—	—
7^{cd}	14^{ab}	13^{cd}	8^{cd}	7^{cd}
1409*	—	—	—	—
8-9^{b}	14^{c}-15	14-15^{b}	9-10^{b}	8-9^{b}
1410*	—	—	—	—
9^{c}-10^{b}	16	15^{c}-16^{b}	10^{c}-11^{b}	9^{c}-10^{b}
1411* l. 1	—	—	11^{cd}	—
1411* l. 2	—	—	—	—
1412*	—	—	—	—
10^{cd}	17^{ab}	16^{cd}	14^{ab}	10^{cd}
1413* l. 1	—	—	—	—
,, l. 2-3	—	—	14^{c}-15^{b}	—
,, l. 4-5	—	—	—	—
,, l. 6-8	—	—	15^{c}-16	—
—	—	—	17^{ab} (r.)	—
1414*	—	—	—	—
11	17^{c}-18^{b}	17	12	11
1415*	—	—	13	—
12^{a}	18^{c}	18^{c}	17^{c}	12^{a}
12^{bc}	18^{d}-19^{a}	18^{de}	—	12^{bc}
12^{d}	19^{b}	18^{d}	17^{d}	12^{d}
13-15	19^{c}-22^{b}	19-21	18-20	13-15
App I (No. 41) l. 1-10	—	—	—	16-20
,, ,, l. 11	—	—	—	[21]
,, ,, l. 12-19	—	—	—	22-25
1416*	22^{c}-23^{b}	—	—	—
16^{ab}	23^{cd}	23^{ab}	21^{ab}	26^{ab}
1417*	—	—	—	27-28
16^{cd}	24^{ab}	23^{cd}	21^{cd}	26^{cd}
1418*	—	—	—	—
17	24^{c}-25^{b}	22	22	29
18	25^{c}-26^{b}	24	23	30
1419*	—	—	—	—
19-21	26^{c}-28	25-27	24-26	31-33
1421*	—	—	—	34-36
1422*	29	28	—	—
22-25^{b}	30-33^{b}	29-32^{b}	27-30^{b}	37-40^{b}
1425*	37^{cd}	36^{cd}	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
25^{cd}	33^{cd}	32^{cd}	30^{cd}	40^{cd}
1425* l. 1-2	—	—	—	—
„ l. 3	—	—	31^{ab}	—
1426(A)*	—	—	—	—
1426* l. 4	—	—	31^{cd}	—
$26-27^{b}$	$34-35^{b}$	$33-34^{b}$	$32-33^{b}$	$41-42^{b}$
$27^{c}-28^{b}$	$35^{c}-36^{b}$	$34^{c}-35^{b}$	—	—
28^{cd}	36^{cd}	35^{cd}	33^{cd}	42^{cd}
1427*	—	—	34	—
—	37^{ab} (r.)	36^{ab} (r.)	—	—
29-31	38-40	37-39	35-37	43-45
1429* l. 1	—	—	38^{ab}	45^{cd} fn. l. 2
„ l. 2-3	—	—	—	45^{cd} fn. l. 3-4
„ l. 4	—	—	38^{cd}	45^{cd} fn. l. 5
32^{ab}	41^{ab}	40^{ab}	39^{ab}	45^{cd} fn. l. 1
32^{cd}	41^{cd}	40^{cd}	39^{cd}	—
33-35	42-44	41-43	40-42	46-48
1431*	—	—	—	—
$36-37^{b}$	$45-46^{b}$	$44-45^{b}$	$43-44^{b}$	$49-50^{b}$
1432*	—	—	$44^{c}-45^{b}$	—
37^{cd}	46^{cd}	45^{cd}	45^{cd}	50^{cd}
1433*	47	46	—	—
38^{ab}	48^{ab}	47^{ab}	46^{ab}	51^{ab}
1434*	—	—	—	51^{cd}
$38^{c}-39$	$48^{c}-49$	$47^{c}-48$	$46^{c}-47$	$51^{c}-52$
1435*	—	—	—	53
1436* l. 1-4	50-51	49-50	—	54-55
„ l. 5-6	52	51	—	—
„ l. 7-8	53	52	—	56
1436(A)*	—	—	—	—
1436* l. 9	54^{ab}	53^{ab}	48^{ab}	58^{cd} fn.
40	$54^{c}-55^{b}$	$53^{c}-54^{b}$	49	56^{a-d}
41^{ab}	55^{cd}	54^{cd}	—	57^{ab}
41^{cd}	56^{ab}	55^{ab}	48^{cd}	57^{cd}
42^{ab}	56^{cd}	55^{cd}	—	58^{cd}
42^{cd}	57^{ab}	56^{ab}	50^{ab}	59^{ab}
43^{ab}	57^{cd}	56^{cd}	—	59^{cd}
43^{cd}	58^{ab}	56^{ef}	50^{cd}	59^{ef}
44^{ab}	58^{cd}	57^{ab}	51^{ab}	60^{ab}
1438*	—	—	—	—
44^{cd}	59^{ab}	57^{cd}	51^{cd}	60^{cd}
1439*	—	—	52	60^{cd} fn
45	$59^{c}-60^{b}$	58	53	61
46^{ab}	60^{cd}	59^{ab}	—	62^{ab}
1440*	—	—	—	—
46^{cd}	61^{ab}	59^{cd}	—	62^{cd}
1442*	—	—	—	—
1443* l. 1-2	$61^{c}-62^{b}$	60	55	—
„ l. 3-4	$62^{c}-63^{b}$	61	—	—
1443(A)*	—	—	—	—
1443* l. 5	63^{cd}	62^{ab}	—	—
„ l. 6	63^{ef}	62^{ab}	—	63^{ab}
1444*	—	—	—	—
1445*	—	—	57	—
47	64	63	56	63^{c-f}
—	65^{a-d} (r.)	64 (r.)	—	—
1446*	—	[65]	—	—
—	—	[66]	—	—
48	65^{e-h}	67	58	64
1447* l. 1	—	—	59^{ab}	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1447(A)*	—	—	—	—
1447* l. 2	—	—	59^{cd}	—
49	66	68	61	65
1448*	67^{ab}	69^{ab}	—	—
50	67^{c}–68^{b}	69^{c-f}	60	65
1449*	—	—	—	—
1450*	—	—	54	—
51^{ab}	68^{cd}	70^{ab}	62^{ab}	67^{cd}
51^{cd}	[69^{ab}]	70^{cd}	62^{cd}	67^{ab}
52	69^{c-f}	71	63	68
1451*	—	—	64	69
1452*	—	—	—	—
App. I (No. 42)	—	—	—	—
63 1	76 1	76 1	65 1	70
1453*	—	—	—	—
1454*	—	—	—	—
2	2	2	2	71
1455*	—	—	—	—
3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	72^{ab}
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	72^{cd}
1456*	—	—	4^{ab}	72^{ab} fn. l. 2
1457*	—	—	—	—
App. I (No. 43) l. 1	4^{ab}	4^{ab}	4^{cd}	72^{ab} fn. l. 3
" " 1*	—	—	—	—
" " 2*	—	—	—	—
—	—	—	5^{ab}	—
App. I (No. 43) l. 2–3	—	—	5^{c}–6^{b}	—
" " l. 4	4^{cd}	4^{cd}	6^{cd} (r.)	72^{ab} fn. l. 4
" " l. 5	5^{ab}	5^{ab}	7^{ab}	" " l. 5
" " l. 6–7	5^{c}–6^{b}	5^{c}–6^{b}	—	" " l. 6–7
" " l. 8–10	6^{c}–7	6^{c}–7	7^{c}–8	" " l. 8–10
" " 3*	—	—	9^{ab}	—
" " l. 11–14	8–9	8–9	9^{c}–11^{b}	72^{ab} fn. l. 11–14
" " 6*	—	—	—	—
" " l. 15	10^{ab}	10^{ab}	11^{cd}	72^{ab} fn. l. 15
" " l. 16–18	10^{c}–11	10^{c}–11	—	" " l. 16–18
" " 7*	—	—	—	—
" " l. 19–20	12	13	13	72^{ab} fn. l. 21–22
" " l. 21–22	13	12	12	" " l. 19–20
—	14 (r.)	—	—	—
" " l. 23–24	15	14	14	72^{ab} fn. l. 23–24
" " 8*	—	—	—	—
" " l. 25–26	16	15	—	72^{ab} fn. l. 25–26
" " l. 27–28	17	16	25	" " l. 27–28
" " 9*	—	—	—	" " l. 29–30
" " l. 29–33	18–20^{b}	17–19^{b}	26–28^{b}	" " l. 31–35
" " 10*	—	—	—	—
" " l. 34–41	20^{c}–24^{b}	19^{c}–23^{b}	28^{c}–32^{b}	72^{ab} fn. l. 36–43
" " 12*	—	—	32^{cd}	—
" " l. 42	24^{cd}	23^{cd}	1^{ab}	72^{ab} fn. l. 44
" " l. 43–56	25–31	24–30^{d}	15^{c}–22^{b}	" " l. 45–58
" " 13*	—	[30^{ef}]	—	—
" " 14*	—	—	—	—
" " l. 57	32^{ab}	31^{ab}	—	—
" " 15*	32^{cd}	31^{cd}	—	—
" " l. 58–59	32^{e-h}	32	22^{c}–23^{b}	—
" " l. 60–61	33	33	23^{c}–24^{b}	72^{ab} fn. l. 59–60
" " l. 16*	—	—	24^{cd}	—
" " l. 17*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App I (No. 43) l. 62	34^{ab}	34^{ab}	33^{ab}	72^{ab} fn. l. 61
,, ,, l. 63	34^{cd}	34^{cd}	33^{cd}	—
4	35-36^{b}	35	34-35^{b}	73-74^{b}
1458* l. 1	—	—	35^{cd}	—
,, l. 2	36^{cd}	36^{ab}	—	74^{cd}
,, l. 3	37^{ab}	36^{cd}	—	—
,, l. 4	37^{cd}	36^{ef}	36^{cd}	—
1459*	—	—	36^{ab}	—
1460*	—	—	—	—
5	38	37	37	75
1461*	—	—	38-39	—
6	39	38	40	76
7^{ab}	40^{ab}	39^{ab}	41^{cd}	77^{cd}
7^{cd}	40^{cd}	39^{cd}	41^{ab}	77^{ab}
8-13	41-46	40-45	42-47	78-83
14	47^{a-d}	46	—	84
15	47^{e}-48^{b}	47	—	—
16-17	48^{c}-50^{b}	48-49	—	85-86
18	50^{c}-51^{b}	50^{a-d}	48	87
1464*	51^{cd}	50^{ef}	—	—
19	52	51	49	88
1465*	—	—	—	—
1466*	53	52	—	—
20-21^{b}	54-55^{b}	53-54^{b}	50-51^{b}	89-90^{b}
1469*	—	—	51^{c}-53^{b}	90^{c}-92^{b}
21^{c}-22^{b}	55^{c}-56^{b}	54^{c}-55^{b}	53^{c}-54^{b}	92^{c}-93^{b}
22^{cd}	56^{cd}	55^{cd}	—	93^{cd}
23-24^{b}	57-58^{b}	56-57^{b}	—	—
24^{cd}	58^{cd}	57^{cd}	54^{cd}	—
25^{ab}	59^{ab}	58^{ab}	—	94^{ab}
25^{cd}	59^{cd}	58^{cd}	55^{ab}	94^{cd}
26-31^{b}	60-65^{b}	59-64^{b}	55^{c}-60	95-100^{b}
31^{cd}	65^{cd}	64^{cd}	—	100^{cd}
32	66	65	61	101
33^{ab}	[67^{ab}]	66^{ab}	62^{ab}	102^{ab}
33^{c}-37	67^{c}-71^{b}	66^{c}-70	62^{c}-66	102^{c}-106
1473*	—	—	—	—
38^{ab}	71^{cd}	71^{ab}	67^{ab}	107^{ab}
{1474*	—	—	—	—
{1475*	—	—	—	—
38^{cd}	72^{ab}	71^{cd}	67^{cd}	107^{cd}
1476*	—	—	—	—
39	72^{c}-73^{b}	72^{a-d}	68	108
1477*	73^{cd}	72^{ef}	—	—
40	74	73	69	109
{1478*	—	—	70^{ab}	—
41	75	74	70^{c}-71^{b}	110
1479*	—	—	71^{cd}	—
42-45	76-79	75-78^{d}	72-75	111-114
1480*	—	—	76^{ab}	114^{cd} fn. l. 1
1481* l. 1-3	80-81^{b}	78^{e}-79^{f}	76^{c}-77	,, ,, l. 2-4
—	—	—	—	,, ,, l. 5
1481(B)*	—	—	—	114^{cd} fn. l. 6 the prior half
,, ,, From the post. half of l. 1-8	—	—	—	114^{cd} fn. the post. half l. 6-13
1481* l. 4-10	81^{c}-84	79^{g}-82	78-81^{b}	,, ,, l. 14-20
46-48	85-87	83-85	81^{c}-84^{b}	115-117

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1483*	—	—	—	—
49-50	88-89	86-87	$84^{c}-86^{b}$	118-119
1484*	90	88	$86^{c}-87^{b}$	119^{cd} fn.
51^{ab}	91^{ab}	89^{ab}	—	120^{ab}
$51^{c}-53$	$91^{c}-93$	$89^{c}-91$	$87^{c}-89$	$120^{c}-122$
64 1-7	77 1-7	77 1-7	56 1-7	55 1-7
8^{ab}	8^{ab}	8^{ab}	—	8^{ab}
8^{cd}	—	8^{cd}	—	8^{cd}
9-10	$8^{c}-9$	9-10	—	9-10
11-18	10-17	11-18	8-15	11-18
1486*	—	—	—	18^{cd} fn.
19	18	19	16	19
1487*	—	—	17	19^{cd} fn.
20	19	20	18	20
1488*	—	—	—	—
21	20	21	$19^{c}-20^{b}$	$21^{c}-22^{b}$
22^{ab}	21^{ab}	22^{ab}	19^{ab}	21^{ab}
$22^{c}-23$	$21^{c}-22$	$22^{c}-23$	$20^{c}-21$	$22^{c}-23$
1489*	—	[24-25]	—	—
24	23	26	22	24
1491*	24	27	—	—
1492*	—	—	—	—
65 $1-2^{b}$	78 $1-2^{b}$	78 $1-2^{b}$	57 $1-2^{b}$	56 $1-2^{b}$
1493*	—	—	2^{cd}	2^{cd}
$2^{c}-3$	$2^{c}-3$	$2^{c}-3$	$3-4^{b}$	$2^{c}-3$
1494*	—	—	$4^{c}-7^{b}$	4-6
$4-5^{b}$	$4-5^{b}$	$4-5^{b}$	$7^{c}-8$	$7-8^{b}$
1495*	—	—	—	—
$5^{c}-6^{b}$	$5^{c}-6^{b}$	$5^{c}-6^{b}$	9	8^{ab} fn.
$6^{c}-16$	$6^{c}-16$	$6^{c}-16$	$10-20^{b}$	$8^{c}-18$
1496*	—	—	$20^{c}-23$	18^{cd} fn.
17-20	17-20	17-20	24-27	19-22
21	21	21	—	23
66 $1-3^{a}$	79 $1-3^{a}$	79 $1-3^{a}$	58 $1-3^{a}$	57 $1-3^{a}$
3^{b}	3^{b}	3^{b}	3^{b}	—
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}
4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	3^{cd} fn.
4^{c}	4^{c}	4^{c}	4^{c}	4^{a}
4^{d}	4^{d}	4^{d}	4^{d}	3^{b}
5	5	5	5	3^{ab} fn.
6^{a}	6^{a}	6^{a}	6^{a}	—
$6^{b}-9$	$6^{b}-9$	$6^{b}-9$	$6^{b}-9$	$4^{b}-7$
1497*	—	—	—	—
1498*	—	—	10-16	8-14
10-14	10-14	10-14	17-21	15-19
1499*	—	—	—	—
15-16	15-16	15-16	22-23	$20-21^{d}$
{1500*	—	—	—	—
1501*	—	—	24-25	$21^{e}-23^{b}$
17^{ab}	17^{ab}	17^{ab}	26^{ab}	23^{cd}
1502*	—	—	—	—
17^{cd}	17^{cd}	17^{cd}	26^{cd}	23^{ef}
1503*	18	18	31	27
App I (No. 44) l. 1-25	—	—	—	27^{cd} fn. l. 1-25
" " l. 26-28	—	—	—	—
" " l. 29-33	—	—	—	27^{cd} fn. l. 26-30
18	19	19	27	24
1504*	—	—	28^{cd}	24^{cd} fn.
1505* l. 1	—	—	28^{ab}	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1505* l. 2	—	—	—	—
19	20	20	29	25
1506*	—	[21]	30	26
20–25	21–26	22–27	32–37	28–33
26	27	28	39	35
27	28	29	38	34
28–29	29–31	30–32	40–42	36–38
1508*	$32–33^{b}$	[33]	—	—
30–34	$33^{c}–37$	34–38	43–47	39–43
1509*	—	—	—	43^{cd} fn.
35–36	38–39	39–40	48–49	44–45
37–38	40–41	41–42	—	46–47
1510*	—	—	—	—
67 {1511* l. 1–2	80 —	80 —	59 1	58 —
1511* l. 3–5	—	—	—	—
1^{ab}	1^{ab}	1^{ab}	—	1^{ab}
1512*	—	—	—	$1^{c}–2^{b}$
1513*	$1^{c}–2^{b}$	$1^{c}–2^{b}$	—	—
1^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	—	2^{cd}
2	3	3	—	3^{a-d}
1514*	—	—	—	3^{ef}
$3–4^{b}$	$4–5^{b}$	$4–5^{b}$	—	$4–5^{b}$
4^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	19 39^{cd}	5^{cd}
5–7	6–8	6–8	40–42	6–8
1517*	—	—	—	—
8–9	9–10	9–10	$43^{c}–45^{b}$	9–10
10^{ab}	11^{ab}	11^{ab}	47^{ab}	11^{ab}
$10^{c}–11^{b}$	$11^{c}–12^{b}$	$11^{c}–12^{b}$	48	11^{c-f}
App. I (No. 45) l. 1–9	—	—	—	12–15
" " l. 10–the prior half of l. 12	—	—	59 $2–3^{a}$	$16–17^{a}$
" " the post. half of l. 12–14	—	—	—	$17^{b}–18^{b}$
" " l. 15	—	—	4^{cd}	18^{cd}
" " the prior half of l. 16	—	—	—	19^{a}
" " the post. half of l. 16–18	—	—	$3^{b}–4^{b}$	$19^{b}–20^{b}$
" " l. 19	—	—	—	20^{cd}
" " l. 20–25	—	—	5–7	21–23
" " 1*	—	—	—	—
" " l. 26–29	—	—	8–9	24–25
" " l. 30–32	—	—	$10–11^{b}$	25^{cd} fn. l. 1–3
" " l. 33–34	—	—	$11^{c}–12^{b}$	—
" " 2*	—	—	—	—
" " l. 35	—	—	12^{cd}	25^{cd} fn. l. 4
" " 3*	—	—	—	—
" " l. 36–39	—	—	13–14	26–27
" " 4*	—	—	—	—
" " l. 40–42	—	—	$15–16^{b}$	$28–29^{b}$
" " l. 43	—	—	—	29^{cd}
" " l. 44–49	—	—	$16^{c}–19^{b}$	30–32
" " 5*	—	—	—	—
" " l. 50–54	—	—	$19^{c}–21$	$33–35^{b}$
" " l. 55	—	—	—	35^{cd}
" " l. 56–63	—	—	22–25	36–39

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 45) l. 64	—	—	60 1^{ab}	40^{ab}
" " 6*	—	—	—	—
" " l. 65	—	—	—	40^{cd}
" " l. 66–74	—	—	—	40^{cd} fn.
11^{cd}	12^{cd}	12^{cd}	19 49^{ab}	20 11^{ab}
12–13	13–14	13–14	49^{c}–51^{b}	11^{c}–13^{b}
14	15	15	—	—
1518*	—	—	—	—
15^{ab}	16^{ab}	16^{ab}	—	—
15^{c}–17	16^{c}–18	16^{c}–18	51^{c}–53	13^{c}–15
1519*	—	—	—	—
18	19	19	—	—
1520*	—	—	—	—
19	20	20	54	16
20	21	21	—	—
21–22^{b}	22–23^{b}	22–23^{b}	55–56^{b}	17–18^{b}
22^{cd}	23^{cd}	23^{cd}	—	—
23	24	24	57	19
24^{ab}	25^{ab}	25^{ab}	—	—
24^{c}–25	25^{c}–26	25^{c}–26	58^{c}–59	20^{c}–21
1521*	—	—	—	—
26	27	27	60	22
27–35^{b}	28–36^{b}	28–36^{b}	—	—
{1522*	—	—	—	—
35^{cd}	36^{cd}	36^{cd}	—	—
36^{ab}	37^{ab}	37^{ab}	—	—
1524*	—	—	—	—
36^{cd}	37^{cd}	37^{cd}	—	—
1525*	—	—	—	—
37–39	38–40	37^{c}–39	—	—
{1526*	—	—	—	—
44–41	41–42	40–41	—	—
1527*	—	—	—	—
42	43	42	—	—
1528*	—	—	—	—
68 1^{ab}	81 1^{ab}	81 1^{ab}	—	59 1^{ab}
1^{c}–3^{b}	1^{c}–3^{b}	1^{c}–3^{b}	60 1^{c}–3^{b}	1^{c}–3^{b}
3^{c}–4^{b}	3^{c}–4^{b}	3^{c}–4^{b}	—	3^{c}–4^{b}
4^{cd}	4^{cd}	4^{cd}	3^{cd}	4^{cd}
{1529*	—	—	—	—
5^{ab}	5^{ab}	5^{ab}	4^{ab}	5^{ab}
{1530*	—	—	—	—
5^{c}–6^{b}	5^{c}–6^{b}	5^{c}–6^{b}	—	5^{c}–6^{b}
6^{cd}	6^{cd}	6^{cd}	4^{cd}	6^{cd}
1531*	—	—	—	—
7^{ab}	7^{ab}	7^{ab}	5^{ab}	7^{ab}
{1532*	—	—	—	—
7^{c}–9	7^{c}–9	7^{c}–9	5^{c}–7	7^{c}–9
1533*	—	—	—	—
10^{ab}	10^{ab}	10^{ab}	—	10^{ab}
{1534*	—	—	—	10^{cd}
10^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	—	11^{ab}
{1535*	—	—	—	11^{cd}
11^{ab}	11^{ab}	11^{ab}	8^{ab}	12^{ab}
{1536*	—	—	—	11^{ef}
{1537*	—	11^{cd}	—	—
{1538*	—	12^{ab}	—	—
11^{c}–13^{b}	11^{c}–13^{b}	12^{c}–14^{b}	8^{c}–10^{b}	12^{c}–14^{b}
{1539*	—	—	—	—

Cnt. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
13^{c}-14	13^{c}-14	14^{c}-15	10^{c}-11	14^{c}-15
15^{ab}	15^{ab}	16^{ab}	—	16^{ab}
15^{cd}	15^{cd}	16^{cf}	12^{ab}	16^{cd}
1540*	—	—	12^{cd}	16^{ef}
16^{ab}	16^{ab}	17^{ab}	13^{ab}	17^{ab}
—	—	—	—	17^{cd}
16^{cd}	16^{cd}	17^{cd}	13^{cd}	18^{ab}
1541*	17^{ab}	18^{ab}	—	—
16^{ef}	17^{cd}	18^{cd}	14^{ab}	18^{cd}
17^{ab}	18^{ab}	19^{ab}	—	—
17^{c-f}	18^{c}-19^{b}	19^{c-f}	—	19^{c}-20^{b}
18^{ab}	19^{cd}	20^{ab}	14^{cd}	19^{ab}
18^{c}-19^{b}	19^{e}-20^{b}	20^{e}-21^{b}	15	20^{c}-21^{b}
{1546*	—	—	16^{ab}	21^{cd}
19^{c}-23^{b}	20^{c}-24	21^{c}-25	16^{c}-20	21^{e}-25
1548*	—	—	—	—
24	25	26	21	26
1550*	—	—	—	—
25-27^{b}	26-28^{b}	27-29^{b}	22-24^{b}	27-29^{b}
1551*	—	—	—	29^{cd}
27^{cd}	28^{cd}	29^{cd}	24^{cd}	29^{ef}
1552*	—	[30]	—	—
28-30	29-31^{d}	31-33^{b}	25-27	30-32
1553*	31^{ef}	33^{cd}	—	—
31	32	34	28	33
1554*	—	—	29^{ab}	—
32^{ab}	33^{ab}	35^{ab}	29^{cd}	34^{cd}
1555*	—	—	—	35
32^{cd}	33^{cd}	35^{cd}	—	34^{ab}
33^{ab}	34^{ab}	36^{ab}	—	37^{ab}
1556*	—	—	—	37^{cd}
33^{cd}	34^{cd}	36^{cd}	—	36^{ab}
1557* l. 1-2	—	—	—	—
" l. 3-4	—	—	—	36^{cd}
69 1^{ab}	82 1^{ab}	82 1^{ab}	61 1^{ab}	60 1^{ab}
{1558*	—	—	—	—
1^{c}-11	1^{c}-11	1^{c}-11	1^{c}-11	1^{c}-11
1560*	—	—	—	12
12^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	13^{ab}
1561*	12^{cd}	12^{cd}	—	—
12^{c}-13	13-14^{b}	12^{e}-13	12^{c}-13	13^{c}-14
1562*	14^{c}-15^{b}	14	—	15
14-17	15^{c}-18	15-18	14-17	16-19
1563*	—	—	18-19	20-21
18	19	19	20	22
1564* l. 1-2	—	—	21	23
" l. 3	—	—	—	24^{ab}
19-20^{b}	20-21^{b}	20-21^{b}	22-23^{b}	24^{c}-25^{b}
1565*	—	—	—	—
20^{c}-22	21^{c}-23	21^{c}-23	23^{c}-25	25^{c}-27^{d}
23^{ab}	24^{ab}	24^{ab}	26^{ab}	28^{ab}
{1566*	—	—	—	—
1567* l. 1	—	—	26^{cd}	27^{ef}
" l. 2	—	—	27^{ab}	—
1568*	24^{cd}	24^{cd}	—	—
23^{c}-24	25-26^{b}	24^{e}-25	27^{c}-28	28^{c}-29
25^{ab}	26^{cd}	26^{ab}	29^{ab}	30^{ab}
{1569*	—	—	—	—
25^{cd}	26^{ef}	26^{cd}	29^{cd}	30^{cd}

Cnt. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
26	27	27	—	31
70 1-7	83 1-7	83 1-7	62 1-7	61 1-7
{1570* l. 2	—	—	—	—
8-11^{b}	8-11^{b}	8-11^{b}	8-11^{b}	8-11^{b}
1571* l. 1-2	—	—	11^{c}-12^{b}	11^{c}-12
,, l. 3	—	—	—	12^{ab} fn.
11^{c}-15	11^{c}-15	11^{c}-15	12^{c}-16	12^{c}-16
16	16	16	—	17
17-18^{b}	17-18^{b}	17-18^{b}	17-18^{b}	18-19^{b}
1573*	18^{cd}	18^{cd}	—	—
18^{cd}	19^{ab}	19^{ab}	18^{cd}	19^{cd}
1574*	19^{cd}	19^{cd}	—	—
19	20	20	19	20
20-23	21-24	21-24	20-23	21-24
24	25	25	24	24^{cd} fn.
25-27	26-28	26-28	25-27	25-27
28-29	29-30	29-30	—	27^{cd} fn.
30-33	31-34	31-34	28-31	28-31
34	35	35	32	32
35^{a}	36^{a}	36^{a}	33^{c}	33^{c}
{1578*	—	—	34^{b}	—
{1579*	—	—	—	—
35^{b}	36^{b}	36^{b}	33^{d}	33^{d}
1580*	—	—	34^{a}	—
35^{cd}	36^{cd}	36^{cd}	33^{ab}	33^{ab}
1581*	—	—	—	—
36	37	37	36	39
37^{ab}	38^{ab}	38^{ab}	34^{cd}	—
37^{cd}	38^{cd}	38^{cd}	35^{ab}	34^{ab}
1582*	—	—	35^{cd}	35^{ab}
38	39	39	37	40
39^{ab}	40^{ab}	40^{ab}	38^{ab}	34^{cd}
39^{cd}	40^{cd}	40^{cd}	38^{cd}	35^{cd}
1584*	—	—	39-40	36-37
40	41	41	41	38
41	42	42	42	41
1585*	43	43	43	42
42	44	44	44	43
71 1-4^{b}	84 1-4^{b}	84 1-4^{b}	63 1-4^{b}	62 1-4^{b}
{1587*	—	—	—	—
4^{c}-12	4^{c}-12	4^{c}-12	4^{c}-12	4^{c}-12
13^{ab}	13^{ab}	13^{cd}	13^{ab}	13^{ab}
1591*	13^{cd}	[13^{ab}]	—	—
13^{c}-14	14-15^{b}	13^{c}-14	13^{c}-14	13^{c}-14
{1593*	—	—	—	—
15^{ab}	15^{cd}	15^{ab}	15^{ab}	15^{cd}
{1595*	—	—	—	—
15^{cd}	15^{ef}	15^{cd}	15^{cd}	15^{ab}
{1596* l. 1	—	—	—	—
1596* l. 2-5	—	—	—	16-17
,, l. 6	—	—	—	17^{cd} fn.
,, l. 7	—	—	16^{ab}	18^{ab}
15^{e}-20	16-20	16-20	16^{c}-21	18^{c}-23
{1598*	—	—	—	23^{cd} fn.
21-22	21-22	21-22	22-23	24-25
72 1	85 1	85 1	64 1	63 1
2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	—	2^{ab}
2^{c}-3^{b}	2^{c}-3^{b}	2^{c}-3^{b}	2	2^{c}-3^{b}
1599*	—	—	3^{ab}	3^{cd}
3^{c}-8^{b}	3^{c}-8^{b}	3^{c}-7	3^{c}-8^{b}	3^{c}-8^{b}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1601*	—	—	8^{cd}	8^{cd}
8^{c}–10	8^{c}–11^{b}	8–10	9–11	9–11
11	11^{c} 12^{b}	11	—	12
12	12^{c-f}	12	12	13
1604*	—	—	13	14
1605*	13	13	—	—
13^{a-d}	14	14^{a-d}	—	15
1606*	15^{ab}	14^{ef}	—	—
13^{ef}	15^{cd}	15^{ab}	14^{ab}	16^{ab}
1608*	—	—	14^{cd}	16^{cd}
14–26	16–28	15^{c}–27	15–27	17–29
1613*	—	—	—	—
27	29	28	—	30
1614*	—	—	—	—
28	30	29	—	31
29	31	30	28	32
1615*	—	—	—	—
1616*	—	—	—	—
30	32	31	—	33
31	33	32	29	34
1618*	—	—	—	—
32	34	33	—	35
1620*	35	34	—	—
33	36	35	—	36
73 1	86 1	86 1	65 1	64 1
1621*	2	2	—	—
2	3	3	2	2
1622*	—	—	—	—
3	4	4	3	3
4	5	5	—	4
5–16	6–17	6–17	4–16	5–17
1630*	—	—	—	18^{ab}
17–19	18–20	18–20	17–19	18^{c}–20
(1632* l 1	—	—	—	—
20^{ab}	21^{ab}	21^{ab}	20^{ab}	21^{ab}
20^{cd}	21^{cd}	21^{cd}	—	21^{cd}
(1633*	—	—	—	22^{ab} fn
21	22	22	21	22
22^{ab}	23^{ab}	23^{ab}	20^{cd}	23^{ab}
22^{cd}	23^{cd}	23^{cd}	22^{ab}	23^{ab} fn l 1
1634*	—	—	22^{cd}	23^{ab} fn l 2
23	24	24	23	23^{c}–24^{b}
1635*	—	—	24–25^{b}	24^{c}–25
1636*	—	—	—	25^{cd} fn
24–25^{b}	25–26^{b}	25–26^{b}	25^{c}–26	26–27^{b}
1637*	—	—	—	—
25^{c}–30	26^{c}–31	26^{c}–31	27–32^{b}	27^{c}–32
1639*	—	—	—	—
1640*	—	—	—	32^{cd} fn
31^{ab}	32^{ab}	32^{ab}	32^{cd}	33^{ab}
1641*	—	—	33^{ab}	33^{ab} fn
31^{c}–33	32^{c}–34	32^{c}–34	33^{c}–35	33^{c}–35
(1642*	—	—	—	—
34	35	35	—	36
74 1–5^{b}	87 1–5^{b}	87 1–5^{b}	66 1–5^{b}	65 1–5^{b}
1643*	—	—	—	—
5^{c}–8^{b}	5^{c}–8^{b}	5^{c}–8^{b}	5^{c}–8^{b}	5^{c}–8^{b}
1644*	—	—	—	—
8^{cd}	8^{cd}	8^{cd}	8^{cd}	8^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1645*	—	—	—	8^{cd} fn.
9-10	9-10	9-10	9-10	9-10
1647*	—	—	—	—
11-15	11-15	11-15	11-15	11-15
1648*	16	16	—	—
1649*	—	17-18	—	—
16	17	19^{a-d}	16	16
1650*	—	—	20	17
1651* l. 1-4	—	—	17-18	18-19
1651 (A)*	—	—	19	—
1651* l. 5	—	—	21^{ab}	20^{ab}
$17-18^{b}$	$18-19^{b}$	$19^{e}-20$	$21^{c}-22$	$20^{c}-21$
1652*	—	—	23	22
$18^{c}-19$	$19^{c}-20$	21-22	24-25	23-24
1653*	—	—	—	24^{cd} fn.
1654*	21-22	23-24	—	—
20-22	23-25	25-27	26-28	25-27
{1655*	—	—	—	—
23-24	26-27	28-29	29-30	28-29
25^{ab}	28^{ab}	30^{ab}	—	30^{ab}
{1656*	—	—	—	30^{ab} fn.
$25^{c}-26^{d}$	$28^{c}-29^{d}$	$30^{c}-31^{d}$	$31-32^{b}$	$30^{c}-31$
26^{ef}	29^{ef}	31^{d}	32^{cd}	32^{cd}
1657*	—	—	—	32^{ab}
27	30	32	33	33
75 1^{a-c}	88 1^{a-c}	88 1^{a-c}	67 1^{a-c}	66 1^{a-c}
1658* l. 1	—	—	—	—
" l. 2-7	—	—	—	1^{cd} fn.
$1^{d}-3$	$1^{d}-3$	$1^{d}-3$	$1^{d}-3$	$1^{d}-3$
1659*	—	—	—	4
1660*	$4-5^{b}$	4	4^{ab}	—
4-5	$5^{c}-7^{b}$	5-6	$4^{c}-6^{b}$	5-6
6-7	$7^{c}-8$	7-8	$7^{c}-9^{b}$	7-8
8	9	9	$6^{c}-7^{b}$	9
1661*	10-11	10-11	—	—
9-13	12-16	12-16	$9^{c}-14^{b}$	10-14
—	—	—	$14^{c}-15^{b}$	—
14-20	17-23	17-23	$16^{c}-23^{b}$	15-21
1663*	—	24	—	—
21-23	24-26	25-27	$23^{c}-26^{b}$	22-24
1665*	27	28	—	—
24	28	29	$26^{c}-27^{b}$	25
25	29	30	$27^{c}-28^{b}$ (r.)	26
1667*	—	—	$15^{c}-16^{b}$	—
26	30	31	$28^{c}-29^{b}$	27
1668*	31	32	—	—
$27-29^{b}$	$32-34^{b}$	33-34	$29^{c}-31$	$28-30^{b}$
29^{cd}	—	35^{ab}	—	30^{cd}
30^{ab}	34^{cd}	35^{cd}	32^{ab}	31^{ab}
$30^{c}-31^{b}$	35	$35^{c}-36^{b}$	—	$31^{c}-32^{b}$
$31^{c}-32$	36	$36^{c}-37$	$32^{c}-33$	$32^{c}-33$
33	[37^{a-d}]	38	—	34
1669*	[37^{e-h}]	39	—	—
76 1-6	$37^{i}-42$	89 1-6	68 1-5	67 1-6
7^{ab}	[43^{ab}]	7^{ab}	7^{ab}	7^{ab}
$7^{c}-9^{b}$	$43^{c}-44^{d}$	$7^{c}-9^{b}$	$7^{c}-9^{b}$	$7^{c}-9^{b}$
9^{cd}	44^{ef}	9^{cd}	9^{cd}	9^{ab} fn.
10-20	45-55	10-19	10-20	$9^{c}-19$
1672*	56-57	20-21	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
21	58^{a-d}	22	21	20
1673*	—	—	22^{ab}	21^{ab}
1674* l. 1	58^{ef}	23^{ab}	23^{cd}	22^{ab} fn. l. 1
" l. 2	59^{ab}	23^{cd}	—	—
" l. 3-4	$59^{c}-60^{b}$	24^{a-d}	24	22^{ab} fn. l. 2-3
" l. 5	60^{cd}	24^{ef}	25^{ab}	—
" l. 6	61^{ab}	25^{ab}	—	20^{cd} fn.
" l. 7	61^{cd}	25^{cd}	22^{cd}	21^{cd}
" l. 8-9	62	26	—	—
22^{ab}	63^{ab}	27^{ab}	23^{ab}	22^{ab}
$22^{c}-24^{b}$	$63^{c}-65^{b}$	$27^{c}-29^{b}$	$25^{c}-27^{b}$	$22^{c}-24^{b}$
1675*	$65^{c}-66^{b}$	$29^{c}-30^{b}$	$27^{c}-28^{b}$	24^{ab} fn.
24^{cd}	66^{cd}	30^{cd}	28^{cd}	24^{cd}
1676*	—	—	—	—
1677*	67	31	—	25
25-26	68-69	32-33	29-30	26-27
27	70	34	—	28
28	71	35	31	29
—	—	—	—	29^{cd} fn. (r.)
1679*	—	—	$32-33^{b}$	$30-31^{b}$
29^{ab}	72^{ab}	36^{ab}	33^{cd}	31^{cd}
1680*	—	—	—	—
29^{cd}	72^{cd}	36^{cd}	—	—
30-33	73-76	37-40	34-37	32-35
1681*	—	—	—	35^{cd} fn.
34	77	41	—	36
77 1^{ab}	89 1^{ab}	90 1^{ab}	69 1^{ab}	68 1^{ab}
1682*	$1^{c}-2^{b}$	$1^{c}-2^{b}$	$1^{c}-2^{b}$	1^{ab} fn.
$1^{c}-3$	$2^{c}-4$	$2^{c}-4$	$2^{c}-4$	$1^{c}-3$
1683*	—	—	—	—
4-9	5-10	5-10	5-10	4-9
1686*	11-13	11-13	11-13	12^{cd} and 13^{ab} fn.
10^{ab}	14^{ab}	14^{ab}	14^{ab}	10^{ab}
1687*	—	—	—	$11-13^{b}$
10^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	10^{cd}
1688*	—	—	15^{ab}	10^{ef}
1689*	—	—	—	10^{cd} fn.
$11-12^{b}$	$15-16^{b}$	$15-16^{b}$	$15^{c}-16$	$13^{c}-14$
12^{cd}	16^{cd}	16^{cd}	—	15^{ab}
13^{ab}	17^{ab}	17^{ab}	17^{ab}	15^{cd}
1690*	—	—	$17^{c}-18$	$16-17^{b}$
$13^{c}-21^{b}$	$17^{c}-25^{b}$	$17^{c}-25^{b}$	$19-27^{b}$	$17^{c}-25^{b}$
1692*	25^{cd}	—	—	—
21^{cd}	26^{ab}	25^{cd}	27^{cd}	25^{cd}
1693* l. 1-2	—	—	—	25^{cd} fn.
" l. 3-4	—	—	28	26
1694*	—	—	—	—
22-24	$26^{c}-29^{b}$	26-28	29-31	27-29
1695*	—	—	—	30
$25-27^{d}$	$29^{c}-32^{b}$	29-31	32-34	31-33
1696* l. 1-2	$32^{c}-33^{b}$	32	37	35^{cd} fn. l. 1-2
1696(A)*	—	—	—	35^{cd} fn. l. 3
1696* l. 3	33^{cd}	33^{ab}	—	35^{cd} fn. l. 4
" l. 4-6	$34-35^{b}$	$33^{c}-34$	—	—
27^{ef}	35^{cd}	35^{ab}	35^{ab}	34^{ab}
1697*	$36-37^{b}$	$35^{c}-36$	—	—
28^{a-d}	$37^{c}-38^{b}$	37^{a-d}	$35^{c}-36^{b}$	$34^{c}-35^{b}$
1698*	—	—	—	—
28^{ef}	38^{cd}	37^{ef}	36^{cd}	35^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
29	39	38	38	36
1699*	—	—	39	37
30^{a}	40^{a}	39^{a}	—	—
1700*	40^{b}–41^{a}	39^{b}–40^{a}	—	—
30^{b}	41^{b}	40^{b}	—	—
30^{cd}	42^{ab}	41^{ab}	—	—
{1701* l. 1	41^{cd}	40^{cd}	40^{ab}	38^{ab} fn. l. 1
{ „ l. 2	—	—	40^{cd}	38^{ab} fn. l. 2
{1702* l. 1	42^{cd}	41^{cd}	—	—
„ l. 2–7	43–45	42–44	—	—
31–35	46–50	45–49	41–45	38–42
1705*	51^{ab}	50^{ab}	—	—
36–38	51^{c}–53	50^{c}–52	46–48	43–45
{1707*	—	—	—	—
78 1^{ab}	90 1^{ab}	91 1^{ab}	70 1^{ab}	69 1^{ab}
1708*	—	—	—	1^{ab} fn.
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}
1709*	—	—	—	1^{cd} fn.
2–3	2–3	2–3	2–3	2–3
1710*	—	—	4	4
App. I (No. 46) l. 1–9	4–8^{b}	4–8^{b}	—	3^{cd} fn. l. 1–9
„ „ 1*	—	—	—	—
„ „ l. 10–11	8^{c}–9^{b}	8^{c}–9^{b}	—	—
„ „ 2*	—	—	—	—
„ „ l. 12–13	9^{c}–10^{b}	9^{c}–10^{b}	—	—
„ „ 3*	—	—	—	—
„ „ l. 14–37	10^{c}–21	10^{c}–21	—	—
4	22	22	—	—
5	23	23	5	5
App. I (No. 47) l. 1–4	24–25^{d}	24–25^{b}	—	—
{ „ „ 1*	—	—	—	—
„ „ l. 5–10	25^{c}–28^{b}	25^{c}–27	—	—
„ „ 2*	—	—	—	—
„ „ l. 11–18	28^{c}–31	28–31	—	—
6^{ab}	32^{ab}	32^{ab}	8^{cd}	8^{cd}
6^{cd}	32^{cd}	32^{cd}	8^{ab}	8^{ab}
6^{ef}	33^{ab}	32^{ef}	—	—
7	33^{c}–34^{b}	33	—	9
8^{ab}	34^{cd}	34^{ab}	9^{ab}	10^{ab}
1713*	—	—	9^{cd}	10^{cd}
8^{cd}	35^{ab}	34^{cd}	10^{ab}	11^{ab}
1714*	—	—	—	11^{cd}
1715*	35^{cd}	34^{ef}	10^{cd}	3^{cd} fn. l. 10
9	36	35	6	6
1716*	—	—	7	7
1717*	37	36	11	11^{cd} fn.
10	38	37	12	12
1718* l. 1	39^{ab}	38^{ab}	13^{ab}	—
„ l. 2	39^{cd}	38^{cd}	13^{cd}	13^{ab} fn. l. 1
{1718(A)*	—	—	—	—
1718* l. 3–4	40	39	14	13^{ab} fn. l. 2–3
„ l. 5–10	41–43	40–42	—	—
11–13^{b}	44–46^{b}	43–45^{b}	15–17^{b}	13–15^{b}
1719*	—	—	17^{c}–19	15^{cd} fn. l. 1–5
13^{cd}	46^{cd}	45^{cd}	20^{ab}	15^{cd}
1720*	—	—	20^{cd}	15^{cd} fn. l. 7
14–15	47–48	46–47	21–22	16–17
1721*	49	48	—	—
16–17	50–51	49–50	23–24	18–19
1723*	52	51	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
18-20	53-55	52-54^{d}	25-27	20-22
1725(A)*	—	—	—	—
1726* l. 1-6	56-58^{b}	54^{e}-56		—
l. 7-9	58^{c}-59	57-58^{b}	—	22^{cd} fn l. 1-3
l. 10	60^{ab}	58^{cd}	—	—
l. 11	60^{cd}	58^{ef}	—	22^{cd} fn l. 4
21^{ab}	61^{ab}	59^{ab}	28^{ab}	23^{ab}
1728*	—	—	—	23^{ab} fn
21^{c}-23	61^{c}-63	59^{c}-61	28^{c}-30	23^{c}-25
1729*	—	—	—	25^{cd} fn
24^{abc}	64^{abc}	62^{abc}	31^{ab}	26^{abc}
24^{d}	64^{d}	62^{d}	—	26^{d}
25^{a}	65^{a}	63^{a}	—	26^{e}
25^{b}	65^{b}	63^{b}	31^{d}	28^{d}
25^{c}	65^{c}	63^{c}	—	27^{c}
25^{d}	65^{d}	63^{d}	32^{b}	27^{d}
26^{a}	66^{a}	64^{a}	32^{a}	28^{a}
26^{b}	66^{b}	64^{b}	—	28^{b}
26^{cd}	66^{cd}	64^{cd}	32^{cd}	27^{ab}
27-28	67-68	65-66	33-34	29-30
29-30^{b}	69^{a-f}	67-68^{b}	35-36^{b}	31-32^{b}
30^{c}-31	69^{g-l}	68^{c}-69	36^{c}-37	32^{c}-33
1730*	—	—	38	33^{cd} fn
1731*	—	—	—	—
32^{a-d}	70^{a-d}	70^{a-d}	39	34
1732*	—	—	—	35^{ab}
1733*	—	—	—	—
32^{ef}	70^{ef}	70^{ef}	—	35^{cd}
1734*	—	—	—	35^{cd} fn
33-34	71-72	71-72	40-41	36-37
App. I (No. 48)	—	—	—	—
35-39	73-77	73-77	42-46	38-42
40	78	78	—	43
41-42^{b}	79-80^{b}	79-80^{b}	47-48^{b}	44-45^{b}
1735*	—	—	—	—
42^{cd}	80^{cd}	80^{cd}	48^{cd}	45^{cd}
1736*	—	—	—	46
43-46	81-84	81-84	49-52	47-50
1737*	85-86	85-86	—	—
47-48	87-88	87-88	53-54	51-52
App. I (No. 49)	—	—	—	—
49-53	89-93	89-93	55-59	53-57
54	94	94	—	58
79 1^{ab}	91 1^{ab}	92 1^{ab}	71 1^{ab}	70 1^{ab}
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	—	1^{cd}
1739* l. 1	—	—	—	2^{ab}
l. 2	—	—	1^{cd}	2^{cd}
1740*	—	—	—	—
2	2	2	2	3
1742*	—	—	—	—
3-4^{d}	3-4	3-4	3-4	4-5
1743*	—	—	5^{ab}	5^{cd} fn l. 1
1744*	5^{ab}	5^{ab}	5^{cd}	5^{cd} fn l. 2
4^{ef}	5^{cd}	5^{cd}	6^{ab}	6^{ab}
(1745* l. 4	—	—	—	—
5	6	6	6^{c}-7^{b}	6^{c-f}
1746*	—	—	—	7-8
1747* l. 1-4	7-8	7-8	7^{c}-9^{b}	—
l. 5-6	9	9	10^{c}-11^{b}	11^{ab} fn l. 1-2

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
6^{ab}	10^{ab}	10^{ab}	11^{cd}	9^{ab}
1748* l. 1-2	—	—	9^{c}-10^{b}	9^{c}-10^{b}
" l. 3	—	—	—	10^{cd}
1749* l. 1	10^{cd}	10^{cd}	12^{ab}	—
1749(A)*	—	—	—	—
1749* l. 2-3	11	11	—	11^{ab} fn. l. 3-4
6^{c}-7^{b}	12-13^{b}	12-13^{b}	12^{c}-13	11-12^{b}
1751*	—	—		—
1752*	—	—	—	—
1753*	—	—	—	12^{cd}
1754* l. 1-4	13^{c}-15^{b}	13^{c}-14	14-15	12^{ab} fn.
" l. 5-6	15^{c}-16^{b}	15	—	12^{ab} fn.
7^{cd}	16^{cd}	16^{ab}	16^{ab}	13^{ab}
1755*	17^{ab}	—	—	—
7^{e}-11^{d}	17^{c}-21	16^{c}-20	16^{c}-20	13^{c}-17
1756*	—	—	—	—
11^{ef}	22^{ab}	21^{ab}	21^{ab}	17^{cd} fn. l. 1
12^{ab}	22^{cd}	21^{cd}	21^{cd}	21^{ab}
1757*	—	—	—	21^{cd}
12^{c-f}	23	22	22	17^{cd} fn. l. 3-4
13^{ab}	24^{ab}	23^{ab}	23^{ab}	18^{ab} and 17^{ef} fn. l. 5
{1759*	—	—	23^{cd}	—
1760*	—	—	—	—
1761*	—	—	—	—
13^{cd}	24^{cd}	23^{cd}	24^{ab}	18^{cd}
1763*	—	—	—	—
14	25	24	24^{c}-25^{b}	19
1764*	—	—	—	—
15	26	25	25^{c}-26^{b}	20
{1765*	—	—	—	—
16	27	26	26^{c}-27^{b}	22^{a-d}
1767* l. 1	—	—	28^{ab}	22^{ef}
" l. 2	—	—	—	23^{ab}
" l. 3	—	—	28^{cd}	23^{cd}
" l. 4	—	—	—	23^{ef}
1768*	—	—	—	—
1770*	—	—	27^{cd}	—
17-18	28-29	27-28	—	24-25
80 1772*	92 —	93 —	72 1	71 —
1-2	1-2	1-2	2-3	1-2
1776*	—	—	—	3^{ab}
1777*	—	—	—	3^{cd}
3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	4^{ab}	3^{ab} fn. l. 1
1778*	—	—	—	3^{ab} fn. l. 2
3^{cd}	3^{cd}	3^{cd}	4^{cd}	—
{1779*	4^{ab}	3^{ef}	5^{ab}	3^{ab} fn. l. 3
4	4^{c}-5^{b}	4	5^{c}-6^{b}	3^{ab} fn. l. 4-5
1781* l. 1	—	—	—	—
" l. 2	—	—	6^{cd}	3^{ab} fn. l. 6
" l. 3	—	—	7^{ab}	—
5^{ab}	5^{cd}	5^{ab}	7^{cd}	4^{ab}
1782*	—	—	—	—
5^{c}-6^{b}	6	5^{c}-6^{b}	8	4^{c}-5^{b}
1783*	—	—	—	—
6^{c}-9^{b}	7-9^{d}	6^{c}-8	9-11	5^{c}-8^{b}
{1786*	—	—	—	—
9^{c}-15	9^{c}-15	9-14	12-18^{b}	8^{c}-14
1788*	—	—	—	15
1789*	—	—	18^{cf}	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
16	16	15	19	16
1790* l. 1-2	17	16	—	—
" l. 3-4	18^{a-d}	17	—	20^{ef} fn. l. 1-2
" l. 5-6	18^{e-h}	18	23	20^{cd} fn. l. 3-4
—	19	19	—	—
" l. 7-8	20	20	21	19
17	21	21	20	17
18	22	22	22	20
19	23	23	24	18
20	24^{a-d}	24	25	21
21	24^{e-h}	25	—	22
22^{ab}	25^{ab}	26^{ab}	26^{ab}	23^{ab}
1793*	—	—	—	—
22^{c}-28	25^{c}-31	26^{c}-32	26^{c}-32	23^{c}-29
29	32 (r.)	33 (r.)	33	30
30-36	33-39	34-41^{b}	34-41	31-37
1796*	40	41^{c-f}	—	37^{cd} fn.
1797*	—	—	—	—
37-38	41-42	42-43	42-43	38-39
1798*	—	—	44	40
1799*	—	—	—	—
39^{ab}	43^{ab}	44^{ab}	45^{ab}	41^{ab}
1800*	—	—	—	41^{ab} fn.
39^{c}-40	43^{c}-44	44^{c}-45^{d}	45^{c}-46	42-43^{b}
1801* l. 1	—	—	—	41^{ef}
1802*	45^{ab}	45^{ef}	—	—
41-44^{d}	45^{c}-48	46-49	47-50	43^{c}-46
1805* l. 1-2	49	—	51	47
" l. 3-4	—	—	52	48
" l. 5-6	—	—	—	49
44^{ef}	50^{ab}	50^{ab}	53^{ab}	50^{ab}
1806*	50^{c}-51^{b}	50^{c}-51^{b}	—	—
45	51^{c}-54	51^{c}-52	53^{c}-54	50^{c}-51
{1807*	—	—	—	—
1808*	—	—	—	—
1809*	—	—	—	—
46-49	53-56	53-56	55-58	52-55
1810*	—	—	—	—
50	57	57	59	56
1811*	58^{ab}	58^{ab}	60^{ab}	56^{cd} fn.
51-53	58^{c}-60	58^{c}-60	60^{c}-63^{b}	57-59
1813*	—	—	63^{c}-64^{b}	60
54-56	61-63	61-63	64^{c}-67^{b}	61-63
1815* l. 1-2	—	—	67^{c}-68^{b}	64
1815(A)*	—	—	—	—
1815* l. 3-4	—	—	68^{c}-69^{b}	65
57^{ab}	64^{ab}	64^{ab}	—	66^{ab}
57^{cd}	64^{cd}	64^{cd}	69^{cd}	66^{cd}
81 1-3	93 1-3	94 1-3	73 1-3	72 1-3
1818*	—	—	—	3^{cd} fn.
4	4	4	4	4
{1819* l. 1	—	—	—	—
5-6	5-6	5-6	5-6	5-6
1823*	—	—	7	—
1824*	—	—	—	—
1825*	7	7	—	—
1826*	—	—	—	—
7-8^{b}	8-9^{b}	8-9^{b}	8-9^{b}	7-8^{b}
{1827*	—	—	—	8^{ab} fn.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1828*	—	—	—	—
8^{cd}	9^{cd}	9^{cd}	9^{c}–10	8^{cd}
1829*	—	—	11	9
1830*	10	10	—	—
1831*	—	—	—	—
9	11	11	12	10
1832*	12^{ab}	12^{ab}	—	—
10–11	12^{c}–13	12^{c}–13	13–14	11–12
1833*	—	—	—	—
12	14	14	15	13
1834*	—	—	—	—
13	15	15	16	14
14	16	16	—	15
15–20	17–22	17–22	17–22	16–21
1836*	—	—	—	—
21	23	23	23	22
1837* l. 1	—	—	24^{ab}	23^{ab}
1837(A)*	—	—	—	—
1837* l. 2	—	—	24^{cd}	23^{cd}
1838*	—	—	—	22^{cd} fn. l. 1–2
22^{ab}	24^{ab}	24^{ab}	25	24
{1839*	—	—	—	—
22^{c}	24^{c}	24^{c}	26^{a}	25^{a}
1840* l. 1	—	—	26^{b}	—
,, l. 2	—	—	26^{c}	25^{cd} fn. The prior half
22^{d}	24^{d}	24^{d}	26^{d}	25^{b}
1841*	—	—	—	—
23^{ab}	25^{ab}	25^{ab}	27^{ab}	25^{ef}
23^{cd}	25^{cd}	25^{cd}	27^{cd}	25^{cd}
1842*	—	—	—	—
24	26	26	28	26
1843*	—	—	—	26^{cd} fn.
25	27	27	29	27
1844*	—	—	30–31	28–29
1845*	—	—	—	29^{cd} fn.
26–27	28–29	28–29	32–33	30–31
1847*	—	—	—	32^{ab}
28^{abc}	30^{abc}	30^{abc}	34^{abc}	32^{c}–33^{a}
28^{d}–29^{a}	30^{d}–31^{a}	30^{d}–31^{a}	—	33^{bc}
29^{b}–33^{a}	31^{b}–35^{a}	31^{b}–35^{a}	34^{d}–38^{c}	33^{d}–37^{a}
1848*	—	—	—	—
33^{b}–34^{b}	35^{b}–36^{b}	35^{b}–36^{b}	38^{d}–39	37^{b}–38^{b}
1849*	36^{c}–37^{b}	36^{c}–37^{b}	—	—
34^{cd}	37^{cd}	37^{cd}	40^{ab}	38^{cd}
1850*	—	—	40^{cd}	38^{cd} fn.
1851*	—	—	—	—
35	38	38	—	39
82 1–3	94 1–3	95 1–3	74 1–3	73 1–3
1853*	—	—	—	3^{cd} fn.
4–11	4–11	4–11	4–5	4–11
1854*	—	—	6–13	12
12	12	12	—	15
1855*	—	—	14	—
13	13	13	15	16
14–15	14–15	14–15	16–17	13–14
16–18	16–18	16–18	18–20	17–19
1858*	—	19–20	—	—
19–20^{b}	19–20^{b}	21–22^{b}	21–22^{b}	20–21^{b}
1859* l. 1–5	—	—	—	21^{ab} fn. l. 1–5

Crit. Ed.	Dom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1859* l. 6–7	—	—	—	—
" l. 8	—	—	—	21^{ab} fn. l. 6
20^{c}–21^{b}	20^{c}–21^{b}	22^{c}–23^{b}	21^{c}–23^{b}	21^{c}–22^{b}
1860*	21^{cd}	23^{cd}	—	—
21^{cd}	21^{ef}	24^{ab}	23^{cd}	22^{cd}
1861*	—	—	24	22^{cd} fn.
1862*	—	[24^{c-f}]	—	—
22–27	22–27	25–30	25–30	23–28
1863*	—	—	—	—
28–38	28–38	31–41	31–41	29–39
1869*	39–40	42–43	—	—
39	41	44	42	40
1871*	—	—	—	—
83 1	95 1	96 1	75 1	74 1
1873*	—	—	2	2
2–5^{b}	2–5^{b}	2–5^{b}	3–6^{b}	3–6^{b}
1874*	—	—	—	—
5^{c}–6^{b}	5^{c}–6^{b}	5^{c}–6^{b}	6^{c}–7^{b}	6^{c}–7^{b}
1875*	—	—	—	—
6^{c}–9	6^{c}–9	6^{c}–9	7^{c}–10	7^{c}–10
1876*	—	—	11	11
10–13^{b}	10–13^{b}	10–13^{b}	12–15^{b}	12–15^{b}
1877*	13^{c}–14^{b}	13^{c}–14^{b}	—	—
13^{c}–14	14^{c}–15	14^{c}–15	15^{c}–16	15^{c}–16
15	16	16	—	—
1878*	—	—	—	—
16–21	17–22	17–22	17–22	17–22
1880*	—	—	—	—
22–24	23–25	23–25	23–25	23–25
25^{ab}	26^{ab}	26^{ab}	—	26^{ab}
25^{c}–26^{b}	26^{c}–27^{b}	26^{c}–27^{b}	26	26^{c}–27^{b}
1881* l. 1–6	27^{c}–30^{b}	[27^{c}–29	—	—
" l. 7	—	—	—	—
" l. 8–13	30^{c}–33^{b}	30–32]	—	—
26^{cd}	33^{cd}	33^{ab}	27^{ab}	27^{cd}
1882* l. 1–3	—	—	27^{c}–28	27^{cd} fn. l. 1–3
" l. 4–5	—	—	—	27^{cd} fn. l. 4–5
27^{a}	33^{e}	33^{c}	29^{a}	28^{a}
1883*	—	—	—	—
27^{b}	33^{f}	33^{d}	29^{b}	28^{b}
1884*	34^{ab}	34^{ab}	—	—
27^{cd}	34^{cd}	34^{cd}	29^{cd}	28^{cd}
1885*	35–38	[35–38]	—	—
28–29	39–40	39–40	30–31	29–30
1886*	—	—	—	30^{ab} fn. l. 2–3
30–31	41–42	41–42^{d}	32–33	31–32
1889*	—	—	—	—
32–36	43–47	42^{e}–46	34–38	33–37
1890*	—	—	—	38
1891*	—	—	39	37^{cd} fn.
37–38	48–49^{d}	47–48	40–41	39–40
39^{ab}	[49^{ef}]	49^{ab}	42^{ab}	41^{ab}
39^{cd}	49^{gh}	49^{cd}	42^{cd}	41^{cd}
40^{ab}	50^{ab}	50^{ab}	65^{ab}	63^{ab}
1892*	—	—	—	—
40^{c}–41^{b}	50^{c}–51^{b}	50^{c}–51^{b}	65^{c}–66^{b}	63^{c}–64^{b}
1893*	51^{cd}	51^{cd}	—	—
41^{c}	52^{a}	52^{a}	66^{c}	64^{c}
1894*	—	—	—	—
41^{d}	52^{b}	52^{b}	66^{d}	64^{d}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
—	—	—	67^{a}	—
{ —	—	—	67^{b}	—
41^{ef}	52^{cd}	52^{cd}	67^{cd}	64^{ef}
{1895* l. 1 and l. 3	—	—	—	—
42	53	53	—	65-66
{1896* l. 1-2	—	—	68	—
{ ,, l. 3-4	—	—	—	—
1897*	—	—	—	67
1898*	—	—	—	—
{1899*	—	—	—	66^{cd} fn.
84 1	96 1	97 1	76 1	75 1
1900* l. 1	—	—	2^{ab}	2^{ab}
{1900 l. 2	—	—	—	—
$2-6^{b}$	$2-6^{b}$	$2-6^{b}$	$3-7^{b}$	$3-7^{b}$
1901*	—	—	—	7^{ab} fn.
$6^{c}-9$	$6^{c}-9$	$6^{c}-9$	$7^{c}-10$	$7^{c}-10$
1902*	—	—	11^{ab}	11^{ab}
10^{ab}	10^{ab}	10^{ab}	11^{cd}	11^{cd}
10^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	2^{cd}	2^{cd}
$11-14^{b}$	$11-14^{b}$	$11-14^{b}$	$12-15^{b}$	$12-15^{b}$
App. I (No. 50) l. 1-12	—	—	$15^{c}-21^{b}$	$15^{c}-21^{b}$
,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, l. 13	—	—	21^{cd}	21^{cd}
,, ,, l. 14-18	—	—	—	—
,, ,, l. 19-20	—	—	22	22
14^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	—	—
15-16	15-16	15-16	23-24	23-24
1903*	—	—	25	25
$17-19^{b}$	$17-19^{b}$	$17-19^{b}$	$26-28^{b}$	$26-28^{b}$
1904*	—	—	—	—
1905*	—	—	—	28^{ab} fn.
19^{cd}	19^{cd}	19^{cd}	28^{cd}	28^{cd}
{1906*	—	—	—	—
20^{ab}	20^{ab}	20^{ab}	29^{ab}	29^{ab}
20^{cd}	20^{cd}	20^{cd}	—	29^{cd}
1907*	—	—	—	—
21^{ab}	21^{ab}	21^{ab}	29^{cd}	30^{ab}
1909* l. 1-8	—	—	30-33	30^{ab} fn.
,, l. 9	—	—	—	30^{ab} fn.
21^{cd}	21^{cd}	21^{cd}	—	30^{cd}
22-23	22-23	22-23	34-35	31-32
1910*	$24-26^{b}$	$24-26^{b}$	—	—
24-25	$26^{c}-28^{b}$	$26^{c}-27$	36-37	33-34
1911*	—	—	38	34^{cd} fn.
26-27	$28^{c}-30^{b}$	$28-29^{d}$	39-40	35-36
1913*	—	—	—	—
1914*	—	—	—	37
28-29	$30^{c}-32^{b}$	$29^{e}-31^{b}$	41-42	38-39
1916*	32^{cd}	31^{cd}	—	—
30-31	33-34	32-33	43-44	40 and 40^{cd} fn.
32-33	35-36	34-35	—	41-42
85 1^{ab}	97 1^{ab}	98 1^{ab}	77 1^{ab}	76 1^{ab}
1918*	—	—	—	—
$1^{c}-5$	$1^{c}-5$	$1^{c}-4$	$1^{c}-5$	$1^{c}-5$
1920*	—	—	—	—
6-7	6-7	5-6	6-7	6-7
1923*	8-10	7-9	—	—
8	11	10	8	8
1924*	—	—	—	—
$9-12^{b}$	$12-15^{b}$	$11-14^{b}$	$9-12^{b}$	$9-12^{b}$

Cnt. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1925*	—	—	—	12^{ab} fn.
12^{c}–15^{b}	15^{c}–19^{b}	14^{c}–18^{b}	12^{c}–16^{b}	12^{c}–16^{b}
1928*	—	—	—	16^{ab} fn
15^{cd}	19^{cd}	18^{cd}	16^{cd}	16^{cd}
1929* l. 1–2	20	19	17	16^{cd} fn
,, l. 3–4	21	20	—	16^{cd} fn.
1930*	—	—	—	—
16–18^{b}	22–24^{b}	21–23^{b}	18–20^{b}	17–19^{b}
1931*	—	—	—	—
18^{c}–21	24^{c}–27	23^{c}–26^{d}	20^{c}–23	19^{c}–22
1933*	28^{ab}	26^{ef}	—	—
22^{ab}	28^{cd}	27^{ab}	24^{ab}	23^{ab}
22^{c}–23	[29^{a-f}]	27^{c}–28	24^{c}–25^{b}	23^{c}–24
24–25^{b}	29^{c}–30^{b}	29–30^{b}	25^{c}–26	25–26^{b}
1936*	—	—	—	—
25^{cd}	30^{cd}	30^{cd}	27^{ab}	26^{cd}
1937*	—	—	27^{cd}	26^{cd} fn.
26–29	31–34	31–34	28–31	27–30
1940* l. 1–2	35	35	—	—
,, l. 3–6	36	36	—	30^{cd} fn
1940(A)*	—	—	—	—
1940* l. 7–10	37	37	—	—
1941*	—	—	—	—
86 1^{ab}	98 1^{ab}	99 1^{ab}	78 1^{ab}	77 1^{ab}
1943*	1^{cd}	1^{cd}	—	—
1^{c}–2	2–3^{b}	1^{c}–2	1^{c}–2	1^{c}–2
1944*	—	—	3–4^{b}	3^{ab} fn
3–8^{b}	3^{c}–8^{b}	3–8^{b}	4^{c}–9	3–8^{b}
{1947*	—	—	—	—
1948*	—	—	—	—
8^{c}–13	8^{c}–13	8^{c}–13	10–15^{b}	8^{c}–13
1951*	—	—	—	—
14^{ab}	14^{ab}	14^{ab}	15^{cd}	14^{ab}
14^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	—	14^{d}
15–16^{b}	15–16^{b}	15–16^{b}	16–17^{b}	15–16^{b}
1954*	—	—	—	—
16^{c}–23	16^{c}–23	16^{c}–23	17^{c}–24	16^{c}–23
1960*	—	—	—	23^{cd} fn.
1961*	24–25	24–25	—	—
87 1–2^{b}	99 1–2^{b}	100 1–2^{b}	79 1–3^{b}	78 1–3^{b}
1963* l. 1–5	—	—	—	—
2^{c}–3^{b}	2^{c}–3^{b}	2^{c}–3^{b}	3^{c}–4^{b}	3^{c}–4^{b}
1965*	—	—	—	4^{ab} fn
3^{c}–4	3^{c}–4	3^{c}–4	4^{c}–6^{b}	4^{c}–6
{1966* l. 1 and l. 4	—	—	—	—
1967*	—	—	6^{c}–7^{b}	6^{cd} fn.
1968*	—	—	—	—
1969*	5	5	—	—
1970*	—	—	—	—
5–6	6–7	6–7	7^{c}–9^{b}	7–8
App I (No 51) l. 1–4	—	—	9^{c}–11^{b}	9–10
,, ,, 1*	—	—	—	—
,, ,, l. 5	—	—	11^{cd}	11^{ab}
,, ,, l. 6	—	—	—	11^{cd}
,, ,, l. 7–8	—	—	12	12
,, ,, 2*	—	—	—	—
,, ,, l. 9	—	—	13^{ab}	13^{ab}
,, ,, 3*	—	—	—	—
,, ,, l to the prior half	—	—	13^{c}	13^{c}

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
1976*	13^{cd}	13^{ab}	—	—
11-12	14-15	13^{c}-14	42-43	47-48
1977*	—	—	—	—
13	17	16	45	50
14	16	15	44	49
15-17	18-20	17-19	46-48	51-53
1978*	—	—	—	—
1979*	—	—	—	—
18-21	21-24	20-23	49-52	54-57
1980*	—	—	—	—
22-23^{b}	25-26^{b}	24-25^{b}	53-54^{b}	58-59^{b}
1981*	—	—	—	—
23^{c}-24^{b}	26^{c}-27^{d}	25^{c}-26^{b}	54^{c}-55^{b}	59^{c}-60^{b}
1982*	—	—	—	—
24^{c}-25	27^{c}-28	26^{c}-27^{d}	55^{c}-56	60^{c}-61
26^{ab}	29^{ab}	27^{ef}	—	62^{ab}
1983*	—	—	—	—
26^{cd}	29^{cd}	28^{ab}	—	62^{cd}
27-33	30-36	28^{c}-34	57-63	63-69
1985*	—	—	—	70^{ab}
34^{ab}	37^{ab}	35^{ab}	64^{ab}	70^{cd}
34^{cd}	37^{cd}	[35^{cd}]	64^{cd}	71
1988*	—	—	65^{a}	—
35^{a}	38^{a}	36^{a}	—	72^{a}
1989*	—	—	—	—
35^{b}-40	38^{b}-43	36^{b}-41	65^{b}-70	72^{b}-77^{d}
41^{a}	44^{a}	42^{a}	—	77^{cd} fn
1990*	—	—	—	—
41^{b}	44^{b}	42^{b}	—	77^{cd} fn
1991*	—	—	—	—
41^{cd}	44^{cd}	42^{cd}	—	77^{cd} fn
42^{ab}	45^{ab}	43^{ab}	71^{ab}	77^{cd} fn
42^{c}-47	45^{c}-50^{b}	43^{c}-48^{d}	71^{c}-76	77^{e}-82
1992*	50^{cd}	48^{ef}	—	82^{cd} fn
1993*	51	49	—	—
88 1^{ab}	100 1^{ab}	101 1^{ab}	80 1^{ab}	79 1^{ab}
{1994*	—	—	—	—
1995*	—	—	—	—
1996*	—	—	—	—
1-3^{b}	1^{c}-3^{b}	1^{c}-3^{b}	1^{c}-3^{b}	1^{c}-3^{b}
1998*	—	—	—	—
3^{c}-5	3^{c}-5	3^{c}-5	3^{c}-5	3^{c}-5
6	6	6	6	5^{cd} fn
7-9^{b}	7-9^{b}	7-9^{b}	7-9^{b}	6-8^{b}
1999*	—	—	—	—
9^{c}-12	9^{c}-12	9^{c}-12	9^{c}-12	8^{c}-11
2000*	—	—	—	12
App I (No 54) l 1-2	—	—	13	11^{cd} fn
l 3-7	—	—	—	11^{cd} fn
l 8	—	—	—	—
l 9-11	—	—	—	11^{cd} fn
l 12-23	—	—	—	—
2*	—	—	—	—
l 24-41	—	—	—	—
3*	—	—	—	—
13-16	13-16	13-16	14-17	13-16
2001*	—	—	—	—
17-18	17-18	17-18	18-19	17-18
2002*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
19-20^{b}	19-20^{b}	19-20^{b}	20-21^{b}	19-20^{b}
20^{cd}	20^{cd}	20^{cd}	22^{cd}	20^{ef}
21^{ab}	21^{ab}	21^{ab}	21^{cd}	21^{ab}
21^{cd}	21^{cd}	21^{cd}	—	21^{cd}
2003*	—	—	22^{ab}	20^{ef}
22-29	22-29	22-29	23-30	22-29
2004* l. 1-15	—	—	—	29^{cd} fn.
„ l. 16	—	—	31^{ab}	29^{cd} fn.
„ l. 17	—	—	—	29^{cd} fn.
2004(D)*	—	—	—	—
2004* l. 18	—	—	31^{cd}	29^{cd} fn.
„ l. 19-20	—	—	—	29^{cd} fn.
30-33	30-33	30-33	32-35	30-33
2005*	—	—	36^{ab}	—
2006*	34	34	—	—
34-38^{b}	35-39^{b}	35-39^{b}	36^{c}-40	34-38^{b}
2007*	—	—	41^{ab}	38^{cd}
38^{cd}	39^{cd}	39^{cd}	41^{cd}	38^{ef}
2008*	—	—	42	38^{cd} fn.
2009*	—	—	—	—
2010*	39^{ef}	39^{ef}	—	—
39-40^{b}	40-41^{b}	40-41^{b}	81 1-2^{b}	80 1-2^{b}
2011*	—	—	2^{cd}	2^{ab} fn.
40^{c-f}	41^{c}-42^{b}	41^{c}-42^{b}	3	2^{c}-3^{b}
41^{ab}	42^{cd}	42^{cd}	—	3^{cd}
41^{c}-43	43-46^{b}	43-46^{b}	4-7^{b}	4-7^{b}
2014*	—	—	7^{cd}	6^{cd} fn. l. 2
44^{a-d}	46^{c}-47^{b}	46^{c}-47^{b}	8	6^{cd} fn. l. 3-4
44^{ef}	47^{cd}	47^{cd}	9^{ab}	7^{cd}
2015*	—	—	9^{cd}	6^{cd} fn. l. 6
45	48	48	10	8
2016*	—	—	11-14	—
46-50	49-53^{b}	49-53	15-19	9-13
2017*	53^{cd}	—	—	—
51-53	54-56	54-56^{d}	20-22	14-16
2019*	—	—	—	—
2020*	57^{ab}	56^{ef}	—	—
54-55	57^{c}-58	57-58	23-24	17-18
2021*	—	—	—	18^{cd} fn.
56-58	59-61	59-61	25-27	19-21
2022*	—	—	—	—
59	62	62	—	22
App. I (No. 55) l. 1-61	—	—	—	—
„ „ 2*	—	—	—	—
„ „ l. 62-105	—	—	—	—
„ „ 6*	—	—	—	—
„ „ l. 106	—	—	—	—
„ „ 7*	—	—	—	—
„ „ l. 107-109	—	—	—	—
„ „ 8*	—	—	—	—
„ „ l. 110-113	—	—	—	—
„ „ 9*	—	—	—	—
„ „ l. 114-122	—	—	—	—
„ „ 10*	—	—	—	—
„ „ 11*	—	—	—	—
„ „ l. 123-129	—	—	—	—
„ „ 12*	—	—	—	—
„ „ l. 130-131	—	—	—	—
84 1-13*	101 1	102 1	82 —	81 —

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
1^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	1^{ab}	1^{ab}
2024*	—	—	1^{c}–2^{b}	1^{c}–2^{b}
1^{c}–5^{d}	2^{c}–6	2^{c}–6	2^{c}–6	2^{c}–6
2025*	7^{ab}	7^{ab}	—	—
5^{ef}	7^{cd}	7^{cd}	7^{ab}	7^{ab}
6^{ab}	8^{ab}	8^{ab}	8^{cd}	8^{cd}
2026*	8^{c}–9^{d}	8^{c}–9^{d}	—	—
2027*	—	—	—	—
6^{cd}	9^{ef}	9^{ef}	—	—
7^{ab}	—	10^{ab}	6^{ab}	8^{ab}
7^{cd}	9^{gh}	10^{cd}	7^{cd}	7^{cd}
2028*	10	—	—	22
8	11	11	9	9
App. I (No. 56) l. 1–4	—	—	10–11	9^{cd} fn.
" " l. 5	—	—	—	—
" " l. 6–7	—	—	12	9^{cd} fn.
" " l. 8	—	—	14^{ab}	9^{cd} fn.
" " 1*	—	—	—	—
" " l. 9	—	—	17^{cd}	9^{cd} fn.
" " 2*	—	—	—	—
" " l. 10–11	—	—	14^{c}–15^{b}	—
" " 3*	—	—	—	—
" " l. 12–14	—	—	15^{c}–16	—
—	—	—	17^{ab} (r.)	—
" " l. 15	—	—	—	—
" " l. 16–17	—	—	13	—
" " l. 18–25	—	—	—	—
" " l. 26–27	—	—	18	—
" " l. 28	—	—	—	—
" " l. 29–38	—	—	19–23	—
" " l. 39	—	—	—	—
" " l. 40–41	—	—	24	—
" " l. 42–43	—	—	—	—
" " l. 44–53	—	—	25–29	—
" " l. 54	—	—	35^{ab}	—
" " l. 55	—	—	—	—
" " l. 56–66	—	—	35^{c}–40	—
" " l. 67	—	—	—	—
" " l. 68–77	—	—	41–45	—
" " l. 78–83	—	—	—	—
" " l. 84–88	—	—	48–50^{d}	—
" " 4*	—	—	—	—
" " l. 89–91	—	—	50^{e}–51	—
" " 5* l. 1	—	—	52^{ab}	—
" " " l. 2–4	—	—	—	—
" " " l. 5	—	—	56^{cd}	—
" " l. 92–97	—	—	57–59	—
" " 6*	—	—	—	—
" " l. 98–100	—	—	60–61^{b}	—
" " 7*	—	—	—	—
" " l. 101	—	—	61^{cd}	—
" " l. 102	—	—	—	—
" " 8*	—	—	—	—
" " l. 103	—	—	62^{ab}	—
—	—	—	62^{cd}	—
" " l. 104–107	—	—	46–47	—
" " l. 108–109	—	—	—	—
" " l. 110–116	—	—	52^{c}–55	—
" " l. 117	—	—	56^{ab}	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 56) l. 118	—	—	63^{ab}	—
" " 9*	—	—	63^{cd}	—
" " l. 119-126	—	—	64-67	51-54
" " l. 127	—	—	68^{ab}	60^{cd}
" " 12*	—	—	—	—
" " l. 128	—	—	68^{cd}	55^{cd}
" " l. 129	—	—	69^{ab}	—
" " l. 130	—	—	69^{cd}	55^{ab}
" " l. 131-136	—	—	70-72	—
" " l. 137	—	—	73^{ab}	56^{ab}
" " l. 138-141	—	—	$73^{c}-75^{b}$	—
" " l. 142-143	—	—	$75^{c}-76^{b}$	$56^{c}-57^{b}$
" " 17*	—	—	—	—
" " l. 144 -the prior half of l. 147	—	—	$76^{c}-78^{a}$	$57^{c}-59^{a}$
" " 18*	—	—	—	59^{bc}
" " the post. half of l. 147 -the *prior half* of l. 148	—	—	78^{bc}	$59^{d}-60^{a}$
" " the post. half of l. 148	—	—	78^{d}	60^{b}
" " l. 149-152	—	—	79-80	—
" " 20*	—	—	—	—
" " l. 153-157	—	—	$81-83^{b}$	$61-63^{b}$
{ " " 21* l. 3	—	—	—	—
" " the prior half of l. 158	—	—	83^{c}	63^{c}
" " the post. half of l. 158 -the prior half of l. 159	—	—	$83^{d}-84^{a}$	—
" " the post. half of l. 159	—	—	84^{b}	63
{ " " 23* l. 1	—	—	—	—
{ " " " l. 2-3	—	—	$84^{c}-85^{b}$	—
" " 24*	—	—	85^{cd}	—
App. I (No. 57) l. 1-18	—	—	86-94	—
" " l. 19-27	—	—	—	—
" " l. 28 -the prior half of l. 29	—	—	95^{abc}	—
" " the post. half of l. 29 -the br or half of l. 30	—	—	—	—
" " the post. half of l 3° -the prior half of l. 31	—	—	$95^{d}-97^{f}$	—
" " the post. half of l. 31	—	—	—	—

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
App I (No 57) the prior half of l 40 — the post half of l 40-44	—	—	99^{d}-101	—
l 45-51	—	—	—	—
l 52	—	—	102^{ab}	—
l 53	—	—	—	—
l 54-90	—	—	102^{c}-120	—
l 91-97	—	—	—	—
l 98-102	—	—	121-123^{b}	—
l 103-105	—	—	—	—
l 106-137	—	—	123^{c}-139^{b}	—
l 138-139	—	—	—	—
l 140-144	—	—	139^{c}-141	—
App I (No 56) l 160-161	—	—	142	64^{ab}
27*	—	—	—	—
l 162	—	—	143^{ab}	64^{cd}
28*	—	—	—	—
l 163-167	—	—	143^{c}-145	65-67^{b}
l 168	—	—	146^{ab}	—
l 169-180	—	—	146^{c}-152^{b}	67^{c}-73
34* the prior half	—	—	—	74^{a}
34(A)*	—	—	—	74^{bc}
34* the post half	—	—	—	74^{d}
35* l 3	—	—	—	—
l 181-182	—	—	152^{c}-153^{b}	—
l 183	—	—	153^{cd}	75^{ab}
36*	—	—	—	75^{cd}
l 184-185	—	—	154	—
37*	—	—	—	—
38*	—	—	—	—
l 186-187	—	—	155	76
39*	—	—	—	—
l 188-189	—	—	156	77
40*	—	—	—	—
l 190-191	—	—	157-159^{b}	78-80^{b}
l 195	—	—	—	80^{cd}
44*	—	—	—	81^{ab}
l 196*	—	—	—	81^{cd}
45*	—	—	—	82^{ab}
l 197-199	—	—	—	—
l 200	—	—	—	82^{cd}
l 201-202	—	—	—	—
l 203	—	—	—	83^{ab}
l 204	—	—	159^{cd}	—
l 205-206	—	—	160	83^{c}-84^{b}
l 207-209	—	—	161-162^{b}	—
l 210-211	—	—	162^{c}-163^{b}	84^{c}-85^{b}
l 212-213	—	—	163^{c}-164^{b}	—
l 214	—	—	164^{cd}	85^{cd}
50*	—	—	—	—
l 215-218	—	—	165-166	86-87
l 219	—	—	167^{ab}	—
54*	—	—	—	—
l 220-221	—	—	167^{c}-168^{b}	88
56*	—	—	168^{cd}	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
—	—	—		
2027* l. 5-6	14	12	—	—
„ l. 7	15ab	20ab	—	—
2027(A)*	—	—	—	—
2027* l. 8	15cd	20cd	—	—
„ l. 9	15ef	[23ab]	—	16ab
„ l. 10	15gh	[23cd]	—	—
2027(B)*	—	—	—	—
2027* l. 11-22	16-21	[23e-19f]	—	20c-16b
2027(C)*	—	—	—	16c-21
—	—	—	—	22 [?]
2027* l. 23	22ab	[19cd]	—	—
„ l. 24	22cd	—	—	23ab
9ab	23ab	20ef	—	23cd
2030*	23c-24b	—	82.30	21
2031*	—	—	—	—
9c-11d	24c-26	21-23b	31-33b	25-27d
2032*	—	23c-24b	—	—
11e-12	27-28	24c-25	33c-34	27c-28
2033*	—	—	—	—
13-14	28c-31	26-27	—	29-31b
15ab	—	29ab	—	—
15cd	32ab	30ab	—	31cd
App. I, No. 55, l. 1-17	—	—	—	31-41b
„ „ 1*	—	—	—	—
„ „ l. 18-20	—	—	—	41c-43
„ „ 2*	—	—	—	—
„ „ l. 21-32	—	—	—	43-47b
„ „ 3*	—	—	—	47c-51
„ „ l. 33-37	—	—	—	—
„ „ 4*	—	—	—	—
„ „ l. 38-43	—	—	—	—
„ „ 5*	—	—	—	—
„ „ l. [illegible]	—	—	—	—
„ „ 6*	—	—	—	—
„ „ l. [illegible]	—	—	—	—
„ „ [illegible]*	—	—	—	—
„ „ l. [illegible]	—	—	—	—
„ „ [illegible]*	—	—	—	—
„ „ l. [illegible]	—	—	—	—
„ „ 10*	—	—	—	—
„ „ l. [illegible]	—	—	—	—
„ „ [illegible]*	—	—	—	—
„ „ l. [illegible]	—	—	—	—
„ „ [illegible]*	—	—	—	—
„ „ l. [illegible]	—	—	—	—
„ „ [illegible]*	—	—	—	—
„ „ l. [illegible]	—	—	—	—
„ „ [illegible]*	—	—	—	—
„ „ l. [illegible]	—	—	—	—
„ „ [illegible]*	—	—	—	[illegible]
„ „ l. [illegible]	—	—	—	—
„ „ [illegible]*	—	—	—	—
„ „ l. [illegible]	—	—	—	[illegible]

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 58) 21*	—	—	—	—
〃 〃 l. 699-702	—	—	—	—
〃 〃 23*	—	—	—	—
〃 〃 l. 703-719	—	—	—	—
17^{ab}	32^{cd}	30^{cd}	—	121^{ab}
2035* l. 1-2	—	—	—	—
2035(A)*	—	—	—	—
2035* l. 3	—	—	—	—
17^{cd}	32^{ef}	30^{ef}	—	121^{cd}
(2036*	—	—	—	—
18^{ab}	33^{ab}	31^{ab}	83 21^{cd}	122^{ab}
2037*	—	—	—	122^{cd}
18^{cd}	33^{cd}	31^{cd}	22^{ab}	123^{ab}
2038*	34	32	$22^{c}-23^{b}$	—
19^{ab}	35^{ab}	33^{ab}	23^{cd}	123^{cd}
2939*	—	—	—	124^{ab}
$19^{c}-20^{b}$	$35^{c}-36^{b}$	$33^{c}-34^{b}$	24	124^{c-f}
App. I (No. 59) l. 1 -the prior half of l. 67	—	—	—	$125-157^{a}$
〃 〃 1*	—	—	—	—
〃 〃 the post. half of l. 67-86	—	—	—	$157^{b}-166^{b}$
2041*	$36^{c}-38^{b}$	$34^{c}-36^{b}$	—	—
20^{cd}	38^{cd}	36^{cd}	—	166^{cd}
2042*	—	—	—	167-168
2043*	—	—	—	167^{cd} fn.
2044*	—	—	—	—
2045*	39	37	—	—
2046*	—	—	—	—
21	40	38	$41^{c}-42^{b}$	169^{ab}
2048*	—	—	—	$169^{c}-170$
App. I (No. 60) l. 1-18	—	—	$42^{c}-51^{b}$	—
〃 〃 l. 19-26	—	—	—	—
〃 〃 l. 27	—	—	52^{ab}	—
〃 〃 l. 28	—	—	51^{cd}	—
〃 〃 l. 29-30	—	—	$52^{c}-53^{b}$	—
22^{ab}	41^{ab}	39^{ab}	—	171^{ab}
22^{cd}	41^{cd}	39^{cd}	53^{cd}	171^{cd}
2051*	—	—	—	$172-176^{b}$
2052*	—	—	—	—
2053*	—	—	54^{ab}	—
2054*	42	40	—	$178^{c}-179^{b}$
23	43	41	$54^{c}-55^{b}$	176^{e-f}
2057* l. 2	—	—	—	—
24	44	42	$55^{c}-56^{b}$	177
2058* l. 1	—	—	56^{cd}	—
〃 l. 2	—	—	—	—
25^{ab}	45^{ab}	43^{ab}	59^{cd}	178^{ab}
25^{cd}	45^{cd}	43^{cd}	60^{ab}	179^{cd}
2059*	—	—	—	180
2060* l. 1-3	—	—	$60^{e}-61$	—
〃 l. 4-7	—	—	—	—
App. I (No. 61) l. 1	—	—	84 1^{ab}	—
〃 〃 l. 2-3	—	—	—	—
〃 〃 l. 4	—	—	1^{cd}	—
〃 〃 2*	—	—	—	$186^{c}-187^{b}$

Crit. Ed.	Dom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 61) l. 5–7	—	—	$2-3^{b}$	$187^{c}-188$
" " 7*	—	—	—	189^{ab}
" " l. 8	—	—	3^{cd}	189^{cd}
" " 8* l. 1–2	—	—	4	—
" " 8* l. 3–4	—	—	—	—
" " 9*	—	—	5^{ab}	—
" " l. 9	—	—	—	189^{ef}
" " l. 10–15	—	—	$5^{c}-8^{b}$	190–192
" " l. 16	—	—	8^{cd}	—
" " l. 17	—	—	9^{ab}	193^{ab}
" " l. 18	—	—	9^{cd}	—
" " l. 19–20	—	—	10	193^{cd}
" " l. 21–26	—	—	11–13	—
" " 23*	—	—	—	—
" " l. 27	—	—	14^{ab}	—
" " 25*	—	—	—	—
" " l. 28–37	—	—	$14^{c}-19^{b}$	—
" " 31*	—	—	—	—
" " l. 38	—	—	19^{cd}	—
" " 33*	—	—	—	—
" " l. 39–40	—	—	20	—
" " 36*	—	—	—	—
" " 38*	—	—	—	—
" " l. 41–43	—	—	$21-22^{b}$	—
" " 42*	—	—	—	—
" " l. 44–46	—	—	$22^{c}-23$	—
" " 46*	—	—	—	—
" " l. 47–52	—	—	24–26	—
" " 48*	—	—	—	—
" " l. 53–66	—	—	27–33	—
" " 55*	—	—	—	—
" " 56*	—	—	—	—
" " l. 67–70	—	—	34–35	—
" " 59*	—	—	—	—
" " l. 71	—	—	36^{ab}	—
" " 60*	—	—	—	—
" " l. 72	—	—	36^{cd}	—
" " l. 73–76	—	—	—	—
" " l. 77	—	—	85 1^{ab}	195^{ab}
" " 62*	—	—	—	$195^{c}-198^{b}$
" " 64*	—	—	—	—
" " 66*	—	—	—	—
" " l. 78	—	—	1^{cd}	—
" " 68*	—	—	—	—
" " l. 79–80	—	—	2	194
" " l. 81–85	—	—	$3-5^{b}$	—
" " 70*	—	—	—	—
2061*	—	—	—	—
2062*	—	—	—	—
26	46	44	83 57	181
2063*	—	—	58^{ab}	—
27	47	45	$58^{c}-59^{b}$	182
2064*	—	—	—	—
28^{ab}	48^{ab}	46^{ab}	85 6^{cd}	183^{ab}
{2065*	—	—	—	185^{cd}
28^{cd}	48^{cd}	46^{cd}	—	183^{cd}
2066* l. 1	—	—	—	184^{ab}
" l. 2–3	—	—	$5^{c}-6^{b}$	$184^{c}-185^{b}$
29^{ab}	49^{ab}	47^{ab}	7^{ab}	186^{ab}
$29^{c}-30^{b}$	$49^{c}-50^{b}$	$47^{c}-48^{b}$	$7^{c}-8^{b}$	$198^{c}-199^{b}$

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
2067*	—	—	—	—
30cd	50cd	48cd	8cd	199cd
2068*	—	—	—	—
31–34	51–54	49–52	9–12	200–203
2070(A)*	—	—	—	—
2070* l. 1–4	—	—	13	204
2070(C)*	—	—	—	—
2070* l. 5–8	—	—	—	—
2071*	55	53	—	—
App. I (No. 62) l. 1–54	—	—	—	—
,, ,, 2*	—	—	—	—
,, ,, l. 55–81	—	—	—	—
,, ,, 5*	—	—	—	—
,, ,, 6*	—	—	—	—
,, ,, l. 82–95	—	—	—	—
,, ,, 7*	—	—	—	—
,, ,, l. 96–127	—	—	—	—
,, ,, 8*	—	—	—	—
,, ,, l. 128	—	—	—	—
,, ,, 9*	—	—	—	—
,, ,, l. 129–133	—	—	—	—
,, ,, 10*	—	—	—	—
,, ,, l. 134–138	—	—	—	—
,, ,, 11*	—	—	—	—
,, ,, l. 139–170	—	—	—	—
,, ,, 12*	—	—	—	—
,, ,, l. 171–224	—	—	—	—
,, ,, 13*	—	—	—	—
,, ,, l. 225–226	—	—	—	—
,, ,, 14*	—	—	—	—
,, ,, l. 227–230	—	—	—	—
,, ,, 15*	—	—	—	—
,, ,, l. 231–234	—	—	—	—
,, ,, 16*	—	—	—	—
,, ,, l. 235–277	—	—	—	—
,, ,, 17*	—	—	—	—
,, ,, l. 278–317	—	—	—	—
,, ,, 18*	—	—	—	—
,, ,, l. 318–375	—	—	—	—
,, ,, 19*	—	—	—	—
90 1ab	102 1ab	103 1ab	86 1ab	82 1ab
App. I (No. 63) l. 1 –the prior half of l. 44	—	—	—	1c–23a 23b–24a
,, ,, 1*	—	—	—	24b–24f
,, ,, the post. half of l. 44 –the prior half of l. 46				24f
,, ,, 2* l. 1	—	—	—	—
,, ,, ,, l. 2	—	—	—	25a–33b
,, ,, the post. half of l. 46–63	—	—	—	33ab fn.
,, ,, l. 64–65	—	—	—	33c–34
,, ,, l. 66–68	—	—	—	34cd fn.
,, ,, 3*	—	—	—	35–36
,, ,, l. 69–72	—	—	—	36cd fn.
,, ,, 4*	—	—	—	

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 63) l. 73-82	—	—	—	37-41
" " 5*	—	—	—	41^{cd} fn.
" " 6*	—	—	—	—
" " l. 83-the prior half of l. 123	—	—	—	$42-61^{f}$
" " 7*	—	—	—	$61^{d}-62^{a}$
" " the post. half of l. 123-124	—	—	—	62^{bcd}
" " 8*	—	—	—	63
" " l. 125	—	—	—	—
" " l. 126-128	—	—	—	$64-65^{b}$
" " l. 129	—	—	—	65^{ab} fn.
" " l. 130	—	—	—	65^{cd}
" " l. 131	—	—	—	83 1^{ab}
App. I (No. 64) l. 1-5	—	—	—	—
" " 1*	—	—	—	—
" " l. 6-18	—	—	—	—
" " 2*	—	—	—	—
" " l. 19-27	—	—	—	—
" " 3*	—	—	—	—
" " l. 28-62	—	—	—	—
" " 4*	—	—	—	—
" " l. 63-70	—	—	—	—
2072*	—	—	1^{cd}	—
2073*	1^{cd}	1^{cd}	—	1^{cd}
1^{ef}	2^{ab}	1^{ef}	—	1^{cd} fn.
2074*	—	—	2-4	—
2075*	—	—	—	—
2076*	2^{cd}	2^{ab}	—	1^{cd} fn.
2077*	—	—	—	1^{cd} fn.
2078*	3^{ab}	2^{cd}	—	2
2	3^{c-f}	3	5	2^{cd} fn.
2079*	—	—	—	3
3	4	4	—	4
4	5	5	6	—
2080*	—	—	—	4^{cd} fn. l. 9-10
2081*	—	—	7	4^{cd} fn. l. 1-2
2082* l. 1-2	6	[6]	—	—
2082(A)*	—	—	—	4^{cd} fn. l. 3-6
2082* l. 3-6	7-8	[7-8]	—	—
" l. 7	9^{ab}	[9^{ab}]	—	4^{cd} fn. l. 7
" l. 8	9^{cd}	[9^{cd}]	—	4^{cd} fn. l. 8
" l. 9	—	—	—	
$5-7^{b}$	$9^{e}-11$	$10-12^{b}$	$8-10^{b}$	$5-7^{b}$
2083*	—	—	—	—
2084*	12^{ab}	12^{cd}	—	—
7^{cd}	12^{cd}	12^{ef}	10^{cd}	7^{cd}
2085* l. 1-13	—	—	$11-17^{b}$	7^{cd} fn.
2085(A)* l. 1	—	—	17^{cd}	—
" l. 2-4	—	—	—	—
" l. 5	—	—	18^{ab}	—
2085(B)*	—	—	—	—
2085* l. 14	—	—	18^{cd}	7^{cd} fn.
8-11	13-16	13-16	19-21	8-11
2086*	—	—	—	11^{cd} fn. l. 11
2087*	—	—	—	—
2088* l. 1	—	—	—	11^{cd} fn. l. 1

Cnt. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lâhore Ed.
2088(A)*	—	—	—	—
2088* l. 2-10	—	—	—	11^{cd} fn. l. 2-10
12^{ab}	17^{ab}	17^{ab}	23^{ab}	12^{ab}
2089*	—	—	23^{c}-24^{b}	—
2090*	—	—	—	12^{ab} fn.
12^{cd}	17^{cd}	17^{cd}	24^{cd}	12^{cd}
2091*	—	—	25	12^{cd} fn. l. 1-2
2092* l. 1	—	—	—	12^{cd} fn. l. 3
„ l. 2-3	—	—	26	12^{cd} fn. l. 4-5
2093*	—	—	—	—
2094*	—	—	—	—
13-20^{b}	18-25^{b}	18-25^{b}	27-34^{b}	13-20^{b}
20^{cd}	25^{cd}	25^{cd}	—	20^{cd}
21^{ab}	26^{ab}	26^{ab}	34^{cd}	21^{ab}
21^{cd}	26^{cd}	26^{cd}	—	21^{cd}
22-23	27-28	27-28	35-36	22-23
2097*	29^{ab}	29^{ab}	—	—
24	29^{c}-30^{b}	29^{c-f}	37	24
2098*	—	30^{ab}	—	—
25-32	30^{c}-38^{b}	30^{c}-37	38-45	25-32
2099*	—	—	—	32^{cd} fn.
33	38^{c}-39^{b}	38	46	33
3000*	—	—	—	34-35
91 1-10^{b}	39^{c}-48^{b}	104 1-10^{b}	87 1-10^{b}	84 1-10^{b}
10^{c}-11^{b}	48^{c}-49^{b}	10^{c}-11^{b}	—	10^{c}-11^{b}
11^{c}-13	49^{c}-51	11^{c}-13	10^{c}-12	11^{c}-13
3001*	—	—	—	—
14^{ab}	52^{ab}	14^{ab}	13^{ab}	14^{ab}
14^{cd}	52^{cd}	14^{cd}	—	14^{cd}
15-16	53-54	15-16	13^{c}-15^{b}	15-16
3002*	—	—	15^{cd}	—
17-20	55-58	17-20	16-19	17-20
3003*	59	21	—	—
3004*	60	22	20	20^{cd} fn.
21-24	61-64	23-26	21-24	21-24
3006*	—	—	—	24^{cd} fn.
25	65	27	25	25
3007*	—	—	—	26
26^{ab}	66^{ab}	28^{ab}	26^{ab}	27^{ab}
3008*	—	—	—	—
26^{cd}	66^{cd}	28^{cd}	26^{cd}	27^{cd}
3009*	—	—	—	—
27-29	67-69	29-31	27-29	28-30
30	70	32	—	31
92 1-4	103 1-4	105 1-4	88 1-4	85 1-4
3010*	—	—	5^{ab}	5^{ab}
5^{ab}	5^{ab}	5^{ab}	—	6^{ab}
3011*	—	—	—	6^{cd}
5^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	5^{cd}	5^{cd}
6-8	6-8	6-8	6-8	7-9
3012*	—	—	—	—
9	9	9	9	10
3013*	—	—	—	10^{cd} fn.
10-13	10-13	10-13	10-13	11-14
3014*	—	—	—	14^{cd} fn.
14-15	14-15	14-15	14-15	15-16
3015*	—	—	16-20	17-21
16-19^{b}	16-19^{b}	16-19^{b}	21-24^{b}	22-25^{b}
3017*	—	—	—	—

Cnt. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
19^{cd}	19^{cd}	19^{cd}	24^{cd}	25^{cd}
3018*	—	—	—	25^{cd} fn.
20-22	20-22	20-22	25-27	26-28
3019*	—	[23]	—	—
23	23	24	28	29
3020*	—	—	29^{ab}	30^{ab}
24^{ab}	24^{ab}	25^{ab}	29^{cd}	30^{cd}
3021*	—	—	—	30^{cd} fn.
24^{c}-25	24^{c}-25	25^{c}-26	30-31^{b}	31
3022*	—	—	31^{cd}	31^{cd} fn.
26-30	26-30	27-31	32-35	32-36
{3023*	—	[33^{cd}]	—	—
3024*	31	[34]	—	37
3025*	—	{32-33^{b}]	—	—
93 1-2	104 1-2	106 1-2	89 1-2	86 1-2
3	3	3	—	3
4-7	4-7	4-7	3-6	4-7
{3026*	—	—	—	—
8-12	8-12	8-12	7-11	8-12
3027*	—	—	—	—
3028*	—	—	—	13
13-16	13-16	13-16	12-15	14-17
17	17	17	16	19
18	18	18	17	18
19-25	19-25	19-25	18-24	20-26
26	26^{a-d}	26^{a-d}	—	26^{cd} fn.
3030*	26^{ef}	26^{ef}	—	—
27	27	27	25	27
App I (No 65)	105 1-31	107 1-31	—	—
94 3031* l 1-6	106 1-3	108 1-3^{d}	90 —	87 —
3031(A)*	—	—	—	—
3031* l 7	4^{ab}	3^{ef}	—	—
1-2^{b}	4^{c}-5	4-5^{b}	1-2^{b}	1-2^{b}
3032*	6^{ab}	[5^{cd}]	2^{cd}	2^{cd}
2^{c-f}	6^{c}-7^{b}	5^{c}-6^{b}	—	3
3^{ab}	7^{ef}	6^{cd}	3^{ab}	4^{ab}
3^{cd}	8^{ab}	7^{ab}	4^{cd}	5^{cd}
3033*	—	—	—	—
3034*	8^{cd}	7^{cd}	—	—
3^{e}-4^{b}	9	8	3^{c}-4^{b}	4^{c}-5^{b}
4^{c}-11	10-18^{b}	9-16	5-13^{b}	6-14^{b}
3035*	—	—	13^{cd}	14^{cd}
12^{ab}	18^{cd}	17^{ab}	14^{ab}	15^{ab}
12^{cd}	18^{ef}	17^{cd}	14^{cd}	16^{ab}
3037*	—	—	—	16^{cd}
13	19	18	15	17
3038* l 1	—	—	16^{ab}	—
„ l 2	—	—	16^{cd}	15^{cd}
„ l. 3-4	—	—	17	18
„ l. 5	—	—	—	—
14-18^{b}	20-24^{b}	19-23^{b}	18-22^{b}	19-23^{b}
18^{cd}	24^{cd}	23^{cd}	—	23^{cd}
19-21	25-27	24-26	22^{c}-25^{b}	24-26
3039*	—	—	25^{c}-26^{b}	27
22-28	28-34	27-33	26^{c}-32	28-34
{3040*	35	34	—	—
29	36	35	33	35
95 1-7^{b}	107 1-7^{b}	109 1-7^{b}	91 1-7^{b}	88 1-7^{b}
3041*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
7^{c}-11	7^{c}-11	7^{c}-11	7^{c}-11	7^{c}-11
3042*	12^{ab}	[12^{ab}]	—	—
12	12^{c}-13^{b}	12^{c-f}	12	12
3044*	—	—	13^{ab}	12^{cd} fn.
13	13^{c}-14^{b}	13	13^{c}-14^{b}	13
3045*	—	—	—	—
14-17^{b}	14^{c}-17	14-17^{b}	14^{c}-17	14-17^{b}
17^{c}	18^{a}	17^{c}	—	17^{c}
17^{f}	18^{b}	17^{d}	18^{b}	17^{d}
3046* the prior half of l. 1	—	—	18^{a}	17^{cd} fn. l. 1
,, the post. half of l. 1	—	—	—	—
,, l. 2	—	—	18^{cd}	17^{cd} fn. l. 2
18^{ab}	18^{cd}	18^{ab}	19^{ab}	18^{ab}
18^{cd}	18^{ef}	20^{cd}	22^{ab}	20^{ab}
19^{ab}	19^{ab}	19^{cd}	19^{cd}	19^{cd}
19^{cd}	19^{cd}	19^{ab}	20^{ab}	19^{ab}
20^{ab}	20^{ab}	19^{cd}	20^{cd}	18^{cd}
3047*	—	—	21	—
20^{cd}	20^{cd}	20^{ab}	25^{ab}	22^{cd}
20^{ef}	21^{ab}	20^{ef}	22^{cd}	20^{cd}
3048*	—	—	23^{ab}	20^{cd} fn.
21-22^{b}	21^{c}-22	21-22^{b}	23^{c}-24	21-22^{b}
22^{cd}	23^{ab}	22^{cd}	—	—
3049*	—	[24^{ab}]	—	—
23	23^{c}-24^{b}	23	25^{c}-26^{b}	23
24^{ab}	24^{cd}	24^{cd}	26^{cd}	24^{ab}
3050*	25^{ab}	25^{ab}	—	—
24^{cd}	25^{cd}	25^{cd}	27^{ab}	24^{cd}
25	26	26	—	25
3051*	—	[27]	—	—
26	27	28	27^{c}-28^{b}	26
3052* l. 1	—	—	28^{cd}	—
,, l. 2-5	—	—	—	27
3053* l. 1-2	28	29	—	—
,, l. 3-6	[29^{a-d}]	30	—	—
96 1-2^{b}	29^{e}-30^{b}	110 1-2^{b}	92 1-2^{b}	89 1-2^{b}
3054*	30^{cd}	2^{cd}	—	—
2^{cd}	31^{ab}	3^{ab}	2^{cd}	2^{cd}
3055*	—	—	—	—
3-7	31^{c}-36^{b}	3^{c}-7	3-7	3-7
3056*	—	—	—	—
8-13^{b}	36^{c}-41	8-13^{b}	8-13^{b}	8-13^{b}
3057* l. 1	—	—	13^{cd}	13^{cd} fn. l. 1
,, l. 2	—	—	—	13^{cd} fn. l. 2
13^{c}-14	42-43^{b}	13^{c}-14	—	13^{c}-14
3058* l. 1-6	—	—	14-16	15-17
,, l. 7-8	—	—	—	18
—	43^{c}-44	15	—	—
15	45	16	17	19
3059*	—	—	—	—
3060*	—	—	18	20
3061*	—	—	—	—
16-17	46-47	17-18	—	20^{ef} fn. l. 2-5
18-19^{b}	48-49^{b}	19-20^{b}	19-20^{b}	21-22^{b}
19^{cd}	49^{cd}	20^{cd}	20^{cd}	—
3062*	—	—	—	22^{cd}
App. I (No. 66) l. 1	—	—	—	23^{ab}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 66) 1*	—	—	—	—
„ „ l. 2-22	—	—	—	23^{f}–33^{b}
„ „ 2*	—	—	—	—
„ „ l. 23-24	—	—	—	33^{c-f}
„ „ 3*	—	—	—	—
„ „ l. 25-35	—	—	—	34–38
„ „ l. 36-51	—	—	—	42–49^{b}
„ „ 4*	—	—	—	—
„ „ l. 52	—	—	—	49^{cd}
3063*	—	—	21^{ab}	—
3064* l. 1	50^{ab}	21^{ab}	—	—
„ l. 2	50^{cd}	21^{cd}	—	49^{cd} fn. l. 2
„ l. 3-6	51–52	21^{e}–22	—	—
3065*	—	—	—	49^{cd} fn. l. 1, 3–4
20^{ab}	53^{ab}	23^{ab}	—	49^{cd} fn. l. 5
20^{cd}	53^{cd}	23^{cd}	21^{cd}	49^{cd} fn. l. 6
20^{e}–22	54–56^{b}	24–26^{b}	22–24^{b}	—
23^{ab}	56^{cd}	26^{cd}	24^{cd}	39^{c}–40^{b}
23^{cd}	57^{ab}	27^{ab}	25^{ab}	39^{ab}
3066*	—	—	25^{c}–26	—
3067*	—	—	—	—
24–25	57^{c}–59^{b}	27^{c}–28	27–28	40^{c}–41
26	59^{c}–60^{b}	29	29	49^{cd} fn. l. 7–8
3069*	60^{cd}	[30^{ab}]	—	—
27–28^{b}	61–62^{b}	30^{c}–31^{b}	30–31^{b}	49^{cd} fn. l. 9–11
3070*	—	—	—	—
28^{cd}	62^{cd}	31^{cd}	31^{cd}	49^{cd} fn. l. 12
29	63 (r)	32 (r.)	32	49^{cd} fn. l. 13–14
3071* l. 1	64^{ab} (r)	33^{ab} (r.)	33^{ab}	49^{cd} fn. l. 15
3071(A)*	—	—	—	—
3071* l. 2	64^{cd}	33^{cd}	33^{cd}	49^{cd} fn. l. 16
3072*	—	—	—	—
30	65	34	34	—
3073*	—	—	—	—
31	66	35	35	—
3074*	67	36	—	—
97 3075*	108 —	111 —	—	90 Before 1^{ab} fn.
1	1	1	36	1
3076*	—	—	37–39	1^{cd} fn.
3077*	—	—	—	—
2	2	2	40	2
3078*	—	—	—	—
3079*	—	—	41	2^{cd} fn.
3–6	3–6	3–6	42–45	3–6
3080*	—	—	46	7
7–8	7–8	7–8	47–48	8–9
9^{ab}	9^{ab}	9^{ab}	—	10^{ab}
3081*	—	—	—	—
9^{cd}	9^{cd}	9^{cd}	49^{ab}	10^{cd}
10^{ab}	10^{ab}	10^{ab}	—	11^{ab}
10^{cd}	10^{cd}	10^{cd}	49^{cd}	11^{cd}
3082*	—	—	—	11^{cd} fn.
11	11	11	50	12
12^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	—	13^{ab}
12^{cd}	12^{cd}	12^{cd}	—	13^{ab} fn. l. 1
3083*	—	—	—	—
13^{ab}	13^{ab}	13^{ab}	51^{ab}	13^{ab} fn. l. 2
13^{c}–14	13^{c}–14	13^{c}–14	51^{c}–52	13^{c}–14
3084*	15	15	53	14^{cd} fn.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
15	16	16	54	15
3085* l. 2	—	—	—	—
3086* l. 1	—	—	55^{ab}	16^{ab}
3086(A)*	—	—	—	16^{ab} fn.
3086* l. 2	—	—	56^{ab}	16^{cd}
16	17	17	56^{c}–57^{b}	17
17^{ab}	18^{ab}	18^{ab}	—	18^{ab}
17^{c}–19	18^{c}–20	18^{c}–20	57^{c}–59	18^{c}–20
3087*	—	—	—	—
20–21	21–22	21–22	60–61	21–22
3088*	—	—	62	—
3089*	—	—	—	—
22	23	23^{a-d}	63	23
3091*	—	—	—	24^{ab} fn.
23	24	23^{c}–24^{b}	—	24
3092*	—	—	—	—
24–26^{b}	25–27^{b}	24^{c}–26^{b}	64–66^{a}	25–27^{b}
3093*	—	—	66^{c}–67^{b}	27^{ab} fn.
26^{c}–28	27^{c}–29	26^{c}–28	67^{c}–69	27^{c}–29
3094*	—	—	70–71	27^{cd} fn.
29	30	29	72	30
3095* l. 1	—	—	74^{cd}	31^{ab}
3095(A)*	—	—	—	31^{cd} fn.
3095* l. 2	—	—	74^{ab}	31^{cd}
" l. 3-8	—	—	75–77	32–34
3095(B)*	—	—	78–79	34^{cd} fn.
3095* l. 9-10	—	—	80	35
30	31	30	73	36
31–33	32–34	31–33	81–83	37–39
3096*	—	—	—	40
3097*	—	—	—	—
App. I (No. 67) l. 1-2	—	—	—	—
" " l. 3-14	—	—	93 1–6	—
" " l. 15-20	—	—	—	—
" " l. 21-26	—	112 1–5^{b}	7–9	—
" " l. 27-35	109 1–5^{b}	5^{cd}	10–14^{b}	—
" " l. 36	5^{cd}	5^{ef}	—	—
" " l. 37	5^{ef}	6^{ab}	14^{cd}	—
" " l. 38	6^{ab}	6^{c}–7^{b}	—	—
" " l. 39-41	6^{c}–7^{d}	—	15–16^{b}	—
" " 1*	—	7^{e}–8^{b}	16^{cd}	—
" " l. 42-43	7^{e}–8^{b}	8^{cd}	17	—
" " l. 44	8^{cd}	9–10	—	—
" " l. 45-52	9–10	11–12	18–19	—
" " l. 53-60	11–12	13–23^{b}	—	—
" " l. 61-86	13–23^{b}	—	20–30^{b}	—
" " 2*	—	23^{c}–24	—	—
" " l. 87-92	23^{c}–24	—	30^{c}–31	—
" " 3*	—	—	—	—
" " l. 93-94	25	25	32	—
98 1–2	110 1–2	113 1–2	94 1–2	91 1–2
3099*	—	—	3^{ab}	2^{cd} fn.
3–4	3–4	3–4	3–5^{b}	3–4
3100*	—	—	5^{cd}	4^{cd} fn.
5–11	5–11	5–11	6–12	5–11
3101*	—	—		—
3102*	—	—	—	—
12–13^{b}	12–13^{b}	12–13^{b}	13–14^{b}	12–13^{b}
13^{cd}	13^{cd}	13^{cd}	14^{cd}	13^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
3103*	—	—	—	—
14^{ab}	14^{ab}	14^{ab}	15^{ab}	14^{ab}
14^{cd}	14^{cd}	14^{cd}	15^{cd}	13^{cd}
15	15	15	16	15
3104*	—	—	—	15^{cd} fn.
$16–18^{b}$	$16–18^{b}$	$16–18^{b}$	$17–19^{b}$	$16–18^{b}$
18^{cd}	18^{ef}	19^{ab}	19^{cd}	18^{cd}
{3106*	18^{cd}	18^{cd}	—	—
19–25	19–25	$19^{c}–25$	20–26	19–25
3107* l. 1–2	—	—	—	25^{cd} fn.
,, l. 3–4	—	—	28	25^{cd} fn.
26	26	26	27	26
99 1^{ab}	111 1^{ab}	114 1^{ab}	95 1^{ab}	92 1^{ab}
3108*	—	—	—	1^{cd}
$1^{c}–4^{b}$	$1^{c}–4^{b}$	$1^{c}–3$	$1^{c}–4^{b}$	$1^{c}–4^{b}$
3109*	—	—	—	—
$4^{c}–5$	$4^{c}–5$	4	$4^{c}–5$	$4^{c}–5$
3110*	—	—	—	6^{ab}
6–8	6–8	5–7	6–8	$6^{c}–8$
—	[$9^{a–h}$]	—	—	—
9	$15^{c}–16^{b}$	17	—	24
10^{ab}	9^{mn}	11^{ab}	9^{ab}	9^{ab}
3111*	—	—	—	—
10^{cd}	9^{op}	11^{cd}	9^{cd}	9^{cd}
3113*	$9^{i–l}$	10	13	10
3114* l. 1–2	10	$12^{a–d}$	—	—
,, l. 3	11^{ab}	[12^{ef}]	—	—
,, l. 4–11	$11^{c}–15^{b}$	13–16	—	—
11	$16^{c}–17^{b}$	8	10	11
12	$17^{c}–18^{b}$	9	12	12
3115* l. 1–2	—	—	11	—
,, l. 3–4	—	—	—	13
,, l. 5–6	—	—	—	13^{cd} fn.
13–14	$18^{c}–20^{b}$	18–19	14–15	14–15
15	$20^{c}–21^{b}$	20	—	16
3116* l. 1–11	$21^{c}–26$	21–25	—	—
,, l. 12–13	27	26	16	16^{cd} fn.
16	28	27	17	17
3117*	—	—	18	17^{cd} fn.
17	29	$28^{a–d}$	19	18
{3118*	30^{ab}	28^{ef}	—	—
$18–20^{d}$	$30^{c}–33^{b}$	29–31	20–22	$19–21^{b}$
3119*	—	—	23^{ab}	—
20^{ef}	33^{cd}	32^{ab}	23^{cd}	21^{cd}
App. I (No. 68) l. 1	34^{ab}	32^{cd}	—	—
,, ,, l. 2	34^{cd}	33^{ab}	24^{ab}	—
,, ,, l. 3	35^{ab}	33^{cd}	—	—
,, ,, l. 4 – the prior half of l. 5	$35^{c}–36^{b}$	34^{abc}	$24^{c}–25^{a}$	—
,, ,, the post. half of l. 5 – the prior half of l. 6	36^{de}	$34^{d}–35^{a}$	—	—
,, ,, the post. half of l. 6–13	$36^{f}–40^{b}$	$35^{b}–38$	$25^{b}–28$	—
,, ,, l. 14–20	$40^{c}–43$	$39–42^{b}$	—	—
,, ,, 2*	—	[42^{cd}]	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 68) l. 21-49	44-58^{b}	42^{c}-56	—	—
" " l. 50-51	58^{c}-59^{b}	57	29	—
" " l. 52-65	59^{c}-66^{b}	58-64	—	—
" " 5*	—	—	—	—
" " l. 66-75	66^{c}-71^{b}	65-69	—	22-23^{b}
21-22^{b}	71^{c}-72	70	30-31^{b}	—
3120*	73^{ab}	71^{ab}	—	23^{cd}
22^{cd}	73^{cd}	71^{cd}	31^{cd}	25-26
23-24	74-75	72-73	32-33	27^{ab}
3122* l. 1	—	—	31^{ab}	27^{ab} fn. l. 1
{3122[A]*	—	—	—	—
3122* l. 2	—	—	31^{cd}	27^{cd}
3123*	—	—	—	27^{cd} fn. l. 2-3
3124*	76-78	74-76^{d}	—	—
3125*	—	—	—	—
25	79-80^{b}	76^{e}-77	35-35^{b}	28-29^{b}
26^{ab}	80^{cd}	78^{ab}	—	—
26^{cd}	81^{ab}	78^{cd}	36^{cd}	29^{ef}
3126* l. 1	—	—	37^{cd}	29^{cd} fn. l. 3
" l. 2	—	—	—	29^{cd} fn. l. 4
3127* l. 1	81^{cd}	79^{ab}	37^{ab}	29^{cd} fn. l. 1
" l. 2	82^{ab}	79^{cd}	—	29^{cd} fn. l. 2
27	82^{c}-83^{b}	80	38	30
28^{ab}	83^{cd}	81^{ab}	—	31^{ab}
28^{cd}	84^{ab}	81^{cd}	39^{ab}	31^{cd}
3128*	—	—	—	31^{ef}
3129* l. 1	—	—	39^{cd}	—
" l. 2	—	—	—	—
3130*	84^{c}-85^{b}	82	—	33
29	85^{c}-86^{b}	83	40	32
3132* l. 1-2	86^{c}-87^{b}	84	41	34
" l. 3-4	87^{c}-88^{b}	85	—	35
" l. 5-10	88^{c}-91^{b}	86-88	42-44	36-38
30-31^{d}	91^{c}-93^{b}	89-90^{d}	45-46	39-40
31^{ef}	—	90^{ef}	—	40^{cd} fn.
32	93^{c}-94^{b}	91	47	41
3133* l. 1	—	—	—	41^{cd} fn. l. 2
" l. 2	—	—	50^{ab}	41^{cd} fn. l. 1
33-34	94^{c}-96^{b}	92-93	48-49	42-43
35	96^{c}-97^{b}	94	50^{c}-51^{d}	44
3136* l. 1-2	—	—	51^{e}-52^{b}	45
" l. 3-4	—	—	—	46
" l. 5-8	—	—	52^{c}-54^{b}	47-48
36^{ab}	97^{cd}	95^{ab}	54^{cd}	49^{ab}
3137*	—	—	55^{ab}	—
3138*	—	—	—	—
3139*	—	—	—	49^{cd}
3140*	—	—	—	50^{ab}
36^{c}-38	98-100^{b}	95^{c}-97	55^{c}-57	50^{c}-52
39	100^{c}-101^{b}	98	—	53
40^{ab}	101^{cd}	99^{ab}	58^{ab}	54^{ab}
3141*	—	—	—	54^{c}-56
40^{cd}	102^{ab}	99^{cd}	58^{cd}	—
41	102^{c}-103^{b}	100	59	57
App. I (No. 69) l. 1-18	103^{c}-112^{b}	[101-105^{d}]	—	—
" " l. 19	112^{cd}	[105^{ef}]	96^{ab}	—
" " l. 20	113^{ab}	109^{ab}	^{cd}	—
" " 1*	—	—	8-9^{b}	—
" " 2*	—	—	—	—

Crit. Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
App I (No 69) 3*	—	—	—	—
„ „] 21	113^{cd}	109^{cd}	9^{cd}	—
„ „] 22	[114^{ab}]	110^{ab}	10^{ab}	—
„ „] 23-24	114^{c-f}	110^{c}–111^{b}	10^{c}–11^{b}	—
„ „ 7*	—	—	11^{cd}	—
„ „] 25	115^{ab}	111^{cd}	12^{ab}	—
„ „ 9*	—	—	12^{cd}	—
„ „] 26-31	115^{c}–118^{b}	112–113	13–15	—
„ „ 12*	—	—	—	—
„ „] 32	118^{cd}	114^{ab}	16^{ab}	—
„ „] 33	119^{ab}	114^{cd}	—	—
„ „] 34	119^{cd}	115^{ab}	16^{cd}	—
„ „ 13*	—	—	—	—
„ „ 14*] 1-11	—	—	—	—
„ „ 14(A)*	—	—	—	—
„ „ 14*] 12-13	—	—	—	—
3144*	—	—	95 60–61^{b}	58–60^{b}
42^{ab}	120^{ab}	115^{cd}	—	—
3145*] 1-2	120^{c}–121^{b}	116	—	—
„] 3	[121^{cd}]	117^{ab}	—	—
42^{cd}	121^{ef}	117^{cd}	62^{cd}	60^{cd}
3146*	122^{ab}	118^{ab}	—	—
43-44	122^{c}–123	118^{c}–119	63–64	61–62
3147*	124	—	65	63
App I (No 70)] 1-2	—	—	96 1	—
„ „] 3-10	—	—	—	—
„ „] 11	—	—	2^{ab}	—
„ „] 12	—	—	—	—
„ „] 13-29	—	—	2^{c}–6	—
„ „ 1*	—	—	—	—
„ „] 30-31	—	—	17	—
„ „ 2*	—	—	—	—
160 1–2^{b}	112 1–2^{b}	115 1–2^{b}	97 1–2^{b}	93 1–2^{b}
2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	3^{cd}
3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	2^{cd}
{3148*	3^{cd}	[3^{cd}]	—	—
3^{cd}	4^{ab}	3^{ef}	3^{cd}	3^{ab}
4	4^{c}–5^{b}	4	4	4
3149*] 1	—	—	—	4^{cd} fn.
„] 2-3	—	—	5	4^{cd} fn
„] 4	—	—	—	4^{cd} fn
5	5^{c}–6^{b}	5	6	5
3150*	—	—	—	—
6^{ab}	6^{cd}	6^{ab}	7^{ab}	6^{ab}
6^{c}–7^{b}	7	6^{c}–7^{b}	—	6^{c}–7^{b}
3151*] 1-2	—	—	7^{c}–8^{b}	—
„] 3-5	—	—	8^{c}–9	6^{cd} fn] 2-3
—	—	—	10^{ab}	—
7^{c}–11^{c}	8–12^{a}	7^{c}–11^{c}	10^{c}–14^{c} (13^{cd} r.)	7^{c}–11
3152*	—	—	—	—
11^{d}	12^{b}	11^{d}	14^{d}	11^{d}
3153*	12^{c}–14	12–14^{b}	—	—
12	15	14^{c}–15^{b}	15	12
3154*	16^{ab}	15^{cd}	16^{ab}	—
13^{ab}	16^{cd}	16^{ab}	16^{cd}	13^{ab}
—	—	[16^{cd}]	—	—
3156*	—	—	—	—
3157*	17^{ab}	[16^{ef}]	—	13^{cd}
13^{c}–14^{b}	17^{c}–18^{b}	17^{a-d}	17	14

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
14^{cd}	18^{cd}	[17^{ef}]	—	—
15^{ab}	[19^{ab}]	18^{ab}	18^{ab}	15^{ab}
15^{c}-16	19^{c}-20^{b}	18^{c}-19	18^{c}-19	15^{c}-16
3158*	—	—	—	—
17^{ab}	20^{cd}	20^{ab}	20^{ab}	17^{ab}
3159*	—	—	—	—
17^{cd}	21^{ab}	20^{cd}	20^{cd}	17^{cd}
3160*	—	—	—	—
18	21^{c-f}	21	21	18
3161*	—	—	—	—
3162*	—	—	—	—
19^{ab}	22^{ab}	22^{ab}	22^{ab}	19^{ab}
3163*	—	—	—	—
19^{c}-20^{b}	22^{c}-23^{b}	22^{c}-23^{b}	22^{c}-23^{b}	19^{c}-20^{b}
3164*	[23^{cd}]	24^{ab}	—	—
20^{cd}	23^{ef}	24^{cd}	23^{cd}	20^{cd}
[3165*	—	[23^{cd}]	—	—
3166*	—	[25]	—	—
21-22	24-25	26-27	24-25	21-22
101 1^{ab}	113 1^{ab}	116 1^{ab}	98 1^{ab}	94 1^{ab}
3167*	—	—	—	—
1^{c}-2^{b}	1^{c}-2^{b}	1^{c}-2^{b}	1^{c}-2^{b}	1^{c}-2^{b}
3168*	2^{c}-3^{b}	—	—	2^{c}-3^{b}
2^{cd}	3^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	3^{cd}
3169*	4^{ab}	3^{ab}	—	—
3^{ab}	4^{cd}	3^{cd}	3^{ab}	4^{ab}
3170*	5-6^{b}	4-5^{b}	—	—
3^{c}-4^{b}	6^{c}-7^{b}	5^{c}-6^{b}	3^{c}-4^{b}	4^{c}-5^{b}
3171*	[7^{cd}]	6^{cd}	—	—
4^{c}-5	7^{e}-8	6^{c}-7	4^{c}-5	5^{c}-6
3172*	—	—	—	—
6	[9^{a-f}]	8	—	8
7	9^{c-h}	9	6	7
—	—	[10^{ab}]	—	—
8-13^{b}	10-15^{b}	10^{c}-13^{b}	7-12^{b}	9-14^{b}
3173*	—	—	—	14^{c}-15^{b}
3174*	—	—	—	—
13^{c}-15	15^{c}-17	15^{c}-17	12^{c}-14	15^{c}-17
16	18	18	—	18
17	19	19	15	20
18^{ab}	20^{ab}	20^{ab}	16^{ab}	19^{ab}
3176*	—	—	16^{cd}	19^{cd}
18^{cd}	20^{cd}	20^{cd}	—	—
19-20	21-22	21-22	17-18	21-22
21-22	[23^{a-h}]	23-24	19-20	23-24
3178*	—	—	—	24^{cd} fn.
3179*	—	—	21	25
3180* l. 1-2	30	—	22	26
" l. 3	—	—	—	27^{ab}
" l. 4	31^{ab}	—	—	27^{cd}
" l. 5	—	—	—	28^{ab}
3181*	23^{f}-27^{f}	25-29^{b}	—	—
—	27^{cd} (r.)	29^{cd} (r.)	—	—
23^{ab}	28^{ab}	30^{ab}	—	—
23^{c}-24	28^{c}-29	30^{c}-31^{b}	—	28^{c}-29
25^{ab}	32^{ab}	31^{cd}	23^{cd}	30^{cd}
25^{cd}	31^{cd}	32^{cd}	23^{ab}	30^{ab}
26^{ab}	32^{cd}	32^{ab}	24^{ab}	31^{ab}
26^{c}-27^{b}	33	33	24^{c}-25^{b}	31^{c}-32^{b}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
27^{cd}	[34^{ab}]	34^{ab}	25^{cd}	32^{cd}
3182*	[34^{cd}]	—	—	—
3183*	34^{ef}	34^{cd}	—	—
28-30^{b}	34^{g}-36	35-37^{b}	26-28^{b}	33-35^{b}
3187*	—	—	—	—
30^{cd}	37^{ab}	37^{cd}	28^{cd}	35^{cd}
{3188*	—	—	—	—
31	37^{c}-38^{b}	38	29	36
3189* l. 1	38^{cd}	—	—	37^{ab}
„ l. 2-3	—	—	—	37^{c-f}
32-43	39-50	39-50	30-41	38-49
3192*	51	[51]	—	50
102 1-3	114 1-3	117 1-3	99 1-3	95 1-3
4^{ab}	4^{ab}	4^{ab}	—	4^{ab}
3193*	—	—	—	—
4^{cd}	4^{cd}	4^{cd}	—	4^{cd}
5-6	5-6	5-6	4-5	5-6
7^{ab}	7^{ab}	7^{ab}	6^{cd}	7^{cd}
7^{cd}	7^{cd}	7^{cd}	6^{ab}	8^{ab}
{3194* l. 2	—	—	—	7^{ab}
{ „ l. 5-7	—	—	—	8^{c}-9
3195*	—	—	—	10-11
8^{ab}	8^{ab}	8^{ab}	7^{ab}	13^{ab}
3196* l. 1	—	—	—	13^{cd}
3196(A)* l. 1	—	—	—	—
„ „ l. 2-3	—	—	—	12
3196* l. 2	—	—	—	14^{ab}
8^{cd}	8^{cd}	8^{cd}	7^{cd}	14^{cd}
3198*	—	—	—	15
3199*	9	[9]	—	—
9	10	10	8	16
3201*	—	—	—	17-19^{e}
3202*	—	—	—	19^{ef}
10-11	11-12	11-12	9-10	—
12	13	13	11	20-21^{b}
3204*	—	—	—	21^{c}-23
13	14	14	12	24
3205*	—	—	—	25-27^{b}
14^{ab}	15^{ab}	15^{ab}	13^{ab}	27^{cd}
3206* l. 1-2	—	—	14	28
„ l. 3-the prior half of l. 7	—	—	—	29-31^{a}
„ the post. half of l. 7	—	—	—	—
„ the prior half of l. 8	—	—	—	31^{b} fn.
„ the post. half of l. 8-15	—	—	—	31^{b}-34
14^{cd}	15^{cd}	15^{cd}	13^{cd}	35-36
{3207* l. 1	—	—	—	—
{ „ l. 3	—	—	17^{cd}	—
3208*	—	—	—	—
15-18	16-19	16-19	18-21	37-40
3209*	—	—	—	—
19-22	20-23	20-23	22-25	41-44
3210*	—	—	—	44^{cd} fn.
23	24	24	26	45
3211* l. 1-2	—	—	—	46
„ l. 3-7	—	—	15-17^{b}	47-49^{b}

Crit. Ed.	Bom Ed	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
3211* l. 8	—	—	—	49^cd
24-25	25-26	25-26	27-28	50-51
3212* l. 1-2	—	—	—	51^cd fn.
,, l. 3-10	—	—	29-32	52-55
26-28	27-29	27-29	33-35	56-58
29	30	31	36	59
3213*	—	[30]	—	—
30	31	32	37	60
3214*	—	—	38-40	61-63
31	32	33	41	64
32	[33^a-d]	34	42	65
3216*	—	—	—	—
33	33^e-h	35	43	66
3217* l. 1	—	—	44^ab	67^ab
,, l. 2	—	—	44^cd	67^ab fn.
,, l. 3-4	—	—	45	67^c-f
34^ab	—	36^ab	46^ab	68^ab
3218* l. 1	—	—	46^cd	68^cd
3218(A)*	—	—	—	69^ab
3218* l. 2	—	—	47^ab	71^ab
,, l. 3	—	—	47^cd	—
,, l. 4-11	—	—	48-51	71^c-74
—	—	—	52^ab (r.)	—
3219* l. 1-2	—	—	—	75
,, l. 3-10	—	—	53-56	76-79
3220*	—	—	—	80
34^cd	—	36^cd	52^cd	69^cd
3221*	—	—	—	—
35	34	37	57	70
36	35	38	—	81
103 1-6	115 1-6	118 1-6	100 1-6	96 1-6^d
3223*	—	—	—	6^ef
7-10	7-10	7-10	7-10	7-10
—	—	—	—	11^ab
11^ab	11^ab	11^ab	11^ab	13^ab (r.)
3224* l. 1-2	11^e-12^b	—	—	11^c-12^b
,, l. 3	—	—	—	12^cd
11^cd	[11^cd]	11^cd	—	13^cd
12^ab	[11^cd]	12^ab	11^cd	14^ab
12^c-13	12^c-13	12^c-13	12-13^b	14^c-15
14^ab	14^ab	14^ab	15^cd	15^ab
3225*	—	—	—	—
14^cd	14^cd	14^cd	16^ab	15^cd
15-16	15-16	15-16	13^c-15^b	16-17
17^ab	17^ab	17^ab	16^cd	18^ab
3227*	—	—	—	19^cd
17^c-23^a	17^c-23^a	17^c-23^a	17-22^f	19^e-25^a
3228* l. 1	—	—	—	—
,, l. 2-5	—	—	—	25^cd fn.
23^b-24	23^b-24	23^b-24	22^c-23	25^b-26
25	25	25	—	27
104 1-4	116 1-4	119 1-4	101 1-4	97 1-4
3229*	—	—	5	4^cd fn.
5-9	5-9	5-9	6-10	5-9
3230*	—	—	11	9^cd fn.
10-11	10-11	10-11	12-13	10-11
3231*	12	[12]	14	12
3232*	—	—	—	—
12	13	13	15	13

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
3233*	—	—	—	—
23	24	24	26	24
3234*	—	—	27	25
24	25	25	28	26
3235*	—	—	—	—
3236*	26^{ab}	26^{ab}	—	—
—	26^{cd} (1)	26^{cd} (1)	—	—
3237*	—	—	—	—
3238*	[27^{a-d}]	27	—	—
3239*	—	—	—	—
3240*	[27^{e-j}]	28	—	—
25^{ab}	27^{kl}	29^{ab}	29^{ab}	27^{ab}
{3241*	—	—	—	29^{ab}
3242* l 1-3	—	—	29^{c}-30	27^{c}-28
,, l 4-5	—	—	31	28^{cd} fn
,, l 6	—	—	33^{ab}	—
25^{c}-26	27^{m}-28	29^{c}-30	32^{c}-33	29^{c}-30
3243* l 1-2	29	31	—	98 7
,, l 3-4	30	—	—	8
,, l 5-8	31-32	32-33	—	9-10
3243(A)*	—	—	—	11^{a-d}
3243* l 9	33^{ab}	34^{ab}	—	11^{ef} fn l 1
3244* l 1	—	—	—	11^{cd} fn l 2
,, l 2	—	—	—	11^{ef}
,, l 3	33^{cd}	34^{cd}	—	—
27	34	35	34	97 31
3245*	—	—	—	32
3246*	—	—	—	98 1-6
105 3247*	117 1	120 1	102 1	—
3248*	—	—	—	—
1-2	2-3	2-3	2-3	12-13
3249*	—	—	4	14
3250*	—	—	—	—
3-5	4-6	4-6	5-8^{b}	15-18^{b}
6-8^{b}	7-9^{b}	7-8^{d}	18-20^{b}	29-31^{b}
8^{c}-9^{b}	9^{c}-10^{b}	8^{e}-9^{b}	8^{c}-9^{b}	18^{c}-19^{b}
3253*	—	—	—	—
9^{c}-10	10^{c}-11	9^{c}-10	9^{c}-10	19^{c}-20
3254*	—	—	—	21
11	12	11	11	22
3255*	—	—	—	—
12^{ab}	13^{ab}	12^{ab}	12^{ab}	23^{ab}
12^{c}-13	13^{c}-14	12^{c}-13	13^{c}-14	24^{c}-25
14	15	14	12^{c}-13^{b}	23^{c}-24^{b}
15-17^{b}	16-18^{b}	15-16	15-17^{b}	26-28^{b}
3256*	18^{c}-19^{b}	17	—	—
17^{cd}	19^{cd}	18^{ab}	17^{cd}	28^{cd}
18-19	20-22^{b}	18^{c}-20	20^{c}-22	31^{c}-33
3257*	—	—	—	—
20-22^{b}	22^{c}-24	21-23^{b}	23-25^{b}	34-36^{b}
3258*	—	—	—	—
22^{c}-24	25-27^{b}	23^{c}-25	25^{c}-27	36^{c}-38
3259*	—	—	—	39-42^{b}
3260* l 1-2	—	—	—	42^{c}-43^{b}
,, l 3-5	—	—	28-29^{b}	43^{c}-44
,, l 6	—	—	—	45^{ab}
,, l 7	—	—	29^{cd}	45^{cd}
,, l 8-9	—	—	—	46
25-27^{b}	27^{c}-29	26-28^{b}	30-32^{b}	47-49^{b}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
3261*	30^{ab}	28^{cd}	32^{cd}	49^{ab} fn.
27^{c}–28^{b}	30^{c}–31^{b}	28^{c}–29^{b}	33	49^{c}–50^{b}
3262*	—	—	—	—
3263*	—	—	—	50^{cd}
3264*	31^{cd}	29^{cd}	—	—
3265*	32^{ab}	30^{ab}	34^{ab}	50^{ab} fn.
28^{cd}	32^{cd}	30^{cd}	34^{cd}	—
3266* l. 1–4	—	—	—	50^{cd} fn.
" l. 5–10	—	—	—	—
106 3267* l. 1	118 11^{ab}	121 11^{ab}	103 —	99 1^{ab}
" l. 2	11^{cd}	11^{cd}	1^{cd}	1^{cd}
3268*	2	2	2	1^{cd} fn.
1^{ab}	1^{ab}	1^{ab}	1^{ab}	2^{ab}
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	—	2^{cd}
2–9	3–10	3–10	3–10	3–10
3269*	—	—	11	11
10	12	12	12	12
3270*	—	—	—	13–14
3271*	—	—	—	15–16
11–12	13–14	13–14	13–14	17–18
3272*	—	—	15	19
13	15	15	16	20
14	[17^{a-d}]	16	17	21
15	16	17	18	22
16	17^{e-h}	18	19	23
3274*	—	—	—	23^{cd} fn.
17–20	18–21	19–22	20–23	24–27
107 1	119 1	122 1	104 1	100 1
3275*	—	—	2^{ab}	2^{ab}
3276*	—	—	2^{cd}	2^{cd}
3277*	—	—	—	2^{ab} fn.
2–3	2–3	2–3	3–4	3–4
{3279*	—	—	—	—
4–9^{b}	4–9^{b}	4–9^{b}	5–10^{b}	5–10^{b}
3280*	—	—	—	—
9^{c}–10	9^{c}–10	9^{c}–10	10^{c}–11	10^{c}–11^{d}
3281*	—	—	—	11^{ef}
11	11	11	12	12^{a-d}
3282*	—	—	13^{ab}	12^{ef}
12	12	12	13^{c}–14^{b}	13
{3283*	—	—	—	—
3284*	—	—	—	14^{ab} fn.
13	13	13	14^{c}–15^{b}	14
3285* l. 1–2	—	—	—	15
" l. 3–4	[14^{a-d}]	—	—	16
14–16^{b}	14^{e}–16^{b}	14–16^{b}	15^{c}–17	17–19^{b}
3286*	—	—	—	—
16^{c}–17^{b}	16^{c}–17^{b}	16^{c}–17^{b}	18	19^{c}–20^{b}
3287*	—	—	—	—
17^{c}–19	17^{c}–19	17^{c}–19	19–21^{b}	20^{c}–22
3288* l. 1–5	—	—	21^{c}–23	23–25^{b}
3288(A)*	—	—	—	—
3288* l. 6	—	—	24^{ab}	25^{cd}
20	20	20	24^{c}–25^{b}	26
3290*	—	—	25^{c}–26^{b}	27
21–22^{b}	21–22^{b}	21–22^{b}	26^{c}–27	28–29^{b}
3291*	—	—	28^{ab}	29^{cd}
22^{cd}	22^{cd}	22^{cd}	28^{cd}	30^{ab}
3292* l. 1	—	—	—	30^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
3292* l. 2	—	—	—	30^{cd} fn.
23^{ab}	23^{ab}	23^{ab}	29^{ab}	31^{ab}
3293*	—	—	30	32
23^{cd}	23^{cd}	23^{cd}	29^{cd}	31^{cd}
24^{ab}	24^{ab}	23^{ef}	31^{ab}	33^{ab}
3294* l. 1-2	—	—	31^{c}-32^{b}	33^{c}-34^{b}
„ l. 3	—	—	—	34^{cd}
24^{c}-25^{b}	24^{c}-25^{b}	24^{c-d}	32^{c}-33^{b}	35
3295*	—	—	—	36^{cd}
25^{cd}	25^{cd}	24^{ef}	33^{cd}	36^{ab}
26^{ab}	26^{ab}	25^{ab}	34^{ab}	37^{ab}
3296*	—	—	34^{c}-35^{b}	37^{c}-38^{b}
26^{cd}	26^{cd}	25^{cd}	35^{cd}	38^{cd}
27	[27^{a-d}]	26	—	39
28-32^{b}	27^{e}-31^{b}	27-31^{b}	36-40^{b}	40-44^{b}
32^{cd}	31^{cd}	31^{cd}	—	44^{cd}
3299*	—	—	40^{cd}	44^{ef}
33-34	32-33	32-33	41-42	45-46
3302*	34	[34]	43	47
35	35	35	44	48
3303*	—	—	—	—
36	36	36	45	49
3304*	37	[37]	—	50
3305*	—	—	46	51
108 1	120 1	123 1	105 1	101 1
3306*	—	—	—	2-3^{b}
2-3	2-3	2-3	2-3	3^{c}-4
{3307* l. 2	—	—	—	—
4-5	4-5	4-5	4-5	5-6
3309* l. 1	6^{ab}	6^{ab}	—	—
„ l. 2	6^{cd}	—	—	—
3310* l. 1-2	7	—	6	7
„ l. 3	—	—	7^{ab}	8^{ab}
„ l. 4	—	—	—	8^{cd}
6^{ab}	8^{ab}	6^{cd}	—	9^{ab}
6^{c}-8	8^{c}-10	6^{c}-8	7^{c}-9	9^{c}-11
3311*	—	—	—	12
9	11	9	10	13
3312* l. 1-2	—	—	11	14
„ l. 3-4	—	—	—	15
„ l. 5-6	—	—	12^{c}-13^{b}	16
10^{ab}	12^{ab}	10^{ab}	12^{ab}	17^{ab}
3313* l. 1	—	—	13^{cd}	17^{cd}
„ l. 2-3	—	—	—	18
3314*	12^{c}-14^{b}	10^{c}-11	—	—
10^{cd}	14^{cd}	12^{ab}	14^{ab}	19^{ab}
3315*	—	—	14^{cd}	19^{cd}
3316*	—	—	15	20
11-12	15-16	12^{c}-13^{d}	16-17	21-22
3317* l. 1-2	—	—	18	23
„ l. 3	—	—	—	23^{cd} fn.
„ l. 4-5	—	—	19	24
3317(A)*	—	—	—	—
3317* l. 6-7	—	—	20	25
13^{ab}	17^{ab}	13^{ef}	21^{ab}	26^{ab}
3318*	17^{cd}	14^{ab}	—	—
13^{cd}	18^{ab}	14^{cd}	21^{cd}	26^{cd}
3319*	—	—	—	—
3320*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
3321*	—	14^{ef}	—	—
14^{ab}	18^{cd}	15^{ab}	22^{ab}	27^{ab}
14^{cd}	19^{ab}	15^{cd}	22^{cd}	27^{ab} fn.
3322*	—	—	—	27^{c}–28
15	19^{c}–20^{b}	15^{c}–16^{b}	23	29
3323*	21^{ab}	16^{cd}	—	—
16^{ab}	20^{cd}	17^{ab}	24^{ab}	30^{ab}
3324*	—	—	—	30^{c}–31^{b}
16^{cd}	21^{cd}	17^{cd}	24^{cd}	31^{cd}
3325*	—	—	—	—
17–18	22–23	18–19	25–26	32–33
19	24	20	—	34
109 1–3	121 1–3	124 1–3	106 1–3	102 1–3
3326*	—	—	—	4^{ab}
3327* l. 1	—	4^{ab}	—	4^{c-f}
,, l. 2	—	—	—	—
3328*	—	—	—	—
4^{ab}	4^{ab}	4^{cd}	4^{ab}	5^{ab}
3329* l. 1	—	—	—	5^{cd}
,, l. 2–5	—	—	—	6^{c}–8^{b}
,, l. 6–7	—	—	—	10
4^{cd}	4^{cd}	4^{ef}	—	6^{ab}
5	5	5	4^{c}–5^{b}	8^{c}–9^{b}
3332*	—	—	—	11^{ab}
6	6	6	5^{c}–6^{b}	9^{c-f}
7–9	7–9	7–9^{b}	6^{c}–9^{b}	11^{c}–13
3333* l. 1	10^{ab}	9^{cd}	9^{cd}	14^{ab}
,, l. 2	10^{cd}	10^{ab}	—	14^{cd}
10–16^{b}	11–17^{b}	10^{c}–16^{b}	10–16^{b}	15–21^{b}
16^{cd}	17^{cd}	16^{cd}	—	21^{cd}
17–19	18–20	17–19	16^{c}–19^{b}	22–24
20	22	20	20^{c}–21^{b}	26
App I (No 71)	—	—	—	27 44
3335*	23	—	21^{c}–22^{b}	—
3336*	—	—	—	—
21	21	21	19^{c}–20^{b}	25
3337*	—	22	—	—
22^{ab}	24^{ab}	23^{ab}	22^{cd}	45^{ab}
22^{cd}	24^{cd}	23^{cd}	—	45^{cd}
23	25	24	23	46^{a-d}
3338*	—	—	—	46^{ef}
24^{ab}	26^{ab}	25^{ab}	—	47^{ab}
24^{cd}	26^{cd}	25^{cd}	24^{ab}	47^{cd}
25	27	26	25	48
26^{ab}	28^{ab}	27^{ab}	24^{cd}	49^{ab}
26^{cd}	28^{cd}	27^{cd}	—	49^{cd}
27	29	28	26	50
3341*	30	[29]	—	51
110 1^{ab}	122 1^{ab}	125 1^{ab}	107 1^{ab}	103 1^{ab}
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	—	1^{cd}
3342*	—	—	—	1^{cd} fn
2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	—	2^{ab}
2^{c}–4^{b}	2^{c}–4^{b}	2^{c}–4^{b}	1^{c}–3^{b}	2^{c}–4^{b}
3344*	—	—	—	6^{cd}
4^{c}–5	4^{c}–5	4^{c}–5	3^{c}–4	7–8^{b}
3345*	—	—	—	4^{c}–5^{b}
3346* l. 1–2	—	—	—	5^{ab} fn
,, l. 3–4	—	—	—	5^{c}–6^{b}
3347*	6	6	—	6^{ab} fn.

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
6-7	7-8	7-8	5-6	8^{c}-9
3348*	—	—	7	11
3349*	9	9	—	10
8	10	10	8	12
3350*	—	—	—	—
9^{ab}	11^{ab}	11^{ab}	9^{ab}	13^{ab}
3351*	—	—	—	13^{c}-20
9^{c}-10	11^{c}-12	11^{c}-12	9^{c}-10	21
{3352* l. 1	—	—	—	—
3353*	—	—	—	—
11	13	13	11	22
3355*	—	—	—	23^{ab}
12^{ab}	14^{ab}	14^{ab}	12^{ab}	23^{cd}
3356*	—	—	—	26^{cd}
12^{c}-13	14^{c}-16^{b}	14^{c}-15	12^{c}-14^{b}	23^{c}-24
—	—	—	—	25-26^{b} (r.)
3358*	—	—	14^{cd}	27^{cd}
14^{ab}	16^{cd}	16^{ab}	15^{ab}	27^{ab}
{3359*	—	—	—	28^{ab}
14^{c}-16	16^{c}-19^{b}	16^{c}-19^{b}	15^{c}-18^{b}	28^{c}-31^{b}
3361*	19^{cd}	19^{cd}	—	31^{cd}
17^{ab}	20^{ab}	20^{ab}	19^{ab}	32^{ab}
17^{cd}	20^{cd}	20^{cd}	19^{cd}	33^{cd}
{3362* l. 1	—	—	18^{cd}	—
3362(A)*	—	—	—	32^{c}-33^{b}
18-20	21-23	21-23	20-22	34-36
3364*	—	—	—	37
21	24	24	23	39
{3365* l. 1-2	—	—	—	38
{ " l. 3-4	—	—	—	—
3366*	—	—	—	—
22^{ab}	25^{ab}	25^{ab}	24^{ab}	40^{ab}
3367*	—	—	—	—
22^{c}-23	25^{c}-26	25^{c}-26	24^{c}-25	40^{c}-41
3368*	—	—	—	42
3369*	27	27	—	—
3370*	—	—	—	—
111 1	123 1	126 1	108 1	104 1
1^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	2^{cd}
{3371*	—	—	—	2^{ab}
2^{c}-4	2^{c}-4	2^{c}-4	2^{c}-4	2^{c}-4
3372*	—	—	—	5^{ab}
3373*	5^{ab}	5^{ab}	11^{ab}	9^{ab}
5^{ab}	5^{cd}	5^{cd}	11^{cd}	9^{cd}
3374* l. 1-2	—	—	9	10
" l. 3-6	—	—	—	11-12
" l. 7	—	—	10^{ab}	13^{ab}
" l. 8	—	—	—	13^{cd}
" l. 9	—	—	10^{cd}	14^{ab}
" l. 10	—	—	—	14^{cd}
5^{cd}	6^{ab}	6^{ab}	5^{ab}	5^{cd}
3375*	—	—	—	—
3376*	6^{c}-7^{b}	6^{c}-7	—	—
6^{ab}	7^{cd}	7^{ab}	5^{cd}	6^{ab}
3379* the prior half of l. 1	—	—	6^{a}	6^{a}
" the post. half of l. 1 + the prior half of l. 2	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
3379* the post. half of l. 2	—	—	6^{b}	6^{d}
3380*	8^{ab}	7^{cd}	—	—
6^{cd}	8^{cd}	8^{ab}	6^{cd}	7^{ab}
7^{ab}	9^{ab}	8^{cd}	7^{cd}	7^{cd}
3381*	—	—	—	—
7^{cd}	9^{cd}	[9^{ab}]	7^{ab}	8^{ab}
—	—	—	8^{ab} (r.)	—
3382*	—	—	8^{cd}	8^{cd}
3383*	10–14^{b}	[9^{c}–13]	—	—
8^{ab}	14^{cd}	14^{ab}	12^{ab}	15^{ab}
3384*	—	—	12^{cd}	15^{cd}
8^{cd}	15^{ab}	14^{cd}	—	15^{ef}
3385* l. 1–8	—	—	—	16–19
" l. 9–10	—	—	13	20
3386*	—	—	—	21^{a}–22^{b}
3387*	—	—	—	—
9^{ab}	15^{cd}	15^{ab}	14^{ab}	21^{ab}
9^{c}–10	16–17^{b}	15^{c}–16	14^{c}–15	22^{c}–23
3388* l. 1–2	—	—	16	24
" l. 3–4	—	—	—	25
3389*	—	—	—	26
3390*	—	—	—	—
11	17^{c}–18^{b}	17	17	27
3391*	—	—	—	—
3392* l. 1–2	—	—	—	28
" l. 3–4	—	—	18	29
" l. 5–6	—	—	—	30
12^{ab}	18^{cd}	18^{ab}	19^{ab}	31^{ab}
[3393*	—	—	—	—
12^{cd}	19^{ab}	18^{cd}	19^{cd}	31^{cd}
3394* l. 1–2	—	—	20–21^{b}	32–33^{b}
" l. 3	19^{cd}	19^{ab}	—	—
3395* l. 1	20^{ab}	21^{ab}	—	—
" l. 2–4	20^{c}–21	19^{c}–20	—	—
13	22^{ab}	21^{cd}	21^{cd}	33^{cd}
3396* l. 1–4	—	—	22–23	34–35
" l. 5	—	—	—	35^{cd} fn.
14	22^{c}–23^{b}	22	24	[illegible]
3397*	—	—	—	[illegible] fn.
3398* l. 1–4	—	—	25–26	[illegible]
" l. 5	—	—	—	[illegible]
App. I (No. 72) l. 1–25	23^{c}–35	23–33	—	—
" " 1*	—	—	—	—
" " l. 26–28	36–37^{b}	34	—	—
" " 2*	—	—	—	—
" " l. 27–30	[illegible]	35	—	—
15–16	[illegible]–40^{b}	36–37	[illegible]	[illegible]
[illegible]*	—	—	—	[illegible] fn.
17–18	[illegible]	[illegible]	[illegible]–30	[illegible]
[illegible]*	—	—	31	43
[illegible]	[illegible]	[illegible]	32	44
[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	—
[illegible]*	—	—	—	—
20	[illegible]	[illegible]	33	45
[illegible]*	[illegible]	[illegible]	—	—
21	[illegible]	42	34	[illegible]
[illegible]*	—	—	35	[illegible]
[illegible]*	—	—	—	—

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
3408*	[46^{cd}]	44^{ab}	—	—
22^{ab}	45^{cd}	43^{ab}	36^{ab}	48^{ab}
3409*	—	—	—	48^{cd}
22^{cd}	46^{ab}	43^{cd}	36^{cd}	49^{ab}
3410*	—	—	—	49^{ab} fn.
23	46^{c}–47^{b}	44^{c}–45^{b}	37	49^{c-f}
24^{a-d}	47^{c}–48^{b}	46^{a-d}	38	50
24^{ef}	49^{ab}	46^{ef}	39^{cd}	51
{3411*	—	—	—	—
{3412*	—	—	40	—
25	48^{cd}	45^{cd}	39^{ab}	52^{ab}
26^{ab}	49^{cd}	47^{ab}	42^{ab}	52^{cd}
{3413*	—	—	—	54^{ab}
26^{cd}	50^{ab}	47^{cd}	41^{cd}	54^{cd}
3414*	—	—	—	55
3415*	—	—	42	53
3416*	—	—	—	56^{cd}
27^{ab}	50^{cd}	48^{ab}	43^{ab}	56^{ab}
27^{cd}	51^{ab}	48^{cd}	43^{cd}	57^{ab}
3417*	—	—	—	—
3418*	—	—	—	—
28^{ab}	51^{cd}	49^{ab}	44^{ab}	57^{cd}
3420*	[52^{ab}]	49^{cd}	—	—
28^{cd}	52^{cd}	49^{ef}	44^{cd}	58^{ab}
{3421* l. 1	—	—	—	—
{ ,, l. 3	—	—	—	—
3422*	—	—	—	58^{cd}
3423*	—	—	45	59
3424*	[52^{e-h}]	50	—	60
3425*	—	—	—	—
29	52^{i-l}	51	46	61^{a-d}
3426*	—	—	—	61^{ef}
30	53	52	47	62
3427*	—	—	—	—
31	54	53	—	63
112 3428*	124 —	127 —	109 1^{ab}	105 1^{ab}
3429*	—	—	—	—
1^{ab}	1^{ab}	1^{ab}	2^{ab}	2^{ab}
3430*	—	—	—	2^{cd}
3431*	—	—	—	—
1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}	1^{cd}
3433*	—	—	—	—
2^{ab}	2^{ab}	2^{ab}	2^{cd}	2^{ef}
2^{cd}	2^{cd}	2^{cd}	3^{ab}	3^{cd}
{3434* l. 2	—	—	—	3^{ab}
2^{ef}	3^{ab}	2^{ef}	3^{cd}	3^{ef}
3436*	—	—	—	—
3^{ab}	3^{cd}	3^{ab}	4^{ab}	4^{ab}
3437*	—	—	—	—
3^{cd}	3^{ef}	3^{cd}	4^{cd}	4^{cd}
{3438* l. 2	—	—	—	—
4–5^{b}	4–5^{b}	4–5^{b}	5–6^{b}	5–6^{b}
5^{c}–6	5^{c}–6	5^{c}–6^{b}	—	6^{c}–7
7^{ab}	7^{ab}	6^{cd}	6^{cd}	8^{ab}
7^{cd}	7^{cd}	6^{ef}	—	8^{cd}
3441*	—	—	—	—
8–10^{b}	8–10^{b}	7–8	7–9^{b}	9–11^{b}
3442*	10^{cd}	9^{ab}	—	11^{ab} fn.
10^{c}–13	11–14	9^{c}–13^{b}	9^{c}–13^{b}	11^{c}–15^{b}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
{3443* l. 1	15^{ab}	—	—	—
14^{ab}	15^{cd}	13^{cd}	13^{cd}	15^{cd}
3444*	—	—	—	—
14^{cd}	16^{ab}	13^{ef}	—	—
3445*	16^{cd}	—	—	—
$15-17^{b}$	$17-19^{b}$	14-15	$14-16^{b}$	$16-18^{b}$
3446*	19^{cd}	16^{ab}	—	—
17^{cd}	20^{ab}	16^{cd}	16^{cd}	18^{cd}
3448*	$20^{c}-21^{b}$	17	—	—
18	$21^{c}-22^{b}$	18^{a-d}	17	19
3449*	—	—	18-19	20-21
3450*	$22^{c}-23$	$18^{e}-19$	—	—
3451*	—	—	—	—
113 1^{ab}	125 1^{ab}	128 1^{ab}	—	106 1^{ab}
3452* l. 1	—	—	20^{ab}	1^{cd}
,, l. 2	—	—	—	2^{ab}
1^{cd}	2^{ab}	—	20^{cd}	2^{cd}
2^{ab}	1^{cd}	—	21^{ab}	3^{ab}
2^{cd}	2^{cd}	1^{cd}	21^{cd}	3^{cd}
3^{ab}	3^{ab}	—	22	4^{a-d}
$3^{c}-7$	$3^{c}-7$	$1^{e}-5^{d}$	23-26	$4^{e}-8^{b}$
3457*	—	—	—	—
8-9	8-9	$5^{e}-7^{b}$	$28^{e}-30^{b}$	10-11
3459*	—	—	—	—
10-11	10-11	$7^{c}-9^{b}$	$30^{c}-32^{b}$	12-13
3460* l. 1	12^{ab}	9^{cd}	—	—
,, l. 2	12^{cd}	9^{ef}	27^{ab}	8^{cd}
12	13	11	$27^{c}-28^{b}$	9
13	14	10	$32^{c}-33^{b}$	14
$14-15^{b}$	$15-16^{b}$	$12-13^{b}$	$33^{c}-34$	$15-16^{b}$
3462*	—	—	—	—
$15^{c}-16$	$16^{c}-17$	$13^{c}-14$	$35-36^{b}$	$16^{c}-17$
3463*	—	—	—	—
17	18	15	$36^{c}-37^{b}$	18
3464*	—	—	$37^{c}-40$	$19-22^{b}$
18^{ab}	19^{ab}	16^{ab}	41^{ab}	22^{cd}
18^{cd}	19^{cd}	16^{cd}	42^{cd}	24^{ef}
3465*	20	17	—	23
19^{ab}	21^{ab}	18^{ab}	42^{ab}	24^{cd}
19^{cd}	21^{cd}	18^{cd}	41^{cd}	24^{ab}
$20-21^{b}$	$22-23^{b}$	$19-20^{b}$	$43-44^{b}$	$25-26^{b}$
3466*	—	—	—	—
21^{cd}	23^{cd}	20^{cd}	44^{cd}	26^{cd}
3467* l. 1-5	—	—	$45-47^{b}$	$27-29^{b}$
,, l. 6	—	—	—	29^{cd}
22-24	24-26	$21-23^{d}$	$47^{c}-50^{b}$	30-32
3468*	27^{ab}	23^{ef}	—	—
3469*	—	—	—	—
25	$27^{c}-28^{b}$	24	$50^{c}-51^{b}$	33
3470* l. 1	29^{ab}	25^{ab}	—	—
,, l. 2	28^{cd}	25^{cd}	—	—
26^{a}	29^{c}	26^{a}	51^{c}	34^{a}
3471*	—	—	—	—
$26^{b}-27^{b}$	$29^{d}-30$	$26^{b}-27^{b}$	$51^{d}-52$	$34^{b}-35^{a}$
$27^{c}-28$	$31-32^{b}$	$27^{c}-28$	—	$35^{c}-36$
$29-32^{b}$	$32^{c}-35$	$29-32^{b}$	$53-56^{b}$	$37-40^{b}$
3472* l. 1	—	—	—	40^{ab} fn.
,, l. 2-3	—	—	$56^{c}-57^{b}$	$40^{c}-41^{b}$
3473*	—	—	—	—

Crit Ed	Bom Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed.
3474*	—	—	—	—
32^{c}–33	36–37^{b}	32^{c}–33	57^{c}–58	41^{c}–42
34	37^{c}–38^{b}	34	—	43
35–36^{b}	38^{c}–39^{d}	35–36^{b}	59–60^{b}	44
36^{cd}	39^{ef}	36^{cd}	—	45^{ab}
3475* the prior half of l 1	—	—	60^{c}	45^{c}
3475(A)*	—	—	—	—
3475* the post of l 1-5	—	—	60^{d}–62	45^{d}–47
37–42	40 45	37–42	63–68	48–53
3477* l 1	—	—	69^{ab}	54^{ab}
, l 2	—	—	—	54^{cd}
, l 3	—	—	69^{cd}	54^{ef}
3478*	—	—	—	—
43	46	43	—	55
114 1^{abc}	126 1^{abc}	129 1^{abc}	110 1^{abc}	107 1^{abc}
3481*	—	—	1^{d}–2^{a}	—
1^{d}–2	1^{d}–2	1^{d}–2	2^{b}–3^{b}	1^{d} 2
3483*	—	—	—	—
3484*	—	—	—	3
3485*	—	—	3^{c}–4^{b}	—
3	3	3	—	4
3486*	—	—	4^{c}–5	5–6^{b}
3487*	—	—	—	6^{cd}
4	4	4	6	7
3488*	—	—	—	—
5–10^{b}	5–10^{b}	5–10^{b}	7–12^{b}	8–13^{b}
3489*	10^{c}–11^{b}	10^{c}–11^{b}	—	13^{c}–14^{b}
10^{c}–14	11^{c}–15	11^{c}–15^{d}	12^{c}–16	14^{c}–18
3493*	—	—	—	—
3494*	—	—	17	19
15^{ab}	16^{ab}	17^{ab}	20^{cd}	22^{cd}
3495*	—	—	—	—
15^{cd}	16^{cd}	17^{cd}	21^{ab}	22^{ef}
3497* l 1-3	17–18^{b}	18–19^{b}	—	23
l 4 5	18^{c}–19^{b}	19^{c}–20^{b}	—	—
l 6	19^{cd}	—	—	—
16–17^{b}	20–21^{b}	15^{c}–16	18–20^{b}	20–22^{b}
3501*	—	—	—	—
17^{cd}	21^{cd}	20^{cd}	21^{cd}	24^{ab}
{3503* l 1-13	—	—	22–28^{b}	24^{c}–30
l 14	—	—	28^{cd}	35^{ab} fn
18	22	21	—	35
{3504* l 1-8	—	—	—	31–34
{ , l 9-10	—	—	—	—
{3505*	—	—	—	36–37
19–20	23–24	22–23	—	38–42^{b}
3508*	—	—	—	42^{c}–46
21^{a-d}	25	24	29	47–49
21^{ef}	26^{ab}	25^{ab}	34^{cd}	58^{cd}
3510*	—	—	—	52–54
3511*	—	—	—	59–61
3512*	—	—	35^{ab}	—
3513*	—	—	—	—
22^{ab}	26^{cd}	25^{cd}	33^{cd}	57^{ab}
22^{cd}	27^{ab}	26^{ab}	—	57^{cd}
{3514* l 1-5	—	—	30–32^{b}	50–51
,, l 6-7	—			

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
{3514* l. 8	—	—	—	55^{ef}
" l. 9	—	—	31^{ab}	58^{ab}
{3515* l. 1-2	—	—	—	56
" l. 3-4	—	—	—	—
23	27^{c}-28	26^{c}-27	—	62
3517*	—	—	—	63-66^{b}
3518*	29	[28^{a-d}]	—	—
24	30^{ab}	28^{ef}	35^{cd}	66^{cd}
3519*	—	—	—	67^{ab}
25^{ab}	30^{cd}	29^{ab}	36^{ab}	68^{ab}
25^{cd}	31^{ab}	29^{cd}	36^{cd}	67^{cd}
3520*	—	—	—	68^{cd}
App. I (No. 73) l. 1-9	—	—	—	69-72
" " l. 10	—	—	—	—
" " l. 11-27	—	—	—	73-80
" " l. 28	—	—	37^{ab}	81^{ab}
3521*	31^{c}-32	30-31^{b}	—	—
26-27^{b}	33	31^{c}-32^{b}	37^{c}-38^{b}	81^{c}-82^{b}
3524*	34^{ab}	32^{cd}	—	—
27^{cd}	34^{cd}	33^{ab}	38^{cd}	82^{cd}
3525*	—	—	39^{ab}	83^{ab}
3526*	—	—	—	—
27^{ef}	35^{ab}	33^{cd}	39^{cd}	83^{cd}
3527*	—	—	40^{ab}	83^{ef}
3528*	—	—	—	—
28-29^{b}	35^{c}-36	34-35^{b}	40^{c}-41	84-85^{b}
3529*	37^{ab}	35^{cd}	—	—
29^{c}-31	37^{c}-39	36-37	42-44^{b}	85^{c}-87
{3532*	—	—	—	—
32-33	40-41	38-39	44^{c}-46^{b}	88-89
{3533*	—	—	—	—
34-36	42-44^{b}	40-42	46^{c}-49^{b}	90-92
3535*	45^{ab}	—	—	—
3536*	—	44^{ab}	—	—
3537*	—	—	—	—
37^{ab}	44^{cd}	43^{ab}	—	93^{ab}
—	—	43^{cd}	—	—
3538*	—	—	—	93^{c}-94^{b}
3539*	—	44^{e}-45^{d}	—	—
37^{cd}	45^{cd}	45^{ef}	49^{cd}	94^{cd}
3540*	—	—	50	95
38^{ab}	46^{ab}	46^{ab}	51^{ab}	96^{ab}
38^{cd}	46^{cd}	46^{cd} (r.)	51^{cd}	96^{cd}
39-43^{b}	47-51^{b}	47-51^{b}	52-56^{b}	97-101^{b}
3542*	51^{c}-52^{b}	51^{c}-52^{b}	—	—
43^{c}-44	52^{c}-53	52^{c}-53	56^{c}-57	101^{c}-102
3543*	—	—	—	—
45	54	54	58	103
46	55	55	—	104
3545*	—	—	—	105
115 1-2	127 1-2	130 1-2	111 1-2	108 1-2
3547* l. 1	3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}	3^{ab}
3547(A)*	—	—	3^{cd}	3^{cd}
3547* l. 2	3^{cd}	3^{cd}	4^{ab}	3^{ef}
3^{ab}	4^{ab}	9^{ab}	8^{ab}	8^{ab}
3548*	4^{cd}	9^{cd}	—	—
3^{cd}	5^{ab}	3^{ef}	8^{cd}	8^{cd}
3549*	—	—	—	—
3550*	—	—	—	—
4^{ab}	5^{cd}	4^{ab}	9^{ab}	10^{ab}

Crit Ed	Bom. Ed	Kumbh Ed	Gorresio Ed	Lahore Ed
4^{cd}	6^{ab}	4^{cd}	9^{cd}	4^{ab}
{3552*	—	—	—	10^{cd}
5	6^{c}–7^{b}	5	4^{c}–5^{b}	4^{c-f}
6^{ab}	7^{cd}	6^{ab}	—	5^{ab}
3553*	—	—	—	—
6^{cd}	8^{ab}	6^{cd}	5^{cd}	5^{cd}
3554*	—	—	—	—
7–8	8^{c}–10^{b}	7–8	6–7	6–7
3555*	10^{cd}	—	—	—
3556*	11	10^{a-d}	—	9
9	12–13^{b}	10^{e}–11	10–11^{b}	11–12^{b}
3557* l 1	14^{ab}	12^{cd}	11^{cd}	12^{cd}
l 2	13^{cd}	12^{ab}	12^{ab}	13^{ab}
" l 3	14^{cd}	12^{ef}	12^{cd}	13^{cd}
3558*	—	—	—	—
10	15	13	16^{c}–17^{b}	18
3559*	[16^{ab}]	14^{ab}	—	—
11	20^{c}–21^{b}	15	17^{c}–18^{b}	19
3560*	21^{cd}	—	—	—
12	22^{ab}	14^{cd}	18^{cd}	20^{ab}
13–15^{b}	16^{c}–18	16–18	13–15	14–16
15^{c}–16^{b}	19	19	—	17^{a-d}
16^{cd}	20^{ab}	20^{ab}	16^{ab}	17^{ef}
17^{ab}	22^{cd}	20^{cd}	19^{ab}	20^{cd}
3561*	—	—	—	—
17^{c-f}	23	21^{a-d}	19^{c}–20^{b}	21
3562*	24^{ab}	21^{ef}	—	—
18^{ab}	24^{cd}	22^{ab}	20^{cd}	22^{ab}
18^{cd}	25^{ab}	22^{cd}	—	22^{cd}
19–20^{b}	25^{c}–26	23–24^{b}	21–22^{b}	23–24^{b}
3563*	—	—	—	—
20^{cd}	27^{ab}	24^{cd}	22^{cd}	24^{cd}
3564*	—	—	—	—
21–24^{b}	27^{c}–30	25–27	23–26^{b}	25–28^{b}
3565*	31^{ab}	28^{ab}	—	—
24^{c}–25^{c}	31^{c}–32^{c}	28^{c}–29^{c}	26^{c}–27^{c}	28^{c}–29^{c}
3566*	—	—	27^{d}–28^{a}	29^{de}
25^{d}	32^{d}	29^{d}	28^{b}	29^{f}
3567*	—	—	28^{cd}	30^{ab}
3568*	—	—	—	—
26–28	33–35	30–32	29–31	30^{c}–32
3570*	—	—	—	—
29–30	36–37	33–34	32–33	33–34
—	38^{ab}	35^{ab}	47^{ab}	48^{ab}
3571*	38^{cd}	35^{cd}	47^{cd}	48^{cd}
31–32	39–40	36–37	34–35	35–36
3572*	—	—	—	—
33	41	38	36	37
{3573*	—	—	—	—
34	42	39	37	38^{a-d}
3575*	43	40	—	—
35	44	41	38	39
3576*	45–46	42–43	112 2–3	109 2^{c}–3
3577*	—	—	—	—
3578*	—	—	—	—
36–37	47–48	44–45	111 39–40	108 40–41
3580*	—	—	41^{ab}	—
38–39^{b}	49–50^{b}	46–47^{b}	41^{c}–42	42–43^{b}
39^{cd}	50^{cd}	47^{cd}	—	43^{cd}

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
3581* l. 1-2	—	—	43	44
3581(A)*	—	—	—	—
3581* l. 3-4	—	—	44	45
3582*	—	—	—	—
3583*	—	—	—	—
40-41	51-52	48-49	45-46	46-47
42-43^b	53-54^b	50	48-49^b	49-50^b
3584*	—	—	49^c-50^b	50^c-51^b
3585*	—	—	—	—
43^c-46	54^c-57	51-53	50^c-53	51^c-55
3586*	—	—	—	—
47-49	58-60	54-56	54-56	56-58
50^ab	61^ab (r.)	57^ab (r.)	57^ab (r.)	59^ab (r.)
3587*	—	—	—	—
50^cd	61^cd	57^cd	57^cd	59^cd
3588*	62	[58]	—	60
3589* l. 1-4	—	—	58-59	61-62
" l. 5-8	—	—	—	63
51	63	59	—	64
116 3590* l. 1-2	128 —	131 —	112 1	109 1
" l. 3	—	—	—	2^ab
3591*	—	—	—	2^ab fn.
3092*	—	—	—	—
1-10	1-10	1-10	4-13	4-13
3594*	—	—	—	—
11	11	11	14	14
3595*	—	—	—	—
12	12	12	15	15
3596*	—	—	—	—
13^ab	13^ab	13^ab	16^ab	16^ab
3597*	—	—	—	—
13^cd	13^cd	13^cd	16^cd	16^cd
3598*	—	—	—	16^cd fn.
14	14	14	17	17
3599*	—	—	—	—
15^ab	15^ab	15^ab	18^ab	18^ab
3600*	—	—	18^cd	18^cd
15^cd	15^cd	15^cd	19^ab	18^ef
3601*	—	—	—	19
{3602*	—	—	—	20
16-18	16-18	16-18	19^c-21	21-23
3604*	—	—	—	23^cd fn.
19-20	19-20	19-20	22-23	24-25
3605* l. 1-2	21	21	—	25^cd fn.
3605(B)*	—	—	—	—
3605* l. 3	22^ab	22^ab	—	25^cd fn.
3605(C)* l. 1	—	—	—	25^cd fn.
" l. 2	—	—	24^ab	25^cd fn.
3605* l. 4	22^cd	22^cd	—	25^cd fn.
3606*	—	—	—	—
21	23	23	30	31
3607*	24^ab	24^ab	—	—
3608*	—	—	—	33^cd
3609*	—	—	—	33^ab
22^ab	24^cd	24^cd	31^ab	34^ab
3610*	—	—	31^cd	34^cd
22^c-23^b	25-26^b	25-26^b	32-33^b	35-36^b
3611*	—	—	—	—
23^cd	26^cd	26^cd	33^cd	36^cd

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
24^{ab}	27^{ab}	27^{ab}	—	26^{ab}
24^{cd}	27^{cd}	27^{cd}	24^{cd}	26^{cd}
25	28	28	25	27^{a-d}
26^{abc}	29^{abc}	29^{abc}	—	27^{e}–28^{a}
3612*	—	—	—	28^{bc}
26^{d}	29^{d}	29^{d}	—	28^{d}
27	30	30	26	29
28	31	31	27	—
3613*	—	—	—	—
29	32	32	28	30
3614*	—	—	—	—
30	33	33	29	31
3615*	—	—	—	—
3616*	—	—	—	—
31–36^{c}	34–39^{c}	34–39^{c}	34–39^{c}	37–42^{c}
3617* l. 1	—	39^{d}	—	—
" l. 2	[41^{a}]	40^{a}	—	—
36^{d-f}	39^{d}–40^{b}	40^{bcd}	39^{d}–40^{b}	42^{d}–43^{b}
3618*	40^{cd}	—	40^{cd}	43^{cd}
—	[41^{b}]	—	—	—
37	41^{c-f}	41	41	44
3619* l. 1–6	—	—	42–44	45–47
3619(B)*	—	—	—	—
3619* l. 7–16	—	—	45–49	48–52
" l. 17–19	—	—	—	53
3620*	—	—	—	—
38^{ab}	42^{ab}	42^{ab}	—	—
38^{cd}	42^{cd}	42^{cd}	50^{ab}	54^{ab}
3622*	—	—	—	—
39^{ab}	44^{ab}	44^{ab}	50^{cd}	54^{cd}
39^{cd}	44^{cd}	44^{cd}	—	54^{ef}
3623*	—	—	51	55
App. I (No. 74)	—	—	—	—
3624*	—	—	—	—
40	43	43	52	56
41	45	45	53	57
3626* l. 1–3	—	—	54–55^{b}	58–59^{b}
3626(A)*	—	—	—	59^{c}–60^{b}
3626* l. 4	—	—	55^{cd}	60^{cd}
3627*	—	—	—	—
3628*	—	—	—	—
3629*	—	—	—	—
42	46	46	56	61^{a-d}
3630*	—	—	57^{ab}	61^{ef}
3631*	—	—	—	—
43	47	47	57^{c}–58^{b}	62
3633*	—	—	—	—
3634*	—	—	—	—
3635*	—	—	—	—
44^{ab}	48^{ab}	48^{ab}	58^{cd}	63^{ab}
3636*	—	—	—	—
44^{cd}	48^{cd}	48^{cd}	59^{ab}	63^{cd}
3637*	—	—	59^{cd}	63^{ef}
3638*	—	—	—	—
3639*	—	—	—	—
45–48	49–53^{b}	49–52	60–64^{b}	64–68^{b}
3641*	—	—	64^{cd}	68^{cd}
49	53^{c}–54^{b}	53	—	—
50–52	54^{c}–56	54–56^{b}	65–67^{b}	69–71^{b}

Cnt. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
3644*	—	—	67^{c}–68	71^{c}–72
3645*	—	—	—	—
3646*	—	—	—	—
3647*	—	—	—	—
3648*	57	56^{c}–57^{b}	—	—
3649*	—	—	—	—
53	58	57^{c-f}	69	73
{3650* 1, 2	—	—	72^{cd}	76^{cd}
3651*	—	—	70^{ab}	74^{ab}
54	59	58	70^{c}–71^{b}	74^{c}–75^{b}
3653*	—	—	71^{c}–72^{b}	75^{c}–76^{b}
55^{a}	60^{a}	59^{a}	73^{a}	77^{a}
3654*	—	—	—	—
55^{b}	60^{b}	59^{b}	73^{b}	77^{b}
3655*	—	—	—	—
55^{cd}	60^{cd}	59^{cd}	73^{cd}	77^{cd}
{3656*	—	—	74^{ab}	—
3657*	—	—	—	—
56–58	61–63	60–62	74^{c}–77^{b}	78–80^{d}
{3659*	—	—	—	80^{ef}
3660*	—	—	—	—
3661*	—	—	—	—
3662*	64–67	[63–66]	—	—
59^{a-e}	68–69^{a}	67^{a-e}	77^{c}–78^{c}	81–82^{a}
3663*	—	—	78^{d}–79^{a}	82^{bc}
59^{f}	69^{b}	67^{f}	79^{b}	82^{d}
3665*	—	—	—	—
60–61	69^{c}–71^{b}	68–69	79^{c}–81^{b}	83–84
3667*	—	—	81^{c}–82^{b}	85^{a-d}
62^{ab}	71^{cd}	70^{ab}	82^{cd}	85^{ef}
3668*	—	—	—	—
62^{c}–65	72–75^{b}	70^{c}–73	83–86^{b}	86–88^{d}
3670*	—	—	86^{cd}	88^{ef}
App. I (No. 75)	—	—	—	—
66–67	75^{c}–77^{b}	74–75	87–88	89–90
3671*	—	—	—	91
3672*	—	—	—	—
3673*	—	—	—	—
68–69^{b}	77^{c}–78	76–77^{b}	89–90^{b}	92–93^{b}
3674*	—	—	—	—
69^{c}–70	79–80^{b}	77^{c}–78	90^{c}–91	93^{c}–94
3675*	—	—	—	—
71	80^{c}–81^{b}	79^{a-d}	92	95
3676*	—	—	—	—
72^{ab}	82^{cd}	79^{ef}	93^{ab}	96^{ab}
72^{cd}	81^{cd}	80^{ab}	93^{cd}	96^{cd}
3677*	82^{ab}	—	—	—
73	83	80^{c-f}	94	97
3678*	—	—	—	—
74	87	81	95	98
3679*	—	—	—	—
75	84	82	96	99
{3680*	—	—	—	—
3681*	85	83	—	100
3682*	—	—	—	—
3683*	—	—	—	—
76^{ab}	86^{ab}	84^{ab}	97^{ab}	101^{ab}
App. I (No. 76) Before 1. 1, 1*	—	—	—	—

Cnt. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
App. I (No. 76) l. 1–2	—	—	97^{c}–98^{b}	101^{c}–102^{b}
" " 2*	—	—	—	—
" " l. 3–17	—	—	98^{c}–105	102^{c}–109
" " 5*	—	—	—	—
" " l. 18–19	—	—	106	110
" " 6*	—	—	—	—
" " l. 20	—	—	107^{ab}	111^{ab}
" " 7*	—	—	—	—
3684*	—	—	—	—
76^{cd}	86^{cd}	84^{cd}	107^{cd}	111^{cd}
3686* l. 1	—	—	108^{ab}	112^{ab}
" l. 2–3	88	85	—	112^{c}–113^{b}
" l. 4	—	—	—	113^{cd}
" l. 5	—	—	108^{cd}	114^{ab}
3687*	—	—	—	—
3688* l. 1	89^{ab}	86^{ab}	—	—
" l. 2	89^{cd}	[86^{cd}]	—	—
" l. 3–4	90	87	—	—
3689*	—	—	—	—
77^{ab}	91^{cd}	88^{cd}	—	—
77^{c}–79	91^{e}–93	88^{e}–90	108^{e}–110	114^{c}–116
3692* l. 1–2	—	—	113 1	110 1^{a-d}
" l. 3	—	—	—	1^{ef}
" l. 4–5	—	—	2	2
3693*	—	—	—	—
80^{ab}	97^{ab}	94^{ab}	9^{ab}	11^{ab}
{3694*	91^{ab}	85^{ab}	—	—
3695*	—	—	—	—
80^{cd}	97^{cd}	94^{cd}	9^{cd}	11^{cd}
81^{ab}	94^{ab}	91^{ab}	10^{cd}	12^{cd}
81^{cd}	94^{cd}	91^{cd}	—	12^{ef}
3696*	—	—	—	12^{ef} fn.
82^{ab}	95^{ab}	92^{ab}	—	—
82^{cd}	95^{cd}	92^{cd}	10^{ab}	12^{ab}
83	96	93	11	13
84	98	95	—	3
85–87	99–101	96–98	3–5	4–6
3697*	—	—	—	10^{ab} fn. l. 2–3
3698*	[101^{a-d}]	99	—	—
88^{ab}	102^{ef}	100^{ab}	6^{ab}	7^{ab}
3699*	—	—	—	7^{c}–8^{b}
88^{cd}	102^{gh}	100^{cd}	6^{cd}	8^{cd}
3700*	[103^{ab}]	101^{ab}	—	—
89	103^{c-f}	101^{c}–102^{b}	7	9^{a-d}
3701*	—	—	—	—
90^{ab}	104^{ab}	102^{cd}	8^{ab}	9^{ef}
90^{c}	104^{c}	103^{a}	—	10^{a}
3702* l. 1	—	103^{b}	—	10^{b}
" l. 2	—	103^{c}	8^{c}	—
90^{d}	104^{d}	103^{d}	8^{d}	10^{cd}
3703* l. 1	105^{ab}	104^{ab}	12^{ab}	14^{ab}
3703(A)*	—	—	—	—
3703(B)*	—	—	—	—
3703* l. 2	105^{cd}	104^{cd}	12^{cd}	14^{cd}
3703(C)*	—	—	13^{ab}	15^{ab}
3703(D)*	—	—	—	—
3703* l. 3	106^{ab}	104^{ef}	13^{cd}	15^{cd}
3703(E)*	—	—	—	—
3703* l. 4–5	106^{c}–107^{b}	105	14	16

Crit. Ed.	Bom. Ed.	Kumbh. Ed.	Gorresio Ed.	Lahore Ed.
3703(F)* l. 1-2	—	—	15	17
3703(F1)*	—	—	—	—
3703(F)* l. 3	108ab	106cd	—	18ab
3703(F2)*	—	—	—	—
3703(F)* l. 4	108cd	107ab	—	18cd
3703(F3)*	[109ab]	107cd	—	—
3703(F)* l. 5-7	—	—	—	19-20b
" " l. 8	107cd	106ab	—	20cd
" " l. 9	109cd	108ab	—	20ef
3703(F4)*	—	—	—	21-22
3703(F)* l. 10	109ef	108cd	—	23ab
3703(F5)*	—	—	—	—
3703(F6)*	—	—	—	—
3703(F)* l. 11	—	—	—	23cd
" " l. 12	110ab	109ab	16ab	24ab
3703(F7)*	110cd	109cd	—	—
3703*(F) l. 13	—	—	—	24cd
3703* l. 6	111ab	110ab	—	25ab
—	111cd (r.)	—	—	—
3703* l. 7	112ab	110cd	16cd	25cd
3703(G)* l. 1-2	112c-113b	111	—	26a-d
" " l. 3	113cd	112ab	—	—
" " l. 4-6	114-115b	112c-113	—	26e-27
3703(G1)* l. 1-2	—	—	—	28
" " l. 3	—	—	—	—
3703(G)* l. 7-9	115c-116	114-115b	—	—
" " l. 10-11	117	115c-116b	—	29
3703(G2)*	—	—	—	—
3703(G3)*	—	—	—	30
3703(G4)*	—	—	—	—
3703(G5)*	—	[116cd]	—	—
3703* l. 8-11	121	117	—	31
3703(H)*	—	—	—	—
3703* l. 12-15	122	118	—	32
3704*	—	—	—	33
3705*	—	—	—	—
3706*	—	—	—	—
3707*	—	—	—	—
3708*	—	—	—	—
3709* l. 1	118ab	119ab	—	—
3709(A)*	—	—	—	—
3709* l. 2-6	118c-120	119c-121	—	—
3709* l. 7-21	—	—	—	—
3710*	—	—	—	—
3711*	—	—	—	—

CONTENTS OF THE YUDDHAKĀṆḌA

(N.B.: The figures within brackets show the number of stanzas.)

Sarga		Page
1	Rāma felicitates Hanumat. His Perplexities. (16)	3
2	Sugrīva consoles Rāma. (21)	6
3	Hanumat describes the Strength of Lankā to Rāma. (32)	11
4	Rāma's army marches southwards in formation and reaches the Shores of the Sea. (88)	17
5	Rāma is afflicted when thinking of Sītā. (22)	32
6	Rāvana consults the Rākṣasas. (18)	36
7	The Rākṣasas persuade Rāvana to wage a War and remind him of his former Exploits. (26)	40
8	The boasting of Ravana's Generals. (16)	44
9	Vibhīṣana advises Rāvaṇa to hand over Sītā to Rāma. (22)	47
10	Rāvana rebukes Vibhīṣaṇa who departs. (21)	52
11	Words of the leading Monkeys regarding Vibhīsana. (59)	56
12	In keeping with the advice of Sugrīva Rāma decides to offer shelter to Vibhīṣana. (22)	67
13	At the behest of Rāma, Lakṣmana consecrates Vibhīṣaṇa as the king of the Rakṣasas who advises Rāma to move to the ocean and to cross it with his army. (23)	71
14	Rāma discharges his arrows on the ocean. (21)	75
15	Nala constructs a bridge over the ocean and the army crosses it. (33)	79
16	Rāvana sends out Śuka *and Sāraṇa to spy on the Monkeys.* (29)	94
17	Saraṇa tells Rāvaṇa of the principal Leaders of the Monkeys. (40)	101
18	Sarana continues his deposition. (42)	109
19	Śuka in his turn enumerates the enemies (34)	118
20	Rāvana sends out fresh spies. (24)	125
21	Śārdūla gives an account of his mission to Rāvana. (35)	130
22	Rāvana deceives Sītā by showing her Rama's head created by magic. (43)	136
23	Sītā's lamentations. (42)	143
24	Saramā consoles Sītā (36)	151
25	Saramā spies on Rāvaṇa's Plans. (28)	157
26	Mālyavat advises Rāvaṇa to make peace. (33)	162
27	Ravaṇa directs Lankā's Defences. (22)	170
28	Rama prepares his Plans for the Attack (36)	173
29	The Ascent of Mount Suvela. (18)	179
30	Description of Lankā (26)	183
31	Rama's army besieges Lankā. Rāma sends Angada to Ravana. (86)	188
32	The Rākṣasas make a Sortie. (32)	204
33	The conflict between the Monkeys and the Rākṣasas. (46)	210
34	The battle continues during night. Angada's Exploit. (30)	217
35	Rāma and Lakṣmana are struck down by Indrajit. (26)	224
36	The despair of Sugriva and his Army Vibhīṣaṇa reassures him. (43)	229
37	Sītā mounted on the aerial car Puṣpaka sees Rāma and Lakṣmaṇa lying on the battlefield. (21)	235
38	Sītā's Lamentations. Trijaṭā consoles Sītā. (37)	239
39	Rāma regains consciousness and weeps over Lakṣmana. (32)	245
40	Garuḍa liberates Rāma and Lakṣmaṇa (64)	251
41	Dhūmrākṣa goes out to fight the Monkeys. (35)	262
42	Dhūmrākṣa fights and is slain by Hanumat. (37)	267

Sarga		Page
43	Akampana goes out to fight against the Monkeys. (27)	274
44	Akampana is slain by Hanumat. (38)	279
45	Prahasta goes out to fight. (42)	286
46	Prahasta is slain by Nīla. (51)	292
47	Rāvana's prowess. Rāma overcomes him but grants him his life. (135)	300
48	The Rākṣasas rouse Kumbhakarna. (87)	325
49	Vibhīṣana narrates to Rāma the Story of Kumbhakarṇa. (37)	341
50	Kumbhakarṇa meets Rāvana. (19)	348
51	Kumbhakarna consoles Rāvana. (47)	353
52	Mahodara's Speech. (35)	362
53	Kumbhakarna enters into combat. (50)	368
54	Angada reproaches the Monkeys for flying from Kumbhakarṇa. (29)	376
55	Kumbhakarna's Exploits He is slain by Rama. (129)	382
56	Rāvana weeps for Kumbhakarna. (19)	406
57	Narāntaka is slain by Angada. (90)	409
58	Devāntaka, Triśiras, Mahodara and Mahāpārśva are killed. (54)	424
59	Lakṣmana slays the Rākṣasa Atikāya. (106)	433
60	Indrajit, making himself invisible, puts the Monkey Army out of action. (49)	449
61	On Jāmbavat's Instructions, Hanumat goes to the Mountain of Medicinal Herbs and brings its peak. (68)	460
62	Laṅkā is set on fire by the Monkeys. (52)	473
63	The Prowess of Kumbha. Kumbha is slain. (53)	487
64	Nikumbha is slain by Hanumat. (24)	497
65	Makarākṣa goes out to fight Rāma and Lakṣmana. (21)	501
66	Makarākṣa is struck down by Rāma's arrow. (38)	505
67	Indrajit becomes invisible along with his chariot and strikes Rāma and Lakṣmaṇa with arrows. (42)	512
68	Indrajit's Stratagem Sītā's Apparition. (33)	521
69	Hanumat rallies his Forces Indrajit's Sacrifice. (26)	527
70	Lakṣmana's speech (42)	532
71	Vibhiṣana consoles Rāma. (22)	539
72	Laksmana goes to the Nikumbhilā Grove to fight with Indrajit. (33)	543
73	*Indrajit breaks off his Sacrifice to fight with Lakṣmaṇa.* (31)	549
74	Indrajit and Vibhiṣaṇa denounce each other. (27)	553
75	The combat between Laksmana and Indrajit. (33)	560
76	Lakṣmana and Indrajit continue to fight. (34)	565
77	*Indrajit loses his Charioteer, Chariot and Horses.* (38)	574
78	Indrajit is slain by Lakṣmana. (54)	584
79	Rāma commends Lakṣmaṇa who is cured of his wounds by Suṣena. (18)	593
80	Rāvaṇa's Grief on hearing of his son's death. (57)	598
81	Rāma's Exploits. (35)	608
82	The lamentations of the Rākṣasa Women. (39)	614
83	Rāvaṇa goes out to fight and encounters bad omens. (42)	620
84	The fight between Virūpākṣa and Sugrīva: Virūpākṣa is slain by Sugrīva. (33)	628
85	Mahodara is slain by Sugrīva. (29)	635
86	The Combat between Aṅgada and Mahāpārśva. Mahāpārśva is killed. (23)	641
87	Rāma and Rāvana fight with magic Weapons. (47)	646

SARGA		PAGE
88	Lakṣmana is wounded by Rāvana's Śakti. Rāvana flees from Rāma. (59)	655
89	Lakṣmaṇa's miraculous Recovery. (34)	665
90	Rāma and Rāvana renew their combat. Indra sends his chariot for Rāma. (33)	676
91	Rāma breaks Rāvaṇa's Śūla with Indra's Śakti. Rāma overpowers Rāvaṇa. (30)	683
92	Rāma arraigns Rāvana and reproaches him for his misdeeds. Rāvana's charioteer removes his chariot when Rāvaṇa is overpowered. (30)	688
93	*Rāvana reproaches his Charioteer. Rāvana is convinced by the explanation given by his* Charioteer. (27)	693
94	Sinister Portents appear. (29)	699
95	The Fluctuations of Combat. (26)	705
96	The Duel continues. (31)	710
97	Rāma kills Rāvaṇa. (33)	718
98	The Lamentations of Rāvana's Consorts. (26)	725
99	The Lamentations of Mandodarī: Rāvana's Funeral Rites. (44)	730
100	Vibhīṣaṇa is installed as King of Lankā. (22)	742
101	Hanumat carries Rāma's Message to Sitā. (43)	747
102	Rāma sends for Sitā. Sitā is brought before him. (36)	755
103	Rāma repudiates Sitā. (25)	763
104	Sitā's Lamentations. She undergoes the Ordeal by Fire. (27)	769
105	Brahmā Eulogizes Rāma. (28)	775
106	Sitā is restored to Rāma. (20)	782
107	Daśaratha appears before Rāma. (26)	786
108	On Rāma's Request, Indra restores the dead in the Army to life. (19)	793
109	Vibhīṣaṇa places the Aerial Car Puṣpaka at Rāma's disposal. (27)	798
110	Rāma sets out for Ayodhyā. (23)	803
111	Rāma tells Sitā of the Places over which they are passing. (31)	809
112	Rama's Meeting with the Sage Bharadwāja. (18)	819
113	Rāma sends Hanumat to find out Bharata. (43)	823
114	Hanumat tells Bharata of all that befell Rāma and Sitā during their Exile. (46)	832
115	Bharata sets out to meet Rāma. (51)	845
116	Rāma's Coronation. (90)	856

॥ वाल्मीकिरामायणम् ॥

॥ युद्धकाण्डम् ॥

१

श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं यथावदभिभाषितम् ।
रामः प्रीतिसमायुक्तो वाक्यमुत्तरमब्रवीत् ॥ १
कृतं हनुमता कार्यं सुमहद्भुवि दुष्करम् ।
मनसापि यदन्येन न शक्यं धरणीतले ॥ २

न हि तं परिपश्यामि यस्तरेत महार्णवम् ।
अन्यत्र गरुडाद्वायोरन्यत्र च हनूमतः ॥ ३
देवदानवयक्षाणां गन्धर्वोरगरक्षसाम् ।
अप्रधृष्यां पुरीं लङ्कां रावणेन सुरक्षिताम् ॥ ४

1

☞ In Ś1 Ñ V1 B D2.3.5.12 Sargas 1–15 form part of the Sundarakāṇḍa In these MSS the Yuddhakāṇḍa begins with Sarga 16

In V2 Sargas 1–15 are not found The MS begins with Sarga 16

V3 is a new MS wherein Sargas 1–15 are not found The variants recorded as of V3 for Sargas 1–15 are from a different MS (viz V3 of the Sundara) in which the Sundarakāṇḍa incorporates these fifteen Sargas and then comes to an end

For Sargas 1–15 B2 and B3 are the same as B3 and B4 respy of the Sundara However from Sarga 16 onwards B2 and B3 are different MSS

In D1 and D4 Sargas 1–31 belong to the Sundarakāṇḍa As such D4 begins the Yuddhakāṇḍa with Sarga 32 But in D1 the Yuddhakāṇḍa begins with Sarga 16 (and not with Sarga 32) Consequently Sargas 16–31 are duplicated in it (vide note in Sarga 16)

In D3 the Yuddhakāṇḍa begins with Sarga 6 as Sargas 1–5 therein belong to the Sundara

D6 begins with श्रीगणेशाय नम । हरि ॐ ।

D8 begins with श्रीमते रामानुजाय नम and then ins some introductory stanzas beginning with स जयति रघुवरतिलक कौशल्याहृदयनन्दनो राम etc

D9 begins with ॐ

D10 begins with फेयुविद्युत्सकेषु श्रुत्वा हनुमतो वाक्य मिदमारभ्य युद्धकांडारभ उच्यते

D12 begins with युद्धकाण्डविधिश्चेव ॥ श्रीगणेशाय नम । and then ins the पारायणविधि of the Yuddhakāṇḍa

D13 begins with श्रीरघुवीरो जयति

T1 begins with श्रीरामाय नम । हरि ॐ, T2 with श्रीगुरुभ्यो नम , T3 with श्रीहयग्रीवाय नम । अविघ्नमस्तु शुभमस्तु युद्धकाण्ड ।

G1 begins with हरि ॐ शुभमस्तु युद्धकाण्ड, G2 with युद्धकाण्ड, G3 with ॐ । हरि ॐ शुभमस्तु । श्रीगुरुभ्यो नम । युद्धकाण्ड ।

Ck is missing from 6 1 1 up to 6 2 6 (folio damaged)

1 [a]) Ñ1 चाभिवर्णित D2.3 T1 M3 अनु(D3 °ति) भाषित, Cg as in text (for अभिभाषितम्) —[c]) Ś1 V1.2 B3.4 D1.2.3.12 -समायुक्तम् (for °युक्तो) —[d]) T1 damaged for उत्तरम् Ś1 B1 D12 उत्तम वाक्यम्, Ñ V1.3 B2–4 D1.2.4.5 उत्तर वाक्यम् (by transp) D6 उच्चै वाक्यम् (for वाक्यमुत्तरम्)

2 [a]) T1 damaged for कृत Ś1 Ñ V1.2 B D1–4.12 कृत्यं D6 T3 M3 कर्म (for कार्यं) —[b]) B1 सुकृत (for सुमहद्) Ñ2 V1.3 B D6 विश्रुत D2–7.10.11 T1.2 G1 M2 Cr m g t दुर्लभ (for दुष्करम्) —Ñ1 om 2[c]–3 —[c]) Ś1 D3.12 न कर्तुं खलु(D3 भुवि) शक्यते Ñ2 V1.2 B D3 M3 दुष्क(B2 °र)रं स्यादरा(B4 वसुधा, M3 स्यान्मही)तले, D2.3.4.5 कर्तुं खलु न शक्यते

3 Ñ1 om 3 (cf v l 2) D2 reads 3 after 5 —[a]) Ñ2 V1.2 B D6 स(B4 प)मपश्यामि, D1–4.5 M3 प्रति(D1 खलु D4 त्विह, M3 सम)पश्यामि (for परि°) —[b]) Ś1 D1–4.5.12 M3 तरेतु(D3 °त) V2 B1–3 D3 प्लवेत (for तरेत) D10.11 महोदधिं (for महार्णवम्) —[c]) B4 समुद्रं (for अन्यत्र) D2.4 तु (for च)

4 D3 om (hapl) 4–5 —[a]) D6 ते च (for देव) —[b]) Ñ2 V1.2 B1–3 D6 पतग, M3 पिशाच (for गन्धर्व) —For 4[c]–5[d], Ś1 Ñ V1.2 B D1–4.5.12 subst 2* —[d]) D4 T2 G3 M3 (अ)भिपालितां G3 (अ)भिरक्षितां (for सुरक्षिताम्)

प्रविष्टः सत्त्वमाश्रित्य जीवन्को नाम निष्क्रमेत् ।
को विशेत्सुदुराधर्षां राक्षसैश्च सुरक्षिताम् ।
यो वीर्यबलसम्पन्नो न समः स्याद्धनूमतः ॥ ५
भृत्यकार्यं हनुमता सुग्रीवस्य कृतं महत् ।
एवं विधाय स्वबलं सदृशं विक्रमस्य च ॥ ६
यो हि भृत्यो नियुक्तः सन्भर्त्रा कर्माणि दुष्करे ।
कुर्यात्तदनुरागेण तमाहुः पुरुषोत्तमम् ॥ ७
नियुक्तो नृपतेः कार्यं न कुर्याद्यः समाहितः ।
भृत्यो युक्तः समर्थश्च तमाहुः पुरुषाधमम् ॥ ८
तन्नियोगे नियुक्तेन कृतं कृत्यं हनूमता ।
न चात्मा लघुतां नीतः सुग्रीवश्चापि तोषितः ॥ ९
अहं च रघुवंशश्च लक्ष्मणश्च महाबलः ।
वैदेह्या दर्शनेनाद्य धर्मतः परिरक्षिताः ॥ १०

—After 4 M3 ins

1* यो वीर्यबलसम्पन्नो द्विपद्भिरनिवारित ।
[Prior half = 5c]

5 D4 om 5 (cf v l 4) —a) G1 आपन्न ; Cv as in text (for आश्रित्य) —b) M3 असन् ; Cv as in text (for जीवन्) —D6 T2 3 G1 transp cd and ef —For 4c–5d, Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 11 subst

2* अप्रधृष्या पुरी लङ्का रावणेनाभिपालिता ।
गुप्तदुर्गा गिरेर्मूर्ध्नि वीरेणैकेन धर्षिता ।

[(1 1) D3 अप्रहृष्या (for °धृष्या) Ñ2 V1 3 B1 3 D6 सा हि (for लङ्का) B2 पुरीणां हि (for पुरी लङ्का) B4 रावणस्य दुरासन° (for the post half) —(1 2) Ś1 D11 दुर्गा दुर्गे B1–3 D1 गुप्ता दुर्गा B4 गुप्ता दुर्गं (for गुप्तदुर्गा) D1 कर्षिता (for धर्षिता)]

—e) Ś1 Ñ2 D1–4 8 को (for यो) D1 3 -सपश्चात् D4 -स पश्चात् (sic) (for -सम्पन्नो) Ñ2 V1 3 B D5 एव वीर्यबलोपेतो —f) B1 सम Ś1 Ñ1 D1–4 11 सम स्याद्धि (for न सम स्याद्) Ś1 हनूमता ❀ Cv अप्रधृष्यामित्यादे श्लोकस्योपरितनमर्धं प्रविष्ट सत्त्वमाश्रित्य जीवन्को नाम निष्क्रमेदित्येतत्, को विशेदित्यादे श्लोकस्योपरितनमर्धं यो वीर्यबलसम्पन्नो न सम स्याद्धनूमत एतावेपुचित्कोशेषु व्यत्यासेन दृश्यते तल्लेखकदोषकृतम् ❀ —After 5 V3 wrongly reads 4ab while D3 reads 3

6 b) D3 transp कृतं and महत् D1 सुग्रीवसुकृतं महत् —Ś1 D11 om 6cd —c) Ñ1 असविधाय Ñ2 V1 3 B D5 सुसविधाय; D2 3 4 असंविधाय; D3 अभिसधाय D6 T2 3 स्वयं विधाय; L (ed) असन्निधौ तत् (for एव विधाय) D3 11 स(D11 सु)बले (for स्वबलं) —D6 om from 6d up to 8a —d) D1 3 4 तु (for च)

7 D6 om 7 (cf v l 6) —a) D11 को (for यो) —b) Ś1 B4 D1 3 Cv भर्तृ ; V3 D1 4 भर्तु ; L (ed) तत्तत् (for भर्त्रा) M3 भृत्यकार्याणि Ś1 D11 दुष्करै (for °रे) —c) Ś1 D1 3 4 11 मनसूर्पूर्वा Ñ V1 3 B D5 मनुरूपे (D5 °पे) हि, D3 मनु तस्यार्थं (for मनुरागेण) —d) D11 G3 पुरुषोत्तम° (for °त्तमम्) ❀ Cv कुर्यात्तदनुरागेण तमाहु पुरुषोत्तममित्यत्रानुरागमन्तरेऽनुरागश्चवान । मनुरूपपरं कार्यं कुर्यात् । तदनुरूपमेवेति क्वचित्पाठ । तत्र मध्यमदर्शनेनदस्या (°बत्य)दोष प्रसज्जति ❀ —After 7, Ñ1 ins

3* भृत्यो वै नृपते कार्यं कुर्याद्य सुसमाहित ।

8 D4 om 8a (cf v l 6) Ñ1 om 8–9 D4 om 8 D6–7 10 11 S read 8 twice —a) Ś1 D1–3 11 भृत्यो वै (D3 यो) (for नियुक्तो) G1 (second time) कार्ये (for कार्यं) Ñ2 V1 3 B D5 यो भृत्य परम कार्य, D5 7 10 11 T M3 (all first time) यो नियुक्त (D5 T1 M1 नियुक्तो य [by transp]) पर कार्यं G M1 2 3 (all first time) भृत्यस्तु य पर कार्यं —b) D1 वै (for य) Ś1 D11 कुर्याद्यो न (for न कुर्याद्य) Ñ2 V1 3 B D5–7 10 11 S Cm g t (D5 7 10 11 S Cm g t first time) नृपते प्रियं (D5 पर) (for य समाहित) D3 न कुर्यात्परमं प्रियं —c) Ś1 B4 D1 3 13 शक्तो न य , Ñ2 V1 3 B1–3 D5 सर्वो (V1 3 °दो)-युक्त ; D1 3 स्वस्थो युक्त ; G1 3 M3 सत्त्वयुक्त ; G2 M1 2 भक्त्या भृत्य (for भृत्यो युक्त) Ñ2 V1 3 B1–3 D5 G1 M3 हि; M1 2 (both second time) [ऽ]पि (for च) —d) D5–7 10 11 S Cm g t (all first time) मध्यमं नरं Cm g t (all second time) as in text (for पुरुषाधमम्) ❀ Cv यो नियुक्त पर कार्यं कुर्यान्न नृपते प्रियम् । भृत्यो युक्त समर्थश्च तमाहुर्मध्यमं नरम् । इति पाठ । परं कार्यं स्वामिसंदिष्टात्कार्यादधिकं कार्यम् । युक्त उत्साही । भृत्यस्तु य पर कार्यं न कुर्यान्नृपते' प्रियम् । भृत्योऽभृत्यसमर्थो हि तमाहुर्मध्यमं नरम् । इति क्वचित्पाठ ।। Cm g t 'भृत्यस्तु य परं कार्यं न कुर्यान्नृपते प्रियम् । भृत्योऽभृत्य समर्थोऽपि तमाहुर्मध्यमं नरम् । इत्यपि पाठ क्वचित् (Cg इति पाठान्तरम्) । Ct इति पाठे च समर्थोऽपि भृत्य पर कार्यं न कुर्यात्स भृत्य उत्तमादधिकाकरणादपि मध्यमत्वमाहु) ❀

9 Ñ1 om 9 (cf v l 8) —a) D1 3 13 M3 तन्नियोगं (for °योगे) D4 च युक्तेन D11 नियोगेन D1 4 तन्नियोगेन युक्तेन ❀ Cm तन्नियोग इति । तस्येति शेष ❀ —b) Ś1 V1 D1 3 4 13 कर्म B1 D1 कार्यं (for कृत्यं) —d) Ś1 D11 तोषित ; B4 पोषित (for तोषित)

10 a) G3 लक्ष्मणश्चैव (for रघुवंशश्च) —b) G3 रघु वंशो (for लक्ष्मणश्च) Ś1 D11 [ऽ]पि यो (D11 यो)पित (for महाबल) —c) D5 वैदेही (for वैदेह्या) G1 [द्]च (for [द्य]च) —d) Ś1 Ñ1 D11 परितुष्टि (Ñ1 °ष्ट)त ; G3 °पालित ; Cv r m g t as in text (for °रक्षिता)

इदं तु मम दीनस्य मनो भूयः प्रकर्षति ।
यदिहास्य प्रियाख्यातुर्न कुर्मि सदृशं प्रियम् ॥ ११
एष सर्वस्वभूतस्तु परिष्वङ्गो हनूमतः ।
मया कालमिमं प्राप्य दत्तस्तस्य महात्मनः ॥ १२
सर्वथा सुकृतं तावत्सीतायाः परिमार्गणम् ।
सागरं तु समासाद्य पुनर्नष्टं मनो मम ॥ १३
कथं नाम समुद्रस्य दुष्पारस्य महाम्भसः ।
हरयो दक्षिणं पारं गमिष्यन्ति समाहिताः ॥ १४
यद्यप्येष तु वृत्तान्तो वैदेह्या गदितो मम ।
समुद्रपारगमने हरीणां किमिवोत्तरम् ॥ १५

11 ᵃ) Ś1 N1 B4 D1-4 8 12 पृतत्, Ñ2 V1 3 B1-3 D9 एक (for इद) —ᶜ) Ñ1 illeg Ñ2 V1 3 B D9 यद्स्या(B3 °द्या)ह, D1 4 यत्राद्यास्य (for यदिहास्य) Ś1 Ñ V1 3 B D2 4 5 9 12 प्रियाख्याले, L(ed) प्रियाख्यानैर् (for प्रियाख्यातुर्) —ᵈ) Ś1 D2 12 न कुर्यां, Ñ1 B4 D1 4 करोमि(Ñ1 °त्ति) D3 8 न कुर्यात्, T2 न कुर्मस्, Cm g t as in text (for न कुर्मि) Ñ2 V1 3 B1-3 D9 न करोमि सदृक्प्रिय —After 11 Ñ2 V1 3 B1 2 4 D9 ins

4* एव सचिन्त्य बहुधा राघव प्रीतिमानस ।
निरीक्ष्य सुचिर प्रीत्या हनूमन्तमुवाच ह ।

[(l 1) B4 मनसा (for बहुधा) B1 2 D9 प्रीतमानस],
—while D9 ins after 11

5* अङ्गेष्वेव जरा यातु यत्त्वयोपकृत कपे ।
नर प्रत्युपकाराणामापत्सु लभते फलम् ।
[Cf B(ed) 7 40 24]

12 ᵃ) Ś1 D1 4 8 12 ते Ñ2 V1 3 B1-3 D9 से, B4 च (for तु) —ᵇ) D8 प्रश्रि (for परि) Ś1 Ñ1 B4 D1-4 8 12 कृतो मया, Ñ2 V1 3 B1-3 D9 [ऽ]निलात्मज (for हनूमत) —D3 om 12ᶜᵈ —ᶜ) M1 2 इद (for इम) M3 प्रेक्ष्य (for प्राप्य) —ᵈ) D6 7 T1 G चास्तु(G2 °स्य) (for तस्य) ※ Cv मया कालमिम प्राप्य दत्तश्चास्तु महात्मन इति मद्पाठ ※—For 12ᶜᵈ Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 4 8 9 12 subst

6* अवस्थाकालसदृश गृहाण त्वमिम मम ।

[D2 इद (for इम) Ñ1 महद B1 2 त्तग, D8 शुभ (for मम)]
—Ś1 Ñ1 D1 2 4,8,12 cont while D9 ins after 12ᵃᵇ (owing to om)

7* शुभ वाक्यमिद श्रुत्वा तव वक्त्रान्महामते ।

[D4 मूल्य D8 मम (for शुभ) Ñ1 D1 4 महाद्युते (for °मते)]
—After 6* Ñ2 V1 3 B D9 cont

8* इत्युक्त्वा बाष्पपूर्णाक्षो राघव परवीरहा ।
हनूमन्त परिष्वज्य भूयश्चिन्तापरोऽभवत् ।

—After 12, D5-7 11 S ins

9* इत्युक्त्वा प्रीतिहृष्टाङ्गो रामस्त परिषस्वजे ।
हनूमन्त महात्मान कृतकार्यमुपागतम् ।
ध्यात्वा पुनरुवाचेद वचन रघुनन्दन ।
हरीणामीश्वरस्यैव सुग्रीवस्योपशृण्वत ।

[(l 1) D7 प्रिय , G1 प्रीत (for प्रीति) —(l 2) D7 11 कृतात्मान (for महात्मान) T3 कृ°वा M1 2 कृत (for कृत) D11 वाक्यम् (for °कार्यम्) G2 महागत (sic) (for उपागतम्) —(l 3) M1 2 वानर (for वचन) D7 11 G2 3 M3 रघुसत्तम G1 वन्तो वर (for रघुनन्दन) —(l 4) D11 T3 M1 2 [अ]पि G1 [इ]व G3 M3 [इ]द Cg as above (for [ए]व) T2 3 [अ]पि (for [ए]व)]

13 ᵃ) D6 M3 सर्वथा V3 B1 2 4 D8 9 सु कृत (for सुकृत) M3 यत्त (for तावत्) —ᵇ) D1 4 मार्गण प्रति (for परिमार्गणम्) —ᶜ) B2 समालोक्य (for °साद्य) —ᵈ) Ñ2 V1 B D9 नष्टा मतिर् (for नष्ट मनो) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 पुनर्मे व्यथित मन

14 ᵃ) Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 एते, Ñ2 V1 3 B D9 तस्य, D5 तस्य (for नाम) Ś1 D2,12 गमिष्यति, D6 सहस्रस्य (sic) (for समुद्रस्य) —ᵇ) M3 दुष्करस्य (for दुष्पा°) Ñ V1 3 B1 2 4 D1-4 8 9 महात्मन (for महाम्भस) Ś1 D12 पारमस्य महोदधे (D12 °हाबुधे) —ᶜ) Ś1 D12 पार्श्व, Ñ1 D1-4 8 तीर, Ñ2 V1 3 B1 2 4 D9 कूल (for पार) —ᵈ) Ś1 D2 12 समुद्रस्य, G1 भविष्यंति (for गमिष्यन्ति), Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 12 T2 3 G1 3 Ct समागता , Cm g as in text

15 ᵃᵇ) G1 [ए]व (for [ए]ष) G2 3 M1 2 3 transp वृत्तांतो and वैदेह्या G2 M1 2 विदितो, G3 [ऽ]धिगतो, Cr m g t as in text (for गदितो) ※ Ct यद्यपीत्यर्थे ※ —For 15ᵃᵇ Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 9 12 subst

10* यद्यपि खलु वैदेह्या वृत्तान्तो विदितो न मे ।

[Ś1 Ñ1 D1 8 12 प्राप्त स, D1 4 प्राप्तश्च D9 प्राप्तवान् (for यद्यपि) V3 B1 4 मम (for न मे) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 वृत्तान्तस्तावदप मे (for the post half)]

—ᵈ) Ñ2 V1 3 B D9 कपीनां (for हरीणां) Ś1 Ñ1 V1 3 B D1,2,8 12 हि किम्, Ñ1 D3 च किम्, D1 4 तु किम्, G2 M2 3 किमिह, Cv g t as in text (for किमिव) —After 15 Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 ins

11* कपे सर्वे तरिष्यन्ति वातोद्धूततरङ्गिणम् ।

[Ś1 Ñ1 D12 गमि(D1 भवि)ष्यति (for तरिष्यन्ति) Ś1 Ñ1 वातोद्धत (Ñ1 °द्भूत), D3 वेलोद्धूत (for वातोद्धूत)]
—D3 cont.

12* समुद्रं जलदुर्गाधं बहुमत्स्याकुलम् ।

D 19 I. 19 S 16 इत्युक्त्वा शोकसंभ्रान्तो रामः शत्रुनिबर्हणः । हनूमन्तं महाबाहुस्ततो ध्यानमुपागमत् ॥ १६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे प्रथमः सर्गः ॥ १ ॥

२

तं तु शोकपरिद्यूनं रामं दशरथात्मजम् ।
उवाच वचनं श्रीमान्सुग्रीवः शोकनाशनम् ॥ १
किं त्वं संतप्यसे वीर यथान्यः प्राकृतस्तथा ।
मैवं भूस्त्यज संतापं कृतघ्न इव सौहृदम् ॥ २
संतापस्य च ते स्थानं न हि पश्यामि राघव ।
प्रवृत्तावुपलब्धायां ज्ञाते च निलये रिपोः ॥ ३
धृतिमाञ्शास्त्रवित्प्राज्ञः पण्डितश्चासि राघव ।
त्यजेमां पापिकां बुद्धिं कृतात्मेवार्थदूषणीम् ॥ ४

16 [a]) N1 विभ्रान्तो; D4 5 T2 3 सा(D5 °भ्रा)न्तो, Cr m g t as in text (for -संभ्रान्तो) —[b]) D2 निबर्हणं B2 राघव परंतप —[c]) Ś1 Ñ1 D1 4 6 12 महावेग, B4 D3 11 °बाहु, D2 3 °भाग, D6 7 T2 3 °स्मान (for महाबाहुस्) —[d]) T2 3 मौनम्, G2 ज्ञानम्, Cg t as in text (for ध्यानम्) Ś1 D2 12 उपागत Ñ2 V1 2 B1-3 D1 9 ततो(D2 रामो) ध्यानपरोऽभवत्

Colophon V1 om colophon (Sarga cont) —*Kāṇḍa name* Ś1 B4 om Ñ V2 D1 2 D7-10 12 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś1 D12 रामवाक्यं, Ñ1 सीता प्रवृत्ति, Ñ2 V2 B D6 हनुमत्प्रशंसा, D1 4 हनुमत्स्तवन, D12 हनुमत्स्तव, D8 हनूमत्स्तव —*Sarga no* (figures, words or both) N2 B2 D1 3 4 8 12 om, Ś1 69 Ñ2 D6 72 V2 61, B1 71, B2 63 B4 75 D5 73 D2-7 10 11 S 1 (as in text) —After colophon D6 concludes with श्री श्री राम while G M1 2 with श्रीरामाय नमः

2

V1 cont the previous Sarga

1 Ch is missing for 1-6 (Folio damaged Ch v l 6 1 1) —[a]) Ñ2 V1 2 B1-3 D6 तत (for तं तु) Ñ2 B2 D6 -समाविष्टं V2 परिक्षीण B1 -परिप्लुतं, B4 -परिक्लिष्टं D5 परिमर्दं (for °द्यूनं) —[b]) B4 रामं राजीवलोचनं —[c]) D8 धीमान् —[d]) Ñ2 B1 4 D6 -नाशन Ṁ1 2 -कर्शितः Cg as in text (for -नाशनम्) —After 1, D2 reads 17

2 D6 om 2 —[a]) Ś1 किमर्थं तस्य मे वीर Ñ1 D2 4 6 12 किमर्थं तप्यसे(Ñ1 D8 °त) वीर, D10 11 Ct किं त्वया तप्यते वीर, M1 8 कि°येव(M1 ***)तप्यसे वीर —[b]) B4 त्व (for [अ]न्य) B1 D3 जन, B4 यथा D6 तव (for यथा) G3 कृतार्थं सप्तरेश्वर —[c]) G1 त्यज शोकं महाबाहो —G2 om (hapl ?) 2[d]-4[c] —After 2, Ñ2 V1 2 B D6 ins

13* उत्तिष्ठ पुरुषव्याघ्र न शोकं कर्तुमर्हसि ।

3 G1 om 3 (cf v l 2) —[a]) Ś1 Ñ1 D1 8 11 (अ)स्य वै, Ñ2 V1 2 B D2, 6 (अ)स्य ते(B1 तु), D5 (अ)त्र वै, G1 च मे (for च ते) —[b]) Ñ2 V1 B1 3 4 D6 (अ)हं पश्यामि G3 पश्यामि च (for हि प°) —[c]) B1 प्रवृत्याम् (for °त्ताव्) —[d]) Ś1 ज्ञातोऽयं Ñ1 D1 3 4 ज्ञाते हि, D2 ज्ञात च, D6 विज्ञाते, D12 ज्ञातो वै (for ज्ञाते च) Ś1 D12 निर्णये, Ñ1 B2 (after corr as in text) D1 6 निलयो, V2 B1 निलये D8 ज्ञाते वै निर्णयेऽरिजे

4 G1 om 4[ab] (cf v l 2) —[ab]) D2 7 10 11 G2 M1 2 Cm g t मतिमान्; T1 द्युतिमान् (for धृति°) D3 शास्त्रवित्; M1 वाक्यवित् (for शास्त्र°) Ñ2 V1 2 B D6 transp शास्त्रवित् and पण्डितस्त्व, Ñ2 V2 D2 G1 2 (अ)सि (for (अ)सि) —After 4[ab], Ñ2 V1 2 B D6(after 14*) read 12*-19 (D2 reads 17 after 1 D6 om 17, V1 B om 19[cd]) —V2 B om 4[c]-5, Ñ2 V2 D3 om 4[cd]. —[c]) Ś1 Ñ1 D2 8 10 त्यजेमां D1 त्यज त्वं D4 शापयती (for त्यजेमां) Ś1 Ñ1 D1 2 4 6 10-12 Ct प्राकृतीं, Cr m g as in text (for पापिकां) —[d]) D5 (आ)त्मदूषणीं D10 11 T1 M1 2 3 Cr (आ)त्म(D12 (अ,वं)-दूषिणीं G1 (आ)त्मदूषणी G2 (अ)र्थदूषणी Cm g t as in

समुद्रं लङ्घयित्वा तु महानक्रसमाकुलम् ।
लङ्कामारोहयिष्यामो हनिष्यामश्च ते रिपुम् ॥ ५
निरुत्साहस्य दीनस्य शोकपर्याकुलात्मनः ।
सर्वार्था व्यवसीदन्ति व्यसनं चाधिगच्छति ॥ ६
इमे शूराः समर्थाश्च सर्वे नो हरियूथपाः ।
त्वत्प्रियार्थं कृतोत्साहाः प्रवेष्टुमपि पावकम् ॥ ७
एषां हर्षेण जानामि तर्कश्चास्मिन्दृढो मम ।
विक्रमेण समानेष्ये सीतां हत्वा यथा रिपुम् ॥ ८
सेतुरत्र यथा बध्येद्यथा पश्येम तां पुरीम् ।
तस्य राक्षसराजस्य तथा त्वं कुरु राघव ॥ ९
दृष्ट्वा तां हि पुरीं लङ्कां त्रिकूटशिखरे स्थिताम् ।
हतं च रावणं युद्धे दर्शनादुपधारय ॥ १०

text (for [अ]र्थदूषणीम्) Ś1 D1 3 4 8 12 कृतासेवाश्च दूषिका, Ñ1 कृतासेवानुदूषिका —For 4ᶜᵈ, D3 subst

14* सैव ते बुद्धिरप्रज्ञा यथैव प्राकृते जने।

—After 4, Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 read 17 (D1 4 om 17ᶜᵈ) (including 22* except D1 4)

5 V1 B om 5 (cf v l 4) Ś1 Ñ1 D1 3 4 8 12 read 5–11 (Ś1 11ᵃᵇ only Ñ1 12ᵃᵇ also) after 19 —ᵃ) D1 2 च (for तु) D4 लङ्घयित्वा तु जलधिं —ᵇ) Ñ2 बहुनक्र-, G3 महामीन (for °नक्र) Ś1 Ñ1 V2 D1–4 8 9 12 G2 बहु(D3 G2 महा, D9 वर्ध [sic]) नक्रझषाकुल —ᶜ) Ś1 Ñ V3 D1 2 4 9 12 च (Ś1 D2 12 ता) विधमिष्यामो, D5 आरोधयिष्यामो, D6 च ता वधिष्यामो, G3 अभिगमिष्यामो, Cm g t as in text (for आरोहयिष्यामो) ❀ Cm t आरोहयिष्याम आरोक्ष्याम ❀ —ᵈ) Ś1 Ñ V3 D1–4 8 12 जेष्या(D3 घक्ष्या)मश्च रणे रिपून्(Ñ2 V1 °पु) D9 जेष्याम समरे रिपु, G3 हरिष्यामश्च रावण

6 For sequence in Ś1 Ñ1 D1 3 4 8 12, cf v l 5 —ᵇ) D8 शोकात् (for शोक) —ᶜ) Ś1 सर्वेषां B4 सर्वथा, D1 4 सर्वे वा (for सर्वार्था) Ñ2 V1 2 B D7 4 M1 3 ह्यवसीदन्ति, D3 परिहीयते (for व्यवसीदन्ति) —ᵈ) D5 G3 [अ]भि(G3 [अ]पि)गच्छति, Ct as in text (for [अ]धि°) Ś1 D12 सत्त्व(D12 स तु)हीनस्य राघव, Ñ V1 D1 2 4 8 व्यसनार्त(D1 4 8 °र्तं)स्य राघव, V3 B1 3 4 D3 8 व्यसनीयश्च राघव, B3 व्यसनानि च राघव

7 For sequence in Ś1 Ñ1 D1 3 4 8 12 cf v l 5 —ᵃ) D8 T1 एते, Cg k t as in text (for इमे) Ś1 Ñ V1 2 B D1 2 4 8 9 12 समर्था शूराश् (by transp), D3 समर्थाश्च शूराश् (hypm) D7 T2 G3 M1 इमे हि शूरा समरे —ᵇ) Ś1 Ñ V1 2 B D1 2 3 4 8 9 12 सर्वे वै, D7 G3 सर्वे ते, D10 11 T2 Cr k t सर्वतो M1 3 सर्वे मे; Cg as in text (for सर्वे नो) Ś1 Ñ B2 D1 2 3 4 8 12 G1 युगपा , Cg as in text (for यूथपा) G1 M3 सर्वे वानरयूथपा —ᶜ) D8 प्रियार्थे; D12 क्रियार्थे (for प्रियार्थं) —After 7, D3 repeats 19ᶜᵈ

8 For sequence in Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12, cf v l 5 —ᵃ) D1 4 एष, D7 4 येषा; D10 एता, G1 तेषा; Cv m g k t as in text (for एषां) D3 वीर्याणि (for हर्षेण) —ᵇ) G3 वितर्कश्च (for तर्कश्चास्मिन्) Ś1 Ñ1 B4 D1 2 3 12 सुदृढो, Ñ2 V1 3 B1–3 D1 9–11 Ck t [अ]पि दृढो, D4 तद्दृढो, G1 2 M1 2 5 [अ]स्ति दृढो, Cv r m g as in text (for [अ]स्मिन्दृढो) —ᶜ) T2 विक्रमाण (sic) (for °मेण) Ś1 Ñ1 B4 D1 2 3 12 [आ]नयिष्याम (B4 °मि), Ñ2 V2 B2 D8 विजेष्याम (V1 °मि) V3 B1 3 [अ]वजेष्यामि, D3 विनेष्याम , D9 हरिष्याम , M1 3 यथानेष्ये, M3 [अ]हमानेष्ये, Cr m g as in text (for समानेष्ये) ❀ Cr m समानेष्ये समानेष्यामि ❀ —ᵈ) M3 हत्वा Cr m g t as in text (for हत्वा) G3 M1 3 च ते (for यथा) Ś1 D3 रिपून्रणे, Ñ1 V1 2 B D1 2 4 8 9 रणे रिपून् (V1 2 B2 D8 °पु) (for यथा रिपुम्) —After 8 D3 ins

15* अप्रहृष्टस्य तु जयो दुर्लभो जयतां वर।
सैन्यानां यन्मनोहर्षो विजयस्तेन ज्ञायते।

—Then D3 cont l 1–2 of 29* (var)

—After 8, D6–7 10 11 S (T1 illeg) ins, while D3 subst for 9ᶜᵈ

16* रावण पापकर्माणं तथा त्वं कर्तुमर्हसि।

[D3 परिकर्माणं (for पाप°) D7 त्वं तथा (by transp)]

9 For sequence in Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 cf v l 5. T1 illeg for 9ᵃᵇ —ᵃ) D3 सेतुम् D3 बद्ध्वा (for बध्येद्) Ś1 Ñ1 D8 12 सेतुबन्धेन हि यथा, Ñ2 V1 B2 3 बध्येताय(V1 °त्र) यथा सेतुर्, V3 B1 4 बध्येतत्र यथा सेतुर् (B4 °तुं) D1 2 4 सेतुर्बध्येत हि यथा, D3 बध्ये तथा यथा सेतुर् (sic) G3 सेतुमात्र यथा बद्ध्वा ❀ Cm बध्येत् बध्येत ❀ —ᵇ) Ñ1 V1 3 D1 गच्छेम, B1 3 गच्छेत, B4 गच्छेच (for पश्येम) B1 यथा ते गच्छता पुरीं D3 द्रुत पश्याम च रिपु —ᵈ) Ś1 Ñ1 D2 8 12 कर्तुमर्हसि, Ñ2 V1 3 B D9 उपपादय (for कुरु राघव) D1 4 तथा कर्तुमिहार्हसि

10 For sequence in Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 cf v l 5 —ᵃ) Ñ1 V1 3 B2 D3 9 दृष्ट्वैव हि, B1 दृष्ट्वा चैव, B3 दृष्ट्वा हि च, B4 दृष्ट्वा चैव, D3 T1 G1 M2 3 दृष्ट्वा तां तु, G3 M1 दृष्ट्वा हि तां (by transp) (for दृष्ट्वा तां हि) Ś1 Ñ1 D2 4 8 12 दृष्ट्वा तां हि (Ñ1 D1 यावद्, D4 तां मे) पुरीं लङ्कां, D2 दृष्ट्वा (sic) हि पुरीं लङ्कां —ᵇ) Ś1 G1 शिरसि; D12 शिखर (for शिखरे). Ś1 Ñ1 D1 4 8 12 स्थितां D9 -[आ]स्थितां (for स्थिताम्).

15
12
21

सेतुर्बद्धः समुद्रे च यावल्लङ्कासमीपतः ।
सर्वं तीर्णं च वै सैन्यं जितमित्युपधार्यताम् ॥ ११

इमे हि समरे शूरा हरयः कामरूपिणः ।
तदलं विक्लवा बुद्धी राजन्सर्वार्थनाशिनी ॥ १२

पुरुषस्य हि लोकेऽस्मिञ्शोकः शौर्यापकर्षणः ।
यत्तु कार्यं मनुष्येण शौण्डीर्यमवलम्बता ।
अस्मिन्काले महाप्राज्ञ सत्त्वमातिष्ठ तेजसा ॥ १३

शूराणां हि मनुष्याणां त्वद्विधानां महात्मनाम् ।
विनष्टे वा प्रनष्टे वा शोकः सर्वार्थनाशनः ॥ १४

—c) G1 अह (for इत) Ś1 Ñ V1 3 B D1-3 5 8 12 समरे च इत शत्रुं (Ś1 B3 D8 12 °त शत्रुर्) —d) Ś1 Ñ V1 3 B1 3 D1 3 4 7-12 Cg अवधारय; Cv m as in text (for उप°) D5 दर्शनेनोपधारय —After 10, D5-7 10,11 S ins

17* अवद्धा सागरे सेतुं घोरे तु वरुणालये।
लङ्का न मर्दितुं शक्या सेन्द्रैरपि सुरासुरैः ।

[(l 1) D8 10 11 T3 M6 च (for तु) —(l 2) D4 T1 नो (for न) D7 G3 [आ]सादितु, G1 2 [आ]मर्दितु (for मर्दितु) G1 सर्वैर् (for सेन्द्रैर्)]

11 For sequence in Ś1 Ñ1 D1 3 4 8 12 cf v l 5 D12 repeats 11cd after 20 —a) Ñ2 V1 B3 D7 8 10 11 Ct सेतुबन्ध; D6 T2 3 G2 M1 3 5 सेतुं बद्ध्वा; Cr m g,k as in text (for सेतुर्बद्ध) Ś1 Ñ1 D1 3 4 8 8 12 (both times) T2 3 तु, Ct as in text (for च) D3 समुद्रस्य (for °द्रे च) —b) Ś1 Ñ V1 3 B D1-3 8 12 (both times) लङ्का (D1 °का) च वशमागता (D1 °तां) D4 लंकां च परिवेष्टिता, D8 लङ्का वशसमागता (sic) —Ś1 reads 11cd after 21 while D12 repeats 11cd after 21 and B3 4 repeat 11cd–12ab after 21 (B4 after the first occurrence of 21) —c) D8 तीर्थं (for तीर्णं) D12 (first time) च सीर्णं (by transp) Ñ1 V2 D1 4 तत्, Ñ2 V1 illeg , B1 3 4 (both times) D8 8 12 (first time) म , B3 (first time) मत्-, B3 (second time) D6 10 11 T2 3 मे, Cm as in text (for वै) Ś1 D8 12 (second time) तत (for च वै) D8 सौम्य (for सैन्य) —d) V1 3 B3 3 (second time) M3 Cm [अ]वधार्यतां, D3 7 12 (first time) [अ]वधारय, D3 7 8 10 11 G2 M3 Cv g t [अ]पधारय; Cr as in text (for [उ]पधार्यताम्) Ś1 D12 (second time) सर्वेषां विजयी भवान् , Ñ1 D1 4 जितमेवोपधारय.

12 D1 4 om 12 Ś1 D3 8 12 om 12cd B3 4 repeat 12cd after 21 (B4 after first occurrence) —a) D10 11 Ck t तथा; Cr m g as in text (for इमे) D8 सगरे (for समरे) B4 (both times) मरा , D10 11 T1 वीरा (for शूरा) —b) Ñ1 वानरा ; V1 3 बहव , Ct as in text (for हरय) Ñ2 V1 3 B (B3 4 both times) D8 शिलापादपयोधिन ॥ Cm इमे हीति। अस्यो त्तरार्धम्-शक्ता लङ्कां समानेतुं समुत्पाट्य सराक्षसामिति ॥ —After 12ab, M ins

18* शक्ता लङ्का समानेतु समुत्पाट्य सराक्षसाम्।

—Ñ2 V1 3 B D3 8 read 12c–19 after 4ab (D8 after 14*) —c) D3 त्यजस्व (for तदल) Ś1 Ñ V1 3 B1 3 4 D3 8-12 Ck t विक्लवां बुद्धिं, B3 विक्लवां कृत्वा Cm g as in text (for विक्लवा बुद्धी) —d) D3 10 Ct -नाशनीं, D11 -नाशिनीं T2 3 M3 -नाशनी Cg as in text (for नाशिनी) Ś1 Ñ1 D3 8 12 कृत्वा सर्वार्थनाशि(D8 °श)नीं, Ñ2 V1 3 B D8 कृत्वा(B3 मति) सर्वार्थघातिनीं, D3 7 T1 G1 3 M1 3 5 राजन्सर्वविनाश(D7 T1 G3 M1 5 °शि)नी

13 For sequence in Ñ2 V1 3 B D3 8 cf v l 4 —ab) D8 T2 च, T3 न, Ct as in text (for हि) Ñ1 T3 G3 -[अ]पकर्षक , Cg t as in text (for °ण) Ñ2 V1 3 B D8 चैवं शोकोपकर्षति, T3 शोक कार्योपकर्षक (for b) D8 रा * मारधाय पुरुषो निस्य शौर्यविनाशकृत् —c) G3 कर्तुं (for यत्तु) B4 पुरुषेण (for मनुष्येण) —d) D10 11 Cr k t अवलंब्यता, G3 अनुलंबता, Cm g as in text (for अवलम्बता) Ś1 Ñ1 B3 D12 शौटीर्यमवलम्बिना(B3 °नुवभता), Ñ2 V1 3 B1 3 4 शौटीर्य(Ñ2 V3 B1 °र)मवलंब(Ñ2 °म्ब्य)ता D8 सौहार्दमपलवता —After 13cd, D10 11 Ck t ins

19* तदलंकरणार्थं कर्तुर्भवति सत्वरम् ।,

while G1 ins

20* तत्कुरुष्व महाबाहो त्यज शोकमरिंदम ।

—e) Ñ1 तस्मिन् (for अ°) V3 कार्ये (for काले) V2 महाबाहो, B1 मनुष्येंद्र, D4 महावीर, D1 4 12 महाप्रज्ञ (for °प्राज्ञ) —f) Ñ2 V1 3 B1-3 D1 3-6 8 T1 तत्त्वम् , Cm g t as in text (for स°) Ñ1 B4 सद्य(N1 त्वया)तिष्ठ स्वमोजसा

14 For sequence in Ñ2 V1 3 B D3 8 cf v l 4 —a) D3 G2 च, G3 तु (for हि) —b) B3 मद्विधानां (for त्व°) D3 विशेषत , G3 महार्णवं (sic) (for महात्मनाम्) —c) Ś1 D12 विनष्टानां प्रनष्टाना, Ñ2 V1 3 B1 3 D8 विनष्ट(D8 °ष्टा) वा प्रनष्ट वा; B4 प्रनष्ट वा विनष्ट वा —d) D8 T1 नाशक (for °न) Ś1 Ñ1 D1 3 4 8 12 M6 क्षम न(Ñ1 D1 4 न क्षम) शत्रु(D3 °ति)शोचितुं(D1 4 8 °चन) Ñ2 V1 3 B D8 न युक्ततिं(V3 B1 3 4 °तु) शोचितु, D8 नित्य शीलमशोचितुं G3 क्षम नाम्यनुशोचितुः M1 3 क्षम नात्मनि शोचितु

त्वं तु बुद्धिमतां श्रेष्ठः सर्वशास्त्रार्थकोविदः ।
मद्विधैः सचिवैः सार्धमरिं जेतुमिहार्हसि ॥ १५
न हि पश्याम्यहं कंचित्त्रिषु लोकेषु राघव ।
गृहीतधनुषो यस्ते तिष्ठेदभिमुखो रणे ॥ १६
वानरेषु समासक्तं न ते कार्यं विपत्स्यते ।
अचिराद्द्रक्ष्यसे सीतां तीर्त्वा सागरमक्षयम् ॥ १७
तदलं शोकमालम्ब्य क्रोधमालम्ब भूपते ।
निश्चेष्टाः क्षत्रिया मन्दाः सर्वे चण्डस्य बिभ्यति ॥ १८
लङ्घनार्थं च घोरस्य समुद्रस्य नदीपतेः ।
सहास्माभिरिहोपेतः सूक्ष्मबुद्धिर्विचारय ॥ १९

---

15 For sequence in Ñ2 V1.3 B D1-9, cf v l 4 —a) D10 सत्त्व (for त्वं तु) Ñ2 V1.3 B D9 हि सत्त्ववतो (for तु बुद्धिमतां) D2 त्वं च सत्त्ववतां वीर —b) Ś1 D12 सर्वशास्त्रविदां वर, Ñ1 D1.4.5 सर्वशा(D2 °श)स्त्रभृतां वर, Ñ2 V1.3 B D9 विक्रान्त (D2 वरिष्ठ) स्वेन तेजसा —c) Ś1 Ñ1 D2.4.5.12 सार्धमस्माद्विधैर्भृत्यैः (Ñ1 °धै शक्रैर्, D14 °धैर्मित्रैर्) Ñ2 V1.3 B D9 भृत्यैरस्माद्विधैः सार्धम् —d) Ś1 कार्यं कर्तुम्, Ñ2 अरीन्हन्तुम्, D1.4.11 M अरीञ्जेतुम्, D2 पुरीं जे°, D8 अरिं सेतुम्, D12 ***तुम् (for अरिं जेतुम्) D10.11 समर्हसि, T2.3 G3 त्वमर्हसि (for इहा°) Ñ2 V1.3 B D9 अरातिं जेतु(B4 छेत्तु)मर्हसि, D2 अथ जेष्यसि मैथिलीं, D7 अरीञ्जेतुं त्वमर्हसि —After 15 D2 ins

21* मरुद्भिरभिसंयुक्त पौलोमीमिव वासव ।

16 For sequence in Ñ2 V1.3 B D1-9 cf v l 4 —a) B4 नाह (for न हि) Ñ V1.3 B D1.4.9 त (for [ह्य]हं) B1.4 D1.2.3.5 T2 G1.3 M5 किंचित् (for कञ्चित्) —b) B1 त्रियते (for राघव) —c) D2 भवेद् (for तिष्ठेद्) V1 T3 अभिमुखे(T3 °ख), D7 अभिमुखो (sic) (for अभिमुखो) T3 रिपु (for रणे)

17 For sequence in Ñ2 V1.3 B D1-9 cf v l 4 Ś1 Ñ1 D1.2.4.5.12 read 17 (including 22* except D14) after 4 while D2 reads 17 after 1 —a) B1 समासक्ते, B3 समाश्रित्य, B4 M1.4 समायुक्त(B4 °क्ते) Cg t as in text (for °सक्त) —b) Ñ2 स (sic) (for न) D8 विपत्स्यते (for विप°) —D8 om 17^{cd}–18^{ab} D14 om 17^{cd} —c) D8 द्रक्ष्यते (for द्रक्ष्यसे) D6.7 T2.3 M5 आनयिष्यति(D7 M5 °ष्यामि) ते सीता —d) V2 तीर्णो, B2 त्वा त्वा, M5 नीत्वा (for तीर्त्वा) Ś1 Ñ V1.3 B D1.2.5.12 राघव सागर, G3 सागरमन्वय (for सागरमक्षयम्) —After 17 Ś1 Ñ1 D2.5.12 ins

22* न ह्यशक्यमस्त्यकर्तव्यं त्वदर्थे किंचिदेव तु ।
वीर्यविक्रमसंपन्ना बलवन्तो हि वानरा ।

18 For sequence in Ñ2 V1.3 B D1-9 cf v l 4 —Ñ1 illeg for 18^{a} —a) Ś1 D2.5.12 आविश्य, B4 D6 T2.3 M5 उत्सृज्य, Cm g t as in text (for आलम्ब्य) D14 शोकावेशेन तदलं, D2 तदलं शोकतापेन —b) D5 धैर्यम्, G2 कोपम् (for क्रोधम्) V3 B4 D3 G1.3 आलम्ब्य Cr k t as in text (for आलम्ब) Ñ2 V1.3 B राघव, D6 भूमिप (for भूपते) Ś1 Ñ1 D1.2.4.5.12 धैर्यमालम्ब (D1.4.5.12 °म्ब्य) राघव —c) G3 निश्चेष्टा, Cr m g k t as in text (for निश्चेष्टाः) —For 18^{cd}, Ś1 Ñ V1.3 B D1-5.9.12 subst

23* क्षात्र धर्ममुपाश्रित्य चण्डात्सर्वे हि बिभ्यति ।

[V3 B क्षात्र D2 क्षत्र- (for क्षात्र) Ś1 D12 उपाश्रित्य (for °त्रित) Ñ2 V1.3 B2 सर्वो D9 सर्वे (for सर्वे) Ś1 Ñ1 D1.2.4.5.12 सर्वो दण्डाद्बिभेति हि (for the post half) D9 विक्रमस्य यथाकालं सर्वश्चाद्बिभेति च]

19 For sequence in Ñ2 V1.3 B D1-9 cf v l 4 —a) Ś1 (marg) Ñ V2 B1-3 D2.5.12 हि, D9 ह, G3 तु, M1.2 तु (for च) D14 समुद्रस्य (for च घोरस्य) —D1 om 19^{bc} —b) Ś1 Ñ V1.3 B D1.2.5.9.12 सागरस्य (for समुद्रस्य) Ñ2 V1.3 B D9 महोदधे, D8 महीपते (for नदीपते) —V1 om 19^{c}–20^{b} B om 19^{cd} D2 reads 19^{cd} here for the first time repeating it (var) after 7 —c) Ś1 Ñ V2 D1.2.5.9.12 महाबाहो, D2 (both times) इहोपेते (for °पेतः) —d) D6.7 G1 Cr सूक्ष्मबुद्धि, M1.2 सूक्ष्मा बुद्धि Ck t as in text (for सूक्ष्मबुद्धिर्) G3 विचायता, Cr k t as in text (for °रय) Ś1 Ñ V2 D1-5.9.12 सूक्ष्मा(V2 मम) बुद्धिर्विधीयताम् (D2 [second time] °चार्यताम् [first time] °मृष्यताम्, D9 °धीयते) D4 यत्न कुरु महामते —After 19^{cd} (first occurrence) D2 ins

24* नखदंष्ट्रायुधा वीरा युद्धाय कृतनिश्चयाः ।
प्राणाश्च परिरक्षन्ति भवतोऽर्थे न संशय ।

—After 19 D6-7.10.11 T G M3.5 ins

25* लङ्घिते तस्य ते सैन्य हतमित्युपधारय ।
सर्वं तीर्णं च मे सैन्य जितमित्युपधारय ।

[G M3.5 om l 1 T1 om (hapl) from the post half of l 1 to the prior half of l 2 D6 transp l 1 and 2 —(l 1) D11 ते (for ते) D7 तत्र ते सैन्यैर् (for तस्य ते सैन्य) D6.7.10.11 Cv जितम् (for हतम्) D7 [उ]पधार्यता D10.11 Ct [प]श्य निश्चिनु Cv as above (for [उ]पधारय) —D6 om l 2 —(l 2) 11^{cd} M5 transp तीर्णं and सैन्य D1 T3 G2.3 [उ]पधार्यताम् D10 M5 Ct [अ]वधारय D11 [अ]वधारय Cm as above (for [उ]पधारय) ※ Cv m रावण च हतमुपधारयेति क्वचित्पाठ । अत्र तु यावच्छ्लोकोऽप्यवाय । जितमिति च पाठे लिखा ।

G 5 71 16 / B 6 2 22 / L 5 65 20

इमे हि समरे शूरा हरयः कामरूपिणः ।
तानरीन्विधमिष्यन्ति शिलापादपवृष्टिभिः ॥ २०

कथंचित्परिपश्यामस्ते वयं वरुणालयम् ।
किमुक्त्वा बहुधा चापि सर्वथा विजयी भवान् ॥ २१

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्वितीयः सर्गः ॥ २ ॥

ये सैन्य वानर्षीणं रावणेन जितम् ।, Cm further adds लङ्घिते सत्य तैं सैन्यम् इति क्वचित्पाठः । तत्पक्षे —समुद्रे लङ्घिते तैर्वानरैस्तस्य रावणस्य सैन्य जितमित्युपपादयेत्यर्थः ।, Ct पाठान्तरे समुद्रे लङ्घिते etc as in Cm ❀]

—After 19 Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 read 5–11 (Ś1 11^{ab}, Ñ1 12^{ab} also)

20 Ś1 D1 4 om 20 Ñ V1 3 B D5 om. 20^{ab} —^{a}) D3 वानरा , D10 11 G3 M3 5 हरय (for समरे) D7 शूरा समरे (by transp) —^{b}) D2 8 12 वानरा , D1 *वै च, D10 11 M3 5 समरे, G2 विक्रान्ता , M1 2 बद्ध (for हरय) —B3 4 read twice 20^{cd}–21 (B3 repeats only up to 21^{ab}) repeating 12^{ab} after 21 [in B4 after first occurrence] —^{c}) N V1 3 B (B3 4 both times) D2 3 6 8 12 ता पुरीं (for तानरीन्) G3 वानरांश्च वधिष्यति —^{d}) Ñ1 D2 3 8 12 योधिन , G2 सुवृष्टिभि (for -वृष्टिभि) Ñ2 V1 3 B (B3 4 both times) D1 वानरा काम (B3 कपि [both times]) रूपिण , L (ed) शिलापाषाणदारुभि —After 20 D2 ins

26* हत च रक्षसां सैन्य जितमेवोपधारय ।

—Thereafter D2 reads 20 and 26* twice with the same variants —After 20 D12 repeats 11^{ab}

21 Ñ1 V1 om 21^{ab} —^{a}) Ś1 Ñ2 V3 B3 4 (both times) D1–4 8 9 12 Ck पुन (for परि) B1 2 (both times) Ct पुन पश्यामि, D4 7 T2 M3 Cm सत्वरिष्यामस्त , D10 11 परिपश्यामि Ck as in text (for परिपश्यामस्त) —^{b}) N3 V3 B1 2 3 (both times) D5 यदि त B4 (both times) यदिद, D1 4 ता (D4 त) चैव, D2 3 7 T1 M1 2 3 ह (T1 inf lin [also] ते) वय, D10 11 Cr k t त्वयि त, G तद्वय (for ते वय) V3 B (B3 4 both times) D6 9 T1 3 G1 2 M1 2 राजगालय, Cr k t as in text (for वरुणा°) —After 21^{ab} D3 ins

27* पश्चात्सर्वाणि कार्याणि करिष्यामो न संशय ।,

while D6 7 10 11 S ins

28* हतमित्येव त मन्ये युद्दे समितिनन्दन ।

[D10 11 शत्रुनिबर्हण T3 सवितुनन्दन Cg as above (for समिते°)]

—^{c}) D11 वा (for च) Ś1 D2 8 12 बहुनैतेन, Ñ1 बहु च वच , D1 3 4 मे बहु वच , G2 बहुना वापि (for बहुधा चापि) Ñ2 V1 3 B (B4 both times) D6 बहुनात्र किमुक्तेन —^{d}) D6 भवेत् (for भवान्) Ñ2 V1 3 B (B4 both times) D6 विजित (D6 °तम्) त्वया (for विजयी भवान्) —After 21, Ñ1 D1–4 (D1 2 4 l 3 only, while D3 cont l 1–2 after 15*) 8 9 ins while D12 repeats 11^{cd} after 21 and then ins Ś1 ins after 11^{cd} (read after 21)

29* बहु चिन्तयितव्य ते संग्रामार्थं नरेश्वर ।
महतश्च समुद्रस्य लङ्घनार्थमरिंदम ।
तस्मादुद्योगमास्तिष्ठ प्रयत्ने सिद्धिराश्रिता ।
सर्वे प्रयत्नवाँल्लोके सर्वां सिद्धिमवाप्नुयात् ।

[Ñ1 D3 om l 1 2 —(l 1) Ñ1 न हि (for बहु) D2 अरिंदम (for नरेश्वर) D8 अत हि बहु चिन्त ते संग्रामार्थे नरेश्वर —Ñ1 om l 2 —(l 2) D2 तथैव लवणाम्भोधेर् (for the prior half) Ś1 D12 बलार्थम् (for लङ्घ°) D2 महान्ते (for अरिंदम) —Ś1 D2 12 om l 3–4 —(l 3) Ñ1 श्री प्रयत्ने स्थिता स्थिरा (for the post half) —Ñ1 om l 4 —(l 4) D8 सर्वं (for सर्वां)]

while D6–7 10 11 S ins after 21

30* निमित्तानि च पश्यामि मनो मे संप्रहृष्यति ।

[D6 T2 3 संप्रहृष्यति, G2 च प्रहृष्यति Cg as above (for स°)]

—After 21 B3 4 repeat 11^{cd}–12^{ab}

Colophon —*Kanda name* Ś1 D6 om Ñ V1 3 B D1 3 4 8 12 सुन्दरकाण्डे D3 युद्धोद्योगपर्वणि —After *kānda* name D12 ins युद्धोद्योगपर्वणि —*Sarga name* Ś1 D8 12 हनूमद्वाक्य, Ñ V1 3 B D1–4 9 सुग्रीववाक्य —*Sarga no* (figures words or both) Ñ1 B2 D1 2 4 8 12 om Ś1 70 Ñ1 D9 73 V1 68 V3 62 B1 72 B3 66, B4 76 D8 74 D6–7 10 11 S 2 —After colophon G M1 2 conclude with श्रीरामाय नम ; M3 with श्रीरामचन्द्राय नम

३

सुग्रीवस्य वचः श्रुत्वा हेतुमत्परमार्थवित् ।
प्रतिजग्राह काकुत्स्थो हनूमन्तमथाब्रवीत् ॥ १
तरसा सेतुबन्धेन सागरोच्छोषणेन वा ।
सर्वथा सुसमर्थोऽस्मि सागरस्यास्य लङ्घने ॥ २
कति दुर्गाणि दुर्गाया लङ्कायास्तद्ब्रवीहि मे ।
ज्ञातुमिच्छामि तत्सर्वं दर्शनादिव वानर ॥ ३
बलस्य परिमाणं च द्वारदुर्गक्रियामपि ।
गुप्तिकर्म च लङ्काया रक्षसां सदनानि च ॥ ४
यथासुखं यथावच्च लङ्कायामसि दृष्टवान् ।
सर्वमाचक्ष्व तत्त्वेन सर्वथा कुशलो ह्यसि ॥ ५

3

1 a) D7 T2 3 तस्य त(D7 °स्य)द्वचनं श्रुत्वा —b) D7 10 11 T1 M1 2 5 Ck t परमार्थवित्, Cg as in text —For 1ab Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 5 8 12 subst

31* स निरीक्ष्य समाधाय सुग्रीवेणोपसान्त्वित ।

[D5 समस्थाप (for समाधाय) Ś1 Ñ1 D12 स निरीक्ष्य समाधाय Ñ2 B2 D5 स त्वरया शेषमायासं (for the prior half) Ś1 Ñ1 D1 4 6 12 प्र[D2 (प्र)]मि]हर्षित V3 B1 3 [उ]पसा न्ति , D3 8 प्रहर्षित (for उपसान्त्वित)]

—c) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 सुग्रीवमभि(Ñ1 °व)चैव, Ñ2 V1 3 B D5 प्रतिगृह्याथ तद्वाक्य —d) Ś1 Ñ1 D1 4 6 8 12 ततो ब्रवीत्, Ñ2 V1 3 B D5 उवाच ह (for अथाब्रवीत्)

2 a) Ś1 Ñ V1 3 B2 D T1 3 G1 3 M Cr g k t तपसा Cgp as in text (for तरसा) —b) Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 7 8-12 च D1 4 तु (for वा) D6 सागरोह क्षणेन वा (sic) —c) Ñ1 B4 हि, Ñ2 V1 3 B1-4 D5 [अ]हं, D7 10 11 M1 [अ]पि (for सु) Ś1 सत्पार्थ (for सर्वथा सु) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 [स]ईं (for ऽस्मि) —d) Ñ1 V1 3 B1 D5 [अ]भि, B1 3 4 D2 [अ]पि D1 2 4 6 [अ]ति (for [अ]स्य)

—Before 3 Ñ1 D1 4 ins while V1 B2 D3 ins after 32

32* राक्षसानामभावाय सीताहर्षणाय च ।

[V1 B2 °र्थनाय D2 संरक्षणाय (for संहर्षणाय)]

—Thereafter V1 B2 cont 53* while D1 reads 6.4 1-2 (including star passages) repeating 6.4 1 in its proper place —After 32* D1 4 cont while Ś1 Ñ2 V1 3 B D1 2 4 8 ins before 3

33* पुनरेवाब्रवीद्वाक्यं राघवो रघुनन्दन ।
दृष्टिमन्तं हनूमन्तं दुर्गकर्मविधिं प्रति ॥

[(l 1) Ś1 D2 8 12 रघुसत्तम (for रघुनन्दन) —(l 2) Ñ2 om दृष्टिमं]

3 Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 4 6 8 (Ś1 D1 8 after 3c) read st 3 (—) 18-27 (including star passages) after Colophon D1 om 3 —a) Ś1 Ñ1 D1 4 8 12 कानि, B4 प्रति , G1 मति , Cr m g k t as in text (for कति) B1 नर्माणि (for दुर्गाणि) Ś1 Ñ V1 3 B D2 4 8 11 दुर्ग च(D8 त), D1 4 8 G2 लङ्काया (D4 G2 °या), Cr °या, Cm g t as in text (for दुर्गाया) —b) Ś1 Ñ1 D1 4 8 12 कीदृश, D5 दुर्गायास् (for लङ्कायास्) D2 8 तान्य(D8 च म)ब्रीहि, D10 11 तद्वदीव्व, M3 ब्रूहि तानि (for तद्ब्रवीहि) Ñ2 V1 3 B D1 कीदृश मे निवेदय, G2 तरसा कथयस्व मे (॰) Cm ब्रूहि तानीति सम्बन्ध (॰) —c) D7 श्रोतुम् (for ज्ञातुम्) D1 इच्छति (for इच्छामि) —d) Ñ2 V1 3 B1-4 D5 भानुदर्शं (D5 °द्य)ण वानर B1 अनुरूपेण राघव —For 3cd, Ś1 Ñ1 D1 4 8 12 subst

34* श्रोतुमिच्छामि तत्सर्वं वक्तुमर्हसि तद्भवान् ।

[Ś1 D1 8 अर्हसि Ś1 तत्स्वरम् D1 4 गानर (for तद्भवान्)] —All the above MSS cont while Ñ2 V1 3 B D5 ins after 3

35* स पृष्टो रामपुत्रेण रामणारिनिकर्षणा ।
मारुताद्म पवनद्रस्य पुरा पृष्टो बृहस्पति ।

[(l 1) D5 वानरेन्द्र (for रामपुत्र) —D5 om from the post half of l 1 up to the prior half of l 2 —(l 2) Ś1 V1 3 B1-4 B2 also in marg) D2[इ]दैव Ñ2 [इ]दाव (for [इ]दाव) Ñ2 V1 3 B1-4(B3 also in marg) D2 पुत्र पू(B2 त)ये B1 4 दतो पुत्र(B3 पूर्व), D5 पृष्टेन (for पुरा पृष्टो)]

4 a) Ñ2 V1 3 B D5 बले च (for बलस्य) Ñ1 D1 तु (for च) —D2 om 4ab —b) D1 द्वारि, D2 द्वारं (for द्वार) —c) B1 दुर्ग (for गुप्ति) Ñ2 V1 3 B1-4 D1 2 5 6 T1 रक्षायां (for लङ्काया) (॰) Ck गुप्तिकर्म प्राकारादिभी रक्षाकरणम्। Ct " गुप्तिकरणम् " इति पाठे and then as in Ck (॰) —d) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 12 सायनानि(V3 °नेन) G1 भवनानि, Cg as in text (for सदनानि) D3 [अ]पि (for च)

5 B1 om 5ab Ñ2 V1 3 B1 3 D5 transp ab and cd —a) D2 यथा यावद् (for यथासुखं) Ś1 Ñ2 B1 D1 4 6 8 12 यथा(D2 °था) यावद् यावद्य D5 °त्रा), Ñ2 V1 3 B1 2 D5 यथातत्त्व च(B1 त)थावच्च —b) Ñ1 D1 दृष्टि B1 4 D1 1 T2 G1 2 Ck ऋषि D2 ऋषि 3 Ct as in text

G. 5 73 5
B. 6 3. 6
L. 5 70 5

श्रुत्वा रामस्य वचनं हनूमान्मारुतात्मजः ।
वाक्यं वाक्यविदां श्रेष्ठो रामं पुनरथाब्रवीत् ॥ ६

श्रूयतां सर्वमाख्यास्ये दुर्गकर्मविधानतः ।
गुप्ता पुरी यथा लङ्का रक्षिता च यथा बलैः ॥ ७

परां समृद्धिं लङ्कायाः सागरस्य च भीमताम् ।
विभागं च बलौघस्य निर्देशं वाहनस्य च ॥ ८

प्रहृष्टा मुदिता लङ्का मत्तद्विपसमाकुला ।
महती रथसंपूर्णा रक्षोगणसमाकुला ॥ ९

दृढबद्धकवाटानि महापरिघवन्ति च ।
द्वाराणि विपुलान्यस्याश्चत्वारि सुमहान्ति च ॥ १०

वप्रेषूपलयन्त्राणि बलवन्ति महान्ति च ।
आगतं परसैन्यं तैस्तत्र प्रतिनिवार्यते ॥ ११

(for अस्ति) Ñ2 V1 3 B2 D5 दृष्टवानसि (by transp), D1 4 परिवेष्टवान्(D1 °मान्) (for असि दृष्टवान्) —c) T1 स यम्, Cg k t as in text (for सर्वम्) Ñ2 B2 D5 यत्नेन (for सत्येन) Ś1 Ñ1 B4 D1-4 9 11 तथा तत्त्व(Ś1 त्व स)- र्थैमावद्व —d) Ś1 Ñ2 D1-4 8 सर्वस्य, Ñ1 V2 3 B1-3 D9 हनुमान्(B3 °मान्) (for सर्वथा) D12 [अ]पि (for [आ]सि) B4 सर्वस्य कुशले रत.

6 a) T1 व * * (for वचनं) —After 6ab, K (ed) ins (within brackets)

36* प्रणम्य शिरसा राम माञ्जलि सुसमाहित ।

—b) D6 T2 3 श्रेष्ठ (for श्रेष्ठो) —d) Ś1 Ñ1 B1 D2 3 9 11 प्रोवाच समय(B4 D3 °मुप)स्थित (Ñ1 D3 8 °त), Ñ2 V1 3 B1 2 D9 प्रोवाच तदनतर, D1 4 प्रोवाचेदं समुत्थित

7 a) Ñ2 V1 3 B D9 आख्यामि (for आख्यास्ये) —b) B2 दुर्गं (for दुर्गे) —c) G1 महा, Ct as in text (for यथा) —For 7cd Ś1 Ñ V2 3 B D1-4 8 9 11 subst

37* यथा गुप्ता पुरी लङ्का यथैव च सुरक्षिता ।

[D8 तथा (for second यथा) Ñ2 V2 3 B1-3 D9 यथा वा रक्षिता व(B3 °त्तैव)लैः (for the post half)]

—After 7, D5 7 10 11 S ins.

38* राक्षसाश्च यथा स्निग्धा रावणस्य तु तेजसा ।

[G3 तु (for च) D5-7 10 11 T1 2 M3 च (for तु)]

8 For sequence in Ś1 Ñ V1 3 B D1 3 4 8 11 cf v l 3 D5 om 8 —a) D4 परा D9 परो (for परां) Ś1 Ñ1 D1 2 3 11 गुप्तिं च, D8 गुप्तिश्च (for समृद्धिं) D12 T1 लंकाया (for °या) —b) G2 रावणस्य (for सागरस्य) Ś1 D12 सु, G3 M3 तु (for च) D1 4 सारता (for भीमताम्) —G1 damaged from गं in c up to निर् in d —c) Ñ2 V1 3 B D9 विभवं (for विभाग) —d) Ñ1 B1-3 D9 निवेशं, T3 दर्शन Cr m g k t as in text (for निर्देशं) Ñ1 T2 G2 रावणस्य Ct as in text (for वाहनस्य) —After 8, D5-7 10 11 S ins.

39* युद्धसुरवया कपिश्रेष्ठ कथयामास तत्त्वत ।

[M2 एवमुक्त D1 G2 M1 2 हरि (for कपि) D5 शमयामास (for कथयामास) D10 11 तत्त्वतः (for तत्त्वत)]

9 a) Ñ2 V1 3 प्रहृष्टा B1-3 D1 4 7 T2 G1 3 M3 Cr प्रहृष्ट, D5 10 11 T1 G2 M2 Cv g हृष्ट, D6 हृष्टा (for प्रहृष्टा) Ś1 Ñ1 D1-3 9 11 रम्या (for लङ्का) —T2 om (hapl) 9cd Ñ1 D8 read 9cd after 11ab (first time) V1 reads 9cd and 11cd after 10ab V2 reads 9cd and 12ab after 10 B1 reads 9cd and 11cd after 12 B2-4 read 9cd after 10 —c) Ñ1 B2 D1-4 8 स(B4 सं)हता (for महती) Ñ2 V1 3 B1-3 D9 पूर्णा च (for संपूर्णा) Ś1 D12 सहतारथसंपूर्णा B4 महारथप्रपूर्णा च —d) Ś1 Ñ1 B2 D1-4 8 9 10-12 -निषेविता (for समाकुला) Ñ2 V1 3 B1 2 4 D9 राक्षसैश्च महाबलैः —For 9cd, D5 T1 subst while D7 M2 ins after 9

40* धानिभिश्च सुसंपूर्णा सा पुरी दुर्गमा परै ।

10 G2 om 10-11ab —a) Ś1 Ñ V1 B4 D1 4 8 9 11 -बध, V2 बंधै (for बद्ध) Ñ1 D1-4 6 8 10 11 कपाटानि Ñ2 V1 3 B D9 -कपा(B4 °वा)टा च (for कवाटानि) —b) Ñ2 V1 3 B D9 गम्भीरपरिखावृता —After 10ab, V1 reads 9cd and 11cd —cd) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 9 11 G1 3 M1 2 Cm t transp द्वाराणि and चत्वारि Ś1 D12 निपुणानि, D8 नियुतानि (for विपुलानि) B3 च पुल न्यासा (sic) (for विपुलान्यस्याः) D1 T2 3 M3 दुर्गाणि (for चत्वारि) T2 3 विविधानि, Cg as in text (for सुमहान्ति) —After 10 V2 reads 9cd and 12ab B3 4 read 9cd.

11 G3 om 11ab (cf v l 10) Ñ1 om (hapl) 11ab Ñ1 D9 repeat 11ab after 12 V1 B2 4 read 11ab after 12 D1 transp 11 and 12 B2 transp 11ab and 11cd G1 damaged from णि in a up to द्वा in d —a) Ś1 D1 2 4 6 12 यत्रेषु, Ñ1 D9 (both first time) सर्वेषु Ñ2 (second time) V1 3 B D9 (second time) पत्राणि D5 7 10 11 T2 3 M3 Cr m g k t वेत्रेषु, G1 द्वारेषु (for वप्रेषु) Ś1 B1 4 D2 8 12 [उ]परि, D1 4 चोप (for [उ]पल) D8 वप्राणि च यंत्राणि —b) Ś1 D12 बहूनि सु (for बलवन्ति) B3 दृढानि (for महान्ति) G3 transp बलवन्ति and महान्ति —After 11ab (first time) Ñ1 D9 read 9cd —V1 reads 9cd and 11cd after 10ab B1 reads 9cd and 11cd after 12 —c) Ñ2 V1 3 B D9 आगतश्च (for आगत) D8 10 T2 3 M3 यदि ; D12 यदि

द्वारेषु संस्कृता भीमाः कालायसमयाः शिताः ।
शतशो रचिता वीरैः शतघ्न्यो रक्षसां गणैः ॥ १२
सौवर्णश्च महांस्तस्याः प्राकारो दुष्प्रधर्षणः ।
मणिविद्रुमवैडूर्यमुक्ताविरचितान्तरः ॥ १३
सर्वतश्च महाभीमाः शीततोया महाशुभाः ।
अगाधा ग्राहवत्यश्च परिखा मीनसेविताः ॥ १४
द्वारेषु तासां चत्वारः संक्रमाः परमायताः ।
यन्त्रैरुपेता बहुभिर्महद्भिर्दृढसंधिभिः ॥ १५
त्रायन्ते संक्रमास्तत्र परसैन्यागमे सति ।
यन्त्रैस्तैरवकीर्यन्ते परिखासु समन्ततः ॥ १६
एकस्त्वकम्प्यो बलवान्संक्रमः सुमहादृढः ।
काञ्चनैर्बहुभिः स्तम्भैर्वेदिकाभिश्च शोभितः ॥ १७

(sic), G3 परि ; Ck t as in text (for पर). Ñ2 V1 3 B1 4 D3 9 हि, B2 3 च, M3 तु, Ck t as in text (for तैस्) G3 वाजिभिश्च सुसम्पूर्णा. —d) Ñ2 D3 तत्रैव हि-(D3 च) V1 3 B4 तत्र तैर्वि ; B1-3 ततस्तैर्वि (for तत्र प्रति) D5 निहन्यते, D9 विचार्यते, Ct as in text (for निवार्यते) M3 Cg तत्र तै प्रतिहन्यते —For 11cd, Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 subst

41* आगच्छन्त्यपि सैन्यानि वार्यंते तानि तैरपि।
[Ś1 D12 तानितैर् (for तानि तैर्)]

12 V3 reads 9cd and 12ab after 10 D9 transp 11 and 12 —a) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 विपुला, Ñ2 V1 B2 4 D9 च कृता, V3 B1 3 T3 G3 सु(V3 वि)कृता, D5 T1 सवृता, T2 सुदृढा, M1 2 ससमा, Cm g t as in text (for संस्कृता) D6 विद्धि (for भीमा) —b) Ś1 D12 काञ्चनाद्रिसमा , Ñ D1 2 4 9 काला(D4 घना)यससमा , V1 B2 4 °कृता , D9 °सयी , Cr m g t as in text (for कालायसमयाः) Ś1 Ñ B1 2 4 D1-4 8 9 12 T3 M3 शिला , Cg as in text (for शिता) V3 कालायससमाकुला , M3 कालायससमाश्रिता ※ Cr कालायसमया , दीर्घत्वायश्छान्दस । , so also Cg ※ —c) Ñ2 V1 3 B1 2 4 D9 शतघ्न्य (for शतशो) Ś1 D12 चरिता, Ñ1 B4 च वृता, Ñ2 B3 D9 चावृता , V1 3 चारिता , D1 4 8 चापि(D8 °चि)ता, D3 प स्था (sic), D9 निचिता (for रचिता) Ñ1 भीमे , Ñ2 V1 3 B1-3 D9 शूरै , B4 D5 शूलै (for वीरै) —d) G3 शतशो, Cr m g t as in text (for शतघ्न्यो) —After 12 Ñ2 D9 repeat 11ab V1 B2 4 read 11ab while B3 reads 9cd and 11cd

13 a) D9 10 11 तु (for च) Ś1 Ñ1 B4 D1-4 8 12 शातकौं(B4 D3 °कु)ममयस्तस्या (B4 °त्र) Ñ2 V1 3 B1-3 D9 आयसश्च म(B3 °स सुम)हास्तत्र, G3 स सुवर्णमयस्तस्या —b) D9 12 दुष्प्रकर्षण —c) Ñ1 B4 माला (for मणि) Ś1 D1-11 S वैडूर्य (for वैदूर्य) —d) Ñ2 V1 3 B D9 मुक्ताहेम(B1 °मणि)विभूषित (B1 3 °ता)

14 Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 transp ab and cd —a) B1 सु (for च) D5 भीमात् (for भीमा) D6 T3 सुघया (T3 °घोरा) दुस्तरा भीमा , G3 M3 आयता विपुला भीमा . —T1 damaged from म in b up to ह in c G1 damaged from या in a up to गा in c —b) Ñ2 V2 B1 2 4 D9 भयावहा (for महाशुभा) V1 B3 D6 T3 G3 3 M शीततोय(V1 B3 M1 2 °या)महा शुभा , D5 शीततोयवहाच्छुभान् . —For 14ab, Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 subst

42* ता सर्वा सुमहादुर्गा शीतामलजला शुभा ।
[Ś1 सर्वा स , Ñ1 च सर्वा, D1 4 सर्वाश्च (for सर्वा सु) D8 महद् (for महा)]

—c) B3 आयता (for अगाधा) D2 3 6 8 12 ग्राहवत्यश्च D7 ग्राहसम्पूर्णा (for ग्राहवत्यश्च) —d) D5 T M Cr k परिखा, Cg t as in text (for °खा) D3 भीम (for मीन) Ś1 सगता , Ñ1 D1-4 8 12 G2 समुला , V1 3 B4 शोभिता (for सेविता)

15 a) T3 द्वारेण, Cr m g k t as in text (for द्वारेषु) G2 तस्यास् (for तासा) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 तासा च (D8 तस्याश्च)तुर्षु द्वारेषु, Ñ2 V1 3 B D9 चत्वार सङ्क्रमास्तेषु (B1 °षा) —b) Ś1 सक्रम , Ñ2 V1 3 B D9 द्वारेषु (for सक्रमा) Ś1 परमो यथा, Ñ1 V1 3 B1 3 4 D1-4 8 परमायता (V3 °युधा) D12 परमा यथा (for परमायता) —c) B3 यद्वैर्, D7 पचर् (for यन्त्रैर्) T3 भीमाभिर् (for बहुभिर्) —d) T2 3 बृहद्भिर् (for महद्भिर्) Ñ2 V1 3 B D9 दृढधन्वि(V3 °धंध, B4 °धातु)भि , D5-7 10 11 T1 G M1-3 Ct गृह(M1 2 बहु)पङ्क्तिभि , M3 कृतपङ्क्तिभि (for दृढसंधिभि) Ś1 D8 9 12 बलवद्भि स्व(D12 सु)धिष्ठितै , Ñ1 D1 4 बलवद्भि स्वनु(Ñ1 सुनि)ष्ठिता

16 a) Ś1 D12 त्रय सु , Ñ V1 3 B1 3 4 D2 3 9 त्रयस्तु(D8 °स्ते) D1 4 यत्रास्तु, D4 अय सु (for त्रायन्ते) Ś1 D1 2 4 8 12 तस्या (for तत्र) ※ Ct 'ह्रियन्ते' इति पाठे ते सक्रमा नाश्यन्त इत्यर्थ ※ —b) B3 D8 G3 Ct [आ]गते, D1 4 [आ]गम, Cr m g k as in text (for [आ]गमे) D1 4 4 प्रति, D12 मति (for सति) D8 परेषामागते बले —c) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 9 12 सम्यक् (for तैरव) G3 अभिहन्यते Cr m g k t as in text (for अवकीर्यन्ते) —d) B4 D1 4 परिखास्तु(B4 °श्च) D5 S Cr k परिखासु(G2 °खास्तु) D8 परिपज (sic), Cm g t as in text (for परिखासु)

17 D9 om 17 —a) Ś1 D12 स्वेकस्तु D8 स्वकीय (sic) L(ed) स्वकपो (for स्त्वकम्प्यो) —b) Ś1 D12 परमो दृढ , Ñ B D2 3 4 T M3 सुमहान्दृढ (Ñ2 B1-3 °न्दृढम) V1 3 सुमहास्तत , D1 8 सुमहद्दृढ (for सुमहादृढ)

स्वयं प्रकृतिसंपन्नो युयुत्सू राम रावणः ।
उत्थितश्चाप्रमत्तश्च बलानामनुदर्शने ॥ १८

लङ्कापुरी निरालम्बा देवदुर्गा भयावहा ।
नादेयं पार्वतं वान्यं कृत्रिमं च चतुर्विधम् ॥ १९

स्थिता पारे समुद्रस्य दूरपारस्य राघव ।
नौपथश्चापि नास्त्यत्र निरादेशश्च सर्वतः ॥ २०

शैलाग्रे रचिता दुर्गा सा पूर्देवपुरोपमा ।
वाजिवारणसंपूर्णा लङ्का परमदुर्जया ॥ २१

परिघाश्च शतघ्न्यश्च यन्त्राणि विविधानि च ।
शोभयन्ति पुरीं लङ्कां रावणस्य दुरात्मनः ॥ २२

अयुतं रक्षसामत्र पश्चिमद्वारमाश्रितम् ।
शूलहस्ता दुराधर्षाः सर्वे खड्गाग्रयोधिनः ॥ २३

नियुतं रक्षसामत्र दक्षिणद्वारमाश्रितम् ।
चतुरङ्गेण सैन्येन योधास्तत्राप्यनुत्तमाः ॥ २४

—ᶜ) V₃ तैस्तु (for स्तम्भैः) —ᵈ) Ś₁ D₁₃ च सर्वेत, Ñ₁ V₂₃ B D₂ च सवृत, D₁₄₆ समतत (for च शोभित)

18 For sequence in Ś₁ Ñ V₁₃ B D₁₂₄₅₆₁₃, cf v l 3 —ᵃ) V₁₃ B अते (for स्वय) B₂ D₁₄₆ ₇₁₀₁₁ T₂ M₃ Cm t प्रकृतिमान् (B₃ °विद्य)तो, Cr g as in text (for प्रकृतिसंपन्नो) —ᵇ) V₁ युयुधे V₃ युयुधु राम लक्ष्मण (sic) B₁ युयुत्सु रावण सुधी —ᶜ) M₁₃ मुदितश्, Cr g t is in text (for उत्थितश्) D₄₅ (श्र)प्रमेयश्च (for [श्र]प्रमत्तश्च) —ᵈ) V₁₃ B₄ T₂₃ थपि V₁ अव, V₃ बल B₁ हृ तु] दर्शने B₃(also as in text in marg) अथसाधने D₁₃ अनुदर्शने D₅ M₁₃ दृष°, Cg t as in text (for अनुदर्शने)

19 For sequence in Ś₁ Ñ V₁₃ B D₁₂₄₅₆₁₃ cf v l 3 V₁ om 19ᵃᵇ —ᵃ) Ś₁ Ñ V₃ B D₁₂₃₅₆₁₃ T₁ G₁ M₃ Cg पुनर् D₂₄ तथा (for पुरी) Ś₁ D₁₃ तु(D₃ यु) दात्म्या Ñ₁ दुराधर्षा V₂ V₃ B D₁₂₃₅₆ नु(D₅ घ)रा लया (for निरालम्बा) —ᵇ) D₃ दिव्य D₅ दैव (for देव) Ś₁ D₁₃ दुर्ग (for दुर्गा) Ś₁ Ñ₁ D₁₄₆₁₃ महामया (for भयावहा) —ᶜ) D₅ G₂ पवत (sic) (for पार्वत) D₇₁₀₁₁ T₂ वान्य, M₃ Cg वान्य (for वन्य) V₁₃ B D₂ सरोद्र पर्वते यच्च(B₁₃ °श्च) —ᵈ) V₁₃ ख्याति तत्र B₁ तदूर्ग च B₂ D₂ विख्यात च B₃₄ ख्यातित च (for कृत्रिम च) —For 19ᶜᵈ Ś₁ Ñ D₁₋₆₁₃ subst

43* नादेयं पार्वतीयं च ख्यातिं चास्य विद्यते ।

[Ś₁ नालीय (for नादेय) Ś₁ D₁₃ [ख]त्र (for [अ]स्य) D₂ रुद्धेद्य L(ed) वर्तते (for विद्यते)]

20 For sequence in Ś₁ Ñ V₁₃ B D₁₂₄₅₆₁₃ cf v l 3 —ᵃ) Ś₁ Ñ₁ D₁₂₄₅₆ द्वीपो(D₁ °प) मध्ये, Ñ₂ V₁₃ B दूरा(B₁ °प्रा) मध्ये D₂₄ दूरा(D₅ °द्वा) पारे (for स्थिता पारे) —ᵇ) D₁₄ दूरपार च M₃ दुरावारस्य (for दूरपारस्य) —After 20ᵃᵇ, Ñ₁ V₁₃ B D₂ ins

44* लङ्का तत्र पुरी रम्या प्राकारेणोपशोभिता ।

—V₁₃ B om 20ᶜᵈ —ᶜ) Ś₁ Ñ D₁₂₄₅₆₁₃ नौपथाश्रापि D₃₄ T M₃ नौपथोपि च (for नौपथश्चापि) —D₁ om (hapl ?) from श्च in 20ᶜ up to पाऽ in 2₁ᵃ —ᵈ) Ś₁ Ñ D₁₋₆₁₃ Ck t निरादेश्च (Ñ₁ D₂ °ष D₄ °ष) G₁ निरावचा, Cv r m g tp as in text (for निरादेशश्च) Ñ D₁₄₆₁₁ T₂₃ G₁ M₃ C₁ r t सर्वेश D₃ पर्वत, Cg as in text (for सर्वेत)

21 For sequence in Ś₁ Ñ V₁₃ B D₁₂₄₅₆₁₃ cf v l 3 D₄ om 21 (cf v l 20) —ᵃᵇ) Ñ₁ V₁₃ B D₂ नग (for शैल) Ś₁ Ñ₂ V₁₃ D₁₂₄ D₁₃₁₃ रचिता (for रचिता) Ś₁ Ñ V₂ B D₁₂₄₅₆ दिव्या (for दुर्गा) B₁₃ भूदेव (for पूर्देव) B₂ पुरोगमा Ś₁ Ñ₁ D ₂₄₁₃ सा पुरी देवनिर्मिता (for ᵇ) D₂ राक्षसाना निवासार्थ निर्मिता विश्वकर्मणा —G₂ om 21ᶜᵈ —ᶜ) N₂ V₁₃ B D₂ मत्त (for वाजि) B₄ रावण (for वारण) Ś₁ Ñ₁ D₁₄₅₁₃ सवला (for संपूर्णा) —ᵈ) N₂ V₁₃ B D₂ विद्य (for लङ्का) Ś₁ Ñ₁ D ₂₄₁₃ दुर्गमा (for दुर्जया)

22 For sequence in Ś₁ Ñ V₁₃ B D₁₂₄₅₆₁₃ cf v l 3 D₄ om up to याश्च in ᵃ (cf v l 20) —ᵃ) Ś₁ V₁ B₂ D₂₄ ₁₁ परिवाश्च (for °घाश्च) —ᵇ) V₃ बृहद्वपा सुपुष्पिता —ᶜ) V₁ रम्यां (for लङ्का)

23 For sequence in Ś₁ Ñ V₁₃ B D₁₂₄₅₆₁₃ cf v l 3 For st 23-26 Ś₁ N V₁₃ D₁₋₆₁₃ subst 47* —ᵃ) B₂₋₄ राक्षसा (for रक्षसाम्) V₁ B₁ तत्र D₂ ₄ पश्चिम् (for अत्र) —ᵇ) B₃ पश्चिम (for °म) B आश्रिता D₇₁₀₁₁ T₁ G₂ M पूर्वद्वार(D₁₀ G₂ °र्) स (M₁₃ °र्दे तु द्वार)माश्रि(G₂ °श्रि)त —After 23ᵃᵇ D₃ T₁ G₂ read 25ᶜᵈ D₁₁ reads 24ᶜᵈ —D₃ T₁ G₃ read 23ᶜᵈ after 25ᵃᵇ —ᶜ) M₁ शूलहस्त —For 23ᶜᵈ V₁ B subst 1 7 of 47*

24 For sequence in Ś₁ Ñ V₁₃ B D₁₂₄₅₆₁₃ cf v l 3 For subst in Ś₁ Ñ V₁ D₁₋₆₁₃ cf v l 23 and 26 B₂₃ M₁ om 24-25 B₄ reads 24ᵃᵇ after 26 M₃ reads 24ᵃᵇ after 25 —ᵃ) B₁ तत्र (for अत्र) —ᵇ) D₃ दक्षिणे T₃ उत्तर (for दक्षिण) D₁₁ आवृत (for आश्रितम्) —B₂ om 24ᶜᵈ D₁₁ reads 24ᶜᵈ after 23ᵃᵇ —For 24 V₁ B₁ subst

45* रक्षन्ति रक्षसा सदा धनुष्मन्तो महाबला ।
लङ्काया दक्षिण द्वार स्थाने भीमविक्रमा ।
गजारूढाश्च बहव खड्गशूलप्रयोधिन ।
[(l 1) V₁ रक्ष्य (for रक्षन्ति)]

प्रयुतं रक्षसामत्र पूर्वद्वारं समाश्रितम् ।
चर्मखड्गधराः सर्वे तथा सर्वास्त्रकोविदाः ॥ २५
अर्बुदं रक्षसामत्र उत्तरद्वारमाश्रितम् ।
रथिनश्चाश्ववाहाश्च कुलपुत्राः सुपूजिताः ॥ २६

शतं शतसहस्राणां मध्यमं गुल्ममाश्रितम् ।
यातुधाना दुराधर्षाः साग्रकोटिश्च रक्षसाम् ॥ २७
ते मया संक्रमा भग्नाः परिखाश्चावपूरिताः ।
दग्धा च नगरी लङ्का प्राकाराश्चावसादिताः ॥ २८

---

25 For sequence in Ś1 N V1 2 B D2 3 4 5 9 12 cf v l 3 For subst in Ś1 Ñ V2 D1-4 8 9 12, cf v l 23 and 26 B1 3 M1 om 25 (cf v l 24) B2 reads 25^{ab} after 26^{ab} —^{a}) B3 नियुत D7 अयुत, G3 अर्बुद, Ct as in text (for प्रयुत) B2 D6 T1 तत्र (for अत्र) —^{b}) B2 पूर्वं द्वार (for पूर्वद्वार) D5 7 10 11 T1 2 G3 M2 3 पश्चिमद्वा(T2 पूर्वं तु द्वा)रमाश्रि(G3 °स्थि)त, G2 पूर्वद्वारमुपाश्रित —After 25^{ab} D5 T1 G2 read 23^{cd} —B1 om 25^{cd} D5 T1 G2 read 25^{cd} after 23^{ab} —^{c}) T2 transp चर्म and खड्ग —For 25 V1 B4 subst

46* पूर्वद्वार समाश्रित्य स्थिता सर्वास्त्रयोधिन ।
महाकाया महाघोरा राक्षसा बलदर्पिता ।
नियुत रक्षसा तत्र रक्षणे च समाहितम् ।
[(l 3) V2 रक्षणे (for रक्षणे)]

—After 25 M2 reads 24^{ab}

26 For sequence in Ś1 Ñ V1 2 B D1 2 3 8 9 12 cf v l 3 —^{a}) D6 7 T G2 M1 2 3 नियुत, D6 10 11 M3 न्यर्बुद (for अर्बुद) B2 राक्षसास (sic) (for रक्षसाम्) V1 B तत्र (for अत्र) —^{b}) B2 3 उत्तर, T2 दक्षिण (for उत्तर) —After 26^{ab}, B2 reads 25^{ab} —^{c}) B1-3 [अ]श्ववाराश्च, V1 B4 वरारोहा (for [अ]श्ववाहाश्च) —^{d}) B2 प्र, T2 G2 च (for सु) —For 23 26 Ś1 Ñ V2 D1-4 8 9 12 subst while B subst l 7 only for 23^{cd}

47* प्रयुत रक्षसां तत्र पूर्वद्वारमुपाश्रितम् ।
शूलहस्ता दुराधर्षा सर्वे एवाग्रयोधिन ।
पद्म शतसहस्राणामुत्तर द्वारमाश्रितम् ।
चापमुष्टिकामुंकधरा सर्वे समरयोधिन ।
अर्बुद रक्षसा तत्र पश्चिम द्वारमाश्रितम् । [5]
रथिनश्चाश्ववाराश्च कुलपुत्रा सुपूजिता ।
मन्नशूलधरा शूरा सर्वे मलास्त्रयोधिन ।
नियुत रक्षसां तत्र दक्षिण द्वारमाश्रितम् ।
पादाता रथिनश्चैव शूरा शिक्षास्त्रयोधिन ।

[(l 1) Ś1 Ñ1 V2 D2 राक्षसा (Ś1 °सं [sic]) (for रक्षसां) Ñ1 D2 पूर्व (for पूर्व) V2 D2 उपाश्रिता D2 समाश्रित V2 उत्तरद्वारमाश्रित (for the post half) —After l 1, Ñ1 reads l 4-5 Ñ2 D2 read l 7 —D2 om l 2-4 D1 om (hapl) l 2-3 Ñ1 om l 2 —(l 2) D1 तत्र (for एव) D2 च दुर्धर्षा Ñ1 महोग्र, D2 संग्राम (for समाम) Ñ1 पश्चिम —After l 2 Ś1 D1 4 12 read l 8 only Ś1 D12 repeating it in its proper place —Ś1 reads l 3 after l 9. D12 reads l 9 and l 3 for the first time after l 5 repeating them after l 8 (r) —(l 3) Ś1 D12 (both times) गुल्मम् (for द्वारम्) D2 आश्रिता —D4 om from the post half of l 4 up to कुलपुत्रा in l 6 —(l 4) V2 मासि° D1 4 12 °मर्यादि Ñ2 पद्माग्र D2 संग्राम (for समर) —Before l 5 D2 reads l 7 —(l 5) Ś1 राक्षस D4 रक्षते (for रक्षसां) Ñ1 D2 पश्चिम V2 भास्थित —(l 6) D2 om up to कुलपुत्रा Ñ1 D2 [अ]श्ववाराश्च D2 [अ]श्ववाहाश्च Ñ1 सुपूजित, Ñ2 D2 प्रपू(D2 च पू)जिता (for सुपूजिता) —D4 reads l 7 for the first time after l 8 (read after l 2) repeating it in its proper place —(l 7) Ñ2 V1 B D4 (first time) चर्म (for शूल) V2 तत्र D4 (first time) सर्वे (for शूरा) V2 B1 शस्त्रास्त्र D2 महोग्र (for सर्वास्त्र) D4 (first time) सर्वास्त्रकोविदा (for the post half) —V2 D1 om l 8-9 —(l 8) Ś1 (second time) राक्षस (for रक्षसां) Ñ1 शत शतसहस्राणां (for the prior half) Ś1 D12 (both second time) उत्तर D4 8 दक्षिण (for दक्षिण) Ñ1 आस्थित —Ñ2 D2 4 om l 9 —(l 9) Ñ1 पदाति D12 om [first occurrence] (for पादाता)]

—After 26 B2 reads 24^{ab}

27 For sequence in Ś1 Ñ V1 2 B D1 2 4 8 9 12 cf v l 3 B1 D12 om 27^{ab} —^{a}) Ñ1 M1 2 -सहस्राणि D-5 7 10 11 T1 G M3 4 Cg शतकोटि सहस्राणि —^{b}) Ñ1 तल्पम्, D6 7 10 11 T2 G1 3 M2 5 Cv m g h t स्कन्धम् (for गुल्मम्) Ñ1 D1 4 मास्थित (Ñ1 °ता) V1 B1 D5-7 10 11 T1 G M3 5 Cg माश्रिता —^{c}) D7 T2 3 G1 2 साग्रकोटी Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 8 9 12 रावणं पर्युपासत —After 27, Ś1 Ñ V1 (illeg) 2 B1 4 (after 48*) D1 2 4 8 9 12 read 6 4 1-2 (including star passages followed by a colophon) repeating st 1 in its proper place while B2 3 read 6 4 2 B3 repeating it in its proper place —After 27 V2 B4 ins

48* प्राकारा परिखाश्चैव संक्रमाश्च सहस्रश ।
नानायुधधराश्चैव रक्षन्ति भीमविक्रमा ।

—After 27 D7 G2 3 ins while T2 M1 Ct ins after 28 whereas G1 ins after 29^{ab}

49* बलेन्द्रस्त्र धर्षितो रामरामा महात्मनाम् ।

28 ^{a}) D2 transp ते and मया D2 हता (for मया) —^{b}) D2 4 S परिपाद्, Cm g t as in text (for °खाद्) Ś1 Ñ1 D1-4 8 9 12 G1 चापि Ñ2 V1 2 B2 4 D2

G 5 72 17
B 6 3 37
L 5 70 17

येन येन तु मार्गेण तराम वरुणालयम् ।
हतेति नगरी लङ्का वानरैरवधार्यताम् ॥ २९

अङ्गदो द्विविदो मैन्दो जाम्बवान्पनसो नलः ।
नीलः सेनापतिश्चैव बलशेषेण किं तव ॥ ३०

प्लवमाना हि गत्वा तां रावणस्य महापुरीम् ।
सप्राकारां सभवनामानयिष्यन्ति मैथिलीम् ॥ ३१

एवमाज्ञापय क्षिप्रं बलानां सर्वसंग्रहम् ।
मुहूर्तेन तु युक्तेन प्रस्थानमभिरोचय ॥ ३२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे तृतीयः सर्गः ॥ ३ ॥

चैव, B1 सत्य, D8 परि , Cm k t as in text (for चाव) —ᶜ) B4 वै (for च) B1(m also as in text) a सर्वा (for लङ्का) —ᵈ) B1 T2 G1 M3 प्राकारस्, D6 T3 प्रासादास् V2 3 B [ए]व दारिता (B2 °त) T1 G2 M5 [अ]वसादित , T3 प्रसादिता (for [अ]वधूरिता) Ś1 Ñ D1-4 3 9 12 साट्ट(Ś1 °र्या, D1 °द्रि)प्राकारतोरणा, B1 (m also) वानरैरुपधारय —After 28 T1 M3 ins 49*

29 G1 reads 29ᵃᵈ (followed by 49*) after 52* —ᵃ) V3 B D1-4 8 9 तेन (for येन) D3 [अ]नु , D8 9 T1 M1 च (for तु) —ᵇ) Ś1 V3 D1-4 8 9 12 तरामो, B1 4 प्रतीर्य (for तराम) Ś2 D12 मकर (for वरुण) ⊕ Cr g तराम विध्यर्थे(Cg व्यत्ययेन) लोट् |, Cm तराम तरिष्याम |, so also Ct ⊕ —After 29ᵃᵈ G1 ins 49* —ᶜ) Ñ1 B2 D12 च D1 3 8 [इ]व D3 [ए]व (for [इ]ति) Ś1 Ñ2 V1 3 B1-4 D6 हृता च (B4 महती) नगरी लङ्का —ᵈ) Ś1 Ñ1 V1 3 D1 3 4 D3 5 6 9 12 उपधारय(D8 °यन्) Ñ1 भवधारय, B4 उपपादय D1 4 इति धारय, D6 7 10 11 T1 2 G1 2 M1 2 Ct उपधार्यता (for अवधार्यताम्)

30 ᵃ) Ś1 द्विविधो (for द्विविदो) —ᵇ) Ś1 D3 जाम्बवान् Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 निपथो (for पनसो) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D8 [ऽ]पि वा (for नल) —B3 om 30ᶜᵈ —ᶜ) B2 नल (sic) (for नील)

31 ᵃ) G2 प्लुपमाना Cg as in text (for °ना) T1 [अ]पि T2 [अ]पि (for हि) G1 तां हेका (for गत्वा तां) —For 31ᵃᵇ, Ś1 Ñ1 D1 3 8 12 subst

50* प्लवमानाश्च गत्वैव लङ्कां रावणपालिताम् ।

[Ñ1 विनेशे D1 4 तु गत्वेतां D8 च गत्वेव (for च गत्वैव)]

while Ñ2 V1 3 B D1 subst for 31ᵃᵇ

51* प्लवमानोऽपि हि गत्वैव तां रावणपुरीमिव ।

[B1 मायवी (sic) D1 एवं तु (for गत्वैव) D1 रावण (for तां रावण)]

—After 31ᵃᵇ, D5-7 10 11 S ins

52* सपर्वतवनां भित्त्वा समस्तां रावणोरसाम् ।

[D8 T1 M 1 2 सवनोद्दिशां D7 10 11 च सतोरणां, G1 सवनोद्यां, Cg as above (for सवनोरसाम्)]

—Thereafter G1 reads 29ᵃᵇ (followed by 49*) —ᶜ) T3 सपरिधाम् (for सभवनाम्) —ᵈ) Ñ2 B1 D1 4 8 G1 वानयिष्यति (for आनयिष्यन्ति) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8-12 T2 3 G1 3 M2 राघव (for मैथिलीम्)

32 ᵃ) Ś1 Ñ V1 3 B1 D1-4 8 12 स सम्, D1-3 स स्वम् (for एवम्) D8 समाज्ञापय स क्षिप्र —ᵇ) Ñ1 V1 3 B1 3 D8 राम G2 मय (for सर्वं) D7 repeats 32ᶜᵈ after 6 4 4 —ᶜ) Ś1 Ñ V1 3 B सु , D8 च D8 स च T1 [अ]पि (for तु) D1-4 सु(D3 सत्)मुहूर्तेन युक्तेन —ᵈ) Ñ1 प्रयाणम्, D8 प्रस्थातुम् V1 D1 4 मम(V1 इह) रोचय(D1 °ये) D2 समरोचय (for अभिरोचय) —After 32 Ś1 D8 12 read st 3 8 18-27 (including star passages) —After 32 V1 B1 D3 ins 32* thereafter V1 B2 alone cont while Ñ2 V1 B1 3 4 D1 ins after 32 D3 after 55*

53* इति वचनमिदं निशम्य धीरा
प्लवगसुतस्य तदा नरेन्द्रसूनुः ।
जलनिधिमकरोत्तरितुमीहां
रिपुनिधनाय विनिश्चितार्थतत्त्व ।

[(l 1) B1 निगदन D3 वचनम् (subm) (for वचनमिदं) —(l 2) B1 पुरेंद्र- (for नरेंद्र) —Ñ1 om (hapl ?) from मकरो up to रिपुनि in l 4]

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ V1 2 B D1-4 8 12 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś1 D1 12 उत्तरोत्तरवाक्यं Ñ1 D1 3 4 दुर्गनिवेदनं [Ñ1 °नं], Ñ2 V1 B1 D8 दुर्गनिवेशकथापनं(D8 °ख्यानं) V1 B1 लङ्कादुर्गनिवेशकथापनं, B1 लङ्कादुर्गाख्यापनं B1 दुर्गकथनं D8 दुर्गविधानवर्णनं —*Sarga no* (figures words or both) Ñ1 B2 D1 3 4 8 12 om Ś1 71 Ñ2 D1 74, V1 69 V2 63, B1 73 B3 67, B4 77 D1 75 D1 7 10 11 S 3 (as in text) —After colophon, Ñ V1(st 18-27 illeg) 3 B D1 3 4 read st 3 8, 18-27 (including star passages) —After colophon G M3 conclude with श्रीरामाय नमः

४

श्रुत्वा हनूमतो वाक्यं यथावदनुपूर्वशः ।
ततोऽब्रवीन्महातेजा रामः सत्यपराक्रमः ॥ १
यां निवेदयसे लङ्कां पुरीं भीमस्य रक्षसः ।
क्षिप्रमेनां वधिष्यामि सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ॥ २

अस्मिन्मुहूर्ते सुग्रीव प्रयाणमभिरोचये ।
युक्तो मुहूर्तो विजयः प्राप्तो मध्यं दिवाकरः ॥ ३
उत्तराफल्गुनी ह्यद्य श्वस्तु हस्तेन योक्ष्यते ।
अभिप्रयाम सुग्रीव सर्वानीकसमावृताः ॥ ४

4

1 Ś1 Ñ V1(partly illeg) ; B1-4 (after 47*) D1-3-4-5-6-12 read st 1-2 (including star passages) after 6 3 27, repeating st 1 here D3 reads st 1-2 after 32* repeating st 1 here —a) D3 (first time) हनूमद्वच श्रुत्वा —Ñ2 V1 B1-4 D5 om 1ab in first occurrence, V1 illeg for 1ab in first occurrence —b) G2 श्रमिपूर्वशः, Ck t as in text (for नु°) Ś1 Ñ1 D1-4-12 (all first time) यथार्थं(D1-4 °र्थं) परमार्थवत् (Ś1 Ñ1 °वित्) Ś1 Ñ2 V3 B D1-4-5-8-12 (all except B2-3 second time) रामो रिपुनिषूदन , Ñ1(second time) राम सत्यपराक्रम , D6 यथावत्परमार्थत —cd) T2 G1-2 M1-3 ततः (for ततो) Ś1 Ñ1 D1-4-8-12(all first time) प्रत्युवाच हनूमत (for c) D3 (first time) राघव सत्यविक्रम (for d) Ś1 Ñ V1-3 B D1-3-5-8-12(all except B2-3 second time) सुग्रीव विपुलग्रीव(V2 illeg)मिद वचनमब्रवीत्

2 B1-4 read st 2 after 6 3 27 B1 repeats st 2 here B4 repeats 2ab after 54* —a) Ś1 Ñ1 D1-3-4 यस्माः, B1-4 second time) ह्याद्य, D10 11 Ck t य नि , Cr m g as in text (for या नि) T2-3 G M1-2 भीमा (for लङ्कां) Ñ2 V3 B3-4(both times) ; (first time) D3 क्षत्रदीप्य (B1 °प्य) तदो लङ्का —b) Ś1 D13 हस्ता, V1 om (for पुरीं) —After 2ab, B4 ins

54* यशाश्वरयमर्त्यां सराक्षयमसा दृढाम्।

—c) Ś1 Ñ V3 B (B1 both times) D1-4-8-12 G1 अहमेको(B1-4 °क, G1 °ता) D2-10-11 G2-3 M3 क्षिप्रमेता(G2 °न् G3 °तं), Ct as in text (for क्षिप्रमेना) Ñ1 V3 D1-4-8 हनि(V3 यामि)प्यामि, D6 T M3 मथिष्यामि, Ct as in text (for वधिष्यामि) —After 2 Ñ2 D3-8 ins while Ś1 D1-3-4-12 ins 1 2 only after 2

55* लङ्कानिवासिनो वीरा राक्षसा महाबला ।
समाप्यामि प्रवश्यति शरैर्या पावकं यथा।

—Thereafter Ñ2 D1-4-8 read a colophon while Ñ1 V1-3 B1-4 D3 ins it after 2

[Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ V1-3 B1-4 D1-4-8 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ñ1 दुर्गवर्णनं, Ñ2 V1-3 B1-4 D3-8 दुर्गविषदनं(B1 D3 °न) D1-4 दुर्गविधानवचन —*Sarga no* (figures, words or both) N1 D1-2-4 om, Ñ2 D3 75 V1 70, V2 64 B1 74, B4 78]

—After 55*, D3 cont 53*

3 a) D3 T2-3 प्रयाणम्, Cm as in text (for प्रयाणम्) Ñ1 V1-3 B2-3 D2-3-5-8-10 T2-3 G M1-2 Cm अभिरोचय(D3 °ते) —c) D3 युक्ते D6-8-10 11 Ct मुहूर्ते, Cr m g as in text (for °र्तो) D10 11 M1 Ct विजये, Cr m g as in text (for °य) Ñ2 V1-3 B D3 मुहूर्तो (Ñ2 V1 B1 °र्ते) विजयो युक्त —D4 T1 G1 om (hapl) from 3d up to विजये in 1 1 of 56* ♁ Ck सुग्रीवस्य प्रयाणं सुग्रीवप्रयाणमस्मिन्निति । अस्मिन्निलित । तद्दर्शयति युक्त इति। So also Ct —After 3 D1-7-10 11 S Ct ins

56* अस्मिन्मुहूर्ते विजये प्राप्त मध्य दिवाकरे ।
सीता हृत्वा तु मे जातु क्वासौ यास्यति यास्यत ।
सीता श्रुत्वाभियान मे आशामेष्यति जीविते ।
जीवितान्तेऽमृत स्पृष्ट्वा पीत्वा विषमिवातुर ।

[D1-10 11 G3 om 1 1 D5 T1 G1 om the prior half of 1 1 M1-3 read 1 after 4ab.—(1 2) D10 11 Ck t तु हत्वा तु G2 [प]त्र मे यातु Cr m g as above (for हृत्वा तु मे जातु) D1 वेति , D10 11 G1 M3 Cvp k t जीवित M1-2 °विशु Cv r m g as above (for यास्यत) ♁ Cg सीतां हृत्वा तु मे यातिनि क्व यातु राक्षसा । "कैरपो यातुदस्यौ" इत्यमर । क्वा यातु गच्छतु। क्व यास्यतीत्यन्वय ♁ —(1 3) Note hiatus between the two halves M3 हृत्वा (for श्रुत्वा) D5 T1 [अ]भिधान D7 G2-3 तु बान Cg as above (for [अ] भियान) —(1 4) G3 विष पीत्वा Cv as above (for स्पृष्ट्वा) D10 11 G2 M1 Ck t [अ]मृतम् Cv r g as above (for विषम्) ♁ Cv जीवितान्तेऽमृत स्पृष्ट्वा पीत्वा विषमिवातुर इति । विष पीतवतो जीवितान्तेऽमृत स्पृष्ट्वा । अमृत पानं नाह स्पर्श । so also Cr m g Ct अमृत स्पृष्ट्वा पीत्वामृतमितिति पाठ । so also Ct ♁]

4 a) V1-2 B D G M1 उत्तराफाल्गुनी Ś1 Ñ1 D8-12 ह्य(Ś1 य)त्र Ñ2 V1-3 B1-2-4 D1 G2 चा(G2 ṁ [sic])द्य (for ह्यद्य) —b) T1 योक्ष्यति Ś1 Ñ2 D1-4-8-12 हस्तसैन्यार्थसाधनी(Ś1 °नि, D1-4 °सिद्धये) —After 4ab, M1-2 ins 1 1 of 56* —c) Ś1 Ñ V1-3 B D1-4-8-12 अभिप्रयासि(Ñ2 V3 B D3 °हि) —d) D3 M1-2 सर्व(M2 °व)सैन्य, Cg as in text (for सर्वानीक) Ś1 Ñ V1 B

G 1 73 16
B 6 4 6
L 5 71 4

निमित्तानि च धन्यानि यानि प्रादुर्भवन्ति मे ।
निहत्य रावणं सीतामानयिष्यामि जानकीम् ॥ ५

उपरिष्टाद्धि नयनं स्फुरमाणमिदं मम ।
विजयं समनुप्राप्तं शंसतीव मनोरथम् ॥ ६

अग्रे यातु बलस्यास्य नीलो मार्गमवेक्षितुम् ।
वृतः शतसहस्रेण वानराणां तरस्विनाम् ॥ ७

फलमूलवता नील शीतकाननवारिणा ।
पथा मधुमता चाशु सेनां सेनापते नय ॥ ८

दूषयेयुर्दुरात्मानः पथि मूलफलोदकम् ।
राक्षसाः परिरक्षेथास्तेभ्यस्त्वं नित्यमुद्यतः ॥ ९

निम्नेषु वनदुर्गेषु वनेषु च वनौकसः ।
अभिप्लुत्याभिपश्येयुः परेषां निहितं बलम् ॥ १०

D1-4 8 9 11 समावृत, D7 M3 -समन्वित (M3 °ता) (for समावृता) —After 4 D7 repeats 6 3 32[cd]

5 [a]) D1 4 [इ]द D2 3 हि D5 द (for च) B3 D10 11 पश्यामि T2 3 रम्याणि Cm g as in text (for धन्यानि) —[b]) D6 T1 M3 च D10,11 G1 दै (for मे) —V2 om 5[cd] —[c]) V2 V1 B D9 स्वकम् D7 सत्ये (for सीताम्) —[d]) D1 ह्यानयिष्यामि Ñ2 V1 B D5 M1 3 मैथिलीं (for जानकीम्) Ś1 Ñ1 D2 4 8 12 ब्राहरिष्ये न संशय

6 [b]) Ś1 Ñ D1-4 8 9 12 स्पन्दमानम् V3 B1 स्वार(B4 स्फूर्ज)माणम् (for स्फुरमाणम्) D10 11 इम (sic) (for इद) Ś1 Ñ1 D12 इवानघ —[c]) V3 ततश्च D1 4 विजयं (for विजयं) V3 सस्व* (for समनु) —[d]) D5 शसति च (sic) (for शंसतीव) Ś1 Ñ1 B1 D12 मनो मम Ñ2 V1 3 B2 3 D1-4 8 9 महामते M1 3 महाबल Cv r m g t as in text (for मनोरथम्) —After 6 Ś1 Ñ1 D1 4 8 12 ins

57* सीता श्रुत्वाभियानं मे प्राणान्संधारयिष्यति ।
जीवितान्तेऽमृतं दृष्ट्वा पीत्वा मृत्युमिवातुरः ।
प्रविविक्षुः समुद्योगी वृषे लङ्काबधे मनः ।
दिधक्षुः सर्वभूतानि युगान्त इव पावकः ।

[(l 1) = 20[cd] D8 transp सीता and श्रुत्वा Ñ1 D1 4 8 प्रयाण (for [अ]भियान) Ś1 D12 च श्रुत्वाभियानं (for श्रुत्वाभियानं मे) Ś1 D12 धारयिष्यति जीवितं D8 प्राणानां धारयिष्यति (for the post half) —(l 2) Ś1 D12 त(D12 य)था चैव (for जीविता°) Ś1 D12 [अ]मरा (for [आ]तुर) —(l 3) D8 अथ (for वृषे) —(l 4) D8 संयुगे त्रिदशारिणाम् (for the post half)]

—After 6 D6 9 10 11 S (except G1 M3) ins

58* ततो वानरराजेन लक्ष्मणेन च पूजित ।
उवाच रामो धर्मात्मा पुनरप्यर्थकोविदः ।

[(l 1) D6 9 10 11 T2 g (for च) —(l 2) D6 T2 3 G1 M2 3 धर्मनं रघु (for रामो धर्मात्मा) M1 3 [अ]-र्थकोविदम्]

7 [a]) Ś1 Ñ1 D1 4 8 12 यान्ति (for यातु) —[b]) Ś1 Ñ1 D-1 12 नील (for नीलो) —[c]) V3 स तु (for वृत)

8 [a]) D5 -मूलवतीं Ñ1 चापि D1 4 [अ]नेक, D7 8 9 चैव (for नील) —[b]) B1 सेविता D5 वारिणा (for वारिणा) —[c]) D11 तथा (for पथा) Ñ D2 4 मधुवता V1 B मधुवनाद् V3 मद्वनाद् (for मधुमता) V1 3 B आशु D6 चासौ (sic) G1 नील (for चाशु) —[d]) D5 तेन (for सेनां)

9 [a]) Ś1 D1 4 8 12 फलमूलम्(D4 °लं त)थोदकं —[c]) Ñ1 V1 3 B D9 रक्षांसि (for राक्षसा) Ś1 D1 चापि V1 B2 3 D9 10 11 T2 3 M1 3 पवि Cm g as in text (for परि) ※ Cr g परिरक्षेथा इत्यात्मनेपदमार्षम् । Cm परिरक्षेथा इति ※ —[d]) Ñ1 V1 3 B2 3 4 D1 तेषां D5 तथा (for तेभ्यस) B1 3 हि (for त्वं) D6 उद्गत (for उद्यत)

10 [a]) B3 (m also as in text) विरोधेषु (for निम्नेषु) Ś1 Ñ1 D2 4 8 12 गिरि (for वन) —[b]) Ś1 D12 परिखासु Ñ2 V1 3 B D1 नगेषु च (for वनेषु च) Ś1 Ñ V1 2 B D1 2 4 8 9 11 महायुधा (for वनौकस) D1 वनेषूपवनेषु च —[c]) Ś1 Ñ V1 3 B D1 2 4 8 12 T1 G1 अभिपत्य (Ś1 °च) Cg as in text (for °प्लुत्य) G2 3 M3 [आ]गु (for [अ]भि) —[d]) D7 9 G1 निहता Cr m g k t as in text (for निहित) Ś1 D12 सर्व तथाभिरे D12 Ñ2 D1 4 8 सर्वथाभिद्रु, D8 °भेद) वद्रूत —After 10 Ñ2 V1 3 B D2 12 S ins

59* यच्च फल्गु बले किंचित्तदत्रैवोपयुज्यताम् ।
एतद्धि कृत्यं घोरं नो विक्रमेण प्रयुज्यताम् ।

[(l 1) G2 om up to बल Ñ2 D8 अत्र V1 3 B2 3 D1 10 11 T2 3 यत्तु Cr k t as above (for यच्च) V1 गुप्त (meta) D1 वह (for फल्गु) D10 11 Cr t [उ]प रक्षताम्; T1 °विहति M1 3 °पि यत्नं M3 °विरतं Cr [उ]पयुज्यताम् Cm g as above (for °युज्यताम्) —(l 2) D8 G1 g Cr k t as above (for हि) D1 इति (for कृत्यं) D7 transp कृत्यं and घोरं Ñ2 D12 घोरार्थं V1 3 B घोरार्थं Cm Cr m g t as above (for घोरं नो) B1 3 विक्रमेण (B1 °ग) (for विक्र°) Ñ2 V1 3 B D12 प्र(Ñ2 B1 D1 [उ]प)युज्यते (for प्रयुज्यताम्) ※ Cm विक्रमेण प्रयुज्यतामिति पाठे विक्रमेण दत्त्वा वै युज्यते तथा अप्रयुक्तो कृत्ये न देशार्थे । Cg विक्रमेण प्रयुज्यताम् । बले प्रयुज्यताम् । विक्रमेण दत्त्वा वै

सागरौघनिभं भीममग्रानीकं महाबलाः ।
कपिसिंहाः प्रकर्षन्तु शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ११
गजश्च गिरिसंकाशो गवयश्च महाबलः ।
गवाक्षश्चाग्रतो यान्तु गवां दृप्ता इवर्षभाः ॥ १२
यातु वानरवाहिन्या वानरः प्लवतां पतिः ।
पालयन्दक्षिणं पार्श्वमृषभो वानरर्षभः ॥ १३
गन्धहस्तीव दुर्धर्षस्तरस्वी गन्धमादनः ।
यातु वानरवाहिन्याः सव्यं पार्श्वमधिष्ठितः ॥ १४
यास्यामि बलमध्येऽहं बलौघमभिहर्षयन् ।
अधिरुह्य हनूमन्तमैरावतमिवेश्वरः ॥ १५
अङ्गदेनैष संयातु लक्ष्मणश्चान्तकोपमः ।
सार्वभौमेन भूतेशो द्रविणाधिपतिर्यथा ॥ १६
जाम्बवांश्च सुषेणश्च वेगदर्शी च वानरः ।
ऋक्षराजो महासत्त्वः कुक्षिं रक्षन्तु ते त्रयः ॥ १७
राघवस्य वचः श्रुत्वा सुग्रीवो वाहिनीपतिः ।
व्यादिदेश महावीर्यान्वानरान्वानरर्षभः ॥ १८
ते वानरगणाः सर्वे समुत्पत्य युयुत्सवः ।
गुहाभ्यः शिखरेभ्यश्च आशु पुप्लुविरे तदा ॥ १९

युध्यते वेगमिव वा वेगामिलर्थः । निक्रमेणोद्युक्तानामिति पाठे विक्र भेणोद्युज्यमानानाम् । विक्रमयुक्तानामिलर्थः । क्रियापदत्वे संभधारणायां लोट् वेदितव्य ॐ]

11 [a]) Ñ₂ वारणौघ (for सागरौघ) N V₁₃ B D₁₄₅ घोरम् (for भीमम्) —[b]) Ś₁ Ñ₁ D₁₂ अश्वानीक, B₄ D₃ G₃ उग्र°, D₇ महा°, T₂ क्ष्वेनीक (for अग्रा°) —D₅ om (hapl) 11[c]–12[b] —[d]) Ś₁ Ñ V₁₃ B D₁₋₄₈₁₂ सर्वे(Ñ₂ V₁₃ B सिंहा) कुक्षिं गिरेरिव(Ś₁ Ñ₁ D₁₃₄₈₁₂ °रपि, D₃ °गिरे [sic])

12 D₇ om 12[ab] (cf 1 1 11) —[a]) Ñ₂ V₂ B गवश्च Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄₈₁₂ गज (for गिरि-) —[b]) Ñ₁ महोत्कटं (sic) (for महाबल) Ś₁ D₁₋₄₈₁₂ शरभ(Ś₁ °भा)श्च रणोत्कट (Ś₁ °टा) —[c]) Ś₁ D₁₂ गजयद्ध (for गवाक्षश्च) Ś₁ Ñ V₁₃ B₃₄ D₁₃₆₈₁₀₋₁₂ T₁ G₁ C₁ यातु (for यान्तु) —[d]) Ś₁ D₈₁₂ वृष, Ñ₁ D₃₄₆ वृष, V₁ B₃ D₁₀₁₁ M₃ C₁ दृप्त, V₃ D₇ दृप्ता (for दृप्ता) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄₈₁₀₁₂ C₁ इवर्षभ, C₂ as in text

13 [a]) Ś₁ Ñ₂ D₁₋₄₈₁₂ धीरो (for यातु) D₁ G₃ वाहिन्यां —Ś₁ Ñ₂ om (hapl) 13[b]–14[a] D₁₂ reads erroneously 14[d] (see var) in place of 13[b] repeating it in its proper place —[b]) M₃ वानरौघवता T₁ M₃ वर (for पति) Ñ₂ V₁₃ B₃₄ D₅ वानरौघवृत (B₃ °पति) कपि। B₁₄ वानरो वै महाकपि (B₄ °हर), D₁₃₄₈ G₁ वानरौघयता यथा(G₁ °समावृत); D₃ वीराश्चैव प्रहर्षयन् —[c]) D₁ बलेन, D₁₄₈₁₁ बलस्य; D₃ सैन्यस्य, T₁ प्लावयन् (for पालयन्) —[d]) D₁₋₄₈₁₂ पति(D₃ वैव)रक्षतु

14 Ś₁ Ñ₁ D₁ om 14[abc] (for Ś₁ Ñ₁ cf 1 1 13) —[a]) D₁₂ च (for [इ]व) —[c]) G₁ यातु (for यातु) —[d]) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄₈₁₂ वामे (for सव्य) Ñ₁ D₁₃₄₈ ननुहित Ñ₂ V₁₃ B D₅₆ सव्य(V₃ D₅ रूप)मिथत (for मधिष्ठित)

15 [b]) Ś₁ Ñ V₁ B D₁₋₄₈₁₂ बहु(Ñ₂ V₂ B₁₋₃ °भि, B₄ परि)पालयन्, V₃ °भोदयन् (for अभिहर्षयन्) —[c]) T₁ गवा पतिम् (for मरावतम्) Ś₁ Ñ₁ D₁₄₈₁₂ ऐरावणमिवारि(D₁₃ °द्रि)हा

16 T₂ om 16[ab] —[c]) D₇ G₁₂ M₃ [ए]व (for [ए]व) —For 16[ab], Ś₁ Ñ V₁₃ B D₁₋₄₈₁₂ subst

60* अङ्गद् चाधिरूढश्च लक्ष्मणोऽनन्तर मम ।

[B₄ तु (for च) Ś₁ Ñ₂ D₁₃₄₈₁₂ अंगदेने(D₁₄ °दस्ये)पुमाश्रेण D₃ अंगदेन कुमारेण (for the prior half) D₃ तथा (for मम) B₄ वाहनात (for ऽनन्तरं मम)]

—[c]) Ś₁ Ñ V₁ D₁₄₈₁₂ भूतवानेन (for सार्वभौमेन) D₃ T₂ M₃ नागेन, D₆ T₂ करिणा (for भूतेशो)

17 [a]) Ñ₁ शुवराज, D₃ स जाम्बवान् (for जाम्ब वांश्च) —[b]) B₄ राघव (sic) (for वानर) D₃ वेगवा न्द्रश वानरा —[c]) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄₈₁₂ च(D₃ तु) दुर्धर्ष; Ñ₂ V₁₃ B D₅ महात्मा च D₇₁₀₁₁ °बाहु (for महासत्त्व) —[d]) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄₈₁₂ पश्चात्, Ñ₂ V₁₃ B₁₂₃ D₅ पृष्ठ (for कुक्षिं) Ś₁ D₁₋₄₈₁₂ मे स्वय, Ñ₁ मे मुखे, Ñ₂ V₁₃ B₁₋₃ D₅ मेऽव्यय (for ते त्रय) —After 17 Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄₈₁₂(l 1 only) ins

61* यदि मे सागरो मार्गं प्रस्थितस्य न दास्यति ।
समाश्रयाम्निर्दिष्टो भविष्यस्यपरो मम ।

[(l 2) Ś₁ परो Ñ₁ महा (for [अ]परो)]

while D₇ ins after 17

62* पश्चार्धमिव लोकस्य प्रचेतास्तनसा धृत ।
जयनं कपिसेनाया कपिराजोऽभिरक्षतु ।

18 Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄₈₁₂ om 16 —[b]) G₁ om सुग्रीवो —[c]) T₁₂ व्यादिदेश D₁₂ D₇₁₀₁₁ महावीर्या, M₃ °भागान् (for °वीर्यान्)

19 [a]) B₁₃ -वरा (for -गणा) D₃ तत्श्रुत्वा वानरा सर्वे: D₃ ते वानरा गणा सर्वे —[b]) Ś₁ Ñ₁ D₁₋₄₈₁₂ समेत्य

G 5 73 32
B 6 4 23
I 5 71 25

ततो वानरराजेन लक्ष्मणेन च पूजितः ।
जगाम रामो धर्मात्मा ससैन्यो दक्षिणां दिशम् ॥ २०
शतैः शतसहस्रैश्च कोटीभिरयुतैरपि ।
वारणाभैश्च हरिभिर्ययौ परिवृतस्तदा ॥ २१
तं यान्तमनुयाति स्म महती हरिवाहिनी ॥ २२
हृष्टाः प्रमुदिताः सर्वे सुग्रीवेणाभिपालिताः ।
आप्लवन्तः प्लवन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवंगमाः ।
क्ष्वेलन्तो निनदन्तश्च जग्मुर्वै दक्षिणां दिशम् ॥ २३
भक्षयन्तः सुगन्धीनि मधूनि च फलानि च ।
उद्वहन्तो महावृक्षान्मञ्जरीपुञ्जधारिणः ॥ २४
अन्योन्यं सहसा दृष्टा निर्वहन्ति क्षिपन्ति च ।
पतन्तश्चोत्पतन्त्यन्ये पातयन्त्यपरे परान् ॥ २५
रावणो नो निहन्तव्यः सर्वे च रजनीचराः ।
इति गर्जन्ति हरयो राघवस्य समीपतः ॥ २६

(D1 सर्मत्र) च (for ससुग्रव) D7 10 11 महौजस (for सुग्रव) —Ñ1 om 19ᶜᵈ —ᵈ) Ś1 D1-4 8 11 तत, Ñ2 V1 2 B D3 तस्मात्, M2 हाष्ठु (for बाहु) B2 हुइविरे, D6 पुड्गुवे (for पुङ्गविरे). Ś1 D1 4 8 10 वृते, Ñ2 V1 2 B D3 क्षणात् (for तदा) —After 19 Ś1 Ñ1 (after 19ᵃᵇ owing to om) D1 4 8 11 read st 35-37

20 D1-7 10 11 S repeat 20 after 37 —ᶜ) L(ed) सर्वे (for ततो) —ᵈ) Ñ1 प्र1 D1 10 11 T2 M1 (D1 first time D10 11 M1 second time I3 both times) सु (for च) —ᵈ) T3 (second time) ससैन्य

21 D1 4 8 read 21 after 23 —ᵃ) G2 सह (for शत) D3 तु (for च) D6 सहसाणा (for सहस्रैश्च) D6 om 21ᵇ-23ᵃ —ᵇ) Ś1 Ñ V1 2 B2 4 D1 5 7 11 G1 M3 कोटिभिश्च (for कोटीभिर्) Ś1 D1 4 8 च समतत ; Ñ V1 B1 4 D1 10 11 चायुतै(B2 भर्तुरे)रपि L(ed) च सहस्रश (for अयुतैरपि) —After 21ᵃᵇ D1-4 8 ins

63* मतुर्दशर्बुदसवैवापरेन्द्रो महाबल ।
[D3 चार्बुन्दातैर् (for भर्बु°)]

—ᶜᵈ) V1 2 B वारणाभै(B1 °भि) स, G2 वारणैश्च Ñ2 B1 प्रययौ परिवारित ; V1 2 B B4 4 ययौ स(B4 4 सु) परिवारित (for °) Ś1 Ñ1 D1-4 8 11 वानराणां सुघोराणां श्लीमतो परिवारित —After 21 D1 4 8 ins while Ś1 Ñ1 D12 ins, after 23

64* हृष्टा किलकिलायन्त शिलापादपयोधिन ।
[D4 18 किलकिलायत]

22 D1 om 22 (cf v l 21) —ᵃ) V1 2 (for तं) Ś1 D12 ततस्तं Ñ2 V1 2 B D10 11 अनुयाति स्म (D10 11 °ति स्म) (for °याति स्म) —ᵇ) D1 4 8 कपि (for हरि) Ñ2 V1 2 B हरय सुमहायला —After 22, Ś1 D12 ins

65* सा स्म याति दिवारात्रं प्रवहन्ती महा चमू ।
न विन्धयन्निमिषमापि स्मरन्वै सहानिलम् ।

[D12 om the post half of l 1 —(l 2) D12 तै रेव (for ते निष्व)]

23 ᵃ) D1 om 23ᵃ (cf v l 21) Ñ1 D1 हृष्टा D1-4 8 प्रहृष्ट, D6 M3 हृष्टा प्र (for हृष्टा प्र) Ñ2 V1 2 B चैव D4 4 8 M1 2 सदा (for सर्वे) Ś1 D12 सु(D12 प्र) हृष्टाश्च प्रमत्ताश्च —ᵇ) Ñ2 V1 2 B D3 (श)मिरक्षिता G M1 (भ)पि पालिता (for (भ)भि°) N1 D1 4 8 सुग्रीव (D3 सुखेन)परिपालिता (Ñ1 D1 °ता) —ᶜ) V1 2 B1 (marg) आ(B1 म)प्रमता (sic) D3 8 11 T3 आप्लुवत, Cm g k t as in text V1 2 B1(m) प्रमसाधु, Cm k t as in text (for प्लु°) —ᵈ) Ñ2 नदन्तश्च, D1 4 नर्दन्तश्च, D1 4 8 नदन्तश्च (for गर्जन्तश्च) —ᵉ) Ś1 V1 D1-4 8 11 ह्वेडन्तो N1 B2 D1 खेलन्तो (for क्ष्वेलन्तो) Ś1 D12 M3 धावमानाश्च(M2 °न्तो) Ñ1 B4 4 D1 4 4 T1 G1 M1 2 नि(D1 T3 (श)नि)नर्द(D4 4 °न्त D3 °दं)तश्च (D3 T3 °न्तो) Cg t as in text (for निनदन्तश्च) D6 T2 8 दधेश्वतो नदन्तो —ᶠ) Ñ1 D1 4 8 जग्मुरेतो N2 B1 D1 प्रययुर्, V1 2 B1 4 4 प्रजग्मुर् (for जग्मुर्वै) L(ed) च प्रवृधिणं (for दक्षिणां दिशम्) Ś1 D12 गर्जेतश्च(D12 °न्ति च) दिवानिश —After 23 Ś1 Ñ1 D12 ins 64*, while D1-4 8 read 21 (including star passages) after 23

24 ᵃ) Ñ V1 B D1 4 4 8 मूलानि (for मधूनि) —Ñ1 om 24ᶜᵈ —ᶜ) Ś1 D12 उद्वहतो (for उद्वहन्तो) —ᵈ) M2 पुष्प (for पुञ्ज) Ś1 D12 नैकपुञ्जाणि चैव हि Ñ2 V1 2 B D3 शैलसंहारनैव च(B1 °हाश्च सर्वश) D1 4 8 शैलासंदोहनं(D1 °सा)नपि(D1 4 °नि च)

25 ᵃ) G सहसा (for सहसा) B4 4 D1 हृष्ट्वा D1 4 दृष्ट्वा (for दृष्टा) —ᵇ) Ñ2 V1 2 B D3 निर्भर्त्सति D3 निर्भुञ्जति D6 निर्द्रवंति, D4 4 निर्वंदन्ति (for निर्वहन्ति) Ś1 D12 भुजैरद्य पातिता —ᶜ) Ś1 Ñ V1 2 B4 4 D12 पतितान्नुत्थि(Ñ1 °तांश्च)ति V1 °ताश्चाद्र)वेति, D1-4 8 पतितांश्चो(D1 °तै चो)त्थिरेति T2 प्रपतंत्युत्पतन्ति G1 पर्तांश्चो निवर्तन्ति M2 C2 पतंतश्चापिनिरेति Ct as in text —ᵈ) Ś1 D12 पातयन्त्यपरान्परान् ; Ñ1 D1 4 पातयन्त्यपरे परे D11 पातयन्ति तथा (D11 °यन्त्यपरे) परान्, G1 पातयन्त परे परान् —After 25 Ś1 Ñ1 D1-4 8 11 ins, while Ñ1 D6 ins after 26ᵃᵇ

66* मेदिनीमनुविंशस्माकं हत्वा तं रावणं रणे ।

पुरस्तादृषभो वीरो नीलः कुमुद एव च ।
पन्थानं शोधयन्ति स्म वानरैर्बहुभिः सह ॥ २७

मध्ये तु राजा सुग्रीवो रामो लक्ष्मण एव च ।
बहुभिर्बलिभिर्भीमैर्वृताः शत्रुनिबर्हणाः ॥ २८

हरिः शतबलिर्वीरः कोटीभिर्दशभिर्वृतः ।
सर्वामेको ह्यवष्टभ्य ररक्ष हरिवाहिनीम् ॥ २९

कोटीशतपरीवारः केसरी पनसो गजः ।
अर्कश्चातिबलः पार्श्वमेकं तस्याभिरक्षति ॥ ३०

सुषेणो जाम्बवांश्चैव ऋक्षैर्बहुभिरावृतः ।
सुग्रीवं पुरतः कृत्वा जघनं संररक्षतुः ॥ ३१

तेषां सेनापतिर्वीरो नीलो वानरपुंगवः ।
संपतन्पततां श्रेष्ठस्तद्बलं पर्यपालयत् ॥ ३२

[Ś1 Ñ1 D13 रावणमाहवे (for तु रावणं रणे)]

—Thereafter Ś1 Ñ2 D9 cont 67*

26 ^{a}) V3 T3 M1 2 च, B3 वि, Cg t as in text (for नो) V3 [अ]सि, B3 हि (for नि) ※ Cg k न अस्मासिरित्यर्थ ।, so also Ct which adds ' कृत्याना पर्वतेरि वा ' इति पष्ठी ※ —For 26^{ab}, Ñ1 D1–4 8 12 subst while Ś1 Ñ1 D9 cont after 66*

67* लङ्का च विधमिष्याम सर्वांश्च रजनीचरान् ।

—After 26^{ab} Ñ2 D3 ins 66* —Ñ1 om 26^{cd} —^{c}) D1 3 [अ]थ(D3 तु, D1 च) सन्निधौ, D8 सुसन्निधौ T1 महात्मन (for समीपत) D1 रामलक्ष्मणसन्निधौ

27 ^{ab}) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 पनसो (for ऋषभो) M1 2 मैन्दो (for वीरो) Ñ2 V1 3 B1–3 D9 पुरस्तात्(D9 °द्)स्य सैन्यस्य, B4 पुरस्तादृषभान्वीरो (for °) Ś1 Ñ V1 3 B D1 3 8 12 नल (for नील) D10 12 नीलो वीर (by transp) —After 27^{ab}, V1 ins

68* गयश्च गवयश्चैव गवाक्षश्चैव वानर ।

—Ñ1 om 27^{c}–28^{b} —^{c}) B3 शोधयताद्य, D1 4 T1 चोद (D4 शोभ)यति (for शोध°) B3 च (for स्म) —^{d}) V1 3 B4 D1–4 6 8 T2 3 G1 M1 2 वृता (V3 °तै) (for सह)

28 Ñ1 om 28^{ab} (cf v l 27) —^{a}) Ś1 V1 B1–3 D1 4 6 8 12 T1 G3 राजा तु (by transp), Ñ2 D3 राजा च —^{c}) Ñ1 D1–4 6 बलिभिर्हरिभिर्, V3 V1 3 B D6 12 G3 हरिभिर्बहुभिर्, D7 10 11 G1 M1 2 बलिभिर्बहुभिर् (by transp) Ñ2 V1 3 B D1 4 T3 M2 धीरैर् (for भीमैर्) D4 om (hapl) 28^{d}–29^{a} —^{d}) M1 निबर्हणौ Ś1 Ñ1 B1 3 D1 3 4 10 11 पुरः शत्रुनिबर्हण (Ś1 B3 D3 °णे)

29 D4 om 29^{a} (cf v l 28) —^{a}) D3 T M3 कपि (for हरि) D4 शतबली Ś1 Ñ1 D1–4 6 भीम, D12 भीमै (for वीर) —^{b}) Ś1 Ñ2 V1 3 B D1 3 6 8–12 T1 2 G1 Cr कोटिभिर् Ñ1 भमिस (for दशभिर्) —^{c}) Ś1 Ñ V1 3 B D1 3 4 6 12 दक्षिणं पार्श्व(Ś1 D13 पप आगाद्य(Ś1 D12 °श्रिय) D1 4 पार्श्वमेकमवष्टभ्य —^{d}) D3 कपि (for हरि)

30 ^{a}) V1 परीवारै (for °र) —D9 reads 30^{b}–31^{b} in marg —^{b}) Ñ2 V3 B D9 वानरोत्तम, V1 नाम वानर (for पनसो गज) —^{c}) Ś1 Ñ2 V1 3 B D1–4 9 12 ऋक्षश्, Ñ1 अंकुश्, D8 दक्षश् (for अर्कश्) Ñ1 चाभिबल, Ñ2 D9 सेनापति, D8 °बली, D10 12 च बहुभि (for चातिबल) D8 T1 सेना, Cv as in text (for पार्श्वम्) —^{d}) Ś1 D13 एकं सैन्यस्य चावृणोत्, Ñ1 सव्य सव्य व्यपालयत्, Ñ2 V1 3 B सव्य(V3 °र्वं) सैन्यस्य(V1 °म) पालयत्(Ñ2 V1 3 B4 °न्) D1 एकसैन्ये ह्यपालयत् (sic), D2–4 सैन्यस्यैक(D3 °मध्य)मपालयत्, D5 T1 रक्षत्युभय पार्श्वयो D8 सव्ये सैन्यमपालयत ※ Cg अभिरक्षतीत्यस्य प्रत्येकमभिसबन्ध । व्यत्ययेन लट् ।, Ct केसर्यादीनां चतुर्णां द्वौ द्वौ तस्य बलस्य दक्षिण वाम चैकैकं पार्श्वमभिरक्षत इत्यर्थ इति कतक । एष गज पूर्वभागनियुक्तादन्य इति तीर्थ ※

31 D9 reads 31^{ab} in marg (cf v l 30) —^{a}) Ś1 D13 अंगदो (for सुषेणो) Ñ1 D1–4 8 जाम्बवान्समुद श्चैव —^{b}) D1 6 7 10 11 T2 3 G M आवृतौ(D1 °तै) (for °त) Ś1 D12 वानरर्क्षसमन्वितो Ñ1 D2–5 8 T1 M3 ऋक्षैश्च बहुभिर्वृतौ(D2 °तै) M1 2 तावृक्षैर्बहुभिर्वृतौ (for ^{b}) —For 31^{ab} Ñ2 V1 3 B D9 subst

69* जाम्बवांश्च सुषेणश्च दीर्घदर्शी च वानर ।

[Ñ2 V3 वेग- B3 वेर, D3 वीर (for दीर्घ) V1 B3 वानरर्क्षसमावृतौ (for the post half)]

—^{c}) D4 अयन्च Ñ1 D4 T3 G3 तौ) र(D4 T3 परि) रक्षतु, Ct r m t as in text (for संररक्षतु) Ñ2 V1 3 B1–3 D9 ररक्षु पृष्ठमाग(V3 B1 °पृ, B3 °ट)त (B3 सुसमाहिता)

32 Ś1 D13 transp 32 and 33 D1 4 transp 32 and 33^{ab} (including star passages) —^{a}) D4 व्यर्था D9 सर्वतस्ते यथुर्वीरे (corrupt) —^{c}) D3 सपान ; D1 2 T1 2 G2 समीपात् ; D10 11 सवतद्, Cg as in text (for संपतन्) Ś1 D1–4 6 8 12 T2 3 M3 प्रवतां(D3 °ता) D10 11 चारी (for पततां) —^{d}) Ś1 D3 12 स्व(D3 तं)बले; G2 बलं तद् (by transp) Ñ2 B1–3 D9 प्रत्यपालयत् ; D1 3 7 10 11 T1 2 G3 Ct °पालयत्, Cr g as in text —After 32 D1 6 ins

70* दक्षकायुत प्रमाथश्च इन्द्रजानुर्मेधा कपि ।
(D3 रथा (for दथा)]

G. 5 73 44
B. 6 4 56
L. 5 71 39

दरीमुखः प्रजङ्घश्च जम्भोऽथ रभसः कपिः ।
सर्वतश्च ययुर्वीरास्त्वरयन्तः प्लवंगमान् ॥ ३३

एवं ते हरिशार्दूला गच्छन्तो बलदर्पिताः ।
अपश्यंस्ते गिरिश्रेष्ठं सह्यं द्रुमलतायुतम् ॥ ३४

सागरौघनिभं भीमं तद्वानरबलं महत् ।
निःससर्प महाघोषं भीमवेग इवार्णवः ॥ ३५

तस्य दाशरथेः पार्श्वे शूरास्ते कपिकुञ्जराः ।
तूर्णमापुप्लुवुः सर्वे सदश्वा इव चोदिताः ॥ ३६

कपिभ्यामुह्यमानौ तौ शुशुभाते नरर्षभौ ।
महद्भ्यामिव संस्पृष्टौ ग्रहाभ्यां चन्द्रभास्करौ ॥ ३७

तमङ्गदगतो रामं लक्ष्मणः शुभया गिरा ।
उवाच प्रतिपूर्णार्थः स्मृतिमान्प्रतिभानवान् ॥ ३८

---

33 Ś1 D12 transp. 32 and 33, D6 transp. 32 and 33^ab (including star passages). —^a) Ś1 B1.3 D13 M3 दधी, Cg as in text (for दरी). Ñ1 कुंजरश्च; T3 त्रिबंधश् (for प्रजङ्घश्). D1 तु (for च) —V1 illeg. from 33^b up to the prior half of 71*. —^b) Ñ V3 B D3.4.7.9 T1 M र(D2 द; M1.2 ङ)भोथः D1 पनसः (for जम्भोऽथ). Ś1 Ñ B D3-4.7.8.12 शरभ; V3 पनसस; G1.2 M3 भरतः (for रभसः). Ñ1 V3 B D9 तथा (for कपिः) —^c) D4 सर्वेश्च (for सर्वतश्). Ñ1 तु, D1-3.6 ते, G1 प्र (for च). —^d) Ñ1 D8 G2 प्लवंगमा. —For 33^cd, Ś1 Ñ2 V1.3 B D8.12 subst, while D8 ins, after 33^cd

71* सर्वे पार्श्वाण्यधावन्त रक्षणार्थं नृपाज्ञया ।

[V1 illeg for the prior half. V3 B2.4 D9 पार्श्वान् (for पार्श्वाणि)]

—*Thereafter B4 reads for the first time 53 repeating it in its proper place*

34 Ś1 Ñ1 V1 D1-4.8.12 read 34 (Ś1 Ñ1 om. 34^ab) after 54 —^a) D3 वदतो (for एव ते). —^b) B3 गजतो, D1.10.11 G2.3 Ct गच्छति (for गच्छन्तो) B1 वेगदर्पिता; G3 मददर्पिता (for बल°). —^c) Ś1 Ñ1 V1 D1-4.8.12 पश्यति स्म. Ñ1 V3 B D8-11 G3 Ct अपश्यत(G3 °तो) (for अपश्यंस्ते) G3 हरि- (for गिरि). —^d) Ñ2 V1.3 B D1-4.8.12 विंध्य, D3 सर्वे (for सह्यं) V3 D10.11 गिरि- (for द्रुम-) D1.3.10.11 T2.3 G1 शाल (for लता-) Ñ2 V1 B1-3 D1-4.8.12 -[मा]कुलं, V3 B1 D6 T2 -युतं (for युतम्) —After 34, Ñ2 V2 D8 ins, while B4 ins after 54 an additional Colophon [*Sarga name*: Ñ1 D1 D8 वानरानीकप्रयाण, V1 सैन्यप्रयाण —*Sarga no.*: Ñ1 D8 76, V1 71, B1 95]

—After 34, D1-3.10.11 S ins:

72* सरांसि च सुफुल्लानि तडागानि महान्ति च ।
रामस्य शासनं ज्ञात्वा भीमकोपस्य भीतवत् ।
वर्जयन्नगराभ्याशांस्तथा जनपदानपि ।

[(l. 1) D1 सुफुल्ल (for सु°). D1.3 तटाक(D2 °ना)नि. D1.10.11 T1 G1 M3 वापि, M1-3 वनानि (for महान्ति). —(l. 2) D6 G2 भीतवत्. Cm g k t as above (for भीत°). Cm: भीतवत् भीतादिम् । Cg: भीतवत् भीतम् । Ck.t: भीतवद् भीता इव स्थले । —(l. 3) G2 वानराणाम्]

35 Ś1 Ñ2 (after 19^cd) D1-4.8.12 read 35-37 after 19. —^a) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1.8.12 घोरं; B2 घोष (for भीमं). —^b) V3 वानरस्य, M1.2 वानराणां (for तद्वानर). B4 बली (sic) महत्; M1.2 महद्बलं (by transp). —V3 om. 35^c-36^b. —^c) Ś1 Ñ2 V1 B1-3 D1-4.8.12 वि; D1 प्र (for निः-). T1 निःसपन्; M3 उत्ससर्प. Ś1 D1-4.12 वेगो, Ñ2 V1 B1-3 D1 -घोषो; B4 D6.7.10.11 T1.3 M1.2 -घोरे(B4 °रे) (for -घोष) —^d) D6 T1.2 G1.2 M घोर: D6.7.10.11 -घोषम्; T3 -वेगम् (for -वेग). D6 महार्णवः (for इवा°). D6.7.10.11 T3 M3 Ct [अ]र्णवं (for °वः).

36 For sequence in Ś1 Ñ2 D1-4.8.12 cf. v.l. 35 V3 om. 36^ab (cf. v.l. 35). —^a) Ś1 Ñ1 D1-4.8.12 दाशरथी(D1 °थिर्) (for °रथे). Ś1 Ñ1 D1.3 D1-4.8.12 मध्ये. Ñ2 V1 B2.4 D6 अर्थे (for पार्श्वे). —^b) Ś1 Ñ1 D1-4.8.12 वरस्य. T1 शूराश्च (for शूरास्ते). Ś1 Ñ1 D2-4.12 कपिकुंजरौ. V1 हरियूथपा; B1.4 हरिपुंगवा; D6 नरपुंगवौ (for कपिकुञ्जरा). —V1 illeg for ^c. —^c) Ś1 Ñ2 D12 पुप्लुवाते तु विक्रम्य; D1 भ्रातरौ जगमतुर्वीरौ. D2.4 आपुप्लुवाते तूर्णं तं, D3.8 आपुप्लवेनेषिरद्या ते(D1 °ति तूर्णवेगौ) (sic) —^d) B1 नोदिता (for चो°) Ś1 Ñ1 D1-4.12 सदश्वाविव वेगितौ(Ś1 Ñ1 D3.12 °तौ).

37 For sequence in Ś1 Ñ1 D1-4.12 cf. v.l. 35 D1 om. 37^ab. —^a) Ś1 D12 भाद्यमानौ (sic) (for उह्यमानौ). —^b) D3.4 T M3 नरोत्तमौ (for नरर्षभौ). —^c) D1 इह (for इव). G3 महद्युभ्यामि (corrupt) Ś1 V1.3 B D1.3.4.8.12 G2 M1.2 सह(Ś1 D12 °द्यू, V1.3 B D6 °ह्वि)ष्टौ, G1 सुस्पृष्टौ (for सं°). —^d) M3 इव (for चन्द्र). Cr: महद्भ्यामिव संस्पृष्टौ ग्रहाभ्यां चन्द्रभास्करावित्ति पाठ ।; Ct: 'महद्भ्याममेवसंस्पृष्टौ' इति पाठान्तरम्. ३ —After 37, D6-7.10.11 S repeat st. 20

38 ^a) Ś1 Ñ1 D1-4.12 तथा Ñ2 V1.3 B D1 तमो; D1 तदा (for तम्). —^b) Ś1 D1-4.8.12 पार्थिवेश्चा Ñ1 वाग्मिस्मितम् (for शुभया गिरा). —^c) Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.8.12 G M3.4 Cg t पति(V3 प्रीति; G M3 प्रति)पूर्णार्थं (M3 Cg °र्थ.); D1 T2.3 च महाप्राज्ञः (for प्रतिपूर्णार्थः). Cr: प्रतिपूर्णार्थमिति रामविशेषणम्. ^d —^d) Ś1 Ñ V1.3

हृतामवाप्य वैदेहीं क्षिप्रं हत्वा च रावणम् ।
समृद्धार्थः समृद्धार्थपयोध्यां प्रतियास्यसि ॥ ३९

महान्ति च निमित्तानि दिवि भूमौ च राघव ।
शुभानि तव पश्यामि सर्वाण्येवार्थसिद्धये ॥ ४०

अनु याति शुभो वायुः सेनां मृदुहितः सुखः ।
पूर्णवल्गुस्वराश्चेमे प्रवदन्ति मृगद्विजाः ॥ ४१

प्रसन्नाश्च दिशः सर्वा विमलश्च दिवाकरः ।
उशना च प्रसन्नार्चिरनु त्वां भार्गवो गतः ॥ ४२

ब्रह्मराशिर्विशुद्धश्च शुद्धाश्च परमर्षयः ।
अर्चिष्मन्तः प्रकाशन्ते ध्रुवं सर्वे प्रदक्षिणम् ॥ ४३

त्रिशङ्कुर्विमलो भाति राजर्षिः सपुरोहितः ।
पितामहपुरोऽस्माकमिक्ष्वाकूणां महात्मनाम् ॥ ४४

विमले च प्रकाशेते विशाखे निरुपद्रवे ।
नक्षत्रं परमस्माकमिक्ष्वाकूणां महात्मनाम् ॥ ४५

नैर्ऋतं नैर्ऋतानां च नक्षत्रमभिपीड्यते ।
मूलं मूलवता स्पृष्टं धूप्यते धूमकेतुना ॥ ४६

सर्वं चैतद्विनाशाय राक्षसानामुपस्थितम् ।
काले कालगृहीतानां नक्षत्रं ग्रहपीडितम् ॥ ४७

G 8 L.

B D1 2 4 8 9 13 G3 M3 वचन, D10 11 Ct पूर्णार्थं, G2 M1 2 पूर्णार्थं, Cm g as in text (for स्मृतिमान्) D9 वचन चातिबुद्धिमान्

39 ª) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 अवाप्य सीता (for हृतामवाप्य) —ᵇ) Ś1 Ñ1 D1 2 4 6 8 13 हत्वा रावणमाहवे, D5 हत्वा तं रावणं रणे —G3 damaged for ᵈ —ᶜ) Ś1 Ñ1 D1 4 8 12 ससृद्धार्थां(Ñ1 D1 2 °र्थां) समृद्धार्थां(Ñ1 D1 (also सुसपूर्णां) 2 °र्थां) —ᵈ) D1 यास्यसो नगरीं तत

40 ª) Ś1 Ñ1 D1–4 8 13 [दृ]दृ (for च) —ᵇ) D5 दिवि भूमौत्तराणि च (sic) —ᶜ) Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 दृश्यते (for पश्यामि) D3 शुभानि चावदृश्यते —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1 4 8 12 प्रसन्नानि (for सर्वाण्येव)

41 ª) B1 अथ (for अनु) D3 याथी, D4 याति (for वाति) Ś1 Ñ1 V1 D1–4 7 8 10 13 G M1 2 6 Cr m शि(D3 च [sic])वो, T2 3 सुखो, Cg as in text (for शुभो) —ᵇ) Ñ2 V1 2 B D6 T2 3 शुभं G1 2 M2 6 सुख, Cg as in text (for सुख) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 सेनाया[1] विनयावह —ᶜ) D1 पूर्वं, D2 3 पूर्वं (for पूर्ण) Ñ1 फल्गु, Ñ2 V2 D1–3 वर्णे, D9 [अ]वर्णे (for वल्गु) M1 2 स्वनाद्, Cg k t as in text (for स्वराद्) Ñ1 D1 3 4 हीमे, D7 चामी, D6 चोम, T3 चैव, M6 चापि (for चेमे) Ś1 D12 पूर्वफल्गुन्युत्तराभ्या, D4 सुसपूर्णोस्वरा हीमे —ᵈ) B3 नृप (for मृग) D3 प्रचरति मृगा द्विजा

42 ᵇ) Ñ1 D1–4 8 13 भरतर्षभ, B1 निर्मलश्च (for विमलश्च) —ᶜ) V1 2 B4 हुताशन (B4 °श्च) B2 D2 4 7 12 M Cm g उशनाश्च, D8 उशसश्च, Ct as in text (for उशना च) —ᵈ) Ś1 Ñ D1–4 8 9 13 विमलो, V2 B अनुत्व (for अनु त्वां) D2 मार्गेव Ś1 Ñ D1–4 8 12 स्थित (for गत)

43 ᵃᵇ) D4 T2 3 M1 2 6 विशुद्धा, D7 विमुक्ता (for शुद्धाश्च) Ñ2 V1 2 B D6 ब्रह्मराशि(B2 °षेद)विद सर्वे विशुद्धाश्च महर्षय (B4 °द्धा परमर्षय) —For 43ᵃᵈ, Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 subst

73* तेजसा च प्रदीप्यन्ते प्रविशुद्धा महर्षय ।
[Ś1 D12 (both with hiatus) अतिशुद्धा D3 प्रसिद्धा ये D3 विशुद्धाश्च (for प्रविशुद्धा)]

—ᶜ) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 च सयाति (for प्रकाशन्ते)

44 ᵃᵇ) D3 च (for स) —ᶜ) B1 4 D6 7 पितामह Ś1 Ñ1 B3 D2 4 8 10–12 T3 Ct पितामह पुरो, B2 पितावर वरो (sic) Cr m g as in text (for पितामहवरो) ❀ Ck पुरोऽस्माकमिति पाठ ❀ —ᵈ) Ñ2 V1 2 B D9 पितामह (for महात्मनाम्) Ś1 D12 भगाय तव विद्धि, Ñ1 D1–4 8 तव भाता(Ñ1 °चे, D1 भ्राता)य(Ñ1 °व) विद्धि (sic)

45 D7 M1 2 om (hapl) 45 —ª) Ś1 विमलेन, L(cd) विमले ते (for विमले च) Ś1 D1–4 8 12 विरोचेते, Ñ1 विराजेते (for प्रकाशेते) —ᵇ) G2 निशाखे, Cg as in text (for विशाखे) G3 Cg निरुपप्लवे, Cr m as in text (for °द्रवे) ❀ Cg विशाखे इति द्विवचनम् । नक्षत्रद्वयात्मकत्वात् ❀—Ś1 D12 om 45ᶜᵈ —ᶜ) D2 T3 G2 यरम् (for परम्) D1 3 4 6 M3 नक्षत्रवरम्, Ck t as in text T1 अस्तोकम् (for अस्माकम्) D6 नक्षत्राणां वरोऽस्माकम् —ᵈ) Ñ1 D1–4 8 महारथ (for महात्मनाम्)

46 ª) Ś1 नैर्ऋता B4 नैऋते, L(cd) नैर्ऋत्या (for नैर्ऋतं) Ś1 निर्ऋतानां, D12 निंद्दतानां (sic) (for नैर्ऋतानां) —ᵇ) Ś1 उपयुज्यते, Ñ1 उपरज्यते Ñ2 V1 2 B D6 उपपीड्यते, D1 2 उ(D3 अ)पराजते, D3 उपभुज्यते D4 8 12 अपरज्यते, D5 7 G2 अपि पीड्यते, D10 11 G1 3 M1 2 Cv k t अति पीड्यते, T3 अपि विद्यते (for अभिपीड्यते) —ᶜ) Ñ2 V1 2 B D6 मूलो(Ñ2 V1 °ल) मूलवतामृक्षो(Ñ2 V1 °क्ष), D6 7 10 11 T1 2 G1 3 M3 Cm g k t मूले मूलवता स्पृष्टे, G2 M6 मूल मूलवता श्रेष्ठ ❀ Ct मूले मूलमिति पाठ । आर्षं पुंस्त्वम् ❀ —ᵈ) Ś1 D1–4 8 12 दीप्यते B4 धूम्यते (for धूप्यते)

47 ᵃᵇ) Ś1 Ñ V1 2 B D1–4 6 8 9 12 सर्वथैवा(Ñ2 V1 2 B D6 °व) विनाशोय(D8 9 °शाय) राक्षसानामुपस्थित —ᶜ) Ś1 चिर, Ñ2 V2 B1 2 4 D1–4 8 9 काल, D12 om (for काले) V3 B1 4 कलि, G2 M3 काले (for काल) Ś1 Ñ1

G 5 73 59
B 6 4 53
L 5 71 50

प्रसन्नाः सुरसाश्चापो वनानि फलवन्ति च ।
प्रवान्त्यभ्यधिकं गन्धा यथर्तुकुसुमा द्रुमाः ॥ ४८
व्यूढानि कपिसैन्यानि प्रकाशन्तेऽधिकं प्रभो ।
देवानामिव सैन्यानि संग्रामे तारकामये ॥ ४९
एवमार्य समीक्ष्यैतान्प्रीतो भवितुमर्हसि ।
इति भ्रातरमाश्वास्य हृष्टः सौमित्रिरब्रवीत् ॥ ५०
अथावृत्य महीं कृत्स्नां जगाम महती चमूः ।
ऋक्षवानरशार्दूलैर्नखदंष्ट्रायुधैर्वृता ॥ ५१
कराग्रैश्चरणाग्रैश्च वानरैरुद्धतं रजः ।
भौममन्तर्दधे लोकं निवार्य सवितुः प्रभाम् ॥ ५२

D1-4 8 13 परीताना (for गृहीताना) —^{d}) Ñ1 नक्षत्र (for °त्र) Ñ2 V3 D9 पीडनात् (for पीडितम्) B नक्षत्र ग्रहपीडनात्; D3-4 8 13 नक्षत्रे ग्रहपीडिते

48 ^{a}) D1 प्रपन्ना (for प्रसन्ना) B1 D7 G2 M1 2 Ck सरसाश्, Ct as in text (for सुरसाश्) D6 T2 3 प्रसन्नाश्च(T2 °नि) सरसश्चापो —^{b}) D6 G2 च फलानि (for फलवन्ति) —V2 illeg for 48^c–49^b. —^{c}) Ñ1 D1 4 प्रवाति, B1 स्रवतो (for प्रवान्ति) D6 7 T2 3 D1-4 G M1 2 [अ]भ्यधिका(D7 °को) Ñ1 B1 D1-4 G M1 2 [अ]भ्यधिका(D7 °को) Ñ1 B1 D1-4 Ck as in text (for गन्धम्(B1 °धा) D6 T2 गन्धान्, Ck as in text (for गन्धा) Ś1 D8 11 प्रवात्य(D8 °तो)भ्यधिको गन्धो(D8 °धै) B4 प्रवात्यभ्यधिक गंध, D10 11 Ct प्रवाति माधिका गाथा, M3 प्रवहत्यधिकान्गन्धान् ⊛ Ck t गन्धा अवान्त ; गन्ध वन्त ⊛ —^{d}) Ś1 D8 11 यर्त(Ś1 °र्त)ति, Ñ1 D1-4 भार्तव, B1 सर्वर्तु, B4 प्रत्यर्तु, M3 यथागत (for यथर्तु) Ś1 Ñ V3 B D1-4 8 11 पुष्पिता D6 T3 G1 2 M1 2 -कुसुम, Cg as in text (for कुसुमा)

49 V2 illeg for ^{ab} (cf v l 48) —^{a}) Ś1 Ñ1 D2 4 8 13 व्यू(D3 गू)ढाना Ñ2 V3 B D9 व्यूढेषु (for व्यूढानि) Ś1 Ñ V3 B2 4 D3-4 8 9 13 सैन्यानां, B1 3 मुख्यानां (for सैन्यानि) D1 व्यूढाना हरियोधाना —^{b}) G2 विभो (for प्रभो) Ś1 Ñ V3 B D1-4 8 9 13 प्रकाशते त्रि(Ñ1 B2 D1 °ति, Ñ2 V3 B1 3 D9 °सि)प्रकाशते —^{c}) Ś1 D8 9 दैवतानाम् V3 B1 अपि (for इव) Ś1 Ñ1 V1 3 B D1 4 8 13 सैन्याना

50 ^{a}) Ñ1 D1-4 8 एतद् (for एवम्) Ñ V1 3 B D1-4 9 G3 M3 समीक्ष्य त्व, D10 11 समीक्ष्यैतत् (for °तान्) Ś1 D18 एतदार्य समीक्ष्य त्व —V1 illeg for 50^{cd} —^{c}) T3 एवं (for इति) B1 आसाद्य, D10 11 G2 आश्वस्य G1 आभाष्य, Cm g as in text (for आश्वास्य) ⊛ Ck आश्वस्येति पाठः ।, Ct 'आश्वास्य' इति पाठ ⊛ —^{d}) Ś1 Ñ1 D1-4 8 13 प्रणयात्तमुवाचेदं(?) (Ñ1 °अब्रवीत्) —After 50 Ś1 Ñ D1-4 8 9 13 ins

74* निमित्तानि च संप्रेक्ष्य राम प्रमुदितोऽभवत् ।

[Ś1 D13 लक्षणानि (for निमित्तानि) D8 तदा (for ऽभवत्)]

—Thereafter Ś1 Ñ D1-4 8 13 read an addl colophon

(Sarga name Ñ1 om Ś1 D13 सेनाकर्षणं Ñ2 प्रयाणं; D1 सेनाप्रदर्प ; D3 सेनाप्रकर्षण, D4 8 सेनाप्रकर्षण ; D1 सेनाकर्षण —Sarga no (figures, words or both) Ñ1 D1 2 4 8 9 13 om Ś1 72; Ñ2 3, D1 78 —After colophon, D3 concludes with राम]

51 ^{a}) D6 7 T1 3 M3 आवृत्य च (for अथावृत्य), Ś1 D13 सर्वां (for कृत्स्नां) D8 आवृत्य जगतीं कृत्स्नां —^{b}) D7 10 11 हरिवाहिनी (for महती चमूः) Ñ1 B2 D1 प्रजगाम महाचमूः —^{c}) Ś1 Ñ1 D1 4 8 13 सपूर्णा, D7 M1 2 गोपुच्छैर् (for शार्दूलैर्) —^{d}) D1 2 दंष्ट्र (sic) (for दंष्ट्र) Ś1 Ñ1 D1-4 8 13 प्रहारिणी (D8 °णा), D7 10 11 T1 (आ)युधैरपि (T1 °र्वृते) (for °र्वृता)

52 ^{a}) D1 च नखाग्रैश्, T3 च पदाग्रैश् (for चरणाग्रैश्) —^{b}) D13 उद्धतः M3 उत्थित (for उद्धतं) —^{c}) Ś1 Ñ1 B1 3 4 D1-4 7-13 T1 G M1 3 Ck t भीमम्; D6 T2 3 M1 2 महीम् (for भौमम्) D6 T2 सर्वां, T3 घोर, M1 2 भीम, Ck t as in text (for लोक) —^{d}) V3 B1-3 D9 आवृत्य (V3 °वर्ते), B4 आवार्य D6 प्रच्छाद्य (for निवार्य) —After 52, D6-7 10 11 S ins, Ñ2 V1 2 B D9 ins I 21-22 only after 52

75* सपर्वतवनाकाशां दक्षिणां हरिवाहिनी ।
छादयन्ती ययौ भीमा द्यामिवाम्बुदसंततिः ।
उत्तरन्त्या च सेनाया सतत बहुयोजनम् ।
नदीस्रोतांसि सर्वाणि सस्यन्दुर्विपरीतवत् ।
सरांसि विमलाम्भांसि द्रुमाकीर्णांश्च पर्वतान् । [5]
समान्भूमिप्रदेशांश्च वनानि फलवन्ति च ।
मध्येन च समन्ताच्च तिर्यक्चाधश्च साविशत् ।
समावृत्य महीं कृत्स्ना जगाम महती चमूः ।
ते हृष्टमनस सर्वे जग्मुर्मारुतरंहस ।
हर्यो राघवस्यार्थे समारोपितविक्रमा । [10]
हर्षवीर्यबलोद्रेकान्दर्शयन्त परस्परम् ।
यौवनोत्सेकजान्दर्पान्विविधांश्चक्रुरध्वनि ।
तत्र केचिद्द्रुत जग्मुरुत्पेतुश्च तथापरे ।
केचित्किलकिलां चक्रुर्वानरा वनगोचरा ।
प्रास्फोटयंश्च पुच्छानि संनिजघ्नुः पदान्यपि । [15]
भुजान्विक्षिप्य शैलांश्च द्रुमानन्ये बभञ्जिरे ।
आरोहन्तश्च शृङ्गाणि गिरीणां गिरिगोचरा ।
महानादान्विमुञ्चन्ति क्ष्वेलामन्ये प्रचक्रिरे ।
ऊरुवेगैश्च ममृदुर्लताजालान्यनेकश ।
जृम्भमाणाश्च विक्रान्ता विचिक्रीडु शिलाद्रुमै । [20]
शतै शतसहस्रैश्च कोटिभिश्च सहस्रश ।
वानराणां सुघोराणां यूथै परिवृता मही ।

सा स्म याति दिवारात्रं महती हरिवाहिनी ।
हृष्टप्रमुदिता सेना सुग्रीवेणाभिरक्षिता ॥ ५३
वानरास्त्वरितं यान्ति सर्वे युद्धाभिनन्दिनः ।
मुमोक्षयिषवः सीतां मुहूर्तं क्वापि नासत ॥ ५४
ततः पादपसंबाधं नानामृगसमायुतम् ।
सह्यपर्वतमासेदुर्मलयं च महीधरम् ॥ ५५
काननानि विचित्राणि नदीप्रस्रवणानि च ।
पश्यन्नपि ययौ रामः सह्यस्य मलयस्य च ॥ ५६
चम्पकांस्तिलकांश्चूतानशोकान्सिन्दुवारकान् ।
करवीरांश्च तिमिशान्भञ्जन्ति स्म प्लवंगमाः ॥ ५७

[G3 M5 (repeats l 1 after l 8) read] 1-4 after l 8 —(l 1) D10 11 [आ]काश (for °शां) —(l 2) D7 मही (for ययौ) G1 भूमि (for भीमा) T3 सरति (for सतति) —(l 3) D7 G2 तु (for च) D10 11 सेनाया (for °यां) —(l 5) D7 विपुल (for विमल) —(l 6) G2 निम्न (for भूमि) —(l 7) G2 वैलाध (for चाश्च) T2 सविशत् (sic) G2 सा विश Ct as above (for माविशत्) —(l 8) cf 46^cd G3 M3 अथ (for सम्) T2 सर्वा (for कृत्स्नां) D6 4 महती D7 चमू (for चमू) —(l 9) D7 10 11 वदना (for वनम) —G1 om from the post half of l 9 up to the prior half of l 10 —(l 10) T3 समरोपन (sic) (for समारोपित) —(l 11) D6 7 10 11 पूर्व मीर्व, G1 पूर्वेण (for पूर्वेण) —(l 13) G2 अत्र (for तत्र) —(l 14) D6 4 T M3 5 मिलिविला Cg t as above D6 7 T2 M5 वारणोपमा T3 वानरोपमा (for वनगोचरा) —M1 2 transp l 15 and l 18 —(l 15) T2 3 G3 अत्स्फोटयन् Cm g t as above (for प्रा°) G3 पद्मानि च M3 पद्मान्यपि (for पद्मा अपि) —(l 16) G1 M1 3 चान्ये (for अन्ये) —(l 17) T3 आपातयन्ति, G2 आरुह्यार्थेन (for आरोहन्तश्च) —(l 18) D6 T2 3 G3 मद्गवन्तः D7 प्रमुञ्चन्त , D10 11 प्रमुञ्चन्ति, M5 विमुञ्चन्त (for विमुञ्चन्ति) D6 7 10 11 ध्वेडाम् (for क्ष्वेडाम्) —(l 19) G1 3 M5 Ck आनाभि (for आलानि) —(l 21) D6 क्षीमच , D10 11 तत (for शने) V3 तु (for च) B2 D6 7 9 G1 M1 2 5 कोटीभिश्च M1 2 समतत (for सहस्रा) —(l 22) D6 M3 तु पौराणां G1 सुघोपाणां (for घुघोराणां) D10 11 G1 M3 क्षीमद्ध (for यूथे) Ñ2 V1 3 B D6 श्रीमा च रिपुनो ययौ (for the post half) ※ Ck श्रीमान्निति उपलक्षणान्तं पदम् । श्रीमद्भिरित्यर्थं । so also Ct]

53 B4 repeats 53 here (cf v l 71*) G2 om 53-54 Ś1 om 53 —^a) D7 12 प्रयाति(D13 °ता) T3 स्म भाति, G3 याति च, Cm g as in text (for स्म याति) Ñ2 V1 3 B1 2 D1-4 8 9 रात्रौ (for रात्र) —^b) B4 सुग्रीव परिपालिता —^cd) Ñ1 D3 4 8 10 11 प्रहृष्ट (D6 13 °ष्टा D9 °ष्ट) Ñ2 V1 3 B2-3 D5 T G1 M1 2 5 हृष्टा प्र (for हृष्टप्र) Ñ V1 3 B2-3 D1 4 6 8 12 सदा D10 11 M1 2 सर्वे Cm g as in text (for सना) ※ Cr सेना इनेन स्वामिना सह वर्तत इति सेना ।। so also Cm g ※ Ñ V1 3 B1-3 D1 3 4 9-12 G1 M1 2 3 पालिता(V1 D7 10 11 M1 3 °ता) (for रक्षिता) B4 हृष्टा प्रमुदिता सदा श्रीमती हरिवाहिनी, D1 महष्टमुदिता सर्वा सुग्रीवस्याभिपालिता

54 G2 om 54 (cf v l 53) —^a) Ś1 Ñ V1 3 B D1 4 9 8 12 जवेन (for वानराः) Ś1 Ñ V1 B2 D3 9 11 12 T2 3 G1 3 M1 2 5 त्वरिता (for त्वरित) Ñ2 V1 3 B D9 12 यान्ति, D6 T1 ध्यात (for यान्ति) —^b) Ñ2 V1 3 B D6 सर्वा (for सर्वे) Ñ2 V1 3 B1-4 D1 नर्दिनी B4 कांक्षिणी (for नन्दिन) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 वानरा बलदर्पिता —^c) Ś1 Ñ1 D2 3 12 समानिनीषव , Ñ2 V1 3 B D9 सा मुमोचयिषु , D1 3 4 आनयिष्यामहे, D6 10 11 M3 Cg k t प्रमोक्षयिषव (for मुमोक्षयिषव) ※ Cg प्रमोक्षयिषव मोचयितुमिच्छव । सनि दीर्घश्छान्दस आर्षं ।, Ck t मोक्षशब्दात् 'तत्करोति' इति णौ(Ck णिचि)सन्यार्थे ऽभ्यासलोपे उप्रत्यये च रूपम् ※ —^d) Ś1 V1 B D12 मुहूर्तान् M5 चापि D7 G3 नासते, D10 11 M1 3 Ct नाव्रसन् (for नासत) Ś1 Ñ D1 3 4 8 9 साध्व(Ñ1 °व)सन्क्वचित् , V1 B3 4 सप्रमादिव, V3 सप्रमादिव B1 सप्रयादपि, B3 सप्रयादिव, D12 आशु सास्क्वचित् (for क्वापि नासत) D5 मुहूर्तेनैव सत्वरा —After 54 Ś1 Ñ1 V1 D1-4 8 12 read 34 (Ś1 Ñ1 om 34^ab) while B1 ins an additional colophon after 54 [इति सुन्दरकाण्डे वानरानीकप्रयाणम् 95]

55 D2 6 om 55^ab D1 3 4 transp ^ab and ^cd. —^b) Ñ2 D10 11 वन , B2 4 D6 7 9 T1 G2 3 M1 2 5 नग , D6 द्विज (for मृग) Ś1 नानाद्विजसमाकुल Ñ1 D1 3 4 °द्रुमलताकुल, V1 3 °द्रुमलतायुत B1 °नगसमावृत, D12 °द्विजगणाकुल —D10 om 55^cd —^c) Ś1 Ñ1 V3 B1-3 D1 3 8 9 12 विंध्य , Ñ2 V1 B4 D3 4 विन्ध्य, D6 T3 सह्य (for सह्य) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 6 8 9 11 12 T2 3 G2 3 M1 2 5 Ck आसाद्य, D6 T1 G1 अपेतुर् (for आसेदुर्) —^d) Ś1 वानरास्त समारुहन् , Ñ1 D1-4 8 समारूढा प्लवगमा , Ñ2 V1 3 B D6 9 11 12 T2 3 G2 3 M1 2 5 Ck वानरास्त समारुहन् ※ Cr m t 'सह्यपर्वतमासेदु(Cr °पेतु) मलयं च महीधरम्' इति पाठ (Ct पाठान्तर तीर्थसमतम्) ※

56 ^b) Ś1 Ñ V1 B D12 T3 नदी । V3 दरी (for नदी) —^c) Ś1 Ñ V1 B3 D3 7 10-12 अपि, V3 B1 2 4 D6 8 अभि, D1 3 4 8 अथ (for अति) —^d) Ś1 Ñ V1 3 B D2 3 6 8 9 12 विन्ध्यस्य, D1 4 वघ्यस्य (for सह्यस्य)

57 D1 om 57 —^a) Ñ V1 3 B D9 चंदनास् , M3 Cg बकुलास् Cr as in text (for चम्पकास्) D2-4 8 तिलक (for तिलकास्) Ñ B2 D9 तालांश्, D1-4 8 [अ]शोकान् (for चूतान्) —^b) Ñ1 पलाशान् , B4 D10 11 प्रलम्बान्

D2 3 8 पिप्पली (D2 °लान्) D3 पिप्पसी (sic) (for अशोकान्) Ś1 Ñ2 D2.4 5 8 9 12 T2.3 Cg मिंधुवारकान् —ᶜ) Ñ D2 4 5 तमालांश्च V2 3 B1 3 4 तिमीरांश्च B2 निरीशांश्च (for च तिमिशान्) Ś1 D12 तिंदुका कवीरांश्च, D7 10 11 G1 2 M1 2 5 तिमि(M5 °ति)शा काबीरांश्च D3 (निध्यपर्यंतमासाद्य —ᵈ) Ś1 D 2 दृजति स्म (D12 तद्) Ñ B2 4 D8 बभज्जुस्ते (Ñ1 °श्च) V1 भनतस्ते; V3 B1 3 D2-4 8 भजतस्ते (D2 4 8 °श्च) D5 11 T G1 2 M6 भजंति स्म (for भक्षर्यति स्म) —After 57 Ñ2 V1 3 B D2 ins

77* कर्णिकारान्कुरबकांश्चम्पकानतिमुक्तकान् ।
कदम्बपाटलाशीशान्केशरोद्दालकान्धरान् ।
शालांस्तालांस्तमालांश्च लकुचांश्च समन्ततः ।
वल्गुचाभिर्द्विभैश्चित्रैर्नानासत्वैश्च सेवितान् ।

[(l. 2) B2 अम्बान् (for नीपान्) V3 [उ]द्दलिकान् B3 [उ]द्दालिकान् (for [उ]द्दालकान्) B1 2 नद्दान् B4 पटान् (for धरान्) —(l. 3) B2 कन्नोश् B4 D2 कन्दींश् B3 लकुचांश् B4 लवलीश् (for लकुचांश्) —(l. 4) V2 वल्गुनि॑ (sic) (for वल्गुच भिर्)]

while D5 7 10 11 S ins. after 57

78* अङ्कोलांश्च कालांश्च हृष्ट यमोधतिन्दुकान् ।
जम्बुकामलकांश्चाणानभञ्जन्ति स्म प्लवगमाः ।
प्रस्तरेषु च रम्येषु विविधा वनजद्रुमाः ।
वायुवेगप्रचलिताः पुष्पैरवकिरन्ति गाम् ।
मारुतः सुखसंस्पर्शो वाति चन्दनशीतलः । [5]
षट्पदैरनुकूजद्भिर्वनेषु मधुगन्धिषु ।
अधिकं शैलराजस्तु धातुभिः सुविभूषितः ।
धातुभ्यः प्रसृतो रेणुर्वायुवेगविघट्टितः ।
सुमहद्वानरानीकं छादयामास सर्वतः ।
गिरिप्रस्थेषु रम्येषु सर्वतः सम्प्रपुष्पिताः । [10]
केतक्यः सिन्धुवाराश्च वासन्त्यश्च मनोरमाः ।
माधव्यो गन्धपूर्णाश्च कुन्दगुल्माश्च पुष्पिताः ।
चिरिबिल्वा मधूकाश्च वञ्जुला बकुलास्तथा ।
स्फूर्जकास्तिलकाश्चैव नागवृक्षाश्च पुष्पिताः ।
चूताः पाटलयश्चैव कोविदाराश्च पुष्पिताः । [15]
मुचुलिन्दार्जुनाश्चैव शिंशपा कुटजास्तथा ।
धवाः शाल्मलयश्चैव रक्ताः कुरबकास्तथा ।
हिन्तालास्तिमिशाश्चैव चूर्णका नीपकास्तथा ।
नीलाशोकाश्च वरणा अङ्कोलाः पद्मकास्तथा ।
प्लवमानैः प्लवंगैस्तु सर्वे पर्याकुलीकृताः । [20]
वाप्यस्तस्मिन्गिरौ शीताः पल्वलानि तथैव च ।
चक्रवाकानुचरिताः कारण्डवनिषेविताः ।
प्लवैः क्रौञ्चैश्च संकीर्णा वराहमृगसेविताः ।
ऋक्षैस्तरक्षुभिः सिंहैः शार्दूलैश्च भयावहैः ।
व्यालैश्च बहुभिर्भीमैः सेव्यमानाः समन्ततः । [25]
पद्मैः सौगन्धिकैः फुल्लैः कुमुदैश्चोत्पलैस्तथा ।
वारिजैर्विविधैः पुष्पै रम्यास्तत्र जलाशयाः ।
तस्य सानुषु कूजन्ति नानाद्विजगणास्तथा ।
स्नात्वा पीत्वोदकान्यत्र जले क्रीडन्ति वानराः ।
अन्योन्यं प्लावयन्ति स्म शैलमारुह्य वानराः । [30]

[D5 T1 G1 om. l. 1-2 —(l. 1) D10 11 M5 अशोकांश् (for अङ्कोलांश्) G3 कांश्चैव Cg as above (for कालांश्) D10 11 पाण्डान् Cg as above (for तिन्दुकान्) —(l. 2) D4 T2 M3 जम्बून्; M1 2 जम्बूर् (for जम्बुक) G3 पूतान् M3 नीपान् (for आम्रान्) D11 G2 3 M3 भजंति —(l. 3) T3 कनकद्रुमा (for कानन°) —(l. 4) D7 उरुवेगे G3 वायुवेगैः Cg as above (for वायुवेग) D5 10 11 T2 M3 तां (for गाम्) —(l. 6) G2 उप (for अनु) M5 मृग (for मधु) —G1 reads l. 7 twice —(l. 7) D5 7 T1 G2 M3 स B(ed.) तु (for तु) —(l. 8) D10 11 T2 3 वेगेन (for वेगवि) —(l. 9) D5 T2 M3 पर्वतं G1 2 M2 3 पर्वतं (for सर्वत) —G1 om. (hapl.) l. 11-14 —(l. 11) D5 T2 3 सिन्धु (for सिन्धु) —(l. 12) D11 पूर्णाश् (for पूर्णाश्) D7 स्फूर्जो कुन्दाश् Ct °कुन्दाश् (for कुन्दगुल्माश्) —(l. 13) D5 7 T1 चि(T3 ची)रबिल्वा D7 10 11 T2 G3 M1 2 5 Ct वञ्जुला बकुलाश् (by transp.) M3 बकुला मिश्रकाश् —(l. 14) D5 6 T1 2 मूजकाश् D7 10 11 रजकाश् G3 खेनाश् M1 2 कारकाश् Cg as above (for स्फूर्जकाश्) M3 मिश्रकाश् (for ति°) T3 चूताः (for चैव) —After the prior half of l. 14 G3 ins.

78(A)* पुष्पैर्नानकास्तथा ।
कुरण्टास्तिलकाश्चापि

—M1 2 read l. 15 twice —(l. 15) D7 10 11 G2 3 M3 पाटलाश्च G1 च पाटलीकाश्च Cg as above (for पाटलयश्चैव) M1 2 (both first time) नागकेसराः (for कोविदाराः) —(l. 16) D7 मुचुकुन्द Cg as above (for मुचुलिन्द) D5 T3 मुचिलिन्दार्जुनस् D5-7 M3 नि(M3 नि)गुत्रा (for शिंशपा) G3 निर्गुण्डी कुटजास्तथा (for the post. half) —After l. 16 D7 ins.

78(B)* धवाश्च द्रुमकाश्चैव नीपाश्च एवकाः ।

—D10 11 G3 om. (hapl.) l. 17 M3 reads l. 17 after l. 13 —(l. 17) D5 T2 3 तथा M3 यवा (for धवा) D7 नलाकदा M3 शाल्मलयः (for शाल्म°) M1 2 नक्तमालाश्च पुन्नागाश्च (for the prior half) M3 कुरवकाः —(l. 18) D5 7 तिनिशाश् D5 T2 3 G3 M1 2 तिलकाश् (for तिमि°) G1 मुरगा G2 चूर्णका G3 M3 चूर्णिका (for चूर्णका) D5 T2 3 G1 पारिभद्रा G3 M3 नीप(M3 दीप)कास्तथा (for नीपका°) —G3 om. (hapl.) l. 19 —(l. 19) D5 T2 3 G1 वरण D10 11 तरव (for वरणा) G3 पद्मकाः (for पद्मकाः) —(l. 20) D10 11 Ct क्रीडमाने (for प्लवमाने) D7 G2 च G1 M3 ते (for तु) G3 ते व्याकुलीकृताः Cg as above (for पर्या°) §§ Cv प्लवमाने पर्वतेषु इदं वन पुनरागतमिति सर्वेषामिति पाठः §§ —(l. 21) D10 11 रम्या (for शीता) —(l. 21) G3 तथैव Cm g as above

फलान्यमृतगन्धीनि मूलानि कुसुमानि च ।
बुभुजुर्वानरास्तत्र पादपानां बलोत्कटाः ॥ ५८
द्रोणमात्रप्रमाणानि लम्बमानानि वानराः ।
ययुः पिबन्तो हृष्टास्ते मधूनि मधुपिङ्गलाः ॥ ५९
पादपानवभञ्जन्तो विकर्षन्तस्तथा लताः ।
विधमन्तो गिरिवरान्प्रययुः प्लवगर्षभाः ॥ ६०
वृक्षेभ्योऽन्ये तु कपयो नर्दन्तो मधुदर्पिताः ।
अन्ये वृक्षान्प्रपद्यन्ते प्रपतन्त्यपि चापरे ॥ ६१
बभूव वसुधा तैस्तु संपूर्णा हरिपुंगवैः ।
यथा कलमकेदारैः पक्वैरिव वसुंधरा ॥ ६२
महेन्द्रमथ संप्राप्य रामो राजीवलोचनः ।
अध्यारोहन्महाबाहुः शिखरं द्रुमभूषितम् ॥ ६३
ततः शिखरमारुह्य रामो दशरथात्मजः ।
कूर्ममीनसमाकीर्णमपश्यत्सलिलाशयम् ॥ ६४

(for °न्य) —(l 23) G3 M1 2 संपूर्णो (for सकीर्णो) —(l 24) T2 वरकुभि D5 शिखे (for मिदे°) —(l 25) G3 न्यावेशु (for व्यालेषु) D2 G1 M1 2 3 ततस्तत (for सम न्वत) —(l 26) D5 तत्र G3 अपि (for तथा) —(l 27) D6 विमले (for विविधे) —(l 29) D6 T2 3 [उ]दक्स न्दे G3 M3 पीतोदक तत्र, M1 2 पीतोदकास्तत्र (for पीतोदकान्यत्र) G3 जले (for जले) —G1 om (hapl) from l 30 up to 59^{b}]

58 G1 om 58 (cf v l 77*) —^{a}) B2 [अ]द्भुत (for [अ]मृत) Ś1 Ñ2 V1 3 B2 3 4 D5 G3 कल्पानि, B3 रूपाणि, Cg k t as in text (for गन्धीनि) —^{b}) Ś1 D12 सुरभीणि च, Ñ2 V1 3 B2–4 D5 च लतास्तथा B1 च फलानि च D7 सुबहूनि च (for कुसुमानि च) D6 T2 3 कुसुमानि समतत (T3 मधूनि च) —For 58^{cd}, D1–4 8 subst Ś1 D12 cont after 80*

79* पुष्पाण्यतिसुगन्धीनि मूलानि च फलानि च ।
[D1 8 [अ]पि (for [अ]ति)]

—After 58^{ab}, Ś1 D12 ins

80* भक्षयन्तो महावेगा प्रययुस्तत्र वानरा ।

—^{c}) Ś1 Ñ V1 3 B D T2 3 G2 3 M1 2 3 बभञ्जुर् (for बुभुजुर्) Ñ1 दर्पात् (for तत्र) —^{d}) N2 V1 3 B D9 पादपांश्च D6 पादपास्तान् (for पादपाना) Ś1 Ñ1 D1 7 10 12 T1 G3 M3 मदोत्कटा V3 °टान् (for बलोत्कटा)
—After 58 Ñ2 V1 B D9 ins

81* पश्यन्तश्चाप्यरूपाणि ययु शीघ्रमरिंदमा ।

59 G1 om 59^{ab} (cf v l 77) —^{c}) V1 पुन (for ययु) Ś1 D12 मिष्टानि Ñ V1 3 B D9 स्वादूनि D1 4 8 सहसा D10 11 स्वस्थास्ते (for हृष्टास्ते)

60 D6 om 60^{ab} —^{a}) Ś1 अवभजते D1 एव भञ्ज D4 च प्रभञ्जतो (for अवभञ्जन्तो) —^{b}) D8 विकर्षत —^{c}) Ś1 D12 गिरिवर —^{d}) D1 4 8 ययुस्ते (for प्रययु) Ś1 Ñ2 B2 D9 12 वानरर्षभा D6 T2 3 ते प्लवगमा

61 Ś1 om 61^{ab} —^{a}) Ñ2 V1 3 B D9 वृक्षानेकतत्र D2 वृक्षाश्रेष्वति (sic) D9 वृक्षाश्चैकषु (sic) (for वृक्षेभ्योऽन्ये तु) Ś1 वृक्षानेकानुमर्दंत, D1 वृक्षानारुह्य कश्चित् (sic) D2 वृक्षाक निपतन्तोन्ये, D4 वृक्षाश्चैके समुत्पतति, D12 वृक्षानेके तु मद्रत (sic) —^{b}) Ś1 D1 4 12 कपयो Ñ2 V3 B3 D2 3 6 10 12 G1 न(D10 न)दन्तो (for नर्दन्तो) V3 मद, D3 4 मद (for मधु) D6 7 तर्पिता (for °दर्पिता) —^{c}) T2 M1 2 मन्यान् (for अन्ये) —G1 damaged for ^{d} —^{d}) D6 10 12 T2 3 प्रपिबेति (for °पतन्ति) —For 61^{cd}, Ś1 Ñ V3 B D1–4 8 9 12 subst

82* वृक्षेभ्यो निपतन्ति स्म प्रलम्बन्त्यपि चापरे ।

[Ñ2 V3 B D9 अन्यस्मिन् (for वृक्षेभ्यो) Ñ1 विलम्बति, D1 योत्पतसि (sic) Ś1 D12 प्लवमाना प्लवगमा, Ñ2 V3 B D9 प्रलम्ब(B3 °म्बे)ते त(B3 D9 च)थापरे (for the post half)]

62 ^{a}) V3 D8 बभूबुर् (sic) —^{b}) D2 सकुला (for संपूर्णा) Ś1 Ñ V3 B D1 4 8 9 12 मधुपिंगलै, D3 T1 G3 M3 °यूथपै (for हरिपुंगवै) —After 62^{ab}, Ñ1 reads 65 —^{c}) D7 युक्ता (for यथा) V3 B1 3 D2 T कमल (metri ?) (for कलम) —^{d}) Ś1 D12 पक्वाग्रैश्च Ñ V3 B D1–4 8 9 12 परिपक्वै (for पक्वैरिव) Ñ1 D1 4 8 समावृता (for वसुधरा) —After 62 Ś1 Ñ1 (after 62^{ab}) D1–4 8 12 read 65

63 D1 reads 63–64 after 67^{ab} —^{a}) D2 मयम्, D4 इव (for अथ) D2 आसाद्य (for संप्राप्य) B3 महेंद्र प्रथम प्राप्य —^{c}) D2 अध्याहारो (sic) D7 10 11 G3 आरुरोह (for अध्यारोहन्) —^{d}) Ś1 Ñ V3 B D1 4 8 12 शिखराग्र सुपुष्पित

64 D1 reads 63–64 after 67^{ab} —^{a}) Ś1 Ñ V3 B D1 9 12 स तत्र, D3 4 8 स त (for ततः) Ś1 Ñ2 V3 B D1 8 12 आसाद्य (for आरुह्य) —^{b}) Ñ1 D4 सुग्रीवम ब्रवीत् G3 राजीवलोचन (for दशरथात्मज) —^{c}) D1 कूर्म T2 3 मत्स्य (for कूर्म) Ś1 M3 ग्राह Ñ V3 B4 गण B3 मग (for सम) —^{d}) Ñ D4 पश्येय(D4 °म) (for अपश्यत्) Ś1 Ñ1 D10 12 M3 सलिलाकर(Ñ2 °शय, D 8 11 °कुल) N2 V3 B D9 बकरालय T2 स महार्णव (for सलिलाशयम्) —After 64 Ñ2 V3 B D5 7 9 12 S ins while Ś1 Ñ1 (after 62^{ab}) D1–4 8 12 ins after 62

G 5 71 13
B 6 4.91
L 5 71.14

ते सह्यं समतिक्रम्य मलयं च महागिरिम् ।
आसेदुरानुपूर्व्येण समुद्रं भीमनिःस्वनम् ॥ ६५

अवरुह्य जगामाशु वेलावनमनुत्तमम् ।
रामो रमयतां श्रेष्ठः ससुग्रीवः सलक्ष्मणः ॥ ६६

अथ धौतोपलतलां तोयौघैः सहसोत्थितैः ।
वेलामासाद्य विपुलां रामो वचनमब्रवीत् ॥ ६७

एते वयमनुप्राप्ताः सुग्रीव वरुणालयम् ।
इहेदानीं विचिन्ता सा या न पूर्वं समुत्थिता ॥ ६८

अतः परमतीरोऽयं सागरः सरितां पतिः ।
न चायमनुपायेन शक्यस्तरितुमर्णवः ॥ ६९

तदिहैव निवेशोऽस्तु मन्त्रः प्रस्तूयतामिह ।
यथेदं वानरबलं परं पारमवाप्नुयात् ॥ ७०

इतीव स महाबाहुः सीताहरणकर्शितः ।
रामः सागरमासाद्य वासमाज्ञापयत्तदा ॥ ७१

---

65 D1 om 65^{cd} —^{a}) V3 च विंध्यम्, B विंध्य सम् (B4 मन्) G1 च सह्यम् (for सह्य सम्) Ś1 Ñ1 D1-4 8 11 स विंध्य गिरिमासाद्य —After 65^{ab}, Ś1 Ñ1 D1-8 11 13 ins

83* वनानि चाप्यतिक्रम्य नदीश्च विमलोदका ।
[D3 4 [अ]पि (for [अ]ति)]

—^{c}) Ś1 Ñ1 D2 3 4 8 13 आससादुस्तु, D3 आससासतु (sic) (for आसेदुरानु) —^{d}) M1 2 सागर (for समुद्र) D1 3 4 5 8 10 11 T1 G M भीमनिस्वन (D1 4 8 °दर्शन), D5 भीमनि स्वन D6 T2 3 मकरालय
—After 65 Ś1 Ñ1 D1-4 8 13 read 88^{cd}.

66 Ñ1 D4 om 66–68^{d} D1 om 66^{cd} —^{a}) Ś1 D13 अवतीर्य, Ñ2 आरुह्य (sic) (for अवरुह्य) D5 8 ततश्च (for जगाम) M1 2 [आ]थ (for [आ]शु) —D5 om from 66^{b} up to the prior half of 84* —B1 (व)चलम् (for वनम्) D2 3 यथागमन् (for अनुत्तमम्) —^{d}) Ś1 V3 B1 3 D7 9 12 सुग्रीवश्च स(D7 °व स च) Ñ2 M3 ससुग्रीवश्च(M3 °व सह (hypm)) B4 D1 G2 3 M3 सुग्रीव सह D1 सुग्रीवो हि स (for ससुग्रीव स)

67 N1 D1 3 om 67 (cf v l 66) —^{a}) Ñ1(m) V2 B L6 [अ]मल (for [उ]पल) Ś1 Ñ2(m) V1 B1 3 4 D1 7 9 12 शिला, T3 तल (for तलां) —^{b}) N2 V2 B D1 3 तोयौघ (for °घै) Ś1 D13 सहसाप्लुतां Ñ2 V3 B D6 समभिप्लुता D1 द्रुमभक्तिां D2 °थिता T2 3 °द्ध(T3 °द्धि)त (for सहसोत्थितैः) —^{cd}) D6 T2 3 सहसा (for विपुलां) B3 विपुलां वेलामासाद्य (by transp) B1 D2 3 सुग्रीवम् (for वचनम्) D1 प्राप्य रामस्तां भूमिं सुग्रीवमिदमब्रवीत्

68 N1 D1 om 68^{ab}, D5 om up to the prior half of 84* (for all cf v l 66) —^{b}) N2 D1 एवमागमित्ः V1 B D1-3 लवणोदधिं (for वरुणालयम्) —After 68^{ab}, D1 reads 63–64 (preceded by 85*) —^{c}) D1 T1 G3 विचिन्ता सा D6 विचिन्तम (metri causa) (for विचिन्ता सा) —^{d}) D1 10 11 G1 इयथित (for समुत्थिता)

—For 66^{cd}, Ś1 Ñ1 D1-4 8 11 subst and all (except D5) read after 72^{ab}

84* इहेदानीं विचिन्त्यो हि न य पूर्वं समाहितै ।
[D5 om the prior half Ñ1 सर्वं (for पूर्वं) D1 समाहित]

—For 68^{cd}, Ñ2 V3 B D6 subst Ś1 D1-8 13 ins after 68^{ab}

85* सतारश्चिन्त्यतामत्र पूर्वं य परिचिन्तितं ।
[B1 अत्र (for अत्र) D1 य पूर्वं (by transp) Ś1 प्रसमुत्थित V3 महाचिन्त B1 ममवीतित B3 D5 8 13 समर्थि(D5 °रि)त, B4 सममित्र, D1 सवि शिव (for परिचिन्तित)]

69 D1 om 69^{ab} —^{a}) Ñ1 B3 तत (for अत) Ś1 Ñ V3 B D3 8 13 परमगाधो, D1 3 4 G1 °पारो, T1 °पीरो, Cm g k t as in text (for परमतीरो) —After 69^{ab} Ś1 D1-4 11 read 72^{ab} —^{c}) D5 अनयेनेह (for अनुपायेन) N1 स पायसपायेन (corrupt) —^{d}) Ś1 Ñ1 D1-4 8 11 शक्यस्त(Ś1 °क्ती)तुं(D1 °ग्र) कथंचन Ñ2 V3 B D6 तरितु शक्यतेणव (V3 °स्तुं)

70 Ś1 D13 om 70 —^{ab}) D4 इमे हि (for इहैव) Ñ1 D1-4 8 समाविर(D6 °दि)श्य (for निवेशोऽस्तु) Ñ2 D1 4 8 मत्र सचिवस्तां सदो (for ^{b}) Ñ1 V1 B D6 निवेशमिह हस्ता तु मन्त्र(Ñ2 B1 D6 चित)यन्त हित मम —^{c}) D1 2 यद्य G3 यथैतद् (for यथेदं) D1 उपागुपाय D5 अवाप्नु (sic) (for अवाप्नुयात्)

71 Ś1 D1-4 8 11 transp 71 and 72^{abcd} (Ś1 D13 om 72^{cd}) Ñ1 transp 71 and 72 —^{a}) Ś1 Ñ V1 B D1 4 8 11 इत्येव स(Ñ2 V1 B D6 एवमुक्त्वा) महात्मा (Ś1 D13 °बाहु) —^{b}) Ś1 Ñ1 V3 B1 3 D2 4 8 कर्षितः D13 -कारित (sic) (for कर्शित) —^{c}) B1 सागर (sic) D1 2 सेनाम् (for वासम्) Ś1 D13 च स (for तदा) —After 71, N V1 B D1-4 8 11 S ins.

86* सर्वां सेना निवेश्यन्ती वेलायां हरिपुंगव ।
[V3 B D1 8 T2 G2 हरिपुंगवा G3 Gr सर्वां सेना निवेशयन्तो वेलायां हरिपुंगवेति पाठ]]

संप्राप्तो मन्त्रकालो नः सागरस्येह लङ्घने ।
स्वां स्वां सेना समुत्सृज्य मा च कश्चित्कुतो व्रजेत् ।
गच्छन्तु वानराः शूरा ज्ञेयं छन्नं भयं च नः ॥ ७२

रामस्य वचनं श्रुत्वा सुग्रीवः सहलक्ष्मणः ।
सेनां न्यवेशयत्तीरे सागरस्य द्रुमायुते ॥ ७३

विरराज समीपस्थं सागरस्य तु तद्बलम् ।
मधुपाण्डुजलः श्रीमान्द्वितीय इव सागरः ॥ ७४

वेलावनमुपागम्य ततस्ते हरिपुंगवाः ।
विनिविष्टाः परं पारं काङ्क्षमाणा महोदधेः ॥ ७५

सा महार्णवमासाद्य हृष्टा वानरवाहिनी ।
वायुवेगसमाधूतं पश्यमाना महार्णवम् ॥ ७६

G
B
L

72 D5 om 72^{ab}, Ś1 D1 4 12 read 72^{ab} after 69^{ab} —^{a}) G1 प्रयातो (for संप्राप्तो) D2 यात्र (for मन्त्र) —^{b}) B2 D5 समुद्रस्य (for सागरस्य) Ś1 D2-4 8 12 च, Ñ1 वि, D1 [स]मि, D5 T M [स]स, G3 [इ]त्र (for [इ]ह) —After 72^{ab}, Ś1 Ñ1 D1 4 12 read 84* —Ś1 D1-4 8 12 transp 71 and 72^{cdef} (Ś1 D12 om 72^{cd}) Ñ1 transp 71 and 72 —^{c}) D1 4 संतिकम्य, D2 8 परिक्रम्य (for समुत्सृज्य) —B1 reads 72^{d} in marg —^{d}) D2 यावत्, D3 मा च (for मा च) D1-4 8 केचित् T2 गच्छेत् (for कश्चित्) Ñ V1 B D5 T2 3 G2 M1 2 कुतश्चन V3 कुत पुन D1-4 8 कथचन G1 व्रजेत्कुत (by transp) Cr m k t as in text —^{e}) N2 V1 3 B D6 M1 2 गच्छेयु (B1 3 °र B4 °न्तु M1 2 °न्तु) G3 गच्छतो Cm g k t as in text (for गच्छन्तु) Ś1 स्वैर (for शूरा) —^{f}) D1 छिद्र D3 छिद्रे (for छन्न) B2 D5 T3 M बल Cg k t as in text (for भय) N D1 4 8 4 हि न V1 3 B1 वल B3 वन B4 यत (for च न) Ś1 D12 वासार्थं सुसमाहिता

73 ^{a}) V1 3 B D6 उद्धृत D1 3 8 तु (D1 च) वच (for वचन) D4 राघवस्य वच श्रुत्वा —^{b}) Ś1 N1 D2 4 8 12 ससुग्रीवा (D3 8 °व) सलक्ष्मणा (D3 8 °ण) —After 73^{ab} Ś1 D2 8 12 ins while Ñ1 D1 4 cont after 88* whereas D3 ins after 75^{ab}

87* भीमगम्भीरनिर्घोषा प्राप्यसत्त्वा महायशा ।

[Ś1 N1 D12 निर्घोषनीता N1 सयत्वदा D1 8 4 8 महाभया (D1 °भया) (for °वला)]

—^{c}) D6 0 T3 निवेशयद् (sic) N2 V1 3 B D5 न्यवेश यद्रक तीर —^{d}) N2 B1 D9 द्रुमावृते (for °युते) —For 73^{cd} Ś1 N1 D1 4 8 12 subst

88* सेना सा न्यवसत्तीरे दक्षिणस्य महोदधे ।

[Ś1 D1 12 सा सेना (by transp) L(ed) सर्वे यत्नेन सतीरे (for the prior half)]

74 ^{a}) N2 V2 3 B D9 विरराज (for विर°) —^{b}) Ś1 बल महत् D3 8 10 11 G2 M3 च तद्बलम् (for तु त°) N3 V1 3 B D6 हरिणा तद्बल बभौ —^{c}) L(ed) साम्बुनीर (for मधुपाण्डु) D12 G1 जल (for जल) ❀ Cr m मधुपानोत्कट श्रीमान्द्वि(Cm °मद्वि)तीय इव सागर इति (Cm °ति वा) पाठ । Ct मधुशब्दसमभिव्याहारात्पाण्डुशब्द पिङ्गल वर्णवाची ज्ञेय ❀ —^{d}) Ś1 भास्कर (for सागर)

75 ^{a}) D2 वस्तुत (for ततस्) G2 M1 2 तद् (for ते) Ñ2 V1 3 B D5 T2 यूथपा (for पुंगवा) —After 75^{ab}, D3 ins 87* —^{c}) Ñ2 V1 3 B D5 सनिविष्टा D2 विनिविशु (sic) D7 10 11 M1 2 निविष्टास्ते (D10 11 °ष्ट) (for विनिविष्टा) —^{d}) D3 4 वीक्षमाणा (for काङ्क्ष°) —After 75 Ś1 D1 4 12 ins an additional colophon

[Colophon —*Kanda name* D1-4 12 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś1 D12 समुद्रतीरनिवास D1 4 समुद्रतीरगमन (D4 °न) D2 समुद्रतीराभिगमन D3 समुद्रतीरवास —*Sarga no* (figures words or both) D1 3 4 12 om Ś1 73 D2 79 L(ed) 72 —After colophon D2 concludes with राम]

—After 75 D5-7 10 11 S ins Ñ2 V1 3 B1 (l 4 only) 4 D9 ins l 3-4 only after 75

89* तेषां निविशमानानां सैन्यसंनाहनि स्वन ।
अन्तर्धाय महानादमर्णवस्य प्रशुश्रुवे ।
सा वानराणां ध्वजिनी सुग्रीवेणाभिपालिता ।
त्रिधा निविष्टा महती रामस्यार्थपराभवत् ।

[(l 1) D6 T2 G3 निवेश (T3 °विश्य)मानानां (for निवि°) —D5 om (hapl ?) from महानादम् in l 2 up to महार्ण in 76^{a} —(l 3) D6 G1 [अ]भिरक्षिता (for °पालिता) —(l 4) V3 [अ]र्थं (for [अ]र्थे) M3 सती (also) (for [अ]भवत्) B2 रामस्यार्थपराभवत् (sic) (for the post half) ❀ Ct त्रिधा निविष्टा कपिवानरगोपुच्छविभागेन निविष्टा so also Cr m t (Ct further adds त्रिधा निविष्टा त्रिविन्यास निविष्टाग्रे) Cg त्रिधा त्रिप्रकारे । कल्पतरुप्रकारेणेति यावत् । वानरगोपुच्छऋक्षभेदेन त्रेधेति वा ❀]

76 D5 om up to महार्ण in ^{a} (cf v l 89*) —^{b}) Ś1 N1 D1-4 8 12 रम्यां (for हृष्टा) Ñ1 D5 L(ed) वा (D5 च L(ed) चै) हरि (for वानर) —^{c}) Ś1 N1 D1 4 12 वातवेग B3 °वेगे D6 कतवे वा (sic) (for °वेग) Ś1 N V1 3 B D1 4 8 9 12 समुद्(N2 V1 B D 9 °द्धू)त (for समाधूत) —^{d}) Ś1 N V1 3 B D1-4 8 9 12 प्रेक्षमाणा (B1 °णो [sic]) (for पश्यमाना) Ś1 N1 D1-4 8 12 [उ]दधिं (for [अ]र्णवम्)

G 5 74. 27 B 6. 4 109 L 5 71 2

दूरपारमसंबाधं रक्षोगणनिषेवितम् ।
पश्यन्तो वरुणावासं निषेदुर्हरियूथपाः ॥ ७७

चण्डनक्रग्रहं घोरं क्षपादौ दिवसक्षये ।
चन्द्रोदये समाधूतं प्रतिचन्द्रसमाकुलम् ॥ ७८

चण्डानिलमहाग्राहैः कीर्णं तिमितिमिंगिलैः ।
दीप्तभोगैरिवाकीर्णं भुजगैर्वरुणालयम् ॥ ७९

अवगाढं महासत्त्वैर्नानाशैलसमाकुलम् ।
दुर्गं दुर्गममार्गं तमगाधमसुरालयम् ॥ ८०

मकरैर्नागभोगैश्च विगाढा वातलोलिताः ।
उत्पेतुश्च निपेतुश्च प्रवृद्धा जलराशयः ॥ ८१

अग्निचूर्णमिवाविद्धं भास्कराम्बुमहोरगम् ।
सुरारिविषयं घोरं पातालविषमं सदा ॥ ८२

77 ^{a}) T1 दूरापारम् M1 3 दुरापारम् Cr m g k t as in text (for दूरपारम्) V3 असबार (for °बाध) —^{b}) Ś1 Ñ V1 3 B D1-3 5 3 5 5 चारो (for रक्षो) —^{c}) Ś1 Ñ V3 B D1-4 5 5 5 5 आसात (for पश्यन्तो) G3 वारणावास —^{d}) Ś1 D1 वानरर्षभा (for हरियूथपा)

78 ^{a}) Ś1 Ñ1 D1-4 5 5 चचन्द्र (D1 चन्द्र, D3 चेंड्र D5 चचण्[sic])मीन, B3 चण्ड° (for चण्डनक्र) D1 5 5 ग्राह (for ग्रहं) —^{b}) B1 ह्रंस (for क्षपादौ) G3 दिव सक्षये Cr m g k t as in text Ś1 D1 5 5 5 5 महानागा (D3 °ग)मुराश्रय, Ñ1 महानादोर्मिसंकुलं, Ñ2 V1 3 B1 3 4 D5 घर्(V1 B1 घ्रो V3 घ्हं B4 घर्सं) त रजनीक्षये, D3 महानादमुराश्रम —After 78^{ab} D1 3 5 1 S ins

90* इत तमिव पर्तोर्पैर्नृत्यन्तस्त्विव चोर्मिभि ।

[G1 चोर्मिभि Ct as above (for चोर्मिभिः)]

—^{c}) D1 3 M1 3 3 चन्द्रोदय (for °ये) Ñ2 V1 B1 3 T1 समुद्भूत D1 G1 3 M3 समुद्भूतं (for समाधूतं) Ś1 D1 5 5 M1 Ct चन्द्रोदयसमुद्भूत Ñ1 °चमिबोल्हूतं V3 B3 4 D1 5 5 5 T1 °चयसमुद्भूत D1 5 °दयसमुद्भूत —^{d}) Ś1 Ñ1 D1-5 5 5 तिर्यङ्दिव(Ś1 D1 5 °दिव)मिवापर। D3 विद्युत्मिवापरे —After 78 D3 G3 M3 ins

91* विनदोर तरङ्गाग्रैरथ फेनचन्दनम् ।
तदादाय करैरिन्दुर्लिम्पतीव दिगङ्गना ।

79 ^{a} V3 om (hapl) 79-80^b —^{a}) M1 3 ग्राहैः Cv as in text (for ग्राहै) —For 79^{cd} Ś1 Ñ1 D1 4 5 5 subst

92* चण्डपादमहानालं नक्रमीनविलोडितम् ।

[D1 5 नाल- (for नाले) D3 नक्रातुरै I (ed) विन डित (for -वि- डितम्)]

while Ñ2 V1 B D3 subst for 79^{cd}

93* चण्डघोरं महाग्राहैर्वह्निविद्युतीमिभि ।

[Ñ2 V1 B1 चण्ड- B3 D3 महाहवै (for °वहै) Ñ2 V1 B3 4 D3 जलवह्नि (for अम्बवह्नि)]

—^{c}) Ñ2 D1-4 5 5 भीम M3 दुर्दैः Cm g k t as in text (for दीप्त) B1 शोदैः (for भोगै) Ś1 Ñ V1 B D1 5 5 5 5 T1 G1 समाकीर्णं M3 भवा° Cm g k t as in text (for इवाकीर्णं) Ś1 Ñ D1 5 5 5 5 अविरितै Ñ1 V1 B D3 T1 M1 1 भुजगार्घ्यं Cm g k t as in text (for वरुणालयम्)

80 V3 om 80^{ab} (cf v l 79) D3 om (hapl) 80 —^{a}) T1 महासैन्दैर् (for °सत्त्वैर्) —^{b}) Ñ V1 B सु (B1 सु) ह (for शैल) —For 80^{ab}, Ś1 Ñ1 D1-4 5 5 5 subst

94* अवगाढमहाशैलं नदीनदगणाकुलम् ।

[D3 अवगूढ D1 स्यागाढ (sic) D1 5 °गाढं (for अवगाढ) Ś1 शतात्न D1 शिरुतले D1 5 °नाशिल (sic) (for शताकुलम्)]

—^{c}) V1 च (for तम्) Ś1 दुर्गममार्गमं Ñ1 B3 दुर्ग समासत्रिम्, D1 दुर्गतमं मार्गम् (for दुर्गममार्गं तम्) D1-5 5 5 T G M1 3 Cg k t सुदुर्गं (D1 T1 G1 समुद्रं) दुर्गमार्गं तं —^{d}) Ś1 D1 5 अपारं Ñ1 अपारं (for अगाधम्) Ś1 Ñ1 B1 3 D1-4 5 5 T1 वरुणालयं V1 B1 D3 T1 महालयं Cv r as in text (for असुरा°)

81 ^{a}) G1 मकरैः Cg as in text (for मकरैर्) D1 भीमवेगैश्च (for नागभोगैश्च) —^{b}) V3 विगाढा D3 °धा (for °ढा) B1 लोलिता (for °लोलिता) Ś1 D1 5 5 5 विद्ध(D3 °भ)द्वित ताडितैः Ñ1 विनदैरिव आदितैः Ñ2 B3 D3 स्वनदि(B3 स्वलदि)भिर(D3 °दृभि) ताडिता B1 विनादै पवनोद्भूता D1 5 5 विन(विल)द्भिर्भि(D3 °दिभ)ताडितै —^{c}) V3 उत्पेतुर् B1 उत्पेतुर (for उत्पेतुश्च) M1 3 प्र (for नि) —^{d}) D1 5 5 प्रवृद्धा (for प्रवृद्धा) Cl. प्रवृद्धजलराशय इति — For 81^{cd}, Ś1 Ñ1 D1 4 5 5 subst

95* इतस्ततो निपतद्भिश्च प्रवृद्धैः भंग्राशिभिः ।

[D3 प्राप D3 जलानि पत्द्भिश्च (for the prior half) Ś1 D1 5 प्रवृद्धैः D1 5 प्रवृद्धं (for प्रवृद्धै) Ś1 D1 5 जलराशिभिः]

82 ^{a}) Ś1 D1 5 5 5 अग्नि(D3 °व)ब्रज्म, Ñ1 अग्नेर्(चूर्ण), Ñ2 V1 3 B1 3 4 अविरूण (V1 °र्ण) म्, D1 5 5 अग्नि पूर्ण(D3 °र्ण)म्, G3 अग्निचूर्णम् (for अग्निचूर्णम्) B1 D1 (अ)विद्धः D1 (अ) वृद्धं (for (अ)विद्धं) —^{b}) Ś1 D1 5 5 5 भानु(D1 5 5 °स्व)रं मुसलोड्डं —^{c}) T1 सुराणां Cv r m g as in text (for °रि) Ñ1 D1 5 5 5 विषमं (for विषयं) D3 भीमं (for घोरं)

सागरं चाम्बरप्रख्यमम्बरं सागरोपमम् ।
सागरं चाम्बरं चेति निर्विशेषमदृश्यत ॥ ८३

संपृक्तं नभसा ह्यम्भः संपृक्तं च नभोऽम्भसा ।
तादृग्रूपे स्म दृश्येते तारारत्नसमाकुले ॥ ८४

समुत्पतितमेघस्य वीचिमालाकुलस्य च ।
विशेषो न द्वयोरासीत्सागरस्याम्बरस्य च ॥ ८५

अन्योन्यैराहताः सक्ताः सस्वनुर्भीमनिःस्वनाः ।
ऊर्मयः सिन्धुराजस्य महाभेर्य इवाहवे ॥ ८६

रत्नौघजलसंनादं विषक्तमिव वायुना ।
उत्पतन्तमिव क्रुद्धं यादोगणसमाकुलम् ॥ ८७

ददृशुस्ते महात्मानो वाताहतजलाशयम् ।
अनिलोद्धूतमाकाशे प्रवल्गन्तमिवोर्मिभिः ।
भ्रान्तोर्मिजलसंनादं प्रलोलमिव सागरम् ॥ ८८

G. B. L.

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुर्थः सर्गः ॥ ४ ॥

Ś1 D3 5 12 सुराणा निलय भीम, D1 असुरानिलयतश्च (sic), D4 असुराणा क्षय भीम —^{d}) Ś1 Ñ1 D8 5 12 पाताले (D8 °ले) (for °ल) V1 3 D3 5 7 9–11 T2 3 G1 Cl t विषय (V3 °यम्), M6 विवर, Cv g as in text (for विषम) Ś1 D12 यथा, Ñ1 V1 B4 D2 तथा, Ñ2 V2 B1–3 D5–4 5 9 तदा (for सदा) ❀ Cm पातालविषयमिति पाठ ❀

83 ^{a}) Ñ2 V3 B D9 हि, V2 D7 तु (for च) V1 [अ]सुर (for [अ]म्बर) —^{c}) Ñ2 V1 3 B D9 अंबर सागरश्चोभौ ❀ Cv सागरमिति नपुंसकलिङ्गमृषिप्रयोगनिपातेन ।, Cr m सागरमिति लिङ्गव्यत्यय आर्षं ।, so also Cg ❀ —^{d}) Ñ2 V1 B2 4 D9 G1 अदृश्यत (B4 D9 G1 °ते), V1 अपश्यत —For 83 Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 subst

96* अम्बर सागरप्रख्य सागर चाम्बरोपमम् ।
सागरश्चाम्बर चोभे निर्विशेषे बभूवतु ।

[(l 1) Ś1 Ñ1 D12 सागरश्चाम्बरोपम (for the post half) —(l 2) D2–4 8 सागर (for °रम्) Ś1 Ñ2 [अं] बरम् (for °र) D8 निर्विशेषौ]

84 ^{a}) Ś1 [अं]भश, Ñ1 D5 7 10 11 T2 G1 2 M [अ]म्भस, Cv r m g as in text (for ह्यम्भ) —^{b}) D5 चाम्भसा नभ (by transp) D8 नभसोंभसा (sic) (for च नभोऽम्भसा) —For 84^{ab}, Ñ2 V1 3 B D9 subst

97* संयुक्तमम्भसा ह्यभ्र युक्त च नभसा जलम् ।

[V1 3 B3 संयुक्तम् (for °युक्तम्) V3 च (for हि) Ñ2 V1 B3 D9 युक्त च, V3 युक्त (sic) (for युक्त च)]

—^{c}) Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 G3 तुल्यरूपे, V1 ईदृग्रूपे, D5 तादृग्रूपे, T2 अनुरूपम्, Cv r m g t as in text (for तादृग्रूपे) D1 8 12 दृश्यते (for दृश्येते) Ś1 Ñ1 प्रदृश्येते, B2 सु°, B3 4 घट°, T3 सदृ°; G3 [ऽ]दृ°, M1 3 तु दृ°, Cv m g as in text (for स्म दृ°) —^{d}) Ś1 N1 D1 3 4 8 12 नागारत्न (for तारारत्न)

85 ^{a}) V1 3 G3 M1 3 समुत्पतति (sic) B3 D9 मत्स्यस्य D1 8 तोयस्य T3 फेनस्य (for मेघस्य) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 समुत्पत(D1 °त)नि वो (Ś1 Ñ1 यो) यस्य (sic) Ñ2 समुत्पतति (sic) मत्स्यस्य —^{b}) Ś1 N V1 3 B D1–3 8 12 मेघजाल (for वीचिमाला). —^{c}) Ś1 Ñ1 D1 3 4 8 तयोर्, D2 [ए]तयोर्, D8 12 [उ]भयोर् (for द्वयोर्)

86 D1 om 86 87 —^{a}) Ñ2 B3 D5 8 9 T2 3 M Cg अन्योन्यम्, Cm t as in text (for अन्योन्यैर्) Ñ1 D2–4 8 सत्र, Ñ2 V1 B D9 सत्त (for सक्ता) Ś1 D12 अन्योन्येनाहतास्तत्र, V3 अन्याश्चैवाहता सत्त —^{b}) Ñ2 D9 सस्वनुर्, D7 M6 सस्वर, D12 सस्वद (sic) (for सस्वनुर्) Ś1 B3 D8 12 विक्रमा T3 स्वय भीमपराक्रमा. —^{c}) D3 वीचय (for ऊर्मय) Ś1 Ñ1 D2 4 8 12 अंबुवेगा समुद्रस्य —^{d}) Ś1 Ñ V1 3 B D2–4 8 9 12 [आ]हता, D10 11 [अ]गेरे (for [आ]हव).

87 D1 om 87 (cf 1 1 86) —^{a}) V3 रत्नौघैर्, G(ed) रत्नौथ (for रत्नौघ) Ś1 Ñ1 D2–4 8 12 समिश्र, Ñ2 B3 D9 -सपक्ष, V1 3 B1 4 सनादैर् (for सनाद) —^{b}) Ś1 D12 विभक्तम्, Ñ2 B2 D9 जीमूता, V3 B1 D3 4 त्रिमुक्तम्, B3 4 नियुक्तम् (for विपक्तम्) —^{c}) Ś1 Ñ1 D2–4 8 12 [आ]काशे, B3 [अ]क्षुद्ध (for क्रुद्ध) —^{d}) Ś1 Ñ1 D2–4 8 12 रत्नौघसंघातसङ्कुल, B3 यादोभि सुमहा°

88 ^{a}) Ñ2 V1 3 B D9 अपश्यस् (for ददृशुस्) Ś1 Ñ1 D1 3 8 12 महानाद Ñ2 V1 B D9 °त्मान, M3 महोत्साहा (for महात्मानो) —^{b}) Ś1 N1 D12 वाताहति, Cr m g as in text (for वाताहत) Ś1 D1–4 8 12 -समाकुल, Cm g k t as in text (for जलाशयम्) D5 T1 वाताहतमपा पतिं —Ś1 Ñ1 D1–4 8 12 read 88^{cd} after 65 —^{c}) D3 8 11 G1 [उ]द्धतम्, Cm g as in text (for [उ]द्धूतम्) B2 D1–3 8 9 आकाश (for °शे) —^{d}) Ś1 Ñ1 D12 व्यवस्थितम्, Ñ2 V1 B2 प्रवद्गतम्, V3 D1 3 9 प्रवलातम् (sic) D2 3 प्रचलितम्, D4 प्रवधितम्, D6 प्लवगतम् (sic) D8 प्रवालितम्, D10 11 T1 प्रल्पतम्, G1 प्रवर्तंतम्, Cg as in text (for प्रवल्गन्तम्) —After 88^{cd}, Ñ2 V3 B D5–7 9–11 S ins

98* ततो विस्मयमापन्ना ददृशुर्हरयस्तदा ।

[D10 11 हरयो ददृशु (by transp) D10 11 G1 2 M1 2 स्थिता (for तदा)]

५

C 5.75.1
B 6.5.1
L 5.74.1

सा तु नीलेन विधिवत्संरक्षा सुसमाहिता ।
सागरस्योत्तरे तीरे साधु सेना निवेशिता ॥ १

मैन्दश्च द्विविदश्चोभौ तत्र वानरपुंगवौ ।
विचेरतुश्च तां सेनां रक्षार्थं सर्वतोदिशम् ॥ २

निविष्टायां तु सेनायां तीरे नदनदीपतेः ।
पार्श्वस्थं लक्ष्मणं दृष्ट्वा रामो वचनमब्रवीत् ॥ ३

शोकश्च किल कालेन गच्छता ह्यपगच्छति ।
मम चापश्यतः कान्तामहन्यहनि वर्धते ॥ ४

न मे दुःखं प्रिया दूरे न मे दुःखं हृतेति च ।
एतदेवानुशोचामि वयोऽस्या ह्यतिवर्तते ॥ ५

वाहि वात यतः कान्ता तां स्पृष्ट्वा मामपि स्पृश ।
त्वयि मे गात्रसंस्पर्शश्चन्द्रे दृष्टिसमागमः ॥ ६

—ᵈ) V₃ -जालसबाध B₁ ₃ D₆ -जालमना(B₃ °वा)न् (for जालसंबाद्) D₉ ₁₁ भ्रान्तोर्मिभिर्ईससाद —ᶠ) N₁ V₁ ₃ B₁ ₃ ₄ D₃ प्रलीनम् (for प्रलोलम्) —For 88ᵉᶠ Ś₁ N₁ D₁₋₄ ₈ ₁₃ subst

99* भ्रान्तोर्मिसलिलावर्तं नीलमीनमहोरगम् ।

[D₁ ₂,₈ लीन (for नील) D₃ ₄ -मीनेन्द्र D₃ लीनमीन महान् च (for the post half)]

Colophon —*Kanda name* N V₁ ₃ B D₁ ₃ ₄ ₈ ₁₃ सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś₁ D₈ ₁₂ समुद्रदर्शने(D₈ °न) N₁ सागरवर्णन N₂ V₁ ₃ B D₉ सागरदर्शन D₁ ₄ समुद्रवर्णन —*Sarga no* (figures words or both) B₃ D ₃ ₄ ₈ ₁₁ ₁₃ om Ś₁ 74 N₂ D₉ 77 V₁ 72 V₃ 65 B₁ 76 D₂ 63 B₄ 79 D₇ 80 D₃ ₇₈ S 4 (as in text) —After colophon D₈ concludes with राम G M₁ ₃ ₄ with श्रीरामाय नमः

5

1 ᵃ) M₁ ₃ साधु Cr m g k as in text (for सा तु) D₇ विधिना (for विधिवत्) —ᵇ) Ś₁ N D₁₋₄ ₈ ₉ ₁₃ M₂ रक्षिता V₁ ₃ T₂ सुरक्षा B₂ सुगुप्ता G₂ सवृन्दा G (ed) समवेक्षा Cr m g t as in text (for संरक्षा) Ś D₆ T₂ g Cg t as in text (for सु) D₆ सुरक्षा सुसमाहिता —ᶜ) Ś₁ D₁₂ सागरे (for °गर) —ᵈ) Ś₁ N₂ D₁ ₃ ₁₁ सेना D₂ सम्यग् D₄ सम्यक् (for साधु) N₁ V₁ ₃ B₁ ₄ D₉ सेना साधु (by transp) B₁(marg also as in text) सर्वासां (for साधु सेना) B₂ निवासिता (for निवेशिता) D₁₀.₁₁ साधु सा विनिवेशिता

2 ᵃ) Ś₁ द्विविदश्च Ś₁ N₁ T₂ D₁₋₄ ₈ (च)ता B₂ (च)ौ (for (च)भौ) —ᵇ) B₁ यत्र ; B₄ यत्र D₁₁ वीरौ (for तत्र) Ś₁ V₁ ₃ B₁ ₃ ₄ D₉ यूथपौ (for पुंगवौ) —ᶜ) G₂ ₃ तौ (for च) D₆ T₂ ₃ चेरतुश्चैव (for विचेरतुश्च) Ś₁ N₁ D₁ ₃ ₄ ₁₃ ररक्षतुर्महाबलौ V₁ V₃ B परिवृत्य V₁ °भ्य B₃ °रक्षौ)रक्षन्तौ D₉ चतुर्दीर्घाक्ष्यौ —ᵈ) S Ś₁ B₁ D ₃ ₄ ₈ ₁₃ सर्वां तां V₁ ₃ B₁ ₃ ₄ तां सर्वा

(for रक्षार्थं) ※ Cr सर्वतोदिशमित्यत्रैकवचनम् । उभयतःसोमित्यादिना षष्ठ्यर्थे द्वितीया । दिशां सर्वत दिशो सर्वेषु प्रदेशेष्वित्यर्थः ; so also Cm g k ※

3 ᵃ) V₂ विनिप्रयात (for निविष्टायां तु) —After 3ᵃᵇ, D₈ reads l 2 of 107*

4 D₆ om from 4 up to एतदेवानु in 5ᶜ —ᵃ) Ś₁ D₁₂ M₁ ₃ तु किल N₁ च खलु N₂ V₁ B किलेह V₃ किं नेह D₁ ₄ ₈ तु खलु (for च किल) D₈ मे काले (for कालेन) —ᵇ) D₁ G₂ [स]द ; G₃ [अ]पि M₁ ₃ [उ]प (for [ह्य]प) Ś₁ N₁ D₁ ₄ ₁₃ किल(D₄ खलु) शाम्यति (for ह्यपगच्छति) N₂ V₁ ₃ B₁ ₃ ₄ विरहादुपशाम्यति B₃ विरहश्चोपशाम्यति —D₆ om 4ᶜᵈ —ᶜ) V₂ B₁ ₃ ₄ D₃ ₄ तु D₃ D₇ पा (for च) ※ Cm t मम चेत्यत्र (Ct चेति ;) चस्त्वर्थे ; Cg प्रथमचकारोऽवधारणे द्वितीयस्त्वर्थे ※ —D₆ om (hapl) from कान्ताम् up to वत in 6ᵃ

5 D₆ om 5 D₆ om up to एतदेवानु in 5ᶜ (for both cf v l 4) —ᵃ) Ś₁ N₂ V₂ D₁ ₃ ₁₃ यत्र N₂ B₂ ₃ D₆ T G₂ ₃ M₂ या B₁ पे (for च) —ᶜ) D₁ यत् (for एतद्) —ᵈ) Ś₁ D₁₂ तस्या N₁ D₁ ₄ तस्या Ñ₂ V₁ ₃ B D₉ यद् (for ह्यस्या हि) B₃ ₄ [अ]मिवत्त(B₄ °र्त)त G₂ M₂ ह्यपनिवर्तत —After 5 Ñ₂ V₁ ₃ B D₉ read 8–9

6 D₆ om up to वत in 6ᵃ (cf v l 4) —ᵃ) V₂ D₁ वाहि (for वाहि) B₁ D₁₁ T₂ कान्ता; Cv as in text (for कान्ता) B₃ वाति वातो यत कान्ता —ᵇ) D₁₂ स्पृष्ट्वा (for स्पृष्ट्वा) V₃ स्पृष्ट्वा (for स्पृष्ट्वा) B₃ D₂ स्पृष्ट्वा मामपि संस्पृश(B₂ °शन्) D₄ स्पृष्ट्वापि च मां स्पृश ; D₆ स्पृष्ट्वा मामपि मां स्पृश —ᶜ) D₉ ते (for मे) —For 6ᶜᵈ Ś₁ N V₁ ₃ B D₁ ₃ ₄ ₈ ₁₃ subst

100* यद्वत् रामदारस्य तवापि नखानि संस्पृशतः ।
[cf 5 10ᵃᵇ D₉ एवं (for नखानि)]

—After 6 T₃ ins

101* हारोऽपि अर्पितः कण्ठे मया विरहभीरुणा ।
इदानीमन्तरे जाताः सरित्सागरपर्वताः ।

तन्मे दहति गात्राणि विषं पीतमिवाशये ।
हा नाथेति प्रिया सा मां ह्रियमाणा यदब्रवीत् ॥ ७
तद्वियोगेन्धनवता तच्चिन्ताविपुलार्चिषा ।
रात्रिंदिवं शरीरं मे दह्यते मदनाग्निना ॥ ८
अवगाह्यार्णवं स्वप्स्ये सौमित्रे भवता विना ।
कथंचित्प्रज्वलन्कामः समासुप्तं जले दहेत् ॥ ९
बह्वेतत्कामयानस्य शक्यमेतेन जीवितुम् ।
यदहं सा च वामोरूरेकां धरणिमाश्रितौ ॥ १०
केदारस्येव केदारः सोदकस्य निरूदकः ।
उपस्नेहेन जीवामि जीवन्तीं यच्छृणोमि ताम् ॥ ११
कदा नु खलु सुश्रोणीं शतपत्रायतेक्षणाम् ।
निर्जित्य शत्रून्द्रक्ष्यामि सीतां स्फीतामिव श्रियम् ॥ १२
कदा नु चारुबिम्बोष्ठं तस्याः पद्ममिवाननम् ।
ईषदुन्नम्य पास्यामि रसायनमिवातुरः ॥ १३
तौ तस्याः संहतौ पीनौ स्तनौ तालफलोपमौ ।
कदा नु खलु सोत्कम्पौ हसन्त्या मां भजिष्यतः ॥ १४

G B L

---

7 ᵇ) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 [आ]तपे (for [आ]शये) Ñ2 V1 2 B D9 निसर्पित द्रवानल, G2 विषयुक्तमिवाशन —ᶜᵈ) G1 प्रिय (for प्रिया) G2 transp सा and मा Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 महाबाहवेति यन्मा सा (for ᶜ) M2 क्रीय-माणा (for ह्रियमाणा) Ś1 D3 8 12 वचोऽब्रवीत्, Ñ2 [अ]ब्रवीद्वच (for यदब्रवीत्) D2 3 4 रुदती (D1 रुदती) वाक्यमब्रवीत् (for ᵈ) Ñ2 V1 2 B D9 महासत्वा (V2 °सत्व, B4 °नाथ) प्रिया यन्मे करुण पर्यदेवयत्

8 Ñ2 V1 2 B D9 read 8–9 after 5 —ᵃ) Ś1 Ñ1 D1 2 4 12 तद्वियोगसमुत्थेन —ᵇ) D9 तापेन (for तच्चिन्ता). Ś1 D12 ज्वलितेन च B2 D10 11 T1 2 विमलार्चिषा, L (ed) ज्वलनेन च (for विपुलार्चिषा) —ᶜ) Ś1 D12 दिवारात्रं, B3 D1 4 8 रात्रिदिनं, L (ed) रात्रौ दिवा ‖ Cr रात्रिं दिवम्। अचतुरेत्यादिनिपातनाद्रात्रिंदिवशब्द साधु । so also Cg k t ‖ —ᵈ) B2 च यदग्निना, D9 द्रवनाग्निना (sic) (for मदनाग्निना)

9 Ñ2 V1 2 B D9 read 8 9 after 5 —ᵃ) V2 सुप्तो (for स्वप्स्ये) —ᵇ) Ñ2 V1 2 B2-4 D9 मैथिली, M1 2 [ऽ]द्य तथा Cg k t as in text (for भवता) Ś1 D1-3 8 12 [ऽ]वहितो भव (for भवता विना) —ᶜ) Ñ2 D9 कथ (D9 **) वै, B1 D10 11 एव च Cg k t as in text (for कथंचित्) B1 D2-4 प्रज्वलेत्, D1 प्रदहेत् (for प्रज्वलन्) —ᵈ) Ś1 Ñ V1 B1 2 D1 10-12 T2 3 Ch t न मा (T1 मा) सुप्त, V2 B3 D1-3 8 9 G2 3 Cr m g स मा सुप्त (B1 D1 2 4 °स), M1 2 समासक्त (for समासुप्तं) Ñ1 विनिर्द् ; D2 3 4 वने (for जले) B2 जले सुप्तं न मां दहेत् ‖ Cv सुप्ते वने दहेदिति क्वचित्कोशेषु पाठ ।, Cr m कथंचित्प्रज्वलन्काम स मा सुप्ते वने दहेदिति पाठे जले सुप्ते सति कथंचित्प्रज्वलन्काम स मा दहेत्, स कामस्त्वन्न न बाधिष्यत इत्यर्थ ‖

10 ᵃ) V2 बह्वेतत् (for बह्व°) B1 (marg also as in text) कामयानस्य (for °यानस्य) —ᵇ) T2 Cv एकेन, Cr m g k t as in text (for एतेन) Ś1 Ñ V1 B D1 2 4 8 12 मैतद्दृष्टं (V1 °ष्टं) विमानस —ᶜ) V2 तद् (for यद्) B2 यदा D1 एका (for अहं) Ñ2 V1 2 B1-4 D9 सुश्रोणी (for वामोरूर्) —ᵈ) D1 एना (for एका) D1 2 आश्रिता Ñ2 V1 2 B1-4 D9 धरणीमाश्रितावुभौ

11 ᵇ) Ś1 D1-4 12 [इ]व निर्जल (for निरूदक) Ñ V1 2 B D1 2 सज (D9 °लि) लस्येव निर्जल (Ñ1 °ल), T2 सोदरस्य विमादक ‖ Cr m g निरूदक निरुदक । (Cr दीर्घ आर्षं) ‖ —ᶜ) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 उपस्वेदे (D1 °देशे) न; T2 नापस्ने हि न, Cv as in text (for उपस्नेहेन) B2 वैदेह्या (for जीवामि) —ᵈ) V2 जीवित (sic), D1 2 8 9 11 12 T1 जीवती Cg k as in text (for जीवन्तीं) D1 T2 हि (for यच्) Ś1 Ñ1 D12 तां शृणोमि यत् (by transp)

12 Ñ1 V2 B D9 read 12 and 20 after 16 —ᵃ) Ś1 D12 वैदेहीं (for सुश्रोणीं) —ᵇ) Ñ2 V2 B पद्म ; D9 भाग (for शत) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 पूर्णचन्द्र (Ś1 D12 शतपत्र) निभाननां; V1 D7 9 M1 2 4 पद्म (M1 2 शत) पत्रनिभेक्षणां —ᶜ) G2 निहत्य (for निर्जित्य) D2 D3 T1 2 पश्यामि, D1 जीवामि (for द्रक्ष्यामि) —After 12 Ś1 D12 read 20

13 T1 mostly damaged for ᵃ —ᵃ) Ñ V2 D10 11 T2 नु ; G1 om (for नु) Ś1 Ñ V1 B D2 8-11 G1 दन्तो (L [ed] °तौ) ष्ठ D12 दन्तोष्ठी (for बिम्बोष्ठं) D1 2 4 कदा त्वह सुदन्तोष्ठे —ᵇ) Ś1 Ñ2 V1 2 B D2 8 12 तस्या पद्मनिभं मुख (B1 °दृश वम) Ñ1 D1 2 4 मुखं पद्मनिभे (D1 °दृशे) क्षण D9 तस्या पद्मनिभाननं —ᶜ) Ś1 Ñ V1 2 B1 D1-4 10 11 12 उन्नाम्य (for उन्नम्य) B4 D1 4 पश्यामि (for पास्यामि) D12 समुन्नाम्य प्रपास्यामि —ᵈ) Ś1 Ñ V1 B D1 4 8 11 G2 M2 [इ]तरः; V2 [उ]द्वित (for [आ]तुर)

14 Ñ2 V B D9 om 14 —ᵃ) Ñ1 D1-4 8 तौ चास्या D1 T1 G2 M2 तस्यास्तु (for तौ तस्या) D8 10 11 G1 2 संहितौ, Cm g as in text (for संहतौ) —ᵇ) D2 स्तौ G2 स्तरौ (for स्तनौ) —ᶜ) Ś1 D12 T2 3 सोत्कम्पौ (for सोत्कम्पौ) —ᵈ) D1 संहृष, D2 M2 हिरन्मन्या; T2 3 हिरन्तौ (T2 °स्या) (for हसन्त्या) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 से (D1 सं) भविष्यत (for मां भजिष्यत).

G 5 75 13 B 6 5 35 I 5 75 16

सा नूनमसितापाङ्गी रक्षोमध्यगता सती ।
मन्नाथा नाथहीनेव त्रातारं नाधिगच्छति ॥ १५

कदा विक्षोभ्य रक्षांसि सा विधूयोत्पतिष्यति ।
विधूय जलदान्नीलाञ्शशिलेखा शरत्स्विव ॥ १६

स्वभावतनुका नूनं शोकेनानशनेन च ।
भूयस्तनुतरा सीता देशकालविपर्ययात् ॥ १७

कदा नु राक्षसेन्द्रस्य निधायोरसि सायकान् ।
सीतां प्रत्याहरिष्यामि शोकमुत्सृज्य मानसम् ॥ १८

कदा नु खलु मां साध्वी सीतामरसुतोपमा ।
सोत्कण्ठा कण्ठमालम्ब्य मोक्ष्यत्यानन्दजं जलम् ॥ १९

कदा शोकमिमं घोरं मैथिलीविप्रयोगजम् ।
सहसा विप्रमोक्ष्यामि वासः शुक्लेतरं यथा ॥ २०

एवं विलपतस्तस्य तत्र रामस्य धीमतः ।
दिनक्षयान्मन्दवपुर्भास्करोऽस्तमुपागमत् ॥ २१

---

15 Ñ1 D1-4 8 read 15 after 19 —ᵃ) T1 3 G M1 3 5 असितापाङ्गा —ᵇ) Ś1 Ñ1 D12 राक्षसीमध्यमा स्थिता, Ñ2 V1 3 B D6 राक्षसीमध्यगा प्रिया, D1-4 8 राक्षसीमध्य(D8 °मध्य)गा शुभा —ᶜ) Ś1 V1 D5 T2 सनाथा, V2 D4 अनाथा (for मन्नाथा) D6 मन्नाथहीना भर्तारं —ᵈ) D6 भर्तारं (for त्रातारं) —After 15, D5-7 10.11 S ins

101* कथं जनकराजस्य दुहिता च मम प्रिया ।
राक्षसीमध्यगा शेते स्नुषा दशरथस्य च ॥

[(l 1) D7 10 11 G1 मम च (by transp), G3 M1 परम, M3 सा मम (for च मम) —(l 2) D6 T1 2 G1 सा (for च)]

16 ᵃ) Ñ2 V1 3 B D6 [अ]वधूय, D9 विधूय (for विक्षोभ्य) Ś1 Ñ1 D1-4 8 11 कदा वि(D8 °दाव)धूय रक्षांसि, D10 11 Ct अविक्षोभ्याणि रक्षांसि ⊕ Ct m g कदा वि(Ct वि)-क्षोभ्यरक्षांसीत्येकं पदम् ⊕ —ᵇ) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 11 सा धूत्वा, M1 3 5 सहसैव (for सा विधूय) Ś1 D12 आपतिष्यति, Ñ2 मा वदिष्यति (for [उ]त्पतिष्यति) —ᶜ) Ñ2 V1 3 B D6 निर्भिद्य (for विधूय) Ś1 D12 जलदापूर्णं, Ñ V2 3 B D1-4 8 जलदं नीलं —ᵈ) G1 यद्वत् (for शशि), D14 T2 3 G1 3 M1 रेखा (for लेखा) Ñ1 D1-4 यथा(D4 [with hiatus]) द्यां दिवि (for शरत्स्विव) Ś1 Ñ2 V1 3 B D7 8 12 शशिलेखे(V1 D12 °लेखे)व जानकी(Ś1 D12 निर्मला, D7 शारदी) —After 16, Ñ2 V3 B D6 read 19 and 20

17 ᵃ) Ś1 V1 3 B D3 8 12 स्वभावात्तनु(D8 °का)श्यं Ñ1 D1 2 4 8 स्वभावेन तनुं(D8 °नुं नू)नं, D7 स्वभावात्तु कृशा नूनं —ᵇ) Ñ2 मदनेन (for [अ]नशनेन) L (ed) तु (for च) —ᶜ) V3 तनुदिव (for °तरा) Ś1 Ñ2 V1 B1 4 D1-4 8 11 जाता, Ñ2 दृष्टा, V3 B2 3 (अ)बला (for सीता) —ᵈ) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 मम भाग्य-; L (ed) महाभाग्य (for देशकाल) Ñ2 V1 3 B1 4 D6 दशाभाग्य (B1 दशभाग)विपर्यये(V3 °यात्) —After 17 Ś1 Ñ2 V1 D1-4 8 12 ins.

102* मा तद्वर्णैव तन्वङ्गी मद्वियोगाच्च कर्शिता ।
प्रतप्यमानाशिखस्य दिवेव तनुतां गता ॥

[(l 1) Ś1 V3 D12 मद्वियोगेन Ś1 V3 कर्शिता —(l 2) D12 शुक्लस्य (for शीतस्य)]

18 ᵃ) D3 च, D3 8 तु (for नु) —ᵇ) D1 निवेश (sic) D3 7 विधाय, G3 निखाय (for निधाय) Ś1 (after corr as in D12) मार्गेण, D11 सायक (for सायकान्) —ᶜ) B4 D10 11 शोक (for सीतां) Ñ V1 3 B D1 4 6 M1 3 प्रत्यानयिष्यामि, Cm g t as in text (for °हरिष्यामि) —ᵈ) Ś1 Ñ2 D1-4 8 12 विशोक (D4 8 °कां) शोकनाशिनी, Ñ2 V1 3 B D6 शोकवेगपरिप्लुतां ⊕ Cm सीतां प्रत्याहृत्य कदा नु शोकमुत्स्रक्ष्यामीत्यर्थः । एतत् सुखं भ्यादस्य श्रपितीतिवत्पूर्वकालेऽपि क्त्वाप्रत्ययः साधुः ॥ so also Cg t ⊕

19 Ñ2 V B D6 om 19 —ᵃ) Ś1 M1 तां D3 10 11 से, D12 M1 3 मा (for मां) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 सीता (for साध्वी) —ᵇ) D3 7 T M सुर (for [अ]मर) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 साध्वी(Ś1 D12 मम)सर्वाङ्गशोभना —ᶜ) D3 G3 सोत्कंठ D3 4 आश्लिष्य (for आलम्ब्य) Ñ1 गाढं सोत्कंठ मालंब्य —After ᶜ, D3 reads 20ᵈ–21ᵃ —ᵈ) D3 4 T G M1 पय (for जलम्)

—After 19 Ñ1 D1-4 8 read 15

20 For sequence in Ñ2 V3 B D6 cf v l 12 Ś1 D12 read 20 after 12 —ᵇ) B1 विप्रयोगिनां D3 विप्रयोगकं —D3 reads (erroneously) 20ᵈ–21ᵃ after 19ᶜ —ᵈ) D6 इव (for यथा)

21 D3 reads 20ᵈ–21ᵃ after 19ᶜ. —ᵃᵇ) B4 विलपते Ś1 Ñ1 D1-4 8 11 विलप(Ś1 °प्य)मानस्य B1 4 D6 M1 3 तत्र तस्य (by transp) ⊕ Cr g विलपन् विलपति सति ॥ Cm विलपन् सन् ॥ Ct विलपतो रामस्य विलापं श्रुत्वेत्यर्थः. ⊕ Ś1 Ñ1 D1 2 11 राघवस्य महात्मनः; D1 4 8 रामस्य दुःखतः(D8 विश्लिष्टा)तस्य (for ᵇ) —ᶜ) Ñ B1 D6 रविर्मन्द(D3 T1 M3 रविं द्) (for वपुर्) —ᵈ) Ś1 Ñ V1 B1 4 D1 10 11 G1 2 उपागमत् (Ś1 D12 °गमो, G3 °गमत्) (for उपागमत्)

आश्वासितो लक्ष्मणेन रामः संध्यामुपासत । स्मरन्कमलपत्राक्षीं सीतां शोकाकुलीकृतः ॥ २२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चमः सर्गः ॥ ५ ॥

22 Ñ1 D4 om 22 —b) T1 G3 Cmp उपागमत्, M1 2 उपाविशत्, Cr m g as above (for उपासत) —T2 3 G1 M1 2 om 22cd. D6 reads cd after 3ab. —d) D6 कृता (for कृत) ◎ Cr उपासत उपास्ते। एकारम्पलय मार्ष । उपागमत् इति पाठ ।, Cm स्मरन्निति हेतौ शतृप्रत्यय । सीतास्मरणाद्धेतो शोकाकुलीकृतो रामो लक्ष्मणेनाश्वासित संध्यामुपासत ।, so also Cg t ◎. —For 22, Ś1 Ñ2 V1 2 B D1-3 8 9 12 subst

103* इति स दयितया विनाकृत
सुरपतितुल्यवपुर्नरेश्वर ।
एनयमजमुदीक्ष्य दुस्तरं
जनकनरेन्द्रसुतामचिन्तयत् ।

[(l. 1) Ś1 D1 8 9 12 वनितया V3 B2 दयिता, D1 तेन हृता (for दयितया). V3 विनाकृत सन्, D1 2 विराकृत, D3 विनोद दुःखी (for विनाकृत) —(l. 2) B1 वपौ (for वपुर्) D1 -वरानने॰ष ; D3 -वपुर्न रुपगुणेन (for -वपुर्नरेश्वर) —(l. 3) B1 D1 2 महेन्द्र (for नदीश) B3 स दुस्तरं, B1 मन्दरं, B1 प्रलय (for दुस्तर) —(l. 4) D1 -नृप (for -नरेन्द्र-). Ś1 D1 8 12 अचोषत, B1 अतिचिन्तयत्, D1 च शोचयत, D3 अभी सुशोच (for अचिन्तयत्).]

Colophon —Kanda name · Ñ V1 2 B D1-3 8 9 12 सुन्दरकाण्डे —Sarga name Ś1 D12 समुद्रतीरगमनं, Ñ1 रामप्रलाप ; Ñ2 B1-4 वेलावनविलाप (B2 °निवास) ; V1 रामविरहवेदना: V2 उद्योगे वेलावननिवास ; D1 सागरविलोक निवासविलाप ; D1 2 रामविलाप ; D3 4 रामपरिदेवन ; D5 वनविलाप —Sarga no (figures, words or both) Ś1 Ñ1 B3 D1 3 4 6 12 om , Ñ2 D6 78 , V1 74 , V2 66 , B1 77 , B2 69 B4 80 D2 81, D5-7 10 11 S 5 (as in text) —After colophon, D3 concludes with समाप्तम उद्योगपर्वणि द्विविंशत्यध्याय समाप्तोय सुन्दरकाण्ड ; D12 with समाप्तमुद्योगपर्वं द्विविंशत्यध्याय, G M1 2 with श्रीरामाय नम , M3 with श्रीरामचन्द्राय नम . —Thereafter Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 8 9 11 ins a passage relegated to App I (No 1) and then read Sarga 10.

६

G 5 77 1
B 6 6 1
L 5 77 1

लङ्कायां तु कृतं कर्म घोरं दृष्ट्वा भयावहम् ।
राक्षसेन्द्रो हनुमता शक्रेणेव महात्मना ।
अब्रवीद्राक्षसान्सर्वान्ह्रिया किंचिदवाङ्मुखः ॥ १
धर्षिता च प्रविष्टा च लङ्का दुष्प्रसहा पुरी ।
तेन वानरमात्रेण दृष्टा सीता च जानकी ॥ २
प्रासादो धर्षितश्चैत्यः प्रवरा राक्षसा हताः ।
आविला च पुरी लङ्का सर्वा हनुमता कृता ॥ ३
किं करिष्यामि भद्रं वः किं वा युक्तमनन्तरम् ।
उच्यतां नः समर्थं यत्कृतं च सुकृतं भवेत् ॥ ४
मन्त्रमूलं हि विजयं प्राहुरार्या मनस्विनः ।
तस्माद्वै रोचये मन्त्रं रामं प्रति महाबलाः ॥ ५
त्रिविधाः पुरुषा लोके उत्तमाधममध्यमाः ।
तेषां तु समवेतानां गुणदोषं वदाम्यहम् ॥ ६

6

☞ Cv is missing for Sarga 6 (Folio damaged)

1 a) D1 3 लंकायाम् (for लङ्कायां) Ś1 Ñ1 B3 4 D1-4 8 12 तत् (for तु) Ś1 D12 श्रुत्वा N2 D2 4 दृष्ट्वा D7 सर्वं (for कर्म) —b) Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 घोर(Ś1 °र) कर्म Ñ2 V1 3 B D6 दृष्ट्वा घोरं (by transp) (for घोरं दृष्ट्वा) —c) G3 महातेजा Cm k t as in text (for हनुमता) —d) B2 शक्रणेव G3 वानरेण Cm g k as in text (for शक्रेणेव) Ś1 Ñ1 D1 4 8 12 श्लाघनीय सु(Ñ1 स)दुष्करः V1 3 सम्भ्रमाविष्टचेतन L(ed) समुद्वेदियमानस ※ Cg शक्रेणेव शक्रतुल्येन । 'इवेन सह नित्यसमासो विभक्त्यलोपः पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वं च वक्तव्यम्' इति विभक्त्यलोपः ※ —For 1cd Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 9 12 subst

104* अमात्यानब्रवीत्सर्वाण्राक्षसान्सविभीषणान् ।
रोषसंरक्तनयनः कोपात्किंचिदवाङ्मुखः ।

[(1) Ś1 D12 वीरो (for सर्वान्) Ñ1 भीमविक्रमान् (for सविभीषणान्) D6 राक्षसः सविभीषणः (for the post half) —(2) Ś1 Ñ1 D12 संरक्तघोर, D1 4 8 संरम्भ (D8 °म्भो)रक्त (for रोषसंरक्त) D6 संरक्तनयनः कोपात् (for the prior half) D5 क्रीडात्(for कोपात्)]
—Thereafter Ś1 Ñ V1 3 B4 D1 4 8 9 12 cont 106*

2 For 2ab Ś1 Ñ V1 3 B4 D1-4 8 9 12 subst

105* धर्षितेयं पुरी लङ्का दुष्प्रवेशा सुरैरपि ।

[D12 दर्शिता (for धर्षिता) B3 दुष्प्रधर्षा D4 दुराधर्षा D1 4 दुष्प्रवेश्या (for दुष्प्रवेशा)]
—d) Ś1 Ñ V1 3 B4 D1 4 8 9 12 प्राकृतेन तु(B4 g)दुर्विना
—For 2 B1-3 subst while Ś1 Ñ V1 3 B4 D1-4 8 12 cont after 104*

106* आगताय प्रविश्यैव हनुमत्कपिरीश्वरात् ।
दृष्टा तेन च वैदेही प्रविश्यान्तःपुरं मम ।

[(1) V3 आगत्य (for आगताय) —After 1, Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 ins, while V1 3 ins after 3

106(A)* [illegible]

[V1 मन्यताम् (for उच्य°) N2 D6 समन्वित D1 बुद्धिसंयुक्ता (for मन्त्र यदितम्)]
—(1 2) Ś1 Ñ2 V3 D12 हि (for च) B1 D3 4 प्रहृष्य (for प्रविश्य) Ñ1 B3 4 D6 महत् (for मम)

3 a) D12 प्रासादैः G3 प्राकारो Cg as in text (for प्रासादो) Ś1 हैत्य (for चैत्य) Ñ2 B D6 प्रासादशिखरं भग्नं D1 प्रासादधर्षिताश्चैत्या —D1 om 3cd —c) Ś1 Ñ1 V1 3 B D1 3 7-9 12 G M1 2 3 आकुला T2 दीपिता Cg k t as in text (for आविला) —d) T1 damaged for सर्वा —After 3 V1 3 ins 106(A)*

4 a) M1 2 करिष्यामः Cm g k t as in text (for °मि) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 9 12 किं करिष्यामहे(V3 D6 °ष्यहं) तत्र —b) T1 को, Cm g k t as in text (for किं) D12 13 यो (for वा) Ś1 D12 L (ed) विधानं युक्तमुत्तरं (L[ed])°न्त्र) —c) B3 उच्यते D5 T1 G3 च Cm g k t as in text (for यत्) Ś1 Ñ V1 D D1 8 9 12 transp न and यत् V3 उच्यतां वाक्यमुत्पन्नं —D1 om 4d-5b —d) Ś1 N1 V3 3 B1 3 4 D1-4 8 12 कियन्तः D5 T1 G3 यदकृतं T2 कृत्यं च G1 कृतं तु Ck t as in text (for कृतं च) T1 सुमहद् Cg k t as in text (for सुकृतं) N2 B2 D6 किं वा युक्ततरं भवेत्

5 D1 om 5ab (cf v1 4) —a) D1 3 11 वा M1 3 om (subm) (for हि) D5 विशेषं D6 विनयं M1 2 नयं (for विजयं) —b) V3 D3 13 प्रवदन्ति D12 प्रवदन्ति च (hypm) (for प्राहुरार्या) V3 B1 M1 3 मनीषिणः Ck t as in text (for मनस्विनः) Ś1 D12 प्राहुर्विजय कांक्षिणः —c) G3 तस्मै (for तस्माद्वै) G3 रोचता M1 2 रोचयेन् (for रोचये) Ś1 N1 V3 B1-3 D1-4 8 12 G (ed) तस्माद्वो(D3 °द्वै D5 °द्वा)रोच(G [ed] °च्य)तां मंत्रो B4 तस्माद्वो रोचतां मंत्रो

6 a) T1 पुरुषा (for त्रिविधा) —All MSS record hiatus between a and b —c) Ś1 Ñ V1 3 B4 D1-4 8 12 च (for तु) —d) Ś1 Ñ V1 3 B1 3 4 D1 4 8 9 12 गुणदोषान् B1 D1 11 T1 G1 M1 Cm g k t °दोषौ (for गुणदोषं)

मन्त्रिभिर्हितसंयुक्तैः समर्थैर्मन्त्रनिर्णये ।
मित्रैर्वापि समानार्थैर्बान्धवैरपि वा हितैः ॥ ७
सहितो मन्त्रयित्वा यः कर्मारम्भान्प्रवर्तयेत् ।
दैवे च कुरुते यत्नं तमाहुः पुरुषोत्तमम् ॥ ८
एकोऽर्थं विमृशेदेको धर्मे प्रकुरुते मनः ।
एकः कार्याणि कुरुते तमाहुर्मध्यमं नरम् ॥ ९
गुणदोषावनिश्चित्य त्यक्त्वा दैवव्यपाश्रयम् ।
करिष्यामीति यः कार्यमुपेक्षेत्स नराधमः ॥ १०
यथेमे पुरुषा नित्यमुत्तमाधममध्यमाः ।
एवं मन्त्रोऽपि विज्ञेय उत्तमाधममध्यमः ॥ ११
ऐकमत्यमुपागम्य शास्त्रदृष्टेन चक्षुषा ।
मन्त्रिणो यत्र निरतास्तमाहुर्मन्त्रमुत्तमम् ॥ १२
बह्वोऽपि मतयो गत्वा मन्त्रिणो ह्यर्थनिर्णये ।
पुनर्यत्रैकतां प्राप्तः स मन्त्रो मध्यमः स्मृतः ॥ १३

G B L

7 ᵃ) D4 मन्त्र, D5 om (for हित) D6 *युक्तै (for संयुक्तैः) Ñ2 B2 मन्त्रि(B2 मत्रि [sic])त मन्त्रिभि युक्तैः, B1 3 4 मन्त्रिभिर्मन्त्रिव युक्तैः, D10 11 Ck t मन्त्रज्ञैर्भिर्हि संयुक्त. —ᵇ) D2 समर्थैर्, D4 समर्थे, L(ed) सर्वैतैर् (for समर्थैर्). B4 मन्त्रि, D5 हित (for मन्त्र) Ś1 Ñ V1 3 B1-3 D1 3 4 6 निश्चये, B4 D2 8 12 निश्चये, D6 निर्णये (for निर्णये) —ᶜ) D1 4 च (for वा) Ś1 D12 L(ed) समानार्थैर्वा समैस्तार्थैर्(L [ed] °स्वार्थैः) —ᵈ) Ñ1 M6 वापि (for अपि) D10 11 Ct [अ]धिकैः (for हितैः) Ñ2 V1 3 B D5 वा हितैः स्तैः, D6 T2 3 चापि सहितैः, D7 G3 वा समाहितैः (for अपि वा हितैः) —For 7ᶜᵈ, D2 3 subst, while D2 4 ins after 7ᵃᵇ

107* मन्त्रयेत सदा राजा समानार्थं कुरोद्गतैः ।

[D6 मित्रैरपि (for मन्त्रयेत) D3 कार्यार्थे D3 समानार्थे (for समानार्थं) D3 कुलोद्भवैः]

8 ᵃ) Ś1 D12 सु(D12 स)मन्त्र, Ñ1 यत्नैव, Ñ2 V2 D3 1 9 सहता, D4 सहचर (for सहितो) Ñ1 मन्त्रयित्वा तु, D6 T2 °युक्तो य, D7 °येन्मन्त्र (for मन्त्रयित्वा य) V2 B सह समन्य यो मन्त्रं, D1 3 सह समन्य य सह्नि (D1 सन्निर्थे) —ᵇ) Ś1 B2 3 D12 कार्यारम्भे, Ñ1 V3 3 B1 4 D1 3 4 6 कर्मारम्भे(Ñ1 °म्भ ; B1 4 °भ), D6 कामारम्भे (for कर्मारम्भान्) Ś1 Ñ V2 B1-3 D1 3 4 6 9 12 T3 प्रवर्तते, Ct as in text (for °येत्) D1 कर्मारम्भेषु वर्तते —ᶜ) Ś1 Ñ V1 3 B1-3 D1 3 4 6 8 12 दैवाच्च B4 दैवार्थं, D6 धैर्याच्च, Cg k t as in text (for दैवे च) —D12 om (hapl) 8ᵈ–9ᵈ

9 D12 om 9ᵃᵇᶜ (cf v l 8) —ᵃ) B4 D1 3 6 एकोर्थान् (for एकोऽर्थं) Ś1 Ñ V1 2 B1(before corr विमृजति) 3-4 D1-4 6 8 विमृशति G2 कुरुते हि M1 2 विमृशन् (for विमृशेद्) —ᵇ) T2 सु प्रकृते, M1 2 च कुरुते (for प्रकुरुते) Ś1 Ñ1 V1 D1 4 मतिं (for मनः) Ñ2 V1 B D2 3 6 धर्मस्य(D1 धर्मेषु D6 धर्मार्थं) कुरुते मतिं D2 मतिं च कुरुते स्वयं —ᵈ) Ś1 D12 पुरुष परं (for मध्यमं नरम्) —After 9, D7 ins रामाय नमः

10 ᵃ) Ś1 M2 विनिश्चित्य D10 11 G2 Ck t न निश्चित्य (for अनिश्चित्य) Ñ2 B D6 गुणदोषमविन्यैव, V1 2 D1 4 गुणदोषान्विनिश्चित्य ❀ Cr गुणदोषावनिश्चित्येति पाठः ❀ —ᵇ) Ñ2 D3 त्यक्त, D7 M6 कृत्वा (for त्यक्त्वा) D6 T2 दैव, M2 Cm धर्म, Cg k t as in text (for दैव) V1 परायण (for व्यपाश्रयम्) Ś1 D2 4 8 12 त्यक्तधर्मव्यपाश्रय, Ñ1 D1 3 त्यक्तदैवव्यपाश्रय, V2 त्यक्तदोष परायण, B1 3 G2 त्यक्त(G2 त्यक्त्वा) दे(B2 दै)वव्यपाश्रय, B2 त्यक्त दैवैर्व्यपाश्रय, B4 त्यक्त दैवमपाश्रय, L(ed) दैव एकपरायण —ᶜ) D2 यत् (for य) G2 कुर्यात्, Cm g k t as in text (for कार्यम्) —ᵈ) B D6 कुरुते, D4 उपेक्ष्य (for उपेक्षेत्) D6 महाधमः. G2 तमाहुरधमं नरं ❀ Cm g उपेक्षेत् उपेक्षेत ❀

11 ᵃ) Ñ2 V1 D1-4 6 T2 G2 [ए]व (for [इ]मे) Ś1 D12 यथैव पुरुषा(D12 °ष) लोके, Ñ2 V2 B D2 यथैव पुरुषानाहुर्(B2 °नर तु), T2 यद्विमे पुरुषा सत्यम् —ᵇ) Ñ2 V2 B1 3 4 D1 मध्यमान् —B4 D3 12 G2 M2 3 om (hapl ?) 11ᶜᵈ. —ᶜ) Ñ2 V1 2 B1-3 D1 तथा (for एव) B1 हि, G2 च (for ऽपि) D6 T1 M3 एव मन्त्रा हि विज्ञेया —ᵈ) D1 T2 M3 मध्यमा.

12 ᵃ) V1 ऐकमर्थम्, V2 एकत्व सम्, Cr m g k t as in text (for ऐकमत्यम्) —ᵇ) Ś1 Ñ V2 B1 3 D3 4 6 12 G2 कर्मणा, B2 चक्षुषा, Cm g k t as in text (for चक्षुषा) —ᶜ) Ś1 D12 मन्त्र (for यत्र) Ñ1 D1 4 मन्त्रिणो(Ñ1 °णो) मन्त्रनियमात्, Ñ2 B2 D6 मन्त्रिणो विनयोपेत, V1 2 B1 3 4 मन्त्रिणो योग(B2 °त्र) नियमः, D3 4 6 मन्त्रिणो मन्त्रनियमस्(D3 °यत) —B1 reads ᵈ in marg —ᵈ) D1 मंत्रसत्तम

13 ᵃ) D4 बहवः, Cm g as in text (for बह्वो) M2 हि (for ऽपि) D1 3 T1 विमतयो Cm g as in text (for ऽपि मतयो) Ś1 मत्वा, D7 कृत्वा, D6 धित्वा D12 मत्वा. M3 Cm g भूत्वा (for गत्वा) Ñ2 B D6-11 Ct G(ed) बह्वीरपि म(Ñ1 D6 ग)तीर्गत्वा(G [ed] °दृष्ट्वा) V1 3 बह्वीरपि मतीः कृत्वा, D3 बहूनां तु पृथग्भूत्वा —ᵇ) G3 मंत्रिणा G1 (ऽ)पि (for हि). Ś1 विचार्य मंत्रनिर्णये, Ñ1 B3 D7 M1 2 मन्त्रिणो (D7 °णो) मन्त्रनिर्णये, Ñ1 V1 3 B1 2 4 D3 4 6 8 12 T3 M4 5 मन्त्रिणामर्थनिश्च(B1 T3 M4 5 °निर्ण, D1 °निश्च)ये, D2 मंत्रिणो मन्त्रनिश्चये. D10 11 मन्त्रिणामर्थनिर्णय ; D12 *** मन्त्रनिश्चये G2 मन्त्रिणोर्थविनिर्णये ❀ Cr बह्वो मतय

G 5 77 15
B 6 6 14
L 5 77 15

अन्योन्यमतिमास्थाय यत्र संप्रतिभाष्यते ।
न चैकमत्ये श्रेयोऽस्ति मन्त्रः सोऽधम उच्यते ॥ १४

तस्मात्सुमन्त्रितं साधु भवन्तो मन्त्रिसत्तमाः ।
कार्यं संप्रतिपद्यन्तामेतत्कृत्यतमं मम ॥ १५

वानराणां हि वीराणां सहस्रैः परिवारितः ।
रामोऽभ्येति पुरीं लङ्कामस्माकमुपरोधकः ॥ १६

तरिष्यति च सुव्यक्तं राघवः सागरं सुखम् ।
तरसा युक्तरूपेण सानुजः सबलानुगः ॥ १७

बह्वीमेनीरित्यथ । व्यत्ययेन द्वितीयार्थे प्रथमा । मन्त्रिणो द्वार्थं निर्णय इति पाठ । Cm बह्वोऽपि मतयो गत्वेति पाठे मन्त्रिणो ह्यर्थनिर्णये इति पाठ ‹अ›—ᶜ) D₆ मत्र (for यत्र) Ś₁ V₁ V₃ D₁ ₂ ₄ ₉ ₁₂ यांति, Ñ₂ V₁ B D₃ ₄ याति G₁ ₂ M Cm g प्राप्ता, Cr t as in text Ck याता (for प्राप्त) —ᵈ) Ñ₁ मत (for स्मृत)

14 ᵃ) D₁₋₄ T G₂ ₃ M₂ ₃ Cr m g k अन्योन्य, Ct as in text (for अन्योन्य) M₁ ₂ मतम्, Cr m g k t as in text (for मतिम्) —ᵇ) D₈ ₁₀ भाषते (for भाष्यते) D₃ मत्वर प्रतिभाष्यते —For 14ᵃᵇ, Ś₁ D₁₂ subst

108* मन्त्र कृत विलुम्पन्ति अन्यथा परिभाष्यते ।

[Note hiatus between the two halves]

while Ñ₂ V₁ ₂ B D₂ subst for 14ᵃᵇ

109* संहितान्योन्यमतयो मन्त्रिणो युवते सदा ।

[V₃ गर्हतु B गर्हतो (for गर्हित) B₁ ₃ यन (for युग)]
—ᶜ) Ś₁ Ñ₁ B₂ D₁₂ मन्त्रलेशो Ñ₂ मन्त्रतो यो, V₁ मन्त्र शेषो, D₁ ₂ ₄ मत्ये (D₃ ᵒत्य) श्लेषो D₆ मत्यं श्रेयो (for मत्ये श्रेयो) B₁(also in marg न चैक मन्त्रतो यातो) न चैक सह्य ह्यदोऽस्ति (corrupt) B₂ न चैकतामवाप्नोति, B₄ न क सुमन्त्रतां यातो D₅ न चैकमत्या तिष्ठेयो, D₈ न चैकमत्ये श्रेयोपि D₉ न चैको मन्त्रतां याति —ᵈ) Ś₁ Ñ₂ B₂ D₁₂ स मंत्रो (by transp) V₁ स मन्त्रो मत्र * धम G₁ मन्त्र सो*****

15 ᵃ) D₅ समेत्रित T₃ ᵒत , Cm g k t as in text (for सुमन्त्रित) Ś₁ D₁₂ ज्ञात्वा L (ed) कृत्वा (for साधु) D₅ तस्मात्सुमंत्रिसाधुश्च (sic) T₃ श्रेयु मन्त्रतम साधु —V₂ illeg for 15ᵇ —ᵇ) Ñ₁ भवेयुर् V₃ B₂ D₁₋₄ भवेयन् (for भवन्तो) V₁ D₁₀ ₁₁ T₁ ₂ G₁ ₂ M₂ ₃ Ck t सचिव (G₂ M₃ ᵒसु)त्तमा (for मन्त्रिसत्तमा) —After 15ᵃᵇ, D₇ G₂ ins

110* इदानीं मंत्रयताः कार्यं सत्प्रतिपद्यते ।

—ᶜ) Ś₁ Ñ₁ D₁₂ संप्रतिपद्यन्तां V₁ ₂ ᵒपद्यर्थम् B₂ ᵒपाद्यतां B₁ ₃ प्रतिपद्यतां L (ed) च प्रतिपद्य (for संप्रतिपद्यन्ताम्) D₁₋₄ कार्यं संप्रतिपद्यर्थम् —ᵈ) Ś₁ D₁₂ मयद् (for मम) Ñ₁ V₁ D₁ ₃ ₈ कार्यं मत D₅ ₆ कार्यंतम D₉ ₁₀ ₁₁ T₃ M कृत्य मत G₁ कार्यं कृत (for कृत्यतम) Ś₁ महत् (for मम) Ñ₂ B D₆ तद्धि कार्यंतमं मम (Ñ₂ D₆ महत्, B₁ मता B₄ शुभ), V₃ तद्धि कार्यं मत मम T₂ एतत्कार्यं मम प्रिय G₃ यत्तद्धि कर्यता मम —For 15ᶜᵈ, D₇ subst , while G₂ cont after 110*

111* तस्मान्मन्त्रयतां सर्वे क्षेत्र कृत्य मत मम ।

[D₇ तस्मात्संमन्त्रतां सर्वे (for the prior half) D₇ क्षत्र (for क्षेत्र)]

16 ᵃ) Ś₁ D₁₂ तु (for हि) B₂ भूतानां, D₁₀ ₁₁ धीराणां (for वीराणां) D₇ स वानराणां वीराणां —Ñ₂ B D₆ om 16ᶜᵈ —ᶜ) D₃ T₃ ₁ ह्येति, Cr m g k t as in text (for ऽभ्येति) ‹अ› Cr अभ्येति अचिरादेष्यति । वर्तमानसामीप्ये वर्तमानवद्वेति भविष्यदर्थे लट् । so also Cm g k t ‹अ› —D₃ om 16ᵈ–17 V₁ illeg for 16ᵈ, —ᵈ) Ñ₁ V₃ D₁ ₄ ₈ G₁ भव (D₅ ᵒसि)रोधक (V₃ ᵒरोकक [sic] D₁ ᵒत) (for उपरोधक) Ś₁ D₁₂ नूनं मम विरोधत

17 D₃ om 17 (cf v l 16) Ś₁ D₁₂ om 17 —ᵃ) B₃ भविष्यति (for तरि ᵃ) Ñ₂ B D₆ परि (B₄ ᵒरि)व्यक्त (for च सुव्यक्त) —ᵇ) D₁₁ सागर D₅ transp राघव and सागरं B₃ शुभ (for सुखम्) ‹अ› Ct प्रथमाम्बपादे सगरस गोत्रापत्य सागर इति रामविशेषणम् । सखा सागरमिति द्वितीया भवत्पदमध्याहार्यम् ‹अ› —ᶜ) N₁ V₁ ₂ B₂ ₃ ₁ D₁ ₃ ₈ तपसा N₂ B₃ D₆ तेजसा (for तरसा) Ñ₂ V₃ B₁₋₃ D₆ महता युक्त , B₄ यत्ता युक्त (sic) (for युक्तरूपेण) —ᵈ) Ñ₁ सबल ; G₂ सागरं (for सानुज) D₄ T₃ ₁ सहराघव ; Cm t as in text (for सबलानुग) Ñ₂ V₁ ₂ B D₁ ₂ ₄ ₆ ₈ सबल सपदानुग —After 17 Ñ₁ ins 113* and then cont while D₁₋₇ ₁₀ ₁₁ S ins after 17

112* समुद्रमुल्लोघयति वीर्यवान्परकरोति वा ।

[Ñ₁ damaged up to 18ᵈ G₂ M₃ च, Cg k as above (for वा)]

—G₃ cont

113* सतो येन इत सव्ये तस्य वीर्यं न सहयेत् ।

—After 17, Ñ₁ V₁ ₂ B D₆ ins

114* करिष्यत्युग्रो शत्रु स्वयं रामो न संशय ।

अस्मिन्नेवंगते कार्ये विरुद्धे वानरैः सह । हितं पुरे च सैन्ये च सर्वं संमन्त्र्यतां मम ॥ १८

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षष्ठः सर्गः ॥ ६ ॥

18 Ñ2 damaged for 18^ab (cf 112*) —^a) Ś1 Ñ2 V1 3 B1-3 D2 4 9-11 G3 Ch t तस्मिन्, G2 तस्माद्, Cr m g as in text (for तस्मिन्) Ś1 Ñ2 V1 3 B D2 9-11 T2 Ck t -विधे; Cm g as in text (for गते). Ś1 D12 काले (for कार्ये). —^b) Ś1 D12 विरोधाद्; D1 3 विरोधो, D2 4 6 T1 2 विरोधे, G3 M3 विरुद्धैर्; Cr m g k t as in text (for विरुद्धे) Ñ2 B1-3 D5 सम राक्षसा (for वानरैः सह) —^c) L (ed) सैन्येन (for सैन्ये च) —^d) D2 तत्सर्वं, T2 सर्वं स , Cm g k t as in text (for सर्वं स) M3 समपता (for समन्त्र्यता) Ñ V1 B3 4 D2 3 4 इति, V2 B2 3 इह (for मम) —For 18^cd, Ś1 D12 14 subst , Ñ1 ins after 17, V1 3 D1 4 ins after 18^ab

115* यदस्माकं क्षम मूल सन्धौस प्रविमृश्य हि ।

[V1 3 कार्यं (for मूल) V2 प्रतिशापना, V3 प्रतिदीपना, D1 प्रविमृश्य च (for प्रविमृश्य हि)]

—After 18, Ñ2 V1 3 B D1 ins.

116* इति रजनीचराधिपेन तेन
रजनीचरा स्वमतानि चोदिता ।
विविधदनुविचिन्त्य सर्वशो
दशवदनेन यथा प्रचयम् ।

[(l 1) Ñ2 V1 3 B4 D3 रजनिचराधिपेन B3 om (hapl) तेन —(l 2) Ñ2 B4 D3 रजनिचरा Ñ2 V3 स्वमतानि, B1 3 स्व(B4 सु)मतेन (for स्वमतानि) Ñ2 वाधिनाथ, B1 नोदिता , D3 नोधिता (for चोदिता) —(l 3) B3 विविधम् (for विविधद्) B2 अथ (for अनु) V2 सो (for स(.)) —(l 4) B1 3 कथादो, B4 दृष्ट्वा (for यथा) B2 3 प्रवक

Colophon D1 T2 om Ñ1 damaged colophon —*Kanda name* Ñ2 V1 3 B D1 3 6 9 11 सुन्दरकाण्डे, —*Sarga name* Ś1 D12 रावणमन्त्र , Ñ2 V1 2 B D1 9 रावणमन्त्रय, D2 लंकापर्वणि रावणमन्त्र , D6 न्यौत्य(श्रीगा ?) विकदृर्त्त —*Sarga no* (figures, words or both) B3 3 D1 6 8 12 om , Ś1 79, Ñ2 D2 81, V1 76, V2 69, B1 70, B4 83, D3 84, D5-7 10 12 T1 2 G M 6 (as in text), L(ed.) 77. —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 3 with श्रीरामाय नम .

७

G 5 7^8 1
B 6 7 1
L 5 7^8 1

इत्युक्ता राक्षसेन्द्रेण राक्षसास्ते महाबलाः ।
ऊचुः प्राञ्जलयः सर्वे रावणं राक्षसेश्वरम् ॥ १
राजन्परिघशक्त्यृष्टिशूलपट्टससंकुलम् ।
सुमहन्नो बलं कस्माद्विषादं भजते भवान् ॥ २
कैलासशिखरावासी यक्षैर्बहुभिरावृतः ।
सुमहत्कदनं कृत्वा वश्यस्ते धनदः कृतः ॥ ३
स महेश्वरसख्येन श्लाघमानस्त्वया विभो ।
निर्जितः समरे रोषाल्लोकपालो महाबलः ॥ ४
विनिहत्य च यक्षौघान्विक्षोभ्य च निगृह्य च ।
त्वया कैलासशिखराद्विमानमिदमाहृतम् ॥ ५
मयेन दानवेन्द्रेण त्वद्भयात्सख्यमिच्छता ।
दुहिता तव भार्यार्थे दत्ता राक्षसपुंगव ॥ ६
दानवेन्द्रो मधुर्नाम वीर्योत्सिक्तो दुरासदः ।
विगृह्य वशमानीतः कुम्भीनस्याः सुखावहः ॥ ७
निर्जितास्ते महाबाहो नागा गत्वा रसातलम् ।
वासुकिस्तक्षकः शङ्खो जटी च वशमाहृताः ॥ ८

7

D₄ T₂ cont the previous Sarga

1 ^ab) D₆ तु (for ते) G₃ रावणेन, Cr k t as in text (for राक्षसास्ते) D₆ इत्युक्ता राक्षसा सर्वे राक्षसेंद्रेण धीमता — ^c) Ś₁ D₁₂ प्रणिद (for रावण) — Ñ₂ damaged after रावण up to 16^a (read after 1) Ś₁ Ñ₂ V₁ D₁ राक्षसाधिप, G₁ राक्ष*** — After 1, Ś₁ Ñ V₂ B D₁ read 16 — After 1, D₆ T₁ G₂ M₃ ins while D₁₀ T₂ G₁ M₁ Cm g k t ins 117* 1 only

117* द्विपपक्षमविज्ञाय नीतिशास्त्रस्वयुदय ।
अवज्ञायात्मपक्षं च राजान सीदयन्ति हि ॥

[(l 1) G₁ स्वाज्ञाय (for अवि°) —(l 2) G₂ M₅ मविज्ञाय (for अव°) G₂ हि (for च)]

2 ^a) T₂ प्रावद् (for राजन्) Ś₁ D₁₂ निस्त्रिंश, Ñ₂ V₂ B₂ D₆ शूलेषु V₂ B₁ शूलेन, T G₁ M₁ शरलष्टि, G₂ शरलष्टा Cr m g as in text (for शक्त्यृष्टि) — ^b) Ñ₂ V₁ B D₆ खड्ग (for शूल) Ś₁ D₁₂ शक्त्यृष्टि, Ñ₁ D₁ मुद्गर, Ñ₂ V₁ B D₆ M₁ Cm g पट्टिश; D₆ पट्टशु M₃ पट्टिश, Cr as in text (for पट्टस) D₁₀ ₁₁ कुंतल Cr m g as in text (for संकुलम्) — ^c) Ś₁ Ñ₂ V₁ B D₁ ते, D₆ तद् (for नो) M₁ ₂ अथ (for बल) Ñ₁ सुरक्षभवत कस्माद् — ^d) Ś₁ D₁₂ कुरुते (for भजते) — After 2 D₁₀ ₁₁ S ins

118* त्वया भोगवती गत्वा निर्जिता पन्नगा युधि ।

3 ^a) Ś₁ Ñ V₁ B D₁ कैलासशिखर (D₆ °रे) गत्वा T₁ G₂ °रावासो — ^b) Ś₁ Ñ V₁ B D₁ वावृतैः D₁ वावृता D₆ वानते L(ed) पुत्र (subm) (for वावृत) — B₁ om 3^cd — ^c) Ś₁ Ñ₂ V₁ D₁ भीमा यक्षास्त्वया सार्ध — ^d) Ś₁ Ñ₁ V₁ D₁ वशा (Ś₁ after corr °शी) च V₂ वशग (for वश्यस्ते)

4 ^a) *Ñ₂ B D₆ त (for स) D₁ महेश्वरस्य (for स महेश्वर)* — ^b) Ñ₁ B D₆ श्लाघमान D₁ T₁ G₂ M श्लाघ्यमानस्, D₄ T₂ श्लाघनीयस्; Ck t as in text (for श्लाघमानस्) Ñ₂ B₁ D₆ महामते (B₂ °ति) B₁ सदा विभो, B₄ पर विभो D₁ स्वयानघ (for त्वया विभो) — ^cd) D₃ निर्जिता (for °त) D₆ लोकपाला महाबला (for ^d) Ñ₁ B₁(m) D₆ निर्जित्य समरे रावॅल्लोकपालं महाबल (B₂ महेश्वर)

5 ^a) D₆ ₁₀ ₁₁ T₁ G Ck t विनिपात्य, D₆ विनिर्जित्य (for विनिहत्य) — ^b) Ñ₂ D₁₀ ₁₁ विनिगृह्य, B₂ D₂ M₁ च निगृह्य B₄ *विमृज्य (for च निगृह्य) V₂ विनिक्षिप्य निगृह्य च

6 ^b) Ś₁ D₁₂ भवत्या वै L(ed) त्वद्भक्त्या (for त्वद्भयात्) D₆ संधिम् (for सख्यम्) — ^c) D₁₁ भार्यार्थं (for °र्थे) — ^d) Ñ₁ V₁ D₁ राक्षसनंदन

7 ^a) Ś₁ Ñ V₁ B D₁ T₁ G₁ M₅ महाबाहो (V₂ °बाहो, D₁ °सत्वो, D₆ °बाहुर्) (for मधुर्नाम) — D₆ om (hapl) from ^b up to 8^a (see var) — ^b) Ś₁ D₁₂ दुरासदात्; Ñ₂ B₂ D₆ मधुस्तथा V₁ B₁ मधुस्तथा (for दुरासद) — ^c) Ś₁ Ñ V₁ B D₁ प्रसह्य (B₁ °ह्यो) D₆ प्रगृह्य D₁ T₂ नि° (for वि°) Ñ₂ B D₆ वशगो मु(B₁ यु)क्त (for वशमानीत) — ^d) D₁ कुंभनाशा (for कुम्भीनस्या) Ñ₁ V₁ B D₆ कृते त्वया; D₁₁ ययावह (for सुखावह) Ñ₁ कुंभनासा महाबल

8 D₆ om 8^a (cf v l 7) — ^b) B₁ रसालये (for °तलम्) — ^c) Ś₁ D₆ स्वंखो (sic), Ñ₂ V₁ B D₆ पद्म D₁ सत्पो; D₁ संभो (for शङ्खो) — ^d) D₁ T₂ G₁ M₁ आनत (D₆ M₁ °ता) (for माहृता) Ś₁ Ñ₂ D₁ जटी चैव वशी (Ñ₂ D₁ °नो) कृत (Ś₁ Ñ₁ D₁₂ °ता), Ñ₂ V₁ B D₆ शेष (V₁ °ष)कर्कोटकादय ☸ Cg जटी सर्वविशेषस्य नाम। रत्वया भोगवतीमित्य तक्षकादिभिस्कर्कोटकादिश्चोक्तिरिति न पौनरुक्त्यम् ☸

अक्षया बलवन्तश्च शूरा लब्धवराः पुनः ।
त्वया संवत्सरं युद्ध्वा समरे दानवा विभो ॥ ९

सबलं समुपाश्रित्य नीता वशमरिंदम ।
मायाश्चाधिगतास्तत्र बहवो राक्षसाधिप ॥ १०

शूराश्च बलवन्तश्च वरुणस्य सुता रणे ।
निर्जितास्ते महाबाहो चतुर्विधबलानुगाः ॥ ११

मृत्युदण्डमहाग्राहं शाल्मलिद्वीपमण्डितम् ।
अवगाह्य त्वया राजन्यमस्य बलसागरम् ॥ १२

जयश्च विपुलः प्राप्तो मृत्युश्च प्रतिषेधितः ।
सुयुद्धेन च ते सर्वे लोकास्तत्र सुतोषिताः ॥ १३

क्षत्रियैर्बहुभिर्वीरैः शक्रतुल्यपराक्रमैः ।
आसीद्वसुमती पूर्णा महद्भिरिव पादपैः ॥ १४

G B L

9 B4 om 9^{b}–10^{d} —^{b}) Ś1 D13 लघुतरा (for लब्धवरा) Ñ1 D1 4 8 तथा M3 पुरा (for पुन) —For 9^{ab} V1 3 subst while Ś1 Ñ1 B4 D1 4 8 12 subst 1 2 only for 11^{cd}

119* अक्षया बलवन्तश्च वरुणस्य पुरा रणे ।
विजितास्ते महाराज चत्वारः सपदानुगाः ।

[(l 1) V1 सुता (for पुरा) —(l 2) D8 विजयासु Ś1 महाभाग (for °राज) V1 3 सबलानुगा Ś1 B4 D13 L(ed) चतुर्विधबलान्विता (L(ed) °ला) (for the post half)]

—^{c}) D8 G3 संवत्सरे (for °र) D1 4 8 घोरा (for युद्धा) Ś1 D13 त्वया मम शरणोऽस्मि N1 त्वया संवत्सरं घोरा —^{d}) Ś1 D13 जिता G3 हता (for विभो) N1 D1 4 8 दानवा समरे हता N2 V1 3 B1–3 D9 निवातकवचा रणे —After 9 D1 5 ins

120* निवातकवचा घोरा योद्धारो बलदर्पिताः ।

[D1 om from योद्धारो up to 10^{a}]

10 B4 om 10 (cf v l 9) D1 om 10^{a} (cf v l 120*) B3 D5 om (hapl) 10 11^{b} —^{a}) D8 स्ववश (for सबल) Ñ1 च समाश्रित्य D8 °सृत्य (for समुपाश्रित्य) N2 V1 B1 3 स्ववशं (B2 °य) बलमद्भुत्य —^{b}) N2 V1 B1 2 सख्यम् (for वशम्) —For 10^{ab} V3 subst

121* निर्जितास्ते महाराज चतुर्विधबलानुगाः ।

—^{c}) T3 क्रियास् (for मायास्) N2 V1 3 B1 2 निर्जितास् (for [अ]धिगतास्) —^{d}) D5 7 10 11 T1 G3 M1 2 बहवो वै Cg k as in text (for बहवो) N2 V1 3 B1 2 प्राप्ता राक्षसपुङ्गव ※ Cg बहव बहवः । वोवो गुणवचनात् इति पक्षे दीर्घभाव ※ —For 10^{cd} Ś1 N1 D1 4 8 12 subst while V3 cont after 121*

122* आहृताश्च बला मया बहवो राक्षसपुङ्गवाः ।

[Ś1 D13 दुर्जया (for सुदुर्जया)]

—After 10 M3 ins

123* निवातकवचाः समरे लोकपालाः महाबलाः ।
देवलोकमितो गत्वा शक्रश्चापि विनिर्जितः ।

[For l cf 4^{cd}]

11 B3 D5 om 11^{ab} (cf v l 10) —^{b}) G3 वरुणाश्च (for °णस्य) B4 पुरा (for सुता) V3 पुरा लब्धवरा पुन —For 11^{cd} Ś1 N1 B4 D1 4 8 13 subst l 2 of 119* —^{c}) Ñ2 V1 3 B –3 D5 7 8 T2 3 G2 M1 2 महाराज D10 11 °भाग G1 °भागाद् (for महाबाहो)

12 ^{a}) B1 D6 G2 मृत्युदण्ड Cr m g k t as in text (for °दण्ड) —^{b}) Ś1 N V3 B D1 4 6 13 T2 3 G M3 Cr g k t शाल्मली (B1 4 D1 13 T3 °लि) द्रुम (for °द्वीप) N2 V1 B D6 कटक V2 सकट D5 7 T M3 Cr भूषित (D5 °ता) Cg k t as in text (for मण्डितम्) —After 12^{ab} D5 7 10 11 T1 G2 3 M3 ins

124* कालपाशमहावीचिं यमकिंकरपन्नगम् ।
महाज्वरेण दुर्धर्षं यमलोकमहार्णवम् ।

[D5 T1 G3 M3 om l 2 —(l 2) G2 महाज्वरौषधयुत (for the prior half)]

—^{c}) L(ed) अवगाहितवान्राजन् —^{d}) B4 सादन (for सागरम्)

13 ^{a}) G2 विपु° (for °ल) Ś1 N V1 3 B D1 4 8 9 13 यशश्च विपुलं प्राप्तं —^{b}) N2 B D9 समरे जित B1 °रोधित, B4 D1 7 8 °बाधित (for प्रतिषेधित) —^{c}) D6 सुयोधेन N1 V1 3 D2–4 हि M3 तु (for च) D1 3 सुयुद्ध निहते सत्र —^{d}) D6 T2 3 त्रयो लोका (for लोकास्तत्र) N1 D1 4 8 सम N2 V3 B D6 (प्)व (for सु) D6 M3 Cg विलो लिता Ck t as in text (for सुतोषिता) Ś1 D13 लोका सुसंतोषिता

14 ^{a}) V3 वीर G1 M1 3 शूरै (for वीरै) —^{c}) Ś1 N1 V1 D1 4 8 13 पीर्णा (for पूर्णा) —^{d}) N1 D5 T6 पादपै D3 दानवै D7 G1 पर्वतै Cv as in text (for पादपै) D1 दवदानवै —After 14 B4 ins 125*

G 5 78 16 B 6 7 17 L 5 78 15 तेषां वीर्यगुणोत्साहैर्न समो राघवो रणे। प्रसह्य ते त्वया राजन्हताः परमदुर्जयाः ॥ १५

15 ᵃ) V1 तेषां, V1 3 D5 T2 3 G1 M3 -बल (for -गुण) —ᵇ) D5 transp न समो and राघवो —ᶜ) D5 T1 3 प्रगृह्य (for प्रसह्य) —ᵈ) D7 10 11 समर (for परम) —For 15 Ś1 Ñ1 D1-4 8 12 subst V1 subst (preceded by the line of 9ᵃᵇ) for 15ᶜᵈ, while B4 ins after 14

125* ते हता समरे सर्वे त्वयैवैक बलीयसा।

[D1 निहिता (for ते हता)]

—Thereafter all the above MSS cont while Ñ2 V1 D5 ins after 15

126* स त्वमेवंविधो राजन्न भय कर्तुमर्हसि।
किं पुन फलसंतुष्टा वानरा वनगोचरा।
तौ च दाशरथी वीरौ तापसौ मन्दचेतसौ।
कथं न हन्या राजेन्द्र यस्य ते वीर्यमीदृशम्।
मा विषीद महाबाहो जेष्यामो वानराग्रणे। [5]
प्रकृत्या चपलास्ते हि मानुषौ क्षीणजीवितौ।

[Ñ1 V1 3 B4 D1 3 4 5 om l 1 —(l 1) D5 आदरे, L(ed) उद्यम (for न भय) —(l 2) Ñ1 B4 फलु (for फल) Ñ V1 3 B4 D1-4 7 8 संतुष्टान् (for -संतुष्टा) Ñ1 वानरा न्वीर जेष्यसि Ñ2 V1 3 D2 3 8 वानराराजन्(D3 8 °धिप)जेष्यसि B1 वानराराज जेष्यसि D1 वानरांश्च विजेष्यसि D5 वानरा या विजेष्यने (sic) (for the post half) —(l 3) Ñ V3 B4 D1 3 4 वा (for च) Ñ1 D1-4 8 वीर (for वीरौ) V1 B4 -चेतसा D2 विक्रमौ (for चेतसौ) —(l 4) Ñ1 V1 D5 कथ्यौ B4 जयौ D1 3 हन्याद् (for हन्या) V1 निहत्य (for न हन्या) D1 राक्षसेन्द्र (hypm) (for राजेन्द्र) Ñ1 यन्म् (for वीर्यम्) D1 उग्रम् (for ईदृशम्) —(l 5) D5 विषीदस्य (sic) (for मा विषीद) D5 महातेज (for °बाहो) Ñ2 V1 3 B4 D1-4 8 जेष्यते (for जेष्यामो) —(l 6) D1 4 तु (for हि) Ñ V1 3 B1 D3 8 चपला[Ñ1 V3 D5 °ला]स्तौ च, D5 कृपणौ तौ तु (for चपलास्ते हि) B4 मनुजौ (for मानुषौ) Ś1 क्षुण (for क्षीण-)]

—Ñ2 V1 3 D5 cont while B D1-7 10 11 S ins after 15

127* तिष्ठ वा किं महाराज श्रमेण तव वानरान्।
अयमेको महाबाहुरिन्द्रजित्क्षपयिष्यति।
अनेन हि महाराज माहेश्वरमनुत्तमम्।
इष्ट्वा यज्ञं वरो लब्धो लोके परमदुर्लभ।
शक्तिगोमरमीनं च निस्त्रिंशाग्रपट्टिशम्। [5]
तत्र दत्तश्च सर्वाणि आयुधान्युत्तमम्।
दत्ता ह्यस्य महाबाहो वरदत्तं महोरगम्।
ध्वजयष्टिर्दिव्योऽसौ वर्षादिविस्फुरिते महत्।
अनेन हि तदा पाहि दृष्टानां वधसागरम्।
गृहीतो देवपतिर्लङ्कां चापि प्रवेशितः। [10]

पितामहनियोगाच्च मुक्त शम्बरवृत्रहा।
गतस्त्रिविष्टपं राजन्सर्वदेवनमस्कृत।
तमेव त्व महाराज विसृजेन्द्रजित सुतम्।
यावद्वानरसेना ता सरामां नयति क्षयम्।

[(l 1) Ñ2 V3 D5 त्वं वा B1-4 त्वं च B4 त्व वै D7 G1 2 त्व किं G1 किं वा (by transp) Cg t as above (for वा किं) M3 तिष्ठस्व Ñ2 V1 3 B D7 8 महाबाहो (for °राज) D5 T1 श्रमादाव, T2 श्रमाणात् Ct as above (for श्रमेण) Ñ2 B2 D5 किं श्रमो V3 B1 3 4 किं विभो (for वानरान्) V1 किं तव श्रमो (for तव वानरान्) —(l 2) M3 एव (for एको) D1-7 10 11 T G2 3 Ct महाराज (with hiatus) (for °बाहुर्) Ñ1 V1 3 B D5 प्रसविष्यति (for क्षपयि°) ⊕ Ct महाराजेति द्विरुक्तिरादरात् ⊕ —(l 3) D10 11 Ck t च (for हि) B4 अनेन महिमा राजन् (for the prior half) Ñ1 V1 3 B D5 T2 M3 महेश्वरम् Cm g k t as above —(l 4) Ñ2 V1 3 B D5 यज्ञं G1 यद (for यज्ञ) D5 वरो लब्धो V1 दुर्जय D5 -दुर्लभो (for -दुर्लभ) —(l 5) V1 विनि क्षिप्तं (for त्रिनिकीर्णे) B2-4 M2 [अ]स्त्र (for [अ]श्म) D1 3 त्रिनिर्मितोत्तोमर (for the post half) —(l 6) Ñ1 V1 B D5 द्विप (for गज) B4 मकर (for -भुजग) —(l 7) Ñ2 B1 D5 वरद (for वरं) G1 [आ]स्य Ñ1 V1 3 B D5 भुजगम (for महोरगम्) —(l 8) Ñ1 V2 B1 D5 वेणु (for गज) B4 रथाश्वाननुरोधाश्च (for the prior half) ⊕ Cm k t महत् महान्तम् ⊕ —(l 9) D1 [ए]व D5 T1 2 च (for हि) M1 2 समाविश्य (for °साग) V3 अनमासाद्य देवानां बल च सागरं महत् —After l 9 G1 repeats from l 6 up to the prior half of l 8 —G2 om from l 10 up to त्रिदिवे in l 12 —(l 10) D5 T1 G2 देवराजश्च M1 2 3 दे(M1 दे)वराट् साधालं, Cm g as above (for देवपतिर्) D5 T2 3 साक्षात्तां M3 लङ्कायां च (for लङ्कां चापि) Ñ2 V1 3 B D5 लङ्कायां चोपवेशित (for the post half) —(l 11) Ñ2 B1 D5 तु (for च) D5 T1 तस्मिं G1 चैव च Ck t as above (for मुक्त) —(l 12) D5 T1 3 राजा (for राजन्) Ñ1 V1 B D5 गत स(B1 स)मर्द त्वा (Ñ1 °जन्) V3 गतस्त्रिभुवनं राजन् (for the prior half) —After l 12 Ñ2 V1 3 B D5 ins

127(A)* न च देवस्थितैस्तस्मिंस्तु लोकेषु किंचन।
तत्समवस्थितं हि तव वीर्यमनुत्तमम्।

[(l 1) V3 वसवस्थितो B4 लोकेन (sic) (for लोकेषु) V3 करुण (for किंचन) —(l 2) V1 3 B4 सर्वेषु (for सर्वेषां) V3 [अ]वस्थितं (for °स्थित) V3 तव वीर्यं दुरासदं (for the post half)]

—(l 13) V1 स्वम् (for त्वम्) Ñ2 V1 M3 एवं V3 B1 3 एवं (for एव) V3 तु (for ते) V3 illeg

राजन्नापद्युक्तेयमागता प्राकृताज्जनात् । हृदि नैव त्वया कार्या त्वं वधिष्यसि राघवम् ॥ १६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्तमः सर्गः ॥ ७ ॥

from -राज up to त M5 महाबाहो Ñ2 B2-4 D4 नियुङ्क्ष्व (for विसृज) Ñ2 V1 3 B2-4 D1 प्रभो B1 विभो (for नृपम्) —(I 14) B2 स हि B4 यो वै (for यावद्) Ñ2 V3 B D9 परमा (for सरामी)]

—Thereafter B1 cont

128* त्वं हि राजन्महाबाहो भव रक्षोधनेश्वर ।
कस्मान्मानुषमात्रे वै विषादमुपगच्छसि ।

16 Ś1 Ñ V3 B D1-4 3 8 12 read 16 after 1 Ñ1 damaged for 16ᵃ (cf v l 1) —ᵃ) G2 बुद्धिर्, Ct as in text (for आपद्) Ś1 D1 3 8 12 आपदीय महाराज, Ñ2 V1 3 B1(m) 3 4 D2 8 आपदेषा महाराज —ᵇ) Ś1 Ñ1 D2 12 प्राप्ता चे, Ñ2 V3 B D9 प्राप्ता या, V1 D1 3 4 8 या प्राप्ता, G1 M5 आगतात् (for आगता) —ᶜ) Ś1 Ñ1 V1 B4 D1-4 8 12 नैषा, Ñ1 V3 B1-3 D9 नेय (for नैव) B4 तथा (for त्वया) M3 कार्य (for कार्या) —ᵈ) B2 D9 स (for त्व) D7 वचमिष्यसि (for त्वं वधिष्यसि) Ś1 D1-4 8 12 L(ed) तान्वधिष्याम(L(ed) °मि) वानरान्, Ñ1 V1 3 B1 3 4 त वधिष्यामि(B3 °म) राघव (V1 3 B1 वानर) T3 यथा त त्व वधिष्यसि

Colophon Ñ1 V1 D8 om —*Kanda name* Ñ2 V3 B D1 3 4 8 सुन्दरकाण्ड —*Sarga name* Ś1 D4 12 रावणस्तव, Ñ2 B2 D9 मंत्रिवाक्य, V3 रावणसस्तव, B1 रावणव्यवस्थान, B3 रावणव्यवस्थापन, B4 रावणस्तवन, D1 रावणमंत्रिवाक्य, D2 रावणप्रबोध, D3 रावणपराक्रमस्तव —*Sarga no* (figures, words or both) B3 D1 3 4 12 om Ś1 B1 80, Ñ2 D9 82 V3 70, B2 72, B4 84, D2 85, D6-7 10 11 T1 3 G M 7 (as in text), T2 6 —After colophon, G M1 2 conclude with श्रीरामाय नम .

८

G. 5 79 1
B 6 8 1
L. 5 79 1

ततो नीलाम्बुदनिभः प्रहस्तो नाम राक्षसः ।
अब्रवीत्प्राञ्जलिर्वाक्यं शूरः सेनापतिस्तदा ॥ १
देवदानवगन्धर्वाः पिशाचपतगोरगाः ।
न त्वां धर्षयितुं शक्ताः किं पुनर्वानरा रणे ॥ २
सर्वे प्रमत्ता विश्वस्ता वञ्चिताः स्म हनूमता ।
न हि मे जीवतो गच्छेज्जीवन्स वनगोचरः ॥ ३
सर्वां सागरपर्यन्तां सशैलवनकाननाम् ।
करोम्यवानरां भूमिमाज्ञापयतु मां भवान् ॥ ४
रक्षां चैव विधास्यामि वानराद्रजनीचर ।
नागमिष्यति ते दुःखं किंचिदात्मापराधजम् ॥ ५
अब्रवीच्च सुसंक्रुद्धो दुर्मुखो नाम राक्षसः ।
इदं न क्षमणीयं हि सर्वेषां नः प्रधर्षणम् ॥ ६
अयं परिभवो भूयः पुरस्यान्तःपुरस्य च ।
श्रीमतो राक्षसेन्द्रस्य वानरेन्द्रप्रधर्षणम् ॥ ७
अस्मिन्मुहूर्ते हत्वैको निवर्तिष्यामि वानरान् ।
प्रविष्टान्सागरं भीममम्बरं वा रसातलम् ॥ ८

8

Ñ1 V1 D8 cont the previous Sarga

1 a) Ś1 D7 10–12 प्रख्य (for निभ) Ñ1 V1 D1–4 ततो जीमूतसंकाश —c) Ś1 Ñ1 V1 D1–4 6 11 उवाच (for [अ]ब्रवीत्) Ñ1 D1–4 5 भूयो (for वाक्य) —d) B1 तथा, D7 तत (for तदा)

2 D1 om 2ab —a) Ś1 पुरा वै देवता सर्वे —b) T1 पिशाचा, Ś1 गन्धर्वपन्नगोरगा, Ñ2 V1 B2 3 D5 G2 M1 2 पिशाचोरगराक्षसा ; D4 6 °चा पन्नगोरगा, D2 M3 °चोर (M3 °र)गपक्षगा, D1 °चोरगाधिनरा, D7 °चा पन्नगास्तथा, T1 °चा सासुरोरगा —c) D8 M3 Ck न त्वा D4 5 11 सर्वे (for न त्वां) V2 धर्षयितुं Ñ2 V1 B1 D4 5 11 शक्या (for शक्ता) —d) G1 damaged for किं पुनर्वा D1 4 11 मानवौ (for वानरा)

3 a) D1 2 सहसा (for सर्वे) G2 विश्वस्ता Cv t m g t as in text (for विश्वस्ता) B1 सर्वे प्रमत्तविश्वस्ता —c) Ś1 D1–4 5 11 कोपो M1 च (for स्म) —c) Ś1 Ñ V1 3 B1 2 D1–4 6 मे, D1 चो, D11 ऐ (for मे) Ś1 D1–4 5 11 यस्य Ñ1 नश्यन् Ñ2 V1 B D1 6 जीवतो V2 जीविनो T1 (before corr) G1 जीविनो (for जीवतो) ¶ Cr m जीवत इत्यत्रार्थे षष्ठी ॥ Ck यदि वा एव । त्वमेव कोपनान्यन । जीवतो मे इत्यादि । मयि जीवमाने सति वानरा ॥ Ct हनूमता वञ्चिताः स्म । भाग्ये विपर्ययोप इति भावः । प्रामादिकं परिभवो मन्यूतायि इति भावः । मे जीवत इत्यत्र षष्ठी । प्रमादाचरणात्तिष्ठति अपि प्रहस्त गति स जीवन्स्येदेदित्यर्थः ¶

4 a) Ś1 सर्वे, D1 2 सागरं (for सागर) —b) B1 2 पर्वतां (for °काननाम्) —c) T1 2 [स वानरां] Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 5 11 भूमौ (D1 4 °मौ) निर्वानरामुर्वीम्, ¶ Cr करोमि अवानरां (अविद्यमानवानरां) वानरवर्जितामित्यर्थः इति अर्थशेषः so also Cv t. —d) Ś1 Ñ2 V1 3 B D1 2 5 11 मे M1 2 [illegible] (for मां)

5 ab) L (ed) रक्षाद् (for रक्षां) Ñ V1 3 B D1 प्रति, D4 च प्र-, M1 2 चापि, Cr as in text (for चैव). Ñ2 V1 3 B विधास्यामस्, D5 रावणाद्, G2 धीतिर्म, M1 2 ऐरावण, M3 वराश्च (for वानराद्) Ñ1 जयतां वर, G1 2 M1 3 रजनीचरान्, Ñ2 V1 3 B D1 4 6 धार्त्त च जयतां वर ; L (ed) चाहंच जयवर्धनात् (for b) Ś1 D11 राक्षसांश्च विधास्यामि क्षान्ति(D11 °र्) मो) जयवर्धन ; D1 राक्षसानप्रविध्यामो मद्भिनो जयतां वर, D4 5 रक्षांसि प्रविधास्यामि (D5 °सम्) वानरेश्च (D6 °र्च) जयतां वर ¶ Cr वानराद्रजनीचर इति पाठः ¶ —c) L (ed.) नागमिष्यति Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 5 11 नो (for ते) —d) V2 D5 आत्मपराक्रमं ; D1 शत्रुपराक्रमे (for आत्मापराधजम्)

6 Ñ2 V1 3 B D8 read 6–8 (including star passages) after 11 —a) V2 अब्रवीत्स, B1 D7 G1 M1 2 अब्रवीत्तु, M1 2 अथाब्रवीत् B2 तं तु G1 अथ (for च सु) D1 2 11 अब्रवीत्तदा संक्रुद्धो —b) Ñ1 V1 D8 त्रिशिरो, V2 B त्रिशिरा (for दुर्मुखो) —c) Ś1 D11 च, Ñ1 D1 4 मे, Ñ2 V1 3 B D1 4 ; D5 वै, D6 तु, D8 हि (for हि). —d) Ñ2 B D8 वै, V1 2 3 4 ; D4 च (for न).

7 Ñ2 V1 3 B D8 read 6–8 after 11. —a) L (ed) भयं (for अयं) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 6 11 चोरो G1 [उ]दयोऽयं Cg t as in text (for भूयः) —b) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 5 11 वानरेण (V2 °रणे [sic]) निशाचर. —d) D1 2 T1 2 G1 2 M Cm वानरेण Ck t as in text (for °रेन्द्र) D7 प्रधर्षणे Ś1 Ñ V1 3 B1–4 D1–4 6 11 पुर (D8 पर) स्यैव पुरस्य च, B2 परस्य च पुरस्य च

8 Ñ2 V1 3 B D8 read 6–8 after 11. —a) D1 2 11 M3 Ck t तस्मात् (for हत्वा) Ś1 Ñ1 D1 4 5 11 [illegible] Ñ2 V1 3 B D8 [त]वो, D1 4 [त]वो, T1 [ए]वैको, Ck t as in text (for [हत्]वैको) —b) D6 निवर्तिष्यामि (!) [illegible] Ś1 रावण, D1–4 5 11 वानरं (for वानरान्) ¶ Cg निवर्तिष्यामि निवर्तये ¶ —cd) G2 प्रविष्टान् (for प्रविष्टान्) Ś1 Ñ1 D1–4 5 11 प्रविष्टं सागरे वापि पातालमथवाम्बरे —for 8cd, Ñ2 V1 3 B D8 subst, while Ñ1 D1 4 11 ins. after 11:

ततोऽब्रवीत्सुसंक्रुद्धो वज्रदंष्ट्रो महाबलः ।
प्रगृह्य परिघं घोरं मांसशोणितरूपितम् ॥ ९
किं वो हनुमता कार्यं कृपणेन तपस्विना ।
रामे तिष्ठति दुर्धर्षे सुग्रीवे सहलक्ष्मणे ॥ १०
अद्य रामं ससुग्रीवं परिघेण सलक्ष्मणम् ।
आगमिष्यामि हत्वैको विक्षोभ्य हरिवाहिनीम् ॥ ११
कौम्भकर्णिस्ततो वीरो निकुम्भो नाम वीर्यवान् ।
अब्रवीत्परमक्रुद्धो रावणं लोकरावणम् ॥ १२
सर्वे भवन्तस्तिष्ठन्तु महाराजेन संगताः ।
अहमेको हनिष्यामि राघवं सहलक्ष्मणम् ॥ १३

G B L

129* न ह्यहं धर्षणां घोरां मर्षयिष्यामि भर्तरि ।

[Ś1 D8 12 भर्तुर्मर्षयिता प्रभो (D8 °सो) (for the post half)]

9 ᵃ) Ś1 D8 12 अथाब्रवीत्, Ñ1 D1 4 अथ रोत्सु, D3 अब्रवीच्च D3 स सक्रुद्धो, D3 सुसघोर (for सुसंक्रुद्धो) —ᵇ) Ś1 D8 12 वक्रदंष्ट्रो (for वज्र°) D4 महाबल —For 9ᵃᵇ, Ñ3 V1 2 B D9 subst

130* अब्रवीद्वज्रदंष्ट्रस्तु राक्षसो राक्षसेश्वरम् ।

[V2 B4 च (for तु) B3 D9 राक्षसेश्वर]

—ᶜ) V1 परिगृह्य (hypm) (for प्रगृह्य) T3 परिघ गृह्य सघोर —ᵈ) Ñ1 B2 4 D9 °कर्दम, B3 D7 10 11 Ct दूषित G2 रूपित (for रूपितम्) Ś1 D12 मांसमेदो वि(D12 °दोर)लेपित, Ñ1 D1 4 5 मांसमेदासृ(D1 4 °दोप)लेपन

10 ᵃ) Ñ2 V1 2 B D7 8–11 नो D1 8 G1 2 वा (for वो) —ᵇ) Ś1 Ñ V1 2 B D1–4 8 9 12 निशाचरा (V2 B4 D2 °र) M1 2 गतायुषा (for तपस्विनः) —D3 om 10ᶜᵈ —ᶜᵈ) B4 transp दुर्धर्षे and सुग्रीवे Ś1 Ñ V1 2 B D1 4 7 8 12 G1 M1 2 च सलक्ष्मणे, D8 लक्ष्मणे तथा, D10 11 [s]पि सलक्ष्मणे (for सहलक्ष्मणे) D8 T1 ससुग्रीवे सलक्ष्मणे (for ᵈ)

11 V2 B3 om 11ᵃᵇ —ᵃ) Ñ2 V2 B1 3 4 D2 निहन्याह, D8 च सुग्रीव (for ससुग्रीव) —ᵇ) Ñ2 B4 ससुग्रीव, V1 D1 सुग्रीव च (for परिघेण) B1 सुग्रीव सहलक्ष्मण B2 सहसुग्रीवलक्ष्मण —ᶜ) T1 [आ]जौ (for [ए]को) Ñ2 V1 2 B D1 परिघेण(V1 B2 °ण)परान्हनिम Ñ2 V1 1 B D1 read 6–8 after 11 —After 11, Ś1 D8 12 ins 129* while D5–7 10 11 S ins

131* इदं ममापरं वाक्यं शृणु रावण्यदीच्छसि ।
उपायकुशलो ह्येव जयेच्छत्रूनतन्द्रित ।
कामरूपधरा शूरा सुभीमा भीमदर्शना ।
राक्षसानां सहस्राणि राक्षसाधिप निश्चिता ।
काकुत्स्थमुपसंगम्य बिभ्रतो मानुषं वपु । [5]
सर्वे ह्यसंभ्रमा भूत्वा ब्रुवन्तु रघुसत्तमम् ।
प्रेषिता भरतेन स्म भ्रात्रा तव यवीयसा ।
स हि सेनां समुत्थाप्य क्षिप्रमेवोपयास्यति ।
ततो वयमितस्तूर्णं शूलशक्तिगदाधरा ।
चापबाणासिहस्ताश्च त्वरितास्तत्र यामहे । [10]
आकाशे गणशः स्थित्वा हत्वा तां हरिवाहिनीम् ।
अश्मशस्त्रमहावृष्ट्या प्रापयाम यमक्षयम् ।
एवं चेदुपसर्पेतामनयं रामलक्ष्मणौ ।
अवश्यमपनीतेन जहतामेव जीवितम् ।

[(l 1) T3 कार्यं (for वाक्यं) D10 11 T G1 यद् (for यदि) —(l 2) D5 उपाये D6 7 T2 3 [ए]व (for [ए]व) D7 अतन्द्रितान् —(l 3) D6 T3 भीमा, T2 वीरा (for शूरा) D6 T2 3 सुशूरा (for सुभीमा) D6 T2 भीमविक्रमा ❀ Ct कामरूपेत्यादिषु पुरुषव्यत्ययः ❀ —(l 4) D6 Cv राक्षसा वै T1 रक्षसां वै M1 2 राक्षसास्तु M3 Cm g राक्षसा वा M1 2 चोदिता (for निश्चिता) ❀ Cv राक्षसा वै सहस्राणि राक्षसाधिप निश्चिता इति सामानाधिकरण्यम् । सहस्रशब्दस्य नित्यनपुंसकत्वात् । so also Cm Cg सहस्रशब्दस्य संख्येयपरत्वेऽपि शब्दस्वाभाव्यान्नपुंसकत्वम् ❀ —(l 5) D10 11 Ct बिभ्रत G2 बिभ्राणा (for बिभ्रतो) G1 damaged for नुष त —(l 6) G1 M3 ससंभ्रमा G2 गत्वा (for भूत्वा) G2 हरिसत्तम —(l 7) D7 10 11 [ए]व (for स्म) —After l 7, M3 ins

131(A)* तवागमनमुद्दिश्य कृत्यमालोचितं विति ।

—(l 9) M2 -गदा (for शक्ति) —(l 10) M3 च महाहवे (for तत्र यामहे) ❀ Cm यामेति लोडुत्तमपुरुषबहुवचनम् । so also Cg k t ❀ —(l 11) D6 आकाशात् D7 M3 गणशः (for गणशः) D6 हत्वा, M3 गत्वा (for हत्वा) —(l 12) T3 M1 अस्त्र (for अश्म) D6 यमालय —(l 13) T3 अदेता, M3 अनयौ (for अनयं) —(l 14) M1 2 अपनीतेन T3 M1 2 जहतो स्म (T3 सु) जीवितं (for the post half) ❀ Cr जहतां त्यजताम् । Cm जहता त्यजेतामेवेत्यर्थः । Cg k t जहतां जह्या(Ck °हे)तामिति यावत् (Cg °तामेवेत्यर्थः) ❀]

12 The sequence of stanzas 12–16 (including star passages) in Ś1 Ñ V1 2 B D1–4 8 9 12 13 14 (Ñ1 om 14ᶜᵈ)–15 13ᶜᵈ 12–13ᵇ 16 (Ś1 D12 om [hapl] 12–13ᵇ and 16ᵃ⁻ᵈ Ñ1 D1 4 12 om 16ᵃᵇ) —ᵃ) G1 कौम्भकर्णस् M3 कुम्भकर्णसुतो वीरो —ᵇ) M1 2 राक्षस (for वीर्यवान्) —For 12ᵃᵇ Ñ V1 2 B D1–4 8 12 subst

132* कुम्भकर्णसुतो वीर कुम्भ परमकोपन ।

[Ñ2 V1 2 B D9 सुतोथ कुम्भकर्णस्य (for the prior half) D4 कुम्भ (for कुम्भ)]

13 Ś1 D12 om 13ᵃᵇ (cf v l 12) For sequence in Ś1 Ñ V1 2 B D1–4 8 9 12 cf v l 12 —ᵇ) Ñ1

G 5 79 12
D 6 8 21
L 5 79 12

ततो वज्रहनुर्नाम राक्षसः पर्वतोपमः ।
क्रुद्धः परिलिहन्वक्त्रं जिह्वया वाक्यमब्रवीत् ॥ १४
स्वैरं कुर्वन्तु कार्याणि भवन्तो विगतज्वराः ।
एकोऽहं भक्षयिष्यामि तान्सर्वान्हरियूथपान् ॥ १५
स्वस्थाः क्रीडन्तु निश्चिन्ताः पिबन्तु मधुवारुणीम् ।
अहमेको हनिष्यामि सुग्रीवं सहलक्ष्मणम् ।
साङ्गदं च हनूमन्तं रामं च रणकुञ्जरम् ॥ १६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टमः सर्गः ॥ ८ ॥

राक्षसेंद्रेण (for महाराजेन) G1 सबला —For 13^cd N2 V1 2 B D5 subst

133* तिष्ठन्त्विमे महाराज सचिवाः सगतास्तव ।

[B1 4 सहसंगताः (for संगतास्तव)]

—^c) Ś1 N V1 2 B D1-4 8 9 11 राम (for एको) N1 D1 4 8 वधिष्यामि (for हनिष्यामि) —After 13^c T2 3 read 16^c and 16^d for the first time repeating them in their proper place —^d) Ś1 D1 3 11 सुग्रीव च स (D1 3 सह)लक्ष्मणं N1 D2-4 ससुग्रीव स(D3 सह[hypm]) लक्ष्मणं N2 V2 3 B D5 ससहायं रणाजिरे —After 13 D1-7 10 11 S ins

134* सुग्रीवं च हनूमन्तं सर्वांश्चैवात्र वानरान् ।

(D1 7 10 11 T1 G2 M1 3 स (for च) G1 ससुग्रीव (for सुग्रीवं च) M3 एव च (for चैवात्र))

14 For sequence in Ś1 N V1 2 B D1 4 8 9 11 cf v l 12 —^a) Ś1 N1 D1 4 8 9 12 T2 3 G1 2 वज्रहनुः N2 B M1 वज्रहनो V1 वज्रनखो V3 D1 वज्रदंष्ट्रो D2 महोदरो D7 वज्रदंष्ट्रो D5 [s]प्यथोद्धतः D6 वज्रदमो L (ed) वज्रहनुः (for वज्रहनुः) —^b) D2 वज्रोपम D3 प्रवरोपम (for पर्वतोपम) —N1 om 14^cd —^c) D10 11 Ct सक्कं (for वक्त्रं)

15 For sequence in Ś1 Ñ V1 2 B D1 4 8 9 12 cf v l 12 —^a) Ś1 N1 D-4 8 11 कार्याणि (for कार्याणि) —For 15^ab N2 V1 2 B D5 subst while N1 D1 4 8 ins after 15

135* मोदन्तां राक्षसाः सर्वे प्रियाभिः सह संगताः ।

[D1 संरताः (for संगताः)]

—^d) N2 V1 2 B D5 सर्वांस्तान् (by transp) Ś1 V1 D1-4 8-4 10-12 T2 3 G1 2 M1 3 4 तां सर्वा(Ś1 N1 D-4 8 10 सर्वां तां) हरिवाहिनीं —After 15 Ñ1 V1 2 B D5 ins

136* काममद्य यथाकामं राक्षसेन्द्र तव प्रियम् ॥

[Ñ2 D5 काममाशु B4 काममस्त्र (sic) (for काममद्य) V3 यथाकामं G (ed) प्रियं]

while D7 ins

137* ततो महोदरः क्रुद्धो रावणं वाक्यमब्रवीत् ।

16 Ś1 D 8 om 16^abcd (cf v l 12) For sequence in Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 8 9 12 cf v l 12 Ñ1 D1 4 12 om 16^ab D6 om 16^a T2 3 repeat 16^c and 16^d here (cf v l 13) —^a) B1 सुस्थाः D6 तिष्ठन्तु G2 कुर्वन्तु M2 मदन्तु (for क्रीडन्तु) D6 T2 3 (both first time) निश्चिन्ताः T2 3 (both second time) क्रीडन्तु निश्चिन्ता स्वस्थाः ‡ Cg स्वस्था एवा इत्यसङ्गतोपि ‡ —^b) M1 पिबन्तो Ñ2 V1 2 B1 3 4 D6 वरं B2 परं (for मधु) D10 11 T2 3 G1 Ck t वारुणीं —D6 om 16^cd —^c) D5 10 11 T (T2 3 second time) G2 M2 वधिष्यामि D11 हरिष्यामि G1 damaged (for हनिष्यामि) T2 3 (both first time) अहं तु तं वधिष्यामि —^d) B1 3 D3 4 ससुग्रीवं सलक्ष्मणं D5 सुग्रीवं च सलक्ष्मणं —^e) Ś1 Ñ1 B1 D1 4 8 12 अङ्गदं तं N2 V1 2 B3 4 D5 साङ्गदं सं , D1 M2 अङ्गदं च —^f) Ś1 D3 8 12 अन्यांश्च (D3 तद्वत्) कपिकुञ्जरान् । N2 V1 2 D2 3 रामं सकपि कुञ्जरं N2 B D5 रामं चापुत्रिकद्धर्षं (B1 °निपूदनं B4 °निपूदनं) D 4 11 सर्वांश्चैवात्र वानरान् ‡ Ck अत्र सर्गेण अग्निप्रवेश इति केचित् । नैव पुत्रप्रार्थनयाम । एवमन्यथाऽप्यतत्रप्रकरणाविच्छेदात् ‡ Ct कस्यचित्सर्गस्य समाप्तिरिति ‡

Colophon N1 D1 om V1 reads colophon after 6 9.6 —*Kāṇḍa name* N2 V1 2 B D1 4 8 9 12 सुन्दर काण्डे —*Sarga name* Ś1 D12 श्रीरामाभिषेकः्स्र्गे N2 V1 3 B D1-4 9 (D1 हनुमत्प्रति) सैन्यवर्णनम् D6 श्रीरामायणे —*Sarga no* (figures words or both) B1 D1 4 8 12 om Ś1 B1 81 Ñ2 D5 83 V1 77 V2 3 78 B3 73 B4 85 D6 86 D7-10 11 T1 2 G M 8 (as in text) T3 7 G (ed) L (ed) 79 —After colophon D2 concludes with रामः G M1 3 with श्रीरामाय नमः ।

९

ततो निकुम्भो रभसः सूर्यशत्रुर्महाबलः ।
सुप्तघ्नो यज्ञकोपश्च महापार्श्वो महोदरः ॥ १
अग्निकेतुश्च दुर्धर्षो रश्मिकेतुश्च राक्षसः ।
इन्द्रजिच्च महातेजा बलवान्रावणात्मजः ॥ २
प्रहस्तोऽथ विरूपाक्षो वज्रदंष्ट्रो महाबलः ।
धूम्राक्षश्चातिकायश्च दुर्मुखश्चैव राक्षसः ॥ ३
परिघान्पट्टिसान्प्रासाञ्शक्तिशूलपरश्वधान् ।
चापानि च सबाणानि खड्गांश्च विपुलाञ्शितान् ॥ ४
प्रगृह्य परमक्रुद्धाः समुत्पत्य च राक्षसाः ।
अब्रुवन्रावणं सर्वे प्रदीप्ता इव तेजसा ॥ ५
अद्य रामं वधिष्यामः सुग्रीवं च सलक्ष्मणम् ।
कृपणं च हनूमन्तं लङ्का येन प्रधर्षिता ॥ ६
तान्गृहीतायुधान्सर्वान्वारयित्वा विभीषणः ।
अब्रवीत्प्राञ्जलिर्वाक्यं पुनः प्रत्युपवेश्य तान् ॥ ७
अप्युपायैस्त्रिभिस्तात योऽर्थः प्राप्तुं न शक्यते ।
तस्य विक्रमकालांस्तानुक्तानाहुर्मनीषिणः ॥ ८

G 5 80 8
B 6 9 8
L 5 80 9

9

Ñ1 V1 D3 cont. the previous Sarga.

1 a) D3 रसभ (meta.) (for रभस) —G2 transp. b and d —b) Ś1 Ñ1 D1–3.8.12 निशाचर, T1 विहंगम (for महाबल) —c) D3 दाघ्नो D12 सुसज्ञो (for सुप्तघ्नो) D2 T1 G1.2 M3.5 वप्नहा रक्षो (for यज्ञकोपश्च) —d) Ś1 N V1.3 B D1.2.4.7–12 महापार्श्वमहोदरौ

2 a) D12 अग्निकोपश्च (for °केतुश्च) Ñ2 V1.3 B D2 महाबाहु (for च दुर्धर्षो) —D3 reads from रश्मि in 2c up to वज्रदंष्ट्रो in 3b in marg. —b) Ś1 N1 B4 D1–4.8.12 वीर्यवान् (for राक्षस) —B2 om. (hapl.) 2c–3d —c) Ś1 Ñ V2 B2.4 D1–4.8.12 महाबाहुरः V1 B2 महामायो (for महातेजा) D10.11 इन्द्रशत्रुश्च बलवान् —d) D10.11 सतो वै (for बलवान्) Ñ2 V1.2 राक्षसाधिप

3 B2 om. 3 D3 reads up to वज्रदंष्ट्रो in marg. (for both cf. v. l. 2) —a) Ś1 Ñ2 V1.2 B1 D1.2.8.12 प्रघसो; Ñ1 प्रजंघो B3.4 प्रघोषो; D2 उन्मत्तो D3 प्रसभो (for प्रहस्तो) —c) Ś1 Ñ V1.2 B1.3.4 D1–4.8.12 [ऽ]थ महानादः; D5 T2 च निरुह्यः; D10.11 G [ऽ]थ (G च) निर्दंभः (for चातिकायश्च) —d) D11 G1 राक्षसा (for राक्षसः) —After 3, Ś1 N D1–4.8.12 ins.:

138* प्रसभो यज्ञनाभश्च सुरियेशश्च राक्षसः ।
विद्युज्जिह्वोऽथ त्रिशिरो मेघपर्ण तथापरः ॥

[D1.8.12 om. (hapl.) line 1 —(l. 1) Ñ1 प्रमथो Ñ2 D2 क्रतो D3 प्रयथा (for प्रसभो) D8 मरि (for सुरि°) D2 रावण (for राक्षस) —(l. 2) D1.4 त्रिशिरा (D1 °रो) D3 त्रिशिरो (for त्रिशिरो) D4 विद्युत्सहस्रभि° (for the prior half) D1.2.8 L (ed.) मेघार्णस्य (L (ed.) °व) स्तथा (D1 °रा) (for the post. half).]

while D3 reads 5cd after 3.

4 a) Ś1 Ñ V1.2 B D परिघान् (for पट्टिसान्) Ś1 D11 शक्ती; Ñ1 बाणान्; Ñ2 B3.4 D2 भुशुण्डी; V1 B1 पाशान् D7.10.11 शूलान् T3 प्रासा, G2 सर्वान् (for प्रासान्) —b) Ś1 D11 खड्ग° (for शक्ति) D7.10.11 प्रासाञ्शक्ति, M5 प्रासशूल (for शक्तिशूल) Ś1 N V1.2 B D1–4.8.12 [अ]सिमुद्गरान् (for परश्वधान्) —c) Ñ1 V1.2 B D2 विविधान्बाणान्, D6 L (ed.) निय (L (ed.) शित)बाणानि D7.10.11 Ck च सुबाणानि (for च सबाणानि) —d) Ñ2 V1.2 B1.2.4 D3 गदाश्च (for खड्गाश्च) Ś1 Ñ2 D1–4.12 M5 विमलान् (for विपुलान्) D1 शरान्, D7.10 G1.2 M2 सुशान् (for शितान्) Ñ2 V1.2 B D2 कनकाङ्गदा (B3 °दान्) D3 विमलच्छदान् D11 विपुलान्सुमान् M1.2 कनकत्सरून् (for विपुलाञ्शितान्) ❀ Ct सुबाणानीति बहुव्रीहिः । विपुलाञ्शितानिति पाठे नतकान्तीन् ❀

5 a) V2 परिगृह्य (hypm.) (for प्रगृह्य) D1.4 समरे D5 परम (for परम) —D3 reads 5cd after 3 —c) Ś1 Ñ1 D1–4.8.12 तमुचुः (for अब्रुवन्) D1 राक्षसा, G1 राक्षस (for रावणं) —d) Ñ2 V1.2 B D2 प्रदीप्तम् (for प्रदीप्ता)

6 a) V1 D3 वय (for अद्य) Ś1 Ñ1 B1 D1–4.8.12 हनिष्याम D5 हनिष्यामि (for वधिष्याम) —b) B1.3 D1.2.4 T2 ससुग्रीवं (for सुग्रीवं च) B2.4 D2.4.8 T1 M1 सह (for च स) —c) Ś1 D12 तं (for च) —d) D1 कपि (for लङ्का) V1 D12 येन लंका (by transp.) —After 6, V1 reads colophon of 6.8

7 a) D3 om. तान् G1 वीरानुद्गतायुधान् सर्वान् ❀ Cg तानिति। क्रियाभ्रष्टानित्यस्य न पुनर्वित ❀ —cd) V1 सर्वान् (for वाक्यं) V2 पुर (for पुन) B1 समुप (for प्रत्युप) Ś1 D12 उवाच वाक्यं धीमाञ्श्रुण्वतो रक्षसामिदं

8 Ś1 V1 D12 om. 8 —a) D1.3.4 भवि (for भवि) D2 T3 M3.5 भ्रातर् (for तात) Ñ1 V1 B D2 त्रिभिरर्थं (V2 °र्थं)स्त्रावैस्तु (V1 B1 °स्त्र) D3 वयिभिस्तात लोके स्मिन् —b) G1 damaged for योऽर्थ —c) M3 तस्तो (for तस्य) L (ed.) काल (for कालान्) V1 V2 B

G. 5. 80. 9
R. 6. 9. 9
L. 5. 80. 10

प्रमत्तेष्वभियुक्तेषु दैवेन प्रहृतेषु च ।
विक्रमास्तात सिध्यन्ति परीक्ष्य विधिना कृताः ॥ ९
अप्रमत्तं कथं तं तु विजिगीषुं बले स्थितम् ।
जितरोषं दुराधर्षं प्रधर्षयितुमिच्छथ ॥ १०
समुद्रं लङ्घयित्वा तु घोरं नदनदीपतिम् ।
कृतं हनुमता कर्म दुष्करं तर्कयेत कः ॥ ११
बलान्यपरिमेयानि वीर्याणि च निशाचराः ।
परेषां सहसावज्ञा न कर्तव्या कथंचन ॥ १२
किं च राक्षसराजस्य रामेणापकृतं पुरा ।
आजहार जनस्थानाद्यस्य भार्यां यशस्विनः ॥ १३
खरो यद्यतिवृत्तस्तु रामेण निहतो रणे ।
अवश्यं प्राणिनां प्राणा रक्षितव्या यथाबलम् ॥ १४
एतन्निमित्तं वैदेही भयं नः सुमहद्भवेत् ।
आहृता सा परित्याज्या कलहार्थे कृते न किम् ॥ १५

D1-4.5.9 नीत्, L (ed.) तु (for तान्) —d) D5.6 T1.3 G1.3 M1.2 उक्तान् (for युक्तान्) Ñ1 प्रवदति, Ñ2 V3 B D1-4.6.9 कथयति (for युक्तानाहुर्)

9 a) Ñ1 B2 D5 प्रथम तेषु युक्ते(B3 °दे)षु —b) Ś1 Ñ1 V1.3 B D2.3.5.9.12 (उ)पहृतेषु, D7 T3 G1 M3 Cr m g महृतेषु, Ct as in text (for प्रहृतेषु) D1 देवेनापहृतेषु च; M3 दैवतप्रहृतेषु च —c) Ñ2 B2 D3.5 T3 तस्य, D1 T3 तत्र, D2 तेषु (for तात) D5 G3 सिध्यति (for सिध्यन्ति) —d) Ñ V1.3 B D1-4.5.9.12 विधिवत् (for °ना)

10 a) Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.6.9.12 राम, G3 हत, M3 यूयं (for तं तु) —b) Ñ2 बलस्थित, V3 बलेक्षत, B1-3 रण स्थित, D1 बलोचित, T3 बलान्वित, G3 उपस्थित, Cg as in text (for बले स्थितम्) —c) Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.5.9.12 जातकोप (D3 °रोष, D4 °क्रोध) D6 पीतरोष, M3 विष्णु रोष (for जितरोषं) Ś2 D12 सुदुर्धर्षं (for दुराधर्षं) —d) D5.10.11 T1 G1 M3 त धर्षयितुम् (for प्रध°) Ñ1 B2.3 D9 M1.2 इच्छसि, Ñ2 V2 अर्हसि, D3 अर्हथ (for इच्छथ) ‖ Cg इच्छथेति । पूर्वं रावणं प्रति वचनम्, अत्र सर्वान्प्रतीति बहुवचनम् ‖

11 a) B1.2 हि, G2 [अ]थ (for तु) Ś1 Ñ1 D2-4.9.12 लघयेथो यै, D1 लङ्घयित्वोचेद् (for लङ्घयित्वा तु) —d) D1 T2 G1.2 M3 वा (for कः) ‖ Cr m कृतं हनुमता कर्म दुष्करं तर्कयेत वेति पाठः । (Cr तर्कयेत वा) यद्वा तर्कयेदित्यर्थः ‖ —For 11cd, Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.6-12 T1.3 M1.2 subst., while G3 ins. after 11

137* यदि हनुमतो लोके कश्चिन्तयितुमर्हति ।

[Ś1 Ñ1 D2.3.4.12 न, D1 हि — M3 कृत (for यदि) Ś1 D3.12 तव D5 T1.3 कोऽपि (for लोके) Ś1 न यो हस्ति; V3 हस्ति अरिहम् (hypm.) D1 यश न चेतुम्, D12 न चिन्तयितुम् (for कश्चिन्तयितुम्) Ñ1 कश्चिदस्येद चाहसि, D6 T1.3 M1 विपरीतं तर्कयेत वा; D1.10.11 M1.2 यो (D7 न) विपरीतं तेन वा; G2 विपरीतं तर्कयेत वा (for the post. half)]

12 a) D7 सर्वोयाणि, G3 योगानि च, Ct as in text (for वीर्याणि च) —c) B2 [अ]युद्धस्वा (for [अ]वज्ञा) —d) Ś1 D3.4.12 कदाचन

13 a) Ñ2 किं नु, V3 G3 M1.2 किं तु, G1 किंचिद् (for किं च) ‖ Cr किं चेति । किमिति पदच्छेदः । रामेण च पुरा राक्षसराजस्य किं कृतम् । नापकृतमित्यर्थः । किं तु राक्षस राजस्येति पाठः ।, so also Cm ‖ —b) B1 (also in marg.) [उ]पकृत (for [अ]पकृतं) B3 स्वयं (for पुरा) —c) D11 जहार च (for आजहार) —d) Ś1 Ñ1 B1.2.4 D1-4.8.9.12 भार्यां यस्य (by transp.), Ñ2 V3 B3 भार्या तस्य, D2 M3 तस्य भार्यां Ś1 D1-4.6-8.11 T3 यशस्विनीं, Ñ1 यशस्विनीं, Ñ2 V1.3 B D9 महात्मन (for यशस्विनः) —After 13, T1 ins. 140*

14 T3 om. 14 —a) T1 च (for तु) B1 यस्मात् कृतस्तु (sic) B2 यद्यतिवीर्येण, D1 महाबलो नूनं D5 यद निवर्तस्तु (for यद्यतिवृत्तस्तु) —b) Ś1 Ñ1 D1-4.5.12 समरे हत, G1 *** रणे (for निहतो रणे) D10.11 स रामेण हतो रणे —c) D12 अवश्य (sic) (for अवश्यं) Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.6.9.10 प्राणिभिः; D6.10.11 प्राणिना (for प्राणिनां) G1 स्वार्था Cr m as in text (for प्राणा) —d) D5 T1 रक्षणीया, Cr m as in text (for रक्षितव्या) G2 स्वबल (for यथाबलम्) —After 14, D5-7 T1.2 G M ins., while T3 ins. after 13 (owing to om.)

140* अयशस्यमनायुष्यं परदाराभिमर्शनम् ।
अर्थक्षयकरं घोरं पापस्य च पुनर्भवम् ॥

[(l. 1) T1 G3 -[अ]भिदर्शन (for °मर्शनम्) —(l. 2) T3 अर्थघ्नं दुस्तरं पापं G3 अनर्थजनितोरं तथ (for the prior half) T1 न (for च) M3 पापं स्वस्य पुनर्भवं (for the post. half)]

—Thereafter, G1 reads 19cd for the first time, repeating it in its proper place

15 a) D1 T1 वै देह, D12 G1.3 M1.2 Cg वैदेह्या Ct वैदेही (for वैदेही). ‖ Cm वैदेही भयमिति पाठः ‖ —c) D7 पुनरथारथा, Cm (?) as in text (for परित्याज्या) —d) D5 T3 कलहाय, Cr m g k as in text (for °र्थे) D1.11 Ct नु (for न) G3 damaged for किं ‖ Cr कलहायत कलहहेतुः । Cm कलहार्थे कलहप्रयोजनविषये इत्येव कर्मेति शेषः ।; so also Cg ‖ —For 15, Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.9.11 subst.

न नः क्षमं वीर्यवता तेन धर्मानुवर्तिना ।
वैरं निरर्थकं कर्तुं दीयतामस्य मैथिली ॥ १६
यावन्न सगजां साश्वां बहुरत्नसमाकुलाम् ।
पुरीं दारयते बाणैर्दीयतामस्य मैथिली ॥ १७
यावत्सुघोरा महती दुर्धर्षा हरिवाहिनी ।
नावस्कन्दति नो लङ्कां तावत्सीता प्रदीयताम् ॥ १८
विनश्येद्धि पुरी लङ्का शूराः सर्वे च राक्षसाः ।
रामस्य दयिता पत्नी न स्वयं यदि दीयते ॥ १९
प्रसादये त्वां बन्धुत्वात्कुरुष्व वचनं मम ।
हितं पथ्यं त्वहं ब्रूमि दीयतामस्य मैथिली ॥ २०

G 5 80 22
B 6 9 20
L 5 80 22

141* राजपुत्रीनिमित्तं हि सुमहद्भयमागतम् ।
तस्मात्सीता परित्याज्या कुलार्थं नात्र संशयः ।

[(l 1) Ñ2 B3 D5 रामपत्नी (for राजपुत्री) V3 B1 तु (for हि) B2 G (ed) महाग(G [ed] महद्)भयमुपागतम् (for the post half) —(l 2) D3 कुलार्थं]

—Thereafter all the above MSS cont

142* कुलं राक्षसराज्यं च लङ्कां चेमां सराक्षसाम् ।
ऐश्वर्यं च सुदुष्प्रापं मत्वा सीता प्रदीयताम् ।

[(l 1) D6 om राक्षस L (ed) राज्यं च वपुश्च (for राक्षसराज्य) Ś1 Ñ1 D1 3 4 12 चैव (for चेमां) D8 चास्मान् सराक्षसान् —(l 2) Ñ1 तु (for च) Ś1 B1 D12 [च]व दुष्प्राप(B1 °प्य) V3 B1 3 D3 8 सुदुष्प्राप्य(D1 °म्) (for सुदुष्प्राप) Ś1 D3 12 वीक्ष्य Ñ1 D1–4 ज्ञात्वा (for मत्वा) Ś1 सीतां न ते क्षम (for सीता प्रदीयताम्)]

16 B4 om (hapl ?) from 16–17 —a) Ś1 Ñ V1 3 B1–3 D1–4 8 9 11 न ते, D1 3 तत, D10 11 T1 M3 न तु, G1 damaged Cg as in text (for न नः) Ś1 धर्मवता (for वीर्य°) —b) D7 धर्मानुवृत्तिना G3 धर्मार्थवेदिना —c) Ñ1 कृत्वा (for कर्तुं) —d) Ś1 Ñ1 D3 12 अद्य, Ñ2 V1 3 B1–3 D1–3 5 तस्य (for अस्य)

17 B4 om 17 (cf v l 16) —a) Ś1 Ñ V1 3 B1–3 D1–4 8 9 12 [अ]श्वनागाकीर्णां (for सगजां साश्वां) —b) Ś1 Ñ1 D3 4 8 12 बहुराक्षससंकुला —c) Ñ1 रावयते (for दारयते) Ś1 यावद्, N1 D1–4 8 12 रामस्, Ñ2 V1 3 B1 3 D5 तावन् (for बाणैर्) —d) Ñ1 तस्य (for अस्य) Ś1 D1 4 8 12 तावत्सीता प्र(D4 °मस्य)दीयतां Ñ2 V1 3 B1–3 D5 मैथिली तस्य दीयतां —After 17 Ñ1 V1 3 B1–4 D1 3 4 8 ins Ś1 D3 ins after 19 while Ñ2 D5 12 (reads after 19) subst for 18

143* यावल्लक्ष्मणबाणौघैर्भिन्नप्राकारतोरणा ।
न भस्मीक्रियते लङ्का तावत्सीता प्रदीयताम् ।

[(l 1) N1 V1 छिन्न (for भिन्न) —(l 2) Ñ2 भस्मीकुरुते (sic) —D3 om (hapl) from तावद् up to लङ्का in 19a]

—Thereafter D3 cont 144*

18 For 18 Ñ2 D5 12 (reads after 19) subst 143* Ś1 Ñ1 D1–4 8 (om 19a) transp 18 and 19 —ab) T2 सुघोषा (for °रा) B1 4 transp महती and दुर्धर्षा D6 सुघोरा D8 दुर्जया (for दुर्धर्षा) —c) B3 4 [अ]वस्कन्दति ते। B2 [अ]वस्कन्दयते (for [अ]वस्कन्दति नो) T2 3 बाणैर् (for लङ्कां) V3 यावच्च स्कन्दति ते लङ्कां (hypm) D2 यावद्वायुसुते लङ्कां (sic) D4 अवस्कन्दति नो लङ्कां —d) D6 7 T2 3 M3 दीयतामस्य मैथिली —After 18, Ñ1 D1 3 4 8 ins, D3 cont after 143*

144* यावत्पावकविक्रान्तो धावन्ते राक्षसीं चमूम् ।
न निर्दहयते क्रोधात्तावत्सीता प्रदीयताम् ।

[(l 1) Ñ1 D1 रक्षसां (for राक्षसीं) —(l 2) Ñ1 कोपाद्, D3 लङ्कां (for क्रोधात्) D8 om प्रदीयतां]

while M2 3 read 22 (abcd transp) after 18

19 D3 om 19a (cf v l 143*) Ś1 Ñ1 D1–4 8 transp 18 and 19 —a) Ñ1 V3 न विनश्येत्, Ñ2 V1 B D5 G3 विनश्येच्च(B1 3 °त) D12 विरच्येच्च (sic) G1 वि*** (for विनश्येद्धि) —b) D3 सराक्षसा, M1 3 निशाचरा (for च राक्षसा) D3 शूरैः सर्वैश्च राक्षसैः —G1 repeats 19cd here (cf v l 14) —c) D10 11 G2 3 दीयता (for दयिता) M1 2 तस्यै (for पत्नी) Ś1 Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 यदि(D3 यद्) पत्नी सा (for दयिता पत्नी) —d) Ñ2 V1 B3 D5 M3 स्वयं न (by transp) G3 न प्रिय (for न स्वयं) Ś1 Ñ V1 3 B1 3 4 D2 8 9 12 प्रति, B3 तस्य (for यदि) D1 4 स्वयमाशु न, D6 T1 पुनर्यदि न, D7 G1 (second time) 3 M3 स्वयं यदि न (for न स्वयं यदि) G2 जीवितं (for दीयते) Cg स्वयं न यदि दीयत इति पाठः —After 19 Ś1 D3 ins while D12 reads 143*

20 a) Ñ2 B2–4 D5 [अ]हं (for त्वां) Ś1 Ñ V1 3 B D2 3 4 8 9 12 बन्धुत्व(Ñ2 B2 4 D5 °त्वात्) D3 शिरसा (for बन्धुत्वात्) —b) T2 कुरुष्व (for कुरुष्व) —c) M1 2 इदं (for हितं) D10 11 तथ्यं, G1 अर्थं (for पथ्यं) D8 मह (for त्वहं) D6 7 T1 G1 M3 त(M3 प)थ्यमहं (for पथ्यं त्वहं) Ś1 N V1 B D1–4 8 9 12 ब्रवीम्यहं हितं पथ्यं (B4 °थ्यं) V3 ब्रवीम्यहं हितं पथ्यं (sic) Cm g ब्रूमि ब्रवीमि —d) Ś1 Ñ V1 3 B D1 3 4 8 12 तस्य (for अस्य) Ñ2 B D5 जानकी —After 20 Ñ2 D5 ins

145* यस्य बाणमात्रेण पुरीयं व्याकुलीकृता ।
कस्तेन सह युध्येत बुद्धिमान्राक्षसेश्वर ।

—Thereafter Ñ2 D5 cont while Ś1 Ñ1 V1 3 B D1–4 8 12 ins after 20

G 5 80 25
B 6 9 21
L 5 80 30

पुरा शरत्सूर्यमरीचिसंनिभा-
न्नवाग्रपुङ्खान्सुदृढान्नृपात्मजः ।
सृजत्यमोघान्विशिखान्वधाय ते
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ॥ २१

146* न ते क्षमं वीर्यवता महौजसा
धर्मात्मना धर्मपरेण धीमता।
निरर्थकं वैरमिदं विधातिना
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली।
पुरी विशाला गजवाजिशोभिता [5]
प्रभूतरत्ना वरराक्षसैर्वृता।
न चेदियं नश्यति वानरार्दिता
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली।
महाबलस्याक्षयसैं समाहृता
विशीर्णशस्त्रध्वजवर्मकार्मुका। [10]
पुरा रणे नश्यति राक्षसी चमू
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली।

[D3 om l 1–4 —Ñ1 damaged for l 2 —(l 2) Ñ2 V2 3 B1–3 D2–4 6 महात्मना (for धर्मा°) —Ñ1 D3 om (hapl) l 5–8 Ś1 D12 read l 5–8 after l 12 —(l 6) D2 -रत्नाकर Ñ1 B3–4 D1 3 -रा (B3 D1 2)क्षसा(B4 °स)ता, D1 5 राक्षसैर्युता (for -राक्षसैर्वृता) V1 प्रभूत रत्नावरराजिशोभिता (m also °राक्षसावृता) V3 प्रभूतरत्नांवरमाल्यवासिना D4 प्रभूतरम्या सुरराक्षसावृता —D3 om l 9–12 —(l 9) D3 [अ]क्षतो (for °यसैं) D4 L (ed) महाबला शू(L (ed) °श्चैव शु)रवले Ñ1 V3 D1 4 समाहिता (for °हृता) —(l 10) B1 विशीर्णे (for विशीर्ण) Ś1 -शस्त्र, V1 2 B3 4 घोष, B1 -वर्गे, D1 बाण (for शस्त्र) B1 -घोष, D1 2 धर्मे (for -वर्म) Ñ2 B1 D6 विशीर्णयो(B3 °णे)धा हनवाजिकार्मुका —(l 11) Ś1 D12 पुरी (for पुरा) B1 3 नयेदिय (for पुरा रणे) B3 नश्यति, L (ed) नश्यति (for नश्यति) Ś1 D12 राक्षसाकुला, Ñ2 V1 B D5 राक्षसी चमूः (for राक्षसीचमूः)]

—Ś1 Ñ1 V3 D1–4 8.12 cont while Ñ2 V1 B D5 ins after 21

147* पुरा रणे राघवबाणपीडिता
प्लवन्त्यथो शोणितरक्तमूर्धजा ।
निशाचरा यान्ति वानरार्दिता
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली।
महेन्द्रवज्रस्तनगर्जितार्पितं [5]
धनुर्वरं काञ्चनरत्नचित्रितम्।
पुरा शरान्मुञ्चति वज्रसंनिभा
न्प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली।
पुरा मृधेरा हरिवाहिनी पुरी
मिमामथाक्रम्य बलात्प्रधर्षति। [10]
दुरासदा रामशराग्निपालिता
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली।
न ते निरर्थेकार्याः सराक्षसाः
सुदुर्लभं जीवितमेव बान्धव।
कुरुष्व सत्यं सुहृदां हितं वचः [15]
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली।

[V3 om (hapl) l 1–8, Ñ1 D12 om (hapl) l 1–4 —(l 1) D3 शस्त्र (for बाण) Ñ1 B1–3 D3 -ताडिता (for पीडिता) —(l 2) D3 -मूर्जिता (for -मूर्धजा) Ś1 द्रवन्त्यथो बलु रक्तमूर्धजा —(l 3) B4 यान्ति (for यान्ति) V1 रक्षसां च्चाः, B2 (also in marg) राक्षसाकुला, B4 राक्षसाकुला D1 राघवार्दिता (for वानरार्दिता) —B3 om (hapl) l 5–12, V1 D1 2.4 D6 om (hapl) l 5–8 Ñ1 reads l 5–8 after l 16 —(l 5) D3 वक्र (for -वज्र) Ś1 -स्वन, D4 -स्वरम् (for स्वनम्) —Ñ1 damaged after -स्वन up to पुरा in l 7 Ś1 पूर्ण (for ऊर्जे) Ñ2 ऊर्जित दर्पं (for ऊर्जवर्धनम्) L (ed) स्वनवर्धनान्वितम् —(l 7) Ś1 D12 शरान्मो Ñ2 त्वे शरान् (for पुरा शरान्) Ś1 D12 वज्रसंनिभान्, Ñ2 राघव पुरा (for वज्रसंनिभान्) —Ś1 D12 om (hapl) l 9–16 —(l 9) D3 चमूम् (for पुरीम्) —(l 10) Ñ1 V3 B1 2 प्रधर्षिता (V3 °तां), V1 प्रहर्षिता, B1 D6 प्रधर्षेयुः, D3 प्रकर्षति, D4 न कर्षति (for प्रधर्षति) —(l 11) Ñ2 B1 4 D5 दुरासना, D6 हुडधरा, L (ed) दुराधरां (for दुराधरा) V3 रावण (for राघव) V3 -पालिता, D6 -पालिता (for पालिता) —(l 13) B1 (after corr in marg as above) ततो (for न ते) —(l 14) B4 जीवनम् (for जीवितम्) Ñ2 D1 2.3 भव रावण, Ñ2 V1 2 B D5 धाम्मनश्च ते, D2 एव बान्धव (for एव बान्धव) —(l 15) L (ed) सुहृद्यं (for सुहृदां) D1 2.4 प्रियं L (ed) हितं (for हितं) Ñ1 वच प्रियं (for हितं वचः)]

—Ñ2 V1 2 B1 2.4 D5 6 cont after 147*, while D1 2.4 8 ins after 21

148* इमां परित्राहि पुरीं सराक्षसां
ससुहृज्जनं पुरमथ्यमेव च।
स्वदारदर्प भृत्यजनं च रावण
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली।

[(l 1) D1 हि रावण, D4 परित्राण (for परित्राहि) —(l 2) V3 सहृद् (for ससुहृद्) B1 D5 सपद्; D1–4.8 मद्य (for मध्यम्) D1–4 8 निजमद्य(D2 °द्य) (for एव च) —(l 3) D4 भक्त; L (ed) बन्धु (for भृत्य) D1–4 8 रावणम् (for रावण)]

—Thereafter D1.2.4 8 cont 149*, while D5 further cont 150*

21 V3 om 21 T3 M1 2 repeat 21 after l 216 of App I (No 3) —a) Ś1 Ñ V1 B D1–4 6–12 T1 (first time) M3 G2 शरान् (for शरान्) G1 शरान्पुरा (for पुरा शरत्) —b) D5 T1 (first time, second

त्यजस्व कोपं सुखधर्मनाशनं
भजस्व धर्मं रतिकीर्तिवर्धनम् ।
प्रसीद जीवेम सपुत्रबान्धवाः
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ॥ २२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे नवमः सर्गः ॥ ९ ॥

G. 5 80 30
B 6 9 22
L 5 80 32

time as in M1) G1 2 नद्य(G2 °चा)म्य , M1 2 (both second time) सुवर्ण D5 T1 (first time) G2 विशिखान् (for सुखदान्) Ś1 Ñ V1 B D1-4 8 9 11 नृपात्मजोत्सौ निशितान्सुपर्वण (D1 °पत्रिण) —°) Ś1 Ñ1 D1-4 8 13 विविधान्, Ñ2 D10 निशितान् (for विशिखान्) G2 महाहवे (for वधाय ते) —d) G1 damaged for दीयतां दा ❀ Cr पुरा सृजति स्रक्ष्यतीति यावत्पुरानिपातयोर्लडिति भविष्यदर्थे लट् । क्षमोघान्निशितानिति पाठ । दाशरथायेत्यत्र तस्येदमिति सबन्ध । सामान्ये बध् १, so also Cm g ❀ —After 21 Ś1 D2 13 (om [hapl] up to st 22) ins , while D1 3 4 8 cont after 148*

149* पुरा शरैर्भास्करवह्निसंनिभैः
प्रसन्नधारैर्निशितैः शिलीमुखैः ।
महाहवे भस्म करोति राक्षसा
न्प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ।

[(l 1) Ś1 शरैर् (for शरैर्) D1 रश्मि (for वह्नि) —(l 2) Ś1 प्रसन्नचोरैस्, D1 4 °धौतैर् (for प्रसन्नधारैर्) Ś1 च शितैः , D1 8 क्षुरैः , D4 सुशितैः (for निशितैः) D3 8 शिलाशितैः (for शिलीमुखैः) —(l 3) Ś1 महामती D1 महाबलाद् (for महाहवे)]

—After 21 Ñ2 V1 B D3 ins 147* , while D1 4 8 ins 145*

22 D3 9 13 om (hapl) 22 (for D13, cf. v l 149*) M1 2 read 22 (cd and ab transp) after 18 —a) D10 11 त्यजाशु (for त्यजस्व) Ñ1 काम, D6 T1 2 रोष (for कोप) B1 D1 कुलकीर्ति , D7 M3 कुलवंश , T1 सुखदुःख (for सुखधर्म) T2 शासने (for नाशन) —b) Ś1 Ñ2 D1 कुल ; B1 शुभ ; B2 बहु , D2 श्रुति, M1 2 स्मृति (for रति) —c) T2 3 M3 जीवाम (for जीवेम) Ś1 B1 4 D1 4 सबान्धवा यथ (for सपुत्रबान्धवा) —After 22 Ñ2 V1 3 B ins , while D8 cont after 148*

150* स यावदेवेह शरैर्न लक्ष्मण
करोति लङ्कां तपनीयभूषितैः ।
महीमिव प्रावृषि सस्यशालिनीं
सहेन्द्रगोपैः प्रचरैर्विचित्रिताम् ।
न लक्ष्मणेन प्रहिताः शरोत्तमा
नगेषु शैलेषु गताः पतन्ति । [5]
महत्सु वै कटकमर्ममध्विषु
प्रसज्यतेऽस्मिवि मे ध्रुवा मतिः ।
पुरा पुरीयं कपिभिर्महाबलैः
प्रवृद्धशैलप्रतिमैः समन्ततः । [10]
अभिद्रुता विद्रुतराक्षसाङ्गना
विनश्यते भग्नविटङ्कतोरणा ।
निशाचराश्छिन्नशिरोरुबाहवः
पतन्ति भूमौ निहता इव द्रुमाः ।
क्षुरप्रपर्णैर्निशितैर्महात्मनो [15]
धनुःप्रयुक्तैर्दाशरथेर्विहायसा ।

[(l 1) V1 एव च, V3 इह (sic) (for एवेह) —(l 2) V1 सुवर्ण , B2 दूषितैः (for भूषितैः) —(l 3) D3 शस्यमालिनीं —(l 4) B1 (also in marg) नीरैः (for गोपैः) B2 प्रवणैर् (for प्रचरैर्) Ñ2 V3 B1 (also in marg) D1 गोप प्रतिमैर्, B4 गोपवरैर् (for गोपैः प्रचरैर्) —(l 6) D1 om (hapl) शैलेषु —(l 7) B1 कटक , B2 संकट (for कटक) B1-3 वर्गसंधिषु —(l 8) V3 प्रसज्यतेत्य् (for प्रस°) B4 वै (for मे) —(l 10) V3 B4 शैलप्रभवैः (for °प्रतिमैः) —(l 11) B2 विद्रुत (for विद्रुत) B2 रक्षसां गणा —(l 13) B1 बाहु (for बाहव) —(l 14) V1 B1 विहता, B2 पिहिता, B4 हि हता (for निहता) B4 transp इव and द्रुमा —(l 15) V3 प्रवरैर्, B1 3 प्रपर्णैर् (for °पर्णैर्) —(l 16) B2-4 D6 रसायन (for विहा°)],
while D4-7 10 11 S ins

151* विभीषणवचः श्रुत्वा रावणो राक्षसेश्वर ।
विसर्जयित्वा तान्सर्वान्प्रविवेश स्वकं गृहम् ।

[(l 1) M1 2 राक्षसाधिप —(l 2) D7 11 गृह स्वकं (by transp) G1 स्वकागृहान् (for स्वकं गृहम्) ❀ Ct अत्राष्टसप्तत्यात्मकसर्गसमाप्ति कतकरीत्या ❀]

Colophon —*Kāṇḍa name* Ś1 om Ñ V1 3 B D1 3 4 8 9 12 सुन्दरकाण्डे D1 लङ्कापर्वणि —*Sarga name* Ś1 Ñ V1 2 B D1-3 8 9 10 विभीषणवाक्य, D4 विभीषण —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 B3 D1 3 4 8 12 om Ñ2 D1 84 V1 78 , V3 72 , B1 82 B2 74 B4 85 D2 87 D3 7 10 11 T1 2 G M (as in text) T3 8 —After colophon G M1 2 conclude with श्रीरामाय नम —After 6 9 Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 9 12 ins a passage relegated to App I (No 2), while D4-7 10 11 S ins App I (No 3) after Sarga 9

१०

G 5 83 1
B 6 16 1
L 5 90 29

सुनिविष्टं हितं वाक्यमुक्तवन्तं विभीषणम् ।
अब्रवीत्परुषं वाक्यं रावणः कालचोदितः ॥ १
वसेत्सह सपत्नेन क्रुद्धेनाशीविषेण वा ।
न तु मित्रप्रवादेन संवसेच्छत्रुसेविना ॥ २
जानामि शीलं ज्ञातीनां सर्वलोकेषु राक्षस ।
हृष्यन्ति व्यसनेष्वेते ज्ञातीनां ज्ञातयः सदा ॥ ३
प्रधानं साधकं वैद्यं धर्मशीलं च राक्षस ।
ज्ञातयो ह्यवमन्यन्ते शूरं परिभवन्ति च ॥ ४
नित्यमन्योन्यसंहृष्टा व्यसनेष्वाततायिनः ।
प्रच्छन्नहृदया घोरा ज्ञातयस्तु भयावहाः ॥ ५
श्रूयन्ते हस्तिभिर्गीताः श्लोकाः पद्मवने क्वचित् ।
पाशहस्तान्नरान्दृष्ट्वा शृणु तान्गदतो मम ॥ ६
नाग्निर्नान्यानि शस्त्राणि न नः पाशा भयावहाः ।
घोराः स्वार्थप्रयुक्तास्तु ज्ञातयो नो भयावहाः ॥ ७

10

Before 1 Ñ1 D1-4.8 ins

152* ततो विनिःश्वसन्क्रोधाद्वाक्यमाह पुनः पुनः ।
क्रोधसंरक्तनयनः सभामध्ये स रावणः ।
भाषयन्तं सभामध्ये सर्वसंप्रियमाप्नुव ।

[(l 1) Ñ1 D1.8 विनिश्वसन् D1 रोषात् (for क्रोधात्) —D1.8 om l 2 —(l 2) D8 दशानन (for स रावण) —Ñ1 D8.4 om l 3]

1 B3 om 1ab —ab) Ś1 Ñ1 सन्निविष्ट, D1-4.11 सन्नि(D1 °ति)दुष्ट D8 अभिदुष्ट (for सुनिविष्ट) D7 हृष्टं (for हित) N2 V1.3 B1.2.4 D9 विभीषणवचः श्रुत्वा रावणः कोपमूर्छित —c) D11 om वाक्य —d) D1-4.8 काल(D1 क्रोध)नोदित Ñ2 V1.2 B D5 प्राकृत रत्न(D5 त) विसीपर्ण

2 a) B4 सदसि फलेन (sic) (for सह सपत्नेन) —b) D8 यो...न (for क्रुद्धेन) Ñ1 om (subm) B2.3 D7.10.11 च (for वा) —c) Ś1 Ñ2 D1.2 न च D5 नतु (for न तु) L (ed) [अ]मित्र (for मित्र) Ś1 N V1.2 B D1-4.8.11 मि(V3 [अ]मि)त्रापदिशेन(D5 °वादन) (for मित्रप्रवादेन) —d) T2 सविरोध् (for संवसेत्) V3 ज्ञातिना सह (for शत्रुसेविना) —After 2 Ś1 N1 D1-4.8.12 ins a passage relegated to App I (No 4)

3 a) D6 जानाति (for जानामि) B3 शीलां (sic) (for शील) D1.2.4 जातीनां (for ज्ञातीनां) —b) V2 B D5 -लोकेषु (for -लोकेषु) Ś1 V2 B1.3 D1.8.11 M3 राक्षसा : D7 रक्षस (for राक्षस) —M1 damaged for 3cd —c) B4 D5 व्यसने हि(D6 °ष्वपि) (for °षु) D3 व्यसनेष्वपि (sic) —d) D8 om (hapl ?) from सदा up to ज्ञातय in 5c D6 सदा (for सदा)

4 D8 om 4 (cf v l 3) —a) G1 प्रधान Ś1 Ñ D1-4.10.11 साधनः B D5 G1.3 M1 Cg m g साधनं D1 प्रधानं Cr k t as in text (for साधक) N2 चाय B1.4 वैद्यं D4 चार्य (for वैद्य) V1 प्रधानं साधनारक्षा (sic) V2 प्रधानं च विविध धर्म (sic) M3 प्रधान विपदैर्युक्त —b) M3 राक्षसा (for राक्षस) Ś1 Ñ1 D1-4.8.12 धर्मज्ञं स्वजनप्रियं Ñ2 V1.2 B D5 धर्मज्ञ सज्जने(N2 D5 साधने) रतं —c) Ś1 Ñ1 D1.8.10-12 [ऽ]पि (for हि) —d) B1 गूढं (for शूरं) Ñ1 D4 -वर्दति, D7 चरति (for भवन्ति)

5 D8 om up to ज्ञातय in c (cf v l 3) —a) G3 मन्येन Cg k t as in text (for मन्योन्य) T2 G1 -संहृष्टाः Cg k t as in text (for संहृष्टा) —b) V2 D5 व्यसने हि D6 विपत्सु (for व्यसनेषु) —c) Ñ1 D5 राशी (for घोरा) —d) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.8.11 नो G3 ते (for तु) D1 शुभावहा (for भया°)

6 D8 om (hapl) 6-7 —a) L (ed) श्रूयते B4 ज्ञातिभिः (for हस्तिभि) —b) B1 पवित्रे (for पद्मवने) D8.10.11 M1.3 पुरा (for क्वचित्) —M1 damaged for 6cd —c) Ś1 D12 सुरान् (for नरान्) —d) D7.10.11 शृणुष्व G1 M3 शृणु सद् Cg k t as in text (for शृणु तान्) M3 वदतो (for गदतो) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.8.12 तान्मयोच्य(V3 illeg up to च्य) V1 D5 °च्य: B1.4 D1.8.9 °पुरा] विशेषण

7 D8 om 7 (cf v l 6) —a) Ś1 Ñ1 D1-4.11 न चाग्निर्न च (for नाग्निर्नान्यानि) —b) D7 T2 न च Cg as in text (for न न) Ś1 V1 D1-4.12 न पाशा न परश्वधा —After 7ab Ś1 Ñ1 D1.4.12 ins

153* जनयन्ति भयं घोरं यथा ज्ञातिकृतं भयम् ।

[L (ed) ज्ञाति (for ज्ञाति) Ñ2 भयं कृतं (b) transp)]

—c) V2 मातु (sic) M3 स्वर्थ (for स्वार्थ) T1 damaged for स्वार्थप्र Ś1 D1 प्रकीर्णा हि Ñ1 D1-4 प्रयाताः हि N2 V2 B1.2 D5 प्रयुक्ताश्च (for प्रयुक्तास्तु) —d) D1 हि D7 मे (for नो)

उपायमेते वक्ष्यन्ति ग्रहणे नात्र संशयः ।
कृत्स्नाद्भयाज्ज्ञातिभयं सुकष्टं विदितं च नः ॥ ८
विद्यते गोषु सम्पन्नं विद्यते ब्राह्मणे दमः ।
विद्यते स्त्रीषु चापल्यं विद्यते ज्ञातितो भयम् ॥ ९
ततो नेष्टमिदं सौम्य यदहं लोकसत्कृतः ।
ऐश्वर्यमभिजातश्च रिपूणां मूर्ध्नि च स्थितः ॥ १०
अन्यस्त्वेवंविधं ब्रूयाद्वाक्यमेतन्निशाचर ।
अस्मिन्मुहूर्ते न भवेत्त्वां तु धिक्कुलपांसनम् ॥ ११

G 5.68.13
B 6.16.16
L 5.90.49

8 ᵃ) Ś1 Ñ1 D2.3.6.8.12 एते वक्ष्यन्ति, V1.3 B1 ते प्रवक्ष्यन्ति; D5 एतौ वक्ष्यति L(ed) एव वक्ष्यति —ᵇ) Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8.9.12 मोक्ष (for नात्र) —ᶜ) Ś1 Ñ1 V2 B1 D1-4.8.12 सर्वेभ्यैर्, Ñ2 V1 B3.4 D5 सर्वैरिदं (for कृत्स्नाद्भयात्) —ᵈ) G3 सुघोरं; Cg as in text (for सुकष्टं). V2 B1 विदितं च न, M1.2 इति मे मति, Cg t as in text (for विदितं च नः) Ś1 Ñ1 D13 सदा (D12 सदा) स्वदुष्टरं भय (Ñ1 भयेन; D13 महत्), Ñ2 V2 B2.3 D1-4.8.9 सदा (V2 महत्) कष्टतरं (Ñ2 B2.3 D5 °तमं) भय (D2 महत्; D5 मम), D6 सदा कष्टमभवत् —After 8, Ś1 Ñ1 D1-3.8.12 ins

154* विभीषणाकिर्णं वाक्यं मायया मदर्शितं यत् ।

[D1-4.8.12 ऋ(रा)क्षा Ś1 ऋ, Ñ1 D5 च (for यत्)]

9 D2.10.11 T2.3 G transp 9ᵃ and 9ᶜ —ᵇ) D10.11 T2 तप; Cg as in text (for दमः) —For 9 Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.8.9.12 subst

155* सम्भाव्यं गोषु सम्पन्नं सम्भाव्यं ब्राह्मणे तपः ।
चापल्यं स्त्रीषु सम्भाव्यं सम्भाव्यं ज्ञातितो भयम् ।

[(l. 1) Ś1 D13 मात्रं D2 च क्षीरं (for सम्पन्नं) —(l. 2) G(ed) चोग्रं Ś1 D1.3.12 transp चापल्यं and first संभाव्यं Ś1 D13 संभाव्यं चपलं स्त्रीषु (for the prior half) D5 om (hapl) second संभाव्यं]

10 D1 om 10ᶜᵈ —ᵃ) Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.8.9.12 M1.2.3 न ते क्रियते (L(ed) °ते हि तत्) पाप (Ś1 D13 प्रायो Ñ1 तात D5 तातर; M1.2.3 सौम्य) —ᵇ) Ś1 D13 T2.3 लघुत्वं Cr m g k t as in text (for सत्कृतः) —ᶜ) Ñ1 D13 ह्यलङ्कारा V2 B1 D1 अभिषिक्ता D5 उप याता: D6 उपयातो; D7 अभिमान्ये च; T2 अभिजातश्च; T3 G1.3 अभिजाताश्च Cv r m g as in text (for अभिजातश्च) M1.2 ऐश्वर्ये चाभिजाते च; M3 स्वधर्माभिजाताश्च —ᵈ) M3 मूर्धानि Cr g as in text (for मूर्ध्नि) Ś1 D13 मूर्ध्नि स्थितः; Ñ1 मूर्ध्नि संस्थितः; D13 M3 Cg मूर्ध्नि संस्थितः; D5 मूर्ध्नि च स्थित; T1 G1.3 मूर्ध्नि च स्थितः (G1 °स्थि): Cr as in text (for मूर्ध्नि च स्थितः) —After 10, Ś1 V1.3 B D5 ins l. 11-16 only of App. I(No. 5) —After 10, D1-4.8.9.12 Ś1 ins

156* यथा पुष्करपर्णेषु पतितास्तोयबिन्दवः ।
न श्लेषमुपगच्छन्ति तथानार्येषु सौहृदम् ।
यथा मधुकरस्तर्षाद्रसं विन्दन्न विद्यते ।
रसमत्र न विन्दत तथानार्येषु सौहृदम् ।
यथा पूर्वं गजः स्नात्वा गृह्य हस्तेन वै रजः । [5]
दूषयत्यात्मनो देहं तथानार्येषु सौहृदम् ।
यथा मधुकरस्तर्षाद्रसं विन्दन्न सज्जते ।
तथा त्वमपि तत्रैव तथानार्येषु सौहृदम् ।
यथा शारदं मेघानां सिञ्चतामपि गर्जताम् ।
न भवत्यम्बुसंक्लेदस्तथानार्येषु सौहृदम् । [10]

[(l. 1) D1.10.11 पत्रेषु Cv g as above (for पर्णेषु) K(ed) reads l. 2-3 within brackets —(l. 2) D10.11 T1 अभिगच्छन्ति D2.7 T1.2 G2 M2 Cv g संगम (for सौहृदम्) D5 T1 G2.3 M om (hapl) l. 3-4 —(l. 4) D2 रसं तत्र T2 रसमत्र T2 Cv m संगम, Cr g k t as above (for सौहृदम्) ⊕ Cv 'यथा मधुकरस्तर्षात्कशपुष्पं विवर्षति । रसमत्र न विन्देत तथानार्येषु संगमम्' इति केषुचित्कोशेषु ⊕ Cm g k transp l. 5-6 and 7-8 —(l. 6) D1 T1.2 G2 Cr m संगं, Cg as above (for सौहृदम्) —D1.7 T2 G1 om (hapl except T2) l. 7-8 D10.11 Ct transp l. 7-8 and l. 9-10 and read after the same l. 2 T1 M1.2 Cr read l. 7-8 after l. 2 G2 transp l. 7-8 and l. 9-10 —(l. 7) D10.11 G2 M2 Ct विशति, T2 विशति M1.2 Cv m g विन्देत Cr as above (for सज्जते) M1 यथा भिन्नपुष्पमधुकरविन्दति —(l. 8) T2 G2 Cv m संगं Cr g k t as above (for सौहृदम्) —D2 reads l. 9-10 after l. 4 —(l. 9) D11 सिञ्चताम् (sic) (for सिञ्चताम्) G2.3 M1.2.3 अभिगर्जताम् Ct as above (for अभिगर्जताम्) —(l. 10) T2 Cr संगम; Ct as above (for सौहृदम्)]

11 ᵃ) D7.10.11 T2 Ck t कोऽन्यत्; T2 त्वन्यत्; Cg as in text (for अन्यस्त्) D5 च (for तु) —ᵇ) D5 निशाचर —For 11ᵃᵇ Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.8.9.12 subst

157* अन्यस्तु यदि मामेवं ब्रूयाद्वाक्यं निशाचर ।

[Ś1 Ñ1 D13 च (for तु) Ś1 D13 वदेद् (for वाक्य) Ś1 D13 निशाचर]

—ᶜ) Ś1 V1.3 B D13 T2 नाद्यास्मि; Cr k t as in text (for अस्मिन्) D5 सूर्ये त्रि: D13 न भव (sic) (for न भवेत्) —ᵈ) D5 om त्वां तु धिक् T2 च (for तु) Ś1 G(ed) -पांसु (G(ed) °पांसुः) V1 B -पांसु (B1 °पांसुः) Ñ1 V2 D1-4 -पांसुना D12 -पांसनं; D1 -पांसनः D10.11 T2 -पांसना; Cg as in text (for -पांसनम्) —After 11, Ś1 Ñ1 D1-4 ins a passage relegated to App. I(No. 5)]

G 5 88 14
B 6 16 17
L 5 90 68

इत्युक्तः परुषं वाक्यं न्यायवादी विभीषणः ।
उत्पपात गदापाणिश्चतुर्भिः सह राक्षसैः ॥ १२
अब्रवीच्च तदा वाक्यं जातक्रोधो विभीषणः ।
अन्तरिक्षगतः श्रीमान्भ्रातरं राक्षसाधिपम् ॥ १३
स त्वं भ्रातासि मे राजन्ब्रूहि मां यद्यदिच्छसि ।
इदं तु परुषं वाक्यं न क्षमाम्यनृतं तव ॥ १४
सुनीतं हितकामेन वाक्यमुक्तं दशानन ।
न गृह्णन्त्यकृतात्मानः कालस्य वशमागताः ॥ १५
सुलभाः पुरुषा राजन्सततं प्रियवादिनः ।
अप्रियस्य तु पथ्यस्य वक्ता श्रोता च दुर्लभः ॥ १६
बद्धं कालस्य पाशेन सर्वभूतापहारिणा ।
न नश्यन्तमुपेक्षेयं प्रदीप्तं शरणं यथा ॥ १७
दीप्तपावकसंकाशैः शितैः काञ्चनभूषणैः ।
न त्वामिच्छाम्यहं द्रष्टुं रामेण निहतं शरैः ॥ १८
शूराश्च बलवन्तश्च कृतास्त्राश्च रणाजिरे ।
कालाभिपन्ना सीदन्ति यथा वालुकसेतवः ॥ १९

---

12 D6 reads 12 in marg —ᵃ) Ś1 Ñ V1.3 B D1-3.5.8.12 [उ]क्त्वा (for [उ]क्त) M3 परुषैर्वाक्यैर् —D12 om (hapl) 12ᵇ-13ᵃ —ᵇ) D6 जातकोपो (for न्यायवादी) —ᶜ) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D6 सनिस्त्रिंशस् (for गदापाणिस्) —ᵈ) Ś1 Ñ V1.3 B D1-3.5.8 सचिवैः सह (for सह राक्षसैः)

13 D12 om 13ᵃ (cf v l 12) —ᵃ) G3 तु (for च) Ś1 Ñ2 V1.3 B D6 ततो Ñ1 D1.4.8 पुनर् (for तदा) Ñ2 V1.3 B D6 भूयो (for वाक्यं) —ᵇ) D4 गीत, T1 जित (for जात) Ś1 Ñ V1.3 B D1-3.8.9.12 -कोपो D4 कर्मा (for क्रोधो) —ᶜ) Ś1 Ñ1 D1.8.12 अंतरिक्षे स्थित, B2.4 अंतरीक्षगत, D2.4.8 अंतरिक्षस्थित —ᵈ) B1 D3.6.12 M3 भ्राता मे M5 रावण (for भ्रातर) Ś1 Ñ1 D1.4.8.12 भगवांस्तु न, N2 D5 स्व निशाचर V1 B M3 राक्षसेश्वरे V3 स विभीषण (for राक्षसाधिपम्) —After 13 N2 V1.3 B1.3.4 D6 read 16

14 ᵃ) Ś1 Ñ V1.3 B3.4 (inf lin also as in text) D1.4.8.9.12 Ck साधः Cg as in text (for स त्वं) T3 Ct भ्रांतो, M3 Ck भर्ता Cg as in text (for भ्राता) —ᵇ) V3 B D6 त्वं (for मां) Ñ1 तत्त्वम् (for यद्यद्) —After 14ᵃᵇ, D1-7.10.11 S ins

158* ज्येष्ठो मान्य पितृसमो न च धर्मपथे स्थितः ।

[M2 तु (for च) D5 पदे (for पथे)]

—ᶜ) D10 हि D12 om (subm) (for तु) Ñ2 V1.3 B कर्णे ते D6 गतात Cm g, t as in text (for इदं तु) T1 परम G1 घोरं Ce h t as in text (for परुषं) —ᵈ) Ś1 D1-4.8.12 न क्षमाम्य (Ś1 D12 न क्षमामि D3 [illegible] हित सह) D1 [illegible] N2 V1.3 B D6 [illegible] V3 B1 [illegible]) [illegible] D3.10.11 न क्षमाम्य [illegible] —After 14 N2 V1.3 B1.3.4 D6 read 19

15 ᵃ) Ñ2 V1.3 B D6 स्वहितम् D1 अवदर्थं (for सुनीतं) N2 V1.3 B D6 वाक्येन T3 वाक्यम् Ct as in text (for वाक्यम्) —ᵇ) Ś1 D1-4.8.12 दुरात्मानः M3 महात्मान (for [अ]कृतात्मान)

16 Cf MBH 5 15 14 Ñ2 V1.3 B1.3.4 D6 read 16 after 13 —ᵃ) D10.11 transp सुलभा and पुरुषा D1 लोके (for राजन्) —ᵇ) B2.3 प्रियभाषिण ; D3.12 प्रीतिवादिन (for प्रियवादिन) —ᶜ) Ś1 N V1 B2.3 D1.4.8.9.12 T2.3 च (for तु) V3 सप्यस्य (sic) (for पथ्यस्य) —ᵈ) Ñ1 transp वक्ता and श्रोता B2 न विद्यते (for च दुर्लभ) —After 16, N2 V1.3 B D6 ins

159* यो हि धर्मं व्यपाश्रित्य हित्वा भर्तुः प्रियाप्रिये ।
अप्रियाण्याह पथ्यानि तेन राजा सहायवान् ।

[(l 1) B1.3 उपाश्रित्य (for व्यपाश्रित्य) D6 त्यक्त्वा (for हित्वा) V3 चापि (for भर्तुः) B1.3 प्रियाप्रिय]

17 ᵃ) G3 बद्ध (for बद्धं) Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.8.12 बद्धस्त्व कालपाशेन —ᵇ) B2.3 सर्वभूताभिहारिणा M3 °पहारिण —After 17ᵃᵇ, Ś1 D8.12 ins

160* स्वयं स्कन्धावसक्तेन मृत्योरस्य हितमात्मन ।

—ᶜ) D1 उद्वीक्षेय D7 G3 अपेक्षे त्वां (G3 त्वा) G1 उपेक्षेहं G2 Ck t उपेक्षे त्वां (Ck t त्वां) Cm g as in text (for उपेक्षेयं) Ś1 Ñ1 D1-4.8.12 विनश्यमानस्त्वाप्यहं त्वां (D3 °न स्वाप्यहं ; D1 °न त्वहमपि) Ñ2 V1.3 B D6 विनश्यमानं त्वाज्य (V3 B1.4 D6 °श्ये, B2.3 °शत्वा) त्वां —ᵈ) D6 सदने (for शरणं) Ñ1 पुनर्दीप्ते यथा यथा —After 17 N2 V1.3 B D6 ins 161*

18 ᵃ) Ś1 Ñ1 D1-4.8.12 दीप्तैः (for दीप्त) —ᵇ) Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.8.9.12 G3 नीतैः ; D5 दिव्यैः ; G1 द्युत (for शितैः) N2 V1.3 B D6 कनक (for काञ्चन) Ś1 V1 B1 D12 T2.3 भूषितैः (for भूषणैः) —ᵈ) D6 [अ]भिहतं D5 निहत (for निहतं) Ś1 Ñ V1.3 B1.3.4 D1-4.8.12 रणे (for शरैः)

19 N2 V1.3 B1.3.4 D6 read 19 after 14 D3 om (hapl ?) 19ᵃᵇ —ᵃ) Ñ1 D5 शूराश्चास्त्रविदस् (for बलवन्तश्च) —ᵇ) D8 कृतकास्त्रा D5 कृताश्चास्त्र (for कृतास्त्राश्च) Ś1 Ñ1 D1-4.8.10.12 T2.3 G1 M3 च महा रणे N2 V1.3 B D6 च महा मृधे D12 च महा रणे (for च रणाजिरे) —ᶜ) Ś1 D12 कालपाशेन (for कालाभिपन्ना) B1 सीदेत —ᵈ) D1 M3

आत्मानं सर्वथा रक्ष पुरीं चेमां सराक्षसाम् ।
स्वस्ति तेऽस्तु गमिष्यामि सुखी भव मया विना ॥ २० ॥

निवार्यमाणस्य मया हितैषिणा
न रोचते ते वचनं निशाचर ।
परीतकाला हि गतायुषो नरा
हितं न गृह्णन्ति सुहृद्भिरीरितम् ॥ २१ ॥

G 5 88 13
B 6 16 26
L 5 90 81

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे दशमः सर्गः ॥ १० ॥

सैकत (for वालुक) Ś1 N1 D1-4 8 12 वालुकासेतवो यथा Ñ2 V1 2 B D5 सिकता(Ñ2 D5 सैकता)सेतवो यथा M1 2 यथा(M1 om) सैकतमसि —After 19 Ś1 D1-4 8 12 ins

161* विगुणोऽपि हि चेद्राजा सहाया स्युगुणोत्तरा ।
तत्रापि युक्त्या विवसेद्गुणापेक्षो न संशय ॥
तस्मात्त्वा सङ्ग्रहि सार्धं हित्वा दोषसमन्वितम् ।

[(1 1) D1 निर्गुणो D5 हि (for पि) D2 3 भवेद् D4 दि यद् (for हि चेद्) D8 तु D4 च (for स्यु) Ś1 D12 गुणोत्तमा (for °त्तरा) —(1 2) D1 3 4 8 गुणोत्तेता (for °पेक्षो) D1 3 8 महाभय D6 महद्भय (for न संशय) —(1 3) D4 तु (for त्वां) D2 3 समुच्छिद D5 समुद्रह D6 -समुद्वत (for समन्वितम्)]

—Thereafter all the above MSS cont Ñ1 ins after 19 Ñ2 V1 2 B D5 ins after 17

162* राममेव गमिष्यामि शरणं राक्षसाधिप ।
चतुर्भिरेव सचिवै सहित क्षणदाचरैः ।

[(1 1) B2 एव (for एव) Ñ2 V1 B4 7 D5 राक्षसेश्वर —(1 2) B1 3 भतै D5 चैव (for एव) D5 सहितै (for सचिवै) Ñ1 transp एव and सचिवै D5 सचिवै (for सहित) N2 V2 B1 3 D5 transp सचिवै and सहित]
—After 19 D1 7 10 11 S ins

163* तन्मर्षयतु वचोक्त गुरुत्वाद्धितमिच्छता ।

[D7 न मर्षयतु M1 तत्र मर्ष Cv as above (for तन्मर्षयतु) T3 मोह Ct as above (for वोक्त) M1 वशुत्वाद् (for गुरुत्वाद्)]

20 a b) N2 V1 2 B D5 परिरक्षस्व D6 G2 सचया रक्ष T1 स्वजनं रक्ष (for सर्वथा रक्ष) D5 [प्र]ना (for [इ]मा) M1 च राक्षसान् D1 रक्षात्मानं पुरीं चमां सराक्षसगणां तथा —After 20ab Ñ1 V1 2 B D5 ins

164* त्वमारीच्वद्वक्ता नून त्व यमसादनम् ।
while G2 ins after 20ab

165* पापिन तु दुराचार मूर्खं मद्गुणे रतम् ।
सत्यजेत्सहमा विद्वान्प्रदीप्त शरणं यथा ।

—c) M1 वो (for ते) B1 [स्]स्ति (for स्तु) —d) Ś1 D1 11 निरामय D2 विना मया (by transp) G1 महायशा (for मया विना) —After 20 Ś1 Ñ1 B4 D1 8 12 (preceded by 167*) 8 12 T2 M1 K(ed within brackets) ins

166* नून न ते रावण कश्चिदस्ति
रक्षोनिकायेषु सुहृत्सखा वा ।
हितोपदेशस्य सम प्रवक्ता
यो वारयेत्त्वा स्वयमेव पापात् ।
गतायुषं त्वां विपरीतबुद्धिं
नि सशय राक्षस लक्षयामि ।
यो मा हितं पथ्यमिदं ब्रुवन्तं
न मन्यसे राक्षस वीरमध्ये । [5]

[(1 1) D8 हि ते (for न ते) Ś1 D12 स्व (for कस्ति) —(1 2) M1 निकायेषु (for निकायेषु) —(1 3) B4 समप्रवक्ता D8 सुख प्रवक्ता D2 च सप्रवक्ता D12 सुसंप्रवक्ता M1 समप्रवक्ता L(ed) सम प्रवक्ता (for सम प्रवक्ता) —(1 4) D8 वारयेद् (for वारयेत्) T2 सममेव (for स्वयमेव) —D8 T2 M1 om l 5-8 —(1 6) D8 नसशय D5 असंशय Ñ1 रावण D1 त्वां परि (for राक्षस) B4 रक्षसामिह (for लक्षयामि) —(1 7) B4 अश्रा (for यो मां) B4 पथ्यमिति (for पथ्यमिदं) —(1 8) D5 समन्यसेद् (for न मन्यसे) Ñ1 रावण (for राक्षस) D4 वीरसुरत्र (for °मध्ये)]

21 a) Ś1 Ñ1 D12 निगृह्यमाणो हि D1 3 4 8 निगृह्य माणस D7 निवार्यमाणस्तु (for निवार्यमाणस्य) —b) Ś1 D12 रोचये B1 रो* * T3 श्रोचते (for रोचते) Ś1 Ñ1 D1 4 8 12 वाक्यमिदं (for ते वचनं) V2 दशानन (for निशाचर) —c) Ñ1 D10 11 पराते D4 8 T1 2 G2 3 M1 2 3 परेत Cr m as in text (for परीत) D1 T1 G3 -कल्पा D7 10 11 G1 काले Cr m as n text (for -काला) Ś1 Ñ1 D2 12 transp गतायुषो and नरा —d) Ś1 Ñ D1 2 3 8 12 वचो (for हितं) D8 हृदितं (for ईरितम्)

Colophon —*Kanda name* Ś1 B4 D8 om Ñ V1 2 B1 3 D1-4 8 12 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś1 D12 विभीषणत्यागः N1 विभीषणपरित्यागः N2 V1 2 B1 4 D1 3 4 7 विभीषणवाक्य (V1 illeg for वाक्य) B2 3 पुनर्विभीषणवाक्य D1 4 विभीषणगमन(D1 °प्रयाणं) —*Sarga no* (figures words or both) N1 B3 D1 2 4 8 11 om Ś1 93 Ñ2 D8 95 V1 B1 90 V3 80 B2 83 B4 97 D1 99 D5 7 10 11 T1 2 G M 16 T3 15 G(ed) 88 —After colophon D5 concludes with रामः G M1 2 with श्रीरामाय नमः

११

G 5 89 1
B 6 17 1
L 5 91 1

इत्युक्त्वा परुषं वाक्यं रावणं रावणानुजः ।
आजगाम मुहूर्तेन यत्र रामः सलक्ष्मणः ॥ १
तं मेरुशिखराकारं दीप्तामिव शतह्रदाम् ।
गगनस्थं महीस्थास्ते ददृशुर्वानराधिपाः ॥ २
तमात्मपञ्चमं दृष्ट्वा सुग्रीवो वानराधिपः ।
वानरैः सह दुर्धर्षश्चिन्तयामास बुद्धिमान् ॥ ३
चिन्तयित्वा मुहूर्तं तु वानरांस्तानुवाच ह ।
हनूमत्प्रमुखान्सर्वानिदं वचनमुत्तमम् ॥ ४
एष सर्वायुधोपेतश्चतुर्भिः सह राक्षसैः ।
राक्षसोऽभ्येति पश्यध्वमस्मान्हन्तुं न संशयः ॥ ५
सुग्रीवस्य वचः श्रुत्वा सर्वे ते वानरोत्तमाः ।
सालानुद्यम्य शैलांश्च इदं वचनमब्रुवन् ॥ ६
शीघ्रं व्यादिश नो राजन्वधायैषां दुरात्मनाम् ।
निपतन्तु हताश्चैते धरण्यामल्पजीविताः ॥ ७

11

1 ^{a}) T3 [ड]क (for [ड]व या) —^{b}) T2 रन्यायवादी विभीषण . —After 1^{ab} Ś D4·12 ins a passage relegated to App I (No 6) whereas Ñ1 D1·6·8 ins l 1-6 only of the above passage On the other hand Ñ2 V1·3 (l 1-4 only) B D9 ins after 1^{ab} a passage relegated to App I (No 7) —V1 om 1^{cd} —^{cd}) Ś Ñ1 D1-4·6·8·11 जगामाकाशमास्थाय यत्र रामो महाबल .

2 ^{b}) D5 दीप्ताग्निम् (hypm) (for दीप्ताम्) Ś Ñ V1·3 B D1-4·6·8·12 G(ed) ज्वलन्तमिव पावक(D5 पर्वत, G [ed] तेजसा) D7 G3 M3 प्रदीप्तामिव तेजसा, T2·3 दीप्तपावकतेजस —^{c}) D9 महीस्थाने, T1 (also in brackets) विमानस्था (for महीस्थास्ते) V3 गगनस्थास्ते ददृशुर् —^{d}) V3 वानरा (for ददृशुर्) D2·7 M1 वानर षभा, D5 T1 सर्ववानरा —After 2 Ñ2 V1·3 B D7·9 11 G1·2 M K (ed within brackets) ins while D5 ins after 6 10 20

167* स हि मेघाचलप्रख्य काल पुरुषविग्रह ।
धर्मायुधधर श्रीमानुत्पपात विहायसा।
ये चाप्यनुचराश्चास्य चत्वारो भीमविक्रमा ।
तेऽपि वर्मायुधोपेता भूषणैश्च वभासिरे।

[B1 om l 1-2 D10·11 transp l 1-2 and l 3-4 —(l 1) D1 8 D10 11 च (for हि) D9 -घन (for [घ]चल) D6 G1·2 M महेन्द्रसमविक्रम, D10·11 वज्रायुधसम प्रभ (for the post half) —For l 2 D1·10·11 G1·2 M subst

167[A]* वज्रायुधधरो वीरो दिव्याभरणभूषित ।

[D1 M3 वज्रायुध, G2 M1·2 वर्मायुध (for वज्रा°) M1·2 °रिव्यो (for वीरो)]]

—G1 om l 3-4 —(l 3) D6·8 ते (for ये) M1 [म]नुगताः Ñ2 D1 तम (for तस्य) —(l 4) M1 damaged M2·3 ते च (for तेऽपि) B1 चर्मे ; B2·3 D9 चर्मै , D5 M3 सर्वे (for वर्मे) —B2 om (hapl ?) from the post half up to 5^{a} D1 G2 M जाभि(G2 च भि) भूषिता (for च वभासिरे) D7·10·11 भूषणोत्तमभूषिता (for the post half)]

3 B1 om 3 (cf v l 2) —^{a}) Ś1 वात्मान, Ś2 Ñ1 V1·3 B1·3 D1-4·6·8·12 आत्मना, Ñ1 आत्मन (for तमात्म) Ñ1 B2 दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा) —^{b}) Ñ2 V1·3 B2·3 D2 वानरे श्वर , D6 T1·3 G1 वाहिनीपति —^{c}) D9 दुर्धर्ष D5 M3 दुर्धर्षैः —^{d}) Ñ2 V1·3 B1·3 D9 G3 धीर्यवान्, Cg as in text (for बुद्धिमान्)

4 B1 om 4 (cf v l 2) —^{a}) Ś D1·11 च, D1·2·4·8 (for तु) —^{b}) B2 वानरेन्द्रान् D10 om from उवाच up to वचन in 4^{d} —^{c}) Ś वीरान् (for सर्वान्). —^{d}) M3 om (hapl) from मुत्तमम् up to वचन in 6^{d} Ñ1 V1·3 D1 D3·7·8 G3 अब्रवीत् (for उत्तमम्)

5 B1 om 5^{a} (cf v l 2) M3 om 5 (cf v l 4) —^{a}) B3 धर्म , D9 चर्म (for सर्व) T3 [उ]पेतैश्च —^{b}) Ś Ñ1 B2 D1-4·8·11 सचिवै सह (for सह राक्षसै) —^{c}) V1·3 B D9 वीक्षध्वम् (for पश्यध्वम्) —^{d}) Ś1 अस्माक तु, Ñ1 नहो हतुम्, D3 योद्धुमाहतु Ñ1 B2·3 D1·4 अस्मदर्थे, V2 D6·8 नसशय (for न संशय)

6 M3 om up to वचन in 6^{d} (cf v l 4) —^{a}) D1 सुग्रीववचन श्रुत्वा —^{b}) Ś D1-4·8·11 वानरर्षभा , Ñ1 B2·3 हरियूथपा , Ñ2 D1 D9 हरियूथपा , V1·3 D6 हरि सत्तमा —B2 om 6^{c}–7^{d} Note hiatus between ^{c} and ^{d} —^{c}) Ś1 D11 शालान्, Ś2 शाला, Ñ B1 D1·3·4·8 10·11 M3 Ct शालान्, V1·3 B2·3 D6 शालम् , D10 शिलाद्, T1·3 आद्; G1 सालम् (for सालान्) Ś Ñ1 V1·3 B1·3·4 D4·12 M1 दशाश्च (for शैलांश्च) —^{d}) Ś Ñ V1·3 B1·3·4 D1-4·6·8·12 सुग्रीवमिदमब्रुवन् Ñ1 D3·4 °मवीत् [sic]]

7 B1 om 7 (cf v l 6) —^{a}) Ñ2 B2 D9 राजसर्वान् V1·3 B1 भो राजन् (for नो राजन्). —For 7^{cd}, Ś Ñ1 D1-4·8·11 subst

तेषां संभाषमाणानामन्योन्यं स विभीषणः ।
उत्तरं तीरमासाद्य खस्थ एव व्यतिष्ठत ॥ ८
उवाच च महाप्राज्ञः स्वरेण महता महान् ।
सुग्रीवं तांश्च संप्रेक्ष्य खस्थ एव विभीषणः ॥ ९
रावणो नाम दुर्वृत्तो राक्षसो राक्षसेश्वरः ।
तस्याहमनुजो भ्राता विभीषण इति श्रुतः ॥ १०
तेन सीता जनस्थानाद्धृता हत्वा जटायुषम् ।
रुद्धा च विवशा दीना राक्षसीभिः सुरक्षिता ॥ ११
तमहं हेतुभिर्वाक्यैर्विविधैश्च न्यदर्शयम् ।
साधु निर्यात्यतां सीता रामायेति पुनः पुनः ॥ १२
स च न प्रतिजग्राह रावणः कालचोदितः ।
उच्यमानो हितं वाक्यं विपरीत इवौषधम् ॥ १३

G 5 89 37
B 6 17 13
L 5 91 97

168* व्यादिशास्मान्त्वधायैषा रहसस्त वानरेश्वर ।

[Ś D13 [अ]स्मान्वये चैषां D2 [अ]स्मानिमा हन्तु D4 स्व महाबाहो D5–1 वानरान् (for रहसस्त) D7 8.9 वानरेश्वर]

—c) D2.6.10.11 T3 M1.2 Ct निपतन्ति (D6 °तो) Ś V1.3 B1.3.4 D1–4.8.10–13 T2.3 M1 Ct यावद् Ñ1 यावद् Ñ2 D9 पापा। G2 सर्वे (for चैते) —d) Ś Ñ1 D1–4.8.12 T1 M1.2 अल्पचेतस Ñ2 V1.3 B1.3.4 D9 रुधिरोक्षिता, D6.7 T3 G1.3 M1.2 Cg °तेजस, D10.11 °चेतना (for अल्प जीविता) ⊛ Cv: निपतन्तु हताश्चैत धरण्यामल्पचेतस इति (Cv °ति भद्र) पाठ ⊛

8 a) Ś2 संभाष्यमाणानाम्, Ñ2 D9 समीक्ष्यमाणानाम् —b) G2 वै (for स) —B2 om (hapl) 8c–9d —d) G2 गगनस्थ T3 M3 विभीषण (for व्यतिष्ठत) Ñ2 V1.3 B1.3.4 D9 नभस्थ से व्यवस्थित ⊛ Cr: तेषां संभाषमाणानां तेषु संभाषमाणेषु सत्सु। व्यत्ययेन षष्ठी खस्थ एव व्यतिष्ठत। आकाशमनुप्राप्तेन स्थितवानित्यर्थ।, Cm तथाभिप्रायमादरे षष्ठी। खस्थ एव व्यतिष्ठतेति तिष्ठतेर्द्वि प्रयोगो निर्भयत्वेन निजस्थावस्थानसूचनार्थ।, so also Cg. ⊛ —For 8cd, Ś Ñ1 D1–4.8.12 subst

169* सागरस्योत्तरे पारे स एव समुपस्थित ।

[Ś D1.3.12 पार्श्वे D2 तीरे (for पारे) D4 [उ]त्तरे तत्र धनवान् (for [उ]त्तरे पारे स एव) D2.3.4 समवस्थित (for समुप°) Ś D12 सत्र पत्र मरुस्थित D4 तत्र पत्र व्यवस्थित (for the post half)]

—Then all the above MSS cont

170* युद्धोद्यतेषु वानरेषु स्थितेषु च ।

[Ñ1 *** तेषु (illeg) D1–4 युद्धोद्यतेषु D8 युद्धाद्ये तु (sic) D2 राघवो वानरेषु च (for the post half)]

9 B2 om 9 (cf v. l. 8) —a) Ñ2 V2 B1.3.4 D10.11 स उवाच (for उवाच च) Ś D13 सहसा प्राज्ञ, V1 D5–8 स महाप्राज्ञ —b) Ñ2 V1.3 B1.4 D9 नदन् (for महान्) —c) Ś Ñ1 D1.3.12 वानराणां च Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1.4.9 वानरैः सार्धं (B3 सार्धं [sic]) D4 वानरेंद्रं च (for तांश्च संप्रेक्ष्य) —d) V2 V1.3 B1.3.4 D1.4.9 समवस्थ D4 तत्र तत्र L (ed) अवेक्ष्य (subst) (for खस्थ एव) B2 च भीषण D6 T2.3 M3 सर्वांश्चानरयूथपान् ⊛ Cr: सुग्रीवं च (तांश्च?) समवेक्ष्य खस्थ एव विभीषण इति पाठ ⊛ —After 9 Ś Ñ1 D1–4.8.12 ins

171* भो भो शाखामृगा सर्वे वचनं मे निबोधत।
रामायाख्यातुमिच्छामि कोसलेन्द्राय धीमते।

[(l. 2) D12 रक्षातुम् (for [आ]ख्यातुम्)]

while Ñ2 V1.3 B1.3.4 D9 ins after 9 B2 ins before 10

172* प्राप्तोऽहं राघव द्रष्टुं कुश्यवमिति वानरा ।

[B2 रावण (sic) (for राघव)]

10 Before 10 B2 ins 172* —a) Ś Ñ1 D1–4.8.12 दुरात्मा (for दुर्वृत्तो) Ñ2 V1.3 B D9 वानरा रा(B3 यह रास्ता)वणो नाम —b) D10 marg G3 रावणो, Cm g t as in text (for राक्षसो) Ñ2 V1 B D9 T2 G1 M1.2.3 राक्षसाधिप, Cr m g t as in text (for राक्षसेश्वर) V3 येन सीता हृता विष्ठ —Ñ2 V1.3 B D9 transp 10cd and 11ab —c) M3 यस्य (for तस्य) —After 10 Ś Ñ1 D1–4.8.12 ins

173* चतुर्भि सचिवै सार्धमागतोऽहं न संशय ।
प्राप्तोऽहं राघव द्रष्टुमिति मा वेदय वानरा ।

[(l. 1) D4 विभीषण (for न संशय) —(l. 2) D1 मा (for मां) Ś1 Ñ1 वेधु (sic) (for वेदय)]

11 Ñ2 V1.3 B D9 transp 10cd and 11ab —a) Ś Ñ1 V1 B D1–4.8.12 T1.2 M1 यन (for तेन) —b) D1 हृत्वा (for हृता) —Ñ2 V1.3 B D1 om 11cd —c) D2 सद्धृता D4 सरुद्धा (for रुद्धा च) —d) D2 समवत (for सुरक्षिता)

12 a) Ś Ñ1 V2.3 B D1–4.8.12 M3 विविधैर् G2 M1 Ck हेतुमद् , Cr m g t as in text (for हेतुभिर्) —b) G1 निदर्शयन्, M1 [अ]निदर्शय Cv r m g t as in text (for न्यदर्शयम्) Ś Ñ1 D1–4.8.12 हनुमिद्य निदर्शयन् (Ś D12 °दर्शै) Ñ2 V1.3 D9 हनुमद्भि प्रदर्शयन् (V1.3 °निदर्शयन्) B M2 हनुमद्भिर्यथा(B3 °दर्शि)वं(B3 °निदर्शय) —cd) T2.3 M1 एवम् Cg t as in text (for साधु) V2 V1.3 B D9 मुहुर्मुहु (for पुन पुन) Ś Ñ1 D1–4.8.12 वचसा बहुशो यस्यं सीता नियात्यतामिति

13 a) V1 D6 M3 तु (for च) —b) D2 राक्षस (for रावण) B1 D1.3.4.9 कालनोदित (D6 °ती) —After 13cd, Ś Ñ1 D1.12 ins D2.3.4.9 ins after 13

G 5 89.58
B 6 17.16
L 5 91.98

सोऽहं परुषितस्तेन दासवच्चावमानितः ।
त्यक्त्वा पुत्रांश्च दारांश्च राघवं शरणं गतः ॥ १४
सर्वलोकशरण्याय राघवाय महात्मने ।
निवेदयत मां क्षिप्रं विभीषणमुपस्थितम् ॥ १५
एतत्तु वचनं श्रुत्वा सुग्रीवो लघुविक्रमः ।
लक्ष्मणस्याग्रतो रामं संरब्धमिदमब्रवीत् ॥ १६

174* तेनाहं भृशमाक्रुष्टो रावणेन दुरात्मना ।

[L (ed) ततो (for तेन) D3 8 आक्रुद्धो (for आक्रुष्टो)]

—c) D4 om (hapl ?) उच्यमानो हित V3 D5-7 10 11 T G1 2 M3 उच्यमान(V3 °न) B4 हि सद् (for हित) —d) Ñ2 V1 3 B D9 मर्तुकाम (for विपरीत) Ś Ñ1 D1-4 8 11 मुमूर्षुरिव भेषजं —After 13 T1 2 read 17 for the first time repeating it in its proper place

14 a) D1 8 तथा, M2 भद्र B4 भाषयितस् (for परुषितस्) D1 1 सोहाद् (for स्तेन) V1 सोहं पदरवाक्येन —b) V1 रावणेन (for दासवच्च) V3 B D9 च विमानित —c) Ś Ñ V3 B D1-4 8 9 11 मित्राणि (for पुत्रांश्च) V1 दारांश्च मित्रांश्च, D1 दारांश्च पुत्रांश्च (by transp) —After 14 Ś Ñ V1 3 B D1 4 8 9 11 ins

175* रावणस्यावलिप्तस्य धर्ममेव समाश्रित ।
सहैमि सचिवैर्भक्त राम शरणमागत ।
न हि मे जीवितेनार्थो नार्थेरर्थैस्तथा सुखै ।
तदह सर्वसत्यागात्प्राण राममवाश्रयाम् ।
चोद्यमानो हि बहुशो मया धर्मार्थसंचयम् । [5]
वचो न गृह्णाति भृश मक्ष्य विपक्षस गया ।
जानन्नपि हि तस्याह वीर्यपौरुषविक्रमान् ।
रावणस्य नृशंसस्य त्रिबुधैरपि तु महान् ।
धर्ममेव समाश्रित्य न ज्ञातिवधकाङ्क्षया ।
सत्यज्य स्वजन सर्व राघव शरण गत । [10]
सर्वथा शुद्धभावोऽहं न मा शङ्कितुमर्हथ ।

[D1 om while D3 reads in marg l 1-2 —(l 1) D3 रावण चावलिप्तत्वा (sic) (for the prior half) —(l 2) Ś1 D3 सहैव Ñ1 B सहित (B1 °ते) V3 D9 चतुर्भि (for सहैमि) V3 सचिवैः सहितो भक्ते (for the prior half) D3 रामस्य शरण गत (for the post half) —(l 3) B3 नापि (sic) (for न हि) D1 reads मे in marg Ñ1 V3 B3-4 D1 8 नार्थेनार्थेद् V1 B1 नार्थैरर्थैस् (for नार्थैरर्थैस्) B2 तग (for तथा) —(l 4) Ś Ñ1 D3 8 12 यद् B4 तम् (for तद्) L (ed) रामाद् (for रामम्) Ñ2 V1 3 B D9 राघवस्तु समाश्रयेत् D3 वानरा राममाश्रुवा (for the post half) —(l 5) Ś1 चोद्यमाने हि Ñ1 दृष्यमाणे हि Ñ2 V1 3 B D1 उच्यमानोऽपि D1 8 8 नोद्य(D4 वाच्य)मानो हि(D1 8 °नोपि) Ś2 मद्य (for मया) Ñ1 D1 8 संयुत Ñ1 V1 3 B D8 9 सहित D3 सश्चित (for संचयम्) —(l 6) L (ed) न वाक्यो (for वचो न) D1 3 8 मह्य (for मह्य) N2 V1 3 B D9 वचो भृश न गृह्णाति मुमूर्षुरिव मे(D9 मै)षज —D1 reads l 7-10 in marg D4 om l 7 —(l 7) V3 D1 च (for हि) Ś1 [अ]थ (for [अ]ह) Ñ1 V3 B1 2 D9 वीर्य (for वीर्यं) N V1 3 B D3 4 विक्रम D9 विक्रम (sic) D1 वीर्यधर्मार्थवीरतान् (for the post half) —D1 om l 8-11 —(l 8) Ñ2 V1 3 B [अ]पि(B1-4 [अ]हि)दुष्टस्य (for नृशंसस्य) Ś1 दुर्मेधस् Ñ1 D3 4 8 दुःसह(D8 °ह) (for दुःसहान्) Ñ1 V1 3 B दुःसहत्व(B1 वि) सर्वेश(Ñ2 °श्र)वाद् (for the post half) —Ś Ñ1 D3 12 om l 9-10 —(l 9) D1 8 [अ]प्याश्रित्य (for समाश्रित्य) —(l 10) B1 न त्यक्त्व D1 3 हित्वा त(D8 हि), D1 हित्वेमं D3 हित्वाह (for संत्यज्य) D3 सर्वे(sic) (for सर्वं) V3 स्वजना सर्वान् —After l 10 Ñ2 V3 B1-4 ins

175(A)* विवक्षया हि तद्व सागरंगमकाङ्क्षया ।

[V3 तु (for हि)]

whereas B1 ins

175(B)* चिरकाले हि(sic)नवचो राम शरणकाङ्क्षया ।

—(l 11) Ñ2 शुभभावो V3 B1 3 [अ]दुष्ट° B3 शुद्धभावे (for शुद्धभावो) D3 (marg as above) जातिक्रोधेन तस्याहं (for the prior half) D1 अर्हसि (for अर्हथ)]

15 Ś Ñ V1 3 B D1 4 8-12 T1 G1 M3 transp 15a and 15b —a) Ñ2 V1 3 B D9 सर्वभूत (B3 °पूज्य) (for °लोक) —c) D8 T2 G3 न्यवेदयत D6 om Cv m g t as in text (for निवेदयत) D1 8 मा —d) Ñ2 V1 3 B D9 शरण समुपस्थित

16 a) Ñ2 V1 3 B D9 तस्य तद्, D8 एवं तु (for एतत्तु) D1 om (hapl) from वचनं up to इद in 16d —b) Ś Ñ1 D3 8 12 वानरेश्वर , Ñ2 V1 3 B D9 प्लवगेश्वर (for लघुविक्रम) —c) Ś D3 8 12 [अ]ग्रज (for [अ]ग्रतो) —d) Ś V1 D1 8 9 12 इद(D8 om) वचनम् D6 T2 3 G1 3 सरब्ध इदम्, Cm g k t as in text (for सरब्धमिदम्) ❀ Cr सरब्ध । स सभ्रमसरब्ध इति पाठ ❀ —For 16cd Ñ2 V1 3 B D9 subst

176* राघव समुपागम्य लक्ष्मण चाब्रवीदिदम् ।

[B1 4 समुपक्रम्य (for समुपागम्य)]

—After 16 D7 10 11 T2 ins D6 T1 G1 M2 3 Cr m g ins l 1-2 after 19 and l 3-14 after 17 whereas D5 T3 G2 3 M1 4 ins l 1-2 and l 3-14 after 19 (M1 2 cont after 178*) and 16 respy

177* प्रविष्ट शत्रुसैन्य हि प्राप्त शत्रुरतर्कित ।
निहन्यादन्तर लब्ध्वा उलूक इव वायसान् ।
मन्त्र व्यूहे नये चारे युक्तो भवितुमर्हसि ।
वानराणां च भद्रं ते परेषां च परंतप ।

G 5 90 1
B 6 17 31
L 5 91 111

सुग्रीवस्य तु तद्वाक्यं श्रुत्वा रामो महाबलः ।
समीपस्थानुवाचेदं हनूमत्प्रमुखान्हरीन् ॥ २२

यदुक्तं कपिराजेन रावणावरजं प्रति ।
वाक्यं हेतुमदत्यर्थं भवद्भिरपि तच्छ्रुतम् ॥ २३

सुहृदा ह्यर्थकृच्छ्रेषु युक्तं बुद्धिमता सदा ।
समर्थेनापि संदेष्टुं शाश्वतीं भूतिमिच्छता ॥ २४

इत्येवं परिपृष्टास्ते स्वं स्वं मतमतन्द्रिताः ।
सोपचारं तदा राममूचुर्हितचिकीर्षवः ॥ २५

[(l 1) D1 अस्मिन् (for तस्मिन्) Ñ2 V1 3 B D3 रामो धर्मभृतां वर (for the post half). —(l 2) Ś D12 देवम् (for धर्मम्) Ś1 D12 क्षण, Ś2 क्षम, D3 क्षणाद् (for तदा)] —D1-4 8 cont

180* सुग्रीवस्य च तद्वाक्य श्रुत्वा रामो महामति ।
सम्यग्विमृश्य धीमान्सुमुहूर्तमिवान्तरम् ।

[(l 1) Cf 22[ab]. D1 3 8 तु (for च) —(l 2) D1 विमृश्य त, D2 विचिमृश्येद्, D8 विमृश्ये (for विमृश्य तद्). D1 8 श्लोकर]

—After 179*, Ñ2 V1 3 B2-4 D6 G(ed) ins an addl colophon

[*Kanda name* B1 om Ñ2 V1 3 B2 3 D6 सुन्दर° —*Sarga name* Ñ2 V1 3 B2 3 D6 विभीषण(V2 D6 °ण)गमन —*Sarga no* (figures words or both) B3 om Ñ2 D6 96 V1 3 81, B3 84, B4 98, G (ed) 89]

22 For 22[a]–25[b], Ñ2 V1 3 B D6 subst. 182* —[a]) Ś D12 च (for तु) D1 कपीश्वरस्य वचन, D2 3 स तु कपीश्वरवचो —[b]) D5 6 T1 3 M2 3 महायशा (for °बल) Ś Ñ1 D1-4 8 10 राम श्रुत्वा विमृश्य च —[cd]) D10 11 कपीन् (for हरीन्) Ś Ñ1 D1-4 8 12 तत सुग्रीवसचिवानिद वचन मब्रवीत् —After 22, Ś Ñ1 D1-4 8 12 L(ed) ins

181* परवानस्मि सर्वेषु भवत्सु हितबुद्धिषु ।
अनुष्ठेय मया किंचिदिह प्राप्त विभीषणे ।
यद्भवन्तोऽनुमन्यन्ते हि मे भवन्त
श्रेयोधिन श्रेयसी सनियुक्ता ।
यत्प्राप्तकाल च हित च मत्वा [5]
कालोपपन्न च विचार्य सर्वम् ।

Colophon

[(l 1) D1 वानरेषु निवेदये (for the post half) —(l 2) Ś च यद् (for मया) D1 प्राप्ते रावणानुजे (for the post half) —(l 3) D1 भवद्भि D8 च (for हि) D1 वै (for मे) —(l 4) Ś1 श्रेयोऽर्थिने, D1 श्रेयोऽर्थिता Ñ1 चैव युक्ता , D1 सम्प्रयुक्ता (for सनि°) —(l 5) D12 om (hapl) हित च D1 8 विहित (for च हित) —(l 6) D1 विचिन्त्य (for विचार्य) Ñ1 सम्यक्, D1 सर्वे, D8 सर्वं

Colophon —*Kanda name* Ś1 D1 8 om , Ś2 Ñ1 D1-4 12 सुन्दर° —*Sarga name* Ś1 D8 विभीषणागमन(D4 °न) Ś2 D1 3 4 12 विभीषण(Ś2 °णानु)गमन (Ś2 D4 12 °न) Ñ1 विभीषणप्रयाणक, D2 विभीषणप्रयाण —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 D1 2 4 8 12 om , Ś2 94 D3 101 L (ed) 91 —After colophon, D1 concludes with राम]

23 For subst. in Ñ2 V1 3 B D6, cf v l 22 and 25 For 23[a]–25[b], Ś Ñ1 D1-4 8 12 subst 182* —[a]) D7 G1 M3 भर्व्यं च (for भत्यर्थं) —[d]) D10 11 च (for तत्)

24 For subst in Ś Ñ V1 3 B D1-4 8 12, cf v l 22, 23 and 25. —[a]) D5 10 11 M1 2 सुहृदामर्थे ; D7 सुहृदा ह्यर्थे —[b]) T1 उक्त (with hiatus) (for युक्त) G3 बुद्धिमता D5 6 10 11 T1 2 G3 M1 2 सदा (for सता) —G3 reads 24[cd] twice —[c]) D10 11 T1 C1 [ऊ]पि , Cv r m g k as in text (for [अ]पि)

25 [b]) ॐ Cr स्व स्व मतमतन्द्रिता इति पाठ ॐ —For 22[a]–25[d], Ñ2 V1 3 B D6 subst while Ś Ñ1 D1-4 8 12 subst for 23[a]–25[b]

182* प्राप्त विभीषण श्रुत्वा राम सुग्रीवमब्रवीत् ।
स्वयच्चिव रक्षन्हरस्त हस्तेनामित्रतापन ।
हरिश्रेष्ठ महाबाहो वचन श्रूयता मम ।
आनृशंस्ये तदात्वे च आयत्या चैव संस्थितम् ।
आस्यतामिति सुग्रीव सचिवाश्च समाहूय । [5]
हनुमत्प्रमुखान्सर्वान्मन्याश्च हरियूथपान् ।
ते समर्थेश्च वक्तव्य करिष्यामि परीक्षणम् ।
तस्माद्वदसि सुग्रीव राजानो हि बहुच्छला ।

[(l 1) Ñ2 D6 मत्वा (for श्रुत्वा) —Ñ2 V1 3 B D6 om l 2-3 —(l 2) Ś D12 हरे (for हरन्) Ñ1 D8 -कर्षण (for तापन) Ś D12 राघव शत्रुतापन , D8 रामो वै शत्रुसूदन (for the post half) —(l 3) D1 transp वचन and श्रूयता —(l 4) Note hiatus between the two halves D4 8 12 आनृशंस्ये(D4 °स्य) D8 निश्चित (for संस्थितम्) Ñ2 V1 3 B D3 6 त(V1 3 च)दायत्या च संयुत (V1 सं * त [illeg] V3 B1 सम्मित B2 3 सहित, B1 D6 संमित) (for the post half) —(l 5) Ś D12 श्रूयताम् Ñ2 V1 B2 4 D3 6 8 इह B1 इव (for इति) Ś V3 B1 D4 12 सुग्रीव, Ñ1 सुग्रीव D8 तान् (for च) Ś Ñ1 D4 12 समाहवत्, Ñ2 V3 B D6 समानय —(l 6) Ñ2 D6 वानरान् (for अन्याश्च) V3 (m also as above) -युवतान् (for

रावणस्यानुजो भ्राता विभीषण इति श्रुतः ।
चतुर्भिः सह रक्षोभिर्भवन्तं शरणं गतः ॥ १७

रावणेन प्रणिहितं तमवेहि विभीषणम् ।
तस्याहं निग्रहं मन्ये क्षमं क्षमवतां वर ॥ १८

राक्षसो जिह्मया बुद्ध्या संदिष्टोऽयमुपस्थितः ।
प्रहर्तुं मायया छन्नो विश्वस्ते त्वयि राघव ॥ १९

वध्यतामेष तीव्रेण दण्डेन सचिवैः सह ।
रावणस्य नृशंसस्य भ्राता ह्येष विभीषणः ॥ २०

एवमुक्त्वा तु तं रामं संरब्धो वाहिनीपतिः ।
वाक्यज्ञो वाक्यकुशलं ततो मौनमुपागमत् ॥ २१

G. 3 B. 6 L. 3

अन्तर्धानगता ह्येते राक्षसाः कामरूपिणः । [5]
शूराश्च निकृतिज्ञाश्च तेषु जातु न विश्वसेत् ।
प्रणिधी राक्षसेन्द्रस्य रावणस्य भवेदयम् ।
अनुप्रविश्य सोऽस्मासु भेदं कुर्यान्न संशयः ।
अथवा स्वयमेवैष छिद्रमासाद्य बुद्धिमान् ।
अनुप्रविश्य विश्वस्ते कदाचित्प्रहरेदपि । [10]
मित्राटवीबले चैव मौलभृत्यबले तथा ।
सर्वमेतद्बले ग्राह्यं वर्जयित्वा द्विषद्बलम् ।
प्रकृत्या राक्षसो ह्येष भ्रातामित्रस्य वै विभो ।
आगतश्च रिपोः पक्षात्कथमस्मिन्हि विश्वसेत् ।

[D1 B(ed. within brackets) repeat l. 1–2 after 19.—(l. 1) D1 M3 Cg [illegible], Ct as above (for [illegible]). M3 [illegible] (for [illegible]).—(l. 2) D1 [illegible] (corrupt), B (ed., second time) [illegible] (for [illegible]). D[illegible] Ct [illegible] (by transp.). D[illegible] (both times) T1 G[illegible] M3 [illegible] (Ts [illegible]) (for the post. half). [illegible]—(l. 3) T1 [illegible]. M3 [illegible] (for [illegible]).—(l. 5) M3 [illegible]—(l. 6) D[illegible] (for [illegible]) —(l. 8) G1 [illegible] (for [illegible]) M3 [illegible] (for [illegible]) —(l. 9) M[illegible] (for [illegible]) D[illegible] (for [illegible]).—G1 repeats l. 8 in place of l. 10.—(l. 10) D1 T1 M3 [illegible] (for [illegible]).—(l. 11) D[illegible] T1 M3 Ct [illegible] G1 [illegible]; G[illegible] M3 Ct [illegible], Ct as above (for [illegible]) D[illegible] M3 Ct [illegible] as above (for [illegible]) G[illegible] Ct [illegible] as above (for [illegible]). [illegible]—(l. 12) G1 [illegible] (for [illegible]) —(l. 13) D1 T1 M3 [illegible] D[illegible] T1 G1 M3 (for [illegible]) D[illegible] M3 [illegible]—(l. 14) D[illegible] (for first [illegible]) D[illegible] T1 [illegible] D1 T1 M3 [illegible] (for second [illegible]).]

17 [illegible] after 15, repeats it here.—[illegible] D[illegible] (for [illegible])—[illegible] (as in text) [illegible] (for [illegible])—[illegible] D[illegible] (for [illegible])—[illegible] (for [illegible]) [illegible] D[illegible]—After 17 D1 T1 G1 M3 [illegible]

[illegible], D[illegible] Ct प्रणीय हि, Cg k प्रणिहित (as in text).—[b]) Ś1 D[illegible] क्षमय (D[illegible] °चे [sic]) हि; Ñ1 D[illegible] T[illegible] G[illegible] M[illegible] तमवेहि (sic), Ñ1 मन्येहं (subm.); V1 B[illegible] मन्येहं त (V1 हि), B1 मन्ये चाहं; D1 त मन्येहं (for तमवेहि). M[illegible] निशाचर (for विभीषणम्). V1 स नो हन्तु विभीषण.—[c]) Ñ1 नास्य (for तस्य). Ś Ñ1 D[illegible] मन्वहम्. D[illegible] [अ]हं विग्रहं.—[d]) Ś Ñ1 D[illegible] [s]क्षम (for क्षमं). Ś B[illegible] क्षमवतां; Ñ1 D1 [illegible] (for क्षमवतां). D[illegible] न क्षमं (D1 om. hapl.) क्षमतां वर. [illegible] Cr g t क्षमतां युक्त (Cr हित) व्यापारयताम् (Ct °तां क्षमावतां वा । इत्यर्थः.).]

19 [a]) Ñ1 V1 B D1 T[illegible] राक्षस्या. V1 B दुष्टया (for जिह्मया).—[b]) Ś Ñ1 D[illegible] मद्यु (D1 [illegible] D1 मद्यु) ह्येषम्; D1 T1 M3 [illegible]; D[illegible] M[illegible] Ct [illegible]; T1 [illegible] (for उपस्थित). Ñ1 V[illegible] B D1 विश्लया (Ñ1 V1 D1 दुष्टया) समुपस्थित.—[d]) D[illegible] G M3 मानव (for राघव).—For 19[cd], Ś Ñ V[illegible] B D[illegible] M[illegible] subst.:

175* प्रहर्तुं त्वयि विश्वस्ते प्रच्छन्नश्च मानव ।

[Ñ1 V1 B[illegible] [illegible], V[illegible], D[illegible] [illegible] (D1 [illegible]) (for [illegible]). B[illegible] D1 [illegible] (D1 [illegible]) [illegible] (B1 D1 [illegible]) [illegible], M[illegible] [illegible] (for the post. half).]—Then M[illegible] cont., while D[illegible] T[illegible] G M[illegible] ins. l. 1–2 of 177* after 19.

20 [ab]) D1 वध्य (for वध्य). Ś Ñ V[illegible] B D[illegible] [illegible] (for तीव्रेण). Ś Ñ1 D[illegible] [illegible] (for दण्डेन). D1 M3 [illegible] (by transp.). Ñ1 V1 B D[illegible] [illegible] (Ñ1 V1 [illegible]). V1 [illegible] (for [b]).—[d]) Ś Ñ1 D[illegible] भ्राता [illegible] Ñ1 V[illegible] B D1 [illegible] G1 [illegible]

21 [a]) D1 [illegible] D1 तु (subm.) (for तु तं). D1 [illegible] D1 [illegible] (for तं रामं).—[b]) Ś Ñ V[illegible] B D[illegible] [illegible] (for संरब्धो).—[c]) Ś D[illegible] [illegible] (for °ज्ञो) Ś Ñ V[illegible] B D[illegible] [illegible] D[illegible] [illegible].—[d]) T1 [illegible] (for [illegible]). Ś Ñ1 D[illegible] [illegible] D1 [illegible] L (ed.) [illegible].—After 21, Ś Ñ V[illegible] B D[illegible] ins.:

[illegible]

ततो मैन्दस्तु संप्रेक्ष्य नयापनयकोविदः ।
वाक्यं वचनसम्पन्नो बभाषे हेतुमत्तरम् ॥ ३८

वचनं नाम तस्यैष रावणस्य विभीषणः ।
पृच्छ्यतां मधुरेणायं शनैर्नरवरेश्वर ॥ ३९

भावमस्य तु विज्ञाय ततस्तत्त्वं करिष्यसि ।
यदि दुष्टो न दुष्टो वा बुद्धिपूर्वं नरर्षभ ॥ ४०

अथ संस्कारसम्पन्नो हनूमान्सचिवोत्तमः ।
उवाच वचनं श्लक्ष्णमर्थवन्मधुरं लघु ॥ ४१

न भवन्तं मतिश्रेष्ठं समर्थं वदतां वरम् ।
अतिशाययितुं शक्तो बृहस्पतिरपि ब्रुवन् ॥ ४२

न वादान्नापि संघर्षान्नाधिक्यान्न च कामतः ।
वक्ष्यामि वचनं राजन्यथार्थं राम गौरवात् ॥ ४३

अर्थानर्थनिमित्तं हि यदुक्तं सचिवैस्तव ।
तत्र दोषं प्रपश्यामि क्रिया न ह्युपपद्यते ॥ ४४

ऋते नियोगात्सामर्थ्यमवबोद्धुं न शक्यते ।
सहसा विनियोगो हि दोषवान्प्रतिभाति मे ॥ ४५

G 5.90 26
B 6.17 54
L 5.92 27

187* यस्य न स्वजने प्रीति कुतस्तस्य परे जने ।

[D13 सुजने (for स्वजने) D4 transp यस्य न and स्वजने], whereas D5 ins.

188* स्वजने यस्य न प्रीति का प्रीतिरितरे जने ।

—D5 cont , while D4 cont after 187*

189* सर्वलक्षणसम्पन्नऽप्यस्ति दोषो विभीषणे ।

[D4 -संपूर्णे (for -सम्पन्न)]

38 D5 om 38^{abc} (cf. v l 36) D7 om 38 (cf v l 37) —^a) Ñ2 V1 3 B D9 अथ (for ततो) T3 च (for तु) Ś Ñ1 D1-4 8 12 अथ मैन्दो महाबुद्धिर् (Ñ1 D3 °बाहुर्) —^b) D5 नये परम , D6 मायापनय (for नयापनय) —^c) D6 विनय (for वचन) B2 सपन्न Ś Ñ1 D2-4 8 12 वाक्य परमसपन्न —^d) Ś Ñ1 D2 4 8 12 सद्वताजलि , Ñ2 V1 3 B D9 G1 हेतुमत्तदा (B3 °या, G3 °र) G1 हेतुसहित

39 D om 39^{ab} (cf v l 37) —^a) D2 4 8 वच नान्, D10 11 M1 2 मनुजो (for वचन) Ś Ñ1 D5 8 12 G1 [ए]व (for [ए]ष) Ñ2 V1 3 B D9 वचनाज्ञा(V3 °न ता)वदस्यैव(Ñ2 D9 °ष) D3 कल्याणरूपे पुरुषे —^b) Ś Ñ1 D2 8 12 राक्षसस्य, B2 3 D9 रायवस्य(sic) D3 राक्षस स, D4 राक्षसोय (for रावणस्य) V3 B1 विशेषत —^c) Ś D12 परमोपाय, Ñ V1 3 B2 4 D2-4 8 9 मधुरोपायै (Ñ1 D2 8 8 °य) B1 मधुरैर्वाक्यै , D4 मधुपापाश्र(sic) (for मधुरेणाय) —^d) Ś D2-4 8 12 शनैनरपत स्वय(D4 °तेर्भय, D5 °ते स्वय, D12 °ते सुख) Ñ1 पृच्छ्यता नृपते स्वय, Ñ2 V1 2 B D9 शनैर्नरपते पुन , D1 कथमत्रागत किल, D7 शनैर्नरवरात्मज, D10 11 T2 G1 2 M1.2 3 शनैर्नरपतीश्वर

40 ^a) N1 D1-4 8 [अ]थ, G3 च (for तु) Ś D12 नावमास्थाय (for भावमस्य तु) —^b) Ś Ñ1 B2 D2 4 8 12 सत्यतस्तत्त्व, Ñ2 V1 B1 2 D9 ततस्तु रत, V1 D5 10 11 T1 G M1 2.3 तत्त्वतस्त्व, D3 यत्तत्त्व तत्, D7 कतव्य तत् (for ततस्तत्त्व) Ś1 करिष्यति D6 त ** स्तर्कयिष्यसि, T2 यत्तत्र कर्तुमर्हसि —^c) Ś Ñ1 D1-4 8 12 इति (for यदि) D3 (ऽ)प्यदुष्टो (for न दुष्टो) Ñ2 V1 2 B2 4 D9 वा दुष्टो (by transp) —^d) Ś D4.12 L (ed) समयमा(L [ed] वाक्यसा)कारसूर्जित , Ñ1 D1 8 वाक्यमाकारसूचित(D5 °सूत्त [sic]) ✿ Cv "भावमस्य तु विज्ञाय ततस्तत्त्व करिष्यसि । यदि दुष्टो न दुष्टो वा बुद्धिपूर्वं नरर्षभ" इति पाठ . ✿

41 D3 om 41 —^a) Ś Ñ1 D2 4 4 8.12 गुरु(D8 गुरु)स्ववशगया बुद्ध्या —^b) T3 बुद्धिकोविद (for सचिवोत्तम) —^c) Ś D1 3.4 12 मधुर, M4 हेतुमत् (for वचन) V3 D2 सूक्ष्मम् —^d) Ś Ñ1 D1 2 4 8 12 च ततो (D1 2 हित) वच , Ñ2 V1 3 B D9 मधुर हित

42 ^a) G3 श्रेष्ठ (for श्रेष्ठ) Ñ2 V1 3 B D9 त बुद्ध (Ñ2 B1 D9 बद्ध)त हरिश्रेष्ठ —^b) Ñ2 D1 पुनता, V3 B1 गद्गता (for वदता) —^c) Ñ2 V1 3 B D9 नैवातिशयितु —^d) V3 इव (for अपि) —For 42 Ś Ñ1 D1-4 8.12 subst

190* न ब्रुवन्त हरिश्रेष्ठ सच ते हरिपुगवा ।
समुद्देक्षन्त शक्तो बृहस्पतिमिवामरा ।

[(l 1) Ñ1 D4 हरियूथपा (for °पुगवा) —(l 2) D1 2 समुद्वीक्ष्य]

43 ^a) Ś2 G1 M3 नावादाच्च Ś Ñ1 D1 3 4 8 12 च सरभात्, D5 [अ]पि सदर्भात्, G1 [अ]तिस°, Cm g t as in text (for [अ]पि सघर्षात्) Ñ2 V1 B D9 न दानाच्च(Ñ2 V1 D1 मदाच्च) च सद्यात्, V3 नादानाच्चात्र सहर्षात्, D2 नात्रमानाच्च सरभात् —^b) V3 नावेक्ष्य न, D1 2 नाधिक्याच्च, D9 न नास्तिक्याच् (for नाधिक्यान्न) Ñ1 D4 नास्तिक्यात्त्वा(D4 °स्तिक्यात्त्वा)त्सदीपनात् —^d) Ñ1 यथा त्व, B1 2 यथाह Ś V V1 3 B D1-4 8 12 कार्यं (for राम)

44 ^a) N2 B4 D9 अनर्थार्थ (by transp) T1 वा (for हि) —^b) B4 M2 सह (for तव) —G3 om (hapl) 44^c-46^b —^c) D3 T3 अत्र (for तत्र) Ñ1 V3 B D4.8 12 न पश्यामि, L (ed) प्रवक्ष्यामि —^d) D1 G2 M3 नाप्युपपद्यते ✿ Ck क्रिया न(ना?)स्युपपद्यत इति पाठ ✿

45 G2 om 45 (cf v l 44) For 45-46 D3

G 5 90, 11
B 6 17, 40
L 5 91 13

छादयित्वात्मभावं हि चरन्ति शठबुद्धयः ।
प्रहरन्ति च रन्ध्रेषु सोऽनर्थः सुमहान्भवेत् ॥ ३१
अर्थानर्थौ विनिश्चित्य व्यवसायं भजेत ह ।
गुणतः संग्रहं कुर्याद्दोषतस्तु विसर्जयेत् ॥ ३२
यदि दोषो महांस्तस्मिंस्त्यज्यतामविशङ्कितम् ।
गुणान्वापि बहूञ्ज्ञात्वा संग्रहः क्रियतां नृप ॥ ३३
शरभस्त्वथ निश्चित्य सार्थं वचनमब्रवीत् ।
क्षिप्रमस्मिन्नरव्याघ्र चारः प्रतिविधीयताम् ॥ ३४
प्रणिधाय हि चारेण यथावत्सूक्ष्मबुद्धिना ।
परीक्ष्य च ततः कार्यो यथान्यायं परिग्रहः ॥ ३५
जाम्बवांस्त्वथ संप्रेक्ष्य शास्त्रबुद्ध्या विचक्षणः ।
वाक्यं विज्ञापयामास गुणवद्दोषवर्जितम् ॥ ३६
बद्धवैराच्च पापाच्च राक्षसेन्द्राद्विभीषणः ।
अदेशकाले संप्राप्तः सर्वथा शङ्क्यतामयम् ॥ ३७

V1 B4 त्यज्यतामय, D8 शक्यतामय, D3 तर्कयामहे, D10 11 T2 G C1 तर्क्य एव हि (for शङ्क्य एव हि) —cd) Ñ2 V1 3 B D8 विश्वासयोग, D7 10 11 Ct विश्वासनीय (for विश्वासयोग्य) Ñ1 V1 3 B D8 विभीषणो D9 विश्वसेद्धुरिपक्षेषु सोनर्थश्च कुतो भवेत् —For 30cd, Ś Ñ1 D1 3 4 8 12 subst

186* विश्वासो दुरिसैन्येन न कर्तव्य कथचन ।

[D1 3 8 द्वारिपक्षेषु (D1 °क्षे तु D8 °क्षय) D4 द्वारिसैन्येषु D4 transp न and कर्तव्य Ñ1 D1 3 4 8 कदाचन (for कथचन)]

31 Ñ2 V1 3 B D8 repeat 31 after 35 —a) Ś Ñ V1 3 B D5 4 8 12 (Ñ2 V1 3 B D8 second time) [आ]त्मनो भाव (for [आ]त्मभाव हि) Ñ2 V1 3 B D8 (all first time) प्रच्छाद्य भावमेते हि, D1 गोपायित्वात्मभावं तु —b) Ñ1 V1 3 B1 4 (all second time) भवति, D2 3 (both second time) भजति, D4 व्रजति (for चरन्ति) B4 (first time) शठबुद्धय —c) B2 (first time) प्रवर्तते (for प्रहरन्ति) Ś1 रन्ध्रेषु, D1 रन्ध्रे वै, D3 (first time) चक्रेषु —d) B2 3 (both first time) सोपेक्ष (for सोऽनर्थः) Ś तत्कृतो, Ñ V1 3 B (Ñ2 V1 3 B1–3 both times B4 first time) सुकृतो, B4 second time) D2–4 8 9 (both times) स्वकृतो, D1 वै कृतो, D12 सत्कृतो (for सुमहान्) D8 भवान् (sic) ※ Cv 1 सोऽनर्थः सुमहान्भवेदिति पाठ ※

32 cd) D8 व्यवस्थाप्य (for व्यवसाय) Ñ2 D2 8 वै, V1 B4 D8 च, G वा (for ह) V2 B3 भजेति च (sic), B2 D3 भजत्तत, D4 7 भजेदिति (D7 °हृ) Ś Ñ1 D12 व्यवसायो भवेदिति (for b) D1 अर्थान्विनिश्चित्य हृदा विचार्य च पुन पुन —c) Ñ1 कृत्वा (for कुर्याद्) —d) T2 च (for तु) Ś Ñ1 D1 3 4 8 12 M3 च (D1 M3 तु) विसर्जयेत्, Ñ2 V1 3 D8 च विसर्जन, B1 4 D3 च विवर्जन, B2 3 च विवर्जित.

33 a) Ś Ñ1 D1–4 8 12 अक्लिष्ट, B2 3 उग्र (for तस्मिंस्) —b) Ś B4 D1 3 12 अविशङ्कया, Ñ1 एव शङ्कया, D3 अविशङ्क यद्, D4 एव सर्वथा —c) D1–4 8 च (for वा) Ñ1 गुणार्थापि (sic) (for गुणान्वापि) D2 सत्वा, D7 स्वयान् (for ज्ञात्वा) Ñ2 V1 3 B D8 गुण प्रभूत मत्वा वा (V1 B1 च), D7 सुगुणान्निर्गुणाञ्ज्ञात्वा —d) Ś Ñ1 D1–3 8 12 इति, D4 इह, G1 3 विभो (for नृप)

34 a) B1 D8 सरभस् Ñ2 B1–3 D8 चाथ, V2 B4 चापि, V3 च वि (for त्वथ) Ś Ñ2 D2–4 12 M1 5 8 संचिंत्य, D2 नि सृत्य —b) Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 हरिर्, D3 T1 सत्वं, D7 T1 3 G1 M1 Cm g सत्यं, G3 M3 वीरो, Cr L t as in text (for सार्थं) ※ Cv शरभस्त्वथ निर्वि(°र्ति)त्य वीरो वचनमब्रवीत् इति पाठ ※ —c) Ś Ñ1 D1 3 8 12 तस्मै (for अस्मिन्) —d) N1 वच (for चार) G3 प्रचार प्रविधीयता

35 a) Ś D12 [ता]व, V1 तु, B1 4 D4 च (for हि) —b) Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 12 ततो भाव परी(B2 3 सवी)-क्ष्यता(Ś D12 °क्ष्यते), D8 ततो भाव **** (om hapl) —c) B3 4 तु (for च) Ñ1 D1 11 तथा, D8 यथा (for तत) Ś1 D9 12 कार्य (for कार्यो) D3 परीक्ष्य च तथा कार्य —d) Ś N1 D12 यथा न्याय, D3 T1 M3 यथान्याय्य —After 35 Ñ2 V1 3 B D8 repeat 31

36 a) Ñ2 V1 3 B D8 चापि, D2 4 अथ (for त्वथ), D1 सप्राप्य, D3 संचिन्त्य, D5 संक्षेप, D8 समीक्ष्य च (hypm) —After 36a, V3 erroneously reads 38b–39b —b) G1 विचारण (for विचक्षण) D4 T1 M1 नयापनयकोविद, D9 तत कार्य यथोचित —D4 om 36d–38a —d) D3 4 गुणवान् (for गुणवद्) Ñ1 गुणधर्मविवर्जित, B1 3 D8 गुणदोषविवर्जित ※ Cr गुणवद्दोषवर्जितमिति पाठ ※

37 D6 om 37 (cf v l 36) —a) Ś Ñ2 D2 12 बद्धवैरश्च पापश्च, V3 वर्जित बद्धवैराच्च (sic) —b) Ś D3 12 M3 राक्षसेन्द्रो, N1 राक्षसश्च (for राक्षसेन्द्राद्) —D1 om (hapl) 37c–39b —c) Ñ2 B2 D3 8 अदेशकाले (B4 D5 °क) —d) Ñ1 तथाय: T2 सर्वदा V1 B4 त्यज्यताम् 1 B1–3 D8 9 तर्क्यताम् (for शङ्क्यताम्). Ñ1 इद, D2 इति (for अयम्) V1 सर्वे तुल्यबला सदा, —After 37, Ś D1 12 ins

ततो मैन्दस्तु संप्रेक्ष्य नयापनयकोविदः ।
वाक्यं वचनसम्पन्नो बभाषे हेतुमत्तरम् ॥ ३८
वचनं नाम तस्यैष राक्षसस्य विभीषणः ।
पृच्छ्यतां मधुरेणायं शनैर्नरवरेश्वर ॥ ३९
भावमस्य तु विज्ञाय ततस्तत्त्वं करिष्यसि ।
यदि दुष्टो न दुष्टो वा बुद्धिपूर्वं नरर्षभ ॥ ४०
अथ संस्कारसम्पन्नो हनूमान्सचिवोत्तमः ।
उवाच वचनं श्लक्ष्णमर्थवन्मधुरं लघु ॥ ४१
न भवन्तं मतिश्रेष्ठं समर्थं वदतां वरम् ।
अतिशाययितुं शक्तो बृहस्पतिरपि ब्रुवन् ॥ ४२
न वादान्नापि संघर्षान्नाधिक्यान्न च कामतः ।
वक्ष्यामि वचनं राजन्यथार्थं राम गौरवात् ॥ ४३
अर्थानर्थनिमित्तं हि यदुक्तं सचिवैस्तव ।
तत्र दोषं प्रपश्यामि क्रिया न ह्युपपद्यते ॥ ४४
ऋते नियोगात्सामर्थ्यमवबोद्धुं न शक्यते ।
सहसा विनियोगो हि दोषवान्प्रतिभाति मे ॥ ४५

G 5. 90 26
B 6 17 54
L 5 92 27

187* यस्य न स्वजने प्रीति कुतस्तस्य परे जने।
[D3 सुजने (for स्वजने) D4 transp यस्य न and स्वजने]
whereas D3 ins.

188* स्वजने यस्य न प्रीति का प्रीतिरितरे जने।
—D3 cont , while D4 cont after 187*

189* सर्वलक्षणसम्पन्नेऽप्यस्ति दोषो विभीषणे।
[D4 -संपूर्णे (for सम्पन्ने)]

38 D5 om 38ab (cf. v l 36) D2 om 38 (cf v l 37) —a) Ñ2 V1 3 B D5 अथ (for ततो) T3 च (for तु) Ś Ñ1 D3-4 8 13 अथ मैंदो महाबुद्धिर् (Ñ1 D3 °बाहुर्) —b) D2 नये परम , D5 मायापनय (for नयापनय) —c) D6 विनय (for वचन) B3 सपन्न Ś Ñ1 D3-4 8 13 वाक्य परमसपन्न —d) Ś Ñ1 D3 8 13 सहृत्वांजलि , Ñ2 V1 3 B D5 G1 हेतुमत्तरा(B3 °या, G1 °र) G3 हेतुसहित

39 D1 om 39cd (cf v l 37) —a) D3 4 8 पच मान् ; D10 12 M1 3 मनुजो (for वचन) Ś Ñ1 D3 8 13 G1 [ष्ट्]र (for [ए]ष) Ñ2 V1 3 B D5 वचनाच्चा(V3 °मे ता)वत्स्यैव(Ñ2 D5 °ष) D2 कल्याणरूपे पुरुषे —b) Ś Ñ1 D4 8.13 राक्षसस्य, B1 3 D5 राघवस्य(sic) D3 राक्षस स, D2 राक्षसोय (for रावणस्य) V3 B1 विशेषत —c) Ś D13 परमोपाय, Ñ V1 3 B3-4 D1-2 6 7 मधुरोपायै (Ñ1 D1 2 8 °य) , B1 मधुरैर्वाक्यै ; D4 मधुपायाय(sic) (for मधुरेणायं) —d) Ś D3-4 8.13 शनैर्नरपत स्वय(D4 °तर्भये, D6 °ते स्वयं, D13 °ते सुख) Ñ2 पृच्छ्यतां नृपते स्वय, Ñ2 V1 3 B D5 शनैर्नरपत पुन ; D2 कपमजागत किल, D7 शनैर्नरवरात्मज; D10.12 T3 G1 3 M1 2 3 शनैर्नरपतीश्वर

40 a) Ñ1 D1-4.8 [म]थ, G3 च (for तु) Ś D13 भावमास्थाय (for भावमस्य तु) —b) Ś Ñ2 B1 D2.4 8.13 तत्त्वतश्चात् , Ñ2 V1 B2.3 D5 ततस्तु रा, V1 D3 10 12 T1 G M1 2.3 तावतस्तस्य, D1 यथार्थ तत्; D2 कर्तव्य तत् (for ततस्तत्त्व) Ś1 करिष्यति D3 त * * एवकर्तव्यसि, T3 यथाह कर्तुमर्हसि. —c) Ś Ñ1 D1-4.8.13 इति (for यदि) D5 [ऽ]प्यदुष्टो (for न दुष्टो) Ñ2 V1 3 B2.3 D5 वा दुष्टो (by transp) —d) Ś D3 13 L (ed) शक्यता(L [ed] वाक्यता)कारसूचित , Ñ1 D1 4 8 वाक्यमाकारसूचित(D1 °शूरत [sic]) ※ Cv "भवमस्य तु विज्ञाय ततस्तत्त्व करिष्यसि । यदि दुष्टो न दुष्टो वा बुद्धिपूर्वं नरर्षभ " इति पाठ . ※

41 D2 om 41 —a) Ś Ñ1 D1 2 4 8.13 युक्त(D2 युष्ट)स्वर्णया बुद्धया —b) T3 बुद्धिकोविद (for सचिवोत्तम) —c) Ś D1 2.4 13 मधुर, M3 हेतुमत् (for वचन) V3 D2 सूक्ष्मम् —d) Ś Ñ1 D1 2 4 8 13 च ततो (D1 3 हित) वच , Ñ2 V1 3 B D5 मधुर हित

42 a) G3 श्रेष्ठ (for श्रेष्ठ) Ñ2 V1 3 B D5 त ब्रुव (Ñ2 B4 D5 वद्)त हरिश्रेष्ठ —b) Ñ1 D2 वदता, V1 B3 गदतो (for वदतां) —c) Ñ2 V1 3 B D5 नैवातिशयितु —d) V3 इव (for अपि) —For 42 Ś Ñ1 D1-4 8.13 subst

190* त ब्रुवन्त हरिश्रेष्ठ सव ते हरियूथपा ।
समुदैक्षन्त वाग्मी बृहस्पतिमिवामरा ।
[(l 1) Ñ1 D3 हरियूथपा (for °पुगवा) —(l 2) D1 2 समुद्वीक्षन]

43 a) Ś1 G3 M3 नावादाय Ś Ñ1 D1 2 4 8 13 च सरंभात्, D5 [अ]पि सदभात्, Cr [अ]तिस°; Cm g t as in text (for [न]पि संघर्षात्) Ñ2 V1 B D5 न दानाच्च(Ñ2 V1 D5 मनाच्च) च सहर्षात् , V3 नादानान्नात्र सहर्षात् ; D3 नात्रमानाच्च सरभात् —b) V3 नार्थस्य न, D1 3 नास्तिक्यात्, D6 न नास्तिक्यात् (for नाधिक्यान्न) Ñ1 D3 नास्तिक्यान्ना(D6 °धिक्याद्वा)स्मदीपनात् —d) Ñ2 यथा स्थ, B2-3 यथार्ह Ś Ñ V1 3 B D2-4 8 13 कार्यं (for राम)

44 a) Ñ2 B4 D5 अनर्थाथ (by transp) T1 वा (for हि) —b) B4 M3 तद् (for तत्र) —G3 om (hapl) 41c–46b —c) D6 T3 अत्र (for तत्र) Ñ2 V3 B D2.4.13 न पश्यामि, L (ed) प्रपश्यामि —d) D6 G3 M3 नाप्युपपद्यते ※ Ck क्रिया न(ना ?)प्युपपद्यत इति पाठ . ※

45 G1 om 45 (cf v.l 44) For 45-46 D5

G 5 90. 22
B 6 17 55
L 5 p1 28

चारप्रणिहितं युक्तं यदुक्तं सचिवैस्तव ।
अर्थस्यासंभवाचत्र कारणं नोपपद्यते ॥ ४६
अदेशकाले संप्राप्त इत्ययं यद्विभीषणः ।
विवक्षा चात्र मेऽस्तीयं तां निबोध यथामति ॥ ४७
स एष देशः कालश्च भवतीह यथा तथा ।
पुरुषात्पुरुषं प्राप्य तथा दोषगुणावपि ॥ ४८
दौरात्म्यं रावणे दृष्ट्वा विक्रमं च तथा त्वयि ।
युक्तमागमनं तस्य सदृशं तस्य बुद्धितः ॥ ४९
अज्ञातरूपैः पुरुषैः स राजन्पृच्छ्यतामिति ।
यदुक्तमत्र मे प्रेक्षा काचिदस्ति समीक्षिता ॥ ५०
पृच्छ्यमानो विशङ्केत सहसा बुद्धिमान्वचः ।
तत्र मित्रं प्रदुष्येत मिथ्या पृष्टं सुखागतम् ॥ ५१

---

subst 191* —ᵃ) B3 भ्से, D4 कृत्ते (sic) (for कृते) Ś Ñ1 B1 D1.2.13 सामर्थ्यात्, Ñ2 D6 सचिवैर्, B3 प्लवगैर्, B2 स्ववगैर्, B4 ते वाक्यम् (for सामर्थ्यम्). —ᵇ) Ś D2.12 क्रिया बोद्धुं (D3 बोद्धु) न, Ñ1 illeg, V1 तव बोद्धुं न, B3 D6 भवबोद्धु न, D1 न च बोद्धुं तु, D2 भत्र बोद्धुं न, D4.5 T1.2 उपयोक्तुं न (for अवबोद्धुं न) —ᶜ) Ś D12 [अ]पि नियोगो, Ñ1 L (ed) वा(L [ed] वा)पि योगो, D1.2.4 वा(D3 स, D4 च) वियोगो D1 s to 11 T1.2 [ऽ]पि (for हि) —ᵈ) Ś1 D3.13 न युक्त (D3 °क्त) Ś2 नियुक्त, T1.2 Cr द्दोषवत्, Cm g k t as in text (for दोषवान्) Ñ2 B4 D6.7.3 Cr मा D3 T1.2 M2.3 Cm g मा, Cl मे (as in text)

46 G2 om 46^{ab} (cf v l 44) —ᵃ) Ñ V1.2 B D1-4.9 प्रणिविस (for प्रणिहित) Cr m g t as in text Ck योग्य Ś D13 वचश्च चारसयुक्त —ᵇ) Ś Ñ1 D1-4.13 हरिपुंगवैः (for सचिवैस्तव) —After 46^{ab}, B1.2 read erroneously 44^{cd} within brackets —ᶜ) Ś Ñ1 D2.3.13 [अ]ऽसभवस्र, V2 [अ]स्य भवेत् (sic) D3 [अ]सभवस् (for [अ]सभवात्) —ᵈ) D10 T1.2 (sup lin after corr before corr as in text) चारण (for कारणं) ⊛ Cv 'चारण नोपपद्यते' इति सम्यक्पाठः, Cm g चारण नोपपद्यत इति पाठे तु चारय चारप्रयणम् (Cg पाठे तु चारयितव्यस्यान्त पुरसमानतीर्थादिरूपस्य विषयस्याभावाचार सचारण न घटत इत्यर्थ) ⊛ —After 46 Ś Ñ V1.2 B1.2.4 D1-4.9 ins while for 45 46 D4 subst

191* सहसा न हि चारेण शक्यो बोद्धु विभीषण ।
कालस्तस्य दोषश्च तस्माच्चारो न विद्यते ।

[(1 1) Ś [अ]स्ति (for हि) D3 [अ]विचारेण (for हि चारेण) Ś Ñ1 D3 बोद्धु (for बोद्धु) —(1 2) Ñ2 D3.3.8 भक्ती V3 D1 भक्तौ D4 स्याद् (for च) Ś कालप्रत्ये विश्व (for the prior half)]

47 ᵃ) V1.2 B1.2.4 D4 अदेशकाल, L (ed) अदेशेऽकाले B1 सप्राप्त (sic) —ᵇ) D1.6 [ए]व (for [अ]यं) D3 च (for यद्) B1 भालय यद्विभीषणे —ᶜ) Ś Ñ V1 B D1-6.8-12 T1 M3 तत्र (for चात्र) Ś Ñ1 D1.4.13 नास्ति D1 हीदं, D6 T1 [ऽ]स्तीति G2 [ऽ]स्तीह (for ऽस्तीयं) —ᵈ) Ś N1 B1.2.4 D1.4.5.13 तन्निबोध, V2 तद्विरोधो (sic) (for तां निबोध) D1 वदामि ते, D3 यथा मति

48 D4 om 48^{ab} —ᵃ) Ś Ñ2 V2 B1 T1 M3 स एव (M3 °व) देश, Ñ1 V1 D1-4.6.13 स एव देश, B4 च एष देश, D6.10.11 T1.2 एव देशश्च, D8 सर्वदेश (subm) D1.4 काकस्य (D3 °श्च) (for कालश्च) —ᵇ) T2 भवदिद्य (sic), G1 M2 भवतीति V2 B2 D3 तथा (for यथा) G1 तथः G2 नाथ (for तथा) —ᶜ) Ś N V2 B1-3 D1.4.13 पुरुष, V1 B4 प्राकृत, D2.8 पुरुष (for पुरुषात्) Ś D13 पुरुष, B1 प्राकृत, D1 परम (for पुरुषं) D3 परम पुरुषे वाक्य —ᵈ) T2 तदा, M3 यथा (for तथा) M3 उभौ (for अपि) Ś N1 D1-4.6.13 गुणदोषसमन्वित, Ñ2 V1.2 B D3 गुणदोषौ यथा तथा (N2 V2 B4 यथा)

49 Ñ2 V1.2 B D6 om 49 56^{b} —ᵃ) D1 दारात्व (sic) (for दौरात्म्य) D3 रावण —ᵇ) D3 यथा (for तथा) Ś1 D1.13 M3 च तथानय, N1 D1.3.8 तव (D3 त्वयि) चानघ (for च तथा त्वयि) —ᶜ) D3 चैव, D10 11 द्वात्र (for तस्य) D7 युक्तमागतमस्यापि —ᵈ) Ś D3.13 विमृश्यैवास्य, Ñ1 विमृश्यैव, D1.2 विमृश्यैव तु (D3 च), D5 विमृश्यैव स्य, D7 G2 विमृशालस्य, T2 सदृश स्वस्थ, G1 समान तस्य (for सदृश तस्य) D6 T1 धीमत, Cv as in text (for बुद्धित) D4 बुद्ध्या विमृशत सत

50 Ñ2 V1.2 B D6 om 50 (cf v l 49) —ᵃᵇ) Ś Ñ1 D1.4.8.13 हरिभिरेष स (for पुरुषै स राजन्) M3 इव (for इति) —ᶜ) D1 T1.2 तत्र ते, D6 G3 M1.2 तत्र मे, Cv m g k t as in text (for मत्र मे) Ś Ñ1 D1.4.8.13 यदुक्त तत्र मे बुद्धि —ᵈ) Ś D3.4.13 कश्चिद् (for काचिद्) Ś D2.3.8.13 समीक्ष्य (D3 °क्ष्य)ता, Ñ1 परीक्षिता, D4 समीक्षिता, T2 G2 समीक्ष्य (T2 °क्ष)ता Cv समीक्षिता, Cr m g k t समीक्षिता (as in text)

51 N2 V1.2 B D6 om 51 (cf v l 49) —ᵃ) D1 T1 उच्यमानो, Cv पृच्छ्यमानो, Cr पृच्छ्यमान, Cm g k t पृच्छ्यमानो (as in text) Ś Ñ1 D4.8.13 [ऽ]पि, D1.4 हि, T1 न, Cr m g k t as in text (for वि) —ᵇ) Ś Ñ1 D13 च य, D3 शनै, D6 वध, D5 चरै, D7 नर, D8 शठ (for वच) —ᶜ) Ś1 D1-3.8.13 तथा मित्र (D3 °मित्र [sic]) N1 मित्रामित्र (for तत्र मित्र) D4 च दुष्येत —ᵈ) Ś D13 मृषा

अशक्यः सहसा राजन्भावो वेत्तुं परस्य वै ।
अन्तःस्वभावैर्गीतैस्तैर्नैपुण्यं पश्यता भृशम् ॥ ५२

न त्वस्य ब्रुवतो जातु लक्ष्यते दुष्टभावता ।
प्रसन्नं वदनं चापि तस्मान्मे नास्ति संशयः ॥ ५३

अशङ्कितमतिः स्वस्थो न शठः परिसर्पति ।
न चास्य दुष्टा वाक्चापि तस्मान्नास्तीह संशयः ॥ ५४

आकारश्छाद्यमानोऽपि न शक्यो विनिगूहितुम् ।
बलाद्धि विवृणोत्येव भावमन्तर्गतं नृणाम् ॥ ५५

देशकालोपपन्नं च कार्यं कार्यविदां वर ।
सफलं कुरुते क्षिप्रं प्रयोगेणाभिसंहितम् ॥ ५६

उद्योगं तव संप्रेक्ष्य मिथ्यावृत्तं च रावणम् ।
वालिनश्च वधं श्रुत्वा सुग्रीवं चाभिषेचितम् ॥ ५७

राज्यं प्रार्थयमानश्च बुद्धिपूर्वमिहागतः ।
एतावत्तु पुरस्कृत्य युज्यते त्वस्य संग्रहः ॥ ५८

G 5. 90 33
B. 6 17. 61
L 5 91 41

(for मिथ्या) D1 5 8 T1 दृष्ट, T2 दृष्टु, G1 प्रष्टु Ś Ñ1 D1-4 8 12 सुखावह, M3 समागत (for सुखागतम्)

52 Ñ2 V1 2 B D9 om 52 (cf v l 49) —a) Ś D1 12 न शक्य, Ñ1 D2 4 6 Cr न शक्य, D9 10 11 G2 Ct अशक्य, Cv m g k अशक्य (as in text) D2 वेत्तु (for राजन्) —b) Ś D12 भाव D1 6 12 11 T1 2 वोद्धुं, Cr m g k t as in text (for वेत्तुं) Ś Ñ1 D2 4 8 12 नृणां भुवि, G2 परस्य वा (for परस्य वै) D1 भावो नृणां च वेदितुं, D3 मनोभावो नृणां भुवि —cd) D9 गीतैः स्वैरैः, G1 2 भीतैस्तैरैः, G3 ैर्भीतैरैः, Cv m g as in text (for गीतैस्तैरैः) D10 M1 2 अंतरेण स्वैरैर्भिन्नैर्, M3 अंतरेणैर्गितैस्तैरैर् (for °) T1 नैपुण D10 पश्यता, M3 पश्यतो (for पश्यता) T3 दृश (sic) (for भृशम्) M1 2 पुण्य पश्यत मा भृश (sic) (for d) Ś Ñ2 D12 अंतरेणागितैर्नीच निपुण पश्य यादृश (Ñ1 पश्य यावर [sic]) D1-4 8 अंतरेणामितैर्गीतैर्नि (D2 °तैश्चैव नि, D3 °त नीच नि D4 °त नीतौ नि) पुण पश्य यादृश (D1 8 पश्यता भृश) ※ Ck t अन्तरेण स्वैरैर्भिन्नपुण्य पश्यता भृशमिति पाठः (Ct °ति प्राचीन पाठ) . . . Ct adds अन्य स्वभावैर्गीतैस्तैर्नैपुण्य पश्यता भृशमिति पाठे भृश मत्यर्थं स्वस्मिन्नैपुण्य पश्यता जानताऽपि प्रशान्त स्वभावैरापातत प्रसन्नाद्यैरवेऽपि गूढाभिप्रायैर्गीतैर्भाषितै परस्वभावोऽभिप्राय सहसा वेत्तु न शक्य इत्यर्थः ※

53 Ñ2 V1 2 B D9 om 53 (cf v l 49) —a) D3 नृपस्य (hypm) (for त्वस्य) —b) G1 दृश्यते (for लक्ष्यते) —For 53ab, Ś Ñ1 D1-4 8 12 subst

192* न चास्य ब्रुवतो वाक्य संदिग्ध जातु लक्ष्यते ।

[D4 त्वस्य, L(ed) नास्य (for चास्य) D3 दृश्यते (for लक्ष्यते)]

—c) D12 M3 प्रसन्न (for प्रसन्नं) Ś Ñ1 D1-4 8 12 प्रसन्नो (D3 °न्न) मुखवर्णश्च, M1 2 प्रसन्नवदनश्चायं —d) Ś Ñ1 D1-4 8 12 नेह (for मे न)

54 Ñ2 V1 2 B D9 om (cf v l 49) Ñ1 om (hapl) 54 —a) D3 अविशङ्कितमति (hypm) —b) D4 शाक (for शठ) L(ed) प्रति (for परि) —c) Ś1 सा (for [भ]स्य) T1 दुष्ट D1 संपत्तिस्, D2-4 स्यापत्तिस्, D7 M3 वागस्ति (for वाक्चापि) Ś D8 12 दुष्टापत्तिस्, D10 11 G1 M1 2 Ct दुष्टवागस्ति (for दुष्टा वाक्चापि) G2 3 न तस्य दुष्ट(G3 °ष्टा)वाक्चास्ति —d) Ś D1 4 8 12 नेहास्ति (by transp), D7 10 11 G2 3 M3 मे नास्ति (for नास्तीह)

55 Ñ2 V1 2 B D9 om 55 (cf v l 49) —a) D3 चोद्यमानो (for छाद्यमानो) M3 हि (for ऽपि) —b) D3 विनिगर्हितु (sic) —c) D3 बलवान् (hypm) (for बलाद्) Ś D2 12 [वृ]णु, D3 [वृ]व (for [वृ]ण)

56 Ñ2 V1 2 B D9 om 56ab (cf v l 49) —a) Ś Ñ1 D1 4 8 12 [उ]पपन्नानां —b) Ś D2 8 12 नृणां, D6 M3 वर (for वर) Ñ1 D3 4 कार्याकार्यविदा नृणां —c) G3 damaged for सफलं कु Ñ1 सफल°, G1 M3 Cr m g स्वफलां Cv k t सफलं (as in text) Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 9 12 भवति, D6 नियते (for कुरुते) D3 क्षिप्र हि (hypm) —d) T1 G1 M3 Cv [अ]पि, Cr m g t as in text (for [अ]भि) V1 B1 समाहित, D2 3 T3 [अ]भि(D8 [अ]पि)संयुत (for [अ]भिसंहितम्) Ś Ñ1 D1 4 8 12 G2 L (ed) प्रयोगेनाभि (D1 8 G3 °नापि, L [ed] °नाति) संवृत (G3 °हित), Ñ2 V1 B1 4 D9 योगेनाभिसमाहि(Ñ2 D9 °सीहि, V1 °मीहि)त G1 योगेनापि सुसहित

57 a) Ś Ñ1 D8 12 उद्योगवत(D8 °गेन च) संप्रेक्ष्य D1-4 8 उद्योगवत त्वा प्रेक्ष्य, D6 T3 उद्युक्त त्वां च संप्रेक्ष्य —b) D6 हि (for च) —c) Ś Ñ V1 2 B D1-4 7-12 G1 3 M1 2 वालिन च हत श्रुत्वा, M3 वालिन निहत दृष्ट्वा —d) Ś2 D3 चाभिषेचन

58 a) D10 11 G1 M1 2 Ck तु (for च) Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D1-4 8 9 12 प्रार्थयमानस्य(D8 °नाय) —b) Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D1-4 8 9 प्रपश्यत (D1 4 °त) B3 D12 प्रपन्न , D4 उपागत (for इहागत) —After 58ab M3 ins

193* सर्वेष आगर त्यक्त्वा भवन्त शरण गत ।
देशकालोपपन्नस्य तद्कुलीनस्य रक्षस ।

—c) Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 9 12 एतावदर्थं, G2 एतावत्तु सुविज्ञाय (for पुरस्कृत्य) —d) T1 2 G2 3 Cr नियते (for युज्यते) D8 7 तस्य, M3 तत्र (for त्वस्य) Ś Ñ1 B2-4 D1-4 8 12 विद्यते ह्य(D1 ह्य)स्य संश्रय (D1 4 °श्रय), Ñ2 V1 B1 D9 प्रपद्येताप्य संश्र(V1 °स्य संश्र, B1 °स्य

G 5 50 33 B 6 17 69 L 5 92 46 यथाशक्ति मयोक्तं तु राक्षसस्यार्जवं प्रति । | त्वं प्रमाणं तु शेषस्य श्रुत्वा बुद्धिमतां वर ॥ ५९

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकादशः सर्गः ॥ ११ ॥

सर्व)थ, V3 D8.10.11 विद्यते तस्य सग्रह (V3 °श्रय) —After 58 Ś D13 ins

194* तस्माद्क्षिप्र सहास्माभिस्तुल्यो भवतु राघव।
विभीषणो महाप्राज्ञ प्रासितु चाभ्युपैति न।

[Ś2 om from l 2 up to l 1 of 195*]

—Thereafter Ś D13 cont, while Ñ1 D1-4 ins after 58

195* शत्रोर्विरागाद्यद्येष समाप्तो न पर हितम्।
न वय तत्करिष्याम परन्तप स्वजनो यथा।
सत्वे बले च देशे च दुर्गे योगे समुद्यमे।
अभिज्ञ सर्वकार्येषु स्वजात्यानां विभीषण।
अथ कोपाधिना प्राप्ते रावणस्य विभीषण। [5]
यत्तताननिशं वीर किं दुष्टोऽपि करिष्यति।
अनेन रावण क्रुद्धो धर्म्यमुक्तो मम ग्रहे।
तस्मात्साधुमिदं मन्ये राजवंश विभीषणम्।

[Ś2 om l 1 (cf v l 194*) Ñ1 om l 1-4 —(l 1) Ś2 D4.13 शत्रुर्विरागात्समाप्तो D1 ग्रसे विरागाद्येष (for the prior half) D2 निश्चय (for समाप्तो) Ś1 D13 न चाय निश्चय पर (for the post half) —(l 2) Ś D4.13 स्वजने यथा —(l 3) D2 दुर्गे (for दुर्गे) Ś2 योग्ये (for योगे) —(l 4) D3 स्वजातीनां, D2 स्वजनानां (for स्वजात्यानां) D3 विशेषज्ञ (for विभीषण) —(l 5) D1 [उ]पधिना (for [उ]पाधिना) D3 अथ प्रगर्हिता प्रोक्तो (sic) (for the prior half) Ñ1 D1.2.3 मतेन च (D2.4 न, D3 स), D2 हिते रत (for विभीषण) —(l 6) Ñ1 D1.2.3 यत्तानाम् (for यत्तताम्) D4 वीर (for वीर) —(l 7) D1-4 धर्मम् (for धर्म्यम्) L (ed) [S]धर्मयुक्ते Ś D1 [आ]गते, D1 [अ]प्य (for ग्रहे) Ñ1 धर्मयुक्तो हितेन हि (for the post half) —(l 8) D1 वनम् (for साधुम्) D1 वन, D3 वन, D3 वेत (for रत)]

59 a) D1 यथामति Ś Ñ1 D12 ते, D14 हि, M3 तु (for तु) Ñ2 V1.3 B D1 [उ]क्तेहितम्, D3 [उ]क्तोसि, D3 [उ]क्ते तु, D4 [उ]क्तोसौ —b) G2 damaged for र्जवं प्रति —c) Ś D2.3.13 G2.3 M3 तु (G2 M3 हि) सर्वस्य, Ñ V1.3 B D3.4.9 प्रमाणानां (for तु शेषस्य) D1 त्वं तु प्रमाण सर्वस्य, D6.7.10.11 T2 G1 प्रमाण त्वं हि (D1 तु) सर्वस्य (D10.11 शेषस्य) —d) Ñ1 अथ, Ñ2 V1.3 B D2.4.9 सर्वं (for श्रुत्वा) B1 damaged B3.4 D4.6.13 वर (for वर)

Colophon Ś Ñ V1.3 B D1-4.6.9.11 om (cont the Sarga) —*Sarga no* (figures, words or both) D5 om D4.7.10.11 T1.3 G M 17, T2 16 —After colophon D5 *concludes with* श्रीरामो जयति G M1.3 with श्रीरामाय नमः M3 with श्रीराम

१२

अथ रामः प्रसन्नात्मा श्रुत्वा वायुसुतस्य ह ।
प्रत्यभाषत दुर्धर्षः श्रुतवानात्मनि स्थितम् ॥ १
ममापि तु विवक्षास्ति काचित्प्रति विभीषणम् ।
श्रुतमिच्छामि तत्सर्वं भवद्भिः श्रेयसि स्थितैः ॥ २
मित्रभावेन संप्राप्तं न त्यजेयं कथंचन ।
दोषो यद्यपि तस्य स्यात्सतामेतदगर्हितम् ॥ ३
रामस्य वचनं श्रुत्वा सुग्रीवः प्लवगेश्वरः ।
प्रत्यभाषत काकुत्स्थं सौहार्देनाभिचोदितः ॥ ४
किमत्र चित्रं धर्मज्ञ लोकनाथशिखामणे ।
यत्त्वमार्यं प्रभाषेथाः सत्त्ववान्सत्पथे स्थितः ॥ ५

G 5 93 39
B 6 18 36
L 5 92 53

12

Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 9 12 cont the previous Sarga

1 B1 damaged for 1ᵃ —ᵃ) D1 यथा (for अथ) —ᵇ) T1 हि, M1 2 तत्, M3 च (for ह) Ś Ñ V1 2 B D1 3 4 8 9 12 श्रुत्वा वायुसुतात्तत (B4 °द्वच, D1 °त्तदा) D2 श्रुत्वा वायुसुत तत —ᶜ) D1 अभ्यभाषत (for प्रत्य°) —ᵈ) Ś Ñ V1 2 B2-4 D2 9 12 आत्मनि स्थित (D2 °र), B1 °त्रिह्तव, D1 3 4 8 °निरिस्थर (D3 8 °त), T2 °निश्चित, Cm g t as in text (for °नि स्थितम्)

2 ᵃ) Ś D2 12 [अ]म, Ñ2 B4 D2 हि, V2 B2 D10 11 G2 च, Cr g k as in text (for तु) B2 मम चापि V1 हि परीक्षास्ति, L (ed) किंचिद्विज्ञान (for तु विवक्षास्ति) —ᵇ) L (ed) प्रति भाति (for काचि प्रति) B1 damaged from ध्य up to तस्स in 2ᶜ —ᶜ) B4 D6 7 9 11 T G2 3 M Cm g t श्रोतुम्, Ck as in text (for श्रुतम्) G1 damaged for मि तत्सर्वं N1 D1 3 4 श्रुत(Ñ1 D4 श्रोतु)मि (L(ed) °त चे)च्छाम्यह सर्वेर्, D8 श्रुत्वा चेच्छाम्यह सर्वेर्, M3 श्रोतव्य स्वजनै सर्वं —For 2ᶜᵈ Ś D2 12 subst

196* श्रोतुमर्हथ तत्सर्वं मम यद्धृदि वर्तते ।

3 ᵃ) Ś D2 12 सप्राप्त —V3 om (hapl) from 3ᵇ up to the prior half of l 2 of 197* —ᵇ) Ś D12 सत्याज्यो न, D2 न सत्याज्य (for न त्यजेय) B3 कदाचन, D3 विभीषण (for कथ°) —ᶜ) D8 क्षयो (for दोषो) Ś1 वर्तेत, Ñ V1 B D1 3 4 8 9 त(Ñ1 य)स्मिन्स्यात् (for तस्य स्यात्) Ś2 D12 दोषा यद्यपि विद्यते(Ś2 दृश्यते) D2 दोषाश्च यदि सप्राप्तो —B1 damaged for ᵈ —ᵈ) N2 B2-4 D2 विगर्हित (for अग°) Ś D2 12 न मे ह्य(D2 यथाप्ये)तद्विगर्हित, Ñ1 D1 3 4 8 तत्सता परि(L (ed) प्रति) गर्हित —After 3 Ś N V1 2 (owing to om after 3ᵃ) B D1-4 8 9 12 ins

197* एवं ज्ञात्वा महात्मानमार्यमार्ग व्यवस्थितम् ।
आनन्तर्येण सप्राप्त विशोधयितुमर्हथ ।

[V3 om up to the prior half of l 2 —(l 1) B3 om एव B4 श्रुत्वा (for ज्ञात्वा) Ś1 D12 यथात्मानम्, Ś2 यथा ज्ञानम् B1 कार्यमार्गे, B2 3 D1 आर्यमार्गे, D2 4 भाव(D4 °त)भावे, D8 मार्गे माग (sic) (for आर्यमार्गे) —(l 2) Ś अनार्येण च, Ñ2 D2 आर्जवेन तु, B1 वानरार्येण (for आनन्तर्येण) D2 सप्राप्तो V1 B2 समानयितुम् (for विशोध°) Ś Ñ1 D1 4 12 विशुद्धि (D4 °द्ध) क्रियतामिह(Ñ1 °ति), D3 8 विशुद्ध ज्ञायतामिति, D9 विशुद्ध न त्यजाम्यह (for the post half)]

—D1 2 8 cont

198* राघव परमप्रीत स्तुवन्वायुसुतस्तदा ।
प्रत्यभाषत धर्मात्मा तत्कालसदृश वच ।

[(l 1) D8 राघव, श्रुत and तथा (for °व, स्तुवन् and तदा respy)]

—After 3 D6 7 10 11 S ins a passage relegated to App I (No 8)

4 D6-7 10 11 S read 4-7 after 21 Ś D1 2 3 12 (Ś D12 om 5ᵃᵇ) transp 4 and 5 —ᵃ) Ś D1-6 8 10-12 T1 M3 5 तु(D4 हि)वच, L (ed) च वच (for वचनं) Ñ1 रामभद्रवच श्रुत्वा D7 राघवस्य वच श्रुत्वा —ᵇ) Ñ1 प्लवगाधिप, D1 वानरेश्वर, G2 °गर्षभ, G3 damaged (for प्लवगेश्वर) —For 4ᵃᵈ Ñ2 V1 2 B D2 subst

199* राघवस्य सुसप्रीत प्रीतो वायुसुतस्य च ।

[Ñ2 च सुप्रीत (for सुस°) —B1 damaged for the post half]

—G2 om 4ᶜ 6ᵇ —ᶜ) D12 अभ्यभाषत Ñ2 V1 2 B D2 सुग्रीवस् (for काकुत्स्थ) D4 T3 प्रत्युवाचाथ दुर्धर्ष —ᵈ) Ś D1-3 12 नोदित, Ñ1 सगुल, D2 नोदित, D10 11 पूरित (for चोदित) Ñ2 V1 2 B D2 (both times) तत्काल सदृश वच, D4 प्रहृष्ण प्रणोदित

5 G2 om 5 (cf v l 4) Ś D1 2 3 12 (Ś D12 om 5ᵃᵇ) transp 4 and 5 —ᵃ) D7 धर्मिष्ठ (for धर्मज्ञ) —ᵇ) Ñ V1 B D1-3 8 लोकनाथ सुखावह, V2 D4-7 T G1 3 M3 5 Cm g लोकनाथ(D4 °पाल) सुरावह —ᶜ) Ś D2 8 12 यस्, B1 M2 य (for यत्) B D2-4 6 7 8 T2 3 G1 M5 त्वार्यं, D1 मार्य, Cv r t as in text (for त्वमार्यं) Ñ1 प्रभाषेत —ᵈ) V1 B1 2 D4 8 9 सत्यवान् D1 सत्पथि (for सत्पथे) D4 G3 स्थित, Cm g as in text (for स्थित) Ś D12 सर्वेषामपथे स्थित

G. 5. 90. 40
B. 6. 18. 37
L. 5. 91. 51

मम चाप्यन्तरात्मायं शुद्धं वेत्ति विभीषणम् ।
अनुमानाच्च भावाच्च सर्वतः सुपरीक्षितः ॥ ६
तस्मात्क्षिप्रं सहास्माभिस्तुल्यो भवतु राघव ।
विभीषणो महाप्राज्ञः सखित्वं चाभ्युपैतु नः ॥ ७
स सुग्रीवस्य तद्वाक्यं रामः श्रुत्वा विमृश्य च ।
ततः शुभतरं वाक्यमुवाच हरिपुंगवम् ॥ ८
सुदुष्टो वाप्यदुष्टो वा किमेष रजनीचरः ।
सूक्ष्ममप्यहितं कर्तुं ममाशक्तः कथंचन ॥ ९
पिशाचान्दानवान्यक्षान्पृथिव्यां चैव राक्षसान् ।
अङ्गुल्यग्रेण तान्हन्यामिच्छन्हरिगणेश्वर ॥ १०
श्रूयते हि कपोतेन शत्रुः शरणमागतः ।
अर्चितश्च यथान्यायं स्वैश्च मांसैर्निमन्त्रितः ॥ ११

6 G2 om. 6ab (cf. v.l. 4).—a) Ñ1 D2.4 चेः D3 [अ]पि (for [अ]यं). B1-4 [अ]प्यंतरात्मानं D1 [अ]नन्तरात्मायं (for °रात्मायं).—b) Ś1 D13 शुद्धः प्रवि; Ś2 शुद्धा प्रति (for शुद्धं वेत्ति).—V1 om. 6cd; D6 wrongly reads 4d in place of 6c.—c) D6 किं चापि (for सर्वतः). D4 सर्वतः सुपरिरक्षितः (hypm.).—For 6cd, Ś Ñ V3 B D1-4.8.12 subst.:

200* अनुमानेन भावज्ञस्तेन चापि परीक्षितः ।

[Ñ2 V3 B हनुमानस्य (for अनुमानेन). Ś D1.8.12 भावेन (for भावज्ञ). Ś D2.12 स्तवेन च; Ñ1 तनु चापि, D1.8 तवेन च (for तेन चापि). D3.8 परीक्षित.]

7 a) G3 damaged for तस्मात्क्षि. Ñ1 D2.4 एव (for क्षिप्रं). G1 इह (for सह).—b) D1 स्तुल्यो (for तुल्यो). B1.2.3 D2.3 राघवः (B1 °वे).—c) D1-3 महाप्राज्ञ.—d) V1 समुपैतु; D4 °पैति; D9 वाभ्यु°; G3 वाप्यु° (for चाभ्युपैतु). Ś Ñ1 D1-3.8.12 ते (for नः). D1 सखित्वेनाभ्युपैति ते.—After 7, Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.8.12 read 22 (all, except B4, with colophon).

8 a) D5.6 T1.2 G M सुग्रीवस्य च (G1.2 M तु), D3 सुग्रीवस्य स (by transp.).—c) G1 हिततरं (for शुभ°). G3 damaged for वाक्यमु.—For 8, Ś Ñ1 D1-4.8.12 subst.:

201* रामस्तेषां वचः श्रुत्वा शरणागतवत्सलः ।
प्रत्युवाच घोषेण श्लक्ष्णं वचनमब्रवीत् ।

—Then Ś D1.8.12 cont., while Ñ2 V1.2 B D1.2 subst. for 8:

202* इत्युक्तवति सुग्रीवे तदा हरिगणेश्वरे ।
उवाच रामो धर्मात्मा धर्मार्थसहितं वचः ।

[(l. 1) Ś D1.8.12 उक्तवाक्ये तु (L[ed.] °वाक्ये) (for इत्युक्तवति). Ś D1.8.12 तस्मिन् (for तदा). D2 हरिगणेश्वर .—(l. 2) Ś D12 राम. श्रीमांस्तु. D1.2.8 राघव श्रीमान् (for रामो धर्मात्मा).]

9 a) Ś Ñ2 V3 B2-4 D1.2.4.7.10-12 T2 G M1.2 Ch.t स दुष्टो; Ñ1 D1.2 सदु°; B1 अदु°; Cm g as in text (for सुदुष्टो). B1 वाथ; D3 चापि, D4 वा हि (for वापि).—b) V1 सखा मे, M1 स एव (for किमेष).—c) B4 सूक्ष्ममेव, Cg.L.t as in text (for सूक्ष्ममपि). D6 [अ]हितं. T2 स सूक्ष्ममहितं.—d) N1 D3.6.12 G M1 Ct मम शक्तः D5.6 T1.2 मामशक्तः; D7 न मे शक्तः; Cg as in text (for ममाशक्तः). Ś Ñ2 V2.3 B D1-4.8.12 मम शक्तः (V1 B4 न मे शक्तः; B1 मम युक्तः; D2 ममाशक्तः) प्लवंगमाः (V3 B2.4 °म).—After 9, Ś Ñ1 D1-4.8.12 (Ś D12 repeat after 12) ins.; while Ñ2 V1.2 B D2 ins. after 12:

203* रावणभ्रातरं वीर सर्वथा धर्ममाश्रितम् ।
आगतं सचिवैः सार्धं सद्भिश्च राक्षसैर्युतम् ।

[(l. 1) Ñ2 D2 आगतं रावण. B1-2 दीन (for वीरं). Ś D1.2.8.12 (Ś D12 first time) गुणैर्मो, Ś D12 (both second time) सर्वदा (for सर्वथा). D1 धर्मविदिन; D2 °माश्रितं (for °माश्रितम्). Ñ2 D8 विभीषणधर्मनिश्चित (for the post. half).—(l. 2) D2 आगत (for आगतं). Ñ2 V3 B D1 राक्षसैः (for सचिवैः). Ś D12 (both first time) चतुर्भिः (for सद्भिश्च). D1.2 युत (for युतम्). Ś D12 (both second time) सहित राक्षसेंद्र; Ñ2 V1 B D2 सद्भिः (B4 महद्भिः) विनिवेशः; V1 राक्षसैर्नात्मवैः; D3 अनुकूलेन वानराः, D4 सहसा राक्षसैस्तैः (for the post. half).]

10 a) B4 G1 पिशाचा दानवा यक्षाः.—b) T1.2 वै स (for चैव). B4 D7 G1.2 M1.2 पृथिव्यां ये च राक्षसाः.—c) Ś Ñ1 D1-4.8.12 शक्तोऽहं; Ñ2 B4 D8 तान्सर्वान्; T1.2 तान्हन्मि, Cg as in text (for तान्हन्याम्).—d) Ś Ñ1 D1-4.8.12 हंतुं; T1.2 जघ्नास्; Cg k.t as in text (for इच्छन्). Ñ2 B4 D2 अहं हन्यां हरीश्वर.—For 10, V1.2 B1-3 subst.; while Ś Ñ D1-4.8.12 subst. l. 1 only for 10ab:

204* पृथिव्यां राक्षसान्सर्वान्पिशाचांश्च सदानवान् ।
शक्तोऽहं सहसा हन्तुं दिव्येनास्त्रबलेन च ।

[(l. 1) B2 om., D4 चैव (for सर्वान्). Ś D12 दानवास्तथा, Ñ1 चापि दानवान्. Ñ2 D8 पृथिव्यां दानवा यक्षा पिशाचा ये च राक्षसाः.—(l. 2) V1 दिव्येनास्त्रेण संयुगे, V3 अङ्गुल्यग्रेण वानर (for the post. half).]

11 Ñ2 om. 11-12b.—a) Ñ1 D1-4.8 पूजितश्च; G3 damaged (for अर्चि°).—d) Ś D12 M2 स्वमांसैश्च; D2 स स्वमांसैः (for स्वैश्च मांसैः). Ñ1 M1.2 च तर्पितः; T2 शक्तितः; Cm g.k.t as in text (for निमन्त्रितः). V1 स्वमांसैरभिमंत्रितः.

स हि तं प्रतिजग्राह भार्याहर्तारमागतम् ।
कपोतो वानरश्रेष्ठ किं पुनर्मद्विधो जनः ॥ १२
ऋषेः कण्वस्य पुत्रेण कण्डुना परमर्षिणा ।
शृणु गाथां पुरा गीतां धर्मिष्ठां सत्यवादिना ॥ १३
बद्धाञ्जलिपुटं दीनं याचन्तं शरणागतम् ।
न हन्यादानृशंस्यार्थमपि शत्रुं परंतप ॥ १४
आर्तो वा यदि वा दृप्तः परेषां शरणं गतः ।
अरिः प्राणान्परित्यज्य रक्षितव्यः कृतात्मना ॥ १५
स चेद्भयाद्वा मोहाद्वा कामाद्वापि न रक्षति ।
स्वया शक्त्या यथासत्त्वं तत्पापं लोकगर्हितम् ॥ १६
विनष्टः पश्यतस्तस्य रक्षिणः शरणागतः ।
आदाय सुकृतं तस्य सर्वं गच्छेदरक्षितः ॥ १७
एवं दोषो महानत्र प्रपन्नानामरक्षणे ।
अस्वर्ग्यं चायशस्यं च बलवीर्यविनाशनम् ॥ १८

G. 5. 91. 12.
B. 6. 18. 31.
L. 5. 93. 12.

12 Ñ2 om 12^{ab} (cf v l 11) G2 reads 12^{ab} twice.—^{a}) V1 3 B D9 तावत् (for हि त). Ñ1 D4 परिजग्राह. —^{b}) Ñ1 D1 4 इवार भार्यया खग (Ñ1 खद), V1 3 B D9 खगो भार्यानिसूदक (V1 B1–3 °न) —For 12^{ab}, Ś D1 3 8 12 subst.

205* स च तावत्प्रत्युद्गच्छन्खगो भार्यानिसूदकम् ।

[D1 प्रतिगृह्य, D3 मत्यगृह्य. Ś D12 स तावत्क्ष(D12 °स्क्ष)यो प्राप (for the prior half) Ś D12 क्षि(D12 °*)दक, D3 निसूदन (for निसूदकम्)]

—^{c}) D1 3 4 वानरश्रेष्ठ. —^{d}) Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 किमुताह(D4 °य) विभीषण(D4 °ण). —After 12, Ś D12 repeat, while Ñ2 V1 3 B D9 ins 203*

13 ^{a}) D2 ऋषि (for ऋषे). Ś D12 ऋषिकश्यपपुत्रेण, Ñ2 V1 3 B1–4 D9 कण्वस्यपरतनूजेन, B4 कण्वस्य हि तनूजेन, D1 पत्नीकस्य तु पुत्रेण, G (ed) कश्यपर्षेस्तनुजेन —^{b}) V2 कण्विना. B2 कुबेर (for कण्डुना) —^{c}) T1 transp. गाथां and गीतां V2 चिरेद्गीतां (for पुरा गीतां). Ś Ñ1 D1–4 8 10–12 Ct शृणु गाथा(D1 3 4 °था) पुरा गीता, Ñ2 V3 B D9 शृणु गाथाश्चिरो(B1 4 °रा)द्गीता —^{d}) Ś Ñ V2 B1 D1 3 10–12 Ct धर्मिष्ठा, B3 damaged, B2 4 D1 6 धर्मिष्ठ ; D9 धर्मिण, Cr m g as in text (for धर्मिष्ठां). Ś2 M1 2 सत्यवादिना, D4 °वादिनी ; D1 3 T2 G2 3 M3 Cr m gp °वादिनी, D9 °वादिन ; Cg °वादिना (as in text)

14 ^{a}) G1 damaged for ञ्जलिपुटं —^{d}) Ś Ñ V1 3 B D1–4 8 9 12 मपराधिनं G1 शरणं गतः Cg as in text (for शरणागतम्) —^{e}) G2 मानृशंस्यार्थम् —For 14^{cd}, Ś Ñ2 D1–4 8 12 subst.

206* न हन्यात्कार्ये प्राप्त सतो धर्ममनुस्मरन् ॥

while Ñ2 V1 3 B D9 subst. for 14^{cd}, Ś ins after 14^{ab}

207* हन्यमानमपि दृष्ट्वा रिपुणा शरणागतम् ।

[Ś रिपु (for भपि) Ñ2 V1 3 B1 3 4 D9 रिपूणां V3 पृहमा- नां, D3 शरणं गत (for शरण°).]

—Then Ś cont

208* शत्रु सुविहितं दीनं याचन्तमपराधिनम् ।

15 Ñ2 om 15.—^{a}) B1 damaged for यदि वा D4 om second वा (subm.) Ś V1 3 B D1–4 8 9 12 M3 दृप्त , Ñ1 प्राप्ते (sic) D4 प्रस्त (for दृप्त) —^{b}) B2 3 D1 3 6 9 M Cg शरणागत (for °णं गत) Ś D12 परेभ्य शरणागत —B3 om (hapl) 15^{c}–17^{b}. —^{c}) Ś V1 B1 D1–4 8 9 12 G1 M3 अपि, Ñ1 स्यात् (subm), M1 2 रिपु ; Cm g t as in text (for अरि)

16 B3 om 16 (cf v.l 15). D9 om 16^{cd}. —^{ab}) D9 T1 (before corr, sup lin as in text) न (for स) Ñ2 B2 4 D2 G1 transp मोहाद् and कामाद् B1 damaged for पि न रक्ष Ñ2 B2 4 ध (for [अ]पि) Ś1 द्वेषाद्वा प, V1 3 कामाद्वा त, D2 द्वेषाद्वापि, D12 द्वेषाच्च च, T1 (before corr, inf lin as in text) कामाद्वा यो. D1 रक्ष्यते, G2 रक्षित , Cr m k t as in text (for रक्षति). Ś1 द्वेषाद्वा नर रक्षति, D3 T1 कामाद्वा यो न रक्ष्यते. —After 16^{ab}, D4 ins , while G2 ins after 18

209* शरणागतसंत्यागमधर्मस्तद्विपश्चरेत् ।

[G2 कथमसद्विपश्चरेत् (for the post half)]

—^{cd}) Ś Ñ1 D1–4 8 12 स्वय (for स्वया) Ś Ñ1 D1 3 8 10–12 T2 G1 M1 2 Cr m t यथान्याय, D3 °काम, D4 यथा वाय, D9 T1 यथासत्य, M3 °सत्व, Cv g as in text (for °सत्त्व) Ñ2 om तत्पापं लोक Ś D8 12 तस्माद् पुरुषाधम (for ^{d}) Ñ2 V1 3 B1 2 4 D9 समुद्दिष्टं यथाशक्ति स पापो लोकगर्हित

17 B2 om 17^{ab} (cf v l 15) —^{a}) D1 सविष्ट . Ś D8 9 12 यस्य (for तस्य) —^{b}) Ś Ñ1 B2 4 D4 6 रक्षितु , Ñ2 V1 3 B1 रक्षित , D1 रक्षितुः D2 3 12 रक्षतु ; D11 T1 M3 Cg (अ)रक्षिण , M1 (अ)रक्षत ; Cr m k t as in text (for रक्षिण) Ś1 D10 11 G1 शरण गत (Ś1 °त) —After 17^{ab} Ś1 (erroneously) repeats 205*, 206* and 15–17^{a} —^{c}) D1 यदा यत् (for आदाय) B1 damaged from कृत up to र in ^{d} Ñ2 V1 B2 4 D1–4 9 तस्मात् ; B2 यस्मात् . D9 T1 सर्वं, Cr g k t as in text (for तस्य) —^{d}) Ś Ñ V1 3 B2–4 D1–4 12 सर्वं गच्छति, D1 तस्माद्गच्छति, D9 स्वर्गं गच्छति; T1 समागच्छेद् . T2 द्रष्टा गच्छेद् ; Cr g k t as in text (for सर्वं गच्छेद्)

18 T2 3 om 18^{ab}. —^{a}) Ñ1 D1–4 एव, M1 अत्र (for एव). M1 भवतीह (for अत्र) Ś Ñ2 V1 3 B D9 12

G 5. 91 13
B 6 28 32
L 5 93 14

करिष्यामि यथार्थं तु कण्डोर्वचनमुत्तमम् ।
धर्मिष्ठं च यशस्यं च स्वर्ग्यं स्यात्तु फलोदये ॥ १९
सकृदेव प्रपन्नाय तवास्मीति च याचते ।
अभयं सर्वभूतेभ्यो ददाम्येतद्व्रतं मम ॥ २०
आनयैनं हरिश्रेष्ठ दत्तमस्याभयं मया ।
विभीषणो वा सुग्रीव यदि वा रावणः स्वयम् ॥ २१
ततस्तु सुग्रीववचो निशम्य त-
द्धरीश्वरेणाभिहितं नरेश्वरः ।
विभीषणेनाशु जगाम संगमं
पतत्रिराजेन यथा पुरंदरः ॥ २२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्वादशः सर्गः ॥ १२ ॥

एष दोषो महांस्तात(Ś D13 °हाबाढ़ो, B4 D3 °हास्तव B4 °हास्तावत्) —ᵇ) D6 भरक्षणे M3 प्राप्ते नानाम्यरक्षणे —ᶜ) D6 भयशास्य Ś N1 V1 3 B2 4 D3 4 11 13 भस्त्रार्य (D9 °र्ते)भ्रात्रवस्यश्च —ᵈ) Ś Ñ1 V2 3 B3-4 D1 4 8 13 विनाशन , D6 °शक (for °शनम्) D1 प्रपन्नानामरक्षण (cf 18ᵇ) —After 18 Ś Ñ1 B1 D1-4 11 13 ins

210* सुपर्याप्तनिसृष्टस्य नाश्वमेधस्य तत्फलम् ।
यत्फलं जायसनाशे रक्षित शरणागत ।

[(l 1) D6 अपर्याप्ति L(ed) सुपर्य्याप्त N2 B4 अपर्याप्त विसृष्टस्य (for the prior half) D6 (with hiatus) अश्वमेधस्य N1 तद् (for तत्) —(l 2) N1 तद (for यत्)] —while G2 ins 209*

19 B1 damaged for ᵃ —ᵃ] Ś1 D1 3 8 13 यथार्थं तत् N1 तदर्थं तु N2 V1 3 B4 यथावृत्त B2 3 D2 यथा वत्तत् D6 °थत (for °र्थं तु) —ᵈ] V3 काण्वेद् D8 कण्वोद्, D4 कार्ये (s c) (for कण्डोर्) —ᶜ] N2 D6 सुधर्मिष्ठ G3 damaged (for धर्मिष्ठं च) —ᵈ] D7 T2 Cr स्वर्ग D2 7 T1 M3 फलोदय Cr m g t as in text (for °दये) Ś D12 स्वर्गलोक महोदय N V1 2 B D1-4 8 9 स्वर्ग(B1 1 °र्ग्यं D8 °र्गं] चा(D3 8 9 वा)पि महो(V3 फलो)दय

20 B1 om 20ᵃᵇ Ś1 V1 3 B1 2 4 D1 4 6 8 T2 3 G1 3 M1 2 3 transp 20ᶜᵈ and 20ᵉᵈ —ᵃ] D6 glosses सकृदेव एकवारमेव प्रपन्नायेति गत्यन्तरय पदेऽर्थानाथत्व मानसी प्रपत्ति कृता —ᵇ] M3 [अ]हित (for [अ]स्मि) G2 [अ]भियाचते Cr m g k t as in text (for च याचते) D6 वास्मीति तव याचते —For 20ᵃᵇ Ś1 N1 V1 3 B1 2 4 D1 4 8 13 subst and read after 20ᶜᵈ while N2 D6 ins after 20

211* सम्रामे च प्रपन्नाना तवास्मीति च वादिनाम् ।

[B1 damaged for the prior half V3 [S]वि B3 [S]पि (for first च) N2 D3 विपन्नाना D3 प्रपन्नोपि (for प्रपन्नानां) Ś1 D 3 नाथमस्मीति (for तवास्मीति च) N1 D2 4 8 च यो वदेत् D1 वचो वदन् D3 वचो वदे्द (for च वादिनां)]

—Then Ś1 N1 D13 cont while Ś1 D1 4 8 ins after 20ᵃᵇ

212* नायुधस्तुर्निहन्तव्यो न भीतो न कृताञ्जलिः ।
नारब्धोऽपि न योऽथ तु यश्च भूमौ निपातितः ।

[(l 2) Ś1 [S]थ (for ऽथ) N1 च (for तु) D1 युद्धहीनो D3 न योद्धव्यो D1 नरनाथ, D6 न चाप्यथ (for न योऽथ तु)]

—ᵃ) Ñ1 D6 अभय सर्वदा तस्मै —ᵈ) N1 D3 दद्याद् D1 तथा हि, D3 दद्याम् (for ददामि) N1 V1 3 B1 D1 दद्यामिति हि मे व्रत(V3 मति) B1 दद्यादिति हि मे *** B2 3 ददामीति हि मे व्रत(B3 विश्रुत)

21 G1 transp ᵃᵇ and ᶜᵈ —ᵃ] N1 [ह]व (s c) D1 [इ]म (for [ए]न) —ᵇ] M1 मम (for मया) N2 V1 3 B D3 दत्तमस्मै मयाभय —ᶜ] D3 सुग्रीवो N2 V1 3 B D3 विभीषणाय सुग्रीव —ᵈ] B1 damaged for वा रावण स्वय N3 रावण स्वयमागत —After 21 D6-8 10 11 S read 4-7

22 Ś1 om 22 Ś1 Ñ V1 3 B D1 4 8 13 read 22 (all except B4 with colophon) after 7 —ᵃ] Ś1 D1 3 8 3 स (for तु) D3 M1 3 रामो(D3 सम्यग्) वचन (for सुग्रीववचो) T2 ततो यथोक्त वचन निशम्य तद् —ᵇ] Ñ1 V1 D6 हनूमता च (for हरीश्वरेण) Ś1 D13 तद्वद्धरीणामपि राघवोथ D1 **हरीणामपि राघवश्च —ᶜ] D1 [स]घ G2 M3 [अ]नु (for [आ]शु) Ś1 D4 13 चकार सख्य(D13 सम) N V2 B D1 3 8 चकार (N1 V1 B D1 ह्यागम) समत(N2 °म) D6 T1 3 जगाम समत —For 22 L(ed) subst

213* चकार तस्याथ वच सुभाषित
रामो महात्मा प्लवगाधिपस्य ।
विभीषणस्य प्रणतस्य समग्र
मति विनिश्चित्य महात्मनि स्थिराम् ।

Colophon B4 om colophon —*Kanda name* Ś N V1 3 B1 3 D1 4 8 13 सु दरकाण्डे —*Sarga name* Ś D1 3 8 13 वानरमन्त्र N V1 3 B2 3 D6 विभीषणपरीक्षा B1 विभीषणवाक्य D3 वानरवाक्य, D4 विभीषणपरीक्षण —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 B3 D1 3 4 8 13 uu Ñ2 D6 97 V1 सप्ताशीतितम , V3 82 B1 91 B3 85 D3 102 D6 10 11 T1 3 G M 18 T2 17 G(ed)93 L (ed) 92 —After colophon D3 concludes with राम G M1 3 with श्रीरामाय नम' ; M2 with रामाय नम

१३

राघवेणाभये दत्ते संनतो रावणानुजः ।
खात्पपातावनिं हृष्टो भक्तैरनुचरैः सह ॥ १
स तु रामस्य धर्मात्मा निपपात विभीषणः ।
पादयोः शरणान्वेषी चतुर्भिः सह राक्षसैः ॥ २
अब्रवीच तदा रामं वाक्यं तत्र विभीषणः ।
धर्मयुक्तं च युक्तं च साम्प्रतं संप्रहर्षणम् ॥ ३
अनुजो रावणस्याहं तेन चास्म्यवमानितः ।
भवन्तं सर्वभूतानां शरण्यं शरणं गतः ॥ ४
परित्यक्ता मया लङ्का मित्राणि च धनानि च ।
भवद्गतं मे राज्यं च जीवितं च सुखानि च ॥ ५

G 5 91. 24 B 6 19. 5 L 5 93. 24

13

B1 4 cont the previous Sarga

1 ^{a}) Ś Ñ2 V3 D1 3 4 रामेण तु (Ñ2 D6 च) V1 B2-4 D1 2 4 रामेणाथ(V1 B1 D1 °वि) (for राघवेण) Ñ2 रामे नाथाभय दत्त, B1 *****ये दत्ते (damaged), D3 रामे नाथवये दत्ते (sic) —^{b}) Ś D13 सर्वथा, Ñ V1 3 B3 4 D1-4 6 7 स ततो, B1 सततं, B2 स तथा G3 सततो, Cr m g k t as in text (for संनतो) Ñ1 D1 2 4 8 वानरं पंभ , D2 वानरेश्वर (for रावणानुज] —After 1^{ab}, Ñ1 V3 B D6 ins while Ś Ñ1 D1-4 8 13 ins only l 2-3 after 1 V1 ins 1 1 after 1^{ab} and cont l 2-3 after 216*

214* आहूतो हरिराजेन रावणात् सहानुज ।
स समेत्य हरीन्द्रेण संश्लिष्य च विभीषणम् ।
सान्त्वयित्वा च मेधावी दर्शयामास राघवम् ।

[(l 1) D6 आहूतोव (sic) (for आहूतो) —(l 2) V1 स समेत्य V3 D1 13 ससमेत्य (for स समेत्य) Ś Ñ1 D13 4 13 कपीन्द्र (for हरि°) B3 damaged from the post half of l 2 up to च in l 3 —(l 3) D2 4 सांत्वयित्वा]

while D1-3 13 13 S ins.

215* विभीषणो महाप्राज्ञो भूमिं समवलोकयन् ।
[D10 11 अवलोकयन्]

—^{c}) Ñ2 V1 B1 3 4 पतितश्च (for पपात) Ñ2 हृष्टः V1 तस्यौ B3 मायया (sic) (for हृष्टो) Ś Ñ1 D1-4 13 दरपपात दिव(Ś D13 तदा) हृष्ट : D3 त्वात्पतित्वावनि हृष्टो (sic) —^{d}) Ñ1 D1-4 8 सर्वैः, T1 द्विवैः (for भक्तैः) V1 वानरैः (for अनुचरैः) —After 1, Ñ2 V1 3 B D6 ins.

216* आयुधानि च सर्वाणि पृष्ठत्यापत्य कानुचित् ।
रूपमन्यत्पुरा चक्रे सहायास्तथैव सह ।

[(l 1) B3 damaged for the post half V2 B1 वेणु च (for वेणुं°च) —(l 2) Ñ1 D6 तदा (for पुरा) V1 सत (for सह)]

2 T1 om 2^{ab} —^{a}) Ś D13 ततो वीरस्य धर्मात्मा, Ñ1 D1-4 8 पादयो स तु रामस्य —^{b}) Ś D13 सुमि पादौ (for निपपात) Ñ2 V1 2 B D6 पादयोर्निपपात ह —Before 2^{cd}, T1 reads 3^{ab} for the first time repeating it in its proper place —^{c}) Ñ1 D6 रामस्य, Ñ2 V1 B1-4 D3 शिरसा V3 चरणा (sic) D1-3 13 राक्षस (for पादयो) B3 चरणान्वेषी, D10 11 निपपाथ (for शरणान्वेषी) Ś D13 व्रह्मा राजपुत्रस्य, B1 *******न्वेषी (damaged) —^{d}) Ś Ñ1 D1-4 8 13 सचिवैः सह, G1 सह रा** (damaged) M3 सह मन्त्रिभि (for सह राक्षसै) —After 2 Ś Ñ2 V1 3 B D1-4 8 13 ins

217* तं च रामं समुत्थाप्य परिष्वज्य च राक्षसम् ।
उवाच मधुरं वाक्यं सखा मम भवानिति ।

[(l 1) Ś D1-4 8 13 तु (for first च) Ś2 समुत्थाय V1 2 B3 4 D1 4 8 समुत्थाप्य (for समुत्थाप्य) Ś D4 8 13 विभीषण, D13 4 च पीडित (for च राक्षसम्) —D13 om (hapl ?) from l 2 up to 3^{ab}]

3 D13 om 3^{ab} (cf v l 217*) T1 reads 3^{ab} for the first time before 2^{cd} repeating it here —^{a}) Ñ1 D1 4 8 ततो (for तदा) Ñ V3 B D2 3 8-11 वाक्य (for रामं) —^{b}) Ś V3 B1-3 D2 3 8 5 वक्तुवाक्य: Ñ1 राम वचो, Ñ2 V1 B4 युक्तवाक्य, D3 4 राम एवो, D7 10 11 राम प्रति (for वाक्य तत्र) —D1 om 3^{cd} —^{c}) Ñ1 D1-4 पथ्य च, B3 om (hapl) (for युक्त च) Ś D13 धर्मार्थ(D6 °मैत्र)युक्तं पथ्यं च —^{d}) D6 सप्राप्तं (for साम्प्रतं) M1 3 संप्रहृष्टवत्, Cr m g k t as in text (for संप्रहर्षणम्) Ś Ñ2 V1 3 B D3 13 आत्मनश्च गुणोदय

4 B1 illeg up to चास्मि in ^{b} Ś2 om 4^b–6^a —^{b}) V2 D1 M3 [च]ति (for [च]स्मि) Ś1 Ñ2 V1 3 B D8 विमानित (for [अ]वमानित) —G2 om 4^{cd} —^{d}) B3 4 शरणं (for शरण्यं) D1 T2 M शरणागत 3 Cr as in text (for शरणं गत]

5 Ś1 om 5 (cf v l 4) —^{a}) M3 4, Cr as in text (for second च) V1 धनानि विविधानि च —D1 om (hapl) 5^{cd} —^{c}) Ś1 D13 च राज्य म(D1 च), Ñ1 D1-4 8 13 च(D13 हि) मे राज्यं (for मे राज्यं च) Ñ2 V1 B1 4 D3 हवन्(Ñ2 B1 दुर्ग)च चैव मे राज्यं(Ñ2 D6 °च),

G. 5 91. 24
B. 6 19 23
L. 5 93 25

राक्षसानां वधे साह्यं लङ्कायाश्च प्रधर्षणे ।
करिष्यामि यथाप्राणं प्रवेक्ष्यामि च वाहिनीम् ॥ ६

इति ब्रुवाणं रामस्तु परिष्वज्य विभीषणम् ।
अब्रवील्लक्ष्मणं प्रीतः समुद्राज्जलमानय ॥ ७

तेन चेमं महाप्राज्ञमभिषिञ्च विभीषणम् ।
राजानं रक्षसां क्षिप्रं प्रसन्ने मयि मानद ॥ ८

एवमुक्तस्तु सौमित्रिरभ्यषिञ्चद्विभीषणम् ।
मध्ये वानरमुख्यानां राजानं रामशासनात् ॥ ९

तं प्रसादं तु रामस्य दृष्ट्वा सद्यः प्लवंगमाः ।
प्रचुक्रुशुर्महानादान्साधु साध्विति चाब्रुवन् ॥ १०

अब्रवीच्च हनूमांश्च सुग्रीवश्च विभीषणम् ।
कथं सागरमक्षोभ्यं तराम वरुणालयम् ॥ ११

V1 तव कृत्यश्च मे राघव (sic); B1 ****** रान्य (illeg.). —^{d}) Ś1 D10 M3 जीवितानि. Cr.g as in text (for °त च). B3.4 धनानि (for सुखानि). G3 वै (for च). —After 5, D6-7.11.12 S ins. a passage relegated to App. I (No. 9).

6 Ś1 om. 6^{a} (cf. v.l. 4). —^{a}) Ś1 Ñ V1 B2-4 D1.3.4.6.8.11 रक्षसां च (for राक्षसानां). D2 वध (for वधे). B1 D2 सख्ये (for साह्यं). ⊛ Cr g k : साह्यं साहाय्यम् । (Cg सहराच्द: सहायवाची). ⊛ —^{b}) G1 तु (for च). B1 D1.3 V3 प्रधर्षणे, G2 प्र*** (damaged). —^{c}) Ś Ñ1 D2.4.12 [अ]प्रमेयात्मा. Ñ2 V1.3 B D5 महाप्राज्ञ, G1 महाप्राज्ञ° 1 M2 यथापूर्वं. Cg as in text (for यथाप्राणं) —^{d}) Ś Ñ1 D3.12 नेष्यामि तव (Ñ1 कपि), Ñ2 V1 B D5 वधिष्यामि च; V3 नाशयिष्यामि. D1-4 ने(D3 जे)ष्यामि च (for प्रवेक्ष्यामि च) —After 6, Ś Ñ V1.3 B D1-4.8.9.12 ins.:

218* स एवमुक्त्वा नरदेवपुत्र
विभीषणो धर्मभृतां वरिष्ठ ।
बभूव तूष्णीं स तदा महात्मा
प्रसादमिच्छन्नरदेवपुत्रात् ।

Colophon

[B1.3 om. l. 1-2 —(l. 1) Ś D1-3.8.12 तमेवम् (for स एवम्). —(l. 2) D4 मतवतां (for धर्मभृतां) Ñ2 V1.3 B2.4 D5 विभीषणो दर्शितभक्तिभावो. —(l. 3) D4 च (for स). D1 ततो (for तदा). Ñ2 V1.3 B D5 तूष्णीं बभूवाकुल(D5 °ले)-चक्षुर्नो —(l. 4) D4 स च राघवात्मनो (for नरदेवपुत्रात्). Ñ2 V1.3 B D5 राम महात्मानमवेक्षमाण

Colophon —*Kanda name* Ś1 Ñ V1 B D1.3.4.8.9.12 सुन्दर°. D2 लङ्का° —*Sarga name* Ś Ñ1 D1.3.8.12 विभीषण-परिग्रह, Ñ2 V3 B2-4 D5.7 विभीषणप्रासाद, V1 विभीषणग्रहण, B1 विभीषणप्रसादम, D4 विभीषणग्रहण —*Sarga no.* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 B3 D1.3.4.8.12 om., Ś2 96, Ñ2 D4 98, V1.3 63, B1 (?), B2 86, B4 100, D5 103 —After colophon, D5 concludes with राम]

7 B1 om. from 7 up to the end of Sarga 15 —^{a}) Ñ1 ब्रुवंत (for ब्रुवाणं) Ś Ñ V1.3 B2-4 D1-3.8.9.12 च राम (for रामस्तु) —^{c}) Ś Ñ V1.3 B2-4 D1-4.8.12 उवाच, D12 तथा च (for अब्रवीद्). Ś V1.3 B2 D1.6.8.12 वीरं, Ñ B3.4 D5.7 वीरः; G1 प्रीत्या; G2.3 रामः; M3 वाक्यं (for प्रीतः). —^{d}) D11 समुद्र- (for समुद्राज्). —After 7, Ñ2 V1.3 B2-4 D5 ins.:

219* मध्ये वानरमुख्यानां प्रसादयन्मम चैव हि ।

8 B1 om. 8 (cf. v.l. 7). —^{a}) D5 T1 चास्य T3 चोसो; G2 M1.2.3 चैनं; G3 चैन (for चेमं). —^{b}) T3 मभिषिंचत्. —For 8^{ab}, Ś Ñ V1.3 B2-4 D1-4.8.9.12 subst.:

220* अभिषिञ्चस्व लङ्कायामिमं सौम्य विभीषणम् ।

(Ñ2 V3 D5 अभिषेचय, B2.3 अभिषेक्ष्यस्व. Ś1 Ñ1 D4 D12 सौम्य (for सौम्य).)

—^{c}) Ñ2 V1.3 B2-4 D5 महेन्द्र. D4 राक्षस (for राजानं) Ś Ñ V1.3 B2-4 D1-4.8.9.12 राक्षसेन्द्रत्वे (B4 °न्द्र वै, D12 °न्द्रे ते) (for रक्षसां क्षिप्रं). —^{d}) T3 प्रपन्ने, Cg as in text (for प्रसन्ने) Ś Ñ V1.3 D2-4 D1-4.8.9.12 लक्ष्मण (for मानद).

9 B1 om. 9 (cf. v.l. 7). —^{a}) D1 स एवमुक्ते. D12 एवमुक्त्वा तु (for एवमुक्तस्तु). —^{b}) G1 damaged for षिञ्चद्विभी —G1 om. (hapl.) 9^{c}–11^{c}. —^{c}) M3 -यूथानां (for मुख्यानां). —^{d}) Ñ2 V1.3 B2-4 D5 हरराज्ये (for राजानं) B2 D1.3.6.10-12 M2.3 Cg राज- (for राम).

10 B1 G1 om. 10 (cf. v.l. 7 and 9) —^{a}) D5-7 T1.2 G2 तत् (for तं) D2.3 G2.3 च (for तु). —^{b}) G3 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा). D1 चक्रु, D2 सर्वे (for सद्य). —^{c}) V3 चुक्रुशु सु, D1 प्रचकुश, D2 T2 चुक्रुशुश्च D12 प्रचुक्रमुर् (sic), T3 प्रवरर्षेंगुर्, Cg k t as in text (for प्रचुक्रुशुर्) Ś V1 D3.12 महानाद, D6-7.10.11 T G2.3 M Cg महात्मान(D5 T1.2 °न) (for महानादान्) —^{d}) D5 T3 [अ]पूजयन् । Cg as in text (for चाब्रुवन्). ⊛ Cg : प्रचुक्रुशुरित्येतद् चक्रु । महात्मानं रामम् । अब्रुवन् प्रशशंसुरित्यर्थः ⊛

11 B1 om. 11 (cf. v.l. 7) G1 om. 11^{ab} (cf. v.l. 9). —^{a}) Ś D1-3.8.12 अब्रवीत(D4 °तु), D5 T1 G2 M3 अथाब्रवीद्. Cg as in text (for अब्रवीच्च) Ñ1 ता M3.4 तु (for च). D3 हनूमान् Ñ2 V1.3 B2-4 D5 उभयोरवाच हनुमान्. —) Ś D12 राजा सर्ववनौकसां; Ñ1 D1-3.8 स च

उपायैरभिगच्छामो यथा नदनदीपतिम् ।
तराम तरसा सर्वे ससैन्या वरुणालयम् ॥ १२

एवमुक्तस्तु धर्मज्ञः प्रत्युवाच विभीषणः ।
समुद्रं राघवो राजा शरणं गन्तुमर्हति ॥ १३

खानितः सगरेणायमप्रमेयो महोदधिः ।
कर्तुमर्हति रामस्य ज्ञातेः कार्यं महोदधिः ॥ १४

एवं विभीषणेनोक्ते राक्षसेन विपश्चिता ।
प्रकृत्या धर्मशीलस्य राघवस्याप्यरोचत ॥ १५

स लक्ष्मणं महातेजाः सुग्रीवं च हरीश्वरम् ।
सत्क्रियार्थं क्रियादक्षः स्मितपूर्वमुवाच ह ॥ १६

विभीषणस्य मन्त्रोऽयं मम लक्ष्मण रोचते ।
ब्रूहि त्वं सहसुग्रीवस्तवापि यदि रोचते ॥ १७

G 5 92 13
B 6 19 0
L 5 91 12

राजा वनौकसां (D1 हरीश्वर) —^{d}) Ś N V1 B2-4 D6-8 10 11 तरेम V2 B1 तमेव (sic) (for तराम) B1 मकरालय —After 11 D6-7 10 11 S (D6 G1 om [hapl] up to 12) ins

221* तेनेदं परिवृता सर्वे वानराणां महौजसाम्।
[G1 om तेनेदं G2 3 सर्वेर् (for सर्वे) T2 महागतो (for महौजसाम्)]

12 B1 D8 G1 om 12 (cf v l 7 and 221*) —^{a}) D1 T G2 M2 3 Cr m अपि, Ct as in text (for अभि) D10 11 Ct गच्छाम Ś N D1-3 5 8 9 10 G2 M3 Cm g उपाय ना(Ś D6 8 9 यैरा)विगच्छामो (N1 °मि, D6 °म) V1 3 B3-4 उपाय बूहि न साम्य (Ct उपाय नाधिगच्छाम इति पाठ) —^{b}) D1 यत्र (for यथा) —Ś V1 D1 2 4 8 9 M1 2 om 12^{cd} —^{c}) T1 सहसा G2 सरसा, Cr m as in text (for तरसा) N2 V1 B3-4 D5 उत्तरेम (B1 °द च) शिवसमा (B4 °भाव) V2 उत्तरे सागर सोम (sic) D2 उत्ताम कुत्रालय —^{d}) G2 ससा Cr m t as in text (for ससैन्या)

13 B1 om 13 (cf v l 7) —^{a}) D1 स (for तु) N2 V1 3 B1-4 D5-7 9-11 (T1 M1 before corr) धर्मात्मा, D1-3 8 सधर्म (for धर्मज्ञ) —Ś1 om 13^{cd} —^{c}) De समुद्रं (for समुद्रं) Ś N V1 3 B2 D1-4 8 9 10 M1 राघव (for राघवो) N1 D1 9 4 8 रावण (for राजा) —^{d}) N2 V1 3 B3 4 D5 M1 राघवो B1 रामो वा (for शरण) T1 मद्गति (sic) (for मर्हति) Ś1 N1 D 4 8 11 गंतु(D6 क्)मद्गति(Ś1 D11 °रि) राधव(Ś1 D11 °व)

14 B1 om 14 (cf v l 7) —^{a}) D1 T1 3 Ct निवात्य Cm g t as in text (for खानित) D1 4 8 9 सागरेण (for स°) —^{b}) N2 V1 3 B1 4 D5 महार्णव (for महोदधि) —T1 om (hapl) 14^{cd} —^{c}) D1 3 4 मर्हति (for °त्र) D1 ∗ इत्तर (for रामस्य) —D1 om (hapl) from 14^{d} up to the prior half of 1 3 of 2.2* —^{d}) Ñ2 V1 3 B3-4 D1 ज्ञाति (D6 °ता)ख (for ज्ञात कार्य) B2 3 D1 महार्णवि (for महोदधि) Ś N1 D1-4 8 11 ग्र(D6 ग)तकार्य (Ś D11 °यथं) महामत्र, M3 ज्ञात्वा कार्य महामति —After 14 N2 V1 3 B1 4 D5 ins while Ś N1 D1-4 8 11 ins. only 1 2-3 after 14,

222* इति गो वतस बुद्धिरिष्टा रामगर्त महत्।
समर स हि रामस्य धूयते प्रथितामह ।
तस्य पुत्र समुद्रोऽय न्यातकार्य करिष्यति।

[D1 om up to the prior half of 1 3 —(1 2) V1 3 D8 9 सागर (for साग) Ś D12 चापि V3 स तु L (ed) तु हि (for स हि) — 1 3) V1 B3-4 पुत्र सागर (B3 4 °महात्य)मात्म्य (for the prior half) V1 B1 4 सह D1 2 3 साह (for साय°) V1 समुद्रोय जातिकार्य करिष्यति न संशय]

15 B1 om 15 (cf v l 7) —^{a}) Ś Ñ V1 3 B2-4 D1-3 8 9 11 एतद् (for एव) Ś N V1 3 B -4 D1 4 7 8 10-12 [उ]क्त D6 T2 3 G1 3 M2 3 [उ]क्तो, G3 damaged (for [उ]क्ते) —^{b}) G1 राक्षसत (for राक्षसेन) —After 15^{ab} D1-7 10 11 S ins

223* आगतानाय सुग्रीवो यत्र राम सलक्ष्मण ।
तत्तदर्यातुमारेभे विभीषणवच शुभम्।
सुग्रीवो विपुलग्रीव सागरस्योपवेशनम्

[(1 2) M1 2 रामस्य (for तमय) G2 तथा (for तुभम्)]

—^{c}) T1 damaged for धर्मशी —^{d}) D10 11 रामराघव (for राघवस्य) Ś1 D4 D 11 रवरोचत Ś1 निरोच∗ (moth-eaten) V2 G2 [अ] प्यरोचत (sic) D6 [अ]था रोचत D8 [अ]पि रोचत (for [अ]प्यरोचत)

16 B1 om 16 (cf v l 7) —^{a}) N1 लक्ष्मणं च, D1 लक्ष्मण स (by transp) (for स लक्ष्मण) —^{b}) Ś1 N1 हरिं प्रभु Ś D1 4 8 11 हरप्रभु D8 (marg also as in D8) महाप्रभु G2 ह ∗ ∗ ∗ (damaged) (for हरीश्वरम्) N1 D11 सुग्रीव हरमीश्वर (D1 °पुगव) —D11 om 16^{c} – 17^{b} —^{c}) N1 सत्कृत्य म, D2 सक्रियाय, D1 प्रार्थ्य, D1 सत्कृत स (for सत्क्रियार्थं) D1 11 T1 क्रिया दक्ष Cg as in text (for °दक्ष) M1 सत्क्रियादृप्यम् —^{d}) N2 V1 3 B2 4 D5-11 G1 Ct अभाषत Cr m as in text (for उवाच ह) Ś1 स्मितपूर्वं महोदधि —After 16 Ś1 erroneously repeats 14^{cd}

17 B1 om 17 (cf v l 7) D11 om 17^{ab} (cf v l 16) —^{a}) T2 मन्त्र (for मम) —N1 V3 D1 10 11

G 5. 92. 14
B 6. 19. 36
L 5. 91. 13

सुग्रीवः पण्डितो नित्यं भवान्मन्त्रविचक्षणः ।
उभाभ्यां संप्रधार्यार्थं रोचते यत्तदुच्यताम् ॥ १८

एवमुक्तौ तु तौ वीरावुभौ सुग्रीवलक्ष्मणौ ।
समुदाचारसंयुक्तमिदं वचनमूचतुः ॥ १९

किमर्थं नो नरव्याघ्र न रोचिष्यति राघव ।
विभीषणेन यत्तूक्तमस्मिन्काले सुखावहम् ॥ २०

अबद्ध्वा सागरे सेतुं घोरेऽस्मिन्वरुणालये ।
लङ्का नासादितुं शक्या सेन्द्रैरपि सुरासुरैः ॥ २१

विभीषणस्य शूरस्य यथार्थं क्रियतां वचः ।
अलं कालात्ययं कृत्वा समुद्रोऽयं नियुज्यताम् ॥ २२

एवमुक्तः कुशास्तीर्णे तीरे नदनदीपतेः ।
संविवेश तदा रामो वेद्यामिव हुताशनः ॥ २३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रयोदशः सर्गः ॥ १३ ॥

T1 3 om (hapl.) 17cd —c) Ś D3 13 त्वमपि, N2 B2 3 D1 2 4 9 तात्रच, D8 तत्र हि, G2 M3 त्व यदि (for त्व सह) Ś Ñ2 B2 3 D5-8 10 11 G2 M3 सुग्रीव, D1 सुग्रीव (for सुग्रीवस्) V1 B4 इहैव मृदि सुग्रीव

18 B1 om 18 (cf v l 7) —a) Ñ2 V1 3 B2-4 D9 बुद्धिमान् (for सुग्रीव) Ś D3 4 12 [S]त्वर्थं (for नित्य) —b) D1 तथा (for भवान्) D9 मत्र (for मन्त्र) —c) Ś Ñ V1 3 B2 4 D5-8 9 11 उभयो, D1 उभौ च (for उभाभ्या) Ś1 सम्प्रधार्याथं, D2 सम्प्रधार्यार्थं (for °र्थं) ⊕ Cg उभाभ्यामिति चतुर्थी ⊕ —d) D6 T1 रोचये (sic) (for रोचते) D4 उच्यते (sic) (for °ताम्)

19 B1 om 19 (cf v l 7) —a) V2 एतद् (for एवम्) Ñ1 उक्तास् (for उक्तौ) Ś Ñ1 D1-4 8 13 तु रामेण, D7 10,11 M3 ततो वीराव्, T2 तु वीरौ ताव् (for तु तौ वीराव्) —b) Ś Ñ V1 3 B2-4 D1-4 8 9 12 तदा (for उभौ) —c) V2 स समुदार (sic), B2 समुदाराथ, D9 समुद्राचार (sic) (for समुदाचार) —d) V1 3 B2 4 इदं वाक्यमभोचतु (B3 3 °रोचता)

20 B1 om 20 (cf v l 7) Ñ2 V1 3 B2-4 D9 read 20 after 22 —a) Ś Ñ V1 D2-4 7-13 G1 M3 नौ V2 ते, B2-4 ते (for नो) —b) Ś Ñ V1 3 B2-4 D1 4 8 13 नैवरोचिष्यते वच, M3 रोचिष्यति हि राघव —c) D2 M6 य प्रोक्तम्, D8 T1 3 यदुक्तम्, M3 यदोक्तम् (for यत्तूक्तम्) —For 20cd Ś Ñ V2 B2-4 D1 2 4 8 12 subst

224* विभीषणोक्त हृद्य च युक्त चैव विशेषत ।

[Ñ1 हृद्य त च (hypm) D1 तथ्य वै (for हृद्य च) Ñ2 V1 3 B 4 D9 विभीषणेरित सौम्य D8 विभीषणस्तवाना (sic) (for the prior half) Ñ2 V1 B2-4 D9 कालेऽस्मिन् V2 काले चास्मिन् D8 युक्ते युक्त्या (for युक्त चैव)]

21 B1 om 21 (cf v l 7) —a) Ñ2 शावद्ध (sic) Ñ1 D9 नाबद्धा (for अबद्ध्वा) D9 सागर (for सागरे) —b) D1 4 T1 G2,3 तु, T1 च (for ऽस्मिन्) —c) D1 M3 2 न मादातु T2 समर्थितु (sic) (for नासादितु) Ñ1 V1 2 B3 4 D9 शक्याता (Ñ2 B3 °ता) दुर्वितु हृका —d) V2 B2 4 नापि (for अपि) B3 सुरेश्वरै (for सुरासुरै)

22 B1 om 22 (cf v l 7) —a) M1 3 वीरस्य Cg as in text (for शूरस्य) —b) Ś Ñ1 D1-4 8 13 G1 यथावत् (for यथार्थं) —For 22cd, Ñ2 V1 3 B2-4 D9 subst

225* युक्तायुक्तमिद सौम्य विभीषणवच कुरु ।

[V1 युक्तार्थं तदिद सौम्य (for the prior half)]

—c) D4 अथ (for अल) Ś D12 क्षणात्यय (for काला°) —d) Ś Ñ1 D1 2 4 8 13 सागरोय, D2 सागरश्चि 3 D10 11 सागराय (for समुद्रोऽय) V2 नियुज्यता D9 नियुज्यते M3 समुद्राय नियोज्यता —Ñ2 V1 3 B2 4 D9 read 20 after 22 —After 22 Ś Ñ1 D1-4 8 13 ins

226* एतच्छ्रुत्वा शुभ वाक्य विभीषणसमीरितम् ।
सविवेश ततो वीरो रम्ये सागररोधसि ।
सागर द्रष्टुमिच्छामि रूपिण सरिता पतिम् ।
कर्तुमर्हसि मे साह्य भव त्वं शरण मम ।

[(l 1) D12 एत (sic) (for एतत्) Ñ1 समन्वित (for समीरितम्) —(l 2) D2 3 8 स (for सं) D1 वीरो, D8 रामो (for वीरो) —(l 3) L (ed) तो सरितांवि (for सरितां पतिम्)]

whereas D5-7 10 11 S ins

227* यथा सैन्येन गच्छाम पुरीं रावणपालिताम् ।

[T2 सैन्येन (for सैन्येन) D10 11 G1 M3 गच्छाम, T3 गच्छेम (for गच्छाम) ⊕ Cv यथा सैन्येन गच्छेम पुरीं रावणपालिताम् ' इति पाठ ⊕]

23 B1 om 23 (cf v l 7) —a) Ś Ñ1 D1-4 13 उक्तस्तु (for उक्त) Ñ2 V1 3 B2-4 D9 इत्युक्तस्तैव कुशावृत्त (Ñ2 V1 3 D9 °शासुसस्, B1 °शावृतस्, B4 °तान्वत) —c) Ś1 Ñ1 D1 4 ततो (for तदा) D2 M3 वीरो (for रामो) —d) G1 damaged for वेद्यामिव —After 23 D9 ins

228* शरणं चाभिसपाद तदा सागरस्य च ।
इति रामो मतिं कृत्वा प्रविविश्ये महोदधिम् ।

१४

तस्य रामस्य सुप्तस्य कुशास्तीर्णे महीतले ।
नियमादप्रमत्तस्य निशास्तिस्रोऽतिचक्रमुः ॥ १

न च दर्शयते मन्दस्तदा रामस्य सागरः ।
प्रयतेनापि रामेण यथार्हमभिपूजितः ॥ २

समुद्रस्य ततः क्रुद्धो रामो रक्तान्तलोचनः ।
समीपस्थमुवाचेदं लक्ष्मणं शुभलक्षणम् ॥ ३

पश्य तावदनार्यस्य पूज्यमानस्य लक्ष्मण ।
अवलेपं समुद्रस्य न दर्शयति यत्स्वयम् ॥ ४

प्रशमश्च क्षमा चैव आर्जवं प्रियवादिता ।
असामर्थ्यं फलन्त्येते निर्गुणेषु सतां गुणाः ॥ ५

G 5 93 5
B 6 21 15
L 5 95 5

—Thereafter D3 cont , while S N V1 3 B2 4 D1 3 (marg) [illegible] in after 23

229* परेण हृदय तदा नरेश्वर
परेण वार्येण च प्रयुतापन ।
कृत्वा मति सागरदर्शने तदा
बभूव तूष्णीं नियत स पार्थिव ।

[(l 1) N2 V2 3 B2-4 D6 गुरुलाघवा (for हृदेण तदा) V2 महीपते (for नरेश्वर) D4 परेण हृदेण तु मानवेश्वर —(l 2) B4 धैर्येण D8 हृदेण (for वार्येण) N1 B2 om D4 तु (for च) N2 V2 3 B2-4 D6 शत्रुतापन (N2 V3 °ङ्गित) (for शत्रुतापन) —(l 4) D2 नियत (for नियत)]

Colophon B1 om (cf v l 7) —*Kanda name* Ś2 N V1 3 B2-4 D1 [illegible] सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś(Ś1 in marg) N1 D1 1 (also as in D2) [illegible] विभीषणाभिषेक , N2 V1 3 B2-4 D6 समुद्रोपवेशन (V2 °वास) D4 प्रायोपवेशन —*Sarga no* (figures words or both) N2 B2 3 D1 [illegible] om Ś1 N1 D1 99 Ś2 97 V1 84 V3 83 B4 101 D3 104 D7-[illegible] T1 3 G M 19 T2 18 —After colophon, G M1 2 4 conclude with श्रीरामाय नम —After 6 13 D7-[illegible] S ins a long passage relegated to App I (No 10)

14

1 B1 om Sarga 14 (cf v l 6 13 7) —a) D1 तय (for तस्य) —T2 om (hapl ?) 1ab —b) T1 damaged for नद —c) S N V2 3 B2-4 D1-[illegible] नियतस्य (for नियमाद्) N V2 3 B2-4 D2-[illegible] [अ] प्रमत्तस्य (for अप्रमत्तस्य) —N1 om from 1d up to समीप in 23c —d) N2 V2 3 B2-4 D6 तदा यतु , D1-[illegible] T2 [s]तपयतु , D10 11 [s] तिचक्रमु (for ऽतिचक्रमु) —After 1 D7-[illegible] S ins

230* न [illegible] धर्मवत्सल ।
[illegible] सागरं सरितां पतिम् ।

[(l 1) [illegible] (for [illegible]) —(l 2) D8 T1 [illegible] T2 [illegible] (sic) (for [illegible]) — Cr m k t [illegible] (Cr °[illegible])]

2 N1 om 2 (cf v l 1) —a) G2 damaged from त up to तदा in b Ś D1 [illegible] हि, V1 तु (for च) G(ed) दर्शयति Ś D1 [illegible] T2 रूप, N2 V1 3 B2 4 D3 श्रीमान् Cg as in text (for मन्दस्) B3 D7 दर्शयत स्मान (metri causa) —b) D10 11 Ck t महा T3 तथा (for तदा) —G3 damaged from र in सागर up to प्रय in 5d Ś N2 V2 B2 4 D1 [illegible] तदा रामे (N2 V2 B2 4 D6 राम, D8 रूपो) महार्णव , V1 तदाराघव महार्णव —c) D3 प्रयत्नेण, D1 प्रयतस्त (for प्रयतेन) D4 [अ]पि, G2 [अ]भि (for [अ]पि) D1 रूपेण (for रामेण) —d) D8 यथार्थं (for °र्हम्) Ś N2 V1 3 B2 4 D1 [illegible] G2 प्रतिपूजित , D3 परि°, D7 T अपि पूजित , D11 °पूजन (sic) (for अभिपूजित) —After 2 Ś V1 D1-[illegible] ins

231* न तस्य विकार स भवत निरपत्रप ।

[D2 च (for स) D3 भवथा नाभिवार स (for the prior half)]

3 N1 om 3 (cf v l 1) G3 damaged for 3 (cf v l 2) —a) T3 M1 3 समुद्राय Cr m g t as in text (for °द्रस्य) Ś D1 [illegible] तत क्रुद्धो महाबाहु & Cr m t समुद्रस्य समुद्राय , Cg समुद्रस्य समुद्रविषय सत्रत्यसामान्य षष्ठी & —b) N2 D6 रक्त राघवलोचन , B2 4 राम सरक्तलोचन —c) D7 T2 पुण्य (for शुभ) M3 लक्ष्मण —For 3cd Ś N V1 3 B2-4 D1-[illegible] subst

23[illegible]* समीपे लक्ष्मण दृष्ट्वा सौमि वाक्यमथाब्रवीत् ।

[D3 नरेश्व (for [illegible]) Ś1 D1-[illegible] वीर (D6 °र) B3 दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा) [illegible] D2 [illegible] D1 [illegible] (for [illegible])]

4 G3 damaged for 4 (cf v l 2) D7-[illegible] T G1 3 M om 4cd —a) S N1 D1-[illegible] अनार्यस्य (for अनार्यस्य) —c) D3-[illegible] T G1 3 M अवलेप (for °लेपं) N1 समुद्रस्य —d) N2 V1 3 B2 3 D1 यो, D1 यत्तु, D1 om D8 11 T1 य (for यत्) N1 स्वयं दर्शय सविध B4 न [illegible] स्वय

5 G3 damaged up to प्रय in 5a (cf v l 2) —a) N2 प्रशमश्च, D6 प्रशमश्च G2 प्रशमैश्च (for

G 5 93 6
B 6 21 15
L 5 95 6

आत्मप्रशंसिनं दुष्टं धृष्टं विपरिधावकम् ।
सर्वत्रोत्सृष्टदण्डं च लोकः सत्कुरुते नरम् ॥ ६

न साम्ना शक्यते कीर्तिर्न साम्ना शक्यते यशः ।
प्राप्तुं लक्ष्मण लोकेऽस्मिञ्जयो वा रणमूर्धनि ॥ ७

अद्य मद्बाणनिर्भिन्नैर्मकरैर्मकरालयम् ।
निरुद्धतोयं सौमित्रे प्लवद्भिः पश्य सर्वतः ॥ ८

महाभोगानि मत्स्यानां करिणां च करानिह ।
भोगांश्च पश्य नागानां मया भिन्नानि लक्ष्मण ॥ ९

सशङ्खशुक्तिकाजालं समीनमकरं शरैः ।
अद्य युद्धेन महता समुद्रं परिशोषये ॥ १०

प्रशमः) D₁ क्षम (sic) (for क्षमा) Note hiatus between ᵃ and ᵇ —ᵇ) Ś Ñ V₁ ₂ B₂₋₄ D₁₋₄ ₈ ₉ ₁₂ मार्दव, G₁ M₃ (to avoid hiatus) ह्यार्ज (for आर्जव) —ᶜ) Ś Ñ₁ D₁ ₈ ₄ ₁₂ असामर्थ्य Ñ₂ V₁ ₂ B₂₋₄ D₈ ₉₋₁₁ असामर्थ्यं फला ह्ये(V₁ °श्रे)ते D₈ असमर्थं मन्यते —ᵈ) Ś₁ निर्गुणेषु Ś V₂ D₁₋₄ ₈ ₁₀ कृतो, Ñ V₁ B₂ ₄ D₆ T₂ सदा (for सता) Ñ₂ reads गुणा in marg

6 ᵃᵇ) Ñ₂ V₁ B₂ ₃ D₆ क्रूर, V₂ B₁ क्रूर, D₁ T₂ क्रु(रु)ष्ट, T₁ कष्ट (for दुष्ट) Ś Ñ₁ D₂ ₄ ₈ ₁₃ मा मप्रशंसानि (D₂ °सि)रत, D₁ सदा कार्तिन्यनिरत (for ᵃ) V₂ धूर्तं, D₆ om (hapl), D₆ (marg) T₂ ₃ दुष्ट (for दृष्ट) T₁ M₃ transp दुष्ट and धृष्ट Ś N₁ D₂ ₁₃ च परिवादिन, N₂ V₂ B₂ ₃ D₁ चा(Ñ₂ च)परिभाषिण, B₄ चापरितोषित D₁ ₈ चै(D₈ चा) प्रियवादिन, D₂ परुषवादिन, D₄ परुषभाषिण, M₃ विपरिधाविन Cv as in text (for विपरिधावकम्) V₁ धृष्टापरिभाषिण —ᶜ) Ñ₂ V₂ B₂₋₄ D₁ सर्वतो(V₂ B₂ ₃ °थो, B₄ °तो)दत्त, D₆ सर्वतो नृप, T₁ सर्वतो दृष्ट, T₂ M₃ सर्वतोत्सृष्ट, T₃ सर्वत सृष्ट, Cg t as in text (for सर्वत्रो सृष्ट) D₁ नै (for च) ॐ Ch उत्सृज्य दण्ड विसृज्यमानमात्रिदण्डरूप·यापारम् ॐ —ᵈ) D₂ लोके स कुरुत यश

7 ᵃ) T₃ लभ्यते (for शक्यते) —ᵇ) B₄ शास्त्रा (for साम्ना) —G₃ partly damaged for ᵃᵈ —ᶜ) Ñ₂ V₂ लोके (for लोक) —D₈ om 7ᵈ —ᵈ) T₁ विजयो, M₃ जयोपि Ct as in text (for जयो वा) Ś₁ Ñ₁ D₆ नर (for रण) B₄ ₃जय पौरुषोपि वा —After 7 Ś N V₁ ₂ B₂₋₄ D₁₋₄ ₈ ₉ ₁₂ read 11 13 (V₂ D₈ om 13)

8 ᵈ) D₆ अथ (for अद्य) Ś₁ Ñ V₁ D₁ ₈ ₁₁ निर्भग्नैर् D₂ निर्भिन्न, G₂ निर्भिन्नैर् M₃ निहतैर् (for निर्भिन्नैर्) —ᵈ) M₃ वरुणालय (for मकरा°) —ᶜ) B₂ निरुत्तोयं हि सौमित्रे (sic) —ᵈ) G₃ सागर (for सर्वत) Ś N₁ D₁ ₈ ₁₂ प्लवमानैर्विलोकय

9 D₇ ₁₀ ₁₁ T₃ G₂ ₃ Ct transp ᵃᵇ and ᶜᵈ —ᵃ) M₃ महाभोगांश्च —ᵇ) D₇ नागानां (for करिणां) D₆ T₂ कराणि (sic) च, D₆ M₃ करांश्च (sic) G₂ ₃ करानपि (for करानिह) M₃ करांश्च करिणामिव ॐ Cr ia महाभोगानि महाभोगान्। निम्नगानाथ आप), so also Cg k t ॐ —For 9ᵃᵇ, Ś N V₁ ₂ B₂₋₄ D₁₋₄ ₈ ₉ ₁₂ subst and read after 9ᶜᵈ

233* शुभदानि च गात्राणि प्लवमानानि सागर।

[Ś N₁ D₁₂ महाकायानि D₁ ₂ ₄ ₈ महाभोगानि D₂ महीरुहाणि (for शुभदानि च)]

—ᶜ) Ś Ñ V₂ B₂ ₄ D₁₋₄ ₈₋₁₂ T₂ G M₃ Cv r m g t भोगिनां, V₂ नागानां, D₆ M₁ ₂ भोगानि (for भोगांश्च) N₁ भोगानां, V₁ भोगांश्च, V₂ D₇ ₁₀ ₁₁ भोगानि (for नागानां) —ᵈ) B₂ तथा (for मया) Ś N₂ V₁ ₂ B₂ ₄ D₁₋₄ ₈ ₉ ₁₂ T₂ G M Cv r g छिन्नानि (for भिन्नानि) ॐ Cv अथ श्लोक कपुचित्कोशेषु व्यत्यस्ताधा दृश्यते। अन्यथा च पठ्यते। ' पश्चार्धे ("च")) भोगिनां भोगान्मया छिन्नाश्च लक्ष्मण। अङ्गानि च समुद्रानि करांश्च करिणामपि " इति। Cg छिन्नानीति लिङ्गव्यत्ययेनानुषङ्ग ॐ

10 G₃ partly damaged for 10ᵃᵇ —ᵃ) V₂ मौक्तिका, B₂ ₃ D₂ ₁₂ शुक्तिका (for शुक्तिका) —ᵇ) D₁ नक्र (for मीन) D₆ मकरैः Ś₁ V₂ D₇ T₂ M₃ शरैः; D₁₀ ₁₁ तथा (for शरैः) B₄ समीनमकरालय —ᶜ) Ś N V₁ ₂ B₂₋₄ D₁₋₄ ₈ ₉ ₁₂ सह(N₂ V₂ D₁ ₈ अथ V₁ B₂₋₄ D₆ इम) क्रोधेन (for अद्य युद्धेन) —ᵈ) Ś N₁ D₁₋₄ ₈ ₁₂ परिशतये N₂ V₁ ₂ B₂ ₄ D₆ शोषयाम्यहं, G₂ परिशोषये (for परिशोषये) —After 10 Ś N₁ D₁₋₄ ₈ ₁₂ ins

234* स सक्रुद्धोऽथ तद्दिश्य लक्ष्मणादनुरुत्तमम्।
नमाद सायकान्घोरानस्त्रादण्डानिवोद्धतान्।

[(l 1) D₁ ₁₂ सक्रोधो D₂ सक्रोधात् (for सक्रुद्धो) D₂ च (for अथ) D₈ त (for तद्) D₁ ₂ ₄ लक्ष्मणे (for लक्ष्मणाद) —(l 2) D₁ ₈ [उ]धतान्, D₂ [उ]त्तमान् D₂ [उ]द्दिशान् D₄ [उ]त्तमान् (sic) (for [उ]द्धतान्) Ñ₂ वक्ष्यामि गतक्रतु (for the post half)]

—Thereafter D₂ cont 240*

—After 10, Ñ₂ V₁ ₂ B₂₋₄ D₆ ins

235* एवमुक्त्वा ततो राम प्रगृह्य सशरं धनु।
दिव्य लक्ष्मणहस्तस्थ चक्रे सज्यमनन्तरम्।

[(l 1) D₆ प्रगृह्य (for प्रगृह्य) V₂ शरसङ्घ —(l 2) V₂ लक्ष्मणे चापि (for लक्ष्मणहस्तस्थ) N₂ गाढधनुः D₆ महाधनु (for अनन्तरम्) V₁ चकार मजबुत्तम B₄ मध्य चक्रे धनुर्वरं (for the post half)]

—Thereafter, N₂ D₁ ins App I (No 11)

क्षमया हि समायुक्तं मामयं मकरालयः ।
असमर्थं विजानाति धिक्क्षमामीदृशे जने ॥ ११
चापमानय सौमित्रे शरांश्चाशीविषोपमान् ।
अद्याक्षोभ्यमपि क्रुद्धः क्षोभयिष्यामि सागरम् ॥ १२
वेलासु कृतमर्यादं सहसोर्मिसमाकुलम् ।
निर्मर्यादं करिष्यामि सायकैर्वरुणालयम् ॥ १३
एवमुक्त्वा धनुष्पाणिः क्रोधविस्फारितेक्षणः ।
बभूव रामो दुर्धर्षो युगान्ताग्निरिव ज्वलन् ॥ १४
संपीड्य च धनुर्घोरं कम्पयित्वा शरैर्जगत् ।
मुमोच विशिखानुग्रान्वज्राणीव शतक्रतुः ॥ १५
ते ज्वलन्तो महावेगास्तेजसा सायकोत्तमाः ।
प्रविशन्ति समुद्रस्य सलिलं त्रस्तपन्नगम् ॥ १६

G 5 93 17
B 6 21 27
L 5 93 17

11 Ś N V1 3 B3–4 D1 4 3 0 (V3 D6 om 13) 12 read 11 – 13 after 7 —a) D1 क्षमाया (sic) (for क्षमया) Ś Ñ1 D5 0 12 च, D1 2 6 तु (for हि) —b) Ś2 D6 समाय (for मामय) Ś Ñ V1 3 B2 4 D1 4 8 9 12 वरुणालय (for मकरालय) —c) G2 असमर्थे, Ś Ñ1 D1–4 8 12 G2 वि(D1 3 च)जानीते —d) D1 om D6 छले (for जने) —After 11, D5–7 10 11 S ins

236* न दर्शयति साम्ना मे सागरो रूपमात्मन ।

12 For sequence in Ś Ñ V1 3 B2 4 D1–4 8 9 12 cf v l 11 —a) Ñ2 V1 3 B2 4 D9 मे क्षिप्र, D2 3 4 मे शीघ्र (for सौमित्रे) —b) G3 damaged for षोपमान् —After 12ab, Ś D2 3 12 ins

237* क्रुद्धस्योत्तमदण्डस्य स्रोतोऽस्यमनुवर्तितं ।
[Ś2 D3 [उ]ग्र (for [उ]त्त)]

while D6 7 10 11 S ins

238* सागरं शोषयिष्यामि पद्भ्यां यान्तु प्लवंगमाः ।

[D6 7 10 11 समुद्रं Cv g as above (for सागरं) ‰ Cv चापमानयेत्यादि 'सागरं शोषयिष्यामि पद्भ्यां यान्तु प्लवंगमाः' पश्चार्धं केषुचित्कोशेषु न दृश्यते । तदप्यसमाचीनम् ।, Cg पद्भ्या मिति । एकस्य पदद्वयं गमनमात्रमिति द्विवचनम् । वानराणां तद्वावेव पादौ दृश्यतौ । प्रलयभक्षणादीनां ताभ्यामेव प्लवनात् । अनेन कृतस्य कार्यविच्छेदस्यानुरूपमपि वानरपादाभ्यामेव न शोषयिष्यामीति भाव ‰]
—c) D4 अथ (for अद्य) Ñ3 V1 3 B2 4 D3 9 हूम, D2 M1 3 अति, D4 6 T1 अपि (for अपि) Ś D12 अप्य(Ś1 °प्र)क्षोभ्यमपि क्रुद्ध, Ñ1 अद्याक्षोभ्य सराकम्प D1 3 यावदक्षो भ्यमाक्रम्य (D6 °कम्पं)

13 For sequence in Ś Ñ V1 B –4 D1–4 8 12 cf v l 11. V3 D6 om 13 —a) Ś Ñ1 D12 वेलासमपूर Ñ2 V1 B2 3 D1–4 8 वे(B3 न)लासरपर्ण, B3 वलाभपक, D6 वेलानुरूप (for वेलासु कृत) —b) Ś Ñ V1 D1–4 8 9 10–12 G M1 3 4 सहसोर्मिं, B4 सुमहोर्मि, T3 सफेनोर्मि (for सहसोर्मि) T2 सहसोर्मिभिराकुल —d) G3 damaged for वेलया Ś Ñ1 D1–4 8 12 पश्य (D6 चैव) लक्ष्मण, Ñ2 V1 B3–4 पश्य सागर (for वरुणालयम्). —After 13 D3–7 10 11 T G1 2 M ins

239* महार्णवं क्षोभयिष्ये महानक्रसमाकुलम् ।

[D6 7 10 11 G1 2 M2 3 महानागसमाकुल (for the post half)]

14 Ñ1 om 14–15 Ś D1 2 4 12 transp 14 and 15ab (including star passage), D1 alone repeating 15ab in its proper place —a) Ś Ñ2 V1 3 B2–4 D1–4 8 9 12 ततो बाण (V3 रामो) (for एवमुक्त्वा) —c) Ś D1–4 8 12 तेजस्वी (for दुर्धर्षो) —d) B2 4 D8 [उ]च्छ्वसन् (for ज्वलन्) —After 14, Ś D2 4 12 ins D1 (after 15ab [first time]) 3 ins after 15ab D8 cont after 234*

240* शुष्कं कर्तुं समारेभे दग्धुं व्यवसितः किल ।

[D1 शोष महाप्रारेभे, D2 4 सशुष्कं कर्तुमारेभे, D3 शोषं सलिलमारेभे D8 शोषं महदारेभे (for the prior half) D8 सेतु मता (for व्यवसित)]

15 Ñ1 om 15 (cf v l 14) Ś D1 2 4 12 transp 14 and 15ab (including star passage) D1 alone repeating 15ab here —ab) Ś D12 विनाद्य स, D1 (both times)–4 8 G3 स विना(D8 G3 °न)द्य, G2 स विनाद्य Cg k t as in text (for संपीड्य च) D1 कोर (for धनुर्) D1 (second time) 3 कम्पयन्वा (for कम्पयित्वा) D1 (first time) 3 स्वनै (D3 °रै)र्, D1 (second time) 5–7 10 11 T1 3 G2 3 M1 2 5 Ct शरैर्, Ck as in text (for शरैर्) D1 (both times) 4 3 जल (for जगत्) Ś D12 कम्पयंश्च रसातल, L (ed) कम्पयंस्तरसा तल (for d) Ñ3 V1 3 B3–4 D2 नादयित्वा महाचाप कम्पयंश्चैव मेदिनीं —After 15ab D1 (after 15ab [first time]) 3 ins 240* —c) Ś N3 V1 3 B3–4 D1 4 8 12 निशिता न्यायान्, D6 विशिखान्बाणान्, G3 damaged M3 निशिता नुग्रान् (for विशिखानुग्रान्) —d) Ś1 Ñ2 V1 3 B2 3 D1 7 10 11 T1 3 M Cg वज्रानिव (for °णीव)

16 a) Ś Ñ V1 3 B2–4 D1 4 8 9 12 महाघोरास्, D6 °घोरास्, D7 °तापास् (for महावेगास्) —b) Ś Ñ V1 3 B2–4 D1 4 8 9 12 पावकोपमा (for सायकोत्तमा) —c) Ś D1–3 8 12 विविशुस्तद्, Ñ1 D4 विविशुस्त (for प्रविशन्ति) Ñ2 V1 3 B2–4 D6 विविशु सागरस्याप्. —d) D7 10 11 जलं वि (for सलिलं) Ñ3 सुख, D3 T1 G1 रस ; Cg as in text (for त्रस्त) D1 सलिलं त्रस्तपन्नगे ‰ Cg प्रविशन्ति प्राविशन्। त्रस्तपन्नगमिति क्रियाविशेषणम् ‰

G 5. 93. 18
B. 6. 21. 18
L. 5. 55. 18

ततो वेगः समुद्रस्य सनक्रमकरो महान् ।
सम्बभूव महाघोरः समारुतरवस्तदा ॥ १७

महोर्मिमालाविततः शङ्खशुक्तिसमाकुलः ।
सधूमपरिवृत्तोर्मिः सहसाभून्महोदधिः ॥ १८

व्यथिताः पन्नगाश्चासन्दीप्तास्या दीप्तलोचनाः ।
दानवाश्च महावीर्याः पातालतलवासिनः ॥ १९

ऊर्मयः सिन्धुराजस्य सनक्रमकरास्तदा ।
विन्ध्यमन्दरसंकाशाः समुत्पेतुः सहस्रशः ॥ २०

आघूर्णिततरङ्गौघः सम्भ्रान्तोरगराक्षसः ।
उद्वर्तितमहाग्राहः संवृत्तः सलिलाशयः ॥ २१

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुर्दशः सर्गः ॥ १४ ॥

---

17 D1 om 17^ab —^a) Ñ2 V3 D10.11 M1.5 Cg t वेग, G1 स तु (for ततो) —^b) D10.11 समीन (for सनक्र) —^c) V2 D3.6.11 T2.3 M1 स बभूव (for सम्बभूव) B1.3 घोर, M1 क्रम (for घोर) —^d) Ñ2 स्वन॰ (illeg) V3 समाकुल, B2.4 D6 समागम (for समारुत) Ñ1 V1.2 L2.4 D1 कृतम् (for रवम्) D6.7.10.11 तथा (for तदा) —After 17 Ñ2 V1.2 B2.4 D6 read 20

18 ^a) Ś1 नाला॰, Ś2 Ñ V1 B2–4 D1.6.9.11 मा(D1 वना)लावतत, V3 D2.3.4 M1.2 नाट(M1.2 °ला) वितत D6.10.11 -जालचलित (for मालावितत) —^b) Ś Ñ2 D1.8.9.12 नानासत्व (for शङ्खशुक्ति) T1 G2 M3 Cg समावृत (for समाकुल) Ñ2 V1.2 B2–4 D1.7.9.11 G M1 ग्रसयाश्च समावृत —^c) V1 B2 D6.8–11 T2.3 M1 सधूम D2 सहीन D4 सधूम (for सधूम) B2 D6 वराम D5 T1 वृताग्नि D6 वीतोर्मि, T2 -वृतोर्मि (for वृत्तोर्मि) —^d) Ś Ñ V1.2 B2.4 D1–6.8.11 स(Ś Ñ1 D1.8.12 स) चचाल D6–7.10.11 T M2 महसासीन् (for सहसाभून्)

19 ^c) D1 हि (for च) —^d) Ś Ñ1 D1–6.8.11 महाघोरा Ñ2 V1.2 B2.4 D6 °काया (for °वीर्याः) —After 19 Ś Ñ1 D1–6.8.11 ins

241* [illegible] सर्वे वेपमाना भयार्दिताः ।

while Ñ2 V1.2 B2–4 D6 ins.

242* [illegible] स तत्र समुद्रं शरणं ययुः ।
स दानवांश्च समाश्वास्य [illegible] ।
[illegible]

—D2 om from 20^c up to l. 2 of 243* —^a) V1.2 B1.2 D6 -पर्वत (for मन्दर) —^d) D1 [illegible] (for सहस्रशः)

21 Ñ2 V1.2 B2–4 D6 om 21 —^d) D7.10.11 [illegible] वरुणालय —For 21 Ś Ñ1 D1–6.8.11 subst

243* स मारुतोद्धूततरङ्गमाली
समुद्भ्रान्तोरगमीनसत्त्वः ।
सधूमफेनः [illegible]
[illegible]समुद्रः ।

(D1 om l. 1–4 (cf v l. 20) —(l. 1) D1 [illegible] (for -माली) —(l. 2) D1 transp °ल and -मीन- D1 [illegible] (for -सत्त्व) —(l. 3) D2.4 [illegible] L (ed) च स वि° —(l. 4) D2 [illegible])

—After 21 D3–7.10.11 S ins

244* ततस्तु तं राघवमुग्रवेगं
प्रकर्षमाणं धनुरप्रमेयम् ।
सौमित्रिरुत्पत्य [illegible]
मा मेति चोक्त्वा धनुराललम्बे । [5]
एतद्विनापि ह्युदधेस्तवाद्य
[illegible]
भवद्विधाः कोपवशं न यान्ति
दीर्घं भवान्पश्यतु साधुवृत्तम् ।
अन्तर्हितैश्चापि तथान्तरिक्षे
ब्रह्मर्षिभिश्चैव सुरर्षिभिश्च । [10]
[illegible] कथमिति ब्रुवद्भि
मा मेति चोक्त्वा महता स्वरेण ।

१५

ततो मध्यात्समुद्रस्य सागरः स्वयमुत्थितः ।
उदयन्हि महाशैलान्मेरोरिव दिवाकरः ।
पन्नगैः सह दीप्तास्यैः समुद्रः प्रत्यदृश्यत ॥ १

स्निग्धवैडूर्यसंकाशो जाम्बूनदविभूषितः ।
रक्तमाल्याम्बरधरः पद्मपत्रनिभेक्षणः ॥ २

G 5 91 2
B 6 22 19
L 5 96 18

Colophon —*Kanda name* N2 V1 3 B2 3 D1 2.4 8 12 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś1 D2 4 8 12 समुद्रक्षोभण (Ś1 D12 °ग), Ś2 समुद्रक्षोभ , Ñ1 समुद्रमहाक्षोभ , N2 V3 B3-4 D6 शरदाह ; V1 समुद्रतदाह , D1 सागरक्षोभण —*Sarga no* (figures words or both) N1 D1 2 4 8.12 om Ś 93, N2 D6 100 V1 85 V3 84 B2 88 B3 92, B4 102, D3 103 D5 7 10 11 T1 2 G M 21 T3 20 G (ed) 93 L (ed) 95 —After colophon D2 concludes with राम, T3 with श्रीरामार्पणमस्तु, G M1 2 3 with श्रीरामाय नम

15

B1 om Sarga 15 (cf v l 6 13 7) —Before Sarga 15, Ś D1 3 6-12 S ins while N2 D5 ins after 235* a passage relegated to App I (No 11)

1 ᵇ) M3 सागरस्य समुत्थित —ᶜ) D7 10.11 उदयाद्रि , T3 उदयन्स (for °यन्हि) D6 T3 विसृजन् (for हि महा) —For 1ᵃᵇᶜᵈ, Ś N V1 3 B2-4 D1-3 8 9 12 subst

245* तत समीपे रामस्य विधूयोर्मिसहस्रक ।
स्वय मध्यात्समुद्रस्य सागर परम वपु ।

[(l 1) Ś N V1 D12 समीप N1 D2 8 12 विधूतोर्मि , D13 विधूयोर्मी V1 3 B2-4 रा(V3 ता) नदरूर्मिपूय स (for the post half) —N2 V3 3 B3-4 om l 2 —(l 2) Ś D12 जन (for स्वय) D1 विभ्राम्य गुमतोदा वै D6 स्वय मध्यादिन्द्रगति (for the prior half) D6 गत (for वपु)]

—Thereafter B4 cont Ś N2 D1-3 8 9 12 ins after 1

246* ताम्रपीतासितैः श्वेतैः सतारैः परमूर्धनि ।
अक्षिभिर्द्विरदैर्नानारत्नाढ्यैः समन्तत ।

[(l 2) D4 नौरिषु B4 अवनद्ध (for अनुबद्ध) D3 सनुबद्ध: सरत्न (for the post half)]

Ś Ñ3 D1-3.8 9 12 cont B4 cont l 1 after 245* and ins l 2-4 after 1, while D6-7 10 11 S ins after 2

247* सपद्मरञ्जनीं गुर्वी शिरसा धारयन्स्रजम् ।
आजानुस्रजमालेन वरातीर्थविभूषणं ।
मरकतानां च रत्नानां मूर्धिता भूषणोत्तमे ।
धातुभिर्मणिभिश्च शैलो हिमवानिव ।

[(l 1) Ś Ñ3 B4 D1 3 4 6.9 12 °स्य D2 दिव्या (for स्र) Ś Ñ2 B4 D2-4 8 9 12 स्निग्ध (for दिव्या) —(l 2) Ś N2 B4 D3-4 8 9 12 जानकासम्(B4 °य) Ś D12 विभूषण , Ñ2 B4 D1 4 8 9 °रिभ , G1 3 M Cg °मित , L (ed) °मित —(l 3) Ś Ñ2 B4 D1-4 8 9 12 आल्वयेथा (Ś1 Ñ2 D12 °र)मि रत्नैर् (for the prior half) Ś1 रत्नौ, Ñ2 B4 D2 भूषणैर् (for भूषितो) D6 भूषणोत्तमभूषित (for the post half) —(l 4) Ś2 G2 मणि , T3 मि भैः (for मणिन्त) D4 विविधैर् (for विविधैर्) D12 दि महान् (for हिमवान्)]

—Then Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 cont l 2 of 250*

—ᵉ) T3 दीप्तानि , —ᶠ) Ś Ñ2 V3 D1-4 8 9 12 धीरयन्सम (V3 °प्रत्य)दृश्यत

2 ᵃ) D S वैडूर्य (for वैडूर्य) —ᵇ) Ñ1 B1 D10 11 T3 विभूषण (for °षित) Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 महाद्र (D2 °द्रि)शिखरोपम —ᶜ) Ñ3 V1 3 D3 6 8 10 11 रक्त (for रक्त) B1 रक्तमाल्याम्बर श्रीमान् —ᵈ) D1 रत्नपद्म विभूषण —After 2 Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 ins

248* महारत्नैर्विचित्राभिर्निर्मलाभिरधिष्ठर ।
[D3 नानाभूषणैर् D4 °श्वरे]

—After 2, D6-7 10 11 S ins 247* and then D7 G1 M3 6 Cg cont

249* एकावलीमध्यगत तरल पाण्डरप्रभम् ।
विपुलेनोरसा बिभ्रत्कौस्तुभस्य सहोदरम् ।
[(l 1) B(ed) पाण्डुर (for पाण्ड)]

D7 G2 M3 Cg further cont while D3 6 10 11 T G1 3 M1 2 3 Ct cont after 248* and Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 cont l 2 only after 247*

250* भाजुभि तारकौघ कालिकानिलमुक्त ।
गङ्गासिन्धुप्रधानाभिरापगाभि समावृत ।
उद्वर्तितमहाग्राह सम्भ्रान्तोरगराक्षस ।

[(l 1) D6 तारकैर् G3 अ]कर Cr m g h t as above (for [अ]भ्र) —D7 T1 G3 M1 read l 2 after 251* —(l 2) Ñ3 D6 दिव्या (for गङ्गा) D3 प्रभृतिभिर् M3 प्रधानत (for प्रधानाभि) Ś D12 पुर Ś1 D12 °(र) प्रधान (for आपगाभि) N2 D1-4 8 9 पुर परम सिन्ध्व (for the post half) —After l 2, N2 D6 ins

250(A)* शक्ति वा देवी भार्ये गङ्गया रामसङ्गत ।
यमुनानन्दरहितेन भूरिशो श्रेणि(D6 रश्मि)न शोभे ।

—D10.11 om l 3]

G 6.93.18
B 6.21.28
L 5.55.18

ततो वेगः समुद्रस्य सनक्रमकरो महान् ।
संभूय महाघोरः समारुतरवस्तदा ॥ १७
महोर्मिमालाविततः शङ्खशुक्तिसमाकुलः ।
सधूमपरिवृत्तोर्मिः सहसाभून्महोदधिः ॥ १८
व्यथिताः पन्नगाश्चासन्दीप्तास्या दीप्तलोचनाः ।
दानवाश्च महावीर्याः पातालतलवासिनः ॥ १९
ऊर्मयः सिन्धुराजस्य सनक्रमकरास्तदा ।
विन्ध्यमन्दरसंकाशाः समुत्पेतुः सहस्रशः ॥ २०
आघूर्णिततरङ्गौघः सभ्रान्तोरगराक्षसः ।
उद्वर्तितमहाग्राहः संवृत्तः सलिलाशयः ॥ २१

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुर्दशः सर्गः ॥ १४ ॥

17 D1 om 17ab —a) N2 V3 D10 11 M2 3 Cg t तोय, G3 स तु (for ततो) —b) D7 10 11 समीन (for सनक्र) —c) V3 D6–11 T2 3 M3 स भूत (for संभूय) B2 3 घोर, M3 वा (for घोर) —d) N2 स… (illeg) V2 समाकुल, B3 4 D6 समन्वीत (for समारुत) N2 V1 3 B2–4 D1 कुलस (for रवस्) D2 7 10 11 तथा (for तदा) —After 17, N2 V1 3 B3 4 D9 read 20

18 a) Ś1 नालावताय, Ś2 Ñ V2 B2–4 D1 2 8 10 ज्ञ(D1 ज्ञा)लाततः, V3 D3 4 M1 2 जाल (M1 2 °ल) विततः D2 10 11 जालवालत (for मालावितत) —b) Ś N2 D1–4 8 12 मालासत्त्व (for शङ्खशुक्ति) T2 G3 M3 Cg समाकुल (for समाकुल) Ñ2 V1 3 B–4 D6 7 9 11 G M3 शङ्खजालसमाकुल —c) V1 B1 D1 9–11 T1 3 M1 सधूम, D2 समीन, D1 सधूत्र (for सधूम) B1 D1 कलाम, D3 T1 नृत्ताभि, D3 धौतोर्मि, T2 नृत्तोर्मि (for वृत्तोर्मि) —d) Ś N V1 3 B–4 D1–4 8 9 12 स(Ś N1 D1 3 8 12 स) चचाल D6–7 10 11 T M3 सहसासीन् (for सहसाभून्)

19 a) D3 हि (for च) —c) Ś Ñ1 D1–4 8 12 महाघोरा N2 V1 3 B1–4 D6 °काया (for °वीर्या) —After 19, Ś N1 D1–4 8 12 ins

241* दिवसा प्राधान्य सर्वे वेपमाना भयाद्धिता ।।

while N2 V1 3 B2–4 D9 ins

242* पीड्यमानाश्च ते सर्व समुद्रं शरणं ययुः ।
स शरणाश्च सर्वास्ते स्वायत्ते सरित्पतिः ।
पराद्मे तस्य ततोऽन्तरिक्ष
स्यात्प्रणिधाय सुवस्य ।
महत्तु कार्यं समुपस्थितं महा [5]
प्रदर्शयामास तदा महत् युद्धम् ।

—D6 om from 20c up to l. 2 of 243* —c) V1 3 B2 3 D9 पर्वत (for मन्दर) —d) D7 समन्तत (for सहस्रशः)

21 Ñ2 V1 3 B1–4 D6 om 21 —c) D7 10 11 तथैवो वरुणालय —For 21 Ś Ñ1 D1–4 8 12 subst

243* स मारुतोद्भूततरङ्गमाली
सभ्रान्तरत्नोरगमीनसङ्घः ।
सधूमफेन स्फुरितस्फुलिङ्ग
सतापितः प्रस्फुरदम्बुसमुद्रः ।

[D6 om. l. 1–2 (cf. v. l. 20) —(l. 1) D2 नीर (for माली) —(l. 2) D2 transp. रत्न and मीन D1 सत्त्व (for सङ्घ) —(l. 3) D3 8 स्फुरितस्फुलिङ्ग L (ed) च सु सि° —(l. 4) D3 वितत]

—After 21 D6–7 10 11 S ins

244* ततस्तु तं राघवमुग्रवेगं
प्रकर्षमाणं धनुरप्रमेयम् ।
सौमित्रिरुत्पत्य विनिःश्वसन्तं
मा मेति चोक्त्वा धनुरालम्बे ।
एतद्विनापि ह्युदधेस्तवाद्य [5]
वीरस्य कार्यं भविता च कार्यम् ।
भवद्विधाः कोपवशं न यान्ति
दीर्घं भवान्पश्यतु साधुवृत्तम् ।
अन्तर्हितैश्चापि तथान्तरिक्षे
ब्रह्मर्षिभिश्चैव सुरर्षिभिश्च । [10]
शब्दः कृतः कष्टमिति ब्रुवद्भिर्
मा मेति चोक्त्वा महता स्वरेण ।

[(l. 1) G1 राघवमुग्र (for राघवमुग्र) G2 वेगं (for वेगं) —(l. 2) G1 विकर्षमाणं M1 2 3 विकर्षमाणं —(l. 3) D6 7 विनिःश्वसन्तं M3 Cg समुत्पतन् —D6 T1 2 G3 M3 Cm पुनः

निश्चास्ये राम येनापि निपहिष्ये ह्यहं तथा । ग्राहा न प्रहरिष्यन्ति यावत्सेना तरिष्यति ॥ ७

G 5 94 19
B 6 22 26
L 5 96 31

255* D3 4 cont after 256* while V1 3 B2-4 ins after 5

255* एतन्मयोक्तं तत्त्वं तु पुनर्वक्ष्यामि तच्छृणु ।
सगरो नाम पूर्वस्ते मम कर्ता महाद्युत ।
अवश्यं तु मया साह्यं कर्तव्यं तेन तेऽनघ ।
ह्यम्भयेय जल राम दृष्टा चेह तथा गतिम् ।
गच्छेरन्येन हरयो न तु स्तम्भो भविष्यति । [5]
आश्चर्यं हि महल्लोके समुद्रं स्थलदर्शनम् ।
तच्च मे परिहर्तव्यं शृणु राम यथार्थतः ।
अन्येऽपि वलयन्तो मां दण्डमुद्यम्य राघव ।
गत्यर्थमिह मार्गं च दारयिष्यन्ति तेजसा ।

[V1 3 B2-4 om l 1.—(l 1) Ś D12 एव (for एतन्) D1 3 मां कुरु (for तच्छृणु) —(l 2) D1 तु (for ते) V1 3 B2-4 महाद्युति —After l 2 V1 3 B2-4 D1 4 ins

258(A)* तस्माद् भागम् स्यात् सागर स रेतां पति ।

[V1 B2 तस्मात् D1 नाम्ना तस्य तु विख्यात D4 यस्य नाम्ना समाख्यात (for the prior half)]

—Ś1 V3 B2 4 om l 3 —(l 3) D1 तव (for तेन) —(l 4) B3 4 स्तम्भयेन्न D3 स्तम्भये D2 नास्यामीह D1 दास्यामीह, L(ed) पद्भ्यां चैव (for दृष्टा चेह) Ś D12 चैव यथा (for चेह तथा) V1 3 B2 4 दृष्टा ते मार्गमुत्तम (for the post half) —(l 5) Ñ2 V1 3 B2 4 D4 5 गच्छेयुर् Ś D6 12 तेन D2 om (for येन) Ñ2 न तु युक्तः V1 3 B2 4 न च (V1 3 B2 येन) सेतुर्, D1 तावत्तत्र स , D3 5 न तु स्तम्भः D1 मध्ये स्तम्भ, D2 न तु स्थाणुः (for न तु स्तम्भो) —(l 6) V1 B3 4 तु तदा V2 तु सदा, B2 तु यदा D3 5 च महत् (for हि महत्) Ś1 Ñ2 D1 समुद्र (for °द्रे) V1 3 B2 4 संभव (for -दर्शनम्) —(l 7) Ñ2 D1 तच्च B2 3 मति (for परि) D1 राघव (for राम) V1 3 B2 4 स्तम्भो राम विशेषतः (for the post half) —(l 8) Ś1 अन्योन्य V1 B2 3 मे (for मां) Ś1 शक्तिं (for राघव) —(l 9) V1 3 B2 4 गायत्र मम (V3 °त्विमि) D1 गायत्र मार्गयिष्यन्ति (for the prior half) N2 D1 यातयिष्यन्ति D3 दार° (for मार्गयि°)]

—Thereafter V1 3 B2 4 cont

259* अद्भुतं हि तृणां लोके दृष्टमन्यकरं भवेत् ।
स्थास्थ्य चेत्स्नात तत्र नैतद्धाह्यं यथान्यथा ।

[(l 2) V1 3 B4 नेष्यते (for चेत्स्ने)]

7 ᵃ) Ś Ñ2 D1-4 6.8 12 राम मार्गं ते D7 10 11 G1 2 येन गच्छसि —ᵇ) Ś1 D12 विलङ्घिष्य, Ś2 विहनिष्य Ś N2 D1 3 11 12 च मारुत D5-7 10 11 T1 2 G1 [s]प्यहं तथा (G1 °त) T3 हरस्तथा (for ह्यहं तथा) D2 समद्विष्येति मारुत, D3 निधमिष्य च मारुत —ᶜ) Ś V1 D1-4 6.8 12 M3 ग्राहा न विघरिष्यन्ति, D3 ग्राहा नैव चरिष्यन्ति, D10 11 G1 न ग्राहा विधमिष्यन्ति —ᵈ) D1 चरिष्यति (for तरि°)

—For 7, Ñ1 V1 3 B2-4 subst

260* एतदुक्तं मया दैवं वक्ष्यामि त्वथ मानुषम् ।
उपायं शृणु मे सौम्य येन मां संतरिष्यसि ।

[(l 1) Ñ1 एतन्मयोक्तं तत्त्वं तु पुनर्वक्ष्यामि मा क्रुध —(l 2) Ñ1 त (for मे)]

—Then Ñ1 cont 267*

—After 7 Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 ins

261* तृणकाष्ठलतागुल्मैः प्रस्तरान्तीर्य सवत ।
तरन्तु हरयो राम न तेषां मृत्युतो भयम् ।

[(l 1) Ñ2 D1 4 5 ध्रुवम् (for प्लवान्) Ś1 D12 सवश (for सवत) D8 प्रस्तरात्तीर्य सवश (for the post half)]

while D6 7 10 11 S ins after 7

262* इतीमां तरणे राम करिष्यामि यथा स्थलम् ।
समब्रवीत्तदा राम शृणु मे वरुणालय ।
अमोघोऽयं महाबाण कस्मिन्देशे निपात्यताम् ।
रामस्य वचनं श्रुत्वा तं च दृष्ट्वा महाशरम् ।
महोदधिर्महातेजा राघवं वाक्यमब्रवीत् । [5]

[D6 om l 1 —(l 1) M1 प्लवने (for तरणे) T3 यथा बल —(l 2) D6 G M3 5 उभयो हि नदीपते (for the post half) D6 T प्रसन्नस्तु तत्र रामोऽब्रवीत नदीपतिं (unmetrical), M1 2 इत्युक्तो राघवः श्रीमानुवाच वरुणालयम् ✤ Cr उभयो हि नदीपत इति पाठ । Ck t इत्युक्त इति (Ct इत्युक्त त्वब्रवीद्राम ' इति पाठे) एवं कार्यसाधने कथमपि प्रतिज्ञाते सतीत्यर्थ ✤ —(l 3) D6 तदा G2 मया (for महा) M1 कस्य देवे —(l 4) G2 शरोत्तम (for महाशरम्)]

—Then all the above MSS cont Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 cont after 261*

263* उत्तरेणावकाशोऽस्ति कश्चित्पुण्यतमो मम ।
द्रुमकुल्य इति ख्यातो लोके ख्यातो यथा भवान् ।
उग्रदर्शनकर्माणो बहवस्तत्र दस्यवः ।
आभीरप्रमुखाः पापाः पिबन्ति सलिलं मम ।
तैर्न संस्पर्शनं पापं सहेयं पापकर्मभिः । [5]
अमोघः क्रियतां राम क्षेपं तत्र शरोत्तम ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सागरस्य स राघवः ।
मुमोच तं शरं दीप्तं परं सागरदर्शनात् ।
तेन तन्मरुकान्तारं पृथिव्यां खलु विश्रुतम् ।
निपातितः शरो यत्र दीप्ताशनिसमप्रभः । [10]
ननाद च तदा तत्र वसुधा शल्यपीडिता ।

[(l 1) Ś Ñ2 D4 (before corr as above) 7 10-12 T3 पुण्यतरो D6 महान् M1 2 3 मम (for मम) ✤ Ct उत्तरेणे देशेन तनभ्यरन् । मनोहरेणावकाशेन । अविरदेशा इति यावत् । उत्तरदेशाभिमतवती ✤ —(l 2) Ś D5 12 क्रिमिकुल, Ñ2 D1 2 3 4 5 कृमिकुल (D4 °ट) D6 स्यात् (for second ख्यातो) D3 लोके देशो महान् (for the post half) —(l 3) Ś Ñ2 D1 2 3 4 5 दर्श, D3 4 वर्ते, D5 6 T1 2 दस्यवः, Ck t as

G 5 94 3 B 6 22 22 L 5 96 0

सागरः समभिक्रम्य पूर्वमामन्त्र्य वीर्यवान् ।
अब्रवीत्प्राञ्जलिर्वाक्यं राघवं शरपाणिनम् ॥ ३
पृथिवी वायुराकाशमापो ज्योतिश्च राघव ।
स्वभावे सौम्य तिष्ठन्ति शाश्वतं मार्गमाश्रिताः ॥ ४
तत्स्वभावो ममाप्येष यदगाधोऽहमप्लवः ।
विकारस्तु भवेद्गाध एतत्ते प्रवदाम्यहम् ॥ ५
न कामान्न च लोभाद्वा न भयात्पार्थिवात्मज ।
ग्राहनक्राकुलजलं स्तम्भयेयं कथंचन ॥ ६

—Thereafter D7 G1 M3 cont while T2 ins after 3^{ab}

251* देवतानां सुरूपाणां नानारूपाभिराश्वर ।

[T2 G1 M3 स्वरूपाणां G2 om (hapl) नानारूपाभि G2 आश्र (for श्वर) D7 देवनानां स्वरूपाभिर्नानापाराभि रघुराट्]

3 N2 B2-4 read 3 twice D4 reads 3^{ab} in marg —^{a}) D4.7.10.11 T2 G1.3 M3 Cm g t समुपक्रम्य G2 सम भिगम्य M1.2 समुपागम्य Ś N2 D 1.6.8.13 स राममुप सगम्य N1 V2 B2.4 (all first time except N1) स राममभिगम्याशु V1 B1 (second time) राम रामेति रामेति V3 स राममाह रामेति B2.3 (both second time) स राममथ रामेति ca Cr सागर समुपाक्रम्यति पाठ —^{b}) D4 स्वयम् (for पूर्वम्) N1 सह स सचिवै सह V2 B2-4 (all first time) सचिवै सह सागर —After 3^{ab} Ś N D1.6.8.13 ins

252* मध्ये वानरकोटीनां कृताञ्जलिरवस्थित ।

—After 3^{ab} T2 ins 251* —^{a}) V1 (first time) प्रयत and (second time) स ततो V3 B2.3 (second time) च ततो B2.3 (all first time) प्रणत B4 (second time) स तदा (for प्राञ्जलिर्) Ś N2 D7.13 प्रश्रितो गत्वा D1.3 प्रह्वो वाक्य D5 प्रणतो भूत्वा —^{d}) Ś N2 D1.2.6.8.13 पन्नग सम्प्रत्यभिर N1 D2.3 विशिष्ट मधुराक्षर V1.2 B4 (all except V1 second time) राम पन्नगनिभे शर V1 B2.4 (all first time) प्रांजलिमधुर तदा B2.3 (both second time) पन्नगप्रतिमे शरं (G[ed] °रं) Cr g सागरास्त्रनिशराज (Cg °निभं) नलाराद्धनमाश्रमम् also Ch t —After 3 Ś N D1.6.8.13 ins

253* भो भो राम महाबाहो रघुवंशविवर्धन ।
शृणु मे वचनं सौम्य मा क्रुधस्त्व रघूत्तम ।
इक्ष्वाकु राम मधुरं सर्वं सत्यमुदाहर ।

[(1 2) D1 भ्य (for म स्व) D4 क्रुद्धो (for मा क्रुधस्) N2 D1.6 स्व (for स्व) N2 क्रुद्ध D4 न चाहं वर्धनं D6 (2a, 3) इक्ष्वाकु (for the post. half) —N2 D1.6 om l 3 —(l 3) N2 मधु राम (by transp) N2 d व D1 marg (for सर्व)]

4 ^{a}) N2 D1.2.6 वायुरिन्द्र (for वायुर्) Ś भास्वान —^{d}) Ś N2 V1.3 B2.4 D1.6.10 वचने (for स्वभावे) N2 D1.2.8 मा तु पुरुष प्रभो —D1 om 4^{cd} —^{c}) D12 सुभाव G2 सौभाव N2 स्वभावेनैव तिष्ठन्ति —^{d}) Ś N2 V1.2 B2 D2.8.12 T1 G1.3 M1.2.5 Ch t आस्थिता D3.9 उत्तम Cg as in text (for आश्रिता)

5 ^{a}) D12 तत् (sic) (for तत्) D1 स्वभावो मम रामेण —^{b}) N1 [ऽ थग् (for ऽहम्) Ś N V1.2 D2.4 D1-6.8.12 [ऽ]हम(D1.8 यद्)प्लव , D5 T1 महार्णव T2 महाबल , G2 M1 Cr महाप्लव Cm g h t a, in text (for ऽहमप्लव) —After 5^{ab} N1 D2.4 ins N2 D1.8.9 ins after 5 Ś D2.12 cont after 253*

254* त्वया संस्थापितो देव विष्णुस्त्वं हि सनातन ।
आ मान स्वर्ग दर्पेण यद्बुस तत्पुरातनम् ।
कारणनासि देवाना प्रविष्टो मानुषीं तनुम् ।
अवश्यं हि मया साध्य कर्तव्यं वदतां वर ।

[(l 1) Ś D12 संस्थापिता देवा N2 D6 त्वं हि विष्णु (for विष्णुस्त्वं हि) D2 4 त्व मानुष (for सनातन) —(l 2) D2 देवेन्द्र —D1 om from the post half up to the prior half of l 3 L(ed) [आ] सूच (for यद्बुस) D6 ते (for तत्) Ś N2 D3.8.12 पुरातने —(l 3) Ś N2 कार्येण D2.4 [अ]पि (for [अ]सि) —N2 D1.8.9 om l 4 —(l 4) Ś1 D2.12 अवश्य तु D4 अवश्यं हि N1 मया तेऽत्र साध्य (for the prior half) Ś D12 देवगुह्ये N1 देवाना पि D2.4 देवदेवेश L (ed) देवाना वर]

—^{c}) Ś D6.12 गाध —^{d}) Ś N2 D 9.12 पुत्र M1 मे नद (for गाधात्) D2 दं (for त) V1 B2.4 इति तत्र(V1 सत्य) वदाम्यहं —After 5 V1.2 B2.4 ins 258*

6 ^{a}) B2-4 वै लोभात् (for लोभाद्वा) Ś D 6.13 न लोभाच्च च वा(L [ed] वा) कामात् N2 D1 न कामेन न लोभेन N1 D1.6 न लोभाद्वा च कामाद्वा D1 °च) —^{c}) D6.10.11 T1.2 रागान्न D7 नाह (for ग्राह) G1 रागाद्व काकुत्स्थ जल —For 6^{cd}, Ś N2 D1.2.8.9.12 subst

255* गाधोऽहं विभु लाघवं नवय कस्यचित् कथंचित् ।

[D6 [ऽ]व (for ऽहं) N1 D6 वयं न कस्यचित् (for कस्य चित्कथंचित्)]

while N1 D2.4 subst

256* गाधिता ग्राहुस्वलो(N1 °लो) द्रारथात्मज राघव ।

whereas V1.2 B2.4 subst

257* एतं ग्राहाकुलजलं रामगाधं मया G[ed]°ला]नया

—After 255* Ś D2.12 cont 254* —Thereafter Ś D2.12 further cont while N1 D1.8.9 cont after

अयं सौम्य नलो नाम तनुजो विश्वकर्मणः ।
पित्रा दत्तवरः श्रीमान्प्रतिमो विश्वकर्मणः ॥ ८
एष सेतुं महोत्साहः करोतु मयि वानरः ।
तमहं धारयिष्यामि तथा ह्येष यथा पिता ॥ ९

एवमुक्त्वोदधिर्नष्टः समुत्थाय नलस्ततः ।
अब्रवीद्वानरश्रेष्ठो वाक्यं रामं महाबलः ॥ १०
अहं सेतुं करिष्यामि विस्तीर्णे वरुणालये ।
पितुः सामर्थ्यमास्थाय तत्त्वमाह महोदधिः ॥ ११

G. 5 94. 18
B 6 22. 44
L. 5 96. 72

V1 3 B2-4 चैव(V3 °च) (for सह) Ś D1 4 13 मत्कृ(Ś1 D1 °कृ)त, Ñ2 D2 3 च वै हत (for च सगतम्) V2 3 B2-4 तदा मे सहितं गत , D1 नव सत्ये च मे गत (for the post. half)]

—After 267*, Ś Ñ2 D1-4 8 9 13 ins a passage relegated to App I (No. 12).

—After 267*, Ñ1 cont , while Ś Ñ2 D1-4 8 9 13 ins. after App. I (No 12)

268* यथा राजा दशरथस्तथा त्वं मे न संशय ।
तमात्तव मया साह्यं कर्तव्यं सविशेषत ॥

[(l. 1) Ñ D2 3 यथा त्वं तस्य तनयम् (for the prior half). L(ed) transp तथा and त्वं Ñ D2 3 मम, D1 3 मे त्व (by transp) (for त्वं मे) —Ñ1 D1 8 9 om l 2 —(l 2) Ñ1 D8 नम (for तमात्) Ś D13 च (for स)]

—After 265*, D5-7 10 11 S cont

269* तस्मिन्दग्धे तदा क्रुद्धः समुद्रं सरितां पति ।
राघवं सर्वशास्त्रज्ञमिदं वचनमब्रवीत् ।

[(l 1) D5 T2 M3 देशे, Cg as above (for दग्धे) G1 M3 तथा (for तदा) M1 2 एतस्मिन्नन्तरे तत्र (for the prior half) ‡ Cv अस्मिन्दग्धे तथा क्रुद्ध इति पाठ ‡ G2 3 सागर (for समुद्र) —(l 2) G3 धर्मज्ञम् (for शास्त्रज्ञम्)]

8 a) Ñ1 D2 3 वपिर् , V1 3 B2-4 राम (for सौम्य). M3 राम (for नाम) —b) Ś Ñ V3 B2 4 D1 4 7-10 तनयो, T2 M1 2 तनूजो —After 8ab, Ś Ñ2 D1 4 8 9 13 ins , while Ñ1 D2 3 ins before 8

270* बुद्धिमान्बलवान्दक्षो विज्ञानी वानरोत्तम ।

[D2 धीरो, D13 क्रूरो (for शूरो) D1 वानरोत्तमे]

—G1 om (hapl) 8cd —c) D4 दत्तो (for दत्त) —d) Ś1 धृतिमान्सुमहात्मना , Ś2 Ñ2 D1-4 8 9 13 ध्(D4 त्र)-तिमान्सुमहामना (Ñ2 D9 °बल , D1 °हमना, D2 °त्मन), Ñ1 धृतिमान्स महातपा , V1 3 B2-4 तव चापि हित रत , D5 7 10 12 T1 2 M Ct प्रो(M1 2 ग, M3 प्र)तिमान्वि(M3 प्रतिमो वि)श्वकर्मणा(D5 10 11 Ct °ण) —After 8, Ś Ñ V1 3 B2-4 D1-4 8 9 13 ins

271* वानरेन्द्रो नृपश्रेष्ठ त्वदर्थं सेतुकर्मणि ।

[V1 3 B2-4 D2 3 वानरेन्द्र Ś1 D1 नृपश्रेष्ठो, Ñ2 V1 3 B2-4 D2 3 4 नरश्रेष्ठ(D2 3 °ष्ठो) Ñ1 वानरो वानरश्रेष्ठ (for the prior half) D1 पुरुषार्थ (for त्वदर्थं)]

9 a) Ñ D1 मम (for मयि). Ś D1 4 8 13 कुरुते यदि वानर . —c) D5 T1 2 तद् , Cg k t as in text (for तम्) D8 तारयिष्यामि —Ś1 om. (hapl.) from तथा in d up to स्तम्भयिष्यामि in l. 2 of 272*. —d) Ñ1 गुरुर् ; D1 गुणी, D5 T2 G1 M3 Ct यथा, Cm g as in text (for तथा). D5 T2 G1 तथा, Cm g as in text (for यथा). Ñ2 G2 M3 transp. यथा and पिता Ś2 Ñ2 D1 3 4 8 9 13 तथा(Ś2 D13 समा, D1 तथा)प्येष महाम्मुद्रत् , V1 3 B2-4 भवत कार्यगौरवात् , D7 10 11 Ct यथा ह्येष पिता तथा —After 9, Ś Ñ V1 3 B2-4 D1-4 8 9 13 ins

272* आज्ञा मे विचरिष्यन्ति न प्रवक्ष्यति माहत ।
सलिलं स्तम्भयिष्यामि नलस्य वचनादहम् ।

[Ś1 om up to स्तम्भयिष्यामि in l 2 —(l 1) Ñ2 V1 3 B3 च, B4 [प]र (for प्र) B2 न च वास्यति मारुत (for the post half) —(l 2) Ñ2 V1 B2-4 स्त(G(ed)स्य)म्भयिष्ये (for °ष्यामि) —D8 om. (hapl.) from नलस्य up to 11a V1 3 B2-4 तस्य गवरा(B2 3 तव चा)ज्ञया (for the post half)],

while T2 ins

273* एवमुक्त्वा तु मान्योऽथ यथाहमभिसत्कृत ।
राघवेण विसृष्टस्तु प्रत्ययात्सरितां पति ।

10 D8 om 10 (cf v l 272*) —a) D5 T1 नात , Cm g k t as in text (for नष्ट) Ś Ñ D1-4 9 13 एव मुक्त (Ś D13 °क्त) समुद्रेण —b) Ñ1 D1 3 6 7 T1 2 G2 3 M तदा D5 तथा Ck t as in text (for तत) Ś Ñ2 D1 4 9 13 प्रत्युत्थाय वचस्तदा —d) D11 एव (for राम) Ś Ñ D1-4 9 13 इदं शुभ(Ñ1 D2 वच) D6 7 10 11 T G1 महाबल (for महाबल) —For 10, V1 3 B2-4 subst

274* इति श्रुत्वा च दुष्प्र नलो राघवमब्रवीत् ।

[B3 राघव (for राघवम्)]

11 D8 om 11a (cf v l 272*) —a) Ś1 Ñ2 B2-4 D1 4 9 13 G1 विस्तीर्णं, M1 विस्तारे Ś Ñ V1 3 B2-4 D1 4 9 13 G2 3 मकरालये, Ck as in text (for वरुणा°). —c) Ś Ñ V1 3 B2 4 D1-4 8 9 13 आश्रित्य, D5 7 10 11 T2 3 G आसाद्य (for आस्थाय) —d) Ś Ñ2 D2-4 9 13 सत्यम् (for तत्त्वम्) D1 चाह (for आह) —After 11, Ś Ñ D1-4 8 9 13 ins D8 cont l 2 only after 278*. D7 M3 ins l 2 only after 12

275* निर्वीर्य सागरजलं सेतुकर्मात्र साधनम् ।
स्थापितो ह्यस्य दर्पेन समुद्रेण महात्मना ।

above (for वत्सम्) —(l 4) D5 om पापा Ś Ñ2 D3 6 8 12 पिबन T1 पापा पिबति सलिलक्षामीरसमुख्या मम —(l 5) D5 6 T2 3 M3 तु, Ch t as above (for न) D8 ससर्पोज, D10 तत्सर्पोज, G3 सत्वनन D3 G2 3 राम, M2 3 पार्थे, K (ed) प्रार्थे, Ch t as above (for पाप) Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 तेश्च रात्र(D1 °द)र न राम (for the prior half). Ś Ñ2 D1 2 8 12 M3 ..सद्दे, D3 6 8 न सेहे, Ck t as above (for सहेय) D8 रावनर्मेणि D5 6 T1 8 मम क्रुद्धस्य मदव (for the post half) —(l 6) M1 2 मुख्यतां (for त्रितनो). Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 तत्राय है, D5 6 T त्रितलत्र, D7 10 11 Ch t (with hiatus) अय तत्र M3 Cg तत्र तेषु (for प्रमवत्र) —(l 7) D3 ततस्य (by transp) Ñ2 D2 4 8 9 गदस्तस्य वर कुद्धा (for the prior half) D6 G3 स राघव , D10 11 महात्मन (for स राघव) Ś D1-4 8 9 12 समुद्रस्य रघूत्तम (D9 °ऋ), Ñ2 समुद्रस्य महात्मन (for the post half) —(l 8) D1 स त (hypm), T3 च, G3 स (for a) Ś D12 घोर Ñ2 D1-4 8 9 तत्र (for दीप्त) —After the prior half of l 8, Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 ins

263(A)* भास्करोपममूर्जितम् ।
त च देश चकाराशु

[(l 1) D5 °वर्मूर्जितम् —(l 2) D1 तु (for च) Ś D12 [अ]प D1-3 [अ]ख्य (for [आ]शु)]

D7 M3 वीर , G3 बद (for वर) Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 मरु (D3 शीत) सागरशालनात् (for the post half) —(l 9) D10 11 क्षिक (for खग) Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 तमोसौ (Ñ2 D3 9 °त स) मरु(D4 राम)कान्तार पृथिव्यां वि(D1 वै)श्रुतोभवत् —D5 om from l 10 up to l 2 of 264* —(l 10) D7 10 11 वज्र , Ct as above (for दीप्त) M1 2 पृथिव्यास् शनिप्रभ (for the post half) Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 स पपात (D1 2 पपात स) शरो य(D5 °र त)त्र प्रदीप्ताशनिसंनिभ —(l 11) M3 तेन (for तत्र) M3 शर (for शल्य) Ś Ñ2 D1 4 8 9 12 विननाद(Ñ2 D9 °न) धरा तत्र सुमहद् शल्य(D3 8 पति, D2 4 शर)पीडिता, D7 ननाद तत्र वसुधा शरशल्यप्रपीडिता]

—Thereafter D2-9 10 11 S further cont

264* तस्माद्व्रणमुखात्तोयमुत्पपात रसातलात् ।
स बभूव तदा कूपो व्रण इत्यभिविश्रुत ।
सतत चोत्थित तोय समुद्रस्येव दृश्यत ।
अवदारणशब्दश्च दारुण समपद्यत ।
तस्माच्चशापपातेन त्वया कुक्षिष्वशोषयत् । [5]
विख्यात त्रिषु लोकेषु मरुकान्तारमेव तत् ।

[D5 om l 1-2 (cf v l 263*) —(l 2) D7 10 11 [प्र]ण (for [अ]भि) G3 अणकूप इति श्रुत (for the post half) —(l 3) D6 T2 3 [उ]त्थ, M3 [उ]त्त्व, Cr m t as above (for [उ]त्थित) M3 समुद्र इव ✻ Cr समुद्रस्येव मद्गर्ज इति पाठ ✻ —(l 4) D3 T G1 3 स, D6 G3 [s]पि (for च) M3 शब्देन —(l 5) D5 T2 3 तस्मात्(T3 °स्माद्)व्रणनिपातेन (for the prior half) D10 11 G3 M1 2 (with hiatus) अप , M3 कूप D6 [अ]शोषयद् (for °षयत्) —(l 6) D7 10 11 T1 G1 च (for तत्)]

—Then all the above MSS cont , while Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 cont after 263*

265* शोषयित्वा तु त कुक्षि रामो दशरथात्मज ।
वर तस्मै ददौ विद्वान्मरवेऽमरविक्रम ।
पशव्यश्चाल्परोगश्च फलमूलरसायुत ।
बहुस्नेहो बहुक्षीर सुगन्धिर्विविधौषध ।
एवमेतैर्गुणैर्युक्तो बहुभि सतत मरु । [5]
रामस्य वरदानाच्च शिव पन्था बभूव ह ।

[(l 1) D7 G1 मोक्षयित्वा, D8 शोषयित्वा Ś D1 7 12 तं, T1 damaged (for त) Ñ2 D9 च त देश, M3 तत्र कुक्षि M3 पर कुक्षि Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 राघवोऽमितविक्रम (for the post half) —(l 2) D7 G3 M3 पश्चात् (for विद्वान्) Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 यथास्त्र(D8 तथापि द)मस्य पूर्वं तत्र रामो (D9 पूर्वं) वर ददौ —(l 3) D1 T1 G1 3 [अ]ल्परोगश्च (for [अ]ल्परोगश्च) G2 3 रसमूलफलायुत (for the post half) Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 M3 पशव्य(D3 प्रशस्त)श्चैव निर्व्याधि (M3 °श्चाल्परोगश्च) बहुमूलफलोदक (D1 °य) —(l 4) Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 G1 transp बहुस्नेहो and बहुक्षीर . Ś Ñ2 D1-4 7-12 G2 3 M3 विविधौषधि (M3 °ध) —(l 5) Ś D1 4 12 चैर् Ñ2 D3 एभिर् (for एतैर्) D6 7 10 11 T1 G1 M1 2 च संयुक्तो G1 बभूव (for बहुभि) D7 10 11 सतुलो (for सतत) Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 बहुभि स मरुस्तदा (Ñ2 D8 9 °था) (for the post half) —(l 6) Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 -दानेन (for दानाच्च) Ś Ñ2 D1 3 4 8 9 12 शिव क्षेमो, D3 शुभक्षेमो (for शिव पन्था) D1 8 स (for ह)]

—Then Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 cont

266* ततो महोदधिर्वाक्यमुवाच रघुनन्दनम् ।
मध्ये वानरसिंहाना भन प्रह्लादन शुभम् ।
उपाय शृणु त सौम्य येन मा सतरिष्यसि ।

[(l 2) D1 पर (for शुभम्) —(l 3) D4 उपायान् Ś1 D1 4 12 मे, D1 वै (for त) Ñ2 D9 सौम्य त्वं (for त सौम्य) D1 8 सतरिष्यति]

Thereafter Ś Ñ2 D1-4 8 9 12 further cont Ñ1 cont after 260* while V1 3 B2-4 ins after 13

267* तव पित्रा मम सहृत्सगत देवसत्सदि ।
यदा देवासुरे युद्धे सप्रासे तारकामये ।
तत्र ते व्याहृत पित्रा सुराणा हितकाम्यया ।
मया सह महाबाहो तत्र सख्य च सगतम् ।

[(l 1) Ñ1 B4 सह मम, V1 कृत सप (sic) (for मम सहृद्) V3 सगत Ś1 D4 12 ससदि (for सत्सदि) —(l 2) V1 3 B2 4 पुरा, D1 ततो, D8 यदा (for यदा) V1 om V3 B2-4 तत्र (for युद्धे) —(l 3) V1 मे सहृत, D1 [अ]भिभाष ते, D8 ते व्याघृत (for ते व्याहृत) Ñ2 D8 देवानां (for सुराणां) D3 8 प्रिय (for हित). —(l 4)

ततो निसृष्टा रामेण सर्वतो हरियूथपाः ।
अभिपेतुर्महारण्यं हृष्टाः शतसहस्रशः ॥ १४

ते नगान्नगसंकाशाः शाखामृगगणर्षभाः ।
बभञ्जुर्वानरास्तत्र प्रचकर्षुश्च सागरम् ॥ १५

G 5. 95. 16
B 6. 22. 51
L 5. 96. 87

—(l. 9) V1 3 B2, 3 अथ, D3 तथा (for सदा). Ñ1 D1-3 8 9 हर्षेगुणो. L (ed.) °पूर्णो (for °पूर्णो). V1 3 B2-4 हृष्टात्मा (V1 हृष्टवद्, B3 सुग्रीव) वाक्यमब्रवीत् (for the post. half). —After l. 9, V1 3 B2-4 ins.

280(C)* हनुमन्त च विक्रान्तमङ्गदं च महाबलम् ।
सुहृदं वानरश्रेष्ठ जाम्बवन्तं च विदितम् ।

[(l. 1) B4 महाकपिं (for °बलम्). —(l. 2) V1 3 B4 सुग्रीव (for सुहृदं). V1 च विश्रुत. B4 विशेषत (for च विदितम्).]

—(l. 10) B3 4 हुता (for शुभ). V1 3 B2-4 नक्षस्य च (for महात्मन). —(l. 11) V1 3 B2-4 यद्यानु. D1 अत्र नेष्य (for अत्र यत्त). D6 अत्र सेतुर्विधातव्य यत् (for the prior half). Ñ1 V1 3 B4 D1 8 9 शीघ्र (for सत्र). —Ñ1 V3 B2 3 om. ll. 12-13. —(l. 12) D6 एवमुक्तः, B4 D2-4 8 12 तास् (for च).]

—Then V1 3 B2 3 cont.

281* एतच्छ्रुत्वा ततो वाक्यं सुग्रीवो वानरेश्वर ।
व्यसृजद्वानरसैन्यानि प्रस्थापयामास राघव ।
पर्वताश्च द्रुमाश्चैव लतागुल्मास्तथैव च ।
सर्वमानयत क्षिप्र न विलम्बितुमर्हथ ।

[(l. 2) V1 3 प्रेषयामास (for प्रस्थापयामास).]

14 ab) Ñ1 D6 M1 Cg [s]तिसृष्टा, D6 7 10 11 T1 2 Ct विसृष्टा, T3 निविष्टा, M1 2 नियुक्तो (for निसृष्टा). Ñ1 सर्वे ते, D5 सर्वथा (for सर्वतो). N1 वानरर्षभा, D7 10 11 हरिपुंगवा. V1 3 B2 3 इत्युक्तास्ते तु (V1 3 °क्तेन) हरय सुग्रीवेण त्वरान्विता. —For 14ab, Ś Ñ1 B4 D1-4 8 9 12 subst.

282* रामस्य तु वच श्रुत्वा निर्दिष्टास्ते प्लवंगमा ।

[D1 वचनं, D2 सदने (for तु वच).]

—c) D7 उत्पेतुस्ते, D10 11 उत्पेतुर् (for अभिपेतुर्). Ñ1 partly illeg. V1 B2 3 तदारण्य, V3 तदा वन्यं, D6 महारण्ये ❀ Ct उत्पेतुरुत्पेतु ❀ —d) D3 हृत शत, G1 शतशोथ (for हृष्टाः शत). —After 14, Ś N (N1 l. 1 only) B4 D1 3 8 9 (N2 B4 D9 l. 8 only) 12 ins.

283* वचनात्तस्य सुग्रीवस्तानेवाभिसहर्षयन् ।
स्वयं राजा च सुग्रीवो नलो नीलश्च वानर ।
हनुमान्पनसश्चैव तथा दधिमुख कपि ।
जाम्बवांश्च सुषेणश्च वेगदर्शी च वानर ।
गजो गवाक्षो गवय शरभो गन्धमादन । [5]
युवराजोऽङ्गदश्चैव तारश्च वनगोचर ।
अन्ये च वानरश्रेष्ठा शतशोऽथ सहस्रश ।
आस्फोटयन्त सहसा चक्रु किलकिलामपि ।

[D1 8 om. l. 1. —(l. 1) D3 प्रमेताश्च (for वानेवाभि). Ś2 प्रहृष्यन्. —(l. 2) D1 8 च राजा. D3 राजा च (for राजाथ). D1 8 om. (hapl.) ll. 3-4. —(l. 3) D4 सरगद्य (for पनसश्च). —(l. 4) Ś जाम्बवांश्च. D3 सुषेणश्च. —(l. 7) D1 वानरा शूरा, D4 °रा सर्वे (for °श्रेष्ठा). —Ś2 om. from the post. half up to the prior half of l. 8. —(l. 8) D1 निकृताद् (for सहसा). Ś2 D4 12 किलकिलामपि. D1 किलकिलारवं, D3 किलकिलारवान्.]

—Then Ñ1 cont., while Ś D1 4 12 ins. after 15.

284* बद्धु समारभन्सेतु मध्ये नदनदीपते ।
वेगसाराप्लुते काले महाभ्रमिव वायुना ।
क्षय वानरराजेन गिरिराजमुपाहृतम् ।

[(l. 1) Ñ1 सेतु बद्धु समारेभे. D3 बद्धु सेतु समुद्र तु (for the prior half). —(l. 2) L (ed.) प्रगे (for [आ]प्लुते). Ś D4 वेगसारा प्लुते काले. Ñ1 D3 वेगमारोषण (N1 °राम)ते काले, D3 विगमारोषणे काले (for the prior half). D12 भवि (for इव). —Ś1 D2-4 12 om. l. 3.]

—Then Ś D4 12 cont., while D3 ins. after 15.

285* शालाश्च वानरास्तूर्णं चूतानीपास्तथैव च ।
कुटजानर्जुनांस्तालांस्तमालानशिकान्बकुलान् ।

[(l. 1) Ś D12 मालाश्च. D4 [आ]ञ्जनाराश् (for वानराश्). D3 शालांस्तालाश्वकर्णांश्च (for the prior half). D4 8 च वानरा (for तथैव च). —(l. 2) D8 कुटजार्जुनतालाश्च वनमालाश्च उत्कटान् (sic).]

—Then Ś D4 8 12 read 18.

—After 14, V3 ins. 290*.

15 Ś2 N1 (reads) D2-4 12 repeat 15 after l. 8 of 298*. V1 3 B2 3 read 15 after 293*. —a) B4 D1 4 8 9 नगसंकाशान् ❀ Ck नगादिव पद्म् ❀ —b) Ś N1 D1 4 8 12 (D2 4 12 both times) गृह्य (Ś2 Ñ1 D2-4 12 all except Ñ1 second time उद्य) शाखामृगर्षभा. Ñ2 B4 D9 गृह्य साधान्मृगर्षभा, V1 B1 शाखा शाखामृगास्तथा (B2 °गर्षभा). D5 6 T1 2 शाखामृगगणास्तथा (T2 3 °दा). M1 2 शिखराणि द्रुमास्तथा. —c) Ś2 Ñ1 V2 B2 3 D2-4 12 (second time) बद्धुरास्, D7 10 11 Ct पादपास् (for वानरास्). —d) Ś1 N1 B4 D1 4 8 9 12 चकर्षुश्च रसातले (D1 3 °ल). Ś2 N1 D1 4 12 (all except N1 second time) समुद्र (Ś1 Ñ1 D12 °द्रे) चावतस्थिरे, V3 B2 3 समुद्र चापि चिक्षिपु. —After 15, Ś D2 4 12 ins. 284*. —After 15, N2 B4 D1 9 ins.

286* शालान्धवाश्वकर्णांस्तालान्नीपाश्च वानरा ।
सरलानर्जुनांश्चैव तमालान्कुटजानपि ।

G 5 91 19
B 6 22 47
L 5 96 74

मम मातुर्वरो दत्तो मन्दरे विश्वकर्मणा ।
औरसस्तस्य पुत्रोऽहं सदृशो विश्वकर्मणा ॥ १२

न चाप्यहमनुक्तो वै प्रब्रूयामात्मनो गुणान् ।
काममद्यैव बध्नन्तु सेतुं वानरपुंगवाः ॥ १३

[N1 D2 transp 1 1 and 2 —(1 1) Ñ1 D2 -ज्ले (for जल) D3 [अ]नुसाधन D5 मु°, D4 च स°, D6 [अ]पे- साधने —(1 2) Ñ1 D2 9 हि, D1 8 [ए]व, D5 तु (for इति), D3 मनसा (for प्रतेन) D6 7 M3 तस्मात् महोदधिः (for the post half).]

—After 11 D6 9 10 11 T2 3 G M ins 1 5-6 and 8 of 307*

12 T1 om 12-13ᵇ —ᵃ) Ś Ñ V1 3 B2-4 D1-4 6 12 मातु (for मातुर्) —ᵇ) B2 3 मह्येऽ, G1 मादरे —After 12ᵃᵇ, D7 10 11 G2 3 Ct ins

276* यथा तु सदृश पुत्रस्तव देवि भविष्यति ।

—ᶜᵈ) V1 3 B2 3 D5 8 T1 M3 विश्वकर्मणः Ś Ñ B1 D1-4 6 12 औरसो मम (D5 °सस्तव) पुत्रोऽयं सदृशो मम कर्मणि (Ñ1 °णि, D2 °णः) —After 12, Ś Ñ D1 4 6 9 12 ins while B4 ins after 1 3 of 280*

277* सर्वकर्मकरश्चैव भविष्यति तवानघे ।

[D2 शिल्पिसत्कारः Ś1 Ñ1 D2 3 पुत्रो, D6 चेव (for चैव) Ñ1 वरानने, Ñ2 B1 D5 न संशय , D1 2 वरानने, D2 तवानघे (for तवानघे)]

—After 12, B4 ins 1 2-7 of 280*, while D1 M3 ins 1 2 of 275*

13 T1 om 13ᵃᵇ (cf v 1 12) —ᵃ) T2 अनवाप्यम् (for न चाप्यहम्) D7 तु शक्नोमि, D10 11 अनुक्तो च (for अनुक्तो वै) Ś N D1-4 6 9 12 न तु वक्तुं समर्थोऽहं, V1 2 B2-4 न तु (B4 च) कुर्यामिहका —ᵇ) Ś Ñ D1-4 6 9 12 स्वयमेव, V1 3 B2-4 न वदामि (for प्रब्रूयाम्) D7 गुणान्वक्तुमिहा मम —After 13ᶜᵈ, D6-9 10 11 T2 3 G M Cg t ins

278* समर्थश्चाप्यहं सेतुं कर्तुं वै वरुणालये ।

[D5 कर्तुं (for सेतुं), D6 सागरे मकरालये (for the post half)]

Then D6 cont 1 2 of 275*

—ᶜᵈ) D10 11 Ct तस्माद् (for कामम्) M1 अस्यैव B2 3 transp कामम् and सेतु —After 13 V1 3 B2-4 ins 1 4-7 of 267* and then cont

279* सहस्रं मे स पुत्रस्य पुत्रो मे त्वमसि धर्मतः ।

[B4 मम (for मे स) V1 3 पुत्रो मेऽपि, B4 सम नापि (for पुत्रो मे हि).]

—Thereafter V1 3 B2 3 4 (except 1 2-7 read after 12) further cont., while Ś1 N D1-4 6 9 12 ins after 13

280* अवश्यं तव साहाय्यं मया कार्यं विशेषतः ।
नलस्य वचनं श्रुत्वा रामः परमहर्षितः ।
समुद्रमभिसंपूज्य वचनं चेदमब्रवीत् ।
भगान्वितस्ततो मह्यं विमुञ्च दयितं सुहृत् ।
प्रीत्या परमया युक्तस्तं नलं प्रशशंस च । [5]
क्रियतां मम कार्यार्थं सखे सौम्य महामते ।
समुद्रे बध्यतां सेतुः सह सर्वैः प्लवंगमैः ।
ततः सुग्रीवसचिवान्हनुमत्प्रमुखान्हरीन् ।
तदा दाशरथी रामो हर्षपूर्णोऽब्रवीद्वचः ।
श्रुतं भवद्भिर्वचनं समुद्रस्य महात्मनः । [10]
अत्र यत्तु विधातव्यं तत्सर्वं संविधीयताम् ।
एवमुक्त्वा ततस्तं तु सुग्रीवं वाक्यमब्रवीत् ।
आदिश त्वं महाबाहो सेतुकर्मणि यूथपान् ।

[D1 2 om 1. 1 —After 1 1, V3 B2-4 D1 (before 1 2) ins colophon

[*Sarga name* V3 B2-4 समुद्रोद्देश , D1 समुद्रवचन —*Sarga no* (figures, words or both) D1 om , V1 85 , B2 89 B3 97 , B4 104 , G (ed) 94]

—V1 B2 3 om 1 2-8 B4 ins 1 2-7 after 12 —(1 2) B4 D6 धर्मभृतां वर (for परमहर्षित) —Ñ2 illeg for 1 3-12 —(1 3) D6 तं नलं (for वचनं) Ñ1 परिपूज्य नलं तथा, B4 नल चेदमकारयत् (for the post half). —After 1 3, Ñ1 ins

280(A)* आदिदेश महाबाहुः सेतुकर्मणि वानरान् ।

—while B4 ins 277* —Ñ1 om 1 4-7 —(1 4) B4 मयि, D1 पित्रा (for पितु) Ś1 दयितं —(1 5) B4 D1 2 6 च परया (for परमया) B4 D6 नलं तं (by transp). Ś1 प्रशशास D2 ह (for च) —(1 6) D2 मम (for मम) B4 D1 कार्यार्थं D5 सर्वे (for सखे) —(1 7) Ś1 D1 transp सह and सर्वैः —After 1 7, Ś D2-4 6 12 ins Colophon

[*Sarga name* Ś D1 4 6 12 समुद्रदर्शन, D2 समुद्रवरदान —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 D1 4 12 om , Ś1 99 , D2 106 , D6 101 —After colophon D2 concludes with राम]

—(1 8) Ñ1 D6 सचिव D2 वचनात् (for सचिवान्) Ñ1 D2 हनूमत्प्रमुखान् (for the post half). —Before 1 9, V1 3 B2-4 ins

280(B)* एतच्छ्रुत्वा तु वचनं नलेन समुदाहृतम् ।
रामभास्य वैशाख समुद्रं प्रविवेश वै ।
तस्मिन्प्रविष्टे सहसा स्वयोनिं वरुणालयम् ।

[(1 1) B4 समुदीरित (for °दाहृतम्) —(1 2) B4 पर्यर्य तदा (for प्रविवेश वै) —(1 3) V1 3 वरुणालये]

ततो निसृष्टा रामेण सर्वतो हरियूथपाः ।
अभिपेतुर्महारण्यं हृष्टाः शतसहस्रशः ॥ १४

ते नगान्नगसंकाशाः शाखामृगगणर्षभाः ।
बभञ्जुर्वानरास्तत्र प्रचकर्षुश्च सागरम् ॥ १५

G. 5 95 16
B 6 22.51
L. 5 96 87

—(l 9) V1 3 B2 3 अथ, D3 तथा (for तदा) Ñ1 D1-3 6 7 हर्षयुक्तो, L(ed) °पूर्वो (for °पूर्णो). V2 3 B3-4 इत्यामा (V1 इत्यद, B3 सुग्रीव) वानवमब्रवीत् (for the post half). —After l 9 V1 3 B2-4 ins

280(C)* हनुमन्त च विक्रान्तमङ्गद च महाबलम् ।
सुहृद वानरश्रेष्ठ आरवन्त च विस्मितम् ।

[(l 1) B4 महाकपि (for °बलम्) —(l 2) V1 3 B4 सुग्रीव (for सुहृद) V1 च विह्वम, B4 विशेषण (for च विस्मितम्)]

—(l 10) B2 3 हुता (for श्रुत) V1 3 B2-4 महत्य च (for महात्मन), —(l 11) V1 3 B2-4 यत्रभातु D1 अथ चेत्य (for कत्र यत्स) D4 अत्र सेतुविधात व्य (for the prior half) Ñ1 V2 3 B4 D1 3 7 शीघ्र (for राघ) —Ñ1 V3 B2 3 om l 12-13 —(l 12) D4 एवमुक्तस् B1 D2-4 8 12 हात्स (for त)]

—Then V1 3 B2 3 cont

281* एतच्छ्रुत्वा ततो वाक्य सुग्रीवो वानरेश्वर ।
स्वान्वानरसैन्यानि प्रेरयामास सर्वत ।
पर्वताश्च द्रुमाश्चैव लतागुल्मास्तथैव च ।
सर्वमानयत क्षिप्र न विलम्बितुमर्हथ ।

[(l 2) V1 3 प्रेषयामास (for प्रेरयामास)]

14 [ab]) Ñ1 D6 M2 Cg [उ]त्सिसृष्टा, D6 7 10 11 T1 2 Ct विसृष्टा, T3 निदिष्टा, M1 2 नियुक्तो (for निसृष्टा) Ñ1 सव ते, D5 सवथा (for सर्वतो) N2 वानरर्षभा, D7 10 11 हरिपुगवा V1 3 B2 3 इत्युक्तास्ते तु (V1 3 °स्तेष) हरय सुग्रीवेण स्वरान्विता —For 14[ab], Ś Ñ2 B4 D1-4 5 8 12 subst

282* रामस्य तु वच श्रुत्वा निदिष्टास्ते प्लवगमा ।
[D1 वचन, D3 सद्वच (for तु वच)]

—[c]) D7 अरपेतुस्ते, D10 11 उत्पेततुद् (for अभिपेतुर्) Ñ2 partly illeg V1 B2 3 तदारण्य, V3 तदा वन्य, D9 महारण्ये ※ Ct उत्पेततुरुपेतु ※ —[d]) D8 द्रव शत, G3 शतशोथ (for हृष्टा शत) —After 14 Ś N (Ñ1 l 1 only) B4 D1-4 8 9 (N2 B4 D9 l 8 only) 12 ins

283* वचनात्तस्य सुग्रीवस्तमेवाभिप्रहर्षयन् ।
स्वय राजाथ सुग्रीवो नलो नीलश्च वानर ।
हनुमान्पनसश्चैव तथा दधिमुख कपि ।
जाम्बवांश्च सुषेणश्च वेगदर्शी च वानर ।
तारो गवाक्षो गवय शरभो गन्धमादन । [5]
युवराजोऽङ्गदश्चैव तारश्च वनगोचर ।
अन्ये च वानरश्रेष्ठा शतशोऽथ सहस्रश ।
आस्फोटयन्त सहृष्टाश्चक्रु किलकिलामपि ।

[D1 8 om l 1 —(l 2) D3 मसेनाश्च (for तमेवाभि) Ś1 मद्वण —(l 2) D1 8 च राजा, D3 राजा च (for राजाथ) D1 8 om (hapl) l 3-4 —(l 3) D4 सरभश् (for पनसश्) —(l 4) Ś जांबुवाश्च D3 द्रुरोणश्च —(l 7) D1 वानरा शूरा, D4 °रा सर्वे (for °श्रेष्ठा) —Ś1 om from the post half up to the prior half of l 8 —(l 8) D1 विसृताश् (for संहृष्टाश्) Ś1 D4 12 किलिकिलामपि D1 किलकिलानपि, D3 किलकिलारवान्]

—Then Ñ1 cont while Ś D2 4 12 ins after 15

284* बद्धु समारभन्सेतु मध्ये नदनदीपते ।
वेगसमारूढे काले महाभ्रमिव वायुना ।
स्वय वानरराजेन गिरिशृङ्गमुपाहृतम् ।

[(l 1) Ñ1 सेतु बद्ध समारेभे, D3 बद्ध सेतु समुद्र तु (for the prior half) —(l 2) L(ed) मार्गे (for [आ]रूढे) Ś D4 वेगसारा युते काले Ñ1 D3 वेगसारोष्ण(Ñ1 °राश्र)गे काले, D2 विष्णोष्णे काले (for the prior half) D12 अभि (for इव) —Ś1 D2-4 12 om l 3]

—Then Ś D4 12 cont while D2 ins after 15

285* शालाश्च वानरास्तूर्णं चूताश्चाशास्तथैव च ।
कुटजानर्जुनांस्तालांस्तमालांस्तिन्दुकान्यवान् ।

[(l 1) Ś D12 मालाश्च D4 [आ]म्रानराश् (for वानराश्) D2 शालांस्तालाश्वकर्णांश्च (for the prior half) D4 8 च वानरा (for तथैव च) —(l 2) D4 कुटजाञ्जुनतालांश्च वनमालाश्च लकुचान् (sic)]

—Then Ś D4 8 12 read 18

—After 14 V3 ins 290*

15 Ś2 Ñ1 (reads) D1-4 12 repeat 15 after l 8 of 298* V1 3 B2 3 read 15 after 293* —[a]) B4 D1 4 5 9 नगसकाशान् ※ Ck नगादिति पदम् ※ —[b]) Ś Ñ1 D1-4 8 12 (D2-4 12 both times) वृक्षा(Ś1 Ñ1 D2 4 12 all except Ñ1 second time तदा) शाखामृगर्षभा, Ñ2 B4 D6 वृक्षा साखान्मृगर्षभा, V3 B2 शाखा शाखामृगास्तथा(B2 °मर्षभा) D5 6 T1 2 शाखामृगगणास्तथा(T1 3 °णा) M1 2 शिखराणि द्रुमास्तथा —[c]) Ś2 Ñ1 V3 B2 3 D2-4 12 (second time) बद्धवन्, D7 10 11 Ct पादपांस् (for वानरास्) —[d]) Ś1 Ñ2 B4 D1-6 8 9 12 चकर्षुश्च रसातले(D1 3 °ल), Ś2 Ñ1 D2 4 12 (all except Ñ1 second time) समुद्र(Ś1 Ñ1 D12 °द्रे) चानवस्थिरे, V3 B2 3 समुद्र चापि चिक्षिपु —After 15, Ś D2-4 12 ins 284* —After 15 N2 B4 D1 7 ins

286* शालानश्वकर्णांस्तालान्धीपांश्च वानरा ।
सरलानर्जुनांश्चैव तमालान्कुटजानपि ।

G. 5. 95. 8
B. 6. 22. 51
L. 5. 96. 93

ते सालैश्चाश्वकर्णैश्च धवैर्वंशैश्च वानराः ।
कुटजैरर्जुनैस्तालैस्तिलकैस्तिमिशैरपि ॥ १६
बिल्वकैः सप्तपर्णैश्च कर्णिकारैश्च पुष्पितैः ।
चूतैश्चाशोकवृक्षैश्च सागरं समपूरयन् ॥ १७
समूलांश्च विमूलांश्च पादपान्हरिसत्तमाः ।
इन्द्रकेतूनिवोद्यम्य प्रजह्रुर्हरयस्तरून् ॥ १८

[Cf. 285*.—(l. 1) D1 शालान्धवाश्वकर्णांश्च (for the prior half). D1 चूतान् (for तालान्).—(l. 2) D6 सतालान् (for सर्°). B4 तिलकान् (for कुटजान्). D1 कुटजानर्जुनांस्तालान्तमालांस्तिलकान्वकान्.]

—Then Ñ1 D1 read 18, while B4 D6 cont.:

287* वृक्षाणां यानि कूटानि गिरीणां शिखराणि च ।
प्रचिक्षिपुस्तृणमिव सत्त्वतोऽथ महीरुहान् ।
[(l. 2) D6 तृणैः सार्धं (for तृणमिव).]

—Then B4 D6 cont. l. 3-4 of 289*; while V1.3 B2.3 ins. l. 24-29 of App. I (No. 13); whereas D6 ins. 285* after 15.

16 V2 om. 16-17.—a) D6 ते शालैस्, G2 अश्वकर्णैस् (for च,ध°).—c) G1 कुटजैर्, T सालैस् (for तालैस्).—d) D4.8 T2 तिमिशैर्; G1.2 तिंदुकैर् (for तिमिशैर्). M1.2 तथा (for अपि).

17 V3 om. 17 (cf. v.l. 16).—a) M3 बिल्वैश्च.—b) D5 T1 सुपुष्पितैः.—D6 T1.3 om. 17cd.—c) G2 M1.2 बकोल- (for चाशोक-). G2 -पुन्नैर् (for -वृक्षैश्च).

—For 16-17, Ś Ñ B1 D1-4.8.9.12 subst.:

288* तैः सालैरश्वकर्णैश्च धवैर्वंशैश्च वानराः ।
कुटजैरर्जुनैस्तालैस्तमालैस्तिन्दुकैर्वटैः ।
महद्भिः पर्वतैश्चैव चक्रुः सेतुं महोदधौ ।

[D3 om. l. 1-2.—(l. 1) D12 ते (for तैः). D4 शालैर्. Ñ1 ततः शालैरश्वकर्णैर्; Ñ2 B1 D1-3.9 ते(D1.9 ते) शालैरश्वकर्णैश्च (for the prior half).—(l. 2) Ñ1 तिमिशैर्; Ñ2 D1.9 तिल्वैर्; B1 वकुलैर्; D1 पनसैर्; D2 वटैर् (for तिन्दुकैर्).—(l. 3) Ñ1 B1 D1.8.9 पर्वताग्रैस् (for °तैश्चैव).—For l. 3, Ñ1 D12 subst.:

288(A)* अन्यैश्च विविधैर्वृक्षैर्गिरीणां शिखरैरपि ।
सागरे सलिले सेतुं चक्रुः शतसहस्रशः ।

[(l. 2) Ñ1 सागरस्य जले सेतुं (for the prior half).]]

—After 288*, D1 cont. 298*; D3 cont. l. 3-8 and l. 11-12 of 298* after 288(A)*; D12 read 21 (followed by 295*) after 288*.

—For 16-17, V1 B2.3 subst.; whereas Ś Ñ2 D1.2.4.8.12 cont. l. 3-4 after 292*; B4 D6 cont. l. 3-4 after 287*.

289* ते सालान्धवकर्णांश्च वेणुवेत्रांश्च वानराः ।
कुटजानर्जुनांस्तालांस्तिलकांस्तिन्दुकान्वकान् ।
अन्यांश्च वृक्षान्पापाणान्गिरीणां शिखराणि च ।
समुद्रसलिले सेतुं चक्रुः शतसहस्रशः ।

[(l. 1) B3 शालान्.—(l. 2) B3 धवान् (for वकान्).—(l. 3) D3 अन्ये सुषम, D6 विविधान्वृक्षान् (for वृक्षान्पाषाण). Ś Ñ2 B2 D1.2.4.8.9.12 वृक्ष(Ś1 D1.12 °क्षा)शाखं न सर्वतः(Ś1 D1.12 °तः) (for the post. half).—B2 om. l. 4.—(l. 4) Ś Ñ2 D1.2.4.8.9.12 सागरे (for समुद्र-). D3 हरयो हरिपुंगवाः (for the post. half).]

—Then V1 B2.3 cont.; while V2 ins. after 14:

290* केचित्पर्वतशृङ्गाणि शिलाश्च कनकोज्ज्वलाः ।
उत्पाट्योरगसंस्थाने चिक्षिपुर्जलदस्वने महौजसः ।
ते नगैर्नगसंकाशैर्द्रुमैश्च कुसुमोज्ज्वलैः ।
चक्रुः सेतुं समुद्रस्य वानरा वारणोपमाः ।

[(l. 1) V1 कोटि- (for केचित्). V2 वृक्षाणि (for -शृङ्गाणि).—(l. 3) B2 तेर् (for ते).]

—After 289*, D3 repeats the prior half of l. 1 and the post. half of l. 3 of 288*.

18 Ñ1 V1.3 B2.3 om. 18-19. B4 D3.6 om. 18. Ś D4.8.12 read 18 after 285*; Ñ2 D1 read 18 after 286*; D2 reads 18 after l. 2 of 295*.—d) G2 हरिपुंगवाः.—For 18cd, Ś Ñ2 D1.2.4.8.12 subst.:

291* समूलानपि चोन्मूलान्कृत्वा वृक्षान्महौजसः ।

—a) D10.11 समालान्. D6 तदा (for सह्लान्). Ś Ñ2 D1.2.4.8.12 प्रजग्मु(D1.2.9 °ह्रु)र्बाहु(Ś1 °वेग)शालिनः; D3 प्रतिजग्मुरिवस्वतः; M1.2 प्रजह्रुः शतसहस्रशः (hypm.).

—After 18, Ś Ñ2 D1.2.4.8.12 ins.:

292* कदलीपादपपुष्पाढ्यानि नारिकेलांश्च पुष्पितान् ।
खर्जूरान्पनसानाम्रानशोकान्किंशुकानपि ।
वृक्षाणां यानि कूटानि गिरीणां शिखराणि च ।
प्रचिक्षिपुस्तृणैः सार्धं महदथ महीरुहान् ।

[(l. 1) D1 नारिकेलांश्च; D2 शालापुष्पांश्च; D4.8 नारिकेलांश्च. Ś D4.12 om. l. 2-4.—(l. 2) D2 अशोकांश्च (hypm.).—(l. 3) D2 (अ)पि (for च).—(l. 4) Ñ2 सत्त्वतोऽथ (for महतश्च).]

—Then all the above MSS. cont. l. 3-4 of 289*.

—After 18, D5-7.10.11 S ins.:

293* तालान्दाडिमगुल्मांश्च नारिकेलान्विभीतकान् ।
बकुलान्खदिरान्बिल्वान्समालांस्तिलकांस्तथा ।
हरिताम्राम्महाकायाः पाषाणांश्च महाबलाः ।
पर्वतांश्च समुत्पाट्य यत्नैः परिवहन्ति च ।

[(l. 1) M1 सालान्, Cg as above (for तालान्). D6 T1.3 नारिकेलान्; D5 G2 M1 नारिकेर-, D10.11 नारिकेल-,

प्रक्षिप्यमाणैरचलैः सहसा जलमुद्धतम् ।
समुत्पतितमाकाशमपासर्पत्ततस्ततः ॥ १९

दशयोजनविस्तीर्णं शतयोजनमायतम् ।
नलश्चक्रे महासेतुं मध्ये नदनदीपतेः ॥ २०

G. 5. 95. 12
B. 6. 22. 72
L. 5. 98. 19

—(l. 2) D5.6 T1 करीरान्; G1 बकुलान्; G2 बदरान्; Cg as above (for खदिरान्). D7.10.11 T2 करीर(D7 °पा)न्बकुलान्; G3 खदिरान्बकुलान् (by transp.). D6 T2 नीपान्; G3 बिल्वान् (for निम्बान्). ⊛ Cv: करीरोऽररोदकविशेषः। वृत्तमनुकूलयार्थो ह्रस्वः। खदिरानिति पाठः. ⊛ G2 damaged for समाजह्. D5 T2 M2 समंततः; G1.2 ततस्ततः.—(l. 3) T2 दस्तिमात्र°. M5 महा-जवाः (for महानलाः).—(l. 4) D5.6.11 समुत्ताय.]

19 Ñ1 V1.3 B2.3 om. 19 (cf. v.l. 18). Ś2 Ñ2 B4 D4.8.9.12 read 19 after 298*.—a) D5 भाक्षिप्यमाणैर्. Ś1 B4 D1.4.8.9.12 उपलैः; D6 बहुलैः; D9 स्वबलैः (for अचलैः).—b) Ś1 Ñ2 B4 D1.4.8.9.12 क्षोभितं जलं; D6.10.11 जलमुद्धृतं; M1.2 जलमुत्थितं.—cd) D7.10.12 समुत्पत्यं चाकाशम् (for °). D7.10.11 Ct अवासर्पत(D11 °र्प्य); M3 Cg उपासर्पत्. D7.10.12 G1.2 पुनः (for second ततः). Ś1 Ñ2 B4 D1.4.8.9.12 समुत्पत्य तदाकाशं प्रतिपेदे पुनः पुनः; D6 T2 उत्प(T2 °त्प्लु)त्य गगनं दूरमु(T2 °म)पासर्पत्ततः पुनः.

—For 19, Ś1 D4.8 subst. and read after 24; while Ś2 Ñ2 B4 D4.8.9.12 ins.(preceded by App. I No. 13) after 24:

294* प्रक्षिप्यमाणे शिखरे जलराशिः समुत्थितः।
आकाशाभिमुखो गत्वा विससर्प समन्ततः।

[D4 om. l. 1.—(l. 1) Ś D8 प्रक्षिप्यमाने; D8 °माने; L (ed.) प्रक्षिप्तमाने. D9 प्रक्षिप्यमाणैः शिखरैर्जलराशिः समुत्थितैः.—(l. 2) D4 damaged for आकाशाभि-. D8 -मुखे गत्वा; D9 -मुखो भूत्वा.]

—Thereafter all the above MSS. ins., while D1 ins. after 19, a passage relegated to App. I (No. 14).

—After 19, G3 reads 24ab, repeating it in its proper place; Ś2 Ñ2 B4 D4.8.9.12 ins. an addl. colophon; while Ś1 ins. the same after 298*:

[Kāṇḍa name: Ś Ñ2 B4 D4.8.9.12 सुन्दरकाण्डे.—Sarga name: Ś1 D4.8.12 समुद्रदर्शनं; Ś2 Ñ2 B4 D9 सेतुसमारंभः.—Sarga no. (figures, words or both): Ś1 D4.8.12 om.; Ś2 100; Ñ2 D9 102; B4 108.]

—After 19, D5-7.10.11 S ins.:

295* समुद्रं क्षोभयामासुर्निपतन्तः समन्ततः।
सूत्राण्यन्ये प्रगृह्णन्ति ह्यायतं शतयोजनम्।

[(l. 1) D5 T1 G1 M2 वानराः; D6 निपतितः. D6 T2 M1.3.4 सरवतः (for समन्ततः). ⊛ Cr.m: समुद्रं क्षोभयामासुर्वानराश्च समन्तत इति पाठः. ⊛—After l. 1, T2 ins.:

295(A)* निम्नमन्दरसंकाशैः पर्वतैश्च हरीश्वराः।
ते सेतुं बन्धयामासुर्नानारत्नैः महोदधेः।

जम्बूद्वीपे स्थिता मुख्या गिरयः कोटिशोऽनघाः।
तानुत्पाट्य महासेतुं बबन्धुर्वानरोत्तमाः।
हनूमानङ्गदो नीलो जाम्बवान्पनसो गजः। [5]
मुख्यानुत्पाट्य विविधान्गिरीन्पर्वतसंनिभाः।

—(l. 2) G1 गृ (for प्र-). ⊛ Cg: प्रगृह्णन्ति प्रागृह्णन्, आर्जवा-र्थम्। व्यत्ययेन हास्व. ⊛ D1-3 G1 Cr.m.g ध्यायतं; Ct as above (for ह्यायतं).]

—Then T1.2 M1-3 cont. l. 2 of 299*.

20 Ñ2 B4 om. 20. D8.9 read 20 after 24. D6.7.10.11 T2.3 G M3.5 read 20ab (followed by 296*) after 23ab; while D5 T1 M1.2 repeat 20ab after 23.—a) Ś D1-6.8.9.12 T1 M1.2(D5 T1 M1.2 [second time]) -विस्तारम् (for -विस्तीर्णं).—b) Ś Ñ1 V1.3 B3 D1-4.8.9.12 आयतं शतयोजनं.—After 20ab, V1.3 B2 (V1.3 B2 after 26) D6-7.10.11 S ins.:

296* ददृशुर्देवगन्धर्वा नलसेतुं सुदुष्करम्।
[V1.3 B2 सर्वभूतानि (for देवगन्धर्वाः).]

—Then V1.3 B2 cont. l. 5-6 of 306*.

—After 20, V1.2 B1.2 ins.:

297* दशयोजनविस्तारा सा वीथी तत्र सागरे।
विससारोष्मगे काले महाभ्रमिव वायुना।

[(l. 1) V2 शतयोजनविस्तीर्णा (for the prior half). V2 रथी (for वीथी).—(l. 2) V2 (उ)ष्णकाले तु.]

—Then all the above MSS. (only l. 1-2 and l. 11-12) cont. and then read st. 15; while Ś Ñ1 (only here l. 1-2, 11-12) D2(except l. 7-8).4.12 ins. after 20; Ñ2 B4 D4.9 ins. after 21; D1 cont. after 288*, D2 ins. l. 1-2 after st. 20, l. 3-8 and l. 11-12 after 288(A)*, l. 13-14 after 300*:

298* ततः शाखामृगाः सर्वे पुष्पिताग्निवद्रुमान्।
समूलांस्तृणमुत्पाट्य चिक्षिपुर्लवणाम्भसि।
दशकोटिसहस्राणि प्रदिः समधिकानि वा।
तृणकाष्ठादिखण्डैभिः सागरं समपूरयन्।
असमाप्तं स कुर्वाणा वानराः कर्म तेऽद्भुतम्। [5]
तत्र तत्र व्यवर्तन्त बलवन्तो बलीमुखाः।
नानाप्रभा महावेगाः कपयः कामरूपिणः।
पर्वतानपकर्षन्ति नखैः परिलिखन्ति च।
ते चैव कोटिशतसहस्रांश्च कुर्वन्तः परस्परम्।
आजह्रुः संक्रमे द्रव्यं यथाशक्त्यतिशक्ति च। [10]
वृक्षपर्णान्युपादाय वृक्षांश्चाश्मतृणानि च।
समुद्रे क्षिप्यमाणानि न ममज्जुः कथंचन।
उन्मत्तभूतः क्षुभितो व्याघूर्णन्निव सागरः।
कुर्वाणाः सागरे सेतुं वानरास्ते महाबलाः।

G. 5 95 21
B. 6 12 63
L. 5 96 97

शिलानां क्षिप्यमाणानां शैलानां तत्र पात्यताम् । | बभूव तुमुलः शब्दस्तदा तस्मिन्महोदधौ ॥ २१

[D1 om l 1 Ñ2 B4 D6 read l 1-2 after l 10 —(l 1) Ñ2 B4 D6 ते हि D5 तम (for तत) V1.3 B2.3 वृक्षान् (for सर्वे) Ñ1 D5 विहगैयुताम्, Ñ2 D3.8 भ्रमरा युतान् B4 भ्रमरैयुताम् —D1 reads l 2 after l 4 —(l 2) Ñ B4 D1.8.9 पादपांश् (for सपुष्पांश्) D1.3.6.12 उत्पाद्य —After l 2 D3 reads 18 (followed by 292*) —D1 om l 3-10 D5 om l 3-6 —(l 3) Ñ2 B4 D6 दशकोटी D2 शतकोटी D6 विहि (for षष्ठि) D3 विशे समयित्वाभवद D2 दृह स्नपितिप्रापि च (for the post half) —Ś1 om l 4 —(l 4) Ñ2 B4 D6 शिलाभिश्च D2.6 -चर शीमि —(l 5) Ś D4.12 तु Ñ2 B4 तव (for स्म) Ś D6.12 श्रुत (for स्फुटम्) —(l 6) D2 [अ]भिवर्तैते D5 विवर्तते (for -भवर्तत) Ñ2 B4 D6 तव एव विवर्तते (for the prior half) Ś2 बलीवतो, Ñ2 B4 D3.8 विल्पतो, D2 विह्वलो (for बलवन्तो) —Ñ1 ins l 7 8 only after 21ab Ś ins l 7-8 after l 17 of App I (No 14) V1.3 B2 ins. l 7 8 and l 13 14 (transp l 7-8 and l 13 14) after 21 —(l 7) V1.3 B2 हस्तिप्राणा B4 नगतुल्या (for नागप्राणा) D2 नागप्राणा महानीलां (for the prior half) —(l 8) Ñ2 B4 च विकर्षन्ति V1.3 B2 आनयन्ति स्म D2 अवकर्षन्ति D3 अनुकर्षन्ति D8 अवकर्षन्ति D6 पर्वतेश्च विकर्षन्ति (for the prior half) Ś D12 अपनयन्ति, V1 B2.3 प्रविलिखन्ति D4 परिणयन्ति D5 पर्ते परिनियन्ति च (sic) (for the post half) —After l 8 Ś2 N1 (reads) D3.11 repeat st 15 —D5 om l 9 10 Ś D4.12 ins l 9 10 after l 13-14 —(l 9) Ś1 ते वानरा क्षयन्तेश्च Ś2 तथैव * * * यैन N2 B4 ते गोष्ठीव्यवहारौभि, D6.8 ते गोष्ठीव्यवहाराभि, D12 ते वै * * * द * वसैश्च (for the prior half) —(l 10) Ś1 सूत्रं Ś2 वज्रम (for संक्रम) D11 आवब्रुः सम इच्य (for the prior half) Ś D4.12 यवाग्न्यप्रतिघ्नन्ति च (Ś1 °न्ति) N2 B4 D6 यथा स्व रामपक्षित (for the post half) —After l 10 Ś D4.12 ins

298(A)* क्षिप्यमाणे तदा सेतौ वानरैस्तै सहस्रश ।
उत्तस्थुश्च क्षुभितो वापूर्णैरिव सागर ।

[Ś1 om l 2 —(l 2) D4 -व्यापूर्णो इव सागर (for the post half)]

—(l 11) Ñ1 D5 वृक्षप्राणकुशाराव Ñ2 B4 D1.8.9 वृक्षप्राणि भाजनि (for the prior half) Ñ2 B4 सवृणानि (for [अ]सन्यूणानि) V1.3 B2.3 तानि पर्वतद्रुमाणि तृणकाष्ठानि चैव हि —B3 om l 12 —(l 12) Ś1 न च भेदु Ś2 N2 D4.12 न च प्रेदु N2 B4 D6 न बिभ्रु, V1 न बिभ्रु V3 B2 न बिभ्रु, D3 न भिन्नु D5 बिभ्रुन (for न ययुश्च) —Ś D4.12 cont l 13-14 after 300* Ñ2 B4 D1.8 transp l 13 and l 14 —(l 13) N2 B4 D6 कुपितो (for क्षुभितो) D3.6.8 व्याकुल V1.3 B2 विपुलित स्वोदधि (for the post half) —(l 14) Ñ2 B4 D1.8.9 कुर्वाणे स (D1.8 स्म) तथा (D1 °दा) सेतु V1.3 B2 कुर्वद्भिरस्तस्वरितै (B2 °त) सेतु (for the prior half) Ñ2 V1.3 B2.4 D1.8.9 वानरैस्तै (Ñ2 D1 °श्च) (for °राजे)]

—Then Ś2 Ñ2 B4 D1.8.9.12 read 19 Ś1 ins an addl colophon (see st 19) D6-7.10.11 S ins the same after 20

299* स तथा क्रियते सेतुर्वानरैर्घोरकर्मभि ।
दृषद्धानन्ये प्रगृह्णन्ति विचिन्वन्ति तथा परे ।
वानरै शतसाहस्रैर्र रामस्याज्ञापुर सरै ।
मेघाभै पर्वताभैश्च तृणै काष्ठैर्बबन्धिरे ।
पुष्पिताग्रैश्च तरुभि सेतु बध्नन्ति वानरा । [5]
पाषाणांश्च गिरिप्रख्यान्गिरीणां शिखराणि च ।
दृश्यन्ते परिधावन्तो गृह्य वारणसंनिभा ।

[D5 T3 M1.3 om l 1 —(l 1) D6.7.10.11 तु तदा G2 समुद्र G3 as above (for स तथा) G1 M3 कृ (for सेतु) —T1.3 M1-3 cont l 2 after 295*. —(l 2) D6.7 T1.3 दृशानि D6 [5]ति G1 तु M1.3 स्म (for प्र) —(l 3) D6 T2.3 M वानरा and पुर सरा (for वानरै and पुर सरै) —(l 4) M1.3 पाषाणै (for मेघाभै) G2 M पर्वताग्रैश्च D7 तृणकाष्ठैः —(l 5) G2 परितोमेशु —M1.3 om l 7 —(l 7) D6 वानरसंभवा, D10.11 T2.3 G1 वानरसंनिभा (for वारणसंनिभा)]

21 D1 om 21 D8.9 read 21 after 288* —a) Ś Ñ B4 D3-6.8.9.12 शैलानां (for शिलानां) Ś1 D2.10 दार्यमाणानां Ñ1 नीयमानानां V3 B2.3 ह्रियमाणानां, B4 D6 मिथ्यमानानां, D3.8 दीर्यमाणानां, D9 भिद्यमानानां —b) D11 T1 शिलानां M2.3 च हि (for तत्र) Ś N1 D3-6.12 द्रुमाणां च विशेषत (Ñ1 D3-6 सहस्रश) Ñ2 B4 D8.9 वृक्षाणां चैव पातनै (D6 °ने) V1.3 B2.3 शिखराणां च भिद्यतां ⊕ Cr m शिला(Cr ला)न्तानाम् पात्यमानानाम् I, Cg शिलान्तानाम् I व्यत्यपं परस्मैपदम् ⊕ —N1 om 21c–22d —d) T1 तदत् (for तदा) Ś D4.12 तत्र (for तस्मिन्) Ś2 V1.3 B2.3 D4.12 महार्णवे (for महोदधौ) —After 21, Ś D4.12 ins

300* प्रक्षिप्यते च तत्सर्वं तत्र सलिले दिशः ।

[D2 क्षिप्यते तेसु (for प्रक्षिप्यते च) D2.6 सलिलतो (for सलिले)]

—Thereafter Ś D4-6.12 cont l 13-14 D6 alone cont l 7-8 of 298* N1 ins after 21ab l 7-8 only of 298* and then ins l 20-29, 34-37 of App I (No 13) and l 4-8 l 14-17 of App I (No 14) then only Ś D4.12 ins. l 9-10 of 298*.

स नलेन कृतः सेतुः सागरे मकरालये । शुशुभे सुभगः श्रीमान्स्वातीपथ इवाम्बरे ॥ २२

G 5 95 0
B 6 27 70
L 5 98 23

—After 21 N2 B1 D5 9 ins 298*, while V1 3 B2 ins l 13-14 and l 7-8 of 298* and then ins l 34-37 of App I (No 13) and l 4-5 14-17 of App I (No 14) D6 7 10 11 S (D7 G2 after 301* M1 2 after 302*) ins l 1-2 of App I (No 13)

—After 21 D7 G2 ins

301* सहेद हनुमाञ्शैल य य विपुलमाक्षिपद् ।
त स करेण वामेन सलील जगृहे नल ॥

while M1 2 ins

302* स तदा क्रियत सेतुर्वानरै शीघ्रकारिभि ।

—Before 22 D6 7 10 11 5 ins

303* द्वितीयेन तथा चाह्ना योजनानि तु विंशति ।
कृतानि प्लवगैस्तूर्णं भीमकायैर्महाबलै ।
अह्ना तृतीयेन तथा योजनानि कृतानि तु ।
त्वरमाणैर्महाकायैरेकविंशतिरेव च ।
चतुर्थेन तथा चाह्ना द्वाविंशतिरथापि च । [5]
योजनानि महावेगैं कृतानि त्वरितैस्तु तै ।
पञ्चमेन तथा चाह्ना प्लवगैं क्षिप्रकारिभि ।
योजनानि त्रयोविंशत्सुवेलमधिकृत्य वै ।
स वानरवर श्रीमान्विश्वकर्मात्मजो बली ।
बबन्ध सागरे सेतु यथा चास्य पिता तथा । [10]

[(l 1) D7 10 11 तथैव M6 तदा च G2 3 योजनानां (for योजनानि) G2 M1 च (for तु) —(l 2) D6 T1 2 त्वरितैः (for तूर्णं) T1 नून T2 पुङ्गवै (for महाबलै) —(l 3) T1 M6 तदा (for तथा) G2 3 तृतीयेन तथा चाह्ना (for the prior half) D6 6 T1 2 च (for तु) D7 10 11 तु सागरे (for कृतानि तु) —(l 4) D6 reads from कायैर् up to च in marg D6 T1 2 G2 3 तु (for च) —(l 5) M6 तदा (for तथा) D7 10 11 G2 3 M6 वा (for second च) —D6 T1 om l 6 —(l 6) D7 10 11 तत (for तु तै) —(l 7) M6 तदा (for तथा) D6 पुङ्गवैं —(l 10) D6 तस्य (for चास्य) T2 तथा पिता (by transp) ‡‡ Cv कृतानि प्रथमेनाह्ना योजनानि चतु द । प्रमुदितवानरैस्त्वरमाणै कुर्वन्ते । इत्यस्योपरि सागर क्लेशा येयुक्तिष्येषु न दृश्यते । ते चैवे— द्वितीयेन तथा चाह्ना योजनानि तु विंशति । कृतानि प्लवगैस्तूर्णं भीमकायैर्महाबलै । अह्ना तृतीयेन तथा योजनानि कृतानि तु । त्वरमाणैर्महाकायैरेकविंशतिरेव च । चतुर्थेन तथा चाह्ना द्वाविंशतिरथापि च । योजनानि महावेगै कृतानि त्वरितैस्तु तै । पञ्चमेन तथा चाह्ना प्लवगै क्षिप्रकारिभि । योजनानि त्रयोविंशत्सुवेलमधिकृत्य वै । इति]

22 Ñ1 V1 2 om 22 (for Ñ1 cf v l 21) B2 D1 8 9 read 26(ab and cd transp) before and after 22ab B2 4 D1 8 om 22ab Ś Ñ2 B1 D2 8 11 (B4 D5 11 only 22cd) read 42 (ab and cd transp) after 26ab, D2 reads 22 (ab and cd transp) before 28 —ab) Ś1 नलेनाथ, Ś1 D2 4 नलेन च (for स नलेन) Ś D2 4 G M1 2 3 वरुण (for मकर) Ñ2 B3 D1 8 9 नलेन सुकृतश्चासौ सेतुर्मंदर(B2 °मलय)सन्निभ —After 22ab, N2 B3 D1 8 9 ins while D2 4 cont after 311*

304* मलयात्तु समारब्धो लङ्कामूले प्रतिष्ठित ।

‡‡ Cv स्वातीपथ स्वातीवीथि । सा चाकाशे । सूर्यादीना मध्यमे मार्गे मध्यमा वीथि । स्वातापथ । छायापथ इति केचित् ।, Cm g t स्वातीपथ छायापथे । Cm g add स्वातीनीथिर्वा ‡‡ —For 22cd Ś Ñ2 B2 4 D1 8 9 11 subst

305* अदृश्यत तदा तत्र स्वाते पन्था इवाम्बरे ।

[B2 अदृश्यत B4 तत्र सेतु D1 6 तदा चित्र D8 तत्र सेतु (for तदा तत्र) Ś D12 स्वस्य D1 स्वग (for स्वाते)]

—Then N2 (only l 1-4) B2 4 D1-3 8 9 11 cont Ś ins after 22ab Ñ1 ins only l 3 6 after 26cd V1 2 B2 cont l 5-6 after 296*

306* तस्य नाम तदा चक्रुर्वानरास्तु सुविस्मिता ।
नलनाम कृतस्तस्मान्नलसेतुर्भवत्विति ।
त नलेन कृत सेतु सागरे वरुणालये ।
ददृशु सर्वभूतानि विस्मय परम ययु ।
सतुष्टा यत सर्वं नलेन सुसम कृतम् । [5]
नलसेतुरिति ख्यातस्तस्य कीर्तिविवर्धन ।
बद्धा तु त महासेतु सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् ।
एष सेतुर्महा बद्ध सागरे वरुणालये ।
कृतकृत्या स्म राजेन्द्र हता लङ्का न सशय ।
रावणश्च हत शत्रु सामात्य सपरिच्छद । [10]
बद्ध दृष्ट्वा तत सेतु रामो दशरथात्मज ।
अभिरेजे हनूमन्त पूज नीर च लक्ष्मण ।

[(l 1) D1 (S)वि (for तु) —Ś1 om l 2-3 —(l 2) Ś1 B3 D2 6 11 यस्मात् (for तस्मात्) Ś1 D2 6 11 भवत्यय B2 भविष्यति —Ś1 D2 1 12 om l 3 —(l 3) Ñ1 D2 8 सलिलाशये (D2 °शये) (for वरुणालये) B2 सरनानासलिलांतरे (for the post half) —D1 4 ins l 4-6 after 22cd —(l 5) N2 V1 B1 च तत् B4 D9 पूर्वे (for यत) B2 पूर्वं (for सर्वं) V2 सेतुरूप तु तत्पर (for the prior half) V1 3 B2 1 सुमसीक्ष —(l 6) V1 1 B2 1 कीर्तिरस्य (for तस्य कीर्ति) V1 2 B2 तत्रो भेद D8 -वर्धनम् (for -वर्धन) Ś D12 तस्य कीर्तिविवर्धन N1 कीर्तिस्तस्याभिवर्धते (for the post half) —(l 7) B4 D1 ते स, D1 6 त तु (by transp) D2 तत्र D9 रामम् (for वाक्यम्) B4 D9 सुमेरु वाक्यमब्रवन् (for the post half) B2 बद्धा तत्र श्रीमान्सुग्रीवो वानरर्षभ —(l 8) B2 महा (for महान्) Ś1 महार्णव —B1 om l 9 Ś1 reads l 9 before l 4 —(l 9) D1 जिता (for हता) —(l 10) B1 om च

G. 5 95 29
B 6 22 75
L. 5 57

ततो देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः । आगम्य गगने तस्थुर्द्रष्टुकामास्तदद्भुतम् ॥ २३

(subm). —(l. 11) Ś D2 4 12 श्रुत्वा (for वृक्षा). B3 तदा, D8 नत (for तत) —(l. 12) D2 3 अस्तत्र D8 नील तु, L (ed.) नीलस्य (for नील च)]

23 ᶜ) G2 सागरस्य Ś Ñ V1 3 B2-4 D1-4.8 9 12 स्थातु(Ñ2 B4 D8 °ता)स्य गगन(D8 °ने) तस्थुः —ᵈ) D8 वशा (for तद्). —After 23 D8 T1 M1 2 repeat 20ᵃᵇ (followed by 296*), while D6 7 10 11 T2 3 G M3 5 read it (followed by 296*) after 23ᵃᵇ —After 23, Ś Ñ V1 3 B2-4 D1-4 8 9 12 ins , while D6 7 10 11 T2 3 G M ins only l 5–6 and 8 after 11

307* ऋषय पितरो यक्षा राक्षसपन्नगोरगा ।
आजग्मु प्रेक्षितुं सेतुं बध्यमानं महार्णवे ।
अविदूराच्च रामस्य सर्वे वियति संस्थिता ।
पूजा च राघवे चक्रुस्तुष्टुवुश्च मधुरा गिर ।
दण्ड एव परो लोके दुर्जने प्रतिभाति न । [5]
विक्षमामद्रहत्स्वेषु सान्त्व दानमथापि वा ।
तितीर्षा सागरस्येह सेतुकर्मचिकीर्षया ।
ददौ दण्डभयाद्गाध राघवाय महोदधि ।
न चकार पुरा कश्चिन्न च कर्ता भविष्यति ।
उपादाय सुरान्सेन्द्रान्भवितान्यस्य राघवात् । [10]
ये रामसेतु द्रक्ष्यन्ति समन्तादकुतोभयम् ।
कारयन्तमिम सेतु समुद्रे सरितां पतौ ।
तपा पुत्रा भविष्यन्ति वीर्यवन्तो यशस्विन ।
आहर्तार पराधस्य यशसो विक्रमस्य च । [15]
यावत्समुद्रस्तावत्तु सेतुरेष भविष्यति ।
यावच्च सागरे कीर्तिस्तावद्रामे भविष्यति ।
क समुद्रस्य भवति सेतुमित्येव वारणा ।
विद्याधराश्च सततं सुग्रीवास्तूर्णमाययु ।
राम सेतु समुद्रस्य पश्यतीति दिशो दश ।
जगाम तुमुल शब्द पृथिव्यामपि शुश्रुवे । [20]

[(l 1) Ñ2 om ऋषय Ñ1 B4 देवा (for ऋष) Ñ2 V1 3 B2-4 D1 2 4 महा (for पन्न).—(l 2) V3 बध्यमाने, D12 संबध्यमान (hypm.) D2 महोदधौ (for महार्णवे) —After l 2, Ś D1 2 4 8 12 ins

307(A)* अविघ्नेन रामस्य सर्वे व्याकन्धीपिशिता ।
ऋतु पर्यस्तिष्ठा परस्परमनागमे ।

[D8 transp. l 1 and l 2.—(l 1) D2 आत्तु (for एव) D1 2 4 सर्वे वियन्ति(D1 °अप, L [ed.] °दय) स्थिता (for the post. half)]

—D1 2.4 om. l. 3 —(l 3) Ñ2 अविदूरात्, D8 अविदूरात् Ñ1 V1 3 B4 विवित (for संस्थिता).—(l. 4) V1 3 B4 राघव पूजयांचक्रु(V3 °चक्रु:) (for the prior half) D8 स्तुत्वा (for च प्र°) Ś1 V1 3 ऊचुश्च(V1 °श्च ग) मधुरा गिर (hypm). Ñ2 illeg , B4 D8 तुष्टु(D8 ऊचु)र्मधुरा गिर (for the post. half) —After l. 4, Ś Ñ1 D2 4.12 ins.

307(B)* पुन पराशाक्षा परस्परमिदं वच ।

[Ñ1 ऊचु (for पुन) D4 ऊचु एवम् (for परस्परम्).]
—V1 3 B2 3 om. l. 5–8 —(l. 5) D12 एवापरो D2 चढपारे परे लोके (for the prior half) —D8 om. from दुर्जने in l 5 up to सागरस्य in l 7. Ñ1 D2 दुष्टे (for दुर्जने) D4 प्रतिभाषित D6 7 10 11 T2 3 G M दुष्टस्येति(D6 °स्येव) मे मति (for the post half).—(l 6) Ś D 4 न क्षमा, L (ed) न क्षमादि (for विक्षमाम्) Ś Ñ2 B4 D2 4 12 स्व(Ñ2 B4 मा, D7 अ, D4 न)कृतात्मसु, D1 अकृतेषु न (for अकृतेषु) Ś D12 नाम (for सान्त्व).—After l 6, D6 7 10 11 T2 3 G M ins.

307(C)* अथ हि सागरो सीम सेतुकर्मदिदृक्षया ।
[G2 दिदृक्षया (for -दिदृक्षया)]

—D8 om l 7.—(l 8) B4 गेहे, D8 T3 गाढ (for गाध). Ś Ñ B4 D1-4 7-9 12 राघवस्य (for राघवाय) —(l. 9) V1 3 B2 3 न कार न (by transp) Ś Ñ2 B4 D12 न कर्ता न करिष्यति (for the post. half). —After l 11, Ś D2 4 12 ins

307(D)* नगरे हि लोकेषु सागरे सेतुबन्धनम् ।
[D8 नागरेष्वपि लोकेषु D4 राघवेण त्रिलोकेषु (for the prior half)]

—(l. 10) D1 उत्पादयन् Ñ2 B2 4 D8 मरुत् (for सेन्द्रान्). Ś D4 12 भविता यश राघव , V1 इद कर्ताहि राघव , V3 B2 3 इदमन्यन राघवत्(V3 काकुत्स्थ), D1 वल्लभिमन्कि भवेन हि (sic) (for the post half).—(l 11) Ñ1 V3 B2 3 D2 4 पश्य. D1 4 पश्यन्ति, D8 वक्ष्यन्ति (for द्रक्ष्यन्ति). Ñ1 V1 B2 3 D2 4 मधुमन्त(V1 B2 3 मधुरादिन)पौरुष, V3 समुद्रं न पौरुष (for the post half) —(l 12) Ñ2 B4 D8 सागरे (for समुद्रे). —(l. 14) Ś D2 4 12 आहर्ता च(D2 °र्तार) पराधस्य (for the prior half) D8 विनयस्य (for विक्रमस्य). V1 3 B2 3 वित्त(B2 3 रत्न)स्य द्रविणस्य च (for the post. half). —(l 15) D1 -समुद्र. Ś D12 विश्वेतु, Ñ2 तावदि, V1 3 B2 3 तावच, B4 D8 तावत D1 2 यावत्तु, D8 विकर (for तावत्तु). Ś D2 4 12 नावत्सेतुः, V1 सेतुरेव, L (ed) सेतुवरो (for सेतुरेष) B2 3 मेरुरेव भविष्यति (for the post. half) —(l. 16) D2 4 रामं (for रामे).—(l 17) Ñ2 समुद्र तु (for समुद्रस्य). D1 वारिणा Ś D12 सेतु नदनदीपते (for the post. half). —(l. 18) Ñ2 B4 D1 4 (म)ध्यात्म , V1 3 B2 3 सुदिता (for सततं). Ñ2 हर्षितास्, V1 3 संपूर्णा, D2 4 पश्यन्तु (for सुग्रीवात्). B4 D1 4 अभ्यु (for माययु). D8 क्रीडा पूर्णं स्थापयत्तु (for the post. half).—(l 19) D8 समुद्रे ते (for °द्रस्य) —D1 om l. 20 —(l 20) D8 चाद्भुत (for तुमुल) D4 पाते V1 B4 पार्श्वे (for शुश्रुवे)]

—Thereafter Ñ2 V1 3 ins. l 6–9 only of App. I (No 13) followed by l 88–92 of App. I (No. 14),

आप्लवन्तः प्लवन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवंगमाः ।
तमचिन्त्यमसह्यं च अद्भुतं लोमहर्षणम् ।
ददृशुः सर्वभूतानि सागरे सेतुबन्धनम् ॥ २४

तानि कोटिसहस्राणि वानराणां महौजसाम् ।
बध्नन्तः सागरे सेतुं जग्मुः पारं महोदधेः ॥ २५

विशालः सुकृतः श्रीमान्सुभूमिः सुसमाहितः ।
अशोभत महासेतुः सीमन्त इव सागरे ॥ २६

ततः पारे समुद्रस्य गदापाणिर्विभीषणः ।
परेषामभिघातार्थमतिष्ठत्सचिवैः सह ॥ २७

G. 5. 95. 45
B. 6. 22. 76
L. 5. 98. 35

B2.3 ins. only l. 6–9 of App. I (No. 13) followed by l. 88–89 of App. I (No. 14), then ins. l. 1–2 of App. I (No. 13), B2 followed by l. 39–40; 65–66 and l. 90 of App. I (No. 14); and B3 followed by l. 39–90 (except l. 88 and 89) of App. I (No. 14).

24 Before 24, V1.3 B1 read 26. M1.2 om. 24^{ab}. Ś Ñ2 B1.4 D1-4.8.9.12 read 24^{ab} after 28. G3 reads 24^{ab} after 19, repeating it here. —After 24^{ab}, V3 B2 read 25^{cd}.

—After 24^{ab}, Ś Ñ V1 B4 D2-4.8.9.12 ins.:

308* बद्धे तत्र महासेतौ मध्ये नदनदीपतेः ।
केचिज्जवेन धावन्ति सेतुना केचिदेव तु ।

[Ñ2 B4 D8 om. l. 1. —(l. 1) Ñ1 नद्यगाने. Ñ2 D3.8 तदा (for महा-). V1 बध्वा तत्र च ते सेतुं जग्मुर्मध्येन सागरं. —(l. 2) D2.9 अजेन; D8 वेगेन (for जवेन). Ñ1 जले केचिच. D4 ते (for तु).]

—Thereafter Ñ1 V1 cont. 315*.

—B3 om. 24^{c-f}. —^{c}) Ś Ñ2 V1.2 B2.4 D1.3.4.8.9.12 T2 M3 Cg तद् ; Ct as in text (for तम्). Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8.9.12 अनाधृष्यम् (for असह्यं च). M3 transp. अचिन्त्यम् and असह्यं. —Note hiatus between ^{c} and ^{d}. —^{d}) D1-7.10.11 T G2.3 हृष्टुतं. S रोम- (for लोम-). —^{f}) Ñ2 महसेतुं सुदुष्करं. —After 24, Ś Ñ2 B4 D1-4 (Ś1 D2.3 preceded by 294*).8.9.12 ins. a passage relegated to App. I (No. 13). —After 24, D2.3 read 20.

25 Ś Ñ2 B2.4 D1-4.8.9.12 read 25 after 29. —^{a}) D3.9 M2 कोटी- (for कोटि-). —^{b}) V3 B2 महात्मनां (for महौजसाम्). —After 25^{ab}, V3 B2 ins., V1 subst. for 25^{cd}:

309* बन्धयन्तश्च सेतोश्च जग्मुर्मध्येन सागरम् ।

—V1.3 B2 cont.; Ñ1 ins. after 25:

310* निष्पाद्य हरयः सेतुं प्रनीताः सप्तुरर्णवम् ।
आश्वास्य च तदा सर्वे स्वेषु सैन्येषु रेमिरे ।

[(l. 1) Ñ1 V2 निष्ठाप्य. —(l. 2) G (ed.) ततः (for तदा). B3 सर्वे (for सर्वे). N1 यथाप्रीतिर्न स्वेषु सैन्येषु यथासुखम्.]

Ś1 om. 25^{cd}. —V3 B2 read 25^{cd} after 24^{ab}. —^{c}) T3 M6 बध्नंति. Ś2 Ñ2 B3.4 D1-4.8.9.12 बद्ध्वा तत्र महासेतुं; Ñ1 V3 B2 बध्नंत ए(B2 इ)व ते सेतुं(Ñ1 सेतोश्च). ※ Cr.m.t: बध्नन्त इति (Cm °न्त्त) लिङ्गव्यत्यय आर्षः. ※ —^{d}) V3 B2 जग्मुर्मध्येन सागरं.

26 V1.3 B2 read 26 before 24. B3 D1.8.9 read 26^{ab} and ^{cd} transp. before and after 22^{ab}. D2.4 transp. 26^{ab} and 26^{cd}. —^{a}) Ś Ñ2 D1-3.8.9.12 सुविशालः; B2.4 स विशालः (for विशालः सु-). G1 सुभगः (for सुकृतः). D4 सुविशालो महाश्रीमान्. —^{b}) Ś B3 D1-4.8.12 समभूमिः; Ñ1 सर्वतः सु-; V3 B2 सर्वभूत; M3 सुभीमः सु- (for सुभूमिः सु-). B2 समन्वितः. Ñ2 B4 D9 समभूमिः समाहितः. —After 26^{ab}, Ś Ñ2 B4 D2.3.12 (B4 D2.12 only 22^{cd}) read 22 (^{ab} and ^{cd} transp.). After 26^{ab}, Ñ1 ins. l. 3–6 of 306*. —Ś Ñ1 B4 D3.12 om. 26^{cd}. Ñ2 illeg. for 26^{c}. —^{c}) V1.3 B2 ततः; B3 D1.2.4.8.9 तदा; D6.7.10.11 T1 G2 M1.2.3 महान् (for महा-). D8 यथैव (for सीमन्त).
—After 26, V1.3 B2 ins. 296*; D2.4 ins. after 26:

311* नलेन सुकृतश्चासौ मेरुमन्दरसंनिभः ।
[D2 सेतुर् (for मेरु-).]

—Then D2.4 cont. 304*.

27 B3 om. 27. Ś Ñ2 B4 D1-4.8.9.12 read 27 after 30. —^{a}) Ñ1 V1.3 B2 पारे तस्य (for ततः पारे). —^{c}) V3 B2 M3 प्रतिपातार्थम्; V3 °घात°; D4 अभिघातार्थं; D10.11 अभियानार्थम् (for अभिघातार्थम्). —^{d}) Ś D2.4.12 चतुर्भिः (for अतिष्ठत्). Ñ B4 D1.2.8.9 हरिभिः (for सचिवैः). V1 आतिष्ठति सचिवैः; V3 अतिष्ठत्सह वानरैः; B2 मंत्रिभिः सह सोचिवैः. —After 27, Ś Ñ2 B4 D1-4.8.9.12 ins.:

312* सुग्रीवस्तु सहश्रीमैः प्रस्थितो कपुत्रिक्रमः ।
निष्ठाप्य हरयः सेतुं सुग्रीवाः सप्तुरर्णवम् ।
यथा स्वम्वनिवासेषु निवेशेषु यथासुखम् ।

[(l. 1) D2 सहस्रैश्चै°. —After l. 1, Ñ2 B4 D8 ins.:

312(A)* चतुर्भिः सचिवैः सार्धं रघुसंनाहमात्मकः ।

—(l. 2) Ś D1.12 निवेश्य; D2 निपात्य; D3 निर्माय (for निष्ठाप्य). Ñ2 B4 D8 तीर्णास्ते सकराश्रयं; D1.2 प्रतीताः सप्तु(D3 सु)र्णवं; D4 मुदिताः समुत्तारं (sic); D8 तीर्णास्तेनैव चार्णवं (for the post. half). D9 निर्मित हरवः सर्वे सविवेतलमर्णवं. —Ś1 om. l. 3. —(l. 3) Ñ2 B4 D2.3 निःक्रम्य (D8 °म्य).

G 5. 93. 0
B 6. 22. 79
L 5. 98. 29

अग्रतस्तस्य सैन्यस्य श्रीमान्रामः सलक्ष्मणः ।
जगाम धन्वी धर्मात्मा सुग्रीवेण समन्वितः ॥ २८
अन्ये मध्येन गच्छन्ति पार्श्वतोऽन्ये प्लवंगमाः ।
सलिले प्रपतन्त्यन्ये मार्गमन्ये न लेभिरे ।
केचिद्वैहायसगताः सुपर्णा इव पुप्लुवुः ॥ २९
घोषेण महता घोषं सागरस्य समुच्छ्रितम् ।
भीममन्तर्दधे भीमा तरन्ती हरिवाहिनी ॥ ३०
वानराणां हि सा तीर्णा वाहिनी नलसेतुना ।
तीरे निविविशे राज्ञा बहुमूलफलोदके ॥ ३१

सेतु, D1 [illegible] महासेतु, D4 [illegible] सेतु (for the prior half). Ñ2 B1 विवेशु (for निवेशु). —Ś1 D12 om. for the post. half]

—Then Ś1 D12 *cont.*, Ñ2 V1 *cont.* after 315*, D1 [illegible] ins. after 31

313* दशयोजनविस्तारमायतं शतयोजनम् ।
सेतुं ददृशिरे दृष्ट्वा देवाः सर्षिगणास्तदा ।

[(l. 1) Ś1 D12 om. the prior half. Ñ1 -विस्तीर्णं (for विस्तारम्). Ñ1 [illegible] (for the post. half). —(l. 2) V1 न सेतु [illegible] (for the prior half). Ñ1 V1 D1 तथा (for तदा)]

—After 27, D[illegible] S ins.:

314* सुग्रीवस्तु ततः प्राह राम सत्यपराक्रमम् ।
हनूमन्तं त्वमारोह अङ्गदं चापि लक्ष्मण ।
अयं हि विपुलो वीर सागरो मकरालयः ।
वैहायसौ युवामेतौ वानरौ तारयिष्यतः ।

[(l. 2) Note hiatus between the two halves G1 M1 (both to avoid hiatus) [illegible]. D6 (marg.) [illegible], D[illegible] [illegible], T1 G1 [illegible], T2 [illegible], M3 [illegible] (for चापि). T2 G1 [illegible] —(l. 3) D1 [illegible], T1 वीर, M1 [illegible], M4 [illegible] (for वीर) G2 [illegible] (for मक°). —(l. 4) T1 [illegible] D[illegible] [illegible] (for तार°).]

28 Before 28, D2 reads 22 (ab and cd transp.) Ñ2 om. 28ab —a) V1 B3 सुग्रीवस्य. Ś B2 D1-[illegible] सर (for तस्य). B1 D[illegible] [illegible] (for सैन्यस्य). —b) Ś B2 D1-[illegible] [illegible] (D[illegible] [illegible]) समन्वित, B1 [illegible] —c) Ñ1 [illegible] श्रीमान् V1 धन्वी सर्वात्मा —d) Ś1 [illegible]. (for समन्वित). —After 28, Ś Ñ2 B2 D1-[illegible] read 24ab (followed by 305*, except B1 D1).

29 V1 B2 om. 29-31. Ñ1 V1 om. 29ab. B1 D1 om. 29cd. —a) M1 [illegible] Ś D[illegible] [illegible] (Ś [illegible]) (for मध्येन). —b) D1 पार्श्वं च (for पार्श्वतो). Ś D[illegible] पार्श्वं पार्श्वे तु (D[illegible] च) [illegible]. Ñ2 B1 [illegible] च (B1 [illegible]) [illegible] —c) Ñ2 D1 [illegible] B1 [illegible] (for सलिले). B1 [illegible] G1 [illegible]. Ś D1 [illegible] (D1 [illegible]). —d) Ś Ñ1 B1 D1-[illegible] [illegible] (for मार्गमन्ये). D[illegible] T[illegible] [illegible]. —B1 D1 om. 29ef. —For 29ef, Ś Ñ V1 B1 D2-[illegible] subst. and read before ab (Ñ2 V1 cont. after 308*):

315* केचिदाकाशमाविश्य सेतुं नैव स्पृशन्ति च ।

—Then Ñ1 V1 *further cont.* 313*.

—After 29, Ś (Ś1 25ab only) Ñ2 B2 D1-[illegible] read 25.

30 V1 B2 om. 30 (cf. v.l. 29). Ñ1 V1 om. 30-31. —a) D[illegible] घोरेण (for घोषेण). B1 घोरः D1 T1 M1 शब्द, Cm k.t as in text (for घोषं). —b) D1 T1 M1 सिन्धोर्वेग, Cm t as in text (for सागरस्य). Ś Ñ1 B2 D1-[illegible] समुत्थितः G1 समुद्धित.

—After 30, Ś Ñ2 B1 D1-[illegible] read 27 (followed by 312*).

31 Ś Ñ1 V1 B1 D12 om. 31 (for Ñ1 V1 B2, cf. v.l. 29 and 30). —a) D1 G1 M1 तु सा, G1 अपी (for हि सा). Ñ2 B1 D1-[illegible] सा (B1 तु) मुहूर्तेन (Ñ2 D1 त) तीर्णा. —b) Ñ2 B1 D1 मकरालय (for नलसेतुना). —c) D1 T1 निविविशुः Cm k.t as in text (for निविविशे). M1 राज्ञो. Ñ2 B1 D[illegible] तीरे निवेश राघवे तु (B1 च); D1 तीरे निवेशयामास. M[illegible] तीरे निविविशे-[illegible]. Cm: राज्ञा सुग्रीवेण । Cg: वानराणां राज्ञो वाहिनीत्यन्वयः । राज्ञेति पाठे राज्ञा सुग्रीवेण सहेत्यर्थः. —d) Ñ1 B1 D[illegible] फले शुभे D1 -फलान्विते (for फलोदके). —After 31, Ñ2 B1 D1 ins.:

316* ददृशे पार्थिवामात्य राम हरिवाहिनी ।
कोविदारापवर्तार. [illegible] वानरोत्तम ।
[illegible]. पार्थं [illegible] वाहयत् ।
[illegible] सुवेलस्य पर्वतस्य च वानर. ।
सुग्रीवं गुरुं [illegible] [illegible] । [5]
[illegible] वानरपुंगव ।
[illegible] ।
[illegible] ।
सर्वे [illegible] ।

[(l. 2) Ñ2 illeg. for the prior half. Ñ2 D[illegible] [illegible]. —(l. 5) D1 [illegible] (for [illegible]). —Ñ1 illeg. for the prior half of l. 6 —(l. 8) D1 [illegible] (for [illegible]). D1 [illegible]].

while after 31, D[illegible] ins. 313*, D1 T1 [illegible]:

तदद्भुतं राघवकर्म दुष्करं
समीक्ष्य देवाः सह सिद्धचारणैः ।
उपेत्य रामं सहिता महर्षिभिः
समभ्यषिञ्चन्सुशुभैर्जलैः पृथक् ॥ ३२

जयस्व शत्रूनरदेव मेदिनीं
ससागरां पालय शाश्वतीः समाः ।
इतीव रामं नरदेवसत्कृतं
शुभैर्वचोभिर्विविधैरपूजयन् ॥ ३३

G. 5 95 9
B 6 32 85
L. 5 98 40

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चदशः सर्गः ॥ १५ ॥

317* बहुपुष्पसमाकीर्णे सर्वत समलङ्कृते ।

32 a) V3 ततस्तु ते Ñ1 B4 वानर (for राघव). Ñ1 D8 कर्म दु कर —b) D5 वेगा (sic) T1 सिद्धा (for देवा) Ś Ñ2 B4 D1-4 8 12 सिद्धचारणा , T1 देवचारणै —c) D7 10 11 G1 M3 4 सहसा (for सहिता) —d) D10 11 तमभ्यषिंचन् D4 T2 कुसुमैर्, D7 (marg also as in text) सुशुभैर्, M4 सलिलैर् , Cm k t as in text (for सुशुभैर्) D6 8 T1 3 पृथग्जलै (by transp) M1 2 जलैस्तदा, Cg as in text (for जलै पृथक्) G1 सुशुभ नव पृथक् —For 32cd, Ś Ñ V1 3 B2-4 D1-4 8 9 12 subst

318* निशम्य सर्वं मुदिता महर्षिभि
समभ्यषिञ्चन्विमलैर्जलैस्तदा ।

[(l 1) Ś Ñ1 D2 3.4 8 12 राम (for सर्वं) D2 रघुवीर (for निशम्य सर्वं) Ś D4 12 मुदित, D1 महर्षि, D8 मुदिता , D8 सहिता (for मुदिता) Ś2 V3 B4 D3 4 12 सहर्षिभि , B2 प्रहर्षयन् —(l 2) B2 3 D8 तमभ्यषिंचन् N2 D2 सुशुभैर् (for विमलैर्) N2 B4 तथा D8 पृथक् (for तदा) Ś N1 D1 4 12 तमभ्यनन्दंश्च (D2 °न्द) वचोभिरच्युत (Ñ1 D1 °थै)]

33 a) Ś D3 4 8 12 T2 जयस्व शत्रु Ñ2 V1 3 B2-4 D1 जयस्व लक्ष्मीं नरदेव रूपिणीं ✿ Cr जयेति । , Cg जयेति छेद । स्वशत्रून्, आश्रितशत्रूनामेवास्य शत्रुत्वादिति भाव ✿ —b) Ñ2 V1 2 B2-4 D9 ससागरा पाहि मही चिर प्रभो —c) Ś D12 G1 इत्येव N2 V2 B4 D1 3 लोक , B2 om (for देव) D1 सत्कृत, D4 सद्गुत (for सत्कृत) D2 सुरशसंयुता —d) Ś Ñ V1 2 B2 4 D3 8 12 विबुधा अ(Ñ1 V1 D9 °धा प्र, N2 D9 धा ह्य) पूजयन्, D2 2 4 8 विबुधा (D1 °विधै) प्रपूजिरे (D8 °रे [sic]) D4 विविधैं प्रपूजयन् , L(ed) विबुधा सुपूजिरे (for विविधैरपूजयन्)

Colophon —*Kanda name* Ś Ñ V1 2 B2-4 D1 3 4 8 12 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś2 Ñ V1 B2 4 D3 4 8 12 सेतुबन्ध (D8 °धन), D1 सेतुबन्धनातिवार , D2 सेतुबन्धन, L(ed) समुद्रसेतुबन्धन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V1 2 B2 3 D2 3.4 8 12 om , Ś2 102, N2 D3 104 B4 106 D2 105 D6-7 10 11 T1 3 G M 22 T2 21 G(ed) 92 L(ed) 98 —After colophon Ś2 concludes with रामाय नम , G M1 2 6 with श्रीरामाय नम

—After Sarga 1, Ś Ñ V1 B2 4 D9-4 8 9 12 ins a passage *relegated to App* I (*No*. 15) while D5-7 10 11 S ins a passage relegated to App I (No 16)

१६

G 6. 2, 1
B 6. 25. 1
L 6. 1. 1

सबले सागरं तीर्णे रामे दशरथात्मजे ।
अमात्यौ रावणः श्रीमानब्रवीच्छुकसारणौ ॥ १
समग्रं सागरं तीर्णं दुस्तरं वानरं बलम् ।
अभूतपूर्वं रामेण सागरे सेतुबन्धनम् ॥ २
सागरे सेतुबन्धं तु न श्रद्दध्यां कथंचन ।
अवश्यं चापि संख्येयं तन्मया वानरं बलम् ॥ ३

16

Ś1 begins with ॐ and then ins

जितं भगवता तेन etc

अथातो लङ्कायां युद्धपर्वं लिख्यते । श्रीगणेशाय नमः ।

Ś2 begins with ॐ श्रीरामाय नमो नमः । ॐ नमो विघ्नहर्त्रे । ॐ नमो वाल्मीकिमुनये । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय and then ins

ॐ जितं भगवता तेन etc

अथातो लङ्कायां युद्धपर्वं लिख्यते । नमः सरस्वत्यै ॐ

V1 begins with ॐ नमो गणेशाय and then ins

जयति रघुवंशतिलक etc

V2 begins with नमो गणेशाय and then reads two lines which are illeg

V3 begins with रामचन्द्राय and then ins

जयति रघुवंशतिलक etc

B1 begins with ॐ नमो रामचन्द्राय ।

B2 begins with ॐ नमः श्रीरामचन्द्राय and then ins

जयत्यतिबलो रामो लक्ष्मणश्च महाबलः ।
राजा जयति सुग्रीवो राघवेणाभिपालितः ।

B3 begins with ॐ रामाय नमः and then ins introductory stanzas राम रामेति रामेति etc

B4 begins with ॐ नमः शिवाय । नमो भगवते श्रीरामचन्द्राय and then ins

जयति रघुवंशतिलक etc

D1 begins with श्रीरामाय नमः and then ins

पूज्य त राम रामेति मधुरं मधुराक्षरम् ।
आरुह्य कविताशाखां वन्दे वाल्मीकिकोकिलम् ॥

D2 begins with श्रीगणेशाय नमः and then ins

जितं भगवता तेन etc

अथातो लङ्कायां युद्धपर्व लिख्यते

D3 begins with श्रीगणेशाय नमः । श्रीरामचन्द्राय नमः

D11 begins with ॐ नमो गुरवे and then ins

ॐ जितं भगवता तेन etc.
ॐ अथातो लङ्कायां युद्धपर्वाणि लिख्यते ।
श्रीपुरुषोत्तमाय नमः । ॐ

D12 begins with श्रीगणेशाय नमः and then ins

जयति रघुवंशतिलक etc

In D1 Sargas 16-31 are read twice and so the variants for Sargas 16-31 are recorded under symbols D0 and D1 D13 begins from this Sarga

1 D4 om 1ab — ab) G2 damaged for सबले सा Ś V1.2 B3 D6.8.9.12 ससैन्ये, Cr h सबलं, Cm g t as in text (for सबले) B1 D7 सागरे (for सागर) ⊕ Cr पूर्वप्रेषित शुकोक्तप्रकारेण प्रत्यावृत्तवचनपूर्वकं प्रेषणप्रदर्शनपूर्वकं प्रेषणादमात्यत्वेन विशेषाद् अवगत शुकोऽन्य इत्यवगन्तव्यः , so also Cm g h ⊕

2 Ñ1 illeg for 2ab — ab) V1.2 B2.4 D1 समुद्र, B1 दुस्तरं, B2 सर्वं (for समग्रं) Ś D4.5.8 दुर्धरं, V1.2 B1.4 D0-2.4 दुस्तर (for सागरं) V1 B1.2.4 D1 तीर्णं, D0.13 दुधरं, D1.4 सागर (for दुस्तरं) B3(marg also) राघव, D6.8.14 सागर (for वानरं) D3 समग्रबलसंयुक्तैर्वानरैर्वै रणाय — T1 transp 2cd and 3ab — cd) Ś Ñ V1.2 B D0-3.4.6.8 अभूतपूर्वं D3 सुग्रीवयुक्तरामेण — cd) Ś Ñ V B D6.8.9.11.13.15 सेतुबंधं (V1.2 °बंध) (D1 °सेतु) सागरे, D4 सेतुबंधो महोदधौ — After 2, V D12 D13 ins , B3(marg) ins 1 1 only

319* न दृष्टं न श्रुतं क्वापि सागरे सेतुबन्धनम् ।
नूनमस्मद्विनाशाय विविधा दोः प्रसारितः ।

[V1 om 1 1 —(1 1) V1.2 B3 च (for क)
Post half = 2d —(1 2) D13 भूतम् (for नूनम्)]

—Thereafter, V B1.4 D13 cont Ś Ñ D0-3.4.13 ins after 2

320* अश्रद्धेयमिदं कर्म कृतं रामेण सागरे ।

[V2 damaged for द and कृत रामेण Ś1 D1 सागरे (for सागरे)]

3 T1 transp 2cd and 3ab — ab) Ś Ñ1 V B D0-4.6.13 सेतुबन्धं D4.5.11 T1.2 G1.2 M1 सेतुबन्ध तं. —ab) D1 कदाचन (for कथंचन) Ś Ñ V B D0-4.13 सर्वथा(Ś D11 °बन्ध)मिदं(G[ed] °दं) मे मन , D13 दृश्यं भवति मे मनः — V1 damaged for 3c-8d D4 om 3cd — cd) Ñ B3 चैव, V1 D1-4.13 अपि, B2 पर, D1 अपि (for चापि) Ś D13 अकम्पनादि सम्पद — After 3 Ñ1 B1.4 ins

321* तत् पश्चाद् विस्मयाविष्टः श्रुत्वा प्रतिक्रियाम् ।

[Ñ1 श्रुत्वा तस्य (by transp)]

भवन्तौ वानरं सैन्यं प्रविश्यानुपलक्षितौ ।
परिमाणं च वीर्यं च ये च मुख्याः प्लवंगमाः ॥ ४
मन्त्रिणो ये च रामस्य सुग्रीवस्य च संमताः ।
ये पूर्वमभिवर्तन्ते ये च शूराः प्लवंगमाः ॥ ५
स च सेतुर्यथा बद्धः सागरे सलिलार्णवे ।
निवेशश्च यथा तेषां वानराणां महात्मनाम् ॥ ६
रामस्य व्यवसायं च वीर्यं प्रहरणानि च ।
लक्ष्मणस्य च वीरस्य तत्त्वतो ज्ञातुमर्हथः ॥ ७
कश्च सेनापतिस्तेषां वानराणां महौजसाम् ।
एतज्ज्ञात्वा यथातत्त्वं शीघ्रमागन्तुमर्हथः ॥ ८
इति प्रतिसमादिष्टौ राक्षसौ शुकसारणौ ।
हरिरूपधरौ वीरौ प्रविष्टौ वानरं बलम् ॥ ९

G 6 1 24
B 6 25 9
L 6 1 16

---

4 V3 damaged for 4 (cf v l 3) —a) D3 वानरीं सेनां, D2 वानरसैन्ये (for वानरं सैन्य) Ñ1 V1 D1 2 4 भवन्तौ (B1 गत्वा) भवन्तौ वासैन्य, G3 ***** सैन्य —After 4ab, Ś Ñ V2 3 B De-6 8 12 13 ins

322* वानरीं हनुमास्थाय परिसंख्यानुमद्य च ।
बलं यात्राविधानं च योधानां च विनिश्चयम् ।

[(l 1) D13 संख्यान कर्तुम् (for परि यातुम्) Ñ2 De 2 4 11 मद्य —(l 2) Ś D6 12 योध- (for यात्रा) De बलं यद्विधानं च D3 बलं यथाविधानं च (for the prior half) D6 om second च (subm) D13 (with hiatus) एतदेव (for योधानां च)]

—c) G(ed) तु (for first च) —d) D3 मुख्या (for मुख्या)

5 V1 damaged for 5 (cf v l 3) Ś1 D4 D6 om (hapl) 5 —a) D10 11 सचिवा (for संमता) Ś1 V1 B3 D1 2 8 12 ये च सुग्रीवमाश्रिता N V3 B1 3 D2 13 ये च सुग्रीवमन्त्रिण, T3 बुद्धिमतो महात्मन —c) Ś1 D6 13 अति (for अभि) —d) D7 मुख्या (for शूरा)

6 V3 damaged for 6 (cf v l 3) V1 om 6-7b —b) Ś B3 De-4 8 12 13 M1 2 वरुणालये N V2 B1 2 4 मकरालये, D5 T1 2 M3 सलिलाशये, Cm g t as in text (for सलिलार्णवे) ‡‡ Cm सागरे सगरनिखनित सलिलार्णवे लवणजलसमुद्रे । so also Cg ‡‡ —N2 om 6cd —c) V2 B1 D4 9-11 T G1 M3 5 Cg t निवेश D5 निवेशाच् Ck as in text (for निवेशश्च) M3 यद् (for च) —d) Ś D8 12 गतायुषा N1 B1 4 वनौकसा V2 illeg B3 3 महौजसा, De 4 महाबले D13 महाबल M1 2 तरस्विना (for महात्मनाम्) ‡‡ Cg निवेश निवासम् । उपत्तिस्थानं वा । वलीयस्त्वमार्गम् । यद्वा यात्राप्रकार । so also Ct ‡‡ —After 6 Ś N1 V2 B1 2 4 De-6 8 12 13 read 8ab

7 V3 damaged for 7 (cf v l 3) V1 om 7ab (cf v l 6) G3 om 7 8a B3 transp 7 and 8 —a) Ś B3 De 6 8 12 13 व्यवसायं च रामस्य (by transp) —b) N B3 रूप D10 13 वीप Cg as in text (for वीर्यं) D3 प्रहरणान्वित B3 कार्यं च रावणस्य च T3 सवीर्यप्रतिभावन —c) D13 तु (for च) Ś N V1 3 B De-6 8 12 13 सौमित्रेस् D5 M3 वीर्यं च (for वीरस्य) T3 बहुदमनस्य तत्त्वता —d) Ś D8 12 तत्त्व च, D13 वानरो T3 वीर्यं च M1 ततोभि, Cg as in text (for तत्त्वतो) D3 4 5 10 11 T1 Cg अर्हथ —After 7, N V3 B1-3 ins

323* राघवस्य च सौमित्रवानराणां बलं च ।
[Ñ2 V2 मन्त्रिमन् (for सौमित्र)]

8 V3 damaged for 8abc (cf v l 3) G3 om 8ab (cf v l 7). D1 om (hapl) 8 Ñ2 V1 om 8ab B3 transp 7 and 8 Ś N1 V2 B1 2 4 De-6 8 12 13 read 8ab after 6 —a) D5 किश्चित्, D4 कश्चित् (for कश्च) M3 तस्य (for तेषां) —b) N1 V2 B1 3 दुरात्मनां, B3 (marg also as in V2) 4 De-6 12 गतायुषां, D3 11 महात्मनां (for महौजसाम्) Ś D8 12 ज्ञात्वा कौशलतथा —D6 13 om 8cd V3 illeg for c —c) N1 V2 B1-3 बल, D1 3 15 ज्ञ, D10 11 तत्त्व G3 damaged (for एतत्) D5 श्रुत्वा (for ज्ञात्वा) B1 (before corr) तथा (for यथा) M3 तु तत्त्वं (for यथातत्त्व) —d) D1 4 T3 G3 अर्हथ

9 a) B1 4 एवं (for इति) V3 ता च (for प्रति) G3 प्रातसमादिष्ट —After 9ab N V2 B1 2 4 ins B3 D13 ins after 9

324* ततोऽति प्रतिपद्याशु जग्मतुर्यत्र तद्बलम् ।
तौ गत्वा मायया छन्नौ राक्षसेन्द्रस्य मन्त्रिणौ ।

[(l 1) B1 [अ]थ (for [आ]शु) B4 रावण प्राणयत्नाश्च (for the prior half) N1 V2 रावण (for तद्बलम्) D13 जग्मतुस्तद्बलं च तौ (for the post half) —V3 illeg for l 2 —(l 2) D10 गत्वा च (for तौ गत्वा) B3 तु प्रतिच्छन्नौ (for मायया छन्नौ)]

—After 9ab T3 reads 13b—14b for the first time repeating them in their proper place —a) V1 2 कपि D1 अत्र (for हरि) —V3 damaged from धीरौ up to तद् in 10a N B1 2 D3 4 भूत्वा V1 D1 धीरौ V3 ** (for वीरौ) B3 हरिरूप समास्थाय —d) Ś De-2 8 12 13 प्रविश्य (for प्रविष्टौ) Ś D8 12 [अ]वेक्षता De [अ]पश्यता, D1 2 14 [अ]वेक्ष्य तद् D7 4 शाखिमृग (for वानर) Ñ V3 B1 4 प्रविश्यानुपलक्षितौ V1 प्रविश्यालक्ष्यता बलं B3 प्रविश्यावेक्षता चमू

G 6 1 14
B 6 25 10
L 6 1 12

ततस्तद्वानरं सैन्यमचिन्त्यं लोमहर्षणम् ।
संख्यातुं नाध्यगच्छेतां तदा तौ शुकसारणौ ॥ १०

तत्स्थितं पर्वताग्रेषु निर्दरेषु गुहासु च ।
समुद्रस्य च तीरेषु वनेषूपवनेषु च ॥ ११

तरमाणं च तीर्णं च तर्तुकामं च सर्वशः ।
निविष्टं निविशच्चैव भीमनादं महाबलम् ॥ १२

तौ ददर्श महातेजाः प्रच्छन्नौ च विभीषणः ।
आचचक्षेऽथ रामाय गृहीत्वा शुकसारणौ ।
लङ्कायाः समनुप्राप्तौ चारौ परपुरंजय ॥ १३

10 V3 damaged up to तद् in ^{a} (cf v l 9) —^{a}) Ñ V3 B1.2 तौ, D1 त (for तद्) Ñ1 राघव (for वानर) D13 तद्वानरबलं सर्वम् —V3 damaged after अचि(न्त्य) in ^{a} up to नाध्यगच्छे in ^{c} —^{b}) Ś D6.8.12.13 S रोम (for लोम) —^{cd}) D6 संज्ञातुं (for संख्यातुं) Ś1 V1 D6.7.9.12 T1 नाधिगच्छेतां, Ñ V3 B1.3 अभिसप्राप्तौ (B3 °पूर्वौ) B4 अधिगच्छतौ (for नाध्यगच्छेतां) Ś D1.12 यदा तौ N V2 B2.4 यद्गत, V3.3 D6.2.4.13 यवतौ, D3 यवस्तौ G3 M5 तौ तदा (by transp) (for तदा तौ) D3 संख्यातुं सादराचावारभता शुकसारणौ

11 ^{a}) Ś D6.7.8.12.13 तिष्ठतौ, Ñ V3 B1.2 आसीन, V1.3 स्थित, B3.4 स्थित D1 तत्र तौ, D5 विशतौ, D4 G3 M5 Cm g संस्थित, D6 स स्थित Cr t as in text (for तत्स्थितं) ✿ Cv तत्स्थितमित्यादि प्रथमान्तम् । तत् तदानीमेव भवतीत्यर्थ ✿ —^{b}) Ś N V B D6-8.9-12 T1.2 M1.2 निश्चरेषु, M5 दर्दुरेषु Cg as in text (for निर्दरेषु) —D6.9-12 om (hapl) 11^{cd} —^{c}) Ś D1.13 [अ]नु, B3 D13 तु (for च) M1.2 चौ समुद्रस्य तीरेषु —V3 damaged for 11^d —^{d}) Ñ2 B1.2.3 (marg also) पुष्पितेषु वनेषु च —After 11, Ś N V B D1-6.8.12.13 ins while D6 ins after 11^{ab} (owing to om)

325* वृक्षात रिपुबलं प्लवमान सहस्रश ।
शतक्षयमपर्यन्त दुर्जेय वानर बलम् ।
सारणश्च शुकश्चैव सख्यातु नाधिजग्मतु ।
पृथक्पृष्ठ महासत्त्व तत्र तैर्हरियूथपै ।
राक्षसौ तौ महावीर्यौ सख्यातु नैव शेकतु । [5]

[(l 1) Ñ1 B1.2 महामेघ Ñ2 B3 महामेघ V3 रिपुबल B1 महाबलानो D13 बल चैव (for रिपुबल) B4 पतमान (for प्लव°) V1.2 समतत (for शतश) N3 धावमानबितस्तत (for the post half) —(l 2) V3 partly damaged for the prior half V1 D1.2.3 अपार च (V1 D1 हि) (for अपर्यन्त) V2 दुर्जेय B1.2 D1 दुर्जेय (for दुर्जेय) D3 बले (for बलम्) —(l 3) V3 [अ]भि (for [ए]व) V1 D1.13 [अ]भिगच्छत V2 [अ]भि°; V3 [अ]भिगच्छता; G (ed) [अ]व° (for [अ]धिजग्मतु) —Ñ2 illeg from l 4 up to 12^a —(l 4) Ñ1 B1-3 पृथक्पृष्ठ; D1.2.3.13 पृथक्पृष्ठ (for °पृष्ठ) N1 महासैन्य B3 समरे (for महा°) B4 मेघवृन्दप्रख्य (for the prior half) Ñ1 कृत्स्न, V1 हत हि (for तत्र तै) V3 damaged for तैर्हरि Ñ1 B1-3 हरिभिस्तत्र (B1 °स्त) (for °यूथपै) —Ñ1 V2 B3 om l 5 B3 reads l 5 in marg —(l 5) D6 सुमहावीर्यौ D3 तौ महाबाहू (for तौ महावीर्यौ) Ś न च शेकतु (Ś1 °कुर) V1 B4 नैव शक्नत, V3 नैव गच्छत D6 नास्य शक्तु D3 नाधिशक्नुतां, D6.13 न शशाकतु D13 नाधिगच्छत (for नैव शेकतु) D4 सख्यानैरेव जग्मतु (sic) (for the post half)]

12 Ñ2 illeg for ^{a} (cf v l 325*) B3 reads 12^{ab} in marg —^{a}) N1 V3 सतरत (for तरमाण) —V1 om 12^{bc} —^{b}) Ś D6.12 वानराणां, Ñ V2.3 तरिष्यत, B प्रयात च, D6.3.13 प्लवमान, D3 वर्तमान, D4 वार्यमाण (for तर्तुकाम) Ś N1 D6.8.9.12 च सर्वश , N2 D5 च सवत , V3 B2 सहस्रश , B3.4 [ए]व सर्वत (B4 °श) (for च सर्वश) D1 L (ed) तरिष्यच्च (Led °चापि) सर्वश —^{c}) Ś V3 B1.2 D6.8.9.12.13 विशमान च, Ñ V2 B3.4 G3 M5 निविशत्स च (for निविशच्चैव) —^{d}) M1.2 Cr महद्बल Ś N V B D6-8.9.12.13 भीमसत्त्व (Ñ V3 B °क्षोभ्य, V1 °सत्त्व)मव्यय —After 12, D5 7.9-13 5 ins

326* तद्बलार्णवमक्षोभ्य ददृशाते निशाचरौ ।

[✿ Cr तद्बलार्णवमित्येक पदम् । ददृशाते ददृशतु । , so also Cm t ✿]

—Thereafter, D5 cont 329*

13 ^{a}) D6 स ददर्श, D13 ददर्श तौ (by transp.), Ś N1 V2.3 B1.2 D6.8.9.12.13 महामायौ N1 B1.2 महामानौ, V1 महामायः । D1 महाकायौ, D3 महामायौ (for महातेजा) —^{b}) Ś N V B D6.8.9-13 G1.3 प्रतिच्छन्नौ, M1.2 प्रच्छन्नौ तु Cr t as in text (for प्रच्छन्नौ च) D6 प्रविष्टौ कपिवेशात —After 13^{ab}, B1.2 read 13^{ef} repeating it in its proper place —After 13^{ab}, Ś V D6.8.9.12.13 ins, while N2 ins after 13^{cd}, B1-3 (marg) ins. after 13^{ef} (B1 after second occurrence B2.3 after first occurrence)

327* प्राञ्जलिरवा महातेजा वानरैर्वारणोपमै ।

[D3 आलिनाय (for प्राञ्जलिरवा) Ś Ñ2 B3 D6.13 वानरैर्वरौ (N2 B3 °रै) B1 वाल्लिनाद्यैरे , B3 नीलविश्रै , D6 वानरोत्तमै , D13 वारणोपमौ (for वारणोपमै) B1 (before corr) गृहीत्वा वानरमध्ये दृष्टौ रामसंनिधि]

—B4 om 13^{cd} B3 reads 13^{cd} after 14 —^{c}) Ñ1 B1.2 D6.8.9-13 ह्य Ñ1 V B3 G1 च (for ऽथ)

तौ दृष्ट्वा व्यथितौ रामं निराशौ जीविते तदा ।
कृताञ्जलिपुटौ भीतौ वचनं चेदमूचतुः ॥ १४
आवामिहागतौ सौम्य रावणप्रहितावुभौ ।
परिज्ञातुं बलं कृत्स्नं तवेदं रघुनन्दन ॥ १५

तयोस्तद्वचनं श्रुत्वा रामो दशरथात्मजः ।
अब्रवीत्प्रहसन्वाक्यं सर्वभूतहिते रतः ॥ १६
यदि दृष्टं बलं कृत्स्नं वयं वा सुसमीक्षिताः ।
यथोक्तं वा कृतं कार्यं छन्दतः प्रतिगम्यताम् ॥ १७

G 6. 1. 26
B 6. 25. 18
L 6. 1. 19

—^{d}) Ś N V B1-4 D5 4 8 9 10 11 तावुभौ (for गृहीत्वा). —After 13^{cd}, D5 4 ins

328* निगृहीतौ च दृष्टिप्रस्थानीतौ च राघवम् ।
पात्यमानौ महावीर्यौ महावीर्यैर्नरोत्तमा ।

[(l. 1) D3 राघवे (for °वम्) —(l. 2) D3 हन्यमानौ (for पात्य°)].

while after 13^{cd} D5-7 10 11 S ins D1 cont after 326*

329* तस्येमौ राक्षसेन्द्रस्य मन्त्रिणौ शुकसारणौ ।

[D7 10 11 तस्यैतौ, M5 तौ चैतौ (for तस्येमौ)]

—Ś V1 2 D0 1 2 4 6 8 12 om 13^{ef}. B1 reads 13^{ef} twice. T2 repeats 13^{ef} here (cf. v.l. 9). —^{ef}) B1 (second time) लङ्कायां G2 M5 पुरजयौ. Ñ V2 B (B1 first time, B2 3 second time) त्रिदि घात(B3 °स्था)त्रिमाविदि (for ^{f}). T2(first time) लङ्कायां समनुप्राप्त राम परपुरञ्जय ॥ G6 लङ्कायां इति पञ्चमी ॥

14. T2 repeats 14^{ab} here (cf. v.l. 9). —^{a}) D5 घातितौ (for व्यथितौ). Ś D0 1 3 8 12 13 वीरौ, V1 2 D1 पीतौ, D4 भीतौ (for रामं). —^{b}) V D1 जीवितस्य च(D1 ह), B3 D1 5-11 T1 जीविते त(T2 च)था, D2 जीवित प्रति (for जीविते तदा). —Ś V1 2 D0 1 3 4 6 12 om 14^{c}–16^{d}. —^{c}) D6 G1 वीरौ (for भीतौ). B2 4 कृत्वा चैवाञ्जली. —^{d}) Ñ V2 B1 3 इद भीतौ, D2 13 कृत्वा सत्यरलीभूतौ. —^{d}) Ñ V2 B1 3 इद भीतौ, D2 13 कृत्वा वाग्यतौ —After 14 B2 reads 13^{cd}. वचनम् (for वचनं चेदम्).

15. Ś V1 2 D0 1 3 4 6 12 om 15 (cf. v.l. 14). —^{a}) B2 अनुचरौ (for इहागतौ). Ñ V2 B1 3 4 D13 वीर, D6 वीरौ (for सौम्य). —^{b}) D6 प्रषितावु; G1 प्रतिहितावु. D3 13 चारौ रावणदर्शि(hypm) (for प्रहितावु). D13 चारौ रावणदर्शि(D11 °दर्शि)नौ. —^{c}) D6 परिज्ञात; D7-11 सर्वं (for कृत्स्नं). —Ñ2 illeg. for ^{d}. —^{d}) V2 D9 11 तावदेः B6 तदय D13 तदे (for तवेदं).

16. Ś V1 2 D0 1 3 4 6 12 om 16^{ab} (cf. v.l. 14). —^{c}) B1 सुमहद्; D3 च ह्या; D13 marg. (for प्रहसन्). Ś V1 2 D5-8 9 12(m) राम (for वाक्यं).

17. For 17–18^{b} Ś V1 2 D0 1 3 4 6 12 subst. 332*. B1 D13 subst. l. 1 of 332* for 17^{ab}, D3 subst. 332* for 17. —^{a}) Ñ V2 B1 3 4 D5-11 T2 M1 2 3 सर्वं (for कृत्स्नं). —^{b}) B1 च (for वा). Ñ V2 B1 3 4 समवेक्षिता; D5 सुपरिक्षिता (hypm). D2 13 Ct सुसमाहिता; T1 M5 सुपरिक्षिता; T2 सुसमीक्षिता (for सुसमीक्षिताः).

—^{c}) D7 वा, D13 च (for वा). N1 V2 B3 D13 कर्म; N2 B1 सर्वम् (for कार्यं). —Ñ2 illeg. for ^{d}. —^{d}) Ñ1 B1 2 इष्टं (for छन्दत) B3 T2 प्रतिगृह्यताः, D13 परिगम्यतां (for प्रतिगम्यताम्). —After 17, N V2 B3 D5-7 9-11 S ins, B2-4 (B3 4 after 332* [first occurrence]) D3 13 cont. after 332*.

330* अथ किंचिददृष्टं वा भूयस्तद्द्रष्टुमर्हथ ।
विभीषणो वा कार्त्स्न्येन भूयः संदर्शयिष्यति ।
न चेदं ग्रहणं प्राप्य भेतव्यं जीवितं प्रति ।
न्यस्तशस्त्रौ गृहीतौ वा न दूतौ वधमर्हथः ।
प्रच्छन्नौ च विमुञ्चेमौ चारौ रात्रिंचरावुभौ । [5]
शत्रुपक्षस्य सततं विभीषण विकर्षणौ ।

[(l. 1) G2 कथंचिद् (subm.) (for अथ किंचिद्). B2 3 D3 13 न दृष्ट (for अदृष्ट). N V2 B1 हि, B3 4 च, D2 13 चे (for वा). B3 वा, D3 13 [ऽ]पि (for तद्). D7 9 11 T2 G2 अर्थं —V2 illeg. for l. 2. —(l. 2) Ñ2 B4 T2 3 G2 वा, B1 marg. B1 [ऽ]पि. D3 13 हि (for वा). Ñ B1 3 D3 5-11 13 पुन., D6 पुन (for भूय). —After l. 2, M3 reads for the first time 18^{cd}, repeating it in its proper place. —(l. 3) Ñ V2 B1 3 4 त्वां. D3 राम D7 नात्र D13 नाम (for चेद). Ñ B1 3 4 प्राप्तौ. V2 illeg. (for प्राप्य). Ñ1 B3 जीवितं हातुमर्हथ, Ñ2 B1 4 जीवितार्हे (B1 °र्ह) तुमर्हथ (for the post. half). —After l. 3 B3 ins.

330(A)* अभयं च प्रदास्यामि युवयोरमितविक्रमौ ।

—(l. 4) Ñ2 B2 वा Ñ2 V2 B1 3 D5-11 13 T2 च. B1 वै, D7 चेत् (for वा). D6 गृहीतौ (for गृहीतौ वा). Ñ V2 B D3 13 G2 रावणस्य. G (ed.) मध्ये (for दूतौ). D7 मतिः [illegible] Ch. [illegible] इति सप्तमदिवसनम् ॥ —(l. 5) D5 6 T2 3 G M2 3 Cm g [illegible] (G2 3 M3 °च्छन्ना)नौ, Ch t as above (for प्रच्छन्नौ च). D5 T2 3 Cm विमुञ्चैतौ, D6 M3 विमुञ्चैनौ, T1 विमुञ्चेतौ Ch t as above (for विमुञ्चेमौ). Ñ V2 B D3 13 [illegible] (D3 13 अपि च) [illegible] (for the prior half). Ñ2 B3 4 D13 नरौ (for चारौ). Ñ2 V2 B1 3 D5 11 T2 3 G2 3 M2 3 [illegible], Ct as above (for रात्रिं°). Ñ2 V2 B1 चरवम्. B4 चारिणे, D3 11 -चारिणौ (for °चरावुभौ). —(l. 6) B1 [illegible], D3 13 [illegible] (for विभीषण). Ñ1 V2 B D3 13 विनीय (D3 13 °त). Ñ2 [illegible], D7 9 T2 G2 Ch [illegible] (D3 °त). G2 [illegible] M3 [illegible], Cr g as above (for विक° l.) . G2 [illegible] [illegible] [illegible] ॥]

G. 6. 1. 32
B. 6. 25. 22
L. 6. 1. 0

प्रविश्य नगरीं लङ्कां भवद्भ्यां धनदानुजः ।
वक्तव्यो रक्षसां राजा यथोक्तं वचनं मम ॥ १८

यद्बलं च समाश्रित्य सीतां मे हृतवानसि ।
तद्दर्शय यथाकामं ससैन्यः सहबान्धवः ॥ १९

श्वः काले नगरीं लङ्कां सप्राकारां सतोरणाम् ।
राक्षसं च बलं पश्य शरैर्विध्वंसितं मया ॥ २०

घोरं रोषमहं मोक्ष्ये बलं धारय रावण ।
श्वः काले वज्रवान्वज्रं दानवेष्विव वासवः ॥ २१

—Thereafter Ñ2 cont. :

331* सद्दर्शय *सततं विभीषण * * * * ।

—Thereafter Ñ2 further cont while Ñ1 V3 B1 cont. 332*.

—After 17, B3 ins. l. 2–3 of 332*, B2.4 ins. for the first time 332* after 17 and cont. it second time after 330*, while D13 ins. l. 3 only of 332* after 17.

18 a) Ñ2 B1.3.4 D3.13 च (Ñ2 तु) पुरीं; D9–11 T1 महतीं (for नगरीं). —After 18a, N3 reads 20cd with variations repeating it in its proper place. —Ñ2 illeg. for b. —b) M1.2 वक्तव्यो (for भवद्भ्यां). B2 भवतां तु महानुज.. —For 17cd–18ab, Ś V1.3 D5.11.13 subst., Ñ1 (subst. for 18cd).2 (after 331*) V3 B1 cont. after 330*; B2 D3 subst. l. 1 for 17cd and ins. l. 2–3 (D13 l. 3 only) after 17, B2.4 (both first time om. l. 1; B3 second time subst. for 18ab) ins. for the first time after 17 and cont. it (second time) after 330*, D2 subst. for 17 :

332* बल सर्वमिदं दृष्ट्वा हरिसैन्य समन्ततः ।
सम्प्राप्य च पुरीं लङ्कां यथेष्टं गन्तुमर्हथ ।
यथाहं वां प्रमुञ्चामि क्षणेऽस्मिञ्जनीश्वरौ ।

[(l. 1) Ś D5.11 सततमिद (D13 °द) (for सर्वमिदं) D1.2.3 तत (for समन्ततः) Ñ V3 B हरिसैन्य (Ñ1 B1 °–4)- समागत (B3 °समन्वित) (for the post. half) —(l. 2) Ś D5.13 प्रतिपद्ये, D6 प्रतिपद्यतां (for गन्तुमर्हथ). Ñ V3 B2.4 (B2.4 second time) ततः प्रतिपद्यतां (for the post. half). —V3 om. l. 3 —(l. 3) D13 यदाहं Ñ B2.3 (second time) वो विमुञ्चामि, V3 वो प्रमुञ्चामि; D3 सदि° (for वां प्रमुञ्चामि). Ñ B (B2.4 second time) क्षणमा (for क्षणेऽस्मिन्).]

—Thereafter B2–4 (B2.4 after 332* [first occurrence]) D3.13 cont. 330*

—After 18ab, Ñ2 B3 ins :

333* एवं घोरं करिष्यामि वचनं विनाशनीयम् ।

—M3 repeats 15cd here (cf. v.l. 330*). —c) D6 रक्षसो (sic), M1.2 भवतां (for वक्तव्यो). Ś Ñ V B D5.11.13 राक्षसेन्द्रो वा (Ś V1 D5.6.9.11.13 °न्द्रो वा) B3 °न्द्राः D8 °न्द्रो वो); D6 राक्षसो देवः G3 राक्षसो राजा (for रक्षसां राजा) —d) B2 M1.2.3 मच्छ्लान् (for वचनं). D13 च वै (for मम).

19 a) V2 D1.9–11 G3 M1.2 त्व (for च). Ś Ñ V1.3 B D5.2–6.9.11.13 G1 त्व (B2–4 D3.6 G1 स) मुपाश्रित्य; G3 त्व समालाद्य (for च समाश्रित्य). —b) B2 सीता. Ś D5.13 अपजिहीर्षसि; Ñ1 V2 B1.3.4 आहृतवानसि; Ñ2 D13 आहृतवानसि; V1.3 D1 उपजिहीर्षसे (V1 D1 °सि), B2 तेपहृता बलात्; D6 उपजहर्थ मे, D2 अपजहार सः; D3 आनीतवानसि; D4 अपजहर्षसे (for मे हृतवानसि). —c) Ñ V3 B ·शक्ति (for काम). —d) Ñ1 V2 B2 सह बांधवैः; D9–11 च सबान्धवैः, V3 ससैन्यैश्च सबान्धवैः.

20 a) Ś Ñ V B1.3.4 D5–8.9.11 श्वोभूते; D9.11 M3 Cg.t श्वः काल्ये (for श्वः काले). T3 नगरी- (for नगरीं). B2 लङ्कां प्रभाते द्रक्ष्यामि. —M3 reads 20ab with variations after 18a repeating it here —b) Ś D5.13 सप्रासादां (for सप्राकारां). Ñ1 सप्राकाराट्टतोरणाः B2.4 सह (B3 साट्ट) प्राकारतोरणा. —c) D5.7.9–11 G3 M1.2.3 (second time) राक्षसं, G1.3 M3 (first time) राक्षस (for राक्षसं). D7 G1.3 M3 (first time) स्व- (for च). Ś Ñ V1.3 B D5–8.11.13 सराक्षसबलं (V3 D2 °गणं) पश्य (B3 सर्वान्; D2 चैव). ⊛ Cv · राक्षस च बलमिति पाठः ⊛ —d) Ñ V3 B1.3.4 मया. G3 शरैर् (for घोरं). Ś Ñ V1.3 B D5–8.9.11 विध्वंसितं, D13 भावर्जितो (for विध्वंसितं) Ñ V3 D1.2.4 शरैः (for मया)

21 a) D6.9–11 Cg क्रोधं; Cr as in text (for घोरं). Ś Ñ V B D5–8.9.11.13 कोपं, D6.9–11 भीमम्; T3 द्रोषम् (for रोषम्) Ś Ñ V1.3 B1.3.4 D5.6.8.11 विमोक्ष्यामि; V3 D5–8 प्रमोक्ष्यामि; B2 प्रमुक्ष्ये (sic) (for अहं मोक्ष्ये). —b) Ś Ñ V B D5–8.6–13 M3 ससैन्यो रावण; G3 सबले रावण; G1 सबलस्त्वयि (for बलं धारय). —c) Ś Ñ V B1.3.4 D5.6.8.11.13 संक्रुद्धो; B2 D3.4 श्वः क्रुद्धो; D6 परेद्युः; D10.11 M3 श्वः काल्ये (for श्वः काले). Ś Ñ1 V B D1–4.9.11.13 वज्रभृत् (V1 D5.11 °भि)द्; Ñ2 वज्रभिद् (for वज्रवान्). D1 श्वः प्रभातेति संक्रुद्धो ⊛ Cr. श्वः काले वज्रवानिति पाठः ॥ Cm. श्व काले इति पाठः । श्व इत्यपं . ॥ —d) B2 पर्वतेषु; D6 भवनेषु (for दानवेषु). —After 21, Ñ V3 B D13 ins. :

334* वैरस्यान्तं गमिष्यामि हत्वा त्वां तु सबान्धवम् ।
[D13 भ्रातृभिः (for बान्धवम्)]

इति प्रतिसमादिष्टौ राक्षसौ शुकसारणौ ।
आगम्य नगरीं लङ्कामब्रूतां राक्षसाधिपम् ॥ २२
विभीषणगृहीतौ तु वधार्हौ राक्षसेश्वर ।
दृष्ट्वा धर्मात्मना मुक्तौ रामेणामिततेजसा ॥ २३
एकस्थानगता यत्र चत्वारः पुरुषर्षभाः ।
लोकपालोपमाः शूराः कृतास्त्रा दृढविक्रमाः ॥ २४
रामो दाशरथिः श्रीमाँल्लक्ष्मणश्च विभीषणः ।
सुग्रीवश्च महातेजा महेन्द्रसमविक्रमः ॥ २५
एते शक्ताः पुरीं लङ्कां सप्राकारां सतोरणाम् ।
उत्पाट्य संक्रामयितुं सर्वे तिष्ठन्तु वानराः ॥ २६
यादृशं तस्य रामस्य रूपं प्रहरणानि च ।
वधिष्यति पुरीं लङ्कामेकस्तिष्ठन्तु ते त्रयः ॥ २७
रामलक्ष्मणगुप्ता सा सुग्रीवेण च वाहिनी ।
बभूव दुर्धर्षतरा सर्वैरपि सुरासुरैः ॥ २८

G 6. 1. 43
B 6. 15. 32
L 6. 1. 30

22 B1 reads 22ᵃ–23ᵇ in marg —ᵃ) D11 राम, T1 तत (for प्रति). Ñ1 इति तौ प्रतिसंदिष्टौ —After 22ᵃᵇ D1 18 ins

335* रामतेजोपिहितौ तौ च सुग्रीव पुनरेव च ।
क्रोधतास्रेक्षण श्रीमानुवाच शुकसारणौ ।
पतु प्रवरयूपेन शिबिवामकर्दहिणा ।
सप्राणहरितारन्येन रथवाहिपरस्तया ।
ज्याप्रासाक्षरकल्पेन प्रकल्पितमहासिना । [5]
रामलक्ष्मणसुग्रीवविभीषणवरर्षिजा ।
पाशयज्ञोपवीतेन सर्ववानरसेविना ।
रामसम्मानसत्रेण ध्रियमेव प्रणश्यति ।
एव स सर्वथा राजा यस्तस्य कुलदूषकः ।
गम्यता सर्वमेवाद्य प्राप्य स रजनीचर । [10]

[D1 variants —(l. 1) हि (for second च) —(l. 4) समासवदिराणेन रथशक्ति वर शुभ (sic) —(l. 5) ज्यालसाक्षरकल्पेन विकल्पितमहासिना —(l. 6) -सुग्रीवैसमहर्द्धिना (for the post half) —(l. 7) छेद (for पाश) रघुणा (for सेविना) —(l. 8) प्रविश्यति (sic) (for प्रणश्यति) —(l. 9) सम्बन्धो देवो (for स सर्वथा राजा) दूषण (for दूषक.)].

while D1-1-11 S ins

336* जयेति प्रतिनन्दितौ राघव धर्मवत्सलम् ।

[G1 जयेन (for जयेति) D1-1-11 प्रति(D1 °नं)ति G1 प्रतिनन्दितौ M1 प्रतिनन्द्य M1 प्रणम्येति (for प्रतिनन्दितौ)]

—ᵇ) S Ñ1 B D1-18 धामनः. D1 गत्वा तौ. D1 भरतो (for धातश्च) —V1 reads erroneously 26ᵇ in place of 22ᵈ reading 22ᵈ also in marg —ᵈ) D1 प्रभुतां (for मब्रूतां). V1 B M1-1 राक्षसेश्वर. D1 गृहवासतो

23 B1 reads 23ᵃᵇ in marg (cf v l 22) —ᵃ) S V B1 D1 D1-18 तौ. V1 यौ. B1 रतौ. D1 तौ. D1 तौ. M1 च (for तु) M1 विभीषणगृहीता को —ᵇ) D1 वधार्हौ. D1-11 वधार्य (for वधार्हौ) D1 राक्षसाधिप —ᵇ) G(ed) महात्मना —ᵈ) B1 (a, d)प्रतिमौजसा G1 (a, d)दृढविक्रमः (for [a, d] तितेजसा).

24 ᵃ) T1 एकस्थान Ñ1 V1 B1 D1 गता (for -गता) D1 18 यत्र (for यत्र) —ᵇ) V1 damaged from पुरुषर्षभा up to कृतास्त्रा in ᵈ. Ñ V1 B सुमहाबला (for पुरुषर्षभा) —ᵇ) Ñ V1 B1 D1-11 समा (for [उ]पमा) S Ñ V1 B1-3 D1-1 18 वीरा (for शूरा) —ᵈ) D11 कृत (for दृढ) B1 निश्चया (for विक्रमा) § Cg कृतास्त्रा तिशिताास्त्रा । चत्वारो पान्ती तिवदय निर्देश । सुग्रीवस्याकृताकृत्वात् §

25 ᵃ) Ś D1-18 दशरथात्मजो (for दाशरथि श्रीमाँल्ल) —V1 damaged from ᵃ up to महा in ᵃ —ᵃ) Ś Ñ1 B1 D1-1 18 लक्ष्मणोय. Ñ1 V1 B1 लक्ष्मण स. D1 ससुग्रीव (for लक्ष्मणश्च) G (ed) महाबल (for विभीषण) —ᵃ) D1 लक्ष्मणश्च (for सुग्रीवश्च) —ᵈ) D1 इव (for -सम) V1 D1-1 G1 विक्रमा. B1 तेजस. D1 सक्रम. T1 वि** (damaged) (for विक्रम) D1 आत्मवान्मङ्गल्यवान् G (ed) तव भ्राता विभीषण

26 ᵃ) D1 उत्पत्य च (for एते शक्ता) M1 ते शक्ता सतोपुरीं लङ्कां —V1 damaged from तो in ᵃ up to 28ᵃ. —ᵇ) D1-1 उत्पत्याा(D1 साट्या)कारतोरणां. D1 वे रामा इत्यते रण —ᵃ) D11 ध्रयाद (sic) D1 उत्पाय (for उत्पाट्य) Ñ1 सप्रामयितु —ᵈ) Ś1 D1-18 तिष्ठा (for तिष्ठन्तु)

27 V1 damaged for 27 (cf v l 26) —ᵃ) S V1 D1-1-11 यादृशी श्रीह. D1-11 G1 यादृ..दि. T1 कीदृश तत्र (for यादृश तस्य) B1 रूपं तु (for रामस्य) Ñ B1 रामस्य यादृशं रूपं —After 27ᵃ, Ś D1-18 ins

337* मदन्द्रसमविक्रम ।
तादृश पश्य राजन्द्र

[(l 1) Ś1 विक्रमा —(l 2) Ś1 तादृशं (for °श)] —ᵇ) S V1 B1 D1-1 11-18 यदि B1 B1 पश्यो V1 वीरं (sic) (for रूप) D1 प्रहरणानिदं —ᵃ) S V1 B1 D1-1 11-18 इति(B1 D1 °त)ष्यति (for वधिष्यति)

28 V1 damaged for 28ᵃ (cf v l 26). —ᵃ) D11 -गुप्तां तां. D1 गुप्ता वा. D1-गुप्ता (for -गुप्ता सा). —ᵇ)

G 6. 1 46
B, 6 25 33
L 6. 1 33

प्रहृष्टरूपा ध्वजिनी वनौकसां
महात्मना संप्रति योद्धुमिच्छताम् ।
अलं विरोधेन शमो विधीयतां
प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ॥ २९

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षोडशः सर्गः ॥ १६ ॥

B2.3 धाल्वता D6.12 वाहिनी (for ध्वजिनी) —After 28ab B3 ins. repeating it after 339(A)* B1 ins after 29

338* लङ्कामिमां दुराधर्षां प्राप्ता वानरपुंगवः ।

—a) Ś V1.2 D5.6.11.12.14 सन्त्यामहे सु(Ś °हेत्य)दुर्धर्षा (D6.10 °र्षां) N1 मत्तावयोर्दुराधर्षा N2 B1 ससत्तीरपि दुर्धषा V3 मन्यामहे दुराधर्षां B2 सभा मम दुराधर्षा, B3 हन्यामहे दुराधर्षां B4 मतो मम दुराधर्षा G(ed) न भेत्तु सहसा शक्या —b) Ś N2 V1.3 B1.2.4 D1-6.8.12.14 M1.4 सैंदंर, T2 सै°दंर्, M1.2 कुदंर (for सैंदंर) —After 28 Ś N V B2.4 D1-4.8.12.13 M3 ins (N1 l 1 2 N2 l 3 5) B1 cont l 1-2 after 338* and ins l 3-4 after 28ab B3 ins l 1-3 after 28 and cont l 4 5 after 338*

339* व्यक्तं सेतुस्तथा बद्धो दशयोजनविस्तृतः ।
शतयोजनमायामस्तीर्णा सेना च सागरम् ।
निविष्टा दक्षिणे तीरे समुद्रस्य नदीपतेः ।
क्षीणस्य सम्यक्त्वस्य बलस्याम्भो न विद्यते ।
राजन्नुपहस्य रामेण लोकपालोपमेन हि । [5]

[(l 1) N2 illeg for the prior half B1.3 M3 व्यक्तः (for व्यक्तं) B1 D2.12.13 यथा (for तथा) B3 गत (for दश) Ś1 B1 D3.12 विस्तर (for विस्तृतः) —(l 2) B3 यत्र (for गत) Ś D6.12 भावायत, D13 आयाम (for आयामम्) Ś D6.13 सागरे (for सागरम्) D1 क्षीणा सेना च तेनैव सागरं दशयोजनं —(l 3) M3 निविशे B1 कूले (for तीरे) M3 सम B च (for समुद्रस्य) —After l 3 N2 B3 ins. while B1 ins after l 2

339(A)* रामलक्ष्मणवीरस्य सर्वे ते वानरर्षभ ।
[N1 illeg for the post half]

—V om l 4 N2 transp l 4 and 5 —(l 4) B3 दृश्यते (for विद्यते) —B4 M1 om l 5 —(l 5) Ś1 D6.8.13 नाथ (for सह°) B2 सुतेन च (for [उ]पमेन हि)]

29 ab) V1 D1 प्रहृष्ट (for प्रहृष्ट) Ś N V1.3 B D6.8.13 योधा, T3 रूप (for रूपा) T2 वनौकसा, Cg as in text (for महात्मना) D8-11 transp वनौकसां and महात्मना Ś D6.13 मानद, N1 V1.3 D5.6 सर्वतः D6 मानुष (for संप्रति) Ś V2 D6-8.11.12.13 G1 युद्धम्, Cg as in text (for योद्धुम्) —c) B1.2 विवादेन (for विरोधेन) D1.4 शम (for शमो)

Colophon —*Kāṇḍa name* D12 om Ś2 N V B D6.13 लङ्काकाण्डे, D6.4 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś V1.3 D6.8.6.10.13 चारप्रवेश, N1 l 2 चारप्रणिधि ; N2 B1 चारविधि B3 शुकसारणवाक्यं D1 वानरप्रवेश ; D3 (marg) सारणवाक्यं L(ed) बलाख्यानं —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 B1 D6.8-11.13 om , Ś1 N V B1.2.4 D6.8.1 D1 3 D6-11.12.13 T1.2 G M 25, T1 24 —After colophon, Ś1 concludes with ॐ भरताय नम ; G M2.3.4 conclude with श्रीरामाय नमः

१७

तद्वचः पथ्यमक्लीबं सारणेनाभिभाषितम् ।
निशम्य रावणो राजा प्रत्यभाषत सारणम् ॥ १
यदि मामभियुञ्जीरन्देवगन्धर्वदानवाः ।
नैव सीतां प्रदास्यामि सर्वलोकभयादपि ॥ २
त्वं तु सौम्य परित्रस्तो हरिभिर्निर्जितो भृशम् ।
प्रतिप्रदानमद्यैव सीतायाः साधु मन्यसे ।
को हि नाम सपत्नो मां समरे जेतुमर्हति ॥ ३

इत्युक्त्वा परुषं वाक्यं रावणो राक्षसाधिपः ।
आरुरोह ततः श्रीमान्प्रासादं हिमपाण्डुरम् ।
बहुतालसमुत्सेधं रावणोऽथ दिदृक्षया ॥ ४
ताभ्यां चराभ्यां सहितो रावणः क्रोधमूर्छितः ।
पश्यमानः समुद्रं च पर्वतांश्च वनानि च ।
ददर्श पृथिवीदेशं सुसंपूर्णं प्लवंगमैः ॥ ५

G 6 7.8
B 6 26 7
L 6 2 0

17

Ś1 begins with ॐ, Ś2 with ॐ श्रीरामाय नमः

1 a) B2 D2 11 सत्यम्, D2 परम् (for पथ्यम्) D6 T2 वक्लिष्ट, Cg as in text (for क्लीब) —b) Ś D6.11.13 प्रभाषित, Ñ V B D1.4 G6 सुभाषित, D8.9 तु भाषित (for [भि]षि) —c) Ś V D2.3.4.8.12.13 वाक्य, N2 illeg (for राजा) —d) Ñ1 V B3.4 D1.3.4.7.9.11 G M1.2 पर्यभाषत Ñ2.3 वचनमब्रवीत् (illeg)

2 V3 om 2 —a) D1.6.4 T अभियुञ्जेरन्, Cg as in text (for युञ्जीरन्) —c) N1 V2 B3.4 नाहं, D8.9 न दै (for नैव) D6 लास्या (for सीता) Ś Ñ V1.2 B1.3 D0.4.8 12.13 प्रवक्ष्येय, D6.10.11 T2 G अद्य द्दा (for प्रदास्यामि)

3 a) V1.2 B3 D2 T3 सैन्य, D6 सेना (for सौम्य) D6 परित्रस्ता G2 भूतः तत (for परित्रस्तो) —b) B3.4 D6 T3.4 G3.4 वजितो, D1.8.11 पीडितो (for निर्जितो) M3 बलात् (for भृशम्) Ś Ñ V B3.4 D6.8.12.13 द्दष्ट्वा मां(Ś1 D6 स्वद्दष्ट्वा Ś2 V1.2 D1.3.12.13 तां द्दष्ट्वा, D6 द्दष्ट्वा तु) हरिवाहिनीं —c) Ñ1 B1.4 D8 सीताया (for सीतायाः) Ś Ñ2 V B3.4 D6.8.12.13 प्रतिदान तु(Ñ2 V1.2 B3.4 D1 च) सीताया —d) Ś Ñ V B3.4 D6.8.11.12.13 मन्यसे साधु(Ś2 °न्त)निर्जित (Ñ1 V2 B3(sup lin also as in B3) समरे D2 निर्जित) B1 मन्यसे सत्यवर्जित ; D6 सभाजे साध्यनिर्जित —f) B2 कोऽरिद् (for को हि) Ñ3 V2 B3(after corr sup lin as in text)मास्य (for नाम) V V B D6 समया(V1 °यं) मां(B1 मे) D6 सपत्नोऽपि D1 समयश्चा D2 समर्थोऽपि D11 सपत्नपु (for सपत्नो मां) D6 लोकानामसपत्नो मां (sic) Cr को हि नाम सपत्नो मामिति पाठः —f) D6.8 इंद्रम् (for जेतुम्) Ś V1.2 D6.8.11.12.13 ग्रसहेद्, Ñ2 V2 B3.4 इच्छति (for मर्हति) —After 3 Ś V B1 D6.8.11.12.13 ins

340* त्वया रणे दशमपि समय किं तु वाधितुम् ।
[V1.2 B3 D3 निगृ, V2 कि तु (for रणे) L(ed) शुद्धं स (for भ्रातरि) D6.8 स्वाद्धत वदि च मां(D6.8 रणे, D6 कि), D11 स्वाद्ध लक्ष्मणि निगृ (sic) (for the prior half)

V2 D6 मदरे (for समये) V B2 D6.11 जेतुं (for कि तु) V D11 हचन, B3 मुस्यत D6.8 हचन (for वाधितुम्), D1 समवेतनुमुयत (sic) D6 सर जेतुं समुद्दत (for the post half)]

4 a) Ś Ñ V B D6.8.11.12.13 परम् Ñ2 रावण, B3.4 D2 परम् कटु (for परुष वाक्य) —b) Ś Ñ1 V B D6.8.11.12 उत्थित (Ñ1 V2 B1.2 उत्थाय D6 तदेव D11 प्रोत्थित) परमामनाम्, Ñ3 उत्पपात बलामनात् —After 4ab Ñ V2 B1.4 ins

341* उदयस्थं च नभो नील द्वितीय इव भास्कर ।
[Ñ2 तु (for च) B3 नीरो (for नील)]

—c) B1 (before corr as in text after corr sup lin) दीप्त (for श्रीमान्) —d) G1 हिमु (for हिम) Ñ V B T1 G M पाण्डर —B3 reads 4cd (first time in marg) twice —e) B3 (first time) समुच्छ्राय (for समुत्सेध) —After 4e Ñ1 V1 B3 (second occurrence) ins

342* वेदिकामिव शोभितम् ।
ताभ्यां चराभ्यां सहितो
[1 2 = 5a]

—f) B1 रामसैन्य, B3 (first time) रामसैन्यं (for रावणोऽथ) G1 यदिदृक्षया —After 4 Ś Ñ2 B3 (after second occurrence of 4f) D6.8.11 ins, while B3.4 D11 ins after 5ab

343* दीप्यमान त्वयापुरा यमुपामबलोकयन् ।
[B1 D6.8.11 यु(D11 स)प्रपुरा D2 मरुद्धा (for सरबुरा) G (ed) मपिरोक्तयत्]

5 Ñ1 V2 om 5ab —a) Ś1 B1.2 चराभ्यां सहितस्ताभ्यां —b) Ś Ñ2 V1.2 B D6.8.11.12.13 स ददर्श वने (V B D6.8.12 वने) महत् D1 ददर्श महद्वने महत् D6 स ददर्श महद्वने —After 5ab, B3.4 D11 ins 343*—Ñ1 V2 transp. cd and ef B3 reads 5cd (first time in marg) twice —e) Ś Ñ1 V1.2 B1.3 D6.8.11.13

G 6. 29; B 6. 25. 7; L 6. 28

तदपारमसंख्येयं वानराणां महद्बलम् ।
आलोक्य रावणो राजा परिपप्रच्छ सारणम् ॥ ६
एषां वानरमुख्यानां के शूराः के महाबलाः ।
के पूर्वमभिवर्तन्ते महोत्साहाः समन्ततः ॥ ७
केषां शृणोति सुग्रीवः के वा यूथपयूथपाः ।
सारणाचक्ष्व मे सर्वं के प्रधानाः प्लवंगमाः ॥ ८
सारणो राक्षसेन्द्रस्य वचनं परिपृच्छतः ।
आचचक्षेऽथ मुख्यज्ञो मुख्यांस्तांस्तु वनौकसः ॥ ९
एष योऽभिमुखो लङ्कां नर्दंस्तिष्ठति वानरः ।
यूथपानां सहस्राणां शतेन परिवारितः ॥ १०
यस्य घोषेण महता सप्राकारा सतोरणा ।
लङ्का प्रवेपते सर्वा सशैलवनकानना ॥ ११
सर्वशाखामृगेन्द्रस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।
बलाग्रे तिष्ठते वीरो नीलो नामैष यूथपः ॥ १२

पर्वताग्र. N1 V3 B3 (second time) अपश्यत. B1 (first time) 4 पर्वत च (for पश्यमान) D1-11 त (for च). —d) Ś Ñ1 V1 2 B -1 (first time) 4 D2-4 8 11 12 सवृतं ता (B2 °तान्या) नरर्षभे (D3 °भ) —After 5cd, Ñ1 V3 ins.

344* वानरैरवकीर्णानि सर्वतो भीमविक्रमैः ।

—Ś V1 2 D2 1 4 6 8 12 om 5cd. D6 reads 5c–6b in marg —c) Ñ1 V3 D3 अपश्यत् (for ददर्श) Ñ2 B1 2 4 D12 पृथिवीदेशान्, D5 पृथिवी देशान्. —d) Ñ2 B1 2 सुसपूर्णान्, D3 13 सुसंपन्नान् (for सुसंपूर्ण) D7 सुसंपन्नान्

6 D6 reads 6ab on marg (cf v l 5) —a) D1 6 11 असह्यं च (for असंख्येय) D12 तदा परम-संख्येय —b) V3 G3 बलं महत् (by transp) D3 7 8–11 Ct महाबल (for महद्बलम्) —c) Ś N V1 2 B1 2 D2 3–4 8,12 13 निरीक्ष्य, V3 B3 निरीक्ष्य, D1 दृष्ट्वा च (for आलोक्य) V1 2 राक्षसः (for रावणो) M3 सेनां (for राजा) —d) Ñ2 B1 2 4 G3 M1 3 पर्यपृच्छत Ś Ñ1 V B3 D2 3–4 8 12 13 सारणं पर्यपृच्छत (D4 °त) D3 सारणं वाक्यमब्रवीत्, G1 पर्यपृच्छत सारण

7 a) Ś Ñ V B D2–4 7–13 एषां के वानराः शूराः (D7 8 11 शूरकाः) —b) B4 om first के Ś Ñ V B D1 4 8 12 13 मुख्याः, D6 सर्वाः (for शूरा) —c) Ś D2 12 पूर्वानतिवर्तन्ते, B2 पूर्वमनु° —D2 transp 7d and 8b —d) Ś Ñ V B D2–4 8,12 13 के महोत्साहसमताः (Ñ V1 B °विक्रमाः, D4 °समुताः, D3 °संस्थिताः, D6 °समताः) —After 7 Ś V B1–3 D2–4 8 12 13 ins

345* देवान्तयाश्च के चात्र के मानुषबले स्थिताः ।

[D2 देवानुगाश्च, D12 देवविज्ञाश् (sic) (for देवा वयाश्च) B4 मनुष्या (for मानुष) D6 के मानवरल्लिता D12 partly illeg (for the post half)]

8 a) L (ed) येषां (for केषां) B3 शूरो हि (for शृणोति) D3 स च (for सुग्रीव) —D3 transp 7d and 8b —b) N V3 B1–3 M1 च (for वा) Ś D8 12 महात्म, V1 2 B4 D6 2 4 12 महायूथ (for वा यूथप) B4 -संत्तमा (for यूथपा) D3 के महायूथपाधिपा —c) D6 T1 M3 सारेषेन, D6 T2 सर्वं मे (by transp) (for मे सर्वं) Ś V1 2 D2–4 8 12 13 छिप्रमाचक्ष्व मे वीर, Ñ V3 B सा (B4 सा) स्म छिप्रमाचक्ष्व —d) Ś Ñ2 V B1 3 4 D2 3–4 8 12 13 G1 ये (for के) D6 11 किंप्रभावा (for के प्रधाना).

9 a) Ś Ñ1 V B D2 4 8,12 13 G1 श्रुत्वा तदा Ñ2 राक्षसा (for सारणो) —b) V1 damaged from रि up to तिष्ठ in 10b D6 परिपृच्छता (for परिपृच्छत) —c) D1 1–11 आचचक्षे (for आचचक्षे) Ñ1 V3 B3 [ऽ]थ्यः B4 च, B2 स (for ऽथ) B1 महाराजो (for ऽथ मुख्यज्ञो) —d) N V3 B D7 9–11 G M1 3 तत्र (for तांस्तु) M3 मुख्यानपि N2 B1 वनौकसां, G2 हरयानित्र (for वनौकस) —For 9cd, Ś V1 D2 4 8 12 13 subst, while V3 ins after 9ab

346* आचख्यावनुपूर्वेण प्राज्ञो मुख्यप्लवंगमान् ।

[D3 -नाख्याप्तुन् Ś D8 12 13 राज्ञो (for प्राज्ञो) D2 4 12 मुख्यान् (for मुख्य)]

10 V3 damaged up to तिष्ठ in b (cf v l 9) —a) Ñ1 V3 यस्त्वेषो, Ñ2 B3 यश्च यो, D6 M1 3 य एषो (by transp) Cg as in text (for एष यो) L (ed.) [ऽ]भिमुखे —b) Ś D2 1 3 8 11–12 M3 नदंस् (for नर्दंस्) D6 राजन्, D3 यूथप (for वानर) —B2 repeats 10c–12 after 19cd —c) N B1 (both times) 2 4 D2 3–12 M3 Ct सहस्रेण (for °स्राणा) —d) Ñ1 B2 शतात्, Ck.t as in text (for शतेन)

11 B2 repeats 11 (cf v l 10) D3 om 11–13b —a) T1 damaged for घोषेण —V1 damaged from महता up to 14 B2 (first time) 4 नदत (for महता) —b) D1 11 सप्राकार —cd) Ñ V1 2 B2 3 (both times) 2 4 प्रकम्पते, D4 च वपते, D2 11 प्रविशता (for प्रवेपते) N1 V3 B2 (second time) [ऽ]तीव, N2 illeg B3 वीर, D3 [ऽ]स्यं (for सर्वा) Ś D12 सर्वा प्रकम्पते लङ्का, D2 12 लङ्का सर्वा (D12 पूर्णा) कम्पते (for °) G2 M3 देवदानव दुर्धर्षा लङ्का प्रचलिता भयात्

12 B2 repeats 12 (cf v l 10) V3 damaged, D3 om 12 (for both cf v l 11) —a) Ś1 शाखामेंद्रस्य (sic) —c) V1 D2–4 12 13 शूरो, D3 श्रिया, M3 योद्धा (for वीरो) —d) Ś B2 (first time) D2–4 12 13 नलो

बाहू प्रगृह्य यः पद्भ्यां महीं गच्छति वीर्यवान् ।
लङ्कामभिमुखः कोपादभीक्ष्णं च विजृम्भते ॥ १३

गिरिशृङ्गप्रतीकाशः पद्मकिञ्जल्कसंनिभः ।
स्फोटयत्यभिसंरब्धो लाङ्गूलं च पुनः पुनः ॥ १४

यस्य लाङ्गूलशब्देन स्वनन्तीव दिशो दश ।
एष वानरराजेन सुग्रीवेणाभिषेचितः ।
यौवराज्येऽङ्गदो नाम त्वामाह्वयति संयुगे ॥ १५

ये तु विष्टभ्य गात्राणि क्ष्वेडयन्ति नदन्ति च ।
उत्थाय च विजृम्भन्ते क्रोधेन हरिपुंगवाः ॥ १६

G. 6. 2. 22
B. 6. 26. 22
L. 6. 2. 19–

(for नीलो). —After 12, Ś V1.2 B4 D0–4.11.14 ins.; while B3 cont. after 348*

347* एतेन सेतुर्बद्धोऽयं विश्वकर्मसुतेन वै ।
समुद्रेण स्तुतश्चैव महात्मा वानरर्षभः ।

[(l. 1) Ś1 D13 सेतुश्चानेन, B3 (*sup. lin.* also) नलेन सेतुर्; D4 अनेन सेतुर् (for एतेन सेतुर्). Ś2 येन सेतुर्निबद्धोऽयं (for the prior half). —(l. 2) D12 समुद्रस्य (for °द्रेण). Ś2 D0–4 [स्तु]त (for [स्तु]त). D3 सुग्रीवो (for महात्मा).]
—Thereafter D0 cont. 349*; while L (ed.) reads 22^{cd} after 347*.

—After 12, Ñ2 B1.4 ins. l. 1 only of 355*, while B3 (after 12 [r.]) 2 ins. 348*.

13 V3 damaged for 13; D0 3 om. 13^{ab} (for all, except D0, cf. v.l. 11). —^{a}) Ñ2 प्रसार्य (for प्रगृह्य). V1 D3.4 पद्भ्यां यो (by transp.), B3 (marg. also as in text) यः कोपात्; G3 यत्पद्भ्यां (for य पद्भ्यां). —^{b}) Ñ2 illeg., B1.3 मर्दति; B2 पृच्छति, B4 नर्दति, D14 क्षिपति (for गच्छति). —For 13^{ab}, Ś Ñ1 V3 D3 8 13.14 subst., Ñ2 B1 cont. after 355*, while B2 (after 12 [r.]).3 ins. after 12

348* बाहू प्रगृह्य यो लङ्कां मार्गयन्निव तिष्ठति ।

[B3 (marg. also) प्रमथन्, D3 प्रयच्छन् (for मार्गयन्).]
—Thereafter B3 cont. 347*

—Ś Ñ1 V3 D1–4 8 13 14 transp. 13^{cd} and 14^{ab}. Ñ2 repeats 13^{cd} after 14^{ab}. B3 reads 13^{cd} in marg. —^{c}) M3 अभिमुखं कोपाद्. —^{d}) Ñ2 (second time) illeg. for च विजृम्भते. Ñ1 V2 यो (for च). Ñ2 (first time) B D3.4 निरीक्षते (for विजृम्भते).

14 V3 damaged for 14 (cf. v.l. 11). V1 D0 om. 14^{cd}. Ś Ñ1 V2 D1–4.8 13 14 transp. 13^{cd} and 14^{ab}. —^{b}) Ñ1 V2 -सप्रभ; B1 4 केशर. (for संनिभ). —After 14^{cd}, Ś D1–4 8 13.14 ins., while D0 cont. after 347*

349* यः पुलिन्दो महीं रम्यां गिरिं पर्येति पाण्डुरम् ।

[D3 पुलिन्द, D0 11 पुलिन्द्रो (for पुलिन्दो). Ś D2.13 वानर (for पाण्डुर).]

—After 14^{ab}, Ñ2 repeats 13^{cd}.

—^{c}) Ś2 Ñ V1.2 B1 D0 1.6–13 [अ]ति- (for [अ]भि-). Ñ2 B1 सक्रुद्धो; D0 वेगेन (for संरब्धो). B2 स्फोटयन्नभिसक्रुद्धो; B4 स्फोटयिष्यति सक्रुद्धो; D3 आस्फोटयति स°; D5 स्फोटयत्यपि स°; D4 स्फोटयामास पृथिवीं —^{d}) Ś Ñ V1.2 B D1–6 8 12.13 पदे पदे (for पुनः पुनः). —After 14, B3 2 (m.) ins.

350* लाङ्गूलं अनितो वीरो वालिनः स्वौरस सुतः ।

15 ^{a}) V1 om. शब्देन. —^{b}) Ś1 D8 स्वनन्त्येव, B3 स्वनयतीव (hypm.), M4 प्रकंपंते (for स्वनन्तीव). D1–11 M3 प्रदिशो (for [इ]व दिशो). —After 15^{cd}, Ś V D0–4 8 13.13 ins., while B3 ins. after 22^{cd} (first occurrence)

351* वीरः पद्मसहस्रेण वृतः शङ्कुशतेन च ।

[D4 सहस्राणां (for °स्रेण). Ś1 D8.12 युत (for वृत). Ś B3 शत- (for शङ्कु). D8 वा (for च).]

—^{e}) Ś Ñ V B2.3 D0–5.8–13 T2 यु(D6 यौ)वराजो. (for यौवराज्ये). —^{f}) V2 श्रीमान्समेति, D11 त्वामाहूयति (for त्वामाह्वयति). —After 15, B3 reads 22^{e}–24 for the first time, repeating them in their proper place. —After 15, D6–7.9–11 S ins

352* वालिनः सदृशः पुत्र सुग्रीवस्य सदा प्रियः ।
राघवार्थे पराक्रान्तः शक्रार्थे वरुणो यथा ।
एतस्य सा मतिः सर्वा यद्दृष्टा जनकात्मजा ।
हनूमता वेगवता राघवस्य हितैषिणा ।
बहूनि वानरेन्द्राणामेष यूथानि वीर्यवान् । [5]
परिगृह्याभियाति त्वां स्वेनानीकेन दुर्जय ।
अनु वालिसुतस्यापि बलेन महता वृत ।
वीरस्तिष्ठति संग्रामे सेतुहेतुरयं नलः ।

[(l. 1) D6 यथा (for सदा). —(l. 3) D7 येषा, G2 पूर्वा (for सर्वा). D6 T1 या (for यद्). —(l. 4) M1 हितै-षिणी (for हितैषिणा). —(l. 5) D7 अथ (for एष). G2 यूथप-यूथप (for यूथानि वीर्यवान्). —(l. 6) M6 सम्प्रगृह्य (for परिगृह्य). D6 दुर्जय, D7–11 G2 M6 अरिंदुम, G3 M1.2 संयुग (for दुर्जय). ꣸ Cv अनु वालि,सुतस्यापि बलेन महता वृत इति । एतस्योत्तरार्धं 'वीरस्तिष्ठति संग्रामे सेतुहेतुरयं नलः' इत्येतत् ꣸ —(l. 8) M3 सेतुहेतोर्.]

16 Ñ1 om. 16–22^{b}. —^{a}) B2 ये च, D12 ये तु, T1 एते (for ये तु). Ś2 [अ]विष्टभ्य (for विष्टभ्य). —D12 reads

G 6 2 22
B 6 16 33
L 6 2 20

एते दुष्प्रसहा घोराश्चण्डाश्चण्डपराक्रमाः ।
अष्टौ शतसहस्राणि दश कोटिशतानि च ॥ १७
य एनमनुगच्छन्ति वीराश्चन्दनवासिनः ।
एष आशंसते लङ्कां स्वेनानीकेन मर्दितुम् ॥ १८
श्वेतो रजतसंकाशः सबलो भीमविक्रमः ।
बुद्धिमान्वानरः शूरस्त्रिषु लोकेषु विश्रुतः ॥ १९
तूर्णं सुग्रीवमागम्य पुनर्गच्छति वानरः ।
विभजन्वानरीं सेनामनीकानि प्रहर्षयन् ॥ २०
यः पुरा गोमतीतीरे रम्यं पर्येति पर्वतम् ।
नाम्ना संकोचनो नाम नानानगयुतो गिरिः ॥ २१
तत्र राज्यं प्रशास्त्येष कुमुदो नाम यूथपः ।
योऽसौ शतसहस्राणां सहस्रं परिकर्षति ॥ २२

---

erroneously 17ᵈ in place of 16ᵇ —ᵇ) B₄ क्ष्वेडेति च D₅₋₇ क्ष्वेलयति (for क्ष्वेडयन्ति) Ś₁ Ñ₁ V D₂ D₆₋₈ ₁₁ ₁₂ नृत्यति (V₁ क्ष्वेडति B₂ खेलति) च हसति च, B₃ क्ष्वेडति च वलति च —D₉₋₁₁ om 16ᶜ–17 D₁₂ om 16ᶜ 17ᵇ —ᶜ) D₇ आस्थाय (for उत्थाय) V B₃ D₁ विजृंभति T₃ विसृज्यत (for विजृम्भन्त) —ᵈ) D₁ कोपेन N₁ B₁ D₇ T₃ M₃ हरिपुङ्गवा, G₁ ₂ महता वृता (for हरियूथपाः)

17 N₂ D₉₋₁₁ om 17 D₁₂ om 17ᵃᵇ (for both cf v l 16) —ᵃ) D₇ ये तु (for एत) M₁ तु दु सहा (for दुष्प्रसहा) Ś₁ V B₁ D₆ ₈ ₁₀ ₁₂ राजन्, Ś₁ सर्वे, B₄ D₁ वानरा (for घोराः) —ᵇ) Ś₁ V D₁ ₄ ₆ ₁₁ घोरा चन्दन वानरा, Ś₁ वानरा राक्षसा गणैः, N₁ B₂ ₃ चण्डाश्चन्दनवानरा, B₁ ₄ घोराश्चण्डाश्च वानरा, D₂ T₁ ₂ M₁ ₂ चण्डाश्चन्दन(T₃ °श्चगद)वासिन, G₁ चण्डाश्चन्दनानुवर्तिन G₂ ₃ वानरा श्चण्डविक्रमा —M₁ ₂ om 17ᶜ–18ᵇ —ᶜ) Ś₁ शतायुत, D₁ ₄ दशकोटि, G₁ अष्टादश, M₁ अष्टाशीति (for अष्टौ शत) —ᵈ) Ś₁ N₁ V₁ ₂ B₂ ₄ D₁ ₂ ₁₂ कोटी G₁ -युतानि (for शतानि)

18 N₁ om 18 (cf v l 16) M₁ ₂ om 18ᵃᵇ (cf v l 17) B₁ reads 15ᵃᵇ twice —ᵃ) Ś V D₆ ₁₁ ₁₂ ₁₃ य(Ś D₁₃ य) पुरस्तस्य B₃ य त समनु, B₃ D₇ य तमनुप (for य एनमनु) V₂ B₃ (first time) G (ed) यत्र (G [ed] यत्रे) त परिसर्पति C₁ य एकानुगच्छति —ᵇ) N₂ शूराश्, D₁₂ T वीरान् (for वीरा°) Ś D₁₃ ₁₃ -वाहव, V₁ V₁ D₁₃ वानरा, D₁₁ चारिण (for वासिन) V₂ स्वच्छन्दन च वानरा, V₁ वीराश्चन्दन वानरा, B₁ ₃ (first time) ₄ D₁₂ वीरा प्रवरवानरा, D₁ वीरा मर्दित वानरा, L (ed) वीराश्च वनचारिण K C₁ चन्दनवानरा, चन्द्रावनचारा ₁₂ C₁ ₁ चन्दनवासिन ₁₅ Cm g चन्दन वासिन चन्दनवनवासिन (Cm °न इति समस्य), Cg adds एष एने मलमनुगच्छन्ति सबन्ध । चन्दनवासना इति पाठ मध्यमपदलोपिसमास । चन्दनवासिनो वानरा इति ॥ —After 18ᵃᵇ Ś N₁ V B₁ ₂ ₃ (after 18ᵃᵇ [first occurrence]) ₄ D₆₋₈ ₁₀ ₁₂ ₁₃ ins

353* सुग्रीवाय गृहस्त नवानरयूथप ।

(D₁₂ सुन्दर (for मराय) Ś₁ D₁₃ ₁₃ सुबेत (for यूथेश)]
—Thereafter L₄ cont 35 *
—D₁₂ om (hapl) 18ᶜ–19ᵃ —ᶜ) Ś D₁₃ ₁₁ एष ध्यायति N₃ B₁ उत्सहेद्येष स V D₁ ₃ ₈ ₁₁ T G₁ ₃ M₁ Cg t एषैवा शंसते, D₁₃ एषो ह्याशंसत, D₄ एष च्चाशंसते, C₁ as in text (for एष आशंसत) ॥ Cg एषैवेति सन्धिरार्ष ॥ so also Ct ॥

19 N₁ D₆ om 19 (cf v l 16 and 18 respy) V₂ om 19–22ᵇ —ᵃ) D₁ अथ (for श्वेतो) B₁ ₃ ₄ काञ्चनसंकाश B₃ है चन्द्रसंकाश (for रजतसंकाश) —ᵇ) D₁ ₃ ₈ ₁₁ T₁ ₂ M₂ Cg चपलो (for सबलो) Ś V₁ ₃ B₁ ₂ ₃ D₁ ₄ ₈ ₁₃ ₁₄ चपलो दार्ढ्यकमर, N₁ B₃ श्वेतानीकेन यूथप, G (ed) श्वेतानीकेन यूथप —After 19ᵃᵇ B₂ repeals 10ᶜ–12 —ᶜ) D₁ ₈ बुद्धिवान् Ś D₁₃ ₁₃ बुद्धि वानर, D₁₃ °वानु)र (for बुद्धिमान्वानर) V₁ B₁ ₃ ₄ धीमांस्, B₃ भीमस्, M₂ वीरस् (for शूरस्) D₃ ₉ T वानरवरस् (D₇ T₂ °श्रेष्ठस्) (for वानर शूरस्)

20 N₁ V₂ D₆ om 20 (cf v l 16 19 and 18) —ᵃ) Ś D₁₃ ₁₃ पुन, B₁ तूष्णीं (for तूर्णं) B₁ आसाद्य B₂ ₃ D₁₃ ₁₃ आगत्य (for आगम्य) V₁ B₁ सुग्रीवेण समा गम्य (B₁ °त्य) —ᵇ) M₁ ₂ वीर्यवान्, M₃ सबल, K (ed) सत्वर (for वानर) —B₁ om 20ᶜᵈ —ᶜ) B₁ चोदयन्, D₁ T₂ विसृजन्, Cm b as in text (for विभजन्) Ś N₁ V₁ D₁ ₃ ₆ ₁₁ वानरानीक D₃ वानरबल (for वानरीं सेनाम्) —ᵈ) Ś N₁ V₁ D₁ ₃ ₁₃ ₁₃ स्व(D₁₃ स)बलानि D₃ स्वबल च (for अनीकानि) T₁ G₁ ₃ प्रकर्षयन्, Cm as in text (for प्रहर्षयन्) D₁ T₃ भाविका संप्रहर्षयन्

21 N₁ V₂ D₆ om 21 (cf v l 16 19 and 18) —ᵃ) Ś N₁ V₁ ₃ B₃ ₄ D₁₃ ₁₃ ₁₃ यो नद्यां गोमतीं (G [ed.] गोमतीं) रम्यां B₃ D₃ यदर्शी गोमती रम्या D₁ य पित्र्यो गोमती ॥॥, D₁ नद्यां च गोमतीं रम्यां —ᵇ) N₁ B₁ ₃ गिरि, B₄ (m) तत्र (for रम्य) D₁ सञ्चेति D₆ पश्यति (for पर्येति) Ś₁ ॥ ॥, B₁ ₃ ₄ पाद्रि (for पर्वतम्) D₃ पश्यति च स पर्वत —N₂ om 21ᶜᵈ —ᶜ) B₄ यत्र (for नाम्ना) Ś V₁ ₃ B₃ D₁₋₃ ₁₁ संकोचन B₁ ₃ ₄ संकोचनो, D₁ G M₂ ₃ ₄ संकोचको D₁ ₃ ₁₁ सतोचनो, D₆ संकाशो L (ed) संकोचने (for संकोचनो) —ᵈ) B D₄ द्विज (for नाम) M₃ युतो (for युत) Ś V₁ ₃ D₁ ₆ ₁₁ ₁₃ नाना(Ś₁ °ना)द्विज D₁ °युत युत गिरि D₃ नानाद्विजगणायुत

22 D₆ om 22 (cf v l 18) V₁ V₂ om 22ᵃᵇ (cf v l 16 and 19 respy) —ᵃ) D₁ T₁ तस्य, G₁ तत्र

यस्य वाला बहुव्यामा दीर्घलाङ्गूलमाश्रिताः ।
ताम्राः पीताः सिताः श्वेताः प्रकीर्णा घोरकर्मणः ॥ २३
अदीनो रोषणश्चण्डः संग्राममभिकाङ्क्षति ।
एषैवाशंसते लङ्कां स्वेनानीकेन मर्दितुम् ॥ २४
यस्त्वेष सिंहसंकाशः कपिलो दीर्घकेसरः ।
निभृतः प्रेक्षते लङ्कां दिधक्षन्निव चक्षुषा ॥ २५
विन्ध्यं कृष्णगिरिं सह्यं पर्वतं च सुदर्शनम् ।
राजन्सततमध्यास्ते रम्भो नामैष यूथपः ॥ २६

G. 6. 2. 34
B. 6. 26. 30
L. 6. 2. 29

(for राज्य). M8 प्रशास्यैव. —^{b}) M5 lacuna from यूथप. up to अभि- in 24^{b}. B वानरः (for यूथप) —B3 reads 22^{c}–24 for the first time after 15, repeating them here, while L(ed.) reads 22^{cd} after 347* —^{c}) Ś V1 D1–4 8 12 13 एप कोटी (Ś1 D1 4 °टि), D6 त्रिशच्छत (for योऽसौ शत). D10 11 -सहस्राणि. —^{d}) Ñ2 V1 3 D10 11 सहस्रं, D13 सहस्रै- (for सहस्रैः) Ś D3 12 अनुकर्षति, B1 2 4 D1 3 4 11 समक्र (D4 13 °ह)र्षति, G2 3 परिरक्षति, L(ed.) समकर्षति, Cg as in text (for परिकर्षति). —After 22, Ñ2 V3 B1 3 8 (second time) 4 ins.:

351* नाम्ना नलो महावीर्यो यूथपस्त्वं हि यूथप. ।
एतेन सेतुरुद्धोऽयं विधकर्मसुतेन वै ।
समुद्रे चाद्भुत चैव कृत येन महात्मना ।
मन्त्री वानरराजस्य सुग्रीवस्य महात्मन ।

[(l. 1) G (ed.) नीलो (for नलो) B1 महावीरो B3 4 च (for हि). —Ñ2 V3 B4 om. l. 2–3. —For l. 2–3, cf. 347* —(l. 2) B3 3 वै (for ऽय) B3 च (for वै) —(l. 3) B3 कृतं (for चैव). —(l. 4) V3 महाबलपराक्रम (for the post. half).]

—After 22^{cd} (first occurrence), B3 ins. 351*.

23 D6 om. 23 (cf. v.l. 18). B3 repeats, M5 lacuna for 23 (for both, cf. v.l. 22). B3 (second time) reads from 23 up to l. 1 of 355* in marg. —^{a}) Ñ2 illeg., B1 2 3 (second time) 4 D3 वसा, D13 ग्रीवा (for वाल:) Ś1 D2 4 श्यामा, D6 श्यामा (for श्यामाः). Ñ1 V3 B3 (first time) यस्येह केशा बहवो —^{b}) B1 D3–8 T3 G2 3 M Cv दीर्घाः D1 दीर्घा (for दीर्घ) —^{c}) V1 D1–4 13 नीलाः, V3 moth eaten (for पीता) V3 illeg. from सिता up to -कर्मण in ^{d} D6 वेगा D13 दीर्घा; M1 3 नीला (for श्वेता) Ś D4 13 ताम्रनीलाःसितश्वेता, Ñ V3 B1 3 (both times) 4 सिंहस्येव प्रभासन्ते (Ñ1 V3 B4 विभाव्यन्ते, B2 4 प्रभासते). D1 ताम्रनीलसितास्त्रिधा ... C1 सिता श्वेता ... G3 सिताः श्वेता ... अथवा नीलाश्च सिताश्वेता पीताश्च ... —^{d}) Ñ1 V1 B3 (second time) D1 8–11 घोरदर्शना, D1 भीम°, D13 °ह्रदिन (for घोरकर्मण).

24 D6 om. 24 (cf. v.l. 18). B3 repeats 24, M5 lacuna up to अभि- in ^{b} (for both, cf. v.l. 22). B3 (second time) reads up to l. 1 of 355* in marg. (cf. v.l. 23). —^{a}) Ś D1 4 13 अदीनो Ñ V3 B1 2 4 (both times) 4 अनीव (for अदीनो). D1 6–11 वानरश्च (for रोषणश्च). D1 स्थाणु, D13 चैव (for चण्ड) —^{b}) Ñ1 B1 अभिलापु(B1 °प)क, B3 3 (second time) अभिकाङ्क्षते, B4 स च काङ्क्षते (for अभिकाङ्क्षति) Ñ1 B3 (first time) समरमेवाभिकाङ्क्षति —After 24^{ab}, Ś V1 3 B3 (after the second occurrence of 24^{cd}) D1–4 8 12 13 ins., while Ñ2 B1 4 ins. l. 1 only after 12

355* वेगवानाम लङ्केश सुग्रीवस्य सखा बली ।
कोटीशतसहस्राणां सहस्रेणाभिसंवृत ।

[B3 reads l. 1 twice (first time in marg.). —(l. 1) Ñ2 B1 4 D1 4 विक्रमो, B3 (second time) केसरी (for वेगवान्) B3 (both times) महाबली, G(ed.) यथा बली (for सखा बली).]

—Thereafter Ñ2 B1 cont. 345*.

—Ñ2 illeg. for 24^{cd}. —^{c}) Ś D4 13 एषोऽपि, B1 3 (both times) एष च, D3 एषोऽथ, D13 एकोऽथ (for एषैव) B3 उत्सहते, B4 चाशसते, D6 [ए]ष शंसते, V3 [ऽ]प्याशसते, M3 आशसते (for [ए]वाशंसते). V3 ए*** सते —^{d}) D1 घर्षितु (for मर्दितुम्)

25 D6 om. 25 (cf. v.l. 18) —^{a}) V3 वानरो, B3 कराली, B1 4 चपलो (for कपिलो) D3 T1 3 M3 दीर्घलोचन, D6 T1 °दर्शन, M1 °कन्धरो (for °केसर). —^{b}) Ñ2 *** (illeg.) V3 G1 2 M1 3 निभृत, B3 निकृत्य B4 नि** (for निभृत) B1 प्रेक्षन सादरं एको —D1 reads ^{d} in marg —^{d}) Ś Ñ V B1–3 D1–4 8 12 13 अभिगर्जन्पुनः पुनः (Ñ1 V3 B1–3 °मुहुर्मुहुः) B4 अभिगि* मुहुर्मुहु

26 D6 om. 26 (cf. v.l. 18) —^{a}) Ś V1 3 B4 D1 4 8 12 13 एष. Ñ1 V3 B3 (sup. lin. also as in text) एतु (for विन्ध्य) Ś D4 13 कृष्ण, D6 13 M3 कृष्णं, D5 सह्या D1 वारं (for कृष्ण) Ñ1 V3 B3 (sup. lin. also as in text) कृष्णगौरं (for °गिरिं) D1 चैव, D6 सर्व (for सह्यं). —^{b}) D6 त (for च) G (ed.) चाद्दर्शनं. —^{c}) B3 (sup. lin. also as in text) सर्वज्ञ (for राजन्) —^{d}) B3 4 मयो (for रम्भो) D6–11 G (ed.) स ऐष (D13 असौ G (ed.) दरभो) नाम (for रम्भो नामैष), Ñ1 V3 B3 वानर (for यूथप) —After 26, V1 D1 4 13 ins. 356*.

G 6 2 35
B 6 26 30
L 6 2 31

शतं शतसहस्राणां त्रिंशच्च हरियूथपाः ।
परिवार्यानुगच्छन्ति लङ्कां मर्दितुमोजसा ॥ २७
यस्तु कर्णौ विवृणुते जृम्भते च पुनः पुनः ।
न च संविजते मृत्योर्न च यूथाद्विधावति ॥ २८
महाबलो वीतभयो रम्यं साल्वेयपर्वतम् ।
राजन्सततमध्यास्ते शरभो नाम यूथपः ॥ २९
एतस्य बलिनः सर्वे विहारा नाम यूथपाः ।
राजञ्शतसहस्राणि चत्वारिंशत्तथैव च ॥ ३०
यस्तु मेघ इवाकाशं महानावृत्य तिष्ठति ।
मध्ये वानरवीराणां सुराणामिव वासवः ॥ ३१
भेरीणामिव संनादो यस्यैष श्रूयते महान् ।
घोरः शाखामृगेन्द्राणां संग्राममभिकाङ्क्षताम् ॥ ३२

27 Ś N1 V3 D3 11 om (hapl) 27-29 —a) V2 D6 1 11 पुन, D2 4 पुन (for शत) D10 त्रिशत्, L (ed) हरि (for शत) V1 B1 2 3 D5 1 4 6 7 10 T3 G2 3 M3 सहस्राणि —b) V1 B3 D2 त्रिशच (for त्रिंशच्च) B2 4 D10 11 हरियुतना —For 27ab, V3 B3 D3 subst, while V1 D6 (cont after 353* owing to omission) 1 2 4 12 ins after 26.

356* त्रिंशच्छतसहस्राणि वानराणां शतानि च ।

[V1 सहस्राणां V3 illeg, D6 शुनश्च, G (ed) महौजसां (for शतानि च)]

—After 27ab, D5-7 9-11 S ins

357* यमेते वानरा घोराश्चण्डाश्चण्डपराक्रमाः ।

[Cf 17cd. D4 शमते D7 यत्रैते D8-11 य येत (for यमेते) D5 T G1 M शूराश्, D6 सर्वाश् (sic) (for घोराश्)]

—c) V3 illeg for परिवार्यानु Ñ2 वीयवत्तो (for परिवार्य).

28 Ś Ñ1 V3 D3 12 om 28 (cf v l 27) —a) Ñ2 च (for तु) G1 कर्णं (for कर्णौ) —V3 illeg after कर्णौ up to च in b B1 शैलाबुदनिभो, B2 शैलसमोच्छ्रायो, B4 शैलश्रृंगनिभो, M3 कर्णौ विवृण्वंस्तु (for कर्णौ विवृणुते) —b) D1 दृश्यते D10 गर्जते (for जृम्भते) N2 B2 G2 3 भूय (N2 रूप) श्चापि विजृम्भते, B1 4 वृक्षमुत्पाट्य तिष्ठति, B3 यश्चापि च विजृम्भते —N1 transp 28cd and 29ab. —c) D6 T3 M3 स च, D7 9 11 न तु, Cr as in text (for न च) D6 8 (sic) T3 M3 नोद्विजते, G3 संविजितो, Cr m g l t as in text (for संविजते) Ñ2 V1 3 B D5-8 10 न च संहृते हरिः —d) D7 9 11 Ct सेना, M3 युद्धाद् (for यूथाद्) N2 B निवर्तते, D7 9-11 M3 प्र° (for विधावति) D2 यूथान्धावति हर्षयन् —After 28, D5-7 9-11 S ins

358* प्रकम्पते च रोषेण तिर्यक्च पुनरीक्षते ।
पश्यन्लाङ्गूलमपि च क्ष्वेडयेव महाबल ।

[(l 1) D5 प्रवपति G3 रोषाणि (for रोषेण) G3 पुनरुदीक्षते (for च पुनरीक्षते) —(l 2) D7 9-11 पश्य लांगूलविक्षेप (D7 °पे) (for the prior half) D5 6 T1 2 M3 क्ष्वेडते च (for क्ष्वेडयेव) T1 पुन पुन (for महाबल)]

29 Ś Ñ2 V1 B3 D3 12 om 29 (for all except B3, cf v l 27) N1 transp 28cd and 29ab —a) N2 V1 2 B1 2 D5 2 4 12 महाभयो B4 महाभयाद्, D1 महाकायो, D2 महारूपो, D6 T3 G1 M1 2 5 महाजवो, D9 महातेजो, D10 11 महौजसा (for महाबलो), D2 महातेजा, D6 T2 निरभयो, G (ed) [s]रोतिभयो (for वीतभयो) —b) V3 illeg. for रम्य साल्वेय V1 पार्श्व च, D2 4 शाल्वेय, D3 शाल्वेय, D5 शाल्वेय-, D5 6 T2 साल्वेय- (T3 °य), D6 सल्वेय, D10 साल्वेय, L (ed) साल्वेन (for साल्वेय). Ñ1 B3 G (ed) रमत (G (ed) वसते) चक्रपर्वते, B1 मेरुश्रृगं गिरिं यथा, B4 मेरुसावर्णगिरिस्तथा —c) Ñ2 B2 G (ed) वानरो ह्ये (G [ed] °रश्चै) व श्रूयते —d) V1 2 हनूमान्नाम, B1 गयो नामैव, B4 गवाक्षो नाम, D5-8 12 हरो नामैव, M3 शरभो नामैव (hypm) (for शरभो नाम)

30 a) D3 एते च (for एतस्य) B2 [अ]नुचरा (for बलिन) —b) Ś V1 2 D5 2 4 8 12 वानरा (for यूथपा) N2 V2 B1 2 वानरा (B2 महाजवो) ये महाबला, D1 12 G1 M3 विहा (D12 M3 °हा) रो नाम वानर (G1 M3 यूथप). D3 विहरन्तो हि वानरा, G (ed) वानरा सहचारिण. —c) Ś V1 2 D5-8 9 12 13 शतानि च, B3 प्रमाणत, M1 2 तथैकत, Cm as in text (for तथैव च) Ñ1 V3 B1 2 प्र (B1 अ) युतान्यर्बुदानि च, Ñ2 illeg, B3 पद्मानामर्बुदानि च ‡‡ Cv तथैकत इत्येतदुत्तरेण यस्त्वित्यनेन सबध्यते ।, Cr चत्वारिंशत्तथैव चेति पाठ । तथैकत इति पाठे एतदुत्तर शेष ‡‡ —After 30, Ś V1 2 B1 D5-8 9 11 12 read 39cd.

31 a) D3 मध्य (sic) (for मेघ) V3 damaged from काश up to सुरा in c B1 समाकाश, D4 10 इवा काशे —b) Ś1 V1 बहु च, Ś1 D5-8 9 12 13 बहुधा N V3 B महद् (for महान्) T3 बातुल्य (for आवृत्य) L (ed) बहु धावृ (°व ?) ति G (ed) विष्ठति (for तिष्ठति) —c) D3 मुख्ये (for मध्ये) Ś V1 D5-8 9 12 13 -कोटीना, N V2 B सिंहाना (for वीराणा)

32 a) Ñ2 गिरीणाम्, D6 हरीणाम् (for भेरीणाम्) B1 सवादो (for संनादो) —b) Ś N1 V1 2 B D5-8 9 12 यत्र, D1 यद्य, D10 om (for यस्य) D3 [ए]व (for [ए]ष), V2 om from महान् up to 33a —c) Ś1 N1 V2 D5 2 6 7 9-12 T1 2 G1 2 Cm घोष, V1 B एष (for घोर) D1 L (ed) शाखामृगेन्द्रोसौ (L [ed] °य), ‡‡ Cr घोष शाखामृगेन्द्राणामिति पाठ. ‡‡ —d) V1 2

एष पर्वतमध्यास्ते पारियात्रमनुत्तमम् ।
युद्धे दुष्प्रसहो नित्यं पनसो नाम यूथपः ॥ ३३
एनं शतसहस्राणां शतार्धं पर्युपासते ।
यूथपा यूथपश्रेष्ठं येषां यूथानि भागशः ॥ ३४
यस्तु भीमां प्रवल्गन्तीं चमूं तिष्ठति शोभयन् ।
स्थितां तीरे समुद्रस्य द्वितीय इव सागरः ॥ ३५
एष दर्दरसंकाशो विनतो नाम यूथपः ।
पिबंश्चरति पर्णाशां नदीनामुत्तमां नदीम् ॥ ३६
षष्टिः शतसहस्राणि बलमस्य प्लवंगमाः ।
त्वामाह्वयति युद्धाय क्रथनो नाम यूथपः ॥ ३७

G 6. 2. 47
B 6. 26. 42
L 6. 2. 40

D1.3 अभिज्ञात्यति, D12 °काज्ञिता, T2 °काशितु (for अभि काङ्क्षाम्) N1 B महात्मा महता पति (B3 महतामपि) N2 G (ed) बले (G[ed] एव) संग्रामकाशिना —After 32 Ś N2 B1.2 D2.8.13.12 ins

359* एष पर्वतसंकाशश्चपल क्रोधनो हरि ।

[D2 वेगवी (for क्रोधनो)]

33 V2 om 33 (cf v l 32) —a) Ś D2.8.13.12 रम्य (for एष) N2 B1 स महीधरम् (for एष पर्वतम्) —b) V1 B3.4 D5 पारिपात्रम्, D1 °यात्रम्, D4 °जातम् (for पारियात्रम्) Ñ1 B2-4 महाकपि (for अनुत्तमम्) —c) L (ed) दुष्प्रसहो (for °सहो) Ñ1 B2.3 अप्रकम्प्य मता (for युद्धे दुष्प्रसहो) Ś V1 D0-4.8.12.13 राजन् (for नित्य) —d) B2 शरभो (for पनसो) —After 33, N1 B3 ins while B2 ins after 34ab

360* एष सेनापति पूर्ण कोटिभिस्त्रिभिर्वृत ।
य एष कपिसेनाग्रे दर्पयन्भाति वानर ।

[(l 1) B2 दशभिर् (for त्रिभिर्) B3 तुर (for वृत) —(l 2) B3 क्लैव (for य एष)]

—Thereafter B3 reads 37ab (followed by 363*)

34 V2 om 34 (cf v l 32) Ñ1 om 34-35b G2 repeats 34ab after 36ab —a) B2.3 शत D4.12 एत, D8.4 एव (for एन) D0.1.3.6 T2 G1 सहस्राणि (for °णा) —b) B3 सहृति, M1.2.4 सहस्र (for शतार्धं) B2 G (ed) वपास्त य प्रवगमा (G [ed] °म) —After 34ab B2 ins 360* —B3 om 34c-35b —c) D13 सभा (for भाग) —D6 om (hapl) 34d-40c —d) B3 अनुयाति महाबल —For 34 N2 B1.4 subst

361* शत शतसहस्राणि दशकोट्यश्च विंशति ।
अनुयान्ति महासान वानराणा महौजसाम् ।

[(l 1) N2 महस्राणं]

—Thereafter B1 reads 38ab —After 34 B2 ins 367*

35 D6 om 35 Ñ1 V2 B3 om 35ab (for all cf v l 32 and 34) B3 om 35-35 B1 reads 35-36 (including 362* and 363*) in marg —ab) Ś D3.13 भीमान्, D13 धीमान् (for भीमां) Ś V1.3 D1-4.8.12.13 अभिप्राय, D7 प्रबलो च G1 प्रगर्जन्तीं M1.3 प्रवल्गान्तु M5 प्रविश्य Cg as in text (for प्रवल्गन्तीं) M1.2 मदयन् (for शोभयन्) N2 B1.4 यस्तु सौम्यरा सेना वानराणां प्रकर्षति —Ñ1 V2 read 35c-36b after 376* B3 reads 35c-36b after 380* —c) Ś Ñ V1.3 B D1-4.6-8.12.13 G2.3 M3 स्थितास् (for स्थितां) D4 समुद्रस्य (for समुद्रस्य) —d) V2 B1 G3 भास्कर (for सागर) T2.3 द्वितीयमिर सागर

36 B3 D6 om B1 reads in marg 36 (for all cf v l 34 and 35) Ñ1 V2 read 35c-36b after 376* B3 reads 35c-36b after 380* —a) Ś V1.3 D1-4.8.9.12.13 मद्द्र Ñ1 V2 B2.3 दुश्य (sic) B1 D5 दुर्धर, D6.9.10.11 T दर्दुर, Cg as in text (for दर्दर) Ñ2 B1 एष दर्दु (N2 दुर्ध) रमध्यास्ते —b) D1 विनयो (for विनतो) —After 36ab G2 repeats 34ab V2 om from 36c up to 6.18.8 Ñ1 B3 om 36cd —c) Ś V1.3 B1.4 D2-4.8.12.13 परश्चिवति, N2 B2 नद्यौ पिबति, D1 चर स्त्विति (for पिबंश्चरति) Ś Ñ2 B2.4 D2.12 T2 G M3 Cg पर्णासा, V1.3 पयसा, D8 पनसा D9 वीरोय, D10.11 M1.2 यो येषा T2 पण्मासा, M4 पर्णीता (for पर्णाशा) ❀ Ck पिबश्चरति यो वेद्मिात पाठ ❀ —d) B4 उत्पला, G2 उत्तरा (for उत्तमां) Ñ2 B2 कोटिभिर्दशभिर्वृत —After 36 N1 B1 (marg) .2.4 ins

362* य एष रविताम्राक्षो हरि सध्याभ्रगोचर ।

[B1 om य (subm) G (ed) यसौ (for एष) B2 चाति (for रवि) B4 सकाशो (for ताम्राक्षो) G (ed) सुरक्त (for संध्याभ्र) B2 संध्याश्चिलोचन (sic)]

—Thereafter B1 cont (on marg) 363*

37 Before 37 B1 reads 40cd V2 D6 om 37 (cf v l 36 and 34 respy) B1 om B2 reads 37ab (followed by 363*) after 360* —a) N V1 B2.3 D1-3.8.12 षष्ठ B4 शत (for षष्टि) Ś1 D1-3.8.12.13 G1 सहस्राणां Cg as in text (for सहस्राणि) —b) D3 वानराणां (for बलमस्य) Ś V1.3 D1-4.8.12.13 धनौकसां, N2 महाबल (for प्लवंगमा) N1 B2.4 हरीणां सप्तरयति, D7 वानरास्त महाबला —After 37ab N B2.4 ins while B1 cont (marg) after 362*

363* य एष यूथ महती दिशो नीलाभ्रसंनिभाम् ।

[Ñ2 स (for य) N1 B2.3 एष प्रभुश (for य एष यूथ) B3 नीलभ]

G 6 2 48
B 6 26 43
L 6 2 41

यस्तु गैरिकवर्णाभं वपुः पुष्यति वानरः ।
गवयो नाम तेजस्वी त्वां क्रोधादभिवर्तते ॥ ३८
एनं शतसहस्राणि सप्ततिः पर्युपासते ।
एष आशंसते लङ्कां स्वेनानीकेन मर्दितुम् ॥ ३९
एते दुष्प्रसहा घोरा बलिनः कामरूपिणः ।
यूथपा यूथपश्रेष्ठा येषां संख्या न विद्यते ॥ ४०

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्तदशः सर्गः ॥ १७ ॥

—B1 om 37c–38b —c) N1 D5 समाद्यति M3 युद्धार्थे (for युद्धाय) Ś D8 11 युद्धनाद्धयत प्राप V1 3 युद्धाय स्वस्त चेपः D1 4 13 युद्धायाह्वयति (D3 13 °न्) स्वयम् G (ed) युद्धायाह्वयत त्वां हि —d) Ś N1 V1 B3 D2 7 8 12 M3 Cm g क्रोधनो B1 कथनो T3 क्रमनो Ck t as in text (for ऋषभो) B4 यूथपानां च D3 ऋक्षाणामय (for ऋषभो नाम) Ś1 N B3 D1 4 5 6 8 T3 वानर (for यूथप) —After 37 D3 10–11 S ins

364* विक्रान्ता बलवन्तश्च यथायूथानि भागशः ।

[T3 यथा G1 2 येषां G2 M3 4 यस्य (for यथा) ※ Cg उत्तराध अर्धेऽस्याध्याहर्तव्यम् । यथायूथानि यथायूथम् । अस्मानवज्ञाय भागशः अगणितेन ऋषिना वानरा विकान्ता बलवन्तश्च योजना ※]

38 V1 D5 om 38 (cf v l 36 and 34 respy) B2 om 38ab (cf v l 37) B1 reads 38cd after 361* —a) D5 यस्य (for यस्तु) Ś D8 12 —वर्णाभो N1 B3 चूर्णाभ D2 स्फटाभ T3 पद्माभो (for वर्णाभ) —b) D3 पश्यसि (for पुष्यति) V1 2 D1 4 12 वीर्यवान् M3 शोभन (for वानर) Ś D8 12 वपुषा चातिवीर्यवान् —After 38ab D8–9 8–11 S ins

365* अयमस्य सदा सर्वा वानरान्बलदर्पितान् ।

[G3 2 तत (for सदा) D8 9–11 M 1 बल दर्पि]

—c) D4 नामतो योद्धा (for नाम तेजस्वी) —d) Ś V1 2 D1 4 8 12 13 क्रुद्धस्त्वाम् M3 त्वां रोषाद् (for त्वां क्रोधाद्) Ś1 उपसर्पति V1 2 समभिकाङ्क्षति D6 अभिवर्तते (for अभिवर्तते) —After 38 N B1 3 4 D1 G1 ins while G3 ins after 40

366* दश कोटिसहस्राणि दश कोटिशतानि च ।
हरीणां समुपास्ते च चपलानां महौजसाम् ।

[(l 1) N2 illeg B1 G2 पन शत B2 दश कोटी, B3 G1 शत शत (for first दश कोटि) B4 सहस्राणि B1 3 4 कोटी (for second कोटि) B4 शत तथा (for शतानि च) —After l 1 N2 ins

366(A)* यूथपा यूथपश्चैनमुपासते महाबलम् ।

[Cf 40cd]

—(l 2) B4 समुपास्ते तु G1 2 यूथपा सन्ति (for समुपास्ते च) N1 D13 चपलां (D13 °ल)श्च हरीणां च N2 चपलानां हरीणां च G (ed) चपलाश्च हरीणां (for the prior half) G2 3 बलिनां च (for चपलानां)]

—Thereafter N1 cont l 5–8 of 368* B2 4 cont B1 ins after 39ab whereas B3 ins after 34

367* स्वामुस्सदृति संग्रामे नेतुं परपुरंजय ।

[B4 श्रीम सदृति]

—Thereafter B cont 365*

39 V1 D5 om 39 (cf v l 36 and 34 respy) N1 B2 4 om 39 40 G2 om 39ab —a) Ś1 D4 एष N2 D2 नाम D13 नर्दं (for एष) Ś N2 V1 2 B4 D1 4 8 12 13 सहस्राणां —b) V1 2 यानरा D3 सेनायां (for स्वेनानीकेन) B3 परिवार्यते —After 39ab B1 ins 367* —N2 B3 om 39c–40b Ś V1 2 B1 D6 4 8 12 13 read 39cd after 30 —c) Ś D6 8 12 13 समुद्रोल्लङ्घनसतः V1 2 D2 4 7 8 12 T G M3 एवैषा° B1 एते चा° M3 एकमा° (for एष आशंसते)

40 N1 V2 B3 4 om 40 (cf v l 36 and 39) D3 om 40abc (cf v l 34) Ś N2 V1 2 B1 3 D1 4 8 12 13 om 40ab (for N2 B3 cf v l 39) —a) T3 ते तु (for एते) D7 8 11 वीरा (for घोरा) —b) D6 वीरा वै कामरूपिणः D10 11 येषां सख्या न विद्यते —B3 reads 40cd before 37 —c) Ś N2 V1 2 B1 3 D1 4 8 12 13 T3 श्रेष्ठम् (for श्रेष्ठा) —d) Cg एषां (for येषां) Ś N2 V1 2 B1 3 D2 4 8 12 13 मनु(B1 तप)वात महाबल D5 7 8–11 T G M3 ये(D10 11 ते)षां यूथानि भागशः ※ Ck अत्र सर्गसमाप्तिचिह्नं दृष्टम् । नेदं युक्तम् । वृत्तभेदाभावादेकप्रकरणत्वाच्च ※ —After 40 Ś N2 V1 2 D6 8 12 13 ins N1 cont l 5–8 after 366* while B cont after 367*

१८

तांस्तु तेऽहं प्रवक्ष्यामि प्रेक्षमाणस्य यूथपान् ।
राघवार्थे पराक्रान्ता ये न रक्षन्ति जीवितम् ॥ १
स्निग्धा यस्य बहुव्यामा वाला लाङ्गूलमाश्रिताः ।
ताम्राः पीताः सिताः श्वेताः प्रकीर्णा घोरकर्मणः ॥ २
प्रगृहीताः प्रकाशन्ते सूर्यस्येव मरीचयः ।
पृथिव्यां चानुकृष्यन्ते हरो नामैष यूथपः ॥ ३

G 6 3 4
B 6 27 3
L 6 3 3

368* इमे महाराज महापराक्रमा
कपिप्रवीरास्तव येऽनुकीर्तिताः ।
विवृद्धरूपा बलिन सुदुर्जया
रणे समस्तैरपि देवदानवैः ।
तद्वानर सैन्यमुदीक्ष्य भीम [5]
बलं च वीर्यं च समीक्ष्य तेषाम् ।
श्रुत्वा च सत्या च तत स राजा
विषण्णरूपोऽभवदल्पबुद्धि ।

[(l 1) Ś2 महाप्रभावा , B कपिप्रवीरास् (for महापराक्रमा) —(l 2) D13 त्वयि (for तव) Ñ2 V3 तु (V3 च) कीर्तिता , V1 प्रकीर्तिता (for °नुकीर्तिता) B तव प्रधाना हि (B1 °स्तु, B2 °श्च) मया प्र (B3 सु B4 °नु) कीर्तिता —(l 3) B3 प्रवृद्ध (for विवृद्ध) D2 12 -रोषा (for रूपा) —(l 4) V1 3 समर्था, D1 समस्तैर् D13 समग्र (for समस्त) V3 ह्यपि D13 [ऽ]पि च (for अपि) —(l 5) Ś2 वानर (for वानर) Ś2 lacuna for मैन्यमुदीक्ष्य भीम D6 तीव्र (for भीम) N B उग्रसत्त्व (B3 4 °भीम) (for दीक्ष्य भीम) —(l 6) D2 (marg) सर्वं (for वीर्यं) D6 समुदीक्ष्य D2 प्रसमीक्ष्य (for च समीक्ष्य) —(l 7) N2 D13 तु, B2 [अ]थ D4 [अ]पि (for first च) D2 तेषां (for सत्यां) N1 B1 4 सत्यां च हृष्ट्वा (by transp) V3 प्रत्यवदत्ये (for श्रुत्वा च सत्यां) V2 B3 D6 तु (for second च) N2 B2 कथितां (for च तत) D13 transp. second च and स —(l 8) N B1-3 D2 13 विवर्ण (for विषण्ण) B4 रूपो (for रूपो) D2 अल्पमूर्ति]

—After 40 G3 ins 366*.

Colophon V2 om colophon (cf v l 36) —*Kanda name* Ś2 N V1 B D2 13 लङ्काकाण्डे D6 4 युद्धकाण्डे —*Sarga name* Ś1 Ñ1 B2 D2 2 (also in marg सारणवचन) 4 12 13 अनीकदर्शन (N1 D1 12 °न) Ś1 N2 B1 D2 वानरानीकदर्शन V1 3 D6 अनीकवर्णन (V1 D6 °न) B2 वानरप्रेक्षण, B4 वानरप्रशंसा, D1 सैन्यदर्शन —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 B2 D6-3 4 12 13 om Ś2 Ñ V1 4 B1 3 4 D2 3 2 D1 7 10 11 T1 2 G M 26 T2 25 —After colophon D2 concludes with राम, G M2 2 1 with श्रीरामाय नम

18

Before 1, B1 2 ins

369* वानरस्य वच श्रुत्वा शुको वचनमब्रवीत् ।
[B2 सारणस्य (for वानरस्य)],

D1 13 ins सारण उवाच, while D4 ins

370* सारणोऽथ पुनर्वाक्य रावण प्रत्यभाषत ।

1 V2 om 1-8 (cf v l 6 17 36) —a) Ś Ñ1 V2 B D1 2 8 12 13 हृत, D3 4 अद्य (for तांस्तु) Ś Ñ2 D1-4 7-13 स (for ऽहं) N2 V1 D6 हृत ते कथ (D6 वण) यिष्यामि —After 1a, Ñ1 B2 ins

371* अनीकान्यनुसर्वेश ।
वानरान्योधमुख्यांश्च
[(l 1) B2 सैनिकान्यनुपूर्वश]

—b) Ś2 प्रक्ष्यमाणश्च, D13 प्रमाणेन च, M2 प्रेक्ष्य राक्षस (for प्रेक्षमाणस्य) N B पुनरन्यान्वनौक (Ñ2 °न्महौज)स —c) D6 दानराय (for राघवार्थे) M3 1 परिक्रान्ता (for पराक्रान्ता) ❀ Ck ये इति पदम् ❀ —After 1 Ñ1 ins 373*

2 V1 om 2 (cf v l 1) N1 om (hapl) 2-3 B2 repeats 2 (preceded by 374*) after 4ab (first occurrence) —a) Ś D6 4 10 ऊर्ध्वा, N2 B (B2 both times) D2 ऊर्ध्वं, V1 3 D1 3 8 दीर्घा, D13 मूर्ध्नि T2 सिद्धा, Cr k t as in text (for स्निग्धा) D1 -श्यामा D13 -व्यासा (for व्यामा) ❀ Ck स्निग्धा इत्यादि समुपस्थित इत्यन्त हरि विषयम् । Ct स्निग्धा इत्यादि हरियूथपसिति कतक । तास्स्ये स्वन्ये ❀ —b) N2 B1-3 (B2 both times) D10 12 दार्य , B4 दीर्घा D6 8 T2 व्याला (sic) D2 वामा (for वाला) —c) N2 V1 B (B2 first time) D2 ताम्रनीला (B1 °पीता) V3 रक्ता नीला , B2 (second time) D6 1 4 12 T2 ताम्रा नीला (T2 सिता) (for ताम्रा पीता) T2 सित (for सिता) B (B2 first time) कृष्णा , D7 कृष्णा , D13 रक्ता , M3 2 नीला (for श्वेता) Ś1 D2 8 13 ताम्रनीला सितश्वेत (D2 13 °ता) Ś2 ताम्रा नीलासिता श्वेता —d) Ś D6 2 8 12 हरिता D13 कुञ्चिता (for प्रकीर्णा) B (B2 both times) M2 दर्शना , D6 स्थिता (for -कर्मण) —After 2 (1) B2 reads 3ab and after 2 (first occurrence) reads 3cd

3 V1 om 3 (cf v l 1) Ñ1 om 3 (cf v l 2) B2 reads 3ab after 2 (1) and 3cd after 2 (first occurrence) for the first time repeating st 3 in its proper place —a) Ś D6 1 4 8 12 13 विप्रकीर्णा , V1 3 प्रकीर्णाश्च, D2 प्रकीर्णा स (for प्रगृहीता) N2 B

C. 6. 3 4
B. 6 27 4
L. 6 3 5

यं पृष्ठतोऽनुगच्छन्ति शतशोऽथ सहस्रशः ।
द्रुमानुद्यम्य सहिता लङ्कारोहणतत्पराः ॥ ४
एष कोटीसहस्रेण वानराणां महौजसाम् ।
आकाङ्क्षते त्वा संग्रामे जेतुं परपुरंजय ॥ ५

नीलानिव महामेघांस्तिष्ठतो यांस्तु पश्यसि ।
असिताञ्जनसंकाशान्युद्धे सत्यपराक्रमान् ॥ ६
नखदंष्ट्रायुधान्वीरांस्तीक्ष्णकोपान्भयावहान् ।
असंख्येयाननिर्देश्यान्परं पारमिवोदधेः ॥ ७

(B3 both times) पृथिवीमभिधावत —ᵇ) B1 (first time) D3 [ए]व (for [ह]व) —B1 om (from 3ᶜ up to 1 1 of 373* —ᶜ) D7 पृथिवीं (for पृथिव्यां) B3 (first time) वासवप्रत्यस (for चानुरुध्यन्त) Ñ1 B4 कर्षति महतीं (B4 °तीव महीं) क्रुद्धः, B3 2 (second time) कर्षन्निव महीं हृष्टो —ᵈ) B3 2 (first time) D1 10 G1 2 M3 ताते G3 हाते, Cm g k t as in text (for हृष्टो) G1 स्र, Cm g t as in text (for [पृ पृ] B3 (second time) D8 11 वानर (for यूथप) —For 3ᶜᵈ Ś V1 2 D6-8 11 12 13 subst, while B3 cont after 373* (first occurrence)

372* पृथिव्यां विश्रुत शूरो दधिवक्त्रति यूथप ।

[Ś D6 8 12 दिव्या(D6 दध्या)स स(D6 13 °ति), D8 9 हरो ना(D7 °र्तिं)पस (for दधिवक्त्रति) V1 B3 दधिवक्त्र प्रतापवान्(B3 °वक्त्रो महासुर) D13 दध्यास्य इति विश्रुत [for the post half]]

—Thereafter B3 reads 24ᶜᵈ and 4ᵃᵇ for the first time repeating both in their proper place

—After 3 N (Ñ1 after 1 owing to omission) B1 (after 3ᵃᵇ due to omission) 2 3 (reads for the first time after 3ᶜᵈ [first occurrence] repeating after 3 [1]) 4 ins

373* यस्यैते हेमकपिला केशा दीप्ताग्निसंनिभा ।
स एष दृश्यते भाति शालकूट इवोच्छ्रित ।
यस्य रोमाणि शोभन्त सूर्यस्येव मरीचय ।
श्यालो वानरराजस्य सुग्रीवस्य महात्मन ।

[B1 om l 1 —(l 2) N1 B1 2 (second time) य (for स) B4 शाखो (for दृश्यते) N1 एष दृश्यतो भाति (for the prior half) N1 B2 गिरिकूट(Ñ1 °कूप) B1 सानुकूट G (ed) शालिकूट (for शालकूट) N1 B4 (second time) समुच्छ्रित —(l 3) B3 (second time) भवस्य (for सूर्यस्य) G (ed) गभस्त्य (for मरीचय) —B3 repeats l 4 after 3ᵃᵇ (first occurrence) again repeating it in its proper place —(l 4) N B4 (third time) रम्भो(Ñ3 तारो) नामैष यूथप (for the post half)]

4 V3 om 4 (cf v l 1) B3 reads 4ᵃᵇ for the first time after 24ᶜᵈ (first occurrence) repeating it here —ᵃ) D8 12 T1 ये Cg as in text (for यं) B4 नामिन्यति (for ऽनुगच्छन्ति) D4 येनाङ्कस्तामितोच्छति —ᵇ) Ś N1 V1 2 B1 3 (first time) 4 D6-8 10 12 13 हरि-यूथपा, Ñ1 B1 2 (second time) G3 M3 हरिपुंगवा (for अथ सहस्रश) —After 4ᵃᵇ (first occurrence), B3 ins

374* पाश्र शतसहस्राणि हरीणां सत्कर्षति ।
एष प्रगृह्य महतीं शिला नीलाम्बसंनिभाम् ।

[For l 2, cf 363*]

—Thereafter B3 repeats 2 —ᶜ) D6-11 वृक्षान्, G1 वनान् (for द्रुमान्) B1 उत्पाट्य, B3 om (for उद्यम्य) Ś V1 2 B1 D6-8 9-12 T1 M सहसा (for सहिता) —ᵈ) M3 -ग्रहण (for -रोहण) Ś Ñ V1 2 B D6 8 11 12 13 ता(Ś V1 D1 8 12 सा)लतालशिलायुधा —After 4, D6-7 9 11 T G M1 2 3 ins, while M3 ins after 5

375* यूथपा हरिराजस्य किंकरा समुपस्थिता ।

[M3 पर्युपासते (for समुपस्थिता)]

5 V3 D6 7 9-11 T G M1 2 3 om 5 (for V3, cf v l 1) —ᵃ) Ñ V1 2 B3 D6 8 12 कोटि (for कोटी) D8 सहस्राणां —ᵇ) Ś1 D8 11 तरस्विना, Ś1 मनस्विना (for महौजसाम्) —ᶜ) Ñ1 (in gloss वाञ्छति) 2 B त्वां मुस्सहति, D8 वाञ्छयति त्वा (for आकाङ्क्षते त्वा) V1 2 समरे —ᵈ) N V1 B D6 8 पुरंजय —After 5 M3 ins 375*

6 V2 om 6 (cf v l 1) —ᵃ) D8 पश्यत Ś V1 D1-3 9 12 13 यास्तव (D1-3 यास्तु D13 तास्तु) पश्यसि (D1-3 °सि) मृगेन्द्र, N1 B1 2 यानेतानपश्यसि (B3 °सि) Ñ3 B4 यानेतानमत (N3 °-वीरसा) स्थितान्, V1 D6 4 यास्तु (V3 तान्) पश्यसि विग्रह (D1 °ग्र [sic]) B3 त्वालया छाद्य स्थितान् —ᶜᵈ) Ś1 lacuna for अनेकशताञ्जु N B1 2 युधि B3 भवि (corrupt) (for युद्धे) Ś1 om B3 घोर, D1 दृष्ट (for सत्य)

7 V3 om 7 (cf v l 1) D6-9 11 T G1 M1 2 om 7ᵃᵇ —ᵃ) G (ed) दत्त (for दष्ट्रा) —ᵇ) Ś D8 12 ताम्राक्षा-रोपान् Ñ1 V1 2 B1 2 D1 8 13 तीव्रकोप (V1 B3 D1 2 12 °पान्) D8 3 4 कोपान् B1 ताम्रदृशान् (for तीक्ष्णकोपान्) N2 महाभयान् D8 भयानकान् (for भयावहान्) —ᶜ) B3 असुदृश्यान्, D1 13 अनिर्देश्यान् (for अनिर्देश्यान्) —ᵈ) D8 2 T1 2 M3 Cm महोदधे Cg as in text (for इवो°) Ś V1 2 D6-8 12 13 स्थिता सागरोघ (Ś1 lacuna for रोघ)स्ति, N B तीर (B3 यत्र) स्था इवाण्णव

पर्वतेषु च ये केचिद्विषमेषु नदीषु च ।
एते त्वामभिवर्तन्ते राजन्वृक्षाः सुदारुणाः ॥ ८
एषां मध्ये स्थितो राजन्भीमाक्षो भीमदर्शनः ।
पर्जन्य इव जीमूतैः समन्तात्परिवारितः ॥ ९
ऋक्षवन्तं गिरिश्रेष्ठमध्यास्ते नर्मदां पिबन् ।
सर्वर्क्षाणामधिपतिर्धूम्रो नामैष यूथपः ॥ १०
यवीयानस्य तु भ्राता पश्यैनं पर्वतोपमम् ।
भ्रात्रा समानो रूपेण विशिष्टस्तु पराक्रमे ॥ ११
स एष जाम्बवान्नाम महायूथपयूथपः ।
प्रशान्तो गुरुवर्ती च संप्रहारेष्वमर्षणः ॥ १२
एतेन साह्यं सुमहत्कृतं शक्रस्य धीमता ।
देवासुरे जाम्बवता लब्धाश्च बहवो वराः ॥ १३

G. 6. 3.14
B. 6. 27. 12
L. 6. 3.12

8 V1 om. 8 (cf. v.l. 1). —^{a}) Ś D5.6.8.12.13 च सर्वेषु; Ñ B [अ]थ वृक्षेषु (for च ये केचिद्). —V2 om. 8^{b}. G1 reads 8^{cd} twice. —^{b}) D6.9–11 T1.3 G2 विषयेषु; Cg as in text (for विषमेषु). T2 दरीषु (for नदीषु). M1 transp. विषमेषु and नदीषु. Ś Ñ B D5.6.8.12.13 नदीषु च कृतालयाः(Ś1 B2 °यान्); V2 D1–3 नदीषु विपुला (V1 च गुहा; D3 विमला)सु च. —^{c}) Ś D6.12.13 त्वा(Ś1 त)मनु-; V2 त्वामति-; L (ed.) समभि- (for त्वामभि-). Ñ B -गर्जति(B4 °न्ति); G (ed.) -नर्दति (for -वर्तन्ते). —^{d}) Ñ B रात्र(B2 °म)भक्षाः; V1.3 राजन्युधि; T2.3 राजन्यक्षाः (for राजवृक्षाः). Ś D6.13 सहस्रशः; Ñ V1.3 B D5.2–4.13 सुदुर्जयाः (for सुदारुणाः). D1 राजन्युद्धेषु दुर्जयाः; G2.3 ऋक्षास्तु बलशालिनः.

9 Before 9, V2 reads 14. —^{a}) D2 M3 येषां; T2 एषा; M3 तेषां; Cm.g.t as in text (for एषां). D6.10 मध्य- (for मध्ये). Ś Ñ V B D2–4.9–10 राजा (for राजन्). —^{b}) Ś1 D3 भीमाख्यो; Ñ1 B3 धूम्राक्षो (for भीमाक्षो). Ñ1 V B D5.1 -विक्रमः (for -दर्शनः). L (ed.) भीमो भीमपराक्रमः.

10 ^{a}) V2 ऋक्षमूकं; D5.1 ऋष्यवंतं (for ऋक्षवन्तं). —^{b}) Ñ1 B अनु (for पिबन्). —^{d}) B2 विश्रुतः (for यूथपः). Ñ1 V2 नीलांबुदचयोपमः; D1.2 यूथाना(D3 धूम्राणा)मेष यूथपः. —After 10, B2 reads 13^{ab} (preceded by 376*) for the first time, repeating 13^{ab} in its proper place.

11 D1 om. (hapl.) 11^{a}–12^{b}. —^{a}) Ñ1 V2 B2 D4 कनीयान् (for यवीयान्). L (ed.) तस्य (for अस्य). Ñ1 V2 B1.4 D3 च; B2 वै; D5.6 सु- (for तु). D7 पश्चात् (for भ्राता). —^{b}) D5 [द्र]ष्टुं; L (ed.) [प]श्य (for [प]श्यैनं). Ñ V2 B च सुग(B4 °च)मुतः स्थितः. —^{c}) V1.3 B1.3.4 भ्रातुः (for भ्रात्रा). Ś V2 D2.6.12 G2.3 समानैः; Ñ1 V1.2 B3.4 D5.2.4.13 समान- (for समानो). Ñ2 -रूपोऽस्य; V1 B3.4 -रूपो यो; V3 -रूपोयं; D3 -रूपं तु (for रूपेण). —^{d}) Ś D5.2–4.8.11.13 G2.3 विशिष्टं. Ñ1 V2 B2 वा; Ñ2 V1.3 B4 D5.6.7.9–11 च; D13 सु- (for तु). Ñ2 D3 T2 M3 पराक्रमैः. —After 11, Ñ2 B1.3 ins.; Ñ2 cont. after 377*; V2 ins. after 13; while B2 ins. after 10:

376* द्वावेतौ महावीर्यौ बलिनौ कामरूपिणौ ।
 एतौ शतसहस्राणि दशकोट्यश्च विंशतिः ।
 अनुयान्ति महात्मानौ वानराणां महात्मनाम् ।
 वानरौ युद्धकुशलौ महत्कर्म करिष्यतः ।

[After l. 1, B2 reads l. 4. —Ñ2 B1 om. l. 2–3. —For lines 2–3, cf. 361*. —(l. 2) B2 तु (for च). —(l. 3) V2 om. अनुयान्ति. —Ñ1 V2 om. l. 4. Ñ2 repeats l. 4 after 378*. —(l. 4) Ñ2 (first time) मैन्दश्च द्विविदश्चैव (for the prior half). Ñ2 (second time) -कर्तौ क्षमौ (for करिष्यतः).]

—Thereafter Ñ1 V2 read 6.17.35^{c}–36^{b}.

12 D1 om. 12^{ab} (cf. v.l. 11). Ñ1 B1 om. 12. —^{a}) Ś Ñ2 V B1.3.4 D5.2–4.8.12.13 एष वै (for स एष). D5 जांबुवान्, D7 राजन् (for नाम). —^{c}) B2 दुर्जयो; B4 संग्रामे; D1 प्रमत्तो; M3 प्रकांडो (for प्रशान्तो). B4 [इ]ज्ञः (for च). —^{d}) M3 भीषणः (for [अ]मर्षणः). Ś V D5–6.8.12.13 समरे चा(D7 °रेष्व)पराजितः. —After 12, Ñ2 B1.4 ins.:

377* महोत्साहो महावीर्यो बलवान्कामरूपधृक् ।
 वानरो युद्धकुशलः संग्रामेष्वनिवर्तकः ।

[(l. 1) Ñ2 -रूपवान् (for -रूपधृक्).]

—Thereafter Ñ2 cont. 376*.

13 V2 reads 13^{ab} for the first time here, repeating it before 15^{ab} (preceded by 378*). B2 reads 13^{ab} (preceded by 376*) for the first time after 10, repeating 13^{ab} here. Ñ2 illeg. for 13^{a}. —^{a}) V2 (first time) D9–11 T1 तु; G2 च (for सु-). D2 साहाय्यं (for साह्यं सु-). Ñ1 V2 (second time) B (B2 both times) एताभ्यां(B1.2 [second time].4 अनेन) सुमहत्कर्म; V3 एतेन हि महत्साहाय्यं (hypm.); G2 तेन सार्धं च सुमहत्, G3 Cr.m.g.t : साह्यं साहाय्यम्. ⁂ —V2 illeg. for ^{a} in second occurrence. —^{b}) Ñ B (B2 both times) वै तुरा; D3.11 धीमतः (for धीमता). —After 13^{ab}, Ñ B1.2.4 ins.; while V2 B2 ins. after 13^{ab} (r.):

378* युध्यतः सह दैत्येन्द्रैः समरे तारकामये ।

[V2 महा-; B2 देव (for सह). Ñ1 V2 दैत्येन; G (ed.) दैत्यैः (for दैत्येन्द्रैः). B1 om. तारकामये.]

G. 6. 3 14
B. 6 27 15
L. 6. 3 13

आरुह्य पर्वताग्रेभ्यो महाभ्रविपुलाः शिलाः ।
मुञ्चन्ति विपुलाकारा न मृत्योरुद्विजन्ति च ॥ १४
राक्षसानां च सदृशाः पिशाचानां च रोमशाः ।
एतस्य सैन्ये बहवो विचरन्त्यग्नितेजसः ॥ १५
यं त्वेनमभिसंरब्धं प्लवमानमिव स्थितम् ।
प्रेक्षन्ते वानराः सर्वे स्थितं यूथपयूथपम् ॥ १६
एष राजन्सहस्राक्षं पर्युपास्ते हरीश्वरः ।
बलेन बलसंपन्नो रम्भो नामैष यूथपः ॥ १७
यः स्थितं योजने शैलं गच्छन्पार्श्वेन सेवते ।
ऊर्ध्वं तथैव कायेन गतः प्राप्नोति योजनम् ॥ १८

—Thereafter N1 repeats l. 4 of 376* —N2 om 13^{e}–14 N2 reads 13^{cd} after 15^{ab} (preceded by 380*) B2 reads 13^{e}–14 for the first time here repeating them after 17 (preceded by 383*)

—e) M3 दैव (for देव) D6 जातुचना N1 B (B2 first time) तस्मिन्देवासुरे युद्धे D11 देवासुरेषु प्रवरा —d) Ś V D1.4.8.10.12 शतशो B2 (first time) हरयो, D1 बहुशो (for बहवो) B2 (first time) वरान् (for वरा) B2 (second time) [अ]सुराश्च बहवो हता —After 13 V2 ins 376*

14 N om 14 (for N1 cf v l 13) B2 repeats 14 (cf v l 13) V2 reads 14 before 9 —a) Ś V1.2 B (B2 both times) D6.8.12.13 [अ]प्राणि (for [अ]ग्रेभ्यो) —b) Ś1 V1.2 B (B2 both times) D6.9.8.12.13 क्षिपति Ś2 क्षिपन्तो, V3 त्यजति G2 महाभ्र (for महाभ्र) D8 क्षिपन्त पर्वता शिला —V3 om 14^{c}–15^{d} D7 reads in marg from मु in c up to च in d —c) Ś V1.2 B (B2 both times) D6.8.12.18 वृक्षांश्च विविधाकारान् D7 G1 M3 मुञ्चति विपुलाकारान् G2 ममुच विपुलाकारान् —V1 illeg (for d —d) V2 न**प्रक्षिपन्ति च B3 (second time) मृत्योरुद्विजपति च

15 V2 om 15^{ab} (cf v l 14) Before 15^{ab} V2 repeats 13^{cd} (cf v l 13) —b) Ś D3.12.13 पशोपमा N V3 P1.3.4 च सैनिका V1 तथैव च B2 D5.1.4 M3 Cm च लोमशा D3 च सन्निभा, D8 च तरसा, Cg k t as in text (for च रोमशा) —After 15^{ab} Ś V1 B1.2.4 D6.8.12.13 ins

379* अग्रानीकेषु तिष्ठन्ति बलिनो भीमविक्रमाः ।

[B4 ऐषामनीके G (ed) अनीकाग्रेषु (for अग्रानीकेषु)]

while N V3 B3 ins

380* समयोर्वानरेश्वर्योर्वीर बहुव कामरूपिण ।

[N2 illeg V2 मनयो*****(illeg) G (ed) एताभ्यां निहता वीरा (for the prior half)]

—Thereafter N2 reads 13^{cd} while B3 reads 6 17 35^{c}–36^{b} —N V2 B om 15^{cd} —c) Ś D3.12 एतस्य सैन्ये सु, V1 D6.8.11 L (ed) अस्य सैन्ये प्रवर (D13 °न्वारि L (ed) °न्येषु) D6.7.9–11 T1 G M एतस्य सैन्ये (for एतस्य सैन्ये) D2 महबो (for बहवो) V3 तैस्पस्य बहवो वीरा —d) Ś1 D5–11 (अ)मितौजस, D1 T2 [अ]तिवर्चस (for [अ]ग्नितेजस) Ś1 D1 विविन्त्यमितौजस (sic)

16 a) N2 D1 G1 यं चैव (V2 °व)म्, V1.2 D1 यश्चैनम्, B1.2.4 D6.11 ये त्वेन (B1.2 °व)म्, D1 यं त्वेनम्, D9–11 य एनम् (for यं त्वेनम्) N1 D2.4 अति (for अभि) Ñ1 V2 B3 सक्रुद्ध (for संरब्धं) —b) Ś D6.11 प्लवगम, N1 V2 D3.5.8.10.11.13 T2 G2 M1.2 Cv r k. अवस्थित, B1 D1 G1.3 उपस्थित Cm g as in text (for इव स्थितम्) Ñ1 V1 B2 प्लवगा समुपस्थिता, B1.2 प्रमु (B2 °य)र मसुपस्थित —c) D6.8.4.6.12.13 प्रेक्ष्यन्त (D6 °ता) (for प्रेक्ष न्ते) G M1 यूथपा (for वानरा) —d) D5 सर्वे, D6.7 G1 M3 स्थिता, Ct as in text (for स्थित) V2 वानर (for यूथप) D1 यूथपा (for यूथपम्) N V1 B G (ed) सा (G [ed] सा) लताकलिकायुधा ※ Ccm स्थिता यूथपयूथपा इति च (Cc °पमिति) पाठ ।; Ch स्थितं यूथपयूथपमिति पाठः ※ —After 16 B3 reads 19

17 ab) N2 राजा (for राजन्) B3 एष राजा सहस्राणां (for a) Ś V1.2 D3.4.6.12.13 उपास्ते त्वमृतार्थेन (D3 °यने) N2 B2 परिवार्यामृतान्वित (B2 °न्वित) V3 परिवार्य****(illeg) D6 (with hiatus) उपास्ते अमृतश्च D5 उपास्ते तु कृत्स्नशा (for b) N1 B1.2.4 एष कोटी (B1 °टि) सहस्रेण हरीणां परिवारित —After 17^{ab} B1.4 read 19^{cd} —c) D8.11 संयुक्तो (for सम्पन्नो) Ś V1.2 D3.4.6.12.13.18 वलवान्नीलसंनिभो —d) D5 रम्भो D11 G1.2 दम्भो, T2 G2 M2.3 कुम्भो (for रम्भो) D6 वानर (for यूथप) Ś V1.2 B2.4 D6.8.11 हरि (V2 हरिश्च [hypm] B2.4 नाम्ना) पद्मतिमानन (D1 °लेखन) N1 V2 B2 (orig) योधयामास वानर, N2 B1.2 (marg also) D13 नाम्ना (D13 हरि) पद्म इति श्रु (D13 स्मृ)त, D5 T1 ऋषभो नाम यूथप —After 17 B3 reads 20^{ab}, while B2 repeats 13^{c}–14 (preceded by 383*)

18 B3 om 18^{cd} —ab) N1 D13 सुस्थितो (D13 °त) V B1.3 य स्थितो (for य स्थित) V.2 D1.2.6.8 T1.2 M3 योजन D6 यो गत Cm g k t as in text (for योजने) N V3 B1.3 शैल (for शैलं) D13 पार्श्वे न (for पार्श्वेन) V3 गच्छ न्याप्नोति योजनं (for b) B4 य शत योजन साम पद्भ्यां गत्वा निषेवते —After 19^{ab} B1 ins

381* य स्थितो प्लवगं पद्मयामर्षमारुह्य तिष्ठति।

यस्मान्न परमं रूपं चतुष्पादेषु विद्यते ।
श्रुतः संनादनो नाम वानराणां पितामहः ॥ १९
येन युद्धं तदा दत्तं रणे शक्रस्य धीमता ।
पराजयश्च न प्राप्तः सोऽयं यूथपयूथपः ॥
यस्य विक्रममाणस्य शक्रस्येव पराक्रमः ॥ २०
एष गन्धर्वकन्यायामुत्पन्नः कृष्णवर्त्मना ।
पुरा देवासुरे युद्धे साह्यार्थं त्रिदिवौकसाम् ॥ २१
यस्य वैश्रवणो राजा जम्बूमुपनिषेवते ।
यो राजा पर्वतेन्द्राणां बहुकिंनरसेविनाम् ॥ २२
विहारसुखदो नित्यं भ्रातुस्ते राक्षसाधिप ।
तत्रैष वसति श्रीमान्बलवान्वानरर्षभः ।
युद्धेष्वकत्थनो नित्यं क्रथनो नाम यूथपः ॥ २३

G 6 3 28
B 6 27 23
L 6 3 24

—^{cd}) B1 तत्र (for तथा) D13 चाकाशे (for कायेन) Ś V1 B1.3.4 D0-4.8.12.13 गच्छन्, D8 गत, G1 सदा, G2.3 स्थित; M3 गति, Cm g k t as in text (for गत) Ñ1 V3 प्राप्नुयि, Ñ2 प्राप्तश्चि, B3 प्राप्त त्रि, D0-8.13 स्याप्नोति (for प्राप्नोति) V3 पाश्चन सेवते चोभमाकाशेपि हथैव च —After 18 B1.3.4 ins

382* एष राजन्सहस्राक्ष हव्यवाह विशेषयेत् ।

19 B1.4 read 19^{ab} after 17^{ab} B3 reads 19 after 16 —^{a}) T3 अस्मान्; Cg as in text (for यस्मात्) D9.11 तु (for न) D7 भैरव (for परम) Ś Ñ V1.2 B2-4 D0.1.8.13 G1.2 M1.2.5 भूत, B1 प्रीत, Cg as in text (for रूप) V3 तस्मात्र च पर भूत, D12 यस्मान्न परमभूत —^{b}) G2 दृश्यते, Cg as in text (for विद्यते) Ś V1.3 D0-4.8.12.13 चतुष्पादिह (D8 °लोकेषु) दृश्य (D1 प्राप्त) ते, Ñ V2 B वानरेष्विह विद्य (B1 दृश्य) ते, D9-11 चतुष्पात्सु न विद्यते —Ś V1 D0.4.8.12.13 read 19^{cd} and 22^{cd} (including 383*) after 20^{cd} V3 reads 19^{cd} (followed by 383*) after 20^{cd} —^{c}) Ñ1 B2.3 शत्रु, G3 एष (for श्रुत) Ś D8.13 स माद्नो, D1 सनाद्यो (for संनादनो) M6 विश्रुत सद्नो नाम —^{d}) V1.3 B3 (sup lin also) महात्मना (for पितामह) —After 19 Ś V1.3 D0-4.8.12.13 ins while B4 ins after 20^{cd} B2 ins in marg after 17

383* यमेनमम्बुदाकार गर्जन्तमिव तोयदम् ।
सैन्य निवेशयान च जृम्भन्त च प्रपश्यसि ।
एष वानरमुख्याना पद्मकोटी प्रकीर्तित ।
इन्द्रजानुरिति ख्यातश्चण्ड समरदुर्जय ।

[(l 1) V3 illeg D13 तोदय (meta) (for तोयदम्) —B3 om 1 2 —(l 2) B2 निवेशमान D13 विवेशमान (sic) (for निवेशयान) D1.4 तु (for first च) B3 om D0 शोभा तां D8 जाबवत (hypm) (for जृम्भन्त) D1 तु न पश्यति D3 च प्रपश्यति D4 च प्रविश्यति (sic) (for च प्रपश्यसि) D13 जृम्भते स च पश्यसि (sic) (for the post half) —(l 3) D13 सैन्यानां (for मुख्यानां) V1.3 B2.3 D1.3.12 पद्मको (D8.13 °टी) —(l 4) Ś1 इव (for इति) Ś1 lacuna for ख्यातश्चण्ड B3 चड्य (hypm) (for चण्ड) B2.3 D8 पश्य (for समर) D8 ज्ञोयन G (ed) दारुण (for दुर्जय)] —Thereafter, B3 repeats 13^{c}–14

20 B3 reads 20^{ab} after 17 —^{a}) Ś N V B D0.3.4.8.12.13 महद्, D5.6.7 T3 M3 युद्ध (for तदा) Ś D13 जात्, B4 D0.4 वृत्त, D3 ज्ञात (for दत्त) —^{b}) D7 धीमत (for धीमता) Ś V D0-4.8.12.13 पुरा वै (D8 महद्वै) शक्रदर्शि (D13 °दृति) न, N B चतुर्दंत (N3 °ष्ट्र) स्य हस्ति (Ñ1 B1 दंति) न —^{c}) Ś Ñ2 V D1.3.4.8.12.13 पराजय V3 प्राप्तं (for प्राप्त) —^{d}) Ś V3 D8.12 महात्मैष च (V3 स), N1 D0-4.13 महानेष स, Ñ2 B3 स एष हरि (B3 [before corr] एष) V1.3 स महानेष (for सोऽयं यूथप) B1.3.4 स एष (B2 यूथपो) यूथपो महान् —After 20^{cd} Ś V1 D0-4.8.12.13 read 19^{cd} and 22^{cd} (including 383*) while Ñ V3 B2 (preceded by 383*).3.4 read 22^{cd} whereas V3 reads 19^{cd} (followed by 383*) —V3 om (hapl) 20^{e}–21 —^{f}) D13 [अ] पि (for [इ] व)

21 V3 om 21 (cf v l 20) B4 om 21^{ab} —^{a}) D3.6-7 T G M3 Cm वर्त्मन, Cl t as in text (for वर्त्मना) —^{c}) Ś Ñ V2.3 B D T M तदा (for पुरा) T1 M3 दैव (for देव) —^{d}) B1 रक्षार्थ, B3 सहायत्, B4 साहाय्य (for साह्यार्थं) Ś V1 D0-4.8.12.13 साह्यकारी (V1 D1-8 °ले) शतक्रतो Ñ2 D6 M5 सा (D6 स) ह्यार्थं दिवौकसां

22 ^{a}) V3 यस्य B1 D7.9-11 T1 G M1.2 यत्र, D13 अस्य (for यस्य) Ś1 D8.13 वैश्रवणो (for वैश्रवणो) M1.2 राजन् (for राजा) —^{b}) B1.3 G3 जम्बुद्वीप, D3 जीवविष (for जम्बूमुप) Ś1 उपनिषद्यते (for °निषेवते) V3 यमे ** **** (illeg) D1 सततमभिसेवते D13 यमेनमुपसेवते G (ed) जम्बूमुपरि तिष्ठते —V3 om 22^{cd} Ś V1 D0-4.8.12.13 read 19^{cd} and 22^{cd} (including 383*) after 20^{cd} Ñ V3 B2 (preceded by 383*).3.4 read 22^{cd} after 20^{cd} —^{c}) Ś D8.12.13 राजन् (for राजा) Ś Ñ V1.2 B D0-4.8.12.13 पर्वते द्रोणे (Ñ1 V2 B1 विन्ध्ये) D4 पर्वतेद्रम (for पर्वतेन्द्राणां) —^{d}) Ś Ñ V1.2 B D0-4.8.12.13 G1.2 सेविते (G1.2 °त) (for सेविनाम्)

23 ^{a}) G3 सुखो (for °दो) —D6 reads 23^{b-e} twice —^{b}) M5 भ्राता (for भ्रातुस्) —For 23^{ab} Ś Ñ V B D0.3.8.12.13 subst

384* विहारशीलो वसते भ्राता ते राक्षसेश्वर ।

G 6. 3. 28
B 6. 27. 24
L 6. 3. 23

वृतः कोटिसहस्रेण हरीणां समुपस्थितः ।
एषैवाशंसते लङ्कां स्वेनानीकेन मर्दितुम् ॥ २४
यो गङ्गामनु पर्येति त्रासयन्हस्तियूथपान् ।
हस्तिनां वानराणां च पूर्ववैरमनुस्मरन् ॥ २५
एष यूथपतिर्नेता गच्छन्गिरिगुहाशयः ।
हरीणां वाहिनीमुख्यो नदीं हैमवतीमनु ॥ २६
उशीरबीजमाश्रित्य पर्वतं मन्दरोपमम् ।
रमते वानरश्रेष्ठो दिवि शक्र इव स्वयम् ॥ २७
एनं शतसहस्राणां सहस्रमभिवर्तते ।
एष दुर्मर्षणो राजन्प्रमाथी नाम यूथपः ॥ २८
वातेनेवोद्धतं मेघं यमेनमनुपश्यसि ।
विवर्तमानं बहुशो यत्रैतद्बहुलं रजः ॥ २९

[N V1 B1 धर्मात्मा D2 यतने (for वसते) V3 D6 भ्रातो (for भ्राता ते) Ñ1 B2 नैऋताधिप Ñ2 V3 B4 D6 राक्षसेश्वर V2 राक्षसाधिप D2 वानरेश्वर (for राक्षसेश्वर)]
—a) D7 (both times) T1 G1 M1 [एष]व (for [एष]ष) D7 वसते, D5 (both times)-11 रमते (for वसति) Ś Ñ V B D5-11 एष हि Ñ2 V B1-3 D13 हि)-मवतो राजा (Ñ1 B D2 °जन्) —d) D5 (both times)-11 वानरोत्तम (for वानरर्षभ) —e) G2 [स] कथनो (sic) (for [स]कथनो) D7 राजन् (for स्थित) D6 युद्धस्य कथितो स्थित —f) D6 T1 प्रेषधनो, G M1 कथनो Cg as in text (for क्रथनो) D3 युद्धो नास्येष यूथप Cv क्राथो (sic) नामैष यूथप इति सम्यक् पाठ —For 23ef Ś V1 D6 subst while D5 ins after 23cd

385* सेनापतिर्दुष्प्रकम्पो वीलो नामैष वानर ।

[D3 दुष्प्रकम्पो V3 D13 यूथप (for वानर)]

24 a) V1 B4 D6 कोटी (for कोटि) Ś D8 कोटीसहस्रस्य वृतो —b) Ñ V2 B वानरहस्तो, D2 पर्युपस्थित, D7-11 M1 समवस्थित (for समुपस्थित) —B2 repeats here 24cd (cf v l 3) —c) Ś D6 एषोपि Ñ V3 B(B2 second time) एकोपि, D1 एकैक, M4 एष (for एषैव) B2 (first time) एषैवाशंसते लङ्कां G1 एष शासते लोकान् —After 24cd (first occurrence), B1 reads 4cd for the first time, repeating it in its proper place, while after 24, D2 reads 390*

25 D2 om (hapl) 25–34 —a) B4 उप (for अनु) —b) D2 त्रासयन् (for त्रासयन्) Ś Ñ V2 B D5-11 M3 गजा B1 M1-3 हरि, B1 गिरु (for हस्ति) B1 यूथप (for यूथपान्) —B1 om 25c–27b G (ed) reads 25cd twice (var.) —c) B1 (marg also) G (ed) (second time) ऋक्षाणां G2 Cr कपीनां, Cv m g k t as in text (for हस्तिनां). —d) D11 पूर्व (for पूर्व) B4 G (ed.) (second time) चवते गोपनात्मने

26 B1 D2 om 26 (cf v l 25) V1 illeg from ति in a up to ग in b —a) D2 नेता (for पति) D6 नाम G1 धीमान् (for नेता) —b) Ś V1 D5-8, 10-11 T1 गि(V1 °र)वो, Ñ1 B2 D7-11 M3 राजेन्द्र No B1 (sup lin. also) राजन्, V1 B1 गयो, D1 T1 G2 गजात् (for गच्छन्) D2 इव (for गिरि) B1 गुहासु च D6 T1 गुहाश्रयान् (for गुहाशय) —After 25ab, D6-8 11 S ins

386* गर्जन्योधयते हस्याग्रमुखैव महीरुहान् ।

[D7-11 G2 M2 गजान् G1 M1 गर्जन् (for गर्जन्) D7 11 रोधयते, G1 यो वाधते (for योधयते) D6 T1 M1 गिरीश्वर D7 10 11 भास्कर T2 गुरुश्च, G1 M2 रुहस्य (for रुहस्य) M1 महत्याश्रमहागजान् (for the post half)]
—a) D1 T1 M2 च एव (for हरीणां), D2 वाहिनीं मुख्यो, M1 वानरमुख्यो, M2 वानरो मुख्यो (for वाहिनीमुख्यो) Ś V1 D5-8 10-11 हिमवद्वाहिनीं मुख्या —b) N1 B1 अपि, Ñ1 B2 विपन्, D1 मधन् (sic) (for अनु)

27 D2 om 27, B1 om 27ab (for both cf v l 25) —a) Ñ1 (marg also as in text) V2 B1 राजन् (for बीजम्) Ś Ñ V B1 D5 11 18 आसाद्य D1 समासाद्य (hypm) (for आश्रित्य) —b) Ś1 V1 D5-11 मन्दरं पर्वतोत्त(D11 °प)म —d) D7 [ओ]जसा (for स्वयम्)

28 D2 om 28 (cf v l 25) —a) Ś1 D11 एवं, Ñ V1 B3 राजन्, B1 शत, D6 एव (for एनं) B4 -सहस्राणि —b) V1 D6 T1 G M अनु (for अभि) Ñ V1 B1 सहस्रे परिवारित, V3 damaged, B1 हरीणां स(B2 च)मुपासते —After 28ab, D5 7-11 S ins

387* वीर्यविक्रमदृप्तानां नर्दतां बलशालिनाम् ।
स एष नेता सैन्यस्य वानराणां महात्मनाम् ॥

[(l 1) D7 11 G1 M2 वायु (for बल) —(l 2) D6 T1 अ (for च) M1 एष नेता महाबाहुर् (for the prior half) M3 तरस्विनां (for महात्मनाम्)]
—c) Ś Ñ V D1 T1 G1 दुर्धर्षणो, B1 वै दुर्धर्षो D6 सुवा(D5 °र्ष)णो (for दुर्मर्षणो) N V1 B1 युवा B2 नाम (for राजन्) D6 T1 M Cg k t स एव दुर्धर्षो राजन् (D6 °जा) —d) Ñ1 प्रमथो, T1 प्रमाथिन्, Cm g k t as in text (for प्रमाथी) B2 हरि (for नाम) —After 28 B1 reads 39f (in marg) for the first time repeating it (in marg) after 31

29 D1 om 29 (cf v l 25) B1 om 29ab —a) D6 च D11 T1 G [ए]व (for [इ]व), Ñ V1 B1 [उ]द्धतान् B1 [उ]द्धतो T1 [उ]द्धत (for

एतेऽसितमुखा घोरा गोलाङ्गूला महाबलाः ।
शतं शतसहस्राणि दृष्ट्वा वै सेतुबन्धनम् ॥ ३०
गोलाङ्गूलं महावेगं गवाक्षं नाम यूथपम् ।
परिवार्याभिवर्तन्ते लङ्कां मर्दितुमोजसा ॥ ३१
भ्रमराचरिता यत्र सर्वकामफलद्रुमाः ।
यं सूर्यतुल्यवर्णाभमनुपर्येति पर्वतम् ॥ ३२
यस्य भासा सदा भान्ति तद्वर्णा मृगपक्षिणः ।
यस्य प्रस्थं महात्मानो न त्यजन्ति महर्षयः ॥ ३३
तत्रैष रमते राजन्रम्ये काञ्चनपर्वते ।
मुख्यो वानरमुख्यानां केसरी नाम यूथपः ॥ ३४

C. 6. 9. 32
B. 6. 27. 38
L. 6. 3. 35

[उ]द्वत). Ñ V3 B2.3 मेघान् (for मेघ). —^{b}) Ś D11 यमेवम्, Ñ V3 B4 यानेवान्, D11 समेनम् (for यमेनम्). D6 इव प्र (for अनु). D5 -गच्छन्ति (for -पश्यसि).
—After 29^{ab}, D6-7.9-11 S ins.:

398* अतीक्रमपि सरव्य वानराणां तरस्विनाम्।
उद्धूतमरुणाभास पवनेन समन्ततः ।

[(l. 1) D5 T M3 अपि, G1 अनु- (for अपि). D1 तप-स्विनां (for तर°).—(l. 2) T3 उद्भूतम् (sic) (for उद्धूतम्).]

—^{c}) Ñ1 V3 B1 निवर्तमानान्; B2 वर्तमानं च, B4 D6.8.9.11 नि(D12 प्र)वर्तमान, D1 निकृत्तमानं, G2 विवर्धमान (for विवर्तमान) B3 सहसा, D5 T1.3 M3 बहुधा (for बहुशो).—^{d}) D6 तत्र (for यत्र). D2 [ए]नः; G1 [इ]द (for [ए]तद्). T3 यद्वेश्मलज रम.—After 29, D13 reads 39^{ef} for the first time, repeating it after 34.

30 D5 om. 30 (cf. v.l. 25). D13 om. 30-31^{b}. —^{a}) Ś V1.3 D6-8.11 मुखद्यो, Ñ V3 B बाल(Ñ2 बालिः B1 बलि)मुखा (for ऽसितमुखा). Ñ V3 B3 नाम. D5 राजन् (for घोरा) —^{b}) B2 D11 T1 G1 गोलाङ्गूल (for °ला).
—After 30^{ab}, B3 ins.:

389* शत शतसहस्राणि यमेन पर्युपासते।
एष दुर्मर्षणो नाम कोटिकोटिसमावृत ।

—^{c}) Ś Ñ V B1.2 D6-8.11 सहस्राणां (for °णि). —^{d}) G M1 -बन्धने (for -बन्धनम्). Ś Ñ V B D6-8.11 कोटि(Ñ1 V3.3 B4 D6.8.9 °टी)कोटि(Ñ1 V1 B4 D6.8 °टी)शत तथा (B1.4 °तानि च, D1 °तावृत).

31 D5 om. 31 (cf. v.l. 25) D13 om. 31^{ab} (cf. v.l. 30) —^{a}) Ñ1 V3 B D7 गोलाङ्गूला Ñ1 V3 G3 महाकाया(G3 °य). Ñ2 B1-3(before corr. as in V3, sup. lin. in marg.) D6-11 G3 महाराज. D7 °वेगा (for महावेग). Ś D6-8.11 पुन(Ś D13 पुन्र. D6 पर) समनुगच्छ(D1 °न्ति)ति V1 यमेनमुपतिष्ठन्ति V3 यमेन मुपतिष्ठति D5 यमेनमनुगच्छति.—^{b}) V3.3 D6.8 गवाक्षो नाम यूथप.—After 31^{ab}, Ś D6.7-8 read 39^{ef} for the first time, repeating it after 34, while V1.3 D7.11 read 39^{ef}.—V3 D13 om. 31^{cd}.—^{c}) Ñ V1 B3 [अ]गच्छन्ति B1 [अ]भिनर्दन्ति, B4 D9.10.11 [अ]भिनर्दन्ता M1.3 [अ]भिवर्धन्त (for [अ]भिवर्तन्ते) —For 31^{cd}, Ś V1 D6-8.11 subst., while D4 subst. and reads after 24:

390* वाहिनी चास्य विपुला लङ्कामिच्छति मर्दितुम्।

[D1 यास्य, D3.4 यस्य (for चास्य). D2 बहुला (for विपुला). D2 भाक्तुं (for मर्दितुम्).]

—After 31, B2 repeats 39^{ef} (cf. v.l. 23).

32 D5 om. 32 (cf. v.l. 25).—^{a}) B3 -[आ]रचिता (meta.), B4 -[आ]वलिता, T3 -[आ]चलिता, Cr m g as in text (for -[आ]चरिता). D5 येत्र (for यत्र). D1 भूमी राजति सा यत्र, G (ed.) भ्रमरै सेविता यत्र.—^{b}) Ñ2 B1.2 D8.9-11 T2.3 G1.2 M Ct -काल-; Cr m.k as in text (for -काम). Ñ2 D1.4.5 T1 फला द्रुमा, Cm g k t as in text (for -फलद्रुमा).—^{c}) Ś Ñ V B3 D1.3.13 G1.3 य, (for यं) Ś1 Ñ2 V2.3 B3 D5.7(m.).9-11 T1 M1-3 सूर्यस्य (for सूर्य). D7 (also in marg. as in text) -वात (for तुल्य). Ñ2 संकाशम् (for -वर्णाभम्). B1.3.4 G1 य (G1 स) सूर्यवर्णतुल्याभम्; D13 सूर्यतुल्यस्य वर्णाभम्. —^{d}) D2 पर्वत

33 D5 om. 33 (cf. v.l. 25).—^{a}) Ñ V3 B भाभि-; T3 भाम- (for भासा) M3 तदा (for सदा) Ś V1.3 D6-8.9.10.11 प्रभया यस्य द(D6 प्र प्रद)श्यते. G2.3 प्रभया यस्य चाभा(G3 °भा)ति —^{b}) Ś V1.3 D6-8.9.11 G2.3 काचना. Ñ V3 B सौवर्णा. T3 तद्वर्ण- (for तद्वर्णा). Ñ V3 B1.3.4 G2.3 इव (for मृग-) —^{c}) D4 पृष्ट (for प्रस्थ) Ñ V3 B च नित्य देवगन्धर्वा —^{d}) Ñ V3 B सदा(D2 च चा)रणा (for महर्षय).
—After 33, D6-8.9-11 S ins.:

391* सर्वकामफला वृक्षा सदा फलसमन्विताः।
मधूनि च महार्हाणि यस्मिन्पर्वतसत्तमे।

[(l. 1) D1 M3 -काल- (for -काम). D6-11 सर्वे (for सदा). M1.2.3 पुष्प (for फल-) D7 G1 सदा पुष्पफलान्विता (for the post. half).—(l. 2) D1 नेत्राणि (for मधूनि) D1 (also sup. lin. as in text) तस्मिन् (for यस्मिन्).]

34 D5 om. 34 (cf. v.l. 25) —^{a}) D2.3.4 T3 (प)त्र (for [ए]ष). D5 M1.2 नित्य (for राजन्). Ś V3 D6-8.11 transp. रमते and राजन्. Ñ V1.3 B त(Ñ1 V1.2 B1 य)- चैष(B4 °व) राजा रमते —^{b}) V3 रम्य (for रम्ये).—^{d})

G. 6. 3. 40
B. 6. 27. 38
L. 6. 3. 36

षष्टिर्गिरिसहस्राणां रम्याः काञ्चनपर्वताः ।
तेषां मध्ये गिरिवरस्त्वमिवानघ रक्षसाम् ॥ ३५
तत्रैते कपिलाः श्वेतास्ताम्रास्या मधुपिङ्गलाः ।
निवसन्त्युत्तमगिरौ तीक्ष्णदंष्ट्रा नखायुधाः ॥ ३६
सिंहा इव चतुर्दंष्ट्रा व्याघ्रा इव दुरासदाः ।
सर्वे वैश्वानरसमा ज्वलिताशीविषोपमाः ॥ ३७
सुदीर्घाञ्चितलाङ्गूला मत्तमातंगसंनिभाः ।
महापर्वतसंकाशा महाजीमूतनिस्वनाः ॥ ३८

N V₃ B₁ वानर॰ (for यूथपः).—After 34, Ś D₁.₃–₈.₁₃ repeat 39ᵉᶠ (cf. v.l. 29 and 31).

35 ᵃ) Ñ V₃ B₁.₃.₄ D₁.₉–₁₁ M₃ a-सहस्राणि; Cv.m.g as in text (for °णां). Ś V₁.₂ D₀–₄.₆.₁₂.₁₃ राजन्गिरि-सहस्राणि; B₂ षष्टिं शतसहस्राणि.—ᵇ) Ñ₂ B₁.₃.₄ कांच(B₄ कान)नानि महांति च.—V₃ om. 35ᶜᵈ.—ᶜᵈ) Ś Ñ V₁.₂ B₂ D₂.₆.₁₂ गिरिश्रेष्ठस्(B₂ °ष्ठे, D₄ °ष्ठ); D₅ गिरिः श्रेष्ठस् (for गिरिवरस्). D₀.₂.₄.₁₂ दे(D₁₃ ते)षामस्त(D₀ °स्ति)-गिरिः श्रे(D₀ °रिश्रे, D₁ °रेः श्रे)ष्ठस् (for °). D₂ स्वाम् (for स्त्वम्). B₂ सर्वंवानर-; D₁.₁₃ स्त्वमित्रामर-; G₁ स्त्वमि-वोपरि (for स्त्वमिवानघ). B₁.₃.₄ यत्र चास्ते गिरिश्रेष्ठे सर्ववानरपूजितः.

36 ᵃ) Ś₁ D₁ ₉–₁₂ G₁ [ए]के; V₃ D₀ [ए]व; D₆ ते (for [ए]ते). Ś D₃.₁₂.₁₃ कामग-; L (ed.) कपिल- (for कपिला॰). G₁ श्वेताश्च (for श्वेतास्). Ñ V₃ B तत्रैते(Ñ₂ D₁₃ °त्र) वानराश्च(B₂.₃ °रा॰ श्वे)तास्.—ᵇ) Ñ₁ B₂–₄ ताम्राक्षा (for ताम्रास्या). Ñ₂ हरिरूपणाः; B₂ मलकोऽमिता॰; G (ed.) हरिपिङ्गलाः (for मधुपिङ्गला.).—After 36ᵃᵇ, V₃ ins 393*.—V₃ om. 36ᶜ – 38.—ᶜ) Ś Ñ V₁.₂ B D₀.₄.₁₂.₁₃ गिरिश्रेष्ठे; D₇ G₃ [उ]त्तरगिरौ; D₉–₁₁ [ऊ]र्ध्वमगिरौ; G₁ [उ]त्तमपुरी (for [उ]त्तमगिरौ).—ᵈ) D₉.₁₁ G₂ M₁.₂ दृढ-; G (ed.) दंत (for -दंष्ट्रा). D₁.₄ -महायुधाः.

37 V₃ om. 37 (cf. v.l. 36).—ᵃ) Ś D₁₂ महादंष्ट्राः; D₁.₂ चतुर्दंष्ट्र-; D₁₃ च दुर्धर्षा (for चतुर्दंष्ट्रा).—ᵇ) D₁ व्याला (for व्याघ्रा).—ᵈ) D₇ ₉–₁₁ ज्वलद्- (for ज्वलित-).—For 37ᶜᵈ, Ś Ñ V₁.₂ B D₀–₄.₁₂.₁₃ subst.:

392* आशीविषसमस्पर्शा घोररूपाः प्लवंगमाः ।

[B₄ सुप्रमाणा॰ (sic); D₂ -समा रूपे (for -समस्पर्शा). B₂.₄ दानवाभा॰ (for घोररूपा). B₁ महावेगा॰ (for प्लवंगमा॰).]

—Thereafter, Ś V₁ B₂.₃ (after 38) D₀–₄.₁₂.₁₃ cont., Ñ V₂ B₁ ins. l. 3–5 only after 38; while V₃ ins. after 36ᵃᵇ; G₁ M₂ cont. l. 2 only after 396*; whereas G (ed.) ins. l. 1 after 38ᵃᵇ:

393* तत्रैव नित्यमचले भास्करः प्रतितिष्ठते ।
मर्कस्य गतिमन्विच्छन्विभजं च महाकपिः ।
यो विशालामुपामृद्य रसग्रामे हस्तिवानरे ।
सत्याया जनको वीरः सुषेणो नाम वीर्यवान् ।
निसर्गेण वृतः श्रीमान्हरीणां वानरेश्वराम् । [5]

[(l. 1) D₁.₄ तथैव; B₂ D₂ तत्रैव; D₁.₃ तत्रैव (for तत्रैव). Ś D₁.₁₂ निलयेवडे; B₁ निस्तगवल (for नित्यमचले). Ś D₂.₁₂ भास्करे(D₂ °रो) (for भास्कर). Ś D₁₂ [ऽ]प्युप-; V₁ प्रप-; B₄ प्रतु-; D₁ चोप-; D₂ [अ]प्युप- (for प्रत-). B₄ D₁.₂.₄ -तिष्ठति (for -तिष्ठते). B₁ भास्करस्यातिरिष्ठति; B₂ भास्करद्युति-संनिभे (for the post. half).—(l. 2) V₁ B₄ गतिम् (sic) (for गतिम्). D₁₃ मन्विम्यत्. V₁.₂ D₁ M₂ निपानं; G₁ नियम (for निधन). D₁₃ महाकपिः.—V₃ illeg. for the prior half of l. 3.—(l. 3) Ñ₂ B विपाणम् (for विशालाम्). Ñ₂ समावम्य; B₁ D₀.₂.₄.₁₃ अपामृद्य; B₂–₄ वपागृह्य(B₃ °ह्य); D₁.₂ अपामृत्य(D₂ °द्य); D₁₃ अपादागत् (sic) (for उपामृद्य). V₁ यो विशालानुगृणाति (sic), V₂ यो विशालमनु-गच्छति (for the prior half). Ñ₂ V₂ ध(V₂ द)िर वानरः (V₂ °रः), B₁ (also in marg. as in B₂ and also हस्ति-वानरः) देवदस्तिने; B₂ हरिवानरैः (for हस्तिवानरे).—(l. 4) V₂ D₀.₂.₄ सत्यया जनितो वीरः; B₁ तारामलयिता वीर॰ (for the prior half). V₁.₂ वानर; D₂ यूथपः (for वीर्यवान्).—(l. 5) D₁ निधिरेण (sic); D₁₃ नियुतेन (for निसर्गेण). Ñ V₂ B D₂ दश. कोटी(Ñ₂ B₂ °टि)सहस्रेण (for the prior half).]

—Thereafter B₁ reads 395*.

38 Ś V₁.₂ B₄ D₀–₄.₆.₁₂.₁₃ om. 38 (for V₃, cf. v.l. 36).—ᵃ) G₁ चित्र (for -[अ]ञ्चित-).—ᵇ) Ñ V₂ B₁.₃ -विक्रमाः; D₁₃ नि.स्वनाः (for -संनिभाः).—B₂ om. 38ᶜᵈ.—ᵈ) Ñ V₂ D₁.₂ (sup. lin. also) D₇ G₃ -संनिभाः; B₂ (orig.) D₁₀ -नि स्वनाः (for -निस्वनाः).—After 38, Ñ V₂ B₁.₃ (393*) ins. l. 3–5 of 393*; while G (ed.) ins. l. 1 of 393* after 38ᵃᵇ and l. 3–5 after 38.—After 38, D₅–₇.₉–₁₁ S ins.:

394* वृत्तपिङ्गलरक्ताक्षा भीमा भीमगतिस्वनाः ।
मर्दयन्तीव ते सर्वे तस्थुर्लङ्कां समीक्ष्य ते ।

[D₆ T₁ om. l. 1.—(l. 1) D₇.₉–₁₁ -नेत्रा हि (for -रक्ताक्षा). D₇.₁₀.₁₁ महा-; T₃ M₃ भीम (for भीमा). D₆ T₃ M₃ गतिस्वना, G₁ -पराक्रमा, G₂ -तरस्वना (for -गतिस्वनाः). D₂ महावीर्या गजस्वना (for the post. half).—(l. 2) G₁ मर्दयति च (for मर्दयन्तीव). D₆ T₂ तस्थुर् (for सर्वे). D₆ T₂ लङ्कां सर्वे (D₆ °र्वे) (for तस्थुर्लङ्कां). G M₂ समीक्ष्य वै (for समीक्ष्य ते). D₆ T₁ M₁.₂ स्थिरविग्रहो लङ्कां सर्वे तिष्ठन्दीक्ष्य वै (M₁.₂ °क्ष्य वै). ⊕ Cm g: ते सर्व लङ्कां समीक्ष्य मर्दयन्तीव मर्दयन्त इव तस्थुरिति सम्बन्धः (Cg तस्थु मर्दयन्त इव तिष्ठन्ति)। मार्षो लिङ्-व्यत्ययः।; so also Ct. ⊕]

एष चैषामधिपतिर्मध्ये तिष्ठति वीर्यवान् ।
नाम्ना पृथिव्यां विख्यातो राजञ्शतबलीति यः ।
एषैवाशंसते लङ्कां स्वेनानीकेन मर्दितुम् ॥ ३९

गजो गवाक्षो गवयो नलो नीलश्च वानरः ।
एकैक एव यूथानां कोटिभिर्दशभिर्वृतः ॥ ४०

तथान्ये वानरश्रेष्ठा विन्ध्यपर्वतवासिनः ।
न शक्यन्ते बहुत्वात्तु संख्यातुं लघुविक्रमाः ॥ ४१

सर्वे महाराज महाप्रभावाः
सर्वे महाशैलनिकाशकायाः ।
सर्वे समर्थाः पृथिवीं क्षणेन
कर्तुं प्रविध्वस्तविकीर्णशैलाम् ॥ ४२

G. 6. 3 51
B 6 27 48
L. 6. 3 45

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टादशः सर्गः ॥ १८ ॥

---

39 For 39^{ab}, Ś N V B (B3 subst and reads after 393*) D6-8 11 12 subst

395* कामरूपी महावीर्यं सहर्षोऽसमरोधत ।

[Ñ V3 B स धव (B3 °व), L (ed) सहव (for सहर्षाद्) Ś D8 12 समरोद्धत]

—After 39^{ab}, D6-7 9-11 S ins

396* जयार्थी नित्यमादित्यमुपतिष्ठति वीर्यवान् ।

[D8 12 राज्यार्थी (for जयार्थी) T2 सत्यम् (for नित्यम्) D8 T2 3 M3 बुद्धिमान्, G1 वानर (for वीर्यवान्) ⊛ Cg इयतिष्ठति उपतिष्ठते ⊛]

—Thereafter, G1 M3 cont l 2 of 393*.

—^{c}) Ñ V B3 D6-8 11 12 राजन् (for नाम्ना) G3 सत्यातो (for विख्यातो) Ś D8 12 च पृथिव्यां तु विख्यातो, B1 2 4 राजा वानरमुख्यानां —^{d}) B2 4 नाम्ना, T2 राजा (for राजन्) Ś Ñ V B1 D6-8 11 12 13 नाम्ना (D2 वीर) शतबलिस्तु (Ś D8 12 °श्च) च (Ñ V3 °लिर्हरि, V1 2 °लीति च, B1 °लिरेवि, D3 °ली तु स), B3 नाम्ना शतबलिर्हरि —After 39^{cd}, Ś Ñ V1 3 B1 2 4 D6-8 11 12 13 ins, while B3 ins l 1 after 39^{cd} and l 2 in marg after 40^{ab}

397* वृत कोटीसहस्रेण लङ्कां प्रार्थयते हरिः ।
उदकासुलश्च ऋषभ शरभो गन्धमादन ।

[(l 1) Ñ2 V2 3 B1 D6 8 12 कोटि (for कोटी) Ś V1 D6-8 11 12 13 सहस्रेण (V1 D2 °भ) Ñ V1 B1 3 धर्षो (for वृतं) —Ñ B1 3 4 D8 om l 2 —(l 2) Ś V1 D8 12 वृषभ, G (ed) वृषभ (for ऋषभ)]

—D8 om 39^{ef}–40^{ab} Ñ V3 B1 2 4 om 39^{ef}. Ś D8 8-11 13 (after 29 owing to om of 30–31^{ab}) read 39^{ef} for the first time after 31^{ab}, repeating it after 34 V1 2 D3 11 read 39^{ef} after 31^{ab} B3 reads 39^{ef} (marg) for the first time after 28 repeating it (marg) after 31.—^{e}) Ś D6-8 11,12 (Ś D8 both times D3 2 second time, D12 first time) एषोपि, D3 एष वा D12 (second time) सैषोपि (for एषैव) G1 M1 2 3 आशसते (for [ए]वाशंसते). ⊛ Cr g एषैवेत्यत्र (Cg °वेति) सन्धिरार्षः. ⊛ —^{f}) D1 धर्षितुं (for मर्दितुम्) —After 39 D6-7 9-11 S ins

398* विश्रान्तो बलवाञ्शूर पौरुषे स्वे व्यवस्थित ।
रामप्रियार्थं प्राणानां दया न कुरुते हरि ।

[(l 1) M3 वीर (for शूर) G2 पौरुषेषु (for °षे स्वे) G1 पौरुषे पयवस्थित (for the post half)]

40 Ś V1 2 D6 8 11 12 13 om 40^{ab} (for D3, cf v l 39). D8 T1 om 40 —^{a}) N2 B गयो (for गजो) —^{b}) B1 3 4 यूथप (for वानर) —After 40^{ab}, B3 ins l 2 of 397* —V2 illeg for ^{c} —^{c}) B1 D7 9-11 G1 एकैकम् (for एकैक) Ś B4 D8 11 12 एष, Ñ V3 B1-3 D3 एषां, G एते (for एव) Ś Ñ V3 B D3 3 8-11 M3 योधानां (for यूथानां) V3 D6 4 विजय, D4 °या) श्चैव एषां चै (D6 °तेषां) D1 विजयश्चैकपादश्च D13 विजयश्चैदंशभिक (sic) —^{d}) Ś3 D1 3 8 G1 M1 2 कोटीभिर् (for कोटिभिर्).

41 ^{a}) D1 अथ (for तथा) Ś D8 12 ये, D4 च (for [अ]न्ये) Ś D8 8 12 वानरा (for वानर) —^{cd}) B3 transp न and शक्यन्ते D6 4 महत्त्वात् (for बहुत्वात्) M3 च (for तु) Ś D8 12 transp बहुत्वात् and तु सख्यातु —After 41, Ñ V3 B1-3 D12 ins

399* अथ च सुग्रीवबलस्य नायको
युवाङ्गदो राघवपार्श्वत स्थित ।
महाबल काञ्चनशैलसंहतो
यदीमुख काञ्चनपर्वतोपम ।

[(l 1) Ñ1 V3 तु (for च) —(l 2) V3 lacuna from रा up to स्थित —(l 3) Ñ2 B1 सन्निभो (for संहतो) —(l 4) V3 पवतप्रभ (sic) (for पर्वतोपम)]

42 B1 3 (in marg) repeat 42^{cd} after 42^{cd}. —^{a}) Ś Ñ V B3 (second time) 4 (both times)

१९

G 6 41
B 6 81
L 6 41

सारणस्य वचः श्रुत्वा रावणं राक्षसाधिपम् ।
बलमालोकयंस्तस्य शुको वाक्यमथाब्रवीत् ॥ १
स्थितान्पश्यसि यानेतान्मत्तानिव महाद्विपान् ।
न्यग्रोधानिव गाङ्गेयान्सालान्हैमवतानिव ॥ २
एते दुष्प्रसहा राजन्बलिनः कामरूपिणः ।
दैत्यदानवसंकाशा युद्धे देवपराक्रमाः ॥ ३
एषां कोटिसहस्राणि नव पञ्च च सप्त च ।
तथा शङ्कुसहस्राणि तथा वृन्दशतानि च ॥ ४
एते सुग्रीवसचिवाः किष्किन्धानिलयाः सदा ।
हरयो देवगन्धर्वैरुत्पन्नाः कामरूपिणः ॥ ५
यौ तौ पश्यसि तिष्ठन्तौ कुमारौ देवरूपिणौ ।
मैन्दश्च द्विविदश्चोभौ ताभ्यां नास्ति समो युधि ॥ ६

Do-8 12 18 एते (for सर्वे) Ś V3 B1 (second time) Do-8 2.21 महानुभावा B4 सम°; D12 महाबलाश्च ये (for महाप्रभावा) —b) M3 रूपा (for काया) Ś N V B1 3 (both second time) D5-8 12 13 महात्मका(D1 यूथाधिपा) नमताभाश्च यु(N3 °भा युयु)दे —d) B4 परिध्वस्त B1 3 विशीर्ण (for विकीर्ण) G1 2 शैल (for शैलान्) B4 कर्तुं प्रभासिवशीर्णैस्त —For 42cd Ś N V D5-8 12 13 subst while B1 2 (in marg) ins after 42ab (r)

400* शाखामृगा पर्वतसंनिकाशा
प्रकीर्तिता सुरपवमा पृथिव्याम्।
[(1 2) B1 सुरपवगा (for सु पवमा)]

Colophon —*Kāṇḍa name* D1 om N V3 B D2 12 13 लङ्का° D6 8 सुन्दर° —*Sarga name* Ś1 सारणवचन Ś2 N V1 3 B 1 D6 8 12 13 सारणवाक्य V3 बलानदर्शनम् B3 4 सनीकदर्शन (B4 °न) D1 सैन्यदर्शन D3 सैन्यदर्शने सारणवाक्य D4 सैन्यदर्शन (also in marg सारणवचन) —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 V3 B4 D2 4 8 12 18 om Ś2 N V1 2 B1 3 D3 3 3 D1 5 D6 7 10 1 T1 2 G M 27 T3 26 —After colophon G1 2 M 1 2 concludes with श्रीरामाय नम

19

1 Cv is missing from 6 19 1 up to 6 20 5 —a) Ś M1 V B1 D6-8 12 13 [अ]तः दृष्ट्वा N2 B2-4 [अ]तः श्रुत्वा (for वच श्रुत्वा) —b) Ś N V B D5-8 12 13 राक्षसस्य महाबल (N2 V3 B D1 °मन) D5 रावणस्य दुरात्मन —c) D1 7 9 11 T M Cm g k t आदाय तद (for आलोकयन्) Ś D5-8 12 13 बलमालोक्य(D5-8 12 °क)मान च(D2 स) M3 बलमाश्रित्य तिष्ठन् —d) Ś N V3 B2-4 D5 6 8 12 13 रावणम्, V1 2 B1 D1 1 G M4 वचनम् (for वाक्यमथ)

2 a) D1 स्थितान् D5-7 स्थितान् (for स्थितान्) —b) D6 महाबल न् T1 G2 °गजान् G3 °जयान् (for °द्विपान्) —After 2ab V3 B1 3 4 ins

401* हयानमर्दनान्शूरान्युद्धे च कृतलक्षणान्।
[V3 अश्वान् B1 दृष्टान्मर्दनाङ्ग्ध (for the prior half) N3 युद्धं (for युद्धे च)]

—c) D13 नि सृतान् (for न्यग्रोधान्) Ś D2 12 गुणान्मान्; B1 वेगान्दी (for गाङ्गेयान्) ※ Cm g k t गाङ्गेयान् गङ्गातटरुहान् (Ck t °टोत्पन्नान् । अनन्तरश्लोकेऽपि तथैव) ※ —d) Ś D5 12 13 शैलान्, N V3 1 B D1-4 8 शाखान् (for सालान्) V3 D6 हैमवतीन् (sic)

3 a) V D5-8 12 13 दुष्प्रसहा B4 दुर्विषहा —c) D5 6 दस्र (for दैत्य) —d) B3 V1.3 सत्य, B1 बहु (for देव) N2 V2 B3 [अ]सुरोपमा; B2 परापमा (for पराक्रमा) V1 D1 वृद्धिमन्तश्च वानरा

4 a) D1 7 9 11 कोटी —b) N1 D6 transp पञ्च and सप्त —N1 om (hapl) 4cd —c) Ś1 मध्य शङ्कु, Ś2 D6-8 नव शङ्कु, B3 D5 T1 2 M3 तथा शङ्कु, B1 om (for तथा शङ्कु) —d) Ś V2 B D6 8 12 13 दश(V2 B D1 तथा)वृंद N3 illeg G1 वृन्दा वृन्द (for तथा वृन्द)

5 V1 2 D1 2 read 5 before 9 B3 repeats 5 (both times in marg) after 7 —a) N1 चरिता B1 2 (both times) सहिता (for सचिवा) —b) Ś2 N1 V2 D6 2 8 12 13 पुरा; V1 2 D1 2 तथा T1 सदा (for सदा) —c) D13 °सकाशा T2 गवय, Cg as in text (for °गन्धर्वैर्) —d) T1 °संपन्ना (for उत्पन्ना) Ś N V B1 3 D2 3 8 12 13 दानवैश्च तथा(D1 °रपि) D3 (both times) D6 दानवै सह(D1 शुभे) D3 यक्षगैस्तथा (for कामरूपिण) ※ Cg उत्पन्ना कामरूपिण इति । कामरूपित्वेन उत्पन्ना इत्यर्थ । पूर्वं कामरूपित्वमुक्तम् । तस्य इदानीमौत्पत्तिकत्वमुच्यत इति न पुनरुक्ति ※ —After 5 G1 reads 7cd for the first time repeating it in its proper place

6 a) Ś N V1 2 B1 3 1 D5 6 8 12 13 T1 तु V3 B3 च D3 4 तु Cg k t as in text (for तौ) D दृश्यन्तौ (for तिष्ठन्तौ) —b) D1 11 समरौ (for कुमारौ) ※ Cg देवेति रावण प्रति सम्बुद्धि ※ —c) D13 मेन्दश्च Ś D1 2 G3 द्विविधश्च Cg as in text (for द्विविदश्च) Ś N1 D6 2 8 12 13 चैवौ N2 B1 2 D1 10 11 G1 2 चव,

ब्रह्मणा समनुज्ञातावमृतप्राशिनावुभौ ।
आशंसेते युधा लङ्कामेतौ मर्दितुमोजसा ॥ ७

यावेतावेतयोः पार्श्वे स्थितौ पर्वतसंनिभौ ।
सुमुखो विमुखश्चैव मृत्युपुत्रौ पितुः समौ ॥ ८

यं तु पश्यसि तिष्ठन्तं प्रभिन्नमिव कुञ्जरम् ।
यो बलात्क्षोभयेत्क्रुद्धः समुद्रमपि वानरः ॥ ९

एषोऽभिगन्ता लङ्काया वैदेह्यास्तव च प्रभो ।
एनं पश्य पुरा दृष्टं वानरं पुनरागतम् ॥ १०

ज्येष्ठः केसरिणः पुत्रो वातात्मज इति श्रुतः ।
हनूमानिति विख्यातो लङ्घितो येन सागरः ॥ ११

कामरूपी हरिश्रेष्ठो बलरूपसमन्वितः ।
अनिवार्यगतिश्चैव यथा सततगः प्रभुः ॥ १२

G 6 4 13
B 6 20 11
L 6 4 13

D7 चेति (for क्षोभौ) —N2 illeg for ^{d} —^{d}) G1 वयोर्, G1 M1 याभ्या, Cg as in text (for ताभ्यां) B1 महान् (for युधि) Ś Ñ1 V B1 D0-1 8 12 13 वै(B1 D1 न)वयोर्यंचते सम , G (ed) न समोस्त्वनयोर्युधि

7 ^{b}) Ś Ñ1 V1 D3 4 6 8 12 G1 3 M1 समृतप्राशनाद् ॐ Ct समनुज्ञाता इत्यत्र 'लोप शाकल्यस्य' इति लोप । समनुज्ञाताविलय ॐ Ś Ñ2 V1 B1 2 D0 3 4 8.12 13 repeat 7^{cd} after 402* V3 repeats 7^{cd} in place of 8^{cd} D8 repeats 7^{cd} after 8 G1 reads 7^{cd} for the first time after 5 repeating it here —^{c}) D13 (second time) आशंसेता, G1 (first time) आशंसते Ś Ñ V B D0-1 8 12,13 (Ś Ñ2 V1 3 B1 2 D0 4 8 12 13 both times) पुरी, D5-7 9-11 T1 3 G1 (both times) ? 3 यथा, T2 तदा (for युधा) Ś N2 B1 3 D0 8 12 (all second time) पुरी (for लङ्काम्) —^{d}) N2 B1 3 (all second time) स्वेन, G1 (first time) एता (for एतौ) Ś N1 D0 3 4 8 12 13 (all except Ñ1 second time) म(Ñ1 D13 म)र्दितु स्वेन तेजसा, V1 3 G1 (all second time) स्वेनानीकेन मार्दनु —After 7, B3 repeats 5 (both times in marg).

8 V1 B2 4 D5-7 9 11 T G M1 3 om 8 K (ed) reads 8 within brackets —^{a}) Ñ1 V1 3 वसाद् (for यावा) G(ed) वनयो (for एतयो) —^{b}) Ñ1 संस्थितौ पर्वतोपमौ Ñ2 B1 स्थितौ तु वानरर्षभौ —V3 repeats 7^{cd} in place of 8^{cd} —^{c}) D4 M2 समुखो N2 B1 दुर्मुखश्च M2 सुमुखश्च (for विमुखश्च) —After 8 Ś Ñ V1 B1 3 D0 3 4 8 12 13 K(ed , within brackets) ins while D8 ins after the second occurrence of 7^{cd} after 8)

402* प्रद्धष्टौ नगरीं लङ्कां कोटिभिर्दशभिर्वृतौ ।

[D1 13 कोटीभिर्]

—Then Ś Ñ2 V1 B1 3 D0-3,4,8 12 13 repeat 7^{cd}

9 Before 9 V1 3 D1 3 read 5 —^{a}) B2 तं, B3 च (for तु) —^{b}) D1 प्रच्छन्नम् (for प्रभिन्नम्) —After 9^{ab}, Ś1 Ñ1 V1 D0,3 12 13 ins , while D1 ins after 10

403* वानरैश्चोद्धतं दृष्ट्वा पश्य रूपं महात्मन ।

[D2 8 12 वानरेन्द्र Ś1 D8 12 तूर्ण Ñ1 वाय D0 नान, D8 तुल्य (for तूर्ण) V3 [उ ब्रह्म (sic) (for [उ द्धत तूर्ण) Ñ1 कृत (for यस्य) D2 यमेन परिपश्यसि (for the post half)]

—^{d}) Ñ1 D13 क्षोभये (for क्षोभयेत्) D3 बलानि क्षोभय येय D4 बलाभोमयते वत्र —^{d}) D1 6 इव (for अपि) Ś D0 4 8 12 13 वेगवान, Ñ V B1 D1 3 तेजसा (for वानर) —After 9 G2 reads 12^{ab} for the first time repeating it in its proper place

10 ^{a}) B1 हन्ता तु (for ऽभिगन्ता) D6 T3 M1 एषो हि गता (sic) B2 D5 7 10 11 T2 G M2 अन्तया —^{b}) B3 रक्षसां तु वरोत्तम —For 10^{cd}, Ś Ñ V B1 3 4 D0 4 8 12 13 subst

404* एष धावतलङ्कां दृष्ट्वा सीता च दृष्टवान् ।

[D1 एको (for एष) Ñ2 B1 3 4 transp लङ्कां and एवं Ñ1 V3 सीतां दृष्ट्वा (by transp). D1 सीतां च दृष्टवानरि (for the post half)]

—^{c}) Ñ2 न पश्य च V1 3 D1 T1 3 एन(D2 एत) पश्य D8 दृष्टपूर्वं, M1 3 पुरा दृष्ट (for पुरा दृष्टं) —^{d}) Ś Ñ V B D0-4 8 12,13 काम प्रत्यागत पुन —After 10, D1 ins 403*

11 ^{a}) Ñ1 V B1 D1-3 श्रेष्ठ (for ज्येष्ठ) B3 D7 11 13 केसरिण V1 क्षेत्र (for पुत्रो) ॐ Cg ज्येष्ठ इति । अत्र एव इत्यध्याहार्यम् । केसरिण पुत्र यस्य क्षेत्रज पुत्र ॐ—^{b}) D4-6 8 10 वातात्मज (for वातात्मज) Ñ1 V1 3 B2 D1 3 4 12 13 श्रुति B3 4 स्मृति D0 श्रुते (for श्रुत) —D0 om 11^{c}–12^{b}. D1 om 11^{cd}

12 D2 om 12^{ab} (cf v l 11) G2 reads 12^{ab} for the first time after 9 repeating it here —^{a}) B3 D5 11 कामरूपो V1 3 B1 D1 3 बली वीर, D2 बलैर्युक्त T1 हरि श्रेष्ठ (for हरिश्रेष्ठो) Ś Ñ1 V2 D1 4 12 13 काम रूपबलैश्चैव (D13 °व) —^{b}) Ñ2 B1 3 4 D7 G1 (both times) M1 3 वीर्य (for रूप) Ś Ñ1 V B1 D1 3 4 8 12 13 कामगर्वैश्च (V B1 D1 4 °प्राप्ति D1 °श्चैव) धानव ; D4 बलदर्पसमन्वितम —^{c}) Ś D0 अनिवार्या ; D6 अमार्यवै ; D1 अविचार्य ; D0 अनिर्वार्य ; G1 अनिवृत्त (for अनिवार्य) Ś D4,13 वायु, D8 वेग (for वैव) —^{d}) D1 वायुरिवा-

यस्मिन्न चलते धर्मो यो धर्मं नातिवर्तते ।
यो ब्राह्ममस्त्रं वेदांश्च वेद वेदविदां वरः ॥ १९
यो भिन्द्याद्गगनं बाणैः पर्वतांश्चापि दारयेत् ।
यस्य मृत्योरिव क्रोधः शक्रस्येव पराक्रमः ॥ २०
यस्य भार्या जनस्थानात्सीता चापहृता त्वया ।
स एष रामस्त्वां योद्धुं राजन्समभिवर्तते ॥ २१
यश्चैष दक्षिणे पार्श्वे शुद्धजाम्बूनदप्रभः ।
विशालवक्षास्ताम्राक्षो नीलकुञ्चितमूर्धजः ॥ २२
एषोऽस्य लक्ष्मणो नाम भ्राता प्राणसमः प्रियः ।
नये युद्धे च कुशलः सर्वशास्त्रविशारदः ॥ २३
अमर्षी दुर्जयो जेता विक्रान्तो बुद्धिमान्बली ।
रामस्य दक्षिणो बाहुर्नित्यं प्राणो बहिश्चरः ॥ २४
न ह्येष राघवस्यार्थे जीवितं परिरक्षति ।
एषैवाशंसते युद्धे निहन्तुं सर्वराक्षसान् ॥ २५

G. 6. 4 28
B. 6. 18 25
L. 6. 4 26

D3.5.6 [अ]नतरे Ś1 D6 G1.2 इयाम ; D12 इयाम ; G1 वीर (for शूर) N2 यस्तवस्थाद(m also °स्तवेषे°) रत शूर —b) Ś1 D8.12 पद्मपत्र , D6.7 पद्य पत्र , D11 इयामपत्र , G2.3 शूर पत्र (for इयाम पत्र) N2 V1.2 B1.3 D5.14 इलेभस , B4 [आ]वर्तेक्षण —c) Ś N V1.2 B1.2 D0-4.7.13 G M3 विश्रुत (for त्रिष्वात) V2 B3 लोके पौरुषविश्रुत B4 धनुष्मान्कवची नदी

19 a) B1.3 यस्मात् Ś Ñ1 V1.2 D0-4.8.13.14 सनातनो (for न चलते) V2 यस्य चानुगतो धर्मो —b) B2 धर्मात्, B3 धर्माद् (for धर्मं) D1 [अ]भि , M3 [अ]नु (for [अ]ति) N1 V3 यो धर्मं नि(V3 °र्मम्भि)रत सदा —N3 reads 19cd after 20 —c) N3 V2 दिव्यम्, D6 T2 ब्राह्मयम् (for ब्राह्मम्) N3 V2 ब्राह्म चे(V2 च), B1.4 दिव्य च B2 विद्यां च (for वेदांश्च) Ś D8.12.13 यो महास्त्र च देव च(Ś1 D8 चैत्र दैवः D13 च जानाति) —d) Ś V2 B1.2.4 D1.8.11 T1 वेत्ति, D13 तथा (for वेद) ❀ C8 ब्राह्ममस्त्र ब्रह्मास्त्रम वेदांश्च वेद जानाति। महाराममप्रस्य वेदान्तर्गतत्वेऽपि प्राधान्यात्पृथगुक्ति । वेदविदां वेदार्थविदां वर उपदेष्टृभ्यो वसिष्ठादिभ्योऽप्युत्कृष्ट ❀ —For 19cd, N1 V1.3 B3 D6 subst while Ś V2 (reads wrongly twice) D8.12.13 ins after 19 N3 ins after 19ab, B1.4 ins. after 20

406* अक्षग्राम समाह्वाने यस्मिन्वीरे प्रतिष्ठित ।

[Ñ1 (m gloss) अक्षसमूह (for अक्षग्राम) Ś D8.12 वर (for वीरे)]

20 a) Ś D12 भिन्दन्, D6 विदन् B3 सचलं, D4 T1 मेदिनीं (for गगनं) N3 यो विविधबाणैर्वाणैर् —b) N V B1 D1 वसुधां चैव(N3 V1 D1 चात्र) B1.3.4 D3 वसुधामपि(B3 °च) D4.5.6 वसुधां चापि(D3 च हि), D1.9.11 G M3 मादनीं चापि(D7 चैवा G M3 चापि) M1.2 पृथिवीमपि, M3 पवतानपि (for पर्वतांश्चापि) D1 पातयेत्, G2 धावेत् (for दारयेत्) Ś D8.12.13 वसुधां च वि(D13 नि)दारयेत् (D13 °दारयेत्) D1 T2.3 पृथिवीं चैव(T2 च प्र) दारयेत् —c) D2 मृत्युवत् (for मृत्योरिव) —d) D6 पराक्रमः —After 20 N1 reads 19cd while B1.4 ins 406*

21 N1 reads 21ab twice (second time marg) —a) N1 (first time) अनासाद्य (for यस्य भार्या) —b) Ś D8.12 नाम हृता Ñ1(first time) V1 B1.4 D0-4.13 प्रमथिता V1 G2 त्वयाहृता V2 D1.9.11 चापि हृता, B3 प्रमथिता (for चापहृता) N1 (second time) आनीता प्रसह्य राक्षसात् B1 आनीता प्रथिता त्वया —cd) D1 त्वां (for त्वा) D7.9.11 transp योद्धुं and राजन् D6 समनुवर्तते —For 21cd Ś N V B D0-4.8.12.13 subst

407* सोऽयं दाशरथी रामो योद्धुं त्वामभिवर्तते ।

[B1 एष B4 सैष (for सोऽयं) N1 B3 transp योद्धुं and त्वाम् V2 त्वामनुवर्तते V3 समभिवर्तते]

22 a) Ś V1.2 D1.2 यश्चैव, N1 D13 योऽस्यैव N3 V3 B1.3.4 D3.9.11 M3 यश्चैव, B2 य एष D1 अश्चैव, D3 यस्तस्य D7.13 त्व(D13 यो)स्यैव (for यश्चैष) —b) V1 शुद्ध , D6 शुभ्र (for शुद्ध) —D1 om 22cd —c) D13 कञ्जाक्षो, T1 G2 M1.2 शुभ्राक्षो

23 a) Ñ1 स-चैव (metri causa) N3 V3 B2.3 भ्रातैव, D7.9-11 एषो हि, M3 स एष —b) Ś V1.2 B1.4 D0.1.4.8.12.13 हित , N B3 [s]हितः V1(m also हित) D13 हि स , B3 महान् (for प्रिय) D7.9-11 भ्रातृप्रियहित रत —c) B1 न्याय्य (for नये) B1 च युद्धे (by transp) D6 युद्धेषु Ś D8.12.13 वेदवेदाङ्ग (for नये युद्धे च) —d) G1.3 शस्त्र (for शास्त्र) Ś N V1.2 B D6.8.12.13 सर्वास्त्रविधि(D8 °ष्वेषु च)पारग ; V1 D7.9.11 M1.2 सर्वशास्त्रभृतां(D9 °विदां) वर ❀ C6 सर्वेति। शास्त्राणां नीतिशास्त्राद्यतिरिक्तशास्त्राणाम् ❀

24 b) Ś Ñ V B D0.4.8.12.13 समरे बली; D6 चपलो बली D7 बलयुत ; D9-11 T2 च जयी (T2 यशो) बली; G1 वचनान्तरी —d) B1.4 नित्ययुध(B1 °द्ध)कार्मुक —After 24 Ś N V B D0.4.8.12.13 ins.

408* नित्य समामदीक्षश्च नित्ययुद्धकार्मुक ।

[Ś D8.12.13 उदन (for उदय) B3 नयवश्यात्मो नृप (for the post half)]

25 a) B2 (marg or g as in text) इदानीं; D6 न ह्येव (for न ह्येष) D1.2 [स्]य —b) D1 परिरक्षति

G. 6. 4. 14
B. 6. 25. 12
L. 6. 4. 14

उद्यन्तं भास्करं दृष्ट्वा बालः किल पिपासितः ।
त्रियोजनसहस्रं तु अध्वानमवतीर्य हि ॥ १३
आदित्यमाहरिष्यामि न मे क्षुत्प्रतियास्यति ।
इति संचिन्त्य मनसा पुरैष बलदर्पितः ॥ १४
अनाधृष्यतमं देवमपि देवर्षिदानवैः ।
अनासाद्यैव पतितो भास्करोदयने गिरौ ॥ १५
पतितस्य कपेरस्य हनुरेका शिलातले ।
किंचिद्भिन्ना दृढहनोर्हनूमानेष तेन वै ॥ १६
सत्यमागमयोगेन ममैष विदितो हरिः ।
नास्य शक्यं बलं रूपं प्रभावो वानुभाषितुम् ।
एष आशंसते लङ्कामेको मर्दितुमोजसा ॥ १७
यश्चैषोऽनन्तरः शूरः श्यामः पद्मनिभेक्षणः ।
इक्ष्वाकूणामतिरथो लोके विख्यातपौरुषः ॥ १८

(for मतवान) Ś N V₂.₃ B₁.₃.₄ D₂.₃.₄.₈.₁₁.₁₂ यथा (N₁ °था) विलगतिलया V₁ B₃ D₅.₆ यथानलमसुस्तया

13 ᵃ) Ś Ñ₃ V₁.₂ B₃ D₁–₄.₈.₁₂.₁₃ बालो (for दृष्ट्वा) —ᵇ) D₇ बाहवे (for बालः) D₁₀.₁₂ G₁.₃ M₁.₂ बुभुक्षित (for पिपासित) Ś D₃.₄.₅.₈.₉ दृष्ट्वोत्थाय (D₁₃ °थातु [sic]) पुरा कपि Ñ₁ बाहवे मृगगमत्कपि N₂ दृष्ट्वाभिगत किल V₁.₃ B₂ D₁–₃ दृष्ट्वोत्पतित विल V₂ बाले बलो मथकपि (sic) B₁.₃.₄ बाल्यात्कपि प्र(B₃ °तकपिच B₄ °किंकपिप्र)धावित ※ Cg पिपासित स्तन्यपेप्सुः । क्षुधित इति यावत् ※ — Note hiatus between ᶜ and ᵈ —ᶜ) Ś V₂ B₂.₄ D₀.₃.₄.₈.₁₂.₁₃ सहस्राणाम् V₁ D₁.₃ सहस्राणि (with hiatus) B₃ -सहस्राणाम् T₃ -सहस्रं च (with hiatus) (for -सहस्रं तु) N₁ B₁ त्रिशद्योजनसाहस्रम् V₃ शतयोजनसहस्राणाम् (hypm) —ᵈ) Ñ₁ M₃ (to avoid hiatus) चा(M₃ ह्य)ध्वानं Ś Ñ₁ V B₃ D₀.₄.₈.₁₂.₁₃ समभिप्लुत N₂ B₁.₂.₄ M₃ समतीत्य च (B₁ °य M₃ हि) M₁.₂ मातलध्य तु (for अवतीर्य हि)

14 ᵃ) D₆ हृ गमिष्यामि D₅ हरिष्यामि (subm) —ᵇ) N V B D₁.₂.₄ ममोपरि (for मे क्षुत्प्रति) M₁ शाम्यति (for यास्यति) Ś D₂.₃.₄.₁₂.₁₃ नभस परिपक्ष्यत (D₄.₈.₁₂ °यास्यति) — D₁.₄ om 14ᶜ–15ᵇ —ᶜ) Ś N V₂.₃ B D₀.₂.₃.₇.₁₂ G M₃ निश्चित्य (for संचिन्त्य) —ᵈ) Ś N₂ D₀.₂.₃.₁₂.₁₃ किलैष V₁ illeg V₂ B₃ पुत्रोसौ B₁.₄ पुरैव D₀.₉.₁₁ T₂ पुरुषे (for पुरैष) D₆ मद (for बल) V₃ पु * * * ल (moth eaten)

15 D₁.₄ om 15ᵃᵇ (cf v l 14) —ᵃᵇ) Ś D₂.₃.₄.₈.₁₂.₁₃ भानुम् V₁ दृप्तं (for देवम्) V₁ देवर्षिभिः V₂.₃ B₃ देवगन्धर्वैः (for अपि देवर्षि) D₁.₄ मानवै: D₇.₉–₁₁ -राक्षसैः (for दानवैः) Ś D₈.₁₂ स देवऋषिदानवैः (metri causa) D₁₃ सह देवर्षिदानवैः (for ᵇ) N₂ अथ गन्धर्वा स देवैश्च दानवैश्च तथा स्वयं —ᶜ) V₃ moth-eaten D₅ च (for एव)) —ᵈ) V₃ भास्करोदयजो B₃ D₀ भास्करस्यो(D₀ °रादु)दयो D₆ भास्करो,गिरौ (sic) G₁ यतो(वृ)नयो ※ Cm kṛt भास्करोदयन इति यद्गौरिति ॥ so also Cg which adds यत्रादित्यः समुदेति तत्र प्रदेशे वृक्षोपरि पतित्वा ... [illegible]

16 ᵃ) V₁ हरेर्, M₃ गिरेस् Ś D₀.₁₂.₁₃ एकोऽ G₁ M₃ तस्य (for अस्य) —ᵇ) Ś D₂.₁₂.₁₃ एव N₁ V₁ B₁ D₁.₄ T₁ एक D₀ तस्य D₅ एक (for एका) — V₁ reads 16ᶜᵈ twice (first time in marg) —ᶜᵈ) Ś N₁ (first time) V₃ D₀–₄.₈.₁₂.₁₃ भग्नो N₂ V₂.₃ B₂.₃ G₁.₃ M₃ भग्ना B₄ भिन्नो (for भिन्ना) Ś N₁ (first time) V₂ B₄ D₀.₂–₄ T₁ M₁ दृढहनुर्, V₁.₃ B₂ D₁.₄ दृढतो D₁.₁ °हनो D₇ °हनूर् G(ed) °तनोर् (for दृढहनोर्) D₆ T₁ किंचिद्भिन्नास्य च हनोर् (for ᶜ) B₃ नाम, D₆ G M₃ इति D₆ एव (for एष) Ś V₁.₂ D₀–₄.₈.₁₂.₁₃ तेन च D₆ वानर (for तेन वै) N₁ (second time) किंचिद्भग्नो दृढो बलवानेष वानरः

17 ᵃ) Ś N₁ V₁ B₁.₃ D₀.₂.₃.₄.₈.₁₂.₁₃ इत्येवं N₂ V₂.₃ B₁ इहैव (for सत्यम्) N₂ B₁.₂.₄ -युक्तेन D₃ -योगेषु (for -योगेन) D₁ आगतो रामयोगेन —ᵇ) Ś V₁ G₂ मयैवं (V₂ G₂ °व) N₂ B₁ तवैष B₃ D₁.₂.₄ G₁.₃ M₃ मयैव (for ममैष) D₅ करि —ᶜ) D₁ तस्य किंचिद् D₁₃ नास्य शक्ते (for नास्य शक्यं) Ś D₁₃ वीर्यं (for रूपं) —ᵈ) N₂ V B D₅ T₁ प्रभावं Ś N₁ V₁.₃ B₂ D₀–₄.₈.₁₂.₁₃ चोप(D₀.₄ चैव)लक्षितुं(D₁ °तं) N₂ B₁.₂.₄ G(ed) चोप(G(ed) चापि)वर्णितुं V₂ चोप * * * (illeg) D₆ T₁ M₂.₃ वानु(M₂.₃ चापि)भाषितुं G₂ वाभिभाषितुं (sic) (for वानुभाषितुम्) — B₃ om 17ᵉᶠ —ᵉ) G₁.₃ एष(G₂ °षै)वा (for एष आ) Ś N₁ D₀–₄.₈.₁₂.₁₃ आशास्येव (D₃ °व) चैवैको(N₁ वै सर्वा) N₂ V B₁–₄ D₅ आशास्येव (B₂ त स) एको वै (V₁.₃ B₃ D₅ एवैको V₂ वा सर्वा) —ᶠ) Ś N₁ V₁.₂ B₁.₃ D₀–₄.₈.₁₂.₁₃ सर्वा D₆ एवं (for एको) D₀–₁₁ मथितुम् (for मर्दितुम्) N₁ V₃ मर्दितुं स्वेन तेजसा(V₃ कर्मणा) — After 17 D₇.₉–₁₁ K(ed. with in brackets) ins.

405* यत्र आगच्छतेऽसौ वै पृष्ठतस्तव पार्थिव ।
लङ्कायां विदितश्चापि कथं विकारैः कपिम् ।

[(L 2) D₃(after corr sec m as above) ह्येनं (for मो वै)]

18 ᵃ) Ś V₁.₂ D₀–₄.₈.₁₂.₁₃ यस्त्वयस्तु N₁ V₃ यश्चैषो B₁ एतस्य B₃ D₀.₃₁ G₂.₃ Cm Ct यश्चैषो D₅ यस्तस्य B₁ एष यो D₇ G₁ यस्त्वेषो C₆ as in text (for यश्चैषो)

यस्मिन्न चलते धर्मो यो धर्मं नातिवर्तते ।
यो ब्राह्ममस्त्रं वेदांश्च वेद वेदविदां वरः ॥ १९
यो भिन्द्याद्गगनं बाणैः पर्वतांश्चापि दारयेत् ।
यस्य मृत्योरिव क्रोधः शक्रस्येव पराक्रमः ॥ २०
यस्य भार्या जनस्थानात्सीता चापहृता त्वया ।
स एष रामस्त्वां योद्धुं राजन्समभिवर्तते ॥ २१
यश्चैष दक्षिणे पार्श्वे शुद्धजाम्बूनदप्रभः ।
विशालवक्षास्ताम्राक्षो नीलकुञ्चितमूर्धजः ॥ २२
एषोऽस्य लक्ष्मणो नाम भ्राता प्राणसमः प्रियः ।
नये युद्धे च कुशलः सर्वशास्त्रविशारदः ॥ २३
अमर्षी दुर्जयो जेता विक्रान्तो बुद्धिमान्बली ।
रामस्य दक्षिणो बाहुर्नित्यं प्राणो बहिश्चरः ॥ २४
न ह्येष राघवस्यार्थे जीवितं परिरक्षति ।
एषैवाशंसते युद्धे निहन्तुं सर्वराक्षसान् ॥ २५

G. 6. 4. 28
B. 6. 28. 25
L. 6. 4. 26

D1 2 6 [अ]नंतर. Ś1 D5 G1 2 श्यामः; D13 श्याम-; G1 धीरः (for शूरः). Ñ2 यस्त्वयस्यांत(m. also °श्चैषोऽ)-रतः शूरः.—b) Ś2 D8 12 पद्मपत्र-; D6 4 पद्म पद्म-; D11 श्यामपद्म-; G1 2 शूरः पद्म- (for श्यामः पद्म). Ñ2 V1 3 B1-3 D2 3.4 -दलेक्षणः; B4 -[प]त्रेक्षणः.—c) Ś Ñ V1 3 B1 3 D6-8 9-13 G M3 विश्रुत- (for विख्यात). V3 B2 लोके पौरुषविश्रुतः, B4 धनुष्मान्कवची शरी.

19 a) B2 3 यस्मात्. Ś Ñ1 V1 2 D6-8 9 12 13 सनातनो (for न चलते). V3 यस्य चानुगतो धर्मो.—b) B3 धर्मात्; B1 धर्मार्थ (for धर्मं). D5 [अ]भि; M3 [अ]नु- (for [अ]ति-). Ñ2 V3 यो धर्मं वि(V3 °र्ममभि)रत° सदा.—Ñ2 reads 19cd after 20.—c) Ñ2 V3 दिव्यम्; D5 T2 ब्राह्मम् (for ब्राह्मम्). Ñ2 V3 ब्राह्मं वे(V3 च); B1.4 दिव्य च, B3 विद्यां च (for वेदांश्च). Ś D8 12 13 यो ब्रह्मास्त्र च वेद च(Ś1 D5 चैव वेद; D13 च जानाति).—d) Ś V2 B1.3.4 D6 8 12 T1 वेत्ति; D13 तथा (for वेद). ॐ Cg: ब्राह्मस्त्रं ब्रह्मास्त्रम वेदांश्च वेद जानाति। ब्रह्मास्त्रस्य वेदान्तर्गतत्वेऽपि प्राधान्यात्पृथगुक्तिः। वेदविदां वेदार्थविदां वरः वरप्रदत्त्वो वसिष्ठादिभ्योऽप्युत्कृष्टः. ॐ —For 19cd, Ñ1 V1 2 B1 D6-8 subst.; while Ś V2 (reads wrongly twice) D8 12 13 ins. after 19; Ñ2 ins. after 19ab; B1.4 ins. after 20:

406* ब्रह्मास्त्रः ससहारो यस्मिन्वीरे प्रतिष्ठितः ।

[Ñ1 (m. gloss) ब्रह्मास्त्र° (for ब्रह्मास्त्र). Ś D8.12 घर (for वीरे).]

20 a) Ś D13 भिन्द्यात्; D5 भिन्द्यात्, B3 भवनं; D5 T2 मेदिनीं (for गगनं). N2 यो विभिन्द्याद्रणे बाणैः.—b) Ñ V B2 D1 वसुधां चैव(Ñ2 V1 D1 चाव-); B1.3.4 D5 वसुधामपि(B2 °प); D2.3 4 वसुधां चापि(D5 च गि-), D9 11 G M3 मेदिनीं चापि(D5 चैव, G M3 चापि), M1 2 पृथिवीमपि; M3 पर्वतानपि (for पर्वतांश्चापि). D5 पातयेत्; G2 धारयेत् (for दारयेत्). Ś D8.12 13 वसुधां च वि(D13 नि)वर्तयेत् (D13 °दारयेत्). D1 T3.4 पृथिवीं चैव(T2 च प्र) दारयेत्.—c) D5 शत्रुघ्नस (for मृत्योरिव).—d) D5 पराक्रमः.—After 20, Ñ2 reads 19cd, while B1 4 ins. 406*.

21 Ñ1 reads 21ab twice (second time marg.).—a) Ñ1 (first time) जनाश्रम (for यस्य भार्या).—b) Ś D8.12 नाम हृता, Ñ1(first time).2 V2 B2.4 D6-8 13 प्रमथिता, V1 G2 त्वपहृता; V2 D1.9-11 चापि हृता; B3 प्रमथिता (for चापहृता). N1 (second time) आनीता प्राक्त्वयाश्रमात्; B1 आनीता प्रथिता त्वया.—cd) D5 त्वा (for त्वां). D7 9-11 transp. योद्धुं and राजन्. D5 समनुवर्तते.—For 21cd, Ś Ñ V B D6-8.8 12 13 subst.:

407* सोऽयं दाशरथी रामो योद्धुं त्वामभिवर्तते ।

[B1 एष, B4 सेय (for सोऽयं). Ñ2 B2 transp. योद्धुं and त्वाम्. V2 त्वामनुवर्तते, V3 समभिवर्तते.]

22 a) Ś V1 2 D6 8 यस्यैव; Ñ1 D13 योऽस्यैव; Ñ2 V3 B1 2 4 D6-11 M3 यस्यैव; B3 य एव, D1 अस्यैव; D1 यस्त्वेष, D1.12 स(D13 यो)स्यैष (for यश्चैष).—b) V3 शुभ; D1 शुभ्र (for शुद्ध-).—D5 om. 22cd.—c) D13 रक्ताक्षो; T2 G2 M1.2 ताम्राक्षो.

23 a) Ñ1 अस्यैष (metri causa), Ñ2 V3 B2.3 अस्यैव; D7.9-11 एषो हि; M3 स एष.—b) Ś V2 3 B1 4 D6.1 8 9 12.13 हित; Ñ B4 [ऽ]रिहा; V1(m. also हितः) D1 2 हि सः; B3 महान् (for प्रियः). D7 9-11 भ्रातुः प्रियहिते रतः.—c) B1 न्याय्य (for नये). B1 च युद्धे (by transp.), D5 युद्धेषु. Ś D8 12.13 वेदवेदांग (for नये युद्धे च).—d) G1 2 शास्त्र (for -शास्त्र). Ś Ñ V1 2 B D6-8.8.12.13 सर्वशास्त्रेषु(D5 °स्त्रेषु च)पारगः; V3 D7 9-11 M1.3 सर्वशास्त्रभृतां(D7 °विदां) वरः. ॐ Cg: सर्वेति। शास्त्रशब्दो नीतिशास्त्रव्यतिरिक्तशास्त्रपरः. ॐ

24 b) Ś Ñ V B D6-8 12.13 समरे बली; D5 चपलो बली, D7 बलसंयुतः; D9-11 T3 च जयी (T3 धीरो) बली; G2 बलवान्वशी.—d) B1.4 नित्ययुद्ध(B1 °द्ध)प्रत्युद्धः.—After 24, Ś Ñ V B D6.8.8.12.13 ins.:

408* नित्य समरश्लाघी नित्ययुद्धकार्मुकः ।

[Ś D8.12.13 उद्यत (for उद्य-). B1 प्रथमश्चास्ते मूर्त (for the post. half).]

25 a) B1 (marg., orig. as in text) लक्ष्मणो; D1 न हि (for न ह्येष). D13 [अ]पि.—b) D5 परिरक्षति.

G 6 4 26
B 6 28 26
L 6 4 27

यस्तु सव्यमसौ पक्षं रामस्याश्रित्य तिष्ठति ।
रक्षोगणपरिक्षिप्तो राजा ह्येष विभीषणः ॥ २६
श्रीमता राजराजेन लङ्कायामभिषेचितः ।
त्वामेव प्रतिसंरब्धो युद्धायैषोऽभिवर्तते ॥ २७
यं तु पश्यसि तिष्ठन्तं मध्ये गिरिमिवाचलम् ।
सर्वशाखामृगेन्द्राणां भर्तारमपराजितम् ॥ २८
तेजसा यशसा बुद्ध्या ज्ञानेनाभिजनेन च ।
यः कपीनति बभ्राज हिमवानिव पर्वतान् ॥ २९
किष्किन्धां यः समध्यास्ते गुहां सगहनद्रुमाम् ।
दुर्गां पर्वतदुर्गस्थां प्रधानैः सह यूथपैः ॥ ३०
यस्यैषा काञ्चनी माला शोभते शतपुष्करा ।
कान्ता देवमनुष्याणां यस्यां लक्ष्मीः प्रतिष्ठिता ॥ ३१
एतां च मालां तारां च कपिराज्यं च शाश्वतम् ।
सुग्रीवो वालिनं हत्वा रामेण प्रतिपादितः ॥ ३२

T3 परिरक्षित —c) Ś D5.13.15 युद्धे हि, N V3 B1.3 एव च (V3 B3 तु) V1.2 B1.4 D6.7.9 एकोऽपि, D2.4 एषोऽपि G1 M1.2.3 भासते (for [ए]वावसते) B2.4 D1 G2 लङ्कां (for युद्ध) —d) D12 विद्धि G(ed) राक्षस (for -रक्षणम्) B1.4 योद्धुं सैन्यैस्त्वया सह

26 a) Ñ1 दक्षं Ñ2 B1.3.4 D6.8.9.12 दक्षम् Ñ B2.3 पार्श्वम् D1 मध्यम् (for सव्यम्) Ś V D2.3.4.5.13.15 G M3 पार्श्वं, Ñ1 B1.4 सव्य, D1 पार्श्व Cg as in text (for पक्ष) B3 यस्य रामस्य पार्श्वे वै —b) Ś D1.13.15 रामस्यावृत्य, Ñ1 B2 रामस्याक्रम्य, B3 रूपमाक्रम्य, D3 रामस्य परि; D2 सदा रामस्य —c) D1 गणैर्, G1 ब्रत्र; Cg k t as in text (for गण) Ś N V B1.3 D6.8.9.12.13.15 -वृ(B3 [आ]वृ)तो भ्राता (for -परिक्षिप्तो) B4 राक्षसाधिपतिक्षिप्तो ※ Cg रक्षोगणेति। चतुर्णामेव रक्षसां गणतुल्यविक्रमत्वात्तथोक्तम्।, so also Ck t ※ —d) Ś V V B1.3 D6.8.9.12.13.15 तस्य स(B3 च) B2 D1 तवैव स, B4 युवराजो D2 तवैव, G1 राजैष (for राजा ह्येष)

27 a) Ś D1.13.15 तव राज्येन D2 रामराजेन G3 M3 राजपुत्रेण —c) N1 M1.2 एव D11.13 अस्मा (for एव) V1 त्वामेवमपि T3 -सपोत्र (for -संरब्धो) —d) M1.2 [ए]व (for [ए]षो) Ś N V B D6.9.13.15 रामसाचिव्य (B1.4 °साचिव्य)मास्(B1 D2 °थि)त —After 27 Ś Ñ V3.4 B(B3.4 read pg st 28 erroneously for the first time before the passage) D6(marg) 8.12.13.15 ins a passage relegated to App I (No 17)

28 a) D2 ते G2 तं (for तु) D2.3 पश्यति —b) Ś N V B D6.8.12.13.15 लक्ष्मणात्पश्(D1 °पश्चा)न्नेव्र —Ś D1.13 om 28c–30b B3 om 28cd —c) D2 -मृगाणां (subm) (for मृगेन्द्राणां) —d) D11.13 अभिरोजसं

29 Ś D13.15 om 29 (cf v l 28) —b) Ñ V B D6.8.9.12 G2.3 M3 वर्णेन G1 नयेन (for ज्ञानेन) B3 (orig) [अ]भिज(sup lin)°त्र देन (for [अ]भिजनेन) G1 व (for च) D12 च सर्वेषां सहाधिक —c) D12 कपीनाम् (for च कपीन्) Ñ2 L1 D6.8.12 बभिबभ्रवे Ñ1 V B1.3.4 बभिबभ्रा(B4 °जे)त्रु D6 अति सपक्षो, D5 T3 G3 M1 अति बभ्राजे, G3 भाति बभ्राज (for अति बभ्राज) G1 कपीनतील बभ्राज ※ Cm k t अतिबभ्राज अतिक्रम्यातिशयेन बभ्राजेत्यर्थ ।, so also Cg ※ —d) D1 भति, G1 इति (for इव) Ñ1 V3 D6.8.12 पर्वत (for पर्वतान्) T3 transp इव and पर्वतान्,

30 Ś D1.13 om 30ab (cf v l 28) —a) G3 **** स्ते M3 सोपसन्ध्यास्ते (for य समध्यास्ते) —b) D8.12 दुर्गां (for गुहां) G3 सु (for स) N V B D6.8.12 गुहां वानरसङ्कुलां G1 M3 गुहा (M3 दुर्गां सुगहनां द्रुमै —D12 reads 30cd tw ce (var) —c) B4 दुर्गां D12 (first time) गुहां (for दुर्गां) Ñ B2.4 D1 T3 G1 M3 मध्यस्था, V B1.3 D12 M3 -दुर्गस्थां Cg as in text (for दुर्गस्थां) Ś D13.15 (second time) सुवेलदुर्गं मध्यस्थ —d) Ś V3.4 B1.3.4 D6.8.9.12.13 (both times) कामरूपी D12 (first time) °पो) महाबल

31 a) Ś D13.15 भरतैषा (D15 °षा) D12 सविशेषा (for काञ्चनी) —b) T3.4 शतपुष्करा —d) Ś1 V3 D6.8.12 यत्र (for यस्यां)

32 a) Ñ1 V B1.3 D6.8.9.12.13 M3 मालां च (by transp) B3 तारा (sic) (for तारां) Ś D13.15 एषा माला च तारा च —b) D12 सर्वदा (for शाश्वतम्) —cd) Ś V1.3 D6.8.9.13.15 रामेण, Ñ2 V2 B1.3 सुग्रीवे (for सुग्रीवो) G1 damaged for वालिनं ह L1 reads हत्वा in marg D8 सुग्रीव (for रामेण) Ñ1 V2 B1.3 प्रतिपादितं Ś V1.2 D1.8.9.13.15 सुग्रीवे प्रतिपादितं (for d) —After 32 Ñ V2 B D1 ins

409* स एषोऽप्यतिबलो युद्धे बहुभिः किं प्रयोजनम्।

[B3 येषु (for युद्धे)]

—Thereafter D12 cont.

410* अस्यानुगा महात्मानः सर्वे सुग्रीवविक्रमाः।
बहवश्च महात्मानस्तथा वानरपार्थिवाः ॥

—D1 further cont Ñ V2 B cont after 409*, whereas Ś V1.3 (preceded by an illeg line) D6.13 S ins after 32

एवं कोटिसहस्रेण शङ्कूनां च शतेन च । सुग्रीवो वानरेन्द्रस्त्वां युद्धार्थमभिवर्तते ॥ ३३

G 6. 4. 61
B 6. 28. 41
L 6. 4. 56

411* शतं शतसहस्राणां कोटिमाहुर्मनीषिणः ।
शतं कोटिसहस्राणां शङ्कुरित्यभिधीयते ।
शतं शङ्कुसहस्राणां महाशङ्कुरिति स्मृतः ।
महाशङ्कुसहस्राणां शतं वृन्दमिहोच्यते ।
शतं वृन्दसहस्राणां महावृन्दमिति स्मृतम् । [5]
महावृन्दसहस्राणां शतं पद्ममिहोच्यते ।
शतं पद्मसहस्राणां महापद्ममिति स्मृतम् ।

[V3 om (hapl.) l. 1.—(l. 1) D12 om (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 6. Ś1 om (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 5. D3.11 कोटीम. D1 विचक्षणाः (for मनीषिणः). —Ś1 V1 D6 om (hapl.) ll. 2–4. B1 om (hapl.) l. 2.—(l. 2) D4.11 शत॰. D1 कोटी. D6 T2.3 शङ्खमिति, M3 शङ्ख इति (for शङ्कुरिति). D2 शङ्कुमाहुर्मनीषिणः (for the post. half).—D3 om (hapl.?) ll. 3–6.—(l. 3) Ñ1 reads the prior half in marg. B3 D12 शङ्ख॰, D6 T2.3 M3 शङ्ख (for शङ्कु).—Ñ V2.3 B D6–2.4 om. (hapl.?) from the post. half up to the prior half of l. 4. D6 T2.3 शङ्खम्, M3 शङ्ख (for शङ्कुः). D6 T2.3 M1.3 स्मृतं (for स्मृतः). D12 शङ्ख इत्यभिधीयते (for the post. half).—(l. 4) D12 शतं (for महा). D4.12 T2.3 M3 शङ्ख (for ॰शङ्कु).—Ñ1 reads from the post. half up to l. 6 in marg. M3 इति स्मृतं (for इहोच्यते). Ñ1 V2.3 B1.2 D6–2.4.12 वृन्दमाहुर्मनीषिणः (D6.1 °विपश्चितः), Ñ2 B3.4 वृन्दमि(B4 °दम)त्यभिधीयते (for the post. half).—(l. 5) D6 T2 शङ्ख॰, D6 वृन्दं शतं (sic) (for शतं वृन्द). Ś Ñ V B1–3 D6–3.4.5.12 G1.3 इहोच्यते (for इति स्मृतम्). B4 महावृन्दं इति स्मृतं (for the post. half).—After l. 5, V3 reads 6. 20. 1–2, repeating them in their proper place. G1 om (hapl.) from l. 6 up to l. 1 of 416*. V3 om ll. 6–7.—(l. 6) B3 ॰सहस्रं.—After the prior half, B4 ins.:

411(A)* शतं त्वभिधीयते ।
शतं खर्वसहस्राणां

Ś V1 D6.1.4.11.12 इति श्रुतिः; Ñ2 B1 ॰पदं स्मृतम्, V2 इति ** (illeg.), D1.2.3 T M इति स्मृ(T1 श्रु)तम् (for इहोच्यते). B2 (orig.) महापद्मं च (sup. lin. °पद्मम्) (sic), B4 पद्म इत्यभिधीयते (for the post. half).—D1 om. l. 7. B3 reads from l. 7 up to l. 1 of 413* in marg.—(l. 7) D6 पद्म (for पद्मं). Ś1 V1 D4.8.10.11 G1.3 इहोच्यते, Ñ2 विश्रुतं, Ñ1 V2 B इति (Ñ1.2, B1 च) भाष्यते; D1.2 T2 M1.2 इति श्रुतिः (T1 M3 °तं) (for इति स्मृतम्).—After l. 7, D12 ins.:

411(B)* शतं पद्मसहस्राणां महापद्ममितीरितम् ।
[illegible]

—After 411*, B1.2 D1–3.6–11 Ś (G1 om.) cont.

412* महापद्मसहस्राणां शतं खर्वमिहोच्यते ।
शतं खर्वसहस्राणां समुद्रमभिधीयते ।
शतं समुद्रसाहस्रं महौघमिति विश्रुतम् ।

[(l. 1) B3 ॰सहस्रं.—After the prior half, B2.3 ins.:

412(A)* एको शाश्वा विभाव्यते ।
एवं शाशसहस्रेण

[(l. 2) B3 ॰सहस्राणाम्.]

G (ed.) तथा (for शतं). B2.3 (with hiatus) एवं खर्वो विभाव्यते (for the post. half).—(l. 2) B2.3 एवं खर्वसहस्रेण (for the prior half).—After the prior half, G3 M1.3 B (ed., within brackets) ins.:

412(B)* महाखर्वमिहोच्यते ।
महाखर्वसहस्राणां

[(l. 1) M3 इति स्मृतं, M1 इति श्रुतं (for इहोच्यते).]

B2.3 पूरितिति (for समुद्रम्).—After l. 2, B2.3 ins.; B4 cont. l. 2 only after 413*:

412(C)* शतभूमिसहस्रं चाक्षौहिण्येकमुच्यते ।
परार्धपरसंयुक्तं समुद्रेण च वानरः ।
समुद्रो वानरेन्द्राणां परार्धमागतः ।

[(l. 1) B3 शतं भूमिसहस्राणामक्षौहिण्येकमुच्यते.—(l. 2) B1 ॰परमं युक्तं (for परसंयुक्तं).—(l. 3) B3 समर (for भागत).]

—Thereafter B4 cont.

412(D)* शतं खर्वसहस्राणां महाखर्वं विदुर्बुधाः ।
महाखर्वसहस्रेण पद्ममभिधीयते ।
सहस्रं पद्ममेव परार्धं प्रचक्षते ।
परार्धसहस्राणां समवं स्यात्शतेन च ।

[Note hiatus between the two halves of l. 3.]

—B4.1 om. l. 3.—(l. 3) After the prior half, D6 T1 M1–3 ins.:

412(E)* ओघमित्यभिधीयते ।
शतमोघसहस्राणां

[(l. 1) D6 T1 M3 ओघ इति.]

M3 महौघ इति विश्रुतः (for the post. half).—After l. 3, B (ed.) ins. within brackets:

412(F)* शतमोघसहस्राणां महौघ इति विश्रुतः ।

—After 412*, D8–11 (D10.11 first time) cont. ll. 3–4 of 416*.

33 ¹ G1 om., B3 reads in marg. 33ᵃᵇ (for both, cf. v. l. 411*).—ᵃ) Ś Ñ V B1–4 D6–8.10.11 G2.3 M1.3 Cl. पुनः Cm. g. t. as in text (for एवं). D1.2 कोटी.

G 6. 4. 61
B 6. 28. 42
L 6. 4. 57

इमां महाराज समीक्ष्य वाहिनी-
मुपस्थितां प्रज्वलितग्रहोपमाम् ।
ततः प्रयत्नः परमो विधीयतां
यथा जयः स्यान्न परैः पराजयः ॥ ३४

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकोनविंशतितमः सर्गः ॥ १९ ॥

D3 सहस्राणां G2 damaged (for सहस्रम्) —D3 om (hapl.) from 33[d] up to the prior half of l. 3 of 416* —[d]) Ś1 Ñ2 V3 B1.2 तथा शत, Ś2 Ñ1 V1 B1.4 D5.8.10.11 G1.2 तथा शङ्कु, D6-11 T1.2 M3 शङ्कूनां च M1 शङ्कुना च (for शङ्कूनां च) D1.7 T1.2 M1 तथैव (for शतेन) V2 * * * * * तेन च (illeg.) —After 33[cd] Ś2 Ñ1.2 (cont. l. 1 after 414*) V B D6-8.11.12 ins.

413* एष शङ्कुसहस्रेण महाशङ्कुशतेन च ।
एष पद्मसहस्रेण महापद्मशतेन च ।

[B3 reads l. 1 in marg. (cf. v.l. 411*). —(l. 1) V3 mostly illeg. for the prior half. B1 महस्राणां —D6 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 2. Ñ1 महापद्म. Ñ2 B2.4 तथा वृ° (for महावृ°) —V1.2 om. (hapl.) l. 2. —(l. 2) B1 शतं (for शत) Ñ1 B1 D6 तथा (for महा) B3 °पद्म (for °पद्म)]
—Thereafter N V3 B1.2 D12 cont.:

414* एष खर्वसहस्रेण समुद्रेण च वानर ।

[G (ed.) तथा (for एष) Ñ2 B1 निखर्वेण B3 सहस्राणां G (ed.) च (for [च]र) Ñ2 V3 B3 सहस्रं च (for समुद्रे[ण]) D12 महासमुद्रेण च (for the post. half)]
—V1 D12 further cont. Ś1 V3 (mostly illeg.) D6-8.12 cont. after 413* while Ś1 D3 ins. after 33[cd]:

415* एष सैन्येन सर्वेण सुसमृद्धेन वानर ।

[Ś1 D6.12 सुसंवृतेन Ś2 सुमहतेन D1 सुसैन्येन च (for सुसमृ[द्धे]न) V3 D6.8 वानर]

On the other hand D3 cont. l. 2 of 412(C)* after 413* —After 33[cd] D1.7.10.11 S ins. D6 cont. l. 3-4 after 412* and ins. l. 5-6 after 33[cd]:

416* महाशङ्कुसहस्रेण तथा वृन्दशतेन च ।
महावृन्दसहस्रेण तथा पद्मशतेन च ।
महापद्मसहस्रेण तथा खर्वशतेन च ।
समुद्रेण च तेनैव महौघेन तथैव च ।
एष कोटिमहौघेन समुद्रसदृशेन च । [5]
विभीषणेन सचिवैः राक्षसैः परिवारितः ।

[G1 om. l. 1 (cf. v.l. 411*). D1 om. up to the prior half of l. 3. D3 om. l. 1-2. —(l. 1) D1.10.11 T1.2 M3 °शत (for °शङ्कु) —D11 reads erroneously l. 2 twice (var.). —(l. 2) D11 (first time) वृन्द (for पद्म) —D10.11 read l. 3-4 for the first time after 412* repeating them here. —After l. 3 M3 ins.:

416(A)* तथा खर्वसहस्रेण समुद्रस्य शतेन च ।

—D3 repeats wrongly l. 4 before l. 5. —(l. 4) T2 [च]र्व तेन G1 M3 शतेन (for च तेन) M1 महासमुद्रमहस्रमहौघेन शतेन च —D3 T1 om. l. 5. —(l. 5) D1 G2.3 एवं (for एष) M3 कोटी. M1.2 समुद्रस्य शतेन च (for the post. half) —(l. 6) D7-11 वीरेण सचिवैः (for सचिवैः राक्षसैः)]

—[d]) V3 illeg. after सुग्रीवो up to अभिवर्तते in [d]. Ñ1 B1 ते (for राजन्) V1 यात * * * (illeg.) D3 स सुग्रीवो वानरस्त्वां —[d]) D7-11 अनु (for अभि) G2 °वर्धते (for °वर्तते) Ś N V3 B1.4 D5.8.10.11.12 समहाराज सुग्रीव (Ś D6.12 °भेद्यते) V1 समहसं * * यान (illeg.) D3 महाराज समुद्यत —After 33 Ś N V B D5.8.11.12 ins.:

417* पद्मशाखस्तु कार्यं तद्वक्तुमर्हसि ।
[Ś N V3 B1 D5.12 शत्रुम् (for कर्तुं)]

while D1.7.10.11 S ins.:

418* महाबलवृतो नित्यं महाबलपराक्रमः ।

34 [a]) Ś D6.7.12 महाप्रस्थितां (for समीक्ष्य वाहिनीम्) —[b]) Ś V3 D5.8.11.12 समुद्यतां N V3 B1 B3 D3 समुद्यतां B3.4 D3 प्रज्वलितां (for प्रज्वलित) G [अ]न लोपमां —[c]) Ś N V B1 D6-8.12 तथा (for ततः) D3 T1.2 प्रय(T1 °त्न)तो (for प्रयत्नो) —V3 illeg. from विधीयतां up to [d] —[d]) D3 तथा (sic) (for यथा) N V1.2 B1.4 D1.8.10.11 तथा G1 यथा (for यो) Ś D6.12 पराजय स्वनि(ये) D3 पराजयो तथा D7-11 M1.2 पराजय (D3 °यम् [sic]) (for परैः पराजयः)

२०

शुकेन तु समाख्यातांस्तान्दृष्ट्वा हरियूथपान् ।
समीपस्थं च रामस्य भ्रातरं स्वं विभीषणम् ॥ १
लक्ष्मणं च महावीर्यं भुजं रामस्य दक्षिणम् ।
सर्ववानरराजं च सुग्रीवं भीमविक्रमम् ॥ २
किंचिदाविग्नहृदयो जातक्रोधश्च रावणः ।
भर्त्सयामास तौ वीरौ कथान्ते शुकसारणौ ॥ ३
अधोमुखौ तौ प्रणतावब्रवीच्छुकसारणौ ।
रोषगद्गदया वाचा संरब्धः परुषं वचः ॥ ४
न तावत्सदृशं नाम सचिवैरुपजीविभिः ।
विप्रियं नृपतेर्वक्तुं निग्रहप्रग्रहे विभोः ॥ ५

G 6. 35. 5
B. 6. 19. 7
L 6. 35. 5

Colophon —*Kanda name* Ś1 D12 om , N V2 B D1 3 12 लङ्का°, D6 8 सुन्दर° —*Sarga name* Ś Ñ V B2 D6-8 12 13 शुकवाक्य, B1 वलसंख्यान, B3 वलसंख्यावर्णन, B4 वलसंख्या, D9 सङ्घावर्णं —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 B3 D3 4 13 16 om , Ś2 Ñ V B1 2 4 D1 3 5 4, D2 6, D8-10 11 T1 3 G M 28, T2 27. —After colophon, G1 3 M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नमः .

20

Cv is missing for 1-5 (cf. v l 6 19 1)

1 V3 repeats st 1-2 here (cf v l 6 19 411*). —a) Ś V1 2 (both times) B1 3 4 D6-8 10 12 13 च, D8 स (for तु) Ś V1 2 3 (both times) B2-4 D6-8 11 12 13 G M3 समा(B3 4 तथा)ख्याता, Ñ B1 समाख्याते, D5-11 समादिष्टान् (for समाख्याताः) —b) D5 11 दृष्ट्वा स (for तान्दृष्ट्वा) Ś N V1 2 3 (both times) B D6 8-10 12 13 G M3 दृष्ट्वा सो(Ñ B2 G1 3 M4 तो दृष्ट्वा, V3 दृष्ट्वा स) हरियाहिनीं, D1 दृष्ट्वा वानरवाहिनीं —D10 11 transp 1cd and 2ab —d) V3 3 (both times) B1-3 D2 8-11 च3 G1 M3 स (for स्वं).

2 V3 repeats 2 here (cf v l 1) D10 11 transp 1cd and 2ab —b) Ñ1 V3 B शत्रुकर्शनमेव(B4 °च)व —c) Ś V3 (first time) D6-8 10 12 13 G1 -राजान, D6 -सैन्यानां (for -राजं च) ⊛ Cg सर्ववानरराजं चेत्यत्र चकारो हनुमदादिसमुच्चयार्थः . ⊛ —d) D6 राजान (for सुग्रीवं) Ś V1 3 (both times) D6-8 10 12 13 चापराजित, Ñ V2 B3 सु(B3 च)महाबलः B1 3 4 भास्करात्मज (for भीमविक्रमम्) —After 2, D5 7 9-11 T1 3 G M ins

419* तं गजाक्ष शरभ मैन्द द्विविदमेव च ।
अङ्गदं चापि बलिनं वज्रहस्तात्मजात्मजम् ।
हनूमन्तं च विक्रान्तं जाम्बवन्तं च दुर्जयम् ।
सुषेणं कुमुदं नीलं नलं च प्लवगर्षभम् ।

[T2 G1 om l 1 D5-11 Cr read l 1 after l 4 —(l. 1) D5 T1 M3 4 गवयं (for शरभ) D5 11 न विविदं (for द्विविदमेव च). —(l 2) D5 7 T1 M (v 1) (for [म]जं) —(l 3) M1 2 3 दुर्गं (for विक्रान्तं) D5 M1 3 सु (for second च). —(l 4) D7 M1 2 3 नील सेनापतिं चैव नलं गवय(M3 कुमुद)मेव च]

3 V3 illeg up to त्वा in b. G1 repeats 3 after 4. —a) Ś V1 D6 7-8 10 12 13 ईषद्, D1 3 एव (for किंचिद्). Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D6-8 12 13 G1 3 (both times) M4 आगतसंत्रासो, B3 आगतसंत्रासो, M1 3 उद्विग्न°, Cg as in text (for आविग्नहृदयो) —b) D1 जातकोपश्च, D1 जाता-मर्षश्च, G1 तत क्रोधात् (for जातक्रोधश्च) Ñ1 राक्षस (for रावण) —c) Ś V1 2 D6-8 10 12 13 तेजस्वी, G1 तौ दूतौ (for तौ वीरौ) —V3 illeg up to त्वा in d —d) Ś D6 13 वाक्यान्ते (for कथान्ते) B1 2 4 राक्षसप्रोत्थापित .—After 3 Ś V1 2 D6-8 10 12 13 ins.

420* तावुभाव गतश्रीकौ मनसा संप्रकम्पित ।

[V3 illeg , D1 4 तावुभाव (for तावु°) V1 2 D1-3 दशग्रीवो (for गतश्रीकौ) V1 2 D6 8 मञ्जुना (for मनसा), V1 2 संपरिप्लुत , D6 13 प्रकम्पित , D8 समन्वागत , D12 संप्रकम्पित ; L (ed) संप्रपूरित (for संप्रकम्पित)]

4 Ś V1 2 D6-8 (hapl) 10 12 13 om 4cd —a) Ñ1 V2 B3 तु, Ñ2 तत्, M4 च (for तौ) —Ñ1 illeg from प्रणता° up to b —b) Ñ1 V2 B सोऽब्रवीच् (for ऽब्रवीच्) —c) D1 T1 क्रोध , Cg as in text (for रोष) —d) D8 M2 संरब्ध , D5-11 T2 G M1 संरब्ध, Cg as in text (for संरब्धः) D6 T1 3 M5 तत , D7 9 G1 3 तदा। D10 11 G3 तथा (for वच) Ś Ñ V B1 D6 8 12 13 संरब्ध-(D6 °र्म)स्तानथाब्रवीत्, B1 3 4 द्विष संनद्ध(B3 °तज)वचिस्व, —After 4, G1 repeats 3

5 a) Ś Ñ1 D6 12 13 मा (for न), D6-8 10 चैतद् (for तावत्) Ñ V2 B द्रावत्, D1 नून (for नाम) —b) B1 D1 T2 M1 3 सदृशं, B2 सचिवम् । Ck as in text (for सचिवैर्) B3 अनुजीविभि ; D1 °जीवय (sic) (for उपजीविभि) —c) Ś N1 V1 D6 12 13 नृपतिद्, V2 B1 D8 13 नृपतिं, V3 च पतिद् (for नृपतेर्) D1 6 7 T1 कर्तुं (for वक्तुं). —d) D8 11 13 (after corr sec m) 10 11 T1 G1 M3 Cr निग्रहं, Cg as in text (for निग्रह) D8 प्रभु , D5-11 M3 प्रभो (for विभो) Ś Ñ V B D6 8 10 12 13 T2 निग्रहानुग्रह(V2 °ह) प्र (Ñ2 B1 D12 प्रभु, B3 D6 8 प्रभो) , D1 क्षम. T3 विभो)

G 6 5 1
B 6 29 8
L 6 5 6

रिपूणां प्रतिकूलानां युद्धार्थमभिवर्तताम् ।
उभाभ्यां सदृशं नाम वक्तुमप्रस्तवे स्तवम् ॥ ६
आचार्या गुरवो वृद्धा वृथा वा पर्युपासिताः ।
सारं यद्राजशास्त्राणामनुजीव्यं न गृह्यते ॥ ७
गृहीतो वा न विज्ञातो भारो ज्ञानस्य वोह्यते ।
ईदृशैः सचिवैर्युक्तो मूर्खैर्दिष्ट्या धराम्यहम् ॥ ८

किं नु मृत्योर्भयं नास्ति मां वक्तुं परुषं वचः ।
यस्य मे शासतो जिह्वा प्रयच्छति शुभाशुभम् ॥ ९
अप्येव दहनं स्पृष्ट्वा वने तिष्ठन्ति पादपाः ।
राजदोषपरामृष्टास्तिष्ठन्ते नापराधिनः ॥ १०
हन्यामहमिमौ पापौ शत्रुपक्षप्रशंसकौ ।
यदि पूर्वोपकारैर्मे न क्रोधो मृदुतां व्रजेत् ॥ ११

---

6 ᵃ) D1 शत्रूणां (for रिपूणां) D3 लोमानां (for -कूलानां) —ᵇ) Ś D1.2.8.12.13 Cr समभिवर्तिनां B1 मनु°, D5 चाभि° D2 T1 G2 °वर्ततां, Cm g k t as in text (for अभिवर्तताम्) —Ñ2 illeg for 6ᶜᵈ —ᶜ) B2-4 उभयो , G1 युवाभ्यां Ck as in text (for उभाभ्यां) Ś D2.4.11.13 सदृशाभ्यां च (D6 °वे) Ñ1 B1.3 सदृशं वाक्यं, L (ed) मसदृशा (°श) वां (for सदृशं नाम) —ᵈ) B1 युक्तम् (for वक्तुम्) Ś Ñ1 V2.3 B1.3 D2.8.9.12 मप्रस्तुत (Ñ1 °तम् D3 °त), D2.4.13 अप्रस्तव (D4 °व) (for अप्रस्तवे) Ś V1 D8.11 तव , Ñ1 V2 B2 D12 वच , B1 तु वा D2.4 स्तव (for स्तवम्) B3 वक्तुमप्रस्तुत वच ; B4 वक्तव्यमस्तवे स्तव

7 ᵃ) Ñ2 V B1-4 D10-13 T1 Ct आचार्या, D2.13 G2 M3 आचार्य , Cr m g k as in text (for आचार्या) B3 विप्रा (for वृद्धा) —ᵇ) B1 युवाभ्यां, D2.4 वृथा वा D6 वृद्धा वो D11 तथा वो (for वृथा वो) —ᶜ) Ś V1.3 D5-8.11.12.13 यत्सार (by transp) D1 सारयद् (for सारं यद्) D6 राज्य ; G1 सत्व (for राज्ञ) —ᵈ) Ś D3 अनुजीव्य, B4 अनुजीव्ये D3 °जीवान्, D1 G2 आनु°, D4 °जीव D12 °जीवू (sic) (for °जीव्य) B1 तु (for न) Ñ1 V2 G2 क्रियते B2 क्रियेत G1 गृह्यते (for गृह्यते) D1 अनुजीविभिरव्ययं

8 ᵃ) Ś D4.8.11.12.13 गृहीतश्च V Ñ2 B1.2.4 D6 गृहीते वा V1.3 D1.3 गृहीतं च B3 गृहीतात्मा D5 T1 G1.3 Cr न गृहीतो Cm g t as in text (for गृहीतो वा) Ś V1.3 D1.2.3.12 [अ]प्यविज्ञातो (V1.3 D1 °तं) Ñ1 B1.4 न विज्ञात Ñ2 V2 B2.4 [अ]नविज्ञातो (V2 B2 °त) D6 [अ]पि विज्ञातो D3 [अ]प्यनुज्ञात D2 [अ]प विज्ञान, D13 [अ]प्यविज्ञातो (for न विज्ञातो) —ᵇ) V1 वस्त्रा V2.3 भारो D4.6 सारं (for भारो) Ś1 V1 B1.2.4 D1-4.11.12 शास्त्रस्य Ś2 D6 गावस्य Ñ V2 B2 योधस्य, D3.10 Ck2 [इ] ज्ञानस्य (for ज्ञानस्य) Ś V B1 D1.2.8.11.12 वो (V2.3 D1 वा) वृथा N B1.3 धावत D7.10.11 Ct वाह्यते D6 विज्ञात (sic) G2.3 वोढ्यत M1.3 धार्मिक Cv m g as in text (for वोह्यते) D5 भार राजभृत्ये वृथा D2 भारो राज्ञस्य वोह्यत (sic) — Cv कर्मभारो ज्ञानस्य वोढव्य इत्यादावृहि II Cr ज्ञानस्य भारो न गृहीत । गुरो सकाशात्सम्यङ् न गृहीत II Cm ज्ञानस्य ज्ञानसाधनस्य शास्त्रस्य । धरो वा भार एव । उद्यत इति आत्मनेपदमार्षम्
योजनीयम् I. Cg ज्ञानस्य भार उह्यते वा । ज्ञातमपि ज्ञानं नानुष्ठानपर्यवसायीत्यर्थ । यद्वा ज्ञानस्य भार उह्यते । ज्ञानभारभरणाभिमान एव क्रियते न तु तत्कार्यमित्यर्थ I. Ct अज्ञानस्य शास्त्रार्थविपरीतज्ञानस्यैव अधिको भारो भरणं वर्तते । ज्ञानस्यैव पदं परिगृह्य ज्ञानशास्त्रभारो न गृहीतो न विज्ञात इत्यादि I. [illegible] पदाते गृहीतपदेन विज्ञातपदं (°दन) वा । अधिकं पदं तु समुद्रे प्रक्षिप्तम् । तद्विचारेण न फलम् । दिष्ट्या धरामीति । राज्यमिति शेष II Ct अज्ञानस्य भारो वाह्यते । अज्ञानबाहुल्यमेव वर्तते । न ज्ञानलेशोऽपीति भाव । धरामि । राज्यमिति शेष —Ñ2 illeg for 8ᶜᵈ —ᶜ) D12 दुष्टो (sic) (for युक्तो) —ᵈ) D5 T1 धूर्तैर् (for मूर्खैर्) V2 बत ; D2.8 Cr दृष्ट्वा (for दिष्ट्या) Ñ1 V2 B1 प्रियामहे V1 B1.4 D2.4.6 प्रिये वद, V3 वृत्ते वद D1 धराम्यहं, D3 प्रियेवाहं D11 दियामहे (for धराम्यहम्) Ś D1.13 मा निर्दोषौ प्रियौ मम

9 Cv is missing from st 9 up to 6.21.19. —ᵃ) Ś1 Ñ2 V B1-4 (marg) D2.3.4.6 किं वा Ś2 D3.11.13 किं वां Ñ1 युवां D1.9 किं तु (for किं नु) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 मृत्यु , T1 मृत्यौ (for मृत्योर्) —ᵇ) Ś Ñ V1.3 B D1-4.8.12.13 मामुक्त्वा M3 वक्तु मां (by transp) D2.11 पापं (for परुषं) G3 गिर (for वच) —ᶜ) D6.8 तस्य (for यस्य) Ś1 D2.3.4.5.8.12.13 वै, Ś2 D1 [ए]व (for मे) Ś Ñ1 V1 B2 D6 [illegible] शासने B4 शासन D5 पदृशो, D1 शापको D7.8 ध्यसतो (for शासतो) —ᵈ) D6.8 T1 G1 M3 शुभाशुभे

10 ᵃ) Ś D4.11.13 अप्येवद् ; Ñ V2.3 B D1 G2 अप्येवं (for अप्येव) Ś D6.8.11.13 स्पृष्ट्वा Ñ V B प्राप्य (for स्पृष्ट्वा) —Ñ2 illeg for 10ᶜ–11ᵃ —ᶜ) V2 B1.2.4 -दोष , D1-11 -दोह ; T1 द्रोह , Cr m g t as in text (for -दोष) B4 पराः समृद्ध (for परामृष्टास्) D2 न कंपयति तद्यथा —ᵈ) Ś Ñ1 V B D1-4.8.11.13 न तिष्ठति D1 न भवंति (for तिष्ठन्ते न)

11 Ñ2 illeg for 11ᵃ (cf. v l. 10) —ᵃ) Ñ1 V2 B पश्येऽहमु (for हन्यामहम्) D2.7-13 T G1 M3 त्विमौ (for इमौ) —ᵇ) D2.4-11 T1 प्रशंसिनौ M3 प्रशंसिनौ —V3 om 11ᶜᵈ —ᶜ) D2 न हि (for पूर्वे) Ś D6.8.11.12.13 M1 [उ]पकारैर् न । B1 [उ]पकारित्वात् ; B2 [उ]पकारान्मे । B3 [उ]पकारैर्वा D3 T1 M1 [उ]पकारेषु (for [उ]पकारैर्मे)

अपध्वंसत गच्छध्वं संनिकर्षादितो मम ।
न हि वां हन्तुमिच्छामि स्मरन्नुपकृतानि वाम् ।
हतावेव कृतघ्नौ तौ मयि स्नेहपराङ्मुखौ ॥ १२

एवमुक्तौ तु सव्रीडौ तावुभौ शुकसारणौ ।
रावणं जयशब्देन प्रतिनन्द्याभिनिःसृतौ ॥ १३

अब्रवीत्स दशग्रीवः समीपस्थं महोदरम् ।
उपस्थापय शीघ्रं मे चारान्नीतिविशारदान् ॥ १४

ततश्चाराः संत्वरिताः प्राप्ताः पार्थिवशासनात् ।
उपस्थिताः प्राञ्जलयो वर्धयित्वा जयाशिषा ॥ १५

तानब्रवीत्ततो वाक्यं रावणो राक्षसाधिपः ।
चारान्प्रत्यायिकाञ्शूरान्भक्तान्विगतसाध्वसान् ॥ १६

G 6. 5. 18-
B 6. 29. 13-
L 6. 5. 18-

—ᵈ) Ś V1 D6-8.10.13 न क्रोधम्, Ñ1 D9.11 क्रोधो न (by transp) Ś V2 D8.9.13 उपशामयेत्, D6.8.9.13 उप(D8 अपि नाशयेत्, G2.3 स्रस्तुवामियात् (for स्नुद्धुवा मजेत्) —After 11, Ś Ñ V1.2 B1.2.4 D6.12.13 ins

421* अद्य वेदखत देव पश्येतां प्रेषितौ मया ।

[D6 अथ (for अद्य) Ñ V1.3 B4 पश्यता (for पश्येतां) B4 D13 प्रेषितो, D13 प्रेक्षितौ (for प्रेषितौ).]

12 B3 om, Ñ2 illeg for 12ᵃᵇ.—ᵃ) B1.3.4 अप-सर्पत B1 D9.11 G1 M1.2 Ct नश्यत्व. B3 सुदुर्वृत्तौ (hypm), Ct g as in text (for गच्छध्वं) Ś D8.13.13 गच्छत(D6.13 ध्वसेयां) भो सुदुर्वृत्तौ. Ñ1 V D3 गच्छतां (N1 V1 गच्छत, D3 ध्वसेतां) लघुदुर्वृत्तौ. D1.4 ध्वसयध्व (D4 °येतां) सुदुर्वृत्तौ. D3 गच्छ त्व घोरदुर्वृत्तौ ‡ Ct g अप-ध्वसत। परस्मैपदं बहुवचन चार्षम्। गच्छध्व गच्छत।, so also Cm. Ck क्रोधवशाद्वचनव्यत्यासप्रयोगश्च कविनाप्यनुसृत।, so also Ct ‡—After 12ᵃᵇ, Ś Ñ2 V B1.2.4 D6.8.9.12.13 ins

422* उभौ न द्रष्टुमिच्छामि युवां विप्रियवादिनौ ।

[D6 तद् (for न) —B4 om (hapl) from the post half up to 12ᶜ Ñ1 V3 B1 पापात् D1 मम (for युवां) Ś2 वै प्रिय, Ñ1 V2 B1.3 अप्रिय (for विप्रिय)]

—ᶜ) Ś Ñ V B2-3 D6.8.9.10.13 न युवां. D1 वध्यौ न. D3 यथाहं (for न हि वां) —After 12ᶜ V3 erroneously reads the post half of 422* and 12ᶜ —ᵈ) D6.7.9-11 T2.3 G M3 स्मरामि (for स्मरन्) G1 [उ]पकृत हि (for उपकृतानि) Ñ B1.3 वै, B4 D1.7 च (for वाम्) —After 12ᶜᵈ, B3 (marg) ins

423* सदा पूर्वप्रभावेन राजपिण्डोपजीविनौ ।

—ᵉ) Ñ1 V2 B1-3 प्रभावेतौ, Ñ2 B4 हृन्यवेतौ (for हतावेव) Ś D1.13 वै, Ñ V2 B D9.11.13 यौ, V1.3 या, D9-11 तौ, G1 तु, M1.3.6 हि (for तौ) —ᶠ) Ś Ñ1 V B D6-8.9.13 मम (for मयि) D1.3 स्नेहे (for स्नेह) —After 12, Ñ V B ins

424* दुराचारौ परं मूढौ रिपुपक्षप्रशंसकौ ।

[Ñ2 illeg after दुरा up to 13ᵃ V3 illeg from रौ up to मशंसकौ V3 B4 दुराचार (for °रौ) V2 B4 परौ (for परं).]

13 Ñ2 illeg for 13ᵃ (cf v l, 424*) D13 om 13 —ᵃ) Ś V D6-8.9.13 तेनैवमुक्तौ, D9-11 M3 एवमुक्ता तु (for एवमुक्तौ तु).—ᵇ) Ś Ñ V2 D6.8.9.13 उभौ तौ (by transp), D1 उभौ च, D9-11 तौ दृष्ट्वा, G1 राक्षसौ (for तावुभौ) —ᶜᵈ) T2 यश (for जय) —D6 reads ᵈ in marg Ś V1 D6-8.9.13 प्रतिपूज्य (for °नन्द्य) Ñ1 B2.4 D4 G M3 वि, Ñ2 [अ]थ (for [अ]भि-) Ñ V2 B2.4 G1 निर्गतौ (for नि सृतौ). V3 प्रतिपूज्या **** (moth eaten) (for ᵈ) B1.2 प्रणम्य राक्षस नस्तौ प्रतिवाय प्रजग्मतु

14 ᵃᵇ) Ś Ñ V2 B3 D1.2.3.12.13 M3 अब्रवीत्तु, B1.3.4 D4.5 G1.3 M3 अथाब्रवीत्, D9-11 अब्रवीच्च (for अब्रवी स) Ś V1.3 B1.2 D6.8.10.12.13 समीपस्थ दशग्रीवो (by transp), B4 स पार्श्वस्थ दशग्रीवो (for दशग्रीव समीपस्थ) —ᶜᵈ) Ś D6.8.13 उपातिष्ठन्तु, D13 उपस्थापयन्तु (for उपस्थापय) Ś Ñ V B D6.7.12 T2 M3 मे शीघ्र (by transp), D1 मे क्षिप्र (for शीघ्र मे) M1.2 चारान् (for नीति) Ś D8.12.13 चारा अ(D3 इ)ति विचक्षणा, Ñ V2 B3 D4.5.9.11 T2.3 M4 चा(D9 वी, T2.3 च)रान्नीत(M3 °इ) मिताम् (Ñ1 B3 °र, Ñ2 D1 T2.3 M6 °र), V1.2 चाराश्चा (V1 चारानि)तिविचक्षणात्, B1.2.4 चक्षुप्यान्निशाचरान्, D1.2.4 च(D3.4 चा)रानतिविचक्षणान् (for ᵈ) G उपस्थापयितव्या मे शीघ्र चारा निशाचर —After 14, D6.7.10 T1.2 G M1.3 ins

425* महोदरस्तथोक्तस्तु शीघ्रमाज्ञापयच्चरान् ।

[D7 तथेत्युक्त्वा (for तथोक्तस्तु) D6 T2 शरान् (sic), G1.3 M6 चरा, G3 तत्र (for चरान्)]

15 ᵃ) Ś Ñ V B1 D6.8.9.11 T1 G M3 चारा, D3 शूरा (for चरा) Ś D8.13 च त्वरिता, B3 °अ (for सत्वरिता) —ᵇ) D6 T1 शूरा, T2 G1.3 पा(T2 प्रा)र्थि (sic) (for प्राप्ता) —ᵈ) D13 वर्धयित्वा (for वर्ध°), V1.2 D6.9.11 जयाशिष, B1.2 जयश्रिया, D6.8.13 जयाशिष

16 ᵃ) M1.2 तदा (for ततो) —ᵇ) V1.3 D3 M1.2 राक्षसेश्वर —ᶜᵈ) N1 V2.3 B D1.3.9.10.11 T2.3 M1.2 Ct चरान् (for चारान्) Ś V1.3 D6.8.10.12.13 प्रत्य(D3 °त्या)यि(D4 °य)न, N1 V2 B3 प्रत्यर्पितान्, N2 illeg, B1 उपस्थितान्, B2.4 प्रत्ययितान्, D1.2 प्रत्ययिन,

G 6. 5. 18
B 6. 29. 19
L 6. 5. 19

इतो गच्छत रामस्य व्यवसायं परीक्षथ ।
मन्त्रेष्वभ्यन्तरा येऽस्य प्रीत्या तेन समागताः ॥ १७
कथं स्वपिति जागर्ति किमन्यच्च करिष्यति ।
विज्ञाय निपुणं सर्वमागन्तव्यमशेषतः ॥ १८
चारेण विदितः शत्रुः पण्डितैर्वसुधाधिपैः ।
युद्धे स्वल्पेन यत्नेन समासाद्य निरस्यते ॥ १९
चारास्तु ते तथेत्युक्त्वा प्रहृष्टा राक्षसेश्वरम् ।
कृत्वा प्रदक्षिणं जग्मुर्यत्र रामः सलक्ष्मणः ॥ २०
ते सुवेलस्य शैलस्य समीपे रामलक्ष्मणौ ।
प्रच्छन्ना ददृशुर्गत्वा ससुग्रीवविभीषणौ ॥ २१

D1 T1 M1 Gmg प्रत्यायिता(; D7 10 11 T2 G1 3 M1 3 Cr t प्र(D7 प्रा)त्यायिकान्, Ck as in text (for प्रत्ययिकान्) Ñ2 illeg for शुरान्. D6 11 पीतर् (for भक्तान्) G1 3 भक्तान्शुरान् (by transp)

17 ᵃ) Ś N V1 2 B(B1 marg also as in text) D5 1 13 12 G2 M3 कृता. V3 दीप्ता. D2 कृष्य (sic) T3 इति. M1 3 चत्ता. G(ed) पृच्छ Cr g as in text (for इतो) B1 reads in marg D1 3 गच्छथ —ᵇ) Ś Ñ V1 2 B1 2 D2 3 4-6-13 G1 परीक्षित् V3 D1 T1 G3 Cr परीक्ष्य, D1 परिक्षत्. T2 3 परीक्ष्यथ. Cg as in text (for परीक्षथ) ※ Cr g परीक्षथ(Cg °थ) परीक्षध्वम् ※ —B1 (marg) repeats erroneously 17ᶜᵈ twice —ᶜ) Ś V1 D1 3 11 मन्त्र च. B2 4 मन्त्रे चे, T3 M1 C0 मन्त्रिषु. Cm k t as in text (for मन्त्रेषु) Ś V1 B(B1 first time marg also as in N1) D6 4 6 13 ये त्व. Ñ V1 यत्र Bi(second time) त्वया D1 3 T1(before corr as in text) 3 यत्र G1 ये स्तु , G(ed) के स्तु , Cg as in text (for ये त्व) B1 (third time) मन्त्रेष्वभ्यन्तर (sic) D11 मंत्रिण च नराश्च —ᵈ) Ś N V B1(first time) D6-8 12 13 प्रीतिं चन(V1 2 B1 च च), D1 प्रीत्यान्तः D1 प्रीत्या ये च, D11 प्रीत्या च्या G प्रीत्या ये तु, M1 प्रीत्या-स्ताः M1 (before corr) प्रीत्या येन Ś D1 6 12 13 सदा गता D1 सङ्गताः ; D11 गत सदा D2 T1 समन्विताः (for समागताः), B1-4(second time and third time),a म चैव इयेष(B1 [second time] °पश)िप

18 ᵇ) Ñ2 B1 2-4 D1 7 10 11 T3 5 M1 2-4 नाम (for अन्यत्) G1 3 विशिवि, Cg as in text (for करिष्यति) —For 18ᶜᵈ, Ś N1 V B1 D6-8 12 13 subst Ñ2 B1 ins after 18ᶜᵈ

426* स यत्नस्य रक्षणी कर्तेऽयन्ते यदा ।

[Ñ1 B1 2 4 D6 8 यत्नेन; N1 illeg (for स यत्न), Ñ V1 B1 2 (sup line also Ñ2 4)नियुक्त(V1 °क्ते) (for [स]त्र रक्षी) D6 इत्यभि युद्ध रक्षी (for the prior half) N1 B1 1 कर्तव्ये Ś1 [च]यते; D1 [स] यत्नात् D6 [है स्यते (for [स्यते) D1 3 सम्यगवेक्षितः) (for the post. half)]

—L1 om 18ᶜᵈ —ᶜ) B1 विज्ञाय D1 विर्ज्ञय (sic); T3 G1 विज्ञाय ; Cg as in text (for विज्ञाय) B1(with l ater corr) T1 M1 3 सर्व C0 as in text (for सर्वम्) V1 विज्ञाय सर्वमेवाथ —ᵈ) Ñ1 B1 D6-8 12 13 G1 3 विशपत , Cg as in text (for अशेषतः) V Va D1 आगच्छत कृतत्वरा . ※ Cg अशेषतः सर्वप्रकारेण विज्ञायागन्तव्यम् । अशेषत अशेषैश्चारैरिति यावत् । अवश्यं इत्युपशेषो वा ※

19 ᵃ) B1 4 चरेण (for चारेण) Ñ(Ñ1 m also) हि इव ; Ñ1 V1 हि तव , V1 3 च इव ; B विहत 1 D6 12 13 तु इव , D1 4 13 विदि(D12 °ह)त ; D1 विदित् (for विदित) D6 तत्र (for शत्रु) —ᵇ) Ñ1 B1 4 पण्डितैः (for पण्डितैर्) —ᶜ) Ś D6 12 युद्धे सुयत्नेन, D1 4 T G M1 2 4 युद्धेष्वल्पेन, D11 युद्ध स्वल्पेन (for युद्धे स्वल्पेन) D6 युद्धेन, D1 वीर्येण (for यत्नेन) D6 यो स्वल्पेषु च युद्धेन (sic) G(ed) युद्धे स्वल्पतरेण —ᵈ) Ś D6 12 समासाद्य (for समासाद्य)

20 N1 illeg for 20ᵃ —ᵃ) N1 B1 4 चारास्तु ते B1 G1 च,(G2 च)राश्च ते, D1 3 च(D1 च)राश्च ते तु (for चारास्तु ते) —ᵇ) L (ed) प्रहृष्टं Ś D6 12 प्रहृष्टे राक्षसेश्वरे; G (ed) शार्दूलाद्या दशानन —After 20ᵃᵇ Ś N1 B1 2 4 D1 (after 20) 1-21 S ins.

427* शार्दूलमयं ईश्वरं तथागु प्रदक्षिणम् ।
वचस्तं यं महात्मानं चारा राक्षससत्तमम् ।

[B1 transp l 1-2 repeating l 2 in its proper place. —(l 1) Ś Ñ1 B1 2,4 D6 12 13 पुनः , G1 प्रथमं (for अथ) Ś Ñ1 B1 2,4 D1 1 12 13 हृष्टा (for तथा) B1(marg also) मन्त्रवितृसुरश्चिरा; D1 हर्षे वानरेश्वर (for the post half) —S D1 1,12 om l. 2. D1 reads l 2 (first time) in marg —(l 2) Ñ1 तु ते, B1 4(second time) D1 6,12 त तु, D1 T1 त ते (by transp), D1 तेन; D6 तु च (for ते तं) B1 4(first time) 4 चरा (for चारा) G1 3 M1 नृपं (for सत्तमम्) D11 रावणं प्रणिपत्य च (for the post. half)]

—ᵈ) D6 यदृशिरे —ᵈ) N1 D1 1 यत्र तौ रामलक्ष्मणौ

21 N1 illeg for 21ᵃ.—ᵃ) B1 तौ (for ते) Ś D1 12 महा सुवेल(D1 12 सुवेल)शैलस्य V1 तौ गिरिम सुवेलस्य —For 21ᶜ – 21ᵈ, Ś N1 B1 2 D1 3 subst 429*, V D6 13 (V1 1 D6 4 l 1-2 only, D1 l. 1 only) subst 429* for 21ᶜᵈ B1 reads 21ᶜ – 21 in marg —ᵈ) G1 गुप्ता (for गत्वा) —ᵈ) T1 damaged for सुग्रीव G1 विभीषणे —After 21, N1 1 4 l 2-3 of 429* l while D1 1 13 S ins.

ते तु धर्मात्मना दृष्टा राक्षसेन्द्रेण राक्षसाः ।
विभीषणेन तत्रस्था निगृहीता यदृच्छया ॥ २२
वानरैरर्दितास्ते तु विक्रान्तैर्लघुविक्रमैः ।
पुनर्लङ्कामनुप्राप्ताः श्वसन्तो नष्टचेतसः ॥ २३

ततो दशग्रीवमुपस्थितास्ते
चारा बहिर्नित्यचरा निशाचराः ।
गिरेः सुवेलस्य समीपवासिनं
न्यवेदयन्भीमबलं महाबलाः ॥ २४

G. 6. 5. 0
B. 6. 29. 29
L. 6. 5. 27

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे विंशतितमः सर्गः ॥ २० ॥

428* प्रेक्षमाणाश्च ता च बभूवुर्भयविक्लवाः ।

[D6 T1 ता तु; M3 दूता (for ता च). D10.11 °विह्वलाः.]

22 B3 reads 22 in marg. (cf. v.l. 21). Ñ2 illeg. for 22^a. — ^{a}) D8.11 दृष्ट्वा, V1.3 D6-8.13 ते हि मायाधरा दृष्टा(D6.1.4 °दृष्ट्वा); V2 केचिन्मायावृताः दृष्टा ; B3 तं तु मायाविनो दृष्ट्वा. — ^{b}) Ñ2 B3 त्वरिता ; V2 * दिताः (for राक्षसाः). — For 21^c – 22^b, Ś Ñ2 B1.2 D8.12 subst.; Ñ2 ins. l. 2–3 after 21 and l. 4 after 22^{cd} (first occurrence); V1.2 D1-4 subst. l. 1–2 only for 21^{cd}; V3 D13 subst. for 21^{cd}; B3 ins. after 22; B4 subst. for 22^{ab}; D9 subst. l. 2 only for 21^{cd} :

429* आसेदुर्हरिसैन्येन सङ्गुप्तौ सविभीषणौ ।
प्रच्छन्नांश्चरतश्चात्र तान्ददर्श विभीषणः ।
विज्ञाय वचनं तेषां स चके राक्षसेश्वरः ।
ते दृष्टा वानरबलं राक्षसा वानरार्दिताः ।

[(l. 1) B3 सेदतुः; B4 आसीनौ (for आसेदुः). Ñ1 B3 सानुभौ (for संवृतौ). V2 रामलक्ष्मणौ; B4 शत्रुशीघ्रगौ (for सविभीषणौ). — (l. 2) D2 प्रसन्नान्. Ñ1 V B3 D1-4 तत्र (for चात्र). Ñ2 B1.4 प्रच्छन्नास्तु चरांश्चात्र, Ñ2 B4 °स्तत्र), B3 प्रच्छन्नाश्च चरास्तत्र (for the prior half). Ñ1 B च (for तान्). Ñ2 ददर्श स (for तान्ददर्श). — V3 illeg. for l. 3. — (l. 3) Ñ B1-3 अतर्थातस्य ते(Ñ1 B3 चैं)षां, B4 अवज्ञाय विधिस्तेषां (for the prior half). Ś1 समीपे (for स चके). — (l. 4) B4 स (for ते). B4 वानर्षभ (sic) : B3 वानरबले (for वानरबलं). B4 कपिश्रेष्ठिण° (for वानरार्दिता).]

— Thereafter, Ñ2 repeats 22^{cd}; while D12 reads 22^{cd} for the first time after 429* repeating it in its proper place. — ^{c}) V3 D6.8.11 (second time) सत्रस्ताः D1.4.5 सहिता (for तत्रस्थाः). Ś Ñ2 (second time) B1.2.4 D6.8.12 (first time) नि(B4 [m. also] D6.12 वि)पेतुर्भयसंत्रस्ता. — ^{d}) D12 (second time) विगृहीता, D1 यथेच्छया. Ñ2 (second time) B1.2.4 D12 (first time) वानरैरर्दिता भृशं — For 22^{cd}, Ñ1 subst.; Ñ2 (illeg.) B1.2.4 D12 (after 22^{cd} [first time]) ins. after 22; B3 cont. after 429* :

430* घृणया न हताः सर्वे वानरैर्गिरिकाशिभिः ।

[B2 गवयेन (for घृणया न).]

— After 22, D1.5-7.9-12.13 (after 22^{cd} [r.]) S ins. :

431* शार्दूलो प्राहितस्त्वेकः पापोऽयमिति राक्षसः ।
मोचितः सोऽपि रामेण वध्यमानः प्लवंगमैः ।
आनृशंस्येन रामेण मोचिता राक्षसाः परे ।

[(l. 1) D1 कर्दूरो. G1 चारो; Cm.k.t as above (for पापो). — After l. 1, G M3 ins. :

431(A)* गृहीतः पीडितश्चैव वानरैर्बहुभिर्नृप ।

— (l. 2) D7.10.11 मोक्षित° सोपि, G M6 ततो विमुक्तो; Cg as above (for मोचित. सोऽपि). — After l. 2, D1.10 ins. :

431(B)* तस्येव च परिज्ञानाद्वानरैर्जितकाशिभिः ।
चराः शेषा ह्यनुज्ञाता रावणस्य दुरात्मनः ।

— D1.11 om. l. 3. — (l. 3) D6 T1 आनृशंस्येन. M3 रामस्य (for रामेण). D6.7.9-11 G1 M1.2.4 मोक्षिता, Cm.t as above (for मोचिता).]

23 ^{a}) D6 T3 M5 तैस् (for ते). Ñ1 V3 B2.4 निर्भर्त्स्य वानरैस्ते तु — ^{b}) M4 विक्रमाल्य. Ś B3 D6.13 लघुविक्रमा° ; G1 बलदर्पितै° (for लघुविक्रमैः). Ñ1 B1.4 गृह्य(B4 om.) मुक्ता लघुक्रमा (B4 °मै°), V3 मुक्ता लघुपराक्रमा°. ꣸ Cg : विक्रान्तैरित्यत्र विक्रमसमारोपेऽपि लघुविक्रमैरित्यत्र लवमात्रं विक्रमस्य विशेष्यते. ꣸ — After 23^{ab}, D3 ins. :

432* दयापरेण रामेण दर्शयित्वा चमूं ततः ।
मुक्तास्ते राक्षसास्तेन धर्मज्ञेन महीक्षिता ।

— ^{c}) Ñ1 V3 B ते लङ्कां समनुप्राप्ता° . — ^{d}) D9 -चेतनाः (for -चेतसः). — After 23, B1 (marg.) ins. :

433* भयात्कृताञ्जलिं दीनं श्वसन्तमिव पन्नगम् ।
दृष्ट्वा तु राक्षसेन्द्रोऽसौ वाचा मधुरया तदा ।
उवाच प्रहसन्नेव रावणो भीमदर्शनः ।

— Thereafter it cont. the lines of 6.21.4 (in marg.).
[(l. 1) त (for तु). वाचा मत्र (for वाच मन्दम्). — (l. 2) महा° (for तदा). वाक्यमब्रवीत् (for भीमदर्शनः).]

24 D6 T1 om. 24. — ^{a}) Ś Ñ V B D6-8.12.13 पुनस्; G1 तु; G2 M तु ते (for ते). — ^{b}) Ś1 Ñ V B

२१

G 6 60
B 6 30 1
L 6 7 1

ततस्तमक्षोभ्यबलं लङ्काधिपतये चराः ।
सुवेले राघवं शैले निविष्टं प्रत्यवेदयन् ॥ १
चाराणां रावणः श्रुत्वा प्राप्तं रामं महाबलम् ।
जातोद्वेगोऽभवत्किंचिच्छार्दूलं वाक्यमब्रवीत् ॥ २
अयथावच्च ते वर्णो दीनश्चासि निशाचर ।
नासि कच्चिदमित्राणां क्रुद्धानां वशमागतः ॥ ३
इति तेनानुशिष्टस्तु वाचं मन्दमुदीरयत् ।
तदा राक्षसशार्दूलं शार्दूलो भयविह्वलः ॥ ४
न ते चारयितुं शक्या राजन्वानरपुंगवाः ।
विक्रान्ता बलवन्तश्च राघवेण च रक्षिताः ॥ ५

D1 [illegible] चार (for चारा) B2 (m) [illegible], D1 हि ते (for यावद्) —) D3 निवेश (for समीप) Ś D2 [illegible] -वर्तिन N B1 D [illegible] वासिना (for वासिन) ⊕ C [illegible] समीपवासिनमिति पुस्तकपाठः ⊕ —[d]) D3 निवेद्यद् (for न्यवेदयन्) D1 रामबल G2 भीमबल (for भीमबल) Ś N V B D [illegible] च तद्बल, D [illegible] महाबल D महद्बल M [illegible] वृषभ (for महाबल)

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ V B D [illegible] लङ्काकाण्डे, D [illegible] सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś1 चारप्रवेशन Ś V D [illegible] चारानुप्रेषण Ñ B [illegible] च(B चा)रप्रत्यागमन, V चारानुप्र***, B1 चारविधि, B चारप्रणिधि, D [illegible] चारानुप्रवेशन, D1 चारनिश्चय D चारानुगमन, D शार्दूलागमन D [illegible] चारानुप्रत्यागमन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 N1 B1 D [illegible] om Ś N V B [illegible] D 5 D1 7 D [illegible] T [illegible] G M 29 D 4 T 28 —After colophon D concludes with राम, G M [illegible] with श्रीरामाय नमः

21

1 ☞ Cv is missing from 6 21 1 up to 6 21 19 (cf v l 6 20 9) For 1 2 Ś N V B D [illegible] subst 434* —) D T1 तद् (for तम्) —[d]) G1 सुनिविष्टं पर्यवेदयन्

2 [a]) G1 चराणां D T1 चरन D T [illegible] राक्षस (for रावण) ⊕ Cr चारेभ्य । प्राप्त राम महाबलमिति पाठः । Ck t चाराणां वचनात्(Ct °नाद्दि)ति शेषः ⊕ —T1 (partly) damaged for [c] —[d]) G1 [illegible] M इदम् (for वाक्यम्) —For 1-2 Ś N V B [illegible] (marg) reads after 4 [illegible] D [illegible] subst

434* वीक्ष्यमाणं विषण्णं तु शार्दूलं लोकरावणम् ।
भयाद्वीडितैरङ्गैः श्वसन्तमिव पन्नगम् ।
उवाच प्रहसन्नेव रावणो भीमदर्शन ।

[N om l 1 —(l 1) Ś1 वीक्षमाण Ñ B [illegible] (B [illegible]) [illegible], D [illegible] निरीक्ष्यन् (for वीक्षमाण) Ś1 विवर्णं N B विवर्णं तं, B विवर्णं D विविपतं (sic), D निवर्णं तु D विवर्णं च, D विवर्णं च (for विवर्णं तु) Ñ1 शार्दूलं Ñ B सर्वमरं (for लोकरावणम्) —Ñ1 om l 2, —(l 2) B वाक्य (for अङ्ग) V D [illegible] भयाद्विकृतम् (D °द्वे D °तं °वं) B1 भयाद्वीडितैः सह, D1 फुल्लाङ्गैः, D भयात्संचुम्बितैर्गैः (for the prior half) —B1 (m) reads l 3 for the first time here, repeating it in marg after 4[ab] —(l 3) Ñ1 B (first time) प्रहसंस्तत N B (second time) प्रहसन्न च(B तु) (for प्रहसन्नेव) N B1 लोकरावण (for भीमदर्शन) N1 B1 (second time) राजा लोकरावण (for the post half) —After l 3 (second occurrence), B1 (m) ins

434(A)* न ते चारयितुं राजन्वानराणां बलं महत् ।
शक्यं [illegible] प्रविष्टो वानरं बलम् [।]

3 Ñ1 om 3 4 B1 (marg) reads 3[a]-4[b] after 5[ab] —[a]) N अन्यथा दृश्यते [illegible] B अयथा दृश्यते B अयथा दृश्यते B D अथ यावच्च ते B अन्यथा वतते D अन्यथा वचं ते M अयथाशक्य तु (for अयथावच्च ते) —[b]) B [प्र]कृति D [इ]ति (for [श्च]ासि) D दानवस्त्वं निशाचर —[c]) V B D [illegible] [भ]सित (for [अ]सि) B D [illegible] M [illegible] कच्चित् D कश्चिद्, D T1 किंचिद्, D किंचिद् Ck t as in text (for कच्चिद्) —[d]) G [illegible] तरा [illegible] (for क्रुद्धानां) D1 हस्तमागत, D दर्शन गत

4 N1 om 4 B1 (marg) reads 3-4[b] after 5[ab] (for both cf v l 3) —[a]) D [illegible] इदम् (for इतिम्) D1 सह; D [illegible] (for तु) —[b]) Ś N V [illegible] B [illegible] D [illegible] वचो B वाचं M [illegible] वाक्य (for वाचं) Ś N V B D [illegible] T1 G [illegible] M उदाहरत्, G M [illegible] उदैरयत् (for °यत्) ⊕ Cr m g उदाहरत्, Cm °रयत्(नि)। अभ्यभाषत ⊕ —After 4[ab], B1 (marg) repeats l. 3 of 434* —[c]) Ś N V B D [illegible] महा ; D G सभ्ये, G1 तथा (for तदा) —[d]) D [illegible] राक्षसो (for शार्दूलो) Ś N V B D [illegible] वाक्यमब्रवीत्; D [illegible] T [illegible] G M [illegible] °विह्वल (for भयविह्वल) —After 4 B1(marg) reads 434*

5 [a]) Ś D [illegible] चारयितुं; Ñ1 D वाक्य°; Ñ क्षेप°; B1 भाव°; D दर्श° (sic) (for चारयितुं) D राम (sic), D1 राजन् (for शक्या) —B1 om (hapl) 5[c]-6[a]. —[b]) D [illegible] शक्या, D युद्ध (for राजन्) —After 5[ab], B (marg) reads 3-4[b]. —[d]) D1 तु; G सु (for च) D1 [स]पि पालिता (for च रक्षिता)

नापि संभाषितुं शक्याः संप्रश्नोऽत्र न लभ्यते ।
सर्वतो रक्ष्यते पन्था वानरैः पर्वतोपमैः ॥ ६
प्रविष्टमात्रे ज्ञातोऽहं बले तस्मिन्नचारिते ।
बलाद्गृहीतो बहुभिर्बहुधास्मि विदारितः ॥ ७
जानुभिर्मुष्टिभिर्दन्तैस्तलैश्चाभिहतो भृशम् ।
परिणीतोऽस्मि हरिभिर्बलवद्भिरमर्षणैः ॥ ८
परिणीय च सर्वत्र नीतोऽहं रामसंसदम् ।
रुधिरादिग्धसर्वाङ्गो विह्वलश्चलितेन्द्रियः ॥ ९
हरिभिर्वध्यमानश्च याचमानः कृताञ्जलिः ।
राघवेण परित्रातो जीवामि ह यदृच्छया ॥ १०
एष शैलैः शिलाभिश्च पूरयित्वा महार्णवम् ।
द्वारमाश्रित्य लङ्काया रामस्तिष्ठति सायुधः ॥ ११
गरुडव्यूहमास्थाय सर्वतो हरिभिर्वृतः ।
मां विसृज्य महातेजा लङ्कामेवाभिवर्तते ॥ १२

G 6 6 17
B 6 30 12
L 6 6 11

6 B1 om 6ª (cf v l 5) —ª) N नाभिभाषितु V1 2 B2 4 न सभाप(B4 °ष)वितु, B3 नाभिसभाषितु, D6 T1 नापि स भाषितु, D13 नापि समभ्वितु (for नापि स°) —ᵇ) Ś V1 B2 4 L0-4 8 12 सप्रश्नोपि, V2 मप्रवेशो(sic) D2 सप्रश्नो हि D12 सप्रवेशो (for सप्रश्नोऽत्र) Ñ V3 B2 3 D2 विद्यते (for लभ्यते) B1 सप्रश्नैर्पि न लभ्यते —ᶜ) D1 रक्षितो, G1 लक्ष्यते, L (ed) रक्ष्यते (for रक्ष्यते) D1 मार्गा (for पन्था)

7 ª) Ś Ñ1 V B D0-4 6 8 12 13 T3 प्रविष्टमात्रो, Cg as in text (for °मात्रे) D3 विज्ञातो (for ज्ञातोऽहं) —ᵇ) Ś1 Ñ1 V1 2 B1 4 D2 8 12 अवारिते(Ś1 D8 13 °त) Ś2 Ñ2 V3 B1 D4 M2 निवारिते(Ś2 N2 B1 °त) D1 उपारिते (sic), D7 10 11 Ck t विचारिते, D0 अनारत, C0 as in text (for अचारिते) G2 बलस्मिन्नपराजिते —After 7ᵃᵇ, D1 13 ins

435* विभीषणेन च ज्ञातो गृहीतो बाहुशालिभिः ।

while D2 ins after 7ᵃᵇ

436* विभीषणस्य वै बुद्ध्या ततोऽहं राक्षसर्षभ ।

—Ñ1 om 7ᶜᵈ B2 reads 7ᵈ in marg —ᶜ) Ś V1 D0 1 4 5 13 तथा V1 2 अद्य D2 ततो (for बलाद्) S D1 2 8 12 13 वलिभिर् N2 B D3 G1 हरिभिर्, V2 D6 7 9 11 T2 3 M Cg k t रक्षोभिर्, D4 वहुशः T1 कपिभिर् (for बहुभिर्) —V2 illeg for ᵈ —ᵈ) Ś1 V1 2 D0 1 4 8 12 13 विप्रकृपित, Ś2 विप्रकीर्तित, N2 B1 3 4 [अ]स्मि विकृति (B4 °ति)त B2 D8 9 11 Cg t [अ]स्मि विचारित(D6 Cg °रि त, D3 समर्पित D2 [अ]स्मि विविकषित, M2 [अ]स्मि विचालित, M3 प्रवि° (for [अ]स्मि विदारित) G1 बहुभि श्चिप्रकारिभि G3 2 हरिभिर्विप्रकारिभि G3 °त)

8 ª) M1 2 मुष्टिभिर्जानुभिर् (by transp) V2 चैव, V3 हस्तैर् (for दन्तैस्) —ᵇ) V2 द्वतैश् D1 शूलैश्, D3 13 मालैश् (for तलैश्) N2 V B1 3 4 D1 2 4 9 T2 [अ]पि (for [अ]भि) —D4 transp 8ᶜ–9ᵇ and 9ᶜ–10ᵇ —ᶜ) Ś V1 2 D0-3 8 12 13 विप्रणीतो N2 B1-4 परिभूतो, V3 अभिभूतो B1 परिवृतो, D6 परिक्षिप्तो (for परिणीतो) Ś D8 13 वलिभिर् (for हरिभिर्) D6 हरिभिर्विप्रणीतोऽस्मि

—ᵈ) Ś 1 2 12 हरिभिस्तत्र, D6 11 बलमध्य (with hiatus) (for बलवद्भिर्)

9 D4 transp 8ᶜ–9ᵇ and 9ᶜ–10ᵇ —ª) Ñ V3 B परिभूय (for परिणीय) —ᵇ) Ś Ñ1 D8 12 13 भीतो (for नीतो) Ś1 Ñ2 V B1 3 4 D0 2 8 13 M2 रामसमदि, B2 °सपद , D4 °सन्निधौ M1 2 °सन्निधि (for °संसदम्) —V2 om 9ᶜᵈ —ᶜ) Ś V1 B1 3 4 D0 4 8 12 13 [आ]पूर , B2 दिग्ध D6 T2 [आ]सिक्त , G1 [आ]रक्त (for [आ]दिग्ध) D1 8 10 11 Ct रुधिरक्लिन्नसर्वाङ्गो (D8 °क्लिन्नाङ्गो) —ᵈ) Ś D1 8 12 13 विह्वलश्चलितेन्द्रिय , T2 [5]ह वालश्चलितेन्द्रिय

10 D4 transp 8ᶜ–9ᵇ and 9ᶜ–10ᵇ —ª) D2 वाद्य-मानश्च (sic) (for वध्य°) —ᵇ) V2 नीयमान (for याच°) —ᶜ) C2 परित्राणो —ᵈ) Ś Ñ2 V D0 4 8 12 13 जीवन्नत्र, N2 जीवाम्ये (illeg) B1 3 4 जीवाम्यत्र B2 जीवाम्येव, D6 जीवामि च, D8 7 T G M1 2 Cg जीवामीति, D9 11 Ct मामेति च (for जीवामि ह)

11 ª) Ś D8 13 वृक्षै , Ñ1 B2 एष Ñ2 द्रुम , V D0-4 12 वृक्षै , B3 D8 11 M3 शैल (for शैलै) D8 11 तु (for च N B3 शिलासंघैः (V1 है [sic?]) —ᵇ) V2 D2 M1 2 महोदधि (for महार्णवम्) —ᶜ) Ś V1 B1 2 D1 8 8 12 13 आवृत्य N B2 आपाद्य V2 आगत्य (for आश्रित्य) D6 T2 3 लङ्काया द्वारमाश्रित्य —ᵈ) D3 [अ]वारित (for सायुध)

12 ª) Ś V D1 गरुड Ñ1 B D0 1 2 4 8 12 13 गारुड (for गरुड) N2 आधाय B3 आदाय, D6 T2 आश्रित्य, T3 आरभ्य Ck t as in text (for आस्थाय) —ᵇ) Ś V1 2 D0-2 4 8 12 13 वानरैर्बहुभिर् (for सर्वतो हरिभिर्) B2 4 सर्वैर्हरिभिराकुल , D6 स सर्वैर्हरिभिर्वृत —ᶜ) G महाबाहुर् (for °तेजा —ᵈ) Ś V1 2 B1 D0-1 8 8 12 13 T2 3 M3 [उ]पवर्तत N B1 3 [उ]पवर्तत, V3 illeg D2 11 [अ]नि° (for [अ]भिवर्तते) —After 12 N1 ins , B2 cont (followed by st 13 in marg) after 441*, B1 ins after 13

437* एवमुक्त्वा दशग्रीव पुनरेवाभ्यभाषत ।

G 6 6 12
B 6 30 13
L 6 A 14

पुरा प्राकारमायाति क्षिप्रमेकतरं कुरु ।
सीतां चास्मै प्रयच्छाशु सुयुद्धं वा प्रदीयताम् ॥ १३
मनसा संतताप्याथ तच्छ्रुत्वा राक्षसाधिपः ।
शार्दूलस्य महद्वाक्यमथोवाच स रावणः ॥ १४
यदि मां प्रतियुध्येरन्देवगन्धर्वदानवाः ।
नैव सीतां प्रदास्यामि सर्वलोकभयादपि ॥ १५
एवमुक्त्वा महातेजा रावणः पुनरब्रवीत् ।
चारिता भवता सेना केऽत्र शूराः प्लवंगमाः ॥ १६
कीदृशाः किंप्रभावाश्च वानरा ये दुरासदाः ।
कस्य पुत्राश्च पौत्राश्च तत्त्वमाख्याहि राक्षस ॥ १७
तथात्र प्रतिपत्स्यामि ज्ञात्वा तेषां बलाबलम् ।
अवश्यं बलसंख्यानं कर्तव्यं युद्धमिच्छता ॥ १८
अथैवमुक्तः शार्दूलो रावणेनोत्तमश्चरः ।
इदं वचनमारेभे वक्तुं रावणसंनिधौ ॥ १९

13 N1 om 13–16 B1(marg) reads 13 after 437* —a) Ś Ñ2 B1 D5 13 पुरी, D6 4 12 T3 पुर Cm g k t as in text (for पुरा) Ś Ñ2 V B1–3 D5–8 11 13 आयात D10 T3 G1 2 आयाति Cm g l t as in text (for आयाति) B3 सुग्रीवकपयाद्धायस्व —b) D1 मे वचन D8 प्रहेयतर (corrupt) Cm g as in text (for एकतरं) —c) Ś Ñ2 V B1 2 D1 2 6 8 10 13 वा स, B3 राम, D6 T1 2 G M चास्मै, D7 चापि D9 11 वापि (for चास्मै) D1 2 (आ)शु (for [आ]शु) —d) Ñ2 B1 3 युद्ध वाशु V1 B3 D5 7 10 11 G M3 युद्ध वापि (for सुयुद्ध वा) Ś V2 D2 3 6 8 10 11 युद्ध वा सविधीयताम्, V1 युद्ध वा ****ताम् B2 D1 3 युद्ध वा सम्प्रदीयताम् —After 13 B3 ins 437*

14 Ñ1 om 14 (cf v l 13) B1 reads 14 in marg —a) Ś D2 8 10 11 मनसैवोपसन्तप्य, Ñ2 V2 (illeg up to इव) B1–3 D5 मनसा चो(D5 सो)पसन्ता (D5 °न्तै)च V1 2 D1 आसन्तपुर्यापरा(D1 °र्यै)च, B3 मनसा चिंतयन्वत D1 मनसाहृदयन्तैस D4 मनसा सोपसन्तप्य D6 T3 मनसा स तदा सौत D7 11 M2 3 मनसा तस्त(M3 स त)दा प्रहृष्ट, T2 मनसा स तु सम्प्राप्य, G1 मनसा पाठतापेन L (ed) स व्यपोषणार्थ —b) V1 B D1 तच्छ्रुत्वा —c) Ś Ñ2 V D5 8 10 11 M3 शार्दूल तु (for शार्दूलस्य) T1 च तद् (for महद्) —D1 illeg for d (except अथो) —For 14 M1 2 subst

> 438* शार्दूलस्य वचः श्रुत्वा रावणो राक्षसाधिपः ।
> अन्वीक्ष्य मनसा सर्वमिदं वचनमब्रवीत् ।

15 Ñ1 om 15 (cf v l 13) —b) T3 मा (for मां) Ś Ñ2 V B D5 8 10 11 13 प्रतियोत्स्यन्ते(B1–3 °न्ति) D2–11 °युध्यन्ते M3 °विध्येरन् (for °युध्येरन्) —b) D8 मानवा (for दानवा) —B3 reads 15c–16a in marg —c) Ñ2 B (प्र)दा D8 (प्र)दे, D6 च (for [प्र]दा) Ś D8 11 13 प्रयच्छामि

16 Ñ1 om 16 (cf v l 13) D1 reads 16 in marg (cf v l 15) —a) D1 महाशीतो (for एवमुक्त्वा) Ñ2 दुराक्षीत, V2 D2 °राक्षो V2 महाक्षा (for महातेजा) —b) Ñ2 पुनरेवाब्यभाषत —cd) Ś Ñ2 V B1 2 D2 8 10 G2 M1 2 3 Cm t चरि(D12 °र)ता B3 दृष्टा हे T1 चारिता Cm g m in text (for चारिता) Ñ2 B को न Cm g k t as in text (for सेना) Ñ2 V1 B शूरा वत्रा by transp, V2 illeg, I om च up to 17a) D1 G1 G3 को न शूरा; G1 को च शूरा, Cg as in text (for केऽत्र शूरा) T3 शूरा सेना केऽत्र (by transp) Ś V1 D5–8 10 11 13 शूरा न(D5 कि) तत्र वानरा, V3 शूराश्च च वानरा (for d) —After 16 B3 ins 441*

17 V3 illeg for 17a (cf v l 16) D11 om 17ab —a) D2–11 किंप्रभा C6 as in text (for कीदृशा) Ś Ñ2 V1 2 B D5–8 10 11 कथं वा(D5 का) सौम्य Ñ2 सविद्धा सौम्य D12 T G1 2 M3 Cg कीदृशा सौम्य D2 किंप्रभावाश्च D8 11 कीदृशा सौम्य M3 सदृशा सौम्य, G (ed) कति वा शैल (for किंप्रभावाश्च) —b) V1 च D1 2 ते, D6 T1 M2 3 के (for ये) D8 1 2 वानराणां D11 ते नरा ये (for वानरा ये) —cd) D8 कस्य (for कस्य) D1 हि (for first च) B1 2 3 1 2 सर्वे (for पौत्राश्च) Ś D2 10 स तन्माख्याहि, D1 तत्त्वमाख्याहि (for तत्त्वमाख्याहि) D1 राक्षस D2 11 सुमत G1 पृच्छत (for राक्षस) Ñ B3 पुनराहे तन्माख्येह पराक्रमेण पक्षयहरैः

18 B3 om 18ab —a) Ś V D2 6 8 10 11 13 T1 तद्(D8 T3 °द्वा)त्र, N तथा, T1 कदा, Cm g t as in text (for तथात्र) —V1 illeg from पत्स्यामि up to first ब in b Ś D6 11 13 प्रतिपत्स्यामो N तत्र पत्स्यामि (Ñ2 **** illeg) B1 D5 8 प्रतिपत्स्या D8 °पत्स्या)मो, B3 D1 °योत्स्यामो D1 °पत्स्यामि, M2 मुद्दि केत्स्यामि (for प्रतिपत्स्यामि) —b) Ś1 D6 तै(D1 °तेषां), Ś1 D11 13 चैषां) (for तेषां) D1 तेषां ज्ञात्वा (by transp) D12 महाबल (for बला बलम्) —c) D8–11 स्वल्पु (for बल) —V1 illeg for c —d) Ś V1 2 B1 2 D5–8 10 11 युद्धमिच्छतु D1 °मि), Ñ युद्धमहते, B1 युद्धमिच्छते; D6 M3 युद्धमिच्छतां, G1 योद्धुमिच्छता

19 a) Ñ B3 स V1 B1 D1 T1 तथा; D3 T1 तदा (for अथ) —b) B1 दुरात्मना, B1 (रा)क्षरं वच; D1 तत-श्चर; G1 (उ)त्तमं वच (for [उ]त्तमश्चर) Ñ B3 धीश्च सहितस्तु(B1 °हैस्)तै; V3 ततः****कर —c) D1 एवं (for इदं) —d) Ś Ñ V B D5–8 10 11 13 ससंनिधौ (for संनिधौ)

अथर्क्षरजसः पुत्रो युधि राजन्सुदुर्जयः ।
गद्गदस्याथ पुत्रोऽत्र जाम्बवानिति विश्रुतः ॥ २०
गद्गदस्यैव पुत्रोऽन्यो गुरुपुत्रः शतक्रतोः ।
कदनं यस्य पुत्रेण कृतमेकेन रक्षसाम् ॥ २१
सुषेणश्चापि धर्मात्मा पुत्रो धर्मस्य वीर्यवान् ।
सौम्यः सोमात्मजश्चात्र राजन्दधिमुखः कपिः ॥ २२
सुमुखो दुर्मुखश्चात्र वेगदर्शी च वानरः ।
मृत्युर्वानररूपेण नूनं सृष्टः स्वयम्भुवा ॥ २३
पुत्रो हुतवहस्याथ नीलः सेनापतिः स्वयम् ।
अनिलस्य च पुत्रोऽत्र हनूमानिति विश्रुतः ॥ २४

G 6 6 a
B. 6 30 24
L. 6 6 23

20 ^a) G1 युद्धे (for युधि) D2 7 G2 3 M1 Cv r m g राजा (for राजन्) ※ Cg दावे युत्तरवचनात्मे। द्वितीयो प्यझन्द पाठपूरणे ※ —For 20^ab Ś N V B D0-4 5 13 14 subst

439* ऋक्षराजस्य पुत्रोऽत्र राजा राजा सुदुर्जय ।

[D1 (?)व D3 13 5 (for त्र) D1 ऋक्षराजपतिवीर (for the prior half) —N1 om (hapl) from राजा up to 20^d Ñ2 illeg for the post half V1 B महाबाहु, V2 illeg D1 राज्ञामपि D2 राजन्नामी (for राजा राजा) D2 दुरासद (for सुदुर्जय)]

—After 20^ab, D6 ins

440* सुग्रीव इति विख्यातो लोके सूर्यात्मजः प्रभु ।
—Ñ1 G2 om (hapl) 20^cd —^c) D6 6 T1 3 [ऽ]त्रौ, D7 वै (for ऽत्र) Ś V B D0 4 5 13 14 पितामहसुतश्चात्र (B1 2 °श्च, D11 °ह [sic]) —After 20 Ś V B1 2 4 D0 4 5 13 14 ins B3 ins after 16

441* सहस्राक्षसुत श्रीमान्सुग्रीवो वानरेश्वर ।
राक्षसानामभावाय सरक्त समुपस्थित ।

[(1 1) V3 illeg for the prior half B1 चात्र D2 श्रीमान् (for श्रीमान्) B1 जाम्बवानिति विश्रुत (= 20^d) (for the post half)]

—Thereafter B2 3 cont N1 ins after 20 Ñ2 (owing to om) B3 ins after 439*

442* वालिनश्च सुतो वीर स्वरूपो सुदुरासद ।

[B3 चात्र (for वीर) B1 2 स दुरासद]

—Thereafter B3 cont 443*

—After 441* B1 cont 437* (followed by st 13 in marg)

21 B4 D0 1 3 4 om 21 V om 21^ab —^a) D7-11 [अ]प्य, G1 च, G3 [इ]व (for [ए]व) —For 21^ab Ś N B1 2 3 subst and cont after 442*) D4 5 13 14 subst

443* महेन्द्रो युवराजश्च वालपुत्र पराक्रमी ।

[Ñ2 B2 3 तु (for च) N B1 2 रावणेनाथ (B3 °अथ) महाबल (for the post half)]

—D1 om 21^cd V1 reads 21^cd after 24 —^cd) G1 घोरेण Cm g t as in text (for एकेन N1 V2 2 B3 4 कृतमेकेन यस्य पुत्रेण (by transp) Ñ2 कृतमेकेन वायुपुत्रेण —After 21 V3 reads 25^ab

22 ^ab) Ś Ñ2 V2 B1 2 4 D4 5 13 14 G3 M1 2 3 चात्र, Ñ1 B3 नाम G2 चाथ (for चापि) M1 3 बलवान् (for धर्मात्मा) —Ñ2 illeg for ^b Ñ1 V2 B 4 प्लवगर्षभो (for धर्मस्य वीर्यवान्) D1 प्लवगेश्वर श्रीमान्सुषेणश्च महाबल —V3 illeg for ^cd —^c) Ś D8 दृष्ट, V1 तथा V2 D0 4 13 14 दृष्ट D1 राजा D3 5 13 T सौम्य M1 2 वीर (for सौम्य) D3 सोमात्मजस्, D11 सात्मजश्च, V1 2 श्रीमान्, D1 चापि D3 M3 चैव (for चात्र) —^d) Ś V3 D4 5 13 14 G1 राजा N B1 राजा (for राजन्) V3 illeg for दधिमुख कपि Ś Ñ B D4 5 13 14 T1 2 M1 2 हरि (for कपि)

23 ^a) Ś V2 3 D0 4 5 13 14 विमुखश्च (for दुर्मुखश्च) Ś1 Ñ2 V2 3 B1 2 4 D0 4 5 13 14 [ऽ]त्र (for [आ]त्र) —V3 illeg for 23^c - 24^b —^d) N B1 3 स्वय (for सृष्ट) Ś D0 4 5 13 14 नमुचेस्तु (D0 4 5 °पा D8 °त्त) प्रवेशित, V2 4 तत्त्वमेषा प्रवेशित (V3 प्रशोक्त [sic]) B1 4 D3 तनु ते(B1 °तु वे)षा प्रवेशित D1 तनु चैवा प्रविश्यते —After 23 Ś V1 2 B1 2 4 D0-4 5 13 14 ins

444* स्वयंभुवा महाराज सृष्टो युद्धाय ते स्वता ।

[V3 महात्मा B1 यन चात्र B3 स्वायंभुव D1 3 °भुवो D1 स्वाय° (for स्वयंभुवा) B1 महाबाहु D8 °भाग (for °राज) V1 B1 2 4 सुष्ठु (for सृष्टो) Ś1 समता (for ते स्वता)]

24 V3 illeg for 24^ab (cf v1 23) Ñ1 om 24^a - 25^b B3 reads 24 in marg —^a) M1 3 [अ]पि (for [अ]थ) Ś N2 V1 2 B D1 2 8-13 पुत्रो हुताशन स्यात्र(D5 °थ) D0 4 हुताशनसुतश्चात्र —^b) D2 श्रीम (for नील) —^c) Ś N1 V2 2 D0 4 5 13 14 T1 G सु D1 [अ]प्य (for च) N2 B1 D0 7 [ऽ]थ G2 [ऽ]भूद् (for ऽत्र) B3 सुतश्चात्र (for च पुत्रोऽत्र) ※ Cg अनिलस्य पुत्र औरस । न्यु तत्र तत्र पितृद्वयनिर्देशो बीजप्रक्षेपहियाथ्य। मिति मन्तव्यम् ※ —D1 om (hapl ?) 24^d - 27^c —^d) D3 इव (for इति) —After 24 V3 reads 21^cd while B3 repeats erroneously (within brackets) 442* and st 21 (including star passage) and then ins

C 6 6 0
B 6 30 25
L 6 6 24

नप्ता शक्रस्य दुर्धर्षो बलवानङ्गदो युवा ।
मैन्दश्च द्विविदश्चोभौ बलिनावश्विसंभवौ ॥ २५
पुत्रा वैवस्वतस्यात्र पञ्च कालान्तकोपमाः ।
गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः ॥ २६
श्वेतो ज्योतिर्मुखश्चात्र भास्करस्यात्मसंभवौ ।
वरुणस्य च पुत्रोऽथ हेमकूटः प्लवंगमः ॥ २७
विश्वकर्मसुतो वीरो नलः प्लवगसत्तमः ।
विक्रान्तो वेगवानत्र वसुपुत्रः सुदुर्धरः ॥ २८
दश वानरकोट्यश्च शूराणां युद्धकाङ्क्षिणाम् ।
श्रीमतां देवपुत्राणां शेषान्नाख्यातुमुत्सहे ॥ २९
पुत्रो दशरथस्यैष सिंहसंहननो युवा ।
दूषणो निहतो येन खरश्च त्रिशिरास्तथा ॥ ३०
नास्ति रामस्य सदृशो विक्रमे भुवि कश्चन ।
विराधो निहतो येन कबन्धश्चान्तकोपमः ॥ ३१

445* कम्बरी चापि बलवानागत स्वबलेन वै ।

—Thereafter B4 repeats 21cd

25 N B4 om. 25ab D1 om. 25 (for Ñ1 D1 cf. v.l. 24). D4 om. 25–27. V3 reads 25ab after 21. —a) G2 नाप्त (sic); G3 पौत्र; Cr.g. as in text (for नप्ता). V3 बलवान् (for दुर्धर्ष) ※ Cr.g. अत्र नप्तृ° [illegible] पौत्र वर्तते ※ —b) B1 युधि (for युवा). V3 अगद् [illegible] बली —c) Ś D2.3.5 द्विविद्य (for °दश्च). Ś1 N V B D1.5.6.11.12 G [श्च]व (for [श्चो]भौ) —d) Ś N1 V B D2.4.5.11.12 वीरौ [illegible] N1 B2 द्वौ वीरा D4 [illegible] अश्विनौ V B2.3 D2–4.12 °नो, B4 °न [illegible] N2 [illegible]

26 D3.5 om. 26 (cf. v.l. 25 and 24) —a) Ś D2.12 विवस्वतश्च (for वैवस्वतस्य). V1 D2.3.11 T2.3 C M1.2.5 [अ]थ V2 [अ]पि D1 [अ]तन् G1 [इ]त्र (for [अ]त्र) —b) Ñ2 कालात्मक D2 कालत्मक (for कालान्तक-). Ś D2.12 कालान्तकसमोपमा . V2.3 [illegible] —c) N2 B1.2.4 गयो (for गजो). Ś D2.3.5.12 T2 शरभ D1 ऋषभ (for गवय) —d) Ś D2.11 T3 ऋषभो (for शरभो)

27 D6 om. 27. D1 om. 27cd (cf. v.l. 25 and 24). Ñ1 D2.7.9.11 S read 27–28 (including star passages) (K om. 28) after 33. B4 reads 27 in marg. V3 illeg. for a —a) D4 श्वेत (for श्वेतो). Ś D2.3 ज्योति सुत [illegible] V3 दधिमुख D1.4 दधिमुखः (for ज्योतिर्मुखः) —b) Ś V3.4 D1.4.6.12 [आ]त्मसमाश्रित V3 सुतावुभ B4 [आ]त्मसंभव (for [आ]त्मसंभवौ) Ñ1 B1 [illegible] —c) N2 B3 D4 हि B2 D6.11 G3 [अ]थ च (for च) N V3.4 B1.2.4 D2.4 M1.2 [ऽ]त्र M3 [ऽ] [illegible] (for ऽथ) Ś D2.12 [अ]तः [illegible] D1 सुत [illegible] (for च पुत्रो ऽथ) —d) Ś N2 V B1.2.4 D1.4.5.12.13 [illegible] (for प्लवंगमः) —After 27 N1 ins. 450*

28 N (om. 28) D1.2.9–11 S read 27–28 (including star passages) after 33 —a) Ś Ñ1 V B D1.2.4.5.11.13 [illegible] (for वीरो) —b) Ś Ñ1 V B D2.4.5.12.13 [illegible] (V3 °क्र) —c) D3 विक्रान्तो (for विक्रान्तो) D4 T G2 M1.3 बलवान् (for वेगवान्) G2 अथ (for अत्र) —d) D1.5.10 T2 M3 स (for सु) D4 सुयश (for सुदुर्धर) —For 28cd Ś N2 V B D2.4.5.12.13 subst.

446* येन सेतुर्महान्बद्धः सागरे वरुणालये ।

[B1 सलिलार्णवे B3 सलिलागारे B4 सलिल [illegible] (for वरुणालये)]

—Thereafter B4 reads 33cd

29 a) T1 कोटी (for कोट्यश्च) Ś V3 B1.2.4 D2.5.12 T1.3 C3 M1.2.4 [illegible] V B4 [illegible] (for च) ※ Cv वानर कोट्य इति अत्र [illegible] वानर [illegible] सुवर्णा [illegible] so also Cr.m.g.t. ※ —b) D1 काङ्क्षिणाम् (for काङ्क्षिणाम्) —c) D4 सूराणां (for श्रीमतां) T1 रूपाणां (for पुत्राणां) —d) N2 V B3 D2.4.5.11 G1 M2 नाथ D2 शोध्याम् (sic) (for शक्य) T तथा नाख्यातुमुत्सहे

30 B2 reads 30ab in marg —a) Ś N2 V B D2–4.5.12.13 [illegible] M3 [पु]त्र (for [पु]त्रो) —b) D1 [illegible] (for सिंह) D6.7 सिंहानने —c) D5 T2 च हतो (for निहतो) G3 दूषणो येन निहतो —B2 om. (hapl.) from 30d up to the prior half of l. 1 of 447* D3 om. (hapl.) 30d–31a —d) V3 B3 खरेण D3 दूषणे (for खरश्च) D2 त्रिशिरस् D4 त्रिशरास् (for त्रिशिरास्) —After 30 Ś V B1.4 D2.4.5.12.13 read 447* while B2 ins. 448*

31 B1 om. up to the prior half of l. 1 of 447*. D1 om. 31abc (for both cf. v.l. 30) —a) N2 B2 D1.4 रामेण (for रामस्य) —b) Ś V D2.4.5.12.13 विक्रमेण तु G1.3 विक्रमेषुरि (for विक्रमे भुवि) D1 कश्चिन् (for कश्चन) —After 31ab B1 ins. 448* while B2 reads 32 (followed by 449*) —d) V B2 चान्तोपम (for चान्तको°) —For 31cd Ś V B1.4 D2.4.5.12.13 subst. and read after 30 B2 subst. and cont. l. 2 after 448* and reads l. 2 after 31ab

447* वाली च निहतो येन कबन्धश्च महाबलः ।
विराधश्चैव दुष्टात्मा राघवेणानुजेन च ।

वक्तुं न शक्तो रामस्य नरः कश्चिद्गुणान्क्षितौ ।
जनस्थानगता येन तावन्तो राक्षसा हताः ॥ ३२

लक्ष्मणश्चात्र धर्मात्मा मातङ्गानामिवर्षभः ।
यस्य बाणपथं प्राप्य न जीवेदपि वासवः ॥ ३३

राक्षसानां वरिष्ठश्च तव भ्राता विभीषणः ।
परिगृह्य पुरीं लङ्कां राघवस्य हिते रतः ॥ ३४

इति सर्वं समाख्यातं तवेदं वानरं बलम् ।
सुवेलेऽधिष्ठितं शैले शेषकार्ये भवान्गतिः ॥ ३५

G 6 6 35
B 6 32 35
L 6 6 35

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकविंशतितमः सर्गः ॥ २१ ॥

[B1 om. the prior half of 1. 1. — (l. 1) D4 विन हतो (for च नि°) — (l. 2) B2 महावीर्यो (for [म]न दुधर्षो) D11 [ऽ]मितविक्रम V1 2 B4 राक्षमाणकविम°, B1 2 राक्षसेंत्व विक्रम (for the post. half)]

— After 31, B3 ins. 446*

32 B3 (marg.) reads 32 after 31ab — a) Ś B3 4 D0 1 3 5 8 12 13 न शक्यो G शक्तो न (by transp.) — b) Ś V D0–1 3 12 विक्रमे (Ś D0 3 8 °म) वदतो भुवि B कथयितुमद्य क्षि(B2 म)तौ D1 8 11 G M2 गुणान्कश्चिन्नर (by transp.) क्षितौ D13 विक्रमोमदतो भुवि — c) D4 6 T3 य च (for यत्र) — d) Ś V1 D0 2 5 8 12 18 वनस्था, B1 2 D5 वनानि B3 तावत्तु D4 6 9 T2 3 M यावतो, G1 तावका (for तावन्तो) B4 राक्षसाश्च बलोद्धता — For 32, N subst. B1 ins. after 31ab B2 ins. after 30 B3 ins. after 31

445* सेतुबंद्धश्च रामेण को रामसदृशो भुवि ।

— Thereafter B3 reads l. 1 of 447*

— After 32, Ś V3 4 B D0 4 8 12 13 ins.

449* एष [ए]वा समर जंतुमुखन समागो बली ।

[V3 D0 8 तैष (for एष) Ś D12 वा (for वा) B3 4 समाग (for समरे) Ś V3 4 D0 4 8 12 13 जेतुम् (for जेतुम्) Ś D8 13 ग़ुणकारक, V3 समरे बली D13 समरे बली (for समगो बली)]

33 B3 reads 33cd after 446* — a) N1 B3 D0 1 4 6 7 T2 [अ]पि D2 [ए]व (for [अ]त्र) — B3 om. 33cd. — c) N1 प्राप्तो (for प्राप्य) — d) Ñ1 जीवेदपि न (by transp.) — After 33, N1 (om. 28) D5–7 9–11 S read 27–28 (including star passages) — After 33, Ñ2 ins., N1 ins. after 27

450* सर्ववानरमुख्यश्च सुग्रीवः प्लवगर्षभः ।

while, D1 ins. after 33

451* मार्गिते राघवस्याज्ञा निहन्तु सर्वराक्षसान् ।
न चैव राघवस्यार्थे जीवितं परिरक्षति ।

34 a) D8 गच्छमाणा (corrupt) (for राक्षसानां) Ñ B3 प्रधानश्च, T3 वरिष्ठश्च (for वरिष्ठश्च) — b) V3 भ्राता तव (by transp.) — c) Ñ V2 3 B1 3 D6 7 9 11 T2 3 G1 3 M1 2 प्रतिगृह्य B1 प्रतिलभ्य D °लभ्य (for परिगृह्य) — d) N स्थित (for रत) — After 34, D1 ins.

452* गतमात्रोऽभिषिक्तस्तु लङ्कायां राघवेण तु ।

35 a) D0 इद (for इति) D1 समाख्यान (for समा°) — b) Ś1 V2 D6 7 9 G2 M1 2 5 तदत्र N B3 तच्च चै, V1 3 तदेव, B1 तदेतद्, D9–11 तथा वै (for तवेद) Ś V B1 2 4 D0–4 8 12 13 द्विपता N B3 शात्रव (for वानर) — c) Ñ V1 B1 3 4 D6 7 G1 3 M1 3 त्रिष्ठित D6 T2 3 निष्ठित (for ऽधिष्ठित) — d) Ś2 N1 B2–4 D0–8 9 12 शेषे (for शेष) N1 [ऽ]शोभ्या B3 काले (for कार्ये) ❀ Cg: अत्र वानरजन्मोक्ते प्रायशो बालकाण्डोक्तविशेषाद्यपर्यां कैनापि पूर्वोत्तरकथासङ्घटनाय सर्गोऽयं कल्पित इत्याहु ❀

Colophon — *Kanda name*: Ñ B D3 5 युद्धकाण्डे D6 4 सुन्दरकाण्डे — *Sarga name*: Ś V1 2 D1 3 8 13 चार प्रत्यागमन (Ś2 D8 °गम V3 °न, D1 °गम) Ñ V3 B3 4 D6 शार्दूलवाक्य, B1 शार्दूलवचन, B3 वानरप्रणिधौ शार्दूल वाक्य D0 चारवाक्य, D8 चारकथन D4 लङ्कापर्वणि चारवाक्य, D13 चरप्रत्यागमनवाक्य — *Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 Ñ1 B3 D0 3 4 12 13 om. Ś2 N2 V B1 4 D1 9 6 B1 D8 5 D1 8 D5 7 10 11 T1 3 G M 30 T2 29 — After colophon, G M1 3 conclude with श्रीरामाय नम

२२

G 6. 7. 0
B 6. 31. 1
L 6. 7. 1

ततस्तमक्षोभ्यबलं लङ्कायां नृपतेश्चराः ।
सुवेले राघवं शैले निविष्टं प्रत्यवेदयन् ॥ १
चाराणां रावणः श्रुत्वा प्राप्तं रामं महाबलम् ।
जातोद्वेगोऽभवत्किंचित्सचिवांश्चेदमब्रवीत् ॥ २
मन्त्रिणः शीघ्रमायान्तु सर्वे वै सुसमाहिताः ।
अयं नो मन्त्रकालो हि संप्राप्त इति राक्षसाः ॥ ३
तस्य तच्छासनं श्रुत्वा मन्त्रिणोऽभ्यागमन्द्रुतम् ।
ततः संमन्त्रयामास सचिवै राक्षसैः सह ॥ ४
मन्त्रयित्वा स दुर्धर्षः क्षमं यत्समनन्तरम् ।
विसर्जयित्वा सचिवान्प्रविवेश स्वमालयम् ॥ ५
ततो राक्षसमाहूय विद्युज्जिह्वं महाबलम् ।
मायाविदं महामायः प्राविशद्यत्र मैथिली ॥ ६

22

1 G (ed.) om. 1. —a) Ñ2 D3.7.1 T1 तद्, Cr1 as in text (for तम्). ※ Cr ततस्तमक्षोभ्यबलमित्यत्रमनु चार पूर्वमार्गो च कृत। पूर्वमेव मया सुणे आम्बवानुभपुत्रम सूम्भमाणस्य महता मम वक्षादजायत। इति नम्ममाणपितास्य वक्त्रादुत्पन्नस्य प्रसिद्धस्य जाम्बवतः पुत्रस्य महत्पुरुस्वे नामि गम्यादिशब्द स्फुरति। पूर्वसर्गास्त्विरणादि कथा च न(?) सङ्गच्छ। तथापि स्थितस्य गतिश्चिन्तनीयेति न्यायेन पूर्वसगा स्य (?) —b) M1.2 लङ्कायां Ś D5.8 रावणाधिपतिं चर, Ñ V B D6-8.11 T G2 M3 लङ्काधिपतये चरा —Ñ3 illeg. for °. —c) D6.12 स्ववेले. V2 (s)विष्टित (for राघव). —d) B4 चेष्टित, D5 स्थित (for निविष्ट).

2 a) Ś D5-8.9.10.13 चारेभ्यो, Ñ V1.2 B1.4.4 चरेभ्यो, Ñ1 सुचर T2 चराणां. Cond. g. as in text (for चाराणां). —b) D1 प्राप्त D1.4 T2.3 G2 राम. B3.4 transp. मां and राम. Ñ B सलक्ष्मणं. T1.3 G1 यत्र महत्. G (ed.) च लक्ष्मणं (for म हाबलम्). —c) Ś Ñ1 V3 B1 D6.8.9.10.11 [अभ]वत्. Ñ2 V2.3 B1.3 D5 ग्रासो. B2 कोपो (for [उ]द्वेगो). D6 [s]भवीद्, D7 भयाद् (for [s]भवत्). —d) D5 साम्प्रतम्. G1 सचिवा. Ch.t as in text (for सचिवान्). V D6.8.9.9-11.13 T1 G2 M3 Cv इदम् (for चेदम्). Ñ B सचिवानपि चाब्रवत्.

3 Ñ B om. 3. —a) D1 मन्त्राय (for मायान्तु). Ś D5.6.9.11 (?) मन्त्रिणोऽभ्यागु(D5.6 °स). V D1.2 मन्त्रिण शीघ्रो (Ñ3 *** [illeg.]) व्यास. D12 शीघ्रमोऽभ्यागमावानु. —b) D1 मन्त्रिण. M1 सर्वेत (for सर्वे वै). Ś V D5.6.9.10 (Ś D5.9 मास्तु) सुसमाहिता. D12 समाप्य तु व्याहिता. —G2 om. 3 - 5. D2 reads 3cd on marg. —c) Ś V D5.6.9.1 सर्वो. D1 मय तु (for मय नो). D1 [s] च (for हि). —d) M1.2 इह (for इति). Ś V D5.6.9.10.11 दत्तास्ति। (V1 च द्यौ) मम

4 C1 om. 4 (cf. v.l. 3). —a) D1 तद्य (for तस्य). —b) Ś V1 B1.2 D5.6 [s]भ्यागता. D6 [s]भ्यागमन्. G1.2 ददा (for द्रुतम्). B2 तैर्वेदि आगमद्द्रुतम्. —After 4ab Ś V2 D5.6.9.10.11 ins., while Ñ B subst. for 4cd:

453* शिरसा स प्रणम्याथ तस्थु प्राञ्जलयोऽग्रत ।

[Ñ3 illeg. for the prior half. B2 शिरोभिः (for शिरसा). Ñ1 V3 [अ]तिं B1.2.4 च, B3 ते D5.6 [अ]भि (for त). Ñ1 B1.4 D5 [अ]स्थ (for [अ]थ). D5 स्थिता, D12 स्थिता (for तस्थु). D1 तत. D12 यत (for ऽग्रत).] —Thereafter B2 cont.:

454* एष दाशरथी राम सबलस्तु समीपत ।
साम्प्रतंश्च वो मध्ये प्रभो इह चेष्यति।

—c) Ś1 V D6.8.9.10.11.12 T2.3 M स मन्त्रयामास. D5 स चिन्तयामास (for संमन्त्र°). —d) Ś V D6.8.9.10.11.12 सचिवै सह राक्षस, D7.9.11 रावणे सचिवै सह. G1.2 M3 सचिवै सह (G1 °वैसाऽ) राक्षस.

5 G2 om. 5ab (cf. v.l. 3). —ab) Ś1 D6.9.11 M1.2.3 तु. Ś2 V2 D1.2.4.11 च. V3 T G1.3 तु (for स). D1 transp. मन्त्रयित्वा and स. Ś D5 दुर्धर्षो, D4 T2 दुर्धर्षं. V2 D5 क्षमा यद्, D6 G1 क्षेमं यद्, D12 समयत् (sic) (for क्षमं यत्). V2 D1.9.11 तदनन्तर. Ñ V1 B स मन्त्र(G [ed.] मन्त्रि)यित्वा (V3 मंत्रयित्वा च) विपुलं (B4 विपुलं) विभिन्नं च बलाबलं (B1.3 महाबल). —B2 reads 5c-6b in marg. —c) B1.4 महात्मन्, D5 राक्षसान् (for सचिवान्). Ñ B1.4 विसृज्य सचिवांश्चैव. —d) Ś D5.11 प्रविवेश (for प्रवि°). V3 नृपालये.

6 B2 reads 6cd in marg. (cf. v.l. 5). —a) Ś D5.6.8.13 G1.2 मानाय्य, B1.4 मानाय, D4.6 मायाया. D1.3.11 T2.3 G2 M1.2.3 मारय, D5 मादाय. D12 मानीय (for माहूय). B1 ततो राक्षसमाहूय. —V D1.2 om. 6cd. —c) Ñ B D6.8.9.11 T2 G2 M3 Ch.t मायाविनं. D12 महाबल (for मायाविदं). Ñ1 महामायो, Ñ2 B1 D6.11 M3 Ch.t महामायो. B1.3.4 °मायो. D5.8.11 °घोर, D5 °काय (for महामाय). Ś D6.11 महाघोरं प्रविश्याथ. —d) Ś D5.6 न्यवसद्. L1 T2 G2 प्रविशद्. D12 येव मैथिली (for यत्र मैथिली).

विद्युज्जिह्वं च मायाज्ञमब्रवीद्राक्षसाधिपः ।
मोहयिष्यामहे सीतां मायया जनकात्मजाम् ॥ ७
शिरो मायामयं गृह्य राघवस्य निशाचर ।
मा त्वं समुपतिष्ठस्व महच्च सशरं धनुः ॥ ८
एवमुक्तस्तथेत्याह विद्युज्जिह्वो निशाचरः ।
तस्य तुष्टोऽभवद्राजा प्रददौ च विभूषणम् ॥ ९

अशोकवनिकायां तु प्रविवेश महाबलः ।
ततो दीनामदैन्यार्हां ददर्श धनदानुजः ।
अधोमुखीं शोकपरामुपविष्टां महीतले ॥ १०

भर्तारमेव ध्यायन्तीमशोकवनिकां गताम् ।
उपास्यमानां घोराभी राक्षसीभिरदूरतः ॥ ११

G 6 7 11
B. 6 31 13
L. 6 7 9

7 ᵃ) Ñ V2 B1.3 तमागत (for विद्युज्जिह्व) Ś D8 तदानीं स, Ñ V2 B2 महामायम्, B1 महाकायम्, D6 तदानीम, D2 तदानीं तम्, D4 उदाहूय, D5 च माया ह्यम् (sic) D11 स्वमायाज्ञम्, D12.13 तदानीं च, G2 च मायाधेम्, G3 illeg (for च मायाज्ञम्) V1.3 D1.3 मायाविन महामायम् (D3 °याद्भुम्) —ᵇ) Ś V D0.4.8.12.13 प्रा (V अ) —ᶜ) Ñ V2.3 B1-3 मोहयिष्याम्यहं, अब्रवीद्राक्षसेश्वर D1.4.5.9.10 T1 G1 M3 Ct मोहयिष्यावहे, D11 मोहयित्वा वहेह् (sic), Ck मोहयिष्यामह (as in text)

8 ᵃ) N B3 कृत्वा (for गृह्य) ⊛ Cg गृह्य गृहीत्वा ⊛ —ᵇ) Ñ B1.2 मुहूर्तेन, B3.4 मुहूर्त त्व (for राघवस्य) —For 8ᵃᵇ, Ś V D2-4.8.12.13 subst

455* मायामयं रामशिरो गृहीत्वा राक्षस क्षणात् ।

[D13 राक्षमाद् (for राक्षस) V D2 [अ]त्युत, D3.8 द्रुत, D4 [अ]थम, D12.13 गणात् (for क्षणात्)]

—ᶜ) D8.13 मा. Ñ1 B3 D2 M3 transp मा and त्व Ś D8.13.13 समनुतिष्ठेथा, Ñ1 V B3 D0.4 समुपतिष्ठेथा —ᵈ) D1.2 गृहीत्वा, G M6 प्रगृह्य (for महच्च)

9 L (ed) transp ᵃᵇ and ᶜᵈ —ᵃ) Ñ1 B3 G1 [उ]क्त्वा (for [आ]ह) —ᵇ) D2 G2 महाबल (for निशाचर) —After 9ᵃᵇ, Ñ V2 B1-3 D6.7.9.11 T1 ins

456* दर्शयामास सा माया सुप्रयुक्ता स रावणे ।

—Thereafter D6 cont

457* तथैव कृत्वा तत्सर्वं रावणाय न्यवेदयत् ।

—ᶜ) Ś V1 D0.4.8.12.13 तस्मै (for तस्य) —ᵈ) Ś V D0-4.8.12.13 अथ भूषण D7 वरभूषण G M6 स्व विभूषण

10 Ś B4 D0.1.8.9.12.13 om 10ᵃᵇ —ᵃ) D7.10.11 T3 च (for तु) D3.4 वनिका चापि —After 10ᵃ D3.10.11 S ins

458* 　　　सीतादर्शनलालसः ।
　　नैर्ऋतानामधिपति

—ᵇ) D1.5-7.10.11 T G M1.3 त (for ब) G1 महद्बल, G3 M6 महाबल (for महाबल) —For 10ᵃᵇ, Ñ V B1.3 D3 subst

459* सम्प्रविष्टो विवेशाथ अशोकवनिकां शुभाम् ।

[Note hiatus between the two halves Ñ1 V1 B2 D3 सम्प्रहृष्टो V2.3 न प्रविष्टो (for सम्प्रविष्टो) D3 (to avoid hiatus) अशोक]

—ᶜ) Ś D8.9.12 अदीनाक्षीं Ñ1 अनन्याहीं, Ñ2 V B D0.1.4.7.9.10 G M1.3.6 अदीनाहीं, D2 सुमलिना, G (ed) अनर्हां ता (for अदैन्यार्हां), D11 ततो दीना महादीना (sic) —ᵈ) Ñ V2 B1.3 जनकात्मजा (for धनदानुज) —Ś Ñ V B D0-4.8.12.13 read 10ᵉᶠ after 12 G1.2 (after 12ᵃᵇ [1]) repeat 10ᵉᶠ after 12ᵃᵇ M3 repeats 10ᵉᶠ after 461* —ᵉ) M6 (second time) अधोमुख Ś V D0-4.8.12.13 G1.2 M6 (G1.2 M6 second time) स्थिता बालाम् (for शोकपराम्). Ñ B अधोमुख (B3 om [hapl] मुख)मुखीं बालाम् —ᶠ) Ś1 D8.12 उपासीना, Ś2 उपासीनां (for उपविष्टां) Ś Ñ V B D0.2-4.8.12.13 G1.2 M6 (G1.2 M6 second time) पराङ्मुखीं D1 अधोमुखीं (for महीतले) —After 10, Ñ V2.3 B1-3 D3 ins

460* यथा यथा सान्त्वयिता वश्य क्षीणा यथा तथा ।
　　यथा यथा प्रिय वक्ता परिभूतस्तथा तथा ।
　　सन्नियच्छाम्यहं सीते त्वयि शोध समुत्थितम् ।
　　द्रवतो दुर्गमासाद्य हयानिव सुसारथिः ।

[V3 om l 1-3 Ñ1 V3 B1 om (hapl) l 2 —(l 2) B3 परिरक्त (for °भूतस्) —(l 3) Ñ1 V2 वधियच्छामि —D3 om l 4 —(l 4) Ñ1 गच्छतो (for द्रवतो) V3 स्वयम् (for दुर्गम्) B1 आस्थाय (for आसाद्य) V3 च (for सु)]

11 ᵃ) V D0.1.3.4.9.10 समनुध्यातीम् (V3 °ध्याताम्) B1 D3.11.13 °अनुध्यायतीम् (for एव ध्यायन्तीम्) Ś D8.12 चिन्तयन्तीं स्वभर्तारम्, N B2-4 ध्यायन्तीं तत्र भर्तारम् —ᵇ) B1.2 D0.1 -वनिकागतां —ᶜ) V1.2 भीमाभी (for घोराभी) —ᵈ) D3.4 समन्तत, D5 T1 M3 इतस्तत, D7 G1 उपद्रुता (for अदूरत) —After 11 G1 M3 ins while G2 ins after 12ᵃᵇ (first occurrence) M6 ins after 12ᵃᵇ

461* राक्षसीभिर्वृता सीता पूर्णचन्द्रनिभाननाम् ।
　　उत्पातमेघमालाभिश्चन्द्रलेखामिवावृताम् ।
　　भूषणाभरणैः कैश्चिन्नक्षत्राथमलङ्कृताम् ।
　　वसन्ते मारुतोद्धूता छिन्नपुष्पा लतामिव ।
　　हयनोका तटे मग्ना विपाद्रात्रविलेखनात् ।　[5]
　　शिशिरामतिगम्भीयाच्छदीं भागीरथीमिव ।

G. 6. 7 11
B. 6. 31. 13
L. 6. 7 10

उपसृत्य ततः सीतां प्रहर्षं नाम कीर्तयन् ।
इदं च वचनं धृष्टमुवाच जनकात्मजाम् ॥ १२
सान्त्व्यमाना मया भद्रे यमुपाश्रित्य वल्गसे ।
खरहन्ता स ते भर्ता राघवः समरे हतः ॥ १३
छिन्नं ते सर्वतो मूलं दर्पस्ते निहतो मया ।
व्यसनेनात्मनः सीते मम भार्या भविष्यसि ॥ १४
अल्पपुण्ये निवृत्तार्थे मूढे पण्डितमानिनि ।
शृणु भर्तृवधं सीते घोरं वृत्रवधं यथा ॥ १५
समायातः समुद्रान्तं मां हन्तुं किल राघवः ।
वानरेन्द्रप्रणीतेन बलेन महता वृतः ॥ १६
संनिविष्टः समुद्रस्य तीरमासाद्य दक्षिणम् ।
बलेन महता रामो व्रजत्यस्तं दिवाकरे ॥ १७
अथाध्वनि परिश्रान्तमर्धरात्रे स्थितं बलम् ।
सुखसुप्तं समासाद्य चारितं प्रथमं चरैः ॥ १८

[(l 2) M2 -मात्राभिस् and रैखाम् (for माल्याभिस् and रैखाम् respy) —(l 3) M2 भूषणैस्तवै (for भूषणावयै) G2 मनःख्यम् (for °कार्थम्). —(l 4) M3 दर्शी (for बहु ने). G2 क्लिष्टपत्रां M3 क्लिष्टा पुष्प (for क्लिष्टपुष्पां) —(l 5) M3 विषादस्य विलक्षणो (for the post half) —(l 6) M3 इव (for अति).]

—Thereafter G2 repeats 12^{ab}, while M3 repeats 10^{cf}

12 G2 repeats 12^{ab} (cf v l 461*) —^{a}) Ñ1 उपासर्पन्, B2 उपासर्पत्; D3 उपसृत्य (for उपसृत्य) —^{b}) Ś V1 2 D0 1-6 8-10 T1 2 M3 Cv m g t प्रहर्षं, M1 2 3 दुर्धर्षं, Cr as in text (for प्रहर्षं) Ś D8 12 13 प्रायन्, Ñ1 V1 2 D0 3 4 G2 (second time) रूपयन्, D1 कीर्तितै (sic) (for कीर्तयन्) Ñ2 V3 B प्रहृष्टो ध(V3 प्रहसन्धा B1 4 प्रहर्षाद्धं, B3 प्राहर्षाद्ध)नदानुज, D1 प्रहर्षमनुरूपयन्, D2 प्रहृष्टनावरात्मना ✽ Ct प्रहर्षं नाम कीर्तयन्। नामेत्य परमार्थ। अपरमार्थभूत रामवधज प्रहर्षं कीर्तयन् ✽ —After 12^{ab}, G1 2 (after 12^{ab} [r]) repeat 10^{cf} M3 ins 461* —D9 om 12^{c}–13^{b} —^{c}) N B3 दुष्टात्मा, V B1 D1 इदं स (for इदं च) Ś V1 2 B1 2 D0-8 12 दृष्ट, Ñ B2 चेदम्, B1 दृष्ट, D3 4 हृष्टम्, D5 6 T1 2 M1 2 दुष्टम्, D3 11 दृष्ट्वा (for धृष्टम्) G M3 transp वचन and धृष्टम् —^{d}) B1 2 4 प्रोवाच (for उवाच) —After 12, Ś N V B D6 8 11 12 13 read 10^{cf}

13 D1 om 13^{cd} (cf v l 12) —^{a}) Ś1 Ñ2 सान्त्व्यमाना, Ś2 Ñ1 D0-4 6 10 12 T1 2 G1 सान्त्वमाना, V3 सान्त्वित स (for सान्त्व्यमाना) —^{b}) T2 वदसि, Cg as in text (for वल्गसे) Ś D8 13 मामेति प्रतिजल्पसि, Ñ V B D0-4 12 G य(D13 स)माश्रित्य प्रजल्पसि (Ñ2 B4 °दाल्पसे, D5 G1 2 °गर्जसि, G3 °वल्गसि) D10 11 यमाश्रित्य विमन्यसे —D6 om 13^{c}–14 —^{c}) D1 च (for स)

14 D1 om 14 (cf v l 13) —^{a}) Ś Ñ V B D0-4 8-11 G1 2 Ct सर्वथा (for सर्वतो) D4 मूलं (for मूलं) —^{b}) V3 D10 11 च (for ते) K (ed) निहतो (for निहतो). B1 यथा (for मया) —^{c}) D2 व्यसने च (for व्यसनेन) —^{d}) B3 (marg also) D1 भविष्यति. —After 14, Ñ2 D3-7 9 11 S ins

462* विसृजैतां मतिं मूढे किं मृतेन करिष्यसि ।
भवस्व भद्रे भार्याणां सर्वासामीश्वरी मम ।

[(l 1) D7 8 M1 2 [प]ता, T1 G1 M3 [इ]मां (for [ए]तां) Ñ2 विसृज्य विमतिं बाले (for the prior half). —(l 2) G1 2 M3 भजस्व (for भवस्व) ✽ Cg भवस्वेत्यात्मनेपदमार्षम्।, Ct भवस्व। भवेत्यर्थ. ✽ G2 मम (for भद्रे) G (ed) भवस्व भार्या भार्याणां (for the prior half). G2 3 M3 भव (for मम)]

15 ^{a}) Ñ B2 मन्दभाग्ये, D9 अल्पपुण्य (for अल्पपुण्ये) Ñ B निरानन्दे, D9 निमित्तार्थे (for निवृत्तार्थे) ✽ Cg पण्डितमानिनि। "क्यङ्मानिनोश्च" इति ह्रस्वत्वम् ✽ —^{cd}) D0 3 4 5 12 भर्तुर् (for भर्तुं) Ñ1 B D2 G घोरं सीते (by transp). D2 घोर घोर (for सीते घोरं) Ś D8 12 घोरेशे वृत्रवधो यथा, M1 2 घोरं वृत्रवधोपमम् (for ^{d}).

16 ^{a}) Ś D8 12 13 उपागत, Ñ V B D1 उपायात, D0 1-4 G2 उपयात; D2 M3 समायाति (for समायात) Ś D8 12 13 समुद्रान्ते, M3 समुद्रं मां —^{b}) V3 D9-11 हन्तुं मां (by transp), T2 महता M3 निहन्तुं (for मां हन्तुं). —G2 om (hapl) 16^{d}–19^{a}. —^{d}) D1 सैन्येन (for बलेन)

17 G1 om 17 (cf v l 16) —^{a}) B1 विनिविष्ट, D1 2 G1 2 M1 3 निविष्ट —^{b}) D0 दक्षिणे B1 तट चैव पतिस्तत्र, D2 1-6 11 T2 3 M3 पीठस्य (D3 T1 लीलया) तीरमथो सत्(—V3 om 17^{cd} —^{c}) G1 M3 सुमहातजा (for महता रामो) —^{d}) Ñ1 [अं]त (for [अ]स्त)

18 G1 om 18 (cf. v l 16) —^{a}) B1 2 [अ]गुना, D0 3 4 10 [अ]ध्वना (for [अ]ध्वनि) D2 अध्वना सपरिधात्म् ✽ Cg अध्वनि। कारकस्य शब्द, ✽ —^{b}) B4 रात्रा M3 नार्थे —V3 om 18^{cd} —^{c}) B3 सुसुप्तम्, K (ed) सुसुप्तम् (for सुप्तं सम्) D1 अनासाद्य —^{d}) Ś1 Ñ1 V2 3 B3 D2 7 10 11 M1 2 Cm g k t चारितो S2 चारिता D2 चारित B3 चरैः (for चरैः)

तत्प्रहस्तप्रणीतेन बलेन महता मम ।
बलमस्य हतं रात्रौ यत्र रामः सलक्ष्मणः ॥ १९
पट्टसान्परिघान्खड्गांश्चक्रान्दण्डान्महायसान् ।
बाणजालानि शूलानि भास्वरान्कूटमुद्गरान् ॥ २०
यष्टीश्च तोमरान्प्रासांश्चक्राणि मुसलानि च ।
उद्यम्योद्यम्य रक्षोभिर्वानरेषु निपातिताः ॥ २१
अथ सुप्तस्य रामस्य प्रहस्तेन प्रमाथिना ।
असक्तं कृतहस्तेन शिरश्छिन्नं महासिना ॥ २२
विभीषणः समुत्पत्य निगृहीतो यदृच्छया ।
दिशः प्रव्राजितः सर्वैर्लक्ष्मणः प्लवगैः सह ॥ २३
सुग्रीवो ग्रीवया शेते भग्नया प्लवगाधिपः ।
निरस्तहनुकः शेते हनूमान्राक्षसैर्हतः ॥ २४
जाम्बवानथ जानुभ्यामुत्पतन्निहतो युधि ।
पट्टसैर्बहुभिश्छिन्नो निकृत्तः पादपो यथा ॥ २५

G 6 7 29
B. 6 31 27
L 6 7 23

---

19 G3 om 19^c (cf v l 16) —^a) D6 प्रसह्य (for प्रहस्त) —^b) D3 वृत (for मम) —^c) Ś Ñ V1 2 B4 D0-4 8 12 अभ्याहृत, V3 B1 D13 M3 अभ्यागत, B3 अत्याहृत, Cg t as in text (for अस्य हृत) —^d) Ś2 V3 राजा (for राम) Ś1 V3 D0-4 8 12 13 यत्र राजा (D0 4 सह) स राघव

20 ^a) D6 7 9 11 Cg पट्टिशान्, M3 पट्टशान् D5 T1 M1 2 मुद्गर, D7 9-11 M3 चक्रान् (for खड्गान्) —^b) D6 T1 M3 दृढान्, D3 M1 2 खड्गान्, D3 वज्रान्, D10 11 यष्टीन् (for चक्रान्) D6 T1 M3 खड्गान् (for दण्डान्) D7 9-11 महाद्युधान्, G3 महाभयान् (for महायसान्) —For 20^cd, Ś Ñ V B D0-4 8 12 13 subst

463* पट्टिशा परिघाश्चैव गदा दण्डा महायसा ।

[D2-3 पट्टिशान् Ñ B3 तोमरान्, D0 2 3 परिघान् (for परिघान्) Ś V1 D4 दृढ (for दण्डा). Ñ B1 3 4 तथायसा, D13 महात्मन (for महायसा)]

—^c) D5 बाणखड्गानि, D3 वज्रजालानि, G3 बाणजालानि D6 शुराणि (sic), D9 मुशलानि (for शूलानि). ॐ Cg चक्रान् क्षुद्रचक्राणि।, Ct चक्रान् स्वल्पान्। चक्राणीति पुनरुक्तेः ॐ—^d) Ś Ñ V B D0 1 4 8 12 भास्वरा (D0 4 भल्लाश्च) कूट (D13 क्रूर) मुद्गरा

21 ^a) D6 T1 M3 शक्तीश्च, Cg as in text (for प्रासान्). Ś D1-3 8 13 शक्तीश्च तोमराश्चित्राश्च (D1 °राश्चात्र), Ñ1 V B D0 4 13 क्षेपण्यस्तो (V1 2 D0 4 शक्त्यादितो, V3 शक्तयो तो, B1 अंकुशास्तो, B3 क्षेपणीस्तो, D13 शरजालस्तो) महाश्चित्रा (B1 °श्चोमा । रा, Ñ2 क्षेपणा शक्तय चित्राश्च —^b) Ś D8 12 चर्माणि, B3 4 चित्राणि, D7 शस्त्राणि (for चक्राणि) Ś मुसुण्ढानि च, Ñ2 परिघास्त था, V भुशुण्ड्यस्तथा, M3 विविधानि च (for मुसलानि च) ॐ Cg चक्राणि महाचक्राणि।, Ck चक्राणीति पुनर्ग्रहणात्तस्याप्यवान्तरभेद ॐ—After 21^ab, Ñ V B1-3 D13 ins

464* कर्पेरा अङ्कुशा भल्ला कालचक्रा गदास्तथा ।

[B3 रथा, G (ed) कलशा (for कर्पेरा) V1 3 कर्पेराङ्कुश भल्ला, V2 कर्पेरा शु * शा भला (sic) B1 क्षेपणीमुद्गर भल्ला (for the prior half) D13 भल्लप्रासा (for भल्ला का°) V2 गदा (for तथा).]

—D6 om 21^c–22^b. —^c) D7 रक्षोभिर् (for °भिर्) —^d) D3 वानराश्च, D3 6 वानरेन्द्रा (for वानरेषु).

22 D6 om 22^ab (cf v l 21) —^a) T2 तथा (for अथ) B4 शूरस्य (for सुप्तस्य) —^b) D6 प्रमत्तेन (for प्रहस्तेन) —^c) Ś1 असकृज्जात, Ś2 V D0 8 12 13 असकृत्कृत, B1 सुदृढ दृढ, B3 असक्त दृढ, B4 असिना दृढ, D1 2 4 असक्त (D2 °क्त) कृत, D3 असकृत्क्षुर, T1 असक्त कृत, G1 असक्त क्षुर, G (ed) असकृद्दृढ, Cm g t as in text (for असक्त कृत) —^d) Ś2 D1 13 महात्मना, B1 भयाकुल, B2 4 जटाकुल (for महासिना)

23 V3 om 23^ab. —^a) Ś Ñ V1 2 B D0 4 8 12 13 उत्पतन्स्त्वा (B1 उत्पत्य वा, B4 उपेतस्त्वा) स्थित पृष्ठ —^b) Ś V3 D0 2 4 8 12 13 निपतश्च, D6 निहतश्च (for निगृहीतो) —^c) D6 9-11 G3 दिशा, T2 3 तत (for दिशः) D6 7 T1 3 प्रयाचिता (T1 °ते), Cg as in text (for प्रव्राजित) D6 7 T1 सर्वे, D9-11 सैन्यैर् (for सर्वैर्) Ś V3 D0-4 8 12 13 दिशो विद्रुत (D0 2 °द्रु) त पूर्वां (Ś2 D0 8 8 °र्वे), Ñ B दिश (B1 °श) प्रधावित पूर्वां (B1 3 4 प्राची, B3 सर्वा) V1 3 स दिश विद्रुत पूर्वा (V2 °र्वे) —^d) D3 प्लवगै. D3 लक्ष्मणश्च प्लवगामी —After 23, Ñ2 ins

465* विभीषणश्च निहतो राक्षसेन्द्रो महाबल ।

24 ^a) Ś1 यातो, Ś2 D13 शातो, D9-11 M3 सीते, L (ed) शातो (for शेते) D6 सुग्रीवो ग्रीवशातोपि —^b) D6 प्लवगाधिप (unmetric) M3 प्लवगर्षभ —^c) Ś Ñ V B2 D0 4 8 12 13 निरस्त (D2 °स्त, D3 °स्य) हनुराकारो, B1 4 निरस्तो भारद्वाज, B3 D9-11 M3 निरस्तहनुक सी (B3 °राक्षो) त —^d) Ś D8 12 राक्षसैः सह, Ñ B2 3 परिवेष्टित B1 4 विद्रुत वृत (for राक्षसैर्हत). —After 24 D1 ins. 466*.

25 ^a) Ś1 हृद्भेद्या हरनानुभ्या, Ś2 Ñ V B D0-2 4 8 12 13 हृद्भजानुभ्यां (Ś2 °हा, V2 B2 3 D3 13 °भ्यां B1 2 D0 1 4 °भ्य) जानुभ्या —^b) Ś D8 12 जानुभ्य, B3 उत्पाताद् (for उत्पतन्) V1 2 D0 2 पतितो, B3 विहतो, D1 4 पातितो (for निहतो) Ś Ñ V B1 3 4 D0-2 4 8 12 13 भुवि, B3 रणे

G 6 7 30
B. 6 31 28
L 6 7 24

मैन्दश्च द्विविदश्चोभौ निहतौ वानरर्षभौ ।
निःश्वसन्तौ रुदन्तौ च रुधिरेण समुक्षितौ ॥ २६

असिनाभ्याहतश्छिन्नो मध्ये रिपुनिषूदनः ।
अभिष्टनति मेदिन्यां पनसः पनसो यथा ॥ २७

नाराचैर्बहुभिश्छिन्नः शेते दर्यां दरीमुखः ।
कुमुदस्तु महातेजा निष्कूजन्सायकैर्हतः ॥ २८

अङ्गदो बहुभिश्छिन्नः शरैरासाद्य राक्षसैः ।
पातितो रुधिरोद्गारी क्षितौ निपतितोऽङ्गदः ॥ २९

हरयो मथिता नागै रथजालैस्तथापरे ।
शायिता मृदितास्तत्र वायुवेगैरिवाम्बुदाः ॥ ३०

प्रद्रुताश्च परे त्रस्ता हन्यमाना जघन्यतः ।
अभिद्रुतास्तु रक्षोभिः सिंहैरिव महाद्विपाः ॥ ३१

(for युधि) G M₃ निपपात हतो भुवि —For 25^ab, D₁ subst D₁ ins after 24

466* अनुशेते च मेदिन्यां जाम्बवानृक्षसत्तम ।

—^c) Ś V B₁ ₂ D₀₋₄ ₆₋₁₃ Cg पट्टिशैर्, Ñ B₃ ₄ राक्षसैर् (for पट्टसैर्) D₂ बहुधा (for बहुभिश्) B₁ छन्न, D₃ T₃ G₂ ₃ M₃ छिन्नो M₁ ₂ पत्रस पट्टसैश्छिन्न —V₃ om. (hapl) 25^d–27^a —^d) Ś Ñ V₁ ₂ B D₀₋₃ ₆ ₁₂ ₁₃ M₁ ₂ प(D₁ पा)तित, D₂ निकृत (for निकृत्त). D₄ पातित पनसो यथा, D₇ T₃ G₂ ₃ M₃ निकृत्तो पादपो यथा.

26 V₃ om 26 (cf v l 25) G₁ om (hapl) 26–27 —^a) Ś D₆ द्विविधश्, D₁ [अ]थ विंदश्, Ñ₂ B₁ ₂ ₄ G₃ M₃ चैव (for चोभौ) —^b) Ś D₆ ₁₂ वानरौ निहतौ रणे. Ñ₁ D₆ ₉₋₁₁ तौ वानरर्ष(D₆ om (hapl) °र्ष)भौ. V₁ ₂ D₀₋₄ ₈ निहतौ वानरौ रणे —^c) Ś₁ D₆ प्रशासतौ. Ś₂ V₂ D₇ ₁₀ प्रश्वसतौ Ñ₁ निश्वसतौ Ñ₂ T G₂ ₃ M निश्वसतौ, D₁ ₂ ₄ प्रस्वनतौ, D₁ नि स्वनतौ, G (ed) निपततौ (for निःश्वसन्तौ) Ś Ñ₂ V₁ B₁₋₃ D₀ ₃ ₄ ₈ ₁₃ नद्(D₄ °दं)तौ च, D₁ च पतितौ, D₂ पृथिव्यां तौ, D₁₂ च गोत्रायां (for रुदन्तौ च) —^d) D₆ ₇ T₂ ₃ M₃ परिप्लुतौ. D₉₋₁₁ परिप्लुतौ (for समुक्षितौ) Ś Ñ V₁ ₂ B₁₋₃ D₀₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ रुधिरौघपरिप्लुतौ (D₃ °मार्दितौ) —After 26, Ś Ñ V₂ B₁ ₃ D₂ ₈ ₁₁ ins, while B₄ subst for 26^cd

467* भुवि विश्वस्य पुत्रेण सम शत्रु निता कितौ ।

(B₄ D₆ शत्रु, D₁₂ पक्ष (for शत्रु))

27 V₃ om 27^a (cf v l 25) G₁ om 27 (cf v l 26) Ñ₂ illeg for 27^a —^a) Ś V₁ ₂ D₁₁ ₁₂ ₁₃ स्वाहतस्; B₂ माहतस्, D₅ T₁ M₁ ₂ वाहतस् (for [अ]भ्याहतश्) B₁₋₃ M₁ ₂ छिन्नो, B₄ D₆ छन्न D₇ ₉₋₁₁ T₂ ₃ G₂ ₃ M₃ असिनाभ्यहतौ छिन्नौ —^b) D₇ ₁₀ ₁₁ T₁ M₃ मध्ये हरि, D₆ महावीर (for मध्ये रिपु) D₇ ₉₋₁₁ T₂ ₃ G₂ ₃ M₃ ₄ ₆ निषूदनौ Ś Ñ V B D₀₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ प्र(Ñ B₃ ₄ वि)कीर्णं सु(Ñ₂ B₁ D₄ ₈ ₁₂ °सु)महाबल —^c) Ś D₁₀ विचष्टते च Ñ V₂ B₁ ₃ स्वप पपात V₁ ₂ D₉₋₁₁ अभि (D₀ ₁₁ °नु)ष्वनति D₂ अनुशेत स्म B₄ स्वनिस्वनति D₀ अविष्टति (sic) D₃ अभिस्वनति. D₄ ₇ T₂ M₃ Cg अनु(D₁ ₄ °नि; T₁ °वि)ष्टनति T₃ अनुष्टनति G₂ ₃ M₃ ₃ निष्टनति (for अभिष्टनति) D₆ अनीत पतितो भूमौ —^d) D₃ मेदिन्यां (for पनस). B₁ ₃ ₄ राक्षसैर्हत (B₄ °हत). G (ed) [S.]थ द्रुमो यथा (for पनसो यथा)

28 ^a) Ś₁ D₁ ₆ ₁₂ ₁₃ भिन्न, V₃ भिन्न, D₀ छन्न (for छिन्न) —D₀ om (hapl) 28^b–29^a Ñ₁ illeg for 28^a —^b) B₁ (with hiatus) दर्व्यां B₃ दैव्यां (for दर्यां) Ś D₃ ₁₂ ₁₃ शेते दधिमुख मुखः V₃ B₄ D₃ शेते दर्याहर्षी(D₃ °री)मुख. —D₃ reads 28^cd in marg. —^c) T₃ तु, Ct as in text (for तु) Ś D₁ ₈ ₁₂ ₁₃ कुमुद कुमुदाकारो —Ñ₂ illeg for 28^d–29^a —^d) Ś V₁ D₄ ₈ ₁₂ निकुज, V₃ निकूज, D₂ वक्षस्, D₆ ₇ T₁ ₂ M₃ Cm g निष्कूज ; D₁₀ नि कूजन्, D₁₁ नि कूज, M₁ ₂ निकूजन् (for निष्कूजन्) Ś V₁ D₁ ₆ ₈ ₁₂ ₁₃ T₁ ₂ M₃ कृत (for हत). Ñ₁ V₂ B G (ed) निष्पिष्ट पुष्प(G [ed] पद्म)मालिनः D₃ निसृत्य सायकै क्षितं, D₄ विसृज्य पतित क्षितौ ※ Ck t निष्कूज-सायकैर्हत इति पाठः ※

29 D₀ om, Ñ₂ illeg for 29^a (for both cf v l 28) —^a) D₁ बाहुभिस्, Ś₁ D₁ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ भिन्न (for छिन्न) B₄ अंगेषु बहुधा छिन्न —^b) Ś D₁₂ शूलै शरैश्च, V₃ D₀₋₃ शूलै(D₁ शूरै; D₃ शरै)रासाद्य, D₁₂ शूलैर्वेदय (for शरैरासाद्य) V₁ D₄ सायकै (for राक्षसै) —^c) Ś V₃ B₁ ₄ D₀₋₃ ₅₋₉ ₁₁ ₁₃ T₂ ₃ G₂ M₃ ₃ Cg पतितो; Ñ₁ V₂ सादितो, Ñ₂ B₂ ₃ सीदितो, V₃ D₁₀ ₁₁ पतितो; G (ed) शायितो (for पातितो) —^d) Ś₁ D₁ ₁₁ ₁₂ भूतो, Ñ B₂ G₂ ₃ भूमौ (for क्षितौ) V₁ ₂ नि प(V₃ निप)तितोऽङ्गदः, M₁ ₂ क्षितौ विनिहतो भुवि

30 ^a) Ś Ñ V B D₀₋₄ ₆ ₈ ₁₂ ₁₃ हयैरन्यै(D₁ °न्यै रथै)स्त (G [ed] °न्ये त)था नागै(Ś D₁ ₁₂ °नाग) —^b) Ś D₁ ₁₂ मर्दिताश्चैव ; Ñ V₁ ₂ B D₆ ₄ रथपङ्क्ति, V₃ D₃₋₈ ₁₂ रथै(D₈ ₁₂)श्चैव, D₂ जलजालैस्, M₃ °जालैस्(sic) (for रथजालैस्) D₆ ₇ ₄ रथापरे ; T₃ ₄ कथापरे (for तथापरे) —^c) Ś Ñ V B₁ D₀₋₄ ₆₋₁₃ T₂ ₃ G M₃ शयानास् B₁ ₂ ₄ शराः ; D₁₁ शायिता (for शायिता) D₁ ₄ मर्दिताम्. D₁ ₃ धार्यन्ते G₁ तथा, M₃ यत्र (for तत्र) —Ñ₃ illeg for 30^d —^d) Ś D₁ ₁₂ ₁₃ वायव कुञ्जरैरिव (L [ed] °राः). Ñ₁ V B₁ D₀₋₃ ₃(D₁ ₁₁ ₁₄ °व्य)रात (Ñ₂ B₁ मच रो) गोरण्डैर, B₁ ₃ ₄ राक्षसैर्निहता युधि

31 ^a) Ś D₄ ₁₂ ₁₃ M₁ प्रद्रुताश्च ; Ñ B D₁ ₃ ₉₋₁₁ T G₂ प्रद्रुताश्च ; Ñ D₁₁ G₁ ₃ M₃ सविद्रुताश्च ; D₁ ससिविद्रुताः

सागरे पतिताः केचित्केचिद्गगनमाश्रिताः ।
ऋक्षा वृक्षानुपारूढा वानरैस्तु विमिश्रिताः ॥ ३२
सागरस्य च तीरेषु शैलेषु च वनेषु च ।
पिङ्गाक्षास्ते विरूपाक्षैर्बहुभिर्बहवो हताः ॥ ३३
एवं तव हतो भर्ता ससैन्यो मम सेनया ।
क्षतजार्द्रं रजोध्वस्तमिदं चास्याहृतं शिरः ॥ ३४
ततः परमदुर्धर्षो रावणो राक्षसेश्वरः ।
सीतायामुपशृण्वन्त्यां राक्षसीमिदमब्रवीत् ॥ ३५
राक्षसं क्रूरकर्माणं विद्युज्जिह्वं त्वमानय ।
येन तद्राघवशिरः संग्रामात्स्वयमाहृतम् ॥ ३६
विद्युज्जिह्वस्ततो गृह्य शिरस्तत्सशरासनम् ।
प्रणामं शिरसा कृत्वा रावणस्याग्रतः स्थितः ॥ ३७
तमब्रवीत्ततो राजा रावणो राक्षसं स्थितम् ।
विद्युज्जिह्वं महाजिह्वं समीपपरिवर्तिनम् ॥ ३८

G 6 7 44
B. 6 31 40
L. 6 7 37

D3 4 प्रनष्टाद् (for प्रद्रुताद्) D3 तु (for च) Ś Ñ1 B D0-4 8 9 12 13 T1 G2 3 M1-3 [अ]परे (for परे) Ś Ñ V B3 D0-4 8 12 13 G1 तत्र (for त्रस्ता) —b) B4 जवाद्पत, D1 3 द्विधो दश, D7 9 ह्(D6 य)तस्तत (for जघन्यत) —V1 om 31c–32d —c) Ś V1 B1 D0 2 4 9 12 13 अनुप्रप(G [ed] °पु)न्ना, Ñ V3 B3 अभिद्रुताश्च, B4 अनु प्रपन्ना, B1 अतिक्रुद्धाश्च, D1 3 अद्रुमधीरै, D10 11 G2 3 प्रपन्ना, Ct अनुद्रुतास्तु, M1 2 विद्राविताम्तु, Cg as in text (for अभिद्रुतास्तु) —d) Ñ B2 3 महागना, D1 महाधिपा, D8 11 13 महाद्विप (D8 °पै), M1 2 वने द्विपा (for महाद्विपा)

32 V1 om 32ab (cf v l 31) —a) B1 4 D0 1 2 4 सागर —b) D6 om (hapl) कचिद् Ś V1 2 D0-4 8 12 13 G3 transp क्वचिद् and गगनम् —D0 4 om (hapl) 32cd —c) Ś D8 12 13 समारुह्य, Ñ V B D1-3 7 समारूढा, D6 समाश्रित्य (for उपारूढा) —d) Ś Ñ B1 4 D2-8 8 10-13 T1 2 स्य(D13 वृ)तिमिश्रिता (Ś2 °ते), B1 शुनमा श्रिता, B3 बहुभिर्वृता, D6 त्रिनिमिश्रिता (sic) D3 स्यस्यमिश्रिता (sic) M3 चय मिश्रिता (for तु विमि°) V D7 10 G2 3 M3 वानरी(V3 D7 °री) वृत्तिमा(D7 °मि) श्रिता

33 a) B2 समुद्रस्य (for सागरस्य) Ś Ñ2 B1 D8 12 13 तु (for च) —b) M1 2 विपिनेषु (for च वनेषु) Ś V1 2 B1 2 4 D0-4 8 12 13 सागरो(B2 सुवलो)पवनेषु च, Ñ V2 B3 पर्वतस्य गुहासु च —c) V3 D6 7 T2 M3 पिंगलाक्षा B4 पिंगाक्षास्तैर्, D6 9 11 T1 2 M1-3 Cg पिंगलास्ते (for पिङ्गाक्षास्ते) —d) D6 11 राक्षसैर् (for बहुभिर्) B1 2 4 G transp बहुभिर् and बहवो B2 4 वृता, B3 गता, G1 वृता (for हता)

34 a) Ś D8 12 सभिहतो, V B1 2 4 D0 4 11 M1 ते निहतो (for तव हतो) —G2 om from सैन्यो in b up to शृ in 35c —b) Ś D8 13 सैनिकै (for सेनया) —N2 illeg for 34c —c) Ś D8 13 प्रम्लान च, V1 3 B1 4 D0 1 3 4 13 प्रसृताक्ष D6 क्षतजाक्ष (for क्षतजार्द्रं) T1 शिरो (for रजो) —d) V1 तव (for इद) Ś N1 V2 3 B1 3 D0-4 8 12 13 G1 3 तस्य V1 कप, B2 4 अस्य (for चास्य) D0 2 8 G1 हृत D3 [अ]हृत T2 [आ]हृत (for [आ]हृत) T1 मया (for शिर)

35 G2 om up to शृ in c (cf v l 34) —ab) B1 2 4 सहृष्टो, D1 3 दुर्धर्षो (for दुर्धर्ष) Ñ B3 M3 राक्षसाधिप (for राक्षसेश्वर) G1 2 इत्युक्त्वा राक्षसस्त्र(G1 °स पद्मा) प्रतिहारीमुपस्थिता —D4 reads 35cd in marg V2 illeg for 35c —c) D6 उपशृण्वत्या Ś V1 2 B1 2 4 D0 1 3 4 8 12 13 शृण्वत्यास्तत्र वैदेह्या, Ñ B3 सीतायास्तत्र शृण्वत्या D3 शृण्वत्या तत्र वैदेह्या —d) Ś D8 13 राक्षसीर् (for राक्षसीम्) G इद वचनमब्रवीत्

36 a) Ś V D0-4 8 12 13 घोर (for क्रूर) —b) T2 विद्युज्जिह्वम् Ś Ñ V B D0-4 8 12 13 प्रवेशय, D7 9 11 M3 स(M2 त)मानय, T2 G1 M1 2 इहानय G2 प्रवेशय महाबल —c) Ś Ñ1 V1 2 B2 3 D0-4 8 12 13 तेन (for येन) V3 तनैर तद्राघशिर —d) V संग्रामे, T1 moth eaten (for संग्रामात्) D3 आश्रितं (for आहृतम्) —After 36, Ś D8 12 13 ins

468* एवमुक्तास्तु राक्षस्यो रावणेन दुरात्मना ।
निर्जग्मुस्त्वरिता क्षीप्र विद्युज्जिह्वनिवेशनम् ।

—While Ñ V B3 D6 (l 2 only) T2 ins

469* एवमुक्ता तु त गत्वा राक्षसी राक्षस द्रुतम् ।
प्रवेशयत सम्भ्रान्ता महामाय निशाचरम् ।

[(l 1) N2 तु त द्रुत्वा V2 3 तत्क्षणेन (for तु त गत्वा) —(l 2) D6 प्रवेश्यत N1 समाल्या V T2 प्रावेशयत्सम्भ्रान्ता (V1 2 °त) (for the prior half)]

—whereas B1 2 4 ins

470* एवमुक्ता तु सा तेन रावणेन महौजसा ।
जगाम त्वरिता शीघ्र विद्युज्जिह्व निशाचरम् ।
विद्युज्जिह्व समानीय रावणस्याग्रत स्थिता ।

[(l 2) B1 4 विद्युज्जिह्वनिवेशने(B4 °निवेशन) (for the post half) —B4 om l 3]

37 a) D3 विद्याज्जिह्व, T1 विद्युज्जिह्वस Ś N1 B2 4 D0 4 8 12 13 गृहीत्वाथ V3 D6 9-11 तदा गृह्य, B1 2 T2 तथा गृह्य (for ततो गृह्य) —b) B4 D0 12 तत्र शरासन, G3 तच्छरशासन (for त सशरासनम्)

38 b) V3 D13 राक्षसेश्वर, D1 T2 राक्षसाधिप (for राक्षस स्थितम्) N2 राक्षस रावण (by transp) —c) Ś D8 13 समालोक्य, V1 महाबाहुं V2 तत प्राह, B1 2 4 महाघोर,

G 6. 7 41
B. 6. 31 42
L. 6 7 38

अग्रतः कुरु सीतायाः शीघ्रं दाशरथेः शिरः ।
अवस्था पश्चिमा भर्तुः कृपणां साधु पश्यतु ॥ ३९
एवमुक्तं तु तद्रक्षः शिरस्तत्प्रियदर्शनम् ।
उपनिक्षिप्य सीतायाः क्षिप्रमन्तरधीयत ॥ ४०
रावणश्चापि चिक्षेप भास्वरं कार्मुकं महत् ।
त्रिषु लोकेषु विख्यातं सीतामिदमुवाच ह ॥ ४१

इदं तत्तव रामस्य कार्मुकं ज्यासमन्वितम् ।
इह प्रहस्तेनानीतं हत्वा तं निशि मानुषम् ॥ ४२
स विद्युज्जिह्वेन सहैव तच्छिरो
धनुश्च भूमौ विनिकीर्य रावणः ।
विदेहराजस्य सुतां यशस्विनीं
ततोऽब्रवीत्तां भव मे वशानुगा ॥ ४३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्वाविंशतितमः सर्गः ॥ २२ ॥

G M1 महारौद्र (for महाजिह्व) —d) Ś D2.3.12 T2.3 समीपे

39 a) D6 पुरि (for कुरु) —b) D5 क्षिप्र D2 कुरु (sic) (for शीघ्र) —d) V B2 D6.8.9.11 T1 कृपणां M1.2 पदि (for साधु) B4 पश्यत

40 a) N2 B1.2.4 D1.3.4 G M1.3.5 उक्तम्; V1.3 उक्त N V3 B3 G1.3 M2 ततो रक्षः V2 [s]भितद्रक्षस् (sic) B 3.4 स दुरात्मा D6.4 च तद्रक्षः, T2 तु रक्षस्तच् (by transp) (for तु तद्रक्ष) —b) V3 च (for तत्) Ś N B D6-8.9.11.12 G M1 तच्छिर (by transp) V1.2 D6 T2.3 शिरस्त्व(V1.2 तच्छिरो)प्रियदर्शन —c) N V B2.4 D2 पुरो नि(N2 V1.2 नि)क्षिप्य D6 उपनि क्षिप्य —d) B1.3.4 G1.3 M2 समीपे B1 स क्षिप्र) समुप(G1.3 M2 पवन)स्थित

41 a) D6.4 [अ]पि स(D6 प्र)क्षिप्य M1.2 विचिक्षेप (for [अ]पि चिक्षेप) —b) B2.4 D6-8.9.11 भास्करं (for भास्वर) Ś D6.9.11.12 तदा V तत (for महत्) G M2 भास्वरं सशरं धनु —d) D7 इतत् सुवन्; T1 M3 उवाच ह्य(M2 च) (for उवाच ह) Ś N V B D6-8.9.12 M1.2 रामस्यैतादृशं सुयश(D6 कश्चित्) M3 रामस्य तादृक् सुयश् ⊕ Cr सीतामिदमुवाचेति पाठ ⊕

42 Ś N1 V B1.2.4 D6.8.9.11 M1.2 om B3 reads in marg 42 —a) N2 एतत्तु B2 D3 एतत्पादृशि (D2 °ह) D6 एतत्त धनु D5 धनुस्तव M3 इदं तु तव (for इदं तत्तव) —b) D1.2 सशरं (for कार्मुकं) Ñ1 समा ... D2.4 T2.3 M1 समायुत D2.4.11 समाप्तं G (ed) समाहितं —c) N2 D6 (both with hiatus) प्रहस्तेन इहानीतं (D2 °हानीं तु) B3 प्रहस्तेन समानीतं —d) D2.4.1 तं इह तां (by transp) D6 तं हत्वा (for हत्वा तं) Ñ1 B3 D2 मानुषं निशि (by transp) D1 मानुषं निशि D3 राघवं रणे (for निशि मानुषम्) —After 42 D1.2 ins

471* निवेद्य रावणस्तस्या सशिरस्कं धनुं तदा ।
ततोऽब्रवीत्तदा सीतां भवस्वेव वशानुगा ।
पञ्चविंशतिवर्षश्चमहाहकविभूषितम् ।
समुपस्थकचेत्वारं रावणं त्वं भजस्व माम् ।

[(l 1) D1 सशर (for सशिरस्) —(l 2) D1 स तां (for तदा) D1 भव ते त्व (for भवस्वेव) —(l 3) D1 पञ्चपञ्च (for पञ्चविंशति) —D1 om from रावण in l 4 up to सशर in l 2 of 472*]

43 ⊕ Cf विद्युज्जिह्वस्य तत्रैव भार्ये ।। so also Ct ⊕ —b) D6.11 त्रिनि(D6 च वि)कीर्य वाग (for विनिकीर्य रावण) —For 43ab Ś V D6-8.9.10.11 subst

472* स रक्षसा तेन शिर सकार्मुकं
विशीर्यमाणं ससरं महीतले ।

[D1 om up to मही in l 2 (cf v l 471*) —(l 1) N1 पुरो निधाय; V3 D6.8.10 स(D11 om) विद्युज्जिह्वेन V3 D6 तद्रक्षसा तेन (for स रक्षसा तेन) —(l 2) D3 विशीर्यमाणं D6 विशीर्यमाणे V3 च शरं D3 च गिरो (for ससरं)]

—c) G1 मनस्विनीं Ś V D6.8.10.11 निवेद्य तस्या समरे हतं पतिं —For 43 N B subst; while Ś V D6.8.9.10.11.12 ins. after 43

473* स रावणस्तां दयितां पतिव्रतां
निरीक्ष्य मन्दुःखमनेन कारणात् ।
उवाच सीतां विमलस्वभावितां
भजस्व भार्या मम मत्तकाशिनि ।

२३

सा सीता तच्छिरो दृष्ट्वा तच्च कार्मुकमुत्तमम् ।
सुग्रीवप्रतिसंसर्गमाख्यातं च हनूमता ॥ १
नयने मुखवर्णं च भर्तुस्तत्सदृशं मुखम् ।
केशान्केशान्तदेशं च तं च चूडामणिं शुभम् ॥ २
एतैः सर्वैरभिज्ञानैरभिज्ञाय सुदुःखिता ।
विजगर्हेऽथ कैकेयीं क्रोशन्ती कुररी यथा ॥ ३
सकामा भव कैकेयि हतोऽयं कुलनन्दनः ।
कुलमुत्सादितं सर्वं त्वया कलहशीलया ॥ ४
आर्येण किं नु कैकेय्याः कृतं रामेण विप्रियम् ।
यद्गृहाच्चीरवसनस्तया प्रस्थापितो वनम् ॥ ५

G 6 8 5
B 6 32 5
L 6, 8 5

[D3 transp l 1-2 and l 3 4 —(l 1) Ś V1 2 D0 4 8 12 13 चाल्दतीं (for तां करीं) —(l 2) V3 B4 D0 3 4 12 13 भर्तृ D0 4 वहिता Ś1 D8 -वसने चिकीर्षता —(l 3) V3 समुपेक्ष्यम्, B1 2 विरापेक्ष्यम्, B4 किमपेक्षस् —(l 4) Ñ1 V1 भवतु (for भवस्व) V D0 4 मच्चागमिनि]

Colophon —*Kanda name* Ñ V1 2 B D1 13 लङ्का काण्डे, D0 4 युद्धकाण्डे —*Sarga name* Ś Ñ V B D3 8 12 13 मायाशिरोदर्शनं, D6 3 4 मायादर्शनं (D4 °न), D2 रामशिरदर्शनं , D9 सीतामोहन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 D0 3 4 12 13 om Ś1 Ñ2 V1 2 B1 2 4 D3 8 7 D1 9, D6-7 10 11 T1 2 G M 31 D3 6 T3 30 —After colophon D1 concludes with राम, G M2 4 with श्रीरामाय नम

23

Ś1 begins with ॐ श्रीरामसीताभ्यां नम

1 [a]) D1 2 transp सा and सीता —[b]) B4 भर्तुं , D1 2 तथा (for तच्च) —V D6-8 18 I3 om 1[cd] —[c]) B4 D7 सुग्रीव N1 B1 4 D12 G3 M5 Cr प्रीति , Cm g k t as in text (for प्रति) Ñ1 B1 4 संयुक्तम् (for ससर्गम्) —For 1[cd], N3 B2 3 subst

474* सुग्रीव सुनस सुभ्रु व्यायताक्ष मनोहरम् ।

[N3 यायत सु , B1 (with hiatus) आयताक्ष G (ed) -व्यायतास्य (for आयता-) B1 मनोरम]

2 [a]) Ñ B1 3 नयन B4 विचार्य (for नयने) B4 (m also as in text) खलु (for मुख) L (ed) कर्णं (for -वर्णं) Cg नयने इति द्वितीया —B4 om (hapl ?) [b] —[b]) Ś V3 D0 4 8 12 13 परयुस (for भर्तुस्) N1 B3 3 सुसदृश, N2 B1 समदृश G3 M5 च सदृश (for तत्सदृश) Ś V D0 3 4 8 13 शर्नै , D13 तत (for मुखम्) D1 3 परयुश्च (D1 °स्तु) दृदृशे शनै —After 2[ab] Ś V D6-8 12 13 ins

475* मुखमिन्दुप्रभ सौम्य भर्तुः कमललोचना।

[D8 दृद् (for इदु) Ś D3 8 13 -लोचन (for लोचना)] —[c]) G1 ललाट , Cm g t as in text (for केशान्त) B3 D1 3 G1 2 M4 दशाम्, Cm g t as in text (for देश) N1 कशामकेशांतदेश (sic) —[d]) B1 तच्च, D3 तथा, D13 नव (for त च) D0 शिव, T3 यथा (for शुभम्) V1 चूडामणिप्रभ —After 2 Ś V B2 (repeats before 479*) D6-8 12 13 ins

476* सुश्लिष्टान्सुसमाश्चैव पाण्डुरान्दशनास्तथा ।

[Ś D8 12 श्लिष्ट D0 3 4 13 श्लिष्ट L(ed) सुश्लिष्टांश्च (bypm) (for सुश्लिष्टान्) V3 च समाश्च D0 गुमहांश्च, D8 तृसिताश्च D13 सुरक्ताश्च (for सुसमाश्च) V3 B3 (both times) पाडरान् (for पाण्डुरान्)]

3 D6 om (hapl ?) 3 —[a]) B3 सैश्च (for एतै) D1 मनुज्ञानैर् —[b]) B1 2 4 परिज्ञाय (for अभि°) M1 2 च राघव (for सुदु खिता) —[c]) Ś Ñ2 V D1-4 8 12 13 विजगर्हे (for विजगर्हे) B1 4 D8 7 11 T1 च D9 10 T2 3 G2 3 M5 [ऽ]त्र G1 तु (for ऽथ) —[d]) D4 शोचती (for क्रोशन्ती)

4 [a]) Ś Ñ V1 2 B D0 4 8 12 13 खलु कैकयी (Ñ2 B1 3 °यि) (for भव कैकयि) —[b]) G1 [आ]गतो, Cg as in text (for हतो) T3 च , Cg as in text (for ऽयं) Ś V D0 3 4 8 12 13 समार्या सा (Ś D8 12 च) भविष्यति Ñ B D1 2 सा ममार्या (D1 2 (both with hiatus) अनार्या सा [D3 या]) भविष्यति —D9 om 4[cd] —[c]) T3 उत्पादित, Cg as in text (for उत्सादित) D4 स्पर्धा (sic) (for सर्वं) —[d]) Ś1 N1 V B1 D3 8 8 T3 G3 M3 यथा Ś1 D0 1 3 4 7 12 T3 यथा B4 तया Cg as in text (for त्वया)

5 [a]) Ś N V B D6-8 8 12 13 आर्यायां Ś3 किमु, B1 किलु D0 3 12 किं तु D3 खलु M3 किं ते (for किं नु) M3 कैकयि, M3 रामेण (for कैकय्या) D6 किं ते कलहशीलाया —[b]) N B3 आर्येण (for रामेण) M3 कैकय्या विप्रिय कृत —[c]) N B1 2 यो G1 स्व (for यद्) D6-7 10 11 T M3 यथा (for गृहाच्च) Ś D3 12 वीर (for चीर) Ś V D0 4 8 12 13 सवीतो D7 10 11 Cm t वसन Cg as in text (for वसनस्) D9 यद्विना चीरवसन —[d]) D4 त्वया (for तया) N B3 वै प्रवितो, T3 प्रव्राजितो, Cg as in text (for प्रस्थापितो) Ś V B2 3 D6-8 12 13 राघवोय वि(Ś D3 8 12 °घो विप्र, D8 °वोय वि)हा सेत , B1 D7 10 11 Cm t इत्या प्रव्राजितो वन —After 5 D7 ins

477* इदानीं स हि धर्मात्मा राक्षसैश्च वधे हत ।

G 6. 8 6
B 6. 32 4
L 6. 8 6

एवमुक्त्वा तु वैदेही वेपमाना तपस्विनी ।	सुवृत्तः साधुवृत्तायाः संवृत्तस्त्वं ममाग्रतः ॥ ९
जगाम जगतीं बाला छिन्ना तु कदली यथा ॥ ६	दुःखाद्दुःखं प्रपन्नाया मग्नायाः शोकसागरे ।
सा मुहूर्तात्समाश्वस्य प्रतिलभ्य च चेतनाम् ।	यो हि मामुद्यतस्त्रातुं सोऽपि त्वं विनिपातितः ॥ १०
तच्छिरः समुपाघ्राय विललापायतेक्षणा ॥ ७	सा श्वश्रूर्मम कौसल्या त्वया पुत्रेण राघव ।
हा हतास्मि महाबाहो वीरव्रतमनुव्रता ।	वत्सेनेव यथा धेनुर्विवत्सा वत्सला कृता ॥ ११
इमां ते पश्चिमावस्थां गतास्मि विधवा कृता ॥ ८	आदिष्टं दीर्घमायुस्ते यैरचिन्त्यपराक्रम ।
प्रथमं मरणं नार्या भर्तुर्वैगुण्यमुच्यते ।	अनृतं वचनं तेषामल्पायुरसि राघव ॥ १२

6 ^{b}) M1 दयमाना (for वेपमाना) V1 B1 मनस्विनी, V3 सुदुःखिता, D2 यशस्विनी, D7 ववस्विनी (for तपस्विनी) —^{c}) Ñ1 (also in marg.) पृथिवीं G2 च महीं, M3 धरणीं (for जगतीं) D1 सीता (for बाला) B1.2.4 पपात भूमौ दुःखार्ता —^{d}) Ś Ñ V B D1.2.3.4.5.11.12 छिन्न, D5 कृत्त, M3 छिन्ना च (for छिन्ना तु) Ñ B2.3 वन (for यथा)

7 ^{a}) Ñ1 B मुहूर्तं Ś D6—8.10.11.13 समुत्थाय, B2.4 D12 G M1.5 समाश्वास्य, T2 समुत्पत्य (for समाश्वस्य) —^{b}) V2 B2.3 D2.3.11 परि (for प्रति) Ñ2 V1.2 D6—11 [अ]थ, G1 तु (for च) —^{c}) V1 B1 D1.12 Ct [आ]स्थाय, V2 D3 [आ]दाय, Ctp as in text (for [आ]घ्राय) ❀ Cm तच्छिरः समुपास्थाय इति पाठः । समुपास्थाय स्वसमीपे स्थापयित्वा ❀ —^{d}) N B G1 [आ]कुलेक्षणा

8 ^{a}) T2 भाहतास्मि Ñ V1 B3 महावीर, B1.2.4 सुदुःखार्ता (for महाबाहो) —^{b}) Ñ V2 D2 तव व्रतम्, G1.2 वीरवृत्तम्, G (ed.) पतिव्रतम्, Cm g t as in text (for वीरव्रतम्) V1.2 D1.3.5.7.9.13 T2 G1.2 M1—3 Cm मनुव्रत, G3 मनुव्रत —Ñ1 V2 B1.2 repeat 8^{cd} (var.) after 9^{ab}, D2 reads 8^{cd} (except इमां ते) in marg. —^{c}) Ś Ñ1 V B (Ñ1 V1 B1 first time, B1 both times) D6.7.8.11.13 इमां तु पश्चिमावस्था —Ñ2 V1 (in first occurrence) illeg. for 8^{c} —^{d}) Ñ1 V1.2 B2 M1 (Ñ1 B2 first time) हतास्मि, D1.2 दृश्यास्मि (for गतास्मि) Ś B (B1 first time, B2 marg. also first time) D2.3.4.5.11.13 मम देहोऽपि स्थिता Ñ1 V2 B1.2 (all second time) G M1 या (V1 V2 B2 यां) पश्यामि विगतं भ्रांतं

9 ^{a}) D1 प्रथमे D4 शरण (for मरण) D3 भार्यो (sic) (for नार्या) —^{b}) T2 वै गुणम्, Cv as in text (for वैगुण्यम्) Ś V D6.3—8.10.11.13 पापं दुः(D4 पुत्रं दु)ख्यमि (S पश्चाद्) [इ]ति स्मृ(V D8 मृ)तः, N B परं पुण्यमिहो (B1 पुण्यमिवे) च्यते, G2 वैगुण्यं अनुं दृश्यत —After 9^{ab}, Ñ1 V2 B1.2 repeat 8^{cd} (var.) —V3 om. 9^{cd} —^{cd}) D3 T2 transp. सुवृत्त and संवृत्तस् —For 9^{cd}, Ś Ñ V1.2 B D6—8.10.11.13 subst.:

478* मयि कष्टाद्वृत्तायां कान्तारे विनिपातितः ।

[D6.8 विवृत्ताया, D2 भवत्या, D10.13 अधन्याया, L (ed.) त्वद्गतायां (for भ्रात्वायां) Ś D8.13 वीर (D8 °व)स्तां भवि करमात्त (for the prior half) D8 कलिना (for कालेन) B1.2 [आ]शि (for [अ]सि) Ñ1 D3 गृहात्यात् (Ñ1 °स्त्व पू)-पर सत्र (for the post. half)]

10 Ñ2 (in second occurrence illeg. except शोकसागरे) reads 10^{ab} twice —^{a}) D1 मम दुःखं, D10.12 Ct महद्दुःखे Cm g as in text (for दुःखाद्दुःखं) Ñ1 V D2 प्रपन्नायां, D2.3 प्रपन्नास्मि G1 दुःखाद्दुःखतर प्राप्ता —^{b}) Ñ1 V D1 मग्नायां D3 G2 निमग्ना, L (ed.) मग्नाया, Cm g as in text (for मग्नायाः) —After 10^{ab}, Ś V1.2 D6—8.10.11.13 ins., while Ñ B1.2 D3 T2 ins. after 10, whereas V1 B3 (preceded by 476* [r]) subst. for 10^{cd}:

479* राक्षसैर्वीर संसक्तो हतस्त्व मम कारणात् ।

[B1.2.4 सह (for वीर) Ñ V2 B1 T2 संवृत्त, V1.2 संगतो (unmetric) B1.2.3 संगत्य D1 संगत्य, D3 संगत्य, D5 संहृत्य (for संसक्तो) —Ñ2 illeg. for the post. half Ñ1 B3 हतोसि, V2 D3 [आ]हतस्त्व, B1 कृतस्त्व, D1 T2 निहतो, G (ed.) हतोसि (for हतस्त्व)]

—^{c}) Ś V1 D6—8.10.11.13 [ऽ]पि (for हि) V3 मामगतस् (for उद्यतस्) —^{d}) Ś V1 D6—8.10.11.13 किल पातित, V3 स्वाव पातित

11 ^{a}) Ś1 V D6—8.10.11.13 G1.2 हा (for सा) V1 D12 कौसल्ये —^{b}) Ś N V1.2 B2 D6—8.10.11.13 पुत्रक (for पुत्रेण) B1.2.4 त्वया हीना नराधिप —D12 om. 11^{cd} —^{c}) N V1 B2 वत्सेन हि B1.4 वत्सेनैवा B1 D3 T2 G2 M1.2 वत्सनैव, D3.12 वत्सका त (for वत्सेनैव) Ś V1.2 D6—8.10.11.13 विना (for यथा) —^{d}) Ś D6.8.10.12 विवशा (for विवत्सा)

12 ^{a}) Ñ2 D6—12 उद्दिष्ट (for आदिष्टं) D3 च (for ते) —^{b}) Ś1 अनघ (for अचिन्त्य) Ñ2 V1 B1 D3 T2 Ck -पराक्रमे ; V1 reads in marg., D3.4.5 पराक्रमैः Cg as in text (for -पराक्रम) D1.10.12 Ct दैव (D12 ह) यदीदृशं राघव D3 दैवैरपि हि राघव —^{c}) D12 मधुरं (for अनृतं) —^{d}) D2 स्वल्पायुर्

अथ वा नश्यति प्रज्ञा प्राज्ञस्यापि सतस्तव ।
पचत्येनं तथा कालो भूतानां प्रभवो ह्ययम् ॥ १३
अदृष्टं मृत्युमापन्नः कस्मात्त्वं नयशास्त्रवित् ।
व्यसनानामुपायज्ञः कुशलो ह्यसि वर्जने ॥ १४
तथा त्वं संपरिष्वज्य रौद्रयातिनृशंसया ।
कालरात्र्या मयाच्छिद्य हृतः कमललोचनः ॥ १५
उपशेषे महाबाहो मां विहाय तपस्विनीम् ।
प्रियामिव शुभां नारीं पृथिवीं पुरुषर्षभ ॥ १६
अर्चितं सततं यत्नाद्गन्धमाल्यैर्मया तव ।
इदं ते मत्प्रियं वीर धनुः काञ्चनभूषितम् ॥ १७

G 6. 8. 19
B 6. 32. 17
L 6. 8. 18

---

13 Ś N V B1.4 D6.8.12.13 T1 G2 transp 13 and 14. B3 repeats 13 (var.) after 14. — a) D2 [अ]न (for वा). Ś D8.12 वच्यते, V3 D2.4.14 नश्यते, D1 शक्या न (for नश्यति). D3 अथ नश्यति सा प्रज्ञा. — b) B3 (both times) 4 (after corr., as in text) D3.8 प्रनस्य, D5 om. (for प्राज्ञस्य). Ś D8.12.13 समतत, Ñ V3 B1.3 (both times) नरस्य हि, D3 विनश्यत, D1 वचस्तथा (for सतस्तव). — After 13ab, G (ed.) ins.:

480* प्रतिकूले गते दैवे विनाशे समुपस्थिते ।

— c) Ś Ñ V D6.8.12.13 G1 पचत्येव, B1–3 (B3 first time) पचत्येव, B3 (second time) पश्यत्येव, B4 पुरुषेव, D1.3 प्रसत्येव, D2 यावदेव (sic), Cm g t as in text (for पचत्येन). Ś1 V1 D2.4.12.13 महाकालो. Ś2 V2.3 D1.3 महाकालो, Ñ2 B3 (both times) य(Ñ1 स)त कालो, Ñ2 B1.2.4 D7.9 G M3.5 Cm यथा कालो, Cg k t as in text (for तथा कालो). D6 एतत्र सुमहान्कालो. — d) Ś2 Ñ V1.2 B3 (both times) 4 D6.8.12.13 भूतानि. Ś V3 D1.12.14 G1 प्र(Ś2 त्रि)भवोऽव्यय, Ñ B3 (both times) त्रि(B3 नि)धिरव्यय, V1.2 B1.2.4 D5–6 प्र(B1.2 वि)भुरव्यय, D6 प्रभवेऽव्यय. D8 reads in marg. T1 G3 Ck प्रभवोऽव्यय (T1 °य). Ct as in text (for प्रभवो ह्ययम्). — After 13, Ś V D5–6.8.12.13 read 16 for the first time, repeating it in its proper place.

14 Ś Ñ V B1.4 D6.8.12.13 T1 G2 transp. 13 and 14. — a) Ñ1 दृष्ट्वा च, B4 D1.4.13 M1.2 अदृष्ट, D6 T1 मदृष्टान्, Cm g t as in text (for अदृष्टं). M4 आपन्न, Cm g k t as in text (for °न्न). — d) Ś N V2.3 B1.2 D6.8.12.13 परिव(D1 °मा)र्जने, B3 सप्रयतसे. D3 परिवर्तने (for ह्यसि वर्जने). — After 14, B3 repeats 13 (var.).

15 B3 om. 15. — a) Ś D8.12 स तथा त्वं, N V2 B1.2.4 कथं त्वं मां (N2 V2 B3 स). V3 इमामद्य. D6.8 G3 प(D3 त्व)था त्वं स, D6 T1 यथा त्वं स, D8 अथ ह्यास, D13 स तथा त्वां, Cv r m g t as in text (for तथा त्वं स). V3 B1 D6.8 परित्यज्य (for परिष्वज्य). — b) Ś N V1.2 B1.3 D5–8.12.13 सु, B4 स (for अ[ति]). V3 का कृते सानुशंसया. — c) D6 कालरात्रि. Ś N V B1 D6.8.12.13 T1 Cv g त्व(T1 Cv g म)माच्छिद्य, B1 समुच्छिद्य, B3 समाहृत्य, M1.2 मयासाद्य, Cr m t as in text (for मयाच्छिद्य). D13 कालमाच्छिद्य कालेन. ❀ Cg: मृत्युना मयेति पाठः ❀ — d) Ś N V B1.2.4 D6.8.12.13 नीत, D7 हृत (for हृत). V3 D8.13 T1.2 G2.3 M Cm g लोचन (for लोचन).

16 Ś V D5.6.8.12.13 read 16 for the first time after 13, repeating it here. — a) Ś Ñ1 V1.2 B1.3 (sup. lin. also) 4 D6.8.12.13 (Ś V1.3 D5–6.8.12.13 second time) क गतस्त्व, V2 (second time) B3 क गतोसि, D7 क च शेषे, D9–11 G2 इह शेषे, T2.3 किं नु शेषे, Cg as in text (for उपशेषे). — b) D6 (second time) स (for मां). Ś Ñ V B3 D6.8.12.13 (all except Ñ B3 first time) सुदुःखिता (for तपस्विनीम्). — c) V1.2 D1.3 (all second time) हताम्, V2 (second time) illeg. D6.8.4 (all second time) हताम् (for प्रियाम्). Ś V3 D6.12.13 (all first time) प्रिय(V3.3.*) नारीं, Ś V D5–6.8.12.13 (all second time) रणे भूमिं, D3.9.11 M3 यथा नारीं, M5 समाश्लिष्य (for शुभां नारीं). — d) Ś V D6.8.12.13 (all first time) पृथिवीश्वर (V1 °शिव, V3 °पति, D3.8.13 °श्वर), Ñ B3 M1.2 पृथिवीपते, B1.2.4 पार्थिवर्षभ, G2.3 पार्थिवात्मज, Cg as in text (for पुरुषर्षभ). Ś V D5–6.8.12.13 (all second time) वालिना पार्थिवर्षभ (Ś D6.8.13 °भ). — After 16, Ś Ñ V1.2 B1.2 D8.13 (Ś V1.2 D8.13 after 16 [1]) ins.:

481* सुखोचित शरीर ते सुरूप तव राघव ।

[N2 दु:खोचित. B1 तु (for ते). Ñ1 B3 D13 सत्य. Ś D13 अपि. Ñ2 न च. D6 इन (for तव).]

17 V3 om. 17ab. — a) Ś D1.3 सर्वदा, T3 सतत, G1 नित्य (for सतत). Ś D6.8.12.13 G3.5 M2 Cg यत्नद्, Ñ यत्न, V1 यत्न, B1.2 यत्ने, D2.12 यत्नु, D6 यस्माद् (for यत्नाद्). — b) Ñ B यथा (Ñ मया) पुरा. D9 मया तदा. G1.2 मयानघ. Cm g t as in text (for मया तव). Ś V1.2 D5–6.8.12.13 गन्धमाल्यानुलेपनैः. — c) Ñ1 B3 सहितं नित्य (for मत्प्रियं वीर). Ñ3 इ**तव प्रिय*. — d) D6.7 T1 M1.2 भूषण (for -भूषितम्). N B3 धनुरत्न महीपत. — For 17cd, Ś V B1.2.4 D6.8.12.13 subst.:

482* इदं तवापरं ते विनिकीर्णं महीतले ।

[V ते (for तव). D13 च चारु (for चापरं). V च (for ते). Ś D6.8.13 इदं तव शरीरं तु. B1.2.4 नरेन्द्र]

G 6 8 20
B 6 32 18
L 6 8 19

पित्रा दशरथेन त्वं श्वशुरेण ममानघ ।
पूर्वैश्च पितृभिः सार्धं नूनं स्वर्गे समागतः ॥ १८

दिवि नक्षत्रभूतस्त्वं महत्कर्म कृतं प्रियम् ।
पुण्यं राजर्षिवंशं त्वमात्मनः समुपेक्षसे ॥ १९

किं मां न प्रेक्षसे राजन्किं मां न प्रतिभाषसे ।
बालां बालेन संप्राप्तां भार्यां मां सहचारिणीम् ॥ २०

संश्रुतं गृह्णता पाणिं चरिष्यामीति यत्त्वया ।
स्मर तन्मम काकुत्स्थ नय मामपि दुःखिताम् ॥ २१

कस्मान्मामपहाय त्वं गतो गतिमतां वर ।
अस्माल्लोकादमुं लोकं त्यक्त्वा मामिह दुःखिताम् ॥ २२

कल्याणैरुचितं यत्तत्परिष्वक्तं मयैव तु ।
क्रव्यादैस्तच्छरीरं ते नूनं विपरिकृष्यते ॥ २३

धनु(B₁ रक्त)रत दे(B₂ दे धनुरस) (for the prior half) Ś V₃ D₆ ₁₁ ₁₃ विप्रकीर्ण V₃ प्रकीर्ण च (for विनिकीर्णं)]

18 V₃ om 18ᵃᵇ —ᵇ) D₅ ₉ G₂ मया (for मम) —For 18ᵃᵇ Ś V₁ ₂ B₄ D₆ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ subst

483* आर्येण ननु पित्रा त्वमार्यश्चैव राजभि ।

[B₄ नून (for ननु) B₄ [अ]हम् (sic) (for त्वम्) D₁₂ कार्य (sic) (for आर्यै) V₂ ₃ पार्श्वे (for राजभि)]

—B₁ om 18ᶜᵈ —ᶜ) B₁ पुनैश्च (sic) D₅ ₇ ₉ ₁₁ T₁ G₃ M Cm,g सर्वैश्च T₃ सर्वैश्च (for पूर्वैश्च) Ś V D₆ ₄,₈ ₁₂,₁₃ पुण्यवद्भि क्रियावद्भि N₁ पूर्वै स्वपितृभि सार्धं —ᵈ) Ś D₈ ₁₂ तूर्णं (for नूनं) V₃ सर्वैं B₂ स्वर्गं D₁₂ ₉ स्वर्गे (for स्वर्गे) B₂ D₁₂ समागम T₂ समाहित Cm g t as in text (for समागत)

19 ᵃ) Ś N V B D₆ ₄ ₈ ₁₁ ₁₃ भूत च(N V₁ B₂₋₄ तु V₂ ₃ त्व) (for भूतस्त्व) —ᵇ) D₇ कर्मकृता D₈ भय D₉ त्वया D₁₀ ₁₁ Ck t तथा Cm g as in text (for प्रियम्) Ś V₁ D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ तथा कृ(V₁ D₄ महाक)तुकृतप्रक (Ś₁ D₁ °त फल)वा N V₂ B₃ ₄ महाक(B₁ °हृत्क)तुकृत (N₂ °क्षय)क्रि(B₂ °द्रि)या V₃ B₁ ₂ महाकतुशताप्लुत (V₃ कृताक्षरे) D₀ यथा शाकल्प्रतुस्तव ※ Cv सहस्त्रक्रतुकृत महतां कर्मकारिणाम् । Cr m महत्कर्मकृतां महां तश्च ता कर्म कृतश्च तपाम् । Cr adds धात्वाभाव आर्ष । so also Cg । Ck t महता पितृवच(Ck °च परि)पालनरूपेण कर्मणा कृतम् ※ —ᶜ) N₁ T₂ पुण्य Cm g k,t as in text (for पुण्य) B₁ वंशं त्वम् D₁₁ वंशस्त्वम् (for वंशं त्वम्) —ᵈ) N₁ B₁ G₁ आत्मानं V₂ D₉ आत्मन D₁ आत्मना (for आत्मन) Ś N V B₁ ₂ D₆₋₈ ₁₁ ₁₃ G₂ M₁ ₂ Cg k समपेक्ष(Ś₁ D₁ ₂ ₆ ₈ °क्षय)से(D₆ °स) B₃ ₄ त्वमपेक्षसे D₁ समुपेक्षसे, G₁ समुपाक्ष्यसे M₃ सन्निवेक्षसे Cm t as in text (for समुपेक्षसे)

20 ᵃ) B₁ कस्मात् M₄ किं वा Cg as in text (for किं मां) V₃ [अ]पेक्षसे D₆ ₈ ₁₂ ₁₃ G₁ प्रेक्ष्यसे, D₉ प्रेक्षसे Cg as in text (for प्रेक्षसे) N₁ B₃ वीर V₁ V₂ B₁ ₂ ₄ G₁ ₂ राम (for राजन्) —ᵇ) D₅ ₁₁ G₁ ₂ M वा (for मा) Ś N V B D₆ ₄ ₈ ₁₁ ₁₃ किं च(B₁ तु) मां नाभि(V₁ °प)भाषसे —ᶜ) D₁ बाले G₁ सखी Cg as in text (for बालां) Ś N V₁ ₂ B D₆₋₄ ₈ ₁₃ ₁₃ बा(D₉ च)हस्य V₂ ₃ मम (illeg) D₁ T₂ ₃ G₁ ₂ M Cg बाल्येन (for बालेन) D₅ T₁ transp बालां and बालेन V₂ सत्यता D₁ G₁ समाप्त Cg as in text (for संप्राप्तां) —ᵈ) Ś V₁ ₂ D₆ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ स(D₆ सु)वर्णा B₁ भार्यां त्वां D₈ सुधर्मां (for भार्यां मां) M₃ धर्मचारिणीं Cg सहचारिणीं (as in text)

21 ᵃ) Ś₁ सुश्रुतो D₂ श्रुत स (for संश्रुत) B₁ गृह्णत, D₁₂ गृह्यता (for गृह्णता) B₁ संश्रुता संश्रुता वाणीं —ᵇ) Ś D₁ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ भविष्यामि N V₁ ₂ B₁ ₄ D₀ भवि(V₁ B₁ ₄ °रि)ष्यामि D₁₂ T₁ करिष्यामि Cr m g k,t as in text (for चरिष्यामि) —ᶜ) Ś V₁ D₈ ₁₂ ₁₃ संस्मरन्, N V₃ B₁ ₃ ₄ D₆ स्मर त्व (for स्मर तत्) D₁₀ ₁₁ मम, Cm g as in text (for मम) B₁ (marg also) पिनाकी (for काकुत्स्थ) —ᵈ) V₃ B₁ D₆ (marg) अति(B₁ °भि) दुःखितां

22 D₁ om (t apl) 22 —ᵃ) Ś N V₃ B D₆₋₄ ₈ ₁₁ ₁₃ कस्मा मां त्व(N B °त्व मां) विहायैको(N V₃ B₁ ₂ °का) V₁ ₂ कस्मान्मां परिहृत्यै(V₂ °हायै)का —ᵇ) N₁ B₁ ₂ (sup lin also as in text) D₆ ₁₃ मतिमता Ś₁ D₁ ₆ वा (for वर) —ᶜ) Ś N V B D₆₋₄ ₈ ₁₁ ₁₃ पर (for अमु) —ᵈ) D₉ दुःखिताम् (for त्यक्त्वा माम्) Ś B₁ ₄ D₈ ₁₂ सहभागिनीं N V₃ ₂ B₂ D₆₋₄ इह(D₆ °व) धार्मिक(D₁ °कां) V₁ इह पार्थिव D₁ ₇ T M₃ अपि दुःखितां (for इह दुःखिताम्)

23 ᵃ) D₇ ₉ G₁ कल्याणं D₆ रुचिरैः D₅ ₇ ₉ ₁₁ T₂ G₁ ₂ M₁ ₂ Ct रुचिर Cm g as in text (for उचितं) D₆ ₁₁ गात्र Cm g t as in text (for यत्तत्) ※ Cg पादत्रयं यत्तदित्याद्य प्रयुज्यते ※ Ś N V B D₁ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ L (ed) चन्दनागु(D₁ ₂ °रु)रुदिग्ध त(V₃ B₁ [marg also] D₁ ₂ ₄ °ग्धाग B₁ ₂ °ग्ध त L [ed] °ग्ध यत्) —ᵇ) V₁ ₂ परिभुक्त D₅ परिष्वक्त N V₃ B D₁ ₄ मया पुरा V₁ ₂ पुरा मया D₅ T₁ G M₁ ₂ ₃ मयैव च(D₅ T₁ तत्) D₉ T₂ ₃ मयैव तु(T₃ तत्) (for मयैव तु) Ś D₈ ₁₂ ₁₃ कस्माद्विपरिवर्तते D₆ अपरिष्वक्तमेव च —B₁ om 23ᶜᵈ —ᶜ) V₃ D₆ ₄ क्रव्यादित (sic) G (ed) तद्गात्रं (for क्रव्यादैस्त) —ᵈ) Ś D₈ ₁₁ हि परिकृष्यते D₁₂ विप्रकृष्यते G (ed) वै परिकृष्यते G₁ नूनविपरिविकृष्यत (sic)

अग्निष्टोमादिभिर्यज्ञैरिष्टवानाप्तदक्षिणैः ।
अग्निहोत्रेण संस्कारं केन त्वं तु न लप्स्यसे ॥ २४
प्रव्रज्यामुपपन्नानां त्रयाणामेकमागतम् ।
परिप्रक्ष्यति कौसल्या लक्ष्मणं शोकलालसा ॥ २५
स तस्याः परिपृच्छन्त्या वधं मित्रबलस्य ते ।
तव चाख्यास्यते नूनं निशायां राक्षसैर्वधम् ॥ २६
सा त्वां सुप्तं हतं श्रुत्वा मां च रक्षोगृहं गताम् ।
हृदयेन विदीर्णेन न भविष्यति राघव ॥ २७
साधु पातय मां क्षिप्रं रामस्योपरि रावण ।
समानय पतिं पत्न्या कुरु कल्याणमुत्तमम् ॥ २८

G 6. 8. 30
B 6. 32. 31
L 6. 8. 30

---

24 ^{b}) Ñ V2 B G M6 इष्ट्वा विपुलदक्षिणैः, V3 इष्टवान् प्रदक्षिणैः (sic) —D9 om. from सस्कार in 24^{c} up to क्ष्यति in 25^{c}. —^{c}) Ś B4 D8 13 संस्कारम् (for संस्कार) —V2 illeg for 24^{d}. —^{d}) D5-7 8 10 G1 3 M6 न तु (by transp), T3 किं न (for तु न) D6 7 लप्स्यते (for लप्स्यसे) Ś V1 3 D1-4 8 12 13 नहि त्वं नोपल(D4 °लि)प्स्यसे (D5 °ते), Ñ B नहि त्वं न च (B2 4 तु न) लप्स्यसे (B4 °ते), D11 केन ** (om hapl [?] see var of D5) तु लप्स्यसे

25 D9 om up to क्ष्यति in 25^{c} (cf v l 24) —^{a}) D1 प्राज्ञाप्यम्, D3 T3 प्रवाज्यम्, M6 प्रवज्यम् B4 पुर श्चानुपपन्नाना, G2 प्रव्रज्यात्युपपन्नाना —^{b}) Ś2 एवम् (for एकम्). —G2 om 25^{cd} —^{c}) Ś D8 12 13 एक, G3 प्रति, Cg t as in text (for परि). Ś1 Ñ V B1-3 D7 8-11 10 T G1 3 Ct प्रेक्ष्य (D7 11 °क्ष)ति, B4 D4 द्रक्ष्यति, D1 पृक्षति (sic) D2 लक्ष्यति, D6 M6 पृच्छति, Cg as in text (for प्रक्ष्यति) —^{d}) Ś Ñ2 D7-9 12 M6 शोकलालस, D8 चैकसायत, G1 3 शोककर्शिता, Cg as in text (for शोकलालसा)

26 ^{a}) Ś V B3 4 D5 3-4 8 12 13 तस्या स- (for स तस्या) B2 पश्यन्त्या (for पृच्छन्त्या) —^{b}) B3 4 कथ, D3 तव, M1 2 सह (for वध) Ñ B1-3 इद (for मित्र) B3 4 D3 च (for ते) Ś D5 2 4 8 12 13 हरण मम रक्षसा, V हरण रक्षसा मम, D1 सपरिहरणे मम —^{c}) N V2 B3 नूनम्, B1 क्रूरम् (for तव च) D8 [आ]ख्यातेन (for [आ]ख्यास्यते) Ś Ñ V2 B D5-4 8 12 13 वीर, V1 3 देव (for नून) —^{d}) Ś1 सौप्तिके, Ś2 Ñ V B D5-8 12 13 सौप्तिक, D8 सोमिके (sic) (for निशाया) N B2 G कृत, V3 वध, B1 हत, D13 चल (for वधम्)

27 ^{a}) D6 T1 त्वा Ś D3 12 13 विनिहत D1 T1 पुत्र हत, D7 सुसहत, T2 3 सुसहत (for सुप्त हत) V1 दृष्ट्वा D5 7 9 11 ज्ञात्वा (for श्रुत्वा) Ñ B3 पुत्र श्रुत्वा हत सुप्त, V2 3 सा तु त्वा नि(V3 **[illeg])हत श्रुत्वा, B1 3 4 D2 सा तु(B1 सुप्त, D2 सा त्वा) श्रुत्वा हत पुत्र —^{b}) Ś N1 V B1 4 D5-4 8 12 13 सा तथा(D2 तथा सा) राक्षसैर्हृता (V1 B1 D5 8 °र्हृता), N1 B3 3 सा तथा रक्षसा हृता, G(ed) मा तथा राक्षसाहृता —^{c}) N1 B1-3 D1 4 6 7 9 12 13 T2 3 G1 3 M Cg k t [अ]वदीर्णेन (for विदी°) D6 शोक-दु लभतानाता —^{d}) D13 T3 सा (for न) D6 13 वत्सला (for राघव) Ś V D1-4 8 12 कौसल्या न भविष्यति, Ñ B नून त्यक्ष्यति जीवित, G3 भविष्यति च राघव —After 27, Ś D1-3 5-13 5 (G3 after 28) ins

484* मम हेतोरनार्याया अनर्ह पार्थिवात्मज ।
राम सागरमुत्तीर्य वीर्यवान्गोष्पदे हत ।

[(l 1) Ś D1 3 12 13 त्व हत, D1 3 नारसह, D6 9-11 T1 G2 M5 अनव, G3 नानाह K(ed) अनह, Cm g as above (for अनह) Ś D1 2 6 12 13 G3 पार्थिवात्मज —(l 2) D2 बन्धवान्, M सत्त्ववान् (for वीर्यवान्) D1 3 मृत D2 13 च्युत (for हत) Ś D8 12 महान्कि निह(Ś2 तु ह)तो सि (for the post half)]

—Thereafter, D1 3 6-7 9-11 S cont

485* अह दाशरथेनोढा मोहात्स्वकुलपासनी ।
आर्यपुत्रस्य रामस्य भार्या मृत्युरजायत ।
नून मन्ये मया जातु वारित दानमुत्तमम् ।
याहमद्येह शोचामि भार्या सर्वातिथेरिह ।

[(l 1) G2 साह (for अह) D1 [ए]व साक्षात्, D3 [ए]वमाया (for [ऊ]ढा मोहात्) D1 पाशुनी (sic), G M1 3 पासिनी (sic) Cm g as above (for पासनी) ✿ Ck t दाशरथेन दशरथपुत्रेण । अपार्थ ✿ —(l 2) D2 सकान्यस्य (for आर्यपुत्रस्य) D3 उपागता (for अजायत). D1 आत्मपुत्रस्य भार्याच मृत्युरागता छना (sic) —(l 3) D9 11 आर्य (for मन्ये) D1 3 M5 ममाज्ञात (M5 °नात्), D6 T1 मया आर्य D10 11 मया वा तु G2 मयाज्ञानात् (for मया जातु) D6 7 T2 3 G1 M5 Cv r m g t नूनमार्या मया नालि (for the prior half) D1 3 विप्रवरा सद्भ(D1 °माग)त (for the post half) —(l 4) D1 3 सा (for या) D2 अत्येव, D10 अपथ G1 2 अ येव M1 3 Cg अपेह (for अद्येह) D2 T2 इव, D6 T1 M1-3 Cg अपि Ct as above (for इह). D1 भार्या सर्वेति राघवे (sic) (for the post half)]

28 ^{a}) D3 पापा (for साधु) Ś Ñ V B D6 4 7-13 घातय (for पातय) Ś Ñ V1 2 B D5-4 8 12 13 शीघ्रं (for क्षिप्र) —^{b}) D7 राघव (for रामस्य) T2 [उ]रसि (for [उ]परि) B4 पतिलोक मया पुरा —Ś N V B D5-4 8 12 13 (Ś1 D8 om [hapl ?] from 28^{d} [first time] up to 28^{c} [second time]) repeat 28^{cd} after 29 —^{c}) T3 समान तु G3 समानीय Cm g t as in text (for समानय) Ś1 V1 3 B1 3 4 D5-4 12 13 (all second time) स्व पातना (for पति पत्न्या) Ś V B1 3 4 D5-4 8 12 13 (all except Ś1 D8 first time) सु(Ś D8 स्व,

G 6 8 31
B 6 32 32
L 6 6 31

शिरसा मे शिरश्चास्य कायं कायेन योजय ।
रावणानुगमिष्यामि गतिं भर्तुर्महात्मनः ।
मुहूर्तमपि नेच्छामि जीवितुं पापजीविता ॥ २९
श्रुतं मया वेदविदां ब्राह्मणानां पितुर्गृहे ।
यासां स्त्रीणां प्रियो भर्ता तासां लोका महोदयाः ॥ ३०
क्षमा यस्मिन्दमस्त्यागः सत्यं धर्मः कृतज्ञता ।
अहिंसा चैव भूतानां तमृते का गतिर्मम ॥ ३१

इति सा दुःखसंतप्ता विललापायतेक्षणा ।
भर्तुः शिरो धनुस्तत्र समीक्ष्य जनकात्मजा ॥ ३२
एवं लालप्यमानायां सीतायां तत्र राक्षसः ।
अभिचक्राम भर्तारमनीकस्थः कृताञ्जलिः ॥ ३३
विजयस्वार्यपुत्रेति सोऽभिवाद्य प्रसाद्य च ।
न्यवेदयदनुप्राप्तं प्रहस्तं वाहिनीपतिम् ॥ ३४
अमात्यैः सहितः सर्वैः प्रहस्तः समुपस्थितः ।
किंचिदात्ययिकं कार्यं तेषां त्वं दर्शनं कुरु ॥ ३५

[illegible] व)त्रियस्य त्रियो भार्या, N B3 (all second time) पत्या समानय त्व मा G3 समानयस्व मा पत्या —After 28cd (first occurrence) B1 read 29ef, while G1 ins 484* after 28

29 Ś1 D1 om 29 (cf v l 28) —a) G1 चाव, G1 2 तस्य (for चास्य) —For 29ab, Ś1 Ñ V B D[illegible] subst

486* शिरस्यस्मिन्शिरो देहि काये कायं निवेशय ।

[N B1 [श]रस् (for [श]स्मिन्) Ñ1 B1 D1 [illegible] देहि (for देहि) Ś1 D1 काय क्राये (by transp) (for काये कायं) D1 प्रवेशय]

—Ñ1 illeg for 29c —c) V1 B1 रावणार्थ B1 राम स्यातु , B1 रावणाह, B1 रावणोत (for रावणानु) —d) B1 तपस्विनी (for महात्मन) —D[illegible] T1 G M1 [illegible] om 29e-31 B1 read 29ef after 28ed (first occurrence) —f) Ś1 N1 V1 B1 D1 T1 पापजीवित(N1 V1 T1 °का) N1 B1 पतिना विना, D1 न त्वया विना (sic) (for पापजीविता) —After 29 Ś1 Ñ V B D[illegible] repeat 28cd

30 D[illegible] T1 G M1 om 30 (cf v l 29), B1 om 30-31 —After 30ab D1 ins

487* गृहस्थो वा वनस्थो वा पापो वा यदि वा शुचि ।

—a) D1 सनातना (for महोदया) Ś V1 D[illegible] तासां लोका(Ś1 V1 °को) महोदय .

31 B1 D[illegible] T1 G M1 [illegible] 31 (cf v l 29 and 30) N1 illeg for 31a —a) Ś V1 B1 D[illegible] तपा(for दमस्) D1 त्याग —b) N1 D[illegible] सत्य धर्म (N1 °र्मै) B1 D1 सत्यधर्मं(B1 °र्मै) (for सत्य धर्म) V1 कृतक्षत (sic) (for कृतज्ञता) —c) D1 सर्वै (for चैव) —d) N1 B1 (marg also as in text) स्वस्ते, V1 तस्य त (for तमृत) D1 भवेद् (for मम)

32 a) V1 D[illegible] [दु]व (for सा) V1 T1 समाया (for सतप्ता) —b) B1 D1 [व]कुलेक्षणा, D1 महाद्युती,

G1 [आ]यतेक्षण (for [आ]यतेक्षणा) —D1 om from 32c up to एव in 33a —c) Ś Ñ V B D[illegible] G चैव, M1 [illegible] चापि (for तत्र) —c) Ś Ñ V B D[illegible] समाद्य, D[illegible] दृष्ट्वा (for समीक्ष्य) M1 च पुन पुन (for जनकात्मजा)

33 D1 om एव in 33a (cf v l 32) Ñ1 illeg for 33a —a) Ś1 D1 [illegible] G1 विलप्यमानाया, G(ed) विलप्य°, Cg as in text (for लालप्य°) —b) M1 om (hapl) सीतायां V1 यत्र (for तत्र) Ś N V B D[illegible] रावण (for राक्षस) —c) Ñ B1 उप , D1 अति , D1 अपि (for अभि) B1 [illegible] सम्राजो (for भर्तारम्) —d) Ś N V B D[illegible] बलाध्यक्ष (D1 °क्ष), T1 भर्तीकस्थ (for अनीकस्थ) M1 [illegible] कृताञ्जलिरुपस्थित . —After 31, Ś N V B1 D[illegible] ins

488* दृष्ट्वा तल्लक्ष्मणो द्वारस्थो रावणाय न्यवेदयत् ।
कार्यमात्ययिकं घोरं सहसा भ्रान्तचेतने ।

[(1 1) D1 रक्षण (for द्वास्थ) —Ñ1 om (hapl) from ल in 1 2 up to दा in 35c —(1 2) V1 B1 आत्ययिक, D[illegible] आत्यायिक (for आत्ययिक) D1 [illegible] D1 शुक्या (for भ्रान्त) Ś1 V1 D[illegible] चेतन , D1 चेतो (for चेतन)]

34 M1 om 34 (cf v l 488*) Ś1 reads in marg 34ab —a) Ś D[illegible] [स]भिगम्य (for अभिवाद्य) Ś Ñ1 V1 B D[illegible] प्रणम्य च, D1 कृताञ्जलि (for प्रसाद्य च) —c) T1 अनु (for अनु) —For 34cd, Ś1(in marg) Ñ1 V B D[illegible] subst

489* आचचक्षे तदा दूत्य राक्षसन्द्राय विस्मित ।

[Ś1 धूता B1 चार्य D[illegible] दुसा (for दूत्य) D1 विस्मित N1 B1 [illegible]]

35 N1 om up to दा in 35c (cf v l 488*) —a) V1 D[illegible] T1 M1 [illegible] सहितैः , T1 प्रहित (for सहित) D1 पुत्रै (for सर्वै) G M1 सर्वैश सचिवै सार्धं —b) Ś V[illegible] D[illegible] स्थाम् (for सम्) —After 35cd, D[illegible] Ś ins

एतच्छ्रुत्वा दशग्रीवो राक्षसप्रतिवेदितम् ।
अशोकवनिकां त्यक्त्वा मन्त्रिणां दर्शनं ययौ ॥ ३६
स तु सर्वं समर्थ्यैव मन्त्रिभिः कृत्यमात्मनः ।
सभां प्रविश्य विदधे विदित्वा रामविक्रमम् ॥ ३७
अन्तर्धानं तु तच्छीर्षं तच्च कार्मुकमुत्तमम् ।
जगाम रावणस्यैव निर्याणसमनन्तरम् ॥ ३८
राक्षसेन्द्रस्तु तैः सार्धं मन्त्रिभिर्भीमविक्रमैः ।
समर्थयामास तदा रामकार्यविनिश्चयम् ॥ ३९
अविदूरस्थितान्सर्वान्बलाध्यक्षान्हितैषिणः ।
अब्रवीत्कालसदृशो रावणो राक्षसाधिपः ॥ ४०

G. 6. 8 41
B. 6 32 42
L. 6. 8 43

490* तेन दर्शनकामेन वय प्रस्थापिता प्रभो ।
नूनमस्ति महाराज राजभावात्क्षमान्वितम् ।

[(l 1) G1 damaged for कामेन च D5 विभो (for प्रभो) D7 8-11 M1 2 (with hiatus) अह प्रस्थापित प्रभो, T2 3 G2 सोह (G3 स्वय) प्रस्थापित प्रभो (for the post half) ※ Cg वयमिति। अनेन बहुवचनम्। बहुनामत्र पुरे समागमासम्भवात् ※ —(l 2) D8 राजकार्यं (for राजभावात्) D6 10 11 क्षमान्वित (D5 °त) ※ Ct क्षमान्वितेति पाठ (Ct °तु पाठ) ※]

—°) B1 सम्यधिक, D1 भार्येत्थक, D2 M1 आत्ययिक (for आत्ययिक) —ᵈ) Ś V2 3 D6 3 4 8 12 भाविकव्यासु (D1 आत्य-आत्ययिक) मिहागत, Ñ B1 3 प्राप्तमात्ययतुमिच्छति, V1 आत्यानुमिह चागत, B2 4 त्वां दिदृक्षु प्रताक्षत, D1 त्वा विवक्षा समागत, D2 प्राप्तमाघमागत, D13 अविवक्षापीहागम.

36 °) T3 एवमुक्तो —ᵇ) T2 3 M1 2 राक्षस, G2 M3 राक्षसै (for राक्षस) T1 प्रतिनदिव —ᵈ) G1 ददौ (for ययौ) —For 36, Ś Ñ V B D6-4 8 12 13 subst

491* एवमुक्त स भवनाद्विजगाम महाबल ।
महामात्य प्रहस्त तु ददर्शादूरत स्थितम् ।

[(l 1) Ś D8 12 तत्रतेन, B1 तु तरसा, B2 D3 स्वभ(D3 तु भ)वनात्, D2 ततस्तरमात् (for स भवनात्) B2 4 (B1 3 तु) रावण (for महाबल) Ś D8 12 रावणो गृहमभ्यगात्(Ś °भागत) (for the post half) —Ś D8 12 om from l 2 up to 37ᵇ —(l 2) B1 D6 8 12 महामात्य V2 B3 4 D3 3 च (for तु) Ñ B2 प्रहस्त च(B3 °स्तत्तु) महामात्य (for the prior half) V2 B2-4 दूरत (for [अ]दूरत) D3 ददर्शादूरत स्थित (for the post half)]

—Thereafter, Ñ V1 B1 3 cont

492* अवज्ञातश्च दुर्धर्ष विदधे कार्यमात्मन ।

[Ñ1 अवज्ञाय, G (ed) विनिश्चय (for दुर्धर्ष)]

37 Ś D8 12 om 37ᵃᵇ (cf v l 491*) G1 reads 37 twice after 39ᵃᵇ (first occurrence) G2 3 transp 37 (followed by 493*) and 38 (G3 om 38ᶜᵈ) —ᵃ) D3 T1 G1 (first time) M3 [स] तु Ñ V B D6-8 13 G (G1 second time) सर्व (G सत्र) समस्थ्योषित्; M3 स समर्थैव सर्वेऽ —ᵇ) Ñ V B D6-8 13 कृत्यविधि; T3 कृत्यम्; G (G1 second time) च(G1 च तु) रावण, Cg as in text (for कृत्यमात्मन). G1 (first time) मन्त्रकृद्धितमात्मन —G1 repeats 37ᶜ after 40ᵃᵇ —ᶜ) B1 स तां, T1 moth eaten (for सभा). V2 D1 3 विशवे, G2 (second time) महती (for विदधे) G1 (second time) 2 (first time) 3 सभां विवेश महती. —T1 mostly moth eaten for ᵈ —ᵈ) B4 निश्चय तदा; G1 (first time) राममुत्तम, Cg as in text (for रामविक्रमम्) —After 37, G (G1 after 37 [r]) ins

493* अदूरस्थ रघुश्रेष्ठ ध्यात्वा चाप्यथ रावण ।

[G1 श्रुत्वा (for ध्यात्वा)]

—Thereafter, G1 repeats 39ᶜᵈ.

38 G2 3 transp 37 (followed by 493*) and 38 (G3 om 38ᶜᵈ) —ᵃ) Ñ शिरस्तच्च, D6 तु यच्छीर्ष, D2-4 T2 च तच्छीर्ष, D6 च विद्यु (for तु तच्छीर्ष) G3 अंतर्धानमगच्छीर्षं —ᶜ) Ś Ñ V B3 D6-8 12 13 राक्षसे तस्मिन्, B1 2 4 रावणे तस्मिन् (for रावणस्यैव) —ᵈ) Ś Ñ1 B1 D1 12 निष्क्रात, Ñ2 B2 विनिर्गते, V D6-8 13 निर्गते (for निर्याण) B1 3 निष्क्रांते भवनात्तत

39 G2 3 om 39ᵃᵇ —ᵃ) Ś V B1 4 D6 8 12 13 तु भवनात् Ñ B2 स्वभवनात्; D2 तु निष्क्रम्य (for तु ते सार्धं) —ᵇ) Ś D8 12 13 स्वय निष्क्र(D6 निष्क्र)म्य सायर; Ñ V1 B2 निर्गम्य स्वसैन्य; V2 3 परिक्रम्य कृतास्पद, B1 4 निष्क्रम्य तत्त्वैव (B1 भवने) पुन, B2 भवनात्सनिवेदय; D6 निष्क्रम्य कृतास्पद; D1-4 स निष्क्र(D2 निष्क्र)म्य कृतास्पद; G1 मन्त्रिभिर्भीमविक्रमैः —G1 repeats 39ᶜᵈ after 493* —ᶜ) Ś B1 D8 12 13 समर्थयामास, Ñ V1 2 B3 समपयामास स V3 B3 D1 2 13 स मम(D4 °घ)याम्बास D6 तथा (for तदा) —ᵈ) Ś V1 2 D1 3 4 8 12 13 हित मंत्र(D4 ° हैव तं)त्रिभि सह(Ś D8 12 °म) Ñ V2 B2 D1 L (ed) सर्वैरै (D3 मन्त्रिणा L (ed) मंत्र तं)मंत्रिभि सह; B2 4 मन्त्रिभि मंत्रसुमन्त्र D6 हितैश सह मन्त्रिभि; G2 राम कार्यं विनिश्चित —After 39ᶜᵈ (first occurrence) G1 reads 37 twice

40 °) D6 अथ दूर; D1 अदूर (for अविदूर) Ś Ñ V B D6 8 12 13 G (ed) अवि(D6 °स दूर)स्थितान् सर्वान्(V1 B2 4 °सान्प्रान, V2 3 B1 D6 °नास्थाय, G (ed) °नक्षय) L (ed) अविदूर°-स्थान-हस्त —ᵇ) Ś V B D6-8 12 13 बलाध्यक्षा (for °क्षान्) Ś D8 12 हितान्या;

G 6. 8. 43
B 6. 32. 43
L 6. 8. 46

शीघ्रं भेरीनिनादेन स्फुटकोणाहतेन मे ।
समानयध्वं सैन्यानि वक्तव्यं च न कारणम् ॥ ४१

ततस्तथेति प्रतिगृह्य तद्वचो
बलाधिपास्ते महदात्मनो बलम् ।
समानयंश्चैव समागतं च ते
न्यवेदयन्भर्तरि युद्धकाङ्क्षिणि ॥ ४२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रयोविंशतितमः सर्गः ॥ २३ ॥

G1 हितक्षण (sic), G2 क्षयेपिण (for द्विषैविण) —After 40cd, G2 repeats 37c —e) Ś D1.11.12 यान्यस्मन्सर्वान्; Ñ V B1–3 D8–2.4 तान्विरा(D2 °दा)श्चैव (B3 D3.4 °व), B4 तु निशम्यैवा D6 तानि तान्येव, G1 कालसदृश (for कालसदृशो) —d) Ś D1.4.5.11.12 M3 राक्षसेश्वर (for राक्षसाधिप)

41 a) G1 क्षिप्र (for शीघ्रं) B1.3.4 -सहस्रेण (for निनादेन) —b) Ñ1 V B3 D6.11 Ct स्फुटं, G1 स्वण, Cv T m g as in text (for स्फुट) B3 D5.8.13 -कोलाहलेन, D6 कोटहस्तेन, T1.3 Cv -कोणहतेन, Cr m g t as in text (for कोणाहतेन) Ñ1 V1.2 D8.13 G1 च, D6 तु (for मे) Ś D1.12 पर कौतूहलेन च B1.2.4 पटहेनाहतेन च, D2.3 स्फो(D2 स्फु)टकोण हतेन च(D2 मे) —c) B1 D4 समान यत्थ, B2.4 D3 समानयत(B4 °थ) T3 विमानयत्व(sic) (for समानयध्व) —d) D6 न च (by transp) Ś Ñ1 V B3 D5.6.7.11.12 विमर्शो(D5.6.12 °र्शो) न क्षमो हि न (Ñ1 D11.13 हित, V3 D2 हि त, D6 भयत्), N2 B1.2.4 न कालोऽस्ति विलम्बने

42 a) B1 भरतस्, G3 तदा (for ततस्) G1.2 तु तस्य (for तथेति) —b) N B2.3 बलयोगमा मन, T2 [ऽ]पि महात्मनो बल, G2 निहत महाबल (for महदात्मनो बलम्) D7–11 तदैव दृष्टा सहसा महद्बल —c) D6 T3 समागत (for समानयन्) N2 [अ]पि (for [च्]व) B1 D6 T1.3 M3 समागम (for °तत्) N B1.3 D3.7.9.11 T2 G1 om N1 तान् (for ते) —d) N1 B2.3 D6 G1.2 M1.2.3 कांक्षिण, G3 कांक्षया (for -काङ्क्षिणि).—For 42, Ś V B1.3 D1–4.8.10.11.12 subst, while Ñ1 ins after 42.

494* ततस्तथेति प्रतिगृह्य तद्वच
　　समाहिता भर्तृहिताय नैर्ऋताः ।
बलाधिपास्ते बलयोगमात्मनो
　　जगाम योधा परिगृह्य शिक्षिता ।

[(l 1) D6 परिगृह्य (for प्रतिगृह्य) —(l 2) V3 समर्पिता, D6.11.12 समान(D1–3 °हि)ता (for समाहिता) Ñ1 बलाय, D12 हिताश्च (for हिताय) D1.4 भर्तृहिता जयैषिण (D2 °नैर्ऋता) —(l 3) Ś D1.12 बलाधिपास् N1 B1 परियोगमात्मनो, D13 महद्बो महात्मनो (for बलयोग°) —(l 4) Ś D1.12 योधान्, V1 B3 यो(B2 रो [sic])धा, D2.4 योधान् (for योधा) Ñ1 B1 प्रतिगृह्य V D1–3 परि(V3 प्रति)वार्य, D6 बलयोग- (for परिगृह्य) Ñ1 B1 वेष्टिता V1.3 B3 शिक्षिता, V3 शिक्षया, D1.4 शिक्षितान् (for शिक्षिता)]

Colophon —*Kanda name* Ñ1 V1.3 B D12 युद्धकाण्डे, D6.7 सुन्दर° —*Sarga name* Ś V3 D6.10.12.13 सीतासंमोहन(V3 D1–3 °न), N V3 B2.3 सीताविलाप; V1 illeg B1 मायाशिरोदर्शने सीताविलाप, B4 सीतारावण संवाद, D6 सीताविलापन —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V2 B3 D6.7.12.13 om Ś2 N1 V1.3 B1.2.4 D2.3 8, D1 10 D4.10.11 T1.3 G M 32, D8 7, T2 31 —After colophon, Ś2 concludes with ॐ श्रीरामाय नमः; G M1.2.3 with श्रीरामाय नमः.

२४

सीतां तु मोहितां दृष्ट्वा सरमा नाम राक्षसी ।
आससादाशु वैदेहीं प्रियां प्रणयिनी सखी ॥ १
सा हि तत्र कृता मित्रं सीतया रक्ष्यमाणया ।
रक्षन्ती रावणादिष्टा सानुक्रोशा दृढव्रता ॥ २
सा ददर्श सखीं सीतां सरमा नष्टचेतनाम् ।
उपावृत्योत्थितां ध्वस्तां वडवामिव पांसुषु ॥ ३
तां समाश्वासयामास सखीस्नेहेन सुव्रता ।
उक्ता यद्रावणेन त्वं प्रत्युक्तं च स्वयं त्वया ॥ ४
सखीस्नेहेन तद्भीरु मया सर्वं प्रतिश्रुतम् ।
लीनया गहने शून्ये भयमुत्सृज्य रावणात् ।
तव हेतोर्विशालाक्षि न हि मे जीवितं प्रियम् ॥ ५

G 6. 9. 8
B 6. 33. 6
L 6. 9. 6

24

1 [a]) Ś D5.8.13 सा चैव, V1.2 D2.4.13 सा त्वेव (V2 D2 °व) V3 सा तथा, D1 सामेव (for सीतां तु) V3.4 B1.2 D5.6.13 ज्ञात्वा (for दृष्ट्वा) N B3 मोहितायां तु सीतायां —[b]) D6 शरमा (here and below) (for सरमा) —[c]) V B1.2.4 D1.2.4.6.9–11 T1 G1.2 M3.5 [अ]थ (for [आ]शु) —[d]) B4 सा वनया, D7 प्रियकरी (for प्रणयिनी) D6 सखीं Ś D5.13 प्रिया समयिनी सखी, V B1.2 D5.8.13 D6 सखीं Ś D5.13 प्रिया समयिनी सखी, V B1.2 D5.8.13 प्रियां सणयिनीं (B1.2 सात्वनया, D3 प्राणसमा) सखीं, D1.4.6 T1 G M3.5 G (ed) Cg प्रिया (T1 प्राण) प्रणयिनीं (G (ed) सानुनया) सखीं, D8 प्रिया प्रियकरीं सदा —For 1[cd], Ñ B3 subst

495* आससादाशु वेगेन सखी तस्या हितैषिणी ।

[B3 स (for [आ]शु)]

—After 1, D5–7.9–11 S ins

496* मोहितां राक्षसेन्द्रेण सीतां परमदुःखिताम् ।
आश्वासयामास तदा सरमा मृदुभाषिणी ।

[(l. 1) D6 परमदुःखितां]

2 [a]) D4 हृ, G1 तु, Cr m g k t as in text (for हि) Ś D5.13 तत्र च (for हि तत्र) D1 हिता L (ed) च कृता (hypm) (for कृता) N B3 सख्याभवत् (for तत्र कृता) B4 (sup lin as in text also) नित्यं D5.13 मैत्री V3 सा हि दशानया तत्र B1.2.4 तथा तस्या कृता मैत्री —[b]) D6–8.9.13 रक्ष्यमाणया N B3 सीतायां प्रियवादनी —D10 om 2[cd] —V3 illeg for 2[c] —[c]) Ś V B3 D6–8.11.13 राक्षसा (for रक्षन्ती) Ñ2 B1.3 G1 राक्षसी (G1 रक्षेन्ती) रावणोदिष्टा, L4 राक्षसी रावणे दृष्ट्वा —D5.13 om from 2[d] up to the prior half of l. 1 of 497* —[d]) Ś D5.13 सा तदा तु (for सानुक्रोशा)

3 D5.13 om 3 (cf v. l. 2) —[a]) Ś1 V B1 D8–13 Ct सखी, V B3 तदा D6 T1 M3 तत् (for सखीं) —[b]) Ś D2.7.8.13 G3 नष्टचेतसं, B1.4 शोककर्शितां Cg as in text (for नष्टचेतनाम्) V B3 शोकनाशितचेतनां (Ñ1 °सां) —[c]) V1 D1–4 उपविश्य (for उपावृत्य) Ś D8.13 [उ]द्धृता (for [उ]त्थिता) Ñ V1 B उपावृत्त (B3 °परिष्ट) स्तो (B4 स्थिता) ध्वस्ता —[d]) Ś Ñ1 B1–3 D5.13 पांसुभि, Ñ2 पांशुभि, B4 D1.2.4.6 पांशुषु, D6 T2.3 M3.5 Cg पांसु (D6 °शु) का

4 [b]) M6 सखीं (for सखी) D6–11 G3 M3 सुव्रतां, G3 सव्रता —For 4[ab], Ś N V1.2.3 (l. 1 only) B D6–8.12.13 subst

497* तामुवाच ततो दृष्ट्वा सरमा प्रियवादिनी ।
मृदुविक्लवया वाचा सान्त्वयित्वा प्रियां सखीम् ।
मा विषाद विशालाक्षि कुरुष्व जनकात्मजे ।

[(l. 1) D5.13 om the prior half (cf v. l. 2) Ś D4 ततः (Ś1 °था) दृष्ट्वा, V3 तथा दृष्ट्वा, B1.4 D1.4.13 तथा (D1 ततः) दृष्ट्वा (for ततो दृष्ट्वा) B4 सवर (for सरमा) V3 D6 प्रियवादिनीं N B3 तन्वस्था तु तां दृष्ट्वा सरमा वाक्यमब्रवीत्, —Ś B1.4 D6–8.12.13 om l. 2 —N om B3 reads in marg l. 3 —(l. 3) B1 reads मा in marg]

—After 4[ab], D6 T1 M3 B (ed) (within brackets) ins

498* समाश्वसिहि वैदेहि मा भूत मनसो व्यथा ।

—V3 om 4[cd] —[c]) D6 या (for यद्) —[d]) D6.8–11 T1.2 G1 M3 Cm प्रत्युक्तम्, Cg t as in text (for प्रत्युक्तं) Ś D5.13 प्रत्ययो यस्त्वया कृत, N B3 G1.2 M3 प्रत्युक्तश्च त्वया स यत् (G1 स च G3 स ह M3 स्वयं) V1.2 D6–8 प्रत्युक्तोयं (D8 स प्रत्युक्तो) त्वयानघे, B1.4 प्रत्युक्तश्च त्वयापि स (B1 च) —After 4, N V1.2 B3 D3 ins, while V3 ins before 5

499* प्रत्युक्तेन च रौद्रेण यदुक्तं चलितात्मना ।

(V1.2 [अ]पि (for च))

5 B3 om 5[ab] Before 5 V3 ins 499* —[a]) V1.2 D6 T1 सखि, D1 सखि (sic) (for सखी) D2.6–11 त (for तद्) M3 च मया तथ (for भीरु मया) V3 तदा (for सर्वं) Ś D5.13 transp भीरु and सर्वं V B1.4 D1.3 सर्वं D1 परि (for प्रति) —D6 om 5[cd] —[c]) Ś D5.13 G1 लीनया B1 निलय B4 D1 नष्टया (meta) T2 दानया, Cr m g t as in text (for लीनया),

G 6. 9 8
B. 6 33. 7
L. 6. 9 7

स संप्रान्तश्च निष्क्रान्तो यत्कृते राक्षसाधिपः ।
तच्च मे विदितं सर्वमभिनिष्क्रम्य मैथिलि ॥ ६
न शक्यं सौप्तिकं कर्तुं रामस्य विदितात्मनः ।
वधश्च पुरुषव्याघ्रे तस्मिन्नैवोपपद्यते ॥ ७
न चैव वानरा हन्तुं शक्याः पादपयोधिनः ।
सुरा देवर्षभेणेव रामेण हि सुरक्षिताः ॥ ८
दीर्घवृत्तभुजः श्रीमान्महोरस्कः प्रतापवान् ।
धन्वी संहननोपेतो धर्मात्मा भुवि विश्रुतः ॥ ९
विक्रान्तो रक्षिता नित्यमात्मनश्च परस्य च ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा कुशली नयशास्त्रवित् ॥ १०
हन्ता परबलौघानामचिन्त्यबलपौरुषः ।
न हतो राघवः श्रीमान्सीते शत्रुनिबर्हणः ॥ ११
अयुक्तबुद्धिकृत्येन सर्वभूतविरोधिना ।
इयं प्रयुक्ता रौद्रेण माया मायाविदा त्वयि ॥ १२

B₄ D₅ M₁ ₃ Cg गगने, Cr m t as in text (for गहने) D₃ भीरु D₆ विलीनया मया मुग्ध(°न्धे ?) ※ Cg गगने कुत्रचित्तलस्थ। गहन इति पाठे आवृत इत्यथ ※ —For 5^abcd, Ñ subst B₃ subst 1 2 only for 5^cd

500* मया सर्वं समागम्य श्रुतं हीदश्च जल्पत ।
भयमुत्सृज्य यद्वीह गहने सविलीनया।

[(1 2) N₃ असुत्यता (for उत्सृज्य तद्) Ñ₁ सुनिलीनया (for सुविलीनया) N₃ न भयं विद्यते त्वयि (for the post half)]

—Then Ñ B₃ cont , while V B₁ ₂ ₄ D₃ ins after 5^cd

501* स्वा तु दृष्ट्वा विशालाक्षी तु खसागरसङ्कुलाद् ।
न हि मे जीवितेनार्थो न धनेन च बन्धुभि ।

[(1 1) B₃ ₄ D₃ विशालाक्षि D₃ °सङ्कुरे (for सङ्कुलात्) B₄ शोकसागरसप्लुतां(sic) (for the post half) —(1 2) B₃(m also) वधनेन, B₄ न धनैन (for न धनेन) Ñr V₁ ₂ ₃(also as above) B₃ D₃ न (for च)]

—^f) V₃ नास्ति (for न हि) D₁₀ ₁₁ रावणाद्य (for जीवित प्रियम्)

6 ^a) G₃ वि (for च) Ś Ñ V B D₃ ₄ ₅ ₁₁ ₁₂ सभ्रा(B₃ °का[sic])तश्चोप (Ñ B₁ ₂ °श्चैव, D₃ ₉ °श्चापि) G₁ ₂ साप्रत चापि(G₁ च वि) V₁ निष्क्रम्य (for निष्क्रान्तो) —^b) Ś₁ Ñ₃ V₃ B₁ ₄ D₄ यदि ते, S₃ Ñ₁ V₁ B₃ D₆ ₈ ₉ ₁₂ ₁₃ यदितो, D₃ यिद्विगो(sic) (for यत्कृते) Ś V D₆ ₁₇ ₁₂ G₁ ₂ राक्षसेश्वर, M₃ राक्षसोत्तम —^c) V₃ D₁₀ ₁₁ तश्च D₁ गत्वा (for तच्च) B₃ तेविदित —^d) Ś V D₆ ₁₈ ₉ ₁₁ ₁₂ तव(D₉ इति)निष्क्रम्य, Ñ₁ B₃ ₃ श्रुत्वा स्थास्मि च (for अभिनिष्क्रम्य) N₃ B₁ ₄ माया चैं(B₁ त्वै)व दुरात्मन

7 ^a) T₃ सौप्तिक (sic) (for सौप्तिकं) D₆ T₁ ₂ M₃ कर्म (for कर्तुं) S D₆ ₁₂ न शक्य स्मोप्रिय कर्तुं —N₁ om 7^c–8 —^d) D₆ तस्यै(sic) T₃ तस्य(sic) (for तस्मिन्) G₁ वै न (for नैव)

8 N₁ om 8 (cf v l 7) B₃ om 8^cd —^a) D₃ ₉ T G₁ m g त्वेव, D₆ ₁₀ ₁₁ Ct त्वेवा G₁ ₄ M₃ च ते, G₃ हि ते M₃ त्वेन(sic) Ch as in text (for चव) —^b) T₃ अशक्या पापयोधिन (sic) —For 8^cd, Ś Ñ₁ V B₁ ₃ ₄ D₆ ₈ ₁₁ ₁₂ ₁₃ subst

502* स च सुरा हरिव्याघ्रा वानरा पादपायुधा ।

[B₄ ते (for ते) Ś D₈ ₁₁ सर्वे च V₁ (s)पि सुरा Ñ₁ V₃ B₁ ₃ न वध्यते B₄ महाकाया (for हरिव्याघ्रा) D₁₃ वानरा सुमहाघोरा (for the prior half) Ś D₆ ₈ ₁₂ ₁₃ विक्रान्ता (for वानरा) Ś D₁₃ पादपा यथा, V₁ ₂ पर्वतायुधा] —^c) Ś V₁ ₃ B₁ ₄ D₆ ₈ ₁₁ पुरा (for सुरा) D₆ G₁ (दृ)व (for (ह)व) Ś Ñ₁ V B₁ ₃ D₆ ₈ ₁₂ ₁₃ देवेश्वरेणे- (Ś₁ D₆ ₈ ₁₂ ₁₃ °णै)व B₃ देवासुरैव, D₆ सुरर्षभेणैव —^d) D₇ M₁ ₃ रामवेष (for रामेण हि) Ś N₃ V B D₆ ₈ ₉ ₁₁ ₁₂ ₁₃ परि(D₆ प्रति)पालिता, D₃ प्रतिलिखिता, D₆ (प)व हि रक्षिता (for हि सुरक्षिता)

9 ^a) D₁₋₃ पीन (for दीर्घ) —^b) B₃ महावक्षा —^cd) D₆ ₁₀ ₁₁ G₁ संगहन (for संहनन) Ś Ñ₁ V B₁ ₃ D₆ ₈ ₁₂ ₁₃ धन्वी(B₄ धनुः)सह(Ś₁ °ह)नयुतो (D₁ °व्यक्तो)वर Ñ₃ धन्वी सुपरिवृत्तोवर (for °) Ś N V B₁ ₃ D₆ ₈ ₁₂ ₁₃ भर्ता ते, D₉ ते भर्ता (for धर्मात्मा) D₃ T₃ इति (for भुवि) G₁ स श्रुत, B₃ धन्वी च सहतवृत्तो भर्ता ते सुविशारद

10 ^a) Ś₁ D₈ ₁₂ प्रख्यातो S₃ V₁ D₁₃ ख्यातो, V₃ D₆ ₈ प्रख्यातो, B₃ नित्यक्रान्तो (sic) (for विक्रान्तो) —^b) Ś Ñ₁ V B₃ ₃(sup lin also) ₄ D₆ ₈ ₁₁ ₁₂ च(V₁ सु) बलस्य (for च परस्य) G₃ हि (for second च) G₁ आत्मनश्च बलस्य स —^d) D₆ ₇ ₉ ₁₁ M₁ ₂ ₃ कुलीनो, T₃ कुशलो (for कुशली) Ś V₁ ₃ D₆ ₈ ₁₂ ₁₃ G₁ शा(D₁ षा)स्त्रतत्त्ववित् Ñ V₃ B₁ ₃ इति राघव, B₃ ₄ इति तत्त्वत

11 ^a) V D₃ भेत्ता D₁₃ हर्ता (for हन्ता) D₃ भेत्ता च परैः सर्वा —^b) Ś V D₆ ₈ ₁₂ ₁₃ पौरुषे(V D₆ पुरुषो) धन्यश्च(Ś V₁ D₁₋₃ °ह्म)ण —V₃ om 11^cd —^cd) Ś N V₁ ₃ B D₆ ₈ ₁₂ ₁₃ M₁ ₃ transp श्रीमान् and सीते D₁ शक्र (for शत्रु) D₁₃ विगर्हण,

12 ^a) B₃ हीनेन (for कृत्येन) Ś V B₁ ₄ D₆ ₈ ₁₂ ₁₃ प्र(Ś₁ D₁ D₈ स)युक्ता बुद्धिहीनेन, N B₃ धर्मबुद्धि-

शोकस्ते विगतः सर्वः कल्याणं त्वामुपस्थितम् ।
ध्रुवं त्वां भजते लक्ष्मीः प्रियं प्रीतिकरं शृणु ॥ १३
उत्तीर्य सागरं रामः सह वानरसेनया ।
संनिविष्टः समुद्रस्य तीरमासाद्य दक्षिणम् ॥ १४
दृष्टो मे परिपूर्णार्थः काकुत्स्थः सहलक्ष्मणः ।
सहितैः सागरान्तस्थैर्बलैस्तिष्ठति रक्षितः ॥ १५
अनेन प्रेषिता ये च राक्षसा लघुविक्रमाः ।
राघवस्तीर्ण इत्येवं प्रवृत्तिस्तैरिहाहृता ॥ १६
स तां श्रुत्वा विशालाक्षि प्रवृत्तिं राक्षसाधिपः ।
एष मन्त्रयते सर्वैः सचिवैः सह रावणः ॥ १७
इति ब्रुवाणा सरमा राक्षसी सीतया सह ।
सर्वोद्योगेन सैन्यानां शब्दं शुश्राव भैरवम् ॥ १८
दण्डनिर्घातवादिन्याः श्रुत्वा भेर्या महास्वनम् ।
उवाच सरमा सीतामिदं मधुरभाषिणी ॥ १९

G 6. 9. 22
B 6. 33. 20
L 6. 9. 20

विहीनेन, G1 राक्षसा बुद्धिपूर्वं हि —^{b}) M6 शोक (for भूत) —^{cd}) B (ed.) इव(sic) (for इय) G1 सा युक्ता (for प्रयुक्ता) Ñ2 B3 D5.7.9.11 T M6 मायाविना (for मायाविदा). Ñ1 मायया मायिना त्वयि (for ^{d}) Ś V B1.2.4 D6-8.10.11.13 इयं तेन नृशंसेन माया मायाविना कृता(B3 त्वयि) —After 12 G1.2 ins.:

503* रावणेन शठेनेयं वशमानेतुमिच्छता ।

13 ^{a}) B1 विहृत (for विगत) N B3.4 सीते, D5.8.11 M1 सर्व (for सर्व) Ś V D6-8.12.13 विहृ(Ś2 V D6.8.13 °हि)त सर्व, B2 D4 निहत सर्व (B3 सर्वे) D2 निहतोऽसौ (for विगत सर्व) —^{b}) Ñ B3 त भविष्यति, B1.2.4 D2 समुपस्थित —^{c}) T1 moth eaten for च त्वा Ś V2 D6.8.12.13 त (for त्वां) D1 ध्रुवं तेन भजेल्लक्ष्मी —^{d}) G3 प्रिया D7.9.11 तं भवति (for प्रीतिकर)

14 ^{a}) Ś Ñ V B D1-3.9.11.13 सनाथ, D6.8 उत्तीर्ण

15 ^{a}) Ś Ñ2 V B3 D6-8.10.12.13 सहृष्ट, Ñ1 D2 स D3 स(ह)ृष्ट, B1.2.4 आगत, T2.3 श्रुतो मे, G1.2 दृष्टस्तु, Ch. t as in text (for दृष्टो मे) B3 पूर्णात्मा —^{b}) Ś V1.2 D6-8.10.11.13 स(V1 D13 सु) महाबल (for सहलक्ष्मण) —^{c}) D4 स तादृश (for सहितै) —^{d}) G2.3 M6 राघव, Ch. t as in text (for रक्षित) —For 15^{cd} Ś Ñ V B D6.8.11.13 subst.:

504* निविष्ट सागरान्तेषु राक्षसैरुपवर्जित ।

[V2 D6.8 नि(D6.8 वि)विष्टे, D1 विविष्ट D2 प्रहृष्टे (sic) (for निविष्ट.) B3 सागरांत तु (for सगरा नतु) Ś D8.11.13 L (ed.) स(D13 द्व)हितैर् (L (ed.) °त) राग । वर्जि V2 दक्षिण सागरस्थाने (for the prior half) D1 रक्षमान् (for वर्जित) Ñ1 D3 उपलक्षितः]

16 ^{ab}) Ñ1 V2 B1.3.4 D1 °रिक्त (V2 illeg.) प्रवि(Ñ1 °र)ता गुल्म(B4 °हमाद्, D1 °हर्षे) Ñ2 ततो दृष्टैर सप्रोग, B3 प्रविता मध्यस गुल्म, D3 ततस्तु प्रहिता गुल्म (for ^{a}) B1.2.4 दीर्घपराक्रम, D1 दीर्घविक्रमा (for लघुविक्रमा) G2.3 येऽद्य हि राक्षसवृन्द प्रविशालतस्य य चरा —^{c}) D3.4 T1 G2.3 M6 (ए)व (for [इ]वं) —^{d}) D12 प्रवृत्तैस (for प्रवृत्तिस) G1 इहागता, G2.3 M6 उपा(M6 °पा)हृता —For 16^{cd}, Ñ V2 B2.3 D1 subst.:

505* निविष्ट राघव दृष्ट्वा रावणाय न्यवेदयन् ।

[V2 विविष्ट(metri) D2 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा)]

—For 16 Ś V1.3 D6.8.11.12.13 subst., while B1.4 D2 subst. l. 2 only for 16^{cd}, whereas V2 cont. l. 2 only after 505*:

506* तैस्तत्र प्रहिता गुल्मैर्दूरपस्त प्रदक्षिणा ।
प्रवृत्तिस्तैरुपानीता सोऽभिहाएपुर सर ।

[(l. 1) Ś V2 D6 तथा, D8.13 तदा D1 तत्र (for तत) Ś2 V1.3 D6.12 प्रहिता (for प्रेषिता) V2 शुभे, D8 शुभैर् V1.3 ये च दूता, D6.8 इयदूता (sic), D1 भयपूर्णा (for दूरपस्ते) Ś D11.13 प्रदक्षिणे —(l. 2) B1.4 इहानीता (for उपानीता) —D12 om. from the post. half up to 17^{a} V D6.12.13 श्रो(V सा)विता(D6 °र) पुरस्य च(D6 न) B1.4 श्रो विहार पुरस्य न (for the post. half)]

17 D12 om. 17^{a} (cf. v.l. 506*) —^{a}) M4 एता (for स ता) Ś D8.11.12 ष्वनु(Ś2 D2 °ता नु) श्रुत्वा सुश्रोणि, Ñ V B3 D6.12.13 G3 एतां(Ñ2 V1 B3 °ता, D6 °ता) श्रुत्वा पृथु(D1 तु सु)श्रोणि B1.2.4 तु वैता विपुलश्रोणि —^{b}) D6 G1 राक्षसश्वर (for राक्षसाधिप) —^{c}) N B3.4 मन्त्रयामास सम्राड (B1.2 °ट्) —^{d}) Ñ B सह राक्षसै, D3 परिवारित, D4 सह राघव (sic)

18 ^{b}) Ś V1 B3 D6-8.10.11.13 मैथिली सह(B1 सार्ध) चेतना Ñ B1-3 सीतया सह राक्षसीः V2.3 मैथिली सुदुर्भतम —^{c}) B1.2.4 G समुद्योगाय(B1 °गत, G1 °गिन) Ś V B1.4 D1-8.12.13 योधानां D6.8 शूराणां (for सैन्यानां) —^{d}) Ś V B1.4 D6-8.12.13 दारुणं (for भैरवम्)

19 Ś D8.13 om. 19^{ab} —^{b}) G3 M6 (स) निपात (for निर्घात) M1.2 नादिन्या —For 19^{ab} Ñ B subst.:

507* दण्डनाभिहतायाश्च भेर्या निनाद निस्वनम् ।

[B1 भेर्याश्च (for निनाद) B3 निस्वन]

while Ñ D6.8.11 subst.:

508* नादितायास्तथा भेर्या श्रुत्वा प्रतिभयं स्वनम् ।

G 6 9 22
B 6 23 21
L 6 9 21

संनाहजननी ह्येषा भैरवा भीरु भेरिका ।
भेरीनादं च गम्भीरं शृणु तोयदनिस्वनम् ॥ २०
कल्प्यन्ते मत्तमातंगा युज्यन्ते रथवाजिनः ।
तत्र तत्र च संनद्धाः संपतन्ति पदातयः ॥ २१
आपूर्यन्ते राजमार्गाः सैन्यैरद्भुतदर्शनैः ।
वेगवद्भिर्नदद्भिश्च तोयौघैरिव सागरः ॥ २२
शस्त्राणां च प्रसन्नानां चर्मणां वर्मणां तथा ।
रथवाजिगजानां च भूषितानां च रक्षसाम् ॥ २३
प्रभां विसृजतां पश्य नानावर्णां समुत्थिताम् ।
वनं निर्दहतो घर्मे यथा रूपं विभावसोः ॥ २४
घण्टानां शृणु निर्घोषं रथानां शृणु निस्वनम् ।
हयानां हेषमाणानां शृणु तूर्यध्वनिं यथा ॥ २५
उद्यतायुधहस्तानां राक्षसेन्द्रानुयायिनाम् ।
संभ्रमो रक्षसामेष तुमुलो लोमहर्षणः ॥ २६

[D3 तदा (for तथा) D5 घोरं विज्ञायते त्व (for the post half)]

—D6 om (hapl) 19^{e}–20^{a}) D6 (by transp) सीतां सत्यां (with hiatus) —^{a}) Ś V2 3 D1,2 3 4 12 13 मधुरवादिनी, B2 वाक्यं प्रहर्षयन्, B4 वाक्यं प्रियवदा, D4 मधुरया गिरा

20 D5 om 20 (cf v l 19) D6 om (hapl, see var.) 20^{ab} D11 reads erroneously 20^{ab} twice —^{a}) Ñ2 V1 B2 सन्नाह-, V2 D3 सम्मोह, D6 सनाद. D2 4 -सज्जती (for -जननी) Ñ B1 3 तेषां, M1 3 सैषा —^{b}) B1 नादिनी, B2 भेदिनी, B3 वेदिनी (for भेरिका) Ñ2 भीमदर्शना D1–4 भीमना(D4 °वा)दिनी (for भीरु भेरिका) Ś V D2 12 (both times) 13 भेरी वै भीम(V भैरव)नादिनी, Ñ1 B1 भैरवी भीरुभेदिनी G2 भैरवं भीरु वादिनी —V3 illeg for 20^{c} —^{c}) Ś D2 13 एषा (for भेरी-) Ś Ñ B D1,2,13 नदति, D6 T1 M1 2 -नादं तु, G2 मिनद (for नादं च) B4 D3 गभीरा V1 2 D0 1 4 12 एषा नदति गभीर(D0 12 °रा) —^{d}) Ś V3 D4 6–9 11 नि स्वन, Ñ B1–3 निस्वना, V1 2 D0 1 3 नि(D0 1 नि)स्वनो, D3 सन्निभा (for निस्वनम्) B4 भूपतेदुंदुनि स्वना

21 ^{a}) Ś1 कल्प्यते, Ś2 B4 D2 12 कल्प्यन्ते, B1 2 कल्पते, D0–3 4,11 G1 कल्प्यते —After 21^{ab}, D4–7 9–11 S ins

509* कुर्वन्ते तुरगारूढा प्रासहस्ता सहस्रशः ।

[D10 11 दृश्यते G2 पाश (for प्रास)]

—^{c}) B1 सह (for first तत्र) D5 T3 सत्वरा (for सनद्धा) —^{d}) V3 D2 पतति च (for संपतन्ति) D6 7 9–11 T1 2 सहस्रश

22 For 22^{ab} Ś Ñ V B D0–4 8 12 13 subst

510* अनीके पूर्यते सर्वो राजमार्गः समन्ततः ।

[D0 अनेक (for अनीके) Ś D2 13 सर्वे (for सर्वो) Ñ B2 ततस्तत (for समन्ततः)]

—^{c}) G1 2 वधुवन्निर् Ś Ñ1 V B D0–4 8 12 13 महाघे (Ś2 °भा)गैर्, N2 महामेघैर्, D6 (marg) नवद्भिश्च, D9 च धावद्भिस् (for नदद्भिश्च) —^{d}) Ñ1 महोर्मिर्, Ñ2 V B D0 3 4 महौघैर्, D8 जलौघैर् (for तोयौघैर्) G1 सागरा Ś D2 12 13 मेघैरिव महार्णव (D13 च सागर)

23 ^{a}) B2 4 T2 अस्त्राणां D1–4 प्रपन्नानां (for प्रसन्नानां) —V2 illeg for 23^{b} —^{b}) B1 2 3 भूतानां (for चर्मणां) D5 om (hapl) वर्मणां Ś D0–2 4 7 8 12 transp चर्मणां and वर्मणां —G (ed) om 23^{cd} —^{c}) Ś Ñ V B1–4 D0–4 8 12 13 रथानां भूषिता(Ñ B2–4 D0 2 °षणा)नां च —^{d}) D6 T1 G1 भूषणानां, D7 दूषितानां D3 वाजिनां (for रक्षसाम्) B1 D0–11 राक्षसेंद्रानुयायिना (D11 °न), B4 शृणु रक्षस तथा —After 23, D5 9–11 ins

511* सम्भ्रमो रक्षसामेष हर्षितानां तरस्विनाम् ।

24 ^{a}) D6 प्रभां Ñ1 D3 प्रविसृ(D3 °सृ)जा, Ñ1 B1 2 परिसृता, V3 D2 11 T2 विसृज्य ता: B3 D3 G2 वि(B2 हि) प्रसृता, B4 हि सृजतां, Cm g k t as in text (for विसृजतां) ※ Cg यद्वा विसृज तामिति च्छेदः । तां प्रसिद्धां प्रभां पश्य । विसृज, लोकमिति शेषः ※ —^{b}) Ś Ñ V B D0 1,7 8 10 13 M1 3 वर्णा (for वर्णां) L (ed) समुच्छ्रितां —B (ed) reads 24^{c}–26^{b} within brackets —^{c}) Ñ V2 B वनानि (for वनं निर्) —^{d}) B1 यथा साक्षाद्, D7 G M1 2 प्रभामिव (for यथा रूपं)

25 B (ed) reads 25 within brackets (cf v l 24) —^{a}) D6 T1 गजानां, Cg t as in text (for घण्टानां) Ś D2 12 13 चइ, D0 4 गज (for शृणु) —^{b}) D5 7 9–11 T1 2 नेमि, Ct as in text (for शृणु) Ś Ñ2 B1 3 D0 1 4–9 12 13 नि स्वन B2 निस्वने शृणु (by transp) B4 नि स्वनं शृणु —V3 illeg for 25^{cd} —^{cd}) Ñ B1 3 G हेषित चैव T1 घोषमाणानां (for हेषमाणानां) Ś Ñ V1 2 B1 2 D0–4 8 12 13 G M3 स्वनं त(M3 य)था, D7 9–11 T1 ध्वनिं तथा (for ध्वनिं यथा) B4 हयहेषितनाद (B1 °दान (sic)) च घोषाणां शृणु गर्जित(B2 गर्जित शृणु) ※ Cg हेषम् आणानामिति च्छेदः । आङ्पूर्वाद् "अण् शब्दे" इत्यस्माद्धातो पचाद्यच् । आणानां शब्दायमानानाम् । हेष शब्दः । स्त्रीलिङ्गभाव आर्षः ※

26 B (ed) reads 26^{ab} within brackets (cf v l 24) —^{a}) B1 उद्यतास्त्र (sic) Ś N V B D0–4 8 12 13 राक्षसानां (for हस्तानां) —^{b}) Ś D8 12 रामभेव, D11 राक्षसेना (for राक्षसेन्द्र) G M3 [अ]नुवर्तिनां —^{c}) B3 T2 मृप (for एष) Ś V D0–4 8 12 13 रक्षसां सभ्रमो ह्येष

श्रीस्त्वां भजति शोकघ्नी रक्षसां भयमागतम् ।
रामात्कमलपत्राक्षि दैत्यानामिव वासवात् ॥ २७

अवजित्य जितक्रोधस्तमचिन्त्यपराक्रमः ।
रावणं समरे हत्वा भर्ता त्वाधिगमिष्यति ॥ २८

विक्रमिष्यति रक्षःसु भर्ता ते सहलक्ष्मणः ।
यथा शत्रुषु शत्रुघ्नो विष्णुना सह वासवः ॥ २९

आगतस्य हि रामस्य क्षिप्रमङ्कगतां सतीम् ।
अहं द्रक्ष्यामि सिद्धार्थां त्वां शत्रौ विनिपातिते ॥ ३०

अश्रूण्यानन्दजानि त्वं वर्तयिष्यसि शोभने ।
समागम्य परिष्वक्ता तस्योरसि महोरसः ॥ ३१

अचिरान्मोक्ष्यते सीते देवि ते जघनं गताम् ।
धृतामेतां बहून्मासान्वेणीं रामो महाबलः ॥ ३२

G 6 9 34
B 6 33 31
L 6 9 33

—d) Ś D1 4 8 13 T G M1–3 रोमहर्षण (for लोम°) B3 सुबाना लोमहर्षण, D7 9–12 Ct तुमुल लोमहर्षण ※ Ck अत्र मध्ये क्वचित् श्लोकद्वय प्रक्षिप्तम्। प्रक्षिप्तलक्षणं क्वचित् प्रसरे सति क्वचित् सत्त्वम्।, Ct 'वन निर्देहतो घर्मे यथा रूप विभावसो । घण्टाना शृणु निर्घोषं थाना नर्मिनि स्वनम्। हयाना हेषमाणाना शृणु तूर्यध्वनिं तथा। उद्यतायुधहस्ताना राक्षसन्द्रानुयायिनाम्।' इति श्लोकद्वय प्रक्षिप्तमिति कतक ※

27 a) S Ñ V B D9 3 10 13 भजतु, D4 पश्यतु, G1 M1 भजत, Cg k t as in text (for भजति) D5 श्रीस्त्वा समनवा शोभे —b) Ñ1 B1–3 पुष सभ्रम, V D1 3 G1 3 M3 अद्यात्र भय (by transp) Ct as in text (for भयमागतम्) B4 कल्याण समुपस्थित —c) B1 D6 7 10 11 T G1 M राम, B4 राम B1 4 D6 10 11 M3 पद्माक्षी (B4 °क्ष) (for पत्राक्षि) —d) Ñ B1–3 वासव, D6–7 9 11 T G1 M3 3 Cm g t as in text वासव (for वासवात्) B4 न चेद्रक्षसि त्रिविधा M3 3 दैत्यानिव शतनतु ※ Cg दैत्यानामिति द्वितीयार्थ षष्ठी वा ※

28 G1 om (hapl) 28 29 D7 om 28ab —a) Ś Ñ1 V B1 3 D6 4 8 12 13 अव(V3 °ध)धत्तुः T3 G3 अवजित्य, M3 विनिर्जित्य —b) Ś Ñ1 D6 12 तातू N2 V1 B1 3 4 D6–4 8 13 T3 3 M3 त्वाम्, Ck as in text (for तम्) D7 पराक्रम —c) D4 हत्तु (for हत्वा) D5 G2 3 सगण हत्वा (D4 सगणे) Cm g k t as in text (for समरे हत्वा) Ś V1 3 D9 1 4 8 12 13 अचिरादिह पूर्वेण, B4 अचिरा मुखेन इत्यह —d) Ś V1 3 D9 4 6 8 12 13 त्वकामपि Ñ V2 B भर्ता तथि, G2 राघवोपि M1 3 त्वा भर्तापि, Cm g k t as in text (for भर्ता त्वापि) D3 राघवोपि इतिष्यति

29 G1 om 29 (cf v l 28) G2 transp 29 30 and 31–32 —ab) V1 3 भर्ता ते, D7 चालार्थं (for रक्षःसु) —V2 illeg for 29b V3 रावण (for भर्ता ते) G2 3 स भर्ता रक्षःसु (by transp) —c) V [अ]सुरेषु D9 वासुरस (for शत्रुषु) Ś Ñ V B1 3 D6–4 8 12 13 वि(D1 स)त्रातो (for शत्रुघ्नो) B4 यथा दृपि महाबाहुर —After 29 Ś Ñ B4 D1(marg) 3 12 13 ins

512* सुग्रीवसहित श्रीमान्भ्रातरैश्च महाबलैः ।
[N3 महाबल (for °बलै)]

30 G1 transp 29–30 and 31–32 —a) Ñ V2 3 B D1–4 [इ]हि, V1 [इ]त, D9 T2 3 तु, D12 ह G2 3 M3 [ए]व (for हि) D6 आगमिष्ये ह (for आगतस्य हि) —b) Ś Ñ V B3 3 D9 अंकागता Ś V D6–4 8 13 सखि (for सतीम्) —c) T2 पश्यामि (for द्रक्ष्यामि) D9 7 8 11 M3 सिद्धार्था, G1 3 शत्रौ त्वा (for सिद्धार्थां) —d) B4 शत्रौ हृवि, D1 त्वा शत्रुवि , D9 M3 स्वशत्रौ वि , G2 3 सिद्धार्थां त्रि (for त्वा शत्रौ वि)

31 G2 transp 29–30 and 31–32 —a) B1 D7 10 11 G1 M1 2 Ct t अस्राणि, Cg as in text (for अश्रूणि) Ñ3 V D9 12 G1 3 M3 [आ]नन्दजातानि(D9 °नि त्व [hypm]) —b) D6 वर्तिष्यसि सु D7 9–11 जानकि (for शोभने) —D6 reads 31cd in marg —c) B4 समाश्लिष्टा D6 परिशुक्ता(sic) D5 T1 M3 परिष्वज्य (for परिष्वक्ता) —d) B3 G2 तस्योपरि V B1 3 D6–4 M1 3 महात्मन : G(ed) महौजस (for महोरस) ※ Cg महोरस इत्यत्र समासान्तविधेरनित्यत्वात् कप्भाव ※ —For 31cd Ś D4 8 10 13 subst while D9 3 ins after 31

513* समागम्याचिरेण त्वां नन्दयिष्यति राघव ।
अधर्षितेव शुभ्राणीं महामेघो वसुंधराम्।

[(l 1) D4 त्वा (for त्वां) —(l 2) D6 4 मही मेघो D3 शशाघोषो (for महामेघो)]

32 G1 transp 29–30 and 31–32 —a) Ñ B2–4 D9 2 4 नचिरात् Ś N2 B1 3 D6–4 8 13 T3 मोक्ष्यसे (D3 °ति) B4 द्रक्ष्यसे, Ct m g as in text (for मोक्ष्यते) ※ Ct मोक्ष्यते। आत्मनेपदमार्षम्। मोचयिष्यतीत्यर्थ ।, so also Cm g ※ D9 स ते —b) N B2–4 D1 4 13 विपुल, V1 3 D9 2 3 विपुला (for देवि ते) D6 6 T1 M1 3 Ck जघनागता Cm g t as in text (for जघनं गताम्) Ś D4 13 विपुले वपुल गता V3 विपुला जघनस्थिता —cd) D1 वृत्ताम्, D3 कृताम् Ñ3 D6 T3 G1 M1–3 एताम्, V B1 4 D6–4 8 9–11 एका (for एता) B4 सुहृन् (sic) (for बहून्) D1 3 रम्या (for रामो) N V B1–4 D9 4 शुभानने, B3 शुभावहा (for महाबल) Ś D8 12 13 वृत्तामेका बहुत्वर वेणीं तव शुभानन —After 32 B4 G(ed) ins

514* मोचयिष्यति ते भर्ता राम शत्रुभयावह ।
[G(ed) मोक्षयिष्यति]

G 6 9 35
B 6 33 32
L 6 9 34

तस्य दृष्ट्वा मुखं देवि पूर्णचन्द्रमिवोदितम् ।
मोक्ष्यसे शोकजं वारि निर्मोकमिव पन्नगी ॥ ३३
रावणं समरे हत्वा नचिरादेव मैथिलि ।
त्वया समग्रं प्रियया सुखार्हो लप्स्यते सुखम् ॥ ३४
समागता त्वं रामेण मोदिष्यसि महात्मना ।
सुवर्षेण समायुक्ता यथा सस्येन मेदिनी ॥ ३५
गिरिवरमभितोऽनुवर्तमानो
हय इव मण्डलमाशु यः करोति ।
तमिह शरणमभ्युपेहि देवि
दिवसकरं प्रभवो ह्ययं प्रजानाम् ॥ ३६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुर्विंशतितमः सर्गः ॥ २४ ॥

33 D5 reads 33° – 34 in marg —ᵇ) N B1–4 D5 दुःखं (for वारि) Ś V B D1–4 6.12 13 सहसा शोक (D 8 वारि) D1 सुमहाशोक —ᵈ) D5 पन्नग —After 33 N B1 ins V ins after 34 while B3 subst 1 2 only for 35ᶜᵈ

515* समागता त्वं नचिराद्राघवेण भविष्यसि ।
सम्यक्सस्यनागसस्येव प्रावृट्काले वसुंधरा ।

[(1 1) V अचिराद् —(1 2) V3 असम्यक् (for सम्यक्स) V1 8 B1 3 °सस्येव V1 8 प्राप्य पृ इ V3 illeg (for प्रावृट्काले)]

34 D6 reads 34 in marg (cf V I 33) G8 om 34ᵃᵇ —ᵃ) B1 4 साणं (for समरे) —ᵇ) Ś N2 D1 3 6 13 T1 दवि G2 इव (for एव) —ᶜ) N1 B1 3 D6–11 T3 G1 1 M1 3 Cm g l t समग्र V समेत , B1 सम हि (for समग्रं) D6 8 समग्रेंद्रियया —ᵈ) Ś V D6–8 9 13 8 राघवो D5 सुखार्ह G1 सख्याया G2 प्रियार्ह (for सुखार्हो) T3 लप्स्यते G3 प्राप्स्यत (for लप्स्यते) —After 34 V ins 515*

35 ᵃ) D7–11 समाजिता N B3 तु G1 [अ]सि Cg as in text (for त्वं) M3 वीर्येण (for रामेण) —ᵇ) V B3 M3 नन्दिष्यसि B1 4 शोभिष्यसि B2 भविष्यसि (for मोदिष्यसि) Ś V D6–8 9 11 12 शोभि(V भवि; D5 शोभवि [hypm])ष्यसि वरानने —ᶜᵈ) M8 सुवर्णन (s c) (for सुवर्षेण) V D1 3 13 अवपतस्तु (D6 °गुरुत्व) महा पुनर्वर्षेण मथिलि —For 35ᶜᵈ Ś V B1 3 4 D6 8 9 13 subst

516* अवपुष्पस्य पुरा नवमस्य मधुपरा ।

[N1 B यथा वृष्टिगुणं प्राप्य Ñ2 D3 यथा वृष्टिशक प्राप्य B4 इवर्षपुष्प्य पुरा (for the prior half) B1 3 तथा D6 2,4 नवसस्येन (D3 °सस्येव) मेदिनी (for the post half)] whereas B3 subst 1 2 of 515*

36 V8 om 36ᵃᵇ —ᵃ) B1 अभितो (s c) D6 अभि पतितो (for अभितो) Ś V V1 B2 3 D3 10.13 M3 Ct हि V3 D1 om D1 3 G1 हि D5 6 7 13 M1 3 [s भि Cg as in text (for ऽनु) B4 विलेवमानो —ᵇ) B4 D3 हयम् (s c) (for हय) T3 कुहरम् (for मण्डलम्) D1 om यः D5 करोतु (s c) —ᶜᵈ) S1 D3 6.13 त्वामिह V3 वादह (s c) D6 तस्य हि D13 चरणम् (for शरणम्) Ś1 N V B D T G2 M Ch t अभ्युपैहि B1 om देवि दिवस कर Ś V B1 D1–4 8 12.13 G2 3 M5 सीते V B3 4 शीघ्र D6 T2 3 G1 M3 Cg देव M1 3 दैव (for देवि) Ś V1 B1 D 3 6 11 प्रभवाप्य(D3 °प्य D5 °त्य)य V3 प्रभवाप्यकरो (sic) B1 3 D6 4 प्रभयो"य(D6 °प्य D5 °त्य)यं D13 प्रभवोऽप्यय G(ed) त्वमयकर (for प्रभवो ह्ययं) V1 त्रिलोक्य N2 B3 3 त्रिलोक V1 D4 M5 जनानां (for प्रजानाम्) B4 दिवसकर प्रभुतो हि ते पुराभवा (c)

Colophon —*Adhyāya* ra 1e Ś1 D6 6.8 om V V1 3 B D1 4.13 सका°; D6 4 युद्ध° —After *Kāṇḍa name* D1 ins लंकापर्वणि —*Sarga name* Ś N V B D1 3 6. 11 13 सरमाश्वास D5 सीताश्वासनं D1 सीतापमाश्वासन D6 सीताश्वासने सरमावाक्य —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 B1 D6 3 4 12.13 om. Ś1 N1 V B1 3 4 D6 4 9 D1 12 D1 7 10 11 T1 3 G M 33 D3 8 T2 32 —After colophon D3 concludes with राम G M1 3 4 n th श्रीरामाय नमः

२५

अथ तां जातसंतापां तेन वाक्येन मोहिताम् ।
सरमा ह्लादयामास पृथिवीं द्यौरिवाम्भसा ॥ १
ततस्तस्या हितं सख्याश्चिकीर्षन्ती सखी वचः ।
उवाच काले कालज्ञा स्मितपूर्वाभिभाषिणी ॥ २
उत्सहेयमहं गत्वा त्वद्वाक्यमसितेक्षणे ।
निवेद्य कुशलं रामे प्रतिच्छन्ना निवर्तितुम् ॥ ३
न हि मे क्रममाणाया निरालम्बे विहायसि ।
समर्थो गतिमन्वेतुं पवनो गरुडोऽपि वा ॥ ४
एवं ब्रुवाणां तां सीता सरमां पुनरब्रवीत् ।
मधुरं श्लक्ष्णया वाचा पूर्वशोकाभिपन्नया ॥ ५
समर्था गगनं गन्तुमपि वा त्वं रसातलम् ।
अवगच्छाम्यकर्तव्यं कर्तव्यं ते मदन्तरे ॥ ६
मत्प्रियं यदि कर्तव्यं यदि बुद्धिः स्थिरा तव ।
ज्ञातुमिच्छामि तं गत्वा किं करोतीति रावणः ॥ ७

G 6. 10. 8
B 6. 34. 7
L 6. 10. 8

25

1 ^{a}) G_1 सीता, Cm g k as in text (for अथ). D_5 T_1 G_1 सजात, G_3 ता शात (for तां जात) $G_{1,3}$ °सत्रासा (for संतापां) M_4 अथ तां तेन सवसा —^{b}) $D_{7.10}$ $G_{1,3}$ $M_{1,3}$ मोहिता, G_2 मेथिलीं (for मोहिताम्) —^{c}) Ś $V_{2,3}$ $B_{1,2,4}$ $D_{0-3,4,5,12,13}$ ह्लादयाचक्र (for ह्लादयामास) D_8 सा समाह्लादयाचक्र —^{d}) D_{9-11} G_3 $M_{1,2,5}$ मही द्य(D$_9$ दि)वाम् (for पृथिवीं द्यौर्)

2 ^{a}) D_6 तस्या सखी (sic), $G_{1,2}$ तथाहृत, M_4 तदा हित (for तस्या हित) Ś $D_{3,4,8,12,13}$ वाश्य, $V_{1,3}$ भूयस, $D_{7,9}$ $T_{2,3}$ G_1 M_3 Cm सख्य, Cg as in text (for सख्याश्च) —^{b}) D_4 चिकर्षंती (for चिकीर्षन्ती) N सखी तत, V शुभ वच, B_4 शुभानना, D_5 T_1 G_1 सखी वच, Cg t as in text (for सखी वच) Ś $D_{8,13}$ चिकीर्षंती सखी तदा

3 ^{a}) D_3 ज्ञात्वा, D_8 देवि (for गत्वा) —^{b}) B_4 $D_{0,4,6,9,13}$ वद् (for त्वद्) N_1 $B_{1,2}$ वाक्याद् (for वाक्यम्) —^{c}) Ś $V_{1,3}$ B_4 $D_{0-4,5,12,13}$ G_1 सकल, Cm g k t as in text (for कुशल) —^{d}) G_3 [अ]नुवर्तितु, Cg k t as in text (for निवर्तितुम्) $B_{2,4}$ प्रच्छन्ना विनिर्वर्तितु, T_3 सप्रच्छन्ना निवर्तिता (sic)

4 ^{a}) D_9 om हि (subm) T_3 विक्रमाणायः (sic) —^{b}) G निरालम्बनमम्बर —^{c}) N B_3 समर्था (for समर्थो) —^{d}) G M_6 गरुड पवनो (by transp) Ś V B_2 $D_{0-4,8,13,19}$ वायुर(V$_2$ illeg up to र)प्यतिवीर्यवा N B_3 अपि सर्वे निशाचरा, $B_{2,4}$ कश्चि द्व निशाचर

5 ^{ab}) D_{18} ध्रुव (for एव) V_2 सा (for तां) Ś V_2 $D_{0,8,12}$ N $B_{1,4}$ transp तां सीता and सरमा Ś V_2 $D_{0,8,12}$ ... अब्रवीद्वच, N B D_3 वाक्यमब्रवीत्, $V_{1,3}$ $D_{1,3,13}$ अब्रवीत्तत, $D_{7,9,11}$ इदमब्रवीत् —^{d}) D_1 $T_{2,3}$ M_3 Cm g l पूर्व, Ct as in text (for पूर्व) N °[अ]भिमर्दया, $D_{0,13}$ [अ]वदारणया (for [अ]भिपन्नया) Ś $D_{3,4,8,12}$ पूर्व(D$_4$ °र्णं) शोकावकीर्णया, V B_1 $D_{1,2}$ स्मितपूर्वमिद वच (V$_2$ तत) B_2 पूर्वशोकाविलानना B_3 (marg also as in B_2) पूर्वशोकाभिमत्रया, G (ed) पूर्वशोकविपन्नया

6 ^{a}) D_9 सर्वथा (for समर्था) N_2 $V_{1,2}$ $B_{3,4}$ $D_{3,12}$ $M_{1,2}$ गगने B_4 D_1 ज्ञातुम् (for गन्तुम्) —^{b}) G_1 यदि (for अपि) Ś V_1 $D_{8,12}$ वा त, $V_{2,3}$ D_{9-11} च त्व (for वा त्व) D_0 तथैव च (for अपि वा त्व) $D_{1,3}$ रसातले —D_9 om 6^c–7 —^{c}) Ś V $B_{1,2}$ $D_{1-3,8,12}$ G_1 कर्तव्य, G (ed) यत्कार्य Cm g as in text (for [अ]कर्तव्य) N B_3 $D_{10,11,13}$ $G_{2,3}$ M_5 अव-गच्छाम कर्तव्य ※ Ck अवगच्छाम कर्तव्यमिति पाठः ※ —V_2 illeg for ^{d} —^{d}) N_2 यत्कार्य ते V_1 अकर्तव्य, B_1 न कार्य ते B_3 सर्वस्वे ते, B_4 D_2 सर्व ते यत्, G_1 तर्हि किंचित्, Cv m g k t as in text (for कर्तव्य ते) N B_{1-3} D_2 मद्विधे (for मदन्तरे) V_3 सर्व ते स्यादनन्तरे $D_{1,3}$ सर्व ते स्यान्मदन्तर(D$_1$ °रे) D_{13} तेन श्रयो भविष्यति —After 6 Ś N V B $D_{12,13}$ ins

517* स्निग्धा त्वमनुरक्ता च भगिनीव सहोदरा ।
अप्रमत्ता मम हिते संशयो मे न विद्यते ।

[(l 1) V_3 B_2 [अ]सि (for च) N V B_4 D_{13} च (for [इ]व) —(l 2) Ś D_{12} त्व प्रसन्ना (for अप्रमत्ता) Ś $D_{3,13}$ हिता (for हिते) B_3 [ऽ]त्र (for मे)]

7 D_9 om 7 (cf v l 6) —^{a}) D_{13} सत्प्रिय —^{b}) Ś N V B $D_{0-4,8,12,13}$ मैत्री (for बुद्धि) Ś V_1 $D_{1,3,4,8,13}$ T_3 स्थिता, Ck t as in text (for स्थिरा) N $B_{1,2}$ D_2 मयि, M_{1-3} भव, G (ed) त्वयि, Ck t as in text (for तव) V_3 तव स्थिता (for स्थिरा तव). —T_1 damaged from च्छा in ^{c} up to तो in ^{d} —^{c}) G M_5 [अ]हं, $M_{1,3}$ तदू, Cm as in text (for त) Ś V $D_{0-4,6,12,13}$ त्वत्तो(V$_{1,2}$ D_2 तत्तो, D_1 अतो)ह(V$_3$ हि) ज्ञातुमिच्छामि, N B ज्ञातुमर्हसि गत्वा व(B$_4$ तत्त्वार्थ) —^{d}) Ś B_4 $D_{2,4,6,12,13}$ स (for [इ]ति)

G 6 10.9
B 6 34 8
L 6 10.9

स हि मायाबलः क्रूरो रावणः शत्रुरावणः ।
मा मोहयति दुष्टात्मा पीतमात्रेव वारुणी ॥ ८
तर्जापयति मा नित्यं भर्त्सापयति चासकृत् ।
राक्षसीभिः सुघोराभिर्या मा रक्षन्ति नित्यशः ॥ ९
उद्विग्ना शङ्किता चास्मि न च स्वस्थं मनो मम ।
तद्भयाच्चाहमुद्विग्ना अशोकवनिका गता ॥ १०
यदि नाम कथा तस्य निश्चितं वापि यद्भवेत् ।
निवेदयेथाः सर्वं तत्परो मे स्यादनुग्रहः ॥ ११
सा त्वेवं ब्रुवतीं सीतां सरमा वल्गुभाषिणी ।
उवाच वचनं तस्याः स्पृशन्ती बाष्पविक्लवम् ॥ १२

8 Ś V3 D1.3.8 om (hapl) 8ab —a) B1 मायामय T2 सामीदशे (for मायाबल) D2.3.13 रौद्रो (for क्रूरो) —b) Ñ V1.2 B D5 G1 लोक, D2.12.13 सर्व, D4 सह (for शत्रु) —c) Ñ B D1 स (for मा) B4 om (hapl) from दुष्टात्मा up to तर्जापयति in 9a D6 स दुष्टात्मा (hypm) (for दुष्टात्मा) —d) T1 पीतमात्रण (sic) D2 पीतवानिव वारुणी

9 B4 om तर्जापयति in a (cf v l 8) —a) Ś Ñ V1.2 D6.8.11.13 G2 सततं यातं, V3 B1.2 अंतर्जयति, M2 सतापयति (for तर्जापयति) D1.8 मा (for मा) —b) Ś B1 D6-8.12.13 भर्त्सयत्यपि (D13 °ति) Ñ B1.2 सतापयति (for भर्त्सा°) B2 D1.2.3 का (for च) G1 M2 तथा भर्त्सित रता ∞ Cr भर्त्सयति । अत्र पुंनामशब्दभूतमात्मनाम् । so also Cg k t ∞ —V3 om 9cd G1 repeats 9cd after 10ab G1 transp 9cd and 10ab —d) Ś Ñ V1.2 B1-3 D6.7.10 T1 G1 (first time) M2 यो (N2 स) मा रक्षति V1 सततं (for नित्यशः) B4 विकृताभिर्मुहुर्मुहुः, G1 (second time) सततं पापचारिणा

10 G1 transp 9cd and 10ab G1 om 10ab —a) Ñ D1.3 सकंपा (for शङ्किता) —b) D1 om न (sub n) B च सुस्थं D6-7.9.11 T M स्वस्थं च (by transp) G1.2 च दृढ (for च स्वस्थं) D1 वचो (for मनो) —After 10ab G1 repeats 9cd —B4 om 10cd V2 illeg for 10c —c) G1 (का)मम् Ct as in text (for (अ) हम्) Ś D1.13 यद्भये प्राप्तवत्युग्रं Ñ B1-3 तद्भयादेव कल्याणम् V1.2 D1-4 य(V1 त)द्भय मामनुप्राप्तम् D13 यद्भयमाप्तवाप्यम् —Note hiatus between c and d —d) M1 (to avoid hiatus) ह्यशोक N1 V3 D6-8.13 अशोकवनिका (D8 °का) गता (N1 °ता) —After 10 Ś Ñ V B1-3 D6.13 ins B4 ins after 10ab (owing to omission) D8.6.13 ins after 11

518* य यो यद्यन्यदं कथित तं यद्वामि रावणम् ।
व्यादिष्टाम्यहं त्वयो वर सत्यविषय ।
कथ्यं यद्यानयस्याह विद्यां सर्व विचेष्टितम् ।

[Ś D1.13.18 om l 1 —(l 1) D1.3 om (hapl) from यदि up to [अ] ह in l 2 V1.2 D1 विदितं (for कथितं) D2 सम्यक् (for second यद्वा) —(l 2) Ś D1.13.18 दशशिरस (D1 ...) तं स्वयं (for the prior half) Ś D1.13 यत् (for यत्) B4 य°त (for यदि) V1 च वा सयवसिते V2 वत्र त्वय मविश्रुतं, D13 यद् त्वयवसितं (for the post half) —D6 om l 3 —(l 3) Ś D1.13 त्वं V2 वर B3 कार्यं B4 दक्ष (for त्वयं) B1 D1 वद (for यद्) V2 [अ]स्य V1 [अ]पि B4 [अ]पि (for [अ]ह) V3 विद्या Ś V1 D1.3.13.18 सर्वं विद्या (by transp) N2 V2 विद्या सर्व चेष्टितं (for the post half)]

11 Ś B1 D1.13 om 11 —a) G1 यथा, Cv r g k t as in text (for यदि) D6 M2 कथ T1 कथा, Cv r g k t as in text (for कथा) Ñ V B1 वाक्यं रामकथास्तस्य (B1 °स्य) D6-13 त(D13 य)दि (D6 दा) स्थास्ति कथ तस्य ∞ Cg या हि नानेति पाठ सम्यक् ∞ —b) V3 निश्चयो B2 निश्चितास्, G2 निश्चितं Cr g k t as in text (for निश्चित) B1 M1 चापि B2 तस्य, Ck t as in text (for वापि) V1.2 D1.4 निश्चयो यस्य यो (V2 यद्) भवेत्, D6 निश्चयविषय यो भवेत् D2 निश्चयोऽत्र भवेदित, D13 निश्चयोऽत्र को भवेत् —V2 illeg for c —c) D1 निवेदय त्वं Ñ V1 B1-3 तत्सर्वं (by transp) V2 D1.2.3.4.13 सर्वं मे, D5 रामस्य T2 सर्वं च Ck t as in text (for सर्वं तत्) —d) V1 स च D2 सर्वं, D6.8-13 T1.2 Ct यतो, Cg k as in text (for परो) D1 रावणस्य समाश्रित्य D13 पर म स्यादनुग्रह —After 11 D6.8.13 ins 518*

12 D6 om 12ab —a) D1.13 सापि, G1.2 सा तु (for सा तु) Ś Ñ B1 D1-4.6.13 राघव चार्हन्तीं सीतां M1 एव ब्रुवतीं तां सीतां —b) Ś1 D6.11 वल्गुवादिनी, V1.2 illeg V2 प्रियवादिनी D6 वल्गुभाषिणी, D7-11 मृदुभाषिणा (D11 °णी) —c) D1 T1 M1 Cg t वदने (for वचनं) M1.2 सीतां, Cg t as in text (for तस्या) —D1 reads 12d in marg —d) D1.2 श्रुत्वा तां M1.2 स्पृशंती Cg k t as in text (for स्पृशन्ती) T1 G1.2 M1 गद्गदं, Cm g k t as in text (for विक्लवम्) Ś Ñ D1.2.3.13 श्रुत्वा सा वाक्य (V2 यदि D1.2 वाक्य) विक्लवा (D13 °वं) B1 श्रुत्वा शोकपरिक्लवं ∞ Cv r वदाय वचन तस्या स्पृशन्ती (Cr °न्ता बाष्पविक्लवमि) ति पाठ ∞ —For 12 Ñ B1-3 subst

519* तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा सरमा बाष्पविक्लवा ।
उवाच मधुराभाषा तां सीतां वाक्यमुत्तमम् ।

[(l 1) V2 B1 तच्छ्रुत्वा B2 वाक्यकरुणं (for तद्वचनं) —V1 B1 om l 2 B3 reads l 2 in marg —(l 2) B2 मधुरं वाक्यं (for मधुराभाषा) B1 दीनां वाक्य- B3 दीनां वाचं शुभां वाक्यं (for the post half)]

एष ते यद्यभिप्रायस्तस्माद्गच्छामि जानकि ।
गृह्य शत्रोरभिप्रायमुपावृत्तां च पश्य माम् ॥ १३
एवमुक्त्वा ततो गत्वा समीपं तस्य रक्षसः ।
शुश्राव कथितं तस्य रावणस्य समन्त्रिणः ॥ १४
सा श्रुत्वा निश्चयं तस्य निश्चयज्ञा दुरात्मनः ।
पुनरेवागमत्क्षिप्रमशोकवनिकां तदा ॥ १५
सा प्रविष्टा पुनस्तत्र ददर्श जनकात्मजाम् ।
प्रतीक्षमाणां स्वामेव भ्रष्टपद्मामिव श्रियम् ॥ १६
तां तु सीता पुनः प्राप्तां सरमां वल्गुभाषिणीम् ।
परिष्वज्य च सुस्निग्धं ददौ च स्वयमासनम् ॥ १७
इहासीना सुखं सर्वमाख्याहि मम तत्त्वतः ।
क्रूरस्य निश्चयं तस्य रावणस्य दुरात्मनः ॥ १८

G 6 10 21
B 6 51 8
L 6 10 19

---

13 a) Ś D6 12 13 यद्यभिप्रायस्, B4 D1 यदभिप्रायम् —G2 reads 13de twice —b) V1 M3 तदा (for तस्माद्) Ś D6 13 वक्ष्यामि, G1 यास्यामि (for गच्छामि) D3 मैथिलि ❁ Cg तदा गच्छामीति पाठ ❁ —T3 M3 om 13^cd V2 illeg for 13^c – 14^b —cd) Ś D6 13 वृद्ध्वा, V3 D0–4 12 दृष्ट्वा, V3 G ज्ञात्वा, Cg as in text (for गृह्य) Ś D6 12 उपावर्तं पुन पुन , V1 3 D1 4–11 G1 3 Ct उपा(D3 °प)वर्तामि मैथिलि (G1 3 भामिनि), B3 (marg also) उपगच्छामि मैथिलि, D0 2 4 13 उपावर्तास्यह पुन , D3 उपवर्तामि जानकि (for d) Ñ B1 3 शत्रो गृहीत्वाभिप्रायमभ्येमि मचिरादिह (B2 3 °व) —For 13^cd, B2 4 subst Ñ3 ins after 13^ab

520* अह सर्वमभिप्राय वेत्स्यामि त्रिदशारिण ।

[B1 त्रिदशारिणा]

14 V3 illeg for 14^ab (cf v l 13) —a) Ś D6 12 13 [ऽ]भ्येत्य (for गत्वा) —b) Ś D6,12,13 समीपे —c) Ś D6 12 श्रुत्वा च, T3 सुग्रीव (sic) (for शुश्राव) Ñ B1–4 मन्त्रित, G वचन (for कथित) Ś V1 B2 4 D0–4 8 12 13 सर्वं (for तस्य) —d) G1 राक्षसस्य (for रावणस्य) D1 सुमन्त्रिण

15 a) Ñ2 ज्ञात्वा, B2 मत्वा (for श्रुत्वा) —b) Ś D0 2 4 6 12 13 तस्मिन्काले, Ñ V2 B1–3 D1 रावणस्य, V1 D4 निश्चित यद्, V3 निश्चयार्था, B4 पुनरेव (for निश्चयज्ञा) D13 त्वरान्विता (for दुरात्मन) —c) Ś D6 10 अपि (for एव) Ñ2 [आ]गता, D3 [अ]भिमाद् (sic) (for [अ]गमत्) T3 उन्मत्तवागता क्षिप्रम् —d) Ś N V B1–3 D0 4 7–13 शुभा, T2 तथा G M3 प्रति (for तदा)

16 a) Ś Ñ B2 3 D6 12 13 प्रविश्य, B4 प्रहृष्टा (for प्रविष्टा) Ś Ñ V B D0–4 6–13 G1 3 M3 ततस्, G2 तदा (for पुनस्) B3 तस्या (for तत्र) —b) Ś D6 12 समेत्य (for ददर्श) —V1 om 16^c – 17 —c) N1 V3 B3 निरीक्षमाणा, D0 4 8 11 13 प्रतीक्ष्यमाणा Ś V V2 3 B D0–4 7 8 10 11 ताम् (for स्वाम्) ❁ Cg स्वामेव आत्मानमेव, सरमामित्यर्थ । आत्मघातिन रक्षसद्दृश्य आकन्ततर्वमापम् ❁ —d) Ś D0–4 8 12 13 पद्महीनाम्, D6 T1 G3 नष्टपद्माम् (for भ्रष्टपद्माम्)

17 V1 om 17 (cf v l 16) —a) Ñ V2 B1–3 G1 सा तु V3 D1 उग्र, D3 ताम् (for तां तु) —b) Ś Ñ V2 3 B D0–4 8 12 13 G M3 प्रियवादिनीं, D6 8–11 M1 2 प्रियभाषिणीं (D11 °णी) —c) Ñ B1–3 D3 पर्यष्वजत, V3 परिगृह्य च (for परिष्वज्य च) Ñ3 सस्नेह, D3 G2 3 M3 सुस्निग्धा (D3 M3 °ग्धां), Cg as in text (for सुस्निग्ध) B4 पर्यष्वजदतिस्निग्ध —d) Ś2 D0,4 6 8 12 13 प्रददौ (for ददौ च) —After 17, Ñ V3 B3 D3 ins V1 ins after 16^ab (owing to omission) :

521* अब्रवीच्च तदा वाक्य सरमा प्रियवादिनीम् ।

[G (ed) ततो (for तदा) D3 उवाच च मधुरं स्निग्धाथ वल्गेस्य शुभानना]

18 a) Ś D6 13 इहास्स्वेत्र , V3 4 D0 1 3 4 अत्रासीना, L (ed) इहास्वता (for °सीना) —b) Ñ B1–3 आचक्ष्व, G3 भाष्याति (sic) (for आख्याहि) —c) D6 G3 क्रूरस्य D3 नियम (for निश्चय) D4 3 T3 तत्र (for तस्य) —d) Ś Ñ V B1 2 4 D0–4 8 12 13 समन्त्रिण (for दुरात्मन) —After 18 Ś Ñ V3 B D2 11 ins , D13 ins 523* and then cont

522* को हि नाम महाभागे मम पुण्यविपर्यये ।
अनुरक्षति मामन्यस्त्यक्त्वा त्वां पुण्यभाषिणीम् ।
समर्थं सकले लोके भद्रो वै शरणार्थिम ।
त्वं तु निष्कारणाद्देवि प्रीयसे वरवर्णिनि ।
त्वं तु युक्ताभिजानीया शुश्रूषामात्र मित्यदा । [5]
सर्वथा रक्षसा मध्ये गच्छ निरपायिनी ।
कच्चिद्गच्छेद्रुत चास्य वचनस्यान्तमाप्नुयात् ।
सर्वसिध्यामृत वा तु तस्मादाख्याहि माचिरम् ।

[(l 1) Ñ V3 B1–3 न (for को) B1 तव पुण्याय शस्ते (for the post half) —(l 2) D3 अनुरक्ष्यति D13 अत्र (for अन्यस्) Ñ V3 B अनुरज्येत मामन्या (B1 4 °मार्ये) त्वदृते वरवर्णिनि (B4 मुक्त्वा त्वा पुण्यभाषिणि) —V3 B1 om (hapl) l 3–4 —(l 3) Ś2 सर्वलोके को (for सकले लोके) Ś2 भद्रे वै D13 भद्र ते (for भद्रो वै) Ñ B2–4 समर्थो (B4 °र्था) बत लोकस्य (B4 समय लोके) भद्रे कारणार्थिन (B3 °र्थिन, G[ed] °र्थ) —(l 4) Ñ B2–4 एव, D13 इव (for देवि) —(l 5) D13 युक्ता (for युक्ता) Ś1 जानीया L (ed) जानीषा (for जानीया) Ñ V3 B कि (B4 त्व) तु युक्ताभिजानीया (Ñ3 illeg) शुश्रूषाचारा च सर्वदा (B4 निश्चित) —(l 6) Ñ V3 B स्थिता त्व गक्षमा (Ñ1 V3 B3 °मा) वासे (B4 असर्वा रक्षसां

G 6 20 16
B 6 34 19
L 6 19 24

एवमुक्ता तु सरमा सीतया वेपमानया ।
श्रुत्वैतत्सर्वमाचष्ट रावणस्य समाविशः ॥ १९
जनन्या राक्षसेन्द्रो वै त्वन्मोक्षार्थं बृहद्वचः ।
अविद्धेन च वैदेहि मन्त्रिवृद्धेन बोधितः ॥ २०
दीयतामभिसत्कृत्य मनुजेन्द्राय मैथिली ।
निदर्शनं ते पर्याप्तं जनस्थाने यदद्भुतम् ॥ २१
लङ्घनं च समुद्रस्य दर्शनं च हनूमतः ।
वधं च रक्षसां युद्धे कः कुर्यान्मानुषो भुवि ॥ २२
एवं स मन्त्रिवृद्धैश्च मात्रा च बहु भाषितः ।
न त्वामुत्सहते मोक्तुमर्थमर्थपरो यथा ॥ २३

मध्ये) यथैव तत्(B2 तत्)सत्त्वतो D13 वसती रक्षमां मध्ये सदयोक्त पतिव्रता —(l 7) N2 तद्यथा B3.4 तत् हि (for कथित) B4 वाला (for गच्छेत्) N1 तथित, B3.4 वा वा (for वास्य) N V3 तत् हि यथातत्र वाच B4 न हि यथा तत्र याह (for the prior half) N V3 B D13 तृणवत् वाक्य सदा (B3.4 D13 तृण वाक्य(D13 ° ?)पाद (for the post half) —(l 8) D1 तत् (for तां) B1 D13 त्वानुगे मदा क्रिया (D13 °या) (for the prior half) —Ñ illeg for the post half N V3 D1-3 वदने तत्स्वमार्गेति वक्ष्यामाश्वासु मा इति]

19 G2 om from 19[b] up to अविद्धे in 20[a] —[a] Ś B4 D13 तत्(B1 °बर)मुत्तम Ñ V3 B3.4 तस्य तत्त्वात B1 तस्य समत (for वेपमानया) —[b] G1 M3 निश्चय Ct as in text (for कथित) B4 आरेमे D7 T3.4 M3 वाच्य, Ct as in text (for वाचष्ट) Ś D5.13 कथितु सवमाने N V3 B1-3 अरोषत समाचष्ट G3 सर्वं कथितमाचष्ट —For 19 V1.3 D6.4 subst N3 ins after 19 D13 ins 1 2 only after 18

525* उपविश्य तु सा तत्र आसने स्वर्णभूषिते ।
वस्तु विनिश्चय तस्य रावणस्योपचक्रमे ।

((l 1) V B (for तु) D2 तत्रापविश (for उपविश्य तु) N3 D1 झासने (to avoid hiatus) D13 विष्टरे (for आसने) —Ñ illeg from भूषिते up to तत्र in the prior half of l 2 —(l 2) N3 वस्तु (for वस्तु) D5 च (for ति)] —Thereafter N D5 cont N B3.4 ins after 19

524* मैथिलि श्रवतां तस्य रावणस्य विनिश्चय ।

[B4 विनिश्चय D5 च निश्चय (for विनिश्चय)]

—After 525* D13 cont 522*

—After 19 G1 M3 ins

525* न मोक्ष्यति त्वां सुग्रीवेण विना युद्धमं रावण ।

20 G2 om up to अविद्ध in [a] (cf v l 19) D1.4 om 20-23 —[a] N1 V3.4 D13 D6.4 (S om) N3 [S मा (for वै)] —N illeg for[a] D5 मोहाय G3 मोहाय (for मोक्षार्थ) S D13 नुवं वचः B1 च वाचितं D6 M3.4 महद्वच (for बृहद्वच) N1 V 1.2.3 D1 मोहाय(D1 °थ) तव वाचितं D5 मोक्षार्थं वाचितवना D1.3 मोक्षार्थं च वाचितं (for [a]) G1 M3 जननी राक्षसेन्द्रस्य त्वन्मोक्षायाववीद्वच —[a] S D1.3 अवसाय च वै B2.4 D3 अविवेचन च, V B1 सु(V स)विश्रेण च D5 आविश्येन च, D2 T3 Cr अवुद्धे(Cr °द्धे)न च, D10.11 M1.2 Ck t अतिविप्रेन, T3 G1 आविद्धेन च, M3 अमात्येन च, Cm g as in text (for अविद्धेन च) D13 G1 वैदही D6.4 अत्र(D6 °वि)द्धेन च वैदही, G3 अमात्येन च वैदही 8 Ck अविनिप्रपनेति पाठ, 8 —[a] N V B4 D7-11 T Ct बोधृत, G2 बोधिता Cm g k as in text (for बोधित) S D6.4.5.11.13 मन्त्रिमुख्येन तस्य(D13 वस्य)त (D13 °त स)

21 D13 om 21 (cf v l 20) N3 om 21[ab] —[a] N1 V3 B अस, G M3 अनु, M3 बहुति (for अभि) V1 कौशलत्वृह्य (for अभिसत्कृत्य) —[b] Ś N V3 B D6.1.3.11.13 कोशल(S D1.3 °ल)न्द्राय V1 (with hiatus) अभिगम्य च (for मनुजेन्द्राय) G1.3 M3 जानकी (for मैथिली) D5 कौशलेन्द्राय मैथिली —[c] S D13 च परम V1 च सदास, N3.4 च पर्याप्त D6.4.3 ते परम (for ते पर्याप्त) N2 दृष्टव यैद पयाह, D5 निदर्शनार्थं पर्याप्त —[d] D1 जनस्थाने S (S2 [gloss] खरदूषणादिविनाशादि बधस्य) D1.2.3 महद्द्रस N V3.4 (marg) B1 D6.4 महाद्भुत, N3 illeg N3 (also sup lin) महाद्भत, B4 तदद्भुतं

22 D1.3 om 22 (cf v l 20) —[a] D5 न संघस D13 लघन तु (for लङ्घन च) —[b] S D13 [स स्य स्वथित N1 V B1.4 D6.4.4 स्वस्थित (for हनूमत) B4 D13 दर्शन द्रष्ट(D13 दर्शि)स्वस्थित D13 साथा न पतु बोधित —[c] D6 M3 वयश्च D4.11 वधं च (for वध च) V1.3 युध्य (for युद्धे) —D5 om (hapl) from 22[a] up to युद्धे in 24[a] —[d] S B1 D13 मानवो, G2.3 मनुजो, Cm g k t as in text (for मानुषो) D13 युधि (for भुवि)

23 D1.4 om 23 (cf v l 20 and 22) —[a] N1 च (for स) S D6.7.8.11.13 युक्तैश्च, N3.4 वृद्ध स्म D6 T3 M3.4 वृद्धैर् I (ed) मुख्यत (for वृद्धैश्च) M3 C3 (प्रवृद्धैश्च (for मात्रा च) G1 M3 तु (for च) C3 k t as in text (for बहु) B1.3 D7.11 Ct बोधित Ck as in text (for भाषित) N3.4 मुमात्रा च प्र(N3 बहि)भाषित 8 C3 मन्त्रिवृद्धैरित पूजाषी बहु वचनम् । ब्राह्मि मिथ्याविरचणम् 8 —[b] S D6.4.5.13 त्यक्तुम् V1 वक्तुम् N3 हातुम् (for मोक्तुम्) D5 न हि त्वामुत्सह हातुम् (b c) —[d] N3 यथाति कृपणो यथा

नोत्सहत्यमृतो मोक्तुं युद्धे त्वामिति मैथिलि ।
सामात्यस्य नृशंसस्य निश्चयो ह्येष वर्तते ॥ २४
तदेषा सुस्थिरा बुद्धिर्मृत्युलोभादुपस्थिता ।
भयान्न शक्तस्त्वां मोक्तुमनिरस्तस्तु संयुगे ।
राक्षसानां च सर्वेषामात्मनश्च वधेन हि ॥ २५
निहत्य रावणं संख्ये सर्वथा निशितैः शरैः ।
प्रतिनेष्यति रामस्त्वामयोध्यामसितेक्षणे ॥ २६
एतस्मिन्नन्तरे शब्दो भेरीशङ्खसमाकुलः ।
श्रुतो वै सर्वसैन्यानां कम्पयन्धरणीतलम् ॥ २७

G. 6. 10. 35
B. 6. 34. 27
L. 6. 10. 32

24 D6 om up to युद्धे in ^{a} (cf v l 22) —^{a}) N1 B2.4 [उ]त्सहेत स वै, N2 V1 B1 [उ]त्सहेत मृतो, V2.3 D1-3 G1 [उ]त्सहत्यहतो (G1 °मृते), B3 [उ]त्सहे वध वै, D5 [उ]त्सहत्यसुतो, D13 [उ]त्सहेत हत (sic) (for [उ]त्सहत्यमृतो) Ś D4.8.12 नोत्सहेताहतो मोक्तुं, D7 नोत्सहेतामृतो त्यक्तुं —^{b}) V3 G M5 इह (for इति) Ñ B त्वामयुद्धेन जानकि (B1 मैथिलि) ॐ Cv इति मैथिलीत्यत्र इति शब्दस्य परेण निश्चय इत्यनेन संबन्धः । इह मैथिलीति क्वचित्पाठः ।, Cr मैथिलीत्यत्र इतिशब्दस्य निश्चय इत्यनेन संबन्धः, Cm नोत्सहतीति । हि यस्मात् तस्य सामात्यस्य एष निश्चयः न त्यक्ष्यामीति निश्चयो वर्तते तस्माद्युद्धे अमृतः सन् त्वां त्यक्तुं नोत्सहतीति मन्ये इत्यर्थः ।, Cg नोत्सहतीति । इतिकर्तृ । इति निश्चय इत्यन्वय इत्येके । इति मन्ये इत्यपरे । इह मैथिलीति क्वचित्पाठः ॐ —^{c}) M5 अनार्यस्य (for सामात्यस्य) D5 नृपस्याद्य (for नृशंसस्य) G (ed) सामात्यराक्षसेन्द्रस्य —^{d}) Ś D8 [ऽ]य सुनिश्चय, Ñ B1-3 [ऽ]य समुत्थित, V1.2 D5.8.9 [ऽ]य सुनिश्चित, V3 D7.12.13 [ऽ]य सु(D4 स)निश्चय, B4 [ऽ]य मया श्रुत (for ह्येष वर्तते)

25 ^{a}) Ś V B1 D5-8.12.13 एषा तस्य, Ñ B3 तदेषास्य, B2.4 तदेवास्य (for तदेषा सु) D7 T1 सुस्थिता, G2 द्युस्थिरा, M5 दुःस्थिता (for सुस्थिरा) M1-3 तद्द(M1.3 °र्ये)षा स्थिरा बुद्धिर —^{b}) Ś D4.8.12.13 मृत्योर्भावाद्, N V B2-4 D5.8.9 मृत्युभावाद् (B4 °**द्) B1 °भयाद्, G1.2 M5 °द्रोहाद् Ck t as in text (for मृत्युलोभाद्) Ñ2 समुत्थिता, B3 D11 अवस्थिता (for उपस्थिता) —^{c}) G1 शक्यस्, M5 शक्या, Cm g1 t as in text (for शक्तस्) —^{d}) D8.10.11 अनिरस्य स, G3 अनिरस्तश्च, M5 निरस्तेन च (for °स्तस्तु) —For 25^{cdef} Ś N V B D5-8.9.12.13 subst

526* न तेन शक्या त्वं मोक्तुमनिरस्तेन संयुगे ।
मा चिन्तां कुरु वैदेहि सर्वथा राघवः शरैः ।

[(l 1) Ñ1 B3 [अ]नेन Ñ2 B2 [अ]नेन D8 स त्वां (for तेन) N2 B1.2.4 शक्या त्वं, B3 शक्ता त्वं D8 शक्यते (for शक्या त्वं) B3 मोक्तुं त्वम् (by transp) B1 D8 अनिरस्तः स(D8 °स्तो हि) (for अनिरस्तेन) —D13 om from l 2 up to 27^b B3 om l 2 —(l 2) N B2.3 वैदेहि (N1 त्वं देवि)मा कृथाश्चिन्तां (for the prior half) D8 रावण (sic) (for राघव) N2 राघव सर्वथा (by transp) B4 शरैः (for शरैः)]

26 D13 om 26 (cf v l 526*) —^{a}) Ś D8 ह्याता, Ñ V B D5-7 हत्वा, D4.12 हाता, G2 M1.2 सत्ये (for संख्ये) —^{b}) Ś Ñ V B D5.8.12 त्वां प्रिया(B3 त्वां भार्या, B4 प्रियां त्वां)मुपकल्पयते —Ś B4 D5-8.10.12 om 26^{cd}. —^{c}) G2 प्रत्यानेष्यति Ñ V B1.2 ते भर्ता (for रामस्त्वाम्) —^{d}) Ñ1(marg also as in text).2 V B1-3 पुरीं त्वाम् (for अयोध्याम्)

27 D13 om 27^{ab} (cf v l 526*) —V2 illeg for ^{b} —^{b}) N2 B1-3 विमिश्रित, D7 शताकुल, M1.2 समाकुल (for समाकुल) ॐ Cg अत्र भेर्यादिशब्दो भेर्यादिशब्दः । वानरसैन्यानामपि भेर्यादिकमस्तीति किष्किन्धाकाण्डे दर्शितम् ॐ —After 27^{ab}, Ś V1 D5.8.12 ins

527* उत्थितो वानरबले हर्षेण च समन्वित ।

[V1 महता तत, D5.8 च समुत्सुक(D8 °के) (for च समन्वित)]

—^{c}) D5.7 T1 G2.3 M5 वानर (for वै सर्व) —^{d}) D7.10 धरणीतले —For 27^{cd}, Ś Ñ V B D5.8.12.13 subst

528* राघवस्याग्रत सैन्यं कम्पयन्सर्वराक्षसान् ।

[Ñ B D1 [अ]भव(B4 °द्) तेन V D5.8 [अ]धवन्नैव (for [अ]ग्रत सैन्य) B2.3 भावयन् (for कम्पयन्) B4 रक्षसां पुरीं D13 सराक्षसा (for सराक्षसान्) G (ed) येन लङ्का प्रकम्पिता (for the post half)]

—Ś B4 D5.8.12.13 cont Ñ V2.3 B1.3 ins after 28

529* ततो महावातसमीरितेन
घोरेण शब्देन समुत्थितेन ।
विषादमागात्सकला महापुरी
वनौकसां शब्दमनुश्रुवाणा ।

[(l 2) D5 घोषेण (for घोरेण) Ś D4.8.12 समुत्थितेन D7 समुच्छ्रितेन (for समुत्थि°) —V3 illeg for l 3-4 —(l 3) N B2.3 अगाद्विषाद (for विषादमागात्), V3 महती (for सकला)]

G 6 10 36
B 6 34 28
L 6 10 33

श्रुत्वा तु तं वानरसैन्यशब्दं
लङ्कागता राक्षसराजभृत्याः ।
नष्टौजसो दैन्यपरीतचेष्टाः
श्रेयो न पश्यन्ति नृपस्य दोषैः ॥ २८

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चविंशतितमः सर्गः ॥ २५ ॥

२६

तेन शङ्खविमिश्रेण भेरीशब्देन राघवः ।
उपयातो महाबाहू रामः परपुरंजयः ॥ १
तं निनादं निशम्याथ रावणो राक्षसेश्वरः ।
मुहूर्तं ध्यानमास्थाय सचिवानभ्युदैक्षत ॥ २
अथ तान्सचिवांस्तत्र सर्वानाभाष्य रावणः ।
सभां संनादयन्सर्वामित्युवाच महाबलः ॥ ३

28 D1 1 om 28 —a) B4 G2 om तु G1 om तं D3-7 T1 1 M3 3 तु तद् G1 तु वै L (ed) नृप (for तु तं) N V B1 3 D4 7-11 T2 3 M1 2 नाद (for शब्द) —b) D1 सत्वा G1 भुत्वा (for भृत्या) —c) N2 T2 3 G M1 2 3 भ्रष्टौजसो N2 V1 3 B D2 भ्रष्टौजसो V3 भ्रष्टौज सौ (sic) D7 11 हृष्टौजसो D9 10 हृष्टौजसौ (for नष्टौजसो) N V1 B विष्टा, M1 3 चष्टा (for चेष्टा) —d) N V B1 शाप, D6 यं त (for श्रेयो) D3 11 M1 3 Ch t दोषात्, Cm as in text Cg दोषे (for दोषैः) —For 28 Ś D4 4 18 19 subst

530 लङ्कागता राक्षसराजभृत्या
भ्रष्टौजसो दु यपरीतचेतस ।
श्रेयो न पश्यन्ति नृपस्य वृद्धि
समाकुला रावणवाणभीता ।

[(l 2) D18 भ्रष्टस्मो (for °जसो)]

—After 28 N V2 3 B1 3 ins 529*

Colophon —Kā ḍa name N2 V2 B D3 11 लङ्काकाण्ड D4 युद्ध° —Sarga na ne Ś V1 2 B4 D5-8 11 13 सारणावतय, N2 B1 मन्त्रीशस्य N2 V2 B1 सारणमारण मनग B1 सीतापाश्वर्ग D8 सीतासमाधान —Sarga no (figures words or both) Ś1 N2 V1 B1 D4 5 8 13 om Ś2 Ñ2 V2 B1 3 D3 20 V3 D19 D12 D1 1 0 11 T2 2 G M 31 T1 33 —After colophon Ś2 concludes with रामसीताय नमः D8 with रामा G M1 2 3 w th श्रीरामाय नमः

26

1 For subst in Ś D4 4 18 19 cf v 1 2 Ñ1 B1 3 om 1 Ñ2 transp 1ab and 2ab —a) G1 शङ्ख Cg as in text (for शङ्ख) M2 निनादेन Cg as in text (for मिश्रेण) —b) G2 घोरेण (for शब्देन) Ñ2 V B1 D4 1 3 राक्षस t D4 11 G1 वर्षितः (for राघव) —V B1 D4 1 3 om 1c-2b V1 om 1cd —c) D4 7-11 T1 1 G1 2 M3 Cm g t इत्यादि

2 V B4 D1 1 om 2cd (cf v 1 1) N1 transp 1cd and 2cd —b) D2 1 T1 1 G1 राक्षसाधिप —For 2cd V B1-3 subst

531* ततः वानरसैन्यस्य नादवान् स रावणः ।
[B1 गतेन (sic) (for ते ततः)]

—Thereafter they all cont

532* सर्वोपेत सुघोरेण नगङ्गिरोभकारिणा ।
सहास भाषितवन निर्विशिष्ट चिन्तयन् ।

[(l 1) N2 संशोभि (for सर्वोपेत) G(ed) स (for सु) D2 नादि सुभकारिणा (for the post half) —(l 2) N2 [प]त (for [प]त)]

—For 1-2d, Ś D4 4 18 19 subst

533* तत शङ्खविमिश्रेण भरीशब्दानुनादिना ।
रावणस्याथसैन्येन नानाशब्दानुनादितम् ।
समागतं तदा तस्य रावणस्य महाबलम् ।
श्रुत्वाथ तदा सैन्य स्थितिं सागरो यथा ।
समासीनस्तदा राजा दृष्ट्वा सन्यमब्रवीत् । [5]

[(l 1) D18 [भ]रीगात L (ed) °नादिना (for [भ]रीशब्दानु°) —(l 2) Ś1 om (l 2) from तत up to सैन्य in l 4 —(l 3) D8 सम D2 तदु (for तस्य) L(ed) तु सवत (for तत सम्) D18 महत (for महाबलम्) —(l 4) D11 सह (for सन्य)]

—G2 damaged for 2a —b) D1 इक्षयत (for अभ्युदैक्षत)

3 a) D1 समक्ष (for अथ तान्) G (ed) प्रद (for तत्र) —b) B1 भाष्य (for आभाष्य) —c) Ś Ñ V B1 3 D4 1 18 19 सर्वा Ñ V1 B1 3 संनादयन् D5 संनादयन् (for संनादयन्) Ś Ñ V B1 3 D4 1 18 19 सभाम् D4 18 19 T1 सभाम् (for सभाम्) —d) D8 च रावण (for महाबल) Ś V D4 1 18 19 महावीर्यदायुपमावान् B1 M1 3 इदं वचनमब्रवीत्, —After 3, D7 1 1 T G M3 ins.

तरणं सागरस्यापि निक्रमं नलसंचयम् ।
यदुक्तवन्तो रामस्य भवन्तस्तन्मया श्रुतम् ।
भवतश्चाप्यहं वेद्मि युद्धे सत्यपराक्रमान् ॥ ४
ततस्तु सुमहाप्राज्ञो माल्यवान्नाम राक्षसः ।
रावणस्य वचः श्रुत्वा मातुः पैतामहोऽब्रवीत् ॥ ५
विद्यास्वभिविनीतो यो राजा राजन्नयानुगः ।
स शास्ति चिरमैश्वर्यमरींश्च कुरुते वशे ॥ ६
संदधानो हि कालेन विगृह्णंश्चारिभिः सह ।
स्वपक्षवर्धनं कुर्वन्महदैश्वर्यमश्नुते ॥ ७

G 6 11 11
B 6 35 8
L 6 11 10

534* नमस्सतापन स्तोऽगाद्यशाक्षसस्वर ।

[D5-7 a T G M3 6 Cv r m g गदयन् D6 T3 राजाधिप D7 G2 Cv हितवान्नि (for राक्षसेश्वर) ※ Ct अवईयाश्रति स्तोत्र ※]

4 V3 om 4ab — a) B4 तरणे (for °णं) Ś Ñ V1 2 B D6-4 7-13 G Ct [अ]द्य (for [अ]पि) — b) V2 illeg from सचय up to 4d Ś D2 4 8 13 बलसचयम्, Ñ2 च बल च यत् D7 9 11 °पौरुष (for बलसंचयम्) — G3 damaged from न्तो in 4c up to परा in 4f — After 4cd Ś Ñ V1 3 B1 3 D6 4 8 13 ins B4 cont after 537* while D13 cont after 538*

535* तीर्णश्च सागर राम सेतुना वानरै सह ।
असपा मगत्र सोऽय सामात्यो न भविष्यति ।
नियान्तु राक्षसा सर्वे निशितायुधपाणय ।
निहन्तु वानरबल तौ चोभौ रामलक्ष्मणौ ।

[(1 1) Ñ1 B3 तरश्च V1 3 तीर्णवान् B1 तरता, B2 ततश्च (hypm) D6 उत्तीर्ण (for तीर्ण) —(l 3) Ñ1 B1 D6 1 2 नियान्त V1 B3 नियाता B4 नृप (sic) D1 निर्या* (for नियान्तु) B3 विविध (for निशित) —(l 4) Ś D1 8 12 निघ्नन्तु (for निहन्तु) Ñ2 राक्षस सैन्य (for वानरबल) Ñ2 उभौ (for चोभौ)]

—Thereafter Ñ B1-3 D2 cont while B4 ins after 4

536* युक्त रामपर स्थातु विग्रहे समुपस्थिते ।

[B4 वक्तु (for युक्त) Ñ2 नाम B1 न मे (for राम) Ñ2 परे (for पर) B3 स्तोतु B2 4 स्तोत्र (for स्थातु) D2 युक्तो नाम पर स्तोतु (for the prior half) B4 समुपागते]

—Thereafter B4 cont

537* उक्त नाम भृश स्तोत्र शत्रोर्हीनस्य साम्प्रतम् ।

—V1 3 D6 1 3 om 4ef Ś D4 8 13 read 4ef (including star passage) and 10cd after 7 —ef) Ñ B1-3 भवता (for भवतश्च) Ñ1 V2 B 3 D13 वेन B4 वे * (for वेद्मि) Ñ V2 B1 2 सर्वे (Ñ2 °र्वं) (for सत्य) Ś D1 8 पराक्रमात् Ñ2 B3 D6 पराक्रम (for पराक्रमान्) D2 भवतां यद्यह वेद्मि सर्वं भीम पराक्रम — After 4 Ś D1 8 13 ins

538* युद्धे नाम रिपो स्तोत्रमिपुष्कलस्य विधीयताम् ।

[D13 युक्त चात्र रिपुस्तोत्रम् (for the prior half)]

while Ñ V2 B1 3 D6-7 9 11 S ins while B4 cont after 535*

539* त तु तद्वचन श्रुत्वा रावणस्य निशाचरा ।
तूष्णीमन्योन्यमीक्षन्त विदित्वा रामविक्रमम् ।

[D6-7 9-11 S om l 1 —(l 2) D2 दृष्ट्वा तौ (for पेक्षन्त) Ñ1 V2 तूष्णीभूतास्तथैव च D5 T1 तूष्णीं किमीक्षन्तो (T1 °ता) ये च D1 7 9-11 T2 3 M1-3 Cm g k t तूष्णीकानी (D7 °नी)क्षन्तो ये च G1 2 M5 किं तूष्णीका भवतो वै G3 तूष्णीका * * * * * (for the prior half) D3 लक्ष्मणौ D2 पराक्रम (hypm) (for विक्रमम्) G3 विदि* * * *क्रम (for the post half)]

5 a) G3 damaged from सु up to वान् in b B4 स महाभागो (for सुमहाप्राज्ञो) Ś D4 8 13 ततः प्राह पुर (Ś2 °न) स्थितो V B3 D6-8 तत्र प्राह (D6 1 3 °न) सुहृद्वि (V2 प्रा* * * *)न्यो D13 तत्र प्राह सुमन्त्रिणो — b) D6 सत्यवान् (for माल्यवान्) — cd) M1 3 तदा (for मातुः) Ñ B1 3 D6 11 G M5 वृद्धो (D6 11 G1 इति) मातामहो (for मातुः पैतामहो) Ś V D6-8 8 12 13 उवाच रावण मन्त्री वृद्धामात्यो बहुश्रुत B4 उवाच कारणे (sic) मन्त्री वृद्धो मातामहस्तत ※ Cv r m मातु पैतामह (Cv मातु) पितामहस्य पुत्र पैतामह मातु पितेत्यर्थ रावणस्य वचः श्रुत्वा इति मातामहोऽब्रवीत् इति क्वचित्पाठ । तत्र सम्बन्ध भाव आर्ष (Cv वृद्धो मातामह इति क्वचित्पाठ)। Cg पितामहस्य पुत्र पैतामह । पितृव्य इत्यर्थ । कैकसी सुमालि पुत्री सुमालिरावणयोरभिधानाभावादयं सुमालिरावणयोः पितामह शब्दस्य नियतसापेक्षत्वात्सामर्थ्यदोष । पितृव्य इत्येके । वृद्धो मातामहोऽब्रवीदिति क्वचित्पाठ । Ck मातामह रावणमातु पिता। Ct मातु पैतामह ' इति पाठे रावण मातु पितामहपुत्रस्तस्य पितृव्य इति तीर्थ ※

6 a) Ś D4 8 13 विद्याविद्या, V1 सुविद्यासु V2 विद्या श्रुति, B2 D7 विद्यास्वपि (for विद्यास्वभि) —G3 damaged after वि up to ह्रीयमा in 8a — b) B1 राजशास्त्र विशारद —V3 om 6cd — c) Ś2 D4 8 12 13 प्र (for स) D1 3 परम् (for चिरम्) — d) B4 उर्वीं च (for अरींश्च) Ñ1 वशान् (for वशे) — After 6 M5 ins

540* तस्मात्त्वमपराक्रम हि कार्य वा यूरलक्षणम् ।
कार्य विधिना चैव विकृत सांप्रयुज्यत ।

7 G3 damaged for 7 (cf v l 6) — a) B4 च (for हि) D13 सन्धानेषु Ś B1 3 4 D6 4 8 12 13 कालेषु Ñ1 V2 B2 स्नेहेषु (for कालेन) — b) Ś D2 4 8 12 13 विग्रह, G3 विग्राहक, Cr m g as in text (for विगृह्णन्)]

G 6 81 12
B 6 33 9
L 6 81 11

हीयमानेन कर्तव्यो राज्ञा संधिः समेन च ।
न शत्रुमवमन्येत ज्यायान्कुर्वीत विग्रहम् ॥ ८
तन्मह्यं रोचते संधिः सह रामेण रावण ।
यदर्थमभियुक्ताः स्म सीता तस्मै प्रदीयताम् ॥ ९
तस्य देवर्षयः सर्वे गन्धर्वाश्च जयैषिणः ।
विरोधं मा गमस्तेन संधिस्ते तेन रोचताम् ॥ १०
असृजद्भगवान्पक्षौ द्वावेव हि पितामहः ।
सुराणामसुराणां च धर्माधर्मौ तदाश्रयौ ॥ ११
धर्मो हि श्रूयते पक्षः सुराणां च महात्मनाम् ।
अधर्मो रक्षसां पक्षो ह्यसुराणां च रावण ॥ १२

Ś D5 12 वा (for च) B1 2 om सह V1 विगृह्य विगुमि सह V2 वैविग्रविस्त्रमि सह (sic) B4 विग्रह त्वरितमिस्तथा —^{d}) Ñ V1 2 B3 D5 10 11 T Cl स्वपक्षे V3 सपक्षे B4 स्वयमु Cr as in text (for स्वपक्ष) Ś D4 6 8 12 13 -वचन, D1 दमन (for वर्धन) B1 स्वपक्ष वर्धयन्सर्वं —After 7 Ś D4 6 12 read 4^{ef} (including star passage) and 10^{cd} —After 7 G2 M5 ins

541* सपत्नवचनं कृत्वा महीं प्राप्यापि भूमिप ।
ततो हि दशवर्षं क्षिप्रमेवापहीयते ।

[(l 1) M5 प्राप्नोति —(l 2) M5 तेजोभिर् (for ततो हि) M5 [अ]पि हीयते]

8 G3 damaged up to हीयमा (cf v l 6) Ś D4 8 13 om 8^{a}–9^{b} —^{a}) Ñ V2 B1-3 सविग्रह V3 D3 पयश्यो D6 पायस्यो D1 पयेथा (sic) (for कर्तव्यो) —^{b}) N V2 B1-3 पर्यैहत्य (for राज्ञा संधि) V3 B3 D1 2 वा (for च) —For 8^{cd}, B4 D13 subst while N2 ins after 8^{cd}

542* हीयमाने समैरिह संधि पार्थिवसत्तमै ।

[Ñ2 वीरैः समैर्वा कुर्वीत D13 हीने समैश्च सर्वैश्च (for the prior half) N2 संधि (for संधि) N2 D13 पार्थिवसत्तम]

—^{c}) G1 3 M4 शत्रून् Cm g t as in text (for शत्रुम्) B4 मपि (for मव) V D6-8 न शत्रुरव (D6 °मि) मन्तव्यो —^{d}) N1 B4 D13 बलवानपि भूमिप, D6 श्रेष्ठो ज्यायान्स्य विग्रहे

9 Ś D4 8 12 om 9^{ab} (cf v l 8) G3 damaged up to युक्ता in ^{c} —^{a}) B1 तन्मह्यं D6 स्वतन्मह्य (corrupt) (for तन्मह्यं) —^{b}) V2 3 B2 D6 1 3 7 सव T2 स म (for सह) G (ed) transp सह and रामेण B1 4 सगुणैः D13 भारत (for रावण) —^{c}) D4 मपि (for मभि) Ś V3 D4 8 13 भभियुक्तोऽसौ B4 D7 10 11 Cl °युक्तोऽसि T3 °युक्ता स्थ Cm g as in text (for अभियुक्ता स्म) —^{d}) Ś Ñ V1 2 B D6-8 10 12 13 तस्मै (B4 सा वै) सीतां V2 सा सीता तु (for सीता तस्मै) —After 9 D1 3 ins while G2 M5 ins after 10

543* कामाद्वा यदि वा मोहाल्लोभाद्वा पत्युरः कृतम् ।
कर्पे न हि पर्ड तस्य विपदामन्तमन हितम् ।

[(l 1) Before कामाद् D5 erroneously reads कर न ... G2 M5 लोभा देहात् (by transp) —(l 2) G2 M5 कृत्रिम रिपु लोकेषु (for the prior half) G2 M5 शमन (for अ तमने) D1 कापु नो हित]

10 D6 om 10 —^{a}) Ñ D1 2 D2 6 T1 M1 2 Cr m g यस्य D5 तस्मै, Ck t as in text (for तस्य) —Ś D4 8 12 read 4^{ef} (including star passage) and 10^{cd} after 7 —^{c}) B3 D5 विग्रहं (for विरोध) Ś D4 8 12 अगम (Ś1 °म)स् N B1 3 मा कृथास्, D3 मा करोस् (for मा गमस्) —^{d}) V तनेह D5 तन च, D13 तनाशु, M5 तु तात (for तु तेन) V1 D13 रोचत (for रोचताम्) N1 B2 संधिस्तवाभिरोचय (B1 °य) B3 सधिस्ते मम रोचते B2 4 संधिस्तवाभिरोचय (B4 °य) D1 रोचतां संधिरमय, D2 संधिस्तेन विरोचय G3 तन त संधि रोचतां (metri causa) —After 10 D6 reads 31–32 while G2 M5 ins. 543*

11 ^{b}) B1 मा (sic) B4 स (for हि) —^{d}) G3 damaged from तदाश्रयौ up to श्रू in 12^{a} Ś V1 2 B1 D6-8 12 13 ऋतानृतौ (V1 B1 D6 1 2 °तं) Ñ V3 B2-4 च तत्कृतु (for तदाश्रयौ)

12 G3 (first time) damaged up to श्रू in ^{a} (cf v l 11) V D6 8 om 12 B1 om 12^{cd} G M5 read 12 twice Ñ2 reads 12^{cd} after 13 —^{a}) N B1-3 G M1 (G M5 second time) मतः (for श्रूयते) N B1-3 G M5 (G M5 second time) पक्षम् । Ct as in text (for पक्ष) —^{b}) Ś D4 8 12 13 हि (for च) D6 T1 M5 ह्यमराणां, D7 10-11 T2 3 M1 2 Ck t अमराणां (with hiatus) G (G1 both times G2 3 second time) असुराणां, G2 3 M5 (all first time) रक्षसानां (for सुराणां च) N B1 3 असुराणां दुरात्मनः M5 (second time) असुराणां च रावण —^{c}) Ñ B2-4 तथैव (for अधर्मो) G M5 (both second time) प्रश्न (for रक्षसां) V B1-3 G1 2 M5 (G1 2 M5 second time) पक्ष (for पक्षो) —^{d}) Ś1 सहदानवाः Ś2 N B1-3 D4 6 8 12 13 G M5 (G M5 second time) सुरान्समय (G1 °मिति) M5 (first time) असु° (for ह्यसुराणां च) Ś V1 B2 3 D4 6 8 12 13 निशाचर ; V2 B1 D1 G M5 (G M5 second time) निशाचर ; D6-11 T1 राक्षस (for रावण) —For 12^{cd}, D4 subst while N2 ins. after 12

544* अधर्मं भजसे धर्मात्सुराणां च दुरात्मनाम् ।

धर्मो वै ग्रसतेऽधर्मं ततः कृतमभूद्युगम् ।
अधर्मो ग्रसते धर्मं ततस्तिष्यः प्रवर्तते ॥ १३
तत्त्वया चरता लोकान्धर्मो विनिहतो महान् ।
अधर्मः प्रगृहीतश्च तेनास्मद्बलिनः परे ॥ १४
स प्रमादाद्विवृद्धस्तेऽधर्मोऽहिर्ग्रसते हि नः ।
विवर्धयति पक्षं च सुराणां सुरभावनः ॥ १५
विषयेषु प्रसक्तेन यत्किंचित्कारिणा त्वया ।
ऋषीणामग्निकल्पानामुद्वेगो जनितो महान् ।
तेषां प्रभावो दुर्धर्षः प्रदीप्त इव पावकः ॥ १६
तपसा भावितात्मानो धर्मस्यानुग्रहे रताः ।
मुख्यैर्यज्ञैर्यजन्त्येते नित्यं तैस्तैर्द्विजातयः ॥ १७

G 6. 37. 22
B 6. 35. 19
L 6. 11. 20

[N2 रक्षणु (for धर्मो) N2 चाधुराश्च दुरास* (for the post half)]

13 N1 B1.3 om 13 B2 reads 13 in marg —^{a}) D2 [ऽ]पि, G2.3 M3 हि (for वै) —Ś D1.3.12 om (hapl) 13^{bc} —^{b}) D6.11 Ck t यदा (for तत) V2 अवा(त), B4 अभूद्युग (for अभूद्युगम्) B3 यदा कृतयुग भवेत्, D1 तत कृतविभूषिण(sic) —^{c}) D5 om (hapl) from धर्मं up to ग्रसत in 15^b —^{d}) D10 तदा (for ततस्) Ś V B4 D6.8.11.12 तत्र च(B4 °तस्त्र)ता T2 M1.2 Cv तत पुष्य, Cm g k t as in text (for ततस्तिष्य) Ñ2 illeg for ष्य प्रवर्तत B3 ततस्त्रेतायुग भवेत् D13 तत्र सापरिवतत ❀ Cr ततस्तिष्य प्रवर्तत इति पाठ । अत्र यद्वत्यध्याहार्यम् ।, so also Cm Cg धर्मो इति । अत्र यदति शप । धर्म अधर्मं यदा ग्रसत अभिभवति तदा कृत युगमभूत् भवति पुरुषेषु प्रवर्तते । आर्ष कारव्यत्यय । अधर्मो यदा धर्मं ग्रसत तदा तिष्य कलि प्रवर्तते ❀ —After 13 N2 reads 12^{ab}

14 D1 T3 om 14 (for D5 cf v l 13) —^{a}) Ś1 Ñ2 V B1.4 D6-8.12.13 स त्वया B2.4 चरितो (for चरता) Ś N V B D6.8.12.13 लोक (for लोकान्) ❀ Ct चरयति । तदित्यव्ययम् ❀ —^{b}) B1 परिहतो B3 विनिहतो, B2 न गृहितो (metri causa) D7.9.11 M1.2 Ck t [ऽ]पि निहतो Cv r m g as in text (for विनिहतो) G2.3 M3 भृश (for महान्) Ś N2 V D6-8.9.11.12 धर्मा विनिहत पुरा B4 धर्माधर्मौ विहृत पुरा D2 धर्मा नै निहत पुरा —^{c}) V2 अधर्मानु पुरा —D8 om (hapl) 14^c–16^d —^{c}) Ś D8.9.12 सन्नाभिगृह्यातश्च, B1 D13 अधर्मप्रगृहीताश्च —^{d}) Ś D8.9.12 तन सा त(B1 स्युस्त)मसा समसादृश, Ñ1 V B1.3 D6.7 तन सम त(B2 स्युस्त)मसा वृता ; N2 तनासमासु समावृत B2 समान्धतमसा वृता ; D13 तन सम व्याप्ता शुभा ❀ Cv अस्मद्बलिन परे । अस्मत् ध्रोभ्यो बलिन पर रामादय ।। so also Cr m k t Cg अस्मदिति पञ्चमीबहुवचनम् ❀ —After 14 V1 ins. 545*

15 D8 om up to ग्रसत in 15^b (cf v l 13) D1 om 15 (cf v l 14) V1 om 15–17 —^{a}) V2 अप्रमादाप्। B3 अप्र°; D6 स प्रसादाद् (for स प्रमादाद्) V1 illeg B1 D1.10.11 T1 Ct प्रवृद्ध Cv r m g as in text (for विवृद्ध) Ś V2 V1 D6.8.12 च (for ते) V1 विवृद्धो ग्रामिषधर्मा D13 सप्रमाद विवृद्धस्व —^{b}) D6.7 T2.3 G1.2 M1.2.3 [ऽ]धर्मा हि, T1 G3 (both with hiatus) अधर्मा, M3 Cv m g [ऽ]धर्माभि, Ct as in text (for ऽधर्मोऽहिर्) Ś N2 V1.2 B1 D6-8.11.12 धर्मा रामव्यपाश्रय —For 15^{ab} Ñ1 B1.2 subst Ñ1 ins after 15^{ab} while V1 ins after 14

545* स प्रमादादधर्मस्तु विवृद्धो ग्रसते पुरम् ।

[B3 सुप्रमादाद् B2 (also) अप्रमादाद् (for स प्रमादाद्) V2 बल B1 पुरी (for पुरम्) N2 राजभावि (for ग्रसते पुरम्)]

—^{c}) B4 विवृद्धमनि (for विवर्धयति) Ś D6.8.11.12 न पक्ष(D8 °क्ष) V1 D2 पक्ष म, D6 पक्ष सम D13 पक्ष स्व (for पक्ष च) N1 B2 विवृद्धो ग्रामिपक्ष —After 15^c D1 erroneously repeats 12^b–13^a —^{d}) B1.2 सुरतापन, B3 (*sup lin* also) °साद्न D6 स्मरभावन (for सुरभावन) Ś D8.12.13 स(D6 स) सुराणा सुभावह

16 V1 om 16 D6 om 16^{abcd} (cf v l 14 and 15) —^{a}) B4 प्रयुक्तन (for प्रसक्तन) —^{b}) B3 (*sup lin* also) यत्किंचित्कारित, B1 D6.7 T2.3 Cm °कारणात् G2 M3 Cv r °कारण Cg k t as in text (for °कारिणा) —N2 illeg for 16^{cd} —^{c}) D13 अपि (sic) (for ऋषि) —Ś1 om (hapl) from कल्पानाम् up to ऋषीणामग्नि in 19^a —^{d}) N1 B1.3 (*sup lin* also सतापो) सप्रासो, B4 प्रदेषो, D1 उद्योतो (for उद्वेगो) —^{e}) N2 त स G1 येषा G2 तप्त Cm g t as in text (for तपा) T2.3 प्रतापो Ct as in text (for प्रभावो) Ś1 N1 V1.3 B D6.8.12.13 त स(N1 B2 °पि)प्रति दुराधर्षा D1.3 त प(D5 °प्र)सप्रात दुर्धर्षा —^{f}) T2 पावक ; Cm t as in text (for पावक) Ś1 N1 B D6-8.12 प्रदीप्ता इव पावका

17 Ś1 V1 om 17 (cf v l 15 and 16) —^{b}) Ś2 B1 D8.12 स्थिता (for रता) —D6 om 17^{cd} —^{c}) T1 मध्य(sic) (for मुख्यैर्) D2 M1.3 यजन्त्य वै (D2 °न्त्य) —For 17^{cd} Ś2 N V1.2 B D6-8.12.13 subst

546* अग्निहोत्र यजन्त च यज्ञैरन्यैर्द्विजातय ।

[N2 B1.2 यजन्त(B1 स) N1 B2 D6 यज्ञैर्(B2 °ज्ञ D6 °न च) D8 यजन्त (for यजन्त च) Ś1 D1.12.13 दो स्तै स्तै(D13 °स्तै)र् N2 B1 सोपदा (for यज्ञैरन्यैर्) B3 अग्निजातय (sic)]

G 6. 31. 23
B 6. 35. 19
L 6. 31. 20

जुह्वत्यग्नींश्च विधिवद्वेदांश्चोच्चैरधीयते ।
अभिभूय च रक्षांसि ब्रह्मघोषानुदैरयन् ।
दिशो विप्रद्रुताः सर्वे स्तनयित्नुरिवोष्णगे ॥ १८
ऋषीणामग्निकल्पानामग्निहोत्रसमुत्थितः ।
आदत्ते रक्षसां तेजो धूमो व्याप्य दिशो दश ॥ १९
तेषु तेषु च देशेषु पुण्येषु च दृढव्रतैः ।
चर्यमाणं तपस्तीव्रं संतापयति राक्षसान् ॥ २०
उत्पातान्विविधान्दृष्ट्वा घोरान्बहुविधांस्तथा ।
विनाशमनुपश्यामि सर्वेषां रक्षसामहम् ॥ २१
खराभिस्तनिता घोरा मेघाः प्रतिभयंकराः ।
शोणितेनाभिवर्षन्ति लङ्कामुष्णेन सर्वतः ॥ २२
रुदतां वाहनानां च प्रपतन्त्यस्रबिन्दवः ।
ध्वजा ध्वस्ता विवर्णाश्च न प्रभान्ति यथापुरम् ॥ २३

18 Ś1 om 18 (cf v l 16) N2 illeg for 18ᵃ. —ᵃ) V3 B3 4 D1 3 जुह्वते, B2 जुहोति (sic) (for जुह्वति) D3 8 [ऽ]ग्नीं (for [अ]ग्नींश्) D6 जुह्वश्चो D11 वेदाश्चो (for विधिवद्) —D13 om 18ᵇᶜ —ᵇ) D6 देवान् (meta) (for वेदांश्च) G अधीयत श्रुतानपि —ᶜ) D1 अतिभूय, D5 अतिभूय —ᵈ) Ś2 B1 2 ब्रह्मघोषो वि(Ś2 नि)नादयन्, Ñ1 B3 °घोषेण नादयन्, N2 B4 °घोषो विवर्धते, V1 2 D6-8 11 °घोषो(D6 11 °षा)नुनादयन्, V3 °घोषैर्दारयन्, D4 12 °घोषोच्चनादयत्, D5-7 9 11 T G1 3 Ck t °घोषानुदीरयन्, D8 °घोषोच्चनादयत् (sic) Cg as in text ✽ Cm उदीरयन्निति पाठ छान्दस आर्ष । Ct उदीरयन्नुदैरयन्. ✽ —ᵉ) D10 विप्रासृता (sic) T2 3 [ऽ]पि विद्रुता, Cm g t as in text (for विप्रद्रुता) G1 2 सर्वा (for सर्वे) Ś1 D4 8 11 दिशोऽपि व्यथिता सर्वास्, N B1-4 अपि विवेश दिश सर्वा, V1 दिश प्रभवत सर्वा, V2 3 B4 D5 दिशो विप्र(V2 B4 °प्र)थित सर्वा D1 2 दिशो विनू(D3 °थ)भते सर्वा, M5 तैर्दिशो विद्रुता सर्वा ✽ Cv दिशो विप्रथिता राक्षसा । Ck दिशो विद्राविता इति ✽ —ᶠ) Ś2 D4 8 12 16 स्तन जिष्णुर्, Ñ B1-3 स्तनयित्नोर् (for स्तनयित्नुर्) Ś1 V1 D4 8 12 13 इवोष्णत, N1 इवोष्णग, B1 2 4 इवार्णव, D2 इवाम्बुचे

19 Ś1 om up to ऋषीणामग्नि in 19ᵃ (cf v l 16) —ᵃ) Ś D4 8 12 अग्निशरण, D5 12 अग्निशरणेषु, G2 °होत्रणाम् (for °कल्पानाम्) —ᵇ) N V2 B1-3 अग्निहोत्रात्, B4 °होत्र, D1 9 13 T1 3 °होत्र (sic) (for अग्निहोत्र) V3 3 B4 समुत्थित, M1 2 समुत्तव (for समुत्थित) Ś D4 8 12 अग्निहोत्रसमन्वित : D1 अग्निहोत्रसमुपस्थित —ᶜ) V2 आहृत्य, D9 11 आहृत्य, T2 आदत्त (for आदत्ते) V3 राक्षसबल —ᵈ) G2 धूमो व्यापी (sic) Ś D4 8 12 13 धर्मोवो व्य(Ś2 वि)ष्ठ(D4 11 °ष्ठ D13 व्याप्य)वजन्य, N V B धूमोऽभि(Ñ1 B3 4 °भि, V धूमापि)व्याप्तवाञ्जगत्, D6 3 धूमोऽभ्यु व्या(D9 धूम्रोऽपैर्व्या D1 धूमोऽपैरा)प्तुरञ्जगत्

20 ᵃ) B1 4 प्रदेशेषु D4 12 च दवेषु D11 च देशे च (for च देशेषु) —ᵈ) Ś V D6 4 8 12 16 सु; D5 9-11 T M1 [ए]व (for च) D7 9 11 धृतव्रत (for दृढ°) Ñ1 सुस्थितब्रह्मचारिभि, N2 B3 4 सुस्थितैर्ब्रह्मचारि(N2 °चार)भि, B1 पुण्येषु दृढपुरुषै —ᶜ) Ś D4 8 12 13 क्रियमाणं N V1 2 B2 2 D6 8 8 तीव(B2 °र्य)मान, V3 तप्यमान, D3 तप्यमान, T3 चर्यमाणस (for चर्यमाण) —ᵈ) D3 संतापयति (for संतापयति) —After 20 D5-7 9-11 S ins

547* देवदानवयक्षेभ्यो गृहीतश्च वरस्त्वया ।
मानुषा वानरा ऋक्षा गोलाङ्गूला महाबला ।
बलवन्त दृढायुधा गर्जन्ति दृढविक्रमा ।

[(l 1) D6 नाभव (for दानव), M1 3 तु (for च) —(l 2) D9-11 T2 G1 3 मनुष्या, Cm g as above (for मानुषा) —(l 3) G1 3 [आ]यत्त (for °युधा)]

21 ᵃ) Ś D4 8 12 16 उत्थितान्, Ñ V1 B1-3 चोत्थितान्, V2 3 D5 9 चोद्गतान्, D1 चोद्गतान्, D6 चाद्भुतान् (for विविधान्) D2 om दृष्ट्वा B4 च महाघोरान् (for विविधान्दृष्ट्वा) —ᵇ) B2 दृष्ट्वा (for घोरान्) N V B1 3 (sup lin. also दृष्टान्) D6 8 7 8-11 बहून्, T2 तदा, G M5 तत (for तथा) Ś D4 8 12 13 सुघोरान्दृष्टा बहून् M1 3 घोरानिह सहस्रश —ᶜ) V1 उपपश्यामि —ᵈ) N1 महत्, V1 इद, V2 3 इह (for अहम्)

22 ᵃᵇ) Ñ1 पुरा (for खरा) V D6 1 4 खरा(V °र) निस्वनिता, D7 9 T2 खरा नि(T3 हि)स्वनिता Cg k t as in text (for खराभिस्तनिता) V2 B3 D2 G1 M5 मेघा घोरा (by transp) Ś D4 8 12 भृश (for प्रति) B4 भयावहा (for भयंकरा) —ᶜ) D6 [अ]भिवर्तते —ᵈ) V1 2 D6 2 8 12 सर्वत —After 22, N V1 B1-3 D3 ins.

548* प्रतिमाश्च प्रकम्पन्ते स्विद्यन्ति च हसन्ति च ।
उत्पातानि गर्जन्ति तडागाश्च वृषा इव ।
अयुक्ताश्च प्रवर्तन्ते रथा युद्धाभिनन्दिन ।

[(l 1) Ñ1 V2 खिद्यते च D2 विस्मरीय (for खिद्यति च) —(l 2) Ñ1 उत्पतानि, B1 उत्पतानि च (for उत्पातानि) —(l 3) B1 आयुक्ताश्च (for अयुक्ताश्च) D2 प्रवर्तते (for प्रवर्तन्ते) G (ed) मयुक्ताश्चाप्रवर्तन्ते (for the prior half) Ñ1 V2 रथे (for रथा)]

23 D1 om 23ᵃᵇ —ᵃ) Ś Ñ B1-3 D6 1 2 4 8 12 13 चरता (for रुदता) —ᵇ) V2 विपतन् (sic), D11 प्रपततन् (for प्रपतन्ति) Ś N V B D4 5-10 12 13 [अ]श्रु, D11 च T1 G M [आ]स्र (for [अ]स्र). —After 23ᵃᵇ, Ś D4 8 12 13 ins

ज्वाला गोमायवो गृध्रा वाशन्ति च सुभैरवम् ।
प्रविश्य लङ्कामनिशं समवायांश्च कुर्वते ॥ २४
कालिकाः पाण्डुरैर्दन्तैः प्रहसन्त्यग्रतः स्थिताः ।
स्त्रियः स्वप्नेषु मुष्णन्त्यो गृहाणि प्रतिभाष्य च ॥ २५

गृहाणां बलिकर्माणि श्वानः पर्युपभुञ्जते ।
खरा गोषु प्रजायन्ते मूषिका नकुलैः सह ॥ २६
मार्जारा द्वीपिभिः सार्धं सूकराः शुनकैः सह ।
किंनरा राक्षसैश्चापि समेयुर्मानुषैः सह ॥ २७

G 6 21 40
B 6 35 30
L 6 21 31

549* अथवाद्य शोभन्ते न सम्प्राप्ताभिनन्दिन ।

—[a]) D6 व्यस्ता (for व्यस्ता) Ś V2 3 D1-11 G2 3 M3 दृश्ये (D10 °श्ये) व्यस्ता Ś D1 0 12 13 G2 3 M5 दिग्न सर्वा, V3 M1 3 विशीर्णाश्च, D5 विशीर्णाश्च (for दिग्गणाश्च) —[d]) Ñ B1-3 विभाति (for प्रभान्ति) Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D5-8 9-11 13 T2 3 G1 M3 यथा पुरा, V3 यथा तत्, Ct t as in text (for यथापुरम्) ※ Ck t यथापुर यथापूर्वम् । अनतिक्रमेऽव्ययीभावः । Ct adds न प्रभान्ति । दिश इति शेषः । बाह्मनीलान्ये ※ —After 23 Ś Ñ V B D1-8 11 12 13 ins

550* सर्व नष्टश्रिय मन्ये सैन्य ते राक्षसेश्वर ।

[Ś नष्टश्रिय, B4 D5 °श्रम, D6 नश्यद् (for नष्टश्रिय) Ñ B1 3 नष्टश्रीमद् मन्ये (for the prior half) Ñ B राक्षसाधिप]

—Ñ B1-3 cont

551* अदृष्टपूर्वे शकुनैश्च प्रभूतमिव दृश्यते ।
राक्षसा वाहनानां च वराहाभवलक्षणम् ।

[(l 1) Ñ1 अस्ते मध्ये B1 3 अस्ते युद्धे (for अदृष्टपूर्वे) N1 B1 हृद, B3 अपि (for इव) —(l 2) G (ed) तद (for तद)]

—After 550*, Ś Ñ V B D5-8 11 12 13 (Ñ B1-3 after 551*) read 31–32

24 [a]) Ś D5 8 9 11 13 वाश(D12 °द) N V B1-3 ज्वाला B4 G ज्वाला, D13 ज्वाल (for ज्वाला) Ñ1 B1 गोमायुका —[b]) B1 [पु]वा D13 [इ]ह (for च) Ñ1 B3 प्रोक्षति च, V1 2 D5-11 0 11 T M Cg वाश्यति च B1 3 वाश्यन्तः D1 वसति च, G1 नदन्त्यः G2 3 M3 नदन्ति च G (ed) नदति च (for वाशन्ति च) B4 सुदारुण (for सुभैरवम्) D6 वासन्त स्वगुभैरव —[cd]) Ñ2 transp प्रविश्य and लङ्का Ś N D1 12 13 समवे V D5-8 द्विजाः B1 3 D6 समरेः B1 सहसा. D6 11 भाषमाः D13 दृश्य (for अनिश) V3 B1 D6 3 समवाद D1 समयो वापि कुर्वत (for [d]) B4 लेकामाषाय यत्रैषां समवाय प्रशान्त

25 [a]) Ś V3 B1 D1-4 6 8 10 वासीं(Ś D6 11 °ल) श्चौ, Ñ B1 3 D6 कृष्णा शौ V1 ** श्वौ(illeg) (for कालिका) B4 T1 G M1-3 Cm g k t सर्वरैः Ct as in text —[b]) Ś N V1 2 B1 3 D5-8 9 11 13 प्रहृत्य (V1 2 B1 2 4 D6 11 °न्ति)ग्रतः स्थिता —After 25[cd], B1 3 ins

552* गुह्यमहत्यता नारी कालाह्र प्रविवावति ।

[For the post half, cf. B1 3 var in 25[d]],

while D1 ins after 25[ab]

553* स्त्रियः सुप्तेषु मुष्णन्ति गृहाह्य प्रतिभाषति ।

—B1 3 (both after 552*) D1 cont, Ñ V3 B4 ins after 25[ab], V1 2 D6 1 3 subst for 25[cd] while Ś B4 D5 12 13 ins after 25

554* स्वप्नेषु बालकैर्नित्य बहुशः परिगीयते ।

[Ś D6 12 13 बहुः (for बहुश) Ś D5 12 परिगन्ते, V1 2 B1 D1-4 13 °वस्त(V1 B4 °स्य)ते (for °गीयते)]

—[a]) B1 स्त्री च (for स्त्रियः) D6 13 सुप्तेषु M1 3 स्वप्नेषु (for स्वप्नेषु) Ś1 B1 D13 G2 3 मुष्णन्ती, Ś1 मुष्णती, D6 11 मुष्णाति, Cr m g k t as in text (for मुष्णन्त्यो) ※ Cm स्त्रिय स्त्री । Cg स्त्रिय एकवचनमुषा इति यावत् । तत्कच इत्येक ※ —[d]) B1 काशता, D13 काशाः, M3 गृह्णाति, Cr m g l t as in text (for गृहाणि) Ś B4 D6 1 13 प्रतिभाषति, D1 2 (अ)प्रतिभाष्य च, M1 3 प्रतिभाष्य च, Cv as in text (for प्रतिभाष्य च) —For 25[cd], Ñ V1 B1-3 D1 subst

555* स्वप्नेषु मुक्तकर्णी स्त्री गृहाणि परिधावति ।

[V1 B1-3 स्वप्न च (for स्वप्नेषु) Ñ1 मुक्तकर्णी स्त्री च, V3 प्रमुक्ता स्त्री च B1 3 D1 मुक्तकेशा स्त्री (for मुक्तकर्णी स्त्री)]

26 ☞ Cv is missing from 6 26 26 up to 6 27 19[b] V1 om 26[cd] —[a]) Ś Ñ1 V1 2 B1 2 4 D5-8 11 13 गृहेषु (for गृहाणा) M3 4 प्रति, Cr m g k t as in text (for बलि) —[b]) Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D5-8 9 11 13 द्रवा (for श्वान) Ś D5 11 13 पर्येषभुञ्जत Ñ1 V1 B1-3 D1 2 T2 3 प्रभुञ्ज°, D13 11 °सवत (for पर्युपभुञ्जते) ※ Ck श्वान पर्येपभुञ्जत न तु भावयन । so also Ct which adds इत्यत्र ब्रह्मणा २० —[c]) D13 गाव (for गोषु) Ñ B प्रसूयेत (for प्रजायन्ते) Ś D5 6 11 13 च्छे(Ś °न्त)षु प्रजायत (for गोषु प्रजायन्ते) —[d]) Ś Ñ1 V1 2 D5 °न्त1 23 मूषका (for मूषिका) Ś1 B1 D1 13 नकुलाश्च च Ś1 Ñ V B1-3 D5-8 9 10-11 नकुलाश्च च (for नकुलैः सह)

27 G1 om (hapl) 27 D1 om (hapl) 27[ab] —[a]) D3 सार्धे (sic) (for सार्धं) —[b]) B1 D5-8 9 11 13 सूकराश्च D13 सूकराश्च (meta) (for सूकरा) Ś Ñ V1 2 B1 D5 8 9 13 च श्वभि Ñ1 श्वभिश्च D13 पार्थिवि (for शुनकैः) —D1 om (hapl) 27[cd] —[cd]) Ñ1 V1 B1 रजन्या (for किंनरा) Ś B1 D5 6 8 11 राक्षसाश्च T1 वानरैः (for राक्षसैः) Ś Ñ V1 2

G 6 11 45
B 6 35 31
L 6 11 35

पाण्डुरा रक्तपादाश्च विहगाः कालचोदिताः ।
राक्षसानां विनाशाय कपोता विचरन्ति च ॥ २८
चीचीकूचीति वाशन्त्यः शारिका वेश्मसु स्थिताः ।
पतन्ति ग्रथिताश्चापि निर्जिताः कलहैषिणः ॥ २९
करालो विकटो मुण्डः पुरुषः कृष्णपिङ्गलः ।
कालो गृहाणि सर्वेषां काले कालेऽन्ववेक्षते ।
एतान्यन्यानि दुष्टानि निमित्तान्युत्पतन्ति च ॥ ३०

B1-3 D6 8 9 13 19 [प्]त्र (for [श्च]पि) Ś D6 3 4 8 13 19 समेता, Ñ B1-3 M3 Cg समीयुर्, Ct as in text (for समेयुर्) D1 चारणै (for मानुषै) D3 सरश्चोरगणै सह (for ^{d}) V3 जन्तवंपु मृगाश्चैव राक्षसा वानरै सह ‖ Cr किंनर(°रा?) राक्षसैश्चापि समेयुर्मानुषै सह इत्यर्थं क्वचित्कोशेषु न दृश्यते। सति तु तस्मिन् विरोधोऽस्ति। लङ्कायां मानुषाभावात्।, Cg मानुषैः, राक्षसा इति शेष। मानुषाश्चात्रोपजनिता नर ‖ —For 27^{cd} B3 subst (b) le B1 ins after 27^{cd}

556* किंनरा राक्षसाश्चिव वानरीश्चिव मानुषा ।

28 ^{a}) B3 T1 G M पाण्डरा Ck t as in text D3 रक्तपादाश्च, T3 °पादैश्च (for °पादाश्च) —^{b}) D5 G1 3 M3 Cg विहगा, Cl t as in text (for विहगाः) V3 कालदर्शिता D1 2 4 °नोदिता (for °चोदिता) —^{d}) G (ed) उत्पातान् (for कपोता) D1 T2 हि (for च) Ś V1 2 D6 8 9 13 19 गृहचारिण 3 N D1-3 स्वादहरति च D4 मन्दति च G1 3 विचरत्युत Ck t as in text (for विचरन्ति च) V3 सर्वमेतत्र सत्राय

29 ^{a}) Ś V1 2 D12 13 नीचीकूची च Ñ1 चिन्चीकुचीति, D6 चिचिकूचति D8 चीचीकूची च D9 S Cg k चीचिकूचीति, Ct as in text (for चीचीकूचीति) Ś V1 D8 12 वाशति, Ñ1 D3 वाशते V2 3 D2 4 12 वाशति B वाशते (B4 °ति) D1 वाचती D5 7 10 11 वाश्य(D5 8 °स्य)त T1 G2 3 M वाश्यन्त्य, T2 वाश्यत T3 वाश्यति G2 वाश्यन्ते (for वाशन्त्य) —^{b}) N V1 3 D4 4 12 सारिका (for शारिका) B4 वेश्मसंस्थित D3 °संस्थिता, D3 वेश्मनि स्थिता —^{c}) B4 पचति (for पतन्ति) Ñ1 D13 G2 3 [प्]त्र (for [श्च]पि) Ś N2 V B D6 3 8 12 ग्रथिताश्चैव (B3 °ता सर्वे) D6 पतिताश्चैव (for ग्रथिताश्चापि) —^{d}) Ś D3 12 निर्जिता D3 गर्जिता D9 om T1 G3 निर्घ्निता Cg t as in text (for निर्जिता) V3 D2 9 11 Ct कलहैषिणि, G2 कलहप्रिया Cg as in text (for कलहैषिण) B3 कलहप्रिय पक्षिण —After 29 Ś B D3 12 13 ins

557* मूषिकाश्चापि रथ्यासु विश्वस्य प्रचरन्ति च।

[Ś1 मूषकास् D3 दुर्भिक्षास् (sic) (for मूषिकास्) B3 [प्]त्र (for [श्च]पि) Ś2 B4 D3 12 विश्व प Ś3 D3 13 प्रवदन्ति B1 2 प्रचरन्ति B4 प्रहरन्ति (for प्रचरन्ति)]
while D5 7 10-11 S ins after 29

558* पक्षिणश्च मृगा सर्वे प्रत्यादृत्य रुदन्ति त।

[G1 3 भणति Cg t as above (for रुदन्ति) D7 M1 3 Cg च D3 वै (for वै)]

30 ^{a}) V B1 3 D4 7 10 11 G Cgp विकटो, Cg as in text (for °टो) —After 30^{ab} B2 3 ins, while Ñ2 B3 (m) cont l 5-6 after 562*

559* खसुद्रपाणिर्वीभत्स काल गमयतीव न ।
प्रतिमाश्च प्रकम्पन्ते प्रतिमन्दन्ति हसन्ति च।
उद्रूपाश्च महाराज अमुक्ता प्रहरन्ति च।
प्रयुक्ताश्च प्रवरा तै रथ्यासु त्वाभिकाङ्क्षिण ।
गजेन्द्रो वाजिनश्चैव न च ग्रासाभिनन्दिन । [5]
असृङ्मूत्रं च मुञ्चन्ति स्पन्दन्ति च समन्तत ।

[(l 1) B3 वीभत्सु (for °त्स) —B3 om l 2 —For l 2 cf l 1 of 548* —(l 3) Note hiatus between the two halves B3 अयुक्ता (for अमुक्ता) B3 प्रचरन्ति (for प्रहरन्ति) —B3 om l 4-5 —(l 5) B3 B4 वाजिन (for नन्दिन) —(l 6) Ñ2 उष्णमूत्रं च, B3 असृङ्मूत्र (for असृङ्मूत्रं च) Ñ2 B3 [र]त (for second च)]

—^{c}) Ś V D1-4 8 12 रक्षो (for कालो) G M3 गृहाणि चैव Cm g k t as in text (for कालो गृहाणि) Ś N V2 3 B D6 8 9 13 19 सर्वाणि V1 om (for सर्वेषां) —^{d}) D3 नित्य काले (for काले काले) N1 V1 2 [ऽ]नुवीक्षते Ñ2 च वीक्षते, V3 समीक्षते, D6 8 9 12 19 [ऽ]न्ववेक्षत (D8 °ति) D3 G M3 ह्यवेक्षते (G1 M3 °त) D6 °वेक्षत, D11 °पेक्षते Cg k t as in text (for ऽन्ववेक्षत) B3 चारयसमन स्थित ‖ Ck विष्णुमित्यादि श्लोकद्वयं क्वचिदेवास्ति। अतस्तत्प्रक्षिप्तम्। प्राचीना प्रक्षिप्तमिति न व्याख्यातवन्। Ct एतदग्र 'राम मन्यामहे विष्णुं मानुषं रूपमास्थितम्। नहि मानुषमात्रोऽसौ राघवो दृढविक्रम। येन बद्ध समुद्रे च सेतु स परमाद्भुत। कुरुष्व नरराजेन संधि रामेण रावण।' इत्यादि श्लोकद्वयं प्रक्षिप्तमिति प्राचीनैर्न व्याख्यातमिति कतक ‖ —After 30^{cd} K (ed) ins (within brackets)

560* अहं त्वेतत्प्रपश्यामि युद्धयत्तां तु दिने दिने।

—Thereafter K (ed) cont 562*

^{e}) G1 दृष्टानि (for दुष्टानि) —For 30^{ef} Ñ V3 B D3 subst while Ś V1 3 D6 3 4 8 13 19 subst l 3 only

561* तीक्ष्णं षट्टदिनकर कौरवायते जगत्।
प्रतिलोमश्च ते वायुस्तत्पराभवलक्षणम्।
अशुभ निह पश्यन्ति युद्धमानन्दितो द्विज।

विष्णुं मन्यामहे रामं मानुषं देहमास्थितम् ।
न हि मानुषमात्रोऽसौ राघवो दृढविक्रमः ॥ ३१
येन बद्धः समुद्रस्य स सेतुः परमाद्भुतः ।
कुरुष्व नरराजेन संधिं रामेण रावण ॥ ३२

इदं वचस्तत्र निगद्य माल्यवा-
न्परीक्ष्य रक्षोधिपतेर्मनः पुनः ।
अनुत्तमेषूत्तमपौरुषो बली
बभूव तूष्णीं समवेक्ष्य रावणम् ॥ ३३

G 6 11 46
B 6 35 35
L 6 21 40

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षड्विंशतितमः सर्गः ॥२६॥

[(l 1) N D2 तीक्ष्ण N1 B2 3 कटुर् (for पटुर्) N1 (m also) शीघ्रगामी B1 तीक्ष्णरश्मिर् (for तीक्ष्ण पटुर्) B1-3 तापयति —D1 om l 2 —(l 2) G (ed.) त्वद् (for तद्) —(l 3) Ś D1 12 13 हि प्रवाति V D6 3-4 हि (D3 च) प्रपश्यति D1 हि प्रशसति G (ed) इह पश्यति (for पिह पश्यति) B2 स्विद्गु (sic) पश्यति ते नि य (for the prior half) V1 illeg for आनन्दितो दिशा N1 V2 B1 3 च्छन्दितो D2 3 आनन्दिता (for आनन्दितो) V2 illeg for दिशा Ś D2 13 दिशा युद्धाभिनन्दिन D12 युध्यमान दिशैदिशा (for the post half)]

—Thereafter they cont while K (ed) cont (within brackets) after 560*

562* क्रव्यादा भक्षयिष्यन्ति मांसानि गजवाजिनाम् ।

—Then N2 B1 (m) cont l 5-6 of 559* while K (ed) further cont (within brackets)

563* सर्वं नष्टप्रभं मन्ये सैन्यं स्वबलमाश्रितम् ।

[Cf 550*]

31 D4 5 T om 31–32 D11 om 31 Ś V B2 D6-8 9 (after 10) 12 13 read 31–32 after 550* while Ñ B1-3 read 31–32 after 551* —a) G1 3 M देव (for राम) Ś N V B D6-8 9 12 13 विष्णु राममहं मन्ये D10 रामं मन्यामहे विष्णु —b) D3 10 G1 M3 4 रूपम् (for देहम्) Ś V2 D6 8 13 माश्रित D1 °त (for माश्रितम्) N2 B1 D1 मानुषच्छ (N2 B1 °षं छ) द्मरूपिणं B1 3 मानुषं वै स्व (B3 धाय) रूपिणं

—c) Ś D1 8 12 13 च V D6 3 स (for हि) Ś V1 D6-8 12 13 वै (for ऽसौ) —V1 illeg for 31d

32 D4 5 T om 32 (cf v l 31) Ś V B1 D6-8 9 (after 10) 12 13 read 31–32 after 550* while N B2 3 read 31–32 after 551* —a) Ś N V2 3 B1-3 D1 2 3 12 13 M1 2 समुद्रस्थितं (V1 D9 10 समुद्र च (V1 D6 वै) (for समुद्रस्य) —b) D1 संयुगे D12 11 सेतु स (by transp) V1 2 D1 5 M1 3 सु (D3 प) महाद्भुत (for परम°) Ś V1 D12 13 14 सतु सुमहदद्भुत —After 32 Ś N V B D6-8 9 (l 2 only) 12 13 ins.

564* कुरुष्व पथ्यं मद्वचं हितमुक्तं निशाचर ।
सीताकृते महाबाहो मद्वयस्युपस्थितम् ।
तपांसि नितान्तानि कुर्यन्त राक्षसाधिप ।

[V2 om l 1–2 N B2 om l 1 D1 reads l 1 twice —(l 1) L (ed) भेद (for मद्य) V1 3 B1 3 D6 1 3 (first time) 4 यच (V1 3 यस्य B3 4 यस्यां D1 3 [second time] यच D6 यदा) प्रतिनिविष्टोऽसि, B1 यदपि त्व निविष्टोऽसि (for the prior half) V1 D6 1 3 (second time) 4 उक्ते (for उक्त) B1 हितयुक्त B2 यस्यां युक्ते, B4 तस्यामुक्तो (for हितमुक्त) V1 हितमुपोऽसि रावण D3 (first time) यदि ना येसि मां हि तद् (for the post half) —B1 reads l 2 before l 1 repeating it in its proper place —(l 2) B1 3 (second time) 4 तस्याकृते (B4 क्षणे) (for सीताकृते) B4 D1 महाराज (for °बाहो) —(l 3) N B1-3 यथेमानि B4 तानि तानि (for यथेमानि) N V1 4 B D6-3 लक्ष्ये (for स्वप्ने) N V B1-3 D6-4 राक्षसेश्वर]

while D6-7 9 11 S ms. after 32

565* ज्ञात्वा प्रथाय कर्माणि क्रियतामायतिक्षमम् ।

[D7 10 11 G1 Ct [अ]यथार्थं, Cm g k as above (for प्रथाय) D4 5 T1 2 Cm कार्याणि Cg k t कर्माणि (as above) G1 M4 अघ पाठम]

33 a) Ś V1 D7 9 10–12 Ct सद्य, Cm g as in text (for तत्र) Ś N1 V2 3 B1 2 4 D6 8 12 13 निवेद्य D11 निशम्य G1 निगम्य (for निगद्य) ⊛ Cm निगद्येति पाठेऽपि श्रावयित्वा रावण समवेक्ष्य रक्षोधिपतेर्मनः परीक्ष्य अनिच्छन ज्ञात्वा तूष्णीं बभूव, किमपि नोवाचेत्यर्थः । Cg निशम्य श्रावयित्वा । मनःस्थभावितत्त्वथाऽयम् । रावणं रावणाकारम् ⊛ —b) Ś1 B1 D4 8 12 13 निरीक्ष्य, G समीक्ष्य G (ed) सुग्रीव (for परीक्ष्य) B2 रक्षोनृपतेर् (for रक्षोधिपतेर्) Ś V B1 4 D6-8.8 12 13 स्थितोऽपि च, N B2 3 हितैः स्थित D1 पुर स्थित; D6 T2 पुनः पुनः; D3 मनस्वदाः V3 महात्मन (for मन पुन) —V3 illeg for 33cd —c) Ś D12 13 मनुत्तमे हि B4 मथोग्रमेवा M1 3 मनुत्तमम् L (ed) मनुत्तमम् (for अनुत्तमेषु) B1-4 पुरुषो (for -पौरुषो) —d) D2 स बभूव (sic) D11 समर स (for समवेक्ष्य) —After 33 Ś1 N V2 3 B D6-8 12 13 G1 2 M3 ins.

566* स बद्धचो माल्यवतः सुभाषितं
दशाननो न प्रत्यास सौख्यद ।
भृश क्रोधे च सुदुरुमानसो
मुमूर्षुरन्यच्च यथोऽश्रुरैरयत् ।

२७

G. 6. 12. 1 B. 6. 36. 1 L. 6. 12. 1

तत्तु माल्यवतो वाक्यं हितमुक्तं दशाननः ।
न मर्षयति दुष्टात्मा कालस्य वशमागतः ॥ १

स बद्ध्वा भ्रुकुटिं वक्त्रे क्रोधस्य वशमागतः ।
अमर्षात्परिवृत्ताक्षो माल्यवन्तमथाब्रवीत् ॥ २

हितबुद्ध्या यदहितं वचः परुषमुच्यते ।
परपक्षं प्रविश्यैव नैतच्छ्रोत्रगतं मम ॥ ३

मानुषं कृपणं राममेकं शाखामृगाश्रयम् ।
समर्थं मन्यसे केन त्यक्तं पित्रा वनालयम् ॥ ४

रक्षसामीश्वरं मां च देवतानां भयंकरम् ।
हीनं मां मन्यसे केन अहीनं सर्वविक्रमैः ॥ ५

वीरद्वेषेण वा शङ्के पक्षपातेन वा रिपोः ।
त्वयाहं परुषाण्युक्तः परप्रोत्साहनेन वा ॥ ६

[(l. 1) V1.2 B1 D6.1.3 [अ]भिभाषित, G1.3 M1 प्र° (for सु°) —(l. 2) Ś1 D12.13 मूर्खवद्, D4 मूर्खत, D8 पूर्णवद् (for मोरुर्यत) G1.2 M5 प्रतिशुश्रुवे तदा (for प्रशशंस मौरुर्यत) —(l. 3) Ś1 Ñ2 B1 D1.12 [प]व (for च) D6.1 सुहृद् (for सुहृद) —(l. 4) G1.3 M5 अशुभ (for अन्यच) Ś1 D1.12 [ऽ]भ्यभाषीत्, V1.2 B1 D8 [ऽ]भ्युदी रयत्, B2 D9.2.13 G1 M5 [ऽ]भ्युदीरयत् D4 मुमूर्षेनैवाथ ततो भ्युदीरयत्]

Colophon —*Kanda name* Ñ1 V2 B2.3.4 D2.13.12 लङ्काकाण्डे, D8 सुद्रकाण्डे D4 सुदरकाण्डे लङ्कापर्वणि —*Sarga name* Ś Ñ V1.2 B D9—8.9.11.12.13 माल्यवद्वाक्य. —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 B1 D2.3.12.13 om Ś1 Ñ1 V1.2 B1.3.4 D2.3 11, V2 D1 10, D1 13, D6—7.10.12 T1.2 G M 35, T2 34 —After colophon, D2 concludes with राम, while G M1.2.5 conclude with श्रीरामाय नम

27

☞ Cv is missing 1–19[b] (cf v l 26 26)

1 [a]) Ś D9.2.8.11 ततो (for तत्तु) B4 तथा माल्यवतोदार, D1.6.12 ततो (D8 तत्र) माल्यवता वाक्य —[b]) B1.3 D6 हितयुक्त, D3 हितमुक्तो, D4 हेतुयुक्त B4 निशाचर (for दशानन) —[c]) Ś Ñ1 V1.2 D D9.2—8.9.10.12.13 नामर्षयत, Ñ2 न ममर्ष स, V3 अमर्षयत, D1 नामर्षयद् (subm) (for न मर्षयति) Ñ B1—3 दुर्बुद्धि, ꕥ Cr न मर्षयति न मर्षयति स्म।, Cg न मर्षयति नामर्षयत् ꕥ

2 [a]) B2 M1.2.4 कृत्वा, D5 कन्धा (sic) (for बद्ध्वा) Ś Ñ V B1—3 D9.1 T2.3 भ्रुकुटिं (sic), B4 D1.2.11 G1 भ्रुकुटीं (sic) D4.5.8.12 G2 M5 भ्रुकुटीं (for भ्रुकुटिं) T2 वक्त्रे (sic) —[b]) Ñ V B1—3 D9—4 प्रतिलक्ष(Ñ2 V °क्ष्म)ण, D12 प्रतिवीक्षण (for वशमागत) Ś वचस्यसति लक्ष(Ś2 °क्ष्म)ण, B4 माल्यवत्समर्पण, D1.12 वचस्य म(D4 lacuna for स्य म)तिलक्षण G M5 क्रोधेन कलुषीकृत —[c]) B4 अस्फुरत् (for अमर्षात्) Ś D4.8.12.13 परिवृत्तास्यो, V3 च प्रवृत्ताक्षो, B1 परिवाप्ताक्षो —[d]) B4 रावणो वाक्यमब्रवीत्

3 [a]) Ś D9.12.13 यदप्येतत्, Ñ B1—3 यदायण, V D9—4 तु(D8 च) यदिद, B4 यदसि मे, G1 यदभिहित (hypm), Cg k t as in text (for यदहित) —[b]) Ñ B1—3 मोहात्, V D4 त्वया, B4 D6.2 तच्चत्, D5 यचात् (for वच) B4 M1.2 उक्तवान्, Ct as in text (for उच्यते). Ś D9.12 वाक्यैरुपहितोच्यते, D12 पारुष्य यदिहोच्यते —[c]) Ś Ñ V B1.2 D9.12.13 प्रशास्यैव(B2 °ते), B3 D9—4 प्रशस्यैव, B4 स्वपाश्रित्य (for प्रविश्यैव) D4 परपक्षप्रशसा च —[d]) Ś D9.12 तत्, B4 [ए]व (for [ए]तच्) Ś V D9—4.8.11.13 G1.2 श्रोत्र(D12 °त्र)सुख, B3 (*sup lin* also) श्रुतिगत, M2 Cg श्रोत्र गतो, M5 चात्र सुख, Ck t as in text (for श्रोत्रगतं)

4 [b]) D1 एकं, D6 एक (for एकं) —[c]) B1 सामर्थ्य (for समर्थं) —D1 om (hapl) 4[d]–5[e] —[d]) G1.3 पित्रा त्यक्त (by transp.) Ñ V B D1.3.10.11 M5 वनाश्रय, D12 च रालस (sic), Cg as in text (for वनालयम्)

5 D2 om 5[a b] (cf v l 4) —[b]) B2.3 D7.10.11 T1.2 देवाना च(D2 om [subm.]), G1 M1.2 दैवतानां (for देवताना) V3 G M5 भयावह —G3 repeats 5[cd] after 8 Note hiatus between [c] and [d] —[c]) Ś V1 D9—4.12.13 अहीन, Ñ2 हीनं त्व, V2.3 त्वं हीन; D12 हीन वा, M2.3 Ck विहीन, Cg t as in text (for हीन मा) Ñ B1—3 कस्माद्, D4 हीन (for केन) —D2 reads 5[d] in marg —[d]) Ś V1 D2.3.4.13 हीन मा, V2.3 D4 T1 M2.4 ह्यहीन (to avoid hiatus), D9.11 हीन मा, Cm as in text (for अहीन). Ś D9.12 जतु, V1 B1—3 D9.1 सत्व, V3 चैव; D12 त्व तु (for सर्वै) Ñ2 सत्वविक्रमै, D5 हीनं सवासविक्रमै (sic), D4 मम सत्वेन विक्रमै .

6 [a]) V2 राग, T2 चिर; Cg k t as in text (for वीर) D8 वैरे द्वेषेपि Ś D9.12 सखे; D12 [आ]शङ्के (for शङ्के) —[b]) V1 वा प्रयो, D6 चापि वै, D4 वैरिण, D8 T2.3 वै रिपो, Cg as in text (for वा रिपो) —[c]) V3 D9.10.12 Ct मम (for पर) Ś Ñ V1.2 B D9—4.12.13.14 प्रोत्साहितेन D1.2 च (for वा) D6 परस्योत्साहनेन वा

प्रभवन्तं पदस्थं हि परुषं कोऽभिधास्यति ।
पण्डितः शास्त्रतत्त्वज्ञो विना प्रोत्साहनाद्रिपोः ॥ ७

आनीय च वनात्सीतां पद्महीनामिव श्रियम् ।
किमर्थं प्रतिदास्यामि राघवस्य भयादहम् ॥ ८

वृतं वानरकोटीभिः ससुग्रीवं सलक्ष्मणम् ।
पश्य कैश्चिदहोभिस्त्वं राघवं निहतं मया ॥ ९

द्वंद्वे यस्य न तिष्ठन्ति दैवतान्यपि संयुगे ।
स कस्माद्रावणो युद्धे भयमाहारयिष्यति ॥ १०

द्विधा भज्येयमप्येवं न नमेयं तु कस्यचित् ।
एष मे सहजो दोषः स्वभावो दुरतिक्रमः ॥ ११

यदि तावत्समुद्रे तु सेतुर्बद्धो यदृच्छया ।
रामेण विस्मयः कोऽत्र येन ते भयमागतम् ॥ १२

स तु तीर्त्वार्णवं रामः सह वानरसेनया ।
प्रतिजानामि ते सत्यं न जीवन्प्रतियास्यति ॥ १३

एवं ब्रुवाणं संरब्धं रुष्टं विज्ञाय रावणम् ।
व्रीडितो माल्यवान्वाक्यं नोत्तरं प्रत्यपद्यत ॥ १४

G. 6 32. 14
B. 6 36. 14
L. 6 32. 14

7 ᵃ) M6 प्रभावत Ñ B1.3 च, B3 सो. T3 वा (for हि). B1 हि मा कोन्य, M1.2 समर्थं हि. Cg t as in text (for परुषं हि) —ᵇ) Ñ1 G M1-3 कोऽभिधास्यते, Ñ2 D6 M6 को विधास्यति (D6 M6 °ते), B4 वक्तुमर्हति, D7 °भाषितु, D8 हि* *स्यति (lacuna), D9-11 Ct °भाषते. Ck as in text (for कोऽभिधास्यति). Ś1 को अ्रामयति पूरुष, Ś2 D12 पुरुष को हि भ्रामयति —ᶜ) B4 सर्वशास्त्रज्ञस्, G3 शास्त्रविप्राज्ञो (for शास्त्रतत्त्वज्ञो) —ᵈ) M3 तोत्साहनाद् V1 D5.8 गुरु, D1 परै (for रिपो) V2 परस्योत्साहनादृते, B4 स्व तु प्रोत्साहितो मृधः D3 (marg, orig as in text) 9-11 Ct विना प्रोत्साहनेन वा ※ Ct वासब्दो निश्चये. ※

8 ᵃ) Ś Ñ V B D5-8.8 12.13 भाराय V3 D1 वचनाद् (meta), D12 च बलात्, G1.2 M6 हि वनात्, Cm as in text (for च वनाद्). —ᶜ) D2 प्रतिवास्यामि (sic) —ᵈ) V3 D5-8 8 12 13 राघवाय. Ñ B2 इति, V1.2 B3.4 D1-4 इवा V3 D0.1 इह. B4 अपि (for अहम्) ※ Cg राघवस्य राघवात्. ※—After 8, G1 repeats 5ᶜᵈ

9 ᵃ) D0.4 -कोटिभि. —ᵇ) Ś B1 D1.2.12 सुग्रीव सह, B4 सुग्रीव च स (for ससुग्रीव स) —ᶜ) Ñ2 D1.4.7.9-11 अहोभिश्च B4 D3 अहोरात्रै. —ᵈ) Ś Ñ V B1-3 D1-3.8.12.13 transp. राघव and निहत.

10 ᵃ) Ñ1(in gloss) B3 युद्धे (for द्वंद्वे) D0 द्वंद्वयुद्धे न प्रतिमा —V2 illeg for 10ᵇ —ᵇ) Ś D5-8.12.13 देवता अपि (D1 अपि च [hypm]) (for दैवतान्यपि). Ñ2 B1.3 देवगन्धर्वदानवा 1 Ñ2 V3 देवता न च पन्नगा 1 V1 देवा अपि च समुद्गे B3 देवदानवपन्नगा —ᶜ) T3 न (for स). G2 राघवो (sic) (for रावणो) —For 10ᶜᵈ, Ś Ñ V B D5-8.12.13 subst

567* रावणो मानुषं प्राप्य भयमाहारयेत्कथम् ।

[D12 * * रावेन मानुष (corrupt) (for the prior half) D2 भयाद (sic) (for भयम्) V2 भारद (for आहारयेत). V3 स भयं कथमारयेत् (for the post. half)]

11 ᵃ) V2 विभज्येयम् (hypm), V3 D4 G2 भग्नयम् Cr m g k t as in text (for भज्येयम्). D0.8 भज्येय वापि. D12 भज्ये त्वमपि (sic) B4 D2.7 G3.3 [ए]व, Cr m g k t as in text (for [ए]वं) Ś D5.12 द्विधा भज्येयमो वा मा —ᵇ) V2 om, B4 नमेय न (by transp) (for न नमेय) V2 G3 च, M1.2 हि, Cm as in text (for तु) Ś D5.12 कर्हिचित्. —ᶜ) T3 ते, Cm g as in text (for मे) D1.12 द्वेष (for दोष) —ᵈ) B1 D0.8.13 स्वभावाद् 1 D3 स्वभाव Ñ1 B3 गुणो वा प्रसमीक्ष्यता.

12 B1 reads 12 twice (var) —ᵃᵇ) Ś V B3(second time) 4 D5-8 8 12 13 G1 समुद्रस्य Cg k t as in text (for समुद्रे तु) V3 G1 M6 बद्ध सेतुर (by transp). B1(second time) यथेच्छया (for यदृच्छया). N B1.3(first time) 4 यदि राम इह प्राप्तो वानरैर्दुर्बलैः सह —B1.3 read 12ᶜᵈ twice (var). —ᶜ) Ñ B1-3(all the three first time) तेन ते(Ñ1 चेद्) (for रामेण) —ᵈ) Ś V1 B1-3(all the three second time) D5-8.8.12.13 यत्तम् (for येन) G (ed) उत्थित (for आगतम्)

13 ᵃ) B4 यदि तीर्णो D7 T3 G1 मनु तीर्त्वा, Cm g as in text (for स तु तीर्त्वा) Ś D5.13 कामं रामस्तिहोत्तीर्णं (sic) Ñ B1-3 यदि चे(Ñ2 चे)दागतो रामः V D5-8.13 काम(V3 अथ) राम इहोत्तीर्णं (D4 * सरवीर्णं) —ᶜ) V3 अभिजानामि Ś D5.12 सत्यं ते (by transp), B4 D3 सत्यं च(D13 स), D6 ते सर्वं (for ते सत्यं) V1.2 अभि(V2 प्रति)जानामि मे सत्यं (sic) —ᵈ) V3 जीवन्म (by transp) D3 न मे जीवन्नासिष्यति

14 ᵃ) V1.2 वदन्तं, D5-8.8 ब्रुवतं Ś1 D1 सीतार्थं Ś1 D12 सेनार्थं. Ñ B1-3 सक्रुद्धः V3 वासवं (for संरब्धं) —ᵇ) Ś V B4 D5.8.8.12.13 क्रुद्धः Ñ B1-3 D3 स तु, D3 वशो (for रुष्टं) G M4 क्रुद्धं(G3 रुष्टं) दृष्ट्वा दशाननं —Ś1 om 14ᶜ–15. —ᶜ) V1.2 गुरुत्वो (for व्रीडितो). Ś4 Ñ V2 B D5.12.13 शुष्मी V1.2 D5-8 तूर्णं (for वाक्यं). —ᵈ) B4 D10.11 G1 M1.5 प्रतिपद्यत(M6 °ते), Ct as in text (for प्रत्यपद्यत) Ś1 V1.2 D5-8.8.12.13 तस्मात्रोत्तरवाक्यत्.

G 6 12 15
B 6 36 15
L 6 12 15

जयाशिषा च राजानं वर्धयित्वा यथोचितम् ।
माल्यवानभ्यनुज्ञातो जगाम स्वं निवेशनम् ॥ १५
रावणस्तु सहामात्यो मन्त्रयित्वा विमृश्य च ।
लङ्कायामतुलां गुप्तिं कारयामास राक्षसः ॥ १६
व्यादिदेश च पूर्वस्यां प्रहस्तं द्वारि राक्षसम् ।
दक्षिणस्यां महावीर्यौ महापार्श्वमहोदरौ ॥ १७
पश्चिमायामथो द्वारि पुत्रमिन्द्रजितं तथा ।
व्यादिदेश महामायं राक्षसैर्बहुभिर्वृतम् ॥ १८
उत्तरस्यां पुरद्वारि व्यादिश्य शुकसारणौ ।
स्वयं चात्र भविष्यामि मन्त्रिणस्तानुवाच ह ॥ १९
राक्षसं तु विरूपाक्षं महावीर्यपराक्रमम् ।
मध्यमेऽस्थापयद्गुल्मे बहुभिः सह राक्षसैः ॥ २०
एवं विधानं लङ्कायां कृत्वा राक्षसपुंगवः ।
मेने कृतार्थमात्मानं कृतान्तवशमागतः ॥ २१
विसर्जयामास ततः स मन्त्रिणो
विधानमाज्ञाप्य पुरस्य पुष्कलम् ।
जयाशिषा मन्त्रिगणेन पूजितो
विवेश सोऽन्तःपुरमृद्धिमन्महत् ॥ २२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्तविंशतितमः सर्गः ॥ २७ ॥

15 Ś1 om 15 (cf v l 14) —a) B4 जयाशीर्भ्यां, D1 यथाशिषा Ñ2 V1 2 B4 D5 7 9 11 T1 G1 तु (for च) —b) Ñ2 वर्धयित्वा (sic) L (ed) विसृज्य च (for यथोचितम्) —d) D5 10 11 T2 स्व (for स्वं)

16 a) G3 om from हामात्यो up to पश्चिमायाम in 18a. Ś Ñ V B1 2 3 D6–8 13 11 G1 3 M1 2 6 स(Ñ1 V2 D1 8 13 म)हामात्यैर् (for सहामात्यो) —b) Ś D6 13 विसृज्य, B4 D4 विसृष्य —c) G (ed.) उत्तमां (for अतुलां) D5 गुद्ध (sic) (for गुप्तिं) D7 9–11 लंकायारतु तदा गुप्तिं, G2 लंकाया अतुला गुप्तिं. —d) Ś B4 D4 8 13 रावण, D3 G2 3 राक्षसै

17 G3 om 17 (cf v l 16) —a) Ñ2 B व्यादिदेशाथ, D1 T1 M3 स व्या(T1 M3 व्यास)दिदेश B4 पूर्वे तु (for पूर्वस्यां) —For 17ab Ś Ñ1 V D6 8 13 13 subst

568* प्रहस्त व्यादिदेशाथ पूर्वद्वारेऽरिसूदनम् ।

[Ś D8 13 13 चादिदेशाथ(D8 reads in marg from शाथ up to व्यादिदे in 18c) D8 [S]पि (for ऽरि) D1 पूर्वे द्वारे निषूदन (for the post half)]

—c) Ś V1 3 D6–8 8 12 13 G1 3 दक्षिणे तु, Ñ B1 दक्षिणस्या, B4 दक्षिणेय D4 दक्षिणेति Ñ B1–3 दिशि तथा; V3 D3 महाकायौ, M3 °वीरौ (for महावीर्यौ) —After 17, T1 ins

569* व्यादिदेश महाकायौ राक्षसैर्बहुभिर्वृतौ ।

18 G3 om पश्चिमायाम in 18a (cf v l 16) D8 reads in marg up to व्यादिदे in 18c (cf v l 17) D6 om 18ab —a) Ñ1 पश्चिमस्या Ñ B1–3 पुर, D7 9 11 M1 2 6 अथ (for अथो) Ś D6 8 12 13 पश्चिमे तु महा (D6–8 8 13 तथा, D8 सदा)द्वारे, V B4 पश्चिमे च(B4 तु) तथा द्वारि —b) Ś V2 3 B4 D6 8 12 13 स्वयं, V1 सुत, B4 D4 7 9–11 T1 M1 3 तदा (for तथा) —c) D6 संदिदेश (for व्यादिदेश) Ś D6 8 12 13 महाकाय, D6 T2 महावीर्यं —d) D5 T2 M3 बहुभी राक्षसैर् (by transp) B4 सह, D11 वृत

19 D12 om 19ab —a) Ñ2 B1–3 तथा, D8 दिशि M6 प्रति (for पुर) G (ed) दिशि तथा (for पुरद्वारि) Ś D6–8 8 12 13 उत्तरे चापि(Ś D6 12 °पि च) स द्वारे; Ñ1 उत्तरे चापिसद्वारे; V B4 उत्तरे तु(V1 2 च) सदा(B4 तथा)-द्वारि(V1 °रे) —b) Ñ B1–3 व्यादिष्टौ; D4 4 व्यादिशत्, D2 T1 G1 3 तावुभौ, Ct as in text (for व्यादिश्य) —c) Ñ अत्र, B (ed) तत्र (for चात्र) B4 D5 7 10 11 Ct गमिष्यामि, D8 गमिष्यति (sic) Cv r m g as in text (for भविष्यामि) Ś V D6–8 8 12 13 स्वयमत्र भविष्येहम् —d) Ñ2 B1 2 स (for ह) Ś Ñ1 V B2 D6–8 8 12 13 (Ñ1 B4 with hiatus) इति तान्मन्त्रिणोऽब्रवीत्, M1 2 मन्त्रिणामित्युवाच ह

20 Ñ2 V D6 4 transp 20 and 21 —a) Ñ1 स, B4 G च; D6 om (subm) (for तु) Ñ2 स राक्षस (for राक्षसं तु) —Ś B4 D6 12 13 transp 20b and 20d —b) Ś Ñ2 V1 2 D6–8 8 12 13 M6 बल, Ck t as in text (for वीर्य) D13 पराक्रम —c) Ś B4 D8 12 13 मध्ये निवेश्य(D8 13 °श्य) गुल्मे च(D11 गुल्मेषु) Ñ1 V D6–4 मध्ये स(V3 मध्यमे)स्थापयामास —d) D1 रक्षकै, D13 राक्षस (for राक्षसै) N1 D2 राक्षसैर्बहुभिर्वृत (D3 °भि सह)

21 Ñ1 V D6–4 transp 20 and 21 —a) Ś1 V1 D6 4 8 T1 M1 2 लङ्काया —cd) V2 B1 D1 कृतार्थं मन्य तेस्मान (for c) Ñ2 B1 4 वश(B1 बल)मोहित, D4 -वशमागत (for वशमागत) B3 2 कृत्वा स्वबलमोहित (for d) D4–7 9–11 T M कृतकृत्यमिवात्मान मन्यते कालचोदित

22 a) D1 तदा (for तत) —b) B4 M3 आज्ञाय; D8 चाज्ञाप्य (for आज्ञाप्य) D13 पुरेति Ś D8 13 दुष्करं,

२८

नरवानरराजौ तौ स च वायुसुतः कपिः ।
जाम्बवानृक्षराजश्च राक्षसश्च विभीषणः ॥ १

अङ्गदो वालिपुत्रश्च सौमित्रिः शरभः कपिः ।
सुषेणः सहदायादो मैन्दो द्विविद एव च ॥ २

गजो गवाक्षः कुमुदो नलोऽथ पनसस्तथा ।
अमित्रविषयं प्राप्ताः समवेताः समर्थयन् ॥ ३

इयं सा लक्ष्यते लङ्का पुरी रावणपालिता ।
सासुरोरगगन्धर्वैरमरैरपि दुर्जया ॥ ४

कार्यसिद्धिं पुरस्कृत्य मन्त्रयध्वं विनिर्णये ।
नित्यं संनिहितो ह्यत्र रावणो राक्षसाधिपः ॥ ५

G 6. 13. 5
B 6. 37. 5
L 6. 13. 4

B4 लक्षण (for पुष्कलम्) D2 सुपुष्कल यदा (for पुरस्य पुष्कलम्) —ᶜ) Ś V3 D2 3 8 12 13 मन्त्रिजनेन, Ñ1 V1 3 D0 1 4 [ऋ]मात्यजनेन (V3 °गणेन) (for मन्त्रिगणेन). —ᵈ) Ś Ñ2 V B4 D0–4 8 12 13 जगाम (for विवेश) D1 6 T1 M1–3 च (for सो) Ś Ñ2 V3 D0–4 8 12 13 ऋ(D8 दृ)-द्धिमद्वा, Ñ2 B3 र्जितवत्त(Ñ2 °त त)था, V1 3 ऋद्धिमत, B1 2 ऊर्जितस्तथा, B4 आशु बुद्धिमान्; G1 2 ऋद्धिमद्गृह (for ऋद्धिमन्महत्)

Colophon —*Kaṇḍa name* Ś1 V3 B3 D5 8 om, Ñ B1 2 4 D2 12 13 लङ्का°, D0 4 सुन्दर° —*Sarga name* Ś Ñ1 D0 4 8 12 13 लङ्काप्रवि(Ñ1 D2 °वि)धान, Ñ2 रावण विचारणा, V1 पुरगुप्तिविधान, V2 गुप्तिविधान, V3 लङ्का सविधान, B1 पुरविधान, B2 गुप्तिपुरविधान, B3 लङ्काया वीरप्रस्थापन, B4 सैन्यविधान, D5 रावणवाक्य —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 B2 D3 4 12 13 om, Ś2 Ñ2 V1 2 B3 4 D8 12, V3 D6 11 D1 14, D5–7 10 11 T2 3 G M 36, T1 35 —After colophon, Ś2 concludes with श्रीराम, D5 with राम, G M2 3 5 with श्रीरामाय नमः.

28

1 ᵃ) Ś D2 5–13 G1 3 Ck -राजानौ, Ñ2 B4 राजौ च; V3 8 B1–3 D0 1 3 राजौ तु (for -राजौ तौ) ※ Ct नरेति। रामसुग्रीवौ। टत्वाभाव आर्षः ※ —ᵇ) Ñ2 V3 B1 D0 2 7 9–11 तु (for च) —G transp 1ᶜᵈ and 2ᵃᵇ —ᶜ) D6 जाम्बवान् V1 तु (for च) —D5 om (hapl ?) 1ᵈ–2ᵃ —ᵈ) D4 reads राक्षसश्च in marg Ś Ñ1 V B3 (marg also as in text) 4 D0–4 8 12 13 रावणावरजस्तथा (D8 °दा)

2 D5 om 2ᵃ (cf v l 1) G transp 1ᶜᵈ and 2ᵃᵇ For subst see below —ᵇ) B4 तथा (for कपि) —For 2ᵃᵇ V1 3 D0–4 subst l 1 only of 570* —V1 3 D0–4 om 2ᶜ–3ᵇ —ᶜ) B4 सुषेणो नलतारौ च

3 V1 3 D0–4 om 3ᵃᵇ (cf v l 2) —ᵃ) B4 गयो (for गजो) M5 गवयो (for कुमुदो) —ᵇ) B4 नीलो (for नलो) G2 च (for ऽथ) D5 वद्रा (for तथा) —For 2–3ᵇ Ś D8 12 13 subst, while V1 3 D0 4 subst. l 1 only for 2ᵃᵇ

570* अङ्गदो द्विविदो मैन्दो लक्ष्मणो नील एव च।
अन्ये च वानरश्रेष्ठा शतशोऽथ सहस्रशः ।

[(l 1) Ś D8 द्विविधो —After l 1, D2 reads 7ᶜᵈ for the first time, repeating it in its proper place —(l 2) Ś1 मन्ये (for अन्ये)]
while Ñ V2 B1–3 subst.

571* अङ्गदो लक्ष्मणो मैन्दो द्विविदो हरियूथप ।
कुमुद शरभश्चैव ऋषभो गन्धमादन ।
धीमान्दधिमुखश्चैव सुषेणस्तार एव च।
गयो गवाक्षो गवयो नलो नीलश्च वानर ।

[(l 1) V2 द्विविदो (for लक्ष्मणो) Ñ1 पनसो (for द्विविदो) V2 लक्ष्मणो नील एव च (for the post half) —(l 2) Ñ1 मुकुद (for कुमुद) —(l 3) Ñ1 V2 B1 श्रीमान् (for धीमान्) Ñ1 तत (with hiatus) (for तार) —(l 4) Ñ1 गजो (for गयो)]

—ᵈ) Ñ V3 B स्व(B4 द्व)मयन्, V1 समवयन्, V2 अमजयन् (for समर्थयन्) Ś D0–4 8 13 समवेताश्च मन्त्रयन्, D5 समरे पयवारयन्, D13 समरे चाभ्यवर्धयन् ※ Cr सम र्थयन् अमन्त्रयन्। अडभाव आर्षः।, so also Cm g k t ※

4 ᵃ) Ñ B1 2 एषा (for इयं) D4 12 सा (for सा) Ñ V1 3 B1 2 दृश्यते (for लक्ष्यते) B4 सेयं नो दृश्यते लङ्का —ᶜ) Ś Ñ V B1–3 D0–4 8 12 13 मानुषा(D0 °षै)सुर, B4 मानुषोरग ; G1 2 सासुरैरपि, M5 ससुरासुर (for सासुरोरग) —ᵈ) Ñ B2 4 स(B2 4 अ)सुरैर्, D4 उरगैश्च (for अमरैर्) V B3 4 D1–4 चापि (for अपि) B1 D7 9–11 Ct सर्वैरपि सुदुर्जया; G (ed) सुरैरपि सुदुर्जया

5 G (ed) transp ᵃᵇ and ᶜᵈ —ᵃ) Ś Ñ1 V1 3 D1–4 8 12 13 पुर्यामेवविधायां तु(D3 च) V2 D0 दुर्गा-(D0 दुर्गे)मेव विधान हि(D0 च) B4 पूर्वमेव विधातव्य, G1 2 अस्यामेवविधायां तु —ᵇ) D6 13 मन्त्रयश्च (for मन्त्रयध्वं) Ñ V2 B2 विनिर्णय, B1 सुनिर्णय, B3 विनिश्चय, B4 विसर्जये, D0 विनिश्चये, D1 3 4 8 12 13 विनिर्णये, D5 विनिजय (for विनिर्णये) —ᶜ) Ś Ñ V B D2 4 6–12 M5 यत्र (for ह्यत्र) —D15 om (hapl) 5ᵈ–6ᵃ —ᵈ) Ś V2 D0–4 8 13 राक्षसन्यजा, Ñ ब्रात्रयन्त्रजा, V1 3 धारयन्प्रजा, B [ऽ]द्राव(B1 [ऽ]बाध)यत्प्रजा, D5 लोक रावण, D6 G2 M5 रजयन्प्रजा (M5 °जा) (for राक्षसाधिप)

G 6.13.6
B 6.37.6
L 6.33.5

तथा तेषु ब्रुवाणेषु रावणावरजोऽब्रवीत् ।
वाक्यमग्राम्यपदवत्पुष्कलार्थं विभीषणः ॥ ६

अनलः शरभश्चैव संपातिः प्रघसस्तथा ।
गत्वा लङ्कां ममामात्याः पुरीं पुनरिहागताः ॥ ७

भूत्वा शकुनयः सर्वे प्रविष्टाश्च रिपोर्बलम् ।
विधानं विहितं यच्च तद्दृष्ट्वा समुपस्थिताः ॥ ८

संविधानं यथाहुस्ते रावणस्य दुरात्मनः ।
राम तद्ब्रुवतः सर्वं यथातथ्येन मे शृणु ॥ ९

पूर्वं प्रहस्तः सबलो द्वारमासाद्य तिष्ठति ।
दक्षिणं च महावीर्यौ महापार्श्वमहोदरौ ॥ १०

इन्द्रजित्पश्चिमद्वारं राक्षसैर्बहुभिर्वृतः ।
पट्टसासिधनुष्मद्भिः शूलमुद्गरपाणिभिः ॥ ११

नानाप्रहरणैः शूरैरावृतो रावणात्मजः ।
राक्षसानां सहस्रैस्तु बहुभिः शस्त्रपाणिभिः ॥ १२

---

6 D13 om 6ᵃ (cf v l 5) —ᵃ) D7–11 मय (for तथा) —After 6ᵃᵇ, Ñ V3 B ins

572* रावणस्य हितं वाक्यमहितं रावणस्य च ।
यथार्थकुशलो नित्यं धर्मात्मा बुद्धिपण्डितः ।

[(l 1) G (ed) रामस्य च (for रावणस्य) —(l 2) Ñ1 यथानु (for यथार्थ) B3 -दर्शनो (for -कुशलो) B1 3 4 धर्मबुद्धि स(B1 3 शु) पवित (for the post half)]

—ᶜ) T1 अग्म्यप्र, Cm g k t as in text (for अग्राम्य) Ś Ñ V B D0–3 5 12 13 वाक्य हेत्वर्थ(Ñ1 तत्त्वानु, Ñ2 B2–4 तथ्यार्थ)संयुक्त(D0 °सहित), G1 वाक्य वाक्यविदां श्रेष्ठ —ᵈ) V1 पुष्कल तु (for पुष्कलार्थं)

7 ᵃ) G2 अनिल (for अनल) Ś V B4 D0 1 4 5 12 13 च हरस्, Ñ B2 3 D3 च नलस्, B1 T1 चानिलस्, D8 चानलस्, D9–11 पनसश् (for शरभश्) —ᵇ) D1 समति (for संपाति) Ś D3 8 12 13 प्रस(D3 °भ, D13 °भ)वस्, V B3 प्रसभस्, B1 T2 G3 M1 प्रमृगस्, D1 प्रसवस्, D7 विहगस्, D9–11 G2 प्रस(G1 °भ)तिस्, T3 प्रमुखस्, G2 अनिकस्, M1 3 पनसश्, M2 प्रखसस् (for प्रघसस्) B1 D4 5 संपातिप्रमुखास्तथा, D2 T1 हर संपातिरेव च —After 7ᵃᵇ, Ñ B ins

573* निमेषान्तरमात्रेण मायया मां सतन्द्रिता ।

[Note hiatus between मायया मां and सतन्द्रिता B1 सुतन्द्रिता (for सतन्द्रिता) Ñ2 मायया मित्तविक्रमा, B2 मायया वीक्ष्य तद्द्विता, B4 माया वीक्ष्य तथापुरीं (for the post half)]

—D1 repeats 7ᶜᵈ here (cf v l 570*) —ᶜ) G2 transp गत्वा and लङ्कां, B6 सह, T2 महा (for मम) Ś Ñ B1–3 D0–3 (first time) 8 12 13 गत्वा च लङ्काममात्या मे (Ñ1 B1 3 °त्यास्ते, B2 °त्या मे), D1 (second time) गत्वा लङ्कां महावेगा, G (ed) लङ्का गत्वा ममामात्यैः —ᵈ) V3 पुरीं रावणपालिताम्

8 ᵃ) B4 कुशलिन (for शकुनय) V1 2 कुद्भ शकुनय सर्वे —ᵇ) Ś V D0 4 5 12 13 प्रविष्टास्ता(V D1–3 °स्ते) महापुरीं(V2 पुरीमिमां) Ñ B1–3 प्रविष्टा(Ñ1 B1 3 प्रेषिता) वैरिण पुरीं, B4 प्रविष्टा वै रिपो पुरीं —ᶜ) V3 विधेहि, Cm g k t as in text (for विधान) D4 तत्र (for यच्च) —ᵈ) Ñ1 B4 तेऽ D11 त (sic) (for तद्), Ś Ñ1 V B1 3 D0–3 5 8 12 13 transp तद् and दृष्ट्वा Ś1 समुपस्थिता, Ñ2 M1 3 समुपागता, V सर्वमागता, B4 पुनरागता, D5 समुपस्थिता, Ct as in text (for समुपस्थिता)

9 D1 om 9ᵃᵇ —ᵃ) Ś Ñ V1 2 B1–4 D0–3 5 8 12 13 T3 G1 M1 2 यदाहुस्, G (ed) तदाहुस्, Cg as in text (for यथाहुस्) —ᵇ) Ñ1 वदत (for ब्रुवत), Ś V D0 3 4 5 12 13 राक्षसैः (Ś V2 3 D3 13 °स्ते) कथित, M1 कर्म सर्वोऽपि तत्, Cg as in text (for राम तद्ब्रुवत) Ñ B1–3 सत्य (for सर्वं). D3 ब्रुवतो मम नि शेष —ᵈ) Ś D1 4 5 12 13 य(D13 था)थातथ्य तु(D1 5 च), Ñ2 V2 B1–3 D4 6 7 10 11 T1 (marg also as in text) G1 2 याथातथ्येन, V1 2 B4 D0 याथातथ्य च, D3 यथातत्त्वं तु, D6 T2 3 M1 Cg यथातथ्येन (for यथातथ्येन) Ś V2 3 B1 D0–3 4 6 12 13 तत्, V1 च, D3 om (subm) (for मे)

10 ᵃ) D6 पूर्वे Ś Ñ V B1–3 D0–4 5 12 13 बलवान् (for सबलो) —ᵇ) Ś Ñ V B D0–4 5 12 13 M1 माश्रि-(V2 D0 M1 °थि)त्य (for आसाद्य) D6 तिष्ठत, T2 3 विहित (for तिष्ठति) —ᶜ) B4 दक्षिणे Ś Ñ V B D0–4 5 12 13 तु (for च) M1 -वीरौ (for वीर्यौ)

11 ᵃ) Ś Ñ V B1 3 4 D0–4 8–11 पश्चिम (for पश्चिम-) —ᵇ) B4 सह (for वृत) D6 (after corr as in text) परिवारित (for बहुभिर्वृत) —Ś D3 13 G2 om (hapl) 11ᶜ–13ᵇ —ᶜ) D1 7 9–11 पट्टिश (for पट्टस), B4 D1 12 पट्टिशासिधनुष्पाणि (B4 °धरैर्यैर्वै, D12 °भुशुण्डीभि) —ᵈ) D1 सूत्र (for शूल) D1 -पट्टिश, T3 -पट्टस (for मुद्गर) D12 पाणय (for पाणिभि)

12 Ś D8 12 G1 2 om 12 (for all except G1, cf v l 11) —ᵇ) B4 D2 11 आस्थितो (for आवृतो) —For 11ᶜ–12ᵇ, Ñ V B1–3 D0 1 (reads after 13) 4 subst

574* पट्टिशासिधनुष्पाणिभिरास्थितो रावणात्मज ।

[D1 परिघासि, V3 रावणानुज, D1 रावणिस्तत्र]

—D1 om 12ᶜ–13ᵇ —ᶜ) V D0 3–4 12 सहस्रैर्वं(V3 D0 सहस्रैश्वैर्, D6 सहस्रैश्च, D11 स [illegible] 12 13 °भि-सह)

युक्तः परमसंविग्नो राक्षसैर्बहुभिर्वृतः ।
उत्तरं नगरद्वारं रावणः स्वयमास्थितः ॥ १३

विरूपाक्षस्तु महता शूलखड्गधनुष्मता ।
बलेन राक्षसैः सार्धं मध्यमं गुल्ममास्थितः ॥ १४

एतानेवंविधान्गुल्मांल्लङ्कायां समुदीक्ष्य ते ।
मामकाः सचिवाः सर्वे शीघ्रं पुनरिहागताः ॥ १५

गजानां च सहस्रं च रथानामयुतं पुरे ।
हयानामयुते द्वे च साग्रकोटी च रक्षसाम् ॥ १६

निक्रान्ता बलवन्तश्च संयुगेष्वाततायिनः ।
इष्टा राक्षसराजस्य नित्यमेते निशाचराः ॥ १७

एकैकस्यात्र युद्धार्थे राक्षसस्य विशां पते ।
परिवारः सहस्राणां सहस्रमुपतिष्ठते ॥ १८

एतां प्रवृत्तिं लङ्कायां मन्त्रिप्रोक्तां विभीषणः ।
रामं कमलपत्राक्षमिदमुत्तरमब्रवीत् ॥ १९

G. 6 13 20-
B. 6 37 30-
L. 6 13 17

13 Ś Ñ V B D0-4.8 11 G1 om 13^ab (for Ś D4.12 G2, cf v l 11, for D1 12) —^a) D9 सविग्नै, G1 सपक्षो, Ck t as in text (for सविग्नो) ❁ Cg असंविग्न अकम्पित हृदय ❁ —^b) G2 युत (for वृत) D9 11 M1 2 राक्षसैः सह मन्त्रवित्(M1 2 परिवारित), G1 राक्षस प्रमुखैर्वृत —^d) Ñ1 B1 भागत (for आस्थित) D4 तावुभौ शुकसारणौ —After 13, D1 reads 574*.

14 M3 reads 14 *after* 16^ab —^a) B4 तु बलवान्, D9 सुमहता —^b) Ś V B1 D1 2 4 8 11 13 शूलशक्ति , Ñ B1-3 तु(B4 बा)णासनि , D0 शक्तिशूल , D3 शूलपट्टि (for शूलखड्ग) D1 G2 धनुष्मता —^c) Ñ2 राक्षस ; V1 2 B4 रक्षसां V3 M1 रक्षसा, M2 महता, M3 बहुना (for राक्षसैः) —^d) Ś Ñ1 D4 7 9-11 G1 माश्रित (for आस्थित)

15 V1 om 15 —^a) Ś Ñ V1 2 B D0-4 8 11 13 G1.2 ए(B3 कृ)वा(Ś1 °व)मेतद्विधां गुप्तिं(G1 वृत्ति), D9 तानेवं निविधान्गुल्मान् —^b) V1 2 B3 D4 7 9-11 G2 3 लङ्कायां Ñ B1 2 4 समवेक्ष्य च(B1 4 ते), V3 समुदारवत् (sic), D1 समुदैक्ष्य ते, D4 समुदैक्ष्य तु (sic), M1 2 समुदीक्ष्य यै (for समुदीक्ष्य ते) —^c) D3 कामगा (for मामका) Ñ2 D0-11 मन्त्रिण (for सचिवा) —^d) Ñ1 B ज्ञात्वा (for शीघ्रं) B4 शीघ्रम् (for पुनर्) D5 T1 M3 transp शीघ्रं and पुनर् D1 13 उपागता (for इहागता)

16 ^ab) G ग्नु M1 द्वे (for first च) Ś V D0-4 8.12.13 सहस्र कुञ्जराणां च(D0 तु) Ñ B1-3 वाजिनाणां सहस्र तु, D10 11 M1 2 गजानां दशसाहस्रं (for ^a) Ñ1 B1 2 D3 4 हयानाम्, Ñ2 B3 हयानां च (for रथानाम्) D7 transp सहस्र and रथानाम् D4 अयुते (for अयुत) Ś V B1 D0-4 9-13 G1.2 M3 तथा, Ñ B1-3 परं (for पुरे) —^c) M3 अयुतं Ś V3 B4 D0.1 2 13 13 हयानां चायुत तत्र(B4 चाय), Ñ B2.3 D3 रथानां प्र(B3 °नां चा; B1 D1 °नाम)युत चाय (Ñ1 पद्म, D2 चैव) V1.2 B1 D1 हयानामयुतं तथ (B1 चैव) D2 हयानां नियुतं चैव —^d) Ś Ñ1 B1 D1-4.8 11 13 G1 2 साग्र कोटी, Ñ2 साग्र कोटी, V1 M1 2 साग्रकोटिश्च, V2 D2 साग्र कोटिश्च, B3 साग्र कोटी, D4 साग्रकोटि, D12 13 साग्रां कोटिं D7 साग्रकोटिः T2 सार्धकोटी G3 साग्रकोटिम् (for साग्रकोटी).

17 ^a) B4 निशाता Ś1 V B4 लब्धलक्ष्याश्च, Ś2 बलरक्षाश्च, D0 2 8 12 लब्धरक्षाश्च, D1 लब्धकक्ष्याश्च, D3 लघुलक्षाश्च, D4 लब्धलक्ष्माश्च, D13 लब्धरक्षाश्च (for बलवन्तश्च) —^b) Ś Ñ V B D0-4 8 12 13 संग्रामेष्वनिवर्तिन , D7 संयुगेष्वपराजिता —^c) D4 दृष्टा (for इष्टा) —^d) Ñ2 B1-3 D1 4 एव (for एते)

18 ^a) Ś Ñ2 B1 2 D0-3 4 8 12 13 तु, V B4 D5 च, G2 [अ]थ Cr m g as in text (for [अ]त्र) Ś V1 B1 2 D0-4 8 12 13 G2 3 M2 Cm युद्धार्थं, V1 रक्षार्थं, Cr g t as in text (for युद्धार्थे) —^b) Ś D6 13 रक्षसां च, D5 राक्षसानां (for राक्षसस्य) —^c) Ś Ñ V1 2 B3 4 D0-4 8 T G3 परिवार(D3 T2 °र), D5 G2 परीवार ; D7 9-11 M1-3 परीवारः , Cg t as in text (for परिवारः) —^d) Ñ2 V1 B3 4 D1 4.6 7 9-11 G3 M1 दूपतिष्ठति —After 18, D0 ins

575* प्रविद्धस्तामिय सख्या गुप्त राम चतुर्गुणा।

19 ^a) D9 11 एव (for एतां) D4 गुप्ति च (for प्रवृत्ति) Ñ2 D2 4 11 G2 लङ्कायां —^b) Ś1 V1 2 D0 4.8 12 अ(D12 न)नुप्रोक्ष्य(Ś1 °योक्ष्य) Ś2 D6.13 अनुप्रेक्ष्य, Ñ1 B1-3 तत्र प्रोक्ष्य, Ñ2 तत्र प्रोक्ता, V3 अनुज्ञाप्य, B4 अनुगम्य, D5 अभिप्रेक्ष्य, Cm t as in text (for मन्त्रिप्रोक्तां) —After 19^ab D5-7 9-11 S ins

576* एवमुक्त्वा महाबाहू राक्षसांस्तानदर्शयत्।
लङ्कायां सचिवैः सर्वं रामाय प्रत्यवेदयत्।

[M1 2 om 1 2 —(l 2) G2 लङ्कायां D5 7 G1 सर्वं, T2 3 M3 Cm g सर्वां G1 सर्वे, G3 सार, Ct as above (for सर्वं) D5 T1 G3 प्रतिवेदयत् (T2 °दत्) (sic) Cm g t as above (for प्रत्यवेदयत्)]

—^c) D4 रामे (for रामं) —^d) V3 G3 वचनम् , Cm g t as in text (for उत्तरम्) Ś Ñ V1 2 B D0-4.8.12.13 इदं पुनर्(Ñ1 B3 वाक्यमु)वाच ह , D7 इदं पुनरथाब्रवीत्, M1 2 पुनर्वचनमब्रवीत् —After 19 D9 11 M3 ins , M3 cont after 576*

577* रावणाधरज धीमान्ग्राममिश्रितिर्यया ।

G 6. 13. 21
B 6. 37. 21
L 6. 13. 18

कुबेरं तु यदा राम रावणः प्रत्ययुध्यत ।
षष्टिः शतसहस्राणि तदा निर्यान्ति राक्षसाः ॥ २०

पराक्रमेण वीर्येण तेजसा सत्त्वगौरवात् ।
सदृशा येऽत्र दर्पेण रावणस्य दुरात्मनः ॥ २१

अत्र मन्युर्न कर्तव्यो रोषये त्वां न भीषये ।
समर्थो ह्यसि वीर्येण सुराणामपि निग्रहे ॥ २२

तद्भवांश्चतुरङ्गेण बलेन महता वृतः ।
व्यूह्येदं वानरानीकं निर्मथिष्यसि रावणम् ॥ २३

रावणावरजे वाक्यमेवं ब्रुवति राघवः ।
शत्रूणां प्रतिघातार्थमिदं वचनमब्रवीत् ॥ २४

पूर्वद्वारे तु लङ्काया नीलो वानरपुंगवः ।
प्रहस्तं प्रतियोद्धा स्याद्वानरैर्बहुभिर्वृतः ॥ २५

अङ्गदो वालिपुत्रस्तु बलेन महता वृतः ।
दक्षिणे बाधतां द्वारे महापार्श्वमहोदरौ ॥ २६

---

20 a) T1 हि (for तु) Ś D5.12.13 राजन् (for राम) —b) D6.9–11 प्रतियुध्यते (D9–11 °ति), D4 समयुध्यत (for प्रत्ययुध्यत) —c) V2 B2–4 D1.3 षष्टिः, D6 शत (for षष्टि) B4 रथ (for शत) Ś D5.12.13 -सहस्राणि (for °णि) —d) Ś Ñ V B D2.3.6.8.9.11–13 G2 रक्षसा (for राक्षसा)

21 a) Ñ1 मत्त्वात्मा, Ñ2 B1.3 शौर्येण, B2 युद्धेन (for वीर्येण) —b) D7 सत्त्वेन च बलेन च —c) D3.7 T2.3 यत्र, D9–11 ह्यत्र, G1 तत्र, G2.3 M5 यस्य, M1.2 पुन, Cg as in text (for येऽत्र) D6 दर्पाच्च (for दर्पेण) Ś Ñ V B D5.6.8.12.13 सदृशानि सा (Ñ1 D5.13 °नि च; V1.3 °न्येव) सर्वाणि (B1.4 दर्पेण) —After 21, G1 ins

578* परिवारसहस्राणां कोटीशतमथाभवत् ।

22 a) D1 अनु, D4.6 तत्र (for अत्र) Ś D5.12 [अ]मर्षो, G1 मृत्युर् (for मन्युर्) B4 कार्यं ते (for कर्तव्यो) B1 अत्र माया न कर्तव्या —b) D9–11 कोपये, Cr m g k t as in text (for रोषये) D2 त्वा —c) Ś1 [अ]स्य (for [अ]सि) —d) B4 असि (for अपि) Ś V1.2 D5.8.12.13 शासने, Ñ V1 B1.2 D1 शासने, B1.2 D4 नाशने (D4 °नेन्) T1 विक्रमे (for निग्रहे)

23 a) Ñ B2.3 चतुरगस्य (B2 °श्व) (for चतुरङ्गेण), Ś D5.12.13 सद्यमाहरिव (D12 °वी) र्शणा, V B1 D6–8 तन्न वानरि (D4 °निह) यीराणा (D4 °सैन्यन) B4 उत्तरांश्चतुरश्चैव —b) B4 पुरी, D6.11 G1 Cr 1 वृत, Cg as in text (for वृत) Ñ B2.3 पर (B2 °रि) व्यूहस्य मयुगे —Ś2 D5 om (hapl) 23c–26b B1 reads from 23c up to l 1 of 580* in marg —c) Ś1 V B1 D6–8.11.12.13 वि (Ś2 D5.12.13 स) क्षोभ्य राक्षसीं (D12 °सी) सेनां, N B2.3 व्यूहश्च (Ñ1 सदस) वानरबल, B4 व्यूह्य वा वानरबलैर् —d) Ś1 D6.13 सवधिष्यति, Ñ B निहनिष्यति (B1 °सि), V D6–8.12.13 च (D13 त्व) वधिष्यसि (V1 °ति), D3 वधिष्यति हि D11 T2 निर्मथिष्यति T3 निबधिष्यसि, G1 M5 विधमिष्यसि (M5 °ति) Cg t as in text (for निर्मथिष्यसि) ※ Cg मध्यमपुरुषायमार्पम् ※

24 Ś1 D5 om B1 reads in marg 24 (for both, cf v l 23) —a) Ñ B1–3 [अ]ग्रजाद् (for [अ]वरजे) V1 रावणावरजस्यास्य —b) Ñ V2 B1–3 पृष्टश्च (V2 एव श्रु) त्वा स, V1 एवं वदति (for एवं ब्रुवति) —c) M1.2 रिपूणा (for शत्रूणां) V3 ह्यवघातार्थम्, Lo 1.2.4 प्रतिवे (D3 °वा) धायम् —d) D2.9.11 एव (for इदं) —After 24, G2 M5 ins G1 ins after 25

579* सैन्दश्च द्विविदश्चैव नील सेनापतिस्तथा ।
पूर्वद्वार प्रधावन्तो शीघ्रकाय इवानला ।

[(l 2) G2 प्रधावन्तो M5 प्रधावतो (for प्रधावन्तो). G2 [अ]ग्रय (for [अ]नला)]

25 Ś1 D5 om 25 (cf v l 23) —a) D7.9–11 पूर्वद्वार T1.2 ककायां —b) G1 नीलो हरिचमूपति —c) T1 M3 प्रहस्त, Ck t as in text (for °स्तं) D6 T2.3 G3 M1.2 -यु (T3 -यो) द्धार्थं, Ck t as in text (for -योद्धा स्याद्) ※ Cr प्रहस्तप्रतियोद्धृत्व स्याद्दिति पाठ ※ —d) D6 युत (for वृत) M1.2 यूपपै सह तिष्ठतु —For 25, Ś1 Ñ V B D6–8.12.13 G2 M5 subst, G1 cont after 579*

580* कपीनामुग्रवीर्याणां सहस्रैर्बहुभिर्वृत ।
नील प्रहस्त युवतो राक्षस प्रति धावतु ।

[V1 om l 1 B1 reads l 1 in marg (cf. v l 23) —(l 1) D6 बलेन महता वृत, G2 सहस्रै परिवारित (for the post half) —G2 om from l 2 up to st 27 —(l 2) Ś1 D12.13 प्रवृत्त D8 युवती (unmetric) D12 प्रभा (for युवतो) V2 transp प्रहस्त and युवतो V1.3 युधि नाशुल, V2 प्रति गच्छतु B4 D6–8 प्रति धावतां D6.8 G2 M5 प्रतिपाद्य (D4 °पद्य) तां (for प्रति धावतु) Ś1 D5.12.13 युव (D5 °व) मे राक्षसे प्रति (for the post half)]

—After 25, G2 ins 579*

26 Ś1 D5 om 26ab (cf v l 23) G2 om. 26 (cf v l 580*) —a) V2 च (for तु) Ś1 Ñ V1.2 B D6–8.11.12.13 वालिन पुत्रो (for वालिपुत्रस्तु) —b) V2 पूर्वेणाथ तु दक्षिण —c) D6 दक्षिणं B1.2.4 D6–8 बाधतां (for बाधतां) Ś Ñ V1.2 B1.2.4 D5.8 G2 M5 द्वारि D6 द्वार (for द्वारे)

हनूमान्पश्चिमद्वारं निपीड्य पवनात्मजः ।
प्रविशत्वप्रमेयात्मा बहुभिः कपिभिर्वृतः ॥ २७

दैत्यदानवसंघानामृषीणां च महात्मनाम् ।
विप्रकारप्रियः क्षुद्रो वरदानबलान्वितः ॥ २८

परिक्रामति यः सर्वाँल्लोकान्संतापयन्प्रजाः ।
तस्याहं राक्षसेन्द्रस्य स्वयमेव वधे धृतः ॥ २९

उत्तरं नगरद्वारमहं सौमित्रिणा सह ।
निपीड्याभिप्रवेक्ष्यामि सबलो यत्र रावणः ॥ ३०

वानरेन्द्रश्च बलवानृक्षराजश्च जाम्बवान् ।
राक्षसेन्द्रानुजश्चैव गुल्मे भवतु मध्यमे ॥ ३१

न चैव मानुषं रूपं कार्यं हरिभिराहवे ।
एषा भवतु नः संज्ञा युद्धेऽस्मिन्वानरे बले ॥ ३२

वानरा एव नश्चिह्नं स्वजनेऽस्मिन्भविष्यति ।
वयं तु मानुषेणैव सप्त योत्स्यामहे परान् ॥ ३३

G 6. 13. 34
B 6. 37. 34
L 6. 13. 31

27 G rom 27 (cf v l 580*) —ᵃ) B₁ D₂.₃.₆.₁₁.₁₂ पश्चिम) D₁ द्वारे, G₂ M₂ द्वारि, Ct as in text (for द्वार) Ñ B₁.₃ पश्चिम नगरद्वारं —ᵇ) Ś D₂.₁₂ निपात्य Ñ V B₁₋₃ D₇.₁₀ G₁.₃ निष्पीड्य D₂ प्रयातु D₁ निपीड्य (sic) (for निपीड्य) —ᶜ) Ñ V B D₁ निविशतु, D₉ निपेशतु (sic), D₃ निविशन्, D₆ तु विशतु D₁ निवसन् (for प्रविशतु) —ᵈ) D₆ T₁.₂ वानरैर् (for कपिभिर्) Ñ V₁.₂ B D₆₋₈ G₂ M₂ transp बहुभि (B₁ in marg) and कपिभिर् V₁ D₉.₁₁ सह (for वृत) G₁ M₂.₃ वानरैर्बहुभिर्वृत —For 27ᶜᵈ, Ś D₂.₁₂.₁₃ subst D₂ ins after 27ᵈᵈ

581* इन्द्रविश्वविधुद्धार्थं वृतो वै वानरै सह ।
[D₂ स तु (for सह)]

28 ᵃ) D₁ सेघानाम् (sic) M₁.₂ -पक्षाणाम् (for संघा नाम्) —ᵇ) G₁.₃ सुकर्माणं (for महात्मनाम्) —ᶜ) G₁.₃ M₁.₂.₃ -कर (for प्रिय) B₁ D₁ कुद्धो D₁₂ रुद्रो (for क्षुद्रो) Ś D₁₂ विप्रकारी च य क्षुद्रो V₁.₂ पश्चकारप्रियै क्षुद्रो D₉ विप्रकार कृत क्षुद्रो —ᵈ) Ñ₂ B₁.₂.₄ वरदानाद् (for वरदान-) D₁ M₁.₂ वरदानन दर्पि(D₁ तर्पि)त

29 ᵃ) Ś V₁ B₁ D₆ परिक्रमति V₂ B₂ D₇ T परिक्रमति B₁ परिक्रामयति (by) n) C₉ k as in text (for परिक्रा मति) —ᵇ) V₁ लापयति D₁ भनापयन् (for संतापयन्) Ñ B₁₋₃ लोकांसंतापयन्प्रजान् —ᶜ) Ś V B₁ D₆₋₁₂.₁₃ तस्य राक्षसराजस्य —ᵈ) Ś V B D₆₋₈.₁₀.₁₂ तावन्महाराजस्य D₁ स्वयमहं (for स्वयमेव) Ś V₂ D₆₋₈.₁₀.₁₃ T₁ वधे कृत । Ñ V₁ B वध स्थित । D₁ वधमतु । D₉ स्ववधेप्सित । C₉ g k as in text (for वध धृत) — G₁ तत्राहं निधिपोऽस्मि वसतुवैभ्यस्तावलाहमिन्दनेदुरादियामि । वोध्दं च निपित्य । प्रवेक्ष्यामीत्यन्वय । रावणस्य नगरस्य यद्ववा तदद्वारं बलपालकाकं वानरमहं रक्तमापाह इति निर्वि वानरम् ॥ so also Ct

30 ᵃ) B₁.₂ वरदोः M₁.₂ मन्त्रि Ct as in text (for अह) —ᵇ) D₁ निपीड्य T₁ स निवसपाति (for °प्रवेक्ष्यामि) Ś V₁.₂ D₆₋₈.₁₀.₁₂ G₂ D₁₁ D₁₂ D₁₃ पौलस्त्येनिवेश्य(D₁₃ °वसा D₆ °विश्य D₁₂ °वास्य) N V₂.₃ D₁ निपीड्य(N₁ V₃.₃ °ड्यो) पतिवेक्ष्यामि —After 30 Ś D₂.₁₂ ins

582* आपुरद्वा विधान्वान समय परिविरुम् ।
रामव्यविह चैवद्दयमय सागरम् ।
[(L 2) D₁₂ सह (for समेन) and [प]र (for [द]र)]

31 ᵃ) Ś D₁₂ तु (for च) Ñ V₂ B₁.₃ सुग्रीवो (for बलवान्) D₁ वानरेन्द्रश्च बलाध्यक्षो —ᵇ) Ś D₂.₁₂ तु (for च) V₁.₂ D₁.₅.₆₋₁₁ T₁ M₂ वीर्यवान् (for जाम्बवान्) Ñ B₁₋₃ जाम्बवांश्च महाबल —ᶜ) G (ed) [श चि (for [ए]व) —ᵈ) D₆.₈.₉ Cm g गुल्मो, Cv as in text (for गुल्मे) B₂ D₃ भवति, M₁.₂ तिष्ठतु, Cm as in text (for भवतु) D₉.₁₂.₁₃ T₂.₃ G₁ M₂ Cm g मध्यम (D₁ °म) Cv as in text (for मध्यमे)

32 ᵃ) N₁ तु (for च) Ñ₂ B₁ T₁ Cr [ए]व₁ D₂ [इ]हे₁ Cg k as in text (for [ए]व] —ᵇ) Ñ B G₂.₃ कपिभिर्, Cr as in text (for हरिभिर्) Ś V D₆₋₈.₁₀.₁₁.₁₂ कपि(D₉ हरि)भि कार्यमाहव —ᶜ) M₁.₂ नो भवतु (by transp) (for भवतु न) D₁ T₁ संज्ञा वा M₁ संज्ञा नो (by transp) (for न संज्ञा) V B₁.₂.₃ न च न(B₁.₂ (sup lin as in V₁ च)स्या युद्ध वै V₂ दर्प नहवनि युद्धयुः B₂ दस्य वाहदसयुद्धे G D₉ स्युा नहवल युद्ध सुः D₁ स्वयंव मतयुद्धे सुः D₉ दस्या मस्यस युद्ध । D₆.₁ दस्यो ह्मो न(D₁ °स्या न दस्य (a c)) युद्ध सुः D₁₀ स्युा महर्दि युध्दा —ᵈ) N₁ V₂ B संज्ञा दर्व(B₁ त) V₁ V₃ D₁₁ सज्ञा(D₁ °ज्ञा) वै। D₁₂.₁₃ सहवे (for युद्धेऽस्मिन्) —For 32ᶜᵈ Ś D₁₂ subst D₁₂ ins after 32

583* हयुः नरवरि वै संज्ञा युद्ध वा मानुष वा ।
[D₁₂ हयु नन्ति वा वै (for the prior half) and न (for वा)]

33 Ś D₁₂ om 33ᶜᵈ —ᵃ) Ñ V B D₁ वानरा D₁₂ वानरैर् Ñ B₁ D₆₋₈ एवं V₁.₂.₃ तव (for एव) Ñ₁ D₁₂ चिह्न(D₁ °द्वा) V₁ नि चन्द्र V₂ नि चिह्नं N₁ चिह्नं (sic), D₂ चिह्नं तु D₁ वचिह्नं D₁₀ G₁ D₁₁ C₉ क वचिह्नं D₁ वचिह्नं Cm g as in text (for

G 6.13.35
B 6.37.35
L 6.13.32

अहमेव सह भ्रात्रा लक्ष्मणेन महौजसा ।
आत्मना पञ्चमश्चायं सखा मम विभीषणः ॥ ३४
स रामः कार्यसिद्ध्यर्थमेवमुक्त्वा विभीषणम् ।
सुवेलारोहणे बुद्धिं चकार मतिमान्मतिम् ॥ ३५

ततस्तु रामो महता बलेन
प्रच्छाद्य सर्वां पृथिवीं महात्मा ।
प्रहृष्टरूपोऽभिजगाम लङ्कां
कृत्वा मतिं सोऽरिवधे महात्मा ॥ ३६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टाविंशतितमः सर्गः ॥ २८ ॥

नश्चिह्न) D3 वानरस्येव सचिह्नं —ᵈ) N1 B1-3 स्वजनेषु, B4 वानरेषु, D6 साभिज्ञानं (for स्वजनेऽस्मिन्) —D13 om from भविष्यति up to मम in 34ᵈ. —ᵉ) D7 पुत्र (for वय) Ś D3.11 वय भवतो सध्ये च, Ñ V B1.3.4 D1.4 वय तु(Ñ1 B3 D1 च) रक्षसा सघान् (V D1.4 सध्ये) B2 वय तु राक्षसान्सर्वान्, D0.3.3 वय तु(D0 च) भवता सध्ये —ᶠ) D6 पूयो (sic) D3 सह (for सह) Ś D0.3.8.12 नरा, Ñ V B2-4 D1.4 जना, G3 परै (for परान्)

34 D13 om up to मम in 34ᵈ (cf v l 33) V3 om 34 —ᵃ) Ś V1 D0-3.8.12 चैव, D3 T1 पुव M1.3 चापि (for एव) —ᵇ) Ś Ñ V1.3 B D0-4.8.12 G1.3 [भ्र]मितौजसा(D6 °स) (for महौजसा) —ᶜ) Ś1 D3 मात्मन (for °ना) D3 [ए]व (for [श्च]य) —ᵈ) N1 B1 सहायो मे, V1 B3 सखा मे स, D3 सखाय मे (for सखा मम)

35 D1 om 35 —ᵃ) D3.7.10.11 T M2 Cm t कृत्य, D9 सर्वे, Cg as in text (for काय) Ś V B1 D0.4.8.11.12 सर्वकार्य(V2 B1 °म)प्र(V1 D3 °र्याय)सि(D3 °सम्) द्धगमम् —ᵇ) D3 एतद् (for एवम्) —ᶜ) D13 Cm g बुद्धिम्, Ch t as in text (for बुद्धिं) —ᵈ) Ś D3.12 कपुविक्रम, Ñ V B D0-3.13 M1.3 मतिमांस्तदा(B2 D3 °था) D9-13 मतिमान्प्रभु, T3 सुमहामति, G1.3 मति मात्मन Cm g as in text (for मतिमान्मतिम्) ✠ Cm सुवेलारोहणे प्रवृत्ता बुद्धिरस्य स सुवेलारोहणेबुद्धिः । अलुवत्व मार्षम् । मतिमान् आगामिगोचरबुद्धिमान् मतिं चकार सुवेलारोह णच्छा चकारेत्यर्थः । बुद्धिमिति द्वितीयान्तपाठे तु सुवेलारोहणे मतिं मननात्मिकां बुद्धिं निश्चयात्मिकां चकारेत्यर्थ । यद्वा बुद्धिं तात्कालिकरूपां मतिं चकार अर्थनिर्धारणरूपां चकारेत्यर्थः । "अर्थनिर्धारणं मतिः" इति लक्षणात् । Cg सुवेलारोहणे विषये बुद्धिः, बुद्धिमान् । मतुब्लोप आर्षः । मतिम् इच्छाम् । सुवेलारोहणे बुद्धिं चकार मतिमान् मतिमिति च पाठ ✠ —After 35, D3.7.10.11 S ins

584* रमणीयतरं दृष्ट्वा सुवेलस्य गिरेस्तटम् ।

36 D6 T1 om 36 —ᵃ) D0.3.13 तेन (for ततस्) Ś Ñ V B D1.3.4.8.12 स, D0.3.13 स्म (for तु) ✠ Ck ततस्तु राम इत्यादिवक्ष्यमाणसप्तश्लोकश्च न । नापि चोक्तिरनुवाद् । नापीह पूर्वापरप्रकरणविच्छेद । अत इमं श्लोक वृथा प्रक्षिप्यात्र सर्गं विच्छिन्दन्ति । इममेव कुशश्चित स्थपुस्त- सर्गसरयाभ्यधिकदर्शनं जायते । अतो नात्र सर्गविच्छेद ।। Ct also cites Kataka ✠ —ᵇ) D3 प्रसाद्य (for प्रच्छाद्य) G1 महतीं, M3 वसुधां, Cg as in text (for पृथिवीं) —ᶜ) T3 प्रहृष्ट, Cg as in text (for प्रहृष्ट) B3 D3 हि, D4 [ऽ]थ (for ऽभि) V3 [ऽ]भिज्ञनेन (for °जगाम) —ᵈ) N B1-3 शत्रु M2.3 वैरि; M1 चारि (for सोऽरि) N3 सहायवान्, D6 T3 दरात्मा, G3 M1.3 प्रतापवान्, Cv as in text (for महात्मा) Ś V B1 D0.3.8.12.13 विभीषण वायविधौ नि(D1 प्र)यो(V3.3 B3 D1-3 °यु)ज्य, D4 विभीषण चारतो नियुज्यता

Colophon —*Kanda name* Ñ B1.3.4 D3.12.13 लङ्का काण्डे, D0.4 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś D3.11 विभागचिंता N1 B1.3.4 चारप्रवेश, Ñ3 * * * पन V1.3 D13 सैन्य विभागचिंतन(D13 °चिंता) V3 सैन्यविभाग, B3 लङ्काया चारप्रवेश, D0 सैन्यप्रविभागचिंतनं, D1 सेनाप्रविभागचिंता, D3 सैन्यप्रतिभागनचिंता D3 लङ्काविधान, D4 लङ्काप्रासादवर्णन, D9 विभीषणवाक्य —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 D3.3.11.12 om, Ś3 Ñ3 V1.3 B D3.3 13, V3 D6 22, D1 15, D9-7.10.11 T1.3 G M 37, T3 36 —After colophon, D1 concludes with रामः G M1.2.3 with श्रीरामाय नमः.

२९

स तु कृत्वा सुवेलस्य मतिमारोहणं प्रति ।
लक्ष्मणानुगतो रामः सुग्रीवमिदमब्रवीत् ॥ १
विभीषणं च धर्मज्ञमनुरक्तं निशाचरम् ।
मन्त्रज्ञं च विधिज्ञं च श्लक्ष्णया परया गिरा ॥ २
सुवेलं साधु शैलेन्द्रमिमं धातुशतैश्चितम् ।
अध्यारोहामहे सर्वे वत्स्यामोऽत्र निशामिमाम् ॥ ३
लङ्कां चालोकयिष्यामो निलयं तस्य रक्षसः ।
येन मे मरणान्ताय हृता भार्या दुरात्मना ॥ ४
येन धर्मो न विज्ञातो न वृत्तं न कुलं तथा ।
राक्षस्या नीचया बुद्ध्या येन तद्गर्हितं कृतम् ॥ ५
यस्मिन्मे वर्धते रोषः कीर्तिते राक्षसाधमे ।
यस्यापराधान्नीचस्य वधं द्रक्ष्यामि रक्षसाम् ॥ ६
एको हि कुरुते पापं कालपाशवशं गतः ।
नीचेनात्मापचारेण कुलं तेन विनश्यति ॥ ७

G. 6. 14. 9
B. 6. 38. 6
L. 6. 14. 7

29

1 a) D4 सेतुं कृत्वा समुद्रस्य. —b) Ś Ñ V B D6-8. 10. 11 बुद्धिम् (for मतिम्). —c) B4 D1-4. 12 [अ]नुगतो, D6 -[अ]नुचरो (for °गतो). B2 लक्ष्मणश्चागतो (sic).

2 a) V1 (marg.) D3 सर्वज्ञम्; D6 धर्मज्ञो (with hiatus). —V2 reads 2b in marg. —b) D7 च राक्षस (for निशाचरम्). —V2 om. 2cd. —c) Ñ1 M1. 2 मन्त्रज्ञम्; D6 मित्रज्ञ, D1 वा; D8 11 om. (for first च). Ś Ñ2 V1. 3 B1-3 D6-8. 10 11 13 कृतज्ञ; Ñ1 कृतज्ञम्; B4 कुलज्ञ, M1. 2 त्रिविज्ञम्, Cm g t as in text (for विधिज्ञं). D1 वा (for second च). —d) D3 om. (hapl.) परया. Ś V2. 3 B1. 4 D6-8. 10. 11 मधुरं श्लक्ष्णया गिरा, D4. 12 M1. 2 श्लक्ष्ण मधुरया गिरा.

3 a) Ñ1 B1-3 साधु; Ñ2 चाथ (for साधु). B1 शैलेशम्. —b) Ś D4. 12 धातु, B1 D1 T2 G3 द्रुमैः (sic) (for द्रुम). Ś V1. 3 D6-8. 10. 11 सानु- (for धातु). D1 शतैर्वृतं; G2 शिखरैर्वितं; M3 विचेचितं. —Ś1 om. 3c-4. —c) Ś2 V1 B1 D6-8. 10. 11. 13 अधिरोहामहे. —After 3, Ñ V2 B1-3 ins.

585* सुग्रीवे चैव पर्वतेऽस्मिन्वसामि तेन रक्षसा ।
राक्षसं तं च द्रक्ष्यामि कर्मचिपर्ये रावणम् ।

[(1. 2) B1 transp. वरि and रावणं.]

4 Ś1 om. 4 (cf. v. l. 3). —a) Ś2 B1. 4 D4. 5. 8. 10. 11. 13 G1. 2 M3 चालोकयिष्यामो (B4 D2 °मि), V2 D4. 6 T1 चालोकयिष्यामि; D4 G3 चारोहयिष्यामो. —b) Ś2 Ñ2 V B1. 4 D6-8. 10. 11. 13 रावणस्य च (V2 तु) (for तस्य रक्षस.). —c) Ś2 D4. 12 [अ]त्र मम; D6 मे (for मे). Ś1 V D6-8. 10. 11. 13 जीवितान्ताय; Ñ B1. 2. 4 मृत्युकामेन (for मरणा-न्ताय). B1 येनासन्नमृत्युकामेन; D12 येनात्मनश्चविनाशाय. —d) V2 D11 (अ)हृता (for हृता). Ś2 Ñ V B D6-8. 10. 11. 13 हता (Ñ2 मम; V2 तव) [...] (for दुरात्मना).

5 a) D12 ज्ञाताो (sic) (for विज्ञातो). —b) Ś V1 D6-8. 10. 11 कृतं; Ñ2 कृतं; D1 T2 [...] (for वृत्तं). M1 तद्वृत्तं (for वृत्त न). Ś V B1 D6-8. 10. 11 कुलशालिना (for न कुलं तथा). —c) Ś D6. 11 रक्षसा (for राक्षस्या). Ñ B G1 विज्ञया, Cm t as in text (for नीचया). —d) T1 तेन. Ś2 B1 D6. 11. 12 [ए]तद्; D3 चै, D1 [इ]द (for तद्).

6 D10. 11 om.; while B (cd) reads 6-7 within brackets. D3 om. 6ab. —a) Ś V B4 D1-3. 11. 13 च (V2 य) स्मादि-, Ñ B1. 2 तस्मै ति-, B3 तेनैव, D6 तस्मादि; D4 T1 यस्मिंस्ते, T2. 3 G M3 (before corr. as in text) 5 Cg यस्मिन्मे (for यस्मिन्मे). D1. 2 M3 Cg -वर्तते (for वर्धते). Ś D4. 12. 13 क्रोध, D4 तस्मादिद्वर्द्रोष सन्; D7. 8 यस्मिन्वर्धति मे कोप. —b) Ś V1. 2 D6-8. 10. 11. 13 स्मृत्वा च (Ś D4 सुग्रीव, D12 मुद्गर च) पापराक्षस, Ñ B पापं सकीर्त्य (Ñ2 °चित्य; B1 °स्मृत्य) राक्षस, V3 स्मृत्वा तं राक्षसेश्वरं. —c) D4 यस्य, D1 यथा, D5 T2 तस्य (for यस्य). Ś V1 B4 D6. 8. 10. 11. 13 [अ]पचा (B4 °चा)रान् (for [अ]पराधान्). D4 पुरुषस्य (for नीचस्य). —d) Ś Ñ V B D6-8. 10. 11. 13 सर्वान्चयस्या (Ś D4. 12 °न्वयस्य; D12 °न्वयस्य [sic]) [वि] राक्षसान्; D4 वधिष्ये सर्वराक्षसान्, G अथ (G1 वध) द्रक्ष्यति राक्षसा; M3 वधं द्रक्ष्यामि राक्षसान्. —After 6, Ś Ñ V B D6-8. 10. 11. 13 ins.

586* पापैर्दशाननिश्चयैर्मुत्तानिव वानर ।

[Ñ B1-3 दशानन, D6 दशाननि; V3 -नैः; D6 -मुक्तैर् (for मुत्तै). B1 दानवान् (for मुत्तान्).]

7 D10. 11 om., while B (cd) reads 7 within brackets (cf. v. l. 6). —a) Ś D6. 8. 10. 11 को हि नरः; V D4 पुरुषो; B4 D4. 5 पुरुषः; D6 पुरुषः (metri causa) (for एको हि). —b) Ñ2 वश; V3 B3 पाश (for -पाश-). D4 -वशानुगः (for -वशं गत). Ś D6. 8. 10. 11 कालस्य वशमागतः (Ś2 D12 °गत). —c) Ś Ñ V B D6-8. 10. 11. 13 नीचस्वभाव (B1 °पं), D3 G (ed.) आत्म (G (ed.) °स्व) स्वभाव; D6 देव पाप (for नीचेनात्म). Ñ V2. 3 B D4. 12 T1. 3 G M1. 2. 3 -[अ]पराधेन, V1 -[अ]पचारेण; D4 -[अ]प-कारेण (for [अ]पचारेण). —d) Ś V D6-8. 10. 11. 13 तेन

G 6. 13. 35
B 6. 37. 35
L 6. 13. 31

अहमेव सह भ्रात्रा लक्ष्मणेन महौजसा ।
आत्मना पञ्चमश्चायं सखा मम विभीषणः ॥ ३४
स रामः कार्यसिद्ध्यर्थमेवमुक्त्वा विभीषणम् ।
सुवेलारोहणे बुद्धिं चकार मतिमान्मतिम् ॥ ३५

ततस्तु रामो महता बलेन
प्रच्छाद्य सर्वां पृथिवीं महात्मा ।
प्रहृष्टरूपोऽभिजगाम लङ्कां
कृत्वा मतिं सोऽरिवधे महात्मा ॥ ३६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टाविंशतितमः सर्गः ॥ २८ ॥

नश्चिद्) D3 वानरस्येव वचिद्ध —^{b}) N1 B1 8 स्वजनेषु, B4 वानरेषु, D4 सार्मिझानं (for स्वजनेऽस्मिन्) —D13 om from भविष्यति up to मम in 34^{b} —^{c}) D7 एव (for वय) Ś D8.13 वय भवतो मध्ये च, Ñ V B2 3 4 D1 6 वय तु (N1 B1 D1 च) रक्षसो सचान् (V D1 4 मध्ये) B3 वय तु राक्षसान्सर्वान्, D6 2 3 वय तु (D6 च) भवतां मध्ये —^{d}) D6 पृथो (sic) D1 सह (for सत) Ś D6 2 3 8 13 नरा, Ñ V B2-4 D1 4 जना ; G1 परे (for पराद्)

34 D13 om up to मम in 34^{b} (cf v l 33) V3 om 34 —^{a}) Ś V1 D6-8.13 चैव, D5 T1 एव M1 3 चापि (for एव) —^{b}) Ś Ñ V1 2 B D6-8.13 G2.3 [म]मितौजसा (D5 °स) (for महौजसा) —^{c}) S1 D8 आत्मन (for °ना) D1 [प]व (for [म]न) —^{d}) Ñ2 B1 सहायो मे, V1 B2 सखा मे स, D1 सहाय मे (for सखा मम)

35 D6 om 35 —^{a}) D3 7 10.11 T M1 Cm t कृत्य, D5 सर्व ; Cg as in text (for कार्यं) Ś V B4 D6 4 11 13 सर्वकाय (V1 B4 °स)य (V1 D5 °र्थ)ति (D5 °सद्)-द्ययम् —^{b}) D5 एतद् (for एवम्) —^{c}) D13 Cm g बुद्धिः ; Ck t as in text (for बुद्धिं) —^{d}) Ś D8.13 कपुविक्रम ; Ñ V B D6-8.13 M1 2 मतिमास्तदा (B3 D1 °था) D6-11 मतिमानप्रभु ; T2 सुमहामति, G1 3 मति मागन ; Cm g as in text (for मतिमान्मतिम्) ॐ Cm सुवेलारोहण बुद्धा बुद्धिरेव स सुवेलारोहणबुद्धि । अनुस्व मारम् । मतिमान् आत्मनोपायबुद्धिमान् मति चकार सुवेलारोह णाय्यो चकारेत्यर्थ । बुद्धिमिति द्वितीयान्तपाठे तु सुवेलारोहण मति मननात्मिकां बुद्धिं निश्चयात्मिकां चकारेत्यर्थ । यद्वा कार्य कारकालिकरूपां मतिं चकार अर्थनिर्धारणरूपां चकारेत्यर्थः । "अर्थनिर्धारणे मतिः" इति काश्यपः ॥ Cg सुवेलारोहण विषय बुद्धिं, बुद्धिमान् । मनुष्कोप कार्यं । मतिम् इत्यादि । सुवेलारोहणे बुद्धिं चकार मतिमान् मतिमिति च पाठः ॐ —After 35, D3 7 10 11 S ins

584* रमणीयतरं दृष्ट्वा सुवेलस्य गिरेस्तटम् ।

36 D6 T1 om 36 —^{a}) D4.7 13 तेन (for ततद्) Ś Ñ V B D1 2.4 6.12 सः D6.3 13 स (for तु) ॐ Ck ततस्तु राम इत्यादिरित्यमाणसमग्रश्लोकश्च न । नापि चोक्तितनुवाद । नापीद पूर्वापरप्रकरणविच्छेद । अत इमं श्लोकं वृथा प्रक्षिप्यात्र सर्गं विच्छिन्दन्ति । एवमेवं कुर्वता सर्गसमाप्तिः प्रत्युक्त-सर्गसमाप्त्याभासिकदर्शन जायते । अतो नात्र सर्गविच्छेद ॥ Ct also cites Kataka ॐ —^{b}) D1 प्रसाद्य (for प्रच्छाद्य), G1 महतीं M4 वसुधां, Cg as in text (for पृथिवीं) —^{c}) T3 प्रहृष्ट ; Cg as in text (for प्रहृष्ट) B3 D4 हि, D4 [ऽ]थ (for ऽभि) V3 [ऽ]भिनरेन (for °जगाम) —^{d}) V B1-3 तातु M1 3 वैरि ; M3 चारि (for सोऽरि) N2 सहायवान्, D4 T2 त्वरामा, G2 M1 3 पुनरमा ; Cm as in text (for महात्मा) Ś V B4 D6 2 4.10 13 त्रिलोकशं चारिविधौ नि (D2 प्र) यो (V 2.3 B4 D1-3 °यु) ज्य D1 विभीषण चारणौ नियुज्य

Colophon —Kāṇḍa name V B1 2.4 D1 4.5.13 लंका कांडे, D8.4 युद्धकांडे —Sarga name Ś D8.13 विभागचिंता N1 B1 2.4 चारप्रयत्न ; B2 4 8 4 पर्व V1 2 D13 सैन्य विभागचिंतनं (D13 °चिंता), V2 सैन्यविभाग ; B3 लंकायां चारप्रवेश ; D6 सैन्यप्रविभागचिंतनं D1 सकारविभागचिंता D2 सैन्यविभागचिंता D3 लंकाविधानं D4 लंकायां निवासः D5 विभीषणसहायं —Sarga no (figures words or both) S1 Ñ1 D8.4.12.13 om, S3 Ñ2 V1 2 B D6-3 23 V3 D6 22, D1 25, D6-10.11 T1 2 G M 37, T3 36. —After colophon, D3 concludes with हरः G M1.3.4 with श्रीरामाय नमः.

२९

स तु कृत्वा सुवेलस्य मतिमारोहणं प्रति ।
लक्ष्मणानुगतो रामः सुग्रीवमिदमब्रवीत् ॥ १
विभीषणं च धर्मज्ञमनुरक्तं निशाचरम् ।
मन्त्रज्ञं च विधिज्ञं च श्लक्ष्णया परया गिरा ॥ २
सुवेलं साधु शैलेन्द्रमिमं धातुशतैश्चितम् ।
अध्यारोहामहे सर्वे वत्स्यामोऽत्र निशामिमाम् ॥ ३
लङ्कां चालोकयिष्यामो निलयं तस्य रक्षसः ।
येन मे मरणान्ताय हृता भार्या दुरात्मना ॥ ४
येन धर्मो न विज्ञातो न वृत्तं न कुलं तथा ।
राक्षस्या नीचया बुद्ध्या येन तद्गर्हितं कृतम् ॥ ५
यस्मिन्मे वर्धते रोषः कीर्तिते राक्षसाधमे ।
यस्यापराधान्नीचस्य वधं द्रक्ष्यामि रक्षसाम् ॥ ६
एको हि कुरुते पापं कालपाशवशं गतः ।
नीचेनात्मापचारेण कुलं तेन विनश्यति ॥ ७

G 6 14 9
B 6 38 6
L 6 14 7

29

1 a) D4 सेतुं कृत्वा समुद्रस्य —b) Ś Ñ V B D0-4 8 12 13 बुद्धिम् (for मतिम्) —c) B3 D1 6 12 [अ]नुगतो, D0 [अ]नुचरो (for °गतो) B3 लक्ष्मणश्चागतो (sic)

2 a) V1 (marg) D3 सर्वज्ञम्, D4 धर्मज्ञो (with hiatus) —V3 reads 2b in marg —b) D7 च राक्षस (for निशाचरम्) —V3 om 2cd —c) Ñ1 M1 3 मन्त्रज्ञम्, D6 मित्रज्ञं D1 च, D3 12 om (for first च) Ś Ñ2 V1 2 B1-3 D0-3 8 12 13 कृतज्ञं, Ñ1 कृतज्ञम्, B4 कुलज्ञं, M1 2 विधिज्ञम्, Cm g t as in text (for विधिज्ञं) D1 वा (for second च) —d) D5 om (hapl) परया Ś V1 2 B1 4 D0-3 8 13 मधुर श्लक्ष्णया गिरा, D4 12 M1 2 श्लक्ष्ण मधुरया गिरा

3 a) Ñ1 B1-3 अथ, Ñ2 चाथ (for साधु) B1 शैलेशम् —b) Ś D8 12 अाशु, B1 D3 T2 G2 इद (sic) (for इमं) Ś V1 2 D0 8 12 13 सानु (for धातु) D3 शतैर्युत, G3 विभूषित M5 विवैचित —Ś1 om 3c-4 —c) Ś2 V1 B1 D0-4 8 12 13 अधिरोहामहे —After 3 Ñ V3 B1-3 ins

585* दुर्गम चैव यत्किंचित्कारितं तेन रक्षसा।
राक्षस त च द्रक्ष्याम कथंचिद्यदि रावणम्।

[(1 2) B1 transp यदि and रावणम्]

4 Ś1 om 4 (cf v l 3) —a) Ś2 B1 4 D2 3 6 12 13 G1 3 M5 ह्यालोकयिष्यामो (B1 D2 °मि) V3 D1 4 T2 चालोकयिष्यामि, D3 G3 ह्यारोहयिष्यामो —b) Ś2 Ñ2 V B1 4 L0-4 8 12 13 रावणस्य च (V3 तु) (for तस्य रक्षस) —c) Ś2 D1 13 [अा]त्म 1 D0 मे (for मे) Ś2 V D0-4 8 12 13 जीवितलोभाय, Ñ B3 4 6 मृत्युकामेन (for मरणान्ताय) B2 येनात्मनश्च्युत्कामेन D12 येनात्मजविनाशाय —d) V1 D13 [अा]हृता (for हृता) Ś2 Ñ V B D0-4 8 12 13 यस्य (Ñ2 मन । V3 यस्य)दिव्यती (for दुरात्मना)

5 a) D12 ज्ञातो (sic) (for विज्ञातो) —b) Ś V1 D0-4 8 12 13 कुलं, Ñ1 वृत्तं, D6 T1 विध (for वृत्तं) M2 तद्वृत्त (for वृत्त न) Ś V B1 D0-4 8 12 13 कुलशालिना (for न कुलं तथा) —c) Ś D0 3 12 राक्षसा (for राक्षस्या) Ñ B G1 जिह्मया, Cm t as in text (for नीचया) —d) T2 तेन Ś2 B1 D8 12 13 [ए]वद्, D3 चै, D1 [इ]द (for तद्)

6 D10 11 om while B (ed) reads 6-7 within brackets D6 om 6ab —a) Ś V B1 D1-3 8 12 13 त(V3 य)स्माद्धि, Ñ B3 4 तस्मै हि, B2 तेनैव, D0 तस्माद्धि, D5 T1 अस्मिन्मे, T2 3 G M1 (before corr as in text), Cg तस्मिन्मे (for यस्मिन्मे) D1 2 M2 Cg वर्तते (for वर्धते) Ś D8 12 13 क्रोध D6 तस्माद्धि दृद्धोष सन्, D1 अस्मिन्वर्धति मे कोप —b) Ś V1 2 D0-4 8 12 13 स्मृत्वा स (Ś D8 श्रुत्वैव, D12 श्रुत्वा त) पापराक्षस, Ñ B पापं सकीर्त्य (Ñ2 °चिंत्य, B1 °स्मृत्य) राक्षस, V3 स्मृत्वा त राक्षसेश्वर —c) D0 यस्य, D6 यथा D8 T2 तस्य (for यस्य) Ś V1 B1 D0 2 3 8 12 13 [अ]पचा(B4 °का)रात् (for [अ]पराधात्) D4 एकस्य (for नीचस्य) —d) Ś Ñ V B D0-3 8 12 13 सवान्द्रक्ष्या(Ś D8 13 °न्द्र-वा D12 °-वध्या [sic])मि राक्षसान्, D6 वधिष्ये सर्वराक्षसान्, G भय(G2 वध) गच्छति राक्षसा , M5 वध द्रक्ष्याम राक्षसान् —After 6, Ś Ñ V B D0-4 8 12 13 ins

586* बाणैर्वज्राशनिप्रख्यैरसुरानिव वासव ।

[Ñ B1-3 वज्राशन D0 शक्राशनि V3 -सर्रैर्, D8 -सुरैर् (for प्रख्यैर्) B1 दानवान् (for असुरान्)]

7 D10 11 om while B (ed) reads 7 within brackets (cf v l 6) —a) Ś D8 12 13 को हि तत् ; V D3 एकश्च B1 D0 1 3 एकस्तु D6 एषस्तु (metri causa) (for एको हि) —b) Ñ2 वश ; V3 B1 पाशं (for पाश) D1 -वशानुग (for -वश गत) Ś D8 12 13 कालस्य वश मागत (Ś2 D12 °गत) —c) Ś Ñ V B D0 1 3 4 8 12 13 नीचस्यात्म (D4 °त्र) D2 G (ed) नीचस्त्व(G [ed] °स्या)त्म, D6 तत्र धाम (for नीचेनात्म) Ñ V2 3 B D5 7 T2 3 G M1 2 3 [अ]पराधेन, V1 -[अ]पचारेण, D6 -[अ]पकारेण (for [अ]पचारेण) —d) Ś V D0-4 8 12 13 यत,

G 6 14 9
D 6 38 6
L 6 14 8

एवं संमन्त्रयन्नेव सक्रोधो रावणं प्रति ।
रामः सुवेलं वासाय चित्रसानुमुपारुहत् ॥ ८

पृष्ठतो लक्ष्मणश्चैनमन्वगच्छत्समाहितः ।
सशरं चापमुद्यम्य सुमहद्विक्रमे रतः ॥ ९

तमन्वरोहत्सुग्रीवः सामात्यः सविभीषणः ।
हनूमानङ्गदो नीलो मैन्दो द्विविद एव च ॥ १०

गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः ।
पनसः कुमुदश्चैव हरो रम्भश्च यूथपः ॥ ११

एते चान्ये च बहवो वानराः शीघ्रगामिनः ।
ते वायुवेगप्रवणास्तं गिरिं गिरिचारिणः ।
अध्यारोहन्त शतशः सुवेलं यत्र राघवः ॥ १२

Ñ1 B यस्य, Ñ3 सर्वं, D7 9 G1 2 तस्य, G (ed) पश्य (for तेन) N B1 3 विनश्यति

8 a) B2 T3 4 स, D5 om (subm) (for स) Ś D6 3 8 12 13 समन्य काकुत्स्थ , N B3 स(B3 स)मयपामास, D1 सवधयन्नेव —b) Ś V3 4 D6 3 8 12 13 सक्रुद्धे(V1 4 °द्धे), V3 शत्रुध्वे (for सक्रोधो) —cd) D1 शैलं (for राम) Ñ1 B3 D5 सुवेल V D6 1 3 4 आरोहद्, D6-11 भासाय (for वासाय) B4 चित्रकेतुम् Ñ B1-3 उपागमत्, G M3 अधारुहत् ; M1 उपाहरत्(sic), Cg as in text (for उपारुहत्) V D6 1 3 4 वासार्थं कृतभावन (for d) Ś D3 8 12 13 श्रीमे सुवेलमारोहद्वासार्थं चित्रकानन

9 a) Ñ1 B1 4 D2 3 G2 3 M3 चैवम्, V1 3 D6-4 13 त्वेनम्, D12 चैतम्, G1 चैन (with hiatus) (for चैनम्) —b) Ñ1 D7 11 अनुगच्छत् (sic) —c) Ś V D6-4 8 12 13 धनुर् (for चापम्) D5 उत्क्रम्य —d) D6 T2 3 सुमहान् Ś D3 8 12 13 निक्रमोद्यते(Ś1 D12 °च) N V B1 4 D5 1 3 4 विक्रमोप(B4 °प)म, B2 3 भीमविक्रम(B3 °म) (for विक्रमे रत) G1 3 M3 महातेजा महाबल

10 a) Ś N V1 3 B1 2 D6 3 4 8 12 13 अन्वा(N1 °श्वा)-रोहत्, V1 अन्वारोहत् (subm) B4 D1 2 T1 अन्वा-(B4 समा)रोह D3 अन्वरोहत्, D6 11 तमन्वारोहत् (for समन्वरोहत्) G M3 सुग्रीवश्च महाबाहु —b) B2 D1 2 T1 G M1 2 3 च(D3 तु) विभीषण —D10 11 om , while B(ed) reads within brackets 10c - 12b —cd) B4 D5 मैंदो नीलो (by transp) Ś D3 12 द्विविध (for द्विविद) ❀ Cg हनुमानिति पृथगुक्त्या रामलक्ष्मणौ पवन-मेवारूढाविति गम्यते ❀

11 D10 11 om while B(ed) reads within brackets 11 (cf v l 10) —a) N V1 3 B गवो (for गजो) —b) D1 ऋषभो (for शरभो) —B1 reads 11c - 12b (including 587*) in marg —c) G कुमुद पनसाद् (by transp) G (ed) धूम्रो (for चैव) —N1 illeg from रम्भश्च in 11d up to l 1 of 587* —d) Ñ B1-3 धूम्रो, B4 नीलो, D7 तारो (for हरो) D6 वीर्यवान् (for यूथप) Ś V1 3 D6-4 8 12 13 G3 मुख्य (D3 मुख्य च, G1 रम्भश्च) हरियूथप (D1 4 °पा), V3 मुख्य विद्युत्स्वथा D1 G2 3 M3 रम्भो रम्भश्च यूथप (G3 वानर), G (ed) नलश्चैव तु यूथप —After 11 Ñ V B1(m) 2 3 D5-7 9 Ś B (ed within brackets) Cm g ins

> 587* जाम्बवांश्च सुषेणश्च प्रघसश्च महामति ।
> दुर्मुखश्च महातेजास्तथा शतबलि कपि ।

[Ñ1 illeg for l 1 —(l 1) D5 T1 M3 ऋषभश्च, D1 T2 3 G M3 वनमश्च (for प्रघसश्च) N V B1 3 G(ed) केसरी च(G(ed] तु) महाबल , D7 9 शरभश्च महाकपि (for the post half) —V3 om from l 2 up to 12b —(l 2) Ñ3 स (for च) Ñ V1 2 B1 3 वीर्यश्च (for °तेजास्) M1 2 हरि: (for तथा)]

12 D10 11 om while B (ed) reads within brackets 12ab (cf v l 10) V3 om 12ab B1 reads 12ab in marg (for both cf v l 11) —a) D1 om second च (subm) T1 कपयो (for बहवो) —b) Ś1 शीघ्रगाहिन , Ś1 °वारणा V B3 4 °चारिण , V1 3 D6 1 °विक्रमा , D3 सन्निरावरा (sic) Cg as in text (for शीघ्रगामिन) —After 12ab, Ś N V1 2 B D6-4 8 12 13 ins V3 ins before 12cd while D7 G M3 K (ed , within brackets) ins l 2-5 after 12

> 588* अध्यारोहन्नवोद्ग्राग्रालयन्तो महाद्रिशृ ।
> तत सुवेलमारुह्य रामस्तैः सह वानरै ।
> निषसाद गिरेस्तस्य शृङ्ग समशिलातले ।
> तत कपिगणाः सर्वे तमारुह्य गिरोत्तमम्,
> आरोहन्त सुवेल तु प्लवङ्गा हरिणायुता । [5]

[(l 1) Ñ3 illeg V1 2 बलोद्ग्रा B1 2 अबलोद्ग्रा (B2 °म) B3 (before corr as above) बोल्म D3 4 ग्रोत्मा (for बलोद्ग्राद्) Ś D3 12 अन्वारोहन्नलोद्ग्राद्, B4 अध्यारोहन्स्तितले (for the prior half) V D3 3 हा(V3 2 या)तयो V3 महावला (sic) B4 गतिमत्, D3 विशारदा (for महाद्रिश्रि) N B1-3 बलयो महागिरि (for the post half) —(l 2) B1 आरुह्य (for आरुह्य) Ś D3 12 वानरै सह (by transp) Ñ B3 3 सह यूथपै B1 हरिभि सह (for सह वानरै) D5 राम सौमित्रिणा सह (for the post half) —(l 3) B4 गिरौ तस्मिन्, G3 गिरि-श्रेष्ठे (for गिरेस्तस्य) B4 रम्ये सम D6 शृङ्गे मणि , D3 सम-स्तले (for गिरे सम) Ñ D7 G M3 नगे शृङ्गे (for शिलातले) B3 शृङ्गे यावत्वे विभु (for the post half) —(l 4) Ñ3 शिखर(sic), B1 om (for नाग) Ñ3

ते त्वदीर्घेण कालेन गिरिमारुह्य सर्वतः ।
ददृशुः शिखरे तस्य विषक्तामिव खे पुरीम् ॥ १३
तां शुभां प्रवरद्वारां प्राकारवरशोभिताम् ।
लङ्कां राक्षससंपूर्णां ददृशुर्हरियूथपाः ॥ १४
प्राकारचयसंस्थैश्च तथा नीलैर्निशाचरैः ।
ददृशुस्ते हरिश्रेष्ठाः प्राकारमपरं कृतम् ॥ १५
ते दृष्ट्वा वानराः सर्वे राक्षसान्युद्धकाङ्क्षिणः ।
मुमुचुर्विपुलान्नादांस्तत्र रामस्य पश्यतः ॥ १६
ततोऽस्तमगमत्सूर्यः संध्यया प्रतिरञ्जितः ।
पूर्णचन्द्रप्रदीपा च क्षपा समभिवर्तत ॥ १७

G 6.14.24
B. 6.38.13
L. 6.14.20

V3 B1.3 समाक्र(A3 °ग)म्य V1 D6 समाश्रि(D6 °श्र)त्य (for समारुह्य) D1 G M3 द्वियोजन D11 शतमात्रिक योजन (for the post half) —(1 5) V3 D3 आरोहति, D4 आरोहण (for आरोह त) D3 om तु (subm) Ś D8.12.13 आरोहति सुवेलस्य Ñ B D2 G1 सुवेलमध्य(B1.3 D7 G1 °ध्या B3 °ध्य)रोहत(D7 °स्ते) G2.3 M5 सुवेलमध्यमारोहन् (for the prior half) Ś V3 B4 सुवदे, B3 सुवगा]

—ᵈ) D3 वायुवेगे Ñ3 B1.3 °प्रतिमास्त् V3 D1 [आ]प्रत्न णास्, D5 T1 प्रच(D5 °चु)रास्, G3 प्रवरास्, M1.2 सद्वरास्, Cv r m g t as in text (for प्रवणास्) Ś N3 V1.3 B4 D6.2.4.8.13 ते वायुवेगा प्लवगास्, D13 तेपा सुवेगा प्लवगास् —ᵈ) B4 तत्रिति —ᵉ) B4 अभ्यारोहत

13 ᵃ) B3 तेपि, D6 त तु, D1 त च D4 तत्र (for ते तु) V3.3 D1.4 दीघण (sic) (for [अ]दीर्घेण) —ᵇ) Ñ B1.3 आसाद्य (for आरुह्य) V3 D3 G2 सर्वेश, D6 T3 सर्वतः —After 13ᵃᵇ D6 ins

589* तामुदग्रगृहाकीर्णां तोरणैरुपशोभिताम् ।

—For 13ᶜ–15ᵇ V1 subst l 3-6 of 590* —ᶜ) B3 ददृशुः, G1.3 M2 दृष्ट्वा Cg k t as in text (for तस्य) Ś V3 B4 D6.3.4.8.11.13 शिखर(Ś D4 पिच)रात्तस्माद् (for शिखरे तस्य) Ñ1 B3 शिखरे तस्य शैलस्य —ᵈ) Ś V1 D6.8.12.13 विषक्ताम्, B1.3.4 विवि(B4 °सु)क्ताम्, D1.3.4 T2 निविष्टाम्, D1 विन्यस्ताम् V3 D4 इव ता(D3 त) D1.4 दुर्गमां (for इव खे) T2 निविष्टामिव खेचरीं, G1.3 M3 त्रिकूटस्य निवेशिता

14 For subst in V1 cf v l 13 and 15 —ᵃ) Ś B4 D6-8.11.13 G सु(G1 स)वप्रा, D6 सुगुप्ता (for शुभां प्र) G महाद्वारा (for -प्रद्वा°) —ᵇ) D6 प्राकारवन, D11 °मिव, M3 °परि (for °वर) D13 शोभनां (for शोभिताम्) —ᶜ) B4 नाना (for लङ्का) Ś D3.11 L (ed) लङ्कां च(L [ed] om [subm]) राक्षसैः पूर्णां —ᵈ) T2 हरिपुंगवा G2 ददृशुं हरियूथप

15 ᵃ) T2 प्रासाद D6.13 M1.2 Ck t वर; T2 -चया, Cr m g as in text (for चय) Ś D8.11.12.13 -वलभी संस्थैश; B4 [आ]भरणे स्तंभैस्त, D6.1 चरणासथैस्त, D4 चरणायैस्तैस् (for चयसंस्थैश्च) —ᵇ) Ś B4 D6-8.11.13 तमो, M3 तदा (for तथा) T2 नीलैद्र, T2 नीरैद् (for नीलैर्) D7-11 च राक्षसैः (for निशाचरैः) —For 14ᵃ–15ᵇ, N V1.3 B1-3 subst., whereas V1 subst. l 3-6 for 13ᶜ–15ᵇ

590* तां सुवप्रां वरद्वारां प्राकारवरशोभिताम् ।
नानाराक्षससंपूर्णां पताकाध्वजमालिनीम् ।
सञ्चयप्लोपकरणां समुच्छ्रितध्वजाकुलाम् ।
सिताभ्रचयसंकाशां कैलासशिखरोपमाम् ।
नानारूपैर्महावीर्यैर्घोरै रक्षोभिराकुलाम् । [5]
प्राकारवलभीसंस्थैस्तमोनीलैर्निशाचरैः ।

[(l 1) Ñ1 तामग्र्यां B1 तां सुरम्यां B2.3 तां सुरूपां (for तां सुवप्रां) N B1-3 महाद्वारां(B3 [sup lin also] °कारां) G (ed) प्राकारैश्च (for प्राकारवर) B1 तोरणां —(l 2) B1 रक्षां (for नाना) —(l 3) Ñ1 -महागृहां N3 शिलायुधां V1 illeg V3 **कुलां (illeg) V3 वरायुधां, B1 शिलागुहां B3 -कुलाकुलां (for ध्वजाकुलाम्) —V3 om l 4-5 N3 illeg for the post half of l 4 —(l 5) G (ed) आवृतां (for आकुलाम्) —(l 6) Ñ1 चवली, V चरणी (for -वलभी) B3 च राक्षसैः (for निशाचरैः) —B3 (m) ins after l 6, V1.3 ins after l 5 and V3 ins after l 3 the line of 14ᶜᵈ (with v l लङ्कां च(V3 लङ्क)राक्षसां in V1.3 and लङ्कां रक्षोगणैर्भीमां in B3 for 14ᶜ)]

—ᶜ) Ś1 हरिश्रेष्ठ (sic) Ñ B1-3 महावीर्या (for हरिश्रेष्ठा) —ᵈ) Ś1 V3 B4 D6 परम कृतं(B4 शुभं) Ñ3 समलंकृत, D3 अपर परात् (for अपरं कृतम्)

16 ᵃᵇ) D3 ते ह (hapl) D10.13 त (for ते) D3 वानराः सर्व राक्षसाः, T3 राक्षसान्सर्वे वानराः (by transp) G राक्षसान्सर्वान्वानराः (for वानराः सर्वे राक्षसान्) —ᶜ) Ś Ñ V B1.3 D6.2.4.8.12.13 ससृजुर् (for मुमुचुर्) B1.3 D5.7-11 T1 M3 विविधान्नादान्, G1 M1 विपुलं नादं (for विपुलान्नादान्) B1 व्यसृजन्विविधान्नादान् —ᵈ) B3 नादान्, D1.7.10.11 T2 G1.3 M1.3 तस्य, G3 यत्र (for तत्र) Ñ B1-3 सेना रघुवर्य पश्यतः

17 ᵇ) D1 G3 सन्ध्याया, D4 सन्ध्यायां B1 चैव B4 G3 परि, Cv g k t as in text (for प्रति) Ś1 -रञ्जितै (sic) —ᶜ) N3 पूर्वे (for पूर्ण) N3 V3 B1-3 D5.7.10.11 T1 M3 Cm g प्रदीप्ता च, D1 T2 प्रतापा च, D8 प्रभाकान्ता, D12 प्रदीप्तैव, Cv r as in text (for प्रदीपा च) —ᵈ) V1 D4 निशा (for क्षपा) Ś V1 B4 D6-8.11.12.13 G3 M1-3 समभि(B4 समय, D6 वै सम)वर्तत, D1 °वर्तत, D5-11 सम विवर्त(D6 °त) Cv as in text (for समभिवर्तत), Ñ B1-3 यामिनी समवर्तत —After 17, Ś N V B D6-8.11.12.13 ins.

G 6 14 0
B 6 38 14
L 6 14 22

ततः स रामो हरिवाहिनीपति-
र्विभीषणेन प्रतिनन्द्य सत्कृतः ।
सलक्ष्मणो यूथपयूथसंवृतः
सुवेलपृष्ठे न्यवसद्यथासुखम् ॥ १८

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकोनत्रिंशत्तमः सर्गः ॥ २९ ॥

591* सचन्द्रग्रहनक्षत्रं नभोऽदृश्यत सागरे ।
द्वितीयमिव चाकाशं सचन्द्रग्रहतारकम् ॥
[(l 1) D1 ग्रहण (sic) (for ग्रह) —(l 2) N1 द्वितीय (sic) B2 सचन्द्रमिव (for सचन्द्रग्रह)]
—Thereafter B1 cont

592* तत कपिगणाः सर्वे प्रपश्य तोऽद्भुतोपमा ।
while D1 cont after 591*

593* तिमिरैस्य उद्ध्रमैरुदधि फेनचन्दनम् ।
तमादाय करैर्ि दुर्लिम्पतीव दिगङ्गना ।
[cf v l 91*]
—After 17 G2 s M3 ins

594* सुवेलपृष्ठ प्राप्ता सा महती राघवानुगा ।
गुह्यसे वानरी सेना प्रदोषसमये स्थिता ।

18 G (ed) om 18 —[a]) D (also) एवं (for तत) T1 G सु (for स) —V3 illeg from हरि in [a] up to सत्कृत in [b] N B1 s C1 पुरि Cg as in text (for पतिर्) —[b]) G1 विभीषण व (for विभीषणेन) M3 हायर (for सत्कृत) Ś V1 s B1 D1 s 11 11 विभीषणश्च (D1 सच)र्पतिश्च जाबवान् (V3 ति प्रतापवान्) N B1 s विभीषणं च प्रतिनाय स ग्रुत (B1 °त) —[c]) N1 B1-4 -यूथपैर्वृत । V3 D1 10 11 -यूथसंवृत । B1 -यूथपै सह G1 ++संवृत (for -यूथसंवृत) —[d]) Ś1 D1 s s s यथसुखं B1 सुखावहे (for यथासुखम्) —After 18 Ś N B1 s s D8 11 12 G1 s M3 ins

595* तत सुवेलस्य गिरेश्च वाम
शृङ्ग च तस्थौ सचिवै समेत ।
सभावयन्दे रजनीमुखे वै
प्रभामिरिद्यामिरिवार भाति ।
तत प्रभाते सचिवैस्तु राघव [5]
प्रयाणमाज्ञापयतरसाधार ।
प्रवीक्षमाणस्य दृष्टिणामुख
स्वस्य लङ्का दद्दर्श महापुरीम् ।
[(l 1) G1 s M3 तत्र (for तत) N1 B1 s गिरावृ N1 गिरावे B1 तु याः G1 s M3 तु तस्य (for च याती) —(l 2) N D1 s (3)नप्रे B1 च तदिरन्न G1 s M3 तस्ये (for च तरसा) Ś D8 11 सहित B1 D11 सह ते (for सचिवै) Ś D1 11 11 G1 s M3 समेत (for समेत) —(l 3) Ś1-मुख त Ś1 -मुखाते D11 -मुखे तान् (for मुखे त) N B1 s वि(B1 प्र)भात(B1 °व)ध्न रजनी स राघव (B1 राम) B1 स्वभावनं रजनी सम्प्रेत —(l 4) N B1 प्रभासि(N1 °वासि)र्तां चद्रमस प्रभाभि B1 s प्रभासितश्चन्द्र इव प्रभाभि (B1 स्वयमभाति) D11 प्रभाभि रिव भासितीव भाभि (sic)
—For l 3 4 G1 s M3 subst

595(A)* प्रभासुवर्णो रजनीमुपेतिवा
प्रभासितिश्च द्रमरीचिभि शुभै ।
[(l 2) M3 प्रभासितिश्च]
—(l 5) G1 s M3 तुष्यते (for प्रभाते) B1 s G1 s M3 स (for तु) —(l 6) Ś1 [ए]तयानः N [अ]भ्युत्तय ए (N1 om) B1 G1 M3 [ए]नुसार ए(B1 तान्) B1 G1 [ए]नुसारव B1 [अ]भ्यभाषत (for [ए] चमसर) —(l 7) D11 प्रवाचमानस्य (for प्रवीक्षमाणस्य) —(l 8) D11 पुरी मा (for महापुरीम्) —For l 7-8 Ñ B1 s s subst

595(B)* ते दीपमानामनरैर्विराजिता
रक्तलु लङ्का ददृशु पुरीं तत ।
[(l 1) N1 ते पावमानानव B1 प्रपावमानामवन —(l 2) B1 s महापुरी (for पुरी तत)]
while G1 s M3 subst, for l 7-8

595(C)* प्रयोग वेगात्वं दक्षिणोमुखो
तत स लङ्का पुनरु यस्य ।
[(l 2) G1 दक्षिणामुखो]]

Colophon —*Kāṇḍa name* N B1 s s D1 11 13 युद्धकाण्डे ; D8 s सुन्दर° —*Sarga name* Ś Ñ V B D1-s 8 10 11 सुवेलारोहणं D8 सुग्रहसंविरोहण ; D1 लंकादर्शनं D11 सुवेलदर्शननिवास —*Sarga no* (figures words of both) Ś1 N1 D8 s 11 12 13 om Ś1 N3 V1 s B D1 s 24 V3 D1 12 D1 16 D1-7 8 11 T1 s G M 38 T3 37 —After colophon D1 concludes with रामः D1 with श्री G M1 s with श्रीरामाय नम

३०

तां रात्रिमुषितास्तत्र सुवेले हरिपुंगवाः ।
लङ्कायां ददृशुर्वीरा वनान्युपवनानि च ॥ १

समसौम्यानि रम्याणि विशालान्यायतानि च ।
दृष्टिरम्याणि ते दृष्ट्वा बभूवुर्जातविस्मयाः ॥ २

चम्पकाशोकपुंनागसालतालसमाकुला ।
तमालवनसंछन्ना नागमालासमावृता ॥ ३

हिन्तालैरर्जुनैर्नीपैः सप्तपर्णैश्च पुष्पितैः ।
तिलकैः कर्णिकारैश्च पाटलैश्च समन्ततः ॥ ४

शुशुभे पुष्पिताग्रैश्च लतापरिगतैर्द्रुमैः ।
लङ्का बहुविधैर्दिव्यैर्यथेन्द्रस्यामरावती ॥ ५

विचित्रकुसुमोपेतै रक्तकोमलपल्लवैः ।
शाद्वलैश्च तथा नीलैश्चित्राभिर्वनराजिभिः ॥ ६

G 6 35.6
B 6 37.6
L 6.35 6

30

Ś1 begins with ॐ.

1 a) Ś1 Ñ1 V1 B1.2.4 ते (for तां). Ś1 V1 D3 सर्वे (for तत्र). Ś2 V2.3 D0-2.8.12 ते रात्रिमुषिता सर्वे, D13 ते तां रात्रिमुषित्वा तु. — b) Ś V B3 D T1 G M5 हरियूथपाः. — After 1ab, D13 ins.

596* क्षत्रवीर्यं च धर्मात्मा तस्माच्छ्रेष्ठतरं राघव ।
अनुजग्मुर्महावीरा नक्षत्राणां सतारिका ।

— c) Ś2 D0.1.8.10-13 एकाग्रा, D12 G1.2 लङ्का तु (for लङ्कायां). Ś D0.1.3.8.12 दूराद्, V द्वार, D13 मूर्धाद् (for वीरा). — d) B1 D0.1.3 द्वाराणि (for वनानि).

2 Ś1 D8.12 om. (hapl.) 2ab. V3 transp. ab and cd. — a) M5 तानि, Cm g h,t as in text (for सम). V D4.8 भौमानि, D1 -भूम्यानि (for -सौम्यानि). V3 कृत्यानि, G1.2 (अ)रम्याणि, Cg h t as in text (for रम्याणि). Ñ B2-4 सरांसि च सपद्मानि, D6 समानि तानि रम्याणि ॐ Cm. समसौम्यानि समानि सौम्यानीत्यर्थः । दैर्घ्ये विशाले समानि दुष्टमृगाद्युपद्रवाराहित्येन सौम्यानीति यावत् ॥ Cg. समानि च तानि सौम्यानि च समसौम्यानि निम्नोन्नतत्व रहितानि दिव्यानि चेत्यर्थः ॥ Ck. समसौम्यानीति । स(सम ?)-प्रदेश सौम्यसस्थानानीत्यर्थ ॥ Ct cites Cm as follows — "समसौम्यानि आयामविस्ताराभ्यां समानि समभूतलानि च दुष्ट-मृगाद्युपद्रवराहित्येन सौम्यानि, अत एव क्रीडार्हो रम्याणीत्यर्थ इति तीर्थ" and it also cites as follows — "समसाम्यानि" इति पाठ । समप्रदेशे साम्यसस्थानानि, रम्याणि मृगाद्युपद्रवराहित्यादिति कतक" as from Ck ॐ — c) Ñ2 T2.3 विमलानि, Cg h,t as in text (for विशालानि). Ś1 V1 B3 D4.13 G3 M5 विशालायतनानि च, Ñ1 B1 शिला न्यायतनानि च, V3 G1 शिलान्यायतनानि च (by pm.), B4 वापीश्च विमलोदका. — d) B4 दृष्ट्वा च (for ते दृष्ट्वा).

3 a) Ś1 Ñ1 D4.12 G1 -बकुला, Ś2 Ñ2 V1.3 B1-3 D4.7-12 G2 -बकुलाः V2 B4 -बकुलान्; D0 -बकुलाः D1 -बकुलां, D2 -बकुलैः (for पुंनाग). — b) Ñ2 V1.2 B1-3.4 D2.5-8.10-12 शाक- (for साल-). G1.2 transp. साल- and ताल. Ś V1 D0.2.8.12 -वनायुता, V2 -वनावृता, D1 -वनायुता, D3 शिलायुधा, D4 -तलायुता, D6 T3 G3 -लता कुला, M5 -रसाकुला (for -समाकुला). V3 शालास्ता *** युतान्, B4 शाकचित्रलताकुलान्, D13 शालातालाग्रसयुता. — B4 om. 3cd. — c) V3 D1.4 -वनसंछन्ना (V3 °न्नान्), D5 °सपन्ना, D9-11 G3 M5 वनसंछन्ना, M1.2 °संपूर्णा (for -वनसंछन्ना). D4 उमास्तवनसंछवा (sic). — d) T3 G1 नागमाल-, M5 नागजाल-, D6 -वनावृता (for समावृता). Ś V D0-3.8.12.13 र(V3 D2.4.7.12 न)क्तमालकसंवृता (V3 °युतान्, D1 °वृता), Ñ2 B1.2 न(B4 र)क्तमालसमाचिता, Ñ2 B3 रक्त-मालाविभूषिता, D6 नक्तमालकसंयुता, G3 नागजालाभिसंवृता.

4 a) Ś D13 सर्वे; Ñ V D4.6.11 सर्वैं, B1 सालैः, B3 G चैव, D3 सर्वे, D3 तत्रै; D5 स* (for नीपैः) B2.3 हिंतालैर्वकुलैः सालैः — b) D3 सप्तवर्णैः, Ñ2 V1.3 B2.3 D6.7-11 G2.3 M1 सु (for च). — V3 om. 4cd. — d) Ś V1.3 D0-2.8.12.13 तथा पाटलिभिर्द्रुमैः (D1 °भि द्रुमैः), Ñ1 B1-3 पाटलाभिश्च सर्वत.

5 D9 om. (hapl.) 5ab. D4 transp. 5 and 6. — a) Ś D8.12 पर्वताग्रैश्च. — b) Ñ2 T1 परिगत. Ś V2.3 B2 D1.2.8.12.13 लतापरिकरैर्द्रुमैः (Ś D12 °कैर्वैः; D2 °वैः); V1 B1.3 D1.3.4 T3 लतापरिवृ(B1 °ता, B3 °ण)तैर्द्रुमैः (V3 T3 °स्तथा). — Ñ B1-3 transp. 5cd and 6ab. — c) D6 T2.3 द्रुमैर्, D10.11 M1.2 Ch.t हयैर्, Cg as in text (for विविधैर्). Ś V B1 D0-2.3.12.13 लङ्का काननैः पुष्पैर् (B1 D0-2.13 °नैः पुष्पैर्, D3 °नैर्वृक्षैर्, D6 °भिर्वृक्षैर्); Ñ B1-4 लङ्का नैकवनैः पुष्पैर् (B4 °र्वृक्षैर्) ॐ Ck लङ्का नन्दनमिव सुवेलस्य । उत्तरत्र वानरस्य श्लोक ॐ

6 D4 transp. 5 and 6. Ñ B1-3 transp. 5cd and 6ab. — b) V2.3 B4 D0-2 रक्तपल्लवकोमलैः. — c) D4.7-11 T2.3 G M1.2.4 शाद्वलैश्च, M5 नीलैश्च (for नीलैश्च). — For 6cd, Ś Ñ V B D0-3.8.12.13 subst.

597* शाद्वलानि च नीलानि चित्राश्च वनराजय ।

[D4.8 शाद्वलानि. Ñ V B1 D13 विविधा (for चित्राश्च).]

G 6.15.7 B 6.39.7 L 6.15.7

गन्धाढ्यान्यभिरम्याणि पुष्पाणि च फलानि च ।
धारयन्त्यगमास्तत्र भूषणानीव मानवाः ॥ ७

तच्चैत्ररथसंकाशं मनोज्ञं नन्दनोपमम् ।
वनं सर्वर्तुकं रम्यं शुशुभे षट्पदायुतम् ॥ ८

नत्यूहकोयष्टिभकैर्नृत्यमानैश्च बर्हिभिः ।
रुतं परभृतानां च शुश्रुवे वननिर्झरे ॥ ९

नित्यमत्तविहंगानि भ्रमराचरितानि च ।
कोकिलाकुलषण्डानि विहगाभिरुतानि च ॥ १०

भृङ्गराजाभिगीतानि भ्रमरैः सेवितानि च ।
कोणालकविघुष्टानि सारसाभिरुतानि च ॥ ११

विविशुस्ते ततस्तानि वनान्युपवनानि च ।
हृष्टाः प्रमुदिता वीरा हरयः कामरूपिणः ॥ १२

---

7 ^{a}) D1 11 [अ]ति (for [अ]भि) Ñ V3 B1-4 D13 पुष्पितानि सुगन्धीनि —^{b}) D13 फलानि किसलयानि च (hypm) —For 7^{ab}, Ś V1 2 B4 (repeats after 599*) D6-8,9,12 subst. Ñ B1 3 ins. after 7^{ab}, B4 D13 cont. after 599*

598* जलजक मञ्जरीपुष्पं फल किसलयानि च ।

[B3 स्तबक (for जालक) Ñ B1 3 मञ्जरीणां च D6 मञ्जरं पुष्प D13 मञ्जरीपुष्प B4 (first time) पुष्पाणि च सुगन्धीनि (for the prior half).]

—After 7^{ab}, B4 (m) 4 D13 ins.

599* द्विजभ्रमरसंघुष्टा द्रुमाः पुष्पसमाकुलाः ।

[B4 संघुष्टा, D13 -संकुला (for -संघुष्टा)]

—^{c}) Ś Ñ1 D3 5 8 10 [अ]गमास्, Ñ2 B1 D6 T2 3 द्रुमास्; V3 अङ्गाद् (for [अ]गमास्) D1 2 4 7 9 12 धारयन्तो (D3 9 12 °ति) नगास्तत्र. —^{d}) Ś N V B1 2 4 D6-8,9,12,13 नरा इव विभूषणै (Ñ1 °षिता, B4 D6 °षणान्)

8 ^{b}) B4 मनोज्ञ चन्दनावृत —^{c}) Ś1 V2 सर्वर्तुकं, Ś2 D2 12 सर्वभूत T2 सर्वर्तुभि G1 दिव्य (for रम्य) D11 तत्र सर्वं महारम्य —^{d}) Ś Ñ V B D6-2,4,8,12,13 [आ]कुलं, D2 [आ]वृत (for -[आ]युतम्)

9 ^{ab}) G1 दात्यूह (for नत्यूह) Ś V D6 1 2 11 T2 3 दात्यूह(V3 विभाति, D1 दिव्यूह)कोयष्टिकैर्(D8 °कोंट्, D6 °मयूर्, D9-11 T2 3 °कैर्, D12 °युवै) D6 नत्यूहै कोयष्टिचकैर् D7 दात्यूहकैर्यष्टिचकैर्, L(ed) नत्यूहकैः फलिवर्षैर् (for ^{a}) D3 1 किलकिलिश्च (for नृत्यमानैश्च) V1 2 D3 1 7 8-12 G1 M1 2 Cr m g t बर्हिणे (for बर्हिभि) Ñ B कोयष्टिकैः सदात्यूहैर्विनद्(B4 °वक्त्र)द्भिश्च बर्हिणै, G2 M3 नत्यूहैर्नृत्यमानैश्च बर्हिणैरुपशोभित —After 9^{ab}, D13 reads 10^{cd} —D13 reads 600*, 10^{ab} and 11^{ab} after 603* —^{c}) D13 परभृतानां —^{d}) D1 4 S Cr g शुश्रुवुर् (for शुश्रुवे) D3 9 12 वननिर्झरे —For 9^{cd}, Ś Ñ V B D6-4,8,12,13 (read after 603*) subst.

600* तथा परभृतैश्चैव शुशुभे वदने महत् ।

[B1 रुतैः (for तथा). N B2 3 रुतैः परभृतानां च, B4 रुतै परिभृतानां च (for the prior half). V3 illeg. after वदने]

10 For sequence in D13 cf. v.l. 9 —^{a}) Ś V1 2 B4 D3 4 8 12 13 तानि, Ñ2 V3 नित्य (for नित्य) —^{d}) B1 सारसाभिरुतानि च (= 11^{d}) —After 10^{ab} D1 reads 12^{ab} for the first time, repeating it in its proper place —Ñ1 om. (hapl.) 10^{c}–12^{b}. V1 D4 om. (hapl.) 10^{c}–11^{b}. V2 D1 3 12 om. (hapl.) 10^{cd}. V3 damaged from 10^{c} up to भ्रमरै in 11^{b}. D11 reads 10^{cd} after 9^{ab} —^{c}) B1 (m also नद्) चेन, B1 रुत (for कुल) Ś Ñ2 B4 D3 5 7 8-12 खंडानि B3 कोकिलाना च खंडानि —^{d}) Ś Ñ2 B1 2 D3 9-12 G1 M3 विहग; B1 सारस, Cg as in text (for विहग) Ś1 D3 12 [अ]भिरुतानि B4 विराजानि (for [अ]भिरुतानि) D6 विहगाना रुतानि च

11 Ñ1 om. 11, V1 B3 D3 4 om. 11^{ab}, V3 damaged up to भ्रमरै in 11^{b} (for all except B3 D6, cf. v.l. 10). For sequence in D13, cf. v.l. 9. G3 transp. 11^{cd} and 12^{ab} omitting after भ्रम in 11^{c} up to 12^{c} —^{a}) Ś1 D1-4 12 [अ]भिलीनानि, Ś2 B2 °नीतानि. V3 °नीतानि, B3 °जातानि, D1 1-11 [अ]भि° (for [अ]भिगीतानि) Ñ2 कुररै शुकसारीभिर्, B4 भृंगराजाभि दीनानि (sic), D3 12 भृंगराजिविलीनानि —^{b}) Ś V2 D3 11 12 कुररै, Ñ2 बलाका, B2 3 D1 5 6 T2 कुररै (for भ्रमरै) B4 G1 2 M3 कुररै शोभि(G3 M3 सहि)तानि च, D9 11 कुरर(D7 °रै, D8 °च)शब्दितानि च —Ś1 B3 D3 5 11 G1 M1 2 om. (hapl.) 11^{cd} —^{c}) Ś2 D1 3 12 काकोलूक; Ñ2 V1 2 B1 2 कोलाहल; D7 कोयष्टिक (for कोणालक) B4 नित्यमत्तविहगानि (= 10^{a}) D1 2 4 कोकिलाकुल(D6 °घर)घु(D1 °घु)ष्टानि, D13 कलैणकविघुष्टानि (sic) T2 3 कलहंसाभिघुष्टानि —^{d}) B1 सारिका, G(ed) दात्यूह (for सारस) T2 सारसानां रुतानि च

12 Ñ2 om. 12^{ab} (cf. v.l. 10). D1 reads 12^{ab} for the first time after 10^{ab}, repeating it here. G3 transp. 11^{cd} and 12^{ab} —^{a}) D1 विविधानि (for विविशुस्त) —Ś D3 12 om. 12^{ab} G1 om. 12^{a} (cf. v.l. 11) —^{c}) Ñ1 D3 2 D6-8,12 M1 2 प्रहृष्टमुदिता Ñ2 V D6 प्रहृष्टा मुदिता Cg हृष्टा प्रमुदिता (as in text). B1 सर्वे (for वीरा). B1 प्रहृष्टा मुदिताहरा —After 12, B4 ins. 601*.

तेषां प्रविशतां तत्र वानराणां महौजसाम् ।
पुष्पसंसर्गसुरभिर्ववौ घ्राणसुखोऽनिलः ॥ १३
अन्ये तु हरिवीराणां यूथान्निष्क्रम्य यूथपाः ।
सुग्रीवेणाभ्यनुज्ञाता लङ्कां जग्मुः पताकिनीम् ॥ १४
त्रासयन्तो विहंगांस्त्रासयन्तो मृगद्विपान् ।
कम्पयन्तश्च तां लङ्कां नादैः स्वैर्नदतां वराः ॥ १५
कुर्वन्तस्ते महावेगा महीं चरणपीडिताम् ।
रजश्च सहसैवोर्ध्वं जगाम चरणोद्धतम् ॥ १६
ऋक्षाः सिंहा वराहाश्च महिषा वारणा मृगाः ।
तेन शब्देन वित्रस्ता जग्मुर्भीता दिशो दश ॥ १७

G 6.15.19
B 6.39.16
L 6.15.17

13 ^{a}) Ś V1.3 D0.1.3.6.8.12.13 निवसतां, V1 B4 D3 निविशतां, T3 विविशतां (for प्रविशतां) Ñ B1–4 तेषां निवि(Ñ1 B2 °वे)शमानानां —^{b}) Ś1 D8.12 तत्स्थितानां, Ś2 Ñ V B1–3 महात्मनां (for महौजसाम्). —^{c}) D3.4.12 सस्पर्श (for संसर्ग) —^{d}) Ś V3 D2.6.7–11 घ्राणसुखो (D7.8–11 °समो) (for घ्राण°) —After 13, Ś Ñ V B (B2 after 12) D0–4.8.12.13 ins

601* तेषां निवेशस्तत्रासीत्प्रविभागैरनेकशः ।

[B4 D13 निवासस् (for निवेशस्) B1(m also as above) प्रतिभागैर्. D2 अनेकधा (for अनेकशः)]

—Thereafter Ś2 Ñ V B (B2 after 13^{ab}) D0–4.8.12.13 read 15^{cd} (followed by 603*)

14 ^{a}) D6 अन्येन, D2 अन्ये च, D1 आनेतु (for अन्ये तु) Ś D8.12 हरियूथानां, B2 D0 हरिवीराश्च (D0 °स्ते) —^{b}) D6 निष्क्राम्य Ś Ñ V B D0.4.8.12.13 विसृष्टा हरियूथपा (V1.3 °रूपस्तथा) —^{d}) D1 तदो (for लङ्का)

15 Ñ1 reads 15^{b} in marg —^{a}) D10.11 त्रासयतो, D11 छादयतो (for त्रासयन्तो) Ś D8.12 मृगास्तथा, D0–2.4 T1 G1 मृगद्विजान्, D3 निशाचरान्, G2 मृगाधिपान् (for मृगद्विपान्) Ñ B1–3 पातयन्तो महीरुहान्, B4 नानापक्षिगणास्तथा D4 त्रासन्मृगद्विजान्बहून् (sic) —After 15^{ab}, Ś Ñ V B D0–4.8.12.13 ins

602* आस्फोटयन्तो गर्जन्त सर्वे रणसमुत्सुकाः ।
कम्पयन्तश्च लङ्कायां वनान्युपवनानि च ।
सस्वने चरणोत्पिष्टा चकम्पे च समन्ततः ।

[B4 transp l 1 and 2 —(l 1) Ś Ñ2 V1.3 D8.12 वेला N1 B1–3 D0.3 वल्गन्त (for गर्जन्त) B4 स्फोटयन्तोवल्गन्त (for the prior half) —Ñ B1–3 om l 2–3 —(l 2) B4 D1–3 लङ्कायां —After l 2, V B4 (l 2 also) D0–4.13 repeat l 1 of 603* —Ś1 om from l 3 up to 17^{b} Ś2 D8.12 om l 3 —(l 3) D4 सस्वनेश्, D13 सस्वन V1.3 च चलोद्धुष्टा (for चरणोत्पिष्टा) V2 स ग्र च परण(क्षा (sic) (for the prior half) D2 भकम्पे (for चकम्पे) D1.3 भू (for च)]

—For sequence in Ś2 Ñ V B D0–4.8.12.13, cf v l 13 —^{c}) M1 तदा (for च तां) D5.7 G1.3 लङ्कां तां (by transp) Ś2 D0–3.4.12.13 अ(D13 आ)-कम्पयन्त(D13 °यन्तो) लङ्का वै, Ñ V B1–3 D2 अकम्पयश्च (V1 °यस्तु, V2 °यत) लङ्का(D4 लोकाश्च) ते, B4 एते चाकम्पयँल्लङ्कां —^{d}) Ś1 D1.3.12 स्वैर्नादैर् (by transp), Ñ1 V1.3 सुनादैर्, B1 D3.4 T2 G1 नादैस्तैर्, D13 नादि-वैर्, M1.3 नादैस्ते D6 प्लवता (for नदता)

16 Ś1 om 16 (cf v l 15) —^{a}) D2 T2.3 महावेगान्, G1 °भीमा (for °वेगा) —^{b}) D6 कपिता (for पीडिताम्) —^{c}) G1 चोर्ध्वं, M3 [ए]वोत्थ (sic) Cg as in text (for [ए]वोर्ध्वं) —^{d}) D7.9–11 G1 M3 Cg चरणोत्थित —For 16 Ś2 Ñ V B D0–4.8.12.13 subst. and read after 15^{cd} (15^{cd} read after 601*)

603* सर्वैश्चिश्च महायूथैर्मही चरणपीडिता ।
उत्पपात रजश्चोर्ध्वं कपोतारुणसंनिभम् ।

[V B4 (l 2 also) D0–4.13 repeat l 1 after l 2 of 602* —(l 1) V1.3 B4 (V1 B4 [second time] and V2 [first time]) D0–3.13 (all second time) तैर्गच्छद्भिर् V3 (first time) गच्छद्भिस्तैर्, B4 (first time) सपतद्भिर् D4 (second time) निगच्छद्भिर् (for सर्वैश्च) V2 (second time) 3 D0.2 (V3 D0.1 first time) तथा यूथैर्, D3 (first time) महावीर्यैर् D4 (first time) महायोधैर् (for महायूथैर्) B4 (first time) भ्रातामहीपीडिता (for the post half).—(l 2) N1 सस्वने वै Ñ2 B3.4 (second time) उत्थितं वै B2 सस्वने, B1 (first time) स सुवेले (sic) (for उत्पपात) Ñ B2–4 (B4 both times) जगाम (for कपोत) N1 रज (for [अ]रुण) Ś2 D8.12 कपोतारुणहोपम (for the post half)]

—Thereafter D13 reads 600*, 10^{cd} and 11^{ab}

17 Ś D13 om 17^{ab} (for Ś1 cf v l 15). —^{a}) D1 व्याघ्रा सिंहा, D3 व्याघ्रा सिंहा D13 ऋक्षासिंह D7.9–11 च महिषा (for वराहाश्च) —^{b}) D4 सचरा, G1 M3 वानरा, L (ed) भ्रमरा, Ck t as in text (for वारणा) M1.2 तथा (for मृगा) Ñ1 महिषा वानरा शुका, Ñ2 B2 महिषाश्चमराश्चथा, V D3.9.13 महिषा (V2.3 क्ष्मादा)श्च सरीसृपा (D3 महासृपा), B1 महिषा सुकरास्तथा, B3 महिषा रात्रणा शूका, B4 D0.1 महिषा सृमरा मृगा (B4 शुका), D7.9–11 वारणाश्च मृगा खगा —V2 om 17^{c}–18^{b} —^{c}) Ś D8.12 तेषां (for तेन) Ñ1 मत्ता (for वित्रस्ता) —^{d}) Ś1 D8.12 ततो, Ś2 अपि, Ñ2 तत्र, D13 आता, G2 भीमा (for भीता) G1.3 transp जग्मुर् and भीता

G 6 15 20
B 6 39 17
L 6 18 18

शिखरं तु त्रिकूटस्य प्राशु चैकं दिविस्पृशम् ।
समन्तात्पुष्पसंछन्नं महारजतसंनिभम् ॥ १८

शतयोजनविस्तीर्णं विमलं चारुदर्शनम् ।
श्लक्ष्णं श्रीमन्महच्चैव दुष्प्रापं शकुनैरपि ॥ १९

मनसापि दुरारोहं किं पुनः कर्मणा जनैः ।
निविष्टा तत्र शिखरे लङ्का रावणपालिता ॥ २०

सा पुरी गोपुरैरुच्चैः पाण्डुराम्बुदसंनिभैः ।
काञ्चनेन च सालेन राजतेन च शोभिता ॥ २१

प्रासादैश्च विमानैश्च लङ्का परमभूषिता ।
घनैरिवातपापाये मध्यमं वैष्णवं पदम् ॥ २२

यस्यां स्तम्भसहस्रेण प्रासादः समलंकृतः ।
कैलासशिखराकारो दृश्यते खमिवोल्लिखन् ॥ २३

चैत्यः स राक्षसेन्द्रस्य बभूव पुरभूषणम् ।
शतेन रक्षसां नित्यं यः समग्रेण रक्ष्यते ॥ २४

18 V₁ om 18^ab (cf v l 17) —^a) Ś D₂,₃,₄,₅,₁₂,₁₃ शिखरस्तु, Ñ B₁ गिरेस्तस्य, B₂,₃ शिरस्तस्य, D₆,₇ T₁ M₃ शिखरं तत् (for शिखरं तु) B₄ गिरेस्तु चित्रकूटस्य —After 18^a, D₁₂ ins

604* नवतिर्योजनोच्छ्रितं ।
शतयोजनविस्तारं

—^b) D₇,₉ चैव (for चैकं) B₃ D₆,₈ नभःस्पृश (B₃ °शन्), D₃ नभःस्थल (for दिविस्पृशम्) Ś Ñ V₁,₂ B₂,₄ D₂,₃,₄,₅,₁₂,₁₃ प्रांशुरेको (Ñ D₂ °मेकं) नभःस्पृश (Ś V₁,₂ D₂,₅,₁₃ °शन्, B₄ D₁₂ °श ; D₉ °स्पृश), B₁ प्रांशुमेक नभःस्पृशं, M₁,₂,₃ प्रांशु चैकं (M₄ °वं) दिविस्पृशं ॥ Cr दिविस्पृशमिति पाठ ॥ Ct दिविस्पृशं दिविस्पृक् । पूर्वपदे 'हृद्युभ्यां च' इति पेलुक् । सप्तमे कमत्ययश्चार्षे ॥ —^c) Ś Ñ V B₁₋₃ D₂,₃₋₅,₁₂,₁₃ द्रुम, B₄ कम (for पुष्प-) Ś V₁,₂ B₄ D₂,₅,₁₂,₁₃ -संछन्नो D₇ समन्ताद्द्रुमकान्तत्वं —^d) Ñ B₁,₃ [म]रकत (for रजत) D₁₀ om T₂ -संनिभौ (sic) Ś V B₄ D₂,₅,₁₂,₁₃ G₂ महाभ्रद (D₃ °राजत)संनिभ (B₄ D₃ G₂ °निभं, D₁ °निं घनम्)

19 Ś₁ B₂ D₁,₆ om 19^cd —^ab) Ñ B₃,₄ सप्तयोजन च विस्तीर्णं विमलादर्शसंनिभं D₁ शत सार्धं सुविस्तीर्णं विमलं ***** (om after विमलं up to 20^a) —For 19^cd, Ś₁ V B₁ D₂,₅,₁₂,₁₃ subst

605* शतयोजनं च विस्तीर्णं विमलादित्यसंनिभं ।

[B₄ शतद्द् D₆ निर्वंद् D₁₂ तेजसा (for श्रेयद्) D₆ तु (for च) V₁,₂ विस्तीर्णं D₆ [आ]°र्ग (for [आ]दित्य) B₄ D₁₂ विमल तुसन्दीव (for the post half)]

—^c) B₁ श्लक्ष्ण (for श्लक्ष्णं) Ñ B₂,₃ श्रम (for महत्) Ś V B₁ D₂,₃,₄,₅,₁₂,₁₃ श्लक्ष्ण (D₆ शुद्ध) श्रीमान्महां (B₄ °न्पृथु)श्चैव —D₁₂ om 19^d – 20 —^d) Ś B₁ D₂,₃,₄,₁₃ दुष्प्राप (for दुष्प्रापं)

20 D₁ om 20^a, D₁₂ om 20 (for both, cf v l 19) D₁₁ reads 20^abc twice —^a) Ś V B₄ D₂,₃,₄,₅,₁₁ दुरारोह —^b) Ś V B₄ D₂,₃,₄,₅,₁₃ स देवैः किमु कर्मणा Ñ D₁₋₆ निर्मिते विश्वकर्मणा D₂ कुत एव तु कर्मणा —^c) Ś V B₁ D₂,₃,₄,₅,₁₃ G₁,₂ M₂ तस्य D₄,₆,₇,₈,₁₁ G₁ तस्य (for तत्र) N B₁₋₃ निविष्टा शिखरे (B₁ °रे) तस्य (B₂ तत्र) —After 20 D₆,₇,₈,₁₁ S (G₂ after 21^ab) ins

606* दशयोजनविस्तीर्णा विंशयोजनमायता ।

[T₃ त्रिंशद् M₂ शत (for दश) —D₁ om (hapl) from विस्तीर्णा up to योजन D₁ T₂ तथा त्रिगुणम्, D₆ T₃ G₁ M₃ तथा त्रिगुणम् D₁ T₂ G₂ M₁₋₃ त्रिंशद्यो°, G₂ द्वात्रिं° (for विंशद्योजनम्)]

21 ^a) Ś V D₂,₃,₄,₅,₁₂,₁₃ चित्रैः, D₆ कक्षैः (for उच्चैः) —^b) B₁,₃ T₂ G M पीडर D₆ प्रांशुर् (for पाण्डुर°) Ñ₁ [अ]भोद (for [अ]म्बुद) Ś V D₂,₃,₄,₅,₁₂,₁₃ विविधाकारतोरणैः —After 21^ab, G₂ ins. 606* —Ś D₂,₁₃ om 21^cd —^cd) D₁₁ [च]व (for च) D₆ om हेन राज Ñ V₂ B₁,₃ D₆,₁₂ जालेन, V₁,₂ D₇,₈,₁₁ Ct सालेन, B₄ द्वारेण D₆ सैलेन। Cm g as in text (for सालेन) G (ed) द्वारेण काञ्चनेनैव (for °) D₆,₇,₈,₇,₈,₁₁ T₂ शोभते (for शोभिता)

22 Ñ₁ B₃ om (hapl ?) 22^cd V₁ reads 22^cd in marg —^a) D₁ वितानैश्च (for विमानैश्च) V₂ प्रासादैर्विविधैश्चैव, D₁₂ प्रासादैः परमैश्च —^b) Ś₁ N₂ V₁,₂ B₁,₄ D₂,₄,₅,₁₂,₁₃ शोभिता B₂ M₁,₂ शोभना (for भूषिता) G M₁ लंकायां विराजते —^c) Ś₁ D₆,₁₂ तपापाये (for [आ]तपा°)

23 ^a) B₁ D₂,₄,₅,₁₃ T₁ यस्य (for यस्यां) B₄ यस्यायत ; D₁ यस्मोरसत (for यस्यां स्तम्भ) —^b) Ś V D₂,₄,₅,₁₂,₁₃ सवकांचन (D₁₂ °नै) (for समलंकृत) M₁ प्रासादैः समलंकृतः

24 ^a) G₁ M₂ चैत्यश्च, G (ed) पुरस्य (for चैत्य स) B₁ हर्षितो यस्तु सैन्यस्य D₂ चैत्यो राक्षसराजस्य ॥ Cg चैत्य इति । नगरमध्यचतुष्पथे चैत्यम्, तत्र भवश्चैत्य ॥ Ck चैत्य आश्रयो बभूव । । ग्रामचैत्यराजस्य ॥ so also Ct. ॥ —^b) Ś Ñ V B D₂,₃,₄,₅,₁₀ रावणस्य दुरात्मन —^c) V₁ B₁ एतस्य M₃ सतन । Cg (as in text (for शतेन) B₄ D₁,₃ रक्षसा (for रक्षसां) D₁₂ शतश राक्षसानां च —D₆ om 24^d – 25^a —^d) V₂ समग्रेण च, D₁ य स तु येन D₁₂ समग्रस्य च (for य समग्रेण) M₁ कल्पते D₆ य सदैव निषेव्यते, —After 24, Ñ V B ins.

तां समृद्धां समृद्धार्थो लक्ष्मीवाँल्लक्ष्मणाग्रजः ।
रावणस्य पुरीं रामो ददर्श सह वानरैः ॥ २५

तां रत्नपूर्णां बहुसंविधानां
प्रासादमालाभिरलंकृतां च ।
पुरीं महायन्त्रकवाटमुख्यां
ददर्श रामो महता बलेन ॥ २६

G 6 25 • B 6 30. 27 L 6. 13 26

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रिंशत्तमः सर्गः ॥ ३० ॥

607* ददृशुस्ते तदा लङ्कां विहसन्तो ह्यलंकृताम् ।
पश्चिमा प्रियमापन्ना नारीमिव मुमूर्षतीम् ।

[(l 1) B4 ततो (for तदा) B1 प्रविशन्तो (for विहसन्तो) B4 दिव्यश्रीमलंकृता (for the post half) —(l 2) B2 दिशम् (for प्रियम्) V2 सुप्रिया प्रियमापन्ना (for the post half)]

while D1–7 9–11 S ins after 24

608* मनोज्ञः काननवती पर्वतैरुपशोभिताम् ।
नानाधातुविचित्रैश्च उद्यानोपवनाकुलाम् ।
नानाविहगसंघुष्टां नानामृगनिषेविताम् ।
नानाकुसुमसंछन्नां नानाराक्षससेविताम् ।

[(l 1) D10 11 आवनवती (for काननवती) —(l 2) Note hiatus between the two halves M3 सुधान (for उद्यान) D8 9–11 T1 M3 उद्यानैरुपशोभितां (for the post half) —(l 3) D1 G1 M2 विहग (for विहग) D7 समायुतां (for निषेविताम्) G3 नानाविहगसेवितां (for the post half) —(l 4) D9 11 T8 सपत्रां (for संछन्नां) D6 T1 M1 2 नानागृह(D6 °मृग)समाकीर्णा M3 नानाकानन शोभानां (for the prior half)]

25 D9 om 25ª (cf v l 24) V3 om 25ᵃᵇ —ª) D13 तामसमृद्ध Ś V1 2 B2 D8 6 9 10–13 T1 M3 Cg समृद्धार्थां (for समृद्धार्थो) Ñ B1 3 ता समृद्धोथ लक्ष्मीवान् —ᵇ) Ñ B1 2 राघवो, D13 लक्ष्मीक (sic) (for लक्ष्मीवाँल्) —ᶜ) D13 पुर (for पुरीं) M1 2 लङ्कां (for रामो) —ᵈ) B4 वानरैः सह (by transp) —After 25 D1–7 9–11 S ins

609* ता महागृहसंबाधां दृष्ट्वा लक्ष्मणपूर्वज ।
नगरीममरप्रख्यो विस्मय प्राप वीर्यवान् ।

[D10 11 om l 1 —(l 1) G1 2 महागृह (for °गृह) —(l 2) D9–12 त्रिदिव (for अमर) D9 9–11 T3 प्रख्यां (for प्रख्यो) G3 प्राप्य (for प्राप) D1 वीर्यवान्विस्मयविस्मय (sic) T3 वीर्यवान्प्राप विस्मय T1 वीरवान्प्रापविस्मय G3 विस्मय परम गत (for the post half)]

26 ª) V1 2 स (for तां) D4 बहुसनिधाना, M1 2 विविधा विचित्रै (for बहुसंविधाना) —ᵇ) D4 अलंकृताना —ᶜ) V3 damaged B4 महापथ, D1 महारत्न (for महायन्त्र) Ñ V B1 3 D6–7 9 13 कपाट (for कवाट) Ś Ñ1 V(V1 m) B1 3 D4 6 8 13 -युक्ता, V1 पूर्णां B4 D1 8 13 -गुप्ता, D2 दुर्गां G M3 सयुता (for मुख्यां) —ᵈ) Ś D8 12 सह लक्ष्मणेन, Ñ2 V B3 D6–8 13 सहितो बलेन (for महता बलेन)

Colophon —*Kanda name* D6 1 सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* Ś Ñ1 B1–3 D6–8 9 12 13 लङ्कादर्शन (D1–6 °न), Ñ2 D9 लङ्कावर्णन V लङ्कावलोकनं, B4 पुरीदर्शन —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 D6 2 4 9 12 13 om Ś1 Ñ2 V1 2 B D3 15 V3 D4 18 D1 17 D6–7 10 12 T1 2 G M 39 T3 38 —After colophon D2 concludes with जय राम, G M1 2 3 with श्रीरामाय नम , —After Sarga 30 D1–7 9–11 S ins a passage relegated to App I (No 18)

३१

G. 6. 16. 1
B. 6. 42. 1
L. 6. 16. 1

अथ तस्मिन्निमित्तानि दृष्ट्वा लक्ष्मणपूर्वजः ।
लक्ष्मणं लक्ष्मिसम्पन्नमिदं वचनमब्रवीत् ॥ १
परिगृह्योदकं शीतं वनानि फलवन्ति च ।
बलौघं संविभज्येमं व्यूह्य तिष्ठेम लक्ष्मण ॥ २
लोकक्षयकरं भीमं भयं पश्याम्युपस्थितम् ।
निबर्हणं प्रवीराणामृक्षवानररक्षसाम् ॥ ३
वाताश्च परुषं वान्ति कम्पते च वसुंधरा ।
पर्वताग्राणि वेपन्ते पतन्ति धरणीधराः ॥ ४

31

1 V3 om. 1-19. Ñ1 B2 om. 1-13. D13 reads 1[ab] (including 611*) before 81[cd]. —[a]) Ś V2 B1.4 D6-8.10.12.13 तत्र (for तस्मिन्). T2 मुहूर्ते तु; Cr.m g k.t as in text (for निमित्तानि).

—After 1[ab], D5-7.9-11 S ins.

610* सुग्रीव सपरिष्वज्य तदा वचनमब्रवीत् ।
असमन्त्र्य मया सार्धं तदिदं साहसं कृतम् ।
एवं साहसयुक्तानि न कुर्वन्ति जनेश्वराः ।
संशये स्थाप्य मां चेदं बलं च सविभीषणम् ।
कष्टं कृतमिदं वीर साहसं साहसप्रिय । [5]
इदानीं मा कृथा वीर एवंविधमचिन्तितम् ।
त्वयि किंचित्समापन्ने किं कार्यं सीतया मम ।
भरतेन महाबाहो लक्ष्मणेन यवीयसा ।
शत्रुघ्नेन च शत्रुघ्न स्वशरीरेण वा पुनः ।
त्वयि चानागते पूर्वमिति मे निश्चिता मतिः । [10]
जानतश्चापि ते वीर्यं महेन्द्रवरुणोपम ।
हत्वाहं रावणं युद्धे सपुत्रबलवाहनम् ।
अभिषिच्य च लङ्कायां विभीषणमथापि च ।
भरते राज्यमावेश्य त्यक्ष्ये देहं महाबल ।
तमेवंवादिनं रामं सुग्रीवः प्रत्यभाषत । [15]
तव भार्यापहर्तारं दृष्ट्वा राघव रावणम् ।
मर्षयामि कथं वीर जानन्पौरुषमात्मनः ।
इत्येववादिनं वीरमभिनन्द्य स राघवः ।

[(l. 1) D6 तथा, D6 G M3 (with hiatus) एवं; D7.9-11 रामो (for तदा). —(l. 2) T1 सर्वं and सत्त्वं (for सार्धं and साहसं respy.). —M3 om. l. 3-5. —(l. 3) D1 T1 M3 कर्माणि (for युक्तानि). —(l. 4) D1.11 चैव (for च स-). —(l. 5) D1 सर्वं (for वीर). —(l. 6) Note the hiatus between the two halves. G3 राजन् (for वीर). D9-11 भीतिम (for अचिन्तितम्). —After l. 6, T1 reads erroneously l. 10. —(l. 7) G3 समायुक्ते (for °पन्ने). G2 हत् (for मम). —(l. 8) T1 बलीयसा (for यवी°). —(l. 9) G2 M3 वीरेण (for शत्रुघ्न). —(l. 10) D9.11 मा (for च). D1 गते (for मतिः). G2 त्वयि मे निश्चिता बुद्धिः (for the post. half). —(l. 11) D9.11 T1 G1.2 -महेन्द्रेन्द्र. —(l. 12) G1.2 M1.2 सं (for [स]पु°). —(l. 13) G1.2 राक्षसेन्द्रं (for विभीषणम्). D6 M3 भ्रातरि वा; G1 विभीषणं; M1.2 सर्वं पश्चा° (for अथापि च). —After l. 13, D6 ins.:

610(A)* निरस्य दुराधर्षं दृष्ट्वा रावणमेव ताम् ।
अभियास्ये जवेनैव सर्वतो हरिभिर्वृतः ।
इत्येवं तु वदन्वीरो लक्ष्मण लक्ष्मणाग्रजः ।

—(l. 14) D8 आवेश्य, D9-11 आरोप्य (for आवेश्य). D13 त्यक्ष्ये (for त्यक्ष्ये). —(l. 17) D7.9-11 विक्रमम् (for पौरुषम्). —(l. 18) G1.2 M3 तम् (for इति). D7.9-11 G1 च (for स).]

while D13 ins.:

611* सुग्रीव लक्ष्मण चैव हनूमन्तं विभीषणम् ।

—Before 1[cd], D13 reads 14[cd]. D5 om. (hapl.?) 1[c]-13[b].

—[c]) Ś Ñ2 V1.2 B2-4 D6-8.10.12 सपरिष्वज्य, G (ed.) वै समाभाष्य (for लक्ष्मिसम्पन्नम्). D13 परिष्वज्य सुहृत्स्निग्धं. ☙ Cg लक्ष्मिसम्पन्नमित्यत्र "इको ह्रस्वोऽङ्यो गालवस्य" इति ह्रस्वः । लक्ष्मीरत्र निमित्तदर्शनज सन्तोषः ।, Ct लक्ष्मिसम्पन्नमिति ह्रस्व आर्षं. ☙ —[d]) Ś D2.4.12.13 ततो (for इदं). Ñ2 V1.2 B2-4 D6.8.9 यथोक्तवदतत्त्विद .

2 Ñ1 V3 B1 D5 om. 2 (cf. v.l. 1). V2 damaged after परि- in 2[a] up to फल- in 2[b]. —[a]) B1 D7-9.11 प्रति; D6 प्रति (for परि). Ś Ñ2 D8.12 ग्राह्य; V1 B2-4 D2.3.13 ग्राह्य (for गृह्य). Ś1 -(द)द्वे. Ś B1 D6.9.10.11.12 तूर्णं; B2.3 D2 पूर्णं, G (ed.) तीर्थं (for शीतं). —[b]) D13 फलवन्ति फलानि च. —[c]) Ś1 B2-4 D6-8.10.12.13 बल च (D7 नि) म; Ś2 बलानि म; V2 damaged (for बलौघं स). D1.2 विभज्य; D7 विभज्य; D13 विभज्य (for विभज्य). Ś1 [श]ं; Ś2 Ñ2 V1 B2-4 D6-8.10.12.13 M3 [इ]द (for [इ]म). —[d]) Ś D2 T2 व्यूहो B1 D7 G2.3 M1.2 व्यूह्य; Cg t as in text (for व्यूह्य). Ś D2.12.13 तिष्ठामि; Ñ2 V1.2 B2.4 D7-8.10.12.13 T1 M1.2.3 तिष्ठामः; D9 तिष्ठाव (for तिष्ठेम). B1 यदि तिष्ठति लक्ष्मणे.

3 Ñ1 V3 B1 D5 om. 3 (cf. v.l. 1). —[a]) D6 घोरं; D13 तीव्रं (for भीमं). —[b]) Ñ2 D2.4 भयं (for भयं). D6 भय पश्य समुत्थित —[c]) B1 निर्हं च (for निबर्हणं). Ś D2.12 तु; V1.2 B2 च (for प्र-). —[d]) Ś V1 B1.4 D6-8.10.12.13 सुरे; D2 सर्वे (for ऋक्ष). Ś D1.12 पन्नगानि (for -वानर). —After 3, D5 ins.:

612* गुरुकाश्च मंत्रश्च उभयो. सैनयोरपि ।

4 Ñ1 V3 B1 D5 om. 4 (cf. v.l. 1). —[a]) Ś D6-8.10.12.13 G2 हि (for च). Ś Ñ2 V1.2 B2-4 D6-8.12.13

मेघाः क्रव्यादसंकाशाः परुषाः परुषस्वनाः ।
क्रूराः क्रूरं प्रवर्षन्ति मिश्रं शोणितबिन्दुभिः ॥ ५

रक्तचन्दनसंकाशा संध्या परमदारुणा ।
ज्वलच्च निपतत्येतदादित्यादग्निमण्डलम् ॥ ६

आदित्यमभि वाश्यन्ते जनयन्तो महद्भयम् ।
दीना दीनस्वरा घोरा अप्रशस्ता मृगद्विजाः ॥ ७

रजन्यामप्रकाशश्च संतापयति चन्द्रमाः ।
कृष्णरक्तांशुपर्यन्तो यथा लोकस्य संक्षये ॥ ८

ह्रस्वो रूक्षोऽप्रशस्तश्च परिवेषः सुलोहितः ।
आदित्यमण्डले नीलं लक्ष्म लक्ष्मण दृश्यते ॥ ९

दृश्यन्ते न यथावच्च नक्षत्राण्यभिवर्तते ।
युगान्तमिव लोकस्य पश्य लक्ष्मण शंसति ॥ १०

G 6 26 10
B, 6 41 19
L 6 16 9

G M1-3 परुषा, D7 T2 M5 कलुषा (for परुष) M3 वारि —c) D4 कपते (for वेपन्ते) —d) Ś Ñ2 V1 3 B2-4 D0-4 6 8 10-13 T2 3 G1 2 M3 मद्(B4 D0 1 °द्द्)ति, D13 कपते (for पतन्ति) D5 T1 G3 M3 धरणीरुहा, D7 M1 2 च महीरुहा .

5 Ñ1 V3 B1 D9 om 5 (cf v l 1) —a) Ś V1 2 B2-4 D1-4 8.12 13 क्रव्यादस(D4 सध्याभ्र)संकाशा (V3 °शा) —b) Ñ2 D1 2 गर्जंति (for परुषा) V1 3 B3 D10 11 स्वरा (V3 °ना) (for स्वना) B2 D3 12 13 पुरुषा पुरुषस्वना (B3 °रा) —After 5ab, D0 1 2 read 7ab. —c) D11 क्रूर (for क्रूरा) Ś D1-3 8 12 13 वारि (for क्रूर) D2 प्रकर्षंति, D7 10 11 प्रवर्षंते, D13 प्रमुचंति (for प्रवर्षन्ति) —d) Ś Ñ2 V1 3 B2 4 D0-4 8 12,13 रुधिर (for शोणित) T2 बिंदुच

6 Ñ1 V3 B1 D9 om 6 (cf v l 1) —a) Ś D2 6 8 12 सकाशा .—b) Ś D2 6 8 12 सध्या (D2 मेघा) परम दारुणा —After 6ab Ś D2 8 12 ins

613* ज्वलन्त्यो निपतन्त्येषु महोल्का सूर्यमण्डलात् ।

[Ś1 ज्वलंतो D2 [प]त (for [प]तु)]

—Then D2 cont D13 ins after 6ab

614* सैंहिकेनापि च तथा गृहीतौ चन्द्रभास्करौ ।
अपर्वणि त्रयोदश्यां सपरिवेषमण्डलौ ।
धूमसन्तारकश्चन्द्रे विच्छिन्नस्तु सुभैरवम् ।
अशरीराश्च वाचः श्रूयन्ते रक्षुमाकुला ।
उभे सन्ध्ये विभासन्ते क्रव्यादाश्च सुदारुणा ।   [5]

[(l 1) D2 सैंहिकेन —(l 2) D13 मडल —(l 3) D13 विशाखासु (for विच्छिन्नस्तु) —(l 4) D13 [अ]पि (for तु) —(l 5) D13 च वासते (for विभासन्ते)]

—D4 om 6cd.—cd) Ñ2 दिनेषु, V1 प्रज्वलन्, B2 ज्वलंतो, D3 ज्वलद्रि, D4 ज्वलंति (for ज्वलच्च) B3 निपतत्येव B4 दिवं (for मण्डलम्) B4 जनयंतु निपतत्येतदादित्यमंडल (unmetric).

7 Ñ1 V3 B1 D9 om 7 (cf v l 1) D0 1 2 read 7ab after 5ab.—a) T2 M4 5 Cg as in text (for अभि).
D2 वाश्यति, D6 7 10 11 T G2 M1-3 वाश्यति, M5 पश्यति (for वाश्यन्ते) Ś Ñ2 V1 3 B2-4 (B4 sup lin also orig as in Ñ2) D0-4 8 12 13 आदित्यपथमावृत्य (Ñ2 V1 3 B2 4 D0 1 2 °विश्य) —b) Ś1 D0 1 2 4 जनयति (D0 °ते), L (ed) जनयन्तो —c) B3 नदीनद (for दीना दीन) Ś D8 12 स्वना, D1 सुखा (for स्वरा) D7 10 11 G M5 क्रूरा (for घोरा) —d) Ś V1 2 B2 4 D0-2 8 13 स्वप्रशस्ता, D6 7 T1 न प्रशस्ता V2 द्विपा (for द्विजा).

8 Ñ1 V3 B1 D9 om 8 (cf v l 1) —a) Ś D8 अप्रमत्ता, Ñ2 V1 B2-4 D0 2 6 10-13 G1 Cg अप्रशस्तश्च (D2 6 °स्तास्व) V2 D13 T2 M5 अप्रशस्त (for अप्रकाशश्च) D4 रजतास्य प्रशस्त च —D0 om (hapl) 8b-9a (see var) —c) Ś D8,12 क्षिप्र, B4 व्यष्ट, G2 कृष्णो (for कृष्ण) B4 रक्ताग, D5 T2 G M5 रक्तात (for रक्तांशु), D2 पर्यासो (for पर्यन्तो) D1 कृष्णरक्तांशुसप्रासो. —d) Ñ2 V1 2 B2 4 D2 पर्यये (for संक्षये) D7 यथा लोकक्षय इवोदित (hypm), T2 यथा कालस्य पर्यय

9 Ñ1 V3 B1 D9 om 9 (cf v l 1) D0 om 9a (cf v l 8) —a) D13 रूक्षोरक्षो (for ह्रस्वो रूक्षो) Ś D8 12 [s]प्रशस्तस्तु, Ñ2 [s]प्रशान्तश्च, D13 M1 2 [s]प्रकाशश्च (for ऽप्रशस्तश्च) —b) Ś Ñ2 D3 G2 च V1 2 B2 4 D1 2 स, D4 5 T2 तु (for सु) G1 2 दारुण (for लोहित) D13 परिवेषेण दारुण —c) D2 [illegible] Ś D8 12 नील, Ñ2 V1 2 B2-4 D0 12 13 नील (D1 °ले) D1-4 6 लीन (D3 °न) (for नीलं) —d) Ś Ñ1 V1 B2 4 D0-4 8 13 पश्य (for लक्ष्म) D4 मडले (for [illegible]

10 Ñ1 V3 B1 D9 om 10 (cf v l 1) V1 D1 2 4 om (hapl ?) 10 D0 transp 10 and 11 —a) Ś Ñ2 V2 B2-4 D0 2 8 12 13 चन्द्रमा, D6 7 10 11 T1 दृश्यते (for दृश्यन्ते) D2 यथावद्धि, D13 तथावद्धि, M5 यद्यावच (sic) —b) D4 reads in marg from वत्त up to 10d Ś Ñ2 B4 D8 12 13 [अ]भिपद्यते, B2 3 °पश्यते, D5 °विधत (for °वर्तते) —V2 om 10c-11b.—c) Ñ2 B2 4 लोकानां (for लोकस्य) Ś B3 D2 8 12,13 युगान्त इव लोकानां —d) Ś Ñ2 B2-4 D2,3 8 12 13 लक्ष्मण दृश्यते, D7 G1 M1 2 शंसति लक्ष्मण (by transp)

G 6.16.11
B 6.41.20
L 6.16.10

काकाः श्येनास्तथा गृध्रा नीचैः परिपतन्ति च ।
शिवाश्चाप्यशिवा वाचः प्रवदन्ति महास्वनाः ॥ ११
क्षिप्रमद्य दुराधर्षां पुरीं रावणपालिताम् ।
अभियाम जवेनैव सर्वतो हरिभिर्वृताः ॥ १२
इत्येवं तु वदन्वीरो लक्ष्मणं लक्ष्मणाग्रजः ।
तस्मादवातरच्छीघ्रं पर्वताग्रान्महाबलः ॥ १३
अवतीर्य तु धर्मात्मा तस्माच्छैलात्स राघवः ।
परैः परमदुर्धर्षं ददर्श बलमात्मनः ॥ १४
संनह्य तु ससुग्रीवः कपिराजबलं महत् ।
कालज्ञो राघवः काले संयुगायाभ्यचोदयत् ॥ १५

11 N1 V2 B1 D6 om 11 (cf v l 1) V3 om 11^{ab} (cf v l 10) D6 transp 10 and 11 —^{a}) Ś B1 D1 12 ढङ्का, Ñ2 V1 B2 3 D5 8 12 कङ्का (for काका) D1 श्वेता (for श्येनास्) —^{b}) Ś V1 B2 3 D5-8 12 13 -चरन्ति; B4 भवन्ति (for पतन्ति) —^{c}) D1 चैव (for चापि) B2 3 [अ]शिवान्, D7 10 11 G1 [अ]शुभा (for [अ]शिवा) B3 4 नादान् (for वाच) ‡ Cg शिवा इति भयस्वरूपगानात्प्रयुक्तावपि पुनरुक्तिरशुभाधिक्यात् ‡ —^{d}) V3 महास्वनान्; D1 महास्वरा —After 11 D7 10 11 ins

615* तीक्ष्णे शूलेश्च खड्गेश्च विमुक्ते कपिराक्षसे ।
भविष्यत्यावृता भूमिर्मांसशोणितकर्दमा ।

[(l 1) G (ed) शरे (for शैले)]

12 Ñ1 V2 B1 D6 om 12 (cf v l 1) —^{a}) Ś Ñ2 V1 3 B2 4 D5 8 11 12 13 तूर्णम्, D4 एनाम् (for क्षिप्रम्) —^{b}) D2 3 T1 G2 M3 लङ्कां (for पुरीं) —D13 om 12^{cd} —^{c}) Ś Ñ2 V1 3 B2-4 D5 8 13 अभियामो T3 बलेन (for जवेन) —^{d}) B4 सह (for वृता)

13 Ñ1 V2 B1 om 13 D6 om 13^{cd} (for both, cf v l 1) —^{c}) D1 T1 M1 सवदन्, D7 M2 3 प्रवदन्, D13 भवदन् —^{d}) G (ed) रामो वै (for लक्ष्मणं) —After 13^{ab}, D13 reads an addl colophon

[Kaṇḍa name लङ्काकाण्डे —Sarga name लङ्काप्रयाणि प्रस्थानिक]

—D13 reads 13^{cd} (followed by 616*) and 20^{ab} before 50 —^{c}) Ś Ñ2 V1 3 B2-4 D5-8 10 11 12 अव(B4 एव)तस्थाद् D4 च वदन्नाशु (for अवातरच्छीघ्र) —After 13 D13 ins

616* मुक्तो मेरोरिवादित्यस्तस्माद्गिरिमहाबले ।

14 V3 om 14 (cf v l 1) D13 om 14^{ab} For 14-15 Ś D6 11 subst 620* —^{a}) V1 B2 D4 T1 M1 च (for तु) —^{b}) N1 अद्र (for शैलात्) G (ed) च (for स) —D13 reads 14^{cd} before 1^{cd} —^{c}) Ñ V1 3 B D5-8 13 परैरप्यसह्योभ्यं(V1 B1 2 °ह्य) —After 14, B1 ins , while B3 cont after 620*

617* तत सर्वाभिसारेण हरीणां पतत्हतात् ।
लंकातो हननेन तथा सदा युद्धाभिकाङ्क्षिणाम् ।

[(l 2) B2 ... (for the prior half)]

15 V3 om 15 (cf v l 1) —^{a}) T2 3 सनाद्य तु G2 M1 स सुग्रीव (for ससुग्रीव) Ñ B1 ततस्तद्व्यूह्य(B2 °द्वीक्ष्य) सुग्रीव , V1 2 B2 3 D6 11 समृह्य तु स(V1 B3 4 मित्र)सुग्रीव, B4 व्यूहे व्यूह्येव सुग्रीव , D7 10 समागृह्य तु (D13 च) सुग्रीव, D6 सनाद्य स तु सुग्रीव , Cm g k t as in text —^{b}) Ñ B1 4 कपिराजो महाबल ; V1 2 B2 3 D5-8 13 सद्य रामो महाबल (D5 8 2 महद्बल, D2 महाबलं) —After 15^{ab}, V1 2 B2 (followed by 617*) ins only l 2 of 620* and then cont

618* ततस्तदुक्त सुग्रीव कपिराजो महाबल ।

—After 15^{ab}, D13 ins.

619* अथ कार्यं विचार्येव सुग्रीवो वानरेश्वर ।

—D8 2 om 15^{c}-16^{b} —^{c}) Ñ V2 3 B D13 राघवस्याज्ञां (D13 °ज्ञे), T3 राघवं काले, M3 राघव कालं, G (ed) राघवो वीर —^{d}) Ñ V2 3 B1 2 युद्धाकांक्षयुद्धे(V3 °क्षी सर्वं)सख, B4 D13 युद्ध(D13 °द्ध)काङ्क्षी प्रतीक्ष्य(D13 °क्ष)ते —For 14-15 Ś D6 11 subst , D4 subst for 15 while V1 2 B2 (followed by 617*) ins. only l 2 after 15^{ab}

620* प्रयाय राक्षसेन्द्रस्य रावणस्य दुरात्मन ।
परिक्षिप्य तदा लङ्कां युद्धायाभिससार ह ।

[(l 2) V1 2 B2 परिवार्य (for °क्षिप्य)]

—Thereafter Ś D6 11 read 23

—After 15 Ñ V2 3 B ins while D13 ins l 2-4 only after 16

621* व्यूह्य तद्वानर सैन्यं प्रायो लङ्कां पुरीं प्रति ।
वज्रगोधाङ्गुलित्राणौ धनुर्बाणासिधारिणौ ।
दिव्यशरप्रासरत्नपत्रायामबद्धकरचापधारिणौ ।
पुरस्तस्य महावीर्यौ तावुभौ रामलक्ष्मणौ ।
विभीषणेनानुगतौ प्रवीरौ दुरंगमैः । [5]
यत्र सा हमविद्वानर्द स्वतन्त्र काननीकृताम् ।
समुद्रकल्पा महती लङ्कामभ्यपद्यत ।

[(l 1) B4 [ए]नद् (for तद्) V1 प्राप्य (for प्रायो) —(l 2) D13 वर्म (for वज्र) —(l 3) V1 2 प्रबद्ध ; D13 ... (sic) (for प्रबद्ध) —(l 4) Ñ2 पुरस्कृत D13 -भ्राजौ (for वीर्यौ) B2 भ्रातरौ (for तावुभौ) —B1 om l 6-7 —(l 6) V1 तु (for सा)]

ततः काले महाबाहुर्बलेन महता वृतः ।
प्रस्थितः पुरतो धन्वी लङ्कामभिमुखः पुरीम् ॥ १६
तं विभीषणसुग्रीवौ हनूमाञ्जाम्बवान्नलः ।
ऋक्षराजस्तथा नीलो लक्ष्मणश्चान्वयुस्तदा ॥ १७
ततः पश्चात्सुमहती पृतनर्क्षवनौकसाम् ।
प्रच्छाद्य महतीं भूमिमनुयाति स्म राघवम् ॥ १८
शैलशृङ्गाणि शतशः प्रवृद्धांश्च महीरुहान् ।
जगृहुः कुञ्जरप्रख्या वानराः परवारणाः ॥ १९
तौ त्वदीर्घेण कालेन भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
रावणस्य पुरीं लङ्कामासेदतुररिंदमौ ॥ २०
पताकामालिनीं रम्यामुद्यानवनशोभिताम् ।
चित्रवप्रां सुदुष्प्रापामुच्चप्राकारतोरणाम् ॥ २१
तां सुरैरपि दुर्धर्षां रामवाक्यप्रचोदिताः ।
यथानिदेशं संपीड्य न्यविशन्त वनौकसः ॥ २२

G 6. 16. 14
B. 6. 41. 32
L. 6. 16. 21

16 V3 om 16 (cf v l 1) Ś D6.1.13 om 16ab (for D6-2, cf v l 15) —a) B1 G1.3 M3.4 रामो, Cm g t as in text (for काले) —After 16ab, D13 reads 48cd —c) Ś Ñ V1.2 B D6.1.8.12.13 प्रतस्थे, D9-11 T1 Ct प्रविष्ट (for प्रस्थित) Ñ B1-3 रामो (for धन्वी) —d) T2 damaged for मुख in अभिमुख B1 यष्टी (for पुरीम्) —After 16, D13 ins only l 2-4 of 621*

17 V3 om 17 (cf v l 1) —a) D9-11.12 तौ (for तं) —b) G (ed) जाम्बवान्हनुमान् D3 तथा (for नल) —c) D6.1 युवराजो (for ऋक्षराजस्) Ś Ñ V1.2 B D6-1.8.12.13 [अं]गदो (for तथा) —d) B1 [अ]नुजग्मु B1 [आ]ययुस् (for [अ]न्वयुस्)

18 V3 om 18 (cf v l 1) V3 damaged from प in a up to सी in b —a) T2 तु (for सु) —b) B1-3 पृतना च G2 M3 वाहिनीपृष्ठ; Cm g t as in text (for पृतनर्क्ष) Ñ पृतना काननौकसां —c) V2 damaged for प्रच्छाद्य महतीं B1 सर्वो (for महतीं) —d) Ś V1.2 B4 D6-1.8.12.13 प्र(V2 सा प्र (hypm))ययौ येन; Ñ B1-3 प्रययौ येन (Ñ1 यत्र) (for अनुयाति स्म) Ś Ñ V1.2 B D6-1.8.12.13 राघव. —After 18 D13 ins.

621* अभिजग्मस्ततो लङ्कां समयन्ति सहस्रशः ।

—Thereafter reads 80cd (including 665*)

19 V3 om 19 (cf v.l 1) —a) V3 शृंगाश्च B1 वृक्षं (for शतश) —b) D1 महीधरान् D6 महाद्रुम पर्वतांस्तथा —d) Ś V1.2 B1.4 D6-1.8.12.13 G1.3 M3 वानर (G1.3 वन)चारिण; T2 वरा; Cg l t as in text (for परवारणा) —After 19 D13 ins.

623* गवो गवाक्षो गवय शरभो गन्धमादन ।
ततो द्विविदो वीर पनसो मैन्दमादन ।
रम्भकश्च महाकाय कुम्भकर्ण विरविरा ।
अपरे वानरश्रेष्ठा वानराश्च सहस्रश (a) pm.)

—Thereafter D13 reads 44cd (including 635*)

20 V3 damaged from म रावण in a up to पुरी in c. D1 transp. ab and cd D13 reads 13cd (followed by 616*) and 20ab before 50 —a) Ś V B1 D6.1-4.8.12.13 ते (for तौ) D3 नात्वदीर्घेण D3 M3 तौ तु दीर्घेण —b) Ś V1.2 B4 D6-1.8.12.13 रामसुग्रीवलक्ष्मणा . —c) G1.3 M3 आसेदतु (for रावणस्य) —d) Ñ1 D7.1 आसेदतुस्, G (ed) आपेदतुर् Ś V B1 D6-1.8.12.13 आसेदु सुदुरासदा; G1.3 M3 देवैरपि दुरासदा

21 a) B1 T2.3 G1.3 M3.5 Cg पताक. Cg पताकामालिनीमित्यत्र "ध्वाग्रे सशाटकध्वजोपध्वजम्" इति ध्वज . —b) V1.2 D6.1.4 द्रुम , B1 D3 M3 -वाद् (for -वन) Ñ B1-3 उच्छ्रितप्राकारतोरणां —Ś B1 (hapl) D6.8.13 om 21cd —c) D3 वप्रां, T1 -वप्रां Cg as in text (for -वप्रां) Ñ V2 B1.3 सुदुर्धर्षाम्(B1 also *ध्याम् sup lin) V1.2 मुदु प्रापाम् (for सुदुष्प्रापाम्) M3.5 विचित्रवप्रां दुष्प्रापाम् —d) D6.7.9-11 T1 G1.3 M3.5 उच्चै ; G (ed) ऊर्ध्वं (for उच्च) V2 शोभिता (for -तोरणाम्).

22 a) Ś D6 ते (for तां) Ś B1 D6.8.11 दुष्प्राप्यां (Ś1 B1 *दुर्गां) V D6.8.11 दुष्प्रेक्ष्यां; D6.1 दुष्प्राप्यां (for दुर्धर्षां) —b) Ś Ñ B D6-1.8.11 दृष्ट्वा राम T1 रामकाय (for रामवाक्य) V D6.11 दृष्ट्वा रामप्रदिष्टा(D6 *चोदिता; D13 *दर्शि)ता —c) Ś Ñ V2 B1.3.4 D1.4.8.12.13 T2 M3 Cm g निवेशं D13 निवेशे; Ct as in text (for निदेशं). Ś V2 D6-1.8.12.13 मयाम्यत; Ñ1 मयाय्य T1 सपद्य Cm g t as in text (for संपीड्य) —d) Ś V2 B1.3 D6.8.12.13 न्यवसंस्ते; Ñ2 न्यविशस्ता V1 न्यविशता D6.8 निविशन्ति —After 22 Ś Ñ1 V B1.3.4 D6-1.8.12.13 ins. while V2 cont after l. 1 of 626*

624* ततो वीरगमाक्रम्य मण्डले वानरं बलम् ।
परिक्षिप्य तदा लङ्कां गुहाचाभिमतां द्रु ।

[(l. 1) Ś B1 D6.8.12.13 [illegible] Ñ1 [illegible] (for the prior half) Ś1 [illegible] D1 [illegible] (D1 [illegible]) (corrupt) D6.8.12 [illegible] (for [illegible]) Ñ1 V1 [illegible], D13 [illegible] (D6 [illegible]) (for [illegible]) —(l. 2) = l 2 of 620* Ś D6.8.11 [illegible] V1 [illegible], V1 [illegible], V2 [illegible]; B1 [illegible] (for [illegible]) D1 [illegible] (for [illegible])]

G 6.16 25
B. 6.41 33
L. 6.16 23

लङ्कायास्तूत्तरद्वारं शैलशृङ्गमिवोन्नतम् ।
रामः सहानुजो धन्वी जुगोप च रुरोध च ॥ २३

लङ्कामुपनिविश्य रामो दशरथात्मजः ।
लक्ष्मणानुचरो वीरः पुरीं रावणपालिताम् ॥ २४

उत्तरद्वारमासाद्य यत्र तिष्ठति रावणः ।
नान्यो रामाद्धि तद्द्वारं समर्थः परिरक्षितुम् ॥ २५

रावणाधिष्ठितं भीमं वरुणेनेव सागरम् ।
सायुधै राक्षसैर्भीमैरभिगुप्तं समन्ततः ।
लघूनां त्रासजननं पातालमिव दानवैः ॥ २६
विन्यस्तानि च योधानां बहूनि विविधानि च ।
ददर्शायुधजालानि तथैव कवचानि च ॥ २७
पूर्वं तु द्वारमासाद्य नीलो हरिचमूपतिः ।
अतिष्ठत्सह मैन्देन द्विविदेन च वीर्यवान् ॥ २८

23 Ś D₆.₁₁ read 23 after 620* —ᵃ) Ś N₁ V₁.₃ B₁.₂.₄ D₆-₈.₁₀.₁₁.₁₃ तूत्तर V₂ B₃ D₂ उत्तर (for तूत्तर) Ñ₁ D₁₀ G₁ लङ्कायामुत्तर —ᵇ) N₁ B₁.₃ मेरो शृङ्गम्. Ñ₁ गिरिशृङ्गम् (for शैल°) Ś Ñ D₁₋₃ D₁₁ [ड]विवत, D₆ [ड]वत (for [उ]न्नतम्) —ᵈ) Ś₁ जगाम (for जुगोप) N B₁₋₃ transp जुगोप and रुरोध

24 ᵃ) D₁₀.₁₁ तु G₁.₃ M₁.₂ [ऽ]मुद् (for च) —ᵇ) G₁ राम (for वीर) ∰ Cv लक्ष्मणानुचरो वीर इति सम्यक्। लक्ष्मणानुचरो राम इति पाठेऽप्ययमेव मेव। Cg लक्ष्मणानुचरो वीर इति पाठ। Cr adds लक्ष्मणानुचरो राम इति पाठे रमयतीति व्युत्पत्त्या राम विशेषणम् ∰ —For 24 Ś N V B D₆-₈.₁₀.₁₁.₁₃ subst

625* लङ्कामुपनिविष्टे च रामे दशरथात्मजे।
लक्ष्मणानुचरे वीरे व्यथिता सराक्षसा ॥

[(l 1) V D₁.₂.₁₀ तु (for च) B₁ लङ्कामुपनिविष्टे तु D₆ लङ्कामुपविष्टे च D₁₁ लङ्कामूले निरुद्ध तु (for the prior half) —After l 1 N V₂ B₁₋₃ ins

625(A)* वद्दुर्गमपर्वतं स्थितुश्च निशाचरा ।

—(l 2) D₆ व्युविता (for व्यथिता) V₁.₃ D₆.₁₀.₁₁ नेकता (for सराक्षसा) B₄ स्थितुश्च निशाचरा (for the post half)]

—Thereafter N (Ñ₁ only l 1 followed by 624*) V₁ B₁.₃ cont while B₂.₄ D₈ ins. l 1 and l. 2 after and before 25ᵃᵇ respy

626* अभवद्विविताश्च वानरास्तमभिप्लुता ।
राक्षसा राक्षसेन्द्रश्च रावणश्च सर्वेश्वरः।

[(l 1) B₄ विविदसेवत D₁₁ विविदसमस्तव (for the prior half) B₁.₃ बत्ता च B₂ नवे स D₈ नवविता (for नवविता) —N₁ V₂ B₁ om B₂ reads in marg from l 2 up to 25ᵇ D₁₁ ये स्व (for रावणः)]

25 Ś N V B₁ D₆-₈.₁₀.₁₃ om B₂ reads in marg 25ᵃᵇ (for N₁ V₂ B₂.₄ cf v l 626*) B₂.₄ D₈ ins l 1 and l 2 of 626* after and before 25ᵃᵇ respy —ᵃᵇ) D₁ उत्तरं द्वारम् D₁₁ उत्तरोत्तरम् B₂-₄ D₁₁ उत्तरं तु पुर (B₁ समय उत्तर)द्वारं राघव (D₁₁ समासाद्य)

परिरक्षति —ᵈ) B₄ स यो B₁ D₁₃ कृते (for हि तद्) G₁ रामो नान्यादि तद्द्वार (sic) —ᵈ) B₁ न शक्त (for समर्थः)

26 ᵃ) D₁ रावणानुष्ठित Ś Ñ V₁.₃ B D₆ ₁₁.₁₃.₁₅ तदि, D₆ तत्र (for भीमं) —ᵇ) Ś₁ B₁ [ष]व (for [इ]व) —ᶜ) Ś Ñ V B D₆₋₈.₁₀.₁₁.₁₃ राक्षसे सायुधैर्भैर् (N₁ °भीमैर्, V °वानैर् B₁ °वैव [with hiatus]) —ᵈ) Ś D₁ अभिविश्रैं, D₁ T₂ त्वभिगुप्त —ᵉ) Ś V D₆₋₈.₁₀.₁₁ वीर्यविक्रमसंपन्नैः —After 26 Ś N V B₁.₂.₄ D₆₋₈.₁₀.₁₁.₁₃ ins.

627* राक्षसैर्विविधाकारं शुशुभे सा महाचमूः।
समन्ताद्गुप्तैर्गुप्ता सर्वैर्भीमबली यथा।

[(l 1) V₁.₃ बहुधाकारे Ñ₁ महापुरे, Ñ₂ V B₁.₂.₄ D₆ महाचमू D₈ महापुरी, G (ed) महाचमू (for महाचमूः) —(l 2) Ś D₆.₁₁.₁₃ समर्थः (for समन्तात्) Ś D₆.₈.₁₀.₁₁.₁₃ नर्दि (for सैर्) D₆ सोभवतीभिर]

27 ᵃ) D₁ वि बहूनां G₁ वृथानां M₁ भूयानां (for योधानां) —ᵇ) D₆ विविधानि बहूनि (by transp) —ᶜ) D₁₀ ददर्शि, M₁ ग्रामानि (for जालानि) —ᵈ) D₈ T₂ M₁ तथैव G₁ छोड़ानि (for तथैव) N D₁.₂.₃ कवचानि महांति च B₁ महान्ति कवचानि च D₁₀ वीरयानि विदानि च G₁ भीमानि निर्मितानि च M₁ भीमानि च वरानि च —For 27ᶜᵈ Ś V₁.₃ D₆₋₈.₁₀ subst N V₁ B₁.₂.₄ D₁₀ (after 27ᵃᵇ) ins after 27

628* तत्रायुधजालानि चित्राणि ददृशे तदा।

[Ś V₁ B₁ D₆.₁₁.₁₃ तत्रो(V₂ D₆ °त्र) चायुध , Ñ₂ V₁ तत्रो तद्युध Ś D₈.₁₀.₁₁.₁₃ जालानि (for जालानि) D₁ तत्र सायुधैश्वानि (for the prior half) V₁ ददृशुः, D₆ दृशे (for ददृशे) Ś D₈.₁₀.₁₃ विविधानि धृतं तम (for the post half)]

28 ᵃ) Ś D₆.₁₁ समासाद्य V आसाद्य D₁.₁₃ आसाद्य (for आसाद्य) Ñ B पूर्व(B₁ पूर्व)द्वारमासाद्य (B₁ °द्य) D₁ पूर्वद्वारे समासाद्य G₁.₃ M₁ पूर्वद्वारे समासाद्य —ᵇ) V नीलश्च(V₃ °श्च) हरियूथप —ᶜ) Ś N V B D₆₋₈.₁₀.₁₃ मैन्देन द्विविदश्चैव(Ś V₁ B₁ D₈.₁₀.₁₃ °वैव) च(Ś D₆.₁₁.₁₃ यथा) विविधैर्वीरैरी

अङ्गदो दक्षिणद्वारं जग्राह सुमहाबलः ।
ऋषभेण गवाक्षेण गजेन गवयेन च ॥ २९

हनूमान्पश्चिमद्वारं ररक्ष बलवान्कपिः ।
प्रमाथिप्रघसाभ्यां च वीरैरन्यैश्च संगतः ॥ ३०

मध्यमे च स्वयं गुल्मे सुग्रीवः समतिष्ठत ।
सह सर्वैर्हरिश्रेष्ठैः सुपर्णश्वसनोपमैः ॥ ३१

वानराणां तु षट्त्रिंशत्कोट्यः प्रख्यातयूथपाः ।
निपीड्योपनिविष्टाश्च सुग्रीवो यत्र वानरः ॥ ३२

शासनेन तु रामस्य लक्ष्मणः सविभीषणः ।
द्वारे द्वारे हरीणां तु कोटिं कोटिं न्यवेशयत् ॥ ३३

पश्चिमेन तु रामस्य सुग्रीवः सहजाम्बवान् ।
अदूरान्मध्यमे गुल्मे तस्थौ बहुबलानुगः ॥ ३४

ते तु वानरशार्दूलाः शार्दूला इव दंष्ट्रिणः ।
गृहीत्वा द्रुमशैलाग्रान्हृष्टा युद्धाय तस्थिरे ॥ ३५

सर्वे विकृतलाङ्गूलाः सर्वे दंष्ट्रानखायुधाः ।
सर्वे विकृतचित्राङ्गाः सर्वे च विकृताननाः ॥ ३६

G. 6. 16. 40
B. 6. 41. 46
L. 6. 16. 37

---

29 a) B2.3.4 दक्षिणं द्वारं. —b) T3 G3 जगाम (for जग्राह). Ś D4.8.12.13 अगृह्णे पृतनान्वितः (D13 °वृतः); Ñ1 B2-4 अरक्षत्स्वयूथैः सह (B3 °योधरः); V D6-8 जग्राह (V सुगोप) पृतनावृतः; B1 अरक्षत्पृतनया सह (hypm.); M3 जगाम स महाबलः. —d) Ñ1 V1 B गयेन (for गजेन). Ñ V B D6 पनसेन; D11 गगनेन (for गवयेन). D6 वा (for च). D1 गयेन पवनेन च.

30 a) Ñ V1.2 B3.4 D6.1.11.13 पश्चिमं द्वारं. —b) B2 अरक्षद् (for ररक्ष). D3 पवनात्मजः; G2 M1.2 सुमहाबलः (for बलवान्कपिः). —c) B2 सोमाथि-; D7.10.11 T2 प्रजंघ-; G2.3 M1.2 प्रघा(G2 °भा)स-; M3 प्रसाद- (for प्रमाथि-). Ñ1 B3 -प्रमथाभ्यां; B1 -प्रभवाभ्यां; B4 -क्रमणाभ्यां; D7.10.11 -वरसाभ्यां (for -प्रघसाभ्यां). B1 प्रमाथिप्रभवाभ्यां; D9 प्रमाथिप्रसभाभ्यां. —d) Ñ B2-4 चान्यैश्च (for अन्यैश्च). Ñ1 B संवृतः; Ñ2 संयुतः; G1 संगतैः. —For 30cd, Ś V D6-8.8.11.13 subst.; B2 G2 M3 ins. after 30cd:

629* प्रघसश्च प्रमाथी च यशास्य सचिवावुभौ ।

[D13 प्रगस्थश् (for प्रघसश्). G3 प्रभासश्; M3 प्रसादश् (for प्रमाथी). V1 संयतौ; B2 तथास्य; D1.2 ये तस्य; D12 संतास्य; G2 M3 तावस्य (for यशास्य).]

—Then B2 cont.; while B3.4 ins. after 31:

630* सुषेणसहितो धीमान्सर्वैश्च कपीश्वरैः ।

[B4 धारयन् (for सुषेण-). B3 श्रीमान् (for धीमान्). B4 प्रवरैः (for सर्वैश्च). B3 हरीश्वरैः.]

31 a) Ñ B G2 M3 तु (for च). —b) D3 समधिष्ठत G2 (after corr. as in text) M3 स तु तिष्ठति. —c) Ś Ñ V1.2 B D6-8.8.11.13 कपिश्रेष्ठैः. —d) V3 D3.10.11 G1 सुपर्ण-; Cg as in text (for सुपर्ण-). Ś Ñ1 D4.8.13 -समविक्रमैः; V3 D7.9-12 G1.2 -पवनोपमैः. —After 31, B3.4 ins. 630*.

32 a) V3 B4 D12 च; V2 च सर्वे (hypm.) (for तु). Ś D4.8.8.13 षड्विंशत्-. —b) Ś D4.8.13 तैः सह; V D4.8.10 तः; सह; B2 विख्यात-; D12 ताः; हरि- (for प्रख्यात-). Ś V D6-8.8.11.13 यूथपैः; Ñ B -यूथपाः (B1 °मैः) (for -यूथपाः). —c) D2.13 संपीड्य (for निपीड्य). Ñ2 B1 ते तु न्यवसन्; V3 [उ]पानविष्टाश्; B3.4 ते च (B4 तु) न्यविशन्; D1.13 G3 M3 [उ]पनिविष्टास्ते (G3 M3 °स्तु); D3 [अ]पि निविष्टाश्च.

33 G2 om. 33ab. —a) Ś D4.8.13 शासनादेव; V1.2 D1-8.13 शासनाद्य. V3 शासनाद्रघुनाथस्य; D6 (with hiatus) सा सेना अथ रामस्य. —V3 om. (hapl.) 33b-34a. —b) Ś Ñ V1.3 B D6-8.8.10.13 T2 सुग्रीवः (for लक्ष्मणः). —c) Ñ B द्वारि द्वारि. Ś Ñ V1.2 B D6-8.11.13 G3 M3 प्लवंगानां; D6 प्लवंगाश्च; G1 च लंकायाः (for हरीणां तु). —d) Ś D1.4.8.13 कोटीं कोटीं; B2 D3.6.7.9-11.13 T1.2 G1.2 कोटि(D3 °टिं)कोटीर्. D1.2 G1 निवेशयत्; T2 न्यवेदयत्. —After 33, B4 ins.:

631* वानराणां तु षट्त्रिंशत्कोट्यः पात्रपयोधिनाम् ।
अदूरान्मध्यगुल्मस्य तस्थुर्बाहुबलान्विताः ।

[For l. 1 and l. 2, cf. 32ab and 34cd respy.]

—After 33, D4 T1 ins.:

632* दक्षिणेन तु रामस्य लक्ष्मणः सविभीषणः ।

[Cf. 33ab.]

34 V3 om. 34a (cf. v.l. 33). —b) D6.7.10.11 T1 G2 सुषेणः (for सुग्रीवः). Ś D4.8.9.13 सहयोधरः; B3 स च जाम्बवान्. —c) Ś Ñ1 V B1 D6.8-8.8.13 मद्रे; D5 गुह्यन्मे (sic); D13 सद्गूरे (sic) (for अदूरान्). V3 मध्यगुल्मे तु. —d) Ś D4.8.13 बहुबला(D4 °लु**)वृतः; G3 बहुसमन्वितः.

35 G2 transp. 35 and 36. —b) Ś D4.8.13 शृङ्गिणः (for दंष्ट्रिणः). —c) Ś D4.8.11 द्रुमशैलांस्तु; V1 D6-8.13 M1.2.3 द्रुमशैलांश्च. ⊕ Cg: शैलाग्रानिति पुंस्त्वमार्षम्. ⊕ —d) Ś V D6-8.8.11.13 सहसा योद्धुमुद्यताः; Ñ B हृष्टा(B3 हृष्टा) योद्धु(B3 युद्ध)मुपस्थिताः.

36 G2 transp. 35 and 36. M3 reads 36 after 38. D3 reads 36cd twice. —a) G1 विपुल-; G2 विकृत-; M3 विपुल-; Cg.k.t as in text (for विकृत-). —D3 om.

G 6 16 41
B 6 41 47
L 6 16 38

दशनागबलाः केचित्केचिद्दशगुणोत्तराः ।
केचिन्नागसहस्रस्य बभूवुस्तुल्यविक्रमाः ॥ ३७
सन्ति चौघबलाः केचित्केचिच्छतगुणोत्तराः ।
अप्रमेयबलाश्चान्ये तत्रासन्हरियूथपाः ॥ ३८
अद्भुतश्च विचित्रश्च तेषामासीत्समागमः ।
तत्र वानरसैन्यानां शलभानामिवोद्गमः ॥ ३९
परिपूर्णमिवाकाशं संछन्नेव च मेदिनी ।
लङ्कामुपनिविष्टैश्च संपतद्भिश्च वानरैः ॥ ४०
शतं शतसहस्राणां पृथगृक्षवनौकसाम् ।
लङ्काद्वाराण्युपाजग्मुरन्ये योद्धुं समन्ततः ॥ ४१
आवृतः स गिरिः सर्वैस्तैः समन्तात्प्लवंगमैः ।
अयुतानां सहस्रं च पुरीं तामभ्यवर्तत ॥ ४२
वानरैर्बलवद्भिश्च बभूव द्रुमपाणिभिः ।
सर्वतः संवृता लङ्का दुष्प्रवेशापि वायुना ॥ ४३

(hapl ?) from 36^{b} up to -बला in 37^{a}. D13 om. (hapl) 36^{bc} Ñ1 reads 36^{b} - 37^{a} in marg —^{b}) Ś V D5.1-3.8.11 दश, D3.4 T1 G3 M1.2 दशु (for दश) —^{c}) Ś V1 D2.1-3.8.11 वर्णांगा, V3 चक्राश्च (for चित्राङ्गा) G3 सर्वे विवृतवक्त्रागा —^{d}) V3 च विकृता सुधा ; B1 विकृतनि स्वना ; G1 च विवृतानना —After 36 N V3.1 B (B3 repeats after 38^{ab}) ins., V1 ins after 38^{ab}

633* सर्वे चैव कृतोत्साहा सर्वे देवपराक्रमा ।

[Ñ1 B4 रणोत्साहा]

37 Ñ1 reads in marg 37^{a} D1 om up to बला in 37^{a} (for both cf v l 36) V3 om 37 - 38^{b}. —^{a}) Ñ1 समा (for बला) —^{b}) B4 D5 om (hapl) केचित् D11 शत (for दश) —V3 om 37^{c} - 38 —^{d}) D6 बहवस्, D8 ब * * स् (for बभूवुस्)

38 V3 om 38 V1 om 38^{ab} (for both cf v l 37) B1 D3.13 transp ^{ab} and ^{cd} —^{a}) Ś V3 D1.3.13.14 सेघ, D6 चोद्य, D1 चैक ; D3 चोप ; D8 कोद्य (sic) (for चौघ) Ś V1 D9.1.3.4.11.13 तत्र (for केचित्) D8 सधि पै तत्कासत्र —^{b}) D10 T3 M3 दश (for शत) M3 (before corr as in text) [उ]त्तमा Ś N V1 B D5-8.11.13 तथा (Ñ B1.3.4 सति, B3 केचिद्) वायुसत्वेपमा —After 38^{ab}, V1 ins. B3 repeats 633* —B2 om 38^{cd} —^{c}) V3 D11 तथा (for तत्र) D3 पुंगवा (for यूथपा) —After 38, T3 reads 41 - 42^{b}, M3 reads 36

39 D1 om 39^{ab} —^{a}) Ś D4.8.13 G1 अत्यद्भुत (G3 °तो) —^{d}) D6.11 दशसागाद् D3 T1.2 G3 M3 [ब]घम ; D3 T1 M1.2 [उ]द्यतो (for [उ]द्गम) M3 दीकानामिव सगम .

40 ^{a}) Ś V1.2 D1-4.7-13 T3 M1.2 प्रति, T3 हरि (for परि) —^{b}) Ś D4.8.11 प्रच्छन्ना D1.10.11 सपूर्णा D5 सछन्ना (sic) (for संछन्ना) D6 [इ]वे (for [इ]व) V3 प्रतिछन्नेव मेदिनी ⊛ Cg अत्र इवशब्दस्तूपमर्थे वाक्या-लङ्कारे ⊛ —^{c}) Ś V D1-4.8.11.13 प्रति, B1 इव (for उप) D1 वै (for च) —^{d}) V3 निपतद्भिश् M1.2 प्लवगमै (for च वानरै)

41 T3 reads 41 - 42^{b} after 38 —^{b}) V3 D11.13 T1 M1.2 Ch t पृतनार्क्ष, D1 पृथुगृभ (sic) D13 प्लवगर्क्ष, G3 प्रधानास्ते, Cv m g as in text (for पृथगृक्ष) D1-4 T1 G1.2 -वनौकस Ñ1 B1.3.4 वानराणां पृथक्पृथक् ⊛ Cv शतं शतसहस्राणां पृथगृक्षवनौकसा । लङ्काद्वारा - - न्ये योद्धु समन्तत इति पाठ ।। Ct पृतना ऋक्षेत्यत्र सधिरार्ष ⊛ —^{c}) V3 B1.2 G1.2 लङ्काद्वारम्, D13 लङ्काद्वारेभि B1 सर्वाणि (for [उ]पाजग्मुर्) —^{d}) Ś D4.8.13 वानरास्ते ; Ñ V B1-4 D1.2.13 अन्ये जग्मु ; B1 (with hiatus) उपाजग्मु, D8 अन्यैर्युद्धे (sic) G (ed) सर्वाणि तु (for अन्ये योद्धु) D1.3 समवाय महौजस —After 41, Ś Ñ V1.2 B D1.4.8.12.13 ins

634* अन्ये त्वन्येषु देशेषु सन्यस्ता सुमहाबला ।

[Ś D4.8.13 च (for तु) Ñ1 B1 [अ]न्यत्र D13 [अ]न्य (for [अ]न्येषु) V3 B1 D13 सु(B1 न)महाबला]

42 T3 reads 41 - 42^{b} after 38 —^{a}) V3 सच्छाद्यता D6 सछादत, D1 सत्थाय च (sic), D1.2 आच्छादयता D13 सछाद्य च (for आवृत स) D6.1 सव (for सर्वैस्) Ś D4.8.11 छादयतो गिरिं सर्वं(D1 °र्वे), Ñ B संछन्ना नगरी लंका V1 संछादयत गिर सर्वं —^{b}) D1 समवात्ते (by transp), D3 T3 समताव (for तै समन्तात्) V3 D1.3.8.13 वनालये ; M1 प्रपूरित (ed lex also °पूरत) (for प्लवंगमै) Ś D4.8.13 समवाय(Ś1 °यु) वनौकस (D13 °सां) G1 वै स * * प्रपूरिता —^{c}) V3 B3 D1 T1 G3 तु (for च) —^{d}) Ś Ñ1 V1.2 B D1.4.8.11.12.13 लंका (for पुरीं) Ś V D1.4.8.11.12.13 सम(V3 ताम)भिवतता D1 पुनाभिवतता D3 G3 तामत्य(G3 °न्व)वर्तत (for तामभ्यवर्तत) Ñ1 लंकामभ्यवर्तत

43 ^{a}) D6.8.13 स्या (for च) —^{c}) D13 T1 M1 संवृता सर्वतो लंका —^{d}) V1.3 D1-4.8.11 दुष्प्रवेशा Ñ1 B1 D3 च D13 [अ]सि (for [अ]पि)

G 6.16 ○ B 6.41.58 L 6.16.51

राघवः संनिवेश्यैवं सैन्यं स्वं रक्षसां वधे ।
संमन्त्र्य मन्त्रिभिः सार्धं निश्चित्य च पुनः पुनः ॥ ४८
आनन्तर्यमभिप्रेप्सुः क्रमयोगार्थतत्त्ववित् ।
विभीषणस्यानुमते राजधर्ममनुस्मरन् ।
अङ्गदं वालितनयं समाहूयेदमब्रवीत् ॥ ४९
गत्वा सौम्य दशग्रीवं ब्रूहि मद्वचनात्कपे ।
लङ्घयित्वा पुरीं लङ्कां भयं त्यक्त्वा गतव्यथः ॥ ५०
भ्रष्टश्रीक गतैश्वर्य मुमूर्षो नष्टचेतन ।
ऋषीणां देवतानां च गन्धर्वाप्सरसां तथा ॥ ५१
नागानामथ यक्षाणां राज्ञां च रजनीचर ।
यच्च पापं कृतं मोहादवलिप्तेन राक्षस ॥ ५२
नूनमद्य गतो दर्पः स्वयंभूवरदानजः ।
यस्य दण्डधरस्तेऽहं दाराहरणकर्शितः ।
दण्डं धारयमाणस्तु लङ्काद्वारे व्यवस्थितः ॥ ५३
पदवीं देवतानां च महर्षीणां च राक्षस ।
राजर्षीणां च सर्वेषां गमिष्यसि मया हतः ॥ ५४

48 N B om 48^ab Dı3 reads 48^ab and 81^ab before 45 —^a) Ś D6 1 3 4 8.11 13 तन्निवेश्य D10 11 G1 [प्]त्र —^b) D6 सैन्य स्वं च (hypm), D2 10 12 G M6 स्वसैन्य, M1 3 बलं स्व (for सैन्य स्व) V1 सैन्य सर्वत्र वीर्यवान् —After 48^ab, V2 repeats 639* —V2 reads 48^cd after the first occurrence of 639* repeating it here D13 reads 48^cd after 16^ab —^c) N B काले (for सर्वं)

49 D13 om 49 —^a) V2 अ(म)नन्तरम्, D4 अनन्तरम् (for आनन्तर्यम्) —^b) Ś D3 13 क्रमयोगस्य, V1 3 B1 2 क्रमयोगाच्च, T1 समयोगार्थं —^c) Ñ2 [अ]भिमते Ś D3 13 विभीषणमते तिष्ठन् —^e) D4 वालिपुत्र तु —^f) Ś V D0-1 3 13 [अ]ब्रवीद्वच (for [इ]दमब्रवीत्) ⊛ Cm धर्मे राजमनुस्मरन्निति पाठे राजदन्तादित्वात् धर्मशब्दस्य पूर्वनिपात । विभीषणस्य अनुमते अनुमतौ सत्याम् अङ्गद समाहूयेदमब्रवीदिति संबन्ध । विभीषणमते स्थित्वेति पाठे युद्धे रावणो भवन्त शरण प्राप्नुयाद्यदि तदा लङ्काराज्य तस्यैव दातव्यमित्येवरूपे विभीषणमते स्थित्वेत्यर्थ ⊛ —After 49, D4 ins an addl colophon

[*Kanda name* सुन्दरकाण्डे —*Sarga name* सेतुनिवेश]

50 Before 50, D13 reads 13^cd (followed by 616*) and 20^ab —^a) Ś Ñ V2 B1 2 D1-4 6.13 11 गच्छ सौम्य, D0 गच्छस्वैनं D4 om दशग्रीव —^b) Ś Ñ V B D0-4.6.9 11 13 G1 2 द्रुद (for कपे) —^c) T2 [अ]र्णव (for पुरीं) —^d) V2 त्यक्त्वा B4 -परतो (for त्यक्त्वा) D4 ग * * थ, —After 50, D4 ins.

640* क्रूरं प्राप्यसुखावर्कं सर्वभूतभयावहम् ।

51 ^a) Ś V D0-4.6 11.13 भ्र(D13 न)ष्टैश्वर्यं गत(D6 1 °त)श्रीकं, Ñ B D0-11 G2 भ्रष्टश्रीक(B1 °द्वार) गतैश्वर्यं —^b) Ś Ñ V B D6 1 3-13 G1 मुमूर्षुं(Ñ2 V1 D10.11 °र्षो) नष्ट(V2 भ्रष्ट V1 मत्त)चेतसं(Ś1 N V1 B1 D0-11 13 G2 °नं) —After 51^ab, D4 reads 54 —^c) Ñ B2-4 मुनीनां (for ऋषीणां). D1 T2 दानवानां D7 दैवतानां B1 transp. ऋषीणां and देवतानां D6 ऋषीणामेव मे यत्त —^d) G2 यपि (for तथा) D6 T1 महर्षीणां च कन्यक —After 51, B1 ins

641* राजर्षीणां च सर्वेषां नागानां च महात्मनाम् ।

52 D5 T1 om 52 —^a) M1 3 अपि (for अथ) Ñ2 (also) यक्षानां, D13 सर्पाणां (for यक्षाणां) V2 नागगन्धर्वयक्षाणां —^b) V2 रक्षसां (for राज्ञां च) —^c) Ś N V B1 3 4 D0 2-4 9 12 13 यत्त्वयापह्न(Ś V1 2 D2-4 11.13 °कृ)त मोहात्, B2 D1 यत्त्वया प्रकृत(B2 °तिं) मोहात् —^d) D1 अवलिप्तोऽसि V1 B1 D3 4 9 13 रक्षसा, D13 चेतसा D5 रक्षसां M1 3 च त्वया (for राक्षस) —After 52, D7 G2 ins

642* तस्य पापस्य संप्राप्ता व्युष्टिरद्य दुरात्मना(G2 °द) ।

53 ^ab) Ś V D0-3 6 8 12 13 T2 तेषां, D9-11 ते वि, T3 G M1 2 3 त्वद्य, Cr m t as in text (for अद्य) D1 धर्मस्योच्छेदनं कृत्वा (for ^a) D2 4 8 T1 वरदानतः; Cr m g t as in text (for °दानज) Ñ B तेन (Ñ2 B4 नूनं) न जनितो दर्पो वरदाना स्वयंभुव —^c) Ś Ñ V1 2 B D0-4 6 11.13 G1 तस्य (for यस्य) V2 दर्पहरस्ते B1 दण्डहरोऽयं, B4 दण्डहरस्ते D5 G1 दण्डदास्य (for दण्डधरस्ते) —^d) Ś V2 3 D0-4 11.13 भार्या (for दारा) Ś V D4 8 11 13 -कर्षित, Ñ B2-4 वीक्षित, B1 -चोदित; G(ed) शोषित (for -कर्शित) —G2 om 53^e-54 —^e) Ś Ñ2 V B1-3 D0-4 6 11 13 दण्डं धारयितुं वाऽयं (Ñ2 B1 3 राजो V1 वीक्ष्यो), Ñ1 B4 दण्डान्त(B4 °न्तः)धारयितुं प्राप्तो —^f) N B1 2.4 D10 द्वारि (for द्वारे) D13 प्रतिष्ठित B4 लङ्काद्वारमुपस्थित

54 G1 om 54 (cf v l 53) D4 reads 54 after 51^ab. —^a) V1 भानुकर्ष (for पदवीं) D4 T2 दैवतानां —^b) D4 राजर्षीणां D7 गन्धर्वाणां M1 2 देवर्षीणां (for महर्षीणां) D6 रक्षसां (for राक्षस) —^c) D6 महर्षीणां (for राज°) —^d) V2 D1 6.7.9 T3 G2 1 M2 युधि स्थित; D10.11 T2 युधि स्थितः (for मया हत). Ś Ñ V1 2 B D2-4.13.11.13 गमिष्यामि युधि स्थित; D6 यास्यामि युधि स्थित.

चलेन येन वै सीतां मायया राक्षसाधम ।
मामतिक्रामयित्वा त्वं हृतवांस्तद्विदर्शय ॥ ५५
अराक्षसमिमं लोकं कर्तास्मि निशितैः शरैः ।
न चेच्छरणमभ्येषि मामुपादाय मैथिलीम् ॥ ५६
धर्मात्मा रक्षसां श्रेष्ठः संप्राप्तोऽयं विभीषणः ।
लङ्कैश्वर्यं ध्रुवं श्रीमानयं प्राप्नोत्यकण्टकम् ॥ ५७
न हि राज्यमधर्मेण भोक्तुं क्षणमपि त्वया ।
शक्यं मूर्खसहायेन पापेनाविजितात्मना ॥ ५८
युध्यस्व वा धृतिं कृत्वा शौर्यमालम्ब्य राक्षस ।
मच्छरैस्त्वं रणे शान्तस्ततः पूतो भविष्यसि ॥ ५९
यद्याविशसि लोकांस्त्रीन्पक्षिभूतो मनोजवः ।
मम चक्षुष्पथं प्राप्य न जीवन्प्रतियास्यसि ॥ ६०
ब्रवीमि त्वां हितं वाक्यं क्रियतामौर्ध्वदेहिकम् ।
सुदृष्टा क्रियतां लङ्का जीवितं ते मयि स्थितम् ॥ ६१

G 6 16 74
B 6 41 72
L 6 16 66

55 a) D8 छलेन (for चलेन) N2 तेन Ś N2 V D1 3 G2 मे सीता, Ñ1 B2-4 ते सीता B1 D9 4 8 12 मे सीता, D9 G3 पै सीता, D10 सा सीता, G2 M1 2 वैदेहीं (for वै सीतां) —b) V2 कृता ते, V3 [अ]पकृता B3 (sup lin as in text) [अ]पहृता (for मायया) D1 7 राक्षसाधिप —cd) D0 1 13 मामप, D3 मामपि, T3 मामभि (for मामति) Ś D6 7 8 10 12 13 क्रमयित्वा, T2 द्राव°, M3 च्याव° (for क्रामयित्वा) D13 तु M3 तु (for त्वं) D4 मायया क्रामयित्वा त्व (for °) D2 6 11 नि(D6 8 हि)-दर्शय N V2 B मामप(Ñ2 °मपा V2 B2 3 °मुप, B4 °मति) क्रम्य सा त(B4 य)स्माच्छालीता काननादह ❀ Cg अतिक्राम यित्वा अपवाह्य । व्ययभाव आर्षं ❀ —For 55cd V1 3 subst V3 ins after 55ab

643* चलक चाय मे हृद यथा दुष्ट दर्शय ।

[V3 दृष्ट सन् and दुष्ट (for मे हृद and दुष्ट)]

56 b) Ñ B करोमि (for कर्तास्मि) —c) Ś D8 13 नो चाः V2 D0 नो चेच् (for न चेच) V3 अभ्युपेहि (hypm) B1 अभ्येहि, D0 8 M1 अभ्यैषि D3 आगच्छ D13 अभ्येषि (for अभ्येषि) —d) Ś1 N2 B3 D0 सा(Ś1 N2 स)मुपादाय V1 D3 9 11 सामादाय तु(D1 च) (for मामुपादाय) —After 56 Ś N V B D0 4 8 13 ins

644* लङ्कैश्वर्यं परित्यज्य हृतराज्यो हतात्मन ।
रक्षस्व जीवितं मूढ मम निर्यात्य मैथिलीम् ।

[(1 1) Ś D8 ओैश्वर्यं B1 हतदारा (for °राज्यो) V1 कुलात्मन D3 हतात्मन (for हतात्म) D1 हतात्मा हतस्तु न (for the post half) —(1 2) V1 मूल (for मूढ)]

57 D0 om 57–58b —a) D8 धर्माय (for धर्मात्मा) D3 6 10 G1 2 रावण ; D1 राक्षस D13 एवं (for श्रेष्ठ) —b) V1 3 समाप्तोऽत्र M1 2 Ct इह प्राप्तो —c) Ś1 B3 महच्च ; Ś1 N V B1 4 D2 4 8 11 13 महद् । B3 D10,12 M1 2 ध्रुव (for ध्रुवं) Ś1 N V B1 4 D2-4 8,11,13 धीमान् (for श्रीमान्) —d) B3 D10,11 ध्रुवं; Cr m g as in text (for अयं) T1 3 G1 M1 Cm प्राप्तो हि; Cv r g t as in text (for प्राप्नोति) Ś N V1 2 B1 2 D2 3 12,13 मत्तु(Ś1 स तु, Ñ1 प्राज्ञ) D13 सुतु]स पाक्रमिष्यति V2 B2 D2 3,4 समर्थं(V1 मद्युक्त ; B4 महात्मा D1 महत्व) पा(D1 मू)लयिष्यति ❀ Ck ध्रुव प्राप्नोत्यकण्टकमिति सर्वे पाठ ❀

58 D0 om 58ab (cf v l 57) —a) V2 3 च (for हि) —b) Ñ B चिरमिह(B4 °द) (for क्षणमपि) V3 reads after णमपि त्वया in marg —c) B3 मृदुसहायेन (for मूर्ख°) —d) Ś दुष्टेन, V B4 D0-4 8 12 13 दुष्टेन; B1-3 दुष्टन (for पापेन) D5 7 9 12 T1 2 M3 4 [अ]विदितात्मना (for [अ]विजि°)

59 V3 damaged for 59ab —a) Ñ B1 2 4 [अ]पि धृति B3 वा मति, D10 11 मा धृतिं (for वा धृतिं) D4 स्थिरो भूत्वा (for धृतिं कृत्वा) ❀ Ck युध्यस्व मा धृतिमिति पाठ 1, so also Ct ❀ —b) G2 धैर्यम् (for शौर्यम्) M1 2 राक्षसैः सह रावण —c) V3 damaged for त्वं रणे शान्त D3 T1 G1 2 M3 तु (for त्वं) N1 B1 4 त्वं ; B2 3 हत (for रणे) —d) Ñ B1 4 हत, B3 मृत ; D3 हत्र (for शान्त) D0 11 Ct शान्तो, Cg as in text (for पूतो) Ś D8 13 वत शान्तिमेष्यति

60 a) V अथ, B1 G2 यदा, D1 यथा D3 T3 M3 यद्वा, D13 यत्रा Ct as in text (for यदि) G2 [आ]विशसि —b) Ś Ñ1 V B1 4 D0 4 8 12 13 G1 M3 पक्षी भूत्वा, N1 B2 पक्षीभूय B3 D2 8 11 T1 3 G3 M3 पक्षीभूतो, D5 पक्ष भूतो D7 9-12 निशाचर (for मनोजव) —c) D3 रावणपथ —After पथ D4 repeats erroneously from प्राप्तोय विभीषण in 57d up to पथं in 60c Ś D8 13 प्राप्तो (for प्राप्य) —d) G1 प्राप्तमोक्ष्यसि Ś D0-4,8 12 13 न हि(D1 त्व D3 ते) जीवन्विमोक्ष्यसे N B नैव जीवन् गमिष्यसि; V1 3 न जीवन्मोक्ष्यसे क्वचित् ; V3 न स जीवन्विमोक्ष्यसे

61 a) Ś D13 M1 2 त्वा (for त्वां) —b) Ś2 D0 4 13 T1 2 M3 Cg k क(Ś1 D2,13 T2 M3 Cg k औ)र्ध्वदैहिक —c) Ś V1 2 D0 3 4 8 11 सुदृष्ट ; V3 सदृष्ट ; D1 सुदृष्ट ; D2 सुदृष्ट ; D7 T3 सुदृष्टा; D11 सुदृष्टा D13 सुदृष्टा Cm g t as in text (for सुदृष्टा) Ś1 V D0-4 13 लोकेः Ś1 D2 लोक (for लङ्का) D0 सुदृष्टा क्रियतां एको —d) V1 B3 त स्थितं मयि (by transp) V2 मयि त स्थितं (by transp), D4 M1 च मयि स्थितः D1 4 मयि सस्थितं G (ed) त गुरुर्ध्वं (for ते मयि स्थितम्) B1 जीवितान्ते मयि स्थित.

G 6 16 75
B. 6 41 73
L. 6 16 67

इत्युक्तः स तु तारेयो रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
जगामाकाशमाविश्य मूर्तिमानिव हव्यवाट् ॥ ६२
सोऽतिपत्य मुहूर्तेन श्रीमान्रावणमन्दिरम् ।
ददर्शासीनमव्यग्रं रावणं सचिवैः सह ॥ ६३
ततस्तस्याविदूरेण निपत्य हरिपुंगवः ।
दीप्ताग्निसदृशस्तस्थावङ्गदः कनकाङ्गदः ॥ ६४
तद्रामवचनं सर्वमन्यूनाधिकमुत्तमम् ।
सामात्यं श्रावयामास निवेद्यात्मानमात्मना ॥ ६५
दूतोऽहं कोसलेन्द्रस्य रामस्याक्लिष्टकर्मणः ।
वालिपुत्रोऽङ्गदो नाम यदि ते श्रोत्रमागतः ॥ ६६
आह त्वां राघवो रामः कौसल्यानन्दवर्धनः ।
निष्पत्य प्रतियुध्यस्व नृशंस पुरुषाधम ॥ ६७
हन्तास्मि त्वां सहामात्यं सपुत्रज्ञातिबान्धवम् ।
निरुद्विग्नास्त्रयो लोका भविष्यन्ति हते त्वयि ॥ ६८
देवदानवयक्षाणां गन्धर्वोरगरक्षसाम् ।
शत्रुमद्योद्धरिष्यामि त्वामृषीणां च कण्टकम् ॥ ६९
विभीषणस्य चैश्वर्यं भविष्यति हते त्वयि ।
न चेत्सत्कृत्य वैदेहीं प्रणिपत्य प्रदास्यसि ॥ ७०

62 [ab]) D10 हि (for तु) B3 M4 रामेण तारेयो (by transp) B1 -कारिणा (for -कर्मणा) —After 62[ab], D3 ins

645* रामं प्रदक्षिणं कृत्वा शिरसा चाभिवाद्य च ।

—[d]) Ś1 D1.3.5 हव्यात्, N B पावक (for हव्यवाट्)

63 [a]) Ś1 Ñ1 V B D2.3.4 [ऽ]भिपत्य, Ś2 D7.8.13.15 [ऽ]भिप्लुत्य, Ñ2 [ऽ]भिपत्य, B3 (sup lin also) [ऽ]भिपात्य, D1 निपत्य, D9 [ऽ]धिपत्य G1.2 M1 [ऽ]भिगम्य, M3 [ऽ]तिपश्य; Cm g L t as in text (for ऽतिपत्य) —[b]) Ś Ñ1 V B D2.3.5.13 M1.2 श्रीमद्; Cg as in text (for श्रीमान्) —After 63[ab], D1 ins

646* अन्तरेण प्रविश्य तु भवनं प्राकारतोरणम् ।

—After 63[cd] D13 ins a long passage relegated to App I (No 20)

—[cd]) Ñ V1.2 B3 D6-8.9.13 G1.2 M3 अस्वस्थं, V3 भीतस्थं, B1 मत्तस्थं T1 अव्यग्रो (for अव्यग्रं) Ś1 ददर्शासनमध्यस्थं (for [ab]) D13 अंगदो राक्षसं भीमं स ददर्श महाबलं

64 [a]) D11 तथा (for तस्य) Ś D1.13 [अ]विदूरे स, Ñ2 B2 °दूरे वै, Ñ2 B1.3.4 °दूरेसौ, V1 °दूरे स, V3 D3 °दूरे तु V2 D4.5.7 T G1.2 M °दूरे स, D1 विदूरे स, D2 विदूरे स, D13 G3 °दूरं तत् (for [अ]विदूरेण) —[b]) Ś V D1.3.10 हरिशार्दूल, D4.6.13 °शार्दूल; G(ed) °पुंगव (for हरिपुंगव) D2 संनिपत्य हरिस्तथ (s c) —D9 om 64[cd] —[c]) Ñ B तस्थौ (B1-3 °सौ) दीप्ताग्निसमप्रभ (B1 °सौ च) —[d]) Ñ B तेजोद्य Ś D1.13 कांचनांगद (for कनका°)

65 Ñ V1 B स तद्रामवच सर्वम् —[b]) Ś1 अन्यूनाधि D1 अन्येन (for अन्यून) —D13 om (hapl) from मुत्तमं up to (आ)त्मना in 65[d] —[d]) Ś D1-4.6 [आ] त्मिकम् (for [आ]त्मनात्) D1 आत्मनः M3 आत्मवान् (for आत्मना) V नाम विश्राव्य चात्मन

66 [a]) D4.11 G1 M1.2.3 कोसलेंद्रस्य —[d]) Ñ1 B3.4 श्रुतिम् (for श्रोत्रम्)

67 [a]) B1 अह (s c) D9 प्राह (for आह) G3 त्वा (for त्वां) V3 G3 राजा, M1.2 वीर (for राम) —[b]) V B D4 G1.2 M1.2.3 [आ]नंदिवर्धन —[c]) Ñ1 V1.3 D3.6.13 निपत्य, B4 D1.3 निसृत्य, G3 M3 तिष्ठ त्वं, Cm g t as in text (for निष्पत्य) Ñ V B D4.13 युधि (for प्रति) Ś D3.13 स्वयं निर्गत्य युध्यस्व —[d]) B2 सहसा (for नृशंस) Ñ2 D13 नृशंस पुरुषो भवान्; V B1.3 D2.3.4.6.7.10.11 M3 Cm g t नृशंस पुरुषो भव; B2 भूत्वा सत्पुरुषो भव G1 नृशंस पुरुषादक ® Cg पुरुषाधमेति पाठे पुत्रेषरोधेऽप्यनिर्गमने नूनं पुरुषाधम एवासीति भाव ®

68 [a]) Ś V2.3 D3.8.13 M1.2 हंतास्मि त्वां Ñ B अहं हत्वा V3 D3.10 T1.2 हत्वा हि त्वा (T2.3 त्वा) D13 हत्वाहं त्वां (for हन्तास्मि त्वां) G1 हंतास्मि हि त्वां सामात्यं —[b]) Ś1 सपुत्र D6 T1.2 सनित्र Ś Ñ V1.2 B1.3 D1-4.6.13 भ्रातृबान्धवैः B1 -सहायै°; D9 सपुत्रा° (for ज्ञातिबान्धवम्) D13 सपुत्र भ्रातृसपुत्र —[c]) Ś D6.12 निरुद्विग्नास्

69 D6 om (hapl) 69–70[ab] —[a]) Ś Ñ1 V1.2 B D4-6.13 पक्षीणां (for रक्षसाम्) —[c]) Ś V B3 D6-8.12.13 त्वामद्य, Ñ B1.2.4 त्वां सयुगे; Ñ2 (m also) त्वां रावणम् (for त्वामद्य) —[d]) T2 तम् (for त्वाम्) Ś V D6-8.10.13 मुनीनां चैव (V1 इव, D1 °नामपि) कण्टकं Ñ B सर्वलोकभयावहम्

70 D6 om 70[cd] (cf v l 69) Ñ B1.2.4 transp [ab] and [cd] D10 reads 70 in marg —[ab]) D6.11 वा (for च) Ñ B विभीषणाय दास्यामि राज्यं (G (ed) त्वां) राज्यं हत्वाद्य रावण —[c]) D13 सकृत् च (for सत्कृत्य) —[d]) Ś1 B1 D6.8 प्रदास्यति —After 70 D1 ins

647* यथा विदेहीं सीतां लक्ष्मणेन तु रावण ।
सम्यग्मानी पुरुषो वाक्यं भुजानां किं न जानसे ।
गतश्च परस्त्री सीता मायायाहृतोऽसि ।
न चेत् तव पश्यामि त्रैलोक्ये निराश्रय ।

इत्येवं परुषं वाक्यं ब्रुवाणे हरिपुंगवे ।
अमर्षवशमापन्नो निशाचरगणेश्वरः ॥ ७१
ततः स रोषताम्राक्षः शशास सचिवांस्तदा ।
गृह्यतामेष दुर्मेधा वध्यतामिति चासकृत् ॥ ७२
रावणस्य वचः श्रुत्वा दीप्ताग्निसमतेजसः ।
जगृहुस्तं ततो घोराश्चत्वारो रजनीचराः ॥ ७३
ग्राहयामास तारेयः स्वयमात्मानमात्मना ।
बलं दर्शयितुं वीरो यातुधानगणे तदा ॥ ७४
स तान्बाहुद्वये सक्तानादाय पतगानिव ।
प्रासादं शैलसंकाशमुत्पपाताङ्गदस्तदा ॥ ७५
तेऽन्तरिक्षाद्विनिर्धूतास्तस्य वेगेन राक्षसाः ।
भूमौ निपतिताः सर्वे राक्षसेन्द्रस्य पश्यतः ॥ ७६
ततः प्रासादशिखरं शैलशृङ्गमिवोन्नतम् ।
तत्पफाल तदाक्रान्तं दशग्रीवस्य पश्यतः ॥ ७७

G 6 16 90
B 6 41 89
L 6 16 82

त्वया चेन्मम प्रत्यक्ष हृता स्वाजनकात्मजा। [5]
श्लाघ्यते तव वीर्यं किं गर्वित च तथा रिपो ।
न चाहं देवराजो हि धनदो वा यमोऽपि वा।
मानुष मा विजानीहि राम दशरथात्मजम्।
सप्रहारस्त्वया पूर्वं दृष्टो वै दैवतै सह।
साम्रत हि मया मत्स्यमानुषे सह रक्षसाम्। [10]
अन्यथापि यदुक्तोऽसि राघवेण महात्मना।
तत्सर्वं कथयिष्यामि तव राजनिशामय।
ज्ञातो हि महारङ्गे त्व राक्षसाना महात्मनाम्।
कुत्सां च बुद्धिं कुर्वाणो लज्जसे किं न राक्षस।
देवानां दानवानां च यक्षाणां चैव नित्यदा। [15]
यत्त्वयापकृत पाप तस्य प्रक्ष्यसि वै फलम्।
दर्शयिष्यामि ते मार्गं व कबन्धविराधयो ।
शूर्णं गृहीत्वा दशनैः प्रणाम चेन्न मे कृत्या ।

71 [a]) Ś D13 एवैव, Ñ1 B अथैवा Ñ2 अथैने Ñ2 शब्द (for वाक्यं) T3 इत्येवं पुरुषव्याघ्रे —[b]) G1 2 ब्रुवाणं वालिनन्दने —[c]) D1 अमर्षवशम् —For 71[cd], N B subst while D1 ins after 71[cd]

648* क्रोधेन परमाविष्टो रावणो लोकरावण ।

[Ñ2 B1 2 D1 महताविष्टो (for परमा°)]

72 [a]) Ś V1 D6-8.10.11 ततो रोषाग्नि(Ś D6 °विता V2 °ख)ताम्राक्ष ; Ñ V1 2 B D2 12 अति(V1 2 D2 12 ततो)- रोषात्रि(Ñ °षि D6 °वित)ताम्राक्ष ; D9-11 तत स रोषता चक्षु —[b]) D6 G2 शशास (for शशास) V1 D1 12 तथा (for तदा) —[c]) Ś V D6-8.10.11 T2.3 G M1 2.3 इति D13 अति (for एष) —[d]) Ñ B वास्यताम् (for वध्यताम्) B3 एष D3 चाकरोत् (for चासकृत्) T3 वध्यतां वध्यतामिति

73 [b]) D6 T2 पर्वत ; D6 M1 2 पवन (for -तेजस) Ñ B2 3 D1 10.11 दीप्ताग्निरिव तेजस (D1 10.11 °सा) —For 73[ab], Ś V D6-8.10.11 subst

649* स शैलशृङ्गप्रख्यात्मानमिन्द्रनिभविग्रहम्।

[D6 वै (for स) D2 शैलाग्र; Ś D6.8.11 -सर्वाभ्यं, D1 पर्वत (for -प्रख्यं) V3 महविग्रहम्; D6 शैलाभिम्; D1 महीभृन्नम्; D2 शैलश्रङ्ग; D1 महीभृत्सम्; D13 अद्रि शृङ्गम्; D13 अद्रि बृहिम् (sic) (for महीभृन्नम्) D6 स्व पूर्व]

—[c]) Ś V D6-8.10.11 आकर्षतुस्, D13 आसेदुस्तं, V1 2 जगृहुस्त (for जगृहुस्तं) Ñ1 B D1 8.12 तदा V2 घोर, G1 M2 वीरास् (for घोराश्) —[d]) V2 घोराश्च (for चत्वारो) M3 सत्वरतो निशाचरा

74 [b]) D3 उग्रम् (for स्वयम्) B1 2 D6 7.9.12 T1 2 G1 M1-3 Cr आत्मवान् ; Cg as in text (for आत्मना) —[c]) Ś D13 12 विदर्शयन्, V1 2 सदर्शयन् ; V3 D6 2 विदर्शयन्, D1 व्यदर्शयत् (for दर्शयितुं) G1 M2 घोरं (for वीरो) —[d]) Ś V D6-8.10.11 निशाचर B1-3 -बल, B4 -गण (for गणे) V1 2 तत Ñ यातुधाने बले तदा

75 V2 om 75-76[ab] —[a]) Ś1 B3 D1 2 8-11 द्वयासक्तान्, B1 -बल सक्तान् (for द्वये सक्तान्) —[b]) V3 अपि वक्षसुपक्षिय (sic); D6 नागानिव गरुत्मानिव, D7 आदाय हरिपुंगव —[c]) D6 प्रासादं शैलसंकाशात् ; D6 प्रासादाच्छैल सकाशात् —[d]) Ñ B तदाङ्गद (by transp) —After 75 D1 ins.

650* स तान्निर्धूतवानाशु दुरुद्धृतान् वानर ।

76 V1 om 76[ab] (cf v l 75) —[ab]) Ñ B अंत रिक्षाद्, V1 2 त निपेतुर ; D6 2 G1 2 M1 2.3 तरसिव D6 हि G1 2 M2 तु (for वि) D1 6-11 तस्योत्पतनवेगेन निर्धूतास्तत्र राक्षसा —[c]) V1 2 निपीड़िता (for निपतिता) —[d]) Ś V D6 8.10.11 तदा D13 सर्वं) निपेतुर्गिरि (Ś D13 °चातल) Ñ B ति(Ñ नि)सृता सदश्यताम

77 [b]) M3 (उ)च्छ्रितं (for (उ)न्नतम्) —For 77[ab], Ś Ñ V B D6-8.10.11 subst

651* प्रासादशिखरं श्रीमानङ्गदस्तु महाबलः।

[Ś D6.8.10.11 श्रीमद् (for श्रीमान्) Ś D6 10.11 अङ्गद स्तु(D13 °दस्)तु(D6 °तु)न V1 अथ समारुरोह, D1 4 तस्य समारुरोह (for the post half)]

—After 77[ab], D6-9 11 S ins

652* दृष्ट्वा राक्षसेन्द्रस्य वानरेन्द्र महाबलान्।

[D6 7 T3 M3 दर्शन D13 11 Cht वानर G1 2 दर्शनं (for दृष्ट्वा) D6 राक्षसेन्द्र (for राक्षसे°) Ś Cm °वानर वानरोत्तम (post half)]

G 6 16, 91
B. 6 41 90
L. 6 16 83

भङ्क्त्वा प्रासादशिखरं नाम विश्राव्य चात्मनः । विनद्य सुमहानादमुत्पपात विहायसा ॥ ७८

—) Ś N₂ V B D₁₋₃.₅.₈.₁₂ T₃ उपपात N₁ D₂.₄.₇ तूपपात D₁₀.₁₁ Ct पफालच D₆ ₋पपतच्च (for तूपपात) Ñ₁ V₁ D₂.₄.₅.₇.₈.₁₂ T₂.₃ G₂ M₃ पद्राकात B₁ पद्राकातो, B₃ समाकार D₉ महानीशे D₆ तद्गकार्ग Cm t as in text (for ब्राक्रा त) D₁ तपाङ्मरसाक्रात M₅ सपपात परि क्रातो —) D₆ राक्षसेंद्रस्य पश्यत —After 77 D₆.₇ ₈₋₁₁ S ins

653* पुरा हिमवत शृङ्ग वज्रणव विदारितम्।

[M₃ वज्रिणा (for वज्रण) D₆ च (for [ए]व)]

78) D₆.₃ मुक्त्वा (sic) D₇ स्वक्त्वा D₃ भ्रोकर (sic) (for भङ्क्त्वा) —After 78ᵃᵈ D₁₃ ins

654* ततोऽब्रवीन्महातेजास्तारेयो वानरर्षभ ।

—ᵈ) D₅.₇.₁₂ T₁.₃ G M विहायस (for °यसा) —For 78ᶜᵈ Ś N V B (B₃ also repeats after 659*) D₁ ₃.₁₂.₁₃ subst while D₁ further cont after 658*

655* आस्फोटयामास तदा पुनराचक्रमे तत ।

[D₁₃ ततो (for तत) N B₁₋₃ (both times) D₆ आस्फोटयस्तन्त इद D₃ एत कृत्वा च स तत (for the prior half) B₁ आपुप्लुवे (for आचक्रमे) Ś D₃.₆.₁₂ विन भ्रकमे पुन N₂ D₀₋₃.₄.₉ वि(D₂ वि)नद्य(D₀ °च)श्चक्रमे पुन V B₃(second time) पुनरत्याक्रमाथ(V₃ °न विथ)न D₁₃ विनद्य च पुन पुन (for the post half)]

—Then Ś N V₁ B₁.₃ D₃.₄.₆.₁₂ cont V₁.₃ D₃ (V₁ D₃ only l 3-4) cont after 659* B₄ cont l 1 2 after 661* and ins l 3 4 after 79 while D₁₃ cont l 2 only after 661*

656* सकाश कोसलेन्द्रस्य राघवस्य महात्मन ।
सुग्रीवस्य च तत्सर्व समागम्य न्यवेदयत् ।
श्रुत्वा रामस्तु तद्वाक्यमङ्गदस्य सुखावहम् ।
विस्मय परम प्राप्य युद्धाय च मनो दधे ।

[(l 1) V₃ damaged after सका up to the prior half of l 2 B₁ (m also as above) सकाश (for सकाश) B₃ D₃ कोशलेद्रस्य B₄ सुग्रीवस्य G (ed) रामस्य च (for राघवस्य) —(l 2) N स आगत्य V₂.₃ B₄ समागत्य (for समागम्य) B₄ D₁₃ कथयामास तत्सर्व राघवाय महात्मने —After l 2 D₁₃ ins.

656(A)* कपित्वानु तद्दाक्य वदतस्य न्यवेदयत् ।

Ś D₃.₄.₆.₁₂ om l 3 4 —(l 3) V₁.₃ श्रुत्वात V₂ रामश्च तद् B₃ D₃ रामस्य तद् (sic) (for रामस्तु तद्) Ñ₁ सुरेश, V₂ सुखावह B₁ सुखावह —V₃ om l 4 —(l 4) B₁ मास (for प्राप्य) V₂ युद्ध पर, B₁ युद्धाय स (for युद्धाय च)]

—Thereafter, V₃ repeats 79ᵃᵈ

—After 655* V₁.₃ B₃ (after 655* first occurrence) D₃.₁₂ (V₁.₃ D₁₃ only l 12-15) cont

657* उवाच वचनं चेद तारयो वालिन सुत ।
रामेणैव प्रतिज्ञात दुरात्मन्निधनं तव ।
तेन ते निधन पाप न करोमि बलान्वित ।
क्रममाणस्य सामर्थ्यं पितुर्मे चतुरोदधीन् ।
यस्त्वामादाय कक्षेण व्यचरन्नाम्यमण्डलम् । [5]
ससागरवनं भूमेरृष्यमूकाचल तथा ।
यो बिभेदैककाण्डेन तालान्पितर मम ।
कबन्ध च विराध च मारीच खरदूषणम् ।
गजसाहस्रसामर्थ्यां ताटकां लोकनाशिनीम् ।
तस्याग्रतो बले मूढ सिंहस्येवासि जम्बुक । [10]
इत्युक्त्वा वचन वीरो ननाद नदतां वर ।
वायुवेग समास्थाय रावणस्य ततोऽङ्गद ।
जग्राह मुकुटं वीर पादमास्थाय मस्तके ।
भग्नेन पद्मकेन तेजे ससद रावण ।
त्रिविक्रमपराक्रान्तो बलिर्वैरोचनिर्यथा । [15]

[(l 3) D₃ नाह (for पाप) D₃ करोमि बलानपि (for the post half) —(l 4) D₃ क्रममाणस्तु संक्षाय पिता मे चतुर्णवान् —(l 5) B₃ कर्मेण (sic) (for कक्षेण) —D₁ om l 6 —(l 7) D₃ बाणेन (for काण्डेन) —(l 8) D₃ खरदूषणौ —D₃ om l 9 —(l 10) D₃ रणे (for बले) D₃ स सिंहस्येव (for सिंहस्येवासि) —(l 12) V₁ तदा D₃ तथा (for ततो) —(l 13) D₁₃ चरम् D₃ आस्थाय (for आस्थाय) —(l 15) V₁.₃ D₃ क्रमाक्रान्तो (for पराº)]

—Then B₃ further cont N₁ B₂.₄ ins after 78ᵃᵈ, D₁ cont after 663* D₃ cont after 654*

658* राजा जयति सुग्रीवो वानराधिपतिर्बली ।
स तु दाशरथी रामो लक्ष्मणश्च महाबल ।
विभीषणश्च धर्मात्मा राजा राक्षसपुंगव ।
लङ्केश्वर्यं महाप्राज्ञ त्वां हत्वा रावण रणे ।

[(l 2) B₃ D₁₃ तदा B₃ तथा B₄ सग (for स तु) B₁ D₁₃ महाबल (for महाबल) —(l 4) D₁₃ हत्वा त्वां (by transp) B₃ रामेण (for रावण)]

—Thereafter B₃ cont while Ś V₃ D₆.₁₂ ins after 79 V₃ ins after 79ᵃᵈ (first occurrence) D₃ cont after 657* D₁₀ ins l 1 after 79 and l 6 8-12 after 80ᵃᵈ and l 7 after 656(A)*

659* अङ्गद पुनरागत्य ववन्दे चरणौ तत ।
सुग्रीवस्य च रामस्य लक्ष्मणस्य तथैव च ।
बभ्यर्थ्य तान्महावीरानभिवाद्य महाबल ।
युद्धे राक्षसेन्द्रस्य राघवाय न्यवेदयत् ।
ते दृष्ट्वा युद्धे रामो त्वपारविभूषितम् । [5]
आमन्त्र्य महाबाहु रावणानुजमङ्गद ।
साधु साधु महाबाहो वरय स वरमीप्सितम् ।

रावणस्तु परं चक्रे क्रोधं प्रासादधर्षणात् ।
विनाशं चात्मनः पश्यन्निःश्वासपरमोऽभवत् ॥ ७९
रामस्तु बहुभिर्हृष्टैर्निनदद्भिः प्लवंगमैः ।
वृतो रिपुवधाकाङ्क्षी युद्धायैवाभ्यवर्तत ॥ ८०
सुषेणस्तु महावीर्यो गिरिकूटोपमो हरिः ।
बहुभिः संवृतस्तत्र वानरैः कामरूपिभिः ॥ ८१

G 6 16 98
B 6 41 91
L 6 16 93

प्रहस्याङ्गदमामन्त्र्य पूजयित्वा विभीषण ।
नैतत्कर्म करिष्यन्ति देवा अपि न चासुरा ।
दैत्यदानवरक्षांसि वर्ज्यैक वालिन सुतम् । [10]
ददर्श वानरी सेना भीषण च विभीषणम् ।
मुकुटेन प्रभासन्त त्रिकूटमिव पर्वतम् ।

[(l 1) D13 आगम्य (for आगत्य) —D9 om l 3. —(l 3) V1 2 B3 अथानपि (for अन्योन्य तान्) —(l 4) D3 राक्षसेशस्य —(l 5) D3 दत्तनार्थे (for °सार) —(l 7) D13 महात्मा तं (for महाबाहो) —D3 transp l 8 and 9. —(l 8) V1 2 B3 गत्वाथ (for आभाष्य) V1 वदति स V3 शुशुभे च (sic) B3 D9 स्वजे च (for पूजयित्वा) D13 तुष्टे स विभीषण (for the post half) —(l 9) V3 D9 13 न (D9 स) एवम् (for न चासुरा) Ś D3 13 देवता न च पन्नगा, V3 देव* * *दानवा (illeg) (for the post half) —D9 om l 10 —(l 10) V1 दैत्यपन्नग, B3 नरवानर (for दैत्यदानव) V1 B3 लक्ष्यैक D13 वर्जिता (for वर्ज्यैक) —V3 om l 11 —(l 11) V1 B3 D3 13 दशग्रीवस्तदा वीरा (for the prior half) D13 स (for च) —D13 reads l 12 after l 6 —(l 12) B3 D9 प्रकाशत (for प्रभासन्त) D13 मुकुट स्वस्थाहत (for the prior half) D9 त्रिकूटम् (for त्रिकूटम्) V3 D13 महत् (for पर्वतम्)]

—Thereafter D13 cont.

660* आस्फोटयामास ततो विनद्य च तत्र पुन ।
अन्योन्य घोषमाणस्तु वलिभिः सह वानरैः ।

[Colophon —*Kanda name* लङ्काक्षि —*Sarga name* अङ्गदसंदेशगमन]

—After 655*, B1 cont, B3 cont after second occurrence of 655*, while D13 cont after l 1 of 659*

661* आगत्य तु महाबाहुर्युवराजोऽङ्गदो बली ।

—After 655* D1 cont

662* सर्वं निवेदयामास रामायाक्लिष्टकर्मणे ।

—After 78 D6-7 9-11 3 ins

663* व्यधमद्राक्षसांस्तत्र वानर्षभांश्चापि वानरान् ।
स वानराणा मध्ये तु रामपार्श्वमुपागत ।

[D6 T1 G1 M1 2 om l 2 —(l 2) T1 उपागत (for °गत) G1 समागत्य तु सुप्रभो (?) परमं (?)]

79 V1 repeats 79ᵃᵇ after 656* —ᵃᵇ) V3 (first time) परमं, B1 D3 13 च परं (for तु परं) G1 कोप (for क्रोधं) B1 transp चक्रे and क्रोध V3 (first time) ध्वंसन; D9 घातम (for प्रासाद) Ś D1 11 धर्षिते, V3 (second time) -धर्षणे (for धर्षणात्) —After 79ᵃᵇ (first occurence), V3 ins 659* (followed by 656*), while D9 ins after 79ᵃᵇ

664* दृष्ट्वा मुकुटस्यापि वालिपुत्रस्य विक्रमात् ।

—ᶜ) V2 3 G2 M1 आत्मन. Ś1 शक्य (for पश्यन्) Ś2 V1 D6-8 12 13 विनाशमात्मन शंकन् (Ś2 D8 12 शक्य, D13 °नो मेने) —ᵈ) D13 निःश्वास V3 damaged from रामो in 79ᵈ up to 80ᵃᵇ —After 79, Ś V1 (followed by l 3-4 of 656*) D8 12 ins 659*, while B1 ins l 3-4 of 656*, D13 ins l 1 of 659* followed by 661*, l 2 of 656*, 656(A)* and l 7 of 659* —After 79, D1 ins

665* कथं क्षिपयितव्य स्यादिति चिन्तापरोऽभवत् ।
स चिन्तयित्वा सुचिरं धैर्यमालम्ब्य रावण ।
हरियूथपानि राम च ददर्शायतलोचन । (hypm)

—After 79 D3 ins

666* वालिसूनुश्च तत्रागत्य स वृत्त न्यवेदयत् ।

—whereas D4 ins after 79

667* ततस्तु कथयामास राघवाय महात्मने ।
क्रोध तस्यापि दुर्बुद्धे स्तु यथावच्च भाषितम् ।

80 V3 damaged for 80ᵃᵇ (cf v l 79) —ᵃ) V1 ततस्तु, D4 रामोऽथ T1 हृष्टैः, M1 वीरैः (for हृष्टैः) —ᵇ) Ś Ñ V1 B1 3 4 D3 4 7-12 विनदद्भि, V3 D3 नदद्भिश्च, D1 प्रविशद्भि (for निनदद्भि) D3 च वानरैः (for प्लवंगमैः) B3 नदद्भिर्हरिपुंगवैः —After 80ᵃᵇ D13 ins l 6, 8-12 of 659* (followed by 660*) —D13 reads 80ᶜᵈ (including 668*) after 622* —ᶜ) D3 रणे (for वृतो) T3 हरि (for रिपु) —ᵈ) D7 8 सुयुद्धम् (for युद्धायैव) V3 D6 8 [अ]भ्य(D6 8 °भि)वर्तते, D7 10 11 [अ]भिवर्तत, M1 [अ]भिकाङ्क्षते —After 80 D13 ins

668* तत सहेमपिङ्गानो पृतना काननौकसाम् ।
समुद्रकल्पा महती लङ्कामभ्यपतत्तदा ।

81 D13 reads 48ᶜᵈ and 81ᵃᵇ before 45 —ᵃ) D4 सु, D13 च (for तु) Ś D3 13 महावीरो (for °वीर्यो) —ᵇ) V B वली (for हरि) —Before 81ᶜᵈ D13 reads 1ᵃᵇ (followed by 611*) —ᶜᵈ) T1 हरिभि (for बहुभि) D13 समुन्नत (for संवृ°) D3 बहुभिस्तत्र संवृतो (for °) G(e1) हरिभि (for वानरै) G1 2 M1 transp संवृतम् and वानरैः V3 बहुभिर्हरि C, संवृत, बभूवेति शेषः । उत्तरश्लोकेनैकवाक्यत्वे हरिकपिशब्दयो पौनरुक्त्यं स्यात्. —After 81, D6 ins

C 6 16 99
B 6 41 95
L 6 16 96

चतुर्द्वाराणि सर्वाणि सुग्रीववचनात्कपिः ।
पर्यक्रमत दुर्धर्षो नक्षत्राणीव चन्द्रमाः ॥ ८२
तेषामक्षौहिणिशतं समवेक्ष्य वनौकसाम् ।
लङ्कामुपनिविष्टानां सागरं चातिवर्ततम् ॥ ८३
राक्षसा विस्मयं जग्मुस्त्रासं जग्मुस्तथापरे ।
अपरे समरोद्धर्षाद्धर्षमेवोपपेदिरे ॥ ८४
कृत्स्नं हि कपिभिर्व्याप्तं प्राकारपरिखान्तरम् ।
ददृशू राक्षसा दीनाः प्राकारं वानरीकृतम् ॥ ८५

669* तदा द्वाराणि सुग्रीववचनात्कपिकुञ्जर ।
युद्धाय चाव्यवमिति सुग्रीवाज्ञा निवेदितुम् ।

82 V repeats 82^ab after 82 D1 transp ^ab and ^cd —^a) Ś D5 लङ्का, V1 2 (both second time) वद्ध, V3 (second time) ततो, D6 2 4 तदा, D3 उप, D7 स तु (for चतुद्) T1 तत्पाणि, M3 om (hapl) (for द्वाणि) Ñ B द्वाराण्यालोक्य सर्वाणि, V (all first time) उदा (V3 °तो) द्वाराणि कृत्य, D8 11 स तु| D13 लङ्का) द्वाराणि समग्र, D13 तद्द्वाराणि च सर्वाणि —T3 transp ^a and ^b —^b) V (all first time) तत (V3 °दा) B1 पितृ (for कपि) —^c) V1 D2 3 4,7 9-11 T2 3 G3 M3 Cm g k t पर्यक्रमत, V3 D12 13 पर्यक्रामत, D6 पर्यक्रमेण D4 पर्यक्रमत, G1 2 M5 परिचक्राम —^d) D3 नक्षत्राणि च (for °त्राणीव) —For 82^cd, Ñ B D1 subst while Ś D2 4 12 13 ins after 82 V ins after second occurrence of 82^ab D6 ins after 82^ab

670* ततः पश्यति सहृष्टो दुर्धर्षस्य महाचमूम् ।

[Ñ B1 2 3 राम, V1 ऋक्ष , V3 वत्स (for ततः) B2 रामस्यार्थसिद्धे D3 सुग्रीवो याति सहसा (for the prior half) Ñ B2 दुर्धर्षस्तो B3 4 दुर्धर्षस्तां, D6 दुर्धर्षस्य , D3 दुर्धर्ष (for °र्षस) B1 दुर्धर्षस्य महाबल (hypm) (for the post half)]

83 ^a) Ś Ñ1 V B3 4 D6-8 12 13 G1 2 M5 अक्षौहिणीशतं तेषां(D1 4 तेषा, D2 शतैक) D13 अक्षौहिणीसहस्राणि ॐ Cr g अक्षौहिणीशतमित्यत्र 'व्यत्ययो बहुलं छन्दसि' इति (Cr °उम् । सञ्ज्ञाया छन्दसि बहुलमिति) ह्रस्व । 3 Cm अक्षौहिणिशतम् । "अक्षाद्भूहिन्याम्" इति वृद्धि । भाषा ह्रस्व । यावन्तोऽक्षौहिण्यो गजाश्वरथपदातयस्तावद्भ्यो वानरा इत्यर्थ । शतशब्दोऽनन्तवाची 13 so also Ct t ॐ —^c) D6 लङ्कामभि B4 विविष्टानां (for निवि°) —After 83^c, D1 erroneously ins the post half of l 2 of 671* and 85^a, repeating them at their proper place —Ś1 om (hapl) from 83^d up to the prior half of l 2 of 671* —^d) D1 सुग्रीवं (for सागरं) Ś1 V1 2 B3 D1 3-4,7-11 G2 3 M1 3 4 Cm g t चाभिवर्ततां Ñ B2 3 4 D1 चाभिवर्तिनां V3 चाभिद्रुतां, D5 T1 चापि वर्ततां G1 चापि गर्वितां

84 Ś2 om. 84 (cf v l 83) —^a) G1 विवेशुस्ता M4 त्रासमगमन् (for त्रासं जग्मुस्) B1 तदा (for तथा) —^c) Ś1 Ñ1 D1 4 7 11,12 T1 G1 M5 समरोद्धर्षा Ñ2 B1 °समर्षाद् , V °रोत्सुक्य, B1 2 °रोद्धृता, B2 °रोद्धृता, D6 °रोत्कर्षाद् , D8 11 °रे हर्षाद् (for समरोद्धर्षाद्) —^d) D7 धर्षम् (for हर्षम्) M3 प्रपेदिरे Ś1 D8 11 हर्षं चापि प्रपेदिरे Ñ1 B1 D6 4 13 हर्षं चैवा(D1 4 राम)भिपेदिरे, Ñ2 B3 4 हर्ष(Ñ2 दर्पं)मेवाभिपेदिरे, V हर्षं जग्मुस्तथापरे —After 84 Ś(Ś1 om up to the prior half of l 2) Ñ V B D6 3 4 12 13 13 ins , D1 ins after (first occurrence of) 85

671* सा तु सेनां निरीक्ष्यैव कपीनां युद्धकाङ्क्षिणाम् ।
लङ्कामुपनिविष्टानां राघव सजहर्ष ह ।

[(l 1) D8 तत्र (for तां तु) D6 सेनां तु (by transp), D8 तु सीतां (sic) (for तु सेनां) V1 परावृत्य, D8 समीक्ष्य Ñ2 B4 D1 [ए]वं (for [ए]व) D13 तां तु स वाहिनीं वीक्ष्य (for the prior half) —(l 2) Ñ V3 B4 समकं(Ñ1 °कुम्प, B4 °कुम्प)त राक्षसा , V1 B1-3 समाकम्पन्त राक्षसा , V3 illeg D4-6(D3 second time) नैर्ऋता संजहर्षिरे, D12 नैर्ऋता सम्प्रहर्षिरे (for the post half)]

—Then D6 cont 672* up to the prior half of l 2

85 D6 reads 85^a after 85 (followed by the post half of l 2 of 672* D1 reads 85 twice —^a) V1 2 कृत्स्न D3 reads in marg D1 (both times) च (for हि) V1 2 D6 हरिभिर् —^b) D6 प्राकारं T1 प्रासाद (for प्राकार) D1 7 T G M3 -परिखातर —^c) Ś V D4-6(D1 both times) 8,11 13 सर्वे M5 वीरा (for दीना) —^d) D7 वानरैः कृतं, G1 वाहिनीकृत (for °रीकृतम्) Ś Ñ1 V D6 4(D1 both times) 8 11 13 प्रासाद(Ñ1 °कार)वकर्णीकृत , Ñ1 B प्राकारवर्णीकृता —After 85, Ś Ñ V B D1(after second occurrence) 3-4 6 12 13 ins , D6 cont after 67 *

672* श्रुत्वा हि कपिभिर्व्याप्तां लङ्का राक्षसपालिताम् ।
विस्मिता चाप्रहृष्टा च निशाचरीर्दुरासदा ।

[(l 1) Ś D8 11 कपिभिर्, D6 हरिभिर् (for कपिभिर्) —D6 om l 2 —(l 2) G (ed) विस्मिता च Ś D3 D8 11 प्रहृष्टा, Ñ1 [अ]प्रहृष्टा, B1 2 [अ]प्रहृष्टा (for [अ]हृष्टा) Ś D8 13 बभूवु , B3 D8 11 निशेव तु , B3 निवेशुश , D3 निर्वेशे च (for निशाचरीर्) D6 निवेशयन्ता दुरा (sic) (for the post half) D1 निशाचरा वा प्रविशन्ति निवेशुश्च रक्षसा]

—After 85 (first occurrence), D1 ins 671*, while D6-7 9-11 S ins.

तस्मिन्महाभीषणके प्रवृत्ते
कोलाहले राक्षसराजधान्याम् ।
प्रगृह्य रक्षांसि महायुधानि
युगान्तवाता इव संविचेरुः ॥ ८६

G 6 16 105
B 6 41 99
L 6 16 102

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकत्रिंशत्तमः सर्गः ॥ ३१ ॥

673* हाहाकारमकुर्वन्त राक्षसा भयमोहिता ।

[D5 T2 M2 6 अकुर्वते(M4 °ति, M5 °तो) T3 अकुर्वतो D4 1 9-11 भयमागता (for °मोहिता)]

86 ª) D4 om up to भीष M5 भीषणिके D5 तु वृत्त (for प्रवृत्ते] —ᵇ) D6 राजयोधे, D10 11 °योधा (for राजधान्याम्) —G1 reads 86ᶜᵈ twice —ᶜᵈ) Ś D9 12 यद्वा, M3 वर (for महा) —After 86ᶜ (second time) G1 ins

674* नानाविधान्युत्तमशस्त्रजालि ।
ततस्तु ते रावणयोधमुख्या

N B G2 (both times) V1 संप्रचेरु (for सवि°) D13 भांगास्त्रत पीदवना विपण्णा परस्पर [illegible]चेतस

Colophon D3 G2 M1 om (cont the Sarga) —*Kāṇḍa name* Ñ B1 3 4 D1 4 8 9 लङ्काकाण्डे, D6 4 युद्धकाण्डे —*Sarga name* Ś D5 1 4 8 9 लङ्कोपरोध ; Ñ B3 4 दुर्गावरोधप्रपंच ; V1 2 D1 3 लङ्कावरोध ; T2 लंकावरोधनं ; M1 लङ्कापुरावर्णनं ; D4 लङ्कारोधन , D6 अंगदवाक्य लंकारोध ; D13 संग्रामदुम —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 D5 6 8 12 11 om Ś2 N2 V1 2 B1 2 4 D2 16 V3 D1 14 D7 18, D2—7 10 11 T1 2 G1 3 M1 2 41 D6 17 T3 40 —After colophon D6 ins

शिवमस्तु ॥ छ ॥ संवत् १६५० वर्षे कार्तिक मासेऽसिते पक्षे दशतिथौ चंद्रवासरे लिखितमिदं पुस्तकं ॥ छ ॥ करकृतमपराधं क्षन्तुमर्हन्त संत ॥ छ ॥ लेखकपाठकवाचकयोः कल्याणं भूयात् ॥ छ ॥ कृष्णाजय ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ श्रीरस्तु ॥ छ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ छ ॥ श्री ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥

—D2 ins राम

—D5 ins

करकृतमपराधं क्षंतुमर्हन्त संत ॥ श्रीरामजी सहाय ॥ श्री ॥ श्रीकृष्णशरण मम ॥ श्रीराम ॥ श्रीराम ॥ श्रीराम ॥ श्री ॥ ग्रंथ ४६५८

—D11 ins.

इति लङ्काकांड समाप्त शुभमस्तु रामरामाय नम राम श्रीरामचन्द्राय नम

—G1 3 M1 2 ins. श्रीरामाय नम

३२

G 6 27 1
B 6 42 1
L 6 17 1

ततस्ते राक्षसास्तत्र गत्वा रावणमन्दिरम् ।
न्यवेदयन्पुरीं रुद्धां रामेण सह वानरैः ॥ १
रुद्धां तु नगरीं श्रुत्वा जातक्रोधो निशाचरः ।
विधानं द्विगुणं कृत्वा प्रासादं सोऽध्यरोहत ॥ २
स ददर्शावृतां लङ्कां सशैलवनकाननाम् ।
असंख्येयैर्हरिगणैः सर्वतो युद्धकाङ्क्षिभिः ॥ ३
स दृष्ट्वा वानरैः सर्वां वसुधां कवलीकृताम् ।
कथं क्षपयितव्याः स्युरिति चिन्तापरोऽभवत् ॥ ४
स चिन्तयित्वा सुचिरं धैर्यमालम्ब्य रावणः ।
राघवं हरियूथांश्च ददर्शायतलोचनः ॥ ५

32

☞ In D4 Yuddhakanda begins from this Sarga G2 M3 continue the previous Sarga

D4 begins with ॐ नमः श्रीरामाय and then ins the following introductory st

नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमम् ।
देवीं सरस्वतीं चैव ततो जयमुदीरयेत् ।
माघे शुक्लद्वितीयायां दिने सप्तभिरष्टमीम् ।
राक्षसां वानराणां च युद्धमासीत्सुसंकुलम् ।

D11 begins with श्रीपुरुषोत्तमाय नमः

1 a) Ś Ñ2 B1.4 D1.3.4.6.12.13 G1 गत्वा, Cg as in text (for तत्र) —b) Ñ1 B3 गत्वा वै रावणान्तिकं —c) D6 निवेदयन् Ñ1 B1 लङ्कां (for रुद्धां). —d) D1 वानरैः सह (by transp)

2 a) N B सरुद्धां (for रुद्धां तु) —b) Ś D2.3.4.8.11.13 जातकोपो Ñ1 B3 D6 M1.2 दशानन (for निशाचर) —c) M3 (before corr, after corr as in text) द्विविधं, Cg h. as in text (for द्विगुणं) V1.3 B1 D1 श्रुत्वा —d) D1-4.13 प्राकार (for प्रासाद). Ś D3.4.6.13.18 चाप्य(Ś1 चापि[sic], D4 चाप्य)रोहत, Ñ V2 B समरोहत्(V2 B1 °यत्), V1.3 D2.6-11 T2 चाप्य(D7 सोप्य, T3 सोऽप्य)रोहत

3 a) Ś V D1-4.6-8.11-13 T2.3 M1.2 वृतां Ñ B वृतो (for [आ]वृतां) —c) Ñ B2.3.4 G1 हरिवरैः —d) N B1.2 सन्नद्धा, B1 समरे (for सर्वतो)

4 a) Ñ1 D4 काननं (for वानरै) Ś Ñ2 V1 D7-13 T1 G1 सर्वं, Ñ2 V2.3 B D1-4.11 सर्वां. —b) D1.3-11 T1 G1 M1.2 Cm k t कपि(T1 कद्र)लीकृतां Cg as in text (for कवलीकृताम्) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 कानन(Ñ2 D4 वानरै) कपिलीकृत ※ Cg कपिलीकृतामिति पाठे वानरैर्वर्णेन कपिलीकृताम्. ※ —c) Ñ1 B1.4 हि(B4 क) क्षपयितव्या (for क्षपयितव्याः) D6 (with hiatus) तु (for स्युर्) Ś V D1-4.6.7.8.13 कथं क्षपयितव्या स्युः(V3 [with hiatus] हि)

5 a) D3.11 सं (for स) D11 स विचि G1 (after corr as in text) सरुचिरं (hyper) (for सुचिरं) Ñ B सु(B2 श्र)चिरं चिंतयित्वा तु —b) D4 राक्षस (for रावण) —M3 om (hapl ?) 5cd —c) Ñ B राघवौ, T3 रामं च (for राघवं) Ś V D1-4.6.12.13 हरियूथानि(D3 °भि) रामं च(V1.3 रामस्य, D3 रामं तु) —d) G2 [आ]सक्त (for [आ]यत) Ś1 D8 T2 -लोचन —After 5, T3 ins.

675* सहस्रादित्यसंकाशं सर्वशत्रुनिबर्हणम् ।
धनुर्बाणधरं शूरं रणश्लाघे सुनिष्ठितम् ।

—T2 cont, D5-7.8.13 T1.3 G M1.2.3 ins after 5, whereas M3 ins after 5ab (owing to omission)

676* राघवं सह सैन्येन मुदितो नाम पुङ्गवे ।
लङ्कां ददर्श गुप्तां वै सर्वतो राक्षसैर्वृताम् ।
दृष्ट्वा दाशरथिर्लङ्कां चित्रध्वजपताकिनीम् ।
जगाम मनसा सीतां दूयमानेन चेतसा ।
अत्र सा मृगशावाक्षी मत्कृते जनकात्मजा । [5]
पीड्यते शोकसंतप्ता कृशा स्थण्डिलशायिनी ।
पीड्यमानः स धर्मात्मा वैदेहीमनुचिन्तयन् ।
क्षिप्रमाज्ञापयामास वानरान्द्विषतां वधे ।
एवमुक्ते तु वचने रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
सहर्षमाणाः प्लवगाः सिंहनादैर्ननादयन् । [10]
शिखरैर्विकिरामैनां लङ्कां मुष्टिभिरेव वा ।
इति स्म दधिरे सर्वे मनांसि हरियूथपाः ।
उद्यम्य गिरिशृङ्गाणि शिखराणि महान्ति च ।
तरूंश्चोत्पाट्य विविधांस्तिष्ठन्ति हरियूथपाः ।

[(l. 1) T3 सैन्येश (for सैन्येन). —After l. 2, G1 M3 ins

676(A)* मधूनि रक्षांसि महाद्रुमाणि
नानाविधान्युत्तरसक्तानि ।
वनौकसां यूथपयूथपानां
मधूनि पानाय तथा विधिज्ञः ।

Colophon

[(l. 3) M3 राम (for रावण) —(l. 4) M3 धीवरेण —Sarga no. 41. —After colophon G1 M3 conclude with श्रीरामाय नमः]

—(l. 4) D4.6 T1.2 G1 M1-3 सप्त त्रिंशः, G2 M4 त्रिंशः

प्रेक्षतो राक्षसेन्द्रस्य तान्यनीकानि भागशः ।
राघवप्रियकामार्थं लङ्कामारुरुहुस्तदा ॥ ६

ते ताम्रवक्त्रा हेमाभा रामार्थे त्यक्तजीविताः ।
लङ्कामेवाभ्यवर्तन्त सालतालशिलायुधाः ॥ ७

ते द्रुमैः पर्वताग्रैश्च मुष्टिभिश्च प्लवंगमाः ।
प्रासादाग्राणि चोच्चानि ममन्थुस्तोरणानि च ॥ ८

परिखाः पूरयन्ति स्म प्रसन्नसलिलायुताः ।
पांसुभिः पर्वताग्रैश्च तृणैः काष्ठैश्च वानराः ॥ ९

ततः सहस्रयूथाश्च कोटियूथाश्च यूथपाः ।
कोटीशतयुताश्चान्ये लङ्कामारुरुहुस्तदा ॥ १०

काञ्चनानि प्रमृद्नन्तस्तोरणानि प्लवंगमाः ।
कैलासशिखराभानि गोपुराणि प्रमथ्य च ॥ ११

G 6 37 11
D 6 42 18
L 6 37 20

सहसा, Cm t as above (for मनसा सीता) —(l 7) D₂ 7-11 Ct तु(D₅ om [subm] D₆ तु)पीड्यमानां, G₂ M₅ पीड्यमान स, Cg as above (for पीड्यमाना तु) —(l 8) D₅ 11 G₂ छिन्नशाखामयद्रामो (for the prior half) G₂ दिवसे (for दिवसा) —(l 9) D₇ 9-11 पचति (for वचने) —(l 10) D₆ 9 11 M₅ संभाव्य D₅ निशनादं G₂ सिंहनादम् D₇ 9 11 अपूरयन् (for ननादयन्) G₂ सिंहनादेन नादयन् (for the post half) —(l 11) D₅ (प्र)काप D₇ 10 11 [प्र]ता, T₂ [प्र]मं (for [प्र]का) D₅ विनदन कुर्मो (for शिखिरसैन्य) D₅ G₂ M₅ च (for वा) —(l 12) G₂ सदसि —D₅ om (hapl) l. 13-14 —(l 13) D₇ 10 11 G₂ M₅ महान्ति शिखराणि (by transp) —(l 14) D₇ 11 [उ]त्थाय (for [उ]त्क्षय) M₃ ₂ अतिप्लवगर्षभा (for the post half) ❀ Cg निपतन्ति मर्तिमद् ❀]

6 ᵃ) Ñ B प्रेक्षतो —ᵇ) G₂ यूथानि (for [अ]नी-कानि) T₃ M₅ सर्वेत —ᶜ) Ś₁ -कामार्थं च(hypm), Ñ B₁-₃ कामानि —ᵈ) D₁ ₂ आरुरुहुः (for °हुस्)

7 ᵃ) Ś D₁ ₁₂ ताम्रवक्त्रा, B₂ तु प्लुवगा, D₂ तास्रवक्त्र —ᵇ) D₆ रामार्थं Ñ₂ D₂₂ त्यक्तजीविन —ᶜ) Ś N B₁-₃ D₃ ₈ ₁₁ [अ]भ्यधावन्, B₄ [अ]तिष्ठन्त, D₆ ₉ T₂ ₂ G M₅ [अ]भिवर्तन्त (for [अ]भ्यवर्तन्त) —ᵈ) Ñ V₁ ₂ D₇-₉ ₁₁ साल (for साल) V₁ महाशरासनिभा, D₇-₁₁ सा(D₅ सा)लभूधरयोधिन

8 V₂ om 8ᶜᵈ —ᵃ) D₂ पांसुभि, G₂ द्रुमैश्च (for ते द्रुमैः) Ś V₁ ₂ D₇-₉ ₁₀ ₁₁ मुष्टिकाग्रैश्च(Ś₁ D₂ ₈ ₁₁ °स्तु) —G₂ ₃ om (hapl) 8ᵈ-9ᶜ —ᵇ) Ś Ñ V₁ ₂ B₁ ₃ D₇-₉ ₁₀ ₁₁ महाबला (V₁ D₅ °भै) (for प्लवगमा) B₂ समाप्लुपवत वानरा —ᵉ) B₁ [अ]ग्रसानि, D₆ T₁ M₁ [अ]संस्थानि, D₆[अ]ग्र्याणि T₂ ₃ स्थानि (for चोच्चानि) Ś N D₇-₉ ₁₀ ₁₁ प्राकाराग्रतवन(D₇ ₁₁ °नि स)नि, V B₁ D₁ प्राकारानि च(D₁ °राणि) तथानि, B₂ ₃ D₇ ₁₁ G₂ M₃ G (ed) C₁ प्राकाराग्रा(व)वर्चस्वा(B₂ G₁ °तथा M₁ Cg °वन्ता G [ed] °वर्ष्मा)नि —After 8 Ś V₁ ₂ D₁ (om hapl 12ᵃ-11ᵇ) ₇-₉ ₁₀ ₁₁ read 12 and 11

9 G₂ ₃ om 9ᶜᵈ (cf v l 8) —ᵃ) D₇ ₁₁ Ct परिखाः, Ś Ñ V₁ ₂ B D₁ ₄-₆-₁₁ T₁ ₃ पूरयन्त (for पूरयन्ति स्म) V₁ पूरयतो हि वाप्यश्च ❀ Ct परिखामिति पुस्तकपाठः ❀—V₁ illeg for ᵃ —ᶜ) Ñ B₁ ₂ [उ]दका, B₁ ₄ [आ]दया D₅ T₂ [आ]करा, D₅ ₁₁ [आ]ह्यान् (for [आ]युता) Ś V₁ D₇-₉ ₁₀ ₁₁ वारीर (Ś₁ ₂ D₉ ₁₁ °रा,विमलोदका, V₂ वारीश्च विमलोदका —B₂ om 9ᶜᵈ —ᶜ) Ñ₁ B₄ D₇-₉ ₁₁ पांसुभि Ś V D₇-₉ ₁₀ ₁₁ तृणकाष्ठैश्च (for पर्वताग्रैश्च) D₁₁ पांशुपाषाणकाष्ठैश्च —ᵈ) Ś V D₇-₉ ₁₀ ₁₁ पर्वताग्रैश्च, Ñ B₁ ₂ ₄ समयुक्त (for तृणैः काष्ठैश्च) —After 9 V₂ ins

677* पूरयन्तस्तु कपय विमलोद च पांसुभि ।
तृणकाष्ठैः पर्वताग्रैर्वानराश्च सहस्रश ।

10 ᵃ) Ñ B प्र (for तत) —ᵇ) Ñ B₂-₄ शत (for कोटि) Ñ B₂-₄ D₈ ₉ T₁ M₃ वानरा (for यूथपा).

—For 10ᵃᵇ, Ś V D₇-₉ ₁₀ ₁₁ subst

678* शतशाहस्रयूथैश्च कोटियूथैश्च यूथपा ।

[D₁ ₄ कोटी (for कोटि) V₁ -यूथाद् (for second यूथैः) D₂ वानरा (for यूथपा) D₁₁ वानरा युद्धर्षभा (for the post half)]

—ᶜ) Ś₁ Ñ B₁ ₂ G₁ M₃ कोटि (for कोटी) G₃ को * * * (damaged) Ś Ñ₁ (marg also as in B) ₁ V D₁ ₂ ₆ ₈ ₁₀ ₁₁ युताद्, B युताद्, D₅ [अ]युताद्, D₆ [अ]युताद् (for युताद्) T₁ ₃ युतवतास्, G₁ M₃ -कोटिशतास्, C₁ as in text (for शतयुताद्) Ś D₈ ₁₁ [ए]व, G₂ [अ]पि (for [अ] न्ये) D₁ ₉ ₁₁ कोटियूथ शताधान्ये —After 10 D₁₁ ins

679* अवनाशनिपातस्तो महाशासनिभा ।

11 V₂ om 11-12 Ś V₁ ₂ D₁(om hapl 12ᵃ-11ᵇ) ₇-₉ ₁₀ ₁₁ transp 11 and 12 and read after 8 —ᵃ) D₁ ₂ काञ्चनानि (for काञ्चनानि) Ñ V₁ ₂ B₂ D₂ ₄ ₈ ₁₁ प्रमर्दयन्त, B₁(marg also as in Ñ) प्रमहन्त (ᶜc) B₄ प्रमुष्णन्त D₂ प्रमथन्त, T₂ प्रसिंहानि G₂ प्रमृद्नन्ति —ᵇ) Ś V₁ ₂ D₇ ₉ ₁₀ ₁₁ वलीमुखा (for प्ल गमा) —D₁ G₂ om (hapl) 11ᶜ 14ᵈ —ᶜ) Ñ₁ D₇ ₁₀ ₁₁ शिखराभानि (Ñ₁ °भान) —ᵈ) G₁ तु (for च) Ś V₁ ₂ D₇-₉ ₁₀ ₁₁ गोपुराणि D₁₁ °सेता(ᶜc)श्चकिं च ₃ Ñ B तथा प्रद पुराणि च M₃ पुराणि प्रमथ्य च

G 6 17 12
B 6 47 19
L 6 17 9

आप्लवन्तः प्लवन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवंगमाः ।
लङ्कां तामभ्यवर्तन्त महावारणसंनिभाः ॥ १२
जयत्यतिबलो रामो लक्ष्मणश्च महाबलः ।
राजा जयति सुग्रीवो राघवेणाभिपालितः ॥ १३
इत्येवं घोषयन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवंगमाः ।
अभ्यधावन्त लङ्कायाः प्राकारं कामरूपिणः ॥ १४
वीरबाहुः सुबाहुश्च नलश्च वनगोचरः ।
निपीड्योपनिविष्टास्ते प्राकारं हरियूथपाः ॥ १५

एतस्मिन्नन्तरे चक्रुः स्कन्धावारनिवेशनम् ॥ १६
पूर्वद्वारं तु कुमुदः कोटिभिर्दशभिर्वृतः ।
आवृत्य बलवांस्तस्थौ हरिभिर्जितकाशिभिः ॥ १७
दक्षिणद्वारमागम्य वीरः शतबलिः कपिः ।
आवृत्य बलवांस्तस्थौ विंशत्या कोटिभिर्वृतः ॥ १८
सुषेणः पश्चिमद्वारं गतस्तारापिता हरिः ।
आवृत्य बलवांस्तस्थौ षष्टिकोटिभिरावृतः ॥ १९

12 V3 D2 G2 om 12 (cf v l 11) Ś V2 a D1 (om hapl 12^c–11^b) 2–4 8 12 13 transp 11 and 12 and read after 8 —^{a}) V2 प्रवर्धंत B3 D4 8 माप्लुवन्त, D1 माप्लुवतश्च (hypm) D4 प्लुवतश्च, D5 om (hapl) (for प्लवन्तश्च) —^{b}) V2 सर्वे प्लवगसत्तमा —^{c}) Ś V1 D2 4 8 12 13 एव (for ताम्) —G1 damaged after ता up to ^{d} D5–7 10 11 T M3 5 अभिधावन्त, G3 °धावन्त (for अभ्यवर्त-न्त) N V2 B D2 लङ्कामेवाभ्यधावत —^{d}) N B महाबल, D3 °वानर (sic), D4 वानरा राज (for महावारण) V3 शालतालशिलायुधा

13 D3 G2 om 13 (cf v l 11) —^{a}) M1 2 जयतु D7 10 11 (ज)रु (for (ज)ति) —^{b}) V3 विभीषण (for महाबल) —^{c}) M1 2 जयतु —^{d}) Ś B1 3 D1–4 8 12 13 (भ)तु (for (भ)मि) Ñ1 रामेण प्रतिपालित

14 D3 G1 om 14^{cd} (cf v l 11) —^{a}) D2 T1 ते (for च) —^{b}) V3 B2 गर्जयन्त (for गर्जन्तश्च) D11 नलश्च पनसस्तथा (=15^b [var]) —^{c}) G2 अभिधावंत B1 ऐकायो —^{d}) N1 V3 4 B3 प्राकारान्

15 D1 om 15 —^{b}) D5 नीलश्च Ś1 Ñ2 V1 2 D2 8 12 13 G1 वनगोचरा, D7 9–11 पनसस्तथा, M1 2 हरियूथप (for वनगोचर) —After 15^{ab}, B2 3 ins

680* सप्तसप्तद्वारस्तत्र जयार्थं तु समन्ततः ।

—Ñ1 B om 15^{cd} —^{c}) T2 मवीत्य (for निपीड्य) D6 (क)रनिविष्टास्ते G3 तु (for ते) —^{d}) M1 2 वानरसत्ता (for हरियूथपा) —For 15^{cd}, Ś N2 V D2 4 8 12 13 subst (N1 V3 reading after 16)

681* पूर्वद्वारमरुन्धन्त यूथपा यूथसंवृता ।

[V1 प्राव (sic), D2 4 13 पूर्वं (for पूर्व) Ñ1 पूर्वां(प्रा?) मनुनभाना (for the prior half) D2 यूथपा यूथपैस्ता, D4 यूथा यूथसंवृता (for the post half)]

16 V1 2 om 16 Ś D1–3 12 13 read 16 after 24^{cd} (D2 13 preceded by 687* and 688* respy) D4 reads 16 after 22 —^{a}) B1 कृद (sic) D2 प्राप्त (for चक्रु) D2 एतस्मान्तर चक्रु —After 16 N2 V3 read 681*

17 ^{a}) Ś V D2–4 8 13 पश्चिम कुमुदो द्वार, D13 सनद्धस्तत्र कुमुद —^{b}) D2 4 8 13 M3 कोटीभिर् —After 17^{ab}, D13 ins

682* पश्चिम नगरद्वार हनूमान्सेनया सह ।

—Ś1 om (hapl) 17^c–19 Ś2 om (hapl) 17^c 18^b, V3 om 17^{cd} N2 reads 17^c–18 (17^c illeg) in marg —^{c}) V2 रुद्धा स (for बलवान्) —B1 om (hapl) 17^d–20^c D5 om (hapl) 17^d–18^c —^{d}) Ñ B3 4 M1 2 वानराणां महा म(M1 2 वरिष्ठै)न्नर, V1 2 D1–4 8,12 13 वानराणां महौजसा, G2 विंशत्या कोटिभिर्वृत —After 17, D5 7 9–11 T G1 2 M ins

683* सहायार्थं तु तस्यैव निविष्ट प्रघसो हरि ।
पनसश्च महाबाहुर्वानरैर्बहुभिर्वृत ।

[(l 1) D6 T1 सहस्त्यार्थे, T2 3 M5 सहस्त्यार्थे, G1 M3 सहायर्थं T3 तत्र (for तस्य) G1 निविष्ट (for निविष्ट) D9–11 प्रघसो G2 प्रहनो —D10 om l 2 —(l 2) D7 11 अभिसंवृत (for बहुभिर्वृत)]

whereas G3 ins

684* मन्दस्तु महाधीरो वानरै कामरूपिभि ।

18 Ś1 B1 om 18 Ś2 om 18^{ab}, D5 om 18^{abc}, Ñ2 reads 18 in marg (for all, cf v l 17) —^{a}) Ñ1 V1 B2,4 D2 4 8 12 13 M3 दक्षिण Ñ1 V3 B3 4 आश्रित्य, Ñ2 V2 3 B1 D6,7 9–11 G2 3 मासाद्य, T2 G1 M पापूत्य (for भागम्य) —G3 om 18^{bc} —^{b}) D13 शत (for वीर) —D13 om (hapl) 18^c–20^b —^{d}) Ś2 V2 3 D2 4,12 13 कोटि(V3 D4,13 °टी)भि शतमिर्वृत, N V1 B1 3 4 कोटिभिर्दश(B4 °बहु)भिर्वृत । G2 3 M5 षष्टिको(G3 विंशत्को)टिभिरावृत

19 Ś1 B1 D1 4 om 19 (for Ś1 B1, cf v l 17 and for the rest, cf v l 18) Ś2 V D2,8 12,13 om (hapl) 19 —^{a}) B1 3 4 पश्चिम —^{b}) N B1,4 D6–11 G1 2 तारा (for गतस्) V2 illeg B2 तद्वा D7 9–11 वसीत T1 G1 कपि (for हरि) —T1 om (hapl) 19^c–20^b —^{d}) N B2 पाष्टि D7 9 11 कोटि M1 4 5 पद्मा (for षष्टि-) B2 G1 षष्टिभि(G1 °ष्टिभि)कोटिभिर्वृत

उत्तरद्वारमासाद्य रामः सौमित्रिणा सह ।
आवृत्य बलवांस्तस्थौ सुग्रीवश्च हरीश्वरः ॥ २०

गोलाङ्गूलो महाकायो गवाक्षो भीमदर्शनः ।
वृतः कोट्या महावीर्यस्तस्थौ रामस्य पार्श्वतः ॥ २१

ऋक्षाणां भीमवेगानां धूम्रः शत्रुनिबर्हणः ।
वृतः कोट्या महावीर्यस्तस्थौ रामस्य पार्श्वतः ॥ २२

संनद्धस्तु महावीर्यो गदापाणिर्विभीषणः ।
वृतो यत्तैस्तु सचिवैस्तस्थौ तत्र महाबलः ॥ २३

गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः ।
समन्तात्परिधावन्तो ररक्षुर्हरिवाहिनीम् ॥ २४

ततः कोपपरीतात्मा रावणो राक्षसेश्वरः ।
निर्याणं सर्वसैन्यानां द्रुतमाज्ञापयत्तदा ॥ २५

G 6. 17. 25
B 6. 42. 32
L 6. 17. 23

20 B1 om 20^{cd}. D14 om 20^{ab} (for B1 cf v.l. 17 and for the rest cf v.l. 18). T3 om 20^{ab} (cf v.l. 19). —^{a}) D6.13 M3 उत्तर D7.10–13 G2.3 M1.2 भागम्य, D9 भागम्य (for भासाद्य). Ś Ñ V B1.3.4 D1.3 उत्तर द्वारमागम्य (V3 °श्रित्य, V3 °वृत्य, D1 °गत्य). —^{d}) Ś Ñ V B1.3.4 D1–4.8.10.11 च महाबल, G1 कुबलेश्वर (for च हरीश्वर). B2 सुग्रीवेण च सत्तम. —After 20, D6 ins.:

685* पश्चिमेन तु रामस्य सुग्रीवः सहजाम्बवान् ।
मध्यमाध्यमे गुल्मे तस्थौ बहुबलानुगः ।

21 ^{a}) G1 गोलाङ्गूल. Ś Ñ1 B D1.4.8.10 G3 महासत्वो (for °कायो). —^{b}) V3 G1.2 M1.2.5 भीमविक्रम. —^{c}) D1 om (hapl.) from महावीर्यस् up to संनद्धस्तु in 23^{a}. Ś D1–4.8.10.11 महातेजा M1.2 °वीरस् (for °वीर्यस्). Ñ V B वृत कोटि(Ñ B1.4 °टी)सहस्रण.

22 D1 om 22 (cf. v.l. 21). V3 D7–9 G3 om (hapl.) 22. D6 reads 22 after 24^{ab}. —^{a}) V1 D9–11 भीमप्रवेगानां. —^{b}) D10 धूम्रो राजा महाबल. —D7 om 22^{cd}. —^{cd}) D12 वृत:, G1 M1.2.5 वीरस् (for वीर्यस्). D12 स्थितो रामस्य पृष्ठत (for ^{d}). Ś Ñ V1.2 B D1.8.10.11 तस्थौ रामसमीपे तु(B1 °पेषु) कोटि(D1 °टी)भिर्दृतनिर्वृत. —After 22, D6 reads 16.

23 D1 om संनद्धस्तु in 23^{a} (cf v.l. 21). N B1–3 transp. 23 and 24 (including star passages). —^{a}) Ñ1 V3 B2.4 G2.3 च, D1.2 (for तु). B3 प्रसन्नश्च (for संनद्धस्तु). D4 महावीरो, G1 महातेजा, G (ed.) महाबाहुर्. —^{b}) G1 [S]सुरक्षे ; G2 यत्तैर् ; V3 यत्तेश् —^{d}) D1–11 यत्र (for तत्र). —For 23^{cd}, Ś Ñ V B D1–4.8.10.11 subst.:

686* भ्रातृभक्तोऽभिरामस्य तस्थौ पार्श्वे महाबल ।

[D10 भ्रातृभक्तोऽविभू. Ñ1 B स्थितः (for महाबल).]

—Thereafter, D1 cont. 687*.

24 Ñ B1–3 transp. 23 and 24 (including star passages). —^{a}) B गवो (for गजो). —^{b}) D1.8.10 रक्षो. —After 24^{ab}, Ś D1.2.13 read 16, while D6 reads 22 and 16. —After 24^{ab} Ñ V B D2 (followed by 16) ins. D1 cont. after 686*:

687* भीमो दधिमुखो वीरः केसरी पनसस्तथा ।

[Ñ1 illeg. for the prior half. D1 नाम (for वीर).] whereas D12 ins. (followed by 16)

688* रम्भो दधिमुखो वीरः केसरीपनसादय ।

—Ś D1–4.8.10.11 om 24^{cd}. —^{c}) G1 ररक्ष(sic). —For 24^{cd} Ñ V B subst.:

689* एते द्विविदसाद्रकु स्कन्धावारस्य रक्षणम् ।

[V3 एतश्चिकीर्षत्तं चकु. (for the prior half). B1(m also) स्कन्धा रावणस्य (sic). V3 B2.4 स्कन्धावारनिवेशन (for the post. half).]

25 ^{a}) Ñ1 B क्रोध- (for कोप-). —^{b}) Ś Ñ V B2.3.4 D1–4.8.10.11 G1 राक्षसाधिप. —^{c}) Ñ1 (m also) प्रयाण. —^{d}) G1.3 क्षिप्रम् (for द्रुतम्). —After 25, D1–4.8.10.11 S ins.:

690* दृष्ट्वा तु तस्यो वाक्यं रावणस्य सुखेरितम् ।
सहसा भीमनिर्घोषमुद्घुष्टं रजनीचरैः ।
ततः प्रचोदिता भेर्यश्चन्द्रपाण्डुरपुष्करा ।
हेमकोणाहता भीमा राक्षसानां समन्ततः
विनेदुश्च महाघोषाः शङ्खाः शतसहस्रशः । (5)
राक्षसानां सुघोराणां मुखमारुतपूरिताः ।
ते बभुः शुभनीलाङ्गाः सशङ्खा रजनीचराः ।
विद्युन्मण्डलसंनद्धाः सबलाका इवाम्बुदाः ।

[(l. 1) G1 एव. Cg.k.t as above (for एतद्). G1 ब्रुत्वा (for दृष्ट्वा). D1.10 तदा (for तस्य). D1 T1 G1 M1 मुखेरित(G1 °त [sic]) (for मुखेरितम्). —D6 reads l. 2–4 in marg. —(l. 2) D1 सहसा (for सहसा). D11 उद्घुष्ट. T2.3 M3 उद्घुष्ट. Cg.k.t as above (for उद्घुष्टं). —(l. 3) D1–11 प्रचोदिता. G1 प्रचोदिता, Cg as above (for प्रचोदिता). G M1–3 Cv.r.m.g.k. [illegible] M1 [illegible] Ct as above (for °पुष्करा). D1 M1.2 पुष्करा. —D6 om l. 4. —(l. 4) D1 T2.3 G1 [illegible] M1.2 [illegible] (for भीमा). D6.11 हेमकोणाहता (for the prior half). M1.2 समन्ततः (for समन्ततः). —(l. 5) D6 [illegible] (sic). —(l. 6) D1 मुखेभ्यो (for मुखेरितम्). —(l. 7) D1 T1 M1.3 शुभ (for शुभ). G1 ते बभुः शुभ [illegible] (for the prior half). —(l. 8) D1 विद्युन्मण्डल.]

G 6. 15. 25
B 6. 42. 37
L 6. 1. 24

निष्पतन्ति ततः सैन्या हृष्टा रावणचोदिताः ।
समये पूर्यमाणस्य वेगा इव महोदधेः ॥ २६

एतस्मिन्नन्तरे घोरः संग्रामः समपद्यत ।
रक्षसां वानराणां च यथा देवासुरे पुरा ॥ २७

ते गदाभिः प्रदीप्ताभिः शक्तिशूलपरश्वधैः ।
निजघ्नुर्वानरान्घोराः कथयन्तः स्वविक्रमान् ॥ २८

तथा वृक्षैर्महाकायाः पर्वताग्रैश्च वानराः ।
निजघ्नुस्तानि रक्षांसि नखैर्दन्तैश्च वेगिताः ॥ २९

राक्षसास्त्वपरे भीमाः प्राकारस्था महीगतान् ।
भिण्डिपालैश्च खड्गैश्च शूलैश्चैव व्यदारयन् ॥ ३०

---

26 [a]) M1-3 सेना Cr m g t as in text (for सैन्या) Ñ B शूरास्ततो वि(Ñ1 B1 °योध)निष्पेतुः, V2 निपतन्ति तदा सैन्या —[b]) V1-3 देविता, V2 पालिता (for चोदिता) —For 26[ab], Ś D7-9 subst

691* निष्पतन्ती तदा सेना युक्ता रावणपालिता।

[D1 राक्षसानां, D7-9 नि (D10 नि)पतन्ती D1 युता (for युक्ता) D14 नोदिता, D11 पालिता D13 देविता (for पालिता)]

—[c]) D3 तूर्यमाणस्य (sic) T1 पूर्णमानस्य Ś V D7-9 10 सोमेनाप्यायमानस्य (D11 °मान सा) Ñ B सर्वद्वारैरवि (Ñ1 °मित B1-1 °व)च्छिन्ना D5 सैन्येन पूर्यमाणाना —Ñ2 illeg for [d] —[d]) V1-2 B1 D14 वेला इव D1 ता गेवेग D13 वेलेवासीत् (for वेगा इव) Ś D10 वेलेव सरिता पते —After 26 D7-9 10 S ins

692* ततो वानरसैन्येन मुक्तो नादः समन्ततः ।
सशब्दः पूरितो येन सतानुद्रप्रशय्कन्दर ।
ससद्रुमभुवनिचया सिहनादानुसरितम्।
पृथिवीं चान्तरिक्ष च सागरं चैव नादयन् ।
गजानां बृहिते सार्धं हयानां हेषितैरपि । - [5]
रथाना नेमिघोषैश्च रक्षसां पदनिस्वनै ।

[(l 1) G1 M3 मिथानां हते (for सैन्येन मुक्तो) D5 T1 समुथन (for समन्तत) —(l 2) D1 मुक्तो (for सत्त्व) —(l 3) D5 T1-3 M1-3 संवृत्त, G1 संवृत्त, G2 निवृत्त (for निचेय) —D5 om (hapl ?) from the post. half up to the prior half of l 6 G1 सिंहनादानुसारित (for the post half] —(l 4) D5 T1 M1-3 वानरानह, Dr10 11 G2 Ch t चारय(G2 °य G3 Ch °तु)नादयन G1 M3 च नादयन् (M3 °यत्) —(l 5) D1 सार्धं (for सार्धं) D10 11 हेषितैरपि G1 M3 ह(M3 हे)षितेन च —(l 6) D10 11 T1 M3 निर्घोषै (for घोषैः) D5 T1 G1 पादनिस्वै D14 पदनिःस्वनैः M1 वन्दनात]

27 [a]) Ś V D7-9 10 11 घोरं D7 तथा (for घोरः) —[b]) D5 M1 समवर्त —[d]) D5 M3 सुरासुरे, T1 देवासुरे, Cr g k t as in text (for देवासुरे) Ś V D7-9 10 11 यथौ(Ś D10 11 थी)राणां सुरासुरे Ñ B यथा पुरा सुरासुर(D5 °सुरे) G Cr देवासुरे सुरासुराणामिव पुरा सुरासुरस्तत्त्वन्देवासुरस्य(°रामा?) राक्ष हताम राक्ष 11 so also Cg —

28 [a]) D5 मुदितिश (for ते गदाभि) Ś D10 11 प्रवृत्ताभि, M1-3 विदिप्ताभि —[b]) Ñ B M3 शूलशक्ति (by transp) G1 खड्ग शूलैः, G1 खड्गशूल —[c]) L (ed) निजघ्नुः D5 T1 राक्षसा (for वानरान्) Ñ1 V2 शूरान्, B1-1 D1-10 11 T2-3 G2 M1-3 घोरान्, B1 शूरान्, D7-9 G2 सर्वान्, G1 M3 वीरान् (for घोरा) —[d]) Ś D10 11 स्वकान्गणे, Ñ V2 B D5 स्वकान्गुणान्, D5 स्वकर्मणा, T1 स्वविक्रम (for स्वविक्रमान्) V1-3 D5 कथयन्तश्च तानणे —After 28 D5 T1 G ins D5 T1-3 M3 cont after 691* while D7-9 10 M1-3 ins after 29

693* राजा जयति सुग्रीव इति तत्रौ महाप्रभुम् ।
राजा जय जयेत्युक्त्वा स्वस्य नामकथां तत ।

[(l 1) M1-3 वदु (for जयति) —(l 2) D5 T1 M3 राम (for राजन्) M1-3 [ज]रेह (for [ज]यत) D5 10 11 M3 स्वरत (for स्वस्य) D5 T1 स्वनामकथन तत M1-3 सानुयात्रा महावल (for the post half)]

whereas D5 T1-3 M3 ins after 28

694* वानराश्च महावीर्या राक्षसानुग्रहादवे ।
नयन्त्यविर्गो रामो सद्गणश्च महावल ।

29 V2 om 29-30[a] —[a]) B1 यथा D5 T1 तदा (for तथा) Ñ1 V1-3 B D1-10 11 महाकायैः M1-3 शिला मिश्र —[b]) Ñ1 V2 B1-3 समरा Ñ2 B1-3 समरा (for वानरा) —[c]) Ś D1 10 11 M3 D10 M3 मन्व (for तानि) —[d]) M1 नखैः (for नखैः) N V1-3 B T1 M3 वानरा D1 मेगित D10 11 मेथित ; Cg as in text (for वेगिता) M1-3 नखैर्दन्तैश्च वेगिताः ॥ Cg वगिता इति पाठे वेगेन कम्पकाला इत्यथ —After 29 D10 11 M1-3 ins 693*

30 V2 om 30[a] (cf v l 29) —[a]) D5 च (for तु) Ś Ñ V1-3 B D1 1 10 11 पौरा D5 T1 धीरा (for भीमा) D Cn (into brackets) (प्राकारस्थान प्रतिरुन्धन्ति 11 Cn स प्राकारस्थ इत्यर्थ अथ समे पश्चिमश्च प्रति ॥ —[b]) D10 11 G1 प्राकार स्थान् Ñ1 V1-3 B1-3 D1 5 10 11 T1 G1 3 महीं गतान् G1 महीगता (for महागतान्) —D10 om 30[cd] —[c]) D14 Cg भिन्दपालैश्च T1 3 भिन्दिपालैश्च Cg as in text (for भिण्डिपालैश्च) Ś Ñ V B D1 4 10 11 G1 3 M1 3 3

वानराश्चापि संक्रुद्धाः प्राकारस्थान्महीगताः ।
राक्षसान्पातयामासुः समाप्लुत्य प्लवंगमाः ॥ ३१

स संप्रहारस्तुमुलो मांसशोणितकर्दमः ।
रक्षसां वानराणां च संबभूवाद्भुतोपमः ॥ ३२

G 6 37 31
B 6 42 47
L 6 37 30

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्वात्रिंशत्तमः सर्गः ॥ ३२ ॥

वानरान्भिन्दिपा(Ś D7 8-11 13 G1 3 M1 5 6 °हिपा, D1 °हमा, D2 4 °हिमा)लैश्च —[d]) Ś Ñ V B D1-4 8 12 शक्ति मिश्र, G1 2 M3 शूलैर्वैदैर्, M1 2 शूले स्वैर्वैर् (for शूलैश्चैव) D11 ॰व्यवहारस्य वत् (sic) (for ॰व्यदारयन्) G3 शूलैश्च व्यवदारयन्

31 D6 reads from रक्षसान् in [b] up to [d] in marg —[b]) D6-9 11 T2 G M3 महीं (for मही) Ś Ñ B D2,3 12,13 राक्षसास्तान्म(Ñ2 B1 D3 12 °श्च म)हाबलान्, V D1 3 4 राक्षसान्सम(D1 3 4 °सास्तु म)हाबला —V3 om 31[c]-32[b] —[c]) Ś Ñ V1 2 B D1-4 8,12,13 प्राकारान् (for राक्षसान्) T1 वारयामासु —[d]) T2 समाप्लुत्य D7 T1 G1 स्वबाहुभि, G3 प्लुवगता (sic) Cm g as in text (for प्लवगमा) Ś V1 2 D1-4,8 11 13 अभिजघ्नु(Ś V1 2 °घ्नु [sic])श्च मुष्टिभि ; Ñ B1 2 द्रुतमाप्लुत्य मुष्टिभि B4 G (ed) वरसा प्रेक्ष्य(G (ed) °साप्लुत्य)मुष्टिभि , D5 समाह्वित्य स्वबाहुभि D1-11 समाप्लुत्य स्वबाहुभि, M1 2 समुत्प्लुत्य महाबला ॐ Cg प्लवन प्लुवगति गच्छन्तीति प्लवगमा । असंज्ञायामपि समासं । अनेन प्लवगत्वमुक्तम् । अतो न वानरशब्देन पुनरुक्ति ॐ

32 V3 om 32[cd] (cf v l 31) —[d]) T1 (अ)द्भुतो रण (for (अ)द्भुतोपम) Ś V D1-4 8 12 13 बभूवाद्भुत दर्शन —After 32 Ś Ñ V B D1-4 8,12,13 G1 2 M3 K (ed within brackets) ins

695* वनौकसां तत्र तु सिंहनादो
लङ्कागतानां च निशाचराणाम् ।
प्रक्ष्वेडितास्फोटितनादितानां
द्वाभ्यां महद्भ्यामिव सागराभ्याम् ।

[(l 1) D8 om तु G1 2 M3 मृश (for तु स) —(l 2) D1 ॰व्मचराणा D8 तु (for च) —(l 3) Ñ2 B1 2 ॰नर्दितैश्च (Ñ2 °स्तु) Ñ1 B3 4 ॰नार्दितैस्तु(B4 °श्च) V D4 13 नर्दितानां D4 गर्जितानां G1 2 M3 सिंहनादैर् (for ॰नादितानां) D1 2 प्रक्ष्वेडितास्फोटनगर्जितानां(D2 °नगर्जितैस्तु) —(l 4) D12 सिंहकृताम् (sic ?) G3 महाभ्याम् M3 महाभ्याम् (for महद्भ्याम्) V2 सागराणां]

Colophon —*Kanda name* Ś1 B1 D8 om Ñ B2 3 4 D2 11 लङ्का°, D12 ॰युद्ध॰ण्डे —*Sarga name* Ś1 V1 D3 12 प्रथमसंप्रहार , Ś1 D4 8 प्रथमसंप्रहार , Ñ B युद्धारंभ , V2 लङ्काद्वारग्रहण , V3 D1 प्रथमसंप्रहार , D2 युद्धपर्वणि प्रथम प्रहार , D3 वानरराक्षसयुद्ध, D13 युद्धपर्वणि समकयुद्ध (sic) —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 D2 4 10,12 om Ś1 Ñ2 V1 2 B D3 17 V3 D1 15 D8 19 , D5-7 10 11 T1 2 G M 42 D9 18 T3 41 —After colophon D2 concludes with राम, G M1 2 3 with श्रीरामाय नम

३३

G 6 18 1 B 6 43 1 L 6 18 1

युध्यतां तु ततस्तेषां वानराणां महात्मनाम् ।
रक्षसां संबभूवाथ बलकोपः सुदारुणः ॥ १
ते हयैः काञ्चनापीडैर्ध्वजैश्चाग्निशिखोपमैः ।
रथैश्चादित्यसंकाशैः कवचैश्च मनोरमैः ॥ २
निर्ययू राक्षसव्याघ्रा नादयन्तो दिशो दश ।
राक्षसा भीमकर्माणो रावणस्य जयैषिणः ॥ ३
वानराणामपि चमूर्महती जयमिच्छताम् ।
अभ्यधावत तां सेनां रक्षसां कामरूपिणाम् ॥ ४
एतस्मिन्नन्तरे तेषामन्योन्यमभिधावताम् ।
रक्षसां वानराणां च द्वंद्वयुद्धमवर्तत ॥ ५
अङ्गदेनेन्द्रजित्सार्धं वालिपुत्रेण राक्षसः ।
अयुध्यत महातेजास्त्र्यम्बकेण यथान्धकः ॥ ६
प्रजङ्घेन च संपातिर्नित्यं दुर्मर्षणो रणे ।
जम्बुमालिनमारब्धो हनूमानपि वानरः ॥ ७

33

1 D13 reads 1^{ab} after 4^{ab} —^{a}) B1 D1 च (for तु) Ñ1 B3 D2.5 तथा, Ñ2 V3.4 B1.2.4 D2.12 सदा (for ततस्) —^{b}) M1.2 तरस्विनां (for महात्मनाम्) —D1 om from 1^{c}–4^{b} —^{cd}) Ś D4.5.12.13 M1.2 च बभूवाथ, D3 च बभूवाद्य (for संबभूवाथ) V राक्षसानां बभूवाथ (for ^{c}) V2 D1 बले कोप, D6 बलौघप्र D1.11 Ct $^{\circ}$रोप, G1.2 $^{\circ}$क्षोभस, Cm g k as in text (for बलकोप) D13 बले कोपश्च सुस्वनैः (for ^{d}) Ñ B राक्षसानां च सुमहान्विमर्दः समजायत —After 1 D13 ins 696*

2 D1 om 2 (cf v l 1) D13 om 2–3^{ab} —^{a}) B3 काचनापीतैर्, D1 कानकोत्पीडैर् D2 $^{\circ}$नोपेतैर् (for काञ्चनापीडैर्) M3 तैर्हयैः काचनाविद्धैर् —^{b}) D9–11 गजैश्च (for ध्वजैश्च) Ś V D2–4.8.12 गजैश्चाद्भुतदर्शनैः —^{c}) T2 ध्वजैश्च (for रथैश्च) —^{d}) Ś Ñ B D4.5.12 महाप्रभैः, V D3.4 मनोहरैः (for मनोरमैः) —After 2 Ñ B D1.12 (after 1 due to om) ins

696* प्रभिन्नकरटैर्घोरैर्वारणैश्च प्रहारिभिः ।
अलंकृतैर्वेदतुरैर्गैकुरुदण्डाविभूषितैः ।
नानाशस्त्रधरा घोरा मेघा इव सविद्युतः ।

[D4 om l 1-2 D13 om l 1 —(l 1) Ñ B1 कनकैर् (for करटैर्) N1 वारणैश्च Ñ2 B2.4 वारणेन्द्रैः, B1 (राक्षसेन्द्रैः also in marg) वानरास्ते (for वारणैश्च) —(l 2) Ñ1 D13 स्वलंकृतैर् (for अल$^{\circ}$) D13 आह्वयन्ति प्रहारिभिः (for the post half) —(l 3) D13 वीरा (for घोरा)]

—After 696*, D13 reads 5^{ab}

3 D1.4 om 3 (for D1 cf v l 1) D13 om 3^{ab} (cf v l 2) —^{ab}) D9–11 राक्षसा वीराः G1.2 M1.2.3 $^{\circ}$सा घोराः Cg as in text (for राक्षसव्याघ्रा) Ś V D2.3.5.12 विनिर्ययुर्महानागा(V D3 $^{\circ}$दैत्य) नादयन्तो (V2 नर्दयन्तो) महीतलं (D13 दिशो दश) —For 3^{cd}, Ñ B subst

697* निर्ययुः समरं सर्वे दारयन्तो महीतलम् ।
सुमहद्भिर्महानादैः पूरयन्तो नभस्तलम् ।

[(l 1) B1 समरे (for समरं) B1 द्रावयन्तो (for दार$^{\circ}$) —(l 2) Ñ2 B4 नभस्थलं]

—Thereafter Ñ2 cont

698* द्वंद्वं समीयुर्बहवो युद्धाय बहुभिः सह ।

—^{d}) T2 G2 वानराणां (for रावणस्य) —After 3, Ñ B ins

699* निर्यातं राक्षसानीकं सप्रेक्ष्य सुदुरासदम् ।
[B1 च G (ed) सु (for सु)]

4 D1 om 4^{ab} (cf v l 1) —^{b}) D6.9–12 T M2 बृहती (for महती) B1 इच्छती (for इच्छताम्) Ś V D2–4.5.12.13 रावणस्य जयमिच्छती (D13 $^{\circ}$ता) —After 4^{ab}, D13 reads 1^{ab} —D13 om for 4^{cd} —^{cd}) D7 अभ्यधावत D7.9.11 घोरकर्मणां (for कामरूपिणाम्) Ś V2 D2.4.12 अभ्यधावत्तदा घोरा (V2 सेना) राक्षसानां चमूं प्रति (D2 महाचमूं) Ñ B अभ्यधावत तत् (Ñ2 $^{\circ}$त्तत) सैन्यं गर्जमानं महास्वनं (B1 $^{\circ}$घनैः), V1.3 D3 अभ्यधावत्तदा सेना (V1 सैन्यं) राक्षसानां गजायुधा, D1 राक्षसानां च सर्वेषां परस्परवधैषिणां

5 D13 reads 5^{ab} after 696* —^{a}) M3 क्षोभम् (for तेषाम्) —^{b}) D2 अपि धावतां, D6 अभ्य$^{\circ}$, D13 अभिपातयत् —^{c}) D3 राक्षसानां वानराणां —After 5, D13 ins

700* तेऽन्योन्यमभिसमृत्य क्षिपन्तो नामभिर्मिथः ।
आह्वयन्तो विशन्तोऽग्रे युयुधुर्द्वंद्वयोधिनः ।

6 ^{b}) D13 रावणिः (for राक्षसः) —^{d}) D2 T1 G M यथान्तक (for यथान्धक) Ś V1.2 D2.4.5.12.13 वह्निमानिव पर्वतः (D2 धावतां), Ñ V3 B पितुस्तुल्यपराक्रमः

7 V3 om 7^{ab} —^{a}) Ñ1 B3 प्रम(N1 $^{\circ}$मा)थेन, B1 क्रथनेन, B2 प्रमाथिना, D1 प्रधर्षणेन (hypm) D13 प्रजङ्घेन (for प्रजङ्घेन) M2 तु (for च) —^{b}) Ñ B1–3 D9–11 दुर्धर्षणो Ś D1–4.8.12 वीरो युद्धे (D2.4.12 $^{\circ}$द्धं) र्षणः

संगतः सुमहाक्रोधो राक्षसो रावणानुजः ।
समरे तीक्ष्णवेगेन मित्रघ्नेन विभीषणः ॥ ८
तपनेन गजः सार्धं राक्षसेन महाबलः ।
निकुम्भेन महातेजा नीलोऽपि समयुध्यत ॥ ९
वानरेन्द्रस्तु सुग्रीवः प्रघसेन समागतः ।
संगतः समरे श्रीमान्विरूपाक्षेण लक्ष्मणः ॥ १०
अग्निकेतुश्च दुर्धर्षो रश्मिकेतुश्च राक्षसः ।
सुप्तघ्नो यज्ञकोपश्च रामेण सह संगताः ॥ ११
वज्रमुष्टिस्तु मैन्देन द्विविदेनाशनिप्रभः ।
राक्षसाभ्यां सुघोराभ्यां कपिमुख्यौ समागतौ ॥ १२
वीरः प्रतपनो घोरो राक्षसो रणदुर्धरः ।
समरे तीक्ष्णवेगेन नलेन समयुध्यत ॥ १३
धर्मस्य पुत्रो बलवान्सुषेण इति विश्रुतः ।
स विद्युन्मालिना सार्धमयुध्यत महाकपिः ॥ १४

G 6 18 16
R 6 43 14
L 6 18 13

च (D3 द्वि). V1 3 निस्य दुर्धर्षेणेन च. D12 वीरो दुर्दर्पणेन च (sic) —c) D1 जात्रमालिनम्. Ś D1-4 8 12 13 श्चायस्तो, Ñ B3 4 आयात, D1 अभ्यग्नो (for आरब्धो) B1 2 जनुमालि समायात, T3 चतुमाली महाबलो —d) Ñ1 B भ्रात (B1 °पि) वीर्यवान् —After 7, D3 reads 10cd

8 Ś D8 om (hapl) 8–10b —a) D1 13 G3 स, D4 8 11 T3 तु (for सु) Ñ B प्रहस्तःक्रोधाद् (Ñ2 °क्रोधाद्), D3 सुमहाक्रोधैः, D7 सुमहत्क्रोधाद्, M1 2 सुमहातेजा (for सुमहाक्रोधो) —b) B3 4 रावणा गज —c) B3 तीक्ष्णबाणेन, D4 तीव्रवेगेन —d) D1 चित्र° (sic), D8 11 Ct शत्रुघ्नेन (for मित्रघ्नेन) ※ Ct 'मित्रघ्नेन' इति क्वचित्पाठः ※

9 Ś D3 om 9 (cf v l 8) T3 om 9–10 D3 transp 9ab and 9cd —a) V3 हापनेन, D4 पवनेन (meta) (for तपनेन) N V B D1 2 4 12 13 नल सार्धं, D3 नल श्रीमान्, D8 [भ]भुज सार्धं (for गज सार्धं) —b) M6 महात्मना (for °बल) —c) B1 सुवर्णेन (for निकुम्भेन) —d) D1 3 4 12 13 नीलो हरिरयुध्यत

10 Ś D1 om 10ab (cf v l 8) T3 om 10 (cf v l 9) —a) N V B2–4 D1 4 13 सुग्रीवो वानरेन्द्रस्तु (by transp) D12 सुग्रीवो वानरेन्द्रश्च —b) Ñ1 B2 3 प्रनघेन, Ñ2 V D3 4 13 T2 G1 3 M6 प्रहस्तेन, D8 प्रहारेन, G2 प्रहसेन (for प्रघसेन) D9–11 सुसमग्र, M1 समाहृत (for समागत) —D3 reads 10cd after 7 —c) V2 3 D1–4 13 सयुगे (for समरे) —d) D4 विरूपाक्षेण

11 B3 om 11 —a) N3 B1 D10 11 12 सु, D2 स (for च) —b) V2 वीर्यवान् (for राक्षस) —c) Ś D2 13 सु (D11 स्व) सुप्तो, D9–11 T2 3 G2 M1 2 मित्रघ्नो, D12 वीरघ्नो (for सुप्तघ्नो) N V B1 2 3 D3 यज्ञकेतुश्च, D12 रणकेतुश्च (for यज्ञकोपश्च) ※ Cg सुप्तघ्नयज्ञकोपौ चेति वा पाठ ※ —d) Ñ1 B3 4 रणे रामेण, B1 बले रामेण (for रामेण सह) Ś B1 2 D4 12 13 सगत M1 2 सयुगेता (sic) (for संगता)

12 D4 om (hapl) 12cd and l 1–2 of 701* —a) N2 V B1 3 4 D1 2 4 8 9–11 M3 च, D2 om (for तु) Ś D1 13 वसुमुष्टिश्च —b) D8 विविधेन —cd) N B D13 राक्षसौ हरिमुख्याभ्यां (Ñ2 B4 D13 °भ्यां) समवाय (Ñ1 B2 समराय, D13 °मानीय) समीयतु —For 12c–14 Ś V D1–4 8 13 subst 701*

13 For subst in Ś V D1 4 8 13 cf v l 12 and 14 For 13–14, N B D13 subst 701* —ab) D4 प्रपतने, D13 प्रपत्तनो, M1 2 प्रघनसो, M6 प्रकपनो (for प्रतपनो) G1 प्रतापनो नाम M1 2 रणपवित (for °दुर्धर) D3 वीर प्रतपनौ घोरौ राक्षसौ रणदुर्धर —c) G3 तीक्ष्णकोपेन, M1 2 तीव्रवेगेन (for तीक्ष्णवेगेन) —d) T3 स तेन (for नलेन)

14 d) G3 महाबल (for °कपि) —For 12c 14 Ś V D1–4 8 13 subst N B D13 (N1 B1 l 1 2 only) subst for 13–14 B1 ins l 3 10 after 17

701* गजेनादित्यसंकाशो वीर प्रतपनस्तथा ।
महोदर सुषेणेन वानरेण च संगत ।
अयुध्यत महाबाहु शक्रेण नमुचिर्यथा ।
जाम्बवान्मकराक्षेण धूम्र कुम्भेन संगत ।
नरकाक्षेण पनस संगतो राक्षसा हरि । [5]
देवान्तको गवाक्षेण त्रिशिरा शरभेण च ।
रक्षसा कम्पनेनाजौ संप्रहारमथाकरोत् ।
ऋषभो वानरश्रेष्ठ सारणेन समागत ।
अतिकायेन विनतो रम्भश्चैव समागत ।
धूम्राक्षेण समासक्त केसरी हनुमत्पिता । [10]
वेगदर्शी शुकेनाजौ संप्रहारमथाकरोत् ।
सकुद्ध तु महापार्श्वं युयुधे गन्धमादन ।
वीर शतबली रक्षो विद्युज्जिह्वमयोधयत् ।

[D4 om l 1–2 (cf v l 12) while D13 repeats lines 1–2 consecutively —(l 1) Ñ2 V1 3 B गवेन, D13 (first time) नलेन (for गजेन) V2 reads प्रतपनस्तथा in marg B2 D13 (second time) तदा (for तथा) —(l 2) N B D13 (first time) विष्णुगाली (for महोदर) V1 3 D1 2 13 (second time) सुखेणेन D13 (first time) सुखेनश्च (for सुषेणेन) V2 3 D1 2 11 (second time) समागत (for च संगत) N B समरे तु (N2 ° रेऽपि) समीयिवान् D3 त्रिशिरा शरभेण च D13 (first time) समराय समीयतु (for the post half) —After l 2 B3 ins 703* —V3 om l 3–5 D3 transp l 3 and l 7 —(l 3)

G 6 18 22
B 6 43 13
L 6 18 19

वानराश्चापरे भीमा राक्षसैरपरैः सह ।
द्वंद्वं समीयुर्बहुधा युद्धाय बहुभिः सह ॥ १५
तत्रासीत्सुमहद्युद्धं तुमुलं लोमहर्षणम् ।
रक्षसां वानराणां च वीराणां जयमिच्छताम् ॥ १६
हरिराक्षसदेहेभ्यः प्रसृताः केशशाड्वलाः ।
शरीरसंघाटवहाः प्रसुस्रुः शोणितापगाः ॥ १७
आजघानेन्द्रजित्क्रुद्धो वज्रेणेव शतक्रतुः ।
अङ्गदं गदया वीरं शत्रुसैन्यविदारणम् ॥ १८

B1.2 D2 महातेजा B4 महाराव (for महाबाहु) D6 सह संगत (for नमुचिश्चैव) —D4 om (hapl) l 4 —(l 4) D2 महाराल्येण, D13 सुकाक्षेण (subm) B3 ताम्र D3 धूम्र, D5 वृत्र (for धूम्र) Ñ2 om (hapl) from the post half of l 4 up to the prior half of l 6 —(l 5) V2 B D3–6.11 नरांतकेन (for नरकाक्षेण) D1 नरांतकेन पतन (hypm) (for the prior half) V1.2 B1–3 D1.2.4.13 संसक्तो B4 समाये, D5 संयुक्तो (for संगतो) D6 सदाणो (for रक्षसा) —(l 6) Ś D2 देवकातो D4 वेदान्तको Ś D5.13 रम (D13 °ब) ोन (for शरभेण) B1 तु (for च) D3 युध्यमान समागत (for the post half) —(l 7) Ñ1 V2.3 B4 D3 युयुधे (V3 °जे) युयुधे (V2 °मोदो D3 °युधे) हरि V1 B1–3 D1.6.13 युयुधुः युयुधे हरि (for the post half) —(l 8) B3 वानरेन्द्रश्च Ś D1.3 सागरेण (for सारणेन) —D13 om (hapl) l 9 —(l 9) V3 विनतो L (ed) रम्भश्च Ñ2 B1.3.4 समागतो, D3 समायातो (for समागत) —(l 10) V1.2 B1–3 D6 समायुक्त V1 *सयुक्त (for समासक्त) —(l 11) D3 वेगदर्शी —(l 12) Ñ2 V2.3 B2.4 D3 संक्रुद्धस्तु V1 सक्रुद्धश्च B3 संक्रुद्धश्च महापार्श्वो (for the prior half) —After l 12, D13 ins

701(A)* संक्रोधनेन समरे कालनेमिरयुध्यत ।
सुषेणो बलवांश्चैव पराक्रान्तो वाहनपुपि ।
दम्यास्तेन च द्विविदो युयुधे भीमकर्मणा ।
पुत्रपुत्रश्च महातेजा वेगवान् विजयस्तथा ।
पते च वानरश्रेष्ठा विक्रान्ता नराहवे ।
ततो विद्युतो विद्युत्कः सुमुखः सन्नदनो अपि । [5]
विकटास्येन संसक्ता समरे पट च धूम्रषा ।
उल्कामुखो महातेजा प्रकम्पनपरावर्त ।
इन्द्रजानुः सुसंक्रुद्ध प्रघसेन समागत ।

—B1 om. l 13 —(l 13) Ś D1.13 शतक्रतो Ñ2 B1 शतक्रते (for शतक्रतौ) Ñ2 कृतो, B3 कृतो D13 क्रुद्धो (for रक्षो) D1 अयुध्यत (sic) (for अयोधयत्)]
Thereafter D13 cont

702* लोहिताक्षश्च दुर्धर्ष कपिनेन्द्र च संगत ।

15 ᵃ) D1.5.13 च परे, D2 रुपरे (for चापरे) Ś Ñ B D1.4.5–11 T1 G2 घोरा, V D3 भीता G1 घोरै, G (ed) घोरा (for भीमा) —ᵇ) D4.5 चापरे (for परैः) D1 (before corr as in text) अपि (for सह) —D13 om (hapl) 15ᶜᵈ —ᶜ) T2 G1.2 M1.2.3 समेयुः (for समीयुः) B2.3.4 T3 G1.3 M3 बहवो, D1–13 T3 सहसा Cg as in text (for बहुधा) Ś D1–4.5.11 द्वंद्व (D1 °द्वं) युद्ध (D5 युद्धाय) अकुर्वत (D1 °वत) Ñ1 V B1 द्वंद्व (V3 B3 °द्व) युद्धमवर्त (V1 °म**[illeg] त —ᵈ) Ś Ñ1 V B3 D1–4.8.11 बहवो, Ñ2 D9.11 युद्धाय च, B1.2.4 युद्धार्थं (for युद्धाय) V2.3 D1.4.11 तथा (for सह) ❋ Cg बहुभिरिति राक्षसविशेषणाद्वानराश्चेत्यत्रापि बहव इति विशेषणं विशेषम् ❋

16 V3 om 16 D13 repeats 16 (followed by l 1–2 of 703*) after 34 —ᵃ) D5 तन्महद्युद्ध, D13 G1 सुमहायुद्ध —ᵇ) Ś Ñ2 V1.2 B1–3 D6.10.11 S रोमहर्षण —ᶜᵈ) D13 रक्षसो —In T1 27ᵈ–30ᵃ of 6 32 are read and bracketed after 16ᵃ Ñ2 राक्षसानां च वीराणां वानराणां जयैषिणा —After 6 (first occurrence) D13 ins l 3 of 703*

17 D13 om 17 —ᵃ) Ś D2.4.6.13 देहेषु, Ñ2 सैन्येभ्य, B1 पक्षस्य, D5 दृष्ट्वा (for देहेभ्य) —ᵇ) Ś D1.2.4.8.11 प्रवृत्ता, Ñ V B D3 प्रसृता, D1.4 T1.3 M2 प्रभूता (for प्रसृता) Ś Ñ1 V B1.4 D1.2.5.11 M3 शाड्वला, Ñ1 B2.3 शैवला (for शाड्वला) —ᶜ) Ś Ñ1 V1.2 B2.4 D1.2.4.5.12 T2 संघात (V2 B4 °घ)वहा, D1.3 संघट्टवहा —ᵈ) Ś Ñ1 D4.11 T2.3 सुस्रुवुः, Ñ1 B1.3.4 D1.11 प्रसस्रु, V विसुस्रु, D1.4 विसस्रु, D6.8 प्रसृता, Ct as in text (for प्रसुस्रुः) M3 [उ]द्वहा (for [आ]पगा) ❋ Ck प्रसुस्रुवुः प्रवर्तितवन्त, Ct प्रसुस्रु प्रसुस्रुवुरित्यर्थ ❋ —After 17, Ś V B2–4 D1–4.8.11 ins B1 ins after l 2 of 701*, D13 ins l 1–2 after 16 (r.) and l 3 after 16 (first occurence)

703* तस्मिन्प्रवृत्ते संग्रामे रौद्रे भीरुभयंकरे ।
हरिराक्षसयोर्युद्धं तुमुलं समपद्यत ।
हरीणां युध्यमानानां राक्षसानां तथैव च ।

[V3 transp l 1 and 2 —(l 1) D3 रौद्र (for रौद्रे) V2 B2.4 वीर D1 वीरे (for भीरु) G (ed) भयावहे —B1 om l 2–3 —(l 2) B3 द्वंद्व (for युद्ध) —After l 2, D13 ins.

703(A)* रामरावणयोरेवं सन्निमिलज्जीवितम् ।
रुधिरार्द्रां नदीं चक्रुस्तदा दारुणकर्दमाम् ।

—(l 3) B4 कपीनां (for हरीणां) V1 B1 D1 युध्यतां तु (B1 D4 च) (sic) V2 युध्यमानस्तु (sic), V3 युध्यमानेषु (sic) (for युध्यमान)]
—After 17, B1 ins l 3–10 of 701*

18 ᵃ) D1 पतमान (for आजघान) —ᵇ) Ś V D1–4.8.11 पौर, Ñ B G1 वार, M1.2 युधि (for वीरं)

तस्य काञ्चनचित्राङ्गं रथं साश्वं ससारथिम् ।
जघान समरे श्रीमानङ्गदो वेगवान्कपिः ॥ १९

संपातिस्तु त्रिभिर्बाणैः प्रजङ्घेन समाहतः ।
निजघानाश्वकर्णेन प्रजङ्घं रथमूर्धनि ॥ २०

जम्बुमाली रथस्थस्तु रथशक्त्या महाबलः ।
बिभेद समरे क्रुद्धो हनुमन्तं स्तनान्तरे ॥ २१

तस्य तं रथमास्थाय हनूमान्मारुतात्मजः ।
प्रममाथ तलेनाशु सह तेनैव रक्षसा ॥ २२

भिन्नगात्रः शरैस्तीक्ष्णैः क्षिप्रहस्तेन रक्षसा ।
प्रजघानाद्रिशृङ्गेण तपनं मुष्टिना गदः ॥ २३

ग्रसन्तमिव सैन्यानि प्रघसं वानराधिपः ।
सुग्रीवः सप्तपर्णेन निर्बिभेद जघान च ॥ २४

G 6 18 35
B 6 43 25
L 6 18 35

—[e]) V D1-4 11 विदारण (for विदारणम्) Ś D3 17 स तु शत्रुविदारण, Ñ B1 4 4 परसैन्यविदारण, B3 परवीर विदारण, M3 शत्रुसैन्ये निदारिण

19 [a]) B3 साश्व (for साश्वं) —[c]) D1 om समरे श्रीमा D3 समरे, D10 11 गदया (for समरे) Ś D8 12 धीमान् (for श्रीमान्) —[d]) Ś V1 3 D1 2 5 11 13 द्रुत कूवर, Ñ B विननाद च (B1 4 ह), V2 वालिन सुत, D2 रथकूवर, D4 ध्वजकूवर, D7 9-11 T3 वेगवान्हरि, M1 2 न्तपीडित (for वेगवान्कपिः)

20 [ab]) Ś3 प्रजघन, Ñ1 B3 4 प्रमाथेन, V1 2 त्रिपर्वेन, D11 प्रहर्षेन (for त्रिभिर्बाणै) B1 प्रजघेन तु संपातिस्तु (for [a]) D13 त्रिभिर्बाणै (for प्रजङ्घेन) Ś1 Ñ2 V2 B3 D1-4 7 10 12 13 T3 G1 2 M3 transp त्रिभिर्बाणै and प्रजङ्घेन Ś1 Ñ3 V2 B3 D1-4 12 13 निदारित D3 समाहत (sic) D7 9 समाहित, M1 3 समागत (for समाहत) Ś1 Ñ1 V1 3 B1 3 4 त्रिभिर्बाणै(B1 °र्भल्लै)-निदारित (for [b]) —[c]) Ñ B3-4 स जघान, B1 स जघान, D2 प्रजघान (for निजघान) Ś1 [श्व]ाशुकणन, D13 [श्व]कर्णेन तु (for [श्व]कर्णेन) —[d]) N1 B1 4 प्रमाथ, D13 प्रदीप्त (for प्रजङ्घं) Ś V1 3 D1 4 5 11 13 तु महाबल (D13 °ले) V2 प्रजघ महाबल —After 20, Ś Ñ V B1-4 D1-4 1 12 13 ins, a passage relegated to Appendix I (No 21) (Ñ B1 59-60 Ñ3 ins I 11-58 after 31, B3 except I 11-58 read after 28 B3 I 1 only)

21 Before 21, Ś Ñ V B1 4 D1-4 11 13 read 23 —[a]) D1 जाम्बमाली D2 जांबुमाली D11 जंबुमाली Ś D8 12 रथस्थस्य (sic), D1 रथस्य तु, D4 रथस्थस्य (for रथस्थस्तु) —[b]) G(ed) तथा (for रथ-) —Ñ3 om from 21[d] up to I 1 of 704* —[c]) G1 कुद्ध (for क्रुद्धो) —[d]) G1 महाकपि (for स्तनान्तरे)

22 Ñ2 om 22 (cf v I 21) —[ab]) Ñ1 B स तस्य (for तस्य तं) Ś Ñ1 B1 3 4 D1 4 4 4 11 13 आरुह्य (for आस्थाय), Ś V D1-4 13 13 कपिकुञ्जर (V3 °पुंगव) (for मारुतात्मज) G1 रथवेगेन तस्य रथं तमारुह्याविलम्ब्य —[c]) D1 प्रममन्थ D13 प्रमाथस्य (meta) (for प्रममाथ) D13 करेण (for तलेन) Ś Ñ1 V B D1-4, 11 13 [तु]ष्ट (for [आ]शु) —[d]) M3 राक्षस (sic) (for रक्षसा) Ś Ñ1 V B1 4 D1-4 12 13 गिरिशृङ्गोपम (V1 °मो) शिर (V1 2 हरि, G1 गिरि), B3 प्रजघ वानरा धिप, D2 गिरिशृङ्गो वेगेन शिर (sic) —After 22 Ś Ñ1 V B1 (I 1 only)-4 D1 4 4 11 13 ins Ñ3 ins I 2 after 21[cd] (owing to omission) while G1 M3 ins after 23

704* भिन्नगात्र शरैस्तीक्ष्णैरजङ्घेन विभीषण ।
भित्त्वा गदया वीरो निजघान स्तनान्तरे ।

[M3 om I 2 —(I 2) D11 भित्त्वा Ñ3 B1 4 G2 कुद्धो (for वीरो) Ñ2 B1 (before corr as in text) G2 विभीषण (for स्तनान्तरे)]

while D3 T1 M1 3 ins after 22

705* भिन्नगात्रैरर्थप्रमथनेन विभीषण ।
भालात गदया गुर्व्या जघान रणमूर्धनि ।,

whereas D2 5 8-11 T2 3 G M3 4 ins after 22 D5 (after 30) T2 M1 3 ins after 31

706* मदनवपनो घोरो वक्ष सोऽप्यनुधावत ।
तत प्रतपनस्याशु पपातामाल चक्षुषी ।

[Cf I 59-60 of App I (No 21) —(I 1) T3 तत (for मद्र) M3 प्रतापो (for प्रपनो) D3 T3 G3 घोर (for घोरो) D7 [S]भ्यधावत D8 11 [S]भ्युधावत, T3 [S]पि अधावत G1 [S]भ्यधावत (for [S]प्यन°) —(I 2) M3 प्रतपनस्य M1 3 प्रतपनस्याशु, D9 वपुषि (for चक्षुषी)]

23 B3 4 om 23 Ś Ñ V B1 3 D1-4 11 13 read 23 before 21 G1 repeats 23[ab] after 23 —[a]) D9 गात्र, D13 G1 (second time) गात्रि Cmg as in text (for गात्र) —D5 T3 M1 3 read 32-34 after 23[ab] —D8-10 T G2 M1-3 om 23[cd] —[c]) Ś Ñ V1 3 B1 3 D1-4 11 13 निजघान (for प्रजघान) Ś V1 3 D1 4 5 13 [इ]न्द्रशृङ्गेण Ñ3 B1 3 [अ]द्रिसारेण Ñ2 V2 [अ]भिसारेण D12 [अ]द्रि पृङ्गेण, D1 [तु] शृङ्गेण (for [अ]द्रिशृङ्गेण) —[d]) Ñ V2 B1 4 नल (for गद), Ś V1 3 D1-4 11 13 राक्षस नल (D1 नलः) (for मुष्टिना गद) —After 23, G2 M3 ins 704*

24 G1 M3 transp 24 and 25 —[a]) Ñ3 ग्रसते, B3 (before corr) D13 T3 G1 3 M3 प्रहस्त, B1 प्रसंप्र

G 6 18 36
B 6 41 25
L 6 18 60

प्रगृह्य शरवर्येण राक्षसं भीमदर्शनम् ।
निजघान विरूपाक्षं शरेणैकेन लक्ष्मणः ॥ २५

अग्निकेतुश्च दुर्धर्षो रश्मिकेतुश्च राक्षसः ।
सुप्तघ्नो यज्ञकोपश्च रामं निर्बिभिदुः शरैः ॥ २६

तेषां चतुर्णां रामस्तु शिरांसि समरे शरैः ।
क्रुद्धश्चतुर्भिश्चिच्छेद घोरैरग्निशिखोपमैः ॥ २७

वज्रमुष्टिस्तु मैन्देन मुष्टिना निहतो रणे ।
पपात सरथः साश्वः पुराट्ट इव भूतले ॥ २८

वज्राशनिसमस्पर्शो द्विविदोऽप्यशनिप्रभम् ।
जघान गिरिशृङ्गेण मिषतां सर्वरक्षसाम् ॥ २९

द्विविदं वानरेन्द्रं तु द्रुमयोधिनमाहवे ।
शरैरशनिसंकाशैः स विव्याधाशनिप्रभः ॥ ३०

स शरैरतिविद्धाङ्गो द्विविदः क्रोधमूर्छितः ।
सालेन सरथं साश्वं निजघानाशनिप्रभम् ॥ ३१

निकुम्भस्तु रणे नीलं नीलाञ्जनचयप्रभम् ।
निर्बिभेद शरैस्तीक्ष्णैः करैर्मेघमिवांशुमान् ॥ ३२

Ct as in text (for प्रधान) D3 वानरेश्वर G2 हस्त्यानर युगप —ᵈ) Ś V B D1.4.8.10.12 निजघान समरे च, D 9.10 G1.2 निघान नचन (G1.2 प्रहाय) च, M1.2 जघान च समरे च —After 24 M1.2 ins

707* विरूपाक्षो विशालाक्ष लक्ष्मण क्षणदाचर ।
ववर्ष शरवर्षेण यथाद्रिमिवाम्बुद ।
तत क्रुद्धो महातेजा सौमित्रिररिमर्दन ।
सपूत सरथ साश्व नाशयामास स शरै ॥

25 T2 G1 M3 om 25 G2 M3 transp 24 and 25 —ᵃ) Ś V D1.4.8.10.11 प्रवेत, N1 B1.3 क्षरत, V3 B1.2 D1 T2 G2 M3 सृजत (for प्रगृह्य) Ś Ñ V B D2-4.8.10.12.13 T2 G2 M3 वर्षाणि (for वर्षण) —D3 om 25ᶜ 26 V3 om 25ᶜ-26ᵈ —ᶜ) G2 स जघान (for निजघान) D2 [अ]पक्षरूपाक्ष

26 D3 om 26 while V2 om 26ᵃᵇ (for both cf v l 25) —ᵃ) N1 सुदुर्धर्षो (for च°) —ᶜ) Ś1 D3 सुतघ्नो, D2.10.11 T M1.2 मित्रघ्नो, D13 सहघ्नो (for सुप्तघ्नो) V1 B1.3.4 यज्ञकेतुश्च —ᵈ) D4 स राम निर्भिदु शरै, D10.11 G3 M3 राममाद्रीपयञ्छरै —After 26 V2 reads 30, 31 and 35 repeating them in their proper place

27 Ñ2 D10 om (hapl) 27ᵃᵈ —ᵃ) B3 (m also as in text) तेषां तु (B3 च) कर्तमानस्तु, D9 चतुर्णां सम भिच्छेद —ᵇ) D2.3 G1.2 M शिरांसि (for समरे) Ś V1 D1.4.8.10.11 शिरो (for शरै) —G1 repeats 27ᶜᵈ consecutively —ᵈ) Ś V D1.2.4.8.10.12 शरैर्, D3 शितैर् (for घोरैर्) Ś2 मुखोपमै, D3 विषोपमै (for शिखोपमै) Ñ B4 वान्यु(B4 °न्य)पेत्य क्षितिं ययु, B1.2 वान्युत्प्लुत्य क्षितिं ययु, B3 ते निपत्य क्षितिं ययु —After 27 D3.11 (l 1 only) ins

708* ते रामबाणनिहताश्चत्वारोऽपि महासुरा ।
निपेतु सरथा साश्वाश्छिन्नपुराणीव भूतले ।

28 ᵃ) Ś1 V1 D1 च (for तु) —ᵇ) Ś Ñ V B D1-4.8.10.12 M1.2 (अ)भिहतो (for निहतो) B4 मृधे (for रणे) —ᶜ) N B तूर्णं (for साश्व) —ᵈ) N1 V1.2 महीध्र V3 पुमान D3 पुराद B1 पुराह (sic) D1 (after corr) 1.2 11 पुराट्ट (D1.2 °ट्ट) D13 पुरस्य (sic) T1 M1 पताक, Cg as in text (for पुराट्ट) Ś D4.12 पुरात्तवत्र (for पुराट्ट इव) ※ Cg पुराट्ट पुरवक्षभि ।, Ck वट्ट (°ट्ट ?) क्षौमम् ।, Ct also cites Kataka and adds विरावशैलस्य ※ —After 28 N B1.2 D2.7-11 T2.3 M1.2 read 32-34 while B2 ins l 11-58 of App I (No 21) after 28

29 N B1.2.4 V1 om 29 —ᵃ) D2 वज्राशनि Ś V1 D1-4.8.10.12 समस्पर्श, B2 समस्पर्श (sic) (for °स्पर्शो) ※ Cv वज्र (°ज्राशनि ?) समस्पर्श इत्यादिश्लोको द्विविदं वानरेन्द्रं तु(°द्रमि ?)त्यादे श्लोकस्य पुरस्ताद्द्रष्टव्य । अन्यथा तु लेखकै प्रमादाल्लिखित ※ —ᵇ) Ś V B3 D1-4.7.12 च, G3 हि (for ऽपि) V3 B2 शनिप्रभ, D3 समप्रभ (for [अ]शनिप्रभम्) —D3 om (hapl) 29ᶜ-31 —ᵈ) G2 -राक्षसान् (for -रक्षसाम्)

30 D3 om 30 (cf v l 29) Ś V1.2 D1.4.8.10.12.13 om 30-31 V2 repeats 30 here (cf v l. 26) G reads 30-31 after 34 —ᵃ) V2 (second time) D3.9.10.11 T2 G2.3 M1.2 त (for तु) —ᵇ) T1 M2 नग योधिनम् (for द्रुम°) Ñ V2 B D2 द्रुमपाणिं महाहवे, V1 V2 B4 °मृधे, B2 °युधि) —After 30 D5 ins 706*

31 ☞ Cv is missing from 6 33 31 up to 6 34 17ᵇ Ś V1.2 D1.4.8.9.10.12.13 om 31 (for D3 cf v l 29 and for others cf v l 30) D3 om 31 V2 repeats 31 here (cf v l 26) G reads 30-31 after 34 —ᵃ) D7.10.11 G1 अतिविद्धाङ्गो, G2 अपि विद्धाङ्गो Ñ V3 B D2 शरैस्तीव्रि(D2 °तीव्र)भिन्नाङ्गो, M2 शरैरपि स विद्धाङ्गो —ᶜ) D2 बलेन (for सालेन) —ᵈ) G1 स विव्याध (for निजघान) —After 31 T1 M1.2 ins 706*, N2 ins l 11 58 of App I (No 21) after 31

32 Ñ B1.4 D5.9.11 T2.3 M2.3 and D3 T1 M1.2 read 32-34 after 28 and 23ᵃᵈ respy —ᵃ) B1 सुषेणु, B2.4 सुकण, D13 निकुम्भ (for निकुम्भस्) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 समरे (for तु रणे) D3 om नील —ᵇ) N1 B D1.2.5.12.13 G1 चयोपमं, V1 तपप्रभ, V2.3

पुनः शरशतेनाथ क्षिप्रहस्तो निशाचरः ।
बिभेद समरे नीलं निकुम्भः प्रजहास च ॥ ३३

तस्यैव रथचक्रेण नीलो विष्णुरिवाहवे ।
शिरश्चिच्छेद समरे निकुम्भस्य च सारथेः ॥ ३४

विद्युन्माली रथस्थस्तु शरैः काञ्चनभूषणैः ।
सुषेणं ताडयामास ननाद च मुहुर्मुहुः ॥ ३५

तं रथस्थमथो दृष्ट्वा सुषेणो वानरोत्तमः ।
गिरिशृङ्गेण महता रथमाशु न्यपातयत् ॥ ३६

लाघवेन तु संयुक्तो विद्युन्माली निशाचरः ।
अपक्रम्य रथात्तूर्णं गदापाणिः क्षितौ स्थितः ॥ ३७

ततः क्रोधसमाविष्टः सुषेणो हरिपुंगवः ।
शिलां सुमहतीं गृह्य निशाचरमभिद्रवत् ॥ ३८

तमापतन्तं गदया विद्युन्माली निशाचरः ।
वक्षस्यभिजघानाशु सुषेणं हरिसत्तमम् ॥ ३९

गदाप्रहारं तं घोरमचिन्त्य प्लवगोत्तमः ।
तां शिलां पातयामास तस्योरसि महामृधे ॥ ४०

G 6 18 30
B 6 43 40
L 6 18 0

G3 चयोपम, T2 3 M1 3 चयप्रभ (for चयप्रभम्) —ᶜ) Ś1 V D1-4 8 13 14 बिभेद तरसा (D1 समरे) बाणैः —ᵈ) Ś Ñ V B D1-4 8 13 14 मेघ (Ś1 V1 तोयं) सूर्यं इवांशुभिः

33 Ñ B1 4 D6 7 9-11 T2 3 M2 3 and D5 T1 M1 2 read 32-34 after 28 and 23ᵃᵇ respy —ᵃ) Ś Ñ2 V2 3 D1 4 8 13 14 G1 2 M5 [पु]नः, D5 T1 M1 3 [भा]श्च (for [अ]थ) Ñ1 B शरैरेव (B1 3 °च) V1 पुन पुनश्च तत्रैव —ᵇ) B3 महाबल (for निशाचर) —ᶜ) N2 B1-3 सुकर्ण, B4 सपण (for निकुम्भ) B1 इ (for च) V1 3 D3 प्रहसन्निव, D4 T2 3 प्रजघान च (for प्रजहास च) ⊕ Cg निकुम्भ प्रजहास चेति पाठ सम्यक् ⊕

34 Ñ B1 4 D7 9-11 T2 3 M2 3 and D5 T1 M1 2 read 32-34 after 28 and 23ᵃᵇ respy —ᵃ) T1 + व (damaged) M1 2 तस्याथ (for तस्यैव) T3 कर (for रथ) —ᵇ) M3 [आ]बभौ (for [आ]हवे) Ś D8 13 नीलो वि(D3 °शोध)ष्णुस्य चाहव —ᶜ) Ś D3 सयत्तः, Ñ B बलवान्, D1 4 8 सयत्तु, D13 सयुत, D14 संयुक्त (for समरे) —ᵈ) M1 3 [भा]शु (for च) Ś V D1-4 8 13 14 सोऽपाद्विद्ध(Ś D3 °म)लो भुवि (V °भुवि विद्धं [by transp]), Ñ B स (B4 स)निकुम्भो (N2 B4 °कुम्भो)पत द्भुवि ⊕ Cr निकुम्भस्य च सारथे ॥ इत्यत परम्, ' वज्रा शनिसमस्पर्श• । जघान गिरिशृङ्गेण• ॥ द्विविदं वानरेन्द्रं तु• । शरैरशनिसंकाशै• ॥ " इति पाठक्रम । so also Cg k t ⊕ —After 34 D13 repeats 16 (followed by l 1-2 of 703*), while G reads 30-31

35 Ś V1 3 D1 4 8 13 14 (D13 up to 45) om 35-42 V2 repeats 35 here (cf v l 26) —ᵃ) D5 विद्युन्माल (for °न्माली) —ᵇ) Ñ V2 B1-3 D3 कनक (for काञ्चन) T1 G3 भूषिभि (for भूषणै) B4 कनक भूषितै —ᶜ) D3 सुषेनं (here and elsewhere below) (for °षेणं) —ᵈ) B4 ददया (for ननाद)

36 Ś V1 3 D1 4 8 13 14 om 36 (cf v l 35) —ᵃ) Ñ V2 B D3 तस्यावरम् (for तं रथस्थम्) —ᵇ) G1 हरियुगप (for वानरोत्तम) —ᶜ) D5 T1 रथादाशु D6 गिरिमाशु G3 रथमध्ये M1 2 रथं तस्य (for रथमाशु) N1 V2 न्यपोथयत्, Ñ2 B D3 न्यपोथयत् (for न्यपातयत्) —After 36 G3 ins

709* तमापत-वमालोक्य गिरिशृङ्ग महत्तरम् ।

37 Ś V1 3 D1 4 8 13 14 om 37 (cf v l 35) —ᵃ) Ñ1 V1 सुसयुक्तो, B1 सुसक्रुद्धो (for तु सयुक्तो) B2 वानरेण सुसयुक्तो B4 वानरेण समायुक्तो, D3 लाघवेन सुसयुक्तो —ᵇ) G3 च राक्षस, M3 महारथ (for निशाचर) —ᶜ) Ñ V2 B अवप्लुत्य, D3 आप्लुत्य च (for अपक्रम्य) D7 गदातूर्णं —ᵈ) D3 reads गदापाणि in marg Ñ V2 B स्थित क्षितौ (by transp) D3 स्थितं क्षितौ, M1 2 स्थितो स्थित (for क्षितौ स्थित)

38 Ś V1 3 D1 3 4 8 13 14 om 38 (cf v l 35) —ᵃ) B3 कोप (for क्रोध) G3 समाविष्ट —ᵇ) Ñ1 V2 B3 हरियूथप M3 वानरोत्तम, G (ed) वानराधिप (for हरिपुंगव) —ᶜ) D13 शिला (for शिलां) Ñ2 B1 2 4 D3 शिलामादाय महतीं —After 38ᶜ G3 erroneously repeats from निशाचर in 37ᵇ up to 38ᶜ —ᵈ) Ñ2 B1 4 D3 अथाद्रवत्, B2 अत्याद्रवत् (for अभिद्रवत्) ⊕ Cr m g अभिद्रवत् अभ्यद्रवत् ⊕

39 Ś V1 3 D1 3 4 8 13 14 om 39 (cf v l 35) —ᵃ) B1 2 D3 चापतत (for आपतन्त) Ñ1 B3 समीक्ष्य (for गदया) —ᶜ) D7 (after corr in marg as in text) वर्मणि (for वक्षसि) Ñ1 B3 D3 [अ]थ (for [आ]शु) —ᵈ) N V2 D3 हरियूथप B2 4 कपियूथपं B3 कपिपुंगवं D3 कपिकुंजरं D9-11 G3 M3 हरिपुंगवं G1 वानरोत्तम (for हरिसत्तमम्) G3 सुषेणो वानरोत्तम

40 Ś V1 3 D1 3 4 8 13 14 om 40 (cf v l 35) —ᵃ) Ñ1 यद् (for त) —ᵇ) V1 V2 B1 प्रवृद्ध: D13 ममत्य (sic) (for अचिन्त्य) Ñ2 प्लवगोत्तम (unmetric) G1 प्लवगर्षभ B1 2 4 D3 अविचिन्त्य प्लवंगम ⊕ C5 k t अचिन्त्य, अचिन्तयित्वा (Ck 'इत्येतेति यावत्') ⊕ —ᶜ) D6 14 तां तूर्णी (for तां शिलां) Ñ2 B1 2 4 D3 शिला समाधाय मास —ᵈ) V1 B3 T3 M1 2 [उ]परि (for [उ]रसि) D3 G1 3 महाहव (for °मृध)

C. 6 18 31
B 6 43 41
L. 6 18 0

शिलाप्रहाराभिहतो विद्युन्माली निशाचरः ।
निष्पिष्टहृदयो भूमौ गतासुर्निपपात ह ॥ ४१

एवं तैर्वानरैः शूरैः शूरास्ते रजनीचराः ।
द्वंद्वे विमृदितास्तत्र दैत्या इव दिवौकसैः ॥ ४२

भल्लैः खड्गैर्गदाभिश्च शक्तितोमरपट्टिशैः ।
अपविद्धैश्च भिन्नैश्च रथैः सांग्रामिकैर्हयैः ॥ ४३

निहतैः कुञ्जरैर्मत्तैस्तथा वानरराक्षसैः ।
चक्राक्षयुगदण्डैश्च भग्नैर्धरणिसंश्रितैः ।

बभूवायोधनं घोरं गोमायुगणसेवितम् ॥ ४४

कबन्धानि समुत्पेतुर्दिक्षु वानररक्षसाम् ।
विमर्दे तुमुले तस्मिन्देवासुररणोपमे ॥ ४५

41 Ś V1.3 D1.3.6.8.11.13 om 41 (cf v l 31) —ᵃ) Ñ1 V2 B3 स राक्षस (for निशाचर) —ᵈ) D2 निपिष्ट, D7 नि पिष्ट G1 घोरो (for भूमौ)

42 Ś V1.3 D1.3.6.8.11.13 om 42 (cf v l 35) —ᵃ) V1 V2 सर्वै V3 क्रुद्धा, B3.4 D5 शत्रु (for शूरै) —ᶜ) N B D6 वि(Ñ2 D3 च)निहता सर्वे, V1 युद्धे सवतत (sic) D7.9–11 विमथितास्तत्र (for विमृदितास्तत्र) —ᵈ) Ñ2 B1 D2 सुरासमे ; D4 द्विवौकस ; G3 च दैवतै (for दिवौकसै) ⊛ Cr m g दिवौकसैरित्यकारान्तत्वमार्षम् ⊛ also Ck t ⊛

43 D1 om 43 (cf v l 35) —ᵃ) B1.2 तथा, D2 खड्गैः B1 मल्ले ; D1 T1 शरै , D2 T2 M1.3 भग्नै ; D11 बाणै , (for भल्लै) V3 D2.10.11 प्रासैर् ; B3 मुद्गैर् (for खड्गैर्) —ᵇ) Ś Ñ V B D1–8.10–11 T3 सायकै ; D2.3 पट्टिशै , G3 damaged (for पट्टिशै) —ᶜ) B1 स्वपविद्धैश्च Ś N V B2 D3.5.6.13 भग्नैश्च, B1.4 D3 मह्लैश्च, B3 विद्धैश्च D1 ममैश्च D2 छिन्नैश्च D9.11 (अ)पि रथैश्च (for भिन्नैश्च) —ᵈ) V2.3 शरै , D4 रथ D9.11 तथा (for रथै) N1 B3 तथा Ñ2 B1.3.4 भुवि, M3 हतै (for हयै)

44 D13 om 44 (cf v l 35) —ᵃ) B1 विस्तृतै , T3 हतैश्च (for निहतै) N1 B2 कुञ्जरैर्निहतैर् (by transp) D2 वार्तैश् (sic) (for मत्तैश्) D11 कुञ्जरे सत्ते (sic) G1 कुञ्जरैर्मदस्रवैश्च —ᵇ) D3 T1 तदा (for तथा) Ñ2 B1.2.4 तुरगैश्च समन्ततः L (ed) transp ᶜᵈ and ᵉᶠ —ᶜ) D1 रथैश्च M1.2 चक्राचैर्, M3 चक्रैश्च (for चक्राक्ष) Ś V1.3 B2 D1.3.11.13 शस्त्रैश्च, N1 B2 भग्नैश्च Ñ2 B1.4 सायुधैर्, G (ed) सर्वैश्च (for दण्डैश्च) D11 रथकाङ्क्षैश्च (for युगदण्डैश्च) —ᵈ) Ñ1 B3 तथा B1 भग्नैर् (for भग्नैर्) B1 संवृतै (for संश्रितै) Ś B2 D1.4.11.13 भूतलश्रायितै , N1 B3 धरणिमाश्रितै , V भूतलमाश्रितै D6 धरणिमाश्रितै , D3 भूतलस्थाश्रितै (sic) (for धरणिसंश्रितै) —After 44ᶜᵈ N B ins

710* तोमरैश्छत्रैः शक्ते कुणपैः सपरश्वधैः ।
तत्र तत्रापविद्धैश्च कवचैश्च हिरण्मयैः ।

[(l 1) N1 तोमरा (for तोमरैर्) Ñ1 छत्रैः (for शक्ते) N1 B1 कुञ्जरै B3 भग्नैश्च (for कुणपै) —(l 2) N1 तत्र

तैर्वर्मभिश्च, B2 तद्वर्मभिश्च (for the prior half) B2 तैर्, D2 च (for तु) Ñ1 B3 च भिन्नैश्च (for च वर्मैश्च)]

—ᶠ) Ś1 गोमायुगणसंकुलं, Ś2 D1.3.11.13 °घट(D13 °ट) संकुल, Ñ1 B1 नक्षत्रैर्गे(B1 °त्र ग)णैर् यथा, Ñ2 गोमायु कुलसंकुल, V1.2 गोमायुवृत्तसंकुल, V3 D2 °शतसंकुलम्, B1 (marg) 2 T2.3 G3 M3 °गणसंकुल, D1 G1 °बहुसंकुल, D2 °वदवाकुल ; D4.7 M1.2.3 °बलसंकुल, T1 °दलसंकुल, G1 °गणसेकुल (sic) L (ed) °बलसंकुल (for °गणसेवितम्)

45 D13 om 45 (cf v l 35) B1 om from 45 up to the prior half of l 2 of 711* —ᵃ) Ñ2 V3 B3.4 कबन्धाश्च (for कबन्धानि) —ᵇ) V1.3 तस्मिन्, B3.4 D4 G1 कक्ष (for दिक्षु) —G3 damaged from साम् in रक्षसाम् up to विम in 45ᶜ V1 राक्षसै (for रक्षसाम्) —V1.3 om (hapl ?) 45ᶜᵈ D7 G3 M3 ins. the line of 45ᶜᵈ after 6 34 12 —ᶜ) G1 युद्धे (for तस्मिन्) —For 45ᶜᵈ, Ñ B D2 subst

711* राक्षसानां च घोराणां हतानां रणमूर्धनि ।
बभूव सघोरतरं तथायोधनं महत् ।
गृध्रगोमायुधानां मोदनं रौद्रदर्शनम् ।

[B1 om up to the prior half of l 2 B3 reads l 1 twice —(l 1) N2 B3 (first time) पिशाचानां (for राक्षसानां) N1 B3 (second time) D2 सुघोराणां (for च घोराणां) —After l 1 (first occurrence) B3 ins

711(A)* राक्षसा भयसंविग्ना रुधिरेणाभिदिग्धा ।
राक्षसा समभिज्ञाय शरणं ते भयार्दिता ।
नीडानैव न जानन्त वानरा गोष्पदिता ।

[G (ed) om l 2 —(l 3) G (ed) भीतिं चैव निन्दन्त (for the prior half)]

—(l 3) N1 वक, D1 रणे (for गृध्र) B1 वहन (for मोदन)]

—After 711* B2 reads 6 34 1ᵃ–5

—For 45 Ś V1 D1.3.11.13 subst

712* कबन्धानि समुत्पेतुस्तस्मिन्युद्धे सुदारुणे ।

विदार्यमाणा हरिपुंगवैस्तदा
निशाचराः शोणितदिग्धगात्राः ।
पुनः सुयुद्धं तरसा समाश्रिता
दिवाकरस्यास्तमयाभिकाङ्क्षिणः ॥ ४६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रयस्त्रिंशः सर्गः ॥ ३३ ॥

३४

युध्यतामेव तेषां तु तदा वानररक्षसाम् ।
रविरस्तं गतो रात्रिः प्रवृत्ता प्राणहारिणी ॥ १
अन्योन्यं बद्धवैराणां घोराणां जयमिच्छताम् ।
संप्रवृत्तं निशायुद्धं तदा वानररक्षसाम् ॥ २
राक्षसोऽसीति हरयो हरिश्चासीति राक्षसाः ।
अन्योन्यं समरे जघ्नुस्तस्मिंस्तमसि दारुणे ॥ ३
जहि दारय चैहीति कथं विद्रवसीति च ।
एवं सुतुमुलः शब्दस्तस्मिंस्तमसि शुश्रुवे ॥ ४
कालाः काञ्चनसंनाहास्तस्मिंस्तमसि राक्षसाः ।
संप्रादृश्यन्त शैलेन्द्रा दीप्तौषधिवना इव ॥ ५

G 6 19 5
B 6 41 5
L 6 19 5

46 D₁ om 46 —ᵃ) D₇ ₈ ₁₁ निहन्यमाना (for विदार्यमाणा) Ñ₂ -नृपपैस् (for पुंगवैस्) V₁ तथा (for तदा) —ᵇ) D₆ निशाचरान् (sic) Ś Ñ V B₂ ₄ D₁ ₄ ₁ ₁₃ ₁₈ -गात्रमोहि(D₁ °दि)ता, B₁ D₉ ₁₁ G₁ ₃ M₆ -गात्रमूर्छिता, D₃ -कर्दमावगा, G₁ दिग्धमूर्च्छा (for दिग्धगात्रा) —ᶜ) D₇ G₃ ₁ M₆ पुनश्च (for पुनः सु) D₃ T M₃ ₅ समास्थिता Ś Ñ V B D₁₋₄ ₁₂ ₁₈ पुनः सु(D₂ ₁₈ °नस्तु)संस्थितरा व्यवस्थिता, G₁ पुनस्तु युद्धे तरसा व्यवस्थिता —ᵈ) Ñ V D₁ ₃₃ [अ]स्तमन, D₁₁ [अ]स्तमय (for [अ]स्तमय) B₁ ₃ ₄ तथैव वीरा समराभिकाङ्क्षिण

Colophon —*Kanda name* Ñ₁ B₁ ₃ ₄ D₃ ₁₈ लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś Ñ V B₁ ₃ ₄ D₁ ₄ ₁₃ द्वंद्वयुद्धं, B₂ प्रथमदिनद्वंद्वयुद्धं, D₈ द्वंद्वयुद्धवर्णनं, D₁₁ युद्धपर्वणि द्वंद्वयुद्धं —*Sarga no* (figures words or both) Ś₁ Ñ₁ V₂ D₃,₁₈ ₁₂ om Ś₁ Ñ₂ V₁ ₃ B D₆ 18 D₁ 20 D₄ 2 D₆₋₃ ₁₀ ₁₁ T₁ ₃ G M 43 D₈ 36 D₉ 49, T₂ 42 G M₁ ₂ ₃ conclude with श्रीरामाय नमः

34

Ś₁ begins with ॐ

1 Cv is missing for 1–17ᵇ (cf v l 6 33 31) —ᵃ) G₃ तु तदस्तेषां (for एव तेषां तु) —ᵇ) Ñ₁ B₃ नरः, D₆ तथा (for तदा) B₄ वानराणां तरस्विनां —B₁ reads 1ᶜ–5 (including star passage) after 6 33 711* —ᶜ) Ñ₁ B₁ भगवान् (for गतो) —ᵈ) B₃ तदाभूत् (for प्रवृत्ता) M₁ ₂ प्राणि (for प्राण)

2 For sequence in B₁ cf v l 1 V₃ om (hapl) 2–3ᵇ —ᵃ) D₆ ₁₂ T₂ अन्योन्यं —ᵇ) Ñ B घोराणां D₆ marg (for घोराणां) D₁ युद्धम् (for जयम्) —ᶜ) T₁ M₃ संप्रवृत्तः Ct as in text (for संप्रवृत्तं) —ᵈ) D₆ तथा, G₁ घोरं (for तदा) Ñ B तदा परमदारुणे

3 For sequence in B₁ cf v l 1 V₃ om 3ᵃᵇ (cf v l 2) —ᵃ) Ś D₃ ₈ ₁₂ [अ]सि (for ऽसि) —ᵇ) Ś N V₁ ₂ B D₁₋₄ ₈ ₁₂ T₁ G₂ वानरोऽसि(Ś D₂ ₈ ₁₂ °सि) Cg as in text (for हरिश्चासि) —ᶜ) D₆ जग्मुस्, D₄ युद्ध (sic) (for जघ्नुस्) —ᵈ) Ñ₁ B₁ तदा, D₆ जघ्नुस् (for तस्मिंस्) —After 3 V₃ ins for the first time l 2 of 714* and then cont

713* वानरा राक्षसास्तत्र तस्मिंस्तमसि दारुणे ।
[Post half = 3ᵈ]

4 For sequence in B₁ cf v l 1 V₃ om 4ᵃᵇ —ᵃ) Ś D₁₂ ज्हि, N V₁ ₂ B D₁₋₄ ₁₂ G₂ भिं(D₂ भि)धि, D₆ ₁₀₋₁₁ T₂ M₁ ₂ ₃ Ck t हत, T₁ हत (for जहि), D₂ ₁₈ धारय (for दारय) Ś D₂ ₁₂ भिंधि, Ñ₁ V₁ ₂ B₂ ₄ D₁₋₄ एहि (with hiatus) N₂ B₁ D₁₂ G₁ ₂ वहि B₂ याहि (for चैहि) D₇ ₁ M₆ वै देहि, G₃ चापेहि (for चैहीति) ॐ Ct हत। हत हन्तेत्येतादि अभ्यसपुरुषबहुवचनम्। हनन कुरुतस्य ॐ —ᵇ) Ś V₂ ₂ D₂ ₃ ₈ ₁₂ ₁₃ विद्रावय विकर्षय(Ś₁ D₃ ₁ ₁₃ °र्षं च) N B D₃ कर्षं विद्राव (B₁ °त्रास)येति च, D₁ ₄ विद्रावय च कर्षं च, D₆ T₂ ₃ G₁ ₃ M₁ ₂ ₃ कर्षं(D₆ तथा, T₃ तदा, G₁ कुतो) विद्रावयेति च —ᶜ) Ñ B इत्येव (for एवं सु) Ś₁ G₂ ₃ स तुमुल —ᵈ) V₃ D₆ ₇ ₉₋₁₁ T₂ ₃ सैन्ये तु (for तमसि) B₁ ₄ दारुण (for शुश्रुवे) D₄ T₁ G M₁ ₂ ₃ तस्मिन्से(D₆ °न्न)न्ये निशुश्रुवे

5 For sequence in B₁ cf v l 1 —ᵃ) D₁ घोरा (for कालाः) —Ś D₁ ₁₂ om (hapl ?) from संनाहास् up to रक्षसांस्तिमिरे in l 1 of 714* —ᵇ) V₁ illeg (for राक्षसा —ᶜ) V₁ ₃ B₂ D₇ ₉₋₁₁ G₁ M₆ संप्रादृश्यत, Ñ₂ V₂ ₃ B₁,₃ ₄ D₁₋₄,₁₃ G₂ संप्रादृश्यत G₁ ₃ शैलाभा (for शैलेन्द्रा) —ᵈ) Ñ D₁₋₄ G₁ घरा (for वना) —After 5, Ñ V B₁,₃ D₁₋₄,₁₃ ins, Ś D₁₂ ins, l 1 after 5

G 6 19 7
B 6 44 6
L 6 19 7

तस्मिंस्तमसि दुष्पारे राक्षसाः क्रोधमूर्छिताः ।
परिपेतुर्महावेगा भक्षयन्तः प्लवगमान् ॥ ६

ते हयान्काञ्चनापीडान्ध्वजांश्चाग्निशिखोपमान् ।
आप्लुत्य दशनैस्तीक्ष्णैर्भीमकोपा व्यदारयन् ॥ ७

कुञ्जरान्कुञ्जरारोहान्पताकाध्वजिनो रथान् ।
चकर्षुश्च ददंशुश्च दशनैः क्रोधमूर्छिताः ॥ ८

लक्ष्मणश्चापि रामश्च शरैराशीविषोपमैः ।
दृश्यादृश्यानि रक्षांसि प्रवराणि निजघ्नतुः ॥ ९

(after काचन in ° owing to om) and then subst l 2 for 6^{cd} while B1 3 (in marg) ins l 1 after 5 and cont l 2 after 717* whereas D5 ins l 1 only after 5 (after काचन in ° owing to om)

714* क्ष्मातिमिरसञ्चातास्तमिस्त्रमसि दारुणे ।
परिपेतु सुसंरब्धा भक्षयन्तो निशाचरान् ।

[Ś D2 12 om up to क्ष्मातिमि —(l 1) Cf the post half of 713* Ś D1-4 8 12 13 भैरवे V2 illeg (for दारुणे) B2 परिपेतुरनेकश (for the post half) —B3 om l 2 Ñ2 V2 repeat l 2 after 717* V1 reads it twice while V3 reads l 2 (followed by 713*) for the first time after 3 repeating it here and also after 717* —(l 2) Ś V(V1 [both times] V2 [second time] V3 [first and second time]) D1 3 4 13 सुसंकुद्धा Ñ (N2 second time) V1 (first time) B1 3 कृतांताभा V3 (third time) भृश क्रुद्धान् (for सुसंरब्धा) Ś V1 (second time) D1 3 4 12 भक्षन्तो D12 ताडन्तो (for भक्षयन्तो) Ś D1 12 निशाचरा]

6 V2 repeats erroneously 6^{cd} (followed by l 2 of 715* and 717*) after l 2 of 714* (1) B1 1 D5 transp ^{ab} and ^{cd} B2 alone repeating 6^{cd} in its proper place —^{b}) D12 क्रोधमास्थिता (for °मूर्छिता) L (ed) राक्षसान्क्रोधमूर्छितान् —After 6^{cd} V2 3 B1 3 D12 ins N1 V1 B3 (after 6^{cd} [1]) ins, after 6 while Ñ1 B4 subst l 1 for 6^{cd} and then cont l 2

715* हरयोऽपि महावीर्याः समरिक्षन्त्य राक्षसान् ।
निष्पेतुर्भक्षय क्रुद्धा मुष्टिभिर्दशनैस्तथा ।

[V om l 1 B3 reads l 1 twice —(l 1) N1 B1 3 (first time) 4 परिपेतुर् (for हरयोऽपि) D13 परिष्वज्य तु (for समरिक्षन्त्य) N2 B1 3 (first time) 4 वानरान् (for राक्षसान्) —(l 2) D12 निष्पेतुन्ति य (for निष्पेतुर्भक्षय) V1 दशभिश्च (for दशनैस्त)]

—Thereafter N1 B3 D13 cont

716* शायकाश्च हरिभिर्निपतन्ति राक्षसैः ।
काञ्चनाञ्जनभेदेन व्यदृश्यत इवाम्बरम् ।

[(l 2) D12 कांचनांजनभेदाभिर् (for the prior half) N1 निपृश्यत (sic) D13 निरीक्षत (for व्यदृश्यत)]

—B3 (in) further cont while N1 V B1 3 4 cont after 715*

717* उत्पतन्तश्च हरयो निपतन्तश्च राक्षसान् ।
[B राक्षसा°]

—Thereafter N2 V2 3 repeat while B1 3 cont l 2 of 714*

—V3 om 6^{cd} —For 6^{cd} Ś D12 subst l 2 of 714* D5 repeats erroneously $6^{c}-7^{b}$ after 8 —^{c}) M1 समभिपेतुर् (for परि°) Ñ1 B2 (second time) महात्मानो, V1 3 D1 4 13 भृश क्रुद्धा B1 सुसंरब्धा, B3 3 (first time) कृतांताभा, D6 सुसंक्रुद्धा, G1 महाभागा M3 महावेगान्, G (ed) महावीर्या (for महावेगा) —^{d}) Ñ1 V1 3 B3 (second time) D1-4 13 वनेचरान् (D2 °रा) B1-3 (B3 first time) निशाचरा (for प्लवगमान्)

7 D5 repeats erroneously $6^{c}-7^{b}$ after 8 —^{a}) D1 तान् (for ते) N1 [s]श्वान्, B3 हयान्, D6 हता (for हयान्) Ś D2 12 हयांश्च (for ते हयान्) N1 काचनापीतान्, D6 काचना पीता (for काञ्चनापीडान्) D6 वानराश्च हयास्तथा —^{b}) D2 4 ध्वजानि T3 अजान्, G2 गजांश्च (for ध्वजांश्च) Ś V D1-4 8 12 13 [श्चा]ग्नरण्यानि च D2 8 13 [श्चा]ग्निशिखोपमान् (for [श्च]ाग्निशिखोपमान्) G2 M3 गजांश्च शिखरोपमान्, M1 3 गजांश्च गिरिसंनिभान् —After 7^{ab} D12 reads 26^{ab} for the first time repeating it in its proper place —^{c}) G2 M3 आक्षिप्य (for आप्लुत्य) N B T2 [आ]प्लुत्य दशनैस् (for दशनैस्तीक्ष्णैर्) —^{d}) Ñ B तीव्र (for भीम) Ñ1 -कोपात्, G2 वेगा (for कोपा) N1 B2 व्यपातयन् Ś V D1-4 12 13 नखैश्च वि(Ś V3 D12 नि)चकर्तिरे, D5 नखैश्च विनिकर्तिरे —After 7 D1-3 6-13 S ins

718* वानरा बलिनो युद्धेऽक्षोभयन्राक्षसीं चमूम् ।

[D6 [s]ताडयन् (for ऽक्षोभयन्) T3 G2 M6 राक्षसीं चमू (T3 °मू) ⊛ Cr युद्धेऽक्षोभयन्निमिलाक्षोभयन्निति पदच्छेदः । so also Cm g k t ⊛]

8 ^{a}) D1 4 रथिनो (for ध्वजिनो) Ś D2 प(Ś1 पा)दाताञ्ध्वजिनो हयान्, N1 पताकाध्वजिनो रथान्, N2 V B D12 पदाती(V3 पादाती B3 पादाता)न्ध्वजिनो रथान् D12 पताकाध्वजिनो हयान् —^{cd}) Ś V D1 4 8 12 13 आप्लुत्य विचकर्षुस्त (for ^{c}) M3 क्रोधमूर्छितान् N B आप्लुत्याप्लुत्य दशनैर्नखैश्च विचकर्तिरे (for the post half of var of 7^{cd}) —After 8 D6 repeats erroneously $6^{c}-7^{b}$ while D12 ins after 8

719* तेषां युद्धं महाघोरं समभूत्कपिरक्षसाम् ।

9 ^{a}) Ś V D1 4 8 12 G1 M3 रामः, M1 3 चाथ (for चापि) V B रामश्च लक्ष्मणश्चैव —^{b}) Ś N V B D1 4 6

तुरंगखुरविध्वस्तं रथनेमिसमुद्धतम् ।
रुरोध कर्णनेत्राणि युध्यतां धरणीरजः ॥ १०
वर्तमाने तथा घोरे संग्रामे लोमहर्षणे ।
रुधिरोदा महावेगा नद्यस्तत्र प्रसुस्रुवुः ॥ ११
ततो भेरीमृदङ्गानां पणवानां च निस्वनः ।
शङ्खवेणुस्वनोन्मिश्रः संबभूवाद्भुतोपमः ॥ १२
हतानां स्तनमानानां राक्षसानां च निस्वनः ।
शस्तानां वानराणां च संबभूवातिदारुणः ॥ १३
शस्त्रपुष्पोपहारा च तत्रासीद्युद्धमेदिनी ।
दुर्ज्ञेया दुर्निवेशा च शोणितास्रवकर्दमा ॥ १४

G 6 19 16
B 6 44 15
L 6 19 15

12 13 तरैरशिरिशिखोपमै —c) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 आदि श्यान्दिरय ॐ Cg दश्यादश्यानि ईषद्दृश्यानीत्यर्थ ॐ

10 a) M6 तुरगै (for तुरग) —b) B2 यथा (for रथ) Ñ1 D7 9 11 T1 G1 M5 समुत्थित, V2 3 समुद्धय, B4 समुत्पत, D2 4 13 समुद्धृत, Ct as in text (for समुद्धतम्) —V2 om 10c–11b —cd) G1 2 M5 च दिश सर्वाश्च, Ct as in text (for कर्णनेत्राणि) D6 रुरोध स च नेत्राणि (sic) (for c) G1 2 M4 चक्षूंषि, Ct as in text (for युध्यतां) T3 समरे रज (for धरणीरज) Ñ2 B छादयामास सैन्यानि दिशश्च बहुस रज —For 10cd Ś Ñ1 V1 3 D1 4 8 12 13 subst while B4 ins after 10

720* कण्ठानरौत्सीद्योधानां चक्षूंषि च महीरज ।

[V1 3 कण्ठो निरौ सीद (sic) (for कण्ठानरौत्सीद्) D3 शूराणां (for योधानां) N1 B1 चक्षुरोधप्रयुक्तानां (for the prior half) Ñ1 B3 क्षिपने रज (for च महीरज)]

11 V3 om 11ab (cf v l 10) —a) V3 B1 M6 महा, D6 T1 2 G1 2 M4 तदा (for तथा) D3 13 रौद्रे (for घोरे) —b) D6 8 S रोम (for लोम) —After 11ab D13 ins

721* हरिराक्षसदेहेभ्य प्रवृत्ता केशशाड्वला ।
शरीरसंघातवहा विसुस्रु शोणितापगा ।

—c) Ś Ñ3 D3 8 12 लोहितौघा, N1 V B1 3 4 D1 4 13 लोहितोदा B2 D5 7 9 11 T1 3 G1 3 M5 रुधिरौघा, D2 लोहितौघ, G1 M1 2 रुधिरौघ, Cg as in text (for रुधिरोदा) Ś Ñ1 D1-4 8 12 13 महावर्त्ता, V1 2 महारौद्रा V3 महा**, B3 D6 7 9 11 T G3 M3 महावेगा, B4 महाभागा, D1 महावृत्ता G2 महावेगा (for महावेगा) ॐ Cg रुधिरोदा । समन्ततायासयुद्धकसवदृस्योदादिश आप ॐ —d) Ś Ñ2 V2 3 B3 D1-4 8 12 13 घोरा, Ñ2 B3 रौद्रा, V1 illeg (for तत्र) Ś D1 4 8-12 13 विसुस्रुवु B1 2 नद्योघा समसुस्रुवु —After 11 D13 ins

722* आगारश्यथाश्च समर च स्वजनुमा ।
बभूवाशोघन घोर गोमायुरवसंकुलम् ।
तस्मिन्प्रवृत्ते संग्रामे रौद्रे भीरुभयंकरे ।
कबन्धाश्च चोत्पेतु पतन्त्यस्यशिरोक्षिभि ।
तथायुधैर्दोर्दण्डैराढ्यन्यो भटाम्भवे । [5]
हस्त्यश्वरथपत्तीनां नद्या निस्वनोऽभवत् ।

12 a) Ś D3 12 नादो, B3 तथा (for ततो) —b) B1 D1 M1 3 पटहाना (for पणवाना) D6 om च (subm) Ś Ñ2 V B D1 3 10 12 13 निस्वन —D6 om 12c–13 B3 D1 om (hapl) 12c–13b D13 reads 12cd after 14 G2 reads twice 12c–13b (along with the line of 6 33 45cd) —c) Ñ2 D10 11 G2 नेमि (for वेणु) Ś D1 8 12 स्वोन्मिश्र, D1 स्वनैर्मिश्र —d) Ś N V B1 4 D1-4 8 12 13 रक्षसा (Ñ2 B3 4 घोराणा) कामरूपिणा G1 बभूव परमाद्भुत —After 12 D7 G3 M1 ins the line of 6 33 45cd while D13 ins after 12

723* प्रदृश्यत रणोदश प्रपुष्पितमिवोत्पलम् ।

—Thereafter D13 cont 724*

13 D6 om 13, B1 D1 13 om 13ab (for all except D13 cf v l 12) Ś D8 12 om 13–26b G2 reads twice 12c–13b (along with the line of 6 33 45cd) —a) V D1-4 8 10 11 T2 3 हयानां (for हतानां) V1 D1 3 द्वेपमाणानां, V3 ****नां, B3 स्तर माणानां (sic) D3 वज्रमानानां, G1 2 M5 हन्यमानानां, L (ed) स्वनमानानां, Ck t as in text (for स्तनमानानां) —b) N1 तु (for च) K (ed) निस्वन D1 गजानां च विनिस्वन, D5 गजानां चैव नर्दता —c) V3 अश्वाणां, D1 7 T1 G M Cg k t शस्तानां (for शस्त्राणां) N B वाहनानां (for वानराणां) —d) V D1 3 13 सुदारुण, D7 [अ]त्र दारुण (for [अ]तिदारुण) Ñ1 B3 बभौ तत्र सुदारुण, D6 T2 3 G M5 सबभौ तत्र दारुण (T3 निस्वन), D 6 13 स बभौ तत्र निस्वन —After 13 B1-3 (B3 repeats after 725*) D5-7 9 11 S 1 5 N1 cont after 725* while N2 V B1 ins after 14 D13 cont after 723*

724* हतवानरमुख्यैश्च शक्तिशूलपरश्वधै ।
निहतै पर्वताकारै राक्षसै कामरूपिभि ।

[(l 1) V1 damaged for the prior half (cf v l 14) T1 M5 वीरैश्च (for मुख्यैश्च) T2 transp शक्ति and शूल —(l 2) N1 D5 4 13 T1 2 G M1 3 पर्वताभै (B3 second time) पर्वताग्र (sic)]

14 Ś D8 12 om 14 (cf v l 13) —a) G2 तत्र (sic) (for शस्त्र) N V B1 3 4 D1 4 13 G1 2 M5 सा (for च) B2 शस्त्रपुष्पोत्करास्तरा —c) D3 दुर्गेया (for दुर्ज्ञेया) V1 3 दुर्विगाह्या, D6 G2 दुर्विपता, T2 दुर्निरीक्ष्या, T3 दुर्विवरा, Cg as in text (for दुर्निवेशा) N V1 B दुष्प्रवेश्या

G 6 19 18
B 6 44 16
L 6 19 16

सा बभूव निशा घोरा हरिराक्षसहारिणी ।
कालरात्रीव भूतानां सर्वेषां दुरतिक्रमा ॥ १५

ततस्ते राक्षसास्तत्र तस्मिंस्तमसि दारुणे ।
राममेवाभ्यधावन्त संहृष्टाः शरवृष्टिभिः ॥ १६

तेषामापततां शब्दः क्रुद्धानामभिगर्जताम् ।
उद्वर्त इव सप्तानां समुद्राणामभूत्स्वनः ॥ १७

तेषां रामः शरैः षड्भिः षड्जघान निशाचरान् ।
निमेषान्तरमात्रेण शितैरग्निशिखोपमैः ॥ १८

यज्ञशत्रुश्च दुर्धर्षो महापार्श्वमहोदरौ ।
वज्रदंष्ट्रो महाकायस्तौ चोभौ शुकसारणौ ॥ १९

ते तु रामेण बाणौघैः सर्वमर्मसु ताडिताः ।
युद्धादपसृतास्तत्र सावशेषायुषोऽभवन् ॥ २०

(V2 °र्गमा) दुर्विगाहा(B1 °हा) च। D5–7.13 G1.3 M5 दुर्दर्शा(D6 दु:सहश्च। G1.2 M3 दुर्धरा) दुर्विगाहा च। M1.2 दुर्दर्शा दुष्प्रवेशा च, G(ed) दुर्वेक्ष्या दुर्विशा चैव —^d) Ñ1 V3(damaged after शोणित up to the prior half of 724*) B3 D1–4.6.11 T2.3 शोणितधारा। Ñ2 V1.2 D7.9.11 G2 Cl (शोणितास्राव। B1.2.4 G1.3 M5 मांसशोणित, T1 शोणितास्रोत (for शोणितास्रव)
—After 14, Ñ2 B2.3 ins

725* शङ्खभेरीस्वनोन्मिश्र स्तब्भूवाङ्कुशोपम ।
प्रादृश्यत रणोन्मेष सुपुष्पित इवाचल ।

[(l 1) Ñ2 -वेणु (for -भेरी) —(l 2) B2 अदृश्यत Ñ1 B2 रणोद्देश Ñ1 प्रपुष्पित B3 इव द्रुम (for इवाचल)]

—Thereafter Ñ1 cont, while B2 repeats 724*
—After 14, Ñ2 V B3 ins 724* while D12 reads 12^cd.

15 Ś D5.13 om 15 (cf v l 13) —^b) T2 [स]वनी (for निशा) —^b) Ñ2 B1.4 घातिनी, V B3.1 D1 वाहिनी (for -हारिणी) —^c) D3 च (for [इ]व)

16 Ś D5.13 om 16 (cf v l 13) —^a) Ñ V B D1.4.12 G1 M3 सर्वे (for तत्र) —Ñ2 illeg for 16^cd —^c) B1.2.4 D2–5.8–12 T1.3 G1 M3.4 [अ]भ्यवर्तन्त (for [अ]भ्यधावन्त) —^d) B1.2.4 प्रहृष्टा, D1 T2 M1.3 Cg k समु(D5 °ह्)द्य(for संहृष्टा) Ñ1 B2 शूलपट्टिशपाणय, V D1–4.13 सृजन्त सायकाम्बुदान्

17 Ś D5.13 om 17 (cf v l 13) —^a) D2 क्षुद्राणाम् (for क्रुद्धानाम्) V2 T2 अति, B2 D2.9.11.13 T2 M2 सवि, D1 इव (for अभि) —V2 om 17^c–18^b —^c) V2 D2.4.12 T2.3 G1.3 M1.2 उद्वृत्त(D2 °त्तम्) D1 उद्वृत्त, Cv r m.g t as in text (for उद्वर्त) V2.3 D1.4.13 सवषां, D2.11 सप्तानां (for सप्तानां) Ñ B M3 समुद्रतिवेशा(M3 °ना)ना —^d) D3 T2 महाभुवि, G1.3 च भिस्वन, G2 M3 इव स्वन, M1.2 बभूव ह, M3 प्रभूत्स्वन (for अभूत्स्वन) Ñ1 V1.2 B3 D1–4.13 सागराणां महा(Ñ1 B3 यथा)स्वन, Ñ2 B1.2.4 सागरस्यानिवाभवत्

18 Ś D5.13 om 18 (cf v l 13) V3 om 18^cd (cf v l 17) —^ab) D13 नाम (for राम) D1.2.4 षड्भिभेद, D13 षड्घातैर, G1 निचखान M3 निजघान, Cg as in text (for षड्जघान) Ñ1 B1 रक्षांसि तानि यदाम षड्भिरेव शरोत्तरै। Ñ2 B1.2.4 रक्षांसि निशितैर्बाणै षड्भिरेव रघूत्तम, —D1 om 18^cd —^d) V2 D1.7.10.11.13 T1 G M1 शरैर्, T2 घोरैर्, Cr g as in text (for शितैर्) D1 शिलोपमै Ñ1 V1 B3 घा(B3 सो)नयद्यमसादन, Ñ2 B1.2.4 स्त्रिभिर्मे पदे(B3 वते)व हि

19 Ś D5.13 om 19 (cf v l 13) —^a) D2.4 T2.3 G M Cg k यम; Ct as in text (for यज्ञ) B2 सुदुर्धर्षौ Ñ1 B2 D1 यम(Ñ1 B3 यक्ष)शत्रु च दुर्धर्ष, D2 राम शत्रुश्च दुर्धर्षौ (sic) D11 यमशत्रुश्च दुर्धर्षौ —^c) Ñ1 D2 वज्रदद्, B3 D1.4 वज्रदंष्ट्र Ñ1 B1 D1 महाकाय V D1 महाबाहुस(D1 °हु), B3 D13 महामायस्, D1 महाकायौ (for महाकायस्) —^d) B3 त, D3 om (subm) (for तौ) Ñ2 B2.4 उभौ (for चोभौ) ※ Ct इमौ शुकसारणौ चारत्वेन प्रेषिताभ्यामन्याविति बहव। तन्निवि परस्वात्स्या चारत्वेन प्रेषितावेवेमौ रात्रा विकृतावपि रामसन्निधिं परित्यज्य युद्धे सुतावित्यन्ये ※ —After 19 D12 ins

726* वज्रकल्पस्तु वक्त्रवान्तकल्पस्तु महाद्युति ।

—D13 cont while B1.3(marg) ins after 19

727* राम समभिधावन्त नानाप्रहरणायुधा ।

[D12 समभिवर्तन्, G(ed) समभ्यधावन D2 वेगैर्वैर्द्विपविभो (for the prior half)]

20 Ś D5.13 om 20 (cf v l 13) Ñ1 illeg for 20^ab —^a) Ñ1 V3 B पुनर्ते (for ते तु) D13 रामस्य (for रामेण) Ñ2 B1.4 निशितैर्, V D1–4.13 तैर्बाणै, B1(marg also as in Ñ1) निहतैर् (for बाणौघैर्) G1 M1 रामेण निशितैर्बाणै, G2 ते रामेण शितैर्बाणै —^b) Ñ1 B बाणैर्; D3.4.9 T G M3.4.5 सर्व(G2 °र्वैर्) (for सर्व) D1–4.13 गात्रेषु (for मर्मसु) —^c) D1 अपगतास्, D1 G1 अपक्रान्तास्; Cg t as in text (for अपसृतास्) Ñ1 B1 D13 सहसा; Ñ2 B1.2.4 सर्वे, V1 D1–3 श्रान्ताद्, V1.3 ते तु; D13 M1.3 तस्माद् (for तत्र) —^d) Ñ1 तदा, B2 तथा, G2 [ऽ]भवन् (for ऽभवन्) Ñ2 B1.2.4 सावशेषा ययुस्तदा(Ñ2 °षायुषास्तथा) V साव शेषेण चायुषा(V1 °षा) D1.4.13 भव(D1 °षे)शेषेण चायुष (D2.10 °षा)

ततः काञ्चनचित्राङ्गैः शरैरग्निशिखोपमैः ।
दिशश्चकार विमलाः प्रदिशश्च महाबलः ॥ २१

ये त्वन्ये राक्षसा वीरा रामस्याभिमुखे स्थिताः ।
तेऽपि नष्टाः समासाद्य पतंगा इव पावकम् ॥ २२

सुवर्णपुङ्खैर्विशिखैः संपतद्भिः सहस्रशः ।
बभूव रजनी चित्रा खद्योतैरिव शारदी ॥ २३

राक्षसानां च निनदैर्हरीणां चापि गर्जितैः ।
सा बभूव निशा घोरा भूयो घोरतरा तदा ॥ २४

तेन शब्देन महता प्रवृद्धेन समन्ततः ।
त्रिकूटः कन्दराकीर्णः प्रव्याहरदिवाचलः ॥ २५

गोलाङ्गूला महाकायास्तमसा तुल्यवर्चसः ।
संपरिष्वज्य बाहुभ्यां भक्षयन्रजनीचरान् ॥ २६

G 6. 19. 31
B 6. 44. 27
L 6. 19. 29

---

21 Ś D3.13 om 21 (cf v l 13) Ñ V B1.4 D1-4.13 repeat 21ab after 22 —a) D5.6 T G3 M3 तत्र, M1.2 राम (for तत) Ñ B1.3.4 (Ñ1 first time V2 B3.4 both times) कनक (for काञ्चन) G1 चित्राङ्गैश् D7.9-12 निमेषान्तरमात्रेण —b) D5 om D7.8-11 घोरैर् (for शरैर्) Ñ V2 B2-4 G1.2 (Ñ B1.4 both times, V2 second time) शरैराशीविषोपमैः, V D1.4.13 (all first time) सपतद्भि सहस्रश —After 21ab (r) Ñ V B2.4 D1.4.13 ins B1 ins after 21ab (owing to om) while B3 ins after 22

728* ततमो रात्रिश राम किंचिदुत्सारयत्तदा ।
तमन्धकारमुत्सार्य चापैर्वाणपथ प्रभु ।
चक्षुर्विषयमासाद्य शरौघान्समवर्तयत् ।

[(l 1) V3 तद्दनो D13 नाम (for राम) N1 समुद सारयद् Ñ2 B1.2.4 समनु(B1.2 °प)सारयद् V1 तमोदमारयत् B3 समुपदारयद् L (ed) उत्सारयत्तदा (for त्सारयत्तदा) D1.4 समुत्सारितवांस्तदा (for the post half) —V1.3 om l 2 —(l 2) Ñ1 B2 D1-4.13 तद् (for तम्) D1 उत्सृज्य L (ed) उत्सार्य (for उत्सार्य) Ñ2 V1 B3 शरद् (for प्रभु) D2.3.4 -वश त(D1 °शस्त)दा (for पथ प्रभु) D3.13 बाणैरणा(D13 °पैरच)गतस्तत्र L (ed) बाणैर्बाणवरो गतिं (for the post half) —(l 3) B3 समसादयत् N1 B1 शरांघे संप्रम्°(B2 °मार्ज)यत्, V3 शरै संप्रमन्थयत् (subm) D1-4.13 शरौघ समवर्तयत (for the post half)]

—B1 om 21c-22 V3 om 21cd —c) D1.3 G1 M1.2 (अ)विवरा(V3.2 °र्) D3 विवरा, D4 तिमिरा G1 समाधा (for विमला) Ñ1 B2.4 दिश प्रच्छादयामास —d) D1.9-11 T1.3 G1.3 महारथ, G2 as in text (for °बल) Ñ V1.2 D1-4.13 विदिशश्च महाबला (Ñ1 D1.3.4.13 °रथ) B3 त्रिभुवश्च महारथा —After 21 V3 L (ed within brackets) ins

729* रावणात्मजैर्वर्णैस्पर्शे तत्क्षणकण्टकम् ।

22 Ś B1 D4.13 om 22 (cf v l 13 and 21) —a) M1.2 च (for तु) D4.6 T1 M3 भीमा (for वीरा) —b) D5 [अ]भिमुखा, G3 प्रमुखे (for [अ]भिमुखे) —c) V1 V B2.4 D1-4.9 T1 G2.3 M1.2.3 विनष्टा, D5 G1 निहिता (for ऽपि नष्टा) D13 विनष्टास्त —d) G1 पावक (sic) —After 22 N V B1.4 D1-4.13 repeat 21ab while B3 ins 728*

23 Ś D3.13 om 23 (cf v l 13) —a) B3 चित्रैर् (for पुङ्खैर्) V D1-4.13 सा(D3 भा) संपतद्भिर् (for सुवर्णपुङ्खैर्) M1.2 इषुभि (for विशिखै) Ñ1 B3 सा रुक्म पुङ्खनिशितै —b) V D1.4.13 रुक्मपुङ्खै (for संपतद्भि) Ñ B D1.3.11 T1 G2 समन्तत (for सहस्रश) —c) G(ed) शुशुभे and तत्र (for बभूव and चित्रा respy) —d) B3 खद्योत (for खद्योतैर्) G3 नादिनी (for शारदी)

24 Ś D3.13 om 24 (cf v l 13) —a) Ñ V B D1-4.13 G1.3 महानादैर् (for च निनदैर्) —b) D7 T3 [पु]न (for [अ]पि) Ñ V B D1-4.13 G1.2 M1.2 वानराणां च (for हरीणां चापि) D5 T G3 M1-3 निस्वनै, D6.7 नि स्वनै (for गर्जितै) D3.11 V3 भेरीणां चैव नि(D6 नि)स्वनै —d) D1 om for भूयो घोर V3 घोरतमा (for °रा) N1 D3-11 G3 [अ]भवत्, D1 [अ]पि च, T3 तथा (for तदा) D13 तु प्रथमतरा तदा

25 Ś D3.12 om 25 (cf v l 13) —a) D3 भेरी (for तेन) —b) Ñ2 B1 प्रवृत्तेन (for प्रवृद्धेन) —c) D7 चित्रकूट (hypm) (for त्रिकूट) N V B D1-4.11 क(B4 म)दरमुखै (B3 °खी) D7 कंदर कीर्ण, M3 पर्वताकीर्ण (for कन्दराकीर्ण) —d) N3 D7 T2 प्रत्याहरद्, T3 प्रत्याहृत, G1 m g as in text (for प्रव्याहरद्) V D1-4 इव(V °वा) स्थित, B1 °नल, D7 °चल (for इवाचल) D13 गिरि प्रत्यभ्यभाषत

26 Ś D3.13 om 26ab (cf v l 13) D13 repeats 26ab here (cf v l 7) Ñ1 B3 repeat 26ab after 26 —a) V B (Ñ1 B1 first time) कृष्णा(B2 °ष्णो)श्चापि, Ñ2 V1 B4 (Ñ1 B1 second time) गोलाङ्गूलान् (for गोलाङ्गूला) V1 (second time) B1 (first time) महाकायास्, V1 °वीरास्, B4 °कायास् (for महाकायास्) —b) N1 V1 B1.3.4 D3.13 तमसस् (for तमसा) B3 तत्प (for तुल्य°) D13 विप्रहा (for °वर्चस) —After 26ab (first time) B1 (marg) ins.

730* सर्वेषां ग्रासजननी कालरात्रीव सा बभौ ।

—D3 reads 26d in marg —d) Ñ1 B3 भक्षयन् V1 B1.2.4 D3 भक्षयन् (for भक्षयन्) V2 B3 रजनीचरा Ś V2.3

सोऽन्तर्धानगतः पापो रावणी रणकर्कशः ।
ब्रह्मदत्तवरो वीरो रावणिः क्रोधमूर्छितः ।
अदृश्यो निशितान्बाणान्मुमोचाशनिवर्चसः ॥ २९

स रामं लक्ष्मणं चैव घोरैर्नागमयैः शरैः ।
बिभेद समरे क्रुद्धः सर्वगात्रेषु राक्षसः ॥ ३०

G 6 19 61
B 6 45 35*
L 6 20 23

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुस्त्रिंशः सर्गः ॥ ३४ ॥

ब्रवीमि) —(l 2) B4 पूजनार्हाश्च G2 पूजनार्हं त —B4 om l 3-4 —(l 3) Ñ2 B1 3 D2 श्वशत्रु (for प्रभाव) G1 3 रणे, Ck t as above (for युधि) Ñ2 B2 D2 देवताश्च महर्षय, B1 (marg also as in B2) देवाश्च समहर्षय (for the post half) —After l 3 D7 M3 K (ed, within brackets) ins

734(A)* अद्रुश्य सर्वभूतानां योऽभवद्युधि दुर्जय ।

—Ñ2 B1 3 D2 om l 4 —(l 4) D10 11 ततस्तेन T3 तेन त च, G1 3 M3 तेन चैव D7 9 दृष्टा दृष्टा, D10 11 G1 3 M3 Ck t दृष्टा तुष्टा (by transp) (for तुष्टा दृष्टा) D6 प्रदर्शित ꣸ Cg ते तानि । निष्क्रमय आर्य ꣸ —(l 5) D6 सुग्रीवश्च विभीषण (for the post half) —(l 6) Ñ2 B1 4 D2 ते मेदुर, B2 ते मयुर (for मेदुश्च) Ñ2 B2 3 4 D2 रक्षु (for शत्रु) Ñ2 B1 3 4 D2 7 9 11 T3 G1 3 M3 पराजिम —B4 om l 7 —(l 7) T3 न (for तु) B1 3 D2 ततस्तु G2 3 M3 तथा (for तदा) D1 9-11 [अ]नेन (for तेन) B1 3 D2 संयुगे (B1 °ग्रामे) कृतकारि (D2 °कर्म)णा (for the post half) —(l 8) Ñ2 B1 3 4 D2 निर्जितो (for संयुगे) D1 केतु (sic) (for क्रोध)]

—Thereafter, D6 7 T3 M3 cont

735* एतस्मिन्नन्तरे रामो वानरान्वाक्यमब्रवीत् ।
  तथ भवन्तस्तिष्ठन्तु कपिराजेन सगता ।
  स मय्या दशवरस्तैलोक्य बाधते भृशम् ।
  भवतामर्थसिद्ध्यर्थं कालेन स समागत ।
  अद्यैव क्षमितव्य से भवन्तो विगतज्वरा । [5]

[(l 4) D7 च (for स)]

29 Ś Ñ1 V B2 4 D2 3 4 8 10 11 om 29 —ᵃ) T1 पापी (for पापो) Ñ2 B1 गजायो तु D1 गतप्रायो (for गत पापो) —ᵇ) B1 D9-11 —क्रामत (for —कर्कश) —G1 om from 29ᵃ up to 737* Ñ2 B1 3 D2 om 29ᶜᵈᵉᶠ, D1 6 T1 3 M1-3 om 29ᶜᵈ —ᶠ) G3 M3 सनिभान् (for -वर्चस)

30 Before 30 Ś Ñ1 V D1-4 6 13 18 ins. a passage relegated to App I (No 22) while B1 4 ins l 1-29 (followed by 733*) of App I (No 22) before 30 G1 om up to 737* (cf v l 29) Ś V B3 D1-4 8 13 18 ins. the lines of 30 (var) (followed by 738*, D1 747* also) after 6 35 15 —ᵃ) D10 11 राम च (for स रामं), G3 M3 चापि —ᵈ) Ñ1 B दशवरै (for नागमयै) —For 30ᶜᵈ Ś Ñ1 V D1-4 8 13 18 subst

736* राघवौ सूर्यसंकाशैर्विंदंत्वरै शरै ।

[Ś D8 12 राघव V3 D1 3 4 18 सवंकाशा (for संकाश) D3 स्वत्वरे (for दंत°) D1 3 भृश (for शरै)]

—ᵈ) V3 damaged from कुद्ध up to ᵃ —ᵈ) Ś Ñ V1 3 B D1-4 8 13 15 रावणि, D9-11 राघवौ (for राक्षस)
—After 30 D1-7 9-11 S (G1 om) ins

737* मायया संवृतस्तत्र मोहयन्राघवौ युधि ।

[T1 G3 राव (G3 °णो) (for राघवौ) G1 तथा (for युधि)]

—Thereafter all the above MSS (G1 ins after 29ᵃᵇ owing to om) cont while Ñ1 B D2 ins. after 30 whereas V3 (m) ins after App I (No 23)

738* अदृश्य सर्वभूतानां कूटयोधी निशाचर ।
  बबन्ध शरबन्धेन भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।

[(l 1) cf the prior half of 734(A)* B2 3 योधानां (for भूतानां) M1 3 महाबल (for निशाचर) —(l 2) Ñ1 B3 4 वर्षेण V3 जालेन (for बन्धेन) Ñ1 V3 B1 3 4 D2 तावुभा (for भ्रातरौ)]

—Thereafter B2 reads 6 35 12
—After 738*, D6-7 9-11 S further cont

739* तौ तेन पुरुषव्याघ्रौ क्रुद्धेनाशीविषै शरै ।
  सहसा निहतौ वीरौ तदा प्रैक्षन्त वानरा ।

[(l 1) M3 क्रुद्ध (for क्रुद्धेन) T3 G1 [आ]शीविषोपमै (for °विषै शरै) —(l 2) D10 11 G1 M1 3 4 [अ]भिहतौ (for निहतौ) T3 G1 शूरा (for वीरौ) D6 7 9-11 M3 प्रत्य D6 प्रत्य च (for प्रैक्षन्त)]

—Thereafter all the above MSS cont while Ñ1 V3 (m) B D2 cont after 738* whereas V1 3 ins after l 29 of App I (No 22)

740* प्रकाशरूपस्तु यदा न शक्त
    स्तौ बाधितुं राक्षसराजपुत्र ।
  मायां प्रयोक्तुं समुपाजगाम
    बबन्ध तौ राजसुतौ दुरात्मा ।

[(l 1) V B1 3 4 D6 स (for तु), V1 3 D1 9-11, T3 यदा (for यदा) V3 विरुद्ध (for न शक्त) —(l 2) V3

३५

G 6 40 1
B 6 45 1
L 6 21 1

स तस्य गतिमन्विच्छन्राजपुत्रः प्रतापवान् ।
दिदेशातिबलो रामो दश वानरयूथपान् ॥ १
द्वौ सुषेणस्य दायादौ नीलं च प्लवगर्षभम् ।
अङ्गदं वालिपुत्रं च शरभं च तरस्विनम् ॥ २
विनतं जाम्बवन्तं च सानुप्रस्थं महाबलम् ।
ऋषभं चर्षभस्कन्धमादिदेश परंतपः ॥ ३
ते संप्रहृष्टा हरयो भीमानुद्यम्य पादपान् ।
आकाशं विविशुः सर्वे मार्गमाणा दिशो दश ॥ ४
तेषां वेगवतां वेगमिषुभिर्वेगवत्तरैः ।
अस्त्रवित्परमास्त्रेण वारयामास रावणिः ॥ ५
तं भीमवेगा हरयो नाराचैः क्षतविक्षताः ।
अन्धकारे न ददृशुर्मेघैः सूर्यमिवावृतम् ॥ ६

तमोऽन्वित V3 योद्धु तत्र, D4 तौ मुसाविनौ (hypm) D6 प्रवा विशु (for तौ वाविशु) G1 damaged for राक्षसपुत्र —(l 3) V1 1 अथ (for मार्ग) D4 प्रयो हु G3 M3 प्रविश (for प्रयोधु) G (ed) प्रयुग्य मायां स तु मेघनादो —V3 illeg for l 4 —(l 4) Ñ1 वह तत्र V1 ••तास (illeg) B4 D4 वद्(D4 °वौ) तत्र (for नर च तौ) D4 T3 नाडवी (for रावणो) V3 युद्ध (illeg) D1 1 G M1 1 महात्मा (for दुरात्मा)]

—Thereafter V1 ins an addl colophon

[लङ्काकाण्डे इन्द्रजित्सक्रमणे नाम सर्ग । १९ ।]

—After 30 Ś Ñ1 V D1–4 (D4 after 740*) 8 11 12 ins a passage relegated to App I (No 23)

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ V1 1 B1 3 4 लंका काडे. D4.14 लङ्काकांडे युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś D6 13 इंद्रजिद्युद्धं, Ñ1 B3 रात्रियुद्ध (B3 °द्) सर्वबोधम, Ñ2 D3 4 13 इंद्रजिन्मायायुद्धं, V D1 मायायुद्धं B1 1 नागबंधोद्यम, B4 शरबंध, D4 मायादर्शन, D1 व्यालफेंद्रबंधन (sic) —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 D4.5 13 14 om Ś1 Ñ2 V1 3 B2 D1.9 20 B1 3 4 19 D1 21 D5–7 10 11 T1 1 G M 44 D6 18 T3 43 —After the colophon B1 4 ins l 30–43 of App I (No 22) while D2 concludes with श्रीकृष्ण 3 G M1 3 4 with श्रीरामाय नम

35

1 Before Sarga 35 B1 4 ins a passage relegated to App I (No 23) —After 1ab Ñ1 D14 ins

741* अनुसरन्सरश्रेष्ठौ रावणिं समभिद्रवत् ।

[D13 अवाहरन् (sic) (for अनुसरन्)]

—Ś D6 om 1cd —c) Ñ3 B1 3 4 ददर्श (for दिदेश) M1 बलान् (for बलो) Ñ1 B3 ददर्श राम सुबली V D1 3 12 रामो ददर्शातिबलो (D1 3 10 °लान्) D4 4 12 रामो दिदेश बलवान् —d) V3 D1 T3 पुंगवान् (for °यूथपान्)

2 a) Ś D2 3 31 जाम्बवतं सुषेणं च —b) V1 D1–12 प्लवगाधिपः D12 गवयर्षभं; Cv as in text (for प्लवगर्षभम्) —c) Ñ2 B1 1 1 च महाबाहुं, D4 G1 Cv वायुपुत्रं च (for वालिपुत्रं च) —d) Ñ1 B3 च मनस्विनं, D4 च महाबलं, D7 M3 Cv च (Cv त) अवस्विनः G1 3 च यशस्विनः M1 3 गंधमादनं (for च तरस्विनम्) Ś V D1–4 1 12 13 मैंदं च शरभं तथा

3 a) Ś B3 D4.4 1 12 T3 V1 3 द्विविद् (Ś D6 °द) च हनूमत, Ñ V B1 3 4 D1 5 12 द्विविद् V3 damaged after द्विवि up to वृष (see Var) in a) इ हनुमत च —b) Ñ1 B1 4 प्रस्थ वीरं; B3 सानुबलः M1 3 जाम्बवत (for सानुप्रस्थ) Ś V1 3 D1–4 6.11 12 गजं (V1 3 नलं, D1 4 मर्क) च सुमहा बलं ❀ Cv 'विनत जाम्बवन्तं च सानुप्रस्थं महाबलम्' इति पाठ ❀ —c) B3 शरभ (for ऋषभं) Ñ1 B2 3 D1 2 3 12 M3 ऋषभस्कंधम् (D1 °धान्) V D1 1 वृष (V3 damaged for वृष) भस्कंधम्, D4 G1 च शुभ (G1 वृष) स्कंधम् ❀ Cr ऋषभं चर्षभस्कन्धमिति पाठ ❀ —d) M3 दिदेश च (for आदिदेश) Ś N V B D1–4 6.12 13 रिपु प्रति, G1 3 महाबल (for परंतप)

4 a) Ś V1 3 B4 D1–4 6 11 13 तु (B3 च) प्रहृष्टा, B4 सहृष्टाश्च, D1 प्रहृष्टाश्च (for संप्रहृष्टा) V3 ते तु सर्वे प्रहृष्टाश्च —b) Ñ1 B3 शिलाम् (for भीमान्) V3 तद्दिश, D4 उत्पाद्य (for उद्यम्य) —d) Ś N V B D1 4 1 12.13 यतो भय, G1 विहायस, G (ed) तु रावणिं (for दिशो दश)

5 V3 damaged for 5abc —a) D11 om (hapl) वेगवतां —b) Ś D6 11 चक्रवर्त्तै —c) D4 रावणि (for अस्त्रवित्) M1 1 परमक्रुद्धो M3 Cg परमास्त्रैस्तु, Cm t as in text (for परमास्त्रेण) —d) Ś Ñ1 V B3 D3 4 8 12 यूथपास्तान् (D3 4 °श्च)वारयत्, D1 8 10 यूथपानासवारयत् (D1 °नरान् [sic ?]) G1 निश्चिते रावणात्मज

6 a) Ś N V B1 3 4 D1–4 7 8 12.13 G1 3 ते (for तं) D7 वानरास्तु (for भीमवेगा) —N2 illeg for a —b) D4 राक्षसैर् (for नाराचैः) Ś V D1 4 8 12 13 बहुभि श्च (V1 °भिह D1 °भिर्) ता 1 Ñ1 B भृशताडि (B3 °विक्ष, B4 °दु खि) ता D6 T1 M1–4 क्षतविग्रहा, D6 T1 3

रामलक्ष्मणयोरेव सर्वमर्मभिदः शरान् ।
भृशमावेशयामास रावणिः समितिंजयः ॥ ७
निरन्तरशरीरौ तु भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
क्रुद्धेनेन्द्रजिता वीरौ पन्नगैः शरतां गतैः ॥ ८
तयोः क्षतजमार्गेण सुस्राव रुधिरं बहु ।
तावुभौ च प्रकाशेते पुष्पिताविव किंशुकौ ॥ ९
ततः पर्यन्तरक्ताक्षो भिन्नाञ्जनचयोपमः ।
रावणिर्भ्रातरौ वाक्यमन्तर्धानगतोऽब्रवीत् ॥ १०
युध्यमानमनालक्ष्यं शक्रोऽपि त्रिदशेश्वरः ।
द्रष्टुमासादितुं वापि न शक्तः किं पुनर्युवाम् ॥ ११
प्रावृताविषुजालेन राघवौ कङ्कपत्रिणा ।
एष रोषपरीतात्मा नयामि यमसादनम् ॥ १२
एवमुक्त्वा तु धर्मज्ञौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
निर्बिभेद शितैर्बाणैः प्रजहर्ष ननाद च ॥ १३

G 6. 20. 13
B 6. 45. 13
L 6. 21. 13

क्राविक्षता —c) Ś B1 D6.8.10.12 G2 M3 अंधकारेण, B3 D4 अंधकारनं, T2 अंतराले न (for अन्धकारे न) —d) V1 [उ]द्दित, D6 [अ]द्भुत (for [मा]वृतम्) —After 6 Ś V D1-3 (marg.) D1-4.8.10.12 ins.

742* स तु वानरशार्दूलः राक्षसेन विपश्चिता।
निर्धूता शरवेगेन न्यपतन्त महीतले।

[(l. 1) B3 ते च L (ed.) तेन (for ते तु) B1 ते वानरा इङ्गिना (for the prior half) —(l. 2) B2.3 निहता B3 जालेन (for वेगेन) D12 यपतथ (for यपतन्)]

7 V3 om. 7 —a) N2 स्वेच, B3 त्वेव (for एव) N1 B3 D6.7.8.11 T G2.3 M3.5 दह (for भृश) G1 भूत (for भिद्) —For 7ab Ś V1.2 D1-4.8.10.12 subst.

743* ततस्तौ राघवौ वीरौ सर्वमर्माणि तौ शरैः ।

[V1.2 D1.8.10.12 स (for तौ) Ś1 ततश्चो (for ततस्तौ)]

while N2 B1.3.4 subst. for 7ab

744* स रामलक्ष्मणौ चैव वेगवद्भिः शितैः शरैः ।

[B1 राम लक्ष्मण (for रामलक्ष्मणौ) B3 एव (for चैव) B1 दहवद्भि (for वेग°)]

—c) Ś V1.2 D1-4.8.10.12 आवेद्(Ś1 D8.10.12 °श, D1.4 °ध)यत्. N1 B3 अंतरयाम.. , B2 आभेद्यामास, B4 आवेजयामास

8 a) Ś V B3 D6.8.12 T1 G1 M3 तौ, N2 B1.4 च, D1.2 हि (for तु) M1.2 (अ)चितौ यारौ: D11 शरौ वत्र (for शरीरौ तु) —b) D6.7.9.11 T1.2 G1 M1.3.6 तावुभौ, G1.2 कृतौ तौ (for भ्रातरौ) Ś V D1.4.8.10.12 उभौ च (V तवोभौ, D1-4.12 तावुभौ) भ्रातरौ कृतौ, N1 भ्रातरौ तौ कृतमणौ, N2 B2.3.4 कृ(B1 ध्रु)तौ तौ(B2 च) सायकैस्तदा D5 भ्रातरौ तावुभौ कृतौ —c) T2 G2 क्रोधन, G1 M4 बद्धा च (for क्रुद्धेन) N B युद्ध, D6 In-जिता, M1.2 घोरै (for वीरौ) —After 8ab V2 erroneously repeats from the post. half of 743* up to 8b —d) D6 पारता (for शरता) Ś1 गतौ D5 शरयागतै

9 a) Ś V D1.4.8.10 क्षतजमागम्य, N2 B1.3.4 D12 क्षतजमंगेभ्य, D6 क्षतजु मागम्य, T2 तु क्षतमार्गेण, Cv r m t as in text (for क्षतजमार्गेण) —b) N2 B1.3.4 बहुधा (for रुधिरं) M6 भुवि (for बहु) N1 B3 बहु सुस्राव शोणित —c) B1 स्म, D3 तु (for च) Ś N B1.3 D6.11 G2.3 सम्प्रकाशेते, V1.2 D1.5.12 प्रचकाशेते

10 a) Ś D1.8.12 पर्यंतरक्ताक्षौ. N1 B2 पद्मपत्ताक्षाक्षौ (B3 °क्षो) V1 पर्यंततामाक्षो, D1 पर्यंतरक्षौ तौ, G1.2 M3 स रोषताम्राक्षो D7 अथ राक्षसवीरोसौ —b) Ś N2 V B1.3.4 D1.4.8.10.12 नील (for भिन्न) N2 alleg. V B3.4 चयप्रभ , D1 चयोपमौ (for चयोपम) —c) Ś N1 B2 D3.6.12 रावणा राघवौ (for रावणिर्भ्रातरौ) —d) N1 B1.3 अंतरीक्ष (for अन्तर्धान)

11 D5 om. 11-12b —a) Ś N V B D1.4.8.10.12 अलक्ष्य मा, D1 असलक्ष्य मा (for अनालक्ष्य) ※ Cm अनालक्ष्य अन्तर्धाय ※ —b) B3 न दश्यो पुर , T2 [ऽ]पि त्रिदवेश्वर , Cg as in text (for ऽपि त्रिदशेश्वर) —c) D1.12 मासादित N1 D1.2.4 च (for वा) D11 शत्रु चासादित चापि —d) D1 त्वं (sic) (for किं) —After 11, B1 ins. 746*

12 D5 om. 12cd (cf. v. l. 11) V3 D3 om. 12 Ś V1.2 D1.2.4.8.10.12 om. 12cd N B read 12 after 15 (B3 after 6. 34. 738*) —a) N2 B2.4 आवृताव्, D6 प्राकृताव्, D9.11 Ct प्रापिताव् —b) G1 पत्रिणौ, G2 पत्रिण ※ राघवाविति संबोधनम्। अत्रापि युवामिति द्वितीयान्तत्वमर्थात् विपरिणम्यानुषञ्जनीयम् ※ —Ś V1.2 D1.2.4.8.10.12 (V1.2 D12 after 745*) read 12cd after 13 —c) Ś D1.8.12 एतौ D1 इषद् (for एष) D6.11 कोप (for रोष)

13 a) G1.2 M6 मायावी (for धर्मज्ञौ) —b) N1 B2 तावुभौ (for भ्रातरौ) —c) B2 शरैर्, D12 सतैर् (for शितैर्) G1.2 M6 शरैस्तीक्ष्णै (for शितैर्बाणैः) —d) G1 M1.3 नहर्ष च (for प्रजहर्ष) G1 M6 ननद (for ननाद) Ś D8.12 ससाकारासिसमप्रभ N B G2.3 M3 प्रहृष्य(G3 °ष्ट) ननाद च, V D1.4.12 अञ्जनपर्वतसमप्रभैः ; D5 प्रणो रैरिव कृतौ —After 13 Ś D1.4.8.10 read 12cd while N V1.2 B D11 (V1.2 D12 followed by 12cd) ins.

745* उवाच परुषाक्षी भ्रातरौ तौ निशाचर ।

G 6. 20. 15
B 6. 45. 14
L 6. 21. 14

भिन्नाञ्जनचयश्यामो विस्फार्य विपुलं धनुः ।
भूयो भूयः शरान्घोरान्विससर्ज महामृधे ॥ १४
ततो मर्मसु मर्मज्ञो मज्जयन्निशिताञ्शरान् ।
रामलक्ष्मणयोर्वीरो ननाद च मुहुर्मुहुः ॥ १५
बद्धौ तु शरबन्धेन तावुभौ रणमूर्धनि ।
निमेषान्तरमात्रेण न शेकतुरुदीक्षितुम् ॥ १६
ततो विभिन्नसर्वाङ्गौ शरशल्याचितावुभौ ।
ध्वजाविव महेन्द्रस्य रज्जुमुक्तौ प्रकम्पितौ ॥ १७
तौ संप्रचलितौ वीरौ मर्मभेदेन कर्शितौ ।
निपेततुर्महेष्वासौ जगत्यां जगतीपती ॥ १८
तौ वीरशयने वीरौ शयानौ रुधिरोक्षितौ ।
शरवेष्टितसर्वाङ्गावार्तौ परमपीडितौ ॥ १९
न ह्यविद्धं तयोर्गात्रं बभूवाङ्गुलमन्तरम् ।
नानिर्भिन्नं न चास्तब्धमा कराग्रादजिह्मगैः ॥ २०

[Ñ1 D13 -संवीतो B2 सुदिग्धौ (for संदीप्तौ) V3 2 रामलक्ष्मणौ B4 तु निशाचर B3 तौ च निशाचर (hypm.)]

—Thereafter Ñ2 B1.3 cont., while B4 ins. after 12:

746* एष वा रोषसंरब्धो नयामि यमसादनम् ।

[= 12cd. B1 त्वां (for वां) B3 एष रोषपरीतात्मा (for the prior half).]

14 V2 om. 14ab. — a) D6 भग्न (for भिन्न). Ś Ñ1 V3 B3 D1.6.13 प्रख्यो (for श्यामो). — b) B1 सुमहाधनुः, D1 G1 सशरं धनुः (for विपुलं धनुः). — c) Ś Ñ V1.2 B D1.4.11-13 G1.3 M3 भूय एव, V3 एकत्र च (sic) (for भूयो भूयः). D5 महाघोरान्. — d) Ś Ñ1 B2.4 D1.4.5.12.13 तयोर्मृधे, Ñ1 चमूमुखे, V B1 तयोर्युधि, G2 ततो मृधे (for महामृधे).

15 a) Ñ V B तयोर् (for ततो). D2 धर्मज्ञो (for मर्मज्ञो). D5 तयोर्मध्ये सुमर्मज्ञो. — b) B1 सज्जयन्, D1 सर्जयन् (sic), D3 योजयन्, D4 सर्जयन् (sic), G3 मग्नन् (sic) (for मज्जयन्). Ñ2 B1-4 निरतान्, G (ed.) इव तान् (for निशितान्). — c) D7 घोर (for वीरो). — d) B1 ननर्द, D4 नादेन (for ननाद). D1 स (for च).

—After 15, Ś V B2 D1-4.6.11.13 ins. the lines of 6. 34. 30 (var.) (followed by 6. 34. 738*):

(1) Ś V B2 D1-4.6.12.13 दृढवैरं, D1 कृतवैरं (for भातमन्यै). — b) V1 D3 रावणि (for राक्षस). — (1. 1) D4.12 -घोषणात् (for भूयस्तौ). — (1. 2) Ś V1.2 D1-4.6.12.13 तावुभौ (for भ्रातरौ).]

—After 15, Ñ B (B2 after 6. 34. 738*) read 12, whereas D1 cont. after 6. 34. 738*:

747* मायो गुरुबद्धौ तु राघवाविन्द्रजिता रणे ।
रामलक्ष्मणयोर्नागपाशबन्धो बभूव ह ।

16 a) G1 तौ (for तु). — b) Ñ1 B G1 भ्रातरौ (for तावुभौ). Ś V D1.4.12.13 निश्चयान् (V1.2 निश्चेष्टौ, V3 D1.4.13 निश्चेष्टौ) भुवौ दृष्टौ, V2 भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ. — c) D1 मात्र तु (for मात्रेण). D3 ****मात्रेण. — d) V3 D1.4.12 (?) शेकतुः. Ś D1 D6.12 न शक्तौ तौ (D1 शक्नुतः) निरीक्षितुं.

17 a) Ś V1 D1.4.12.13 तौ तु (for ततो). Ś1 Ñ V1 B D1-4.12.13 निर्भिन्न, Ś1 निष्पिष्ट (for विभिन्न). V2.3 D6 तौ तु सर्वाङ्गनिर्भिन्नौ. —D5 om. (hapl.) 17b–19a. — b) Ś D4.12 शरकण्टकितौ, Ñ1 V2 B3 शरशल्यार्दितौ, V1 illeg., B2 D2 शल्यार्दिताव्, D6 -शल्याचितौ, G2 शल्याकुलौ, M3 शल्यचितौ, Cg as in text (for शल्याचिताव्). Ś V D1-4.12.13 ततो, D2.7.10.11 T1.2 G1.3 M2 कृतौ, M1.2 भूयः (for उभौ). — c) N1 [अ]मरेन्द्रस्य (for महेन्द्रस्य). — d) Ś D4.12 रज्जोर्मुक्तौ, Ñ1 B2 रज्जुशक्तौ, V1 B4 वज्रमुक्तौ, V2 रज्जोमुक्तौ, B1 रज्जुयुक्त, G1 रज्जुरक्तौ; Cg as in text (for रज्जुमुक्तौ). N1 B2 प्रकम्पतु (B3 °तः). N2 B1 [अ]वचेष्टतां, B3.4 [अ]वचेष्टतौ (for प्रकम्पितौ).

18 D6 om. 18 (cf. v.l. 17). V2 om. (hapl.?) 18–19a. T2 om. (hapl.?) 18cd. — a) N2 B3.4 तु संघूर्णितौ, B1.4 संप्रचलितौ, D1.7.10.11 संप्रवलितौ, D13 संप्रवलितौ, G (ed.) तु प्रचलितौर् (for संप्रचलितौ). Ñ1 B वाणैर् (for वीरौ). — b) Ś Ñ V1.2 B D1.4.12.13 मर्दितौ (Ñ1 B2 ताडितौ) मर्मभेदिभिः. — c) N2 व्यचेष्टतुर्, D12 विविशतुर् (for निपेततुर्). Ñ1 B2 महात्मानौ (for महेष्वासौ). — d) D2 om. from पत up to तौ in 19a.

19 D5 om. 19abc (cf. v.l. 17). V2 om. 19ab, D2 om. up to तौ in 19a (for both cf. v.l. 18). — a) D1 वीरौ (for वीर). Ś V1.3 D1-4.6.12.13 तत्र (for वीरौ). — c) B4 विक्षत (for वेष्टित). — d) G1.3 M3 परमव्यथितौ. Ś V2 B भ्रातरौ भृश(Ñ1 B2.3 परि)पीडितौ.

20 a) N2 बभूव नः, B2 न बभूव, G1 नात्र विद्धं, Cg k t as in text (for न ह्यविद्धं). Ś Ñ V B1.2.4 D1.4.6.10.11 M3 गात्रे (for गात्रं). — b) N1 तत्र हि, B1 तत्रापि (for बभूव). Ś V D1-4.12.13 G2 [अं]गुलमप्यपि, D7 [अं]गुलमात्रकं, T2 [अं]गुलमन्तरं, T1 [अं]तरमंगुलं (by transp.) (for [अं]गुलम्-अन्तरम्). — cd) Ś1 D11 अनिर्भिन्नं; Ś1 D4 अनिर्दग्ध; Ñ1 V1 B4 D10.11 नानिर्भिन्नं, D1 अनिर्भिन्नं, M1 न निर्भिन्नं (for नानिर्भिन्नं). Ś1 Ñ1 V2 B1.2 D1 M1.2 C1 न चाप्यस्तब्धम्; Ś1 D1.4.12 च नाप्यस्तब्धम्; D6 चनाप्यस्तब्धम्; D7 नाजस्कंधः; D11 न चाप्यस्तब्धम्. Cv m g

तौ तु क्रूरेण निहतौ रक्षसा कामरूपिणा ।
असृक्सुस्रुवतुस्तीव्रं जलं प्रस्रवणाविव ॥ २१
पपात प्रथमं रामो विद्धो मर्मसु मार्गणैः ।
क्रोधादिन्द्रजिता येन पुरा शक्रो विनिर्जितः ॥ २२
नाराचैरर्धनाराचैर्भल्लैरञ्जलिकैरपि ।
बिव्याध वत्सदन्तैश्च सिंहदंष्ट्रैः क्षुरैस्तथा ॥ २३

G. 6. 20. 27
B. 6. 45. 23
L. 6. 21. 26

as in text (for न चाहतभ्रमम्). ⊛ Ct: 'अस्तभ्रमम्' इति पाठे चेष्टावत्. ⊛ —V3 illeg. for d. Ś V1,3 B1 D1-4,8,12,13 अपि सूक्ष्मम्; Ñ1 B3 सन्ताप्रैर् (for भ्रु कराग्राद्). T3 कराग्रादप्यजिह्मगैः (for d). —D5 सचिह्नितगजस्कंधं कराभ्यामिव जिह्मगैः. —After 20, Ñ B D4,13 ins.; V3 ins. after 21ab:

748* शराचितशरीरौ तौ शिवौ निपतितावुभौ ।
स्वराजेतां महाबाहू छादितौ शलभैर्यथा ।

[(l. 1) D13 शरचित-. —(l. 2) Ñ1 प्रकाशतु:; V3 प्रकाशतां; B3 (before corr. चकाशतु:) व्यवस्येतां; D13 प्रकाशेतां; G (ed.) अदृश्येतां (for स्वराजेतां). B1 इन्द्रवादी. D13 द्वावितं सलिलं यथा (for the post. half).]

—Thereafter, Ñ2 cont. 751* repeating it after 22.

21 a) G1 शूरेण (for क्रूरेण). Ś V D1-4,8,13 तौ तु वीरौ (D8 °र) शरैर्वे (D1,3 °र्वि) द्धौ; Ñ B तौ तु वीरेण वि (B4 व) द्धाङ्गौ; D13 तौ वीरौ च शरैर्विद्धौ. —b) B3 कामरूपिभिः. —After 21ab, V3 ins. 748*. —c) D4,6 T2 G2,3 M1,4 सुस्रा (T2 °स्र) वतुस्; T3 सस्रावतुस्. Ś V D1-4,8,12 रक्तं सुस्रुवतुर्गात्राद् (V °र्गात्रैर्), Ñ1 B3 प्रसुस्रुवात रुधिरं; Ñ2 B1,2,4 स्रवतो रुधिरं तीव्रं; D1 रक्तं सुस्रुवतुर्गात्रात्; D13 रक्तानि सुस्रुवुर्गात्राज्. —d) V3 B2,4 D2,3,6 प्रस्रवणाद्विव; D6 प्रस्रवणानि च.

22 Ñ1 B1,3 D13 repeat 22ab after 752*. —a) Ś V D1,2,4,8,12 (first time) पतितः; D2,4 पतितः (for पपात). Ñ1 B3 (both first time) पीडितश्चाथ पद्मास:. —b) Ñ2 B1,3 D13 (all second time) मार्गणैः (for मार्गणैः). Ś V D1-4,8,12,13 (first time) शरास्तस्य (D2,4,12 °स्तस्य) नि (D1 °शावपानि) पीडित: (D13 °ते:), Ñ B1-4 (Ñ1 B1,3 first time).1 पूर्व (B1 °र्वं) विद्धः (Ñ1 तूणमेव) शि (B3 श) रैः शरैः. —After 22ab (r.), Ñ1 B1,3 ins., V1 ins. after 24ab (first time), D13 cont. after 751* (r.).

749* पद्वो राक्षसा येन सर्वेऽपि निहता रणे ।

[V1 निहता वै महाबले (for the post. half).]

—c) B1 कोपेन (for क्रोधाद्). B3 D4 M2 इन्द्रजितो. Ñ1 B3 तत (for येन). —d) Ñ1 B3 येन (for पुरा). Ś1 V1,3 B4 D1,3-8,12,13 (s)पि निर्जित:; D6 in marg., D13 विनिर्जित: (for विनिर्जितः). —After 22, Ś D1,4,8,13 ins.:

750* पुनश्च लक्ष्मणो वीरो विद्धो धर्मात्मवान् ।
पुनः पश्चाद्राक्षसेन्द्रो बबन्ध शरपञ्जरम् ।

[(l. 1) L (ed.) शरणैं गतः. —(l. 2) D8,12 पुरः (for पुनः). D2 स लंकेन्द्रो (for राक्षसेन्द्रो). L (ed.) पश्चात्स राक्षसेन्द्रो वै (°न्द्रेण) बबन्धे शरपंजरे.]

—After 22, V B1 (repeats after 23),3,4 D5-7,9,11 S ins.; Ñ1 B3 D13 (repeats after 22ab [r.]) ins. after 23, Ñ2 (second time illeg.) cont. for the first time after 748* repeating it after 22:

751* रुक्मपुङ्खैः प्रसन्नाग्रैरजोगतिभिराशुगैः ।

[B1 (first time) हेमपुङ्खैर्. Ñ1,2 (first time) V3 B1 (second time),3 D13 (first time) ततो (D13 तु तौ) विद्धैस् (Ñ2 D13 °द्धौ, V3 B1 °द्धो); V1,3 B4 अजिह्माग्रैर्; B1 (first time) D13 (second time) अजिह्माग्रैर्; B2 सुतीक्ष्णाग्रैः; T3 सुतीक्ष्णाग्रैर् (for प्रसन्नाग्रैर्). V1,3 B1 (first time).4 D7 9,11 G3,4 Cm.t रजो-; M4 अपरं (sic); Cg as above (for मनो-). B4 नाशुगैः; D13 (second time) महाशुगैः (for आशुगैः). Ñ1,2 (first time) V3 B1 (second time).3 तीक्ष्णधारैः शितैः शरैः; B2 नभोगामिभिराविभिः; D13 (first time) तीक्ष्णाग्रैःशितैः शरैः (for the post. half). ⊛ Cm: प्रसन्नाग्रैरजोगतिभि. इति पाठ. ⊛]

—Thereafter, Ñ1 B3 cont.; V1 ins. after 23, B1 cont. after 751* (second time), D13 cont. after 751* (first time):

752* असृक्सुस्रुवतुर्गात्रैरभिवृष्टाविवाचलौ ।

[B1 रक्त (for असृग्). V2 असृग्*पिर गात्रैर् (for the prior half). V3 अभिवृष्ट, B1 D13 अभिवृष्टाव् (for अभिवृष्टाव्). V1 इवाचल:.]

23 D10 om. 23ab. —b) G1 M1 भीमैर्; Cg as in text (for भल्लैर्). —For 23ab, Ś Ñ V B D1-4,8,12,13 subst.:

753* नालीकैरर्धनालीकैर्भल्लैरथ विकर्णिभिः ।

[V1,3 नाडीकैर् (for both नालीकैर्). G (ed.) बृ- (for अर्ध-). V3 क्षुरैर् (for भल्लैर्). Ñ1 B3 अपि (for अथ). —V3 damaged from -कर्णिभि up to बिद्धः in c. Ś D1,4,8,13 भैर्मुखैः शरकैः; D1,3 4,13 गर्दभैर्गर्दभैः. (for the post. half).]

—V3 lacuna for c. —c) Ś D1-4,8,12,13 नाराचैर्; Ñ Ñ1 B1-4 विपाटैर्; B1 विक्षेपैर् (for बिव्याध). D6 वत्सदंष्ट्र. —d) Ś D4,13 सिंह- (for सिंह-). B1 -दंष्ट्रै.; D1 -नाद्र (for -दंष्ट्रैः). D4,6 क्षुरैश्च (for क्षुरैस्). Ś1 D1-4,13 G1 शितैः शरैः; Ś1 D6,13 शरैः शितैः; G1 क्षुरैः शरैः; G1 * * शरैः (damaged); M1 तोमरैः; Cv,r,g as in text (for ...)

G. 6. 20. 27
B. 6. 45. 24
L. 6. 21. 27

स वीरशयने शिश्ये विज्यमादाय कार्मुकम् ।
भिन्नमुष्टिपरीणाहं त्रिणतं रुक्मभूषितम् ॥ २४
बाणपातान्तरे रामं पतितं पुरुषर्षभम् ।
स तत्र लक्ष्मणो दृष्ट्वा निराशो जीवितेऽभवत् ॥ २५

बद्धौ तु वीरौ पतितौ शयानौ
तौ वानराः संपरिवार्य तस्थुः ।
समागता वायुसुतप्रमुख्या
विषादमार्ताः परमं च जग्मुः ॥ २६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चत्रिंशः सर्गः ॥ ३५ ॥

सुरेश्वरा) N1 B3 सिंहर्दृष्टेस्थिते पारे —After 23, V1 ins 752*, N2 B1(repeats) D11 (repeats after 22ab (r)) ins 751*

24 B1 om 24ab V1 reads 24ab twice (var) Ñ2 illeg for a —a) Ñ2 B3 शेते (for शिश्ये) V1(first time) B1 निहतो लक्ष्मण शिश्ये (V1 °णशायि, B3 °ण शेते) —V1 (first time) illeg for b —b) Ś Ñ V1(second time) B1 D1-8 12 13 विग्रहम्, D4 C2 सज्जम्, T3 G1 सज्यम्, Cg as in text (for विज्यम्) D9-11 Ct नाविश्य, Cg as in text (for आदाय) —After 24ab (first time) V1 ins 749* —Ñ2 illeg for c —c) Ś D1 4 6 12 13 G2 शि(Ś D1 4 12 श्रु, D4 शि)ब B1 परिष्वक्ता D6 पतिताद्या (for -परीणाहं) —d) Ś D1 13 नृपवन्, N1 B3 त्रिगुण, Ñ2 V1 विनत, V3 B1 D1-4 6 7 11 12 T2 3 विनत, B3 4 विनत (for त्रिणतं) M रत्न (for रुक्म) Ś V3 D2 8 10 12 -वाहितं, N V1 B रक्तिं D3 4 4 राजित (for भूषितम्)

25 a) Ñ1 B1 पातान्तरे D2 9 पाताग्रे, G1 पादान्तरे (sic) Cv m g t as in text (for पातान्तरे) Ś N V B D1-4 6 11 12 13 रामं (for रामं) —b) V1 D1 शयानं, V2 3 D1 10 परिते (for पतितं) B1 पतित पुरुषर्ष —V1 damaged for 25cd —c) Ś N1 V2 3 B1 2 4 D1-4 6 11 13 त्यक्त्वा लक्ष्मणः, N1 B3 लक्ष्मण विकृते (for स तत्र लक्ष्मणो) —After 25 D1 3 4 11 Ś ins.

754* रामं कमलपत्राक्षं शरबन्धपरिक्षतम् ।
सुग्रीव भ्रातरं दृष्ट्वा पतितं भरतांग्रज ।
दशमासि ते दृष्ट्वा समर्थ परमं गता ।

[(1 1) M1 शरबद्ध D1 शरबन्धपरीक्षत, D4 शरबद्ध परीक्ष त, D7 10 11 शरस्य रक्तोपितं (D7 °त) D3 शरचापे निर्मितं, T1 G1 शरवेन पीडित (for the post half) —(1 2) G1 damaged for सुग्रीव —(1 3) D1 (स)पि च (by transp) (for चापि) T1 G1 M1 तौ (for त)]

—Thereafter D1 10 11 G1 cont

755* शोकार्तिश्रुकृषुषसमश्रुपरिलोचना ।

26 a) V2 B1 विद्धौ (for बद्धौ) B1 वीर, Cg as in text (for वीरौ) Ś D1 4 6 12 13 विद्धु (D1 °द्ध) तौ Ñ1 V1 B1 निहतौ, N1 illeg, V2 3 B1 2 4 शयनं (for पतितौ) D1 10 11 बद्धौ तु तौ वीरवर शयानौ —b) N V B D1-3 4 7 10 11 13 T2 3 G2 M1 2 3 4 D2 तत्र (for तौ) Ś N V B D1-4 6 12 13 G1 2 M1 सर्वे (for तस्थु) —c) Ś N1 V B D1-4 9 11 13 समासते वायुसुतप्रधाना —d) D11 T1 प्रजग्मु (for च जग्मु)

Colophon —Kāṇḍa name V1 V2 3 B1 2 4 D1 13 युद्धकाण्डे —Sarga name Ś1 V2 D1 4 नागपाशबन्धः (D1 °न्ध); Ś2 V1 V2 3 B2 4 D1 4 11 नागपाश (B1 °श), Ñ1 B1 2 3 शक्ति युद्ध समाप्त V2 रामबंधे D3 11 युद्धपर्वणि समाप्त । D1 सीतामूर्छा —Sarga no (figures, words or both) Ś1 N1 V2 3 B1 D1 4 11 13 om, Ś2 Ñ2 V1 D1 9 21, B1 D1 28 B4 4 20 D1-3 11 T1 G M 45 D1 29 T1 44 —After colophon, D1 concludes with शुभं, G M1 2 3 with श्रीरामाय नमः

३६

ततो द्यां पृथिवीं चैव वीक्षमाणा वनौकसः ।
ददृशुः संततौ बाणैर्भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥ १

वृष्ट्वेवोपरते देवे कृतकर्मणि राक्षसे ।
आजगामाथ तं देशं ससुग्रीवो विभीषणः ॥ २

नीलद्विविदमैन्दाश्च सुषेणसुमुखाङ्गदाः ।
तूर्णं हनुमता सार्धमन्वशोचन्त राघवौ ॥ ३

निश्चेष्टौ मन्दनिःश्वासौ शोणितौघपरिप्लुतौ ।
शरजालाचितौ स्तब्धौ शयानौ शरतल्पयोः ॥ ४

निःश्वसन्तौ यथा सर्पौ निश्चेष्टौ मन्दविक्रमौ ।
रुधिरस्रावदिग्धाङ्गौ तापनीयाविव ध्वजौ ॥ ५

तौ वीरशयने वीरौ शयानौ मन्दचेष्टितौ ।
यूथपैस्तैः परिवृतौ बाष्पव्याकुललोचनैः ॥ ६

राघवौ पतितौ दृष्ट्वा शरजालसमावृतौ ।
बभूवुर्व्यथिताः सर्वे वानराः सविभीषणाः ॥ ७

अन्तरिक्षं निरीक्षन्तो दिशः सर्वाश्च वानराः ।
न चैनं मायया छन्नं ददृशू रावणिं रणे ॥ ८

G 6 21.8
B 6 46.8
L 6 22.8

36

☞ Cv does not comment on Sargas 36 and 37

1 ᵃ) V3 damaged up to पृथिवीं B1 इतो (for ततो) D1 सर्वे (for चैव) —ᵇ) Ś Ñ1 V3 D1.3.4.13 वीक्षमाणा (sic). —ᶜ) Ś B4 D1-4.8.11.13 सहितौ, D11 G3 सततैर्, T1 सततौ, Cg k t as in text (for संततौ) Ś B1 D1-4.8.11.13 बद्धौ (for बाणैर्)

2 ᵃ) Ś1 हर्षित, Ś2 D8 वर्षित्वा, Ñ2 B1 D4.7.8.11 T1.2 M5 Ck हृष्टे (D4 T1 M5 °ष्टु)व, B1 दृष्ट्वा च, B4 G1 वृष्टेवं, D1.2.4.13 वर्षित्वा, D2 दृष्टैव (sic) D11 वर्षित • Cg t as in text (for वृष्ट्वेव) Ś Ñ V B D1-4.8.11.13 G1 मेघे, Cg t as in text (for देवे) —ᵇ) B4 कृत (for कृत) —ᶜ) Ś D1.3.4.11.13 आपपात, Ñ1 V1.3 उपयातो, N1 B1.3 उत्पपात, V3 B1.4 उपायातो (for आजगाम) B4 च (for [अ]थ) —ᵈ) D8 सुग्रीवेण (for ससुग्रीवो) Ś Ñ V B D1-4.8.11.13 G3 M1.2.3 सुग्रीव सविभीषण

3 ᵃ) G M3 तु (for च) Ś Ñ1 V1 B1 D1-4.7-13 T1 अंगदो (V1 D7-13 T1 नीलश्च) द्विविदो (Ś D13 °धो) मैंद —ᵇ) Ś Ñ1 V B1-3 D1.4.7-13 T1 G1 सुषेण कुमुदो नल (V B1.3 D7.8.11 T1 G1 °श्चांगद) Ñ2 B4 T1 M5 °कुमुदांगदा —ᶜ) M1.3 सर्वे (for तूर्णं) —ᵈ) Ś Ñ1 B1 D1.3.4.13 अगमन्य(D1.3.13 °च्छ)न्त्र, N2 V B1.3.4 D1 आगच्छ(D1 °म)न्यत्र D4 आजग्मुर्यत्र, M5 अन्वचक्षत (for अन्वशोचन्त)

4 ᵃ) V1 D7.9-11 T G M1.3 Cg अचेष्टौ (for निश्चेष्टौ) D1 मन्द- (for मन्द) V1 D4.10.11 T G M1.3 निःश्वासौ ∞ Cg अत्र पुनरुक्तयो दुःपरिहारः। यत्रा अचेष्टावपि श्लोके पूर्वश्लोकनान्वित ∞ —ᵇ) V1 B1.4 रुधिरौघ, V2 V B1.3 D7-9.11 T G1.2 M5 शोणितेन D4 शोणितैश्च (for शोणितौघ) D1 परिप्लिवौ (sic) —ᶜ) Ś Ñ V3 B D3.4.13 शरजालावृत(D4 °च्छि)तौ, V3 °जालाच तौ (for °जालाचितौ) D1 स्तब्धौ (for स्तब्धौ) D1 शरजालेन निर्भिन्नौ —ᵈ) Ś Ñ B1.3.4 D4.7-13 T1 शरतल्पगौ.

5 ᵃ) Ñ1 D4.5.10.11 S निःश्वसन्तौ Ś Ñ V B1-4 D1-4.8.13.11 M1.2 नागौ, Cg as in text (for सर्पौ) —ᵇ) D4 सुविद्धौ, M1.2 निहतौ, Cg as in text (for निश्चेष्टौ) V B1.2 नष्ट, D1.3.4.13 सिद्ध, D4.7.8-11 T1.2 G1 M5 दीन, Cg as in text (for मन्द) —G1 om 5ᶜ–7ᵇ. —ᶜ) Ñ2 V B1 सुति, B3 प्रति, D1 T1 G1 M1.2.3 [आ]स्राव (for स्राव) D1 T1 लिप्ताङ्गौ —ᵈ) Ś Ñ2 V B1-3 D1.4.7-13 M5 तपनीयाव्

6 G1 om 6 (cf v l 5) —ᵃ) Ś Ñ2 B3 D1.3.4.13 मन्दचेतसौ (Ñ2 B3 °सौ) Ñ2 V B1.3.4 नष्टचेतनौ, D1 मन्दनिःस्वनौ (for मन्दचेष्टितौ) —Ś D4.13 om 6ᶜ–7ᵈ —ᶜ) Ñ V3 B स , D7-11 स्ते (for तैः) L (ed) परिवृत्तौ —ᵈ) D1 [?]-व्याकुल (for व्याकुल) N V1.3 B D1.4 लोचनौ (for लोचनैः) M1.3 बाष्पपर्याकुलेक्षणं

7 Ś D4.13 G1 om 7ᵃᵇ (for G1 cf v l 5 and for others 6 —ᵃ) Ñ1 B3 राम तु पतित दृष्ट्वा —ᵇ) Ñ2 V B1.3.4 D1.3.13 बाण (for शर) V3 B1 D4.10.11 सम [?]वृतौ, D1.3.4 सम(D4 °मा)र्दितौ, D1.3 T1 समाचितौ D11 विमोहितौ G1 M1 (आ)चितौ तदा (for समावृतौ) Ñ1 B3 दारविद्ध सलक्ष्मणं —ᶜᵈ) D4 M1 transp व्यथिता and वानरा

8 D13 om (hapl) ५ to G1 om (hapl ?) 8–9ᵇ —ᵃ) Ñ2 B4 D4 अंतरीक्ष Ś D1 निरीक्षत, Ñ1 V1 B1.3 न(Ñ1 नु) पश्यन्तो, D1 G1 M1 निरीक्षत, D1 निरीक्षन्त (for निरीक्षन्तो) —ᵇ) Ś Ñ1 B1.4 D1.3.13 तु त, Ñ1 V B1.3 च त, D1 च न D1 सुत, D11 चेव (for चैनं) D1.3 (after corr as in text) दिशं (for छन्नं) —D1.3 om (hapl) 8ᵈ 9ᵃ —ᵈ) Ś D1-4.13 ददृशुर् (for ददृशू) G1 वानरा (for रावणिं) Ñ1 B1.4 पश्यतो (B1 °ति) रावणात्मजः Ñ1 V B1.3 G (ed) पश्यै (V1 B1 प्रेक्षित, G (ed) पश्यतो) द्रविड रणे

G. 6. 20. 27
B. 6. 45. 24
L. 6. 21. 27

स वीरशयने शिश्ये विज्यमादाय कार्मुकम् ।
भिन्नमुष्टिपरीणाहं त्रिणतं रुक्मभूषितम् ॥ २४
बाणपातान्तरे रामं पतितं पुरुषर्षभम् ।
स तत्र लक्ष्मणो दृष्ट्वा निराशो जीवितेऽभवत् ॥ २५

बद्धौ तु वीरौ पतितौ शयानौ
तौ वानराः संपरिवार्य तस्थुः ।
समागता वायुसुतप्रमुख्या
विषादमार्ताः परमं च जग्मुः ॥ २६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चत्रिंशः सर्गः ॥ ३५ ॥

क्षुरैस्तथा) Ñ1 B3 सिंहदष्ट्रोऽथितै शरैः —After 23, V1 ins 752* N1 B1 (repeats) : D11 (repeats after 22^ab [r]) ins 751*

24 B4 om 24^ab V1 reads 24^ab twice (var) Ñ1 illeg for ^a—^d) Ñ1 B1 शेते (for शिश्ये) V1 (first time) 3 3 B1 2 निहतो लक्ष्मण शिश्ये (V1 °णश्चापि, B1 °ण शेते) —V1 (first time) illeg for ^b—^d) Ś Ñ V1 (second time) 2 3 B1 3 D1-4 8 13 14 दिव्यम्, D3 C3 सत्यम्, T2 G1 सज्यम्, Cg as in text (for विज्यम्) D9-11 Ct आविध्य, Cg as in text (for आदाय) —After 24^ab (first time) V1 ins 749* —N2 illeg for ^c—^d) Ś D1-4 8 13 14 G2 शि(Ś D2 8 12 ष्ठ, D4 सि)ष्ट B1 4 परिध्वस्त D4 परीताभ्र (for परीणाह) —^d) Ś D8 12 वृत्तपत्र Ñ1 B1 त्रिगुण N2 V2 वितत, V1 3 B1 D1 3 4 5 7 9 11 13 T2 3 त्रिनत, B2 4 वितत (for त्रिणतं) M रुक्म (for रुक्म) Ś V1 D2 8 13 12 कांचने, N V2 B रंजित, D1 3 4 राजित (for भूषितम्)

25 ^a) Ñ1 B3 पातातर, D4 13 पातातुर G2 पावान्तरे (sic) Cv m g t as in text (for पाता[न्त]रे) Ś N V B D1 3 4 8 13 14 राम (for रामं) —^b) Ñ1 B2 शयान V1 3 D8 10 11 पातितं (for पतितं) B1 पतितं गुरुमग्रज —V2 damaged for 25^cd —^c) Ś N2 V1 3 B1 3 4 D2 4 8 13,14 शयान लक्ष्मणः N1 B3 लक्ष्मण विकृत (for स तत्र लक्ष्मणो) —After 25, D6 7 9 11 S ins.

754* राम कमलपत्राक्ष शरसन्धपरिक्षतम् ।
सुशोच भ्रातरं दृष्ट्वा पतितं धरणीतले ।
हरयश्चापि तं दृष्ट्वा संतापं परमं गता ।

[(l. 1) M3 शरवद्ध D6 शरवधप्रतीक्षत, D9 शरबद्ध परीक्ष्य त D7 10 11 शरवद्ध रणेऽक्षित (D7 °त), D8 शरबंधे निपीडित T1 G3 शरबंधेन पीडित (for the post. half) —(l. 2) G1 damaged for सुशोच —(l. 3) D9 [ऽ]पि च (by transp.) (for चापि) T3 G1 M3 तौ (for तं)]

—Thereafter D7 10 11 G3 cont.

755* शोकार्णवसुदुष्पारमश्रुपूरितलोचना ।

26 ^a) V3 B1 निहतौ (for बद्धौ) B4 वीर, Cg as in text (for वीरौ) Ś D1 4 8 12 13 विद्धु(D2 °ध्द)तौ, Ñ1 V1 B3 निहतौ, N2 illeg V2 3 B1 2 4 शयने (for पतितौ) D7 10 11 बद्धौ तु तौ वीरशये शयानौ —^b) N V B D1 3 4 7 9 10 11 13 T1 3 G3 M1 3 4 तैः D4 तत्र (for तौ) Ś N V B D1-4 8 12 13 G2 3 M3 सम (for तस्थु) —^c) Ś N2 V B D2 4 8 12,13 समागते वायुसुतप्रधाना —^d) D13 T2 प्रजग्मु (for च जग्मु)

Colophon —*Kanda name*: N V1 3 B1 2,4 D9 11 लङ्काकाण्डे —*Sarga name*: Ś1 V3 D2 4 नागबंधन (D4 °न) Ś2 N2 V1 B3 4 D1 3 14 शरबंध (B2 °ध) N1 D1 3 रात्रियुद्धं शरबंध V2 शरबंध, D8 12 युद्धपर्वणि शरबंध, D9 श्रीराममूर्च्छितं —*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 N2 V1 3 B1 D2 4 11 13 om. Ś2 Ñ2 V2 D3 4 21 B2 D3 22 B1 4 20 D5-7 10 T1 3 G M 45 D8 19 T2 44 —After colophon D2 concludes with राम, G M3 3 4 with श्रीरामाय नमः

३६

ततो द्यां पृथिवीं चैव वीक्षमाणा वनौकसः ।
ददृशुः संततौ बाणैर्भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥ १
वृष्ट्वेवोपरते देवे कृतकर्मणि राक्षसे ।
आजगामाथ तं देशं ससुग्रीवो विभीषणः ॥ २
नीलद्विविदमैन्दाश्च सुषेणकुमुदाङ्गदाः ।
तूर्णं हनुमता सार्धमन्वशोचन्त राघवौ ॥ ३
निश्चेष्टौ मन्दनिःश्वासौ शोणितौघपरिप्लुतौ ।
शरजालाचितौ स्तब्धौ शयानौ शरतल्पयोः ॥ ४
निःश्वसन्तौ यथा सर्पौ निश्चेष्टौ मन्दविक्रमौ ।
रुधिरस्रावदिग्धाङ्गौ तापनीयाविव ध्वजौ ॥ ५
तौ वीरशयने वीरौ शयानौ मन्दचेष्टितौ ।
यूथपैस्तैः परिवृतौ बाष्पव्याकुललोचनैः ॥ ६
राघवौ पतितौ दृष्ट्वा शरजालसमावृतौ ।
बभूवुर्व्यथिताः सर्वे वानराः सविभीषणाः ॥ ७
अन्तरिक्षं निरीक्षन्तो दिशः सर्वाश्च वानराः ।
न चैनं मायया छन्नं ददृशू रावणिं रणे ॥ ८

G 6 21 8
B 6 46 8
L 6 22 8

36

☞ Cv does not comment on Sargas 36 and 37

1 ᵃ) V3 damaged up to पृथिवीं B3 इतो (for ततो) D1 सर्वं (for चैव) —ᵇ) Ś Ñ1 V3 D1 3 4 13 वीक्ष्यमाणा (sic). —ᶜ) Ś B4 D1–4 8 12 13 14 सहितौ, D11 G3 सततैर्, T3 सततौ, Cg k t as in text (for संततौ) Ś B4 D1–4 8 11 12 13 बद्धौ (for बाणैर्)

2 ᵃ) Ś1 वृष्टिव, Ś2 D8 घर्षित्वा, Ñ1 B3 D6 7 9 11 T2 3 M5 Ck दृष्ट्वे(D8 T3 M5 °ष्टे)व, B1 दृष्ट्वा च, B4 G1 वृष्टयेव, D1 3 4 13 वर्षित्वा, D2 इष्टैव (sic) D12 'घर्षित Cg t as in text (for वृष्ट्वेव) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 G3 मेघे, Cg t as in text (for देवे) —ᵇ) B4 कृते (for कृत) —ᶜ) Ś D1–3 8 12 13 आपपात, Ñ1 V1 3 उपयातो, N2 B1 3 उत्पपात, V3 B2 4 उपायातो (for आजगाम) B4 च (for [अ]थ) —ᵈ) D8 सुग्रीवोथ (for ससुग्रीवो) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 G2 M1 3 4 सुग्रीव सविभीषण

3 ᵃ) G M5 तु (for च) Ś Ñ1 V1 B3 D1–4 7–13 T3 अङ्गदो(V1 D7 9–11 T3 नीलश्च) द्विविदो(Ś D12 °धो) मैन्द —ᵇ) Ś N2 V B1–3 D1 4 7–13 T3 G1 सुषेण कुमुदो नल (V B1 3 D7 9 11 T3 G1 °दोङ्गद) N2 B4 T2 M2 °कुमुदाङ्गदा —ᶜ) M1 3 सह (for तूर्णं) —ᵈ) Ś N1 B3 D1 8 12 13 अगमन्य(D1 3 13 °च्छ)न्, N2 V B1 2 4 D8 आगच्छ(D1 °म)न्यत्र, D4 आजग्मुर्यत्र, M5 अन्ववेक्षत (for अन्वशोचन्त)

4 ᵃ) V3 D8 7 9–11 T G M1 2 Cg अचेष्टौ (for निश्चेष्टौ) D1 स्वल्प- (for मन्द) N1 D5 6 10 11 T G M1 4 4 निश्वासौ ✻ Cg अत्र पुनरुक्तयो तु व्यतिरेकात्। यद्वा अचेष्टाविति श्लोक पूर्वश्लोकेनान्वित ✻ —ᵇ) V1 B1 4 रुधिरौघ, Ñ2 V B1 3 D6–7 9 11 T G1 3 M5 शोणितेन, D8 शोणितैश्च (for शोणितौघ) D8 परिप्लुतौ (sic) —ᶜ) Ś Ñ V3 B D6 8 12 शरजालावृ(D6 °न्वि)तौ, V3 °जालाच यौ (for °जालाचितौ) D4 न्यस्तौ (for स्तब्धौ) D1 शरजालेन निर्वद्धौ —ᵈ) Ś Ñ B1 2 4 D1 4 7–13 T3 शरतल्पगौ

5 ᵃ) Ñ1 D3 4 5 10 11 S निश्वसतौ Ś Ñ V B1–4 D1–4 8 12 13 M1 3 नागौ, Cg as in text (for सर्पौ) —ᵇ) D4 सुविद्धौ, M1 3 निहतौ, Cg as in text (for निश्चेष्टौ) V B1 2 नष्ट, D1 3 4 13 सिंह, D6 7 9–11 T1 3 G1 M1 दीन, Cg as in text (for मन्द) —G1 om 5ᶜ–7ᵇ —ᶜ) Ñ2 V B1 सुति, B2 श्रुति, D1 T3 G3 M1 2 5 [आ]स्राव (for स्राव) D6 T3 दिग्धाङ्गौ —ᵈ) Ś Ñ2 V B1–3 D1 4 7–11 M5 तपनीयाव

6 G1 om 6 (cf v l 5) —ᵇ) Ś Ñ1 B2 D1 3 4 8 12 13 मन्दचेतसौ(Ñ1 B3 °नौ) N2 V B1 2 4 नष्टचेतसौ, D2 मन्दनिश्वनौ (for मन्दचेष्टितौ) —Ś D8 12 om 6ᶜ–7ᵇ —ᶜ) N V3 B स, D6–11 स्तै (for त) L (ed) परिवृत्तो —ᵈ) D1 T3 व्यावृत (for व्याकुल) N V1 2 B D2 4 लोचनौ (for लोचनै) M1 3 बाष्पपर्याकुलेक्षणै

7 Ś D8 12 G1 om 7ᵃᵇ (for G1 cf v l 5 and for others 6 —ᵃ) Ñ1 B3 राम तु पतित दृष्ट्वा —ᵇ) Ñ2 V B1 2 4 D1 4 13 बाण (for शर) V3 B3 D8 10 11 सम न्वितौ, D1 3 4 सम(D4 °मा)र्दितौ, D7 9 T3 समाचितौ, D11 विमोहितौ G2 M1 [आ]चितौ तदा (for समावृतौ) Ñ1 B3 शरविद्ध सलक्ष्मण —ᶜᵈ) D1 M5 transp व्यथिता and वानरा

8 D11 om (hapl ?) 8–10 G2 om (hapl ?) 8 9ᵇ —ᵃ) Ñ2 B4 D6 अतरीक्ष Ś D8 निरीक्षत, Ñ2 V3 B1 2 च(Ñ2 तु) पश्यतो, D3 G1 M5 निरीक्षत, D4 निरीक्षन्त (for निरीक्षन्तो) —ᵇ) Ś N1 B3 4 D1–4 13 तु त, N2 V B1 2 च त, D4 च त D8 सुत D11 चव (for चैव) D1 4 (after corr as in text) छिन्न (for छन्न) —D8 9 om (hapl) 8ᵈ–9ᵃ —ᵈ) Ś D1–4 8 13 अपश्यन् (for ददृशू) G1 वानरा (for रावणिं) Ñ1 B1 4 पश्यतो(B4 °ति) रावणात्मज, N2 V B1 2 G (ed) प्रेक्षते(V3 B3 प्रेक्षति, G [ed] पश्यती)न्द्रजित रणे

G 6. 21. 9
B 6. 46. 9
L 6. 22. 9

तं तु मायाप्रतिच्छन्नं माययैव विभीषणः ।
वीक्षमाणो ददर्शाथ भ्रातुः पुत्रमवस्थितम् ॥ ९
तमप्रतिमकर्माणमप्रतिद्वन्द्वमाहवे ।
ददर्शान्तर्हितं वीरं वरदानाद्विभीषणः ॥ १०
इन्द्रजित्त्वात्मनः कर्म तौ शयानौ समीक्ष्य च ।
उवाच परमप्रीतो हर्षयन्सर्वनैरृतान् ॥ ११
दूषणस्य च हन्तारौ खरस्य च महाबलौ ।
सादितौ मामकैर्बाणैर्भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥ १२
नेमौ मोक्षयितुं शक्यावेतस्मादिषुबन्धनात् ।
सर्वैरपि समागम्य सर्षिसंघैः सुरासुरैः ॥ १३
यत्कृते चिन्तयानस्य शोकार्तस्य पितुर्मम ।
अस्पृष्ट्वा शयनं गात्रैस्त्रियामा याति शर्वरी ॥ १४
कृत्स्नेयं यत्कृते लङ्का नदी वर्षास्विवाकुला ।
सोऽयं मूलहरोऽनर्थः सर्वेषां निहतो मया ॥ १५
रामस्य लक्ष्मणस्यैव सर्वेषां च वनौकसाम् ।
विक्रमा निष्फलाः सर्वे यथा शरदि तोयदाः ॥ १६
एवमुक्त्वा तु तान्सर्वान्राक्षसान्परिपार्श्वगान् ।
यूथपानपि तान्सर्वांस्ताडयामास रावणिः ॥ १७

9 D₃ om 9. G₃ om 9ᵃᵇ. D₃ om 9ᶜ (for all cf. v. l. 8). —ᵃ) D₅ ततो (for तं तु). D₁ मतिच्छिन्न, D₂ परिच्छन्न. —ᵇ) Ñ₁ B₂ मायया स. D₃ मायेव, G₂ M₃ मायानी स(M₃ च) (for माययैव). —After 9ᵃᵈ D₁ erroneously repeats 8ᶜ and 9ᶜ. —Ś V₂ D₅ om (hapl.) 9ᶜ–10. —ᶜ) D₃ ₅ ₆ वीक्षमाणो, D₅ विभीषणो (for वीक्षमाणो). Ñ₁ D₂ ₃ ₄ ददृशाथ, G₃ M₂ [5]थ ददर्श. Ñ₂ B₂ ददर्श स्थितमाहवा. —ᵈ) Ñ₁ भ्रातृ (for भ्रातुः). M₃ तत्र स्थित (for मवस्थितम्).

10 Ś V₁ D₃ ₅ om 10 (cf. v. l. 8 and 9). D₃ om 10ᵃᵇ. —ᵃ) Ñ₂ B₂ पश्यति (for ददर्श). —ᵈ) Ñ₂ B₃ D₃ ₄ वरदत्त, B₁ अंतर्धानाद्, D₁ विनदन् (for वरदानाद्). —After 10, D₁ ₃ ₅ S ins.:

756* तपसा यशसा चैव विक्रमेण च संयुतम् ।

[D₃ वपुषा (for यशसा). G₁ [अ]पि (for [च] च).
D₁₃ T₂ G₁ युतं.]

11 ᵃ) D₅ च (for तु). Ñ V B महामाय (for [आ]त्मन: कर्म). —ᵇ) Ś D₁ ₂ ₃ ₅ G₁ निरीक्ष्य (for समीक्ष्य). G₂ तु (for च). Ñ V B कृत्वा कर्म सुदुष्करं (Ñ B₁ ₃ °दारुणं). —ᶜ) Ñ₂ V B₃ ₄ D₃ ₅ ₁₃ T₂ राक्षसान्, D₅ नैर्वृताद् (for नैरृतान्). M₃ ₄ हृदय नन्दीवरान्.

12 ᵃ) Ś D₃ ₅ G₃ M₃ विदर्शाः D₅ ₁₃ च हन्तारं (for च हन्तारौ). —ᵇ) Ś D₃ ₅ तथैव च. Ñ₁ V B₃ ₄ महाहवे, G₃ M₃ महाबल (for महाबलौ). Ñ₂ B₂ D₃ ₁₃ यदैव च(D₁ तु) पश्यता. D₁ भवतस्यैव पश्यत. —After 12ᵃᵈ Ñ₁ ins.:

757* सादितौ भूतले भूयः ... ... ।

—ᶜ) Ś D₃ ₄ दा(Ś₁ दा)ति(D₃ या)वितौ. Ñ₁ B पातितौ. Ñ₁ ditto, V₁ ₂ सूदितौ. D₃ ₅ पातितौ. D₅ मइतौ. G₁ ₃ M₃ सादितौ. G₁ बा(पु)दितौ. C₃ as in text (for सादितौ).

13 ᵃ) Ś₁ D₃ तौ. V₁ ₂ ₃ ₄ D₃ ₄ ₅ ₆ [ए]तौ. B₃ च, D₁ [ए]व (for [इ]मौ). Ñ V₃ ₄ B D₃ ₄ G₂ ₃ M₃ मोचयितुं. V₃ D₄ T₃ G₂ M₃ शक्यस् (for शक्याव्). —ᵇ) V₁ D₃ ₅ सह (for इषु). Ś D₃ ₄ एतौ तौ दशपदे. —ᶜ) Ś D₃ ₅ समस्तैश्च (for सर्वैरपि). Ñ₁ V₂ B₂ ₄ समाहात. —ᵈ) Ñ₂ V B₁ ऋषिसंघैः, V₁ ऋषिभिः, D₁ सहसंघैः (for सर्षिसंघैः).

14 V₃ om 14. —ᵃ) V₃ B₃ ₄ कृत चिन्तयतो यस्य. —ᵃ) B₁ अस्पृष्ट्वा (for अस्पृष्ट्वा). Ś D₃ ₅ अस्पृष्टे शयने गात्रैः. V₁ D₃ ₄ ₅ अस्पृष्टस्यन्य या(D₁ ₃ ₄ °नैर्या)त्रिः. —ᵈ) Ñ V₃ B₃ ₄ जाग्रत:. D₃ ₁₃ यामिनी (for शर्वरी). Ś D₃ ₄ दाभया(Ś₁ °या या)सित्र यामनी. D₃ दार्धमायाति यामिनी.

15 V₁ illeg. for 15ᵃᵇ. —ᵃ) Ś₁ कृत्स्नेयं, V₁ कृत्स्नी हि, B₁ कृत्स्नेयं, T₁ कृतवं (for कृत्स्नेयं). Ś Ñ₁ V₃ B₃ ₄ D₃ ₄ ₅ ₁₃ ₁₄ नगरी (for य कृते). —ᵇ) G₁ M₃ यथा (for वर्षासु). Ñ₁ स्वाकुला (for [इ]वाकुला). V₃ नद्यां वर्षास्विव कुला. —ᶜ) Ś D₃ ₅ मूलकारी. Ñ₁ शेषः, B₃ ₄ शेष, D₃ ₅ धन्वी (for अनर्थः). —D₃ ₅ om. (hapl.) 15ᵈ–16ᵈ. —ᵈ) Ś D₃ तो हतो. D₃ ₅ ₁₃ ₁₄ सादितो, D₅ घातितो (for निहतो). Ñ₁ B₁ सर्वेषां तो निपातित.

16 D₃ ₅ om 16ᵃ (cf. v. l. 15). —ᵃᵇ) D₅ [इ]ति M₃ ₄ [अ]पि (for [ए]व). Ś D₃ ₄ ₅ ₆ लक्ष्मणस्य रामस्य (for ° ... Ñ₁ B₃ ₄ रामलक्ष्मणसुग्रीवा च चान्ये वनवासिन: Ñ₁ V B₃ रामीचे हनूमतश्चैव सह संघ(Ñ₁ सह हर) वनौकसः. —D₃ om 16ᶜ–17. —ᶜ) Ñ₁ B₃ ₄ विक्रम (for विक्रमा). Ñ₁ V B₃ ₄ तदीं कृतनीर(B₁ ₃ °तान्नीर)दाताम: D₃ विक्रमो निष्फल सर्वो. —ᵈ) D₃ ₅ तोयद.

17 D₃ om 17 (cf. v. l. 10). —ᵃ) D₅ ₁₃ (for तु) B₃ एवमुक्त्वातु स तथ. —ᵇ) Ś D₃ ₅ ₁₃ T₃ G₃ ₄ M₃ C₃ ₄ पार्श्वगान्. Ñ₁ B₃ ₄ पार्श्वगत स्थितान्. Ñ₁ V₃ D₃ ₅ प(D₃ ₅ पा)र्श्वगान्. D₃ (orig.) परिवारितम्(D₅ °तं), D₅ (orig. also) ₅ ₁₃ T₃ परिवारम्. G₁ M₃ तत्र स्थितान् (for परिपार्श्वगान्). —ᶜ) Ś D₃ ₅ अथ D₃ ₅ हि

तानर्दयित्वा बाणौघैस्त्रासयित्वा च वानरान् ।
प्रजहास महाबाहुर्वचनं चेदमब्रवीत् ॥ १८
शरबन्धेन घोरेण मया बद्धौ चमूमुखे ।
सहितौ भ्रातरावेतौ निशामयत राक्षसाः ॥ १९
एवमुक्तास्तु ते सर्वे राक्षसाः कूटयोधिनः ।
परं विस्मयमाजग्मुः कर्मणा तेन तोषिताः ॥ २०

विनेदुश्च महानादान्सर्वे ते जलदोपमाः ।
हतो राम इति ज्ञात्वा रावणिं समपूजयन् ॥ २१
निष्पन्दौ तु तदा दृष्ट्वा तावुभौ रामलक्ष्मणौ ।
वसुधायां निरुच्छ्वासौ हतावित्यन्वमन्यत ॥ २२
हर्षेण तु समाविष्ट इन्द्रजित्समितिंजयः ।
प्रविवेश पुरीं लङ्कां हर्षयन्सर्वनैरृतान् ॥ २३

G 6 21 24
B 6 46.28
L 6 22 23

(for अपि) Ś D1 4 12 सर्वांकास् (by transp) D13 सर्वांश्च, D2 चाकाशे (for तान्सर्वांश्च) —[d]) Ñ1 B1 3 4 G2 त्रासयामास, Ñ2 V B2 अर्दयामास, D9 10 11 Ct ताडयरस च (for त्रासयामास) Ś Ñ V B D4 6 9 11 T1 G1 3 राक्षस (for रावणि) —After 17, Ñ V B D2 4 11 ins

758* मर्मज्ञ सर्वगात्रेषु घोरैर्दत्तवरै शरैः ।
मोहयन्शरबन्धेन पातयामास मूर्छितौ ।

[(l 1) B3 शास्त्रेषु (for गात्रेषु) D11 मर्मज्ञ सर्वगात्राणि (for the prior half) B3 transp वरै and शरै —(l 2) Ñ1 B3 D11 पातय धरणीतले (for the post half)]

while D6-7 9 11 S ins after 17

759* नील नवभिराहत्य मैन्दं च द्विविदं तथा ।
त्रिभिस्त्रिभिरमित्रघ्नस्तताप प्रवरेषुभिः ।
जाम्बवन्तं महेष्वासो विद्ध्वा बाणेन वक्षसि ।
हनूमतो वेगवतो विससर्ज शरान्दश ।
गवाक्षं शरभं चैव तावप्यमिततेजसौ । [5]
द्वाभ्यां द्वाभ्यां महावेगो विव्याध युधि रावणिः ।
गोलाङ्गूलेश्वरं चैव वालिपुत्रमथाङ्गदम् ।
विव्याध बहुभिर्बाणैस्त्वरमाणोऽथ रावणिः ।
तान्वानरवरान्भित्त्वा शरैरग्निशिखोपमैः ।
ननाद बलवांस्तत्र महासत्त्वः स रावणिः । [10]

[(l 1) T2 जल (for नील) D6-7 9-11 T3 G1 3 स (for च) M2 विविद (for द्विविद) —(l 2) M5 त्रिभिर्बाणै रथानिघ्न् (for the prior half) D9 ताडयन् G1 तावुभौ G2 M4 तौ चोभौ G3 इषुभौ M1 3 बबाध (for तताप) D7 10 11 G1 परेषुभि —(l 4) D9 reads in marg सर्व शरान्दश —(l 5) G3 M4 तौ विद्धा M3 द्वावपि (for तावपि) D7 10 11 G3 M6 विक्रमौ G2 M1 3 तेजसा (for तेजसौ) —(l 6) D9 T2 उभावेतौ G1 महावेगो G2 °महद् (for महावेगो) —(l 7) D9 गोलाङ्गूलेश्वराश्च M1 3 [अ]पि (for [ए]व) G1 3 M1 3 तथा (for अथ) —(l 9) D9 जित्वा (for भित्त्वा) M1 3 तान्सर्वान्वानरान्भित्त्वा (for the prior half) —(l 10) G3 तस्मै (for तत्र) G2 3 M5 [ऽ]थ (for स)]

18 V3 damaged for 18[ab] —[a]) B1 3 तान् (for तान्) Ś D1-4 12 13 ताडयित्वा B4 अर्दयित्वा तु (hypm) (for मर्दयित्वा) —[b]) T2 G3 वापयित्वा B3 T1 स (for च) Ñ1 B1 वर्नोत्तम, B3 (marg also as in text) च वानर (for च वानरान्) —[c]) G1 3 जघान च, M4 जहास च (for प्रजहास) Ś D1 13 ततो मह, Ñ V B D1-4 12 महाहास(Ñ2 V B3 °सो) D9 G3 °सत्त्व(G3 °त्त्वो) G1 M5 °नाद (for महाबाहुर्) —[d]) Ś D1 4 8 12 13 मम (D1-4 13 ततो) वचनमब्रवीत्

19 [a]) V D4 शरबद्धन (sic) —[c]) V रावणात् (for भ्रातराव) D4 वीरौ D9 T2 ह्येतौ (for एतौ)

20 V3 damaged for 20[cd] —[a]) Ś V3 B4 D2 13 उक्त्वा (for उक्तास्) M1 3 तत (for तु ते) —[b]) V6 वानरा (sic) (for राक्षसा) Ś D1-4 8 12 13 परिपार्श्वत (D4 °गा) (for कूटयोधिन) —[c]) Ś V1 D2 8 10-13 G3 आपन्ना (for आजग्मु) —[d]) Ñ1 B3 तस्य (for तेन) Ś D8 13 दर्पिता, V3 D1 4 7 9-11 13 T G3 M1-3 हर्षिता (for तोषिता)

21 [a]) Ś1 महानादान्, Ñ V B1 3 D1 4 12 T3 G1 3 महानाद(D1 4 12 T3 °दा) (for महानादान्) —[b]) Ñ1 B3 4 त सर्व (by transp) D6 9 T1 3 G1 M सर्वतो (for सर्वे त) Ñ2 V B1 3 जलदा इव (for जलदोपमा) —D2 om (hapl) from इति in 21[c] up to राम in 22[d] —[d]) Ś Ñ V B D4 12 L (ed) रावण्(V3 वालि, L [ed] तेभ्य)पूजयन् D4 चैव पूजयन्

22 D1 om up to राम in 22[b] (cf v l 21) —[a]) D4 निष्पन्द (sic) (for निष्पन्दौ) T2 G1 3 M4 तावुभौ G2 तु ततो (for तु तदा) Ś D2-4 8 12 13 निष्प्रकम्पौ कृतौ (D4 च तौ) दृष्ट्वा Ñ1 V3 B3 4 D9 निश्चेष्टौ(D9 °कम्पौ) तावुभौ दृष्ट्वा Ñ2 V1 3 B2 3 तावुभौ(Ñ2 राक्षसा) पतितौ दृष्ट्वा —[b]) Ñ V B D7 9-11 T3 G2 3 भ्रातरौ (for तावुभौ) —D1 om 22[c] 36[b] —[c]) G (ed) निरुत्साहौ (for निरुच्छ्वासौ) —[d]) Ś1 D4 12 [अ]नुमन्यत, Ñ1 B3 D2 स मन्यत, Ñ2 V B1 3 तदा(B1 °दौ) विदु B4 समुद्धत D3 4 6 [अ]न्य(D4 [अ]व)मन्यत D9 च मोदत T3 [अ]पि मन्यत (for [अ]न्वमन्यत) D7 10 इत्येवं तावित्य मन्यत G1 3 M3 सोऽमन्यत हताविति

23 D1 om 23 (cf v l 22) —[a]) M1 3 च (for तु) G1 महताविष्ट (for तु समाविष्ट) Ś Ñ V B D2-4 8 12 13

G 6. 21. 25
B 6. 46. 29
L 6. 22. 24

रामलक्ष्मणयोर्दृष्ट्वा शरीरे सायकैश्चिते ।
सर्वाणि चाङ्गोपाङ्गानि सुग्रीवं भयमाविशत् ॥ २४
तमुवाच परित्रस्तं वानरेन्द्रं विभीषणः ।
सबाष्पवदनं दीनं शोकव्याकुललोचनम् ॥ २५
अलं त्रासेन सुग्रीव बाष्पवेगो निगृह्यताम् ।
एवंप्रायाणि युद्धानि विजयो नास्ति नैष्ठिकः ॥ २६
सशेषभाग्यतास्माकं यदि वीर भविष्यति ।
मोहमेतौ प्रहास्येते भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥ २७
पर्यवस्थापयात्मानमनाथं मां च वानर ।
सत्यधर्मानुरक्तानां नास्ति मृत्युकृतं भयम् ॥ २८
एवमुक्त्वा ततस्तस्य जलक्लिन्नेन पाणिना ।
सुग्रीवस्य शुभे नेत्रे प्रममार्ज विभीषणः ॥ २९
प्रमृज्य वदनं तस्य कपिराजस्य धीमतः ।
अब्रवीत्कालसंप्राप्तमसंभ्रान्तमिदं वचः ॥ ३०

तत (Ñ1 B2.3 D4 तत्र तु) शीघ्र पुरीं लङ्काम् —^{b}) Ś D3.4.6.13 सवर्णि (for इन्द्रजित्) —^{c}) Ś D3.4.5.13.15 महेष्वासो N V B1.3.4 दुराधर्षा, B2 सुदुर्धर्षा (for पुरीं लङ्का) —^{d}) Ś1 V B2.4 D5 T1.3 G2 M3 राक्षसान् (for नैर्ऋतान्)

24 D1 om 24 (cf v l 22) —^{a}) B1 चैव, B3 चैव, D8 T3 स्पृष्ट्वा (for दृष्ट्वा) —^{b}) D1 चेषुभिश्च (for सायकैश्च) D6 चिक (s c) D6 M3 श्चितौ, Cm t as in text (for चितं) Ś D3.4.8.13.15 शरीरेत्विषुभिश्चित N V B D11 G2 शरीरे सायकैश्चित(D11 °कै श्चितै) ‖ Cm सायकैश्चिते शरीरे सायकचितान्यङ्गोपाङ्गानि च दृष्ट्वेति वचन व्यत्ययेन योजनीयम् ‖ so also Cg —^{cd}) D5 सुग्रीवो (for °वं) Ś N V B D5-8.13.15.23 वानरेन्द्रस्य सजा(V3 D11 °पा)त सुग्रीवस्य महद्भय. G1.3 कातरामाथ सत्रास सुग्रीव सह यानरैः —After 24 B1.3 ins

760* भयशोकसमाविष्टो रुरोद च महाकपि ।

25 D1 om 25 (cf v l 22) —^{a}) Ś D3.4.13 भयग्रस्त (for परित्रस्त) —^{b}) N V2.3 B सुग्रीव तु(N1 B2.4 स) (for वानरेन्द्र) —^{c}) D11 वचन, T3 -लोचनं, G1.2 नयन, Ct t as in text (for वदने) —^{d}) Ś N1 D3.4.5-13 T1 G1.2 क्रोध ; V2 V B1 D8 बाष्प (for शोक) V1 D5 G2 -लोचन । T3 चेतस, G3 मानस (for लोचनम्) B3 शोकपर्याकुलेक्षणं

26 D1 om 26 (cf v l 22) —^{a}) T3 शोकेन (for त्रासेन) —^{b}) B4 वायुवेगो, D5 °वेगो (for बाष्पवेगो) V B1 निरुध्यता B3 निवर्त्यता T3 निवार्यता

27 D1 om 27 (cf v l 22) —^{a}) Ñ1 सदाय, D5 सहस्र (for सशेष) Ś D3.13 विजयो भाग्यतोस्माक, B1-3 D2.3 T3 सदाय मा(D3 D6 °पभा)ग्यसमाक D10.13 तभाग्यतपसास्माक —^{b}) D5 शूरो, D11.13 शूर, D5 शूरो (for वीर) D5 भविष्यत —^{c}) D1.4.5 विमोक्ष्यत, D5 प्रहास्यैतद् ; D6 प्रहास्यतो (for प्रहास्येते) Ś D3.13 भवेद(D13 °व) नौ विमोक्ष्यत Ñ1 B3 विमोक्ष्यत मोहमपा (Ñ1 °पयतौ) —^{d}) D2-4-11 T G2 M2-4 महात्मानौ (D5 T3 °वीरौ) महाबलौ

28 D1 om 28 (cf v l 22) —^{a}) V1 सत्यधर्मौ, B1 D1 मामनाथ (by transp) D5 सनाथ मां (for अनाथ मां) V3 reads मा च वानर on marg D6 वानराम् Ś D3.13 सर्वानप्यत्र वानरान्, G1.3 मा च वानरपुंगव —^{c}) B4 सदा (for सत्य) Ñ V3 B D1-3.4-11 T G1.3 M (ध)र्मि(B4 °गु T3 °स)क्ताना (for (ध)र्मानुरक्तानां). —^{d}) B3 नास्ति मृत्युभय क्वचित्, G1 नास्ति मृत्युभयावह . —After 28 Ś N V B1.2.4 D3-4.8.13.15 ins

761* मोहसतापसयुक्त राम प्रति महाकपे ।
विमुञ्चत्वाशयं त्रास प्राप्तमाप्तेन निर्णय ।

[V3 om l 1 —(l 1) Ñ2 illeg for मोहसंताप D5 बाष्प D13 मोह (for मोह) D5.13 -संयुक्तो (for संयुक्त) —(l 2) N V3 B1.2.4 विमुञ्च मा गमत्त्रासं V3 विमुच्य राक्षसी त्रासं (for the prior half) Ś D3.13 निश्चय (for निर्णय)]

29 D1 om 29 (cf v l 22) —^{a}) B1 उक्त्वा (sic) (for उक्त्वा) Ñ1 B2.4 स तजस्वी, G1 तरस्वी (for ततस्तस्य) —Ñ1 om 29^{cd} —After 29 D2-3.4-11 S ins

762* तत सलिलमादाय विधिवा परिजप्य च ।
सुग्रीवनेत्रे धर्मात्मा प्रममार्ज विभीषण ।

[(l 1) D6 प्रतिगृह्य, Cg k t as above (for परिजप्य). T3 दिव्यं तस्या विभीषण (for the post half) ‖ Ct तत सलिलमित्यादि श्लोक कस्मिंश्चिदपि । प्रायेण प्रक्षिप्त (Ct °ति श्लोको बहुषु पुस्तकेषु नास्तीति प्रायेण प्रक्षिप्त एव)। तेन क्वचित् दृष्टत्वात् तदभावप्रमाणं विधिविदु(Ct °दितव्यप्रज्ञो)स्तदभावाभावात्, ‖ —(l 2) T1.3 G2 M3.4 स(T3 श्री) ममार्ज (for प्रममार्ज)]

—Thereafter G1 reads 38^{cd} for the first time, repeating it in its proper place

30 D1 om 30 (cf v l 22) —^{a}) Ś1 D3.4.11 T3 M3 विमृज्य (for प्रमृज्य) —^{b}) Ñ2 V B1.2.4 राक्षस (for धीमत) Ś Ñ1 B3 D2-4.8.13.15 कपिराजो (metri causa) महाद्युति —^{c}) D13 प्राब्रवीद् B3 अत्र (for काल) Ñ1 B2.4 D5 मद्युक्तम्, D6 सत्यम् (for सप्राप्तम्) —^{d}) D11 T1.3 G2 M3.4 Cg असंभ्रमम् ; G2 असंभ्रान्त (for असंभ्रान्तम्) Ś N V B D3.4.8.13.15 असंभ्रान्तो (D5 °न्त) विभीषण .

न कालः कपिराजेन्द्र वैक्लव्यमनुवर्तितुम् ।
अतिस्नेहोऽप्यकालेऽस्मिन्मरणायोपपद्यते ॥ ३१

तस्मादुत्सृज्य वैक्लव्यं सर्वकार्यविनाशनम् ।
हितं रामपुरोगाणां सैन्यानामनुचिन्त्यताम् ॥ ३२

अथ वा रक्ष्यतां रामो यावत्संज्ञाविपर्ययः ।
लब्धसंज्ञौ तु काकुत्स्थौ भयं नो व्यपनेष्यतः ॥ ३३

नैतत्किंचन रामस्य न च रामो मुमूर्षति ।
न ह्येनं हास्यते लक्ष्मीर्दुर्लभा या गतायुषाम् ॥ ३४

तस्मादाश्वासयात्मानं बलं चाश्वासय स्वकम् ।
यावत्सर्वाणि सैन्यानि पुनः संस्थापयाम्यहम् ॥ ३५

एते ह्युत्फुल्लनयनास्त्रासादागतसाध्वसाः ।
कर्णे कर्णे प्रकथिता हरयो हरिपुंगव ॥ ३६

मां तु दृष्ट्वा प्रधावन्तमनीकं संप्रहर्षितुम् ।
त्यजन्तु हरयस्त्रासं भुक्तपूर्वामिव स्रजम् ॥ ३७

समाश्वास्य तु सुग्रीवं राक्षसेन्द्रो विभीषणः ।
विद्रुतं वानरानीकं तत्समाश्वासयत्पुनः ॥ ३८

G 6 21 41
D 6 46 43
L 6 22 39

31 D1 om 31 (cf v l 22). —ᵃ) Ś D2 3 8 12 13 अकाल (for न काल) —ᵇ) Ś D2 3 6 8 12 13 अति (D3 8 13 °भि, D6 °य)वर्तितुं, D7 9-11 अनुवर्तितुं (for अनुवर्तितुम्) Ñ1 V1 2 B1 2 वैक्लव्यस्य कथंचन, D4 न कालमतिवर्तितुं —ᶜ) Ś Ñ1 V3 D2-4 6 11 13 अतिमोहो, T2 अतिस्नेहात्, M3 अनुस्नेहो, Cg k t as in text (for अतिस्नेहो) Ś V3 B4 D2 3 8 12 13 ह्यकालेषु (V3 °षि), Ñ V1 2 B1-3 D4 ह्य (B3 तु) काले तु (B1 च) D4 7 9 T1 2 [s]पि (D7 ऽपि, D9 तु, T3 ह्य) कालेऽस्मिन् (for ऽप्यकालेऽस्मिन्) —ᵈ) Ś1 व्यवसाय (sic) Ś2 Ñ V B D2-4 6 11 13 व्यसनाय, M3 अनयाय (for मरणाय) Ñ1 V3 B2-4 D2 7 9-11 M1-3 [उ]पकल्प (V3 °जाय)ते

32 D1 om 32 (cf v l 22) —ᵃ) M1 2 विसृज्य —ᵇ) Ñ1 B विनाशक D4 सर्वरोगविवर्धनं —ᵈ) Ś N V B1 3 D2-4 7 10 G1 2 M3 अनुचितय (Ñ2 °यन्) B3 4 अनुवर्तिनो (for अनुचिन्त्यताम्)

33 D1 om 33 (cf v l 22) —ᵃ) V1 यावद् (for रामो) G (ed) रक्षेतामथवैतौ हि —ᵇ) V3 भवेत् (for यावत्) G (ed) मोह (for संज्ञा) B3 विपर्ययेत्, D7 विपर्ययात —ᶜ) G1 मसंज्ञौ तौ, Cm k t as in text (for लब्धसंज्ञौ) Ñ2 V1 2 B1 D6 7 10 11 T1 G3 M3 हि, B1 D4 T3 च (for तु) V3 B3 D6 T3 G3 लब्धसंज्ञो हि (V3 °ज्ञस्तु, T3 °ज्ञोपि) काकुत्स्थो —ᵈ) Ñ V B D2-4 13 ते, D6 7 10 11 मो (for नो) V3 B3 D6 T3 G2 व्य (D6 [s] या) पनेष्यति, Ct as in text

34 D1 om 34 (cf v l 22) —ᵃ) Ś D2-4 8 12 13 नैत (Ś1 न त) त्किंचिद् Ñ1 2 (illeg) V B न पापमस्ति, Cg t as in text (for नैतत्किंचन) —ᵇ) N1 B2 4 [मु]व (for च) N2 V B1 3 न च मृत्युभयं क्वचित् —ᶜ) Ś D2 3 12 च (for हि) B3 [ए]त (for [ए]नं) Ś Ñ1 B1 1 4 D2-4 8 12 13 G1 2 M3 त्यक्ष्यते, D6 त्यक्षत, G (ed) च त्यजन्द्, Cg as in text (for हास्यते) N2 V B3 जह्यान्नैनं (N2 °च) लक्ष्मीश्च —ᵈ) D3 9 T3 गतायुष ❀ Ct या गतायुषां दुर्लभा सा लक्ष्मीरेनं न हास्यति । इदानीं न जहास्येतावतैऽपि न हास्यतीत्यर्थ ❀

35 D1 om. 35 (cf v l 22) —ᵃ) Ñ1 B3 4 बल (for [आ]त्मान) —V3 illeg for ᵇ —ᵈ) Ś Ñ V2 3 B D2-4 8 12 13 मा समा (Ñ V3 B3-4 चैवा) श्वासयस्व च (V3 °स्वच) —ᶜ) Ś Ñ V B2-4 D2-4 8 12 13 [अ]नीकानि D6 T3 कार्याणि (for सैन्यानि) D6-7 10 11 T1 2 G M2 3 Cm g k t यावत्कार्याणि (D10 11 G M3 Ck t °त्सैन्यानि) सर्वाणि —ᵈ) Ñ1 B1 4 सर्वा (for पुन) ❀ Cg यावत् यावत्पर्यन्तम् । सर्वाणि कार्याणि कर्तव्यानि पुन संस्थापयामि तावत्पर्यन्तमाश्वासयेत्यन्वय । क्वचित्तु यावत्कार्याणि यावन्ति कर्तव्यानि तानि सर्वाणीत्याहु ❀

36 D1 om 36ᵃᵇ (cf v l 22) —ᵃ) D6 7 9-11 T1 2 G1 M Ct फुल्ल, G1 [अ]फुल्ल (sic) (for [उ]त्फुल्ल) —ᵇ) T3 विभ्रमा, Cm g as in text (for साध्वसा) D6 त्रासाद्विगतविभ्रमा —ᶜ) D1-3 L (ed) कर्णा कर्णं (L [ed] °र्णा) (for कर्णे कर्णे) B1 D6 प्रमथिता, T2 प्रकथिता Ś D8 कर्णान्कर्णं प्रकथिता, Ñ1 B3 4 कर्णात्कर्णं कथ (B4 °ल) यति, Ñ2 V B1 कर्णात्कर्णं (Ñ2 B3 °र्णे) हि कथय 1 D4 10 कर्णात्कर्णं प्रकुपिता (D10 °कथिता) D12 कर्णा वासा प्रवृधिता (corrupt) —ᵈ) B1 हरियूथपा, D1-3 7-9 13 हरिपुंगवा, D6 8 10 11 T1 2 G2 M Ck t हरिसत्तम (D6 T1 °मा) Ñ2 V B2 कथयति कपी (V1 हरी) श्वर

37 ᵃ) D1 त (for मां) G2 M3 हि Ck t as in text (for तु) G1 दृष्ट्वा तु (for तु दृष्ट्वा) —ᵇ) D6 संप्रधर्षितुं, D9-11 Ck t संप्रहर्षिते, T2 संप्रहृषय, Cg as in text (for संप्रहर्षितुम्) Ś B1 D1-4 8 12 13 अनीकेषु प्रह (Ś D2 °क) र्षक (B1 °र्षित, D1 °र्षं D3 °र्षज, D4 °र्षण) Ñ V B3-4 अनीकानि प्रह (Ñ2 °ध) र्षिता (V3 °त) —V3 damaged from हु in 37ᵃ up to सं in 37ᵈ —ᶜ) Ś N V B3-4 D1 4 8 12 13 G2 त्यक्ष्यति D6 M3 त्यजति, Cg k t as in text (for त्यजन्तु) —ᵈ) G1 भुक्तभोगाम्, Ck t as in text (for °पूर्वाम्) V3 त्वच (for स्रजम्) Ś N V1 2 B D1-4 8 12 13 सर्पा (B1 °पा) जीर्णा (N V1 2 B1 °र्णा) मिव त्वच

38 G1 reads 38ᵃᵇ for the first time after 762* repeating it here —ᵃ) Ś N V B D1-4 8 12 13

G 6 25 42
B. 6 46 41
L. 6 25 40

इन्द्रजित्तु महामायः सर्वसैन्यसमावृतः ।
विवेश नगरीं लङ्कां पितरं चाभ्युपागमत् ॥ ३९
तत्र रावणमासीनमभिवाद्य कृताञ्जलिः ।
आचचक्षे प्रियं पित्रे निहतौ रामलक्ष्मणौ ॥ ४०
उत्पपात ततो हृष्टः पुत्रं च परिषस्वजे ।
रावणो रक्षसां मध्ये श्रुत्वा शत्रू निपातितौ ॥ ४१

उपाघ्राय स मूर्ध्न्येनं पप्रच्छ प्रीतमानसः ।
पृच्छते च यथावृत्तं पित्रे सर्वं न्यवेदयत् ॥ ४२
स हर्षवेगानुगतान्तरात्मा
श्रुत्वा वचस्तस्य महारथस्य ।
जहौ ज्वरं दाशरथेः समुत्थितं
प्रहृष्य वाचाभिननन्द पुत्रम् ॥ ४३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षट्त्रिंशः सर्गः ॥ ३६ ॥

एवमुक्त्वा (for समाश्वास्य) V1 2 D2 3, D6 T2 G M3 Ck च (for तु). —d) Ś Ñ2 V1 3 B1 D1-3 5 12 13 स्निग्ध रामाद् (V1 2 °स्याद्, D5 °गाद्) Ñ1 B2 4 D4 स्निग्ध (Ñ1 B2 °ग्धो) रामे (for राक्षसेन्द्रो). —d) G1 पुत्रमाश्वासयत्, T2 प्रभु (for पुत्र). —For 38cd Ś Ñ V B D1 4 5 12 13 subst.

763* चतुर्भिः सचिवैः सार्धमनुसंचरत बलम् ।

[V2 स्थल, B2 अग्र, D13 गण (for अनु). Ś संचरतो G (ed.) संस्थापयद् (for संचरत). Ñ2 B2 स्थाप (B3 स्थाप्य)-यमास तां चमू, Ñ1 B1 4 तत्समाश्वासयद्बलं, V1 B4 तो समा (B4 °मां)श्वासयच्चमू, V2 तस्तत्र स्थापयद्बलं (for the post. half).]

—Then V2 3 (damaged) B1 3 cont.

764* न भेतव्यं न भेतव्यं धैर्यमालम्ब्य तिष्ठत ।
सुग्रीव कुशली यत्र राघवः सहलक्ष्मणः ।

[(l. 1) B3 धैर्यमालम्ब्य (for the post. half). —(l. 2) G (ed.) चैव (for यत्र).]

39 a) D6 सु (for तु). —b) Ś1 Ñ1 V B1 3 D1 4 5 12 13 समन्वित, Ñ1 B2 4 पुरःसर (for समावृत). —cd) D1 वाक्यमब्रवीत्, D6 चाभ्युपागत (for चाभ्युपागमत्). Ś Ñ V (V3 damaged after लङ्कां up to 40a) B D1 4 5 12 13 प्रविवेश पुरीं लङ्कां जीमूतमि(Ś Ñ V1 D12 °व इ)व भास्कर (D13 °रं).

40 V3 damaged up to 40a (cf. v. l. 39). —a) Ñ1 V1 2 B1 4 D2-4 8-13 T G3 मासाद्य (for मासीनम्). —b) Ñ2 V1 2 B2 4 D4 T2 सो(D6 ष, T1 चा)भिवाद्य (to avoid hiatus) (for मभिवाद्य). —c) Ś D1 5 12 13 प्रियं पुत्रो, B1 च स पित्रे, D13 प्रियं पुत्रो (for प्रियं पित्रे). —d) D1 विनिपातितौ (for रामलक्ष्मणौ).

41 D1 om. (hapl.) 41. —a) D6 G1 2 M3 तदा (for ततो). G1 रावणस्तत्र सहस्र. —b) D6 स (for च). —c) V1 पश्य (sic) (for मध्ये). —d) V3 D1 T2 G3 M3 श्रुत्वा शत्रु(M3 रामं) निपातितौ.

42 a) D6 om. D6 7 9-11 T2 3 G1 2 M1 3 5 च (for स). D1 9-11 T3 स मूर्ध्नि, G1 मूर्धानं (for मूर्ध्न्येनं). G1 स पुत्रं मूर्ध्न्युपाघ्राय. —b) D6 प्रीतमानसः, T1 M3 प्रियमानसः. —For 42ab, Ś N V B D1-4 8 12 13 subst.

765* मूर्ध्नि चैनमुपाघ्राय प्रत्युवाच हृष्टेन चेतसा ।

[V B1 D1 [प्र]त्य् (for [प्र]त्य्). Ś Ñ1 B2 4 D12 13 उपाघ्राय (for उपाघ्राय). V2 damaged from मूर्ध्नि up to पृच्छ in 42c. B1 तेजसा (for चेतसा).]

—c) Ś D12 13 पृष्टश्च, B1 सहृष्टस्तु, D1-3 12 प्रच्छन्नस्तु, D4 पृच्छतस्तु (for पृच्छते च). Ś Ñ2 V B1 3 D1-4 5 8 12 13 T2 तत्सर्वं, G1 2 तत पित्र, M3 5 यथातथ्ये, Cg as in text (for यथावृत्तं). Ñ1 B2 4 पृष्टतश्च महारथ. —Ś1 reads 42c in marg. —d) Ñ1 B2 4 पितुः सर्वं, V1 B1 D2 सर्वं (D6 तस्मै) पित्रे, D1 2 9 10 11 12 T2 G2 M3 पित्रे तस्मै (D1 12 °र्वं), D6 G1 2 तस्मै(D6 प्रीत) सर्वं (for पित्रे सर्वं). D1 G3 निवेदयत्. —After 42, D6-7 9-11 S ins.

766* यथा तौ शरबन्धेन निश्चेष्टौ निष्प्रभौ कृतौ ।

—Then G1 2 M3 cont.

767* विस्तृत्यान्तर्हितः कृत्वा घोरं शरबन्धनम् ।

—Thereafter, G1 2 M3 read 6. 37. 14c–15, G1 alone repeating them in their proper place.

43 a) B4 प्रहर्षवेग, D1 हर्षेण च (for हर्षवेग). D1 [अ]नुगतो महात्मा (for [अ]नुगतान्तरात्मा). —b) Ś Ñ V1 2 B1 3 D1-4 7 8 12 13 गिरस्तु, V1 B1 4 D1 9-11 T1 G1 2 M3 गिरं, M2 वच (for वचस्). —c) Ñ2 D6 M1 3 ज्वरं (for ज्वर). Ś N V B D1 4 12 13 G1 समुत्थं (for समुत्थितं). —d) Ñ1 B1 प्रहर्षवाक्यैरभि; Ñ2 V2 B3 D1 प्र(V1 स)हृष्टवाचाभि; V2 3 सहृष्टवाचाभि; B2 प्रीतिवचोभि; B4 प्रतापवाक्याभि; D6 7 9-11 T2 3 G1 2 M3 प्रहृष्टवाचाभि; G3 M3 प्रहर्षवाक्यैः(M3 °वचो)भि (for प्रहृष्य वाचाभि). M3 पुत्रक (for पुत्रम्). Ś D1-4 12 13 प्रहृष्टवाचाभि पुत्र(D6 °त्र) मितीश्व(D1-4 12 13 °रेश्व)

३७

प्रतिप्रविष्टे लङ्कां तु कृतार्थे रावणात्मजे ।
राघवं परिवार्यार्ता ररक्षुर्वानरर्षभाः ॥ १
हनूमानङ्गदो नीलः सुषेणः कुमुदो नलः ।
गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः ॥ २
जाम्बवानृषभः सुन्दो रम्भः शतबलिः पृथुः ।
व्यूढानीकाश्च यत्ताश्च द्रुमानादाय सर्वतः ॥ ३
वीक्षमाणा दिशः सर्वास्तिर्यगूर्ध्वं च वानराः ।
तृणेष्वपि च चेष्टत्सु राक्षसा इति मेनिरे ॥ ४
रावणश्चापि संहृष्टो विसृज्येन्द्रजितं सुतम् ।
आजुहाव ततः सीतारक्षणी राक्षसीस्तदा ॥ ५

G 6 22 12
B 6 47 5
L 6 23 10

Colophon —*Kanda name* N̈ B D3 18 लकाकाडे —*Sarga name* Ś N̈2 V B1 3 D1-3 8 10 11 शरबधनिवेदन (D3 8 10 °न), N̈1 रावणिप्रवेश शरबन्ध, B2 रावणिप्रवेश, B4 मेघनादप्रवेश, D4 शरबधनिवेदन, D9 इन्द्रजित्प्रवेश —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N̈1 V3 B1 D4 6 13 15 om Ś2 N̈2 V1 2 D3 9 22 B2 3 4 21 D1 23 D5-7 10 11 T1 3 G M 46, D5 20, T2 45 —After colophon D3 concludes with राम, while G M1 2 3 with श्रीरामाय नम

37

☞ Cv is missing for 6 37 (cf v l 6 36 1) Ś1 begins with ॐ

1 a) N̈ V B1 4 तत, D9-11 T2 3 G1 3 M3 Ct तस्मिन्, Cg as in text (for प्रति) D13 प्रतस्थे (for प्रविष्टे) Ś B1 D3 5 7 12 लङ्कायां, T3 लङ्का ता (for लङ्का तु) —b) B3 प्रहृष्टे D9 राक्षसे (for कृतार्थे) —c) Ś B1 D1-4 6 11 13 15 रघु, V B2 4 C1 2 M6 राघवौ (for राघव) Ś D1 8 12 [प]र्तौ, N̈2 V3 B2 D1 6 7 9-11 13 G2 [अ]र्थ, V2 B4 [आ]र्तौ, D4 [अ]र्थ (for [आ]र्ता) —d) N̈2 V B2 प्लवगर्षभा, G1 वानरेश्वरा (for वानरर्षभा) Ś N̈1 B1 3 4 D1-4 8 12 13 राघवौ (N̈1 B3 4 रघु) प्लवगर्षभा

2 a) D1 हनूमदङ्गदो —b) D1 3 4 12 सुषेण G(ed) हरि (for नल) —c) N̈2 V1 2 B गयो (for गजो) B2 गवयाक्ष (hypm) (for गवाक्षो) Ś N V B1 2 4 D1 4 7-13 पनस (D1 om from स up to का in 3c) (for गवय) —d) Ś N V B D2-4 7-13 G2 G(ed) सानुप्रस्थो महाहरि (N̈1 V3 °कपि, D3 °गिरि, G(ed) ऋक्षराजः)

3 D1 om up to का in ° (cf v l 2) —a) Ś N̈2 V B1 3 D2-4 6 11 12 13 चैव, T1 सुभो, M3 स्कन्धो (for सुन्दो) N̈1 B1 4 ऋक्षराजश्च (for ऋषभ सुन्दो) —b) N̈2 B2 तथा, D2 हरि, D4 प्रभु, G1 पृथक् (for पृथु) N̈1 B2 4 शरभो गन्धमादन (= 2d) D10 रम्भ शरभ पृथु —After 3ab, N̈1 B2 4 D13 ins

768* वीर शतबलिश्चैव सम्पातिश्चैव वानर ।

while N̈1 V B1 2 D4 ins

769* क्रथनश्च महातेजा सम्पातिश्च महाबल ।

[V3 B2 क्रोधनश् (for क्रथनश्) B4 महाबलि]

—Then N̈2 V B1 2 D4 cont N̈2 B3 4 D13 ins after 3 G1 2 M5 ins after 3ab

770* एते सर्व महात्मानो वानरा भीमविक्रमा ।

[N̈1 B2 4 D13 सर्वे चैते (for एते सर्वे) G1 2 M5 महोत्साहा (for महात्मानो)]

—c) Ś च यत्ताश्च, B1 समंताश्च, D1 च यत्ताश्च, D4 नियताश्च, D9 च ते सर्व, M3 च युक्ताश्च (for च यत्ताश्च) N̈ V1 2 B2 4 व्यूढा(N̈1 व्यूह्य, B3 कुरु [sic])नीकानि सर्वाणि, D2 व्यूढानीकाश्च यत्ताश्च —d) G1 M1 2 उद्यम्य (for आदाय) Ś D2 13 चाश्मना, N̈1 B1 2 D1-4 6 T2 साश्मन, B3 साश्मलीन्, D13 सशिखरा, G2 M4 पर्वतान् (for सर्वत)

4 a) Ś D1-6 8 11 12 वीक्ष्यमाणा D9 तत (for दिश) —b) Ś D1 12 च सर्वत, N̈1 B3 4 G1 2 M3 भया (M3 °भो)पि च, B1 D1 2 4 10 च सर्वत, D3 सहस्रश (for च वानरा) —c) D5 om च (subm) Ś N V1 2 B1 2 4 D1 4 8 12 विचेष्टत्सु (for च चेष्टत्सु) ⁂ Cg चेष्टत्सु चेष्टमानेषु ⁂ —d) Ś N̈ V1 B D1-4 8 12 13 राक्षसाने(N̈2 V3 B3 4 °वि)त्र (for राक्षसा इति)

5 a) N̈1 V3 B4 D3 त्वथ, B3 D1 4 13 त्वपि, D5 चाथ, M1 2 (ऽ)पि सु (for चापि) —b) D13 शुभ, G2 पुर (for सुतम्) —After 5ab Ś N V B D1 4 8 12 13 ins

771* प्रीत्या परमया युक्त कृतकर्माणमुत्तमम् ।
गते तस्मिन्महाभागे रावणस्य सुते तदा ।
स्वगृहे चिन्तयामास रावणो लोकरावण ।
कृतमिन्द्रजिता कर्म दुष्कर यत्सुरैरपि ।
सीता श्रुत्वा भृश तत्र दीना त्यक्ष्यति जीवितम् । [5]
अथ वा स्त्रीस्वभावेन चापल्यवशमोहिता ।
यथाकाम ममाप्याशु विवशा वशमेष्यति ।
अत्रोपायो यथावत्तु मयाद्य परिचिन्तित ।
राक्षस्य सहसा शु वा सीताया परिरक्षणे ।
व्यापृता या ममादेशो सततं मे वशानुगा । [10]
हर्षेण महता युक्ता भविष्यन्ति विशेषत ।
अथ वृद्धासुधायद्ध समभावानुवर्तिनीम् ।

G. 6. 21. 13
B. 6. 47. 6
L. 6. 23. 11

राक्षस्यस्त्रिजटा चापि शासनात्समुपस्थिताः ।
ता उवाच ततो हृष्टो राक्षसी राक्षसेश्वरः ॥ ६
हताविन्द्रजिताख्यात वैदेह्या रामलक्ष्मणौ ।
पुष्पकं च समारोप्य दर्शयध्वं हतौ रणे ॥ ७
यदाश्रयादवष्टब्धा नेयं मामुपतिष्ठति ।
सोऽस्या भर्ता सह भ्रात्रा निरस्तो रणमूर्धनि ॥ ८
निर्विशङ्का निरुद्विग्ना निरपेक्षा च मैथिली ।
मामुपस्थास्यते सीता सर्वाभरणभूषिता ॥ ९

[(l. 1) D8 युक्त (for युक्तः). —(l. 2) Ś Ñ1 D1.2.6.14.15 महाकाये (for °माये). B3 तथा (for तदा). —(l. 3) Ñ2 राक्षसो (for रावणे). —(l. 5) Ñ2 V B3 ध्रुवं; B1 तत्र, D1.12 यत्र (for तत्र). Ñ1 B2.4 पाणांश्; V1 पवि- (for दीना). V1 त्यजति (for त्यक्ष्यति). Ñ1 B2.4 संदेशः (for जीवितम्). —(l. 6) Ñ2 illeg.; B1 -बल- (for वश-). V1.2 चापदाहशतां गता (V2 °मेष्यति), B3 चापलाद् समागता, D4 (before corr. in marg. as above) चापल्यवशमेष्यति (for the post. half). —(l. 7) B1 तथापापि, B2 अवाप्यापु, D13 ममापाय; G (ed.) ममापापि (for भमापापु). B2 विविशा, B1 विविता (sic) (for विवशा). V2 वशतां गता, D12 मां च नेष्यति (for वशमेष्यति). —Ñ2 V2 om. l. 8–11. —(l. 8) B2 तत्र (for अत्र). Ś D1.2.12 यथावत्, V1 मया यत्न, B1 महान्याय, D2.3.13 ममाय च, D6 मया यत्न, L (ed.) ममाय च (for यथावत्तु). Ś1 यथाय, Ś2 B2 मायया, Ñ1 B1 ममाय; V1 B3 D4–6.12 यथावत्, G (ed.) मया स- (for ममाय). —(l. 9) D4 राक्षसा (sic). Ñ1 V2 B2–4 य सु(Ñ1 कृ)त्वा तास्तु(D1 °श्च) राक्षस्य (for the prior half). Ñ1 V2 B3–4 -रक्षिताः (Ñ1 V2 B3 °ताः) (for -रक्षणे). —(l. 10) V2 स्थापिता; D1 व्याहृता (for व्यापृता). V1 ममादेशात् (for ममादेशे). D13 आवृताया प्रदेशे च (for the prior half). D4 सति वै मे (for सतत मे). B1 सतत देवपक्षात् (for the post. half). —(l. 11) B1 D2 न सदृश (for विशेषत°). —After l. 11, V1 ins.:

771(A)* द्रक्ष्यामि * * * सीत * दितरावेगो (illeg.) ।

—(l. 12) G (ed.) परां भक्तां (for वशायक्तां). Ñ1 -[अ]नुशासिनी, V2 B2 -[अ]पैशासिनी, B1 -[अ]भेसाधिनी; B3 -[अ]नुरूपिणी, D2 [अ]नुसारिणी (for -[अ]नुशासिनीम्). Ñ2 V1.2 B2 D2 संभृतानुरूपिणी (for the post. half).]

—Ñ2 om. 5cd. —c) G1 damaged for आज्ञाहा. T1 सीता (for सीता) —d) D6 T2 M1–3 Ct. -रक्षिणी; D6 रक्षती; Ct as in text (for -रक्षणी). T2 रक्षती राक्षसी च ता. —For 5cd, Ś Ñ2 V B D1–4.6.12.13 G2 M5 subst.

772* आहूयामास ता राजा राक्षसीर्मदनमातुर् ।

[Ś D2.3.12 आधयामास (for आहू°). G2 M5 मदिरा (for ता राजा). V1 B3 महदां, B4 D1 अनुत्तमा (for मदनमातुर्). G2 M5 च दर्शन जानकी (for the post half).]

6 a) Ś V2 B1 D1–4.12 राक्षसी, Ñ B2.4 D2.12 T1 राक्षसीं, V1.2 B3 रावणस् (for राक्षस्यस्). Ñ V1.2 B2–4 D2.12 T1 त्रिजटां (for त्रिजटा). Ś Ñ V B D1–4.6.12.13 T2 तदा; D2.6 T1.3 G2 M1–3 चैव (for चापि). G1.2 M5 त्रिजटासमुपास्यन्.—b) Ś Ñ2 V1.2 B2 D1–4.6.12 उमुपस्थिता (Ñ2 V1.2 B2 °तां); Ñ1 B1 तामुपस्थितां; V1 B1 समुपागता; B2 समुपागता, D2.6 T1.3 G1.2 M1.3 समुपस्थिताः। D13 समुपस्थिता (for उमुपस्थिताः) D6 T1 समीपपरिवर्तिनी. —After 6ab, G1.3 M4 ins.:

773* राक्षस्यो विनयोपेता राक्षसेन्द्रसमीपगाः ।

—c) Ś Ñ V B D1–4.6.12.13 T2 तास् (for ता). D6 उवाच तास् (by transp.) (for ता उवाच). Ś Ñ V1.2 B1–4 D1–4.6.12.13 दृष्ट्वा. V2 राजा. B1 हृष्टां (for हृष्टो). —d) Ś Ñ V B D1–4.12.13 राक्षसीः. V1 अवलोक्य च; D5–7.10.11 T1.2 G2 M5 राक्षसाधिपः (for राक्षसेश्वरः). D6 T1 G1.3 M4 राक्षसेन्द्रो महाबलः.

7 a) Ś Ñ2 V B1 D1.2.4.6.12.13 [आ]ख्यत; Ñ1 B1.3.4 D6 T1 M5 [आ]ख्याहि; D6 सख्ये; Cg t as in text (for [आ]ख्यात). —b) D6 वैदेहे. —After 7ab, G1 reads 8 for the first time, repeating it in its proper place. —V2 om. 7cd. —c) Ś V1 B1 D2.12 तु; D6.7.9–11 T1 Ct तत् (for च). —d) Ñ2 B1 दर्शयास्या, D6 T1 दर्शयत; Ct as in text (for °यध्व). D6 हतो रणे, D7.9–11 T1 Ct रणे हतौ (by transp.); T1 G1 हत रणे (for हतौ रणे). Ś Ñ1 V1.2 B1.3.4 D1–4.6.12.13 दर्शयस्व रणाजिर (Ñ1 B1.3 D2.12 °रे)

8 G1 repeats 8 here (cf. v. l. 7). —a) Ś Ñ V B D1–4.6.12.13 G1 (both times).2 यमा (B1 यद्द)श्रयम- (Ś D1.12 °मुप)ष्टभ्य (B3 °भ्या); D6 समाश्रयमुपष्टभ्या G3 यदाश्र * * * * भ्या (illeg.), M1.3 यमाश्रयमना ह्यब्धा. ※ Ct.: यमाश्रयमिति । य रामिल्यर्थः. ※ —b) Ś Ñ V B D1–4.6.12.13 सीता मां न (for नेयं माम्). V2 B1.3 D1–4.10–11 [उ]पतिष्ठते. G1 (first time) 2 सा मा न बहु मन्यते. —c) D13 सोस्या (sic) (for सोऽस्या). Ñ1 B1 D1.12 G1 सहभ्राता, D1 भयत्राता (for सह भ्रात्रा). —d) Ñ V B D1.9–11 T1 G1 (both times) 2 M1 निहतो, D1 विनष्टो (for निरस्तो).

9 ab) Ñ1 B1 D1.11 निरुद्वेगा, B4 निरुद्वेग, D1 निरुच्छ्वासा (for निरुद्विग्ना). Ś D1.11 transp. निर्विशङ्का and निरपेक्षा. Ñ2 B3.4 जानकी (for मैथिली). —c) Ñ2 V1.2 B2.4 मामुपस्थास्यति व्यक्त. —d) D1 सर्वे ते रणभूषिता (sic).

अथ कालत्रयं प्राप्तं रणे रामं सलक्ष्मणम् ।
अवेक्ष्य मिनिवृत्ताशा नान्यां गतिमपश्यती ॥ १०
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा रावणस्य दुरात्मनः ।
राक्षस्यस्तास्तथेत्युक्त्वा प्रजग्मुर्यत्र पुष्पकम् ॥ ११
ततः पुष्पकमादाय राक्षस्यो रावणाज्ञया ।
अशोकवनिकास्थां तां मैथिलीं समुपानयन् ॥ १२

तामादाय तु राक्षस्यो भर्तृशोकपरायणाम् ।
सीतामारोपयामासुर्विमानं पुष्पकं तदा ॥ १३
ततः पुष्पकमारोप्य सीतां त्रिजटया सह ।
रावणोऽकारयल्लङ्कां पताकाध्वजमालिनीम् ॥ १४
प्राघोषयत हृष्टश्च लङ्कायां राक्षसेश्वरः ।
राघवो लक्ष्मणश्चैव हताविन्द्रजिता रणे ॥ १५

G 6 22 22
B 6 47 15
L 6 23 20

10 ᵃ) T3 भावीक्ष्य Cm g k t as in text (for अवेक्ष्य) D2 2-11 G M1 2 6 Ct सा Cm g as in text (for [भा]शा) —ᵈ) D2 7 10 11 G1 Ct च G1 हि (for न) G2 रदीक्षते, Cm g t as in text (for भपश्यती) ꙮ Cg भन्यां गतिं चापश्यती। भागमशासनस्यानित्यत्वाशुभ भाव ꙮ —For 10 Ś N V B D1 4 8 12 13 subst

774* अथ कालत्रयीमाशा निवृत्ता रामसम्भवाम्।
समवेक्ष्य च सा सीता मामुपस्थास्यतेऽचला।

[(1 1) V3 काम D1 काले (for काल) Ś D8 12 वशा दाशा, D2 वशादाशी, D4 च तामाशां (for त्रयीमाशां) —V3 damaged from वृत्ता in the post half up to श्रु in 11ᵃ B4 निवृत्तां B1 काले (for राम) D12 सम्भवां (for -सम्भवाम्) Ś D2 8 12 निवृत्ता रामसम्भवा (D2 °वाद्) (for the post half) —(1 2) D12 समवीक्ष्य N1 B2 भयात्, B1 स्वये D1 2 4 वशा, D2 च सा D12 बल (for च सा) N1 B2 समीक्ष्य निहत सीता B4 समवीक्ष्य निहत सीता (hypm) (for the prior half) Ś D8 12 सम् D1 मम (for माम्) N1 B1 D1 12 बलात् (for ऽचला) N2 V1 2 B3 मामुपस्थास्यति ध्रुव (for the post half)]

—After 10 D6 7 8-11 S ins

775* अनपेक्षा विशालाक्षी मामुपस्थास्यत स्वयम्।

[D6 T3 अनपेक्षा D9 अनवेक्ष्या M3 निरपेक्षा Cm t as above (for अनपेक्षा) D9 T3 ध्रुव (for स्वयम्)]

11 V3 damaged up to श्रु in ᵃ (cf v l 774*) —ᵃ) D6 T3 पुनश्चश्रुत्वा वचस्तस्य —ᵇ) Ś D8 12 राक्षसस्य (for रावणस्य) —ᶜ) Ś N V B D1-4 8 12 13 त्रिजटाद्यास्ता (Ś V1 D8 8 12 °स्तु) D9 T3 त्रिजटा चैव (for राक्षस्य स्ताः स्तथेत्युक्त्वा) —ᵈ) N3 V2 3 B(V1 illeg)गमन् V3 B1 प्रययुर्, B1 गमन (sic) D5-7 10 11 T1 2 G2 M1-3 जग्मुर्वै, D6 T3 जग्मुस्ता (for प्रजग्मुर्) —After 11 G3 reads 14ᶜ–15

12 ᵃ) B4 D9 तत्र (for ततः) D4 आसाद्य G1 2 M3 भानीय (for आदाय) —ᵇ) Ś V B1 2 D1 2 8 12 13 स्वरितास्त्वरा(V3 damaged from रा up to भर्तृ in 13ᵇ) N1 B1 4 परया मुदा N2 D4 त्रिजटामुखा, G1 2 M3 त्वरया न्विता (for रावणाज्ञया) —ᶜ) Ś V1 2 B1 D2 6 8 12 13 G1 M1 2 वनिकासंस्था, N1 B4 वनिका गत्वा, B2 वनिका गम्य (for वनिकास्थां ताम्) —ᵈ) Ś N2 V1 2 B2 D1 2 8 12 13 समुपागमन्, M1 2 तामुपागमन् (for समुपानयन्)

13 V3 damaged up to भर्तृ in ᵇ (cf v l 12) —ᵃ) Ś D1 2 8 12 13 आगत्य तु, N V2 B D4 आनयित्वा, D3 आगम्य तु D9 T3 G2 M3 भानीय तु(D9 च) (for आदाय तु) —ᵇ) D1 2 भर्तुं (for भर्तृ) Ś N2 V1 2 D1 2 4 8 10 12 13 T1 2 M1 3 पराजिता, V2 परिप्लुता, D11 पराजितौ (sic) (for परायणाम्) —ᶜ) B4 आरोहयामासुर् (for आरोप°) —ᵈ) G3 तत (for तदा) —For 13ᶜᵈ Ś B2 D1-4 8 12 13 subst

776* विमान पुष्पकं सीता शनैरारोपयन्शुभाम्।

[Ś1 om from शनैर् up to 14ᵃ D1 12 आरोहयन् (for आरोपयन्) D1 2 12 शुभ]

14 Ś1 om 14ᵃᵇ (cf v l 776*) —ᵃᵇ) G3 आरुह्य M3 आनाय (for आरोप्य) G3 सीता Ś2 B1 D1-4 8 12 13 तत सीता समारोप्य त्रिजटा चैव राक्षसी —After 14ᵃᵇ D6 T1 M1 3 ins

777* जग्मुर्दर्शयितु तस्यै राक्षस्यो रामलक्ष्मणौ।

—G1 3 M3 read 14ᶜ 15 after 767* G1 alone repeating them here G3 reads 14ᶜ 15 after 11 —ᶜ) D1 राक्षसाक्षका (sic) D7 8 कारयामास, D10 11 चारयामास (for ऽकारयल्लङ्का) —ᵈ) T1 2 पताक (for पताका) M1 2 शोभिता (for मालिनीम्)

15 G1 2 M3 read 14ᶜ–15 after 767* G1 alone repeating them here G3 reads 14ᶜ 15 after 11 —ᵃ) Ś N V B1 2 4 D1 4 8 12 13 घोषयामास D6 2 G3 प्रघोषयत, D10 प्राघोषयति (for प्राघोषयत) Ś B1 D1-4 8 12 13 च तदा V2 D9 सहृष्टो (for हृष्टश्च) B3 स घोषयामास तदा T3 प्राघोषयच्चतो हृष्टो G1(first time) 3 घोषयित्वा तु लङ्कायां, M3 घोषयामास लङ्कायां —ᵇ) G1(first time) 3 M3 प्रहृष्टो I (cd) लङ्काया (for लङ्कायां) —ᶜᵈ) N V B रामश्च (for राघवो) N1 B1 (both with hiatus) इति B2 निहत (for रणे) N2 B3 इन्द्रजितेति इ D3 इंद्रजिता उभौ (with hiatus) (for इन्द्रजिता रणे) Ś D1-4 8 12 13 हताविंद्रजिता सख्ये वासुभौ रामलक्ष्मणौ —After 15 N1 B3 4 ins

G. 6. 12. 23 B 6. 47. 16 L 6. 23. 21

निमानेनापि सीता तु गत्वा त्रिजटया सह ।
ददर्श वानराणां तु सर्वं सैन्यं निपातितम् ॥ १६
प्रहृष्टमनसश्चापि ददर्श पिशिताशनान् ।
वानरांश्चापि दुःखार्तान्रामलक्ष्मणपार्श्वतः ॥ १७
ततः सीता ददर्शोभौ शयानौ शरतल्पयोः ।
लक्ष्मणं चैव रामं च विसंज्ञौ शरपीडितौ ॥ १८
विध्वस्तकवचौ वीरौ विप्रविद्धशरासनौ ।
सायकैश्छिन्नसर्वाङ्गौ शरस्तम्भमयौ क्षितौ ॥ १९
तौ दृष्ट्वा भ्रातरौ तत्र वीरौ सा पुरुषर्षभौ ।
दुःखार्ता सुभृशं सीता करुणं विललाप ह ॥ २०
सा बाष्पशोकाभिहता समीक्ष्य
तौ भ्रातरौ देवसमप्रभावौ ।
वितर्कयन्ती निधनं तयोः सा
दुःखान्विता वाक्यमिदं जगाद ॥ २१

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्तत्रिंशः सर्गः ॥ ३७ ॥

778* मायामयशिरा राक्षस्यो राक्षसेन्द्रस्य शासनात् ।
हतावनिन्द्रजिता युद्धे भ्रातरौ तौ न्यवेदयन् ।

16 G1.2 M6 om 16ab —ab) Ñ2 विमानस्था (for विमानेन) M1.2 [अ]थ (for [अ]पि) Ś B1.2 D1.4.8.11.12.13 तु (B2 [अ]पि) सा सीता, Ñ V B3.4 तु सीतापि (by transp) (for [अ]पि सीता तु) Ś B1 D1-4.8.11.12.13 तदा, Ñ V B3.4 तया D6.9 T2.3 G3 मता (for गत्वा) D7.10.11 transp सीता and गत्वा Ñ2 तथा (sic) (for सह) —c) D5 तद् (for तु) Ñ V B3.4 हरिसैन्यानां D13 वानरानीक (for वानराणां तु) —d) D5.6 T1 G3 सत्र (for सर्वं) Ś D1-4.8.12.13 स्कन्धावारनिवेशनं, Ñ V B तैन्ये व्याप्तां वसुधरां, G2 M6 तानि यूथानि भागशः

17 a) Ñ1 प्रमृष्ट (for प्रहृष्ट) Ś D8.12 T2 G1 वदनाद् D6 मानसाद् (for मनसश्) Ś Ñ1 B1.2.4 D1-4.8.12.13 G3 M1 [ए]व (for [अ]पि) —b) Ś Ñ2 V2 B2 D2-4.8.12.13 राक्षसान्भीमदर्शनान् (Ñ2 °विक्रमान्), Ñ1 B1.3.4 राक्षसान्सा ददर्श ह, V1.2 D1 राक्षस्यो (D1 °सा) भीमदर्शना —c) Ś B2 D8.12 च तु, Ñ1 B3.4 अपि, V2 D7.9-11 G1 चापि (for चापि) —d) V2 पार्श्वगा (for पार्श्वतः) D9 T2 राघव च सलक्ष्मण

18 a) Ñ1 ददर्श तौ, B2 शयानौ तौ, B1 दुःखार्ता, D5 ददर्शावौं (for ददर्शोभौ) —b) B2 ददर्श (for शयानौ) Ś B1 D2.12.13 विह्वलौ, N2 D10.11 तल्पयो, D1.4.8 निक्षितौ, D3 पीडितौ (for तल्पयोः) D6 शरवधनिपीडितौ —After 18ab T3 ins

779* सा धरण्यां ददर्शार्तां (तौ ?) शरबन्धेन पीडितौ ।

—c) After लक्ष्मण, D5 repeats erroneously from 17c up to लक्ष्मण in 18c D6 T M3 [अ]पि (for [ए]व) D8 तु (for second च) Ñ2 V B2 राम रामानुजं चैव (V चापि) M1.2 रामं च लक्ष्मणं चैव (by transp) —d) D5 विह्वलौ (for विसंज्ञौ) Ś D8.12 अति (for शर) D6 विह्वलौ (for पीडितौ)

19 b) Ñ2 B3.4 विप्रध्वस्त, Ñ1 प्रतिवि* (illeg) B2 प्रविध्वस्त, M3 *प्रविद्ध (for विप्रविद्ध) —Ñ2 V2 om 19cd —c) Ś D8.12 सायकाचित, N2 सायकैश्छन्न, V1.2 B1 शरवेष्टित, D1-4.12 सायकैर्भिन्न T3 सायकच्छिन्न (for सायकैश्छिन्न) —d) D6.7.10.11 T2.3 स्तम्भमयौ, G1 स्तामयौ (sic) (for स्तम्भमयौ) T3 स्थितौ (for क्षितौ). Ś V1.2 B1 D1-4.8.12.13 शयानौ धरणीतले, Ñ1 B2-4 शरस्तम्भनिपीडितौ (Ñ1 °दिग्धौ, B4 °विद्धौ)तौ —After 19, D5 (l. 2 only) G1 ins 780*

20 D6 transp ab and cd —a) T3 वीरौ (for तत्र) —b) D1 T3 G1 वीरौ सत्, D1.8-12 प्रवीरौ, T3 तत्र सा (for वीरौ सा) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 शोकबाष्प (Ñ1 B3.4 बाष्पशोक)समाकुला (Ś1 D1 °लौ) G1 बाष्पव्याकुललोचनौ —After 20ab D6.7.9-11 T G1 (after 19)-3 M ins, D5 ins l. 1 after 20ab (transp) and l. 2 after 19

780* शयानौ पुण्डरीकाक्षौ कुमाराविव पावकी ।
शरतल्पगतौ वीरौ तथाभूतौ नरर्षभौ ।

[(l. 2) G1 नरेश्वरौ (for नरर्षभौ) ⊛ Cg वसोस्तौ वीर-शब्द कुमारद्वित्वस्य विशेषणम् ⊛]

—cd) Ñ1 B3 वेपती, D5 करुणं, G3 सुभृशं, G1 सा सुखं (for सुभृशं) Ś B1 D2-4.8.12 वेपती (B1 D8 °प)ती दु दिशा सीता, Ñ2 V B3.4 दुःखार्ता वेपमाना च (Ñ2 सा), D13 वेपमानपदप्रहृता (for °) D6 T1 M3 सुचिरं, D6 सुचिरं (for करुणं) D7.10.11 transp सुभृशं and करुणं Ñ1 B3.4 सा, V2 च (for ह) —After 20 D6.7.9-11 S ins

781* भर्तारमनवद्याङ्गी लक्ष्मणं चासितेक्षणा ।
प्रेक्ष्य पांसुषु चेष्टन्तौ रुरोद जनकात्मजा ।

[(l. 1) T3 वा (for च) D6 T3 [अ]पि (T3 °ति) पीडित M3.4 [आ]यते° (for [अ]सितेक्षणा) —(l. 2) D7.9-11 चेष्टन्तौ (for चेष्टन्तौ) D6 कुमारा (sic) (for रुरोद)]

21 G (ed) om 21 —a) D6-7.9.10 स, M3 ता (sic) (for सा) D6 T3 G1.3 M3 निरीक्ष्य (for समीक्ष्य) Ś Ñ1 B1.3.4 D1-4.8.12.13 शोकेन (Ś D12 सा शोक, D6 सशोक) बाष्पाभिहता (D13 °तौ) निरीक्ष्य (Ñ1 B1 °ते क्षणासौ, B3 °तेन चाक्षुणा, D2 °ता निरीक्ष्य तौ), Ñ2 B2

३८

भर्तारं निहतं दृष्ट्वा लक्ष्मणं च महाबलम् ।
विललाप भृशं सीता करुणं शोककर्शिता ॥ १
ऊचुर्लाक्षणिका ये मां पुत्रिण्यविधवेति च ।
तेऽद्य सर्वे हते रामेऽज्ञानिनोऽनृतवादिनः ॥ २
यज्वनो महिषीं ये मामूचुः पत्नीं च सत्रिणः ।
तेऽद्य सर्वे हते रामेऽज्ञानिनोऽनृतवादिनः ॥ ३

G 6 23 6
B 6 48 3
L 6 24 0

बाष्पेन शोकोपहता समीक्ष्य, V शोकेन बाष्पोपह(V3 °हि)ता समीक्ष्य —b) D3 सा (for तौ) N1 B3 4 -समौ निरीक्ष्य, D1 समप्रभौ, D7 10 11 सुतप्रभावौ, D3 सुतौ प्रभावौ (for -समप्रभावौ) —c) B3 प्रतर्कयती V3 M1 2 च, B3 कथ (for सा) —d) B1 सुदु खिता B3 सा दु खिता (for दु खान्विता) ‡ Cg अत्र वीक्षणमन्तरूपक्रियाभेदात्तच्छब्द द्वयम् ‡

Colophon —*Kanda name* N V1 3 B लङ्काकाण्डे, D3 युद्धपर्वणि, D12 लङ्काकाण्डे युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś D13 रामलक्ष्मणयो शरबन्धदर्शन, N1 शरबन्धे सीताराम लक्ष्मणदर्शन N2 शरबन्धदर्शन, V1 3 निहतरामदर्शन V3 B3 4 रामलक्ष्मणदर्शन, B1 रामदर्शन, B3 सीतया रामलक्ष्मण दर्शन, D1 सीताया शरबन्धदर्शन, D3 सीतया रामलक्ष्मणयो शरबन्धदर्शन, D3 शरबन्धनिवेदन D4 श्रीरामदर्शन , D5 राम लक्ष्मणयो शरबन्धन, D6 सीतापुष्पकारोहण प्रभुदर्शन, D12 सीताया रामलक्ष्मणयो शरबन्धनिवेदन —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N2 V3 B3 D3 4 12 13 om Ś1 N2 V1 3 D5 9 23 B1 3 4 22 D1 24 D6-7 10 11 T1 3 G M 47 D8 21 T2 46 —After colophon D3 concludes with राम, G M1 2 5 श्रीरामाय नम

38

Before 1 Ś N1 B1 3 4 D1 4 8 12 13 ins N2 V B2 ins after 1 G2 M5 ins 1 1 after 1ab and 1 2 after 1

782* साश्रुपाताननमुखी दीना तौ दृष्ट्वा रामलक्ष्मणौ ।
ह्रायपुत्रेति रुदती करुणं विललाप ह ।

[(1 1) N1 V2 B3 4 [अ]श्रुपूर्ण B1 सीताश्रु (for [अ]श्रुपात) Ś D1 8 10 11 मुखा (for -मुखी) N2 V1 3 B2 G2 M5 साश्रुपात स(G2 M5 सु)करुण (for the prior half) N2 D12 दृष्ट्वा तौ (by transp) —(1 2) D3 वदती (for रुदती) G2 M5 आर्यपुत्रेति क्रोशती (for the prior half) N V B2-4 D1 G2 M5 बहुशो विललाप स(V1 D1 G2 M5 ह) (for the post half]

—Thereafter N2 V B2 G2 M5 cont 783*

1 b) D1-4 8 10 11 G1 3 M1 2 5 महारथ —After 1ab G2 M5 ins 1 1 of 782* —c) D12 रोपात् (for सीता) —d) Ś N V B D1 4 8 10 11 जनकात्मजा D6 7 शोककर्षिता (for °कर्शिता) G1 शोकेन च परिप्लुता —After 1 Ś N1 B1 3 4 D1-4 8 12 13 ins while N2 V B2 G2 M5 cont after (G2 M5 after 1 2 of) 782*

783* निक्षिपन्ती स्वचरणौ क्रोशन्ती मधुरस्वना ।
इदमन्त्य विलापस्य सीता वचनमब्रवीत् ।

[B1 om 1 1 —(1 1) Ś D8 12 निक्षिपेत्र B3 निक्षिपती (for निक्षिपन्ती) Ñ1 सु (for स्व) Ñ2 V3 निक्षिप(V3 °ब्धात्र [sic])ती सुचरणौ D1 निक्षेपवती चरणौ D2 नि क्षिपती च चरणौ D3 निपातयती चरणौ D13 निर्वेपयती चरणौ(sic) G2 M5 निष्पतती स्व(G2 °स्व*)चरण (for the prior half) V1 B3 4 G2 M5 करुणा(G2 M5 मधुरा)क्षर V1 मधुर बहु V2 D1 4 13 मधुरस्वरा(D3 °र D13 °न) —(1 2) N2 B2 अतर्विलापस्य G2 M5 उवाच वचन सीता शोकेन च परिप्लुता]

2 a) Ś D1-4 8 13 T1 G M3 Cm g लाक्षणिको, Ñ1 D7 M5 लाक्षणिको Ñ2 V B D5-11 T2 M1 2 Ck t लाक्षणिका N2 यत् (for ये) ‡ Cg लाक्षणिन इति। लक्षणशब्देनात्र लक्षणज्ञान लक्ष्यते तदपास्तीति लक्षणिन ।, Ct cites Katak as लाक्षणिका सामुद्रिकलक्षणज्ञा । अयमेव पाठ पाठ इति कतक ‡ —b) Ś B1 D1-4 8 12 13 पुत्रा न (for पुत्रिणी) —D3 om 2cd —c) D3 तथ (for तेऽद्य) D6 T2 transp सर्वे and रामे —d) ‡ Cg ज्ञानिनो लक्षणज्ञानवन्त ‡ —After 2 D5 M1 2 read 5cd

3 D12 om (hapl) 3-5 V2 om 3a-4b Ś V3 D1 8 om (hapl) 3 N(Ñ1 in marg) V1 B1 3 4 D4 9 transp 3 and 4 D3 repeats wrongly 3 after 4 D6 reads 3 (repeating 3cd) after 14 reading 3cd for the first time in its proper place D13 transp ab and cd and reads them after 4ab D13 reads 3 after 15 T1 G2 Ck read 3 after 14 T2 transp 3ab and 4ab M1 2 read 3 twice N1 reads 3 and 4 and D7 reads 3ab in marg —a) N2 यज्ञिनो B3 D3 4 9 यज्विनो B4 D13 यज्वानो —b) B4 सतत D3 पत्नीति (for पत्नीं च) Ñ1 V1 B3 3 ऋतु सततमग्नि(B3 °शाखि)ण , N2 B1 प्रोचु सततवादिन D3 4 13 ऋतु पत्नीत मत्रिण —D7 om 3cd —c) D2 तानि चाद्य G1 ते च सर्वे (for तेऽद्य सर्वे) D6 T2 transp सर्वे and रामे —D4 om 3d —d) D3 वितथानि भवति मे —After 3 V1 B3 D1 (first occurrence) 4 ins V3 D13 ins after 14 B3 ins after 5 D3 ins after 4ab

784* अनन्तसुखिनी चाहि ये मामूचुर्द्विजातय ।

[V3 D1 13 अक्षा D3 अक्षत (for अनन्त) D13 [अ]तीव

G 6 23 3
B 6 46 4
L 6 21 15

वीरपार्थिवपत्नी त्वं ये धन्येति च मां विदुः ।
तेऽद्य सर्वे हते रामेऽज्ञानिनोऽनृतवादिनः ॥ ४

ऊचुः संश्रवणे ये मां द्विजाः कार्तान्तिकाः शुभाम् ।
तेऽद्य सर्वे हते रामेऽज्ञानिनोऽनृतवादिनः ॥ ५

इमानि खलु पद्मानि पादयोर्यैः किल स्त्रियः ।
अधिराज्येऽभिषिच्यन्ते नरेन्द्रैः पतिभिः सह ॥ ६

वैधव्यं यान्ति यैर्नार्योऽलक्षणैर्भाग्यदुर्लभाः ।
नात्मनस्तानि पश्यामि पश्यन्ती हतलक्षणा ॥ ७

सत्यानीमानि पद्मानि स्त्रीणामुक्तानि लक्षणे ।
तान्यद्य निहते रामे वितथानि भवन्ति मे ॥ ८

केशाः सूक्ष्माः समा नीला भ्रुवौ चासंगते मम ।
वृत्ते चारोमशे जङ्घे दन्ताश्चाविरला मम ॥ ९

(for चेति) D₃ सर्वं भवति भूमिनी (for the prior half)] —Then V₂ B₂ D₃ cont

785* तेऽद्य सर्वं हते रामेऽज्ञानिनोऽनृतवादिन ।

4 D₁₃ om 4 V₃ om 4^{ab} (for both, cf v l 3) D₁₅ om $4-5^{b}$. Ñ (Ñ₁ in marg) V₁ B₁₂ D₄₆ transp 3 and 4 Ś D₁₂₈ read 4 after 14 D₅ G₁₂ transp 4 and 5 B₁ repeats 4^{ab} after 14 T₂ M₃ transp 4^{ab} and 5^{ab} T₃ transp 3^{ab} and 4^{ab} G₁ M₅ read 4^{ab} after 5 Ñ₁ reads 4 in marg (cf v l 3) —^{a}) D₇₁₀₁₁ Ck t पत्नीनां, M₁₂ पत्नीं माम्, Cg as in text (for पत्नी त्वं) —^{b}) Ś B₁ (second time) D₁₋₄₆ धन्येति मम ये विदु ; B₁ (first time) ये धन्येपि च मा विदु , B₃ ये च धन्येति मा विदु , D₇₁₀₁₁ ये विदुर्भर्तृपूजिता, D₅ T₃ G₁₂ M₃ धन्या (D₅ °र्मा) भर्तुश्च पूजिका, M₁₂ ऊचुर्वे भर्तृपूजिकां ❀ Cv वीरपार्थिवपत्नी त्व ये धन्येति च मा विदु इति सम्यक् पाठ , Ck भर्तृपूजितामिति वै पाठ पाठ ❀ —After 4^{ab}, D₁₁ reads 3^{cd} and 3^{cd} transposed D₃ ins 784* D₁₂ G₂ M₅ om (G₂ M₅ hapl) 4^{cd} M₁₂ read 4^{cd} twice —^{c}) Ñ₁ मृते (for हते) T₃ transp सर्वे and रामे —D₄ om 4^{d} —After 4 D₃ repeats 3 wrongly

5 D₁₃ om 5 (cf v l 3) D₈₁₃ om 5^{ab} (for D₁₅ cf v l 4) Ś V₃ D₁₋₄₆ T₁ om (hapl) 5 D₅ G₁₂ transp 4 and 5 D₃ M₁₂ read 5^{ab} after 2 T₂ M₃ transp 4^{ab} and 5^{ab} —^{a}) B₃ सुश्रवणे, D₃ सश्रविणो, D₅ सुश्रवसो, T₂ सपत्निनो, M₁₂ सवरणे, Cr m g t as in text (for संश्रवणे) —^{b}) Ñ V₁₂ B कल्याणिका (for कार्तान्तिका) D₅ T₂ G₁₂ M₃₄₅ शुभा —^{c}) D₅ transp सव and रामे —D₄ om 5^{d} ❀ Ck मज्ञानिन इति पदम्(?)।, Ct ज्ञानिन इति च्छेद ❀ —After 5, B₃ ins 784* and 785* B₁ ins 786* while G₂ M₅ read 4^{ab}

6 ^{a}) Ś B₁ D₁₂₆₁₂₁₃ तानि V₃ इस , D₃₄ किल (for खलु) —^{b}) Ś D₁₋₄₆₁₂₁₃ पार्श्वेतो, B₁ हस्तयो (for पादयोर्) D₅₋₇₁₀₁₁ वै (for यै) B₃ D₇₁₀₁₁ T₁ G कुल (for किल) V₃ योषिता किल पादयो —For 6^{ab} Ñ V₁₂ B₂₋₄ subst B₁ ins after 5

786* भवन्ति याश्च पद्मानि योषिता हस्तपादयो ।

[V₂ यानि (for खलु) Ñ₂ V₁₂ B₁ क्रिक (for इस)] —^{c}) Ñ₂ V₁₂ B₂₋₄ D₆₈₁₃ T₂ G₁₂ M₁₋₃ अधिराज्ये, D₃ अपि राज्ये D₄ अधिरात्यमभि (hypm) B₂ [ऽ]भिषिच्यन्ता, B₄ [ऽ]भिषिच्यन्ति, D₁ [ऽ]भिषेच्यन्ते, T₃ [ऽ]भिषिच्यते —^{d}) Ś Ñ V B D₁₋₄₈₁₂₁₃ G₃ M₅ भर्तृभि (for पतिभि)

7 ^{a}) Ś D₈₁₃ नार्यो वैद् (or transp), Ñ₁ B₃₄ D₁₋₄₉₁₂ वै नार्यो, D₅ T₃ या नार्य (for यैर्नार्यो) —^{b}) Ś D₁₃ लक्षणैर्, D₆ (sup lin also as in text) T₁ M₃ [ऽ]लक्ष्मणैर्, Ct as in text (for ऽलक्षणैर्) Ñ V₁₂ B₂₋₄ D₄₁₂ दुर्बला , V₃ B₁ D₁₃₁₃ दुर्बलैः ; D₃ दुर्लभैः . ❀ Cr अलक्षणैरिति पद छेदम् ।, Cm g लक्षणै (Cm °णैरिति च्छेद) ❀ —B₂ om 7^{cd} —^{cd}) Ś Ñ₁ B₄ D₁₋₃₆₁₂₁₃ नात्मनस्ताश्च Ñ₂ B₁₃ तान्यहं नाद्य (B₁ नैव), V नात्मनस्तानि D₄ नात्मनस्तान्प्रपश्यती (sic) M₁₂ नात्मनस्तानपश्यामि (sic) (for ^{c}) V₁₂ transp पश्यामि and पश्यती Ñ₁ हृतलक्षणा, D₄₆ हतलक्ष्मणा ❀ Ct इद पद्य प्रक्षिप्तमिति बहव ❀

8 ^{a}) Ś Ñ₁ B D₁₄₆₁₂₁₃ किल (for [इ]मानि). G (ed) चोक्तानि (for पद्मानि) Ñ₂ V सत्यानि किल वाक्यानि D₅₋₇₁₀₁₁ T G₁₂ M₃ Cr m g t सत्यनामानि पद्मानि —^{b}) V₁ B₁ वाक्यानि (for उक्तानि) B₁ D₅₋₇₉₋₁₁ T G M₁₂ Cr m g t लक्षणे , Ck लक्षणे (as in text) —^{c}) B₄ विहते (for नि°) —^{d}) S D₈₁₃ हि (for मे) ❀ Ck अन-तर " केशा सूक्ष्मा इत्यादि । अत्र मध्ये द्वौ श्लोकौ प्रक्षिप्तौ क्वचित् ❀

9 V₃ om 9 10^{b} —^{a}) Ñ₂ स्निग्धा , B₂ श्लक्ष्णा , D₈ इव *म् (for सूक्ष्मा) G₂ के**क्ष्मा (for केशा सूक्ष्मा) M₁₂ तथा, Cg as in text (for समा) —^{b}) Ś Ñ₁ V₁ D₁₋₄₆₁₀₁₂ M₁₂ Ct चा(Ś वा)संहते, Ñ₂ चाप्यहते, B₁ च संहतौ, D₄₁₀ Ck चासहतौ —B₂ D₄ om (hapl ?) $9^{c}-10^{d}$ V₂ illeg for 9^{c} —^{c}) Ñ₂ D₅₇ T₁ G M Cg चारोमशे D₉₋₁₁ चारोमके, T₃ भलोमशे (for चारोमशे) Ś Ñ₁ V₂ B₃₄ D₁₋₃₈₁₂₁₃ न च मे (Ñ₁ B₃₄ चैव) रोमशे (D₁₃ °के) जङ्घे, B₁ वृत्तौ बाहू सदे जये —^{d}) V₁ D₅₇₈ G₃ विरला (for [अ]विरला) Ś Ñ₁ B₁ D₁₋₄₈₁₂₁₃ दन्ताश्च न विरागिण

शङ्खे नेत्रे करौ पादौ गुल्फावूरू च मे चितौ ।
अनुवृत्ता नखाः स्निग्धाः समाश्चाङ्गुलयो मम ॥ १०
स्तनौ चाविरलौ पीनौ ममेमौ मग्नचूचुकौ ।
मग्ना चोत्सङ्गिनी नाभिः पार्श्वोरस्कं च मे चितम् ॥ ११
मम वर्णो मणिनिभो मृदून्यङ्गरुहाणि च ।
प्रतिष्ठितां द्वादशभिर्मामूचुः शुभलक्षणाम् ॥ १२
समग्रयवमच्छिद्रं पाणिपादं च वर्णवत् ।
मन्दस्मितेत्येव च मां कन्यालक्षणिका विदुः ॥ १३
अधिराज्येऽभिषेको मे ब्राह्मणैः पतिना सह ।
कृतान्तकुशलैरुक्तं तत्सर्वं वितथीकृतम् ॥ १४

G 6 23 18
B 6 48 14
L 6 24 14

10 V3 B1 D4 om 10^{ab} (cf v l 9) —^{a}) V3 D2 समाधेतौ, D1 3 12 13 शखौ नेत्रे, D5 M6 शखौ(M6 °ख) नेत्रौ, G1 जघे नेत्रे Ś D8 पद्मौ (for पादौ) Ñ V1 B2-4 D6 हस्तौ(V1 B2-4 °स्ते) पादे करे पद्मौ(B2 °द्म) —^{b}) D1 3 गुल्माव (sic) (for गुल्फाव्) Ś D8 12 च लक्षितौ, Ñ2 V1 2 B2 च(V2 चत, B3 अ) पतितौ, Ñ3 B4 D1-3 13 ऊ(Ñ3 तो, B4 चो, D1 अ)पचितौ, B3 चायतौ D6 ऊरूसमौ (for ऊरू च मे) Ś N V1 2 B2 4 D1 2 5 6 8 10 सम, D2 शुभौ (for चितौ) —^{c}) Ś V3 D1 2 4 5 7 8 13 तनुवृत्त (V3 °त्ता) V3 D6 9-11 T2 3 M2 Cm g अनुवृत्त, D2 शुभ वृत्त, G1 अनुवृत्ता, Ck t as in text (for अनुवृत्ता) N1 B2 4 समा (for नखा) B1 चापि (for स्निग्धा)

11 ^{a}) N1 B3 4 च विपुलौ B1 च विरलौ, D3 तौ त्रिरलौ (for चाविरलौ) V3 नीलौ (for पीनौ) —^{b}) Ś N V B D1-4 8 12 13 समौ मे, D9-11 T3 मामकौ, M3 ममैतौ (for ममेमौ) —^{c}) D3 10 11 Ct [उ]त्सेधनी, Cm g k as in text (for [उ]त्सङ्गिनी) —^{d}) Ś D5 8 12 पार्श्वौ स्कन्धौ च मेंचितौ, Ñ1 V2 B पार्श्वौ(B1 पीन) स्कन्धौ च मे समौ, Ñ2 V1 पार्श्वौ वक्षश्च मे सम(V1 चित), D1 3 4 10 पार्श्वौ (D10 °र्श्वे) स्कन्धौ च मे चितौ(D3 शुभौ) D6-7 T1 2 G1 2 M3 पार्श्वारस्काश्च मे चिता, D9 पार्श्वारस्कौ समाविमौ, T3 पार्श्वारस्कौ च मेंचितौ, G3 M6 पार्श्वस्तनश्च मे चित ※ Cr m पार्श्वौ (Cm °र्श्वे च) उरश्च पार्श्वोरस्का । प्राण्यङ्ग त्वेऽप्यार्षो लिङ्गव्यत्यय ।, so also Cg ※

12 ^{a}) Ś D3 4 8 13 समो(D3 °म, D4 °मौ), B3 दयाम (for मम) Ñ3 D3 4 वर्णा(D3 4 °र्णौ) D2 -वर्णौ, (for वर्णा) G1 मधु (for मणि) D11 निभौ (for निभो) Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 मृदु (N2 D1 4 8 12 13 °दु) स्निग्धो(D2 3 °ग्धौ, D4 स्कन्धा) Cg t as in text (for मणिनिभो) T3 मणिवर्णौ मणिनिभौ —After 12^{ab} Ś N V B D1-4 8 12 13 ins

787* अविरूक्षा च मे वाणी नित्यं मधुरभाषिणा ।
अविस्मिता चाविगाढा नित्यं चाहमविक्रिया ।

[(l 2) V3 B1 D1 शुचिस्मिता (for अवि°) Ś D8 13 च वागद्भा(D13 °गूढा) B1 [अ]विगाढा च (by transp) G (ed) [अ]विरूपा च (for चाविगाढा) N V1 2 B3 4 अस्निग्धा(N2 B3 सुस्निग्धा) चाविगाढा च (for the prior half) V3 B1 अविदुमा (for अविद्रुता) B2 अविस्मा च विरक्षा च नित्य च ह्यामविकृता]

—^{c}) B4 प्रतिष्ठिता (for प्र°) V1 B1 द्वात्रिंशद्भिर् (for द्वादशभिर्) —^{d}) N2 V B1 शुभलक्षणे, B2 G1 शुभ लक्षणा, M6 कृतलक्षणा

13 ^{a}) Ś T3 समग्र यवम्, N1 B3 4 समोपचितम्, V2 B1 समग्रश्चैवम्, D1 3 समग्र चयम्, D2 समग्र स्निग्धम्, D4-12 समग्रेन्द्रियम्, D8 समग्रपरम्, G (ed)समग्र चैवम्, L (ed) समग्रसमम् M6 समग्रावयवच्छिद्र —^{b}) Ś D4 8 12 पाणिपाद(D4 °दौ) T3 तु (for च) N1 V B2 3 मे समं, Cr m g k t as in text (for वर्णवत्) —After 13^{ab} N V B2-4 D4 ins

788* अनाकुलाविक्रिया च असम्भ्रान्ता च मे गति ।

[Note hiatus between the two halves N2 अनाक्रान्ता विक्रमा च (for the prior half) G (ed), (to avoid hiatus) सुसम्भ्रान्ता (for अ°) B1 D4 यति (for गति)]

—^{c}) G1 मद, Cg t as in text (for मन्द) G1 मा (for मां) M6 [अ]वोचन्मां (for [इ]त्येव च मां) Ś B1 D1 4 8 12 13 मन्दस्मित मे(B1 च, D8 ते) वच(B1 D4 °द्)न ※ Cg मन्दस्मितत्येवेत्येवकार अयोगव्यवच्छेदार्थ । नित्य मन्दस्मितेत्यर्थ ※ —^{d}) V1 B2 T3 कन्या, Ck t as in text (for कन्या) Ś N1 D1-6 8 12 13 T1 2 G M1 3 लक्षणिनो, N2 V B D9-11 T3 M1 2 Ck t लाक्षणिका (N2 V B2 °को) N2 V B3 [अ]ब्रवीत्, M3 द्विजा (for विदु)

14 B4 om 14-15 V3 om 14 —^{a}) Ś D2 4 8 12 नतु नाम, N1 B1 2 चै(B2 च)त्तु नाम, N2 D3 7 9-11 G1 3 M1-3 Ct आधिराज्ये, V1 2 B3 आधिराज्य, D13 ननु राज्य (for अधिराज्ये) D1 अद्युना ह्यभिषेको मे —^{b}) N B3 कृत (for सह) —^{c}) Ś D8 12 दैवज्ञै, B2 वेदाग, B3 कृतार्था, D3 शास्त्राथ, D13 नितान्त (for कृतान्त) Ś1 Ñ2 V3 B1 2 D3 4 5 12 13 G1 उक्तो, N1 B1 उक्ता, D1 ह्युक्तो, D2 युक्तो (for उक्त) —^{d}) Ś N V1 2 B2-4 D1-4 8 12 13 नून तेनूजवादिन ※ Cr g तत (Cg सर्वं वितथीकृतमित्यत) पर " यजनो महिर्षी ये माम् " इत्यधस्तन श्लोक क्वचित्कोशेषु दृश्यते । स तु लेखकप्रमादकृत ※ —After 14 Ś D1 2 8 read 4 B1 repeats 4^{ab} here, reading it for the first time in its proper place, D2 reads 3 (repeating 3^{cd} here and reading 3^{cd} for the first time in its proper place) and T1 G2 Ck read 3 —After 14 V3 D13 ins 784*

G 6. 23 18
B 6. 48 15
L 6. 24 16

शोधयित्वा जनस्थानं प्रवृत्तिमुपलभ्य च ।
तीर्त्वा सागरमक्षोभ्यं भ्रातरौ गोष्पदे हतौ ॥ १५

ननु वारुणमाग्नेयमैन्द्रं वायव्यमेव च ।
अस्त्रं ब्रह्मशिरश्चैव राघवौ प्रत्यपद्यताम् ॥ १६

अदृश्यमानेन रणे मायया वासवोपमौ ।
मम नाथावनाथाया निहतौ रामलक्ष्मणौ ॥ १७

न हि दृष्टिपथं प्राप्य राघवस्य रणे रिपुः ।
जीवन्प्रतिनिवर्तेत यद्यपि स्यान्मनोजवः ॥ १८

न कालस्यातिभारोऽस्ति कृतान्तश्च सुदुर्जयः ।
यत्र रामः सह भ्रात्रा शेते युधि निपातितः ॥ १९

नाहं शोचामि भर्तारं निहतं न च लक्ष्मणम् ।
नात्मानं जननीं चापि यथा श्वश्रूं तपस्विनीम् ॥ २०

सा हि चिन्तयते नित्यं समाप्तव्रतमागतम् ।
कदा द्रक्ष्यामि सीतां च रामं च सहलक्ष्मणम् ॥ २१

परिदेवयमाना तां राक्षसी त्रिजटाब्रवीत् ।
मा विषादं कृथा देवि भर्तायं तव जीवति ॥ २२

कारणानि च वक्ष्यामि महान्ति सदृशानि च ।
यथेमौ जीवतो देवि भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥ २३

---

15 B1 om 15 (cf v l 14) D5 reads 15ab twice —a) Ś Ñ1 B1 D1-4(first time) 6.10.12 धृतौ हि(Ñ1 B2 स्थि)त्वा (for शोधयित्वा) —b) Ś Ñ1 B2.3 D1-4(second time) 6.12.13 चोपलभ्य, D5 (first time) प्रतिलभ्य (for उप°) Ś V2 D1.3-6.10.11 T2.3 G1 M2 सं, V1.3 तौ, D1.3.4(first time) G2 ते (sic) (for च) —c) B1 निस्वा (for तीर्त्वा) —d) V गो पदे, T2 गोष्पदे, Ct as in text (for गोष्पदे) Ś B1 D2.11 गोष्पदे भ्रातरौ (by transp) Ñ1 B2 M2 मृतौ (for हतौ) D1-4.11 गो(D1 गो)पदे भ्रातरौ हतौ(D3.13 हुतौ) —After 15 D13 reads 3

16 ab) Ś B1.4 D2.5.6.12.13 ऐन्द्रं, V1 D4 ऐन्द्र, V2 रौद्रं Ś V1 B1 D2.3.4.6.8.12.13 रौद्र, B4 भास्य, D5 मैत्र (for एन्द्र) D2 इन्द्रवारुणवायव्यमाग्नेय रौद्रमेव च —c) G1.2 M5 [अ]पि (for [ए]व) —d) D2 रावण M3 राघवे Ś1 D13.13 Ct प्रत्यपद्यत N3 B2.4 प्रति(B3 परि)पेदतु, V3 D3 प्रत्यप(D2 °तिपा)द्यतौ, D1.6 T3 G1.2 Cr k प्रतिपद्यता ॥ Cr प्रति(°त्य ?)पद्यताम् । परस्मैपदगार्षम् (Ck एकवचने छान्दसम् । प्रत्यगृह्णताम्) । Cm g t प्रत्यपद्यताम्(Ct °द्यत ?) प्रत्यपद्येताम् । (Cg t परस्मैपद [Ct एकवचन]मार्षम्) ॥

17 D6 om 17 —b) D13 रिपु मा (sic) (for मायया) —c) B1 मम नाथाविमौ माया

18 a) Ś B1 D1.3.10 च (for हि) —b) Ś Ñ V B D2.3.5.12.13 G2 राघवास्यापि (for °वस्य) —c) D6 प्रति निवृत्तेत (sic) —d) M3 [अ]स्य (for स्यान्)

19 a) B4 भागो G(ed) भावो (for भारो) B3 न हि कालविभागोऽस्ति —b) G1 M1 तु (for च) Ś Ñ V1.3 B D2.4.6.12.13 G3 M3 खलु दुर्जय —c) Ś D3.13 यत्तु, V3 येन (for यत्र) —d) Ś Ñ V B D2.4.3.12.13 रिपुविनि(Ś1 °व)जित

20 ab) Ñ1 B1 देवर (for निहत) N2 V2 B1.4 निहत भर्तार (by transp) Ñ2 B1 सह, D4 च न (by transp) (for न च) —For 20ab D1-3.10.11 T G M1.5 subst

789* न शोचामि यथा राम लक्ष्मण च महारथम् ।

[T1 रणे (for यथा) D1 T1 M2 महाबल, G1.3 M1 निपातित (for महारथम्)]

—c) Ś D3.5.7.11 G1.3 M1.5 वा, V3 न (for च) Ñ1 B2 नात्मान मातर तात —d) D3 यशस्विनीं

21 G3 reads 21ab twice —a) Ñ2 नि, B3 (अ)पि, D3.10.11 T1 G M1.5 तु, D7 T1 तु (for हि) N3 V3 चिंतयति, D4 त चिंतयेत् (for चिन्तयते) Ś Ñ V2 B1.3.4 D1.3.4.5.8.12.13 M1.3 नूनं (for नित्यं) V1.3 B1 सा चिन्तयती (B1 °यति) नून(V3 तूर्ण) हि, D7 T1 सा बत्सश्चिंतयेन्नित्य —b) V3 समागतम्, D1 समाप्तव्रतम् (for समाप्त°) Ś V1 B1 D1-4.6.10.18 आत्मजं (for आगतम्) —cd) D6 reads in marg from कदा in द्रक्ष्यामि up to d D13 काकुत्स्थ (for सीतां च) D6.11 T1 M1 लक्ष्मण च सराघव, D13 वनाच्च पुनरागतं (for d) Ś Ñ V B D1.4.8.12 कदा द्रक्ष्यामि काकुत्स्थं ससीतं सहलक्ष्मणं

22 a) Ś D2.4.6.12.13 परिदेवय(D6 °य)न्तीं ता तु Ñ1 B2.4 तामश्रुपरिपूर्णाक्षीं B1 परिदेवयन्तीमेतां तु (hypm) D1 परिदेवयन्तीं तदवां तु (hypm) —d) Ś V3 B1 D1-3.4.12.13 भर्ता हि (for भर्तायं) —After 22, D4 ins

790* उवाच व्यथिता सीता तदा सा त्रिजटा सखि ।

—Thereafter D4 cont while Ñ V B D13 ins after 22

791* दृश्यन्ते हि निमित्तानि पुरुषाणां विपर्यये ।

[D4 [अ]निमित्तानि V3 विपुरुष (for पुरुषाणां)]

23 B1 om 23ab —a) Ś Ñ1 B1 D2.4.5.12.13 तु; B3 अ, D1 [अ]पि (for च) D7 कारणैश्चापि वक्ष्यामि —b) D6 वै (for च) —cd) B1.4 G1.3 M3 जीवितौ (for जीवतो) Ñ1 B2.4 वीरौ (for देवि) Ś B1 D2.4.12.13 यथैतौ(Ś D2 °था सौ, B1 °थेमौ) भ्रातरौ वीरौ जीवतो राम लक्ष्मणौ, Ñ2 V B3 यथा जीवति काकुत्स्थो लक्ष्मणश्च महाबल

न हि कोपपरीतानि हर्षपर्युत्सुकानि च ।
भवन्ति युधि योधानां मुखानि निहते पतौ ॥ २४

इदं विमानं वैदेहि पुष्पकं नाम नामतः ।
दिव्यं त्वां धारयेन्नेदं यद्येतौ गतजीवितौ ॥ २५

हतवीरप्रधाना हि हतोत्साहा निरुद्यमा ।
सेना भ्रमति संख्येषु हतकर्णेव नौर्जले ॥ २६

इयं पुनरसंभ्रान्ता निरुद्विग्ना तरस्विनी ।
सेना रक्षति काकुत्स्थौ मायया निर्जितौ रणे ॥ २७

सा त्वं भव सुविस्रब्धा अनुमानैः सुखोदयैः ।
अहतौ पश्य काकुत्स्थौ स्नेहादेतद्ब्रवीमि ते ॥ २८

अनृतं नोक्तपूर्वं मे न च वक्ष्ये कदाचन ।
चारित्रसुखशीलत्वात्प्रविष्टासि मनो मम ॥ २९

नेमौ शक्यौ रणे जेतुं सेन्द्रैरपि सुरासुरैः ।
एतयोराननं दृष्ट्वा मया चावेदितं तव ॥ ३०

इदं च सुमहच्चिह्नं शनैः पश्यस्व मैथिलि ।
निःसंज्ञाप्युभावेतौ नैव लक्ष्मीर्वियुज्यते ॥ ३१

G 6 23 35
B 6 48 31
L 6 24 32

---

24 V3 om 24^{ab} —^{a}) D1 G1 शोक, G3 क्रोध, Ck as in text (for कोप) G1 परीतास्तु —^{b}) Ś D3 15 हर्षप(Ś1 °च)ति, Ñ V1 3 B हर्षवीर्यं (for हर्षपरि) —^{c}) G (ed, with hiatus) अपि (for युधि) —^{d}) Ñ1 B3 4 चेतांसि, D4(*sup lin* also as in text) 11 सुखानि (for मुखानि) D3 च हते (for निहते) V3 स्वयि (for पतौ) ⁂ Ck t पतौ पत्यौ ⁂ —After 24 D15 ins 792*

25 Ś B1 D1–4 8 13 14 read 25 after 27 G3 reads 25 and 26 after 28 —^{c}) Ś V1 B1 D1–4 8 13 14 दिव्य न, Ñ1 B3 निधत्तां, Ñ3 B2 नैव त्वां, V3 3 B4 नैव त्वां, D5 T1 दिव्य त्वां (for दिव्य त्वां) Ś B1 D1–4 8 13 14 त्वत्र हि, Ñ1 B3 न त्वां, Ñ3 V2 3 B2 4 सीते, V1 त्वां धै, M3 नैव (for नेदं) —^{d}) D5 G3 M1 3 हत, D6 जग (sic) (for गत) Ś N3 V B1 3 D1–4 8 13 14 यदि रामो हतो भवेत्, Ñ1 B3 4 यदि स्यातां रणे हतौ —After 25 N1 B3 4 ins while D15 ins after 24

792* पुष्पक एव समारूढा (B3 °रूढ़) विमान वरवर्णिनी ।

26 G3 reads 25 and 26 after 28 —^{a}) D1 हृत चारु, D4 तव वीर (for हतवीर) Ñ3 V हतवीरा च (N3 प्र) विध्वस्ता, B3 हतप्रवीरा प्रध्वस्ता —^{b}) Ñ1 B3 4 हतवीर्या, N3 V B3 निरुत्साहा, D1 4 8 9–13 गतोत्साहा, D3 हतयोधा (for हतोत्साहा) Ś Ñ1 B1 3 4 D1 4 8 13 हतोद्यमा (for निरु°) D13 निहतोत्साहहतोद्यमा (sic) —^{c}) V B3 D13 भवति (for भ्रमति) Ś B1 D1 4 8 13 14 युद्धेषु, Ñ3 V B3 समरे, D5 T1 G3 सर्वेषु, G1 सर्वेषु (for संख्येषु) N1 B3 4 सेना विशीर्यते युद्धे —^{d}) D3 हृत, T1 हृत, Cv as in text (for हत)

27 ^{a}) G3 परम् (for पुनर्) —^{b}) Ś N V B D1–4 8,13,14 स्व(V B1–3 सु)स्थयूथा (for निरुद्विग्ना) D6 7 9–11 T2 3 G M3 4 तपस्विनी (D7 9 10 °नि) M1 2 मनस्विनी (for तरस्विनी) —^{c}) Ś N3 V1 B3 D1 4 8 13 14 काकुत्स्थ —^{d}) Ś V3 B1 D1–4 8 13 14 G (ed) सबान (V3 B1 °नौ) रण (G [ed] बल) मूर्धनि (D14 °मस्तके), N1 B3 4 दायादौ शरतल्पयो, N3 V1 3 B3 शयान शरतल्पगा, D6–7 9–11 T G M3 5 Cr m g t मया प्रीत्या निवेदितौ —After 27, Ś B1 D1–4 8 13 14 read 25

28 D3 om 28 Note the hiatus between ^{a} and ^{b} —^{a}) D6 7 10 11 सुविस्रब्धा Ś N V B1–3 D1 3 4 8 13 14 सा त्वमेव सु(D3 तु)वि(B1 शुचि)स्रब्धैर्, B4 सा त्वमेव सुविश्वस्तैर्, G3 M3 त्वमेव विविधै (M3 विप्रति) स्पष्टैर् —G1 damaged for ^{a} (except इयं) —^{b}) V1 बहुमान (for अनुमानै) Ñ3 V3 B3 4 G3 M3 सुखावहै, Cg as in text (for सुखोदयैः) —^{c}) N V B2 न हतौ, B3 सहितौ (for अहतौ) N3 V1 3 B2 विद्धि (for पश्य) T1 damaged for काकुत्स्थौ B4 हतौ यथा न काकुत्स्थौ —^{d}) D1 एव (for एतद्) G3 M3 पुत्रप्रीत्या (for स्नेहादेतद्) B1 [ब्र]द (for ते) N3 V B3 एतत्सत्यं ब्रवीमि ते —After 28 G3 reads 25 and 26

29 ^{a}) V3 च, D13 ते (for मे) —^{b}) M1 2 कथचन (for कदाचन) Ś N V B D1–4 8 13 T2 3 G3 न च (V3 यथो) वक्ष्यामि मैथिलि —^{c}) Ś Ñ V B D1–4 8 13 दु स, G3 M3 शुद्ध, Cr m g k t as in text (for सुख) N3 B3 शीलेन D13 चारित्रशीलदु स्त्वात् —^{d}) Ś Ñ1 V1 3 B2 3 D1–4 8 13 13 हि (V3 om [subm] D4 च) मे मन (for मनो मम) Ñ3 B3 प्रसुप्ताविति मे मति (B3 °न) V3 B3 प्रविष्टा चासि मे मन

30 V3 om 30 —^{a}) Ś V1 3 B2 D4 8 13 G1 तौ, Ñ3 तु, B2 D1 4 10 G3 [ए]तौ (for [इ]मौ) D3 शक्तौ (for शक्यौ) —^{b}) Ś B1 D1–4 8 13 14 अपि सर्वे, N1 B3 अपि सेंद्रै (by transp) B3 सेंद्रैर्वा स (for सेन्द्रैरपि) —^{c}) T3 वदन, G (ed) लक्षण (for आनन) Ś N V1 2 B D1–8 10 13 T2 3 G3 M3 Cv r m g t तावत्र दर्शन दृष्ट्वा —^{d}) D6 चापेक्षित, D9–11 चोदीरित (for चावेदित) Ñ1 B3 4 यन्मया वेदित तव, D4 मायया दर्शित तव

31 D7 om 31^{ab} T1 damaged for ^{a} (except इद) —^{a}) Ś1 B1 D8 9 11 T3 तु (for च) B1 D9–12 चित्र, M3 छिन्न (for चिह्न) —^{b}) Ś V3 B1 D1–4 8 13 13 शुभ पश्यासि (D4 13 °श्यसि), N1 B3 4 समवेक्षस्व, Ñ3 V1 3 B3 शनै (V1 °नै) वीक्ष (V3 °वक्ष) स्व, D6 9–11 G3 शनै

G 6 23 36
B 6 48 32
L 6 24 33

प्रायेण गतसत्त्वानां पुरुषाणां गतायुषाम्।
दृश्यमानेषु वक्त्रेषु परं भवति वैकृतम्॥ ३२
त्यज शोकं च दुःखं च मोहं च जनकात्मजे।
रामलक्ष्मणयोरर्थे नाद्य शक्यमजीवितुम्॥ ३३
श्रुत्वा तु वचनं तस्याः सीता सुरसुतोपमा।
कृताञ्जलिरुवाचेदमेवमस्त्विति मैथिली॥ ३४
विमानं पुष्पकं तत्तु संनिवर्त्य मनोजवम्।
दीना त्रिजटया सीता लङ्कामेव प्रवेशिता॥ ३५
ततस्त्रिजटया सार्धं पुष्पकादवरुह्य सा।
अशोकवनिकामेव राक्षसीभिः प्रवेशिता॥ ३६
प्रविश्य सीता बहुवृक्षषण्डां
तां राक्षसेन्द्रस्य विहारभूमिम्।
संप्रेक्ष्य संचिन्त्य च राजपुत्रौ
परं विषादं समुपाजगाम॥ ३७

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टात्रिंशः सर्गः॥ ३८॥

पश्यस्व (for शंसे पश्यस्व) ⊛ Cm g शंसे पश्यस्व सार पातेन पश्येत्यर्थे ⊛ —^{c}) B₂ D₈₋₁₁ T₃ विसृष्टौ (for नि सज्ञाव) Ś Ñ₂ V B₁ ₃ D₁ ₃ ₅ ₇ ₁₃ ₁₅ चाप्युभावेतौ, D₆ श्रद्धावेतौ D₈₋₁₁ पतिताववेतौ —^{d}) Ś D₁₃ ₁₅ श्रिया नैव, Ñ₁ V₁ ₃ B₂ लक्ष्मीनैव (by transp), B₁ D₁₋₄ ₁₀ लक्ष्म्या नैव, D₇ नैव लक्ष्म्या (for नैव लक्ष्मीः) Ś D₁₋₄ ₇ ₈ ₁₀ ₁₁ वि(D₁ ₄ द्य) मुच्यता, Ñ₁ V₂ B ₂ वमुच्यते (V₂ °त, B₂ °त), Ñ₁ V₁ ₃ D₈₋₁₁ G₂ M₃ विमुञ्चति (V₃ °त), Cr m g as in text (for वियुज्यते) ⊛ Ct 'लक्ष्मीर्नैव वियुज्यते' इति पाठेऽपि न मुञ्चतीत्येवार्थ. ⊛

32 ^{a}) D₈ प्रायोद (for प्रायेण) —^{c}) B₁ ग्राम्रेषु D₈ in marg (for वक्त्रेषु) —^{d}) D₈ सदा, D₆ (with hiatus) एव (for परं)

33 ^{ab}) Ś V₁ B₁ D₁₋₄ ₈ ₁₀ ₁₁ ₁₃ दैन्य and दुःख, T₁ G₁ M₁₋₃ transp दुःख and मोह N₂ V₁ ₃ B₁ मानसं D₇ दैन्यं च, G₁ M₃ भयं च (for मोहं च) N₁ B₂ ₃ प्रह्व(B₃ °वि)हा भव वैदेहि त्यजेत(B₃ °ता) लिवदैन्य (B₃ °दीन)ता —^{d}) D₆ T₂ [न]ज(for[ज]म) D₈ च जीवितुं (sic), T₂ कनिदिहुं (sic), Cr m g l t as in text (for अजीवितुम्) Ś V₃ ₃ B₁ D₁₋₄ ₈ ₁₀ ₁₃ है(Ś D₄ न)तौ ह्य(V₃ ₃ B₁ D₁₃ वी)रौ विजीविते, Ñ₁ B₂ ₃ शक्येयमपि जीवितं, Ñ₂ नाश्या शक्य न जीवितुं, V₂ नैतौ वीरौ गतायुषौ, B₄ नाप्याद्यक्यमजीवित (sic), D₆ नाद्य शस्याम्रि जीवितु (marg from शक्य up to तु)

34 T₁ damaged from स्या in ^{a} up to सुरसु in ^{b} —^{a}) D₆ कृत्वा (for श्रुत्वा) V₂ च (for तु) D₆ इदं च वचनं श्रुत्वा —^{c}) V₂ बद्धाञ्जलिर् V₁ D₈ ₁₁ [द]माम्, Cg as in text (for [इ]दम्) Ñ₁ B₂ कृता ञ्जलिपुटा मूर्ध्ना (with hiatus) —^{d}) B₂ D₄ अस्ति (for अस्तु) N₁ B₃ वाक्यमीत्, Ñ₂ V₁ ₃ B₃ ₄ दुःखिता (for मैथिली)

35 ^{a}) Ś D₁₃ नाम, Ñ₂ V₁ ₃ D₁₃ तत्र, B₁ तूर्णं, B₄ D₁ ₃ ₄ ₆ ₇ तै तु (for तत्तु) —^{b}) Ñ B₃ ₄ विनिवर्त्य, B₁ तमिषत्य —After 35^{cd}, Ñ₁ V₂ B₂ ₃ ins

793* विमान स्थाने शुचौ चैव तत्र भूमिमुपागता।

[V₁ अव, B₄ स्थाने (sic) (for शुचौ) B₁ ₄ स (for च)]

—V₂ B₂ ₄ D₁₁ om 35^{cd} —^{cd}) V₁ ₃ B₁ लङ्कां (for दीना) Ñ₁ B₂ पुनर्लङ्कां, Ñ₂ स ∗ (illeg) भूय, V₁ ₃ B₁ सीता भूय (for लङ्कामेव) Ś D₁₋₄ ₈ ₁₀ transp दीना and लङ्काम् and read भूय for एव D₆ T₃ प्रवेदिता (for प्रवेशिता)

36 Ś D₆ om (hapl) 36 —^{a}) B₁ तथा, B₂ D₁₋₄ ₁₃ T₃ तत्र, D₁₁ तस्मात् (for ततस्) —^{b}) B₂ D₁₋₄ ₁₀ ₁₁ अवतीर्य (for अवरुह्य) D₁₃ च (for सा) —^{c}) D₇ पुरय (for एव)

37 T₁ damaged from वहु in ^{a} up to विहार in ^{b} —^{a}) Ñ V₁ B सकुला, V₃ सेविता, D₇ ₉ ₁₀ खण्डां, D₁₁ सख्यां (for षण्डां) V₂ प्रविश्य सीता बहुभि समाकुला —^{b}) N₂ V₁ भूमिको (for भूमिम्) T₂ तां राक्षसस्य प्रविहारभूमिं —^{c}) Ñ₂ V D₁ ₃ ₄ दृष्ट्वा च, B₁ D₁₃ सदस्य (for संप्रेक्ष्य) G₁ ₃ तु (for च) B₃ ₄ राजपुत्री (for °त्रौ) —^{d}) D₁₃ तदा प्रहर्षं न समाजगाम —For 37, Ś D₁₋₄ ₈ ₁₀ subst, Ñ₂ V₂ B D₁₃ ins after 37

794* तस्मिन्वने सा मृतुजेन्द्रपत्नी
तौ राजपुत्रौ पतितौ स्मरन्ती।
न शर्म लेभे हृदि ताडितेव
दिग्धेन बाणेन मृगीव बाला।

[(1) 1) Ś D₁ ₃ ₄ ₁₀ पुत्री (for पत्नी) —(1 2) Ñ₁ B₂ ₃ ₄ पतन्तौ V₃ B₁ निहतौ (V₃ °∗), D₁ स्मृत्वा (for पतितौ) —(1 4) Ś B₁ D₁ ₁₃ दिग्धेन (D₁₃ °∗) (for दिग्धेन) V₃ B₁ बाणेन दिग्धेन (by transp) D₄ मृगस्य (for मृगीव)]

Colophon —*Kanda name* Ñ₂ V₁ B D₂ ₁₃ लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś V B₁ ₃ ₄ D₁ ₄ ₈ ₁₀ ₁₃ सीताविलाप, Ñ₁ B₂ तारदर्शे सीताविलाप, Ñ₂ सीता∗∗∗ (illeg), D₆ सीताविषाद —*Sarga no* (figures, words or both) Ś₁ Ñ₁ V₁ B₂ D₁ ₄ ₁₃ ₁₅ om N₂ illeg, Ś₁ V₁ D₁ ₃ ₄ 24, B₁ ₃ ₄ 23, D₈₋₁₀ ₁₁ T₁ G M 48, D₁ 22, T₃ 47 —After colophon D₇ concludes with राम, G M₁ ₃ with श्रीरामाय नम

३९

घोरेण शरबन्धेन बद्धौ दशरथात्मजौ ।
निश्वसन्तौ यथा नागौ शयानौ रुधिरोक्षितौ ॥ १
सर्वे ते वानरश्रेष्ठाः ससुग्रीवा महाबलाः ।
परिवार्य महात्मानौ तस्थुः शोकपरिप्लुताः ॥ २
एतस्मिन्नन्तरे रामः प्रत्यबुध्यत वीर्यवान् ।
स्थिरत्वात्सत्त्वयोगाच्च शरैः संदानितोऽपि सन् ॥ ३
ततो दृष्ट्वा सरुधिरं विषण्णं गाढमर्पितम् ।
भ्रातरं दीनवदनं पर्यदेवयदातुरः ॥ ४
किं नु मे सीतया कार्यं किं कार्यं जीवितेन वा ।
शयानं योऽद्य पश्यामि भ्रातरं युधि निर्जितम् ॥ ५

G 6 25 7
B. 6 49 5
L. 6 25 6

39

1 a) V3 रोषेण (for घोरेण) —c) Ś V2 B D2 6–8 10 निश्वसतौ, D1 निश्वनतौ (for निश्वसन्तौ) B3 सर्पौ (for नागौ) —d) D3 रुधिरेक्षिणौ (for रुधिरोक्षितौ)

2 a) Ñ1 B3 4 सर्वतो, D7 ते सर्व (by transp) B1 वानरर्षभा, D13 वानरा श्रेष्ठा (for वानरश्रेष्ठा) —b) Ś Ñ V B1 3 4 D2 5 7 9–11 T1 G1 ससुग्रीव, D4 सुग्रीवो वा (for ससुग्रीवा) T1 damaged, G1 विशीर्णा (for महाबला) —c) G3 महात्मान (for °नौ) —d) Ñ1 B2 निपीडिता, Ñ2 V1 2 B3 4 [अ]भिपीडिता, Cg as in text (for परिप्लुता) Ś V2 B1 D1–4 8 12 13 तस्थु शोकन पीडिता (V3 °तौ) D9 तस्थुस्त शोकविप्लुता (sic)

3 For 3–4 Ś Ñ V B1 3 4 D1 6 8 12 13 subst 795* —For 3ab, B2 subst l 1 of 795* —b) G3 प्रतिबुध्यत —D6 om 3c–4 —d) B2 D3 सतापितो, D5 M3 सघा°, T3 G2 3 सताडितो, M1 2 सदास्थितो, Cv as in text (for सदानितो) G (ed) स (for सन्)

4 D6 om 4 (cf v l 3) Cv does not comment from 6 39 4 up to 6 40 2 —a) D5 7 9 सु (for स) —b) D2 G1 M1 विपण्ण (for विषण्ण) D5 6 T2 3 अर्दित, T1 आहत, Cg t as in text (for अर्पितम्) —c) M1 2 दीनवदन D7 लक्ष्मण भ्रातर दीन —For 3–4, Ś Ñ V B1 3 4 D1–4 8 12 13 subst B2 subst l 1 for 3ab and subst l 2 6 for 4 while G2 M3 subst l 2 and 5–6 for 4

795* अथ दीर्घेण कालेन सज्ञा लेभे नरोत्तम ।
प्रत्यवैक्षत चात्मान शोणितेन परिप्लुतम् ।
अदीनो दीनया वाचा मातृगोत्रमुदाहरन् ।
अभ्यभाषत्स्वरश्रेष्ठो हरिभि परिवारित ।
विललाप ततो रामो मन्दमश्रूणि वर्तयन् ।   [5]
लक्ष्मण पतित दृष्ट्वा दु खशोकसमन्वित ।

[(l 1) D1 अथ (for अथ) V3 B1 रघूत्तम (for नरोत्तम) Ñ B2 3 अथ दीर्घस्य कालस्य (for the prior half) —(l 2) Ś1 B1 3 4 D1 4 प्रत्यवेक्षत (for प्रत्यवै°) V3 B2 G2 M3 प्रत्यवेक्ष्य(V3 B3 °क्ष्य) तदात्मान (for the prior half) Ñ1 V1 B3 4 D4 G3 M3 शोणितौघ (for शोणितेन) —After l 2 N2 V1 2 B2 4 D4 read l 5–6 —(l 3) Ñ1 V3 2 B D4 स दीनो (for अदीनो) N1 निपीडयन् V1 3 उदीरयन् B1 उदाहरत् B2 D1 समाहरन् (for उदाहरन्) Ś D1 8 12 राम परम दुमा(D1 °सत्त्वा)न N1 (m) मातृशोकेन पीडित, B3 आत्मगात्र निपीडयन् (for the post half) —(l 4) B2 समार्थ च D12 अत्यभाषत् (for अभ्यभाषत्) V3 रघुश्रेष्ठो, B2 स्वरमतो (for स्वरश्रेष्ठो) Ñ2 V1 2 B2 D2 समार्थे च सुरश्रेष्ठो (for the prior half) —(l 5) Ñ1 V2 B2 3 G3 तत्र (for ततो) D4 [अ]रुदैत (for वर्तयन्) Ś1 N V B D2 13 M3 मदमश्रुभि(Ś1 °स्राभि V3 B1 3 °श्रूण)वर्तयन् (for the post half) —(l 6) D4 दुखशोकसुपरिप्लुत G3 M3 मातृगोत्रमुदाहरन् (G3 °त्) cf post half of l 3 G (ed) शोकदु खसमर्पित (for the post half)]

5 a) D10 11 तु, Ct as in text (for नु) —b) Ś Ñ2 B3 4 D1 3 8 लक्ष्म्या, Ñ1 D2 7 9 11 T2 3 G3 लक्ष्मया, V1 D5 6 पृथिव्या (D6 °व्या) B2 कार्यं वा, D13 लकायां, D12 किं मम, G1 3 M3 आत्मनो (for किं कार्यं). Ś B4 D2 8 12 च V2 B1 D4 किं D1 M1 2 मे (for वा) —T1 damaged from न 10 ° up to कि in d —c) G1 भ्रातर (for शयान) V3 यश्च, B1 यत्र (for योऽद्य) —d) G3 M3 रिपुणा हत, G3 रणनिर्जित (for युधि निर्जितम्) Ś Ñ2 V B1 3 4 D1–4 8 12 13 लक्ष्मण शुभलक्षण, N1 B2 सौमित्र शत्रुणा हत, G1 शयान रिपुणा हत —After 5 N V (V3 l 1–2 only) B2 4 ins while Ś B1 D1 4 8 12 13 ins l 1–6 after 5 and l 7–12 after 9 whereas G1 (after 7) 3 M3 ins only l 1–2 after 7ab

796* यत्र कश्चिद्वदेद्भार्या पुत्रोऽन्योऽपि च बान्धवा ।
न तु देश न पश्यामि यत्र भ्राता सहोदर ।
पर्जन्यो वर्षते सर्वमितीय वैदिकी श्रुति ।
प्रवादश्चापि लोकोऽयं मातृजात न वर्षति ।
सा समाश्वा सुमित्रा च कौसल्या जननी च मे । [5]
नानयोरन्तर किंचिन्मातृगौरवकाङ्क्षिणम् ।
अप्येव हि मही दार्येत्पतेद्वा दिवाकर ।
सागरश्च क्षय गच्छेदनलश्चापि शीतलाम् ।
आपोऽद्रवत्व च तथा पवनश्चाचलो भवेत् ।
अम्बाया न सुमित्राया स्नेहनाशो भवेन्मयि । [10]
लक्ष्मणश्चापि धर्मात्मा भक्त्या मामनुगच्छति ।
पतन्तमपि पाताले नैव नानुपतेदयम् ।

G. 6 24 16
B. 6 49 6
L. 6 25 16

अस्या सीतासमा नारी प्राप्तुं लोके निचिन्वता ।
न लक्ष्मणसमो भ्राता सचिवः सांपरायिकः ॥ ६
परित्यक्ष्याम्यहं प्राणान्वानराणां तु पश्यताम् ।
यदि पञ्चत्वमापन्नः सुमित्रानन्दवर्धनः ॥ ७
किं नु वक्ष्यामि कौसल्यां मातरं किं नु कैकयीम् ।
कथमम्बां सुमित्रां च पुत्रदर्शनलालसाम् ॥ ८

[(l. 1) Ś D₅ ₁₁ हन्त मे, B₂ कुत्र भवेद् (for कचिद्वदेत्) G₁ ₂ M₃ देशे देशे कल्याणि (for the prior half) Ś V₂ D₁ ₆ ₈ ₁₀ पुनाभावे B₁ कुत्रो वा के, G₂ ₃ M₅ देशे देशे (for पुत्रेऽन्वेषेदपि) D₂ [s]पि (for च) D₁ ₃ ₁₀ यत्र कचित्समेत्य (D₁₈ °मे भा)र्या पुनर्मार्यां वाचयतान्‌ —(l. 2) Ś D₅ ₁₁ देश तु न (for तु देश न) Ś V₁ ₂ B₁ D₁ ₃ ₆ ₁₀ ₁₃ यत्र सो(V₂ D₁ ₃ सो)दयमासुर्याद् (D₂ °पाद्) (for the post half) —After l. 2 G₁ repeats 7^{cd}. —(l. 3) Ś B₁ D₂-₄ ₆ ₁₀ ₁₂ सत्यम D₂ लिव्यम् (for प्राप्तुं) Ś D₈ ₁₀ ₁₁ नैमित्री (for मैत्रेयी) B₁ स्मृति (for मृगे) —(l. 4) Ś B₁ D₅ ₁₁ प्रमाणम्(Ś₁ °दाद् [sic]) (for प्रवादम्) Ś D₂ मित्र मे Ñ₁ V₂ B₁ D₂ मुलोव D₁ सिखो मे (for सिलोक्य). B₁ इत्र नावाभि सत्यस (for the prior half) Ś D₄ ₁₁ ₁₂ मातृवत न स वर्तेत (for the post half) —(l. 5) Ś D₅ ₆ ₁₁ मर्यादा च, B₁ मम माता D₁ मातृवाब (for सा ममाम्बा) Ñ₁ B₂ सा ममा(B₂ तत्)म्मापि मैमित्र D₂ मामाम्ब सौमित्रा (corrupt) (for the prior half) Ś Ñ₁ D₅ ₁₁ च ते, N₁ मम V₂ illeg. (for च मे) —V₂ om. l. 6 —(l. 6) D₁ उत्तर (for अन्तरं) Ñ₁ B₂ चापि (for किंचित्) D₁₁ मम सा मातरं किंचित् (for the prior half) D₂ कारिणी (sic) (for कारिणम्) B₂ मद्भुतेरेचक्रवाणाद् (for the post half) —(l. 7) Ñ₂ क्व (for अपि) Ś D₁-₃ ₁₁ ₁₃ हिमवाद्य (D₁ ₃ ₁₃ ° वी)वेद् (for हि मही दीर्वेद्) B₂ चापि हिमवा प्र पेद् B₂ अप्येव दिवत्वादीवेव (corrupt) (for the prior half) Ñ₂ पतते (sic) (for पतेद्) —(l. 8) N₁ V₁ ₂ B₁ प्रमुख G(ed.) सुख (for च क्ष) Ś D₁₁ शीतल (for शीततम्) —(l. 9) B₁ आप्ते रक्तः क्षजेद् (for the prior half) Ñ V₁ ₂ B₂ ₄ D₅ जमुपगिर (D₈ °मुपगे र)सा न वाचुष्यानमिमा भवेत् —(l. 10) D₄ च D₁₁ मे (for न) Ñ V₂ D₁ ₄ यदि लक्षो V₂ लक्ष्मेदो (for सेलनाशो) B₁ मविष्यति, D₄ भवेदिह (for भवेन्महि) —(l. 11) N₂ B₁ ₃ पत्मा भक्त्या D₁ ₃ ₁₃ वैव पत्या (for चापि पराय) Ñ₁ B₂ चन्द्रे B₂ कथ, D₄ शक्त्या (for गतस्त) Ñ₁ B₃ ₄ D₈ छल्य (for भवु) —(l. 12) D₅ इव (for अपि) N₁ B₂ पाताक्रम्(for °के) V₂ D₁ मामेव (for मैव न) Ś D₂ ₁₁ हि मां D₂ पुत (for मम्) B₁ D₁ ₃ ₁₃ [अ]नुयतेत मां (for [अ]नुवर्तेदम्) Ñ₁ B₂ अनुव्रतेतु(B₂ °त)मां D₂ वा अनुपेतवे मम (corrupt) (for the post half)]

—Thereafter Ś Ñ V₁ ₂ B D₁-₆ ₁₁ ₁₃ cont. 797*

6. V₁ om. 6-16 Ś₁ om. 6 Ś₁ Ñ V₁ ₂ B D₁ ₄₅ ₁₁ ₁₃ read 6 after 797* —^{a}) D₁ ₆ अस्याः (for अस्या) D₂ मया (for -समा) N₁ V₁ ₂ B₂ ₄ भार्या T₁ क्व तु (for नारी) —^{b}) Ś₁ N₁ B₁ ₃ D₁-₆ ₁₁ ₁₃ जीवलोके, Ñ₁ V₁ B₂ ₄ प्राप्तुमर्त्या, D₁ ₄ T₁ क्षन्तु लोके, D₂ ₁ ₃-₁₁ ₁₃ T₁ ₂ M₁ मर्त्ये (D₁₁ देवे)लोक (for प्राप्तं लोके) B₁ विचक्षिता, D₁₂ विचिन्तिता —^{d}) B₁ पारलौकिक ; B₂ D₁ सामवायिक ; D₁ साम्प्रदायिक (for सांपरायिक) —After 6 Ś₁ D₁-₆ ₁₁ ₁₃ read 11^{cd} for the first time, repeating it in its proper place.

7. V₁ om. 7 (cf. v. l. 6) —^{a}) M₃ प्राणे (for प्राणान्) —^{b}) G₃ प्रपश्यतां, G₃ च पश्यतां (for तु पश्यताम्) —After 7^{ab}, G₁ M₃ ins. l. 1-2 of 796* —G₁ repeats 7^{cd} after l. 2 of 796* —^{d}) G₁(both times) ₂ M₁ ₂ ₃ [आ]नन्दिवर्धन —For 7 Ś N V₁ ₂ B D₁-₆ ₁₁ ₁₃ subst. and cont. after 796*

797* भ्रातरेव कथमहं प्राणान्सौमित्रिणा विना ।
भ्रातरं इव स्मरण दुःखेन समन्वितः ॥

[(l. 1) B₂ D₂ ₄ ₆ (after corr. as in text) भ्रातरेव Ś D₁ ₃ ₆ ₁₁ ₁₃ चाह B₁ D₂ ₄ प्राणान् (for अह) B₁ D₃ मद, D₅ बिना (for प्राणान्) D₄ विना (for विना) Ñ₁ B₂ कथ चाह विना वीर त्वया प्राणान् धारये —(l. 2) Ñ V₁ ₂ B हीनेन (for भ्रातेव) N₁ भ्रातेव B₂ भ्रातेन (for दु खेन) Ś B₁ D₁-₆ ₁₁ ₁₃ [ए]व (B₁ D₄ ₁₁ [अ]पि, D₅ [अ]हं) परिप्लुत (for समभिप्लुत)]

—Thereafter Ś₁ N V₁ ₂ B D₁ ₄ ₁₁ ₁₃ read 6

—After 7, G₁ ins. l. 1-2 of 796*

8. V₁ om. 8 (cf. v. l. 6) D₄ repeats 8^{cd} after 11^{cd} (first occurrence) —^{a}) N₁ D₄ (second time) किं च, D₁ ₃ किं तु D₄ (first time) किंचिद् (for किं नु) —^{b}) Ñ₁ D₄ (second time) किं च, B₂ चैव (for किं नु) V₂ B₁ कैकेयीं किंतु मातरं, D₁ किं तु वक्ष्यामि कैकेयीं, D₄ मातरं कैकयीमिति —^{c}) N V₁ ₂ B₂ ₄ सुमित्रां किं नु (N₁ B₂ च) वक्ष्यामि —^{d}) D₁ पुनर् (for पुत्र) B₄ -लालसाम्, N₁ B₁ दु खशोकसमन्विता —For 8^{cd} Ś B₁ D₁-₆ ₁₁ ₁₃ subst. N₁ B₂ cont. after 799* while V₁ ₂ ins. after 9.

798* कथं चाहं सुमित्रायाः पुत्रं द्रक्ष्यामि चाक्षुषम् ।

[Ś B₁ D₃ ₅ ₆ ₁₁ ₁₃ च (for वा) Ś B₁ D₅ ₁₁ पश्यामि (for द्रक्ष्यामि) N₁ V₁ ₂ D₂ सह तद D₁ लाक्षमि, D₁₁ चाक्षुत (for चाक्षुषम्)]

—Thereafter Ś₁ B₁ D₁ ₃ ₅ ₁₁ ₁₃ read 11^{cd} for the first time repeating it in its proper place while Ś₁ reads 11^{cd} after 798*

विवत्सां वेपमानां च क्रोशन्तीं कुररीमिव ।
कथमाश्वासयिष्यामि यदि यास्यामि तं विना ॥ ९

कथं वक्ष्यामि शत्रुघ्नं भरतं च यशस्विनम् ।
मया सह वनं यातो विना तेनागतः पुनः ॥ १०

उपालम्भं न शक्ष्यामि सोढुं बत सुमित्रया ।
इहैव देहं त्यक्ष्यामि न हि जीवितुमुत्सहे ॥ ११

धिङ्मां दुष्कृतकर्माणमनार्यं यत्कृते ह्यसौ ।
लक्ष्मणः पतितः शेते शरतल्पे गतासुवत् ॥ १२

त्वं नित्यं सुविषण्णं मामाश्वासयसि लक्ष्मण ।
गतासुर्नाद्य शक्नोषि मामार्तमभिभाषितुम् ॥ १३

येनाद्य बहवो युद्धे राक्षसा निहताः क्षितौ ।
तस्यामेव क्षितौ वीरः स शेते निहतः परैः ॥ १४

G 6 24 21
B 6 49 14
L 6 25 21

---

9 V3 om 9 (cf v l 6) —a) B2 D1 विवशां, D7 विवत्का (sic) (for विवत्सां) Ś Ñ V1 2 B D1-3 5 10 12 विलपतीं, G3 क्रोशमानां (for वेपमानां) T1 तां (for च) D1 विलपतीं च क्रोशन्तीं —b) Ñ2 शोचन्तीं D4 विवत्सां, D7 10 12 वेपतीं, D5 विवतीं (sic) (for क्रोशन्तीं) V1 2 कुररीं यथा, T1 * * * मिव (for कुररीमिव) —After 9ab Ś1 erroneously repeats the prior half of 798* —d) K (ed) यदा (for यदि) Ś Ñ V1 2 B D1-4 5 12 13 सुमित्रां लक्ष्मण विना (Ñ1 B1 D1 5 12 °णाद्वते, B3 °णादृते) —After 9 Ś B1 D1-4 6 11 13 14 ins l 7-12 of 796* while Ñ1 B2 ins after 9

799* पुत्रशोकार्तया दृष्ट्या रुदन्त्या च सुमित्रया ।

—Thereafter, Ñ2 B3 cont 798* while V1 2 ins 798* after 9

10 Ś1 V3 om 10 (for V3 cf v l 6) —a) Ś1 Ñ1 V1 2 B D1 5 11 12 13 किं नु, D1 किं नु (for कथं) D4 पश्यामि (for वक्ष्यामि) —b) Ś1 B1 3 D1-4 6 11 12 13 यमज भरतं नु किं (B1 3 च किं D4 11 नु किं D6 तथा) Ñ1 यवीय भ्रातरं च किं —c) Ś1 V1 2 B1 D2 3 12 सह येन, N B1 4 D1 5 10 सह तात T1 G2 त्वया सह, Cg k t as in text (for मया सह) D6 वने (for वन) D4 सहितोपि वने येने —d) Ñ1 B2 D5 त्वमागत, D6 11 [त्व]हमागत T1 G1 2 M Cg t यत्र पुन (for [आ]गत पुन) Ś1 V1 2 B1 D1-4 6 11,12 विना च (Ś1 V1 2 B1 तं) पुनरागत Ñ1 B2 4 विना (B4 गत्वा) पुनरिहागत .

11 V3 om 11 (cf v l 6) Ś1 D1-4 6 11 12 read 11ab after 798* and 11cd after 6 for the first time repeating them here Ś2 reads 11cd after 798* B1 reads 11ab after 798* for the first time repeating it here —a) Ś B1 2 D6 M3 (Ś1 D1 D4 first time) पश्यामि Ñ1 शक्नोमि D1 (first time) वक्ष्यामि Cg as in text (for शक्ष्यामि) —b) Ñ1 D12 भोक्तुम्, G1 M1 2 भोक्तुं Cg as in text (for सोढुं) Ñ1 V1 B1 4 D5-12 Ct ध्रुवं, D6 T2 3 शुभे, G1 इत्थं Cg as in text (for बत) B1 D4 सुमित्रयो Ś B1 D1-4 6 11 12 (Ś1 D1 4 6 11 12 first time B1 D4 both times) मोक्तुं तस्या सुतस्य तु (Ś1 °सुतस्य तु) तो Ś1 D1-4 6 11 13 (all second time) मोक्तुं (D12 भोक्तुं) वक्ष्यमाणस्य 2 Ñ1 B2 मोक्तुं मातुरई भृत्या V1 मोक्तुं तस्या सुमित्रया (sic) —Ś1 om 11c–15b —c) Ś1 D4 12 (all second time) जीव (for देह) Ñ1 B1 D4 (second time) मोक्ष्यामि, D12 (first time) त्यक्ष्यामि (for त्यक्ष्यामि) —d) Ñ1 B1 D3 4 12 G1 (D3 4 5 12 second time) नाहं, D1 (second time) नैव, D12 (second time) न तु (for न हि) Ś1 D1 3 4 11 12 (all first time) न हि (D1 2 12 च) शक्ष्यामि जीवितु —After 11cd (first occurrence) D4 repeats 8ab

12 Ś1 V3 om 12 (cf v l 6 and 11) —a) Ñ1 सीताया, D6 अनर्यो (for अनार्यं) Ñ1 V2 B D1 2 6-12 T1 3 मत्कृत, D12 यत्कृत (for यत्कृते) Ś1 D6 11 [अ]प्यय, Ñ V1 2 B1 2 4 D1 2 ह्ययं, D12 त्वय (for ह्यसौ) D6 अनार्यं यत्कृतो ह्यह —c) Ñ1 B3 D5 निहत , V1 D6 10-12 T1 2 G1 पतित (for पतित) —d) D3 शरतल्पो (for °ल्पे) B1 गतासुवत् (for गतासुवत्) Ś1 D6 12 शरतल्प (Ś1 °ल्प)गत स्वयम्

13 Ś1 V3 om 13 (cf v l 6 and 11) Ś1 B1 D6 om 13-14 —a) Ñ1 B2 D1 6 12 13 यो (for त्वं) D3 M3 सविषण्ण (for सु°) Ñ2 V1 2 B2 4 G1 2 M3 यो (B1 को) हि नित्य विषण्ण माम् —b) Ñ1 V2 B2 D1 5 13 14 G1 2 M3 आश्वासयसि लक्ष्मण (D1-3 12 14 तु रिव) V1 B1 पर्याश्वासय (V1 °श्वासवि) लक्ष्मण , G (ed) पर्याश्वसन्महाबल —c) D6 12 शक्नोसि, G1 2 M3 शक्नोसि (for शक्नोषि) Ñ1 V2 B3 तुरा सोद्य न शक्नोषि (B4 °षि) Ñ2 V1 B2 4 स परासु (Ñ2 गतासु, B4 गतासु)र्न शक्नोति D1-4 11 13 परासुनाद्य शक्नोति —d) D1-4 11 13 मोय माम् (for मामार्तम्) Ñ V1 2 B2-4 D1-4 11 14 उपसर्पितुं, D2 कर्ति भाषितु (for अभिभाषितुम्) —After 13 D2 reads 17cd for the first time repeating it in its proper place

14 Ś V2 B1 D2 om 14 (cf v l 6 11 and 13) —a) M1 2 (अ) त्र (for [अ]द्य) D3 M3 निहता (for बहवो) Ñ1 B1 D6 रक्षसा हि राक्षसा युद्धे —b) D3 निहिता (for निहता) G1 त्वया M3 स्वयं (for क्षितौ) Ñ1 B1 D6 निहता शतश क्षितौ, Ñ1 V2 B2 4 राक्षसा क्षिति (Ñ1 पाता B1 क्षिति)ता युधि D1-3 12 13 राक्षसा क्षिति (D3 क्षिति D12 क्षिति)ता क्षते 1 D6 T1 M3 राक्षसा विनिपातिता D12 13 निहता राक्षसा क्षितौ M1 2 राक्षसा बहवो हता

G 6.24.22
B 6.49.13
L 6.25.22

शयानः शरतल्पेऽस्मिन्स्वशोणितपरिप्लुतः ।
शरजालैश्चितो भाति भास्करोऽस्तमिव व्रजन् ॥ १५
बाणाभिहतमर्मत्वान्न शक्नोत्यभिवीक्षितुम् ।
रुजा चानुवतो ह्यस्य दृष्टिरागेण सूच्यते ॥ १६
यथैव मां वनं यान्तमनुयातो महाद्युतिः ।
अहमप्यनुयास्यामि तथैवैनं यमक्षयम् ॥ १७
इष्टबन्धुजनो नित्यं मां च नित्यमनुव्रतः ।
इमामद्य गतोऽवस्थां ममानार्यस्य दुर्नयैः ॥ १८
सुरुष्टेनापि वीरेण लक्ष्मणेन न संस्मरे ।
परुषं विप्रियं वापि श्रावितं न कदाचन ॥ १९

—cd) N2 V1.2 B3.4 सोयमव (V2 °थ) (for तथाभेव) N1 G3 द्विशी वीर, D1.3.11 [भ]थ शूरस्य: T2 सुशूरस्य: G3 शिरां शूर (for रिशौ वीर) B2 यमलस्य रक्षिरो वीर (for °) D1 T1 शौ (for पौ) N V1.2 B2-4 D1.3.4-11 T1 G2 M1.2.3 शत (V1 B2 D1.10.11 T2 G2 °थे) विनिहत स (N1 T1 G1 M1.2.3.4.5 प) रै, G2 शयान निहत परै (for d) D1-3.11.13 सोय विचेष्टत शूर शरतल्पे स (D12 °तल्प स) D10 °वर्षेण) ससुवत्

15 V2 om 15 (cf v. l. 6) Ś2 om 15ab (cf v. l. 11) G1.2 M3 repeat 15cd after 800* —a) D13 शायित (for शयान) B4 शरतल्पेन G1.2 M3 (all first time) यथा हि शरतल्पस्थ —b) V1 B3.4 D2 सु, N2 V1.2 B1 D6-8.10.11 T1.2 स, D2 स च (hypm) (for स्व) B2 D10.11 -परिप्लुत, G1.2 (both first time) M3 (both times) परिप्लु (G1 °प्लु) त (for परिप्लुत) —After 15cd (first occurrence) G1.2 M3 ins

800* शरजालाचित भूमौ पश्याम्येनमनाथवत् ।
[G1 जालप्त (for जलाचित)]

—c) Ś Ñ V1.2 B D1-4.6.12.13 शरजालैः (B3 D6 °क) चितो, D7.9.11 Ct शरभूतस्वो (for शरजालैश्चितो) B3 D3.4-11 G1 भासि (for भाति)

16 V1 om 16 (cf v. l. 6) —b) D4 T1 M3.4 [अ]भिभाषितु (for [अ]भिवीक्षितुम्) D7-11 T2 न शक्नोपीह भाषितु, G1 नाथ शक्नोति भाषितु —For 16ab, Ś N V1.2 B D1-4.8.11.12 subst

801* बाणैरदितसर्वाङ्गो नैव शक्नोति चेष्टितुम् ।
[B4 पीत D13 भीत (for भित) B2 शक्नोषि D1 नैव शक्नो विचेष्टितु (for the post half)]

—D4 reads 16cd twice —c) Ñ2 B1 D2 वा (for च) T1 G2 M1.2 [अ]प्यस्य (for ह्यस्य) Ś B2 D1.3.4.11.12 रुजा (Ś D3.4.13 दृशा) स्य बाध्यते कथा, Ñ1 V2 B2 D4 (second time) रुजा या बाध (D4 °ध्य) ते चा (V2 ह्य) स्य, V1 D4 (first time) रुजास्य बाध्यते कथा (D4 कृच्छ्रा) B4 रुजा मां श्रुवतो यस्य —d) Ś V1 D3.13 T1.2 दृशी, Cg k t as in text (for दृष्टि) D2 T2 दुद्व, T1 शाणव Cg k t as in text (for रागेण) G1 दृष्टिरक्षण Ś N1 B2.3 D1.13 दृश्यत, B4 दृश्यते, D4 (second time) दृश्यते, G (ed) दृश्यते (for सूच्यते) D4 (first time) दृष्ट्वा रागे न दृश्यते

17 D4 reads 17ab for the first time after 13, repeating it here —ab) B1 यथैव, D1 यथैप, T1 यदेव (for यथैव) B2 D1.9.11.13 यातम् (for यान्तम्) D13 यथैव जीवित यामम् (sic) (for b) D4 (both times) यथैव मां तु मोऽयाति दैवादेव यमक्षये —c) Ñ2 V1.2 B2.4 स (V2 य) थाहमनु (N1 °पि) V2 तथाहमनु, D12 अहमपि नु, M1 अह*** (damaged) (for अहमप्यनु) V1 B4 पश्यामि —d) Ś2 D2 तथैव वा (D4 च), N1 V B1.3.4 सहानेन, D1.3 तथा त्व (D1 °प्ये) न, D13 तथा त्वेत, G1 तथैव च, Cg as in text (for तथैवैन)

18 a) D4 कष्ट (for इष्ट) D2 T1 -बान्धव (for बन्धुजनो) D2 G2 इष्टबन्धुजनोपेतो —b) G2 damaged for मां च Ś Ñ1 V D1.3.4 D1-3.4.10.13 नित्य मां (Ñ1 मां चैव, V1 सर्व स्वरत्वा मा [hypm]) समनुव्रत, D4 सुहृदो मामनुव्रतम् —c) Ś Ñ V B D1.3.4.12.13 इमामवस्था गमितो —d) D1 T1 G1.2 मम नार्यस्य (for ममानार्यस्य) Ñ1 दुष्कृतैः —After 18 B2 ins. 803*

19 a) Ś D1.3.10.13 स (D13 सु) रुष्टेन N2 B2 सक्रुद्धेनापि V B4 क्रुद्धेनापि हि (B4 च) B1 D1 सुरुष्टेन, D4 क्रोधेनापि च, T1 सुरुष्टेनापि (sic) (for सुरुष्टेनापि) Ś Ñ2 B1 D1.4.8.13.15 शूरेण (for वीरेण) —b) N1 T1 च D13 T1 स, G1.2 M1.2 तु, Ct as in text (for न) N2 V1 B1.2 न हि स्मरे, D4 कदाचन, M3 [अ]पि संस्मरे (for न संस्मरे) —c) D4 वाग्विप्रिय (hypm) (for विप्रियं) N V B1-3 D1.3-11.14 T2 चापि B4 om (for वापि) —d) D3.4-11 तु (for न) G1 श्रावितोऽह, M3 श्रा*** (for श्रावितं न) Ś N2 V D1.2.4 D1-3.6.8.11.13 श्रावितो (Ś1 N2 D4 °तं) विजने वने Ñ1 B1 श्रावितं स्वगृहे जन —After 19 Ś N V B D1.4.8.11.12.13 ins

802* लक्ष्मणेन तत पूर्वं जीवता वनजीविकाम् ।
विसृष्टादिदृष्टैर्वा उक्तपूर्वोऽपि वाक्षमम् ।

[(l. 1) N2 V1 जन V2 om V3 B1.2 (with hiatus) हृत, B3 च तद् B4 नर D1 न तद्, D2 यदा (for तत) N1 B3 D4 हितमिच्छता B1 किं तु जीवितु D1 [अ]भिहत पुरा (for वनजीविकाम्) N1 V B3.4 जीवनार्थेन जीवता, D1.13 जीवित (D1 °वता) हितजीविना (for the post half) —(l. 2) Note hiatus between two halves N V B D4 न वि (B2 हि) सवादित कश्चित् (for the prior half) N1 V2 B1 न चाप्रिय (V2 °युत), B1 D13 [इ]पि वाप्रिय (D13 °प्रय), D13

विससर्जैकवेगेन पञ्च बाणशतानि यः ।
इष्वस्त्रेष्वधिकस्तस्मात्कार्तवीर्याच्च लक्ष्मणः ॥ २०
अस्त्रैरस्त्राणि यो हन्याच्छक्रस्यापि महात्मनः ।
सोऽयमुर्व्यां हतः शेते महार्हशयनोचितः ॥ २१
तच्च मिथ्याप्रलप्तं मां प्रधक्ष्यति न संशयः ।
यन्मया न कृतो राजा राक्षसानां विभीषणः ॥ २२
अस्मिन्मुहूर्ते सुग्रीव प्रतियातुमितोऽर्हसि ।
मत्वा हीनं मया राजन्रावणोऽभिद्रवेद्बली ॥ २३
अङ्गदं तु पुरस्कृत्य ससैन्यः ससुहृज्जनः ।
सागरं तर सुग्रीव पुनस्तेनैव सेतुना ॥ २४
कृतं हनुमता कार्यं यदन्यैर्दुष्करं रणे ।
ऋक्षराजेन तुष्यामि गोलाङ्गूलाधिपेन च ॥ २५
अङ्गदेन कृतं कर्म मैन्देन द्विविदेन च ।
युद्धं केसरिणा संख्ये घोरं संपातिना कृतम् ॥ २६

G 6 24 36
B 6 49 26
L 6 25 36

[ऽ]पि राक्षसं (for पवि राक्षसम्) N₁ V₁ B₃ ₄ तत्र(B₃ युद्ध) पूर्वं न चाभूत D₆ नोस्कपूर्वो न वा स्वसे (sic) G (ed) उक्त न निधुर वच (for the post half)]

20 ᵃ) Ś Ñ₁ V B D₁₋₆ ₈ ₁₂ ₁₃ विसृजत्येकवेगेन, Ñ₂ सृजत्येकेन वेगेन —ᵇ) N₂ B₁ M₆ च (for य) —ᶜ) Ñ₁ V B₃ ₄ G₁ ₃ राज्ञ, Ñ₂ B₂ श्रेय (for तस्मात्) Ś D₃₋₆ ₈ ₁₂ ₁₃ इष्वस्त्र(D₆ अस्त्राण D₁₃ इष्वाथ) सदृशो राज्ञ, B₁ D₁ इषुस्तात(D₁ °ष्वस्त्रात)दृशो राज्ञ —ᵈ) Ś Ñ V B D₁₋₆ ₁₃ कार्तवीर्यस्य(V₁ °र्यादि) (for °र्याच्च) G₂ damaged for लक्ष्मण

21 ᵇ) G₁ ₃ M₆ शक्राद्यपि शतक्रतो —B₃ reads 21ᶜ–23 in marg G₂ damaged from श in 21ᵈ up to 22ᵇ M₂ damaged from चित in 21ᵈ up to मि in 22ᵃ

22 B₃ reads 22 in marg (cf v l 21) G₂ damaged for 22ᵃᵇ M₂ damaged up to मि in 22ᵃ (for both cf v l 21) M₃ transp ᵃᵇ and ᶜᵈ —ᵃ) B₃ D₃ ₁₃ G₂ इदं D₁₀ ₁₁ T₂ G₁ तत्तु (for तच्च) G₁ प्रलापं (for प्रलप्तं) B₃ D₈ ₁₂ मे (for मां) Ś D₂ ₈ ₁₂ मम मिथ्याप्रलापो मे, Ñ V B₁ ₄ ₄ D₁ ₆ इदं(D₆ तत्तु) मिथ्याप्रलपितं(B₄ °लापं मे) —ᵇ) N V₁ ₂ B₁₋₄ D₁ भविष्यति T₂ प्रवक्ष्यति (sic) Cg k t as in text (for प्रधक्ष्यति) Ś V₃ B₁ D₁₋₆ ₁₃ ₁₃ हत्वा युधि(Ś D₁ ₁₃ °द्ध) इवानने —D₄ reads in marg from ग in ᶜ up to ᵈ —ᶜ) D₄ यस्मात्त्वया G₁ मया म च (for यन्मया न) —ᵈ) Ñ₂ D₄ एकार्थे स(D₄ च) (for राक्षसानां)

23 B₃ reads 23 in marg (cf v l 21) —ᵃ) D₄ T₂ G₂ इह B (ed) इव (for इतो) Ś Ñ V B D₁ ₄ ₁₂ ₁₃ G₂ M₃ प्रतियातुं(D₁ °कर्तुं G₂ M₃ °यातुं) त्वमर्हसि —ᶜ) Ñ₂ B₃ ₄ मां हत्वा V₁ D₇ स त्वां N₂ B₄ T₂ G₁ स त्वां D₄ ₉ ₁₂ मत्वा ; G₂ damaged (for मत्वा) Ñ₁ V₂ B₁ G₁ राजा (for राजन्) Ś D₃ ₄ ₁₂ ₁₃ त्वां मां च स (D₃ त्वां च मां हि D₄ स त्वां हत्वं) महाराज, V₂ स त्वां हीनं महाराजो B₁ मत्तु त्वां हि महाराजो, D₁ ₁₃ ₁₃ मां(D₁ मा) त्वां हि स महाराज(D₁ °जा) M₃ मत्वा हतं मां स राजन्

—ᵈ) G₁ damaged for रावणोऽभि D₁ [ऽ]भि, T₁ [ऽ]त (for ऽभि) Ś N₂ V₂ B D₁ ₆ द्रविष्यति D₁ ₄ ₅ ₉₋₁₁ भविष्यति, G₁ ₃ भवेद्बली (for द्रवेद्बली) D₁₃ ₁₃ रावणो विद्रविष्यति, T₃ रावणो ह्याद्रवेद्बली

24 ᵃ) N₁ D₄ त्वत् D₃ M₂ ₃ च, T₂ स (for तु) B₃ हनूमतः D₁ ₃ ₁₃ लक्ष्मणं तु (for अङ्गदं तु) —ᵇ) D₄ ₆ ₉₋₁₁ ससैन्य G₃ ससैन्यैस् (for ससैन्य) D₁₋₃ ₁₃ ससुहृज्जनः(D₃ °नैः) D₇ ₉ ₁₂ सपरिच्छद(D₇ °द) G₃ स** ** (damaged) (for ससुहृज्जन) —G₂ damaged for 24ᶜ–25ᵇ B₃ reads 24ᶜ in marg —ᶜ) D₁₃ तीर्य (for तर) —ᵈ) D₃₋₇ ₉ ₁₁ T G₃ M₁₋₃ नीलेन च नलेन च —After 24 Ś N V B(B₃ after 18) D₁ ₄ ₅ ₁₂ ₁₃ ins

803* विजयोऽपि हि सुग्रीव लक्ष्मण निधनं गते ।
अन्यस्त्वेवोऽद्विधान्नाद्य कां प्रीतिं जनयिष्यति ।

[(l 1) B₃ येति (for अपि हि) Ñ V B₁ ₃ D₄ लक्ष्मणेन विना मम(V₁ कथ) (for the post half) —(l 2) D₁ भहति (for अ पस्य) Ś Ñ V₁ ₂ B₁ ₄ [य]व (for [इ]व) D₁ पूर्वं (for चद)]

25 G₂ damaged for 25ᵃᵇ (cf v l 24) —ᵃ) Ś Ñ₂ V B₁ ₂ D₁₋₃ ₁₂ ₁₃ T₂ G₁ ₃ M₃ कर्म (for कार्यं) D₁₋₁₁ G (ed) कृतं हि सु(G (ed) तत्तु)महत्कर्म —ᵇ) B₃ D₄ T₁ दुष्कृतं (for दुष्करं) G₁ ₃ M₃ यद्न्यैर्सुदुष्करं —After 25ᵃᵇ N V₁ ₂ B₁ ₂ ₄ D₁₃ ins while Ś D₁ ₂ ₁₂ subst for 25ᶜᵈ

804* बलविक्रमसंपन्ना राक्षसा मृगया रणे ।

[N₁ D₁₃ सङ्गता (for मृगया) N₂ V₁ ₂ B₁ ₄ संवलिता (for मृगया रणे)]

—N₂ om 25ᶜᵈ —ᶜ) N₂ च कृता N₁ ₂ B₁ ₂ D₁₃ स(V₁ ₂ B₁ च) तथा (for तुष्यामि) —ᵈ) D₃ तु (for च) G₂ गोलाङ्गूलाधिपेन च (by pm)

26 N₁ om from 26ᵃ up to तुष्यामि in 805* —ᵃᵇ) G₂ कृ* * * M₃ तु वानरा (for कृतं कर्म) Ś द्विविदन (for °देन) B₃ कृतं तु कर्म मैन्देन द्विविदेन तथैव च —After 26ᵃᵇ Ś N V B D₁₋₆ ₈ ₁₂ ₁₃ G₁ ₃ M₃ ins

G. 6. 24. 37
B. 6. 49. 27
L. 6. 25. 36

गवयेन गवाक्षेण शरभेण गजेन च ।
अन्यैश्च हरिभिर्युद्धं मदर्थे त्यक्तजीवितैः ॥ २७
न चातिक्रमितुं शक्यं दैवं सुग्रीव मानुषैः ।
यत्तु शक्यं वयस्येन सुहृदा वा परंतप ।
कृतं सुग्रीव तत्सर्वं भवताधर्मभीरुणा ॥ २८
मित्रकार्यं कृतमिदं भवद्भिर्वानरर्षभाः ।
अनुज्ञाता मया सर्वे यथेष्टं गन्तुमर्हथ ॥ २९

शुश्रुवुस्तस्य ते सर्वे वानराः परिदेवितम् ।
वर्तयांचक्रुरश्रूणि नेत्रैः कृष्णेतरेक्षणाः ॥ ३०
ततः सर्वाण्यनीकानि स्थापयित्वा विभीषणः ।
आजगाम गदापाणिस्त्वरितो यत्र राघवः ॥ ३१
तं दृष्ट्वा त्वरितं यान्तं नीलाञ्जनचयोपमम् ।
वानरा दुद्रुवुः सर्वे मन्यमानास्तु रावणिम् ॥ ३२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकोनचत्वारिंशः सर्गः ॥ ३९ ॥

805* सुषेणेन च दुष्यामि नीलेन च नलेन च ।

[V1 गवाक्षेन, V3 सारणेन (for सुषेणेन) G2 [अ]पि (for च) V B3 D4 सुग्रीव, B4 शूरेण, D1 सुदानि (for दुष्यामि) Ś D8.12 न च तुष्यामि नीलेन, Ñ1 B3 सुग्रीवेण सुषेणेन, G1 M3 सुषेण चापि दुष्यामि (for the prior half).]

—cd) B1 युद्ध (for सख्ये) G3 तथा (for घोर) Ś D8 12 transp केसरिणा and सपातिना

27 G3 damaged for 27 —a) G (ed) शरभेण (for गवयेन) V1 च रभेण (for गवाक्षेण) —b) G3 गवेन (for गजेन) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 गजे(Ñ1 V1 2 B °येन) पनसेन च, T3 M3 गजेन शरभेण च —c) Ñ1 B3 D4 G3 M3 बहुभिर्, Cm t as in text (for हरिभिर्). Ñ1 B1 D5 7 13 युद्धे (for युद्ध) —d) B4 G1 मदर्थं D4 9–11 दुर्धरे, Ct as in text (for मदर्थे)

28 a) G1 हि तु, G3 द्यति (for चाति) —b) Ś D8 12 मानवैः (for मानुषैः) —After 28ab, Ś Ñ1 V3 B D1–3 8 12 13 ins

806* यस्य ते सध्रमो नास्ति रावण प्रति युध्यत ।

—c) T3 ते (for तु) Ś Ñ2 V B1 2 D1–3 8 12 कार्यं, G1 शास्येन (hypm) (for शक्यं) B4 बहुवीर्यं (for यत्तु शक्यं) D4 च सत्वद, Cg as in text (for वयस्येन) —d) Ś D3 [अ]पि, Ñ2 D2 T1 M3 Cg च, B1 D1–3 8 12 13 हि (for वा) B4 D1 हितमिच्छता, D5 12 वा पर मम, G3 ****द (for वा परंतप) —e) Ś Ñ V B D1 4 8 12 13 कृतं तत्(D3 तु) नास्ति संदेहो(Ñ1 B3 सुग्रीव) —f) Ś Ñ V B D1 4 8 10 12 गम्यतां गृह (for [अ]धर्मभीरुणा) ※ Cm अधर्मभीरुणेति छेदः । Cg धर्मभीरुणा धर्मो नश्यतीति भीरुणेत्यर्थः । अधर्मभीरुणेति वा पदच्छेदः ।, Ct अधर्मभीरुणेति छेद इति तीर्थः, तद्विफलमेव । धर्मभीरुणेति छेदेऽपि धर्मत्यागाद्भीरुणेत व्याख्यातुं शक्यत्वात् ※

29 G3 damaged from त in 29a up to न in 30b —b) D4 वानरर्षभे, D12 °र्षभ, M1 2 वानरोत्तमैः (for वानरर्षभाः) —D11 om 29c–30 —c) D12 अनुज्ञात

30 D11 om 30, G3 damaged up to न in 30b (for both, cf. v l 29) M3 repeats 30a–31b after 32ab —a) M3 तथ (for तस्य) D5 7 9–11 T3 ये (for ते) Ś Ñ V B4 D1–4 8 13 चापि ये(Ś D8 ते) तस्य(V1 °त्र), B1–3 चास्य ये तस्य(B3 निय), M1 2 तस्य तत्सर्वं (for तस्य ते सर्वे) —b) Ñ B1–4 D1 4 परिदेविनु, D4 T1 M1 °देवन, Ct as in text (for °देवितम्) —c) Ś D8 12 ते सर्वे मुमुचुर्बाष्प, Ñ2 वर्तयामासुरश्रूणि, B1 D4 ते सर्वेऽश्रूणि मुमुचुर् (B1 मुचति), D1–3 ते सर्वे चक्रुरश्रूणि, D7 9–11 G1 वर्तया चक्रिरेऽश्रूणि, Cg as in text —d) Ś1 D8.12 T3 कृष्णतर, B1 क्लिन्नतर (for कृष्णेतर) B4 D4 G1 3 [ई]क्षणौ, Cm g k t as in text (for [ई]क्षणा) Ñ V B2 3 ते नेत्रैः (V1 नेत्रैश्च) कृष्णतारकैः, L (ed) नेत्रैस्य कातरेक्षणा

31 M3 repeats 31ab (cf v l 30) —b) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 समतत (for विभीषण) —cd) D7–11 T3 त्वरित (for त्वरितो) G3 M3 राघवौ (for राघव) Ś Ñ V B D1–3 8 12 13 कृतकर्मा विभीषण (for d) D4 एतस्मिन्नन्तरे वीरो गदापाणिर्विभीषण —After 31, D4 ins 807*

32 D4 om (hapl) from 32 up to l 2 of 807* —a) Ś Ñ V B1 2 4 D1 2 8 12,13 द्रु(D12 [अ]द्रु)तमायात, D3 [अ]द्भुतकर्माण, M1 2 त्वरया यात (for त्वरित यान्त) —b) Ś D8 12 नील (for नील) Ś V1 2 B1 2 D1 8 12 13 प्रभ (for [उ]पमम्) D3 नीलाञ्जनसमप्रभ —After 32ab M3 repeats 30a–31b —c) Ś Ñ V B D1–3 8 12 13 विद्रुता, D4 द्रवद्यु, D2 विद्रुवु (for दुद्रुवु) —d) Ś B4 D1–3 8 12 13 स्म (for तु) Ñ V B2 3 सर्वे(V B2 °र्वे)ऽत्र निशाचर —After 32 Ś Ñ1 (only l 1–2) V B D1–3 12 13 M3 ins while D4 ins after 31 (owing to omission)

807* निशेशौ विगतज्ञानौ रणरेणुसमुक्षितौ ।
शयानौ शरतल्पस्थौ प्रमुमायाद्विभीषण ।
ते राक्षसेन्द्रात्मजबाहुवीर्या
निपातितौ राजसुतौ च दृष्ट्वा ।
तमन्यतो विप्रधिरे वनौकसो
वातेरितास्ते शरदीव मेघाः । [5]

४०

अथोवाच महातेजा हरिराजो महाबलः ।
किमियं व्यथिता सेना मूढवातेव नौर्जले ॥ १
सुग्रीवस्य वचः श्रुत्वा वालिपुत्रोऽङ्गदोऽब्रवीत् ।
न त्वं पश्यसि रामं च लक्ष्मणं च महाबलम् ॥ २
शरजालाचितौ वीरावुभौ दशरथात्मजौ ।
शरतल्पे महात्मानौ शयानौ रुधिरोक्षितौ ॥ ३
अथाब्रवीद्वानरेन्द्रः सुग्रीवः पुत्रमङ्गदम् ।
नानिमित्तमिदं मन्ये भवितव्यं भयेन तु ॥ ४

G 6 25 5
B 6 50 4
L 6 26 5

[B2 D1 om 1 1-2 —(1 1) Ś D1 12 दिनेशो (for निश्चो) Ñ1 B1 मद्भिश्चालो (for विगतहानो) Ś V B4 D8 रणे (for रन) Ś D5 समुत्थितो Ñ1 रणापांसुविभूतितो, B3 (orig) रणपांसुविकीर्णतो (m also भर्सतो रुधिरोक्षितो) (for the post half) —(1 2) B3 reads in marg from the post half up to 1 6 Ñ1 धर्मज्ञो हरिरक्षतो (for the post. half) —(1 3) M3 न (for ते) V1 B4 राक्षस (for राक्षसे ह) Ś1 दूरतीर्थो, B1 2 इहतीर्थो D1 13 दूरविकमा, D2 दूरमारा, M3 राक्ष्या ते (for दूरतीर्थो) —(1 5) V1 2 B3-4 भयपया, M3 विभीषण (for जय वतो) V1 B1 2 वनौकसो, M3 च द्रुतः (for वनौकसो) D2 जव यथाने व्यथिता वनौकसे —(1 6) V1 B1 2 वाष्पेरितास्, V3 D6 वाष्पीरितास् (sic) B3 दुःदीरितास्, D1-2 वाष्पीरिता , D13 बाल्पीषिता (for वारीरितास्) Ś D1 2 11 13 है, D1 2 दो (for ते) M3 मेघा यथा वातुरता इवगा]

Colophon Ñ1 om colophon (cont the Sarga) —*Kāṇḍa name* Ñ1 V1 B D1 2 13 लङ्काकाण्डे (D12 °काण्डे युद्धपर्वणि),—*Sarga name* Ś Ñ1 V B D1-4 8 11 12 13 रामविलाप —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V2 B1 D2 4 11 13 om Ś1 V1 D2 3 25 V3 B1 4 24 D1 26 D5-7 10 11 T1 2 G M 49 D2 23 T3 48 —After colophon, D2 concludes with राम, while G1 2 M1 2 3 conclude with श्रीरामाय नमः

40

N2 cont the previous Sarga

1 Cv is missing for 1-2 (cf v l 6 39 4) —^{ab}) Ś D1 3 8 13 सुग्रीव प्लवगाधिप (Ś1 °वर्षभ) N1 B3 सुग्रीवो वानरेश्वर , B1 4 D5 6 13 सुग्रीवो वालिन सुत (for ^{b}) N2 V B2 अथाब्रवीद्वानरेंद्र सुग्रीवस्त्वरितोंऽगद —^{c}) N1 किमिद, B1 4 D6 किमर्थं (for किमिय) Ś D1 2 8 12 13 व्ययते, N V B3 द्रवते, B1 4 च्यवते, D2 दीर्यते (for व्यथिता) —^{d}) D6 M3 मूढवातेन, Cm g k t as in text Ś N V D1 4 8 11 13 भिन्ना(V1 2 °ख) नौरिव सागरे

2 ^{a}) Ś Ñ V B D1-4 8 11 13 T1 2 G1 M3 रामपुत्रो (for वालि°) V3 (s)ववद् (for ऽब्रवीत्) —^{c}) Ñ1 V B3 D7 किं न (for न त्व) G1 न त्वा पश्यत Ñ2 V B2 त्व (for च) —^{d}) D1-21 T1 महारथ (for °बलम्) —For 2^{cd} Ś Ñ1 B1 2 4 D1 4 8 11 13 subst

808* इह बाणाहितौ दृष्ट्वा शयानौ रामलक्ष्मणौ ।

[Ñ1 B3 D5 इमौ (for इह) Ñ2 B2 3 (अ)चितौ (for (अ)हितौ)]

3 ^{a}) V1 इह (for शर) Ś1 Ñ2 V2 B1 2 4 D1 2 8 12 13 M1 2 (आ)वृतौ, V1 (अ)र्दितौ, D8 (अ)न्वितौ D6 (अ)चितौ (for -(आ)चितौ) V दृष्ट्वा, D11 भीमाव्, G1 पताव् (for वीराव्) —^{b}) V चीरौ (for उभौ) Ś N V B D1-4 8 11 12 13 परमदु खितौ, G1 नरवरात्मजौ, G2 ****-त्मजौ (for दशरथा°) —^{c}) Ñ V2 3 B3-4 D8 महे (D6 °हा)त्मानौ (for महात्मानौ) —^{d}) Ñ1 B3 D5 प्रसुप्तौ रामलक्ष्मणौ, G2 M3 रुधिरेण समुक्षितौ —For 3^{cd}, Ś B1 D1-8(m) 8 12 13 subst

809* वरदानकृतैर्बाणैर्निष्प्रकम्पभुजौ कृतौ ।

[D3 विप्रकम्प (for निष्प्रकम्प)]

—Thereafter Ś B1 D1 2 8 12 13 cont , while N V B2-4 D4 ins after 3^{cd}

810* तेनेयं दीर्यते सेना हीनानेन महात्मना ।
स्वभावचपला जाति किं न जानासि वानरीम् ।

[B3 om 1 1 —(1 1) Ñ1 D4 यनेय Ñ2 हृदिय, V2 3 B4 यदिय (for तेनेय) B2 द्रवते (for दीर्यते) D3 दीना (for हीना) B1 तेन (for (अ)नेन) N1 कर्णहीनेव नौकवे, D2 हेतुनानेन महात्मन (hypm), D4 (with hiatus) अकर्णेव नौर्जले (for the post half) —(1 2) D2 वाता (for जाति) Ñ2 V1 B4 नु (for न) Ñ2 V2 B2 4 पश्यसि, V3 पश्यामि, D13 ज्ञानामि (for जानासि) N1 B3 D6 चपलाश्चल चित्ताश्च किं न जानामि(D6 °सि) वानरान्]

4 For 4^{ab}, Ś Ñ V B D1 4 8 12 13 subst

811* अथाब्रवीद्वानरेंद्रस्तु सुग्रीवो वालिन सुतम् ।

[B3 च, D13 त (for तु) Ñ1 वानरेंद्रस्य]

—^{c}) Ñ V B2 3 D4 सत्य (for इद) Ś B1 4 D1-2 8 12 13 नैव(D13 नैव) नावदपूर्वेण —^{d}) Ś B1 D1 2 8 12 13 न, D5 च (for तु) B2 भये पुन , D3 भवेय तु (for भयेन तु) N1 V1 2 B3 भाव्य वा का(G [ed] वाका)रणेन तु, V2 B3 सभाव्य कारणेन तु, V2 भाव्य कपिवरेन तु (sic), D4 भाव्य वा वानरेण तु

G 6.25.6
B 6.50.5
L 6.26.6

विषण्णवदना ह्येते त्यक्तप्रहरणा दिशः ।
प्रपलायन्ति हरयस्त्रासादुत्फुल्ललोचनाः ॥ ५
अन्योन्यस्य न लज्जन्ते न निरीक्षन्ति पृष्ठतः ।
विप्रकर्षन्ति चान्योन्यं पतितं लङ्घयन्ति च ॥ ६
एतस्मिन्नन्तरे वीरो गदापाणिर्विभीषणः ।
सुग्रीवं वर्धयामास राघवं च निरैक्षत ॥ ७
विभीषणं तं सुग्रीवो दृष्ट्वा वानरभीषणम् ।
ऋक्षराजं समीपस्थं जाम्बवन्तमुवाच ह ॥ ८
विभीषणोऽयं संप्राप्तो यं दृष्ट्वा वानरर्षभाः ।
विद्रवन्ति परित्रस्ता रावणात्मजशङ्कया ॥ ९
शीघ्रमेतान्सुवित्रस्तान्बहुधा विप्रधावितान् ।
पर्यवस्थापयाख्याहि विभीषणमुपस्थितम् ॥ १०
सुग्रीवेणैवमुक्तस्तु जाम्बवानृक्षपार्थिवः ।
वानरान्सान्त्वयामास संनिवर्त्य प्रधावतः ॥ ११
ते निवृत्ताः पुनः सर्वे वानरास्त्यक्तसंभ्रमाः ।
ऋक्षराजवचः श्रुत्वा तं च दृष्ट्वा विभीषणम् ॥ १२
विभीषणस्तु रामस्य दृष्ट्वा गात्रं शरैश्चितम् ।
लक्ष्मणस्य च धर्मात्मा बभूव व्यथितेन्द्रियः ॥ १३

---

5 a) B1 विवर्ण, D5 विपश्, D13 विसृप्य (corrupt), M1.2 विषद, Cg.k.t as in text (for विषण्ण) D5 सर्वे (for ह्येते) — b) Ś B1.4 D1.3.13.14 नाना (for त्यक्त) D13 दिशा — c) Ś B3 D7-13 Ct पलायन्ते हि (B3 °नेत्र), T2 प्रलापयति, G1 विपालयति (for प्रपलायन्ति) Ñ2 V B2 वानरा प्रपलायन्त (V3 °*** [illeg]), D6 प्रलपन्हरय सव ※ Ck पलायन्ति पलायन्ते ※ — d) V3 illeg for त्रासाद्

6 a) Ś D3.5.12 अन्योन्य न च, Ñ1 अन्योन्य वा न, V1.2 B1 D1.3.11 अन्योन्य च न, G3 अन्योन्येन न (for अन्योन्यस्य न) ※ Cg अन्योन्यस्य अन्योन्यम् ※ D1.3.13 लज्जति D5 लज्जते, D7 जल्पते (for लज्जन्ते) D6 अन्योन्यस्य प्रपलान, L (ed) अन्योन्य न च जल्पति — b) Ś Ñ2 V1.3 B3 D3.13 निरीक्षंते न (Ñ1 D2 च), V3 न च पश्यति, B1 निरीक्षति च (for न निरीक्षन्ति) D6 वृत्ति वीराविदध्व (sic) — c) Ś V1 B3 D1-3.5.11.12 प्रधावयति, Ñ V1.2 B1-4 प्र (V3 वि) धोषयति, D6 प्रघोषयति; G1 प्रवि° (meta) (for विप्रकर्षन्ति) — d) Ñ2 V B D1.3.11 पतितौश्च; D13 पतति (for पतितं)

7 a) V1 illeg, B1 सान्त्वयामास, D13 दर्शया° (for वर्धयामास) — d) D4-11 T2.3 G3 M1 ज्ञपारिषिपा; M1.2 समीक्ष्य तु (for निरैक्षत) Ś Ñ1 V B D3-6.8.10.12 राघवौ च निरीक्ष्य तौ (V3 °च; B3 °क्षत [sic]) Ñ1 राघवौ च न्यवस्थयत्; D3 राघवे च निरीक्षतो (sic)

8 a) Ś Ñ V1.2 B1-3 D1-6.12.13 G1.2 तु; V3 B3 D5-12 T1.2 च (for तं) — b) D1 पुनश्च; D6 नृपम; T1 ***णो (for भीषणम्) V3 B3 वै वानरोत्तमः; B1 शोक विभीषणो — c) D5-11 महात्मानं (for समीपस्थं) — d) D5-11 समीपस्थम् (for जाम्बवन्तम्) Ś V B D1-6.12.13 पूर्वं वचनमब्रवीत्

9 b) Ś Ñ V B D1-3.4.12.13 वनचारिणः; D13 वानरर्षभे D6 मद्दृष्ट्वा वानरा द्रवे — c) Ś D1.3.13 भयंसत्रास° (Ś1 °स) वत्रासात्; (D13 °भ्रमा), Ñ V B D1-7.9.10.12 T1.2 G3.5 M1 द्रवत्यागता (V3 °गता; D13 °गम) सत्रासात् (D13 °त्रासाद्, T1 °भ्राता) T2 जनत्यागजसंत्रासात्; B (ed) द्रवत्यायतसत्रासात्

10 a) N1 एताः, Ñ2 B1 पुनः, D13 पुनांस् (for एतान्) Ś V1.2 B3.4 D1-3.5.12.13 तु सत्रस्तान्, Ñ1 सुसत्रस्तान्, Ñ1 V3 B2 D7.9.11 G3 M1 सुत्र°, B1 तु सत्रासान्; D6 सवि° (for सुवित्रस्तान्) — b) V2 पर्यस्तान्, D6 बहून्वा (for बहुधा) Ś Ñ2 V1.2 B D1-3.5.12.13 समधावितान्; Ñ1 विप्रधावितान् D6 T2 G1 M1.2 विप्रधावत — After 10ab, V3 reads 12cd — c) Ś Ñ1 B1.2.4 D1-4.5.12.13 समवस्थापय (for पर्यव°) B3 क्षिप्रं; G3 [आ]शु स्व (for [आ]ख्याहि) D6 पर्यवस्थाप्य चाभुख्य (sic) — d) Ś Ñ V B D1-4.5.12.13 इहागतं, M1.2 उपा° (for उपस्थितम्)

11 b) D6 स नराधिप, T1 ऋक्ष***, G1 °पुंगव (for ऋक्षपार्थिवः) Ś Ñ V B D1-3.5.12.13 पुन (Ñ1 भूयो) ऋक्षपतस्तदा — cd) B3 कपीनाभाषयामास (for c) Ś Ñ V B D3.4.5.12.13 निवर्तध्वं, D1 निवृत्तध्वं; D4 निवर्त्य D5 T1 M3 सन्निवर्त्य, T3 सन्निवृत्त (for सन्निवर्त्य) Ś Ñ V B1.2 D1-4.5.12 प्रधाविता (D13 °त), B3 प्लवंगमाः; B4 प्रभाषितान्, D6 तथाविधान्; D3 प्रधावतः (for प्रधावत) — For 11cd, G1 subst

811* निवर्तयामास हरीन्बहून्विद्रवतस्तदा ।

12 V3 reads 12ab after 10ab — a) V3 B3 नि वृत्तास्तु; V3 तं निवर्त्य (for ते निवृत्ता) Ś Ñ V1.2 B D1-4.5.12.13 तत (for पुन) — b) B1 D13 व्रीडिता; D7.9.10 सत्वरा (for संभ्रमा) — d) D6 दृष्ट्वा चैव; D7 स दृष्ट्वा च (for तं च दृष्ट्वा).

13 a) D6 [s]थ (for तु) — b) B2 G1 गात्रं दृष्ट्वा (by transp), D6 दृष्ट्वा गात्रं — c) D7.9.10 Ct तु (for च) D6 च श्रुत्वा (for धर्मात्मा) D6 दृष्ट्वा *** धर्मात्मा — d) Ś Ñ V B D1-4.5.12 T2 G1.2 व्यथितात्मा (for °तेन्द्रिय)

जलक्लिन्नेन हस्तेन तयोर्नेत्रे प्रमृज्य च ।
शोकसंपीडितमना रुरोद विललाप च ॥ १४
इमौ तौ सत्त्वसम्पन्नौ विक्रान्तौ प्रियसंयुगौ ।
इमामवस्थां गमितौ राक्षसैः कूटयोधिभिः ॥ १५
भ्रातुः पुत्रेण मे तेन दुष्पुत्रेण दुरात्मना ।
राक्षस्या जिह्मया बुद्ध्या छलितावृजुविक्रमौ ॥ १६
शरैरिमावलं विद्धौ रुधिरेण समुक्षितौ ।
वसुधायामिमौ सुप्तौ दृश्येते शल्यकाविव ॥ १७
ययोर्वीर्यमुपाश्रित्य प्रतिष्ठा काङ्क्षिता मया ।
तावुभौ देहनाशाय प्रसुप्तौ पुरुषर्षभौ ॥ १८
जीवन्नद्य विपन्नोऽस्मि नष्टराज्यमनोरथः ।
प्राप्तप्रतिज्ञश्च रिपुः सकामो रावणः कृतः ॥ १९
एवं विलपमानं तं परिष्वज्य विभीषणम् ।
सुग्रीवः सत्त्वसम्पन्नो हरिराजोऽब्रवीदिदम् ॥ २०

G. 6. 25. 0
B. 6. 50. 20-
L. 6. 26. 24

14 b) Ś Ñ1 B1.3.4 D1-4.8.11.12 गात्र, V वक्त्र, D4 रक्त, T3 नेत्र (for नेत्रे) Ś Ñ1 B1.3 D1-3.8.12.13 ममार्ज स (B3 च), D5.6.7.9-11 T3 G1.3 M1.2.5 विमृज्य च (M1.2 स) (for प्रमृज्य च) —c) B3 सपीडित एको, D1 सतप्त मनसा, T1 M5 सपीडि-** —d) V3 विललाप रुरोद (by transp) B4 D2 ह (for च)

15 a) Ś1 D6 T3 तु (for तौ) D1 T2 सत्य (for सत्त्व) —b) D1.5 विश्रान्तौ (for विक्रान्तौ). Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 दुर्दान्तौ, T3 सगतौ (for संयुगौ) —c) M5 समाप्तौ (for गमितौ) —d) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 M1.2 राक्षसा कूटयोधिना

16 Ś B1 D1-3.8.13 om 16ab —a) V3 B3 D6.10 भ्रातृ (for भ्रातु) D4 च, D7 वै (for मे) Ñ2 V B2 मैत्रेण, B3 शक्रेण, B4 D5 श्वेन, D10.11 M1 चैतेन, D12 तेनैव, L(ed) समरे (for मे तेन) —b) L(ed) दुष्प्रज्ञेन (for दुष्पुत्रेण) Ñ B2 [अ]कृतात्मना, B4 D5 कृतात्मना (for दुरात्मना) —d) D6 चारिताव्, D8 T3 G M5 चलिताव्, D9-11 M1.3 वञ्चिताव्, T1 M2 Cg चालिताव्, T2 व्यथिताव् (for छलिताव्) Ś D8.12 उरु, D4 उग्र- (for ऋजु) N1 V3 B1-3 योधिनौ, M5 om (for °विक्रमौ). D7 चलितौ प्राज्यविक्रमौ

17 a) Ś Ñ V2 B1.4 D1-3.8.12.13 अविरलैर्, V1.3 अविरल, B2.3 अविरलौ, D4 च अतुलैर्, (with hiatus) M1.2 अजितरा, M5 इमौ बल (for इमावल) Ñ2 V1 B1.2.3 D1.2 M1(before corr) बद्धौ (for विद्धौ) —b) Ś Ñ V B3 D1.3.4.12.13 रुधिरौघपरिप्लुतौ, B1.3.4 रुधिरौघप्रवर्षिणौ —c) D5 रक्तौ, D9 गुप्तौ, G1.2 वीरौ (for सुप्तौ) —d) V3 D4 किंशुकाविव (for शल्यका°) Ś Ñ1 B1.3.4 D1-3.8.12.13 पुष्पिताविव किंशुकौ

18 a) B2 तयोर् (for ययोर्) D7 M1.2 अपाश्रित्य (for उपाश्रित्य) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 G1.2 M4 विक्रम मासाद्य, D4 विक्रममाश्रित्य (for वीर्यमुपाश्रित्य) —b) G1 [अ]पेक्षिता (for काङ्क्षिता) D6 या प्रतिष्ठा कृता मया —c) Ś Ñ V B D1.3.4.8.13 ताविमौ (for तावुभौ) Ñ2 V B2 मम (for देह) Ś D2.8.13 मोहमानीतौ, Ñ1 B1.3.4 D1.3.4.13 मोहजनितौ (for देहनाशाय) —d) V3

सुप्तौ च (for प्रसुप्तौ) Ś N1 B4 D2.3.8.13 विसंज्ञौ न विचेर (Ñ1 B4 D2.3 °रेज)तु, B1.3 विसंज्ञेन विचेरतु, D1 विसंज्ञौ नैव रेजतु, D4 नि संज्ञौ पतिताविह, D12 विसंज्ञौ न विराजत

19 a) D4 पुत्र (for अद्य) D5.13 विनष्टो (for विपन्नो) —c) Ś B1 D1-3.8.12 क्रूर, Ñ1 D4 स्थिर, Ñ2 V1.2 B2.4 D13 पूर्ण, B3 दूर (for प्राप्त) B1.2 स (for च) —d) G1 समाप्ते, Ct as in text (for सकामो) D4 सबलो रावणोक्षत

20 a) Ś B4 D8.13 विलप्यमाने (for विलपमान) D4 एष हि विलपत च —After 20ab, Ñ1 ins

813* विभीषणस्तु रामस्य दृष्ट्वा सकरुण मन ।

—Then Ñ1 cont while Ś Ñ2 V B D1-4.8.12.13 ins after 20ab

814* सुग्रीव सान्त्वयामास वचन चेदमब्रवीत् ।
विभीषण किमार्तस्त्व किं च मा नाभिभाषसे ।
पर्यवस्थापयात्मान मैव भू शोकलालस ।
राघवस्त्वा च मा चैव समाश्वास्य समुत्थित ।
रावण सह पुत्रेण वधिष्यति सबान्धवम् । [5]

[(l 2) B1.3 D4 महाबाहो (for किमार्तस्त्व) Ñ1 किं त्व मां B2 किमर्थं D4 किं मां त्व (for किं च मा) Ñ2 न विभाषसे (for नाभि°) B4 किमर्थं मा विभीषसे B3 किं न मां च विभाषसे (for the post half) —V3 om l 3 4 —(l 3) B4 शोकमानस (for शोकलालस) N2 V2 मा च दीन निशाचर, V1 B2.3 मा नदानीं निशाचर B1 मन मा भूस्त्वमीश्वर, D4 मां चव हि निशाचर (for the post half) —(l 4) Ñ2 ह्युद् स्थित B1 उपस्थित (with hiatus) (for समुत्थित) Ñ1 B3 उत्थित सात्व (B3 त्वाव) विष्यति (with hiatus) B2 समाश्वास्यति निश्चित D4 समाश्वासमुपस्थित (for the post half) —(l 5) B1 हनिष्यति D4 हनिष्यामि (for वधिष्यति) B1 हनिष्यति स रावन (for the post half)]

—Thereafter Ś Ñ V B D1.4.8.12.13 read 815* —c) Ñ2 स ह सपत्नो, D1 सत्त्वसंपन्नम् —d) Ś Ñ V B D1-3.8.12.13 इद वचनमब्रवीत् D4 इद पुनरुवाच ह

C. 6. 49. 23
B. 6. 30. 21
L. 6. 30. 15

राज्यं प्राप्स्यसि धर्मज्ञ लङ्कायां नात्र संशयः ।
रावणः सह पुत्रेण स राज्यं नेह लप्स्यते ॥ २१
शरसंपीडितावेतावुभौ राघवलक्ष्मणौ ।
त्यक्त्वा मोहं वधिष्येते सगणं रावणं रणे ॥ २२
तमेवं सान्त्वयित्वा तु समाश्वास्य च राक्षसम् ।
सुषेणं श्वशुरं पार्श्वे सुग्रीवस्तमुवाच ह ॥ २३
सह शूरैर्हरिगणैर्लब्धसंज्ञावरिंदमौ ।
गच्छ त्वं भ्रातरौ गृह्य किष्किन्धां रामलक्ष्मणौ ॥ २४
अहं तु रावणं हत्वा सपुत्रं सहबान्धवम् ।
मैथिलीमानयिष्यामि शक्रो नष्टामिव श्रियम् ॥ २५
श्रुत्वैतद्वानरेन्द्रस्य सुषेणो वाक्यमब्रवीत् ।
देवासुरं महायुद्धमनुभूतं सुदारुणम् ॥ २६
तदा स्म दानवा देवाञ्शरसंस्पर्शकोविदाः ।
निजघ्नुः शस्त्रविदुषश्छादयन्तो मुहुर्मुहुः ॥ २७

---

21 a) Ś1 प्राप्स्यसि. D6 सन्मार्ग (for धर्मज्ञ). — b) D1 धर्मज्ञ (for लङ्कायां). D1-11 नेह (for नात्र). — c) D4.8.10.11 Ct सकामे; D1.9 सराजके; T1 G M स कामं (for स राज्य). Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 सकामो न (B1.4 न सकामो) भविष्यति

22 a) D1 T1 विदग्धौ पीडितावेतौ; D6 न दृष्टा पतिता- वेतौ; D2 G1 M1 Cv c m g न दृष्टा पीडितावेतौ; D5-11 Ck.t गदाभिघ्निताविमौ. ⊛ Cv. गदाभिघ्निताविति संप्रक्ष- समाहत्तिरिव । सुग्रीवस्य भविष्यत्संज्ञानं नास्ति । अत्र नियोग- वाक्येन प्रकाशयति । शरसंपीडिताविति पाठः । so also Cr. ⊛ — b) D6 G2 उभौ तौ रामलक्ष्मणौ. — For 22cd, Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 subst. and read after 814*:

815* पश्य पीडितावेतौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ।
बाहुशल्यैर्वानरैरुभौ वीरौ तरस्विनौ।

[(l. 1) Ñ V1.2 B D6 [illegible] (for पश्य पीडितौ). —(l. 2) B1 [illegible]; D1 [illegible] (for [illegible]). Ñ1 [illegible] (for उभौ). D1.4.10 [illegible] (for तरस्विनौ). B1 [illegible]; D4 [illegible] (for the post. half).]
— After 815*, Ś Ñ V D2.3 D1-4.8.12.13 read 23ab. — a) V3 [illegible] (for [illegible]). Ś1 Ñ B1.2 D1-4.8.12.13 [illegible] (for [illegible]). D1 [illegible]. — c) Ñ1 B1 [illegible] (by transp.). — After 22, Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 ins.:

816* [illegible] ।
[illegible] सुग्रीवः [illegible]।

[(l. 1) B1.2 [illegible]. D1 [illegible]. Ś D2.3 [illegible]. B1 [illegible] (for [illegible]). —(l. 2) D1 [illegible] (for the prior half). D1 [illegible] (for [illegible]). B1 [illegible]. V3 B1 [illegible] (V3 illeg. up to [illegible]) [illegible] (for the post. half).]

23 Ś Ñ V B D2.3 D1-4.8.12.13 read 23ab after 815*. — a) Ś1 B1 D2.3 [illegible]. Ś1 Ñ1 V B1 D1-4.8.12.13 G [illegible] (for तु). Ś1 [illegible] B1 [illegible] (for [illegible] तु). — b) D2.3 [illegible] Ct [illegible] (for च). Ś Ñ V B1.2 D1-4.8.12.13 [illegible] (V1 [illegible]). B1 [illegible] (for [illegible]). G1 [illegible] (for [illegible]). M1.2 [illegible] (for च राक्षसम्). — N1 V3.4 B2 om. 23cd. — c) D6 सुग्रीव- (for सुषेणं). Ś Ñ1 V1 B1.2.4 D1-4.8.12.13 चैव (for पार्श्वे). D6 सुषेण श्वशुर चैव. — d) Ñ1 B1 पार्श्वस्थं (for सुग्रीवस्) Ś V1 D1.4.8.12.13 समाहूयेदमब्रवीत्; B1 समास्थायेदमब्रवीत्; B4 D6 समाहूयाब्रवीद्वचः; D5 समाहूय वचः वच (sic); D6 सुषेणं समुवाच ह; M1.2 [illegible] वाक्यमथाब्रवीत्.

24 a) G (ed.) [illegible] (for शूरैर्). — After 24a, D11 ins.:

817* सर्वैश्च कामरूपिभिः ।
[illegible] महात्मनौ.

— b) Ś Ñ1 B1.2 D1-4.8.12.13 [illegible] (for [illegible]). Ñ1 V1.2 B1 D6 [illegible]; V1 [illegible]; G (ed.) [illegible]. — c) Ś B1.2 D1-4.8.12.13 [illegible] (D13 [illegible]) [illegible] (D1.4 [illegible]; D13 [illegible]) [illegible]. B1.2 सुषेण [illegible] (B1 [illegible]); D6 [illegible] (sic).

25 a) B1 च (for तु). Ś D2.3.4 [illegible] (for रावणं). D11 चैव (for हत्वा). — b) D6 [illegible]. G (ed.) [illegible] (for सपुत्रं). Ś Ñ1 B1.2 D1-4.8.12.13 [illegible] (Ś D2.3 [illegible]) [illegible]. D1.4.8.12.13 [illegible]. — c) D6 [illegible]. D6 [illegible] (for शक्रो). V1.3.4 [illegible]. — After 25, Ś Ñ1 (only l. 1-2) V B D1-4.8.12.13 ins. a passage relegated to App. I (No. 24).

26 a) D2.3 G M1 [illegible]; T M1 [illegible] C4.t as in text (for देवासुरं). Ś1 Ñ1 V2 D1.4.8 [illegible] T1 M1.2 [illegible] (for महायुद्धम्). V2 [illegible]. — b) [illegible] (for अनुभूतं). D1.11 [illegible] (for सुदारुणम्).

27 B1 reads 27 twice, second time as in Ñ1 with var. [illegible] (for तदा स्म) and [illegible] for [illegible] in 27ab. — a) V1 B1 [illegible] B1 [illegible] D1 [illegible] D1 [illegible] (sic), D1.4.8.12.13 G1.2 M1 [illegible]; M1.2 [illegible] G (ed.) [illegible] (for तदा स्म). Ñ1 [illegible]; D1 [illegible]. G1 [illegible] (for [illegible]). V1 B1 D1 [illegible] (for [illegible]). — b) D1 [illegible] (for [illegible]). [illegible]

तानार्तान्नष्टसंज्ञांश्च परासूंश्च बृहस्पतिः ।
विद्याभिर्मन्त्रयुक्ताभिरोषधीभिश्चिकित्सति ॥ २८
तान्यौषधान्यानयितुं क्षीरोदं यान्तु सागरम् ।
जवेन वानराः शीघ्रं संपातिपनसादयः ॥ २९
हरयस्तु विजानन्ति पार्वती ते महौषधी ।
संजीवकरणीं दिव्यां विशल्यां देवनिर्मिताम् ॥ ३०
चन्द्रश्च नाम द्रोणश्च पर्वतौ सागरोत्तमे ।
अमृतं यत्र मथितं तत्र ते परमौषधी ॥ ३१
ते तत्र निहिते देवैः पर्वते परमौषधी ।
अयं वायुसुतो राजन्हनूमांस्तत्र गच्छतु ॥ ३२

G 6 26 7
B 6 30 32
L 6 27 6

---

11 14 M1 2 Ck t कोविदान्; Cr m g as in text (for -कोविदा) Ñ1 B2 शरैर्भिन्ना सहस्रश —B2 om 27cd —c) M3 विज्ञा (for निज्ञ) B1 बहुशस्त्र, T1 रा**न्य, G3 शस्त्रवर्षैस्तु M2 °वृष्ण, Ck t as in text (for शस्त्र विद्धान्) Ś B4 D1-3 8 18 19 विनिर्जि(B4 D1 2.13 °त)शु सुबहुश, N1 D4 विष्णु पीडिता चार्पेन्; N2 V B2 विनिर्जितोपविद्धास्ते —d) Ś D1 3 5 10 13 G1 शस्यन्तो, B1 क्रन्दन्तो, B4 श्वसन्तो, D2 पातयन्तो, G3 जल्पन्तो, Ck t as in text (for उदयन्तो) Ñ1 D4 भृश नर्दन्त वानरैः; Ñ2 V B2 मुहुर्मुहुरमाकयन्

28 V3 reads 28ab in marg —a) B4 कातांश्च (for तानार्तान्) —b) Ś1 V1 2 B3 4 D6-8 9-11 T2 3 M1 2 गतासूंश्च; V2 B1 परासूश्च; D9 परासून्स, M3 गतासव; M4 परासे च (for परासूंश्च) —c) Ś N V B D1-4 8 11 18 G1 M4 विद्याभिर्, Cr m g k t as in text (for विद्याभिर्) —d) D4 5 औषधीभिर्(D4 °र) (for ओषधीभिर्) Ñ1 V B2 D4 भजीवयन्; B2 चिकित्सितः; B1 चिकित्सा (sic), M1 3 चिकित्सयन्; Cr m g t as in text (for चिकित्सति) ॐ Cr m g t चिकित्सति अचिकित्सत्; Ck चिकित्सयन् चिकित्सितवान् ॐ

29 a) D4 6 (ओ)षधानि Ś D1 3.5 10 13 त्वौ(D11 औ)षधीरानयितुं, N1 B1 3 D4 तान्मौ(B1 3 °मो)षधीमानयितुं N2 V B1 तान्मौ(B4 °मौ,षधि(V B4 °धीं) समानेतुं, B4 तत्रौषधीरानयितुं; D4 तानौषधी समानेतु —b) B4 क्षीरोदाख्यसागरं —c) Ś V B1 D1 4 8 11 13 जवना (for जवेन) N1 V2 B2 सर्वे (for शीघ्रं) M1 3 वानरश्रेष्ठा D4 जवमाना गता शीघ्रं —d) D4 पातिर्ज (sic) (for संपाति)

30 a) Ś B4 D1-4 8 11 ओषधीयाः N2 B1 3 D4 ओषधीं ते(N2 °धीता B2 °धीं तु) D2 हरयस्ता; T1 2 हरयस्तु; Ck t as in text (for हरयस्तु) N2 B2 (अ)भिजानन्ति (for वि°) N2 B2 ओषधीस्ते तु जानन्ति V ओषधी ते हि(V3 ते च) जानन्ति —b) D4 T G1 3 M3 पार्वतास्ता; D5 पार्वतं तत्र; G2 M1 2 पार्वतं तत्र; M2 पर्वतस्था; Ck t as in text (for पार्वती) D4 5 T G1 3 M महौषधी; G1 महौषधी; Ś N V B D1-4 8 11 18 पा(B1 °ए)र्वतीयं यदौषधं; D2 पार्वतीयामहौषधान् ... Ck t पार्वती पर्वतसंबंधिनी G1 adds पार्वती इति [illegible] —c) Ś D1 3 5 संधान; Ñ1 (m 4 to as in S); B1 सुषवरी; V B1 3 4 संधान; B1 सन्धान; D4 मृतसं; D4 मृतवी; D6 मृतसंजी; D4 पञ्चवी (for संजीव) Ś V D1-4 करणी दिव्या B1 करणा दृश्या D5 करणा दिव्यां D3 मज्जवी रत्ना दिव्या (sic) —d) Ś V D1 3 5 13 विशल्या दव निमिता, M1 2 विशल्यकरणीमपि —After 30 N2 D4 ins.

818* मृतसंजीवनीं चैव संधानकरणीं तथा ।

[D4 om (hapl) from the post half to the prior half of 819*]

—D4 cont while D1 3 13 ins after 30

819* तथा संजीवनीं चैव मथितामपरामपि ।

[D4 om the prior half (cf v l 818*) D4 सुवर्णी तथापरामपि (for the post half)]

—D4 further cont while Ś D4 subst for 31ab D2 13 ins. after 30

820* एता हि निर्मिता देवैरोषधीरमृतोद्भवाः ।

—After 30 G1 ins

821* संधानकरणीं चापि सौवर्णकरणीमपि ।

31 Ś D1 om 31ab —a) D4 7 T1 G1 नाम्ना (for नाम) T1 च*** (for चन्द्रश्च नाम) [illegible] B2-4 D2 11 यत्र द्रोणश्च चन्द्रश्च; B1 तौ द्रोणगिरयो तत्र; D1 3 13 यत्र चंद्रश्च द्रोणश्च; D4 यत्र प्रागणं चंद्रश्च, D6 T1 चंद्रं च नाम द्रोणं च —b) D7-9 11 T G1 3 M3 क्षीरोदे; Cr m g t as in text (for पर्वतौ) N2 B1 3 D1 11 13 सलवणोदधौ; [illegible] D4 क्षीरसागरो; D4 क्षीरसागरे; Cv सागरोत्तरे (for सागरोत्तमे) —For 31cd Ś D4 subst 820* —c) N2 B4 मथितं यत्र (tr transp) D4 यत्र पीतं ते —d) N1 B1 G1 [illegible] N2 V B1 2 D1 11 13 यत्र T1 तत्र (for त) N1 B1 T1 G1 3 M1 2 औषधी; B1 D4 औषधिः; [illegible] औषधे (for औषधी)

32 Ś D4 om 32ab —a) N1 V1 2 B1 2 4 D1 2 [illegible] G1 अत्र तत्र N2 V B1 D4 तत्र ते; D4 तावत्र (for तत्र) [illegible] D4 13 G1 निहितौ; V B1 B4 D1 निहिते [illegible] D4 निहित (for निहिते) [illegible] (for देवै) [illegible] D4 महौषधी; D5 महौषधी; [illegible] D4 मृ महौषधी (D4 ते) D4 तु महौषधी; D4 महौषधी D4 T1

G 6 26, 11
B 6 50 33
L. 6. 28 5

एतस्मिन्नन्तरे वायुर्मेघांश्चापि सविद्युतः ।
पर्यस्यन्सागरे तोयं कम्पयन्निव पर्वतान् ॥ ३३
महता पक्षवातेन सर्वे द्वीपमहाद्रुमाः ।
निपेतुर्भग्नविटपाः समूला लवणाम्भसि ॥ ३४
अभवन्पन्नगास्त्रस्ता भोगिनस्तत्रवासिनः ।
शीघ्रं सर्वाणि यादांसि जग्मुश्च लवणार्णवम् ॥ ३५
ततो मुहूर्ताद्गरुडं वैनतेयं महाबलम् ।
वानरा ददृशुः सर्वे ज्वलन्तमिव पावकम् ॥ ३६
तमागतमभिप्रेक्ष्य नागास्ते निप्रदुद्रुवुः ।
यैस्तौ सत्पुरुषौ बद्धौ शरभूतैर्महाबलौ ॥ ३७

G1 2 M3 तु महोदधौ D12 भसुतोद्भवा , T2 पारमोदधौ, T3 M1 2 तु महीपधी (T3 °धी) G3 M3 पर्यमीपधी (for पर्तमीपधी), ॐ Cg पवत पर्वतयो । जात्येकवचनम् ॐ —[4]) Ś1 V3 B1 4 D1-3 5 12 13 ज्पि, Ñ2 B3 धीमान्, T1 राजा (for राजन्) —[4]) V3 चात्र (for तत्र). D12 गच्छति —After 32, Ś N V B D1 3 5 12 13 T2 3 ins a passage relegated to App I (No 25) (Ñ V B ins lines 88–94 only), while D4 ins

822* सौम्य शीघ्रमितो गत्वा क्षैलाग्र्य महोदयम् ।
दक्षिणे शिखरे जाताश्चौषध्यस्ता समानय ।
विशल्यकरणी नाम रावणकरणी तथा ।
सञ्जीवनार्थे वीरस्य लक्ष्मणस्य सह प्रभो ।
तस्य तद्वचन श्रुत्वा सुषेणस्य महात्मन ।
गमने मतिमान्च(माघ)त्त ओषध्यर्थे महाकपि ।

—Thereafter D4 cont 1 88 94 of App I (No 25)

33 [a]) Ś Ñ1 V1 2 B1 D1-3 5 12 13 मेघाश्चात्र, N2 B2 4 D4 मेघाश्चैव, V3 B3 दिशश्चात्र, D6 7-11 T3 G1 Ct मेघाश्चापि. Cm g as in text (for मेघाश्चापि) —[b]) Ś Ñ1 V1 2 B1 2 4 D1-3 5 12 13 पर्यस्त, Ñ2 पर्यस्त, V3 B3 D7 8-11 G1 Cm t पर्यस्य, D4 पर्यस्ते, M3 पर्यस्यन्, Cg as in text (for पर्यस्यन्) D1 सागर D6 तोये (for तोय) M1 2 सागरजल Cm g t as in text (for सागरे तोयं) —[c]) N2 जोयदान्, D6 T1 M3 मेदिनी, D7 वीर्यवान् । Cm g t as in text (for पवतान्) Ś D1 2 3 5 12 13 कपत्त्वा(D1 3 12 13 च) महीधरा । V1 प्राकपत महीधरा , B2 प्रकपति महीधरान्, D3 कपत इव पवता

34 [a]) T1 damaged for ता पक्षवा Ñ2 B3 D1 2 4 5 12 13 T2 3 पक्षपातन, Cm as in text (for °वातेन) —[b]) Ñ2 B1 2 D7 8-11 G1 M1 Cg सर्वे । T2 G1 Cr सह । Ct as in text (for सर्व) N2 तीर (for द्वीप) Ś Ñ1 V B D1-3 5 12 13 तीरस्था द्रुमा । D6 T1 द्वीपमहीरुहा , G3 द्वीपमना द्रुमा —[c]) Ś D12 13 सतालः । N2 B2 4 D1 4 बहव । Ñ2 V B1 2 बहुधा, D13 बहुला (for निपेतुर्) G1 भिन्न (for भग्न) Ś Ñ1 V B D1-3 5 12 13 पतिता भग्ना —[d]) D7-11 सशिर (for समूला) —After 34 B1 ins

823* भयात्सस्त्रा भुजगानाश्च वरुणालयम् ।
पक्षवातप्रवाताश्च स्त्वरूतरूसेत्यालित ।
सर्वे (sic) सर्वाणि यादांसि प्रजग्मुर्लवणाम्भसि ।

35 [a]) Ś1 D1-3 5 12 13 सर्वेत , Ś1 पर्वता , N2 V3 B1 2 D4 म(B3 स्म)द्रवन्, V3 बहव , B4 द्रवत (for अभवन्) D4 पन्नागा (unmetrical) (for पन्नगास्) N2 V3 B1 2 D4 तस्त (for त्रस्ता) —[b]) D4 om. from स्तत्र up to जग्मुश्च in 35 [d] B1 2 4 तोयवासिन (for तत्र-वासिन) Ś D1-3 5 12 13 स्य(D1 वि)हवस्तैलवासिन । Ñ1 D3 (before corr) भोगिना(B3 °गिनो) लवणासि —[c]) Ś D1 2 3 5 12 13 भय, B1 शीत , D1 भय, G1 शोभ (for शीघ्र) N2 B सोताहि, V1 2 तोयादि (for सर्वाणि), Ñ1 V1 2 B यान्यादद् (for यादांसि) N1 भयार्ता सुरसासुरा, V3 स्यादादिकानि यान्यानि (sic) —[d]) D4 G1 2 लवणाम्भसि, Cm g t as in text (for लवणार्णवम्) Ś D1-3 5 12 13 प्रजग्मुर्लवणांभसि, Ñ1 जग्मुश्चाथ यथाल्पा Ñ1 V B1 2 4 सह जग्मुर्भयात्तदा B3 ययुर्मंद भयात्तदा —After 35, Ñ2 V B1 2 4 D4 12 13 ins

824* भयात्सर्वाणि यादांसि जग्मुश्च लवणाम्भसि ।
दानवाश्च महाकाया पातालतलवासिन ।

[D1 2 om 1 2 —(1 2) Ñ2 V1 2 B3 लवणांमस . D12 शीघ्रैतानि सोतांसि वा यादस्वरूत भय (sic) —V3 om. from l 2 up to 36[d]]

36 V3 om 36[ab](cf v l 35) —[b]) Ñ1 B1 मुहूर्ते Ś D1 2 13 सुरत, N B3-4 गगनात् ; V1 2 B1 D4 गगने (for गरुड) —[c]) B4 दानवा (for वानरा) D1 ददृशुस्तदा (by transp) —[d]) V1 पर्वत (for पावकम्)

37 [a]) D3 भयातम् (for आगतम्) T1 damaged for भिप्रेक्ष्य —[b]) N1 B3 ते नागा (by transp.), T1 नास्त (for नागास्ते) D3 नागा सर्वे प्रदुद्रुवु ; G1 नागास्ता विदुद्रुवु —After 37[ab], N2 V1 B1 2 D4 ins

825* तारस्यास्तत्र सर्वे नागा जग्मुर्महीतलम् ।

—[cd]) D1 येन, D1 3-11 T2 3 येस्तु G1 यो (for येस्तौ) B1 2 D1 3-11 T2 3 तौ पुरुषौ D6 पुरुषौ (for सत्पुरुषौ) B1 शरीरभूतैर् D12 शरीभूतैर् (for शरभूतैर्) Ś Ñ V B D1-3 5 12 13 T1 M3 महाबलैर् (for महाबलौ) M1 2 वैरंशौ पुरुषश्रेष्ठौ पन्नगैर्बद्धौ गतौ

तत: सुपर्ण: काकुत्स्थौ दृष्ट्वा प्रत्यभिनन्द्य च ।
विममर्श च पाणिभ्यां मुखे चन्द्रसमप्रभे ॥ ३८
वैनतेयेन संस्पृष्टास्तयो: संरुरुहुर्व्रणा: ।
सुवर्णे च तनू स्निग्धे तयोराशु बभूवतु: ॥ ३९
तेजो वीर्यं बलं चौज उत्साहश्च महागुणा: ।
प्रदर्शनं च बुद्धिश्च स्मृतिश्च द्विगुणं तयो: ॥ ४०
तावुत्थाप्य महावीर्यौ गरुडो वासवोपमौ ।
उभौ तौ सस्वजे हृष्टौ रामश्चैनमुवाच ह ॥ ४१
भवत्प्रसादाद्व्यसनं रावणिप्रभवं महत् ।
आवामिह व्यतिक्रान्तौ शीघ्रं च बलिनौ कृतौ ॥ ४२
यथा तातं दशरथं यथाजं च पितामहम् ।
तथा भवन्तमासाद्य हृदयं मे प्रसीदति ॥ ४३
को भवान्रूपसम्पन्नो दिव्यस्रगनुलेपन: ।
वसानो विरजे वस्त्रे दिव्याभरणभूषित: ॥ ४४

G 6 26 25
B 6 50 44
L 6 28 26

38 a) Ś D1-3 5 8 12 13 T1 काकुत्स्य (for काकुत्स्थौ) —b) V D7 9-12 G2 स्पृष्ट्वा (for दृष्ट्वा) Ñ1 [अ]भिवाद्य Ś D5 12 चैवाभिवाद्य च, V3 B1 4 D1-3 13 °वाद्य च, D6 T1 M1 °नंदित, G2 M3 ह्यभिनंद्य च, Ck t as in text (for प्रत्यभिनन्द्य च) —c) Ś Ñ1 V B D1-4 8 12 13 प्रममार्ज (for विममर्श) B1 [स]श्रु, B2 3 स, B4 D4 [अ]स्य, D2 7 12 [अ]थ (for च) Ñ2 मार्जयामास (for विममर्श च) G1 3 पक्षाभ्या (for पाणिभ्या) —d) Ñ V B2 4 D4 प्र(B2 नि)भे तयो (for समप्रभे) Ś B4 D1-3 8 12 13 मुख चन्द्रसमप्रभ

39 Ś D8 12 om 39 —a) B1 ते स्पृष्टा D4 सदृष्टा (for संस्पृष्टास्) —b) Ñ V B D1-4 13 सद्य ते(B1 स) (for तयो स) —c) T2 3 सुवर्णत, Cm k t as in text (for सुवर्ण च) M5 तस स्पृष्टौ (for तनू स्निग्धे) D9 सवण च तथा स्निग्धे —For 39cd, N V B D1 4 13 subst

826* समवर्णाश्च सवृत्तास्तयोर्गात्रे क्षणेन हि ।
तौ चापि समुपाघ्राय सुपर्ण कनकप्रभ ।

[(l 1) N2 B3 ततो भूतास् V1 B2 (m also) च ते भूयस्, V2 तयोर्गात्र (for च सवृत्तास्) V3 B1 D1 4 13 सवर्णाश्च त(D4 °श्चात)योर्गात्रे D4 सावर्णाश्च सर्वे (for the prior half) N2 V1 B3 इ B4 च (for हि) V2 संवृताश्च क्षणेन हि V3 B1 D1 3 13 व्रणा सर्वे तदाभवन् D1 तयोर्गात्र तदाभवन् (for the post half) —N V2 B2 3 om l 2 —(l 2) V1 B4 D1 2 4 13 त (for तौ) V3 B1 समुपाजिघ्र (sic) D1 सुवर्ण, D4 सुपर्णं (for सुपर्ण) V1 D1 2 13 कनकप्रभ B4 पतगोत्तम D4 पन्नगोत्तम (for कनकप्रभ)]

40 a) G1 तयोर् (for तेजो) D5 G2 चैव (with hiatus) D9 T2 3 वीर्यम् ; M5 वज (sic) Cm g t as in text (for चौज) T1 तेजो वी***** —b) D5 7 9 12 T1 3 G2 3 M3 महा(D7 T1 °हान्)गुण —For 40cd Ś Ñ V B D1 4 8 12 13 subst

827* बल वीर्यं च तेजश्च तथैवोत्साह एव च ।

[D4 वीर्यद् (for वीर्यं) V2 B1 [उ]त्साहम् (for [उ]त्साह) D4 शरीरोत्साहम्]

—c) Ś D5 8 12 प्रदर्पण (for °दर्शन) —d) Ś D1 6 12 13 यदासीद् ; N V B1-4 D4 यथासीद् ; D8 तथासीद् G1 स्मृतिश्च M5 lacuna (for स्मृतिश्च) D9-12 द्विगुणा (for °ण) B1 प्रभावो द्विगुणस्, D5 शरीरे विगुणे (for स्मृतिश्च द्विगुण)

41 a) Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D1-4 8 12 13 उत्थाप्य V2 M1-3 महावीर्यौ, D9-12 °तेजा ; M3 (before corr) °वीरौ (for °वीर्यौ) —b) Ñ V1 2 B1 4 D1 3 गरुड Ś D8 12 गरुड रामलक्ष्मणौ, B2 4 D4 13 गरुडं वासवोपम —c) D4 9-12 T2 च (for तौ) Ś D13 मम्रृजतुर्, V2 स सर्वे तु (corrupt) B1 2 4 D1-3 8 13 सस्वजतुर् (for तौ सस्वजे) Ś D8 12 गात्र, V3 B1 4 D5 7 10 11 T1 2 G1 3 हृष्टो (for हृष्टौ) Ñ1 V2 B2 परिष्वज्य ततो(V2 °था) हृष्टम्, V1 परिष्वज्य तौ हृष्टौ च, D4 परिष्वज्य च त दृष्ट्वा —d) Ś Ñ1 V1 3 B1 3 4 D1-3 8 12 13 चेदम्, M1 2 स्वेनम्, M3 चैवम् (for चैनम्) N2 V2 B2 D4 हृष्टं वचनमूचतु (D4 °मब्रवीत्)

42 D1 om 42-43b Ś D8 12 om 42ab —a) Ñ2 V B1 D1-3 13 तव, B2 तत (for भवत्) V1 B2 D5 T1 G2 प्रसाद्याद् (for प्रसादाद्) —c) Ś N V B D1 3 8 12 13 आवां शीघ्रम्, D9-12 उपायेन (for आवामिह) Ś Ñ V1 2 B2 3 D1-3 12 13 भातक्रान्तौ V3 B2 अभिक्रान्तौ, B4 अति क्रान्तौ (for व्यतिक्रान्तौ) —d) Ñ V2 B1 3 4 D1-3 13 क्षिप्रं च M1-3 पूर्ववद् (for शीघ्रं च) N1 B1 2 स्वस्थशालिनौ V1 2 प्राणौ च परम बल, B2 परम च महाबल —After 42, B1 G(ed) ins

828* शरबन्धाद्विनिर्मुक्तौ छिन्नौ च रुधिरोक्षितौ ।

[G(ed) प्राणौ च परम बल (for the post half)]

43 D4 om 43ab (cf v l 42) —a) Ś V2 B1 4 D1-3 12 13 दशरथं तात (by transp) T1 *****थ, (for तात दशरथं) —b) B2 चैव D4 त च (for [अ]ज च) Ś N V B1 2 4 D1-3 12 13 यथा च प्रपितामहं

44 a) Ś Ñ1 V2 B1 3 4 D1-4 8 12 13 इह सप्राप्तो, D5 नयस°, G1 दिव्यस°, Ck t as in text (for रूपसम्पन्नो) —b) N1 दिव्यमाल्य (for °स्रग्) —c) Ś B1 D1 2 8 12 13 [अ]रजसी V2 राजसे D4 वासही Cm g as in text (for विरजे) M1 2 वाससी दिव्ये (for विरजे वस्त्रे) Ñ V1 2 B2 3 D4 दिव्यपद्मधर श्रीमान्, B1 दिव्यांबरधर श्रीमान् —After 44 Ś N2 V B D1-4 8 12 13 ins

G 6, 26. 16
B. 6. 50. 45
L. 6. 38. 17

तमुवाच महातेजा वैनतेयो महाबलः ।
पतत्रिराजः प्रीतात्मा हर्षपर्याकुलेक्षणः ॥ ४५
अहं सखा ते काकुत्स्थ प्रियः प्राणो बहिश्चरः ।
गरुत्मानिह संप्राप्तो युवयोः साह्यकारणात् ॥ ४६
असुरा वा महावीर्या दानवा वा महाबलाः ।
सुराश्चापि सगन्धर्वाः पुरस्कृत्य शतक्रतुम् ॥ ४७
नेमं मोक्षयितुं शक्ताः शरबन्धं सुदारुणम् ।
मायाबलादिन्द्रजिता निर्मितं क्रूरकर्मणा ॥ ४८
एते नागाः काद्रवेयास्तीक्ष्णदंष्ट्रा विषोल्बणाः ।
रक्षोमायाप्रभावेन शरा भूत्वा त्वदाश्रिताः ॥ ४९
सभाग्यश्चासि धर्मज्ञ राम सत्यपराक्रम ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा समरे रिपुघातिना ॥ ५०
इमं श्रुत्वा तु वृत्तान्तं त्वरमाणोऽहमागतः ।
सहसा युवयोः स्नेहात्सखित्वमनुपालयन् ॥ ५१

829* इत्युक्त प्रसृत वाक्य राघवेण महात्मना।
[D₃ इत्युक्त. Ś B₃ D₃ ₁₂ ₁₃ प्रमित (for प्रसृत)]

45 For 45^cd, Ś N V B D₁₋₃ ₈ ₁₂ ₁₃ subst

830* उवाच गरुडो वाक्यं सर्वे तेषां वनौकसाम्।
[N₁ B₂ ₃ (after corr.) ₄ D₃ राम (for वाक्य)]

—^c) Ś V₁ D₈ ₁₂ प्रीतात्मा च(V₃ स) परिष्वज्य, Ñ V₁ ₃ B D₁₋₄ ₁₃ परिष्वज्य च प्रीता(N₂ V₂ ₃ B₂ ₄ D₄ ₄ हृष्टा)त्मा —^d) Ñ₂ V B₄ वाक्य (for हर्ष) D₂ वाक्यव्याकुलेक्षण, D₄ ₁₀ ₁₁ हर्ष(D₄ वाक्य)पर्याकुलेक्षणे, G₃ हर्षपर्याकुलेक्षण —After 45, Ś Ñ V B D₁ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ ins

831* प्रहृष्टमाह काकुत्स्थं सुपर्णः पतगेश्वर ।
(Ś V₂ B₄ D₈ ₁₃ आह D₁ पाह (sic) (for प्रह) Ñ₂ B₁ ₃ इत्युवाच V₂ ****च (lacuna) (for प्रहृष्टमाह) B₁ पक्षराज (for पतगेश्वर)]
—Then B₃ cont 832*

46 ^a) N₂ श्रय (for अहं) —^b) G₁ प्रिय (for प्रिय) T₂ ***णो Ś D₁ ₃ ₈ ₁₂ ₁₃ बाह्य (D₈ ₈ °ह्य)प्राण इवापरम (Ś D₁₂ °श्वरम, D₁₃ °पर) N V B D₁ प्राणो बाह्य इवापर (N₁ °श्चर) —After 46^ab Ś V B₁ ₄ D₁₋₃ ₁₂ ₁₃ ins B₂ cont after 831*, D₄ ins after ₄6

832* भ्रातर कश्यपसुतो विनतात्मभवो ह्यहम् ।
[B₃ ₄ विनताया सुतो (for विनतात्मभवो)]

—^c) G₂ हनुमान् (sic) (for गरुत्मान्) M₁ इव (for इह) —^d) D₂ भवता D₈ ₄ T₃ G₁ ₃ M Cm g as in text युवाभ्यां (for युवयो) N V₁ B₃ ₄ D₄ ₁₂ सख्यकारणात्, B₂ साह्यस्यकारणो (hypm) D₁ सह कारणात् (for साह्यकारणात्) ⸫ Cm युवाभ्यामिति पष्ठ्यर्थे तृतीया।। so also Cg ⸫

47 ^a) V₁ B₁ D₄ भवो (for असुरा) G₁ च (for वा) —^b) D₈ ₁₀ ₁₁ दानवा (for दानवा) V₃ D₂ च (for वा) —^c) G₃ ₃ वा (for च) Ś N V B D₁₋₄ ₁₂ ₁₃ दयता वा G₃ सुराश्च (for सुराश्चापि) D₄ समरा आदि गैरथी

48 ^a) Ś D₈ ₁₂ ₁₃ G₁ नैवा B₂ D₄ नैवा D₃ न मो D₁₃ नैव (for नेम) Ś N V B D₁ ₃ ₄ ₁₂ ₁₃ मोचयितु (for मोक्षयितु) —^b) Ś D₁₋₃ ₁₂ ₁₃ दुरासद —^c) Ś V₂ B₁ ₄ (both with hiatus) D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ मायाविना, G₁ मायावेन (for मायाबलाद्) Ś V₂ D₁₋₄ ₁₂ ₁₃ हीन्द्रजिता D₄ चेन्द्रजिता (for इन्द्र°) —^d) V₂ B₁ D₁ ₃ ₄ M₂ ₃ निर्मिता, D₃ निर्जिता (for निर्मित) T₂ विषकर्मणा (sic) (for क्रूर°)

49 ^a) Ś Ñ₂ V B D₁₋₃ ₁₂ ₁₃ हि (Ś V₁ D₁₂ ₁₃ वै) वैकतेय नागा, Ñ₁ तु निस्तते पुत्रा, D₄ तु विनता पुत्रा (for नागा काद्रवेयास्) —^b) Ś D₁₂ क्षुद्रास्तीक्ष्ण, V₁ D₃ क्षुद्रास्तीक्ष्ण(D₁ °क्ष्णा) V₂ ₃ D₂ क्रुद्धास्तीक्ष्ण D₄ तीक्ष्णा क्षुद्रा, T₂ तीक्ष्ण ** ष्ट्रा (damaged) (for तीक्ष्णदंष्ट्रा) D₂ महोल्बणा, D₄ विषोरगा, G₃ महाविषा (for विषोल्बणा) N₁ B₁ D₄ नागा(B₁ जिह्वा)स्तीक्ष्णविषाश्चवत्, N₂ B₂ ₄ भुजगास्तीक्ष्णा(B₁ °क्ष्ण) महाविषा, B₄ क्रुद्धा स्तीक्ष्णा विषोत्तमा —^c) D₁ शरा भूतास, D₁ शरभूतास, N₂ V₁ B₂ रक्षमायाभिः, M₁ ₃ रक्षमायया (for रक्षमाया) Ś D₈ ₁₂ शरास्तीक्ष्णशराश्चवत् V₂ B₁ ₄ D₃ ₄ शरास्तीक्ष्ण विषाश्चवत् D₁₃ शरास्तीक्ष्णविषा हि ते, D₂ शरास्तीक्ष्णा विषान्विता ; D₈ ₁₁ शरभूतास्त्वदाश्रया

50 ^a) M₃ (अ)सि (for (अ)सि) N₁ V₂ ₃ B भाग्य वानसि D₄ भाग्यवा स (subm) D₁ सभाग्यश्चासि G₁ सभाग्य चासि (s c) (for सभाग्यश्चासि) Ñ₁ D₁ G₃ M₂ धर्मज्ञ, G₁ धर्मतमा (for धर्मज्ञ) —^b) V₁ B₂ D₄ ₄ T₂ G₁ ₃ M₁ राम, D₁ नरा (sic) (for राम) N₂ D₁ ₃ ₄ ₄ ₈ G₃ M₃ सत्यपराक्रम, D₄ °पराक्रम (for °पराक्रम) —^d) N₁ रिपु (for रिपु) Ś V₂ D₁ ₈ ₁₂ ₁₃ सत्येक्षिण (V₃ D₄ °कि) हतोसि वन्, V₁ B₂ सत्येक्षिणा हतो वत

51 ^a) Ñ V B₂ ₄ D₄ ₄ T₂ ₃ G₂ इद G₃ इदो Ck t as in text (for इम) Ś D₁ ₃ ₄ ₁₂ ₁₃ हि (for तु) D₄ ₄ विज्ञाय, D₁₀ ₁₁ T₁ G₃ विज्ञाय, Ck t as in text (for वृत्तान्त) —^b) D₄ इहागत°, D₁₂ समागत (for ऽहमा°) G₁₂ M₁ त्वरितोऽहमिहागत —^c) Ś N V B D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ (द्र)य दशा D₁₀ ₁₁ T₁ G (द्र)वाभ्यो । M₁ ₃ (द्र)याय (for युवयो) —^d) G₁ सख्यमन्वय (for सखि°) —After 51, Ś Ñ V B D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ ins.

मोक्षितौ च महाघोरादस्मात्सायकबन्धनात् ।
अप्रमादश्च कर्तव्यो युवाभ्यां नित्यमेव हि ॥ ५२

प्रकृत्या राक्षसाः सर्वे संग्रामे कूटयोधिनः ।
शूराणां शुद्धभावानां भवतामार्जवं बलम् ॥ ५३

तन्न विश्वसितव्यं वो राक्षसानां रणाजिरे ।
एतेनैवोपमानेन नित्यजिह्मा हि राक्षसाः ॥ ५४

एवमुक्त्वा ततो रामं सुपर्णः सुमहाबलः ।
परिष्वज्य सुहृत्स्निग्धमाप्रष्टुमुपचक्रमे ॥ ५५

सखे राघव धर्मज्ञ रिपूणामपि वत्सल ।
अभ्यनुज्ञातुमिच्छामि गमिष्यामि यथागतम् ॥ ५६

बालवृद्धावशेषां तु लङ्कां कृत्वा शरोर्मिभिः ।
रावणं च रिपुं हत्वा सीतां समुपलप्स्यसे ॥ ५७

इत्येवमुक्त्वा वचनं सुपर्णः शीघ्रविक्रमः ।
रामं च विरुजं कृत्वा मध्ये तेषां वनौकसाम् ॥ ५८

G 6. 26. 43
B 6. 30. 59
L 6. 28. 32

833* कारणं च वयस्यत्वे न प्रष्टव्योऽस्मि राघव ।
निहते रावणे पापे सखित्वं ज्ञास्यसेऽनघ ।

[(l. 1) N2 V1.2 तु (for च) D1 वयस्थे (sic) B1 D4 चैव सख्यस्य (D4 °त्वे) (for च वयस्यत्वे) D2 प्रष्टव्यो (for प्रष्टव्यो) D2 [s]स्मीति (hypm.) (for °स्मि) —(l. 2) N1 B3 च त्वं, Ñ2 B2.4 सर्वं (for पापे) D2 ज्ञास्यते (for ज्ञास्यसे) Ś V1 D1-4.8.11.13 राघव B1.4 मम (for ऽनघ)]

52 a) Ś D1.8.13 G1 मोक्षितश्च, Ñ1 B3 D4 मोचितौ तु, D2 रक्षितौ च, D12 मोचितश्च, Ch. t. as in text (for मोक्षितौ च) Ś2 V1 D2.13 मया घोराद् Ñ2 B2 D4 सह भ्रात्रा (for महाघोराद्) —b) N1 B3 माया, D4 मया (for अस्मात्) D1 सायुध (for सायक) Ś N2 V B1.2.4 D1-8.11.13 एतस्मादिषु (V3 B3 °ष्टर बधनात् —c) B3 प्रमादश्च न (for अप्रमादश्च) Ś N1 V3 B1.4 D1.4.8.13.14 संग्रामे (for कर्तव्यो) —d) Ś Ñ V B D1-4.8.13.14 कर्तव्यो (Ñ2 V2.3 B2.3 संग्रामे) रघुनन्दन

53 a) D4 प्रहृत्य (for प्रकृत्या) B3 मायया (for राक्षसा) —b) Ś Ñ1 V3 B1 D1-4.8.13.14 मायया, B3 राक्षसा, D2 समरा (sic) (for संग्रामे) —c) M3 शूराणां (sic) (for शूराणां) Ś N1 B2 D3.8.13 G1.2 स्वस्थ, N2 V B1.3.4 D1.4.8.13 सूढ (for शुद्ध) N2 B2 शुद्धीनां (for भावानां) —d) Ś Ñ1 V1.2 B1.3 D1.2.8.13.14 भाजेव धर्मे, D4 उपबंधनात्

54 a) D2 T2 न तु (k. t. as in text (for तत्) Ś V3 D1-3.8.13.14 वै, N V B1.4.6 त D4 नो D2 तु G1 हि (for वो) B3 विपर्यितव्य ते, D10.11 T3 विश्वसनीय वो (T3 तु) D4 तस्मिन्न विश्वसितव्य —b) V3 च वै युधि D4 रणाजिता (sic) (for रणाजिरे) —c) N1 B2 भवनैवोप, N2 इवमायनात्, V3 इवमानेनाप, B3 एमानेनात् (for एतनैवोप) Ś D3.8.13 वयो (D2 इत्येनौ) पश्यन राजज्ञ V1.2 B1.4 D2.8.14 स्वनौ (V3 B3 भारसौ)- पश्यन भमञ्जा D1 सस्वनोपन धमन (sic) —d) N V B D1-4.8-11.13 G M3.4 नित्यं जिह्मा D4 जिह्मा नित्यं (for नित्यजिह्मा) D2 T2 राक्षसा जिह्मयोधिन —After 54, Ś V1.2 B1 D1.4.8.13.14 ins.

834* कूटयोधा हि ते सर्वे क्षुद्राश्चैव विशेषतः ।

[Ś D1.2.8.13.14 कूटयुद्धा D4 °युक्ता (for °योधा) V1.2 B1 D3 [अ]पि सर्वश (for विशेषत)]

55 a) D9-11 T2 G1.2 तदा (for ततो) —b) Ñ1 V1.2 B2.4 पतगेश्वर V3 D4 पक्षगसत्तम, D2.8.11.13 G1.2 स(G1.2 तु) महाबल (for सुमहाबल) —c) Ś N V B1.2 D1-4.8-13 T2 G2 च (D4 om. [subm.] सुस्निग्धम्, B1 च सस्निग्ध B3 च सुस्निग्धम्, T3 सुहृत्स्नेहम्, G1 पुन स्निग्धम् (for सुहृत्स्निग्धम्) —d) B1 समप्रष्टुम्, B3 स प्रष्टुम्, D4 प्रवक्तुम् (for आप्रष्टुम्)

56 a) D4 सखे राम महाबाहो —c) Ñ1 D2 त्वम् (D3 अभ्य)नुज्ञातम् —d) G1 गमिष्येऽहं D9-11 T2 यथासुखं (for °गतम्) —After 56, Ñ V B D1-4.7.8-11.13 S ins.

835* न च कौतूहलं कार्यं सखित्वं प्रति राघव ।
कृतकर्मा रणे वीर सखित्वमनुवेत्स्यसि ।

[Cf. 833* —(l. 1) D2 तु (for च) D3 सखे मां (for सखित्व) B(ed.) प्रति चांक्षिणा —(l. 2) N V B D2.8.13 रावण (for रणे) D2 T1 राम (for वीर) N1 B1 अपि V D13 T2 यदि B3 मम D4 अपि D9-11 यदि Ch. t. as in text (for अनु) B1 प्रतिपत्स्यसे D3 उपवेत्स्यसि, T2 यदि वेत्स्यसे (for अनुवेत्स्यसि)]

57 a) Ś D2.8.13 हि, Ñ V B D1.4.7.11 च (for तु) —b) Ś N V B D1-4.8.11.13 कृत्वा लङ्कां (by transp.) —V3 om. 57cd —c) Ñ1 B1 D12 तु (for च) Ś Ñ1 V1.2 B2.3.4 D1-3.8.13.14 रणे (for रिपुं) N1 B1 D4 सबलं (for च रिपुं) —d) Ś N2 V1.2 B1-3 D4.14 T2 इत्युप (Ś1 °मपि)लप्स्यसे N1 समुपलप्स्यसि D2 (with hiatus) च उपलप्स्यसे —After 57, D4 ins. (sic)

836* स्वाकुलाश्च गवानव्हे हर्षपूर्णां तपस्विनीम् ।

58 a) N1 त्वरम (for वचनं) —b) N2 V1.2 B2.4 पतगेश्वर, B3 पक्षिराडसौ D4 [वि]मविक्रम —c) Ś N V B D1.4.8.11.13 तद्दृष्टिर्भ D2.8.11 M3 च निरुजं D2.13 T1.2 G2 च नीरुजं (for च विरुजं) V2 B2 च स (for कृत्वा) —d) D4 तेषां मध्ये (by transp.)

G. 6. 26 6
B. 6. 52 60
L. 6. 28 33

प्रदक्षिणं ततः कृत्वा परिष्वज्य च वीर्यवान् ।
जगामाकाशमाविश्य सुपर्णः पवनो यथा ॥ ५९

निरुजौ राघवौ दृष्ट्वा ततो वानरयूथपाः ।
सिंहनादांस्तदा नेदुर्लाङ्गूलं दुधुवुश्च ते ॥ ६०

ततो भेरीः समाजघ्नुर्मृदङ्गांश्च व्यनादयन् ।
दध्मुः शङ्खान्संप्रहृष्टाः क्ष्वेलन्त्यपि यथापुरम् ॥ ६१

आस्फोट्यास्फोट्य विक्रान्ता वानरा नगयोधिनः ।
द्रुमानुत्पाट्य विविधांस्तस्थुः शतसहस्रशः ॥ ६२

59 Ñ V3 B1.3 D3 om 59ab —ab) Ś D2.5.11 तु त. V2 तयो, B1 च ते, B4 तथा, D1.11 च त (for ततः) T2 तत प्रदक्षिण (by transp) Ś V1.3 B1.4 D2.5.12.13 [अ]-भिवाद्य च, D1 निरीक्ष्य च, M1.2 च राघवं (for च वीर्यवान्) D6 तथा कृत्वा परिष्वज्य प्रदक्षिण<म>भिवाद्य च (hypm) —d) Ś B1 D1.3.5.11.13 गरुड, Ñ B2-4 D2.4 गरुत्मान् (for सुपर्णो) B3 पवनोपम, D10 प(पा)वंतो यथा (for पवनो यथा) ❀ Cg क्रियाभेदेन सुपर्णपदद्वयान्वय ❀

60 a) Ś Ñ1 D1.2.3.5.11 M1.2.3 निरुजौ, Ñ1 V B D3.7.10.12.13 T2 G1.2 नीरुजौ, D1 निरुद्धौ, D4 विरुजौ, Cg as in text (for विरुजौ) G2 वानरा (for राघवौ) V2 कृत्वा (for दृष्ट्वा) —V1 illeg for a —b) Ś B1.4 D1-3.5.12.13 ते तु, Ñ1 B2 D4 ते हि, V2 दृष्ट्वा. D6 T1 तथा (for ततो) G1 राघवलक्ष्मणौ (for वानरयूथपा) Ñ2 B3 पश्चाश्चर्यं प्लवगमा —cd) D7.9-11 T2 G2 Cg सिंहनाद D1 M2 ततो, T1 M1.2 तथा (for तदा), D6 T G1 M लाङ्गूलान्, D6 अंगुली (for लाङ्गूलं) D6 T1 M1 तदा (for च ते) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 प्रहृष्टा ससृजुर्(Ñ1 व्यनदन्)नदन्(Ñ2 V1.2 B2.3 °दं)राक्षसानां भयावहान् (Ñ2 V1.2 B2.3 °हं)

61 Ś D2.3.11 om 61ab —a) Ñ1 V B1-3 D7.9-11 M1 [अ]प्यवादयन्; B4 D1-4.12 [अ]श्ववा(D12 °ना)दयन्; D4 व्यवादयन्; D6 [अ]प नादयन्; T1.2 M2 [अ]प्यनादयन् (for व्यनादयन्) D6 मृदंगानव्यनादयन्

—After 61ab, Ñ1 D4 ins B3 ins after 61

837* आपूर्यं च महाशङ्खान्क्ष्वेडाश्चक्रु सहस्रशः ।

[D4 आपूर्य and क्ष्वेड् (for आपूर्यं च and क्ष्वेडाश् respy.)]

—Thereafter Ñ1 D4 cont l 1 of 838*. —Ñ1 D4 om V1 illeg for 61cd —c) Ñ2 V2.3 B2-4 D1-3.11 G1 च सहृष्टा, B1 D6 तथा (D6 च त) हृष्टा, D7 G2 M2 सुसहृष्टा (for संप्रहृष्टा) Ś D4.13 T2 क्ष्वेडुश्च क्ष्वेडा सहस्रशः —d) T2 च G2 [अ]न्ये (for [अ]पि) G2 M1.2.3 तथा (for यथा) D2.3 T M1 पुरा, G1 पुरे, M1.2.3 परे (for पुरम्) Ś D1-3.5.12.13 चिक्ष्वेडु(D12 °क्ष्वेडु)श्च सहस्रशः; Ñ1 B2-4 ममस्फाशु(B2.4 °श्चि)र्दृष्टाश्च; V3 B1 सर्वा चक्रु सहस्रशः; V1 प्रेक्ष्यश्च समंतत (sic) ❀ Cr m g t यथापुरं यथा पूर्वं ❀ —After 61, Ñ2 V1 (om l 4) ins 838*, while B3 ins 839*.

62 Ñ1 om 62ab —a) Ś V1.2 B2 D1-3.5.11.13 अपरे चापि, Ñ1 अपरे चात्र, V2 असुर चापि, B2.4 अंबरे चापि, B3 मभुवताति, D4 अपरे आत्, D6 आस्फोट्य तुपि, D7.9-11 G2.3 M3 अपरे स्फोट्य (for आस्फोट्या स्फोट्य) D12 च क्षाता (for विक्रान्ता) T2 अपरे च प्रविक्राता, M1.2 आस्फोटयत्यपि परे ❀ Cr आस्फोट्या स्फोट्य विक्रान्ता इति पाठ ❀ —V1 illeg for a —d) Ś नागयोधिन, Ñ1 D4 बाहुशालिन, V2 कोपितमुखे, V3 B1 नख(B1 नख)योधिन, B3 नगयोधिन; B4 न्याय योधिन; G1.2 M1 द्रुमयोधिन —After 62ab, Ś V1 (second time); B1(m); D1-3.5.12.13 ins, Ñ1 D4 cont l 1 only after 837*. Ñ2 (owing to om) V1 (om l 4) ins after 61 B3 cont after 839*, B2 cont l 1 after 839* and ins l 2-4 after 62ab.

838* ते वानरा भीमबला प्रहृष्टा हरिमण्डनाः ।
चक्रु किलकिलाश्चैव ववल्गुश्च तथापरे ।
द्रुमशाखा दधुश्चैव चिक्षिपुश्च समन्ततः ।
अपरे चापि विक्रान्ता हर्षादुत्पोथितैर्मुखैः ।

[(l. 1) D2.5 भीमवेगा (for °बला) Ś V1 (second time); D1.3.5.13 om from the post. half up to the prior half of l 4 Ñ V3 B2.4 प्रहृष्य, B1 हृष्टा, D4 प्रहृष्टा (for प्रहृष्टा) D3 चक्रु किलकिलमपि D12 प्रहर्षितमुखाननाः (for the post half) —(l 2) V3 B1.2.3 किलकिलाः, G (ed) किलकिला शब्द —D12 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 3 Ñ2 [illegible] (illeg) B4 विवलोध (for ववल्गुश्च) B1 [अ]परे तथा (by transp) V2 ववल्गुर्वानरोत्तमाः (for the post half) D2 ननृतुश्च ननृतुश्च ववल्गुश्च तथापरे —(l 3) B2 द्रुमशाखा B2 चाये (for चैव) D2 द्रुमाश्चा न (for दधुश्च) B4 D12 चिक्षेपुश्च (for चिक्षिपुश्च) —(l 4) D2 ते वानरा भीमबला (for the prior half) V2 (second time) प्रहर्षितैर् (for उत्पो°) Ś प्रहर्षोत्फुल्लितैर्मुखै, Ñ1 V2 B1.2 D4.12 न(D12 सं)हर्षोत्फुल्लि(V2 D12 °त्फुल्लि B1 °त्फुलि D4 °त्फुल्ल)तैर्मुखै; B3 वानरा बाहुशालिन, D1 महता कोपितैर्मुखै; D4 हर्षोत्फुल्लितैर्मुखै; D4.13 प्रहर्षो कोपितैर्मुखै (for the post. half)]

—After 62ab, B1 ins, while B3 ins after 61

839* उत्पाट्य सपत्र स्थ नदन्तो द्रुमाश्रया ।

—a) B3 द्रुममुत्पाट्य (for द्रुमानु°) Ś D2.13 नदन्त Ñ1 B3 सहिताश्च; Ñ2 B2 ततश्च; V1 संतस्थु; V2.3 D2.4

विसृजन्तो महानादांस्त्रासयन्तो निशाचरान् ।
लङ्काद्वाराण्युपाजग्मुर्योद्धुकामाः प्लवंगमाः ॥ ६३

ततस्तु भीमस्तुमुलो निनादो
बभूव शाखामृगयूथपानाम् ।
क्षये निदाघस्य यथा घनानां
नादः सुभीमो नदतां निशीथे ॥ ६४

G 6. 16 a
B. 6 52. 65
L. 6 28. 37

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४० ॥

D1-3.12 सहसा (for विविधांस्) D6 ते शैलद्रुमहस्ताश्च. —d) Ñ2 B2 तस्युर्युद्धाभिकाङ्क्षिण ; V3 वानरो युद्धकाङ्क्षिण .

63 a) Ś V2 B1.4 D1-4.8.12.13 मुञ्चमाना. Ñ2 V1.2 B2 विनर्द(Ñ2 V3 °द्)न्तो (for विसृजन्तो) B2 महात्मानस्, M1.2 महानाद् (for महानादांस्) Ñ2 B3 D2 गर्जन्तश्च नदन्तश्च —b) G1 त्रासयंति, Ñ2 B3 D2 त्रासयन्तश्च वानरा (B2 राक्षसान्) —c) Ñ2 V1 B लङ्काद्वारम् (for °द्वाराणि) Ñ2 (श निष्क्रम्य B1 समभिक्रुद्ध (for [उ]पाजग्मुर्) Ś V1 D1-4.8.12.13 लङ्काद्वारसमभि(D1.12 °वि)क्रांता(D6 °त्ययन्त) —d) Ñ2 V2 B2 D7.9-11 युद्धकामा ; D1 ** कामा ; D4 योद्धमाना (sic), G2 ***मा (for योद्धु°) Ñ1 *ःदिवसा (for प्लवंगमा) D6 योद्धुकामा उपाययु .

64 a) G2 मु- (for तु). Ś1 Ñ1 V2 B1 D1-3.6-11.13 T2 G3 M3 तेषां सुभीमस् ; Ś2 B4 D4.5.12 तयो तु भीमस् ; Ñ2 V1.2 B2.3 तेषां निनादश् ; D2 तेषां स भीमस् (for ततस्तु भीमस्) Ś D5.12 स नादैः N2 V1.2 B2.3 समेतात् ; D3 सुनादो (for निनादो) D2 om. after बभू up to नदतां in 64d —c) Ñ2 D2 क्षेता B2 क्षये (for क्षये). B2 निशीथे (for घनानां) —d) D1.9.11 स भीमो D2 तु भीमो (for सुभीमो) Ś2 D5.12 मुनीये (sic) Ñ2 (sic) B2 घनानां (for निशीथे)

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ V1 D1-4 D1.4 लङ्काकांडे —*Sarga name* Ś B1 D2.6.8.12.13 विरूपवकरणं V1 महामहगमनलङ्कावरोधनं. Ñ2 B2.3 द्वारोप-रोधः ; V2.3 B1 सर्वचमो(V3 °मो)धनं. V1 सर्वद्वाराणां D1.3 विरूपवकरणं ; D4 गवहमनं.1 D6 गवहमनं —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 D1.2.6.8.12.13 om , Ś1 D2 28, Ñ2 V3 B2 D1.2 26, V1 27, B1 25, B2 24 (sic), D1 29 (sic), D1-4.10.11 T1.2 G M 50, T2 51 —After colophon, D2 concludes with रामा G M1.2.3 with श्रीरामाय नमः .

४१

G 6 77 1
D 6 51 1
L 6 9 1

तेषां सुतुमुलं शब्दं वानराणां तरस्विनाम् ।
नर्दतां राक्षसैः सार्धं तदा शुश्राव रावणः ॥ १
स्निग्धगम्भीरनिर्घोषं श्रुत्वा स निनदं भृशम् ।
सचिवानां ततस्तेषां मध्ये वचनमब्रवीत् ॥ २
यथासौ संप्रहृष्टानां वानराणां समुत्थितः ।
बहूनां सुमहान्नादो मेघानामिव गर्जताम् ॥ ३
व्यक्तं सुमहती प्रीतिरेतेषां नात्र संशयः ।
तथा हि विपुलैर्नादैश्चुक्षुभे वरुणालयः ॥ ४
तौ तु बद्धौ शरैस्तीक्ष्णैर्भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
अयं च सुमहान्नादः शङ्कां जनयतीव मे ॥ ५
एतत्तु वचनं चोक्त्वा मन्त्रिणो राक्षसेश्वरः ।
उवाच नैरृतांस्तत्र समीपपरिवर्तिनः ॥ ६
ज्ञायतां तूर्णमेतेषां सर्वेषां वनचारिणाम् ।
शोककाले समुत्पन्ने हर्षकारणमुत्थितम् ॥ ७
तथोक्तास्तेन संभ्रान्ताः प्राकारमधिरुह्य ते ।
ददृशुः पालितां सेनां सुग्रीवेण महात्मना ॥ ८

41

1 ^{a}) Ś Ñ V B1.3 D1.3.4.5.7-10 T G2 M6 तु (for सु) D1 शब्द (for शब्दं) —^{b}) N V1.3 B1.3 समुत्थित, D3.8 तदस्थित, D6-11 T3 महौजसां, G1.3 M5 महात्मनां (for तरस्विनाम्) D4 नराणां समुपस्थितं —^{c}) Ś Ñ2 V B1.2.4 D1-6.9.11.13 T1.2 G2.3 M6 नदतां —^{d}) Ñ2 V1.2 B2.4 अथ (for तदा) Ñ1 B3 D4 शुश्रुवे राक्षसाधिप

2 ^{a}) D2 G1 स्निग्धं (for स्निग्ध) B1 D4 निर्घोष गम्भीर D4 T3 गम्भीरघोषाणां (for गम्भीरनिर्घोष) Cm k t as in text (for ^{a}) —^{b}) Ś D1.3.4.13 तु V2.3 B1.3.4 D2.5.7.11 व D8.13 T G3 M1.2 च (for स) Ñ1 D6 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा स) Ś Ñ2 V1 B1 D1.3.4.9.12.13 G1 महत् V3 तत, D1 तदा (for भृशम्) Ñ1 V1 B2-4 त्वा तथा वनौकसां —^{c}) Ś V2 D1-3.9.12.13 सचिवा (Ś1 [sic] D13 °वो) राक्षसपतेः; Ñ1 V2 B3 सचिवान् राक्षसेन्द्रस्य N2 V1 (sic) B2 सचिवान् राक्षसेन्द्रं तम्, B1 सचिवं राक्षसपतिः, B4 सचिवानां राक्षसेन्द्रस्तान् —^{d}) Ś V B1.2.4 D-9.12.13 इदं B3 तमिदं (hypm) (for मध्ये) Ś2 N V1.3 B1.4 D3.13 अब्रवत्

3 ^{a}) Ś2 D1.13 तथा, D2 यदा (for यथा) Ś B1 D1.3.9.12.13 हि, N V1.3 B1.4 [स]र्वे (for [स]सौ) Ś1 प्रविशतां C2 यथापुरं प्रहृष्टानां —^{b}) D2-11 उपस्थित, ... समुत्थितं Cm g t as in text (for समुत्थित) V3 ... समुपस्थित (hypm) —D3 repeats 3^{cd} after 4^{ab} —^{c}) B4 बभूवुः G1.3 M5 चयत (for बहूनां) N1 D1.6.7.13 T1 M2 C8 सुमहा, D3 (second time) सुमहा G1 महता (for सुमहान्) —^{d}) D3 घनानाम् (for मेघानाम्) T3 G2 गर्जितं (for गर्जताम्)

4 ^{a}) N1 D4-11 Ct सुव्यक्तं Cm g as in text (for व्यक्तं सु) D6 सुमहा (for महती) —^{b}) D6 एतेषां (for एतेषां) Ś N2 V B1.3.4 D1-5.8.12.13 समुपस्थिता (for नात्र संशयः) N1 B3 वानराणां समुत्थिताः D4 वानराणामुपस्थिता —After 4^{ab} D3 repeats 3^{cd} —D3 om 4^c–8^d —^{c}) Ś N1 B1.3.4 D1.3.5.12.13 G1.3 यथा (for तथा) T1 च, Cm g t as in text (for हि) V3 D4 विविधैर् (for विपुलैर्) —^{d}) D4 वरुणालयं, D5 लवणालय, D6-11 T3 G1 लवणार्णव (for वरुणालय) Ñ V1.2 B2-4 क्षोभयन्तीव सागर

5 D3 om 5 (cf v l 4) Ñ1 reads 5^{ab} after 12^{cd} —^{a}) Ś Ñ1 V1.2 B2-4 D1.4.5.8.12.13 च; Ñ1 नि (for तु) D2 बद्धौ (sic) D4.12 बुद्धौ (for बद्धौ) 🟏 C8 तौ विवृति । तुशब्दश्चाथ 🟏 —N1 reads 5^c–12^d in marg —^{c}) D1 G2 तु (for च) Ñ2 D1.6.7 M2 सुमहा (for सुमहान्) N2 V1.2 B2.4 हर्षः T1 नादं (for नादः) —^{d}) Ś Ñ2 V B D1.3.4.12.13 न (for मे) N1 D4 शङ्कितानि मनांसि च

6 D3 om 6 (cf v l 4) Ñ1 reads 6 in marg (cf v l 5) —^{a}) Ñ2 D3 M2 इदं तु B4 स तु तद्, D4 एतच्च, D6-11 T1 एव च, D13 एवं तु G2 इदं च (for एतत्तु) Ś N V B1.3.4 D1.3.4.5.11.12 श्रुत्वा (for चोक्त्वा) B2 एतदुक्त्वा तु वचनं —^{b}) Ś N V1.2 B1.3.4 D1.3.12 मन्त्रिणां (for मन्त्रिणो) N V B D1.4.12 राक्षसाधिप —^{c}) Ś V B D1.4.5.12.13 G1.3 M5 राक्षसांस्तत्र, N D4 राक्षसां मध्ये (for नैरृतांस्तत्र)

7 D3 om 7 (cf v l 4) Ñ1 reads 7 in marg (cf v l 5) —^{a}) B2 ज्ञायते —^{b}) V2 वनघ (sic) D1 सर्वेषां B2 बल च (for सर्वेषां) D7.8.11 च वनौकसां (for वनचारिणाम्) —^{c}) G2 समुत्पन्ने —^{d}) Ś V2 B1 D1.3.12.13 उत्थितं (for उत्थितम्) B1 D4 हर्षकालः D(D4 °कस्तु) उपस्थित (D4 °तं)

8 D3 om 8 (cf v l 4) N1 reads 8 in marg (cf v l 5) —^{a}) Ś D12 ते तथोक्तास्तु; Ñ1 V3 B2 D1.2.4.5.12 तथोक्ता तु (B2 D4 °क्तास्तु, D12 °क्ता स) D6.7.9-11 तथोक्तास्ते तु (D8 ते) (for तथोक्तास्तेन) Ñ2 D1 सहसा —^{b}) D1.12 प्रासादस्थः D4 प्राकारान् (for प्राकारम्) N1 चारिताः D2 मत्तवा D13 अरिस्य (for

तौ च मुक्तौ सुघोरेण शरबन्धेन राघवौ ।
समुत्थितौ महाभागौ विषेदुः प्रेक्ष्य राक्षसाः ॥ ९
संत्रस्तहृदयाः सर्वे प्राकारादवरुह्य ते ।
विषण्णवदनाः सर्वे राक्षसेन्द्रमुपस्थिताः ॥ १०
तदप्रियं दीनमुखा रावणस्य निशाचराः ।
कृत्स्नं निवेदयामासुर्यथावद्वाक्यकोविदाः ॥ ११
यौ ताविन्द्रजिता युद्धे भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
निबद्धौ शरबन्धेन निष्प्रकम्पभुजौ कृतौ ॥ १२
विमुक्तौ शरबन्धेन तौ दृश्येते रणाजिरे ।
पाशानिव गजौ छित्त्वा गजेन्द्रसमविक्रमौ ॥ १३
तच्छ्रुत्वा वचनं तेषां राक्षसेन्द्रो महाबलः ।
चिन्ताशोकसमाक्रान्तो विषण्णवदनोऽब्रवीत् ॥ १४
घोरैर्दत्तवरैर्बद्धौ शरैराशीविषोपमैः ।
अमोघैः सूर्यसंकाशैः प्रमथ्येन्द्रजिता युधि ॥ १५

G 6. 27. 13
B 6. 51. 15
L 6. 29. 13

अधिरुह्य) Ś V₁ B₁.₃ D₁.₃.₅–₁₃ T G₃ च, Ñ₁ D₂ चै (for त) —After 8^{ab}, D₄ ins.

840* निरीक्ष्य वानरबलं शालतालशिलायुधम् ।
नर्दमानं च संहृष्टं महोत्साहं महाबलम् ।

—Ś D₁.₃.₁₁ M₃ om. (M₃ hapl.) 8^c–10^b. —^c) D₄ दर्शितं (for पालिता). B₂ पालितं सैन्यं (for पालिता सदा). —After 8, B₄ reads 10^c–11 (including star passage) for the first time, repeating them in their proper place.

9 Ś D₁.₃.₁₁ M₃ om. 9 (cf. v.l. 8). Ñ₁ reads 9 in marg. (cf. v.l. 5). —^a) T₁ G₃ तु (for च). Ñ₁ transp. च and मुक्तौ. N V B₁.₃ D₂.₁₃ महात्मानौ, B₂ महामायौ (for सुघोरेण). —^b) Ñ V B D₁.₁₃ राघवौ शरबन्धनात्. —^c) Ñ B₂ D₄ वद्धा(V₁ °तो) दृष्ट्वा, M₃ महावीर्यौ, K (ed.) महावेगौ (for महाभागौ). —^d) D₄ वीक्ष्य, D₉–₁₁ सद्य (for प्रेक्ष्य). N₂ V B D₁.₁₃ विषण्णा(D₂ °ण्णो) स्तत्र (B₁ °स्तथ) (for विषेदुः प्रेक्ष्य). Ñ₁ D₄ विषण्णा(N₂ निषेदु)स्ते निशाचराः.

10 Ś D₁.₃.₁₁ M₃ om. 10^{ab} (cf. v.l. 8). Ñ₁ reads 10 in marg. (cf. v.l. 5). —^a) V₁ D₄ वदना, N₂ V B D₁₃ मनसः. D₂ मानसा (for हृदया). N₂ V B D₁₃ भयाः, G₁ भीताः, G₃ सर्वे (for सर्वे). —D₄ repeats erroneously 10^b in place of 10^d. —^b) V₂ B₂ प्राकारम्, G₂ प्रासादाद्. V₃.₃ अधिरुह्य, B₄ अधि° V₁ B₁ D₂ (both times).₁₃ T₁ च (for ते). —B₂ repeats 10^{cd} here (cf. v.l. 8). —^c) Ñ V₁ B₁.₃ (second time).₄ D₁.₄ G₂ विवर्ण (for विषण्ण). T₁ G₁ M₃ हृदया (for वदना). N₂ V B₃ (both times).₄ D₁.₁₃ M₁.₂ दीनाः. D₂.₃ T₁.₃ G₁ M₃ घोरा (for सर्वे). D₉–₁₁ T₂ विवर्णा(D₉ °ण्णा) राक्षसा घोरा. —^d) D₄ उपा(?)गता. T₂ उपागमन्. Ct. as in text (for उपस्थिताः). —After 10, Ś V₁ B₃ (after 10^{cd} [first time]) D₁–₃.₅.₁₁.₁₃ ins.

841* भयसंहृष्टरोमाणो राक्षसास्ते महाबलाः ।

11 Ñ₁ reads 11 in marg. (cf. v.l. 5). B₄ repeats 11 here (cf. v.l. 8). —^a) Ś D₅.₁₂ तदाप्रियं, N₁ तदप्रियं (for तदप्रियं). Ś₁ नत मुखा, B₃ (first time) दीनमना (for दीनमुखा). —^b) B₃ (first time) राक्षसस्य, D₂ रावणाय (for रावणस्य). D₂.₁₁ T₃ च राक्षसाः (for निशाचराः). N₁ D₄ रावणं राक्षसाधिपे, V₂ रावणाय यथावद्. —G₁ damaged for 11^c. —^c) Ś Ñ V₁.₃ B₁–₃ (second time).₄ D₁–₆.₉.₁₁.₁₃ न्यवेदयन्यथातथ्य (Ś B₃.₄ [first time] D₁–₃.₅.₁₁.₁₃ °वृत्तं), V₃ भीतास्ते च यथातत्त्वं. —^d) Ś Ñ V B₁.₃ (both times).₄ D₁.₄.₆.₁₂.₁₃ सर्व वानयनिशाचराः.

12 N₂ reads 12^{ab} in marg. (cf. v.l. 5). —^a) G₁ युताव् (for यौ ताव्). N V B₂.₄ सङ्ख्ये (for युद्धे). —After 12^{ab} N₂ reads 5^{ab}. —^c) N₁ V₂ B₁ D₁–₃.₁₂ बद्धौ. Ñ₁ V₂.₃ B₂.₄ नयतौ. B₃ सुबद्धौ. T₂ निरुद्धौ (for निबद्धौ). G₁ जालेन (for बन्धेन). —D₂ om. (hapl.) 12^d–13^c. —^d) D₄ निर्विचेष्टितौ (for निष्प्रकम्पभुजौ). B₂ रण (for कृतौ).

13 D₂ om. 13^a (cf. v.l. 12). —^a) Ś Ñ₁ B₁.₃ D₁.₃.₅.₁₁.₁₃ विमुक्त (for विमुक्तौ). Ś Ñ₁ V₂ B₁.₃ D₁.₃.₅.₁₁.₁₃ शरबन्धौ ताव्, N₂ V₃.₃ B₂.₄ D₁.₄ शरपाशात् (for शरबन्धेन). —After 13^a G₂ erroneously repeats 12^d–13^a. —^b) D₁.₂–₁₁ G₂ दृश्येते तौ (by transp.). Ś V₁ V₂.₃ B₁.₃ D₁–₃.₅.₁₁.₁₃ उत्थितौ रणमूर्धनि. N₂ V₃ B₂.₄ उत्थितौ रामलक्ष्मणौ. —^c) D₃ गजावुभौ, G₁ गजौ, M₃ भुजौ (sic) (for गजौ).

14 ^b) Ś B₂.₃ D₅.₆.₁₂ (Ś₁ च) रावणः, D₁ विभीषणः, D₂ स रावणः (for महाबलः). —^c) D₁₂ किंचिद् (for चिन्ता). Ś Ñ V B D₁–₃.₅.₁₁.₁₃ शोक, B₂ भयत्रस्तान्ते (Ñ V₁ D₆ °मना, D₁ °मन्तो). D₁.₉.₁₁ T₁ G₁.₃ M₃ शोकसमाक्रान्तो (for °शोक°). —^d) Ś Ñ V B₂.₄ D₁.₃.₁₁–₁₃ T₁ विवर्ण (for विषण्ण). D₁.₂.₁₁ M₃ [s]ब्रवत् (for ऽब्रवीत्).

15 ^a) D₁₂ बद्ध (for बद्धौ). —^b) G₁ विषसन्निभैः (for विषोपमैः). —^d) Ñ₁ V₁.₃ L₁.₄ G₂.₃ M₃ रणे, D₄ युधं (sic) (for युधि).

G 6. 27. 16
B 6. 51. 16
L 6. 29. 11

तमद्यत्वन्वमामाथ्य यदि मुक्तौ रिपू मम ।
ससयस्थमिदं सर्वमनुपश्याम्यहं बलम् ॥ १६
निष्फलाः खलु संवृत्ताः शरा वासुकितेजसः ।
आदत्तं यैस्तु संग्रामे रिपूणां मम जीवितम् ॥ १७
एवमुक्त्वा तु संक्रुद्धो निश्वसन्नुरगो यथा ।
अब्रवीद्रक्षसां मध्ये धूम्राक्षं नाम राक्षसम् ॥ १८
बलेन महता युक्तो रक्षसां भीमकर्मणाम् ।
त्वं वधायाभिनिर्याहि रामस्य सह वानरैः ॥ १९
एवमुक्तस्तु धूम्राक्षो राक्षसेन्द्रेण धीमता ।
कृत्वा प्रणामं संहृष्टो निर्जगाम नृपालयात् ॥ २०
अभिनिष्क्रम्य तद्द्वारं बलाध्यक्षमुवाच ह ।
त्वरयस्व बलं तूर्णं किं चिरेण युयुत्सतः ॥ २१
धूम्राक्षस्य वचः श्रुत्वा बलाध्यक्षो बलानुगः ।
बलमुद्योजयामास रावणस्याज्ञया द्रुतम् ॥ २२
ते बद्धघण्टा बलिनो घोररूपा निशाचराः ।
विनर्दमानाः संहृष्टा धूम्राक्षं पर्यवारयन् ॥ २३

16 ^{a}) B1. 3 D5-7. 9-11 T G1. 3 M3 Cr हृद् (for वम्) D10 सुव जनम् (for मद्यत्वन्) Ñ1 D2 तद्युद्धस्त (D1 °वं त सु सज्य —^{b}) V3 विमुक्तौ तु (for यदि मुक्तौ) —V1 om 16^{c}–17^{b} —^{c}) B1. 3 सह (for इद) ※ Cr ससयार्थं प्रासमसयार्थम् ※ —^{d}) Ñ2 ह्यनु ; B3 मय (for मनु) B1. 3 वै, G (ed.) मे (for [म]ह) M1. 3 पुर (for बलम्) V3 केवल (for [अ]ह बलम्)

17 V3 om 17^{ab} (cf. v. l. 16) —^{a}) Ś D3. 11 सवृत्ता, V1 पद्मथाभि, B3 से वृत्ता, D3 वृत्ताज (for संवृत्ता) —^{b}) B3 D7 (marg. also). 9. 11 पावक, D4 दीप्ताग्नि (for वासुकि-) D5 सन्निभा (for तेजस) —^{c}) D6 यादृश (for या°) ※ Cg आदत्तम् आत्तम् ※ D5 स (for तु) G1 समरे (for संग्रामे) —^{d}) D7 अपि जीवित D6-11 T1 जीवित मम (by transp.) —For 17^{cd}, Ś N V B1. 2. 4 D1–4. 8. 12. 13 subst. B3 ins. after 17 G1. 3 M3 ins. after 17^{cd}:

842* वैनतेयमिवासाद्य नागा गरुडहीकस ।

[N1 V2. 3 B D4 समासाद्य (for इवासाद्य) Ñ1 V1 B D2 नागपु°थ्या V3 नागालय गना G1. 3 M3 नागे यथा हृदे (for गरुडहीकस)]

18 Ś D3. 12 om 18^{a}–19^{b} —^{a}) N1 V D1–4. 12 तु (D4 सु) संक्रुद्धो, B1. 3. 4 सु(B3 तु)संक्रुद्धो, B4 सुसक्रुद्धो (sic) G3 सुसंक्रुद्धो (for तु संक्रुद्धो) —^{b}) Ñ1 V1 B1. 2. 4 D1. 2. 8. 7. 9. 12 निश्वसन् N1 V2. 3 B1 D1. 12 द्विरदो (for उरगो) —After 18^{ab}, D12 ins. an additional colophon:

[Kāṇḍa name —लङ्काकाण्डे युद्धपर्वणि —Sarga name: रावणक्रोध]

—^{c}) N1 B1 D3 राक्षसां (corrupt) D3 रक्षसां (corrupt) (for रक्षसां) D3 उवाच परमामर्षी

19 Ś D3. 12 om 19^{ab} (cf. v. l. 18) —^{a}) D1 युक्तो D3 युद्ध (for युक्तो) —^{b}) Ñ1 V1 D10. 11 राक्षसैर् (for रक्षसां) N1 D5–8. 12 G1 M3 तदसां D1 दुर्मर्मी (sic); D5–9. 10. 11 T G2. 3 M3 विक्रम (D7. 9–11 °म°) (for -कर्मणाम्) —D3 om 19^{c}–20 —^{c}) B1. 3 युद्धाय (for वधाय) D3–7. 11 T3 (आ)हु (for [अ]भि) D1 देव वानर (sic) (for त्वं वधायाभि) —^{d}) Ñ2 V1. 3 B रामस्य सवानैकस —For 19^{cd} Ś N1 V1 D1. 8. 12 G1 M3 subst.:

843* निष्क्रमस्व वधायाशु राघवस्य वनौकसाम् ।

[V3 निष्क्रम त्व G1 M3 स्व (for [आ]शु) Ñ1 D2. 3 से राघव G1 M3 रामस्य च (for राघवस्य)]

20 D13 om 20 (cf. v. l. 19) —^{a}) D4 स (for तु) —^{c}) D3 हृष्टा मा (for संहृष्टो) N1 V3 कृत्वा मदक्षिणं हृष्टो; D7. 9–11 Ct परिक्रम्य तत सौधं —^{d}) D2 नृपालयं; G1. 3 M3 नृपाज्ञया (for नृपालयात्)

21 ^{a}) D4 उपनिष्क्रम्य; D3 अभिनिष्क्राम (sic) (for अभिनिष्क्रम्य) Ś D1. 3. 12 स ततो, Ñ2 तद्द्वारम् ; Ñ1 V1. 3 B D3 च द्वाराद्, V3 च द्वार, D4 स द्वार (for तद्द्वार) D12 निष्क्रम्य स ततो ** M3 अभिष्क्रम्य ततो द्वारे —^{c}) N1 बालय रस, D6 त्वरय त्व (for त्वरयस्व) Ś Ñ2 V3 B D1–4. 12 T1. 3 शीघ्र, N3 V1 सर्व (for तूर्णं) V3 च सैन्यानि (for बल तूर्णं) —^{d}) B1 प्रगच्छ ; G1. 3 M3 युयुत्सतः Ct as in text (for युयुत्सत) Ś Ñ1 V2. 3 D1–4. 12. 13 रण (Ñ1 V3 D3 युद्ध) कालोय (D4 °क स)-मागत

22 ^{a}) D5–7. 9–11 T G1. 3 M3. 5 धूम्राक्षवचनं (for धूम्राक्षस्य वच) —^{b}) N1 V3 B2. 3 D3 M1. 3 महाबल ; B1 बलावल, D12 बलानुग (for बलानुग) —^{c}) D3 बलाद् (for बलम्) N1 V1 B1 स (Ñ1 यु) योजयामास ; D4 सुमोचयामास, D1 T1 उद्योतयामास ; G1 M3 उत्थापयामास (for उद्योजयामास) D3 बलयोजयामास —^{d}) B4 रावणस्य (for रावणस्य) T2 भयात् (for [आ]ज्ञया) Ś N V B D1. 4. 6. 10. 12 त्वरन् ; D7 [अ]तुर्ण; D9–11 भृशं (for द्रुतम्)

23 ^{a}) D12 बद्धघण्टा, G1 M3 बद्धघण्टा (M3 °ष्ट); G1 बद्धघण्टा; Cg k t as in text (for बद्धघण्टा) —^{b}) D3 महाबला (for निशाचरा) —^{c}) Ś1 Ñ1 D1. 12 वि (Ś1 नि) नर्दमाना । B1 D7. 9. 11 G3 विनदमाना ; D3 M3 विमर्दमाना ; D6. 8 T1. 2 M3 वि (T1 वि) नदमाना (for

विविधायुधहस्ताश्च शूलमुद्गरपाणयः ।
गदाभिः पट्टिसैर्दण्डैरायसैर्मुसलैर्भृशम् ॥ २४
परिघैर्भिण्डिपालैश्च भल्लैः प्रासैः परश्वधैः ।
निर्ययू राक्षसा घोरा नर्दन्तो जलदा यथा ॥ २५
रथैः कवचिनस्त्वन्ये ध्वजैश्च समलंकृतैः ।
सुवर्णजालविहितैः खरैश्च विविधाननैः ॥ २६
हयैः परमशीघ्रैश्च गजेन्द्रैश्च मदोत्कटैः ।
निर्ययू राक्षसव्याघ्रा व्याघ्रा इव दुरासदाः ॥ २७
वृकसिंहमुखैर्युक्तं खरैः कनकभूषणैः ।
आरुरोह रथं दिव्यं धूम्राक्षः खरनिस्वनः ॥ २८
स निर्यातो महावीर्यो धूम्राक्षो राक्षसैर्वृतः ।
प्रहसन्पश्चिमद्वारं हनूमान्यत्र यूथपः ॥ २९

G 6 27 29
B 6 51 29
L 6 29 27

विनर्दमाना) D6 ते हृष्टा N2 V B1.3.4 विनर्द(N2 निनर्द, V1 B4 विनर्द, V2 विनिर्द)न सुसंहृष्टा(V2 ते सर्वेश [sic]) D4 नर्दमाना सुसंहृष्टा —d) D4 reads पर्यवारयन् in marg

24 a) N1 शस्त्रास्त्र (for हस्ताश्च) N V2 B ते (for च) —c) B4 D3 गदाद्यैर् (for गदाभिः) Ś N1 V1.2 B D1-4.6-11.13 पट्टिशै, N2 V3 परिघैश्च, D12 पट्टिसै (for पट्टिसैर्) Ś N1 B3 D1-4.6.12.13 खड्गैर्, N2 V1.2 B1.2.4 चैव, V3 illeg D6 चापि, G2 M5 शूलैर् (for दण्डैर्) —d) Ś V3 B3 D1-3.5.12.13 G1 M3 चापि(Ś D5 एव, D12 चैव) मुद्गरै, N1 चापि पट्टिशै, D7-11 T1 मुसलैरपि, G3 मुद्गरैर्भृशं, M1.2 मुसलैस्तथा (for मुसलैर्भृशम्) N2 V1.2 B1.2.4 परिघै(N2 °ह्रिशै)श्च समुद्गरै, D4 परिघै तोरिमुद्गरै

25 a) N2 V1.2 B1.2.4 D4 मुष(D4 °श)लैर् (for परिघैर्) N V B भिदिपालैश्, D1 भिडमालैश् (sic), D1.4 भिड(D3 °डि)मालैश् (sic) T3 भिण्डिवालैश् (sic) (for भिण्डिपालैश्) —b) Ś D4.12 खड्गैश्चै, N1 भल्लैः क्षेपणैः, N2 V1.2 B भल्लै(V1.2 B4 °ल्लैः खड्ग(B3 °ड्गै), D1.3.13 भल्लैर्दृढै, D5 खड्गैर्दृढै, D6 भल्लैः खड्गैः, D7-11 T1 G3 M1.3.5 भल्लैः पाशै(D8 °शै) T2 फलैः पाशैः G1 फलैः पाशैः, G2 भल्लैः फालैः, Cg as in text (for भल्लैः प्रासैः) D1.2.12.13 परश्वधै, G M1.2.4 परश्वधैः V3 भ*****श्वधै (illeg) —c) N D1 राक्षस (for राक्षसा) Ś V1.2 B1-4 D2-6.7.12.13 T1 G1.2 M2 Cg दिव्यघोरा, N2 (marg also as in B4) [भ]यैष्ट, N2 व्याघ्रा, V3 वीरा, B4 क्रूरा, D1 [भ]दवान् (for घोरा) —d) D8.9 T2 G2 नदन्तो (for नर्दन्तो) Ś N1 V B D1-4.12.13 नद(D6 °र्द)न्तो युद्धकाङ्क्षया (D1 °काङ्क्षिण) —After 25 D12 ins.

844* अगृह्णस्त शिलाश्चैव गदाः परिघसायकान् ।

26 a) N2 B1.3 च कवचैर्, B3 कवचिभिर्, D1.4 कवचैर् (for कवचिनस्) Ś N V B D1-4.12.13 G2 M3 च (for तु) —b) V1 B1.2 D8.9 T1 G1.3 समलंकृता, Cg1 as in text (for समलंकृतैः) —c) D12 स्वर्ण (for सुवर्ण) Ś N V B D1-4.12.13 G1.3 M3 सद्भिः, D6 विहितै, D7.9 इविदै, T1 (भ पट्टिश, T2 G2 सितैः, Cg1 as in text (for विहितैः) —d) D3 T1 श्रेष्ठ, Cg as in text (for खरैश्च) D3 सु (for च) Ś N1 V1.3 B3.4 D1-4.6.12.13 G2 M5 विकृताननै, D7 विविधायुधैः, T2 विविधायुधै, Cg विविधाननै (as in text)

27 a) M1.2 मनोजवैश्चापि (for परमशीघ्रैश्च) —B1 om (hapl) from 27b up to the prior half of 845* —b) D7.9-11 T1 गजैश्चैव (for गजेन्द्रैश्च) D7 महोत्कटैः Ś N1 V3 B3 D1-4.6.12.13 चामरापीड(D6 °पात्र [sic])-धा(V3 B3 D6 धा)रिभि, N2 सुसन्नद्धैः पताकिभिः, V1.2 B2.4 सुसन्नद्धैश्च पट्टिभिः —After 27ab, Ś N V B1.2.4 D1-4.6.12.13 ins

845* प्रभिन्नकरटैश्चैव गजेन्द्रैरद्रिसन्निभैः ।

[B1 om up to the prior half D4 अभिन्न D1 करेणु (for करटै) D3 [अ]पि (for [च]व) Ś D6.12 गिरि, V2 मह-, V3 चाद्रि- (for अद्रि) D6 गजेन्द्रावि स संनिभे (sic) (for the post half)]

—c) Ś N1 V3 B3 D1-4.6-13 T1 G1.3 M5 नैर्ऋत, D1 G3 राक्षसा (for राक्षस) D4 -नागा, D7 G3 सर्वे (for -व्याघ्रा)

28 V3 om 28ab —a) Ś D5 ऋक्ष, B4 D8-11 T1 मृग, G1 कपि (for वृक) D3 हयैर्, M5 शूरैर् (for मुखैर्) Ś D1.2.12.13 युक्त, B4 D6 युक्तः (for युक्तं) —b) D9.11 खलैः (for खरैः) N1 B D4 काचन (for कनक) V1 D8.9-11 भूषितैः, B1 समभैः, B3 सन्निभैः, D1 भूषण (sic) (for भूषणैः) —c) G2 सज्जं M1.3 शीघ्र (for दिव्यं) —d) D3 खर (for खर) Ś N1 V B3 D4.5.6.10.12 निःस्वन, D13.10 निःस्वनः G1 निस्वनैः (for निस्वनः) D3 खरयुक्त खरस्वने

29 V3 illeg for a except स नि —a) Ś V1.2 B4 D1-4.6.12.13 स निर्यातो, N2 B3 D4 G1.3 M3 निर्ययौ स(G1 सु); B1 विनिर्यातो (for स निर्यातो) Ś N V1.2 B D1-4.12.13 महातेजा (for °वीर्यो) —c) N2 प्रमदन् (meta); D4 T1 प्रययौ; D8-11 हृष्यन् (for प्रहसन्) B4 पश्चिमं (for पश्चिम) D7.10.11 T1.3 द्वारात् (for द्वार) Ś N1 D6.10 द्वारेण पश्चिमेनाशु(N1 °व) N2 V1.2 B1-4.13 पश्चिमेन तु द्वारेण D1 स पश्चिमेन द्वारेण G1.3 M1.2.3 महता(M1.3 प्रभव) पश्चिमद्वारात्(G3 M5 °रि) —d) N V B G1.3 M5 यत्र; D8.11 T2.3 (यदि) (for यूथप) —After 27, D7.9-11 S ins.

G 6. 17. 30
B. 6. 51. 30
L. 6. 99. 24

प्रयान्तं तु महाघोरं राक्षसं भीमदर्शनम् ।
अन्तरिक्षगताः क्रूराः शकुनाः प्रत्यवारयन् ॥ ३०
रथशीर्षे महाभीमो गृध्रश्च निपपात ह ।
ध्वजाग्रे ग्रथिताश्चैव निपेतुः कुणपाशनाः ॥ ३१
रुधिरार्द्रो महाञ्श्वेतः कबन्धः पतितो भुवि ।
विस्वरं चोत्सृजन्नादं धूम्राक्षस्य समीपतः ॥ ३२
ववर्ष रुधिरं देवः संचचाल च मेदिनी ।
प्रतिलोमं ववौ वायुर्निर्घातसमनिस्वनः ।
तिमिरौघावृतास्तत्र दिशश्च न चकाशिरे ॥ ३३
स तूत्पातांस्ततो दृष्ट्वा राक्षसानां भयावहान् ।
प्रादुर्भूतान्सुघोरांश्च धूम्राक्षो व्यथितोऽभवत् ॥ ३४

846* रथप्रवरमास्थाय खरयुक्तं खरस्वनम् ।

[G₂ -युक्त (for -युक्तं). G M₅ स्वन (for स्वनम्)]

30 ᵃ) Ś D₂.₃.₅.₇.₈.₁₁–₁₃ M₁.₂ प्रयात, Ct m as in text (for प्रयान्त) D₃ सु (for तु) G₁ M₅ वेग, M₁.₂ वीर्यं (for घोर) Ñ V B त(V₃ स) प्रयात महावीर्यं, D₄ क्षिप्रमान महावीर्यं (sic) —ᵇ) Ñ₁ B₁ घोर (for भीम) Ñ V₂.₃ B D₃.₄ T₁ G₁ M₃ विक्रम (for दर्शनम्) —ᶜ) D₄ अंतरीक्ष, G₁ अंतरिक्षे (for अन्तरिक्ष) G₃ मह्य (for गता) D₅.₆ T₂.₃ M₃ घोरा (for क्रूरा) —ᵈ) D₇–₁₁ T₃ G₁.₂ M₁.₂.₃ Ct प्रत्यपेधयन् (for प्रत्यवारयन्) —For 30ᶜᵈ, Ś Ñ₁ V₂ B₁ D₁–₄.₆.₁₂.₁₃ subst

847* अन्तरिक्षचरा याचो विचेरुस्तामहर्षणाः ।

[Ñ₁ V₂ B₂ D₄ अंतरिक्ष-. Ñ₁ B₂ D₁ -गता (for चरा) Ñ₁ B₂ D₄ विक्षुना, D₂ विनेदु (for विचेरु) D₁.₁₃ रोम (for रोम)]

While Ñ₂ V₁.₃ B₂.₃.₄ subst, V₃ D₁₃ cont after 847*

848* भीषणानि विमिश्राणि समुत्तस्थुः पुनः पुनः ।

[B₃ repeats विमिश्राणि V₃ (with hiatus) उत्तस्थुश्च (for समुत्तस्थु)]

31 ᵃ) V₃ marg as in text; D₄ T₁ G₁ M₁–₃ महान् (for महा) D₁₁ M₃ भीमे —ᵇ) Ś D₁–₄.₆.₁₁.₁₂ वि; Ñ₁ B₁ D₄ [s]स्य; Ñ₂ V₁.₃ B₂.₃.₄ वै, M₁.₂ तु (for च) —Ś₁ om (hapl.?) 31ᶜ–32ᵇ —ᶜ) V₁ ध्वजाग्रे (for ध्वजाग्रे) Ś₁ D₂ दक्षिणस्यास्य; Ñ V B D₁.₃.₁₃ G M₁.₂.₅ प्र(V₃ स्व)थितास्त्य(Ñ₂ °स्यस्य; D₄ °स्तस्य; G₁ M₁.₂ °श्रपि); D₄.₁₁ पक्षिणश्चास्य(D₁ °न्ये) (for ग्रथिताश्चैव) —ᵈ) G₁.₃ M₃ [स]तिन; Ck [स]दृता; Ct as in text (for -[स]शनाः) Ś₁ D₁–₃.₁₃.₁₅ मांसभोजना (D₄ °जिन); D₆ रुधिराशना; G (ed.) कुणपेचका (for कुणपाशनाः) Ñ₁ V B न्यपतंश्चैव(B₁ निपेतुश्चैव; D₂ न्यपतंश्चैव; B₄ निपतंत च) पक्षि(B₁.₂.₄ °क्ष)णः; Ñ₂ न्यपतंश्चैव पक्षिणः

32 Ś₁ om. 32ᵃᵇ (cf v.l. 31).—ᵃ) Ś₁ D₁–₄.₆.₁₁.₁₃ रुधिरार्द्रं, Ś₁ D₁₃.₁₅ महाञ्श्वेतः; Ñ₁ महापार्श्वे; D₄.₁₃ महाश्वेतः D₁ महिषेश्वेतः D₆ महाम्भोदः; D₄ T₁ G₁.₃ M₁ महाश्वेत (G₁ °भीम, G₃ °घोर), M₃ महाघोर (for महाश्वेत) —ᵇ) V₃ B₁.₃.₄ G₁ M₃ न्यपतद् (for पतितो) Ś₁ D₁–₄.₆.₁₁.₁₃ छत्रम(D₄ °त्रे च)स्य पपात ह —V₃ om 32ᶜᵈ Ś Ñ V₁.₂ B₁.₃.₄ D₁–₄.₆.₁₁.₁₃ read (Ñ₁ B₄ D₄ repeat) 32ᶜᵈ before 34 —ᶜ) D₃ विसृजन् (for विस्वरं) D₆.₈–₁₁ T₂.₃ महान् (for नाद) Ś Ñ V₁.₂ B₂.₃.₄ D₁–₄ (Ñ₁ B₄ D₄ second time).₁₂.₁₃ विस्व(Ś D₁.₁₃ °सृ)रं स्वस्वनं(B₁.₂ °नीद); Ñ₁ B₃.₄ D₄ (Ñ₁ B₄ D₄ first time) विसृजन्भै(B₄ D₄ °स्य भै)रवं नाद(D₄ °दं)

33 B₃ om 33. Ñ₁ reads 33 in marg —ᵃ) D₁ G₁ मेघ (for देव) —ᵇ) Ś Ñ₂ B₁.₂ D₁.₃.₄.₆.₁₂.₁₃ प्र (for सं) D₄ वसुधा (for च मेदिनी) D₃ प्रचचालच मेदिनी (sic) —D₁₁ om 33ᶜᵈ —ᶜ) Ś Ñ V B₁.₂.₄ D₁–₄.₆.₁₃.₁₄ प्रतिलोमा(Ś D₄.₁₃ °पुत्रा)कुलो वायुर(V₁ ***) —ᵈ) B₃ निर्दाय (for निर्घात), Ś V₂.₃ B₁.₂ D₁.₂.₄–₆.₁₂.₁₃ नि स्वन, D₄ T₂ विक्रम (for निस्वन) Ñ₁ विनिर्घातसमन्वित; V₁ वायुर्निर्घातनि स्वन —G₁ om 33ᵉᶠ —ᵉ) Ś N V B₁ D₁–₄.₆.₁₂.₁₃ समा(व)र्ता; B₁.₂ -चक्राक्रांता; D₃ T₁ G₁ -वृतास्तत्र (for [आ]वृतास्तत्र) —ᶠ) N₁ D₄ दिशो न प्रतिभांति च; V₃ B₁.₃ न दिश(V₃ दिशो *) प्रचकाशिरे —After 33, Ś Ñ₁(marg).₂ V₁.₂ B₁.₂.₄ D₁–₄.₆.₁₂.₁₃ ins

849* गृध्रकङ्कखरध्वना ये चान्ये रुधिराशनाः ।

[D₁.₂ -स्वन- D₃ -स्वरा, D₁₃ -स्वना, L (ed.) वक- (for -स्वन) Ñ₁ B₄ गृध्र वक गृध्र खेना, Ñ₂ V₁.₂ B₁.₂ D₄ गृध्र वकक खगखर(D₄ °स्त्र खेना) (for the prior half) N V₁.₂ B₁.₂ D₁₂ (स)भिता (for -[स]शनाः)]

34 V₃ om 34. Before 34 Ś Ñ V₁.₂ B₁.₂.₄ D₁–₄ (Ñ₁ B₄ D₄ repeat) ₆.₁₂.₁₃ read 32ᶜᵈ —ᵃ) Ś₁ D₄.₆ स उत्पातांस्; D₁.₂.₃ समुत्पाताम् (for स तूत्पातांस्) Ś D₁–₃.₁₂.₁₃ G₁.₂ M₃ च तान् D₃ G₂ V₃ तान् T₁ M₁.₂ तथा (for ततो) Ñ V₂.₃ B D₄ तत्पातांस्तानस्वत्वा —ᵇ) Ñ V₁.₂ B D₄ रक्षोगण (for राक्षसानां) —ᶜ) V₃ वायुपातान्; B₄ प्रादुर्घोरान् (for प्रादुर्भूतान्) Ś Ñ₁ V₁ B D₁–₄.₆.₁₂.₁₃ महाघोरान्(D₄ °भूतान्) Ñ₁ सुघोरांस्त; V₃ सुसंरब्धान्; D₁ महाम्भोरान्; G₁ च घोरांश्च (for सुघोरांश्च) —After 34, D₆–₈.₁₀.₁₁ S ins.

850* मुमुहू राक्षसाः सर्वे धूम्राक्षस्य पुरःसराः ।

ततः सुभीमो बहुभिर्निशाचरैर्-
वृतोऽभिनिष्क्रम्य रणोत्सुको बली ।
ददर्श तां राघवबाहुपालितां
समुद्रकल्पां बहुवानरीं चमूम् ॥ ३५

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४१ ॥

४२

धूम्राक्षं प्रेक्ष्य निर्यान्तं राक्षसं भीमनिस्वनम् ।
विनेदुर्वानराः सर्वे प्रहृष्टा युद्धकाङ्क्षिणः ॥ १
तेषां तु तुमुलं युद्धं संजज्ञे हरिरक्षसाम् ।
अन्योन्यं पादपैर्घोरैर्निघ्नतां शूलमुद्गरैः ॥ २
राक्षसैर्वानरा घोरा विनिकृत्ताः समन्ततः ।
वानरै राक्षसाश्चापि द्रुमैर्भूमौ समीकृताः ॥ ३

G 6. 48. 3
B. 6. 52. 3
L. 6. 50. 3

35 G (ed.) om. 35 —ª) Ś Ñ₂ V₁ ₃ D₂ ₃ ₅ ₁₁ सुभीमैर्; Ñ₁ B₁ D₇ ₉ T₂ G₂ M₂ स भीमैः; V₂ B₃ ₄ D₁ स भीमैर्। D₆ स रक्षो. D₁₀ ₁₁ तु भीमैर् (for सुभीमो). —ᵇ) V₁ ₃ B₁ D₄ ₅ T₁ [illegible] Cr m g t as in text (for वृतो°). Ñ₂ V B₃ ₄ रणं समुत्सुक; G₃ रणोत्सुके बली. —ᶜ) B₁ °पालितां यदा (hypm.); D₁ °पालितां. —ᵈ) D₄ ₅ ₁₀ ₁₁ T₁ ₃ G₁ ₂ M Cm g k t महौघ° (for समुद्र°). D₂ T₁ सुविः Cg as in text (for बहु°). Ś D₁ ₄ ₅ ₁₁ ₁₃ वानरां (for वानरीं). @ Cg बहुवानरीम् वीरभारं. ⊗

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ V₂ B D₁ ₄ ₁₃ लंका काण्डे. After kāṇḍa name D₁₃ ins युद्धपर्वणि. —*Sarga name* Ś Ñ V B D₁₋₄ ₅ ₉ ₁₁ ₁₃ धूम्राक्षनिर्याणं (D₁ ₄ °णं) —*Sarga no.* (figures, words or both) Ś₁ Ñ₁ V₁ ₃ B₃ ₄ D₄ ₅ ₁₁ ₁₃ om., Ś₂ D₁ 29, Ñ₂ V₂ D₁₃ 27, B₁ 26, B₂ 25, D₁ 30, D₆₋₁₀ ₁₂ T₂ ₃ G M 51, T₁ 52 —After colophon, D₁ concludes with श्रीराम; T₁ with श्रीरामार्पणमस्तु; G M₁ ₂ with श्रीराम नमः

42

Cv is missing for 6 42 1–23ᵇ

1 ª) Ś Ñ₂ V B₃ ₄ D₁₋₄ ₁₂ transp धूम्राक्षं and निर्यान्तं. Ñ₁ B₂ D₁ धूम्राक्षं निर्गतं दृष्ट्वा —ᵇ) D₁ राक्षसं (sic) (for राक्षसं). Ś Ñ₁ B₁ D₁₋₄ ₁₂ ₁₃ M₃ दर्शनं; B₁ D₃ ₇₋₁₁ T₁ ₃ M₂ विक्रमं; D₆ विस्वनं (for निस्वनम्). Ñ₂ V B₃ ₄ राक्षसं भयलक्षणं —ᵈ) Ś Ñ₂ V₂ B₃ ₄ D₁₋₄ ₁₂ ₁₃ हृष्टा युद्धाभिकाङ्क्षिणः.

2 ª) Ñ V B₃₋₄ D₁₋₄ ₅ ₁₀ ₁₁ ₁₃ T₁ M₂ तु। D₁ om. (subm.) (for तु). M₃ transp. तु तुमुलं and युद्धं. G₃ तेषां युद्धं सुतुमुलं. —ᵇ) Ś D₁₁ ₁₃ जज्ञेव (for संजज्ञे). Ñ₁ V B₃ ₄ D₅ ₇ ₉₋₁₁ T₂ G M₃ कपि (for हरि). —ᶜ) B₂ अन्योन्यैर्. Ś₁ Ñ₂ V B₃ ₄ D₁₋₄ ₅ ₁₂ ₁₃ मुष्टैर्, Ś₂ मुद्गैर् (for पादपैर्). D₂ M₃ घोरं (for घोरैर्). Ñ₁ B₁ D₁ अन्योन्यं निघ्नतां संख्ये (D₁ सर्वे) —B₁ om. (hapl.?) from ᵈ up to the prior half of 851*. —ᵈ) G₁ निघ्नद्भिः (for निघ्नतां). T₂ कूट (for शूल). Ś V₂ B₂ D₁₋₄ ₁₂ ₁₃ जघ्नुस्ते (V₂ निजघ्नुः) शूलशक्तिभिः; Ñ₁ B₁ D₁ तुमुले ऽस्मिन् (B₁ रते) महारणे; Ñ₂ V₁ ₃ B₃ विकृत्ताः चेतुराहवे. —After 2, D₁₄ S read 5ᶜᵈ for the first time, repeating it in its proper place

3 ª) D₂ T₁ M₁₋₃ घोरैर्; G₁ ₃ युद्ध (for घोरा). —ᵇ) D₁ विनिपातिताः (for °कृत्ता) —For 3ᵃᵇ, Ś Ñ₂ V B₃ ₄ D₁₋₄ ₁₂ ₁₃ subst

851* वानरा राक्षसैर्घोरैः पोथिताश्च विदारिताः ।

[B₁ om. up to the prior half (cf v 1 2). G (ed.) भीमैः (for घोरैः). Ś₂ मर्दिताश्च (for पोथिताश्च). Ñ₂ B₃ ₄ महाघोरैः (B₃ °घोरैः) हताः, V₃ ₄ महावीर्यैः महाबलाः (V₃ °रैः) (for the post half)],

while Ñ₁ B₂ D₁ subst

852* शूलशक्तिगदाभिश्च वानरानघ्नन्त राक्षसाः ।

[D₁ शूलशक्तिगदा (subm.) (for the prior half)]

G. 6 28 4
B. 6 32 4
L. 6 30 4

राक्षसाश्चापि संक्रुद्धा वानरान्निशितैः शरैः ।
विव्यधुर्घोरसंकाशैः कङ्कपत्रैरजिह्मगैः ॥ ४
ते गदाभिश्च भीमाभिः पट्टिशैः कूटमुद्गरैः ।
घोरैश्च परिघैश्चित्रैस्त्रिशूलैश्चापि संशितैः ॥ ५
विदार्यमाणा रक्षोभिर्वानरास्ते महाबलाः ।
अमर्षाज्जनितोद्धर्षाश्चक्रुः कर्माण्यभीतवत् ॥ ६
शरनिर्भिन्नगात्रास्ते शूलनिर्भिन्नदेहिनः ।
जगृहुस्ते द्रुमांस्तत्र शिलाश्च हरियूथपाः ॥ ७
ते भीमवेगा हरयो नर्दमानास्ततस्ततः ।
ममन्थू राक्षसान्भीमान्नामानि च बभाषिरे ॥ ८
तद्बभूवाद्भुतं घोरं युद्धं वानररक्षसाम् ।
शिलाभिर्विविधाभिश्च बहुशाखैश्च पादपैः ॥ ९

—B4 om. 3cd —c) V3 घोरा (for चापि) Ś N2 V1.2 B1.2 D1-4.6.8.11.13 राक्षसा वानरैश्च(D3 °र्वा)पि, Ñ1 B3 वानरै पिशिताशाश्च —d) Ś Ñ1 V3 D1-3.7.9.11 Ck t भूमि, D1 भूमे, D3 भीमे (sic) (for भूमौ). N2 D4 समा कृता, Ñ3 V1.2 B1-4 निपातिता (for समीकृता)

4 a) Ś D3.8.10.12.13 T2.3 G3 स्वभि-, Ñ2 B3 D4 च सु, D5.11 T1 स्त्वपि (for चापि) —G3 om. from क्रुद्धा up to वि in b Ñ1 सक्रुधा, B2 D1 सनद्धा (for संक्रुद्धा) —b) G3 om. for शरै —c) Ñ1 B3.4 D1 G2.3 विभिदुर्, D5.7 M1.3.5 विव्यधुर्, D12 विविधुर् (sic) (for विव्यधुर्) Ś D1-4.8.12.13 रूपै(D4 °पा)स्तर(्), Ñ V B रूपास्ते, T3 सपाते, Cg k t as in text (for -संकाशै)

5 a) Ś Ñ1 B3 D8.12 M1.2 सुभीमाभि ; Ñ3 V च घोराभि, G2.3 विचित्राभि (for च भीमाभि) —b) Ś Ñ2 V B1.2.4 D1.12 M1 पट्टिशै (for पट्टिसै) Ñ2 V B1.2.4 च(V B1 स) परश्वधै, D4 G2.3 शूल° (for कूटमुद्गरै) Ñ1 B3 कूटमुद्गरपट्टिशै, D1 मुद्गरै कूटयोधिन —D8.9 S read 5cd for the first time after 2 repeating it here —c) Ñ V1.2 B D4 सुघोरै, V3 अमोघै (for घोरैश्च) D6 (second time) om., T2 (second time) विविधैश्च (for परिघैश्च) Ñ1 B3 D4 चैव, Ñ2 V B2.4 चापि ; D1 शूलैश्च (for चित्रैस्) —d) Ś D1-4.11.12.13 सयुगे ; B3 मारिता, D5-7 T2.3 (all except D3 first time) G1.2 M3 (all both times) (first time) Cg सहृतै ; D5.11 M1 (second time) सशितै, T2 (first time) G3 (second time) संहितै ; G3 (first time) मस्थित (for संशितै) Ñ2 D4 त्रिशूलैश्चैव (D1 °श्च वि) दारिता ; Ñ1 V B2.4 त्रिशूलैरसिभिस्तथा, M1.2 (both times) त्रिशूलैश्च परश्वधै

6 a) D1 बाहुभिर् (for रक्षोभिर्) —c) Ś V3 D1-4.8.12.13 T3 अमर्ष (for अमर्षाज्) V3 D1.2 (उ)त्कर्षाद् (for (उ)द्धर्षाद्) Ñ V1.2 B D4 अमर्षितवता (Ñ1 B3 D4 °वास्तदा) भूयश्च (B3 °दाश्चक्रु) —d) B4 भूय (for चक्रु) Ś D1-4.8.12.13 [अ]नेकशः (for [अ]भीतवत्) D4 कर्माण्यनेकशः

7 D4 om. 7. —a) B1 विहस्य (for निर्भिन्न) D3 देहाश्च (reads in marg. from दे up to श्च in 7b) (for गात्रास्) Ñ1 B2-4 D4 तु, B1 च (for ते) —b) Ñ V B D4 M1.2 सहस्रश (for देहिन) Ś D1.2.3.8.12.13 शूल(Ś1 °र)निर्भि(Ś D8.12 °र्भि)न्नलोहिता, D4 शूलैस्त्रीणाश्लोहिता ; Ck m शूलनिर्भिन्नदेहिन ; शूल निर्भिन्नदेहा । इति शिल्पस्य आर्ष (Cm इत्यन्यत्प्रत्ययापत्) ; so also Cg t —cd) T1 दद्युस् (for जगृहुस्) Ś D1-4.8.12.13 पादपांश्चैव ; Ñ1 V B2-4 D4 ते शिलाश्चैव (B1 °श्च गुर्वी, B3 °शास्तपो) (for ते द्रुमांस्तत्र), D3 जैमा (sic) (for शिलाश्च) V1 B1 transp. द्रुमांस् and शिलाश् Ñ1 V B1.2 पादपाश्च प्लवगमा ; B3 समाम समपद्यत (for d)

8 a) Ś1 D1.2 नर्दमानाश्च ; G1.3 M3 नि(G1 वि)नर्दन्त (for नर्दमानास्) Ś V1 B1 D1-4.8.12.13 सहस्रश ; D5 दृतस्तत ; D7 M1.2 समन्तत (for ततस्तत) —cd) T2 ममर्द (for ममन्थ) Ś B1 D1-4.8.12.13 घोरान्, D6 T2 सर्वान्, D8-11 T1 G1.2 वीरान् (for भीमान्) D1 विभीषिरे (sic) (for बभाषिरे) N2 V B1.2 ममर्दुस्तानि रक्षांसि हर्षयन्त स्ववाहिनी —For 8cd, Ñ1 subst., while B3 ins. after 8

853* राक्षसान्योधयन्ति स्म सवतोऽथ सहस्रश ।

—After 8, Ś V3 D1-4.8.12.13 ins., while Ñ V1.2 B subst. for 9ab

854* पुनश्च तुमुलस्तेषां सग्राम समपद्यत ।

[V3 ततश् (for पुनश्) Ñ2 V1.2 B1 तु (for च) N2 तेषु (for तेषां) B4 पुन तुमुल द्र (for the prior half)]

9 For 9ab, Ñ V1.2 B subst. 854* D12 transp. 9ab and 9cd (including star passages) —ab) D5 transp. घोरं and युद्धं Ś V3 D1-4.8.12.13 G1.2 M3 तद्भूताद्भुत यु(V3 °ज्ञ महद्यु)द्धं तेषां समाभवस्तूर्ण —M3 damaged for 9cd —c) Ś N V1.2 B1.2 D1-4.8.12.13 विपुलाभिश्च ; B1 बहुलाभिश्च ; D6 विपुलाभिश् (for विविधाभिश्) —d) N2 B1 शतशश्चैव D4.12 शतशश्चैव D5.6 T2.3 M3.5 बहुभिश्चैव (M3 °शाखि) (for बहुशाखैश्च) —After 9, Ś D1-4.8.12.13 ins., while D12 ins. after 9ab

855* वानरा मथिता केचिच्चिच्छेदोश्चि पातिता ।

राक्षसा मथिताः केचिद्वानरैर्जितकाशिभिः ।
ववमुः रुधिरं केचिन्मुखै रुधिरभोजनाः ॥ १०

पार्श्वेषु दारिताः केचित्केचिद्राशीकृता द्रुमैः ।
शिलाभिश्चूर्णिताः केचित्केचिद्दन्तैर्विदारिताः ॥ ११

ध्वजैर्विमथितैर्भग्नैः खरैश्च विनिपातितैः ।
रथैर्विध्वंसितैश्चापि पतितै रजनीचरैः ॥ १२

वानरैर्भीमविक्रान्तैराप्लुत्याप्लुत्य वेगितैः ।
राक्षसाः करजैस्तीक्ष्णैर्मुखेषु विनिकर्तिताः ॥ १३

G 6 28 15
B 6 52 14
L 6 30 14

[D12 वरैर् (for भरैर्)]

—After 9, D13 ins

856* लगुडास्त्रिशूलैस्तु पट्टिशै कूटमुद्गरै ।

10 B1 reads in marg 10^{ab} —^{a}) D4 निहता (for मथिताः), D6 किचिद् (sic) (for केचिद्) Ñ2 V B G (ed) शिलाप्रहाराभि(G [ed] °हैर्नि)हता(B1 °तैर्) —^{b}) Ś V2 D3 12 जय(V2 जित)काशिभि (for जितकाशिभि) —For 10^{ab}, Ñ1 subst while B1 ins after 10^{ab}

857* राक्षसा निहता गर्चितश्चैश्च विनिपातिता ।

[B2 चतुरैश्च (hypm) (for शरैश्च)]

—Ñ1 om (hapl ? see var) 10^{c}–12^{b} V2 om 10^{c}–11 D4 reads 10^{c}–12^{b} (om 11^{cd}) after 13 —^{c}) Ś D1-4 8 12 13 G1 वमति, Ñ2 V1 2 B वमतो, D6 T1 3 M3 ववमू, D3 9-11 प्रपेमु, T2 M1 2 प्रवमु (for ववमु) B2 रुधिरा (sic) (for रुधिर) —^{d}) D11 केचिद्दैः (hypm) G3 मुखे (for मुखै) Ś D13 भोजिन (for भोजना) Ñ2 V1 2 B1 3 पेतु क्षतजभोजना, B4 प्रपेतु क्षतजोक्षिता

11 Ñ1 V2 om 11 (cf v l 10) D4 reads 10^{c}–12^{b} (om 11^{cd}) after 13 —^{ab}) V1 2 B पार्श्वे ति, D8 पार्श्व° (for पार्श्वेषु) D10 reads first कचित् in marg Ś V2 B1 2 D1 3 8 10 12 G1 चूर्णीकृता, B4 D3 क्षोणी° (for राशी°) D4 कश्चिद्विदारिता जघ्ने केचि-त्क्षानरैरपि च (sic) —^{c}) D13 कश्चिन् (unmetric) (for केचित्) —^{d}) Ś D3-5 8 12 13 नखैः कश्चिद् (for कचिद्दन्तैर्) —After 11, B2 ins l 1 of 860*

12 N1 om 12^{ab} (cf v l 10) D4 reads 10^{c}–12^{b} (om 11^{cd}) after 13 —^{a}) B1 नखैर् D6 रथैर् (for ध्वजैर्) Ś D1 3 4 10 13 विशकलैर्, V2 3 B1 3 4 वि(B3 4 प्र)मथिता, D8 विगलितैर्, D6 T1 निपतितैर्, G1 विलुलितैर् (for विमथितैर्) Ś D1 भग्नैः, V1 3 B1 4 D13 केचित्, G1 मिलै (for भग्नै) D4 लाङ्गूलश्चरणैश्चैव —^{b}) Ś Ñ2 V B2 D1 2 7-10 T1 खङ्गैश्च, B4 शरैश्च, D3 ध्वजैश्च, D4 चापैश्च, D6 महैश्च, T2 बलैश्च, M4 नखैश्च (for खरैश्च) V2 B4 D4 13 विनिपातिता (D4 °ता) (for °तै) B1 मथिता रजनीचरा —^{c}) B4 शरैर्, D6 नखैर् (for रथैर्) Ś D1-4 8 10 12 13 विमथिता (Ś D13 °तै) N V1 2 B3-4 D7 9-11 M1 विध्वसिता ; D6 विमर्दिता (for विध्वंसितैर्) Ś N V B2-4 D1-6 8 12 (D13 om [hapl] see var) T1 2 G M1 3 कश्चित् (for चापि) —^{d}) M3 च निशाचरै Ś N1 B3 D1-4 8 12 13 रुधि-मथिताश्चता ; Ñ2 V B3 4 D3 7 9-11 T2 3 G M1 2 रुधि(B2 पति, B4 मथि)ता रजनीचरा —After 12, Ñ2 V B2 4 ins while B1 subst for 12^{cd}

858* विध्वस्ती सह विध्वस्ता अश्वैरन्ये महीतले ।

[B1 अन्यैर् (for अश्वैर्)]

whereas B1 (marg) ins after 12

859* शिलाभि पादपैश्चान्ये केचिज्जलमुष्टिभि (subm) ।

—Thereafter B2 cont while Ñ2 V B1 4 cont after 858*, B2 ins l 1 after 11 and cont l 2 after 858* whereas D3-7 9-11 S ins after 12

860* गजेन्द्रैः पर्वताकारैः पर्वताग्रैर्वनौकसाम् ।
मथितैर्वाजिभिः कीर्णं सारोहैर्वसुधातलम् ।

[(l 1) G3 शिलाकारै G1 पर्वताभैर् (for °ग्रैर्) M3 वनौकप (sic) (for °साम्) Ñ2 V B रथै(D3 4 चक्रै)रन्ये निपातिता, M1 2 निहतैर्हरियूथपै (for the post half) —(l 2) D5 रथितैर् (for मथि°) G3 तूर्णं (for कीर्णं) D5 T2 सरोषैर् (for सारोहैर्) Ñ2 V B मथिता वाजिभिश्चान्ये (B1 °भि)सारोहा च(Ñ2 V °हैश्च)धुतले]

13 ^{a}) D4 सक्रान्तैर् (for विक्रान्तैर्) —^{b}) Ñ1 D7 10 [उ]त्प्लुत्य (for second [आ]प्लुत्य) Ś1 D8 12 वेगत, B4 पतिरे (for वेगितै) B2 उत्प्लुत्योत्प्लुत्य वेगितै D4 उत्पत्योत्पुत्य वेगिभि (sic) —For 13^{ab} Ñ2 V B1 2 subst

861* आप्लुत्य वानरानन्ये वानरैरेव प्रेरिरे ।

[B1 प्राप्य (sic) (for आप्लुत्य) V2 वानरैर् (for °रान्) Ñ2 चा ये (for अन्ये) V2 विध्वस्ता (for वानरैर्) B1 मव (for एव)]

—^{c}) B1 (after corr as in text) राक्षसै —^{d}) V2 मुखैश्च D4 नखैश्च (for मुखेषु) Ś D1-4 8 12 13 T2 M1 2 च(M1 2 प्र) विदारिता, N1 V2 B2 विनि(V2 °प)तिता, V1 3 B1 च निकृत्ति(V1 °पि)ता, B4 च निकृषिता ; D5 T1 विनिकृत्तिता ; D7 9 11 G2 3 M3 विनिदारि(G3 °पाति)ता (for विनिकर्तिता) —After 13 D4 reads 10^{c}–12^{b} (om 11^{cd})

G 6 28 15
B 6 52 15
L 6 30 15

विवर्णवदना भूयो विप्रकीर्णशिरोरुहाः ।
मूढाः शोणितगन्धेन निपेतुर्धरणीतले ॥ १४
अन्ये तु परमक्रुद्धा राक्षसा भीमविक्रमाः ।
तलैरेवाभिधावन्ति वज्रस्पर्शसमैर्हरीन् ॥ १५
वानरैरापतन्तस्ते वेगिता वेगवत्तरैः ।
मुष्टिभिश्चरणैर्दन्तैः पादपैश्चापपोथिताः ॥ १६

सैन्यं तु विद्रुतं दृष्ट्वा धूम्राक्षो राक्षसर्षभः ।
क्रोधेन कदनं चक्रे वानराणां युयुत्सताम् ॥ १७
प्रासैः प्रमथिताः केचिद्वानराः शोणितस्रवाः ।
मुद्गरैराहताः केचित्पतिता धरणीतले ॥ १८
परिघैर्मथिताः केचिद्भिन्दिपालैर्विदारिताः ।
पट्टिशैराहताः केचिद्विह्वलन्तो गतासवः ॥ १९

14 ^{a}) Ś Ñ B D1-4.8.10.12.13 G1 विरूप , V2.3 D5-11 T2 विपण्ण (for विवर्ण) —D1 om from मा up to ^{d} Ś1 D3.5.7.12.13 घोरा, B2 घोरं, G2 M3 भूमौ (for भूयो) —^{b}) B4 D8 विप्रकीर्णा G1 शिरोरुहै Ñ1 B1 D4 विह्वलस्तावलतूरदा —M3 damaged for 14^{cd} —^{cd}) Ś Ñ V B D1.4.8.12.13 मत्ता , T3 मूढाः, M2 मुग्धा (for मूढा) Ñ1 पतिता B2 निपेतुर्, B3 पतति (for निपेतुर्) Ś D3.8.12 जगती(D9 °ता)तले

15 ^{a}) Ś B4 D1-4.8.10.12.13 अन्ये च, Ñ1 B1 D4 अन्योन्यं, B2 अन्येपि, D3 अन्येक (for अन्ये तु), T1 परमे T2 M3 अन्ये परमसंक्रुद्धा —^{b}) Ś D1.4.8.12.13 दर्शना । D4.6 T1.3 G3 M3 वि(D6 ति)क्रमा (for विक्रमा) —^{c}) T3 इव (for एव) Ñ1 [अ]भिनिघ्नन्ति, B4 [अ]वनिघ्नन्तो (for [अ]भिधावन्ति) Ś D1-4.8.12.13 द्रुद्रुवु(Ś1 D3 रुरुवु, D4 ते द्रुवु [sic])स्तत्र(D8.9.11 °सु शूल)पातैश्च Ñ1 V1.3 B1.3 भग्नास्त्राश्च(N2 V1 B3 °सत) तलैरे(B2 °श्चै)वा V3 द्रुद्रुवुश्च तलैरेव —^{d}) Ś Ñ1 B4 D1-4.8.12.13 वज्रस्पर्शैश्च वानरान् (D4 °रा [sic])

16 B2 om 16^{ab} —^{a}) Ś B4 D1-4.8.12.13 आपतन्ति स्म(B4 D8 °द्भिश्च, D8.12 °न्ति सु) Ñ V B1.3 D4 आपतन्तस्तु(B1 °ताश्च, B3 °न्त तु), D6-11 पातयन्तस्ते, G3 चापि संक्रुद्धैर् (for आपतन्तस्ते) —^{b}) Ñ1 V B1.2.4 D4 M3 वह्नता (for वेगिता) —V2 om 16^{cd} —^{c}) Ś Ñ V1.3 B1.2.4 D1-4.8.12.13 चैव, B2 D4 चापि (for दन्तैः) —^{d}) Ś B4 D1-4.8.12.13 G1.3 विपोथिता, D1 [अ]व पोथिता, D6 विपाटिता , T2 [अ]थ पातिता । M3 [अ]भि पोथिता , Cm g k t as in text (for [अ]पपोथिता) Ñ1 B3 पोथिता स्थपितास्तथा G (ed) पोथिता समरे द्रुतं —After 16, Ñ1 V1.3 B D1.12 T1 M3 ins. while V2 ins after 16^{ab} (owing to om)

862* वानरैरन्यमानास्तु राक्षसा भयकातरा ।
दिशोऽप्यपतन्त्यपशुद्वारा भृशा घोरैर्विदारिता ।

[(l 1) Ñ1 V1.3 B3 च D6 T1 M3 ते (for तु) D1 T1 M3 विपद्रुत्य (for भयकातरा) —D1 T3 M3 om l 2 —(l 2) B1 दिशा (for द्रुपा) N1 V1.3 B3.4 कोरैः, V2 स्थापैः (for घोरैः) B4 V1 विदारिता V2 विदारिता (for त्यापिता)],

whereas G2.3 M3 ins. after 16

863* अर्दिता वानरेन्द्रैस्तु विद्रवा रजनीचरा ।

[G1 अर्दिता G2 वि **** नीचरा (damaged) (for the post half)]

17 ^{ab}) Ñ1 सैन्य तद्, B1 तत्सैन्य । T2 स्वसैन्य (for सैन्य तु) D4 निहत D11 विद्रुत, T1 विद्रुत, T3 स्वविद्रुत विद्रुत) Ñ1 B3 D4 वाहिनीपति । Ñ1 B3 राक्षसेश्वर , B4 D1.8 राक्षसेन्द्र , D6 °सै सह D12 सह राक्षसे , G1 वानरर्षभं (for राक्षसर्षभ) Ś D5 धूम्राक्षो निहतं दृष्ट्वा स्वसैन्य सह राक्षसे —^{c}) D1-11 T1 रोषेण (for क्रोधेन)

18 ^{a}) G1 प्रपतिता (for प्रमथिता) D3 प्रासैश्च प्रहिता केचिद् —V3 om (hapl) 18^{b}-19^{c} D1 transp 18^{b} and 19^{d} —^{b}) N1 G3 शोणितं वमु , D4 शोणित वमु । M1.2 रुधिरस्रवा (for शोणितस्रवा) Ś D8.13 वेमुस्ते रुधिरं मुखै , N2 V1.2 B1-4 धूम्राक्षेण प्रयत्नत । B2 केचि द्रुमश्च शोणित, D1 वद्भिर्न रुधिर मुखे , D8.12 उद्रे(D9 वद्र)मु शोणितं मुखे —D1 om 18^{d}-20^{a} , Ś1 om (hapl) 18^{d}-19^{a}, B4 om (hapl) 18^{d}-19^{a}.—^{d}) D1.8 पातिता (for पतिता)

19 D6 om 19 Ś1 V3 om 19^{abc} B2 om 19^{a} (for all of V 1 18) —^{a}) G3 पतितैर् (for परिघैर्) N3 D3 निहता । V3 B1 D4 आहता , T3 मदिता (for मथिता) Ś1 D1-4.8.12.13 परिधै प(D1-4 पा)तिता भग्ना —^{b}) Ñ V1.3 B D4.6 भिंदिपालैर्, D11 भिंदिपालै । T भिदिपालैर् (for भिन्दिपालैर्) Ś1 B4 D1.8.12.13 परश्वै , Ñ1 V1.3 B1.3 D1.12.13 M1 च दारिता , Ñ1 निपातिता , G1 द्विधाकृता (for विदारिता) —After 19^{ab}, G1 M3 ins , G2 ins after 19

864* विदारितास्त्रिशूलैश्च बभूवुस्तिवानरा ।

[The prior half = 21^{c} M3 तु शूलैस्तु (for त्रिशूलैश्च) G1 ब्रतिवेगिन , M3 वनवसिन]

—Then G1 reads 20^{cd} for the first time repeating it in its proper place —B2 om 19^{cd} —^{c}) Ś1 Ñ V1.3 B1.2.4 D1-4.8.12.13 पट्टिशैर् V1 D7.10.11 T1 असि(T2 °द्दि)भिर् ; V2 B1 निहता (for आहता), D1 परिघैराहता मथिता —D1 om (hapl) 19^{d}-21^{a} D1 transp 18^{b} and 19^{d} —^{d}) M3 विह्वलिता (for गता सव) Ś B1 D1.4.8.12.13 केचिद्वि(Ś1 °च)तक्स्ती हता , Ñ B1.4 D1 पतिता(Ñ1 निहता) विर्(B4 °क)स्तैहता

केचिद्विनिहता भूमौ रुधिरार्द्रा वनौकसः ।
केचिद्विद्राविता नष्टाः संक्रुद्धै राक्षसैर्युधि ॥ २०
विभिन्नहृदयाः केचिदेकपार्श्वेन शायिताः ।
विदारितास्त्रिशूलैश्च केचिदान्त्रैर्विनिसृताः ॥ २१
तत्सुभीमं महद्युद्धं हरिराक्षससंकुलम् ।
प्रबभौ शस्त्रबहुलं शिलापादपसंकुलम् ॥ २२
धनुर्ज्यातन्त्रिमधुरं हिक्कातालसमन्वितम् ।
मन्द्रस्तनितसंगीतं युद्धगान्धर्वमाबभौ ॥ २३
धूम्राक्षस्तु धनुष्पाणिर्वानरान्रणमूर्धनि ।
हसन्विद्रावयामास दिशस्ताञ्शरवृष्टिभिः ॥ २४
धूम्राक्षेणार्दितं सैन्यं व्यथितं दृश्य मारुतिः ।
अभ्यवर्तत संक्रुद्धः प्रगृह्य विपुलां शिलाम् ॥ २५
क्रोधाद्द्विगुणताम्राक्षः पितृतुल्यपराक्रमः ।
शिलां तां पातयामास धूम्राक्षस्य रथं प्रति ॥ २६
आपतन्तीं शिलां दृष्ट्वा गदामुद्यम्य संभ्रमात् ।
रथादाप्लुत्य वेगेन वसुधायां व्यतिष्ठत ॥ २७

G 6 28 30
B 6 52 28
L 6 30, 28

20 D3 om 20, D6 om 20^{abc} (for both cf v l 19 and 18 respy) G1 reads 20 (including 865*) after 21^{ab} —^{a}) Ś Ñ1 B4 D1 3 8 12 13 त्रिमुधिता, V2 B1 3 तु निहता, D4 निपातिता (for विनिहता) Ñ1 भग्ना, M1-3 शूलै (for भूमौ) —G1 reads 20^{cd} for the first time after 864* repeating it here —^{c}) B1 D5 T2 3 वित्रासिता, B2 G1(first time)विद्रारिता, D4 द्विधाकृता (for विद्राविता) —^{d}) Ñ1 D5 तशेषैः, D4 6 T1 3 G1 (first time) M3 सबलै, M1 2 बलिभी (for संक्रुद्धै) G2 M3 राक्षसै सबलैर्युधि —After 20 G1 ins

865* निर्भिन्नहृदया केचिदेके चिरस्त्रैर्द्विधाकृता ।

21 D2 om 21^{a} (cf v l 19) M1 damaged for 21^{ab} —^{a}) Ñ2 B2 T2 निर्भिन्न, D1 विभग्न, D6 चिभिन्ना (for विभिन्न) —^{b}) Ś D8 12 एके, D2 केचित् (for एक) Ñ2 V1 3 B2 G1 3 M5 पार्श्वेषु (for पार्श्वेन) Ñ2 V1 3 B3 D6 G1 3 M3 5 दारिता (for शायिता) V3 B1 M2 केचित्पार्श्वे वि(M3 °र्श्वेषु)दारिता D4 विपपार्श्वेन शायिनो (sic) D1 एकपार्श्व विदारिता —After 21^{ab} G1 reads 20 (including 865*) —V3 om (hapl ?) 21^{cd} —^{c}) Ś D6 विद्राविताः, D2 सद्दारिताः B1 D5 T1 G3 M4 त्रिशूलेन (for °लैश्च) —^{d}) T1 M3 गात्रैर्, G1 कात्रैर्, G2 रक्त, M5 आस्ये (for आन्त्रैर्) D5 7 10 11 G1 M1 3 Cm g t विनि सृता, D6 त्रिर्क्षिरे (for विनिसृता) Ś Ñ2 V1 3 B1 3 4 D1-3 8 12 13 केचिद्दृष्टा वि(Ñ2 V3 B1 2 4 °भि, D2 °भ्रि [sic])कर्षिताः, Ñ1 B2 रुचिरद्राश्च(Ñ1 °दश्च)कर्षिरे

22 ^{a}) B1 ससमीक्ष्य, D3 तद्भीम सु D4 ** भीम (for तत्सुभीम) Ś Ñ B1 2 4 D5 6 8 12 T1 3 M1-3 महायुद्ध —^{c}) Ś B4 D1 3 8 12 13 समभवत्, V2 B1 प्रचट, D1 प्रभयौ (sic) G (ed) प्रचट (for प्रबभौ) D6 T1 3 G1 M1-3 शब्द (for शस्त्र) M1 2 तुमुल (for बहुल) —^{d}) Ñ1 -सकट, B2 सकटे, D4 सकर (for संकुलम्) —After 22, Ñ2 V B ins

866* विभक्त व्याकुले चैव प्रच्छन्ने च बभूव ह ।

[V B1 3 विविक्त N2 B1 संकुल (for व्याकुल) Ñ2 V1 3 B3 प्रसन्न च V3 सुप्रसन्न, B2 4 प्रमत्त च (for प्रच्छन्न च)]

23 D1 om 23^{ab} —^{a}) K (ed) बहुल (for मधुर) ※ Cg तन्त्री वीणा। ज्या हस्त । तया मधुरम्।, so also Ct ※ —^{b}) D3 हिक्का, D4 द्विक, G1 द्विप, Cg t as in text (for हिक्का) B1 D5 11 समाकुल, D4 समुत्थित, D5 समर्चित (for समन्वितम्) —^{c}) Ś D12 मत्त, Ñ V B1 3 D5 8-11 G M Cg k t मद्र, B4 मत्त (for मन्द्र) Ś B4 D1-3 8 12 गीत च, Ñ V1 3 B2 3 गीताद्य V3 D7 9-11 T3 G M5 Ck t गीत तद्, D2 घोष*, G (ed) गीताढ्य, Cm g as in text (for संगीत) D4 मच्छन्न गिरगाताय (sic) D13 गीत च मद्रस्तनितं —^{d}) Ś Ñ1 V2 B1 4 D2 7 9 10 13 T3 M1 3 युद्ध, D13 यत्र (for युद्ध)

24 ^{c}) M3 वित्रासयामास (for विद्राव°) —^{d}) D4 T1 M3 दिशस्तु, D4 दिशस्त (sic) G2 3 M5 वानरान् (for दिशस्तान्) N V B D6 सायक (for ताञ्शर)

25 ^{ab}) D7 9-11 M5 प्रेक्ष्य, T3 G1 वीक्ष्य, Cg as in text (for दृश्य) Ś B4 D1-3 8 12 13 मथित प्रेक्ष्य मारुति, Ñ1 दत्त दृष्ट्वा तु मारुति, Ñ2 V B1 3 तत्र समप्रेक्ष्य मारुति, B2 व्य * त दृष्ट्वा तु रुति (sic) (for ^{b}) D4 धूम्राक्षनोद्दित सैन्य द्रुत दृष्ट्वा स मारुति —^{c}) D6 मस्यापतति M1 3 अभ्यधावत (for °वर्तत) Ś D1 3 8 12 13 उत्पपाताम तद्रक्ष, Ñ1 B1 D4 उत्प(B1 °प)तत्त(B3 °ति) धूम्राक्ष(Ñ1 °क्ष) M3 उत्पपात तत शिघ्र —^{d}) D12 प्रग्राह्य (for प्रगृह्य) Ś N2 V B1 3 4 D1-3 8 12 13 महतीं, B2 मर्तीला (sic) (for विपुलां)

26 ^{a}) D4 क्रोध (for क्रोधाद्) T3 द्विगुण (for द्विगुण) Ś Ñ1 V B D1-3 8 12 13 रक्ताक्ष, D6 रक्तास्य (for ताम्राक्ष) —^{b}) Ś Ñ V B D1-4 7-11 T3 पितुस् (for पितृ) —^{c}) Ñ B1 D4 तां शिला (by transp) —^{d}) Ñ V B D4 रथोपरि(B4 °त्तमे), G1 च मूर्धनि (for रथं प्रति)

27 ^{d}) B1 उत्प्लुत्य (for उद्यम्य) G1 वीर्यवान्, M6

G 6.28 31
B 6.52 29
L 6.30 29

सा प्रमथ्य रथं तस्य निपपात शिला भुवि ।
सचक्रकूबरं साश्वं सध्वजं सशरासनम् ॥ २८
स भङ्क्त्वा तु रथं तस्य हनूमान्मारुतात्मजः ।
रक्षसां कदनं चक्रे सस्कन्धविटपैर्द्रुमैः ॥ २९
विभिन्नशिरसो भूत्वा राक्षसाः शोणितोक्षिताः ।
द्रुमैः प्रमथिताश्चान्ये निपेतुर्धरणीतले ॥ ३०
विद्राव्य राक्षसं सैन्यं हनूमान्मारुतात्मजः ।
गिरेः शिखरमादाय धूम्राक्षमभिदुद्रुवे ॥ ३१

तमापतन्तं धूम्राक्षो गदामुद्यम्य वीर्यवान् ।
विनर्दमानः सहसा हनूमन्तमभिद्रवत् ॥ ३२

ततः क्रुद्धस्तु वेगेन गदां तां बहुकण्टकाम् ।
पातयामास धूम्राक्षो मस्तके तु हनूमतः ॥ ३३

ताडितः स तया तत्र गदया भीमरूपया ।
स कपिर्मारुतबलस्तं प्रहारमचिन्तयन् ।
धूम्राक्षस्य शिरोमध्ये गिरिशृङ्गमपातयत् ॥ ३४

राक्षस (for सम्भ्रमात्) —ᶜ) B₃ उत्प्लुत्य D₃ वाप्लुत्य (for आप्लुत्य) —ᵈ) Ś Ñ₁ B₄ D₈.₁₂ व्यवस्थित, Ñ₂ V B₂.₃.₄ D₁.₄.₁₀.₁₃ स्यवस्थित (for ऽवतिष्ठत)

28 ᵃ) Ñ₁ प्रमथित्वा B₁ D₇ सप्रमथ्य, B₃ प्रमथ्य च, D₄ आमथित्वा, D₉ सा मथ्य च G (ed.) सा प्रमृद्य (for सा प्रमथ्य) —ᵇ) D₄ शिलायुध —ᶜ) D₁ सचक्र Ś N V B D₂.₈.₁₂.₁₃ कूबरयुग (N₁ B₂.₄ °युग, V₁ °हस [sic] V₃ °बाण, B₁ °रथ, B₃ D₆ °धर, D₃ °हय, D₉₋₁₁ °मुख), D₆ कूबर चाश्व (for °रं साश्वं) —ᵈ) B₃ सवज्र (for सध्वजं)

29 ᵃ) Ś Ñ V B D₁.₃.₅.₁₂.₁₃ भित्वा तु स, D₄ भग्न तु स (sic) D₂ स दृष्ट्वा तु, D₉ G₁.₃ स हत्वा तु, D₁₀.₁₁ स त्यक्त्वा तु (for स भङ्क्त्वा तु) G₂ M₃ रथं तस्य स (M₃ च) भक्त्वा तु —ᵇ) Ś D₁₋₄.₈.₁₂.₁₃ पवनात्मजः —After 29ᵃᵇ Ś V₂ B₁.₄ D₁₋₄.₈.₁₂.₁₃ ins

867* क्रोधसंरक्तनयनो बभूवान्तकसंनिभः ।
स मारुतिर्महावीर्य सुग्रीवसचिवो बली ।

[(l. 1) D₁.₃.₁₃ क्रोधात् D₁₃ -वदनो (for -नयनो) —(l. 2) Ś D₂.₁₃ -वेग (for वीर्य)]

—After 29ᵃᵇ M₃ wrongly reads 31ᶜᵈ for the first time repeating it in its proper place —N₁ om (hapl.) 29ᶜ–31ᵇ V₃ om 29ᶜ–30ᵇ —ᶜ) B₁ रक्षस, D₁₃ राक्षस (for रक्षसां) —ᵈ) D₄ सवृक्ष (for सस्कन्ध) T₁ विटप (for °पैर्) D₁₃ सह्यशक्तिपरश्वधैः

30 N₁ om 30 V₃ om 30ᵃᵇ (for both cf. v.l. 29) —ᵃ) N₂ V₁.₂ B₁.₃ प्रभिन्न Ś B₄ D₁.₈.₁₂.₁₃ तत्र Ñ₂ V₁.₂ B₁.₃ D₆ भग्ना G₁ भूमौ, G₂ पेतु, G₃ विरेजुः M₃.₄ ते तु; Cᵗ as in text (for भूत्वा) —ᵇ) Ñ₂ V₁.₂ B₁.₃ D₁.₂.₁₁ रुधिरोक्षिताः, D₆ रुधिरं बहु (for शोणितोक्षिताः) —ᶜ) D₆ द्रुमाः M₃ प्रव्यथिताश् (for प्रम°) B₃ ते तु, B₃ तत्र, G₁ कश्चित् (for चान्ये) —ᵈ) D₄ पतिता (for निपेतुर्)

31 N₁ om 31ᵃᵇ (cf. v.l. 29) —ᵃ) G₁ विद्राव्य Ś₁ N₂ V B D₁.₃.₄.₁₂.₁₃ राक्षसानीकं (for °सं सैन्यं) —ᵇ) Ś D₁.₁₃ पवनात्मजः —M₃ wrongly reads 31ᶜᵈ for the first time after 29ᵃᵇ repeating it here —ᶜ) D₉ गिरि Ś Ñ₁ B₄ D₁₋₃.₈.₁₂.₁₃ गिरि (B₁ D₈ °रे) शृङ्गं तु (D₁ च) समु (N₁ महद्) द्य, B₁ गिरे शृङ्ग समादाय D₄ गिरिशृङ्गमहद्गृह्य (sic) —ᵈ) Ś D₁.₃.₄.₁₂.₁₃ स्य (D₁₃ वि) द्रवद्बली, N₂ B₁.₃.₄ समभिद्रवत्, V समुपाद्रवत् (for अभिदुद्रुवे)

32 ᵇ) Ñ V B₂.₃ D₄ सम्भ्रमात्, B₁ D₁ वेगवान् (for वीर्यवान्) M₃ गदापाणिर्महाबल —N₁ D₁ om 32ᶜᵈ —ᶜ) V₂ B₂.₃ विनर्दमान M₃ विमर्दमान Ñ₂ V B₁.₃ समागे, B₃ प्रगाह (for सहसा) —ᵈ) Ñ₂ V B₂.₃ वृष, B₄ अथ (for अभि) ¶ Cr g अभिद्रवत् अभ्यद्रवत् । आगमशासनस्यानित्यत्वादडभाव । so also Cm t ¶ —For 32ᶜᵈ Ś B₄ D₁₋₃.₈.₁₂.₁₃ subst

868* विनदन्त हनूमन्त गदयाहुयत संयुगे ।

[Ś B₄ विनर्दन्त D₁ (आ) ह्वयत (for °यत)]

33 ᵃ) Ś B₄ D₁.₈.₁₂.₁₃ तस्मै क्रुद्ध स रोषेण, N₂ B₃ D₆ तथा वानरसिंहस्य, N₂ V B₁.₂ D₉₋₁₁ T₁.₂ G M₃ तस्य क्रुद्धस्य वेगेन (D₇.₉.₁₁ T₂ रोषेण), D₁ वक्षिग्मुद्य स रोषेण (sic) D₁₃ तस्मै क्रुद्ध संरूपेण (unmetric) —ᵇ) N₁ B₃ D₆ तां गदां (by transp.) D₁₃ गदां सु (for गदां ता) G₁ परिघं (for कण्टकाम्) —ᶜ) Ś N₁ B₂.₄ D₁₋₃.₈.₁₂.₁₃ स्य (B₄ च; D₁ स्य) पातयत, D₄ +निपातय (sic) (for पातयामास) —ᵈ) Ś N V B D₁₋₄.₈.₁₂.₁₃ स्तन (Ś₁ °ने) दृश D₉₋₁₁ T₁.₂ G₂.₃ मस्तकस्य (G₃ °तु); G₁ M₃ °के स (for मस्तके तु)

34 ᵃ) B₁ तु (for स) Ñ₁ B₁.₃ D₆ तदा (for तया) Ñ₂ V B₁.₃ M₁.₂ तत (for तत्र) M₃ तेन ताडितया तत्र —ᵇ) Ś N V B₁.₃ D₁₋₃.₈.₁₂.₁₃ घोर (for भीम) D₉₋₁₁ T₁.₂ वगया (for रूपया) —After 34ᵃᵇ Ś N V B D₁₋₄.₈.₁₂.₁₃ ins

869* स्तनदंष्ट्रो महावीर्यो मारुतिर्वनगोचरः ।

[Ñ₁ वन B₁ दृष्ट D₁ कृत (for गत) Ñ₂ V₁.₂ B₃ मारुतिर्(B₃ °तेर्) विषये V₃ मारुतिविषये (sic) D₁ मारुतिविषयेषु (for the post. half)]

स विह्वलितसर्वाङ्गो गिरिशृङ्गेण ताडितः ।
पपात सहसा भूमौ विकीर्ण इव पर्वतः ॥ ३५

धूम्राक्षं निहतं दृष्ट्वा हतशेषा निशाचराः ।
त्रस्ताः प्रविविशुर्लङ्कां वध्यमानाः प्लवंगमैः ॥ ३६

स तु पवनसुतो निहत्य शत्रुं
क्षतजवहाः सरितश्च संनिकीर्य ।
रिपुवधजनितश्रमो महात्मा
मुदमगमत्कपिभिश्च पूज्यमानः ॥ ३७

G 6 28. 42
B. 6 32 38
L. 6. 30 40

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्विचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४२ ॥

—^{c}) Ñ1 V1 2 B1 D4 कपि स (by transp) —D6 reads in marg from क्ष in -वक्षस् up to ^{d} G1 -मुखस् ; G3 दयस् (for -वक्षस्) V3 कपि समाश्रितवक्षस्, B1 स मारुतिस्तु वक्षवास् —^{d}) N1 B1 D4 तद्, V3 स (for त) Ś1 D4 1 32 M3 आर्चितयत् —^{f}) B1 4 दृशे (for मध्ये) —^{f}) D1 मघातयद्

35 ^{a}) V3 B2 D7 9-11 M1 विस्फारित, D6 विकलित ; M1 च विद्रुत (for विह्वलित) —^{b}) D3 गिरे (for गिरि) Ś Ñ V B D1-4 8 10 11 पोथित (for ताडित) —^{d}) Ś B4 D3 12 विशीर्ण (for विकीर्ण) —After 35, V3 ins 870*

36 V3 om 36 —^{a}) B4 पतित (for निहत) Ś D1-4 8 10 12 निहत राक्षस दृष्ट्वा —^{b}) B4 D7 हतशेष, M1 2 °राष (for °शेषा) —D6 om from 36^{c} up to स in l 1 of 871* —^{c}) Ś D1 3 12 यद्व (for त्रस्ता) Ś B1 D1 12 प्रवेशिताः Ñ1 D4 प्रधाविताः B4 प्रविशताः D3 प्रपतिताः D4 13 प्रचपिता (for प्रविविशुर्) D2 G1 ततस्ते वि(G1 °स्तो प्र)विशुर्लङ्कां —^{d}) Ś D1 8 13 वनौकसैः (D3 12 °स); B4 पलीमुखैः ; D3 वनाश्रयैः ; L (ed) वनौकसा (for प्लवंगमैः) —After 36 N V1 2 B D4 11 ins. while V3 ins. after 35 (owing to om)

870* प्रथमप्रमानुर्मेपिशोत्पक्षा
स विह्वलो रक्तविस्फोटिताक्ष ।
अथाशिरास रक्तस्रोत्रिस्नुखाव्
पपात भूमावथ मङ्घता ॥

[(L 1) Ñ8 V B2 4 D3 8 स, B1 तु (for स) N8 -गुरुष (sic); B3 -कन (for -कनुर्) V3 ध्वसितो (for भसितो) B4 -वया (sic) (for -वथा) —(L 2) Ñ1 V3 तु (for स) —(l 3) D3 अथ शिरो (for अथाशिरसा) B1 [उ]दमस्तु D1 [उ]शिरस्नुखाव् (for [उ]द्गिर°) —(l 4) Ñ3 तत्पेतन]

37 ^{a}) T3 विगृह्य (for निहत्य) D5-7 9-11 T1 G1 M1 शत्रून् (for शत्रुं) —^{b}) T3 क्षतजमहा (sic) D3 T1 3 G1 3 M1 2 सनिकीर्य, G1 सनिरीक्ष्य, M3 ससिकीर्य (sic) (for संनिकीर्य) D1 सुसमकीर्य —M1 damaged for 37^{d} —^{d}) M3 जगद्दत् (for अगमत्) D5 7 9-11 T2 3 G M1 3 सु, M2 सु (for च) —For 37, Ś N V B D1-4 8 12 13 subst

871* विनिहतरजनीचरो निशम्य
क्षतजनिरन्तरकर्दमां महीं ताम् ।
रिपुवधजनितश्रम प्रहृष्ट
पवनसुत स सुहृद्भिरर्चितस्तु ॥

[D1 om up to सु in l 1 (cf v l 36) —(l 1) V3 निहत (for विनि°) V1 निशम्य संख्ये (for निशम्य) —(l 2) D3 धरणीं (for महीं ताम्) —(l 3) Ś1 भ्रम (for -श्रम) Ñ1 B3 D4 हनुमान्, D3 प्रहृष्ट (for प्रहृष्ट) —(l 4) B1 भवगुरम B1 अभिवन्द्यमानो (for अर्चितस्तु) Ñ1 B3 D4 भवनसुतोहरिभि समा-(D4 स प्रहृष्ट)मान°, N3 V B1 पवनसुतो हरिभि समाप्य (V2 3 संपूज्य [unmetric]) मान]

Colophon —*Kaṇḍa name* N1 V1 B D1 4 13 लंकाकाण्डे —*Sarga name* Ś1 N V B D1-4 8 12 13 धूम्राक्षवध —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V3 B3 D2 4 8 12 13 om Ś1 D3 30, Ñ3 V3 B1 4 D3 28, V1 29 B3 26, D1 31 D5-7 10 11 T1 2 G M 52, T3 53 —After colophon, Ś1 concludes with श्रीराम । G M1 2 3 with श्रीरामाय नमः

४३

G 6 29 1
B 6 53 1
L 6 31 1

धूम्राक्षं निहतं श्रुत्वा रावणो राक्षसेश्वरः ।
बलाध्यक्षमुवाचेदं कृताञ्जलिमुपस्थितम् ॥ १
शीघ्रं निर्यान्तु दुर्धर्षा राक्षसा भीमविक्रमाः ।
अकम्पनं पुरस्कृत्य सर्वशस्त्रप्रकोविदम् ॥ २
ततो नानाप्रहरणा भीमाक्षा भीमदर्शनाः ।
निष्पेतू राक्षसा मुख्या बलाध्यक्षप्रचोदिताः ॥ ३
रथमास्थाय विपुलं तप्तकाञ्चनकुण्डलः ।
राक्षसैः संवृतो घोरैस्तदा निर्यात्यकम्पनः ॥ ४
न हि कम्पयितुं शक्यः सुरैरपि महामृधे ।
अकम्पनस्ततस्तेषामादित्य इव तेजसा ॥ ५

43

☞ Cv is not commented from 6 43 1 up to 6 44 14°

1 ᵃ) V₂ (also as in text) ₃ B₃ D₁ ₄ ₅ T₁ G₁ दृष्ट्वा (for श्रुत्वा) —ᵇ) Ś Ñ V B D₁₋₄ ₈ ₁₀ ₁₂ प्रोषसूर्जितं, G₁ ₃ राक्षसाधिप (for °सेश्वर) G₂ राक्षसेंद्रो निशाचर —After 1ᵃᵇ, D₅₋₇ ₉₋₁₁ S ins a passage relegated to App I (No 26) —Before 1ᶜᵈ D₅₋₇ ₉ ₁₁ S ins

872* वज्रदंष्ट्रं हतं श्रुत्वा वालिपुत्रेण रावण ।
　[M₁ ₃ रावणि (for रावण)]

—ᵈ) T₁ M₃ ₄ अवस्थित (for उप°)

2 ᵃ) Ñ₁ B₂ D₆ क्षिप्र (for शीघ्रं) —ᵇ) Ś Ñ D₁₋₄ D₁ ₂ ₄ ₁₀ ₁₂ घोरदर्शना ₃ V₃ ₃ B₄ D₆ T₂ M₆ भीमदर्शना —ᶜ) Ś₁ समस्कृत्य D₆ पुर सर (for पुरस्कृत्य) —ᵈ) Ś₁ B₁ D₃ ₄ M₁ -ब्राह्म, D₂ शास्त्र (for सर्व) । Ś D₁ D₈ ₉ ₁₁ M₁ ₂ विशारदं D₁ ₃ ₁₁ भूतो वरं (for प्रकोविदम्) Ñ V B₁₋₄ D₆ सव युद्धविशारद, D₇ ₉₋₁₁ T₃ ₄ G₁ सर्वेश (D₁₁ °श्त्र)स्त्राय(D₇ °र्थे)कोविद —After 2 Ñ V B D₁ ₃₋₇ ₉₋₁₁ S ins, while D₆ cont after 879*

873* पुष्प शास्त्रा च गोप्ता च नेता च युधि सम्मत ।
　भूतिकामश्च मे नित्य नित्य च समरप्रिय ।

[(l 1) D₆ पक्व (for पुष्प) V₂ स शास्ता चोपगोप्ता च (for the prior half) Ñ₁ B₂ D₆ नेतार (for नेता च) Ñ₂ B₁ होलिष, Ñ₁ V₁ ₂ B₃ ₄ ₄ बुद्धिमान्, V₃ D₅₋₁₁ T₁ सत्तम, D₆ क्षेत्रिन M₁ ₃ दुवव, Cg as above (for संमत) D₁ नेता युधि युधाम्, G (ed) युधि युधिमतां वर (for the post half) —D₆ om l 2 —(l 2) Ñ₁ भूति, G₁ मम (for भूति) D₂ शोल्वं, G₃ वे नित्य (for मे नित्य) G₃ विवासित्र D₁₀ reads second च in marg D₆ (व)र स- (for समर)]

—Thereafter Ñ V B D₆ read 5 (including star passage), repeating 5ᶜᵈ in its proper place, while D₁₋₃ ₅₋₁₁ S cont 878*

3 D₁ repeats 3-4 after 876* —ᵇ) Ñ₁ V₂ D₁ ₂₃ (second time) विक्रमा (for -दर्शना) V₁ भीमा भीमपरा क्रमा ₃ D₁ (first time) भीमा दुर्धर्षाक्षसा —ᶜ) Ś Ñ₁ B₁ ₄ D₁₋₄ (both times) ₃ ₁₁ ₁₂ निपेतु, V₃ निपेतु, Cg t as in text (for निष्पेतू) B₃ T₁ M₃ रक्षसां, D₄ (first time) मुखपा M₁ ₂ राक्षस (for राक्षसा) M₁ ₃ -स्वाम्य (for मुख्या) —ᵈ) Ś₁ D₁ ₃ (both times) ₃ ₁₁ प्रणोदिता, B₁ ₃ D₁₀ प्रदेशिता (for प्रचोदिता)

4 D₁ repeats 4 (cf v l 3) M₃ damaged for 4ᵃᵇ —ᵃ) D₁ (first time) भारुह्य, D₁ (second time) समारोप्य (for आस्थाय) N V B₁₋₄ D₁ ₄ (both times) ₃ तु (Ñ₁ D₁ [second time] स, B₁ तु स [hypo] B₄ च) श्रीमान्, B₁ श्रीमान्स (for विपुल) Ś D₅ ₁₁ रथमास्थाय स श्रीमान् —ᵇ) V₃ om (hapl) from तप्त up to काञ्चन (see var) in 4ᵈ Ñ₁ D₄ (second time) T₁ भूषण ₃ B₁ भूषित । D₃ मंडित, D₉₋₁₁ भूषणे (for कुण्डल) —After 4ᵃᵇ Ñ V₁ ₃ B₁₋₄ ins, while D₁ ins after 4ᵃᵇ (1)

874* सदश्वैः श्वपङ्कैर्युक्तं हेमजालविभूषितम् ।
　[V₃ युक्त (for -जाल) B₂ विभूषितं]

whereas D₅₋₇ ₉₋₁₁ S ins

875* मेघाभो मेघवर्णश्च मेघस्वनमहास्वन ।
　[T₃ नोदनो (for मेघाभो) D₁ दस्तराण्ड्र (for मेघ°)]

—ᶜᵈ) N₁ B₂ D₆ (second time) संवृत Ñ V₁ ₃ B₂ D₄ (second time) ₆ ₆ T₃ ₃ G₁ ₃ M श्रीमौ (M₁ ₃ °न्)ह्रु D₁ श्रीमांश् (for घोरैस्) G₁ ततो (for तदा) T₃ निर्याद् (metricausa) (for निर्याति) Ñ V B₁ ₄ D₄ (second time) तप्तकाञ्चन (V₂ om. up to °न)कुण्डलै (for ᵈ), Ś B₁ D₁₋₄ (first time) ₈ ₁₀ ₁₁ ₁₂ अकंपनस्त (B₁ D₁ ₈ ₁₁ °नो यु)ष्टो याति राक्षसैरभिनिर्वयौ —After 4, Ñ V B₁₋₄ ins, while D₆ ins after 4 (1)

876* स ददृशे कन्नदी बाणी निर्ययौ सबलानुग ।
　[V₁ ₃ B₂ ददृ, V₂ क्री (for ददृशे), V₃ कद्री, D₄ बाणी (for बाणी) Ñ₁ B₁ D₆ ऋषिसेन (for सबलानुग)]

—After 4 (first occurrence), D₆ reads 6ᵃᵇ for the first time, repeating it in its proper place

5 Ś D₁₋₄ ₆ ₁₀ ₁₂ ₁₃ om. 5 Ñ V B D₆ read 5 (including star passage) after 2 (preceded by 873*) repeating 5ᶜᵈ here —ᵃ) Ñ₁ V B D₆ वा Ñ₂ (स)व (for हि). —ᵇ) Ñ₂ V₂ ₃ B₁ ₄ D₆ सर्वेः, Ñ₂

तस्य निधानमानस्य संरब्धस्य युयुत्सया ।
अकस्माद्दैन्यमागच्छद्वयाना रथवाहिनाम् ॥ ६
व्यस्फुरन्नयनं चास्य सव्यं युद्धाभिनन्दिनः ।
विवर्णो मुखवर्णश्च गद्गदश्चाभवत्स्वरः ॥ ७
अभवत्सुदिने चापि दुर्दिनं रूक्षमारुतम् ।
ऊचुः खगा मृगाः सर्वे वाचः क्रूरा भयावहाः ॥ ८

G 6 29 12
B 6 55 12
L 6 31 7

V2 B2.3 सैंदर् (for सुरैर्) N1 एष, D4 एव (for अपि) N V B D4 सुरासुरे (for महामृध) —^{cd}) N V B1.3 (all second time) तदा श्रीमान् (Ñ1 B3 भीम), D5 T2.3 तदा(T2 °दा) तथाम्, D7 M1.3 स नाम्नाभूद् (for ततस्तेषाम्) Ñ2 V B1.3 (N2 V B3 first time B1.3 both times) G (ed) अकपो(G [ed] °प्यो)कपन श्रीमान्, D4 (second time) अरिकपनस्तदा भीम (hypm) (for ^{c}) B1 (first time) भूतानुकपन श्रीमांस्तहकाचन युइल, —For 5^{cd} Ñ1 D4 (both in first occurrence) subst while B3 ins after 5^{ab}

877* सर्वभूतानुकम्पार्थं य करोति सदा रणम् ।

[D4 कर्मार्थं (for -कम्पार्थं) and मुदावण (for सदा रणम्)]

—Thereafter N1 D4 cont Ñ1 V B ins after 5^{cd} (first occurrence) while D2.3.6.11 S cont after 873*

878* एष जेष्यति काकुत्स्थौ सुग्रीव च महाबलम् ।
वानरांश्चापरान्घोरान्हनिष्यति परंतप ।
परिगृह्य स मायाश्च राक्षसस्य महाबल ।
बल स स्वस्थयामास तदा लघुपराक्रम ।

[V3 om l 1-2 —(l 1) Ñ1 B3.4 D3.4 काकुत्स्थ (for °त्स्थौ) Ñ V3 B D4 महाकपि (for °बलम्) —(l 2) Ñ1 D3.4 ना(D3 भ)पि तान् (for नापरान्) G1 M3 भीमान् (for घोरान्) D3 हनिष्यति D4 महाबल D1.8-11 G1 M1.2 न संशय T3 परतप (for परंतप) N1 V1.2 B3.4 विधमि (B4 °धरि)ष्यति राक्षस , Ñ3 B1.3 वधिष्यति स राक्षस D4 हनिष्यति च राक्षस (for the post half) —(l 3) Ñ2 V B D3.4 T1 G1 प्रतिगृह्य, Cg as above (for परिगृह्य) Ñ1 B3 D4 दुरात्मन V3 D4 महात्मन (for महाबल) —(l 4) B1 D2.3.6.11 T1 G M3 स्वस्थ(D1-11 °स्थे)स्था मास D3.4 स्थं(D3 च)स्थापयाम N1 B3 D4 स(B3 om [hapl]) तत्र स्थितिकाः (for the post half)]

—Thereafter D4 repeats 3-4

6 D4 reads 6^{ab} for the first time after the first occurrence of 4 repeating it here —^{a}) Ś D1.8.11 निस्व(D3 निव)ततस्तूणम् । N1 B2.3 D4 (second time) निघाय(B2 °ण)मागस्य । V3 निघातमागस्य । B1 D3.4 (first time) 11 निधाय(D4 °नस्य)ततस्तूणम् । M1.2 निघ्नमनागस्य (for निधानमानस्य) —^{b}) N1 B1 D4 (second time) अकूदस्य । Ñ1 V B3.4 मदोदस्य (for संरब्धस्य) Ñ1 B1 M1.2 युयुत्सव Ś B1 D1-4, D4 (first time) 1.2.8.11 अकस्माद्(D4 सहसा र)थवाजिन —^{c}) V3 B2 M3 आगच्छन् (for आगच्छत्) —^{d}) D4 वाजिना (for वाहिनाम्) N V B2-4 D4 प्रयाण रथवाजिना(V B2 °न), M3 हयाश्च रथवाहका —For 6^{cd}, Ś B1 D1-3.8.11.12 subst V3 ins after 6, while D4 ins after 6^{ab} (first occurrence)

879* जघने सहसा पेतुर्भयविह्वलचेतस ।

[Ś D3.11 सायने (for जघने) D3 [उ]त्पेतुर् (for पेतुर्) D4 अकस्माज्जघने पेतुर् (for the prior half) V3 B1 विह्वर (for विह्वल)]

—Thereafter, D4 cont 873*

—After 6, Ñ V1.2 B2-4 D4 ins, while V3 ins after the first occurrence of 8^{ab}

880* अकस्माद्दारुणो गृध्रो ध्वजाग्रे समलीयत ।
उभौ च चरणौ तस्य सव्यो बाहुस्तथैव च ।
अकम्पत तदा तस्य तस्मिन्काले तु रक्षस ।

[(l 1) V3 D4 समलीयत, V3 B2 समनीयत (sic) (for समलीयत) —(l 2) V3 तदा द्रुम (sic) B3.4 तथोदर (for तथैव च) —(l 3) D4 अकम्पयत् Ñ2 V1.2 B2.4 मुहु (V3 illeg) कंपत् (for तदा तस्य) V3 [s]ष (for तु)]

7 D4 om 7^{cd} V3 reads $7-8^{b}$ twice —^{a}) Ñ V1.2 (second time) 3 B2.3 प्रास्पन्दन् । D4.9-11 G1 M1.2 वि(M1.2 अ)स्फुरन् । T2 G1 M3 प्रा(T1 स्पा)स्फुरन् । Cg as in text (for व्यस्फुरन्), Ś V3 (first time) B1.4 D1-3.8.11.12 G (ed) प्रा(G [ed] स्पा)स्पन्दतक्षणं चास्य —^{b}) V3 (first time) B1 क्षणे, T2 वाम (for सव्य) Ś V3 (first time) B1.4 D1-3.8.11.12 काङ्क्षिण (for नन्दिन) Ñ V1.2 (second time) 3 B2.3 बाहुश्चैवास्य (N2 V1 °श्च)रक्षिण —^{c}) Ś N2 V1.2 (both times) 3 B2.3 D1-3.8.11.12 विवर्णः Ñ1 B3 D4 विवर्णः G (ed) विभिन्न (for विवर्णो) —^{d}) D4 गद्गदश् Ñ2 वा (for च) D2.3.11 T1 M3 स्वन । T2 गिर (for स्वर) Ś D1.2.8.11 कंठो वैस्वर्यं(D1 क्षुब्ध)मापन्नो, V3 (first time) B1 कंठो वैस्वर्यतां गत । D4 कंठ रित्वरतो ययौ —After 7 Ś1 repeats erroneously 6^{cd} 879* and 7

8 V3 reads 8^{ab} twice (cf v l 7) —^{a}) M3 सुदिने D1-11 T2 काले T1 वापि (for चापि) Ś Ñ V1.2 (both times) 3 B D -8.11.12 अकुल गगनं चासाद्(V3 B1 D4 चैव) —^{b}) V3 (first time) B1 निश्च(V3 नि ष्र) भोगूढियास्त —After the first occurrence of 8^{ab}, V3 ins. 880* —^{c}) Ś1 D7 खगा Ś2 D11 दाः B1 D3 खगाः D1.8.10-12 खगा । M3 शकु (sic) (for खगा) Ś B1

G 6.29.22
B 6.55.22
L 6.51.8

स सिंहोपचितस्कन्धः शार्दूलसमविक्रमः ।
तानुत्पातानचिन्त्यैव निर्जगाम रणाजिरम् ॥ ९
तदा निर्गच्छतस्तस्य रक्षसः सह राक्षसैः ।
बभूव सुमहान्नादः क्षोभयन्निव सागरम् ॥ १०
तेन शब्देन वित्रस्ता वानराणां महाचमूः ।
द्रुमशैलप्रहरणा योद्धुं समवतिष्ठत ॥ ११
तेषां युद्धं महारौद्रं सजज्ञे कपिरक्षसाम् ।
रामरावणयोरर्थे समभित्यक्तजीविनाम् ॥ १२
सर्वे ह्यतिबलाः शूराः सर्वे पर्वतसंनिभाः ।
हरयो राक्षसाश्चैव परस्परजिघांसवः ॥ १३
तेषां विनर्दतां शब्दः संयुगेऽतितरस्विनाम् ।
शुश्रुवे सुमहान्क्रोधादन्योन्यमभिगर्जताम् ॥ १४
रजश्चारुणवर्णाभं सुभीममभवद्भृशम् ।
उद्धूतं हरिरक्षोभिः संरुरोध दिशो दश ॥ १५

D1.2.3.13.14 चापि M1.2 चैव (for सर्वे) N V B2-4 ववृ कुशु शिवा(Ñ1 B2 खगा; V3.4 B4 मृगा)श्चैव, D2 इति द्विजमृगाश्चापि, D4 कुकुशु*मृगाश्चैव —d) V3 D1 वाचं, D4 वार; D6 वचो (for वाच) Ś D1.12 रूक्षा (for क्रूरा) D1 भयकरा (for भयावहा) B1 पाव क्रूरतरावहा —After 8 N1 V B2.4 D10 ins. while D1 ins after 8ab

881* ऋतु सर्वं च दीप्त च विस्वर मृगपक्षिण ।

[B1 ऋतु सताह्, D11 उच सत Ñ1 प्रदीप्त (for च दीप्त) B4 ऋतु सरसन दीप्त (for the prior half)]

9 a) Ś D1.12 तु सिंहोपत, Ñ V B D1-4 तु सिंहो (B2 D1-4 °हो)चित, D13 तु स्कंधार्पित-, T1 सिंहोपचय; M1.2 सिंहसदृश (for सिंहोपचित) G (ed) महासिंहो चितस्कंध —V3 om 9cd —c) Ś Ñ1 V2.3 B1.2.4 D1-3.6,12.10 अथ कृत्वा, Ñ1 B2 D6 भगणयन् (for अचिन्त्यैव) ✿ Ct अचिन्त्येत्यापम् ✿ —d) Ś B1.4 D2.3.6.13.14 निशाचर; N2 V1.2 B1 महाबल, D1 रणाजिरे (for रणाजिरम्) Ñ1 B2 D6 निर्ययौ त्वरित हर्षी (B2 यथा); D1 निर्ययौ च युधिष्ठिर

10 a) D5-7.9-11 M1.2 तथा (for तदा) Ś V3 B1 D1.2.6,12.13 तस्य निष्पतमानस्य, Ñ1 B2 D6 तस्य निष्क्रा माणस्य; Ñ2 V1.2 B3.4 तस्य नि(Ñ1 तस्यापि V1 तस्य नि) ष्पतस्तस्य(V3 B3.4 °त) —b) Ś D1-3.6,12.13 नगर्या (for रक्षस) Ñ1 B2 राक्षसैरनुभिर्वृ(B2 °भि कृ)त, N2 V B3.4 D6 राक्षसै सह रक्षस; B1 [अ]कंपनस्य महात्मन D5 रक्षसो राक्षसै सह; M1 राक्षसस्य च राक्षसै —c) D2 सु (for सु) D1 स महानाद D5.13 सुमहानाद —d) D1 क्षोभयामास (for °यन्निव) D6 सागरान् N1 B2 D6 सागरस्येव मध्य(D6 °म)त

11 a) Ñ1 V1.2 B1 महता (for वित्रस्ता) —c) B1 D1.7-11 महावानी, D6 T2.3 G1.2 M1 -महीरुह (for प्रहरणा) —d) B1 D3 G1 समुपतिष्ठत; D1 चैवा*वतरा D1 च समवस्थिता; D2.11 सा(D13 च) समयवत; D6 समनुतिष्ठत; D5-11 T1 G1 M1 समुप(G1 °मभि)तिष्ठत (for समवतिष्ठत) Ś D2.14 युद्धाय समुपस्थिता; Ñ V B1-4 युद्धायैव व्य(V3 व्यथ [by pun])तिष्ठत

12 a) D1.2 महद् (for महा) Ś N V B D1-4.6,12.13.14 घोरं (for रौद्रं) —b) Ś D2.6.14 बभूव (for सजज्ञे) Ñ2 V1 D1.2 T1 M1 हरि (for कपि) B1 परस्परसमागमे —d) T2 समरे (for समभि) Ś B1 D1.4.6.13.14 -जीवित, B4 जीवतां (sic) D10.11 G2 M1.2 Cl देहिनां(D11 °द); Cg as in text (for -जीविनाम्) Ñ1 B2 D6 त्यक्तजीवितयोधिनां, Ñ2 V B3 सम्परि(B2 °परि)त्यक्तजीविते ✿ Cm समभित्यक्तदेहिनाम् इति पाठ ✿

13 a) Ñ1 B2 D6 च (for हि) Ñ2 B1 पुते म(B2 ह)तिबला सर्वे —b) D1 पवन (for पर्वत) Ñ1 V B3.4 कोपिन (for -संनिभा) G1 M2 सर्वे युद्धविशारदा —D4 om 13c-16b —d) Ś B1.4 D1-3.6,12.13.14 -जयैषिण; Ñ1 B2 -वधैषिण; B (ed) जिघांसया (for जिघांसव)

14 D4 om 14 (cf v l 13) —a) Ś N B D1-3.6.12.13 विनदतां (for विनर्दतां) Ñ1 शब्दे —b) Ś D1-3.6.12.13 संयुगेषु D7 °गे च (for संयुगेऽति) V2 D1 प्रादुरासीत्सु दारुण —c) S1 V3.4 B2 D1.11.13 शुश्राव (for शुश्रुवे) T1 सुमहद् (for सुमहान्) Ś D1.2 D1-3.6.12.13 सुमहांश्च स्मिन्, Ñ1 B2 सुमहाघोरो; V1 [s]तिमहान्क्रोधात्; D7-11 T2 °न्क्रोधाद् (for सुमहान्क्रोधाद्) —d) Ñ1 B1 ह्यन्यो न्यम् Ñ V B2 D2 M1.2 मभिधावतां (for °गर्जताम्) D2 संयुगेष्वभिधावतां —After 14 Ś D1.2.12 ins.

882* ततस्तु सुमहद्घोरं सुभीममभवत्तदा ।

[D12 सुमहा- (for सुमहद्)]

15 D4 om 15 (cf v l 13) V3 om 15-16b Ś D2.3 om (hapl.?) 15ab —a) B1 D3 सहस्रोत्कट; B3 D1 सहस्रोत्थ(D1 °थ)तं; D5 सुमहोद्धूतं (sic) (for [अ]रुणवर्णाभं) —b) Ñ1 B1.2.4 (marg also भुवि) D13 तदा D2 भुवि; D6 तथा (for भृशम्) Ñ2 V1.2 भृशु (Ñ2 सुसु)कं भुवि; D6 प्रभवत्सुमं (for मभवद्भृशम्) D1 सुभीमभवद्भुवि; D2 भीमे च समन्ततः —c) Ś B1 D1.2.3.6.12.13 सर्वतो; Ñ V1.2 B1.2 D1.2.3.11 उद्धूतं; B2 सर्वतः D7-9 M2 उद्धूतं G2 M1 उद्धतं (for उद्धूतं)

अन्योन्यं रजसा तेन कौशेयोद्धूतपाण्डुना ।
संवृतानि च भूतानि ददृशुर्न रणाजिरे ॥ १६
न ध्वजो न पताका वा वर्म वा तुरगोऽपि वा ।
आयुधं स्यन्दनं वापि ददृशे तेन रेणुना ॥ १७
शब्दश्च सुमहांस्तेषां नर्दतामभिधावताम् ।
श्रूयते तुमुले युद्धे न रूपाणि चकाशिरे ॥ १८
हरीनेव सुसंक्रुद्धा हरयो जघ्नुराहवे ।
राक्षसाश्चापि रक्षांसि निजघ्नुस्तिमिरे तदा ॥ १९
परांश्चैव विनिघ्नन्तः स्वांश्च वानरराक्षसाः ।
रुधिरार्द्रां तदा चक्रुर्महीं पङ्कानुलेपनाम् ॥ २०
ततस्तु रुधिरौघेण सिक्तं व्यपगतं रजः ।
शरीरशवसंकीर्णा बभूव च वसुंधरा ॥ २१
द्रुमशक्तिशिलाप्रासैर्गदापरिघतोमरैः ।
हरयो राक्षसास्तूर्णं जघ्नुरन्योन्यमोजसा ॥ २२

G 6 29 25
B 6 55 26
L 6 31 21

16 V3 D4 om 16ab (cf v l 15 and 13) M1 damaged for 16 —a) D1 अन्योन्य B2 राक्षसाना च (for रजसा तेन) —b) Ñ1 V1 3 B1-4 D1-3 13 कौशेया रुण, Ñ2 सर्वतोरुण, D4.9-11 G3 Ck t °योद्धत, D3 °योद्भव, T3 °यांशुक- (for कौशेयोद्धूत) D2 -पाडुर Ś D5 13 कौशेयं पटुपांडुर, B1 वानराणां च संयुगे —c) D6 M4 रूपाणि (for भूतानि) Ś Ñ2 V B1 3 4 D1-3 5 12 13 संवृ(D12 °भृ)ता(V1 °*, V3 °ता, B1 °त) धूम(V3 B1 तेन, D3 धूम्र)धूम्रेण(B1 °वर्णेन); Ñ1 B3 D4 संवृता घोर रूपेण —d) D4 om न Ñ1 B2 न स्म किंचन, B1 D3 न(D3 ते) रणाजिरे, D4 नैव कश्चन (for न रणाजिरे) D1 न ददृशू रणाजिरे.

17 a) D4 om first न D6 8 T3 G M Cg ध्वजा (for ध्वजो) B2 3 D1-4.13 वा (for second न) D4 reads in marg, M3 च (for वा) —b) Ś D5 13 धन्विनस्; Ñ V B3 D9-11 T3 चर्म वा, B1 D1 चर्मिणस्, B2 धनुर्वा, B4 D1 11 वर्मिणस्; D2 ध्वजि वा, D7 न गजो, G1 न हस्ती (for वर्म वा) Ś1 न (for second वा) —c) B1 नायुध, D3 9 भायुध (for आयुधं) Ś2 Ñ1 V2 B1 2 4 D1 2.4 8-13 T3 G3 स्यन्दनो (for °नं) Ś1 ना B2 D4.7 च (for वा) —d) B2 3 ददृशुस्, D4 दृश्यते (for ददृशे) D10 न च (for तेन) Ñ1 D4 ददृशुस्ते रणे तदा(D4 यदा), V1 ददृशुर्न रणाजिरे; B1 ददृशू रणरेणुना

18 a) Ñ1 B1 शब्द Ś V1 3 B1 3 D1-4 5 12.13 तु(V3 D1-3 13 तु; B1 च)मुमुलस्; N1 B4 सुतुमुलं (for च सुमहांस्) Ś B1 4 D1-4 5 12.13 तत्र (for तेषां) —b) D4 नद्रताम्; D4.13 नंदताम् (for नर्दताम्) —c) V3 B2.3 शुश्रुवे (for श्रूयते) D7 8-13 G1 तुमुलो Ś Ñ1 V3 B1 4 D1-3 5.12.13 सुभृश विपुल(B4 °तर, D1 °मल) सम्पे; D4 भूयत लैकतुमुले (sic) —d) D4 युद्धे त च, M4 रूपाणि न (by transp) D5 प्रकाशिरे (for चका°)

19 a) Ñ2 B2-4 च(B2.3 तु) सक्रुद्धा, Ñ2 D6 तु(D8 सु) संरब्धा D7 सुसंहृष्टा D12.13 Ct सुसंरब्धा (for सुसंक्रुद्धा) Ś B1 D1-3.5.12.13 परानेव(L (ed.) °च) सुसंरब्धा D4 हरीश्च बहुशः क्रुद्धा —b) Ś D6 जघ्नुर् (for जघ्नुर्) —c) Ś B1 4 D1-3.5.12.13 वानरान्; V3 वानरान्; V3 राक्षसाश्च (for राक्षसाश्च) Ś B1 4 D1-3 5 12 13 G1 श्चापि (for चापि) D6 7 9-11 राक्षसा राक्षसांश्चापि —d) Ś Ñ2 V1 3 B1 3 4 D1-3 5 12 13 समरे; B2 तुतुले (sic) (for तिमिरे) D1 5 13 तथा (for तदा) Ñ1 D4 जघ्नु स्म तुमुले तदा

20 ab) Ś Ñ V B2-4 D1-4 7-13 T1 ते परांश्च; T3 पराश्चापि M4 वरांश्चैव (for परांश्चैव) D7 [तु]व निघ्नत; D11 निविघ्नत (meta) G1 निजघ्नत, M4 विनिघ्नति (for विनिघ्नन्त) D1 13 तांश्च, D4 स्वान् (subm) D12 स्वां च (sic) (for स्वांश्च) Ñ1 B2 D4 -यूथपा (for -राक्षसा) B1 राक्षसा वानरांश्चैव वानराश्चापि राक्षसान् —cd) Ś D5 13 [आ]र्द्रास, D13 -[आ]र्ता (for [आ]र्द्रां) Ñ V1 3 B1-3 D4 रणे, D1-3 5 तथा, D11 ततस् (for तदा) D1 कुर्युर् (for चक्रुर्) —V3 illeg for d except महीं B4 G3 M4 transp तदा and महीं B4 रुधिरकर्दमां (for पङ्कानुलेपनाम्) Ś D5 13 महादारुणदर्शनाम्, Ñ V1 3 B2.3 D4 महीं पर्याकुलां तदा(B2 °था), B1 महीं शोणितकर्दमां; D1-3.10 महीं दारुणदर्शनां(D3 °कर्दमां) (for d)

21 a) D7 8 10 तदस्तु, M3 ततस्तद् (for ततस्तु) Ś B1 4 D1-3 5 12.13 हतानां(B1 महतां) रुधिरौघैस्तु —b) D9 स्वस्य (for सिक्तं). Ñ1 B1 प्रशमितं; Ñ2 V1 3 B2 विमृदितं D4 प्रसारित, D9-11 T3 व्यपग(T3 °र)तं (for व्यपगतं) Ś D5 12.13 धाराभाभि(Ś1 °हि)हत(D12 °मुरं) रजः, V3 सलिलभूदित रजः; B1 D1 3 सहसा(B1 °धारा) भिहतं रजः; B3 संवतहितं रजः —c) Ś Ñ V1 3 B D1-4 5.12.13 T3 M4 शत; G3 -चय (for शव) D7 G3 शरीरासन; Cg t as in text (for शरीरशव) Ś D5.12.13 -संस्तीर्णा, G1 -संपूर्णा; Cg t as in text (for संकीर्णा) —d) D4 तु (for च)

22 ab) B1 शर (for शिला) Ś B1 4 D1-3 5 12.13 प्रास, B1 D4 -प्रासैर् (for प्रासैर्) G1 वदा (for गदा) V3 D7 9-11 T3 G3 M3 transp शिला and गदा Ñ2 -तोरणै; B1 संकुला (for -तोमरैः) —cd) Ś Ñ V B1 4 D1-3 5 7-13 T3 राक्षसा हरयस् (by transp) B1 राक्षसा वरवद् (for हरयो राक्षसास्) Ś Ñ V B1 2 4 D1-4 5 12 13 T3 M4 चैव; B3 चापि (for तूर्णं) —d) Ś Ñ1 B2.3 D1-4 5.13 आहवे (for ओजसा).

G. 6. 29. 26
B. 6. 35. 16
L. 6. 31. 22

बाहुभिः परिघाकारैर्युध्यन्तः पर्वतोपमाः ।
हरयो भीमकर्माणो राक्षसाञ्जघ्नुराहवे ॥ २३
राक्षसाश्चापि संक्रुद्धाः प्रासतोमरपाणयः ।
कपीन्निजघ्निरे तत्र शरैः परमदारुणैः ॥ २४
हरयस्त्वपि रक्षांसि महाद्रुममहाश्मभिः ।
विदारयन्त्यभिक्रम्य शस्त्राण्याच्छिद्य वीर्यतः ॥ २५
एतस्मिन्नन्तरे वीरा हरयः कुमुदो नलः ।
मैन्दश्च परमक्रुद्धाश्चक्रुर्वेगमनुत्तमम् ॥ २६
ते तु वेगमहावेगा राक्षसानां चमूमुखे ।
कदनं सुमहच्चक्रुर्लीलया हरियूथपाः ॥ २७

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रिचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४३ ॥

---

23 ^{a}) Ñ1 D5.6 बहुभि ; D3 बाहुभि (for बाहुभिः). Ś D4.11 पर्वताकारैर् (for परिघा°) —^{b}) Ś Ñ V B2.4 D1-3.6.12.13 भवन्त ; B1 पतन्त ; B3 भवन्ते ; D4 भासन्त (for युध्यन्त) Ś B1 D4.11 परिघोपमै (Ś1 B1 D4 °मा); Ñ V1 3 D7-11 पर्वतोपमान् (D7 °मै); B3 D5 पर्वतोपमान् (D5 °मै). —After 23^{ab}, D4 ins. 884*. —Ś Ñ1 B1.4 D1-4.11.13 om. 23^{cd}. —^{c}) M1.2 राक्षसानविसत्वा —^{d}) M1.2 हरयो (for राक्षसान्) —After 23, B1 ins., while Ñ1 B2 (repeats [m.] 883*, 25, 885* and 24 after 6.44.6^{ab}) ins. after 23^{ab} (owing to om.)

883* हरिभिर्महीधरप्रख्यास्त्राक्षसा सुदृक्षुधि ।

[B2 रक्षिसदृश युधि (for the post. half).]

24 B2 repeats 24 after 6.44.6^{ab} (cf. v. l. 23) Ñ1 B2 (om. 24^{cd}) a (both times) D5 transp. 24 and 25 (including star passages) —^{a}) B4 च कु , D4.7 9-11 T2.3 G1 M2 हृषि ; T1 G2 M3 रुषि G3 भवि (for चापि) —^{b}) D6 वाता Ñ2 V B3.4 मुद्गर (for मतर) D4 -साधिन.. —Ñ1 V B4 om. 24^{c}-25^{b} B3 om 24^{cd} —^{c}) Ñ1 B2 (both times) निजघ्नरेत D4 निजघ्निरे तदा (for निजघ्निरे तत्र) —] or 24, Ś B1 D1-3.12.13 subst D4 ins. after 23^{ab} —(1 2) Ñ1 B2.4 (both times) D4 [illegible] G1 [illegible] तान्. Ñ1 B2.4 (first time) G2 [illegible] (G3 [illegible]) [illegible], B2 (second time) D1 [illegible] (D4 [illegible]) [illegible] ; M1.2 [illegible] (for भीमविक्रमाः)]

25 Ñ2 V B4 om 25^{ab} (cf. v. l. 24). B2 repeats 25 after 6.44.6^{ab} (cf. v. l. 23) Ñ1 B2 (om 24^{cd}) (both times) D5 transp 24 and 25 (including star passages) —^{a}) Ś B1 D1-4.12.13 वानरा (D4 [illegible] (sic)) [illegible] Ñ1 B2.4 (both times) D7 G1.3 M1.2.6 [illegible] (G2 °[illegible]) (for [illegible]). —^{b}) Ś D4.13 [illegible] ; B1 D4.11 [illegible] (D4 °[illegible]) (for [illegible]) Ñ1 B2.4 (both times) D6 [illegible] (D6 °[illegible]) (B2 [second time] °[illegible]) [illegible]. —^{cd}) G2 [illegible] (for [illegible]) Ś B1.4 D4.11 [illegible] (B1.4 D1 °[illegible], [illegible] Ñ1 B2.4 (both times) D5 [illegible] D6 [illegible] D6 [illegible] D4 [illegible] (for °) Ś D4.13 [illegible] B1.4 D1.4 [illegible] (for [illegible]) B1 [illegible] ; D4.11 [illegible] (for वीर्यतः). Ñ2 V [illegible] [illegible] —After 25 (stanza), Ñ1 B2.4 (both times) B1 ins. 885*

४४

तदृष्ट्वा सुमहत्कर्म कृतं वानरसत्तमैः ।
क्रोधमाहारयामास युधि तीव्रमकम्पनः ॥ १

क्रोधमूर्छितरूपस्तु धुन्वन्परमकार्मुकम् ।
दृष्ट्वा तु कर्म शत्रूणां सारथिं वाक्यमब्रवीत् ॥ २

G 6 30 2
B 6 56 2
L 6 32 2

886* अभिवाद्यपुरीवाता शिलापादपवर्षिणं ।
उत्कृष्टा गर्जितवो मेघा इव वसुन्धरा ।

[V1 om 1 1,—(1 1) B1 D1-3 11 अभिहार (for °वात-) V3 अभिभूता तथा वाता (for the prior half) D1 चोदित (for °वर्षिणं) —(1 2) V3 D1-3 11 उत्कृष्ट V3 विनुकृष्य, D13 दुहस्त (for वसुन्धरा)]

—Thereafter, Ś V1 3 B1 D3 8 11 cont while Ñ V3 B1-4 D13 ins after 27

887* तदा च रक्षोगणसुखदस्य
ससान्तनाशाश्रय विपण्णम् ।
महोदधे क्षुब्धमिवानुरूप
निशाचराणा बलमावभासे ।

[(1 1) Ñ V1 3 B3 D3 तदा तु, B4 D3 तदार्थ D13 सपक्ष (for तदा च) Ñ1 B3 उत्तरच, B3 उत्पन्न (for उत्दस्त) —(1 2) V1 D3 नाम (for नाश) B1 विशाल D3 4 विषीतण (for विषण्णम्) —(1 3) N2 B3 4 महोदधि D3 क्षोभम्, D13 क्रुद्धम् (for क्षुब्धम्) D4 [अ]तिरूप (for [अ]नु°) —(1 4) D13 च तदा बमासे (for बलमावभासे)]

—Thereafter, Ñ V B1-4 D3 4 13 cont

888* निशाचरोऽतिबलो निशाचरो
रसात्प्रहारे करवैश्च वेगिता ।
विचेरुरस्यै पुरगोपुरा रणे
बलानि रक्षोधिपतेस्तदानीम् ।

[(1 1) V3 B1 D3 13 बलात् (for -बला) —(1 2) V3 तत, D3 शूल- (for तरु-) D3 स्वकरैश्च (for करवैश्च) V3 प्रवेगिता, D13 च वेगिते (for च वेगिता) D3 तरप्रहारैश्च करेश्च वेगिता —(1 3) D3 विचेरुर (for विचेरुः) Ñ3 ते (for रणे) B3 पुरगोपुरात्, B3 पुरगोपुरा रणे (for पुरगोपुरा रणे) —(1 4) Ñ3 बहेतु V बल हि (for बलानि)]

—After 27, D7 G3 ins

889* धनुर्घरसमादिष्टा विविधायुधयोधिनः ।

—D7 G3 cont, while D8 10 T G1 3 M ins after 27

890* अमन्यु राक्षसास्तत्र वानरा गजयो भृशम् ।

[D8 10 T1 G2 3 M3 राक्षसान् (for राक्षसाः) M3 सर्वे (for सर्वे) D8 T3 वानराद्, D8 T2 3 G1 हरयो D3 हरीन्, G2 3 M1 योधि (for वानरा) G3 M3 रुष्टा (for गजयो) D9 10 M2 3 Ch t तत्रासीच्छृत (for the post half) ⊕ Cm t cite Kataka नक्षत्र°रावेकरमन्तरादिति कारक ⊕]

Colophon D1 om (cont the Sarga) —*Kanda name* Ñ B1 2 4 D2 13 इकाकाद्रे —*Sarga name* Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 अकम्पनवधः, D9 अकम्पनयुद्ध —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V3 B3 D2 6 8 12 13 om Ś1 D8 31 Ñ3 V3 B1 29 V1 30 B1 28 B3 27, D6-9 10 11 T1 2 G M 55, T3 56 —After colophon D3 concludes with राम, while G M1 2 4 conclude with श्रीरामाय नम

44

D1 continues the previous Sarga Cr is missing for Sarga 44 but wrongly reads st 15 19 22 and 27 only after 1 134 of App I (No 26) Before 1, D13 erroneously ins 896*

1 Cv is missing for 1-15[a] (cf v l 43 1) —[a]) D3 7 8 11 Ck तु Cg t as in text (for तद्) ⊕ Ck त दृष्ट्वा सुमहदित्यादि । अत्र च सुधा सर्गमवच्छिन्दन्ति ⊕—For 1[ab] Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 subst

891* रक्षसा वानरैर्दृष्ट्वा सुमहत्कदन कृतम् ।
[After the prior half, D3 ins

891(A)* सलों क्रमसे (subm) ।
समेत समेत सारे (sic)

Ñ3 V3 3 B1 4 D3 कदन सुमहद् (by transp)]
—[c]) Ñ V B3 4 क्रोधमाहारयत्तीव्र (B3 °व्र [sic]) D3 कोप चक्रे ततस्तीव्र —[d]) Ś B3 D1 3 4 8 12 13 तेषा, Ñ1 B3 T1 युद्ध, V3 यातत, G (ed) रणे (for युधि) Ñ V B3-4 तस्मिन् (for तीव्रम्) D3 तेषां तीव्र प्रकंपन

2 [ab]) B1 D13 वेगम्, D13 वेगैस् (for रूपस्) Ś D3 8 12 क्रोधमावाहयेतत्तु M1 3 क्रोधन महताविष्टो (for [a]) G2 3 M1 3 धून्वन् (for धुन्वन्) Ś D3 12 धुन्वन्धनु स्तुसम् 3 G (ed) प्रगृह्य सशरं धनु (for [b]) Ñ1 B3 D3 क्रोधसरक्तनयनो गृहीत्वा कार्मुकोत्तमं —[c]) D1 रष्ट (sic) Ś B1 D1-3 8 12 13 M1 3 दृष्ट् (for तु) D13 कुशल (for कर्म) Ñ V B1 3 D3 रिपूणां V3 B1 3 विपुल 3 D3 प्रदीप्तां प्रेक्ष्य तत्कर्म, G (ed) रिपूणां च बलं प्रेक्ष्य —[d]) Ñ V B2 3 D3 स्वरितो (for वाक्यम्) —After 2, Ñ V B1 3 D3 ins while B3 ins 1 2 after 3

892* अपि तिष्ठति शत्रुघ्न नामी वानरपुंगवा ।
प्रभावे बलविख्याते सैन्ये मम युद्ध सह ।

[(1 1) Ñ3 B3 वे (for [अ]पि) D3 वानरपुंगवा —(1 2) B3 4 प्रभुः (for प्रभावे) Ñ3 B1 D3 G (ed)

G 6 30. 4
B 6 56 3
L 6 31 3

तत्रैव तावत्त्वरितं रथं प्रापय सारथे ।
एतेऽत्र बहवो घ्नन्ति सुबहून्राक्षसान्रणे ॥ ३
एतेऽत्र बलवन्तो हि भीमकायाश्च वानराः ।
द्रुमशैलप्रहरणास्तिष्ठन्ति प्रमुखे मम ॥ ४
एतान्निहन्तुमिच्छामि समरश्लाघिनो ह्यहम् ।
एतैः प्रमथितं सर्वं दृश्यते राक्षसं बलम् ॥ ५
ततः प्रजविताश्वेन रथेन रथिनां वरः ।
हरीनभ्यहनत्क्रोधाच्छरजालैरकम्पनः ॥ ६
न स्थातुं वानराः शेकुः किं पुनर्योद्धुमाहवे ।
अकम्पनशरैर्भग्नाः सर्व एव प्रदुद्रुवुः ॥ ७
तान्मृत्युवशमापन्नानकम्पनवशं गतान् ।
समीक्ष्य हनुमाञ्ज्ञातीनुपतस्थे महाबलः ॥ ८
तं महाप्लवगं दृष्ट्वा सर्वे प्लवगयूथपाः ।
समेत्य समरे वीराः सहिताः पर्यवारयन् ॥ ९

प्रसभ(B2 °भासा) भर्त्(G [ed]कर्ते)मिच्छति (for the prior half) G (ed) सैन्य (for सैन्ये) N B4 D1 सैन्य मम ह(D4 च मम)दुःसह (for the post half)]

—Thereafter B4 repeats 3^{ab} (var)

3 B4 repeats 3^{ab} (var) after 892* —^{a}) N V B1.3.4(second time) D4 अत्र (for तत्र) D4 तस्व (for तावत्) V B1 D9-11 T1 त्वरित Ñ1 D4 नय मे सारथे रथं ; N2 V B3.4(second time) सारथे नय मे रथं (for ^{b}) Ś B1.4(first time) D1-3.5.7.9.10 म(D13 त)त्रैव त्वरितं याहि सारथे यत्र वानराः —N2 om (hapl) 3^{cd} B4 reads 3^{cd} after 4 D13 reads 3^{cd} after 5^{ab} —^{c}) N1 D4 हि, T2 च (for ऽत्र) D6 G1 ये(G2 ते) यत्र, G3 M3 यत्रैते (for एतेऽत्र) Ś B1.4 D1-3.5.10.13 हि सहिताः V B1.3 हि दृश्यो ; D3.4.11 च बलिनो (for ऽत्र बहवो) D4 नश्यन् (sic) (for घ्नन्ति) G3 यत्रैत दृश्यो घ्नंति —^{d}) N3 V B2.3 D4 रजनीचरान् (for राक्षसान्रणे) —After 3 B4 ins 1 2 of 893*

4 Ś B2 D1.3.5.12.13 om 4 —^{a}) Ñ3 V B1 हि ; D7 न (sic) D9.10 Ct च (for ऽत्र) N1 B3 D4 म(D4 द[sic])दवो ; D6 T2.3 G1 ये(T3 ते) स(D5 य)त्र (for एतेऽत्र) N V B1.4 D4.6 च D7 [ऽ]त्र ; D9-11 T2 Ct वा (for हि) B4 एत ह्यतिबलवत ⊛ Ct वानरो वैराज्यस्पार्थे ⊛ —^{b}) N3 V D7.10.11 T1 भीमकोपाश्च, B4 भीमसत्वाः ; D4 भीमवेगाश्च, B4 हि (for च) M1.3 उत्तमाः (for च वानराः) —After 4 B4 reads 3^{cd}

5 ^{a}) M3 हि तान् (for एतान्) —^{b}) D6 T2 M3 समरे N2 V B1.3.4 D1.3.11 रणे, D6 वद्दं (for ह्यहम्) N1 B3 D4 समरे शीघ्रकारिणः —After 5^{ab} D13 reads 3^{cd} —^{c}) D6.7 T2 G1 M3 एतद् ; Ct.t as in text (for एतै) —^{d}) G3 रक्षसां (for राक्षसं) D7.9-11 T2 रक्षसो दृश्यते बलं —For 5^{cd} Ś Ñ V B D1-4.5.12.13 subst

893* एतैर्हि राक्षसानीकं सुमहत्कदनं कृतम् ।

[B1 च D1 तु (for हि) Ñ2 V1.3 B2.4 D4-[अ]नीकं Ñ1 V2 B1 D4 कृतं हि(V2 D4 °तं हि)ह सुमहद् ; V2 V3 B2.4 क्षपितं(B4 °त हि)मुमहत्, D1.6 कदने सुमहत्कृतं (for the post half)]

6 ^{a}) T1 तत्र Ś2 D2 प्रजवित , B1 तु जवित ; D7.9-11 T2 प्रच(D9 °ज्व)लित ; D6 T3 G3 M3 प्रजवन (for प्रजवित) —^{b}) B1 सुबलधिना (unmetric) (for रथिनां वर) —After 6^{ab} B4 repeats (m) 883*, 25 885* and 24 of 43 —^{c}) Ñ2 V B2.3 D7.9-11 T2.3 अभ्यपतद् (for °हनत्) V1 D2 कोपाच् ; D7.9-11 दूराच् ; D13 क्रुद्ध , T3 घोरान् (for क्रोधाच्) N1 B3 D4 हरीणामभ्युद्धत ; G1 परिरभ्य हरीन्क्रोधाच् —^{d}) Ś D1-3.5.13 किरन्बाणान् N1 B3 D4 शरवर्षं ; B1 बलवांस्तात् (for शरजालैर्) D6(m after corr as in text) अनेकधा (for अकम्पन) —After 6 D6 ins.

894* वानरान्द्रावयामास मृत्युरस्तु महाबलः ।

7 ^{a}) D13 om (hapl) न स्थातुं वा Ś D1.3.13 न शेकुर्वानराः स्थातुं —^{b}) D13 यु * * * म् —^{c}) B1 D1 भिन्ना (for भग्ना) —^{d}) N2 V2 B3 D4.7.9-11 T2.3 [अ]भि ; D5.6 T2 G2.3 M2.3 वि (for प्र) Ś D1.3 दुद्रुवुस्ते दिशो दश, D1 दुद्रुवु सर्ववानरा

8 ^{a}) G1.3 पाशम् (for -वशम्) N1 B3 D4 वाक्यद्वा वानरांस्त्रस्तान् —^{b}) Ś D1.3.13 M3 शराहतान् ; V1 D1 -वशानुगान् V3 D7.9-11 -वानुगान् (for -वशं गतान्) B1 वानरानीक्ष्य संयुगे D4 तथाऽकम्पनसंगतान् —^{c}) D6 सख्ये, D13 ज्ञाती (sic) (for ज्ञातीन्) —^{d}) Ś B1 D1-3.5.12.13 समतस्थे N V1 B1.2 G1 सवतस्थे D6 क्रुद्ध स्तत्र Cg.k.t उपतस्थे (as in text) —After 8 Ñ1 V B2.3 D13 ins.

895* तस्य मायाबलं दृष्ट्वा तत्र कोपसमन्वितः ।

—After 8 B4 reads (m) 13^{c}-14^{b} for the first time repeating them in their proper place and after the first occurrence of 14^{ab} reads 15-17

9 Ñ1 D4 om 9-13 B1 om 9-10. —^{a}) D13 दृष्ट्वा —^{b}) Ñ2 V2.3 B2.4 D7.9 प्लवगसत्तमाः ; V2 B1 D1.3.5.12.13 M1.3 त प्लवगर्षभा(V1 B1 D13 °र्षभाः), D1 वानरयूथपाः —D13 repeats wrongly 9^{cd} after

व्यवस्थितं हनूमन्तं ते दृष्ट्वा हरियूथपाः ।
बभूवुर्बलवन्तो हि बलवन्तमुपाश्रिताः ॥ १०
अकम्पनस्तु शैलाभं हनूमन्तमवस्थितम् ।
महेन्द्र इव धाराभिः शरैरभिववर्ष ह ॥ ११
अचिन्तयित्वा बाणौघाञ्छरीरे पतिताञ्छितान् ।
अकम्पनवधार्थाय मनो दध्रे महाबलः ॥ १२
स प्रहस्य महातेजा हनूमान्मारुतात्मजः ।
अभिदुद्राव तद्रक्षः कम्पयन्निव मेदिनीम् ॥ १३
तस्याभिनर्दमानस्य दीप्यमानस्य तेजसा ।
बभूव रूपं दुर्धर्षं दीप्तस्येव विभावसोः ॥ १४
आत्मानं त्वप्रहरणं ज्ञात्वा क्रोधसमन्वितः ।
शैलमुत्पाटयामास वेगेन हरिपुंगवः ॥ १५
तं गृहीत्वा महाशैलं पाणिनैकेन मारुतिः ।
विनद्य सुमहानादं भ्रामयामास वीर्यवान् ॥ १६

G 6 30 6
B 6 56 16
L 6 32 15

896* G2 repeats wrongly 9^{c}–10^{b} after 10^{cd} —^{a}) Ś B1 D1 . 8 12 13 वीर, M5 शूरा —^{b}) Ś D1 . 12 संहृष्टा, D1 समेता, M1 . 3 सहृष्टा (for सहिता) Ñ2 V2 B1 . 4 सवत (B3 °त्र) समवारयन

10 N1 B2 D4 om 10 (cf v l. 9) —^{a}) D5 T2 M3 व्यवस्थित(D5 °त) (for °व्यवस्थित) —^{b}) D6 T3 तं, Ck t as in text (for ते) D7 . 11 G1 M5 ते(D6 G1 M3 त) दृष्ट्वा(D7 °ष्ट्वा च [hypm]) प्लवगर्षभा —For 10^{cd}, Ś N2 V B1 . 2 . 4 D1–3 . 8 12 13 subst

896* हनूमन्त च ते दृष्ट्वा बभूवुर्हरियूथपाः ।

[N2 V1 B1 . 4 D3 तु ते V2 . 3 B3 ततो D1 . 2 च त, D12 तु त (for च ते) N2 V B2 . 4 बलिन (for बभूवुर्) B1 युद्धाय समुपस्थित (for the post half)]

—Thereafter D12 repeats wrongly 9^{cd} while G2 repeats wrongly 9^{c}–10^{b} after 10^{cd} —^{c}) Ś B1 D1–3 8 12 13 विजस्ता(Ś1 °त्रासा, B1 D1 . 12 °ध्वस्ता, D3 °ध्वस्ता) वर्जिन सर्व, N2 V B1 . 4 अभवन्बलवतरते —^{d}) Ś D6 13 चेतयतम्, D8 हनूमतम् D1 उपागता, D5 T1 M3 समाश्रिता, Ck t as in text (for उपाश्रिता)

11 N1 D4 om 11 (cf v l 9) —^{a}) B3 शिला हृस्त (for तु शैलाभ) —^{b}) V B3 D6 T3 उपस्थित, D1 महस्थित (sic) —^{c}) D12 T1 G2 M1 . 3 . 5 महाद्रमिव —^{d}) D12 शरैरपि G3 शरजालैर् Ś B1 D1 . 3 12 13 त D1 च (for ह) N2 V B2–4 शरवर्षैर(V2 °षम)वाकिरत

12 Ñ1 D4 om 12 (cf v l 9) —^{a}) Ś B1 D1 . 3 . 8 12 13 तान्बाणान्, Ñ2 V B2–4 बाणास्तान् (for बाणौघान्) —^{b}) T3 शरीर Ś D5 . 8 . 12 13 पतत, N2 V D6 7 9–11 T1 . 2 G M1 . 3 पातितान् (for पतितान्) N2 V B2–4 बहुन् D3 स्थितान्, D9–11 T3 कपि, G3 शरान् (for शितान्) B1 सर्वांश्च हनुमांस्तदा —Ś3 repeats wrongly 12^{c}–17 after 898* —^{d}) G (ed) दधे (for दध्रे) V1 महाकपि (for °बल) Ś V2 B1 D1–3 . 8 12 13 महात्मा विदध मन

13 N1 D4 om 13 (cf v l 9) —^{a}) B2 प्रहस्य तु ; D3 महेन्द्रस्य D4 . 8 G1 . 2 तु प्रसह्य, D7 समप्रहस्य, T3 प्रहस्य स (by transp) —^{b}) V2 B3 D2 पवनात्मज ; B1 वानराधिप —B3 reads (m) 13^{c}–14^{b} for the first time after 8 repeating them here —^{c}) Ñ2, वेगेन (for तद्रक्ष) Ś B1 D1–3 8 12 13 रक्षस्तदभिदुद्राव

14 Ñ1 reads 14 after 24^{ab} V2 repeats 14 (var) after 24^{ab} B3 reads (m) 13^{c}–14^{b} for the first time after 8 repeating them here and reads 14^{ab} for the third time and 14^{cd} for the second time after 24^{ab} D4 reads 14 after 24 —^{a}) Ś Ñ2 V1 . 2(first time) . 3 B1 . 2(first and second time) . 4 D1 . 2–13 T1 [अ]थ, N1 V2(second time) B3 (third time) [प्]व, D4 [प्]व (for [अ]भि) Ś1 D8 13 नदमानस्य D6 नयमानस्य (sic) —^{b}) N2 रावण स्यापि (for दीप्यमानस्य) B1 सयुगे (for तेजसा) —After the first occurrence of 14^{ab} B3 reads 15–17 —^{c}) Ś N1 V2(second time) B1 D1–4 8 12 13 शक्र (D4 रुद्र)स्येवोद्यतारशने, Ñ2 V1 . 2(first time) . 3 B3 . 2 (first time) . 4 कालान्तकयमोपम, B3(second time) कालस्येव विवस्वत —After the first occurrence of 14^{cd} B3 ins

897* आजगाम महात्मान पाणिनैकेन वीर्यवान् ।

15 B3 reads 15–17 after the first occurrence of 13^{c}–14^{b} —^{a}) Ś2 N2 V B1 . 2 . 4 D1–3 . 8 12 13 T3 M3 स्वा(Ñ2 V B2 . 4 M3 अ)प्रहरण N1 B3 D4 प्लवगमवल दृष्ट्वा —^{b}) Ś D2 8 12 दृष्ट्वा, N1 ज्ञाति, Ñ2 V D1 . 4 D1 . 2 . 12 बुद्ध्वा, B3 तत (for ज्ञात्वा) B3 D1 12 कोप (for क्रोध) D4 भग्न युद्धिसम° —^{c}) Ś D8 13 सालम्, V1 . 3 B3 . 4 D1 8 12 शालम् (for शैलम्) Ñ1 उत्पातयामास —^{d}) G1 M5 हरिणा वर (metri causa) (for हरिपुंगव) Ś V B1 . 2 . 4 D1 . 2 . 8 11 12 गिरिशृङ्गमिवोच्च (V1 . 3 B1 °चि, V2 B1 . 2 D2 . 8 . 12 °च्चि D1 °च्च)त, N D4 महामेरु (N2 °गिरि)शिरो(D4 °मसु)स्थित । B3 महादेवमिवोच्छ्रित & Cv वेगेन हरिपुंगव इति सम्यक्पाठ &

16 For sequence in B3 cf v l 15 D4 reads 16 twice (var) —^{a}) D9 11 T3 गृहीत्वा सु (for तं गृहीत्वा) Ś2 B2 . 3 D1–3 . 8 12 13 महात्मा(Ś2 D1 13 सा)ल, D4 सहच्छैल —^{b}) N2 V1 . 3 B3 . 4 वीर्यवान् (for मारुति)

G 6. 30. 27
B 6. 56. 27
L 6. 32. 26

ततस्तमभिदुद्राव राक्षसेन्द्रमकम्पनम् ।
यथा हि नमुचिं संख्ये वज्रेणेव पुरंदरः ॥ १७
अकम्पनस्तु तद्दृष्ट्वा गिरिशृङ्गं समुद्यतम् ।
दूरादेव महाबाणैरर्धचन्द्रैर्व्यदारयत् ॥ १८
तत्पर्वताग्रमाकाशे रक्षोबाणविदारितम् ।
विशीर्णं पतितं दृष्ट्वा हनूमान्क्रोधमूर्छितः ॥ १९
सोऽश्वकर्णं समासाद्य रोषदर्पान्वितो हरिः ।
तूर्णमुत्पाटयामास महागिरिमिवोच्छ्रितम् ॥ २०
तं गृहीत्वा महास्कन्धं सोऽश्वकर्णं महाद्युतिः ।
प्रहस्य परया प्रीत्या भ्रामयामास संयुगे ॥ २१
प्रधावन्नुरुवेगेन प्रभञ्जंस्तरसा द्रुमान् ।
हनूमान्परमक्रुद्धश्चरणैर्दारयत्क्षितिम् ॥ २२

—V3 B2.4 om. (hapl.?) 16cd. B1 reads in marg. from 16c up to 898* —c) D4 (both times) तु (for सु). D6–7.9–11 T G2.3 M1.2 स विनद्य (for विनद्य सु). B1 सुमहद्वाद —d) V3 त्रासयामास (for भ्रामयामास). Ś Ñ2 V3 B1 D1.2.8.12.13 त्रासयामास राक्षसान् (D13 °स). D4 (first time) महामेरुसमुच्छ्रित

17. For sequence in B3 cf. v. l. 15. B1 reads 17 in marg. (cf. v. l. 16). —a) D4 अति (for अभि). —b) Ś Ñ2 V1 B1.3 D1–3.8.12.13 त्रिशिरसम् (for राक्षसेन्द्रम्). D2 अकंपयद् (sic). —Ś1 om. (hapl.?) from 17c up to l. 2 of 898*. —c) D7.10.11 G1 M1.2 पुरा (for यथा). Ś1 Ñ V B D1.2.3.12.13 निहन्तुं (Ñ1 B3 D2 हनूमान्) मुचिं यद्वो —d) Ś2 B1 D1–3.8.12.13 वज्रेणेन्द्र इवाहवे; Ñ V B2–4 D4 यथा वज्री महाहवे (D4 °बल) —After 17, Ś2 B1(m) D1–3.8.12.13 ins. Ś1 ins. l. 3, 4 after 17ab (owing to om.), while V1 ins. l. 1 after 17, cont. l. 4 after 899* and ins. the prior half of l. 3 after the second occurrence of 18.

898* समुद्यम्य महाशालं भ्रामयामास मारुतिः ।
भ्राम्यमाणे स चिच्छेद शरैः शालमकम्पनः ।
विध्वस्तं कर्म तद्दृष्ट्वा हनुमानतिविस्मितः ।
समुद्यम्य गिरेः शृङ्गं वेगेनाभिससार तम् ।

[Ś2 om. l. 1–2. —(l. 1) Ś2 D1.13 महाशाल —(l. 2) B1 D2 भ्राम्यमं D3 च (for स). Ś2 D1.8.13 शालम्, L (ed.) तालम् (for शालम्). —(l. 3) V1 B1 D1.2.13 विध्वं (for विध्वस्तं). —D2 om. (hapl.) from तद्दृष्ट्वा up to महाबाणैः in 18c. D1.13 वीरं (for दृष्ट्वा). —After the prior half, V1 repeats 19cd. B1 D1.13 सुद्य. D3 अथ (for अति). —(l. 4) V1 B1 D2.8.13 स (D1 त) मुद्यम्य (B1 D2 °म्यं) (for समुद्यम्य). D1 न्यवारयद् (for अभिससार तम्). —After l. 4, V1 repeats 18 (var.).]

—Then Ś2 repeats wrongly 12c–17 and 898*.

18. D2 om. up to महाबाणैः in 18c (cf. v. l. 898*). V1 repeats 18 (var.) after l. 4 of 898*. —a) Ñ V1 (both times) B2–4 D4–6.9 T G1 M3 तं; G2 as in text (for तद्). Ś D8.12 ततो दृष्ट्वा —b) V1 (first time) B1 D8.13 G (ed.) महाशृङ्ग (G [ed.] °शृं) D3 गिरेः शृङ्गं. T1 समुद्धृत (for समुद्यतम्). —d) Ś B1 D1.8.12 T2 G1 M1.2.3 अदारयत्. V1 (first time) B2.4 चकर्त (V1 °र्त द्रु [hypm.]) तं. D2 न्यवारयत्.

19. a) Ñ2 V B2.3 D5–11 T1 G1.3 M1 C1 तं; Cm as in text (for तद्). V1 महाशृङ्गम्; V2.3 B2 G (ed.) महाशा (V3 °का, G [ed.] °सा) लम् (for पर्वताग्रम्). B1 महाशाल तम्. D2 नरदैत्याय. D4 स पर्वताग्रमाकाशे. —b) V2.3 G1 राक्षसेन्द्रेण (G1 °न्द्रवि) (for रक्षोबाणवि). Ñ D3 D2 रक्षोबाणैः समाहतं. B2.4 M2 राक्षसेन विदा (B2 निपा) रितं. —c) D4 विदीर्णं. D5 T1.2 G2 M3 विशीर्णं; D10 विकीर्ण्य (sic). D2 T1 G1 पर्वतं (for पतितं). —d) Ś Ñ V1 (both times) B D1.4.8.12.13 विस्मितोऽभवत् (for क्रोधमूर्छितः). —After 19, Ñ1 V B2.4 ins.

899* भूयोऽपि तद्वधार्थाय विस्मितोऽसौ महाजवः ।
[Ñ2 B4 -बल (for -जव).]

—Then V1 cont. l. 4 of 898*, repeats 18, ins. the prior half of l. 3 of 898* and repeats 19d.

20. a) Ñ1 V2.3 B2 D1–4.13 T1 M3 समा (B2 उपा) दाय (for समासाद्य). —b) D2 (ऽ)भवत्; D6 बली (for हरिः). D4 रोषदर्पात्प्रकम्पय —c) G3 उत्पादयामास —d) D4 गिरिशृङ्गम् (for महागिरिम्). Ś B1 D8.13 गिरिशृङ्गमिवोच्च (B1 °गं समुच्छ्रि) तं. —For 20, V1 B2.4 subst.

900* सोऽश्वकर्णं महावेगान्महान्तमुदपाटयत् ।
[Ñ2 B2 महावेग. B4 महावेगा.]

21. B1 om. 21–22b. —a) Ś Ñ1 V1.3 B3 D4.8.12.13 महाकायम्; V1 V2 °काय; B4 °सारम् (for °स्कन्धं). —b) Ś Ñ1 V1.3 B2–4 D1.4.8.12.13 अश्वकर्णं. Ñ2 महाकर्णं (sic). B4 महाबलः. D4 °निधिः (for °द्युतिः). —G1 illeg. for cd. —c) V2.3 D9–11 T2.3 प्रहृष्य; D2 G1 M1.2 प्रहस्य. Ś Ñ V1 B2 D1–4.8.12.13 परमप्रीतः (Ñ V1 B4 °प्रीता) (for परया प्रीत्या). —d) D4 धीमतां; D2.12 भूतले (for संयुगे).

22. B3 om. 22cd (cf. v. l. 21). —a) D1.4.8.11 T G1.2 M K (ed.) L (ed.) उरु-. D2 हरिः (for उरु-). B1 प्रधावमानो वेगेन —b) B1 प्रभञ्जन्; D1.2.4.13 भञ्जन्; D4.5.7–11 T2.3 G1 भञ्जंस्तु (for प्रभञ्जंस्). Ś Ñ V2.3

गजांश्च सगजारोहान्सरथान्रथिनस्तथा ।
जघान हनुमान्धीमान्राक्षसांश्च पदातिकान् ॥ २३
तमन्तकमिव क्रुद्धं समरे प्राणहारिणम् ।
हनूमन्तमभिप्रेक्ष्य राक्षसा विप्रदुद्रुवुः ॥ २४
तमापतन्तं संक्रुद्धं राक्षसानां भयावहम् ।
ददर्शाकम्पनो वीरश्चुकोप च ननाद च ॥ २५
स चतुर्दशभिर्बाणैः शितैर्देहविदारणैः ।
निर्बिभेद हनूमन्तं महावीर्यमकम्पनः ॥ २६
स तथा प्रतिविद्धस्तु बह्वीभिः शरवृष्टिभिः ।
हनूमान्ददृशे वीरः प्ररूढ इव सानुमान् ॥ २७
ततोऽन्यं वृक्षमुत्पाट्य कृत्वा वेगमनुत्तमम् ।
शिरस्यभिजघानाशु राक्षसेन्द्रमकम्पनम् ॥ २८

G 6 30 28
B 6 56 29
L 6. 32 28

B3-4 D1.3.8.12.13 जवरान्, D4.4 परमान् (for तरसा) V1 प्रभञ्जनसुतो बली, G (ed) भञ्जयन्नपरानिव —c) D6 भय संकुद्दश् (for परम°) —d) Ś1 B1 D1-3.6.11.13 कवयन् (for दारयत्) Ś N V B2.3.4 D1-4.7-11 मही, M3 (also as in text) भृश (for क्षितिम्) B3 पुप्लुवे सननाद च ✻ Cv g चारणै चरणन्यासै । (Cg दारयत्) अदारयत् ।, so also Cm t ✻

23 Ś D3.12 om 23^{ab} —a) Ñ1 वारणान्स, Ñ2 V स गजान्स, B2.3 D2 M3 स गजाश्च, B4 राक्षसान्स, T2 गजानां स (for गजांश्च स) B1 D1.2.13 राक्षसान्सहया(D2 °महा)रोहान् (for °) B3 G1 M1.2 रथाश्च (for सरथान्). D3.5.6 T1 G2.3 तदा (for तथा) Ñ1 B2 सह(G [ed] रथ)वाजिन, B4 D3.8.13 सहयद्वि(D3 °यान्द्वि)पान् (for रथिनस्तथा) B1 सरथाश्च सहद्विपान् (for °) D4 राक्षसा॰सहयान् ✻✻✻ रथान्सहयाजिन —c) G1 जगाम (sic), M3 जहार (for जघान) N1 B3 वीरान्, Ñ2 V B2 क्रुद्धो, D6 वीर, D7.10.11 भीमसन्, G2 दानान् (sic), M1.2 वेगाद् (for धीमान्) Ś D6.13 परमक्रुद्ध, B1.4 D1-3.13 समरे युद्ध (for हनुमान्धीमान्) —d) N2 V B2 पदा(V2 °पा [sic])तिन, D6.7.9-11 T2 M3.4 (before corr as in text) पदाति(D9 °नु)गान् Ś B1.4 D1-3.8.12.13 पदातींश्चापरान्बहून्, N1 B3 पदातीनपरांश्च ह(B3 °स्तथा) —After 23 N2 ins

901* तत शरै सुतीक्ष्णाग्रैराशुगैरभिवर्षितै ।
निर्बिभेद महादीप्तो हनूमन्तमकम्पन ।

24 Ś D3.13 om (hapl ?) 24 Ñ2 reads 24 after 26 —b) Ñ1 V2.3 D9-11 संयुग (for समरे) —After 24^{ab} Ñ1 reads 14, V2 repeats 14 (var) while B3 reads 14^{ab} for the third time and 14^{cd} for the second time —B3 om (hapl) 24^{d}–25^{a} —d) B1 च प्रदुद्रुवु, G (ed) दुद्रुवु पुन —After 24 D4 reads 34

25 N1 B3 om 25^{a} (for B3, cf v l 24) —a) Ś B4 D1.2.8.12.13 सरभ्य (for संक्रुद्ध) Ñ1 V1.2 B1 आपतंतं तत क्रुद्ध, D4 हनूमन्तमभिप्रेक्ष्य (=24^{c}) M3 समापतंत त क्रुद्ध —b) Ñ2 B1 राक्षसां तु B4 तुभारदं (sic) (for भया°) D13 राक्षसांश्च पदातिकान्(=23^{d} [var.]) —d) B1 T1 G2 चुकोप, B4 D7.9-11 चुक्षोभ, D4 चुकोश D3.13 स, D9 न (for first च) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 महाबल (for ननाद च)

26 a) B1 च त दशभिर् (for चतुर्दशभिर्) —b) Ś Ñ1 D3.13 विशिखैर्मर्म(Ñ1 °र्देह)भेदिभि, Ñ2 V B D1-3.13 निशितैर्मर्म(B1 D1.3.13 °र्देह)भेदिभि, D4 विशेषैर्देहभेदिभि, D6.7-11 नि(D6 om [subm])शितैर्देहदारणै —c) Ñ2 V B2 D7-11 T2 G1 महावीर्य(V2.3 °र्यो) (for हनूमन्त) Ś Ñ1 B1.3.4 D1-4.8.12.13 बिभेद सु(D1 स, D4 च)महा वीर्य(D3.4 °र्यो) —d) Ś N V B D1-3.8-13 T2 G1 हनूमतम् (for महावीर्यम्) G (ed) रणाजिरे (for अकम्पन) D4 हनूमत विकम्पन —After 26, N1 reads 24

27 a) Ñ1 B1.3 D6.7 T2.3 M3 तदा Ś Ñ1 B1 D3.8.13 तेन विध्वस्तो, Ñ2 V B2-4 D1.3.4.13 तेन विद्धस्तु, D6 प्रविद्धस्तु, D7-11 T2 विप्रकीर्णस्तु, M1.2 प्रतिविद्धाङ्गो (for प्रतिविद्धस्तु) —b) D6.7 T2 G M1.2.3 बहुभि (for बह्वीभि) Ś N1 B1 D1.3.4.8.12.13 बहुभिर्मार्गणै शितै, Ñ2 V B2-4 शरैर्निशितैर्(B4 °विषो)ग्रै, D4 बहुभि र्मर्मगै शरै, D6-11 T2 नाराचै निशित(T2 शरप)भि —d) Ś Ñ V B D1-4.12.13 रुधिरेण समुक्षित —After 27, Ñ1 B2.3 D2.4 ins while D7.9-11 S cont only l 2 after 903*

902* स बाणैर्विद्धसर्वाङ्गो बहुभिर्देहदारणै ।
पुष्पिताशोकसंकाश प्रबभौ हनुमांस्तदा ।

[(l 1) B3 विवर्ण (hypm) (for विद्ध) D2 स तु बाणैरभिघाङ्गो (for the prior half) D4 देव (sic) (for देह-) —(l 2) B3 शरभो (sic) (for प्रबभौ) D3 तदा (for तत) D4 हनूमान्शोणितोक्षित D7.9-11 S विधूम इव पावक (for the post half)]

—After 27, D7.9-11 S ins

903* विरराज महावीर्यो महाकायो महामना ।

[D6 T1 M3 महाकायो महावीर्यो (by transp) D9-11 T2 महाबल (for °मना)]

28 a) Ś Ñ1 B1.4 D1-4.8.12.13 उत्पाट्य सुमहा(N1 D3 सुमहा, D4 च महा) वृक्ष, Ñ2 V B2 समुत्पाट्य(V2 °त्पाट्य) स त वृक्ष, B3 तरसा सुमहावेगं (sic) —b) D6 तरसा (sic) (for कृत्वा) D4 वेगसमुत्थत —c) D6

G 6 30 29
B 6 56 30
L 6 32 29

स वृक्षेण हतस्तेन सक्रोधेन महात्मना ।
राक्षसो वानरेन्द्रेण पपात च ममार च ॥ २९
तं दृष्ट्वा निहतं भूमौ राक्षसेन्द्रमकम्पनम् ।
व्यथिता राक्षसाः सर्वे क्षितिकम्प इव द्रुमाः ॥ ३०
त्यक्तप्रहरणाः सर्वे राक्षसास्ते पराजिताः ।
लङ्कामभिययुस्त्रस्ता वानरैस्तैरभिद्रुताः ॥ ३१
ते मुक्तकेशाः संभ्रान्ता भग्नमानाः पराजिताः ।
स्रवच्छ्रमजलैरङ्गैः श्वसन्तो विप्रदुद्रुवुः ॥ ३२
अन्योन्यं प्रममन्थुस्ते विविशुर्नगरं भयात् ।
पृष्ठतस्ते सुसंमूढाः प्रेक्षमाणा मुहुर्मुहुः ॥ ३३
तेषु लङ्कां प्रविष्टेषु राक्षसेषु महाबलाः ।
समेत्य हरयः सर्वे हनूमन्तमपूजयन् ॥ ३४

[स]थ (for [क्ष]शु) —^{d}) Ś N V1 3 B D1-4 8 11 12 निशाचरम्, B1 मनुजम (for मकम्पनम्) —After 28 D4 reads 30^{cd} 32 and 31^{ab} while D6 reads 30^{cd} for the first time repeating it in its proper place

29 Ś D1 8 10-12 om (hapl) 29^d-30^b —^{a}) T3 [क्ष]हतस् (for हतस्) —For 29^{ab} Ñ V2 3 B2 3 subst

904* स वृक्ष शिरसा घोर प्रगृह्य ह्यपरोरितम् ।
[Ñ1 सुमहाघोर प्रगृह्य]

while V1 B1 4 D2-4 12 subst

905* तेन वृक्षप्रहारेण वज्रेणेवाभिवानरा ।
[V1 D6 विद्धो यथा B4 D2 12 (इ)व विन्नो(B4 महो) न्नमा L (ed) [इ]वाविरहमा (for [इ]वागिताजसा)]

—^{c}) Ñ1 B3 तरुवेगे(B3 °घाते)न Ñ3 V2 3 D1 सहसा भूमौ (for वानरेन्द्रेण) —^{d}) V1 B1 4 D2-4 12 प्रथितो यमसादन

30 Ś D1 8 10-12 om 30^{ab} (cf v l 29) —^{a}) B1 4 D3 ते (for तं) Ñ V B D4 6 12 M1 3 पतित (for निहत) —^{b}) Ñ V B D2 4 12 कम्पमानम् (for राक्षसेन्द्रम्) —D4 reads 30^{cd} 32 and 31^{ab} after 28 D6 repeats 30^{cd} here (cf v l 28) D9 reads 30^{cd} twice D11 repeats wrongly from 30^c up to ते मुक्तकेशा in 32^a after 34^{ab} —^{c}) T3 वानरा (sic) (for राक्षसा) —D11 om (hapl) 30^d-31^a —^{d}) G1 भूमिकम्प Ś B1 4 D1 3 6 11 नगा इव, Ñ2 V B3 यथा नगा (for इव द्रुमा) Ñ1 B1 वृक्षाति स्म द्विशो दश, D4 वानरैरर्दिता भृशं

31 D11 om 31^a (cf v l 30) For sequence in D4 cf v l 30 —^{b}) N2 V B2 महाबला (for पराजिता) —B1 D1 om (hapl) 31^c 32^b G2 reads 31^{cd} twice —^{c}) Ś B4 D1 3 13 15 प्रविविशुस् (for अभिययुस्) D3 नगरं D6 11 T3 M3 प्रासादं (for त्रस्ता) N1 B2 पतति स्म, N2 V B3 पुरीं जग्मुर् (for ययुस्त्रस्ता) D6 लंकां प्रति पतति स्म —^{d}) N1 B1 D4 अर्दिता भृशं, N1 V2 3 B2 अभिपीडिता, G1 2 M3 समभिद्रुता (for तैरभिद्रुता) Ś V1 B4 D1 3 6 11 12 हन्यमाना प्लवंगमैः

32 B1 D1 om 32^{ab} (cf v l 31) For sequence in D4 cf v l 30 —^{a}) D6 मुक्तकेशा Ś D1 3 6 11 12 सविशा, B4 सभयाः (for संभ्रान्ता) —^{b}) Ś B4 D9 11 भज्यमाना (for भग्नमाना) M1 2 हन्यमाना प्लवंगमैः —^{cd}) B1 D9-11 G2 भयाच्, D6 T2 3 उदाच्, G1 प्रमाद (for स्रवच्) B1 D2 गात्रै (for अङ्गै) Ś D1-3 13 12 भयात्क्लमज(D1 °मेज)र्गात्रैः, B4 ते भयाच्छ्रमजैर् गात्रैः, M3 भयाश्रुजलैर्व्याप्ता (for °) D9-11 प्रस्रवद्भिर्विदुद्रुवुः (for ^{d}) N V B2 3 D6 G (ed) भीता वि(G [ed] भयाद्वि)वर्णवदना श्वसन्तो नष्टचेतस (V3 °न)

33 ^{a}) Ś D1 3 12 अभिनद्(D6 °नर्द)न्तो, N1 V3 B1 4 D1-3 12 अभिमर्द(B4 °मृद्य)न्तो, N2 V1 3 B2 D12 G1 (ed) ते (G [ed] च) प्रमथ्नन्तो, B1 तं विमर्दो (subm) D11 T2 प्रमथन्ते (for प्रममन्थुस्ते) —^{b}) N1 D6 विशन्तो (for विविशुर्) Ś1 नगर, N1 V B D1 4 नगरीं Ś B1 4 D1 3 8 12 13 तदा (for भयात्) —^{c}) Ś N V1 2 3 B D1-4 8 10 12 त्रास, V3 त्रासेन, D4 8 9-11 M1 3 ते तु, G1 M2 तु तु (for ते तु) D6 संमूढा —After 33 Ś N V B1 2 4 D1-4 8 12 13 ins

906* तेषां संजहृतां सद्य विदार्य च पुरीं भयात् ।
राक्षसानां जयं दृष्ट्वा विनेदुस्ते वनौकस ।

[(l 1) B1 च (for सं) B4 संजहतां (for संजहतां) B2 4 संरेये D2 तदा (for भयात्) N V B2 D1 तेषां च हन्यमानानां प्रविशतां पुरीं तदा(N2 प्रति) —(l 2) V B1 4 D2 4 मय D1 वध (for जय) Ś D8 11 राक्षसानजयं दृष्ट्वा (for the prior half) B4 दिवौकस]

—Thereafter Ś D1 3 12 read 36

34 B2 om 34^{ab} —^{b}) Ś D1-3 8 11 12 महाबलै; B1 महाबलैः —After 34^{ab}, D11 repeats wrongly from 30^c up to ते मुक्तकेशा in 32^a —For 34 V3 B2 D1 subst B1 ins. l 1 only after 34^{ab}

907* तद्युक्तमसंख्ये तु वीर्यं दृष्ट्वा हनूमत ।
ते सर्व वानरा हृष्टा पूजयन्त्यवनात्मजम् ।

[(l 1) B2 3 तम् (for तद्) N1 B2 3 महोदरे (for असंख्ये तु) B2 दृष्ट्वा सर्वे (for वीर्य दृष्ट्वा)]

सोऽपि प्रहृष्टस्तान्सर्वान्हरीन्संप्रत्यपूजयत् ।
हनूमान्सत्त्वसम्पन्नो यथार्हमनुकूलतः ॥ ३५
विनेदुश्च यथाप्राणं हरयो जितकाशिनः ।
चकर्षुश्च पुनस्तत्र सप्राणानेव राक्षसान् ॥ ३६
स वीरशोभामभजन्महाकपिः
समेत्य रक्षांसि निहत्य मारुतिः ।
महासुरं भीममित्रनाशनं
यथैव विष्णुर्बलिनं चमूमुखे ॥ ३७
अपूजयन्देवगणास्तदा कपिं
स्वयं च रामोऽतिबलश्च लक्ष्मणः ।
तथैव सुग्रीवमुखाः प्लवंगमा
विभीषणश्चैव महाबलस्तदा ॥ ३८

G 6 30 39
B 6 56 39
L 6 32 38

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुश्चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४४ ॥

35 G3 om (hapl) 35^{ab} —^{a}) D1 [ऽ]भि (for ऽपि) D3 om तान् (subst) Ñ2 V1 3 B2 प्रमध्य ता (Ñ2 V1 तान्) D2 M1 2 3 प्रविष्ट (M3 °ष्टा)स्तान्, D7 9 11 G1 प्रहृष्ट (D7 °ष्टा)स्तान्, G1 हृष्टस्तु तान् (for प्रहृष्टस्तान्) V2 B3 सेना (for सर्वान्) V3 तेजस्वी (for तान्सर्वान्) Ñ1 B1 D4 स चापि हृष्टस्तेजस्वी —^{b}) Ś B1 4 D1-3 8 12 13 वानरान्, V3 हरीस्तान्, T1 2 समेत्य (for हरीन्सं) Ñ V1 3 B2 3 D4 हरीस्तानभ्य (N1 D4 °भ्य B3 °त्य)पूजयत्, M3 K (ed) हरीन्प्रत्यभि (K [ed] °भ्य)पूजयत् —^{c}) D1 सत्त्वमापन्नो, G3 बलमपन्नो —^{d}) B3 यथावद् Ś B1 4 D1-3 8 12 13 अभि (D3 °पि)पूजित, Ñ V B2 3 D4 अनुरूपत (for अनुकूलत) —After 35 Ñ1 B3 D4 ins 908* while D3 reads wrongly from 37^{b} up to महा in 37^{c}

36 Ñ1 B3 om 36 Ś D3 12 read 36 after 33 (after 906*) —^{a}) Ś B1 D1-3 8 12.13 यथाकाम, B4 यथा मेघा —^{b}) D4 जितकक्षणा —Ñ2 V1 3 B4 D4 om 36^{cd} —^{c}) D4 10 11 T1 Ck t चकृषुस (for चकर्षुश) Ś V3 B2 4 D2 8 11 12 पुनश्च अमु पतितान्, D1 पुनश्च पतिताश्च —^{d}) Ś V2 D3 12 सप्रणान्; D3 स * णान् B3 D4 T2 G3 अपि, D3 अथ (for एव) —After 36 V3 B4 D12 ins Ñ1 B3 (both owing to om) D1 ins after 35 Ñ1 V1 3 B3 D4 ins. after 36^{ab} (owing to om)

908* अथ सपूज्य स हरीन्कृत्वा कर्म सुदुष्करम् ।
आजगाम महाबाहुर्यत्र राम सलक्ष्मण ।

[(l 1) Ñ2 D4.12 प (for स) D4 च संपूज्य (for संपूज्य स) V3 D3 11 पुद्धत्र]

37 Ś D2 11 om 37 —^{a}) B4 शरीर (for स वीर) Ñ V B D1-3 12 प्रमुखो; T1 भजमान्; M1 2 तु वहन् (for मभजन्) V3 प्रवादवान्, D1 1 12 वहन्कपि —^{b}) Ñ1 B3 D4 निहत्य; V1 2 B1 जगाम (for समेत्य) Ñ1 (m also जगाम) B3 D4 समेत्य; D3 निपत्य (for निहत्य) B2 4 निहत्य रक्षस्तदसान (B4 °सौ द्रा)वासवान्, D1-3 12 नि (D3 विनि)हत्य रक्षस्तरसा निशाचरान् (D3 °चरा समासवान्) —^{c}) Ñ2 V B2 महासुरान् Ñ1 B1 3 4 D1 3 12 वीरम्, Ñ2 V B2 शत्रु (for भीमम्) V1 B1 3 4 D1-3 तापनो, D7 G1 M3 -नाशनो, D12 -तापितो, G1 शातन (for नाशन) Ñ2 B2 गणान्प्रमथ्य, V1 2 गणान्प्रमाथिनो, V3 इव प्रमाथिनो (for अमित्रनाशन) —^{d}) B1 2 यथा च V2 शक्रो (for विष्णुर्) B4 वसदम् (for बलिन) D7 महाहवे (for चमूमुखे) Ñ2 V2 3 B2 यथैव शक्रो विनिहत्य दानवान्, D6-11 विष्णुयथैवो (D9 अकपन यो)हनत चमूमुखे —For 37^{cd} D4 subst

909* न्यपेदयद्रूसममिनतापनो
आप्रा सुत राममथो चमूमुखे (sic) ।

38 ^{a}) Ś V2 3 B1 4 D1-3 8 12 13 तत, B3 महा, T2 G1 2 M3 तथा (for तदा) M1 2 तु मारुत (for तदा कपिं) —^{b}) D3 तथैव (for स्वयं च) B1 वीरो (for रामो) Ñ1 B3 4 D1 3 4 [ऽ]तियशा (for °बलश्च) B3 4 T2 स (for second च) —^{c}) B4 तदैव Ś1 om (hapl) सुग्रीव Ś D2 8 12 च वानरा, B1 सवाधवा M1 2 कपीश्वरा (for प्लवंगमा) —^{d}) V B1 D2 G1 M1 2 [अ]पि, B4 [अ]ति (for [ए]व) N B3-4 महामतिश्च (V1 °ति) D3 4 G1 2 M3 यथा (for तदा) Ś V B1 D1-3 8 12.13 ह (Ś D3 अ)नुयायिभि ; D3 तथा पर हिता (for महाबलस्तदा)

Colophon V3 missing —*Kāṇḍa name* Ñ B D3 4 12 लङ्काकाण्डे —After Kanda name D1 13 ins युद्धपर्वाणि —*Sarga name* Ś Ñ V1 2 B D1-4 6.9 12 13 अकम्पनवधो —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V3 B3 D2 4.12 13 om, Ś2 D1 3 8 32, Ñ2 B1 4 30 V1 31 B2 28, D6-7 10.11 T1 2 G M 56 T3 57 —After colophon D1 concludes with रामाय G M1 2 3 with श्रीरामाय नम

—After Sarga 44, T2.3 ins. a passage relegated to App I (No 27)

४५

G 6 31 1
B 6 57 1
L 6 33 1

अकम्पनवधं श्रुत्वा क्रुद्धो वै राक्षसेश्वरः ।
किंचिद्दीनमुखश्चापि सचिवांस्तानुदैक्षत ॥ १
स तु ध्यात्वा मुहूर्तं तु मन्त्रिभिः संविचार्य च ।
पुरीं परिययौ लङ्कां सर्वान्गुल्मानवेक्षितुम् ॥ २
तां राक्षसगणैर्गुप्तां गुल्मैर्बहुभिरावृताम् ।
ददर्श नगरीं लङ्कां पताकाध्वजमालिनीम् ॥ ३

रुद्धां तु नगरीं दृष्ट्वा रावणो राक्षसेश्वरः ।
उवाचामर्षितः काले प्रहस्तं युद्धकोविदम् ॥ ४
पुरस्योपनिविष्टस्य सहसा पीडितस्य च ।
नान्यं युद्धात्प्रपश्यामि मोक्षं युद्धविशारद ॥ ५
अहं वा कुम्भकर्णो वा त्वं वा सेनापतिर्मम ।
इन्द्रजिद्वा निकुम्भो वा वहेयुर्भारमीदृशम् ॥ ६

45

1 V3 missing from 1 up to 1 149 of App I (No 28) T3 om 1ab —a) Ñ2 V3 B2 D13 M2 अकम्पन हृतं श्रुत्वा, T2 प्रवमेता-हताम्श्रुत्वा —b) Ñ V1 B2 D1 रावणो राक्षसाधिप —For 1cd Ś B1 D1-3 subst

910* ततस्तु रावणः क्रुद्धः श्रुत्वा हतमकम्पनम् ।
[D3 स (for तु)]

—For subst in Ñ V1 B2 D1 cf v l 911* —Ś B1 D1-3 om 1c-2b —c) M2 दीनमुखोऽ

2 Ś B1 D1-3 om, V3 missing 2ab (for both cf v l 1) —b) D6 G2 सुविचार्य —For 1c-2b, Ñ V1 B2 D1 subst while B2 ins (including App I (No 28)) after 6 46

911* प्रहस्तस्य वधं श्रुत्वा रावणो राक्षसाधिप ।
किंचिदागतसंत्रासश्चिन्तापरिगतोऽभवत् ।
विचिन्त्य चेतिकर्तव्यं बहुधा स्वयमात्मन ।

[Ñ V1 B2 D1 om 1 1 —(l 2) B2 परीतो (for °गतो) D1 चिताप्रमातं शस्त्रम (for the post half) —(l 3) V2 चनसा तत and स्वकं (for चेतिकर्तव्यं and बहुधा)]

—Thereafter all the above MSS ins a passage relegated to App I (No 28) while D5-7-11 T1 G M ins after 2ab

912* ततस्तु रावणः पूर्वे दिवसे राक्षसाधिप ।

[D4,6 (after corr)-11 T1 M1 G1,2 1 पूर्वे, Cv r k as above (for पूर्वे)]

—Then D5 cont, while T2 ins after 2ab

913* प्रभातसमये काले रणमारब्ध रावणः ।
प्रहस्तसहितः सोऽथ सचिवैश्चापि राक्षसैः ।
निर्ययौ स्वगृहात्पूर्वं स्वदुर्गमवलोकयन् ।

[(l 1) T1 चैव (for काले) —(l 2) D5 सार्धं (for सोऽथ) —(l 3) D5 निर्ययु D6 पूर्वं (for पूर्वं)]

—V3 om 2c-4b Before 2cd, V3 ins l 150-158 of App I (No 28) —c) D1 पुरीं प्रति, D13 मभिदीप (for पुरीं परि) —d) B1 D1-3 M1 सर्वं (for सर्वान्) G1 M1 उदीक्षितु D4 यद्गुल्मस्तर्वान्नतां (sic)

3 V3 om 3 (cf v l 2) —a) D4 व राजन्सगणैर्गुप्त (sic) —b) Ñ1 B2 आकुला (for आवृताम्) Ś B1 D1-3 गुल्मैश्च (B1 °र्निमिर्) बहुभिर्युं (Ś D4,5 °र्युं) तां —c) D4,5 9-11 T1 राजा (for लङ्का) Ś D4,11 लङ्कां राजन्तीं, Ñ2 V2 रक्षोराजस्ता, N2 V1 B1 D1-3 राज्ञा (Ñ2 V1 B1 D1 रक्षो) राजतीं, B1 राक्षसराजस्ता (hypm), D1 राजा नगरीं (for नगरीं लङ्कां) —d) Ś N V1 B D1 बहु (D13 रथ) ध्वजपताकिनीं

4 V3 om 4ab (cf v l 2) —a) Ñ2 B1 तां, D6 T1 स (for तु) B2 वानरैः (for नगरीं) D4 ततश्च पुरीं दृष्ट्वा —b) B1 D1 सगणो (for रावणो) N V1 B1 राक्षसाधिप —c) D1 श्रापत, D4 [अ]मर्षितः D9-11 T1 [आ]त्मह्रित (for [अ]मर्षित) N1 उवाचामर्षसत्त्वस —d) D1 रणकोविदं, D13 युद्धविक्रम —After 4, B1 ins 914*

5 V3 B1 om 5ab —a) D4 समय (for पुरस्य) Ś V1 D1-3 [उ]पनिरुद्धस्य; N B1 °रि रुद्धस्य; B1 [अ]त्योपरुद्धस्य (for [उ]पनिविष्टस्य) D4 पुरस्यस्योपरुद्धस्य —b) D4 पालितस्य (for पीडि°) D1-11 तु, D4 T1 M1 वा (for च) ❀ Cm g वा शब्दश्चार्थे ❀ —After 5ab, N V1 B1 (after 4 owing to om) 3 ins

914* निष्क्रम्य युधि युध्यस्व परसैन्यं विमर्दयन् ।

—c) Ś N1 V1 B1 D1-3 समर्थं; D4 समनु; D1 युद्धाय (for युद्धस्य) V1 तु मन्येऽहं; D4 T1 प्रपश्यामि D6 प्रपश्यति (for प्रपश्यामि) N2 B1 नान्यमु (B1 °स्य) युद्धा मन्येऽत; B1 नान्यद्युद्धान्मन्यत —d) Ś N1 V1 B1 D1-3 युद्धे; V1 मोक्षो (for मोक्षं) Ś1 D1 युद्धविशारदः; Ñ1 V1 B1 D4 T1 G1 °विशारदा; V1 B1 D4 M1 °विशारदं D1 देहे युधि महाबल

6 V1 om (hapl ?) 6ab —b) D4 च (for वा) D4 T1 M1 समागत —d) D4 भारं वहति चेतसि

स त्वं बलमितः शीघ्रमादाय परिगृह्य च ।
विजयायाभिनिर्याहि यत्र सर्वे वनौकसः ॥ ७
निर्याणादेव ते नूनं चपला हरिवाहिनी ।
नर्दतां राक्षसेन्द्राणां श्रुत्वा नादं द्रविष्यति ॥ ८
चपला ह्यविनीताश्च चलचित्ताश्च वानराः ।
न सहिष्यन्ति ते नादं सिंहनादमिव द्विपाः ॥ ९
विद्रुते च बले तस्मिन्रामः सौमित्रिणा सह ।
अवशस्ते निरालम्बः प्रहस्त वशमेष्यति ॥ १०
आपत्संशयिता श्रेयो नात्र निःसंशयीकृता ।
प्रतिलोमानुलोमं वा यद्वा नो मन्यसे हितम् ॥ ११
रावणेनैवमुक्तस्तु प्रहस्तो वाहिनीपतिः ।
राक्षसेन्द्रमुवाचेदमसुरेन्द्रमिवोशना ॥ १२
राजन्मन्त्रितपूर्वं नः कुशलैः सह मन्त्रिभिः ।
विवादश्चापि नो वृत्तः समवेक्ष्य परस्परम् ॥ १३
प्रदानेन तु सीतायाः श्रेयो व्यवसितं मया ।
अप्रदाने पुनर्युद्धं दृष्टमेतत्तथैव नः ॥ १४
सोऽहं दानैश्च मानैश्च सततं पूजितस्त्वया ।
सान्त्वैश्च विविधैः काले किं न कुर्यां प्रियं तव ॥ १५

G 6 32 17
B 6 57 15
L 6 33 14

7 a) Ś B1 D1-4 8 12 13 इह कृत्स्नम्, Ñ1 M8 इहैव शीघ्रम्, V2 D6.7 9-11 G2 M1-3 अत शी°, D5 अतिदी° (for इत शीघ्रम्) — b) G2 प्रतिगृह्य (for परि°) V1 कृत्स्न चापरिगृह्य स , D7 आदाय रथमास्थित — c) Ś B1 D1-3 8 12 13 (अ)[भि]यु निर्याहि, Ñ1 V2 B3 D4 [अ]ध्व नि°, Ñ2 V1 B2.4 विनि° (for [अ]भिनिर्याहि) — d) Ś D1 8 13 जहि सर्वे, Ñ1 B1 D2-4 जहि सर्वान्, D11 यत्र सव- (for यत्र सर्वे) Ñ2 V B2-4 यत्र तौ रामलक्ष्मणौ, D12 सर्वराक्षससंवृत

8 a) D4 अपि (for एव) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 ते वीर, D5 T1 सा नूनं, D9 11 तूर्णं च (for ते नूनं) — b) D7 चलैरसा, D9-11 चलिता, G1 चपला, M8 छलिता, Cg as in text (for चपला) — c) Ś V2 B1 3 4 D1 3 8 13 नदता, N2 निर्गता (sic) D12 नदतां, M1 अर्दता (for नर्दतां) Ñ1 B2 D4 राक्षसानां च, M1 3 वानरेन्द्राणां (for राक्षसेन्द्राणां) — d) Ś D8 13 न तिष्ठति (for द्रविष्यति) —After 8, G1 ins

915* नो चेत्सर्वान्विधिष्यन्ति तत्सुग्रस्य निरुध्यमान् ।

9 G1 om 9-10 — a) Ñ1 V1 B2-4 D8 12 च (for हि) — c) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 घोष(Ñ2 °र, D12 सह [sic])न ते (Ñ V B2-4 D1 4 13 ते न) सहिष्यन्ति

10 G1 om 10 (cf v l 9) — a) Ś B1.4 D1 4 8 12 13 नद(D3 °र्द)त त्वां समालक्ष्य (D1 4 °लाप), Ñ1 B3 विद्रुतैर्वानरैः सर्वैः, Ñ2 V B2 द्रवतां वानरेन्द्राणां — c) V B1 D6 7 9-11 तु (for ते) — d) Ñ1 वधम् (for वशम्)

11 a) D5 सवायता, D11 M3 सश्रयिता, G2 सुसश्रिता (for संशयिता) Ś B3.4 D1-4 8 12 13 आपत्सु (B4 अपरे) संशय (Ś D8 12 °य) श्रेयो (D8 °शो), B2 आहु संशयिता श्रेयो — b) D6 T1 M1 तु, D7 च (for [अ]त्र) Ś Ñ V B1 3 4 D1-3 8 13 न तु (V2 नात्र) निःसंशय कृत, B2 न तु निःसंशयो हृत, D4 न सेव्य संशय क्वचित, D12 ननु निःसंशय क्षत — c) Ś V1 3 B1.4 D1 3 8 12 13 च (for वा) Ñ1 B2 प्रतिलोमानुलोमाभ्यां, B3 प्रतिलोम्यानुलोम्येन, D4 प्रतिलोम सुलोम वा — d) Ś D3 18 यथावत्, Ñ2 V2 यथा वा, V1 2 D2 13 यद्वान्यत्, B3 यद्वान्य, B4 यद्वा त्व, D6 10 11 यत्तु नो, G2 किं वा नो (for यद्वा नो) Ñ2 B1 2 युद्धादन्यत्र मे(B1 °त्सया) हित, D1 3 यच्चा(D8 °द्वा) न्यन्मनसो हित, D4 यद्वाक्य मन्यसेऽन्वित —After 11 D4 ins

916* सर्वसैन्य समुद्युक्तस्य नियतु भवता चमू ।
सुपार्श्वो वज्रमौलिस्तु प्रयातु तव पृष्ठत ।

12 a) B1 स च तेन (for रावणेन) T1 रावणे * * * स्तु (moth eaten) — b) Ñ1 V2 3 B1 D1 3 4 13 G1 3 M8 राक्षसाधिप , Ñ2 V1 B2 3 राक्षसा वर (for वाहिनीपति) — d) Ś V1 V2 B1 4 D1 4-6 8 12 T G1 3 M1-4 [उ]शना (sic)

13 a) Ś D3 8 13 मे (for न) V2 3 B1.4 T1 राजव (B4 °चो) मन्त्रित पूर्व, D4 7 M1 3 राजन्समन्त्रित पूर्वं (D4 सर्व) — b) Ś B2 D3 कुशल Ś Ñ2 V B1 4 D1-4 8 12 13 मन्त्रिभि सह (by transp) B2 सतत पूजितस्त्वया — c) Ñ2 V B3 3 सवृत्त , D4 नो दत्त (for नो वृत्त) — d) Ñ2 V3 समुपेत्य (V3 °क्ष्य), B1 समुद्यत, D4 समरेषु (for समवेक्ष्य)

14 a) Ñ2 प्रतिदाने B1 D1 च, T2 हि (for तु) — b) D12 (ऽ)व्यवसन (for व्यवसित) N1 B2 3 D4 मम (for मया) — c) B1 तु युद्ध तु (for पुनर्युद्ध) — d) B4 D1 8 12 एव, D3 एव (for एतत्) Ś N3 D2 8 12 तदैव तु (Ñ1 हि), Ñ1 V B3 D1 3 8 13 G1 तदे(V3 °दै)व न , B1 न सवाय B4 (with hiatus) तु भव न , B4 D4 तु वै पुन , G (ed) तथैव च (for तथैव न)

15 b) Ś D3 8 13 लालितस् (for पूजितस्) — c) B2 सोन्यैस्, B3 D12 शान्तैस्, V3 त्रिविधै D3 वचनै (for विविधै) Ś Ñ V B2-3 D1 3 8 12 13 राजन् (for काले) B1 प्रार्थैश्चर्यविधे राजन् — d) V3 B1 किं नु D9-11 G1 हित तव, G (ed) तव प्रिय (by transp) —After 15 Ś Ñ V B1-3 D1-4 8 12 13 read 18

G. 6. 31. 18
B. 6. 57. 16
L. 6. 33. 16

न हि मे जीवितं रक्ष्यं पुत्रदारधनानि वा ।
त्वं पश्य मां जुहूषन्तं त्वदर्थे जीवितं युधि ॥ १६
एवमुक्त्वा तु भर्तारं रावणं वाहिनीपतिः ।
उवाचेदं बलाध्यक्षान्प्रहस्तः पुरतः स्थितान् ।
समानयत मे शीघ्रं राक्षसानां महद्बलम् ॥ १७
मद्बाणाशनिवेगेन हतानां तु रणाजिरे ।
अद्य तृप्यन्तु मांसेन पक्षिणः काननौकसाम् ॥ १८
इत्युक्तास्ते प्रहस्तेन बलाध्यक्षाः कृतत्वराः ।
बलमुद्योजयामासुस्तस्मिन्राक्षसमन्दिरे ॥ १९
सा बभूव मुहूर्तेन तिग्मनानाविधायुधैः ।
लङ्का राक्षसवीरैस्तैर्गजैरिव समाकुला ॥ २०
हुताशनं तर्पयतां ब्राह्मणांश्च नमस्यताम् ।
आज्यगन्धप्रतिवहः सुरभिर्मारुतो ववौ ॥ २१

---

16 a) B1 जीवितु (sic) D3 विजीत (meta) (for जीवित) D4 राज्य (for रक्ष्य) —b) B4 पुत्र वापि, T2.3 पुत्रदारा Ś1 D8.12 दारादिभि Ś2 धनादिभि, Ñ1 V2.3 B1.3.4 D1-7.9-11.13 T3 G M6 धनानि च (for धनानि वा) —c) Ñ2 V1 B D1-3.12 संपश्य B1.3 D13 जुहूषन्त; D2 T2 G2 जुहूर्षन्त; D5.7 T1 G1 M6 जिहीर्षन्त, T3 जिहासेत (for जुहूषन्त) Ś D8.12 स त्वं मां पश्य जुह्वत, N1 संपश्य मां जुह्वमान, V1 D3 संपश्य मां च जुह्वद् D4 युध्य च ॐ Cr m जुहूषन्त त्यक्तुमिच्छन्तम् ।, Cg h t जुहूषन्तं होतुमिच्छन्तम् । Cg adds जुहोते सन्प्रत्यय ।। गत्यनुग्रतिक्रास्तु जुहूषन्त त्यक्तुमिच्छन्तमित्यथ । जुहोतेर्दानार्थ त्वादित्याहु ॐ —d) V1 B2 D6 M1 त्वदर्थे Ś V2 B1 D1-4.6.8.12.13 त्वदर्थं (N1 °र्थे) जीवितं रण

17 a) Ñ B1.4 स (for तु) —Ś D8.12 om 17c–f —c) B1 [ए]तं (for [इ]दं) Ñ1 V2.3 D2.3 D5-6 बलाध्यक्ष —d) D11 सहस्र (for प्रहस्त) D7 प्रमुखे (for पुरत) Ñ2 V1.2 B1-3 D5.6 स्थित V3 प्रहस्तस्तत्र संस्थित —e) Ñ V B1.2 D1.4 समानयध्व D6 समानयतु N V2.3 B2.3 D1-4.13 मे क्षिप्रं, B1 मां शीघ्रं, G3 शीघ्रं मे (by transp) (for मे शीघ्रं) —f) B2.4 D2.6-11.13 T2 G2.3 M1 महाबल, M2.3 बल महत् (by transp) —After 17 Ñ1 B1 D2.4.6.12 ins

917* यावद्वानरमांसेन पक्षिणस्तर्पयाम्यहम् ।

[Ñ1 D4 अथ (for यावद्) Ñ1 D4 तृप्यन्तु (D4 °न्तु) कुरु पक्षिण (for the post half)]

—while N2 V2.3 B2-4 ins after 17

918* अद्य तां नाशयिष्यामि वेगेन हरिवाहिनीम् ।

[V3 अह (for अद्य) G (ed) विद्रविष्यामि (for नाशयि°) B3 वानराणां महाचमूम् G (ed) वेगेन महतीं चमूम् (for the post half)]

18 Ś V1 V3 B1-3 D1-4.6.12.13 read 18 after 15 —a) D6-11 मद्बाणानां तु (for °शनि) —V2 om (hapl ?) 18b —c) D1 T1 M3 च (for तु) —c) M1 तृप्यति D4.7.9-11 T1 G M2.3 मांसाश (for मांसेन) —d) V1 B1 समाशा (for पक्षिण) Ś1 V1 B1.3 D2.4-13 G M1 काननौकस

19 Ś D8.12 om 19ab —a) N V B2.3 D4 एव मुक्त, D3 इत्युक्तस्तु D6.11 बलाध्यक्षा (for प्रहस्तेन). D7.9-11 T2 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा —b) D6 प्रहस्तेन, D13 शूराश्चैव (for बलाध्यक्षा) D9.11 T2 महाबला (for कृतत्वरा) Ñ V B2.3 D2.3 बलाध्यक्ष कृतत्वर (D4 °त्वन) —c) B1 बल तु (for बलमुद्) Ś D8.12 G1 उद्योजयामास Ñ V B2.3 D4 यो(D2 नो)दयामास रक्षांसि —d) M1.2 रावण (for राक्षस)

20 a) B D1 सबभूव B4 मुहूर्ते तु (for °र्तेन) —b) D9.11 T1.2 भीमैर्, G2.3 M3 तीक्ष्ण (for तिग्म) Ñ1 V1.3 B1.4 D1.13 [आ]युधध्वजै (B1 D8.12 °जा) Ñ2 V2 B2.3 D2 [आ]यु(V2 वि)धाकुलै (for विधायुधै), Ś D8.12 तिग्मा सेना बहुध्वजा; D1 तीव्रनानायुधध्वजा; D2 तिग्मा नानायुधध्वजा —d) M1.2 सिंहैर् (for गजैर्), G1 बलिभि: M3 अथ (for इव) B1.4 नागैर्भागवती यथा, D4 नागैर्नागवतीरिमा (sic)

21 a) D13 हव्यवाह तर्पयित्वा —b) B1 राक्षसांश्च; D5 G1 ब्राह्मणाना (for ब्राह्मणांश्च) D13 नमस्य वै —c) V1 D2.4 हव्यवाह N1 V2-3 पुण्य; D6.7 परिवह (for प्रतिवह) Ś Ñ1 V1 B D1.3.8.10.12 हव्य(Ś °व्यं; Ñ1 V1 B2.3 भाज्य)गन्ध प्रतिवहन् —d) B4 D1 transp सुरभिर् and मारुतो —After 21, Ñ2 V B2.3 D2 repeats l 2 after 22 | a ins, while Ś B1.4 D1.8.12.13 ins l 1 and l 2 after 21 and 22 respy, N1 (marg) ins after 21ab

919* तर्पयित्वा तु तं वह्निं विधिमान्वेदपारगम् ।
ब्राह्मणे स्वस्ति वाच्यांश्च समाश्वास्य यथाविधि ।

[(l 1) V2 च [, D3 [आ]इत्य तं, B1 तद्वह्नि (for तु तं). Ś D8.12 सर्वं, B1 वह्नौ (for वह्निं) B2 वेदपारग —(l 2) Ñ1 V B D1 ब्राह्मणान्, V2 ब्राह्मण V3 D2(first time) वाच्यत्तु (for °च्यां) D1.3.13 स्वस्ति L2 वाचयित्वा (for the prior half) N1 V2.3 B3 D1.2 [अ]भिवन्दित्वा, D13 च वंदित्वा (for यथाविधि) Ś1 V2 B1.4 पूजयित्वा नृपान् (V2 °पं) विप्रा (B1 °प्रान्), D4(first time) ब्राह्मणान् स्तुत्वा; D3 समाश्वासे विप्रान् (for the post half)]

सजय विनिधारास्ता जगृहुस्त्वभिमन्त्रिताः ।
संग्रामसज्जाः संहृष्टा धारयन्राक्षसास्तदा ॥ २२
सधनुष्काः कवचिनो वेगादाप्लुत्य राक्षसाः ।
रावणं प्रेक्ष्य राजानं प्रहस्तं पर्यवारयन् ॥ २३
अथामन्त्र्य च राजानं भेरीमाहत्य भैरवाम् ।
आरुरोह रथं दिव्यं प्रहस्तः सज्जकल्पितम् ॥ २४

हयैर्महाजवैर्युक्तं सम्यक्सूतसुसंयुतम् ।
महाजलदनिर्घोषं साक्षाच्चन्द्रार्कभास्वरम् ॥ २५
उरगध्वजदुर्धर्षं सुवरूथं स्वपस्करम् ।
सुवर्णजालसंयुक्तं प्रहसन्तमिव श्रिया ॥ २६
ततस्तं रथमास्थाय रावणार्पितशासनः ।
लङ्काया निर्ययौ तूर्णं बलेन महता वृतः ॥ २७

G 6 31 31
B 6 37 28
L 6 33 28

22 D4 om 22^cd —^d) N2 (with hiatus) ते जय, V1 B2 त जयो (for सजय) —^b) Ś Ñ V B1-4 D1-[illegible] विरोषिद, T3 जगृहुश्च (for जगृहुस्तु) B1 आमन्त्रमिता —^c) Ś D1 [illegible] सग्रामसज्जा, N1 °मत्ता, V1 D1 [illegible] °सज्जा, V1 B4 °हृष्टा; B1 D1 °यत्ता, B2 सग्रामे सज्जा; D1 °म प्रति (for सग्रामसज्जा) B4 ससज्जा, D6 सदृष्टा (for संहृष्टा) —^d) D6 T3 राक्षसा क्षपा, M2 °नयमा; Cg as in text (for राक्षसास्तदा) Ś B1 4 D1-[illegible] धारयतो (D1 °ति) महाबला, Ñ V B2 D1 धारयतो (Ñ1 D1 °ति) निशाचरा, G1 धावतस्ते निशाचरा ※ Cr g k t धारयन् अधारयन् (Cg °यत्र) ※ —After 22 Ś B1 4 D1 (repeats) [illegible] ins 1 2 of 919*

23 ^a) Ś N V B D1-[illegible] धनुर्हस्ता (for सधनुष्का) B1 सुवलिनो, D1 कवचिनो (for कवचिनो) —^b) Ś Ñ V B D1 [illegible] G1 वेगेन (for वेगाद्) N1 D4 (आ) गम्य, D6-11 उत्सृज्य (for आप्लुत्य) —B1 reads 23^cd twice —^c) Ñ2 प्रेत्य (for प्रेक्ष्य) N1 D1 सर्वार (for राजान) B1 (first time) अथ सर्वान् राजान

24 ^a) Ś D1 [illegible] समान्य, N1 (आ) मन्य स, V1 2 B4 (आ) मन्त्रैव, V1 B3 4 D1 [illegible] सवत्य, D6 मन्त्र तु (for (आ) मन्त्र्य च) D1 आमन्त्र्य त च राजान —^b) Ś D1 [illegible] स (D1 सु) हत्वा, Ñ1 B1-4 D1 [illegible] भैरवीं, B4 D1 7 T1 भैरव (for भैरवाम्) —^c) B1 D1 युक्त, B2 दीप्त, D6 सत्य, D1-11 युक्त (for दिव्य) —^d) Ś D1 [illegible] सज्ज (Ś1 °ज्य) कार्मुक, B1 4 D1 [illegible] °कार्मुक (for °कल्पितम्) —For 24^cd, N V B1 subst while D1 ins 1 1 only after 24

920* अन्वारोहन्त सहसा गजवाजिरथाद्धतम् ।
प्रणम्य रावणं चैव प्रहस्त सज्जकार्मुकम् ।

[(1 1) Ñ1 अन्वारोह सहसा, V1 2 B4 4 D1 अन्वारोहन्त (D1 °न्त) सहसे V3 आरोह त सहसे (for the prior half) N1 V1 B1 D4 द्रुत रथ B1 ध्वज रथ (for रथाद्धतम्) V1 गजवाजियुत (for the post half) —(1 2) N1 B1 स्वज्जकार्मुक N1 B1 सज्जलकित V3 °कारितम् (sic) (for सज्जकार्मुकम्)]

—Then all the above MSS cont, while D1 ins after 24

921* आरुह्य स रथ श्रेष्ठ काञ्चनाङ्गदकुण्डल ।
सर्वायुधसमोपेत किङ्किणीशतनादितम् ।

[(1 1) Ñ1 D1 दिव्य (for श्रेष्ठ) Ñ1 भूषित, V1 भूषण, D1 कुडल (for कुण्डल) —Ñ1 D1 om 1 2 —(1 2) B1 समोपेत, G (ed) शतैः (for °समोपेत)] —Thereafter Ñ1 D1 read 20^cd

25 ^a) N V1 2 B2 3 D6 G1 महोत्सवैर् (for महा°) —D1 om (hapl) 25^b-26^c —^b) Ñ V1 2 B1 3 सूतो दित, V1 प्रदर्शित, B1 4 D1-9 समन्वित, D1 प्रणोदित (for सुसंयुतम्) Ś D1 प्रहसन्तमिव श्रिया, D7 G1 M1 2 सम्यक्सूत ससायक, D1 [illegible] T1 G1 सम्यक्सूत सुसयु (G1 °य) त, D1 सदश्वसमन्वित, G1 M1 सम्यक्सूतेन सयु (M1 °य) त, L (ed) सम्यक्सूतसमन्वित —^c) N1 V1 B1 2 सकाश (for निर्घोष) Ś1 महाजलनिधिर्घोष —^d) Ś1 N1 V1 2 B1 3 D1 [illegible] दीप्त, Ś1 दीप्तं, N1 B1 2 D1 [illegible] दीप्तम (for साक्षाच्च) Ñ V B1 3 D4 °वर्चस, B1 सुप्रभ (for भास्वरम्)

26 D1 om 26^abc (cf v l 25) M1 om 26^ab Ñ1 D1 read 26^cd after 921* G1 transp. ^ab and ^cd —^a) Ś V B1 D1-[illegible] उदग्र, N1 D1 तुरग, Ñ2 B1 तुरग (for उरग) B1 ध्वज —^b) D1 T1 G1 सुवरूथ, D1 स्ववरूथ D1 सवरूथम् Ñ1 सुमासुर, Ñ1 सुवर्ण, V1 स्वपस्कर, B1 परिष्कर, B2 पुरःसर, B2 सुवपुर, D1 [illegible] उपस्कर, D6 T1 सुकूबर, D7-[illegible] T1 M1 Ck स्वपस्कर, T1 G M1 2 सुवस्कर, G (ed) परिष्कृत, Cm g t as in text (for स्वपस्करम्) B1 ध्वजरूपसव स्कृत, D1 सुरूप सुपुर सर, D1 वायुरूपसुभासुर —^c) N1 V B1 4 सज्जक B1 सपूर्ण (for संयुक्त) —^d) N V1 2 B1 3 D1 प्रज्वलन्तम् (for प्रहसन्तम्)

27 ^a) G1 damaged for ततस्त रथ Ś D1 [illegible] तु तूर्ण N V B1 4 D1 [illegible] स तु त, B1 स च त, D1 स तु (for ततस्त) B1 आरुह्य (for आस्थाय) —^b) Ñ1 B1 3 D1 [illegible] मानस (for शासन) Ś D1 [illegible] प्रणार्पित शासन B1 रावणाज्ञार्पितस्तदा —^c) Ś B1 4 D1-[illegible] क्षिप्र (for तूर्णं) —^d) N1 वृत (for वृत) —After 27 D1 ins

G 6 31 32
B 6 37 28
L 6 33 29

ततो दुंदुभिनिर्घोषः पर्जन्यनिनदोपमः ।
शुश्रुवे शङ्खशब्दश्च प्रयाते वाहिनीपतौ ॥ २८
निनदन्तः स्वरान्घोरान्राक्षसा जग्मुरग्रतः ।
भीमरूपा महाकायाः प्रहस्तस्य पुरःसराः ॥ २९
व्यूढेनैव सुघोरेण पूर्वद्वारात्स निर्ययौ ।
गजयूथनिकाशेन बलेन महता वृतः ॥ ३०
सागरप्रतिमौघेन वृतस्तेन बलेन सः ।
प्रहस्तो निर्ययौ तूर्णं क्रुद्धः कालान्तकोपमः ॥ ३१

तस्य निर्याणघोषेण राक्षसानां च नर्दताम् ।
लङ्कायां सर्वभूतानि विनेदुर्विकृतैः स्वरैः ॥ ३२
व्यभ्रमाकाशमाविश्य मांसशोणितभोजनाः ।
मण्डलान्यपसव्यानि खगाश्चक्रू रथं प्रति ॥ ३३
वमन्त्यः पावकज्वालाः शिवा घोरा ववाशिरे ॥ ३४
अन्तरिक्षात्पपातोल्का वायुश्च परुषो ववौ ।
अन्योन्यमभिसंरब्धा ग्रहाश्च न चकाशिरे ॥ ३५

922* नदन्तश्च स्वरान्घोरान्राक्षसा जग्मुरग्रतः ।

28 N1 reads 28 in marg —a) Ś D1.3.5.13 निघाष —b) Ś D2.3.5.11 निनदोपम —After 28ab D6.7.9–11 S ins

923* वादित्राणां च निनदः पूरयन्निव मेदिनीम् ।
[D6 T1 G2 M3 सागर (for मेदिनीम्)]

—c) T2 शङ्खशब्दस्य (for °शब्दश्च)

29 Ś Ñ V B (B1 om [hapl] 29 and 31ab [see var]) D1.3.5.13.15 transp 29 and 30 D4 om 29ab —a) V1.3 विनदन्त D13 स्वरान् G1 स्वनान् (for स्वरान्) Ś B4 D1.3.5.13 विनदन्तो रवा(B4 °न्त स्वरा)न्घोरान् —b) Ś B4 D3.5.13 जग्मुर् (for जग्मुर्) B3 स्वाहवे (for ग्रत) —D4 reads 29cd after 31 —c) Ś D1.5.13 समवतो (for भीमरूपा) G3 M3 महानादा —After 29 D6.7.9–11 S ins

924* नरान्तक कुम्भहनुर्महानादः समुन्नतः ।
प्रहस्तसचिवा ह्येते निर्ययुः परिवार्य तम् ।

[(1 2) D6 T1 हेते (for ह्येते) M1.2.4 एते प्रहस्तसचिवा (for the prior half)]

30 Ś N V B (B1 om [hapl] 29 and 31ab [see var]) D1.3.5.13.15 transp 29 and 30 Ñ1 reads 30 in marg —a) N1 V B2.3 D2.4.11.12 व्यूढेनैव Ś D3.5.13 [व्य]ष सैन्येन B1.4 D1.13 [व्य]ष घोरेण M1.3 बलौघेन (for सुघोरेण) —b) Ś B1.4 D1.3.5.12.13 प्राग्द्वारेण (for पूर्वद्वारात्) Ś B1 D1.5.13 विनिर्ययौ V3.1 B3 D4 पूर्वद्वारेण निर्ययौ —D4 om 30cd —d) D3 om (hapl ?) बलेन

31 B1 D4 om 31ab (for B1 cf v l 29) —a) N1 प्रतिघोरेण —D1 om 31b–32a —b) Ś N V B1.3.4 D2.3.5.12.13 M3 बलेन महता वृ(M3 परिवारि)त —c) Ś N V B1.3.4 D2.4.6.8.11 क्रुद्ध । B3 वश (for तूर्णं) —d) Ś V3 D3.5.6.12.13 कालान्तकयमोपम , Ñ V1.2 B D2.7–11 M3 कालान्तकय(D2 °म)मोपम ; D6 T2.3 क्रुद्ध (D6 तूर्णं) कालकल्पे यथा —After 31 D4 reads 29cd

32 D1 om 32a (cf v l 31) —b) Ś N B1 D1–4.11.12.13 G1.3 M3 गर्जता, B1.4 गर्जितै (for नर्दताम्) —c) B1 D2.12 लङ्कायां N1 D4 सर्वसत्त्वानि (for °भूतानि) —d) Ś D4.12 विनेदुर् Ñ1 D6 G3 M3 विविधै , T2.3 विकृत (for विकृतै) D6.7 T1 स्वनै —After 32 N1 D4 read 35 (N1 om 35cd) 34 and 33ab

33 For sequence in N1 D4 cf v l 32 —a) D13 व्यभ्रम् Ś B1.4 D1.3.5.12.13 आप्लुत्य (for आविश्य) —b) Ś B1 D1.3.5.12.13 रक्तवर्ण(B1 °हस्त D1 °वर्ष) खरस्वन (D13 °र) N V B2.3 घोररूप खरस्वन , B4 घोरवर्ण खरस्वनं D4 घोररूपा खरस्वरा —After 33ab Ś N2 V B D1.3.5.12.13 read 36 —Ś N V B D1.4.12.13 om 33cd

34 For sequence in N1 D4 cf v l 32 —a) D7.9–11 वमति (for वमन्त्य) D4 चलचला शिखिज्वाला —b) D13 M3 घोर B1 D13 चकाशिरे ; D4 बभाषिरे (for ववाशिरे)

35 For sequence in N1 D4 cf v l 32 —a) N2 B2 D4 अंतरीक्षात् D1 पतति (for पपात) —b) Ñ1 वातश्च B2 D2.7.9.10 पवनः ; D11 पवन (sic) (for परुषो) Ś1 ययौ (sic) (for ववौ) D6 वाताश्च परुषा ववु —N1 om 35cd —c) N2 B2.3 D3 M1.2.4 अभिसंरुद्धा D6 °संरब्धा (for °संरब्धा) D4 अन्योन्यश्च सुसंरब्धा —d) B1 ध्वजाश्च —After 35 Ś B1.4 D1.3.5.12.13 ins while N1 D4 ins after 37 whereas N2 V B2.3 ins 1 2 after 35 and 1 2 after 38ab

925* प्रयातस्य च संग्रामे आयास्य विद्युदभवत् ।
अश्रुपूर्णमुखश्चास्य दक्षिण स्फुरितो हय ।

[(1 1) N2 V1 B3 [अ]स्य D1 तु (for च) V1 B2.3 संग्राम Ś N2 V3 B2 D2.5.13 च D3 तु (for [अ]स्य) N2 B1.4 विद्युत (for विद्युता) —(1 2) B3 °मुखा D2 तस्य (for चास्य) D6 मुखा वाहा Ñ V B2.3 प्रस्खलत्स्थितो हय ; D4 प्रस्खलत्स्थितो हया , G (ed) सर्वे च स्खलिता हया (for the post half)]

ववर्षु रुधिरं चास्य सिषिचुश्च पुरःसरान् ।
केतुमूर्धनि गृध्रोऽस्य निलीनो दक्षिणामुखः ॥ ३६
सारथेर्बहुशश्चास्य संग्राममवगाहतः ।
प्रतोदो न्यपतद्धस्तात्सूतस्य हयसादिनः ॥ ३७
निर्याणश्रीश्च यास्यासीद्भास्वरा च सुदुर्लभा ।
सा ननाश मुहूर्तेन समे च स्खलिता हयाः ॥ ३८
प्रहस्तं त्वभिनिर्यान्तं प्रख्यातबलपौरुषम् ।
युधि नानाप्रहरणा कपिसेनाभ्यवर्तत ॥ ३९
अथ घोषः सुतुमुलो हरीणा समजायत ।
वृक्षानारुजतां चैव गुर्वीश्चागृह्णतां शिलाः ॥ ४०

G 6 32 46
B 6 57 41
L 6 33 44

—Thereafter V D1 cont 928* while D2-7 9 11 S ins after 35

926* मेघाश्च खरनिर्घोषा रथस्योपरि रक्षस ।

36 Ś Ñ2 V B D1 3 4 12 13 read 36 after 33ab —ab) D6 T1 M2 बवृषु (for ववर्षु) T2 सिषेचुश्च (for सिषिचुश्च) Ś V V B D1-4 6 12 13 ववर्ष रुधिर देव प्रहस्तस्य रथोपरि (B1 सचचाल च मेदिनी D4 प्रहस्तस्योपरि स्थित) —c) Ś V B1 3 4 D1-3 8 12 13 ध्वज, T2 moth-eaten (for केतु) V D5-11 M1 तु (for ऽस्य) Ñ1 ध्वजाग्रे प्रविश्य गृध्रो, N2 B2 ध्वजमूर्ध्नि सुसलीनो (B1 विलीनोऽस्य), D5 शिरोग्र न्यविशद्गृध्रो, G1 केतुमूर्ध्नि च गृध्रोऽस्य —d) Ś1 Ñ1 B3 4 D1 4 5 8 12 G M1 2 3 निलीनो, Ñ2 B1 गृध्रो वै (for विलीनो) —After 36 D2-7 9 11 S ins

927* दुद्रुवुभयत पार्श्वं समग्रामहरुश्रभाम् ।

[D10 11 नरान् D9 सार्थे (for पार्श्वं) D9 संग्राम महतो मयात् D10 11 समरुं श्रियभारव्द् (for the post half)]

37 Ñ1 D4 om 37ab B1 reads 37-38 in marg —a) Ś B3 4 D1-3 8 12 13 बहुधा Ñ2 V B2 3 तस्य, D5-11 चाग्र (for चास्य) —b) Ś B3 4 D1-3 8 12 13 पृतनाम्, Ñ1 त रथ वा, V1 तां चमूस् (for संग्रामम्) B2 अवगाहत्त (sic), D5-11 अभिवर्तिन, B (ed) अभिवर्तिन (for °गाहत) V2 3 B1 3 तां चमूमुपगाहत —c) T2 प्रवदो (sic) (for प्रतोदो) N1 V1 2 B2 3 भूमौ (for हस्तात्) —d) Ś V2 B1 4 D1-3 8 12 13 धरण्या (for सूतस्य) Ś D5 हयशासिन, B1 °शालिन, D9 11 °शासिन, D4 °शासन, D10 °शासितु (for हयसादिन) N2 हस्ताच्चस्याशु गच्छत, V1 3 B3 4 हस्तात्तस्याश्वगामि(B3 4 °सारि)न —After 37 N1 D4 ins 925*

38 B1 reads 38 in marg (cf v l 37) N1 D4 om 38 —a) Ñ2 V1 2 B D1 3 12 T2 G1 निर्याणः Cg as in text (for निर्याण) Ś N2 V B3 4 D1-3 8 12 13 तस्यासीद्, B1 तस्याभूद्, D6 T1 M2 3 यस्यासीद्, D7 या चासीद् D9 11 या च स्याद्, G1 यस्य स्याद् (for यास्यासीद्) —b) Ś V1 2 D1-3 8 12 13 भास्व(Ś V2 D13 °सु)रा या (V3 च), N2 B3 4 भासुरी च (B3 या), V1 शालयी या, B2 भास्वरी या D13 तु दुर्लभा (for सुदुर्लभा) ✠ Cg भास्वरा चसुदुर्लभेति पाठ ✠ —After 38ab, N2 V B2 3 ins l 2 of 925* —B1 om 38cd —c) Ñ2 रथस्तासा B2 चचाल च (for सा ननाश) —d) D1 2 समे तु, D12 सर्वे च N1 B2 समेत्य बलिनो (B2 स्खलिता) हया, G (ed) संग्राममभियायिन —After 38 Ś N2 B1 3 4 D1-6 8 12 13 ins while V D1 cont after 925*

928* तान्समीक्ष्य महोत्पातान्प्रहस्तो मृदुदारुणान् ।
आत्मधैर्यं विवृण्वानो राक्षसानित्युवाच ह ।
कालो भवेय कालस्य दहेयमपि पावकम् ।
मृत्युं मरणधर्मेण संयोजयितुमुत्सहे ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा प्रहस्तस्य रणाजिरे ।   [5]
सुसंरब्धतरा नेदू राक्षसा युद्धदुर्मदा ।

[(l 1) B3 तत्समीपे, D1 तत्समीक्ष्य D3 समुत्पातान् D4 महोत्पात (for महोत्पातान्) B3 वीक्ष्य दारुणान्, D4 भृशदारुण —(l 2) Ñ2 V B2 4 D1 3 4 13 आत्मवीर्यं B1 प्राणवीर्यं (for आत्मधैर्यं) B3 प्रवृण्वानो —(l 5) D4 तु च (hypm) —(l 6) N2 V B1 3 4 D1 3 4 13 जग्मु (for नेदु) Ñ2 V B1 3 4 D1-4 13 युद्धकाङ्क्षिण (for °दुर्मदा)]

39 a) Ś V B1 D1-4 8 12 13 ततस्ताम् Ś N1 V B1-3 D1-4 8 12 13 अभि, B4 अपि, D9 11 त हि (for त्वभि) —b) Ś D3 8 13 प्रभूत (for प्रख्यात) V D5-11 गुण (for बल) —V3 repeats 39cd after 40 —c) N V (V3 both times) B2 3 नानाप्रहरणा सख्ये —d) Ñ1 D4 न्यवर्तत (for [अ]भ्यवर्तत) V3 (second time) कपिसैन्यान्यवर्तत (sic)

40 Ñ2 reads 40-41 in marg —a) D4 6 तु (for सु) Ñ V B1 3 तत सुतुमुलो घोष (V2 3 °र) —b) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 कपीनां (for हरीणा) —c) Ś D8 13 प्रभञ्जता, B3 आभञ्जता, B4 निरुजता, T2 3 आहरता, Cg as in text (for आरुजता) V3 B2 3 D1 4 5 7 11 13 वृक्षाणां रुज(D5 भज, D4 गर्ज)ता चैव —d) Ś V1 D8 12 13 चोद्यच्छतां, N2 V2 3 D1 3 चोद्यम्यतां, Ñ2 चोत्क्षिपतां D4 7 10 11 T1 वै गृह्णतो M3 आगृह्णतो (for चागृह्णतां) B1 गुर्वीः चोद्यम्य तां गतां, B2 3 गुर्वीं चोद्यच्छ(B2 °स्पाठ्य)तां शिलां, D6 T2 3 शिला गुर्वीश्च गृह्णतां M1 3 गृह्णतां विपुला शिला —After 40 V3 repeats 39cd while D5-7 9-11 S ins

929* नदतां राक्षसाना च वानराणा च गर्जताम् ।

[D5 7 T2 3 M1 3 नन्ता (for नदतां) T2 नर्दता (for गर्जताम्)]

G. 6 31 47
B 6. 57 42
L. 6 33 45

उभे प्रमुदिते सैन्ये रक्षोगणवनौकसाम् ।
वेगितानां समर्थानामन्योन्यवधकाङ्क्षिणाम् ।
परस्परं चाह्वयतां निनादः श्रूयते महान् ॥ ४१

ततः प्रहस्तः कपिराजवाहिनी-
मभि प्रतस्थे विजयाय दुर्मतिः ।
विवृद्धवेगां च विवेश तां चमूं
यथा मुमूर्षुः शलभो विभावसुम् ॥ ४२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४५ ॥

४६

ततः प्रहस्तं निर्यान्तं भीमं भीमपराक्रमम् ।
गर्जन्तं सुमहाकायं राक्षसैरभिसंवृतम् ॥ १

41 Ñ1 reads 41 in marg (cf v l 40) —ᵃ) Ś B4 D1 4 11 ते, B1 D2 3 13 तु (for प्र) Ś Ñ1 B2-4 D1-4 8 13 11 सेने (for सैन्ये) —ᵇ) B1 राक्षसाना (for रक्षोगण) —ᶜ) V2 D6 वेगिता च (for वेगितानां) —ᵈ) Ś D3 4 8 13 G1 अन्योन्य D8 जय (for वध) —Ś V1 B1 D1-4 8 13 om 41ᵉᶠ —ᶠ) D8 निनादः सुमहानभूत् —For 40ᵉᶠ Ñ V2 3 B2-4 D13 subst

930* रक्षसां वानराणां च बभूव तुमुलो ध्वनिः ।

42 ᵃ) Ś Ñ2 V B D2 8 11 13 वाहिनीं तदा(N2 V B2 3 D2 सदा) (for राजवाहिनीम्) N1 D4 आकर्ण्य घोषं तुमुलं च भीमम् —ᵇ) Ñ2 V B2 3 प्रति (for अभि) Ś N2 B D1-4 8 11 13 निधनाय (for विजयाय) —ᶜ) D7-11 G1 3 M3 4 5 विवृद्धवेगस्तु D1 4 10 11 M5 विवेशितां (for विवेश तां) Ś Ñ V1 B2 D1-4 8 12 विवृद्धवेगा(Ñ1 D4 मति प्रवृद्ध) चमहाहदारुणं, V2 B1 वि(B2 प्र)वृद्धवेगो बलदारुणो बली, V3 विवृद्धरोषो विनदन्सुदारुणं, B4 प्रवृद्धवेगस्त्वन दारुणं च, B4 D13 विवृद्धवेगा च ननाद(D13 नदा च) दारुणं —ᵈ) B1 प्रभूत (for मुमूर्षुः) N1 D4 हुताशनं (for विभावसुम्)

Colophon —*Kanda name* Ñ V1 2 B D2 4 13 लंकाकाण्डे —*Sarga name* Ś Ñ V B D1-4 6 8 11 13 प्रहस्तनिर्याण(B1 D4 °णं) —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V2 D2 4 8 13 16 om Ś2 N2 V1 D1 3 33 V1 34, B1 2 4 31, B2 96 D7 10 11 T1 G M 57 T2 60 T3 61 —After colophon D4 concludes with रामः G M1 2 3 with श्रीरामाय नमः

46

Before 1 D5 7 9-11 S (except G1) ins

931* ततः प्रहस्तं निर्यान्तं दृष्ट्वा भीमपराक्रमम् ।
उवाच सस्मितं रामो विभीषणमरिंदमः ।
क एष सुमहाकायो बलेन महता वृतः ।
आगच्छति महावेगः किंरूपबलपौरुषः ।
आचक्ष्व मे महाबाहो वीर्यवन्तं निशाचरम् । [5]
राघवस्य वचः श्रुत्वा प्रत्युवाच विभीषणः ।
एष सेनापतिस्तस्य प्रहस्तो नाम राक्षसः ।
लङ्कायां राक्षसेन्द्रस्य त्रिभागबलसंवृतः ।
वीर्यवानस्त्रविच्छूरः प्रख्यातश्च पराक्रमे ।

[(l 1) D9 11 G2 M3 दृष्ट्वा रणकोविदम (for the post half) —D5 reads in marg from l 2 up to 1ᵃᵇ —(l 2) G2 M3 यु Cg L t as above (for ग) D7 अरिंदम —D9-3 T G2 3 M2 3 4 om l 4 —(l 5) D5 reads after अ in marg G2 च (for मे) —(l 8) D5 9 T1 Cv r राक्षसेंद्रेण (for राक्षसेन्द्रस्य) D11 त्रिभाग (for त्रिभाग) ⊛ Cg लङ्कायां राक्षसेन्द्रस्य त्रिभागबलसंवृत इति पाठ ⊛ —(l 9) D9-11 सुप्रख्यात (for प्रख्यातश्च) D9 9-11 पराक्रम M3 पराक्रमैः]

1 D5 reads 1ᵃᵇ in marg (cf v l 931ᵃ) —ᵃ) G1 3 M1 दृष्ट्वा, Cr g as in text (for भीमं) G2 पराक्रम ⊛ Cr ततः प्रहस्तं निर्यान्त॰ । गर्जन्तं सुमहाकाय॰ ॥ ददर्श महती सेना॰ । इति पाठः ⊛ —ᶜ) D4 सुमहत् (for सुमहा) —ᵈ) B4 अभिसंवृत (sic)

ददर्श महती सेना वानराणां बलीयसाम् ।
अतिसंजातरोषाणां प्रहस्तमभिगर्जताम् ॥ २
खड्गशक्त्यष्टिबाणाश्च शूलानि मुसलानि च ।
गदाश्च परिघाः प्रासा विविधाश्च परश्वधाः ॥ ३
धनूंषि च विचित्राणि राक्षसानां जयैषिणाम् ।
प्रगृहीतान्यशोभन्त वानरानभिधावताम् ॥ ४
जगृहुः पादपांश्चापि पुष्पितान्वानरर्षभाः ।
शिलाश्च विपुला दीर्घा योद्धुकामाः प्लवंगमाः ॥ ५
तेषामन्योन्यमासाद्य संग्रामः सुमहानभूत् ।
बहूनामश्मवृष्टिं च शरवृष्टिं च वर्षताम् ॥ ६
बहवो राक्षसा युद्धे बहून्वानरयूथपान् ।
वानरा राक्षसांश्चापि निजघ्नुर्बहवो बहून् ॥ ७
शूलैः प्रमथिताः केचित्केचित्तु परमायुधैः ।
परिघैराहताः केचित्केचिच्छिन्नाः परश्वधैः ॥ ८
निरुच्छ्वासाः पुनः केचित्पतिता धरणीतले ।
विभिन्नहृदयाः केचिदिषुसंतानसंदिताः ॥ ९

G 6 32 9
B 6 58 13
L 6 34 9

---

2 ᵃ) Ś Ñ1 V2 3 B1 D1 3 4 8 11 G1 महतीं सेनां (sic) (for महती सेना), D4 T2 3 सा ददर्श महासेना —ᵇ) Ñ1 महौजसां, D4 वनौकसां (for बलीयसाम्) —ᶜ) Ś V B D1-4 7-11 अभि (for अति) D4 5 -सब्ध(D6 °वृ)त, T2 3 सम्भूत (for -संजात) Ś V B D1 3 4 8 12 13 -दर्पाणां, Ñ1 -दर्पाणां, D5 -कर्माणां, D10 11 घोषाणां (for रोषाणां), Ñ2 अभिजातमहर्षाणां —ᵈ) Ñ1 अति (for अभि) Ñ2 B2 3 नर्दतां (for गर्जताम्)

3 G1 om (hapl ?) 3-6 Ñ2 reads 3-4ᵃᵇ in marg —ᵃ) D13 तु (for च) B3 बाणा (subm), D1 बाणौघ, D4 बाणानि, D10 11 शूलाश्च (for -बाणाश्च) —ᵇ) D10 11 बाणानि (for शूलानि) —ᶜ) D4 13 परिघास्त (for °श्च) Ś N V B D1-4 8 12 13 चैव, D7 घोरा (for प्रासा) —ᵈ) D4 13 विविधांश्च, D7 प्रासाश्चैव (for विविधाश्च)

4 V3 G2 om 4 (for G1, cf v l 3) Ñ2 reads 4ᵃᵇ in marg (cf v l 3) —ᵃ) D4 धनूंपि (sic) (for धनूंषि) B1 तु (for च) Ñ2 विचित्राणां ॐ Cg राक्षसानामिति तृतीयार्थे षष्ठी। राक्षसैरित्यर्थः ॐ —ᶜ) B1 D9-11 [अ]राजन्त (for [अ]शोभन्त) —ᵈ) B4 D1-4 13 प्रति, D6 7 9 T1 G2 3 M4 उप (for अभि)

5 G1 om 5 (cf v l 3) —ᵃ) Ś Ñ2 V B D1-4 8 12 13 [ए]व, Ñ1 [अ]न्ये (for [अ]पि) —ᵇ) D2 सुपितान् (for पुष्पितान्) D10 11 Ck t पुष्पितास्तु गिरींस्तथा —G2 repeats consecutively 5ᶜ-7ᵇ —ᶜ) Ś V1 3 B1 4 D1-3 4 8 12 13 विविधा दीर्घा(D1 °र्घाः), Ñ2 V2 B2 3 विविधाकारा, D4 छिन्नदीर्घाश्च (for विपुला दीर्घा) —ᵈ) G2 (both times) M1 2 गिरिंस्तथा, Cg as in text (for प्लवंगमाः) ॐ Cg वानरश्रेष्ठा येऽप्यवानिरद्ववारणाय प्लवङ्गमा इत्युक्तम्। यद्वा प्लवनेन युद्धसाहेन प्लवगत्या गच्छन्त। मस्तशायां वशार्थं ॐ

6 G1 om 6 (cf v l 3) G2 repeats consecutively 5ᶜ-7ᵇ —ᵇ) D4 तु (for सु) —ᶜ) Ś2 D1 3 13 मद्य (for अश्म) Ś Ñ V B3 4 D1-4 8 12 13 -वृष्टीं (Ñ V3 B2 D1 8 °ष्टि)श्च (for वृष्टिं च) —ᵈ) Ś Ñ2 V2 3 D1 3 8 12 13 -वृष्टीश्च, Ñ1 V3 B3 4 D1 4 वृष्टिश्च, D9-11 वर्षं च (for वृष्टिं च) Ñ1 धावतां, B4 कुर्वतां, M1 2 मुञ्चतां (for वर्षताम्)

7 G2 repeats consecutively 5ᶜ-7ᵇ —ᵃ) B4 D4 बाणा(D4 °न्ह)त्वा (for बहवो) D4 मृधे (for युद्धे) —ᵇ) B1 D9-11 T1 G1 पुङ्गवान् (for यूथपान्) —ᶜ) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 वानरा(D1 3 °रा)श्चापि(B2 °श्च) रक्षांसि —ᵈ) Ś D1-3 8 13 चपलान्, B1 4 D13 च(B4 चा) परान् (for बहवो)

8 ᵃ) D4 च प्रस्थिता, T3 प्रमुदिता (sic) (for प्रमथिता) —D13 om (hapl) 8ᵇᶜ —ᵇ) Ś V1 B1 D1 3 12 13 वानरा, Ñ1 D4 8 T1 G3 M3 केचिच्च (for केचित्तु) Ñ2 B2 3 आयुधैश्च(B4 बहुरूपेषु) प्लवगमा, V3 वृक्षिताश्च * * * * B4 वानरा राक्षसैर्युधि —D6 reads 8ᶜᵈ after 9ᵃ —ᶜ) B4 निहता (for आहता) D3 कश्चित् (for केचित्) Ś D8 12 परिघेना(D13 °न)हता केचित —ᵈ) D2 om (hapl) for केचित् G3 M3 भिन्ना (for छिन्ना) D6 केचिच्छूलहताश्चापि —After 8 V3 ins, while Ñ1 D4 ins after 8ᵃ

932* मुसलैराहता केचित्केचिच्च परमेषुभि ।

[Ñ1 D4 transp the prior and the post halves]

9 ᵃ) D4 निरुत्साहा Ś D8 12 M3 हृता, D4 परे, D6 T2 3 G1 हता (for पुन) —After 9ᵃ, D3 reads 8ᶜᵈ —V3 om (hapl) 9ᵇᶜ —ᵇ) Ś B1 4 D1-4 8 12 13 निपेतुर, Ñ1 विभिन्ना D6 पातिता (for पतिता) D7 9-11 T2 G3 M3 जगती (for धरणी) —D2 om 9ᶜ-10 —ᶜ) Ś1 अभिन्न, B4 विच्छिन्न (for विभिन्न) Ś Ñ V1 3 B3-4 D1 3 4 8 12 13 शिरस (for हृदया) B1 केचिद्विभिन्न शिरस —V2 illeg for 9 —ᵈ) Ñ V1 3 B2 D1-7 9-11 T G1 3 M1 3 Cr सधा(G1 2 °दा)न (for -संतान) Ñ2 D6 7 T1 3 सवि(D9 °दिथ)ता, D2 शल्यिता, D10 11 सादिता, M4 वर्जिता (for संदिता) Ś D8 12 इषुभिश्चा हितास्तथा, B1 4 D1 3 13 इषुभि स्य(D1 13 स्प, D2 स)र्दिता स्थिता (B4 °बालया), B2 केचिदिषुभिरर्दिता, D4 कश्चिच्च

G 6, 52 10
B 6 58 14
L 6 31 10

केचिद्द्विधाकृताः खड्गैः स्फुरन्तः पतिता भुवि ।
वानरा राक्षसैः शूलैः पार्श्वतश्च विदारिताः ॥ १०
वानरैश्चापि संक्रुद्धै राक्षसौघाः समन्ततः ।
पादपैर्गिरिशृङ्गैश्च संपिष्टा वसुधातले ॥ ११
वज्रस्पर्शतलैर्हस्तैर्मुष्टिभिश्च हता भृशम् ।
वेमुः शोणितमास्येभ्यो विशीर्णदशनेक्षणाः ॥ १२
आर्तस्वरं च स्वनतां सिंहनादं च नदताम् ।
बभूव तुमुलः शब्दो हरीणां रक्षसां युधि ॥ १३
वानरा राक्षसाः क्रुद्धा वीरमार्गमनुव्रताः ।
विवृत्तनयनाः क्रूराश्चक्रुः कर्माण्यभीतवत् ॥ १४

विविधा रणे ※ Cv इषुदामसदिता इषुदामसंस्यूता । Cr इषुसदानसादिता इषुदामसस्(°स्यू ?)ता ।, Cm g इषुसधानसहिता । इषव एव सधानानि बन्धनरज्जवस्तैः सदिता ।, Ck t इषूणा सधान सम्यग्विसर्जनं तेन सा(Ch स)दिता खण्डिता । (Ct ' सधानसस्थिता ' इति पाठे इषव एव सधानानि बन्धनरज्जवस्तैः सचिता । संस्यूता इत्यर्थः) ※ —After 9 D6 ins

933* सुरनेमिस्फुरन्तश्च पातिता भुवि वानरा ।

10 D2 om 10 (cf v l 9) —a) D6 (sup lin also) रणाजिरे D6 विदारिता (for द्विधाकृता) Ś V3 D8 10 तीक्ष्णैः (for खड्गैः) —b) Ś D8 13 पुरत , Ñ1 स्फुरन्ति , D6 स्फुरति , T2 3 स्वनत (for स्फुरन्त) —c) Ś D6 राक्षसास् (for राक्षसैः) Ś D8 13 चैव , Ñ2 V1 3 B2 D1 3 6-8 11 T1 G3 M3 शूरै , B1 धारै , B4 D5 क्रुद्धै , M1 3 प्रासै (for शूलै) —d) Ś बहुधा , B1 D5 सर्वत , D12 पट्टिशैस् (for पार्श्वतस्) Ś1 ते , Ś2 Ñ3 प्र , M1 3 तु (for च) D6 [भ]विदारिता (for वि°) D8 13 बहुधार विदारिता (sic)

11 Ś1 D8 12 transp ab and cd —a) V3 संक्रुद्धा , B2 3 D2 सर्वोघै (for संक्रुद्ध) —b) Ñ1 — शालो सहस्रश —D2 om 11cd —c) D4 सघैस् (for शृङ्गैस्) —d) B2 D5 T3 M2 सवि(T3 °दि)ष्ट , Cg as in text (for संपिष्टा) Ś2 Ñ1 V1 2 B D1 3 4.6 8 12 13 धरणी , V3 जगती (for वसुधा) Ñ1 निर्विष्पिष्टा महीतले

12 a) Ś Ñ B1 3 4 D1-4 6.8 12 13 स्पर्शैस् (for स्पर्श) T2 G1 -समैर्, M1 3 -चक्रैर् (for तलैर्) Ś Ñ V1 2 B1 3 4 D4.8 13 पाण्यै , V3 B2 D1-3 11 पाण्यैर् (for हस्तैर्) —b) Ś1 Ñ1 B2 D4.12 T2 3 च(D12 नि) हता (for च हता) —c) D5 6-12 Ct वमन् , Cm g tp as in text (for वेमु) N2 अंगेभ्यो (for आस्येभ्यो) M2 शोणितमासानि Ś V3 D8.12 वेमुश्च(D8 सुवेमु) शोणित वक्त्रैर्(V3 °वक्त्राद्), V1 D5 वमन्तो रुधिर वक्त्रैर् , B1 4 D1 3 12 व(B1 प्र)वमन्छोणितं(D1 °रुधिरं) वक्त्राद् (B1 °श्राद्) —d) V1 निर्भग्ना , B1 3 D1-3 11 G2 3 M1 विदीर्ण ; B2 विक्षोभ्य D5 निर्भिद्य (for विशीर्ण) Ś D8 10 दशनचक्षुरा Ñ1 °क्षणे ; Ñ1 V2 B4 -वदना शिरो V1 2 B3 दशना शिरो B1 दशने क्षता ; D6 7 10.11 G1 वदन° (for दशनेक्षणा) —After 12 D2 reads 25

13 M2 repeats 13ab after 14 —a) V1 V2 3 B1 D2 6-7 9-11 T G1 M1-3 स्वनं , B4 -स्वरश् (for -स्वर) Ś Ñ1 V1 B1 4 D1-4 6.8 12 13 T2 3 M3(first time) च नदता , Ñ2 V2 3 B2 3 नि(B2 3 वि)नदता ; Cg as in text (for च स्वनता) —b) Ś Ñ2 V1 B1 D2 3 12 13 नादाश् । B4 नादश्, D1 -नादैश् (for -नादं) Ś1 D8 13 न(Ś1 ना)दतां , Ñ1 V1 B1 4 D1 3-6 12 G3 गर्जतां , Ñ2 V2 3 B2 3 कुर्वता ; Cg as in text (for नर्दताम्) G1 M3 (second time) धावता स्वनितं(M3 °वर्ति) प्रति —After 13ab B2 ins

934* परिरब्धस्य सहसा संखेश पीडितस्य च ।

—After 13ab, G1 reads 23 24a, repeating them in their proper place

—After 13ab (r), M3 ins. while G1 ins after 24ab (first occurrence)

935* निवर्त्य स्वपार्श्वे दृष्ट्वा लब्धकामा प्लवगमा ।
उद्यम्य गिरिशृङ्गाणि राक्षसान्प्रति दुद्रुवु ।
युद्धमासीन्महाघोरं रक्षसा वानरै सह ।
वानराणां महद्युद्धं तु सह राक्षसान्प्रति ।
विच्छिन्ना पतिता कपिसहस्रं प्रति दुद्रुवु । [5]

[Before l. 1, G1 reads l 4 —(l 1) G1 चतुर् (for निवर्त्य स्वपार्श्वे) —(l 4) M3 महायुद्ध दुरासदम्]

—G1 om 13c-14 —c) Ś Ñ2 V1 B1 4 D1-3 12 13 रक्षसा तथा(V1 D2 °दा) N2 V2 B2 3 राक्षसैः सह , V3 illeg D9-11 रक्षसामपि (for रक्षसां युधि) —After 13, V3 ins 936*

14 V3 G1 om 14 (for G1, cf v l 13) —a) D1 transp वानरा and राक्षसा Ś Ñ V1 3 B D1-4 12 13 चैव ; M1 3 चापि , M2 क्रोधाद् (for क्रुद्धा) —b) N1 D4 युद्ध(D4 वीर)मार्गविशारदा —c) D8 11 निवृत्त (for विवृत्त) N2 B2 दशना , V1 2 D9-11 -वदना ; B3 -नयन (sic) (for -नयना) Ś D8 13 चक्रु , Ñ V1 2 B1-4 D1-4 12 क्रुद्धास् (for क्रूरास्) —d) Ś D8 13 क्रुद्धा (for चक्रु) —After 14 Ñ V1 2 B2-4 D8 13 ins. , while V3 ins. after 13 (due to omission) whereas B1 ins after 14ab

936* क्रूरविमर्दन्तरे घोरा महत्सत्त्व पदानुगा ।

[B2 3 पदानुगा , B4 अवेक्षिण (for पदानुगा)]

—Thereafter D4 cont , while Ñ2 ins. after 15a.

नरान्तकः कुम्भहनुर्महानादः समुन्नतः ।
एते प्रहस्तसचिवाः सर्वे जघ्नुर्वनौकसः ॥ १५
तेषामापततां शीघ्रं निघ्नतां चापि वानरान् ।
द्विविदो गिरिशृङ्गेण जघानैकं नरान्तकम् ॥ १६
दुर्मुखः पुनरुत्पाट्य कपिः स विपुलद्रुमम् ।
राक्षसं क्षिप्रहस्तस्तु समुन्नतमपोथयत् ॥ १७
जाम्बवांस्तु सुसंक्रुद्धः प्रगृह्य महतीं शिलाम् ।
पातयामास तेजस्वी महानादस्य वक्षसि ॥ १८
अथ कुम्भहनुस्तत्र तारेणासाद्य वीर्यवान् ।
वृक्षेणाभिहतो मूर्ध्नि प्राणांस्त्याज राक्षसः ॥ १९
अमृष्यमाणस्तत्कर्म प्रहस्तो रथमास्थितः ।
चकार कदनं घोरं धनुष्पाणिर्वनौकसाम् ॥ २०
आवर्त इव संजज्ञे उभयोः सेनयोस्तदा ।
क्षुभितस्याप्रमेयस्य सागरस्येव निस्वनः ॥ २१

G 6 32 22
B. 6 58 25
L. 6 34 21

937* धन्यन कुम्भकर्णश्च महापार्श्वो विदूरथ ।
इन्द्रद्व सखतिमान्

[(l 1) N1 om the prior half N1(m also) महारय (for विदू°) —(l 2) D1 सततिमान्]
—After 14 M5 repeats 13^{cd}

15 D4 om 15^{a} D6 reads 15 after 12 —^{a}) Ś B4 D1-3 6 11 13 क(D1 3 13 न)रघन Ñ V B1 3 पुरधर (for नरान्तक) B2 कुम्भहनुर (for कुम्भ°) —After 15^{a}, Ñ2 ins 937* —^{b}) Ś N2 V B1-3 D1-3 8 10 समुन्नद, D4 समुन्नति (for समुन्नत) —^{c}) Ñ2 V B2 3 M1 2 प्रहस्तसचिवास्त्वेते(M1 2 °वा ह्यत) —^{d}) Ś1 B4 D1 2 8 12 13 जघ्नु सर्वान्, Ś2 B1 D2 जघ्नु सर्वे (by transp)

16 B4 D1 om (hapl ?) 16^{cd} —^{a}) V2 D6 7 9-11 T1 2 G1 M1 2 च्या(V2 D9-11 नि G1 M3 च)पततां (for आपततां) Ś D2 8 12 क्षिप्र (for शीघ्रं) —^{b}) D3 मर्दन्तो (for निघ्नता) Ñ2 V2 B2 3 (पु)न (for (अ)पि) Ś B1 D2 3 8 10 12 च वनौकस , V2 illeg (for चापि वानरान्) —For 16^{cd}, N1 D4 subst

938* प्रगृह्यश्च तदा दृष्ट्वा राक्षसास्त्रणमूर्धनि ।
—After 16^{ab} G1 ins

939* दु सहानां स्ववीर्येण कुर्वतामधिकं भयम् ।
—^{c}) Ś D8 द्विविधो (for द्विविदो) Ś1 D8 12 तुराण , Ś2 मार्गेण (for शृङ्गेण) —^{d}) Ś B4 D1-3 8 12 13 क(D1 3 13 न)रधम , N V B1-3 D4 पुरधर (for नरान्तकम्)

17 ^{a}) Ś1 N V B D2 4 आदाय, Ś2 D1 3 4 13 आप्लुत्य D6 7 9-11 T2 M3 उत्थाय D13 आप्लुत्य, T1 G1 उद्धृत्य (for उत्पाट्य) —^{b}) Ś D2 8 12 बलवान्, N2 B1 2 D2 T2 3 G2 3 M3 कपि सु , B4 बलाढ्यो, D1 3 13 बलाद्य ; D4 कपिश्च, M1 2 कपिस्तु (for कपि स) Ś N V1 2 B1-3 D1 4 8 12 13 विपु(N2 °* B3 °फ)ल (for विपुल) D12 द्रुव (for द्रुमम्) —^{c}) D7 9-11 G2 हस्त हु, M1 2 हस्तस्त (for हस्तस्तु) Ś N V B D1 4 8 12 13 अपरोक्ष प्रहस्तस्य(V2 3 °स्त तु) —^{d}) Ś1 समन्त्रिणम्, Ś2 N2 V1 2 B1-3 D1-4 8 12 13 समुन्नदम्(D4 °तिम्) N1 समुद्यतम् (for समुन्नतम्) B4 D9 अताडयत्, D4 अयोधयत्, D8 M8 अपातयत्, T3 हता * * * (moth eaten) (for अपोथयत्)

18 ^{a}) B4 D1 G1 M1 2 च (for तु) Ś D2 8 12 सुसरब्ध (for सुसंक्रुद्ध) —^{b}) Ś D8 12 उत्पाट्य, Ñ V2 3 B D1-4 13 उत्पाट्य (for प्रगृह्य) Ś N1 B4 D2-4 8 12 13 G1 विपुला (for महतीं) —^{c}) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 श(Ñ2 V B1-3 न्य)पातयन्महातेजा(Ñ V B2-3 D4 °वीया) —V3 om 18^{d} except महा —^{d}) Ñ1 महापार्श्व महोरसि —After 18 G1 ins

940* सोऽपतत्सहसा भूमौ निष्प्राणो रुधिरं वमन् ।

19 ^{a}) Ś1 B1 2 4 D1 3 8 13 18 हनोस्, Ñ2 हरस् (for हनुस्) Ś B4 D1-4 8 13 तारस्, D13 म्यानस् (sic) (for तत्र) B2 अथो कुम्भहनोस्तत्र, D8 अकुम्भहनुमस्तत्र (sic) —^{b}) N1 (आ)दिश्य, V1 (आ)कृष्य , G2 (आ)च्छाद्य (for (आ)साद्य) Ñ2 ताराद्यानद्य (sic) V2 तनैवाहृत्य, B1 तारमाणस्य (sic) B3 त्वमारह्य, B2 भावमानभ्य (for तारेणासाद्य) N2 सयुगे (for वीर्यवान्) Ś B4 D1 4 8 12 13 तरसा सयुगे बली —^{c}) Ś V B1 2 4 D1-3 6-13 T2 3 G1 2 M3 महता (for (अ)भिहतो) Ś B4 D1-3 8 12 13 प्राणान्, V B1 3 (आ)हत्य , D6 7 T1 2 G1 2 M3 तस्य D9-11 सद्य (for मूर्ध्नि) N1 D4 वृक्षेणाहत्य महता, N2 B3 वेगेन महता मूल्य —^{d}) Ś B4 D1 3 8 12 13 कपिस्तस्य समाददे Ñ1 V D4 प्रथितो यमसादन Ñ2 B1 3 प्राणानादत्त सयुगे D6 T2 3 प्राणा सद्यानितो हया D7 9-11 G3 M2 3 Cm g t प्राणा न्त्सत्याजयद्वणे G3 प्रहारेण विनाशित ※ Cg t सत्याजयत् सेतत्याज (Ct समत्याजयत्) ※

20 ^{b}) N2 बलम्, B4 हयम् (for रथम्) D10 11 आश्रित (for आस्थित) —^{c}) T2 शशाक (for चकार) —After 20 D13 reads 21^{cd} for the first time repeating it in its proper place

21 Ś B4 D1-3 8 13 transp 21^{ab} and 21^{cd} —^{a}) Ś D1 13 उप , D13 पुत्र (for इव) —^{b}) D6-11 सेनयो रुभयोस्त (by transp) T2 तथा (for तदा) Ś N V B D1 4 8 12 13 बलस्य मह(N1 D1 चल)तो महान् —D13 reads 21^{cd} for the first time after 20 repeating it here —^{c}) D1 3 वलस्तस्य (for क्षुभितस्य) —^{d}) D3

G 6 32 22
B 6 58 26
L 6 34 22

महता हि शरौघेण प्रहस्तो युद्धकोविदः ।
अर्दयामास संक्रुद्धो वानरान्परमाहवे ॥ २२
वानराणां शरीरैस्तु राक्षसानां च मेदिनी ।
बभूव निचिता घोरा पतितैरिव पर्वतैः ॥ २३
सा मही रुधिरौघेण प्रच्छन्ना संप्रकाशते ।
संछन्ना माधवे मासि पलाशैरिव पुष्पितैः ॥ २४
हतवीरौघवप्रां तु भग्नायुधमहाद्रुमाम् ।
शोणितौघमहातोयां यमसागरगामिनीम् ॥ २५
यकृत्प्लीहमहापङ्कां विनिकीर्णान्त्रशैवलाम् ।
भिन्नकायशिरोमीनामङ्गावयवशाद्वलाम् ॥ २६
गृध्रहंसगणाकीर्णां कङ्कसारससेविताम् ।
मेदःफेनसमाकीर्णामार्तस्तनितनिस्वनाम् ॥ २७
तां कापुरुषदुस्तारां युद्धभूमिमयीं नदीम् ।
नदीमिव घनापाये हंससारससेविताम् ॥ २८

[ग]व (for [द्व]व) Ś N V₁ B₃₄ D₃ ₄ ₈ ₁₂ सद्रव V₁ ₃ B₁ ₃ D₁₃ (both times) सद्रवे D₇ ₈ ₉ ₉ नि स्वन (for निस्वन)

22 D₆ transp 22 and 23 —^a) Ś D₃ ₈ ₁₂ [म]पि (for हि) —^b) N₂ B₁ ₂ D₁ युधि (for युद्ध) N₁ V B₁ ₃ दुर्मद, N₂ B₂ दुर्जय (for -कोविद) D₉ ₁₁ राक्षसो रणदुर्मद —^c) N₁ D₄ सक्रोधो (for संक्रुद्धो) —^d) N₁ D₄ पुनराहवे N₁ V₂ ₃ B₁₋₄ पर्वतोपमान् (for परमाहवे)

23 D₆ transp 22 and 23 G₁ repeats 23 here (cf v l 13) —^a) Ś₁ D₁ T₁ G₃ M₃ च, L (ed) वै (for तु) Ś₁ D₁₃ शरीरेषु, V₂ शरीरैर्क्षोणी M₃ सहस्रैस्तु (for शरीरैस्तु) —^c) V₁ प्रवृता (sic) B₁ ₄ D₉₋₁₁ G₂ M₁ ₃ [ब]तचिता, D₇ [च]तीव सा, Cg as in text (for निचिता) Ś B₄ D₁ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ तदा, N₁ V₁ ₂ B₁₋₃ D₃ ₉ ₁₀ धात्री (for घोरा) —^d) Ś N₁ V B D₁ ₁ ₁₁ M₃ पर्वतैर् (for पतितैर्) Ś N₁ V B₁₋₃ D₁ ₃ ₈ ₁₁ ₁₃ स शैल; B₄ D₉₋₁₁ M₃ सवृता (for पर्वतैः) N₁ D₄ पर्वतैश्च समन्तत G₁ (second time) पतितैः पर्वतैरिव; M₃ पर्वतैः पतितैरिव

24 V₁ om 24 23^cd G₁ repeats 24^ef here (cf v l 13) —^a) N₁ सा मही, G₁ (first time) वसुधा; G₁ (second time) समाधि G₁ सा भीमा (for सा मही) —^b) N₁ संवृत, N₂ V₁ ₃ B D₄ G₁ (first time) संछन्ना D₄ पर्वत (for प्रच्छन्ना) Ś V₁ ₃ B₁ ₃ ₄ D₁₋₃ ₉ ₁₃ सा प्रकाशत (D₁ °शिर [sic]) (for संप्रकाशते) —After 24^ab (first occurrence) G₁ ins 935* —^c) N₁ D₃ ₄ प्रच्छन्ना; N₁ मवतो (for संछन्ना) T₁ मासे (sic) (for मासि) —^d) D₇ T₂ ₃ पुष्पितैर् (for पलाशैर्) D₇ ₈ T₂ ₃ किंशुकैः (for पुष्पितैः) —After 24 D₁₃ ins

941* बभूवायोधनं घोरं गोमायुगणसंकुलम् ।

25 V₁ om 25^ab (cf v l 24) —^a) N V₁ B D₄ वसुधां V₁ D₆ -वर्षां तां; D₁ -वर्षा तु (for -वप्रां तु) —^b) Ś B₁ D₁ ₃ ₈ ₁₃ परिघद्रां (for महाद्रुमाम्) N V₁ ₂ B₁ ₃ D₄ भग्न D₃ °द्रु [also °म sup lin]]नानाद्रि(N₁ D₄ °द्रु)भद्रुमा —^c) Ś D₈ ₁₂ शोणितोद N₁ V B₄ शोणितोदा B₃ शोणितौघा B₄ D₁ ₃ शोणितोघा (B₁ °घात) (for शोणितौघ) V V₁ ₃ B D₄ फेना, V₃ घोरा (for -तोया) —^d) N₁ B -सागर (for सागर) Ś D₃ ₈ ₁₃ -वाहिनीं

26 ^a) Ś D₁ ₈ ₁₃ यकृद्वन, V₁ असृग्गेन (sic) N₂ V₂ ₃ D₁ ₃ असृग्घन, V₂ यकृत्प्लीह (sic) B₂ रक्तोद्गत; B₃ मांसपंक D₁ ₃ यकृद्दन D₄ असृग्पेन D₁₃ असृग्दान (for यकृत्प्लीह) —^b) V₁ D₁₀ त्रिकाणवस्त (for विनि कीर्णान्त्र) Ś D₁₁ विनष्टकीर्णान्त्रशालां —D₁₃ om (hapl ?) 26^cd —^c) Ś N V₁ ₃ B₁₋₄ D₁₋₄ ₈ ₁₂ छिन्न (for भिन्न) Ś D₁ -काया (for काय) D₄ T₁ G₂ -मत्स्य (for शिरो) V₁ D₁ मीनाम्; D₄ भग्नाम् (for मीनाम्) —^d) S₁ नख B₃ मांस (for अङ्ग) Ś B₁ ₃ ₄ D₁ ₂ ₃ ₇ ₈ ₁₃ M₁ शाद्वलां N₁ V D₁ शकाराः N₁ संकुलां (for शाद्वलाम्)

27 D₄ om 27 —^a) N₁ B₁₋₃ काक (for हंस) Ś D₃ ₈ ₁₀₋₁₂ -चर, B₁ ₄ D₁ T₂ ₃ M₃ -सम; D₁₃ -वक (for -गण) N₂ V गृध्रगोमायुसंकीर्णां —B₁ ₄ om (hapl) 27^cd —^b) D₄ यक्ष (for कङ्क) N₂ वायस; M₃ -सागर (for सारस) Ś N₁ D₃ ₈ ₁₂ ₁₃ -नादितां (D₁₃ °नीं) (for -सेविताम्) —B₁ om (hapl) 27^c–28 —^c) N₁ -फेन; B₁ फेन (for फेन) Ś N₁ V D₁ ₈ ₁₁ ₁₃ चयाकीर्णाम्; N₂ B₂ -चया° (for -समा°) —^d) S₁ D₈ ₁₂ स्तन D₁ ₃ ₁₁ घोर; D₇ मात्त (typo) L (ed) मृत (for आर्त) D₈ ₁₁ भारवैस्वन (for आर्तस्तनित) Ś₁ D₃ ₈₋₁₀ ₁₁ ₁₃ नि स्वनां S₂ (also as in S₁) सनिर्घोषमहावनां; N₁ V B₁ ₄ भारवस्तनि(B₁ °नि)-नादिनीं(B₄ °नीं)

28 B₁ om 28 (cf v l 27) V₁ om 28^cd —^a) S₁ कापुरुष (for कापुरुष) Ś₁ D₈ ₁₃ निस्तार्यां; S₁ निस्तार्यां; N₁ D₁₃ -दुष्पारां (for -दुस्तारां) G₂ ins after कापुरुषदुस्तारां कापुरुषां भीरुं (G₂ °षां युद्धभीरुणां) दुस्तराम् । दुस्तरां (G₂ °रीं) —^b) Ś N₁ B₁ D₁ ₃ ₈ ₁₃ ₁₈ मही (for मयीं) —^c) Ś B₂ D₁ ₃ ₈ ₁₃ घनापाये N₁ [घ]नापायात् B₁ घनो(B₂ °घो)पयो; B₃

राक्षसाः कपिमुख्याश्च तेरुस्तां दुस्तरां नदीम् ।
यथा पद्मरजोध्वस्तां नलिनीं गजयूथपाः ॥ २९
ततः सृजन्तं बाणौघान्प्रहस्तं स्यन्दने स्थितम् ।
ददर्श तरसा नीलो विनिघ्नन्तं प्लवंगमान् ॥ ३०
स तं परमदुर्धर्षमापतन्तं महाकपिः ।
प्रहस्तं ताडयामास वृक्षमुत्पाट्य वीर्यवान् ॥ ३१
स तेनाभिहतः क्रुद्धो नदन्राक्षसपुंगवः ।
ववर्ष शरवर्षाणि प्लवगानां चमूपतौ ॥ ३२
अपारयन्वारयितुं प्रत्यगृह्णान्निमीलितः ।
यथैव गोवृषो वर्षं शारदं शीघ्रमागतम् ॥ ३३
एवमेव प्रहस्तस्य शरवर्षं दुरासदम् ।
निमीलिताक्षः सहसा नीलः सेहे सुदारुणम् ॥ ३४

G 6 32 30
B 6 58 42
L 6 34 34

D2 [आ]वपापाये, D4 [आ]ह्वस्याते (for घनापाये) —d) D1 -शोभितां (for -सेविताम्) Ñ1 D6 हमचर्मोपशोभिता ‖ Cg केचित्तु अत्रोत्तरश्लोकस्थनदीपदवैयर्थ्यभयेन युद्धभूमिमयीं नदीं प्रवर्तयितेत्यध्याहरन्ति ‖

29 a) D6 रक्षसा, M1 2 राक्षस (for राक्षसा) V3 D7 8-11 ते (for च) Ś Ñ2 V3 B D1-3 5 12 कपिवीरा (Ñ2 V3 B1-2 °यूथा; B4 D1-3 °योधा)श्च, Ñ1 D4 वानराश्चैव(D4 °णां च) (for कपिमुख्याश्च) —b) Ś D1 3 11 ता तेरुः (by transp) D1 तेरुर्वं, D5 वनुभिर् (for तेरुस्ता) V1 2 तदा (for नदीम्) —c) B4 ध्वजो (for रजो) B1 युद्ध (for ध्वस्ता) —d) D4 12 -यूथपान् (D12 °पै) (for यूथपा) —After 29 Ñ V B D4 ins, while D12 subst for 29ab and reads after 29

942* व्यगाहन्त तथा वीरा हरिराक्षसपुंगवाः ।

[Ñ1 वियाहति D6 विसर्पतस (for व्यगाहन्त) B3 तदा (for तथा) D4 वीरान् (for वीरा) Ñ1 D4 रक्षोवानर (for हरिराक्षस) V3 -यूथपा (for -पुंगवा)]

30 a) D12 बाणौघ —b) D1 2 G1 प्रहस्त (for प्रहस्तं) B4 रथमास्थित (for स्यन्दने स्थितम्) —c) D1, 5 6 T1 2 सहसा (for तरसा) —d) Ś B1 D1 3 5 12 11 निघ्नत वै(B1 त), B4 निघ्नताश्च, D7 9-11 विधमंत (for विनिघ्नन्त) Ś1 B3 D6 प्लवगम —After 30 D1 7 9 11 S ins

943* उद्धूत इव वायुः खे महदभ्रबलं बलात् ।
समीक्ष्याभिद्रुतं युद्धे प्रहस्तो वाहिनीपतिः ।
रथेनादित्यवर्णेन नीलमेवाभिदुद्रुवे ।
स धनुर्धन्विनां श्रेष्ठो विकृष्य परमाहवे ।
नीलाय व्यसृजद्बाणान्प्रहस्तो वाहिनीपतिः । [5]
ते प्राप्य विशिखा नीलं विनिर्भिद्य समाहिताः ।
महीं जग्मुर्महावेगा रुषिता इव पन्नगाः ।
नीलः शरैरभिहतो निशितैर्ज्वलनोपमैः ।

[(l 1) D7 G3 चव (for खे) ‖ Ck महदभ्रबलमित्यत्र अभ्रबलमित्यभिमतम् । विशेषणस्य पूर्वनिपात आर्षः ‖ —D1 G1 om (hapl) l 3-5 —(l 5) M1 2 प्राहिणोद् (for व्यसृजद्) —(l 6) D7 9 10 वेल, D11 वेल्व (for प्राप्य) D6 विनिर्भिद्य (for विनिर्भिद्य) —(l 7) D9 11 T1 2 रो(T1 moth-eaten)षिता Cg as above (for रुषिता) —(l 8) D7 नीले (for नील) G1 विनिहतो (for अभिहतो) M1 शुभ्र (for ज्वलन)]

31 a) Ś D1-3 5 11 12 13 तत्र (for स त) Ñ2 पतत (for परम) —b) Ñ2 विनिघ्नन्त (for आपतन्तं) D1 महाकपिं (sic) —G1 om 31c-32 —c) V1 2 मूर्ध्नि स्व (for प्रहस्त) Ś1 moth eaten for ताडयामास —d) D1 वेगवान् (for वीर्यवान्)

32 G1 om 32 (cf v l 31) —a) Ñ2 दितेन (sic) (for स तेन) D2 3 13 क्रोधात् (for क्रुद्धो) —b) Ś1 V1 2 D7 9-11 13 नर्दन् (for नदन्) —c) Ñ2 शरवर्षं त (for °वर्षाणि) —d) Ś Ñ V B D1-3 5 12 13 प्लवगम, D1 7 9 11 G1 2 M3 प्लवगानः (for प्लवगानां) —After 32 D1 7 9 11 T G1 2 M ins

944* तस्य बाणगणान्घोरान्राक्षसस्य दुरात्मनः ।

(D9 11 पर G3 सर्वान् (for घोरान्) D7 G1 M1 2 3 महात्मनः T1 G2 M3 महावेग (for दुरात्मनः)]

33 D6 om 33, V3 om 33ab Ś Ñ V1 2 B D1 3 4 5 12 13 (transp 33ab and 33cd —a) Ś D8 9 12 T1 अवारयद्, B1 D3 अपारयद्, Cg t as in text (for अपारयन्) Ś D2 4 12 वर्षयितुं, D5 वार्यितुं, D6 धारयितुं T1 धारयितुं (for वारयितुं) B1 अपारं वारयित्वा च, D1 विमर्दविजितशिराः, D4 अवारन्धारयितुं (sic) D14 अवार यन्गजपतिः —b) Ś D3 8 12 कृत्वा चक्षुर्(Ś1 °क्षु) V1 प्रगृह्णमि (sic) B4 T3 M1 प्रत्य(B4 °ति)गृह्णन् (for प्रत्यगृह्णात्) Ś V1 D5 12 निमीलितं V1 निपीडितं, B3 D5 11 T G M4 निमीलितः, D1 निमीलन (for निमीलितः) D1 चक्षुषी सन्निमील्य च, D6 प्रतिगृह्णाति मानिनः, D13 प्रतिगृह्णाति मीलितः —c) Ś N V B D1-4 5 13 12 तथा T3 यदैव (for यथैव) V3 damaged for गोवृषो वर्षं ‖ Cg यथैवेत्यत्र एवकारोऽत्यन्तायोगव्यवच्छेदार्थः ‖

34 V1 om 34ab Ś1 lacuna up to वर्षं in b —a) D1 एष (for एव) —b) D7-11 वर्षान्, G (ed) वेगं (for -वर्षं) Ś N V1 2 B D1-4 5 12 13 प्लवगम (D4 12 13 °मा) D7-11 दुरासदान् (for दुरासदम्) —cd) T1 स मीलिताक्षः Ñ2 स तदा, D7 T1 2 G1 2 M1 2 विरसा (for सहसा) Ś V1 2 B4 D1-3 5 12 13 [S]तिदारुण(B4 °णं) D7 9-11 M3 दुरासदान् (D7 M4 °द) (for सुदारुणम्)

G 6 32 30
B 6 38 43
L 6 34 35

रोषितः शरवर्षेण सालेन महता महान् ।
प्रममाथ हयान्नीलः प्रहस्तस्य मनोजवान् ॥ ३५
विरथस्तु कृतस्तेन प्रहस्तो वाहिनीपतिः ।
प्रगृह्य मुसलं घोरं स्यन्दनादवपुप्लुवे ॥ ३६
तावुभौ वाहिनीमुख्यौ जातरोषौ तरस्विनौ ।
स्थितौ क्षतजदिग्धाङ्गौ प्रभिन्नाविव कुञ्जरौ ॥ ३७
उल्लिखन्तौ सुतीक्ष्णाभिर्दंष्ट्राभिरितरेतरम् ।
सिंहशार्दूलसदृशौ सिंहशार्दूलचेष्टितौ ॥ ३८
विक्रान्तविजयौ वीरौ समरेष्वनिवर्तिनौ ।
काङ्क्षमाणौ यशः प्राप्तुं वृत्रवासवयोः समौ ॥ ३९
आजघान तदा नीलं ललाटे मुसलेन सः ।
प्रहस्तः परमायस्तस्तस्य सुस्राव शोणितम् ॥ ४०
ततः शोणितदिग्धाङ्गः प्रगृह्य सुमहातरुम् ।
प्रहस्तस्योरसि क्रुद्धो विससर्ज महाकपिः ॥ ४१

N V1 B1.3 नीलोऽसहत दारुणम् (for ^{d}) D4 नीलिताक्ष स्वर्णाजी च स रणे लोहिताक्षणः

35 ^{a}) G2 कुपितः M3 रुषितः (for रोषितः) —^{b}) D3.9.13 शालेन (for सालेन) Ś D5.8.9.11 तरु D1 हरिः D12 द्रुतः (for महान्) N V B D4 शालमुत्पाट्य वीर्यवान् —^{c}) Ś N V B1.3 D1.8.10.12.13 निजघान (for प्र°) —Ś2 repeats 35^{d} (followed by 946*) after 37^{b} —^{d}) Ś1.2 (both times) N V B D2.8.13 महाजवान् D4 महायशान् D9-11 महाबलः (for मनोजवान्) —After 35 D9-10.11 S ins.:

945* ततस्तच्चापमुद्गृह्य प्रहस्तस्य महाबलः ।
बभञ्ज तरसा नीलो ननाद च पुनः पुनः ।

[(L 1) M3 स (for तत्) D7 बलम् (for बलः) D1 महास्वनः (for महाबलः) D9-11 ततो रोषपरीतात्मा धनुस्तस्य दुरासदम् —(L 2) M3 मुहुर्मुहुः (for पुनः पुनः)]

36 ^{a}) D9-11 स (for तु) —For 36^{ab} Ś1.2(r) N V B D2.4.8.12.13 subst.:

946* स हताश्वाद्रथात्तूर्णं प्रहस्तः समरासनम्।

[Ś (Ś2 both times) N2 D2.4.8.13 स (for स) D4 समराहवम्]

—^{c}) N1 तोमरं (for मुसलं) —^{d}) D4 अवपुप्लुवे (sic) D6 T2 अथ पुप्लुवे (for अवपुप्लुवे) B4 ननाद च मुहुर्मुहुः

37 B1 om. 37 38 —^{a}) Ś D2.8.10.11.13 ततस्तौ (for तावुभौ) V B1.2.4 अपि सरब्धौ (B2 °रब्धौ) (for वाहिनीमुख्यौ) —After 37^{a} Ś2 repeats 35^{d} (followed by 946*) —^{b}) Ś D2.8.13 क्रोधौ N1 B2.3.4 वेगौ V D6.7.9.11 T G2.3 M2.3 वैरौ D12 कोपौ D3 वैका (sic) (for रोषौ) —After 37^{ab} D4 reads 38^{c}–39^{b} —D4 om. 37^{c} 38^{b} —^{c}) N V B2.3 D4 युद्धे G1 क्षितौ (sic) M3 स्थितौ (for स्थितौ) D1 स्वभुत (metr.) (for क्षतज) N1 निश्वासौ N2 V B2.3 D5.1 सिक्ताङ्गौ (for दिग्धाङ्गौ) Ś B4 D 2.8.13 तस्थतुः क्षतजाक्ताङ्गौ (B4 °जाक्ताङ्गौ; D1 °सर्वाङ्गौ D2.13 °जाङ्गौ) —^{d}) T2 (also as in text) किंशुकौ (for कुञ्जरौ) N2 किंशुकाविव पुष्पितौ; V B1.2.4 पुष्पिताविव किंशुकौ —After 37, D4 reads 39^{cd} for the first time repeating it in its proper place

38 B2 om. 38 D1 om. 38^{cd} (for both cf. v.l. 37) —^{a}) Ś D2.13 ततस्तु N2 V B2.3 विलिखन्तौ (N2 B3 °ख)न्तौ (for उल्लिखन्तौ) D1 सुतशोभिर् (sic) —^{b}) D8.11 इतरेतरे (for °तरम्) D4 दुष्टानीतीतरेतर —D4 reads 38^{c}–39^{b} after 37^{ab} —^{c}) D4 सिंह (for both सिंह) Ś N V B2.3 D1.4.8.12.13 विक्रमौ (for चेष्टितौ) B4 व्याघ्रकेसरिविक्रमौ (for ^{d})

39 D4 reads 38^{c}–39^{b} after 37^{ab} —^{a}) Ś N2 B2.4 D1.8.12.13 G1 M2 विक्रान्तौ B1 क्रमतौ; B3 स्वदृप्तौ (for विक्रान्त) Ś B4 D2.8.12.13 समरे N1 B1.3 विजये G1 जयिनौ M2.3 बलिनौ (for विजयौ) G3 M3 घोरौ (for वीरौ) N2 V D4 विक्रान्तौ स्वबलदर्पौ; L (ed.) तौ समानावुभौ वीरौ —^{b}) Ś B2 D1.4 समागेषु N2 V B1.3.4 D2.8.12.13 समुत्थेषु (for समरेषु) —D4 repeats 39^{cd} here (cf. v.l. 37) —^{c}) Ś N2 V B D1.8.12.13 आकाङ्क्षन्तौ (for काङ्क्षमाणौ) N2 B1.2.4 यशो मुख्य; B3 जय वीरौ; D4 यथा प्राप्तौ G1 M1.2 यश प्राप्तिं (for यश प्राप्तुं) —^{d}) T2 वज्रि (for वृत्र) D9-11 इव (for समौ) Ś B4 D1.8.12.13 वृत्रेन्द्राविव संयुगे N V B1.3 D4 वृत्रवज्रधराविव

40 ^{a}) Ś1 N2 V B D1.8.12.13 ततो; N1 D4 रणे (for तदा) —^{b}) B1 स्यन्दनं D13 सयुगेन (metr.) (for मुसलेन) D12 च (for स) —Ś1 om. (hapl.) 40^{c}–41^{b} —^{c}) V B1.4 D2.8.9.11 S (orig. Ś? G?) परमायत्तः D4 परम कुद्ध (for परमायस्त) —^{d}) V1.2 B1 D9-11 तत (for तस्य)

41 Ś2 om. 41^{ab} (cf. v.l. 40) —^{a}) D1 तस्य; M3 गत (for तत) Ś2 N V B D1.8.12.13 सास्र (Ś2 V2 D2 °स्र)क्त; D12 सपूत (for दिग्धाङ्ग) D4 शोणितोपेत सचितः —^{b}) N1 स; V B1 D9-11 च D12 तु (for सु) Ś2 D2.8.13 स गृहीत्वा; B2 प्रतिगृह्य; D1 स प्रगृह्य (for प्रगृह्य सु) N1 D5 (after corr. in marg.) महत्तरं V1 महावृक्षं; V2 महातम (sic) D9 महातनु (for महातरुम्) D6 T2.3 प्रगृह्य विपुलं वृक्षं —^{c}) V2 D1 (त)स्य

तमचिन्त्य प्रहारं स प्रगृह्य मुसलं महत् ।
अभिदुद्राव बलिनं बली नीलं प्लवंगमम् ॥ ४२
तमुग्रवेगं संरब्धमापतन्तं महाकपिः ।
ततः संप्रेक्ष्य जग्राह महावेगो महाशिलाम् ॥ ४३
तस्य युद्धाभिकामस्य मृधे मुसलयोधिनः ।
प्रहस्तस्य शिलां नीलो मूर्ध्नि तूर्णमपातयत् ॥ ४४
सा तेन कपिमुख्येन विमुक्ता महती शिला ।
बिभेद बहुधा घोरा प्रहस्तस्य शिरस्तदा ॥ ४५
स गतासुर्गतश्रीको गतसत्त्वो गतेन्द्रियः ।
पपात सहसा भूमौ छिन्नमूल इव द्रुमः ॥ ४६
विभिन्नशिरसस्तस्य बहु सुस्राव शोणितम् ।
शरीरादपि सुस्राव गिरेः प्रस्रवणं यथा ॥ ४७
हते प्रहस्ते नीलेन तदकम्प्यं महद्बलम् ।
रक्षसामप्रहृष्टानां लङ्कामभिजगाम ह ॥ ४८
न शेकुः समवस्थातुं निहते वाहिनीपतौ ।
सेतुबन्धं समासाद्य विशीर्णं सलिलं यथा ॥ ४९
हते तस्मिंश्चमूमुख्ये राक्षसास्ते निरुद्यमाः ।
रक्षःपतिगृहं गत्वा ध्यानमूकत्वमागताः ॥ ५०

G 6 32 45
B 6 58 58
L 6 34 50

(for [उ]रसि) B1 सक्रुद्धो (hypm) (for क्रुद्धो) Ñ1 B3.4 D4.5.6 प्रहस्तोरसि स(D5 स)क्रुद्धो(D6 क्रुद्धो च)

42 B4 D4 om (hapl) 42-43ᵈ —ᵃ) B1.2 -प्रहारस् (for प्रहार) Ñ V2 B2-4 तु (for स) Ś D1-3.5.8.12.13 प्रहार तमचिन्त्याथ(D1.3.13 °सचिंत्य), V3 स प्रहारम चिन्त्याथ —ᵇ) N1 B2-4 पुन, V1.2 तत (for महत्) —ᶜ) Ñ1 समरे (for बलिन) —ᵈ) Ś D8.12 बलि, V1 D6.7.9.11 T1 G1.2 M3 बलात् (for बली) V3 बलीमुख, G2 प्लवगमी (for प्लवगमम्)

43 B1 D4 om 43ᵃᵇ (cf v l 42) —ᵃ) Ś D8.12 वीर्यं, B1 वेगाढ्(for वेग) B1 बलिनम् (for संरब्धम्) —ᵇ) Ñ1 कपिं (for कपि) —ᶜ) Ś Ñ V B D1-3.8.11.12 नील (for तत) G1.2 M2 समीक्ष्य (for संप्रेक्ष्य) —ᵈ) Ś Ñ2 V B D1-3.8.12 क्रोधो, D13 -कोपो (for वेगो)

44 ᵃ) B2 तस्य क्रोधाभिभूतस्य —ᵇ) Ñ1 D1.3 युद्धे, D2 वधे (for मृधे) D4 शोणित (for योधिन) —ᶜ) M3 मूर्ध्नि (for नीलो) —ᵈ) Ś D8.12 शीघ्रम्, D1 चूर्णम्, D3 चैव (for तूर्णम्) V2 D3.4 न्य(D4 प्र)पातयत् (for अपातयत्) Ñ2 V3 B तूर्णं मूर्ध(Ñ2 B2 °र्ध्नि)न्यपातयत्, M3 तूर्णमपातयत्तदा

45 ᵃ) Ś D8.12 सा तस्य, D6.9.11 नीलेन, D10 सा तत (for सा तेन) Ñ V2 B D6 सुहेन (for मुख्येन) —ᶜ) Ñ1 D6 समरे, D2 सुमहा (for बहुधा) N2 तस्य, D3 घोर, D6 घोरे (for घोरा) —ᵈ) Ś V1.2 D1.3.8.12.13 महत् (for तदा)

46 ᵃ) D1 गतासुर्, M1.2 हतासुर् (for गतासुर्) M1.2 हत (for गत) —ᵇ) Ś D8.12 [ऽ]जितद्रिय —ᵈ) D6 भिन्न (for छिन्न)

47 ᵃ) D6 प्रभिन्न (for वि°) D6 शिरसा (for शिरसस्) —D6 reads 47ᶜᵈ in marg after 48 —ᵇ) Ś Ñ2 V B D1-4.8.12.13 अपि(Ś V2 B4 D8.12 °ति, Ñ1 °पि, B1 D1 °पि)संरब्ध, Ñ2 अभिसंबद्ध, D6 अभिसु° (for अपि सुस्राव) —ᵈ) D10.11 सिरि (for गिरे) D5-7.9-11 T2.3 G2 M1.2.3 प्रस्रवणो (for °णं) Ś Ñ V D1-4.8.12.13 नव प्रस्रवणा(Ñ2 °स्रुवशा)दिव —After 47, B3 ins in marg a passage relegated to App I (No 29)

48 ᵃ) D1 च तदा (for नीलेन) —ᵇ) Ñ2 B1.4 D1.8.12 तदा(D1 °त्र, D8.12 °त्रा)कंपत्, V1.2 तदशेष, B2 सुमकंप, B3 तदावृत्य, D1 तत्प्रकंपे, D4 चकंपे च (for तदकम्प्य) B2 D7.9-11 T1 M6 महाबल Ś D8.12 तत्राकंपत बहुल, Ñ1 वानरेण महात्मना —ᶜ) B1 अभि (for अप्र) Ś Ñ2 V B2-4 D1.3.8-13 M5 राक्षसानामहृ(M5 °नां प्रहृ)ष्टानां, Ñ1 राक्षसा भयवित्रस्ता, D6.7 T2.3 रक्षसामवशिष्टानां —ᵈ) G1 एव (for अभि) Ś Ñ2 V B D1-4.8.12.13 पपात (for -जगाम) Ñ1 लंका समभिधावयन्

49 ᵃ) Ś D1.3.8.12.13 नशाक(D1 °क्य, D13 °क्ना), Ñ V B D4 न शक्ता, M1.2 न शेके (for न शेकु) Ś Ñ2 V2 D1-3.8.12.13 समभि, V2 B2-4 D4 T3 M3 समरे (for समव) —ᵉ) Ś D1.3.8.12.13 कुंभ भग्न, Ñ1 V3 D2.4 कुंभ (Ñ1 D4 सेतु)भग, Ñ2 V1.2 B सेतु भिन्न (for सेतुबन्ध) —ᵈ) Ś Ñ2 V1.2 B D1.3.8.12.13 M3 विकीर्ण(D9 °र्णं), Ñ2 [अ]वकीर्णं, D4 G2 विशीर्ये (for विशीर्णं)

50 D4 om 50ᵃᵇ —ᵇ) T2 राक्षसाश्च (for °स्ते) Ś Ñ V B D1-3.8.12.13 न कश्चित्पुरुषो(Ñ2 B2 °रतो)भवत् —ᶜ) D6 T2.3 रक्षोधिप (for रक्षःपति) Ś Ñ1 D1.4.8.12 तस्मिन्न(Ñ1 D4 °न्न र)क्षोबलगणे, N2 V B D2.3.13 तस्मिन्न (Ñ2 V1.2 B1-3 °न्ना र)क्षोगणबले —ᵈ) D9 T2 सर्वं (for ध्यान) V3 गूढस्थम् (for मूकत्वम्) B4 ध्यानमागत्यम् (for °मूकत्वम्) Ś Ñ2 V1.2 B3.4 D1-3.8.12.13 आगत, D6 T1 G2 M3 व्यास्थिता (for आगता), Ñ1 D4 हतशेषे समागते, B2 G (ed) प्रहस्तवधमीय(G (ed) °भाग)त —After 50 D5-7.9-11 S ins

947* प्राप्ता शोकार्णवं तीव्रं निःसंज्ञा इव तेऽभवन् ।

[D11 कोशार्णव (meta) (for शोका°) T2 तीर्णं, M1.2 मग्न (sic) (for तीव्र) D9-11 निसंज्ञा (for निःसंज्ञा)]

G. 6. 52. 0
B. 6. 58. 39
L. 6. 34. 32

ततस्तु नीलो विजयी महाबलः
प्रशस्यमानः स्वकृतेन कर्मणा ।
समेत्य रामेण सलक्ष्मणेन
प्रहृष्टरूपस्तु बभूव यूथपः ॥ ५१

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षट्चत्वारिंशः सर्गः ॥ ४६ ॥

४७

तस्मिन्हते राक्षससैन्यपाले
प्लवंगमानामृषभेण युद्धे ।
भीमायुधं सागरतुल्यवेगं
प्रदुद्रुवे राक्षसराजसैन्यम् ॥ १
गत्वा तु रक्षोधिपतेः शशंसुः
सेनापतिं पावकसूनुशस्तम् ।
तच्चापि तेषां वचनं निशम्य
रक्षोधिपः क्रोधवशं जगाम ॥ २

51 ^{a}) V₂ D₁.₁₁ M₁.₃ स (for तु). D₁₂ विजये (for विजयी). —^{b}) B₁.₄ प्रशंस्यमानः; D₆ पराक्रम (then om. up to णा); D₆ प्रसह्यमाण.; D₁₁ प्रशस्त° (for प्रशस्यमानः). Ś Ñ V B₁.₃.₄ D₁.₈-₁₁ सु- (for स्व-). —^{c}) Ñ₂ V₂ B₂-₄ D₆.₈.₁₂ च (for स-). D₁.₇ T₁ M₂.₃ स (M₂ च) लक्ष्मणेन च. —^{d}) Ñ₂ प्रकृष्ट- (for प्रहृष्ट-). Ś Ñ₂ V₂ B₂.₃.₄ D₁-₄.₆.₁₁.₁₃ [s]प; Ñ₁ [s]पि-; B₁ om. (for तु). Ñ₁ D₄ जगाम यूथपः; Ñ₂ V₂ B₂-₄ बभौ हरीश्वर. (for बभूव यूथपः).

Colophon: Ñ V₁.₃ B₁ (after 6.47.3 first occurrence).₂.₃ D₆.₁₃ read colophon after 6.47.3.—*Kāṇḍa name*. Ñ V₁ B D₆.₈.₁₃ लङ्काकाण्डे (D₁₃ adds युद्धपर्वणि). —*Sarga name*: Ś Ñ V B D₁-₄.₆.₈.₁₀.₁₃ ग्रहस्तवध.. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ś₁ Ñ₁ V₂ B₁ D₂.₄.₆.₁₁.₁₃ om., Ś₁ Ñ₂ V₁ D₁.₃ 34; V₂ 35; B₄ 31, B₂.₃ 32, D₅-₇.₉-₁₂ T₁ G M 58; T₂ 61; T₃ 62.—After colophon, B₄ ins. (including 931*) a passage relegated to App. I (No. 25).—After colophon, D₁ concludes with राम; while G M₁.₂.₃ conclude with श्रीरामाय नमः; whereas K (ed.) reads (within brackets) 948*, 6.47. 4-6 (var.), 951*, and App. I (No. 30) repeating 6.47. 4-6 in their proper place.

47

1 B₄ om. 1-3. D₁ repeats 1-3, 5-6 (followed by 951*) after App. I (No. 30). —^{a}) Ś D₁.₁₂-तास्मि Ñ V B₁ (both times).₂.₃ D₁-₄.₆.₁₃ T₂.₃ जाये (for -पाले). —^{b}) T₃ प्लवंगमानाः. Ñ₁ D₄ ब्रूथिपेन (for ऋषभेण). Ñ₁ सख्ये (for युद्धे). —^{c}) Ś Ñ₁ V₁.₃ D₁-₄.₆.₁₁.₁₃ -तुल्यरूपं; V₂ D₁₀.₁₁ वेगतुल्यं (by transp.) (for -तुल्यवेगं). B₂ भीमायुध पुष्करकाभिलाषं. —^{d}) D₅-₁₂ T M₂.₃ विदुद्रुवे (for प्र°). B₁ (both times)-सैन्यमुग्रं; D₁₂ -सर्वसैन्ये (for -राजसैन्यम्).

2 B₄ om. 2; B₁ repeats 2 (for both cf. v. l. 1). —^{a}) Ñ₁ [अ]पि; B₁ (both times) [अ]पि-; D₅-₉ T M₁-₃ [अ]थ (for तु). Ś D₁.₉.₁₂ ते नीलहते; B₂ प्लवंगपते; D₁.₃.₁₃ नीलेन हत (for रक्षोधिपतेः). Ñ V₂ प्रशंसत D₄ सकाशं (for शशंसुः). V₂ दौवारिकस्त निहतं प्रहस्त. —^{b}) B₃ सेनापतिः (sic). D₁ सायाधिप (for सेनापतिं). Ś V₁.₃ D₁-₄.₆.₁₁.₁₃ हतं (V₁.₃ D₁.₂ °धं) प्रहस्तं; D₁ पावकसूनुना हतं (for पावकसूनुशस्तम्). —^{c}) Ś₁ V₂.₃ B₃ (both times) D₁ तथापि; Ś₁ D₁.₄.₁₃ तथा हि. G₁ [अ]पि तेषां (for तेषां). Ś Ñ V B₁ (both times).₂ D₁-₄.₆.₁₁.₁₃ स (B₁ D₁₃ च) निशम्य वाक्य (for वचनं निशम्य). B₂ श्रुत्वा तु तेषां वचनं स वाक्यं. —D₆ om. (hapl.) 2^d-3^a. —^{d}) T₂ क्रोध-; Cc.g as in text (for क्रोध-). Ś D₁.₁₃ क्रोधवशो बभूव; V₂ illeg. (for °वशं जगाम).

संख्ये प्रहस्तं निहतं निशम्य
शोकार्दितः क्रोधपरीतचेताः ।
उवाच तान्नैरृतयोधमुख्या-
निन्द्रो यथा चामरयोधमुख्यान् ॥ ३
नावज्ञा रिपवे कार्या यैरिन्द्रबलसूदनः ।
सूदितः सैन्यपालो मे सानुयात्रः सकुञ्जरः ॥ ४
सोऽहं रिपुविनाशाय विजयायाविचारयन् ।
स्वयमेव गमिष्यामि रणशीर्षं तदद्भुतम् ॥ ५
अद्य तद्वानरानीकं रामं च सहलक्ष्मणम् ।
निर्दहिष्यामि बाणौघैर्वनं दीप्तैरिवाग्निभिः ॥ ६

G. 6. 33. 5
B. 6. 59. 6
L. 6. 35. 7

3 B4 om. 3; B1 repeats 3 (for both cf. v.l. 1). D6 om. 3a (cf. v.l. 2).—a) Ś Ñ V1.3 B1 (both times).2.3 D1-4.8.12.13 सभ्रातरं(Ñ B2-4 D1 °मातुलं; D4 °आत्मजं [sic]) नीलहतं(D12 °वधं) निशम्य; V3 * * * * * * हतं निशम्य (illeg.).—b) D9-11 क्रोध- (for शोक-). D1 7.9-11 शोक-; G1.3 M5 कोप- (for क्रोध-). Ś D2.8.13 क्रोधविमूढचेतास्; Ñ1 V2 D1.2.4.13 °वशा(D13 °शो)भिभूतः (for °परीतचेताः).—c) Ñ2 V3 B1(both times).2.4 D10 राक्षस-; D12 राज- (sic) (for नैरृत-). Ñ1 V1.2 D4 -राज-; D9-11 M5 -यूथ- (for -योध-).—B3 om. (hapl.) 3d.—d) Ś Ñ V B1 (both times) D1-3.8.12.13 [इ]वामर-; D9.10.11 निर्जर- (for चामर-). V1 -राज-; D1.9-11 G3 M5 -यूथ- (for -योध-). V3 B1 (both times) D4 -वीरान् (for -मुख्यान्).—After 3, Ñ V1.3 B1(after first occurrence).2.3 D4.13 read colophon of 6.46; while V3 ins. 948*.

4 Before 4, Ś Ñ V1.3 B D1-4.8.12.13 G1 M4 ins.; while V2 ins. after 3:

948* प्रहस्तस्य वधं श्रुत्वा रावणो भ्रान्तमानसः ।
राक्षसानादिदेशाशु राक्षसेन्द्रो महाबलः ।

[(l. 1) D3 वधात्क्रुद्धो (for वधं श्रुत्वा). B4 वज्रदंष्ट्र हत श्रुत्वा, G1 M5 प्रहस्त निहत श्रुत्वा (for the prior half). Ñ2 M6 भ्रान्तचेतनः; V1 राक्षसाधिपः (for भ्रान्तमानसः).—(l. 2) Ś V1 B3 D1.2.4.8.13 [अ]थ (for [आ]शु). G1 राक्षसानाशुवाचाशु (for the prior half).]

—V3 om. 4. K (ed.) reads (within brackets) 948*, 4-6 (var.), 951*, and App. I (No. 30) after 6.46 repeating 4-6 here.—a) Ś1 Ñ V1.3 B D1.4.13 K(ed.) (first time) कार्या शत्रुषु नावज्ञा; Ś1 D2.8.13 कुर्यान्शत्रुषु नावज्ञां.—b) B2.3.4 येनेन्द्र- (for यैरिन्द्र-). Ñ2 D9-11 G Ct -सादनः; D8 -सूधनः (sic), Ct.m as in text (for -सूदनः). D4 सुरेन्द्रं बलसूदित (sic).—After 4ab, D13 consecutively repeats 4-7.—c) D1 सादितः. T1 शैल- (for सैन्य-).—d) D3 सोनुयायी; D4 सानुबद्धः; D9 °यानः; D13 (both times) °बधः (for सानुयात्रः). Ś D2.8.13 सवाधवः; D13 (both times) ससैन्यकः.—After 4, Ñ1 V2 B2 D4 ins.:

949* रथैर्हयैर्गजैश्चैव यातुधानैश्च सर्वशः ।

[B3 transp. रथैर् and गजैश्. B4 अथवा (for च सर्वशः).]

5 B1 D13 K (ed.) repeat 5 (cf. v.l. 1 and 4).—a) B4 युधि; D13 (both times) शत्रु- (for रिपु-). B3 सोहं रिपूणां नाशाय.—b) D6 T1.3 G2 विचारयन् (for [अ]वि°). Ś Ñ2 B2 D2.4.8.13 स्वबलस्य च वृद्धये; Ñ2 V1.3 B1(both times).2.4 D1.4.13 (both times) K (ed.) (first time) विजयस्य च(B1 D1.8.13 °स्य वि-; K [ed.] °स्याभि-) वृद्ध(D1 वर्ध)ये; V3 विजयाय सैन्यस्य च (unmetric).—After 5ab, Ñ1 (within brackets) V2 D4 ins.; while B3 subst. for 5cd:

950* रामलक्ष्मणयोर्वैरं स्वयं निर्यातयामि वै ।

—c) D1 [आ]गमिष्यामि.—d) D1.4 रणे शीघ्रम्(D1 °र्यम्) (for रणशीर्षं). Ś Ñ2 V B1(first time).3.4 D1-4.8.12.13 (both times) अभिरवान्; Ñ1 V2 B1 (second time) अतित्वरन् (for तदद्भुतम्).

6 B1 D13 K (ed.) repeat 6 (cf. v.l. 1 and 4). B4 om. 6ab.—a) Ś1 D8.13 अद्यैतद्; B3 अहं तु; D6 T G1 अद्य तं (for अद्य तद्).—b) Ñ1 V B1(first time).2.3 D4 K (ed.)(first time) सरामं (for रामं च). Ś D1-3.8.12.13 (both times) सहरामं सलक्ष्मणं.—c) Ś D6.8.13 निहनिष्यामि; D1.13 (both times) K (ed.) (first time) प्रधक्ष्याम्येव(D13 °मि च). D4 चहाणै (for बाणौघैर्). Ñ2 V1.3 B2 निर्ध(Ñ2 निध; B3 दिध)क्ष्यामि शरौघैः; B3 निर्धक्ष्यामि शरौघैः; B4 दिधक्ष्यामि शरोघैश्च.—d) G1 शुष्कं वनम्; G2 वनं दीप्तम् (for वनं दीप्तैर्). Ś Ñ V B (B1 both times) D1-4.8.12.13 (both times) K (ed.) (first time) शुष्क वन(V2 °कमूल; B2.3 D3 °कैंधन)मिवानलः.—After 6, Ś Ñ2 V B1-4 D1-4.8.12.13 M3 (only l. 1) ins., B1 ins. for the first time after 6 (first occurrence), repeating it after 6 (r.); D13 ins. after 6 (first occurrence), while T3 ins. l. 1-2 only after 6:

951* अद्य संतर्पयिष्यामि पृथिवीं कपिशोणितैः ।
रामं च लक्ष्मणं चैव प्रेषयिष्ये यमक्षयम् ।
एवमुक्त्वा महातेजा रावणो लोकरावणः ।
नागच्छत्सहसा क्रुद्धः सर्वसैन्येन संवृतः ।

[Ñ2 D3 om. l. 1-2.—(l. 1) V1 अद्य; V2 B2.4 D4 स्वय; B1 (first time) भय; T3 अथ (for अद्य). D4 पृथिव्यां

G. 6. 33. 1
B. 6. 59. 7
L. 6. 37. 1

स एवमुक्त्वा ज्वलनप्रकाशं
रथं तुरंगोत्तमराजियुक्तम् ।
प्रकाशमानं वपुषा ज्वलन्तं
समारुरोहामरराजशत्रुः ॥ ७

स शङ्खभेरीपटहप्रणादै-
रास्फोटितक्ष्वेडितसिंहनादैः ।
पुण्यैः स्तवैश्चाप्यभिपूज्यमान-
स्तदा ययौ राक्षसराजमुख्यः ॥ ८

स शैलजीमूतनिकाशरूपै-
र्मांसाशनैः पावकदीप्तनेत्रैः ।
बभौ वृतो राक्षसराजमुख्यै-
र्भूतैर्वृतो रुद्र इवामरेशः ॥ ९

(for °चौ). —(l. 2) D4 राम स ; D10 सरामे (for राम च). B3 चापि (for चैव). D1 धमाळ्य (for धमखम्). B1 (second time) प्रेषिषे धमसादन (for the post. half). —(l. 3) Ś D8.9.10 राक्षसेश्वर (for लोकरावण). —(l. 4) V3 अवगच्छ (hypm.); B1 (both times).2.3 D1-4 विगच्छत् ; D13 अगमत् (for आगच्छत्). Ñ2 V B2.4 D5 सु(V3 स)महाकुद्धः ; D6.8 महाकुद्धः (subm.) (for सहसा क्रुद्धः). Ś D8.12 संवृतः (for सवृतः).]

—Thereafter, Ñ2 V B1 (after 951* first occurrence).2-4 D5.6.7 T2 cont. ; while T1 ins. after 6 a passage relegated to App. I (No. 30).

7 D10 repeats 7 (cf. v.l. 4). D1 reads 7 twice. —a) Ś Ñ1 V B1 D1 (both times).2-6.8 12.13 (both times) तु विमानरूपं (B1 °कल्पं) ; D5 T1 ज्वलनप्रकाशो ; D4.7.8 ज्वलनं प्रकाशं. —G1 om. (hapl.) from 7a up to प्रका in 7c. —b) B1 D2-7.8 M2.4 Cm g -राजयुक्त ; T1 -संप्रयुक्तः ; M1.3 -राजि° ; Ck.t as in text (for राजियुक्तम्). Ś Ñ1 V B1 D1 (both times).2-6.8 12.13 (both times) रथं तुरंगैर्युगिभिः सु(V3 D1.4.12 °मिः प्र ; B1 °भिश्च ; D2.8 °भिस्तु)युक्त. —c) B4 D1 (second time).2.12 (both times) प्रकाशमानो. Ś Ñ V1.2 B4 D1 (first time).2.3.5.6.12.13 (both times) परेण ; V3 B1-3 D1 (second time).4 वरेण (for ज्वलन्तं). —d) B1 -देव- (for -राज-). —After 7, Ñ1 (m.).2 V B2-4 D4.8.12 (after 7 [r]) ins.:

952* आरुह्य तं राक्षसशैलरूपै-
र्दिव्यैस्तथा राक्षसराजपुत्रैः ।
ययौ तदाघोषनसुप्रघोषो
वेगेन रोषस्य बलेन चैव ।
तमेकवीरं समुदीर्णमन्युं [5]
निशाचरेन्द्रं सुविशुद्धबोधम् ।
तदानुजग्मुर्विविधाश्च शस्त्रा
रक्षोगणाः सयुगमाजदर्पाः ।

[(l. 1) Ñ2 D4 वाल- ; D12 तुल- (for राज-). D1 -घोर् (for -घोर्). Ñ2 D4.12 सबेन. —(l. 2) D8 दिव्यैश्च ; D12 दिव्ये (for दिव्यैस्). D1 नैकैर्न- (for तदाध-). —(l. 4) V3 रथोत्तर- ; D12 तपस (for रोषस्य). V3 बल (for चैव). —V3 om. l. 5-8. —(l. 5) V3 तद् (for तम्). D4 ध्व (for एक-). Ñ2 B2 -मुख्; B4 -शक्ति (for -मन्यु). —(l. 7) B2 तथा (for तदा). D8 हरि- ; D12 गज- (for गिरि-). B2 -स्था ; D1 -कल्प (for -कल्पा). —(l. 8) D12 संयुग- (for सयुग-). B2 रक्षोगणाः संप्रति संप्रहर्षाः.]

—After 7 (first occurrence), D1 reads an addl. colophon:

[*Sarga name* : रावणगर्जन. —*Sarga no.* : 35.]

—Thereafter D1 ins. ; while D12 ins. after 7 (first occurrence) a passage relegated to App. I (No. 30).

8 D12 transp. 8 and 9. —a) D12 सहस्रसख्यैः (for स शङ्खभेरी). D1-12 T1 G1 M2 -प्रणाद- (for -पटह-). —b) Ś V1.2 D8.12 आ(Ś1 D1 अ)स्फोटिता(Ś1 °त) स्फोटित ; Ñ1 B2.4 D1-3 आश्वेडिता(Ñ1 °त)स्फोटित- ; Ñ2 B1 °ताश्वेडित- ; D4 प्रक्ष्वेडितमस्फुट- ; D5.6 T1.2 G M Cm g.k °तक्ष्वेडित- ; Ct as in text (for आस्फोटित-क्ष्वेडित-). D12 भेरीरवैः शंखमहास्वनैश्च. —c) B2 (m. also as in text) बलैर्वृतस्तु ; D4 पुण्योत्सवैस्त (for पुण्यैः स्तवैश्). V1 [भ]व- (for [भ]ि). V1 om. ; V3 D1-11 सु- ; D11 [भ]ति- (for [भ]भि-). B4 -पूज्यमानस् (for -पूज्य°). —d) B2 सैन्यराजः ; B4 -योधमुख्यैः (for -राजमुख्यः). —After 8, D12 ins.:

953* महाबलै राक्षसजातदर्पैः
परस्परं वाहनवाहितैश्च ।
महाधनैर्वर्मकिरीटकुण्डलै-
र्युद्धप्रभुभिः शक्तित्रिशूलधारिभिः ।
तेषां तुरगादिरथाङ्गघूर्णितो [5]
रेणुर्दिशः खं द्युमपि प्रवाह च ।
गजै रथैरश्व(द्र ?)हयैश्च बृंहितैः
कोलाहलैः सैन्यमहार्णवस्य ।
चचाल भूमिः सहशैलकानना
भेरीरवै राक्षससिंहनादैः । [10]

9 D12 transp. 8 and 9. —a) Ñ2 नील- (for शैल-). Ñ V1.2 B2 D7 -कायैर् (for -रूपैर्). —b) Ś D4.8.12 महाबलै (D8 °बलैः) ; Ñ1 B1.4 D2.12 महारथ (B4 °थैः D12 °रथ)ैः ; V3 D1 महासु(V3 °रथ)रैः ; D6 T1 M2-4 मांसादनैः (M1.3 °कैः) (for मांसाशनैः). D7 -नेत्रदीप्तैः (by transp.) ; D6 T1 -दीप्तगात्रैः (for -दीप्तनेत्रैः).

ततो नगर्याः सहसा महौजा
निष्क्रम्य तद्वानरसैन्यमुग्रम् ।
महार्णवाभ्रस्तनितं ददर्श
समुद्यतं पादपशैलहस्तम् ॥ १०

तद्राक्षसानीकमतिप्रचण्ड-
मालोक्य रामो भुजगेन्द्रबाहुः ।
विभीषणं शस्त्रभृतां वरिष्ठ-
मुवाच सेनानुगतः पृथुश्रीः ॥ ११

नानापताकाध्वजशस्त्रजुष्टं
प्रासासिशूलायुधवज्रजुष्टम् ।
सैन्यं नगेन्द्रोपमनागजुष्टं
कस्येदमक्षोभ्यमभीरुजुष्टम् ॥ १२

ततस्तु रामस्य निशम्य वाक्यं
विभीषणः शक्रसमानवीर्यः ।
शशंस रामस्य बलप्रवेकं
महात्मनां राक्षसपुंगवानाम् ॥ १३

योऽसौ गजस्कन्धगतो महात्मा
नवोदितार्कोपमताम्रवक्त्रः ।
प्रकम्पयन्नागशिरोऽभ्युपैति
ह्यकम्पनं त्वेनमवेहि राजन् ॥ १४

G 6 35 8
B 6 59 14
L 6 37 8

—c) Ś N V B D1–4 9 12 13 वलैर् (for बभौ) D6 reads in marg वृतो Ś N1 B1 4 D2 3 9 12 13 योधवीरैर् (D3 °रो), Ñ2 V3 B3 योधमुख्यो, V1 2 D5 6 9–11 T1 2 G1 M3 राजमुख्यो, B2 D1 4 7 G2 3 योध° (for राजमुख्यैर्) —d) V1 देवैर्, D1 (marg) सुरैर् (for भूरैर्) B1 चन्द्र (for रुद्र) V2 D4 [श]वभासे, M3 [ख]सुरेश (for [श]मरेश)

10 a) G1 महात्मा (for महौजा) V2 transp नगर्या and महौजा —b) V2 D1 13 निःक्रम्य B3 सैन्यमुख्य (for °मुग्रम्) D12 निष्क्रम्य तद्वानरमुग्रसैन्य —Ñ V1 2 B2 3 transp c and d —c) Ś D1–4 8 12 13 [र्ण]भ स्तिमित, Ñ1 V1 2 B2 [र्ण]भ स्तनित, V3 B1 4 [व]भस्तिमित, G3 M5 [व]म° (for [व]भ्रस्तनित) —After 10 G1 ins

954* रथैरनेकैस्तुरगैरसंख्यैर्
गजोत्तमैश्चाप्यसरैः समन्वितम् ।

11 a) B4 तत्र्य (for राक्षस) D2 अपि (for अति) —b) D4 T2 3 विलोक्य N B2 3 [ऽ]मरतुल्य (B3 °राज)रूप ; V1 3 [ऽ]मरराजतुल्य , B4 [ऽ]प्रतिमप्रवीर्य , D1 3 5 12 भुजगाभबाहु (for भुजगेन्द्र°) B1 रामस्तु दृष्ट्वा भुजगाभबाहु —c) V2 3 B2 D1 2 10 धर्म , G2 बुद्धि (for शस्त्र) —d) Ś N V B D1 4 8 12 13 सैन्याग्र (D13 °य)गत (for सेनानुगत) B3 महात्मा, D2 सहश्री

12 a) V2 पताकि , B4 पताक D2 T2 3 G1 Cr पताक Cg as in text (for पताका) Ñ2 शस्त्रसम, B1 D10 11 G3 छत्रयुत, D1 समयुत; Cr as in text (for शस्त्रजुष्ट) —After 12a, Ś V3 B1 D1–4 8 12 13 read 12d —B1 om (hapl) 12b —b) Ś D2 13 समास (for प्रासासि) Ś1 B3 तैल (for शूल) Ś N V B2 4 D1–4 7 8 12 13 [ध]शनि (for [आ]युध) V1 B2 4 D2 7 T2 3 G2 वज्र , D1 5 10 11 G3 M3 शस्त्र (for -चक्र) Ñ V1 2 B2 हस्तं (for जुष्टम्) —Ñ V1 2 B2 3 D2–11 transp c and d —c) Ñ V1 2 B2 3 नगेन्द्रराज (B3 °नाग) D9 11 M Cm सैन्य महें(M3 गजें)द्र (for सैन्यं नगेन्द्र) V3 रूपमूर्ति (sic) (for -नागजुष्ट॰) ‡ Cr नानापताकाध्वजशस्त्रजुष्टं प्रासासिशूलायुधवज्रजुष्टमिति पाठ ।, Cm प्रासासिशूलायुधशस्त्रजुष्टमायुधानि धनूंषि प्रासासिशूलायुधान्येव शस्त्राणि वैर्जुष्टम् । महेन्द्रोपमनागजुष्टमिति पाठे महेन्द्रपर्वतपदृशगजजुष्टम् ।, Cg प्रथम शस्त्रशब्द उपात्त प्रासादिभिन्नपर । आयुध धनु , इन्द्रायुधमित्यादौ तथा प्रयोगात् । प्रासासिशूलायुधरूपैः शस्त्रैर्जुष्टमित्यर्थ । वज्रजुष्टमिति पाठान्तरम् ।, Ck ध्वजकरति । छान्दसस्तुगभाव ।, so also Ct ‡ —B1 om (hapl) 12d —d) Ś V3 B4 D1 2 4 8 12 13 [प्]वद् (for [इ]दम्) Ñ V1 2 B2 3 अभीरुसैन्य, V3 B1 4 D4 13 अतीवयुष्ट (B4 °सैन्य, D13 °दुष्ट) G2 अदीनजुष्ट (for अभीरुजुष्टम्)

13 a) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 तत स (Ñ2 V3 °तस्तु) रामस्य वचो निशम्य —b) Ñ2 B1 D1 12 13 शुक्र (for शक्र) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 बुद्धि (for वीर्य) G2 विभीषण शस्त्रभृतां वरिष्ठ —c) Ś Ñ V B D1 4 7–9 12 13 रामाय (for रामस्य) Ñ V1 2 B2 4 D4 प्रवीरान्, V3 प्रयुक्तो, B1 D1 13 प्रवेकान्, D2 3 T G2 M2 3 5 प्रवेग, Cv as in text (for प्रवेक) —d) Ñ V1 2 B2 4 दुरासदान् (for महात्मनां) N2 V1 B2 4 पुंगवास्तान्

14 V2 om (hapl) 14 —a) Ś D2 8 [ऽ]य (for ऽसौ) G2 नाग (meta) (for गज) —b) Ś D8 13 दाम्र (for -ताम्र) N V1 2 B1 नेत्र , B2 D7 T2 चक्षु , Cg as in text (for -वक्त्र) —c) Ś B1 D1–4 8–13 स , B2 अ , D6 13 T2 3 G2 M5 स (for प्र) —d) D2 [ए]द्विस् (sic) (for [ए]नम्) N V1 2 B2–4 प्रवीरबाहु तम् (B2 4 °हुस्तम्) (for ह्यकम्पन त्वेनम्) D5 G1 2 M1 2 अवैहि (G1 °ह [sic]) (for अवेहि) D6 reads in marg हि राजन् Ś B1 D1–4 8 12 13 राजसवे (Ś D1 8 13 °दे) द्वैन (B1 °क्षय)मकंपनाद्य (D1 D4, 13 °कम्प, D8 °क)

G. 6. 33. 9
B. 6. 59. 15
L. 6. 37. 9

योऽसौ रथस्थो मृगराजकेतु-
धूर्न्वन्धनुः शक्रधनुःप्रकाशम् ।
करीव भात्युग्रविवृत्तदंष्ट्रः
स इन्द्रजिन्नाम वरप्रधानः ॥ १५
यश्चैष विन्ध्यास्तमहेन्द्रकल्पो
धन्वी रथस्थोऽतिरथोऽतिवीर्यः ।
विस्फारयंश्चापमतुल्यमानं
नाम्नातिकायोऽतिविवृद्धकायः ॥ १६
योऽसौ नवार्कोदितताम्रचक्षु-
रारुह्य घण्टानिनदप्रणादम् ।
गजं खरं गर्जति वै महात्मा
महोदरो नाम स एष वीरः ॥ १७
योऽसौ हयं काञ्चनचित्रभाण्ड-
मारुह्य संध्याभ्रगिरिप्रकाशम् ।
प्रासं समुद्यम्य मरीचिनद्धं
पिशाच एषोऽशनितुल्यवेगः ॥ १८
यश्चैष शूलं निशितं प्रगृह्य
विद्युत्प्रभं किंकरवज्रवेगम् ।
वृषेन्द्रमास्थाय गिरिप्रकाश-
मायाति सोऽसौ त्रिशिरा यशस्वी ॥ १९
असौ च जीमूतनिकाशरूपः
कुम्भः पृथुव्यूढसुजातवक्षाः ।
समाहितः पन्नगराजकेतु-
र्विस्फारयन्भाति धनुर्विधून्वन् ॥ २०

---

15 a) V2 G1 मृगस्थो (for रथस्थो) V3 गज (for मृग) —b) Ś Ñ V B1.3 D1-4.8.9.12-14 T2.3 M1.5 धुन्वन्धनुः ; B2.4 धनुर्धर B1 शक्र इव, D1 शक्रधनुष (for शक्रधनु) —c) Ś D2.12 करोद्रताति , D1 G2 करी भवाति (meta) (for करीव भाति) T2 [क्षे]ग (for [ट]द्र) B1 D6.8 T2 विवृद्ध , T3 M3.4 विविक्त (for विवृत्त) —d) Ś D2.6.13 सुरेंद्रशत्रु ; B1 D1.5 पर स्वधाम (for वरप्रधान) N V B2-4 D4.12 स इंद्रजिद्राक्षस राजपुत्र

16 a) B4 D1.6 [च]व (for [च]ष) Ś D2.5.13 विशाल, Ñ V B1.3.4 विन्ध्यस्त, D1 सुम्यस्त D7 T1 G1.2 M2 विन्ध्याद्रि (G1 °द्रि) (for विन्ध्यास्त-) Ś Ñ V B1 D1-4.6.13 इर्वेंद्र ; B1.3 -सुरेंद्र (for -महेन्द्र) D13 योऽसौ महावीर्य-भुज किरीटी —b) D13 महाशरीरो B1 विवृणोति (for प्रतिरथोऽति) Ś Ñ V B D5-13 T G2.3 M1 वीर , D1 धीर (for वीर्य) —c) Ñ V2.3 B3-4 G2 धनुष्य(N1 °ष्मंत)नाद्यम् (for °मान) Ś V2 B2 D1-4.8.13.14 विस्फार यन्वै धनुष(V3 B1 °ष्यं)मनाद्यम् —d) Ś Ñ1 V B D1.4.8.13.14 पुरो, Ñ2 प्रभो (for नाम्ना) B1 च (for ऽति) Ś V2 B1 D1-4.8.9.13 विवृत्त(V3 °द्ध)नक्ष ; D1 विविधप्रवेश (for विवृद्धकाय)

17 a) Ś Ñ1 V1.2 B1.3.4 D1-4.8.12.14 T2.3 G2 नवा कोपन ; D1 °द्युत ; Cg as in text (for °दित) B1 -नयन D2 T2.3 -चक्षु (for चक्षुर्) ❀ Cr योऽसौ नवोर्को(नवार्को?)ज्वलताम्रचक्षुरिति पाठ ❀ —D1 om (hapl.?) 17b – 18a —b) D4.10 विनदं (for निनद) Ś D4.12 प्रवेशं V2 B2 प्रणाद ; D6 ग्रहं (for प्रणादम्) —c) Ś D4.12 करो Ñ V B D1-4.8 नर्द (for गर्जे) D13 नादी (for नर्द) M1.3 वो (for वै) Ñ V1.2 B2-4 दुरात्मा (for महात्मा).

18 D5 om. 18a (cf v l. 17).—a) Ñ2 [ऽ]वे (for ऽसौ) M1 मनं (for हयं) Ś D2.12 -तृणकम् ; D13 भाजुम् ; L (ed) भाण्डम् (for भाण्डम्) —b) Ś Ñ1 B1.4 D1.4.8.12.14 घन ; V1.2 वय (for गिरि) D1.4.13 प्रकाश —c) D4 शास्त्र D12 शक्ति (for प्रास) Ś D2.12 मरीचिकल्प Ñ1 °मान्वे V1 °माने, B1 °युक्तं, B1 D1 °सन्ना D1.13 °दिग्धं (for °नद्धं) —d) Ś V2 B2 D1-4.8.13 नारि(B2 D1.8 देवा)तकाख्यो Ñ2 illeg , B4 महावीर्य च (for पिशाच एषो) B1 हरि (for ऽशनि) Ś D2.12 वेगः B2 भीम (for वेग) —After 18, Ñ1 B2.3 ins. 956*

19 Before 19 Ñ1 D12 read 22-23 —a) Ñ2 एष D5 T2 चैव (for चैष) —b) Ś Ñ V1.3 B3-4 D4.12 किंकिणि ; B1(m also) पावक ; D1 दारुण ; D4 किंनर- ; D1.13 G1 कांचन ; L(ed) वासव (for किंकर) B1 पुरुष ; D2 -चक्र (for -वज्र) Ñ1 V1.3 B3-4 पुरे ; N1 -रुद्र D1 वेग ; D1 -वेगं D13 -सारं (for वेगम्) V2 विद्युत्प्रभे कांचनचित्रलख ☞ Ś D2.12 om 19c – 41b —c) Ñ1 V B1 D1.4.13 गर्जेद्रम् ; B4 नागेंद्र Ñ1 D1-4.6.7.8.11.12 T1.2 G1.3 M3 शाद्रि ; Cm g as in text (for गिरि) B1 गजेंद्रमोक्षाय नाशिप्रकाशम्,—d) Ñ V1.2 B1.4 D5-8.10.11.13 T2.3 G2.3 M2.3 यो (for सो). B1 [ऽ]यं (for ऽसौ) V2 B2.3 D1.13 तपस्वी (for यशस्वी) B2 सारस्वतो वै महाप्राज्ञ एष ❀ Cr मायाति योऽसौ त्रिशिरा यशस्वीति पाठ ❀

20 a) B2.3 यश्चैव G1 योऽसौ Cg as in text (for असौ) Ñ V1.2 B3-4 D2 G1 M1 तु D1 हि (for च). B2.3 -काय (for रूप) —b) Ñ1 B2.3 पृथिवृत्त ; V2 D1 पृथुपीन B1 D1 T1 पृथुमु(B1 °मं)ख ; Cg as in text (for पृथुव्यूढ) G1 -विशाल- (for -सुजात-). Ñ1 -वक्ष , B1 कुम्भोपमपात्रि सुजातवक्ष .—c) T2 -केतु (for

यश्चैष ताम्बूलदनज्जुटं
दीप्तं सधूमं परिघं प्रगृह्य ।
आयाति रक्षोबलकेतुभूतः
सोऽसौ निकुम्भोऽद्भुतघोरकर्मा ॥ २१

यश्चैष चापासिशरौघजुष्टं
पताकिनं पावकदीप्तरूपम् ।
रथं समास्थाय विभात्युदग्रो
नरान्तकोऽसौ नगशृङ्गयोधी ॥ २२

यश्चैष नानाविधघोररूपै-
र्व्याघ्रोष्ट्रनागेन्द्रमृगेन्द्रवक्त्रैः ।
भूतैर्वृतो भाति विवृत्तनेत्रैः
सोऽसौ सुराणामपि दर्पहन्ता ॥ २३

G 6 35 15
B 6 59 23
L 6 37 18

-जुष्ट) —^{d}) N1 V2 3 B1 3 D1-11 13 याति, B4 स्रोति ; D4 एति (for भाति) N V1 2 B D1-4 11 धनुष्मान्, V3 वपुष्मान्, D4 5 9-11 T2 3 विदुन्वन् ; G1 विधिन्वे, Cg as in text (for विधून्वन्) ❁ Cg अत्र परस्मैपदप्रयोग सन्निहितवादिति भाष्यम् ❁

21 ^{a}) D4 स पूर्व (for यश्चैव) B1 पत्र (for -वज्र) D4 -गुप्त, M2 -वृष्टो (for -जुष्ट) —V3 om (hapl) 21^{b}–22^{a} —^{b}) D4 lacuna for दीप्त Ñ1 V2 3 B2 3 सुघोरं, L (ed) सधूम्र (for सधूम) D1 निगृह्य, D2 3 विगृह्य (for प्रगृह्य) —B1 reads in marg 21^{c}–22^{ab} —^{c}) B4 प्रयाति (for आयाति) B4 हेतुभूत, D1 भूतहेतु —^{d}) V1 2 नक्षो, B2 om D2 सोय D6 11 M1 योसौ, M2-4 त्वसौ (for सोऽसौ) N2 B1 D1-11 घोरकर्मा, V1 2 B4 D4 6 T1 भीम°, B2 °रूप, M1 रूप° (for घोरकर्मा) N1 B2 निकुम्भ एषोऽद्भुतरूप(B2 °घोर) रूप (Ñ1 [in also] °भीमकर्मा)

22 V3 om 22^{a} B1 reads in marg 22^{ab} (for both cf v l 21) Ñ1 B2 3 read 22–23 before 19 —^{a}) D2 om यश्चैव D4 आयाति (for चापासि) M3 -शरैव, D2 3 शरीव D4 युद्ध (for -जुष्ट) —^{b}) N V B D1 4 11 -युक्त (for दीप्त) V3 विक्रम, D4 वेग (for रूपम्) —After 22^{ab}, V3 ins

955* खड्गी धनुष्मान्कवची किरीटी
महायशा राक्षसराजसूनुः ।

—^{c}) N1 V1 2 B1-3 D1 13 [उ]दग्र (for [उ]दग्रो) —B1 reads 22^{d} twice (second time in marg) —^{d}) B1 (first time) D2 10 त्रिशूलभृतो, B4 D4 6 देवान्तको (for नरान्तको) N V1 2 B2 3 [ऽ]य (for ऽसौ) Ñ1 B1(second time) 4 नरसिंह, B1(first time) M1 नग(M1 °र)शृङ्ग ; D4 समसम (for नगशृङ्ग-) —After 22, N2 V B1 4 D1-4 11 ins while Ñ1 B2 3 ins after 18

956* यश्चैष कालानलतुल्यरूपः
खड्गी धनुष्मान्कवची किरीटी ।
गजेन्द्रमात्राय विनिष्प्रकाश
स्तस्थनोऽर्य मकराक्षनामा ।

[(l 1) D4 स (for यश्) B1 वेग (for रूप) —V3 om from l 3 up to 23^{ab} —(l 3) D11 मार्गेन्द्र, D4 आदत्त (for मात्राय) D1 शशि (for गिरि) —(l 4) B1 4 D2 स्तराक्षसो Ñ1 B2 पे, B1 D1 [ऽ]सौ (for ऽय) Ñ1 B2 एव (for -नामा)]

23 V3 om 23^{ab} (cf v l 956*) Ñ1 B2 3 read 22–23 before 19 —^{a}) T1 यत्रैव D2 नानायुध (for °विध) Ñ1 -युक्त (for घोर) —^{b}) D4 खर (for व्याघ्र) Ñ1 मृगाक्ष ; Ñ2 V1 2 B1 D2 4 6 11 13 T1 2 G1 M1 3 -मृगाश्व, B2 3 मृगाश्व, B4 मुखै ग्र D3 -मृगास्य, T2 -वराह, L(ed) मृगर्क्ष (for मृगेन्द्र) N V1 2 B1-4 D1-4 11 -मुखै, B1 मुखै (for -वक्त्रैः) —^{c}) Ñ1 B2 3 [ऽ]भ्येति (for भाति) D4 विवृद्ध Ñ1 B2 D4 नेत्रो (for नत्रै) —After 23^{c}, D4 T2 3 ins

957* दवैर्वृतो देव इवान्तकारी ।

—^{d}) D4 6-11 T2 3 यो (for सो) N V1 2 B2 3 D2 सोय(V1 2 सोसौ B4 D4 योसौ) सुदृष्टो वि(Ñ1 स)जिताश्व (B1 °रि)सूनु, V3 असौ सुदृष्टो जितशत्रुसैन्य ; D1 D1-3 13 L(ed) सोसौ(B1 असौ D4 एषो D4 योसौ) सुरा(L[ed] सद्)दृष्टो विजिताश्व(D13 °रि)सूनु (D2 °रिसैन्य) B4 असौ सदृष्टो जितराक्षसूत (sic) —After 23 N V1 2 B2-4 D13 ins

958* यश्चैष घोर पद्मवज्रजुष्ट
सकाञ्चन पावकदीप्तरूपम् ।
शूल समुद्यम्य समेति वेगा
द्वेधा-नकश्चैष नगेन्द्रयोधी ।

[(l 1) B4 दशयुक्त (for -वज्रजुष्ट) —(l 2) B1 तुल्य (for दीप्त) —(l 3) N1 विवेति (sic) B2 विभाति, B2 वेगेन (for समेति) —(l 4) B2 [ए]व (for [ए]ष) G(ed) [ऽ]सौ नरसिंह (for चैष नगेन्द्र)]

while D4 T2 3 ins

959* कैलासशैलोद्धृतबाहुवीर्य ।
सुरेभदन्तक्षतरक्तवक्षा
गजाधिराजेव विभाति ते रिपु ।

[(l 2) D4 रूढ T2 रूढ- (for क्षत-) —(l 3) D4 -राजेति (for राजेव)]

G 6 35 20
B 6 59 24
L 6 37 19

यत्रैतदिन्दुप्रतिमं विभाति
　　च्छत्रं सितं सूक्ष्मशलाकमग्र्यम् ।
अत्रैष रक्षोधिपतिर्महात्मा
　　भूतैर्वृतो रुद्र इवावभाति ॥ २४
असौ किरीटी चलकुण्डलास्यो
　　नागेन्द्रविन्ध्योपमभीमकायः ।
महेन्द्रवैवस्वतदर्पहन्ता
　　रक्षोधिपः सूर्य इवावभाति ॥ २५
प्रत्युवाच ततो रामो विभीषणमरिंदमम् ।
अहो दीप्तो महातेजा रावणो राक्षसेश्वरः ॥ २६
आदित्य इव दुष्प्रेक्ष्यो रश्मिभिर्भाति रावणः ।
सुव्यक्तं लक्षये ह्यस्य रूपं तेजःसमावृतम् ॥ २७
देवदानववीराणां वपुर्नैवंविधं भवेत् ।
यादृशं राक्षसेन्द्रस्य वपुरेतत्प्रकाशते ॥ २८
सर्वे पर्वतसंकाशाः सर्वे पर्वतयोधिनः ।
सर्वे दीप्तायुधधरा योधाश्चास्य महौजसः ॥ २९

---

24 N2 B4 transp 24 and 25 —a) N1 V1 B2 3 यस्य, D13 यच्च (for यत्र) —b) G1 चित्र, L (ed) छत्र (for च्छत्रं) V1 B2 3 सकम (for सूक्ष्म) D5 सशाक°, D4 सशाक्षमुख (sic) (for -शलाकमग्र्यम्) —c) Ñ2 V3 D5-8.11 T1 G C1 अत्रैव, B1 D7 T2 स (B4 य)त्रैष, D2 3 अ(D4 य)त्रैक, D6 T3 तत्रैव, L (ed) स एष (for अत्रैष) —d) N V B D1-4.10 [अ]भ्युपैति (for [अ]वभाति) —After 24, N1 ins in marg an addl colophon (for var cf v l 43) while B1 ins इत्यादि in marg

25 B1 D1-4.9 om (hapl) 25 N1 B4 transp 24 and 25 —a) Ñ1 V B1-4 D13 योसौ (for असौ) V1 किरीटम् (sic) (for किरीटी च°) D7 -कुण्डलस्थो, G1 कुण्डलाढ्यो B2 (marg also as in text) G (ed) असौ किरीटी उज्ज्व(G [ed] °लो)ज्ज्वलास्यो, M3 असौ महाबलकुण्डलाद्भुतो —b) N2 V B2.3 D13 महेन्द्र, N1 D6.10.11 T2.3 G1.2 M नगेन्द्र (for नागेन्द्र) V1 विन्ध्यो सम M3 वृत्राभ (for विन्ध्योपम) V2 B2 उग्रकाय, V1 भीमबल, B1 भीमरूप —c) V2 दव (for दर्प) M1 erroneously repeats 24c in place of 25c —d) N V B2.4 D13 रक्षोधिप सोप्युपैति ह(V2.3 B3 [in also] दृ)ष्ट —After 25, Ñ2 ins an addl colophon (for var cf v l 43), while B1 G (ed) ins an addl colophon after 25

[Kāṇḍa name B2 लंकाकांड —Sarga name राक्षसा (G [ed] °वणा)वेक्षदर्शनं —Sarga no (figures words or both) B2 33 G (ed) 35]

26 Before 26 N V B1-4 D13 ins

960* [विभीषणस्य श्रुत्वा राघव प्रति भाषितम् ।

[G (ed) प्रति, L (ed) राघवम् (for राघवः)]

—a) G1 वद्य (for ततो) —b) N2 V B3 D1.3.4.8.9.11 G1.2 M1.2 भाषितम्, B1.2 D5 इदं वच (for अरिंदमम्) —c) Ñ B4 D5-11 दीप्त (for दीप्तो) N1 -दुरासदो (for महातेजा) —d) Ñ1 B2.3 D7 G1.2 M3 राक्षसाधिप, N2 V B1.4 D1-4.10 लोकरावण (for राक्षसेश्वर)

27 a) Ñ2 V D1-3.7-9.11 दुष्प्रेक्ष्यो (for दुष्प्रेक्ष्यो) —b) V1 तेजोभिर्, D1 रक्षोभिर् (for रश्मिभिर्) N1 B2.3 D1 वीर्यवान्, Ñ2 V B1 D1.4.7 राक्षस, B1 D13 भास्कर (for रावण) ⊛ D5 आदित्य इव रश्मिभि-र्दुष्प्रेक्ष्य प्रदीप्तमवस्य । अनयोरथयोर्भिन्नरसस्त्वाच्च पुनरुक्ति सङ्गा ⊛ —D5 om 27c-28 —c) N D6.7.10.11 T2 G1 M1.2 Ck ल लक्ष्य, B2.3 (in also as in V) नश्यत (sic) M3 समवक्त (for सुव्यक्त) B1 दृश्यत, D11 न क्षये (for लक्षये) Ñ2 V B D1.3.11 च, D4 वा (for ह्य) —d) N V B D1.4.11 समन्वित (for समावृतम्) —After 27, V1 ins 962*, while G1 ins

961* अहो रूपमहो धैर्यमहो सत्त्वमहो द्युतिः ।
　　अहो राक्षसराजस्य सर्वलक्षणयुक्तता ।
　　　　[= 5 47 17]

28 V1 D9 om 28 (for D9 cf v l 27) —a) B1 D1-4.9 दैत्य (for देव) D7 M3 4 यक्षाणां (for वीराणां) —b) N V1 B2.3 D1.4.11.13 M1 पुरविधि, B1 पुरन्दर, D7 नैवाद्य (for नैवंविधं) N V1 B4 किंच, V1 D1.3.5 पुन, B1.3 D4 कुत, D2 तु किं (for भवेत्) —c) D1 सदृश (for यादृशं) —d) D1 तथ (for वपुर्) N V1.3 B D1-4.10.11.13 विराजते M3 दिव्य राक्ष (for प्रकाशते) G1 *****जायत (damaged) —After 28, N V1.2 B D13 ins, while V1 ins after 27 (owing to om)

962* तथैवास्यानुगाश्चापि पुत्रा वै भ्रातरानुगाः ।

[D5 तथैव B2.3 [अ]प्युभागा, D1 [अ]थ भूयश् (for [अ]स्यानुगाश्) B1 (marg also as above) तत्रैव (for तथैव) B1 पुत्र (for पुत्रा) N1 D2 भ्रातृगण]

29 a) D1 पर्वत (sic) (for पर्वत) —b) G (ed) विजेता (for पर्वत) —M1 om 29c-30cd —c) N1 दीप्तास्त्रा सु, N2 V B1 D4.9.11 योधासंख्य (B1 °ख्यश्च) (for योधाश्चास्य) D6.13 महाबल —After 29, G1 ins

भाति राक्षसराजोऽसौ प्रदीप्तैर्भीमविक्रमैः ।
भूतैः परिवृतस्तीक्ष्णैर्देहवद्भिरिवान्तकः ॥ ३०
एवमुक्त्वा ततो रामो धनुरादाय वीर्यवान् ।
लक्ष्मणानुचरस्तस्थौ समुद्धृत्य शरोत्तमम् ॥ ३१

ततः स रक्षोऽधिपतिर्महात्मा
रक्षांसि तान्याह महाबलानि ।
द्वारेषु चर्यागृहगोपुरेषु
सुनिर्वृतास्तिष्ठत निर्विशङ्काः ॥ ३२
विसर्जयित्वा सहसा ततस्ता-
न्गतेषु रक्षःसु यथानियोगम् ।
व्यदारयद्वानरसागरौघं
महाझषः पूर्णमिवार्णवौघम् ॥ ३३
तमापतन्तं सहसा समीक्ष्य
दीप्तेषुचापं युधि राक्षसेन्द्रम् ।
महत्समुत्पाट्य महीधराग्रं
दुद्राव रक्षोऽधिपतिं हरीशः ॥ ३४
तच्छैलशृङ्गं बहुवृक्षसानुं
प्रगृह्य चिक्षेप निशाचराय ।
तमापतन्तं सहसा समीक्ष्य
बिभेद बाणैस्तपनीयपुङ्खैः ॥ ३५

G 6 36 12
B 6 59 37
L 6 37 32

963* पुत्रे पौत्रे परिवृतो द्विज****** (damaged) ।

30 M6 om 30^ab (cf v l 29) —^a) V3 D1 इति (for भाति) N2 V1 2 B2 3 D5 [ऽ]य (for ऽसौ) D9 13 विभाति रक्षोराजोऽसौ —^b) Ñ1 D6 4 प्रदीप्तो (for प्रदीप्तैर्) V1 क्रमभि D9 11 G1 दर्शने —^c) N1 D3 भूतैः N2 V B1-3 D1 2 4 13 शूरैः, B4 शरैः, G (ed) योधैः (for भूतैः) V1 2 अभिवृतो D9 11 T1 2 परिवृ(D11 °भृ)तैस् N2 V1 2 B3 4 योधैर् G (ed) भूतैर् (for तीक्ष्णैर्) —^d) B1 देवताभिर्, D1 देहवद्देर् (sic) (for देहवद्भिर्) V3 B4 D1-4 13 इवार्कः Ñ2 V1 2 B3 यमकालसमप्रभैः (N2 °प्रचोदितैः) —After 30 D6 7 9-11 S ins

964* दिष्ट्यायमद्य पापात्मा मम दृष्टिपथं गतः ।
अद्य क्रोधं विमोक्ष्यामि सीताहरणसंभवम् ।

[(l 1) D5 पथ गत D6 (in marg) पथ गत T2 पथं गत (for पथं गतः) ※ Cc मद्दृष्टिपथ(°थम(?)गत इति पाठ । Cg मम दृष्टिपथं गत इति पाठ ※ —(l 2) D11 संभव (for °वम्)]

31 ^b) B2 आदत्त (for आदाय) —^c) B2 सलक्ष्मण (hypm) (for °क्ष्मण) D5 M1 2 [अ]नुगतस् G3 रामस् (for तस्थौ) —^d) N1 D3 समुद्धृत्य(D3 °द्धृत) B4 D1 3 13 G1 M6 समुद्यम्य(B4 D2 3 °त) (for समुद्धृत्य) N2 V1 2 B2 3 श(B2 न)रोत्तमान् V2 B 4 D1 4 3 शरासन (B1 D1 13 °न) G3 तस्थावुद्धृत्य सायक

32 ^a) D1 तत्र स (for तत स) —^b) D6 तान्याह (sic) (for ता याह) B1 महाबलिष्ठ —^c) N1 V1 B D1 2 13 पुर्या D6 om M3 चार्या (sic) L (ed) पुर्या (for चर्या) —^d) V3 illeg D1 4 निवृताम् (for सुनिर्वृताम्) D1 M1 2 तिष्ठति (for °त) —After 32 D6-7 9-11 S ins

965* द्वारागत मां सहित भवद्भि
र्धैनौकसच्छिद्रमवेद विदित्वा ।

शून्यां पुरीं दुष्प्रसहां प्रमथ्य
प्रधर्षयेयु सहसा समेता ।

[(l 4) D6 प्रहर्षयेयु]

33 ^a) M8 निवर्तयि ना (sic) D6 7 10 11 T2 3 M1 2 सचिवास् M6 सहितास् (for सहसा) D6 तदा (for ततस्) —^b) M6 तथा (for यथा) —For 33^ab N V B D1-4 13 subst

966* स एवमुक्त्वा त्रिदशेन्द्रशत्रु
र्विकृष्य चाप सशर प्रहासम् ।

—^c) D11 विदारयन् —^d) N1 महाबल V3 यथा ह्रद, B4 महार्णवं D1 °विष (for महाझष) D4 पौणम् (for पूर्णम्)

34 M1 reads 34^a twice —^a) Ñ2 V B3 4 D1 4 13 निरीक्ष्य (for समीक्ष्य) —^b) D1 दाहाशु (for दीप्तेषु) —After 34^ab N1(m) 2 V B D1-4 13 ins

967* ततो हरीशः सहसा जगाम
त रावण योद्धुमतिप्रकाशम् ।

[(l 1) V2 3 B2 स जगाम ज्ञ्ञ(V3 **) B3 (m also as above) समुत्पातगाम (for सहसा जगाम) —(l 2) B1 D2 3 13 प्रचक्र D1 प्रच° (for प्रकाशम्)]

—L (ed) transp ^c and ^d —^c) N V B D1 4 13 प्रगृह्य B1 D4 समुद्यम्य (for समुत्पाट्य) D1 महीरुहाग्र L (ed) महीधराग्र्य —^d) D8 रणाधि (for रक्षोधि) N1 V3 द्रुताव D3 महात्मा (for हरीश)

35 ^a) P1 त चूर्णैल B2 3 G (ed) त शै(B3 तच्छै)लमु(G [ed]°म)ग्र G1 3 ततस्तु शैल (for तच्छैल शृङ्ग) B2 नालसानु B4 °नालः D1 सानुरुच D4 °साद D6 वृक्षमानुषु (for वृक्षसानु) ※ Ct शृङ्गशब्दो ऽग्रवादि पुंस्त्वमपि ※ —^b) N V B D1 4 13 स रावणाय (for निशाचराय) —D4 erroneously repeats 35^cd (var) after 36^ab M1 reads ^c twice —^c) D1 4

G 6 36 12
B 6 39 38
L 6 37 31

तस्मिन्प्रवृद्धोत्तमसानुवृक्षे
शृङ्गे विकीर्णे पतिते पृथिव्याम् ।
महाहिकल्पं शरमन्तकाभं
समाददे राक्षसलोकनाथः ॥ ३६

स तं गृहीत्वानिलतुल्यवेगं
सविस्फुलिङ्गज्वलनप्रकाशम् ।
बाणं महेन्द्राशनितुल्यवेगं
चिक्षेप सुग्रीववधाय रुष्टः ॥ ३७

स सायको रावणबाहुमुक्तः
शक्राशनिप्रख्यवपुः शिताग्रः ।
सुग्रीवमासाद्य बिभेद वेगा-
द्गुहेरिता क्रौञ्चमिवोग्रशक्तिः ॥ ३८

स सायकार्तो विपरीतचेताः
कूजन्पृथिव्यां निपपात वीरः ।
तं प्रेक्ष्य भूमौ पतितं विसंज्ञं
नेदुः प्रहृष्टा युधि यातुधानाः ॥ ३९

ततो गवाक्षो गवयः सुदंष्ट्र-
स्तथर्षभो ज्योतिमुखो नलश्च ।
शैलान्समुद्यम्य विवृद्धकायाः
प्रदुद्रुवुस्तं प्रति राक्षसेन्द्रम् ॥ ४०

(second time) तदा (D4 सहा) पतत N V B1.3.4 D1.3.4 (both times) 13 प्रसमीक्ष्य राजा (B3 रावणो), D2 सहसा निरीक्ष्य, G3 तरसा समीक्ष्य (for सहसा स°) —d) D7.9–11 G1 चिच्छेद (for बिभेद) Ñ V B D1–4 (D4 first time) 13 यमदण्डरूपं (B3 °रूपैं, D4 [second time] °कल्प) (for तपनीयपुङ्खं)

36 ab) G2 प्रवृत्त (for प्रवृद्ध) Ñ2 V B1 D1–4 वृक्षखण्डे, B2.3 शृङ्गवृक्षे, B4 शृङ्गखण्डे, D9 T1 सानुवृक्षे (D9 °क्ष), M3 सानुपृष्ठे (for सानुवृक्षे) D13 तस्मिन्प्रवृद्धे द्रुमवृक्षखण्डे (for a) D5.6.9–11 T2.3 विदीर्ण, M1 विदीर्ण (for विकीर्णे) Ñ2 B1–3 D1.3.13 शैले विकी (Ñ2 B3 °दी, B1 °शी) र्ण सुवि (Ñ2 B2.3 बहु B4 स वि) चित्रसानौ, V B4 D2.4 शैले विशी (V1 D2 °की) र्णोत्तमचित्रधातौ (V1.2 D4 °सानौ) (for b) N1 तस्मिन्विशीर्ण तु सशैलशृङ्गे सवृक्षगेषु द्रुमचित्रसानौ —After 36ab D4 erroneously repeats 35cd (var) —c) B3 महाहिरूप, D4 om (hapl) (for महाहिकल्प) Ñ V B1.2.4 D1–4.13 उग्रवेग (Ñ2 °वीर्य) (for अन्तकाभं) —After 36c, D4 reads 37bc —d) N V D1.5.9–11 T2 M1.3 समादधे (for °दे) Ñ V B1.4 D1.4 न्नृपतीन्द्र (V2 D2 °पेश), B2.3 -सैन्यनाथ, D13 पुनवद (for लोकनाथ)

37 V1 om 37ab —a) N1 G2 M1.2.3 [अ]ग्निवय (M3 °**) वेगं, B3 ज्वलनप्रकाश, B2.4 [अ]नल° (for [अ]निलतुल्यवेगं) —N1 reads in marg 37cd D4 reads 37bc after 36c M1.2 consecutively repeat 37bc —b) B1 D1–6.7.8.13 T1 सविस्फुलिङ्गं ꙮ G3 महेन्द्राशनि वज्रम्। धौम्यातिकाशानिव्याहृषये महेन्द्रपदम्। यदा महेन्द्रसमवन्धोति अभ्यासवशा मुकरवेनाविवेगयोतनाय ꙮ —d) M3 क्रुद्ध (for रुष्ट) Ñ V B D1–4.13 चिक्षेप राजा हरियूथपा (D13 °युताय) य

38 a) B1 (m also) चाप: D4 बाण (for बाहु) —b) N1 तुल्य, V2 D9–11 -स्पर्श (for प्रख्य) V2 D9.11 प्रकाश (V2 °श) (for शिताग्र) —c) V2 मार्गे (for वेगाद्) —d) D1 गुहेरिता, D4 दीप्ता इवि (sic) (for गुहेरिता) D9 [ई]द (for [उ]ग्र)

39 a) Ñ1 मूर्च्छितो (for सायकार्तो) D2 तेजा, D4 वेगा, M1 चेत (for चेता) —b) N हरीन्द्रो, V1.3 कपीन्द्रो, V2 B D1.4.13 स्व (B2.3 तः D4.13 य) धातौ (for पृथिव्या) N V B D1–4.13 भूमौ (for वीर) —c) N1 मूर्च्छा, Ñ2 B1 D9–11 वीक्ष्य भूमौ (for प्रेक्ष्य भूमौ), N1 निरीक्ष्य (for विसंज्ञं)

40 a) D9–11 T2.3 सुषेणस् (for सुदंष्ट्रस्) —b) Ñ V B1 D2 मैन्दो नलो, B2 मैन्दानलो, B3 मैन्दो (also नील in ut) नलो, D2–4.13 मैन्दो गजो, D5–7.9–11 M1.3 स्तथर्षभो (for तथर्षभो) D1 द्योतिमुखो, D4 ख्याति°, D13 वाति°, M1 ज्योत°, G (ed) ज्योतिर्मुखो, L (ed) द्युति° (for ज्योतिमुखो) N V1.2 B2.3 [अं]गदश्च, D4 [S]निलश्च, M3 नलश्च (for नलश्च) B1 मैन्दो मनोज्ञाक्षिमुखोंगदश्च —After 40cd G1 ins

968* तारश्च मैन्दद्विविदौ च वीरौ
सपातिरस्त्र च गज सुषेण ।

—c) Ñ B1.3 D1–4.13 शिला (for शैलान्) Ñ2 V1.2 B1–3 D9–11 समुत्पाट्य (for °द्यम्य) V2 D4 विवृद्ध Ñ B3 -कोपा, D13 कृत्वा (for काया) —d) B1 D1 समाद्रवन्, D1–3 समार्दयन् (for प्रदुद्रुवुस्) Ñ2 V1.3 B4 D1.4.13 स (D1.4 त) युधि, B1 ते सह; D2 सपत्नो (sic) D13 M1.3 सपदि (for तं प्रति) V2 समार्दयंस्त शठलोकनाथं —After 40, N D13 ins

969* स सम्प्रहारस्तुमुलो बभूव
रक्षःपतस्तोपनिधे समीपे ।

[(1 2) D13 ग्लोपिपस्यापि बलेन सार्धं]

तेषां प्रहारान्स चकार मोघा-
न्रक्षोधिपो बाणगणैः शिताग्रैः ।
तान्वानरेन्द्रानपि बाणजालै-
र्बिभेद जाम्बूनदचित्रपुङ्खैः ॥ ४१

ते वानरेन्द्रास्त्रिदशारिबाणै-
र्भिन्ना निपेतुर्भुवि भीमरूपाः ।
ततस्तु तद्वानरसैन्यमुग्रं
प्रच्छादयामास स बाणजालैः ॥ ४२

ते वध्यमानाः पतिताग्र्यवीरा
नानद्यमाना भयशल्यविद्धाः ।
शाखामृगा रावणसायकार्ता
जग्मुः शरण्यं शरणं स्म रामम् ॥ ४३

ततो महात्मा स धनुर्धनुष्मा-
नादाय रामः सहसा जगाम ।
तं लक्ष्मणः प्राञ्जलिरभ्युपेत्य
उवाच वाक्यं परमार्थयुक्तम् ॥ ४४

काममार्यः सुपर्याप्तो वधायास्य दुरात्मनः ।
विधमिष्याम्यहं नीचमनुजानीहि मां विभो ॥ ४५

तमब्रवीन्महातेजा रामः सत्यपराक्रमः ।
गच्छ यत्नपरश्चापि भव लक्ष्मण संयुगे ॥ ४६

रावणो हि महावीर्यो रणेऽद्भुतपराक्रमः ।
त्रैलोक्येनापि संक्रुद्धो दुष्प्रसह्यो न संशयः ॥ ४७

G 6 36 24
B 6 39 48
L 6 37 43

41 N1 reads ᵃᵇ in marg —ᵃ) N निकाश्च(N2 °श्च स) तेषां प्र , V1 B1 तैक्षान्स(B2 °क्ष्य) तथा प्र (for तेषां प्रहारान्स) Ñ1 B1 घोरान् (for मोघान्) B3 शिक्षाश्च तथा प्रचकर्तु घोरान् (before corr मोघान्) (sic) —ᵇ) N V B D1-3.5-11.13 शतै , D4 शितै (for गणै) B4 शितोग्रै —ᶜ) Ñ1 तु बिभेद वाइणै (for अपि बाण जालैर्) —ᵈ) N1 प्रवत्स (for बिभेद) D4 वद्ध (for चित्र)

42 ᵇ) D13 भीमा (for भिन्ना) D13 भिन्न (for भीम) V1 B1 D6.13 रूपै , V3 पता V3 D9-11 M1.3 -काया (for रूपा) —V2 om 42ᶜᵈ —ᶜ) N1 B1 D1.3.13 च (for तु) S D2.3.13 त (for तद्) —ᵈ) B1 सम्छादयामास ; G (ed) समाछ्यामास D1.13 च (for स)

43 ᵃ) D13 निपेतमाना (for त वध्य°) S V B1.4 D3.9-11 G1 पतिताश्च नृ(D1.6.11 G1 वी)रा N D1 पतिता(N2 °वो)म्पूरा B1 D6 च कृतानताद्या D6 T2.3 M3 °रा प्रवीरा ; M2 °रा ह्यपारा (for °ताग्र्यवीरा) —ᵇ) Ñ1 विद्राव्यमाना N2 भविद्य° ; V2 भयातताद्य B3 नाद्यमाना (sic) D13 तनाद° (for नानद्यमाना) G1 शुक्ति: G1.2 M3 तद् ; Cm g t as in text (for भय) B3 भनिष्ठ्या ; D13 शोकविद्धा S D2.3.13 तनाद्यमानाश्च स(D3 तद्)सैन्यमुख्या V1 B1 D1 भयन शोक(V2 मदन) न च विद्धा(B1 °ह्ममे)ना , —ᵈ) S D3.13 शतन (for शरणं) V1 D13 च (for स्म) —After 43 D13 ins S D2.13 ins after 50 while Ñ1 ins after 24 V2 ins after 25 whereas T3 ins. after 49 an addl colophon

[*Kāṇḍa name* Ñ1 D13 लंकाकाण्डे —After Kāṇḍa name, D13 ins. युद्धपर्व —*Sarga name* S Ñ D2.3.13 रावणनिर्याण(N °ण) —*Sarga no* (figures words or both) S1 Ñ D6.13.12 om S1 35 T1 64]

44 D13 transp 44 and 45 D6 om from 44ᵇ up to चया in 45ᶜ —Note the hiatus between ᶜ and ᵈ —ᶜ) B1 D1.11 T3 लक्ष्मण B1 D6 मभ्युपेति(D1 °त) (for °पेत्य) —ᵈ) S Ñ V B D1-4.5.13.11 M3 (to avoid hiatus) प्रो(M3 ह्य)वाच (for उवाच) D5-11 राम (for वाक्य) —After 44 B3 ins इत्याय इत्यादि in marg

45 D6 om up to चया in 45ᶜ (cf v l 44) D13 transp 44 and 45 —ᵃ) S1 N V B D1-4.5.13 अहम् (for कामम्) S Ñ V B D1-3.5.13 T G M1.3.4 आय (for मार्य) B4 [अ]थ, D6 च (for सु) —ᵇ) V1 दुमत (subm) B1 D6 सु(D1 च)दुर्मत (for दुरात्मन) —ᶜ) D6 कथमिष्यामि (sic) D10.11 पैनम् (for नीचम्) S N V B D1.4.5.13.11 यदि(N2 V1 B1 हमि)च्छाश्वहमर्प(N1 B2.3 °मरै)न(V2 B1 °ण D3 °य)म् —ᵈ) B1 नाथु D1 मज्ञ (for मनु) N2 D1.7 T2.3 M3 प्रभो (for विभो) —After 45 N V1.3 B1-4 D13 ins.

910* मम शक्तिर्वोर्येण स विमर्दा भवत्ययम् ।
अद्य पश्यन्तु भूतानि पराक्रम मया प्रभुम् ।

[(l 1) B4 मम (for मम) Ñ1 B2.4 सं (for स) B1 विमर्दो V2 मवत्य B3 [s]भवत्य (sic) (for भवत्ययम्) —(l 2) B3 परिभूत (for परा°)]

46 ᵃ) S N V B D1-4.5.13 तमो (for तम्) —ᶜᵈ) S N V B D1-4.5.13.11 गच्छ रण वधर्न यत्नं स्वीकार्य मम लक्ष्मण(D1 वधनं मम)

47 ᵃ) D6 [s]थ, D1 G1 [इ] ति (for हि) N2 V B (B2 in m) D1.3.4.13 महाबाहुर(D4 °हो) S D2.3.13 रावणो महाकायो —ᵇ) S Ñ V B D1-4.5.13 महा

C 6. 36. 42
B 6. 59. 65
L 6. 37. 60

सकृत्तु प्रहरेदानीं दुर्बुद्धे किं विकत्थसे ।
ततस्त्वां मामको मुष्टिर्नयिष्यति यमक्षयम् ।
ततो मारुतिवाक्येन क्रोधस्तस्य तदाज्वलत् ॥ ६४
संरक्तनयनो यत्नान्मुष्टिमुद्यम्य दक्षिणम् ।
पातयामास वेगेन वानरोरसि वीर्यवान् ।
हनूमान्वक्षसि व्यूढे संचचाल हतः पुनः ॥ ६५
विह्वलं तं तदा दृष्ट्वा हनूमन्तं महाबलम् ।
रथेनातिरथः शीघ्रं नीलं प्रति समभ्यगात् ॥ ६६
पन्नगप्रतिमैर्भीमैः परमर्मातिभेदिभिः ।
शरैरादीपयामास नीलं हरिचमूपतिम् ॥ ६७
स शरौघसमायस्तो नीलः कपिचमूपतिः ।
करेणैकेन शैलाग्रं रक्षोधिपतयेऽसृजत् ॥ ६८

आर्ये) 11 so also Ck ❀ —ᵈ) B4 D2.7 T2.3 M4 यस्त्व (for यस्त्व) Ś2 V3 B1 D1-4.11.13 राक्षस (for रावण)

64 B4 om 64 (cf v l 63) —ᵃ) Ś Ñ2 V1 D2.11 स त्वं तु, Ñ1 V3 सकृत्त्व, B2 स त्वं मे, B4 D3 असकृत्, D7 सकृत्तं तु, D6 त्वमपस्तु (for सकृत्तु) —ᵇ) Ś V2 B1.4 D1-4.8.12.13 विचक्षण (for विकत्थसे) —ᶜ) D4 यतस् (for ततस्) Ś D3.11 G2 त्वा, G1.3 M3 तु (for त्वां). D4.12 मामकौ, D5 T1 M3 मामिका (for मामको) —ᵈ) Ñ अपनेता, V1.3 B2 अप नेता, G1.3 M3 नेष्यति त्वां (for नयिष्यति) B1 D1.13 यमालय V3 B4 D4 नयिता (B4 नेतास्मि, D6 नेष्यते) यमक्षयम् —After 64ᶜᵈ, V3 wrongly reads 65ᵃ —ᵉ) Ś Ñ V B1.4 D1-4.8.11.13 तेन (D6 सतो) वानर (for ततो मारुति) ❀ Cg तत तेनेत्यर्थ । अन्यथा तदास्पदोऽतिरिच्येत ❀ —ᶠ) Ś N V B1.3.4 D1-4.7-13 कोपस् (for क्रोधस्) Ś D2.8.12 [अ]ज्वलत् Ñ V D5 व्यवर्धत, B1 D1.13 तदाभवत्, B4 महात्मन, D4.5 महात्मनः, D9-11 प्रजज्वाले, T2.3 तथाज्वलत् (for तदाज्वलत्) —After 64, N V B2 ins

975* स क्रोधाग्निपरीतात्मा प्रजज्वाल च रावण ।

[Ñ1 [इ]व (for च) B2 महाकपि (for च रावण)]

65 B4 om 65 (cf v l 63) —ᵃ) D6 T1 M1 सवृत्त, T2 स रक्त (for संरक्त) Ś B1.4 D1.4.8.12.13 बाधि, N V B2 [ऽ]त्यर्थं, D7 M1.3 क्रोधात् (for यत्नात्) —ᵇ) D6.9.11 T2.3 M5 मारुतस्य D7 M1.2 भ्रातस्य (for दक्षिणम्) N V B2 दारुण (N3 °ण) D5 T1 M2 दक्षिण Ś B1.4 D1.4.8.12.13 स (B4 त) मुष्टिमुद्यतम् —ᶜ) D7 सर्वेण, T2 वीर्येण (for वेगेन) —ᵈ) N3 रावण (for वीर्यवान्) —After 65ᶜᵈ N V B2 ins while Ś B1.4 D1-4.8.12.13 cont after 977*

976* स तनाभिहतो गाढं विसंज्ञो विह्वलोऽभवत् ।

[N3 erroneously repeats in brackets prior half after 66ᵃᵇ G (ed) मुष्टिना तेन विहत (for the prior half) D1 विहतो D13 पतितो भुवि (for विह्वलोऽभवत्)]

—ᵉ) D3 मूढ (sic); G1 क्रुद्ध (for व्यूढे) —ᶠ) B2 स (for से). N V B2 महाकपि ; D9-11 M3 पुन पुन ; G1 [आ]हत स्थितो (for हत पुन) —For 65ᵉᶠ, Ś B1.4 D1-4.8.12.13 subst.

977* स मुष्टिं पातयामास वज्रकल्पं महायशा ।
हनुमदुरसि व्यूढे रावण पराक्रम ।

[(1 1) D1.2 त, D13 तौ (for स) B1 पातयामास D4 तुल्य D13 -कल्पं (for -कल्प), D2 वज्रकोपम तदा (for the post. half) —(1 2) D3 व्यूहे रावण (sic) (for व्यूढे रावण) B1 D4 तु (D4 स) महाबल (for पराक्रम)]

66 B2 om 66 (cf v l 63) —ᵃ) B1 विसंज्ञ, D13 पतितं (for विह्वल) Ś B2 D2.8.12.13 तु स त, Ñ V B1.4 तु ततो, D6 स तथा, M3 तु तदा (for तं तदा) D4 स विह्वल हत दृष्ट्वा —ᵇ) Ñ V1.2 B2 स रावण , V3 D4.13 M1.3 महाबल (for महाबलम्) —ᶜ) Ñ V2.3 B2 रथेन ; V4 वेगेन (for रथेन) Ś B1.4 D1.4.8.12.13 क्षिप्रं (for शीघ्रं) —ᵈ) Ś B1.4 D1-4.8.12.13 समाद्रवत्, Ñ1 V1.3 D7 G3 M1.3.5 °पात्, D5 °भ्यगात् (for समभ्यगात्) G2 नीलमेवाभ्ययात्तदा —After 66, D9-11 S ins

978* राक्षसानामधिपतिर्दशग्रीव प्रतापवान् ।

67 B4 om 67 (cf v l 63) —ᵃ) D11 पन्नगैर्, G2 M3 दीप्तैः (for भीमैः) Ś N V B1.2.4 D1-4.8.12.13 सौ(Ś D2.12 र्अ)वर्ण(D13 सौवर्ण)प्रतिमैर्बाणै —ᵇ) Ś D2.8.12 विभेदिभि , Ñ1 V1.3 B1.2.4 D1-4.13 G1.3 [अ]सि°, Ñ2 [अ]भिघातिभि , V2 D3 [अ]द°, D9-11 [अ]भिभेदनै M1.3 [अ]दिभि°, M3 °दिन (sic) (for -[अ]तिभेदिभि) D4 परमर्माणि भेदिभि ; M2 परमैर्मर्मभेदिभि —ᶜ) V B1.2 D2.12 छिन्नम् (for शरैर्) Ś Ñ B4 D1.4.13 क्षिप्रमापीड(D2 °पूर, D1 °हिन)यामास , G (ed) छिन्नमाच्छादयन्नील —ᵈ) G (ed) यूथ (for नील)

68 B4 om 68 (cf v l 63) B4 om. (hapl ?) 65ᵉᶠ —ᵃ) D4.6 स शरौघै ; D13 स पाश्र (for स शरौघ) V3 समास्थाय (sic); B2 °प्रस्तो D4 समाश्लिष्टो, D3 °कृतो, T3 °कृतो, G M3 °विद्धो, Cr °युक्तो, Cm g k t as in text (for समायस्तो) —ᵇ) N V B1 D7-11 M3 हरि (for कपि) Ś B1 D2.8.12 नील परमक्रुद्धो B1 D4 °न); D1.3.13 नीलः पाबलार्त (D1 °र्त) —ᶜ) D7 शैलेन्द्रं (for शैलाग्रं) Ś B1.4 D1-4.8.12 गिरिं महच्छैलाग्रं(D1 °कोः D13 °ग्रे); Ñ V B2 गिरिशृङ्ग(V1.3 °गे) समुत्पाट्य —ᵈ) Ś B1 D2.8.12 [ऽ]क्षिपत् (for ऽसृजत्) D4 पु(before corr. त्रि)त्वा रक्षोधिपतय(before corr. °क्षिप)त् . —After 68, D4.5 ins.

हनूमानपि तेजस्वी समाश्वस्तो महामनाः ।
निरीक्षमाणो युद्धेप्सुः सरोषमिदमब्रवीत् ॥ ६९
नीलेन सह संयुक्तं रावणं राक्षसेश्वरम् ।
अन्येन युध्यमानस्य न युक्तमभिधावनम् ॥ ७०
रावणोऽपि महातेजास्तच्छृङ्गं सप्तभिः शरैः ।
आजघान सुतीक्ष्णाग्रैस्तद्विकीर्णं पपात ह ॥ ७१
तद्विकीर्णं गिरेः शृङ्गं दृष्ट्वा हरिचमूपतिः ।
कालाग्निरिव जज्वाल क्रोधेन परवीरहा ॥ ७२
सोऽश्वकर्णान्धवान्सालांश्चूतांश्चापि सुपुष्पितान् ।
अन्यांश्च विविधान्वृक्षान्नीलश्चिक्षेप संयुगे ॥ ७३
स तान्वृक्षान्समासाद्य प्रतिचिच्छेद रावणः ।
अभ्यवर्षत्सुघोरेण शरवर्षेण पावकिम् ॥ ७४

G 6. 36 55
B. 6 39 76
L. 6 37 71

979* नील क्रोधसमाविष्टो रावण वाक्यमब्रवीत् ।
यस्य प्राणानुपादाय गमिष्यति महीधर ।
इत्युक्त्वा तस्य चिक्षेप स शैलं कपिकुञ्जर ।

[(l 2) D₅ प्राणे (for प्राणान्)]

69 B₃ om 69 (cf v l 63) —ᵇ) V₃ महाश्वस्तो, T₃ समाश्वास्य (for समाश्वस्तो) Ś Ñ V B₁ ₂ ₄ D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ महाबल —After 69ᵃᵇ, V₃ reads 70ᵃᵇ for the first time, repeating it in its proper place —Ñ V₁ ₂ B₁ ₂ ₄ transp 69ᶜᵈ and 70ᵃᵇ —ᶜ) Ś D₁ ₂ ₄ ₁₁ ₁₃ समीक्ष्य(D₁ ₁₂ °क्ष)माणो, N V निरीक्ष°, B₁ ₂ ₄ निरीक्ष्य°, D₃ स वीक्ष्य°, D₅.₆.₉ विप्रेक्ष्य°, D₁₃ समीक्ष्य° (for निरीक्षमाणो) V₃ युद्धार्थ, D₆ ₇ ₉ युद्धेषु, D₁₃ युद्धेस्मिन् —ᵈ) D₁ ₃ ₁₁ सरोष, G₁ damaged (for सरोषम्) Ś D₂ ₄ ₁₁.₁₃ सरोष समचिन्तयत्, N₁ B₃ सरोषमिदमब्रवीत्

70 B₃ om 70 (cf v l 63) Ñ V₁ ₂ B₁ ₂.₄ transp 69ᶜᵈ and 70ᵃᵇ V₃ reads 70ᵃᵇ for the first time after 69ᵃᵇ, repeating it here —ᵃ) Ś V₃ (second time) D₁ ₄ संयुक्तो, N₁ संसक्तं, D₃ ₁ ₁₂ ₁₃ संसक्तो (for संयुक्त) B₄ त नीलेन संयुक्त (subm) G₃ नीलेन महता युक्त —ᵇ) M₁ ₃ त दृष्ट्वा (for रावण) N V (V₃ both times) B₁ ₄ G (ed) वीक्ष्य(B₄ प्रति ; G (ed) प्रेक्ष्य) वीरवरान् (for राक्षसेश्वरम्) Ś V₃ (also in in second occurrence) D₁₋₄ ₆ ₁₁ ₁₃ रावणो राक्षसाधिप ; B₁ अन्वैक्षत वीर्यवान् —After 70ᵃᵇ N V B₁ ₂ ₁₁ S

980* स रावणवधार्थ तु न चकार मतिं तदा ।

[V₁ ₃ -वधाय (for °र्थं तु)]

—ᶜ) T₃ अन्योन्य (for अन्येन) —ᵈ) G₃ युद्धम् (for युक्तम्) D₁₁ अपि (for अभि) —For 70ᶜᵈ Ś D₁ ₄ ₁₁ ₁₃ subst

981* न न्याय्य हि मया योद्धुं क्षत्रधर्मे विजानता ।

[D₁ तु ; D₂ च (for हि) Ś D₁ ₁₁ नैतन्याय (sic) D₄ न न्याय्य हि L (ed.) इदं युद्ध (for मया योद्धुं) L (ed) विजानतः]

—Thereafter, D₁₃ cont l 2-3 only of 982*.

71 B₃ om. 71 (cf v l 63) —ᵃ) Ś D₁.₄ ₉₋₁₃ T₃ [S]पि; D₃ तु; D₆ च (for ऽपि) —ᵇ) D₁ ₃₋₁₁ ते शृङ्गे, D₄ त शृङ्ग (for तच्छृङ्ग) Ś D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ नवभि (for सप्तभि) —ᵈ) Ś D₂ ₃₋₁₁ M₁ ₂ ₃ विशीर्णं, D₁ ₁₂ ₁₃ विदीर्णं, D₄ दीर्णं भू (sic) (for विकीर्णं) G₁ विशीर्णं निपपात ह, G₃ तद्वि ****** (damaged) —For 70ᶜ–71, N V B₁ ₂ ₄ subst D₁₃ cont l 2-3 only after 981*

982* अन्यायत इदं युद्ध क्षत्रधर्मविदा कृतम् ।
मामपास्य यदन्येन युद्ध युद्धविशारद ।
तदनादृत्य वचनं राक्षसाधिपतिर्बली ।
व्यदारयद्गिरेः शृङ्गं नीलास्तं सप्तधा शरैः ।

[(l 1) V₃ अन्याय हि मया योद्धु (for the prior half) Ñ₁ B₄ धर्म(B₄ °र्मं)विनाकृत V₂ °विजानता B₁ ₂ °विगर्हित (for धर्मविदा कृतम्) —(l 2) B₄ मद (for यद्) —(l 4) B₄ om (hapl) from the post half up to 72ᵃ B₁ नीलस्य (for नीलास्त) N₁ V₁ ₂ सप्तभि (for °धा)]

72 B₃ om 72 (cf v l 63) B₄ om 72ᵃ (cf v l 71) —ᵃ) Ś N₁ V₁ ₂ B₂ D₁ ₄₋₁₃ G₁ M₁ ₂ ₃ तद्विदी(D₁ ₁₁ ₁₃ °दा)र्णं D₃ विरिहर, G₁ damaged (for गिरे शृङ्ग) —ᶜ) Ś N V B₁ ₂ ₄ D₁₋₄ ₁₂.₁₃ नीलोऽपि —ᵈ) N V₁ ₂ B₁ ₂ ₄ स वीर , D₁ ₂ ₃ ₁₁ T₂ ₃ G M₁ ₂ ₃ कोपेन (for क्रोधेन) B (ed) परवीरहा

73 B₃ om 73 (cf v l 63) —ᵃ) D₁₁ सोऽश्वकर्ण Ś Ñ V₁ B₂ ₄ D₁ ₂ ₁₃ धवान्; D₃ ₁₁ द्रुमान् (for धवान्) Ś₁ Ñ₁ V₁ ₂ B₁ ₂ ₄ D₁₋₄ ₈ ₁₁ ₁₂ ₁₃ शालान्; V₃ वेदा; G₁ श्वालान् (for सालान्) —ᵇ) D₁₁ अशकान्; G₁ एकान् (for चूतान्) G₁ ₃ M₁ ₂ चैव (for चापि) Ś₁ D₁₃ च (for सु) N V B₁ ₄ सपर्णांश्च(V₃ °श्च), B₁ सस्तबांश्च (for चूतांश्चापि सु) D₆ चूताश्चापि सकर्णिकान् —ᵈ) D₆ नल्वश् (sic) (for नीलश्च)

74 B₃ om 74 (cf v l 63) —ᵃ) G₁ damaged for समास —ᵇ) G₁ ₃ M₁ पुरि (for प्रति) —ᶜ) D₆ T₂ ₃ सुताङ्गा न। D₇₋₁₁ G₁ M₁ ₂.₃ च(D₇ स) घोरेण (for सुघोरेण) —For 74 Ś Ñ V B₁ ₂.₄ D₁ ₄ ₁₂ ₁₃ subst

983* स वानरवध नीलं वृक्षान्छित्वा तु रावण ।
नीलं चाभ्यहनत्तत्र शरवर्षेण दारुणम् ।

[(l. 1) D₁₃ नीलं ह्यैव, D₆ नील हिरद् (for नीलं

G. 6. 36. 25
B. 6. 59. 49
L. 6. 37. 44

तस्य च्छिद्राणि मार्गस्व स्वच्छिद्राणि च गोपय ।
चक्षुषा धनुषा यत्नाद्रक्षात्मानं समाहितः ॥ ४८
राघवस्य वचः श्रुत्वा संपरिष्वज्य पूज्य च ।
अभिवाद्य ततो रामं ययौ सौमित्रिराहवम् ॥ ४९
स रावणं वारणहस्तबाहु-
र्ददर्श दीप्तोद्यतभीमचापम् ।
प्रच्छादयन्तं शरवृष्टिजालै-
स्तान्वानरान्भिन्नविकीर्णदेहान् ॥ ५०
तमालोक्य महातेजा हनूमान्मारुतात्मजः ।
निवार्य शरजालानि प्रदुद्राव स रावणम् ॥ ५१
रथं तस्य समासाद्य भुजमुद्यम्य दक्षिणम् ।
त्रासयन्रावणं धीमान्हनूमान्वाक्यमब्रवीत् ॥ ५२
देवदानवगन्धर्वा यक्षाश्च सह राक्षसैः ।
अवध्यत्वात्त्वया भग्ना वानरेभ्यस्तु ते भयम् ॥ ५३
एष मे दक्षिणो बाहुः पञ्चशाखः समुद्यतः ।
विधमिष्यति ते देहाद्भूतात्मानं चिरोषितम् ॥ ५४

(B1 D2.3.11 यद्दु)मायो(Ñ1 °सत्वो; D4 °तेजो) महाधनुः (V1.3 B1 D4 °बलः).—^{cd}) Ś Ñ1 B2 D6.12 दुष्प्रधर्षो; Ñ2 B3 दुर्धर्षो वै (B3 हि); V2 D1.2.4.11 दुःप्रधर्षो; B1 D2 दुष्प्र(D2 दुःप्र)धर्षो; B4 सुदुर्धर्षो; D7.9-11 दुःप्र° (for दुष्प्रधर्षो). V1 रावणो दुर्जयस्तूर्णः (sic) (for ^{d}). V2 त्रैलोक्ये चापि दुर्धर्षः संक्रुद्धो नात्र संशयः.

48 ^{a}) Ñ V B D1-4.12 [अ]मि(D2 °रि)णां च; D6-9-11 T1.2 G1 M4 च ख(D5 T2 M4 छ)लम्; M2 (after corr. as in T2) च लक्ष्मण (for च गोपय). Ś D6.12 T1 स्वस्य छिद्राणि रक्ष च(T2 गोपय).—^{b}) B2 om. (hapl.?) धनुषा. Ś Ñ V B D1-4.12.13 चैव; D9-11 [आ]त्मानं (for यत्नाद्).—^{d}) D9-11 गोपायस्व; T2 त्रैस्वात्मानं; M2 रक्ष्या° (sic) (for रक्षात्मानं).

49 ^{b}) D1 स परिष्वज्य; T1.2 M1 K (ed.) परिष्वज्य च (K [ed.] °ज्याभि-). Ś V1 B1 D1-3.4.11 पीडितं (V1 °तः) (for पूज्य च). Ñ V1.2 B2.3 सबाष्पनयनः; B1 D4 परिष्वज्य नि(D4 प्र)पीडितः(D4 °तं); D12 प्रतिपद्याभिनंद्य च.—^{cd}) Ñ1 स रामं तु; B1.2 D6-9-11 T1.2 G1.2 M2 च(B3.4 स) राघवं (for ततो रामं). D2 transp. ततो and ययौ. D1.2.4.11 माहवे (for माहवम्). B2 सौमित्री रावणं ययौ; D1 ययौ सौमित्रिणा सह (for ^{d}).—After 49, Ś1 ins. an addl. colophon (for var. cf. v.l. 43).

50 ^{a}) Ś1 D6.12 T1 G1 M1.3 रावण- (meta.) (for वारण-). Ś1 V2 B1.2 D2.10.11 T2 M1.2 -बाहुं; D4 -युग्मं (for -बाहुर्). Ñ1 वारणयूथबाहुं; Ñ2 V1.3 B2 (m. also) वारण (B3 वारुण)यूथमर्दं; B2.4 °यूथपोत्तमं; D2 °बाहुमेवं (sic) (for वारणहस्तबाहुर्).—^{b}) Ś1 B2 D6.9.12 भीमोद्यत-; D4 दीप्तोद्यत- (for दीप्तोद्यत-). D7 -दीप्त- (for -भीम-). Ś1 B1 D6-11 transp. दीप्त- and भीम-. B2.3 -कार्मुक (for -चापम्). D12 कुशानुदीप्तोद्यतभीमचापं.—^{d}) Ś Ñ1 V B D1-4.12.13 भग्न-; Ñ1 अग्र-; T2 कपि (for भिन्न-). Ś D6.12 -विशीर्ण-; Ñ2 V1.3 B2.3 -विभिन्न-; T2 [अ]वशीर्ण- (for -विकीर्ण-). D5 -देहात्. G3 Cr: विभिन्नदेहाविनिपातः. —After 50, Ś D6.12 ins. an addl. colophon (for var. cf. v.l. 43).

51 ^{a}) V2 M2 समालोक्य; D4 ततोऽवलोक्य (hypm.) (for तमा°).—^{c}) Ś Ñ2 V B D1-4.8.12.13 प्रेषयन्; Ñ1 प्रेरयन् (for निवार्य).—^{d}) Ś V1.3 B1.3 D1-3.4.12 प्रत्युद्ययौ; Ñ V1 B2.3 प्रत्य(B3 पर्य)गच्छत; D4 [अ]भ्युद्ययौ स ह (unmetric); D6.9-11 T1 वि(T2 प्र)दुद्राव ततः; D12 प्रविदुद्राव (for प्रदुद्राव स).

52 ^{a}) D2 समास्थाय (for °साद्य).—^{b}) D6.9-11 बाहुम् (for भुजम्). Ś V1.3 B1 D1-4.8.12.13 वोद्यमा-(D4 प्रमाद्य [sic])क्षिप्य सायके; Ñ V2 B2-4 चोद्यमाक्षिप्य (Ñ1 V1 °क्षिप्य; B1 °प्याय) मार्गणैः.—^{c}) B1 श्रीमान् (for धीमान्).

53 ^{ab}) Ñ1 -गन्धर्वाः सयक्षाः; B2 D4 G1.2 M1 -गंधर्वैर्; D6.9-11 T1.2 M2 -गन्धर्वैश्च (for -गन्धर्वा यक्षाश्च). Ñ V1.2 B2.3 D12 पन्नगैः; D4 -राक्षसाः (for राक्षसैः).—^{c}) D2 T1 G M1 भवद्भ्यं तु (for अवध्यत्वात्). D1.6-11.12 T1.2 M2 भवध्यस्त्वं त्वया भग्नो(D12 भग्ने); D7 भवद्यं भवता भग्ना.—^{d}) G2 मानुषेभ्यस् (for वानरे°). B1 च (for तु). D4 तद् (for ते). B4 वानरेभ्यस्त्व भिन्नयं (unmetric).—For 53^{cd}, Ś V1 B1 D1-4.8.12 subst.; while Ñ V1.2 B2-4 D12 cont. after 972*:

972* त्वां भवानद्य पश्यन्तु वानरैर्भीमविक्रमैः ।

[Ñ1 V B1.3 D1 transp. भवान् and अद्य. Ñ2 V1.2 B2.3 विद्धि (for पश्य-तु). Ñ1 अद्य त्वां मम दैहं (for the prior half).]

—After 53, Ñ V1.2 B2-4 D12 ins.:

973* त्वद्य देवाः पश्यन्तु सयक्षोरगचारणाः ।

[Ñ1 पश्यन्तं-; V1 पश्यन्तु- (for सयक्षोरग-). Ñ1 B2 -चारणाः.]

54 ^{b}) D1 M2 -शाखा-. D1 समुद्गतः (for समुद्यतः).—^{c}) Ś Ñ2 V1.2 B1.2 D1.2.11 विद्रावयिष्यति; Ñ1 D1.2 विद्रि°; V2 B1 D1.3 विद्रवि°; B1 विधी°; G1 विधमिष्यति Cr.in g.k.t as in text (for विधमिष्यति). Ñ1 B2 देहात्ते (by transp.); B2 D3 T2 ते देहं; D4 देहं ते-

श्रुत्वा हनूमतो वाक्यं रावणो भीमविक्रमः ।
संरक्तनयनः क्रोधादिदं वचनमब्रवीत् ॥ ५५
क्षिप्रं प्रहर निःशङ्कं स्थिरां कीर्तिमवाप्नुहि ।
ततस्त्वा ज्ञातविक्रान्तं नाशयिष्यामि वानर ॥ ५६
रावणस्य वचः श्रुत्वा वायुसूनुर्वचोऽब्रवीत् ।
प्रहृतं हि मया पूर्वमक्षं स्मर सुतं तव ॥ ५७
एवमुक्तो महातेजा रावणो राक्षसेश्वरः ।
आजघानानिलसुतं तलेनोरसि वीर्यवान् ॥ ५८
स तलाभिहतस्तेन चचाल च मुहुर्मुहुः ।
आजघानाभिसंक्रुद्धस्तलेनैवामरद्विषम् ॥ ५९
ततस्तलेनाभिहतो वानरेण महात्मना ।
दशग्रीवः समाधूतो यथा भूमिचलेऽचलः ॥ ६०
संग्रामे तं तथा दृष्ट्वा रावणं तलताडितम् ।
ऋषयो वानराः सिद्धा नेदुर्देवाः सहासुराः ॥ ६१
अथाश्वस्य महातेजा रावणो वाक्यमब्रवीत् ।
साधु वानर वीर्येण श्लाघनीयोऽसि मे रिपुः ॥ ६२
रावणेनैवमुक्तस्तु मारुतिर्वाक्यमब्रवीत् ।
धिगस्तु मम वीर्यं तु यत्त्वं जीवसि रावण ॥ ६३

G 6 36 41
B 6 59 64
I 6 37 59

D10 11 Ct त दहे (for ते दहाद्) —[d]) T1 च शोणित (for शिरो°)

55 D7 transp [b] and [d] —[b]) D7 रा रक्षो (for रावणो) D6 -कर्मेण (for विक्रम) —[c]) G2 नयन (for -नयन) N V1 2 B1 4 D1 3 12 कोपाद् —[d]) D7 रावणो वाक्यमब्रवीत्

56 D4 om 56 —[a]) Ś Ñ1 B2 4 D1-3 8 12 T2 G1 3 M4 नि शङ्क (for नि शङ्क) —[b]) D1 चिर (for स्थिरा) —[cd]) Ś N V B D1-3 8 12 13 विक्रम च विदित्वा ते नाश यिष्यामि (V3 °ष्यात [sic]) जीवित

57 [a]) Ś N V B D2 4 6 12 13 अभाषत (for वचो ऽब्रवीत्) —[c]) Ñ2 V1 2 B4 D2 6-7 9-11 T प्रहृत Ś N V2 3 B D1 2 4 6 11 12 13 त (for हि) T2 महावीर्यम् (for मया पूर्वम्) —[d]) G3 तु त (for सुत) D6 11 transp स्मर and तव Ś N V B D1 2 4 6 12 अक्ष सूदयता सुत (N1 रण) D3 12 अक्ष ते दयित (D5 सूदता) सुत

58 [a]) Ś D8 12 उक्त्वा (for उक्तो) —[b]) Ś D8 12 रावण (for रावणो) Ś N V B D2 4 6 12 13 राक्षसाधिप (Ś D8 12 °प) D1 रा रक्षो रावणस्तदा —Ś D8 12 om (hapl) 58[c]–59[ab] —[d]) D6 तलेनोगर (sic) (for °रसि)

59 Ś D8 12 om 59[ab] (cf v l 58) —[a]) N V B1 2 4 D2 4 13 स तथा(N1 °दा)भि B3 स तदा भि D1 स हस्ताभि M1 2 हस्ताभि (for स तलाभि) —[b]) D6 T2 3 स चचाल (for चचाल च) D7 महाद्रि G1 हरिस्तुहु N V B D1-4 13 मुहूर्त व्यचलत्क(N1 °चित क) B4 D1 4 13 °चलत्क)पि —After 59[ab] D6 7 1-11 6 ins

973* स्थित्वा मुहूर्तं तेजस्वी स्थैर्यं कृत्वा महामति ।
[D6 11 स्थितो D5 G1 3 M1 2 धैर्य (for स्थैर्य) M1 2 महाबल]

—[c]) Ś B4 D5 8 12 च त क्रुद्धम्, N1 सुसंरब्धम्, Ñ2 V1 2 B1 3 D1 3 7 9-11 13 च सं°, V3 B3 सु°, G3 [अ]भि° (for [अ]भिसक्रुद्धस्) —[d]) Ś2 तालेन D13 सुर (for [अ]मर) D7 तलेनामरवैरिण

60 M3 om 60-61 —[a]) Ś N2 V B D1-4 8 12 13 तथा स तेन D5 6 9 11 T2 3 G3 M5 तत स तेन (for ततस्तलेन) —[b]) Ś N V B2 4 D1 4 8 12 13 त(D8 °प)स्विना (for महात्मना) D13 कपाद्रसमरस्विना —[c]) Ś N V1 2 B1 3 4 D1 3 8 11 13 T1 समुद्भूतो B3 सुसंरब्धो Cg L t as in text (for समाधूतो) B3 (m also) दशानन समुद्भूतो —[d]) V3 चलेन च D6 चचेचलत् D5 चलाचल, Cg t as in text (for चलेऽचल)

61 M5 om 61 (cf v l 60) —[a]) Ś N V B D1 4 8 12 13 तु (for त) M5 संग्रामेण N V B1 3 D5 6 9 T2 3 तदा B3 तथो (for तथा) —[b]) Ś2 ताल (for तल) —[c]) Ś N V1 2 B1 4 D1 4 8 12 13 चारणा V3 B2 3 (m also as in B1) चामरा (for वानरा) —[d]) Ś D8 12 T2 3 तथासुरा (D8 °रै) N V1 3 B1 2 4 D1 4 13 च सासुरा V3 महासुरा B3 (m also as in D7) च सुरवरा D4 च त सुरा D7 10 12 सुरासुरै (D7 °रा) G1 साकनरा G2 3 M5 सरामरा K (ed) सहासुरै (for सहासुरा) —After 61 D6 ins

974* साधु साधिति सर्वोचुहनुमन्तमथोऽसुरा ।

62 [a]) B2-4 D3 4 7 9 13 T G3 M3 5 अथाश्वास्य G3 आश्वस्य च —[cd]) Ś N V1 2 B D2 8 12 वीर्ये ते (for वीर्येण) Ś N2 D2 8 12 श्लाघनीय सुरैरपि (N1 °रासुरै) (for [d]) D4 (in marg) रणकर्मणि लब्धात्मो दृढवीर्यो रणाजिरे

63 D4 om 63[ab] —[b]) V3 B3 4 D3 हनुमान् (for मारुतिर्) —B3 om from वा in वाक्यम् up to 75 —[c]) D4 वीर्यम् (for मम) B1 D1 6 7 9 11 13 T1 2 G3 Ct वीर्यस्य, B4 D2 3 T2 वीर्यं च (D5 हि) D4 (in marg) एतत्तु D5 G1 M1 वीर्येण (for वीर्यं तु) N V1 2 B2 मम वीर्य (N1 V2 वीर्यं मम) धिगस्त्वेवद्, V3 धिगस्तु मे बाहुबल ॐ Cm g वीयम वीर्यमित्यस्य (Cg °मति द्वितीयाभाव

G 6 36 56
B 6 59 77
L 6 37 72

अभिवृष्टः शरौघेण मेघेनेव महाचलः ।
ह्रस्वं कृत्वा तदा रूपं ध्वजाग्रे निपपात ह ॥ ७५
पावकात्मजमालोक्य ध्वजाग्रे समवस्थितम् ।
जज्वाल रावणः क्रोधात्ततो नीलो ननाद ह ॥ ७६
ध्वजाग्रे धनुषश्चाग्रे किरीटाग्रे च तं हरिम् ।
लक्ष्मणोऽथ हनूमांश्च दृष्ट्वा रामश्च विस्मिताः ॥ ७७
रावणोऽपि महातेजाः कपिलाघवविस्मितः ।
अस्त्रमाहारयामास दीप्तमाग्नेयमद्भुतम् ॥ ७८
ततस्ते चुक्रुशुर्हृष्टा लब्धलक्ष्याः प्लवंगमाः ।
नीललाघवसंभ्रान्तं दृष्ट्वा रावणमाहवे ॥ ७९
वानराणां च नादेन संरब्धो रावणस्तदा ।
संभ्रमाविष्टहृदयो न किंचित्प्रत्यपद्यत ॥ ८०
आग्नेयेनाथ संयुक्तं गृहीत्वा रावणः शरम् ।
ध्वजशीर्षस्थितं नीलमुदैक्षत निशाचरः ॥ ८१
ततोऽब्रवीन्महातेजा रावणो राक्षसेश्वरः ।
कपे लाघवयुक्तोऽसि मायया परयानया ॥ ८२

दृश्याथ) D4 चिक्षेप —(1 2) Ś D8 11 अभ्यावनद् D1 3 चा (D8 वा)भ्यवनद्, D4 चा * वनद् (for चाभ्यवनद्) Ñ V B1 3 नील चापि(Ñ1 V3 3 B1 °भि) जघानाशु (for the prior half) V3 3 B1 हस्त, D4 आशु (for अस्त्र)]

75 B3 om 75 (cf v l 63) —ᵃ) Ñ V B2 सोऽतिवृष्ट (Ñ °भि)वृष्ट B1 4 अतिवृ(B1 °वृ)ष्ट, D1 सभिवृष्टि —ᵇ) G (cd) वेगेन च (for मेघेनेव) N1 B1 D2-4 6-8 10 11 T2 3 M3 5 महाबल, D9 बलाढ्क (for महाचल) N1 V B1 महाबलपराक्रम, D1 12 मेघैरिव महार्णव (D1 °बलै) —ᶜ) Ś N V3 3 B1 2 4 D2-4 8 10 12 [भा]स्वनो रूप(Ñ V3 3 B1 2 4 देहं) V2 [भा]स्वन कायं, D7 G3 तदात्मान, D9-11 ततो रूपं, G1 M6 महारूप

76 ᵃ) Ś Ñ V B D2-4 8 11 12 पर्यंव(D1 °शुंप)स्थित, D1 T2 3 G3 M3 5 समुपस्थित —ᵈ) D1 5 6 9-11 T1 G1 M च G2 damaged (for ह) B4 D1 तदा(D4 ततो) नील ददर्श ह

77 ᵃ) D13 ददर्श ह, G1 च सुस्थित, G3 च त प्रति (for च त हरिम्) —After 77ᵃᵇ, D13 ins

984* स शराग्रे रथाग्रे च हयपृष्ठस्थित पुन ।
पुनर्दिक्षु पुनर्भूमौ पुनश्चैव नभस्तले ।
स्थित त सायके शीर्षे पुनरन्वदृश्यत ।
पुनर्दर्शनमायाति पुनर्याति निदर्शनम् ।
एव नीलसहस्राणि पुनर्नीलमय जगत् । [5]
स पश्यति महातेजा रावणो लोकरावण ।
मोहित तेन नीलेन रावण राक्षसाधिपम् ।

—ᶜ) G1 हनुमांश्चैव (for ऽथ हनूमांश्च) —ᵈ) D7 T1 G1 M1 च(M6 तु) विस्मित (for च विस्मिता) D9-11 राम श्चापि सुविस्मिता (D11 °त) —For 77ᶜᵈ, Ś N V B D1-4 8 12 13 subst

985* सौमित्रि ससुग्रीवो दृष्ट्वा रामोऽपि विस्मित ।

[Ñ1 V3 सौमित्रि ससुग्रीवो, B3 ससुग्रीव सौमित्रिर् (for the prior half) V2 (ऽ)पि (for ऽपि) Ś B4 D2 4 8 12 रावणो विस्मयं गत (B4 D4 ययौ), D1 3 13 हृष्टरूपस्तु राघव (for the post. half)]

78 G1 reads wrongly 78ᵃᵇ twice —ᵃ) D1 राघवो (for रावणो) Ś Ñ V B D1 4 8 12 13 महासत्त्व —ᵇ) G3 कपिलाघवमाश्रित —After 78ᵃᵇ, M3 reads 80ᶜᵈ for the first time repeating it in its proper place Ś Ñ V B1-3 D1-4 8 12 13 transp 78ᶜᵈ and 80ᶜᵈ —ᶜ) D9 आमन्त्रयामास —ᵈ) Ś B1 3 D1-4 8 12 13 T1 G1 3 M3 उत्तम, D1 महद्वै (for मद्भुतम्).

79 B4 transp 79 and 80 —ᵃ) Ñ B1 3 चचुक्रुशुर्, V1 3 चुचुकुशुर्, D12 नेदुश्च स (for ते चुक्रुशुर्) Ś D8 12 तत श्चुक्रुशु सुसंविग्ना, B4 D4 नादांश्च(D4 °द च)क्रु समाहृष्टा D1 3 ततश्चुक्रुशुरविग्ना —ᵇ) Ś8 वृतलक्ष्या (sic?); N V B D1 4 6-11 13 T1 G M लब्ध(D9 om)-लक्षा, D7 लब्धकामा, D6 लब्ध्वा लक्ष्य —ᶜ) Ś D12 संभ्रान्त

80 B4 transp 79 and 80 —ᵃ) Ś Ñ V1 3 B1 3 4 D2 4 8 12 प्रणादेन, D1 3 13 प्रमो(D1 °सा)देन (for च नादेन) —ᵇ) Ś N V B D1-4 8 12 13 संक्रुद्धो (for संरब्धो) D1 रावणस् (sic) (for रावणस्) D1 तथा —Ś N V B1-3 D1-4 8 12 13 transp 78ᶜᵈ and 80ᶜᵈ M3 reads 80ᶜᵈ for the first time after 78ᵃᵇ, repeating it here —ᶜ) V2 D3 4 समा(D3 शत्रु)माविष्ट, B3 स प्रहृष्ट (sic) D4 संभ्रमाद्विग्न (sic), D9 पुंभ्रमाविष्ट (sic) —ᵈ) D3 4 प्रतिपद्यत

81 ᵃ) B4 G1 [आ]भि, D6 9-11 [आ]ति (for [अ]थ) D7 आग्नेयास्त्रसमायुक्त —ᶜ) N V B1-4 -मूर्ध्नि, D4 D7 शीर्ष (for शीर्ष) —ᵈ) B4 उदैक्षत, D4 समुदैक्षत (for उदैक्षत)

82 V1 om 82 —ᵇ) Ñ V1 3 B D1 3 13 राक्षसाधिप, M1 3 वानरोत्तम (for राक्षसेश्वर) ⊛ Cg कपे चलनप्रकृते इत्यर्थ । अतो न वानरयत्नेन कौशलत्वम् ⊛ —ᵈ) Ś D4 वरया (for परया) Ś N V1 3 B1-4 D1-4 8 12 13 पुन ; D6 7 T1 G1 3 M1 3 5 [अ]नघ; D9-11 सह (for [अ]नया) B1 [अ]पि पुन पुन, G1 परमा * स (for परयानया), T2 तव या मायथानघ —After 82, B3 reads 84ᶜᵈ, while D11 repeats wrongly 82ᵃᵇ.

जीवितं खलु रक्षस्व यदि शक्तोऽसि वानर ।
तानि तान्यात्मरूपाणि सृजसे त्वमनेकशः ॥ ८३
तथापि त्वां मया मुक्तः सायकोऽस्त्रप्रयोजितः ।
जीवितं परिरक्षन्तं जीविताद्भ्रंशयिष्यति ॥ ८४
एवमुक्त्वा महाबाहू रावणो राक्षसेश्वरः ।
संधाय बाणमस्त्रेण चमूपतिमताडयत् ॥ ८५
सोऽस्त्रयुक्तेन बाणेन नीलो वक्षसि ताडितः ।
निर्दह्यमानः सहसा निपपात महीतले ॥ ८६
पितृमाहात्म्यसंयोगादात्मनश्चापि तेजसा ।
जानुभ्यामपतद्भूमौ न च प्राणैर्व्ययुज्यत ॥ ८७
विसंज्ञं वानरं दृष्ट्वा दशग्रीवो रणोत्सुकः ।
रथेनाम्बुदनादेन सौमित्रिमभिदुद्रुवे ॥ ८८
तमाह सौमित्रिरदीनसत्त्वो
विस्फारयन्तं धनुरप्रमेयम् ।
अन्वेहि मामेव निशाचरेन्द्र
न वानरांस्त्वं प्रति योद्धुमर्हसि ॥ ८९
स तस्य वाक्यं परिपूर्णघोषं
ज्याशब्दमुग्रं च निशम्य राजा ।
आसाद्य सौमित्रिमवस्थितं तं
कोपान्वितं वाक्यमुवाच रक्षः ॥ ९०

G 6 36 71
B 6 59 93
L 6 37 87

---

83 B3 om 83ab. —a) M1 2 यदि (for खलु) —b) D5 10 11 M5 यदि शक्तोऽसि (D5 °पि), G1 ****पि (damaged) —For 83ab, Ś Ñ V B1 2 4 D1-4 8 12 13 subst

986* यदि त्वं रक्षसि प्राणान्मायया वानराधम ।

[B4 वानराधिप]

—c) B1 2 4 G2 [अ]नुरूपाणि —d) D6 7 9-11 T G3 M3 सृजसि (for सृजसे) Ś N V B D1-4 8 12 13 विसृजन्बहु शो रणे

84 B3 om 84ab —a) D5 T1 त्वा (for त्वां) Ś B4 D1-4 8 12 13 त्वद्वधाय (D1 8 12 तद्वधाय) मया (B4 D4 समा) क्षिप्तः, Ñ V B1 2 तथाप्य(Ñ2 °था सो, V3 °था प्य)य मया क्षिप्त —b) Ś Ñ V B1 2 4 D1-4 8 12 13 [ऽ]वामि(B4 चाभि)मन्त्रित —B3 reads 84cd after 82 —cd) Ś B4 D1-3 8 12 13 त्वद् हि (for परि) Ñ1 B2 रक्ष त्वं, T1 रक्षस्व, M5 रक्ष त्वा, Cg as in text (for रक्षन्त) Ñ1 जीवितं प्रहरिष्यति (for d) D4 जीवितं त्वं हि रक्षस्व जीवितं न भविष्यति

85 b) Ś Ñ V B1-3 D8 12 राक्षसाधिप —V3 om 85c-86b —c) Ñ V1 2 B धनुषि, D4 अत्रण, G1 2 M5 शरेण (for अस्त्रेण) D3 बाणशस्त्रेण (sic) —d) D6 T2 3 नीलं च समताडयत्

86 V3 om 86ab (cf v l 85) —a) B3 सोऽपि (for सोऽस्त्र) V1 2 B3 D2 4 8 10 मुक्तेन (for युक्तेन) B2 अस्त्रमुक्तेन वेगेन, G1 सो ******न (damaged) —d) D6 8 9-11 G स पपात

87 a) Ñ1 V1 2 B2-4 पितुरु, Ñ V B1-3 योगेन (with hiatus) (for संयोगाद्) —b) Ñ1 V B [ए]व (for [अ]पि) —c) Ś D1-3 8 12 13 न्यपतद्, B1-3 अगमद् (for अपतद्) V1 भूमिं —d) Ñ2 V2 B3 D6-9 9-11 T1 G M5 तु (for च) Ñ1 D4 व्यमुच्यत, Ñ2 V1 2 B1 D1 2 4 7 11 M1 2 5 Ct वियुज्यत, V1 B2 व्यमुच्यत, D5 T1 G1 वियुज्यते, G3 वयुज्य च (sic) (for व्ययुज्यत) ‡ Ct वियुज्यत व्ययुज्यत ‡

88 a) D7 पतितं G3 रावण (sic) (for वानर) —b) B3 रणोत्कट —c) Ñ V1 2 B1 3 मेघ, D12 [उ]द्धत (for [अ]म्बुद) Ś B4 D1-4 8 12 13 G1 घोषेण (for नादेन) —d) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 समुपाद्रवत् (for अभिदुद्रुवे) —After 88, D4 ins an addl colophon [लङ्काकाण्डे रावणप्रहार] whereas D6-7 9-11 T G1 3 M ins

987* आसाद्य रणमध्ये तु वारयित्वा स्थितो ज्वलन् ।
धनुर्विस्फारयामास राक्षसेन्द्रः प्रतापवान् ।

[(l 1) D7 G2 त (for तु) D9 वनाद् (for ज्वलन्) —D6 9 T2 3 G3 M5 om l 2 —(l 2) D5 T1 M1-3 कम्पयन्निव मेदिनीं (for the post half)]

89 b) D7 13 G2 विस्फारयन्तद् (D7 °यन्तम्) —c) D5 6 10 11 अवेहि, M3 अन्वेहि D6 8-11 मद्य, G2 त्वं हि (for एव) Ś N V B D1-4 8 12 13 आगच्छ मा(D13 मा) योधय राक्षसेन्द्र —d) Ś D1 13 यथा नरा(D12 °र)स्त्वा D7 9 13 न वानरास्त्वं, D3 4 न वानरैस्त्वं G3 M5 सम्प्रति (for त्वं प्रति) Ś D1 2 8 13 अर्ह, D4 12 V3 अर्ह (for अर्हसि) D6 न वानरस्त्वं प्रति युद्धमर्हसि —After 89 D12 ins an addl colophon [लङ्काकाण्डे युद्धपर्वणि लक्ष्मणवाक्यम्]

90 a) V1 2 तमस्य, D6 स तस्य Ś1 Ñ V1 D2 5-7 9-11 13 T1 G M प्रतिपूर्ण, V3 प्रतिगृह्य (for परिपूर्ण) B4 घोर (for घोष) —b) N1 V3 B1-3 रक्षः, N2 राक्षस (for राजा) —V3 om 90c-91b —c) Ś D2 3 12 अमित्र हन्ता(D13 °हर्ता), B4 D1 3 12 अमित्रमाह, D4 अमित्रतापनं, D9-11 T3 उपस्थितं त (for अवस्थितं तं) N V1 2 B1-3 तथेति(B3 तथैव) सौमित्रिमथाभिभाष्य(V3 °मित्रमाह) —d) D6 T2 3 M5 कोपान्वितो, D9 11 B (ed) रोषान्वितो (B (ed) °त) D5 9 10-11 T3 वाचम् (for वाक्यम्) Ś]

G 6 36 72
B 6 59 94
L 6 37 84

दिष्ट्यासि मे राघव दृष्टिमार्गं
प्राप्तोऽन्तगामी विपरीतबुद्धिः ।
अस्मिन्क्षणे यास्यसि मृत्युदेशं
संसाद्यमानो मम बाणजालैः ॥ ९१
तमाह सौमित्रिरविस्मयानो
गर्जन्तमुद्वृत्तसिताग्रदंष्ट्रम् ।
राजन्न गर्जन्ति महाप्रभावा
विकत्थसे पापकृतां वरिष्ठ ॥ ९२
जानामि वीर्यं तव राक्षसेन्द्र
बलं प्रतापं च पराक्रमं च ।
अवस्थितोऽहं शरचापपाणि-
रागच्छ किं मोघविकत्थनेन ॥ ९३

स एवमुक्तः कुपितः ससर्ज
रक्षोधिपः सप्त शरान्सुपुङ्खान् ।
तॉल्लक्ष्मणः काञ्चनचित्रपुङ्खै-
श्चिच्छेद बाणैर्निशिताग्रधारैः ॥ ९४
तान्प्रेक्षमाणः सहसा निकृत्ता-
न्निकृत्तभोगानिव पन्नगेन्द्रान् ।
लङ्केश्वरः क्रोधवशं जगाम
ससर्ज चान्यान्निशितान्पृषत्कान् ॥ ९५
स बाणवर्षं तु ववर्ष तीव्रं
रामानुजः कार्मुकसंप्रयुक्तम् ।
क्षुरार्धचन्द्रोत्तमकर्णिभल्लैः
शरांश्च चिच्छेद न चुक्षुभे च ॥ ९६

N V1 2 B D1-4 5 1 2 13 चुकोप कोपादपि (V1 °वि) चेद (B3 °म) आह

91 V3 om 91[cd] (cf v l 90) —[a]) B4 ततो (for [अ]सि मे) Ś Ñ V1 2 B1 D1 2 3 12 14 शरमार्गं, B1-3 चक्षुर्गोचर, D2 3 बाण° (for दृष्टिमार्गं) —[b]) N1 प्राप्तोऽतिक वा N2 प्राप्तोऽनुगामी, V3 प्राप्तोऽतिक से (for प्राप्तोऽन्तगामी) Ś B4 D1-4 8 12 13 प्राप्तोऽसि कि (D2 3 °प्तोऽसि किं [sic] D13 °प्तोऽसि को) दे विपरीतबुद्धे (D13 °द्धि), D7 प्राप्तोऽन्तकामी विपरीतचेता —[c]) B4 G2 तस्मिन् Ś D1 3 13 इह (for क्षणे) B4 (m also) पश्यसि (for यास्यसि) Ś N V B D1-4 6-13 14 मृत्युलोक, D13 यमलोक —[d]) Ś Ñ V1 2 B1 4 D1-4 7 8 11 संछा (D7 °च)द्यमानो, D1 2 T2 ससाध्यमानो [sic] D13 सवाध्यमानो

92 [a]) After सौमित्रि, D2 repeats wrongly from मयस्थित in 90[a] up to सौमित्रि in 92[a]. Ś Ñ V B D1-4 6-11 13 अ(D13 न)विस्मयेन (for अविस्मयानो) —[b]) D2 r 6-11 Ct सितास्य, T2 G1 Cm सितोष्ठ ; Cg as in text (for सिताग्र) Ś Ñ V B D1-4 6 11 12 गर्जन्तमुग्रं (B4 °ग्रे च) शरचापपाणिं (B1 °णि) —[c]) N V1 2 B रणे (for राजन्) N V3 B1-3 वृथा हि शूरा : V3 B4 D4 महानुभावा (for महाप्रभावा) —V3 illeg for [d] —[d]) M3 पापभूतां D6 7 11 वरिष्ठ (for वरिष्ठ) Ś N V1 2 B D1-4 6 11 कि (B4 D1 13 किं ; D4 किं मोघं वि [hypm]) कत्थसे प्राकृत चरस्त्वम्

93 [a]) D4 तव D13 बल D2 च वीर्यं (for प्रतापं) Ñ V1 2 B1-3 तथा च शक्तिं (for बल प्रतापं) —[c]) Ś Ñ V1 2 B D1-4 6 11 12 मर्त्य V3 सुत, T2 दप (for मद) D4 समास्थितो —[d]) G1 न मत्त Ś D3 13 मुहुः D4 मत्त (for मोघ), Ñ1 V3 B1 3 विकत्थितेन, D7 विकत्थन (sic), D13 विकत्थितन.

94 [a]) Ś D2 4 सपुङ्खान् —[c]) Ś N V B D1-4 6-13 निशितैः सुपत्रैः (Ñ2 V3 D2 सुपुङ्खैः), D4 निशितैर्महाग्रैः

95 [a]) Ś Ñ V B1 2 4 D1-4 6 8 12 13 प्रेक्ष्य बाणान् (for प्रेक्षमाण) Ś1 च निशातान् ; V3 स तदा ; D3 निराकृतान् ; D2 7 T2 निकृत्तान् (for निकृत्तान्) —[b]) B3 च रण सभोगान्, D4 7 T2 निकृत्त° ; D3 G1 निपुण° (for निकृत्तभोगान्) —G1 2 transp [a] and [b] —[c]) D13 प्रोत्स ; M3 कोप (for क्रोध) —For 95[cd], Ś N V B D1-4 6 12 13 subst

988* ववर्ष बाणान्निशितानथोक्ति
महेन्द्रबाणानतिसुल्यघनाल् ।

[(l 1) Ñ V3 B3 4 [illegible] V1 च निशाय , B4 च निशाम (for चशताम्) —(l 2) N1 V1 2 B1-4 D4 -नव (for -नान) N V1 B2 3 Ni]

96 Ś1 D3 om (hapl) 96–97[a]. —[a]) Ś1 Ñ V1 2 B2 4 D1-4 6 13 11 च (for तु) B3 च ववर्ष ; D4 मपकर्षं (for तु ववर्ष) Ś1 V3 B3 D1-4 6 13 तीव्र (for तीव्रं) V3 स रावण सायकवर्षमीज —[b]) N1 V1 2 B1 D1-4 6 12 13 रामानुज (D13 °जः) Ś1 V1 V3 D1-4 13 -समयुक्तं Ñ2 -सम युक्तं V3 B3 D13 -समवर्षं V1 समवर्षे B3 समवृतं (sic) B1 समयुक्त, D1 -सवयुक्त (for सम्प्रयुक्तम्) —[c]) Ś1 D1 3 क्षूर (for क्षुर) B3 D13 चन्द्रोत्तम (for चन्द्राभ) V1 V2 3 D4 1 6-11 (अ)र्धचन्द्र Ś1 D1-4 6 11 12 भल्लान् (for -भल्लैः) —[d]) B4 शरांश्च M3 शरांसि (sic) (for शरांश्च) Ś1 D1-4 6 11 12 विचिच्छेद D4 चिच्छेद (for च चिच्छेद), D4 3 च ; D13 तु (for च), B3 D4 स ; D4 तदा (for second च) N1 B3 तत क्षुभेव (B3 चुक्षुभे) (for न चुक्षुभे च). —After 96, D1-4 6-11 S G (ed.) ins.

स लक्ष्मणश्चाशु शराञ्शिताग्रा-
न्महेन्द्रवज्राशनितुल्यवेगान् ।
संधाय चापे ज्वलनप्रकाशा-
न्ससर्ज रक्षोधिपतेर्वधाय ॥ ९७

स तान्प्रचिच्छेद हि राक्षसेन्द्र-
श्छित्त्वा च तांल्लक्ष्मणमाजघान ।
शरेण कालाग्निसमप्रभेण
स्वयंभुदत्तेन ललाटदेशे ॥ ९८

स लक्ष्मणो रावणसायकार्त-
श्चचाल चापं शिथिलं प्रगृह्य ।
पुनश्च संज्ञां प्रतिलभ्य कृच्छ्रा-
च्चिच्छेद चापं त्रिदशेन्द्रशत्रोः ॥ ९९

निकृत्तचापं त्रिभिराजघान
बाणैस्तदा दाशरथिः शिताग्रैः ।
स सायकार्तो विचचाल राजा
कृच्छ्राच्च संज्ञां पुनराससाद ॥ १००

स कृत्तचापः शरताडितश्च
स्वेदार्द्रगात्रो रुधिरावसिक्तः ।
जग्राह शक्तिं समुदग्रशक्तिः
स्वयंभुदत्तां युधि देवशत्रुः ॥ १०१

स तां विधूमानलसंनिकाशां
वित्रासनीं वानरवाहिनीनाम् ।
चिक्षेप शक्तिं तरसा ज्वलन्तीं
सौमित्रये राक्षसराष्ट्रनाथः ॥ १०२

G 6 26 84
B 6. 59 116
L 6 37 59

989* स बाणजालान्यथ तानि तानि
मोघानि पश्यंस्त्रिदशारिराज ।
विसिष्मिये लक्ष्मणलाघवेन
पुनश्च बाणान्निशितान्मुमोच ।

[(l 1) D4 8-11 [अ]पि (for [अ]थ) D3 चानि (for first तानि) D6 T2 3 शीघ्र, G3 om (hapl) (for second तानि).—(l 2) D7 G1 3 M1 2 5 राजा (for राज)—(l 3) D5 7 8-11 T G2 M3 5 विसिस्मिये, D6 सविस्मयो G3 सायकेन (for लाघवेन)—(l 4) G3 पुनः पुनर्बाणगणान्मुमोच]

97 Ś1 B1 om 97ab (cf v l 96) —a) Ñ1 B3 D1 4 हयाशु, N2 ताश्च, D1 4 7 10 11 T2 चापि, D2 चाप- (for चाशु) D9 11 शिताग्रान्, D10 शराग्र्यान्, Cg k t as in text (for शराग्र्यान्) —D3 om (hapl?) from शिताग्रान् up to 97c Ñ V1 2 B2 3 सु(V2 घ)घोरान् (for शिताग्रान्) —b) B1 रूपोपमानि (for -वज्राशनि) V3 D8-11 महद्वन्द्वयोरनिभीमवेगान् —c) D4 चिक्षेप and संधाय (for ससर्ज and वधाय resp) —After 97 Ñ V B D3 ins.

990* विपाटयंस्तिक्ष्णशरद्रुमाग्रे
धुरापंक्त्याघोषमभिद्रुदे ।
सत्कस्तिनासायशिलीमुखाये
सचित्रसूर्यामुखनैकचन्द्रे ।

[(l 1) D3 विपे च (for विपाट) B3 -चाग्रे —(l 2) D3 प्रकोपेन (for प्रघोषण) Ñ2 B1 2 -द्रुमे, D3 -चारि° (for -द्रुदे) —(l 3) Ñ2 B1 (marg) दशद्रुदि; V1 2 सहमे- (for समे-). V3 -नाशीक (for -नासाय), Ñ V B2 D3 -नीलिन्दुमार्ग —(l 4) V1 2 B2 3 सरि(B3 °चि)त्र (for सचित्र)]

98 a) Ś D1 6 13 शरान् (for स तान्) Ñ V B2 3 D1-4 13 तु, B1 च (for प्र) D10 om हि Ś Ñ V B D1-4 7 8 12.13 निशाचरेन्द्रः —b) Ñ1 V2 B1-3 M3 छित्वा च त(B1 तलो), D8-11 शितान्शरांश्च, D13 स्थिरबल (for छित्वा च तांल्) —c) B3 कालानलसप्रभेण —d) V B3 D4 ललाटमध्ये

99 d) D13 निगृह्य (for प्र°) —c) D4 ततश्च Ś B3 D8 11 स (for च) —G3 om (hapl) from प्रतिलभ्य up to संज्ञां in 100d D1 प्रतिगृह्य (for °लभ्य) Ñ1 पश्चात् —D6 reads d in marg

100 G3 om up to संज्ञां in 100d (cf v l 99) D4 om 100 —a) Ś1 N V B D1-3 8 13 14 च कृत्त, D7 निहत्य (for निकृत्त) D1 शायक (sic) (for आजघान) —b) Ś V3 B1 D1 4 T3 तथा (for तदा)

101 a) D4 त छिन्न, D3 स कृत्त (for स कृत्त) B1 चापश्च Ś N V B D1-4 6 12 13 शरहत(N V1 3 B1-3 D3 °पी)डितांग —b) Ś V1 3 D5-11 T1 3 G M Cm g k t स(Ś1 D6 13 स)शाङ्गगात्रो, D3 स्वेदार्द्रगात्रो Ś1 D1 4 सम (for सिक्त) Cm महाङ्गगात्र इत्यत्र सन्धिरार्षः so also Cg k t —c) Ś D4 8 13 L(ed) सहसा सु(L(ed) प्र)चण्डां, N1 V2 B1 2 3 D1 समर(B1 कवि)-प्रचण्डां, N1 V1 3 D1 3 10 परम(V3 °मो)प्रभावां, B3 समुपगृह्य, D7 8 9 10 स्वयमुग्रशक्ति (for समुदग्रशक्तिः) —d) B1 भय (for युधि)

102 a) Ś D6 13 सत (for स तां). Ś V1 B1 D1 3 4-11 T G M1 2 5 Ck t सधूम (for विधूम) D4 M3-[म]निभ (sic), Ch t as in text (for [ध]नल) —b) Ś D6 8-11 T1 3 G2 M1-3 विशालिनीं; V1 B3 विद्या-धर्मां (for वित्रासनीं) Ś Ñ V1 2 B D1-4 6 12 13 T G1

G. 6. 36. 85
B. 6. 59. 107
L. 6. 37. 110

तामापतन्तीं भरतानुजोऽस्त्रै-
जघान बाणैश्च हुताग्निकल्पैः ।
तथापि सा तस्य विवेश शक्ति-
र्भुजान्तरं दाशरथेर्विशालम् ॥ १०३
शक्त्या ब्राह्मया तु सौमित्रिस्ताडितस्तु स्तनान्तरे ।
विष्णोरचिन्त्यं स्वं भागमात्मानं प्रत्यनुस्मरत् ॥ १०४
ततो दानवदर्पघ्नं सौमित्रिं देवकण्टकः ।
तं पीडयित्वा बाहुभ्यामप्रभुर्लङ्घनेऽभवत् ॥ १०५
हिमवान्मन्दरो मेरुस्त्रैलोक्यं वा सहामरैः ।
शक्यं भुजाभ्यामुद्धर्तुं न संख्ये भरतानुजः ॥ १०६

M3 वानरराक्षसा(Ñ V1.2 B1-3 °यूथपा)नां; V3 D7.10.11 G2 सयति वान(G2 वाम)राणां; G3 राक्षसवानराणां (for वानरवाहिनीनाम्).—c) Ś D3.11 स महोज्ज्वलां च; Ñ1 B4 D1.5.6.12 सहसा ज्वलंतीं, D2 स महाज्ज्वलंतीं.—d) D4 (before corr. as in text) सौमित्रिणे, D5.9.12 M3 (before corr.) राज-; M2 -लोक- (for -राष्ट्र-).

103 a) T2 -[भ]प्रजोपैर्; T3 -[भ]नुजोपि; M3 -[भ]नुजोपैर् (for -[अ]नुजोऽस्त्रैर्). Ś V3 B4 D1-3.5, 11.13 प्रदीप्य(D1 देदीप्य; D2 प्रतप्य; D6 सदीप्य)मानां रघुनन्दनस्ताम्; Ñ V1.2 B1-3 तां दीप्यमानां रघुनन्दनस्तदा.—b) Ś Ñ V B D1-3.5.11.13 कनकप्रकाशै-(Ñ2 °शापै:) (for च हुताग्निकल्पैः).—V3 om. 103cd.—c) D5 om. सा. Ñ1 बिभेद; G3 पपात (for विवेश).—d) D1 G1.2 M3 स्तनान्तरं; D6 M3 बाह्वन्तरं; G3 भुजांतरे (for भुजान्तर). Ñ1 D11 त्रिशालं, B1 D4 (both sic) G3 विशाले.—After 103, B4 ins. an addl. colophon [लंकाकाण्डे लक्ष्मणशक्तिशल्यवेधः ॥ ३६]; whereas D8-10.11 S K (ed.) ins. (all except D9 G1 followed by 106):

991* स शक्तिमाञ्शक्तिसमाहतः स-
ज्वलाद्भूमौ स रघुप्रवीरः ।
तं विह्वलन्तं सहसाभ्युपेत्य
जग्राह राजा तरसा भुजाभ्याम् ।

[(l. 1) G1 सु- (for स) D8 G1.2 -समाहितः; Cm.k.t -समाहत° (as above).—(l. 2) D6 T1 G2.3 M सुष्ट' प्रजज्वाल, D9.10 T2.3 G1 Cmp.tp पपात(G1 मुमोह) भूमौ स (D6 च), Cm.k.t as above (for जज्वाल भूमौ स).—D9 om. l. 3-4.—(l. 3) D7 विवस्त (for विह्वलन्त).—(l. 4) M3 सहसा (for तरसा).]

—Thereafter G1 cont. (followed by 106):

992* स राक्षसेन्द्रः कनकाङ्गदाभ्याम्

104 D1 om. 104ab.—a) Ś Ñ V B D1-3.6.12.13 तया (for ब्राह्मया). D4 तया तत्तया. Ś D3.12.13 स; D6.8 T1.2 Cv हि; G1 च; M1.2 [अ]थ; M3 [अ]पि (for तु).—b) Ś Ñ1 V B1-3 D2.5.11.13 स; Ñ2 D10.11 [ऽ]पि; D12 च (for तु).—c) B3 यद्; D3 स्व-; D6 से (for स्वं). D10.11 Ck.t मामीमांस्य-(D11 °मास- [hypm.]); Cv.r. in g as in text (for अचिन्त्यं स्वं). G3 M1.2 विष्णोर्मीमांस्यम्.—d) Ñ2 V1 B D8 आत्मनः. Ś D11 स्मविस्मरत्; Ñ D12 प्रतिसस्मरत्; V B D1-3.5 प्रत्यसे(V1 °तिस, V3 D1-3 °ति सो)स्मरत्; D8.7.10.11 T1 G1.2 M1.2 Cv r.k प्रत्यनुस्मरन्; Cm g.t as in text (for प्रत्यनुस्मरत्). D9 नात्मानं प्रतिसस्मरे.—After 104, Ś Ñ V B1.2.3 D2.3.5.6.12.13 G (ed.) ins.; D1 ins. l. 2 only after 105cd; while L(ed.) cont. after 994*:

993* विसंज्ञं पतितं दृष्ट्वा सौमित्रिं राक्षसेश्वरः ।
अवतीर्य रथात्तूर्णमभिदुद्राव लक्ष्मणम् ।

[(l. 1) D2 भूमौ (for दृष्ट्वा). Ñ1 देवकण्टकः (for राक्षसेश्वरः).—(l. 2) V3 B3 D1.6 अवतीर्णो (for अवतीर्य). D2 प्रतीदृशुपचक्रमे (for the post. half).]

—After 104, L (ed.) ins.:

994* पपात भूमौ सहसा छिन्नमूल इव द्रुमः ।

105 D8.13 om. 105ab.—a) G1 राक्षस-; Cv r.m g as in text (for दानव). Ś B3 D1.2.3.13 G2.3 M1.2.3 -दर्पघ्नः; Cg -दर्पघ्न (as in text).—b) D1 सौमित्रिद् (sic). Ś1 दशकण्ठः; D1 T2 G1 देवकंटक (sic); D2 राक्षसेश्वरः; D9 देवकंटक.—After 105ab, Ñ V1.2 B1-3 G (ed.) L (ed.) read 107ab, while D2 ins. l. 2 of 993*. D1 transp. 105cd and 106. D1 reads 107ab before 105cd.—c) B4 सपीडयित्वा; D3 पीडयित्वा तु; D4 सपाटयित्वा (for तं पीडयित्वा). D12 यहुधा; M3 जाहुभ्याम् (sic).—d) B3 रावणो (sic); D4 भनस्के; D8-11 T1 G M1.2.3 न प्रभुर् (for अप्रभुर्). G1 तोलने (for लङ्घने). D12 प्रभुस्त्वाडनेऽभवत्.—After 105, Ñ V1.2 D1-3 D9 G(ed.) L (ed.) ins.; B4 D4.13 cont. after 997*:

995* तं गृहीत्वा स बाहुभ्यां विस्मयामास रावणः ।
[D4 च, D12 तु (for स). Ñ2 D8 स न गृहीत्वा.]

—After 105, V3 B4 D4.13 read 997*, D8.7 T G2.3 M1-3 K,(ed.) read 107ab, while G1 M3 read 107.

106 Ś D1.2.5.12.13 om. 106. D3 transp. 105cd and 106. D8-10.11 T G2.3 M K (ed.) read 106 after 991*. G3 reads 106 after 992*.—b) D1 सुरासुरैः (for महामरैः). Ñ V B D4.11 कैलासो वा महागिरिः.—c) Ñ B4 शक्यो; V1.2 B1.3 D4.13 शक्यो (for शक्यं). B1 भुजानां. Ñ1 B3 सलोढुं; Ñ2 V B1.2 D4 सवोढुं; B1 उद्वोढुं; D12 वोढुं च (for उद्धर्तुं).—d) D2 reads from सं up to ज: in marg. B1 रणे; D8-11 प्रसभं (for संख्ये). Ñ V B1-4 D4.11 T2 न रणे(B3 समरे T3 समरे) राघवानुजः.—After 106, B4 ins. (sic):

अथैनं वैष्णवं भागं मानुषं देहमास्थितम् ।
विसंज्ञं लक्ष्मणं दृष्ट्वा रावणो विस्मितोऽभवत् ॥ १०७
अथ वायुसुतः क्रुद्धो रावणं समभिद्रवत् ।
आजघानोरसि क्रुद्धो वज्रकल्पेन मुष्टिना ॥ १०८
तेन मुष्टिप्रहारेण रावणो राक्षसेश्वरः ।
जानुभ्यामपतद्भूमौ चचाल च पपात च ॥ १०९
विसंज्ञं रावणं दृष्ट्वा समरे भीमविक्रमम् ।
ऋषयो वानराश्चैव नेदुर्देवाः सवासवाः ॥ ११०
हनूमानपि तेजस्वी लक्ष्मणं रावणार्दितम् ।
अनयद्राघवाभ्याशं बाहुभ्यां परिगृह्य तम् ॥ १११
वायुसूनोः सुहृत्त्वेन भक्त्या परमया च सः ।
शत्रूणामप्रकम्प्योऽपि लघुत्वमगमत्कपेः ॥ ११२

G 6 36 95
B 6 59 107
L 6 37 109

996* लक्ष्मणस्तु तत श्रीमान्रावण क्रोधमूर्छित ।,
while D13 ins 999*

107 D5.10.11 B(ed) om 107 G1 M5 read 107 after 105 N V1.2 B1-3 G(ed) L(ed) read 107^ab after 105^ab D3.7 T G2.3 M1-3 K(ed) read 107^ab after 105 D9 reads 107^ab before 105^cd —^a) M5 भाव (for भाग) N V1.2 B1-3 D9 विष्णोरचिन्त्यो यो भागो (D9 भागो यो) —^b) Ñ V1.2 B1.3 D9 मास्थित , B2 माश्रित (for मास्थितम्) —For 107^ab Ś V3 B4 D1-4.8.12.13 subst (V3 B4 D4.13 reading after 105)

997* विष्णोरर्थेन भागस्तु समग्रो देहमास्थित ।

[D4 अपिच (for अथैन)]

—Then B4 D4.13 cont 995* —B4 om 107^c–108^b Ś Ñ V B1-3 D1-6.7-9.12.13 T G2.3 M1-3 K(ed) G(ed) L(ed) om 107^cd

108 B4 om 108^ab (cf v l 107) —^ab) Ñ1 M1.2 ततो (for अथ) Ñ1 D6 T2.3 श्रीमान् , D9 श्रेष्ठो (for क्रुद्धो) D10.11 Ch t तत्र क्रुद्धो वायुसुतो (for ^a) G2.3 M5 समुपाद्रवत् N1 मुष्टिमुद्यम्य वीर्यवान् (for ^b) D1 अथाजगाम त्वरितो हनूमान्मारुतात्मज —For 108^cd, Ś D1.4.8.12.13 subst

998* एतस्मिन्नन्तरे वीरस्त्वराबान्मारुतात्मज ।

[D9 क्रुद्धो, D13 तूर्णं (for वीरस्) D4 रावण पवनात्मज , D13 पवनस्तनयो बली (for the post half)],

whereas Ñ2 V B1-3 subst D13 ins after 106

999* लक्ष्मणे तु तत धीमान्निपतत्यन्वे स मारुति ।

[B1 च (for तु)]

—For 108^cd, D1 subst

1000* रावणेन गृहीत तु दृष्ट्वा लक्ष्मणमाहवे ।
मारुतिर्वेगसंभृतो ह्यभ्यधावद्रावण रणे ।

—^c) Ś Ñ1 V B D1.2.4.8.12.13 स्मृद्धः Ñ2 क्रुद्धः D9 मूढ (sic) (for क्रुद्धो) —^d) Ś B1 D4.8.12 G1 M5 वज्रपीन

109 ^b) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 भीमविक्रम (for राक्षसेश्वर॰) —^c) Ś V3 B1 D1-4.8.12.13 ह्यपतद् , Ñ V1.2 B1-3 D3.7.9-11 Ct जगमद् ; Cv g k as in text (for अपतद्) N2 V1.2 B2.3 भूमि —^d) D12 मुमोह (for चचाल) Ś D2.8.12 निपपात, G1 च ननाद, Cg k t as in text (for च पपात) N1 प्रचचाल मुमोह च, Ñ2 V1.2 B2.3 मुमोह प्र(V1.2 B2 च)चचाल ह(V3 B3 च), G1 निपपात चचाल च —After 109 N2 (I 1 only) D3-7.9-11 S ins

1001* आस्यैं सनेत्रश्रवणैर्ववाम रुधिर बहु ।
विघूर्णमानो निश्चेष्टो रथोपस्थ उपाविशत् ।
विसंज्ञो मूर्छितश्चासीन्न च स्थान समालभत् ।

[D9 om l 1 —(l 1) N2 illeg for the prior half D5 मनेत्रे D10.11 च नेत्रे ❀ Cm k t आस्यैरिति बहुव (Ch ॰वचन) दशाननवाक्। so also Cg ❀ D10.11 पपात (for ववाम) Ñ2 मुहु (for बहु) —(l 2) D6 विचूर्णमानो D5 ह्यविशत् (for उपाविशत्) —(l 3) T3 समाविशत् (for समालभत्)]

110 ^a) B2 पतित (for रावणं) —^b) Ś D8.12 राक्षस (for समरे) —^c) D4 चारणा (for ऋषयो) B3 दानवाद् (for वानराद्) D7 M1.2 सिद्धा, M3 दग —^d) Ś Ñ1 D1.4 D1-4.8.10-13 T2.3 G1.2 M1.2.3 Ch t च सासुरा , N2 V1.2 B2.3 च हर्षिता V3 च सानुगा , D6 T1 G3 सहासुरा , D9 च किंनरा , L(ed) च सेश्वरा (for सवासवा) ❀ Cm सहासुरा इति पाठ ❀

111 ^a) D3.5-11 T2 G1 M1.2 अथ (for अपि) —^b) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 युधि लक्ष्म(Ś1 B1.2 D4 ॰क्ष्म)णं (for रावणार्दितम्) —^c) Ś N V B2.4 D1-3.4.7.12 Ct आनयद् N1 V3 D1.4.8.10.11.13 T2 [अ]भ्यास, B1.3 D2 [अ]भ्यासे, Cg t as in text (for [अ]भ्याशं) D4 आनयद्राघवं तूर्णं —^d) Ś V3 B1.4 D1.4.8.13 तै, N1 D1.12 च, N2 V1.2 B2.3 स ; G1 त (sic) (for तम्)

112 ^a) N1 V3 D2.4 वायुसुनु B2 सुहृत्त्वं, G2 सुहृत्त्वाच्च Cg k t as in text (for सुहृत्त्वेन) —^b) N1 D12 शक्त्या B1 D1 च परया (for परमया) Ś D8.12 यत , Ñ2 युत , D1.2.12 तथा (for च स॰) —V3 om 112^c–113 —^c) Ñ2 V1.2 B2 D3.7.9-11 M3 अप्यकम्प्योपि (D11 ॰प्योऽ), B3 अविकम्प्योपि (sic) Ct as in text (for अप्रकम्प्योऽपि) Ś B1.4 D1-4.8.12.13 अकम्प्यो(D4 अह्र् यो [sic]) ह्यपि शत्रूणां, Ñ1 अप्रकम्प्योपि शत्रूणां —^d) Ś Ñ1 B1 D1-4.8.12.13 स लघुत्वमगाद् ; B2 अनयाकपे —After 112, B3 ins

G. 6.36.66
B. 6.39.118
L. 6.37.110

तं समुत्सृज्य सा शक्तिः सौमित्रिं युधि दुर्जयम् ।
रावणस्य रथे तस्मिन्स्थानं पुनरुपागमत् ॥ ११३
रावणोऽपि महातेजाः प्राप्य संज्ञां महाहवे ।
आददे निशितान्बाणाञ्जग्राह च महद्धनुः ॥ ११४
आश्वस्तश्च विशल्यश्च लक्ष्मणः शत्रुसूदनः ।
विष्णोर्भागममीमांस्यमात्मानं प्रत्यनुस्मरन् ॥ ११५
निपातितमहावीरां वानराणां महाचमूम् ।
राघवस्तु रणे दृष्ट्वा रावणं समभिद्रवत् ॥ ११६
अथैनमुपसंगम्य हनूमान्वाक्यमब्रवीत् ।
मम पृष्ठं समारुह्य राक्षसं शास्तुमर्हसि ॥ ११७

1002* वैष्णवात्स ततो मत्वा लक्ष्मण राघवानुजम् ।,
whereas B3 ins. (marg sic)

1003* वैष्णवांश ततो मोह्य लक्ष्मण वानरानुजम् ।,
while D1 ins (sic)

1004* राघवोऽपि च वा शक्तिमप्राक्षीन्मलक्षुत ।

113 V4 om 113 (cf v l 112) —a) N V1 3 B1-4 समुत्सृज्य (B3 °ष्ट) तु (N2 V1 3 B4 च) (for तं समुत्सृज्य) Ś B1 D1 4 8 10 11 transp तं and सा —b) D4 T1 3 लक्ष्मण (for सौमित्रिं) Ś N V B D1-4 11 12 13 युद्धदुर्मद (D4 °जय) D6-11 युधि निर्जित —c) Ś D6 13 रावणस्य (for रावणस्य) D4 रावण च रणे तस्मिन् —d) D1 3 T1 G M2 3 उपागता, M1 2 उपालभत् (for उपागमत्) Ś N1 B1 4 D1 4 8 10 11 12 स्व (Ś D8 12 स्व, B2 य D9 13 स) स्थाने प्रत्य (D2 सम) पद्यत, N2 V1 3 B2 3 स्वस्थानं पुनरागमत् (B3 °गता; B4 °पद्यो) ॥ Cg पुन श्लोकानन्तरमाश्वस्त इति श्लोक । ततो रावणोऽपीति श्लोक पठनीय ॥

114 D1 M3 transp 114 and 115 —a) D1 13 राघवोपि (sic) D11 13 रावणो (for रावणोऽपि) —After 114ab N V1 3 B1 4 D13 ins

1005* पुनश्च स्वरथे स्थित्वा रोषपर्याकुलेक्षण ।
[D13 स्व रथे]

—a) Ś D8 12 मुमोच B4 सक्रुधे D13 साद्राय (for आददे) —d) N2 विपुलं G1 च पुनर् (for च महद्) Ś N2 B1 4 D1 4 8 10 11 12 प्रगृह्य विपुलं धनु

115 D1 M3 transp 114 and 115 —a) Ś D1 4 12 स (for first च) N2 विशल्यश्च (sic) (for विशल्यश्च) B3 आश्वास्य च महात्मा च —For 115cd cf 104cd —c) Ś V3 B4 D1 4 8 12 13 (all except V3 with hiatus) भागस्य च N V1 B1-3 D2 4 5 भविष्ये स (N2 V1 D5 स्व) V3 विचिन्त्य स्व (for अमीमांस्यम्) —d) D7 आत्मान (sic) Ś D8 12 13 त न (D6 म च) संस्मरन्, B1 D4 8 12 त न सो (B1 स स) स्मरत्, B4 सोस्मरतदा, D1 त च पास्मरत्, I3 (ed) प्रत्यनुस्मरत्, L (ed) तत्र सोस्मरत् (for प्रत्यनुस्मरन्) N V1 3 B2 3 D2 स्मृत्वा स्व (N2 V1 3 B1 4 सु) स्थाने भवत्, V3 नात्मान । सानुस्मरेत् (sic) ॥ Cr प्रत्यनुस्मरन्निति पाठ ॥ —After 115, N V B1-3 D2 4 13 ins.

1006* एतस्मिन्नन्तरे वीरो दृष्ट्वा रावणविक्रमम् ।
लक्ष्मण च समाश्वस्य सैन्य च सुदृढ पुन ॥,

while M3 ins.

1007* ॐ नमोऽनन्ताय देवाय सहस्रशिरसे नम ।

—M3 cont G1 ins. after 115

1008* न्यहनच्चापि सक्रुद्धो रावणो वानरीं चमूम् ।
ते हन्यमाना रौद्रेण क्षिप्रहस्तेन रक्षसा ।
राघवं शरण जग्मु प्रजापतिमिव प्रजा ।
राघवोऽपि रणे दृष्ट्वा कर्म रौद्रस्य रक्षस ।
धनु सज्यमुपादाय चामीकरविभूषितम् । [5]
रथस्थ समरे शूरमभिदुद्राव रावणम् ।

[M3 reads 116cd after l 3 and om l 4 and 6]

116 V1 G2 om 116ab —ab) B3 4 निपातितां B4 वीरो (for वीरां) Ś B1 D1-3 8 11 12 निपातितासर वीराणां, D5 T2 उत्पपात महावीर्यो (for °) V3 द्रवतीं वानरीं चमूं (for b) D4 पातितान्वानरान्वीरोऽधमूर्भेन तु वै तदा —M3 reads 116cd after l 3 of 1008* —c) M3 (ऽ)पि (for तु) D4 T2 3 द्रवतीं राघवो दृष्ट्वा —d) D1 समुपाद्रवत् —For 116cd, Ś N1 V3 B1 D1-4 8 12 subst

1009* दृष्ट्वा रामो रणगत प्रत्यपाद्रावण युधि ।

[V3 B1 D4 रणगत N2 प्रत्यपाद् (for प्रत्ययाद्) D4 रावण प्रत्यपाद् (by transp)],

whereas N2 V1 2 B1 4 D13 subst for 116cd,

1010* दृष्ट्वा रामो रणे तस्मिन्नभिदुद्राव रावणम् ।

[V1 क्रोधात् (for दृष्ट्वा) D13 वीर यौ (for तस्मिन्नभि)]

117 a) Ś B2 D4 अनुसंगम्य, V1 2 D1 8 12 स्य (D9 11 अनु) सक्रम्य, M1 2 समुपागम्य (for उपसंगम्य) V3 तमथैनमुपागम्य —b) M3 मारुतात्मज (for वाक्यमब्रवीत्) —d) D7 G1 M1 2 3 रावणं (for राक्षसं) Ś N V B1 2 4 D1-4 8 11 12 13 जहीमं (Ś D8 12 जहने) पापराक्षसं B3 जहीमं दुष्टरावण —After 117, D1 4 8 12 T2 3 G1 2 M3 4 ins, while G1 M1 2 ins. after 118cd

1011* विष्णुर्यथा गरुत्मन्तं शक्रश्चैरावतं समाश्रित ।

[D4 T2 3 यथा मयि, D7 G1 M1 2 ऽमृतं G2 समाश्रय (for मरुन्तं) D1 G1 समाश्रित ; M1 2 समाश्रित (M2 °त)]

ततस्तु राघवो वाक्यं वायुपुत्रेण भाषितम् ।
आरोहत्सहसा शूरो हनूमन्तं महाकपिम् ।
रथस्थं रावणं संख्ये ददर्श मनुजाधिपः ॥ ११८
तमालोक्य महातेजाः प्रदुद्राव स राघवः ।
वैरोचनमिव क्रुद्धो विष्णुरभ्युद्यतायुधः ॥ ११९
ज्याशब्दमकरोत्तीव्रं वज्रनिष्पेषनिस्वनम् ।
गिरा गम्भीरया रामो राक्षसेन्द्रमुवाच ह ॥ १२०
तिष्ठ तिष्ठ मम त्वं हि कृत्वा विप्रियमीदृशम् ।
क्व नु राक्षसशार्दूल गतो मोक्षमवाप्स्यसि ॥ १२१

यदीन्द्रवैवस्वतभास्करान्वा
स्वयंभुवैश्वानरशंकरान्वा ।
गमिष्यसि त्वं दश वा दिशो वा
तथापि मे नाद्य गतो विमोक्ष्यसे ॥ १२२

यश्चैष शक्त्याभिहतस्त्वयाद्य
इच्छन्विषादं सहसाभ्युपेतः ।
स एष रक्षोगणराज मृत्युः
सपुत्रदारस्य तवाद्य युद्धे ॥ १२३

G 6 36 108
B 6 39 129
L 6 37 122

(for समाहित) D7 10 11 आस्थाय महाकपिम् (for the post half)]

118 Ś V3 D1-3 8 12 G (ed) om 118ab —For 118ab Ñ V1 2 B D8 12 subst

1012* श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं युक्तं रामोऽनुचिन्त्य च ।

[B3 [s]चिन्त्य B1 D4 रामो नाशरथिस्तदा (for the post half)]

—Thereafter Ñ V1 2 B D4(l 1 only) 12 cont V3 ins before 1014*

1013* एवमुक्तस्तयस्तदा समारुह्य प्लवगमम् ।
राघवः समरामर्षी हन्तुकामो निशाचरम् ।

[(l 1) V2 3 B3 4 D12 समारूढ (for समारुह्य) —(l 2) D12 रावण (for राघव) V2 परमामर्षी V3 समरा मर्षी B1 तु रावण (for निशाचरम्)]

—c) G2 M1 2 वीरो (for शूरो) G1 सुमहातेजा (for सहसा शूरो) D7 M1 आरुरोह महावीरो (M1 °शूरो) D9-11 अथारुरोह सहसा —d) D5 7 T2 3 G2 3 M बलवन्तं (for हनूमन्तं) D4 T1 महाबलं, D7 G2 M3 महाहरिं —For 118cd Ś N V B D1-4 8 12 13 subst

1014* धरागतमिवन्द्रस्तु हनूमन्तं समास्थितः ।

[Ś D1-4 8 12 13 ऐरावणम्, Ñ V3 B2-4 D1 4 स V1 2 D12 तं (for तु) B3 अवस्थितः]

—After 118cd, G3 M2 3 ins. 1011* —e) Ś B1 D1 4 8 13 अथ सं ; B3 सरथं , D12 स तथा (for रथस्थं)

119 b) N2 च, V1 2 B2-4 [अ]थ (for स) B1 D8-11 रावण (for राघव) Ś N1 B1 D1 3 8 10,13 मलयथ (Ñ1 °या)मुपुर्नदन ; V3 D4 राघव मलयमायुधि —V3 om 119cd —c) Ś N1 B D1 3 4,8 13 विरोचनम् ; D5 7 11 T1 G1 2 M1 2 वैरोचनिम् D4 क्रुद्ध (for क्रुद्धो) —d) N1 उद्यतकार्मुक ; D4 अभ्युद्यतायुध

120 a) B3 ज्याघातम् Ś N1 D1-4 8 12,13 अथ(Ś D4 अपि ; N2 उप) कुर्वन्सं(D4 °र्वत), N2 V2 B1 4 सम(V3

सतु ; B3 अपि) कुर्वन्, V1 2 अथ कुर्वाणो (V3 °ण), B1 अथ सकुर्वन् (for अकरोत्तीव्र) —b) Ś D1 3 5 8 10 11 निस्वनं , D1(before corr as in text) 7 9 11 निष्ठुर (for निस्वनम्) D1 वज्रनिष्पेषणस्वन —c) D3 गभीरया Ś Ñ1 V3 B2 D1-4 8 12 13 गभीरोदग्रया वाचा

121 D11 om 121 —a) G1 मुहूर्तं स्व (for मम त्व हि) —c) Ś D4 11 स्वर्दं , D1-3 कुत्र (for क्व नु) G1 राक्षसदुर्बुद्दे —d) B2 D8 9 10 गत्वा, D4 जीवन् (for गतो) D7 गतो मत्तो विमोक्ष्यसे

122 D7 om (hapl) 122 —a) Ś2 यथा (sic) B3 अपि (for यदि) G1 शक्रान् (sic) L(ed) भास्वरान् (for भास्करान्) D13 च (for वा) —b) B4 -वैवस्वत (for -वैश्वानर) D4 पुरुवान् D4 च (for वा) L (ed) स्वयंभुवैश्वानरमीश्वरं च —c) B3 4 D1 3 6 9 11 13 T1 G2 3 M1 2 Ct दशधा, Cg as in text (for दश वा) Ś D4,13 दशो वै, B1 दशास्वपि, D8 दिशो दश G1 M3 दिशोऽथवा , Cg as in text (for दिशो वा) ※ Cg दश वा दिशो वेत्यत्र पक्षो वाकारश्चार्थे । , Ct 'दश वा दिशो वा' इति पाठे दशापि दिश इत्यर्थ ※ —d) Ś V3 B3 4 D1-6 8 12,13 नैनाद्य (for मे नाद्य) Ś Ñ V B D1 4 8 12,13 विमोक्ष्यस(N1 B3 °सि) मत्(Ś Ñ V1 2 B3 4 D3 8 13 त्तः) (for गतो विमोक्ष्यसे)

123 a) B3 यथैव ; D4 T1 M1 Cg यश्चैव ; T2 यश्चैक- (for यश्चैष) Ś N V B D1-4,7 13 निहतस्त्[(for [अ] भिहतस्त्) T2 समाप्य Cg 1 त्वयाद्य (as in text) —b) N1 V1 2 B3 4 इच्छन्वाद् , D7 9-11 T2 G M1 2 3 Ct गच्छन् ; Cg as in text (for इच्छन्) D5 9-11 T1 2 Ct [अ]भ्यु पेत्य, Cg as in text (for [अ]भ्युपेतः) Ś V3 B1 D1-3 8 12,13 विषादमाप्तवान्(Ś1 °मपातम् ; V3 B1 D1 °मूर्छां स ; D3 °मागतस , D8 °मुपगत, D13 °मुच्चैः स)हसाभि(D3 °सा हि)पन्न , N1 विमाजस्य महता विपन्न , D4 विषादेन मूर्छां सहसाविपन्न —c) Ś N1 V1 D1 3 4,13 13 एव (for एष) M1 2 नाथ (for गण) Ś N V B D1 4 8 12 13 मम त्युमूल (for राज मृत्यु) —d) D5,10 11 G1 Ct पौत्रस्य,

G 6 36 109
B 6 59 131
L 6 37 123

राघवस्य वचः श्रुत्वा राक्षसेन्द्रो महाकपिम् ।
आजघान शरैस्तीक्ष्णैः कालानलशिखोपमैः ॥ १२४
राक्षसेनाहवे तस्य ताडितस्यापि सायकैः ।
स्वभावतेजोयुक्तस्य भूयस्तेजो व्यवर्धत ॥ १२५
ततो रामो महातेजा रावणेन कृतव्रणम् ।
दृष्ट्वा प्लवगशार्दूलं क्रोधस्य वशमेयिवान् ॥ १२६
तस्याभिसंक्रम्य रथं सचक्रं
साश्वध्वजच्छत्रमहापताकम् ।
ससारथिं साशनिशूलखड्गं
रामः प्रचिच्छेद शरैः सुपुङ्खैः ॥ १२७
अथेन्द्रशत्रुं तरसा जघान
बाणेन वज्राशनिसंनिभेन ।
भुजान्तरे व्यूढसुजातरूपे
वज्रेण मेरुं भगवानिवेन्द्रः ॥ १२८
यो वज्रपाताशनिसंनिपाता-
न्न चुक्षुभे नापि चचाल राजा ।
स रामबाणाभिहतो भृशार्त-
श्चचाल चापं च मुमोच वीरः ॥ १२९

Cg as in text (for दासस्य) D₅ ग्रहार्थ G₃ M₁ ₃ Ct सख्ये (for युद्ध) Ś Ñ V B D₁₋₃ ₅,₁₅,₁₃ प्रव(D₁₃ प्रवे) क्ष्यते वै तव सैन्यकक्षे(Ś Ñ₃ D₉ ₁₁ °क्ष्य), D₄ प्रवर्धते वानर सैन्यरक्षी —After 123 D₅ ₁₀ ₁₁ S ins

1015* एतेन चात्यद्भुतदर्शनानि
शरैर्जनस्थानकृतालयानि ।
चतुर्दशान्यात्तवरायुधानि
रक्षःसहस्राणि निषूदितानि ।

[(l 2) T₁ कृतालयानि —D₅ reads in marg from नि in l 3 up to l 4 —(l 4) T₂ निपातितानि (for निषूदितानि) ❀ Cg मत्तच्छन्द इतिविशेषः । यणोऽश्मीत्यादिप्रयोगाद् अय नन इति प्रयोगात्र । मधेरार्षे । मृदुशब्दापेक्षया वा एतेनेत्युक्तिः । चतुर्दशानि चतुर्दशशब्दाद् आवश्यि टिलोपे कृते जसि रूपम् । यद्वा एतेनेति स्वार्थेन लक्ष्मणो निर्दिश्यते ❀]

124 V₃ om 124 —ᵇ) D₉₋₁₁ G₃ महाबल (for °कपिम्) —After 124ᵃᵇ, D₉₋₁₁ ₁₁ S G (ed) ins

1016* वायुपुत्रं महावीर्यं वहन्तं राघवं रणे ।
रोषेण महताविष्टः पूर्ववैरमनुस्मरन् ।

[(l 1) D₇ महामान D₉₋₁₁ महावेग (for महावीर्यं) D₆ ₈ S om while K (ed) reads within bracket l 2]

—ᶜ) Ś₁ B₁ D₉ ₁₁ बाणै B₃ युद्धे (for तीक्ष्णैः) —ᵈ) Ś B₁ D₁₋₄ ₈ ₁₃ ₁₈ कालवैश्वानरोपमैः

125 ᵃ) M₁ ₃ रावणन D₃ ₁₀ [आह]हते D₁₁ [आ] हतस्य (sic) (for [आ]हवे) Ś N₃ V B D₁ ₄ ₈,₁₃ राघव (B₃ स्कंधग) वहत(B₂ च स्वह [sic] D₂ ₈ च वद D₄ प्रहस)स्तस्य, N₁ D₁₃ रावणन(D₁₃ राघवश्च [sic]) तत स्तस्य —ᵈ) Ś N V₁ B₁ D₃ ₈₋₁₀ ₁₂ ₁₃ M₃ [ऽ]प्यवर्धत D₂ ₇ T₃ [ऽ]भ्यवर्तत D₈ व्यवधयत् (sic)

126 ᵃ) D₂ om रामो —ᵇ) B₄ कृत व्रणं D₁₃ कृत स्रवत् (sic) —ᶜ) N₁ D₃ ₄ द्रुतग D₂ प्रवर (for प्लवग) —ᵈ) G₃ M₃ कोपस्य Ś N₁ V₃ ₃ B D₁ ₄,₈,₁₃ भय गात्(D₁ °यात्), V₁ V₂ समन्वगात् (for एयिवान्) —After 126 Ñ V B₂₋₄ D₁₃ ins

1017* हनूमानपि तद्रक्षो व्यवधत महाबलः ।
विद्धो वेगेन महता शरैरग्निशिखोपमैः ।

[(l 1) D₁₃ रावणोपि (sic) (for व्यवधत) V₂ महाकपि]

127 ᵃ) V D₆ T₃ ₃ M₃ [अ]पि D₇ [अ]पि, Cm g t as in text (for [अ]भि) Ś N₁ V B₁ ₄ D₃ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ साक्रम्य, D₂ गत्वाथ, D₈ M₃ Cg चक्रम्य Cm t as in text (for संक्रम्य) B₁ ततो हुताशस्य (for तस्याभिसंक्रम्य) —ᵇ) N V₁ B₃ ₄ D₁ साश्व, B₁ सह, D₄ साग्र (for साश्व) Ś D₃ ₈ ₁₃ ध्वज चाद्र, N₁ ध्वज चैव V₁ ₃ B₄ ध्वजं चापि, B₁ ₄ D₁ ₃ ₄ ₁₃ ध्वज चाथ, B₂ ध्वज सासि, G₁ ध्वज छत्र (for ध्वजच्छत्र) V₃ महत्पताकं, D₂ ** पताक —ᶜ) Ś₁ D₃ ₄ ₈ ₁₃ साशनि, D₁ ₃ ₁₃ सोशनि, D₃ T₃ ₃ उग्र स (for साशनि) —G₁ damaged from शूल up to प्रचि in ᵈ Ś₁ V₃ B₃ ₄ D₁₋₄,₈,₁₂ ₁₃ M₃ -गुरुवेगै (V₃ B₁ ₄ D₁ ₁₃ M₃ °ग) Ś₂ वेगतुल्यै, Ñ V₁ ₃ B₁ खड्गशूल (by transp) (for शूलखड्ग) B₃ छत्र सित तस्य सहस्रभद्र —ᵈ) Ś Ñ V B₁ ₃ ₄ D₁ ₃ ₄ ₁₃ ₁₃ G₃ M₃ शरै सुतीक्ष्ण, B₃ शरै शिताग्रै ; D₉₋₁₁ शितै शराग्रै

128 ᵃ) B₃ जघान रामस्तमुपेत्य वेगात् —ᵇ) N₁ V₁ ₃ B₃ ₃ D₁₃ शरण; V₃ B₁ D₄ बाणैश्च D₆ marg (for बाणेन) D₆ T₃ ₃ [आ]शुग (for [अ]शनि) V₃ B₄ D₄ तुल्यवेगै (for संनिभेन) —ᶜ) Ś D₈ ₁₃ शिलानुरूपे, N₁ B₁ सुजातरूपो, G₁ शिलाकठोरे —ᵈ) G₁ damaged for मेरु भगवा D₁ यथा (for इव) Ñ V₂ B₃ ₃ वज्री यथाद्रौ युधि दानव(N₁ V₂ राक्षसं)द्रै ❀ Cg वज्रेण मेरुं भगवानिवेन्द्र इति अहर्तुरामस्येन्द्रसाम्यमित्यपुनरुक्तिः ❀

129 ᵃ) Ś D₃ ₈ ₁₃ वेग V₃ B₄ शक्र, N₁ V₁ ₃ D₂ पात (for पात) Ś B₁ ₄ D₁₋₄ ₈ ₁₃ ₁₈ G₁ संनिपातैर्

तं विह्वलन्तं प्रसमीक्ष्य रामः
समाददे दीप्तमथार्धचन्द्रम् ।
तेनार्कवर्णं सहसा किरीटं
चिच्छेद रक्षोधिपतेर्महात्मा ॥ १३०

तं निर्विषाशीविषसंनिकाशं
शान्तार्चिषं सूर्यमिवाप्रकाशम् ।
गतश्रियं कृत्तकिरीटकूट-
मुवाच रामो युधि राक्षसेन्द्रम् ॥ १३१

कृतं त्वया कर्म महत्सुभीमं
हतप्रवीरश्च कृतस्त्वयाहम् ।
तस्मात्परिश्रान्त इति व्यवस्य
न त्वां शरैर्मृत्युवशं नयामि ॥ १३२

स एवमुक्तो हतदर्पहर्षो
निकृत्तचापः स हताश्वसूतः ।
शरार्दितः कृत्तमहाकिरीटो
विवेश लङ्कां सहसा स राजा ॥ १३३

तस्मिन्प्रविष्टे रजनीचरेन्द्रे
महाबले दानवदेवशत्रौ ।
हरीन्विशल्यान्सह लक्ष्मणेन
चकार रामः परमाहवाग्रे ॥ १३४

G 6 36 120
B 6 59 143
L 6 37 133

(D3 °ते), N1 शक्तपातैद्, N2 V1 2 B3 शूलपातैद्, V3 -तुल्यवेगैद् (for -सनिपातान्) B2 तथैव वज्राशनिसूक्तपातैद् ꙮ Cg वज्रपातयुक्ताशनिसंनिपाताविति मध्यमपदलोपिसमास ।, Ct वज्रपातश्चाशनिसंनिपातश्चेति समाहारैकत्वम् ꙮ —^{b}) V1 D3 चापि (for नापि) —^{c}) Ś Ñ V B1-4 D1-4 11 13 व्यथातंद्, D8 om (for भृशार्तंद्) —^{d}) B1 दीन (for वीर) —For 129^{cd} B1 subst

1018* स रामबाणाततनुश्चचाल
बाणान्सुतीक्ष्णान्सहसा मुमोच ।

130 ^{a}) Ś D8 सु, Ñ2 V1 B1 2 D1-8 12 13 स (for त) Ś D8 13 तु, B2 च, D3 सु (for प्र) N1 V3 B4 D4 त विह्वल तत्र (N1 सप्र) (for त विह्वलन्त प्र) —^{b}) B1 दीपितमथ (unmetric), B3 दाहमिव, G2 3 बाणमथ (for दीप्तमथ) —^{d}) G2 चिक्षेप (for चिच्छेद)

131 ^{a}) V3 B4 D4 विभग्नम् (for त निर्वि) D8 -सप्रकाश (for सनिकाश) B3 त वै निराशीकृतनिर्विशङ्क (sic) —^{b}) B4 शान्ताचिषा Ś B1 D2 4 8 13 [अ]बकव, V3 B4 D6 T1 M3 प्रकाश, V3 D1 2 [अ]प्रक(D3 °न)द्, D13 [अ]तद्वद्, G3 प्रतात (for [अ]प्रकाशम्) —^{c}) B3 दाक्षश्रिय D7 13 कृत (for कृत्त) Ś V1 D2 4 8 12 कुडल, Ñ V1 2 B2 3 मौलिं, B1 दह, B4 महत, D1 8 14 देवा (for -कूटम्) G1 महाकिरीटम्, G (ed) किरीटिमौलिं, Cg k t as in text (for किरीटकूटम्) —^{d}) Ś V3 B1 4 D1-4 8 13 प्रोवाच, N V1 2 B2 तदाह, B3 प्रत्याह (for उवाच) D6 reads राक्षसेन्द्रम् in marg

132 ^{a}) Ś N V B1 2 4 D1-4 8 12 13 सुतीव्र, B3 सुदुष्कर (for सुभीम) —^{b}) D4 स्वहतस्, D11 * कृतस् (for च कृतस्) Ś D8 12 [अ]द्य (for [अ]हम्) B3 त्वया कृतोऽह (by transp) —Ś D8 13 om 132^{cd} —^{c}) V1 B3 D1 6 T1 M3 5 श्रात इव V3 B4 D4 श्रान्तमिव, B2 4 D3 श्रान्तमिति D11 श्रान्त परि (unmetric) (for श्रान्त इति) B3 प्रपश्यन् D5 व्यवस्यन् —^{d}) D2 T1 त्वा (for त्वां) N1 V1 2 -वशे, B3 D11 पथ (for वश) —After 132, D1-7 9-11 S ins

1019* गच्छानुजानामि रणादितस्त्वं
प्रविश्य रात्रिंचरराज लङ्काम् ।
आश्वस्य निर्याहि रथी सधन्वी
तदा बलं द्रक्ष्यसि मे रथस्थ ।

[(l 1) D5 गच्छामि (sic), D10 11 प्रयाहि, Cm g as above (for गच्छानु) —(l 3) D6 9 T2 3 G3 M1-3 Cm g आश्वास्य D1 6 T1 G2 3 M3 च (for सु) —(l 4) M1 3 6 तथा (for तदा) D7 9-11 Ct प्रेक्ष्यसि, Cg as above (for द्रक्ष्यसि) G1 रणस्थ ꙮ Ct प्रेक्ष्यसि प्रक्षिप्स्यसि ꙮ]

133 ^{a}) D4 इत्येवमुक्तो Ś V3 B1 D1 4 8 12 13 मानदर्पो, Ñ V1 2 B2 4 बाहुदर्पो (for दर्पहर्षो) B3 एवं स रामेण निरस्तदर्पो ꙮ Cg अत्र क्रियाभेदात्तच्छब्दद्वयमिति न तद्वैयर्थ्यम् ꙮ —^{b}) D2 4 7 निकृत्त D7 M1 2 चापो नि, T1 चापोप, G1 3 M3 चापश्च (for चाप स) Ś V3 B1 D1-4 8 12 13 सवार सशूल (for स हताश्वसूत) Ñ V1 2 B2-4 निकृत्तचापासिरथाश्वशास्त्र (B3 °छत्र, B4 °शस्त्र) —After 133^{ab} Ś D2 8 13 ins

1020* अन्य रथ सारथिना प्रणीत
समारुरोहाथ विधूतवाङ्क ।

[(l 2) D8 विधूतलक्ष]

—V3 om 133^c-134^{ab} —^{c}) Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 शोक M5 रण (for शर) D4 7 कृत, D9-11 भग्न- (for कृत्त) N2 B2 3 D7 T2 G2 किरीटदेहो (D7 T2 G2 °कूटो) D4 किरीटकुण्डलो (for महाकिरीटो) —^{d}) Ś N V1 2 B D1-4 8 12 13 ग(V1 V1 2 B3 द्र)तश्री, G1 पद्माक्ष्या, M3 5 स राजा (for स राजा)

134 V1 om 134^{ab} (cf v l 133) —^{a}) N V1 2 B D1 3 4 रजनीचरेशे —^{b}) D1 मानव (for दानव) M3

G. 6. 36. 121
B. 6. 59. 144
L. 6. 37. 134

तस्मिन्प्रभग्ने त्रिदशेन्द्रशत्रौ
सुरासुरा भूतगणा दिशश्च ।
ससागराः सर्पिमहोरगाश्च ।
तथैव भूम्यम्बुचराश्च हृष्टाः ॥ १३५

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्तचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४७ ॥

देवैश्सत्रौ —ᶜ) Ñ1 D1 M1 पुनराहवाग्रे (D2 °वाग्र, M2 °घोत्रे [sic]) Ñ2 V1.2 B2.3 D4 परसाख (D4 °वि) विचदा

135 ᵃ) Ñ1 D2.3 प्रविष्टे, D6 T G2.3 M Cg प्रमिके (for प्रभग्ने). —D6 om. 135ᶜᵈ. —ᶜ) Ś D8.12 ससागरा, G1 M1 ससारगा (metr.), Cg ससागरा (as in text) Ś1 Ñ2 B1.4 D2.6.9–11 M3 सर्वे (for सर्पि) —ᵈ) D6.7.9–11 प्रहृष्टाः (for च हृष्टाः) Ś D8.12 चचाल भूर्भूतचराचराश्च, Ñ1 ब्रह्मर्षिरे भूतगणाश्च सर्वे; Ñ2 V B2.3 ननर्दिरे सिद्ध (B3 देव) गणाश्च सर्वे, B1 D1–3.12 चचाल भूर्भूमि (D3 °व) धरा (D2 °र) सुराश्च, B4 ननर्दिरे भूमिपराश्च सर्वे —After 135 Ś D8.12 ins.

1021* भग्नासिपुर्यां नरराक्षसाश्च
चक्रायक रावणरामयोश्च ।
पराजयं चापि जयं च रामो
दशाननश्चापि विवेद नैव ।

[(l. 3) D8 वा (for first च) —(l. 4) D8 सव (for नैव)]

while D12 ins.

1022* ग-पर्वयक्षाश्रकिता बभूवु

Colophon.—*Kanda name*: Ś1 Ñ2 D6.7 om. Ñ1 V1 B D1.3.12 लङ्का° —After Kanda name D12 ins. युद्धपर्वणि —*Sarga name*: Ś Ñ V1.2 B D2–4.8.12.13 रावणभग्न, V3 रावणपराजय, D8 रामयुद्ध; M3 युद्धभग्न —*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 Ñ2 V3 B2.3 D1.4.8.12.13 om., Ś2 D5 36, Ñ1 V2 B4 D6 37, V1 D1 38, B1 34, D2–7.10.11 T1 G M 59, T2 64, T3 65 —After colophon, D1 concludes with जय राम; G M1.2 with श्रीरामाय नमः, M3 with श्रीरामचन्द्राय नमः

४८

स प्रविश्य पुरीं लङ्कां रामबाणभयार्दितः ।
भग्नदर्पस्तदा राजा बभूव व्यथितेन्द्रियः ॥ १
मातंग इव सिंहेन गरुडेनेव पन्नगः ।
अभिभूतोऽभवद्राजा राघवेण महात्मना ॥ २
ब्रह्मदण्डप्रकाशानां विद्युत्सदृशवर्चसाम् ।
स्मरन्राघवबाणानां विव्यथे राक्षसेश्वरः ॥ ३
स काञ्चनमयं दिव्यमाश्रित्य परमासनम् ।
विप्रेक्षमाणो रक्षांसि रावणो वाक्यमब्रवीत् ॥ ४
सर्वं तत्खलु मे मोघं यत्तप्तं परमं तपः ।
यत्समानो महेन्द्रेण मानुषेणास्मि निर्जितः ॥ ५
इदं तद्ब्रह्मणो घोरं वाक्यं मामभ्युपस्थितम् ।
मानुषेभ्यो विजानीहि भयं त्वमिति तत्तथा ॥ ६
देवदानवगन्धर्वैर्यक्षराक्षसपन्नगैः ।
अवध्यत्वं मया प्राप्तं मानुषेभ्यो न याचितम् ॥ ७

G 6 37 7
B 6 60 7
L 6 38 7

48

1 ᵃ) Ñ2 D5.13 स (for स) —ᵇ) Ś D6.8.12 बला दित, B4 प्रपीडित (for भयार्दित) —Ś D5.8.12 (om [hapl] 1ᵈ and 2ᶜ) transp 1ᶜᵈ and 2ᵃᵇ —ᶜ) B1 नि श्वसंश्च, D1.13 विनि(D13 °नि)श्वसन्, G1 M5 भिन्न° (for भग्नदर्प°) Ś D2.4.8.12 यथा, Ñ2 B2.4 ततो (for तदा)

2 Ś D5.8.12 (om [hapl] 1ᵈ and 2ᶜ) transp 1ᶜᵈ and 2ᵃᵇ —ᶜ) D4 भवद् (for ऽभवद्) —ᵈ) D4 राघवस्य महात्मन

3 ᵃ) V3 D1-11 G प्रतीकाना, Cr m g as in text (for प्रकाशाना) —ᵇ) D2 स्तनित, D9-11 G1 ज्वलित (for सदृश) V3 तेजसा (for °वर्चसाम्) —ᶜ) N1 क्षपि च (for राघव) ‡ Cm रावणबाणानामिति क्वचित् पाठः ‡ —ᵈ) D6.8 व्यथितो (for विव्यथे) Ñ2 V B D1.3.4.10 राक्षसाधिप, D3 रावणेश्वर

4 V3 om 4ᵃᵇ —ᶜ) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 धवे (Ñ V1.2 B2.4 निरी)क्ष्य(Ś1 Ñ2 V1.2 B1.4 D1.4.8.13 °क्ष्य)माण सचिवान्

5 ᵃ) Ñ1 D4 पूर्वं (for सर्वं) D3.4 तु (for तत्) Ś Ñ2 V B D1.3.12.13 मोघं मे (by transp) D6 ह्यविचस्ते (sic) (for मे मोघं) —ᵇ) Ś Ñ2 B4 D1-4.8.12.13 कृत (for तप्त) —ᶜ) D6 T2.3 य (for यत्) —ᵈ) D5 9-11 विनिर्जित, D8 [ऽ]स्मि तर्जित (for [ऽ]स्मि नि°) —For 5ᶜᵈ, Ś N V B D1-4.8.12.13 subst

1023* यदिन्द्रेण समानोऽहं मानुषेण पराजितः ।

[Ñ2 V1 B2.4 यद्वेंद्र D4 स देवेंद्र (for यदि द्रेण) Ś2 मनुष्येण V2 marg (for मानुषेण)]

6 ᵃ) G1.2 M3 तु (for तद्) —ᵇ) T2 सत् (for अस्मि) —For 6ᵃᵇ, Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 subst

1024* पुराण ब्रह्मण इद वचस्तन्मामुपस्थितम् ।

[Ś D5.8.12 पुरा मे Ñ1 B2 प्रमाण, V2 प्रमाणो, B1 व्यक्त यद् (for पुराण) V1.2 B1 ब्रह्मणो वाक्य, D4 ब्राह्मणमिद, L (ed) ब्रह्मणा प्रोक्त (for ब्रह्मण इद) B2 वचन (for वचस्तन्) D2 क्षपातन Ś V1.2 B1 D5.8.13 तद्वच (V1.2 इद मां, B1 तच्च मां) समुपस्थित, D4 वचस्तत्मादुपस्थित (for the post half)] —ᶜ) D9-11 मनुष्येभ्यो G2 न जानीहि, Cr m g k t as in text (for विजानीहि) —ᵈ) Ś Ñ V B D1.4.8.12.13 इत्येव (for त्वमिति)

7 ᵃ) B2 D2 गन्धर्व- —ᵇ) D7.10.11 G2 M1.2.5 प्रोक्त, Cg as in text (for प्राप्त) —ᵈ) Ś B1 D5.8.12.13 परिभूतास्तु मानुषा Ñ1 D4 परिभूति(D4 °त)श्च मानुषात्, N2 V B2.4 D3 परिभूतश्च(V D3 °स्तत्तु, B4 °स तु [sic]) मानुषे, D1 परिभूतस्तु मानुषात् —After 7, Ś Ñ V B D2.4.8.12.13 ins, while D5.8 (l 4-5 and 9-10 only) cont after 1026*

1025* यद्यापि हिमवच्छृङ्गे क्रुद्धो नन्दीश्वरोऽभ्यभाषत ।
तथैव तुल्यवदनैरवरुद्धा हि मे पुरी ।
तयोर्महात्मनोर्वाक्यं नान्यथा तद्धि साम्प्रतम् ।
तस्य विभीषणेनोक्तं यच्च वाक्यं महात्मना ।
तदिदं मामनुप्राप्तं विभीषणवचः शुभम् । [5]
तस्य प्रयुक्तवाक्यस्य नान्यथा याति साम्प्रतम् ।
मया दर्पबलोत्सेकात्तस्यथा चिन्तितं तदा ।
तदन्यथा परिणतं मम दौरात्म्यचेष्टितैः ।
नातिभारोऽस्ति दैवस्य पौरुषे नियता मतिः ।
दैवपौरुषसंयोगात्सिद्धिर्नियमवाप्यते । [10]

[B2 transp l 1 3 and l 4 6 —(l 1) Ś D13 यस्यापि D2 यद्यापि D5 यस्यापि (for यद्यापि) — B2 D5.13 नदीश भाषत; N1 V1.2 B4 नदी श्च B1 D1.3 नदी यदभाषत D4 नन्दि° —(l 2) Ś व (for [ए]व) Ś D8 वचनैर् (for वदनैर्) N V B1.2 D4 रु(B1 रो)पस्था B4 D1.3 अभिरुद्धा(D13 °द्ध) D2 अभिरुद्धा (for अवरुद्धा) N1 D4 पुरी मम (for हि मे पुरी) —(l 3) D2 तस्य वाक्यं महात्मनो (for the prior half) N V B D4 यान्ति D1.3.13 यद्वि (for तद्धि) V1.2 मां प्रति (for साम्प्रतम्) —After l 3 D3 reads l 8 and l 7 —D1.3 om (hapl) l 4 6 —(l 6) N V B2-4 D2.4.13 तस्य धर्मविमुक्त(V1.2 °वाक्य)स्य (for the prior half) Ś D5.13 तत्, D13 यति (for]

G 6 37 13
B 6 60 12
L 6 38 13

एतदेवाभ्युपागम्य यत्न क्रियतामिहार्दथ ।
राक्षसाश्चापि तिष्ठन्तु चर्यागोपुरमूर्धसु ॥ ८
स चाप्रतिमगम्भीरो देवदानवदर्पहा ।
ब्रह्मशापाभिभूतस्तु कुम्भकर्णो निबोध्यताम् ॥ ९

स पराजितमात्मानं प्रहस्तं च निषूदितम् ।
ज्ञात्वा रक्षोबलं भीममादिदेश महाबलः ॥ १०
द्वारेषु यत्नः क्रियतां प्राकाराश्चाधिरुह्यताम् ।
निद्रावशसमाविष्टः कुम्भकर्णो निबोध्यताम् ॥ ११

यानि) —(l 7) Ś Da 10 त्वंवर (for त्वंवर) B1 चान्यथा (for अन्यथा) B1 वनित (for विविन) B1 अन्यथेव हि विविन (for the post half) —Ś D1 3 5 om l 8 —(l 8) Ñ V1 2 B3 4 D1 यशिना (for °गत) V2 D1 चेहिर B2 चितिनै (for चेहिरे) D1 यद्यदिरम्यचेष्टि D1 मम चोत्तमभक्षिण (for the post half) —(l 9) B4 D4 नास्ति (for नाति) D4 भाता (for भाते) V2 D2 D1 3 11 हि B4 [°]स्व (for ऽस्ति) Ñ V1 B2 3 D2 [ऽ]पि कुर्वे यया D3 10 निवसन् गति —V2 om l 10 —(l 10) B1 देवासुरैश्च B3 देवीपुरस्य D3 11 देव पौ(D3 पु)रस्य D2 दैवपुरस्य N2 B4 D2 निव सिविर् (by transp)]

—After 7 D3 5 7—11 S ins

1026* विद्धि मानुष मत्त रामं दशरथात्मजम् ।
इक्ष्वाकुकुलजातेन अनरण्येन यत्पुरा ।
उत्पत्स्यति हि मद्वंशे पुरुषो राक्षसाधम ।
यस्त्वां सपुत्रं सामात्यं सबलं साश्वसारथिम् ।
निहनिष्यति संग्रामे त्वां कुलाधम दुर्मते । [5]
रामोऽहं वेदवत्या च यथा सा धर्षिता पुरा ।
सेयं सीता महाभागा जाता जनकनन्दिनी ।
उमा नन्दीश्वरश्चापि रम्भा वरुणकन्यका ।
यथोक्तास्तु मया प्राप्तं न मिथ्या ऋषिभाषितम् ।

[(l 1) D11 13 G2 Ck t तमिन M1 3 तमि° Cv r m g as above (for विद्धि) —(l 2) Note the hiatus between the two halves D3 5 T1 3 G2 M3 Cg जातेन Cm as above (for जातेन) D7 M5 (both to avoid hiatus) ह्यनरण्येन (for अन°) —G3 om l 3 5 —(l 3) M5 Cv m g च दृश्यते B(ed) मद्देश —(l 5) G1 2 M5 धर्मेण (for संग्रामे) M1 3 त्व (for त्वां) D1 संयुगे (for दुर्मते) M5 कुलाधम सुदुर्मते (for the post half) ꣸ Cv अत्र द्वितीयस्त्वांशब्दः प्रथमप्रयुक्तस्य दूरप्रयुक्तत्यानुस्मरणार्थः । Cm त्वामिति द्विरुक्तिरादराधिक्येन । Cg यत्त्वामित्यत्र तु भागिति छेदः । आमित्यङ्गीकारे । यस्तु पुरुषस्त्वां संग्रामे निहनिष्यति स मद्वंशे उत्पत्स्यते । आं निश्चितम् । इति एव प्रकारेण । । अन्ये तु त्वामिति द्विरुक्तिरनुस्मरणार्थेत्याहुः । अपरे त्वां महाविभागेन द्विरुक्तिरिति । त्वां प्रत्युत्पत्स्यते इति द्वितीयत्वांशब्दान्वय इत्येके ꣸ —(l 6) D1 G2 M1 3 या मया D7 T1 G2 M2 3 Cm g यथा सा D6 तथा सा T1 या ** (moth eaten) Ct as above (for यथा सा) ꣸ Cv वेदवत्या नेति सम्यक् पाठः ꣸ —After l 6 G1 ins

1026(A)* स्वयं च नन्दीश्वरश्च पुरुषेषु च मे राक्षस

—(l 8) D5 om उमा नन्दी —(l 9) G2 यथुक्तास्तु M1 3 यथुक्तास्तु Cv r g t as above (for यथोक्ताः) D5 T1 3 G1 M3 4 Cv g तपसा प्राप्ता (T3 M3 4 Cv g °प्तं) T2 तपसा प्राप्तं G2 तु यथाप्राप्तिः Cm t as above (for तु मया प्राप्तं) D3 6 9 यथोक्तस्तु सर्व प्राप्ते (for the prior half) D5 मुनि (for ऋषि) ꣸ Cr तपसा प्राप्ता तपसा युक्ता यथोक्ता । यथोक्तदुःखिताभिन निष्फलेति शेषः । यथोक्तं तु मया प्राप्तं न मिथ्या ऋषिभाषितमिति पाठः । Cm यथोक्तं तु मया प्राप्तमिति वा पाठः । यदैवैतदुक्तं तन्मया प्राप्तमित्यर्थः । , Ct 'यथुक्तास्तु मया' इति पाठान्तरम् ꣸]

8 ᵃ) D3 7 11 13 समागम्य (for [अ]भ्युपागम्य) —For 8ᵃᵇ Ś Ñ V B D1 4 6 10 12 13 subst

1027* सज्जा भवन्तो रक्षन्तु नगरीं वै समन्ततः ।

[D12 संज्ञा (sic) (for सज्जा) Ś D4 12 भवतु (for भवन्तो) Ś V3 B3 4 D4 6 12 से (for वै)]

—ᶜ) D4 सराक्षसाद् (hypm) (for राक्षसाः) Ś1 B1 4 D1 4 6 12 13 [पु]र (for [अ]पि) D12 सतिष्ट (sic) (for तिष्ठन्तु) —ᵈ) Ś B1 3 D4 6 12 पुर, Ñ V B2 4 D1 6 10 चय (for चर्या) D1 मूर्धनि (for मूर्धसु) L(ed) पुरगा पुरमूर्धसु

9 V1 om (hapl ?) 9 —ᵃ) Ś V2 B1 4 D1 4 6 12 13 दर्पात्र N V1 B2 3 सचोच D6 सत्वश्च D7 10 11 Ct गाम्भीर्यो Ct as in text (for गम्भीरो) —ᶜ) Ś Ñ V1 3 B D1 4 6 8 12 च G3 स (for तु) —ᵈ) N1 V1 B2 3 D1 प्र(D1 नि)बोध्यता B4 D4 12 विबुध्यता (sic) —After 9 D1 reads 13

10 G1 om (hapl) 10-11 —ᵃ) Ś V V B D1—4 6 8 12 Ct समरे जितम् (for स पराजितम्) —ᵇ) Ś B1 D1 3 8 12 पित(D1 °ते) रण N1 V3 D6 D4 12 हत रण N2 V1 3 B2 3 तथा हत: D3 रण हत M3 [अ]रिसूदने (for निषूदितम्) —ᶜ) B2 यक्षो (sic) (for रक्षो) ŚN2 D 8 11 T3 G3 भीमबलम् N2 V1 3 B3 D4 बल भीमम् (B3 °तम्) M4 बलसंचम् (for बलं भीमम्) V2 राक्षसानादिदेशाथ —ᵈ) V2 राक्षसेन्द्रो (for आदिदेश) —D2 om (hapl) from महाबल up to कुम्भकर्णं in 11ᵈ ꣸ Ct एतदुत्तरम् स हि सख्ये' इत्येव श्लोक इति कतकस्वरस । क्वचित्तु सार्धश्लोकद्वयमधिकं पठ्यते द्वारेष्वित्यादि ꣸

11 D1 G2 om 11 (cf v l 10) —ᵃ) L(ed) यत्न (for यत्नः) Ś D8 9 कर्तव्य (for क्रियतां) D8 क्रियतां यत्न (by transp) B2 द्वारे यत्नश्च क्रियतां —ᵇ) N2 B1 D2 4 T1 G1 M3 [अ]व(V2 D1 °पि, T2 °भि)रुह्यतां V1 [अ]भिरक्ष्यतां B3 निरुध्यतां V1 D4

नव षट् सप्त चाष्टौ च मासान्स्वपिति राक्षसः ।
तं तु बोधयत क्षिप्रं कुम्भकर्णं महाबलम् ॥ १२
स हि संख्ये महाबाहुः ककुदं सर्वरक्षसाम् ।
वानरान्राजपुत्रौ च क्षिप्रमेव वधिष्यति ॥ १३
कुम्भकर्णः सदा शेते मूढो ग्राम्यसुखे रतः ।
रामेणाभिनिरस्तस्य संग्रामेऽस्मिन्सुदारुणे ।
भविष्यति न मे शोकः कुम्भकर्णे विबोधिते ॥ १४
किं करिष्याम्यहं तेन शक्रतुल्यबलेन हि ।
ईदृशे व्यसने प्राप्ते यो न साह्याय कल्पते ॥ १५
ते तु तद्वचनं श्रुत्वा राक्षसेन्द्रस्य राक्षसाः ।
जग्मुः परमसंभ्रान्ताः कुम्भकर्णनिवेशनम् ॥ १६

G. 6. 37. 22
B. 6. 60. 22
L. 6. 58. 21

ग्राकारात्रविशेहतो; V3 प्राकाराभोमिरश्यतो.—B1 D12 om. (hapl.?) 11ᶜᵈ.—ᶜ) Ś Ñ1 V1 B2.3 D1-6.8.11 M1.2 -षड्; V3 -पञ्च- (for -षट्-). V1 (m. also as in text) समामाय; B2 D1 -समाहिष°. ☆ Cg : निद्राव्याससमादिष्टः निद्रावशेन व्याप्तः। यद्वा: कर्तुमहस्त्राय पुनरुक्ति. ☆—ᵈ) =9ᵈ. Ś1 D10-11 विबोध्यतां; Ñ V B2.3 D2 प्र(D1 प्र)बोध्यतां; B4 विबुध्यतां (sic); D1 G2 [?]ति बो°.—After 11, Ś Ñ V1.2 B D1-6.8.10 (B1 D12 after 11ᵃᵇ, owing to om.) read 13, 14ᶜᵈ and 1031*, D12 reads 13 and 14ᵉ⁻ᶠ, D1 reads 14ᶜᵈ and 1031*; while D1-7.10.11 S ins.:

1028* सुप्तं हरति निद्रित्वा कालोऽपहृतचेतनः ।

[D6 स्व (for सु°). D1.10.11 T1.2 पश्च- (for सप्त-).]

12 D6 om. up to कुम्भकर्णं in 12ᶜ (cf. v.l. 10). V1 om. 12. G1 om. 12ᵃᵇ.—ᵃ) B4 D1.3.11 दश (for नव). Ś Ñ V1.2 B2.3 D1.3.5-11 Ct नव सप्त दशाष्टौ च; B1 नव षड्दशाष्टौ च; G1 [illegible]—After 12ᵃᵇ, D1-7.10.11 T G1.2 M ins.:

1029* सर्वं [illegible] सुप्तोऽयमितस्तु नवमेऽहनि ।

[D1 [illegible]. G2 M1.2.3 च (for तु). G1 [illegible] (for the post. half).]

—D1.6.7.10.11 T1.2 om. 12ᶜᵈ. G1 repeats 12ᶜᵈ (var.) after 14.—ᶜ) Ś1 Ñ1 V1 B1.2.4 D1-3.5.8.10 तं हि; D6 [illegible]; T1 हि तु; G1 (second time) तं च (for तं तु). B1 तं विबोधय च क्षिप्रं.

13 Ś Ñ V1.2 B D1-6.8.10 (B1 D12 after 11ᵃᵇ owing to om.) read 13, 14ᶜᵈ and 1031* (D12 reads 13 and 14ᵉ⁻ᶠ) after 11, while D1 reads 13 after 9.—ᵃ) D1.3 T1.2 M2 C1.2 [illegible] Cg.Ct as in text (for हि). D1.3 [illegible] (for संख्ये).—ᵇ) D1.3 T1.2 G1.2 M1.2 C1.2 [illegible]; D11 [illegible]; Cg.Ct as in text (for ककुदं). Ś D1.3.10 कुम्भकर्णः (D1 °र्णं) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]—ᶜ) B1 [illegible]—ᵈ) D1 M1 [illegible]. Ñ V1 B1 D1.3.5.6 G1 [illegible]. D1 [illegible] (unmetric) (for वधिष्यति).—After 13 D1-7.10.11 S ins.:

1030* एष केतुः परः सर्वे मुख्यो वै सर्वरक्षसाम् ।

[D1.7.10.11 T2 Ct परः; Cl. as above (for परः). D1 क्रूर. (for मुख्यो वै). M1 मुख्यो [illegible] (for the post. half).]

14 V1 reads 14ᵃᵇ after 1031*.—ᵃ) Ś D1 स निद्राति (for सदा शेते).—ᵇ) M1.2 -सुखोषितः (for सुखे रतः).—Ś Ñ V1.2 B D1-6.8.10 (B1 D12 after 11ᵃᵇ, owing to om.) read 13, 14ᶜᵈ and 1031* (D12 reads 13 and 14ᵉ⁻ᶠ) after 11; D1 reads 14ᶜᵈ and 1031* after 11.—ᶜ) D1 [स]नि; T1 G M1.2 हि (for [अ]भि-). Ś Ñ V B D1-6.8.10 रामबाणनिरस्तानां.—ᵉ) Ś B1 D1-6.8 समरे (for संग्रामे).—ᶠ) D1 विबोधिते.—For 14ᵉᶠ, Ś Ñ V B D1-6.8.10 subst.:

1031* विधमिष्यति नः क्षिप्रं कुम्भकर्णो महाद्युतिः ।

[Ñ2 V B1 D1 समरे[illegible]. D1 न°. D6 om. (subm.) (for नः). D1 [illegible] (for न क्षि). B1 [illegible] (for the prior half). V1 B1 D6 [illegible] (V1 °बे); D1 [illegible] (for महाद्युतिः).]

—After 14, G1 repeats 12ᶜᵈ (var.).

15 ᵃ) M1.2 [illegible] (for किं करि तेन).—ᵇ) Ś V B1 D1.2 M1.2 [illegible]; B1.2 D1.3 [illegible]; B1 तु (for हि).—ᶜ) Ś Ñ V B D1-6.8 G1.2 M1.2 समरे (D1.3 समरे) प्राप्ते; Cm1 as in text (for व्यसने प्राप्ते).—ᵈ) Ś D1.3 [illegible] सहाय नः; B1 न सहायाय; D6 न संख्याय (sic) (for न साह्याय). B1 न सहायश्च कल्पते.—After 15, B1 ins.:

1032* किं करिष्यति मे तेन कुम्भकर्णेन [illegible] ।
[illegible] यदि नाम राज्ये विकले मम [illegible] ।
[illegible] ॥
[illegible] ।
[illegible] ॥ 5
[illegible] कुम्भकर्णं महाबलम् ॥

16 ᵃ) Ś D1.3 [illegible]. Ñ V B1.2 [illegible]; D6 [illegible] (for ते तु).—ᵇ) D1 [illegible].—ᶜ) B1 [illegible] (for [illegible]).—ᵈ) D1.3 विवेशनं.

G. 6. 37. 22
B. 6. 60. 23
L. 6. 38. 22

ते रावणसमादिष्टा मांसशोणितभोजनाः ।
गन्धमाल्यांस्तथा भक्ष्यानादाय सहसा ययुः ॥ १७
तां प्रविश्य महाद्वारां सर्वतो योजनायताम् ।
कुम्भकर्णगुहां रम्यां सर्वगन्धप्रवाहिनीम् ॥ १८
कुम्भकर्णस्य निश्वासादवधूता महाबलाः ।
प्रतिष्ठमानाः कृच्छ्रेण यत्नात्प्रविविशुर्गुहाम् ॥ १९
तां प्रविश्य गुहां रम्यां शुभां काञ्चनकुट्टिमाम् ।
ददृशुर्नैर्ऋतव्याघ्रं शयानं भीमदर्शनम् ॥ २०
ते तु तं विकृतं सुप्तं विकीर्णमिव पर्वतम् ।
कुम्भकर्णं महानिद्रं सहिताः प्रत्यबोधयन् ॥ २१
ऊर्ध्वरोमाञ्चिततनुं श्वसन्तमिव पन्नगम् ।
त्रासयन्तं महाश्वासैः शयानं भीमदर्शनम् ॥ २२

---

17 ᵃ) D6 गन्ध (for गन्ध), D3.7 तदा (for तथा), D8.11 गन्ध(D8 °ध) माल्य महद्भक्ष्य. —ᵈ) M3.4 विविधान् (for सहसा) —For 17, Ś Ñ V B D1-4.8.13.14 subst.

1033* न तथा नु समादिष्टा राक्षसा भीमविक्रमाः ।
गन्धं माल्यं तथा पानं भक्ष्यं चादाय सत्वराः ।

[B3 स्वयमादिष्टा B1 D2 दर्शना (for विक्रमाः) —(l. 2) Ś D1.3 तथा माल्य D1.12 तथा श शंधु, D3.4.13 गन्धमाल्य Ñ V B2.3 D2 च(B1.2 भ) मांस(V1 पान) च, D12 तथा पानान् (for तथा पानं) Ñ1 V3.4 B3 D13 भक्ष्यं, D1 भक्ष (for भक्ष्य) Ñ1 B1 D4 आदाय (for चादाय)]

—Thereafter all the above MSS cont. G1 ins after 20ᵃᵇ, while M1 cont. after 1035*

1034* प्रासादं भवनं तस्य विविशुस्ते नृपाज्ञया ।

[G1 M4 न गृहं (for भवनं). Ñ2 V2 B1.2 प्राविशस्ते, V1 विविशुस्ते, V3 प्रविशुस्ते G1 M4 प्रविश्य च (for विविशुस्ते) D4 तदाज्ञया]

—After 17, G1 M1 ins.

1035* मृगान्महिषान्वराहांश्च भोज्यान्भक्ष्यांश्च राक्षसाः ।

[M1 घोरा क्षतजमेव च (for the post. half)]

18 ᵃ) D6 G2 M3 योजनायताः T2 दशयोजनां (for योजनायताम्) —ᵈ) D7-11 M1 पुष्प (for सर्व) —For 18, Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 subst.

1036* तत्प्रविश्य महाद्वारं सर्वतो योजनायतम् ।
कुम्भकर्णगृहं रम्यं पुष्पगन्धं शुचि शुभम् ।

[(l. 1) B2 ते, D3 तदह (hypm.) (for तत्) D13 महास्थानं (for °द्वारं) —(l. 2) D4 तत्र (for रम्यं) B1 D1.2 पुष्प(D1 °ष्प)गन्ध, B2.4 पुष्पगन्ध, D12 पुष्पगन्धि Ñ2 V3 B1.4 शुभं शुचि (by transp.) V3 B3 D2 शुभं शुचि, D8 शुचिशुभ (unmetric) Ñ1 D4 पुष्प(Ñ1 °ष्प) गन्धवद् शुभं, V1 B2 पुष्प(V1 °ष्प) गन्धवद् शुचि, D1 पुष्पगन्धोपशोभितं (for the post. half)]

—Thereafter all the above MSS cont.

1037* विबोधयिषवः सर्वे तद्गृहस्य महागृहे ।

[Ś D1.12 विबोधयन्तस्ते, B1.2 निबोधयिषव, D1.3 नि(D3 वि)बोधयिषवः, D13 ते बोधयिषवः Ñ1 तदा गृहे, Ñ2 V B2.3 गृहे तदा (for महागृहे)]

—Then all the above MSS read 34.

19 ᵃ) Ś B1 D2.13 निश्वासैरः Ñ1 B2 D1-4 निश्वासैर्, B1.2 D6.7.9.12 नि श्वासाद्. —ᵈ) D8 T2 समभूत. —For 19ᶜᵈ, Ś Ñ V B D1-4.8.13.14 (Ś D1.13 read before 19ᵃᵇ) subst.

1038* यतमानाश्च कृच्छ्रेण ततो प्रविविशुर्गृहम् ।

[V2.3 B1.4 D4 यतमानाश्(V2 °न) (for यतमानाश्च) Ñ V B1-3 तु, D2.3.11 मु- (for च) V3 वते प्र, B1 D4 पुनस्ते, B4 तत्र प्रा, D2.3 तत्र प्र, D6 ततप्र (for ततो प्र)]

20 ᵇ) D8-11 G2 M1.2 Ct रत्न, G1 शुभ (for शुभां) —For 20ᵃᵇ, Ś Ñ V B D1-4.8.13.14 subst.

1039* सम्प्रविश्य तदा रम्यं गृहं काञ्चनकुट्टिमम् ।

[Ñ V B2.3 ते (for सं) B3 प्रविश्य (for -प्रविश्य) Ñ2 B1 महाद्वारं, B1 महारम्यं, B4 गृहं रम्यं (for तदा रम्यं) V transp. तदा and गृहं]

—After 20ᵃᵇ, G1 ins. 1034*. —ᶜ) Ñ2 V3 B2.3 राक्षसं (for नैर्ऋत) Ñ1 V1.2 B1-4 D1.7-11 व्याघ्रं. —ᵈ) D6 T1 भद्रि (for भीम). Ś Ñ1 V2 B1.2.4 D1-4.8-12 विक्रमं, D13 नि स्वनं (for दर्शनम्) —After 20, G1 reads 23ᵃᵈ.

21 ☞ The sequence of stanzas 21-87 (including star passages and omissions) in Ś Ñ V B D1-4.8.12.13.14 is 22-23ᵇ, 21, 35ᵃᵇ, 36ᵃᵇ, 24-28, 36ᶜ-37, 29-30, 38-39, 31-33, 40-44ᵈ, 45, 35ᶜᵈᵉᶠ, 44ᵉᶠ, 46-49, 51, 50, 53, 52, 73-81, 54-57, 60 (Ñ V B2.3 D4 read 60 after 52), 58-59, 61-72, 82-85, 87, 86. M1 reads 21-22 after 23ᵃ in marg. —ᵃ) B1 D1.13 विपुलं (for विकृतं) Ñ V B2 भीमं, B3 दृष्ट्वा (for सुप्तं) D4 ते त सुप्तं महाबाहुं, D6 ते तु विकृतं ससुप्तं (unmetric) —ᵇ) B1 प्रकीर्णम् (for वि°) D1 पन्नगं (for पर्वतम्) —ᶜ) D6 महाकर्णं (for °निद्रं) —ᵈ) D9.11 समेता (for सहिताः) Ś Ñ V B1-3 D1-4.8.12.13 प्रसुप्तं बोधयिष्यन्त (V2 °मिच्छन्त, B3 °यन्तय, D1 °यिष्यं च [sic]) B4 बोधनाय प्रचक्रिरे

22 M1 reads 21-22 after 23ᵃ in marg. —ᵃ) D7-11 T2.3 Ct लोमाञ्चित, Cg as in text (for रोमा-

भीमनासापुटं तं तु पातालविपुलाननम् ।
ददृशुर्नैर्ऋतव्याघ्रं कुम्भकर्णं महाबलम् ॥ २३
ततश्चक्रुर्महात्मानः कुम्भकर्णाग्रतस्तदा ।
मांसानां मेरुसंकाशं राशिं परमतर्पणम् ॥ २४
मृगाणां महिषाणां च वराहाणां च संचयान् ।
चक्रुर्नैर्ऋतशार्दूला राशिमन्नस्य चाद्भुतम् ॥ २५
ततः शोणितकुम्भांश्च मद्यानि विविधानि च ।
पुरस्तात्कुम्भकर्णस्य चक्रुस्त्रिदशशत्रवः ॥ २६
लिलिपुश्च परार्ध्येन चन्दनेन परंतपम् ।
दिव्यैराच्छादयामासुर्माल्यैर्गन्धैः सुगन्धिभिः ॥ २७
धूपं सुगन्धं ससृजुस्तुष्टुवुश्च परंतपम् ।
जलदा इव चोन्नेदुर्यातुधानाः सहस्रशः ॥ २८
शङ्खानापूरयामासुः शशाङ्कसदृशप्रभान् ।
तुमुलं युगपच्चापि विनेदुश्चाप्यमर्षिताः ॥ २९

G. 6. 37. 39
B. 6. 60. 36
L. 6. 38. 38

(विवृत) —^{b}) N1 D4 नि(D4 नि)श्वसन्तमिवोरग, —^{c}) D9-11 श्रामयत, T3 श्वासयत (for त्रास$^{\circ}$) D8 9-11 विवि (D11 $^{\circ}$नि)श्वासैः, D5 $^{\circ}$काय (for महाश्वासैः) —^{d}) D9-11 विक्रम (for दर्शनम्) —For 22^{cd} Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 subst.

1040* विश्वासयन्त नि श्वासैः शयानं विपिताशनम् ।

[Ñ V1 B1 4 D2 13 निश्वासैः D4 श्वसन्तं विपुलं (for the prior half) D8 नि श्वासैः (for शयानं) Ś B2 D8 विपिताशिनं]

23 G3 reads 23^{ab} after 20 —^{a}) D9 घ्राण (for भीम) Ś Ñ V B D1-4 8 13 भीमघ्राणबलं भीमं —After 23^{a}, M3 reads 21-22 in marg —^{b}) B1 विवृतानन, D4 विपुलाशन, D8 विकृतानन (for विपुलाननम्) —After 23^{ab}, D8-9 9-11 S ins

1041* शयने न्यस्तसर्वाङ्गं मेदोरुधिरगन्धिनम् ।
काञ्चनाङ्गदनद्धाङ्गं किरीटिनमरिंदमम् ।

[(l 1) D5 T1 G3 M3 शय्यायां, T2 M5 शयानं (for शयने) —(l 2) G1 काञ्चनाञ्चितसर्वाङ्गं (for the prior half) D10 11 किरीटेनार्कवर्चसं (for the post half)]

—Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 om 23^{cd} —^{c}) D5 om ददृशु$^{\circ}$. —^{d}) D1 9-11 अरिंदम (for महाबलम्)

24 ^{a}) V1 B2 तेषां, V3 तत्र, B1 ते तु (for ततश्च) Ś Ñ2 B4 D1-4 8 12 13 राशीं चक्रु (D2 $^{\circ}$जग्मु, D4 $^{\circ}$चक्रु) शिरे तु, Ñ2 M5 तथा च(M5 $^{\circ}$तश्च)क्रुर्महानाद V3 तत **** शिरे (illeg), B1 तत्रोपचक्रुश्च शिरे (unmetric) —^{b}) Ñ1 D4 स्थिता, B2 यथा (for तदा) D9-11 M1 2 कुम्भकर्णस्य चा(M1 2 ते)ग्रत —V3 om 24^{c}-25^{ab} —^{c}) Ś Ñ V1 2 B1-3 D2 12 भक्ष्याणां, B4 D1 4 8 13 भक्षाणां, D9-11 भूतानां (for मांसानां) —^{d}) Ś D1 13 -तर्पिणां

25 V3 om 25^{ab} (cf v l 24) —^{a}) G3 वानराणां (for वराहाणां) Ś Ñ V2 B2 3 D1 2 4 7 8 12 13 संचय —^{c}) N2 V1 3 B2-4 राक्षसा (for नैर्ऋत) —^{d}) D4 अद्भुत (for अन्नस्य) B3 राशिं मानुष्यमद्भुत (sic) D5 स राशीन्नस्य चाद्भुता (sic) D13 राशीनन्नस्य चाद्भुतान्

26 ^{a}) Ñ1 तत्र (for ततः) —D1 om (hapl ?) from 26^{b} up to लिलिपुश्च in 27^{a} —^{b}) D9-11 मांसानि, Cg as in text (for मद्यानि) —^{d}) D11 त्रिदिवशत्रव

27 D1 om up to लिलिपुश्च in ^{a} (cf v l 26) —^{a}) Ś D2 13 लेपुश्चैव, V3 लिलिपु सु, —^{b}) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 सुगन्धिना (for परंतपम्) —^{c}) D7 9-11 G3 Ct छा(D7 $^{\circ}$वर्त)यामासुर् —^{d}) D6 7 T G3 माल्यगन्धैः सु, D9-11 माल्यैर्गन्धैश्च, G1 माल्यैः सुरभि —For 27^{cd}, Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 subst.

1042* वस्त्रैः प्रच्छादयामासुर्माल्ययोगसुगन्धिभिः ।

[Ś V3 B1 D2 13 च छा(V3 B4 चाच्छा)दयामासुर्, B1 D13 प्रा(B1 आ)च्छादयामासुर् Ñ1 V2 B1 4 D1-4 13 माल्य-योगैः (Ñ1 D4 $^{\circ}$दामैः), Ñ2 V1 2 B2 माल्यगन्धैः B3 माल्यैर्गन्धैः. V3 च (for सु)]

28 ^{a}) B1 धूप, B4 धूम (for धूपं) Ñ1 D4 अथ च V1 B2 D13 T2 3 सुगन्धिं, G1 3 सगन्धं D8 धूपान्गन्धांश्च D7 9-11 धूपगन्धांश्च. —^{b}) Ñ1 D4 परस्परं, Ñ2 B2 मनो-नुगं, V1 2 मनोगतं, B3 मनोरमं, D1 13 परतपा (for पर-तपम्) —After 28^{ab}, Ś Ñ2 V B2 3 D1-3 8 12 13 ins Ñ1 D4 cont after 1044*

1043* कुम्भकर्णं महानिद्रं बोधनाय प्रचक्रिरे ।

[Prior half = 21^{a} Ś1 D2 13 बोधयानाः (for बोधनाय) Ñ1 D4 [उ]पचक्रमु$^{\circ}$, Ñ2 V1 2 B2 प्र(Ñ2 om प्र [subm]) चक्रमु, D1 13 [उ]पचक्रिरे].

while Ñ1 D4 ins

1044* स्वेन निश्वासवातेन कम्पयन्तो महाद्रुमान् ।

Cf 31 {तस्य निश्वासवातेन आघूर्णमाणा निशाचराः । न शेकुरवस्थातुं कुम्भकर्णस्य राक्षसाः ।

[D4 om l 1]

—^{c}) Ñ1 सन्नेदुर्, Ñ2 B2 नेदुश्च, V1 2 B2 4 D1 13 ते नेदुर्, V3 D7 9-11 T1 2 चानेदुर् —^{d}) Ś Ñ V B D1-4 8-13 T M3 ततस्तत्र, D6 समवत (for सहस्रशः).

29 ^{a}) Ś Ñ V B D1-4 9-11 शङ्खांश्च(Ñ1 D13 $^{\circ}$श्चा-) पूरयामासु —^{b}) Ś1 सदृशोपमान्, Ñ1 D4 -सदृशांस्तथा, D8 सदृशप्रभान —^{c}) Cr तुमुलं युगपच्चापीति पाठ,

G 6. 37. 40
B 6. 60. 37
L 6. 58. 39

नेदुरास्फोटयामासुश्चिक्षिपुस्ते निशाचराः ।
कुम्भकर्णविबोधार्थं चक्रुस्ते विपुलं स्वनम् ॥ ३०

सशङ्खभेरीपटहप्रणाद-
मास्फोटितक्ष्वेडितसिंहनादम् ।
दिशो द्रवन्तस्त्रिदिवं किरन्तः
श्रुत्वा विहंगाः सहसा निपेतुः ॥ ३१

यदा भृशं तैर्निनदैर्महात्मा
न कुम्भकर्णो बुबुधे प्रसुप्तः ।
ततो भुशुण्डीमुसलानि सर्वे
रक्षोगणास्ते जगृहुर्गदाश्च ॥ ३२

तं शैलशृङ्गैर्मुसलैर्गदाभि-
र्वृक्षैस्तलैर्मुद्गरमुष्टिभिश्च ।
सुखप्रसुप्तं भुवि कुम्भकर्णं
रक्षांस्युदग्राणि तदा निजघ्नुः ॥ ३३

तस्य निश्वासवातेन कुम्भकर्णस्य रक्षसः ।
राक्षसा बलवन्तोऽपि स्थातुं नाशक्नुवन्पुरः ॥ ३४

ततोऽस्य पुरतो गाढं राक्षसा भीमविक्रमाः ।
मृदङ्गपणवान्भेरीः शङ्खकुम्भगणांस्तथा ।
दशराक्षससाहस्रं युगपत्पर्यवादयन् ॥ ३५

※ —d) Ś N V B D1-4.6.8.12.13 नेदुर्भुशमपणा (Ñ V1.2 B3.4 D5 °पिता; V3 °पिणा, D2 °पेण)

30 a) N V1 B2-4 D1.5 त वदा, D2 नेदुश्च (for नेदुर्). B3 [आ]स्फोटयाचक्रु D1.11 तसुरा स्फोटयामासुर् —b) D6 च (for ते) D1 समवद ; M1.2 परसपा (for निशाचरा) Ś D1.4.13 चिक्ष्वेडु(D5 °क्ष्विडु) श्चैव राक्षसा, Ñ V1 B3.4 क्ष्वेडुश्चापि(Ñ1 चिक्षिपुश्च, B2 क्ष्वेडतश्च) समवत, V2.3 B1 D1.2 चिक्ष्वेडु(V3 °क्ष्विडु, B4 °क्षिडु)श्चापि राक्षसा ; B1 चिक्षीडु(m. also °क्षिपु)श्चापि राक्षसा, D12 जहृषुश्चिक्ष्विडु राक्षसा (unmetric) —c) D1.2.13 विबोधाय, D4 विबोधन, D7.13 निबोधार्थं (for विबोधार्थं) —d) Ś Ñ V B1-3 D1.4.8.12.13 M1.2 च (for ते), D3 चुक्रुशु (for चक्रुस्ते) Ś1 Ñ1 B3 D3 T1.2 G2 विपुल, D5 परम (for विपुल) V2.3 D4.6.11 स्वर (for स्वनम्)

31 a) Ś1 Ñ V1.2 B1-3 D1-3.6.11.12.13 तः Ś1 V3 B4 D1 ते (for स) Ś Ñ2 B1 D1-4.6.11.13 मुरज, N2 V1.2 -पणद ; B2.3 D5.6.11 G2 M3 पणव (for पटह) —b) Ś Ñ V1.2 B2.3 D1-4.6.11.12.13 आ(D3 स्व, D13 प्र)-स्फोटिताक्ष्वेडि(Ñ2 B1.2 °क्ष्वेलि, D5 °क्षोभि)त, V3 B4 आक्ष्वेडितास्फो(B4 °तास्फो)टित, B1 D9-11 सास्फोटित क्ष्वेलि(B1 °डि)त, D6.8 S आस्फोटितक्ष्वेलित B2.3 D1 सिंहनादान्(B3 °दै) ※ Cg सिंहनादमित्येकवचनम् ※ —c) Ñ1 B4 G1 द्रवत, V3 D13 भ्रमतस्(for द्रवन्तस्) G2 त्रिदिवा, Cm g k t as in text (for त्रिदिव) Ś N V2.3 B2.3.4 D1.4.8.12 क्रमत(Ñ1 V2.3 B1 °त), V1 भ्रमत, B1 भ्रमत, T1 G1 किरत, M1 स्फुरत, Cm g k t as in text (for किरन्त) D1.3.13 वियदुत्क्रमत (for त्रिदिव किरन्त) —d) D2 विहगा V1 विनेदु (for निपेतु)

32 V3 om. 32 —a) Ś1 D5 T1.2 M3 यथा (for यदा) Ś Ñ1 V1 B1 D1-4.6.8.11.13 तु ते स, V2 मुसलैर् B1 तु वेस्तैर्, D8-11 T1.2 M3 Cg मुसलैर्(D11 °लैर्), Cgp as in text (for भृशं तैर्) —b) B2 विबुधे (for बुबुधे) D4 न सुस (sic) —c) B1.4 D1-8.11 T2 तदा (for ततो) Ś1 Ñ1 V1.2 B1-3 D1.4 (reads in marg. up to d) .6.11 G1 Ct भुशुण्डीर्(G1 °डी), Ś1 V1 D6.13 भुसुण्डीर्(D13 °डी), B1 भुशण्डीर्, D1.13 भुशुण्डी (D13 °ण्डीर्), D2 मुषण्डी, D6 मुसुण्डीर्, D7 भृशुण्डी ; T1 Cr m g k मुसु(Cr k °सु)ण्डी, J1 मुशुण्डी, G1 मुसण्डीर्, M1 मुसण्ठीर्; M2 मुसुण्डीर्, k (ed) मुसुण्डीर् Ś D1 मुसुकानि, N1 B1.2 मुषलानि ; D1-4.12.13 मुसलानि Ś Ñ V1.2 B1.3 D1.6.8.11 चैव, B1.4 शूलान्, D1.8 शूरा, D13 योधा (for सर्वे) —d) B1.3 B (ed) त (sic) (for ते)

33 a) D5 शैलैश्च (for त शैल) B4 शृङ्गशैल (for शलशृङ्गैर्) Ś D5 मुसुलैर्, Ñ1 D1-4.10.11.13 मुशलैर्, —b) Ś D6.8.13 वृक्षैस्तलैर्, V3 D9-11 वक्षस्तले, B4 D7 वक्षस्तले (for वृक्षैस्तलैर्) B2 om. (hapl.) मुद्गर B4 om. च —c) G1 सुख प्रसुप्त —d) B2 ततो, G1.2 M3 तथा (for तदा)

34 Ś Ñ V B D1-4.6.12.13 read 34 after 1037* —a) Ś V3 B1.3 D3.4.6.13 निश्वास M1.2 वेगेन (for -वातेन) —c) B1 ये, B3 ते, G2 च (for ऽपि) D9-11 कुम्भकर्णस्य (for बलवन्तोऽपि) —d) Ś Ñ V B D1-4.6.12.13 तद्रा, D2 तथा, D5 G2 पुन (for पुर) D8-11 स्थातु शेकुर्न चाग्रत

35 a) Ś V1.2 B1 D1.2.3-6.10.13 T2 M3 Cm g t परिद्वि(D13 °द्व)वा, N V2 B2 D2 परितु(V2 °गा)त्ता, D3 ते बहुता, D6 प्रवृत्ता (for ऽस्य पुरतो) D2 ततस्त स्थापयित्वा, B3 जलदा इव ते नेदु —b) D2.13 भीमदर्शना, M1.2 °कर्मण (for °विक्रमा) D2 राक्षसैर्भीमविक्रमै ※ Ct 'तत प्रवृत्ता गाढ राक्षसैर्भीमविक्रमै' इति पाठ पाठ ※ —c) Ś B1 D5.6.13 T1.2 मृदङ्गान् (for मृदङ्ग) Ñ1 V1 D2.3 D7 भेरीपणवान्, Ñ2 V2 D4 भेरीपटहान्, V3 B2 पटहान्भेरी (for -पणवान्भेरी) —d) V1 B1 -कुम्भमुखान् D6.7 T1 G2 M2.3 तदा (for तथा) Ś Ñ1 V1.2 B1.4 D1-8.12.13 शंखान्कु(Ñ2 शङ्कि कु)म्भमुखांस्तथा,

नीलाञ्जनचयाकारं ते तु तं प्रत्यबोधयन् ।
अभिघ्नन्तो नदन्तश्च नैव संविविदे तु सः ॥ ३६
यदा चैनं न शेकुस्ते प्रतिबोधयितुं तदा ।
ततो गुरुतरं यत्नं दारुणं समुपाक्रमन् ॥ ३७
अश्वानुष्ट्रान्खरान्नागाञ्जघ्नुर्दण्डकशाङ्कुशैः ।
भेरीशङ्खमृदङ्गांश्च सर्वप्राणैरवादयन् ॥ ३८

निजघ्नुश्चास्य गात्राणि महाकाष्ठकटंकरैः ।
मुद्गरैर्मुसलैश्चैव सर्वप्राणसमुद्यतैः ॥ ३९
तेन शब्देन महता लङ्का समभिपूरिता ।
सपर्वतवना सर्वा सोऽपि नैव प्रबुध्यते ॥ ४०
ततः सहस्रं भेरीणां युगपत्समहन्यत ।
मृष्टकाञ्चनकोणानामसक्तानां समन्ततः ॥ ४१

G 6. 37. 47
B 6. 60. 48
L 6. 38. 46

N1 B2 D4 शस्त्रवादित्रनि(B2 °नि)स्वनात् —^{b}) Ś N1 V B1-4 D1-3.5.6.8.13.14 T2 G1.2 M1.5 Cg माहस्रा Ñ2 दश रक्ष सहस्राणि B1 D4 दशसाहस्ररक्षांसि —^{f}) D7.10.11 T2 G2.3 M पर्यवारयत(T2 M3.5 °यन्), D5 पर्यवादयन्, G1 पर्यधावयन्, Cg as in text (for पर्यवादयन्) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 जघ्नुर्भीमपराक्रमा —After 35, Ś N V B D1-4.8.12.13 ins

1045* राक्षसाना सहस्र च शरीरऽस्य व्यधावत ।

[Ś N1 B4 D1-4.8.12 तु (for च) Ś N1 D8.13 परि धावन्ति V3 B1 D1.12 [ऽ]स्य प्रधावन्ति B1 D2.3 स(D8 म) प्रधावन्ति, B3 D4 पर्यधावत (for ऽस्य व्यधावत) B2 शरीरेऽस्य प्रधावत (for the post half)]

—Then Ñ2 B2 cont 1050*

36 ^{a}) Ś N1 V B D1-4.8.12.13 G1 M3 चयाकारा (D4 °र) N2 नीलाचलचलाकारा —^{b}) Ś N V B D1-4.12.13 कुम्भकर्णसमीपगा (V3 B1 °त) —After 36^{ab}, M5 reads 38^{cd} —D6 om 36^{cd} —^{c}) D7 आनिघ्नन्तो —^{d}) D5 [ए]व D5 च (for स) D9-11 न च सबुबुधे तदा T1.2 नैव सबुबुधे च स —For 36^{cd} Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 subst

1046* विनिद्रुश्चास्य गात्राणि ग्नन्तोऽथ व्यनदंस्तथा ।

[N V1.2 B1-3 D1.13 विव्यधुश्च, D4 विव्यधुश्च (for निनिद्रुश्च) N1 B1 निघ्नन्तो N2 B1 घ्नन्तोऽपि, V3 निघ्नन्तोऽपि (hypm) D1 घ्नन्ति, D4 घूर्णश्च (for घ्नन्तोऽथ) N V3 B1.2 D8.12 तत्र (for तथा) V1 भिन्दन्तोऽपि न संवदा, V3 निघ्नन्तो विविधैस्तथा B2 निघ्नन्तोऽभ्यनदंस्तदा, B4 घ्नन्तोऽपि च न विव्यधु D1.13 घ्नन्ति(D13 °न्ति)ऽभ्यभ्यपतन् D3 घ्नन्तश्च च मुष्टिभिः (for the post half)]

37 ^{a}) D6 चैनं, D7 चैव (for चैनं) G3 M3 शक्ताश्च (M5 °स्त) (for शेकुस्ते) —For 37^{ab} Ś N V B D1-4.8.12.13 subst

1047* अथ निद्रां न शेकुस्ते तस्य बोधाय राक्षसाः ।

[Ś1 मतिबोधाय V1 तस्य बोधाय V3 मोक्षम (for राक्षसाः)]

—B1 om 37^{cd} —^{d}) N2 D1 स(D4 च)मपक्रमः G3 मधुपाक्रमाः (sic) N1 V1 B1 चक्रुस्ते प्रति(B2 पार)बोधने

38 ^{a}) N1 V1.3 B3.4 D4 उष्ट्रान्हयान् D5 उष्ट्रानश्वान् (by transp) Ñ1 D6 तथा (for खरान्) Ś V1 B1 D1-3.5.6.12.13 उष्ट्रान्खरान्हयान्नागान्(D13 °न्नागैर्) Ñ2 B2 उष्ट्रान्नागान्हयान्क्रोधात् —^{b}) Ś1 Ñ1 D13 कशा, B4 -कर (for -कशा) B2 दृढनखाङ्कुशैः —M5 reads 38^{cd} after 36^{ab} —^{c}) B1 शाखान्, D13 शृङ्ग (for शङ्ख) M5 मृदङ्गपणवान्भेरी (= 35^{c}) —^{d}) B1.3 सर्वे (for सर्व) M1.2 अनादयन्

39 ^{a}) D4 निर्जघ्नुश्च B4 पात्राणि (for गात्राणि). —^{b}) B4 महाग्र्य, G3 महाकार्य (sic) (for °काष्ठ) Ś B4 D3.8.12 G3 -कटक(G2 °क)रै, B1 -खरक्कै D1(*sed lin* also) कटारै, D3.13 -कट्टकै, D7 -कटकटै (D9 °कै), L (ed) -काष्ठकै (subm) (for -कटंकरैः) Ñ1 महाक्ष्टकक्कटैः, Ñ2 V1.3 B2.3 महद्भिः कूट-मुद्गरैः, V3 महाकाष्ठैः सकटैः, D4 महाकण च कर्णकै (sic) —Ś D3.12 om 39^{cd} —^{c}) Ñ2 V1.3 B2.3 पट्टिशैर् (for मुद्गरैर्) Ñ1 B1-3 D1.3.4.13 मुसलैर् D1 transp मुद्गरैर् and मुसलैश्च, Ñ2 B4 D7.9-11 G1 [अ]पि (for [ए]व) —^{d}) N2 प्राणै (for प्राण) D5 -समुद्यमैः

40 ^{a}) B2 तत (for तेन) D7.9-11 नादेन (for शब्देन) —^{b}) Ś Ñ2 V1.3 B2 D1.6.13 स(Ñ2 V1.3 सा) परिपूरिता Ñ1 B3.4 D2-4.12 स(Ñ1 B3 D4 सा, B4 च)प्रतिपूरिता, D2 समभिपूरिता, D7.9-11 सर्वा प्रपूरिता —^{c}) N1 D4 कृत्स्ना (for सर्वा) —^{d}) D7 T2.3 G3 प्र(T2 न्य)बुध्यत (for प्रबुध्यते) Ś V3 B1.3 D1-3.5.8.12.13 स च(Ś D3.12.13 तु) नैव स्य(B1 D6 प्र)बुध्यत N1 न च स प्रतिबुध्यते, Ñ2 V1.3 D4 न च स(D4 से) प्रत्यबुध्यत, B3 नगरो प्रत्यबुध्यत B1 न च प्रत्यवबुध्यत ✠ Cg प्रबुध्यते प्राबुध्यत ✠

41 ^{a}) B1.3 D1.4 सहस्र D7.9-11 ततो भेरीसहस्रं तु —^{b}) Ś2 D1 M3 समपद्यत, V3 समहन्यत, D2 समवादयन्, D11 M1.2 समहन्यत (metri) —^{c}) D4 मृष्ट, D13 तुष्ट (for मृष्ट) V3 B2 D4 काचा(D4 °ञ्च)नाम् (for -कोणानाम्) ✠ Ct मृष्टकाञ्चनकोणानां मृष्टकाञ्चननिर्मिता कोणा वादनदण्डा यासां वादित्राणां भेरीणां सहस्रमित्यर्थः । भाव समास ✠ —^{d}) Ś D3.4.8 M3 Cr m g आसक्तानां, Ś1 समासक्त, V3 तदा युक्ता V1.3 B3 तदासक्त, B1 असक्त च, B2 असदिक (sic) D5 आसिक्तानां, D13 स विनीता

G 6. 37. 48
B. 6. 60. 49
L 6. 38. 47

एवमप्यतिनिद्रस्तु यदा नैव प्रबुध्यत।
ततस्ते राक्षसाः सर्वे ततः क्रुद्धा निशाचराः ॥ ४२
महाक्रोधसमाविष्टाः सर्वे भीमपराक्रमाः।
तद्रक्षो बोधयिष्यन्तश्चक्रुरन्ये पराक्रमम् ॥ ४३
अन्ये भेरीः समाजघ्नुरन्ये चक्रुर्महास्वनम्।
केशानन्ये प्रलुलुपुः कर्णावन्ये दशन्ति च।
न कुम्भकर्णः पस्पन्दे महानिद्रावशं गतः ॥ ४४

(sic) T3 G1 M3 आहतानां (for भ्रमतानां) ✿ Cr ओसमन्ताः समन्तत इति पाठ ✿

42 a) Ñ1 V2 D1-4 स (for तु) —b) D6 T2 यदा (for यदा) Ś Ñ2 V1 B1-3 D1-5.8-11 T3 व्यबुध्यत V3 B4 D6.7 T1 G M1-5 प्रबुध्यत (for प्रबुध्यत) D4 यदा न प्रतिबुध्यते, D12 यदा नैव तुध्यत —c) D6 स्रापस्य (for स्रापस्य) Ś Ñ1 V B1-3 D1-5.8.13.14 G (ed) L (ed) स्रापवशगतया(Ś B3 D8.11 °स्तया, G [ed] °स्तय, L [ed] °स्तथा) सुसम्, Ñ2 सापसुप्ततया रक्षस्, B4 सोपसम्यतया सुसम्, D6 सोदं सुप्तम् सा रक्षय (sic) —d) Ś Ñ2 V1.2 B1 D1.11 G1.3 M3 तदा (for तत)

43 a) Ś Ñ2 V1.2 B D1-5.8.13 ते तु कोप, Ñ1 D6.12 तत कोप, V3 D7.9-11 तत कोप (for महाकोप) —c) Ñ1 D6 ततो विबोधनार्थाय, D12 तद्रक्षो बोधयिष्यन्तु —d) Ś Ñ V1.2 B D3.5.8.13 सन्य (for अन्ये) D12 पराक्रमम् (sic) (for पराक्रमम्)

44 a) Ñ1 V2 D1 भेरी D6 समाजघ्नुर (sic) —b) B1 D6 चक्रुरन्ये (by transp) Ś D13 पराक्रमं, V3 B1.4 D1 महास्वनान् (V3 °नान्) (for °स्वनम्) —c) Ñ1 D6 च(Ñ1 om [subm]) लुलुपु (for प्रलुलुपु) Ś V3 D1.8.13 केशानस्याः(D13 °स्या)लूनयाः(V3 °नद्य)न्ये, Ñ2 V1.2 B1-4 D6 केशाल्लुलुपु(B1.3 °लुपु)लुन्ये च(B4 तु) B1 केशाल्यानद्रयश्चान्ये (sic) D1 केशान्यपारश्चान्ये (sic) —d) Ñ1 D1.2.9-11.13 M1-3 कर्णान्, Ñ2 B1.4 D6 चख्रादिरे, Ñ2 V1.2 चख्रादुः, D6 T1 G3 ददहिरे (for दशन्ति च) B3 तथा चान्येऽप्यदारयन् ✿ Cg दशन्ति अदशन् ✿ —After 44cd G1 ins

1048* रोमाण्यन्येऽस्य गात्रेषु लुलुपुर्नखरैभृशम्।

—Then G1 cont N1 B3 D4-7.9-11 T G2.3 M ins after 44cd

1049* उदकुम्भशतान्यन्ये समसिञ्चन्त कर्णयोः।

[D6 अथ कुम T3 उदकुम (sic) Ñ2 B3 शतस तु (B3 च) D6.7 T3 G1.3 M शतान्यस्य Ñ1 B3 कर्णयो संवर्त्तिं(B3 परित)स्यरं (for the post half)]

—D13 G3 M2.3.4 om 44cd —c) D7 प्रास्पंदत् , G1 पस्पद (for पस्पन्द) Ñ2 B2 प्रास्पदन्त(B3 नास्पदे) च राक्षसा —For 44cd Ś Ñ1 V B1(marg) 2.4 D1-4.8.13 subst, Ñ2 B3 cont after 1045*

1050* कुम्भकर्णस्तदा सुप्तो नैव सम्प्रबुबुध्यत।

[Ñ2 V1.2 B3.4 प्रसुप्तो, V3 B4 तदा सुप्त (for तदा सुप्तो) D2 [प्र]स (for [प्र]बु) Ś Ñ2 D1.2 न नैव प्रबु(D12 °दि) बुध्यत, Ñ3 V1.2 B2.4 न तथा(B3 °न)दि व्यबुध्यत V3 तदा नैव बुबुध्यत (for the post half)]

—Thereafter D3 reads 47ab

—After 44 B3 ins, B3 cont after 1036* D1 ins after 46

1051* ततोऽभिगम्य वै सर्व रावणं प्रणतास्तदा।
 निवेदयन्ति राजान सर्व प्राञ्जलयस्तदा।
 कुम्भकर्णविबोधार्थं यानायासितवत्तदा।
 न च सहिता सर्वे प्रबोधार्थं महाबलम्।
 भेरीशङ्खप्रणादैश्च बोधितो न व्यबुध्यत। [5]
 ततोऽस्मामिः दौः सर्वैस्तर्जित कृद्दुद्रः।
 उदकुम्भसहस्राणि कर्णयो पूरितानि च।
 तथापि न प्रबुद्ध स समनुद्ग्रामर्दितो।
 तथा तद्वचन श्रुत्वा क्रोधाविष्ट स रावण।
 आज्ञापयत सक्रुद्धो यथोपायैः प्रबुध्यताम्। [10]
 तस्य तद्वचन श्रुत्वा पुनरागम्य राक्षसा।
 भ्रामयुर्मुसलैश्चैव राक्षसा राजशासनात्।
 बोधयिष्यन्तस्तद्रक्षो न च तस्य प्रजायत।
 महावायोरिव सदा सदृश पुनरेव च।

[(l 1) D1 [स]मिगम्य B3 सर्व न (by transp) —D1 om (hapl) l 2 —(l 3) B3 निबोधार्थं, D1 प्रबोधार्थं B3 2 भस्मानानाचितो भवात् (for the post half) —(l 4) D1 महाबल —(l 5) B3 नावबुध्यते, D1 [स]पि न बुध्यते —(l 6) B3 दृष (sic) D1 पुन (for नः) B3 तर्जित D1 ताडित (for तर्जित) —(l 8) B3 स्वमनुद्ग्रात्तम् (for समनु°) —For l 7-8 D1 subst

1051(A)* उदकुम्भसहस्रैस्तु कर्णयो सुपूरित।
 न तथापि प्रबुद्धो न मनागपि लिमदति।

(l 10) B3 तद्यथो D1 तान्नाहो (for सक्रुद्धो) B3 प्रबोध्यतां —(l 12) B3 बाहुशालित (for राजशासनात्) D1 भ्रामयुः गृहीत्वा राक्षसापिरगावनात् —(l 13) B3 बोधयिष्यति D1 विबोधयन्तु D1 न्वा (for स्वा) —D1 om l 14 —(l 14) B3 समवाय कृता]

—B3 further cont G1 ins after 47ab

1052* राक्षसानां सहस्राणि हरिरैस्य प्रवादिर।
 कुम्भकर्ण न सबुद्ध सुखसर्वसमन्वित।
 बोधयन्ति सहस्राणि राक्षसाना भयोदना।

[(l 1) G1 हिंसिद्दय (for राक्षसाना) —G1 om (hapl) from the post half up to the prior half of l. 3]

—Thereafter B3 G1 cont 1054*

अन्ये च बलिनस्तस्य कूटमुद्गरपाणयः ।
मूर्ध्नि वक्षसि गात्रेषु पातयन्कूटमुद्गरान् ॥ ४५
रज्जुबन्धनबद्धाभिः शतघ्नीभिश्च सर्वतः ।
वध्यमानो महाकायो न प्राबुध्यत राक्षसः ॥ ४६
वारणानां सहस्रं तु शरीरेऽस्य प्रधावितम् ।
कुम्भकर्णस्ततो बुद्धः स्पर्शं परमबुध्यत ॥ ४७

G. 6 37 63
B. 6 60. 55
L. 6 38 61

45 a) Ñ1 V B1-4 D1.4.13 M1.2 तु (for च) Ś Ñ1 D1.8.12 तत्र (for तस्य) —b) Ñ V1.2 B2.3 D4 महत (B2 महद) कूटमुद्गरान् —c) Ñ1 V1.2 B2.3 D13 गात्र च, V3 पार्श्वेषु (for गात्रेषु) —d) Ś D8.12 ताडयतोर्द्(Ś1 °तोद्) घस्त्रद्(Ś2 °धा), Ñ V1.2 B2.3 D4 निर्दय समपात- (V2 B3 °ताड)यन्, V3 B1.4 D1-3.13 निर्दयं समताडयन् ✻ Cg पातयन् अपातयन् ✻ —After 45 D13 ins 1055*.

46 D13 om 46-47b D3 ins l 1 and l 2-16 of 1055* before and after 46 respy. —a) D2 कचित्रज्जु बधनानि (sic), G1 रज्जुबध च चक्रुस्ते. —b) D2.9-11 G1 M2 सर्वेश (for सर्वत) —For 46ab, Ś Ñ V B1-3(m).4 D1-4.8.13 subst

1053* रज्जुजालानबद्धाभिर्वातनीभि समन्तत ।

[B2 वह्निज्वाला (for रज्जुजाल) D4 -जालैश्च (for जालान) Ñ2 विबद्धाभिर्, V2 -[अ]वबद्धाभि, B4 -[अ]नुबद्धाभिर्, D3 [अ]वबद्धाभिर् —V3 om from the post half up to 47a Ś D12 वातनीभि (for वातनीभि) B1 D1.3 च सवत (B1 °त), B3 च समतत (hypm) (for समन्तत) B2 (m also) बहुजाज्वरनयी राक्षसैश्च समतत]

—c) T2 मथ्यमानो, G (ed) L (ed) बध्यमानो Ñ2 D4 महामायो (for °कायो) —d) D1 चाबुध्यत, T2.3 M5 प्रबुध्यत —After 46, N1 V1.2 ins while B2 G1 cont after 1052*

1054* अथ क्षिवेषु रक्ष सु कालेन महता सने ।
स्ववदाघाभिघातेन प्रत्यबुध्यत राक्षसः ।

[(l 1) V2 om अथ B2 क्षीणेषु (for क्षिवेषु) —V1.2 om l 2 —(l 2) G1 स्वशरीराभिघातार्ते (for the prior half) B2 G1 कुम्भकर्णो वि(B4 न्य)बुध्यत (for the post half).]

—After 46 D1 ins 1055* D2 ins 1051*

47 D13 om 47^{ab} (cf v l 46) V2 om 47^{a} (cf. v l 1053*) Ñ1 D1 om 47^{ab} D2 reads 47^{ab} after 1050* —a) Ś Ñ2 V1.2 B1.2.4 ततो रात , G1.2 वानराणां(meta) (for वारणानां) T1 damaged for सह B2.3 D4-7.9-11 T G M6 च (for तु) —b) Ś B2 D8.12 समुपावृति, Ñ2 V L1.2 D3.4 (ऽ)स्य प्रधावत, B2 पर्यधावत, L (ed) सम्प्रधावत (for ऽस्य प्रधावितम्) —After 47^{ab}, Ś Ñ2 V B D4.8.12 ins , while D1 (ins l 1 and l 2-16 before and after 46 respy) ins, after 46, D13 ins after 45 (owing to om.)

1055* स सूध्यमानोऽपि तथा न चाबुध्यत राक्षस ।
त राक्षसास्तत स्त्रियाश्चक्रुरस्य पराक्रमम् ।
प्रमदाश्चाह्वयामासु सुसूक्ष्मणिकुण्डला ।
नागराक्षसकन्याश्च तथा गन्धर्वयोषित ।
मनुजानां दुहितर किनराणां तथैव च । [5]
प्रविष्टा भवन रम्य तप्तकाञ्चनकुट्टिमम् ।
ता स्त्रियो गीतवादित्रै कुम्भकर्णाग्रत स्थिता ।
दिव्या दिव्यैरलंकारैर्दिव्यधूपेन धूपिता ।
दिव्यगन्धा सुगन्धाश्च क्रीडन्ति भवनोत्तमे ।
ताश्च सर्वा विशालाक्ष्य सर्वा काञ्चनसप्रभा । [10]
सर्वा रूपगुणोपेता सर्वाभरणभूषिता ।
सर्वा विस्तीर्णजघना सर्वा पीनपयोधरा ।
सर्वा कमलपत्राक्ष्यो नीलकुञ्चितमूर्धजा ।
तासा नूपुरशब्देन मेखलाना रवेण च ।
गीतवादित्रशब्देन स्वरेण मधुरेण च । [15]
दिव्येनैव च गन्धेन स्पर्शेन विविधेन च ।

(D1 om l 1 —(l 1) B3 अबुद्धमाणो (sic) (for स भूय मानो) Ñ2 V2 [ऽ]पि तदा, D2 हस्तीभिर् (sic) (for ऽपि तथा) Ś D2.8.12.13 स मद्य(D13 मसृज्य)मानोऽपि तदा (for the prior half) Ś Ñ2 V2 D3.4.8.12 प्रा(D2 प्र)बुध्यत —(l 2) Ś D8.12.13 तदा V1 तथा (for तत) B2 भित्वाशु, D2 चित्वाशु (sic) (for क्षित्वाशु) D4 अन्य चक्रु (by transp) —(l 3) B1 om from the post half up to the prior half of l 4 V1.2 B2 D2 प्रहृष्ट —(l 5) B1 दुहितरश्च (hypm) D4 तथा कन्या —After l 5 V2 reads l 8 —(l 6) Ś D2.8.12 गुरुयं V2 दिव्य B1 पुण्य D4 तस्य (for रम्य) D4 -कुण्डल (for -कुट्टिमम्) —(l 7) V2 B2 गीतवादिन्य Ś D2.8.12 कुर्वन्त्यो गीतवादित्र (for the prior half) —(l 8) V1.2 B2 D2 दिव्या दिव्यस्वलंकारा V3 दिव्याश्च दिव्यालंकारा B2 दिव्या दिव्यांबरधरा B3 दिव्यमाल्यांबरधारिण्या (for the prior half) Ñ2 नयेन V2 रूपेण (sic) (for धूपेन) —D2 om (hapl ?) l 9-11 D3 om l 9 —(l 9) Ś B2 D2.12 दिव्यगन्ध (B2 °धै) D13 दिव्यगन्धानुगन्धाश्च (for the prior half) Ś Ñ2 B4 D4.8.12.13 क्रीडन्त्यो L (ed) चिक्रीडुर् —V3 om l 10-13 —(l 10) B4 om च (subm) V3 तास (for सर्वा) V1 B1.2 सुप्रभा D2.13 सुप्रभा D4 सुनिभा (for सप्रभा) —D4 om (hapl) l 11 —(l 11) Ś D2.8 सर्व (for सर्वा) B1 D12 सर्वा भूषण (for भर्वाभरण) —(l 12) B2 सर्व (for सर्वा) —(l 14) Ś D2.12 om (hapl ?) from the post half up to the prior half of l 16 V2 तु (for च) Ñ2 B2 वलनानां स्वनेन (B2 रवेण) च (for the post half) —D13 om (hapl)]

G 6 37 0
B 6 69 56
L 6 38 63

स पात्यमानैर्गिरिशृङ्गवृक्षै-
रचिन्तयंस्तान्विपुलान्प्रहारान् ।
निद्राक्षयात्क्षुद्भयपीडितश्च
विजृम्भमाणः सहसोत्पपात ॥ ४८
स नागभोगाचलशृङ्गकल्पौ
विक्षिप्य बाहू गिरिशृङ्गसारौ ।
विवृत्य वक्त्रं वडवामुखाभं
निशाचरोऽसौ विकृतं जजृम्भे ॥ ४९
तस्य जाजृम्भमाणस्य वक्त्रं पातालसंनिभम् ।
ददृशे मेरुशृङ्गाग्रे दिवाकर इवोदितः ॥ ५०
विजृम्भमाणोऽतिबलः प्रतिबुद्धो निशाचरः ।
निश्वासश्चास्य संजज्ञे पर्वतादिव मारुतः ॥ ५१

l 15 —(l 16) Ñ2 B2 ·च (by transp) B1 [अ]यं- D1 [प]त्र तु (for [प]त्र च)]

—Thereafter B2 cont

1056* बोध्यमानो महाकायो न प्राबुध्यत राक्षसः ।
ततो रक्ष सहस्रं तु शरीरे पर्यधावताम् ।
अवलम्ब्य रक्ष तु कालेन महता ततः ।
शक्रकुम्भसदृश तु कर्णयो समालिप्यते ।
प्रास्पन्दच्च च रक्षस्तु महानिद्रागत ततः । [5]

[For l 4 and 5 cf l 2 of 1054* 1049* and 44[ef] respy]

—Then B2 cont 1051*

—After 1055*, D4 cont

1057* स्वरमनादगीतेन प्राबुध्यत राक्षसः ।

—After 47[ab] G1 ins. 1052* (followed by 1054*) —B3 om 47[cd] —[c]) D7 8-11 तम्र (for ततो) D10 11 बुद्धा (for बुद्ध) —[d]) D4 पस्पर्शन् Ñ1 D6 7 प्रामन्यत (for प्राबुध्यत) —For 47[cd] Ś Ñ2 V B1 2 3 D1-3 5 11 12 subst

1058* विबुद्धः कुम्भकर्णोऽसौ भीमाक्षो भीमदर्शनः ।

[B4 बुद्धे (for विबुद्ध) V B2 3 न (for ऽसौ) B4 om (hapl) भीमाक्षो B1 D1 3 विक्रम (for दर्शन) Ś Ñ2 D5 11 12 भीमो (Ś1 °म) भीमपराक्रम (for the post half)]

48 G (ed) om 48 —[a]) Ñ1 V B2-4 D4 12 हन्यमानो G2 घात्यमानो, Cg as in text (for पात्य मानैर्) Ñ1 D5 कल्पैर् (for वृक्षैर्) Ś D1-3 5 12 L (ed) स हन्यमानश्च महद्भिर् (D1 °द्भिर्, L (ed) °द्भिश्च) वृक्षैर् (D5 महामहीध्रैर्) Ñ2 स हन्य* * * * * * * * * र् (illeg) —[b]) B2 न चिन्तयन् (for अचिन्तयंस्) Ś Ñ1 B1 D3 5 12 तुमुल Ñ2 V1 2 B3 अतुल, D1 मुसल, D4 T1 2 M3 विपुल, M1 2 विविधान् (for विपुलान्) D1 12 शाखतयानस्तुमुलान्प्र (D12 °ल्प्र) हारान्, D4 आचित्य नाना सुशल्यप्रहारान् —For 48[ab] B1 subst

1059* स वध्यमानोऽपि महाप्रवृद्ध-
नं चिन्तयामास महाप्रहारान् ।

—[c]) Ś D1 3 5 12 क्षुधार्त; Ñ V B2 4 क्षुधयि B1 दर्शेदित (for क्षुद्भय) Ñ1 सन् (for च) B2 निद्राक्षयात्म परिपूर्णिताक्षो, D1 निद्राक्षयात्क्षा च निपीडितश्च, D12 निद्रा क्षयात्कामबलप्रपीडितो —[d]) D1 स (for वि)

49 [a]) D7 10 11 शिलवक्त्र, Cg as in text (for गिरि शृङ्ग-) D5 कल्पौ, T2 सारौ (sic) Cg as in text (for -सारौ) —For 49[ab], Ś Ñ V B D1-4 11 12 13 subst

1060* महाभुजौ वासुकितक्षकाभौ
विक्षिप्य वीरो गिरिशृङ्गसारौ ।

[(l 1) Ś1 [आ]त्यौ Ñ2 -[उ]पमौ (for -[आ]भौ) Ñ1 D4 तक्षकवासुकिकाभौ V2 तक्षकवासुकिभाव् (sic) —(l 2) Ñ B2 3 D1 विक्षिप्य, V2 3 अक्षिप्य Ñ V1 2 B2 3 D4 वृत्तौ, B1 4 D2 3 5 वीरौ (for वीरो) V2 वृत्तौ (for सारौ)]

—[c]) B4 विवृत्य, D4 M1 विवृत्त, T1 * * त्य (damaged) (for विवृत्य) D4 मुखाव (sic) (for मुखाभ) —[d]) D7 निशाचरेन्द्रो Ś D4 12 विजृम्भन्, B1 व्यजृम्भत्, B4 विजृम्भे (sic), D1 T2 G1 M निजृम्भे (sic), D5 जजृम्भ (for जजृम्भे) Ñ V B2 3 D1 4 11 निशाचरेन्द्रो (D12 °रशो) विकृत व्य (V1 2 D1 वि) जृम्भत् (V2 B1 3 D11 °भत)

50 [a]) Ś B1 D4 5 12 स (B1 वि, D5 त (sic) D12 [प्र]व) जृम्भमाणस्य, Ñ V B2 4 D1 11 तज्जृम्भमाणस्य, D4 जृम्भयमाणस्य, T2 G2 वा (G1 वा) जृम्भमाणस्य, Cm g k t as in text (for आजृम्भमाणस्य) B1 विजृम्भमाणस्य तस्य, G1 तस्या जृम्भमाणस्य ॐ Cg जाजृम्भमाणस्य । यद्वा कथात्मनेपदत्वमाप्तमाभावमर्पा !, so also Ck ॐ —[c]) B2 3 ददृशुर्, D1 3 ददर्श (for ददृशे) B4 शिखरे, D5 शृङ्गाते —[d]) Ś Ñ V B2 3 D1 4 6 8 11 दिवाकरमिवोदि (Ñ2 V3 B3 °दि) त

51 [a]) V2 D4 6 7 9-11 T G2 3 M3 5 स जृम्भमाणो —[b]) D9-11 G2 प्रबुद्धस्तु, Cg as in text (for प्रतिबुद्धो) Ś V1 B4 D5 12 प्र (Ś B4 प्रा) बुध्यत स (B1 om (subm)) राक्षसः, Ñ V1 2 B2-3 D1-4 12 प्रत्य (V2 °ति) बुध्यत राक्षसः, D7 प्रबुद्धो रजनीचर —[c]) Ś B1 4 D7 8 10 11 13 निश्वासश्च, D6 श्वासश्च Ñ2 V1 2 B2 3 नि (B2 3 नि) श्वासश्चास्य सजज्ञ —[d]) Ś V2 B1 4 D1 3 5 11 12 स (D12 सो) वतक इवाव (Ś1 Ñ2 D5 12 °नि) ल, Ñ1 D2 4 सवते इव मारुत (D2 चानिल, D4 पावक) G2 पर्वता * * * * त (damaged)

रूपमुच्छ्रितस्तस्य कुम्भकर्णस्य तत्प्रभौ ।
तपान्ते सबलाकस्य मेघस्येव विवर्षतः ॥ ५२

तस्य दीप्ताग्निसदृशे विद्युत्सदृशवर्चसी ।
ददृशाते महानेत्रे दीप्ताविव महाग्रहौ ॥ ५३

आददद्बुभुक्षितो मांसं शोणितं तृषितोऽपिबत् ।
मेदःकुम्भं च मद्यं च पपौ शक्ररिपुस्तदा ॥ ५४

ततस्तृप्त इति ज्ञात्वा समुत्पेतुर्निशाचराः ।
शिरोभिश्च प्रणम्यैनं सर्वतः पर्यवारयन् ॥ ५५

G. 6 37 83
B. 6 60 64
L. 6 38 81

52 V3 om 52^{ab} —^{b}) B3 सितशृङ्गस्य (for कुम्भकर्णस्य) Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 सप्रभौ —^{cd}) B2 D1 ज्वपाते (for तपान्ते) Ś Ñ V B1 3 4 D1 3 8 12 13 L (ed) ऊपा(Ś2 Ñ1 D13 तपा, B4 D2 कल्पा, L [ed] तापा)न्ते सर्वलोकस्य (for ^{c}) Ñ V1 2 B2 विव र्षिणो, B4 D12 विवर्षिण D3 विवर्धत, G M3 सविद्युत (for विवर्षत) D6 घनस्येवाभिवर्षत (for ^{d}) D6 7 10 11 T2 3 युगान्ते सर्वभूतानि कालस्येव दिधक्षत —After 52 Ñ V B2 D3 4 12 ins 1067* while G1 ins

1061* तत पर्वतसकाश उत्पतन्समुदैक्षत ।

53 ^{a}) D4 M3 [अ]ग्निदीप्ति, D9-11 T2 G1 [अ]ग्नि दीप्त (by transp) (for दीप्ताग्नि) ※ Cr तस्याग्निदीप्त सदृश इति पाठ ।, Ct अग्निदीप्तसदृशे दीप्ताग्निसदृशे ※ —For 53^{ab}, Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 subst

1062* दीप्तताम्रास्यजिह्वस्य विद्युत्सदृशपक्ष्मणी ।

[B1-3 D3 -ताम्राक्ष- (for -ताम्रास्य) D4 दीप्तताम्रसमा जिह्वा (for the prior half) B3 D3 पक्ष्मण (for पक्ष्मणी) B1 विद्युत्सप्रकाशिनी (for the post half)]

—V3 om 53^{cd} —^{c}) Ś Ñ2 B1 4 D3 8 13 भीमे ददृशातु र्नेत्रे, Ñ2 V1 2 B2 3 D4 भीमे च (D4 समीपे) ददृशुर्नेत्रे, D1 2 13 भीमनेत्र व्यदृश्येतां —After 53 D6-7 9 11 S ins

1063* ततस्तत्र ददर्श स सर्वान्भक्ष्यांश्च विविधान्बहून् ।
वराहान्महिषांश्चैव स बभक्ष महाबलः ।

[(l 1) G3 तत्र (for ततस्) D7 भक्षान् T3 4 तस्य, Cg as above (for सर्वान्) M1 2 कुम्भकर्णस्ततो दृष्ट्वा (for the prior half) D6 भक्ष्यांश्च D7 सर्वांश्च G M3 transp सर्वान् and भक्ष्यांश्च —(l 2) G1 वराह D7 9 11 बभक्ष स (by transp) D10 बभक्ष च G2 सबभक्ष (for स बभक्ष) ※ Cg बभक्ष भक्षयामास ※]

54 Ñ2 om 54 B3 om 54^{ab} —^{a}) D6 9 T G2 M1 2 अददत् (for आददद्) Ś Ñ1 B1 4 D1-4 8 12 13 आददे क्षुधितो (Ś1 °त [sic], Ñ1 D4 सत्कृत) मांस —^{b}) Ś D3 13 सर्वं च (for शोणितं) D3 13 तृषितो, D6 तृष्यत (for तृषितो) Ñ1 B1 D7 पपौ, D3 8 13 T1 G1 M3 पिबन् G2 शोणितांश्च बहून्पिबन् —For 54^{ab}, V B2 subst while D5 ins after 82

1064* आददे क्षुधित क्षिप्रमपिबच्छोणितं तदा ।

[V2 3 तथा (for तदा)]

—Then D5 cont

1065* मेद कुम्भांश्च मद्य च

—Thereafter D5 further cont 1076*

—V3 om 54^{cd} —^{cd}) Ś Ñ1 V1 2 B D1 4 8-13 T1 G M3 4 कुम्भांश् V1 2 B1 D9-11 G M3 मद्यांश्च Ś1 तत, Ñ1 D4 T3 तथा (for तदा) D7 मेद कुम्भान्मद्यकुम्भान्कुम्भकर्णस्तत्रापिबत् —After 54 Ñ1 B2 D1 13 ins V3 cont after 1064* (owing to om)

1066* भुक्त्वा चात्र बहुविध किंचिद्धृष्टमना अभूत ।

[B2 स्वादु (for चात्र) V3 भवत B2 मनुजा D4 सभूत (for अभूत) D13 किंचिद्धृष्टमना अभवत् (for the post half)]

—After 54 V1 2 read 82 for the first time, repeating it in its proper place

55 D4 om 55-59 —^{a}) Ś D8 12 13 सुप्तम्, B4 सुस्थम् (for तृप्त) L (ed) इव (for इति) —^{b}) Ś Ñ V B2 4 D1 3 4 8 12 13 समीयुस्ते B1 समीप ते (for समुत्पेतुर्) —V3 om 55^{c}-56 —^{c}) Ñ1 प्रणिपत्य (for प्रणम्य) —^{d}) D6 परिवारयन —After 55 B2 D6-7 9-11 S ins while Ñ V B2 D3 4 12 13 ins after 52

1067* निद्राविशदनेत्रस्तु कलुषीकृतलोचन ।
चारयन्सर्वतो दृष्टि तानुवाच निशाचरान् ।

[(l 1) Ñ2 D4 विमुक्त- G2 M1 2 5 विनश (for विशद) M1 2 गात्रस्तु (for नेत्रस्तु) Ñ1 D4 स (for तु) Ñ2 V B2 3 D3 12 तदि(D13 त वि)निद्र(B2 3 °नेत्र) ततो रक्त (for the prior half) Ñ V B2 3 D3 4 12 कषायीकृतलोचन (Ñ2 D4 °न) (for the post half) —(l 2) Ñ1 B2 D2 4 विहसन (sic) Ñ2 V2 3 B2 वितरन् (sic) D12 विहसन् (for चारयन्) M1 2 स्वदन् (for उवाच) G2 निशाचर]

—Thereafter Ñ V B2 D3 4 12 (l 1 only) cont while Ś B4 D1 2 8 13 ins l 2 after 57 B2 3 ins l 2 after 58 and B3 alone subst l 1 for 57^{ab}

1068* किं निमित्तमहं सुप्तो भवद्भि प्रतिबोधित ।
कच्चिद्राक्षसराजस्य न खलु प्रियमागतम् ।

[(l 1) D4 मत्तेर् (for सुप्तो) D7 वरि (for प्रति) —(l 2) D3 कच्चित् (for कच्चिद्) Ś1 V3 B1-3 D1-4 8 13 [अ]प्रियम् (for प्रियम्)]

G 6 37 84
B 6 60 56
L 6 38 82

स सर्वान्सान्त्वयामास नैर्ऋतान्नैर्ऋतर्षभः ।
बोधनाद्विस्मितश्चापि राक्षसानिदमब्रवीत् ॥ ५६
किमर्थमहमाहत्य भवद्भिः प्रतिबोधितः ।
कच्चित्सुकुशलं राज्ञो भयं वा नेह किंचन ॥ ५७
अथ वा ध्रुवमन्येभ्यो भयं परमुपस्थितम् ।
यदर्थमेवं त्वरितैर्भवद्भिः प्रतिबोधितः ॥ ५८
अद्य राक्षसराजस्य भयमुत्पाटयाम्यहम् ।
पातयिष्ये महेन्द्रं वा शातयिष्ये तथानलम् ॥ ५९
न ह्यल्पकारणे सुप्तं बोधयिष्यति मां भृशम् ।
तदाख्यातार्थतत्त्वेन मत्प्रबोधनकारणम् ॥ ६०
एवं ब्रुवाणं संरब्धं कुम्भकर्णमरिंदमम् ।
यूपाक्षः सचिवो राज्ञः कृताञ्जलिरुवाच ह ॥ ६१
न नो देवकृतं किंचिद्भयमस्ति कदाचन ।
न दैत्यदानवेभ्यो वा भयमस्ति हि तादृशम् ।
यादृशं मानुषं राजन्भयमस्मानुपस्थितम् ॥ ६२

56 V3 D3 4 om 56 (for V3 D3 cf v l 55) —a) B3 सर्वांस्त (by transp) —b) N1 D6 राक्षसान्, B3 marg (for नैर्ऋतान्) N1 राक्षसर्षभ, N2 D1 नैर्ऋताधिप —B3 om 56cd —c) D5 विबोधनाद् (hypm) D6 om अपि M1 2 (ए)तान् (for (श्च)पि) B3 * * * द्विस्मितश्चासौ

57 D5 om 57 (cf v l 55) For 57ab, B3 subst l 1 of 1065* —a) S1 इदम् (for अहम्) Ś B1 4 D2 8 9 (3 13 माहत्य, D6 M3 माहूय —b) N2 बहुभि (for भवद्भि) —V3 G3 om (hapl) 57c–58 —c) Ś D8 13 कच्चिद्धि, N1 B4 D2 कच्चिच्च, D6 कच्चित्तु, M3 किंचित्तु (for कच्चित्सु) —d) D12 कथ(sic) (for भयं) B 4 वो (for वा) N2 V1 2 B2 4 D4 T1 G2 विद्यते (for किंचन) M3 भयवानेष वा न किं —After 57 Ś B4 D1 3 8 12 ins l 2 of 1068*

58 V3 D4 G3 om 58 (for V3 G3 cf v l 57 and for D5, cf v l 55) D12 om 58 B4 om 58ab —a) N2 V1 2 B2 अस्माकं (for अन्येभ्यो) —b) T2 परं भयम् (by transp) Ś N1 B1 D1–3 8 12 परमदारु(D12 °का( )ण, N2 V1 B3 G1 M3 परमनुचित —After 58ab N1 ins

1069* उपस्थित न जानामि राक्षसेन्द्रस्य धीमत ।

—c) D6 1 3 T2 3 G1 2 M एव (for एवं) G1 त्वरित Ś N2 V1 2 B1 2 4 D1 3 8 12 यदर्थं (N2 V1 2 D2 °ह) त्वरितै (V2 °त, B4 °र) सर्वैर्, N1 यथाह्येव त्वरितैर् —After 58 N2 repeats 60 (var), B2 3 ins l 2 of 1068*

59 D1 om 59 (cf v l 55) B3 4 om 59ab —a) D12 कच्चिद् (for अद्य) D8 कच्चि * कुशल राज्ञो —b) S1 N1 V2 3 B2 4 D1 3 8 12 उत्सादयामि, D6 व नाशयामि —c) S D8 11 पोथयिष्ये N V B2 D1 G (ed) शा(G (ed.)शा)तयिष्ये, B1 3 D2 7–11 दा(D6 वा)रयिष्ये (for पातयिष्ये) V3 B1 वै, D12 वो (for वा) —d) B1 3 D2–11 शीतयिष्ये, D2 T1 (after corr sec m as in text) शातयिष्ये, G3 as in text (for शातयिष्ये) D1 तदानल, T2 ह्यानल G3 यथानिल, M1 2 [5]थवानल Ś N V B1 D1–3 8 12 13 भक्षयिष्यामि वा(D2 चा)नरा(N2 वानरान्, V2 3 वानर, D1 12 चातकं), B3 भक्षयिष्येति चान्यथ, G (ed) शातयिष्यामि वा यम

60 D12 om 60 N2 repeats 60 (var) after 58, reading it here for the first time —a) S1 D1 12 ह्यल्पे (for ह्यल्प) Ś1 D8 न ह्यल्प(Ś1 °ल्पे)कारण सुप्त —b) Ś D8 2 प्रबोधयति, B1 D4 बोधयिष्यति Ś B1 4 D1 8 13 मामिह, N1 (both times) D4–8 T G1 M2 मा(D6 T3 मे) गुरु, N2 मामसौ, V2 B2 D6–11 मादृश, D2 मा प्रभु, M1 2 मा भृश (for मा भृशम्) —c) B4 D1 3 13 [ख्या]य (for [ख्या]त) T3 तत्त्वेन Ś D2 8 तत्क (D8 तात्क)थ्यता यथार्थेन (D3 °र्थेन), N (N1 first time) V B2 3 D4 तद्विज्ञाप्यतां तत्त्वेन, N2 (second time) B1 तत्ख्याप्यता(B1 °दाख्याय)त तत्त्वेन —d) Ś N1 (second time) D8 3 मम (for मत्)

61 D4 om 61–72 —a) V3 B1 2 4 G2 संक्रुद्धं, D1 सरब्ध (for संरब्ध) —b) N1 V B2 4 D3 T1 M3 महाबल (for अरिंदमम्) —c) D6 यूपाख्य, D12 रक्ष (for राज्ञ) —d) Ś D8 12 बद्ध (for कृत) Ñ2 V B1–4 D7 8–11 G1 अभाषत (for उवाच ह)

62 D4 om 62 (cf. v l 61) —a) B1 हि (for नो) D8 दूरे कृत, T2 3 M2 3 दैव°, G2 दुष्कृत (for देवकृत) —b) Ś N2 V B1 2 4 D1–8 11,12 निशाचर (for कदाचन) —After 62ab Ñ1 V B2 3 D6 7 9–11 13 S ins

1070* मानुषाणां भयं राजंस्तुमुलं समुपागतम् ।

[V1 2 B3 D13 वे (for नो) V B1 D12 राजन् (for राजंस्) N1 G3 संप्रवर्तते, V1 2 B2 D12 समुपस्थितं, V3 समुपागतं G3 संप्रबोधने]

—D12 om 62cdef —cd) Ś B1 4 D1–3 8 13 गंधर्व, G1 न दृश (for न दैत्य) B3 D6–11 G1 2 M1 न(G1 2 M3 हि) न कश्चिद् (for हि तादृशम्) Ś N V D1 2 8 13 कुत्र (N2 V जात) पत्रग(S1 °रम, V1 °गा)भोगिन (D1 °नि) B1 3 क्षत पाताल(B1 पन्नग)भोगिन ; B4 D1 कुत पन्नगभोगिना (for cd) M1 2 दैत्यदानवदृष्टेभ्यो भय नाभवदीदृश

वानरैः पर्वताकारैर्लङ्केयं परिवारिता ।
सीताहरणसंतप्ताद्रामात्तत्तुमुलं भयम् ॥ ६३
एकेन वानरेणेयं पूर्वं दग्धा महापुरी ।
कुमारो निहतश्चाक्षः सानुयात्रः सकुञ्जरः ॥ ६४
स्वयं रक्षोधिपश्चापि पौलस्त्यो देवकण्टकः ।
मृतेति संयुगे मुक्तो रामेणादित्यतेजसा ॥ ६५
यन्न देवैः कृतो राजा नापि दैत्यैर्न दानवैः ।
कृतः स इह रामेण विमुक्तः प्राणसंशयात् ॥ ६६
स यूपाक्षवचः श्रुत्वा भ्रातुर्युधि पराजयम् ।
कुम्भकर्णो विवृत्ताक्षो यूपाक्षमिदमब्रवीत् ॥ ६७
सर्वमद्यैव यूपाक्ष हरिसैन्यं सलक्ष्मणम् ।
राघवं च रणे हत्वा पश्चाद्द्रक्ष्यामि रावणम् ॥ ६८
राक्षसांस्तर्पयिष्यामि हरीणां मांसशोणितैः ।
रामलक्ष्मणयोश्चापि स्वयं पास्यामि शोणितम् ॥ ६९
तत्तस्य वाक्यं ब्रुवतो निशम्य
सगर्वितं रोषविवृद्धदोषम् ।
महोदरो नैरृतयोधमुख्यः
कृताञ्जलिर्वाक्यमिदं बभाषे ॥ ७०

G 6 37 98
B 6 60 81
L 6 38 96

न कश्चित् —^{f}) Ś N V B1 2 4 D1-3 8 12 13 मातुषाद्रामो (B1 °माद्, D1 °जन्) —^{f}) Ś B2 4 D3 8 12 13 घोरम्, N V B3 एतद् (for भयम्) G (ed) समुत्थितं (for उपस्थितम्) D1 भयं समुपतस्थित (sic)

63 D4 om 63 (cf v l 61) —^{a}) Ś D8 12 लङ्का सु, B1 D2 3 लङ्का स, B4 पुरीयं (for लङ्केयं) N2 V2 3 B3 अभिचारि(N2 °वारि, B3 °धावि)ता (for परिवारिता) D1 लङ्का सपरिवारिता —^{c}) Ś B1 4 D1-3 8 12 13 दु खात्तद् N3 D6 प्रमादाद्, B3 सतापात् (for सतप्ताद्) —^{d}) Ś V1 B1 4 D1 3 8 12 13 परम N2 V2 3 सुमहद् (for तुमुल) B2 न प्रभो सुमहद्भय

64 D4 om 64 (cf v l 61) —^{c}) B3 [s]भिहतश् (for निहतश्) D6 [अ]स्य (for [अ]क्ष) Ś B1 4 D1 3 8 12 13 अक्ष कुमारो नि(Ś1 °रोभि)हतो —^{d}) G1 सकुञ्जर Ś N2 V B1 2 4 D1-3 8 12 13 मन्त्रिपुत्रा (D3 °त्र) सकिङ्करा (D2 °र)

65 D4 om 65 (cf v l 61) —^{ab}) N1 [च]व, B2 3 [अ]सौ (for [अ]पि) D3 स्वयमिच्छुस्तयोद्धर्तुं (for ^{a}) D6 दुवकटक D9 दवकटकै Ś B2 D1 3 13 स्व(D1 स)यमिच्छात योद्धर्तुं पौलस्त्य दवकटक —^{c}) D6 7 9 11 T1 G1 M3 मत्त Cm g k as in text (for मृत) Ś N V B D1 3 8 12 13 मृतकल्पो रणे मुक्तो(Ś D8 12 °णाद्राम N1 B1 4 D1 13 °णामुक्तो) ॐ Cr सयुगे मुक्त इति पाठ । Cm मृतेति मृतप्राय इति मत्वेत्यर्थ । Cg मृतता । हे मृतस्युक्त्वा । वस्तुतस्तु मृतत्वविभक्तिकनिर्देश । मृत इति कृत्वत्यर्थ । मृतप्राय इति म वेत्यर्थ इत्यप्याहु । Ck मृत जीवन्मृत इत्युक्त्वा ॐ —^{d}) Ś V V1 2 B D1 3 8 12 13 [अ]मित (for [आ]दित्य) V3 D3 7 9 11 T1 G1 2 M3 -च्चर्चिता (for तेजसा) G2 रावणो दृश्यतत्रसा (sic)

66 D4 om 66 (cf v l 61) —^{ab}) B यत्र T3 यो न (for यन्न) Ś N1 B1 D 3 8 12 13 कृत पूर्वं N2 V B1 4 D1 कृत(V3 D6 °तो) राज्ञो (for कृतो राजा) V3 च (for [अ]पि) D6 T1 G2 transp दैत्यै and दैत्यैर् Ś N V1 2 B2 4 D1 3 8 12 13 न दैत्यै(N1 नासुरै)र्न च दानवै

(Ś D8 वध)दे, B1 न चान्यैर्न च दानवै (for ^{b}) —^{c}) Ś N V B D1 3 8 12 13 कृत तद्, D6 मृत स G1 M1 2 कृतस्तद् (for कृत स) T1 कृत सह न रामेण —^{d}) D2 संशय (for संशयात्) Ś D8 12 13 विमुक्त प्राणसंशया (D12 °यात्) ॐ Cm g प्राणसंशयादिति ल्यब्लोपे पञ्चमी । यो राजा देवादिभिरपि प्राणसंशय नीत्वा मुक्तो (Cm प्राप्य विमुक्तो) न कृत स रावणो रामेण प्राणसंशय नीत्वा विमुक्त कृत इत्यर्थ । Cg adds यद्वा राजा देवादिभिरपि यत्र कृत न प्रापित तद्रामेण कृत प्राणसंशयाद्विमुक्तश्चायम् ॐ

67 D4 om 67 (cf v l 61) —^{a}) D6 यूपाख्य, D11 यूपाक्ष (for यूपाक्ष) —V1 om (hapl ?) 67^{b} 68^{a} —^{b}) D6 9 11 पराभव T2 पराजयं Ś N2 V2 3 B D1 3 8 12 13 भ्रातुश्च भयमागत —M1 damaged for 67^{cd} —^{c}) N1 B2 D1 13 विरूपाक्षो (for विवृत्ताक्षो) —^{d}) D6 यूपाख्यम् (for क्षम्)

68 D4 om 68 (cf v l 61) V1 om 68^{abc} (cf v l 67) —^{a}) D6 यूपाक्ष (for °क्ष) —^{b}) D6 T1 हरसैन्य —V3 om (hapl ?) 68^{cd} —^{c}) B1 तदो (for रणे) D9-11 जित्वा (for हत्वा) —^{d}) D7 9 11 ततो (for पश्चाद्) D13 रक्षयिष्यामि रावण

69 D4 om 69 (cf v l 61) —^{a}) Ś D8 12 अर्प(Ś मद्)यिष्यामि B4 तपयित्वा तु (for तर्प^{o}) —^{d}) Ś D8 12 शोणित —^{c}) D6 [पु]त्र (for [अ पि)

70 D4 om 70 (cf v l 61) —^{a}) Ś N2 V B D1 3 8 12 13 तस्याथ(B1 D1 °पि) V3 तथास्य (for तत्तस्य) Ś B1 4 D8 12 वदतो D1 3 8 वदतो (for ब्रुवतो) —^{b}) Ś1 B1 D1 12 सु(D1 स्व)गात्र(B4 °र्जि)त B3 त गावतो D13 समर्दित (sic) (for सगर्वित) Ś B1 D1 13 विवृद्धघोष N V1 2 B2 3 विवृत्तनत्र (N °त्र) V3 B4 D1-3 13 °घोर —D13 om (hapl) 70^{c}-71 —^{c}) Ś V3 B1 4 D1 3 8 13 राक्षसरात्र, N V 2 B2 राक्षस N2 °क्षस) योध, B3 वै रणयोध (for नैरृतयोध) M1 2 5 मुख्य L (ed) पुत्र (for मुख्य) —^{d}) B1 वचाद् (for बभाषे)

G 6 37 0
D 6 60 81
L 6 38 0

रावणस्य वचः श्रुत्वा गुणदोषौ विमृश्य च ।
पश्चादपि महाबाहो शत्रून्युधि विजेष्यसि ॥ ७१
महोदरवचः श्रुत्वा राक्षसैः परिवारितः ।
कुम्भकर्णो महातेजाः संप्रतस्थे महाबलः ॥ ७२
तं समुत्थाप्य भीमाक्षं भीमरूपपराक्रमम् ।
राक्षसास्त्वरिता जग्मुर्दशग्रीवनिवेशनम् ॥ ७३
ततो गत्वा दशग्रीवमासीनं परमासने ।
ऊचुर्बद्धाञ्जलिपुटाः सर्व एव निशाचराः ॥ ७४
प्रबुद्धः कुम्भकर्णोऽसौ भ्राता ते राक्षसर्षभ ।
कथं तत्रैव निर्यातु द्रक्ष्यसे तमिहागतम् ॥ ७५
रावणस्त्वब्रवीद्धृष्टो राक्षसांस्तानुपस्थितान् ।
द्रष्टुमेनमिहेच्छामि यथान्यायं च पूजितम् ॥ ७६
तथेत्युक्त्वा तु ते सर्वे पुनरागम्य राक्षसाः ।
कुम्भकर्णमिदं वाक्यमूचू रावणचोदिताः ॥ ७७
द्रष्टुं त्वा काङ्क्षते राजा सर्वराक्षसपुंगवः ।
गमने क्रियतां बुद्धिर्भ्रातरं संप्रहर्षय ॥ ७८
कुम्भकर्णस्तु दुर्धर्षो भ्रातुराज्ञाय शासनम् ।
तथेत्युक्त्वा महावीर्यः शयनादुत्पपात ह ॥ ७९

71 D1 om 71 (cf v l 61 and 70 respy) Ś Ñ V B D1-3.5.13 om 71^ab —^a) V B3 महेश्वास B1 महाराज, G1 M3 महातज (for महाबाहो) —^b) Ñ1 युधि शत्रुं D5 T1 शत्रूनिह (for शत्रून् युधि) V1 G1 वधिष्यसि, B3 विजेष्यसे, T3 जयिष्यसि (for विजेष्यसि) —After 71, Ś Ñ V B1 D1 G1 ins

1071* स्वदर्शनपर ग्रावज्वार दृष्टमहसि ।

[B4 -प्रासीत्, D1 पर तात (for परतारद) D1 स्वक्षि (for महसि)]

—Then Ñ1 cont (sic)

1072* समक्ष सुमहाकायो दावाग्निरिव तेजसा ।
स शोणितमदो मत्तस्तेजोबलसमन्वित ।

72 D1 om 72 (cf v l 61) V3 om 72^ab G1 M3 repeat 72^ab after 78 —^a) M3 (second time) तथा तु वचनं श्रुत्वा —^b) N1 कुम्भकर्णो महाबल —Ñ1 om 72^cd —After 72 Ś Ñ1 V B1 D1 ins while B1 ins after 72^ab

1073* उदाराणां समर्थानां तदा राक्षसपुंगव ।

(V1 अरितुल्यां Ś1 V3 B1 D1 म (B1 तु) मकसां D1 समग्राणां (for समर्थानां)]

73 ^ab) Ś B1 D1 ते तम्, N1 V1 B1 D1 ते(D1 तु) तम् , V3 B1 D1 सुतम् (for तं सम्) D1 भीमाक्ष (for ^क्षं) B1 निद्र (for रूप) N1 D1 प्रबुद्धं राक्षसं दृष्ट्वा कुम्भकर्णं महाबलं —^c) B1 T1 G1 M1 त्वरित D1 ततस्तु त्वरि(reads from रि up to 73^d in marg)ता गता —^d) V3 भीमरूपपराक्रम B1 दशग्रीवे निवेश्य तु M1 रावणस्य निवेशन

74 V3 om 74^ab —^a) Ś N V1 B D1 तेभिगम्य (for ततो गत्वा) —^b) D1 परमासन

75 Ñ1 illeg for 75^a —^a) B1 D1 कुम्भकर्ण प्रबुद्धो (by transp) Ś V3 B1 D1 ते D1 T1 G1 M1 [ऽ]यं (for ऽसौ) —^b) N1 V1 B1 D1 T1 G1 M1 राक्षसेश्वर (D1 T1 ^र) N1 V1 B1 G1 M1 राक्षसाधिप, D1 राक्षसर्षभ —V1 om 75^cd N1 illeg for 75^c —^c) Ś D1 यथा तत, V1 किंतु तेन B1 D1 अथ तत, D1 G (ed) किं वा(D1 च) तेन (for कथं तत्र) N1 D1 भय तत्रैव निर्यात, B1 कथिकाले तु निर्यात, B1 किमसौ यात्र निर्यातु —^d) Ś V1 B1 D1 T1 M1 द्रक्ष्यसेनम्, D1 द्रक्ष्यसेनम्, G1 M1 द्रक्ष्यसि त्वम् (for द्रक्ष्यसे तम्) V1 B1 D1 इयागत G (ed) अथागत (for इहा^) M1 द्रक्ष्यसे वा समागत

76 ^a) D1 राक्षसान् (for रावणस्) [D1 (अ)ब्रुवन् (sic) B1 दृष्ट्वा (for दृष्टो) —^b) B1 राक्षसो (for राक्षसान्) Ś B1 D1 राक्षसाधिप , V3 तानुपागतान् B1 D1 राक्षसेश्वर (for तानुपस्थितान्) —V1 illeg for 76^cd —^c) N1 V1 B1 त तावद्दृष्टुमिच्छामि —^d) M1 तु (for च) Ś1 D1 G1 पूजितु, B1 D1 T1 G1 M1 पूज्यता D1 पूज्यत T1 पूजितात्

77 ^a) B1 reads from तु up to 79^b in marg Ś D1 M1 च, D1 om (subm) (for तु) D1 om त (subm) —^b) B1 आगत्य (for आगम्य) —^c) V1 B1 दशिता , D1 नोदिता (for चोदिता)

78 B1 reads 78 in marg (cf v l 77) —^a) Ś Ñ V B1 D1 द्रष्टुमिच्छति त राजा (N1 त भ्राता V D1 राजा त्वां B1 D1 त्वां राजा) D1 त्वां द्रष्टुमिच्छात भ्राता —^b) V पुंगव D1 G1 पुंगव N1 D1 रावणो राक्षसाधिप । B1 भ्रातृरूप महाबल —^c) D1 बुद्धिं —^d) D1 रावण (for भ्रातर) G (ed) त्व मदं च (for सप्र^) B1 भ्रमाततसमदद्दय —After 78 G1 M1 repeat 72^ab

79 B1 reads 79^ab in marg (cf v l 77) V1 om 79^cd —^a) D1 सुदुर्धर्षो (for तु दु^) —^b) D1 भ्रातुर् (for भ्रातुर्) Ś1 D1 स(D1 स)शन (for शासनम्) —^c) D1 T1 G1 M1 महाबाहु, D1 ^काय , Cr as in text (for

प्रक्षाल्य वदनं हृष्टः स्नातः परमभूषितः ।
पिपासुस्त्वरयामास पानं बलसमीरणम् ॥ ८०
ततस्ते त्वरितास्तस्य राक्षसा रावणाज्ञया ।
मद्यं भक्ष्यांश्च विविधान्क्षिप्रमेवोपहारयन् ॥ ८१
पीत्वा घटसहस्रं स गमनायोपचक्रमे ॥ ८२
ईषत्समुत्कटो मत्तस्तेजोबलसमन्वितः ।
कुम्भकर्णो बभौ हृष्टः कालान्तकयमोपमः ॥ ८३
भ्रातुः स भवनं गच्छन्रक्षोबलसमन्वितः ।
कुम्भकर्णः पदन्यासैरकम्पयत मेदिनीम् ॥ ८४

G 6 37. 101
B. 6 60 94
L 6 38 101

°वीर्य) —ᵈ) G2 om from पपात ह up to 81ᵃ G1 निष्पपात, Cr g as in text (for उत्पपात)

80 G1 om 80 (cf v l. 79) —ᵇ) Ś D8 12 स्नात, D3 T1 तत (for स्नात) V3 B3 D9-11 हर्षित, B1(sup lin also as in text) 4 D1 3 11 भूषण, B2 पूजित (for भूषित) —ᶜᵈ) B4 D2 3 11 मदसमीर (D2 °क्ष)ण, D2 9 बल(D3 मद)समीरित (for °रणम्) Ś D4 12 पिपासुस्त्वरित पान मास मदसमीरित

81 G2 om 81ᵃᵇᶜ (cf v l 79) —ᵃ) Ś1 D1 12 सत्वरित, Ś2 V1 D3 10 तु त्वरितास्(Ś1 °त) Ñ2 सुत्वरितास् (for ते त्वरितास्) V3 B1 3 4 D2 7 9-11 M1 2 तत्र (for तस्य) B2 D1 ततस्तु त्वरितास्तस्य(D1 °ता तस्मै) —ᶜ) D5 6 T1 M3 मद्य(D1 °धु)कुम्भास् (for मद्यं भक्ष्यांश्) Ś D3 12 मद्यं भक्ष्य च विविध, B1 मद्यं च विविधान्भक्ष्यान् —ᵈ) Ñ1 D8 [उ]पपादयन् Ś B1 4 D1 3 12 13 शिघ्र मेवानयस्तदा, Ñ2 V B2 क्षिप्र ते समुपान(V3 8 °ह)यन् ❀ Cg 1 उपहारयन् उपाहारयन्(Cg °य)न्निति सम्बन्ध ❀ —After 81, Ś Ñ1 V B1 3 4 D1-3 8 12 13 G1 2 ins

1074* प्रहर्षणार्थं मनसो दीप्तास्यो रक्तलोचन ।

[Ñ1 V B2 D2 रक्तास्यो (for दीप्तास्यो) V3 illeg B1 4 D8 G1 2 दी(B1 D8 [च]दी)प्तलोचन .]

—Then Ñ1 V1 3 B3 4 D4 cont.

1075* महिषाणां वराहाणां मांसं मद्यं च सत्कृतम् ।

[D4 मृगाणां च (for वराहाणां) Ñ1 मृगाणां पक्षिणां तथा, D4 सूकराणां च पक्षिणां (for the post half)]

—After 81 Ñ2 ins l 3-5 of 1076*, D9 ins 1064* (followed by 1065* and 1076*)

82 V1 3 repeat 82 here (cf v l 54) —ᵃ) Ś Ñ2 V1(both times) 3 (second time) B1 3 4 D1 3 8 11 सहस्रं वै, V3(first time) 3 D13 सहस्रं च, D5-7 9-11 S -सहस्रे द्वे (for सहस्रं स) —After 82ᵃ Ś Ñ1 2 (only l 3-5 after 81) V B1 3(marg) 4 D1-4 8 12 13 ins while D9 cont after 1065*

1076*   तथा भुक्त्वा च भोजनम् ।
सप्तकर्णांस्तु वराहान्महिषाञ्छूल्यपैठरान् ।
मद्यं पशुसहस्रैव पुरपानेकविंशतम् ।
संभुज्य स महाकायो दावाग्निरिव काननम् ।
कुम्भकर्णो महाबाहुर्   [5]

[(l 1) B1 तदा दृष्ट्वा, B3 4 तदा भुक्त्वा D4 तथा भुक्ते च भोजने, D13 स तथा भुक्तभोजन —(l 2) V1 ** (illeg) कर्णान् . B4 D2 सह° Ś1 सप्तवराह् (sic), B1 मयाराहान् (for सवराहान्) Ñ1 V3 B3 D2 8 समकर्णांत(V3 °ण तु, D2 °र्णास्त)भृत्यान् (for the prior half) Ñ1 स्वल्प (for शूल्य-). D3 पाचितान् V3 समकर्णं तु छत्वाल महिषान्गौरखान् (sic) B3 सप्तकुम्भाग्रगवता महिषा खङ्गिनस्तथा, D4 समकर्णोपीत (after this, lacuna up to स्थितान् in 87ᵇ), D13 सकुम्भान्समहिषा न्वराहाञ्छूल्यपैठरान् —After l 2, V3 B3 ins

1076(A)* शूकरांश्च मृगांश्चैव वराहान्स्तनमेव च ।

[V3 स (for first च) and मानुषान् (for वराहान्) B3 हि (for third च)]

—(l 3) Ñ1 V1 3 B3 4 [ए]व Ñ2 B3 4 D1-3 चैक (for एक) D3 8 विंशति (sic) —(l 4) D1 समक्ष्य Ś2 D3 8 12 तु (for स) Ñ1 B3 एतत्(Ñ1 °ता स)भक्ष्य सुमहान्(B3 °हत्) Ñ2 D9 एतस्य(Ñ2 °स्य)भक्ष्य सुमहद्, V1 B4 सभक्ष्य स महाकायो V3 भक्षण भक्ष्य सुमहद् V3 एतद्भक्ष्य च सुमहद् D2 भक्षयित्वा महाकायो (for the prior half) Ś D1 8 दवाग्निर् Ñ3 क ** (illeg) V3 B3 कक्षण B1 स्तृण D1 वे तृण, D3 दारुणान् (for कानन) B3 स समक्ष्य महाकायो दावानल इव स्थूणा (sic) D13 एत सभक्ष्य कलवरयो महाद्रावाग्निवत्तृण —D9 om l 5, —(l 5) Ñ1 तथा रक्षो, Ñ2 V3 8 B2 D13 महारक्षो(B2 °मक्षो) (for महाबाहुर्).]

—Thereafter Ñ2 reads 82ᵈ-83ᵇ for the first time, repeating them in their proper place

—After 82 B3 ins 1077*.

83 D4 lacuna for 83 (cf v l 82) Ñ2 repeats 83ᵃᵇ here (cf v l 1076*) V3 repeats 83ᵃᵇ after 1077* —ᵃ) Ś B1 4 D1 3 8 12 13 सरोषश्चो(B1 सघोषश्चो , D1 स ग्व श्चो , D13 स एव चो)त्कटो मत्तस् , Ñ V (Ñ2 V3 both times) B3 3 (marg also as in Ś1) ईषदुत्कटमत्तस्तु (V3(second time) 3 °श्च) —ᵇ) G (ed) सोत्कटश्च राक्षस —Ś B1 D8 12 om (hapl) 83ᶜ-84ᵇ —ᶜ) V3 महा , D3 T1 G2 ययौ (for बभौ) Ñ V B2 4 D1-3 12 घोर , D9 11 रुष्ट (for हृष्ट) G1 *****भौ हृष्ट (damaged) —ᵈ) Ñ3 कालानलयमोपम , D11 कालान्त नियमोपम

84 D4 lacuna for 84 (cf v l. 82). Ś Ñ2 V B1-3 D8 12 om 84ᵃᵇ (for Ś B2 D8 12, cf. v.l. 83).
]

G 6 37. 0
B. 6 60 93
L. 6 38 102

स राजमार्गं वपुषा प्रकाशय-
न्महत्तरश्मिर्धरणीमिवांशुमिः ।
जगाम तत्राञ्जलिमालया वृतः
शतक्रतुर्गेहमिव स्वयंभुवः ॥ ८५

केचिच्छरण्यं शरणं स्म रामं
व्रजन्ति केचिद्व्यथिताः पतन्ति ।
केचिद्दिशः स्म व्यथिताः प्रयान्ति
केचिद्भयार्ता भुवि शेरते स्म ॥ ८६

तमद्रिशृङ्गप्रतिमं किरीटिनं
स्पृशन्तमादित्यमिवात्मतेजसा ।
वनौकसः प्रेक्ष्य विवृद्धमद्भुतं
भयार्दिता दुद्रुविरे ततस्ततः ॥ ८७

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४८ ॥

—^{c}) N1 B4 D1-3 11 सो(D1 यो)मच्छन्नवन राक्षो(N1 श्वात्) —^{d}) Ñ1 D1-3 13 M गण (for चल) D7 रक्षोभि परिवारित —^{e}) G (ed) व्यक्रामत्तु (for कुम्भकर्णं) —G1 damaged from पद् up to 84^{d} M1 (before corr) वभौ हृद (for पद्न्यासैर्) —^{d}) Ś Ñ V B D1 8 8 12 13 कम्पयन्निव मेदिनीं —After 84 Ñ1 V B2 D13 ins B3 ins after 82

1077* महाबलो महाबाहु प्रजस्थे भ्रातुरन्तिकम् ।
[D18 महावीरो (for °बलो)]

—Thereafter V2 repeats 83^{cd}

85 D4 lacuna for 85 (cf v l 82) G (ed) om 85–86 —^{a}) D2 स्व (for स) D1 राजमार्ग G1 damaged for र्गं प्रकाशयन् Ś V3 8 B1 D1-3 8 11 12 13 विदीपयन् N1 V1 B4 प्रदीपयन्, B2 3 [अ]भिदीपयन् (for प्रकाशयन्) —^{b}) Ś N1 B1 4 D1 8 11 13 14 महावान्, Ñ2 V B2 3 वसुधाम् (for धरणीम्) —^{c}) Ś D8 13 नीलाम्बुद, Ñ1 B3 4 D1 13 नेत्राञ्जलि (for तत्राञ्जलि) Ś1 स्रम, Ñ V1 3 D3 4 [अ]चित (for वृत) —^{d}) Ś Ñ V1 3 B D1-3 8 11 13 स्थानम् (for गेहम्) B2 स्वय वर (for °भुव) —After 85, D4 7 9-11 S ins

1078* स राजमार्गस्थममित्रघातिनं
वनौकसस्ते सहसा यदि स्थिता ।
स्थिताप्रमेयं गिरिशृङ्गकल्पं
वितत्रसुस्ते हरियूथपालाः ।

[(1 2] T3 सहिता (for सहसा) G1 M1 2 यदि स्था (for यदि स्थिता) —(1 4) D4 9-11 सह (D4 सR) यूथपाले D8 7 सहयूथपाल ※ Cm अत्र च श्लोकेऽस्मादर्धे–४ । अन्यथा तच्छब्दोऽतिमिच्येत ।, so also Cg ※]

86 G (ed) om 86 (cf v l 85) —^{a}) G1 damaged for शरणं —^{b}) D4 प्रयान्ति (for व्रजन्ति) B1 सहसा (for व्यथिता) N2 V B2 3 निपेतु, D4 प्रयाति, D8 पतन्ति (for पतन्ति) —^{c}) D7 9 11 च, T2 3 हि, G1 प्र (for स्म) D10 11 पतति, G1 कपींद्रा (for प्रयान्ति) Ś Ñ V B D1-4 8 10 13 क्वचिद्दिशा स(Ś D8 13 सु, V3 1 B4 D1-4 स)त्वरिता प्रयाति(N1 भयार्ता Ñ2 V B2-4 प्रयाता) —^{d}) D4 क्षति (for भुवि)

87 D4 lacuna up to स्पृशन्त in 87^{b} (cf v l 82) —^{a}) Ś D8 8 13 मेरुश्रृङ्ग —^{b}) B1 स्पृशन्निव (sic), B3 स्पृशन्तम्, D2 स्पृश तम्, D13 प्रभवम् (for स्पृशन्तम्) Ñ1 स्वतेजसा, N2 V1 3 [आ]त्मतेजसं, B2 3 [अ]तितेजसं, D3 [आ]त्मतेजा (for [आ]त्मतेजसा) —^{c}) D5 * * * वृ, D8 विवृद्धम् (for विवृद्धम्) B1 वनौकस प्रक्ष्य समद्भुता कृति —^{d}) B4 दुद्रुवु ※ Ś Ñ V B D1 8 8 12 13 समन्तत D8-9 11 T2 3 G1 ततस्तत D4 भयार्दिताद्दं प्रविवेश समन्तत (sic)

Colophon —*Kanda name* N B D1 4 13 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś V2 D8 8 13 कुम्भकर्णप्रबोधन(D8 °नो) N1 कुम्भकर्णाध्यायनो, Ñ2 V2 B1 4 D1 3 13 कुम्भकर्णप्र(D4 °वि)बोधो, V1 illeg, B1 कुम्भकर्णविबोधन, D1 कुम्भकर्ण बोधनो, D2 कुम्भकर्णप्रतिबोधनं —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V2 B2 D1 4 8 12 13 om Ś2 D1 37 Ñ2 V2 B1 D3 38 V1 D1 39 B2 3 35 D8-9 10 11 T1 G M 60 T3 65 T2 66 —After colophon, D3 concludes with रामः G M1 2 4 श्रीरामाय नम

४९

ततो रामो महातेजा धनुरादाय वीर्यवान् ।
किरीटिनं महाकायं कुम्भकर्णं ददर्श ह ॥ १
तं दृष्ट्वा राक्षसश्रेष्ठं पर्वताकारदर्शनम् ।
क्रममाणमिवाकाशं पुरा नारायणं प्रभुम् ॥ २
सतोयाम्बुदसंकाशं काञ्चनाङ्गदभूषणम् ।
दृष्ट्वा पुनः प्रदुद्राव वानराणां महाचमूः ॥ ३
विद्रुतां वाहिनीं दृष्ट्वा वर्धमानं च राक्षसम् ।
सविस्मयमिदं रामो विभीषणमुवाच ह ॥ ४
कोऽसौ पर्वतसंकाशः किरीटी हरिलोचनः ।
लङ्कायां दृश्यते वीरः सविद्युदिव तोयदः ॥ ५
पृथिव्याः केतुभूतोऽसौ महानेकोऽत्र दृश्यते ।
यं दृष्ट्वा वानराः सर्वे विद्रवन्ति ततस्ततः ॥ ६
आचक्ष्व मे महान्कोऽसौ रक्षो वा यदि वासुरः ।
न मयैवंविधं भूतं दृष्टपूर्वं कदाचन ॥ ७

G 6 38 7
B 6 61 7
L 6 39 7

49

Ś1 begins with ॐ

1 ᵇ) D13 धनुराय.—ᵈ) D6 न G2 द्दा (for ह) Ś D1 8 11 ददर्शातिभयकर

2 Ś D8 8 12 read 2-3ᵇ (followed by 1080*) after 11ᵃᵇ. ॐ Cv त दृष्टेति श्लोक पूर्वेण सबन्धनीय । त दृष्ट्वा धनुरादाय ददर्शेति चान्वय । अन्यथा परेण तु सबन्ध दृष्ट्वेत्याधिक स्यात् । दशयितिषेणवाहुल्याद् दर्शनक्रियावृत्तिरिति वा परिहार ।, so also Cm g. Cm adds वस्तुत त दृष्ट्वेति श्लोको भिन्न वाक्यम् ॐ —ᵇ) Ś D3 8 12 सन्निभ (for दर्शनम्) —ᵉ) N1 [आ]काशे (for [आ]काश) —ᵈ) Ś D8 12 पुनर्, B1 यथा (for पुरा) Ś V3 3 D1-12 यथा, Ñ1 B2 3 D1 4 8 11 विभु (for प्रभुम्). D2 पुनर्दशरथयो यथा —After 2, Ñ V B D11 G(ed) ins

1079* गृह्य्दत्त महारौद्र तीक्ष्णदंष्ट्र महाबलम् ।

[Ñ1 महाकाय Ñ2 °वीर्यं (for °रौद्र) Ñ2 V3 दष्ट्र (for दष्ट्र) Ñ1 V3 3 B2 3 मयावह (for महाबलम्)]

—Then B3 reads 6ᶜᵈ for the first time, repeating it in its proper place while G(ed) cont 1 1 of 1080*, whereas L(ed) ins 1080* after 2

3 G(ed) om 3-4ᵃᵇ For sequence in Ś D8 12 cf v 1 2 —After 3ᵃ, D12 repeats erroneously 2ᵈ —ᵇ) D1 [अं]बुद (sic) (for [अ]म्बुद) Ś B1 D1 8 12 धारिण, B3 D9 M1 2 भूषित, Cg as in text (for भूषणम्) —After 3ᵃᵇ, Ś Ñ V B1-4 D1-4 8 11 12 ins B1 ins. 1 1 after 3ᵃᵇ and 1 2 after 3, G(ed) cont 1 1 after 1079* L(ed) ins after 2

1080* मेघस्तनितनिर्घोष दीप्तविद्रु महाभुजम् ।
कुम्भकर्णं महाकाय ददर्शातिभयकरम् ।

[Ś B1 D1-4 8 11 12 om. 1 1 B1 transp 1 1 and 1 2 —(1 1) B1 दीप्तवक्त्र (for °विद्रु) B2 महाभुज. —(1 2) Ñ1 V1 D8 12 (before corr as above) महानाय, D1 °भाग (for °काय) B2 [अ]भि (for [अ]ति-) Ś D8 8 12 भयभूतभयावह (for the post half)]

—V3 3 B1 om 3ᶜᵈ —ᶜ) Ś Ñ1 V1 B1-4 D1-4 8 11 12 च (B1 3 D1 4 11 त) दृष्ट्वा विद्रुत्य दिश्यो (B1 3 द्विश्र), Ñ1 दृष्ट्वा त विद्रुता दिश्या —ᵈ) N2 महाबला, D1 3 4 चमू (for महाचमू)

4 G(ed) om 4ᵃᵈ (cf v l 3) —V3 om 4ᵃᵈ —ᵃ) Ś Ñ V1 3 B D1-4 8-12 स(Ś D8-4 8 11 12 सु) विस्मितम् (for सविस्मयम्) —ᵈ) G1 ह्य (for ह)

5 ᵃ) Ś Ñ V B1 3 D1-4 8 11 12 [ऽ]य (for ऽसौ) —ᵇ) D11 रक्तलोचन, G1 वह्नि°, Cm g t as in text (for हरि°) —ᶜ) D1 4 8 9 11 Mधीर (for वीर) —ᵈ) K(ed) तोयम् (meta) (for तोयद)

6 ᵃ) Ś Ñ1 V B D8 4,6,8-12 T2 3 G1 3 पृथिव्यां (for पृथिव्याः) Ś D1 3 4 8 12 11 वै, Ñ1 [ऽ]य (for ऽसौ) —ᵇ) Ś D8 12 पुष्प हि V2 B1 3 D1-4 12 पुर्योत (for एकोऽत्र) Ñ V1 3 B2 3 (sup lin also) महानेष ह् (N1 °कृरि) दीव्र (B2 °सिद्ध, B1 °धिय) —D3 reads 6ᶜᵈ for the first time after 1079* repeating it here —ᶜ) B1 D3 त, D4 स (for य) —ᵈ) Ś Ñ V1 3 B1 3 D1 3 4 8 11 12 भयार्दिता, V3 B3 (both times) दिशो दश, B3 (m also) D2 दिशो भयात्, D1 3 11 G3 यतस्तत (for ततस्तत)

7 ᵃ) D4 [तु]भं, D1 11 तु (for म) V2 V3 B1 [ऽ]य (for ऽसौ) —ᵇ) Ś Ñ V B D1-4 8 11 12 राक्षसो (for रक्षो वा) V3 राक्षसेश्वर —ᶜ) N2 पूर्वं, V1 G1 रूपं

G 6. 38. 8
B 6. 61. 8
L 6. 39. 8

स पृष्टो राजपुत्रेण रामेणाक्लिष्टकारिणा ।
विभीषणो महाप्राज्ञः काकुत्स्थमिदमब्रवीत् ॥ ८

येन वैवस्वतो युद्धे वासवश्च पराजितः ।
सैष विश्रवसः पुत्रः कुम्भकर्णः प्रतापवान् ॥ ९

एतेन देवा युधि दानवाश्च
यक्षा भुजगाः पिशिताशनाश्च ।
गन्धर्वविद्याधरकिंनराश्च
सहस्रशो राघव संप्रभग्नाः ॥ १०

शूलपाणिं विरूपाक्षं कुम्भकर्णं महाबलम् ।
हन्तुं न शेकुस्त्रिदशाः कालोऽयमिति मोहिताः ॥ ११

प्रकृत्या ह्येष तेजस्वी कुम्भकर्णो महाबलः ।
अन्येषां राक्षसेन्द्राणां वरदानकृतं बलम् ॥ १२

एतेन जातमात्रेण क्षुधार्तेन महात्मना ।
भक्षितानि सहस्राणि सत्त्वानां सुबहून्यपि ॥ १३

तेषु समक्ष्यमाणेषु प्रजा भयनिपीडिताः ।
यान्ति स्म शरणं शक्रं तमप्यर्थं न्यवेदयन् ॥१४

(for भूत) N1 नैवविध मया दृष्ट —[d]) V1 B3.4 रूपं D4 दृष्ट (sic) (for दृष्ट) V1 B2 कथञ्च (for कदाचन)

8 [a]) B1.3 D3.11 म (for स) —[b]) N1 रामेण सिततच्या —[cd]) Ś N V2.3 B D3.7.11 T2.3 M3 महाराज (for °प्राज्ञ) D13 भ्रातरक्षे महात्मेन राघवाय विभीषण

9 [a]) D5.13 वासवतो D1 राजा (for युद्धे) —[b]) D6 T2.3 विनिर्जित D12 पुरा जित (for पराजित) —[c]) Ś D5.11 G1 सोय N V1.3 B1.3 D2.4 M3.5 एष T2.3 स च Cr.g as in text (for सैष) D13 स एष विश्रव पुत्र Cg Cr.g सैष इत्यत्र सोऽपि लोपे चेत्पादपूरणम् इति साधु (Cg °रण सुलोप). —[d]) Ś V3 B1.3 (m also) D... निशाचर V1 V2.3 B2 D3 स राघव। N2 इति श्रुत ; B2 तु राघव G1 महात्मते (for प्रतापवान्) —After 9, N1 reads 13[ab] along with 1083* while D1.9.11 S ins.

1081* अन्य प्रमाणात्तस्मान्नो राक्षसोऽन्यो न विद्यते।

[Dr अस्य; T2 अस्य (for अस्य) D5.13 T3 G3 प्रमाणेन D3 M1.3 प्रमाणे (for प्रमाणात्) Dr स नो (for ह्यतो) M3 न (for ऽन्यो न)]

10 D4 reads 10 twice —[a]) N V1.3 B3.4 D1 अनेन (for एतेन) D4 रणसात् (for दानवाश्च) —[b]) Ś D6 यक्षा पिशाचा (Ś1 °चास्तु) N1 यक्षोरगाश्च (for यक्षा भुजंगाः) —[c]) Ś N V B D1.4.5.7.11 गुह्यकाश्च D8.11 नराश्च (for किंनराश्च) —[d]) D1 (both times) om संप्रभग्नाः

11 [a]) D1 शूलहस्तं Ś N1 V B1.4 D5.11 समरे (for विरूपाक्षं) N1 B1 D1.4.11 शूलपाणिन् (D4 °पाणिम्) समरे —[b]) D1 महाबलं (for महाबलम्) —After 11[ab], D4.5.11 read 23* (followed by 1080*) —[c]) D1.11 समरे (for शक्रुम्)

12 [a]) T3 प्रकृतो (sic) Cr.g.t as in text (for प्रकृत्या) Ś N1 B1.4 D1.4.5.12 [ए]देव N2 V2.3 B2 रामः V1 (with hiatus) एव B2 [ए]वारि D3 [ए]वे तु ; D1 [ए]ष हि (for ह्येष) —[b]) Ś N1 V1.2 B2 D1.4.5.7.11 सुदुर्धर्ष N1 B1.4 D4 निशाचरः ; M1.3 महाद्युति (for महाबलः) —V3 om (hapl ?) D1 reads 12[cd] in marg —[c]) Dr राक्षसानां तु —[d]) D2 अर्थ T2 फल (for बलम्) —After 12, Ñ (N2 illeg.) V1.2 B2.3 D1.4.5 ... while V3 ins after 12[ab] (owing to om.)

1082* अस्त्येव तु महाबाहो निगमैश्चोरस बलम्।

[B4 निलम् (for निधन) B2 नेजसिश्चैर् दर; D13 निश्चितेन कृत बल (for the post. half)]

13 N1 reads 13[ab] along with 1083* after 9 —[a]) D1.11 जातेन (for एतेन) —[b]) Ś Ñ V B D1.4.5.7.11 क्षुधितेन (for क्षुधार्तेन) Ś1 D1 D6.13 G1 M3 दुरात्मना (for महात्मना) —After 13[ab], N V (V3 subst. for 13[cd]) B D1.4.5 ins

1083* भक्षिताश्चाप्यनेन सदा महेन्द्रायुधसा हतः।
ऋषीणां च तद्धानि हतानेन राघव।

[(l. 1) V3 illeg. B1 वेदविज्ञानाश्चाप्यनेन (for the prior half) B4 सदा D4 सदा (for सदा) — (l. 2) D4 भक्षितं (for ऋषीणां) —After ऋषीणां V2 reads 14[cd] (var.) except यान्ति स्म in place of the remainder of l. 2 V2.3 D4 तत्र (for [अ]नेन) V1 नैव राघवात् (for the post. half)]

—[d]) Ś N1 V2.3 B2.3 D5.11 G1 सत्त्वानि N1 विस्तारतो D6.11 प्रजानां (for सत्त्वानां) Ś B1.4 D4.5.13 सुमहान्त्यपि B1 सुबहूनि (sic); D13 सुमहान्मन्त (sic) (for सुबहून्यपि)

14 [a]) G1 संभक्ष्यमाणेषि (sic) Ś N1 V1.3 B3.4

स कुम्भकर्णं कुपितो महेन्द्रो
जघान वज्रेण शितेन वज्री ।
स शक्रवज्राभिहतो महात्मा
चचाल कोपाच्च भृशं ननाद ॥ १५

तस्य नानद्यमानस्य कुम्भकर्णस्य धीमतः ।
श्रुत्वा निनादं वित्रस्ता भूयो भूमिर्वितत्रसे ॥ १६

ततः कोपान्महेन्द्रस्य कुम्भकर्णो महाबलः ।
निकृष्यैरावताद्दन्तं जघानोरसि वासवम् ॥ १७

कुम्भकर्णप्रहारार्तो विचचाल स वासवः ।
ततो विषेदुः सहसा देवब्रह्मर्षिदानवाः ॥ १८

प्रजाभिः सह शक्रश्च ययौ स्थानं स्वयंभुवः ।
कुम्भकर्णस्य दौरात्म्यं शशंसुस्ते प्रजापतेः ।
प्रजानां भक्षणं चापि देवानां चापि धर्षणम् ॥ १९

G. 6 38 21
B 6 61 19
L 6 39 19

D1-4 8 12 तास्तदा(N2 V1 2 B2 3 °था) भक्ष्यमाणास्तु(B2 °श्च), V3 B1 4 D13 ततस्ते(B1 सतत, B4 °स्तु, D13 वीक्ष्य ता) भक्ष्यमाणास्तु —c) Ś1 D8 12 प्रययु , V2 ते याति, V3 B1 D1 4 12 ययु स्म, D4 ययुस्ता (for यान्ति स्म) T1 चक्र (sic) (for शक्र) D4 transp शरण and शक्र —d) Ś Ñ2 V1 2 B1-4 D1-4 8 12 13 तु(D4 ते) चाप्यर्थं, Ñ1 त चाप्यनु , V3 तस्मै सर्वं (for तमभ्यर्थं) T1 निवेदयन् —After 14, D13 ins

1084* तच्छ्रुत्वा देवतानां तु शक्रोऽस्य स्वभयान्वित ।
ऐरावणं समारुह्य वज्रमुद्यम्य वीर्यवान् ।
जगाम सहितो देवैर्देवराजो महाबल ।
स तु देशं समागम्य यत्रास्ते स निशाचर ।

15 a) M5 त (for स) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 महात्मा, C1 M5 नरेंद्र (for महेन्द्रो) —b) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 शक्र (for वज्री) —c) B1 न (sic) (for स) D13 वज्रयाम (sic) (for शक्रवज्र) Ñ1 दुरात्मा (for महात्मा) —d) Ś D4 8 ननाद च (for ननाद).

16 a) B2 D4 12 नानर्द(B2 °द)मानस्य —b) V2 D6 7 9-11 M1 3 रक्षस (for धीमत) —V1 illeg for ° —c) M4 [श्र]तिनाद (for निनाद) Ś B2 D1-3 8 12 13 श्रुत्वा स्वभावतक्ष(B1 °वित्र)स्ता , N B1 3 (orig) श्रुत्वा स्वयभुवि(Ñ1 °भु स)त्रस्ता , V3 B3(m also) 4 श्रुत्वा सु(B4 शू)राश्च सत्रस्ता , V2 D4 श्रुत्वा स्वभावसत्रासा —d) G3 द्रुवा (for भूयो) Ś Ñ V B D1-4 8 12 प्रजा भूयो वि(B2 3 °यश्च, D8 12 °योपि)त्रसु

17 a) M2 तत्र (for तत) D6 7 11 युद्धे (for कोपान्) Ñ B2 3 (orig) विद्रावित्य, B1 3 (m also) D1 3 12 विद्रुतास्य , D4 विद्रुतास्य (for महेन्द्रस्य) Ś D8 12 तत क्रोधाद्विद्रुताश्च , V B4 तत कोपविद्रुतास्य (V3 °स्य) —b) V B3 3(m. also) 4 सुदुर्जय (for महाबल) —c) Ñ1 V2 3 B1 3 D1-4 6 7 9-11 12 T1 2 G1 M1 2 6 निष्कृष्य, Cg as in text (for निकृष्य) Ś D1-4 8 12 13 [ऐ]रावणाद्, V3 °वण (for [ऐ]रावताद्) M6 दन्तान् (for दन्त)

18 a) N2 V B4 प्रहारेण (for प्रहारार्तो) —b) Ś1 B1 3 D8 12 13 स विह्वलित , Ś2 सोऽसीद्विह्वल (sic) Ñ2 V B3 4 D3 विह्वलोऽभूत्स, D1 शोकविह्वल , D2 विह्वल सोऽथ, D6-7 9 11 T M3 Cg t विजज्वाल स, M1 2 6 विचचाल च (for विचचाल स) Ñ1 D4 विह्वल समु(D4 °स)पयात, L (ed) स विह्वलितमानस —c) V3 D9 M5 विनेदु , D8 निपेतु (sic) (for विषेदु) —d) V3 D9-11 G2 M3 5 देवा (for देव) Ś V2 3 B1 3(sup lin also) 4 D1-3 5 8 12 13 गन्धर्व (for ब्रह्मर्षि) —D6 om from ब्रह्मर्षि up to चापि in 19f B1 राक्षसा (for दानवा) Ñ1 D4 देवा ब्रह्मर्षिभि सह, Ñ2 V1 B2 3 (orig) देवा ब्रह्म(B3 देव) विपन्नसा , M2 देवर्षिपितृदानवा

19 D6 om up to चापि in 19f (cf v l 18) Ś2 om 19ab —a) Ś1 B1 4 D1 3 8 12 13 तु (for च) B2 D4 (sic) प्रजापति सशक्रश्च(D4 °क्रेश) D7 प्रजाभिश्च सम शक्रो —b) G1 गेह (for स्थान) —d) Ś B2 D1 3 8 12 प्रविश्य , D2 ते शशसु (by transp) D13 प्रशशसु , G3 न शशस्त (sic), M6 प्रशसुस्त (sic) (for शशसुस्ते) Ś2 Ñ1 प्रजापति —e) Ś N B1-3 D1 2 4 8 9 12 13 चैव (for चापि) —f) N2 G2 च प्र , V B1 D2 G3 M6 अपि, D13 चैव (for चापि) S D8 12 देवाना चैव भक्षण, B1 देव आना च धर्षण, B2 3 D4 13 8 देवाना धर्षण तथा D9 12 B (ed) धर्षण च (B (ed) शशसुस्ते) दिवौकसा —After 19 N B1-4 D1 4 8 10 11 12 S ins

1085* आश्रमध्वसन चापि परस्त्रीहरण भृशम् ।

[G1 वासव (for आश्रम) N B1-4 D1 12 नैव (for चापि) D2 आश्रमध्वसने नैव (for the prior half) Ñ B3 4 D8 12 हरणानि च, D9 11 G1 M1 3 °ण तथा (for °ण भृशम्)]

G 6 38 22
B 6 61 20
L 6 39 20

एवं प्रजा यदि त्वेष भक्षयिष्यति नित्यशः ।
अचिरेणैव कालेन शून्यो लोको भविष्यति ॥ २०

वासवस्य वचः श्रुत्वा सर्वलोकपितामहः ।
रक्षस्यावाहयामास कुम्भकर्णं ददर्श ह ॥ २१

कुम्भकर्णं समीक्ष्यैव वितत्रास प्रजापतिः ।
दृष्ट्वा निश्वस्य चैवेदं स्वयम्भूरिदमब्रवीत् ॥ २२

ध्रुवं लोकविनाशाय पौलस्त्येनासि निर्मितः ।
तस्मात्त्वमद्यप्रभृति मृतकल्पः शयिष्यसि ।
ब्रह्मशापाभिभूतोऽथ निपपाताग्रतः प्रभोः ॥ २३

ततः परमसंभ्रान्तो रावणो वाक्यमब्रवीत् ।
विवृद्धः काञ्चनो वृक्षः फलकाले निकृत्यते ॥ २४

न नप्तारं स्वकं न्याय्यं शप्तुमेवं प्रजापते ।
न मिथ्यावचनश्च त्वं स्वप्स्यत्येष न संशयः ।
कालस्तु क्रियतामस्य शयने जागरे तथा ॥ २५

20 V3 om 20 —a) D2 M3 प्रजापते (for प्रजा यदि) D6 हि (for तु) Ś D1.3.11 एवं यदि प्रजा नि य B1 D1 एवं प्रजा यदीदैव (D1 °व) M1.2 यदि प्रजापते ह्येष —b) Ś N V1.2 B D1.3.8.11.13 राक्षस (for नित्यश) —c) Ś N1 V1.2 B1.2(sup lin after corr).4 D1.4.5.10.11 शून्या भूमिर् N2 L1 लोक शून्ये (by transp)

21 a) M2.3 तेषा तद्वचन श्रुत्वा —b) B2 सर्वलोकं च (sic) (for सर्वलोक) —c) N2 V1 B1-3 (orig) [आ] वाहय मद्य D6 T2 [आ]ह्वा(T3 °ह्व)ययामास (sic) T1 चाह्वयामास, Ck t as in text (for [आ]वाहयामास) Ś V1.2 B3(m also).4 D1.5.8.13 रथ समाह्वयामास (B3 °परस्य) D4.13 G(ed) राघसाश्च(D13 °सान्) G(ed] °स च्या)ह्वयामास —d) Ś V2 B2.4 D1.4.8.13 च B2 D2 स G3 हत (for ह)

22 a) N2 B2.3 (m as in text) G(ed) स (G[ed]अ)थापी त (for कुम्भकर्णं) N1 D6 स तु दृष्ट्वैव रक्षस्तद् —b) Ś N V1.2 B D1.4.8.12.13 G2 विस्मितोऽभूत् (for वितत्रास) —c) D6 विनश्य G2 M3 विश्वस्य (for निश्वस्य) D2 G1 चैवं (subm) T2 चैवैक T3 G3.4 चैवैन (for चैवेदं) Ś N1 B1 D1.4.8.13 कुम्भकर्णं महावीर्यं N2 B2.3 (orig) दृष्ट्वा विश्वस्य चैवैन V B4 D1.3.11 दृष्ट(D3 °स्य (with hiatus]) एनं महावीर्यं B3(m also) सहस्र महावीर्यं (subm) D6 T1 दृष्ट्वाथा(T1 °स्या)श्वस्य चैवैन, D1.10.11 M1.2 कुम्भकर्णमथाभवत् , M3 रूपं दृष्ट्वास्य चैवैन ⊗ Cg इदरक्ष इदं वक्ष्यमाणमिति इद शब्दद्वयात्वाहि ⊗

23 G2 om (hapl) 23-24ab V1 om 23ab —a) T3 स्वत (for ध्रुवं) Ś D1.2.13 लङ्का (for लोक) Ś V2 B3(s p lin also).4 D1.4.5.13 विनाशार्थं(D1 °र्थे) (for विनाशाय) —b) N2 D1 पुलस्त्यन V2 D1.11.13 [स]सि । B2 [अ]सि D6 T2 [अ]त तु (for [अ]सि) —After 23ab, V1 B2.4 D2.3 ins.

1086* पश्चात्वसीत्स स्तुतो लोके हिंसनुद्यत ।

[B1 कृत्स्ना B2 शूलो (for कृतो) N2 लोकान् (for लोके)]

—c) Ś D1.13 मृतचुल्ल (Ś1 °ल्प) (for मृतकल्प) D5.7.10 T1.2 G1.3 M1.2 Cr m g t यास्य वसे —After 23cd D1 ins

1087* स्वतु वरात्वनेकानि देवदेव समेप्सितम् ।
एवमस्त्वात तद्योके ब्रह्मास्ते दिवाकर ।

—e) Ś D1.2.13 M1.3 भूमस्तु N2 भूमाला V2 V B D1.4.11 भूतश्च (for भूतोऽथ) —f) Ś N V B1.4 D1-4.8.11.12.13 स(N1 [अ]थ D5.8) रभस B2.3 तथैव स । G1.4 M3 महीतले (for [अ]ग्रत प्रभो) —After 23 Ś V B1.4 D1.4.8.11.13, while V B2.3 D2 (repeating after 25ab) ins after 23cd

1088* पुरा हि कुम्भाशिरो गोकर्णे तु तपोवन ।

[Ś D1.13 पुरा स N2 B2.3 D1(first time) स पुरा D1(second time) पुराहि (for पुरा हि) D2 कुमारन् (sic) D13 धुमारान् (for कुमारान्) Ś D1.13 गोकर्णाश्रमे N1 V1.2 B1.4 D1.2.3 (second time) गोकर्णे स्म(V2 वै D1.2.3) V2 D1 गोकर्णाश्रिन् D1 (first time) गोक नेतु (for गोकर्णे तु)]

—Thereafter V N2 B2.3 D2 cont

1089* भ्रातरं पतितं दृष्ट्वा निद्रया समभिप्लुतम् ।

[D4 समभिप्लुतं D13 [अ]भिपरिप्लुतं (for °प्लुतम्)]

24 G3 om 24ab (cf v l 23) —a) Ś V1.2 B2.4 D1.4.8.13 भ्रातरं पतितं दृष्ट्वा —D12 om (hapl.) 24b-26ab —b) Ś V B1.4 D1.4.11.13 दृष्ट्वा तु(D1 कि) N2 स दृष्ट्वा B2 D1.11 G2 M2 Cr t प्रवृद्ध । Cm g as in text (for विवृद्ध) Ś B1.4 D1.4.8.13 काञ्चनो वृक्ष —d) Ś D1 निपात्य वा N2 V2 B2 (sic) निपातित । N2 V1.2 B1-4 D1-4.8.13 निपात्यते D1 M3 Ct निकृत्यतः Cg L as in text (for निकृत्यते)

25 D1 om 25 (cf v l 24) —a) Ñ2 V1 B1.2

रावणस्य वचः श्रुत्वा स्वयंभूरिदमब्रवीत् ।
शयिता ह्येष षण्मासानेकाहं जागरिष्यति ॥ २६
एकेनाह्ना त्वसौ वीरश्चरन्भूमिं बुभुक्षितः ।
व्यात्तास्यो भक्षयेल्लोकान्संक्रुद्ध इव पावकः ॥ २७
सोऽसौ व्यसनमापन्नः कुम्भकर्णमबोधयत् ।
त्वत्पराक्रमभीतश्च राजा संप्रति रावणः ॥ २८
स एष निर्गतो वीरः शिबिराद्भीमविक्रमः ।
वानरान्भृशसंक्रुद्धो भक्षयन्परिधावति ॥ २९
कुम्भकर्णं समीक्ष्यैव हरयो विप्रदुद्रुवुः ।
कथमेनं रणे क्रुद्धं वारयिष्यन्ति वानराः ॥ ३०
उच्यन्तां वानराः सर्वे यन्त्रमेतत्समुच्छ्रितम् ।
इति विज्ञाय हरयो भविष्यन्तीह निर्भयाः ॥ ३१

G 6 38 33
B 6 61 32
L 6 39 32

न्मा वै (B₃ च) D₁ न प्राह (sic) (for न्मा वै) M₅ न्मार त (for न न्मा वै) Ś N V B D₁₋₄ ₈ ₁₀ ₁₁ स्वयं D₂ न्व (for स्वयं) N₁ V₁ B₁ ₃ त्वायं D₂ तस्यै D₃ त्वायं (for त्वायं) D₁ तनु पूर्वं स्वयं याप्य —ᵈ) D₂ पनुरोग (sic) D₇ पूर्वं रामु (by transp) (for स्वयंभू) M₁ ₂ पितामह (for प्रजापते) —After 25ᵃᵇ B₃ ins

1090* स्थित * कुम्भकर्णासौ शक्रमेव प्रजापते ।

—Ś D₅ om 25ᶜᵈ —ᶜ) D₅ transp च and स्व N V B D₁ ₈ ₁₀ L(ed) त्वायस्य (N₁ V₁ ₃ B₃ न त्वाय B₃ न तु [L(ed) च] त्वद्) वचन मिथ्या D₁ न त्वायस्य वचो मिथ्या D₄ त्वायस्य न्वचन श्रुत्वा —ᵈ) D₂ प्राप्स्यति N₁ V₁ ₃ B₁ ₃ D₁ ₈ ₁₀ G C(l) [त]ः (for [द]व) N₁ विना यर V₃ विदिश्रय (for म सुनय) B₁ स्वपितेव निविदिश D₁ भविष्यति निद्राजर —ᵉ) N₁ B₁ ₃ ₄ D₁ ₈ ₁₁ कारक्य (B₄ °क्य) D₁₀ श्व —ᶠ) D₁₀ ₁₁ जागण (for जागरं) Ś N V B D₁₋₈ ₁₀ ₁₁ स्वप्ने (V₃ D₆ सुप्त) जागरणे त्वा (D₁ °णेविव र) ⊕ Cr स्वप्ने जागर इत्यपि पाठ ।। Ct जाग्रणे जागरणे। पुणमात्र भाव ⊕

26 D₁₀ om 26ᵃᵇ (cf v l 24) —After 26ᵃᵈ D₁₁ repeats 1088* —V₁ lleg for 26ᶜ–27ᵃᵈ —ᶜ) N₁ D₂ ₆ ₁₂ नयितो G₁ M₅ प्रसुतो M₅ (before corr as in text) शयिका (sic) Cm t as in text (for शयिता) B₃ [अ]चतु (for ह्येष) N₁ D₃ ₈ ₁₀ ₁₁ Ct षण्मासम् N₂ V₂ B₃ स्वप्स्यत्येव तु (G [ed] ह्य) षण्मासान् G₃ सुप्तो ह्येष हि षण्मासान्

27 V₁ lleg for 27ᵃᵇ (cf v l 26) V₂ om 27ᵃᵇ —ᵇ) D₆ चरन् प्रभु (for बुभुक्षित) —ᶜ) Ś B₄ D₆ वृत्तास्यो T₁ व्यात्तास्यो Cm as text (for व्यात्तास्यो V₃ B₃ ₄ D₁ ₈ ₁₁ भक्षयेद् D₂ वृत्तास्यो भक्षयो ग्रीन्वान् (sic) —ᵈ) D₉₋₁₁ सङ्कुद्ध G₃ M₅ संविद्ध (for संक्रुद्ध) —For 27 N₁ B₃ subst while Ś N₁ V₁ B₁ ₂ ₄ D₁ ₈ ₁₀ ₁₁ ₁₂ subst 1 1 only for 27ᵃᵇ then D₃ c t 1 2 whereas V₃ B₃ s 1 2 after 27

1091* असौ तु वीर एकाद्य क्षुधितो विचरन्भुवि ।
व्यात्तास्य महत्कर्म आहारं च करिष्यति ।

[(l 1) N₁ प्रवीर B₄ न वीर (for तु वीर) Ś एकाहे B₃ D₁ ₈ एकाहे D₁ एत द्वा (sic) D₆ एकाति N₁ V₁ B₁ ₂ तु पद (B °क) वीरएकाह (for the prior half) D₁₂ क्षुधितो (sic) (for क्षुधितो) N₂ वन (for भुवि) —(l 2) B₃ आगम्य]

—Thereafter B₃ cont

1092* अकाहे बोधितः शिरं नद्यत्येव न संशय ।
ब्रह्मणो वचनाल्लङ्कानाथेन शापित पुरा ।

28 ᵃᵇ) T₂ ₃ G₁ ₂ सो Cg k t as in text (for सो) G₁ प्रबोधयत् (for अबोधयत्) Ś V₂ B₁ ₄ D₁ ₈ ₁₀ ₁₁ ₁₂ आदङ्व्यसनमासाद्य कुम्भकर्णो विबोधित N V₁ ₃ B₃ ₄ व्यसन स्येन तेनाय (N₁ °सं) कुम्भकर्ण प्रबोधित —ᶜ) B₄ D₂ त्वद् G₁ ये (for त्वत्) B₃ भीतन् D₂ भीतो हि G₁ दीनश्च (for भीतश्च) —ᵈ) N₁ B₁ राजन् —D₁ om (on संप्रति up to श्वासं m 2)ᶠ B₃ राजा संप्रति राक्षस D₁₃ राघव प्रति रावण

29 D₁ om up to शुशाल m 29ᶜ (cf v l 28) —ᵃ) D₁ स एवा D₄ एष वै (for स एष) Ś N V B D₁ ₈ ₁₀ ₁₁ क्षुधितो (for निर्गतो) Ś D₂ ₈ ₁₀ ₁₁ वीर D₆ T₁ भीम (for वीर) —ᵇ) Ś N V B₁ ₄ D₂ ₈ ₁₀ ₁₁ निर्गम (D₆ °दपि [sic]) व्यसनाय B₁ विनमिष्यति राक्षस —ᶜ) D₁ प्रति सक्रो D₂ सुरान् क्रुद्धो T damaged (for भृशसंक्रुद्धो) G₁ M₅ कुमरुण सुसंक्रुद्ध —ᵈ) Ś N V B D ₈ ₁₀ ₁₁ M₁ ₂ भक्षयिष्यति वीर्यवान् (M₁ ₂ राक्षस)

30 ᵃ) B₁ D₁ समीक्ष्यैव (D₁ °व) D₉₋₁₁ प्रतीक्ष्यैव G₁ निरीक्ष्यैव (for समीक्ष्यैव) —ᵇ) N₂ वानरा (for हरयो) B₁ D₁₂ G₁ हि प्रविद्रुता D विप्रद्रुता (sic) D₁ T₁ विप्रविद्रुता D₁ ₈ ₁₁ G₁ [ ]प्र प्रदुद्रुवु D₁₂ हि प्रदुद्रुवु T₂ ₃ C₁ M₁ ₂ [ ]वि प्रविद्रुवा (for विप्रदुद्रुवु) —ᶜ) N₁ एवं D₁ तत M₁ युद्ध (for रणे) M₁ ₃ अपि (for रणे) —ᵈ) D₁ T₁ ₂ G₁ M₁ वारयतीह D₁₃ धारयिष्यति (for वारयिष्यन्ति)

31 ᵃ) Ś N₂ V₂ D₁ ₈ ₁₀ ₁₁ T₂ ₃ G₃ उच्यतां N₂

G 6 38 36
B 6 61 33
L 6 39 33

बिभीषणवचः श्रुत्वा हेतुमत्सुमुखोद्गतम् ।
उवाच राघवो वाक्यं नील सेनापतिं तदा ॥ ३२

गच्छ सैन्यानि सर्वाणि व्यूह्य तिष्ठस्व पावके ।
द्वाराण्यादाय लङ्कायाश्चर्याश्चाप्यथ संक्रमान् ॥ ३३

शैलशृङ्गाणि वृक्षांश्च शिलाश्चाप्युपसंहरन् ।
तिष्ठन्तु वानराः सर्वे सायुधाः शैलपाणयः ॥ ३४

राघवेण समादिष्टो नीलो हरिचमूपतिः ।
शशास वानरानीकं यथावत्कपिकुञ्जरः ॥ ३५

ततो गवाक्षः शरभो हनुमानङ्गदो नलः ।
शैलशृङ्गाणि शैलाभा गृहीत्वा द्वारमभ्ययुः ॥ ३६

D₄ पश्यतो, D₆ भाष्यता, D₁₀ शुष्यती (sic) (for उच्यन्ता) G₃ M₅ हृत्य (for वानरा) —ᵈ) Ś₁ मत्रमेतत्, Ś₂ मत मेतत्, V₃ B₁ ₄ भय चैतत् (B₄ °वम्) B₃ (m also यदेतत् [subm]) यत्तमेतत्, D₃ ₈ ₁₂ मत्तमेतं, D₁₁ भयमेतद् (for यन्नमेतत्) Ś N₂ V₁ ₂ B₁ ₃ (sup lin as in text) D₂₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ समुत्थित B₄ G₁ इपस्थित (for समुत्थितम्) —ᵉ) Ś V₃ B₃ (m also) ₄ D₁ ₅ ₁₂ ₁₃ तकयतोश्च (D₁₃ °तो हि) तु (V₃ B₄ D₁ तु) ष्यतो (B₃ हयो) N₁ D₄ तर्कयतो यथापूर्व, B₂ D₆ तकयतो प्रबुध्य (D₆ °तोश पुष्य) तो —ᵈ) T₁ G₁ हि (for [इ]ह) N₁ राक्षसा (sic) (for निर्भया)

32 ᵃ) V₃ B₁ ₄ D₄ ₁₃ विशीषणस्य तद्युत्वा —ᵇ) Ñ₁ B₁ ₃ ₄ D₁ प्राङ्क वच, N₂ V₁ ₂ B₂ D₈ ₁₂ प्राहुक तत (D₁₂ °था) D₆ T₂ M₃ सुमुखेरित T₃ समुदीरित (for सुमुखोद्गतम्) Ś V₃ D₁ ₁₂ हेतुमद्वा (Ś₁ V₃ °समा, D₁ °मा-मा) हक वच (Ś D₁ तथा) D₃ हेतुसमामक तत —V₃ om 32ᶜ–33ᵃᵇ —ᶜ) D₁₂ रायणो (sic) (for राघवो) —ᵈ) N₁ D₄ ₈ तथा, D₃ तत (for तदा)

33 V₃ om 33ᵃᵇ (cf v l 32) —ᵃ) D₄ सव (sic) (for गच्छ) Ś V₁ B₁ ₃ D₁ ₈ T₂ ₃ G₁ M₅ सर्वाणि सैन्यानि (by transp) N₁ D₄ सर्वाण्यनीकानि (for सैन्यानि सर्वाणि) —ᵇ) Ś₁ व्यूह D₆ (with hiatus) उद्विष्ठस्व (sic) —ᶜ) D₁₁ लङ्काया (for लङ्कायाश्) —ᵈ) D₆ चर्या (for चर्याश्) D₈₋₁₁ [अ]स्य (for [अ]पि) T₂ [अ]थ (for [अ]थ) —For 33ᶜᵈ Ś Ñ V B D₁₋₄ ₆ ₁₁ ₁₂ subst

1093* द्वाराणि संक्रमांश्चैव लङ्काया यूथपैः सह ।

[Ś N₂ V₃ B₁ ₃ D₂ ₈ ₁₂ संक्रमांश्चैव D₆ संक्रमाणानां (for संक्रमांश्चैव) Ñ V B₁ ₃ D₁ ₄ ₁₁ ज्यद्यां (for लङ्काया)]

34 V₃ om (hapl) 34–36ᵃᵇ —ᵃᵇ) G₁ ₃ M₅ सर्वाणि वृक्षाश्च (for वृक्षांश्च शिलाश्च) Ś N₂ B₃ D₃ ₈ ₁₂ ₁₃ [आ]दाय सत्वरं, N₁ V₁ ₂ B₁ ₂ ₄ D₁ ₃ [आ]दाय सवशः (for [अ]प्युपसंहरन्) D₆ पादपे शैलशृङ्गांश्च शिलाश्चादाय सत्वरा, M₁ ₂ प्रगृह्य शैलशृङ्गाणि प्रवृक्षांश्च महीरुहान् —ᶜᵈ) Ś N₁ V₃ B₁ ₄ D₁ ₄ ₈ ₁₁ भवतु N₂ V₁ B₂ ₃ D₁ ₆ ₁₁ M₁ ₂ भवत, D₁₃ भवन् (for तिष्ठन्तु) Ś V₃ B₁ ₄ D₃ ₈ ₁₃ [आ]यायुधा, D₁₃ वदायुधा M₁ ₂ सायुधा (for वानरा) Ś V₃ B₁ ₄ D₂ ₈ ₁₂ ₁₃ वानरा, G₁ ₃ M₃ प्रबला (for सायुधा) Ñ V₁ B₂ ₃ D₁ ₂ ₄ ₆ ₁₁ T₂ ₃ transp वानरा and सायुधा B₁ वाक्ययोधिन D₁ शैलपाणिभि M₁ ₂ तिष्ठन्तु सुसमाहृता (for ᵈ) ⊛ Cv g तिष्ठन्तु सायुधा सर्वे वानरा (Cg वानरा सर्वे सायुधा) शैलपाणय इति पाठ ⊛

35 V₃ om 35 (cf v l 34) —ᵃ) D₆ समादीप्तो, D₆ °ज्ञतो, M₁ ₂ [ए]वमादिष्टो (for समादिष्टो) —ᶜ) V₁ V₂ शशास, N₂ सस्थाप्य (for शशास)

36 V₃ om 36ᵃᵇ (cf v l 34) —ᵃ) G₃ हनुमान् (for शरभो) Ś N V₁ ₂ B D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ ऋषभ शरभो नीलो (Ś D₆ वीरो, V₃ B₄ भीमो) —ᵇ) D₃₋₇ ₈₋₁₁ T M₁ ₂ तथा, G₁ ₂ तदा (for नल) G₃ अंगद शरभस्तदा —ᶜ) D₂ शृङ्गाभा, G₁ सत्राभा, G₃ (before corr) सर्वाणि, M₁ ₂ वृक्षांश्च (for शैलाभा) —ᵈ) V₃ पवगषभा, D₃ ₈ द्वारमाय (D₈ °मभ्य) यु (for द्वारमभ्ययु) —After 36 D₅₋₇ ₉₋₁₁ S ins

1094* रामवाक्यमुपश्रुत्य हरयो जितकाशिन ।
पादपैर्दृष्टय वीरा वानरा परमाहिनीम् ।

[(l 1) D₆ T M₅ उपश्रित्य G₁ उपश्रुत (for उपश्रुत्य) —(l 2) D₆ दीपवन् (for अ वन्) T₃ reads वीरा sup lin G₂ पादपैर्मिश्चित्री M₁ ₂ शिलापिवक्षसयुत (for the prior half)]

ततो हरीणां तदनीकमुग्रं
रराज शैलोद्यतवृक्षहस्तम् ।
गिरेः समीपानुगतं यथैव
महन्महाम्भोधरजालमुग्रम् ॥ ३७

G. 6 38 41
B. 6 61. 39
L. 6. 39 38

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकोनपञ्चाशः सर्गः ॥ ४९ ॥

37 [a]) B1 हरीन् तत्र (sic) (for हरीणां तद्) —[b]) D5 T2 3 G1 2 M3 5 Cm g दासहस्त, Ck t as in text (for वृक्षहस्तम्) Ś B1 D1-3 8 12 13 रराज भीमोद्यतवृक्ष शैलं (D1 13 °शाखवृक्ष, D8 °शैलवृक्ष), Ñ V1 2 B2 3 D4 6 रराज दीप्तोद्यतभीमशैल V3 B4 रराज भीम वृतशैलशृङ्ग (B4 °भीमवत) —[c]) V3 तथैव (for यथैव) —[d]) D5 2 3 T2 3 G3 महान्, Cg 1 t as in text (for महन्) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 महास्वन तोयद (Ñ1 D4 °दम्) (for महन्महाम्भोधर) Ñ1 D4 वप्रजाल, Ñ2 जालवृन्द, D12 °रूप (for -जालमुग्रम्)

Colophon —*Kanda name* N B D2 4 13 लंकाकाण्डे —*Sarga name* Ś V3 D1 2 8 12 कुम्भकर्णवृत्तान्त (V3 °कथ)न (D1 °नो), Ñ1 कुम्भकर्णपुरावृत्तकथन, N2 V1 2 B2 3 D4 कुम्भकर्णवध (D4 °कथ)न, B1 4 कुम्भकर्णवृत्तान्तवर्णन (B4 °निवेदन), D5 कुम्भकर्णवृत्त, D9 कुम्भकर्णसमागमनो, D12 युद्धपर्वणि कुम्भकर्णनिवेदन —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V3 B1 D3 4 5 12 13 om Ś2 38 Ñ2 V1 B4 D2 9 39 V2 D1 40 B2 3 36 D6 7 10 11 T1 G M 61, T2 66 T3 67 —After colophon, D5 concludes with राम, G M1 2 6 with श्रीरामाय नम

५०

G 6 39 1
B 6 62 1
L 6 40 1

स तु राक्षसशार्दूलो निद्रामदसमाकुलः ।
राजमार्गं श्रिया जुष्टं ययौ विपुलविक्रमः ॥ १

राक्षसानां सहस्रैश्च वृतः परमदुर्जयः ।
गृहेभ्यः पुष्पवर्षेण कीर्यमाणस्तदा ययौ ॥ २

स हेमजालविततं भानुभास्वरदर्शनम् ।
ददर्श विपुलं रम्यं राक्षसेन्द्रनिवेशनम् ॥ ३

स तत्तदा सूर्य इवाभ्रजालं
प्रविश्य रक्षोधिपतेर्निवेशनम् ।
ददर्श दूरेऽग्रजमासनस्थं
स्वयंभुवं शक्र इवासनस्थम् ॥ ४

सोऽभिगम्य गृहं भ्रातुः कक्ष्यामभिविगाह्य च ।
ददर्शोद्विग्नमासीनं विमाने पुष्पके गुरुम् ॥ ५

अथ दृष्ट्वा दशग्रीवः कुम्भकर्णमुपस्थितम् ।
तूर्णमुत्थाय संहृष्टः संनिकर्षमुपानयत् ॥ ६

अथासीनस्य पर्यङ्के कुम्भकर्णो महाबलः ।
भ्रातुर्ववन्दे चरणौ किं कृत्यमिति चाब्रवीत् ।
उत्पत्य चैनं मुदितो रावणः परिषस्वजे ॥ ७

स भ्रात्रा संपरिष्वक्तो यथावच्चाभिनन्दितः ।
कुम्भकर्णः शुभं दिव्यं प्रतिपेदे वरासनम् ॥ ८

50

1 ᵃ) T2.3 G1 ततो, Cg k t as in text (for स तु) —ᵇ) Ś V1 B1 D1.3.4.5.7.10 निद्राबल, B2(sup. lin. orig. as in text) D2 °बश, B4 °मनु (for °मद) B2 D4 समन्वित (for समाकुल) V3 निद्रावशमुपागत —ᵈ) Ś D1.8.12 विह्वल-; N1 बहुल; T2 निश्चल (for विपुल) B1 D1.3.12 ययावतिपराक्रम

2 ᵃ) Ś Ñ1 B1.3 D1.3.4.6–8.10.12.13 तु (for च) —ᵇ) Ś N V B D1–4.6.12.13 वृत परपुरंजय —ᶜ) Ś Ñ V B D1.4.6.12.13 -वर्षेश्च (N2 V2.3 B3.4 D1 °स्तु) (for वर्षेण) —ᵈ) B1 वसमाययौ

3 ᵃ) Ñ1 B2 -जालवितत, B3 -जालावतत, D4 जालैर्वि°; D6 °विपुल; T2.3 -जालोपयुत; Cg as in text (for जालविततं) —ᵇ) Ś D2.4.12 भानुर; B1 भाति; D4 om. (hapl.?) (for भानु) D6 भास्कर (for भास्वर) Ś D8.13 विक्रम (for दर्शनम्) —V3 B4 om. (hapl.?) 3ᶜᵈ

4 G (ed.) om. 4. Ś N V B D1–4.6.12.13 transp. 4 and 5 —ᵃ) Ś N1 V1.2 B1.3.4 D1.3.4.10–13 स तं, V2 D4 ततस्, D13 सम (for स तत्) D2 T2 V3 यथा (for तदा) V3 B3.4 [अ]भ्रजालं —ᵇ) Ś B2.4 D4.6.12 M3 निवेश; N2 V2 B1.3 D1.3.12 निवास (for निवेशनम्) —ᶜ) Ś N2 V2 B1 D1–4.8.10.11 दूरादग्र; N1 V1.3 B2.4 तं पूर्वजम् (for दूरेऽग्रजम्) —ᵈ) N2 V B2–4 D4 [अ]मरेश (for [आ]सनस्थम्) —After 4, D1–4.6–13 S ins.:

1095* भ्रातुः स भवनं गच्छन्रक्षोगणसमन्वितः ।
कुम्भकर्णः पदन्यासैरकम्पयत मेदिनीम् ॥

[(l. 1) D2.3–11 T2.3 G1 M3 गता (for गच्छन्) T1 damaged for गच्छ. D8 वल- (for -गण-) D4 M3 -समन्वित]

5 Ś Ñ V B D1–4.6.12.13 transp. 4 and 5 —ᵃ) Ś Ñ V B D1–4.6.12.13 अभिगम्य; D4 प्रविश्य; T2.3 सोऽभिक्रम्य M3 [अ]ग्रज (for गृहं) —ᵇ) Ś N V1.3 B1.4 D1.4.6.12.13 कक्ष्या(B4 D3.4.13 °क्ष्य)माविः(D13 °वि) D8.11 कक्ष्यामथ; G (ed.) कक्ष्यामपि Ś N V B3.4 D1–4.6.12.13 स (for च) —ᶜ) Ś D1.3.4.12 [आ]सीनमद्विग्न(D4 °ग्र) N2 [आ]सीनमव्यग्रं; N1 V1.3 B1–4 D1.3.4 [आ]सीनमुद्विग्न (by transp.) B4 [अ]विग्न°, D1 [आ]सनमासीनं; G M3 [अ]ग्र° (for [उ]द्विग्नमासीनं) —ᵈ) D13 विताने (for विमाने) B1 स्थित (for गुरुम्) G1 महदर्कासन गुरुं

6 ᵃ) M1.2 उपागत, Cm t as in text (for उपस्थितम्) —ᵈ) Ś N V B D1–4.6.12.13 किंचिद् (for तूर्णम्)

7 ᵃ) Ś D4.6 [आ]सीनं स D1 [आ]सीनश्च; T1 [आ]**स्य (damaged) —For 7ᶜᵈ, Ś V B1.3 D1–4.6.12.13 subst., while N B2.4 subst. for 7ᵉ:

1095* अभ्यद्य च ततो भ्रातुः पादौ राक्षसपुंगवः ।

[N V1.3 B1 D1.4 स अभ्य, V2 B2.3 D3.4.12 संक्रम्य (for अभ्यद्य च) Ś N1 V1 B1.3 D1–4.6.12.13 तस्य (for ततो)] —ᵉ) Ñ V1.3 B2.4 उत्थाय; D6 उपेत्य; G (ed.) उत्थाय (for उत्पत्य) Ś N1 B1 D4.11 [ए]नं (for [ए]नं) B1 उत्थाय मुदित° श्लेशाय; D1.3.11 Ct पुनः स मुदितोत्पत्य (D1 °तोत्पत्ये) Ct Cr पुनः स मुदितोत्पत्य। स रावणो मुदितं समुत्पत्य। भ्रातरमालिलिङ्गेत्यर्थः। सहितः । —ᶠ) N1 V1.3 B3.4 पौलस्त्य (for रावण)

8 ᵃ) D12 भ्रात्रा N V1.2 तु; D8 om. (subst.) (for स) —ᵇ) Ś D8.13 विधिवच्च; N1 D6 भाषिता च।

स तदासनमाश्रित्य कुम्भकर्णो महाबलः । संरक्तनयनः कोपाद्रावणं वाक्यमब्रवीत् ॥ ९	किमर्थमहमादृत्य त्वया राजन्प्रबोधितः । शंस कस्माद्भयं तेऽस्ति कोऽद्य प्रेतो भविष्यति ॥ १०	G 6 39 10 B 6 62 12 L 6 40 20

T3 यथा यावा, M1 8 यथाहं च (for यथावच्च) B3 [अ]पि, D4 [ए]व (for [अ]भि) N3 V1 2 B3 3 पूजित —G3 om (hapl ?) 8^c–10^b —^c) Ś D1–3 8 12 13 14 ततो, V V B D4 तदा, G1 पर (for शुभ) —^d) B3 4 D7 प्रपेदे प(D5 व)रमासन

9 G3 om 9 (cf v l 8) —^a) Ś D1 8 12 आविश्य, N V1 2 B3 4 D15 आस्थाय, V3 B1 D6 5 6 आसाद्य, M1 8 आरुह्य (for आश्रित्य) —^b) V3 reads महाबल in marg —^c) B3 D2 9–11 Ct क्रोधाद्, Ck tp as in text (for कोपाद्) —^d) Ñ1 इद वचनमब्रवीत्

10 G3 om 10^ab (cf v l 8) —^b) B3 3 D5 T G2 M3 6 वि(T3 8 M6 नि)बोधित (for प्रबोधित) D4 महाराज प्रतिबोधित (hypm) —^c) D13 शक (for शंस) Ś B1 4 D1–3 8 12 13 [ऽ]द्य, D6 [ऽ]स्मिन्, D9–11 [ऽ]त्र, G1 च (for ऽस्ति) V3 येभ्य (for तेऽस्ति) —^d) D4 सोद्य, D9–11 G1 को वा (for कोऽद्य) T3 प्रीतो, Cg k t as in text (for प्रेतो) B3 3 भयवित —After 10 Ś N V B D1–3 (repeats l 1 4 [reads] 10 after 6 51 1126* and reads l 2 after 6 51 36) 4 8 12 13 ins, while D6 7 9 11 S ins l 1 9 only after 6 51 45 and cont l 12–14 after l 7 of 6 53 1 41*

1097* यदाग्निवात भय राजन्यदि वा ते स्वयंभुव ।
यम च शमयिष्यामि भक्षयिष्यामि पावकम् ।
दस्वान्विद्रावयिष्यामि त्रैलोक्य पार्थिवो भव ।
आदित्य पातयिष्यामि सनक्षत्र महीतले ।
शतक्रतु वधिष्यामि पास्यामि वरुणालयम् । [5]
पर्वताश्चूर्णयिष्यामि दारयिष्यामि मेदिनीम् ।
दीर्घकालप्रसुप्तस्य कुम्भकर्णस्य विक्रमम् ।
अद्य पश्यन्तु भूतानि भक्ष्यमाणानि सर्वश ।
न विद् त्रिदिव सर्वमाहार पूर्यत मम ।
सोऽद्य तृप्तो भविष्यामि भक्षयित्वा सुरासुरान् । [10]
कुम्भकर्णवच श्रुत्वा ब्रह्मये रावणस्तदा ।
पुनर्जातमिवात्मान मेने स रजनीचर ।
कुम्भकर्णबलाभिज्ञो जानस्तस्य पराक्रमम् ।
बभूव मुदितो राजा शशाङ्क इव निर्मल ।

[V3 om l 1–3 —(l 1) D4 7 9–11 S व(D4 च)ज्राद् (for [इ]द्राद्) G1 घोर (for राजन्) N1 D4 (first time) 6 T G M3 8 वापि D5 (second time) 6 8 7 9 11 वापि (for वा ते) Ś B1 D1 2 13 14 सलिलेशात् (D 3 °याद्) (for ते स्वयंभुव) M1 8 यदि नवस्वतात्रय (for the post half) —After l 3 V3 reads l 5 6 while D7 G3 9 11 9]

1097(A)* ततोऽहं नाशयिष्यामि नेच्छ तम स्वाहुमान् ।

[G1 2 ततो (for ततो)]

—Ś D6 13 om l 2–4 B1 D1 2 4 9 13 om l 2 N1 reads l 2 in marg D4 7 10 11 S read l 2 after 1097(B)* —(l 2) N V1 2 B1 4 D4 हि (for च) N1 B3 D4 द(B3 व)मयिष्यामि (for शमयिष्यामि) D5 (second time) धर्म हि प्रशमयिष्यामि (for the prior half) G1 शमयिष्यामि, M1 2 शातयिष्यामि (for भक्षयिष्यामि) —V1 B1 D2–4 13 read l 3 after l 6 (D4 after first occurrence of l 6) —(l 3) D13 देवा नद्राल्वयिष्यामि (for the prior half) —For l 3 D5–7 9–11 S subst

1097(B)* अपि देवा शयिष्यन्ते क्रुद्धे मयि महीतले ।

[G1 damaged for the prior half D4 मद्दिष्यते T1 M1 2 शयिष्यति D6 7 9–11 transp क्रुद्धे and मयि D6 महातले D5 महीपते (for महीतले)]

—B1 D1 2 4 om l 4 N1 reads l 4 in marg —(l 5) Ś V3 4 B D1 2 4 6 13 13 वि(B4 वै)जेष्यामि N V1 जिलयिष्यामि (hypm) D5 (first time) च वेष्यामि (for वधिष्यामि) —D6 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 6 B3 transp the post halves of l 5 and 6 N1 D1 4 8 13 यास्यामि, N3 V1 2 D1 पास्यामि (for पास्यामि) Ś V3 D6 13 चान्तेवये पार्थिवो भव G1 दारयिष्यामि मेदिनीं (for the post half) —Ś V3 D6 13 om l 6 —(l 6) B3 पवत D13 चालयिष्यामि (for दारयिष्यामि) G1 देवान्विद्रावयिष्यामि न त्वित्र वा महाबल —(l 7) V3 B1 D5 (second time) 6 7 9 11 S दीर्घकाल D4 सर्व° (for दीर्घकाल) G1 विग्रह (for विक्रमम्) —(l 8) D6 पूर्णु (for पश्य तु) V3 transp पश्यन्तु and भूतानि V3 वृश्यमाणानि D3 भव्यमानानि D4 (first time) वक्ष्यमाणानि —After l 8 G1 ins

1097(C)* अद्य विद्रावयिष्यामि भूतानि जगतीतले ।
त्रस्तानि परिधावन्ति सर्वत शरणैषिण ।

—(l 9) Ś V3 B1 D1 5 6 12 13 T1 M3 नन्विद D5 (second time) न क्षेतद् D4 न वेव (for न विद्) V3 विविध G1 विभात् (for त्रिदिव) M1 2 वानरानीकम् (for त्रिदिव सर्वम्) N3 V3 D4 आहार (s c) B3 D5 (second time) 6 7 9 11 T G3 M1 2 आहारो B4 आहारे Ś D6 13 पुल्यते V3 उचित (for पूर्यते) D6 7 9 12 T G M1 2 6 transp पूर्यते and मम D4 ममाहाराय पूर्यते M3 आहारस्य न पूर्यते (for the post half) —(l 10) D13 अद्य (for सोऽद्य) Ś D6 12 13 तृप्त गमिष्यामि D4 भक्षयिष्यामि (hypm) (for भक्षयित्वा) —N1 V2 repeat (var) l 11–12 after 6 53 8 while D4 repeats them (var) after 6 53 8^ab —(l 11) N1 D4 (both times) तद्वचो (for ब्रह्मये) N3 transp ब्रह्मये and रावणस् D1 (first time) तथा (for तदा) N1 V1 D4 (all second time) वदेत् राक्षसाधिप (for

G 6 39 17
B 6 62 12
L 6 40 16

भ्रातरं रावणः क्रुद्धं कुम्भकर्णमवस्थितम् ।
ईषत्तु परिवृत्ताभ्यां नेत्राभ्यां वाक्यमब्रवीत् ॥ ११

अद्य ते सुमहान्कालः शयानस्य महाबल ।
सुखितस्त्वं न जानीषे मम रामकृतं भयम् ॥ १२

एष दाशरथी रामः सुग्रीवसहितो बली ।
समुद्रं सबलस्तीर्त्वा मूलं नः परिकृन्तति ॥ १३

हन्त पश्यस्व लङ्कायां वनान्युपवनानि च ।
सेतुना सुखमागम्य वानरैकार्णवं कृतम् ॥ १४

---

the post half) —(l. 12) V3 (first time) म मेने (by transp.) Ñ1 V3 D4 (all second time) मेने स धनानुज D8-9.10-11 S मेने राक्षसपुगव (for the post half) —V3 om. l. 13-14 —(l. 13) Ñ1 B2.3 ज्ञात्वा V1.2 ज्ञुत्वा (for जान्स्व) —(l. 14) Ś1(orig.) 2 B1.4 D1-3.6.12.13 विग्रह Ś1 (sup. lin.) शास्य (for निर्गत)] —After 10, G1 ins.

1098* ******** त्रिषु लोकेषु विद्यते ।
यतोऽस्मयीन्महातेजा निशाचरगणेश्वर ।
काले दृष्ट्वा प्रहृष्टात्मा कुम्भकर्णं दशानन ।

—Thereafter G1 cont. 1099* and 1102(A)*

11 Ś Ñ V1.2 B D1-4.8.12.13 transp. ab and cd —a) Ś N V B2.4 D1-4.8.12.13 प्रेक्ष्य, B1 प्राप्त (for क्रुद्ध) —b) S D8.13 मिथ स्थित, N V B2.4 D5-7.9.13 T2.3 G1 उपस्थित, B1 महाबल —V3 om. 11cd —c) S B1.4 D8.13 समीक्ष्य, N V1.2 B2.3 D1-4.12 समीपस्थ, D7.9-11 Cl. रोषेण, Ck as in text (for ईषत्तु) Ś D1-4.8.12.13 वृत्ताभ्यां (Ś1 D3.12 °क्षो) (for वृत्ताभ्यां) —d) Ś Ñ V1.2 B2.4 D1-4.8.12.13 कुपितो, B1 मुदितो (for वाक्यम्)

12 a) D1.9-11 अय, G2 M1.3 ततद्, Cg as in text (for अद्य) D1 स (sic) (for ते) B4 सुमहत् D3 च महान् —b) V3 प्रसुप्तस्य, D6 शयान सु (sic), D6 शयितस्य (for शयानस्य) Ś N2 V B D1.3.4.12.13 निशाचर, Ñ1 D4 महाद्युत —c) Ś1 D7(marg. also) 9-11 सुसुप्तस्त्व; Ś2 V2 B1 D8.13 हर्षितस्त्व, N2 V1 B2-4 सुधीस्त्व न(N2 B2 हि) V3 सुप्तस्त्व हि, D13 प्रसुप्तस्त्व (for सुखितस्त्व) V1 B2.4 हि (for न) —d) Ś N2 B1.4 D1.3.4.12.13 रामात्सहद्(B4 °हा) D4 रामात्परं (for रामकृत) —After 12, N V1.2(ins. l. 1-2 after 12 and l. 3-4 after 13ab) B2-4 D4 ins. Ś V2 B1 D1.3.4.12.13 ins. after 13, while G1 cont. after 1098*

1099* न दृष्टाप्युरगैर्लोके गन्धर्वैश्च कदाचन ।
भूतपूर्वं भयं यादृग्जातं मानुषाद्भयम् ।
पुरा त्वं नाभिजानीषे यथा सीता मया हृता ।
सीताहरणसंभूतं रामान्मे सुमहद्भयम् ।

[(l. 1) N V1.2 B2.4 °रगेन्द्रो D3 °सुरेन्द्रा D4 °नौ देव्या (for °नागेन्द्र) N V1.2 B2.4 न गन्धर्वैर्न (V1 °र्व D3 °र्व [sic]), B3 न देवगन्धर्व (sic) D1 न च गन्धर्वेण (for the post half) G1 न मे देवकृत नास्ति भय भयविनाशन —(l. 2) B1 न मे (for first भय), G1 मानुषा न भव घोर (for the prior half) —G1 damaged from the post half up to मया in l. 3 D4 सदृश (for यादृश) Ś B1 D3.8.12.13 त्व (for second भयम्) N2 यादृशमत्कृत भय (for the post half) —(l. 3) V3 B2.4 हि, V3 त्व तु D1 हि त्व (for त्व न) V3.4 B1 D4 न जानीषे, D1.3.12 विजानीषे Ś D3.4.13 यथा (for यथा) D1 transp. यथा and हृता —(l. 4) B1 °दुःखार्दि, B4 °संप्राप्त, D4 °सप्रापाद् (for °संभूत) B1 प्राप्त (for रामात्) Ś D3.13 मे N1 V1.3 B1 D1.3.4 G1 न (for मे) B1 एव, D4 मे तु (for मे सु) V3 D4 परम भय, D1 महाभय, G1 तुमुल भय (for सुमहद्भयम्)]

—Then G1 cont. 1102(A)*

13 a) D9-11 धीमान् (for राम) —After 13ab, V3 ins. l. 3-4 of 1099* —c) B2 सागर (for समुद्र) D3 T3 सबल N1 D4 सबल सागर तीर्त्वा, D9-11 समुद्रं लघ यित्वा तु —d) D9.11 G1 कुल (for मूलं) —After 13, Ś V2 B1 D1-3.8.12.13 ins. 1099*

14 D13 repeats erroneously from 14 up to 6.51.1 after 6.51.1 —a) Ś D8.13 तावद्वीक्षस्व; N1 D4 हतानीक्षस्व, Ñ1 B4 हतां वीक्षस्व; V1.3 ततो वीक्षस्व; V2 तात त्व पश्य, B2.3 D1.3.12 हृतानीक्षस्व, B1 हता राक्षस; T3 हत पश्य च (for हन्त पश्यस्व) N1 V3 B2.3 D1.2.4.6.7.9.11.13 G M1.3 लङ्कायां, V2 V1.3 B2.4 लङ्काया (for लङ्कायां) Cg. Cr. स्वलङ्कायामारनीदं एङ्काद्वीपे ।; so also Cm. t, Cg. पश्यस्व व स्वनपद्मावद् । अद्य स्वलङ्कायामिति श्लेष । आत्मीयलङ्का द्वीप इत्यर्थ , Cr. —b) Ś N2 B1 D1.3.4.12.13 द्वारादि (for वनानि) N2 V1.3 B2.4 सहारोपवना मम, D4 द्वारो पवनमेव च —After 14ab, D4 ins.

1100* हरणापक्षस्व लङ्काप संख्या वनता मम ।

—c) Ś N2 B1 D1-3.8.12.13 सुखमायान; N1 D4.13 सुखमागत; N2 V1.2 B2.3 D1(after corr. sup. lin., before corr. as in N1) समुपागम्य(V1.2 °त्य); B1 सुख मागम्य; L(ed.) सुखमागत्य हि —d) S D8.13 वानरैराग तैस्तत; Ñ V1.2 B2-4 D1.3 वानरैः कपिसैनिकहृता(B4 D13 °ता); B1 D1.3.4 G1 M1.3 वानरैकार्णवी(D1.3 °रैर्णवी)कृत; L(ed.) वानरैर्लङ्का कृत —Cr. वानरैरार्णवं कृतम्, वानर मयैकार्णववत्कृतम्, Cr.

ये राक्षसा मुख्यतमा हतास्ते वानरैर्युधि ।
वानराणां क्षयं युद्धे न पश्यामि कदाचन ॥ १५
सर्वक्षपितकोशं च स त्वमभ्युपपद्य माम् ।
त्रायस्वेमां पुरीं लङ्कां बालवृद्धावशेषिताम् ॥ १६
भ्रातुरर्थे महाबाहो कुरु कर्म सुदुष्करम् ।
मयैवं नोक्तपूर्वो हि कश्चिद्भ्रातः परंतप ।
त्वय्यस्ति मम च स्नेहः परा संभावना च मे ॥ १७
देवासुरविमर्देषु बहुशो राक्षसर्षभ ।
त्वया देवाः प्रतिव्यूह्य निर्जिताश्चासुरा युधि ।
न हि ते सर्वभूतेषु दृश्यते सदृशो बली ॥ १८

G 6. 39. 29
B 6. 62. 21
L 6. 40. 26

15 a) M3 रक्षमा (for राक्षसा). Ñ V1.2 B2–4 D4 ये च ये (B3 ते) राक्षसा मुख्या —b) Ś Ñ V B D1–4.8.12 transp. वानरैर् and युधि —After 15ab, D13 ins. l. 2–3 only of 1102* —c) D2 भय (for क्षयं) —d) D4.9–11 G3 M1.2 कथंचन —After 15, Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 ins., while G2.3 M3 cont. after 1102*

1101* नगरं शत्रुणा रुद्धं युद्धे हतसुहृज्जनम् ।

[Ś D8 कानन, D12 वानर (sic) (for नगर). G2.3 M5 शत्रुणा रुद्धनगर (for the prior half). V3 सुदुर्ग, B2 -सुहृज्जना (for सुहृज्जनम्). N2 V1.2 B3–4 हतो युद्ध सुहृज्जन (V2 °दुर्जन) (for the post. half)].

whereas D5–7.9–11 S ins. Ñ1 D4 ins. l. 2–3 only after 17ab, while N2 V1.2 B3 ins. l. 2–3 after 16ab, V3 B1.4 cont. l. 2–3 only after 1101*. D13 ins. l. 2–3 only after 15ab.

1102* न चापि वानरा युद्धे जितपूर्वाः कदाचन ।
तदेतद्भयमुत्पन्नं त्रायस्वेह महाबल ।
नाशय त्वमिमानद्य तदर्थं बोधितो भवान् ॥

[D12 M5 om. (hapl.) l. 1. —(l. 1) T3 जीतपूर्वा. G3 कथंचन —(l. 2) B3 आपन्न, G1.2 M5 बलमाप्त (for उत्पन्न). Ñ1 D4 नाशयस्व, N2 V2 D5–11 T1 G3 M3.5 त्रायस्वेह, (M3 °मां), V3.4 B2.3 D12 नाशय त्व, B4 त्रास्यार्थं, D7 नाशयात्मान् G1.2 M1.2 त्रायस्व त्व(G2 तु) D13 महत्स्व (for महाबल) —(l. 3) T2.3 युद्धे (for अद्य) N1 D4 नाशयैतद्भय मेव (for the prior half). N1 D4.7 T2.3 यदर्थं G1 तदर्थे (for तदर्थं). D7 बोधित मया —For l. 3, N2 V B2–4 D13 subst., while G1 cont. after 1099*

1102(A)* तस्मात्तद्भयनाशाय मया संबोधितो भवान् ।

[V3 B3 भयनाशार्थं (B2 °थ) (subm.), B3 G1 भय विनाशार्थं. D13 भयस्व नाशार्थं. G1 मया भ्राता प्र*** (damaged) (for the post. half)]

—Thereafter G2.3 M3 cont. 1101*

16 V3 B2 om. 16ab —a) D4 G1.2 सर्वं, T3 स च, Cr m g k t as in text (for सब). G3 शोक (metath.) (for कोश). Ś N V1.2 B1.4 D1–4.8.12.13 कोश (B1.3.4 °श)श्च क्षपि(N2 V1.2 B1.3.4 D4 °पि)त सव —b) Ś D8.12 अद्य प्रप(D2 °पि [sic])द्य मा, V V1.2 B3.4 D4.9–11.12 M1.2 अभ्यु(D4 °भ्यु)पपद्य मा(N2 B1.4 D4 °पद्यता, V3 °पदस्व [sic]), G1.2 M3.4 अभ्यवपद्यता. Cg k t as in text (for अभ्युपपद्य माम्) —After 16ab, Ñ2 V1.2 B1 ins. l. 2–3 only of 1102* —c) Ś N2 V1.2 B4 D1.8.12 मा (for [इ]मां). Ś V3 B1 D1–3.8.12.13 च नगरीं (for पुरीं लङ्कां). D4 रक्षस्व मा च नगरीं

17 b) Ś Ñ1 V B1.2.4 D1–4.8.12.13 कुरु साहाय्यमुत्तम. N2 B3 कुरु साह्यमनुत्तम —After 17ab, Ñ1 D4 ins. l. 2–3 only of 1102* —c) N1 D4.9 [ए]व (for [ए]वं). D4 नोक्त. Ś B1.2 D2.4.8.12 पूर्वं (for पूर्वो). Ñ1 V3 B4 पूर्वं नोक्त. D3 om. हि (subm.) —d) N2 V1 कश्चिद्भ्रात. B1.3 D1.8.12.13 T3 G3 कश्चिद्भ्राता, B4 G2 M3 कश्चिद्भ्रात. D4 किंचिद्भ्रात. D6 भ्रात कश्चित् (by transp.). D7.9.11 भ्राता कश्चिद् (for कश्चिद्भ्रात). B3 कश्चिद्भ्रातस्त्वन (sic). ‡ Cg: कश्चिदिति प्रश्नः। कदाचिदपि नोक्तपूर्वोऽसीत्यर्थः। कश्चिदिति पाठे त्वदन्य कश्चिदपि नैव मुक्तपूर्व इत्यर्थः ‡ —After 17cd, Ñ2 V1.2 B2–4 D13 ins.

1103* त्वयैव केवलं पतन यथा दुष्कृतकर्मण ।

—e) T1 त्वय्यास्त. Ś D3.12 हि मम. Ñ1 V3 B3 D1–3.8.12 T1.2 M3 तु मम, G M3 मम तु, M1.2 च मम (by transp.) (for मम च). G1 स्नेहात् (for स्नेह). Ñ V1.2 B2–4 D4 यथास्ति मयि ते(V3 B3 D4 ते मयि) स्नेह. D7 सदास्ति तु तव स्नेह —f) Ñ2 तदा (for परा). Ñ2 V1.2 B3.4 ह, D13 ते (for मे)

18 a) D5–7.9–11 T G M3.5 Cg द्व(D1 T1 M3 Cg दै)वासुरेषु युद्धेषु —b) B4 बहुधा. D1.3 राक्षसेश्वर —c) N V B D1.2.3.12 प्रतिव्यूढा (for °व्यूह्य). Ś D8.11 देवासुरा परि(D8 प्रति)व्यूढा, D4 त्वया दशप्रतिव्यूढेद् (sic) —d) B2 त (for च). Ś1 V2.3 D9–13 T2.3 G2 M3 [अ]मरा, N2 D6 सुरा, B1.2 सुरा, Cg as in text (for [अ]सुरा). G2 क्षपि (for युधि) —After 18cd Ñ V B2–4 D1–3.9–11 S ins.

1104* तदद्य त्वं समासाद्य वीर्यं भीमपराक्रम ।

[Ñ V B2–4 D4 तव दर्शनात्सुप्य M3 सहृदय त्वमास्थ्य (for the prior half). N2 V B3.4 D4.5 भीमपराक्रम. D7 विपुल विक्रम]

—f) V1 V3 B1 D1.2.4.13 G2 M1.2 बल, T2 भुवि (for बली). Ñ2 V3 B2.4 सदृशो दृश्यते(B3 विद्यते) बल (B4 बली) —After 18, Ś N V B D1–4.8.12.13 ins.

G 6 39 33
B 6 62 22
L 6 48 30

कुरुष्व मे प्रियहितमेतदुत्तम
यथाप्रियं प्रियरण बान्धवानिव ।
स्वतेजसा विधम सपत्नवाहिनीं
शरद्घनं पवन इवोद्यतो महान् ॥ १९

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चाशः सर्गः ॥ ५० ॥

1105* स त्व मया ममादिष्टो वीर भीमपराक्रम ।
निर्गच्छ शूलमादाय पाशहस्त इवान्तक ।
वानरान्राजपुत्रौ च भक्षयस्व प्रमन्य च।
समालोक्यैव ते रूप विद्रविष्यन्ति वानराः ।
रामलक्ष्मणयोश्चापि हृदय प्रस्फुटिष्यति । [5]
अतिबल महतो भयाद्विमुक्तो
भवतु जन सुखितो ममाद्य सर्व ।
तव भुजबलसश्रयाभिगुप्त
विदारिपो जहि राघवं ससैन्यम् ।

[Ñ B₁ D₆ om 1 1 —(1 1) B₁ [अ]सि संदिष्टो D₁ ₃ वीरो (for वीर) V₃ B₁ भीमपराक्रम —(1 2) N B₄ D₆ स(D₆ सं)गच्छ B₃ ₄ गच्छ च D₃ निर्गच्छन् D₁₈ निर्वेगु (sic) (for निर्गच्छ) D₆ आलाप (for आदाय) V₃ दव B₁ पाप (for पाश) D₆ मह (for हस्त) —(1 3) B₁ तु (for first च) Ś V₁ ₃ D₆ ₁₃ मगर्थ (V₁ ₂ °थन्) V₃ B₁ प्रगृह्य च B₃ ₄ D₃ प्रमर्द च (for प्रम° च) D₃ भक्षय न मम° च (sic) (for the post half) —(1 4) B₁ D₆ च (for [ए]व) —V₃ om 1 5 —(1 5) N₃ V₁ ₂ B₃₋₄ विद्रविष्यति B₁ विस्फुटिष्यति —(1 6) N₃ V₁ B₁ प्रतिबल (for अतिबल) —(1 8) V₃ द्विपनव (for तव भुज) V₃ om while D₆ reads नव in marg N V₁ ₂ B₃ ₄ संश्रयाणि B₁ सश्रयाणि (for संश्रयाभि) V₂ गुप्त —L₆ reads 1 9 after वि ग in marg —(1 9) Ś D₁₃ ₁₃ द्द (for रद)]

19 V₃ om 19 —[a]) D₆ प्रियसहितम् D₁₃ °हमम् (for प्रियहितम्) G₂ ₃ M₂ उग्र Cm t as in text (for उत्तम) —[b]) Ś N V₁ ₂ B₁ ₃ ₄ D₁ ₆ ₁₃ ₁₄ यथास्करः D₆ यथाक ● (om bapl) (for यथाप्रिय) Ś N₃ V₁ ₂ B₁ ₄ D₁₋₄ (D₃ om [hapl]) ₆ ₁₃ प्रियकर (D₁ ₆ °रं) N₁ °हित B₁ °भव D₁₃ °तम (for °रण) Ś D₁₃ ₁₃ प्रिय । N V₁ ₂ B₃ ₄ D₁ ₄ G₁ प्रिय Cm t as in text (for प्रिय) B₃ यथास्कर प्रियकर च तव प्रियं च —[c]) N₁ विमय B₃ ₂ विरम D₁ वि ● द्र D₆₋₁₁ व्यपय (for विधम) B₁ मृधेरि D₆ (before corr as in text) सपत्न (for सपत्न) —[d]) Ś B₁ D₁₋₄ ₉ ₁₀ ₁₄ [उ]द्धतो N₁ [उ]त्थितो B₂ [उ]द्यतो G (ed) [उ]द्युत (for [उ]द्यतो) B₁ द्विवि (for महान्)

Colophon D₆ om (cont the Sarga) —*Kāṇḍa name* Ś₁ N₂ om Ñ₁ V₁ B D₁ ₁₃ लंका° —After *Kāṇḍa name* D₁₃ ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś V₃ B₁ ₄ D₁ ₉ ₁₀ ₁₃ कुम्भकर्णसमाह्वानो ; N₁ D₆ कुम्भकर्ण समाप्रवेशो ; V₂ V₃ कुम्भकर्णपमागमो ; V₁ कुम्भकर्णसमागमने ; B₃ ₄ रावणकुम्भकर्णसमागमो —*Sarga no* (figures words or both) Ś₁ Ñ₁ V₃ B₃ D₁ ₉ ₁₀ ₁₃ om Ś₁ B₁ D₆ 39 N₁ V₂ B₄ D₃ 40 V₁ D₁ 41 ; B₄ 37 D₆₋₁₁ ₁₂ T₁ G M 62 T₁ 67 T₃ 68 —After colophon G M₁ ₂ conclude with श्रीरामाय नम ; M₃ with श्रीरामचन्द्राय नम

५१

तस्य राक्षसराजस्य निशम्य परिदेवितम् ।
कुम्भकर्णो बभाषेऽथ वचनं प्रजहास च ॥ १
दृष्टो दोषो हि योऽस्माभिः पुरा मन्त्रविनिर्णये ।
हितेष्वनभियुक्तेन सोऽयमासादितस्त्वया ॥ २
शीघ्रं खल्वभ्युपेतं त्वां फलं पापस्य कर्मणः ।
निरयेष्वेव पतनं यथा दुष्कृतकर्मणः ॥ ३
प्रथमं वै महाराज कृत्यमेतदचिन्तितम् ।
केवलं वीर्यदर्पेण नानुबन्धो विचारितः ॥ ४
यः पश्चात्पूर्वकार्याणि कुर्यादैश्वर्यमास्थितः ।
पूर्वं चोत्तरकार्याणि न स वेद नयानयौ ॥ ५
देशकालविहीनानि कर्माणि विपरीतवत् ।
क्रियमाणानि दुष्यन्ति हवींष्यप्रयतेष्विव ॥ ६
त्रयाणां पञ्चधा योगं कर्मणां यः प्रपश्यति ।
सचिवैः समयं कृत्वा स सभ्ये वर्तते पथि ॥ ७
यथागमं च यो राजा समयं विचिकीर्षति ।
बुध्यते सचिवान्बुद्ध्या सुहृदश्चानुपश्यति ॥ ८

G 6. 40. 8
B. 6. 63. 8
L 6. 41. 8

51

D4 cont. the previous Sarga.

1 ᵃ) Ñ1 D1 T2 परिदेदित (meta), T3 C1 °देवनः Cg as in text (for परिदेवितम्) —ᶜ) Ś V2 B1 D1–3 8–13 M3 बभाषेन, Ñ V1 2 B2–4 D4 समा(D4 sup. lin. also चा)वि(B4 °वि)धो (for बभाषेऽथ) —ᵈ) D13 ह (for च). N V1 2 B2–4 D4 रावणं प्रत्यभाषत (B2 वाक्यमब्रवीत्). ❁ Cg. कुम्भकर्णो वचनं बभाषे जहास चेत्यत्र व्यत्ययः कार्यः । उक्त्वा जहासेति यावत् ❁ —After 1, N3 D5 ins. a passage relegated to App. I (No. 31), while D12 repeats erroneously from 6. 50. 14 to 6. 51. 1.

2 ᵃ) Ś D13 [ऽ]पि (for हि). B1 हि दोषो (by transp.). N2 V1 2 B2 4 D4 [ऽ]यमस्माभि (for हि योऽस्माभि). Ñ1 स एव दृष्टो योऽस्माभि —ᵇ) Ś Ñ V B D1 4 8 10–13 विनिश्चये (for विनिर्णये) —ᶜ) L (ed.) हितेऽपि (for हितेषु). V2 3 युक्तेषु, B4 D1 4 4 13 T3 3 G1 M3 4 Cg रक्तेन, Ck t as in text (for युक्तेन). B1 हिते स्वनविविक्षु —ᵈ) N1 स्वयम् (for सोऽयम्). D4 भाख्यातिवत् (sic) (for आसादितस्).

3 ᵃᵇ) D5 L1 [अ]भ्युपेति, Cm g t as in text (for [अ]भ्युपेतं). Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 इदं (D4 शीघ्र [sic]) खलु फलं (V3 B1 त्वया) प्राप्तं शीघ्रं पापस्य कर्मणः —V1 om. (hapl.) 3ᶜᵈ —ᶜ) D4 [इ]व (sic). M1 2 [ए]षु (for [ए]व). Ś B1 D1–4 8 10 13 निरय(°ये ?)स्यायपतनं, N V3 B3 4 D4 पतनं निरये (N2 D4 नरके) घोरे —ᵈ) Ś D1 8 13 तथा (for यथा). V3 -कारण, G1 कारिण (for कर्मण).

4 D5 om. 4ᵃ–5ᵇ —ᵃ) D7 G1 तु. Cr g as in text (for वै). V1 प्रथमं सुमहाबाहो —ᵇ) B2 D4 (before corr. as in text) 8 10 कृतम् (for कृत्यम्). Ś Ñ1 V1 B D1 4 8 12 13 G2 न चिन्त(B2 मन्त्रि)त. L (ed.) विचिंतित (for अचिन्तितम्) —ᶜ) V1 3 B3 4 वीर्यमत्तेन —ᵈ) Ñ2 नैव धर्मो. D4 °रोधो (for नानुबन्धो). B1 न स्वनर्यो निवारित.

5 D4 om. 5ᶜᵈ (cf. v.l. 4) —ᵃ) D1 स (for य). Ś2 D1 सर्वे (for पूर्व). V1 B4 कर्माणि —ᵇ) Ñ V1 3 B2–4 ऐश्वर्यमोहित. Ś V3 B1 D1–4 8 13 13 कुर्वंस्त्वैश्वर्य (D4 °स्येव तु)मोहित —D4 om. 5ᶜᵈ —ᶜ) B3 [ए]वात्तु, D1 [इ]तर; M3 [अ]पर (for [उ]त्तर). Ś1 D13 -कर्माणि (for कार्याणि). D12 पश्चात्कार्याणि पूर्वं तु —ᵈ) B1 T1 स न (by transp.), D4 8 13 स च (for न स). Ś1 motheaten for वेद —After 5, B2 ins.:

1106* यो न वेद बलोन्मत्तो देशकालौ नयानयौ ।

6 ᵃ) G1 विपन्नानि (for विहीनानि) —ᵇ) Ś B1 D4 13 रूपाणि, Ñ V1 B3 4 D4 कार्याणि (for कर्माणि) —ᶜ) B1 हास्यति (for दुष्यन्ति) —ᵈ) Ś V3 B1 4 D1–4 8 10 13 हविर् (for हवींषि). N V1 2 B2 3 D4 हविरप्रयते दिव (D4 °तदपि).

7 ᵃ) V1 एव ***, B1 पचतो योग —ᵇ) D3 कर्मण (for कर्मणां). Ś V3 B1 D1–4 8 12 13 प्रतिपद्यते (D1 °द्य च) Ñ1 D7 9–11 G1 3 C1 य प्रपद्यते, M3 य प्रयच्छति, Cm g k as in text (for यः प्रपश्यति) —ᶜ) Ś V2 3 B1 D1–4 8 13 13 सचिवै (for समयं) —ᵈ) V3 य (for स). D4 M1 read स sup. lin. Ś N V B D1–4 7 8 10–13 G3 3 Ck t सम्यग्, T3 सख्ये, Cr m g as in text (for सभ्ये). D7 transp. वर्तते and पथि. G1 सभ्ये पथि स वर्तते. ❁ Ck t. सम्यगित्यव्ययम् ❁

8 ᵃ) G3 3 M1 तु (for च). Ś N V B D1–4 8 13 13 या(Ś1 Ñ1 V B1–4 D1 4 8 13 य [sic])थातथ्येन, D7 °थोचत (for यथागमं च). Ś V3 B1 D3 13 वै (for यो). D1 राजन्, D3 राज्ञा (for राजा) —ᵇ) Ś D3 16 समये, D4 स स्वयं (for समयं). Ś Ñ V B D1 4 8 12 13 वि(V1 B1 चो)जिगीषति (Ñ1 B2 3 D1 4 °ते)

G. 6. 40. 9
B. 6. 63. 9
L. 6. 41. 9

धर्ममर्थं च कामं च सर्वान्वा रक्षसां पते ।
भजते पुरुषः काले त्रीणि द्वंद्वानि वा पुनः ॥ ९
त्रिषु चैतेषु यच्छ्रेष्ठं श्रुत्वा तन्नावबुध्यते ।
राजा वा राजमात्रो वा व्यर्थं तस्य बहुश्रुतम् ॥ १०
उपप्रदानं सान्त्वं वा भेदं काले च विक्रमम् ।
योगं च रक्षसां श्रेष्ठ तावुभौ च नयानयौ ॥ ११
काले धर्मार्थकामान्यः संमन्त्र्य सचिवैः सह ।
निषेवेतात्मवाँल्लोके न स व्यसनमाप्नुयात् ॥ १२
हितानुबन्धमालोक्य कार्याकार्यमिहात्मनः ।
राजा सहार्थतत्त्वज्ञैः सचिवैः सह जीवति ॥ १३
अनभिज्ञाय शास्त्रार्थान्पुरुषाः पशुबुद्धयः ।
प्रागल्भ्याद्वक्तुमिच्छन्ति मन्त्रेष्वभ्यन्तरीकृताः ॥ १४

D₃ ₅ ₉–₁₁ T₂ ₃ Ck t च चिकीर्षति, G₁ स°, Cv r m as in text (for विचिकीर्षति) —Ś₂ om 8ᶜᵈ —ᵈ) Ś₁ D₃ ₁₉ स सुखं, Ñ B₁ ₃ D₂ ₁₁ स सुचिर्, V₂ B₂ ₄ D₃ सावहित्(B₃ °त)द्, D₁ स हृष्यता, D₁₀ ₁₁ M₁ ₃ सचिवैर् (for सचिवान्) D₄ ₇ T₂ ₃ चापि (for सुहृदा) V₁ ₃ D₅ बुध्यते शास्त्रबुद्धया वा (V₃ °***, V₃ °सद्बुद्धया) —ᵈ) B₁ हृदयम् (sic) D₁₃ सुहृद (for सुहृदम्)

9 ᵃ) T₁ सर्वान् (for धर्मम्) Ñ₁ चार्थं (for मर्थं) Ś₁ Ñ₂ V₁ ₃ B₂ ₄ D₂ ₇ ₉–₁₁ T₁ Ct हि, Cv r m g as in text (for first च) V₂ स काम, B₃ D₁–₇ ₉–₁₁ T₁ M₁ ₃ Ct काम वा, Cv r m g as in text (for काम च) B₁ स धर्ममर्थं काम च, D₄ धर्मार्थकाममोक्ष च —ᵇ) Ś B₁ D₃ ₅ ₁₀ ₁₂ सर्वथा, Ñ₁ V₃ सर्वं वा, D₄ स सर्वं (for सर्वान्वा) Ñ₂ V₁ ₃ B₁–₄ सर्वं वा (B₁ ₄ च) राक्षसाधिप —ᶜ) T₂ ₃ भजेत (for भजते) —ᵈ) Ś B₁ D₁–₃ ₅ ₁₂ सर्वे (for त्रीणि) B₃ दुर्गाणि (for द्वंद्वानि) Ś D₂ ₃ ₁₁ वै (for वा) B₃ विभो (for पुनः)

10 ᵃ) B₁ लोकेषु (for चैतेषु) Ñ₁ च श्रेष्ठ। B₁ D₄ यच्छ्रेय, G₁ कृच्छ्रेषु (for यच्छ्रेष्ठं) —ᵇ) B₃ D₄ -बुध्यसे(D₄ °ति) (for बुध्यते) —ᶜ) Ś Ñ V₂ ₃ B D₁ ₄ ₄ ₁ ₉ ₁₁ ₁₃ राजपुत्रो, M₁ °मात्र (for राजमात्रो) —ᵈ) Ś B₃ D₁–₄ ₁ ₁₂ ₁₃ वृथा (for व्यर्थं) B₁ परिश्रमः। B₄ परि° (for बहुश्रुतम्) V₂ V B₃ ₃ तस्य श्रुतमनर्थक

11 ᵃ) B₁ ₃ वच (for उप) T₃ प्रधान (sic) (for प्रदान) Ś Ñ V B₁–₃ D₂ ₃ ₉–₁₃ T₂ ₃ M₃ च (for वा) B₂ D₁ ₄ वपादान च सान्त्व च —ᵇ) D₁₃ कालेन (for काले च) B₁ विश्रुत (for विक्रमम्) —After 11ᵃᵇ Ñ₂ ins

1107* विचार्यं (क्षमो श्रेष्ठ सत कार्यं विपाश्रिये।

—ᶜ) Ñ₂ वा (for च) Ś V₂ B₁ ₄ D₁–₃ ₅ ₁₁ ₁₂ राक्षसश्रेष्ठ —ᵈ) D₄ तु (for च)

12 ᵃ) M₁ लोके, Cr m g t as in text (for काले) T₃ (भा)सम (for [अ]र्थ) D₁ -कामार्थ) D₄ मानवानो, D₄ -कर्माणि (for -कामान्य) —ᵇ) Ś₁ सामर्थ्यः V₂ B₁ D₁ ₃ ₁₁ ₁₂ समर्थ्यं ; B₃ सर्वत, B₄ समये (for समन्त्र्य) Ñ₁ D₄ समवेक्ष्य मनवतो —ᶜ) Ś V₂ ₃ B₄ D₂ ₃ ₁₁ ₁₂ निषेवद्; V₁ विक्रमैर् (for निषेवेत) D₇ राजा; M₃ कार्य (for लोके) B₃ ₃ निषेवत न(B₁ °वत्र (sic))ते लोका D₄ विक्रमैरात्मनो लोक —ᵈ) Ś V₁ B₁ ₄ D₁ ₃ ₁₁ ₁₂ ₁₃ न a, Ñ₂ V₁ ₃ B₂ ₃ नासौ V₃ a न (for न स) Ś Ñ V B D₁–₃ ₅ ₁₂ ₁₃ आश्रयेत् (for आप्नुयात्)

13 ᵃ) B₁ हितार्थ, D₃ वैरानु (for हितानु) M₃ भालोच्य (for भालोक्य) —ᵇ) Ś V (Ñ₁ m as in text) D₁₀ ₁₁ G₂ M₁ ₃ Ct कुर्यात्कार्यम्, D₄ कुर्यात्कर्मम् (sic) Cr m g as in text (for कार्याकार्यम्) Ś₁ D₃ ₁₁ इहात्मना, Ñ₁ (m also as in text) महा°; B₃ D₃ इवा° (for इहात्मन) ※Cr m "हितानुबन्धमालोक्य कुर्यात्कार्यमिहात्मन" इति वा पाठ ※—After 13ᵃᵇ, D₁₂ ins only l 1 of 1110* —ᶜ) Ś₁ D₁ ₃ ₁₁ ₁₂ महार्थे, D₇ G₁ सर्वार्थ (for सहार्थ) D₄ ₁₃ -तत्त्वज्ञ Ñ₁ B₃ राज समस्तकार्यज्ञै ; B₁ राजसज्ञाततत्त्वज्ञैः ; D₄ T₂ ₃ G₁ M₁ राजा तु(G₁ M₃ हि) सर्वकार्यं(D₄ °काल, G₁ M₃ °शास्त्र)ज्ञ —ᵈ) Ś V₂ B₄ D₁–₃ ₅ ₁₁ ₁₂ बुद्धिनिश्चितै, Ñ₁ B₃ D₃ ₄ ₁₁ M₁ ₃ बुद्धिजीविभि (Ñ₁ B₃ °कर्ते), M₃ स हि जी° (for सह जीवति) —For 13ᶜᵈ, V₂ V₁ ₃ B₁ ₃ D₄ subst, while Ñ₁ (m) B₃ ins after 13

1108* मन्त्रिभिर्बुद्धिसम्पन्नैर्विज्ञाय तदुपक्रमेत्।
[D₄ [त]त्स (for तद्)]

14 ᵃᵇ) Ś Ñ V B D₁–₄ ₆ ₁₁ ₁₂ अनभिज्ञा हि शास्त्राणां (D₄ सम्पूर्णा) वदन्ति पशुबुद्धय —ᶜ) D₁ प्रागल्भ्या; D₄ प्रज्ञात्वद् (sic) (for प्रागल्भ्याद्) —ᵈ) V₂ D₅–₁₁ -र्मत्रिषु Ś₁ D₁₂ ₁₃ (म)भ्यन्तरीकृता, D₃ [अ]न्तर कृत (sic); D₃ [म]भ्यन्तरीकृत (sic) —After 14 Ś Ñ V₂ (only l 3) B₁–₃ D₁ ₂ ₄ ₆ ₁₁ ₁₂ ₁₃ ins while D₄ cont after 1110* D₃ ins only l 3–4 after 10

1109* मन्त्रिणा हि विपन्न सकाम्यास्ते विचक्षणे ।
ये हितं नयमुत्सृज्य विपरीतानुदेशिन ।
मूर्खैरविज्ञयन्येवै श्राजा से पापबुद्धिभि ।
यथा तेनाहतस्तथ पार्थेन प्रतिषेधित ।

[V₁ B₁–₃ D₄ ₆ om l 1–2 —(l 2) Ñ₂ ये (for ये) D₁–₃ [अ]न्योक्ति, D₁₂ -[अ]न्येषेत (for -[अ]नुदेशिन) V₃ विपरीत निपत्त (for the post half) —(l 3) Ñ₂ V₂ B₁ D₁₃ मन्त्रप्रेषेइ; Ñ₁ D₄ °न्प्रेषैर् (for °विज्ञयन्येवैर्) Ñ₁ D₁ श्रीराजा; D₄ भगवत्सं (for भ्राजा मे) B₃ [इ]षनुद्धिभि (for पाप°) —(l 4) Ś D₃ ₁₁ यथाहि

अशास्त्रविदुषां तेषां न कार्यमहितं वचः ।
अर्थशास्त्रानभिज्ञानां विपुलां श्रियमिच्छताम् ॥ १५
अहितं च हिताकारं धार्ष्ट्याज्जल्पन्ति ये नराः ।
अवेक्ष्य मन्त्रबाह्यास्ते कर्तव्याः कृत्यदूषणाः ॥ १६
विनाशयन्तो भर्तारं सहिताः शत्रुभिर्बुधैः ।
विपरीतानि कृत्यानि कारयन्तीह मन्त्रिणः ॥ १७
तान्भर्ता मित्रसंकाशानमित्रान्मन्त्रनिर्णये ।
व्यवहारेण जानीयात्सचिवानुपसंहितान् ॥ १८
चपलस्येह कृत्यानि सहसानुप्रधावतः ।
छिद्रमन्ये प्रपद्यन्ते क्रौञ्चस्य खमिव द्विजाः ॥ १९
यो हि शत्रुमवज्ञाय नात्मानमभिरक्षति ।
अवाप्नोति हि सोऽनर्थान्स्थानाच्च व्यवरोप्यते ॥ २०

G. 6. 40. 21
B. 6. 63. 20
L. 6. 41. 13

B2 [आ]हरेद् (sic) (for [आ]हरन्). Ñ1 न पारेद् (by transp.), B2 न पाप Ñ1 B1.3 D3.5 प्रतिबोधित (for प्रतिपथित). B2 गच्छिपैर्न बोधित, D3 उपाये प्रतिबोधिते (for the post. half)]

—Then D3 cont., while D6 ins. after 14 whereas D12 ins. only l. 1 after 13[cd].

1110* मन्त्र सारैरकुटिलैरच्छिद्रै सुनिरूपिते ।
सहोपधार्यते राज्ञ कुलस्थैरिव मन्दिरम् ।

[(l. 2) D6 सचिवैर् (for महार्थैर्)]

—After 1109*, D6 cont. 1114*

15 V3 missing from 15 up to l. 12 of App. I No. 32). V3 om. 15 —[a]) V1 अकार्य (for अशास्त्र) D6 कार्ये (for तेषां) D9 अशास्त्रविदितोपसेपा (sic) —[b]) Ñ2 V1 B2.4 अकार्यम् (for न कार्यम्) D4 च यत् (for वच) D9-11 कार्यं नाभिहित वच —[c]) B4 मनु (for अर्थ-) B1 M4 [अ]नभिज्ञानाद् Ñ1 D4 अर्थ(D4 °थ) शास्त्राण्यविज्ञाय —[d]) B4 विपुलाश्रयम्

16 V3 missing for 16 (cf. v. l. 15) —[a]) Ś Ñ B1.3.4 D1-8.12.13 हि, B4 तु, D6 om. (for च) V1 * * *कार D3 अहिताश्च हिताकारान् —[b]) T1 दौष्ट्याम् (for धार्ष्ट्यान्) Ś V2 D1.2.8.12.13 जना (for नरा) —[c]) D9-11 अवज्ञय, M4 उपेक्ष्या (for अवेक्ष्य) D4 वाक्य (for बाह्यास्) —[d]) Ś D2.4.12 T2.3 G2 कृत, M1.2 कार्य (for कृत्य) Ñ V1 B3-4 D9-11 मन्त्र(D9-11 कृत्य)दूषका D4 कर्तव्य मन्त्रदूषण

17 V3 missing for 17 (cf. v. l. 15) —[a]) Ñ V1.2 B3-4 D4 विनाशयन्ति Ś B1 D2.4.5.12.13 विनाशाय(D2 °थं) च भर्तुर्हि(B1 °र्ता [sic]हि) —[b]) Ñ V1.2 B D4 भेदिता, D1.2.4.12.13 सहि(D12 °ह)ता, M1 स हिता (for सहिता) B1 शत्रवो (for शत्रुभिर्) Ś D4.5.13 बुधा —D4 reads 17[cd] in marg. —[c]) D4 कृत्यानि (for कृत्यानि) —D6 om. (hapl.) 17[d]-19[a] —[d]) D4 हि (for [इ]ह) T2.3 ये नरा (for मन्त्रिण) D1 ये कुर्वन्ति समन्त्रिण

18 V3 missing for 18 (cf. v. l. 15) D4.5 om. 18 (for D6 cf. v. l. 17) D4 om. 18[ab] —[a]) N1 प्रिय, D1 मन्त्रि (for मित्र) —[b]) Ś1 D3.12 न मित्राद्, Ñ2 ममत्रान्, V2 मन्त्रिणो (for अमित्रान्) Ñ1 D2 मित्र; V1 मन्त्रि (for मन्त्र) B मित्रान्मन्त्रविनिर्ण(B1.4 °श्च)ये. —[c]) Ś B1 D1-3.8.12.13 G (ed.) व्यवहारे(Ś1 °री) च(D2 °ष, G [ed.] हि) —[d]) V1 B2.4 पर (for उप-) Ñ1 D4 पापमिश्रितान्, B2 परमाहितान् (for उपसंहितान्)

19 V3 missing for 19 (cf. v. l. 15) D6 om. 19[a] (cf. v. l. 17) —[a]) D13 चापलस्य Ś1 Ñ1 D2.4.5.13 हि, Ś2 Ñ2 V1 B2.4 च, D1 om. (for [इ]ह). Ś1 कृत्या हि, D4 कृत्यानि (for कृत्यानि) —[b]) Ñ1 [अ]पि, B1 [अ]र्थं, D6 T2 स, D12 G1 वि, M3 दुष्, Cr m g t as in text (for [अ]नु) D4 सहसाणि (for सहसानु) D1 प्रभावत, Cr g t as in text (for प्रधावत) —[c]) Ś Ñ V1.2 B D1-4.7-13 M1.2 Ct छिद्रम्, Cm g as in text (for छिद्रम्) B4 प्रधावत, D3 प्रयच्छति, D6 प्रपश्यति (for प्रपद्यन्ते) —[d]) Ś Ñ V1.2 B1-3 D1-4.8.12.13 क्रौंचछिद्रम् (B3 before corr. sup. lin. °पत्रम्), B4 क्रौंच च्छिद्रम् (sic), T1 क्रौंच स खम् (for क्रौञ्चस्य खम्) —After 19 Ś V2 B1-3 (m) D1-3.5.12.13 ins.

1111* शक्तो व्यवसित शत्रु स्वेन चापन तुष्यति ।
सर्वं तस्मै प्रदातव्यमिति बुद्धिमतां मत ।

[(l. 1) D1 [s]व्यवसित (for व्यव°) V2 येन (for स्वेन) G (ed.) वा (for च) —V2 om. l. 2 —(l. 2) D1.12.13 स च तस्मै प्रदातव्य (for the prior half) B2 इति बुद्धिमता मत (for the post. half)]

—After 19 D4 reads 45[ef] and 38[ab] (followed by l. 1-2 of 1122*)

20 V3 missing for 20 (cf. v. l. 15) —[a]) D1 T2 G1 M4 Cg अविज्ञाय, T2 M3 अति°, Ck t as in text (for अवज्ञाय) —Ś1 om. (hapl. ?) from 20[b] up to the prior half of l. 2 of 1112* —[b]) D1.2 (with hiatus) आत्मान, M3 आत्मान Ś1 Ñ V1 B D1-4.8.12.13 परि, D6 T2.3 चाभि, M3 नाभि, Cg as in text (for अभि) D9-11 G1.2 M1.2 (all with hiatus) आत्मान नाभिरक्षति —[c]) Ñ V1.2 B3-4 G1 [इ]ह (for हि) D4 अनुजानीहि (for अवाप्नोति हि) Ñ V1 B2.4 [s]नर्थं (for ऽनर्थान्) —[d]) N1 B2.4 D4 [इ]व, V2 D6 [अ]पि (for हि) D9.11 G2 व्यपरोप्यते, Cg as in text (for व्यवरोप्यते) ❀ Ck स्थानात् राजपदच्यात्]

G. 6. 40. 22
B. 6. 63. 22
L. 6. 41. 25

तत्तु श्रुत्वा दशग्रीवः कुम्भकर्णस्य भाषितम् ।
भ्रुकुटिं चैव संचक्रे क्रुद्धश्चैनमुवाच ह ॥ २१
मान्यो गुरुरिवाचार्यः किं मां त्वमनुशाससि ।
किमेवं वाक्श्रमं कृत्वा काले युक्तं विधीयताम् ॥ २२
विभ्रमाच्चित्तमोहाद्वा बलवीर्याश्रयेण वा ।
नाभिपन्नमिदानीं यद्व्यर्थास्तस्य पुनः कथाः ॥ २३
अस्मिन्काले तु यद्युक्तं तदिदानीं विधीयताम् ।
ममापनयजं दोषं विक्रमेण समीकुरु ॥ २४
यदि खल्वस्ति मे स्नेहो भ्रातृत्वं वावगच्छसि ।
यदि वा कार्यमेतत्ते हृदि कार्यतमं मतम् ॥ २५

भव्यवरोप्यते निवर्त्यते. ❀ —After 20, Ś D1-3.6.8.11.12 ins.:

1112* न श्रुतं न मया दृष्टं सागरे सेतुबन्धनम् ।
नूनमस्मद्विनाशाय दैवेन भुज उच्छ्रितः ।

[Ś1 om. up to the prior half of l. 2. D5 om. l. 2. —(l. 2) D12 देवेन (for दैवेन). D3 उत्थित. (for उच्छ्रित°). D2.3 दैवेन भुजमुच्छ्रित; D13 विधिना दोः प्रसारित (for the post. half).]
—D5 cont.:

1113* एतन्मया श्रुतं पूर्वं सीताहरणकारणम् ।
यन्निमित्तं वयं सर्वे यास्यामो निधनं रणे ।

—After 1112*, D5 cont., while D6.7.10.11 T2.3 G1.3 M3 ins. after 20, whereas D8 ins. l. 3-4 of 1109* after 20 and then cont.:

1114* अनुक्रमिह ते पूर्वं क्रियतां सेऽनुजेन च ।
यदेव नो हितं कार्यं यदिच्छसि च तत्कुरु ।

[(l. 1) D6.7.8-11 T3 G3 प्रियम् (for क्रियतां). M3 मनुजेन (for सेऽनुजेन). —(l. 2) M3 वो (for नो). D6 T3 G3 राजन्; D7.9-11 वाक्य (for कार्यं). D6 G3 यदि; D7.9-11 यथा (for यद्). D6.1.9-11 तथा; T3 हि तद् (for च तद्).]
—After 20, G1 reads 29cd for the first time repeating it in its proper place.

21 V3 missing for 21 (cf. v.l. 15). —a) D7 एतद्; G1 तत; M1.2 इति (for तत्तु). M3 तच्छ्रुत्वा तु (for तत्तु श्रुत्वा). D6 महाराजः. Ś Ñ1 V2 B1 D1.3.4.6.11.12 स तु श्रु(Ñ1 D6 एतच्छ्रु)त्वा महाराजः। Ñ2 V1 B2-4 श्रुत्वा तु(V1 B2 तच्छ्रुत्वा) वचनं तस्य. —b) Ñ2 V1 B2-4 रावण. (B2 also sup. lin. राक्षसः) (for भाषितम्). —c) V2 D1.2.4.9 G M1.2.4 भ्रुकुटीं। D2.12 T1 भ्रुकुटिं(D12 °टीं)। D5 भ्रु°; Cg as in text (for भ्रुकुटिं). Ñ1 D1 अथ स-; Ñ2 भ्रुकुटिको; M1.2 चापि स- (for चैव स-). V1 चक्रे सं- (meta.). B1 सकृद्धो (for सचक्रे). T2 भ्रुकुटिं कोपनं चक्रे (sic!) —d) B2 चक्रुद्धा (for क्रुद्धश्च). Ñ1 B2-4 D1.2.3.12 [इ]दम्; B1 [प]चम् (for [ए]नम्). D2.3-11 T2.3 G M3.4 Cg अभाषत (for उवाच ह).

22 V3 missing for 22 (cf. v.l. 15). —b) Ś1 B1 D1.11 मनुजोचसि; D13 °शासिस वै। T2 शाधि°। B (ed.) °शाससे (for मनुशाससि). Ñ1 V2 B2.3 किं भवाननुशास्ति मां. ❀ Cg: अनुशाससि शिक्षसे। भावः: शास्. ❀ —V3 om. 22c-24b. —c) Ñ V1 B2.3 अहं ते। B1 किमिद (for किमेवं). Ś D1.6.11.12 वाक्श्रमे; B2.4 वाक्श्रमः; D7 वाक्क्रमः; M3 वा श्रमं (for वाक्श्रमं). Ś D1.12 वक्तुं; B1.4 D1-3.12 कर्तुं; B2 श्रुत्वा (for कृत्वा). D4 अमम वाक्यमश्रुत्वा. —d) Ś Ñ V1 B D1-4.8.11.12 कालयुक्तं; D6 वाक्यसंभोग्यः; D10.11 यद्यु(D12 °द्यु)क्तं तद् (for काले युक्तं).

23 V3 missing for 23 (cf. v.l. 15). V2 om. 23 (cf. v.l. 22). Ś D1.6 om. (hapl.) 23-24b. —a) D1 विक्रमाद्. D2 वृत्ति- (for चित्त). B1 -समोहाद्; D6 दोषाद्वा (for -मोहाद्वा). Ñ1 प्रमादाद्बुद्धिमोहाद्वा. —b) B2 D1-3.12 -[उ]च्छ्रयेण (for -[आ]श्रयेण). D1 च. —c) Ñ2 D2 अभिपन्नम्; B2 (sup. lin., also as in text) अभिपन्नम् (for नाभिपन्नम्). D7 G3 पुरेदानीं. —d) Ñ V1 B1.4 D13 वृथा; B2.3 D3.4.6-11 G3 Ck t व्यर्था। D12 श्रुत्वा (for व्यर्थास्). Ñ V1 B2-4 D3.4.6-12 G3 Ck t कथा; Cg as in text (for कथाः). B4 कथा पुनः (for पुनः कथाः).

24 V3 missing for 24 (cf. v.l. 15). Ś V2 D1.6 om. 24ab (cf. v.l. 22 and 23). —a) B1 च; M3 [ऽ]पि; G (ed.) हि (for तु). Ñ2 युक्तं यद् (by transp.); B4 संयुक्त (for यद्युक्तं). —b) Ñ B2.3 एव हि; V1 सदेव; D4 इदानीं तु (hypm.) (for इदानीं). D9-11 विचिन्त्यतां; Cg as in text (for विधीयताम्). —After 24ab, D5-7 T G2 M3 ins.:

1115* गत तु मानुषोपरि गतं तु गतमेव हि ।

—c) B3 D9-11 दुःखं (for दोषं). B1 समाश्रय निजं दोषं; G (ed.) समापनय सद्दोषं. —d) D1 शमीकुरु; D6 शर्म कुरु.

25 V3 missing for 25 (cf. v.l. 15). —a) Ś Ñ V2 B1-3 D1-3.6.11.12 ते (for मे). M1.2 मत्स्नेहो यदि ते स्नेहो. —b) D6-7.10.11 T G3 M1-3 विक्रमः; Cm.g k.t as in text (for भ्रातृत्वं). Ś Ñ V2 B1-3 D1-3.6.8.11.12 चावगच्छसि; V3 B4 चापि°, D9 चा न ग°; D7.10.12 चापि°; G1.2 यदीच्छसि; G3 मव°; Cg as in text (for वावगच्छसि). —c) V2 B2 हि (for वा). D9-11 Ct यदि कार्यं ममैतत्ते. —d) D9 कार्यमय (meta.). B4 D13 मत (for मतम्). Ś D1.12 हृदि कार्यमवस्थितं; Ñ1 V1.2 B2.4 D1-4 हृदि कार्यं मत(Ñ1 V2 D1 °र्यमिदं; D2 °र्यतमं) मम.

स सुहृद्यो विपन्नार्थं दीनमभ्युपपद्यते ।
स बन्धुर्योऽपनीतेषु साहाय्यायोपकल्पते ॥ २६
तमथैवं ब्रुवाणं तु वचनं धीरदारुणम् ।
रुष्टोऽयमिति विज्ञाय शनैः श्लक्ष्णमुवाच ह ॥ २७
अतीव हि समालक्ष्य भ्रातरं क्षुभितेन्द्रियम् ।
कुम्भकर्णः शनैर्वाक्यं बभाषे परिसान्त्वयन् ॥ २८
अलं राक्षसराजेन्द्र संतापमुपपद्य ते ।
रोषं च संपरित्यज्य स्वस्थो भवितुमर्हसि ॥ २९
नैतन्मनसि कर्तव्यं मयि जीवति पार्थिव ।
तमहं नाशयिष्यामि यत्कृते परितप्यसे ॥ ३०

G 6 42 3
B 6 63 31
L 6 42 27

26 V3 missing for 26 (cf v l 15) V2 om (hapl ?) 26ab —a) Ś सुहृत्सु, D8 12 सुहृत्स (by transp) D4 ससुहृद्यो (sic) (for स सुहृद्यो) —b) N V1 B D1 3 9 11 T1 Ck t [उ]प Cm g as in text (for [अ]व) —c) V2 B1 D4 G1 रि (for ऽप) —d) G1 M1 साहाय्यो यो (sic) (for साहाय्याय) B2 [उ]पपद्यते D6 9 साहाय्य योप(D6 °य्यमनु)कल्पते

27 V3 missing for 27 (cf v l 15) —a) B1 D1 2 4 11 G1 अथैन(D12 °त), M4 एवं हि (for अथैव) D13 ब्रुवत D6 च, D9 7 8–11 T2 3 G1 3 M1 2 स (for तु) —b) Ś N V1 B1 4 D1 2 3 12 13 दीन , V1 B2 3 D4 वीर (for धीर) —c) Ś N2 V1 2 B1 3 4 D1 4 5 12 13 क्रुद्धो (for रुष्टो) B1 D4 समाय (for वि°) —d) G1 हा (for ह) —After 27 D6 ins 1117* (followed by App I [No 32])

28 V3 missing for 28 (cf v l 15) D6 om 28ab —a) Ś D1 12 M1 2 स (for हि) D7 समतीव (for अतीव हि) N1 D4 समालोक्य —b) Ś D8 11 कुपित भृश N1 V2 B1 3 (sup lin also) 4 D1 3 4 12 कुपितेंद्रिय (for क्षुभितेन्द्रियम्) —Ś D8 10 repeat 28c–29b D2 repeats 28c–29 after App I (No 33) B2 repeats 28cd 1117* and l 1–51 of App I (No 32) after App I (No 32) —For 28cd T3 subst , while T2 ins after 37

1116* अथ पश्चाद्गुपायज्ञो वाक्यमेतदुवाच ह ।

—T1 3 cont while Ś D8 10 ins after 28cd (first occurrence) Ñ2 V (V3 missing) B1 D1 3 10 11 14 ins after 28 B3 ins after 28ab D2 ins after 33 D4 ins after 27

1117* शृणु राजन्नवहितो मम वाक्यमरिंदम ।

[V2 alleg for शृणु राजन्न D4 अवहितं (for °तो) B2 अवेक्षवहितो राजन् (for the prior half) D6 परंतप (for अरिंदम)]

—Thereafter Ś N2 V1 2 (missing up to l 12 of App I [No 32]) 3 B1 2 D1 4 5 11 13 T2 3 ins a passage relegated to App I (No 32)

29 For sequence in Ś D8 10 cf v l 28 T2 repeats 29–30 after App I (No 32) —a) Ś B1 4 D1–4 8 11 13 (Ś D8 10 both times) राक्षसशार्दूल —b) Ś Ñ1 V B D1 3 8 11 13 (Ś D8 10 all first time D8 both times) उपगम्य हि (Ñ1 V B ते), Ñ2 अनुगम्य च D4 अवगम्य ते , D6 11 उपपद्यसे , D6 अव° , D7 °पद्य वै (for उपपद्य ते) Ś D8 10 (all second time) संतापागमनेन हि T3 (second time) 3 संतापेन तवानघ —Ś D8 10 read 29cd after 29ab (r) G1 repeats 29cd here (cf v l 20) —c) T1 (second time) 3 तु (for च) Ś Ñ V B1–3 D8 9 (both times) 8 13 14 रोषपाशौ B4 D4 द्रो(D6 रो)षमाशु D8 रोषाय स L (ed) रोषशोकौ (for रोष च स) —d) D13 स्वस्थान् (sic) (for स्वस्थो) —After the first occurrence of 29cd G1 ins

1118* बहुना किं त्वया राजन्सर्वनाश प्रवर्तित ।

30 T2 repeats 30 (cf v l 29) —a) Ś N V B D1–4 8 11 13 नैवमर्हसि वक्तुं त्वं —b) B2 तिष्ठति (for जीवति) —V2 B1 om (hapl) 30c–31 D6 reads 30cd (except तम) in marg —c) Ñ1 D4 तद् (for तम्) Ś D1 3 4 8 12 शा(D4 शम)तयिष्यामि D6 कार° D11 G1 घात°, Cg as in text (for नाशयिष्यामि) —d) D1 3 यदर्थं (for यत्कृते) B2 3 D8 9 G1 परितप्यते , D4 पुरि पद्यसे (sic) Cg as in text —After 30 T2 ins while T3 ins after 30 (r)

1119* ते राक्षसा हता युद्धे वानरैर्भीमविक्रमैः ।
विभीषणं च राजेन्द्र न पश्याम्यहमागतम् ।
स सत्त्वविरक्त शूरो नित्यं स्वजनवत्सल ।
वानरैर्निहत संख्ये मम भ्राता विभीषण ।
स हि नित्यं महातेजा धर्मशील प्रियंवद । [5]
त ममापश्य राजेन्द्र मनो मम विदीर्यते ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा कुम्भकर्णस्य रावण ।
अब्रवीत्सुमहातेजा वचनं राक्षसाधिप ।
अद्य प्रभातकाले तु श्रावितस्तेन विप्रियम् ।
रावणश्च रिपुश्चापि सखा तव मम पार्थिव । [10]
ततो मयोक्तो निभर्त्स्य पर्भत्सर्यति पुन पुन ।
आहतश्च तथा वीर क्रोधेन तु मया तदा ।
रावण शरणं प्राप्तश्चतुर्भि सचिवैः सह ।
तस्य राक्षसराजस्य निशम्य वचनं तदा ।
अब्रवीत्कुम्भकर्णस्तु हृदयेन विचिन्तयन् । [15]

[(l 1) T3 हते (sic) (for हता) —(l 2) T3 आगत —(l 11) T3 [अ]सकृत् (sic) (for [उ न]) and वसने च

G 6. 42. 4
B. 6 63 31
L. 6 42 18

अवश्यं तु हितं वाच्यं सर्वावस्थं मया तव ।
बन्धुभावादभिहितं भ्रातृस्नेहाच्च पार्थिव ॥ ३१
सदृशं यत्तु कालेऽस्मिन्कर्तुं स्निग्धेन बन्धुना ।
शत्रूणां कदनं पश्य क्रियमाणं मया रणे ॥ ३२
अद्य पश्य महाबाहो मया समरमूर्धनि ।
हते रामे सह भ्रात्रा द्रवन्तीं हरिवाहिनीम् ॥ ३३
अद्य रामस्य तद्दृष्ट्वा मयानीतं रणाच्छिरः ।
सुखी भव महाबाहो सीता भवतु दुःखिता ॥ ३४
अद्य रामस्य पश्यन्तु निधनं सुमहत्प्रियम् ।
लङ्कायां राक्षसाः सर्वे ये ते निहतबान्धवाः ॥ ३५
अद्य शोकपरीतानां स्वबन्धुवधकारणात् ।
शत्रोर्युधि विनाशेन करोम्यस्रप्रमार्जनम् ॥ ३६
अद्य पर्वतसंकाशं ससूर्यमिव तोयदम् ।
विकीर्णं पश्य समरे सुग्रीवं प्लवगेश्वरम् ॥ ३७

(for भवतीति) —(l 12) T3 तथ (for तथा) —(l 14) T3 तथा (for तदा)]

—Thereafter T3 cont 1122*

31 V3 B1 om 31 (cf v l 30) —a) Ś1 N1 B2.4 D2.3.9.11 G2 च, D3.5 हि (for तु) Ś D1.3.4.13 वाच्य, N2 V1 B2.4 D4.5.8 T1.2 G1 वाच्य T3 कार्यं (for वाच्यं) —b) D12 महीपति (for मया तव) Ś D1.3.6.13 सर्वावस्थो महीपाल D7.10.11 G2 सर्वावस्थासु ते (D12 °स्थो यत, D11 °स्थागत) सदा, D9 सर्वावस्थाहित तव —c) D4.8 भक्ति (for अभि) —d) N1 D6 भ्रातृभावाच् D8.7.11 T3 G2.3 भ्रातु स्नेहाच् (for भ्रातृस्नेहाच्)

32 a) B1.3 D5 T3 यादृश, D3 सादृश्य Cg as in text (for सदृश) N V1.2 B1.4 D4.8 च D1 om (for तु) Ś D1.3.13 कायस्मिन् B3 कालेन —b) Ś D3.13 वक्तु G3 damaged (for कर्तुं) Ñ3 D10 M3 स्नेहेन; B4 मित्रेण Cg l as in text (for स्निग्धेन) N1 D4 च गुरा —D4 om 32c 33 —d) Ś V3 D1-3.4.13 [क]मय N1 B1 D4 युधि Ñ1 V1.2 B2.3 [स]ख तत् (for रणे)

33 D12 om 33 (cf v l 32) —a) M1.3 महाराज —b) Ś D3.13 वानर् (for मया) B4 रणमूर्धनि विक्रम —c) Ś B1 D1-3.13 कपि M3 पर (for हरि) V1.2 द्रवत सर्ववानरान् —After 33 D4 ins 1117* (followed by App I [No 32])

34 D3 om (l apl) 34 —a) Ś N V1.2 B1 D1-3.13 दृष्ट्वा रव; V2 B4 पश्य त्व (for तद्दृष्ट्वा) D2 G2 अद्य रामशिरो दृष्ट्वा —b) N1 समानीतं B2.3 त्वया° (for मयानीत) Ś D3.13 रण शिर N1 महच्छिर; D7 G2 रणाच्छिराम् —c) Ś V2 B1 D1.3.12.13.16 महाराज —After 34 N V B2.4 D12 ins while D4 T1.2 l 4 only after 34

1120* अद्य तस्य विनाशेन मातुर्मोहविनाशनम् ।
शोकं निवारयिष्यामि स्नुषा येन प्रभाषता ।
सुखी भव महाराज दृष्ट्वा भवतु निर्वृता ।
भविष्यति न त शोकः शत्रुपक्षे मया हते ।

[(l 1) V2 महाबाहो (for विनाशेन) D4 मात्राणाम (for °मनम्) —(l 2) V2 निवर्तयिष्यामि —(l 3) D12 महाबाहो (for महाराज) and भवति (for भवतु) B4 निर्भेन —(l 4) D8 T3 transp मया and हते]

35 a.b) G1 damaged up to निध D1 अस्य (for अद्य) N1 निधनाद्य रामस्य (for a) and पश्यतु (for निधन) Ś N2 V B D1-3.8.11.13 transp पश्यन्तु and निधन D3 हि (for सु) —c) D13 om सर्वे —d) D3 येन ते, D4.7 T1.2 G1 (with hiatus) पुत्र नि (for ये ते नि)

36 V3 om 36ab —a) D1 अस्य —b) Ś N V1.2 B 3.4 D1-3.8-13 M1.2 शोचिनाः, D4 मोक्षतां (sic), D12 शोचता (for कारणात्) B3 स्वबन्धुमनुशोचतां —c) Ś D3.13 युधि शत्रु (for शत्रोर्युधि) G (ed) प्रणाशेन —After 36c, V3 erroneously repeats the post half of l 4 of 1120* and reads 36d in marg —d) Ś N V B D1-6.8.7-13 T3 [अ]श्रु, D5 T2 G M [अा]स्र (for [अ]स्र) —After 36 D3 reads l 2 of 1097*

37 D3 om 37cd G3 damaged from पैस in a up to सू in b —a) B3 पुज्ञा (sic) (for पर्वत) Ś Ñ V B D1.3.4.6.8.13 कूटाभं (D4 °भो) (for संकाश) —b) M3 सतोयम् (for ससूर्यम्) M3 तोदय (meta) (for तोयदम्) N1 V2.3 B3-4 सूर्येपुत्र प्लवगम —D3 reads 37cd (followed by 1121*) after the repetition of l 10 of 1097* —c) N1 V3 D4.8.11 विशी[D4 °र्णो]र्णं B3 प्र° D1.13 निशीर्णं (for विकीर्णं) D3 समरादेव समण पैव —d) Ś V B1 D1.3.6.12.13 T3 वानरेश्वरं; N B2-4 D4 वानराधिपं D5 T1 G3 M1.3 प्लवगोत्तमं D7 G2 तोक्षितो क्षित (for प्लवगेश्वरम्) —After 37 Ś N V B2.4 D1-4.6.12.13 ins

1121* महासंक्रोऽपि मारयाम्य युद्ध युद्धविशारद ।

[D3 सोऽहम् —Ś D3 om from the post half up to 45d V3 D3 येनु युद्ध V3 D1-3.12.13 रण (D2 °न) रण (for युद्ध युद्ध) B3 D3.13 विशारद (D4.8 °द)]

—Thereafter Ś N3 V B4 D3.8 (Ś D3 om 45c) it is read 45cd while B1 reads 45cd for the first time after 1121* repeating it in its proper place

—After 37 B1.3 D4.9-11 T1.2 G M ins V V B3

न परः प्रेषणीयस्ते युद्धायातुलविक्रम ।
अहमुत्सादयिष्यामि शत्रूंस्तव महाबल ॥ ३८
यदि शक्रो यदि यमो यदि पावकमारुतौ ।
तानहं योधयिष्यामि कुबेरवरुणावपि ॥ ३९
गिरिमात्रशरीरस्य शितशूलधरस्य मे ।
नर्दतस्तीक्ष्णदंष्ट्रस्य बिभीयाच्च पुरंदरः ॥ ४०
अथ वा त्यक्तशस्त्रस्य मृद्नतस्तरसा रिपून् ।
न मे प्रतिमुखे कश्चिच्छक्तः स्थातुं जिजीविषुः ॥ ४१

G 6 42 18
B 6 63 45
L 6 42 39

D13 ins after 38ab B3 ins after 45ef (first occurrence), D4 ins 1 1-2 after 38ab and cont 1 3-5 after 1121*, T2 cont after 1119*

1122* कथं त्वं राघवैरेभिर्मया च परिरक्षित ।
किंनाथुभिर्दाशरथिं व्यथसे त्वं सदानघ ।
अद्य पूर्वं हते तेन मयि त्वां हन्ति राघव ।
नाहमस्मिन्नि सन्तापं गच्छेय राक्षसाधिप ।
काम त्विदानीमपि मां व्यादिश त्वं परंतप । [5]

[(1 1) V3 B1 D10 11 च (for त्व) D4 वीरैर् (for एभिर्) B1 त्व (for च) B3 D10 11 M1 2 परिरक्षित —(1 2) Ñ1 V B1-4 D4 13 दाशरथेर् (for दाशरथिं) V3 पतितो (sic), B1 सुग्रीव D4 व्यथिते D13 व्यथसे त्व (hypm) (for व्यथसे) Ñ1 V B D13 राक्षसाधिप, Ñ1 D4 M1 2 राक्षसेश्वर, D8 9 T1 किं (D9 त्वं) तत्र° (for त्वं सदानघ) D4 T2 1 G1 2 M3 सत्त्व(G2 °न्वो) न्वय(D6 T1 वय)सैन्य, M3 वध्यसे त्वमिहानघ (for the post half) & Cg अत्र विभीषणं वद गत इति कुम्भकर्णस्य प्रश्नः । मया विनकृतो गत यदि रावण स्योत्तर च मदित्य श्लोकी दृश्यते । तद् पूर्वापरविरुद्धम् &—(1 3) Ñ1 V3 D5 M6 यदि, D4 पर्व D4 M3 अथ (for अद्य) N3 V1 2 B D13 यदि(B1 मयि) पूर्वं निपतितो, D10 11 M1 2 मां निहत्य रणे रामस्(D10 11 °त्वां हि) (for the prior half) B1 2 यदि (for मयि) —G3 damaged from हन्ति up to नाहम in 1 4 B1 D4 हतु (for हन्ति) D10 11 निहनिष्यति राघव, M1 2 तमस्त्वां निहनिष्यति (for the post half) —(1 4) B3 राक्षसेश्वर & Cg अर्थान्तरम् अहमस्मिन् विषये सन्तापं न गच्छेय न गच्छामि । व्यायथो बहुकम् ' इति एकार व्यत्यय &—V3 om 1 5 B3 reads twice 1 5 (except काम) in marg —(1 5) D8 कार्यं (for काम) V1 2 °त्वान्यम्, B3 तिष्ठस्व (sic) B3(second time) अपि वा B3 तिष्ठ त्व (for अपि मां) N3 B1 D4 काम तिष्ठ महाराज N3 B3 (first time) काम न वमिदानीं त्वम् D13 यच्चमिदानीमपि न M1 2 त्वरितमेव मां राजन् (for the prior half) Ñ1 V1 2 B3 (first time) आदिशस्व D7 आदिश त्व D13 मादिश्य (sic) (for व्यादिश त्व) Ñ1 B1 3 4 D4 प्रविश्यां पुरे (B3 D4 °रे) सुखी (for the post half)]

—After 37 T3 ins 1116* and 1117* (followed by App I [No 32])

38 B1-4 D8 om 38ab D3 4 read 38ab after 45ef. —a) B1 क (for न) Ñ V D1-4 13 [अ]परः D8 परः (for परः) N1 V D1 5 10 11 T G1 2 M1 2 3 प्रक्षणीयस्ते Ś D8 12 नापरे प्रणीयस्ते —b) V1 D1 3 4 12 T1 विक्रम, T3 damaged (for विक्रम) —After 38ab Ñ V B4 D4 (1 1-2 only) 13 ins 1122* —Ñ3 illeg for 38c —c) V3 सत्रामा (sic) (for अहमुत्-) B3 तु शातयि ष्यामि, D1 3 4 T1 2 उत्पादयिष्यामि, Cv as in text (for उत्साद°) —d) Ñ1 V1 B1-4 D3-4 5 13 शत्रु तव, V3 तव शत्रु, V1 रिपु तव (for शत्रूंस्तव) Ś Ñ V B3-4 D1-4 8 13 13 रिपुघ्न, D1 8 11 महाबलान् (for महाबल) B1 शत्रु परपुरंजय

39 b) G3 damaged for पावकमारुतौ —c) Ñ1 T3 तान्, D1 तद् (for तान्) Ś D8 13 L[ed] शोष (L[ed] नाथ)यिष्यामि, B3 D5 निहनिष्यामि —d) Ñ3 B3 किं पुनस्तौ नराधमौ

40 a) Ñ3 V1 2 B1-4 प्रमाणस्य (for शरीरस्य) Ñ1 D4 गिरिकूटनिकाशस्य —b) Ś D8 11 शिखा, V3 D8 शत, M1 2 शक्ति (for शित) D13 चै 1 M1 2 च (for मे) —c) Ś D1 3 13 नदतस्, D11 ननदुस् (sic) (for नर्दतस्) —d) D7 10 T3 G1 2 वै (for च) D4 बिभ्येदपि, D8 11 M1 बिभियाद्धि(M1 °च) Ś V1 2 B1 D1-8 11 13 13 बिभी (B1 D8 12 13 °भि)यादपि वासव, N1 V3 B1-4 बिभीयात् देवराडपि(V3 °डिति)

41 a) D7 थास्त्र (for अथ) Ś Ñ1 V1 2 B1 2 4 D1-4 8 12 13 G1 त्यक्तशस्त्रस्य, Ñ1 B3 यत्तुशस्त्र —b) B3 वध्यतस्1 B3 मृद्धतस्, B4 D3 मर्दतस्, D1 युध्यतस् (for मृद्नतस्) Ś D1 8 13 चमू (for रिपून्) —After 41ab Ñ3 V1 2 B1 D13 ins

1123* एवमस्येव वेगेन मक्षयस्तरसा द्रुमान् ।

(D13 च (for [ए]व) N3 V1 2 B4 भक्षयन् (sic) (for भक्षयस्) D13 बलात (sic) (for द्रुमान्)]

—cd) D4 नाम (for न मे) Ś V3 B4 D1 8 10 11 13 प्रमुखे 1 Ñ1 D8 7 T1 G2 °मुखम् B1 D3 4 11 °मुखं ; D4 न मे प्रति Cg as in text (for प्रतिमुखे) D4 किंचित्व (for कश्चित्) —G3 damaged for d Ś N1 D8 13 G1 स्थातु शक्त कश्चित्(G1 किंच)1 Ñ1 V B3-4 D4 स्थातु कश्चिच्छक्तो (by transp), B1 D1 7 8 11 कश्चित्स्थातु शक्तो(D1 **) (by transp) M1 स्थातु न स्याच्छक्तो (for कश्चिच्छक्तः स्थातुं)

G 6.42 19
B 6.61 45
L 6.42 40

नैव शक्त्या न गदया नासिना न शितैः शरैः ।
हस्ताभ्यामेव संरब्धो हनिष्याम्यपि वज्रिणम् ॥ ४२
यदि मे मुष्टिवेगं स राघवोऽद्य सहिष्यति ।
ततः पास्यन्ति बाणौघा रुधिरं राघवस्य ते ॥ ४३
चिन्तया बाध्यसे राजन्किमर्थं मयि तिष्ठति ।
सोऽहं शत्रुविनाशाय तव निर्यातुमुद्यतः ॥ ४४
मुञ्च रामाद्भयं राजन्हनिष्यामीह संयुगे ।
राघवं लक्ष्मणं चैव सुग्रीवं च महाबलम् ।
असाधारणमिच्छामि तव दातुं महद्यशः ॥ ४५
वधेन ते दाशरथेः सुखावहं
सुखं समाहर्तुमहं व्रजामि ।
निहत्य रामं सह लक्ष्मणेन
खादामि सर्वान्हरियूथमुख्यान् ॥ ४६

---

42 ᵃ) D₅ वै (for [ए]व) —ᵈ) Ś N V B D₁₋₄ ₁₀ ₁₁ T₁ G₁ ₂ M₃ निशितैः शरैः D₇ G₃ नेषुभिः शि[G₂ श]रैः M₁ न शरैः शितैः (by transp.) D₆ नो निशितैः शरैः सह (unmetric) —After 42ᵃᵇ Ś N V B₁ ₂ ₄ D₁ ₂ ₃ ₁₁ ₁₂ ins.

1124* बाध्ये सा हि सवज्रं साक्षादपि पुरंदर ।

[V₃ हि संयुक्त B₁ सुसंबद्ध B₃ इव (for अपि) N V₁ ₂ ₃ B₂ D₄ शतक्रतु (for पुरंदर).]

—ᶜ) D₆ अपि (for एव) D₆ T₂ ₃ संक्रुद्धो, D₁ ₁₁ सरभ्य (for संरब्धो) —ᵈ) D₆ T₁ तु D₆ ₇ ₉ ₁₁ स G₃ च (for [अ]पि) Ś V₃ B₁ D₁₋₃ ₄ ₁₃ ₁₅ हन्तास्मि हि (V₃ B₃ च, D₁₃ स) वज्रिणं, N V₁ ₂ B₂ ₄ D₄ वधयाम्यपि वासवं (N₁ D₄ वज्रिणं) | T₂ ₃ निहनिष्यामि वज्रिणं ॐ Cr. निहनिष्यामि वज्रिणमिति पाठः ॐ

43 ᵃ) B₃ T₂ मुष्टिवेगं —G₁ damaged from स up to ᵈ V₁ B₃ ₄ D₆ च B₁ वा (for स) —ᵇ) Ś N V₁ ₂ ₃ B₁ D₁₋₄ ₁₁ ₁₃ ₁₅ विषहिष्यति; V₁ हि स° G₃ M₃ Cg. [S]द्य सहिष्यत Cr. m k t as in text (for s'द्य सहिष्यति) —ᶜ) D₅ तत्र पास्यामि बाणाद्य —ᵈ) Ś V₁ B₁ D₂ ₄ ₆ ₈ ₁₂ ₁₃ वै; N V₁ ₂ ₃ B₂₋₄ D₀ ₁₁ Cr. m. g. t. मे D₂ ₃; D₄ ₅ ₇ T₁ M₃ तु D₆ T₂ ₃ G M₁ ₂ ₃ Ct. as in text (for ते) —After 43 D₇ G₃ ins.

1125* अचिन्त्यविस्तरा बाणौघास्तुधिरं राक्षसस्य च ।
लक्ष्मणस्य च पास्यामि चिरकाङ्क्षिपातिना ।

[G₃ om. (hapl.) l. 1.]

44 V₃ D₅ om. 44ᶜᵈ —ᶜ) N₁ V₁ ₂ B₂ ₄ D₄ इहास्ते; B₃ पुरुषस्य; D₇ ₉₋₁₁ स्वस्थे; G₁ M₃ पुरुषस्य (for बाध्यसे) N₁ वीर (for राजन्) —ᵈ) D₅ जीवति (for तिष्ठति) —ᶜ) N V₁ B₂ ₄ घोरं —ᵈ) V₁ B₁ D₄ तव निपातितं दर्शित

45 B₁ om. 45 —ᵃ) D₇ ₈ ₁₁ घोरं (for राजन्) —ᵇ) D₁ ₂ ₃ ₁₁ G₁ हि(G₁ च)द्विष्यामि G₂ °ष्यामि हि (for हनिष्यामीह) M₁ ₂ हनिष्यामि रणे हितु —ᵈ) D₆ T₁ ससुग्रीवं (for सुग्रीवं च) T₁ महाबलं —For 45ᵉᶠ Ś N V₁ ₂ ₃ B₁ ₂ ₄ D₁ ₂ ₃ ₁₁ ₁₂ ₁₃ subst.

1126* अद्य राम ससौमित्रिं ससुग्रीवं समाहतम् ।
सवानरं द्रक्ष्यसि मे प्रतिज्ञा मे तथास्तु ।

[(l. 1) D₅ अथ (for अद्य) V₁ D₁ ₄ सुग्रीवं च (for ससुग्रीवं) D₆ transp. सौमित्रिं and सुग्रीवं —(l. 2) V₃ द *** B₁ D₁₋₃ पश्यतो (for द्रक्ष्यसे) B₁ [अ]स्तु (for मे) V₂ D₁ ₂ प्रतिजाने (for प्रतिज्ञा मे).]

—Thereafter D₆ repeats l. 1—4 (reads l. 10 of 1097* and reads 37ᶜᵈ (followed by 1121*)

—After 45ᶜᵈ D₆ ₇ ₉₋₁₁ S ins.

1127* हनूमन्तं च रक्षोघ्नं कङ्का येन प्रदीपिता ।
हरींश्चापि हनिष्यामि संयुगे समवस्थितान् ।

[(l. 1) D₁₁ transp. लङ्का and येन —(l. 2) G₁ [अ]पान् (for [अ]पि) D₆ ₇ ₉₋₁₁ भक्षयिष्यामि (for [अ]पि हनिष्यामि) G₁ हरीँश्चाहं वधिष्यामि (for the prior half) D₆ ₇ ₉ ₁₁ T₁ मनुष्यशिनान् (D₆ ₁₁ °श° D₁₀ °षे).]

—N₁ B₁ om. 45ᵉᶠ S N₁ V B₁ D₁₂ (S D₆ om. 45ᶠ) ₁₂ ₁₃ read 45ᵉᶠ after 1121* B₃ repeats 45ᵉᶠ here (cf. v. l. 1121*) D₆ reads 45ᵉᶠ after 13. —ᵉ) Ś N₁ V B₁ (both times) ₄ D₁ ₂ ₃ ₁₃ अहं त्वयं; D₁₃ महाजय (for महद्यशः) —After 45ᵉᶠ (first occurrence) B₁ ins. 1122*, while D₆ ₇ read 38ᶜᵈ (D₆ followed by l. 1—2 of 1122*) after 45ᵉᶠ whereas D₆ ₇ ₉₋₁₁ S ins. l. 1—9 only of 1097*.

46 G (ed.) om. 46 —ᵃᵇ) N₁ D₁₁ ₁₃ M₁ Cm. g. सुखाहं (sic); N₁ V B₁ D₁ M₂ ₃ सुखाह; B₂₋₄ D₁₂ सुखाईं D₁₃ सुखार्थं; Ct. as in text (for सुखावहं) ॐ Cg. स वधेन दाशरथे सुखावहमित्यपाठरत्नम् ॐ G₁ ₃ M₁ ₂ यं (for सुखं) D₆ इह (for अहं) N₁ व्रजामि; Ś N₁ V₁ ₂ B₃ ₄ प्रयामि V₂ B₁ D₁ ₂ ₃ प्रयामि; G₁ ₃ M₃ व्रजेयं (for व्रजामि) D₅ वध महद्युद्धिद्ध व्रजामि (for ᵈ) S D₆ ₇ महात्मने दाशरथेः सुखावहं तद् समाहृत्य (N₁ °हृत्य) महं प्रयामि —ᵈ) V₃ खादामि (for खादामि) V₃ सर्वान् D₁ युधि (for हरि) V B₃ ₄ D₁ ₂ ₃ ₁₁ योधान्; G₁ वीर (for यूथ)

रमस्व कामं पिब चाग्र्यवारुणीं
कुरुष्व कृत्यानि विनीयतां ज्वरः ।
मयाद्य रामे गमिते यमक्षयं
चिराय सीता वशगा भविष्यति ॥ ४७

G. 6. 42. 23
B. 6. 63. 56
L. 6. 42. 45

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकपञ्चाशः सर्गः ॥ ५१ ॥

47 V3 om 47ab — a) Ś B1 D1.3.8.10.12 कामात्, D9–11 राजन्, Cm as in text (for काम). B2 करि (sic) (for पिब). N V1.2 B D9–11 चाद्य, D1.4 चाग्र, D2 चाग्र्य, D1 चाद्य (for चाग्र्य) — b) Ñ1 D6 कार्याणि, T1 **नि (damaged) (for कृत्यानि). D2 [अ]पनीयता, D7.9–11 विनीय (for विनीयतां). B1 श्रम, D1.9–11 दुःख. Ś D8.12 कुरुष्व कार्याण्यपयातु ते ज्वर, G1 कुरुष्व कार्याणि हितानि विज्वर — c) Ś2 N V1.2 B1–3 D3.8.12 तव, B4 अद्य, D4 तद्य, D13 त च (for मया). D11 राम (sic) (for रामे). D8 समक्ष (sic). D9.10 यमक्षये (for यमक्षय) — d) D4.8 वशमागमिष्यति ॐ Cm रामे गमितयमक्षयमित्यत्र गमितं क्षयम् अक्षयम् इति च्छेदः । मया रामे अक्षय यथा तथा चिराय सीतावशा गमिते सति अथ राम अद्य आगमिष्यति । यच्छ्रुत्वा सदसद्द्वद प्रतीति शेष । अतो ज्वरो विनीयताम् । अथ काम रमस्व । वारुणीं पिबेति सम्बन्ध । Cg मया निश्चितम् रमस्वेत्यादौ काकु । इयम् अक्षयमिति च्छेदः । रामे चिरये गमिता इव सीता चिराय वशगा भविष्यतीत्यर्थान्तरम् ॐ

Colophon — *Kanda name* Ñ1 B D3.4.11 लङ्काकाण्डे — After *Kanda name* D13 ins युद्धपर्वणि — *Sarga name* Ś V3 B1 D1–3.8.12.10 कुम्भकर्णागमन (D3 °नो, D12 °ना), Ñ B2–4 D4.7 कुम्भकर्ण (B1 °णोपारोप) वाक्य, V1 कुम्भकर्णविकत्थन, V2 विकत्थन — *Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2 D4.6.8.12.13 om Ś2 B4 41, Ñ2 V2 D3 G1 42, V1 D1 43 B1.3 38 D9–11 T2 G M 63, D2 40 T1 68 T3 70 — After colophon, D6 concludes with राम, G M1.2.6 with श्रीरामाय नम. — After colophon, Ś D8.12 ins a passage relegated to App I (No 33)

५२

G. 6. 43. 1
B. 6. 64. 1
L. 6. 43. 1

तदुक्तमतिकायस्य बलिनो बाहुशालिनः ।
कुम्भकर्णस्य वचनं श्रुत्वोवाच महोदरः ॥ १
कुम्भकर्ण कुले जातो धृष्टः प्राकृतदर्शनः ।
अवलिप्तो न शक्नोषि कृत्यं सर्वत्र वेदितुम् ॥ २
न हि राजा न जानीते कुम्भकर्ण नयानयौ ।
त्वं तु कैशोरकाद्धृष्टः केवलं वक्तुमिच्छसि ॥ ३
स्थानं वृद्धिं च हानिं च देशकालविभागवित् ।
आत्मनश्च परेषां च बुध्यते राक्षसर्षभ ॥ ४
यत्तु शक्यं बलवता कर्तुं प्राकृतबुद्धिना ।
अनुपासितवृद्धेन कः कुर्यात्तादृशं बुधः ॥ ५
यस्तु धर्मार्थकामांस्त्वं ब्रवीषि पृथगाश्रयान् ।
अनुबोद्धुं स्वभावेन न हि लक्षणमस्ति ते ॥ ६
कर्म चैव हि सर्वेषां कारणानां प्रयोजनम् ।
श्रेयः पापीयसां चात्र फलं भवति कर्मणाम् ॥ ७

52

1 [ab]) Ś V4 B1 D1-3.5.11 °कायेन, D12 कोपेन (for °कायस्य) ॐ Ch. अतिकायस्य ॐ D6 T1 V4 बल, Cv as in text (for बाहु) Ś V3 B1 D1-4.6.12.13 बलिना (V3 D1.3.12 धनिना, B2 बहुना, D4 धन्विनो) बलशालिना (D4 °न) (for [b]) N V1.2 B2-4 एवं विकत्थमानस्य धन्वि(B4 शूलि)नो बलशालिन —[c]) Ś1 B1 D1-4.11.12 कुम्भकर्णः

2 [a]) Ś Ñ1 D3.12 कुले, Ñ2 V1 B2-4 D4 (before corr. as in D2) यथा, D5.7.9 T2.3 M3 (before corr.) दृष्ट (for धृष्ट) N B4 प्राकृतजन —[c]) Ś2 अवलुप्तो (sic) Ś D1 D6.8.12 शक्नोषि, Ñ V2.3 B3.4 D4 जानीषे (for शक्नोषि) —D4 reads 2[d]-3[a] in marg —[d]) D1 कृत्य सर्वं निवेदितु

3 D1 reads 3[a] in marg (cf. v. l. 2) —[a]) B3 सर्वे (for न हि) D2.4 T3 G1 विजानीते, Cr m g k t as in text (for न जानीते) D1 नाभिजानीते न जानीषे —D4 reads 3[cd] in marg —[c]) V3 B4 किं तु (for त्वं तु) Ñ1 V1.2 B D4.8.11 कैशोर्या, D6 T3 °रको Cr m g h t as in text (for °रकाद्) Ś D1.3.12 धृष्टः Ñ1 V1.2 B D4.8.11 दुष्टः (for धृष्ट) N1 त्वं तु वक्तुमि- च्छसि —[d]) B1.2.4 D1.3.11 M1.2 वदसि; Ck t as in text (for इच्छसि) ॐ Ct "वक्तुं वक्तुमिच्छसि" इति पाठेऽध्याहारतया नादेन युक्तमिति शेषः ॐ

4 [a]) B4 स्थान; T2 नूनं; C2 k t as in text (for स्थानं) V2 निवृद्धिं; G1 वृद्धिं च (for वृद्धिं च) G1 transp. वृद्धिं and हानि —[b]) V3 विभागवित्; B2 विभागार्थ; B3 विभागवान्; D2 विभागस्य; D4 °स्थावर; D6.8.12 T2 G1 M1.2 Ck t विधानवित्; Cg as in text (for विभागवित्) N1 B4 दर्शी(D4 °नं) कर्क श्वासार्थं. —[d]) Ś N1 B2 D1.3.11 G1 राक्षसाः (B1 D1 °सः); Ñ1 V1.2 B3 D2-4.6-8.11 T2 G1 M1.2.3 राक्षसर्षभ, V1 D3 राक्षसाधिप (D3 °प) T3 पुरुषर्षभ (for राक्षसर्षभ)

5 [a]) D4 य (for तु) Ñ1 V B1.2.4 D3.7.10.11 V3 Cm k t [अ]शक्य, M1.2 कर्तुं, Cr g as in text (for शक्यं) B1 बलवान्द् (for बलवता) ॐ Cm यत्तु शक्य- मिति पाठे बलवता बलमात्रमवलम्ब्य स्थितेन पुरुषेण यत्कर्तुं शक्य योग्य तादृशं को वा बुधः कुर्यात् ।, Ch अशक्यमिति पदम् ॐ —[b]) Ś N V B1.4 D1-4.6-11 वक्तुं, B1 उक्त, M1.2 शक्य (for कर्तुं) —[c]) Ś D1-3.6.13 वृद्धत्वात्; D11 बुद्धित्वात्, T1 वृत्तेन; Cr m k t as in text (for वृद्धेन) —[d]) V3 B1 न (for कः) D6 वद; D6-13 नर; Cv as in text (for बुधः) Ś D1-3.6.11 तथैवसादृश(Ś D1 °दृशं) वच, N V1.2 B2.3 D4 (N1 D1 marg. also) तद्(V3.4 तत्)वद्(B3 °व स)दित तथा, D12 तथैव सदृशं वच

6 [a]) Ś Ñ V3 D2.6.11 यश्च, V1 B1 D2.13 यच्च, V2 B1 यत्तु, B4 यस्तु, D1 यत्तु (sic) (for यस्तु) T2 च (for त्वं) B4 शुद्धधर्मार्थकामानां; D4 यत्तु कामार्थधर्मांश्च —[b]) Ś1 D1.2.3.13 पृथगाश्रयात्, V4 पृथगाश्रितान् (for पृथगाश्रयान्) —[c]) D6.8.11 M1.2 Ct अनुबोद्धुं; Cr m g as in text (for अनुबोद्धुं) D2.3 T G1.2 M3 Cr g स्वभावेनाज्ञ; Cm k t as in text (for स्वभावेन) Ś D1.3.11 अनुपश्यसि नो भावं(D3 च बुद्धया, D4 भावेन); Ñ V B अनु(B3 आत्म)पश्य स्वया(V3 मया) बुद्धया; D1.3 अनुपश्यसि न भावो; D2 अनुपश्यसि भावान —[d]) V3 तु (for हि) G1 इह (for न हि) D8.11 नास्ति (for ते) ॐ Cm स्वभावेन न हि लक्षणमिति पाठः ॐ

7 [a]) Ś D1.3.13 कामवैर, Ñ V B D1.4.11 काम एव (for कर्म चैव) ॐ Cr कर्मैव साधनमस्माकम्. ॐ V3 तु (for हि) —[b]) V V1.2 B कामानां तु(B2 च) D4 (after corr. in marg.) कारणानां न (for कारणानां) M1.2 प्रयोजकं. —[c]) N1 D4 न (for च) —[d]) B3 समर्थं चैव (for फलं भवति)

निःश्रेयसफलावेव धर्मार्थावितरावपि ।
अधर्मानर्थयोः प्राप्तिः फलं च प्रत्यवायिकम् ॥ ८
ऐहलौकिकपारत्र्यं कर्म पुम्भिर्निषेव्यते ।
कर्माण्यपि तु कल्याणि लभते काममास्थितः ॥ ९
तत्र क्लृप्तमिदं राज्ञा हृदि कार्यं मतं च नः ।
शत्रौ हि साहसं यत्स्यात्किमिवात्रापनीयते ॥ १०
एकस्यैवाभियाने तु हेतुर्यः प्रकृतस्त्वया ।
तत्राप्यनुपपन्नं ते वक्ष्यामि यदसाधु च ॥ ११
येन पूर्वं जनस्थाने बहवोऽतिबला हताः ।
राक्षसा राघवं तं त्वं कथमेको जयिष्यसि ॥ १२
ये पुरा निर्जितास्तेन जनस्थाने महौजसः ।
राक्षसांस्तान्पुरे सर्वान्भीतानद्यापि पश्यसि ॥ १३

G 6. 43. 13
B. 6. 64. 13
L. 6. 43. 13

8 D1 reads 8 in marg —a) Ś D2.3.8.12 निःश्रेयसफल(D3 °ल)त्वे च (D2 °पि; D3 °च), V2 B1 निःश्रेयसफलं चैव D13 निःश्रेयसफलावर्थौ, T2 निःश्रेयसफलादेव —b) V2 धर्मार्थ विभवादपि (sic) —c) Ś B1 D1-3.8.12.13 अथ(D13 अत्र, L [ed] इह) धर्मार्थयो, N V B2-4 D4 अधर्मणा(V3 °मात्रा)नयो (for अधर्मानर्थयो) D10.11 M1.2 प्राप्त (for प्राप्ति) —d) Ś N2 V1.2 B D1-3.8.12 वै, N2 वा (for च) Ś V2 B4 D1-3.8.12.13 प्रेत्यभाविन(V3 B2 D2 °क, D13 °वि तत्) N1 D5.6.10.11 T2.3 M1.2.6 Cr1 प्रात्यवायि(D6 T2 °य)कं, B2 प्रत्यवायिन, B3 प्रात्यपायि(sup lin also °भावि)क (sic) Cm g k as in text (for प्रत्यवायिकम्) D4 फलं सत्येन भाविन

9 a) Ś D1-3.8.12.13 T3 इह (for पुह) Ś D2.3.8.13 T G3 M1-3 Cm g k पारत्र्य, N V B1.3 D7.9-11.13 M4 Cv पारक्य, B3 पारित्र्य (for पारत्र्य) —b) Ś1 D8.11 निषिध्यते; Ś2 निषध्यते (for निषेव्यते) B1 कथमेवं निषेविष्यति, B4 कर्म मुक्ति(marg also as in text)-निषेव्यते —c) D4.4 M4 कर्माणि, G1 धर्माणि D3.4 T3 च (for तु) D2.3 T3 कल्याण D5-7.10.11 M1.2 Ct कल्याणि; Cv m g wrongly कल्याणि (for कल्याणि) Ś D3.12 कर्मण्यथ (D13 °त्र) तु कल्याणि, N1 कर्मण्यथ तु कल्याण, N2 B3.4 अकर्मणा न(B3 च) कल्याण, V1.2 सुकर्मणां तु कल्याण, V3 कर्मणापि न कल्याण, B1 कर्मण्यपि च कल्याणि; B2 अकर्माप्यत्र कल्याणं D1 कर्मणैव हि कल्याण; D4 कर्मणोप्यथ कल्याणं; G2.3 कल्याणानि च(G3 तु) कर्माणि; L (ed) कर्मणाम तु कल्याणं —d) D1 लभ्यते; D4 भवेत, G1 न लभेत् (for लभते) D4 धर्मम् (for कामम्) G (ed) कामसाधित B4 तत्र तु कामसाधितं

10 a) D1 अत्र (for तत्र) —For 10ab Ś D8.13 subst

1128* न प्रमादो हयं राज्ञा हृदि कार्य कदाचन ।

[D1 इमं (for ह्यं) and कार्य कथञ्चन (for कार्य कदाचन)]

—while, N V1.2 B2.4 D4 subst. B4 cont after 1130*

1129* तथाद्दवमं राज्ञा हृदि कायकर्म मतम् ।

[B2 तत्र (hypm) (for तत्) B4 तद्दवमं N1 B2.3 राज्ञो N1 कार्यमिदं वच B2 हृदन मतम् (for कायकर्म मतम्)],
whereas V3 B1.3 D13 subst for 10ab

1130* न प्रशान्तमिदं राज्ञो हृदि कार्यं कदाचन ।

[B1 युक्तं तद् (for प्रशान्तम्)]

—c) M3 मिष् (for हि) D10.11 तत् (for स्यात्) Ś V3 B1 D1-3.8.12.13 शत्रोर्हि समरे हिंसा; N V1 B2.4 D4 शत्रोर्युधि विनाशेन(N1 D4 °नाय), V2 युधि शत्रोर्विनाशेन —d) Ś1 D4 (before corr as in text) 8.13 एव (for इव) Ś D8.13 विपरीयते, N1 V1 [उ]पनीयते; D1 [अ]भिपीयते; T2 M3 [अ]पनीयते; G1 [अ]भिनीयते, Cr m g as in text (for [अ]प°) D4 तस्येनापि विपीयते, D13 किमेवकतापनीयते

11 a) G3 [अ]भिधाने Ś N V B D1-4.8.12.13 सीतासंरोध(V3 °संरोप [sic]; B1 °वासाप, B3 °वासेप; D1 °विरोक, D2 °वाश्रय, D4 °राधाय L [ed] °रक्षोप) कारणे —b) N1 B2.4 व्याहृतस्, N2 V B1 D10.11 Ct प्राहृतस्, B3 M1-3 Cm कथितस्, Cr g as in text (for प्रकृतस्) —c) N1 V1.2 B2.3 D4 अत्र; B1.4 तत्रो (for तत्र) B3 [अ]नुपपन्नास् (sic), D1 [अ]नुपपन्नस् B1 मे (for ते) —d) Ś D8.12 वा, N1 तत् (for च) N2 V B2.3 यदसाधु वत्, B1 D1 प्रियदं हि B4 शृणु साधु च (for यदसाधु च)

12 a) D1 यदि (for येन) B1 पूर्वं येन (by transp) —b) Ś B1 D2.3.12 राक्षसा (for ऽतिबला) D8.12 तदा (for हताः) N V B2-4 D4 रामेणा बहवो हता —After 12ab N V B2.4 D4 ins

1131* सरथं निहतं सर्वं दूषणत्रिशिरास्तथा ।

—D10 om (hapl ?) 12c-13b —c) D8.12 राघवं स्वरता Ś D8.12 तं शूरं राघवं सम्भव: N V B1.3 D4 बालन(B1 राक्षसो) राघव त ta(N1 D4 इ); V3 B2.4 त्वं तु, V3 त्वं तु) B3 राघवं बलिनं त्वं तु —d) D4 वर्ज (for पूर्वं) Ś N V B D1 … हनिष्यसि (for जयि°)

13 D10 om 13ab (cf v 1 12) —a) D8.12 पूर्वं, B1 पुनर्; Cg as in text (for पुरा) D1 निहताश्र (for निर्जि°) B3 सम्य (for तेन) —b) Ś D8 बलैकत; D4 हलौजस (for महौ°) —c) D4 राक्षसास्तत्र पुरे सदा;

G 6 43 15
B 6 64 14
L 6 43 14

तं सिंहमिव संक्रुद्धं रामं दशरथात्मजम् ।
सर्पं सुप्तमिवाबुद्ध्या प्रबोधयितुमिच्छसि ॥ १४
ज्वलन्तं तेजसा नित्यं क्रोधेन च दुरासदम् ।
कस्तं मृत्युमिवासह्यमासादयितुमर्हति ॥ १५
संशयस्थमिदं सर्वं शत्रोः प्रतिसमासने ।
एकस्य गमनं तत्र न हि मे रोचते तव ॥ १६
हीनार्थस्तु समृद्धार्थं को रिपुं प्राकृतो यथा ।
निश्चितं जीवितत्यागे वशमानेतुमिच्छति ॥ १७
यस्य नास्ति मनुष्येषु सदृशो राक्षसोत्तम ।
कथमाशंससे योद्धुं तुल्येनेन्द्रविवस्वतोः ॥ १८
एवमुक्त्वा तु संरब्धं कुम्भकर्णं महोदरः ।
उवाच रक्षसां मध्ये रावणं लोकरावणम् ॥ १९
लब्ध्वा पुनस्तां वैदेहीं किमर्थं त्वं प्रजल्पसि ।
यदेच्छसि तदा सीता वशगा ते भविष्यति ॥ २०

(hypm) —d) D6 T3 G3 M5 हृतान् (for भीतान्) D1 10 11 न (for [अ]पि) —For 13cd, Ś B1 D1-3 8 12 13 subst.

1132* राक्षसास्त्वयि ता-भीताम्सवनिपात्रलोकय ।

[D13 तनयान् (for ता भीतान्) L (ed) [अ]त्र लोकय]

while, Ñ V B2-4 D4 subst

1133* राक्षसास्तनयांस्तेषां भीताश्छायानुपश्यति ।

[V3 अथ न पश्यति D4 नापि पश्यसि (for नायानुपश्यसि) B4 भीतास्तेन तत्र पश्यसि (for the post half)]

—Thereafter, Ñ V B2-4 D4 cont while D13 cont after 1132*

1134* येऽपि चान्ये महात्मानो राक्षसा शूरसत्तमा ।
राम पश्यन्ति भीतास्ते स्वप्नेऽपि नरसत्तमम् ।

[(l 1) B4 चापि (by transp) (for पि च) B4 महा बलो (for °त्मानो) —(l 2) D4 ते नित्य (for भीतास्ते)]

14 a) D13 से (for त) D4 सिंहम् (for सिंहम्) V B1 दुर्धर्षं (for संक्रुद्धं) —c) D6 सर्पं, T1 स रव, Cm g t as in text (for सर्पं) Ñ1 B3 इवाबुद्धे, N2 इव क्रुद्ध, V इवाबुद्धि, B1 4 D13 इव (D13 °या) प्र (B4 प्र)त्र, B2 D8 7 T2 इवाबुद्ध्वा D1 3 इवाप्रज्ञ, D5 इवाज्ञया D9-11 Ct महो बुद्ध्या Cm g °बुद्धव (for इवाबुद्ध्या) Ś D8 12 सुप्त (Ś1 °प्ते) सर्पमिवात्र (Ś1 °प्ता) ज्ञ, D2 सर्वं स्वप्नमिवाप्राज्ञ ※ Cv r सर्वं (°र्वं ?) सुप्तमिवाबुद्धेति पाठ ※ —d) Ñ V D1 प्रबर्पयितुम् (for प्रबोधयितुम्) B1 इच्छति (for °सि)

15 D2 4 12 om (hapl ?) 15 —a) Ś B1 D1 3 4 12 ज्वलित B4 युक्त (for नित्यं) —b) D13 क्रोधिने च M1 2 रूपणापि (for क्रोधेन च) —c) Ś D7 8 12 कश्च D8 9 स त्वं M3 कस्त्वं (for कस्तं) B3 मृत्युमम शूरम् (for °मिवा सह्य) —d) B3 मसादयितुम् Ś D1 8 12 G3 इच्छसि A1 B3 D3 G4 M5 इच्छति, V3 D7 8 मर्हसि (for मर्हति) ※ Cg आसादयितुमासादितुम् ※

16 a) D6 समायस्थम् (for संशयस्थम्) Ñ1 अवाप्तीर्णः Ñ2 V1 B2-4 सनारीणां V2 D1-3 सनावीर्णः V3 समाकीर्णः D4 सवार्णी D13 समाकीर्णं G3 वाञ्छितं (for इदं सर्वं) Ś D8 12 शयनस्थमनादी (D12 °वी) र्णं, B1 मल-शयनवाकीर्णं —b) Ñ1 B4 M5 समायने, V1 3 समागमे, D3 (marg also) समागमे, T1 तदाश्रने, Cm g k t as in text (for समासने) Ś D8 12 शत्रु प्रति महा (D12 महा) बल, B1 D1-3 13 शत्रुं प्रति सहागमे, B2 शत्रो प्रतिसमागमे, D4 शत्रोः प्रतिसमासत, D6 शत्रो प्रतिसमाहिते D9 शत्रुं प्रति महाहवे, G3 एकस्य गमन तव, L (ed) शत्रुं प्रति च हायने —c) M1 एतस्य Ñ1 V3 1 B2 4 M3 तेषां D6 om D9 11 तात, G1 तुभ्यं M1 3 ह्यसमान् Cv r m g as in text (for तत्र) —d) Ś V3 B1 D1-3 8 12 13 मह्य (for हि मे) Ñ V3 1 B2-4 D4 7 9-11 T G1 3 M3 5 Ct भृशं, G3 मम (for तव) ※ Cv संशयस्थमिदं सर्वं, एकस्य गमन तत्रेति च पाठ ॥ Cr संशयस्थमिदं सर्वं शत्रो प्रतिसमागमे । एकस्य गमनं तत्र न हि मे रोचते शुभमिति पाठ ※

17 a) M4 स, K (ed) सु (for तु) —b) B3 किं विधे (for को रिपुं) Ñ1 B D1-3 9-11 13 T1 3 M1 3 Cg t प्राकृते, Ck as in text (for प्राकृतो) D2 प्राप विष्यति —B1 reads 17cd after 28ab —c) M4 निश्चिय B1 D1 11 13 जीवित (for जीवित) Ś1 त्यागी (for त्यागे) —d) Ś Ñ V3 B2-4 D1 8 12 मर्हति B1 इच्छसि, D3 मर्हसि (for इच्छति)

18 Ś D8 12 repeat 16ab after 24 —a) Ś1 (second time) यत्र (for यस्य) D1 G3 त्रिलोकेषु (for मनुष्येषु) —b) V1 D6 G3 राक्षसेश D3 भुवि केवल (for राक्षसोत्तम) —c) B3 आशंसता T1 °कस्य (for °ससे) Ś B1 4 D1 3 8 12 13 तेनेन्द्र कथं योद्धुं —d) Ś V3 B1 D1 3 8 12 13 [इ]न्द्र विवस्व (D1 °वति) ता (Ś D8 12 °त) (for [इ] न्द्रविवस्वतो) Ñ3 B1 तुल्यमिन्द्रविवस्वतो D4 तुल्य मृत्युमिवात्मन

19 a) Ñ1 B2-4 D4 तु (for तु) Ś D8 12 मद्गृह Ñ2 V B1 D1-3 7 13 T1 G1 M1 सादरम् —c) Ś B1 D1-3 8 12 13 राक्षसोत्तम, Ñ3 V D2-4 राक्षसाधिपं (for लोकरावणम्)

20 a) D1 T1 M3 पुनस्तस्य D4 7 11 T2 4 पुनस्तां (for पुनस्तां) —b) D3 T1 M1 स (for त्वं) D7 G1 परिदेवयति D9 11 M1 3 त्व विक्लवसि (for त्व प्रजल्पसि)

दृष्टः कश्चिदुपायो मे सीतोपस्थानकारकः ।
रुचितश्चेत्स्वया बुद्ध्या राक्षसेश्वर तं शृणु ॥ २१
अहं द्विजिह्वः संह्रादी कुम्भकर्णो वितर्दनः ।
पञ्च रामवधायैते निर्यान्त्वित्यवघोषय ॥ २२
ततो गत्वा वयं युद्धं दास्यामस्तस्य यत्नतः ।
जेष्यामो यदि ते शत्रून्नोपायैः कृत्यमस्ति नः ॥ २३
अथ जीवति नः शत्रुर्वयं च कृतसंयुगाः ।
ततः समभिपत्स्यामो मनसा यत्समीक्षितम् ॥ २४
वयं युद्धादिहैष्यामो रुधिरेण समुक्षिताः ।
विदार्य स्वतनुं बाणै रामनामाङ्कितैः शितैः ॥ २५
भक्षितो राघवोऽस्माभिर्लक्ष्मणश्चेति वादिनः ।
तव पादौ ग्रहीष्यामस्त्वं नः कामं प्रपूरय ॥ २६

G 6 43 28
B 6 64 26
L 6 43 26

—[c]) D6 यदीच्छसि यथा, D6 7 8 T1 G2 यदीच्छसि तथा(T3 °दा), D10 11 T1 M3 Cg t यदीच्छसि तदा, G1 यदीच्छति तदा (for यदीच्छति तदा) — For 20, Ś Ñ1 B1 D1-4 8 12 13 subst

1135* लब्ध्वा पुनस्तव वैदेही किमस्मात्राभिभाषसे ।
यदीच्छसि सतीं सीतामवशा वशमागताम् ॥

[(l 1) Ñ1 तु, D8 तां (for त्व). Ñ1 त्व प्रभाषसि B1 D3 भाषि° D6 त्व न जल्पसे (for नाभिभाषसे) —(l 2) Ñ1 हि ता (for सतीं) Ñ1 वशमागमात्मवत् प्रभो, D6 वशमा वर्तमानम् (for the post half)]

while Ñ2 V B2-4 subst

1136* लब्धोपायाः वैदेही किं बुधैर विकल्पितैः ।
स्व यदीच्छसि वैदेहीं वचनं तु शृणु प्रभो ।

[(l 1) Ñ2 V1 विगविते —(l 2) V3 B4 यद् (for यदि). V1 तां सीता (for वैदेहीं)]

21 [a]) Ś B1 D1-4 8 12 13 [उ]पादाय (for [उ]पस्थान) M1 3 -साधन (for कारक) —[b]) Ś D2 8 12 T2 3 M1 3 Cg रुचिरश्च, B1 रुचित, D7 रुचिर, Ct as in text (for रुचितश्च) Ś1 D8 12 चाय(D8 12 °स्य) वक्ष्यामो, Ś1 चास्य बुध्यामो, N V B3 4 चैव(N1 चापि, B4 चलु) मे बुद्ध्या, B1 D1-3 7 च(B1 चेत्) स्वबुद्ध्या मे (for चेत्स्वया बुद्ध्या). D4 चरित चापि मे बुद्ध्या —[d]) Ś D1-4 8 12 13 राक्षसर्षभ (for राक्षसेश्वर) L2 D4 G2 तच्च, B3 मे (for त) B1 राक्षसेंद्र शृणुष्व तत्, D7 8-11 राक्षसेश तत शृणु

22 [a]) Ś1 D8 12 अनर्हजिह्व D6 सह्रादा, D1 सह्राद, D12 सत्रोधी (for सह्रादी) —[b]) Ś V1 B2 D1 4 8 12 13 [स]त्रि(D3 [स]व, D12 [स]नि)तर्जन (D6 जित N2 निवर्तन, V2 निगर्जन B1 M3 निमर्दन (for वितर्दन) —[cd]) Ś1 B1 D8 12 युद्ध (for पञ्च) Ś B1 D1 4 8 12 13 [अ]व (for [इ]ते) Ś N1 B1 4 D3 8 12 13 गच्छन्तु (D6 °न्ति) (for निर्यान्ति) B4 [अ]व (for [इ]ति) N1 [अ]वघुष्यता, B1 4 निघोषय, B4 [अ]वलोक्य, D8 [अ]वघोषय, T2 3 [इ]त घोषय, G1 [अ]भिघोषय D4 गच्छन्वेद विमुच्यतां, D6 नियोग प्रवासुषा (for [d]) N2 पच राम गमिष्यामो युद्धायासामिघोषय

23 [a]) Ś B1 D1-4 8 12 13 रणे (for वय) N2 सर्वे (for युद्ध) —[b]) B1 तत्र (for तस्य) B1 धीमत (for यत्नत) N1 युद्ध दास्यामि यत्नत (sic), B1 दास्यसत्व प्रयत्नत —[c]) Ś N1 B3 4 D1-4 8 12 13 त जयिष्यामहे शत्रु, N2 V B2 3 त च शत्रु (N2 तव शत्रु, B3 शत्रु च त) वधिष्यामि(V °मो), D4 भयद्विषिमहे शत्रु (sic) —[d]) Ś N V B D1-4 8-12 T1 कार्यम् (for कृत्यम्) N2 B3 अस्तु (for अस्ति) Ñ1 B2 3 ते, B1 तु (for न)

24 V3 om 24 —[a]) Ś1 यथा, B3 कथ , D4 जय (for अथ) Ñ V1 B2 3 D7 G2 ते (for न) Ś V2 B1 4 D1-4 8 12 13 शत्रुस्ते, M1 2 न वायै, Cg t as in text (for न शत्रुर्) —[b]) Ñ1 D4 कृतनिश्चया , M3 तव समुद्यता (for कृतसंयुगा) —[c]) Ñ1 D4 तथा (for तत) D4 T1 तमपि , M3 तदपि (for समभि) Ś Ñ1 D1 3 8 12 समभि पत्स्यामो, N1 V1 3 B1 2 4 D4 समभियास्यामो, B3 समव धास्यामो, T3 समभिवत्स्यामो, G (cd) समुपत्स्यामो —G1 om (hapl.?) 24[d]-25[a] —[d]) Ś L2 D1-4 8 12 13 समर्थित, Ñ V3 B1 4 D4 समन्वित, V1 समाहित, D6 T1 समीहित, Cm g k t as in text (for समीक्षितम्) —After 24 Ś D2 8 12 repeat 18[cd]

25 G1 om 25[a] (cf v l 24) —[a]) V3 युद्ध (for युद्धाद्) Ś V1 2 B D2 8 12 13-10 T3 Cr m g t इहैष्यामो, N2 हमेष्यामो, V3 हि दास्यामो, Ck as in text (for इहैष्यामो) —[b]) D4 समुदिता , T2 3 °क्षिता , Cr m g as in text (for समुक्षिता) —[c]) Ś1 B1 D1 7 8 G2 स्व(B1 ते)तनुं, N V1 2 B2 3 स्वा तनु V3 स्वातनं, Cr m g l t as in text (for स्वतनुं) N V B2 3 रामनाम (for बाणै) D4 विराधेनाम रामेण —[d]) N1 तापीर (for राम) D1 नामानत (sic) Ś B1 D1 8 12 13 युधि, N V B1 3 D2 3 9-11 T3 G2 M3 M2 3 Cr m g as in text (for शितै) ※ Cr m g वय बाणै स्वतनु विदार्य रामेण विशसता ताडियता रुधिरेण समुक्षिता रामनामाङ्कितैः शरैः सह युद्धादिहैष्याम इति योजना ※ —After 25 N V B1 3 4 D12 ins B3 ins after 25[ab]

1137* इह तद्वानर सैन्य समुद्रीय त सशय ।

[B4 D12 सुग्रीव च (for सद्वीव)]

26 [a]) Ś Ñ2 V B D1-4 8 12 13 विद्वो (for भक्षितो) D7 G2 राघवो भक्षितो (by transp) —[b]) T2 3 वा पुन , Ck t as in text (for वादिन) —[c]) B2 D2 3 11 तत , Cg as in text (for तव) B3 परिष्वामस् (for

G 6. 43 28
B. 6 64 27
L. 6 43 27

ततोऽवघोषय पुरे गजस्कन्धेन पार्थिव ।
हतो रामः सह भ्रात्रा ससैन्य इति सर्वतः ॥ २७
प्रीतो नाम ततो भूत्वा भृत्यानां त्वमरिंदम ।
भोगांश्च परिवारांश्च कामांश्च वसु दापय ॥ २८
ततो माल्यानि वासांसि वीराणामनुलेपनम् ।
पेयं च बहु योधेभ्यः स्वयं च मुदितः पिब ॥ २९
ततोऽस्मिन्बहुलीभूते कौलीने सर्वतो गते ।
प्रविश्याश्वास्य चापि त्वं सीता रहसि सान्त्वय ।
धनधान्यैश्च कामैश्च रत्नैश्चैनां प्रलोभय ॥ ३०
अनयोपधया राजन्भयशोकानुबन्धया ।
अकामा त्वद्वशं सीता नष्टनाथा गमिष्यति ॥ ३१
रञ्जनीयं हि भर्तारं विनष्टमवगम्य सा ।
नैराश्यात्स्त्रीलघुत्वाच्च त्वद्वशं प्रतिपत्स्यते ॥ ३२
सा पुरा सुखसंवृद्धा सुखार्हा दुःखकर्शिता ।
त्वय्यधीनं सुखं ज्ञात्वा सर्वथोपगमिष्यति ॥ ३३

प्रहीष्यामस्) —d) Ñ1 D1 स्व च, G1 स्थिर, Ct as in text (for स्व च) Ñ2 V B2.4 D13 प्रीत्या, T1 G3 M1.2.3 कामान्, Cg k t as in text (for काम) Ś Ñ V B D1.2.3.12.13 परिव्रज (for प्रवृत्य)

27 a) Ś Ñ V B D1.4.8.12.13 ततोऽव(V2 °वि)घुष्य (D2 °घुष्य) नगरे(Ñ1 D4 लङ्कायां) —d) Ś D2.6.12 ससेन (for ससैन्य) Ś इह, V2 B4 D4.8.12 इव (for इति). Ñ V B2.3 D4 दृष्टवान्(Ñ1 °वत्), B4 सर्वश G(ed) दृष्टवत् (for सर्वत)

28 a) G1 तदा (for ततो) Ñ1 V D4 तत प्रीतमना भूत्वा, B1 प्रीत स्वमतो भूत्वा, B2 प्रीतो भूत्वा च भृत्याना —b) D1 सुताना (for भृत्याना) Ñ1 D1 G2 अ(G1 चा)तिसर्दन (for त्वमरिंदम) B2 यथाकाम ददस्व च —After 28ab B1 reads 17cd —c) Ś B1 D8.11 T1 पारिषदांश्च, B3 (ए)वापवारांश्च, D1.3.12 G1 M1.2 परिहारांश्च, D2 [प]रादि दारांश्च, Cr m g k t as in text (for परिवारांश्च) —d) V2.3 B2.4 G1.3 M3 काम M1.2 स्रक्, G(ed) काम्य, Cg as in text (for कामांश्च) Ś Ñ1 D1-3.6-12 T1.2 G2 वसु च (by transp) D4 च बहु Ñ1 V B1-3 D3.12 दापये, B4 दापयन् (for दापय) Ñ2 कामांश्चैव प्रलोभय ※ Cv भोगांश्च परिहारांश्च कामान्वसु च दापयेति पाठ ※

29 Ñ1 transp 29 and 30 —a) D4 धन च (for माल्यानि) —b) Ś Ñ V B1.2.3 D1.2.8.12.13 वराङ्गम्, B3 तवाङ्गम् D7 G2 भूषणानि (for वीराणाम्) D4 वासनाणां च भूषण —c) B1 D8.11 T1 Ct दद Ś D1-3.6.12.13 दत्त्वा (for बहु) D4 योधसु, D6 युधस्य (for योधस्य) Ñ1 दददव बहु भृत्येभ्य, G1 M3 देय च बहुधा तेभ्य —d) B2 पेयं (for स्वयं) Ñ2 V B2.3 पिब (for पिब)

30 Ñ1 transp 29 and 30 —a) G(ed) अथ (for ततो) Ś D2 बहुले भृते, B2 बहुलीकृत्य(G[ed] °कृत) —b) D7 छोऽस्मिन् (for कौलीने) —After 30ab, Ś Ñ V B D S ins.

1138* भक्षित सहृद्दासौ राक्षसैरिति विश्रुत ।

[Ś B1.2 D1-4.8.12.13 समरे, V2 दंतरे (for सहृद्द).]

—e) T2 M3 प्रविश, Cg as in text (for प्रविश्य) Ś D1.8 प्रविश्याश्वस्य D4 मा (for च) Ñ2 V B1.2.4 (ए)व (for [अ]पि) B2 [ए]वं (for त्व) —d) Ś1 B1 D1.2 इति (meta), D13 प्रहसि (sic) (for रहसि) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 पार्थिव, D6.7.9-11 T1.2 सान्त्वयन्, Cg as in text (for सान्त्वय) —e) Ñ2 धनैर् (for धन) Ś D8.12 वरमाल्यैश् (for धनधान्यैश्) Ñ1 D4 भोगैश्, Ñ2 V B1-4 D7 G2 रत्नैश्, M1.2 वस्त्रैश् (for कामैश्) —f) Ñ2 V B1-4 कामैश् (for रत्नैश्) Ś D1.2.8.12.13 [ए]तां, Ñ1 [ए]व (for [ए]नां) D7 G2 कामैरेनां V2 प्रलोभये, T1 प्रलोपय (for प्रलोभय)

31 b) Ś1 B2 D4.10.11 M1.2 Ct t भूय, Cm g as in text (for भय) Ś D1.8.12 [अ]वह(Ś2 [अ]वच, D2 [अ]विह D8.12 [अ]वबु)द्धया, Ñ1 [अ]थवधया, B2 D4 [अ]नुवद्धया, B4 [अ]नुर्चितया (for [अ]नुबन्धया) V B1 D4 भयशोकाय(V2 °ग)निहता(V2 °त्या) —c) Ñ V B2-4 स(D4 म)कामा Ś V2 B1.4 D1-4.12.13 वशगा, V V1.2 B1.2 D6 T1 G2 M3 त्वद्वशं (B2 °शे) (for त्वद्वशं) —d) Ś D1.12 तव नाथ (for नष्टनाथा) Ś Ñ1 V1.2 B1.4 D1-4.8.12.13 भविष्यति

32 V2 om (hapl) 32-33 —a) D6.7.9-11 T1.2 Ct रमणाय G1 जानकी या G2 राज्ञा नून, Cm g k as in text (for रञ्जनीय) —b) Ñ2 V2 D1.8 G1 समधिगम्य B2 D13 समभिगम्य T2 स अमस्य (damaged), Cm as in text (for अव°) —c) Ś D8.12.13 नैराश्यात् D4 वैहाश्यात् (for नैराश्यात्) Ñ2 V1.2 B1-4 D4 लघुभावात् (for लघुत्वात्) —d) B1 -वशा (for -वशं) Ś1 B1 प्रतिपद्यते Ñ2 V1.2 B2-4 प्रतियास्यति, T2 प्रतिकम्प्स्यते

33 V2 om 33 (cf v l 32) —a) B2 यः (for सा) B1 सहुषा D4 सपया (for सहृद्ध) —b) T1 [अ]सुख Cm as in text (for दुःख) Ś Ñ V B1.2 D1-4.8.12.13 T1 -कर्षिता, Cm as in text (for कर्शिता) —c) Ñ2 V1.2 B2.4 D1.2.3 G1.2 M3 Cm त्वद् ; Cg as in text (for त्वयि) Ś D8.12.13 [अ]दृश B1 D1.2 [अ]धुष्यं B4 [अ]धीन ; D13 [अ]धीहं (for [अ]धीनं) T2 मदय

एतत्सुनीतं मम दर्शनेन
रामं हि दृष्ट्वैव भवेदनर्थः ।
इहैव ते सेत्स्यति मोत्सुको भू-
र्महानयुद्धेन सुखस्य लाभः ॥ ३४

अनष्टसैन्यो ह्यनवाप्तसंशयो
रिपूनयुद्धेन जयञ्जनाधिप ।
यशश्च पुण्यं च महन्महीपते
श्रियं च कीर्तिं च चिरं समश्नुते ॥ ३५

G 6 43. 37
B 6 64. 36
L 6 43. 36

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्विपञ्चाशः सर्गः ॥५२॥

Cm as in text (for शा°गा) —ᵈ) Ś D8.12 सर्वेशोपा गमिष्यति, Ñ1 सर्वथा प्रापमिष्यति, B2 V1.2 B सर्वेशोप नयिष्यति, D4 (marg also as in Ñ2) सर्वप्रणमयिष्यति, D8 सर्वदैव भविष्यति, D9-11 सर्वैव नमिष्यति —After 33, G1 erroneously repeats 32ᵃ

34 ᵃ) Ś D8.9.12 हि वचो समास, Ñ1 D4 नय(D4 after corr यदि) दर्शनेन, Ñ2 V B2-4 D2.13 तव दर्शनेन, B1 D6 यद्दर्शनेन (for मम दर्शनेन) —ᵇ) B1 च, D13 तु (for हि) D5 दृष्ट्वैव (sic) D4 अनाथा (sic) (for भवर्ण) —ᶜ) D4 इहैव Ñ1 तत्सेत्स्यति, B1 चोपाश्नति, B4 सेनेक्ष्यति (sic) D4 तवाश्रय (for ते सेत्स्यति) V3 B4 न (for मा) Ñ1 D4 कार्यतत्व (for मोत्सुको भूर्) —ᵈ) Ś ह्ययुद्धेन, V1.2 सु°, B4 अथो तेन, D3.13 हि सुरेन, T1.2 न युद्धेन (for अ°) D6 महोभयुद्धन, D8 महादियुद्धेन (for महानयुद्धन) N2 जयस्य (for सुखस्य)

35 ᵃ) Ś1 Ñ V B D2.8.9.11.13 M2.5 Cm g अदृष्ट B1 दोषो (for सैन्यो) D2 (s)पि (for हि) Ñ1 ससमो (for संशयो) D4 अदृष्टसैन्येषु भवाप्तसभ्रमो. —ᵇ) D9-11 G2 रिपुं, Cm k as in text (for रिपून्) Ś V2 B4 D8.13 च(V2 हि) युद्धेन, D9-11 त्वयुद्धेन, Cg as in text (for अ°) T1 G1 M3 नराधिप, G3 M1.2 जयाधिप (for जनाधिप) Ś Ñ1 B1 D1-3.8.12.13 जयेज्जनाधिप, Ñ2 V B2-4 जयस्व सर्वथा (for जयञ्जनाधिप) —ᶜ) G2 सौख्य (for पुण्य) D6 G2.3 महीपति (for °ते) Ś N V B D2.8.12.13 मही च भूपति (Ñ V B2-4 °ते) D3 मही च भूपते, D4 श्रियश्च कीर्तिं (sic) D7.8.11 T1 G1 M6 महाप्रम(G1 M6 मही म)हीपति, Cg as in text (for महन्महीपते) ❀ Cg महीपते इति सम्बोधनम्, etc. —ᵈ) D7 G2 सदृढ़ा (for च कीर्तिं) T3 transp श्रियं and चिरं D8 समश्नुवे (for °ते) Ñ2 V B2.4 समवाप्नुयात् (for चिरं समश्नुते) D4 समग्रसौख्यं च समाप्नुहि त्वं

Colophon —*Kanda name* Ñ1 B D3.4.13 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś Ñ V B D1-4.8.9.12.13 महोदरवाक्य —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B3 D3.4.8.12.13 om Ś2 V1 D2 41 Ñ2 V2 D3 43 B1.2 39 B4 42 D5-7.10.11 T1 G M 61, D1 41, T2 69, T3 71 —After colophon, D3 concludes with राम, G M1.2 श्रीरामाय नमः .

५३

G 6. 44. 1
B. 6. 65. 1
L. 6. 44. 1

स तथोक्तस्तु निर्भर्त्स्य कुम्भकर्णो महोदरम् ।
अब्रवीद्राक्षसश्रेष्ठं भ्रातरं रावणं ततः ॥ १
सोऽहं तव भयं घोरं वधात्तस्य दुरात्मनः ।
रामस्याद्य प्रमार्जामि निर्वैरस्त्वं सुखी भव ॥ २
गर्जन्ति न वृथा शूरा निर्जला इव तोयदाः ।
पश्य संपाद्यमानं तु गर्जितं युधि कर्मणा ॥ ३
न मर्षयति चात्मानं संभावयति नात्मना ।
अदर्शयित्वा शूरास्तु कर्म कुर्वन्ति दुष्करम् ॥ ४
विक्लवानामबुद्धीनां राज्ञां पण्डितमानिनाम् ।
शृण्वतां सादितमिदं त्वद्विधानां महोदर ॥ ५
युद्धे कापुरुषैर्नित्यं भवद्भिः प्रियवादिभिः ।
राजानमनुगच्छद्भिः कृत्यमेतद्विनाशितम् ॥ ६

53

1 a) Ñ2 तथोक्त स (by transp), V2 स तथा हि, D7 G1 एवमुक्तस्, Cg k t as in text (for स तथोक्तस्). Ś Ñ V B1.2.4 D1-3.5.6.12.13 विनिर्भर्त्स्य (for तु नि°) — Ś Ñ V B D1-3.5.6.12.13 om 1cd — c) G1.3 राक्षस (for राक्षस)

2 Ś Ñ V B D1-3.5.12.13 read 2 ab after 15. — a) Ś Ñ V B D1-3.5.12.13 अहं तेऽद्य, D5 सोऽपि तव (for सोऽहं तव) — c) Ś Ñ2 V1 B1.3 D1.3.6.12.13 रावणवद्, Ñ1 V3 D2 रावणस्य, V2 राक्षसस्य, T1 रामस्यार्थ (sic) (for रामस्याद्य) V2.3 प्रणेष्यामि, B1 प्रवक्ष्यामि, D2 प्रजानामि (for प्रमार्जामि) B2 रावणोपनेष्यामि, B3 राक्षसेश्वर नेष्यामि ※ Cm g प्रमार्जामि प्रमार्जयामि (Cg °जामि निवर्तयिष्यामीत्यर्थः) ※ — d) V3 D8-11 T G3 V2.3 निर्वैरो हि, B1 निर्भर त्व, D6 निर्वैरोऽय, G1 निर्वैरोऽपि (for निर्वैरस्त्वं)

3 For sequence in Ś Ñ V B D1-3.5.12.13 cf v l 2 — a) D5 ते (for न) Ś D2.3 तथा, B1 यथा (for वृथा) — b) Ñ1 सजला (for निर्जला) Ñ2 B2.3 सजला नदन्त इव — V1 om 3c-4b — c) T3 पाप (sic) (for पश्य) Ś1 D6.13 सपाद्यमाना (sic), Ñ2 मर्षयमाना, B1-3 D4.5.9-11 Ct सपद्यमान, Cg as in text (for सपाद्यमान) Ś1 Ñ V1 B2 D1-3.5.12.13 हे, V2 B3.4 मे, L2 D7 ह्य, D8 G1 त, G3 M1 तद्, Cg k t as in text (for तु) — d) G2 निहित, Cg k t as in text (for गर्जित)

4 For sequence in Ś Ñ V B D1-3.5.12.13 cf v l 2 V1 om 4ab (cf v l 3) — a) D8-11 M1.2 Ck t मर्षयन्ति — b) D5 समावयति D5.6 T1.2 G M3 च (for न) D8.10.11 M1.2 Ck t समावयितुमात्मना — For 4ab, Ś D1 D1-3.5.12.13 subst

1139* नात्मानं ख्यापयन्ते ये ते न संभावयन्युत ।

[D12 नयति (for [ख्या]पय°) D8 न ते (by transp) D3 [ख्या]पेयन्ते ये ते (sic) (for [ख्या]पयन्ते ये ते न) D6 अदर्शयित्वा ते वै कर्म संपादयन्त्युत].

while, Ñ V1.2 B2-4 subst

1140* नात्मानं पर्याति यो निश्चयवाक्य स भाषते ।

[B1 मर्षयति, B3 [अ]भ्यसति B3 ये (for यो) V2.3 प्रभाषते, B2 न भाषते.]

※ Ct न मर्षयन्तीति। शूरा परकृतं स्तुतिं न मर्षयन्ति न सहन्ते। आत्मनात्मानं न संभावयन्ति न श्लाघन्ते। उभयत्रापि स्पष्टत्वैकवचनम्।, So also Cm g ※ — cd) Ś D1-3.5.12.13 असर्पयित्वा, B1 असंभाव्य (for अदर्शयित्वा) Ñ V B2.4 D1 अकृत्वा हि (Ñ1 अप्रयास्तु, V1 अदर्शयित्वा [hypm], V2 असंस्तुत्य, V3 अनूदयित्वा B1 अस्तुत्वा हि, D4 अस्तुत्वा च) रणे शूरा (for c) Ñ1 D2 दारुण (for दुष्करम्) V2 कुर्वन्ति रणे कर्म (for d) G2 अकथयमान शूरस्तु कुरुते कर्म दुष्करं

5 For sequence in Ś Ñ V B D1-3.5.12.13 cf v l 2 — a) B1 (marg also as in text) विक्लवा-नाम्, B4 विदेहानाम् B3 D8-11 अबुद्धीनां — b) D1 राजा (sic) D8 M3 Cm g राज्ञा, Ck t as in text (for राज्ञां) — c) Ñ2 V2 B1 D6 शृण्वता, B1 शृणु त्वं Ś V3 D6.11 साहतं (V3 °तम्) Ñ V1.3 B शोभनम् (for सादितं) D8.9.10 T G1.3 M1.2 Cr m g शृण्वता (D8 T G1.3 M1 Cr °ता) सादितमिदं, D9 शृण्वता व्योढुमिदं (sic), D7.10.11 G2 M1.3 रोचत त्वद्वचो मि ध्य (M3 नून), D7.10.11 G2 M1.3 कथ्यमानं, Cr m as in text (for त्वद्विधानां) ※ Cv रोचते त्वद्वचो मिथ्या कथ्यमानं महोदरेति क्वचिदस्य पद्यस्य पाठः।, Ct °शृण्वता सादितमिदं त्वद्विधानाम्° इति पाठे विक्लवानामबुद्धीनां त्वद्विधानां वचः शृण्वतां इदं सादितम्। ईदृश दुःखं प्राप्तमित्यर्थः इति ※

6 For sequence in Ś Ñ V B D1-3.5.12.13 cf v l 2 — a) Ñ1 V3 B1.3 युद्ध — c) D1 राजपदम् (sic) (for राजानम्) Ś Ñ V B D1-3.5.12.13 -गच्छद्भि (for गच्छद्भिः) — d) V3 V B2-4 कृतम् (for कृत्यम्) G1 एव, Ck t as in text (for एतद्), D8.10 Ck t सर्वं कृत्यं (for कृत्यमेतद्) V3 विपर्यस्तं B1 विनाशितं, D8 T1 M3 Cm g हि नाशितं T3 हि नाशितं, G1 विनाशितं (for विनाशितम्) D9 कृत्यमेवोपनाशितं (corrupt).

G 6 41. 2
B 6 65. 19
L 6 41. 3

इन्द्राशनिसमं भीमं वज्रप्रतिमगौरवम् ।
देवदानवगन्धर्वयक्षकिंनरसूदनम् ॥ १३
रक्तमाल्यमहादाम स्वतश्चोद्गतपावकम् ।
आदाय निशितं शूलं शत्रुशोणितरञ्जितम् ।
कुम्भकर्णो महातेजा रावणं वाक्यमब्रवीत् ॥ १४
गमिष्याम्यहमेकाकी तिष्ठत्विह बलं महत् ।
अद्य तान्क्षुधितः क्रुद्धो भक्षयिष्यामि वानरान् ॥ १५
कुम्भकर्णवचः श्रुत्वा रावणो वाक्यमब्रवीत् ।
सैन्यैः परिवृतो गच्छ शूलमुद्गरपाणिभिः ॥ १६
वानरा हि महात्मानः शीघ्राश्च व्यवसायिनः ।
एकाकिनं प्रमत्तं वा नयेयुर्दशनैः क्षयम् ॥ १७
तस्मात्परमदुर्धर्षैः सैन्यैः परिवृतो व्रज ।
रक्षसामहितं सर्वं शत्रुपक्षं निषूदय ॥ १८
अथासनात्समुत्पत्य स्रजं मणिकृतान्तराम् ।
आबबन्ध महातेजाः कुम्भकर्णस्य रावणः ॥ १९
अङ्गदानङ्गुलीवेष्टान्वराण्याभरणानि च ।
हारं च शशिसंकाशमाबबन्ध महात्मनः ॥ २०

(for निवहण) Ś D8.11 शत्रुशोणितरञ्जित —°) N2 V B D8.10–13 T1.2 M1.2 सर्वं (for सव) D1 सर्वकाञ्चायस (for सर्वेकाञ्चायस) —ᵈ) B3 सन्निभ G2 M3 भूषित (for भूषणम्) Ñ2 B1 कालांतकयमोपम

13 ᵃ) Ś Ñ1 V2 B1 D1–4.8.12.13 घोरं, M3 तेजो (for भीमं). D7.9–11 समप्रख्य (for सम भीम) —ᵇ) G3 सस्पर्श (for प्रतिम) N1 D5 (before corr) दारुणं B3 D10 गोचर (for -गौरवम्) —ᶜ) Ś Ñ2 V B D1–4.6.12.13 -दर्पघ्न (for गन्धर्व) —ᵈ) Ś N2 B2–4 D1–4.9.12.13 -नाशन, V D9–11 G1 पवन ; B1 D6 -राक्षस (for किंनर) Ñ1 दर्पघ्नमरिसूदनं

14 ᵃ) M1.2 वक्ष (for रक्त) M3 -माल्य Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 [अं]बरधरं. D10.12 M1.2.3 Cr t महादामा T2 महादाम G1 M3 महद्दा(M3 °द्दा)म (for महादाम) D6 Cm g रक्तमाल्यं म(Cm °ल्यम)हाधाम —ᵇ) Ś D8.12 स्फिक्सरोद्र(D8 °द्रो)त, N V B D13 शिरस्युद्ध(D13 °द्ध)त, D1.2 स्वरस्म्युद्धृत D6 स्वरम्युद्धृत ; D4 शिरस्युद्धृत, D6 स्फुरदक्षम (sic) T3 *** द्गत (damaged) (for स्वतश्चोद्गत) —ᶜ) V3 D6.7.9–11 T1.2 G2.3 M1.2.3 विपुल (for निशित) —ᵈ) B1 -रञ्जन (for -रञ्जितम्) —D3.5 om (hapl) 14ᶠ–16ᵃ

15 D3.5 om 15 (cf v l 14) —ᵃ) Ś Ñ V B1–3 D1–3.8.12.13 एवैकस्; B4 एकैवा D5 एकैकस् (for एकाकी) —ᵇ) N1 [ए]वद् (for [इ]ह) Ś N V B D1–4.8.12.13 तव, T1 M3 मम (for महत्) —ᶜ) D3 अथ (for अद्य) T1 M2 क्षुधितान्, M3 क्षिप्त (for क्षुधित) Ś D1–3.8.12.13 कोपाद्; Ñ1 V B D5 सर्वान् (for क्रुद्धो) N2 भयैवाहं तु तान्सर्वान् —ᵈ) G2 हर्षयिष्यामि (sic) (for भक्षयिष्यामि) —After 15 Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 read 2–11.

16 D3.5 om 16ᵃ (cf. v l 14) Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 om 16ᶜᵈ. —ᶜ) Ś2 D7.9.11 बले (for सैन्यैः) Ś B1.4 D1–3.8.12 भ्रात ; N2 V B2.3 वीरः D13 भ्रातृ ; T2 damaged (for गच्छ) —ᵈ) Ś Ñ2 B1 D1–4.8.12.13 कर्तव्यं वचनं च मे (B1 D2.4.13 मम) N2 V B2–4 कर्तव्यं च वचो मम —After 16, Ś N V B2–4 D1–4.8.12.13 ins

1142* असहायस्य गमनं मम बुद्ध्या न रोचते।

[D8 सम (for मम)]

17 ᵃ) Ñ2 V B2.4 D5 च (for हि) D4 दुरा मन (for महात्मान) —ᵇ) D6.7 T1 शीघ्रा स्युर्, D6 T2 G1.3 M3 शीघ्रा सु, D9–11 T3 शूरा सु, G2 M2 शीघ्रं सु (for शीघ्राश्च) Ś1 स्यवसायका, V2 -व्यवसायिना N1 B3 D1 शूरा शीघ्रपराक्रमा —ᶜ) B3 reads from मत्त up to सशय (see var) in ᵈ in marg Ś Ñ V B1.2.4 D1–4.8.12.13 च, D7 G3 त्वां (for वा) B3 (also) प्रपन्नत्व (for प्रमत्त वा) —ᵈ) Ś Ñ V1.2 B4 D1–4.8.12.13 शमयेयुर्हि संशय, V3 B3(m) शमयेयुर्न संशय, B1 शमयेयुरसंशयं, B2 शमयेयुर्हि संशये, B3 (orig) गणयेयुर्न संशय

18 ᵃ) Ś D8.12 त्वं राम, D4 समर (for परम) Ś1 Ñ1 V B1–3 D1–4.7–11 दुर्धर्ष (Ś2 D8.11 °र्षं, V3 B1–3 D1–3.4.13 °र्षे) —ᶜ) V1 B3 D2 राक्षसै ; B1 D5 रक्षसा Ñ1 B2.3 D4.5 सहित (N1 °त ; B2 D4 °तै) (for महितं) Ñ1 D4 सर्वं (for सर्वं) Ś D1–3.8.12.13 सहित राक्षसानां त्व(D3 हि). B1 जहि त्व राक्षसैः सार्धं, D7 G2 रक्षत्र रक्षसां पक्ष —ᵈ) Ś1 Ñ2 V B1–3 D1–3.8.12.13 S निषूदय B4 D5 शत्रुपक्षनिषू(D5 °सू)दन

19 D4 reads 19 (except अथा) in marg —ᵃ) G2 समुत्थाय (for समुत्पत्य) —ᵇ) Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 माणं सूर्यसमप्रभं —ᵈ) Ś D3.8.10 मस्तके (for रावण)

20 ᵃ) Ñ D1.3.4.7.9–11.13 T1.2 G M अंगदानि (for अङ्गदान्) Ñ2 D10 -वेष्टान् ; Cg k t as in text (for वेष्टान्) Ś D8.12 अंगदान्यंगुलीयानि ; V1.2 B2.4 अंगदे चास्य सुशुभे (B1 सुशुभेः B2 शुभदे) V3 अंगदे सुशुभे चास्य। B1 अंगदे सुशुभातेस्य। D1 अंगदान्यंगुलिवेष्टं च —ᵇ) Ś Ñ V B D1–4.8.12.13 कवचं च महाधनं (V2 B3 °नुं) —ᵈ) Ś Ñ1 V B1.2.4 D1–4.8.12.13 स बबंध D7 G2 आमुमोच

दिव्यानि च सुगन्धीनि माल्यदामानि रावणः ।
श्रोत्रे चासञ्जयामास श्रीमती चास्य कुण्डले ॥ २१
काञ्चनाङ्गदकेयूरो निष्काभरणभूषितः ।
कुम्भकर्णो बृहत्कर्णः सुहुतोऽग्निरिवाबभौ ॥ २२
श्रोणीसूत्रेण महता मेचकेन विराजितः ।
अमृतोत्पादने नद्धो भुजंगेनेव मन्दरः ॥ २३
स काञ्चनं भारसहं निवातं
विद्युत्प्रभं दीप्तमिवात्मभासा ।
आबध्यमानः कवचं रराज
संध्याभ्रसंवीत इवाद्रिराजः ॥ २४
सर्वाभरणनद्धाङ्गः शूलपाणिः स राक्षसः ।
त्रिविक्रमकृतोत्साहो नारायण इवाबभौ ॥ २५
भ्रातरं संपरिष्वज्य कृत्वा चापि प्रदक्षिणम् ।
प्रणम्य शिरसा तस्मै संप्रतस्थे महाबलः ।
तमाशीर्भिः प्रशस्ताभिः प्रेषयामास रावणः ॥ २६

G. 6. 44. 29
B. 6. 65. 33
L. 6. 44. 31

Cg as in text (for आबबन्ध). Ñ1 D4 दुरासदः(D4 °दं); V3 महामनाः (for महात्मन°).

21 a) Ñ V B2-4 D4 गंधमाल्यानि; D8.12 च सुगंधानि (for च सुगन्धीनि). Ś D8.12 दिव्यं सुगंधं माल्यं च; B1 D3 दिव्यान्गंधांश्च माल्यांश्च(D3 °ल्यं च), D1.3.13 दिव्यांश्च गंधान्मा(D3 °धमा)ल्यांश्च. — b) G3 -जालानि (for -दामानि). Ś Ñ V B1.3.4 D1-4.6.12.13 रत्नानि विविधानि च; B4 रत्नान्याभरणानि च. — c) Ś Ñ V1.3 B D1-4.7-13 T3 G3 M1.2.5 गात्रेषु; G1 अंगेषु; Cr.g as in text (for श्रोत्रे च). Ś Ñ V B1.3.4 D1-4.6.12.13 योजयामास; B2 D7.9-11 सज्जयामास; G1 [आ]सर्जयामास; G2.3 M1.2.5 [आ]सज्ज°; Cg as in text (for [आ]सञ्जयामास). ☸ Cr.m: श्रोत्रे श्रोत्रयोः. ☸ — d) D7 G1 कर्णयोश्च; D10.11 श्रोत्रयोश्च (for श्रीमती). Ś Ñ V B D1-4.6.12.13 कुंडले च महाभुजः (Ñ V B D4 °धने).

22 a) G1 -[अ]ङ्गुद- (for -[अ]ङ्गद-). Ñ V B D1.4.7.9-11 T2.3 G1 M1 -केयूर-; G1 -दीप्तांगो (for -केयूरो). — b) Ś Ñ V B1.3.4 D1-3.6.12.13 -निष्कप्रवर-; D4 -निष्कैः परम-; D4 -पुष्पप्रवर- (for निष्काभरण-). Ś Ñ1 B1 D2-4.6.12.13 -भूषणः (for -भूषितः). — c) Ś V1 B1 D1-3.6.12.13 महाबाहुर्; Ñ1 V1.3 B2-4 महाकर्णः (for बृहत्कर्णः). — d) Ś B1 D1.2.6.12.13 हु(B1 ग)तोनक; Ñ1 D3.4 हुताशन; V1 illeg.; V3 B2.4 स हुतोऽग्निर्; G(ed.) सस्कृतोऽग्निर् (for सुहुतोऽग्निर्).

23 a) Ñ V B2.3 D4 रश्मि- (for श्रोणी-). Ñ1 सुवर्णेन; D4 बृहता (for महता). — b) Ś Ñ2 V2.3 B D1-4.6.8.12.13 T2.3 कांचनेन (for मेचकेन). Ñ1 V B D1-7.9-12.13 T G1 विराजता; M3 व्यराजत (for विराजितः). Ñ1 शुचिनातीव भास्वता. — c) Ñ1 B1 D4.12 बद्धो (for नद्धो). D2 T2 G1 M1 अमृतोत्पादनखेन. ☸ Cg: अमृतोत्पादने नद्ध इति निमित्तसप्तमी. ☸ — d) D1.2-4.6.12 T1.2 G3 भुजगेन; Cg as in text (for भुजंगेन). Ś1 Ñ1 D4 [प]व (for [इ]व). D4 चेतनः.

24 a) T1 भार** (damaged) (for भारसहं). Ś D1.3.6.12 विमानं; Ñ2 V B4 विचित्रं; B1 D4.12 विशालं (for निवातं). Ñ1 B2.3 D4 M3 भास्करसन्निकाशं; D4 भारसहस्रभारं; D7.9 T2 G2.3 भारसहप्रनिर्मि(G3 °समि)तं (for भारसहं निवातं). — b) M3 -प्रदीप्तं तम् (for -प्रभं दीप्तम्). B1 D4.12 [अ]त्रभासा; D12 °सं) (for [आ]त्मभासा). — c) Ś V3 B4 D4.6.11.13 आबध्यमानं; V1 आबध्य देहे; D1.13 आबध्य वीरः. Ś D8.12 वसानः; Ñ V B D1-4.13 बभासे; D4 निवातं (for रराज). ☸ Cv: आबध्यमानः आबध्नान:(°ध्नन्?)। मार्पयत्वाद्विकरणि(°ण?)व्यत्ययेन श्यन्।। so also Cr.m g.t. ☸ — d) B4 -[अ]र्क- (for -[अ]भ्र-). D4 -संपीत (for -संवीत). T2.3 [अ]ग- (for [अ]द्रि-). —After 24, D3 ins. an addl. colophon:

[*Sarga name*: कुंभकर्णनिर्याण. —*Sarga no.* (figures, words or both): 44]

25 a) Ś D1.3.6.12 -शुभांगः; Ñ1 -सर्वांगः; Ñ2 V B2-4 -चित्रांगः; B1 पूर्णांगः; D1 -सुभांगः; D4 -युक्तांगः; D7.10.11 G2.3 M3 Cm.g.t -सर्वांगः; D13 -सज्जः; G1 M5 -सवीतः; Ctp as in text (for नद्धाङ्गः). — c) Ś V B1 D1-3.6.12.13 त्रिविक्रमः; Ñ B2.3 D4 विक्रमिष्यन्; B1 विक्रमे तु (for त्रिविक्रम-). — d) B1 शूलपाणिर् (for नारायण). —After 25, D12 ins. an addl. colophon:

[*Kāṇḍa name*: युद्धकांडे. —*Sarga name*: कुंभकर्णप्रस्थानं.]

26 a) Ś Ñ V B D1-3.6.12.13 स रावणं (for भ्रातरं स-). — b) Ś Ñ1 D3.6.12 T M1.3 चापि-; D4 lacuna (for चापि). — c) Ñ1 D4 प्रणामं (for प्रणम्य). Ś B1.4 D1-3.6.12 चैव(D3 °वं); Ñ2 D4 कृत्वा; Ñ1 चापि; V B2.3 चासौ; D12 चापि (for तस्मै). — d) B4 T1 स प्रतस्थे; D4.7.9-11 G1 प्रतस्थे स (for संप्रतस्थे). B4 महायशाः. —After 26ab, Ś Ñ V B D1-4.6.12.13 ins.:

1143* तस्य सूतो रथं दिव्यं पवनस्यसमाजवः।
युक्तं खरसहस्रेण युद्धध्वजविभूषितम्।
महाचक्रनिर्घोषं कैलासशिखरोपमम्।
अष्टचक्रं महावेगमुपनीय महारथम्।

G 6. 44. 29
B 6. 65. 33
L 6. 44. 31

शङ्खदुन्दुभिनिर्घोषैः सैन्यैश्चापि वरायुधैः ।
तं गजैश्च तुरंगैश्च स्यन्दनैश्चाम्बुदस्वनैः ।
अनुजग्मुर्महात्मानं रथिनो रथिनां वरम् ॥ २७

सर्पैरुष्ट्रैः खरैरश्वैः सिंहद्विपमृगद्विजैः ।
अनुजग्मुश्च तं घोरं कुम्भकर्णं महाबलम् ॥ २८

स पुष्पवर्षैरवकीर्यमाणो
धृतातपत्रः शितशूलपाणिः ।
मदोत्कटः शोणितगन्धमत्तो
विनिर्ययौ दानवदेवशत्रुः ॥ २९

पदातयश्च बहवो महानादा महाबलाः ।
अन्वयू राक्षसा भीमा भीमाक्षाः शस्त्रपाणयः ॥ ३०

अथाशिषा वर्धयित्वा विनीतः प्राञ्जलिः स्थितः । [5]
स तं समारुह्य ययौ गोपानकमीदनिस्वनम् ।
सोऽतिकायो महातेजा रथस्योपरि राक्षसः ।
पन्नर्वनगराकार प्रगृहीतायुधो बभौ ।

[(l. 1) Ñ V3 B1.4 द्रु (for न्य) V1.2 तस्य सुग्रीव संह(V2 °ह्र)ह (for the prior half) Ś D3.12 नेत्रनर N V3 B3 पत्तनर, B4 पत्तमर्थ (for पत्तनत्र) —V3 om l. 2-3 —(l. 2) G (ed) शरेनाथ (for शुस्स्णा) Ś1 D3 शुपि N1 illeg B1.3 रवणी, D13 सुद्दे (for सुद्ध) D4 lacuna for नन —Ñ1 B4 D4 read l. 4 after l. 1 —(l. 4) N2 B1.2.4 D13 महाचक्रम् D13 सुविस्तीर्णम् (for महावेगम्) Ñ1 V B3 D6 अहवकप्रायुधम् (for the prior half) V3 B4 D3 उपानीय —(l. 6) Ś D1.8.13 मारुह्य च, N2 D3 आरुह्य च (for समारुह्य) Ñ2 B4 स(B4 च) ययौ रथमारुह्य V B3.4 ययौ स तमारुह्य D4 तं समारुह्य ययौ (for the prior half) Ś B3.4 D1.8.13 निस्वनं B4 D13 निस्वन D4 निस्वन (for निस्वनम्) —G (ed) om l. 7-8 —(l. 7) Ñ V B3.4 D4 वीर्यो B1 D1.3.13 ज्वले (for तेजा) —(l. 8) B1 स (for च)]

—After 26[cd] D6.7 T3 M3 ins 1144*

—[c]) V3 महा (for तम्) Ś D3.8.13 प्रभ(D3.13 °स)ग्रामि : D4 प्रयुक्ताभि (for प्रयस्ताभि) —[f]) Ñ2 राक्षस (for रावण)

27 [a]) D4 शिव (for शङ्ख) M3 घोषैश्च (for निर्घोषै) —[b]) Ś D3.13 सैन्यैश्चाव , N V B1-4 शस्त्रैश्च : B1 ससैन्यैश्च D4 भारतैश्च , D8.13 सैन्यैश्चानु (for सैन्यैश्चापि) B1 [उ]त्तमायुधै B4 महायुधै : G (ed) वरायुधा —B4 reads 27[cd] in marg —[c]) N2 V2 B1.2 मतंगजैस् (for तं गजैश्च) Ś D3.8.13 चतुरंगै (for तुरंगैश्च) D4 सद्गजैस्तुरगैश्चैव —[d]) N1 D4 च महायुध D8 illeg (for चाम्बुदस्वनै) G3 रथैश्चाम्बुदसंनिभै —[e]) Ś B1 D1.3.8.12.13 अन्वगच्छन्, D6 अनुगच्छन् (for अनुजग्मुर्) N2 V1.2 B3 D1.6.7.9.11 महात्मानो —[f]) V3 B1 राक्षसा, D6 reads in marg M3 रथिन (for रथिनो) D4 वरा (for वरम्)

28 B4 reads 28 in marg —[a]) D3.4 सर्वैर् (for सर्पैर्) D7-11 चैव (for भक्षै) D6 G1 transp उष्ट्रैः and भक्षै Ś N V B3.4 D1-3.9.10.12.13 नागैर् (D6 मृगैर्)-ष्ट्रष्ट्र(V1 B3 D1 °रथ)हस्त्यश्च B1 नागैर्हस्त्यश्वरथै (unmetric) D4 नागैर्रथैर्हस्त्यश्च ‖ Cg सर्पैरिति । सर्पादीनां महाशरीराणां वाहनत्व संभवतीति बोध्यम् ‖ —[d]) G3 सिंहैस्र (for सिंह) Ś1 N V3 B1.2.4 D1-4.8.13 G2 M1.2.3 द्वीपि , D4 द्वीपैर् : G3 चैव Cg as in text (for द्विप) G3 सुगैर् (for मृग) N2 B1.2 D1.4 द्विजा : V3 G1.3 द्विपै : Cg as in text (for द्विजै) —B4 reads 28[cd] twice —[c]) B4(second time) ते समनुजग्मुः Ś B3.4 (first time) D1-3.8.12.13 महात्मान N2 D4 दुरात्मानं (D4 °नो) G3 महावीरा , M1.2 च त वीरं (for च तं घोरं) —[d]) Ś B1.4 (first time) D1.3.8.12.13 देवदानव दुर्जय, N V B3.4 (second time) : देवदानवविद्विषं(N1 B3 °ष)

29 [a]) G3 कानकुसुमैर् (for पुष्पवर्षैर्) B3 अभि (for अव) N1 स पुष्पवृष्ट्या त्वभिपूज्यमान —[b]) N1 सितातपत्र D4 [उ]घ्र (for शित) —[c]) N2 V1.2 B3-4 D2.6-7.9-12 मदोत्कट D4 मदोद्धत : Cg as in text (for मदोत्कट) Ś N2 V B1.3 D3.8.12.13 पान , N1 B4 D3.4 मद्य , G3 क्षीद्र (for गन्ध) —[d]) Ñ1 D4 स नियर्यौ Ś N V B D1-4.8.12.13 राक्षसयोध(D4 °राज)मुख्य (B1 °र्ख) (for दानवदेवशत्रु)

30 [a]) G3 [अ]स्य (for च) V3 पदातिश्च महाकाया —V3 om (hapl.) 30[b]-31[a] —[b]) N V2 B3.4 D13 -काया, V1 D9-11 सारा, B1 काया D4 काय G3.1 दृप्ता (for नादा) D4 महाबल —For 30[ab] Ś B1 D1-3.8.13 subst. N V1.2 B3.4 D3.13 ins after 30[cd] whereas D6.7 T1 M3 ins after 26[cd]

1144* निष्पतन्त महानादं महाकाय महाबलम् ।

[N2 D3 निष्पतन्त V1 निष्पतन्त B1 निर्गिरि यान्त (for निष्पतन्त) V2 B1 महाकाय (for महानादं) B1 महात्मान B3 कुम्भकर्णं (for महाकाय) Ñ2 V2 B3.4 D1.3.5-7.13 T1 M3 transp नादं and कायं D4 महावीर्य महाबल (for the post half)]

—[c]) M1.2 निर्ययौ (sic) (for अन्वयू) T1.2 राक्षस (for राक्षसा) Ś N2 V2.3 B1-4 D3.8.13 घोरा, D3.4.12 वीरा,

रक्ताक्षाः सुमहाकाया नीलाञ्जनचयोपमाः ।
शूलानुद्यम्य खड्गांश्च निशितांश्च परश्वधान् ॥ ३१
बहुव्यामांश्च परिघान्गदाश्च मुसलानि च ।
तालस्कन्धांश्च विपुलान्क्षेपणीयान्दुरासदान् ॥ ३२
अथान्यद्वपुरादाय दारुणं लोमहर्षणम् ।
निष्पपात महातेजाः कुम्भकर्णो महाबलः ॥ ३३
धनुःशतपरीणाहः स षट्शतसमुच्छ्रितः ।
रौद्रः शकटचक्राक्षो महापर्वतसंनिभः ॥ ३४
संनिपत्य च रक्षांसि दग्धशैलोपमो महान् ।
कुम्भकर्णो महावक्त्रः प्रहसन्निदमब्रवीत् ॥ ३५
अद्य वानरमुख्यानां तानि यूथानि भागशः ।
निर्दहिष्यामि संक्रुद्धः शलभानिव पावकः ॥ ३६
नापराध्यन्ति मे कामं वानरा वनचारिणः ।
जातिरस्मद्विधानां सा पुरोद्यानविभूषणम् ॥ ३७
पुररोधस्य मूलं तु राघवः सहलक्ष्मणः ।
हते तस्मिन्हतं सर्वं तं वधिष्यामि संयुगे ॥ ३८

G 6 44-40
B. 6 65 45
L. 6 44 43

D4 T2 3 G3 भीम (for भीमा) —d) Ś N V1 2 B D1 4 5 10 11 12 भीमाक्ष, D2 भीमाख्या, D6 राक्षसा (for भीमाक्षा)

31 V3 om 31a (cf v l 30) —a) Ś2 B1 D1-4 7 8 10 12 G2 3 M1 2 3 राक्षसा, V1 2 रक्ताक्ष (for रक्ताक्षा) Ś D2 4 6 8 12 13 च B2 तु, D13 तु (for सु) D10 11 Ck t बहुव्यामा (for महाकाया) —b) V2 3 प्रभा (for न्(च)यमा) —V3 om 31cd —c) Ś1 B2 D13 शूलानि, V3 D6 शूलम् (for शूलान्) V3 खड्गाश्च —d) Ś V2 B1 D1-3 6 8 10 11 12 विविधांश्च, B2 पट्टिशान् (for निशितांश्च) B3 स (for च)

32 a) Ś Ñ V1 3 D12 बहुव्यामांश्च, D1 3 T1 बाहुव्यामांश्च, D6 12 T3 निबि(D6 °द्रि)पालांश्च, D13 बह्वायामांश्च, (sic) Cr m g as in text (for बहुव्यामांश्च) —b) Ś D1 मुसुलानि, N1 V3 B1 D1 10 11 12 मुसलानि (for मुसलानि) —B1 reads 32cd in marg —c) Ś B1 D1 3 12 ताल-, N1 V3 B1 D2-4 13 शाल (for ताल) Ś N1 B1 4 D1-3 5 12 13 G3 विविधान् (for विपुलान्) —d) Ś N V B D1-4 6 10 12 शतघ्नीश्च (for क्षेपणीयान्) Ś N V1 2 B2-4 D1-4 6 10 12 M1 2 दुरासदा, V3 परश्वधान्

—After 32, Ś N1 B1 3 D1-4 6 10 12 13 ins

1145* स पुरद्वारमासाद्य राक्षसो घोरदर्शनः ।

[B1 (?) (for स) N1 B3 आगम्य (for आसाद्य) D3 भीम (for घोर) Ñ1 दारुणो लोमहर्षण (for the post half)]

—Thereafter B3 cont

1146* रौद्रश्चिक्रतशतघ्नीश्च पट्टिशांस्तिमुसुण्डय ।

33 Ś N1 B1 D1-4 6 12 13 om 33ab —a) B3 अथान्यद् (for अथान्यद्) B1 D6 धनुर् (for वपुर्) N2 B3 M1 2 आलम्ब्य (for आदाय) —b) N V B2-4 D2 3 10 11 घोर दर्शनः D6 T1 G1 M2 3 लोमहर्षणम् (for लोमहर्षणम्) —d) Ś N V B2-4 D1-4 6 10 12 प्रतापवान्, B1 दुरासद (for महाबल)

34 b) Ś D1 षड्यामशतमुच्छ्रित, Ñ1 D4 शतव्याम समोच्छ्रि(Ñ1 °च्छ्रि)त, N2 V1 B1 3 4 D1 3 10 12 षड्व्यामशतमुच्छ्रित, V1 2 B3 षड्व्यामशतोच्छ्रित (subm), D1 षड्व्यामशतमुच्छ्रित, G1 षड्व्यामशत च समुच्छ्रित ॐ Cv धनुःशतपरीणाहः स षड्व्यामशतमुच्छ्रित इति पाठः ॐ —c) M1 2 वृत्ताक्षो (for चक्राक्षो) —d) Ś N1 B1 D1 6 8 12 13 गिरिकूटो(Ś D8 12 °शृङ्गो)पमो महान्(Ñ1 D4 यथा) V3 स तु राक्षससत्तम

35 V3 om 35ab —a) Ś1 D6 12 M1 Ck सन्निपात्य N1 B2 3(marg also as in text) D5-8 T स (N1 B2 3 D5 6 T1 3 स) निपात्य, Cg t as in text (for संनिपत्य) Ś2 N1 V3 B2 3 D1 2 4 12 13 स (for च) B1 स च निष्पत्य (for संनिपत्य च) —b) Ś B1 4 D1-3 12 13 बली, D6 [S]चल (for महान्) N2 B1 3 तु वै दग्धे पर्वतैः (B1 °र्वै) —c) Ñ1 V B1 (marg also as in text) बाहु, D1 11 -वक्त्र (for -वक्त्र) —d) Ś N V B D1-4 8 12 13 G2 वाक्यम् (for इदम्)

36 a) Ś D6 11 नृप, T3 अन्य, Cg as in text (for अद्य) B1 मुख्याश्च (for मुख्यानां) —b) B2 तास्तु D7 महा, G3 नाना (for तानि) N1 V1 2 B2-4 [स]नीकानि (for यूथानि) —c) B2 निर्दहिष्यामि, D1 12 निर्दधि ष्यामि V3 सुसंक्रुद्ध (typo) (for संक्रुद्ध) N1 V1 2 B3 निर्दहिष्यामि स्वय(V2 B2 सुसं; V3 च स) क्रुद्ध —d) D6 11 पतगान् (for शलभान्) —After 36 Ś B1 4 D1-4 8 12 13 ins, B2 ins (marg) after 36ab

1147* सर्वं राक्षसहास्यार्थं च चान्ये मम शासन ।

37 V3 om 37ab —a) B1 वा (for मे) —c) Ś N1 D1 6 12 13 एतद्, N1 V2 3 B2-4 D7 एवं (for अस्मद्) N2 V3 B2-4 तु, G1 च G2 हि G3 वा (for सा) —d) Ś1 D6 13 विभूषणं N1 V3 B2 3 विभी(N1 B2 °भू)षणा(B3 °णा) N2 विभूषिणी V1 विभूषणा B3 (marg also as in V2) विभूषिता (for विभूषणम्)

38 a) N1 V B2 4 पुरोधस्य, D1 पुररोधस्य D3 13 T1 पुरं रोधस्य, T3 damaged, Cm k t as in text (for पुररोधस्य) G2 हि (for तु) B2 विशेषमूलं तु रामो —c) N1 तत् हवान्, D1 तदा सवान् (for हत सर्वं) —d) Ś B1 D1 6 8 12 13 तं हनिष्यामि V1 वधिष्यामि च

G 6 44 42
D 6 65 46
L 6 44 44

एवं तस्य ब्रुवाणस्य कुम्भकर्णस्य राक्षसाः ।
नादं चक्रुर्महाघोरं कम्पयन्त इवार्णवम् ॥ ३९
तस्य निष्पततस्तूर्णं कुम्भकर्णस्य धीमतः ।
बभूवुर्घोररूपाणि निमित्तानि समन्ततः ॥ ४०
उल्काशनियुता मेघा विनेदुश्च सुदारुणाः ।
ससागरवना चैव वसुधा समकम्पत ॥ ४१
घोररूपाः शिवा नेदुः सज्वालकवलैर्मुखैः ।
मण्डलान्यपसव्यानि बबन्धुश्च विहंगमाः ॥ ४२
निष्पपात च गृध्रोऽस्य शूले वै पथि गच्छतः ।
प्रास्फुरन्नयनं चास्य सव्यो बाहुरकम्पत ॥ ४३
निष्पपात तदा चोल्का ज्वलन्ती भीमनिस्वना ।
आदित्यो निष्प्रभश्चासीन्न प्रवाति सुखोऽनिलः ॥ ४४
अचिन्तयन्महोत्पातानुत्थितांल्लोमहर्षणान् ।
निर्ययौ कुम्भकर्णस्तु कृतान्तबलचोदितः ॥ ४५

(for स वधि यामि) D₇ G₂ [अ]तो युगे(G₁ °पि) (for संयुगे), Ñ₂ D₃ निहनिष्यामि वानरान्; B₄ हनिष्यामि स राघवं

39 ᵇ) B₁ D₁ ₈–₁₁ G M₁ ₃ Cg रक्षस (for राक्षसाः) —ᶜ) Ś Ñ₂ D₂–₆ ₈ ₁₂ ₁₃ नादांस्तु (for नादं) Ś₁ Ñ₂ D₂–₆ ₁₂ ₁₃ घोरान्; Ś₁ घोरा; V₁ वेगां; B₃ -काया; D₄ नादे (sic), D₇ G₂ ₃ घोषा (for घोरं) —ᵈ) D₇ G₁ कंपयन्त्, D₁₃ क्षपयत (for कम्पयन्त) Ś D₈ ₁₂ इवाणवा; Ñ V B₃ ₄ D₆ वसुंधरां (for इवार्णवम्) G₂ कंपयन्निव मेदिनीं —After 39, D₁ ins.

1148* स वानराख्या दृष्ट्वा तस्य कार्यं महात्मन ।

40 B₁ om 40ᵃᵇ —ᵃ) D₁ ₈ ₁₂ ततो (for तस्य) Ñ₂ V B₂–₄ D₆ निष्क्रामत (for निष्पततस्) Ś Ñ V B₂–₄ D₂–₆ ₈ ₁₂ ₁₃ तूर्यं (Ñ₁ D₂ °र्यै) (for तूर्णं) —ᵇ) Ś Ñ V B₂–₄ D₂–₆ ₈ ₁₂ ₁₃ G₂ M₆ रक्षस (for धीमत)

41 M₅ om 41–42, —ᵃ) Ś₁ Ñ V B₂ ₃ ₄ D₂ ₄ ₆ ₁₂ ₁₃ गुल्काशनि; D₃ G₁ उल्काशत (for उल्काशनि) Ñ₂ B₂ D₁₃ सता B₁ ₄ प्रभा; D₇ G₂ M₁ -मुचो (for युता) M₁ घोरा (for मेघा) B₃ (after corr marg as in text) सताकारा (for युता मेघा) —ᵇ) Ś D₈ ₁₂ विचेरुर्, D₁ ₇ ₉–₁₁ T G₃ M₁ ₃ बभूवुर् (for विनेदुश्). Ś Ñ₁ B₁ D₂ ₃ ₄ ₆ ₁₃ T₂ ₃ G₁ ₃ M₂–₄ Cg ‍h t महाभारुणा; Ñ₂ V B₃ ₄ D₃ महास्वना (V₁ B₂ °रा) B₁ D₆ T₁ भृश (B₁ तत्र)दारुणा, G (ed) दारुणस्वरा (for च सुदारुणाः) —ᵈ) B₂ च व्यकपत, L (ed) समकंपयत् (for समकम्पत)

42 M₆ om 42 (cf v l 41) —ᵇ) M₁ ₂ सज्वाला, Ck t as in text (for सज्वाल) D₁ विवरैर् (for कवलैर्) —ᶜ) N₁ [अ]वसव्यानि, Ñ₂ च सव्यानि; B₂ [अ]पविजाधि D₂ [अ]पि सव्यानि, D₁₁ [अ]थ सव्यानि (for [अ]पसव्यानि) —ᵈ) D₂ ते (for च)

43 D₁₁ om (hapl) 43 V₂ om 43ᵃᵇ —ᵃ) Ś Ñ V₁ ₂ B D₂–₆ ₈ ₁₂ G₁ ₂ M₁ ₂ निपपात; Cg as in text (for निष्पपात) D₁ [s]स्य गृध्रश्च (by transp) D₂ T₁ च शूलेस्य, D₃ ततस्तस्य, M₃ च मार्गेष (for च गृध्रोऽस्य) —ᵇ) Ñ₁ पुरत; B₃ तुमुल, D₂ T₁ M₃ गृध्रो वै (M₃ °स्य), G₁ शूले च G₂ शूलाग्रे (for शूले वै) Ś V₁ ₂ B₃ ₄ (marg also); D₂–₆ ₈ ₁₂ ₁₃ रथस्योपरि; B₂ तुमुल पथि (for शूले वै पथि) D₁₁ ₁₂ तिष्ठत (for गच्छत°) Ñ₂ D₆ ध्वजस्योपरि दारुण, —ᶜ) Ś D₈ ₁₂ प्रस्फुरन्; V₂ प्रफुल्ल; D₁ प्रास्फुरयत् (hypm), D₇ प्रस्फुरन् (for प्रास्फुरन्) Ñ V B₁ ₂ सव्य (for चास्य) —ᵈ) D₁ ₈ ₁₂ सव्य (for सव्यो). Ñ₁ प्रकंपत; Ñ₂ V B₁ ₂ तथैव च; D₂ अकंपत; D₄ अकल्पयत(sic), D₆ T₁ ₂ M₁ ₂ ₃ Cg च कंपते (M₃ °त) ꣸ Cg गृध्र इति जात्येकवचनम्। सव्यशब्दो लिङ्गव्यत्ययेन नयनशब्देनापि संबध्यते। कम्पते अकम्पत ꣸ —After 43, Ñ₁ B₂ ins.

1149* मार्गेषत भुजगस्य रोमहर्षणजायत।
वामिताव छटश्चैव रणभूमिं विगाहत।

[(l 1) Ñ₁ नैव (for तस्य) G (ed) तथा मार्गेषत्रातिश्च (for the prior half) Ñ₂ च जायते (for त्वजायत) —(l 2) N₂ हयान (for विगाहत)]

44 D₁₁ reads 44 twice —ᵃ) D₆ T₁ G₁ ₂ M₁–₃ निपपात D₇ G₃ [अ]म्बरात् (for तदा) Ś Ñ V B D₂–₆ ₈ ₁₂ ₁₃ G₂ गगनाच्चैव(Ś V₂ B D₂ ₃ ₁₂ ₁₃ °च्च) चापोल्का —ᵇ) Ś Ñ₁ D₈ ₁₂ T₂ दर्शना, V₂ ₃ विक्रमा, B₂ D₃ ₄ ₅ ₁₀ ₁₃ निःस्वना (for निस्वना) —ᶜ) Ñ₂ V₁ ₂ D₂–₆ ₁₂ निःप्रभस् —ᵈ) D₇ G₃ प्रववौ न, D₉–₁₁ (both times) न वाति च, T₂ ₃ G₁ M₃ प्रवाति न (by transp) (for न प्रवाति) Ś Ñ V B D₂–₆ ₈ ₁₂ ₁₃ प्रववौ न च(V₂ चव; B₃ D₂ च न, B₁ चात्र, D₄ तीक्ष्ण) मारुत; D₆ प्रविवात्यसुखोनिल, G₁ प्रवात्यभिमुखोनिल, M₁ ₂ ववौ च परुषोनिल

45 ᵇ) D₁ उत्पातान्, D₁₁ उदितान्, M₃ उत्पातान् (for उत्थितांल्) Ś Ñ V B₂–₄ D₂–₆ ₈ ₁₂ जीवितान्तकान्, B₁ जीवितापहान्, D₉–₁₀ ₁₁ S रोमहर्षणान्, D₇ घोर दर्शनान्, D₁₃ अतिभीषणान् (for लोमहर्षणान्) —After 45ᵃᵇ, D₃ ins.

1150* आत्मनीयं विजृम्भतो राक्षसानिदमुवाच ह।
कालो भवेयं कालस्य दहेयमपि पावकम्।
मृत्युं मरणधर्मेण संयोजयितुमुत्सहे।

—ᶜ) Ś Ñ₂ B₁ ₃ D₂ ₈ ₁₂ ₁₃ स, B₂ च; B₄ om (subm) (for तु) Ñ₁ V₂ ₃ D₂ स निर्ययौ कुंभकर्ण; D₆

स लङ्घयित्वा प्राकारं पद्भ्यां पर्वतसंनिभः ।
ददर्शाभ्रघनप्रख्यं वानरानीकमद्भुतम् ॥ ४६
ते दृष्ट्वा राक्षसश्रेष्ठं वानराः पर्वतोपमम् ।
वायुनुन्ना इव घना ययुः सर्वा दिशस्तदा ॥ ४७
तद्वानरानीकमतिप्रचण्डं
दिशो द्रवद्भिन्नमिवाभ्रजालम् ।
स कुम्भकर्णः समवेक्ष्य हर्षा-
न्ननाद भूयो घनवद्घनाभः ॥ ४८
ते तस्य घोरं निनदं निशम्य
यथा निनादं दिवि वारिदस्य ।
पेतुर्धरण्यां बहवः प्लवंगा
निकृत्तमूला इव सालवृक्षाः ॥ ४९

G 6 41 a
B. 6 65 56
L 6 44 a

एव यदन्ययो योद्धु —ᵈ) D1 9-11 वश (for -बल) Ś D1-8 10,11 मोहित, Ñ2 V B D4 मोहित

46 ᵃ) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 स निष्क्रम्य (B1 °शैल्य) पुरद्वाराद् (Ñ2 V B2 3 °र) —ᵇ) Ñ2 V B3 4 सुदृढ (for पद्भ्यां). B4 -संनिभं Ś N1 B1 4 D1-4 8 12 13 कुम्भकर्णो महाबल. —After 46ᵃᵇ, V3 D4 ins, while N V1 2 D13 ins after 46

1151* वानरान्वीक्ष्य संहृष्टो ननर्द विकृतस्वनम् ।

[V3 संदृश्यन् (for संहृष्टो) D13 ननाद (for ननर्द) V3 D4 विकृत (for विकृत) V1 स्वर D13 स्वर]

—D4 om 46ᶜᵈ —ᶜ) Ś D1 8 12 ददर्शाभ्र, D6 T1 दद् र्शाभ्रे (for ददर्शाभ्र) T2 नभ (meta) Cr m g as in text (for घन)

47 Ś D4 8,11 repeat 47 (D4 47ᵃᵇ only) and read 48 (except D4) after 6 54 2 Ñ1 reads 47-48ᵇ and repeats 48ᵃ-49 after 6 54 2 B1 2 repeat 47 49 after 6 54 2 D1-3 13 repeat 47 and read 48-49 after 6 54 2 —ᵃ) Ś B1 D1-4 7 8,11 12 G1 (Ś D4,8 12 13 both times B1 D1 3 4 first time) त (for ते). B4 दृष्ट्वा तद् (for ते दृष्ट्वा) Ś B1 4 D1-4 7 8 12 13 T1 2 (Ś1 B1 D1-3 6 12 13 both times, Ś1 second time) वानर (D1 [first time] °रा) श्रेष्ठ, B2 (second time) राक्षस वीरो, D4 (first time) वानरा सर्वे (for राक्षसश्रेष्ठं) —ᵇ) Ś B1 4 D1-4 8 12 13 (Ś1 B1 D1-3 6 12 13 both times, Ś1 second time D4 first time) राक्षसं (for वानरा) Ñ1 B2 D6 (second time) T2 3 M3 पर्वतोपमा G1 समवेक्ष्य वानरा —ᶜ) Ś Ñ1 B1 2 D1 4,6 8 12 (all except Ñ1 D4 second time) वायुधिता, B1 (first time) वायुपूर्णा (for वायुनुन्ना) Ś N1 B1 2 4 D1-4,8,12,13 (Ś B1 D1-3 6,12,13 both times, B2 second time) यथा मेघा (for इव घना) —ᵈ) Ś B1 4 D1-4,8,12,13 (Ś B1 D1 4 6,12 first time, D1 13 both times) जग्मु (for ययु) Ś B1 D4 (all first time) सर्व (for सर्वा) G1 transp ययु and दिशस्. Ñ1 D4 6 G1 दिशो दश V1 2 B1 3 4 D8 11 (B1 D1 12 both times, B2 second time) दिशस्तथा (for दिशस्तदा)

48 For sequence in Ś Ñ2 B1 2 D1-3 8 12 13, cf v l 47 —ᵃ) G1 damaged for तद्वानरानी D4 यद् (for तद्) —ᵇ) B1 (first time) 2 द्रुत (for द्रवद्) V3 B4 [अ]द्रि (for [अ]भ्र) —ᶜ) Ś B2 3 (both times) D6 प्रसमीक्ष्य, N2 सुसमीक्ष्य (for समवेक्ष्य) D9-11 हर्षं (for हर्षान्) —ᵈ) Ś D4 भीम Ñ V1 2 B D1-4 13 (Ñ1 second time, B1 both times B2 first time) नाद, B2 (second time) वीर्ये (for भूयो) Ñ2 V3 B1-3 (B1 2 first time) घनसंनिकाश, D4 सघन घनाभ, T1 [s]पि घनद्घनाभ (sic) (for घनवद्घनाभ)

49 For sequence in Ñ1 B1 2 D1-3 13, cf v l 47 Ś D4 8 11 om 49 Ñ1 illeg for 49ᵃᵇ in first occurrence G1 damaged from नर्द in ᵃ up to निनाद in ᵇ —ᵃ) Ñ1 D4 11 तत सु 2 B1 2 (both second time) D1 2 ततस्तु, D7 तदोस्य (for ते तस्य) B2 (second time) विनद N2 V B (B1 2 first time) त तस्य (B1 ततस्तु) नादं तुमुल निशम्य, D3 ते तस्य घोरं च निशम्य शब्द —ᵇ) M3 [अ]तिनादं (for निनादं) —B2 om from वारिदस्य up to 50ᵇ B2 (second time) D1-3 13 यथा वार्नि (D1 °इप) शादवर्षे (B1 °द्वेति, D1 °सप)मुक्त (B1 °मुक्त) B2 (second time) यथाशनिर्भिन्नवृक्षमुन्न —Ñ1 reads 49ᶜᵈ in marg in first occurrence —ᶜ) D3 धरित्र्यां, D6 T2 3 पृथिव्यां (for धरण्यां) Ñ1 (first time illeg) B1 (first time) 4 D1 4 T1 G1 प्लवगा, B2 (second time) पतंगा (for प्लवंगा) D1 G1 transp धरण्यां and प्लवगा —ᵈ) N1 (first time) D2 7 11 निकृत (for निकृत्त) Ñ V B1 3 4 D4 5 6 8-11 13 (Ñ1 B1 2 both times) शाल (for साल) —After 49, Ñ1 (m) 2 V B3 4 (Ñ1 B1 after 49 first occurrence) ins.

1152* दृष्ट्वेति तु समावस्य संगम्य च परस्परम् ।
वृक्षानिर्देशा इव समाय मयद्ग्स्थिरे ।

[(l 1) B4 समावस (for समावस्य). —B1 om l 2]

G 6 44 0
B 6 65 37
L 6 44 53

विपुलपरिघवान्स कुम्भकर्णो
रिपुनिधनाय विनिःसृतो महात्मा ।
कपिगणभयमाददत्सुभीमं
प्रभुरिव किंकरदण्डवान्युगान्ते ॥ ५०

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रिपञ्चाशः सर्गः ॥ ५३ ॥

५४

स ननाद महानादं समुद्रमभिनादयन् ।
जनयन्निव निर्घातान्विधमन्निव पर्वतान् ॥ १
तमवध्यं मघवता यमेन वरुणेन च ।
प्रेक्ष्य भीमाक्षमायान्तं वानरा विप्रदुद्रुवुः ॥ २
तांस्तु विद्रवतो दृष्ट्वा वालिपुत्रोऽङ्गदोऽब्रवीत् ।
नलं नीलं गवाक्षं च कुमुदं च महाबलम् ॥ ३

50 B2 om 50cd (cf v l 49) B4 om 50 —a) N1 परिघस्तु Ś Ñ1 V2 3 B1 D1 3 8 12 13 तु (for स) D4 विपुलपरिघबाणहस्तो —b) B2 गणवध , D4 विनयाय (for निधनाय) B3 निश्चयो, D4 5 9–11 T G1 3 M3 विनिसृतो, D7 G2 विनिर्गतो, Ct as in text (for विनि सृतो) Ś Ñ1 B2 D1–4 6 12 13 महौजा (for महा मा) —c) D6 -बलम्, D5 क्षयम् (for भयम्) Ś1 D8 12 क्षाचरन् ; Ñ1 V3 D2 3 4 7 T2 3 G3 M1 2 3 भाद्रधत् , B1 आद्दव D13 आवद्दद D4 आद्य*, D6 भारधत् (s c) (for भाददत्) Ś Ñ V B1–3 D1–4 6 12 13 -वीर्य D7 G1 2 भीम (for भीम) —d) D1 विभुर् (for प्रभुर्) N V B2 3 D4 कृतात (for युगान्ते) Ś D8 12 किंकरवानु गातवाव

Colophon —*Kanda name* N1 V1 B D2 4 13 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś N1 V B D1–4 8 9 12 13 कुम्भकर्णनिर्याण (B1 D8 12 °ण) N2 कुम्भकर्णनिष्क्रमण —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V1 B2 D2 4 8 12 13 om Ś2 V1 D3 45 N2 V2 44 B1 3 40 B4 43 D1 84 D5 7 10 11 T3 G M 65 D9 42 T2 70 T1 72 —After colophon D3 concludes with राम G M1 2 3 with श्रीरामाय नम

54

Before 1 Ñ V B (B4 om 1) D6 12 *ins*

1153* स दुरद्वाराद्विनिर्यातः कुम्भकर्णो महाबलः ।
राक्षसैर्बहुभिः शूरैर्नैर्दमानैः पुरस्कृतः ।

[(l 1) N B3 4 द्वारे Ñ2 निष्क्रांत (for निर्यात) —(l 2) Ñ1 V1 D4 युक्तो (for कुद्र्) B3 D4 12 नर्दमान V3 समवृत B1 3 पुरस्त्वा B4 °क्षित (for पुरस्कृत)] while D5 7 9 11 S *ins*

1154* स ननादपि ना महतार गिरिकूटोपमो महान् ।
निर्ययौ नगराच्चूर्णं कुम्भकर्णो महाबलः ।

1 B2 om 1 —a) B1 ननाद स (by transp) D9–11 ननाद च M1 सिंहनाद, G (ed) सननाद —b) B3 D4 इव, D7 G3 3 बधि (for अभि) Ś B1 3 (*sup lin* also) D1 3 8 12 13 समुद्र इव पर्वणि —c) D9 11 विजयन् Ś V B1 D1 8 12 13 निर्घात, B2 D2 7 T1 G3 Cv निर्घातान् ; D3 निर्वात D5 निघाय *Ck t* as in text (for निर्घातान्) —d) Ś V B1 D1–3 8 12 13 कम्पयन् (for विधमन्) Ś D8 12 शैलेन्द्रौ (*for* पर्वतान्)

2 a) N1 D4 मघवतो, B3 मघोना च B1 (*sup lin* as in text) यमस्येव महाभाग —b) Ñ1 D4 यमस्य वरुणस्य D5 7 9 11 T1 G1 M वा (for च) —c) N1 V3 वीक्ष्य B1 G3 दृष्ट्वा (for प्रेक्ष्य) D4 दृष्ट्वा भीमाक्षमायात, D5 6 T1 भीमाक्ष प्र(D6 वा)इव निर्यात —After 2 Ś D1 8 12 repeat 6 53 47 (D8 47ab only) and read 6 53 48 (except D8) while N1 reads 6 53 47–48ab and repeats 6 53 48c–49 B1 3 repeat 6 53 47 49 D1–3 13 repeat 6 53 47 and read 6 53 48–49

3 a) B3 च (for तु) D6 9 11 T2 3 G1 M2 3 विद्रुतान् (for विद्रवतो) D7 G3 तान्वीरः प्रद्रुतान्दृष्ट्वा —b) Ś N1 V3 B1 D1–4 8 12 T2 3 G3 M2 3 राजपुत्रो (for वालि°) —c) Ś N D2 3 D1 3 8 12 13 गवाक्ष गवय (N B2 3 पनस, D3 8 12 सनल) नील (D13 भीम) V B1 3 (*sup*

आत्मानमत्र विस्मृत्य वीर्याण्यभिजनानि च ।
क्व गच्छत भयत्रस्ताः प्राकृता हरयो यथा ॥ ४
साधु सौम्या निवर्तध्वं किं प्राणान्परिरक्षथ ।
नालं युद्धाय वै रक्षो महतीयं विभीषिका ॥ ५
महतीमुत्थितामेनां राक्षसानां विभीषिकाम् ।
विक्रमाद्विधमिष्यामो निवर्तध्वं प्लवंगमाः ॥ ६
कृच्छ्रेण तु समाश्वास्य संगम्य च ततस्ततः ।
वृक्षाद्रिहस्ता हरयः संप्रतस्थू रणाजिरम् ॥ ७
ते निवृत्य तु संक्रुद्धाः कुम्भकर्णं वनौकसः ।
निजघ्नुः परमक्रुद्धाः समदा इव कुञ्जराः ।
प्रांशुभिर्गिरिशृङ्गैश्च शिलाभिश्च महाबलाः ॥ ८
पादपैः पुष्पिताग्रैश्च हन्यमानो न कम्पते ।
तस्य गात्रेषु पतिता भिद्यन्ते शतशः शिलाः ।
पादपाः पुष्पिताग्राश्च भग्नाः पेतुर्महीतले ॥ ९

G. 6. 45. 15
B. 6. 66. 11
L. 6 45. 14

Ds also) • D4 गवाक्षं शरभ नील —d) M1 2 कुमुद ग रमाइल

4 a) N V1 2 B2-4 इव, D2 गत (for भय) Ś V2 B1 D1-4 9 12 13 आत्मानमपि (D1 3 °मनु D5 °मुप)सस्य (V2 °चि)त्य, D7 10 11 G2 Ct आत्मनस्तानि (D2 G2 °नोप्यत्र) विस्मृत्य —After 4ab, D2 ins 1155* —c) Ś Ñ1 D7 9 13 क्व गच्छथ N2 V B2 मुनिरस्ता, B3 परि° (for भयत्रस्ता) —d) Ñ2 V B2 3 हरय प्राकृता इव, G2 वानरा नितवाश्रित

5 a) Ś Ñ1 B1 D1-4 9 12 13 सर्वे सौम्या, N2 V B2 3 आगच्छत (V2 3 °थ) B4 आगच्छध्वं (for साधु सौम्या) —b) N1 V D4 धभिरक्षथ —After 5ab, Ñ V B2-4 D12 ins while D2 ins after 4ab

1155* क्व गच्छता न मृत्युवा भविता वानरर्षभा ।
मतश्चेत् सति संग्रामे वर मृत्युर्भवाद्वलाम् ।
जीवितं चापि मृत्युवा नास्त्याहमवशकारित ।
योधधर्मं पुरस्कृत्य युध्यध्व वानरोत्तमा ।

[D2 om l 1 —(l 1) B2 क गन्तव्या —(l 2) D2 सर्वे न (for सर्वेषे) —V1 om l 3 —(l 3) Ñ V1 B2 3 चापि, D12 चा न (for चापि) B2 3 मृत्युर्वा V2 [आ]त्मवश-कारिति, B4 °कारित, D12 रा वशकारिण (for [आ]त्मवश-कारित) —(l 4) B1 यथाधर्मं Ñ2 B1 वानरर्षभा (for °रोत्तमा)]

—c) Ñ1 नाथ, N2 V2 3 B3 4 नैतद्, D4 भज (for न अलं)

6 D2 4 8 T2 om (hapl ?) 6ab D12 reads 6ab after 8d —a) G2 उच्छ्रितम् Ś N2 B D2 3 9 12 13 T2 3 G3 वृता (for मता) —b) Ś Ñ1 V2 3 B D1 2 3 4 13 13 वानराणां (for राक्षसानां) N2 महाचमू —c) N V2 3 B2-4 विक्रम्य N1 विधमिष्यामि V2 B2-4 D2 4 4 विधमिष्यामि G1 विहनिष्यामो (for विधमिष्यामो V2 परिक्रम्य निहनिष्यामि

7 a) D2 T2 M1 पा D7 G2 M1 2 4 (for तु) D2 1 T3 G1 समाश्वस्य G2 3 M2 समाश्वस्ता —V2 om 7c-8b —c) D2-11 वृक्षाद्रिहस्ता हरय —d) D2 समवस्थ (sic) D10 11 T2 3 G2 रणाजिरे D7 G2 युद्धाय समवस्थिरे —For 7, Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 subst, V2 subst l 1 only for 7ab

1156* कृच्छ्रेण महता स्वस्था सस्वस्थ च परस्परम् ।
शिलापादपहस्तास्ते तस्थु समरमूर्धनि ।

[(l 1) Ñ2 V B2-4 तु समाश्वस्ता B1 महता युद्धस्य, D1 2 °तावस्ता (for महता स्वस्था) Ñ1 ते कृच्छ्रेण समाश्वस्ता (for the prior half) —B1 om from the post up to the prior half of l 2 D4 ते कृच्छ्रागता सर्वे पुन स्वस्थाश्च वानरा —(l 2) B2 न (for च) B1 समर (for समाम)]

8 V2 om 8ab (cf v l 7) —a) T2 Ct निवार्य, G2 निवृत्तास् (for निवृत्य) T 3 सुसंक्रुद्धा, G M2 सु संरब्धा Ś Ñ1 D1-3 4 12 13 त महात्मा (Ś D2 12 °हयान्) निवृत्तास्तु (Ñ2 °वर्तिता, D1 3 12 °श्च) N2 V1 B2-4 समितं च (B2 तु) संक्रुद्धा, V2 B1 D2 ते निवृत्ता महाकाया, D2-11 ते निवृत्य तु संरब्धा (D2 °रुद्धा) —Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 transp 8c and 8d —b) M2 महौजस (for वनौकस) —c) V B D1 9-12 निजघ्नु, G2 निजघ्नुस्ते —d) B2 1 कुञ्जरा इव (by transp) B2 (m also as in text) समरे विशंता इव G2 वानरास्तु महौजस —After 8d D12 reads 6ab —G2 om 8e-9 —e) V2 B2 3 गिरिवरा (B2 °षा)ग्रैस्तु T2 गिरिभि शृङ्गैश्च (hypm) Ś D2 9 13 प्रांशुभि शा (D2 शा)खाग्रैश्च, V2 प्रांशुभिश्च पुलैश्चापि, B1 D1 3 12 प्रांशुभिर्जाणत्रु (B1 °उत्र) हैश्च, D2 प्रांशुभिर्वृक्षाग्रैश्च —f) V2 गिरिसारैर् (for शिलाभिश्च) B1 समरत, M1 2 महाबले T2 कुम्भकर्ण महाबलम्

9 G1 om 9 (cf v l 8) M2 repeats 9ab after 9cd —a) Ś N2 V1 B1 D2 12 तरुभि, D1 वृक्षैश्च M2 (first time) विस्फोटे (for कम्पते) N1 2 D4 पुष्पितैश्च वृक्षैश्च V2 3 B1 4 D1-4 12 वध्यमानो न चुक्षुभे —After 9ab N2 B1 D4 ins.

1157* पर्वतैर्मुद्गरैश्चापि गदाखड्गैः परश्वधैः ।
पवनात्मज विद्युत्कम्प्यमानो न चुक्षुभे ।
नीलस्तु परमक्रुद्धः कुम्भकर्णं प्रवेगवान् ।
प्रासादभिमुखस्तूर्णं शैलशृङ्गमथो क्षिपत् ।

G 6 45 16
B 6, 66, 12
L 6 45 15

सोऽपि सैन्यानि सक्रुद्धो वानराणां महौजसाम् ।
ममन्थ परमायत्तो वनान्यग्निरिवोत्थितः ॥ १०
लोहितार्द्रास्तु बहवः शेरते वानरर्षभाः ।
निरस्ताः पतिता भूमौ ताम्रपुष्पा इव द्रुमाः ॥ ११
लङ्घयन्तः प्रधावन्तो वानरा नावलोकयन् ।
केचित्समुद्रे पतिताः केचिद्गगनमाश्रिताः ॥ १२

[(l 1) N₁ च (for म) —(l 4) D₄ नान्म् (for °त्थत)]

—Then V₁ B₃ D₄ cont while S N₂ V B₁ ₃ ₄ D₁ ₃ ₈₋₁₃ ins after 9ᵃᵇ

1158* तत पर्वतमुत्पाट्य द्विविद प्लवगर्षभ ।
दुद्राव ज्वलनाकारो राक्षस सुमहाबल ।
स त महाशैलनिभ चिक्षेप प्लवगाधिप ।
तमप्राप्य महाकाय तस्य सैन्यमपोथयत् ।

[(l 1) B₂ नाग समुत्पाट्य Ś द्विविद N₁ D₄ द्रुमिद (for द्विविद) D₃ प्लवगर्भ (unmetric) —D₁ om (hapl) l 2 3 —(l 2) N V₁ ₂ B₃ ₄ D₄ ज्वलनाकार D₃ ज्वलनाभ्य स N₁ भीमविक्रम N₂ V B₂ ₄ D₄ भीमविक्रम (V₃ B₃ °म) B₁ D₃ ₁₁ स महाबल (for सुमहाबल) —(l 3) N₁ नैल (for म त) N₂ ₂₂निभ (illeg) B₃ पोतनिभ (for शैलनिभ) D₄ महाशैलनिभ नाग (for the prior half) N V B₃₋₄ D₄ त(N₁ D₄ स V₂ ₃ च)महाबल B₁ D₃ ₃ ₁₀ प्लव(D₃ °व [unmetric])गर्भ —D₁ om l 4 —(l 4) B₃ (n also) D ₃ त (D₁₃ च) प्राप्य B₁ महामान (for °काय) D₃ तमप्रतिमकर्माण (for the prior half) Ś D₈ ₁₃ सर्वं (for तस्य) Ś B₁ D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ सैन्ये प्पात ह]

—Then V₃ cont

1159* शतशः पादपान्वीरांश्छित्त्वा महाबलः ।

—While D₄ cont (owing to om) 1160* after 1158*

—D₁ om 9ᶜ —l t of 1160* —ᶜ) B₁ गाणन्न (for गाधन्तु) —ᵈ) Ś B₁ ₄ D₂ ₈ ₁₂ ₃ विपुला D₉₋₁₁ बहुव M₃ पपता (for शतम) N₁ विशीर्णा विपुला शिला S₁ V B₃ भग्नितं महाशिला ₃ D₃ न्यशीर्यंत महाबला —ᵉ) D₁₁ T₃ पुष्पिताग्रैश्च M₁ ₂ निरिरुग्णानि वृक्षा ₄ —ᶠ) Ś D₁ ₁₂ तान्म पेतुर D₁ ₁₃ पेतुर्भग्ना (by transp) D₃ भिन्ना पेतुर

10 D₄ om 10 (cf v l 9) —ᵃ) Ś D₁ ₈ ₁₁ सन् द्वि N V₂ ₃ B₃₋₄ स तु V₁ B₁ स च D₃ ₁₃ तु ₃ G₁ M₃ पुन M₁ ₂ तत (for सोऽपि) G₂ सोऽपि तत्र सुसंरब्धा —ᵇ) N₂ D₁₁ वनौकसां G₂ महाबल (for महौजसाम्) Ś D₈ ₁₃ द्रुमपाषाणै राक्षस —ᶜ) S N₂ V₂ B ₁ D₁ ₈ ₁₂ ₁₃ परमायत्तो —ᵈ) D₃ वनम् B₃ इवाहित D₃ समुत्थित (for इवोत्थित) D ₃ वनान्यग्नि चोत्थित —After 10 S N V B D₁₋₃ ₈₋₁₃ ins while D₄ cont after 1158*

1160* वानरास्तु सुसक्रुद्धा गिरिशृङ्गैर्महाबलाः ।
राक्षसानामनीकानि विनिजघ्नुः सहस्रशः ।
तच्चैकवेगाभिहत हताश्वरथवारणम् ।
रक्षोरुधिरसङ्कुद्दं बभूवायोधनं महत् ।
रथिनो वानरेन्द्राणां शरैः कालान्तकोपमैः । [5]
शिरांसि सहसा जह्रुर्नदन्तो भीमनिःस्वनाः ।
वानराश्च महात्मानः समुत्पाट्य महाद्रुमान् ।
रथानश्वान्गजानुष्ट्रान्राक्षसांश्चाप्यमर्दयन् ।

[D₄ om l 1 —(l 1) N₁ V₁ अपि हि N₂ V₂ ₃ B₃ ₄ तु क्रुद्धा (for तु सुसं) Ś D₄ गिरिशृङ्गा —(l 2) D₃ reads in marg from सनीकानि up to गजान् (see var) in l 8 N V₂ B निजघ्नुस्ते (B₁ ₄ °श्च) V₃ जघ्नुरे च (for विनिजघ्नु) D₂ समन्तत —(l 3) Ś D₄ तमाशु D₃ तथात (for तच्चैक) N V B₃₋₄ D₄ वेगाभिहत B₃ D₄ हतांश —D₃ om from रथ up to निःस्व in l 6 N₂ V B₃ ₄ -रथ वाहन B₁ D₂ ₁₃ वारणे B₃ D₄ हतस्यन्दि (for -रथवारणम्) —(l 4) Ś B₃ D₁ ₁₃ -संक्लिन्न (for -संकु°) —(l 5) N₁ D₄ कालानल- D₁ °पन्न- (for °न्तक-) —(l 6) N₁ D₄ सर्वे (for सहसा) N₂ B₃ D₁₃ जह्नु Ś D₁ ₂ ₈ ₁₂ ₁₃ भीमनिःस्वना N V B₃₋₄ D₄ युद्धलालसा B₁ भीमदर्शना —(l 7) N₁ समुत्पाट्य सद्रुमान् (for the post half) —(l 8) B₂ रथाश्वनागान् D₄ गजाश्वनान् (for गजानुष्ट्रान्) Ś B₁ D₁ ₈ ₁₂ ₁₃ रथिनश्च ग(B₂ D₁ ₁₃ °थान्श्वान्ग)जानुष्ट्रान् D₃ रथानश्वान्गजान् (for the prior half) N₁ D₄ [अ]मर्दयन् B₂ [अ] प्रमर्दयन् D₁ ₃ [अ]व(D₃ -म)र्दयन् D₁₃ ममर्दयन्

11 ᵃ) N₁ लोहितार्द्रा हि B₁ ₄ D₄ °द्राश्च D₄ °द्रास्तु D₂ G₂ ₃ M₃ ₄ हताः (for बहवः) —ᵇ) N₁ V B₃ ₄ रक्तशयना ₃ D₃ रणभूमिगता G₁ या समाधिता ₃ G₂ राक्षसैर्हता M₁ ₂ बहवो युधि M₃ युधि वानरा (for वानरर्षभा) —After 11ᵃᵇ G₁ reads 13ᵃᵇ repeating it in its proper place —N₃ om 11ᶜᵈ —ᵈ) B₁ ताम्रवर्णा D₄ °वर्णा G₁ ताम्रपुष्पा (for ताम्रपुष्पा) N₁ V C₂ प्रफुल्ला (C₁ पुष्पिता) इव किंशुका (N₁ पादपा) G₃ ₃₋₅ द्रुमा (damaged)

12 Ś N V B D₁ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ read 12 after 13ᵃᵇ —ᵃᵇ) D₃ लङ्घन्त (sic) (for लङ्घ) V V₃ B₃₋₄ व्यलोकयन् S N₁ B₁(m) D₁ ₈ ₁₂ ₁₃ केचिद्यान्ति च (B₂ प्रद्रवन्ति च) धावन्तो निरपेक्षा प्लवगमा —ᶜ) S N B₃₋₄ D₄ पतिताः समुद्रे सत्वर —ᵈ) N V B D₁ ₈₋₁₃ गगनं क्वचिद् (by transp) D₃ गगनमगमन् D₁₃ क्वचिदह नभ्रूः M₁ ₂ क्वचिद्गगनम् D₃₋₁₁ समाश्रिता (for माश्रिता)

वध्यमानास्तु ते वीरा राक्षसेन बलीयसा ।
सागरं येन ते तीर्णाः पथा तेनैव दुद्रुवुः ॥ १३
ते स्थलानि तथा निम्नं विषण्णवदना भयात् ।
ऋक्षा वृक्षान्समारूढाः केचित्पर्वतमाश्रिताः ॥ १४
ममज्जुरर्णवे केचिद्गुहाः केचित्समाश्रिताः ।
निपेतुः प्लवगाः केचित्केचिन्नैवावतस्थिरे ॥ १५

तान्समीक्ष्याङ्गदो भग्नान्वानरानिदमब्रवीत् ।
अवतिष्ठत युध्यामो निवर्तध्वं प्लवंगमाः ॥ १६
भग्नानां वो न पश्यामि परिगम्य महीमिमाम् ।
स्थानं सर्वे निवर्तध्वं किं प्राणान्परिरक्षथ ॥ १७
निरायुधानां द्रवतामसंगगतिपौरुषाः ।
दारा ह्यपहसिष्यन्ति स वै घातस्तु जीवताम् ॥ १८

G 6 45 29
B 6 66, 20
L 6 45 27

---

13 T1 om (hapl) 13–15^b G1 repeats 13^ab here (cf v l 11) B1 reads 13^ab in marg —^a) Ś B1 D3 12 ततो (for तु ते) M1 2 वीरास्त (by transp) Ñ2 V B2–4 वानरा वध्यमानास्ते —^b) Ś Ñ V B2 4 D1–4 8 12 13 जघन्यत , B1 विपश्चिता, B2 त्रिपंसित्र , D10 11 G ष तीक्ष्णा (for बलीयसा) —^c) Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D1–4 8 12 13 सतीर्णा , D7 G2 M1 2 वै तीर्णा , G3 वं तूर्णं (for ते तीर्णा) —^d) D6 T1 M2 प्रदुद्रुवु , G1 damaged (for [प]थ दुद्रुवु)

14 T1 om 14 (cf v l 13) B1 reads 14^ab in marg —^a) Ś B1 D1–3 8 12 13 [स]थ निम्नानि, Ñ2 V B2–4 च निम्नानि, D5 6 9–11 जद्द निम्न (for तथा निम्न) D4 सब जले निमग्नाश्च —^b) D1 7 9–11 विवर्णा , D6 विदीर्णं (for विषण्ण) Ś B1 D1–3 8 12 13 मूढा (for भयात्) —After 14^ab, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 read 12 —D1 13 om (hapl) 14^c–15^b —^c) Ś Ñ V B D1–4 8 13 कश्चिद् (for ऋक्षा) D12 समारुह्य, G2 M2 उपारुह्य (for °रूढा) —B1 om 14^d Ś Ñ V B1–4 D2–4 8 12 transp 14^d and 15^a —^d) Ś Ñ V1 2 B2–4 D2–4 8 12 केचिद्गि रीनारुरुहुर, V1 भारुरुहुर्गिरिं कश्चिद् , D7 G1 गोपुच्छास्तथा श्रिता गुहा (G1 °हां)

15 D1 9–11 T1 om 15^cd (for T1, cf v l 13 and for D1 13, cf v l 14) Ś Ñ V B2–4 D2–4 8 12 transp 14^d and 15^a —^a) Ś Ñ V B D1–4,8 12 ममज्जु (D2 °ज्जु [sic]) कश्चिद्(D4 °न्मज्ज [hypm])र्णवे —B1 om 15^bcd —^b) V2 B2 D12 गुहां, B4 नगान् , D7 G1 गिरिन् (for गुहा) Ś D4 कश्चित्सागरमाश्रित —V2 om 15^cd —^c) D7 T2 G1 निपेतु Ś Ñ2 V1 2 B1–3 D1–4 8 12 13 निपेतुर्वानरा (B1 °र्वंसव) कश्चित् , Ñ1 D5 7–11 T2 G2 3 M1 Ct निपेतु (D6 M4 नि[M5 नि]पेतु) कश्चित्परे ※ Ct निपेतु प्लवगा कश्चिदिति पाठ ※ —^d) Ñ2 B2 4 तत्रावत स्थिरे V1 2 B4 न व्यवतस्थिरे D4 निर्वृत्य तस्थिरे G2 damaged, M5 नैवोपतस्थिरे —After 15 D5–7 9–11 S ins

1161* कश्चिद्भूमौ निपतिता कश्चित्सुप्ता मृता इव ।

[M1 2 भूमौ निरंभिता केचित् (for the prior half)] —Then G1 cont

1162* प्रेक्ष्य भीमाक्षमायान्तमेव ते विप्रदुद्रुवु ।

16 ^a) Ś D1 3 8 12 13 समीक्ष्यैव, Ñ2 V B2 3 तानवेक्ष्य, D2 समीक्ष्य च, D4 प्रसमीक्ष्य (for तान्समीक्ष्य) G3 damaged from द्रो up to 16^c —^cd) Ñ1 V1 2 B1–3 युत, Ñ2 तिष्ठ, V2 एव (for अव) D2 सतिष्ठध्व हि B2 युध्याव, D2 पश्यामो, G1 युध्यस्व (for युध्यामो) Ñ V B1–4 D2 वानरा किं गते(Ñ1 V1 2 B2 मृते, B1 भये)न च (D2 च) (for ^d) Ś B1 D1 3 4 8 12 13 सतिष्ठध्व हि(Ś D4 च, D4 एव तिष्ठत) युध्यामो विद्रुताश्च(D4 °श्चा) हताश्च ये

17 ^a) B4 त्वा (for वो) D4 भग्नाधाश्च च पश्यामि —^b) Ś1 गिरिसस्था, Ś1 B1 D2 4 8 13 परिक्रम्य, Ñ V B1–4 D7 10 11 G2 3 M1 2 Ct परिक्रम्य, Cg as in text (for परिगम्य) D4 मह् त्विमा, D6 महीजसां (for महीमिमाम्) —G3 om 17^c–18 —^c) D4 रण (for स्थान) Ś B1 D1–3 8 13 निवर्तध्वं, Ñ1 निवर्तत्वा, D4 13 निवृत्तास्तु (D12 °श्च) (for निवर्तध्व) —^d) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 युध्यध्व वानरोत्तमा (B2 °र्षभा) —After 17, Ñ2 V B1–4 D11 ins

1163* विद्रुतो मत्यधर्मऽस्मिन्गता सुग्रो क मोक्ष्यथ ।

[D12 निगतो (sic) V मृत्युधर्मे (for मत्य°) Ñ2 न (for क) D12 क्वास्थ्यथा (for क मोक्ष्यथ)]

18 G3 om 18 (cf v l 17) —^a) D4 T2 3 द्रवतो D5–11 क्रमताम् , Ct as in text (for द्रवताम्] —^b) D7 G1 M1 -गतिपौरुष Ś D1 12 सम संभ्रमचेतस, Ñ V B4 D2 असक्तानां गतायुधा B1 अमत्तो हतचेतसां B2 3 भग्नानानां गतायुधां, D1–3 असंगत(D4 °मन)चेतसां, D7 T2 3 द्रुत वो हतपौरुषान् D12 असंगतमचेतसां, G2 युद्धे प्राणार्थिनां तथा ※ Cg असङ्गगतिपौरुषा अप्रतिबद्धपराक्रमा इति वानरसम्बोधनम् ※ —^c) D5–11 Ct [ह्य]प ; G1 [अ]प ; Cm g k as in text (for [अ प] —^d) G1 हि (for वै) D10 11 सुग्रीवतां M2 सुग्रीविनां —For 18^cd Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

1164* भीमाभीमविक्रमास मयो यो ह्यमन्यत ।

[Ñ V1 2 B2–4 D4 भीमेद् V2 B1 भीमविक्रम, Ñ B2–4 यत (for मास), Ñ V1 2 B2 4 D4 मो; B2 च D1 2 च (for यो) D1 2 जयन्त]

G 6. 45. 29
D, 6 66 21
L 6 45 28

कुलेषु जाताः सर्वे स्म विस्तीर्णेषु महत्सु च ।
अनार्याः खलु यद्भीतास्त्यक्त्वा वीर्यं प्रधावत ॥ १९
विकत्थनानि वो यानि तदा वै जनसंसदि ।
तानि वः क्व च यातानि सोदग्राणि महान्ति च ॥ २०
भीरुप्रवादाः श्रूयन्ते यस्तु जीवति धिक्कृतः ।
मार्गः सत्पुरुषैर्जुष्टः सेव्यतां त्यज्यतां भयम् ॥ २१
शयामहे वा निहताः पृथिव्यामल्पजीविताः ।
दुष्प्रापं ब्रह्मलोकं वा प्राप्नुमो युधि सूदिताः ।
संप्राप्नुयामः कीर्तिं वा निहत्वा शत्रुमाहवे ॥ २२
न कुम्भकर्णः काकुत्स्थं दृष्ट्वा जीवन्गमिष्यति ।
दीप्यमानमिवासाद्य पतंगो ज्वलनं यथा ॥ २३

---

19 ᵃ) Ś D1.2.8.11.13 सर्वे स्मो, N1 V1 सर्व तु N2 V2.3 B D2 सर्वेषु, D10.12.13 सर्वेसिद्, T1 सर्वस्माद् (for सर्वे स्म) —ᵇ) D6 महात्मसु (for महत्सु च) —After 19ᵃᵇ D6-7.9-11 S ins

1165* क्व गच्छत भयत्रस्ता हस्त्य प्राकृता यथा।

[K (ed) गच्छथ D8 भयत्रस्ता (for °त्रस्ता) D7.9-11 G2 M1 प्राकृता हस्त्यो (by transp)]

—D1 om (hapl ?) 19ᶜ-20 G3 damaged for 19ᶜ —ᶜ) Ś Ñ2 V B D1.3.8.12 अनार्ये, Ñ1 अकार्यं, D13 अनया (for अनार्या) —ᵈ) Ś D8.13 युद्ध, Ñ3 V B2.4 धैर्यं (for वीर्यं) Ś N V B2.4 D2-3.8.12 पलायथ, M3 प्रधाविता (for प्रधावत) B1 त्यक्त्वा वीर्यं पलायथ, D13 त्यक्त्वा वीर्यबलौ यथा

20 D3 om 20 (cf v l 19) B1 reads 20ᵃᵇ in marg —ᵃ) Ś2 Ñ B1.3.4 D1-2.3.12.13 विकत्थितानि B3 योधानि, M3 वै यानि (for वो यानि) —ᵇ) Ś N V1.2 B1.3.4 D1-3.8.12.13 गर्वितः, V3 D9.11 भयद्भिः, B2 गर्जद्भिः, D5 T1 तथा वै, D6 T2.3 G1 सदा वै, G3 कथ्यद्भिः, M1.2 युध्यता M3 कथ्यता G(ed) युद्धार्थं (for तदा वै) Ñ B2.4 जनसंनिधौ —V3 om 20ᶜ-22ᵇ —ᶜ) D3 तानि त्यक्त्वा Ś B1 D1.3.8.12.13 [क्व]च यातानि Ñ1 D7.9-11 G2.3 M3 नु यातानि, Ñ3 B3 प्रनष्टानि, B2 प्रहृष्टानि (for च यातानि) V1.2 B1 क्व तान्यद्य प्रन(V2 °ह)ष्टानि, G1 तानि योध क्व यातानि —ᵈ) Ś D8.12 सुदग्राणि, Ñ V1.2 B2-4 विस्मृतानि, G3 सोद्धृतानि (for सोदग्राणि). Ś Ñ2 V1.2 B2-4 D1-3.8.12.13 गतानि च (B1 वै), Ñ1 हतानि च, B1 स्थितानि च D10.11 G3 M1.2 हितानि च, Cm g as in text (for महान्ति च)

21 V3 om 21 (cf v l 20) —ᵃ) Ś D8-13 भीरो (for भीरु-) Ñ1 V1.2 B1.4 D1 भीरुप्रवादोऽपहता, Ñ2 भीरुप्रवादो महता, B1 भीरुर्युद्धा धूयते य , B3 भीरुवादेन पहता, G3 M3 भीरुप्रवादान्श्रुत्वा च(M3 °स्त्वेव) —ᵇ) Ś D8.12.13 अ स B2 स न3 D1 न प , D3 न च (for यस्तु) D7 (m also as in text) निष्कृत (for धिक्कृत) N V1.2 B2-4 D1 यदि जीवथ धिक्कृ(B3 साकृ)ता , G3 यो जीवति धिगस्तु त —ᶜ) G3 damaged for पैर्जुष्ट Ś Ñ V1.2 B D1-3.8.12.13 M3 मार्गं सत्पुरुषैर्जुष्टं —ᵈ) Ś D1-3.8.12.13 सेव्यमस्तु ; Ñ2 V1.2 B2.4 सेव्यध्व (for सेव्यता) B3 सर्वासमस्त्यक्तजीविता , B1 संयध्व त्यजत संभ्रमं

22 V2 om 22ᵃᵈ (cf v l 20) —ᵃ) D6 G3 M3.4 [s]थ (for वा) Ś V1.2 B1.4 D1-3.8.12.13 स्वप्स्यामो वा(B1 °मश्चा)थ निहता , Ñ B3 शयीमहि हता युद्ध B3 शयामो वापीह युद्धे, D1 गच्छामहायो युद्धे (sic) G (ed) शयामोऽपीह वा युद्धे —ᵇ) Ś B1.4 D1.2.8.12.13 त्यक्तं , M3 हत (for अल्प) ॐ Cv शयामहेऽथ निहता पृथिव्यामल्पजीविता इति युक्त पाठ ॐ —Ś N V B D1-3.8.12.13 transp 22ᶜᵈ and 22ᵉᶠ —ᶜᵈ) B3 तु (for वा) B1 दुष्प्राप ब्रह्मणो लोक D1 दु पार ब्रह्मलोकस्य (for ᶜ) B4 प्राप्स्यामो Ś V2 B1 D1.3.8.12.13 G1 M1.2 Ch प्राप्स्य(M2.3 प्रया M3 प्राप्नु)मो युधि निर्जि(D13 निर्हृ, G1 जीवि)ता , Ñ V2.3 B2.3 D4 प्राप्नुयाम निसू(D8.9 °षू , D1 °नद)दिता (for ᵈ) D9.11 प्राप्नुयामो ब्रह्मलोक दुष्प्राप च कुर्योधि(D9 °गि)भि —After 22ᶜᵈ Ñ2 B3 ins

1166* समग्रा पुत्रदारैर्वा विहरामो यथासुखम् ।
काननानि विचिन्वन्तो नदीः पद्मवनानि च ।

[(1 2) B3 समग्र (for वा)]

—ᵉ) Ñ2 V2 D7.9-11 T2.3 G2.3 M3 अवाप्नुयाम , G3 as in text (for संप्राप्नुयाम) Ś B1.4 D1.3.8.12.13 अवाप्स्यामोऽथ (D13 °च)वा(B1 सत्) कीर्तिं (B1 कीर्ति च), Ñ1 V2.3 B2.3 अवाप्नुयाम वा कीर्ति, D1 आवाप्नुयु समे वा कीर्ति (sic) —ᶠ) B1.4 D1.3.13 हत्वैव, M3 वा हत्वा (for निहत्वा) N1 V1.2 B2.3 D1 G1.2 M1.2 हत्वा शत्रु (G1 शत्रू-हत्वा) महाहवे —After 22, D6-7.9-11 S ins

1167* जीवित वीरलोकस्य भोक्ष्यामो वसु वानरा ।

[D10.11 G1 M1.2 Ch t विहता (for जीवित) D6 G1 जाव Cv as above (for वीर) G2 M3 Cv m g गोक्ष्यामो, Ck t as above (for भोक्ष्यामो) ॐ Cv 'जीवित वीरलोकस्य मोक्ष्यामो वसु वानरा इति " । वीरलोकस्य वीरस्वर्गस्य वसु मूल्य मोक्ष्याम । Cr व(मो ?)क्ष्यामो वसु वानरा इति पाठ ।, so also Cm g k t ; Ct adds 'जीवित वीरलोकस्य मोक्ष्याम ' इति पाठोऽसाधु । नापि तदर्थोनामकत्वम् । तत्र हि ब्रह्मलोकस्य वसु मूल्यभूत जीवित मोक्ष्याम इत्यर्थं कीर्ये भाइ ॐ]

23 B1 om 23ᵃᵇ —ᵇ) Ś D8.12 दृष्ट्वा जीवितुमर्हति —G1 om (hapl) 23ᶜ-24 —ᶜ) B4 वार्यमाण (for दीप्यमानम्) Ś Ñ V B D1-3.8.12.13 G3 समासाद्य, Cg as in text (for इवासाद्य) —ᵈ) B3 पतंगा D7 G1 M1.2 पतंग(M1.2 °गा) इव पावके

पलायनेन चोद्दिष्टाः प्राणान्रक्षामहे वयम् ।
एकेन बहवो भग्ना यशो नाशं गमिष्यति ॥ २४
एवं ब्रुवाणं तं शूरमङ्गदं कनकाङ्गदम् ।
द्रवमाणास्ततो वाक्यमूचुः शूरविगर्हितम् ॥ २५
कृतं नः कदनं घोरं कुम्भकर्णेन रक्षसा ।
न स्थानकालो गच्छामो दयितं जीवितं हि नः ॥ २६
एतावदुक्त्वा वचनं सर्वे ते भेजिरे दिशः ।
भीमं भीमाक्षमायान्तं दृष्ट्वा वानरयूथपाः ॥ २७
द्रवमाणास्तु ते वीरा अङ्गदेन वलीमुखाः ।
सान्त्वैश्च बहुमानैश्च ततः सर्वे निवर्तिताः ॥ २८
ऋषभशरभमैन्दधूम्रनीलाः
कुमुदसुषेणगवाक्षरम्भताराः ।
द्विविदपनसवायुपुत्रमुख्या-
स्त्वरिततराभिमुखं रणं प्रयाताः ॥ २९

C 6 45 0
B 6 66 33
L 6 45 38

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुष्पञ्चाशः सर्गः ॥ ५४॥

24 G3 om 24 (cf v l 23) —a) Ś1 B1 D1-3 6 12 13 स्वान्प्राणान्, N2 V B4 वयतः, B2 3 पश्यत्व (for चोद्दिष्टा) Ñ1 D4 पलायितेन (D4 पलायित्वा [subm]) स्वान्प्राणान् —b) Ś Ñ1 B1 D1 4 6 यान्ह D13 18 यदि (for प्राणान्) D7 T3 2 M रक्ष्यामहे N2 V B3-4 प्राणान्रक्षाम (B4 °क्षथ) सयुगे —M1 damaged for 24cd —c) Ñ1 D4 एकेन खलु भग्नेन, Ñ2 V B3 4 बहूनामेकभग्ना (B4 °वण्ठ)ना, B2 बहूनेकप्रभग्नाना —d) Ś B1 D1 3 6 12 13 यशो नो (D12 वो) ध्व वि (B1 युधि) नश्यति

25 a) N2 V B2 4 D4 6 T1 M3 वीरम्, Cg as in text (for शूरम्) —b) Ś D1 6 13 वानरपना, Ñ V B D1 2 13 वानरा भयात् (for कनकाङ्गदम्) —c) Ś D1 12 13 तदाम्योन्यम् B1 D1 3 12 G1 M1 3 6 तथा (M1 3 °था) वाक्यम् (for ततो वाक्यम्) Ñ V B3-4 D4 विद्रवतस्तदा (D4 °था) वाक्यम् —d) D13 शूद्र (for ऊचु) B1 ऊचु सवविकम्पिता

26 c) D13 तत्र (for न) V3 G1 स्थानकामो (G1 °ल) M1 2 स्थातुकामा (for °कालो) N1 B2 D4 न स्थान (D4 नष्टा न) काल पश्यामो —d) T1 2 च (for न)

27 a) N2 B3 एवमुक्त्वा तु S N V B D1-4 6 12 13 15 शू (D5 °च [unmetric]) रा (for वचनं) —b) D1 12 भेदिरे (sic), D12 सेकिरे (sic) (for भेजिरे) —c) D7 G2 राक्षसम् (for भीमाक्षम्) —d) Ś B1 4 D1 3 6 12 13 राक्षस माहवे N2 V B2 3 राक्षसमुख्यं, G1 2 M3 वानरपुंगवा (for वानरयूथपा)

28 T3 om 28 —a) D5 7 G2 M1 2 च (for तु) Ś N1 B1 4 D1-3 4 12 13 ग्रासाद् (for वीरा) N2 V B2 3 द्रवतस्त्र त ग्रासाद्, D4 द्रवमाणास्त्वतस्त्रासाद् —b) N1 B1 3 (m also) D4 वलीमसा (for वलीमुखा) —c) D4 सत्वैश्च, G1 M3 सान्त्वनैर् (for सान्त्वैश्च) Ś B1 D6 13 (च) वाक्यमानैश्च, Ñ1 दानमा°, V B2 3 D2 3 5 11 T1 G1 M3 (च) वानु° (for बहुमानैश्च) N1 D1 7 9-12 T2 सान्त्वने (D6 T3 सस्मान्त्वै) श्चानुमानैश्च ॐ Cv अनुमानेनोदर्शनं, Cr m g अनुमानं सान्त्वातिशयभेदमहदान्ते (Cm °नादि दृष्टान्तै), Cg °नादिदृष्टान्तप्रयुक्तैर्युक्तिविशेषै), so also Ct ॐ —d) Ś B1 4 D1-4 6 12 13 सव ते वि N V B3 4 M1 2 सर्वे तत्र (for तत सर्वे) —After 28 D5-7 9 11 T1 2 G M ins

1168* प्रदर्पंयुपनीतास्ते वालिपुत्रेण धीमता ।
आज्ञाप्रतीक्षास्तस्थुश्च सर्वे वानरयूथपा ।

[(l 1) D5 7 9-11 T1 M3 च (for ते) M3 वायुपुत्रेण —(l 2) D1 G1 M3 ते (for च)]

29 Ñ1 D9-11 M4 om 29 —ab) G1 कुमुदनीलमैन्द (for मैन्दधूम्रनीला कुमुद) —c) G M1 2 विनद (G °त) (for पनस) G2 वालिपुत्र —d) G1 om रण ॐ Ck अत्र च सर्गमवच्छिन्दन्ति । इदमप्ययुक्तम् । एक प्रकरणत्वात् वृत्तभेदरहितत्वाच्च ॐ —For 29 Ś Ñ2 V B (B3 in marg) D1 4 8 12 13 subst

1169* अथ पुनरपि विपुलप्रभा महौजस
स्तदाहवे गिरितरुपादपायुधा ।
युयुत्सव समुदितभीमविक्रमा
व्यवस्थिता परबलदर्पनाशना ।

[(l 2) B1 तरुयुधे B3 गिरितल B3 °गुल D13 °वर (for °तरु) Ś D8 12 13 तदा बहुविक्रारि (D8 द्रुहुत) शिलाद्रुमा युधा D4 तदाद्रुदितिरितलपादपायुधाना (sic) —(l 4) B3 पुरा D8 अवरिपु (for परबल-)]

५५

G. 6.46 1
B. 6.67 1
L. 6.46 1

ते निवृत्ता महाकायाः श्रुत्वाङ्गदवचस्तदा ।
नैष्ठिकीं बुद्धिमास्थाय सर्वे संग्रामकाङ्क्षिणः ॥ १
समुदीरितवीर्यास्ते समारोपितविक्रमाः ।
पर्यवस्थापिता वाक्यैरङ्गदेन वलीमुखाः ॥ २
प्रयाताश्च गता हर्षं मरणे कृतनिश्चयाः ।
चक्रुः सुतुमुलं युद्धं वानरास्त्यक्तजीविताः ॥ ३
अथ वृक्षान्महाकायाः सानूनि सुमहान्ति च ।
वानरास्तूर्णमुद्यम्य कुम्भकर्णमभिद्रवन् ॥ ४

Colophon D1 om (cont the Sarga) —*Kanda* *na* *ne* N B1 4 D2 4 12 लङ्काकाण्डे —*Sarga* *na* *ne* Ś D2 8 12 वानरसमाश्वासो (D2 °सनो) V1 D4 वानरपरित्राणो N2 वराश्वासनो V B2 4 D1 5 12 वानराश्वासन (V1 D3 °नो) B3 अंगदवानराश्वासन D6 वानरविद्रावनअंगदवाक्य —*Sarga* *no* (figures words or both) Ś1 N2 V2 B3 4 D2 4 5 6 12 13 om Ś1 D1 3 46 N1 V1 45 V1 B1 41 B4 44 D3 7 T1 G M 66 D9 43 T2 71 T3 73 —After colophon G M1 2 3 conclude with श्रीरामाय नमः

55

D1 continues the previous Sarga

1 [illegible] Cm (within brackets) t cite Kataka अत्र सर्गेति (Ct °र्गत्र) छेदो ऽस्मास्वदृष्टिक । एकप्रकरणत्वादुप भेदाभावार्थत कतक [illegible] —[a]) D6 कृत्वा (for श्रुत्वा) D1 वचनस् (sic) (for °वचस्) D2 तथा (for तदा) —[c]) D4 T1 M2 भासाद्य (for आस्थाय) —[d]) D5 G2 वस्तु (for सर्व) V1 D4 युद्धाभिकाङ्क्षिण

2 [a]) D1 समुदा°त, D4 T2 °दार्येत (sic) D8 [illegible] रित G2 M4 °रीरित Cm gt as in text (for समुदीरित) M1 च (for ते) —D12 om 2[cd] —[c]) D4 स्थापितैर्वाक्यैर् —[d]) Ś B1 D1 3 8 10 प्लवगामा B3 D10 G2 वलीयसः (for वलीमुखाः) —After 2 V2 3 B3 4 ins while N2 subst for 3[ab]

11,0* प्रदृष्टाद्गतास्पदाः समासं कृतनिश्चयाः ।
[V2 भागता सर्वे V3 समाम (for समासे)]

3 Ś N1 V B D1 4 6 8 12 13 transp 3[ab] (V3 followed by l 5 11 of 1171*) and 3[cd] —For 3[ab] N1 subst 1170* —[a]) G1 (अ)भवन् G3 तथा (for गता) G1 M1 2 3 4 हृष्टान् (for हर्षं) Ś N1 V B D1 4 6 8 12 13 प्रहृष्टा दानवोत्साहा —[b]) Ś1 D4 6 8 कृतनिश्चय (for °निश्चयाः) —[c]) D1 5 7 सु तुमुले Ś N V B D1 4 8 12 transp सुतुमुलं and युद्धं

4 V3 om 4 —[a]) V1 B1 2 3 D1 4 8 12 13 महाकायान् G1 महाकायान् —[b]) Ś B1 4 D2 4 6 12 13 शृङ्गाणि (for सानूनि) B2 च (for सु) —[c]) Ś N V1 2 3 B D1 4 6 12 13 समुद्यम्य G2 समुद्यम्य G1 भ्राम्य (sic) (for उद्यम्य) —D1 om (hapl) from 4[d] up to the prior half of l 1 of 1171* —[d]) Ś N1 V1 2 B1 2 3 D1 6 8 12 उपाद्रवन् D2 T1 M2 अभिद्रुता (for अभिद्रवन्) —After 4, Ś N V (V3 ins l 5 11 after 3[ab] owing to om) B D1 4 6 12 13 (N V1 2 B3 D2 ins l 5-11) ins

11,1* तान्समापततो दृष्ट्वा कुम्भकर्णः प्रतापवान् ।
अभ्युद्यतमसुरश्रेष्ठो मेघानिव सदागतः ।
ततस्तु स महावीर्यं दृष्ट्वा वानरयूथपाः ।
शिलाश्चोद्यम्य विपुलाः कुम्भकर्णमुपाद्रवन् ।
अङ्गदः कुमुदो नीलो गवाक्षश्चन्दनो हरिः । [5]
मैन्दोऽथ द्विविदश्चैव जाम्बवांश्च वनतस्तथा ।
युगपज्जघ्नुरस्त्रैर्वै कुम्भकर्णं महाबलम् ।
तस्य गात्रं समासाद्य शिला शैलनिभास्तदा ।
व्यक्त इव महाशैले सूत चैव व्यपातयन् ।
सोऽप्युत्थाय रथाद्वीरो गदामुद्यम्य सत्वरः । [10]
वनेनास्यपातयत् पक्षानिव पर्वत ।

[B1 om l 1 D1 om up to the prior half of l 1 B3 reads l 1-4 in marg —(l 1) B3 समुत्पततो (for समापततो) —D1 om l 2 4 —(l 2) Ś1 विद्रावयन् B3 अभ्याभवन् D3 वायवर (sic) D5 सुरश्रेष्ठो D12 स संरब्ध (for सुरश्रेष्ठो) —(l 3) D1 ते (for त) B3 4 महाबल D6 महावीर्यं (for °वीर्ये) B3 om G (ed) नव (for दृष्ट्वा) —(l 4) S D8 12 प्रोद्यम्य —(l 5) Ś N1 V D2 4 6 8 गवयो D1 च गजः (for च गवा) —(l 6) Ś N V B3 4 D4 6 च (for अथ) Ś D1 द्विविदस् D1 नीलो (for नैव) N2 V2 3 B3 4 (s p h i also as above) वनसान् (for वनतस्) V2 वानरा महतस्तथा (for the post half) —(l 7) Ś N1 V2 3 B3 4 D2 6 12 जघ्नुस् N2 जघ्नुर् V2 जघ्नुर् (hypm) D1 D13 ददृशु D4 जघ्नुस् (hypm) (for जघ्नुर्) S N1 D1 4 8 12 महाबलम् (for °बलम्) V1 B1 कुम्भकर्णं महाबलं (for the post half) —(l 8) B3 तस्य (for तस्य) Ś N1 V B3 4 D4 6 12 शिलाश्च N1 शिलास्तु D1 2 शिलास्ता (for शिला शैल°) D12 तस्य गात्रेषु विपुलाः (for the prior half) N1 V2 3 तत ; V1 B3 4 D4 6 पेतुः (for तदा) —(l 9) V1 अपतत् (for व्यपातयन्) N1 D1 पर्वतम् V2 B1 D1 महापर्वत D12 [अ]व्यपातयन् (for व्यपातयन्) —(l 10) D12 महाबल (for सोऽप्यु°) V1 2 रुषेव (for रथाद्वीरो) Ś

स कुम्भकर्णः संक्रुद्धो गदामुद्यम्य वीर्यवान् ।
अर्दयन्सुमहाकायः समन्तात्प्राक्षिपद्रिपून् ॥ ५
शतानि सप्त चाष्टौ च सहस्राणि च वानराः ।
प्रकीर्णाः शेरते भूमौ कुम्भकर्णेन पोथिताः ॥ ६
षोडशाष्टौ च दश च विंशत्त्रिंशत्तथैव च ।
परिक्षिप्य च बाहुभ्यां खादन्विपरिधावति ।
भक्षयन्भृशसंक्रुद्धो गरुडः पन्नगानिव ॥ ७

G 6 46 0
B 6 67 7
L 6 46 0

V B3-4 D1 13 शूलम् (for गदाम्) V3 भवान —(l 11) Ñ V2 3 B2 D1 2 [अ]स्यु(V1 [अ]यु)त्पपात च B3 [अ]भिपपात च B4 [अ]भ्यपतान् (for [अ]भ्युद्यतान्) D4 वेगेनाभ्युद्यतोत्पपात च (hypm) (for the prior half) V3 वेगेनाभ्युदतानि भयानि च पतन (sic)]

5 ª) D4 कुम्भकर्णश्च (for स कुम्भकर्णः) D4 13 सक्रोधो (for संक्रुद्धो) V1 B2 3 D10 11 कुम्भकर्णः सुसं(B3 स्वय)क्रुद्धो —ᵇ) B1 D1 वेगवान् D1 संभ्रमात् (for वीर्यवान्) Ñ V B1-4 शूलमुद्यम्य संभ्रमात् —ᶜ) B4 अथ गत्, D3 मर्दयन् (for अर्दयन्) Ñ2 V1 2 B3 सुमहावेग, V3 B1 D2 स महावीर्य (B1 °कोप, D2 °तेजा) (for सुमहाकाय) Ś D3 12 अर्दयन्स महातेजा, B2 G (ed) मर्दयंस्सु(G [ed] °स्स)महावेग D2 अर्दयंत महाकाय, D3 11 धर्षयन्स महाकाय —ᵈ) Ś Ñ V1 2 B1 4 D1-3 5 13 विचिक्षिपे V3 B2 3 D2 7 10 11 M3 व्याक्षिपद् D12 वीक्ष्य यन्, Cg as in text (for प्राक्षिपद्) Ś D3 12 गिरीन्, N2 हरीन्, D2 परान्

6 Ñ1 reads 6ª 7ᵇ in marg —ª) Ś D3 शत (for सप्त) D1 सप्त चाष्टौ सहस्राणि —After 6ᵇ D4 T1 3 ins

1172* विंशत्त्रिंशत्तथैव च।
 शत साहस्रा चैव
 [l 1 = 7ᵇ]

—D1 om (hapl ?) 6ᵇ-7ª —ᵇ) Ś D3 8 11 12 सहस्राण्यपि B1 सहस्राण्यपि, D4 सहस्रं चैव (for सहस्राणि च) G3 वानरान् (sic) —ᶜ) B1 विकीर्णा D4 निहता (for प्रकीर्णाः) N V B3 नश्यन्त महा(Ñ2 V1 2 हताः) B2 बहोत्सिहता (for प्रकीर्णाः शेरते) —ᵈ) N V B2 3 तक्षसा D3 7 चोदिता, D1-11 ताडिता D3 पातिता T2 3 पीडिता G1 2 M3 बाधिता, Cg as in text (for पोथिताः) Ś B1 4 D2 4 8 12 कुम्भकर्णनिपाति(B1 °पीडि)ता

7 D1 om 7ª M1 reads 7ªᵇ in marg (for both cf v l 6) —ª) B3 दशाष्टौ (for च दश) —ᵇ) V3 शतं तथा, D4 च वानरान् (for थैव च) Ś B1 D1 3 8 12 त्रिंशद्विं(D2 दशाष्ट)शत(D च)वानरान् Ñ V1 B3 त्रिंशत विंशतिं(V1 त्रिंशत) तथा V2 विंशतिं त्रिंशतिं तथा B1 त्रिंशत्त्रिंशच्छत तथा D12 त्रिंशतिं त्रिंशत कपीन् —ᶜ) Ś Ñ V1 2 B1-4 D1-3 8 12 13 सपरिक्षिप्य, B1 सप्त गृह्य च D2 G1 M3 परिक्षिप्य च, G1 परिक्षिप्यत G (ed) स समृह्य तु Cg as in text (for परिक्षिप्य च) V3 सपरि***** (illeg) —ᵈ) D3 7 10 11 G1 खादन्स D4 M1 2 भक्षयन्,

D3 खादयन्, Cg as in text (for खादन्वि) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 विनिक्षिपेत्स(B1 3 च) राक्षस —After 7ᶜᵈ, D4 ins

1173* नखैरो गजराजास्ये क्षेपयामास राक्षस ।
 नासिकाश्रवणरन्ध्राच्च निसृता वानरा पुन ।

—Ś B1 D1-3 8 12 om 7ᵉᶠ —ᵉ) M1 2 खादंस्तु (for भक्षयन्) G1 सुमहाक्रुद्धो (for भृशसं°) ✿ Cg पन्नगान् भक्षयन्निवेति गरुडविशेषणम् ✿

—For 7ᵉᶠ Ñ V B2 4 D4 13 subst

1174* यथा वनचरं नागं प्रभिन्नकवचो बली।
 तथा वानरसैन्यानि स मृद्नन्पर्यधावत।

[(l 1) V3 वनचर D4 रिपुबलं D13 हि बलवान् (for वनचरं) D4 13 करी (for कवचो) —(l 2) B2 अथ, D4 स च (for तथा) Ñ2 * * धावत (illeg) V3 पर्यधावत B4 पर्यधावयत् D4 मृद्नन् पर्यधावत, D13 समृद्ध पर्यधावत (for the post half)]

—After 7 D1-7 8-11 S ins B3 cont l 1 only B3 cont l 1-2 only after 1174*

1175* कुम्भकर्ण च समासाद्य संगम्य च ततस्तत ।
 वृक्षानादित्य हरयस्तस्थु संग्राममूर्धनि।
 ततः पर्वतमुत्पाट्य द्विविद प्लवगर्षभ ।
 दुद्राव गिरिशृङ्गाभ विलम्ब इव तोयद ।
 त समुत्पाट्य चिक्षेप कुम्भकर्णाय वानर । [5]
 तमप्राप्तो महाकाय तस्य सैन्येऽपतत्तदा ।
 ममर्दाश्वान्गजांश्चापि रथांश्चैव नगोत्तम ।
 तानि चान्यानि रक्षांसि पुनश्चान्यद्गिरे शिर ।
 तच्छैलवेगाभिहत हताश्व हतसारथिम्।
 रक्षसा रुधिरक्लिन्न बभूवायोधन महत्। [10]
 रथिनो वानरेन्द्राणां शरै कालान्तकोपमै ।
 शिरांसि नर्दतां जह्रु सहसा भीमनिस्वना ।
 वानराश्च महात्मान समुत्पाट्य महाद्रुमान्।
 रथानश्वान्गजानुष्ट्रांश्चैव राक्षसानभ्यसूदयन्।

[(l 1) B3 समासाद्य (for समासाद्य) —(l 2) D4 T2 3 समर (for संग्राम) C? समवस्थु रणाजिरे (for the post half) —(l 3) For l 3 and 6 cf v l 6 54 1158* T3 moth eaten for तत —(l 4) G1 M1 2 शृङ्गाभ (for शृङ्गाभ) D4 4 T1 M1 1 पल्व Cng t as above (for विलम्ब) —(l 5) G3 तद Cg t as above (for त) D6 4 T M3 Cg समुत्पाट्य D7 G1 M1 2 समुत्क्षिप्य D6 T G1

G 6 46 14
B 6 67 15
L 6 46 13

हनुमाञ्शैलशृङ्गाणि वृक्षांश्च विविधान्बहून् ।
ववर्ष कुम्भकर्णस्य शिरस्यम्बरमाश्रितः ॥ ८

तानि पर्वतशृङ्गाणि शूलेन तु बिभेद ह ।
बभञ्ज वृक्षवर्षं च कुम्भकर्णो महाबलः ॥ ९

ततो हरीणां तदनीकमुग्रं
दुद्राव शूलं निशितं प्रगृह्य ।
तस्थौ ततोऽस्यापततः पुरस्ता-
न्महीधराग्रं हनुमान्प्रगृह्य ॥ १०

स कुम्भकर्णं कुपितो जघान
वेगेन शैलोत्तमभीमकायम् ।
स चुक्षुभे तेन तदाभिभूतो
मेदार्द्रगात्रो रुधिरावसिक्तः ॥ ११

स शूलमाविध्य तडित्प्रकाशं
गिरिं यथा प्रज्वलिताग्रशृङ्गम् ।
बाह्वन्तरे मारुतिमाजघान
गुहोऽचलं क्रौञ्चमिवोग्रशक्त्या ॥ १२

M1 Cg k कुम्भकर्णस्य (for °कर्णस्य) M1 s कुम्भकर्णस्य चोपरि (for the post half) & Cg कुम्भकर्णस्य कुम्भकर्णस्य & —(I 6) D4 s 11 G1 Ct तमाप्य M2 तमाप्य M3 स त माप्य D4 10 11 T2 G3 महाशदृ ; D7 G3 M2 s °ज्रैन्य (for °वाय) D5 स्वस्य D7 भस्य (for तस्य) D5 T1 G1 M3 तदा (for तत) M2 s पुषान ह (for °पततः) D7 G1 s त मे वे वधन सत्त्रा(G2 °स) (for the post half) —(I 7) D2 G1 s [प]व (for [अ]पि) T3 नमोच्चमे G3 महाशूधान्, M3 नगाप्य मान् (for नगोत्तम) D5 11 चापि गजोत्तमान् —(I 8) G1 चिक्षेप (for तानि च) D5 11 (with hiatus) एव (for पुनस्तु) —(I 9) M3 पव (for शैल) D5 7 T1 2 G1 2 शूलाभिहत T3 न्यारण (for सारथिम्) —(I 10) M1 2 मधहत (for [मा]योधन भहद) —(I 11) D5 T1 2 राक्षस (for रथिनो) M1 2 3 कालान्तोपमै —(I 12) D10 11 T G1 M1 2 तस्तौ G2 च तान (for नर्देतौ) D5 जहे (sic) (for नद्) D7 G2 राक्षमा (for सहसा) D4 5 10 निस्वना D7 G2 M3 नहता D5 T1 2 M1 2 निस्वन (for निस्वना) —(I 14) D5 T1 2 G2 3 स्थानुद्या गजा(G2 ° सर)न्मवान्(for the prior half) D5 T रक्षसाम् G3 सहसा (for राक्षसान्) G3 M1 2 चापि (for अपि)]

8 ᵃ) B1 शूलांश्च (for शृङ्गाणि) —D1 om (hapl) 8ᵇ 9ᵃ —ᵇ) D5 11 शिलाश्च (for वृक्षांश्च) D7 G3 गुरून्, D5 11 द्रुमान् (for बहून्) Ś D2 8 12 नानायेध सहस्रश —ᵈ) D5 आस्थित (for आश्रित) Ś N1 V3 B1 D2 4 8 12 13 शरार वानरसत्तम(N1 V2 B1 D2 4 12 °पम)

9 D1 om 9ᵃ (cf v I 8) —ᵃ) G2 शैलानि (for शृङ्गाणि) —ᵇ) D5 11 G1 M3 स (for तु) D5 T1 शूले नाहु D7 G3 शूलाग्रेण (for शूलेन तु) N2 V B1 2 D7 G3 ह D5 I2 च (for ह) Ś N1 B1 D1 4 8 12 13 परमाहवे (for तु बिभेद ह) —ᶜ) N2 बिभेद (for बभञ्ज) B2 जाले (for वर्षं) Ś N1 B1 D1 4 8 12 13 बिभेद परमायस्त (N1 D4 °मकुद् , B1 °माविह) —ᵈ) Ś N1 B2 D1 4 8 मदोत्कट D13 रणोत्कट (for महाबलः)

10 D11 om (hapl) 10ᶜᵈ —ᶜ) Ś N1 B1 4 D1 2 8 12 13 प तस्य, N2 V B2 3 G1 M3 तु तत, D12 11 T1 G3 स तस्य (for ततोऽस्य) B1 [आ]द्रवत , D5 [आ]दवित (for [आ]पतत) D5 तस्थैव तस्यापुरत पुरस्तात् (sic) —ᵈ) V1 V1(also) 1 1 B2 गृहीत्वा (for प्रगृह्य) B1 महीधर खे हनुमान्पुरस्तात्

11 ᵃ) D5 कुम्भकर्ण —ᵇ) G1 नगेन, G3 शैलेन (for वेगेन) T1 शैलोपम (for °सम) G2 3 भीमकाय —ᶜ) D5 9 11 T2 3 G2 3 M1 2 3 Ck t स (for स) D5 सदा (for तदा) G2 प्रभीतो (for [अ]भिभूतो) —ᵈ) D5 रुधिरार्द्रसिक्त & Cg मेदार्द्रगात्र रुधिरार्दे & —For 11 Ś N V B D1 4 8 12 13 subst

11,6* ततः पतत्रा गिरशाङ्गसङ्कु
जघान शैलेन कपिप्रवीर ।
स चापि तत्राभिहतस्तरस्वी
न चुक्षुभे कालसमप्रभाव ।

[(I 1) N1 गिरिशृङ्गसङ्कु N1 V D1-4 स कुम्भकर्णं कुपितो जघान (N2 B2 °लोऽभ्युपेत्य) —(I 2) D12 शूलेन (for शैलेन) V1 2 B2 4 शैलेन तेन प्लवगप्र(B4 °गेन्द्र)वीर V2 शूलेन वै तेन हरिप्रवीर —(I 3) B1 वशवी (for तत्र ?) —(I 4) D2 om न]

—Thereafter N2 D4 cont

1177* स कुम्भकर्ण कुपितो यमोपम
प्रगृह्य शूल मशनिप्रकाशम् ।

[(I 1) N2 कुपितः प्रधावन् (for °तो यमोपम)]

12 ᵃ) N2 आदाय D5 T2 3 उद्यम्य (for आविध्य) —ᵇ) D5 यथा गिरिं (by transp) D7 गिरिर्यथा (for गिरिं यथा) T1 नूज्वालन (sic) (for प्र°) D7 10 11 [अ]ग्रिशृङ्ग (for [अ]ग्र) N V B1 T1 G1 2 M1 2 3 गिरिर्यथा प्रज्वलिताग्निशृङ्ग —ᶜ) B1 स्वकावरे, D5 भुजान्तरे (for बाह्वन्तरे) D11 प्रानघान (for आज°) —ᵈ) G1 यथा (for ऽचलं) Ś B4 D1 2 8 10 12 [आ]त्मशक्त्या (for [उ]ग्र°) N1 D4 गुहरिता क्रौञ्चमिवात्मशक्ति

स शूलनिर्भिन्नमहाभुजान्तरः
प्रविह्वलः शोणितमुद्वमन्मुखात् ।
ननाद भीमं हनुमान्महाहवे
युगान्तमेघस्तनितस्वनोपमम् ॥ १३
ततो विनेदुः सहसा प्रहृष्टा
रक्षोगणास्तं व्यथितं समीक्ष्य ।
प्लवंगमास्तु व्यथिता भयार्ताः
प्रदुद्रुवुः संयति कुम्भकर्णात् ॥ १४
नीलश्चिक्षेप शैलाग्रं कुम्भकर्णाय धीमते ।
तमापतन्तं संप्रेक्ष्य मुष्टिनाभिजघान ह ॥ १५
मुष्टिप्रहाराभिहतं तच्छैलाग्रं व्यशीर्यत ।
सविस्फुलिङ्गं सज्वालं निपपात महीतले ॥ १६
ऋषभः शरभो नीलो गवाक्षो गन्धमादनः ।
पञ्च वानरशार्दूलाः कुम्भकर्णमुपाद्रवन् ॥ १७
शैलैर्वृक्षैस्तलैः पादैर्मुष्टिभिश्च महाबलाः ।
कुम्भकर्णं महाकायं सर्वतोऽभिनिजघ्निरे ॥ १८
स्पर्शानिव प्रहारांस्तान्वेदयानो न विव्यथे ।
ऋषभं तु महावेगं बाहुभ्यां परिषस्वजे ॥ १९

G 6. 40 26
B 6. 67. 26
C 6 46 24

13 a) Ś N1 B1 D1-4. 8. 12. 13 स तत्र वीरोऽभिहत स्तनान्तरे —b) Ś Ñ V2 B1. 3 D4. 7. 13 तु, V3 B2. 4 D1. 8. 12 स (for प्र) Ñ1 V B2. 3 D4 उद्गिरन् (for उद्वमन्) D5. 11 तथा (for मुखात्) G2 शोणितविग्धगात्र —c) Ś Ñ V B D1-4. 8. 13 महायशा (D6 यशा in marg) D12 महौजा, M3 महाकपिर् (for महाहवे) —d) T3 स्वनित (for स्तनित) D2. 6 T1. 2 M3 स्वनोपम (for °पमम्) Ñ B2. 4 D4 G1 G(ed) स्तनितोपमस्वन (Ñ °न, G(ed) °र), B3 स्तनितो महास्वन, M2 स्तनितोपम तत Ś V B1 D1-3. 8. 13 यथा तपाते जलदो (V B3 D1-3 सजलो) बलाहक, D13 पपात भूमावथ नष्टचेता

14 b) D5 तु (for त) Ś Ñ V B D1-4. 8. 12. 13 निशम्य, M1. 2 निरीक्ष्य (for समीक्ष्य) —c) D2 ते (for तु) G2 भूत्वतवा, Cg as in text (for भयार्ता) Ś Ñ1 V B1 D1-4. 8. 12. 13 चापि तथा भय(Ñ1 D4 हि तद्वत्)धार्ता, Ñ2 चाशु भयादिवार्तवा, B2-4 चापि तथा (B2 °दा) भयार्ता —d) D6 T1 G M2. 3. 4 कुम्भकर्णं, Cg as in text (for °कर्णात्) Ś D8. 12 प्रदुद्रुवुस्त सहसा भया(D8 भ्रमा)र्ता, Ñ V B D1. 13 प्रदुद्रुवुस्ते सहसैव (B1 D1. 8. 12 °सा स) भीता (B1 °ता) D4 प्रदुद्रुवुस्तत्र सहैव भीता —After 14, D5-7. 9-11 S (except G2) ins

1178* ततस्तु नीलो बलवान्पर्यवस्थापयन्बलम् ।

15 a) D5. 7. 9-11 T1 प्रतिचिक्षेप, D6 T2. 3 प्रचिक्षेप च (for नीलश्चिक्षेप) Ś D8. 12 शैलेन्द्रं (for शैलाग्रं) —After 15a D5 ins

1179* योजनत्रयविस्तृतम् ।
पञ्चयोजनमुच्छ्रायं

—D5 om 15b-16a —b) N1 D4 रक्षसे, N2 V B2. 4 सयुगे (for धीमते) G2 कुम्भकर्णस्य धीमतः —c) Ñ1 D1-3 D8. 10. 11 T1. 2 तदापतन्तं, N2 कुम्भकर्णस्तु, G1 तदापतन्तं (for तमापतन्तं) D2 तु (for स) —d) Ñ V B D1. 2 M1. 2 स, D13 तदा, G1. 2 हा (for ह)

16 D5 om 16a (cf v l 15) —b) Ñ1 V2 B4 D4 शैलाग्रं तद् (by transp), Ñ2 V1. 3 शैलाग्रं त, B2 तच्छैलाग्रं तु, B3 शैलाग्रं तु, D6 हनूमति (unmetric) (for तच्छैलाग्र) V2. 3 B3. 4 T व्यदीर्यत, D4 व्यकीर्यत, D5 व्यदीरयद्, Cg as in text (for व्यशीर्यत) —c) D1 (also) 4 जज्वाल (for सज्वालं) G1 सस्फुलिङ्गं समुज्ज्वाल —d) B1 पपात च (for निपपात) Ś N1 D2-4. 8. 12 च भूतले, Ñ2 V B2. 4 ततो भुवि, D4 महीतल (for महीतले) —After 16, Ñ V1. 2 B4 D8. 12 ins

1180* तं दृष्ट्वा कुम्भकर्णस्य कर्म दारुणमाहवे ।

[D2 दृष्ट्वा तु (for तं दृष्ट्वा)]

17 c) D4 पश्चाद् (for पञ्च) —d) Ñ V B2-4 D4 प्रदुद्रुवु, G1 अभिदुद्रुवुः, M3 उपागमन् (for उपाद्रवन्)

18 D5 transp ab and cd (reading cd twice) —a) D1. 2. 12 शैलश्रृङ्गैस्, G2 शैलवृक्षैस् (for शैलैर्वृक्षैस्) Ś N B1 D1-4. 8. 12. 13 चापि, V1. 2 B2-4 चैव, D4 तालैर् (for पादैर्) —b) Ñ2 V B2. 3 च महाबल, D7 G3 जानुभिस्तदा (for च महाबला) —c) D5 (first time) महाबाहु (for °काय) —d) Ś D8. 12 व्यहनन्त, D1. 2. 13 [ऽ]भ्य(D2 °भ्य)हनन्युद्ध, D5 (second time) T2. 3 G2 M1. 2 [ऽ]भि(D6 T3 वि)प्रदुद्रुवु (for ऽभिनिजघ्निरे) N V B1-4 सर्वे ते (N2 B4 सर्वतो) वि(B4 त)प्रजघ्निरे, B1 ते समभ्यहनन्भृशं, D4 समन्तादभिदुद्रुवु, D5 (first time) ते जघ्नुः क्रुद्धविक्रमाः, D7 G1 नि(G3 प्र)-जघ्नुस्तं महाबला, D9-11 G3 निजघ्नुः सर्वतो युधि (G3 भृशं)

19 V2 om 19ab —a) Ñ1 D4 स्पर्शानिव, D4 सर्वानपि (for स्पर्शानिव) Ś D8. 12 सर्वैरपि प्रवीरैस्तैर् —b) Ś V2 B1 D8. 12 हन्यमानो, Ñ2 T3 वेदमानो, Ñ2 V1 B2-4 D1-3. 13 मन्यमानो, D4 T3 वेपमानो, G2 नोदयानो, Ck t as in text (for वेदयानो) D6 T2. 3 कम्पते (for विव्यथे) —c) V2 D4 G2 ऋषभस्य (for ऋषभ) Ś Ñ V1. 2 B D1-4. 8. 12. 13 T2 च (for तु) V B2-4 D4. 6 T2. 3 महावीर्यं,

G 6 46 26
B 6 07 27
L 6 46 25

कुम्भकर्णभुजाभ्यां तु पीडितो वानरर्षभः ।
निपपातर्षभो भीमः प्रमुखागतशोणितः ॥ २०
मुष्टिना शरभं हत्वा जानुना नीलमाहवे ।
आजघान गवाक्षं च तलेनेन्द्ररिपुस्तदा ॥ २१
दत्तप्रहारव्यथिता मुमुहुः शोणितोक्षिताः ।
निपेतुस्ते तु मेदिन्यां निकृत्ता इव किंशुकाः ॥ २२
तेषु वानरमुख्येषु पतितेषु महात्मसु ।
वानराणां सहस्राणि कुम्भकर्णं प्रदुद्रुवुः ॥ २३
तं शैलमिव शैलाभाः सर्वे तु प्लवगर्षभाः ।
समारुह्य समुत्पत्य ददंशुश्च महाबलाः ॥ २४
तं नखैर्दशनैश्चापि मुष्टिभिर्जानुभिस्तथा ।
कुम्भकर्णं महाकायं ते जघ्नुः प्लवगर्षभाः ॥ २५
स वानरसहस्रैस्तैराचितः पर्वतोपमः ।
रराज राक्षसव्याघ्रो गिरिरात्मरुहैरिव ॥ २६

B₁ G₃ M₅ °काये, D₁₃ °बाहु —ᵈ) D₄ युद्धमध्यत (sic) (for परिषस्वजे)

20 ᵃ) Ś₁ B₂₃ D₆₁₃ च B₁ D₂,₁₃ M₁₋₃ स (for तु) —ᵇ) Ñ₂ B₁₄ D₁₋₄ ₁₁ वानरोत्तम (for वानरर्षभ) —ᶜ) D₇ G₁ M₂₃ भूमौ (for भीम) Ś D₆,₁₃ पपात भूमावृषभो, Ñ V B₁₋₃,₄ D₁₋₄,₁₂ G₂ M₅ पपात ऋषभो (V B₁ सहसा) भूमौ ; B₄ स पपात ततो भूमौ ; T₃ निपपात मुखाद्धीम —ᵈ) Ś Ñ V B₁₃₄ D₁₋₄ ₁₁ ₁₂ मुखादागत, T₂₃ M₃ प्रमुखोद्गत, M₄ प्रमुखाद्गत (for प्रमुखागत) B₂ G (ed) मुखाच्छोणितमुद्गिरन् (G [ed.] °द्वमन्) ❀ Cg प्र इति छेदः । मुखात् वाग्गतशोणितं प्रणिपपातेत्यन्वयः । "व्यवहिताश्च" इत्युपसर्गस्य व्यवहित-प्रयोगः । वान्तशोणितं उद्गीर्णरक्तः ।, Ck t प्रमुखेति । प्रकर्षेण मुखे आगतं शोणितं यस्य सः (Ck °स्य स तथा) ❀

21 ᵃ) B₂ मुष्टिभ्यां D₄ मरभस् Ś Ñ V₂₃ B D₁₋₄,₁₁ ₁₂ ₁₃ चापि V₁ कृत्वा (for हत्वा) —ᵇ) B₂ G₁ M₁ जानुभ्यां (for जानुना) T₃ नखम् D₇ बाहुना (for माहवे) —ᶜ) V₃ D₆₋₁₁ T₁ M₃ तु (for च) —ᵈ) Ñ₁ D₁₁ तथा (for तदा) —After 21 G₁ ins

1181* अरत्निना जघानासौ गन्धमादनमेव च ।

—While M₁₋₃ B (ed) ins

1182* पादेनाभ्यहनत्क्रुद्धस्तरसा गन्धमादनम् ।

[B (ed) °[अ]भ्यहनत्]

—Whereas L (ed) ins after 21

1183* शरीरे मर्दितस्तत्र सुगन्धाद्गन्धमादनः ।

22 ᵃ) Ś D₆,₁₃ T₂₃ तैः, D₆ T₁ सवत्, D₆ युवत्, G₁ तत्र (for दत्त) D₆ T₂₃ G₁ प्रहारैः, G₂ M₁₂ प्रहारा (for प्रहार) Ñ₁ B₂ D₁₋₄ ₁₂ M₆ ते ते (Ñ₁ तत्र, B₁ D₂₄ तथैव) प्रहारैर्व्यथिता, Ñ₂ V B₃₋₄ प्रहारैर्व्यथिता स्तैस्ते (B₄ °स्ते ते) —ᵇ) B₁ शोणितेक्षणा —ᶜ) Ś Ñ V B D₁₋₄ ₁₁ ₁₂ चापि, D₆ चैव (for ते तु) —ᵈ) G₁ पादपा (for किंशुका)

23 ᵃ) T₂ damaged for तेषु वान B₁ एव (for तेषु) —ᵇ) Ś₁ Ñ V B₁ D₁₋₄₋₁₁ T₂₃ G₁ M₁₋₃ पातितेषु B₂ महत्सु च (for महात्मसु) —V₃ om 23ᶜ-24ᵈ —ᵈ) Ñ₁ V₁ B₁₋₄ ह्यधावन्, V₂ D₂ विदुद्रुवुः, G₂ M₁₋₃ अभिद्रवन् (for प्रदुद्रुवुः)

24 V₂ om 24 (cf v l 23) —ᵃ) Ñ₂ V₂ B₁₃₄ D₁₋₄ ₁₂ ते (for तं) —B₁ om 24ᵇ —ᵇ) Ś D₆₁₃ पतित, Ñ V₁₂ B₃₋₄ D₁₋₄ ₁₂ सर्वत, D₂ ₁₁ M₁₋₃ सर्वे ते (for सर्वे तु) G₁ सर्वतो वानरर्षभा —ᶜ) G₂ M₆ समुत्पत्य, Cg as in text (for समुत्पत्य) Ś Ñ V₁₃ B D₁₋₄ ₁₁ ₁₂ ₁₃ समारुह्य समुत्पत्य (B₁ °श्रित्य) ❀ Cg समारुह्य समुत्पत्य । समुत्पत्य समारुह्येति क्रम ❀ —B₁ om 24ᵈ —ᵈ) Ś D₈,₁₁ नि(D₈,₁₁ वि)र्ददृशे, Ñ₂ व्यपद्रश्च, D₁ व्यनदंश्च । D₂ तुतुदुश्च ; D₁₃ व्यातुदंश्च (for ददंशुश्च) D₉ ₈₋₁₁ प्लवगर्षभा (for च महाबला)

25 ᵃ) Ñ₁ D₄ त (for तं) M₁₂ नखैश्च (for तं नखैर्) Ś Ñ V B D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ [ए]व (for [अ]पि) —ᵇ) D₁ ₈₋₁₁ बाहुभिस् (for जानुभिस्) Ś N V₁₂ B₁₋₃ D₁₋₄ ₁₂ जानुभिर्मुष्टिभिस् (by transp), V₃ जानुभिर्बाहुभिस्, B₄ जान्वभिर्बाहुभिस् (sic) D₁₃ जानुभिर्मुशलैश् (for मुष्टिभिर्जानुभिस्) Ś B₁ D₁₋₄ ₈,₁₂ ₁₃ तदा, B₄ G₂₃ तदा (for तथा) —ᶜ) D₇ ₈₋₁₁ T₂₃ महाबाहु, G₂ °वेग, M₂₃ °कायाश् (for °कायं) —ᵈ) D₇ ₈ ₁₁ निजघ्नु (for ते जघ्नु) G₂ प्लवगोत्तमा Ś D₆,₁₃ ते निजघ्नुर्(D₆ निजघ्नुस्ते म)हाबला ; Ñ V B D₂ ₄ ₁₂ G₁ M₁₋₃ ते नि(Ñ₁ D₆ विनि, Ñ₂ V B₃₋₄ अभि G₁ M₆ तमि)जघ्नु प्लवगमा (B₂ परस्पर)

26 ᵃᵇ) D₆ ₁₁ T₂ तु (for तैर्) Ś Ñ₂ V₁₃ B₁₋₃ D₁ ₃ ₈ ₁₂ ₁₃ ते स(V₃ B₁ तैश्च) वानरसाहस्रै, Ñ₁ V₂ B₄ T₃ तैर्वानरसा(B₄ T₃ °स)हस्रैस्तु(Ñ₁ °स्रै स) (for ᵃ) D₆ T₂₃ निचित, D₇ ₁₀ ₁₁ Ct विचित, D₈ वारित, Cm g as in text (for आचित) D₆ पवनोत्तम (sic) G₂₃ M₃ पर्वतोपमै (for पर्वतोपम) Ś Ñ V B D₁ ₃,₈ ₁₂ ₁₃ परि(V₁ विनि)क्षिप्त समन्तत (V₃ °हस्रश, D₁₂ °सेव्रत) (for ᵇ), D₆ तेन वानरसाहस्र निक्षिप्त च सहस्रश —ᶜ) Ñ₁ V₂ B₁ D₆ श्रेष्ठो (for व्याघ्रो) —ᵈ) B₁₂ क्षोणीरुहैर्, B₄ पादरुहैर् (for आत्मरुहैर्) G₁ गिरिराड् भूरुहैरिव

बाहुभ्यां वानरान्सर्वान्प्रगृह्य स महाबलः ।
भक्षयामास संक्रुद्धो गरुडः पन्नगानिव ॥ २७
प्रक्षिप्ताः कुम्भकर्णेन वक्त्रे पातालसंनिभे ।
नासापुटाभ्यां निर्जग्मुः कर्णाभ्यां चैव वानराः ॥ २८
भक्षयन्भृशसंक्रुद्धो हरीन्पर्वतसंनिभः ।
बभञ्ज वानरान्सर्वान्संक्रुद्धो राक्षसोत्तमः ॥ २९
मांसशोणितसंक्लेदां भूमिं कुर्वन्स राक्षसः ।
चचार हरिसैन्येषु कालाग्निरिव मूर्छितः ॥ ३०
वज्रहस्तो यथा शक्रः पाशहस्त इवान्तकः ।
शूलहस्तो बभौ तस्मिन्कुम्भकर्णो महाबलः ॥ ३१
यथा शुष्काण्यरण्यानि ग्रीष्मे दहति पावकः ।
तथा वानरसैन्यानि कुम्भकर्णो विनिर्दहत् ॥ ३२
ततस्ते वध्यमानास्तु हतयूथा विनायकाः ।
वानरा भयसंविग्ना विनेदुर्विस्वरं भृशम् ॥ ३३

G 6 46 38
B 6 67 40
L 6 46 37

---

27 ᵃ) Ñ1 D4 क्रुद्ध (for सर्वान्) —ᵇ) Ñ1 D4 च, Ñ2 V B4 तु, B3 [अ]थ, D6 T G2 3 M4 तु (for स) Ś B1 D1-3 8 12 आक्रम्य स, B2 परिगृह्य (for प्रगृह्य स) —ᶜ) G1 पौलस्त्यो भक्षयामास —After 27ᶜ, D3 reads 29ᵇ (followed by 1184* and 1185*) and 29ᵃ —Ś B1 4 D1 4 8 12 om (hapl) 27ᵈ–29ᵃ B2 repeats 27ᵈ in place of 29ᵇ In place of 27ᵈ D3 reads 29ᵇ

28 Ś B1 4 D1 4 8 12 om 28 (cf v l 27) —ᵃ) G2 भक्षिता (for प्रक्षिप्ता) —ᵇ) D13 समित (for संनिभे) —ᶜ) Ñ1 B3 निष्पेतु, Ñ2 V B2 D13 नि (B2 स)पेतु, D2 निहृता, D9-11 M3 सजग्मु (for निर्जग्मु) —ᵈ) D13 कपि (for चैव) D2 तत्परा (for वानरा) —After 28 D3 reads 1184*

29 Ś B1 4 D1 4 8 12 om 29ᵃ (for all except D3, cf v l 27) D3 reads 29ᵇ (followed by 1184* and 1185*) and 29ᵃ after 27ᶜ —ᵃ) Ñ1 V B2 3 भक्षया मास, D1 अभक्षयत्तु (for भक्षयन्भृश) G1 राक्षस (for भृशस) —After 29ᵃ V3 erroneously reads 27ᵈ and 28ᵃ —In place of 29ᵇ, B2 repeats 27ᵈ, D3 reads 29ᵇ in place of 27ᵈ —ᵇ) Ś Ñ V B1 3 4 D1-4 7 8 11 12 13 T1 G3 संनिभान् (for -संनिभ) G1 वानरा नचलोपम —ᶜ) M1 2 जघान, M3 यस्य (sic) Cg as in text (for बभञ्ज) D3 भृशसंक्रुद्धो (for वानरान्-सर्वान्) —ᵈ) D1 G2 राक्षसेश्वर D3 गिरीन्पर्वतसंनिभान् (sic) —For 29ᶜᵈ, Ś N1 B1 D1 3 (reads after 28) 4 8 12 13 subst D2 ins after 29ᵇ

1184* मर्दयन्पर्वताग्रैश्च प्रहारात्राक्षसोत्तम ।

[(l 1) B1 बाहुभ्या, D1 3 4 12 नादितुं (for मर्दयन्) N2 नादितं पर्वताग्रे (for the prior half) Ś D8 12 प्रहारे राक्षसर्षभ (for the post half)]

—Then D3 cont, while Ñ2 V B3 4 subst for 29ᶜᵈ B2 subst for 29ᶜᵈ and reads after 27ᵈ (r)

1185* युयुधे च महाराक्ष पर्वताग्रैर्महाबल ।

[B4 तु (for च) V3 पर्वताग्रे B3 पर्वते तु (for पर्वताग्रैः)]

30 ᵃ) D3 सकीर्णां (for संक्लेदां) —ᵇ) Ś Ñ2 V B1 3 4 D1-4 6-13 T1 2 G1 M1 2 3 कुर्वन्भूमिं (by transp) Ñ1 सर्वां भूमिं, B2 युद्धभूमिं (for भूमिं कुर्वन्) B3 न सशय (for स राक्षस) —Ñ1 reads twice 30ᶜᵈ (second time in marg) D6 reads in marg 30ᶜᵈ —ᶜ) Ñ1 (second time) V B4 ददाह (for चचार) G1 पर (for हरि) Ñ1 (second time) B1 -सै-यानि —ᵈ) B1 द्रावा ग्निर् B1 D4 T2 3 मूर्तिमान्, Ck tp as in text (for मूर्छित)

31 ᵃ) M3 वज्रहासो (for ॰हस्तो) —ᵇ) D1 प्रास * * (for पाशहस्त) Ś Ñ B3-4 D1-3 7 8 12 13 यथातक, V B1 D4 यथा यम (for इवान्तक) —ᶜ) Ś Ñ1 B1 D1-4 8 12 13 तद्वत्, V3 D6-11 T1 2 युद्ध, M3 सर्वे, K (ed) संख्ये (for तस्मिन्) —D1 om (hapl) 31ᵈ–32ᶜ —ᵈ) D4 om (hapl ?) after कुम्भकर्णो up to कुम्भकर्ण in 34ᵇ Ś B1 D3 7 8 12 G2 M1 3 महाहवे, N2 B2 3 G1 M3 महासंख्ये, V1 2 B4 तथा मृध, V3 कथाहवे (for महाबल)

32 D1 om 32 D1 om 32ᵃᵇᶜ (for both cf v l 31) —ᵈ) D1 [S]वहद्बली, D3 13 महद्बली, D7 G2 ददाह स, D6-11 [S]प्यनिर्दहत्, T2 3 -प्यनिर्दहत् (for विनिर्दहत्) Ś N V B D1 3 13 स ददाह (Ñ1 B1 D3 ददाह स) महाबल ❀ Cg विनिर्दहत् विनिरदहत् ❀

33 D1 om 33 (cf v l 31) —ᵃ) Ñ2 V B2 3 D1 हन्यमानास्, D13 हतसैन्यास् (for वध्यमानास्) —Ś1 D1 om 33ᵇ–34ᵃ —ᵇ) Ñ1 यूथपनायका, D10 11 यूथा प्लवगमा, M1 2 -यूथपयूथपा, M3 -यूथविनायका (for यूथा विनायका) ❀ Cg विनायका विगतनायका ❀ —ᵈ) Ś B1 D1-3 8 12 तदा D13 तथा (for भृशम्) Ñ1 D10 11 विकृतै स्वरै, Ñ2 V B3-4 विकृत (V B4 ॰त)स्वर (B3 ॰रा) G2 विस्वरैर्भृश (for विस्वर भृशम्)

G 6 46 39
B 6 67 42
L 6 46 38

अनेकशो वध्यमानाः कुम्भकर्णेन वानराः ।
राघवं शरणं जग्मुर्व्यथिताः खिन्नचेतसः ॥ ३४
तमापतन्तं संप्रेक्ष्य कुम्भकर्णं महाबलम् ।
उत्पपात तदा वीरः सुग्रीवो वानराधिपः ॥ ३५
स पर्वताग्रमुत्क्षिप्य समाविध्य महाकपिः ।
अभिदुद्राव वेगेन कुम्भकर्णं महाबलम् ॥ ३६
तमापतन्तं संप्रेक्ष्य कुम्भकर्णः प्लवंगमम् ।
तस्थौ विवृतसर्वाङ्गो वानरेन्द्रस्य संमुखः ॥ ३७

---

34 D1 om up to कुम्भकर्णे in 34^{b} (cf v l 31) Ś3 D6 om 34^{a} (cf v l 33) —^{a}) Ś1 Ñ V B D1–4 11 12 G(ed) ततो निपात्य(G [ed] °पीड्य)मानास्ते (Ś1 Ñ1 D2.3 11 °हु) —^{c}) Ś Ñ V B D1–4 9 12 13 राघवाभ्या(B2 °वां ते) स(Ś1 D2 3 12 °भ्याश)माजग्मु —^{d}) Ś Ñ1 V1 B1 D1–4 9 11 व्यथार्ता नष्टचेतस (Ñ1 °था), Ñ2 V2 3 B2–4 यथा विष्णु दिवौकस , D11 भयार्ता नष्टचेतस , G2 व्यथिताश्च मुहुर्मुहु —After 34 D6–7 10 11 T G1 2 M1 ins

1186* प्रभग्नान्वानरान्दृष्ट्वा वज्रहस्तात्मजात्मज ।
अभ्यधावत वेगेन कुम्भकर्णं महाहवे ।
शैलशृङ्गं महद्गृह्य विनद्य मुहुर्मुहु ।
त्रासयन्राक्षसान्सर्वान्कुम्भकर्णपदानुगान् ।
चिक्षेप शैलशिखरं कुम्भकर्णस्य मूर्धनि । [5]
स तेनाभिहतो मूर्ध्नि शैलेनेन्द्ररिपुस्तदा ।
कुम्भकर्णः प्रजज्वाल क्रोधेन महता तदा ।
सोऽभ्यधावत वेगेन वालिपुत्रममर्षणम् ।
कुम्भकर्णो महानादस्त्रासयन्सर्ववानरान् ।
शूलं ससर्ज वै रोषादङ्गदे तु महाबल । [10]
तमापतन्तं बलवान्युद्धमार्गविशारद ।
लाघवान्मोक्षयामास बलवान्वानरर्षभ ।
उत्पत्य चैव सहसा तलेनोरस्यताडयत् ।
स तेनाभिहत कोपात्प्रमुमोहाचलोपम ।
स लब्धसंज्ञोऽतिबलो मुष्टिं संगृह्य राक्षस । [15]
अपहासेन चिक्षेप विसंज्ञ स पपात ह ।
तस्मिन्प्लवगशार्दूले विसंज्ञे पतिते भुवि ।
तच्छूलं समुपादाय सुग्रीवमभिदुद्रुवे ।

[(l 1) D6 T1 अदयत हरिचमू (for the prior half) D6 T1 2 M1 कुत॰ (for [आ]त्मज) —(l 3) G1 समुद्यम्य M3 महागृह्य (for महद्गृह्य) D7 10 11 विनद्य स, T1 विनेदुश्च G1 विनद च (for विनद्य) —(l 4) G1 पुरोगमान् (for पदानुगान्) —For l 2–4 D1 subst

1186* (A) गृह्य शैलस्य शिखरमङ्गद प्लवगर्षभ ।

—(l 5) G1 शृङ्गेण (for शिखर) —(l 6) D6 T1 M1 स्तोत्पर्शं D7 10 11 G1 हतस्तेन, T1 2 हते मूर्ध्नि (for हतो मूर्ध्नि) D6 T1 M1 गिरिशृङ्गेण मूर्धनि (for the post half) —(l 7) G1 चचाल च (for प्रजज्वाल) D6 T2 M1 कोपेन (for क्रोधेन) G1 [स्वा]ग्रह (for तदा) —(l 8) G1 2 M3 अमर्षेण (for अमर्षणम्) —(l 9) D1 महानेवास्, G1 महानादं (for महानादस्) D6 T1 त्रासयामास (for °यन्सर्व) —(l 10) D6 T1 G1 अङ्गदे तु , D6 T1 2 अङ्गदाय D1 अङ्गदे तु M3 अङ्गद स —(l 11) D11 G1 तदा Cg as above (for तम्) D6 T1 M1 युद्धा तु (for बलवान्) D6 T1 2 बलसुप (for विशारद) (ed) Ct नग पतन्तम् पुरस्तमापम् कि —(l 12) D1 M1 मोक्षयामास G2 वानरोत्तम (for वानरर्षभ) —(l 13) T1 [प]न (for [स]न) D7 10 11 G2 तरसा (for सहसा) M3 [ज]रसि नाडयत् —(l 14) G1 तलेन (for स तेन) D6 T1 2 क्रोधाद् (for कोपात्) D6 T1 G1 प्रचचाल (for प्रमुमोह) —(l 15) D6 T1 M1 बलवान् (for ऽतिबलो) D1 लब्धसंज्ञोऽतिबलवान् (for the prior half) D1 T1 M3 भ्रामय (for संगृह्य) —(l 16) D6 2 T1 2 M1 भ्र(D6 °प्र)हस्तेन (for अपहासेन) G1 वालिपुत्रे चिक्षेप (for the prior half) D6 om स (subm) T1 G1 transp विसंज्ञ and स]

35 V1 D6 M1 om (hapl) 35–36 —After 35^{ab}, D2 ins a passage relegated to App I (No 34) —G2 om (hapl) 35^{c}–36. B2 transp 35^{cd} and 36^{cd} —^{c}) Ś D2 12 T2 G2 महावीर , Ñ V2 B1–4 D1 3 4 12 ततो वीर , D1 महावेग , G1 महातेजा (for तदा वीर) D6 दुद्राव शाखाहस्तं (subm) —^{d}) B1 वानरेश्वर , D6 वानरोत्तम

36 V1 D2 6 G2 M1 om 36 (for all except D2 cf v l 35) B2 transp 35^{cd} and 36^{ab} —^{a}) D6 T1 उद्धृत्य (for उत्क्षिप्य) Ś Ñ V2 3 B D1 3 4 12 13 स शा(Ś Ñ1 D1 12 सा)लवृक्षं सहसा (Ś2 moth eaten for स) G1 M3 पर्वताग्रं समुत्क्षिप्य —^{b}) V1 D4 प्रगृह्याथ (D4 °पि) Ñ1 B3 प्रगृह्य च B1 2 सप्रगृह्य (for समाविध्य) V3 B1 D3 11 महाबल (for °कपि) —^{c}) D4 अदुद्राव (sic) (for अभिदुद्राव) —^{d}) Ñ1 V2 B1 2 महाबल , G(ed) महाहवे (for °बलम्)

37 Ñ2 V2 3 B1 4 transp ^{ab} and ^{cd} —^{a}) D1 दृष्ट्वाथ, G3 आलोक्य (for संप्रेक्ष्य) D1 समापतन्तं स दृष्ट्वा —^{b}) Ś V1 B1 D1 3 4 12 महाबल , D1 16 प्रतापवान् , D4 महाबल (for प्लवगमम्) Ñ1 कुम्भकर्णो महाबलं Ñ2 V2 B2 4 राक्षस वानराधिप , V3 वानर राक्षसाधिप —^{c}) Ś Ñ1 B1 D1 3 12 T1 M1 विकृत , Ñ1 V B1 4 D1 4 9–11 विवृत्त , D1 विकृत (for विवृत) —^{d}) G1 समुख Ś Ñ V B1–4 D1–4 12 वानरेन्द्र (Ś V1 D1 2 12 °न्द्र, B1 D1 2 °न्द्रं) समुन्मुख , B1 D12 राक्षसेन्द्र समुन्मुख , D6 भक्षयन्वानरोत्तम ; D9 10 T1 G1 M वानरेन्द्र(M3 °न्द्रं)समुन्मुख

कपिशोणितदिग्धाङ्गं भक्षयन्तं महाकपीन् ।
कुम्भकर्णं स्थितं दृष्ट्वा सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् ॥ ३८
पातिताश्च त्वया वीराः कृतं कर्म सुदुष्करम् ।
भक्षितानि च सैन्यानि प्राप्तं ते परमं यशः ॥ ३९
त्यज तद्वानरानीकं प्राकृतैः किं करिष्यसि ।
सहस्वैकं निपातं मे पर्वतस्यास्य राक्षस ॥ ४०
तद्वाक्यं हरिराजस्य सत्त्वधैर्यसमन्वितम् ।
श्रुत्वा राक्षसशार्दूलः कुम्भकर्णोऽब्रवीद्वचः ॥ ४१
प्रजापतेस्तु पौत्रस्त्वं तथैवर्क्षरजःसुतः ।
श्रुतपौरुषसम्पन्नस्तस्माद्गर्जसि वानर ॥ ४२
स कुम्भकर्णस्य वचो निशम्य
व्याविध्य शैलं सहसा मुमोच ।
तेनाजघानोरसि कुम्भकर्णं
शैलेन वज्राशनिसंनिभेन ॥ ४३
तच्छैलशृङ्गं सहसा विकीर्णं
भुजान्तरे तस्य तदा विशाले ।
ततो विषेदुः सहसा प्लवंगमा
रक्षोगणाश्चापि मुदा विनेदुः ॥ ४४

G 6. 46. 49
B 6. 67. 60
L 6. 46. 48

38 ᵃ) D8 कर्ण (for कपि) —ᵇ) Ś Ñ1 B1 D3.8.12.13 महाहरीन्, Ñ2 V B2-4 D4 T1 M3 प्लवगमान् (for महाकपीन्) —ᶜ) D4 कुम्भकर्णस्य सस्थित्वा (sic), G1 कुंभकर्णे पुर स्थित्वा, G3 कुम्भकर्णमिम स्थित्वा, M3 कुम्भकर्णं मभिप्रेक्ष्य

39 ᵃ) Ñ2 V B2-4 निहता मे (for पातिताश्च) Ś Ñ1 B1 D1-4.8.12.13 निहता कपिशार्दूला —ᵇ) D1.13 सुदु कर, D4 सुदुस्तर, —V3 om 39ᶜᵈ. —ᶜ) G (ed) त्रासितानि (for भक्षि°). Ñ2 [दृ]ह, B2.3 हि, B4 ह (for च) —ᵈ) D3 च (for ते) T1 सप्राप्त ते पर यश

40 ᵃ) B3 G1 त्यज्यता, M1.2 त्यजैतद् (for त्यज तद्) Ś Ñ1 V2 B1.4 D1-4.8.12.13 त्यजैतान्वानरान्सर्वान्, Ñ2 V1.3 B3 त्यज्यता वानरा सव —ᵇ) Ś D8.12 किमेभिर्दीनचेष्टितै, Ñ1 D4 किमेभिस्त्व विरुध्यसे, Ñ2 V B2.4 किमेभिस्त्व (V3 °भि किं) करिष्यसि, B1 D1.2.13 किमेभिस्ते निरुध्यसे —ᶜ) Ñ1 महस्वैक, B1 सहस्वैक, D4 अर्हस्यैक, D8 सहस्वैक, T1 सहस्वैत, G3 सहस्वैन —G2 damaged from पात up to पर्वत in ᵈ —ᵈ) Ś Ñ V1.2 B D1-4.8.12.13 [शा(Ś B3 D1.2.12 सा)]ल्वृक्षस्य (for पर्वतस्यास्य) Ñ1 विश्रुत (for राक्षस)

41 Ñ1 reads 41-42ᵇ in marg V3 om 41ᶜᵈ —ᵃ) G1 कपि (for हरि) —ᵇ) B3 स तु (for सत्त्व) Ñ1 V3 B3 धैर्यसमन्वित —ᵈ) V1 इदं (for वच)

42 Ñ1 reads 42ᵃᵇ in marg (cf v l 41) Ś B1 D1-3.8.12 om 42ᵃᵇ —ᵃ) V3 D4 (before corr. as in text).13 पुत्रस्त (for पौत्रस्त) D4.11 तु (for त्व) B3 transp तु and त्व —ᵇ) D6.9 [ऋ]क्षराजसुत (unmetric) (for °रज सुत) Ñ V B2-4 D4.13 ऋक्ष(V1 illeg) राजस्य समत (B3 सस्मुत, D4 विश्रुत, D13 समत) ॐ Cv प्रजापतेस्तु पौत्रस्त्व तथैवर्क्षरज सुत इति ॐ —After 42ᵃᵇ, Ñ V B2.3 D4.13 ins

1187* जातस्त्व तस्य च क्षेत्र भास्करेण महात्मना।

[D13 क्षेत्रे (for च क्षेत्र)]

—ᶜ) Ś1 D8 श्रुत, D6.11 T2.3 श्रुति (for श्रुत) T2 सयुक्तस् (for सम्पन्नस्) —ᵈ) Ś Ñ V B1.4 D1-4.8.12.13 G3 M1-3 कस्माद् (for तस्माद्) T2 गर्हसि (for गर्जसि) —After 42 Ś1 Ñ V B D1-4.8.12.13 ins

1188* कर्मणा दर्शयात्मान यावत्वा प्रमथाम्यहम्।

[B1 न मथामि D3 पोथयामि (for प्रमथामि)]

43 G3 damaged for 43 —ᵇ) Ñ V B2-4 व्याविध्य शाल, D4 स वृक्षराज, D8 विध्याय शैल (for व्याविध्य शैल) G1 महात्मा (for मुमोच) Ś B1 D1-3.8.12.13 व्याविध्यशालस्य मुमोच सा(B1 D2.8.13 शा)ल —ᶜ) D8 जघान तेन (for तेनाजघान) B2 D1 कुम्भकर्ण (sic) —ᵈ) G2 शक्र (for वज्र) Ś D1-3.8.12.13 वृक्षेण शक्राश निसनिभेन Ñ V B2-4 D4 वृक्षेण कालानल(V1 °शनि)स(V2 °स)प्रभेण(Ñ1 B3.4 D4 °सनिभेन) B1 वृक्षेण कालाग्नि समप्रभेण

44 D4 om (hapl ?) 44 —ᵃ) Ś Ñ V B D1-3.8.12.13 स शा(Ś Ñ1 D3.13 सा)लवृक्ष (for तच्छैलशृङ्ग) Ś D3.8.12 [अ]प्रमतो Ñ1 B1 न मग्नो, Ñ2 V B2-4 वि(B1 प्र)भग्नो D1.13 [अ]धमग्नो D6 T2.3 विशीर्ण, D7.9-11 विभिन्न L(ed) विमुक्तो (for विकीर्णं) —ᵇ) T1 तथा, G3 महा (for तदा) Ś D3.8.12 प्रभग्न, Ñ2 V B D1.3 निमग्न D13 विभग्न (for विशाले) —ᶜ) G2 तथा, G3 तदा (for ततो) D1.3 G3 विनेदु D8.9 निपेदु (for विषेदु) —V3 illeg from प्लवगमा up to 45ᵃ Ñ2 V1 B1-4 D1.3.4.7.8.13 T1 G M प्लवगा (for प्लवगमा) —ᵈ) G3 damaged from णाश्चापि up to व्याविध्य in 45ᵃ Ś B2 D3.8.13 तदा, D13 मुक्ता (sic) (for मुदा) Ś D2.13 प्रणेदु (for विनेदु)

6 46 50
B 6 67 61
L 6 46 49

स शैलशृङ्गाभिहतश्चुकोप
ननाद कोपाच्च विवृत्य वक्त्रम् ।
व्याविध्य शूलं च तडित्प्रकाशं
चिक्षेप हर्यृक्षपतेर्वधाय ॥ ४५
तत्कुम्भकर्णस्य भुजप्रविद्धं
शूलं शितं काञ्चनदामजुष्टम् ।
क्षिप्रं समुत्पत्य निगृह्य दोर्भ्यां
बभञ्ज वेगेन सुतोऽनिलस्य ॥ ४६
कृतं भारसहस्रस्य शूलं कालायसं महत् ।
बभञ्ज जानुमारोप्य प्रहृष्टः प्लवगर्षभः ॥ ४७
स तत्तदा भग्नमवेक्ष्य शूलं
चुकोप रक्षोधिपतिर्महात्मा ।
उत्पाट्य लङ्कामलयात्स शृङ्गं
जघान सुग्रीवमुपेत्य तेन ॥ ४८
स शैलशृङ्गाभिहतो विसंज्ञः
पपात भूमौ युधि वानरेन्द्रः ।
तं प्रेक्ष्य भूमौ पतितं विसंज्ञं
नेदुः प्रहृष्टा युधि यातुधानाः ॥ ४९

---

45 V3 illeg for 45^a G1 damaged up to व्याविध्य in 45^c (for both cf v l 44) —^a) G1 damaged for शृङ्गाभिहतश्च Ś Ñ2 V1 3 B D1 3 8 12 13 स शा(Ś D3 12 सा)लवृक्षाभिहतस्, Ñ1 D4 स शालवृक्षेण हतस् —^b) D9 11 रोषाच्च, G1 कोपेन (for कोपाच्च) Ś V B D2 3 8 12 13 जहास चैवाथ, V1 D4 जहास वेगेन, N2 ववर्जहासाथ (for ननाद कोपाच्च) B1 G3 विवृत्तवक्त्र (B1 °नेत्र) (for विवृत्य वक्त्रम्) D1 जगाम चैव परिवृत्य वक्त्र —^c) Ś D1 3 8 विध्याथ (for व्याविध्य) G2 M1 2 स (for च) —G1 damaged from श्र in प्रकाश up to चिक्षेप in ^d Ñ2 प्रभ स (for प्रकाश) —^d) Ñ1 D1 4 8 13 G M1 2 4 हर्यक्षपतद्, T2 रक्षोधिपतिर् D1 शरीरं (for वधाय)

46 V2 om 46^ab —^a) B4 D1 M2 त (for तद्) Ś D2 4 8 13 भुजात्, D1 कर (for भुज) Ś1 D3 12 प्रवृद्ध, N1 B2 प्रसृष्ट, N2 B1 3 प्रसृष्ट, V1 प्रयुक्त, D1 प्रतप्त, D2 M2 प्रमुक्त D4 प्रशूल, D6 प्रविष्ट, D9 11 प्रणुन्न, T2 प्रदिष्ट, G1 [अ]पविद्ध (for प्रविद्धं) —^b) Ś N V1 B D1-3 8 12 13 वज्रजुष्ट, V2 पत्रविद्ध (sic) D7 8-12 दाम यष्टिं, M3 भासमुष्ट (for दामजुष्टम्) D1 शित महाकाचन वज्रगुप्त —^cd) D1 समु पाद्य, G3 समुत्प्लुत्य, M1 समुत्पात्य (for °त्पत्य) —G3 damaged from निगृह्य up to 47^b N2 B1 D4 प्रगृह्य (for नि°) V3 illeg for दोर्भ्यां D12 सतो रुष्ट (for निगृह्य दोर्भ्यां) Ś1 जघाह, D12 निगृह्य (for बभञ्ज) G1 transp निगृह्य and बभञ्ज Ś1 N V B1 3 D1-4 13 10 वीरस्त(Ś1 रामा त D12 दोर्भ्यां त)र(B1 °र तद्)सा बलेन, B4 वीरः पवनीरदक्षा (for वेगेन सुतोऽनिलस्य) Ś2 D8 नभो बभञ्ज तरसा बलेन(Ś2 कपीन्द्र) (for ^d)

47 G1 damaged for 47^ab (cf v l 46) —^a) B1 D4 8 7 T2 3 G1 3 सहस्रेण (for °सहस्रस्य) —^b) D3 सर्वं (for शूलं) N B कार्ष्णायस (for कालायस) Ś N2 V B D1 3 8 12 13 दृढः Ñ1 गुरुं (for महत्) D4 कार्ष्णायसमयगल, D12 शूल कालायसप्रभ —^c) Ś B1 D4 13 M3 जानुन्यारोप्य D2 6 T1 3 जान्वग्र°, T2 जान्व बष्टभ्य (for जानुमारोप्य) —^d) Ś Ñ1 B1 4 D1 3 7-11 सत्र(D7 9 11 तत्र)हृष्ट प्लवगम —After 47 D6 7 9-11 S ins

1189* शूल भग्न हनुमता दृष्ट्वा वानरवाहिनी ।
हृष्टा ननाद बहुधा सर्वतश्चापि दुद्रुवे ।
बभूवाथ परित्रस्तो राक्षसो विमुखोऽभवत् ।
सिंहनाद च ते चक्रु प्रहृष्टा वनगोचरा ।
मारुतिं पूजयाचक्रुर्दृष्ट्वा शूल तथागतम् ।   [5]

((l 1) G2 स हरि (for वानर) —(l 2) G2 बहुधा (for बहुधा) D8 T1 M1 2 महास्वन T2 [अ]भिदुद्रुवे G2 [अ]पि सुश्रुवे (for [अ]पि दुद्रुवे) —D6 7 S om K(ed) reads within brackets l 3 —(l 4) G2 damaged from र in -रा, up to प्र in प्रहृष्टा G1 transp ते and चक्रु D12 प्रहृष्ट (for प्रहृष्टा) —(l 5) D7 9 G1 पूजयामासुर् (for पूजयाचक्रुर्) D6 7 T1 3 M1 3 विशातुन (for तथागतम्)

48 ^a) N1 B1 3 4 D2 3 G1 स त तद्भ(B1 °ग्न), V2 भूत तथा, D2 11 T1 G1 M1 2 स तत्तथा, D1 तत्स्तदा (for स तत्तदा) B1 transp भग्नम् and शूल V1 3 तत भ(V3 स तत्र)ग्नम समवेक्ष्य शूल —^b) D1 दैत्याधिपतिर् (for रक्षोधि°) Ñ1 दुरात्मा —^c) T2 3 शैलान् (for लङ्का) Ś N V B D1 4 8 9 12 13 उत्पाट्य(D1 °बस्य) चार्य सहसा चलस्य, D7 M3 उत्पाट्य शैल तरसा सशृङ्ग Cf Cr त्रिकूट शिखरमध्यस्थलङ्काद्वार स्थितया युध्यत कुम्भकर्णस्य, उत्पाट्य लङ्कामलयात् स शृङ्गमिति दशान्तरस्थितमलयशृङ्गोत्पाटन कथमुपपद्यत इति चेत्तदनुगुणातिप्रमाणशरीरत्वान्न दोष । — so also Cg which adds लङ्कामलयशब्देन त्रिकूट वोपचर्यते ।, Ck लङ्कासमीपवर्ती मलयो लङ्कामलय । so also Ct —^d) G(ed) उत्पत्य (unmetric) (for उपेत्य) Ś N1 D1 3 4 8 12 अभिप्रम(D1 °न)र्दयन्, B1 अतिप्रहृष्ट 1 B4 अतिप्रमर्दन, D2 L(ed) अभि(L(ed) °ति)प्रमर्द्य, D13 अतिप्रमर्दन (for उपेत्य तेन)

49 ^a) N1 D4 महात्मा (for विसंज्ञ) —^b) G1 स च (for युधि) —B4 om (hapl ?) 49^c–50^b —^c) Ñ1

तमभ्युपेत्याद्भुतघोरवीर्यं
स कुम्भकर्णो युधि वानरेन्द्रम् ।
जहार सुग्रीवमभिप्रगृह्य
यथानिलो मेघमतिप्रचण्डः ॥ ५०

स तं महामेघनिकाशरूप-
मुत्पाट्य गच्छन्युधि कुम्भकर्णः ।
रराज मेरुप्रतिमानरूपो
मेरुर्यथात्युच्छ्रितघोरशृङ्गः ॥ ५१

ततः समुत्पाट्य जगाम वीरः
संस्तूयमानो युधि राक्षसेन्द्रैः ।
शृण्वन्निनादं त्रिदशालयानां
प्लवंगराजग्रहविस्मितानाम् ॥ ५२

ततस्तमादाय तदा स मेने
हरीन्द्रमिन्द्रोपममिन्द्रवीर्यः ।
अस्मिन्हृते सर्वमिदं हृतं स्या-
त्सराघवं सैन्यमितीन्द्रशत्रुः ॥ ५३

विद्रुतां वाहिनीं दृष्ट्वा वानराणां ततस्ततः ।
कुम्भकर्णेन सुग्रीवं गृहीतं चापि वानरम् ॥ ५४

हनूमांश्चिन्तयामास मतिमान्मारुतात्मजः ।
एवं गृहीते सुग्रीवे किं कर्तव्यं मया भवेत् ॥ ५५

यद्वै न्याय्यं मया कर्तुं तत्करिष्यामि सर्वथा ।
भूत्वा पर्वतसंकाशो नाशयिष्यामि राक्षसम् ॥ ५६

G 6 46 60
B 6 67 74
L 6 46 65

निरीक्ष्य; N2 V3 B3 3 D1 9 11 G3 वीक्ष्य (for उ प्रेक्ष्य) V1 निमग्न (for वि°) —d) T1 भुवि, M1 स्वध (for युधि)

50 B1 D3 om. 50ab (for B1 cf. v. l. 49) —a) D5 7 8–13 T2 3 G1 2 M1 2 6 समभ्युपेत्य (for त°) Ñ2 रूप, V1 विक्रम, B1 2 M1 3 वीर्यं, D2 G3 कर्मा (for °वीर्यं) Ś B1 D1 8 12 13 [अ]थ सुवी(D2 13 °धी)रकर्मा (D1 °वीर्यं) Ñ1 [अ]द्भुतवीर्यकर्मा D4 तमभ्युत्पपाताद्भु* *कर्मा —c) G1 जग्राह (for जहार) Ś2 D6 अविप्रगृह्य, D6 G1 M1 2 अभिप्रसह्य, D13 अभिप्रवेक्ष्य (for अभिप्रगृह्य) —d) V1 3 B1 D5 7 9 11 इव प्रचण्ड (for अतिप्र°)

51 G (ed.) om. 51 —a) M6 महाघोर (for °मेघ) V1 निकाशाकायम् B1 निकाशवत्तम् (for °रूपम्) —b) D1 M1 2 उद्धृत्य (for उत्पाट्य) —c) Ś Ñ V1 2 B1 3 4 D1 5 7 12 13 मेघ (for मेरु°) —d) Ś1 N2 V B1 3 D5 8 10 13 G1 M6 °शृङ्ग, N1 शृङ्गत, B3 स्थुथित, D1 2 4 T1 M1–3 C6 [अ]त्युच्छ्रित, D2 [अ]भ्युद्वृत्त, D4 [अ]भ्युद्यत, D13 T2 [अ]प्युच्छ्रित (for [अ]त्युच्छ्रित) Ś D6 12 सार, Ñ2 D6 दीप्त, V1 2 B3 4 चारु G1 रौद्र (for घोर) ※ Cg मेघाकारसादृश्याय प्रथम मेरूपादानम्। द्वितीय तु सुग्रीवधारणकारिकसादृश्याय ※

52 a) Ś N1 V2 B1 D1–4 8 12 13 ग त (for तत) B3 4 M3 Cg तमुत्पाट्य D1 समादाय D10 11 M1 2 Ct तमा दाय (for समुत्पाट्य) Ś D8 12 G1 वीर (for वीर) —b) D6 सम्भूयमानो (for संस्तूय°) N V1 2 B D1–8 10 राक्षसौघै, D6 राक्षमाधै (sic) D4 5 G3 यातुधानै, D9–11 T2 M3 4 6 राक्षसैश्च (for राक्षसेन्द्रै) —c) V1 illeg up to त्रिद् D3 निनादान् Ś Ñ V1 B1 2 D9–11 T G1 2 त्रिदिवालयानां M1 2 दिवि चालयानां; Ct m. g. as in text (for त्रिदशालयानां)

53 a) Ś D1 G3 समादाय B3 समापतत (for तदा स मेने) —b) Ś1 वीर्यं, G3 वैरि (for वीर्य) Ś3 V2 B2 4 D1–3 8 12 13 इन्द्रोपमतुल्यवीर्यं (V3 B1 4 °य) —c) Ś Ñ V1 2 B D1 2 5–13 T1 M1 2 अस्मिन्हृते, V3 M3 तस्मिन्हृ (V3 °न्हृ)ते Ś Ñ1 V1 B3 D1–3 8 13 विनष्ट, Ñ2 V2 3 B2 3 D13 विनष्ट, B1 विपन्न, D5 7 9–11 T1 हृत स्यात् (for हृत स्यात्) D4 अस्मिन्हृते वीर्यमुपैति शत्रु —d) Ś D8 12 इहैव चोक्त, D1 अतीतशत्रु, D4 अतीव शत्रो (sic) (for इतीन्द्रशत्रु)

54 a) B1 विद्रुतो (for विद्रुता) —b) Ñ1 V2 D5 7 9–11 इतस्ततः G1 तरस्विना (for ततस्ततः) —V3 illeg for d —d) T1 सुग्रीव (sic) (for गृहीत) Ñ1 V2 3 B2 4 D4 7 G3 गृहीत च (B3 प्रगृहीत) हरीश्वर (Ñ1 वानरे श्वर, D4 वानर रणे)

55 b) N2 V1 2 B D1 3 13 पवनात्मज (for मारुतात्मज) —d) Ś B3 4 D2 4 8 12 13 कार्यं वै, D1 कार्यं हि (for कर्तव्य) D4 तदा (for मया) B3 [ए]व च (for भवेत्) Ñ1 (m. also as in text) किं कार्यं वै भविष्यति G1 किं करिष्यामि चाहवे

56 a) Ś N2 B1 4 D1–4 8 12 13 यत्तु V3 V D6 10 यद्धि B1 युद्धे (for यद्वै) Ś1 D13 G1 M1 2 न्याय्यं D5 T1 कार्यं, D13 त्याज्य (for न्याय्य) D4 तथा कर्तुं (for मया कर्तुं) —b) D9 11 [अ]नघाय T2 3 सर्वदा (for सर्वथा) —c) Ś V V B D1 4 8 12 13 महापर्वतसंकाश —d) M2 राक्षसान् —After 56 V V B3 4 D2 13 ins.

1190* मोचयिष्यामि सुग्रीवं न हत्वा ह्ययकर्पकम् ।

[N2 B3 हत्वा न (by transp.) V3 हत्वैव (for न हत्वा) D6 हत्वा ... (for the post. half)]

G 6 46, 61
B 6 67, 75
L 6 46 61

मया हते संयति कुम्भकर्णे
　　महाबले मुष्टिविशीर्णदेहे ।
विमोचिते वानरपार्थिवे च
　　भवन्तु हृष्टाः प्लवगाः समग्राः ॥ ५७
अथ वा स्वयमप्येष मोक्षं प्राप्स्यति पार्थिवः ।
गृहीतोऽयं यदि भवेत्त्रिदशैः सासुरोरगैः ॥ ५८
मन्ये न तावदात्मानं बुध्यते वानराधिपः ।
शैलप्रहाराभिहतः कुम्भकर्णेन संयुगे ॥ ५९
अयं मुहूर्तात्सुग्रीवो लब्धसंज्ञो महाहवे ।
आत्मनो वानराणां च यत्पथ्यं तत्करिष्यति ॥ ६०
मया तु मोक्षितस्यास्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।
अप्रीतिश्च भवेत्कष्टा कीर्तिनाशश्च शाश्वतः ॥ ६१
तस्मान्मुहूर्तं काङ्क्षिष्ये विक्रमं पार्थिवस्य नः ।
भिन्नं च वानरानीकं तावदाश्वासयाम्यहम् ॥ ६२
इत्येवं चिन्तयित्वा तु हनूमान्मारुतात्मजः ।
भूयः संस्तम्भयामास वानराणां महाचमूम् ॥ ६३
स कुम्भकर्णोऽथ विवेश लङ्कां
　　स्फुरन्तमादाय महाहरिं तम् ।
विमानचर्यागृहगोपुरस्थैः
　　पुष्पाग्र्यवर्षैरवकीर्यमाणः ॥ ६४

57 a) D1 missing from हत up to विशी in b. Ś Ñ V B1-4 D1-4.8.11.12 संप्रति (for संयति) —b) Ś Ñ1 B1-4 D1-4.8.11.12 विपाटभग्न Ñ2 V1-2 B2-4 D4 T1 G3 M1 विकीर्ण° (for विशीर्णदेहे) —c) Ś Ñ2 V B D1-4.8.11.12 विमोक्षित (for विमोचिते) B4 प्लवगाधिपे (for पार्थिवे च) —d) T2 G3 भवति B1 हृष्टा (for हृष्टाः) D4 प्लवगा (unmetric) Ñ2 V B2-4 D2 T1 M3 समस्ता D5 समेता, D12 om (for समग्राः)

58 a) D12 अन्यथा (for अथ वा) Ś Ñ V1-2 B2-4 D1-4.8.11.12 G1 स्वय(M1 शीघ्र)मेवैष, B3 [अ]पि स्वयं मोक्ष, M1-2 स्वयमेवेह (for °मप्येष) —b) B2-4 D4-11 वानर (for पार्थिव) B1 D4 आत्मानं मोक्षयिष्यति, B3 प्राप्स्यत्यय परं हरिः —c) Ś Ñ V B D1-4.8.11.12 यद्यपि (for ऽयं यदि) —d) Ś Ñ V1-2 B2-4 D1-4.8.11 समहोरगैः, B1 D1 वानराधिप, M1-2 सासुरासुरैः (sic), M3 सागरोरगैः Cm g k t as in text (for सासुरोरगैः)

59 a) D4 [ए]तावता (for तावद्) —b) Ñ1 G1 वानरेश्वर, D12 वानरास्सर्व M3 वानरर्षभ —d) M3 वानर (for संयुगे)

60 a) Ñ2 V B2-4 अस्मिन्, D1-3.12 स्वयं (for अयं) B2-4 मुहूर्तं —b) Ñ2 V B2-4 महाबलः, B1 भविष्यति, D4 यथा भवत् (for महाहवे) —c) D3 तु (for च) B4 G3 वानरेन्द्राणां (for वानराणां च)

61 a) Ś Ñ1 B1 D1-4.8.11 वि(D3 च) मोक्षितस्य, B4 D12 [अ]वि(D11 [अ]पि) मोक्षितस्य, T2 तु मोचितस्य —b) G1 ह्यपराधो (for सुग्रीवस्य) —c) Ś1 D1.11 अकीर्तिश्च, D2 अप्रतीतिर् (for अप्रीतिश्च) D1 [अ]भवत् (for भवेत्) D4 काष्ठा (for कष्टा) —d) Ñ2 V नाश्यस्त, D4 तस्वत (for शाश्वत)

62 a) Ś D4.11 वीक्षिष्ये (for काङ्क्षिष्ये) D7 G2 Ct पू तस्माद्रक्षण प्रतीक्षिष्ये —b) G1 विक्रमै, Ct as in text (for विक्रमं) V3 D10.11 मोक्षितस्य (for पार्थिवस्य) Ś Ñ1 B3 D1-4.12 हि, T2 स (for न) —c) B2-4 हि (for च) D4 विद्रुत (for भिन्नं च) —d) Ś Ñ V B1-4 D1-4.8.11 यावद् (for तावद्)

63 a) Ś Ñ2 V1-2 B2-4 D1-4.12.13 स, V3 D4-12 [अ]प, D5 G2 च (for तु) B1 चिन्तयामास, T1 चिन ** तु (damaged) —b) D13 मतिमान् (for हनूमान्) B2 पवनात्मज —c) D4 आश्वासयामास च (subm) —d) D1.4 महाचमू, M1-2 महाबल —After 63 Ñ V B1-4 D1-4.13 ins

1191* कुम्भकर्णेन तु समाश्वास्य सगम्य च ततस्तत ।
　　वृक्षादिहस्ता हरयस्तस्थुरालिखिता इव ।

[D2 om l. 1 —(l. 1) V च (for तु) —(l. 2) G (ed.) तस्थु संग्रामसूर्धनि (for the post. half)]

64 a) Ñ1 B2.3 ह (for ऽथ) M2 om. M3 वीथि (for लङ्कां) —b) Ś D4.11 महाहरिं, Ñ1 V B D1-4.8.11 T2 महाहरीश, Ñ2 illeg. D3 T1-2 M3 महाकपिं तं, M4 तदा हरिं त (for महाहरिं तम्) —c) Ś D4.12 विमानवर्षे B1 D4 पुर(D4 गृह)गोपुरस्थ (for गृहगोपुरस्थैः) —d) Ś Ñ1 V1-2 B3.4 D1-4.8.11 माल्याग्र (B3-4 °ग्र्य), Ñ2 B1 D4 माल्यौघ (Ñ2 B3 °घ), V3 माल्यादि, D4.11 पुष्पाग्र, D12 माल्याग्र्य, M1-2 सुपुष्प; Cm g t as in text (for पुष्पाग्र्य) G1 स राजपुष्पैर् (for पुष्पाग्र्यवर्षैर्) Ś D2.12 M1-2 अभिकीर्यमाण, D1-11 अभिपूज्यमान (for अवकीर्यमाण) —After 64 D1-4.8-12 S ins

1192* लाजगन्धोदवर्षैस्तु सिच्यमान शनै शनै ।
　　राजवीथ्यास्तु शीतत्वात्संज्ञां प्राप महाबल ।

[(l. 1) G2 पुष्प, M1 बाल (m.c.) (for लाज) T1 गन्धोदवर्षैश्च, T2 गन्धादिवर्षैस्तु D4-11 सेव्यमान, T3 सिच्य मान —(l. 2) D4 T1 M3 -मार्गस्य T2 G2 M1-2 -वीथ्याश्च, G1 वीथ्या तु (for -वीथ्यास्तु) M1-2 परंतप (for महाबल)-

ततः स संज्ञामुपलभ्य कृच्छ्राद्
बलीयसस्तस्य भुजान्तरस्थः ।
अवेक्षमाणः पुरराजमार्गं
विचिन्तयामास मुहुर्महात्मा ॥ ६५

एवं गृहीतेन कथं नु नाम
शक्यं मया संप्रति कर्तुमद्य ।
तथा करिष्यामि यथा हरीणां
भविष्यतीष्टं च हितं च कार्यम् ॥ ६६

ततः कराग्रैः सहसा समेत्य
राजा हरीणाममरेन्द्रशत्रोः ।
नखैश्च कर्णौ दशनैश्च नासां
ददंश पार्श्वेषु च कुम्भकर्णम् ॥ ६७

स कुम्भकर्णो हृतकर्णनासो
विदारितस्तेन विमर्दितश्च ।
रोषाभिभूतः क्षतजार्द्रगात्रः
सुग्रीवमाविध्य पिपेष भूमौ ॥ ६८

स भूतले भीमबलाभिपिष्टः
सुरारिभिस्तैरभिहन्यमानः ।
जगाम खं वेगवदभ्युपेत्य
पुनश्च रामेण समाजगाम ॥ ६९

G 6 46 74
B 6 67 88
L 6 46 73

D5 T1 M3 सज्ञामप म(T1 damaged for पम)हाबल , D7 G2 सज्ञां लेभे हरीश्वर (for the post half)]

while D14 ins after 64

1193* गृहीतमालोक्य महाहरीश
श्रीकुम्भकर्णेन महाबलेन ।
निशाचरा हृष्टमना बभूवु
निशाचराय न्यवेदयस्तत् (unmetric) ।
सहर्षवेगानुगतान्तरा मा [5]
स रावणो राक्षसपुंगवानाम् ।
ततस्तु भेरीपटहप्रणादे
मेहे मवे राक्षससिंहनादे ।
लङ्काकाण्डे युद्धपर्वणि सुग्रीवग्रहणम् ।

65 a) D1 13 G1 तु (for स) Ś2 N V B3 4 D1 4 8 13 23 M1 3 प्रतलभ्य B1 अभिलभ्य (for उप°) B3 ततस्तु कृच्छ्रात्प्रतिपद्य संज्ञा —c) D5 रावणमार्गं —d) N1 B3 स चिंतयामास D1 पुत्र कपीन्द्र D1 M3 (after corr as in text) मुहूर्तमात्मा (for मुहुर्महात्मा)

66 a) V3 B1 D1 4 T2 G2 M5 गृहीत तु T3 गृहीते नु (for गृहीतेन) B1 च B3 4 D12 तु D2 सु (sic) (for नु) ※ Cv m g t सम्प्रत कर्तुं सम्यक् प्रतिकर्तुम् Cv g add अन्यथा अद्यति पुनरुक्त(Cg °क्ति) स्यात् । so also Cr ※ —d) B4 D1 भवतमीष्ट D4 T3 स्व च T3 स्वस्य (for [इ]ष्टं च) G1 कुर्यां (for कार्यम्) Ś N V B D1 4 6 13 18 मम चैव(N1 B1 D4 चापि) पथ्य

67 a) Ś N V B D1 4 6 8 12 13 सहसोऽभिपत्य D7 G2 सहसाभिव(G2 °ह)त्य —b) B3 D6 समरेन्द्र D13 समुरेन्द्र , G1 समरश (for अमरेन्द्र) D7 T1 G M3 शत्रु (for शत्रो) —c) Ś N V B D1 4 8 12 13 चकर्त D10 11 M3 Cm g k t चकर्त G2 कर्णौ M1 3 चिच्छेद (for नखैश्च) B4 तु (for च) M5 नासिका (for नासां) —d) Ś N V B D1 4 8 12 13 ददार (for ददंश) N1 M5 पार्श्व च D5 T1 G2 3 पार्श्वेषि, M1 2 Ck पार्श्वेन, Cr g t as in text (for पार्श्वेषु) N1 G1 M1 2 6 हि, Ck as in text (for च) D6 7 9 11 T2 3 ददश पादैर्विददार पार्श्वौ(D6 9 °श्च , T2 3 °र्श्वात्) ※ Cm ददंश पार्श्वेषु च कुम्भकर्णमिति पाठे पार्श्वेषु कपोलयोरक्षोरुदरपार्श्वयोश्च पादाभ्यां विददारेति शेषः ※

68 a) D5 हत (for हृत) D4 कर्णनासिको, D3 कर्णनासो G2 नासकर्णा (by transp) (for कर्णनासो) —b) D9 G1 समर्दितश्च D10 11 रदैर्नखैश्च G1 भयार्दितश्च G2 नखैः शिताग्रैः, M5 च दार्दितश्च (sic) (for विमार्दितश्च) Ś V B D1 4 8 12 13 भृश नद(B3 चम)न्व(D1 स चेद्ग)दनपार्न्व(V B D1 4 13 °र्दि)तश्च N भृश तु तद्(N1 स चे [sic])दनपार्दितश्च, D7 विदारितस्तैर्दशनैर्नखैश्च —c) D5 reads from द्र in [आ]द्रगात्र up to d in marg V3 D6 T1 G2 नेत्र (for गात्र) Ś2 क्षतजातगात्र , N2 B4 क्षतजाभिपि(B4 °वासि)क्त B1 D1 रुधिरोक्षितश्च M5 रुधिरार्द्रगात्र —d) D1 om from आविध्य up to रभिहृ in 69b

69 D om up to रभिहृ in 69b (cf v l 68) —a) Ś L1 D1 3 8 13 भूरिबलेन पिष्ट N1 B2 D4 7 G2 भीमबलेन पिष्ट N2 V B4 भीमबलो निपिष्ट B3 G (ed) न्यस्त(G [ed] °स्त [unmetric])कपिप्रवीर D5 T1 (before corr pr as in text) G3 M2 5 भीमबलाभिपिष्ट —b) D1 सुरारिसैन्यैर D3 G2 3 M1 3 सुरारिहस्तैर् (G2 om from स्तैर् up to गोविकाग्र in l 1 of 1197*) T2 अवहन्यमान T3 अपि हन्यमान —c) N2 वेगवदभ्युपेत्य B2 वेगमुपेत्य पृथ्वीं D1 ददर्द भ्युपेत्य D7 9 11 कन्दुकवच्चवेन, D9 G1 चे(G2 *)* ऋद्ग्यु पेत्य N1 जगाम वेगाद्विपदभ्युपेत्य —d) D1 T2 3 शीघ्र (for पुनश्) Ś B1 D1 4 6 8 12 13 रामं सहसा जगाम — After 69 N2 B3 4 D2 ins

G 6 45 75
B 6 67 89
L 6 42 74

पर्णनासानिहीनस्तु कुम्भकर्णो महाबलः ।
रराज शोणितोत्सिक्तो गिरिः प्रस्रवणैरिव ॥ ७०

ततः स पुर्याः सहसा महात्मा
निष्क्रम्य तद्वानरसैन्यमुग्रम् ।
बभक्ष रक्षो युधि कुम्भकर्णः
प्रजा युगान्ताग्निरिव प्रदीप्तः ॥ ७१

बुभुक्षितः शोणितमांसगृध्नुः
प्रविश्य तद्वानरसैन्यमुग्रम् ।
चखाद रक्षांसि हरीन्पिशाचा-
नृक्षांश्च मोहाद्युधि कुम्भकर्णः ॥ ७२

एकं द्वौ त्रीन्बहून्क्रुद्धो वानरान्सह राक्षसैः ।
समादायैकहस्तेन प्रचिक्षेप त्वरन्मुखे ॥ ७३

1194* तमागतं ताक्ष्यमिवापतन्तं
समीक्ष्य हृष्टो भुवि वानरेन्द्रम् ।
स चापि वेगेन महानुभावः
समेत्य रामेण सुसंहितोऽभूत् ।

[(l 1) D1 सह (for तम्) —Ñ2 illeg from ताक्ष्य up to l 2 —(l 2) D1 निरीक्ष्य हृष्टो (for समीक्ष्य हृष्टो) B2 दृष्ट्वा युधि वानरेंद्रः —(l 4) B2 3 सुसंपृष्टो (unmetric), D2 सुविहृष्टो (for सुसंहितो)]

70 G2 om up to शोणिताद्रा in l 1 of 1195* (cf v l 69) —a) Ś1 moth eaten for कर्ण Ñ2 V2 3 B च (for तु) —c) Ś N V1 2 B D1-3 8 11 12 शोणितोक्षैर्, D4 शोणितोत्कर्षैर्, D5 T1 M3 शोणितैः सिक्तो, D7 G1 शोणितोद्गारी (for °तोत्सिक्तो) —d) B1 प्रस्रवणा इव —After 70 D6-7 9 11 S ins

1195* शोणिताद्रो महाकायो राक्षसो भीमदर्शनः ।
युद्धायाभिमुखो भूयो मनश्चक्रे महाबलः ।
असहा शोणितोद्गारी शुशुभे रावणानुजः ।
नीलाञ्जनचयप्रख्यः ससंध्य इव तोयदः ।
गते च तस्मिन्सुरराजशत्रुः [5]
क्रोधात्प्रदुद्राव रणाय भूयः ।
अनायुधोऽस्मीति विचिन्त्य रौद्रो
घोरं तदा मुद्गरमाससाद ।

[(l 1) D5 T1 M3 विक्रम (for -दर्शन) —D6 om while D9-11 read l 2 after l 4 —(l 2) M2 3 मुख (for मुखो) D6 9 11 G2 3 भीमो (for भूयो) D6 9 11 T2 3 G1 3 M3 निशाचर (for महाबल) —D7 om l 3 M2 3 transp l 3 and 4 —(l 4) D7 G3 गिरि (for चय) D5 T1 सन्ध्याभ्रैर् (for ससंध्य) —D6 9 T G3 om l 5 8 —(l 5) M3 तु (for च)]

71 a) Ś N2 B1 D1 4 8 12 13 पुन (for तत) D4 च (for स) D5 पूर्वा (sic) D12 पुर्यां (for पुर्याः) V3 * * त्मा B1 नगाम D5 T1 M3 महौजा (for महात्मा) —b) Ś1 नि* * (moth eaten) V3 D1 3 12 निःक्रम्य B3 निगम्य D4 विक्रम्य M3 निक्रम्य (sic) (for निष्क्रम्य) —After 71ab, D7 T2 3 G3 I (ed within brackets) ins

1196* तत्रैव रूपेण चभञ्ज हृष्टः
महाप्रभुत्वा च मदेन सद्यः ।

[(l 1) D5 रोषेण (for रूपेण) G1 सर्वान् (for हृष्ट) —(l 2) T2 3 जवान (for महा°) G3 महासुरत्वं T2 3 चैव (for सद्यः)],

—while D12 ins after 71ab

1197* कुम्भकर्णं महाभीमो निर्ययौ युद्धदुर्मदः ।
ततः पौलस्त्यसचिवा विज्ञाय राक्षसर्षभम् ।
विषण्णवदनास्ते तु रावणायाचचक्षिरे ।
चकार दशनैर्नासां सुग्रीवो वानरो गतः ।
वानराङ्गनुकामस्तु कुम्भकर्णः पुनर्ययौ । [5]
रावणस्तु परामर्षात् क्रुद्धः सर्प इव श्वसन् ।
प्रेषयामास रक्षांसि कुम्भकर्णाय धीमते ।
कुम्भकर्णो महासैन्यो दुद्राव कपिकुञ्जरम् ।

—c) D6 T2 3 ददाह D1 G1 बभञ्ज (for बभक्ष) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 समभक्षयद्रक्षो (Ś D8 12 समभक्षयन्तो) भवि (B4 °नि) नूनं (Ñ2 °क्षित) नेत्र —d) B1 युगात, D1 युगान्तो (for युगान्त) D6-11 प्रवृद्ध (for प्रदीप्त)

72 a) Ś B1 D1-3 8 13 G1 गर्धी B3 D8 11 12 गृध्र, D4 क्षुध , G3 as in text (for गृध्नु) —b) Ś B1 D1 3 4 8 12 13 बाहु (for उग्रम्) —c) Ś V2 D1 3 4 8 11 13 रक्ष स, B1 रक्षा स (sic) (for रक्षांसि) N2 V1 2 B2-4 च रक्ष D6 कपीशान् (for पिशाचान्) —d) Ś D8 12 रक्षांश्च, B1 D6 M3 रक्षांसि D2 तथैव D4 M1 2 रक्षांश्च (sic), T1 * * क्ष (for ऋक्षांश्च) N1 क्रोधात्, V2 3 B4 सर्वान्, D4 क्रोधात् (for मोहात्) —After 72, N2 ins only l 2 of 1200* while D7 9 11 S ins

1198* यथैव रात्र्युदिते युगान्ते
स भक्षयामास हरीन्सुपर्वान् ।

[(l 1) G1 प्रभवे (for हरते) —(l 2) D7 11 G3 समभक्षयाम D7 तथा हरीशान्, G2 तथा हरीन्स (for हरीन्सुपर्वान्)]

73 a) D4 8 12 एव (for एकं) V3 षट् B3 D1 6 12 द्वि (for द्वौ) Ś N V B2 3 D1 2 4 8 12 बहुशापि B3 बहुन्सोऽपि, D3 चतुः पञ्च D12 बहूनेव, G1 सप्त बहून् (for बहून्क्रुद्धो) —b) Ś N V B D1-4 8 11 12 G1 राक्षसैः सह (by transp) —N1 D8 repeat 73ab after l 2 of 1200* —d) N2 V B2 4 D4 (first time) मुखे तदा, D2 G1 मुखे त्वरन् (by transp) (for त्वरन्मुखे) Ś N2

संप्रस्रवंस्तदा मेदः शोणितं च महाबलः ।
वध्यमानो नगेन्द्राग्रैर्भक्षयामास वानरान् ।
ते भक्ष्यमाणा हरयो रामं जग्मुस्तदा गतिम् ॥ ७४
तस्मिन्काले सुमित्रायाः पुत्रः परबलार्दनः ।
चकार लक्ष्मणः क्रुद्धो युद्धं परपुरंजयः ॥ ७५
स कुम्भकर्णस्य शरान्शरीरे सप्त वीर्यवान् ।
निचखानाददे चान्यान्विससर्ज च लक्ष्मणः ॥ ७६
अतिक्रम्य च सौमित्रिं कुम्भकर्णो महाबलः ।
राममेवाभिदुद्राव दारयन्निव मेदिनीम् ॥ ७७

G 6 46 91
B 6 67 115
L 6 46 100

(both times) B1 D1-4 (D1 second time) 8 12 13 मुखे प्र(D13 नि)क्षिपति स्म स

74 D8 om 74^{ab} —^{a}) D4 T1 स प्रस्रवस्तदा, D6 7 10 11 T2 G3 Ct संप्रस्रवस्तदा, M1 2 प्रसवंश्च तदा ※ Cm g संप्रस्रवन् ओष्ठ(Cg ताल्‌) म्यामुद्गमन् ।, Ct संप्रस्रवत् । मदभावं भावं ※ —For 74^{ab}, Ś N V B D1-4 8 12 13 subst

1199* मुखात्प्रस्रुतमेदोसृग्घोररूप स राक्षस ।

[Ñ V2 3 B2 4 D13 मुखप्र(B4 °सृ)त]

—^{c}) V1 2 नगेंद्राभो, D8 गिरीन्द्राभान्, D7 नगैर्वृक्षैर् (for नगेन्द्राग्रैर्) Ś D8 12 महावक्त्रो गिरीन्द्राभान्, N V2 B2 4 D4 वर्धमानो नगेंद्राभो, B1 D1 2 13 वर्ध(D12 °त)मानो गिरीन्द्राभो, G3 बाध्यमानो नगैर्वृक्षैर् —^{d}) B1 D1-3 12 वीर्यवान्, M3 तान्बहून् (for वानरान्) —Ñ repeats 74^{ef} and 90^{cd} before 92 B3 reads 74^{ef} twice Ñ2 (second time) illeg for 74^{e} —^{e}) Ś D8 11 हन्यमाना, Ñ1 (both times) B1-3 (both times) 4 D1-6 13 T2 वध्यमाना, G (ed) रक्ष्यमाना (for भक्ष्यमाणा) —^{f}) N1 (both times) 2 (second time) D4 महाबल, D6 T1 तथा गतिं (for तदा गतिम्) D8 राम शरणमभ्ययु —After 74 Ś N V B (B3 after the second occurrence of 74^{ef}) D1-4 (D1 preceded by App I [No 36] and 93 [first time]) 8 12 13 read 90^{c}–98, while D6 7 10-12 S ins after 74 Ñ1 D4 ins only l 2 (followed by 73^{cd} [r]) after 74^{cd}, N2 ins only l 2 after 72

1200* कुम्भकर्णो भृश क्रुद्ध कपीन्खादन्प्रधावति ।
शतानि सप्त चाष्टौ च विंशत्त्रिंशत्तथैव च ।
संपरिष्वज्य बाहुभ्या खादन्विपरिधावति ।

[G1 om l 1 —(l 1) M1 2 कुम्भ** क्रु (damaged) G3 दृप्त (for भृश) G3 damaged for क्रुद्ध G1 भृश (for कपीन्) ※ Cg प्रधावति धावति। इत्यध्याहार्यमेव ※ —G3 om (hapl) l 2 3 —(l 2) N विंशति त्रिंशत तथा (for the post half) D8 शतानि सप्त चाष्टौ विंशति विंशति तथा —(l 3) D7 भक्षयन् (for खादन्वि) D6 T2 3 G1 प्रदुद्रावति]

—Thereafter D7 10 11 G3 cont while B3 ins (in marg) after 74^{ef} (first time)

1201* मेदोवसाशोणितदिग्धगात्र
कर्णावसक्तप्रथिताग्रमाल ।
ववर्ष शूलानि सुतीक्ष्णदंष्ट्र
कालो युगान्तस्थ इव प्रवृद्ध ।

[(l 1) B3 गात्र (for °गात्र) —(l 4) cf v l 71^{d} G1 युगान्तेष्विव (for युगान्तस्थ इव) —For l 3-4, B3 subst .

1201(A)* चचाल शूलाशनितीक्ष्णदंष्ट्र
स्तद्युगान्ताग्निरिवोत्थितेन ।]

—Thereafter B3 ins (in marg) an addl colophon with Sarga name कुम्भकर्णपराक्रमः

—After 1200* T2 3 read 90^{c}–91 for the first time repeating them (T3 only 90^{cd}) in their proper place

—After 74, D8 reads 90^{cd} for the first time repeating it in its proper place

75 ^{a}) D7 तत्काले च (for तस्मिन्काले) —^{b}) D4 सुत (for पुत्र) D4 om पर Ñ2 D4 बलार्दित (for °र्दन) —^{c}) Ś B1 D1-3 8 12 13 भ्रातुर् (for क्रुद्धो) G2 सुमहद्युद्ध (for लक्ष्मण क्रुद्धो) Ñ V B2 4 D4 भ्रातृभ्राम (D4 गृहीत्वा च) महाघोरम् —^{d}) Ś B1 4 D1-3 8 12 13 अस्त्रम (B1 °स्त्र)ख्यविदा(D8 °भृता) वर , Ñ V B3 D4 स(V1 प्र)ख्यातयुद्धविशारद , D7 G3 युद्ध(D7 युद्ध युद्ध [hypm])गोधाङ्गुलित्रवान्

76 ^{a}) V2 B4 कुम्भकर्णस्य स (by transp) G3 कुम्भकर्णस्य तु D13 कुम्भकर्णशरानाशु, M3 लक्ष्मण कुम्भकर्णस्य —^{b}) N1 चिक्षेप N2 चिच्छेद (for शरीरे) G1 तस्य (for सप्त) M3 सायकान् (for वीर्यवान्) —^{c}) Ś D8 12 निक्षितान्, T2 3 G2 निजघान (for निचखान) T2 आदध B1 स्वाकान् D1 T1 M2 शरान् (for चान्यान्) —^{d}) N1 B4 D8 6 9 स (for च) M3 वीर्यवान् (for लक्ष्मण) —After 76 D7 10 11 G1 ins a passage relegated to App I (No 35)

77 D13 om up to 77^{b} (cf v l l 26 of App I [No 35]) —^{a}) Ś D8 12 13 G3 स, V2 B3 तु (for च) V2 अभिक्रम्य तु G3 तमतिक्रम्य D12 सौमित्र (for सौमित्रि) —^{d}) Ś D8 12 T2 3 G1 कम्पयन्, N B1 D1-4 नादयन्, B2 द्रावयन् (for दारयन्) —After 77 Ś N V B D1-4 8 12 13 read 99–110

G 6 46. 104
B 6 67 116
L 6 46 124

अथ दाशरथी रामो रौद्रमस्त्रं प्रयोजयन् ।
कुम्भकर्णस्य हृदये ससर्ज निशिताञ्शरान् ॥ ७८

तस्य रामेण विद्धस्य सहसाभिप्रधावतः ।
अङ्गारमिश्राः क्रुद्धस्य मुखान्निश्चेरुरर्चिषः ॥ ७९

तस्योरसि निमग्नाश्च शरा बर्हिणवाससः ।
हस्ताच्चास्य परिभ्रष्टा पपातोर्व्यां महागदा ॥ ८०

स निरायुधमात्मानं यदा मेने महाबलः ।
मुष्टिभ्यां चरणाभ्यां च चकार कदनं महत् ॥ ८१

स बाणैरतिविद्धाङ्गः क्षतजेन समुक्षितः ।
रुधिरं परिसुस्राव गिरिः प्रस्रवणानिव ॥ ८२

स तीव्रेण च कोपेन रुधिरेण च मूर्छितः ।
वानरान्राक्षसानृक्षान्खादन्विपरिधावति ॥ ८३

---

78 ᵃ) D1 यथा (for अथ) V B2.4 [आ]शु(B4 [आ]ग) समरे (for दाशरथी) —ᵇ) Ś प्रयोजनम् (sic) N D1.2.11 प्रयोजयत्, D13 प्रदर्शयन्, G1 प्रचोदयन् (for प्रयोजयन्) V B2.4 दिव्यमस्त्रमुदारयन् (B3 °दीरयत्) —ᶜ) G3 हृदय (for हृदये) —ᵈ) S N V B D1.2.12.13 नि(B3 वि)चखान शिलाञ्श(Ñ1 D4 महाश)रान् (N2 **** [illeg] V2.3 B1.2 शरोत्तमान्, D2 शराञ्शितान्)

79 ᵃ) Ś D2.3.13 वानरान् (for सहसा) Ś B1.4 D1.6.12.13 T1 G1 वि, N1 [अ]ति (for [अ]भि) —ᶜ) D2 अग्निविमिश्रा (for अङ्गार°) —ᵈ) D2 निश्चक्रुर्, D8 M3 निष्पेतुर् (for निश्चेरुर्) —After 79, D2.3.11 S ins.

1202* रामास्त्रविद्धो घोरं वै नद्राक्षसपुंगव ।
अभ्यधावत संक्रुद्धो हरीन्विद्रावयन्रणे ।

[(l. 1) D7 G3 °विद्धो M1.2 घोरं स (for घोरं वै) D3.13 T2.3 न तु G1 om. नद (for न नु) —(l. 2) D6.7.8.11 T2.3 स क्रुद्धो (for संक्रुद्धो)]

80 ᵃ) B1 विभिन्नास् (for निम°) Ś V B3 D1-4.7.8.10.12 G1 M1.2 तु (for च) —ᵇ) Ś V1.2 B2.4 D1.2.5.11 रुक्मा B3 D4 पत्रिणः D13 पक्षणा (for वाससः) G1 शरा काञ्चनभूषणा —After 80ᵃᵇ, Ś N V B D1-4.11.13.14 ins.

1203* हृदयं पीडयामासुः क्रोधमुक्ता महात्मना ।

[D3 हृदये V1 B1 पातयामासुः (for पीडया°) V1 B2.3 क्रोधयुक्ता Ś1 V1 D4 महात्मनः]

—All. lo D7 G3.4 ins.

1204* रेणुनॉकाद्रिनिकटं(D7 °कट) तुलाग्र इव पाङ्गण ।

—D4 om. 80ᶜᵈ-81 —ᶜ) T1 G1 M3 चापि (for चास्य) Ś N B1 D1.2.5.12.13 परिभ्रष्टे V B2.4 पपातोर्व्यां (for पपातोर्व्यां) D7 G2 हस्तात्तस्यापतत्ताहस्ता —ᵈ) Ś N1 B1 D1.2.5.12.13 महायुधं N2 महाभ्रं (corrupt) (for महागदा) V B2.4 विद्धस्य शरायुधं (V3 damaged for युध) D6-11 T2.3 गदा चोर्व्यां पपात ह —After 80, D6-10.12 S ins.

1205* आयुधानि च सर्वाणि विप्रकीर्णेव भूतले ।

[T2.3 प्रकीर्णेन, G3 विनिकीर्णं, M3 विप्रकीर्णं]

81 D4 om. 81 (cf. v. l. 80) —ᵃ) T3 यथा (for यदा) —ᶜ) B4 मुष्टिना (for मुष्टिभ्यां) Ś D3.11 स जघान, B1 D2.3.11 च करभ्यां च (for चरणाभ्यां च) —ᵈ) Ś1 V D1.3.4.12.13 तदा, B3 चमूं (for महत्) —After 81, Ś D2.3.11 ins.

1206* आदद्राध पुनर्घोर सूलमुद्गरमायसम् ।

[Ś1 moth eaten for पुन]

82 V B1 om. (hapl ?) while B3 reads 82 in marg —ᵃ) N1 शरविद्धाङ्ग, B2 शरविक्षताङ्ग D1.4 अभिविद्धाङ्ग D5 इति विद्धाङ्गो D13 अपि विद्धाङ्ग —ᵇ) Ś D2.3.13 रुधिरेण, G3 क्षतजौघ (for क्षतजेन) D13 समुक्षित (for समुक्षित) —ᶜ) D1 M3 प्रति G1.3 बहु (for परि) —ᵈ) Ś N B1.3 D1-4.12.13 प्रस्रवणैरिव, D5 T1 प्रस्रवणाद्यथा D7 G1.3 M2.3 प्रस्रवणं यथा (for प्रस्रवणानिव) D8 गिरिः प्रस्रवणादिव

83 ᵇ) B1-3 D13 समुक्षित (for च मूर्छितः) —ᶜ) N1 राक्षसान्-वानरान् (by tr. p.) Ś N V B D1-4.11.12 चैव D5 T1 मुख्यान् G1 om. M3 ऋक्षान् (for क्षान्) —ᵈ) B1 D13 खादयन्, D6-10 खाद्न्, G1 भक्षयन् (for खादन्वि) N2 B1.4 खादन्वै पर्यधावत D1 खादन्विपरिधावति (hypm) D4 स तथा तत्र धावति (hypm) —After 83, D7.8.11 S ins.

1207* अथ शृङ्गं समाविश्य भीमं भीमपराक्रमः ।
चिक्षेप राममुद्दिश्य बलवानन्तकोपमः ।
अप्राप्तमेव तत् राम सप्तभिस्तमजिह्मगैः ।
चिच्छेद निशितैर्बाणैः पुन स्वर्णावि कार्मुकम् ।
ततस्तु रामः धर्मात्मा तस्य शृङ्गं महत्तदा । [5]
शरैः काञ्चनचित्राङ्गैश्चिच्छेद पुरुषर्षभः ।
तन्मेरुशिखराकारं द्योतमानमिव श्रिया ।
द्वे शते वानरेन्द्राणां पतमानमपातयत् ।

[(l. 1) D7 G3 यदि (for अथ) M3 भीमपराक्रमं —(l. 2) T2.3 पुनस्तं प्रक्षिप्य रणाय महारणे —After l. 2, D8 reads l. 5. —(l. 3) D8 T2.3 G1 अंतरे (for अप्राप्त) D6-9 T1 G1.3 M1.2 तैर्शितैः; G2 द्रुतैरिषे, M3 तर्कि° (for तरंशितैः) —All except D7 G2.3 (om. from चिच्छेद up to शृङ्गं in l. 5) om. l. 4 —(l. 4) G1 धनुः —T1.3 M3 om. l. 5 —(l. 5) M1.2 श्रेष्ठं (for शृङ्गं) D7 M1 श्रृं (for तत्) D8 महत्तम (for महत्तदा) —G3 om.

तस्मिन्काले स धर्मात्मा लक्ष्मणो राममब्रवीत् ।
कुम्भकर्णवधे युक्तो योगान्परिमृशन्बहून् ॥ ८४
नैवायं वानरान्राजन्न विजानाति राक्षसान् ।
मत्तः शोणितगन्धेन स्वान्परांश्चैव खादति ॥ ८५
साध्वेनमधिरोहन्तु सर्वतो वानरर्षभाः ।
यूथपाश्च यथा मुख्यास्तिष्ठन्त्वस्य समन्ततः ॥ ८६
अप्ययं दुर्मतिः काले गुरुभारप्रपीडितः ।
प्रपतन्राक्षसो भूमौ नान्यान्हन्यात्प्लवंगमान् ॥ ८७
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राजपुत्रस्य धीमतः ।
ते समारुरुहुर्हृष्टाः कुम्भकर्णं प्लवंगमाः ॥ ८८
कुम्भकर्णस्तु संक्रुद्धः समारूढः प्लवंगमैः ।
व्यधूनयत्तान्वेगेन दुष्टहस्तीव हस्तिपान् ॥ ८९
तान्दृष्ट्वा निर्धुतान्रामो रुष्टोऽयमिति राक्षसः ।
समुत्पपात वेगेन धनुरुत्तममाददे ॥ ९०

G. 6. 46. 80
B 6. 67. 132
L. 6. 46. 59

I 6 —(l 6) D6 विश्रेक्ष (for चिन्द्रिश्) G1 विभेद (for चिच्छेद) D7 . 11 भरतर्षभ , G1 युधि दुनय (for पुरुषर्षभ) —(l 7) D6 T1 G M5 त (sic) (for तत्) D10 G3 शिरश्चकार (for °च्छार) G2 शिव —(l 8) D9-11 वानराणां च (for °रेन्द्राणां)]

84 ^{a}) Ñ2 B1-4 D1 3 4 7 13 G2 तु (for स) —^{b}) Ś Ñ V B1 3 D2-8 9 10 T1 M2 वाक्यम् (for रामम्) —^{c}) Ś D1-3 8 12 13 G3 यत्तो (for युक्तो) B4 वधोद्युक्तो M5 वधे युक्तान् (for वध युक्तो) —^{d}) B3 रोपाव, B4 योधान् (for योगान्) N परिहरन् (for परिमृशन्)

85 ^{a}) Ś Ñ V B D1-3 8 12 13 खादन्, D4 वेद (for राजन्) —^{b}) Ś D1 2 8 12 13 न च जानाति, N D1 नाप जानाति, V B2-4 नैव जानाति, B1 D6 T2 3 विजानाति च (B1 न), D4 T1 M3 नापि जानाति B1 राक्षस (for राक्षसान्) —^{c}) B1 D4 तत (for मत्त) N D4 वेगेन (for गन्धेन) —^{d}) D6 चेति, D7 G2 चापि (for चैव) D12 खादिताश्चैव B2 D10 खादन (for खादति) —After 85 M1 D5 11 ins

1208* स तीक्ष्णं तु कोपेन राघवो भृशमूर्छितः ।
ततोऽब्रवीन्महाबाहुर्वानरान्नृपनन्दन ।

[(l 1) D6 च वेगेन (for तु कोपेन)]

86 V3 om 86^{cd} —^{a}) Ñ1 B3 4 सर्वे स(B3 त)मपि, Ñ2 D1 सर्वे समधि, B1 2 साध्वेनमव (B2 °पि) (for साध्वेनमधि) —^{b}) Ñ D2 समतात् D6 T1 M3 सर्वे ते (for सर्वतो) D7 G3 सर्वे ते ह्रयो द्रुत —^{c}) Ś D1 12 यथा मुख्यास् B2 यथासत्यम् (for यथा मुख्यास्) V B4 यथामुख्य यथायूथ —^{d}) D1 13 M5 तिष्ठति (for तिष्ठन्तु) D9-11 [अ]स्मिन्, G1 M1 2 5 [अ]थ (for [अ]स्य) Ś Ñ V B1 3 4 D1 4 8 13 G3 समीपत , B2 शरीरत (for समन्ततः)

87 ^{a}) Ś D1 12 अथाय, V3 B4 D2 8 9 11 T2 3 अद्याय, B1 यथाय, M1 3 अय हि, Cg as in text (for अप्यय) D11 दुर्गति (for दुर्मति) D12 अप्यायं (sic) दुर्गति B2 पापो (for काले) —^{b}) D7 हरि , G2 भूरि (for गुरु), D4 T2 3 [अ]वपीडित , Cm as in text (for प्र°), Ś Ñ V B1 3 D1-4 8 13 12 गुरु(Ś1 Ñ2 B1 D1-3 8 12 13 °क)भारसपात(D12 13 °त)यन्, B2 4 गुरुभारसुपान(B4 °प्रपीड)यन् —^{c}) Ś Ñ V B2-4 D8 12 M5 निपतेद्, B1 D1-3 7 13 G1 प्रपतेद्, D4 अपातयद् (hypm), D6 प्रतपन्, D9 11 प्रचरन् (for प्रपतन्) —^{d}) Ś D12 13 न च, B1 D1 3 न नो, B2 हतो, B4 ततो; D11 न स, G3 नाहन् (for नान्यान्) Ñ V3 B2 D4 ततो हन्तु (V3 B2 °न्यत् [sic]) प्लवगमा

88 After 88^{ab}, Ś Ñ V B D1 4 8 12 13 ins

1209* गजो गवाक्षो गवय शरभो गन्धमादन ।
नीलश्च कुमुदश्चैव जाम्बवानङ्गदस्तथा ।

[(l 1) Ñ2 V1 2 B गयो (for गजो) —(l 2) B1 नलश्च (for नीलश्च) V1 जाम्बवांश्च महाबल , B2 कुमुदाङ्गदस्तथा (for the post half)]

—^{c}) D12 तमारुरुहुर् V2 हृष्ट (for हृष्टा) V1 समारुरुहु सुसहृष्टा (hypm) —^{d}) B1 2 D1 11 G3 महाबला (B2 G3 °क), D9 प्लवगमान् (sic) (for प्लवगमा)

89 ^{a}) Ś D1 12 13 सुसंरब्ध , Ñ D4 तदा क्रुद्ध , D3 स संक्रुद्ध —^{b}) Ś Ñ V B D1-4 8-13 समारूढे (for °रूढ) —^{c}) Ñ B4 व्याधूनयत, V1 व्याधूय तान्स, V2 व्याधूनयन्स, V3 B2 व्यधूनयत, B1 D13 व्यधूयत(D12 °य) तास्तु, D1 8 विधूनयत्तान्, D4 व्याधूय तांश्च (for व्यधूनयत्तान्) —^{d}) D3 यूथ (for दुष्ट) D4 च (for [इ]व) Ś D8 हस्तिनो (for °पान्) —After 89 V3 B1 2 D4 ins 1210*

90 B3 om 90 V3 B1 D3 om 90^{ab} —^{a}) D7 दृष्ट्वा तान् (by transp) B4 G3 M1 निर्धूतान्, D1 2 विधुतान्, D13 विद्रुतान् (for निर्धुतान्) V1 2 D1 G (ed) तान्दृष्ट्वा तु (V2 om [subm]) D3 च, G[ed] स तान्दृष्ट्वा) विनिर्धूतान् ॐ Cg निर्धुतानिति ह्रस्व आर्षः, Ck निर्धूतान्(?) कम्पितान् ॐ —^{b}) D2 3 T1 M3 दुष्टो, Ct as in text (for रुष्टो) D9-11 Ct राक्षस (for राक्षसः) Ś Ñ V2 B4 D1 3 8 12 13 रोषाद्दा(V2 D2 रामो वा)नरयूथपान्, V1 राम वेष्टा**मुखान्, B2 रोषाद्वानरपुंगवान्. —After 90^{ab}, Ś Ñ V1 2 B2 4 D1-3 8 12 13 ins., while V3 B1 3 D4 ins after 89 (owing to om)

1210* महाप्रभाव च ज्ञात्वा दिव्यान्यस्त्राणि संदधे ।

G. 6.46 81
B. 6.67.134
L. 6.46. 80

स चापमादाय भुजंगकल्पं
दृढज्यमुग्रं तपनीयचित्रम् ।
हरीन्समाश्वास्य समुत्पपात
रामो नियद्धोत्तमतूणबाणः ॥ ९१

स वानरगणैस्तैस्तु वृतः परमदुर्जयः ।
लक्ष्मणानुचरो रामः संप्रतस्थे महाबलः ॥ ९२

स ददर्श महात्मानं किरीटिनमरिंदमम् ।
शोणितापुतसर्वाङ्गं कुम्भकर्णं महाबलम् ॥ ९३

सर्वान्समभिधावन्तं यथा रुष्टं दिशागजम् ।
मार्गमाणं हरीन्क्रुद्धं राक्षसैः परिवारितम् ॥ ९४

विन्ध्यमन्दरसंकाशं काञ्चनाङ्गदभूषणम् ।
स्रवन्तं रुधिरं वक्त्राद्वर्षमेघमिवोत्थितम् ॥ ९५

[V₃ विज्ञाता (for स ज्ञात्वा) Ś Ñ B₂ D₁₋₄.₈.₁₂.₁₃ ज्ञात्वा महानु(Ñ °ह)भाव त (for the prior half)]

—Ś Ñ V B (B₁ after the second occurrence of 74^{ef}) D₁₋₄ (D₁ preceded by App. I [No 36] and 93 [first time]) .8.12.13 read 90^{c}–98 after 74 Ñ repeats 74^{ef} and 90^{cd} before 92. D₆ T₂.₃ repeat 90^{c}–91 (D₆ T₁ 90^{cd} only) here (cf v l. 74). —^{c}) Ś Ñ V B₁.₃.₄ D₂.₃.₄ (first time) .8.12.13 T₂.₃ (both first time) राघवश्च (Ś D₁₃ °वश्च [sic], N [both times] V B₃ °वोपि) समुत्पत्य (V₃ °त्पात्य, T₂.₃ महाबाहुर्), D₆ रामश्च तान्समाश्वास्य —^{d}) T₁ (second time) आदाय Ś D₁₂.₁₃ धनुरग्र समादद् (D₂ °दे), Ñ (first time) V B₁.₃.₄ D₁₂ धनुरुग्र समाददे. Ñ (second time) जगृहे तीक्ष्णकार्मुकः D₂.₄ (first time) धनुरुत्यमाददत्. D₁ धनुरूग्रमथाददे. D₅ G₂ धनुःश्रेष्ठमाददे, G₁ धनुर्विस्तारमन्वपूरा —After 90, D₆₋₇.₉₋₁₁ S ins

1211* क्रोधगर्भेक्षणो वीरो निर्दहन्निव चक्षुषा।
राघवो राक्षसं वेगादभिदुद्राव वलितः ।
युगपाद्यदवगन्तर्गर्भनुरूपमार्दवक्कादेवात् ।

[(l 1) D₆ T₁ M₃ G₂ °क्षणो (for °क्षणो), D₈₋₁₁ वीरो (for वीरो). —(l. 2) T₂.₃ M₂.₃ वेगात्, G₁ भरत; M₁.₃ वेगात् (for वेगात्) —(l. 3) D₆ T₁ M₁.₃ मदर्पितान् (for दर्प°)]

91 For sequence in Ś etc, cf v l 74 T₁ repeats 90^{c}–91 here (cf v l 74) —^{a}) D₁ नुत्वं (for कल्पं) —^{b}) Ś V D₁₂.₁₃ दृढं समग्रो. D₁ धृतवसुग्रो. D₁₃ दृढमुग्रं (for दृढज्यमुग्रं) Ś Ñ V B D₂.₄.₈.₁₂ T₂.₃ (first time) गृहे D₁ गृह (for चित्रम्) —^{c}) D₆ स विचार्य (for समाश्वास्य) —G₁ damaged from समुत्पपात up to वा in 91^{d}. —^{d}) Ñ₁ D₁₃ विबद्ध° (for निबद्ध°) Ś D₁₃ बाणपाद ; Ñ₁ B₂ D₁₋₁₁ बाणतूण (by transp), D₁ बाणतूर्णः ; T₁ (second time) बाणतूणि ; G₁ तूणयुग ; M₁ तूणिधान (for तूणबाणः). Ñ₁ V B₁.₃ रामस्तदा तूणदृढाबद्ध ; T₂.₃ (first time) रामो गृहीतोत्तमबाणदण्डः ; G₂ निबद्धोत्तमतूणबाण निबद्धोत्तमबाणतूणः हसन् . K —After 91, Ś Ñ₁ (preceded by an addl colophon) B₁ D₁₂.₁₃ T₂.₃ (first time) ins a passage relegated to App I (No 36), while Ñ ins a colophon with Sarga name कुम्भकर्णवधारम्भः (Ñ₁ Sarga no 46) after 91.

92 For sequence in Ś etc, cf v l 74 Before 92, Ñ repeats 74^{ef} and 90^{cd}. Ś D₁.₁₂ om 92. —^{a}) D₅ वानरभटैस्तु D₁ राक्षसगणैस्तु (for वानरगणैस्तु). —^{b}) V B D₁.₂.₁₂ G₁ परदुर्जयः , D₈₋₁₁ T₂.₃ G₂ परमदुर्जयैः —^{c}) D₈₋₁₁ वीर (for राम) ※ Ct. लक्ष्मणानुचर । बहुव्रीहि । लक्ष्मणसहित ※ —^{d}) B₃ प्रतस्थे च (for संप्रतस्थे) Ñ₁ महाद्युः ; Ñ₁ B₂.₄ D₁₂ °भुज ; D₁ °भुज ; D₆ मभुज (sic) (for महाबल) —After 92, D₁ ins a passage relegated to App I (No 36).

93 For sequence in Ś etc, cf v l. 74. D₁ reads 93 for the first time after App. I No 36, repeating it here —^{a}) D₁ (second time) ददर्श स (by transp) Ñ₁ दुरात्मानं D₅ तदो राम ; D₂ G₂ महाकायं (for महात्मानं) —D₂ repeats 93^{cd} consecutively —^{b}) Ś Ñ V B D₁₋₄ (D₁ both times) .8.12.13 भयस्थितं (for अरिंदमम्). —D₁ G₁ om 93^{c}–94 —^{c}) V₃.₄ D₁₋₁₃ -(भा)पुत (both times) युत ; D₁ युत (for -(भा)पुत) D₁₋₃.₁₁ T₁ G₁.₃ M₃ रक्ताङ्गं (for -सर्वाङ्गं) —^{d}) D₁ महाबलं (for °बलम्)

94 For sequence in Ś etc., cf v l. 74 D₁ G₁ om 94 (cf. v l 93). —^{a}) Ś D₁₂ सर्वान्, D₁ हरीन् (for सर्वान्) —^{b}) Ś D₁₋₁₃ युद्ध मत्तं (D₁₂.₄ °द्य)मत्तं (D₁ °मत्तं), Ñ B₃₋₄ M₁.₃ युद्ध (B₂ M₁.₃ दृप्तं) महागजं V B₁ D₁₃ मत्तं (D₁₃ दृप्तं) महागजः D₂ दृष्टं दृष्टं गजं (for रुष्टं दिशागजम्) —V₂ D₆ om 94^{cd}. —^{c}) M₁.₃ मार्दवत्वं (for मार्गमाणं) —^{d}) Ñ B₁ D₁₃ परिवर्जितः ; B₃ बहुविधैः (for परिवारितम्).

95 For sequence in Ś etc, cf v l 74 V₃ reads 95^{cd} after 95^{ab}. —^{a}) B₃.₄ पर्वत (for मन्दर) —^{b}) Ś B₁ D₁₃ कांचनाङ्गद . V D₂₋₄.₁₂ M₁.₃ भूषित (for भूषणम्) —^{c}) Ś B₁ D₁₋₄.₈.₁₂.₁₃ वमन्तं ; Ñ D₂ वमन्तं (for स्रवन्तं) —^{d}) Ñ V B₃.₄ मातङ्गमिवायतम्, B₁ मेघमिवायतं , D₁.₃ मेघं मूर्धतः ; D₁₂.₁₃ T₁ G₁ M₁₋₃ वर्षे महत्, D₁₃ मदगलोद्रेकम्, G₁ वाकमथनम्,

जिह्वया परिलिह्यन्तं शोणितं शोणितोक्षितम् ।
मृद्नन्तं वानरानीकं कालान्तकयमोपमम् ॥ ९६
तं दृष्ट्वा राक्षसश्रेष्ठं प्रदीप्तानलवर्चसम् ।
विस्फारयामास तदा कार्मुकं पुरुषर्षभः ॥ ९७
स तस्य चापनिर्घोषात्कुपितो नैरृतर्षभः ।
अमृष्यमाणस्तं घोषमभिदुद्राव राघवम् ॥ ९८
ततस्तु वातोद्धतमेघकल्पं
भुजंगराजोत्तमभोगबाहुम् ।
तमापतन्तं धरणीधराभ-
मुवाच रामो युधि कुम्भकर्णम् ॥ ९९
आगच्छ रक्षोधिप मा विषाद-
मवस्थितोऽहं प्रगृहीतचापः ।
अवेहि मां शक्रसपत्न राम-
मयं मुहूर्ताद्भविता विचेताः ॥ १००
रामोऽयमिति विज्ञाय जहास विकृतस्वनम् ।
पातयन्निव सर्वेषां हृदयानि वनौकसाम् ॥ १०१

G 6 46 94
B 6 67 145
L 6 46 103

G2 वर्षामेघम् (for घर्मेमेघम्) V3 [उ]दित G2 [उ]द्धत (for [उ]त्थितम्) Ś B1 D3 13 भय B1 महा)मोहसमन्वित, D2 भय मूतमिवोद्धत D4 साक्षान्मेघ इवोत्थित

96 For sequence in Ś etc cf v l 74 —[a]) G1 M4 परिलेह्यत (for °लिह्यन्त) Ś D8 12 न्हित जिह्वया घोर, Ñ B1 D13 लेलिह्यञ्जिह्वया रक्त (B1 वक्त्रास्, D13 वक्त्र) V B2 4 G (ed) लेलिहानमसृग्वक्षो (B4 °भक्षो, G [ed] °रक्तमञ्च) D1 3 लेलिहान सुत वक्त्राच्, D2 लेलिहानम सृक्क्षो, D4 लेलिहान जिह्वया वक्त्र (hypm) —[b]) Ś D8 12 तद्वक्त्र Ñ D13 G3 सृक्कणी , V B2 4 D5 जिह्वया, D4 om (hapl) D7 10 सृक्किणा, D13 समतात् (for शोणित) N शोणितप्लुत (sic), D6 T1 M3 शोणितेक्षण, D7 शोणितसृणी (sic) D10 11 शोणितोक्षित G2 शोणितस्रवी (for शोणितो क्षितम्) —After 96[ab] V3 reads 95[cd] —[c]) Ś N B1 D1-3 8 10 12 13 मर्दन्त V B3 4 खादन्त, D4 मर्दयन् T3 मृद्नन्तु (for मृद्नन्त) Ś N V B D1-4 8 12 13 वानराः सत्य (for °रानीक) —[d]) V3 यमोपम ✲ Cr m g कालान्तकय मोपमम् । रुद्रस्त्रिनेत्र(Cr °नेत्र ?)स्त्रिपुरान्तकश्चेतिवत् ए(Cm °न्तक इतवद)कस्यैवावस्थाभेदात्कालादनाम(Cr °लादान) भेद Cg adds यद्वा काले युगान्तकाले अन्तको नाशको यम उपमा यस्य स तथोक्त । Ct cites Tirtha काला न्तकयमानामवस्थाकृतो भेद इति तीर्थ ✲

97 For sequence in Ś etc cf v l 74 —[a]) N V B3 4 D4 प्रदीप्तमिव तेजसा(B3 जिह्वया) —[c]) V B3 4 D4 रामो विस्फारयामास

98 For sequence in Ś etc cf v l 74 D8 om 98 V D1 om B3 reads in marg 98[ab] —[a]) G (ed) धनुष (for चाप) N D4 G3 निर्घोष (for निर्घोषात्) B3 न तस्य धनुषो घोष (sic) —[b]) B3 श्रुत्वा च G2 स श्रुत्वा (for कुपितो) Ś B1 3 D8 12 13 T1 M1 राक्षसर्षभ , G2 राक्षसोत्तम (for नैरृतर्षभ) N D4 स(D4 त)श्रुत्वा राक्षसाधिप —[c]) N1 D4 शब्दम् , V3 घोरम् , B3 चैनम् (for घोषम्) —[d]) D4 T1 राघवौ , G2 राक्षस (for राघवम्)

99 For sequence in Ś etc. cf v l 77 —[a]) B2 3 D4 वातोद्धुत , D7 वातोद्भूत , D10 11 धारोद्धत , D13 वातोद्धृत (unmetric) G1 वातेरिता (for वातोद्धत) Ś1 B D1 3 8 12 13 वह्निरूप (for मेघ°) —[b]) D2 राजोद्धत D6 11 T2 Ch t भोगबाहु (for °बाहुम्) —[c]) D1 3 समा पतन्त —[d]) Ś B1 D1-3 8 12 13 प्रोवाच (for उवाच) G2 रक्षो (for रामो) —After 99 D6 T2 3 ins

1212* पृच्छामि मामेव तु कुम्भकर्ण
कुतस्ततो गच्छसि मन्दबुद्ध ।
न मोक्ष्यसे त्वं हि गतोऽद्य लोका
न्महेन्द्ररुद्रानिलदैवतानाम् ।

100 For sequence in Ś etc cf v l 77 —[a]) Ś Ñ V B D1 3 4 8 12 13 मत्समीपम् D2 मत्पराक्रमम् K (ed) माविषादम् (for मा विषादम्) ✲ Cv (मा ?) विषाद मित्यत्र अविषादमिति पदच्छेद । , so also Cr m g Cg adds यद्वा विषाद मा गच्छ । मरणेन शरीरभरणकृश मुक्तेश्च । शाङ्क उपगमनात्मम् । , Ck हे रक्षोधिप विषाद मा गच्छ । वानरपीडाभि प्रगृहीतचापो योऽहमवस्थित सोऽह रामोऽस्मि । मामेवावगच्छ । एष मुहूर्ताद्विचेता विगतसंज्ञो निर्जीवो भवितेति युधि राम कुम्भकर्णमुवाचेत्यन्वय । , so also Ct ✲ —[b]) Ś N V1 2 B D1 3 4 12 13 भय, V3 D4 4 T2 उप (for अव) D6 मा (for ऽह) Ś D8 12 प्रगृहाण चाप N B2 D1 शरचापपाणि (for प्रगृहीतचाप) —[c]) Ś N D1 3 8 12 13 अवेहि, D7 9 G1 3 M1 3 अवेहि Ct as in text (for अवेहि) Ś N V B D1 4 8 12 13 स युधु(D1 °ध)पस्थित स्थिर (N V D1 त B1 2 रामम् B4 वाम्) D6 11 राक्षसवंशनाशन T2 3 मृत्युमव स्थित स्थिर M3 राक्षसराज रामम् —[d]) Ś V3 B1 D1-4 8 12 13 T2 3 प्रतो N नाथ D7 G3 नवान् D6 11 यस्त्र G1 M3 मया (for अय) Ś N V3 B1 D1 3 8 12 13 भवितासि पाप(Ś D8 12 पापक) D6 T2 3 भवितासि राक्षस G1 भविता गतासु (for भविता विचेता) V1 2 B2 4 अरिम मुहूर्त (V1 2 प्रेतो मुहूर्ताद्) भवितास्यचेता

101 For sequence in Ś etc cf v l 77 —[b]) Ś Ñ B1 3 D1 3 8 12 13 -स्वर V स्वन , G1 स्वर (for स्वनम्) B1 कृतविस्वन , G (ed) विपुलस्वने (for विकृत

G. 6. 46. 95
B. 6. 67. 145
L. 6. 46. 104

प्रहस्य विकृतं भीमं स मेघस्तनितोपमम् ।
कुम्भकर्णो महातेजा राघवं वाक्यमब्रवीत् ॥ १०२
नाहं विराधो विज्ञेयो न कबन्धः खरो न च ।
न वाली न च मारीचः कुम्भकर्णोऽहमागतः ॥ १०३
पश्य मे मुद्गरं घोरं सर्वकालायसं महत् ।
अनेन निर्जिता देवा दानवाश्च मया पुरा ॥ १०४
विकर्णनास इति मां नावज्ञातुं त्वमर्हसि ।
स्वल्पापि हि न मे पीडा कर्णनासाविनाशनात् ॥ १०५
दर्शयेक्ष्वाकुशार्दूल वीर्यं गात्रेषु मे लघु ।
ततस्त्वां भक्षयिष्यामि दृष्टपौरुषविक्रमम् ॥ १०६
स कुम्भकर्णस्य वचो निशम्य
रामः सुपुङ्खान्विससर्ज बाणान् ।
तैराहतो वज्रसमप्रवेगै-
र्न चुक्षुभे न व्यथते सुरारिः ॥ १०७
यैः सायकैः सालवरा निकृत्ता
वाली हतो वानरपुंगवश्च ।
ते कुम्भकर्णस्य तदा शरीरं
वज्रोपमा न व्यथयांप्रचक्रुः ॥ १०८

स्वनम्). D1 जहास विपुलं स्वनं (sic). —After 101ab, D6-7.9-11 S ins.:

1213* अभ्यधावत संक्रुद्धो हरीन्विद्रावयन्बली ।

[T1.3 न (for सं-). G2 अभ्यधावत्सुसंक्रुद्धो (for the prior half). G2 विद्रावयन् (for विद्रावयन्).]

—c) V3 पातयन्निव; B1 D2 पाटयन्निव; B2 धारयन्निव; B3 पातयामास; B4 पोथयन्निव; D7.9-11 T2.3 दारयन्निव. D4 पातयति च (sic) (for पातयन्निव). —d) T2.3 G1 M1.2 दिवौकसां (for वनौकसाम्).

102 For sequence in Ś etc., cf. v.l. 77. —a) D4 T1 विहस्य (for प्रहस्य). Ñ1 D4 हासं; D1.3 घोरं (for भीमं). ◈ Cg: विकृतमित्यादिविशेषणत्रयं क्रियाविशेषणम्. ◈ —b) B2 जलद-; G2 मेघस- (for स मेघ). B3 विपुलो मेघनिर्घोषः(?).

103 For sequence in Ś etc., cf. v.l. 77. —a) Ñ1 D4 न खरो (for विज्ञेयो). —b) Ñ D4 न (Ñ2 च; D4 न च [hypm.]) दूषणः; B4 न वा खरः (for खरो न च). B3 न खरो न च दूषणः. —D10 reads 103cd in marg. —c) D7 G2.3 M3 च वाली न (by transp.) (for वाली न च). B1 न मारीचो न वाली च. —d) D9-11 समायातः (for ऽहमागतः). Ś Ñ V B D1-4.8.10.12 कुम्भकर्णोऽस्मि (Ś Ñ2 B4 D2.8.10.12 °र्णो) हि मा. —After 103, V2 reads for the first time 105ab, repeating it in its proper place.

104 For sequence in Ś etc., cf. v.l. 77. —a) G1 damaged from र in घोरं up to सर्वकाला in b. D9-11 G2 भीम (for घोरं). —b) D2.8.10 M1 उग्रं (for सर्वं). Ñ1 D4 कालायस (for -कालाय°). Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 दृढं (for महत्). —d) Ś D2.8.12 मया रणे; Ñ1 D4 पातिता; Ñ2 V1.3 B1.4 D1.3.5.7.9-11.13 T1.3 G M पुरा मया (by transp.) (for मया पुरा). —After 104, Ś1 V2 D1-3.5.8.12.13 T1 ins.:

1214* पातय निर्जितो राम मया चाहं स्वयंभुवः ।

[D1.5.6 शत्रुघ्न (for शक्रः). V2 तेन्द्रे (for राम). Ś1 V2 D2.8.12 [अ]हं च (by transp.) (for चाहं).]

105 For sequence in Ś etc., cf. v.l. 77. V2 om. 105. V3 repeats 105ab here (cf. v.l. 103). —a) D2.8.12 T1 M1.2.3 विकीर्णे (for विकर्ण-). Ñ V1.3 (both times) B D1 कर्ण (B1 °र्णं [sic]) नासाविहीनोऽयम् (Ñ1 °नस्तु, Ñ2 °नो मां, B3 °नोऽहम्); D13 विकीर्णनासमिति मां. —b) M3 अवज्ञातु (for नाव°). Ś D2.8.12.13 इह (for त्वम्). Ñ D4 नावज्ञां कर्तुमर्हसि V1.3 (both times) B D1 अवज्ञामिति मा कृथाः. —c) Ś Ñ V2 B1 D1-4.8.12.13 अल्पा (for स्वल्पा). B4 हि (for [अ]पि). B1.4 D3.10 न हि (by transp.); D4 च न (for हि न). D7 T2 G1 घोरा (for पीडा). —d) Ś D2.8.12.13 -[अ]वकर्तनात्; Ñ -[अ]वकुन्तनात्; B1 -विनाशने; B3.4 -[अ]वकर्तने; B2 -विकर्तने; D6.7 G1 -विकर्तनात् (for -विनाशनात्).

106 For sequence in Ś etc., cf. v.l. 77. —b) G1 damaged for वीर्यं गात्रेषु. V3 B1 D9-11 मेऽन्यः; D4 सहसु (for मे लघु). —c) D13 हत्वा (for त्वां). —d) Ś1 Ñ B1 D2.8.12 T1 दृष्ट्वा. V2 दृष्ट-; B2.3 दृष्ट्वा-; B4 कृत-; D1 दृढ- (for दृष्ट-).

107 For sequence in Ś etc., cf. v.l. 77. —b) B1 ततान् (for राम.). Ś Ñ V B2 D1.2.4.8-12 सुपुङ्खान् (for सु°). B3 राम. (for बाणान्). —c) Ś आहतैः (for आहतो). Ñ V B1.3.4 D13 वज्रसमान-; M3 वज्रसमप्र- (for वज्रसम-). D2 reads from -वेगैर् up to d in marg. Ś D1-3.8.12.13 प्रभावैर् (for -प्रवेगैर्). —d) Ś B1 D2-3.8.12.13 ययौ न कुम्भकर्णः; Ñ V1.3 B2.3 D1.4 न व्यथितश्च वीरः; V2 M3 न व्यथितः सुरारिः; B4 चाचलदस्य नारेः. ◈ Cg: न व्यथते न विव्यथे. ◈

108 For sequence in Ś etc., cf. v.l. 77. —a) Ś V2 B2 D1-4.8.12 T2.3 तालवराः. V1.3 B1 तालवराः; B3 तालवरा; B4 तालवराः; D4 तालवरा (for सालवरा). V1.3 B2.3

स वारिधारा इव सायकांस्ता-
न्पिबञ्शरीरेण महेन्द्रशत्रुः ।
जघान रामस्य शरप्रवेगं
व्याविध्य तं मुद्गरमुग्रवेगम् ॥ १०९

ततस्तु रक्षः क्षतजानुलिप्तं
वित्रासनं देवमहाचमूनाम् ।
व्याविध्य तं मुद्गरमुग्रवेगं
विद्रावयामास चमूं हरीणाम् ॥ ११०

वायव्यमादाय ततो वरास्त्रं
रामः प्रचिक्षेप निशाचराय ।
समुद्गरं तेन जहार बाहुं
स कृत्तबाहुस्तुमुलं ननाद ॥ १११

स तस्य बाहुर्गिरिशृङ्गकल्पः
समुद्गरो राघवबाणकृत्तः ।
पपात तस्मिन्हरिराजसैन्ये
जघान तां वानरवाहिनीं च ॥ ११२

ते वानरा भग्नहतावशेषाः
पर्यन्तमाश्रित्य तदा विषण्णाः ।
प्रवेपिताङ्गा ददृशुः सुघोरं
नरेन्द्ररक्षोधिपसंनिपातम् ॥ ११३

स कुम्भकर्णोऽस्त्रनिकृत्तबाहु-
र्महान्निकृत्ताग्र इवाचलेन्द्रः ।
उत्पाटयामास करेण वृक्षं
ततोऽभिदुद्राव रणे नरेन्द्रम् ॥ ११४

G 6 46 128
B 6 67 137
L 6 46 132

निहृत्त, D5 7 10 निकृता (for निकृत्ता) ॐ Cv ये सायकैः शिलाद्रौ दिव्यास्त्रानभिमन्त्रिता स्वला यता इध्यन्ते पूर्वं तैर्दग परत्र वायव्ये(व्यं ?)नाम्भस्य तस्य पीडाकथनात् ।, Cr सालभेदस्य वालिभेदस्य बाणस्य वैकैकापेऽपि यैरिति बहुवचनप्रयोगस्तद्दूर्णा(ग्वा ?)णानेकत्वाद्युपपद्यते ।, so also Cg ॐ—b) D4 बाणादृता (for वाली दृतो) N V B D1-4 10 राक्षसगुणवा(V2 3 D3 °च)श्च —c) N V2 3 B2-4 धारा (for वचा) —D1 om (hapl) from शरीर up to पिबन् in 109b N V2 3 B D2 4 9 10 T1 G1 3 M3 4 शरीरे (for शरीर) —d) V3 D5 G वज्रोपमान (for °मा न) Ś N V2 3 B D2-4 8 13 14 व्यथयांबभूवु (for °श्चक्रु) ॐ Ck व्यथयांचक्रुरिति व्यसमन्वयाहृतया छन्दानुप्रयोग इत्याहुः ।, so also Ct ॐ

109 For sequence in Ś etc cf v l 77 D1 om up to पिबन् in b (cf v l 108) —a) D4 सायकांश्च तान् —b) G1 पिबेन्, G3 M5 पिबन् (for पिबन्) B2 illeg for शरीरेण महेन्द्रशत्रु M3 (after corr as in text) सुरेन्द्र (for महेन्द्र) —c) Ś N V1 2 B1 D1-4 8 13 14 च राम (for रामस्य) Ś D1 3 4 8 13 प्रवेक (for प्रवेग) —V3 om (hapl) 109d-110c —d) B2 D5 विधाय (for व्याविध्य) D7 अप्रमेय (for उग्रवेगम्).

110 For sequence in Ś etc cf v l 77 V3 om 110abc (cf v l 109) T2 om (hapl) 110abc —a) Ś N V1 2 B D1 4 8 13 14 स शत्रु(Ś2 शत्रु moth-eaten)गात्र (for ततस्तु रक्ष) A1 B1 D4 M5 क्षतजानुलिप्तो, V2 D5 7 11 क्षतजावलिप्त, B1 क्षतजावलिप्त, D4 T1 क्षतजानुव (T1 °लि)प्तं G3 क्षतजन लिप्त —D13 om (hapl ?) 110ab —b) B2 M5 वित्रासयन् B1 चमूं तां (for °चमूनां) D6 द्रवणाशक्तानां A1 वित्रासन सर्वत दूवनानां —c) V2 D3 4 M3 4 आविध्य, D1 M3 विधाय (for व्याविध्य) Ś B2 D6 13 उग्रवीर्यं G1 समप्रवेग (for उग्रवेग) —d) Ś N V1 2 B1 2 (sup lin also) 4 D1-4 8 13 14 विद्रावयामास Ś D8 13 रघुवीर, N V B D1-4 11 रघुप्रवीर (for चमूं हरीणाम्)

111 a) Ś N V B1-4 D1 6 13 14 आहूय, D4 आनेय (unmetric) (for आदाय) D7 G1 तदा (for ततो) Ś V1 2 B D1-3 6 7 12 13 T2 3 महास्त्र Ñ1 D9 11 (s)परास्त्र, V3 दमस्त्र D5 महास्त्र (sic) (for वरास्त्र) —c) D4 समुद्गरं, D6 समुद्धत (for समुद्गर) Ñ1 D4 तस्य (for तेन) D6 T1 G1 M1 3 चकार, D7 G2 चकर्त (for जहार) V3 D3 बाहु (sic) —d) D10 reads in marg स कृत्तबाहुस् Ś Ñ2 B2 D1-3 8 13 निकृत्त, D7 निहृत्त (for स कृत्त) D1 तु भृश (for तुमुल) D7 12 निनाद (for ननाद)

112 D4 reads 112 and 113 after 1215* —a) G2 कृत्त (for तस्य) D6 तुल्य (for कल्प) D5 गिरिशृङ्गकल्प —b) D1 13 बाणकृत्त, D4 -बाणिकृत्त (sic) D7 -बाणनुन्न (for बाणकृत्त) G2 तस्य च राक्षसस्य (for राघवबाणकृत्त) —c) Ś V B D1-3 8 13 14 सैन्यमध्ये, N D4 राजमध्ये —d) B4 तद् (sic) (for तां) N D4 वानरवाहिनीमपीह

113 D4 reads 112 and 113 after 1215* —a) M1 B3 4 D4 भग्नहतावशेषा, D5 भग्नहता विचेतस —b) Ś N V B D1 3 8 13 14 भ(D4 न)यात्सन्ना, M1 3 तदा निषण्णा (for तदा विषण्णा) —c) Ś1 D7 9 11 प्रवेपितानां, V3 समुद्धिताङ्गा (sic) B2 सवेपिताङ्गा D4 प्रवेपिताङ्ग, D2 T1 M3 प्रवपिताङ्गा (for प्रवेपिताङ्गा) —d) D1 वानराङ्ग, D6 संनिपातनम् (hypm) (for संनिपातम्)

114 a) Ś1 D4 नि ; V2 3 B4 M1 3 तु, B4 च (for स्त्र) D4 7 11 निकृत्त (for निकृत्त) D6 निकृत्तबाहुश्च

G 6, 46 122
B 6 67 158
L 6 46 133

तं तस्य बाहुं सहसालवृक्षं
समुद्यतं पन्नगभोगकल्पम् ।
ऐन्द्रास्त्रयुक्तेन जहार रामो
बाणेन जाम्बूनदचित्रितेन ॥ ११५

स कुम्भकर्णस्य भुजो निकृत्तः
पपात भूमौ गिरिसंनिकाशः ।
विवेष्टमानो निजघान वृक्षाञ्
शैलाञ्शिला वानरराक्षसांश्च ॥ ११६

तं छिन्नबाहुं समवेक्ष्य रामः
समापतन्तं सहसा नदन्तम् ।
द्वावर्धचन्द्रौ निशितौ प्रगृह्य
चिच्छेद पादौ युधि राक्षसस्य ॥ ११७

निकृत्तबाहुर्विनिकृत्तपादो
विदार्य वक्त्रं वडवामुखाभम् ।
दुद्राव रामं सहसाभिगर्ज-
न्राहुर्यथा चन्द्रमिवान्तरिक्षे ॥ ११८

स कुम्भकर्णो —ᶜ) N वभौ कृत्त B1 निकृत्ताग्र D4 निकृताग्र (for निकृत्ताग्र) V1 2 निकृत्तशृङ्गाग्र B2 4 G (ed) विकृत्त पक्षौघ (B3 °क्षस्य [with hiatus] B1 ° क्षैक G (ed) °क्षस्य [with hiatus]) D6 7 8 11 महाविकृ (D4 5 °कृ) त्ताग्र (for महाविकृत्ताग्र) V3 निकृत्तशृङ्गाग्र यथाचलेन्द्र G2 महाविकृत्ताचलसंनिभ(T —ᵈ) D6 T1 वृक्षात् D7 G1 शाल (for वृक्ष) —V3 om (hapl) 114ᵈ 115ᵃ —ᵈ) V3 B4 D4 5 T1 G1 वि (for ऽभि) G2 च रामसाजौ (for रण नदन्तम्)

115 V3 om 115ᵃ (cf v l 114) —ᵃ) Ś B1 3 D1 3 8 10 13 ततोस्य N V1 2 B1 D4 G2 M3 स तस्य T1 ततस्या D4 त पश्य (sic) (for तं तस्य) B4 हस्त D1 बाहु (sic) Ś2 सालवीक्ष्य (sic) V1 2 B1 3 D2 4 सालवृक्ष D6 7 8–12 T2 G2 तालवृक्ष (for -साल°) M3 3 सहसा सवृक्ष —ᵇ) B3 समुद्यत G1 समुद्धृत (for समुद्यत) Ś3 तुल्य (for -कल्पम्) —ᶜ) Ś1 N1 B1 4 D–8 6 13 इन्द्रास्त्र (for ऐन्द्रास्त्र) D3 4 युक्तेन (for -युक्तेन) B1 D6 7 8 11 T1 3 G3 M3 चकार (for जहार) —ᵈ) M1 3 नरेण (for बाणेन) Ś D1 3 8 12 13 भूषितेन B3 भूषणेन (for चित्रितेन) N V B2 4 D4 बाणेन पन्नगनिभप्रतिमेन

116 ᵃ) G3 करो (for भुजो) D7 13 विकृत (for निकृत्त) —ᵇ) Ś N V B D1 4 8 10 13 पतद्विवाहि (V3 B2 [?]) पर्वतेन्द्र (V1 2 B2 3 D4 °द्र) फ L (ed) पपात बाहुः पन्नगकल्प —ᶜ) Ś N V2 B1 2 D1 4 8 13 C1 विवेष्टमानो V1 2 B4 स (V3 स) चेष्टमानो Cg as in text (for विवेष्ट°) Ś N2 B1 D1 3 8 13 M3 [?] मित घातः B4 D 4 द्वि जघान Ś N V B 4 D1 4 8 11 13 तत्र B1 पिपात (for वृक्षान्) —ᵈ) N B1 4 वृक्षान् T1 च तान् G2 3 पिपात् (for शिला) V1 D4 शैलद्रुमान् B1 शिलाश्चैव G (ed) शिलाद्रुमान् (for शैलाञ्शिला) Ś N V3 B1 3 8 D1 4 8 13 G2 3 वानरराक्षसांश्च (by transp) B3 राक्षसांश्च G1 वानरराक्षसे च M3 प्राहरवानरांश्च

117 V3 om 117ᵃᵇ —ᵃ) Ś N V1 2 B D1 3 8 12 13 तं कृत्त D1 संकृत्त D4 तं कृत्त D6 तं भीम G1 सछिन्न (for तं छिन्न) Ś D3 समवीक्ष्य N V1 2 B3 4 D1 2 G1 2 प्रसमीक्ष्य (for समवेक्ष्य) —ᵇ) D6 समापतत B1 D1 3 8 13 सहसोन्नदत B1 सहशालवृक्ष M3 धरणाधराभ (for सहसा नदन्तम्) Ś D8 11 रणे सदप सहसोन्नदन्तं —ᶜ) Ś B1 D1 3 8 13 ततो N बाण B2 चन्द्र D4 तान् D13 मतो (for द्वाव्) Ś B1 D1 8 11 सुनिशौ (for निशितौ) Ś V B D 1 8 11 12 13 गृहीत्वा (for प्रगृह्य) D6 च प्रगृह्य राम (for निशितौ प्रगृह्य) D7 ततोर्धचन्द्रे सुनिशितैर्गृहीत्वा —After 117 D4 11 13 S ins.

1215* तौ तस्य पादौ प्रददौ पतन्तौ
गिरिर्गुहाश्चैव महार्णवं च ।
लङ्कां च सेना कपिराक्षसानां
विनादयन्तौ विनिपेततुश्च ॥

[(l 1) G1 बाहू (for पादौ) —(l 2) D3 T1 G1 M3 6 गिरिर्गुहांश्च (sic) D8 11 G1 गिरि [गु]हाश् D1 महार्णवं (for महा°) —(l 3) G1 अरि (for कपि) —(l 4) T2 विनादयन्तौ G1 विनादयन्त्यौ G1 M4 विनादयन्तौ G3 विनादयन्ता Cg t as above (for विनादयन्तौ) D4 तौ (for च)]

—Thereafter D6 reads 112 and 113

118 ᵃ) G1 om (hapl) निकृत्तबाहुर्वि Ś N V B D1 3 8 11 स कृत्त D7 निकृत D13 स छिन्न (for निकृत्त) N3 परिकृत्त D1 7 13 परिकृत (for विनिकृत्त) Ś1 V3 B1 D8 11 पादो D4 स छिन्नबाहु परिकृत्तपाद —ᵇ) Ś N V1 2 B D1 3 8 11 13 T2 3 विदार्य (Ś1 V3 B3 4 D11 13 °र्य) V3 विदिव्य (sic) D2 वडवामुखाभं T1 damaged G (ed) विदार्य (for विदार्य) —ᶜ) B2 अभि (for [स]मभिगर्जन्) Cg दुद्राव राममभिनि । ऊर्ध्वपाभ्यां निकृत्तः मध्यपार्श्वे गमनं बहुमार्गे पतनं च न समस्त —ᵈ) D1 [ख]रविः V B1 3 M3 3 चन्द्रं पूर्णचन्द्रं (for चन्द्रमिवान्तरिक्षे)

अपूरयत्तस्य मुखं शिताग्रै
रामः शरैर्हेमपिनद्धपुङ्खैः ।
स पूर्णवक्त्रो न शशाक वक्तुं
चुकूज कृच्छ्रेण मुमोह चापि ॥ ११९
अथाददे सूर्यमरीचिकल्पं
स ब्रह्मदण्डान्तककालकल्पम् ।
अरिष्टमैन्द्रं निशितं सुपुङ्खं
रामः शरं मारुततुल्यवेगम् ॥ १२०
तं वज्रजाम्बूनदचारुपुङ्खं
प्रदीप्तसूर्यज्वलनप्रकाशम् ।
महेन्द्रवज्राशनितुल्यवेगं
रामः प्रचिक्षेप निशाचराय ॥ १२१
स सायको राघवबाहुचोदितो
दिशः स्वभासा दश संप्रकाशयन् ।
विधूमवैश्वानरदीप्तदर्शनो
जगाम शक्राशनितुल्यविक्रमः ॥ १२२
स तन्महापर्वतकूटसंनिभं
विवृत्तदंष्ट्रं चलचारुकुण्डलम् ।
चकर्त रक्षोधिपतेः शिरस्तदा
यथैव वृत्रस्य पुरा पुरंदरः ॥ १२३

G 6 46 134
B 6 67 167
L 6 46 145

119 a) D13 T3 G आपूरयन् (G2 3 °यत्) (for अपूरयत्) G1 शिताग्रैः (for शिताग्रै) —V3 om (hapl) 119b–120a —b) M1 2 शरैर् (for शरैर्) B1 D2 विचित्र पुङ्खैः, B3 D11 विबद्ध°, D6 विनद्ध°, D4 विबद्ध° (for पिनद्ध°) —c) Ś N V1 2 B2 3 D1 2 3 5 8 10–13 T2 3 G1 3 M1 3 सपूर्ण (for स पूर्ण) —d) Ś D2 3 12 G2 चुकोप (for चुकूज) Ñ D13 मुमोच हास्य, D9–11 मुमूर्छ चापि, G3 ननाद चापि

120 V3 om 120abc (cf v l 119) —a) D5 तथा ददे, T3 अथाददे D13 वर्णं (for कल्प) —b) Ś D8 12 तुल्यरूप, B1 D2 3 13 कालतुल्य, B4 तुल्यकल्प (for कालकल्पम्) —c) Ś B2 D1–4 8 9 13 T2 3 M4 अरिष्टम्, B3 4 असीद्दम्, Cm g k t as in text (for अरिष्टम्) Ś सपुङ्ख, D1 च वीरो (for सुपुङ्ख) —After 120, Ś N V B D1–4 8 12 13 ins G2 ins after 122

1216* अनारणीय त्रिदिवे वीर्यवन्त सुदारुणम् ।
भयकरममित्राणा शात्रीनां नन्दिवर्धनम् ।
स कार्मुके समाधाय विकृष्य च महाबल ।
ससर्ज कुम्भकर्णस्य वधाय शरमुत्तमम् ।
दिव्य मघवता दत्त ज्वलन्तमिव तेजसा । [5]
स विसृष्टो बलवता रामेण निशित शर ।
कुम्भकर्णस्य हृदय भित्त्वा धरणिमाविशत् ।
अथाददे शर चान्य दिव्यमन्त्राभिमन्त्रितम् ।
पुनश्च त्रिदशै सर्वै कालदण्डमिवापरम् ।

[G2 reads l 5 before l 1 —(l 1) Ś Ñ2 B1 D1 8 12 अनारणीय D4 आवारणीय (for अवार°) Ś B1 D1 2 8 13 महाबल, D3 महाब° (for सुदारुणम्) G2 गिरीणामपि दारण (for the post half) —D1 om l 2 3 —(l 2) D2 4 नन्दवर्धन —After l 2 G2 ins

1216(A)* सुपर्वाण सुतीक्ष्णाग्र शत्रूणां भयवर्धनम् ।

—V3 om l 3-4 —(l 3) Ś2 N2 B4 D4 स कार्मुक D13 कार्मुके च (for स कार्मुके) Ś D3 13 समादाय, Ñ B2 4 समानीय D5 समान्य (for °धाय) G2 स सायकमुपादाय (for the prior half) D4 विमृष्य (for विकृष्य) —(l 5) Ś D8 दिव (for दिव्य) —(l 6) D4 निकृष्टे (for विसृष्टो) V2 रामेणामिततेजसा (for the post half) —(l 7) Ñ2 B2 4 भुजमध्य, B3 नेत्रयुग (for धरणिम्) —G2 om l 8-9 —(l 8) Ś1 मान्य V3 चास्य D13 चापर (for चान्य) Ñ B4 दिव्यमस्त्राभिमन्त्रित, B1 D1 3 दिव्य निधाभिरक्षित, D2 दिव्य दिव्यास्त्राभिमन्त्रित D4 दिव्य मन्त्रनिमन्त्रित D13 दिव्यमन्त्राभिरक्षित (for the post half) —Ś D1–3 8 12 13 om l 9 —(l 9) Ñ2 V B1 3 4 सेन्द्रै (for सर्वै) B3 कालान्तकम् (for कालदण्डम्)]

121 a) Ñ D2 त दिव्य, D5 6 T1 G1 स वज्र (for त वज्र) Ś1 -वज्रपुङ्ख N V B2–4 D4 चित्र°, D7 पुङ्खचित्र, G3 °चित्र (for चारुपुङ्ख) —c) D6 7 T1 G1 सार (for वेग) —d) B1 बाण (for राम) Ś D1 8 12 स चिक्षेप (for प्रचिक्षेप)

122 a) Ś B1 3 D2 3 13 14 बाहुविच्युतो, Ñ V D4 चापमुक्तो, B4 चापविच्युतो, D7 °सादितो, M1 2 समचोदितो (for बाहुचोदितो) —b) Ñ सुभाभिर्, V B3 4 D4 प्रभाभिर्, B1 प्रयाता B2 स्वभाभिर्, G1 स्वभावा (sic) (for स्वभासा) Ś D1 3 8 12 13 [अ]तिभूत, B1 दश च B3 गगन, B4 त्रिदिव, D2 दश दि (for दश स) —c) D6 7 T1 G M सधूम, D8 बभूव (for विधूम) Ś B1 D1 8 12 13 G1 M1 2 तुल्य, B1 रूप, D4 दीप्त, D9 11 T1 भीम (for दीप्त) —d) V2 B1 D7 M1 2 -तुल्यवेग, D8 तुल्यनि स्वन D6 T1 G3 M3 वीर्यविक्रम, D9 10 11 G1 भीमविक्रम (D10 11 °म) D13 तुल्यदर्शन (for -तुल्यविक्रम) —After 122 G2 ins 1216*

123 D5 om (hapl) from -कूट in 123a up to पर्वत in 124b —Ñ2 illeg for 123b —b) B3 D9–11 T3 G1 3 सुवृत्त (for विवृत्त) G1 दृढ (for दंष्ट्र), M3 चर (for चल) Ś Ñ1 V B1 2 D2–6 8 12 13 वि(Ś1 V2 D13 सु)वृत्तदंष्ट्रोज्ज्वलचारुभूषण (N1 V B4 D4 °कुण्डल),

6 46 0
B 6 67 160
L 6 40 146

तद्रामबाणाभिहतं पपात
रक्षःशिरः पर्वतसंनिकाशम् ।
बभञ्ज चर्यागृहगोपुराणि
प्राकारमुच्चं तमपातयच्च ॥ १२४

तच्चातिकायं हिमवत्प्रकाशं
रक्षस्तदा तोयनिधौ पपात ।
ग्राहान्महामीनचयान्भुजंगमा-
न्ममर्द भूमिं च तथा विवेश ॥ १२५

—ᵃ) D चकार (for चकत) M तथा (for तदा) V B तदा शिरो (by transp) B तथा शिरो (for शिरस्तदा) —ᵈ) D पर्वेन्द्र (sic) (for पर्वेन्द्र) V शतक्रतु (for पुरंदर॰) —After 123 D T M ins

1217* कुम्भकर्णशिरो भाति कुण्डलालंकृतं महत् ।
आदित्येऽभ्युदिते रात्रौ मध्यस्थ इव चन्द्रमा ।

[ॐ Cm कुम्भकर्णशिर इति । कृतवेगाद्गमने स्थितं सत् कुम्भकर्णशिर आदित्ये अदितिदेवताक पुनर्वसुनक्षत्रे रात्रावभ्युदिते तन्मध्यगश्चन्द्रमा इवाभातीत्यर्थः । कुण्डलस्थानव्यतिरिक्तकर्णप्रदेशयोः सुग्रीवेण गृहीतत्वात् कुम्भकर्णशिरः कुण्डलालंकृतं भातीति भावः । यद्वा महत्कुम्भकर्णशिरः कुण्डलालंकृतं कुण्डलाभ्याम् अलं निवारणं कृतम् कुण्डलैरलंकृतं सत् भाति । अत्र दृष्टान्तः - आदित्य इति । आदित्ये सूर्ये अभ्युदिते सति । अभ्युदितरात्राविव अत्र रात्राविति छेदः । महाप्रावृट्हनि मध्यस्थ, गगनमध्यस्थचन्द्रमा इवेत्यर्थः । अस्मिन् पक्षे पूर्वश्लोके चलं चारुकुण्डलमित्यस्य चले चलिते गते चारुकुण्डले यस्य तदित्यर्थः ।, so also Cg । Ct adds अयं श्लोकः प्रक्षिप्त इति वदन् ॐ].

while G (ed) ins 1218*

124 D om up to पपात in 124ᵃ (cf v l 123) G (ed) om 124–126 —ᵃ) B ततश्च रामाभिहतं निसर्ग —ᵇ) D G कूटकस्य (for संनिकाशम्) —ᶜ) Ś N V B D T चर्या गृह । D कूटाग्रगृह (for चर्यागृह) —ᵈ) T अपातयच्च (sic) (for अपातयच्च) Ś N V B D प्राकारमा (Ś N V B D °म, V B D °का)द्दालपदश्च तत्र (D °इत्र), G प्रासादमुच्चं तदपातयच्च ॐ Ct उच्चं प्राकारं लङ्कायाः इति शेषः । शिरःपतनवशोक्तिस्तु लङ्कायां पपात । देहस्तु कानवेगविलुठन्समुद्रे पपात, पतितः । यद्यपि 'तं महाशैलेण सौमित्रिर्द्वा । द्विधरीपमम् । स पपात महावीरो दिव्यास्त्राभिहतो रणे ॥ तं दृष्ट्वा वृत्रसंकाशं कुम्भकर्णं तरस्विनम् । गतासुं पतितं भूमौ राक्षसा प्राद्रवन् भयात् ॥' इति महाभारतोक्तः लक्ष्मणतः कुम्भकर्णवधः प्रतीयते तथापि न विरोधः । रामलक्ष्मणाभ्यां मिलित्वा तदुपकारणात् । अत एव पूर्वं लक्ष्मणानुचरं इत्यत्र लक्ष्मणमनुहित इति व्याख्यातम् । प्राधान्यकथनं रामस्यैव तदनुयोगि । लक्ष्मणसाहित्येन हननात्तु रामो लक्ष्मणस्य हनूमद्युक्तत्वात् ॐ —After 124 Ś N V B D ins. while G (ed) ins. after 123 (owing to om)

1218* अथ ते राक्षसा सर्वे स्वदरसाधन इव ।
वानरास्ते सहसा ह्रे कालवाय स्वयोधनम् ।

प्राकम्पन्त च लङ्काया प्राकारास्तोरणानि च ।
शिलाभिपतिते भूमा चुक्षुभे सबसोऽर्णव ।
त तु भूमौ निपतितं दृष्ट्वा विशिरभूषणम् । [5]
बभूवुर्व्यथिता तत्र हतशेषा निशाचरा ।
ते विषण्णमुखा दीना महारवनितश्रमा ।
विनेदुरुच्चैर्द्रव सहसा विस्वरं स्वनं ।

[(l 1) D पतिते (for अथ ते) D वानरा (for राक्षसा) Ñ V B D विनयं ग्रु(B च D तु)महाना B पतिते वानरास्तत्र (for the prior half) Ś विद्रवन्, B D व्यनदन् (for व्यद्रवन्) Ñ विनदन्ताश्रयो हत, V B D नि(B D न्य)पतन्ताश्रयो हत, D व्यनदन्ताश्रयो हत (for the post half) —(l 2) D om ते V B [अ]गो B [प]त, D [क]पि D [ग]रि, D [अ]भि (for [अ]थ) N V विनिपोथयन्, D निष्पोथयन्, G (ed) [अ]प व्यपोथयन्.—(l 3) Ś B D संप्राकम्पत, V D संचकम्प, D मनकम्प (for प्राकम्पन्त च) Ñ प्राकम्पत लङ्कायां (for the prior half) —(l 4) B निपतिते (for नि°) N V B D च (D स) महोदधि, D स महोदधि (for सदसोऽर्णव) D समुद्राश्च चकम्पिरे (for the post half) —(l 5) B च (for तु) D नि*** (damaged) (for निपतित) D त तत्र पतितं भूमौ (for the prior half) Ñ V D विगत, D विक्षिप्त (for विशिर) —(l 6) D बभूवु (for बभूवुः), D भूमौ (for सर्वे) —(l 7) B विवर्णमुखा, D विक्षुब्धमुखा, D °मना (for विषण्णमुखा) D विराट (for महार) V विभिन्न- (for व्यनित) D -श्रमा (for श्रमा) —(l 8) D विनेदुर् (for विनेदुः) D हरणो (for द्रव) D विक्षेरे (for विस्वरं) D स्वरै (for स्वनं) N V B D राक्षसा (B वानरो) विस्वरे (V °विष, V D °विषे, D °स्वरे) स्वरै, D राक्षसा विस्वरस्वरे (for the post half)]

while M ins after 124

1219* व्यवपतत्कुम्भकर्णश्च स्वकायेन निपातयन् ।
प्लवगमानां कोट्यश्च परित सप्रधारयताम् ।

125 G (ed) om 125 (cf v l 121) V om 125–126ᵃᵇ D om 125 B om 125ᵃᵇ —ᵃᵇ) D हि महत् (for हिमवत्). M तदा (for तदा) Ś N V B D बहिरिवाचो हिमवान (D हि महन्)काशो रक्ष पति (V B D °क्षतिप) स्तोयनिधे समीपे —ᶜ) Ś V D पयान्भुजंगान् । B भुजंगमानाम् । B भुजंगमांश्च । B D नागान्भुजगान् (for चयान्भुजंगमान्) Ñ ग्राहान्महामीनचयान्समस्तान् ।

तस्मिन्हते ब्राह्मणदेवशत्रौ
महाबले संयति कुम्भकर्णे ।
चचाल भूर्भूमिधराश्च सर्वे
हर्षाच्च देवास्तुमुलं प्रणेदुः ॥ १२६
ततस्तु देवर्षिमहर्षिपन्नगाः
सुराश्च भूतानि सुपर्णगुह्यकाः ।
सयक्षगन्धर्वगणा नभोगताः
प्रहर्षिता रामपराक्रमेण ॥ १२७

प्रहर्षमीयुर्बहवस्तु वानराः
प्रबुद्धपद्मप्रतिमैरिवाननैः ।
अपूजयन्राघवमिष्टभागिनं
हते रिपौ भीमबले दुरासदे ॥ १२८
स कुम्भकर्णं सुरसैन्यमर्दनं
महत्सु युद्धेष्वपराजितश्रमम् ।
ननन्द हत्वा भरताग्रजो रणे
महासुरं वृत्रमिवामराधिपः ॥ १२९

C 6. 46 132
B 6. 67 176
L 6. 46 154

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चपञ्चाशः सर्गः ॥ ५५ ॥

V3 D6-7 T1.2 G M3 ब्राह्मणवराग्नीन(V3 °ग्नमहाभीम)वरा ग्भुजमानात्(V3 T1 G1 M3 °जगान्), D9-11.13 T3 M5 ब्राह्मणवराग्नी(M6 °ग्नमहामी)नवरान्भुजगमान्(D13 M6 °जगान्), M1.2 ब्राह्मणवराग्नीनमहाभुजगान् —d) Ś D1.8.11 विक्षोभ्य, Ñ D1.3.12 सक्षोभ्य (for मगर्द) D6 T G1.2 M तदा (for तथा) Ś Ñ D1-3.5.12.13 तदा पपात, D7 G3 समाविवेश, V1.2 B2-4 सक्षोभ्य भूमौ च तदा पपात, B1 सक्षोभ्य भूमिं च पपात तत्र —After 125, D6 T2.3 ins

1220* न्यपतच्च महाकाय कुम्भकर्णं प्रतापवान्।
कोट्यो द्वश्च प्लवगाना कायेन विनिपातयत्।
वानराणा प्रणादश्च हर्षितानां बभूव ह।

[(l 2) T3 कोटीर् (for कोट्यो)]

126 G(ed) om 126 (cf v l 124). V3 om 126[ab] (cf v l 125).—a) B1 वानर (for ब्राह्मण).
—b) B4 सप्तति (for संयति). B6 महानुभावे प्रति कुम्भकर्णं
—c) Ñ D6 चचाल भूमिर्धरणीधराश्च, G3 चचाल भूमि प्रवराश्च सर्वे —d) Ś D8.11 G2 हृष्टाश्च, D7 हृष्टास्तु (for हर्षाच्च) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 M6 प्रसभ(M6 तुमुल) विनेदु (for तुमुल प्रणेदु)

127 Ś D2.7.8.11 om 127 Ñ V B D4.13 read 127 after 129 —a) G3 च (for तु) V3 ते सिद्ध, D1 देवाश्च (for देवर्षि) B1 ब्रह्मर्षि, D1 सहर्षि (for महर्षि) Ñ V B D4.13 गुह्यका (for पन्नगा) L (ed) तत स देवर्षिसगुह्यकास्सर —b) G1 पन्नगा (sic) (for गुह्यका) Ñ V B D4.13 सुरा(V3 om [hapl])सुराभूत सुपर्णपन्नगा (V3 D6 °र्णनागा, D4 °र्णसुपर्णा) —cd) V B सर्व(B3.4 °र्वे [sic])स्यदानवा, D6 गणाश्च भोगिन, D13 नभोगता भूता (for गणा नभोगता) Ñ D13 प्रहर्षिरे (for प्रहर्षिता) Ñ D13 पराक्रमे तदा, V B D4 पराक्रमात्तदा (for पराक्रमेण) D6 नेदु समगन्धर्वमहोरगा गणा नभोगता रामपराक्रमेण —After 127, D1-3.5.11 S ins

1221* ततस्तु ते तस्य वधेन भूरिणा
मनस्विनो नन्दितराघवान्वया ।
दिनेद्रुरुच्चैर्व्यथिता रघूत्तम
हरिं समीक्ष्यैव यथा मतङ्गजा ।
स देवलोकस्य तमो निहत्य [5]
सूर्यो यथा राहुमुखाद्विमुक्त ।
तथा व्यभासीद्धरिसैन्यमध्ये
निहत्य रामो युधि कुम्भकर्णम् ।

[(l 4) D5 T1 सुराहुता, D6 सुराहिता, T2.3 सुराहिता, G M1.2.4 सुराहता, M5 सुरार्दिता (for मतङ्गजा). D7 यथासुराश्च.—(l 5) G1 तदैव (for स देव). D6 रिपु (for तमो) D5 T1 विहत्य (for निहत्य) —(l 6) G1 प्रमुक्त (for विमुक्त) —(l 7) D6 व्यरोचत्, G1 [अ]त्यभासीत् (sic) (for व्यभासीद्) D5 T1 युधि वानरौघे(T1 °घै:), D6 G1 महुवानरौघैर् (G1 °घ), G2.3 M युधि वानरौघे(G3 °घैः) (for हरिसैन्यमध्ये).]

128 V3 om 128 —a) Ś Ñ V1.2 B D1-4.8.12.13 प्रहर्षयुक्ता Ś Ñ V1.2 B D1-3.5.8-13 G1 च (for तु). D4 व्यवदेश्च, D8 बहुरूक्ष, G2 प्रभूतस्तु (for बहवस्तु). —b) B3 प्रवृद्ध, D4 प्रभिन्न, D6 प्रफुल्ल (for प्रबुद्ध) B4 पद्म, D13 मत्स्य (for पद्म) Ś B1 D1-3.4.11 तदा, Ñ V1.2 B3 अथ (for इव) B4 प्रवृद्धप्रमुख पद्मनिभैर्यथाननै. @ Cv प्रबुद्धपद्मप्रतिमैरिवाननैरित्यत्र प्रतिमाशब्दो रूपवचन । इवशब्दप्रयोगात्। अत्र सर्गे अधिका कथन श्लोका क्वापि क्वापि दृश्यन्ते। तादृशा भगवता प्रथमे प्रणीतस्य पुनर्निरीक्षणाशिक्षितस्य कोशस्य सन्तानसम्भवा इति विज्ञेया। एवमन्यत्राप्यनन्तरन्यूनाधिक्यपाठेषु विज्ञेयम्।, so also Cg @—c) Ñ सम्पूजयन्, D8.11 T2 अ(D11 आ)पूरयन् (for अपूजयन्). Ñ2 B4 भागिनं, D5 -भागिन, D4 भाजन (for भागिन) —d) B3 निशाचरे, D9-11 नृपात्मजा (for दुरासदे)

129 a) Ś B1 D1-3.8.12.11 सुरनागभीषण, Ñ नरेन्द्रसत्तमो V1 B2.4 सुरसैन्यसूदन, B3 सुरसूदन रिपुं, D4 नर-

५६

G. 6. 47 1
B. 6. 68 1
L. 6. 47 1

कुम्भकर्णं हतं दृष्ट्वा राघवेण महात्मना ।
राक्षसा राक्षसेन्द्राय रावणाय न्यवेदयन् ॥ १
श्रुत्वा विनिहतं संख्ये कुम्भकर्णं महाबलम् ।
रावणः शोकसंतप्तो मुमोह च पपात च ॥ २
पितृव्यं निहतं श्रुत्वा देवान्तकनरान्तकौ ।
त्रिशिराश्चातिकायश्च रुरुदुः शोकपीडिताः ॥ ३
भ्रातरं निहतं श्रुत्वा रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
महोदरमहापार्श्वौ शोकाक्रान्तौ बभूवतुः ॥ ४
ततः कृच्छ्रात्समासाद्य संज्ञां राक्षसपुंगवः ।
कुम्भकर्णवधाद्दीनो विललाप स रावणः ॥ ५

देवसूदन, D5 6 T1 2 G3 M सुरसंघमर्दन, D9 सुरसैन्यमर्दन —[d]) Ś Ñ V B D1 4 7 8.11 11 G2 [अ]जित कदाचन (B2 महाबल) D10 11 कदाचनाजित, T3 2 M3 Cg पराजित श्रम, M1 2 [अ]पराजित पुरा (for [अ]पराश्रितश्रमम्) —[d]) M1 पुत्रम् (for वृत्रम्) Ś1 [अ]मरद्विद् (sic), Ś1 [अ]सुरद्विप, B1 [अ]मरेश, D1 [अ]मरद्विप (sic) (for [अ]मराधिप) D1 त्रिप्रमहापराक्रम (sic) ❀ Cg अत्र सर्ग अधिका केचन श्लोका क्वापि क्वापि दृश्यन्ते ते न व्याख्याता । अस्मिन् सर्गे साधपटपञ्चुत्तरशतश्लोका ❀
—After 129 Ñ V B D1 4 13 read 127

Colophon —*Kanda name* Ñ B D2 4 13 लङ्काकाण्डे (D13 ins युद्धपर्वणि) —*Sarga name* Ś Ñ V B D1–4 6 13.13 G2 कुम्भकर्णवध —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V2 B2 D2 4 12 13 om Ś2 Ñ2 V1 D1 2 47 V2 46, B1 42 B2 41, B4 45 D5–7 10 11 T1 G M 67 D2 44 T2 72 T2 74 —After colophon G M1 2 3 conclude with श्रीरामाय नमः

56

Ś1 begins with ॐ

1 [a]) Ñ2 V1 B1 2 D1 2 3 G2 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा) Ś B1 D1 2 13 कुम्भकर्णवधं श्रुत्वा (B2 दृष्ट्वा) —[d]) B1 यचक्षिरे, D6 निवेदयन् (for न्यवेदयन्) —After 1 D5–7 9 11 S ins

1222* राक्षस्य काले महता संयुक्त कालकर्मणा ।
विद्राव्य वानरीं सेनां भक्षयित्वा च वानरान् ।
प्रतपित्वा मुहूर्तं तु प्रशान्तो रामतेजसा ।
कायेनार्धप्रविष्टेन समुद्रं भीमदर्शनम् ।
निकृत्तकर्णाधभुजो विक्षरन्रुधिरं बहु । [5]
रुद्ध्वा द्वारं शरीरेण लङ्काया पर्वतोपमः ।
कुम्भकर्णस्तव भ्राता काकुत्स्थशरपीडितः ।
अगण्डभूतो विकृतो दावदग्ध इव द्रुमः ।

[(1 1) D6 T1 G M2 3 वर्मणा, Cg t as above (for कर्मणा) ❀ Cg कालकर्मणा कालस्य प्रेरकेण कर्मणा । मरणकरविपदेति यावत् । एवं पाठे कर्मणा कालकर्मणेय । परिपठनमिन-कर्म ❀—(1 2) M1 2 विद्रोप्य (for विद्राव्य) —(1 3) D2 T1 बोधयित्वा, D9 तत्र स्थित्वा Cm g t as above (for प्रतपित्वा) T2 M3 च (for तु) G1 M1 2 स शान्तो; Cr m g t as above (for प्रशान्तो) —(1 4) G3 भीमनिस्वनं M1 2 °दर्शनं (for °दर्शनम्) —(1 5) D7 निकृत्त G3 विकृत्त, Cm k t as above (for निकृत्त) D6 T1 M3 –कण्ठ (for कर्ण) D7 9 भुज (for भुजो) D7 T2 3 बहुः (for बहु) D13 11 निकृत्तनासाकर्णेन विक्षरन्रुधिरेण च —M3 2 om 1 8 —(1 8) D3 10 11 T1 Ct अगमकृतो, D1 वनभूत्रि (sic) (for अगण्ड°) D7 9 11 G M3 Ck t विकृतो Cm g as above (for विकृतो) G3 [अ]चल (for द्रुम) ❀ Cv अगण्डभूत इति । लगण्डोऽजगरो येष । पिण्ड इत्यन्ये । so also Cr Cm g लगण्डभूत पिण्डीभूत । अजगरसदृशो वा (Cg लगण्डोऽजगर इत्येके) । Ck t अगण्डभूत । 'अशिरःपाणिपादस्तु कबन्धोऽगण्ड उच्यते' ❀]

—Thereafter D7 G cont

1223* ममार राक्षसो घोरः कुम्भकर्णो महाद्युतिः ।

[G3 वीर (for घोर)]

2 B2 om 2[ab] —[a]) Ś N V B1 2 4 D1 4 8.11 11 T1 G1 M3 2 स (T1 G1 M3 2 तं) श्रुत्वा G1 M1 2 श्रुत्वा तु (for श्रुत्वा वि) Ñ2 निधनं (for निहतं) D2 3 हतं निहतं संख्ये —[b]) Ś D2 13 महाद्युतिं (for °बलम्) —[c]) D1 शोकसंतप्तो —[d]) B1 समुमोह (for मुमोह च) Ñ2 B1 ह (for second च)

3 [a]) M1 पितरं B2 पतितं (for निहतं) T1 M3 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा) Ś N V1 2 B1–4 D1–4.8 13 13 पितरं स्वपि- (Ś1 निह, Ś2 D2 3 3 13 पति)त दृष्ट्वा (D13 श्रुत्वा) D7 पतितं पितरं दृष्ट्वा —[c]) D1 त्रिशिरा अतिकायश्च —[d]) B1 बभूवुः (for रुरुदुः) Ñ2 G1 M1 2 शोककर्शिताः.

4 [a]) B1 D2 2 T1 M3 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा) —[b]) B1 शुभकर्मणा, D10 11 [अ]क्लिष्टकारिणा (for [अ]क्लिष्टकर्मणा) —[c]) Ñ1 illeg for महोदर —[d]) Ñ2 D11 G1 शोकार्तौ च (Ñ1 तौ), B2 शोकदग्धौ, B4 M3 शोकक्लान्तौ (for शोकाक्रान्तौ) B1 महारथौ (for बभूवतुः)

5 [a]) D10 सद्यः (for कृच्छ्रात्) —[b]) D11 प्रगाढ (for संज्ञां) —[d]) Ś Ñ V1 2 B D1–4.8 13 13 [अ]प

हा वीर रिपुदर्पघ्न कुम्भकर्ण महाबल ।
शत्रुसैन्यं प्रताप्यैकः क्व मां संत्यज्य गच्छसि ॥ ६
इदानीं खल्वहं नास्मि यस्य मे पतितो भुजः ।
दक्षिणो यं समाश्रित्य न बिभेमि सुरासुरान् ॥ ७
कथमेवंविधो वीरो देवदानवदर्पहा ।
कालाग्निप्रतिमो ह्यद्य राघवेण रणे हतः ॥ ८
यस्य ते वज्रनिष्पेषो न कुर्याद्व्यसनं सदा ।
स कथं रामबाणार्तः प्रसुप्तोऽसि महीतले ॥ ९
एते देवगणाः सार्धमृषिभिर्गगने स्थिताः ।
निहतं त्वां रणे दृष्ट्वा निनदन्ति प्रहर्षिताः ॥ १०
ध्रुवमद्यैव संहृष्टा लब्धलक्ष्याः प्लवंगमाः ।
आरोक्ष्यन्तीह दुर्गाणि लङ्काद्वाराणि सर्वशः ॥ ११
राज्येन नास्ति मे कार्यं किं करिष्यामि सीतया ।
कुम्भकर्णविहीनस्य जीविते नास्ति मे रतिः ॥ १२

G 6 47 12
B 6 68 17
L 6 47 13

(for स) V1 [अ]1 राक्षस, D9 11 [अ]कुम्द्रिय (for ह रावण)

6 a) D1 महावीर (hypm) (for हा वीर) T3 दर्पघ्न (for दर्पघ्न) —b) D1 4 महाबल —After 6ab, D5-7 9-11 S G (ed 1 2 only) ins

1224* त्वं मा विहाय वै दैवाद्यातोऽसि यमसादनम् ।
मम शल्यमनुद्धृत्य बान्धवानां महाबल ।

[(l 1) M6 दात (for दैवाद्) M1 2 गतो (for यातो) —(l 2) G3 राक्षसानां (for बान्धवानां) D6 महाबल (for °बल)]

—G (ed) om 6cd —c) Ś D8 12 प्रतीर्य, Ñ1 प्रशाम्य, D4 प्रभञ्ज्य, D13 प्रणाश्य, M1 प्रतप्य (for प्रताप्य) —d) D6 T1 M3 क्व (for क्व)

7 a) B4 D1 4 हतास्मि (for [अ]हं नास्मि) —b) V3 (with hiatus) यत्र, B1 पश्य (for यस्य) D6 (before corr as in text) पातितो, D1 7 T1 G1 3 M3 दक्षिणो (for पतितो) Ś D8 12 [ऽ]भुज (for भुज) —c) Ñ2 V1 B [ऽ]य (for य) Ś D8 12 दक्षिण य, V3 दक्षिणाया (sic), D1 7 T3 G3 M3 पतितो य, D13 कुम्भकर्णे (for दक्षिणो य) —d) G3 damaged for न बिभेमि सुरा G2 निभिरहि (for न बिभेमि) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 T3 द्विषोऽहता (V1 D5 °स), D10 11 G1 M1 2 5 सुरासुरात् ❀ Cr m g t सुरासुरात् सुरासुरेभ्य ❀

8 a) Ś Ñ V B D1 3 4 8 10 13 नाम, D3 राम (for वीरो) —c) Ś Ñ V B D1-3 8 12 सत्ये, D4 ह्यासीन्, D13 चासित, T3 ह्यस्य (for ह्यद्य) M3 कालाग्निसदृशप्रतिमो —d) Ñ1 D4 13 मानुषेण (for राघवेण) Ś B1 D1 (om [hapl ?] from सि up to बाणा in 9c) 3 4 8 12 [अ]सि पातित, Ñ V B2-4 निपातित, D4 13 पराजित (for रणे हत) T1 M3 रणे रामेण वै हत, M5 रामेण निहतो रण

9 D1 om up to बाणा in c (cf v 1 8) —a) G3 damaged from स्य up to म in b Ś Ñ1 V B D1 4 8 12 13 ननु (for यस्य) V3 [ए]ते M3 से (for ते) Ś Ñ V2 B3 D3 8 12 T1 M3 निष्पेषा V1 3 D13 नि पेषा, D3 नि पेषो, Ct as in text (for निष्पेषो) —b) D1 T1 M1 न कुर्युर्, G1 कुर्याद (by transp), Ct as in text (for न कुर्याद्) M1 पुरा (for सदा) Ś D2 3 8 12 नाकुर्वत व्यथा तदा, Ñ1 D1 13 न कुर्वंति व्यथा पुरा, Ñ2 V2 B2 4 यस्य कुर्वंति न व्यथा, V1 यस्याकेऽच्चन व्यथा (sic), V3 यस्य कुर्युर्न हि व्यथा, B1 न नु कुर्युर्व्यथा तदा —d) D3 प्रसुप्तो हि, D13 समुप्तोसि (for प्रसुप्तोऽसि)

10 a) Ś D8 12 हत, D1 3 ध्रुव (for एते) Ñ3 V1 2 B1 4 देवगणं B1 D4 13 सर (for सार्धम्) —b) Ñ2 V1 2 B D4 नारदो (for ऋषिभिर्) —V3 reads 10cd after 1227* —c) G3 damaged from हत up to निन in d M3 पतित (for निहत) —d) Ñ1 B3-4 D6 निनदन्ति, M3 निनर्दंति —For 10cd, Ś B1 D1-3 8 12 subst, while B3 ins after 10ab

1225* त्वामद्य दृष्ट्वा नन्दन्ति रामेण निहतं रणे ।

[D4 एव (for अद्य) B1 नन्दु D1-3 नदंति (for नन्दन्ति), Ś D8 12 निहितं (for निहत)]

—Thereafter, Ś1 B1 3 D1-3 8 12 cont, while B3 ins after 10

1226* अद्य मैथिलतो रामः प्रभुः स प्रतिभाति मे ।
येन त्वं कालसदृशो योजितः कालधर्मणा ।
त्वां भूमौ पतितं दृष्ट्वा भूधराभं रणोत्सुकम् ।

[(l 1) B1 3 प्रभव, B3 प्रभुर्हि D2 स प्रभु (by transp) D2 3 प्रभव (for प्रभु स) —(l 2) B1 त्वय (for येन) B3 सदृश कालेद् (for कालसदृशो), B1 D1 कर्मणा (for धर्मणा) B3 बलेन दत्कर्मणा (for the post half) —(l 3) Ś1 D8 12 भूमौ राम, D1 भूधरत्रा (for भूधराभ) B3 भूधरारोहणोत्सुका (for the post half)]

11 V3 om 11ab —b) Ś1 Ñ V1 2 B D1 3 4 7 10 11 T1 G M लब्धलक्ष (D3 °भ)क्षा, D4 निहत त्वा, D9 11 °लक्षा, T2 3 लब्ध° (for लब्धलक्ष्या) —c) G1 स, G3 च, M3 हि (for [इ]ह) Ś B1 D1-3 8 12 समारोक्ष्यति, Ñ1 V B3 4 D13 आरोहिष्यति, D4 समारोक्ष्यति (for आरोक्ष्यन्तीह) Ñ1 दुर्गाणि (for दुर्गाणि) —d) Ñ V B3 4 D13 G2 3 M3 सरत (for सर्वश)

12 a) Ś1 D1-3 8 12 कृत्य (for कार्यं) —b) B1 करिष्यति (sic) (for करिष्यामि) —D1 om (hapl) from सीतया up to 14a V3 मरणं प्रतिभाति मे —V3

G 6.47.13
B 6.68.16
L 6.47.14

यद्यहं भ्रातृहन्तारं न हन्मि युधि राघवम् ।
ननु मे मरणं श्रेयो न चेदं व्यर्थजीवितम् ॥ १३
अद्यैव तं गमिष्यामि देशं यत्रानुजो मम ।
न हि भ्रातॄन्समुत्सृज्य क्षणं जीवितुमुत्सहे ॥ १४
देवा हि मां हसिष्यन्ति दृष्ट्वा पूर्वापकारिणम् ।
कथमिन्द्रं जयिष्यामि कुम्भकर्ण हते त्वयि ॥ १५
तदिदं मामनुप्राप्तं विभीषणवचः शुभम् ।
यदज्ञानान्मया तस्य न गृहीतं महात्मनः ॥ १६

विभीषणवचो यावत्कुम्भकर्णप्रहस्तयोः ।
विनाशोऽयं समुत्पन्नो मां व्रीडयति दारुणः ॥ १७
तस्यायं कर्मणः प्राप्तो विपाको मम शोकदः ।
यन्मया धार्मिकः श्रीमान्स निरस्तो विभीषणः ॥ १८
इति बहुविधमाकुलान्तरात्मा
कृपणमतीव विलप्य कुम्भकर्णम् ।
न्यपतदथ दशाननो भृशार्त-
स्तमनुजमिन्द्ररिपुं हतं विदित्वा ॥ १९

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षट्पञ्चाशः सर्गः ॥ ५६ ॥

---

om. 12ᶜ–15ᵇ —ᵈ) Ś V1 B1 D1.2.3.13 दृष्ट्वा D4.5.11 T1.2 G1 M1 Ck t मति (for हति) N B1.2 D2.13 जीवितं न गता (D4 न च) दृष्ट्वा

13 V3 D1 om. 13 (cf. v.l. 12) —ᵃ) D1 अद्य (for यद्) —ᵇ) Ck दृष्ट्वासि G2.3 निहन्मि Cm g as in text (for न हन्मि) —ᶜ) N1 V1.2 B1.2 D1 त्वो (for ननु) Ś1 D3 शरणं (for मरणं) B1 श्रयो (sic) (for श्रेयो) —ᵈ) G1 damaged for न चेदं Ś N2 V2 B2.3 D2.12 चिद्द D4.5 T1 G1 चेद्दं D11 चेन्न (for चेदं) N1 D2.10 हत, V3 अनु, D13 व्यथ (for व्यर्थ) B1 जीवनं

14 V3 om. 14 D1 om. 14ᵃ (for both cf. v.l. 12) —ᵃ) G1.2 तत्र (for अद्य) D4 T1 वै (for [एव] तं) Ś B1 D2.6.12 [अ]हं; V1 B4 D2 तां (for तं) —ᵇ) V1 B1 D1 दिशं (for देशं) Ś D4.13 तत्र यत्र गतोऽनुजः —ᶜ) M1.2 परित्यज्य (for समुत्सृज्य) Ś N V1.2 B D1-4.12.13 न हि भ्रातृवियोगं T1 G1.2 न हि भ्रातरमुत्सृज्य Cm g भ्रातॄनिति बहुवचनं पूजार्थं; Cr तत्र [?]; Ck भ्रातृनित्यत्र [?] so also Ct —ᵈ) B1 मुहुः (for क्षणं) D11 जीवितम् (for °तुम्)

15 V3 om. 15ᵃᵇ (cf. v.l. 12) —ᵃ) Ś D2.13 मां; N V1.2 B D4.11 मा; D4 मां हि; L (ed.) मां च (for हि मां) D1 T1 हसिष्यन्ति D1 दृष्ट्वा [?] D2 दृष्ट्वा मामथ दारुणं —ᵇ) Ś D2.13 माम् V1 B1 D1.2 दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा) Ś N1 D2.4.11.13 °अपराधिनम् V1 D11 °हं [?] —ᶜ) N V1 B D1.4.5.11 M1.2 विजेष्यामि (for जयिष्यामि) —ᵈ) B1 G1 कुम्भकर्ण (for °कर्ण) L (ed.) मृते (for हते) —After 15, N1 V B ins.

1227* कथं वैवस्वतं देवं वरुणं च महाबलम् ।

—Thereafter V3 reads 10ᶜᵈ

16 ᵈ) D4 विभीषण D11 Cr महात्मना (for °त्मनः)

17 ᵃ) L (ed.) G1 M1.2 Ck यावच्च; Cv r m g t as in text (for यावत्) Ś N V B D1.4.5.11.13 विभीषणमिदं नाशो (D11 °प्राप्तो) च —ᶜ) N B1.2 D11 वै, V1 D4 च; D1 मत् (for ऽयं) —ᵈ) Ś N1 V2 B1 D1-4.11.13 M1 पीडयति (for व्री°) N1 B1.2 तां मां पी(B1 °माप्ती)- डयत भृशम्; V3 तत्तथा मां पीडयते भृशं (sic) —After 17, N V B1.2 D11 ins.

1228* पातय च कुम्भकर्णस्य मारीचस्य च पद्मप ।
उक्तं विभीषणेनापि हितं पथ्यं च साधु च ।

[(l. 1) D11 पातय (for पातये) N1 D11 वा (for first च) V1 B1 पातय (for पातय च) V1 D11 पतितं (for पद्मप) —(l. 2) D11 तु (for second च)]

18 ᵃ) D4 तस्मादयं (sic) (for तस्यायं) —ᵇ) G1 शोचत; M1 शोकदं (for शोकदः) —ᵈ) B1 निरस्तोऽपि; D1 स निरस्तो (for स निरस्तो)

19 Ś D1.2.11 om. 19 —ᶜ) D4 T1 G1.2 दशवक्त्र; D4 T1 G1 M1 इति D4.5.11 T1.2 भवि (for अथ) —For 19, N V B D2.12 subst.

1229* इति दशवदनाधिपस्तदा
विपुलपराक्रमं विपाक्य वधम् ।
अनुजमनुशुशोच नैकधा
शरणमपास्य दृशाननसुतः ।

[(l. 1) V3 B1 D11 दशव° (for दशव°) L (ed.) [?] (for °धिपस्) B1.2 D1 [?] (for तदा) D12 [?] (sic) —(l. 2) V3 [?] (for [?]).

५७

एवं विलपमानस्य रावणस्य दुरात्मनः ।
श्रुत्वा शोकाभितप्तस्य त्रिशिरा वाक्यमब्रवीत् ॥ १
एवमेव महावीर्यो हतो नस्तातमध्यमः ।
न तु सत्पुरुषा राजन्विलपन्ति यथा भवान् ॥ २
नूनं त्रिभुवनस्यापि पर्याप्तस्त्वमसि प्रभो ।
स कस्मात्प्राकृत इव शोचस्यात्मानमीदृशम् ॥ ३
ब्रह्मदत्तास्ति ते शक्तिः कवचः सायको धनुः ।
सहस्रखरसंयुक्तो रथो मेघसमस्वनः ॥ ४
त्वयासकृद्विशस्त्रेण विशस्ता देवदानवाः ।
स सर्वायुधसम्पन्नो राघवं शास्तुमर्हसि ॥ ५

G 6. 48. 5
B 6. 69. 5
L 6. 48. 5

N1 om B1.2 शुद्ध, B3 तद्, D13 त च (for तम्) L (ed) तदा निशम्य (for निशम्य तम्) —(l. 3) V2 om अनुक्रम्. D4 अनुशोचन् N2 V1 D4 चैकतीर (D4 °र), Ñ3 B1.2 नैकषासो, V3 नैकचार (for कैकसा) —(l. 4) D4 शरणम्, L (ed) मृत्युम् (for मरणम्) B4 मरणमनुपद्य, D13 मरणभयाद् (for मरणमपत्यद्) Ñ3 B1.2 तदा च, V3 तथासो, B4 L (ed) तथा स (B4 च), D13 तथैव (for तदा)]

—After 19 T3 ins.

1230* ततस्तु सञ्जीवितकोपवह्नि-
  र्निशाचराणामधिपो महाबलः ।
 तदाभवत्प्राकृतिनाशनाला
  मुहुर्मुहुश्चैव विनिश्वसन्खलः ।

Colophon Ś D1-3.8.12 om., Ñ2 illeg. except Sarga no. —*Kāṇḍa name* N1 B D1.13 लङ्काकाण्डे. —After *Kāṇḍa name*, D13 ins. युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ñ2 V B D4.9.13 रावणवि(D4 °प्र)लाप —*Sarga no.* (figures, words or both) Ñ3 V3 B1.4 D1.13 om. Ñ2 V2 47, V1 48, B1 43, B3 42, D8-3.10.11 T1 G M 68, D9 45, T2 73, T3 75. —After colophon, G M1.2.3 conclude with श्रीरामाय नमः.

57

Ś D1-3.8.12 cont. the previous Sarga.

1 a) Ś Ñ V1.2 B1-4 D1-3.8.12.13 लालप्यमानस्य (for विलपमानस्य) —b) G3 कुपितस्य (for रावणस्य). Ñ2 V B3.4 D1 T2 महात्मन —c) Ñ1 शोकाच्छ्रुत्वा, D6 G1 गिरं श्रुत्वा, D13 शोकाच्छ्रुणा (for श्रुत्वा शोक). Ś Ñ1 B1 D1-3.8.12.13 [अ]भिसंतप्तस्य, B3 °सन्तप्तस्य, D5.9-11 T2.3 M1.2 °भूतस्य, D6 द्वि तातस्य (for [अ]भितप्तस्य).

2 T3 om. 2ab —ab) D6 वीरो (for वीर्यो). Ś Ñ V B D1-3.8.12.13 एवमेत-महासत्त्व(D13 °बाहो) न शुच यद्विभीषणात् —c) Ś Ñ1 B1 D1-3.8.12.13 ह्येव, Ñ2 V B2-4 एव, D2 वृति (corrupt) (for राजन्).

3 a) Ś Ñ1 B1-4 D1.2.3.12 G1 ननु, D2.13 न तु (for नूनं). B1 D13 [भ]स्य (for [अ]पि) —b) Ś Ñ V B D1-3.8.12.13 विनिर्मिहे (for मसि प्रभो) —c) Ś B1 D1-3.8.12 स कथं, Ñ1 B3 कस्मात्त्व, D5.12 T1 भ कस्मात्, G3 समर्थ (for स कस्मात्). Ś Ñ2 V B1 D1-3.8.12 प्राकृतात्मेव (B1 °त्मान) Ñ1 प्राकृतो यद्वत्, B2.4 प्राकृतेनेव, B3 D13 प्राकृतवत्ता (D13 °स्येव), D4 प्राकृतवद्दे (*sup. lin.*) वदेव (hypm.) —d) Ś Ñ1 D1.2.12 ईश्वर, Ñ2 V1.2 B2-4 D2.13 ईश्वर, V3 D1.3 ईश्वर, B1 आत्मना (for ईदृशम्). D4 शोचस्यात्मानमात्मना.

4 a) D13 तु (for [अ]स्ति) —b) Ś Ñ V B D1-3.8-13 कवच (for कवचः). Ś D1-3.8.13 सायका, B1 D1.2 सायक, B3 सायुध (for सायको) —c) D4 (m.) [अ]श्वैश्च (for खर). Ś Ñ2 V1.2 B1 D1-3.8.12 युक्तश्च, B2.3 D13 युक्तस्य (for संयुक्तो) —d) Ś D1-3.8.12 मेघ-निभस्वन, N V B2-4 D1.13 मेघौघनि(D13 °नि)स्वन, D5 T1 M3 °स्वनो महान् (for मेघसम°) —After 4 Ñ V B2-4 D1.13 ins.

1231* शूलश्चानलकल्पाशः परिघश्चातिदारुणः ।
 यमदत्ता तथा शक्तिरेका शत्रुविनाशिनी ।
 तथा खड्गो महाघोरस्तथास्त्राणि च मानद ।

[(l. 1) Ñ2 [अ]पि (for [अ]ति). V2.3 B3 परीघश्चाति-दारुणः (for the post. half). Ñ1 B2 D4.13 शूल चानलसंकाश परिघ चाति(D4 °ऽ)दारुण —After l. 1, B3 ins.

1231(A)* शासिता सवशो राम बल्लाशाश्च दुरासदा ।

—(l. 2) V3 B3 मयदत्ता (for यम°). B3 [अ]स्ति ते (for तथा). B2.4 एक, D4 एषा (for एका). B3 शत्रु (for शत्रु). Ñ1 V3 D4.13 विवह्(D13 °द्वि)णी (for विनाशिनी) —(l. 3) V3 यथा (for तथा). Ñ1 V2 D4.13 मुद्गरश्च तथा(D13 महा)घोरस्(for the prior half). V3 शितानि च (for च मानद)]

—After 4 D4 reads 5cd for the first time, repeating it in its proper place.

5 Ñ2 illeg. for 5a —a) Ś Ñ1 V2.3 B2-4 D1.2.13 तदा(B2 °था) त्वया, V1 B1 D13 य(D13 स)दा त्वया, D1 तत त्वया, D6 T1 सदासकृद् (for त्वयासकृद्). B3 D2-3.9-11 T G1.2 हि(B3 [अ]पि) शस्त्रेण, L (ed) विशेषेण, Cg as in text (for विशस्त्रेण) —b) Ś D2.3.12.13 T3 निरस्ता, B2.4 विशस्ता, D6 निर्जिता, D9 G2 Ctp विप्रस्ता, Ct as in text (for विशस्ता). D2.13 दैत्य (for देव) —D4 repeats

G 6 48 6
B 6 69 6
L 6 4 6

काम तिष्ठ महाराज निर्गमिष्याम्यहं रणम् ।
उद्धरिष्यामि ते शत्रून्गरुडः पन्नगानिव ॥ ६
शम्बरो देवराजेन नरको विष्णुना यथा ।
तथाद्य शयिता रामो मया युधि निपातितः ॥ ७
श्रुत्वा त्रिशिरसो वाक्यं रावणो राक्षसाधिपः ।
पुनर्जातमिवात्मानं मन्यते कालचोदितः ॥ ८
श्रुत्वा त्रिशिरसो वाक्यं देवान्तकनरान्तकौ ।
अतिकायश्च तेजस्वी बभूवुर्युद्धहर्षिताः ॥ ९
ततोऽहमहमित्येव गर्जन्तो नैरृतर्षभाः ।
रावणस्य सुता वीराः शक्रतुल्यपराक्रमाः ॥ १०
अन्तरिक्षचराः सर्वे सर्वे मायाविशारदाः ।
सर्वे त्रिदशदर्पघ्नाः सर्वे च रणदुर्मदाः ॥ ११
सर्वेऽस्त्रबलसम्पन्नाः सर्वे विस्तीर्णकीर्तयः ।
सर्वे समरमासाद्य न श्रूयन्ते स्म निर्जिताः ॥ १२
सर्वेऽस्त्रविदुषो वीराः सर्वे युद्धविशारदाः ।
सर्वे प्रवरविज्ञानाः सर्वे लब्धवरास्तथा ॥ १३

5cd here (cf v l 4) —c) D5 (both times) स्व (for स) V शस्त्र (for सर्वे) —d) Ś V1 B1 D1 3 8 12 हतुम् D5 जतुम् (for वारतुम्) D6 (first time) 12 M1 2 अर्हति N2 V2 B2 4 राम शासितुमर्हसि

6 a) T2 3 काम त्वष्टु ते वीर्यं —b) D5 निर्गमिष्या महे Ś N2 V B2 4 D1 4 8 11 12 G1 3 M5 वण (for रणम्) —c) D6 बा धरिष्यामि N1 D7 [अ]हं B3 त (for ते) Ś N V1 2 B D2-4 8 11 ते शत्रु D13 ते शस्य G (ed) शत्रु त (for ते शत्रून्) —d) Ś N1 V2 B2 3 D1 4 8 11 13 पन्नग यथा (for पन्नगानिव) N2 V1 B3 4 M1 3 गरुत्मानिव पन्नग(M1 3 °गान्) V3 गरुत्मानिवस यथा (sic)

7 B3 reads 7ab in marg —a) B1 D8 4 8 सवरो D13 नमुचिर् (for शम्बरो) D4 कामदेवेन D6 चैव राजेन (sic) (for देवराजेन) —b) B1 D6 तारको (for नरको) V3 विष्णुना तारको यथा ‡ Cv नरको विष्णुना यथेति। अयं नरकः सिंहिकाया नातुः विप्रचित्तः पुत्रश्च-यतम । वातापिर्नमुचिश्चैव इल्वलः सप्तमः(स्मृत ?)तथा। अ यक्रो नरकश्चैव कालनाभस्तथेति ये उच्यन्ते। न तु यदुनाथहतो भौम । so also Cr m g Cg adds तस्य वाल्मीकिप्रबन्ध निर्माणकाले असञ्जातत्वात्। Ct cites Cm ‡ —D6 om 7c-8 —cd) B1 च (for [अ]द्य) N1 D1 श्रुयता N2 V2 3 B2 4 D13 समर (for शयिता) G1 राम शयिता (by transp) D12 यथा (for मया) N1 V2 B1 D13 निसूदित ; N2 B2 निपात्यत B3 निहन्यते D 4 विनिर्जित (for निपातित) V1 3 मया त्रि(V2 च)निहतो भवेत् (for d) B1 G (ed) तथाद्य सर्वे पतयन्तु स(G [ed] त) मया युधि निर्जित (G [ed] °त)

8 D1 om 8 (cf v l 7) D7 transp 8 and 9 T1 reads 8 twice M5 om (hapl) 8d-9a —b) D2 3 राक्षसेश्वर D4 वाक्यमब्रवीत् (for राक्षसाधिप) —V3 om 8c-9 —d) D1 2 3 T1 (both times) 3 G3 4 रावणस्तदा (T1 [first time] damaged for गरुडा) Ct as in text (for कालचोदित) Ś B1 D2-4 8 11 मेने तस्य सुभा षित(B1 D6 °षितात्, D1 °षणात्) N1 B3 D1 11 T3 मन्ये (D1 मन्ये) तस्य सुभाषितै, N2 B2 मेने स च निशा (B1 रजनी)चर, V1 3 B4 मेने चास्य सुभाषितै (V1 °तात्)

9 V3 om 9 M3 om 9a (for both cf v l 8) D7 transp 8 and 9 —a) Ś V1 B1 D8 12 श्रुत्वा तु तस्य (V1 B2 तस्य तु) तद्वाक्य N V2 B2-4 D1 4 12 तत श्रुत्वा तु तद्वाक्य(D13 वचन) —b) Ś2 D1 देवकात (for देवान्तक) —c) B1 G2 तु (for च) —d) D1 तमूचुर (for बभूवुर) Ś N V1 2 B D1 4 8 11 12 काङ्क्षिण (for हर्षिता)

10 B1 om 10 —a) D6 G1 [ए]व (for [ए]व) Ś N V B1 3 D1-4 8 11 12 ततो हयस(D13 °र्षस)माविश —b) Ś N1 B1 D1 3 4 11 13 जगदुर् D4 गर्जते (sic) (for गर्जन्तो) N2 V B2 4 जगदुस्ते निशाचरा —c) G3 M3 ते रावण (for रावणस्य) D5 सुवैर् (sic) (for सुता)

11 a) D6 8 11 अंतरीक्ष Ś1 D1 7 8 11 T G1 M3 5 Cv r m g t -गता (for चरा) G3 M5 धीरा (for सर्वे) —b) N1 D13 मायाविनस्तथा (for °विशारदा) —D4 om (hapl) 11c-12b —cd) G1 सर्वश (for त्रिदश) —V1 om (hapl) 11d-12a D1 7 8-11 समर (for च रण) D5 T1 G3 M3 दुर्जया (for दुर्मदा) Ś N V2 3 B1 3 4 D1 3 8 12 13 सर्वे समास(D1 °युद्धाभि)काङ्क्षिण (for d) B1 सर्वे शस्त्रपरीधाना सर्वे लब्धवरास्तथा

12 D1 om 12ab V1 om 12a (for both cf v l 11) —a) Ś D1 3 3 T1 च D6 3 तु D4 7 9 11 T2 M3 तु T3 G2 M1 3 4 स्त्र (for ऽस्त्र) N2 सर्वे शस्त्राश्च ; B3 सवशा बल (for सर्वेऽस्त्रबल) —b) Ś N V B D1 2 6 8 12 विपुल G1 सर्वश Ct as in text (for विस्तीर्ण) M5 दुर्जय —D13 om (hapl) 12cd —c) N1 च रामम् (for समरम्) —d) G3 च (for स्म) B1 D4 विनिर्जिता ; B1 D1 3 T2 M3 पराजिता (for स्म निर्जिता) N1 श्रूयत स्म न निर्जिता —After 12 D1 3 8-11 Ś ins

1232* दैवैरपि सगन्धर्वैः सकिंनरमहोरगैः ।

13 Ś B1 D1-3 8 11 om 13 —a) M3 च (for ऽस्त्र) D5 चास्त्रविदो, D6 शस्त्रविदुषो (hypm) (for ऽस्त्रविदुषो)

स तैस्तथा भास्करतुल्यवर्चसैः
सुतैर्वृतः शत्रुबलप्रमर्दनैः ।
रराज राजा मघवान्यथामरै-
र्वृतो महादानवदर्पनाशनैः ॥ १४
स पुत्रान्संपरिष्वज्य भूषयित्वा च भूषणैः ।
आशीर्भिश्च प्रशस्ताभिः प्रेषयामास संयुगे ॥ १५
महोदरमहापार्श्वौ भ्रातरौ चापि रावणः ।
रक्षणार्थं कुमाराणां प्रेषयामास संयुगे ॥ १६
तेऽभिवाद्य महात्मानं रावणं रिपुरावणम् ।
कृत्वा प्रदक्षिणं चैव महाकायाः प्रतस्थिरे ॥ १७
सर्वौषधीभिर्गन्धैश्च समालभ्य महाबलाः ।
निर्जग्मुर्नैरृतश्रेष्ठाः षडेते युद्धकाङ्क्षिणः ॥ १८
ततः सुदर्शनं नाम नीलजीमूतसंनिभम् ।
ऐरावतकुले जातमारुरोह महोदरः ॥ १९
सर्वायुधसमायुक्तं तूणीभिश्च स्वलंकृतम् ।
रराज गजमास्थाय सवितेवास्तमूर्धनि ॥ २०

G 6. 49. 6
B 6. 69. 21
L 6. 49. 6

Ñ2 V B3.4 D13 त्रिपुष्य धन्वा (for त्रिदृप्तो वीरा) —^{d}) D6 माया (for युद्ध) D13 सर्वे समरशोभिन —^{c}) D12 समर (for प्रवर) —^{d}) T1.2 G2 M5 तत्र (for तथा) B2 सव च परिनिश्चिता

14 ^{a}) Ñ1 D4.10 सर्वैस् (for स तैस्) Ś Ñ B1.4 D1.3-4.8.12 T1.2 G M1.2 तदा (for तथा) Ś B2 D1-3.8.12 -रश्मि(B1 कश्मि, D1.2 रश्मि)सन्निभै, Ñ2 B3.4 °दीप्तिभि, V तुल्यवीर्यै (V2 °भाभि) B3 तुल्यदीप्तै, D7.9-11 °दर्शनै (for तुल्यवर्चसै) ‡ Cg तुल्यवर्चसैरित्यत्र समासान्त आर्ष ‡ —^{b}) B4 वृतैर्, D13 सर्वैर् (for सुतैर्) D13 G2 M1.2 शक्र (for शत्रु) B4 प्रमर्दनैश्च, D6.7 T2 बलप्रमर्दन, D9-11 बलभियादनै ‡ Ct शत्रूणां बलस्य क्षीणः चार्दनैरित्यर्थे त्रियार्दनैरित्यार्षम् ‡ —^{c}) Ś D3.4.8.11.12 T2 M3 मघवा (for मघवान्) Ñ2 V B3.4 M3 इव (for यथा) D6 सुरैर् (for (अ)मरैर्) —^{d}) B1 तथा (for वृतो) D4.6 यथा, D6 M3 महान् (for महा) B4 -नाश (for -नाशनै) —After 14, Ś Ñ2 B1.2 D1-3.8.12.13 ins an addl colophon

[*Kanda name* N2 B1.2 D3.12 रणकाण्ड —After Kanda name, D3.13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś D2.3.8.12 रावणविलाप, N2 B3 D13 त्रिशिरोगर्जना (N2 °न, B3 °न) B1 रावणविलापे रावणपोत्साहन, D1 रावणपरिदेवन, L (ed) रावणप्रबोध —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 B2 D1.8.12.13 om Ś2 N2 D1.3 48 B3 44]

15 ^{a}) Ś D2.3.12 L (ed) ततस्तान्स् (L[ed] °-स), N2 B3 स पुत्रांस्तान्, V B2 D4.13 स च (D1.13 तु) पुत्रान् (for स पुत्रान्स) —^{b}) Ś N1 B2 D2.3.8.12.13 पूजयित्वा, V1 (with hiatus) अलंकृत्वा (for भूषयित्वा) Ś N V B1-3 D1-4.8.12.13 T2 G2 M3, B4 सु (for च) —^{c}) V2.3 B1 D1 सु, D2 तु (for च) D13 प्रसन्नाभि (for प्रशस्ताभि) —Ś1 om (hapl) 15^{d}–16^{c} —^{d}) D9-11 वै रणे M1.2 संयुगं (for संयुगे)

16 Ś1 om 16^{abc} (cf v l 15) D1 G2 om (hapl) 15 D1.4 T1 read 16^{ab} twice —^{ab}) B1 D3.8.12 T1 (D3.8 T1 first time) G1 M3.5 Cm g t युद्धोन्मत्तं च मत्तं च (for ^{a}) D1.8.12 अपि (for चापि) Ñ2 B3 उग्रतेजसौ, V B3.4 उग्र(B1 च सु)विक्रमौ, M1.2 राक्षसर्षभौ (for चापि रावण) T1 (second time) G2 महापार्श्वं च (T1 म) मत्तं च भ्रातर च महोदर ‡ Cv 'युद्धोन्मत्त च मत्त च भ्रातरौ चापि रावण' इति पाठ । तौ च महोदरमहापार्श्वौ रावणभ्रातरौ विज्ञेयौ । so also Cr ‡ —B1 om 16^{cd} —^{c}) D4 रक्षणाय —^{d}) Ñ2 V B2.4 G2 रावण (for संयुगे)

17 ^{a}) B2 तेतिकाया, D6 अभिवाद्य (for तेऽभिवाद्य) Ś D3.8.12 M1.2 महात्मानो —^{b}) Ś B1 D1-3.8.12 राक्षसेश्वर, V3 D7.9-11 लोक°, M1.2 शत्रु° (for रिपुरावणम्) —^{c}) Ś B1 D1-3.8.12 सर्वं, G1.2 M5 चैन (for चैव) —^{d}) D6 महात्मान (for °काया)

18 ^{a}) B1 transp सर्वौषधिभिर् and गन्धैश्च —^{b}) Ś Ñ V1.2 B D1-4.8.12.13 समालभ्या D6 T1.2 समारभ्य, M1.2 समालिप्य (for समालभ्य) —^{c}) B1 निर्ययुर् N2 V B3.4 राक्षस (for नैरृत) Ś B1 D1-3.8.12 -व्याघ्रा (for श्रेष्ठा) —^{d}) Ñ1 V1.2 B1 षड्भता, B2 सनद्धा B4 सज्जना, D1 बाहुबा, D2 षड्रता, D3 षर्णेतो, D6 सफला, D13 वल्गिता (for षडेते) Ś D8.12 षड्जानायुधकारि(Ś1 °धारि)ण, B2 ज्ञानवन्तो निशाचरा —After 18, D6-7.9-11 S (except M5) ins

1233* त्रिशिराश्चातिकायश्च देवान्तकनरान्तकौ ।
महोदरमहापार्श्वौ निर्जग्मु कालचोदिता ॥

19 ^{a}) Ś N V B D1-4.7-12 G2 M1.2.3 नाग (for नाम) —^{b}) Ś1 Ñ2 V1.2 D6 M5 नील (for नील) —^{c}) D1-3 धरावण (for ऐरावत)

20 ^{a}) B2 -वारोपेत, D6.9-11.13 T2 G2 M1.2.8 समा युक्त (for समायुक्त) —G1 repeats 20^{b} in place of 21^{b} —^{b}) G1 (both times) किंकिणाभि (for तूणीभिश्च) V3 D7.9.11 [अ]प्यलंकृत (D7 °त) D6 T2 G2 M1.2.3 स्वलंकृत Ś N V1.2 B D1.4.8.12.13 तूण(D2 खड्ग)तोमरसंकुल (B1 °युत D13 °कुल) —After 20^{ab}, N2 V B3-4 ins

G 6 49 7
B 6 69 12
L 6 49 7

हयोत्तमसमायुक्तं सर्वायुधसमाकुलम् ।
आरुरोह रथश्रेष्ठं त्रिशिरा रावणात्मजः ॥ २१

त्रिशिरा रथमास्थाय विरराज धनुर्धरः ।
सविद्युदुल्कः सज्वालः सेन्द्रचाप इवाम्बुदः ॥ २२

त्रिभिः किरीटैस्त्रिशिराः शुशुभे स रथोत्तमे ।
हिमवानिव शैलेन्द्रस्त्रिभिः काञ्चनपर्वतैः ॥ २३

अतिकायोऽपि तेजस्वी राक्षसेन्द्रसुतस्तदा ।
आरुरोह रथश्रेष्ठं श्रेष्ठः सर्वधनुष्मताम् ॥ २४

सुचक्राक्षं सुसंयुक्तं सानुकर्षं सकूबरम् ।
तूणीबाणासनैर्दीप्तं प्रासासिपरिघाकुलम् ॥ २५

स काञ्चनविचित्रेण किरीटेन विराजता ।
भूषणैश्च बभौ मेरुः प्रभाभिरिव भास्वतः ॥ २६

स रराज रथे तस्मिन्राजसूनुर्महाबलः ।
वृतो नैरृतशार्दूलैर्वज्रपाणिरिवामरैः ॥ २७

हयमुच्चैःश्रवःप्रख्यं श्वेतं कनकभूषणम् ।
मनोजवं महाकायमारुरोह नरान्तकः ॥ २८

1234* मत्त सर्वाङ्गसंपूर्णं स्वर्णकारैरलंकृतम् ।

[Ñ2 B3 4 [आ]कुभोपेत (for [अ]ङ्गपूर्ण)]

ᶜ—V3 om 20ᶜᵈ —ᵈ) D4 [अ]स्य (sic) G1 M5 [अ]द्रि, G3 [अ]भ्र (for [अ]रत)

21 In place of 21ᵇ G1 repeats 20ᵇ —ᵇ) Ś Ñ V B D1 4 8 13 18 G3 M1 2 4 समन्वित (for समाकुलम्) —ᶜ) Ś1 Ñ2 D1 8 13 रथ (for रथ) —ᵈ) B3 मध्ये सर्वधनुष्मता —After 21, Ñ V B (B1 only l 1) D18 ins

1235* पुष्पैर्माल्यैर्बहुविधैः काञ्चनैश्च विराजितम् ।
किङ्किणीशतनिर्घोषं सुवरूथं घनस्वनम् ।
पीतनीलसिताभिश्च पताकाभिर्विराजितम् ।
हयैः परमकैर्युक्तं सर्वायुधसमन्वितम् ।
मनोमारुतवेगैश्चाप्यमरापीडधारिभिः ॥ [5]

[V3 om l 1-3 —(l 1) V1 2 B3 D18 रत्नैश्च (for द्रुमैश्च) Ñ1 अतिराजित, D18 अभिराजित (for च विराजितम्) —G(ed) om l 3-5 —(l 3) B1 transp पीत and नील D18 च राजित (for वि°) —B1 transp l 4 and l 5 —(l 4) N2 च परमैः (for परमकैः) —N2 V1 2 B3 4 om from the post half of l 4 up to the prior half of l 5 —(l 5) D18 धारिभि (for धारिभि)]

22 ᵃ) D4 इव (for उल्क) B4 सज्वाल, D6 T1 M3 हैलाभे (for सज्वाल) —ᵈ) M1 2 [अ]बुद (for [अ]म्बुद)

23 Ñ1 om 23-24ᵇ —ᵃᵇ) B1 शिरोभिस् (for किरीटैस्) D6 T1 M3 transp त्रिशिरा and शुशुभे B2 च, B4 सु (for स) D3.13 स रथोत्तमे ; D7 स्यन्दनोत्तमे (for स रथोत्तमे) —ᶜ) D3 हिमवानिह, T1 हि * * * व (damaged) —ᵈ) N2 V B2-4 D4 13 त्रिभिः शृङ्गैर्हिरण्मयैः .

24 N1 om 24ᵃᵇ (cf v l 23) —ᵃ) Ś N2 V B D1-3 6 11 T1 G1 [ऽ]पि ; M1 2 च (for ऽपि) —ᵇ) V2 तत ; B4 T1 तथा (for तदा) —After 24ᵃᵇ, K(ed) repeats (var) 21ᶜᵈ (within brackets) —ᶜ) Ś1 B3 रथ (for रथ) —ᵈ) B3 मध्ये सर्व , D4 सर्वे एव (sic) (for श्रेष्ठः सर्व)

25 G3 om 25-26 —ᵃ) B2 G2 M5 सचक्राक्ष, D2 13 सुचक्राख्य B1 च सयुक्त, D1 सुसत्कर्ष (for सुसंयुक्त) —ᵇ) M1 Cm g स्वनुकर्षं Ś1 B3 D1 8 13 T2 M3 Cr m g सुकूबर, Ct as in text (for स°) —ᶜ) G1 M5 दीप्तैः (for दीप्तं) M1 2 [आ]सनोपेत (for [आ]सनैर्दीप्तं) Ś N1 B1 D1 2 4 9 12 13 स(D2 सु)तूणी(D2 4 13 °ण) बाणसंयुक्त, Ñ1 V B3 4 तूणमार्गे(V2 3 °णमार्गे)बाणसंयुक्त, D3 सबाणतूणसंयुक्त —ᵈ) V2 3 B2-4 सप्रास (for प्रासासि) N2 V B1-4 [आ]युध, M1 2 [अ]न्वित (for [आ]कुलम्) B1 धनुराकुले N2 D18 पाशासिपरिवारित, D4 पाशासिधनुराकुल

26 G1 om 26 (cf v l 25) —ᵃᵇ) B1 D1 13 काञ्चनेन (for स काञ्चन) Ś D8.13 शतपत्रेण, N1 नूपुरेण, D6 T1 M3 मकुटेन (for किरीटेन) D4 transp विचित्रेण and किरीटेन Ś1 D1 4 T2 3 विराजित, M3 व्यराजत —ᶜ) Ś B1 D1-4 9 13 चाह N V B3 4 मेरो , B2 वीर ; G2 मत्त (for मेरु) —ᵈ) D6 T1 M3 किरणैर् (for प्रभाभिर्) Ś Ñ V B1 3 4 D1-4 8 13 18 भास्कर , B2 सोमवत् , D2 7 9-11 T2 3 G1 2 M1-4 भास्वत् (for भास्वत)

27 V3 om 27 —ᵃ) Ś N2 V1 2 B D1-4 8 बि (for स) —ᵇ) Ś D1 4 13 महाबल (for °बल) —ᶜ) B3 ततो (for वृतो) N2 V1 B1-4 D4 G2 राक्षस (for नैरृत) —ᵈ) D18 [आ]हवे (for [अ]मरै)

28 ᵃ) D7 8 10 13 T1 M1 2 उच्चैश्रव (for उच्चैःश्रव) Ñ2 D4 13 हयमुख्यं तदा स्वच्च(D4 °श्व तच्च) —ᵇ) B3 4 D1 13 G1 काञ्चन (for कनक) V2 D1 भूषित (for भूषणम्) —ᶜ) Ś1 * * कायम् —After 28, N1 V2 D4 ins while B3 D17 (after 29ᵃᵇ [1]) ins after 29ᵃᵇ

1236* कवचेनापि चित्रेण भूषणेन विराजता ।

(B1 D4 18 रि- (for [अ]पि) B2 D1 विराजन् D18 भूषणेश्च विचित्रैश्च (for the post half)]

गृहीत्वा प्रासमुल्काभं विरराज नरान्तकः ।
शक्तिमादाय तेजस्वी गुहः शत्रुष्विवाहवे ॥ २९
देवान्तकः समादाय परिघं वज्रभूषणम् ।
परिगृह्य गिरिं दोर्भ्यां वपुर्विष्णोर्विडम्बयन् ॥ ३०
महापार्श्वो महातेजा गदामादाय वीर्यवान् ।
विरराज गदापाणिः कुबेर इव संयुगे ॥ ३१
ते प्रतस्थुर्महात्मानो बलैरप्रतिमैर्वृताः ।
सुरा इवामरावत्यां बलैरप्रतिमैर्वृताः ॥ ३२
तान्गजैश्च तुरंगैश्च रथैश्चाम्बुदनिस्वनैः ।
अनुजग्मुर्महात्मानो राक्षसाः प्रवरायुधाः ॥ ३३
ते विरेजुर्महात्मानः कुमाराः सूर्यवर्चसः ।
किरीटिनः श्रिया जुष्टा ग्रहा दीप्ता इवाम्बरे ॥ ३४
प्रगृहीता बभौ तेषां छत्राणामावलिः सिता ।
शारदाभ्रप्रतीकाशा हंसावलिरिवाम्बरे ॥ ३५

G 6.49.22
B 6.69.36
L 6.49.21

29 D4 a 13 (D13 hapl) om 29^{ab} D13 reads 29^{ab} twice —^{a}) Ś B1 D2 8 13 (both times) प्रास(D13 शूल)मुल्कानिभ गृह्य(D2 बिभ्रद्) Ñ2 B2 4 प्रासमुल्काभमादाय, B3 प्रासमुद्गरशूलेश्च —^{b}) D1 विमल स (for विरराज) Ñ2 महाबल, B4 (with hiatus) इवातक —For 29^{cd}, N1 V subst and read after 29 while B3 D13 ins after 29

1237* रराज हयपृष्ठस्थ सविद्युदिव तोयद ।

[D13 हरिपृष्ठे च (for हयपृष्ठस्थ)]

—After 29^{ab}, B3 D13 (after 29^{ab} [r]) ins 1236* —^{d}) Ś V2 3 D2 4 8 13 हुताशन इवाबभौ(V2 3 °हुवे), Ñ V1 B D1 3 हौतानिवाहवे(N2 B1 D1 3 °बभौ) D5 7 10 11 T1 M3 गुह शिखिगतो यथा, D13 गृहीताशनिरिव -बभौ (hypm) G1 गुहोर्चिषपराक्रम

—After 29 B3 ins

1238* सुयुक्त रथमारुह्य हुताशनसमप्रभम् ।

30 D4 om 30 —^{b}) D5 7 9-11 हेम (for वज्र) N V B2 4 D13 G1 M1 2 5 भूषित (for भूषणम्) —After 30^{ab} Ś D2 8 12 13 ins

1239* आरोह रथ वीर सुवासकनकप्रभम् ।

[D12 रथश्रेष्ठ (for रथ वीर) D2 दीप्ताग्नि D12 स दीप्त (for सुदीप्त) D13 मणिकांचनभूषित (for the post half)]

—^{c}) D6 वक्षो (for गिरिं) —For 30^{cd}, Ś Ñ V B D1-3 8 12 13 subst

1240* भुजैर्महेन्द्रमुत्पाट्य बभौ विष्णुरिवाहवे ।

[Ñ1 D13 दोर्भ्यां (for भुजैर्) Ś V2 D8 12 उत्थाप्य (for उत्पाट्य)]

—Thereafter V3 cont

1241* रथमारुह्य तेजस्वी महापार्श्वो महाबल ।

31 ^{ab}) D6 T1 M3 महाकायो (for °तेजा) B1 D1 3 रथमारुह्य D13 गजमास्थाय (for गदामादाय) N2 V1 (illeg up to क्षा) 3 B2-4 गदामादाय विपुला महापार्श्वो महाबल —After 31^{ab}, Ś D2 8 12 ins

1242* प्रजह्ये रथमास्थाय सर्वायुधसमन्वितम् ।

—^{c}) N1 D1 12 स (for वि) G2 महाबाहु (for गदापाणि) —After 31, Ñ2 V2 3 B2 4 ins

1243* महोदरोऽतिकायश्चाप्यन्यौ राक्षसोत्तम ।

[Ñ2 तु, B2 [ऽ]पि (for चापि) Ñ2 प्रेतेन (for न्यया)]

32 ^{a}) D6 7 T1 M3 प्रतस्थिरे, Ct as in text (for ते प्रतस्थुर्) —B1 om (hapl) 32^{b}–33^{a} G1 mostly damaged for ^{b} —^{b}) D4 तथा (for वृता) N2 B3 राक्षसैर्बहुभिर्वृता, D10 11 [ऽ]मरावत्या सुरा इव —D4 13 om 32^{c}–33 D5 7 9-11 T G1 3 M2 (all except D10 11 hapl) om 32^{cd} —^{c}) Ś1 V2 B2 D8 12 M2 [अ]मरा वत्या (for °वत्यां) —Ñ1 transp 32^{d} and 33^{d} —^{d}) Ś N2 V B2-4 D1-3 8 12 बभूवुर्युद्ध(B2 °यद्ध)दर्पिता (Ś D2 8 12 °दुर्मदा)

33 D4 13 om 33 B1 om 33^{abc} (for all cf v l 32) V3 om 33^{ab} —^{a}) Ñ1 B3 D6 ते म(B3 च)-नैश्च —^{b}) D6 G1 अश्वैश्च (for चाम्बुद) Ś V2 3 B2 4 D2 6 8 12 मेघस्वनै, N2 B3 D1 3 सन्निभै (for निस्वनै) —^{c}) B4 अन्वयानामुद्, D6 9 अभि(D6 °नु)पेतुर, D10 11 T2 G1 3 अनूत्पेतुर् (for अनुजग्मुर्) N2 V B2 4 महावीर्या (B2 °रा) D7 महाकाया —N1 transp 32^{d} and 33^{d} —^{d}) N2 V B2 4 विविधायुधा D2 प्रवरा युधि (for प्रवरायुधा) Ś D1 3 8 12 राक्षसप्रवरा युधि, N1 नाना प्रहरणायुधा

34 ^{a}) T2 तेह्व (for ते) B2 D4 विनेदुर् (for विरेजुर्) D4 महासुरा —^{b}) N V B2 4 D4 13 सूर्यतेजस —^{cd}) Ś N V B D1-3 8 12 13 युक्ता (D4 जुष्टा) सर्वेश (for जुष्टा ग्रहा दीप्ता) Ñ2 [अ]पर (for [अ]म्बरे)

35 ^{b}) D5 7 T1 2 G3 M3 शस्त्राणाम्, D8 छत्राणाम् (sic) D10 12 वस्त्राणाम्, M2 शत्रूणाम् (for छत्राणाम्) Ś N V1 3 B2 4 D1-4 8 12 13 G2 M1 2 5 आवली —D12 om (hapl) from सिता in ^{b} up to आवली (see Var) in ^{d} Ś D1-3 8 स्थिता, N1 तथा, D6 शुभा, D10 11 शिवा, G1 स्थिरा M5 वदा (for सिता) B4 छत्रमालाभिनिश्रिता, D13 छत्रमाल्यावली वदा (sic) —^{c}) V3 B3 D7 9-11 शरदभ्र (for शारदाभ्र) Ś D2 8 प्रकाशाना B4 प्रतीकाशा —^{d}) Ś N V B D1-4 8 12 13 हंसानामावली (D13 om

G 6. 49 21 B 6. 69 26 L 6. 49 22

मरणं वापि निश्चित्य शत्रूणां वा पराजयम् ।
इति कृत्वा मतिं वीरा निर्जग्मुः प्लवगाधिपाः ॥ ३६
जगर्जुश्च प्रणेदुश्च चिक्षिपुश्चापि सायकान् ।
जह्नुपुश्च महात्मानो निर्यान्तो युद्धदुर्मदाः ॥ ३७
क्ष्वेडितास्फोटनिनदैः संचचाल च मेदिनी ।
रक्षसां सिंहनादैश्च पुस्फोटेव तदाम्बरम् ॥ ३८
तेऽभिनिष्क्रम्य मुदिता राक्षसेन्द्रा महाबलाः ।
ददृशुर्वानरानीकं समुद्यतशिलानगम् ॥ ३९
हरयोऽपि महात्मानो ददृशुर्नैरृतं बलम् ।
हस्त्यश्वरथसंबाधं किङ्किणीशतनादितम् ॥ ४०
नीलजीमूतसंकाशं समुद्यतमहायुधम् ।
दीप्तानलरविप्रख्यैर्नैरृतैः सर्वतो वृतम् ॥ ४१
तद्दृष्ट्वा बलमायान्तं लब्धलक्ष्याः प्लवंगमाः ।
समुद्यतमहाशैलाः संप्रणेदुर्मुहुर्मुहुः ॥ ४२

up to सी) यथा (Ś2 D6 °त्वया, B2 D1-4 °तीव सो), D1 हनुमाद्यत्वली यथा

36 ª) Ñ1 B1 D1 3 4 वा हि, Ñ2 B3 चेति, V B3 4 त हि, D5 6 7 T1 G2 3 M1 2 3 चापि D11 च हि (for वापि) —ᵇ) B4 D5 11 T1 G2 3 M1 च Cm g as in text (for वा) —ᶜ) M3 म् वा (for कृत्वा) V3 B1 D1-4 धृति (for मतिं) B2 देवा, D2 धीरा (for वीरा) —ᵈ) Ñ2 निर्जेमुर्, Ñ2 V1 2 B1 4 निर्ययुर्, D6 सयुमे, D8 11 समयुः, Cr m g as in text (for निर्जग्मुः) Ś Ñ V1 2 B1-4 D1 6 10 11 युद्धकाङ्क्षिण, G (ed) युद्धदुर्मदा

37 ª) V3 D6 जगर्जुश्च, D11 ते जगर्जुर् (for जगर्जुश्च) Ś D1 4 11 चापि ते महुर्, V3 (च हि निनेदुश्च, B1 D1 3 चापि नेदुश्च, B2 D4 6 च (D6 ते) विनेदुश्च (for च प्रणेदुश्च) —ᵇ) Ś B1 D1-3 4 11 चिक्षेपुश्च, Ñ V1 2 B3-4 D6 13 चुक्रुशुश्च, D8 प्रविपुश्च (sic) (for चिक्षिपुश्च) Ś Ñ V B D1 4 6 11 13 राक्षसा (for सायकान्) —ᶜ) Ś Ñ1 V1 2 B D5-11 T G2 3 M1 2 Cg t जग्मुश्च, Ñ1 V2 D12 जहृषुर्, (for जह्नुपुश्च) Ś D1 3 दुरात्मानो, Ñ V B3-4 D1 11 महाकाया D5 6 T1 M3 [अ]पि ते धीरा (for महात्मानो) —ᵈ) Ñ1 B1 D1 6 8-11 T2 3 G1 M1 नियाता, D2 निर्ययुर् (for निर्यान्तो) G1 युक्त (for युद्ध) V B1 D1-4 युद्ध(B2 °पि)हर्षिता; D6 युद्धिहर्षिता, M2 युद्धकोविदा —After 37, Ñ V B1-4 D1 11 ins

1244* ततो भेरी समाजघ्नुः राक्षसाश्चैव हृष्टवत्।
पटहान्डिण्डिमांश्चैव तथा वादान्यवादयन् ॥

[(1 1) D2 तूर्याणि (for ततो भेरी) V3 B1 समाजघ्नु (for °घ्नुः) —D11 om from 1 2 up to 44ᵈ —(1 2) Ñ2 तदा (for तथा) Ñ1 V3 D2 नानावाद्यं वादयत् (for the post half)]

38 D11 om 38 (cf v l 1244*) T3 om 38ᵃᵈ —ᵃ) Ś Ñ V B D1-3 4 11 उत्कृष्ट; D6 जयुत्ट (for क्ष्वेडित) Ś [आ]स्फोटिता नाद; Ñ1 V3 D6 सहनादैश्च Ñ2 B1-4 वादनोत्थाद, V1 2 [आ]स्फोट(V2 °नाद)नादैश्च, B1 D1-4 4 11 T3 G2 M2 [आ]स्फोटिता न्(B1 °दैना)दै; D8-11 [आ]स्फोटितानां वै M1 2 [आ]स्फोटित तदैश्च (for [आ]स्फोटनिनदै) —ᵇ) D4 सा चचाल, D6 T1 M2 चचाल च (for संचचाल) Ñ V B1-4 D1 1 T1 M2 वसुधरा D1 G1 च मेदिनी —V3 om 38 —40 —ᶜ) D6 T2 राक्षसा, D6 रक्षांसि (for रक्षसां) —B2 reads in marg from 38ᵈ up to बल in 41ᵉ —ᵈ) Ś D1-4 11 G1 स्फुरतीव Ñ1 B1 T1 प्रस्फोटेव V2 D1-11 स(V2 पु)स्फोटि-तम्, B1 4 पुस्फोटैव T3 स्फोटैव (for पुस्फोटेव) Ś B1 D1 3 4 11 द्विपाकर, Ñ V1 B3 4 नभस्त(Ñ2 °स्त)ल, V2 D6 11 T1 दुवांबर, B4 नभ स्थल D1 प्रस्फोटन दिविपदर्व

39 V3 D11 om, B2 reads in marg 39 (for V3 B1 cf v l 38 and for D11 cf v l 1244*) —ᵃ) Ñ1 D4 तु हि, D6 थवि (for तेऽभि) —ᵈ) D1 ह००० (for समुद्यत) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 4 (inf lin as in text, in also) r G2 शिलायुधा, Ś1 D11 शिरायुधा, Ct as in text (for शिलानगम्)

40 V3 D11 om B2 reads in marg 40 (for V3 B1 cf v l 38 and for D11 cf v l 1244*) —ᵇ) Ñ2 V1 B1 रक्षसां, V2 B3 4 D1-11 T1 2 G1 राक्षसं (for नैरृतं), B1 युद्ध (for बलम्) —ᶜ) D2 समाथ (for °थ)

41 D11 om 41 (cf v l 1244*) B2 reads in marg up to बल in ᵉ (cf v l 38) —ᵇ) Ś Ñ V1 2 B1-4 D1 3 4 11 सकाशे (for सकाश) —ᵇ) Ñ2 V1 2 B2-4 समुद्यत (for समुद्यत) Ś D6 शिलायुधा, Ñ1 B1 D1 11 शिलायुधं, Ñ2 V B3 4 D1 4 4 महायुधं —ᶜ) D6 सम (for रवि) —ᵈ) B2 वाजाड्ये (for नैरृतै) D6 T1 M1 transp नैरृतैं and सर्वतो

42 D11 om 42 (cf v l 1244*) D1 repeats 42 after 43 —ᵃ) Ñ1 B1 4 D4-7 11 13 T2 3 G1 M1 तं V1 D6 त (for तद्) Ś Ñ2 V1 2 B1 4 D1 11 M1 तदादाय D1 (first time) राक्षसबलं (for बलमायान्तं), —ᵇ) Ś1 Ñ V B D1-4-11 T1 G M Cg लब्धपक्षा (D11 °क्ष), D1 (both times) लब्धलक्षा; T1 साक्षत्र, —After 42ᵃᵈ D1 T1 ins.

1245* शिलाभिर्मुसलाभुरामूपात्मा महाबला।
[D6 महाबलाः (for °बला).]

—D11 om (hapl) 42ᵉ—45ᵈ, B1 reads 42ᵉᵈ in marg —ᵉ) Ñ1 D6 (first time) समुद्यत (for

ततः समुद्घुष्टरवं निशम्य
रक्षोगणा वानरयूथपानाम् ।
अमृष्यमाणाः परहर्षमुग्रं
महाबला भीमतरं विनेदुः ॥ ४३

ते राक्षसबलं घोरं प्रविश्य हरियूथपाः ।
विचेरुरुद्यतैः शैलैर्नगाः शिखरिणो यथा ॥ ४४

केचिदाकाशमाविश्य केचिदुर्व्यां प्लवंगमाः ।
रक्षःसैन्येषु संक्रुद्धाश्चेरुर्द्रुमशिलायुधाः ॥ ४५

ते पादपशिलाशैलैश्चक्रुर्वृष्टिमनुत्तमाम् ।
बाणौघैर्वार्यमाणाश्च हरयो भीमविक्रमाः ॥ ४६

सिंहनादान्विनेदुश्च रणे राक्षसवानराः ।
शिलाभिश्चूर्णयामासुर्यातुधानान्प्लवंगमाः ॥ ४७

G 6. 49. 36
B 6. 67. 49
L 6. 49. 31

समुद्यत) N1 D4 (first time) M3 महाशैलान्, D6 T1 शिलाहस्ता (for महाशैला) D4 (second time) समुद्यत शिलाशैलान् —d) N2 V1.3 B2.4 प्रणेदुस्ते, V1 मुदा नेदुर् (for सप्रणेदुर्) D5 महाशिला, T1 M3 महाबला (for मुहुर्मुहु) Ś B1 D1.3.4 (second time) 12 मुदा नेदु पुन पुन (D4 प्लवगमा) —After 42 D5-7.9-11 S ins

1246* अमृष्यमाणा रक्षांसि प्रतिनर्दन्ति वानरा ।

[D9-11 Ct प्रतिनदत]

43 D1.3.12 om 43 (for D1.3 cf v l 42 and for D12 cf v l 1244*) Ś B1 D1.3.12 om 43–44^{b} —a) Ñ V B1–4 D4.5.9–11 T2.3 M3 समुत्कृष्ट, L (ed) समुद्गीर्ण (for समुद्घुष्ट) D6 रवान् (for रव) —b) N1 D4 G1 प्लवगानां (for यूथपानाम्) —c) N1 D4.6 M3 असह्य(D6 °चेक्ष्य)माणा (for अमृष्यमाणा) Ñ V B1–4 L (ed) परवीर(L (ed) °वं)हर्षं ; D4 समुदग्रं समर्दना, D5 परहर्षमुग्र , G1 °रेऽप्यमुग्रं —d) N2 शब्दं महा (for महाबला) N2 V1 D4 भीमतरं(D4 °रा) B4 °तर (for °तरं) N2 V1.2 B2.4 D5.9–11 T2.3 प्रणेदु —After 43 N3 reads an addl colophon

[*Sarga name* सहस्रात्ररिनिर्याण *Sarga no* (figures words or both) 49]

—After 43 D4 repeats 42

44 D2.3 om 44 (cf v l 42) Ś B1 D1.3.12 om 44^{ab} (for Ś B1 D1.3.12 cf v l 43 and for D12 cf v l 1244*) —a) N1 V1.3 B2.4 तद्, D6 त (for ते) G1 धीरा (for घोर) —b) Ñ V B1.4 प्लवगा (for हरियूथपा) —B1 reads 44^{c}–46 in marg —c) D2 विचि चेरुः, D6 विचेरु (sic) (for विचेरुर्) Ś D1.3.12 चोद्यतैः, G3 उद्यतैः, Ñ V B1.4 सुघोरैः D5 शालैः (for शैलैर्) D6 विचरन्त न वै (sic) —d) S1 B4 D1.3 नागा (for नगा) —After 44 D1 reads 54^{ab} for the first time repeating it in its proper place

45 D2.3 om 45^{ab} (cf v l 42) D1 om 45 B1 reads 45 in marg (cf v l 44) —a) B1 D1.3 आविश्य B1 आकाश्य G1 M3 आविशत् (for आविश्य) —b) N1 B1 D4 उर्व्या, V1 B1–4 G1 उर्वी (for उर्व्यां) V B4 महाबला —G2 repeats consecutively 45^{cd}, 45^{c}–47 (including star passage) after 47 —c) Ś B1 D1–3.8.12 क्रुद्धा राक्षससैन्येषु —d) D6.9.11 T2.3 Ct कश्चिद् Cr m as in text (for चेरुर्) —After 45 N1 V B1–4 D12 read 54^{ab} for the first time all except V1 repeating it in its proper place, while D5.7.9–11 S (G2 repeating after the second occurrence of 45^{cd}) ins after 45

1247* द्रुमाश्च विपुलस्कन्धा-गृह्य वानरपुंगवा ।
तद्युद्धमभवद्घोरं रक्षोवानरसंकुलम् ।

[D1–7 T1 G1.2 M1–3 repeat l 2 after 1253*]

46 Ñ2 om 46–47 V1 om 46 B1 reads 46 in marg (cf v l 44) G2 repeats 46 (cf v l 45) N1 V1.2 B1–4 D12 transp 46 and 47^{ab} —a) Ś D1.12 उपाद्य, D12 त पादपै (for त पादप) Ś D1.3 शिला शैलैस्; B4 D12 शिलाभि(D12 °भै)स्, G2 महा शैलाद्; M3 महा° (for शिलाशैलैस्) —b) S1 अनुत्तमा ; D1–3.13 T2 G2 M1.2.3 Cg अनु(D7.9.10 °नु)पमा D12 अद्भुत- तमा, T3 घनोपमा (for अनुत्तमाम्) —c) B1 D12 वार्यमाणापि(D2 °णा हि) T1 द्रावमाणाश्च N1 D12 वानरा हि समुद्धता, V1.2 B1.4 बाणवर्षसमाप्लुता D4 वानराश्च महावेगा D6 अद्रौ चैवापमानाश्च (sic) —d) N1 D1.3 वद्धेरो, B4 वानरा, D12 हरयो (sic) (for हरयो)

47 N1 om 47 (cf v l 46) G2 repeats 47 (cf v l 45) Ś B1 D1–3.12 om 47^{ab} Ñ1 V1.2 B2.4 D12 transp 46 and 47^{ab} —a) D4 सिंह (for सिंह) D4 नादा, D6 नादद् (for नादान्) —b) N1 V1 B1 D12 G1 (both times) M1 रण(D12 दुद्धे) वानरराक्षस(D1 °क्षसा) —V1 om B1 reads in marg 47^{cd} —c) D2 वानराद् (for शिलाभिश्) Ś V1.2 B D1.3.12 शिलाभि चित्रमासुर् —d) Ś D1.3 D12 यातुधाने(B4 °ना) N1 D12 महाभागा ; V1 प्लवगमाद् (for प्लवंगमा) —After 47 G1 repeats 45^{c}–47 (including star passage)

G 6. 49. 36
B. 6. 69. 50
L. 6. 49. 34

निजघ्नुः संयुगे क्रुद्धाः कवचाभरणावृतान् ।
केचिद्रथगतान्वीरान्गजवाजिगतानपि ॥ ४८
निजघ्नुः सहसाप्लुत्य यातुधानान्प्लवंगमाः ।
शैलशृङ्गनिपातैश्च मुष्टिभिर्वान्तलोचनाः ।
चेलुः पेतुश्च नेदुश्च तत्र राक्षसपुंगवाः ॥ ४९

ततः शैलैश्च खड्गैश्च विसृष्टैर्हरिराक्षसैः ।
मुहूर्तेनावृता भूमिरभवच्छोणिताप्लुता ॥ ५०
विकीर्णपर्वताकारै रक्षोभिररिमर्दनैः ।
आक्षिप्ताः क्षिप्यमाणाश्च भग्नशूलाश्च वानरैः ॥ ५१

48 V1 D3 om (D4 hapl) 48–49[b] D6 repeats consecutively 48–49[d] —[a]) Ś D5.11 G2 M1.2 निर्भिन्नु, D3 विजघ्नु, D10.11 M3 निजेघ्नु (for निजघ्नु) Ñ2 V2.3 B1 D1.7 G1 M1.2 समरे (for संयुगे) D1 क्रुद्धान् D2 धार्णैर् (for क्रुद्धा) —[b]) G2 M1.2 [आ]वृता (for [आ]वृतान्) Ś N1 B1 D1.2.3.12.13 हयो राधसर्पभान् (Ś D2 °भा) N2 V2.3 B2.4 कालात कपमोपमा, D5 वानरानपि राक्षसा, D6 कपीन्राक्षसपुंगवा —[c]) D6 रथगतान् (for रथ°) D12 कचिद्रथस्य रक्षांसि, G2 शूलमुद्गरहस्ताश्च —[d]) D7 नाग, D8 नाग (for गज) D13 -गजानि (for -गतान्)

49 V1 B3 D5 om (for all except B3 cf v 1 48) D6 consecutively repeats 48–49[d] —[a]) N2 V2.3 B1.2.4 D6.8.10–13 निजघ्नु N1 [उ]पेत्य V3 D10.11 वीरान्, B2.4 D5.13 [उ]पत्य D2 [अ]भ्येत्य (for [आ]प्लुत्य) —[b]) D6 (both times) G3 यातुधान (G2 °न) Ś V1 V2.3 B2.4 D1–4.8.12.13 वलीमुखा (for प्लवंगमाः) M1.2 राक्षसान्प्लवगोत्तमा —[c]) Ś1 V1 D12 विभिन्नास्ते, N1 विभ ग्नास्त N2 B2.4 निभास्ते तु (B2 च B3 ते) V2.3 D12 G3 विभिन्नागा B1 [आ]भिन्नास्ते तु B4 विभग्नास्ते, D1 [आ]भिन्नास्ते, D3 [आ]भिन्नास्ते, D5 विभग्नास्त, D4 विभास्ते तु D6 T1 M1.2 हता केचित्, D7 T2.3 M3 [आ]पिता गास्त (M3 °श्च) D8.13 M3 चिताग्नास्त D10 [आ]चिता गास्ते (for निपातैश्च) —[d]) Ś D5.13 मुष्टिभिर्वान्त, N1 V1.2 D1.13 T3 मुष्टिभिःप्रांत, N2 °भ्रांत B1 °भिःकात, D6 श्चोपविभ्रांत, Cm t as in text (for मुष्टिभिर्वान्त) D8 G1.2 मुष्टिभिश्च तलेन च —After 49[d] G3 erroneously repeats 49[c] —[e]) D12 M3 चेलु (for चलु) D4 विनिपेतुर्वि (for चेलु पेतुश्च) Ś2 त (for second च) —[f]) Ś N V2.3 B D1–4.8.12.13 ततो (for तत्र) —After 49 B3 D5.7.8.11 S ins while N V B2.4 D12.13 ins l 1 after 49 l 2 after 50[ab], and l 3–4 after 51

1248* राक्षसाश्च शरैस्तीक्ष्णैर्बिभिदुः कपिकुञ्जरान् ।
शूलमुद्गरखड्गैश्च जघ्नुः प्रासैश्च शक्तिभिः ।
अन्योन्यं पातयामासुः परस्परजयैषिणः ।
रिपुशोणितदिग्धाङ्गास्तत्र वानरराक्षसाः ।

[(l 1) N2 V1.2 B3 D4 तु (for च) N राक्षसाश्च (note the double संधि) (for राक्षसाश्च) V3 वं वै (for बिभिदुः) V3 पुनवान् (for -कुञ्जरान्) —G2 illeg for l 2 —(l 2) N1 D4.12 शक्तिभिः (for खड्ग) D5 om (hapl) from the post half of l 2 to 50[a] D6 च पट्टिशै, M1.2 परश्वधै (for च शक्तिभि) N V B2–4 D4.13 निशितै शरवृष्टिभि (for the post half) —N1 D13 om l 3 —(l 3) N2 V B2.4 D1 विनिघ्नन्त (for जयैषिण) —(l 4) N2 B2–4 दिग्धाङ्गै (for °ङ्गास्) N2 B2.4 -कुञ्जरे V2.3 राक्षसै (for -राक्षसा)]

—Then, N2 cont

1249* प्राणाश्च परिरक्षन्निरकारि करुन सहत् ।

50 D5 om 50[a] (cf v l 1248*) —[a]) Ś1 D1–3.8.13 शूलैश्च D6 शैलैस्तु (for शैलैश्च) Ś N V B2.4 D1–4.8.13 वृक्षैश्च (for खड्गैश्च) B3 ततो वानरशैलैश्च, M1.2 द्रुमै शैलैश्च शस्त्रैश्च —[b]) B3 हरिवीरान्, D12 हरिराक्षसा —After 50[ab] N V B2.4 D4.13 ins l 2 of 1248* —[c]) D6 [आ]चिता (for [आ]वृता) —[d]) V2.3 B D2.4 शोणितप्लुता, D7.9.11 G1 M1.2 शोणितोक्षिता

51 [a]) Ñ V B D1.2.10.11.13 G1 विकीर्णै, D6 T2 M3 विकीर्णा G2 विशीर्ण, M1.2 पातितै (for विकीर्ण) Ś D5.13 विकीर्णा प(Ś1 पा)तिता वाणै, D2 विकीर्णा पतितैर्वीर, D4 विकीर्णा पवताकारा —[b]) Ś D5.13 प्राप्त दिता, N1 अभिसंदिता, N2 B3 D10 अभि(Ñ2 °प)मर्दितै, V D12 अभिसवृता, B2.4 D2 उपमर्दितै (D2 °ता) B1 उपशोभितै D1.2 उपमर्दने, D4 च महाबलै, D7.8 अभिमर्दने, D13 अभिमर्दितै, G3 भीमविक्रमै G2 रिपु°, M1.2 वानरैस्तथा (for अरिमर्दनै) —After 51[cd] D5.7.9.11 S ins

1250* आसीद्वसुमती पूर्णा तदा युद्धमदान्वितै ।

—[c]) N2 V3 D6 विध्वमानैश्च (for °प्ता) N1 B2.4 D1.4.8.13 आक्षिप्ताभि(N1 °प्तोक्षि B3 °प्तानि, D1 °प्त क्षि)प्यमाणाश्च —[d]) N2 B2.4 भग्नपादा, V3 D10.11 G2 °शैलैश्च D6 T2 भग्ना शूलाश्च, M1.2.3 भग्ना शैलैश्च (for भग्नशूलाश्च) G1 राक्षसा (for वानरै) Ś N2 V2.3 B2.4 D1.4.13 भग्नग्रीवाश्च (N2 °शैलैश्च V1 °कायाश्च V3 °कायाश्च, B1 D4 °तालाश्च B3 °शैलाश्च) वानरा —After 51, N (Ñ2 followed by 1249*) V B2.4 D13 (N1 D13 om l 3) ins l 3–4 of 1248*. —After 51 D6–7.9–11 S ins

1251* पुनरेव तदा चक्रुरात्मना युद्धमद्भुतम् ।

वानरान्वानरैरेव जघ्नुस्ते रजनीचराः ।
राक्षसान्राक्षसैरेव जघ्नुस्ते वानरा अपि ॥ ५२
आक्षिप्य च शिलास्तेषां निजघ्नू राक्षसा हरीन् ।
तेषां चाच्छिद्य शस्त्राणि जघ्नू रक्षांसि वानराः ॥ ५३
निजघ्नुः शैलशूलास्त्रैर्निभिदुश्च परस्परम् ।
सिंहनादान्विनेदुश्च रणे वानरराक्षसाः ॥ ५४
छिन्नवर्मतनुत्राणा राक्षसा वानरैर्हताः ।
रुधिरं प्रस्रुतास्तत्र रससारमिव द्रुमाः ॥ ५५
रथेन च रथं चापि वारणेन च वारणम् ।
हयेन च हयं केचिन्निजघ्नुर्वानरा रणे ॥ ५६

G 6. 49. 48
B 6. 69. 61
L 6. 49. 44

[D6 एव, T1 शैलैः, T2 सर्वैः, Cr m g k t as above (for अंशैः) T3 M3 तथा (for ततः). D5 पेतुरुतिथा चद्वैः (for the prior half) D6 11 वानरा, T2 आपत्ता, G1 M3 राक्षसा, Ct as above (for आहता)]

52 [a]) Ñ3 वानर (for वानरान्) G1 चैव (for एव). Ś Ñ1 V1 B3-4 D1-3.8.10.12 वानर वानरैरेव (D2 °रैश्च) T1 वानरैर्वानरानेव —[b]) M3 जघ्निरे (for जघ्नुस्ते). Ś Ñ V B D1-4.6.8.10 जघ्नुर्वीरा हि (B1 °राक्ष) राक्षसा, D6 जघ्नुर्वीरा निशाचरा, D13 घोरा युद्धेषु राक्षसा —[c]) D7 चैव (for एव). Ś Ñ V B3-4 D1-3.8.13 राक्षस रा(D2 °क्षा)क्षसैरेव (D13 °मापि), T2-3 राक्षसैः राक्षसानेव —[d]) Ś Ñ V B D1-3.8.10 विनिपुर्, D6 विनिपुर् (sic) D6 G1 निजघ्नुः (for जघ्नुस्ते) Ś V2-3 D3.12 युधि, Ñ V1 B1-4 D1.3.4.10 युधि, B3 रणे, D6 G1 च त (for अपि). D3 T1 हरियूथपा (for वानरा अपि)

53 [a]) Ñ V3 B1 D13 आच्छिद्य च, V1 आच्छिद्यता, B3 आक्षिप्यत, D3 अक्षिपत (for आक्षिप्य च) Ś D1.8.12 बहिलो, N1 D6 च हिला (for च शिलास्) Ś B1 D1-3.8.11 जघ्नु, Ñ1 D6 12 कश्चित्, B3 तेष्वो, D8-11 शैलान् (for तथा) —[b]) D4-8 G1 निर्जघ्नुः (G1 °घ्नु), D8-11 जघ्नुस्ते (for निजघ्नू) D6 11 तत्र (for हरीन्) Ś B1 D1-3.8.12 राक्षसा वानरेश्वरा(D2 °राश्च युधि) —[c]) Ś1 B1 2 D1 3.8.13 तेषामाच्छिद्य, Ñ1 D6 13 कश्चिदाच्छिद्य, Ñ V B D1-3 समाच्छिद्य, D6 G1 तथा चाविश्य (G1 °ध्य) —D4 reads in marg from शस्त्राणि up to [d] Ś D1-3.8.12 गात्राणि (for शस्त्राणि) —[d]) B1 तथो (for जघ्नू) B1 D1-3 तानपि (for रक्षांसि). G1 वानरान् (sic) Ś D6.12 निजघ्नुरपि वानरा

54 Ñ1 V B1-4 D1(after 44) is read 54[ab] for the first time after 45 all except V3 repeating it here —[a]) Ñ V1.3 B1-4(all except N3 second time) आजघ्नु, B1 D4(second time) 1.11 T1 निर्जघ्नु (for निजघ्नुः) D13 G1 M3 शूल (for शैल) Ś N1 V1.3 B D1-4.8.11(V1.3 B1.4 D6 second time) शिरश्चैः, N1 D8(both second time) मुसलैः, Ñ1 B1.3 D13 (all first time) शूलाश्च, V B4(V1 B4 first time) D8-11 शूलैश्च D6 शैलश्चैः D7 शलाकैश्चैः, T2-3 G1 शूल शैल: G1 M3 शैलश्चैः (for शूलास्त्रैः) —M3 om. 54[c]—56[c] —[b]) Ñ1 V D13(all except V3 first time) सञ्जघ्नुः Ñ1 D13 (both second time) विविध्युः

B1-4 (both first time) G1 विव्यधुश्च, D6 निव्यधुश्च, D1 T1 विच्छेद, D7 विच्छिदुश्च (for निभिदुश्च) B4(second time) पुन पुन (for परस्परम्) —D1 om. 54[c]—55[b]. D13 M1.2 om 54[cd] —[c]) B3 सिंहनाद —[d]) D1 वने (for रणे) D1.4-11 G3 राक्षसवानरा (by transp).

55 M3 om 55, D6 om 55[ab] (for both, cf v l 54) —[a]) Ś D3.8.11 भिन्न (for छिन्न) —After छिन्न, D1 erroneously repeats 54[cd], Ś1 D3.12 T2 मर्म (for वर्म) Ñ1 [आ]युधत्राणा, Ñ2 B1-2 चतुष्का चै(B1 2 °स्ते), V1-3 B3-4 चतुर्वा चै, D13 [आ]युधवता (for तनुत्राणा).—[b]) B1 हता (for हता) —[c]) N V B3-4 D7.9.12 T2-3 सुस्रुवुः, B3 ववसुः, D6 T1 प्रावस्त्रुः, G1.2 M3 Ck प्रसृताः, Cg t as in text (for प्रस्रुताः) V चैव (for तत्र) —[d]) G1.2 रससारम्, G3 रससारम्, Cm g as in text (for रससारम्) Ñ1 D13 वृक्षा ता(D13 क्षता शै)लद्रुमा इव —For 55[cd], Ś B1 D1-3.8.11 L (ed) subst, while B3 ins. after 55[ab]

1252* सुस्राव रुधिरं तेभ्य स्रवत पर्वतादिव ।

[B1 गात्रात्, D6 तथ (for तेभ्य) B1 D13 स्रवते, B1 गैरिक L(ed) रुधिर (for स्रवत) B1 पर्वता (for पर्वतात्) D6 स्रगताराह स्त द्रुमा (for the post. half)]

56 M3 om 56[abc] (cf v l 54) —[a]) Ñ1 V2 रथैन (for रथेन) D13 [अ]थ (for first च) Ś N1 V1.3 B1-2 D1-4.8.10.12 रथिना, N1 V2 रथिना, B3.4 रथिनश्च, G1 [प्]रथ स्यात्, G3 M1.3 च स्यात् (for च रथं) Ś Ñ1 B2 D6.8.12 वा (for second च) —[b]) D6 T1 M3 [प्]र D1-11 (अ पि, G3 g (for च) G1 M1.3 वारणात् (for वारणम्) Ś Ñ1 B1 D1-3.8.10 राक्षस राजोत्तम च(Ś D13 वा, N1 g) Ñ1 V B1-4 G1 वारण वा(B3.4 °णान्ता)रणम च, D6 वानर वानरेण च (sic) D13 रक्षांसि राक्षसन् हि —[c]) Ñ1 D6 [अ]पि, D13 [प्]व (for च) Ś N1 V1 B1.4 D4.5.8.12 G3 M1.3 हयात् (for हय) D13 G1 M1.3 चापि (for केचिन्) —[d]) Ñ V B1-4 D6.13 विनिपुर्, D4.8-11 G1.2 निर्वैपुर् (for निजघ्नुर्) Ś B1 D1-3.8.11 निर्विचेरुर्वैरीयुधा —After 56, D6-8 T1 G1.2 M1-3 ins

G 6 49 49
B 6 69 62
L 6 49 45

क्षुरप्रैरर्धचन्द्रैश्च भल्लैश्च निशितैः शरैः ।
राक्षसा वानरेन्द्राणां चिच्छिदुः पादपाञ्शिलाः ॥ ५७
विकीर्णैः पर्वताग्रैश्च द्रुमैश्छिन्नैश्च संयुगे ।
हतैश्च कपिरक्षोभिर्दुर्गमा वसुधाभवत् ॥ ५८

तस्मिन्प्रवृत्ते तुमुले विमर्दे
प्रहृष्यमाणेषु वलीमुखेषु ।
निपात्यमानेषु च राक्षसेषु
महर्षयो देवगणाश्च नेदुः ॥ ५९

1253* प्रहृष्टमनस सर्व प्रगृहीतमहाशिला ।
हरयो राक्षसान्जघ्नुर्द्रुमैश्च बहुशाखिभि ।

[(l 1) D6 वृन्ना (for मनस) D6 G1 शिलाकृपा ; M1 -मन शिला (for महाशिला) —(l 2) D6 बहुशाखिन ; D6 G1 बहुविधान (for बहुशाखिभि)]

—Thereafter all the above MSS repeat l 2 of 1247*

57 Ś B1 D1-3 8 12 om 57-58 —a) M1 क्षुरप्रैर् ; G (ed) क्षुरप्रैर्; Cg as in text (for क्षुरप्रैर्) —b) V2 भल्लै सु , D11 damaged M1 भल्ल (for भल्लैश्च) —After 57ab, Ñ V B1-4 D1 10 ins

1254* नैवस्त्रिकै सुनिशितै शक्तिभिस्तरसूद्गरै ।

[B1 4 D11 त्रिवस्त्रिकै D6 त्रिकतैसैरे Ñ1 V B2 सुनिशितैर् (for सुनिशितै) N2 V1 3 B1 4 भल्लैश्च, L(ed) हस्त (for शक्ति-) B2 मुद्गरतोमरै (metri causa)]

—V2 om 57cd B2 repeats 57cd after 1255* —c) D6 राक्षसो (sic) (for राक्षसा) V1 3 वानरेन्द्राश्च, D6 वानरै सार्धं (for वानरेन्द्राणां) —d) D1-11 T1 विभिदु (for चिच्छिदु) D7 शिलास्तु (for शिला) N1 B2 (both times) D8 12 कटुम चक्रावे N2 V1 3 B2 4 L(ed) पिपिशुश्चिच्छिदुस्तथा (L(ed) °र्द्रुद्रु) —After 57 N1 D11 G (ed) ins B2 ins after 57cd (first occurrence)

1255* शिलाशैलमहाखण्डैस्तोमरैर्मुसलैरपि ।

[G(ed) घोरैश्च मुसलैरपि (for the post half)]

while N2 V1 3 B2 4 L (ed) ins

1256* शिलाशिखरसानूनि वृक्षांश्च महतस्तथा ।

[L (ed) शिलाश्च गिरे (for शिलाशिखर) B4 द्रुमदह (sic) (for महतस्)]

whereas D6 ins after 57

1257* शिलाशैलद्रुमैश्चापि पर्वताग्रैस्तथैव च ।
तत्सुदीर्घमहार्णैश्च बहुयुद्धं ह्यवर्तत ।

58 Ś B1 D1 8 12 12 om 58 (cf v l 57) —a) D6 प्रकीर्णै ; D9-11 M3 5 Ct विकीर्णा G1 3 विकीर्ण (for विकीर्णैः) D6 तु (for च) N1 D6 पर्वताकारैः ; N2 V B3 4 पर्वतैश्चैव D3 10 Ct पर्वतास्तैश्च —b) V1 B1 D9-11 G1 Ct द्रुम (for द्रुमैश्छि) T2 3 भग्नैश् (for छिन्नैश्) D6 पातलैर्भुवि सपुगे —c) D11 हवैश् (for हतैश्) D6 हरि D11 काय (for कपि) —d) N1 D6 11 घोरमा

योधन क्षमी N2 V B2 4 धरणी दुग (D1 कर्द)माभवत —After 58, D1 7-11 S ins

1258* ते वानरा गर्वितहृष्टचेष्टा
समासमासाद्य भयं विमुच्य ।
युद्धं स्म सर्वे सह राक्षसैस्ते
नानायुधाश्चक्रुरदीनसत्त्वा ।

[(l 1) D11 हृष्टचेष्ट —(l 3) D6 T1 M1 सु G1 हि G3 M1 च (for स्म) G2 सर्वे (for सर्वे) D6 हरि (sic) (for सह) D6 T2 3 च D9-11 वै (for ते) —(l 4) D6 7 नानाविधैश् D6 M2 °विध T2 3 G1 °विधाश् (for °युधाश्)]

59 a) D6 तत्र (for तस्मिन्) M1 तुमुले D6 (inf lin) प्रहारे M1 2 तु युद्ध (for विमर्दे) —b) D6 T1 प्रयुद्ध्यमानेषु N1 D1 10 [ब]ध(D6 [ब]रि) वानरेषु (for वलीमुखेषु) N2 V B1-4 प्रहृष्यमाणे च बले कपीना (N2 हरीणां) —For 59cd Ś B1 D1-3 8 12 subst

1259* दीर्घस्तथा संववृते च तत्र
कोलाहलो राक्षसवानराणाम् ।
सहृष्यमाणेषु च वानरेषु

[(l 1) B1 D1 8 (for तथा) B1 D1-3 संवति (D1 संकुल D2 संप्रवे D3 विवर) संववृत (for संववृते च तत्र) —(l 3) Ś B1 सहृष्यमाणे D6 संप्रहृष्यमाणेषु]

—c) Ś1 च राक्षसेषु च D6 राक्षसेषु च (by transp) —After 59c Ś D1 3 8 12 ins

1260* प्रदह्यमानेषु महारथेषु

—While B1 ins.

1261* प्रमथ्यमानेषु महारणेषु

—d) N2 D6 11 जहृषिरे (for महर्षयो) B1 D1-3 भूत गणाश्च (for देव°) N1 सव (for नेदु) —After 59, Ś N V B D1-8 11 12 ins

1262* ते चापि सर्वे हरय प्रहृष्टा
विनेदुरास्फोटितसिंहनादैः ।

[(l 2) B1 3 आस्फोटित (for आस्फोटित) B1 सिंहनादान्, N1 D11 विनेदुरुच्चै श्चेभि(D11 श्रेणि)र सहनादा (N1 °दै)]

—Thereafter B1 4 (m) ins while D6 ins after 59 an addl colophon (*Sarga name* B1 D6 संकुल-युद्ध —*Sarga no* (figures words or both) B3 D6 om B1 45]

ततो हयं मारुततुल्यवेग-
मारुह्य शक्तिं निशितां प्रगृह्य ।
नरान्तको वानरराजसैन्यं
महार्णवं मीन इवाविवेश ॥ ६०

स वानरान्सप्त शतानि वीरः
प्रासेन दीप्तेन विनिर्बिभेद ।
एकः क्षणेनेन्द्ररिपुर्महात्मा
जघान सैन्यं हरिपुंगवानाम् ॥ ६१

ददृशुश्च महात्मानं हयपृष्ठे प्रतिष्ठितम् ।
चरन्तं हरिसैन्येषु विद्याधरमहर्षयः ॥ ६२

स तस्य ददृशे मार्गो मांसशोणितकर्दमः ।
पतितैः पर्वताकारैर्वानरैरभिसंवृतः ॥ ६३

यावद्विक्रमितुं बुद्धिं चक्रुः प्लवगपुंगवाः ।
तावदेतानतिक्रम्य निर्बिभेद नरान्तकः ॥ ६४

ज्वलन्तं प्रासमुद्यम्य संग्रामान्ते नरान्तकः ।
ददाह हरिसैन्यानि वनानीव विभावसुः ॥ ६५

यावदुत्पाटयामासुर्वृक्षाञ्शैलान्वनौकसः ।
तावत्प्रासहताः पेतुर्वज्रकृत्ता इवाचलाः ॥ ६६

दिक्षु सर्वासु बलवान्विचचार नरान्तकः ।
प्रमृद्नन्सर्वतो युद्धे प्रावृट्काले यथानिलः ॥ ६७

G 6 49 58
B 6 69 73
L 6 49 54

60 ^{a}) B3 शून्य (for -तुल्य) —^{c}) D6 11 सैन्यमुग्र (for राजसैन्य) —^{d}) D7 भीम (for मीन) Ś N V B D1-4 6 12 13 विवेश मत्स्यवत्तु (Ś1 D1-3 8 मीन इव, Ś2 Ñ1 V3 B1 D12 मीन स, B3 मत्स्युस्तु, D6 11 मीनस्तु) यथाम्बोध (D12 °वस्भ)

61 ^{a}) Ś D8 13 सप्तदशातिवीरान्, V1 2 B2 4 D2-4 10 सप्तदशानि (D4 °नि)वीर, V3 B1 सप्तदशाम्प्रवीर —^{b}) D13 शूलेन (for प्रासेन) —^{c}) Ś2 N2 V3 B1 4 D6 13 T2 3 G1 M3 5 एक, Ñ1 तत (for एक) Ś V3 B1 D2 6 11 दुरात्मा (for महात्मा) D4 तस्मिन्क्षणे शक्तिरिपुर्दुरात्मा (sic) D13 तत क्षणेनैव पुनर्महात्मा —^{d}) N2 G2 यूथपानां (for पुंगवानाम्) —After 61 D13 ins an addl colophon (लङ्काकाण्डे युद्धपर्वणि नरान्तकादिकुमारनिर्याण)

62 ^{a}) Ñ1 D2 ते, V1 D13 त (for च) D6 10 दुरात्मानं, G1 महावीरं, M1 तमायान्त (for महात्मानं) —^{b}) N2 V B3 D6 9 10 11 T1 G3 M1 2 पृष्ठ, D4 पृष्ठम् (for -पृष्ठे) N1 समास्थित, D4 अवस्थित, D13 समाहित (for प्रतिष्ठितम्) —^{c}) V3 B1 विचरन् (for चरन्त) —^{d}) Ś N2 V B D1-4 8 11 12 भूत (N2 भुवि)विद्याधरर्षभा (N2 V1 2 B2-4 D4 11 °य)

63 D4 om 63^{ab} D3 reads 63-64^b in marg —^{a}) N1 D 3 त तस्य, M1 2 तस्य स (for स तस्य) Ñ2 D11 ददृशुर् (for ददृशे) D13 मार्गं —^{b}) D13 कर्दम —Ś1 om 63^c-64 —^{c}) B1 D2 पातितै Ś2 B1 D1 3 6 12 पर्वताग्रामैर्, V3 पर्वताभि* (for °कारैर्) —^{d}) D4 इव; G2 M2 अपि, Cm t as in text (for अभि) D13 संहत; L (ed) संवृत (for संवृत)

64 Ś2 om 64 D3 reads 64^{cd} in marg (for both, cf v l 63) —^{ab}) M1 2 विक्रमितुर् (for °मितुं) B1 युद्ध (for बुद्धिं) V1 D4 चक्रे (for चक्रु) B2 यावद् भूमौ, D12 G2 चक्रुर्बुद्धिं (by transp) (for बुद्धिं चक्रु) N1 D6 12 वै (D13 च) प्लवगर्षभा, N2 B2 प्लवगसत्तमा, D5 प्लवगर्षभा (sic) T3 M2 वानरपुंगवा, M1 2 ते वानरर्षभा —^{c}) B1 रणे (for तावद्) G1 तावत्तान्, G3 M3 एतान् (for एतान्) T1 अभिक्रम्य N V1 2 B2 4 D4 11 वेगेन विक्रम्य, B3 विक्रम्य वेगेन (for एतानतिक्रम्य) —After 64, Ñ1 V3 B1 D2 3 11 read 1263* and 1264*, Ñ1 V1 2 B2 4 D4 read 67 (including star passages) while B3 ins in m l 1 only of 1265* D6 m, l 2 only of 1264* D4 reads 1265*, D13 reads 1263* l 2 of 1265* and 1264*

65 G3 om 65-66 D5 T1 G1 M1 2 om 65^{ab} B3 D6 7 9 11 T2 3 M3 read 65^{ab} after 66 —^{a}) D4 पात्रम्, D13 शूलम् (for प्रासम्) —^{b}) N1 V3 B2 4 D1 G1 M3 5 [स]प्र D6 [आ]हिं (for [अ]न्ते) —For 65^{ab} Ś D3 subst l 1 only of 1264* —D13 om 65^c-66 —^{c}) D3 ददाह D6 ददाप (for ददाह) D3 रिपु, D3 सर्वं (for हरि) —^{d}) Ś Ñ V B D1 2 4 6 11 कानननि यथानल, D5 कानननीव पावक, M2 वानराग्रिमा वसु (sic)

66 G2 D12 om 66 (cf v l 65) —^{b}) G1 transp वृक्षान् and शैलान् Ś N V B D1-4 6 11 शैलान्वृक्षांश्च वानरा —Ś2 om 66^c-67 Ś1 V3 D4 13 om 66^{cd} —^{c}) D1 प्रासाहता, D4 पात°, G2 तु प्र° (for प्रासहता) —^{d}) Ñ1 B1 D1-3 वज्राक्रान्ता D4 G1 वज्रभिन्ना D5 वज्रहता —After 66 B3 D6 9-11 T2 3 M3 read 65^{cd}

67 Ś2 D3 om 67 (for Ś2, cf v l 66) Ñ1 V1 2 B2 4 D4 read 67 (including star passages) after 64 B3 reads 67 (including star passages) for the first time in marg after 1265* repeating it here —^{a}) N2 V1 2 B2 (both times) 4 D4 सर्वासु दिक्षु (by transp) —^{b}) N2 V1 विचचार, D6 प्र° (for

G 6. 49 61
B 6. 69 74
L 6. 49 58

न शेकुर्धावितुं वीरा न स्थातुं स्पन्दितुं कुतः ।
उत्पतन्तं स्थितं यान्तं सर्वान्निर्व्यध वीर्यवान् ॥ ६८
एकेनान्तककल्पेन प्रासेनादित्यतेजसा ।
भिन्नानि हरिसैन्यानि निपेतुर्धरणीतले ॥ ६९
वज्रनिष्पेषसदृशं प्रासस्याभिनिपातनम् ।
न शेकुर्वानराः सोढुं ते विनेदुर्महास्वनम् ॥ ७०
पततां हरिवीराणां रूपाणि प्रचकाशिरे ।
वज्रभिन्नाग्रकूटानां शैलानां पततामिव ॥ ७१
ये तु पूर्वं महात्मानः कुम्भकर्णेन पातिताः ।
तेऽस्वस्था वानरश्रेष्ठाः सुग्रीवमुपतस्थिरे ॥ ७२

विचचार) T2 3 महाबल —For 67[ab], D13 subst. l 2 only of 1265* —[c]) D6 4 T1 प्रगृह्य ; G2 प्रहृत्य ; Cm as in text (for प्रगृह्य) —For 67[cd], Ñ2 V1 3 B2 3 (both times) 4 D6 13 subst and D13 alone reads after 64

1263* कर्णेन्द्रानरसैन्यानि महाभागाद् मारुत ।

[Ñ2 प्रकम्पिनु V1 3 B3 (first time) कपय हरि, B1 कपयस्त्विह (for कर्णेन्द्रानर) D6 एवमेव तु (for महाभागीव)]

—Thereafter Ñ2 V1 3 B2 3 (both times) 4 D6 cont , Ñ1 V2 B1 D2, 3, 8, 13 cont after 1265*, Ś D5 subst l 1 only for 65[ab], D1 ins l 2 only after 64

1264* यतो यतश्च दृदृशे प्रासपाणिर्निशाचरः ।
ततस्ततोऽभ्यमन्यन्त कालोऽयमिति वानरा ।

[(l 1) V2 B2 3 (first time) D3 8 ह, D3 13 से (for च) Ñ1 D8 13 ददृशु (for ददृशे) D6 पाश॰ (for प्रास॰) Ñ1 D13 प्राण(D13 शूल)पाणि नर्तक (for the post half) —B2 om l 2 in first occurrence —(l 2) V B1 D2 3 4 13 त(V2 न, D6 तु) मन्यन्ते, B2 [ऽ]मन्यन्त B2 (second time) समाक्रम्य, D3 स्वमन्यन्त D13 [ऽ]भिमन्यन्ते (for ऽभ्यमन्यन्त) B2 (second time) भैरवे (for वानरा)]

—For 67, Ś1 (cont after 1264*) Ñ2 V2 B1 D2 3 8 13 subst and read after 64 B3 ins l 1 only in marg after 64 D13 subst l 2 only for 67[ab] and cont after 1263*

1265* धावमानान्कपीन्सर्वान्प्रासभृत्सोऽनुधावति ।
सर्वासु दिक्षु बलवान्प्रावृषीव बलाहक ।

[Ñ1 om l 1 —(l 1) D3 अपि (for कपीन्) V2 B1 प्रासभृत् Ś1 D5 [ऽ]न्वधावत, D13 [ऽ]न्वधावत —(l 2) D3 दिक्षु सर्वासु (by transp) Ñ2 D13 यथा सर्वासु वै दिक्षु (for the prior half) Ñ1 बलाहका , V2 यथाबल (sic), B1 D3 यथानिल (for बलाहक)]

68 D13 om 68–69[b] —[a]) Ś वक्तुं (metri causa) Ñ V B D1 1 7 8 द्रवितुं D9–11 भावितुं, G2 वारितुं (for धावितुं) D13 न शक्रुर्द्रवितुं वीरा (sic) G3 M3 न शेकुर्वानरा जेतुं(G3 वीरा) —[b]) D6 भवितुं (for स्पन्दितुं) Ñ1 V2 B1 D1–3 न च, Ñ2 V1 3 B2 4 तथा, B3 यथा, D6 यत , D7 M3 भयात् , G1 तत (for कुत) Ś D5 11 न च मर्दितुं , D4 न निवर्तितुं (for स्पन्दितुं कुत) —[d]) D6 T3 वानरान् (for वीर्यवान्) —For 68[cd], Ś Ñ V B D1–4 6 11 subst.

1266* स्थितं चैवोत्पतन्तं च धावन्तं च स विव्यधे ।

[D6 वा (for second च) B3 प्रासाग्रेण (for धावन्तं च) Ś3 तु (for स) Ś1 Ñ V D1 2, 4 D3 8, 11 विव्यधे, B3 विव्यथे]

69 D11 om 69[ab] (cf v l 68) —[a]) Ś D1 11 [आ]दित्य-1 B4 [अ]रूप (for [अ]न्तक-) —[b]) D6 पाशेन (for प्रासेन) Ś V2 B1 D8 9 13 [अं]तकवर्चसा, Ñ V1 3 B2 4 D13 M3 3 [आ]दित्यवर्चसा, G1 [आ]दित्य तेजसा (for [आ]दित्यतेजसा) —[c]) Ś Ñ2 D3 1 11 भग्नानि, D13 द्रावह (for भिन्नानि) —After 69[c], D6 erroneously repeats 65[d]–66[a] —[d]) Ñ2 V1 B2 4 D8 13 वसुधा (for धरणी)

70 V1 om 70[ab] —[a]) Ś Ñ2 V1 3 B D1–3 3 13 भिन्नं, Ñ1 D4 13 निर्घोष (for सदृश) —[b]) D6 पाशस्य, D13 शूलस्य (for प्रासस्य) Ś B1 D1–3 3 13 विनिपातनं, Ñ2 [अ]तिनि॰, B1 G3 च नि॰, B4 ॰निपीडित, M3 [अ]भिनि-पातित (for [अ]भिनिपातनम्) —[c]) D6 वीरास् (for सोढुं) —[d]) Ś D6 तेतिनेदुर्, D8 विनेदुश्च (for ते विनेदुर्) Ś D1 2 3 13 महास्वना , Ñ1 D6 समन्तत , V2 B1 महास्वनान् Ñ2 V1 2 B2 3 स्पर्शसंप्रेरित प्रजा (B3 ॰विह्वला), D13 विपेतु पतिता भुवि

71 [ab]) Ñ2 सैन्यानां (for वीराणां) Ñ2 न रूपाणि, B3 रुधिराणि (for रूपाणि प्र) T3 प्रतिकाशिरे D13 तत्सैन्यानां तु रूपाणि पतता च प्रकाशिरे —[c]) Ś1 विद्युदिवाग्र , Ś1 V2 B1 D1–4 8 13 विद्युद्रवाग्र (V2 ॰श्म , D6 ॰स्य) N V1 3 B2–4 D8 13 T1 2 ॰भग्नाग्र (T1 ॰श्म), B1 विद्युद्भक्ताग्रम (for वज्रभिन्नाग्र) D13 कूटानि, G2 शूलानां (sic) (for कूटानां) —[d]) B3 शूलाना (sic) D3 वानरानां (for शैलानां) D1 अपि (for इव) D6 पर्वतानिव (sic)

72 [a]) Ś V2 B1 D1 2 3 13 12 च, Ñ V1 2 B2 4 Cr न (for तु) —[b]) Ś D1 3 13 शोषिता , B3 पीडिता , D13 ताडिता (for पातिता) D6 9 कुम्भकर्णनिपातिता —After 72[ab], Ñ2 V1 3 B4 D6 ins Ñ1 D13 ins after 72, whereas B2 3 (m) ins after 73[ab]

निरीक्षमाणः सुग्रीवो ददर्श हरिवाहिनीम् ।
नरान्तकभयत्रस्तां विद्रवन्तीमितस्ततः ॥ ७३
विद्रुतां वाहिनीं दृष्ट्वा स ददर्श नरान्तकम् ।
गृहीतप्रासमायान्तं हयपृष्ठे प्रतिष्ठितम् ॥ ७४
अथोवाच महातेजाः सुग्रीवो वानराधिपः ।
कुमारमङ्गदं वीरं शक्रतुल्यपराक्रमम् ॥ ७५
गच्छैनं राक्षसं वीर योऽसौ तुरगमास्थितः ।
क्षोभयन्तं हरिबलं क्षिप्रं प्राणैर्वियोजय ॥ ७६
स भर्तुर्वचनं श्रुत्वा निष्पपाताङ्गदस्तदा ।
अनीकान्मेघसंकाशान्मेघानीकादिवांशुमान् ॥ ७७
शैलसंघातसंकाशो हरीणामुत्तमोऽङ्गदः ।
रराजाङ्गदसंनद्धः सधातुरिव पर्वतः ॥ ७८
निरायुधो महातेजाः केवलं नखदंष्ट्रवान् ।
नरान्तकमभिक्रम्य वालिपुत्रोऽब्रवीद्वचः ॥ ७९
तिष्ठ किं प्राकृतैरेभिर्हरिभिस्त्वं करिष्यसि ।
अस्मिन्वज्रसमस्पर्शे प्रासं क्षिप ममोरसि ॥ ८०

G 6. 49. 78
B 6. 69. 86
L 6. 49. 79

1267* नरान्तकेन त सर्व द्राविता निहता युधि ।

[Ñ1 D2.13 विद्रा प B3 नाशिता (for द्राविता) Ñ2 V1.2 B2.4 निर्जिता हता (for निहता युधि)]

—c) Ñ2 V1 B2-4 भग्ना (for ऽस्वस्था) Ś1 Ñ1 वानरा (for वानर) D1 वानरश्रेष्ठ ॐ Ck त स्वस्था वानरश्रेष्ठा इति । स्वस्थचित्तकरणदक्षः सन्तोऽङ्गदादय ।, so also Ct ॐ

73 B1 reads 73ab in marg —a) Ś V2 B1.3 D1-3.6.12.13 विचे(Ś D13 °चे)ष्टमाना, N1 अवेक्ष्यमाण : N2 V1.2 B4 निरीक्ष्य°; D8-11 प्रेक्षमाण स(D9 सु), G1 समेक्ष° (for निरीक्षमाण) —b) V1 D5.9.11 T1.2 G2 ददृशे —After 73ab, B2.3 (m) ins 1267* —B2.3 om 73cd —c) Ś1 नरकाक (sic), D5 नरकांत (metri) (for नरान्तक) T3 हय (for भय) —d) V1 B4 D9.11 यतस्, D14 T2.3 G ततस् (for इतस्) Ś V2 B1 D2.3.13 द्रवतीं च ततस्तत

74 D5.6 T2.3 G1.2 M1.2.3 om 74ab B1 reads 74ab in marg —a) D4 द्रवतीं (for विद्रुतां —b) Ś1 D1 ददर्श च, Ñ V1 B2.3 D2.3 ददर्श स (by transp) Ś1 D1 ददर्श नरान्तके —c) D1 G1 गृहीत्वा (for गृहीत) Ś B1.3 D1.2.3.6.13 प्रास(D1 पाश)हस्त(B1.3 D2.3 °पाण) समायान्तं N V B2.4 D4.12 प्रास(D12 शूल)पाणिसमा (N2 V1 B4 °सया D4.12 °नम्रा)यान्त —d) D7.8-11 T1 G2 M1.2 पृष्ठ (for पृष्ठे) Ś N1 D9.11 च(Ś1.4) दर्शित (for प्रतिष्ठितम्) N2 V B D1-3.13 हयपृष्ठेन दर्पि (D1.3.13 दृप्ति)तं

75 a) D7.8-11 T2.3 G M1.3 दृष्ट्वा (for अथ) —b) Ś N1 V1.2 B D1-3.12.13 हरिपुंगव ; T2.3 वानरर्षभ (for वानराधिप) —c) N D2.3 दृष्ट्वा V1.2 B2.4 (B3 sup lin also as in text) पुत्र (for वीरं) —d) D1 (sup lin also as in text) शत्रु (for शक्र)

76 a) V1 B3 D1 (पु)त्रैं, D2.3.13 T1 M1.2.3 Ct as in text (for (पु)त्रैं) Ś N V B D1.3.6.8-11 T2.3 M1.2 वीरे, D4.7 T1 M3 वीरो, D12 वीराद् (for वीर) —c) Ś V2 B1 D1-3.6.12 वीरो N2 V1.2 B2-4 योऽसौ, D4 सोऽसौ, D13 साध (for योऽसौ) Ś V2 B1 D1-3.6.12.13 M1 स्थित —c) D9.11 भञ्जयन्त (for क्षोभयन्त) Ś1 D2.3.12.13 च(D2 हि) सैन्यानि, D5 हरिसैन्यानि (hypm) D7.8-11 परबल (for हरिबल) V2 क्षोभयन्त हरिसैन्यानि (sic) B1 क्षोभयन्निह सैन्यानि, D13 सैन्यानि क्षोभयन्तं च —d) N1 शीघ्र, D13 क्षिप्र (for क्षिप्र) Ś1 D1 पाशैर्, B1 प्राणाद्, D12 बाणैः (sic) (for प्राणैर्)

77 a) D12 सु (for स) Ñ2 V1.2 B2.4 G1 पितुर्, D7 T2.3 G2 M1 भर्तु (for भर्तुर्) Ś V2 B1 D1.3.6.13 च(V2 B1 D1-3 तु) भर्तुर्वच (for भर्तुर्वचन) —b) V1 B1 D2.4 निपपात, D4.13 नि पपात V1 B1.4 तथा; D5 T1 M2.3 तत (for तदा) D7 सवाङ्गद ; D12 M1.2 नराङ्गद (by transp) (for [अ]ङ्गदस्तदा) —c) N1 D4.13 सिंह (for मेघ) B1 D4.13 सकाशे —d) B1.3 M3 समानीकम् (M3 °कान्) D1 मेघादक (for मेघानीकाद्) V2 D6.7 8-11 T2.3 अंशुमानिव वीर्यवान

78 a) Ś Ñ1 V B1.3.4 D4.12 सपात (for संघात) Ñ B2.4 सदृशो (for संकाशो) D13 स शैलसंघातनिभो —c) Ś D6.11 रुराज ; N V B D1-3 नद्धांग D12 लब्धाङ्ग (for संनद्ध) D1 ररायाङ्गद भातुम (sic) ॐ Cm g अङ्गदसनद्ध सनद्धाङ्गदः, Ck अङ्गदेन केयूरेणाङ्गदेन संनद्ध धातु(°यु)क्त ।, so also Ct ॐ

79 V2 om 79ab —b) Ś B1 D1.12 दन्तवान् (for दंष्ट्रवान्) —c) Ś1 D1 नरकाक्षम् (for नरान्तकम्) Ś N V B D1.2.3.6.12.13 उपागम्य D5 भतिक्रम्य —d) G1.3 M2.3 [अ]थ महोब्रवीत् (for ऽब्रवीद्वच) Ś N V B D1-3.6.12.13 वालिपुत्रस्तदाब्र(Ñ1 V B D1.3 °ब्रवीत)

80 a) Ś1 तिष्ठान्ते, N1 V1.2 D7 G1 तिष्ठ किं G2 तिष्ठाथ M1.2 तिष्ठते (for तिष्ठ किं) V2 B2.4 एभिर्, D6 एवम् (for एभिर्) —b) N2 B4 D4.7.8 T1 G2 किं ; B1 तु (for त्वं) N1 B1 विकरिष्यसे, D2.3 करिष्यसि D12 कि तुष्यस (for करिष्यसि) V2 D1.3.6 (V2 किं) करिष्यसि यास्यसि —After 80ab, N V1.2 B2.4 D1 G(ed.) ins.

1268* युध्यस्वाद्य मया सार्धं दर्पं न विनयाम्यहम् ।

G. 6. 49. 73
B. 6. 69. 87
L. 6. 49. 71

अङ्गदस्य वचः श्रुत्वा प्रचुकोप नरान्तकः ।
संदश्य दशनैरोष्ठं निश्वस्य च भुजंगवत् ॥ ८१

स प्रासमाविध्य तदाङ्गदाय
समुज्ज्वलन्तं सहसोत्ससर्ज ।
स वालिपुत्रोरसि वज्रकल्पे
बभूव भग्नो न्यपतच्च भूमौ ॥ ८२

तं प्रासमालोक्य तदा विभग्नं
सुपर्णकृत्तोरगभोगकल्पम् ।
तलं समुद्यम्य स वालिपुत्र-
स्तुरंगमस्याभिजघान मूर्ध्नि ॥ ८३

निमग्नपादः स्फुटिताक्षितारो
निष्क्रान्तजिह्वोऽचलसंनिकाशः ।
स तस्य वाजी निपपात भूमौ
तलप्रहारेण विशीर्णमूर्धा ॥ ८४

नरान्तकः क्रोधवशं जगाम
हतं तुरंगं पतितं निरीक्ष्य ।
स मुष्टिमुद्यम्य महाप्रभावो
जघान शीर्षे युधि वालिपुत्रम् ॥ ८५

अथाङ्गदो मुष्टिविभिन्नमूर्धा
सुस्राव तीव्रं रुधिरं भृशोष्णम् ।
मुहुर्विजज्वाल मुमोह चापि
संज्ञां समासाद्य विसिष्मिये च ॥ ८६

[B2 reads in marg. from the post. half up to 81^a. D4 दर्पे दे विख्यापय; G (ed.) रणे सत्पुरुषो भव (for the post. half)]

—D12 om. 80^{cd}. —^{c}) Ś D8.13 पूर्व, Ñ1 मम (for कथितम्). Ś Ñ2 V1 B1.4 D1-3.5.11 T G1.2 M1.2 स्पर्शं —^{d}) Ś D2.8.12 प्रास मे क्षेप्तुमर्हसि, Ñ1 प्रासमाक्षिप वक्षसि, Ñ2 V B D1.3.4 प्रास(D4 पाश) मे(B2 म) क्षिप वक्षसि

81 B2 reads 81^{abc} in marg. (cf. v.l. 1268*) —^{b}) Ś1 D8.13 स चुकोप. Ñ2 V1 B1.3 D4 प्रचुकोप, D2 चक्र कोप, D10 प्रचुकाप (corrupt) (for प्रचुकोप). Ś2 चुकोप नरकान्तकः —^{c}) Ś Ñ2 V B D2.6.8.12 संपीड्य, D11 प्रपीड्य (for संदश्य). Ś B1 D1.6.8.13 ओष्ठौ (for ओष्ठं) —^{d}) Ñ1 D3.9.12 T1 M विनि(D7.13 °नि)श्वस्य, D1.3.6.9.10 निःश्वस्य च. Ś Ñ V B D1.4.8.12.13 पुनः पुनः (for भुजंगवत्) —After 81, D5.10-11 S ins.:

1269* अभिगम्याङ्गदं क्रुद्धो वालिपुत्रं नरान्तकः ।
[D11 क्रुद्ध (for क्रुद्धो)]

82 ^{a}) Ś D8.13 तम् (for तदा). G1 [आ]दाय च (for [अ]ङ्गदाय). V2.3 B1 D4 स प्रास(D4 पाश)मादाय समुज्ज्वलन्तं, D6 T1 M3 प्रासं समाविध्य तदापतत(T1 °दायतं च. M3 °दाङ्गदाय). D10 स शूलमाविध्य तदा महायसं —^{b}) Ś D1.2.8.13 सहसा ससर्ज. Ñ1 D13 विससर्ज वेगात् (for सहसोत्ससर्ज). Ñ2 V1 B2.4 ज्वलन्तमुग्रं सहसा ससर्ज, V2.3 B1 D4 ससर्ज वेगेन च वानराय —^{c}) B4 वज्रकल्पो (for °कल्पे) —^{d}) Ś Ñ V1.2 B D1-4.8.13 पतितश्च (for न्यपतच्च). D13 निपत्य भग्नः सहसा सदैव

83 ^{a}) G2 M2 स (for तं). D4 पाशम्, D10 शूलम् (for प्रासम्). Ś D1.8.12 [अ]व(D3 [अ]थ)भग्नं. Ñ2 V B1.2.4 D2 G1 च(V3 तु, B3 G1 स) भग्नं, D13 विपन्नं, G2 M1.2 निभग्नं (for विभग्नं) —^{b}) V2 सुवर्ण, B2 स्वयंभु (for सुपर्ण). B1 कृत्तोत्तम; B3 °दृत्तो°; D1 कृत्तोयुग- (sic); D7 वृत्तो° (for कृत्तोरग). Ś1 D8.9-11 वीर्य (for भोग) —V3 illeg. for 83^c–84^b —^{c}) Ś1 V2 B1 D3.6.13 मुष्टिं (for तलं) —^{d}) Ś2 Ñ V1.2 B D1-4.8.12.13 T2 G1 M3 तुरगस्य तस्य (for तुरङ्गमस्याभि). Ś D8.13 भूमौ (for मूर्ध्नि)

84 V1 illeg. for 84^{cd} (cf. v.l. 83). Ś Ñ V1.2 B D1.3.4.8.12 (om. ^{c}) transp. ^{ab} and ^{cd} —^{a}) Ñ2 V2 B1 D2.12 M3 जानु, B4 D1 जानु, B3 जानु, T1 तार (for पाद). Ś D3.8.12 T3 निर्भ(D2 T3 °भ)ग्नजानु (D13 °नु). N1 पपात वाजि; V1 B4 विकीर्णजानु (V1 °नु). D6 T2 M2 विभग्न° (for निमग्नपाद). Ś2 D1.3.4 T3 G1 [अ]क्षतारो, N1 [अ]क्षिताक्षो; B4 °भग्नो, D13 [अ]क्षकोपो (for [अ]क्षितारो). D4 भग्नोपघात स्फुटिताम्बतारो (sic) —V1 illeg. for ^{b} —^{b}) Ś D13 निर्गत, N B2.4 D1.2.8 निर्या(Ñ D6 °र्या)त, D1 निरस्त, B3 निरस्त, D3 निष्क्रान्त, D11 निर्दीर्ण (for निष्क्रान्त). D4 बल (for ऽचल). Ś D8.13 सनिकर्षं —^{c}) N2 तत्र (for तस्य) —^{d}) D1 तल (for तल). Ś Ñ1 V1.3 B1 D1.4.8.12.13 विदीर्ण(V3 D4 °**)शीर्ष, V2 D6 M3 विशीर्णमूर्धा. T2 विकीर्णमूर्धा. G1 विकीर्णमूर्धि (for विशीर्णमूर्धा)

85 D1 transp. ^{a} and ^{b} —^{a}) D5 om. नरान्तक —^{b}) D9 गत, G2 महत् (for हत). D11 तुरग (unmetric) (for तुरगं). Ś B1.4 D2.3.8 T1.3 G1.3 समीक्ष्य; D4 निरस्य (for निरीक्ष्य) —^{c}) Ñ2 V1.3 B1-4 मुष्टिं समुद्यम्य. Ś V3 B1 D1-4.8.12 महानुभावो, N1 °प्रतापो, N1 D13 °प्रहारो, T1 हत° (for महाप्रभावो) —^{d}) D13 जहार (for जघान). Ś D8.13 शीर्षेण स (for शीर्षे युधि)

86 ^{a}) D4.5 मूर्ध्ना (for मूर्धा). Ś D8.13 पातेन भग्नात् (unmetric), Ñ2 V2.3 B1.4 विपिष्टमूर्धा, V1 B1

अथाङ्गदो वज्रसमानवेगं
संवर्त्य मुष्टिं गिरिशृङ्गकल्पम् ।
निपातयामास तदा महात्मा
नरान्तकस्योरसि वालिपुत्रः ॥ ८७

स मुष्टिनिष्पिष्टविभिन्नवक्षा
ज्वालां वमञ्शोणितदिग्धगात्रः ।
नरान्तको भूमितले पपात
यथाचलो वज्रनिपातभग्नः ॥ ८८

अथान्तरिक्षे त्रिदशोत्तमानां
वनौकसां चैव महाप्रणादः ।
बभूव तस्मिन्निहतेऽग्र्यवीरे
नरान्तके वालिसुतेन संख्ये ॥ ८९

अथाङ्गदो राममनःप्रहर्षणं
सुदुष्करं तं कृतवान्हि विक्रमम् ।
विसिस्मिये सोऽप्यतिवीर्यविक्रमः
पुनश्च युद्धे स बभूव हर्षितः ॥ ९०

G 6 49 82
B 6 69 96
L 6 49 80

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्तपञ्चाशः सर्गः ॥ ५७ ॥

D1-3 L (ed) निपातभिन्न (D2 °भग्न, L (ed) °भग्नात्) (for विभिन्नभूधा) —b) G1 M6 वचाम (for सुसार) G2 तीक्ष्णं (for तीव्रं) Ś N1 V3 B1 D1-4.8.12.13 स्व(Ñ1 D3.13 स)दीपाद्, Ñ2 V1.2 B3-4 च(B3 तु) मुख(N3 B3 °मु) (for भूतोष्णम्) —c) Ś N2 V B D1-4.8.12 प्र(B4 स)वज्वाल (for वि°) N2 D4.13 मुष्टिप्रहाराभिहतो विसंज्ञ —d) N3 V1.2 B3.4 समालभ्य, B3 °श्रास्य (for °साद्य) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 च(N3 V1.2 B1 D4.13 स) विसिस्मियेऽभूत्, D5.7.11 T1.2 M3 विसिसिमिये च

87 a) Ś D1-11 सुदृढ (for वज्र) Ñ1 V1.2 D1-4.13 समवेग(Ñ1 V3 °त), B1.4 समो(B4 °स)प्रयत्न (for -समानवर्णी) —b) B1 समण्य, D2 सपूल, D13 उत्तम्य (for प्रवर्त्य) Ś V3 B1 D1-3.8.13 वज्रकल्प, Ñ2 V1.2 B3-4 सन्निकाश(V1 B3 °ल) —c) D13 स पातयामास —d) N3 B1 वालिसुनु (for °पुत्र)

88 a) Ś D1.8.13 मुष्टिनिष्पिष्ट ; D2.13 °नि पिष्ट ; D6 मुष्टिभि पिष्ट ; D10.11 M1.2 Ch t °निर्भिन्न (for मुष्टिनिष्पिष्ट) D1.1 विभग्न ; D5 विदीर्ण , D10.11 M1 Ch t विदग्ध ; M1.2 विभग्न (for विभिन्न) —b) Ś D13 रक्त N3 B3-4 मुखाद् ; V1.2 D1.13 वक्त्राद् ; N3 B1 D3 तथा D1.9-11 T1 G1 M1 Ch ज्वाला, D6 T1.2 ज्वलन् ; Ch as in text (for ज्वालां) N1 वक्त्राद्वमन् ; D3 रक्तं च स , G1 M6 ज्वलन्महा (for ज्वालां वमन्) —c) B1 भूमितल प्रपाति —After 88° D13 ins

1270* पुन समुत्थाय कराब्भीमम् ।
बभूव सरम्भतरो महात्मा
नरान्तको राक्षसराजपुत्र ।
मुष्टिप्रहाराभिहतो विचिन्त्य
जग्राह स वालिसुत निरीक्ष्य । [5]
अथाङ्गद वायुबलेन भूय
क्षिप्तेन रक्ष सहसा जघान ।
स वायुवेगेन कपिप्रवीरो
जघान शूलेन निशाचरं च ।
क्षिप्तेन शूलेन समाहतस्तदा [10]
स राक्षसस्तेन महाबलेन ।
विघूर्णितो भूमितले पपात

—d) V3 B1.3 M1.2.6 भिन्न (for भग्न) D13 पपात वज्राभिहतो यथाद्रि

89 a) B3 D6.9-11 तदा, D3 T1 यथा (for अथ) B1.3.4 (अं)तरीक्षे, D5 (अं)तरिक्षात् (for (अ)न्तरिक्षे) D3 त्रिदशालयानां —b) D3 वनौकसां, Ś Ñ V B D1-4.7.8.13 (अ)पि (for (च)व) Ś N V B1.4 D1.3.13 महाविनाद , B1.3 D13 महानिनाद —c) Ś N V B D1-4.6-8.12.13 (ऽ)त(D6 (ऽ)प्र)वीर, D1.6-11 T1.2 G M6 (ऽ)प्यवीर (for ऽग्र्यवीर)

90 D1 om 90 —a) B1 राम तदा (s c) D1 राम मनु (for राममन) V3 B1 D6.13 T1.2 प्रहर्षयन्, D5.10.11 प्रहर्षं Cg k t as in text (for प्रहर्षणं). —b) D1.13 सुदु कर Ś Ñ V1.2 B1.3 D1-4.8.12.13 T1 G1 M6 तद् (for त) Ś D1.3.8.12 हि कर्म ; N3 सुविक्रम ; B1 त्रिवि°, D13 मकर्म त (for हि विक्रमम्) N3 B1 सुदुष्करं कर्म रणे च हत्वा & Cg भवति । 'कर्म च हत्वा' इत्यत्र वाक्यस्य पदम्। समासात्मक । सङ्गदो हि परमात्मसुदुष्करम्, अत एव रामस्य प्रहर्षणं विक्रमं कृतवान् तस्मात्त्वय । b —D6 reads 90° twice (first time in marg) —c) D6 (first time) सुविस्मितो ; D6 (second time) सुविस्मितो (for विसिस्मिये) D6 T1

५८

G. 6. 50. 1
B. 6. 70. 1
L. 6. 50. 1

नरान्तकं हतं दृष्ट्वा चुक्रुशुर्नैर्ऋतर्षभाः ।
देवान्तकस्त्रिमूर्धा च पौलस्त्यश्च महोदरः ॥ १

आरूढो मेघसंकाशं वारणेन्द्रं महोदरः ।
वालिपुत्रं महावीर्यमभिदुद्राव वीर्यवान् ॥ २

भ्रातृव्यसनसंतप्तस्तदा देवान्तको बली ।
आदाय परिघं दीप्तमङ्गदं समभिद्रवत् ॥ ३

रथमादित्यसंकाशं युक्तं परमवाजिभिः ।
आस्थाय त्रिशिरा वीरो वालिपुत्रमथाभ्ययात् ॥ ४

स त्रिभिर्देवदर्पघ्नैर्नैर्ऋतेन्द्रैरभिद्रुतः ।
वृक्षमुत्पाटयामास महाविटपमङ्गदः ॥ ५

देवान्तकाय तं वीरश्चिक्षेप सहसाङ्गदः ।
महावृक्षं महाशाखं शक्रो दीप्तमिवाशनिम् ॥ ६

M1.3 भीमकर्मा, G2 M3 भीमविक्रम ; G3 विक्रम युत (for -वीर्यविक्रम) Ś Ñ V1.2 B2.4 D3.6 (second time) 8.12 13 नाति(B3 °पि; B4 D6 °हि) च(Ñ1 B4 D4 सु; D11 स) भीमविक्रम ; D10.11 सोऽप्यथ भीमकर्मा, T2 नाप्यतिभीमकर्मा (for सोऽप्यतिवीर्यविक्रम) V3 B1 स विक्रयेणातिमहानुभाव ; D5 विसिस्मिय नाप्यतिभीमकर्मणा —d) D6 T3 G3 M1.2 युद्धन (for युद्ध स) Ś N V B D1.3.11 T3 पुनश्च युद्धाय मनो दध तदा ; D11 पुनश्च युद्धेप्सुरिवास्थितस्तदा ॥ Cm (after colophon within brackets) t cite Kataka अत्र सर्गा(Cm °गति)वधिर्द्वा बहुषु पुस्तकेषु न दृश्यते इत्यस्माभिरपि न कृत । पूर्वोत्तर सर्गयोरेककर्तृकयुद्धवर्णनादिति कतक ॥ so also Ch ॥

Colophon D10.12 om —*Kanda name* N1 B D8.13 एकाकाडे —After Kanda name D8.13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś N V B D1-4.6.8.12.13 नरान्तकवध —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V3 B1 D6.8.12.13 om Ś1 V1 D1.4 49 N2 50 V2 (sic) B2 47 B3 D6 46 B4 43 D7 T1 G M 69 T2 74 T3 76 —After colophon D2 concludes with इति G M2.3.6 with श्रीरामाय नम

58

D10.11 cont the previous Sarga

1 a) N2 V2 B1 D1.3.4 G2 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा) Ś D8.12 नरान्तकवध श्रुत्वा —b) Ś N1 D1 (sup lin orig as in text) 8.12 चुक्रुधुर् (for चुक्रुशुर्) G (ed) चुक्रुधु नैर्ऋतर्षभ —c) D1 reads च sup lin N2 तु त्रिशिरा B4 त्रिशिराश्च (for त्रिमूर्धा च) —d) D3 महाबल (for महोदर) N1 तथा सकम्पनो बली ॥ Cg पौलस्त्य इति त्रिमूर्धविशेषणम् । न तु महोदरस्य ॥ —After 1 N2 V1 read 2cd for the first time repeating it in its proper place

2 V1.3 B1 D5 G2 om (hapl) 2ab M5 reads 2-5 after 15 —a) Ś मेघसंकाश N2 B2 मेघकूटाभ —b) Ś N2 B3 D3 वानरेन्द्र (for वारणेन्द्र) D8.12 स राक्षस —N2 V1 read 2cd for the first time after 1, repeating it here —c) G1.2 वेगात् (for वीर्यम्) —d) D4.7.10.11 T1.2 G1.3 M3 बलवान् (for वीर्यवान्) N2 V1 (both first time) ; B2 अभिदुद्रुवुरोजसा

3 For sequence in M5 cf v l 2 —a) Ñ2 B D5.6 T1.2 G3 भ्रातुर् ; Cg as in text (for भ्रातृ) Ñ2 B3.4 मरण T1.3 हनन ; Cg as in text (for व्यसन) D7 संपन्न (for संतप्त) —b) Ś N2 V3 B1.3 D3.6 T3 M3 तथा D13 रणे ; G3 तत्र (for तदा) N1 D1 रणे, D13 तदा (for बली) —c) B1 मुद्गरं (for परिघ) Ś V3 B1 D1.3.7-13 घोरम् B4 दिव्यम्, D13 तीव्रम् (for दीप्तम्) —d) Ś V B1.3.4 D1.3.8.13 स(Ś1 om [subm] V B1.3 D1 सो) ऽभ्यद्रवत् B3 D4.13 समुपाद्रवत् , T2 °द्रवत् (for समभिद्रवत्) ॥ Cg समभिद्रवत् समभ्यद्रवत् ॥

4 For sequence in M5 cf v l 2 —a) D1 संकाशे V1.3 B2 स दिव्यं मेघसंकाश —c) V1 D13 आदाय (for आस्थाय) Ś Ñ2 V B D1-3.7.11 चापि Ñ1 D5.13 कोपात् (for वीरो) G1 वीरस्त्रिशिरा (by transp) —d) Ś N2 V B D1-4.8.12 तथा(V2 अथा)द्रवत्, N1 D13 समभ्ययात्, D10.11 M5 अथाभ्ययात् (for अथाभ्यपात्)

5 For sequence in M5 cf v l 2 —a) D13 तदु भिद् Ś V2 B1 D1-3.4.12 मेघ(D1 घन)संकाशैर्, D5 सुदर्पकैः (for देवदर्पघ्नैर्) —b) Ś V2 B1.4 D8.12 नैर्ऋतैर्वीरैर् V1.3 नैर्ऋतावीरैर् D7.10.11 राक्षसेन्द्रैर् (for नैर्ऋतेन्द्रैर्) D6 कृपाणै राक्षसैर्युत —After 5ab Ś D8.12 ins

1271* कृपाद्विगुणितोत्साहश्चकार मतिमान्पतन् ।

—B4 om 5c 6b —c) G1 महावृक्षम् (hypm) (for वृक्षम्) —For 5cd Ś V2 B1 D1.8.12 subst

1272* महाविटपमासाद्य सालमुत्तरय वीर्यवान् ।

[V1 B1 D2 ऽगात्, V3 B1 D1.8 अपाद्य (for उत्तरय)]

6 B4 om 6ab (cf v l 5) G3 om (hapl) 6-7 —ab) D13 तद् (for तं) M5 देवान्तकस्य शिरसि (for ab) V2 B1 G1 चिक्षेप वीरस्त (by transp) Ś V B1.3 D1.3.8.12 बलवान्(B3 °वानथ)ती N2 B2 M1.3 च महा (B2 बलिने, M1.3 तरसा)बली ; D5 कनकाग्र (for सह

त्रिशिरास्तं प्रचिच्छेद शरैराशीविषोपमैः ।
स वृक्षं कृतमालोक्य उत्पपात ततोऽङ्गदः ॥ ७
स ववर्ष ततो वृक्षाञ्शिलाश्च कपिकुञ्जरः ।
तान्प्रचिच्छेद संक्रुद्धस्त्रिशिरा निशितैः शरैः ॥ ८
परिघाग्रेण तान्वृक्षान्बभञ्ज च सुरान्तकः ।
त्रिशिराश्चाङ्गदं वीरमभिदुद्राव सायकैः ॥ ९
गजेन समभिद्रुत्य वालिपुत्रं महोदरः ।
जघानोरसि संक्रुद्धस्तोमरैर्वज्रसंनिभैः ॥ १०
देवान्तकश्च संक्रुद्धः परिघेण तदाङ्गदम् ।
उपगम्याभिहत्याशु व्यपचक्राम वेगवान् ॥ ११
स त्रिभिर्नैर्ऋतश्रेष्ठैर्युगपत्समभिद्रुतः ।
न विव्यथे महातेजा वालिपुत्रः प्रतापवान् ॥ १२
तलेन भृशमुत्पत्य जघानास्य महागजम् ।
पेततुर्लोचने तस्य विननाद स वारणः ॥ १३

G 6 50 13
B 6 70 14
L 6 50 13

साह्द) Ñ1 D4 11 प्रचिक्षेप स वानर (D18 स्वानिव) (for ^{b}) —V1 D4 om 6^{cd} —^{c}) Ś N2 B1.3 D1-3 8 13 शैले, B1 4 शैल (for द्रुम) —^{d}) V1 2 B1-3 D5 6 10 11 T1 G1 M1 3 Ck t द्रुमम् (for दीप्तम्) B3 महाशनि

7 G3 om 7 (cf v l 6) —^{a}) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 तु (for प्र) —Note hiatus between ^{a} and ^{b} —^{c}) Ś N V B1 3 4 D1-4 8 12 वृक्ष नि (for स वृक्षं) D5 क्षतम् (for कृतम्) V3 B1 D4 आलक्ष्य (for आलोक्य) D12 समारोक्य तत कुद्धम् —^{d}) Ś1 D1 उत्पत्य च, N1 V B1 3 4 D2-4 T3 समुत्पत्य(V3 B1 °त्पात्य), D1 समुत्पेते, D6 T2 समुत्पत्य (for उत्पपात) N2 V1 2 B1 3 4 D9-12 M3 तदा, V3 D4 6 T1 तथा (for ततो) Ś उत्पत्यत्पानयोगद (sic), Ñ3 B2 समुत्पत्यागदस्तदा M3 द्रुमपात महाबल (to avoid hiatus)

8 ^{a}) D6 सपर्वं, T1 3 प्रापत (for स ववर्ष) Ñ V1 2 B2-4 D4 पुन ससर्ज वृक्षाश्च, D13 तत ससर्ज वृक्षान्स, M3 अगदोप महावृक्षान् —After 8^{a} D11 reads 9 (^{a} and ^{bcd} transp) —^{b}) D5 6 T1 G2 M1-3 शैलांश्च, M3 चिक्षेप (for शिलाश्च) —Ś1 erroneously repeats 8^{c}–9^{b} after 9^{cd} —^{c}) V3 B1 चिच्छेद च(V3 om [subm]) (for प्रचिच्छेद) Ś D3 12 त्रिशिरास्तान्शचिच्छेद, D13 ताश्च त्रिशिरास्प्रचिच्छेद —^{d}) Ś D3 12 सक्रुद्धो, B3 स त्रिभिद् (for त्रिशिरा)

9 B1 reads 9–10 in marg D13 transp 9^{a} and 9^{bcd} and reads them after 9^{d} V3 B1 repeat 9^{ab} (var) after 10 —^{ab}) V3 (second time) समुद्र, B1 (first time) ता सत्राम्, B1 (second time) सवृक्ष (for तान्वृक्षान्) D4.7 T1 G1 M3 स (for च) D10.11 स महोदर (for च सुरान्तक) Ś D4.5 9 13 शिलाश्च निजघान स ; V3 B1 (both both times) D1 निलाश्च रजनीचर ; D13 प्रचिच्छेद नरातक (for ^{b}) N2 V1 2 B3 4 शिलाश्च परिघाग्रेण बभंज त्रिपुरान्तक (V1 ता बभंज नरान्तक), T2.3 द्वावतश्चोपि सक्रुद्ध परिघाग्रणाघातयत् —After 9^{ab}, Ś1 erroneously repeats 8^{c}–9^{b} —^{c}) Ś1 V3 D1-3 5 13 तु (for च) N2 V2 B2-4 अंगदं त्रिशिरा B1 वीरो (for वीरम्) —^{d}) B1 अभिदुद्राव, M1 3 अभिविव्याध (for अभिदुद्राव) T2.3 वारयं ववर्ष ह

10 B1 reads 10 in marg (cf v l 9) —^{a}) V3 B1 गजाव, D13 जवेन (for गजेन) Ś Ñ V B D2 4 5 12 13 समभिद्रुत्य —^{c}) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 आजघानोरसि व्यूढे(D13 क्षिप्र) —After 10, V3 B1 repeat 9^{ab} (var)

11 ^{a}) Ñ1 D13 सु, D4 तु (for च) —^{b}) D2 8 13 ततो, D3 तम्, D6 T2 तथा (for तदा) B1 परिघाग्रेण चागद —^{c}) D4 उपगम्य, D6 G1 अभि° (for उपगम्य) Ś Ñ1 D3 12 [अ]भिगत्वा च Ñ2 V B D2-4 [अ]भिद्रुत्वा च(Ñ2 V1 2 °त्यैव, B2 4 °त्यैव B3 °रैव), D1 °गम्याशु D13 विद्रुत्यैन, G1 °हत्य च (for [अ]भिहत्याशु) —^{d}) T2 3 परिचक्राम Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 मुहुर्मुहुर(Ś1 Ñ V B1-3 D1 4 °रु)पाक्रमत्(B4 °रुपागमत्, D13 °रुपाक्रमत्)

12 ^{ab}) G3 M3 त्रिभिस्तैर् (for स त्रिभिर्) Ś D8 12 समभिद्रुतै , N2 समुप°, D4 समुपादयत् (for समभिद्रुत) D13 निशितैस्तोमरश्रेष्ठै शितैर्युगपदुद्रुत —After 12^{ab}, Ś D8 12 ins

1273* क्रुद्धैरिव महादोषैस्त्यक्तस्थानैरिवाग्रभी ।

[D3 स तु (for इव)]

—^{c}) D1 प्रविव्यथ D13 न निविद्धो (for न विव्यथे) —After 12 D6 7 10 11 T1 G3 M3 ins

1274* स वेगवान्महावेग कृत्वा परमदुर्जय ।

13 D13 om 13^{a}–15^{b} —^{a}) D2 तत्र Ñ1 D1 M1 3 भृशमुद्यम्य(M1 3 °त्पुत्य) V1 2 तु समुत्पत्य N2 B1 D1 भृश(B1 द्रुत)मुत्पाट्य D5 7 8-11 T G3 समभिद्रु(T2 °द्रु [sic])त्य (for भृशमुत्पत्य) D1 तत्र गृहाश्च चोत्पीड्य —^{b}) Ś Ñ V B D1-4 8 12 गजाभगद (for [अ]स्य महागजम्) —After 13^{ab}, D5-7 T1 M3 ins

1275* तस्य तत्र प्रहारेण नागराजस्य सयुगे ।

—N1 om 13^{c}–15^{b} —^{c}) Ś D1 3 8 12 तस्य च नेत्रे Ñ2 V B D2 4 तस्य(D2 तत्र) नेत्रे च(N2 B3 4 तु); D4.8-11 नयने तस्य (for लोचने तस्य) L (ed) निपेततुस्ततो नेत्रे.

G 6 50 14
B 6 70 14
L 6 50 14

निपातं चास्य निष्कृष्य वालिपुत्रो महाबलः ।
देवान्तरमभिद्रुत्य ताडयामास संयुगे ॥ १४
स निहलितसर्वाङ्गो वातोद्धूत इव द्रुमः ।
लाक्षारससवर्णं च सुस्राव रुधिरं मुखात् ॥ १५
अथाश्वास्य महातेजाः कृच्छ्राद्देवान्तको बली ।
आविध्य परिघं घोरमाजघान तदाङ्गदम् ॥ १६
परिघाभिहतश्चापि वानरेन्द्रात्मजस्तदा ।
जानुभ्यां पतितो भूमौ पुनरेवोत्पपात ह ॥ १७

समुत्पतन्तं त्रिशिरास्त्रिभिराशीविषोपमैः ।
घोरैर्हरिपतेः पुत्रं ललाटेऽभिजघान ह ॥ १८
ततोऽङ्गदं परिक्षिप्तं त्रिभिर्नैर्ऋतपुंगवैः ।
हनूमानपि विज्ञाय नीलश्चापि प्रतस्थतुः ॥ १९
ततश्चिक्षेप शैलाग्रं नीलस्त्रिशिरसे तदा ।
तद्रावणसुतो धीमान्बिभेद निशितैः शरैः ॥ २०
तद्बाणशतनिर्भिन्नं विदारितशिलातलम् ।
सविस्फुलिङ्गं सज्वालं निपपात गिरेः शिरः ॥ २१

※ Cg तस्य अङ्गदस्य । तस्य नागराजस्येति द्वितीयतत्पुरुष न्वय ※ —^{d}) Ś $Ñ_2$ V B $D_{1-4,8,12}$ G_3 ननादाथ(G_3 °द च) D_{9-11} M_3 विननाश $M_{1,2}$ निपपात (for विननाद) B_3 G_1 च (for स) $Ś_2$ $Ñ_2$ $V_{1,2}$ $B_{2,3}$ D_5 T_2 वानर, $D_{6,8}$ G_2 M_5 राक्षस (meta), D_{9-11} कुञ्जर (for वारण) V_3 B_1 सुदारुण

14 N_2 D_{12} om 14 (cf v l 13) G_3 damaged up to वालि in ^{b} —^{a}) $Ś_1$ निष्कास्य $Ś_2$ $D_{6,8,9,11}$ निष्कास्य, D_1 $_3$ नि कृष्य (for निष्कृष्य) —^{c}) $T_{1,2}$ G_1 M Cr g अभिद्रुत्य —^{d}) Ś V_2 B_2 $D_{1,3,12}$ स जघान वदो (V_2 B_2 D_1 उरो D_2 तपो) रसि, N_2 $V_{1,2}$ B_{3-4} D_4 जघान च वधोरसि

15 $Ñ_1$ D_{12} om 15^{ab} (cf v l 13) —^{a}) V_3 विस्फुरित, B_1 विकलित (unmetric) (for विह्वलित) $D_{7,10,11}$ $T_{1,2}$ G_3 $M_{1,2}$ स विह्वलस्तु ते($T_{1,2}$ °ङ्गास्ते, G_1 °ङ्गश्च त)जस्वी D_1 स वीरो हततेजस्वी —^{b}) D_1 वाताधूत, D_1 G M_3 वातोद्धत —^{c}) Ś $D_{8,12}$ तु D_2 हि (for च) N_1 D_{12} स(D_{12} स)चचाल च सुस्राव —^{d}) N_2 सफेन (for सुस्राव) $D_{9,11}$ महत् (for मुखात्) D_{12} शोणित च सुस्रावह —After 15 M_3 reads 2–5

16 ^{a}) Ś N V B_1 $D_{2,4,7,9,10-12}$ G_1 $M_{1,2}$ अथाश्वस्य, B_3 आश्वास्य च (for अथाश्वास्य) —^{b}) B_2 क्षणाद्, D_{12} श्रेयाद् G_3 विवाद् (for कृच्छ्राद्) —G_3 damaged from देवान्तको up to आविध्य प in ^{c} —^{c}) Ś N V $B_{1,2,4}$ D (except D_4) T_2 G_3 $M_{1,2,3}$ वेगाद्, B_3 गाढ (for घोरम्) —^{d}) B_3 जघान च D_{12} न्यानाय (for आजघान) N_2 D_{12} $G_{1,3}$ ततो, D_{11} T_1 तथा (for तदा) L (ed) दुरासद (hypm)

17 ^{a}) $B_{1,2}$ $D_{4,12}$ परिघेणाहतश्चा(B_2 °ण हत तो)पि —^{b}) B_1 D_1 तथा (for तदा) D_{12} वालिपुत्र प्रतापवान् (= 12^{d}) —D_{12} repeats 17^{cd} after the first occurrence of 1277* —^{c}) $G_{2,3}$ $M_{1,2,3}$ अपतद् —^{d}) Ś N $V_{1,3}$ B $D_{1-4,11,12,13}$ (both times) अपि (for एव) —G_3 damaged from एवोत up to समुत्पत in 18^{a} $V_{1,2}$ $B_{1,2}$ D_{4} $M_{1,2}$ च (for ह)

18 G_3 damaged for समुत्पत in ^{a} (cf v l 17) G_3 erroneously repeats 18–19 after 19 —^{a}) Ś Ñ V B $D_{1,4,8,12}$ T_1 $G_{1,2}$ $M_{1,2,3}$ वसु(B_1 $D_{1,3}$ त चो)त्पतत, D_{13} उत्पतत तु (for समुत्पत-न्त) —D_1 om from 18^{b} up to ऽङ्गद in 19^{a} —^{b}) Ś N V B $D_{2,3,8,11,12}$ शरैर्, G_1 शितैर् (for त्रिभिर्) $D_{9,11}$ $T_{2,3}$ G_3 M Cm t त्रिभिराशीविषप्रख्यै —After 18^{ab} $B_{2,3}$ (l 1 only) ins.

12,6* त्रिभिर्विव्याध निशितैर्वालिपुत्र महोरसि ।
तत सुनिशितैस्तीक्ष्णै कङ्कपत्रोपवाजिभि ।
[(l 1) B_3 तथोरसि]

while D_{13} ins (repeating it after 19^{ab})

1277* तलेन भृशमुग्रस्य स जघान तदा चमूम् ।

—Thereafter D_{13} repeats 17^{cd} —^{c}) Ś $D_{2,8,11,12}$ रोपाद्, N $V_{2,3}$ $B_{1,3,4}$ D_{4} $G_{1,3}$ घोरैर्, V_1 D_{10} त्रिभिर्, B_2 कालैर् (for घोरैर्) —^{d}) B_4 तु, G_3 च (for ह) N_1 B_2 $D_{9,10,11,13}$ नि(D_{13} स)जघान ह V_2 B_1 त्रिभि(B_1 °भि)राहनत्

19 D_1 om ततोऽङ्गद in 19^{a} (cf v l 18) —^{a}) $D_{4,6}$ तदा (for ततो) —G_3 damaged from ऽङ्गदं up to नै in ^{b} —After 19^{ab} D_{13} repeats 1277* —^{c}) Ś $D_{8,11}$ ज्ञात्वा, Ñ $D_{1,9,11,13}$ अथ D_1 चापि D_2 G_1 अपि D_2 इति (for अपि) $Ś_1$ D_3 विज्ञाय (for विज्ञाय) —^{d}) D_{12} G_1 [श्च]पि (for [श्च]पि) B_3 प्रतस्थिवान्, D_{10} -पतद्रुत (for प्रतस्थतु) —After 19 G_3 erroneously repeats 18–19

20 ^{a}) $T_{1,2}$ भीलद्य (for ततश्) D_{12} पीठ स (for शैलाग्रं) —^{b}) D_7 त्रिशिरस, G_3 त्रिशिरसस् (for त्रिशिरसे) D_4 $T_{2,3}$ महति(D_4 नीलकथि)शिरस प्रति —^{c}) N_2 V_2 B_1 D_4 स (for तद्) Ś $D_{8,11}$ सुतो, N_2 भीम D_1 भीमो D_{13} धीमान्, $M_{1,2}$ वीरो (for धीमान्) —^{d}) $T_{2,3}$ चिच्छेद —G_3 damaged from त्रिशितै up to तद्बाण in 21^{a} Ś N_2 V_2 B_1 $D_{2,8,11}$ निर्बिभेद शितै शरै

21 G_3 damaged for तद्बाण in ^{a} (cf v l 20) —^{a}) $Ñ_2$ B_3 D_{11} तद्बाणशरविभिन्न —^{b}) N_1 विपरीत, D_3

ततो जृम्भितमालोक्य हर्षाद्देवान्तकस्तदा ।
परिघेणाभिदुद्राव मारुतात्मजमाहवे ॥ २२
तमापतन्तमुत्पत्य हनूमान्मारुतात्मजः ।
आजघान तदा मूर्ध्नि वज्रवेगेन मुष्टिना ॥ २३
स मुष्टिनिष्पिष्टविकीर्णमूर्धा
निर्वान्तदन्ताक्षिविलम्बिजिह्वः ।
देवान्तको राक्षसराजसूनु
र्गतासुरुर्व्यां सहसा पपात ॥ २४
तस्मिन्हते राक्षसयोधमुख्ये
महाबले संयति देवशत्रौ ।
क्रुद्धस्त्रिमूर्धा निशिताग्रमुग्रं
ववर्ष नीलोरसि बाणवर्षम् ॥ २५
स तैः शरौघैरभिवर्ष्यमाणो
विभिन्नगात्रः कपिसैन्यपालः ।
नीलो बभूवाथ विसृष्टगात्रो
विष्टम्भितस्तेन महाबलेन ॥ २६

G 6 50 26
B 6 70 29
L 6 50 26

विददार (for विदारित) Ś N1 V3 B1 D1 3 8 11 13 विदारयन्, B3 °द्रुम, D1 °चय D6 विदार्य (for गिरि तलम्) —c) D6 सु (for first स) B1 विस्फुलिंग सहस्राणि —d) D1 नि पपात M3 महीतले (for गिरेः शिरः)

22 a) Ś N V B1 3 4 D1 4 8 11 ततु (Ś Ñ V3 B3 4 D1 8 ततु [sic] V1 B1 स त [sic]) जृम्भितम्, D6 T1 तथा निष्फलम् D1 10 11 T2 3 Ct स त्रि°, Cm g k as in text (for ततो जृम्भितम्) B1 D13 ततु सह (D13 तत्) गिर) समालोक्य ‡ Cg जृम्भित भग्नमित यावत् । जृम्भित वक्रनुद्गच्छत्यादिवत्, ‡—D4 om 22b-23a —b) D6 T2 3 हरि (for हर्षाद्) D1 7 9-11 T1 M6 बली (for तदा) —c) D5 [अ]पि (for [अ]भि) —d) T2 3 उद्यम (for आहवे) D6 मारुत रावणात्मज

23 D1 om 23a (cf v l 22) D6 om (hapl ?) 23ab —a) N B3 D13 आलोक्य B4 उत्पात्य T1 M1-3 उत्प्लुत्य T2 3 समीक्ष्य (for उत्पत्य) —b) S N V B D1-4 8 10 11 कपिकुञ्जर (for मारुतात्मज) —c) N B2-4 D1 8 13 ततो (for तदा) N1 वीरे D13 युद्धे (for मूर्ध्नि) —d) N1 B3 D1 7 9 11 13 T2 3 G2 M1-3 कल्पेन (for वेगेन) —After 23 D1-7 9-11 T G1 3 M ins

1278* गिरि शिखराद्दीर्ण्यस्तदा वायुपुत्रो बली ।
नाकृताकम्पयच्चैव राक्षसान्स महाकपि ।

[(1 1) D1 10 11 प्रहृष्ट D6 T2 3 G1 M3 प्रहृत् G3 धीमान् (for वीरः) M1 2 प्रहृष्ट मूर्धनि तया वायुपुत्रो महाबलः —(1 2) G1 गोरे (for आर्त) T3 गतान् M3 सैन (for सैन्य) D7 ना त वदन्महान् (for the prior half) D6 महाबल]

24 N1 om 24cd —a) Ś1 D1 13 निष्पष्ट, D1 विपिष्ट (sic) D6 om (hapl ?) (for निष्पिष्ट) N1 D1 7 13 विदीर्ण; D1 8 11 M1 2 विभिन्न; L (ed) विशीर्ण (for विकीर्ण) N1 V1 D13 मूर्धा (for मूर्धा) —b) S V1 3 B D1 4 8 11 निर्दृत (B1 °दा)मा, N1 D13 विभूत; B1 D12 G1 3 निर्दृत, B3 निर्दग्ध; D3 निर्भोद; D6 निर्वान्त; Cm k t as in text (for निर्वान्त) S D1 3 दुष्टाग्नि- G3 दृशोर्वि, M3 नासाक्षि, Cm k t as in text (for दन्ताक्षि) B1 D1 विलम्ब B3 विनष्ट (for विलम्बि) —B1 om 24c-29 —d) V3 विपात (sic) (for पपात) —After 24 D1 ins an addl colophon [लङ्काकाण्डे देवान्तकवधः]

25 B1 om 25 (cf v l 24) —a) Ś Ñ1 V B1-3 D1-4 (also as in text) 8 13 राजसूनौ (Ñ1 B1 3 °पुत्र), D6 T1 3 राजमुख्ये, M3 नाथ° (for योधमुख्ये) —b) N1 ससादि (for संयति) N2 D1 देवपुर्यां (sic) —c) D8 10 G3 त्रिशीर्षा D13 त्रिशिरा (for क्रुद्धस्त्रिमूर्धा) D1 7 10 11 T1 G1 [श]स्त्रम् (for [श]ग्रम्) —d) D6 T1 नीलोपरि G1 सेना इव (for नीलोरसि) G1 3 नाल (for वर्षम्) —For 25cd, Ś Ñ V B1-3 D1-4 8 12 13 T3 subst

1279* नीलं त्रिमूर्धा कुपित शरौघै
र्ववर्ष जाम्बूनदचित्रपुङ्खैः ।

[(1 1) Ñ1 D13 तत्र and त्रिशिरा (for नीलं and त्रिमूर्धा respy) N1 B1 3 D1 महोदर कोपपरीताङ्गो —(1 2) D13 ववर्ष (sic) (for ववर्ष) N1 B1 3 बाणवृष्टि माहवे]

—D3 T3 cont while D1 7 9 11 T1 2 G M ins after 25

1280* महोदरस्तु संक्रुद्धः कुञ्जरं पर्वतोपमम् ।
भूयः समधिरुह्याशु मन्दरं रश्मिमानिव ।
ततो बाणमयं वर्षं नीलस्योरस्यपातयत् ।
गिरौ वर्षं तडित्चक्रचापवानिव तोयदः ।

[(1 2) D6 पर्वतमिवांशु, T2 3 सावस्रावक (for मन्दिरं [illegible]) D13 S रश्मिवान् —(1 3) D1 7-11 [उ]रसि (for [उ]रसि) D1 पातयत्, —(1 4) D1 9 11 G1 3 M3 Ct तडिच्चक्र (G1 M3 °वज्र) D6 गिरौ G1 गिरौ वर्ष D1 7-11 प यद् (for वारवान्)]

26 B1 om 26 (cf v l 4) —a) Ś Ñ V B1 3 D1-4 8 11 त्रिभिः, D1 7-11 13 T1 2 G1 3 M1 2 शरैः; M3 शर (for शरौघैः) Ś N1 B1 D1 4 11 शरौघैर् (for शरौघैः)

G 6 50 27
B 6 70 30
L 6 50 27

ततस्तु नीलः प्रतिलभ्य संज्ञां
शैलं समुत्पाट्य सवृक्षषण्डम् ।
ततः समुत्पत्य भृशोग्रवेगो
महोदरं तेन जघान मूर्ध्नि ॥ २७

ततः स शैलाभिनिपातभग्नो
महोदरस्तेन सह द्विपेन ।
विपोथितो भूमितले गतासुः
पपात वज्राभिहतो यथाद्रिः ॥ २८

पितृव्यं निहतं दृष्ट्वा त्रिशिराश्चापमाददे ।
हनूमन्तं च संक्रुद्धो विव्याध निशितैः शरैः ॥ २९

D4 अति (for अभि) Ś N2 V B1.2 D2.3.5.12 T2.3 G1 कृष्यमाणो, N1 भूपमानो, B3 हन्यमानो, D1.6 कृष्यमाणो, D4.5.7 M1.2 -वर्षमाणो (for -वर्ध्यमाणो) —ᶜ) G1 [अ]ति (for [अ]थ) D8.9 M3 Cr g निसृष्टगात्रो, M1.2 निकृत्तदेहो, M4 विसृष्ट°, Cv t as in text (for विसृष्टगात्रो) Ś N2 V B1-3 D1.3.8.11 विसृष्ट(V1 °विद्ध, V2 °भिन्न, B2.3 °इन्द्र)गात्रोपि(N2 B3.3 °त्रोप, V1 D1.2 °त्रोऽति V3.3 D1 °त्रस्तु) बभूव नीलो ※ Cm विभिन्नगात्र क्षयातयथ परवशगात्रो वा ※

27 B4 om 27 (cf v l 24) —ᵃ) Ñ1 D13 स, D2 सु (for तु) D5.11.12 G1.2 प्रतिलभ्यसंज्ञ —ᵇ) D4 om from सवृक्ष up to समुत्पत्य in 27ᶜ D7.8.11.12 -षण्ड (for -षण्डम्) Ś N V B1-3 D1-3.5.12 स(D2 om) शैलं समुत्पाट्य सवृक्षख(Ś2 D8 °प)ण्ड(B1 °खण्डवृक्ष) —ᶜ) N1 D5.8.11 T ततः, G1 M2 स त, M3 तत (for ततः) M1.2 समुत्क्षिप्य Ñ1 D4 सुपर्णवेगात्(D4 °त [sic]) D6-11 महाप्रवेगो, D13 तदाशु°, G1 °घोर (for भृशोग्रवेगो) Ś N2 V B1-3 D1 2.3.12 सु(Ś1 D1-3.5.12 स)तूरसुत्पत्य(D1.3 °त्पाट्य) समु(N2 B1.3 तमु, V2 महो)प्रवेगो(D8 °वीरो) —ᵈ) D5 om महोदर Ñ1 तु नि (for तेन) D2 महोदरस्यैव D4 reads जघान मूर्ध्नि in marg B1 मूर्धनि, B2 वीर (for मूर्ध्नि) —After 27 B2 ins 1281*

28 B4 om 28 (cf v l 24) B2 reads 28ᵃ after 28 —ᵃ) N2 शैलाग्र, M2 शैलेन्द्र (for शैलाभि) B2 प्रणिपात, G1 [अ]तिनिपात (for [अ]भिनिपात) B1 यथैव दग्धो विनिहत्य दानवान्, T2.3 स तन शैलेन समाहतो भूत —ᵇ) N2 B2 D6-11 G2 M3.4 महा (for सह) —ᶜ) N1 D5.11 T1 व्य(N2 वि)पोथि(D13 °द्वि)तो, B1.3 विपुष्पितो, D8 T2.3 G2 निपातितो, D10 व्यामोहितो (for विपोथितो) —For 28 Ś V B1 D1.2.3.12 subst N1 D13 subst l 1-2 for 28ᵃᵇ, while B2 ins after 27

1281* स तेन शैलेन समाहतस्तदा
रणोथितो भूमितले पपात ।
महोदरो जीवितमुत्ससर्ज
यथा गज सिंहवशाभिभूत ।

[(l 1) V B1.2 D1 इत्यवली (for तदा) —(l 2) V B1.2 D1 महोदरो (for रणोथितो) Ñ1 स राक्षसेनैव संनिहितेन (sic) D13 स राक्षसेन महाबलेन —(l 3) V B1.2 D1 तालु वै (for महोदरो) —(l 4) Ś D8.12 दिग (for गज)]

—After 28 Ñ1 B2 D13 ins

1282* महोदरो जीवितमुत्सृजत्तदा
यथा गज सिंहपदाभिताडित ।

[(l 2) D13 [अ]भि (for [अ]प-)]

—Thereafter B2 D13 ins an addl colophon while Ś V2.3 B1 D1-4.8.12 and M1.2 ins the same after 1281* and 28 respy [*Kanda name* Ś om B1.2 D2.4.12 लङ्का° —After *Kanda name* D8.12 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś V2 B1 D1.8.12.13 देवान्तकमहोदरवध, V2 B2 D1.4 महोदरवध —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 V2.3 B2 D2.4.8.11.13 om Ś2 D1.3 50† B1 47 M1.2 70 —After colophon, M1 concludes with श्रीरामाय नम]

29 B4 om 29 (cf v l 24) —ᵃ) Ñ1 पतित (for निहत) —ᵇ) Ñ D13 कोपम् (for चापम्) N1 आहरत् D13 T2 आददे (for आददे) Ś V B1.2 D1-4.8.12 रोषमूर्छित —ᶜ) Ś Ñ1 V2 B2 D1.2.3.12 T2.3 मुख(N1 D13 अभि, D1 सम)क्रुद्धो —After 29 N B1(l 1 only) -3 D4.7-11 S ins, whereas B4 ins before 30

1283* स वायुपुत्रः कुपितश्चिक्षेप शिखरं गिरेः ।
त्रिशिरास्तच्छरैस्तीक्ष्णैर्बिभेद बहुधा बली ।
तद्व्यर्थं शिखरं दृष्ट्वा द्रुमवर्षं महाकपिः ।
विससर्ज रणे तस्मिन्रावणस्य सुतं प्रति ।
तमापतन्तमाकाशे द्रुमवर्षं प्रतापवान् । [5]
त्रिशिरा निशितैर्बाणैश्चिच्छेद च ननाद च ।

[(l 1) L(ed) -पुत्र (for पुत्रः) M3 पतितश्च (for कुपितश्च) D1 तदा (for गिरेः) —(l 2) G1 चिच्छेद (for बिभेद) —(l 3) N1 तद्दिव्य D8 विरीत L(ed) तद्दृष्ट्वा (for तद्व्यर्थं) N B2.4 D8 महावन D4.7.9.11 T2.3 M3 हरपतिः (for महाकपिः) —(l 4) N B3-4 D4 तत्र(N2 B1 °त्रो) वीरो, L(ed) महावीरो (for रणे तस्मिन्) —(l 5) D2 भास्वरा (sic) (for भास्वरे) ? B3-4 D4.7 G M3 तमापतन्तं सहसा(D7 G M3 °शीघ्रतरे) (for the prior half) and -वृष्टिं (for -वर्षं) B4 तथा ततो (for प्रतापवान्) —(l 6) M3 चिच्छेद (for चिच्छेद)]

हनूमांस्तु समुत्पत्य हयांस्त्रिशिरसस्तदा ।
विददार नखैः क्रुद्धो गजेन्द्रं मृगराडिव ॥ ३०
अथ शक्तिं समादाय कालरात्रिमिवान्तकः ।
चिक्षेपानिलपुत्राय त्रिशिरा रावणात्मजः ॥ ३१
दिवि क्षिप्तामिवोल्कां तां शक्तिं क्षिप्तामसंगताम् ।
गृहीत्वा हरिशार्दूलो बभञ्ज च ननाद च ॥ ३२
तां दृष्ट्वा घोरसंकाशां शक्तिं भग्नां हनूमता ।
प्रहृष्टा वानरगणा विनेदुर्जलदा इव ॥ ३३
ततः खड्गं समुद्यम्य त्रिशिरा राक्षसोत्तमः ।
निचखान तदा रोषाद्वानरेन्द्रस्य वक्षसि ॥ ३४
खड्गप्रहाराभिहतो हनूमान्मारुतात्मजः ।
आजघान त्रिमूर्धानं तलेनोरसि वीर्यवान् ॥ ३५
स तलाभिहतस्तेन स्रस्तहस्ताम्बरो भुवि ।
निपपात महातेजास्त्रिशिरास्त्यक्तचेतनः ॥ ३६
स तस्य पततः खड्गं समाच्छिद्य महाकपिः ।
ननाद गिरिसंकाशस्त्रासयन्सर्वनैरृतान् ॥ ३७
अमृष्यमाणस्तं घोषमुत्पपात निशाचरः ।
उत्पत्य च हनूमन्तं ताडयामास मुष्टिना ॥ ३८

G 6. 50. 45
B 6. 70. 44
L 6. 51. 13

30 Before 30, B4 ins 1283* —a) Ś N1 V B1 D1-4 8 12 13 M2 ततो हनूमानुत्पत्य (D1 °त्पाव्य, M3 °त्प्लुत्य). —b) N1 V3 B3 D9-11 13 हय (for हयान्) D4 हयांस्त्रिशिरस B4 G3 M5 तथा (for तदा) —c) D5 T1 G M5 विराद, Ck t विददार (as in text) D5 T2 3 तीक्ष्णैर् (for क्रुद्धो) —d) Ñ2 V3 D5-7 9-11 T G M5 नागन्, B1 D3 गजेन्द्रान् (for गजेन्द्रं).

31 a) Ñ B3 4 T2 3 तत, D5 T1 रथ (for अथ) Ś V D3 13 उपादाय, Ñ2 B1 4 गृहीत्वा स, B1 D6 7 9 10 11 समासाद्य (for समादाय), D1 रथाच्छक्तिमथादाय —b) D5 T1 कालदण्डम् —c) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 L (ed) हनुमते (Ñ2 V B D1-4 °मति, L (ed) °मत) प्र (D1 वि) चिक्षेप

32 a) D5-7 9 11 T1 2 M1 3 Cm k t दिव, Cr as in text (for दिवि) Ñ V3 B2-4 D12 दीप्ता (for क्षिप्ताम्) Ś Ñ V B2 D1-4 8 12 13 महो (Ñ द्रुवो [sic]) ल्काभा, B1 महोल्का ता (for इवोल्कां ताम्) —b) Ñ B2 4 D13 अप्रतिमां, B3 स्फारक्षिप्ता, D5 T1 M1 2 5 असमगा (D5 T1 °मा) (for असंगताम्) Ś V B1 D1-4 8 12 शक्तिं तां तु (V3 B1 च) महाप्रभा —V3 om 32c-33 —c) Ś N1 V1 2 B1 D1-4 8 12 बभञ्ज हनुमांस्तस्य (V2 °स्तत्र, D4 °स्तां तु) —d) Ñ2 जहर्ष च, V1 2 हर्षाच्चैव, G2 विभेद च (for बभञ्ज च) Ś B1 D1-4 8 12 हर्षाच्च विननाद ह (B1 D4 च)

33 Ś V B1 D1-4 8 12 om 33 (for 1s cf v l 32) —a) B2 4 [च]ण्डा, B3 वज्र (for घोर) —b) G1 शक्तिं दृष्ट्वा हनूमत (sic) —c) N2 B2 विनेदुर्दैवगन्धर्वा, B1 4 विनेदुर्वानरा सर्वे —d) N2 B2-4 प्रहृष्टा, T1 विने दुर (sic) (for विनेदुर्) B4 D7 9-11 G3 M5 यथा (for इव).

34 a) Ñ2 B4 समुत्पाद्य (for समुद्यम्य) Ñ2 तत स खड्गमुद्यम्य —b) V3 राक्षसाधिप, D8 रावणात्मज, G3 राक्षसेश्वर —D1 om 34c-35b —c) N2 D7 T2 3 G3 M1 3 4 निजघान, D9 4 विचखान Ñ B2-4 D1 13 G1 M5 ततो (for तदा) Ś V B1 D3 4 8 12 शूरो, N1 D12 G1 M1 2 वेगाद्, N2 B2-4 वीरो, D5 8 T1 M5 क्रुद्धो, D9-11 G2 3 M5 खड्ग (for रोषाद्) D7 च खड्गेन (for तदा रोषाद्) —d) D5 T1 M2 वायुपुत्रस्य

35 D1 om 35ab (cf v l 34) —a) Ś Ñ V1 2 B2-4 D1 4 8 12 13 प्लवगोत्तम, V2 B1 प्लवगर्षभ (for मारुतात्मज) —c) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 M3 त्रिशिरस

36 a) Ś Ñ2 V1 2 B2 D2 3 8 12 तथाभिहतस्, Ñ1 V3 B1 D1 4 13 तदाभि°, D4 तथा नि°, D5 T1 तदेना° (for तलाभि°) —b) Ñ2 V1 2 B2 4 D5 T1 G2 M3 [आ]क्रुश्य, B3 [आ]तुरो (for [अ]म्बरो) Ñ2 B2-4 D5 T2 बुधि, V1 वली (for भुवि) Ś D2 8 12 खड्गहस्तस्तदा (D2 °धरो) भुवि, Ñ1 V3 D4 13 श्रुत्य (N1 स्रस्त) गात्रोपतद्भुवि —c) M1 2 महावेगास् (for °तेजास्) Ñ1 D4 13 महातेजा विसस्रस्तु —d) N B2-4 D4 13 राक्षसोत्तम, D6 T1 गतचेतन, D9 G2 °जीवित (for त्यक्तचेतन) Ś V B1 D1-3 8 12 विसञ्ज्ञस्त्रिशिरास्तदा (V B1 D1-3 °दा)

37 a) T1 [आ]पतत, G3 पातत (for पतत) —b) D7 9 11 समाच्छिद्य, G1 आच्छिद्य च, G2 समादाय D5 T1 जव (for कपि) —For 37ab, Ś Ñ V B D1 4 8 12 13 subst

1284* पततस्तस्य खड्गं तु समाक्षिप्य महाकपि ।

[Ñ1 पतत, D1 स ततस् (for पततस्) B1 खुद तु (sic) B2 त खड्ग D2 12 तत्खड्ग (for खड्गं तु) D2 स चोत्क्षिप्य D4 समाक्षिप्त V2 B1 -मति (for -कपि) D13 आक्षिप्य सहसा कपि (for the post half)]

—G1 3 om (hapl) 37c-39b —c) Ñ1 D4 मेरु (for गिरि) B1 तेजसाग्निसंकाशेन —d) N1 D1 द्रावयन्, V3 स्थापयन्, B1 D1 3 तापयन् (for त्रासयन्) Ś Ñ V B D1-4 8 12 सर्वान् (Ś D8 इव) राक्षसान्, M1 2 रजनीचरान् (for सर्वनैरृतान्)

38 G2 3 om 38 (cf v l 37) —a) Ś V2 B1 4 D3 4 8 12 घोरं, N2 D12 शब्दं (for घोषम्) —b) Ś Ñ2 V

G 6. 50 41
B. 6. 70 45
L 6. 51 34

तेन मुष्टिप्रहारेण संचुकोप महाकपिः ।
कुपितश्च निजग्राह किरीटे राक्षसर्षभम् ॥ ३९

स तस्य शीर्षाण्यसिना शितेन
किरीटजुष्टानि सकुण्डलानि ।
क्रुद्धः प्रचिच्छेद सुतोऽनिलस्य
त्वष्टुः सुतस्येव शिरांसि शक्रः ॥ ४०

तान्यायताक्षाण्यगसंनिभानि
प्रदीप्तवैश्वानरलोचनानि ।
पेतुः शिरांसीन्द्ररिपोर्धरण्यां
ज्योतींषि मुक्तानि यथार्कमार्गात् ॥ ४१

तस्मिन्हते देवरिपौ त्रिशीर्षे
हनूमता शक्रपराक्रमेण ।
नेदुः प्लवंगाः प्रचचाल भूमी
रक्षांस्यथो दुद्रुविरे समन्तात् ॥ ४२

हतं त्रिशिरसं दृष्ट्वा तथैव च महोदरम् ।
हतौ प्रेक्ष्य दुराधर्षौ देवान्तकनरान्तकौ ॥ ४३

चुकोप परमामर्षी महापार्श्वो महाबलः ।
जग्राहार्चिष्मतीं चापि गदां सर्वायसीं शुभाम् ॥ ४४

B D1 3 4 5 13 14 त्रिशिरा क्षिप्रमु(पत (V3 °रत), N1 त्रिशिरा समुपेत्य च, D6 त्रिशिरा क्रोधमूर्छित —c) D5 12 समुत्पत्य N1 हनूमत तदा वीरो —d) Ś V3 B1 D1–4 8 12 आजघान स मुष्टिना, Ñ V1 2 B2–4 D13 मुष्टिनाभिजघान ह (N1 D14 स, B4 त)

39 G2 3 om 39ab (cf v l 37) Ś V3 B1 D1–3 8 12 om 39 T3 damaged from तेन in a up to महा in b —b) Ñ V1 2 B2 4 D14 18 स(D6 स)चचाल, D7 स चुकोप V1(marg also as in text) D6 T3 -बल (for कपि) —c) G3 मारुतश्च N1 D6 13 स, Ñ2 V1 2 B2–4 [अ]पि (for नि) —d) D6 T2 3 राक्षसाधिप, G2 राक्षसेश्वर —After 39 D3 G1 3 ins

1284* हनूमान्क्रोधताम्राक्षो राक्षसं परमीरयत् ।

40 a) V3 ततोऽस्य (for स तस्य) —d) G3 समाकुलानि (for सकुण्डलानि) —For 40ab, Ś N V B D1–4 8 12 13 subst

1286* स तेन खड्गेन महाशिरांसि
कपिः समस्तानि सकुण्डलानि ।

[(L 1) Ñ2 B2 3 D6 स तस्य D3 शितेन (for स तेन) Ñ2 B3 तत (for महा)]

—V3 om 40cd —c) Ñ1 D14 स चिच्छेद, V3 D6 प्रचिच्छेद (for प्रचिच्छेद) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 तदा(N1 V3 D6 13 ततो) हनूमान्(V3 om from हनूमान् up to 40d) —d) Ś N V1 B D1–4 8 12 13 स्वप्नसमक्षस्येव, D6 यथैव पूर्वं यथा दैत्य (for त्वष्टुः सुतस्येव) D13 तातु (for शक्र)

41 a) Ś V B D1 4 12 [अ]क्षीणि (for [अ]क्षाणि) D13 नग (for [अ]ग), —b) D6 T2 3 सूर्यनिभ (for -वैश्वानर) Ś V3 B1 D1–3 8 12 भास्व(D1 3 12 °सु, D2 °रक्त)राणि Ñ D4 13 सन्निभानि, V1 2 B2 4 सुप्रभाणि, B3 -रूपवन्ति D6 -लोहितानि, G1 (before corr as in N) -दर्शनानि (for लोचनानि) —c) D6 11 पृथिव्यां (for धरण्यां) —d) G1 ज्योतिर्विमुक्तानि R (ed) [इ]दं (for [अ]र्क) B2 विंशत् (for मार्गात्) —After 41 D6 ins, an addl colophon (इत्यार्षे त्रिशिरोवध)

42 a) G3 भूयः, M1 2 चोर्वी (for भूमी) —d) G2 M3 विद्रु(M5 °द्र)विरे (for दुद्रुविरे) Ś Ñ1 V B1 3 4 D1–4 8 12 13 रक्षांसि सर्वाणि(Ñ1 D6 भीतानि, D13 भूतानि) वि(Ś N1 D4 8 12 प्र)दुद्रुवुः, Ñ1 B2 सर्वाणि रक्षांसि विदुद्रुवुः —After 42, D1 3 13 ins an addl colophon [Kanda name D13 लङ्का —Sarga name D1 13 त्रिशिरोवध, D3 त्रिशिरसो वध —Sarga no (figures words or both) D13 om D1 3 51]

43 b) D6 T1 G1 महोदरमथापि च, D6 11 M1 2 Ck t युद्धोन्मत्तं तथैव च G2 M3 महापार्श्वं तथैव च, G3 युद्धोन्मत्तमहोदर (sic) —c) Ñ2 V1 2 B2 4 च तरस्वी (for दुराधर्षौ) Ś N1 V3 B1 3 D1–4 8 12 13 M1 2 हतौ च प्रेक्ष्य तरस्वी(M1 2 दुर्धर्षौ) —After 43 Ś V1 2 3 B1 D1–4 8 12 ins

1287* मुहूर्तं मोहमापन्न नैवाचेष्टत राक्षसः ।
ततश्चिरं तु स ध्यात्वा महात्मा भीमविक्रमः ।

[(L 1) V3 B1 D3 आविष्ट, D1 आसाद्य (for मापन्न) Ś V1 D6 न वै चक्र, D1 नैव किंचन (for नैवाचेष्टत) V3 D1 D3 घोर नैव स(D8 °घोर) अब्रवीत् (for the post half) —(L 2) D1–3 4 तु (by transp.) V3 B1 राक्षसो भीम दर्शन, D3 राक्षसोऽतिविक्रम (for the post half)]

44 a) Ś Ñ V B D1 4 8 12 13 सु(Ñ1 D6 [अ]पि B1 4 D3 स D13 च)महातेजा (for परमामर्षी) —b) D6 T1 निशाचर (for महाबलः) D6 11 G M Cg t मर्षो (G3 सुतो) राक्षसपुंगव ॐ Cg मत्त महापार्श्व । मत्त इति महापार्श्वस्य नामान्तरम् ॥ so also Ct ॐ —After 44cd, M1 2 ins.

1288* हरीन्विद्रावयामास मुनीनस्तुरिव कालः ।
[cf 47cd]

हेमपट्टपरिक्षिप्तां मांसशोणितलेपनाम् ।
विराजमानां वपुषा शत्रुशोणितरञ्जिताम् ॥ ४५
तेजसा संप्रदीप्ताग्रां रक्तमाल्यविभूषिताम् ।
ऐरावतमहापद्मसार्वभौमभयावहाम् ॥ ४६
गदामादाय संक्रुद्धो महापार्श्वो महाबलः ।
हरीन्समभिदुद्राव युगान्ताग्निरिव ज्वलन् ॥ ४७
अथर्षभः समुत्पत्य वानरो रावणानुजम् ।
महापार्श्वमुपागम्य तस्थौ तस्याग्रतो बली ॥ ४८
तं पुरस्तात्स्थितं दृष्ट्वा वानरं पर्वतोपमम् ।
आजघानोरसि क्रुद्धो गदया वज्रकल्पया ॥ ४९
स तयाभिहतस्तेन गदया वानरर्षभः ।
भिन्नवक्षाः समाधूतः सुस्राव रुधिरं बहु ॥ ५०
स संप्राप्य चिरात्संज्ञामृषभो वानरर्षभः ।
क्रुद्धो विस्फुरमाणौष्ठो महापार्श्वमुदैक्षत ॥ ५१

G 6 50 54
B 6 70 57
L 6 51 26

—^{c}) N1 D4 13 विक्लिष्ट (for [क्ष]िप्ताग्रां) D5 T1 G3 M3 घोर —D5 reads ^{d} in marg —^{d}) Ś N V B D1 4 8 8–13 G1 2 M1 3 6 तथा (for शुभाम्)

45 ^{a}) V3 B1 पद्म G3 जाल (for पट्ट) Ś V3 B1 D3 8 12 सना(D2 समा)नद्धा N2 V1 2 B 3 D1 2 शतैनद्धा B4 शतैलंका (sic) (for -परिक्षिप्ता) —^{b}) B2 4 मेदानु B3 मेदोनु D13 -मेदोप (for शोणित) D1 कर्दमा D6 9–11 T2 M3 Cg फेनिला, G3 पेशला M1 2 रूपिता (for लेपनाम्) —^{c}) Ś B1 D2 3 8 12 13 विरोच माना N2 V1 2 B3 4 रोचमाना सु (for विराजमाना) N V B2 4 D1–3 12 M1 2 विपुला (for वपुषा) —^{d}) B4 मांस (for शत्रु) Ś D2 3 5–12 G1 2 M6 त(D2 द)र्पिता V3 B1 चर्चिता D1 कर्दमा Cg as in text (for रञ्जि ताम्) D5 T2 M1 2 शत्रुपक्षक्षयङ्करा(M1 2 °री) ॐ Cg मांसशोणितफेनिलामिति युद्धकालिकरूपम् । शत्रुशोणितरञ्जिता मिति पूर्वकालिकरूपम् ॐ

46 V3 om 46 —^{a}) D5 om तेजसा Ś D2 8 11 13 T2 संप्रदाप्ता ता(D13 च) T3 M1 2 सु(M1 2 सा)प्रदासाग्रा —^{b}) B1 शाम्र (for रक्त) B2 विभूषणा D4 विलेपना (for विभूषिताम्) —Ś D9 12 om 46^{cd} —^{c}) D13 ऐरावण N V1 2 B D4 बहाकार T2 महानाग (for -महापद्म) —^{d}) N V1 2 B1 3 4 D1 2 सर्वभूत (for सार्व भौम) G2 विभीषणा M1 2 भयकरा (for भयावहाम्)

47 ^{a}) V3 वेगेन M 2 तेजस्वी (for संक्रुद्धो) —^{b}) Ś V3 B1 D1 4 8 3 महायशा (D8 °शी) N1 D13 रण शिहा D5 7 T1 निशाचर (for महाबल) D3 11 G M मत्तो राक्षसपुङ्गव ॐ Ck मत्तापरानु कश्चिद्राक्षस ॐ —^{c}) D6 T2 3 हरीनभिदुद्राव —^{d}) Ś N V1 2 B D1 8 12 3 प्रजा V3 [उ]त्थित (for ज्वलन्) M1 2 सिंह क्षुद्रमृगानिव

48 ^{a}) Ś V1 3 B1 D1 4 8 12 ऋषभस्त(V3 B1 D1 2 4 °स्तु) (for अथर्षभ) —^{b}) D4 वारणो (for वानरो) Ś N V B D1 3 8 12 13 वक्षमा मज (for रावणानुजम्) —^{c}) D3 11 G1 2 M Cg मत्तानी G1 री)कम् (for महापार्श्वम्) Ś N2 V3 B1 D1 4 8 12 13 समासाद्य(N2 °गम्य) (for उपागम्य) ॐ Cg मत्तानीक इति च महा पार्श्वस्य नामान्तरम् ॐ —^{d}) N1 V B1 3 4 D1 12 हरि, D3 युधि (for बली)

49 ^{a}) M2 पुरस्तात्म (for तं पुरस्तात्) D1 समासाद्य (for स्थितं दृष्ट्वा) —^{c}) G1 तत (for [आ]जघानोरसि) Ś D3 12 क्रोधाद् (for क्रुद्धो) B3 नघानोरसि सक्रुद्धो —^{d}) N2 V1 2 B2 4 राक्षसर्षभ T1 वानरर्षभ (for वज्रकल्पया)

50 T1 om (hapl) 50^{ab} —^{a}) Ś N2 B D 3 8 12 13 तथा V1 V3 D4 तदा (for तया) —^{b}) D2 वानरो त्तम —D5 om 50^c–51 Ś D1 8 12 om (hapl) 50^c–51^b —^{c}) N1 D4 12 समुद्भूत (for समाधूत) —^{d}) B1 4 मुहु, M1 2 मुखात् (for बहु)

51 D5 om 51 Ś D1 8 12 om 51^{ab} (for both cf v l 50) —^{a}) G2 संप्राप्य च N1 D4 12 तत V3 चिर (for चिरात्) T1 स संज्ञां प्राप्य सुचिराद् —^{b}) N1 D4 12 वानरोत्तम D6 11 वानरर्षभ —D2 om 51^c–52^b D6 9 T G1 2 M om 51^{cd} K (ed) reads 51^{cd} with in brackets —^{c}) N1 D1 क्रोधाद् D13 क्रुद्धो (for क्रुद्धो) —^{d}) Ś V3 B1 D2 3 4 8 12 समैक्षत N1 D 2 निरीक्ष्य त (D13 तु) N2 V1 2 B2 4 निरैक्षत (for उदैक्षत) —After 51 *D7 10 12 G1 K (ed w thin brackets)* ins

1289* स वेगवान्वेगवदभ्युपेत्य
तं राक्षसं वानरवीरमुख्यः ।
संवर्त्य मुष्टिं सहसा जघान
बाह्वन्तरे शैलनिकाशरूपः ।
स कृत्तमूलः सहसेव वृक्षः [5]
क्षितौ पपात क्षतजोक्षिताङ्गः ।
तां चास्य घोरां यमदण्डकल्पां
गदां प्रगृह्याशु तदा ननाद ।
मुहूर्तमासीत्स गतासुकल्पः
प्रत्यागतात्मा सहसा सुरारिः । [10]
उत्पत्य संध्याभ्रसमानवर्णः
तं वारिराजात्मजमाजघान ।
स मूर्छितो भूमितले पपात
मुहूर्तमुत्पत्य पुनः ससंज्ञः ।
तामेव तस्याद्रिवराद्रिकल्पां [15]
गदां समाविध्य जघान संख्ये ।

G. 6 50 55
B. 6.70 65
L. 6.32 28

ता गृहीत्वा गदां भीमामाविध्य च पुनः पुनः ।
मत्तानीकं महापार्श्वं जघान रणमूर्धनि ॥ ५२

स तया गदया भिन्नो विकीर्णदशनेक्षणः ।
निपपात महापार्श्वो वज्राहत इवाचलः ॥ ५३

तस्मिन्हते भ्रातरि रावणस्य
तन्नैरृतानां बलमर्णवाभम् ।
त्यक्तायुधं केवलजीवितार्थं
दुद्राव भिन्नार्णवसंनिकाशम् ॥ ५४

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टपञ्चाशः सर्गः ॥ ५८ ॥

सा तस्य रौद्रा समुपेत्य देहं
रौद्रस्य दवाम्बरविमत्तो ।
बिभेद वक्षः क्षतजं च भूरि
सुस्राव धात्वम्भ इवाद्रिराज । [20]

[(l 2) D7 -युध G3 क्षेप (for वीर) —(l 4) G1 रूपे (for रूप) —(l 5) D3 सकृत D14 [इ]व (for [ए]व) —(l 6) D7 G3 पपात भूमौ —(l 8) D7 तत्र्पेम स G3 तदा ससैन्य (sic) (for तत्र वत्ताद्र) —(l 11) D7 उपेत्य (for उत्पत्य) —(l 15) G2 [अ]द्विराम, K (ed) प्रपादि (for [अ]द्विजाद्रि) —(l 19) D7 भूमौ (for भूरि)]

—Then D7 8 11 G1 K (ed) cont; while Ñ1 B2 D13 L (ed) ins after 51 D3 6 9 T G1 3 M ins before 52

1290* अभिदुद्राव वेगेन गदां तस्य महात्मन ।

[D7 शोभि M1 2 -जगाह (for दुद्राव) G1 तम् G2 हर्दी (for गदां) D3 T1 महाबल D6 T2 3 G1 2 दुरात्मन (for महात्मन) Ñ1 B3 मन्यानाम्(Ñ1 °न्या)द्विपश्री D13 राक्षसेंद्रस्य सैन्य (for the post half)]

—Thereafter D13 L (ed) cont

1291* तदा चाक्षिप्य उद्धृत्य तामेव महतीं गदाम् ।

[Note hiatus between चाक्षिप्य and उद्धृत्य L (ed) आक्षिप्य ततो वीरः (for the prior half)]

52 B3 D5 om 52[ab] (for D5 cf v l 51) D3 6 9 T G1 2 M ins 1290* before 52 —[a]) M3 गृहीत्वा तां (by transp) D5 T1 महा (for गदां) Ś V3 B1 D1 2 4 8 12 गृहीत्वा तां (D1 स) गदां वीरो, Ñ1 तामेव तु गदां गृह्य, Ñ1 V1 2 B2 तामथा(V1 2 B2 °मेवा)दाय स गदां D12 प्रगृह्य रविर्तो ** (for °) Ś V3 B1 D1 2 4 12 विध्याय, Ñ1 D3 12 G3 व्याक्षिप्य (for आविध्य) B1 G (ed) सत सोय महात्मा च गदामादाय तां पुनः (G [ed] बलात्) —[c]) D12 महानीकं D6 T2 3 संक्रुद्धः स (T2 तु); L (ed) दुरात्मानं (for मत्तानीकं) D5 T1 M1 2 महात्मानं D3 12 G1 2 महात्मा स (G1 2 तु), G3 M1 2 °वेगो (for महापार्श्वं) Ś Ñ1 V3 B1 D1 2 4 8 12 15 महापार्श्वं महा(Ñ1 D4 12 दुरा)त्मानं(D5 °बाहुः; D7 °नाद्रे), Ñ1 V1 2 B2-4 समभिद्रु(V1 2 B4 °प्रे, B3 °दु)त्य वेगेन —[d]) D5 तलेनाभिजघान ह

53 [ab]) G1 च (for स) Ś Ñ1 V1 B1 3 D3 6 9 11 तया V3 तदा D5 भीम (for तया) G2 स्वकया (for स तया) D6 7 8 11 T2 3 G M1 2 भग्नो (for भिन्नो) Ñ1 V3 D1 15 स गदा(Ñ1 D1 तदा)भिहतो रक्षो (for °) Ś D8 11 निर्यात Ñ1 D1 3 निर्गात, Ñ2 V B2-4 D12 निर्धूत, B1 D4 निष्क्राथ; D6-7 9-11 T1 G विशीर्ण (for विकीर्ण) D2 स तेनाहतस्तेन महापार्श्वो पलीयसा —[c]) D5 नि पपात D2 महाबाहुः D1 11 G M तदा (M3 ततो) भग्नो (for महापार्श्वो) —[d]) Ś Ñ1 D1-4 8 12 शक्रो वं(D2 °र्ज्ज)ज्र सूदित, D4 पुत्र शरेण सूदित, D13 समरे शत्रुसूदित —After 53 D3 (l 1 only) 6-7 9 11 S ins

1292* विशीर्णनयने भूमौ गतसत्वे गतायुषि ।
पतित राक्षसे तस्मिन्विद्रुत राक्षस बलम् ।

[(l 1) D3 T3 G1 M1 2 विशीर्णे (for विशीर्ण)- D3 9-11 -नयनो D6 T2 3 -शने, M1 2 -दने (for -नयने) D3 9-11 गतसत्वे गतायुः (for the post half)]

—Then M3 B (ed) K (ed) (both eds within brackets) ins a passage relegated to App I (No 37)

54 [b]) Ñ2 V1 2 B2 4 राक्षसानां (for नैरृतानां) B1 मणमात्र (metr) D13 अंबुराशि (for मर्णवाभम्) —[c]) Ś D8 11 शुभ- Ñ V B D1 2 4-7 9 11 13 T1 2 G M त्यक्त (for त्यक्ता) Ñ1 B3 4 D1 3 7 जीवितार्थ D6 T2 3 जीवनार्थं (for जीवितार्थं) —[d]) D5 भीतार्णवमि (sic) (for भिन्नार्णव) Ñ1 D4 12 दुद्राव भीते हतनायके तदा(D4 तु) Ñ2 V1 2 B1 2 दुद्रुवे भीतं निहतप्रधानं B3 दुद्राव भीतं निहतप्रवीरं ※ Cm g (भिन्नार्णवसंनिकाशमिति क्रियाविशेषणम् ※

५९

स्वबलं व्यथितं दृष्ट्वा तुमुलं लोमहर्षणम् ।
भ्रातॄंश्च निहतान्दृष्ट्वा शक्रतुल्यपराक्रमान् ॥ १
पितृव्यौ चापि संदृश्य समरे संनिषूदितौ ।
महोदरमहापार्श्वौ भ्रातरौ राक्षसर्षभौ ॥ २
चुकोप च महातेजा ब्रह्मदत्तवरो युधि ।
अतिकायोऽद्रिसंकाशो देवदानवदर्पहा ॥ ३
स भास्करसहस्रस्य संघातमिव भास्वरम् ।
रथमास्थाय शक्रारिरभिदुद्राव वानरान् ॥ ४
स विस्फार्य महच्चापं किरीटी मृष्टकुण्डलः ।
नाम विश्रावयामास ननाद च महास्वनम् ॥ ५

G 6 51 5
B 6 71 5
L 6 52 10

Colophon —*Kāṇḍa name* Ś1 om N B D1 2 3 लङ्काकाण्ड —After Kāṇḍa name D1 12 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś B1 D4 11 त्रिशिर(Ś1 °रस, B2 °रो) महापार्श्ववध, Ñ1 D2 महोदरादि(D3 °दर)वध, Ñ2 V1 2 B3-4 कुमाराणां वध V3 D1 3 4 महाराक्षसवध, D5 देवांतक त्रिशिरामहोदरमहापार्श्ववध, D12 महोदरमहापार्श्वत्रिशिरसो द्याप्तकनरांतकानां वध —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 2 3 B1 D1 4 5 11 12 om Ś2 Ñ2 51 V2 50 B1 4 48 B2 44 D1 3 52 D6-7 10 11 T1 G M1 3 70 D2 47 T2 75 T3 77 M1 3 72 —After colophon G M1 3 4 conclude with श्रीरामाय नमः

59

1 a) D11 स बले N B1 4 D1 2 3 निहतं (for व्यथितं) —b) D1 S लोमहर्षणं Ś V3 B1 D1-3 4 5 12 बलि-समास(V3 B1 °-समर)मूर्धनि N V1 B2 4 D2 युद्धे रौ(B2 रो)महर्षण —c) Ś D1 2 3 चाभिहतान् N V1 B2-4 D11 त्रिशिरादि (for च निहतान्) Ś V1 B1 D1-4 5 12 सर्वान् V1 D11 पैतान् V2 V3 B1 4 चापि (for दृष्ट्वा)

2 a) Ś D1-3 5 12 निहतौ पैर (D3 दृष्ट्वा) N V1 2 B1-4 D1 2 3 11 T1 2 चापि संदृश्य V3 B1 निहतौ चाभ्य D4 च महावीरौ (for च पि संदृश्य) —b) Ś V3 B1 D1 3 4 5 12 समरस्थपराजितौ Ñ V1 2 3 B1 समरे नि(Ñ1 च)निषूदितौ B2 4 D11 M3 समरे नि(D11 M3 च)निषूदितौ D4 निहतौ रणमूर्धनि D6 T1 समरात निषूदितौ D3 11 T2 M3 समरे सन्निपा(T1 °पा)तितौ —G1 om 2cd —c) D2 3 11 T1 G1 3 M Ck t युद्धोन्मत्तं च मत्तं च —d) D1 1 L(ed) राक्षसन्द्र(D3 °द्रः L(ed) °रौ) D1 3 11 राक्षसोत्तमौ (for राक्षसर्षभौ)

3 a) Ś Ñ V3 B1 3 4 D1-4 5 12 (अ,थ V1 2 3 (अ,थ) G2 3 (for च) V3 महावीर्यो D6 °वाहुर (for °तेजा) —b) Ś D1 3 4 5 12 युधि V V3 B D1 3 4 5 T1 2 3 विधु (for युधि) D1 अतिकायो महाबल —c) Ś V3 B1 3 D1 3 4 5 महावीर्यो V V3 B1 4 D1 11 महाबलः (for °द्रिसंकाशो) D3 सहस्रदानवारि

4 b) V3 B3 D1 10 भासुर, V1 भानुमान्‌ D2 भासुरं, D11 भास्वर (for भास्वरम्) Ś V3 B1 D1 5 6 महा(V3 B1 °पा)र इव भास्व(D3 °सु)र (D1 राक्षस) —After 4cd Ś V3 B1 D1-3 5 12 ins while Ñ1 B1 (m) T3 ins after 4

1293* सूत मचोदयामास वाक्यं चेदमुवाच ह ।
निहतानामभावाना दृष्वस्त नगरस्य च ।
समग्रमद्यैवाद्भुतयाद्य हत्वा तौ रामलक्ष्मणौ ।
रघुवृषभौ हनिष्यामि मैथिलीफलपुष्पदम् ।
प्रसादात्स यस्य सुग्रीव सर्वे च हरियूथपाः । [5]
कथमोऽस्य हि तौ सूत भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
सूत हत इत सर्वे वा हनिष्यामि सयुगे ।
स इनो दास पोवेन रथमायियो भृशम् ।
नारयन्यमं सूर्णं राघवं प्रति अग्निवान् ।
सूत्वा तत्र शब्देन सरदीलितिविक्रम्य । [10]
सचचाल मही सर्वा प्रशशीविहगद्विजा ।

[(l 1) V3 B3 4 संदेशवाप्य D1-4 सेना° (for सेनां°) —V3 om l 2 —(l 2) T2 अभाक्षपाती (sic) (for अभावाना) —(l 3) V3 B3 संगम् वे D5 संमनत्ये D6 संवनान (for संगमाद्ये) V3 B1 T2 संगमानां B1 °मृ या; T2 °मुख्य)दमपूर्णं D11 समरे मनवाणु (for the prior half) —Ś D1 11 T2 om (hapl) B1 reads in marg l 4-6 —(l 4) D3 रघुरा V1 -युक्त V3 -वीर° (for युपम्) —(l 5) V3 B3 युद्धा B1 पर्णं (for सर्वे r) —(l 6) V1 om सौ सूत भ्रातरौ B3 न (for तौ) —(l 8) V1 V1 B1 D11 पोते (for पतन) —(l 9) Ś D2 13 मरदे मा V3 च रथं पूर्णं B2 D3 वक्षे पूर्ण(D3 नर्दं) L(ed) न धनुष्पूर्ण (for बल पूर्ण) —(l 10) V3 B1 पूरितम् T3 मारेन (for दुर्न) V3 B1 विदारम —(l 11) D3 -मर्दै (for -नीड) T2 -मृगिणा B3 म्रत मितमृगिणा (for the post half)]

—Ś V3 B1 D1 4 5 12 om 4cd —c) V3 V3 3 D1 11 भास्कर (for भास्वर) B1 युद्धाय (for रथमारुह्य) —d) Ñ V1 3 B1-4 D1 13 युद्धाय(L4 शक्र रन) हरियूथपान् —After 4 G1 ins 1294*

5 a) Ś Ñ V1 V3 B1 D1 3 4 5 युयुत्सुर्वै D1-11 महा चापं —b) V3 युद्धकुण्डलः D5 च कुण्डलः D11 इन्द्रकुण्डल

G 6.51.6 B 6.71.6 L 6.51.11

तेन सिंहप्रणादेन नामविश्रावणेन च ।
ज्याशब्देन च भीमेन त्रासयामास वानरान् ॥ ६
ते तस्य रूपमालोक्य यथा विष्णोस्त्रिविक्रमे ।
भयार्ता वानराः सर्वे विद्रवन्ति दिशो दश ॥ ७
तेऽतिकायं समासाद्य वानरा मूढचेतसः ।
शरण्यं शरणं जग्मुर्लक्ष्मणाग्रजमाहवे ॥ ८
ततोऽतिकायं काकुत्स्थो रथस्थं पर्वतोपमम् ।
ददर्श धन्विनं दूराद्गर्जन्तं कालमेघवत् ॥ ९

स तं दृष्ट्वा महात्मानं राघवस्तु सुविस्मितः ।
वानरान्सान्त्वयित्वा तु विभीषणमुवाच ह ॥ १०
कोऽसौ पर्वतसंकाशो धनुष्मान्हरिलोचनः ।
युक्ते हयसहस्रेण विशाले स्यन्दने स्थितः ॥ ११
य एष निशितैः शूलैः सुतीक्ष्णैः प्रासतोमरैः ।
अर्चिष्मद्भिर्वृतो भाति भूतैरिव महेश्वरः ॥ १२
कालजिह्वाप्रकाशाभिर्य एषोऽभिविराजते ।
आवृतो रथशक्तीभिर्विद्युद्भिरिव तोयदः ॥ १३

N1 किरीट च सकुंडल —c) Ś D8.12 विस्फारयामास, N V1.2 B3.4 D1.7.9–11.13 G1 सश्राव°, G3 सश्रावयस्तत्र (for विश्रावयामास) —d) B1 ननर्द च N2 V1.2 B2–4 जगर्ज च, D7 महास्वन (for महास्वनम्)

6 a) S विनादेन, D6.8 T2.3 निना° (for प्रणा°) —b) N B4 D1.6.13 सश्रावणेन B3 T2.3 G2.3 सश्रव°, D1 प्रश्रव°, D7 विश्राविते न, G1 विश्रव°, M5 सकल° (for विश्रावणेन) —c) B4 घोरेण (for भीमेन) —G1 damaged for d —d) Ñ1 D1.13 M6 वीर्यवान् (for वानरान्) —After 6, D6–7.9–11 S (G3 after 4) ins.:

1294* ते दृष्ट्वा देहमादाय कुम्भकर्णोऽयमुत्थितः ।
भयार्ता वानराः सर्वे संश्रयन्ते परस्परम् ।

[(l. 1) D9 ते दृष्ट्वा वर्धमान तं, T2.3 ते तस्य रूपमालोक्य (for the prior half) ※ Cv कुम्भकर्णोऽयमुत्थित इत्यत्र इतिशब्दो द्रष्टव्य ※ —(l. 2) D6 T2 इति भस्ता हरिगणा (for the prior half) T1 G2.3 संश्रयति Ct as above (for संश्रयन्ते) G3 ततस्तत (for परस्परम्) ※ Ct. परस्परं संश्रयन्त । रक्षकोपायमिति शेषः ※]

7 G3 transp. 7 and 8 —a) Ś V1 B1 D1.3.13 transp. तं and तस्य D13 चापम् (for रूपम्) N1 आलक्ष्य (for आलोक्य) D1.8 T1 G1 तस्य (G3 °स्य) रूप समालोक्य —b) N1 त्रिविक्रम —c) Ś V2 B1 D1.3.5.6.11.13 त्रस्ता, Ñ1 V2 B3.4 तत्र (for सर्वे) D6.7.9–11 T2.3 G2.3 M3.5 भयाद्गानरयूथा (D9.11 °योधा; M1 °मुख्या) स्त (T3 °स्तु) —d) Ś V1.2 B1 D1–4.9.11 द्रव (Ś1 वि) न्ति; N1 D13 विविद्रुवु, Ñ1 विनिन्द्रुस्ते, V3 B2–4 निविद्रुवुस्ते; G3 सधवते; Ct as in text (for विद्रवन्ति) N V B D1.3.13 G3 परस्पर, D6–7.9–11 T G1.2 M1.6 ततस्तत (for दिशो दश) ※ Ct. तं रूपमालोक्य तं इव वानरा इव विद्रवन्तीति सम्बन्धस्तु यनिर्वाह ※

8 V3 om. 8 G3 transp. 7 and 8 —a) Ś Ñ V3 B1 D1–4.9.13 अतिकाय —b) Ś V1 B1 D3.13 सर्व तं, D1.3 सर्वतो (for वानरा) Ñ V3 B2–4 त्रस्तचेतस; T3 मूढचेतसा —c) N V3 B2–4 D1.13 रामं पुरुषपुंगव (Ñ1 °संगमे).

10 a) Ś D3.8.12 तं तु, V2 B1 D1.3 तं स (by transp.) B2 transp. तं and दृष्ट्वा Ś V1.2 B1 D1–3.6.13 महाघोर, Ñ1 B3.4 D1.13 दुरात्मान; D6.9.11 T2.3 G1 °काय महा मान —d) D6 T1 M3 विसिस्मिये (for सुविस्मित) Ś N1 V3 B1 D1.3.6.12.13 राघवोऽथ (D4 °पि) विसिस्मिये (Ś1 D1.6.12 °स्म)ये, Ñ1 V2.3 B2.4 राघवो विस्मितोऽभवत् —c) Ś N1 V3 B2.3 D1–3.6–13 T2.3 G3 M3 च, M5 [अ]थ (for तु) —d) N1 V1 B3.4 अभाषत

11 a) Ś Ñ V B D1.4.6.12.13 [s]य (for ऽसौ) —b) N1 B2–4 D13 धनुष्मान् (for धनुष्मान्) D6 पिंगलोचन ※ Cm g t हरिलोचन सिंहदृष्टि ; so also Ck ※ —c) G3 damaged for ff. हयस D1.11 युक्तो; D6 T1 युक्त Ś1 D1–3.6.13 G1.2 हरि, N1 D6.13 वाजि; Ñ1 V1.2 B1.4 वाह, V3 B1 स्वर (for हय) B2 युक्तेनाथ —d) B2 विमाने, B1 D13 विशाल (for विशाले) D1 T1 विपुल स्यन्दने स्थित.

12 a) D6.7 T1 G3 M3 स एष, D6 T2.3 G1.2 क एष, D9 वपुषा (for य एष) G3 शर्वै (for शूलै) V1 B3.4 D1.13 च (N1 D1.13 स) शूलैरसितै कृतैर (V3 खड्गैर) —b) V V2 B2–4 D1.13 सुपक्षै (for सुतीक्ष्णै) D4 om., D7 T1 M1.3.5 प्रासमुद्गरै (for प्रासतोमरै) —For 12cd, Ś V1.2 B1 D1–3.6.13 subst.:

1295* शरै शूलै सितै खड्गैर्मुद्गरै सपरश्वधै ।

[V3 च शूलैसि (for शरै शूलै) Ś D6.13 च (for तु)]

—c) V3 D1–3 मार्चिष्मद्भिर् D13 सार्धपर्ण्डिर् (for अर्चिष्मद्भिर्) —G (ed.) om. 12d–13c

13 G (ed.) om. 13ab (cf. v.l. 12) V3 om. 13 —a) B3 कालानल; D1 (before corr., as in text) 4.13 T3 M3 कालजिह्व; M6 कालरूप D6 प्रकाशैश्च G1 प्रकाशीभिर् (for °शाभिर्) —b) Ñ V1.2 B2.3 D13 दृष्टो योध, B1 D1.4–7 G3 M1.6 य एषोऽपि (D6 °कोऽपि; M3 °षोऽपि), D1 यश्च स्फोटित (for य एषोऽभि), B1 दृष्टो योधः प्रकाशते —c) N V1.2 B2–4 D13 रथस्थो (for

धनूंषि चास्य सज्यानि हेमपृष्ठानि सर्वशः ।
शोभयन्ति रथश्रेष्ठं शक्रचापमिवाम्बरम् ॥ १४

क एष रक्षःशार्दूलो रणभूमिं विराजयन् ।
अभ्येति रथिनां श्रेष्ठो रथेनादित्यतेजसा ॥ १५

ध्वजशृङ्गप्रतिष्ठेन राहुणाभिविराजते ।
सूर्यरश्मिप्रभैर्बाणैर्दिशो दश विराजयन् ॥ १६

त्रिणतं मेघनिर्ह्रादं हेमपृष्ठमलंकृतम् ।
शतक्रतुधनुःप्रख्यं धनुश्चास्य विराजते ॥ १७

सध्वजः सपताकश्च सानुकर्षो महारथः ।
चतुःसादिसमायुक्तो मेघस्तनितनिस्वनः ॥ १८

विंशतिर्दश चाष्टौ च तूणीरा रथमास्थिताः ।
कार्मुकाणि च भीमानि ज्याश्च काञ्चनपिङ्गलाः ॥ १९

द्वौ च खड्गौ रथगतौ पार्श्वस्थौ पार्श्वशोभिनौ ।
चतुर्हस्तत्सरुचितौ व्यक्तहस्तदशायतौ ॥ २०

रक्तकण्ठगुणो धीरो महापर्वतसंनिभः ।
कालः कालमहावक्त्रो मेघस्थ इव भास्करः ॥ २१

G. 6. 51. 29
B. 6. 71. 22
L. 6. 52. 25

भानुवो) ❀ Cm g रथशक्तीभि रथस्थिताभि (Cg °ताभि शक्तिभि) ।, Ck t रथशक्तीभिरिति दीर्घश्छान्दस (Ct °र्घ आर्षं) ❀ —ᵈ) Ñ1 D13 सविद्युद् (for विद्युद्भिर्).

14 ᵃ) B3 प्र , D1 [स]दि (for [श]ख) Ś Ñ V B3.4 D1-11.13 T1 G1.2 सज्जानि, B1 सधानि (for सज्यानि) —ᵇ) V B3.4 D1-8 सवत (for °श) —ᶜ) B1 D13 शोभयते D4 शोभते रथश्रेष्ठ च —ᵈ) B1 D1.7 G2 M1.3 शक्रचाप Ś V1.3 B1 D1-4.8.13 इवाशुदे(B1 °द) (for इवाम्बरम्)

15 ᵃ) V2 D10.11 य , D9 स (for क) D5 G2 रक्ष शार्दूल , G3 रथिशार्दूलो Ś Ñ1 V3 B1 D1-4.6.12.13 कोय राक्षसशार्दूलो —ᵇ) D1 विराजते, D9 विदारयन् (for विराजयन्) N1 D13 रणभूमौ विराजते —V3 B1 om (hapl) 15ᶜ–16 D4 reads ᶜ in marg —ᶜ) Ñ1 V2 विचरन् , Ñ2 V1 B2.4 D4 चरते (for अभ्येति) Ñ1 रक्षसा, B3 धन्विना (for रथिना) D13 चचार नैर्ऋतश्रेष्ठो —ᵈ) Ś Ñ V1.2 B2-4 D1-4.8.13 G1 M1.2 वर्चसा (for तेजसा)

16 V3 B1 om 16 (cf v l 15) —ᵃ) Ñ1 ध्वज शीर्ष , D13 ध्वजशीर्षे (for ध्वजशृङ्ग) N2 V1.2 B2.4 D4 ध्वजन रथ(N2 B2.3 नर)शीपण —ᵇ) N V1.2 B2-4 D4.12 [ह]व, D5 T1 G2.3 M3 [स]वि (for [भ]भि) Ś विरा निता (sic), Ñ1 विराजति , B2 च शोभते (for विराजते) —ᶜ) V2 अर्कंरश्मि Ś D1.8.12 मुखैर्, D7.8 M2 निभैर्, D1 समैर् (for प्रभैर्) N2 V1 B2-4 अर्क रश्म्युग्रैर्बाणैर्

17 ᵃ) D6.9-11 T2.3 G2.3 M1.2 Ct त्रिनत, Cg as in text (for त्रिणत) M4 मेघसकाश Ś V3 D1-3.7.8.12 त्रिन(D1 त्रिदा, D2 स्तन)त मेघ(Ś D2 देव, D13 हेम)सह्रादि (D7 °नाद) , Ñ V1.2 B D13 त्रिशायत त्रि(B4 °वत्रि)प्रवर (B1 °प्रणत ; D13 °गुणत) , D4 मार्गश्रमेघसकाश —ᵇ) D9 देवपृष्ठम् , G3 मेघ° (for हेम°) D13 अनामय (for अलंकृतम्) G2 रथपृष्ठे प्रतिष्ठित —ᶜ) Ñ1 D6.13 शक्रतुल्य (for शतक्रतु) —For 17ᶜᵈ, Ś V3 B1 D1-4.8.12 subst

1296* इन्द्रस्येव धनुश्चास्य कार्मुकं भाति विश्रुत ।

[V3 B1 विश्रुत, D4 भासुर (for विश्रुत)]

18 Ś D8.12 om 18–19 —ᵇ) D5 (also) महाकर्षो, M5 सधनुष्को (for सानुकर्षो) B1 M1 महावक्त्र , —ᶜ) Ñ1 B4 D1.13 सर्वायुध , N2 V1.2 B2 पचसादि , V3 B1 D1-3 चापादि(V3 B1 °सि)भि (for चतु सादि) B2 पचमादित्यसयुक्तो ❀ Cr चतु सादिसमायुक्त चतु सादिभि समायुक्तम् ❀ —ᵈ) N2 V1.2 B D3.7 नि स्वन

19 Ś D8.12 om 19 (cf v l 18) —ᵃ) B1 D1.3 च द्वे, D13 च द्वौ (for चाष्टौ) D6 T2.3 विंशत्त्रिंशद्दशा(T2 °त्तथा)ष्टौ च —ᵇ) Ñ1 B4 D4 तूणा वै, Ñ2 V D10.11 M2.3 तूणाश्च , D4.7 G M1.4 तूणयोश्च (for तूणीरा) Ñ आश्रिता (for आस्थिता) B1 D1-3 तूणा रथवर स्थिता , D5 T1 तूणयोश्च च रथे स्थिता , D13 तूणा यस्य समाश्रिता ❀ Ct तूणा अस्येति छेद ❀ —ᵈ) B3 सथा (for ज्याश्च) Ñ2 V1.2 B2-4 भूषणा (for पिङ्गला) Ñ1 ज्याश्चैवातिविशीर्षणा , V3 B1 D1-4 गदाश्चोग्रप्रदर्शना , D13 हयाश्चैवाविशीर्षणा ❀ Cg कार्मुकाणि धनुर्भेदा इति न पौनरुक्त्यम् ❀

20 ᵃ) G1 M3 तु (for च) B4 D4 रथस्थौ तौ, D1.8-11 च पार्श्वस्थौ (for रथगतौ) —ᵇ) D7.9.10 महाघौ, D11 प्रदीप्तौ (for पार्श्वस्थौ) D1.5.7.10.11.13 T1 M3 Cm g t पार्श्व-शोभितौ, D4 °स्थितौ D6 °भेदिनौ (for °शोभिनौ) —ᶜ) N V1.2 B2-4 D13 हस्त दिव्यौ, D3.4 शरौ दिव्यौ, D5 T1 G3 M3 त्सरुयुतौ (for त्सरुचितौ) —ᵈ) Ñ2 D4 व्यक्त , D3 दश , M3 व्यस्त (for व्यक्त) D2 प्रमाणत , D5 M1.2 दशायुतौ (for दशायतौ) N2 B2 दशहस्तायतौ तथा , V1.2 B3.4 दशहस्तौ तथायतौ —For 20ᶜᵈ, Ś V3 B1 D1.2.3.12 subst

1297* चतुष्किष्कुत्सरू दिव्यौ दशहस्तौ प्रमाणत ।

[D13 चतुष्किष्कु D1 शरौ (for -त्सरू).]

21 ᵃ) Ñ1 D13 G2 M1.2 रक्तकण्ठे, D4 M3 रक्तकर्णा Ñ2 B2 D6.9.13 G2 M1.2.3 -गुणधरो, D1 T2.3 -गुणोपेतो

G. 6. 51. 21
B 6. 71. 23
L 6 51 27

काञ्चनाङ्गदनद्धाभ्यां भुजाभ्यामेष शोभते ।
शृङ्गाभ्यामिव तुङ्गाभ्यां हिमवान्पर्वतोत्तमः ॥ २२
कुण्डलाभ्यां तु यस्यैतद्भाति वक्त्रं शुभेक्षणम् ।
पुनर्वस्वन्तरगतं पूर्णबिम्बमिवैन्दवम् ॥ २३
आचक्ष्व मे महाबाहो त्वमेनं राक्षसोत्तमम् ।
यं दृष्ट्वा वानराः सर्वे भयार्ता विद्रुता दिशः ॥ २४
स पृष्टो राजपुत्रेण रामेणामिततेजसा ।
आचचक्षे महातेजा राघवाय विभीषणः ॥ २५
दशग्रीवो महातेजा राजा वैश्रवणानुजः ।
भीमकर्मा महोत्साहो रावणो राक्षसाधिपः ॥ २६
तस्यासीद्वीर्यवान्पुत्रो रावणप्रतिमो रणे ।
वृद्धसेवी श्रुतधरः सर्वास्त्रविदुषां वरः ॥ २७
अश्वपृष्ठे रथे नागे खड्गे धनुषि कर्षणे ।
भेदे सान्त्वे च दाने च नये मन्त्रे च संमतः ॥ २८
यस्य बाहुं समाश्रित्य लङ्का भवति निर्भया ।
तनयं धान्यमालिन्या अतिकायमिमं विदुः ॥ २९

(for गुणो धीरो) Ś N2 V B1.3 D1-3.4.12 रक्तमाल्याम्बरधरो, B4 रक्तस्कन्धो गुणवरो — b) Ñ1 B2.3 D4.12 मेघ (for महा) — c) N1 D4.13 क्रोध (for काल) B3 महारमो, D1 महावक्त्रो ✻ Cv कालमहावक्त्र । काल इव महावक्त्र ।, Crm कालमहावक्त्र कालस्येव महावक्त्र यस्य स तथोक्त ✻ — d) D2 घनस्थ (for मेघस्थ) Ś V1 B2 D1.3.4.12 मेघवक्त्र(V2 B1 °र्ण)मिवाम्बर, N V1 B3-4 मेघवक्त्र इवेश्वर (Ñ2 V1 °वोश्वर), V3 महामेघ इवाम्बर, D4 मेघवर्ण इवासुर, D13 मदरस्येव कन्दर

22 a) Ś बद्धाभ्यां (for नद्धाभ्यां) — b) D1 बाहुभ्याम्, D1 T2.3 G2.3 बाहुभ्याम् (for भुजाभ्याम्) Ñ1 B2.4 D1.2.4.6 एव, B3 अपि (for एष) — V3 om 22c-23b — c) Ś D1 अति, B2 D13 एव (for इव) Ś Ñ2 V1 B1 D1-4.6.12 T2 दीप्ताभ्यां, Ñ1 D6 T1 दीर्घाभ्यां V1 B3-4 D4.5 T2 G1.3 M5 दुर्गाभ्यां (for तुङ्गाभ्यां) — d) Ś B1.3 D2.4.6.12 G1 पर्वतो यथा, B3 इव पर्वत, D1.3 °तो महान्, D5 om, T1 °तोपम, M1.3 अचलोत्तम (for पर्वतोत्तम°)

23 V3 om 23ab (cf v 1 22) — a) Ś Ñ1 D2-4.12 M5 च यस्यैतद्, N2 V1.3 B3-4 च यस्यैव B1 च पश्यैतद्, D5.7 T3 तु तस्यैतद्, D9-11 उभाभ्यां वा G (cd) च पश्येद (for तु यस्यैतद्) D13 सकुण्डलाभ्यां यस्यैतद् — b) Ś D2.12 सुशोभन, D7.9-11 सुभीषण (for शुभेक्षणम्) — c) Ś D2.12 [अं]बरे यद्वद्, N1 D1.7.9-11 G M5 Ck t [अं]तर(D13 °रे)गत, Ñ2 V1.3 B3-4 °रस्थो हि, V2 B1 °रे भाति, D5-6 T2.3 M1.3 °र इव (for [अ]न्तरगत) D13 पुनर्विशान्तरगत — d) Ś V1 B1 D2.3.12 G1 भाति (V1 B1 G1 यथा) पूर्णो निशाकर, Ñ V1.3 B3.4 D4.13 M5 परिपूर्णो यथा शशी, D1.3.6.9-11 T2.3 G2.3 M1.3 पति(D6 T2.3 G2 प्रति)पूर्ण निशाकर

24 a) Ś D2.12 महान्क्रोध (for महाबाहो) — b) Ś Ñ V B D1-4.6.12.13 क्रोध(Ś D2.12 स्थितो) राक्षसपुंगव — d) V3 B1 विप्रद्रुद्रुवु°, D4 च दुद्रुवु दिशा (for विद्रुता दिश) D13 विद्रवंति सत्वरात

25 a) D3 सपृष्टो — b) Ñ2 D4.12 T2 M5 [अ]क्लिष्टकर्मणा, D6 T3 [अ]दित्यवर्चसा (for [अ]मिततेजसा) — c) G3 [ऽ]थ रामाय (for महातेजा) — d) B3 राघवे भयभीषण

26 a) M5 दशास्यो विंशतिभुजो — c) V2 B2 भीमरूपो (for °कर्मा) Ñ2 B3 G1 महाबाहो, D1 महाबाहु, D6 M5 महातेजा, D7.9-11 महात्मा हि (for महोत्साहो) — d) D7.9-11 G3 राक्षसेश्वर

27 a) Ś D2.3.4.12 [ए]व, V2 B1 D1 [ए]व D7 [अ]सौ, M5 [अ]य (for [आ]सीद्) N V1.3 B3-4 D4.13 तस्य पुत्रो ह्यसौ(Ñ1 D4.13 °यं वीरो — b) N1 D6.7.12 बली, V2 B1.4 D9-11 बले (for रणे) — c) N V B D4.6.9-11 M5 श्रुतिधर — d) N V1.3 B3-4 D4.13 सर्वशास्त्रविशारद, D6 T2 सर्वशस्त्रभृतां वर

28 a) N2 V1.3 B3-4 गजस्कंधे, D1 च पृष्ठे च, D6.11 नागपृष्ठ (for रथे नागे) Ñ1 D13 गजपृष्ठेश्वपृष्ठ च — b) Ś D2.3.12 कल्पते, V3 B2 D1.3 कंपने, D4.6 T2 चर्मणि M4 रक्षणे (for कर्षणे) N V1.3 B3-4 D4.13 रथे धनुषि चोत्तम ✻ Cm धनुषि कर्षणे इति । कृष्यते ऽनेनेति कर्षणं । पाशादि । तोमरभेदो वा ।, Ct cites Maheśvaratīrtha 'धनुषि कर्षणे' इति पाठे कृष्यतेऽनेनेति कर्षणं पाशादिरिति तीर्थ ✻ — D13 om 28cd — c) B2 D6 भेदप्रदाने Ś D2 प्रमाणे च, N2 V1 B3.4 प्रदानेषु V3 D1-4.13 प्रदाने च, B1 [ऽ]थ दाने च (for च दाने च) N1 B4 D4 भेदसाम (D4 °साम)प्रदानेषु, M1.3 भेदे दाने च सान्त्वे च — d) D1 नयमन्ते N V1.3 B3.4 D4 यथोत्तम (for च संमत)

29 a) N2 V1.3 B3-4 अस्य (for यस्य) V1 B2.3 D4.5.12 T2.3 G1 M1.3 बाहू (for बाहुं) — b) N V1.3 B3-4 D4.13 T1.3 G M वसति (for भवति) — For 29ab, Ś V1 B1 D1-3.4.12 subst while T3 ins after 29ab

1298* अस्य प्रभाव सुमहान्कथ्यते दशदानवै ।

— D13 om 29cd — c) N V1.3 B3-4 तनयो Ś V2.3 B1 D1-3.4.12 विद्धि मालिन्यास्, B2 धन°, D3.4 धाय°, G (ed) धन्य° (for धान्यमालिन्या) — d) Ś Ñ2 V2 B1 D1-3.4.12 त्व(Ñ1 ह्य)तिकायेति यं विदु°, N2 V1.3 B3-4 ह्य(V3 त्व)तिकाय इति श्रु(B3 स्मृ)त°, D4 ह्यतिकायो हि सविदु ।

एतेनाराधितो ब्रह्मा तपसा भावितात्मना ।
अस्त्राणि चाप्यवाप्तानि रिपवश्च पराजिताः ॥ ३०

सुरासुरैरवध्यत्वं दत्तमस्मै स्वयंभुवा ।
एतच्च कवचं दिव्यं रथश्चैषोऽर्कभास्वरः ॥ ३१

एतेन शतशो देवा दानवाश्च पराजिताः ।
रक्षितानि च रक्षांसि यक्षाश्चापि निषूदिताः ॥ ३२

वज्रं विष्टम्भितं येन बाणैरिन्द्रस्य धीमतः ।
पाशः सलिलराजस्य युद्धे प्रतिहतस्तथा ॥ ३३

एषोऽतिकायो बलवान्राक्षसानामथर्षभः ।
रावणस्य सुतो धीमान्देवदानवदर्पहा ॥ ३४

तदस्मिन्क्रियतां यत्नः क्षिप्रं पुरुषपुंगव ।
पुरा वानरसैन्यानि क्षयं नयति सायकैः ॥ ३५

ततोऽतिकायो बलवान्प्रविश्य हरिवाहिनीम् ।
विस्फारयामास धनुर्ननाद च पुनः पुनः ॥ ३६

तं भीमवपुषं दृष्ट्वा रथस्थं रथिनां वरम् ।
अभिपेतुर्महात्मानो ये प्रधानाः प्लवंगमाः ॥ ३७

कुमुदो द्विविदो मैन्दो नीलः शरभ एव च ।
पादपैर्गिरिशृङ्गैश्च युगपत्समभिद्रवन् ॥ ३८

तेषां वृक्षांश्च शैलांश्च शरैः काञ्चनभूषणैः ।
अतिकायो महातेजाश्चिच्छेदास्त्रविदां वरः ॥ ३९

तांश्चैव सर्वान्स हरीञ्शरैः सर्वायसैर्बली ।
विव्याधाभिमुखः संख्ये भीमकायो निशाचरः ॥ ४०

G 6. 51. 30
B. 6. 71. 41
L. 6. 52. 45

---

30 ^{a}) Ś V2.3 D1-3.6.13 अनेन (for एतेन) —^{b}) D4 तपसा जितात्मना —^{c}) Ñ2 B3 शस्त्राणि. Ś V2 B1 D3.4.13 [अ]स्य दत्तानि, D1 [अ]स्य दिव्यानि, D12 (with hiatus) [अ]स्य भार्याणि, T2 [अ]प्यवार्याणि (for [अ]प्यवाप्तानि) D5 अस्य चास्त्राणि दत्तानि —^{d}) Ś V1.3 B1 D1-4.6.13 रिपूणां च पराजये (D1 पुरा च)

31 Ñ1 D13 transp $31-32^{ab}$ and $32^{cd}-33$ —^{a}) Ñ2 V1.2 B2.4 सुरासुरेभ्यो —^{b}) Ś Ñ V1.2 B2-4 D2.3.4.11.13 अस्य, V3 B1 चास्य, D4 चापि, M3 अस्मै (for अस्मै) M5 अस्मै दत्त (by transp.) —^{d}) Ś D1-3.5.13 T2.3 [ए]वैष, D5.9 G M3 [ए]व सु, D7 [ए]ष सु, D10.11 M1.2 रवि, M4 [ए]षोल्क (for [ए]षोऽर्क) D3 भास्कर (for भास्वर) N V1.2 B2-4 D13 रथश्चैव (Ñ V2 °व) हिरण्मय, V3 B1 D4 रथ चैव सुभास्वर (B1 हिरण्मय)

32 Ñ1 D13 transp $31-32^{ab}$ and $32^{cd}-33$ —^{a}) D1.3 अनेन (for एतेन) —^{b}) D3 मानवाश्च (for दानवाश्च) —Ś1 M3 om. (hapl.?) 32^{cd} —^{c}) D4 सर्वे रक्षांसि (hypm.) —^{d}) Ś1 D1.13 युधि निर्जिताः, N V1.2 B D1-4.13 युधि सूदिताः, D6 T2 [ए]व निषूदिताः (for [अ]पि निषूदिताः)

33 Ñ1 D13 transp $31-32^{ab}$ and $32^{cd}-33$ —^{a}) B4 विजृम्भितं, D6 निष्कम्भितं, T2.3 च स्तम्भितं, G3 विष्कम्भिता (sic), Cg as in text (for विष्टम्भितं) Ś N V B D1-4.13.13 बाणौ, D5 T1 तेन (for येन) —^{b}) Ś V3 B1 D1-3.5.13 रणे (V3 B1 युद्धे) चेन्द्रस्य, Ñ V1.2 B2.4 D13 रणे शक्रस्य (for बाणैरिन्द्रस्य) B3 शुष्यत, D6.7.9-11 धीमता —^{d}) M1 रणे (for युद्धे) Ś V3 B1 D1-4.5.13 पुरा, N1 D7 G2.3 M5 तदा (for तथा)

34 ^{b}) Ś N2 V1 B2.3 D2.3.4.13 महाबल, M1 V1.2 B1.4 D1.13 महाबल, D1 महाबल, M1.2 रथर्षभ, M6 बलर्षभ (for अथर्षभ) ❀ Cg राक्षसानामथर्षभ इत्यत्राथ शब्द काकवत् ❀ —^{c}) D7.9-11 G1 M6 स रावण (for रावणस्य) —D2 om. from धीमान् up to ऽतिकायो in 36^a V3 B1 वीरो, M6 श्रीमान् (for धीमान्)

35 D2 om. 35 (cf. v.l. 34) —^{a}) Ñ1 D4.13 तदत्र, V2.3 B1.4 G2.3 एतस्मिन्, D1 M5 तदस्मै (for तदस्मिन्) —^{b}) Ś प्लवगपुंगवै, V3 B1 पुरुषर्षभ (for पुरुषपुंगव) —^{c}) Ñ2 V1.2 B2.4 D13 एव (for पुरा) —^{d}) D1 T1 क्षिप्रं (for क्षयं) Ñ V1 B2-4 नेष्यति (for नयति)

36 D3 om. up to ऽतिकायो in 36^a (cf. v.l. 34) —^{c}) Ś D4.13 धनुर्विस्फारयामास —^{d}) Ñ V2 B2-4 G2 मुहुर्मुहुः (for पुनः पुनः) D4 नादाम्श्च मुहुर्मुहुः

37 ^{a}) Ś D4.13 पौरुषं, G3 पुरुषं, L (ed.) दर्शनं (for वपुषं) —^{c}) D5 T1 नगधरा (for महात्मानो) D13 अभ्यद्रवन्महात्मान —^{d}) D6.7.9-11 T1 G M3.4 वनौकस (for प्लवंगमाः) Ś V3 B1 D1-3.5.6.10.13 प्रधाना ये वनौकसः

38 ^{a}) Ś द्विविदः कुमुदो, V3 B1 D1.3.6.13 द्विविदः कुमुदो (by transp.) B3 अंगदः कुमुदो —^{d}) Ś N2 V1.2 B2.4 D1-3.5.13 समुपाद्रवन्, V3 B1 प्लवगर्षभाः, D13 corrupt (for समभिद्रवन्) ❀ Cg समभिद्रवन् आगमशासनस्यानित्यत्वादडभाव आर्षो वा, so also Cm k t ❀

39 ^{a}) Ñ B2-4 D13 शिलाश्चैव (for च शैलांश्च) —^{b}) Ś D3.4.13 कनकभूषितैः, N V B D2.3.6.10.11.13 कनकभूषणैः (for काञ्चनभूषणैः) —^{c}) Ś V3 B1 D1-3.5.13 [अ]प्यतितेजस्वी (for महातेजाश्) —^{d}) V3 [अ]स्त्रविशारदः, D6.9.13 T3 °भृतां वरः (for °विदां वरः)

40 ^{a}) M1.2 [अ]पि (for [ए]व) V3 B1 प्लवगान् (for स हरीन्) Ś D3.13 तान्समस्तानपि हरीन्, Ñ1 D4.13

G 6 51 40
B 6 71 42
L 6 52 46

तेऽर्दिता बाणवर्षेण भिन्नगात्राः प्लवंगमाः ।
न सेहुरतिकायस्य प्रतिकर्तुं महारणे ॥ ४१

तत्सैन्यं हरिवीराणां त्रासयामास राक्षसः ।
मृगयूथमिव क्रुद्धो हरिर्यौवनमास्थितः ॥ ४२

स राक्षसेन्द्रो हरिसैन्यमध्ये
नायुध्यमानं निजघान कंचित् ।
उपेत्य रामं स धनुःकलापी
सगर्वितं वाक्यमिदं बभाषे ॥ ४३

रथे स्थितोऽहं शरचापपाणि-
र्न प्राकृतं कंचन योधयामि ।
यस्यास्ति शक्तिर्व्यवसाययुक्ता
ददातु मे क्षिप्रमिहाद्य युद्धम् ॥ ४४

तत्तस्य वाक्यं ब्रुवतो निशम्य
चुकोप सौमित्रिरमित्रहन्ता ।
अमृष्यमाणश्च समुत्पपात
जग्राह चापं च ततः स्मयित्वा ॥ ४५

क्रुद्धः सौमित्रिरुत्पत्य तूणादाक्षिप्य सायकम् ।
पुरस्तादतिकायस्य विचकर्ष महद्धनुः ॥ ४६

पूरयन्स महीं शैलानाकाशं सागरं दिशः ।
ज्याशब्दो लक्ष्मणस्योग्रस्त्रासयन्रजनीचरान् ॥ ४७

ताश्चैव तु हरीन्सर्वान् D5 ताश्च सर्वांश्च स हरीन्, G3 स तांश्चैव हरी(?)न्सवान्, M5 तांश्च सवा-हरींश्चैव —ᵇ) D3 स घायसैर् (for सर्वांपतद्) D4 प्रविश्य हरिवाहिनीं —V3 om 40ᶜᵈ —ᶜ) T1 वीयाद् (for विन्याध) Ś Ñ3 V1 2 B D1 2 3 11 G1 [अ]भिमुखान्, Ñ1 D13 M6 [अ]भिमुख, Cg as in text (for [अ]भिमुख) —ᵈ) Ś B1 D2-4 8 11 भीमकर्मा (for °कायो) B3 D3 7 9 11 T1 G1 2 M1 2 3 विशारद, D6 महासुर (for निशाचर)

41 T1 damaged for ᵃ (except तर्दिं) —ᵃ) G3 र्दिता B3 सेदिता शरवर्षेण —ᵇ) D1 भिन्नवक्त्रा, D6 T2.3 भग्नदेहा, G1 M3 भग्नगात्रा (for भिन्नगात्रा) D7 9-12 पराजिता (for प्लवंगमा) —ᵈ) V3 युद्ध स्थातुं (for प्रतिकर्तुं) N V B1 4 D1 7 9 11 12 M1 4 महाहवे (for °रणे) Ś B1 D2 4 11 12 पुरतः स्थातुमाहवे

42 ᵃ) D13 तु हरीणां च, G3 हरीणां रथो (unmetric) (for हरिवीराणां) —ᵇ) Ñ1 V3 B1 D13 नाशं (D13 दास)-यामास V1 2 राक्षसि : G3 वीयवान् (for राक्षस) —ᶜ) M3 गजयूथम् —ᵈ) S D4 13 हर्यक्षो वनदर्पित : N V1 2 B2-4 D1 11 केसरी बल (V1 2 B3 °वन)दर्पित : V3 B1 D1-3 7 9 11 T1 G1 2 M1 3 हरर्यौवनदर्पित, D3 T3 हर्यक्षो वनमाश्रित

43 ᵃ) N1 V1 2 B4 D1 7 9-11 13 G1 न्यूथ (for सैन्य) —ᵇ) Ś D4 11 नायुध्यमानं : Ñ3 D2 (both with hiatus) वायु° : D1 4 G3 नायुध्यमानान् : D3 °मानं (for नायुध्यमानं) Ś N1 D1 2.4 11 न जघान D4 च ज°, h(ed) जि° (for निजघान) N1 D13 M3 किंचित् : Ñ3 V3 D6 G3 कश्चित् : B1 D1 4 G3 कांश्चित् : Ct as in text (for कंचित्) —ᶜ) Ñ1 V1 2 B1 4 D4 13 समेत्य V2 V3 B1 D5-11 ययावथ: T1 आदिश्य (for उपेत्य) Ś N V3 B1 D1 2.4 11 च (Ñ3 स) महाधनुष्मान् : V1 3 B2-4 D1 10 महाधनुष्मान् : T3 स धनुष्कलापी G2 स धनुष्कलापी (for स धनुःकलापी) —ᵈ) Ś D4 सुगर्वितं —T1 damaged from दं up to रथे in 44ᵃ ⊛ Cv समवा सगर्वम् ⊛

44 T1 damaged up to रथे in ᵃ (cf v l 43) —ᵃ) Ś N1 B1 D2-4 8 11 13 स्थित: N3 V1 2 B3 4 तृप, V3 अस : B2 एक, T2.3 स्थ, G3 रथ (for रथ) —ᵇ) T3 प्राविश (for प्राकृत) N1 G2 3 M2 कार्चन —ᶜ) Ñ3 D13 यः यस्य, D4 यस्ताय D1 T1 M3 यश्वास्ति M1 2 यस्यास्य (for यस्यास्ति) D3 T3 M3 कश्चिद् M2 शुद्धिर् (for शक्तिर्) V3 B3 D3 5-11 T1 2 व्यवसाययुक्तो, D6 भवतां स वीरम् : M3 °युक्तो (for व्यवसाययुक्ता) G3 यस्यास्ति वीर्यं व्यवसाय युक्त —ᵈ) D6 ह्यस्याखि त Ś N1 D2 4 11 13 शीघ्रम् (for क्षिप्रम्) Ñ1 V1 2 B2 4 स मे यच्छतिह युद्धमध्ये (B2 °ध) V3 B3 ददातु मे युद्धमिहा(V3 °द्या)द्य वीर्यं D6 भवानु युद्धाय ददातु मे मा, D13 ददातु क्षिप्र मिहतोऽपि युद्धं

45 ᵃ) D1 2 अमृष्यमाणस्य B1 स तम् : B1 स समं (for च समं) —ᵈ) D2 स: D13 तु (for च) D3 T3 तदा (for तत) N3 V3 B2 4 हसित्वा: V1 D3 प्रहस्य: B3 [S]धसिद्धो (for स्मयित्वा) Ś V3 B1 D2 4 11 जग्राह चापं च तत: प्रहस्य(D3 °गृह्य) ⊛ Cm g t स्मयित्वा अनादरात् "स्मिङ् ईषद्धसने" इति धातु (Ct °रे : इस्वार्थे) ⊛ —*After 45 N2 (ᵃᵇ in m) B3 D13 read 57 for the* first time repeating it in its proper place

46 Ś V3 B1 D2-4.8 11 om 46ᵃᵇ —ᵃ) Ñ V1 2 B2-4 तत (for क्रुद्ध) —ᵇ) N1 B3 तूणाद् (for तूणाद) Ñ1 V1 2 B2-4 D3 चापिता (for सायकम्) —For 46ᵃᵇ, D13 subst

1299* ततः स सौमित्रिरपेत्य तूणा
क्षिप्य चाप प्रवीरहस्तात्

—ᶜ) Ś V3 B1 D2-4 8 11 चातिकायस्य —ᵈ) D1 महाधनुः (for महद्धनुः) —For 46ᶜᵈ, Ñ1 D13 subst.

1300* मतिकायमवज्ञाय धनुर्विस्फार्य वीर्यवान् ।

—After 46 N V1 B2 4 D13 (Ñ1 D13 after 1300*) read 1301*, while V3 B1 ins 1302*

47 ᵃ) D1-11 महीं सवाम् : D13 महाशैलान् : M2

सौमित्रेश्चापनिर्घोषं श्रुत्वा प्रतिभयं तदा ।
विसिष्मिये महातेजा राक्षसेन्द्रात्मजो बली ॥ ४८

अथातिकायः कुपितो दृष्ट्वा लक्ष्मणमुत्थितम् ।
आदाय निशितं बाणमिदं वचनमब्रवीत् ॥ ४९

बालस्त्वमसि सौमित्रे विक्रमेष्वविचक्षणः ।
गच्छ किं कालसदृशं मां योधयितुमिच्छसि ॥ ५०

न हि मद्बाहुसृष्टानामस्त्राणां हिमवानपि ।
सोढुमुत्सहते वेगमन्तरिक्षमथो मही ॥ ५१

सुखप्रसुप्तं कालाग्निं प्रबोधयितुमिच्छसि ।
न्यस्य चापं निवर्तस्व मा प्राणाञ्जहि मद्गतः ॥ ५२

अथ वा त्वं प्रतिष्टब्धो न निवर्तितुमिच्छसि ।
तिष्ठ प्राणान्परित्यज्य गमिष्यसि यमक्षयम् ॥ ५३

पश्य मे निशितान्बाणानरिदर्पनिषूदनान् ।
ईश्वरायुधसंकाशांस्तप्तकाञ्चनभूषणान् ॥ ५४

G 6. 51. 52
B 6. 71. 55
L 6. 52. 58

महाशैलान् (for मही शैलान्) Ś N V B D2-4 8 12 पूरयित्वा (N1 °यत) महाशैलान् (Ś Ñ1 D8 12 °शैलम्, B3 °सन्नम्) D1 पूरयन्महतीं शैलान् —ᵈ) G (ed) घोषेण (for आकाश) Ś N1 B3 4 D6 8 12 T2 3 G3 साग रान्, V3 B1 गगन (for सागर) —D4 om 47ᶜᵈ B3 reads 47ᶜᵈ in marg —ᶜ) V1 दधाप्रन्द Ś D7 8 12 T3 G2 [अ]म्रे, V1 [त]चेस् (for [त]प्रस्) —ᵈ) Ś D8 12 त्रासयन्नुजीविन, V1 D3 T3 M1 2 त्रासयामास राक्षसान् —For 47ᶜᵈ Ñ V2 B 4 D13 subst and read after 46 (N1 D13 after 1300*) while V1 B3 ins after 46

1301* त्रास प्रचरम् रक्षांसि ज्याघोषेण महात्मन ।

[N1 D13 त्रासयामास N2 त्रास नगुङ V1 * * प्रजग्मू Ñ1 महामना (for महात्मन)]

—After 47, D4 ins

1302* सोदयित्वा नरानीकं ययौ मत्त इव द्विपम् ।

48 ᵃ) Ś V3 B1 2 D8 धनुषो घोरं, N3 V1 2 B3 4 D3 8 12 धनुषो घोष (for चापनिर्घोष) N1 D1 13 स सौमित्रयं (D13 °त्रिय) नुघाय —ᵇ) D4 भयकर (for भय तदा) —ᶜ) Ś B1 D3 6 8 9 12 13 T1 2 M3 5 विसिष्मिये Ñ2 V1 2 B3-4 स विस्मितो, D1 2 5 7 8 11 T3 G1 2 विसिस्मये (for विसिष्मिये) —ᵈ) Ś D1-3 8 10 M5 सुतो बली, N1 D13 [आ] मनो रणे, Ñ2 V1 2 B2 4 सुतोभवत्, D7 T3 G2 [आ] त्मजस्तदा (for [आ] त्मजो बली) V3 B1 राक्षसेंद्रस्तदा बली D4 राक्षसेंद्रो महारणे

49 ᵃ) N2 V1 2 B2 4 M1 2 ततो, B1 तथा B3 D7 9-11 तदा (for अथ) N1 D1 13 अतिकाय प्रकुपितो —ᵇ) Ś V3 B1 D3 8 12 T3 मत्रत, N1 D3 8 13 आस्थित N3 M3 उत्तम, V1 2 B3 4 उद्यत (for उत्थितम्) —ᶜ) D3 निशित (for निशित) N1 D4 13 आदाय निशितान्बाणान् —ᵈ) M3 चैव जगौ (for वचनम्)

50 ᵇ) D1 समरेषु (for विक्रमेषु) Ś1 D12 विचक्षण, B1 विलक्षण (for [अ]विचक्षण) N V3 B3 4 D1 13 (with hiatus) अज्ञा(N1 B2 4 D4 13 °ना)सवलविक्रम —B1 reads 50ᶜᵈ in marg —ᶜ) Ñ1 D1 13 कालपाश मा (D4 च), D1 6 9-11 M5 °सकाश (for °सदृश) —ᵈ) Ñ1 D13 G1 त्व, D1 मा, D8 स (for मां) —After 50, B4 reads 52ᶜ-53ᵇ

51 Ś D1 8 12 om (hapl) 51ᵇ-52ᵇ —ᵃ) Ñ1 महाण, D13 मच्चाप Ñ1 V1 2 B3 4 D13 मुक्ताना, (for सृष्टानाम्) —ᵇ) Ñ V B D3 8 13 शराणां, D1 6 7 9 11 G1 2 बाणाना (for अस्त्राणां) Ñ2 हिमवानिव, V3 B1 D7 8 नलपर्वता, D1 T2 3 मधवानपि (for हिमवानपि) —ᶜ) B3 प्रसहते (for उत्सहते) —ᵈ) Ñ1 दिशोपि वा, V1 2 B2 धरापि वा, G2 अथो दिति (corrupt) (for अथो मही) Ñ2 B2 G (ed) अंतरिक्षचरोपि वा (G [ed] रैं), V3 B1 अतरि (B1 °री) क्षगतो मही, B4 D13 अतरीक्ष धरा (D13 दिशो) पि वा

52 Ś D4 8 12 om 52ᵃᵇ (cf v l 51) —ᵃ) Ñ1 सुप्त तु (for प्रसुप्त) D1 सुखसुप्त भुजग हि —ᵇ) V3 D7 9-11 वि, D3 8 किं, D6 T1 G1 M3 नि (for प्र) Ñ V1 2 B1 4 D1 13 न बोधयि (Ñ2 V2 B2 संबोधि) तुमर्हसि —B4 reads 52ᶜ-53ᵇ after 50 —ᶜ) D3 त्यक्त्वा (for न्यस्य) —D5 om 52ᵈ-53ᵃ —ᵈ) D1 7 10 11 प्राणान्, D3 प्राणास्त्व, D6 प्राणान्स, T3 न प्राणान्, M1 5 मा प्राण, L (ed) मा प्राणैस् (for मा प्राणान्) —D1 om from ञ्जहि up to तिष्ठ प्राणा in 53ᶜ Ś V3 B1 D3 8 12 त्व विमोक्ष्यसे, N1 D4 13 त्यक्ष्यसे हत, N2 V1 2 B2 4 त्व परित्यज (for जहि मद्गत)

53 D1 om up to तिष्ठ प्राणा in 53ᶜ D6 om 53ᵃ (for both cf v l 52) B4 reads 52ᶜ-53ᵇ after 50 —ᵃ) Ś N V1 2 B D3 8 12 13 T1 G Cr प्रति (D4 परि) ष्टभाद् V3 प्रतिष्ठस्व D4 परिस्त्रस्तो, D6 परिस्तभान्, D10 11 M1 2 Ch, C °स्तब्धो, T3 प्रविष्टब्धो, M5 प्रतिविभो, Cm g as in text (for प्रतिष्टब्धो) —ᵇ) B3 विवर्तयितुम्, D8 मा * * प्राप्तुम् (न निवर्तितुम्) —ᵈ) N1 D4 गमिष्यसि D1 G1 यमालय (for यमक्षयम्)

54 ᵃ) D4 निहितान् (for निशितान्) —ᵇ) N2 V1 2 B2-4 D4 9-11 13 रिपु, M5 इन्द्र (for अरि) Ś1 N1 V1 2 B1 4 D3 8 12 विनाशनान्, Ś2 विनाशितान्, N3 B1 विनाशकान्, D1 निकृतनान् D4 निषूदितान् (for

G 6 51 53
B 6 71 56
L 6 52 59

एष ते सर्पसंकाशो बाणः पास्यति शोणितम् ।
मृगराज इव क्रुद्धो नागराजस्य शोणितम् ॥ ५५

श्रुत्वातिरायस्य वचः सरोषं
सगर्वितं संयति राजपुत्रः ।
स सत्रुकोपातिबलो बृहच्छ्री-
रुवाच वाक्यं च ततो महार्थम् ॥ ५६

न वाक्यमात्रेण भवान्प्रधानो
न कत्थनात्सत्पुरुषा भवन्ति ।
मयि स्थिते धन्विनि बाणपाणौ
निदर्शयस्वात्मबलं दुरात्मन् ॥ ५७

कर्मणा सूचयात्मानं न विकत्थितुमर्हसि ।
पौरुषेण तु यो युक्तः स तु शूर इति स्मृतः ॥ ५८

निषूदनात्) —V3 om 51[cd] —[c]) D13 -चूर्णाश्च (for सकाशात्) —[d]) Ś1 D1 6 भूमिजात्, B1 सनिभात् (for मृण्मयात्) —After 54 Ś B1 3 (m) D2 3 8 ins

1303* सितपीतामलस्त्रीक्ष्णो मुक्ताविद्रुमभूषण ।

55 [ab]) D1 ते (for ते) Ś V3 B1 D2 3 6 सूर्यसंकाशो N2 B2 4 सर्पसदृशो D1 दृप° (for सर्पसंकाशो) B1 भूमि (for बाण) D13 एतैर्निशितसंकाशः पास्यति शोणितं मृधे —After 53[ab] N2 V1 3 B1 4 ins while N1 D13 ins after 55 whereas D4 subst for 55[cd]

1304* निदाघे रश्मिविस्तीर्णैरादित्य सलिलं यथा ।

[N1 D2 13 निन्ये D13 -रश्मिविस्तीर्णैः (for °मिस्तीर्णैः) Ñ1 D13 आपिबेत यथा जनः (D14 जगत्य) (for the post half)]

—[c]) N1 D1 मृगराडिव सक्रुद्धो —[d]) N2 B1 बाण पास्यति B1 3 6 नागपोतस्य (for नागराजस्य) —After 55 Ś N2 V B D1 3 8 12 ins while N1 D2 13 cont after 1304*

1305* यद्यपि त्वा हनिष्यामि का मे कीर्तिर्भविष्यति ।
अजातवीर्यं बालं च व्यायतस्य त्रिदशालये ।
कामस्तु यदि ते मोहान्मां योधयितुमाहवे ।
मत्ताद्वृक्षात्स्वस्थानात्ततस्त्वं त्यक्ष्यसि जीवितम् ।

[D2 om l 1 —(l 1) Ś V3 B1 D2 4.8.13 हनिष्यामि (for हनिष्ये मि) Ś1 V3 B3 D2-4 न मे Ś2 D8 12 न ते (for का मे) —D1 om l 2 —(l 2) N2 अजातवीर्यं V B1 3 बाल न B3 बालस्य (for बालं च) N1 अजातबलवीर्य च D1 जगत्कीर्तिमनाल न (for the prior half) D1 13 रणात च Ś D2 13 त्रिदशालये (for त्रिदशालये) —(l 3) Ś D2 13 कामात् N1 D1 4 13 काम तु B4 काम ते Ś D2 13 वा मोहात् Ñ B1 4 D1 13 ते मायो B4 वा कामे (for ते मोहात्) Ñ1 B2 यापयितुम्, N2 B4 योधयितुम्, Ś D2 13 त्वाहवे (for माहवे) —(l 4) Ś D2 13 विशिखैस्त्व B1 सुदुर्लभम् N B1-4 तव त्वं त्यक्ता प्राणान् V1 3 त्वत्तः सर्वतः प्राण D1 मुक्त बाणानन्तरं D13 सत्कुलो निरीक्ष्य (for the prior half) Ñ1 विशुन् (for तत्त्व)]

—After 55 D8-10 12 Ś (D3 T1 repeat after 1311*) ins

1306* इत्येवमुक्तः सक्रुद्धः शरं धनुषि सदधे ।

[D2 3 T1 (D6 T1 [second time]) G1 3 M1 2 3 शराग्र्य (for शर)]

56 [a]) N1 D4 समरे V3 V1 3 B2-4 सुघोर (for सरोष) —After 56 D11 repeats [ac] —[b]) Ś B2 D6 सुगर्वितं N1 D4 तदा भृश D13 समर्थित (for सगर्वितं) B4 संप्रति (for संयति) —[c]) N V1 3 B2 4 न (for स) B2 [अ]तिवीरो D13 °बल (for °बलो) D1 स(with hiatus D12 second time) मनस्वी (for बृहच्छ्रीर्) —[d]) B3 स M1 तु (for च) N V1 3 B2 4 D2 13 G1 M1 2 महात्मा D2 13 मनस्वी (for महार्थम्) —For 56[cd] Ś V3 B1 D2 3 8 12 subst

1307* न चैव चुक्षोभ बले प्रतापवान्
प्रोवाच चैनं स ततो महात्मा ।

[(l 1) Ś D2 13 बली (for बले) —(l 2) V3 चैव V3 B1 तु न (for ततो)]

While D1 subst for 56[cd]

1308* उवाच सौमित्रिरिहाहसमो
वाक्योपपन्नं च शुभं च वाक्यम् ।

57 N1 ([ab] in m) B1 D13 read 57 after 45 repeating it here —[ab]) N V B2-4 D1 13 भवति शूरा (for भवान्प्रधानो) D1 न कत्थमाना, D4 न कत्थना D5 विकत्थना D6 T2 M3 विकत्थनात् (for न कत्थनात्) N1 D2 13 (Ñ1 D13 second time) किं कथ्यसे प्राकृतवत् मया (for [b]) N1 B1 D13 (all second time) रणे न गच्छति वृथा हि (D13 °धावति) शूराः किं गर्जसे प्राकृतवत्तथैव —[c]) D1 G1 समक्ष (for धन्विनि) Ñ1 (second time) B1 (first time) G1 चापपाणौ, D4 बाणपाणे (for बाणपाणौ) D4 मयि स्थित धाविनि बाणपाणौ —[d]) Ś Ñ1 D2 D2 3.13 (N1 B1 D13 [all first time]) प्रदर्शयस्व Ñ V1 3 B2-4 D2 4-11 13 (Ñ1 B1 D13 [second time]) T M1 3 निदर्शयस्व, K (ed) निदर्शय स्व, L (ed) विदर्शय स्व (for निदर्शयस्व) B1 D1 [म]द (for [आ]त्म) N1 D 3 (second time) यथावत् (for दुरात्मन्)

58 [a]) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 T3 दृ चेव (for सूचय) —[b]) D13 कथयितुम् (for विकत्थितुम्) —[c]) Ś N1 V1 B D1 4 8 13 हि D6 च (for तु) D6 संयुक्त

सर्वायुधसमायुक्तो धन्वी त्वं रथमास्थितः ।
शरैर्वा यदि वाप्यस्त्रैर्दर्शयस्व पराक्रमम् ॥ ५९

ततः शिरस्ते निशितैः पातयिष्याम्यहं शरैः ।
मारुतः कालसंपक्वं वृन्तात्तालफलं यथा ॥ ६०

अद्य ते मामका बाणास्तप्तकाञ्चनभूषणाः ।
पास्यन्ति रुधिरं गात्राद्बाणशल्यान्तरोत्थितम् ॥ ६१

बालोऽयमिति विज्ञाय न मावज्ञातुमर्हसि ।
बालो वा यदि वा वृद्धो मृत्युं जानीहि संयुगे ॥ ६२

लक्ष्मणस्य वचः श्रुत्वा हेतुमत्परमार्थवत् ।
अतिकायः प्रचुक्रोध बाणं चोत्तममाददे ॥ ६३

ततो विद्याधरा भूता देवा दैत्या महर्षयः ।
गुह्यकाश्च महात्मानस्तद्युद्धं ददृशुस्तदा ॥ ६४

G. 6. 51. 68
B. 6. 71. 65
L. 6. 52. 74

—d) Ś Ñ V1.2 B1-4 D4.6.8.13.14 स शूर इति कथ्य(D4 चोच्य)से(Ñ V1.2 B1-4 D4.13 संज्ञितः); V3 B1 D3 L[ed.] स न: (D3 हि; L[ed.] वै) शूर इहोच्यते(V3 °सौ).

59 a) D13 -युसंयुक्तो (for -समा°). —b) Ś Ñ1 B1 D1-4.8.13.14 धन्वी रथवरे स्थितः.

60 a) D6 T2.3 ततस्ते निशितैः शीर्षं. —b) Ñ V1 B3-4 D4 मार्गणैः; D13 सायकैः (for [अ]हं शरैः). —D6 om. 60c-61d. —c) T3 दूरतः (for मारुतः). Ñ1 V3 D10.11 कालसंयुक्तं; D4 °पक्वं च; D13 °संपन्नं (for °संपक्वं). —d) Ś D4.13 वृक्षात्; D3 वृन्तं; D4 वृहत्; Cr.g as in text (for वृन्तात्).

61 D6 om. 61ab (cf. v.l. 60). G3 om. 61a-62b. —b) B1 D4 शुद्ध- (for तप्त-). G3 सुमुखाः कंकपत्रिणः. —c) Ś Ñ V B D1-4.6.13 देहात् (for गात्राद्). —d) D6 -शल्यान्तरस्थितं. Ś V2 B1 D2.4.8.13.14 M1.2.5 पुरा देवा यथामृतं(D4.13 M1.2 °वामृतं यथा); Ñ V1.2 B2-4 अमृतं विबुधा इव; D1.2.6 पुरा(D6 दिव्या)मृतमिवामराः.

62 G3 om. 62ab (cf. v.l. 61). —b) Ñ V1.2 B2.3 D1.4.13 मा(Ñ2 V1 मा)वज्ञां कर्तुम्; B4 D5.9-12 न चा(B4 मां मा)वज्ञातुम्; D7 G1 मावज्ञातुं त्वम् (for न मावज्ञातुम्). D1 इच्छसि (for अर्हसि). V2 B1 नावज्ञातुमिहार्हसि. —After 62ab, D1-3 ins.:

1309* किं दृष्टः कृष्णसर्पेण पादेन न विपद्यते।

—c) T1 वृद्धो वा (by transp.). Ñ2 V1.2 B2-4 बालं वा यदि वा वृद्धं. —d) Ś D4.5.13 नाभ्येति; B4 जानीष (for जानीहि). Ñ2 V B D1 मां रणे; D5.6 T मां तव (for संयुगे). Ñ1 D13 न मे जीवन्गमिष्यसि; D3 शूरो योत्स्येति संयुगे; D4 न यास्ये सांप्रमिष्यसि. —After 62, Ñ V1.2 B2-4 ins.; while D1.2 cont. after 1311*:

1310* एकेन हि शरेण त्वां हन्तुं शक्तोऽस्मि राक्षस।
दर्शयस्व इदानीं मे वीर्यमस्त्रबलं च यत्।
ततस्त्वां नाशयिष्यामि दर्पोत्सेकं समाहितम्।

[(l. 1) D2 वीरं (for राक्षस). —(l. 2) Note hiatus between दर्शयस्व and इदानीं. Ñ2 B2 D1.2 दर्शयस्व (for दर्शयस्व). B1 सर्वं (for इदानीं). Ñ2 मह्यं; D2 च मे (for च यत्). —(l. 3) D1.2 दर्पात्सर्वात्मना (for the post. half).]

—After 62, D1.2.4-7.9-11 S ins.:

1311* पादेन विष्णुना लोकास्त्रयः क्रान्तास्त्रिभिः क्रमैः ।

[D5 T1 transp. लोकाः and क्रान्ताः. D7.9-11 M1 त्रिविक्रमैः.]

—Then D5 T1 repeat 1306*.

63 b) Ñ1 D13 सारमर्थवत्; V2 B4 T1 M1.2.5 परमार्थवित् (for परमार्थवत्). —V2 om. 63cd. —d) T2.3 उत्तमम् (for चोत्त°). D6 T3 आददे. Ś D4.13 बाणं चाथ समाददे; V3 B1 D1-3 बाणं(V3 B2 °णांश्) चास्य समाददे. —After 63, Ś V(V3 after 63ab owing to om.) B1.3 D1-3.8.13 ins.; while B2 ins.(m.) only l. 4-8 after l. 6 of 1317*; D6 T2.3 ins. after 65 (first time):

1312* आपतन्तं सौमित्रिर्द्विधा चिच्छेद सायकान्।
रावणिः परमास्त्रैर्वै शरैरेनमुपाद्रवत्।
ततः शरसहस्रेण संछाद्य रघुनन्दनम्।
विभीषणं च साम्रात्यं यूथपांश्चापि दुर्जये।
संत्रास्य वानरीं सेनां शरजालैर्महाभुजः। [5]
सौमित्रिमभिदुद्राव पुनरेव महामृधे।
तमापतन्तं सहसा प्रत्यगृह्णान्महाभुजः।
लक्ष्मणो राक्षसश्रेष्ठं शरैरग्निसंनिभैः।

[V3 om. l. 1-2. —(l. 1) B1 युधि (for द्विधा). V3 B1 सायकैः; B3 बाणवत् (for सायकान्). —B3 om. (hapl. ?) l. 2. —(l. 2) V3 राक्षसः (for रावणिः). D4 परमास्त्रैः, D8.13 शरैः (for शरैर्). —(l. 3) V3 B1 प्रच्छाद्य; D3 सुस्थित्य (for संछाद्य). —(l. 4) D1.3 T2.3 महात्मानं. Ś V D8.13 [अ]मि-; B3 [व]न. D6 T2.3 मि- (for [अ]पि). —(l. 5) B3 त्रासयन् (for संत्रास्य). B1 महाशरैर् (for शरजालैर्). T3 दृश्यमान राक्षसः (for the post. half). —Ś1 om. (hapl.) l. 6–7. T2.3 om. l. 6. D3 reads l. 6–8 in marg. —(l. 7) B3 न यावन्; D1 पर ध्वंसन (for महाभुजः). Ś1 B1 D1.3 प्रत्यगृह्णन्; V3 B3 प्रगृह्य च (for प्रत्यगृह्णात्). —(l. 8) V1.2 B1.2 D1.3 घोरै(V3 B1 °रा)रग्निसंनिभैः (B2 °निभैः; D1 °निभैः); D6 T1.2 घोराग्निसिकावैः (for the post. half).]

64 a) D3 om. from विद्याधरा up to प्रवि in 65a. Ñ V3 B1-4 D4(after corr.)13 यक्षाः M1.2 देवा (for

G 6 51 69
B 6 71 66
L 6 52 75

ततोऽतिकायः कुपितश्चापमारोप्य सायकम् ।
लक्ष्मणाय प्रचिक्षेप संक्षिपन्निव चाम्बरम् ॥ ६५
तमापतन्तं निशितं शरमाशीविषोपमम् ।
अर्धचन्द्रेण चिच्छेद लक्ष्मणः परवीरहा ॥ ६६
तं निकृत्तं शरं दृष्ट्वा कृत्तभोगमिवोरगम् ।
अतिकायो भृशं क्रुद्धः पञ्च बाणान्समाददे ॥ ६७
ताञ्शरान्संप्रचिक्षेप लक्ष्मणाय निशाचरः ।
तानप्राप्ताञ्शरैस्तीक्ष्णैश्चिच्छेद भरतानुजः ॥ ६८
स ताञ्छित्त्वा शरैस्तीक्ष्णैर्लक्ष्मणः परवीरहा ।
आददे निशितं बाणं ज्वलन्तमिव तेजसा ॥ ६९
तमादाय धनुःश्रेष्ठे योजयामास लक्ष्मणः ।
विकृष्य च वेगेन विससर्ज च सायकम् ॥ ७०
पूर्णायतविसृष्टेन शरेणानतपर्वणा ।
ललाटे राक्षसश्रेष्ठमाजघान स वीर्यवान् ॥ ७१
स ललाटे शरो मग्नस्तस्य भीमस्य रक्षसः ।
ददृशे शोणितेनाक्तः पन्नगेन्द्र इवाहवे ॥ ७२
राक्षसः प्रचकम्पे च लक्ष्मणेषुप्रकम्पितः ।
रुद्रबाणहतं भीमं यथा त्रिपुरगोपुरम् ॥ ७३

भृता) D6 ततो देवा समर्यां —ᵇ) D10.11 देवदैत्याः T2.3 देवताश्च, G1 देवा देव, G2 देवाश्चैव, M1.2 यक्षा दैत्या (for देवा दैत्या) Ś N V B D1-4.5.9.11.13 देवा(Ś D5 °व) दर्वर्षयस्तथा, D1 ऋषय सिद्धचारणा, D6 M3 सिद्धा(M3 देवा)श्च परमर्षय —V2 om 64ᶜᵈ —ᶜ) D1 (च)व सिद्धाश्च, G2 महानागास् (for महामानस्) —ᵈ) D1 व (for वद्) Ś D8.13 पुरा, M1.2 तपो (for वदा) T1 M3 तद्युद्ध द्रष्टुमागमन्

65 D6 om up to प्रचि in ᵃ (cf v l 64) D6 T2.3 read twice 65 (first time followed by 1312*) —ᵃ) T2 (second time) तत्र (for ततो) D6 मकुपितम् (hypm), D6(first time) सक्रुद्धस् —ᵇ) D2 चापे (for चापम्) Ś B1 D3.8.13 धनुष्यधाय सायकं(B1 D8 °कान्) N V1 B2.4 D6.11 चापे(N2 B2.4 °प) समाप सायकं(N1 °कान्), G2 चापमारोप्य सयुगे —ᶜᵈ) Ś D8.13 विचिक्षेप (for प्रचि°) —D11 om (hapl) 65ᵈ–66ᵃ G2 रोदसी (for चाम्बरम्) Ś B1 D2.8.9 दि(B1 D2 स, D2 प्र)दिपन्निवाम्बर, N V1 B2.4 D6 प्रदीप्तमिव सायक, D1.13 सविता(D13 भास्वं)तमिवाम्बर, D6 T2.3(all second time) स पपातांबरे तदा (for ᵈ) B3 उद्दिश्य लक्ष्मणे चैव सक्षनं हनीचर

66 D13 om 66 (cf v l 65) —ᵃ) Ś V1 B1 D5.7.8 विशिखं M6 तरसा (for निशित) —ᵇ) B1 परम् T2.3 बाणम् (for शरम्) —ᵈ) B4 परवीरहा (for °वीरहा)

67 D13 om 67 (cf v l 65) G2 om 67–68ᵃ —ᵃ) D1.2.7.8 T1 निकृत्त (sic) B3 वीक्ष्य (for दृष्ट्वा) —ᵇ) D1.7.8 कृतभोगम् —ᶜ) Ś D5.8 [ऽ]तिसंरब्ध, B1 D3.4.13 T2.3 [ऽ]तिसंक्रुद्ध (for भृशं क्रुद्ध) —ᵈ) Ś V2.3 D1.2.4.11 T3 G1 समाददे (for °ददे).

68 D13 om 68ᵃ (cf v l 65) G2 om 68ᵃᵇ (cf v l 67) —ᵃ) N2 B2.3 बाणान् (for शरान्) Ś D1 स चिक्षेपाथ V1 स प्रचिक्षेप V2 B1.4 प्रतिचिक्षेप D13 संप्रचिक्षेप (for संप्रचिक्षेप). —ᵇ) D1 लक्ष्मणस्य (for °थाय) N1 [अ]थ राक्षस, N2 V1.2 B2-4 स राक्षस ; D8 T2 महाबल , G1 विचक्षण (for निशाचर) —ᶜ) D6, 9–11 G2 M1.2 शितैर्बाणैस् (for शरैस्तीक्ष्णैस्). —D8.13 om (hapl) 68ᵈ–69ᵃ —ᵈ) D13 लक्ष्मणो, T3 चिक्षेप (for चिच्छेद) Ś V2 B1 D2.3.8.13 युधि लक्ष्मण , N V1.2 B2-4 D4 रघुनन्दन , D1 भरताग्रज (sic) (for भरतानुज) D2 लक्ष्मण परवीरहा —For 68ᶜᵈ G2 subst , D6 ins after 68

1313* पञ्चभिः पञ्च चिच्छेद पावकार्कसमप्रभैः ।

69 D8.13 om 69ᵃ (cf v l 68) D7 G3 om 69ᵃᵇ. —ᵃ) D4 स तान् (for स तांश्) Ś V1 B2 D1-3.4.13 तानस्तीक्ष्णैर्लक्ष्; N2 V1.2 B2.4 D10.11 G1 M1.2 शितैर्बाणैर् (for शरैस्तीक्ष्णैर्) —ᵇ) V1 V2 B1 D3.8.11 T1.2 पुरुषर्षभ (for परवीरहा) —ᶜ) D13 निशिता-बाणान् —ᵈ) N1 V2 B3.4 D4 स्वेन (for इव) B1 D2 पावक (for तेजसा) D13 ज्वलितानलतेजसम्

70 ᵃ) D13 तानादाय Ś2 D8.10 धनुःश्रेष्ठे, N1 D1.4.13 °श्रेष्ठं (for धनुःश्रेष्ठे) —ᵇ) N1 योधयामास; D1 आजघान स (for योजयामास) —ᵈ) Ś रक्षसः, V2 B1 D2.3.4.13 राक्षसः, B3 कार्मुकात्; D1.7 T1 M3 वीर्यवान्; D13 G3 सायकान् (for सायकम्)

71 ᵃ) B1.4 पूर्णायत ; T2 °मत ; Cm g t as in text (for पूर्णायत) D6.13 विशिखेन; D13 निसृष्टेन; T2.3 विकृष्टेन; Cm g t as in text (for विसृष्टेन) —ᵇ) M1.2 बाणेन (for शरेण) D1.2.4.7.10.13 T1 G M Cm g नतपर्वणा —ᵈ) G1 च (for स) D6 T1 लक्ष्मण (for वीर्यवान्)

72 D13 om 72ᵃᵇ. —ᵃ) D1.2 T2.3 transp स and ललाटे B1 तस्य (for शरो) Ś D8.13 क्षतस्; D2(before corr as in text) मग्नम् (for मग्न्) —ᵈ) B2 शरो (for तस्य) —ᶜ) B4 ददृशु; D7 ददृशे, D13 शोणितनाक्त —ᵈ) N1 D1-4.7-9.11.13 T1.3 G M इवाचले; V2 इवाचल (for इवाहवे) N2 V1 B2-4 धातुरक्त इवाचल .

73 ᵃ) B1 D8.11 [ऽ]थ; D1 स (for च) N2 V1 D2.4 सुमति स तदा रक्षो; D6 T2.3 राक्षस प्रचचाल

चिन्तयामास चाथास्य विमृश्य च महाबलः ।
साधु बाणनिपातेन श्लाघनीयोऽसि मे रिपुः ॥ ७४
विचार्यैवं विनम्यास्यं विनम्य च भुजावुभौ ।
स रथोपस्थमास्थाय रथेन प्रचचार ह ॥ ७५
एकं त्रीन्पञ्च सप्तेति सायकान्राक्षसर्षभः ।
आददे संदधे चापि विचकर्षोत्ससर्ज च ॥ ७६
ते बाणाः कालसंकाशा राक्षसेन्द्रधनुश्च्युताः ।
हेमपुङ्खा रविप्रख्याश्चक्रुर्दीप्तमिवाम्बरम् ॥ ७७
ततस्तान्राक्षसोत्सृष्टाञ्शरौघान्राघवानुजः ।
असंभ्रान्तः प्रचिच्छेद निशितैर्बहुभिः शरैः ॥ ७८
ताञ्शरान्युधि संप्रेक्ष्य निकृत्तान्रावणात्मजः ।
चुकोप त्रिदशेन्द्रारिर्जग्राह निशितं शरम् ॥ ७९
स संधाय महातेजास्तं बाणं सहसोत्सृजत् ।
ततः सौमित्रिमायान्तमाजघान स्तनान्तरे ॥ ८०

G 6. 51. 84
B. 6. 71. 80
L 6. 52. 90

—V3 illeg for [b] —[b]) Ś V3 B1 D2.8.11 प्रचालित, Ñ2 V1 प्रचालित, D1 प्रताडित, D5.7.9–11 T1 G1.3 M1.3 प्रपीडित (for प्रकम्पित) Ñ1 लक्ष्मणेन शराहत, B2–4 D4.6 T2.3 लक्ष्मणेन प्रचालित (D4.6 T2.3 °ताडित), D12 लक्ष्मणेनाहत शरै —D13 om 73[c]–74[b] —[d]) Ś Ñ2 V1.2 B2.4 D1–4.8.12 G1 M5 हत घोर, Ñ1 V3 हत पूर्व, B1.3 M3 [आ]हत घोर (for हत भीम)

74 D13 om 74[ab] (cf v l 73) —[a]) D6.9 T2.3 M1 Cm चाथास्य —[b]) Ś Ñ V B D1–4.8.12 विधस्य, T3 विमृज्य, Cm g t as in text (for विमृश्य) G1 महाबल —[c]) D1 भद्र (for साधु) Ñ B2.4 D13 निपातस्त, V1 B2 D4 °त न (for निपातन) Ś B1 D2.3.8.12 साधु सुक्तेन बाणेन, V3 साधु सुक्तन पातन —[d]) B1 वपु (for रिपु) —After 74, T3 ins

1314* तोषितोऽद्य तथा वीर कर्मणानेन लक्ष्मण ।

75 G3 om 75–76 —[a]) V1 B4 विरार्येन, V3 B1 D2.3 इत्येव स, D6 M3 विधार्यैन, T3 Cm g t विधार्यैव (for विचार्यैव) V1 विशस्यास्य, Ñ2 V2 B3 बल चास्य, B3 विध न्याय, D2 Ct विज्ञायास्य Cm g as in text (for विनम्यास्य) Ś D8.12 इत्येव स (Ś1 स) विपत्याथ, D4 इत्येवं स तु विज्ञाय, D5.7.10.11 T1 वि(D5 वि)धार्यैव नियम्या(D10.11 विद्यार्य)स्य, D13 विचार्य चैव निश्चस्य, T2 इत्युक्त्वा स विमुक्तास्यो, G1 नत्य धनुरास्थाय ⊕ Cv विधार्यैवमेव विचिन्त्य ।, Cm g एव(Cg °व लक्ष्मण) विधाय समभिधाय । so also Ct ⊕ —[c]) Ś D2.8.12 विगृह्य च, Ñ V1.3 B2–4 D1.5.6.13 T3 G1 M3 नियम्य च, V2 B1 D4 विनिगृह्य D3 T1 निगृह्य च, Cm g t as in text (for विनम्य च) Ñ1 D1.3.10.11.12 महाभुजौ —After 75[ab], V1.3 B1 D1–4 ins D6 T2.3 ins after 75

1315* ननाद सु(D6 च)महानादं यथा प्रावृषि तोयद ।

—[c]) V2 D1.6 भास्थाय (for आस्थाय) Ś V1 D2.8.12 स्यंदनो(Ñ1 रथस्थो)पस्थमास्थाय(D8 °स्थाय) V2 B2–4 D3 G1 रथोपस्थ समास्थाय D13 रथस्योपरि संस्थाय —[d]) D1 G1 M1.3 विचचार Cm g t as in text (for प्रच°) Ś V1.3 B1.3 (also m) D1–4.8.12.13 चापमाराध्य धीमते

76 G3 om 76 (cf v l 75) —[a]) Ś D8.12 त्रीण्येक, V3 B1 D2.3 त्रीनेक (by transp) M3 एव त्रीन् (for एक त्रीन्) D13 त्रीणि च (for त्री-पञ्च) M3 सप्तासो —[b]) N1 D1.7.11 G2 राक्षसेश्वर, Ñ2 V1.3 B2–4 राक्षस पुन (for राक्षसर्षभ) D1 नव चैकाइशस्तथा —[c]) V3 T3 M6 (V3 T3 after corr as in text) आदध Ś1 सदधे Ñ V1 B2.4 D1.4.13 [द्]व (for [अ]पि) D3 आदधे चापि सक्रुद्धो, —[d]) G(ed) विचकर्ष D1.4.13 ससर्ज B3 D1.13 G3 ह, D3 चै, M1.2 स (for च)

77 L(ed) transp [ab] and [cd] —[a]) T1 damaged for ते बाणा —V3 illeg for 77[cd] —[c]) Ś D8 हरि (for रवि) Ñ1 D4.13 प्रयाता सु(D4 °पाततस्). D13 रावणत सु)र्यसकाशाद, Ñ2 V1 B2–4 यात सूर्याग्निसकाशाद

78 [a]) D4 राघव (for राक्षस) —[b]) Ś D8.12 बाणौघान् (for शरौ°) —D1 om (hapl ?) from राघवानुज up to निकृत्तान् in 79[b] Ś1 रावणानुज (sic) —[c]) D13 स चिच्छेद (for प्रचिच्छेद) —[d]) D3 transp निशितैर् and बहुभि .

79 D1 om up to निकृत्तान् in 79[b] (cf v l 78) —[ab]) Ñ2 V1.2 B2.4 त्रिपुरान्दृष्ट्वा, G(ed) रिपुणा दृष्ट्वा (for युधि संप्रेक्ष्य) D3 विकृत्तान् D1.8.12 [अ]नुज (for [आ]त्मज) D13 तान्शरान्प्रि कृता सख्ये समक्ष्य राक्षसात्मज —[c]) Ś V3 B1 D1–3.8.12 [अ]रि(D3 च) सुरेन्द्रारिर्, Ñ V1.3 B2–4 D4 त्रिदशारातिर् (for त्रिदशेन्द्रारिर्) —[d]) Ś V1 B1 D2.3.8 च सितं शर, N1 V1 D1 न(N2 सि) सितान्शरान् —After 79, D1 ins 1317*

80 Ñ2 V1.2 B2–4 read 80[ab] twice —[a]) Ś N2 B1 D2.4.8.12 स सधाय, Ñ2 B1 (both second time) सधाय च, B2.3 (both second time) सधाय स (by transp) (for स संधाय) T1 damaged for हातजा V1.2 (both second time) संधाय निशित बाणं —[b]) N1 V1.2 (both first time) D13 सायकान्, B2.3 (both second time) [अ]सृजत् D4.13 T1 सृजत् D6 T2.3 G1 M1–3 [अ]सृजन्, G(ed) निकृतोत्सृजत् (for सहसोत्सृजत्) Ś N2 B1 D2.8.12 ससर्ज च (N2 B1 D4 °जाय) महाद्युत(D2 °द्युत्, D4 °द्युत), N1, B2–4 (all first time)

G. 6. 51 85
R. 6. 71 81
L. 6. 52 91

अतिकायेन सौमित्रिस्ताडितो युधि वक्षसि ।
सुस्राव रुधिरं तीव्रं मदं मत्त इव द्विपः ॥ ८१
स चकार तदात्मानं विशल्यं सहसा विभुः ।
जग्राह च शरं तीक्ष्णमस्त्रेणापि समादधे ॥ ८२
आग्नेयेन तदास्त्रेण योजयामास सायकम् ।
स जज्वाल तदा बाणो धनुश्चास्य महात्मनः ॥ ८३
अतिकायोऽतितेजस्वी सौरमस्त्रं समादधे ।
तेन बाणं भुजगाभं हेमपुङ्खमयोजयत् ॥ ८४
ततस्तं ज्वलितं घोरं लक्ष्मणः शरमाहितम् ।
अतिकायाय चिक्षेप कालदण्डमिवान्तकः ॥ ८५

स बाण(N̄₁ सान्बाणान्) नेकशो(B₃ °स्त्वो)सृजत्, V₁ ₃ B₄(all second time) स तदा(B₄ तद्बाण) सहसासृजत्, D₁ विससर्ज महामृध —For 80ᶜᵈ D₁ subst

1316* शरमाशीविषाकारं विससर्ज च संयुगे।

—After 80ᶜᵈ (first time) N̄₂ V₁ ₃ B₂-₄ ins, while D₁ ins after 79

1317* सत शतसहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च।
मुमोच राक्षसः क्रुद्धो लक्ष्मणाय महाहवे।
नैवान्तरीक्षं न मही न दिशः प्रदिशोऽपि वा।
ददृशुश्छादिता बाणैस्तमोभूतमभूत्तदा।
सर्व कपिगणाः सर्व राक्षसास्त्रविमोहिताः। [5]
समन्तादिद्रवन्ति स्म भीताश्चैव विचुक्रुशुः।
ततस्त्र सङ्कुलं श्रुत्वा वानराणां महास्वनम्।
वायव्यास्त्रेण तान्बाणान्ववाद भरतानुजः।
ततस्ते वानरगणाः सहृष्य भरतानुजम्।
सिंहनादं तदा नेदुर्हृष्टाः शतसहस्रशः। [10]
ततोऽतिकायः कुपितो विकृष्य च शरासनम्।

[(l 1) N̄₂ B₂ शर (for शत) B₂ ₃ (with hiatus) मयुतानि (for प्र°) —(l 2) N̄₁ महात्मने D₁ °मुखे (for °हवे) —(l 3) N₂ न च (for नैव) D₁ [अ]तरिक्ष N̄₂ B₂ तथा (for °पि वा) —(l 5) D₁ सर्वतश्च विनीषम (for the post half) —(l 6) V₁ ₃ B₃ ₄ प्रचुक्रुशुः (for विचु°) D₁ अमन्यत्रागतां रात्रिं भीताश्च सहसा द्रुताः —After l 6, B₂ ins (m) l 4-8 of 1312* —(l 7) B₂ तत्, D₁ स (for त) V₁ ₃ B₄ कुङ्कुम B₃ लक्ष्मण (for सङ्कुल) B₂ श्रुत्वा, D₁ कृत्वा (for श्रुत्वा) B₂ मङ्गल (for महास्वनम्) —(l 8) D₁ स्वबाण (for तान्बाणान्) V₁ ₃ वमव, B₃ चिच्छेद (for ववाद) D₁ संहृष्टे धन्यमजयत् (for the post half) —(l 9) V₁ ₃ संदिश्य D₁ भरताग्रज(sic) —(l 10) D₁ नादांश्च तथा (hypm) (for नादं तदा) —(l 11) B₂ स B₃ तु (for च) V₁ B₃ विकृष्य, D₁ विचकर्ष (for विकृष्य च).]

—ᶜᵈ) G₂ damaged for तत सौमित्रि Ś V₁ B₁ D₁-₄, ₇ ₁₁ T₂ G₁ ₃ M₃ तन (for तत) N₁ तेषु सौमित्रिणो दीप्तम्; D₁₃ तत स लक्ष्मणे दीप्तम् (for °) N₂ V₁ ₂ B₂-₄ G(ed) त(G (ed) य)न सौमित्रिरस्तेि चक्रेऽभि(V₃ B₄ °रे भि)ह्वस्तदा

81 ᵃᵇ) V₂ B₁ D₃ बलीव तेन N̄₂ V₁ B₂-₄ तेजस्वी (for सौमित्रिः). D₁₃ प्रति वक्षसि Ś D₁ ₄ ₁₂ सौमित्रिर्दो बलवता लक्ष्मणो लक्ष्मिवर्धित (D₁ ₁₂ °र्धन) —ᶜ) Ś V₂ B₁ D₁-₈ ₉ ₁₂ भूरि, B₂ दीप्त, D₁₃ क्षीर (for तीव्रं) —ᵈ) Ś D₁ ₁₂ हतो मत्त, N̄₁ B₂ ₃ ₄ D₁-₄ ₇ ₁₂ T₂ मदमत्त N̄₂ V₁ B₂ ₄ यथा (for इव)

82 ᵃ) Ś B₁ D₁-₄ ₉ ₁₂ [आ]त्मनात्मान, D₁₃ महात्मान —ᵇ) D₁ तदा, D₄ ₁₂ भुवि (for विभु) —ᶜ) B₁ D₄ ₁₂ M₃ जग्राह स(D₆ त) D₄ स जग्राह Ś D₆ घोरं, N̄₂ दारुण B₂ D₁₃ M₃ तीव्र, B₄ भीम (for तीक्ष्णम्) —ᵈ) D₁ ₁₂ T₂ ₃ G₁ M₆ समादधे Ś V₁ ₂ B₁ D₁-₈ ₉ ₁₂ तमस्त्रेणाभि (V₂ B₁ °ण च)संदधे, N₁ अस्त्रेण च प्रयोज तु N̄₂ B₃ तमस्त्रेण प्रयोज च V₃ D₄ त मन्त्रण च संदधे, B₃ ₄ D₁₃ तमस्त्रेण (B₁ °ण च[hypm]) प्रयोज(D₁₃ °ध)यत्(B₄ °ज्य च) ⊛ Cm g t अस्त्रेण ब्रह्मन्त्रेण ⊛ —After 82 D₁₃ ins. 1318*

83 Ś D₆ ₁₂ om (hapl ?) 83-84ᵇ —ᵃ) N̄₁ V₁ ₂ B₃ ₄ D₁ ₁₃ ततोऽस्त्रेण, V₂ B₁ D₁ ₂ महातेजा (for तदास्त्रेण) —ᵇ) V₃ B₁ D₄ ₁₂ योजयित्वा च(D₁₃ वि) चिक्षिपे, D₁ योजयित्वा विचक्षण ; L (ed) यदा विरोच यन्निश —ᶜ) N₁ D₁₃ जज्वाल च N V B D₁-₈ ₁₃ G₂ महाबाणो(B₂ °वेगो) (for तदा बाणो) M₃ जज्वाल सहसा बाणो —ᵈ) D₁(sup lin also) M₃ धनुश्चस्य V₃ महात्मनः B₃ D₁₀ M₂ ₃ महात्मन, D₁ धनुष्मत (for महात्मनः).

84 Ś D₆ ₁₂ om 84ᶜᵈ (cf v l 83) V₁ om 84 V₃ B₁ D₁-₄ transp 84 and 85 —ᵃ) N̄₂ V₁ B₂ D₂ ₄ ₇ ₁₂ T₃ G M (ऽ)ति (for ऽति) B₁ ततोऽतिकायो तेजस्वी —ᵇ) N̄₁ D₆ T₂ G₂ ₃ सौर्यम्, V₂ D₁ ₈-₁₂ रौद्रम्; L (ed) सौम्यम् (for सौरम्) D₁ अथाददे, D₂ ₃ M₃ समादधे; Cg as in text (for समाददे) —Ś D₆ transp 84ᶜᵈ and 85ᶜᵈ (followed by 1318*) —ᶜ) N̄₁ D₆ ततो; B₃ तत्र (for तेन) D₁₃ ततो बाणान्भुजगाभान्. —ᵈ) N̄ V₁ ₃ B₂-₄ D₁₃ स(B₁ स)योज(N̄₁ मादेय)यत् शरम्

85 D₁₃ om 85-86ᵇ Ś D₆ om 85ᵃᵇ. V₁ B₁ D₁-₄ transp 84 and 85 —ᵃ) V₂ D₄ ₇ ₈-₁₁ T₂ ₃ G₂ ₃ M₂ ₃ Cg सद्यो; D₄ ततस्तु V₁ ₃ B₁ D₁-₄ तीक्ष्णं; V₃ दीप्तं (for घोरं) N B₂-₄ D₁₃ ततस्तु(N̄₂ °स्तं) ज्वलना(N₁ B₃ D₁₃ °नं)दीप्तं —ᵇ) D₆ T₂ ₃ चापम् (for शरम्). N̄ V₂ B₂-₄ D₄ ₁₂ ससर्ज; V₁ ₃ B₁ अंजसा; D₁-₄ ओजसा (for आहितम्). —Ś D₆ transp 84ᶜᵈ and 85ᶜᵈ (followed by 1318*).

आग्नेयेनाभिसंयुक्तं दृष्ट्वा बाणं निशाचरः ।
उत्ससर्ज तदा बाणं दीप्तं सूर्यास्त्रयोजितम् ॥ ८६
तावुभावम्बरे बाणावन्योन्यमभिजघ्नतुः ।
तेजसा संप्रदीप्ताग्रौ क्रुद्धाविव भुजंगमौ ॥ ८७
तावन्योन्यं विनिर्दह्य पेततुर्धरणीतले ।
निरर्चिषौ भस्मकृतौ न भ्राजेते शरोत्तमौ ॥ ८८
ततोऽतिकायः संक्रुद्धस्त्वस्त्रमैषीकमुत्सृजत् ।
तत्प्रचिच्छेद सौमित्रिरस्त्रमैन्द्रेण वीर्यवान् ॥ ८९
ऐषीकं निहतं दृष्ट्वा कुमारो रावणात्मजः ।
याम्येनास्त्रेण संक्रुद्धो योजयामास सायकम् ॥ ९०
ततस्तदस्त्रं चिक्षेप लक्ष्मणाय निशाचरः ।
वायव्येन तदस्त्रं तु निजघान स लक्ष्मणः ॥ ९१
अथैनं शरधाराभिर्धाराभिरिव तोयदः ।
अभ्यवर्षत संक्रुद्धो लक्ष्मणो रावणात्मजम् ॥ ९२

G 6. 51. 96
B. 6. 71. 92
L. 6. 52. 101

—c) Ś D6 अतिसयाय, Ñ V3 B2-4 D12 अतिकायस्य (V3 °ये तु) (for °कायाय) —b) Ś V1 3 B1 D1-4 8 यक्ष, D13 सौर्य (for काल) Ś D6 इवोद्धत, Ñ1 V1 3 B1 D2-4 12 इवापर, T3 इ * * * (for इवान्तक) —After 85, Ś D6 ins, D13 ins after 82

1318* दृष्ट्वा तु त महाबाहु शर जग्राह कोपन ।

86 Ś V3 B1 D1-4 8 11 om 86ab (for D13, cf v l. 85). —a) Ñ V1 2 B2-4 D7 9-11 13 G1 2 आग्नेयाद्याभि, D6 T2 3 M1 2 °यास्त्रेण, G3 °येन तु, M6 °यास्त्र हि (for °येनाभि) —b) Ñ V2 B3 4 D13 स राक्षस, V1 विसर्जित (for निशाचर) —c) D6 T3 विससर्ज Ś V3 B1 D1-4 8 12 च वेगेन, B3 ततो बाण, G3 महाबाण (for तदा बाण) —d) D7 9-11 रौद्र (for दीप्त) Ś D1-4 8 13 सयुत, D6 -सन्नभ (for योजितम्). V3 B3 दीप्तसूर्यांशु (V3 °र्यांश)-सप्रभ

87 a) B2 तभावपि (for तावुभाव) D1 3 अंबरे (for अम्बरे) —b) V1 जघ्नतुस्तदा (for अभिजघ्नतु) —c) Ñ B2-4 D1 6 13 सम्प्रदीप्ताग्रौ —d) Ñ1 D13 यमावको, M1 2 महोरगौ (for भुजगमौ) —For 87cd, Ś D2 8 13 subst

1319* कल्पक्षये यथा प्राप्ते द्वाविवार्कौ स्वतेजसा।
[D2 एव (for इव) Ś1 D8 13 स्वतेजसौ, D2 सुतेजसौ]

88 a) Ś B1 D1-4 8 13 विनिर्भिद्य, Ñ1 D13 °र्दिश्य (for °र्दह्य) G1 तावन्योन्यावनिर्दिश्य —b) D13 निपेतु (for पेततुर्) N V B3 4 D7 9-11 13 G1 2 M3 6 पृथिवीतले, B4 सुमहाबली (for धरणीतले). —c) G (ed) भस्मभूतौ (for °कृतौ) —d) N V1 3 B2-4 D1 रेजतुर्न, D13 तत सूत्र (sic) (for न भ्राजेते) M6 परस्पर (for शरोत्तमौ) —For 88cd, Ś V3 B1 D1-3 8 13 subst, while D6 7 9-11 T2 G2 M1 ins after 88

1320* तावुभौ शरदीप्तौ तु न भ्राजेते स्म संयुगे।
[Ś D8 13 शरदीप्तौ च (D13 स) D6 T2 च, शरौ दीप्तौ, D7 10 11 दीप्यमानौ स्म (D7 तु), D9 शरदीप्तौ स्म, G2 M6 शरदीप्त (M6 °प्तौ) तु (for शरदीप्तौ तु) V3 विभाते (sic) (for भ्राजेते) V3 B1 हुसयुगे, D6 7 T2 G2 M6 महाहवे, D9-11 महीतले (for स्म संयुगे)]

89 G3 om (hapl) from -त्सृजत् in 89d up to स in 90c. —d) Ś V3 B1-3 D1-3 8 13 त्वैषीक, Ñ2 V1 2 B4 ऐषीकम् (for °मुत्सृजत्). —b) D10 11 M1 2 Ck t त्वाष्ट्रम्, G1 M6 (both with hiatus) अस्त्रम् (for त्वस्त्रम्) Ś V3 2 B1 D1-3 8 13 ससर्जास्त्र निशाचर (V2 °स्त्रमनुत्तम), Ñ1 D4 12 एषिकास्त्र समादद्दे, Ñ2 V1 B3-4 अस्त्रमुत्सृष्टवानस्त्रं ऐषीकं तत्र च —c) Ñ V B1 2 3 D1 3 4 13 त प्र, D9-11 M1 2 तदद्य (for तत्प्र) —d) Ñ V3 ऐन्द्रास्त्रेण च (N1 °णाति), V1 B3 4 D6 13 ऐं(B4 री)द्रणास्त्रेण, V3 B1 2 D1 3 6 T2 3 G1 2 M1-3 अस्त्रेणैन्द्रेण (for अस्त्रमैन्द्रेण) —For 89cd, Ś D2 8 12 subst

1321 लक्ष्मणस्त प्रचिच्छेद ऐन्द्रास्त्रेण महाबल ।
[Note hiatus between the two halves D2 8 ऐन्द्रास्त्रेण]

90 G3 om up to स in 90c (cf v l 89) —a) D6-8 11 13 T2 3 एषिक, D9 इंषीक M6 तु हत (for निहत) —b) D6 7 T2 G2 M6 रुषितो (for कुमारो) M1 2 रावणस्य स —B4 om 90c-92b. —c) D6 T1 सौम्येन (for याम्येन) —D1 om (hapl ?) from संक्रुद्धो up to 91a Ñ1 D6 13 T1 G2 सयुक्त (for संक्रुद्धो) —d) B1 सायकान्, D6 T1 G2 सदधे कार्मुके शर

91 B4 om 91, D1 om 91abc (for both, cf. v l 90) —a) T3 तु सप्र (for तदस्त्र) —b) Ñ V1 2 B2 3 D4 13 स राक्षस (for निशाचर) —c) Ś B1 D2 तमस्त्रेण, Ñ1 D4 10 ततोऽस्त्रेण, Ñ2 V B3 D2 7 10 13 M2 3 तदस्त्रेण, B2 D6 13 G2 तथास्त्रेण (for तदस्त्र तु) —d) Ś1 Ñ2 D4 निर्जघान Ś D2 8 12 च, N V1 B2 3 D13 (अ)थ (for स) —After 91, Ś D2 8 13 ins

1322* कुबेरदत्तेनास्त्रेण त्रासयामास लक्ष्मण ।
[D2 तदा (for [अ]स्त्रेण). Ś1 D8 लक्ष्मण]

92 B4 om 92ab (cf v l 90) —a) V3 B2 D1 तथैन, D7 अथैव Ñ1 D13 शरवृष्टिभि (for °धाराभिर्) —b) N1 D13 प्रवृष्ट्या (with hiatus) (for धाराभिर्) D4 प्रवृष्टमिव तोयद —c) Ś Ñ2 V B1-3 D1-3 8 12 प्र(B2 आ)ववर्ष सु(Ñ2 V °र्षत, B1 च, D3 तु)संक्रुद्धो, D4 अभ्यवर्षं च त क्रुद्धो, D6 7 T G2 M6 अभ्यवर्षत्सु(D6 °र्षे तु)संक्रुद्धो. —B3 om. (hapl) from 92d up to the prior half of

G. 6.51 98
B. 6.71 93
L. 6.52 102

तेऽतिकायं समासाद्य कवचे वज्रभूषिते ।
भग्नाग्रशल्याः सहसा पेतुर्बाणा महीतले ॥ ९३

तान्मोघानभिसंप्रेक्ष्य लक्ष्मणः परवीरहा ।
अभ्यवर्षत बाणानां सहस्रेण महायशाः ॥ ९४

स वर्ष्यमाणो बाणौघैरतिकायो महाबलः ।
अवध्यकवचः संख्ये राक्षसो नैव विव्यथे ॥ ९५

न शशाक रुजं कर्तुं युधि तस्य नरोत्तमः ।
अथैनमभ्युपागम्य वायुर्वाक्यमुवाच ह ॥ ९६

ब्रह्मदत्तवरो ह्येष अवध्यकवचावृतः ।
ब्राह्मेणास्त्रेण भिन्ध्येनमेष वध्यो हि नान्यथा ॥ ९७

---

l 1 of 1323* —d) N1 D4 11 लक्ष्मणो राक्षसाधिप, N2 V1 3 B2 लक्ष्मण रावणात्मज —After 92, Ñ2 V1 3 B2 (after 92c, owing to om.) 3 ins , while B4 subst for 92cd

1323* तथैव च शराक्रुद्धो राक्षसाय रघूत्तम ।
मुमोचाशीविषाकारान्वधार्थं त्वरितस्तदा ।

[B2 om up to the prior half of l 1 —(l 1) B2 समरे क्रुद्धो (sup lin also न शरा मोघो) (for च शरा क्रुद्धो)]

93 a) D6 T2 3 अतिकाय (for तेऽतिकाय) —For 93ab, Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 subst

1324* तेऽतिकायस्य संप्राप्य कवचं वज्रविग्रहम् ।

[V3 B1 तेतिकायस्य (sic) D4 अतिकायस्य Ñ1 D4 वज्रभूषण, Ñ2 B2 3 रत्नभूषित, V1 3 B4 °भूषित D1 13 °सन्निभ (for वज्रविग्रहम्)]

—c) B1 भग्नाग्रशैला , D10 भग्नाश्च शल्या , T2 3 भग्न शल्याश्च —d) V2 B1 D1 3 निपेतुर्भुवि सायका (D3 °र्धरणी तले) —For 93cd Ś D1 8 12 subst

1325* सर्वे ते विफ(Ś °ल)लीभूतास्तस्य लक्ष्मणसायका ।

94 a) Ñ1 D12 स मोघान् , D4 अमोघान् M3 अभिसंलक्ष्य (for °प्रेक्ष्य) N2 V1 3 B2 4 स तान्मोघानभि (V1 3 °संप्रति)प्रेक्ष्य, V2 B1 स तान्मोघांस्तु संप्रेक्ष्य —cd) V1 बाणौघान् , B2 बाणौघैर् (for बाणानां) N2 D12 शरवर्षेण स वीरस्(D12 तावेण), D6 T1 G2 M3 अभ्यवर्षं महेषूणां (for c) Ś V2 B1 D1-4 8 12 अभ्यवर्षत्, N2 D13 (D12 with hiatus) अभ्यवर्षत्, N2 V2 B2 मोघेन च (B4 स) V1 अमोघांस्तु ; B2 मुमुचे च (for सहस्रेण) V1 (m also) G2 M1 3 महाबल B3 प्रवर्षं ततो बाणा राक्षसं बहवा मुहु

95 a) Ś B2 D1-4 8 12 स(B1 म) वध्यमानो, Ñ1 D7 G1 स वध्यमानो, Ñ2 B3 संताड्यमानो. V D5 9 12 T2 G2 M3 Ck t स वृष्यमाणो. B3 4 D4 स कृ(B4 क्ष)ष्यमाणो, D13 T1 स(T3 स)म्वृष्यमाणो ⊛ Ck t वृष्यमाण सिच्यमान पर्यं ⊛ —b) Ś1 D1 12 महाशुक्र ; M3 °बले (for °बल). —cd) V2 B1 D1 3 4 4 T2 3 अभेद्य ; D12 अबाध्य (for अवध्य) N2 D12 व्यासो (for संख्ये) Ñ2 V1 3 B2-4 अभेद्यकवच प्राप्तो (N2 °प्राप्तो ; B2 °प्रागतो [sic] B1 (sup lin also) °के प्राप्तो), D1 अवध्यं कवचं संख्ये (for a) B1 D1 नापि D4 1 नाभि (for नैव) Ś D12 11

ब्रह्मदत्तवरो वीरो राक्षसेंद्रो न विव्यथे —After 95, N2 V (V2 illeg) B2-4 D4 T2 3 M3 ins

1326* शरं चाशीविषाकारं लक्ष्मणाय व्यपासृजत् ।
स तेन विद्धः सौमित्रिर्मर्मदेशे शरेण हि ।
मुहूर्तमासीन्निः संज्ञो लक्ष्मणः शत्रुतापनः ।
ततः संज्ञामुपागम्य चतुर्भिः सायकोत्तमैः ।
निजघान हयान्संख्ये सारथिं च महाहवे । [5]
उन्ममाथ च वेगेन ध्वजं तस्य रिपुंजय ।
असंभ्रांतो ऽमथन दृष्ट्वा क्रुद्धो राक्षसपुंगवः ।
अभ्यधावत तेजस्वी शरवर्षैररिंदम ।
असंभ्रान्तश्च सौमित्रिस्तान्शरानच्छिनच्छरैः ।
मुमोच च शरान्दीप्तान्वधार्थं तस्य रक्षसः । [10]

[(l 1) V2 B2-4 व्यवासृजत् —(l 2) D4 T2 3 च, M3 तु (for हि) —(l 3) D4 T2 3 M3 मुहूर्तमात्र M3 विसंज्ञो (for निःसंज्ञो) D4 T2 3 M3 प्राभवत् (for लक्ष्मण) —(l 4) D4 T2 3 M3 उपाक्रम्य (for °गम्य) —(l 5) V2 M3 महाबल , D4 T2 3 °रणे (for महाहवे) —D4 T2 3 M3 om l 6 —(l 6) Ñ2 B2 उन्ममन्थ B2 चास्य (for तस्य) —(l 7) D4 M3 दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा) —D4 T2 3 M3 om from the post half of l 7 up to the prior half of l 8 —(l 9) B2 तु D4 T2 3 M3 स (for च) V2 B1 तिलशो शरै , B3 छिन्नवान्सर्वे M3 अभिनच्छितान् (for अच्छिनच्छरै) —(l 10) V3 स मुमोच, V3 B2 समुमोच D4 T2 3 M3 मुमोच लक्ष्मणो बाणान् (for the prior half) D4 T2 3 विधुवधिश्च (for तस्य रक्षस)]

96 a) Ñ V1 3 B2 3 यदा तस्य ; B4 यदा कर्तुं D4 T2 3 G2 M1 3 हरो कर्तुं D12 तदा तस्य (for रुजं कर्तुं) —b) D4 T1 G1 3 तदैव (for युधि) D4 दाशरथि (for नरोत्तम) Ś V2 B1 D1-4 8 11 यदा तस्य महाशरैः ; Ñ V1 3 B2-4 D12 रुजं कर्तुं (B4 °जं तस्य) स लक्ष्मण —c) D4 12 तदैनम् ; D13 अथैनम् ; T3 अथैनम् N1 D4 समुपागम्य ; D4 अभ्यु° ; D12 अभ्यु° (for अभ्यु°) Ñ2 V1 3 तदैनमभि (V1 °युप)गम्य ; B2-4 तदैन(B4 °न)मभिगम्याशु (B4 °थ) —d) Ś V2 B1 D1 4 8 11 अभाषत ; Ñ2 अथाब्रवीत् ; D7 G1 उवाचेदं (for उवाच ह) B4 वायु वर्णं वचोऽब्रवीत् ; D4 वायुर्वचनमब्रवीत्

97 Note hiatus between a and b —a) Ś1 D4 8 11 ह्यभेद्य ; Ś2 D4 ह्यभेद्य ; Ñ2 V1 D2 12 ह्यवध्य ; B1 चाभेद्य ; B3 4 D1 अभेद्य ; B2 [ऽ]प्यभेद्य ; T2 ह्यवध्य ; G2 ह्यवध्य-

ततः स वायोर्वचनं निशम्य
सौमित्रिरिन्द्रप्रतिमानवीर्यः ।
समाददे बाणममोघवेगं
तद्ब्राह्ममस्त्रं सहसा नियोज्य ॥ ९८

तस्मिन्महास्त्रे तु नियुज्यमाने
सौमित्रिणा बाणवरे शिताग्रे ।
दिशः सचन्द्रार्कमहाग्रहाश्च
नभश्च तत्रास रराास चोर्वी ॥ ९९

तं ब्राह्मणोऽस्त्रेण नियुज्य चापे
शरं सुपुङ्खं यमदूतकल्पम् ।
सौमित्रिरिन्द्रारिसुतस्य तस्य
ससर्ज बाणं युधि वज्रकल्पम् ॥ १००

तं लक्ष्मणोत्सृष्टममोघवेगं
समापतन्तं ज्वलनप्रकाशम् ।
सुवर्णवज्रोत्तमचित्रपुङ्खं
तदातिकायः समरे ददर्श ॥ १०१

तं प्रेक्षमाणः सहसातिकायो
जघान बाणैर्निशितैरनेकैः ।
स सायकस्तस्य सुपर्णवेग-
स्तदातिवेगेन जगाम पार्श्वम् ॥ १०२

G. 6 51 107
B. 6 71. 102
L. 6 51 110

(for भवच्च) M6 कवचो युधि (for °चावृत) —^{d}) D1 छिधि, M4 जहि (for भिन्धि) —^{d}) M1 3 न च (for हि न) —For 97^{cd}, Ś D2 6 13 subst

1327* तद्ब्रह्मणोऽस्त्रेण विभो जहि दैवतकण्टकम्।
[D2 मयान् (for विभो)],

while Ñ V B D1 3 4 11 subst for 97^{cd}

1328* जहीस ब्रह्मणोऽस्त्रेण तन्नस्य हृदि न स्थितम्।
[D10 जहीद V3 B1 D1 3 ब्रह्मास्त्रेण हतम्मद् (for the prior half) B3 हरेतद D1 3 तच्चास्य (for तद्स्य). D3 सन्धिन, D12 विधिन (for न स्थितम्) Ñ2 V1 3 तदर्थास्य विभे स्थाति, V2 B2 तथाद्य न हृदि स्थित, B3 वामवो नशुनि यथा (for the post half)]

—After 97, D6-7 9-11 S ins

1329* अवध्य एष ह्यन्येषामस्त्राणां कवची बली।
[M3 एव (for एष) D5 T2 3 G1 3 येषाम्, G2 सर्वेषाम् M1 3 5 चान्येषाम् D9 11 अस्त्रौणां]

98 ^{a}) D5 तचस्य, D1 G2 स तस्य, D6-11 T2 G1 M1 ततस्तु (for स वा इ) Ś V2 B1 D1-3 6 11 ततस्तु वाक्यं स निशम्य वायो —^{b}) D4 प्रतिम सवीर्यं, D12 प्रतिमोघवीर्यं —^{c}) Ś V2 D1 7-11 T1 समादधे Ñ1 D1 3 4,6,11 T2 3 G2 अमोघवीर्यं B2,3 D6-11 अथोग्रवेग —B1 reads 98^{d}-99 in marg —^{d}) G1 त D5 माहनस्य D6-11 G1 नियुज्य, Cg as in text (for नियोज्य) Ś V2 B1 2 D1-3 4,13 प(Ś D1 3 11 स) ब्रह्मणो ऽस्त्रेण युयोज चैव (B2 वीर) Ñ V1 3 B3,4 D1 13 त(Ñ2 B4 तद्) ब्रह्मणोऽस्त्रं ततो(B4 °द्य) युयोज(D12 °तोनु योजयद्) Cg नियोज्य अपितरा

99 B1 reads 99 in marg (cf v l 98) V2 om 99 —^{c}) Ś D1 3 4 11 धराधरा, Ñ V1 3 B2,4 D4,6,13 °ध वि । B2 °धे च, M3 महाग्र तु (for चार्षे तु) S1 T2 G1 M1,3 नियोज्यमानः D1 [अ]नियो°, D2 नियुञ्ज° (for नियुज्य°) B3 प्रतियुज्यमान —^{d}) D5 बाणवियच्छिताग्र —^{d}) Ś B1 D1 3 4 13 दृशः स । B2 D6,9-11 T1 G1 3 M दिशश्च (for दिश स) B3 सचन्द्राश्च (for सचन्द्रार्क) Ś D8 13 समाप्र महाश्च, Ñ B2 4 D4 नभोग्रहाश्च, V2 नभोश्चित च(sic) D7 G2 दिश सहद्राश्च सहस्रकर्शैर् —^{d}) T2 ततश्च (for तत्रास) M3 चचाल (for रराास) Ś B1 D1 2 3 13 नभोगतास्तत्र(B1 D2 3 °तास्तु) रराास(Ś D8 °ज) चोर्वी, Ñ V1 3 B3 D4 ततो(V1 नभो) वि(V3 ग्रहाश्च)त्रास चचाल चोर्वी, B3 त्रस्तं भयश्चापि चचाल चोर्वी, B4 वितत्रसुश्चाथ चचाल धात्री D3 नभोगताश्चैव ददर्श चोर्वी, D7 G2 नभश्चकंपे च रराा(G2 °स) चोर्वी, D12 नमश्चरा सा प्रचचाल चोर्वी, L(ed) नभोगताश्चुचुकपुरोर्वी

100 Ś V2 B1 D1-3 4 13 om 100 B3 reads ^{a} in marg —^{a}) Ñ2 V1 3 B3 D6 7 13 G2 M1 2 नियोज्य, D5 वियुज्य Ñ2 V1 3 B2-4 वीर, D2 11 धीमा, M1 चाप (for चापे) Ñ1 त ब्राह्ममस्त्रेण नियोज्य धीमा, G1 त ब्रह्मणोऽस्त्र विनियोज्य चाप —^{b}) Ñ V1 3 B2-4 M1 3 सित (for शरं) Ñ1 D5 7 9 T1 3 G1 सपुङ्खं Ñ1 स तदा ससर्ज Ñ2 B2-4 यमदण्डकल्प (for यमदूतकल्पम्) D6 सित सुपुङ्खं स तदा विसृज्य D12 सित सुपुङ्ख सहसा ससर्ज (unmetric) —Ñ1 D5 13 om 100^{c}-101 —^{c}) Ñ2 V1 B2 4 भल्ये, B3 कृद्ध, D6 om (hapl) (for तस्य)

101 N1 D1 13 om 101 (cf v l 100) B1 om 101-103^{b} D1 om 101^{abc} V2 om 101^{ab} B1 reads 101^{a} in marg —^{a}) D5 T2 3 G1 M1 -वीर्यं (for वेगं) D7 9-11 त लक्ष्मणोत्सृष्टनिवृत्तवेग —^{b}) D6 M6 समापतत Ś V1 3 B1 3 D1,3 4 6-13 T1 3 G1 3 M1 4,5 ज्वलन (for ज्वलन) D6 9 11 T2 3 G1 2 M1 5 प्रदय, D12 M2 [अ]प्रतर्क (for प्रकाशम्) —^{c}) V1 3 B2 D10 11 T2 M1-3 सुपर्ण (for सुवर्ण) Ś D2 4,13 L(ed) काञ्चनवित्रपुङ्खं(Ś D2 °विशे; D12 °पुङ्ख; L(ed) °पुङ्ख)सितपीतपुङ्खं, V2 B1 D3 सुनाशम(D3 नाश्याम)धातोत्तमचित्रपुङ्ख —^{d}) Ś B3 D2 4,13 M3 ततो (for तदा)

102 B1 om 102 (cf v l 101) —^{a}) V2 अ (for तं) Ñ2 V1 3 B2,4 D13 अक्षय बाणैः D1-4 6-13 G1

G. 6. 51. 108
B. 6. 71. 103
L. 6. 52. 111

तमागतं प्रेक्ष्य तदातिकायो
बाणं प्रदीप्तान्तककालकल्पम् ।
जघान शक्त्यृष्टिगदाकुठारैः
शूलैर्हलैश्चाप्यविपन्नचेष्टः ॥ १०३
तान्यायुधान्यद्भुतविग्रहाणि
मोघानि कृत्वा स शरोऽग्निदीप्तः ।
प्रसह्य तस्यैव किरीटजुष्टं
तदातिकायस्य शिरो जहार ॥ १०४

तच्छिरः सशिरस्त्राणं लक्ष्मणेषुप्रपीडितम् ।
पपात सहसा भूमौ शृङ्गं हिमवतो यथा ॥ १०५

प्रहर्षयुक्ता बहवस्तु वानराः
प्रफुल्लपद्मप्रतिमाननास्तदा ।
अपूजयँल्लक्ष्मणमिष्टभागिनं
हते रिपौ भीमबले दुरासदे ॥ १०६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकोनषष्टितमः सर्गः ॥ ५९ ॥

प्रेक्ष्यमाण Ś D8.11 तरसा (for सहसा) N2 V1.2 B1 पतत (for [अ]तिकायो) —ᵇ) D4 सुविलैर् D1 स्वनेकै (for अनेकै) —ᶜ) N1 D12 सवेगपुङ्खस्, N2 सुवर्णपुङ्खस्, V1.2 B1.4 सुपर्णपुङ्खस् (for सुपर्णवेगस्) —ᵈ) N2 V1.2 B2.4 D5 T1 G2 M1.2.3 तथापि, D9-11 G1 तथाति (for तदाति) D7 G2 M2 तदा(D7 °धा)तिकायस्य N1 D12 तदा समीप सहसा जगाम

103 B2 om. 103ᵃᵇ (cf. v. l. 101) —ᵃ) D12 स व शर (for तमागतं) G3 महात्मकायो —ᵇ) Ś B2.3.4 D8-10.12 T2 [अ]नल (for [अ]न्तक) Ś D8.12 -कालतुल्य B1 तुल्यवेग (for -कालकल्पम्) D1 बाण प्रदीप्तानलकाल कल्पे —ᶜ) D4 -गदाकुठारैस्तै (for -गदाकुठारैः) N V1.2 B2-4 D12 G(ed.) जघान शक्तीभिर् (G[ed.] °र्वि) नष्टचेष्टा —V2 illeg. for ᵈ. —ᵈ) Ś D8.10.11 नवैर्, D1 जलैश्, D3 दुर्दैर्, D5 T1 G1 शितैश्, D6.9-11 T2.3 शरैस्, M1.2 (before corr.) हुलैश् (for हलैश्) M3 शूलैर्भुजा श्चाप (for °हलैश्चापि) D4.6.7.12 चापि(D12 °प) विपन्नचेष्टः, D5 T1 G1 M3 चाप्यविपन्नचेष्टः h (ed.) चाप्यवि° (for चाप्यविपन्नचेष्टः) N B2 शूलैर्हलैश्चैव तथा भुशुण्डैः, V1.2 B1 D4 शूलैश्च खड्गैश्च (then V1 illeg. V2 B1 °र) विपन्नचेष्टः, B3 शूलैः परैश्चैव तथा गदैश्च B4 शूलैः कुठारैश्च तथा मुद्गरैश्च, D12 शूलैः कुठारैर्मुसलैः शरैश्च ꣸ Cr.g. हुतैः द्विपञ्चग्रामस (Cr. °ग्रामित्वा?) मुपविशेष ꣸

104 ᵃ) V2 नाना, D12 तथा (for तानि) Ś N2 V D1.2.4.11.12.13 (अ)द्भुत(Ś V2 D8.11.12.13 (अ)प्रति)विग्रहाणि N1 D6 °वेगवान् D2 [अ]प्रतिमाप्रमाणि (for [अ]द्भुतविग्रहाणि) —ᵇ) B1.4 घोराणि (for मोघानि) B2 D8.12 हृत्वा स, D5 कृतानि, G2 कृत्वाथ (for कृत्वा स) N1 समर (for स शरो) Ś N V B D1-4.6.11.12 [अ]ग्नि, D1 D8.11 [अ]ग्निदाप —ᶜ) Ś D8.11 सकुण्डलं तस्य N2 V B1.2.4 D12 M2 प्रगृह्य सबाहु(M2 °हि) N1 M1.2 प्रसह्य तथा D5-11 T2.3 G1.2 M2 प्रगृह्य तस्यैव B3 किरीटकुण्डलं (for °जुष्टं) —ᵈ) B4 तथा Ie तदा (for तदा)

105 ᵃ) B1 सतनुत्राणं —ᵇ) Ñ1 प्रभेदित, V2 प्रचोदित, B1 प्रवेपित D2.7.9-11 T2 G1 M1 प्रमर्दित (for प्रपीडितम्) Ś Ñ2 V1 B1.4 D1-4.6.8.12.13 T2.3 G2 लक्ष्मणेन प्रमर्दि(Ñ2 B1 °ह्नाति, B2 °वेधि, T2 °द्रवि [sic])त —ᵈ) V2 B2 हेमवत (for हिमवतो) —After 105 Ś Ñ2 V B D1-4.8.12.13 read 6.60.1 while D5-7.9.11 S ins.

1330* न तु भूमौ निपतत दृष्ट्वा विक्षिप्तभूषणम् ।
बभूवुर्व्यथिता सर्व हतशेषा निशाचरा ।
ते विषण्णमुखा दीना प्रहारजनितश्रमा ।
विनेदुरुच्चैर्बहव सहसा विस्वरै स्वरै ।
ततस्त त्वरित याता निरपेक्षा निशाचरा । [5]
पुरीमभिमुखा भीता द्रवन्तो नायक हत ।

[(l. 1) T2.3 तथु D5 T1.2 G1 निक्षिप्त (for विक्षिप्त) D1.3-11 त भूमौ पतित दृष्ट्वा विक्षिप्ताम्बरभूषण —D6 om. (hapl.) l. 3-5 —(l. 3) D7 प्रहारैर् (for प्रहार) —(l. 4) D6.7 T2.3 G2 transp. बहव and सहसा G1 स्वने (for स्वरै) —(l. 5) D9-11 तावरितो T2 G1.2 M1.2.3 ते त्वरिता G1 यान्ति (for याता) G1 स्वशेषा (for निरपेक्षा) —(l. 6) D7 अभि मुख D7 G1.2 याता (for भीता)]

106 Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 om. 106 —ᵃ) D6 M1 च (for तु) —ᵇ) D5.9-11 G1.2 प्रफुल्ल (for प्रफुल्ल) ꣸ Cg. प्रफुल्लेत्यत्र प्रसन्नत्वे ता पर्वम् । इत्यस्य अथवद् भाव प्राप्ति सोऽस्याऽतिशयार्थभागी तम् ꣸ —After 106 T2 M2.3 ins.

1331* अतिवक्त्रमतिकायमथाहवे
युधि निहत्य स लक्ष्मण महत्र ।
त्वरितमथ तदा स रामपार्श्वं
कपिनिवहैश्च सुपूजितो जगाम ।

[(l. 1) M2 त्वहवे —(l. 2) M2.3 विनिहत्य (for °त्य) —(l. 3) M2 स रामसमुपेत्य (for तदा स रामपार्श्वं). —(l. 4) V2 निवहैश्च मुदितः सुपूजितः]

६०

ततो हतान्राक्षसपुंगवांस्ता-
न्देवान्तकादित्रिशिरोतिकायान् ।
रक्षोगणास्तत्र हतावशिष्टा-
स्ते रावणाय त्वरितं शशंसुः ॥ १

ततो हतांस्तान्सहसा निशम्य
राजा मुमोहाश्रुपरिप्लुताक्षः ।
पुत्रक्षयं भ्रातृवधं च घोरं
विचिन्त्य राजा विपुलं प्रदध्यौ ॥ २

ततस्तु राजानमुदीक्ष्य दीनं
शोकार्णवे संपरिपुप्लुवानम् ।
रथर्षभो राक्षसराजसूनु-
स्तमिन्द्रजिद्वाक्यमिदं बभाषे ॥ ३

G. 6. 72. 3
B. 6. 73. 3
L. 6. 53. 2

Colophon — *Kāṇḍa name* Ñ B D1.3 युद्धकाण्डे. —*Sarga name* Ś Ñ1 V B D1-4.6-11.13 अतिकाय (D11 °यादि)वध ; Ñ1 अतिकायवध.—*Sarga no.* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V2.3 B3 D1.4.5.12.13 om , Ś1 Ñ2 52, V1 51, B1.4 49, B2 45, D6 53, D7-9.10.11 T1 G M2.3 71, D2 48, T2 76, T3 78, M1.5 72 —After colophon, G M1.2.3 conclude with श्रीरामाय नमः —After Sarga 59, D2.6-7.9-11 T1.2 G M ins a passage relegated to App I (No 38).

60

1 Ś Ñ2 V B D1-4.6.12.13 read 1 after 6 59 105 —[a]) D1 तु (for तान्) —[b]) Ñ1 D1 T1 नरान्तक ; D6-11 M3 देवांतकादीन्, D5 G1 त्रिशिरोऽतिकायान् (for त्रिशिरोति°) Ś V2 B1 D1.4.12.13 T2 नरान्तक(D1 °मेदर)-त्रिशिरोऽतिकायान् ; Ñ2 V1.2 B1-4 D13 नरान्तकं समहोदरा-दीन् (D13 °रातपि), D8 महोदरादीन्तु तथातिकाय, M1.2 नरान्तकादित्रिशिरोऽतिकायान्. ⊕ Ck नरान्तकश्च त्रिशिरोऽतिकायौ च तथा ⊕ —[c]) Ś Ñ1 V2 B1 D1-4.6.13 T2 नीर (for तत्र) Ñ1 D4.5 T1.2 G2 M1.2 हतावशेषात्(D5 °वात्), G3 हतावशेषात्. Ñ2 V1.2 B1-4 D12 महाति कायादि(D13 महात्मकार्यं नि)हतावशेषात्.—[d]) D5 तत् (for ते). Ś Ñ2 V B D1-4.6-13 G1.3 M1.3 त्वरिता ; Cr as in text (for त्वरितं). D13 राक्षसेंद्राय त्वरितं बभूवुः. —After 1, Ñ1 ins. (m), Ñ2 V B D13 ins. before 2 G (ed.) ins before 3 (owing to om.)

1332* बभूवस्य वचनं तेषां राजा शोकविह्वलः ।
न किंचित्प्रत्युवाचाशु दीनात्मा पुनिवेशनः ।
तं दृष्ट्वा राक्षसश्रेष्ठं मन्युनाभिपरिप्लुतम् ।
न कश्चित्किंचिदप्याह सर्वे शोकाभिवोऽभवन् ।

[(L 1) B1 पुत्र तु (for बभूवस्य) —Reading from l 2 up to the prior half of l. 4 —(l 2) B1 D13 अपि (for आशु). B1 (आ)सी (for (आ)त्मा). V1 B1 तु (for तु). B2 न किंचित्प्रत्युवाचाशु बभूवाशुविचेतन .—(l 3) Ñ2 राजानं पतितं दृष्ट्वा (for the prior half) V2 (अ)भि (for (अ)भि) —(l 4) Ñ2 V1 B1 D13 किंचिदिप (by transp). V2 B1 किंचन प्राह (for किंचिदप्याह). V1 किंचित् (for सर्वे). V1 शोकार्तो, V1 B1 चिन्तार्तो (for शोकाभिवो).]

2 G (ed.) om. 2 Before 2, Ñ2 V B D13 ins. 1332*.—[a]) Ñ V B D1.4.6.13 T2 स(D5 नि) निशम्य राजा (for सहसा निशम्य). Ś D1.4.13 तेषां वचनं तु (D5 वचनं तु) निशम्य राजा —[b]) Ś Ñ V B D1-4.6.11.13 मुमोह शोकाश्रु ; D5-11 राजा महाबाष्प ; M3 मुमोह राजाश्रु- (by transp) (for राजा मुमोहाश्रु) T2 मुमोह शोकाश्रु-परीतनेत्र .—[cd]) Ś V2 B1 D1-4.6.13 भ्रातृवधं पुत्र-1 Ñ V1.2 B2-4 D13 पुत्रान्भ्रातृवधान् (for पुत्रक्षयं भ्रातृ). T2 समीक्ष्य (for विचिन्त्य). V2 विपुलं घोरं च (by transp). V1 om , D2 सद्ये (for राजा) Ś Ñ V B D2-4.6.11.13 T2 सुमुखे(Ñ2 V1.2 B2-4 D13 T1 °र्) , D1 दुःखेन D7 G2 M3 मुचिर (for विपुलं) Ś Ñ V2 B1 D1-4.13 प्रगाढं, D1.6 T1.2 G1.3 M1 वि(D6 वि, D6 T2 नि)दध्यौ. —After 2 T2 ins a passage relegated to App I (No. 38)

3 Before 3 G (ed) ins 1332* —[a]) Ñ1 V1.2 D13 स (for तु) Ś V2 B1 D1.6.13 T2 समुदीक्ष्य (for मुदीक्ष्य) B1 om दीनं B1 उदीक्ष्यमाणं —[b]) D6 शोकार्णवं (unmetric) B1 D2 मग्नं प्रणमन्तं (D2 °न्तं) D11 शोकार्णवपरिप्लुतं(D11 °मग्न)मानं; T2 °पुप्लुवानं (for संपरिपुप्लुवानम्) Ś D1.4.13 सु(D1 स)विह्वलं शोकपरिप्लुतांगं Ñ V1.2 B2-4 D6 शोकाणवेन विनिमज्जमानं ⊕ Cg संपरिपुप्लुवानम् । इति कामचारात् is so also Ck ⊕ —[c]) Ś V2 B1.4 D1-4.6.11.13 T2 M3 Ck रथ(D6 वीर)वरो Ñ2 V1.2 B1 महायशा T2 समर्थो (for रथर्षभो) D11 वचनं राक्षस राजसूनुः ⊕ Ck रणर्षभो रणपाशानाम् । रणपराक्रमो समर्थः । महारथ इत्यर्थः is so also Ct ⊕ —[d]) Ś1 D1.6-11 T2 G1 M3.5 ; B1 D1 T1 G2 तथा, D5 G1 M1.2.3 ततः (for तम्) D5 जगाद (for बभाषे)

G 6, 52 4
B 6 73 4
L 6 53 3

न तात मोहं प्रतिगन्तुमर्हसि
यत्रेन्द्रजिज्जीवति राक्षसेन्द्र ।
नेन्द्रारिबाणाभिहतो हि कश्चि-
त्प्राणान्समर्थः समरेऽभिधर्तुम् ॥ ४

पश्याद्य रामं सह लक्ष्मणेन
मद्बाणनिर्भिन्नविकीर्णदेहम् ।
गतायुषं भूमितले शयानं
शरैः शितैराचितसर्वगात्रम् ॥ ५

इमां प्रतिज्ञां शृणु शक्रशत्रोः
सुनिश्चितां पौरुषदैवयुक्ताम् ।
अद्यैव रामं सह लक्ष्मणेन
संतापयिष्यामि शरैरमोघैः ॥ ६

अद्येन्द्रवैवस्वतविष्णुमित्र-
साध्याश्विवैश्वानरचन्द्रसूर्याः ।
द्रक्ष्यन्ति मे विक्रममप्रमेयं
विष्णोरिवोग्रं बलियज्ञवाटे ॥ ७

स एवमुक्त्वा त्रिदशेन्द्रशत्रु-
रापृच्छ्य राजानमदीनसत्त्वः ।
समारुरोहानिलतुल्यवेगं
रथं खरश्रेष्ठसमाधियुक्तम् ॥ ८

---

4 a) T1 ताप ; Ct as in text (for तात) D6 शोक (for मोह) D6.7.9.11 T1 G1 पति (for प्रति) D9.11 G3 मर्हसे; Ck t as in text (for मर्हसि) Ś N V B D1.3.4.8.13.10 न तात मोहमविषाद(Ñ V1.2 B2-4 D1.4.13 °विषत्तिः V3 B1 °विषाद, D3 °विषाद)कालो D5 न तात मोहं प्रति काल एव — b) Ś1 Ñ V1 B1 D1-4.8.11.13 यद् ; Ś2 V2 B2-4 यदि; D13 यथा (for यत्र) Ś D2.3.13 राक्षसेंद्र ; N V B D1.3.4.8-13 नैर्ऋतेंद्र(N1 D5 °तेंद्र ; D6-11 °तेश) (for राक्षसेन्द्र) —After 4ab, M3 ins.

1333* मद्बाणनिर्भिन्नविकीर्णदेहा
ये शत्रवस्ते समरे पतन्तु ।

— c) V2 B1 बाण (for ॰बाण) Ś1 D2.3.5.13 G3 [ऽ]पि D5 G1 न D6 T1 [ऽ]भि (sic) (for हि) Ś1 हि किंचित् M1.2 कुतश्चित् (for हि कश्चित्) — d) D1.4.8-13 T1.2 G M1.3 Ct [ऽ]भिधा(D6 T1 °धा)तुं (for ऽभिधर्तुम्) Ś V2 B1 D6-8.10 T1 प्राणान्हि(D5 °न्ह) शक्तो (D5.6 T1 °समर्थो) युधि धारयेच (V2 धारयेतु [sic] B1 वारयतु [sic] D6 धर्तुमथ) N V1.3 B2-4 प्राणाप्रण धारयितुं समर्थ ; D13 प्राणान्समर्थो विधारणमथ (sic)

5 D10 om (hapl) 5b–6a — b) N1 D5 मया वि (for मद्बाण) B1 निर्दीर्ण ; D5 T1 G3 M1.3 विदीर्ण ; Ct as in text (for विकीर्ण) N2 निर्भिन्नशरीर D6 -कायं (for देहम्) V2 संतापयिष्यामि शरैरमोघैः (= 6d [var]) — c) V3 B1(marg also गतोत्सव and गतासुकं) गतासवं (for गतायुषं) — d) Ś D1.3.4.8-10 M3 शितैः शरैः (by transp) V1 शरैः कृतैः ; M3 शरैश्चितैः D1 शोणित ; D4.5 M1 भवित ; G1 भाजित (for आचित) Ñ1 D5 देहं (for गात्रम्)

6 D10 om. (ab (cf v l 5) — a) V1 कुर्वं (for इमां) Ś Ñ V2 B D1-4.8.10 चंद्र ; V1.3 तुष (for शक्र) — b) B1 सुनिश्चिता D4.11 सुनिश्चि(D10 °चि)तां B1 D4.5 G3 M1 दृढ ; Cm g as in text (for दैव) B4 -युक्त (for -युक्ताम्) — c) Ś N V B2.3 D1-4.8.11 यथाद्य, B1 अथाद्य, B4 यद्याद्य (for अद्यैव) — d) Ś V1.2 B1.2.4 D1.4.8.10 T1.2 G2.3 M1.3 Cm g संतापयिष्यामि N2 D1 संपातयिष्यामि (for संतापयिष्यामि) Ś1 D4 अजीकैः ; Ś2 D13 अनीकैः (for अमोघैः)

7 a) Ś D2.4.6 अद्य ; Ñ1 V1 B2-4 D13 रुद्र ; D1 रुद्र (for वैव) G3 om G1 मित्र (for विष्णु) Ś N V1.3 B D1-4.8.11.13 मित्रा , V2 D2.7.8-11 T1 G1.2 रुद्र ; G3 -साध्या (for मित्र) — b) N V B1.4 D2.3.8.9.11 T1 साध्याश्च, G1 हरित्तु (for साध्याश्वि) V1 D13 सूर्यचंद्रा (by transp) D6 सिद्धसंघा (for चन्द्रसूर्या) — D1 om 7cd — c) Ś D1.11 द्रक्ष्यंति ते ; V2 B1 D10.12 T1.2 M1.4 द्रक्ष्यंतु मे, D1 पश्यंतु मे, G1 damaged (for द्रक्ष्यन्ति मे) — d) D1 यथा (for इव) D5 T1 [अ]ग्र्यं (for [उ]ग्रं) Ś D2.3.11 त्रिदिवक्रमे विक्रमवद्धि(D2.4 °मेव) विष्णोः, V2 B1 D5 यथा पुरा विक्रमेव विष्णो —After 7, N V1.3 B1.4 ins while D1 ins after 7ab (owing to om)

1334* स भागता राघवकार्यहेतो
र्दैवतनपेह्ि स्वमिहाद्य सर्वान् ।

[(l 1) N1 B1 यदा, B1 देव (for दै च) D1 सुरगतां राघवयुधार्थं —(l 2) B1 हतो हि (sic) (for सर्वा) D1 राजन् (for सर्वान्)]

8 a) D1 त्रासाद (for आपृच्छ्य) V2 B1 G1 -सत्त्वः D1 marg (for सत्त्व) —After 8ab, D13 reads 16–15b — c) V1.3 B1.3 D1 [अ]भ्यद्रवस्य(D1 °वर्ण) (for [आ]निलतुल्यवेगं) — d) T1 (inf. lin orig as in text) रथ (for खर) V1.3 B1.4 D1.4.5 T1(orig inf. lin as in text) रहस्य ; M3 -भुवारि ; Cv r m g k t as in text (for -समाधि) Ś D2.11 रथोत्तमं भक्तमतिद्युम्ना G (ed) रथं सुधियं दृढवेगयुक्तं.

समास्थाय महातेजा रथं हरिरथोपमम् ।
जगाम सहसा तत्र यत्र युद्धमरिंदमः ॥ ९
तं प्रस्थितं महात्मानमनुजग्मुर्महाबलाः ।
संहर्षमाणा बहवो धनुःप्रवरपाणयः ॥ १०
गजस्कन्धगताः केचित्केचित्परमवाजिभिः ।
प्रासमुद्गरनिस्त्रिंशपरश्वधगदाधराः ॥ ११
स शङ्खनिनदैर्भीमैर्भेरीणां च महास्वनैः ।
जगाम त्रिदशेन्द्रारिः स्तूयमानो निशाचरैः ॥ १२
स शङ्खशशिवर्णेन छत्रेण रिपुसूदनः ।
रराज परिपूर्णेन नभश्चन्द्रमसा यथा ॥ १३
अवीज्यत ततो वीरो हैमैर्हेमविभूषितैः ।
चारुचामरमुख्यैश्च मुख्यः सर्वधनुष्मताम् ॥ १४
ततस्त्विन्द्रजिता लङ्का सूर्यप्रतिमतेजसा ।
रराजाप्रतिवीर्येण द्यौरिवार्केण भास्वता ॥ १५

G 6.52.15
B 6.73.16
L 6.53.14

9 a) Ś2 N V1.3 B D1-4.8.12.13 T1 G2.3 M3 तमास्थाय Ś1 रथ तूर्णं, Ś2 D8 रथं तेजा (sic) (for महातेजा) —b) Ś1 दृढ (for रथ) Ñ1 D4.10 शक्र- (for हरि) —G2 damaged from °मम् up to जगाम ॥ ⊛ Cg हरिरथ सूर्यरथ ⊛ —c) D6 जघान (sic) (for जगाम) N2 V2 B2.4 सत्वर, V1 त्वरित (for सहसा) G3 चैव (for तत्र) —d) D4.6 read यत्र in marg B3 स युद्धाक्षम्, D7 युद्धभूमिम् (for यत्र युद्धम्) Ś D8.13 भरिंदम, Ñ1 D12 भवत्, V2 illeg D6 G2 प्रवर्तते (for अरिंदम)

10 a) D2 प्रतिस्थ (meta) D4 प्रस्थित (for प्रस्थित) D1 महावीर्यम् —b) Ñ2 D4.13 महारथा (for °बला) —c) Ś N2 V B D2.3.8.12 स(V3 प)स्पर्ध(B3.4 °र्ध)माना, G2 संघर्षमाणा (for संहर्षमाणा) ⊛ Ct संहर्षमाणा हृष्यमाणा ⊛ —d) Ś Ñ V B1.3.4 D2.3.4.8.13 प्रासासि (Ñ2 V1 °हि), B2 D1 पाशासि (for प्रवर)

11 b) M3 प्रवर (for परम) Ś Ñ V B1.3.4 D2.4.8.12.13 कश्चिद्रथ(N2 V1.2 B1.4 D13 °द्वाजि)गतास्तथा (V3 °वा), B2 वाजिस्कन्धगतास्तथा —After 11ab, D7.10.11 M3 K(ed, within brackets) ins G3 ins after 11

1335* व्याघ्रवृश्चिकमार्जारखरोष्ट्रैश्च भुजंगमैः ।
वराहैः श्वापदैः सिंहैर्जम्बुकैः पर्वतोपमैः ।
काकहंसमयूरैश्च राक्षसा भीमविक्रमाः

[(l 1) M3 K(ed) मार्जारे (for -मार्जार) K(ed) खरोष्ट्रैर् —G3 illeg for l 2 —(l 3) M3 खग (for काक-) G3 सिंह (for हंस)]

—B1 repeats erroneously 11c–15, 19–20b after 6.61.7 within brackets —c) Ñ1 D4.6 पाश (for प्रास) D7 G3 -पट्टिश (for मुद्गर) —d) B1 -पट्टिशासि (for परश्वध) Ś V3 B1 D2.3.4.8.13 धरा परे, V1 G3 गदायुधा (for गदाधरा) —After 11, D7 G3 ins

1336* मुसण्ढीमुद्गरापट्टिशप्रासपरिघायुधा ।
[D7 भुशुण्डिमुद्गर.]

12 a) Ś B2 D8.13 पुण्यैर्, Ñ1 V3 B3 D4.6.7-11.13 T1 G M1.2 पूर्णैर्, Ñ2 B1 शुभैर्, V1.2 B4 घोरैर् (for भीमैर्) D1 निस्वनैस्तूर्यैर् —b) D1.6-7.9-11 T G2.3 M3.4 चा(T1 वा)पि नि(D1.6.7.10 नि)स्वनै (for च महा°) G1 भेरीणामपि विनिस्वनैः (sic) —d) Ś Ñ1 V1.3 B1 D2.3.8.12.13 सपत्नजित्, Ñ2 V2 B2-4 D1.4 स शक्र(D2 °त्रु)जित् (for निशाचरैः) D6.7.9.11 T1 G M1.2.5 तूर्य(D7.11 G2 महा, D9.10 भाजि, G1 रण, M1.2 धन्वी, M5 तूर्ण)घोषेण (D7 G3 सैन्येन) वीर्यवान्

13 Vs om 13 —a) D7 G2 हंस, Ct as in text (for शशि) —b) N1 B1 D4.13 [अ]रिजिष्णु(D4.13 °णू) वन —c) G2 damaged for रराज परि Ś B1 D2.3.8.13 प्रगृहीतेन, Ñ1(orig, m also as in Ñ2) D12 ध्रियमाणेन, N2 V1.2 B3.4 D5-7.9-11 T1.2 G1.3 M3.4 प्रति(D6.7 T1 G3 निशि)पूर्णेन, D4 युधि छत्रेण (for परिपूर्णेन) —d) D12 चन्द्रसमा(meta) D13 चन्द्रशती (sic) (for चन्द्रमसा)

14 V3 D13 read 14ab twice —a) B4 D6 व्यावीज्य च, D4 अवेक्षत, D7.10.11 T2.3 वीज्यमानस्, D13(first time) समवेक्ष्य, G3 स वीज्यत, Cr m g as in text (for अवीज्यत) D1.9 T2.3 वद्रा M1.2 वीरैः (for वीरो) Ś V1.3 (first time) B2 D8.13.14 (second time) ततस्तु (V1.3 B2 D13 °स्त) भेजिरे भीमा (D13 वीरा) V3 B1 D2.3 ततस्तु विविशुर्भीमा —b) M1.2 शुभ्रैर्, Cr m g t as in text (for हैमैर्) D7.9-11 T2 G1.3 M5 विभूषण (D7 G3 °णै) Cg as in text (for विभूषितैः) Ś V3 B1 D2.3.8.12 मेघाभ हेम(D3 मेघ)भूषण, N1 V1.2 (both times) B3 D4.13 (second time) हेमाभरणभूषिता (Ñ1 V3 [second time] D4 °त, D13 °ह) N2 नानाविधैःसुभूषण, B3.4 D1.13 (first time) हेमाख्यै(B4 D13 हेमाभि, D1 रत्नाभि)र्हेमभूषण —c) D7 चचार वर N2 V1.2 B3 मुख्याभिर्, Ñ2 हस्ताभिर्, D4 शोभाभिर्, D13 om (for मुख्यैश्च) —d) Ś V3 B1 D2.3.8.13 मुख्य, D4 आनन् (for मुख्य) —After 14 M3 B(ed) K(ed) (both eds within brackets) read 16–18a

15 a) D6 तस्मिन्स् (for ततस्) D13 च (for तु) G3 शक्रजिता —c) N2 D1.4.13 T2 प्रति (sic), Ñ2 V1.3 B3.4 [अ]मित (for [अ]प्रति) M1-3 -वीर्येण (for -वीर्येण) —d) V3 स्वप्रभा, T3 तेजसा (for भास्वता)

G 6 52 15 B 6 73 16 L 6 53 15 स तु दृष्ट्वा विनिर्यान्तं बलेन महता वृतम् ।
राक्षसाधिपतिः श्रीमान्रावणः पुत्रमब्रवीत् ॥ १६
त्वमप्रतिरथः पुत्र जितस्ते युधि वासवः ।
किं पुनर्मानुषं धृष्यं न वधिष्यसि राघवम् ॥ १७
तथोक्तो राक्षसेन्द्रेण प्रतिगृह्य महाशिषः ।
रथेनाश्वयुजा वीरः शीघ्रं गत्वा निकुम्भिलाम् ॥ १८
स संप्राप्य महातेजा युद्धभूमिमरिंदमः ।
स्थापयामास रक्षांसि रथं प्रति समन्ततः ॥ १९
ततस्तु हुतभोक्तारं हुतभुक्सदृशप्रभः ।
जुहुवे राक्षसश्रेष्ठो मन्त्रवद्विधिवत्तदा ॥ २०
स हविर्लाजसत्कारैर्माल्यगन्धपुरस्कृतैः ।
जुहुवे पावकं तत्र राक्षसेन्द्रः प्रतापवान् ॥ २१
शस्त्राणि शरपत्राणि समिधोऽथ बिभीतकाः ।
लोहितानि च वासांसि स्रुवं कार्ष्णायसं तथा ॥ २२

16 B1 D1.5.7.9.11 T1 G M1.2.5 om 16–18 D1 reads 16–18 after 19ab D12 reads 16–18b after 8ab M3 B(ed) K(ed) (both eds within brackets) read 16–18b after 14 —a) N1 B1 त (for स) N2 V1 तं दृष्ट्वा च(V2 om (subm)) (for स तु दृष्ट्वा) —N1 V2 om 16bc —b) D6 [स]वृत L(ed) [सं]वृत (for वृतम्) —d) N2 वासवम् D12 पुत्र (for पुत्रम्)

17 B1 D1.5.7.9.11 T1 G M1.2.5 om 17 (cf v l 16) For sequence in D12 M3 B(ed) K(ed) cf v l 16 —a) Ś D6.10 अप्रतिमो B3 मप्रतिरथो (for अप्रतिरथ) V2 त्वमप्रतिमवीर्यस्य —b) D2 T2.3 M4 त्वयासौ (M3 त्वया वै) वासवो जि(T3 ह)त —c) Ś2 N2 V2.3 B2–4 D1.4 दृष्टं N2 illeg D13 मृत्यु G(ed) दीनं (for धृष्यं) —d) G(ed) त्व (for न) Ś D1.4.13 T2.3 M4 न(D6 T2.3 M4 नि) हनिष्यसि (for न वधिष्यसि)

18 B1 D1.5.7.9.11 T1 G M1.2.5 om 18 (cf v l 16) For sequence in D12 M3 B(ed) K(ed) cf v l 16 —a) D2 यथोक्तो —V2 illeg from b up to रथेना in c —b) D3 स प्रगृह्य M3 प्रत्यगृह्णात् (for प्रतिगृह्य) Ñ V2 B3 महद्(N2 °हाय)तु : D13 जयाशिष —D6 om 18c–19b B2 D12 T2.3 M3 B (ed) K(ed) om 18cd —c) V1 स रथेनाश्वयुक्तेन

19 Ś V1.2 B1 D1.5.7.9.11 om 19ab (for D6 cf v l 18) —a) D1 प्राप्य च (for संप्राप्य) —c) D2.12 निर्दुम्मिलम् (metri causa) G(ed) वज्रभूमिम् (for युद्धभूमिम्) —After 19ab D1 reads 16–18 —c) Ś Ñ2 B1 D1.4.11.13 रथांश्चैव (for रथं प्रति) —After 19 Ś V2.3 B1 D13.4.13 read 23–24a D2 reads 23 and 25 while L(ed) reads 23

20 V2 om 20cd B2 repeats 20 in marg after the first occurrence of 26 T2 reads 20–22 after 25 —a) Ś V2 B1.3 (second time) D1.4.11 T1 G2.3 M4 तु Ñ D1 हु D2 तु (for तु) B2 (first time sup lin as in text) D12 बहु : D13 हुत : T2 damaged (for हुत) D6 हुतभिग्सदृशभोक्ता च —d) B2(first time) D13 सदा प्रभु D2 T2.3 °मति (for तदा) —V3 om (hapl) 20c–21b —c) Ś N2 V2.3 B (B3 both times) D1.4.5.13 जु(N2 भा)हुहोद् N1 D4.11 M3 Ct जुहाव D1 जुहोति (for जुहुवे) —d) Ś D4.11 मत्राद N1 D4.11 मत्रै स N2 V1.2 B2.4 (both times first time marg also as in N1) मत्रवेद् B1 D5 मत्रं स्तु B3 मन्त्रवद् D1 मन्त्रविद् (for मन्त्रवद्) D4 तथा G1 च स (for तदा) D3 मन्त्रवद्विधिपूर्वक D9–11 मंत्रवि(D10.11 विधिव)न्मन्त्रवत्तमे —After 20 N2 V1 B1.3 (after the first occurrence of 20) D1.4.11 L(ed) ins , N1 V3(l 2 only) ins after 21

1337* जुहुवस्तस्य तत्राग्नि रक्तोष्णीषधराश्च ।
आजग्मुस्तत्र संभ्रान्ता राक्षसा यत्र रावणिः ।

[(l 1) N1 illeg for the post half D1 पताक° L(ed) °धराश्च (for धराश्च) —V1 reads from l 2 up to 25 in marg —(l 2) D1 च संभ्रान्ता]

21 V3 om 21ab (cf v l 20) For sequence in T2 cf v.l 20 N2 V1 B1.3 D4.11 om 21 B2 reads 21 in marg after 20(r) L(ed) transp 21 and 22 —a) D1 सहता (for स हवि) D2 1.9–11 T G M1 Ct -सत्कारै; Cm g as in text (for सत्कारैः) Ś V2 B1.3 D1.4.5.11 as su हविर्ला V1 ज्वालहो B1 वर्हिर्हि[म]जा जातैर् Ñ V1 ज्वालमाली पुष्पस् —b) Ś D4.4.13 सुसपुरै (for पुरस्कृतैः) Ñ1 V1 माल्यैश्च स(N2 सु)सुगंधिभिः । B1 गन्धैः कुसुममतैः B3 गन्धैश्च सदपुरस्कै —c) Ś V3 B1.3 D2.4.3.11 जुहोद् N1 जुहाव (for जुहुवे) D6.7 T1 G1.3 हतैः Ct as in text (for तत्र) —d) T1 प्र*** (damaged) —After 21 N1 V2 (l 2 only) ins 1337* while B1 repeats 26 in marg

22 For sequence in T2 cf v l 20 Ñ1 reads 22 in marg (cf v l 1337*) D1 om 22–25 Ś V1 B1 D2.4.5.11 om 22 L(ed) transp 21 and 22 —a) Ñ1 शस्त्राणि N V1 B3–4 D4.11 शिरपत्राणि (D4 °पत्राणि) T2 M1.4.5 शरपत्र(T2 °पत्र)याणि Cm g t as in text (for शरपत्राणि) —b) Ñ V1 B2–4 D4.11 च वि(Ñ2 V1 B2–4 D4.5 बि)भीतकाः V1 D6–8 Cg t

स तत्राग्निं समास्तीर्य शरपत्रैः सतोमरैः ।
छागस्य सर्वकृष्णस्य गलं जग्राह जीवतः ॥ २३

सकृदेव समिद्धस्य विधूमस्य महार्चिषः ।
बभूवुस्तानि लिङ्गानि विजयं यान्यदर्शयन् ॥ २४

प्रदक्षिणावर्तशिखस्तप्तकाञ्चनसंनिभः ।
हविस्तत्प्रतिजग्राह पावकः स्वयमुत्थितः ॥ २५

सोऽस्त्रमाहारयामास ब्राह्ममस्त्रविदां वरः ।
धनुश्चात्मरथं चैव सर्वं तत्राभ्यमन्त्रयत् ॥ २६

तस्मिन्नाहूयमानेऽस्त्रे हूयमाने च पावके ।
सार्कग्रहेन्दुनक्षत्रं वितत्रास नभस्तलम् ॥ २७

G 6 52 28
B 6 73. 25
L 6 53 26

[ऽ]थ विभीतका, M1 a (ऽ)थ विभीषिका —^c) T3 मांसानि Cg as in text (for चामसे) —^d) B4 काञ्चायस V1 (also as in text) D1 G2 तदा M3 त्ता (for यथा)

23 N1 reads 23 in marg (cf v l 1337*) D1 om 23 (cf v l 22) Ś V2 3 B1 D2 3 4 5 13 L (ed) read 23 after 19 —^a) Ś N V B D1 4 5 6 12 13 T2 सततो, G1 स तथा (for स तत्र) G (ed) परिस्तीर्य —^b) Ś D3 4 12 शरपार्थ (D2 3 13 °श्रै), N2 V1 B2 4 शरै सह्, D6 T2 3 शरै श (T2 3 °रैर)श्चै, Cm g t as in text (for शरपत्रै) Ś B1 D2 13 सतोरणै (for सतोमरै) V1 D4 11 शरैश्च (V1 D12 स शरै) सहतोमरै —^c) D6 11 M4 कृष्ण वर्णस्य (for सर्वकृष्णस्य) —T1 damaged from ग्राह in ^d up to सकृ in 24^a —For 23^cd Ś V2 3 B1 D2 3 4 6 13 T2 3 subst

1338* जुहाव रक्त कृष्णस्य कण्ठच्छागस्य जीवत ।

[D5 जुहाव च (hypm) V2 3 B1 रक्त (for रक्त) V1 illeg from कृष्णस्य up to जीवत Ś1 V2 B1 कण्ठे, D1 गलात् (for कण्ठात्) D6 T2 3 transp कृष्णस्य and छागस्य V2 B1 जीवतः (for जीवत)]

while N V1 B2-4 D4 11 subst for 23^cd

1339* असृक्कृष्णस्य छागस्य कण्ठादादाय जीवत ।
जुहाव पावके तत्र रक्ताक्ष समिधस्तथा ।

[(l 1) N1 B3 असृक्त (B4 °ज) कृष्ण D4 असृक्कृष्णस्य (for असृक्कृष्णस्य) N2 आनीय (for आदाय) D4 जीवित —B2 D4 om l 2 —(l 2) D11 रक्ता समिधस्तथा (for the post half)]

24 N1 reads 24 in marg (cf v l 1337*) D1 6 om 24 (for D1 cf v l 22) T1 damaged up to सकृ in ^a (cf v l 23) D6 om 24–25^b Ś V2 3 B1 D2 3 4 13 read 24^ab (preceded by 23) after 19 —^a) V2 B1 D6 समृद्धस्य (for समिद्धस्य) N V1 2 B2-4 D11 तत समिद्धस्य —Ś V3 B1 D2 3 4 13 om 24^c–25 —^d) N2 B2 यान्यथेदयन् D1 3 12 यान्य (D1 °न्य) दर्शयन् (for यान्यदर्शयन्) G2 विजयान्यविनाशयन्

25 N1 reads 25 in marg (cf v l 1337*) D1 om 25 (cf v l 22) Ś V2 B1 D2 3 4 13 om 25 D1 om 25^ab (for both cf v l 24) D6 reads 25 (preceded by 23) after 19 —^b) N2 V1 B2-4 D11 G1 हाटक (for काञ्चन) D1 4 T1 3 G2 M2 भूयस (for संनिभ) —^c) L4 द्विषितं (for हविस्तत्) V2 D12 तत्र प्र (for तत्प्रति) —^d) D12 समुपस्थित, M3 स्वयमास्थित ❁ C6 स्वयमास्थित स्वयमाभ्यावात्। स्वयमुत्थित इति पाठ पुरुषरूपगोचित इत्यर्थ ❁ —After 25, T2 reads 20–22

26 B2 repeats in marg 26 after 21 —^ab) Ś N1 D1 2 3 4 11 T2 3 सोऽस्त्रमाहारयामास N2 V1 B2 3 (first time) 4 D4 (before corr) 11 स समाहार (V1 B2 4 D4 °हार)यामास D4 (after corr) स समादाय जुहुवे (for °) D6 T2 महाराजम् N V1 2 B2 3 (first time) 4 D4 11 अस्त्र मन्त्रिम् , D6 7 8 11 T1 G अस्त्रविशारद M2 इन्द्रशत्रुस्तदा (for अस्त्रविदां वर) B2 (second time) सोऽप्यद्भुतमायया मास महामंत्रविदो वर (sic) —^c) Ś V2 B2 3 (second time) D2 3 4 5 6 13 T2 3 तथात्, N1 भागात् (for चात्म) Ś B2 (second time) D1 2 13 रथात् (for रथं) D2 हयात्मरथं तथा भागात् —^d) N1 मंत्रैश्चापि D7 G2 कवच च, M1 2 सर्वं तत (for सर्वं तत्र) N1 D1 G1 M2 [अ]भिमंत्रयत्, B2 (second time) सम प्रयत् (sic) D6 M1 2 समभ्यमंत्रयत् Ś1 सर्वं तत्राभ्यमत्रयत् —For 26^cd N1 V1 2 B2 3 (first time) 4 D4 11 subst

1340* रथं धनुस्तथात्मानं प्रतिमन्त्राभिमन्त्र्य च ।

[(l 1) V1 धनू रथं (by transp) D11 धुरं धनुश् (for रथ धनुस्) B2 तदा (for तथा) D4 प्रतिवध (for प्रतिमन्त्र) B2 4 D4 11 [अ]भिमंत्र्य]

—After 26 B2 repeats 20 then reads 21 and repeats 26 (all in marg)

27 ^a) Ś1 जुहूयमाने (sic) B2 D4 6 11 आहूयमाने D12 G1 आह्रियमाणे Ct as in text (for आहूयमाने) Ś V2 B1 3 (m also as in N2) D2 3 4 5 6 च N1 V2 तु D1 om (for ऽस्त्रे) —^b) D6 हूयमाण (sic) B2 तु (for च) D6 पावके —After 27^ab B2 reads 1341* —^c) N2 V1 2 B1 4 D1 3 [सूर्य]ग्रह (by transp) M2 ग्रहेश (for ग्रहेन्दु) Ś N1 V2 B1 D2 3 4 13 L (ed) सार्कचंद्र (V2 B1 °ेन्दु L (ed) °ग्रह स)नक्षत्राः D6 सचन्द्र ग्रहनक्षत्रे M2 सार्धं ग्रहेन्दुनक्षत्रैर् —^d) Ś N1 V2 B1 D2 3 4 13 मही तदा N2 V1 D6 4 11 Ś Ct नभ (V1 D4 T2 Ct °भ)स्थल, V2 महीतल Ck नभस्तल (as in text)

G 6 52 29
B 6 73 6
L 6 51 27

स पावकं पावकदीप्ततेजा
हुत्वा महेन्द्रप्रतिमप्रभावः ।
सचापबाणासिरथाश्वसूतः
खेऽन्तर्दधेऽऽत्मानमचिन्त्यरूपः ॥ २८

28 ᵃ) Ś Ñ1 V3 B1 D1-3 8 12 तुल्यतेजा, D6 दीप्तचेता (for दीप्ततेजा) —ᵇ) Ś Ñ1 B1 D2 8 12 जुहाव शक (for हुत्वा महेन्द्र) M5 [अ]नुभाव (for प्रभाव) —ᶜ) V3 बाणश्च (sic) D1 -गुल्मासि, D3 -बाणाश्च, D5 बाणाभि (for बाणासि) D6 सबाणचापासि (by transp) D3 -रथासि, G3 परश्च (sic) (for रथाश्व) Ś1 D1 2 12 -सुत, D1 बाण, D5 7 9 10 T1 2 G1 2 M5 सूत, D11 G1 सूत (for सूत) —ᵈ) D6 T3 स्वर्दधे D1 तूणम् (for ऽऽत्मानम्) D6 8 T1 G3 रूप, D9-11 वीय (for रूप) D1 G2 M1 2 खेंतर्दधे राक्षसराजसूनु ॥ Cr खे अन्तर्दधे । आत्मानमन्तर्धापयामासेत्यर्थ । आर्ष पूर्वरूपत्वम् ।, so also Cm g t ॥ —For 28 N1 V1 2 B1 2 (reads after 27ᵃᵇ) 4 D8 12 G (ed) subst while Ñ1 subst for 28ᶜᵈ

1341* इन्द्रजिच्च सदृशो राक्षसेन्द्रसुतस्तदा ।
हुत्वाग्निं तर्पयित्वा च दैत्यदानवराक्षसान् ।
आरुरोह रथं दिव्यमन्तर्धानचरं शुभम् ।
चतुर्भिर्वाजिभिर्युक्तं बाणतूणीरसंयुतम् ।
आरोपितमहाचापं शुशुभे राक्षसात्मज । [5]
जाज्वल्यमानो वपुषा तपनीयविभूषिते ।
तोमरैश्चार्धचन्द्रैश्च स रथे समलंकृते ।
नानारत्नविचित्रे च पताकाध्वजशोभिते ।
नीलजीमूतसंकाशे शुशुभे स्यन्दने स्थित ।
रावणस्यात्मजो वीर शक्रजेता महाबल । [10]
किरीटकेयूरधर सभासेष्वतिवर्तक ।
जाम्बूनदमहाकम्बुर्दीप्तपावकसंनिभ ।
बभूवेन्द्रजितः केतुर्वैदूर्यसमलंकृत ।
तेन चादित्यकल्पेन ब्रह्मणोऽस्त्रेण पालित ।
बभूव दुर्धर्षतरो रावणि समितिंजय । [15]
स्वेन वीर्येण स श्रीमानस्त्रेण च महाद्युति ।
राक्षसैश्च महामात्यै सम्पन्नो युधि दुर्जय ।
अभ्यागतास्तु निर्याय शक्रजित्स महाबल ।
अब्रवीद्रक्षसां मध्ये वचनं सुदुरासद ।
अद्य हत्वा वधार्हौ तौ मिथ्याप्रव्रजितौ रणे । [20]
जयं पित्रे प्रदास्यामि हत्वा तौ रामलक्ष्मणौ ।
अद्य निर्वानरामुर्वीं हतराघवलक्ष्मणाम् ।
करिष्यामि सुसंक्रुद्ध इत्युक्त्वान्तरधीयत ।

[(l 1) V3 अथ B3 4 वध D12 भुग्न (for ध्वज) D4 सदृशो (for सदृशो) Ñ1 स्थापयामास रक्षांसि (for the prior half) B3 D6 तथा (for तदा) —(l 2) N1 B3 D4 तु (for च) D12 तर्पयामास (for तर्पयित्वा च) V1 2 B4 (marg, orig as above) 4 -नपदा (for -राक्षसान्) —After l 2, D12 ins an addl colophon [युद्धकाण्डे षट्त्रिंशपरिपूर्णं] and then ins

1341(A)* इन्द्रजिद्रक्षसां श्रेष्ठो निर्ययौ राक्षसेश्वर ।

—G (ed) om l 4-13 —(l 4) B3 वाहनैर् D4 चक्राभैर् (for चतुर्भिर्) V1 2 B4 संगत (for संयुतम्) —(l 5) B3 चाप (for चाप) D4 आरोप्य महचाप (for the prior half) —D4 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 9 D12 रक्षसाधिप —(l 6) Ñ1 V3 4 B4 D12 विभूषित (for विभूषिते) —Ñ2 illeg for l 7 —(l 7) Ñ1 V3 स शरैस्, V1 B4 स शूलैश् D12 भागुरैर् (for तोमरैश्) B3 D12 अर्ध (for चार्ध) B4 शरैश्च D12 समरे (for स रथे) V3 D12 समलंकृते —(l 8) Ñ1 B3 D12 विचित्रेण (for विचित्रे च) —(l 9) V3 जीमूतसंकाशो —(l 10) After the prior half of l 10 D12 ins

1341(B)* शक्रतुल्यपर एव स ।
युवराज कृतश्चैव अहर्निशमना बभौ ।
भवेति वदन्वीर

V3 B2 3 D12 तेजा (for जेता) D4 इन्द्रजिन्नाम नामत (for the post half) —(l 11) D1 [अ]तिवर्तन —(l 12) Ñ1 -महाकल्पो V3 महाकम्बुर्, D12 समानाभो —(l 13) D12 जिन केतुर्वै D4 वैदूर्ये D12 वैरूर्य (for वैदूर्य) —(l 15) B4 D1 दुधर्षतरो, D12 दुर्धर्षतमो —G (ed) om l 16-23 —(l 16) B4 D4 तेन (for स्वेन) V3 च (for स) Ñ1 V1 2 शुक्लेण (for अस्त्रेण) B4 तु, D4 [ए]व (for च) D12 सद्युति —(l 17) N1 B3 महामात्ये Ñ1 °मात्ये, D4 12 सहामात्यै (for महामात्यै) B3 om D12 सम्पूर्ण (for सम्पन्नो) V3 दुर्जेय (for दुर्जय) —(l 18) B3 तु B4 तु (for second स) B4 शक्रजेता D4 °बल (for शक्रजित्स) —(l 19) Ñ1 B3 4 D4 सुदुरासद —(l 20) N गत्वा (for हत्वा) B3 च (for तौ) B3 4 वने (for रणे) —(l 21) V1 भास्करस्य तु संनिधे (sic) (for the post half) —V1 om l 22 —(l 22) B3 4 D4 हतरामं सलक्ष्मण (for the post half) —(l 23) V3 [इ]ति (for इ)]

—After 28 D1 5-8 9-11 S ins

1342* ततो हयरथाकीर्णं पताकाध्वजशोभितम् ।
निर्ययौ राक्षसबलं नर्दमानं युयुत्सया ।
ते शरैर्बहुभिश्चित्रैस्तीक्ष्णवेगैरलंकृतै ।

[(l 1) T3 4 G2 3 पताक (for पताका) —(l 2) M4 स ययौ (sic) (for निर्ययौ) D7 G3 राक्षसं सैन्य —(l 3) M1 2 च गदाभिश्च (for बहुभिश्चित्रैस्) D6 T1 G3 M1 2 परश्वधै (for अलंकृतै)]

—Thereafter D1 5-8 9-11 S cont (D6 T3 repeat l 1-42 after 6 83 38) a passage relegated to App I (No 39)

स सैन्यमुत्सृज्य समेत्य तूर्णं
महारणे वानरवाहिनीषु ।
अदृश्यमानः शरजालमुग्रं
ववर्ष नीलाम्बुधरो यथाम्बु ॥ २९

ते शक्रजिद्बाणविशीर्णदेहा
मायाहता विस्वरमुन्नदन्तः ।
रणे निपेतुर्हरयोऽद्रिकल्पा
यथेन्द्रवज्राभिहता नगेन्द्राः ॥ ३०

ते केवलं संददृशुः शिताग्रा-
न्बाणान्रणे वानरवाहिनीषु ।
मायानिगूढं च सुरेन्द्रशत्रुं
न चात्र तं राक्षसमभ्यपश्यन् ॥ ३१

ततः स रक्षोधिपतिर्महात्मा
सर्वा दिशो बाणगणैः शिताग्रैः ।
प्रच्छादयामास रविप्रकाशै-
र्विषादयामास च वानरेन्द्रान् ॥ ३२

स शूलनिस्त्रिंशपरश्वधानि
व्याविध्य दीप्तानलसंनिभानि ।
सविस्फुलिङ्गोज्ज्वलपावकानि
ववर्ष तीव्रं प्लवगेन्द्रसैन्ये ॥ ३३

ततो ज्वलनसंकाशैः शितैर्वानरयूथपाः ।
ताडिताः शक्रजिद्बाणैः प्रफुल्ला इव किंशुकाः ॥ ३४

G 6 52 36
B 6 73 56
L 6 53 33

29 D13 om 29^ab —^a) Ś Ñ1 D6 7 9 11 T2 G M2 3 स्व- (for स) Ś V3 B1 D1 3 12 ससर्ज बाणान्(D1 °ण), Ñ V1 2 B2 4 D6 सचापबाणो, D2 3 समु(D3 द्दो)त्ससर्ज (for समेत्य तूर्णं) —^b) Ñ V1 2 B2-4 D6 रणे तदा, V3 B1 माकाशतो, D1 2 तस्मि(D3 1 बाणा)न्रणे, D7 9-11 महाहवे (for महारणे) —^c) Ñ V1 2 B2 4 D6 12 जालवर्षं D3 अदृश्यमान शरवर्षमुग्र —^d) Ñ1 V1 B2 4 D6 यथाभ्र, D6 12 यथाम्बुद (D13 °भि) (for यथाम्बु) Ś V3 B1 D2 3 6 12 ववर्ष मेघो हि यथाम्बुधारा

30 V3 om 30-31 —^a) Ñ V1 2 B2 4 D2-4 6 11 T1 G1 2 M3 विकीर्ण, M1 2 विभिन्न (for विशीर्ण) —^b) Ś Ñ1 B1 D2 3 12 मायाविद्धो(Ñ1 °नो) D1 12 समाहता, T2 समोहिता (for मायाहता) D6 गतासवो भूमितले पतंत —Ś B1 D2 3 6 12 om L (ed) reads within brackets 30^c-31^b —^c) G1 विनेदुर् (for निपेतुर्) Ñ V1 2 B2-4 D12 सुघोरा, T3 (ऽ)द्रिकल्पके (for ऽद्रिकल्पा) D6 एव हतास्ते बहव कपींद्रा —^d) G3 यथैव (for यथेन्द्र) B4 गजेंद्रा (for नगेन्द्रा)

31 V3 D6 om 31 (for V3 cf v l 30) Ś B1 D2 3 6 12 om L (ed) reads within brackets 31^cd (cf v l 30) —^a) T2 त (for ते) V1 2 केवलास (for केवल) D1 च सीता (for शिताग्रान्) Ñ2 V1 2 B2-4 तान्ददृशु सुघोरान् Ñ1 D13 ते केवला(D13 °ला)न्प्रविशि गन्सृजतो —^b) Ñ2 V1 2 B2-4 प्रतो, D13 तथा (for रणे) L (ed) प्रणदंतो (for बाणान्रणे) D1 बाणान्महेंद्राशनितुल्यवेगान् —^c) B2 [स]तिगूढ, D1 13 [स]मिगूढ D7 9-11 G1 3 M1 2 5 विगूढ, T3 निरुद्ध Ś2 B1 D2 6 12 हि, Ñ1 V1 B2 4 M1-3 तु, D1 स (for च) D6 T3 समरेंद्र, D13 तु महेंद्र (for च सुरेन्द्र) —^d) D1 तत्र, G1 2 चापि (for चात्र) D6 T1 M3 न चाद्भुत, T3 समाप्लुत (for न चात्र स) D7 9 11 G1 अप्यपश्यन् Ś B1 D2 3 6 12 न तत्र रक्षोधिपतिं व्य(D3 प्र)पश्यन्, Ñ V1 2 B2-4 D13 न तत्र ते त ददृशु (V1 om) सपत्न(D13 °त्ना) M1 2 न राक्षसेंद्रात्मजमभ्यपश्यन्

32 ^a) V3 B1 च, D1 M4 तु (for स) Ś1 रक्षो***र् D1 पतेस्तनूज —^b) D10 -गतै (for गणै) Ś D2 3 6 12 सर्वासु वै दिक्ष्वभिवर्षमाण, Ñ V B D6 13 सर्वासु दिक्षु प्रति (V3 B1 व्यभि)वर्षमाण (D13 प्रववर्ष बाण) —^c) B1 आच्छादयामास S V3 B1 D2-4 6 12 13 रविप्रभा च, Ñ V1 B2-4 रवे प्रभाव, V1 रवे प्रभा दिशो, D13 रवेस्तदा प्रभा (for रविप्रकाशैर्) —^d) Ś D2 3 12 विद्रावयामास, Ñ2 V1 2 B2 D7 9-11 G1 M3 विद्रा(V1 °व्रा)वयामास, V3 B1 विभीषयामास D3 निपातयामास (for विषादयामास) D6 स (for च) D1 वनेचरेंद्रान्

33 ^b) Ñ1 B3 D6 7 9-11 T1 G1 M5 व्याविद्ध (for व्याविध्य) B3 तेजोनल D1 5 9-11 T1 2 G3 M5 समप्रभाणि (for संनिभानि) Ś V2 3 B1 D2 3 6 12 दीप्तानलार्कद्युति सनिभानि(V2 3 B1 D2 °विद्यु[D3 °त]प्रभाणि) Ñ2 V1 B2 4 G (ed) व्याविद्ध(B2 4 °ध्य)तेजोबलसन्नि(B1 °द्धि, G [ed] °स्व)भानि —^c) T1 damaged from ज्वलपावकानि up to तीव्र प्लु in ^d D4 [श्र]नल (for [उ]ज्वल) Ñ1 D13 पावकार्चि (for पावकानि) Ñ2 V1 2 B2-4 सविस्फुलिंगानलसन्निभानि(V1 2 B2 3 °समप्रभाणि) D6 T1 2 सविस्फुलिंगज्वलनप्रभाणि, M1 2 गदाश्च शक्ती परिघान्द्रवज्री —^d) Ś Ñ1 B1 D2-4 6 12 13 ववर्ष तस्मिन्, Ñ2 V1 2 B2-4 समुरसर्ज (for ववर्ष तीव्र)

34 T1 mostly damaged for ^ab —^a) Ñ1 B3 D13 वैस्तैर्, Ñ2 V3 B4 ते तैर्, B2 तेस्तैर्, D6 पुतैर् (for ततो) D13 प्रकाशे (unmetric) (for सकाशै) V1 ववस्ते

G 6 52 37
B 6 73. 37
L 6 53 34

अन्योन्यमभिसर्पन्तो निनदन्तश्च विस्वरम् ।
राक्षसेन्द्राङ्गनिर्भिन्ना निपेतुर्नगरपर्वताः ॥ ३५

उदीक्षमाणा गगनं केचित्नेत्रेषु ताडिताः ।
शरीरैर्विशरन्त्योन्यं पेतुश्च जगतीतले ॥ ३६

हनूमन्तं च सुग्रीवमङ्गदं गन्धमादनम् ।
जाम्बवन्तं सुषेणं च वेगदर्शिनमेव च ॥ ३७

मैन्दं च द्विविदं नीलं गवाक्षं गजगोमुखौ ।
केसरिं हरिलोमानं विद्युद्दंष्ट्रं च वानरम् ॥ ३८

सूर्याननं ज्योतिर्मुखं तथा दधिमुखं हरिम् ।
पावकाक्षं नलं चैव कुमुदं चैव वानरम् ॥ ३९

ज्वलनप्रख्यैर् —[b]) N1 D1 13 शार्दैर्, N2 V2 B1 सर्वैः, V1 D5-11 बाणैर्, B3 4 D1 9 G1 M3 शरैर्, G3 शतैर् (for शितैर्) T3 पृथपाद् (sic) M5 पुनरा —[c]) D6 T2 3 ताडिता N V1 3 B2-4 D1 4 11 पृथिवी (D1 °व्या) जग्मुर् (for शक्रनिर्द्वाणे) —[d]) D1 12 निकृत्ता (for प्रफुल्ला) G2 भव, Ct as in text (for इव) N V1 3 B2-4 D1 निकृत्ता इव पादपा। —For 34 Ś V2 B1 D2 3 4 12 subst

1343* ततस्ते पावकप्रख्यै शक्रैर्वानरपुंगवा ।
पीडिता पृथिवीं जग्मुर्वज्राक्रान्ता इवाचला ।

[(l 1) V2 B1 ते (for न्) D3 ज्वलन (for पावक) —(l 2) Ś D5 12 वज्राक्रांत इवाचल (for the post half)]

35 D10 11 om 35 —[a]) Ñ V B D1 4 7 12.13 G2 M तेऽन्योन्यम्, G1 ततोऽन्यम् (for अन्योन्यम्) Ñ1 B4 D4 -सर्पंतो, D8 -चर्पंतो (for -सर्पन्तो) —[b]) Ś Ñ1 V3 B1 3 D1-4 6.8 11 12 निनदाश्च Ś B3 4 D2 12 च स(B3 D12 सु) स्वरं, V1 D2 T2 3 परस्परं, V2 D2 स्वक मत, D3 च सहव्रं, G1 च निस्वर (for च विस्वरम्) N2 B2 मदृतश्च सुविस्वरं, D7 G3 न(D7 निन [hypm])दंतो भैरवस्वनं —[c]) N2 D3 11 राक्षसेन्द्रवि (D3 °द्रेषु) N2 V1 2 B2-4 राक्षसाधवि, —D1 om 35[d]–36[b] —[d]) Ś V1 B1 D2 3 4 12 M1 2 विनेदुर् (for निपेतुर्)

36 D1 om 36[abc] (cf v l 35) —[a]) Ś D2 3 4 12 स(D3 त)वीक्ष्यमाणा, Ñ1 D4 13 M3 4 5 उद्वीक्ष(D4 13 °क्ष्य)माणा, N2 V1 3 B2-4 निरीक्ष(B4 °क्ष्य)माणा, V2 B1 समीक्षमाणाः D4 5 6 T2 उद्वास्यमाणा, T3 उ **** (damaged) T3 गगने —[b]) Ñ2 B2-4 नदुः सु, D12 निवेदुश्च (hypm) (for नेत्रेषु) D13 8 तत्र तेषु च(D8 इंद्रजिद्वाण) ताडिता —[c]) Ś V1 B1 D1 6-13 G1 M1-3 Ct शरैर् —T1 damaged from -च up to मै in 38[a] —[d]) Ñ V2 B2-4 D4 13 पृथिवी ; V1 D2 M1 2 धरण्या (for जगती) Ś V2 B1 D1 3 4.12 निपेतुर्धीयतस्तः M3 निपेतुश्च महीतले

37 T1 damaged for 37 (cf v l 36) —[ab]) D2 स (for च) Ś Ñ1 V B1 2 D4 4.7.13 ससुग्रीव हनू(V2 3 °नु)मंतं Ñ2 B2 D1 सुग्रीवं स(D2 च)हनूमंत (for °) B3 सुग्रीवमंगदं नीलं हनूमंत महाबलं —[cd]) G1 आहूक (for एव च) Ś N2 D2 4.11.12 वानरं(N2 °र्शि) च वानरं (for [d]), V3 B1 सुषेणं वानरं च जांबवंतं महाबलं

38 T1 damaged for मै in [a] (cf v l 36) —[a]) Ś2 D2 द्विविधं N1 D4 चैव, G2 नील (for नीलं) Ñ2 V2 B2 4 D1 मैंदद्विविदनीलाश्च, B3 गंधमादनमैंदं च —[b]) G1 गवाक्षौ N1 ऋषभमेव च, D4 ऋक्षगोव च, D7 9-11 13 गवय(D13 शरभ) तथा, M5 गवाक्षोमुख (for गजगोमुखौ) Ś1 ताराद्यीबपरान्हरीन्। Ś2 V2.3 B1 D2 3.4.12 गज(B1 °य) गवयमेव च, Ñ2 V1 B2-4 G2 गवाक्षगज(G1 °ज)गोमुखान्, —Ś1 om 38[c]–39 Ñ3 illeg for 38[c] —[c]) D13 केसरिण (hypm) (for केसरिं) Ñ1 हरिमिन्द्रं च, V1 B2-4 D4 11 पनस चैव, D6 T2.3 M5 हरिरोमाणं Ś2 V2 3 B1 D2 3 4 12 विद्युद्दंष्ट्रं केसरिण ☆ Cg केसरिमित्यार्षम् ☆ —V2 om 38[d]–46[c] —[d]) Ś1 V3 D2 3.4.12 हरिलोमानमेव च, N1 D13 विद्युन्मालिनमेव च, Ñ2 V1 B D4 तथा सम्पातिमेव च

39 Ś1 V2 om 39 (cf v l 38) Ś2 D2 12 om 39[ab] —[a]) D1 [आ]रमजैः D4 5 [आ]नक, M5 [आ]निल (for [आ]नन) D1 सुति ; D5 दधि ; D7 G1 ज्योतिर् (for ज्योति) V2 B1 धूम्र शरभकौ तार —[b]) D2 ज्योतिर् ; D6 T2 3 हरि (for दधि) D13 कपि —After 39[ab], N1 D13 ins

1344* गवाक्षं च नलं चैव वानरं च दरीमुखम्।
सुषेणं चैव तारं च हरियूथपयूथपम्।

[(l 1) D13 दरीमुख Ñ1 पनसं च दधिमुखं (for the post half) —(l 2) D4 शरेभ हरि तनय (for तारं च हरियूथप) D13 -यूथपान्]

—[c]) D2 3.4.12 M1 2 पावकाक्ष(M1 2 °क्षं) Ñ1 B2 3 D13 च विनतं (for नलं चैव) B2 ऋषभ धवने चैव —[d]) Ñ1 B3 4 D4 13 कुमुदाद्यं(D13 °दं) च L(ed) वानरं (for वानरम्) G(ed) तारं च हरियूथपं —For 39[cd], Ñ2 V1 subst, while B2.3 ins after 39[ab]

1345* ऋषभं चन्द्रं चैव वानरं च दरीमुखम्।

[V1 शरभं (for चन्द्रं) Ñ2 दरीमुख V1 तारं च हरियूथपं, B3 कुमुदं चैव तारं (=39[d]) (for the post. half)]

—Then Ñ2 cont, while B2(second time, cont after 1345* for the first time) ins after 39

1346* नलं च कुमुदं चैव तारं च हरियूथपम्।

[B2 (second time) दधिमुखं (for च कुमुदं) B3 दधिमुखं तत्र चैव (for the prior half)]

प्रासैः शूलैः शितैर्बाणैरिन्द्रजिन्मन्त्रसंहितैः ।
विव्याध हरिशार्दूलान्सर्वांस्तान्राक्षसोत्तमः ॥ ४०

स वै गदाभिर्हरियूथमुख्या-
न्निर्भिद्य बाणैस्तपनीयपुङ्खैः ।
ववर्ष रामं शरवृष्टिजालैः
सलक्ष्मणं भास्कररश्मिकल्पैः ॥ ४१

स बाणवर्षैरभिवर्ष्यमाणो
धारानिपातानिव तान्विचिन्त्य ।
समीक्षमाणः परमाद्भुतश्री
रामस्तदा लक्ष्मणमित्युवाच ॥ ४२

असौ पुनर्लक्ष्मण राक्षसेन्द्रो
ब्रह्मास्त्रमाश्रित्य सुरेन्द्रशत्रुः ।
निपातयित्वा हरिसैन्यमुग्र-
मस्माञ्शरैरर्दयति प्रसक्तम् ॥ ४३

स्वयंभुवा दत्तवरो महात्मा
समास्थितोऽन्तर्हितभीमकायः ।
कथं नु शक्यो युधि नष्टदेहो
निहन्तुमद्येन्द्रजिदुद्यतास्त्रः ॥ ४४

G 6 52 47
B 6 73 65
L 6 53 44

—Then B3 (second time) cont while Ś2 V3 B1 D3 4 6 8 12 T2 3 G (ed) L (ed) ins after 39

1347* उल्कामुखमसङ्गं च हरिं पनसमेव च ।
धूम्रं स्वतवर्किं तारं गवाक्षमपरान्हरीन् ।

[G (ed) om l 1 —(l 1) D3 T2 3 अङ्गं L (ed) शरभं (for असङ्गं) V3 B1 हरिलोमानम् (for हरिं पनसम्) —(l 2) V3 B1 सूर्याननं ज्योतिमुखं (= 39ᵃ) (for the prior half) G (ed) चैव द्विविदं (for तारं गवाक्षम्) D3 गवाक्षपरमान् V3 B1 चापरान्परान् B3 आप वानर (for अपरान् हरीन्)]

40 V3 om 40 (cf v l 38) —ᵃ) Ś N V1 3 B D1 4 8 12 बाणै (for प्रासैः) Ś V3 B1 D3 3 8 12 खड्गैर्, N V1 B3 4 D1 13 प्रासैर् B3 पाशैर्, D4 शक्तैर् (for बाणैर्) —ᵇ) N1 D1 13 मन्त्रसयुतै N2 V1 B3 4 तत्र सयुगे (for मन्त्रसहितै) Ś V3 B1 D3 3 6 13 भिदि (V3 B1 °द्रि)वा (D3 °मा)ञ् परश्वधै —ᶜ) Ś N V1 3 B D1 4 6 12 13 कपि (for हरि) —ᵈ) D4 T2 3 स तान् (for सर्वांस्) G1 तान्सर्वान् (by transp) D1 G2 राक्षसेश्वर (for राक्षसोत्तम) D3 ननाद च पुन पुन D13 सर्वान्राक्षससत्तम

41 V3 om 41 (cf v l 38) N2 om 41ᵃᵇ B1 reads in marg from 41 up to l 1 of 1348* —ᵃ) D5 T1 G1 2 योध, T2 वीर (for यूथ) Ś N1 V1 3 B D1 4 8 12 13 स तास्तदा वानरराजवीरान् (D3 °योध मुख्यान्) —ᵇ) M1 2 च सुवर्ण (for तपनीय) D4 मुख्यै, D1 13 वर्णै (for पुङ्खै) —ᶜ) V1 B4 जालवर्षै, B3 पवनाद्भि —ᵈ) Ś N V1 3 B D2 4 8 13 14 वज्रसमान (N V1 B3-4 D1 13 °मान)वेगै (D3 °सारै, D8 °वीरै)

42 V3 om 42 (cf v l 38) B1 reads 42 in marg (cf v l 41) —ᵃ) Ś N V1 3 B1 3 4 D3 5 6 7-13 T2 3 M3 अभिवृष्य (V1 D5 °वृष्ट [sic] D6 7 M3 °वर्ष)माणो B3 D4 6 अभिवृष्य (D4 °वृष्ट [sic] D6 °कृष्य)माणो —ᵇ) D1 [अ]पि (for नि) B3 D6 11 T1 G M3 वाचिन्त्य (for विचिन्त्य) Ś N V1 3 B1 2 4 D2 4 8 12 13 धाराणि (D3 °पि)पातैरिव पर्वतेन्द्र —ᶜ) Ś V3 B1 D3 3 4 12 स (V3 B1 स) वीक्ष (Ś2 D3 3 8 12 °क्ष्य)माण, N V1 B3-4 D4 18 निरीक्ष (N1 B4 D4 8 °क्ष्य)माण (B4 °ण) D1 3 8 11 T3 G3 M3 समीक्ष्यमाण D6 स वीक्ष्यमाण V2 D1 [अ]द्भुत तद् (for [अ]द्भुतश्री) —ᵈ) D7 ततो (for तदा) —After 42 V3 reads 44ᶜᵈ

43 V3 om 43 (cf v l 38) B1 reads in marg up to l 1 of 1348* (cf v l 41) —ᵃ) B3 reads from राक्षसेन्द्रो up to ᵈ in marg D1 वासुरेन्द्रो (for राक्षसेन्द्रो) —ᵇ) D3 11 महास्त्रम् Cg t as in text (for ब्रह्मास्त्रम्) G (ed) आसाद्य (for आश्रित्य) D4 महेन्द्रशत्रु —ᶜ) D7 सुर (for हरि) D6 11 अस्मान्, M3 3 शरैर् (for उग्रम्) D1 हरिवीरसैन्यानि, M3 हरिसैन्य वीरान् —ᵈ) D9-11 शितै (for अस्मान्) D6 T1 अर्दति स M3 अर्दयितु (for अर्दयति) D1 प्रशस्तै D4 T2 G3 M3 4 प्रसक्त T3 प्रवीर Ct as in text (for प्रसक्तम्) —For 43ᶜᵈ Ś N V1 3 B D1 4 8 12 13 subst

1348* संछाद्य सर्वं हरिसैन्यमेव
बाणै रथस्थो विवृणोति वीर ।

[B1 reads in marg l 1 —(l 1) N1 D4 13 निधू (D4 [after corr] 13 °धू)द्यित्वा हरिवीरसैन्य N2 V1 B3-4 निधू (N2 V1 B3 4 °धू)य वानरवीरसैन्य —(l 2) N V3 B4 4 मार्गं (for बाणै) N1 D4 13 [ऽ]पि (for वि)]

44 V3 om 44 (cf v l 38) —ᵃ) G1 स्वयमेव (sic) (for स्वयंभुवा) Ś B1 D1 3 8 11 दुरात्मा —ᵇ) Ś B1 3 D3 3 8 12 खमाश्रितो N3 D4 6 G1 खमाश्रितो V3 B1 D9-11 समाहितो D1 ख प्रस्थितो Ś N2 V1 3 B3 4 D3 3 8 13 देह N1 D4 13 वीय B1 वेग (for काय) —V3 reads 44ᶜᵈ after 42 B1 reads 44ᶜᵈ in marg —ᶜ) B1 3 D7 8 हु D4 च D13 द (for नु) M3 शक्तो (for शक्यो) D6 यदि (for युधि) Ś N1 V3 B1 D3 4 8

G 6. 52. 47
B 6. 73. 66
L 6. 53. 45

मन्ये स्वयंभूर्भगवानचिन्त्यो
यस्यैतदस्त्रं प्रभवश्च योऽस्य ।
बाणावपातांस्त्वमिहाद्य धीमन्
मया सहाव्यग्रमनाः सहस्व ॥ ४५

प्रच्छादयत्येष हि राक्षसेन्द्रः
सर्वा दिशः सायकवृष्टिजालैः ।
एतच्च सर्वं पतिताग्र्यवीरं
न भ्राजते वानरराजसैन्यम् ॥ ४६

आवां तु दृष्ट्वा पतितौ विसंज्ञौ
निवृत्तयुद्धौ हतरोषहर्षौ ।
ध्रुवं प्रवेक्ष्यत्यमरारिवास-
मसौ समादाय रणाग्रलक्ष्मीम् ॥ ४७

ततस्तु ताविन्द्रजिदस्त्रजालै-
र्बभूवतुस्तत्र तदा विशस्तौ ।
स चापि तौ तत्र विषादयित्वा
ननाद हर्षाद्युधि राक्षसेन्द्रः ॥ ४८

1310 नष्टरूपो, D4 राक्षसात्मनो, D6 T2.3 भीमरूपो (for नष्टदेहो) —D8 om 44^e —^f) B4 विद्युतम् Ś Ñ V1.3 B D2.3.8.11.12 अस्त्रपाणि ; D1 भास्तदास्त्र (for उद्यतास्त्र)

45 V3 om 45 (cf v l 38) —^a) B1 D1.3–7.10.12 G3 M1.3 स्त्रयंभुर्, Cg t as in text (for स्वयंभूर्) B2.3 अचित्य, D4 विक्षपत् (sic) D13 विचिंत्य (for अचिन्त्यो) —^b) N1 V1.2 B D10.11.12 तस्य, M3 यद् (for यस्य) D13 M1.2 [इ]दम् (for [ए]तद्) V3 योद्य, Cg t as in text (for योऽस्य) Ñ V1.2 B D1.4.12 प्रभवत्समोघे (D1 °घिय), G3 प्रभवप्रभाव (for प्रभवश्च योऽस्य) Ś D2.3.8.11 मन्ये तदस्त्र(D3 °देव) हुतभुक्च(D2.3.8 °क) देव , D6 T2.3 ददस्त्रमसौ सुमहत्प्रभाव(D6 °द) —After 45^ab, Ś B3 D2.3.8.12 L(ed) ins while V3 B1 ins after 45

1349* जय समस्ता मम वीर्यधैर्य
मायाबलाच्छादयितु रणाग्र।

[(l 1) B1.2 एप (sic) (for यय) B3 समेता, L(ed) समर्था (for समस्ता) V3 B1.3 वीयधैर्य, D2 धैर्यवीर्ये (for वीर्यधैर्य) B1(m also) नय समर्थी यर्धीवरस्थो (sic) —(l 2) V3 महा (for माया) Ś D2.8.11 छादयतो V3 B1 D3 छादयवे (sic) V3 B1(m also रणाते) रणाग्रे (for रणाग्रे) B3 मायाबलाच्छादति रावणाते (sic)]

while D3 ins after 45^ab

1350* तस्यैव बाणैः पतिताश्च वीरा
स्ते वानरा भीमबला सहस्रश ।

—Ś D3–6.8.12 om 45^cd —^c) N1 V3 B1 D12 G1 M3 [अ]भिपा(V3 B1 D13 °पा)तास्; D3.10.11 Ct [अ]वपातं, D6 प्रपात (for [अ]वपातास्) Ñ V1 B1.2.4 D1.10.12 T2.3 धी(D13 T2.3 धी)मान्, B2 सर्वान्, D7.9 भीमा M3 भूमि (sic) Cg t as in text (for धीमन्) —^d) N2 B2 सुहृत्सम् B1 निहत्य सो D13 महापस्ते (for मया सह) D3 मया समागम्य सहस्व धैर्यात्

46 V3 om 46^abc (cf v l 38) —^a) Ś1 B2.3 D1.3–11 प्रच्छादयन् V3 B1 D2.13 [ए]व (for [ए]ष) Ś1 D11.12 च; D3 om (for हि) M1.2 हरिसकारी (for हि राक्षसेन्द्र) —^b) D9–11 सर्वाधिक , G1 सदा दिश (for सर्वा दिश) Ś B1 D2.3.8.12.13 शूल , D1 सर्व (for वृष्टि) —^c) D2 शूर (for सर्वं) Ñ V1.2 B2–4 D6.7.10.11 T2.3 G1.2 M3 Ct शूर, G3 वीर्य (for वीर) Ś B1 D2–4.8.12 प्रवि(D3.8 प्रति, D4 परि)भग्नशूर(D3 °सैन्य), D1.8.13 M3 पतिताग्रसा(D8 M4 °वी, D9 °शू)र, D13 पतिताग्रशूल —^d) Ś D2.3.8.11 T2.3 प्र(D3 स)मुह्यते, V3 विसृज्यते, B2 प्रसाध्यते (for न भ्राजते)

47 B2 repeats (m) 47^cd after 1351* —^a) Ś D3.13 च (for तु) B2 (second time) जित्वा (for दृष्ट्वा) —^b) D6 विबुद्ध (for निवृत्त) M3 प्रशान्तबद्धौ B1 स्वति, D6 T2 M3 गत , G(ed) युधि (for हत) V3 B2 भीम वेगौ(B2 °गो) D4 G3 रोमहर्षौ, D9–11 G1.2 Ct हर्षरोषौ (by transp) (for रोषहर्षौ) Ś V3 B1.2(first time) D2.3.8.12 निवृत्त(V3 B1.2 D4 विवृद्ध)युद्धोत्तमबाहुदर्पं (B2 °भीमवेगौ) Ñ V1 B2(second time) D13 निवृत्तयुद्धोग्र(Ñ1 B2.4 °युद्धोद्ध, D13 °वेगोद्ध)तभीमवेगौ(B2.4 °गा) —^c) D1 [अ]मरारिव (for [अ]मरारिवासम्) Ñ V1.2 B2.3 D13 ध्रुवं परित्यज्य सुरारिरावाम्(Ñ1 V3 °वीरो) B4 ध्रुव पराजित्य हरीन्सुरारिर् —^d) B4 आवा, D1 स्कौ D13 असौ (for असौ) D7.9–11 G1 Ct समासाद्य (for समादाय) Ñ V1.2 B2.3 D7.10 T2.3 G3 M3 रणाग्र्य , B4 समग्र , Cv m g t as in text (for रणाग्र) —For 47^cd, Ś V3 B1 D2–4.8.12 subst , while B2 ins (marg) after 47^ab (first occurrence)

1351* प्रयाति भीम पुनरेव लङ्का
प्रहर्षयन्राक्षससैन्यमेतत् ।

[(l 1) D2 वीर (for भीम)]

—Thereafter B2 repeats (m) 47^cd

—After 47, Ñ V1.2 B2–4 ins

1352* प्रहास्यत राक्षसपुंगवाय
समुद्बुद्ध नाकसुरारिरद्य ।

[(l 2) N B4 बुद्ध्य B2 रवेर्बुद्ध (for समुद्बुद्ध)]

48 ^a) Ś Ñ2 V B2.3.4 D1–4.8–13 G2.3 इंद्रजितोग्र (G2 °वस्त्र) (for इन्द्रजिदस्त्र) —^b) D1 तौ च (for तत्र)

स तत्तदा वानरराजसैन्यं
रामं च संख्ये सह लक्ष्मणेन ।
निषादयित्वा सहसा विवेश
पुरीं दशग्रीवभुजाभिगुप्ताम् ॥ ४९

G. 6 52. 52
B 6 73. 70
L. 6. 53. 49

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षष्टितमः सर्गः ॥ ६० ॥

M2 तथा (for तदा) Ś N V D1 3 12 T2 3 विपण्णौ, B1 विदीर्णौ B2 4 विसंज्ञौ, D2 विभीषणौ, D4 विपन्नौ, D13 विव्रणा, Cg k t as in text (for विदस्तौ) —c) B3 दाशरथी (for स चापि तौ) Ñ2 V1 2 B2–4 D13 विपाद्य सयो: G1 M1 2 Cg विष्ट्रंभयित्वा (for विपादयित्वा) Ś V3 B1 D1 3 8 11 स राघवौ सौ बलिनौ विपाद्य

49 a) V2 3 B4 D4 6–11 T2 3 ततस् (for स तत्) D राक्षस (for वानर) D3 6 11 T1 G1 2 सैन्यमेव (for राजसैन्य) —b) D1 तु (for च) Ś Ñ V B D2–4 8 12 13 T2 3 सरामसौमित्रिमथा(Ñ1 D13 °त्रिणम, Ñ2 °त्रिमतो, V1 B2 3 °त्रि तथो, V2 B4 °त्रिकम, V3 B1 °त्रि तथा)प्रमेय —c) Ś B1 D1 3 8 12 विपाद्य(B1 [marg also] °मोह D2 °पद्य) सर्वं (B1 दीन), Ñ2 V B2–4 विपाद्य सद्य (V3 सैन्ये) D6 11 नियु(D11 °पे [sic])दयित्वा (for विपादयित्वा) —d) B1 लंका (for पुरीं) Ś D1 3 12 [भु,म्र (for -[भु भि) B1 पालितां (for गुप्ताम्) —After 49 Ś V3 B1 D1 2 8 9–12 T2 3 ins D12 cont wrongly after l 1 of 1354*

1353* अस्तूयमान (? तु वानुयाने
पिते च सर्वं हृषितोऽभ्युपाय।

[(l 1) V3 B1 D12 दुपि D2 ह च (for म तु) —(l 2) Ś D2 स्, B1 दि, D1 12 स (for च) D1 हृषि(?)ति D12 महान्ये हंतुमनाश्च]

while Ñ V1 2 B2–4 D4 10 ins

1354* ततो रावणमासीनमभिवाद्य कृताञ्जलिः ।
आचचक्षे प्रियं पित्रे निहतौ रामलक्ष्मणौ।
स हर्षवेगानुगतान्तरात्मा
श्रुत्वा गिरस्तस्य महारथस्य।
नदीं ज्वरं दाशरथे समुत्थं [5]
प्रतीतचित्तश्च ननन्द पुत्रम्।

[(l 1) V1 आमाद (with hiatus) (for आसीनम्) —After l 1 D12 cont wrongly 1353* —(l 3) B2 3 वेगाद् (for -वेगानु) —(l 4) B3 गिर् —(l 6) Ñ1 B1 -चतास् (for -चित्तश्) D11 तु (for च)]

Colophon Ś B1 D1 3 12 om (cont the Sarga) —*Kaṇḍa name* V3 D6 om N B2–4 D4 13 लङ्का° —After Kaṇḍa name D12 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ñ1 इंद्रजित्कमाविशयमैन्यमोहनं; Ñ2 V1 2 B2–4 D13 इंद्रजिद्युद्ध, V3 इंद्रजि-मोहनं; D1 इंद्रजिद्विजय ; D4 सैन्यसम्मोहन, D10 इंद्रजित्सैन्यमोहन —*Sarga no* (figures words or both) Ñ1 V3 B3 D4 12 om Ñ2 53 V1 52 2 V1 51 B3 46 B4 D4 50 D1 54 D3 55 D7–9 10 11 T1 G M1 2 73 T3 78 T3 80 M1 2 74 —After colophon G M1 2 3 conclude with श्रीरामाय नमः ,

६१

G. 6. 55. 1
B. 6. 74. 1
L. 6. 53. 50

तयोस्तदा सादितयो रणाग्रे
मुमोह सैन्यं हरियूथपानाम् ।
सुग्रीवनीलाङ्गदजाम्बवन्तो
न चापि किंचित्प्रतिपेदिरे ते ॥ १

ततो विषण्णं समवेक्ष्य सैन्यं
विभीषणो बुद्धिमतां वरिष्ठः ।
उवाच शाखामृगराजवीरा-
नाश्वासयन्नप्रतिमैर्वचोभिः ॥ २

मा भैष्ट नास्त्यत्र विषादकालो
यदार्यपुत्राववशौ विषण्णौ ।
स्वयंभुवो वाक्यमथोद्वहन्तौ
यत्सादिताविन्द्रजिदस्त्रजालैः ॥ ३

तस्मै तु दत्तं परमास्त्रमेत-
त्स्वयंभुवा ब्राह्ममसोघवेगम् ।
तन्मानयन्तौ यदि राजपुत्रौ
निपातितौ कोऽत्र विषादकालः ॥ ४

ब्राह्ममस्त्रं तदा धीमान्मानयित्वा तु मारुतिः ।
विभीषणवचः श्रुत्वा हनूमांस्तमथाब्रवीत् ॥ ५

एतस्मिन्निहते सैन्ये वानराणां तरस्विनाम् ।
यो यो धारयते प्राणांस्तं तमाश्वासयावहे ॥ ६

61

Ś2 B1 D1 cont the previous Sarga

1 ᵃ) Ñ V1 2 B2–4 D13 ततस्तयो, D2 M2 तयोस्तथा, D7 ततस्तदा (for तयोस्तदा) V2 B1 D4 पातितयो, B3 D12 शायितयो (for सादि°) D1 रणाजिरे (for रणाग्रे) Ś D2 3 8 11 त(D1 य)योस्तु तत्रार्दितयो रणाग्रे —ᵇ) D5 G1 M1 2 पुनयानां (for यूथपानाम्) —V3 om 1ᶜᵈ D13 reads 1ᶜᵈ twice —ᶜ) D7 [अं]जन, G3 [अं]गुद (for [ना]ङ्गद) Ś B1 D2–4 6 13 13 (second time) सर्वे विषण्णा विगतप्रभावा —ᵈ) D14 कश्चित् (sic), D13 (both times) केचित् (for किंचित्) Ś Ñ1 B1 3 (sup lin also as in text) D2–4 6 8 12,13 (both times) स्म (for ते)

2 ᵃ) B4 T1 विषण्ण; D4 निषण्ण (for विषण्णं) Ś D7–13 सर्वे; M1 सेनां (for सैन्यं) G1 सर्वो विषण्ण सहसा समेत्य —ᵇ) Ś D2 6,13 धर्मभृता (for बुद्धिमतां) —ᶜ) D1 योधमुख्यान्, M1 2 4 यूथमुख्यान् (for -राजवीरान्) —ᵈ) Ś Ñ1 V2 B1 3 D2–4 6,12 13 आश्वासयन्वाग्भिरदीनसत्त्व (Ñ1 B3 °नोपमाभि [sic], D13 °रूपमाभि [sic])

3 ᵃ) D4 नाभीष्ट (sic) (for मा भैष्ट) Ś V2 B1 D2–4 6,13 कृपया V1 हेतुर (for -कालो) —ᵇ) D2 12 G1 यद्राज, D1 G2 यथार्थं; Cr m g as in text (for यदार्यं) Ś D1 4,6 8,12 M1 2 4 Cr m k विवशौ, Ñ1 V2 सत्त्वौ, Ñ1 स्ववशौ, V1 3 B1 D4 पतितौ; B2 4 D7 9–11 G M2 Ct इत्वशौ B3 स्ववशौ; D6 अवश D13 om, Cv g as in text (for अवशौ) V2 B1 विसंज्ञौ G (ed) विसंज्ञौ (for विषण्णौ) —After 3ᵃᵇ, D1 reads 4ᶜᵈ for the first time, repeating it in its proper place —ᶜ) Ś B1 D2–4 6,13 मनि(D6 °रि)ग्रपन्नौ; Ñ1 V1 3 B3 4 D1 अनुमानौ (for अथोद्वहन्तौ) Ñ1 V1 B3 D13 स्वयंभुवाक्यं(Ñ1 B3 D13 °दौम्न) प्रतिमानयन्तौ —ᵈ) Ś D1 3 6 13 सकादितात्, Ñ1 यत्सूदिताव, Ñ1 V1 2 B2–4 D4 13 प्र(B3 य)च्छादिताव; B4 उत्सादिताव (for यत्सादिताव्) Ś Ñ2 V1 2 D2,4,13 इन्द्रजितो, Ñ1 V2 B1 4 D1 3,6 7 9–11 Cv t °जिता, Cr m g as in text (for °जिद्) —After 3 G1 ins

1355* विभीषणस्तत्र वराद्विधातु
रासादितोऽस्त्रेण निरीक्षमाण ।
सेना हरीणां द्रुहिणास्त्रभूनां
स्वस्य हनूमन्तमुवाच हृष्टः ।

4 ᵃ) Ś Ñ V B D1 3 4 13 तस्मै हि; D13 तस्यैव; M1 2 अस्मै तु (for तस्मै तु) V2 एव (for एतत्) —ᵇ) B4 ब्राह्मम्, T1 ब्राह्मयम् (for ब्राह्मम्) Ś Ñ V B D2–4 7–12 M2 वीर्यं (for वेगम्) —D1 reads 4ᶜᵈ for the first time after 3ᵃᵇ repeating it here —ᶜ) D1 (first time) संमानयन्तौ Ñ1 V B3 D4,7 9–11 T1 2 G1 M1 युधि (for यदि) —ᵈ) Ś Ñ1 V1 B2–4 D2–4 6 13 निपाति(Ś D8 °दि)तौ, Ñ1 निसूदितौ; B1 निपादितौ D13 विनिपातितौ (for निपातितौ) Ś B1 D2,3 13 नात्र, B2 अत्र (for कोऽत्र) V1 2 B3 4 D13 हेतु (for -काल)

5 ᵃ) T1 ब्राह्मयम् Ñ1 V B D6 11 G1 M1 ततो (for तदा) Ś D2 3 4 12 स ब्राह्ममस्त्रं तद्वी(D13 °न्द्री)मान्; Ñ1 D4 13 ब्रह्मणोस्त्र ततो धीमान् —ᶜ) Ś D2 4,13 T1 2 B1 D1 G1 च, D2 [अ]थ (for तु) —ᵈ) Ś N V B1 3 4 D2–6, 8 13 T2,3 G1 M3 इदम्; B3 M1 2 वाक्यम् (for तमथ)

6 ᵃ) Ś D2,3 6 13 अस्मिन्नपि; Ñ V B D1 4,6 11 13 M1 Ct अस्मिन्नपि; G1 अस्मिन्नयं; M1 2 अस्मिन्निहति (for एतस्मिन्नि) —ᶜᵈ) Ś D2 11 धारयति (for धारयते) D2 सम् (for तम्) Ñ1 V1 2 B2–4 D1 4 6 13 आश्वास(D1 °लोक)यामहे; M1 आश्वासयावहे D1 तं समाश्वासयामहे (for ᵈ) V2 B1 D13 ये ये धारयेत प्राणांस्तांस्तानाश्वासयामहे (B1 °महे)

तावुभौ युगपद्वीरौ हनूमद्राक्षसोत्तमौ ।
उल्काहस्तौ तदा रात्रौ रणशीर्षे विचेरतुः ॥ ७
छिन्नलाङ्गूलहस्तोरुपादाङ्गुलिशिरोधरैः ।
स्रवद्भिः क्षतजं गात्रैः प्रस्रवद्भिः समन्ततः ॥ ८
पतितैः पर्वताकारैर्वानरैरभिसंकुलाम् ।
शस्त्रैश्च पतितैर्दीप्तैर्ददृशाते वसुंधराम् ॥ ९
सुग्रीवमङ्गदं नीलं शरभं गन्धमादनम् ।
जाम्बवन्तं सुषेणं च वेगदर्शिनमाहुकम् ॥ १०
मैन्दं नलं ज्योतिमुखं द्विविदं पनसं तथा ।
विभीषणो हनूमांश्च ददृशाते हतान्रणे ॥ ११
सप्तषष्टिर्हताः कोट्यो वानराणां तरस्विनाम् ।
अह्नः पञ्चमशेषेण वल्लभेन स्वयंभुवः ॥ १२

G. 6. 53. 14
B. 6. 74. 12
L. 6. 53. 62

7 [a]) Ś Ñ V B D2-4.8.12.13 वायुपुत्रविभीषणौ; G3 M1.2 हनूमान्राक्षसेश्वरौ (G3 °सोत्तमः). —[b]) B3 (marg. also as in text) तदा वीरौ; B4 महावीरौ; D1 तदा तौ तु (for तदा रात्रौ). —[d]) Ñ2 V1.2 B2-4 -मूर्ध्नि; D1.3.7 -शीर्षं; D5 T1 G2 -भूमौ (for -शीर्षे). —After 7, B4 repeats 11[cd]–15, 19–20[ab] of 6.60 within brackets.

8 [a]) B2.3 D4.7.9–11 T1 G2.3 M4 भिन्न-; M5 भग्न- (for छिन्न-). Ś V3 B1 D2-4.8.12.13 T2 -हस्तैश्च (D5 T2 °स्तु). Ñ1 D12 छिन्नहस्तोरुलांगूल-. —[b]) Ś D2.6.13 विप्रकीर्ण-; Ñ1 B2 D12 -पादांगुष्ठ-; V3 विनिकीर्णैश्च (by pm.); D1 -पादांगुल-; D2.4 विकीर्णैश्च (D2 °र्णै*); G3 -पावपार्श्व- (for -पादाङ्गुलि-). B2 D5 T2.3 -शिरोरुहैः; M5 -शिरोधराः. B1 विनिकीर्णैः शिलाधरैः. —[c]) Ś V3 D2-4.6.12 T2 स्रोतोभिः; M5 सृहद्भिः (for स्रवद्भिः). B2 D12 क्षतजैश्च (for क्षतजं). Ś V3 B3 D2-4.8.10.13 चापि; Ñ V1.2 B2.4 चैव (for गात्रैः). B1 स्रोतोभिः क्षतजानां च. —[d]) Ś D2.8.13 विस्रवद्भिः; Ñ V1.2 B2-4 D12 वानरेन्द्रैः (for प्रस्रवद्भिः). D7 G2 द्रुवापदैः; M2 ततस्ततः (for समन्ततः).

9 [ab]) Ñ1 हतवद्भिः (for पतितैः). Ñ2 D2 transp. पतितैः and वानरैर्. B4 अति- (for अभि-). Ś D2.8.4.12.13 -संकुला; D7.9–11 -संवृतां; G2 -संकुलं (for -संकुलाम्). V3 B1 D4 अतिसंकुला. —[c]) Ś Ñ V3 B2.4 D2.8.9.11 M1.2 मर्थैश्च; D12 भर्थैश्च (for शस्त्रैश्च). D2 दीप्तः; D5 त्रिपथैर् (for दीप्तैर्). —[d]) D1 ददृशतुस्तौ (for ददृशाते). G2 रणांगणे (for वसुंधराम्). Ś V3 B1 D2-4.8.11.13 भ(Ś1 ध)भिकीर्णा वसुंधरा.

10 Before 10, V3 wrongly repeats 8[a] (var.). —[a]) V3 B1 D2 सांगदं; D1 सचंद्रं (for अङ्गदं). —[b]) Ś1 त्रिनसादान्हरीश्वथा. —After 10[ab], Ś1 ins. 1357*. —Ś1 om. 10[c]–11[b]. —[c]) D4 T1 M4.5 गवाक्षं च (for जाम्बवन्तं). —[d]) Ñ2 V1.2 B2-4 D1.8.9–11.12 एव च (for आहुकम्). Ś1 V3 B1 D2.8.6.13 L (ed.) वेगवंतं द्युति(L (ed.) °धी)मुखं; Ñ1 D4 वेगदर्शिं च(D4 °र्शिनं [unmetric]) वानरं; M1.2 ऋषभं वेगदर्शिनं. ‡ Cg: आहुक इति कश्चिद्यूथपः। गवाक्षं च सुषेणं च वेगदर्शिनमाहुकमिति पाठः. ‡

11 Ś1 om. 11[ab] (cf. v.l. 10). —[a]) Ñ1 D1.12 नीलं (for नलं). D2 ज्योतिर्मुखं. Ś1 V3 B1 D2.8.6.12.13 T2.3 ज्योतिर्मुखं नलं मैंदं; Ñ2 V1.2 B2.4 नलं ज्योतिर्मु(B2 °र्मुं)खं मैंदं; B3 मैंदं ज्योतिर्मुखं चैव. —[b]) V3 B2 गयं; D2.3.13 गजं; D5 T1 तदा (for तथा). Ś2 D2 द्विविधं पनसं गजं; Ñ V1.2 B2.4 D1.4.6.9–11.12 T2.3 G1 M5 द्विविदं चापि (V1 चैव) वानरं(B4 °रान्); B3 द्विविदं केसरिं हरिं. —After 11[ab], Ś2 D2.3.6.7.13 ins.; while B1.3(marg.) ins. after 20:

1356* गवाक्षं गवयं धूम्रमृषभं विनतं हरिम् ।

[B2 शरभं (for ऋषभ). D2 विनितं (for °नतं). Ś2 D2.6.13 हर (for हरिम्).]

—Thereafter all the above MSS. cont. (B3 marg.); while Ś1 ins. after 10[ab] (owing to om.); Ñ1 V3 B2 ins. after 11[ab]; V3 ins. after 20; G (ed.) cont. after l. 3 of 1359*:

1357* एतांश्चान्यांश्च सुबहून्वानरेन्द्रान्महाबलान् ।

[V3 D2 om. second च. V3 वान * * न् (for °रेन्द्रान्).]; whereas Ñ2 V3 B1 ins. after 11[ab]:

1358* वानरेन्द्रानतिक्रम्य महाकायान्महाबलौ ।

—After 11[ab], B2 G(ed.) ins.:

1359* ऋषभं पनसं चैव संपातिं प्रघसं तथा ।
गवाक्षं चन्दनं चैव तथा दधिमुखं हरिम् ।
रम्भं च विनतं चैव सुषेणं तारमेव च ।
एते चान्ये च बहवो वानरा बलगोचराः ।

[(l. 3) G (ed.) विनतं (for °द) and तारं च नरम् (for सुषेणं तारम्). —G (ed.) om. l. 4.]

—D2 om. (hapl.) 11[c]–13[b]. —[c]) Ś Ñ V B D2.4.6.12.13 विभीषणहनूमंतौ; M2 एतांश्चान्यांस्ततो वीरौ. —B2 reads in marg. 11[d]–12. —[d]) Ñ2 V1.2 B2.4 D1 रणे हतान् (by transp.); D2 G1 महारणे (for हतान्रणे).

12 D1 om. 12 (cf. v.l. 11). B2 reads in marg. 12 (cf. v.l. 11). —[a]) G (ed.) चतुःषष्टिर्. ‡ Cg: सप्तषष्टिरिति। वानराणां यूथपगताणामित्यर्थः। सुग्रीवाद्यपेक्षया महत्पादात्. ‡ —[c]) D2.4.6.12.13 पश्चिम- (for पञ्चम-). Ś D2.8 G1 -भागेन; Cv as in text (for -शेषेण). Ñ1 V1.2 B2-4 दिवसस्याहस्ते भागे; V3 B1 पंचमेनाह्नः(B1 °ह्नः).

G 6 53 15
B 6 74 13
L 6 53 63

सागरौघनिभं भीमं दृष्ट्वा बाणार्दितं बलम् ।
मार्गते जाम्बवन्तं स हनूमान्सविभीषणः ॥ १३
स्वभावजरया युक्तं वृद्धं शरशतैश्चितम् ।
प्रजापतिसुतं वीरं शाम्यन्तमिव पावकम् ॥ १४
दृष्ट्वा तमुपसंगम्य पौलस्त्यो वाक्यमब्रवीत् ।
कच्चिदार्य शरैस्तीक्ष्णैर्न प्राणा ध्वंसितास्तव ॥ १५
विभीषणवचः श्रुत्वा जाम्बवानृक्षपुंगवः ।
कृच्छ्रादभ्युद्गिरन्वाक्यमिदं वचनमब्रवीत् ॥ १६
नैरृतेन्द्र महावीर्य स्वरेण त्वाभिलक्षये ।
पीड्यमानः शितैर्बाणैर्न त्वां पश्यामि चक्षुषा ॥ १७

शयेन D4 ध्वजवान महावीरो —ᵈ) N2 V1 2 B4 M1 वरदानात् D4 भञ्जन च (for वल्लभेन) B3 (marg also as in N1) राक्षसेन निपातितः ⊛ Cm g स्वयंभुवो वल्लभेन महास्त्रेणास्त्रम (Cg °भेन इन्द्रजिता ब्रह्मास्त्रेण वा) ⊛ —After 12 D5 7 (D7 l 1 2 6 and 4 only) T2 3 ins

1360* एवमाजानर दवपुत्राणामेवा कोव्यो निपातिता ।
इतरस्य तु पूर्ण्यानां हतानि राक्षसदश ।
शौरेशनिसकाशैबन्ध सब निपातितम् ।
भ्रातृणो वरदानाच्च हनूमान्मानसोत्तम ।
महारत्नमाचित्य पूर्व हनूमाव हतो रण । [5]
मैन्दश्च नपमानस्तु सुक्त राघवोविभीषण ।
वीर सनवगावस्तु सन्नवासौ समन्वित ।
पशव मयम वीर कुलप्राणोऽथ जाम्बवान् ।
वानराणां बलं सर्वं सुग्रीव सहलक्ष्मणम् ।
सराघवं हृष्ट तत्र मेघनादेन रक्षसा । [10]
रधिरात्तवन् धीरौ वायुसूनुविभीषणौ ।
तस्मिन्नात्रिमुखे रौद्रे कदम्बावसकुले ।
उत्पन्न तमसा चापि छादते मेदिनीतले ।
दण्डाहस्ता सदा तौ तु समन्त्य सहितौ तत ।
किंचित्काय तु कतव्य विधि स्म धरत्संक्षय । [15]

[(l 1) T2 सुरयानां (for रयानाम्) —D2 om l 4 T2 reads l 4 after l 6 —(l 4) D7 T3 चापि (T3 चैव) वानर (for वानरोत्तम) —(l 5) D6 महात्रे तहित (sic) (for °रत्नाचित) T2 नाहतो (for न हतो) —(l 6) D7 मुक्तश्चो (for मुक्त शुद्धैः) D6 विभीषणे —(l 7) T2 सहस्र (for सेनर) —(l 9) T2 सुग्रीव लक्ष्मण (for the post half) —(l 12) D6 वीरौ (for पाद)]

13 V2 D3 G1 om 13ᵃᵈ (for D3 cf v l 11) —ᵃ) N1 [ऊ]मि (for [ओ]घ) Ś D1 3 4 11 घोरं N V1 B2 D12 दृष्ट्वा B1 D1 सैन्यं (for भीमं) —ᵇ) Ś B1 D4 5 11 रणवाशास्त्र D1 चोरसाद्दित (for बाणार्दितं) B1 D4 रणं (for बलम्) N V2 B1 G (ed) भीममुत्ता(G [ed] त्पा)दित बल —ᶜ) D4 5 11 M1 2 च (for स) —For 13 V2 B3 4 D11 subst while Ś N V1 3 B2 3 D1 4 8 13 T2 3 subst l 2 only for 13ᶜᵈ

1361* तौ शतैरदय दृष्ट्वा भीममुत्तमाचित बलम् ।
विभीषणहनूमन्तौ राक्षसान्न ममार्गतु ।

[(l 1) V2 तिन (for तं) B3 D1 सागरौघनिभं दृष्ट्वा (for the prior half) D11 तं दृष्ट्वा (for तामादित) — (l 2) N2 विमार्गेतु N2 V2 3 B3-4 अपश्यतां V3 D4 उपाहतु B1 समाप्तु (sic) D12 समीहतु (for ममार्गतु)]

—Thereafter T2 3 cont while D3 ins after 13

1362* स च बुद्धिमतां श्रेष्ठो वृद्धानां तुल्यो बृहस्पते ।
या प्रदाह्यति युद्ध नस्तां करिष्यामहे वयम् ।
पतित रणभूमौ तौ दृष्ट्वा त हरिराक्षसौ ।

[(l 2) T2 यो प्रत्यस्याति बुद्धिनो (sic) (for the prior half)]

14 ᵃ) Ś D1 8 11 स्वभावाज् (for स्वभाव) D4 मैन्दया (for जरया) —ᵇ) D1 शताचित D6 marg D6 शरै [रञ्च G1 शितैर्चित (for °तैश्चितम्) —ᶜ) Ś V2 B1 D1 3 11 सुतं परिवत वीरं —ᵈ) Ś D2 11 पर्वत (for पावकम्)

15 D8 reads in marg 15ᵃ⁻ᶜ —ᵃ) Ś N2 B3 4 D1 3 8 11 क्षयेतम्, M दृष्ट्वा सम् (for दृष्ट्वा तम्) N1 B1 D4 11 आसाद्य D1 M1 2 समस्य (for संगम्य) V B1 क्षयेतमुपसङ्गम्य (V3 °गम्यैव B1 °गम्यैनं) D6 T2 3 त्वाद्य तमुपागम्य D1 11 G1 दृष्ट्वा समभिसङ्गम्य —Ś2 om (hapl) 15ᶜ–16 —ᶜ) Ś1 D1 4 8 11 कच्चिद् N1 V B2 4 D3 9 10 कच्चिद् D11 कच्चित्त (for कच्चिद्) Ś1 D1 11 रैरैः D8 घोरैः (for तीक्ष्णैः) —ᵈ) B4 M2 प्राणा न (by transp) D4 9 हिंसितास् D 5 व्यथितास (for ध्वंसितास्) V2 B1 रण (for तव) Ś1 D2 11 न प्राणिहि हि जाम्बवन् —After 15 N2 B3 3 D6 8 ins

1363* कच्चिज्जीवसि ऋक्षेन्द्र कपित विपुल बलम् ।
[D12 ऋक्षेन्द्र (for रूपस)]

16 Ś2 om 16 (cf v l 15) —ᵃ) Ś1 N2 V B1 4 D1 3 4 13 T2 सुत(D6 °तं)गर्जेन 3 N1 B1 D4 7 13 ऋक्ष पार्थिव (for ऋक्षपुंगव) —V3 om 16ᶜᵈ N1 illeg for ᶜ —ᶜ) N1 वदीरयन्, D12 उदाहिता M1 मभ्युद्गतं (for भ्युद्गिरन्) Ś1 V2 B1 D1 4 8 11 कृच्छ्रेण धारय गगनाद् —B1 om (hapl ?) from 16ᵈ up to the prior half of 1364* —ᵈ) V1 B2 मेदमिदं V2 D4 वाक्यमप (for वचनम्) D 5 M2 भगवाच(M1 वचावद) विभीषणं

17 B1 om 17 (cf v l 16) B2 om 17 19ᵈ D13 om 17–18ᵃ —ᵃ) N1 V1 3 B3 राक्षसेन्द्र N1 B2 D4 महाप्राज्ञः N1 V2 3 B2 °वीर्य, M1 °सत्व (for °वीर्य) —ᵇ) N2 G1 त्वां हि D6 त्वाम् (for त्वाभि) D4 सुर्तं

अञ्जना सुप्रजा येन मातरिश्वा च नैर्ऋत ।
हनूमान्वानरश्रेष्ठः प्राणान्धारयते क्वचित् ॥ १८
श्रुत्वा जाम्बवतो वाक्यमुवाचेदं विभीषणः ।
आर्यपुत्रावतिक्रम्य कस्मात्पृच्छसि मारुतिम् ॥ १९
नैव राजनि सुग्रीवे नाङ्गदे नापि राघवे ।
आर्य संदर्शितः स्नेहो यथा वायुसुते परः ॥ २०
विभीषणवचः श्रुत्वा जाम्बवान्वाक्यमब्रवीत् ।
शृणु नैर्ऋतशार्दूल यस्मात्पृच्छामि मारुतिम् ॥ २१
तस्मिञ्जीवति वीरे तु हतमप्यहतं बलम् ।
हनूमत्युज्झितप्राणे जीवन्तोऽपि वयं हताः ॥ २२
ध्रियते मारुतिस्तात मारुतप्रतिमो यदि ।
वैश्वानरसमो वीर्ये जीवितासा ततो भवेत् ॥ २३

G 6 53 27
B 6.74 29
L 6 53 76

समविक्रम —ᵈ) D11 क्लिश्यमान, D10 विद्रुयाण (for पीड्यमान) Ñ1 B3 D4 शरौघेण, Ñ2 V1 2 B2 शरैस्तीक्ष्णैर्, V3 शरवर्षैर् (for शितैर्बाणैर्) —ᶠ) V3 D3 11 त्वा (for त्वां) Ñ1 B3 तु स्थित (for चक्षुषा)

18 B1 om up to the prior half of 1364* (cf v l 16) B4 om 18, D13 om 18ᵃᵇ (for both, cf v l 17) —ᵃ) D2 अंजनी Ś1 स (for सु) —ᵇ) Ñ2 स (for च) Ñ2 V1 2 B2 राक्षस, D9-11 सुव्रत, M3 सुप्रजा (for नैर्ऋत) —ᶜ) D13 हनूमाञ्जीवत्येव (subm) —D13 om 18ᵈ-19ᵃ —ᵈ) Ñ1 B3 रणे (for क्वचित्) Ñ2 V1 2 B2 D4 कच्चिज्जीवति वीर्यवान् —For 18ᶜᵈ Ś V3 B1 D2 3 8 12 subst

1364* कच्चिद्धारयति प्राणान्हनुमान्प्लवगर्षभ ।
[Ś D1 12 कचित् V3 धारयते]

19 B4 om 19ᵃᵇ (cf v l 17) D13 om 19ᵃ (cf v l 18) —ᵃ) T1 श्रुत्वा*****म् (damaged) —ᵇ) Ś Ñ1 V3 B1 3 D2 3 8 12 अब्रवीत्त (Ñ1 °त्तु, V3 °च, B1 °त्स) D13 तत्रोवाच (for उवाचेद्) —After 19ᵃᵇ, Ś V2 3 B1 3 D2 3 8 12 T2 3 ins

1365* स्वभाव तस्य जिज्ञासु प्रज्ञ च प्राज्ञसेविन ।
क्रियमाणे यत्कृते स्म यन्मूल चैव नो वरम् ।

[(l 1) Ś D2 8 12 स्वभ D2 संमत (for सेविन) D8 T2 3 प्रभाव तस्य विज्ञातु प्राह त प्राज्ञसमत (D8 °त) —(l 2) T2 3 क्रियमाणे Ś D8 12 न (for स्म) V3 मूल चैव हि (for यन्मूल चैव)]

—ᶜ) V1 B3 D4 7 G2 राजन्, Ck t as in text (for आर्य) Ś D2 3 8 12 तावार्यपुत्रावुत्सृज्य (D3 °त्सृज्य) —ᵈ) Ś V3 B1 D2 3 8 12 हनूमत हि (Ś D8 12 च) पृच्छसि

20 ᵃ) D8 T2 3 नापि (for नैव) —ᵇ) Ś D2 3 8 12 न च, M3 नैव (for नापि) B4 नाङ्गदे युवराजनि —ᶜ) Ś Ñ2 V1 2 B2 4 D2 3 12 13 आर्येण (for आर्य स) D8 आर्येण दर्शितस्नेहो, T1 ******त स्नेहो (damaged) —ᵈ) Ñ1 B3 D4 11 हरौ, D1 कपौ, G1 3 पर (for परः) Ś V3 B1 D2 3 8 12 हनूमति वि(Ś D1 12 तु)दर्शित —After 20, Ś D2 3 8 12 ins

1366* वानरेन्द्रा-महावीर्यानतिक्रम्य महाबलान् ।
बहूनन्यांस्त्वमेक तु कस्मात्पृच्छसि मारुतिम् ।

while V3 ins 1357*, whereas B1 3 (marg) ins 1356* and 1357* and then B3 (marg) cont

1367* ऋक्षाश्चतानतिक्रम्य (subm) किन्त्व पृच्छसि मारुतिम् ।

21 Ś1 D13 om (hapl) 21 —ᵃ) Ś2 D1-3 8 इदम् (for वाक्यम्) —Ś2 D8 om 21ᶜᵈ —ᶜ) D1 8 T2 3 राक्षस (for नैर्ऋत) —ᵈ) D2 3 यन्मा (for यस्मात्) D1-3 पृच्छसि (for पृच्छामि)

22 ᵃ) B3 D1 3 9 11 G1 M1 2 अस्मिन, D12 यदि, D8 7 T1 G2 यस्मिन् (for तस्मिन्) Ś Ñ V B D1 3 8 11 13 तु वीर (D4 13 °वीरे) D2 3 वीरे हि (for वीरे तु) —ᶜ) Ś D2 3 12 T2 3 हते सव, B3 [उ]ज्झिते प्राण, D1 गतप्राणे, D4 7 [उ]द्गतप्राणे, D13 [उ]क्षितप्राणे (sic) G1 [उ]च्छ्रितप्राणे D9 हनूम प्रथितप्राणे —ᵈ) D2 हि (for अपि) Ś D2 8 12 हता वय (by transp) Ñ V B D1 3 4 9-11 13 मृता वय (for वय हता) —After 22 Ś V3 B1 D2-3 8 12 T2 3 ins

1368* एतच्छ्रुत्वा शुभ वाक्य प्रत्युवाच विभीषण ।
[D8 T2 3 हित (for शुभ)]

while Ñ V2 3 B2-4 D4 ins

1369* श्रुत्वा जाम्बवतो वाक्य प्रीतिमान्राक्षसोऽब्रवीत् ।

[V3 B4 इदम् (for राक्षसो) B3 अब्रवीत्त विभीषण (for the post half)]

23 ᵃ) D1 7 9-11 T G M3 भ्रसते D4 8 T1 M3 प्राणान् (D4 M3 sic) (for तात) —ᵇ) Ś V1 B1 D2-3 8 12 T2 3 जवे Ñ1 बली Ñ2 V2 बले V1 illeg, B2 4 (B3 sup lin also as in Ñ2) रणे (for यदि) —V1 3 om 23ᶜᵈ —ᶜ) Ś N V2 B D2 3 8 12 सम तेजो, D1 समो जस्वी, D13 °स्माक (for समो वीर्ये) D4 त्वा ह्युत्तिष्ठते श्रीमान् —ᵈ) Ñ1 जीवित नय, G2 जीवितानां (for °ताशा) D1 G2 तदा (for ततो) Ś Ñ1 V2 B D2 3 8 12 धारयन्तु वानर्षभ, D4 मया सार्धं स वानर —After 23 Ś Ñ1 B3 4 D2 3 8 12 ins

1370* त्वामेव मार्गमाणानो मयेहाय सह प्रभो ।

[Ś D13 मृगयमाणे, Ñ2 B4 मार्गमाणानो, B1 मृग-माणश्च D8 ग्रुयमाणे (sic) L (ed) मार्गमाणस्ते (for मार्गमाणानो)]

G 6 53 28
B 6 74 94
L 6 53 77

ततो वृद्धमुपागम्य नियमेनाभ्यवादयत् ।
गृह्य जाम्बवतः पादौ हनूमान्मारुतात्मजः ॥ २४
श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं तथापि व्यथितेन्द्रियः ।
पुनर्जातमिवात्मानं स मेने ऋक्षपुंगवः ॥ २५
ततोऽब्रवीन्महातेजा हनूमन्तं स जाम्बवान् ।
आगच्छ हरिशार्दूल वानरांस्त्रातुमर्हसि ॥ २६
नान्यो विक्रमपर्याप्तस्त्वमेषां परमः सखा ।
त्वत्पराक्रमकालोऽयं नान्यं पश्यामि कंचन ॥ २७

ऋक्षवानरवीराणामनीकानि प्रहर्षय ।
विशल्यौ कुरु चाप्येतौ सादितौ रामलक्ष्मणौ ॥ २८
गत्वा परममध्वानमुपर्युपरि सागरम् ।
हिमवन्तं नगश्रेष्ठं हनूमन्गन्तुमर्हसि ॥ २९
ततः काञ्चनमत्युग्रमृषभं पर्वतोत्तमम् ।
कैलासशिखरं चापि द्रक्ष्यस्यरिनिषूदन ॥ ३०
तयोः शिखरयोर्मध्ये प्रदीप्तमतुलप्रभम् ।
सर्वौषधियुतं वीर द्रक्ष्यस्यौषधिपर्वतम् ॥ ३१

N2 मयेवाय G (ed) मयेवाय (for मयेवाच) N2 B4 D5 सम, B1 (with hiatus) इह (for सह)]

24 a) V1 उत्तो (for ततो) —b) Ś N V B D1-4 7 9-13 M1 2 विनयेन, Cg as in text (for नियमेन) N1 B3 D10 [अ]भिवाद्य च —c) Ś V3 B1 D2 6 8 13 जाम्बवतः महातेजा N V1 2 D3 4 D12 13 जग्राह चात्मनो नाम —d) Ñ1 B3 D 11 पवनात्मज (for मारुतात्मज) D1 हनूमत स जाम्बवान् (sic) —After 24 D5 ins

1371* अभिवाद्याब्रवीद्वाक्यमेषोऽहमिहागत प्रभो ।

while M3 ins

1372* इत्येवमाह मधुर हनूमानहमस्मि भो ।

whereas K (ed) ins

1373* अहमस्मि हरिश्रेष्ठ शाधि मा यदि जीवितम् ।

25 a) B4 हनुमद् (subm) (for °मतो) —b) Ś V2 B3 D2 8 9 13 G1 तथा (B3 °दा) स (G2 वि) N1 D12 तथा श V2 B1 D6 उवाच, D7 9-11 तदा हि (D7 °पि) G1 श्रुत्वापि, M2 यथापि Cg as in text (for तथापि) D5 T2 3 जाम्बवान्-हृष्टमानस M3 तथाप्यव्यथितेन्द्रिय ✻ Ct विव्यथितानीन्द्रियाणि विशेषेण व्यथितानीन्द्रियाणि यस्य स इति —d) Ñ1 V1 3 B2 4 D1 12 प्लवगर्षभ (for ऋक्षपुंगव) Ś V1 B1 3 D2 8 9 11 मेने प्लवगपुंगव (B3 °सत्तम) D6 मेने ऋक्षवरस्तदा D6 8-11 T G1 3 मन्यते (D6 T1 2 मेने स) प्लवगोत्तम, D7 G2 M2 मन्यते स्मर्क्षपुंगव, M3 मन्यते जाम्बवांस्तदा

26 d) D6 अर्हति

27 M2 om (hapl) 27-29 —a) Ś D2 8 13 भवान् V1 भद्रो, B1 तात T2 नान्यो (for नान्यो) Ś Ñ V B D1 4 5 12 13 सपदस्त (for पर्याप्तम्) —b) Ś Ñ2 V B1 3 4 D2 3 5 8 12 T2 3 M1 परमा गति, D1 6 M2 परम सदा (for परम सखा) N1 B3 D12 स्वदृते (Ñ1 तत्र ते) कपिसत्तम —c) B1 तद् (for त्वत्) —D6 reads in marg from म up to d D6 त्वा पराक्रमकालोऽद्य —d) V3 D2 किंचन B2 वानर (for कचन)

28 M3 om 28 (cf v l 27) D7 om 28ab —a) Ś D2 12 ध्रुव (for ऋक्ष) Ñ1 B1 D12 सैन्यानां (for -वीराणाम्) —b) N1 B1 4 T2 प्रहर्षयन् D6 अनीकेषु प्लवगर्षभ (hypm) —d) Ś D2 12 राघवौ V B1 D2-4 भ्रातरौ (for सादितौ)

29 M3 om 29 (cf v l 27) —a) B2 स त्व (for गत्वा) —b) Ś पर्वतान् D2 13 सागरान् (for सागरम्) —c) N2 B1 D7 1 M2 गिरिश्रेष्ठ, B4 गिरि श्रेष्ठ D6 T1 2 अतिक्रम्य (for नगश्रेष्ठ) —d) D6 T1 2 द्रक्ष्यस्यरिनिषूदन —After 29 D6 T1 2 ins

1374* हेमकूट नगश्रेष्ठ नानाधातुशतैर्युतम् ।
परतस्तस्य शैलस्य वृषभो नाम पर्वत ।
तमतिक्रम्य शीघ्र त्व मेरु द्रक्ष्यसि पर्वतम् ॥

[(l 1) T2 कूट (for कूट) —(l 3) D6 T2 वातिक्रम्य (for अति°)]

30 a) V1 B2 4 M [उ]ग्रम्, D2 G1 [उ]च्चम्, Ckt as in text (for [उ]ग्रम्) —b) N V1 2 B2-4 D12 नाम पर्वत (for पर्वतोत्तमम्) —For 30cd, D6 T1 2 subst

1375* काञ्चन रजसपूर्ण देवानामालय शुभम् ।

—c) Ś Ñ V B D1 4 5 12 13 T2 3 चैव D6 11 G M3 चात्र (for चापि) —d) Ñ V1 2 B2 4 D12 [अ]तुलविक्रम, G (ed) [अ]तुलविक्रम L (ed) रिपुसूदन (for [अ]रिनिषूदन) —After 30 D6 T2 3 ins

1376* शृङ्गवन्त गिरीन्द्र च शाल्मां च कनकाङ्गदम् ।
तत पर शीघ्रवेगो गत्वा लवणसागरम् ।
शाकद्वीपमतिक्रम्य क्षीरोदो नाम सागर ।
स्थितौ नगोत्तमावन्यौ पर्वतौ तत्र सुप्रभौ ।
चन्द्रश्च नाम्ना द्रोणश्च हनूमन्गन्तुमर्हसि । [5]

[T2 3 om l 1 —(l 2) D6 अतिक्रम्य महाबाहो (for the prior half) D6 तदा (for गत्वा) —(l 5) Post half (= 29d)]

31 a) B2 तत (for तयो) —b) T2 3 कनक (for अतुल) B2 विचित्र धातुशतम, D12 चित्र धातुकविक्रमं

तस्य वानरशार्दूल चत्वारो मूर्धिसंभवाः ।
द्रक्ष्यस्योषधयो दीप्ता दीपयन्त्यो दिशो दश ॥ ३२
मृतसंजीवनीं चैव विशल्यकरणीमपि ।
सौवर्णकरणीं चैव संधानीं च महौषधीम् ॥ ३३
ताः सर्वा हनुमन्गृह्य क्षिप्रमागन्तुमर्हसि ।
आश्वासय हरीन्प्राणैर्योज्य गन्धवहात्मज ॥ ३४
श्रुत्वा जाम्बवतो वाक्यं हनूमान्हरिपुंगवः ।
आपूर्यत बलोद्धर्षैस्तोयवेगैरिवार्णवः ॥ ३५
स पर्वततटाग्रस्थः पीडयन्पर्वतोत्तमम् ।
हनुमान्दृश्यते वीरो द्वितीय इव पर्वतः ॥ ३६
हरिपादविनिर्भिन्नो निषसाद स पर्वतः ।
न शशाक तदात्मानं सोढुं भृशनिपीडितः ॥ ३७
तस्य पेतुर्नगा भूमौ हरिवेगाच्च जज्वलुः ।
शृङ्गाणि च व्यकीर्यन्त पीडितस्य हनूमता ॥ ३८

G 6 53 0
B 6 74 38
L 6 53 92

—°) M3 [औ]षध (for [ओ]षधि) B3 वर (for सुत) Ś1 हे वीर (hypm) Ñ3 B3.4 तत्र, L (ed) श्रीमद् (for वीर) D4 सर्वौषधिसमायुक्त —ᵈ) Ś Ñ V B D1-3.5-8.10.12 T1.3 M3 [ओ]षधि, G1 [उ]दधि, M3 [औ]षध (for [ओ]षधि)

32 ᵃ) Ñ2 तत्र (for तस्य) —ᵇ) Ś V B1.2.4 D1-4.8.12.13 सु(D13 स)प्रभा, Ñ1 समुत्था, B4 संस्थिता (for संभवाः) Ñ2 चत्वा सूर्यसंनिभा —ᶜ) D5 G1 M1.3 Ck [औ]षधयो. Cv r m g t as in text (for [ओ]षधयो) Ś V1.2 D2.4.8.13 ओषधीर्द्र(D13 °धीं द्र)क्ष्यसे वीर, Ñ2 B2-4 D13 त्व(B2.4 D12 ता) द्रक्ष्यस्योषधीर्दीप्ता, V3 B1 द्रक्ष्यसे वीर दीप्यतीर् —ᵈ) Ś D4.8 द्योतयतीर्, Ñ3 V1.2 B2-4 D2.3.5.7.9-11 T2 G1.2 Cr m g दीपयतीर्, V3 B1 महौषधीर् (V3 °ध॰) D13 द्योतयते (for दीपयन्त्यो) ॐ Cg ओषधय ओषधी । दीपयन्त्य दीपयन्ती । व्यत्ययेन द्वितीयार्थे प्रथमा ॐ

33 ᵃᵇ) Ś1 D12 संजीवन, D4 संजीवनी, T3 संजीविनीं B4 एकां, D1 नाम, G3 चापि (for चैव) D3 विशल्यकरणी Ś V B1.3.4 D1-4.6.8.12 T2 तथा, T3 सदा (for अपि) N3 B3 विशल्यकरणीमेकां मृतसंजीवनीं तथा —ᶜ) N V1.2 B2-4 D7.11.13 G3 M3 Ct सुवर्ण, V3 B1 D1-4.9.10 Ck सवर्ण, T2 M3 Cg सावर्ण्य, G (ed) स्ववर्ण (for सौवर्ण) D6 करणी G3 चापि (for चैव) Ś D4.12 सर्वंवर्णकरीं चैव ॐ Ct 'सवर्ण' इति पाठे पूर्ववत्समानवर्णकरणीमित्यर्थ ॐ —ᵈ) Ñ3 V1 B3 D1-4 संधिनीं (D4 °नी) B1 समाधीं, Ct as in text (for संधानीं) V1 D7 महौषधी, B1 D2 G3 °षधिं, D4 °षधी (for °षधीम्) D6.9-11 T1 G3 M3 Cg संधानकरणीं तथा D5 संदधानीं महौषधीं

34 ᵃ) T2 तान्सर्वान् (for ताः सर्वा) Ś D2.3.8.12 गृहीत्वा हनुमन्सर्वा, N3 B3 D13 सर्वा संगृह्य हनुमन्, N3 V B1.2.4 D1 ता(V B1 ता) गृहीत्वा हनुमंस्त्वं, D1 हनुमंस्त्वं गृहीत्वा ता —ᵇ) Ñ1 B3 D13 शीघ्रम् (for क्षिप्रम्) V1.2 शीघ्रमागमनं कुरु, D7 G3 प्रतिगन्तुं त्वमर्हसि —ᶜ) Ś1 आश्वासयन् Ś D1-3.8.12 सर्वान् (for प्राणैर्) N V B D8.13 योजयाद्य(Ñ1 D13 आयोजय) हरीन्सर्वान् —ᵈ) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 प्राणैर् (for योज्य) D5 गन्धवहात्मज (unmetric) D1 प्राणै रूक्षवरानपि

35 ᵃ) Ñ1 B3 D13 वानरोत्तम, D1 पवनात्मज, D10 मारुतात्मज (for हरिपुंगव) —After 35ᵃᵇ, B3 ins (marg)

1377* उत्पपात तत श्रीघ्रं हनुमान्मारुतात्मज ।

—ᵃ) Ś D12 आपूर्यते (for आपूर्यत) Ś Ñ V1.2 B D2-4.8.12.13 बलौघेन, V3 बलोत्सेकैस्, D1 बलोत्कर्षैस्, D6 बलाद्रूपो, T3 बलाद्धर्षैस्, Cm g k t as in text (for बलोद्धर्षैस्) —ᵈ) Ś D2.3.8.12 वारि, D9-11 वायु (for तोय) Ś2 D12 पूरैर्, Ś3 D8 पूर्णैर्, G1 वर्यैर् (for वेगैर्) D4 तोयौघैरिव सागर —After 35, N V3 B2.4 D13 ins

1378* नमस्कृत्य स देवेभ्य प्रतस्थे प्लवगोत्तम ।
[Ñ1 D13 नमस्कृत्वा Ñ2 B3 पुरुषोत्तम (for प्लवगो°)]

36 ᵃ) Ñ1 B1 शिरोग्रस्थ, D12 -वना° (for तटा°) —ᵇ) V3 सर्वतो बल (for पर्वतोत्तमम्) —ᶜ) Ñ3 V1.2 B2.4 T2.3 दृष्टो (for दृश्यते) M3 वीर्याद् (for वीरो) Ś V3 B1 D2.4.8.12 हनूमानभवत्तत्र, Ñ1 B3 D13 ददृश मारुतात्मजो (Ñ1 °तसुतो), D1 अदृश्यत हनूमान्वै

37 B2 om 37-38 Ñ2 V3 D3 om (hapl) 37ᵃᵇ —ᵃ) Ś V1.2 D2.3.8.12 निसृष्टश्च(D3 °स्तु) N2 B3 D1.6.9-11 T1 M Ct विनिर्भग्नो, B4 सुनिर्भिन्नो, D13 तले स्पृष्टो, T2.3 G3 प्रतिभिन्नो, G1 विनिर्धूतो, Ck विनिर्विण्णो (for विनिर्भिन्नो) —ᵇ) B3 D4.7 T G1.2 विषसाद, Ct as in text (for निषसाद) —Ś D8.12 om 37ᶜᵈ Ñ1 repeats 37ᶜᵈ after 38ᵃᵇ —ᶜ) Ñ1 D13 हि(D13 ह) त सोढुम्, B3 G (ed) [अ]थ च सो(B3 वो)ढुम् (for तदात्मानं) —ᵈ) D7.9-11 T2.3 वोढुं (for सोढुं) Ñ1 B3 D13 आत्मना(D13 °त्मानं) कपिपीडि(D13 °क्रीडि)त, Ñ3 B2.4 धर्तुं परमपीडित, V D2-4 अवस्थापयितुं तत —After क (see var) in 37ᵈ, D13 reads 50-52ᵇ for the first time repeating them in their proper place —After 37, Ñ2 B2.3 D13 ins

1379* निपपात तदा भूमौ विशीर्णशिखरद्रुम ।

38 V3 B1 om 38 (for B1 cf v l 37) —ᵃ) Ñ B4 तस्माद्, M2.3 वर (for तस्य) B3.4 नगाद् (sic), B3 नगा (sic) (for नगा) D6 तस्मादुत्पतता नागा

G 6. 53 43
B. 6 74 19
L. 6 53 9

तस्मिन्संपीड्यमाने तु भग्नद्रुमशिलातले ।
न शेकुर्वानराः स्थातुं घूर्णमाने नगोत्तमे ॥ ३९
सा घूर्णितमहाद्वारा प्रभग्नगृहगोपुरा ।
लङ्का त्रासाकुला रात्रौ प्रनृत्तेवाभवत्तदा ॥ ४०
पृथिवीधरसंकाशो निपीड्य धरणीधरम् ।
पृथिवीं क्षोभयामास सार्णवां मारुतात्मजः ॥ ४१
पद्भ्यां तु शैलमापीड्य वडवामुखवन्मुखम् ।
विवृत्योग्रं ननादोच्चैस्त्रासयन्निव राक्षसान् ॥ ४२
तस्य नानद्यमानस्य श्रुत्वा निनदमद्भुतम् ।
लङ्कास्था राक्षसाः सर्वे न शेकुः स्पन्दितुं भयात् ॥ ४३
नमस्कृत्वाथ रामाय मारुतिर्भीमविक्रमः ।
राघवार्थे परं कर्म समैहत परंतपः ॥ ४४

—b) Ś N1 V2 B3 D2.3.8.12.13 उरगाश्चापि (D3 °श्च वि) N2 B2.4 पन्नगाश्चापि, V3 D4 मणयश्चापि, D1 द्रुहवेगाच्च, M1.2 हरिवेगाश्च (for हरिवेगाच्च) D13 पिद्रुका (for जज्ञुस्तु) —After 38cd, N1 repeats 37cd —c) Ś V3 D5-6.8.9.11 T2.3 शिलाश्चैव, Ñ1 B4 D1 M3.4 व्यदीर्यंत, D7 G1.2 M1.2 विशीर्यंत, D13 विशीर्यंति (for व्यकीर्यन्त) D1 विशीर्यंत नगा वृक्षा —d) B3 पीडितानि (for °तस्य) Ś D2.8.12 T2.3 विनिपेतु समंतत, V2 D3.4 निपेतुश्च (D3.8 °तु स) समंतत

39 a) Ś V B1 D2.8.12 प्र, Ñ1 D13 तु, N2 B3.4 D3 नि, B3 च, D3 निष्पू (for सं) V3 B1.2 [ऽ]पि (for तु) —b) B3 भग्नदर्पा, D5 भग्ने द्रुम, D6 समग्रेण (for भग्नद्रुम) Ś D2.8.12 शिलातटे, N1 D13 शिलाघने, D1 शिलोच्चये (for °तले) —B3 reads 39cd in marg —d) Ñ2 B2-4 शीर्यमाणे (for घूर्णमाने) D1 घूर्णमाना शिलीमुखा —For 39cd N1 D13 subst while B3 ins after 39

1380* दृष्ट्वा राक्षसा सर्वे घूर्णमाने नगोत्तमम्।
[D13 चूर्णमान (for घूर्णमान)]

40 a) Ñ1 V2 B1 D4.12.13 सत्त्व (Ñ1 D13 °घू) र्णित, N2 B2 विघूर्णित, B4 विनिघूर्ण, D3 सा चूर्णित (for सा घूर्णित) N1 बृहद्वारा, B3 महद्वारा, D13 M3 गृहद्वार (M3 °रा) (for महाद्वारा) B3 (marg also) सा चूर्णित महद्वारा, G (ed) आघूर्णितपुरद्वारा —b) V2 B1 स (for प्र) D1 ध्व, M1.2 पुर (for गृह) D6 सभग्नमिव गोपुरा (sic) —c) N1 सा व्याकुला (for त्रासा°) Ś N2 V B1.2.4 D2.3.8.12 लङ्का सर्वा (Ś D3 °र्वा) तत्र (D2 °त्र) क्षोभा —d) N1 B3 D12.13 प्रवृत्तया, V B1-3 D4.10.12 Ct मनुष्येव, D3 (marg also as in V) प्रसभेव, Cg as in text (for प्रनृत्तेव) Ś V B1 D2.8.12 बभूव ह, D3.4 यथा (B3 °दा) बभौ (for [अ]भवत्तदा) Ñ2 नृत्यतीव तदा बभौ, D5 सहसैव बभूव ह, D6 प्रणिपत्य बभूव ह (marg also °त्येदमब्रवीत्) G (ed) प्रनृत्त प्रादपत्तदा

41 G (ed) om 41 —a) D1 धरणि, D4 पृथ्वी (subm) (for पृथिवी) D3 °संकाश (for °शो) —b) D1 निपीड्य (for निपीड्य) Ś N V B D1.3.4-13 T2.3 G3 (v/l) also) पृथिवीं (for धरणी) D4 तल (for धरम्) —d) B1 समग्रां (for सार्णवां) Ñ2 B2.4 वानरर्षभ, D1 पवनात्मज (for मारुतात्मज) N1 D13 सत्त्ववान्वानरेश्वर, B3 वेगेन वानरोत्तम —After 41, D1 ins

1381* परमं बलमास्थाय शत्रुपक्षभयावहम्।,

while D1 T G1 M3 ins

1382* आरुरोह तदा श्रीमान्हरिर्मलयपर्वतम्।
मेरुमन्दरसंकाशं नानाप्रस्रवणाकुलम्।
नानाद्रुमलताकीर्णं विकासिकमलोत्पलम्।
सेवितं देवगन्धर्वैः षष्टियोजनमुच्छ्रितम्।
विद्याधरैर्मुनिगणैरप्सरोभिर्निषेवितम्। [5]
नानामृगगणाकीर्णं बहुकन्दरशोभितम्।
सर्वानाकुलयंस्तत्र यक्षगन्धर्वकिंनरान्।
हनूमान्मेघसंकाशो ववृधे मारुतात्मजः।

[(l 1) G1 तत (for तदा) M3 नरमाद (for श्रीमान्) —(l 2) D6 T1 गिरि G1 हरिद् (for मेरु) G1 [आ]युत (for [आ]कुलम्) —G1 om l 3 —(l 6) D1 T1 द्विजघ्न, T3 द्विजगण (for मृगगण) D6 T1 (also as above) विवर (for कन्दर) —G1 om l 7]

42 D1 om 42ab —a) Ś D2.8.12 स G3 त (for तु) Ñ B3.4 D13 आक्रम्य, D5-11 G1 आविश्य, M3 उत्पीड्य (for आपीड्य) —b) Ś D2.8.12 मुखमुन्मुख, D5 M3 मुख सन्निभ (for °व मुखम्)) —c) M3 transp [उ]ग्रं and [उ]च्चैस् Ś V B1 D2.8.12 ननाद स (Ś V1 D13 च) विवृत्तो (B1 °त्ता) ग्र, D1 ननादोच्चैर्भृशं नाद —d) Ñ1 B3 सर्वराक्षसान्, D1.5-11 G1 रजनीचरान् (for इव राक्षसान्) D13 त्रासयामास राक्षसान्

43 a) N1 B3 D13 नानर्दमानस्य, D5 शोचय° (sic) (for नानद्य°) —b) Ś V B1.2 D2.8-12 उत्तम (for अद्भुतम्) —c) Ś V B1 D1-4.8.12 लङ्कायां (V3 °या) N B2-4 D1.4-11 T3 G1 राक्षसस्याग्रा D6.7 T1 G1.3 °लास्थ, D13 °सा स्वयम् (for °सा सर्वे) —d) D1 स्वपितु D13 स्पंदितु (for स्पन्दितु) N1 B1 (marg also as in text) D13 तदा, D5-11 कचित् (for भयात्)

44 a) N1 V2 B1.2 D1.13 स (N1 D13 तु) दृष्ट्वाथ D6 T3 (also as in V3) M3 स (M3 च) रामाय, D10.11 T2 M1.2 Ct समुद्राय (for [अ]थ रामाय) Ś N2 V1.2

स पुच्छमुद्यम्य भुजंगकल्पं
विनम्य पृष्ठं श्रवणे निकुञ्च्य ।
विवृत्य वक्त्रं वडवामुखाभ-
मापुप्लुवे व्योम्नि स चण्डवेगः ॥ ४५

स वृक्षषण्डांस्तरसा जहार
शैलाञ्शिलाः प्राकृतवानरांश्च ।
बाहूरुवेगोद्धतसंप्रणुन्ना-
स्ते क्षीणवेगाः सलिले निपेतुः ॥ ४६

स तौ प्रसार्योरगभोगकल्पौ
भुजौ भुजंगारिनिकाशवीर्यः ।
जगाम मेरुं नगराजमग्र्यं
दिशः प्रकर्षन्निव वायुसूनुः ॥ ४७

स सागरं घूर्णितवीचिमालं
तदा भृशं भ्रामितसर्वसत्त्वम् ।
समीक्षमाणः सहसा जगाम
चक्रं यथा विष्णुकराग्रमुक्तम् ॥ ४८

स पर्वतान्वृक्षगणान्सरांसि
नदीस्तटाकानि पुरोत्तमानि ।
स्फीताञ्जनांस्तानपि संप्रपश्य-
ञ्जगाम वेगात्पितृतुल्यवेगः ॥ ४९

G 6 53 52
B 6 74 49
L 6 53 10

B1 D2-4 8 9 11 नमस्कृत्य स देवेभ्यो (D4 स राम च, D9 13 समुद्राय) —b) Ś D9 11 दर्शने (for विक्रम) —c) Ñ2 यत्नम् (for कर्म) —d) Ñ1 B3 D5-7 9-11 13 T1 G M3 6 Ct समीहृत, Ñ2 B2 भाजहार (for समीहृत) G3 परतप Ś V B2 D1-4 8 11 कर्तुमिच्छति(V1 °च्छु स, B1 °च्छन्स, D3 °च्छन्हि) सत्वर (D4 [with hiatus] उत्तर) B4 आजहार समवत , T2 3 चिरीर्षुर्हरिपुंगव

45 a) T2 3 स्व (for स) D12 उद्भम्य (sic) (for उद्यम्य) —b) Ś1 N1 B1 D8 13 विनाम्य, G3 विनम्र , M1 2 सियम्य (for विनम्य) G3 दहे, M3 वक्त्रं (for पृष्ठं) Ś Ñ2 V3 B D1-4 8 12 श्रवणौ, V1 श्रवणं, D12 चरणौ (for श्रवण) N2 V1 2 B3 4 D3 G2 विकुं(N2 V3 D3 °कु)च्य, V2 B1 विवृण्वन्, B4 D9-11 निकुत्य, D4 विकुचन् (for निकुञ्च्य) —c) D1 विवृत्त , D5 निवृत्य D12 विवर्त्य G2 विवृत्य (for विवृत्य) Ś N1 V B1 D2-4 8 11 13 मुखमुखनाद (for वक्त्रा मुखाभम्) D6 व्यावृत्य नेत्रे भृशमुन्ननाद —d) G3 स पुप्लुवे (for मापुप्लुवे) N2 B1 व्योम्नि स(B2 सु) चण्ड , B3 व्योम्नि सुपर्ण , D1 व्योम्नि सुजात , M1 व्योमनि चण्ड (for व्योम्नि स चण्ड) Ś V B1 3 D2-4 8 11 समुत्पपाताद्भुतचण्डवेग (B3 °विक्रम), N1 D12 खमापुप्लुवे चाद्भुतचण्डवेग , D1 समुत्प्लुव व्योम्नि स चण्डविक्रम

46 G(ed) om 46 —a) V2 B D4 8 9 10 11 M3 -षण्डान्, V3 D1 8 9 -षण्डै, D4 चालान् (for षण्डान्) V3 D4 M3 सहसा (for तरसा) Ś D8 13 निष्पिष्य, D1 महात्मा (for जहार) —b) M1-3 शैलाग्र् (for शैलाञ्) B2 D1 शिलाः B2 तथा (for शिला) Ś V1 2 B2 D8 9 13 -प्लवगांश्च ; V3 illeg (for -वानरांश्च) D3 शिलांश्च चाप्राकृतवानरांश्च —c) Ś D8 13 पादोरुवेग ; N2 V3 B1 D2-4 पादोरु(V1 D4 °रुद्ध)वेग ; N2 -पादोद्भव ; V1 2 M1 3 पादोरुवेग ; B3 D4 8 10 11 पादोद्भव ; D1 पदोरुवेग ; G2 -पादोत्थित ; Cv g as in text (for बाहूरुवेग) N2 वेगोद्धता ; V2 -बाहुवेगा ; B1 D4 M3 समप्रणुन्ना ; B2 3 -बाहुप्रणुन्ना ; B3 -बाहु-शून्याश्च , D1 -सम्प्रणुन्न, M1 2 -वातनुन्नाश्च , Cv g as in text (for -संप्रणुन्ना) D2 बाहोरुवेगोद्धतसंप्रणुन्नास्, D12 बाहुप्रवातोद्धतसंप्रणुन्नास् —d) N2 क्षीणपवेगा , D12 त हिमवेगा , T1 ते तीक्ष्णवेगा (for ते क्षीण°) D3 प्रपेतु D1 स्वपातवत्सागरतोयमध्ये, D4 ते तीक्ष्णवेगाज्जलधि प्रपेतु

47 Ñ2 B2-4 read 47 after 49 D4 reads twice 47ab —a) Ś1 D6 स तु, D3 तौ (for स तौ) D7 -कल्प (for भोग) —b) N1 B4 निकाश , D1 -समान , D3 विकासि (for निकाश) Ś V B1 D8 13 कल्प , Ñ2 B3 धर्मौ, B1 (marg also) -कर्मौ, B1 -रक्ष (for वीर्य) D3 यथा भुजगौ प्रविलम्ब्य कक्षौ, D4 भुजौ भुजंगाधिपतुल्यरूपौ (second time °वम) —c) Ś N2 B2-4 D2 8 9 13 ददर्श (for जगाम) D4 G3 वेगात्, D9 11 शैल (for मेरुं) Ś V1 2 B1 D1-4 8 11 सुरराजकल्पो(V2 B1 D4 °गुरुपो) N V3 B2 4 सहसाद्रिराज , B1 D11 T1 G3 नगराजमात्र (D11 °कल्प, G3 °मुग्र (for नगराजमग्र्य) —d) D4 दिश V3 D1 13 प्रहर्षन्, T2 3 प्रकम्पन् (for प्रकर्षन्) Ś Ñ2 D8 13 वायुपुत्र , D3 °भूत , D2 राजपुत्र (for वायुसूनु)

48 Ś V B1 D1-4 8 13 om 48ab B3 reads in marg 48-49 —a) N B1-4 D12 घूर्णतरंगभीमम् (for घूर्णितवीचिमाल) —b) D1-7 T1 2 G M3 तथा भृशः D8-11 सद्भृशा (for तदा भृश) M1 2 घूर्णित (for भ्रामित) N B1-4 D12 मतोत्थ सत्रासि(N1 °भ्रामि)तसत्त्व(B4 °पर) सत्त्व —c) Ś V B2 D2 4 8 13 भ्राष्टस्य वमाल(V1 वर्ग) N1 B3 D12 मयवन्य(B3 °क्ष)माण ; N2 B2 4 D1 2 भ्राष्टस्यमार्ग(D1 2 °वेगात्) D4 9-11 समीक्षमाण , D7 G3 स वीक्ष्य(D7 °क्ष्य)माण (for समीक्षमाण) —d) Ś V1 B1 D1-4 8 13 भुजग , N B1 3 D12 -करम ; B1 G1 -कराग्र ; D1 G3 -करात (for -कराग्र) D1 4 -युक्त (for -मुक्तम्)

49 B3 reads in marg 49 (cf v l 48) —a) D8-11 वरि (for वृक्ष) D8 सराद् (for -सरान्) —b) N1 D3 नदाद् ; D4 13 G1 नदीं (for नदाद्) N V1 2

G. 6 53. 52
B. 6.74 50
L. 6.53 102

आदित्यपथमाश्रित्य जगाम स गतश्रमः ।
स ददर्श हरिश्रेष्ठो हिमवन्तं नगोत्तमम् ॥ ५०
नानाप्रस्रवणोपेतं बहुकंदरनिर्झरम् ।
श्वेताभ्रचयसंकाशैः शिखरैश्चारुदर्शनैः ॥ ५१
स तं समासाद्य महानगेन्द्र-
मतिप्रवृद्धोत्तमघोरशृङ्गम् ।
ददर्श पुण्यानि महाश्रमाणि
सुरर्षिसंघोत्तमसेवितानि ॥ ५२

स ब्रह्मकोशं रजतालयं च
शक्रालयं रुद्रशरप्रमोक्षम् ।
हयाननं ब्रह्मशिरश्च दीप्तं
ददर्श वैवस्वतकिंकरांश्च ॥ ५३
वज्रालयं वैश्रवणालयं च
सूर्यप्रभं सूर्यनिबन्धनं च ।
ब्रह्मासनं शंकरकार्मुकं च
ददर्श नाभिं च वसुंधरायाः ॥ ५४

B1 2 D1-4 6 8 11 12 दृष्टानि (for नदानि) —^{b}) G3 सितम् V3 B1 सासमसि (for तानपि स) V3 V1 D12 प्रपद्य, D2 7 11 T1 G M3 4 प्रतीक्ष्य (for प्रवृश्यत) —^{d}) Ś Ñ2 V1 3 B1 2 4 D3 5 8 11 अतिपद, N1 पितृपद (for पितृतुल्य) D8 वातुतुल्य (by transp) D1 जगाम वेगेन सुभद्रवेग, D12 जगाम वेगात्स कपिप्रवीर —After 49 N2 B2-4 read 47 while D12 ins

1383* पितृतुल्योऽथ वेगेन हनूमान्कपिकुञ्जर ।

50 D12 reads 50–52^b for the first time after क (see var) in 37^d repeating them here —^{a}) B1 -मार्गम्, D12 स्थम् (for पथम्) Ś V3 D1 3 8 11 M1 3 माक्षाय B1 3 D8 7 12 G3 आक्षाय (for आश्रित्य) —^{b}) Ñ1 B2 D12 पुनरवरे, V B1 स ततोवरे, D6 पुनगोत्तम, D8 T2 4 रिगतश्रम, M1 3 स गतक्लम (for स गतश्रम) Ś D1-4 8 11 स जगाम ततोवर (D1 3 11 °रे) Ñ1 B2 4 अगमोपरि सोवर (N2 B2 °र) —After 50^{ab} D3 (only l. 1) 4 7 9-11 S ins.

1384* हनूमान्हरितो वीर पितृतुल्यपराक्रम ।
जवेन महता युक्तो मारुतिर्मारुतो यथा ।
जगाम हरिशार्दूलो दिश शब्देन नादयन् ।
स्मरञ्जाम्बवतो वाक्य मारुतिर्वातरंहसा ।

[(l 1) M3 वेगात् (for वीर) D1 9-11 G1 विधुत (for पितृ) —D4 om l 2–4 —(l 2) D10 11 वातरहसा M3 माहतेयस (for मारुतो यथा) —(l 3) D8 T3 4 M1-3 पूरयन् (for नाद°) —(l 4) D7 10 11 भीमविक्रम T2 M3 वातरहस G1 3 मारुतात्मज (for वातरहसा)]

—^{c}) Ś B1 N3 4 D3 5 8 11 महावेग V1 तदा द्याक्ष D2 सहसा, (for हरिश्रेष्ठो) Ñ B1 4 D1 3 5 8 10 11 T G M3 4 ददर्श सहसा चापि (N2 B3 D2 श्रीमान् D3 T1 G1 3 गत्वा G (ed)] पैर) D12 ददर्श स हरि श्रीमान् —^{d}) Ś N V B D T1 G M3 4 महाशैल (for नगोत्तमम्)

51 D12 reads 50–52^b for the first time after क (see var) in 37^d repeating them here —^{a}) D8 om from ग्र up to द्र in ^{d} D1 वृक्षका, D12 महूपण (for प्रस्रवण) T2 3 [ना] दीर्घ (for [ड] पेत)

B1 कल्पवृक्ष फलोपेत —^{b}) D7 T1 G3 नाना (for बहु) —^{c}) Ś N2 V B1 2 4 D1-4 6 8 11 श्वेत रजत (for श्वेत अभ्रचय) D3 12 G2 सकाश (for °शै) —^{d}) Ś V B1 D1-4 7 8 11 G1 दृशन —After 51 D7-9 11 S ins

1385* शोभित विविधैर्वृक्षैरगमगवरोत्तमम् ।

[T3 पवतोत्तम (for °त्तमम्)]

52 D12 reads 50–52^{ab} for the first time after क (see var) in 37^d repeating them here —^{a}) Ś V B1 D1-4 तत, D12 स तत् (for स त) V3 तमासाद्य B3 4 समारुह्य (for समासाद्य) —^{b}) D8 प्रवृत्त N2 B3 [उ] त्तुङ्ग (for [उ] त्तम) N1 B3 4 चाहश्शृङ्ग, V3 B1 सेवितानि, D9 7 10 11 T2 3 G3 हेमश्शृङ्ग (for घोरशृङ्गम्) D3 प्रवृद्धवृद्धोत्तमघोरश्शृङ्ग —V3 B1 om 52^{cd} —^{c}) Ś Ñ V1 3 B2-4 D1-4 6 8 11 T2 3 तपो (D8 महा)वनानि, D12 वनी वनानि (for महाश्रमाणि) —^{d}) N1 B2-4 D3 महाप (for सुरर्षि) B1 सह (for संघ) D12 महर्षिसंघातसमावृतानि

53 ^{a}) N V B D12 कोष, G1 कोक, L (ed) कोके (for कोश) N2 V3 B1 4 रजत, D8 रचित T2 अमृत, G (ed) च ज्ञात, Ct as in text (for रजत) S V2 B1 D1 5 8 11 T2 [अ] पह V3 V1 3 B3 4 गिरिं D3 [आ] द्रव Ct as in text (for [आ] लयं) —^{b}) D1 शिवालय T1 रुद्रायुध Cg as in text (for शक्रालय) B1 वज्र (for रुद्र) D1 शिर प्रमोक्ष, T2 सार प्रभाव G (ed) मद प्रमोद (for शरप्रमोक्षम्) —^{c}) V3 B1 शिरश्च ताम V3 B2 3 D12 गरश्च तारा (B1 तीर्थ) V3 B1 मरत ग्राह B1 तरप्रदीप्त, D1 T2 3 शिर प्रदप्त G1 नर च दीप्त (for शिरश्च दीप्त) —^{d}) Ś V1 3 B1 D3 5 8 11 किंकराया B1 D12 T2 3 किंनरांश्च

54 ^{a}) Ś V B D1 3 5 8 11 वज्राकर, N2 हिमाकर D1 T1 वज्रालय, D12 Ct वज्रालयम् T3 वज्रायुधं (for °लय) —^{b}) B3 om (hapl ?) from second सू up to सू in 55^b T1 योग (for second सूय) T2 M3 भव भवा Cg Ś t as in text (for निबन्धन) —^{c}) D4 ब्रह्मासन D11 12 M3 4 Ck ब्रह्मालय —^{d}) S1 नाभि Ś3 D1 3 5 11

कैलासमग्र्यं हिमवच्छिलां च
तथर्षभं काञ्चनशैलमग्र्यम् ।
स दीप्तसर्वौषधिसंप्रदीप्तं
ददर्श सर्वौषधिपर्वतेन्द्रम् ॥ ५५

स तं समीक्ष्यानलरश्मिदीप्तं
विसिष्मिये वासवदूतसूनुः ।
आप्लुत्य तं चौषधिपर्वतेन्द्रं
तत्रौषधीनां विचयं चकार ॥ ५६

स योजनसहस्राणि समतीत्य महाकपिः ।
दिव्यौषधिधरं शैलं व्यचरन्मारुतात्मजः ॥ ५७

महौषध्यस्तु ताः सर्वास्तस्मिन्पर्वतसत्तमे ।
विज्ञायार्थिनमायान्तं ततो जग्मुरदर्शनम् ॥ ५८

स ता महात्मा हनुमानपश्यं-
श्चुकोप कोपाच्च भृशं ननाद ।
अमृष्यमाणोऽग्निनिकाशचक्षु-
र्महीधरेन्द्रं तमुवाच वाक्यम् ॥ ५९

G. 6. 53. 60
B. 6. 74. 61
L. 6 53. 112

तासां; Ñ1 V1.2 B1.2.4 देशाद्य; Ñ2 D1 देशांद्र; D13 हाराद्र (for नाभि). V3 D1 वसुंधरायां.—After 54, D7 ins.; while K (ed.) ins. after 55^ab:

1386* त्रिनेत्रं तत्र सनन्दिकेश्वरं
स्कन्दं वृत देवगणैर्ददर्श ।
उमां सकन्यामथ कन्यकाभि-
र्विलासयन्तीं ददृशेऽप्यवीर्यः ।

[(l. 1) K (ed.) -[ई]श (for -[ई]श्वर). —(l. 3) K (ed.) सुदुर्गाम् (for सकन्याम्).]

55 B3 om. up to र्षभं in ^b (cf. v. l. 54).—^a) Ś Ñ V B1.3.4 D1-4.7-13 G1.2 तथा; V3 भाद्रि (for अग्र्यं). —V3 damaged from मग्र्यं up to र्षभं in ^b. Ś D3.4.5.6 T2 -शिलाग्रं; Ñ V1.2 B4 T1 -शिलाभं; B2 -शिलाग्रं; Cr.m.t as in text (for -शिलां च). D13 कैलासमुग्र्यं हिमवच्छिलाभ. —D13 om. 55^b.—^b) Ś Ñ V1.2 B1.4 D1-4.6.13 च यर्षभं; B2 तमग्रमं; D5.7.10.11 T G1.2 M1.2 तं वै वृषं; D6 सुवर्णप्रभं; G1 तद्वर्षभं (for तथर्षभं). Ś D6 -शृंगम्; D1 -सुदमम् (for -शैलम्). Ś Ñ2 V B1.3.4 D1-4.6.13 उग्रं; D10.11 उग्रं (for अग्र्यम्).—After 55^ab, D6 T2.3 ins.:

1387* जम्बुद्वीपं पर्वतांश्चाधिगम्य
तत्रोत्तरं वै लवणोदधिं च ।
अतीत्य शाकद्वयमुत्तरं च
क्षीरोदधिं श्रीमनगात्कपीन्द्रः ।

[l. 1 unmetric. —(l. 2) T3 [जं बुधिं (for -[उ]दधिं). —(l. 3) T3 आश्रित- (for अतीत्य). —(l. 4) D6 reads in marg. from दधिं up to पीन्द्र. T3 श्रियम् (for श्रीमन).]—Thereafter T2 cont.

1388* क्षीरोदमध्ये हनुमान्कपीन्द्र

—After 55^cd, K (ed.) ins. 1386*

—^c) Ś Ñ V1.2 B2-4 D1-4.6.13 दीप्तं च; V3 B1 दिव्य च. D8.9.12 T2.3 G1.2 प्रदीप्त, D7 M1.2 C4 अदीप्त (for स दीप्त-). D1 दीप्तौषधि- (for -सर्वौ^o). Ś D6.10.11 सप्रभूतं; V3 B1 पर्वतेन्द्रं; D1 -समुतं च. T1 -मप्रदीप्त; C4 as in text (for -संप्रदीप्तं). D13 सद्यावन पौषधिसंप्रदीप्त.—After 55^c T2 ins.:

1389* स मारुतिर्मारुततुल्यविक्रमो ।

—^d) B3 D13 तत्रौषधि-; B1 शैलं^o (for सर्वौ^o). Ñ2 V1.2 B D6.13 -पर्वतं च; V3 -सयुतं च (for पर्वतेन्द्रम्). D6 स्वरोचयच्चौषधयश्च तस्मिन्.—After 55, D13 ins.:

1390* निरीक्ष्यमाणः पवनात्मजस्तदा.

56 D1.6 om. (hapl.) 56^abc.—^a) D6 एव (for स तं). Ś V3 B1.3 D2.3.6.13 -संप्रदीप्तं; Ñ1 D1 -दीप्त-(D1 ^oप्ति)रश्मिः; D6 T2.3 रश्मिकल्पं; D10.11 रश्मिदीप्तं; G3 damaged (for -रश्मिदीप्तं).—^b) D1 विसिष्मिये वायुसुतस्तदानीं.—^c) D13 आकुञ्चितं; M1.2 आसाद्य तं; M3 आप्लुत्य तं (for आप्लुत्य तं). Ñ1 B3 तत्रौषधि-; G1 सर्वौ^o (for तं चौ^o). Ñ1 -पर्वतेन्द्रे. D13 आकुञ्चित चौषधिपर्वतेन्द्र. —V3 illeg. for ^d.—^d) D6 T3 विचयं (for विचय). Ś D5.6.13 विवेश यत्रौषधयश्च तत्र (D6 ^oता: स्म); Ñ V2.3 B D1.3 निशामयामास महौषधीस्ताः (B2 ^oधिस्तदा; B1 ^oधि तां).

57 ^b) Ś V B1 D2-4.6.13 समासाद्य (for समतीत्य). —^c) G1 दिव्यौषध-. B3 -युतं; D1 -वनं; D5 T1 -चरं; M1.2 -धरे (for -धरं). D3 सम्पद्; M1.2 शैले (for शैलं). —^d) D1 पवनात्मजः.—For 57^cd, Ś Ñ1 V3 B1 D2.3.4.13 subst., while Ñ2 V1.2 B2-4 D1.13 ins. after 57

1391* अविश्रान्तो महातेजा व्यचिनोत महौषधीः ।

(Ñ V2 B2.4 D1.2 अविश्र D13 ^oश्रा [?], B3 अविश्रम (for अविश्रान्तो). Ś D6 विचिन्वन, Ñ1 विचिन्वन V1.2 D1.3.13 विचिन्व V3 B1 व्यचिनोत्ता, D4 विचिनोत् (sic), D13 विचिन्वन (for व्यचिनोत).)

58 ^a) D1 तु तं दृष्ट्वा, D6-13 G1 M3 तत्र सप्तमं; M1.2 तु ता विप्राम् (for तु ताः सर्वाः). —For 58^cd, Ś Ñ V B D1-4.6.13 subst.

1392* नान्ना कामरूपिण्यो महौषध्यो महाद्रिषु ।

—^d) Ś Ñ2 V1.2 B D1-3.6.13 तदा (for ततो)

59 ^a) D1 तां, G1 तान् (for ताः).—^b) D6-11 रोषाच्च (for कोपाच्च).—^c) D6 [S]पि (for ऽग्नि-). D7-11 -समान- (for -निकाश-).—^d) D6 T2.3 पुनरप्यचिन्त्य

G. 6. 53. 61
B. 6. 74. 62
L. 6. 53. 112

किमेतदेवं सुविनिश्चितं ते
यद्राघवे नासि कृतानुकम्पः ।
पश्याद्य मद्बाहुबलाभिभूतो
विकीर्णमात्मानमथो नगेन्द्र ॥ ६०

स तस्य शृङ्गं सनगं सनागं
सकाञ्चनं धातुसहस्रजुष्टम् ।
विकीर्णकूटं चलिताग्रसानुं
प्रगृह्य वेगात्सहसोन्ममाथ ॥ ६१

स तं समुत्पाट्य खमुत्पपात
वित्रास्य लोकान्ससुरान्सुरेन्द्रान् ।
संस्तूयमानः खचरैरनेकै-
र्जगाम वेगाद्गरुडोग्रवीर्यः ॥ ६२

स भास्कराध्वानमनुप्रपन्न-
स्तद्भास्कराभं शिखरं प्रगृह्य ।
बभौ तदा भास्करसंनिकाशो
रवेः समीपे प्रतिभास्कराभः ॥ ६३

(for तमुवाच वाक्यम्) —For 59 Ś Ñ V B D2-4.8.12.13 subst, while D1 subst l 3-4 for 59cd

1393* स तास्त्वपश्यन्हनुमान्सकोप
ननाद कोपाच्च विवृत्य वक्त्रम् ।
अमृष्यमाणोऽथ निमील्य चक्षु
स्त शैलराजानमुवाच रोषात् ।

[(l 1) Ñ1 D4 स तानपश्यन् B4 ततो ह्यपश्यन् Ś V2.3 B1 D2.3.8.12 भृशमाशुकोप (for हनुमाशु°) B2 तास्तत्र अपश्यन्स तदा हनूमांश्च, D13 स तानपश्यन्सहसा हनूमान् —(l 2) B2 D13 चुक्रोश (for ननाद) D4 चाविद्य (sic) (for कोपाच्च) V3 B2.3 विवृत्त्य (for विवृत्य) Ñ1 चइ विनिवृत्य (for कोपाच्च विवृत्य) —(l 3) V2.3 तु (for ऽथ) Ś V3 B1 D1-3.8.12 च विवृत्य (Ś V3 B1 °च) नेत्र Ñ2 (ऽ)नल्पदीप्तनेत्र, D13 (ऽ)थ प्रदीप्य नेत्र (for ऽथ निमील्य चक्षु) D4 विविद्यमाणश्च विवृत्तनेत्र —(l 4) Ñ1 स (for त) Ñ1 वाक्य, D1 दोषात् (for रोषात्) Ñ2 V2.3 B3-4 D13 न शैलराज स उवाच वाक्य]

—After 59 D4 T2.3 ins a passage relegated to App I (No 40)

60 a) Ñ2 हि वि, D13 स्वथ (sic) (for सुवि) —b) D1 यद्राघवार्थे (for यद्राघवे न) V3 B1 D2.4.6.8.12.13 T2.3 G3 (अ)स्ति दय (D13 कर, G3 कृत), D1 हि न स Cm g t as in text (for (अ)सि कृत) Ś V3 B1 D2-4.6.8.13 T2.3 (अ)नुकम्पा D13 (अ)थ कल्प, Cm g t as in text (for (अ)नुकम्पः) Ñ1 न ह्यसि सानुकम्प. —c) D2 मद्य (hypm) D1.12 मे (for मद्) Ñ2 B3 -बला (for -बल) Ś Ñ V B D2-4.8.12.13 (अ)भिभू (Ñ2 °वभू)त —d) D4 T2.3 M1.2 विशीर्णम् (for विकीर्णम्) Ś Ñ V B D2-4.8.12.13 इह (Ñ V B1 D2.13 इवा)द्रिराज, D1 इमं नगेंद्र (for अथो नगेन्द्र).

61 a) D2 तत्याज (for स तस्य) B4 om शृङ्ग Ś D2.12 पश्यतो (Ś1 स महो)दधीकं, Ñ1 सनगं सकाननं, Ñ2 B3-4 सहसा सनागं D2 सनगं सकाननं D13 सहसा ननाद (for सनगं सनागं) —b) D2 सकाननं, D4 स्वबाहुना (for सकाञ्चनं) Ś Ñ2 D2.4.8.12 -जुष्टं (for जुष्टम्) M1 om from सानुं in c up to अनुप्र in 63a. —c) V3 B1 विशीर्ण, Ś Ñ2 V B1.2.4 D2-4.8.12 ज्वलिताग्रशृङ्गं Ñ1 B3 ज्वलितं महाग्र(B3 °ग्रा), D1.6.7.9-11 T G1 M ज्वलिताग्रसानु D13 ज्वलिताग्रशुभ्र (for चलिताग्रसानुं) —V3 om 61d-63b —d) Ñ2 B3 D13 प्रसह्य (for प्रगृह्य) D1 कोपात् (for वेगात्) Ś D2.12 (उ)द्बबर्ह, Ñ V1.2 B2.3 D4 (उ)त्पपात, V3 B1 (ऊ)र्ध्वबाहु, D2.3 (उ)द्बबाह D7 (उ)न्ममाथ, D13 पपात (for (उ)न्ममाथ) —After 61, Ñ V1.2 B2-4 D1.12.13 ins

1324* ततो विकीर्णं तमनेकरूपं
सुधातुनानाविधवर्णरूपम् ।
दोर्भ्यां समुत्क्षिप्य महानुभावो
महेन्द्रकेतुप्रतिमानकाय ।

[(l 1) Ñ1 (ऽ)तिवीर्यं तम् B4 (ऽ)विकीर्यैनम् (hypm) D2 (ऽ)भिगृह्य, D4.13 विकी(D13 °री)र्णम् (for विकीर्णं तम्) V1 B2 ततो विकीर्णोत्तमनेकरूप —(l 2) Ñ1 D4 -वर्णशोभ, V1.2 -प्रयुक्त(V2 °त्त), D1 धातुनैक (for -वर्णरूपम्) —Ñ2 D4 transp l 3 and 4 —(l 3) B2 दाभ्यां (for दोर्भ्यां) Ñ2 D1.2 महाद्रिव (for समुत्क्षिप्य) Ñ1 D4 महाद्रिकल्प(D4 °ल्प), B4 महाप्रभावो, D1 °प्रतीक (for °नुभावो) V1.2 जगाम महा(V2 °नु)भावो —(l 4) Ñ1 D4 प्रतिमोत्तमाभ्यां V1.2 B2 D13 प्रतिमानरूप, D2 प्रतिभा- पराभ्यां (for °मानकाय)]

62 D13 M1.2 om 62 (for M1.2 cf v.l. 61) —a) B4 om समुत्पाट्य खमु B1 खम् (for खम्). —b) Ś Ñ2 B1.4 D1-6.8-10.12.13 T G M2 ससुरासुरे- (D2 °**)न्द्रान् (for °रान्सुरेन्द्रान्) —c) Ś Ñ1 V3 B1 D2-4.8.12.13 सुर(Ñ1 D4.13 मुनि)सिद्धसंघैः Ñ2 V1.2 B2-4 मुनिभिः समे(Ñ2 B3 °भ(sic))र्वैः (for खचरैरनेकैः) —d) Ñ2 D6.9.10 T2.3 G1 M1.2 वेग ; D2 वी (for -वीर्यः) Ś Ñ2 V B D2.3.8.12.13 खवि(Ñ2 V1.2 B2 °वि)- चक्रम, D1.3 T1 G3 गरुडोरु(D3 T1 °जव्वा G3 °दोम)- वेग (for गरुडोग्रवीर्यः)

63 M2 om 63cd, M1 om up to अनुप्र in a (for both, cf v.l. 61) Ś Ñ2 V B D2.3.8.12.13 transp 63 and 64 —a) D1 (उ)द्यानम् (for (अ)ध्वानम्) Ś Ñ2

स तेन शैलेन भृशं रराज
शैलोपमो गन्धवहात्मजस्तु ।
सहस्रधारेण सपावकेन
चक्रेण खे विष्णुरिवोद्धृतेन ॥ ६४

तं वानराः प्रेक्ष्य तदा विनेदुः
स तानपि प्रेक्ष्य मुदा ननाद ।
तेषां समुद्धुष्टरवं निशम्य
लङ्कालया भीमतरं विनेदुः ॥ ६५

ततो महात्मा निपपात तस्मि-
ञ्शैलोत्तमे वानरसैन्यमध्ये ।
हर्युत्तमेभ्यः शिरसाभिवाद्य
विभीषणं तत्र च सस्वजे सः ॥ ६६

तावप्युभौ मानुषराजपुत्रौ
तं गन्धमाघ्राय महौषधीनाम् ।
बभूवतुस्तत्र तदा विशल्या-
वुत्तस्थुरन्ये च हरिप्रवीराः ॥ ६७

G 6. 53. 67
B 6. 74. 69
L 6. 53. 119

V1 B4 D1 8 10 G1 अपि, D12 अति (for अनु) Ñ1 V1 B3 D13 प्रवेदे (for प्रचलत्) B3 अतिप्रचड, D5 उपचल (sic). —b) Ñ1 V3 B1-3 D1 7 9-11 13 G M3 स (for तद्) D4 भासुर- (for भास्कर-) Ñ1 भास्करा —d) D4 रवि. Ś D6 12 सकाशे, V3 B1 सकाशात्, D3 प्रकाशे (for समीपे)

64 Ś Ñ2 V B D2 8 13 13 transp 63 and 64 —a) Ś D2 8 13 शैलोत्तमे (for शैलोपमो) Ś Ñ V B D2-4 6 12 13 गन्धवहस्य (Ñ1 °हाख्य) सूनु, D6 T2 3 गन्धवहात्मजो यती (for गंधवहात्मजस्तु) —M1 transp 64d and 66b. —d) D12 चक्रे यथा (sic), G2 चक्रेण वै (for चक्रेण खे). Ñ V1 3 B1-4 D1 6-7 9-11 13 T1 3 G1 3 M3 6 [अ]चितेन, T2 [उ]द्यतेन, G2 [अ]चितेन (for [उ]द्धृतेन). Ś V3 B1 D2 3 8 13 चक्र (B1 चद्र)ण विष्णुर्दिवि चो(D1 13 °द्धि)तेन

65 a) Ñ1 समः V3 B1 D1 6 T2 3 मुदा, D1 भृश (for तदा) Ś D2 3 8 13 मुदा प्रणेदु, D6 महाविनेदु, M3 विनेदुरुच्चै (for तदा विनेदु) —b) Ś Ñ V B D1-4 8 13 13 चापि वाद्, D6 T2 3 वाश्च वि (T3 स) (for तानपि) Ñ1 B4 D2 3 समुत्ननाद, B1 (marg also as in text) मुदा विनेदु, D6 तदा ननाद, D12 भृश ननाद (for मुदा ननाद) —c) Ś Ñ V B D1-4 6-13 T1 3 M3 समुत्कृ(D6 °त्कृ)ष्ट (for °द्धुष्ट) V3 स्वन, T3 रवात्, M3 -रव (meta) (for रवं) —d) Ś1 लङ्कास्थितास् Ś1 D2 3 8 13 लङ्कानिवासा, Ñ1 रक्षोगणा, V3 लङ्कापुर (sic) V3 B1 लङ्कागता, B4 लङ्केश्वरा, D1 लङ्काभयाद्, D4 रक्षोगणोघा D6 सलंकया (for लङ्कालया) Ñ1 V3 B1 3 4 D1 भीमरवं (V3 °वा, B1 °रव (meta)) D4 भीतरव (from भी up to पाद् (var)) in 66d reads in marg) (for भीमतरं) D6 ननाद (for विनेदु)

66 D1 reads in marg up to पाद् (var) in d (cf v l 65) —a) Ś V3 B1 D2 3 8 13 स ते (Ś2 D2 8 13 तद्) गृहीत्वा, D6 T2 3 ततो हनुमान् (for ततो महात्मा). —M1 transp 64d and 66b. —b) Ś1 V3 B1 शैलोत्तमो D1 शैलोपमो G (ed) शैलमुत्तमे (unmetric), G2 as in text (for शैलोत्तमे) Ñ1 D1 4 6 T2 -राज- (for सैन्य) D1 सैन्ये (for मध्ये) —M3 om 66cd —c) Ñ2 V3 B2-4 D6 13 हर्युत्तमास्तान्, T3 3 °त्तमान्तै (for °त्तमेभ्य) Ñ2 D6 सहसा (for शिरसा). D12 [अ]भिवन्द्य (for [अ]भिवाद्य). Ś V1 3 B1 D2 3 8 13 हर्युत्तमैस्तैरभिवाद्य (V3 °द्भ्य, B1 °पद्य)मानो, Ñ1 D4 स मारुतिस्ता ञ्शिरसा प्रणम्य —M1 om 66d —d) D3 11 M3 स (for च) D5 T1 2 M3 च (for स) D1 समस्वजे च, T3 परिष्वजे च (for च सस्वजे स) Ś V1 3 B1 D2 3 8 13 विभीषणेनापि च (D2 प्र) स्व (V3 B1 श)स्वजान, Ñ1 B3 M6 विभीषण स (Ñ1 M4 त)परिषस्वजे च, Ñ2 B2 °ण तानन्वसस्वजे च, V3 °ण तान्प्रसस्वजे च (unmetric), B4 °णाद्यानुपसस्वजे च, D4 °णान्कपिरक्षमुख्यान् (unmetric), D13 °ण तमुपसस्वजे च.

67 M1 reads 67a twice —a) V1 B2-4 D13 राघव- (for मानुष-) Ś V1 B1 D2 3 8 13 M1 (both times) 2 ततस्तु तौ सपति (M1 2 मानुष) राजपुत्रौ, Ñ1 तावप्युभौ राजसुतौ च धीरौ —b) Ś D2 3 8 13 प्रेयम् (for गन्धम्) —c) D4 तौ तु (for तत्र) G2 त्वे (for तदा) —d) Ś V3 B1 D2 3 8 13 सहदसर्वप्लवगाष्टकोटी, Ñ V1 3 B2-4 सर्वेऽपि (Ñ1 V3 सर्वे द्रर)श्चापि निमुक्तशल्या (Ñ1 °ताःौ) D4 वीरश्च शल्यक्ष विमुक्तशल्यौ, D12 सर्वाश्चशल्याश्च विमुक्तशल्या —After 67, Ñ V B D1 13 ins

1395* न चापि सत्र हरयस्तदानीं
मुक्ता निशान्तादिव सम्बुद्धा ।
विनर्दमाना सहसोदतिष्ठ
प्रनिष्टुरन्त पवनात्मजं तम् ।

[(l. 1) Ñ1 भवता (for तत्र 1) D1 तौ चापि हृष्टा हय ययुः —Ñ2 D4 transp l. 2 and l. 4 —(l. 2) D4 [अ]यापि च (for [अ]नापि) —(l. 3) Ñ1 D4 [अ]वतिष्ठन्, B1 (before corr as in text) [अ]वतिष्ठन् —(l. 4) B2 प्रतिष्ठुर्न्त (for °ष्टुवन्त) Ñ2 D4 °त्मजस्ते सदा अमृतं]

while D1 5-7 9-11 5 ins. while D3 cont l. 5-8 only after 1397*

G 6 53 0
B 6 74 73
L 6 53 120

ततो हरिर्गन्धवहात्मजस्तु
तमोषधीशैलमुदग्रवीर्यः ।
निनाय वेगाद्धिमवन्तमेव
पुनश्च रामेण समाजगाम ॥ ६८

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकषष्टितमः सर्गः ॥ ६१ ॥

1396* सन निशल्या विहता क्षणेन
हरिप्रवीरा निहताश्च ये स्यु ।
गन्धेन तासां प्रवरौषधीनां
सुप्ता निशान्तेष्विव सम्प्रबुद्धाः ।
यदाप्रभृति लङ्कायां युध्य त हरिराक्षसा । [5]
तदाप्रभृति मानार्थमाज्ञया रावणस्य च ।
ये हन्यन्ते रणे तत्र राक्षसा कपिकुञ्जरैः ।
हता हतास्तु क्षिप्यन्त सर्व एव तु सागरे ।

[(l 1) D1 विरुजा D2 T2.3 G1 M3.5 Cg विरुज (for विरुजा) —(l 2) D3.5.11 च Cr g as in text (for नि) G2 [5] वे, Cr as in text (for स्यु) —(l 3) D6 नाना (for तासां) D1 परमोषधीनां M5 च महौषधीनां (for प्रवरौ°) —(l 4) D3 निशान्ताविव (for निशान्तेष्विव) D1 संप्रसुप्ता (for सम्प्रबुद्धाः) D1 सुप्तप्रबुद्धा इव ते निशान्ते —After l 4 T3.1 ins

1396(A)* दृष्ट्वा रविचन्द्रप्रस्य मारुतेः ह्यस्य कर्म वृत ।
प्रमत्तनिद्रा ये निद्रान्तरा सहरोषिता ।
ये विशल्यप्रयोगेन औषधीनां बलेन च ।
उ पादस्य तु विश मध्ये ह्यौषधीनां गिरिं महत् ।
राक्षसानामभ्याशाय योन्यायामातुरास्तु वै । [5]
सभिन्ना सुहितामिश्रा सावर्णा सवर्णिताः ।
विशल्याङ्गरश्च्यारश्च विशल्याश्च कृताः परे ।
तत्र सर्वेषु विन दृष्ट्वा तद्वानरबलं महत् ।
आश्चर्यमिति भाषन्त निरीक्ष्य ति वानरा ।
सञ्जीवन्या प्रभावेन सर्वितास्ते समुत्थिता । [10]
निर्जगे न वैशाल्यं बलेन च समन्विता ।
हनूमन्तं प्रशशंसे समपर्यमानोत्थितम् ।

[(l 6) T2 सहिताश्च (for सुहिताश्च) T3 भिवर्णिता (for सौवर्णिता) —(l 10) T3 संजीवात् (for सञ्जीवाद्)]

—(l 5) D6 तदा (for यदा) M5 वध्यन्ते (for युध्यन्ते) D1 वापि वानरा D2.7 T G3 M3.5 कपिराक्षसा (for हरि°) —(l 6) D1 G1 आज्ञया (for ज्ञया) M2.3 तु (for च) —(l 7) D1 घ्नन्ति (for हन्य ते) —(l 8) G3 हता (sic) (for हता) D1 प्रक्षिपन्ति (for तु क्षिप्यन्ते) D6 T2.3 हि M1.3.5 च (for तु) D6 राक्षसे (for सागरे) D5 सागरे सर्वराक्षसा (for the post half) ✻ Cm हताहतास्तु मुमूर्षवश्चापरा अपीत्यर्थः ।, so also Cg which adds यदा यत्र यदा ये ये हता स्तत्र तत्र ते ते क्षिप्ता इत्यर्थः ।, Ck हताहता इति वीप्सायाम् । हता सन् पतेत्यर्थः ।, so also Ct ✻]

—After 67 D...

1397* बभूव तद्वानरसैन्यमुग्र
सर्वं तमाघ्राय च शैलमुग्रम् ।
समुत्थसर्वं प्रणष्टशोक
मृत सजीवं मुदितावलं च ।

68 G(ed) om 68 —a) Ñ1 D1 [मा]रुतस्तु (for [मा]त्मजस्तु) —b) D1 तमोषधं D6 T2 G2.3 तमौषधी, G3 महौषधी (for तमोषधी) D1.9.11 G1 M1.3.5 उग्रवेग (D1 °म) (for उदग्रवीर्यः) ✻ Ck औषधीशैलमिति । औषधपर्वतमित्यर्थः । दार्धशब्दा-द्रस । so also Ct ✻ —For 68cd, Ś N (N1 om l 1) V B D3.5.11.13 subst

1398* ततस्तवसौ गन्धवहस्य सूनु
संगृह्य हैमं शिखरं महद्रम् ।

[(l 1) Ś V2 B1 D2.6.12 पत स वै B2 तपसा, D6 ततो हरि (for ततस्तवसौ) —(l 2) B1 प्रगृह्य (for संगृह्य) N1 D4 संजीवयित्वा परमौषधीभि N2 V1.2 B2-4 D13 महौषधी (N2 B2.3 °धी B4 °धीं) नैकवर प्रगृह्य]
—Thereafter D4 cont while N1 ins after 68cd

1399* तथैव शक्र पुनरेव वेगा
आगाम वाय्वोत्तमवेगवीर्यः ।

[(l 1) N1 तच्चैव (for तथैव) D1 (marg also) ततो हरि त्वरस्व ग्रह —(l 2) N2 गृहीत्वा (for वाय्वो°)]
—c) Ś N2 V B D2.3.12.13 जगाम (for निनाय) V1.2 B2.4 D13 हरिम, B2 शक्र (for वेगाद्) D6 तदा गृहीत्वा पुनरेव मेरु —d) D1 राम च (for रामेण) Ś V1 B1 D2.4.13 समागत (V2 B1 °म ग्र V2 सहाजगाम D3 समागतोऽभूत् M3 सम जगाम (for समाजगाम) N1 B4 पुनश्च राम समुपा (B4 °हसा) जगाम

Colophon —Kāṇḍa name N V2 B D2.4.13 लङ्काकाण्डे —After Kāṇḍa name D5 ins युद्धपर्वणि —Sarga name Ś N2 V B1.3.4 D2.4.6.8.11.13 औषध्यानयन (D2 °मन) न (V2 damaged for नयन), N1 औषधीपर्वतानयनो, B2 औषधिनयनः D3 हनूमत औषध्यानयनः D6 विशल्यकरणो औषधमानयनं —Sarga no (figures, words or both) Ś1 N2 V2.3 B2 D3.5.12.13 om, Ś1 V1 53 N2 54 B1 50 B3 47 B4 D3 51, D1 55 D5 56 D6-8.10.11 T1 G M3.4 74 T2 79 T3 81 M1.5 75 —After colophon D1 concludes with राम, G M1.2.5 with श्रीरामाय नमः

—After Sarga 61, N V1.2 B2.4 D2.13 ins. a passage which is relegated to App I (no 38)

६२

ततोऽब्रवीन्महातेजाः सुग्रीवो वानराधिपः ।
अर्थ्यं विज्ञापयंश्चापि हनूमन्तं महाबलम् ॥ १
यतो हतः कुम्भकर्णः कुमाराश्च निषूदिताः ।
नेदानीमुपनिर्हारं रावणो दातुमर्हति ॥ २
ये ये महाबलाः सन्ति लघवश्च प्लवंगमाः ।
लङ्कामभ्युत्पतन्त्वाशु गृह्योल्काः प्लवगर्षभाः ॥ ३
ततोऽस्तंगत आदित्ये रौद्रे तस्मिन्निशामुखे ।
लङ्कामभिमुखाः सोल्का जग्मुस्ते प्लवगर्षभाः ॥ ४

G 6 54 5 *
B. 6 75 4
L 6 54 4

62

☞ Ś1 om 6 62–66

1 a) Ñ2 V1 2 B3 D1 12 अथ, B4 यथा (for ततो) —b) D9–11 13 वानरेश्वर, G2 वाहिनीपति —c) D1 G1 M1 2 5 Ck अर्थं, Cr m g t as in text (for अर्थ्यं) Ś2 Ñ2 V3 B1 D2 5 6 12 अर्थं विज्ञापयंश्च (D2 °व), Ñ3 V1 2 B2–4 D1 4 अर्थं (B4 श्राव्य, B2 सर्वं) विज्ञानसंपन्न (D1 °न्नो) D13 सर्वज्ञानसुसंपन्न, T2 अर्थ्यं विज्ञाप्य रामाय, T3 अर्थं विज्ञाय यत्नत —d) Ñ V1 2 B2–4 D1 4–7 9–11 13 T1 G M इदं वच, D8 महाकपिं, T3 अथाब्रवीत् (for महाबलम्) —After 1, B3 ins Ñ V1 2 B2 4 D13 ins after 2ab

1400* वयं च निहता सर्वे रणाय पुनरुद्यता ।
पुत्रव्यसनसंतप्तो भ्रातृव्यसनपीडित ।

[Ñ1 om l 1 —(l 1) V3 om the post half D13 युद्धाय (for रणाय) V1 D14 उत्थिता —G (ed) om l 2 —(l 2) B2 3 संतप्तो B4 समाप्त (for संतप्तो)]

2 a) D1 स नो (for यतो) —b) Ś3 V2 B1 D1 3 5 12 सहानुगा, Ñ1 D8 T2 3 [नि]ष(N1 ति) सूदिता Ck t as in text (for निषूदिता) —After 2ab, Ñ V1 2 B2 4 D13 ins 1400* —V3 illeg from 2d up to l 1 of 1401* B3 reads 2cd twice (second time in marg) —c) Ñ2 V3 B1 D4 इदानीम् (for नेदानीम्) Ś2 Ñ V3 B1–3 (first time) D2 5 6 12 13 उपसर्हार, B3 (second time) युद्धसमाकं D3 बलनिर्हार ॐ Cv m g उपनिर्हार उपनिष्क्रमणम् (Cm °क्रम्य युद्धप्रदानम्) Cg adds युद्धाय निर्गमनमित्यर्थ । हतपुत्रभ्रातृत्वेनानुत्साहाद्रावणो न निर्गमि ष्यतीति भाव । अत्र भामहेन प्रेतनिर्यापनरूढनिर्हारपदप्रयोग । दातु कर्तुमिति यावत् । धातूनामनेकार्थत्वात् । उपनिर्हारशब्द उपनिष्क्रम्य युद्धपरो वा ।, Ck उपनिर्हारं पुरतश्च दातु संपाद यितु नार्हति ।, Ct cites Cm and Ck as above and adds उपनिर्हारं युद्धावहारमस्माकं दातु नार्हतीत्यर्थं । अनेनान्ययुद्ध युद्धावहारो जात इति ज्ञापित इत्यन्य ॐ —d) G2 राघवो (for रावणो) Ś2 D6 12 M2 कर्तुं (M2 गन्तु) मर्हति, B3 (first time) निर्द्ररिष्यति, B3 (second time) D1 6 12 T2 दातु मिच्छति, D13 मातु (D1 हन्तु) मर्हति (for दातुमर्हति) Ñ2 V3 B1 D2 रावणो दातुमिच्छ (B1 D2 °मर्ह) सि —After 2 Ñ2 V1 2 B2 4 (after first occurrence) 4 D1 3 4 13 ins

1401* द्वाराणि संवृतान्येव गुप्तान्यथ निशाचरैः ।
प्रतिघातु पुन शक्य न च शक्य चिरायितुम् ।

[G (ed) om l 1 V3 illeg for l 1 —(l 1) D1 संवृतानि च द्वाराणि (for the prior half) D1 च (for [अ]थ) D3 संगुप्तानि (for गुप्तान्यथ) D13 सुगुप्तानीह राक्षसै (for the post half) —After l 1, B3 reads 6ab for the first time in marg, repeating it (var) in its proper place —(l 2) B3 कार्यं (for first शक्य) B3 प्रतिघातस्य (°त स?) न काले (for the prior half) G (ed) शक्यम् (for second शक्य) B4 2 विचारितु (for चिरायितुम्) D1 प्रतिघातश्च न काले न च शक्य न वारितु D5 प्रतिघातश्च न काले न चपेक्ष्यति रावण D4 यस्मान्न हि भवेच्छक्य न तु शक्य चिराकृत, D13 प्रतिघातस्तु न भवेत् न च शक्य चिरेतु (sic)]

3 Ś3 V2 B1 D1 3 13 om 3ab —a) Ñ2 V1 B2–4 सर्वे, D4 इमे, D12 तस्मै (for ये ये) D13 सत्र (for सन्ति) —b) Ñ1 M5 महावश्च, Ñ2 V1 B2–4 D3 4 13 वीर्यवन्त, D8 लघुवत, G2 सपक्षाश्च (for लघवश्च) D2 च वानरा (for प्लवंगमा) —cd) Ś2 V3 B1 D2 5 6 12 M5 अभि पतन्तु (Ś2 D6 12 °ति) T3 अभ्युत्पतति, T3 Cr अभ्युत्प तन्, M5 अभ्युत्प्लवन्तु, Cg k t as in text (for अभ्युत्पतन्तु) Ś2 [अ]थ (for [आ]शु) D1 गृह्योल्का Ś1 V2 B1 D2 5 6 12 प्रगृह्योल्का सहसा (for d) Ñ1 लङ्कामभ्युप गच्छन्तु गृह्योल्का सर्वतो दिश —For 3cd, Ñ2 V1 2 B2–4 D4 13 subst

1402* ते लङ्कामभितोऽयन्तु प्रगृह्योल्का समन्तत ।

[V1 2 D13 गच्छन्तु (for यन्तु) V2 3 प्रगृह्योल्का, D4 संगृह्योल्का]

—After 3 M2 B (ed) K (ed) (both eds within brackets) ins

1403* हरयो हरिसंकाशा प्रदग्धु रावणालयम् ।,

while M1 ins

1404* ततो महानिशीथे तु ध्वान्ते चास्मिन्भयंकरे ।

4 D1 om (hapl) 4 —a) Ñ V3 B1 4 D4 13 ततस्तेऽस्त (Ñ1 °तोऽप्यस्त) मत्त सूर्ये ॐ Ck ततोऽस्तमित आदित्य इति ॐ —b) D7 तत्र (for तस्मिन्) —cd) D1 लङ्कामभिमुखा Ś1 V3 B1 D2 5 6 12 जग्मु सोल्कास्ते (by transp) Ś2 N1 B1 D2 5 6 12 ते (B1 ये) हरि

G 6. 51. 6
B. 6. 75. 5
L 6. 54. 5

उल्काहस्तैर्हरिगणैः सर्वतः समभिद्रुताः ।
आरक्षस्था विरूपाक्षाः सहसा विप्रदुद्रुवुः ॥ ५
गोपुराट्टप्रतोलीषु चर्यासु विविधासु च ।
प्रासादेषु च संहृष्टाः ससृजुस्ते हुताशनम् ॥ ६
तेषां गृहसहस्राणि ददाह हुतभुक्तदा ।
आवासान्राक्षसानां च सर्वेषां गृहमेधिनाम् ॥ ७

यूथपा , N2 V1 2 B2 4 D4 12 वानरयूथपा , V3 ते हरि-पुंगवा , M1 2 सर्वे प्लवगमा (for ते प्लवगर्षभा)

5 a) V3 B3 मोल्का (for उल्का) D13 च हरिभि (for हरिगणै) —b) B3 D12 सर्वत्र (for सर्वत) B4 समभिद्रुता —c) Ś1 V3 B1 D1-3 5 12 आरक्ता(D2 3 °क्षा)स्ते, Ñ V2 B1 4 D4 प्राकारस्था, B3 D13 आरक्ताक्षा D5 T1 G3 निशिचरा , Cm g k t as in text (for विरूपाक्षा) —d) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 6 12 13 राक्षसा, G2 M2 सर्वतो (for सहसा) D1 विद्रुद्रुवु (subm). D3 सम्प्रदुद्रुवु , D4 च विद्रुद्रुवु —After 5 Ñ1 V1 2 B1 2 (m) ins

1405* ते गृहेष्वथ सरब्धा हर्म्येषु विविधेषु च ।

[V1 B3 गृहेष्वथ सुसंरब्धा (for the prior half) B2 [स]च (for च)]

6 B3 reads 6ab for the first time in marg after l 1 of 1401*, repeating it (var) here. —a) Ś1 V2 B1 D1 3 6 12 गोपुरेषु N2 V1 B2 4 D4 11 प्राकाराट्ट (V1 B2 °षु), V3 प्राकारा॰, B3 (both times) प्राकाराभे (for गोपुराट्ट) —b) Ñ1 (m also, orig as in text) प्रेक्षासु B3 (first time) रथ्यासु B3 (second time) सर्वासु (for चर्यासु). G(ed) हर्म्येषु विविधेषु च (= post half of 1405*) —c) D13 प्राकारेषु (for प्रासादेषु) B3 हृष्टाश, B1 सुहृष्टा , D1 G2 सर्वत्र, G1 समोदा (for संहृष्टा) —After 6 B3 D13 ins.

1406* तत्र प्रज्वलितो वह्निरुच्चैरम्बरमभिज्वलन् ।

[B3 विहग (for [अ]भिज्वलन्)]

7 a) Ñ1 D4 प्रभु (for तदा) —After 7ab D1-7 9-11 S ins

1407* प्रासादाः पर्वताकाराः पतन्ति धरणीतले ।
अगरुर्दह्यते तत्र परं चैव सुचन्दनम् ।
मौक्तिका मणय स्निग्धा वज्रं चापि प्रवालकम् ।
क्षौमं च दह्यते तत्र कौशेयं चापि शोभनम् ।
आविकं विविधं चौर्णं काञ्चनं भाण्डमायुधम् । [5]
नानाविकृतसंस्थानं वाजिभाण्डपरिच्छदम् ।
गजग्रैवेयकक्ष्याश्च रथभाण्डाश्च सस्कृता ।
तनुत्राणि च योधानां हस्त्यश्वानां च वर्म च ।
खड्गा धनूंषि ज्यावाणास्तोमराङ्कुशशक्तय ।
रोमजं वालजं चर्म व्याघ्रजं चाण्डजं बहु । [10]
मुक्तामणिविचित्रांश्च प्रासादांश्च समन्ततः ।
विविधानस्त्रसंघातान्निर्ददाह तदा वै ।
नानाविधान्गृहच्छन्दान्ददाह हुतभुक्तदा ।

[(l 1) G1 प्राकारा D1 शिखर (for पर्वत) M1 धरणीतले (for the post half) —(l 2) D1 7 9 11 अगुरु (for अगरु) D1 शुद्ध D5 T1 भूयान् Cg as above (for तत्र) D1 6 G2 वर (for पर) D1 च (for सु) D11 सुगन्ध D5 T1 M3 वर च हरिचन्दन (for the post half) —(l 3) D1 शुक्तिका (for मौक्तिका) M1 2 रत्न (for वज्र) —(l 4) T1 moth eaten for क्षौम D5 T1 भूरि (for तत्र) G2 शोभित (for शोभनम्) —(l 5) D5 T1 दह्यते (for विविध) D1 T1 2 M3 चूर्ण D7 G3 स्वर्ण (for चौर्ण) M6 अद्भुत (for आयुधम्) D1 कनक भाण्डमाणिक्य (for the post half) ॐ Cr ओर्णमूर्णासूत्रनिर्मितम्, आविकं मेषरोमनिर्मितम् । कर्णो विवरणेषामपीति न पौनरुक्त्यम् ॐ —(l 6) G3 सुधान Cm g t as above (for संस्थान) G2 M3 परिच्छदौ M3 वाजिभाण्डमनुत्तम (for the post half) —(l 7) D1 6 -कक्ष्याश्च, G3 सत्कृता Cm g as above (for संस्कृता) D1 11 रथभाण्ड च सत्कृत D10 M1 2 3 Ck t रथभाण्डांश्च सत्कृतान् (for the post half) —(l 8) D1 7 तनुत्राणानि (for तनुत्राणि च) G1 हस्तिवानां (for हस्त्यश्वानां) D1 सु (for second च) D1 10 11 चर्मै च D6 सर्वश (for वर्म च) —(l 9) D1 खड्गान् M1 2 खड्गा धनूंषि ययाणास्तोमरान् कुशास्तथा —(l 10) M3 चार्मि (for चर्म) D1 वैयाघ्र (for व्याघ्रज) —D1 om l 11-13 —(l 11) D1 6 7 9 T G1 2 विचित्राश्च प्रासादाश्च T1 G3 समन्ततः (for समन्तत) —(l 12) D1 7 T1 2 G2 3 M1 2 Cr m g -सयोगान् D9 ससानान् M3 4 -सयाश्च (for संघातान्) G2 विनि हन्ति M1 2 दग्धाश्च सेवकः (for the post half) D1 विविधा ग्रजाश्चिन्त्यन्दनि तत्र वै (sic) —(l 13) D1 नानाविध D9 11 गृहाश्रिमान् M1 2 6 गृहोच्छ्रयान्, Cv r m g as above (for गृहच्छन्दान्) D9 नानाविकृतसंस्थानान् (for the prior half) M3 तत' (for तदा)]

—cd) G1 आवास M1 2 6 राक्षसेन्द्राणां M1 6 ददाह (for सर्वा) D4 T1 G1 M3 Cg गर्विणां D6 7 10 11 T1 2 Ct -गृध्नुनां, D1 -सद्मिना (for मेधिनाम्) Ś1 D1 2 3 11 राक्षसाना सहायाश्च सर्वेषां द्वाररक्षिणा ॐ Ct गृहगृध्नुनाम् गृहस्थानाम् । दीर्घत्वमार्षं ॐ —For 7cd N V B D1 11 subst

1408* राक्षसानां समादीप्त सर्वेषां प्राणगर्विणाम् ।

[N2 समुद्दीप्त V3 B3 सदशापि D2 समुदित D12 समागत (for समादीप्त) Ś1 V2 B2 भेव(N1 दार) रक्षिणां V2 B3 प्राणगर्विणां B2 D12 रणगर्वि(D11 °र्वि)नां D1 मानगर्विणां (for प्राणगर्विणाम्)]

—Thereafter B3 D13 cont

1409* ददाह सुप्रासादश्चाग्निश्चाग्निरभितो ज्वलन् ।

हेमचित्रतनुत्राणां सुद्दामाम्बरधारिणाम् ।
सीधुपानचलाक्षाणां मदविह्वलगामिनाम् ॥ ८
कान्तालम्बितपक्षाणां शत्रुसंजातमन्युनाम् ।
गदाशूलासिहस्तानां स्पृशतां पिबतामपि ॥ ९
शयनेषु महार्हेषु प्रसुप्तानां प्रियैः सह ।
त्रस्तानां गच्छतां तूर्णं पुत्रानादाय सर्वतः ॥ १०

G. 6. 34. 14
B. 6. 25. 17
L. 6. 34. 10

[D12 शत्रुसंजातविक्रमम् (for the post. half)]

8 V3 om. 8–9ᵃ. —ᵃ) B4 हृतु- (sic) (for हेम-). B2 मित्र (for चित्र). D11 विचित्रागां —D1 om (hapl.) 8ᵇ–9ᵃ. —ᵇ) Ñ1 सन्नाहा ; D1 अंगद- , D7 11 सन्नाह (for सद्दाम). ※ Cg दामशब्दो द्वारपर । सन्नाहशब्देनाविदम्नसिनियपुच्छम्लोच्चयत इत्याचार्याः . ※ S1 Ñ1 B1 D1 2 3 11 [मा]लेव ; G (ed.) [मा]धुप (for [म्न]स्तर) —ᶜ) Ñ2 धूम ; D1 10–11 T1 G1 2 M Cg सीधु (for सीधु). S1 Ñ V1 2 B1–3 D1 2 13 नयाकुलित (for पानचल). B4 सीधुपानरुतिवाक्षाणां (hypm.), D1 सिद्रुपाणां चक्षुराद्याणां (sic), D8 सीधुपानेषु दृश्यन्तां, D7 G1 सीधु(D2 सीधु)पाने च सक्तानां D11 सीधुनाकुलिताक्षाणां T1 पानानि च सङ्गानि —ᵈ) S1 D1 12 मेपर (for विह्वल)

9 V3 om. 9ᵃᵇ (cf. v.l. 8). V1 D1 om 9ᵃ (for D1, cf. v.l. 8). —ᵃ) S1 D1 13 तथा (for कान्ता). Ñ1 -नाहानां, Ñ2 B1–3 -हस्तानां (for -पक्षाणां). V1 B4 D11 कोलाहलवि(D11 °कुलित)हस्तानां —ᵇ) S1 B1 D1 2 4 12 13 शत्रुसंघातभेदिनां, B3 शत्रुसदनसम्पदां. ※ Cr m: शत्रुसंजातमन्युनामित्यत्र (Cr °त्यत्र नामेति) दीर्घाभाव आर्षः 1, so also Cg 1 ※ —After 9ᵃᵇ, Ñ V1 2 B3–4 D1 11 ins.

1410* नित्यं युद्धमदक्षानां मदेनावनतगामिनाम् ।

[Ñ1 V1 2 B1 4 सु(B4 °तु)हानां Ñ1 D4 निःयुद्धमदक्षानां (for the prior half) Ñ2 D1 [पे]तान्त , Ñ2 V1 2 B2 यामिनां (for गामिनाम्)]

—Thereafter D11 cont. l. 1 of 1413*

—ᵇ) S1 V2 B1 D1 2 3 11 [म]सियुत् (by transp.), D1 शूलाद्य —ᵈ) S1 V2 B1 D1–3 5 8 11 दृश्यताम्, Ñ V1 2 B3 4 दृश्यताम्, B4 पचताम् ; D3 11 दृश्यताम् (for पिबताम्) D4 गर्जतां नदतामपि —After 9 D4 reads for the first time l. 3 of 1413*, repeating it below.

10 D1 om. 10–11ᵃ —ᵃ) Ñ1 वराहेषु, B3 पराद्र्ध्येषु, D11 om. (hapl.) (for महार्हेषु) —ᵇ) S1 V2 B1 D1 3 4 11 शयिताना तथैव च(V2 B1 समन्ततः), Ñ V1 2 B1–4 D11 सुप्तानां (Ñ1 B1 4 स्वपतां, D11 शयतां [sic]) चैव रक्षसां, M1 2 सुप्ताना प्रियया सह ※ Cr प्रियैः प्रियाभिः सहेत्यर्थः ※ —After 10ᵃᵇ Ñ V1 2 B1(l. 1 only) 3 4 ins. B1 ins. l. 1 after 10ᵃᵇ and cont. l. 2 after 1413*

1411* भार्याणां सह कान्ताभिर्हाहाकारं विमुञ्चताम् ।
सहस्रशतमात्रं तु रक्षसां तत्र वासिनाम् ।

while G1 ins. after 10ᵃᵇ

1412* भायाभ्यां प्रसुप्तानां पिबतामोदयोगिनु ।

—After 10ᵃᵇ, Ñ1 D11 read 11ᵃᵇ (Ñ1 preceded by 1411*) for the first time, repeating it in its proper place, while Ñ1 V1 read 11ᵃᵇ (preceded by 1411*). —V1 B2 om. 10ᶜ–11ᵃ. —ᶜ) D1 G1 चलानां (for त्रस्तानां) S1 V1 2 B1 D1 2 3 11 चैव ; Ñ B4 D1 12 धावि, D4 तत्र (for तूर्णं). —ᵈ) D1 शिशून् (for पुत्रान्) S1 D1 2 3 11 सत्वराः Ñ1 V1 B1 4 D1 11 सर्वशः ; B1 पलायता (hypm.), D1 T1 शायितान् (for सर्वतः). V2 पुत्रास्त्वरया पलायताः. —After 10, Ñ V1 B1 4 D11 (cont. l. 1 after 1410* and ins. l. 2–8 after 10) ins., V3 B2 D1 cont. after 1415*

1413* दृष्ट्वा विकृतवक्त्राणा रौद्राणां घोरकर्मणाम् ।
धनुःशूलासिहस्तानां धावतां नर्दतामपि ।
तेषां कोटिसहस्राणि राक्षसां तत्र वासिनाम् ।
तेन शब्दनादेन वह्निनासिकवाहिना ।
दृढान्ते स्म तदा तत्र नीलजीमूतवर्चसाम् । [5]
संबभूव महानादो मेघानामिव गर्जताम् ।
दृश्यन्ते स्म गृहाण्यत्र महान्ति च बृहन्ति च ।
शिलाद्याणीव दीप्तानां घर्मकाले समन्ततः ।

[B2 om. l. 1–3 Ñ1 D4 om. l. 1 V2 illeg. for l. 1–4 —(l. 1) D11 विरूपास्यानां (for विकृतास्यानां). —(l. 2) Ñ1 D11 गर्जतां (for धावतां) B4 D4 न(D4 न)-दताम् (for नर्दताम्). —D4 reads l. 3 for the first time after 9, repeating it here —(l. 3) D11 कोटी (for कोटि) D11 पुरवासिनां —Ñ1 D11 transp. l. 4 and 5 —(l. 4) Ñ1 D11 [अ]निलवाहिना —B1 reads l. 5 after l. 8 —(l. 5) B4 om. (hapl.) तदा Ñ1 D11 दृश्यतालिकायानां (for the prior half) B1 -जालानां (for -वर्चसाम्) —Ñ1 V1 2 B4 om. l. 6–8 —(l. 6) D11 स सु बभूव B2 महानादो (sic) (for °नादो) B3 सुसुद्मपनदानाम्ला (sic) (for the prior half) —(l. 7) B1 D11 च (for स्म) Ñ1 [स]व, B2 [अ]व (for [अ]त्र) D1 विविधानि (for च बृहन्ति) —(l. 8) D1 शिखराणां शिलानां च (for the prior half)]

—After 10, D1 ins.

1414* प्रधनेयुरनिष्काणां भवना-यभिधावताम् ।
नानाशस्त्रधराणां च धावतां च ततस्ततः ।

G. 6. 54. 12
B. 6. 75. 17
L. 6. 54. 11

तेषां गृहसहस्राणि तदा लङ्कानिवासिनाम् ।
अदहत्पावकस्तत्र जज्वाल च पुनः पुनः ॥ ११
सारवन्ति महार्हाणि गम्भीरगुणवन्ति च ।
हेमचन्द्रार्धचन्द्राणि चन्द्रशालोन्नतानि च ॥ १२
रत्नचित्रगवाक्षाणि साधिष्ठानानि सर्वशः ।
मणिविद्रुमचित्राणि स्पृशन्तीव च भास्करम् ॥ १३
क्रौञ्चबर्हिणवीणानां भूषणानां च निस्वनैः ।
नादितान्यचलाभानि वेश्मान्यग्निर्ददाह सः ॥ १४
ज्वलनेन परीतानि तोरणानि चकाशिरे ।
विद्युद्भिरिव नद्धानि मेघजालानि घर्मगे ॥ १५

11 N V1.2 B2-4 D4.13 om 11^{ab} (for V2 B2 D1 cf v l 10) —^{a}) Ś1 V3 B1 D4.6.11 दृशा, D1.3.7-12 G1 M2.3 Cg t गत (for गृह) —^{b}) D1 om तदा Ś1 B1 D2.3.5.13 रक्षसां पुरवासिनां —Ñ1 D13 read 11^{cd} (Ñ1 preceded by 1411*) for the first time after 10^{ab}, repeating it here Ñ2 V1 read 11^{cd} (preceded by 1411*) after 10^{ab} —^{c}) Ñ1 (first time) D4.13 (first time) ददाह, D1 अदहद्व (for अदहत्) —^{d}) B4 D4.13 (first time) प्र(D4 स)जज्वाल (for जज्वाल च) N1 (first time) D1 मुहुर्मुहुः (for पुनः पुनः) Ñ1 (second time) नीलजीमूतवर्चसां —After 11, Ñ V1.2 B2-4 D4.13 (Ñ1 D13 after the first occurrence of 11^{cd}) ins

1415* श्रूयते निनदो घोरस्तत्र राक्षसयोषिताम् ।
लङ्कायां दह्यमानायां पुत्रभ्रातृप्रियैषिणाम् ॥

[(l 1) D3 D13 शुश्रुवे निनदं तत्र (D13 घोरम्) B4 श्रूयते तत्र निनदो (for the prior half) B3 तदा, B1 घोरो, D4.13 तासां (for तत्र). V1.2 तत्र घोरो (by transp) —(l 2) B3 हितैषिणां]

—*Then V2 B1 D4 cont 1413**

12 ^{a}) Ś1 D4.13 सानुमति, D13 स्पर्धयति (for सारवन्ति) —G (ed) om (hapl ?) 12^{bc} —^{b}) M2 गभीर°, M3 मनोज्ञ Ñ1 V1.2 B2-4 D4.13 स्वन(D4 °र)वति (for गुणवन्ति) —^{cd}) Ś1 D2.6.11 चित्रार्क, V3 B1 चद्रार्क (for चन्द्रार्ध) Ñ B2 D4 हेमचन्द्रार्क(Ñ2 °णि) शुभ्राणि, V3 B1 हेमचित्रविचित्राणि, D1 हेमचन्द्रार्कताराणि (for ^{c}) D1 [इ]तराणि, D2.10.11 M1.2 Ct [उ]त्तमानि, M1 गृहाणि (for [उ]न्नतानि) Ś1 V3 B1 D1.2.3.12 G (ed) तपनीयनि(G [ed] °शु)भानि च; Ñ V1.2 B2-4 चन्द्रदासन(Ñ1 B3 °शोत्त)राणि च, B1 चन्द्रदासिघराणि च; D1 चन्द्रदीसोत्तराणि च (for ^{d}) D13 हेमचन्द्रार्कशुभाणि चन्द्रदीसोपमानि च

13 ^{a}) Ñ1 वज्र; V1.2 D1.11 तत्र (for रत्न) D13 रत्नानि च (for रत्नचित्र) —^{b}) Ñ1 (with hiatus) अधिष्ठानानि, Ñ1 B3 स्वधिष्ठानानि, D1.13 साधिष्ठानि च (for साधिष्ठानानि) D4 च सर्वत (hypm). D1.4 T G2.3 सर्वत —^{c}) Ñ1 चित्रित (for विद्रुम) Ñ1 V1.2 B2-4 D4.13 मणिचित्रविभो(B2.4 °भे)मानि; V3 मणिद्रुमविचित्राणि —^{d}) D13 स्पर्धंतीव, V3 स्पृशतीव (for स्पृशन्तीव) L (ed) om च (subm) Ñ2 V3 B1 D1.2.10.11.12 M1.2 Cg k t दिवाकर (for च भास्करम्)

14 ^{a}) N V1.2 B2-4 D13 -नादिता, V3 D1.8-11 वर्णाता, D1 वाणाता, D4 नादृाना (sic) D4 G2 M1.2 वीराणां (for वीणानां) —^{b}) D3 मृदङ्गानां (for भूषणानां) Ś1 Ñ1 V B D2.3.8.10.11.12 नि स्वनै —^{c}) D1 निवृत्तानि Ś1 V3 B1 D2.4.8.12 [आ]तुलानि स्म(Ś1 स) D3 [अ]तुलानि स्म, D13 [अ]चलाभाणि (for [अ]चलाभानि) —^{d}) Ś1 V3 B1 D2.3.8.12 वै (for सः) —*After 14, D13 ins l 1 of 1416**

15 B1 om 15–16^{b} D13 transp ^{ab} and ^{cd} reading them in marg —^{a}) V1 B2 D13 प्रदासानि (for परीतानि) —^{b}) Ñ1 B3 भवनानि (for तोरणानि) D4 प्रचकाशिरे (hypm) —G1 reads 15^{cd} after the first occurrence of 17^{cd} G1 transp 15^{cd} and 16 —^{c}) V1 हेम, B3 घन (for मेघ) D1 वृक्षसहानि (for मेघजालानि) Ś1 D2.13 पुष्करे, V2 B2 घर्मिणा, B1 (orig as in text *sup lin* also) सर्वत, D1 घर्मते (for घर्मगे) D1 T1.2 घर्मगेभाणि भास्करे ‖ Cv g घर्मगे वर्षाकाले। घर्मात्स्मादृच्छतीति घर्मगो वर्षाकाल इत्यर्थ (Cv °तीति इत्यर्थ ?) Cg adds घर्मगे निदाघे गच्छतीति शेष इत्यप्याहु । घर्मशब्देन घर्मान्तो लक्ष्यते। स गच्छति प्राप्नोतीति घर्मग वर्षादिरित्यपरे। वस्तुतो घर्मगे ग्रीष्म इत्येवार्थ । so also Cr m t ‖ —After 15 Ś1 Ñ1(m) V3 B1.4 *D1.2.3.12 ins a passage relegated to App* I (No 41) —After 15 D1.7.9.11 T1 G1 M1.2.3 ins D13 ins l 1 after 14 and l 2 after 15^{ab} (transp) G2.3 ins after 15^{cd}

1416* ज्वलनेन परीतानि गृहाणि प्रचकाशिरे ।
दवाग्निदग्धानि यथा शिखराणि महागिरेः ।

[D1 G2.3 (both hapl ?) om l 1 —(l 1) D1.7 च प्रकाशिरे (meta) —D4 reads 17^{cd} for the first time in place of l 2 repeating it in its proper place —(l 2) D1.3 G1 दावाग्नि G2.3 वाग्नि D1 गाढ़ प्रदीप्तानि, M3 वनाग्निदग्धानि यथा (for the prior half) M3 तथा गिरे]

—Thereafter D1 cont l 18–19 of App I (No 41)

विमानेषु प्रसुप्ताश्च दह्यमाना वराङ्गनाः ।
त्यक्ताभरणसंयोगा हाहेत्युच्चैर्विचुक्रुशुः ॥ १६
तत्र चाग्निपरीतानि निपेतुर्भवनान्यपि ।
वज्रिवज्रहतानीव शिखराणि महागिरेः ॥ १७
तानि निर्दह्यमानानि दूरतः प्रचकाशिरे ।
हिमवच्छिखराणीव दीप्तौषधिवनानि च ॥ १८
हर्म्याग्रैर्दह्यमानैश्च ज्वालाप्रज्वलितैरपि ।
रात्रौ सा दृश्यते लङ्का पुष्पितैरिव किंशुकैः ॥ १९
हस्त्यध्यक्षैर्गजैर्मुक्तैर्मुक्तैश्च तुरगैरपि ।
बभूव लङ्का लोकान्ते भ्रान्तग्राह इवार्णवः ॥ २०
अश्वं मुक्तं गजो दृष्ट्वा कचिद्भीतोऽपसर्पति ।
भीतो भीतं गजं दृष्ट्वा कचिदश्वो निवर्तते ॥ २१

G 6 54 26
B 6 75 28
L 6 54 33

16 B4 om 16^{ab} (cf v l 15) V3 D6 T1.3 om 16 G2 transp 15^{cd} and 16 M3 transp 16 and 17 —^{a}) D1 विमानेषु च (hypm) D4 च सुप्तास्तु (for प्रसुप्ताश्च) —After 16^{ab}, Ñ1 B1 (owing to om) ins Ś1 B3 (marg) D1-3.8.12 ins after 16

1417* काश्चित्पतीन्समालिङ्ग्य निद्रापानवशा गताः ।
यथा सुप्तास्तथा दग्धाः शयनेषु वराङ्गनाः ।
काश्चिन्निद्रापरीताङ्ग्यो विसृज्य नयनान्यथ ।
भावीन्स गृहमालक्ष्य शिशूनादाय दुद्रुवुः ।

[(l 1) Ś1 D8.12 भर्त्री, Ñ1 B3 D1-3 भर्तॄन् (for पतीन्) Ñ1 B3 निद्राया वशमागता (for the post half) —(l 2) D12 क्लिष्टा (sic) (for दग्धा). Ñ1 B3 भवनेषु, D3 शरणेषु (for शयनेषु) Ś1 B3 D2.8.12 वरानना —(l 3) Ś1 D8.12 प्रमृज्य (for विसृज्य) Ñ1 B3 विमृज्य (Ñ1 °ज्य) नयने तत (for the post half) —(l 4) Ñ1 B3 D3 आलोक्य (for आलक्ष्य) B1 दीप्त गृह समालोक्य (for the prior half) Ñ1 B1.3 भावान् (for शिशून्)]

—B1 om 16^{cd} —^{c}) Ś1 D8 ससक्ता, D7 G1.2 M3 सर्वाङ्गा, D5 सभोगा, M1.2 कौशेया (for संयोगा) D4 त्यक्त्वा मणिसंयोगात् (subm) D12 त्यक्त्वा भर्तॄन् संयोगात्, M3 रमणीस्तत्र सयुक्ता, G (ed) त्यक्त्वा पतीन्समालिङ्ग्य —^{d}) Ś1 D8 च, D4 G3 [उ]क्त्वा (for [उ]च्चैर्) D4 T2 प्र (T3 च) चुक्रुशुः —After 16 N V1.2 B2.4 D4.12 ins

1418* गृहे राक्षसराजस्य ज्वलनेनाहृता भृशम् ।

[D1 पुर (for गृहे) D12 तद्गृहे राक्षसेन्द्राणां (for the prior half) Ñ1 तदा, D4 इत, D12 हता (for [आ]हृता) N1 प्रिय (for भृशम्)]

17 M3 transp 16 and 17 G2 reads 17^{ab} twice (var) —^{a}) B3 (sup lin also orig as in text) ततश्चाग्नि , D5 T1.3 G2 (second time) .2 M3 ज्वलनेन (for तत्र चाग्नि) Ñ1 B3 (orig sup lin also as in text) D8.12 प्रदीप्तानि (for परीतानि) —^{b}) D3 पतति (for निपेतुर्) Ś1 D5 M3 भुवनानि Ś1 D8.12 G2 M3 [अ]पि, V3 B3 D3 [उ]त, B2 D5 T3 च, D1 [अ]थ, T1 [अ]थ (for [अ]पि) —After the first occurrence of 17^{ab}, G2 reads 15^{cd} —G1 om (hapl ?) 17^{c} – 19^{b} D4 repeats 17^{cd} here (cf v l 1416*) —^{c}) M3 वह्नि हता D1.3 [आ]हतानि (for हतानि) Ś1 D8 [इ]व (for [इ]व) —^{d}) Ś V1 B1 D1-4.8.9.12 धरा (Ś1 D8.12 मही) भृ, D1 °गु)ता (for महागिरे)

18 G1 om 18 (cf v l 17) V1.3 om 18^{ab} —^{a}) Ś1 D8.12 निर्भज्यमानानि, B1 D4 प्र (B1 च) दह्यमानानि —^{b}) V3 B3.4 भवनानि (for दूरत प्र-) —T3 om 18^{cd} —^{c}) Ś1 D8 [इ]व (for [इ]व) —^{d}) D6 T2 स्निग्ध (for दीप्त) G3 [ओ]षधि Ś2 Ñ V B D1-4.8.12 T2 G2 M1.2.5 दह्यमानानि सर्वशः (V3 D1-4.8 T2 G1 M1.2.5 °त) —After 18, Ñ1 B2.3 D12 ins

1419* दह्यमाना हि सा सर्वा सपताका सतोरणा ।
प्रचकाशे पुष्पिताग्रैः रक्ताशोकैरिवावृता ।

[(l 1) B2 च (for हि) Ñ1 सलक्ष्मणा (for सतोरणा) B3 सापुष्पध्वजलक्ष्मणा (for the post half) D12 दह्यमानानि ते सर्वे पताका ध्वजलक्ष्मणा (sic) —(l 2) B3 विचकाशे, D12 चकाशिरे (for प्रचकाशे) D12 [आ]वृता]

19 G2 om 19^{ab} (cf v l 17) V3 om 19 —^{b}) Ś1 N V1.2 B1-3 D1.3.8.12 तल्पै, B4 तैल्प (hypm) D1 जाले, D12 ताले (for ज्वाला) Ś1 Ñ V1.2 B D1.4.8.12.13 तथा (for अपि) —^{c}) B1 D4 च (for सा) Ś1 N V1.2 B D1-4.8.12.13 शुशुभे (for दृश्यते) —^{d}) D सपुष्पैर् (for पुष्पितैर्) Ś1 N1 V3 B1.2.4 D1.3.4.8.12 किंशुकैरिव पुष्पितैः

20 ^{a}) Ś1 V3 B1 D1-4.8.12 उन्मुक्तैर् (for हस्त्यध्यक्षैर्) B1 बद्धैर् (for मुक्तैर्) —^{b}) T2 मत्तैश्च (for मुक्तैश्च) D5 T1 G3 मुक्तै (D4 मत्तै) श्चैव तुरगैः , D1 चतुरगैरपि (sic) —For 20^{ab} Ñ V1.2 B2.4 D12 subst

1420* हस्त्यश्वक्षविमुक्तैश्च गजैरश्वैश्च सादिभिः ।

[D12 हस्त्यश्वैर् Ñ1 V1 D12 स (for second च)]

—^{c}) Ś1 D8.12 लोको लङ्काया D1 मुक्ता लोकाते (sic) (for लङ्का लोकान्ते)

21 G2 transp 21 (along with 1422*) and 22 —^{a}) V3 damaged for दृष्ट्वा B3 D12 अश्वो मुक्तो गजं दृष्ट्वा, D3 अश्वयुक्त गज दृष्ट्वा —D5 om from भीतो in 21^{b} up to 21^{d} D12 reads erroneously 21^{bc} twice —^{b}) D2 किंचिद् (for कचिद्) Ś1 Ñ V B D1-4.8.12.13

G 6 44 7
B 6 75 0
L 6 54 37

सा बभूव मुहूर्तेन हरिभिर्दीपिता पुरी ।
लोकस्यास्य क्षये घोरे प्रदीप्तेव वसुंधरा ॥ २२
नारीजनस्य धूमेन व्याप्तस्योच्चैर्विनेदुषः ।
स्वनो ज्वलनतप्तस्य शुश्रुवे दशयोजनम् ॥ २३
प्रदग्धकायानपरान्राक्षसान्निर्गतान्बहिः ।
सहसाभ्युत्पतन्ति स्म हरयोऽथ युयुत्सवः ॥ २४
उद्घुष्टं वानराणां च राक्षसानां च निस्वनः ।
दिशो दश समुद्रं च पृथिवीं चान्वनादयत् ॥ २५

क्वचिद्(V3 damaged)त्रात्र वेगित (Ś1 D2.3.12 °गित, D3 °गत) —ᶜ) Ś1 V2 B1 D2.3.6.12 भीत (Ś1 °म) स्तोपि, D2 सोपि मुक्त, D12 भीत भीत (for भीतो भीत) G1 गजौ (sic) (for गज) —V3 om (hapl) from 21ᵈ up to the prior half of l 4 of 1421* —ᵈ) Ś1 D3.12 द्रुध्वो, D8 भन्यो (for भग्नो) Ś1 Ñ V1 B D1-4.6.12.13 न्य(D2 (s)भ्य)दत्त —After 21 Ś2 Ñ1(m) 2 V2 (after 21ᶜ owing to om) B1 2(marg) D1.5.6.12 ins , D4 ins after 22 D3 cont l 3–6 only after l 1 of 1422*

1421* अपरे हेमकक्ष्याश्च सनद्धा वरवारणाः ।
त्रस्तबन्धा समाक्षिप्य येन केन प्रदुद्रुवुः ।
पानीयं पातुमिच्छन्त परिभ्रमणकर्षिताः ।
प्रतिबिम्बं जले दृष्ट्वा वनमिभमिति मेनिरे ।
प्रासादपृष्ठितो ह्यग्नि सप्रदीप्तो व्यरोचत । [5]
ऊढ्वा इक्षुमिवारूढो दृश्यामिति विभावसुः ।

[V3 om up to the prior half of l 4 —(l 1) Ñ1 B1.2 D1-3 हेमकक्ष्याश्च Ñ2 हेमकक्ष्याभि Ś1 सैनद्ध Ñ1 सबद्धा (for सनद्धा) —(l 2) D3.12 त्रस्त (for त्रस्त) Ñ B1 त्रस्ता बन्धनमाक्षिप्य, B1 भ्रान्तबन्धनमाक्षिप्य D1-3 त्रस्ता बन्धसमाक्षि (D2 °मुक्षि)प्य (for the prior half) Ñ B1.2 D1.3 तेन (for केन) —For l 1–2, D1 subst

1421(A)* अपरे च (hiatus) इभा स्तम्भे बद्धाश्च रावणालये ।
भ्रान्त्वा बन्धनमाक्षिप्य यत्र तत्र पलायिता ।

—(l 3) B1 D4 इच्छन्ति (for इच्छन्त) B4 -भ्रमण- (for भ्रमक-) D1-3 र्षिता , D5 -र्षिता (for -र्षिता) —(l 4) Ś1 D2.3.12 अमितिति (D2 °च) Ñ V1 B1.2 D3.4 अग्निरिव —(l 5) Ñ1 B3 D2 [उ]च्छ्रितो (for [उ]त्थितो) Ñ1 D1-3 [उ]च्छ्रितेषु N1 V3 B1 D4 वह्नि (for ह्यग्नि) N1 B3 भासो दीप्तो Ñ2 D2 वायुनादीप्तो, V3 B1 D1 प्रदी(D1 °द)प्तो D3 प्रतिदीप्तो V3 व्यराजत (for व्यरोचत) D4 प्रासादेषु विराजते (for the post half) —(l 6) Ñ V3 B1 उत्पाट्य B1 इक्षूद्धो (for इवारूढो) Ñ V3 B1.2 D1-4.6 दृश्यते (for दृश्यामिति)] .

while D2.3.5–12 S ins after 21

1422* चक्रुस्तां दह्यमानायां शुश्रुवे च महास्वनः ।
प्रावससकलसलिलो लोहितोद इवार्णवः ।

[(l 1) M1 ह (for च) D7–11 च महोदधि , M1.2 वार्णव (for च महास्वन) —After l 1, D3 cont only l 3 6 of 1421* —(l 2) D5 -सुलिक- (for सकल-) T1 [अ]भवत्, L (ed) [अ]र्णवे (for [अ]र्णव) ⊗ Cg लोहितोद' लोहितोल्क' । यद्वादेश भावे ⊗]

22 G2 transp 21 (along with 1422*) and 22 —ᵃ) G2 बभूव सा (by transp) —V3 damaged for ᵇ —ᵇ) Ś1 B1 D1.3.12 पीडिता (for दीपिता) —ᶜᵈ) Ñ1 B3 D4.12 रौद्रे (for घोरे) D1 G1 प्रदीप्ता (G1 °प्त) च, D13 दीप्तेरिव (for प्रदीप्तेव) Ñ2 V1.2 B2.4 यथा लोकक्षये रौद्रे सप्रदीप्ता वसुंधरा —After 22, D1 ins. 1421*

23 ᵃᵈ) V1 B2 D4 प्राप्तस्य (for व्याप्तस्य) Ñ1 समन्तत , D4 खनित्रस्य (sic) (for विनेदुष) B3 स्त्रीपुंसोश्च निनादेन सम्भूतो बहुलाकुल , D11 स्त्रीभि पुम्भिर्निनादश्च सम्भूतो बहुनाकुल —For 23ᵃᵈ, Ś1 V3 B1 D1.4.12 subst

1423* स्त्रीपुंसोश्चापि मोहेन रुदद्भिर्नादितो विनेदुषो ।
[V1 D1 विनिद्ये (for विनेदुषो)]

—V3 om 23ᶜ–24ᵇ —ᶜ) Ñ1 V1 B2.4 नादो, D4 T2 G3 स्वरो (for स्वनो) N2 V2 B2.4 D3 G1 दीप्तस्य (for -तप्तस्य) Ś1 B1 D1-3.6.12 नादिता च (D2 तु) धरा तत्र, N1 V2 B3 नादस्तोयदनिर्घोष : D4 रुदतोऽप्यपि निघर्ष (sic), D13 ततो नादस्तु निर्घोष —ᵈ) M1 धूयते B2 D7–11 G2 शत (for दश) Ñ V1.2 B2.4 D3.12 -योजनात्

24 V3 om 24ᵃᵇ (cf v l 23) —ᵃ) Ñ1 सदग्ध , D3 प्रदग्ध । D4 T1 विदग्ध , V3 B1 काया (for -कायान्) Ś1 N1 V2 B1.2 D1-3.12 समरे (for नपरान्) —ᵇ) M1 विनिर्गतान् (for निर्गतान्) G2 बहून् (for बहि) Ś1 D2.3 विदग्धा(D2 °ग्धि)राक्षसान्बहि : N1 B3 D2.3.4.12.13 निर्गता(B2 विमलान्)राक्षसान्बहि , V1 B1 राक्षसा निर्गता बहि —ᶜ) D5-11 G2 M1.2 हि (for [अ]थ) —ᵈ) D5 T1 G1 (s)पि (for स्म) M1.2 जिघांसव (for युयुत्सव). —For 24ᶜᵈ, Ś1 N V B D1–4.12.13 subst

1424* सहसाभिप्रपेतुस्ते प्रेक्षन्तो हरयो मृधम् ।

[V3 B1 स्वनाथा तातुर (for सहसाभि) Ñ D4.12 सहसाप्रति-ह्वा, V1 B2.4 विपरीता स्थता, V2 B3 [आ]पतन्तो हृष्टा, D1-3 [अ]नुपपेतुस्तान् (for [अ]भिप्रपेतुस्ते) Ñ1 V3 B1 D4.12 युयुत्सव, V2 B3 सहसा (for प्रेक्षन्तो), D13 वानरा (for हरयो) Ñ1 V1 B2.4 वानरा युद्धकाङ्क्षिणः (for the post half)]

25 D5–7.9.11 T1.2 G M repeat 25ᵃᵇ after 28. —ᵃᵇ) Ś1 B1 हलकुष्टे, N1 B1 हलकुष्टेः Ñ1 B2 हलकुष्टो

विशल्यौ तु महात्मानौ तावुभौ रामलक्ष्मणौ ।
असंभ्रान्तौ जगृहतुस्तावुभौ धनुषी वरे ॥ २६
ततो विस्फारयानस्य रामस्य धनुरुत्तमम् ।
बभूव तुमुलः शब्दो राक्षसानां भयावहः ॥ २७
अशोभत तदा रामो धनुर्विस्फारयन्महत् ।
भगवानिव संक्रुद्धो भवो वेदमयं धनुः ॥ २८
वानरोद्धुष्टघोषश्च राक्षसानां च निस्वनः ।
ज्याशब्दश्चापि रामस्य त्रयं व्याप दिशो दश ॥ २९
तस्य कार्मुकमुक्तैश्च शरैस्तत्पुरगोपुरम् ।
कैलासशृङ्गप्रतिमं विकीर्णमपतद्भुवि ॥ ३०

G. 6. 54. 36
B. 6. 75. 39
L. 6. 54 41

D1-3.8.12.13 T2 (second time) उत्कृष्टं; D6 (first time) उद्घुष्टो; T2(first time).3 उत्कृष्टो (for उद्घुष्टं). D4 कोलाहलैर्वानराणां (for °). B3 transp. वानराणां and राक्षसानां. Ś1 Ñ2 V3 B1.3 D2.3.6(first time).8.12.13 निःस्वनः; Ñ1 D1 निस्वनैः; V1.2 B2.4 निःस्वनैः; D5.7.9-11 T1.3 G M1.5(D5.11 T1 G M5 both times; D7.10 T2 M3 second time; D6 first time) निस्वनं; D6.7.10 (D6 second time ; D7.10 first time) निःस्वनं.—After 25[cd] (r.), D5-7.9-11 T1.3 G M ins. :

1425* ज्याशब्दस्तावुभौ शब्दावति रामस्य शुश्रुवे ।

[D6 G3 इति; M5 प्रति (for अति). G1 रामस्यातिप्रशुश्रुवे (for the post. half).]

—[c]) Ñ1 B2.4 D4 समुद्रांश्च (for समुद्रं). —[d]) D4 समुद्रं (sic) (for पृथिवीं). Ś1 V3 B1 D1-3.7-12 व्यनादयत् ; Ñ V1.2 B2.4 D4 M5 [अ]नुनादयत्. —After 25, Ñ V1.2 B3-4 D4.13 ins. :

1426* ततस्तस्मिन्महाघोरे राक्षसानामुपद्रवे ।
प्रदीप्ताग्निपरीतासु दिक्षु सर्वासु पुप्लुवे ।
हनुमत्प्रमुखैः सर्वैर्हरिभिर्भीमविक्रमैः ।
निश्चक्रमतुरव्यग्रौ यत्र तौ रामलक्ष्मणौ ।

[(l. 1) B2.3 उपप्लुते (for उपद्रवे). —(l. 2) Ñ2 V2 D4 प्रदीप्ताग्निः; B3 D13 प्रदृप्ताग्नि- ; B4 प्रवृत्ताग्नि- . Ñ D4 प्रदीप्तासु; D13 -परीताश्च (for -परीतासु). Ñ1 B2.3 शुशुभे; V1 राक्षस (sic) ; D4 राजते (for पुप्लुवे). D13 दिशः सर्वाः प्रजज्वलिरे (for the post. half). —(l. 3) D13 घोरैर् (for सर्वैर्). Ñ1 B2 D4.13 वहुभिर् (for हरिभिर्). —After l. 3, D13 ins. :

1426(A)* हन्यमानास्ततश्चैव दह्यमानास्तथापरे ।

—(l. 4) V2 B2.3 मायावी; B4 आयस्ता (sic) (for अव्यग्रौ). D4 सनाङ्गौ तु वीरौ च; D13 स निश्चक्रतुरायस्तो (sic) (for the prior half). Ñ1 B2 D4.13 राघवौ दीप्ततेजसौ (for the post. half).]

26 [a]) Ś1 V1 B1 D1.3.8.13 वि(Ś1 D2.8.13 प्र)गाढ्यौ; D13 विशालौ (for विशल्यौ). Ś1 Ñ2 V1.2 B1.3 D1.3.4.7-11 G1 च; T2 सु- (for तु). —[b]) V1 भ्रातरौ (for तावुभौ). Ñ2 V2 B2.4 तावुभावमितद्युती. —[c]) G3 असंभ्रांतं. Ñ V1.2 B2-4 D4 जगृहाते तदा(B4 महा-) वीरौ; D13 जगृहतुस्तरसा वीरौ (hypm.). —[d]) D5.7 T1 M3.5 तदोभे(D7 M5 °भौ); D10.11 ते उभे; G1 वरोभे; G2 महोभौ; G3 M1.2 वरोभौ- (M1 °भे); Ct as in text (for तावुभौ). D7 T2 परे (for वरे). Ś1 Ñ V B D1-4.8.12.13 धनुषी धन्विनां वरौ.

27 [a]) Ś1 Ñ V B D1-4.8.12.13 विस्फारयामास; D3 T G1.3 M1.2.5 Cg विष्फारयानस्य; D9 विस्फारमाणस्य (for विस्फारयानस्य). —[b]) Ś1 Ñ V B D1-4.8.12 रामसद् ; D13 समंताद् (for रामस्य). —Ś1 Ñ V B D1-4.8.12.13 om. 27[c] - 28[b]. —[d]) D5 रासभानां (for राक्षसानां).

28 Ś1 Ñ V B D1-4.8.12.13 om. 28[ab] (for all except D6, cf. v.l. 27). —[a]) G3 महाराजो (for तदा रामो). —[b]) G1 ततो (for धनुर्). S विष्फारयन्. —[d]) Ś1 B1 D1-3.8.12 रुद्रो (for भवो). D3 T3 देवमयं (meta.); Cm,g,k,t as in text (for वेद°). Ñ V1.2 B3-4 D4.13 भवः क्रतु(D13 पुर)जिघांसया. —After 28, Ñ V1.2 B2-4 D4.13 ins. :

1427* ततो गां द्यां च बाणौघैस्तताप पुरुषर्षभः ।
राघवः परमायस्तः पर्जन्य इव वृष्टिभिः ।

[(l. 1) D13 द्यां चैव; G (ed.) द्यां गां च (by transp.) (for गां द्यां च). B3 ततान; B4 ववर्ष (for तताप). D4 पूरयामास पार्थिवः (for the post. half). —(l. 2) D4 नीतिसंपन्नः (for परमायस्तः). Ñ2 वृष्टिमान् ; B2 वृष्टिमान् (for वृष्टिभिः).]
—After 28, D5-7.9-11 T1.2 G M repeat 25[cd].

29 [a]) Ś1 Ñ1 B3 D1.3.8.12.13 राक्षस- (for वानर-). Ś1 Ñ V B1.3.4 D4 -[उ]त्कृष्ट-; D1.2.8.12.13 T2.3 -[उ]त्कृष्ट-; Cg as in text (for -[उ]द्घुष्ट-). G1 -घोषं; Cg as in text (for -घोषश्च). D4 राक्षसेंद्रोग्रघोषश्च. —[b]) Ś1 Ñ1 B3 D1.3.8.12.13 वानराणां (for राक्षसानां). Ś1 Ñ2 V2.3 B D2-8.12.13 निःस्वनः ; G1 निस्वनं. —[c]) Ś1 Ñ V B D1-4.8.12.13 -घोषश्च ; G2 -शब्दः; Cg as in text (for -शब्दश्च). Ñ2 V B1.2.4 [ए]व (for [अ]पि) —[d]) Ś1 Ñ B3 D1-4.8.12.13 त्रयो; V3 B1 ततो (for त्रयं). Ś1 Ñ2 B1 D1-3.8.13 व्यापुर् ; Ñ1 B2 D4.13 यांति; V1 T1 G1 व्याप्य; V1.2 D5 व्यापत; B4 सुसंव्याप (hypm.), D6 चापि; G1.3 M2 व्याप्तं; Ct as in text (for व्याप).

30 [a]) Ñ2 V1.2 B2.3 D4.7.9-11.13 -निर्मुक्तैः; B4 -निशितैः; M1.2 -मुक्तैस्तु (for -मुक्तैश्च). —[b]) B3 प्रति- ; M4 गृह- (for पुर-). —[c]) V1 B1 विशीर्णम् ; T2 mothiten (for विकीर्णम्). Ñ2 V1.2 B1 D9-11 अभवद् ; M5 पतितं (for अपतद्). —For 30[cd], Ś1 Ñ1 V3 B1.3 D1-4.8.12.13 subst. :

G 6. 54 37
B. 6 75 40
L. 6. 54 45

ततो रामशरान्दृष्ट्वा विमानेषु गृहेषु च ।
संनादो राक्षसेन्द्राणां तुमुलः समपद्यत ॥ ३१
तेषां संनह्यमानानां सिंहनादं च कुर्वताम् ।
शर्वरी राक्षसेन्द्राणां रौद्रीव समपद्यत ॥ ३२
आदिष्टा वानरेन्द्रास्ते सुग्रीवेण महात्मना ।
आसन्ना द्वारमासाद्य युध्यध्वं प्लवगर्षभाः ॥ ३३
यश्च वो वितथं कुर्यात्तत्र तत्र व्यवस्थितः ।
स हन्तव्योऽभिसंप्लुत्य राजशासनदूषकः ॥ ३४
तेषु वानरमुख्येषु दीप्तोल्कोज्ज्वलपाणिषु ।
स्थितेषु द्वारमासाद्य रावणं मन्युराविशत् ॥ ३५
तस्य जृम्भितविक्षेपाद्व्यामिश्रा वै दिशो दश ।
रूपवानिव रुद्रस्य मन्युर्गात्रेष्वदृश्यत ॥ ३६
स निकुम्भं च कुम्भं च कुम्भकर्णात्मजावुभौ ।
प्रेषयामास संक्रुद्धो राक्षसैर्बहुभिः सह ॥ ३७

1428* पावकेन च निर्दग्धमपतच्छतशो भुवि ।

[N1 D2 [अ]पि V2 B1 हि (for च) N2 B3 D8 12 विशीर्णमपतद्भुवि (for the post half)]

31 a) Ś1 Ñ2 V B1 3 4 D1-3 5 6 11 संनादो, N1 B2 D4 12 निनादो (for संनादो) —D2 reads in marg from समपद्यत in 31b up to 33a —After 31 N V1 2 B 3 (repeats after the first occurrence of 32 and ins here in marg) 4 D1 G (ed) ins

1429* हन्यमानास्ततश्चैव दह्यमानाश्च वह्निना ।
राक्षसा विद्रुय जग्मुर्मेघा वातेरिता इव ।
भास्वता बाणजालैश्च निशितै रजनीचराः ।
वध्यमाना धनुर्भिन्दु समुत्पेतुर्निशाचराः ।

[G (ed) om l 2-3 —(l 2) B1 विद्रुय —(l 3) B3 (second time) वधिता (sic) (for भा°ता) —D4 om (hapl) l 4 —(l 4) N2 V1 2 (marg also) B4 चरत्युत्र B3 (second time) च कुर्वुर् (for ध नुर्) B3 पुरगमा (for निशाचराः)]

32 D2 reads 32 in marg (cf v l 31) Ś1 D1 om (hapl) 32 B3 G1 read 32 twice (var) —a) M1 क्षोभ (for तेषां) D1 4 D4 12 G1 स(G2 च)नह्यमानानां D1 4 संनद्यमानानां —b) N1 B3 (both times) D1-6 11 सिंहनादरवान् B3 प्रकृष्टता D1 च गर्जता, M1 3 च नर्दतां (for च कुर्वताम्) —c) N1 V3 B1 3 (both times) 4 D3 4 11 सर्वथा D2 3 13 शर्वर्या (for शर्वरी) —d) N2 V1 2 B (B3 both times) D1 4 5 11 12 G1 (first time) तुमुल (V1 B4 °ला D6 °ल) D5 रात्रीव (for रौद्रीव) M1 3 रौद्रेव समजायत G (ed) शर्वरीतुमुलोऽभवत् —After the first occurrence of 32 B3 repeats 1429*

33 D2 reads 33a in marg (cf v l 31) —a) M2 तु (for ते) Ś1 N V B1 3 4 D1-6 11 12 M1 वानरेन्द्रेण —c) D1 7 8 G1 M Cg आसन्न, D10 11 Ck t आसन्ने (for आसन्ना) —d) D2 5 11 च प्लवगाः (for प्लवगर्षभाः) —For 33cd Ś1 N V B D1 4 6 10 11 subst

1430* आविश्य द्वारमाविश्य युध्वं युद्धकाङ्क्षिणः ।

[N1 आश्रय (metri causa) N2 V2 B3 4 D6 आमेद्रुर्, D11 आमेद्रे (for आविश्य) N1 B1 D4 12 आसाद्य (for आविश्य)]

34 a) G1 2 M1 यत्र; G3 य * (damaged) (for यश्च) Ś1 Ñ V1 B2 4 D1 4 5 10 11 नो (for वो) Ñ1 D2 क्षिप्तं, Ñ2 नियतं, B1 4 [ऽ]प्रियं, B (m also as in text) वचन (for वितथं) —b) D8 T1 2 तु(D3 -तु)पस्थित, D1 10 11 G1 M1 (अ)प्युपस्थित (for व्यव°) Ś1 D1 3 4 12 तत्र शत्रावुपस्थिते, N V1 B1 4 D4 12 न वा युध्येत वानर, V3 2 B2 युद्ध(D1 युद्ध) शत्रावुपस्थिते —c) B4 G3 सहसा प्लवे Ś1 N1 D1 5 6 12 [ऽ]भिसंह्य(N1 °ह्य)स्य Ñ2 V1 B3 4 [ऽ]भि(B2 हि, L2 [ऽ]पि)संप्रेक्ष्य, V2 B1 G3 4 M2 हि सप्लु(V3 B1 °ह्य)त्य, D6 T1 2 °सप्लुत्य D13 °पुत्यास्तु (for ऽभिसप्लुत्य) —d) Ś1 V3 B1 D1 3 4 11 वचनान्य पलायते Ñ1 V2 D4 शासन च्युत स्थितः

35 ab) Ñ2 B3 4 से येषु (for मुख्येषु) N1 B3 D4 12 प्रदीप्तोल्क D6 दीप्तोल्कप्राकार (for दीप्तोल्कोज्ज्वल) Ś1 V B2 D1 3 4 12 इत्येव निश्चितार्थेषु सुग्रीववशवर्तिषु —c) Ś1 N1 V2 3 B1 2 D1-6 11 G1 2 आश्रि(B3 G2 °श्रु)त्य (for आसाद्य) —d) Ś1 D8 12 मृत्युर्, N2 V1 2 D6 क्रोध, D10 12 क्रोधम् (sic) (for मन्युर्) N1 B3 4 D4 12 रावण प्रोपमूर्छित (B3 4 °माविशत्) —After 35 N1 D12 ins

1431* रावण स भृश क्रुद्धो मन्युश्च भृशमेव तु ।

[N1 तु (for स)]

36 a) D1 विजृंभ G (ed) हरितश्च (for जृम्भित) Ś1 D8 12 विक्षेप, V2 B1 D1 4 विक्षेप ; D3 विक्षेपैर् D7 T1 2 M3 Cm विक्षोभात्; D10 विकृपात् (sic) Cg k t as in text (for विक्षेपात्) M1 तस्य विजृंभितक्षेपात् —b) Ś1 V2 B1 D1 3 4 11 व्योमपर्वति सङ्कुल; N V1 2 B3 4 D4 अमर्षा(B3 °र्षा)कुल्ल्यात्मन, D2 व्योमप्रदीप्तसङ्कुल, D10 अमर्षोपात्तवात्मन —c) N1 B2-4 D4 12 रौद्रस्य (for रुद्रस्य) —d) Ñ2 B2-4 D1 मृत्युर् (for मन्युर्) B1 मिश्रयु Ś1 V2 D3 4 11 जायत, B1 D4 4 [अ]जायत; B1 D8 12 दृश्यत (for [अ]दृश्यत)

37 a) D1 2 om first च N2 D1-6 11 transp निकुम्भं and कुम्भं B3 D11 निकुम्भं चापि कुम्भं च (D10 ... (hapl om)) —b) V2 B3 4 सुताद् (for [आ]त्मजाद्) —After 37ab, N V1 2 B1 4 D4 11 ins

शशास चैव तान्सर्वान्राक्षसान्राक्षसेश्वरः ।
राक्षसा गच्छतात्रैव सिंहनादं च नादयन् ॥ ३८

ततस्तु चोदितास्तेन राक्षसा ज्वलितायुधाः ।
लङ्काया निर्ययुर्वीराः प्रणदन्तः पुनः पुनः ॥ ३९

G. 6 51 47
B 6. 75 49
L. 6 54 52

1432* विद्युन्मालिं च दुर्धर्षमुल्काजिह्वं च राक्षसम् ।
विरूपाक्षं च विरथाः शतदंष्ट्रं दुरासदम् ।

[(l 1) D13 विद्युन्मालिन (for विद्युन्मालिं च) —(l 2) D13 विरूपाख्यं D4 दुर्धर्षं (for विरथाः) Ñ3 सितद°, B2 वज्र° B4 D4 शरदंष्ट्र (for शतदंष्ट्र)]

—b) B3 प्रेषयामास V1 सन्नास (for सक्रुद्धो) —d) G1 बहुभि राक्षसैः (by transp) Ś1 V3 B1 D1-3 8 12 समाम(D1 °से) राक्षसाधिप, Ñ रावणो विनिरावण (Ñ3 °वारणै) V1 B3 4 रावणो रिपुरावण (B2 °वारणान्), V2 B3 D13 रावणोरिविद्रावण, D4 रावणो देवदारुण —After 37, D5 7 9-11 S ins

1433* धूम्राक्षः शोणिताक्षश्च प्रजङ्घः कम्पनस्तथा ।
निर्ययुः कौम्भकर्णिभ्यां सह रावणशासनात् ।

[(l 1) D9 धूम्रश्च —(l 2) D10 11 T2 कौंभकर्णाभ्यां]

38 V2 reads 38ab twice (var) —a) Ñ1 D2 उवाच चैव(D4 तावत्) Ñ2 B ततोऽब्रवीच्च V2(first time) शोचते चैव, V2(second time) उवाचैव च (for शशास चैव) M3 नादयन्, M6 वचनाद् (for चैव तान्) Ś2 N V(V2 second time) B D1-4 8 12 सर्वांस्तान् (by transp) G1 **** चैवान्सर्वान् (damaged) —b) G3 damaged after राक्षसान् up to 38c Ś1 D2 13 राक्षसाधिप, Ñ1 V2(second time) B3 4 D1 8 13 M3 6 सुम(M6 वान्म)हाबलान्, Ñ3 B1 मुसलायुधान्, V(V2 first time) B1 D2 7 9-11 स महाबलान्, D4 G2 सु(D4 च)महाबल (for राक्षसेश्वर) D6 T1 2 G1 सर्वांस्तान्महाबलान् —After 38ab Ś1 D6 12 ins

1434* महाबला महाकाया नानायुद्धविशारदाः ।

—G3 om 38c–39 —c) Ś1 B1 D1-3 8 12 त्वरित V3 त्वरिता, K(ed) नादयन् (for राक्षसा) Ś2 N V B1 4 D1 6 8 12 13 (ग्र)स्थेव, B2 (श)त्रैव, B3 D9-11 G1 M3 Ct (अ)प्यैव, D6 T2 3 M1 4 (अ)त्रेति (for (अ)त्रैव) M6 राक्षसा निर्गताश्चति —G1 damaged from 38d up to ततस्तु in 39a —d) Ñ1 V2 D4 18 T1 सिंहनादान्, Ñ1 V1 2 B3 4 D4 च मुञ्चत, Ñ2 B2 विमुञ्चत, D6 T1 च नर्दयन्, D10 च कारयन्, M6 ननादयन् (for च नादयन्) Ś1 V3 B1 D1-3 8 12 क्रुद्ध सिंह(D1 सिंह क्रुद्ध) इवोन्नदन्, M3 जयश्च शीघ्रमेव च ∰ Cv c m नादयन् नादयन्त (Cm °यत राक्षसान् कथाश्रान सर्वत्र) व्यत्ययनैकवचनम् (Cm नादयन्निति विभक्तिव्यत्ययेन बहुवचने एकवचनप्रयोगः)।, so also Cg Ck t स्वयं च सिंहनादं च नादयन्, कुर्वन् शशास ∰

39 G3 om 39 G1 damaged up to ततस्तु in a (for both, cf v l 38) —a) B2 सर्वे (for तेन) Ś1 V3 B1 D1-3 8 12 तेन(V3 तस्य) संदृष्टिता(Ś1 D2 8 12 सनोदिता, D1 3 सचोदिता)स्त तु, Ñ V1 2 B3 4 D4 13 ततस्ते चो(D4 नो)दिता (D13 देशिता) सर्वे —b) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 18 तदा(Ñ3 B3 4 यथा) प्र (for राक्षसा) V3 तदा प्रज्वलिताधरा —c) Ś1 D2 8 12 द्वारात्, Ñ1 V2 B1 3 D4 13 क्रुद्धा, D1 3 द्वार (for वीरा) —Ś1 om from 39d up to पतितौ in 6 63 13a —d) Ñ1 B3 D4 13 नदन्तो (B3 नर्दन्तो, D4 क्रुद्धो) युद्धदुर्मदा, Ñ2 V1 2 B3 4 नदन्तो घोरनि (Ñ3 V1 2 °नि)स्वन, V3 B1 D1-3 8 12 नद(D3 °र्द)न्तो भीमदर्शना (D1-3 °विक्रमा, D8 12 °निस्वना) —After 39, V3 B1 D1-3 8 12 ins

1435* कुम्भकर्णात्मजौ वीरौ परिगृह्य समन्ततः ।
बहुसैन्यपरीवारौ शीघ्रं रावणचोदितौ ।

[D2 om (hapl ?) from the post half of l 1 up to the prior half of l 2 —(l 2) D1 परिवारौ V3 B1 देशितौ, D1 3 नोदितौ (for चोदितौ)]

—Thereafter they cont l 1-8 only Ñ V1 2 B2-4 D4 13 ins l 1-8 after 39 and l 9 after 40 (transp) D5-7 9 11 S (G3 after 38ab due to om) ins after 39 while G (ed) ins l 9 only after 39

1436* राक्षसा भूषणस्थाभिर्भाभिः स्वाभिश्च सर्वशः ।
चक्रुस्ते सप्रभं व्योम हरयश्चाग्निभिः सह ।
तत्र ताराधिपस्याभा ताराणां च तथैव भा ।
तयोराभरणस्था च ज्वलिताभ्यवभासयत् ।
चन्द्राभा भूषणाभा च ग्रहाणां ज्वलिता च भा । [5]
हरिराक्षससैन्यानि भ्राजयामास सर्वतः ।
तत्र चार्धप्रदीप्तानां गृहाणां सागरः पुनः ।
भाभिः सफेनपातालश्चलोर्मिः शुशुभेऽधिकम् ।
पताकाध्वजसंयुक्तमुत्तमासिपरश्वधम् ।

[V3 B1 om l 1-2 —(l 1) Ñ1 D5 G1 राक्षसा (for राक्षसा) Ñ2 B3 4 राक्षसा भूषणैस्ते तु(Ñ2 °स्तैस्तैर्), V2 राक्षसा भूषणाभाभिर्, B2 राक्षसा भूषणास्ताभि D1-3 8 12 तयोराभरणस्थाभिर् D4 राक्षसा भूषणानां च D13 राक्षसा भूषणाद्याभिर् (for the prior half) B3 4 सर्वत (for सर्वशः) V2 B3 D4 तु (for च) Ñ1 चाभिस्तु D6 ***(hapl ? om), M6 चाभिश्च (for स्वाभिश्च) B3 4 दीप्तिभि D2 3 8 12 सप्रभ (for सर्वशः) Ñ2 भूषितास्ते विदीप्तिभि (for the post half) V2 राक्षसा भूषणैर्भास्वद्भि स्वाभिस्तु दीप्तिभि —(l 2) B2 D13 सुप्रभ D6 प्रभव (metr) D5 सप्रभ (for सप्रभं) B3 पूरण (for हरयश्) M6 तदा (for सह) Ñ V1 2 B2-4 D1 4 12 13 T3 (अ)ग्नितः पुनः (for (अ)ग्निभिः सह) —(l 3) Ñ2 V1 ततस् (for तत्र) Ñ V B1 2 D8 13 (आ)भाश् (for (आ)भा) D13 ततो रविश्चरस्याभा (for the prior half) B3 तु (for च) D6 वाताणां (for ताराणां च)

G. 6. 54. 49
B. 6. 75. 54
L. 6. 54. 58

भीमाश्वरथमातंगं नानापत्तिसमाकुलम् ।
दीप्तशूलगदाखड्गप्रासतोमरकार्मुकम् ॥ ४०

तद्राक्षसबलं घोरं भीमविक्रमपौरुषम् ।
ददृशे ज्वलितप्रासं किङ्किणीशतनादितम् ॥ ४१

हेमजालाचितभुजं व्यावेष्टितपरश्वधम् ।
व्याघूर्णितमहाशस्त्रं बाणसंसक्तकार्मुकम् ॥ ४२

गन्धमाल्यमधूत्सेकसंमोदितमहानिलम् ।
घोरं शूरजनाकीर्णं महाम्बुधरनिस्वनम् ॥ ४३

Ñ V B1-4 D2.8.12.13 भा, B4 D6-7.9 T G1.3 M1.2 च (for भा). D10.11 transp. च and भा. —(l. 4) D6-11 आभरणाभा D7 G2 M3 भा (for च). D10.11 M1.3 ज्वलिता (for वल्योर्). G1 आभरण**ल्योर् (damaged). D6 G2.3 M1.2 अभासयन् (for अभासयत्). D6 वर्णानि व्यवभासयत् (for the post. half). Ñ V1.2 B2-4 तेषामाभरणानां च वसुधु (Ñ2 V1 B3.4 वसु)र्भा प्रभावती (V1 प्रभावतां, B1 प्रभीसता), V2 B1 D1.2.12 तयोराभरणेभ्यश्च (D1.2.12 °सु) प्रदीप्तमिव (B1 प्रदीप इव) सर्वत, D3 तयोराभरणानां च ये बले समभासयन्, D4 तेषामाभरणानां च प्रदीप्तमिव सर्वतः, D13 तेषामाभरणानां च वसुधुर्भा महाप्रभा. —Ñ2 V3 B1.4 D1-4.8.12 om. l. 5-6. V1 om. l. 5. —(l. 5) Ñ1 V3 B2.3 भूषणाभासु, D13 चहाभा भवणीनी च (sic) (for the prior half). D6.8 T2.3 शूराणां. Ñ1 V2 B2.3 ज्वलिताश्च भा, D13 ज्वलिता शुभा, M3 ज्वलर्ता च भा (for ज्वलिता च भा). —(l. 6) Ñ1 V1 B2 D13 भासयामास (sic); B3 भासयति स्म, G3 भासयामास. T2 G1.3 M3 सर्वशः (for सर्वत). —(l. 7) D6 T1 त्रिकूटोर्ध्वं, D7 G2 M3 तत्र चोर्ध्वं (D7 °र्ध्वे), G1.3 M1.2 तत्र चाग्नि, M3 तत्र च*- (for तत्र चार्के) G2 पतितानां (for -प्रदीप्तानां) D13 सागरस्, T1 M2 सागरं (sic) (for सागर). Ñ V1.2 B2-4 D13 तदा, D4 तथा (for पुन). D6.12 सागरांशुना —(l. 8) V3 B1 D1-4.8.12 भासा (for भाभि). Ñ1 B3 D6.12 G1 M3 संयुक्त-, Ñ2 सहित-, B1 सरस, D6 सक्त- (for ससक्त-) D10.11 M1.2 सन्निरद्य् (for पातालस्थ) Ñ V B1.2.4 D1-4.8.12.13 दिवं, B3 क्षण, D6-11 भुव (for ऽग्निकम्) —After l. 8, Ñ2 V1 B1.3 ins.:

1436(A)* चापबाणकुल पीयूषस्यलिपातवम् ।
[D3 पातवं (for -पातवम्).]

—(l. 9) T2.3 पताक-. B2.4 D6.9 T1 G1 M1 -सालम् (for -संकुलम्). Ñ2 -[म]त्र (for [म]लि-) D6.9.11 -पातव Ñ1 V1.2 B2-4 D13 उपलानुभूषित (D13 °भासित), D6 पत्र-मणवरत्नच, G (ed) रात्रमानां तु तद्बल (for the post. half). ⁂ Cv उपलालितपत्रमिति । पत्रभोगप्रदिष्ट कुटारवम । तमालि-कवपत्रव । तेन वृन्दमानाये तद्वत्तमये पौनरुक्त्यम्. ⁂]

40 Ś1 D5 om. 40 (for Ś1, cf. v.l. 39). Ñ V B D1-4.12.13 transp. 40 (D13 om. 40^cd) and 41 (Ñ2 V1 B3.4 om. 41^cd). —^a) Ñ2 B4 -खर-; D1 हय- (for -रथ-) V3 B1 D4.8 M3 मातङ्ग (for मातंगं). B3 D13 भीमे च य (D13 ख) मातङ्गे —^b) D6 -रथमय (for नानापत्ति), Ñ V1 B2-4 D1.2.12 रथ (D3 बहु, D13 रथ्य)-वारणसंकुलं, V2 ***** संकुल (illeg.). V3 B1 D4.13 हय-वानर (D1 °नरा, D13 °दल) संकुल. —^c) V3 B1 D1-3 -गदा शक्ति-, D13 -गदासिश्च (for -गदाखड्ग) —^d) D6 तोमरा M1.2 -मुद्गर (for कार्मुकम्). Ñ1 V3 B1 D1-3.12 खड्ग (Ñ2 D13 प्रास) मुद्गरधारिण्य (D3 °रि च), Ñ2 V1.2 B2-4 प्रासकार्मुक (B3 °मुद्गर) धारि च (V1 B1 °णः). —After 40, (transp.), Ñ V1.2 B2-4 D1.13 ins. l. 9 of 1436*.

41 Ś1 om. 41 (cf. v.l. 39). Ñ V B D1-4.12.13 transp. 40 (D13 om. 40^cd) and 41 (Ñ2 V1 B3.4 om. 41^cd). —^a) D6.7.9-11 भीम (for घोरं). —^b) D7.9-11 घोर- (for भीम). —For 41^ab, Ñ1 V1.2 B1.3 D1-4.12.13 subst.:

1437* तद्वानरबलं घोरं राक्षसानां तथा बलम् ।
[B3 दानव (for वानर). V3 सर्वं (for घोरं) Ñ1 V3 B1 D4.13 च तद्बल, V2 बलं तथा (by transp.) (for तथा बलम्).]

—D4 om. 41^cd. —^c) Ñ1 B3 D4.13 ददृशे, Ñ2 V1 B2 ददृश, B4 उद्धृत- (for ददृशे) T2 ज्वलितं. V3 B1 D4.13 -प्रायः D7-11 प्रासं (for -प्रासं). ⁂ Cv g ज्वलित प्रासमित्यत्र प्रासशब्द. कोशमध्ये ह्रस्वकुन्ते वर्तते । तेन तस्यापि न पौनरुक्त्यम् ।। Cr ज्वलितप्रासम् । अत्र प्रासस्य ज्वलितत्व युद्धागमनसमये शिखाविशेषप्रदर्शकम् । क्रियासंबन्धात् ।। Ck. ज्वलितप्रासमिति । शाणघर्षणात् उज्ज्वलप्रासमित्यर्थं ।। Ct cites Kataka · ज्वलितप्रासं बाणघर्षेण (शाणघर्षेण ?) उज्ज्वलित प्रासमित्यर्थं इति कतक. ⁂ —^d) M3 -गण (for शत-) V3 B1 D1-4.13 -शोभितं (for -नादितम्)

42 Ś1 om. 42 (cf. v.l. 39). G (ed.) om. 42^cd. —^a) Ñ1 V1.2 B2.4 [आ]वृत (for -[आ]चित-) M3 -[आ]चितस्थे. V3 B1 D1-4.8.12 हेमज्वाला (V3 °जाला, B1 °जाल, D1 °ज्वाल) चित्रं स्फोरम —^b) V3 B1 निक्षिप्त च (sic), D1.8.12 निक्षिप्तांश ; D3 क्षिपद्वार ; M3 व्याक्षिप्त ; Cr g t as in text (for व्यावेष्टित). D1-4.8.9.11.12 परश्वध. —^c) B4 व्यावल्गित- (for व्याघूर्णित). —^d) V3 B1 D1-3.4.12 धन- ; B4 याम (for बाण-). Ñ1 B2 -संयुक्त ; B3 D6.12 -संयुक्त (for -संसक्त-).

43 Ś1 om. 43 (cf. v.l. 39). G (ed.) om. 43^ab. V3 damaged for ^a. —^a) Ñ V1 B3 D1 -मधूत्सेक (B2 °क), V1 -समुत्सेक ; B4 D13 -मदोत्सेक (B1 °क-). G1.3 मधूत्सेकै (for मधूत्सेक) B1 D1-4.8.12 माल्यानुलेप-समु (B1 पद्मो त्सेक (D3 °क-) —^b) Ñ1 V1.2 B1.4 D4.13 समा (Ñ1 V1 B1 °मा) हित ; V3 आपादित ; B3 समोदित ; D1-3.4.12 समाश्रित- (for संमोदित). Ñ V1.2 B1 D1-4.

तं दृष्ट्वा बलमायान्तं राक्षसानां सुदारुणम् ।
संचचाल प्लवंगानां बलमुच्चैर्ननाद च ॥ ४४
जवेनाप्लुत्य च पुनस्तद्राक्षसबलं महत् ।
अभ्ययात्प्रत्यरिबलं पतंग इव पावकम् ॥ ४५
तेषां भुजपरामर्शव्यामृष्टपरिघाशनि ।
राक्षसानां बलं श्रेष्ठं भूयस्तरमशोभत ॥ ४६

G. 6. 54. 0
B. 6. 75. 61
L. 6. 54. 62

1.12.13 M6 -महाबलं (for °निक्रम्).—c) V1.3 B1.4 D1-6.8.12 T1.3 G1.3 घोर- (for घोरं). V2 D4 -शूल- (for शूर-). V3 D2 -समाकीर्णं.—d) D7 -निःस्वनं. Ñ1 B3 D4 महांबुदनिनादितं; Ñ2 V1.2 B2.4 महाभूतनिषेवितं; V3 B1 D1-3.8.12 महदंबुदनिः(V2 D13 °भि)स्वनं; D12 महानाद-विनादितं.

44 Ś1 om. 44 (cf. v.l. 39).—a) V1.3 B1-3 D6-7.10-12 M3.5 तद् (for तं). Ñ2 V1.2 B2.4 D8.12 आयातं (for आयान्तं). ✻ Cg: आयान्तमिति पुंल्लिङ्ग-मार्षम्. ✻—b) Ñ V1.3 B2-4 D12 अलंकृतं; V3 B1 महाबलं; D1-3.8.12 महत्तदा; D2.9-11 दुरासदं (for सुदारुणम्). D4 दह्यमाणमलब्धतं (sic).—After 44ab, D13 ins.:

1438* युद्धादपसृताः सर्वे वानरास्ते महाबलाः ।
पुनश्च संरब्धतरा वानरास्ते महाबलाः ।

—c) Ñ V B1.2.4 D1-3.8.12.14 कपीनां च(Ñ1 तद्; D1.2.3.10.13 तु); D4 कपीनुच्चैर्(sic) (for प्लवंगानां).—After 44, Ñ V1.3 B2.4 D4.13 ins.:

1439* प्रगृहीतमहावृक्षं समुत्क्षिप्त महाशिलम् ।
समंतात्तत दुर्धर्षं परस्परकृतोद्यमम् ।

[(l. 1) Ñ V1.3 B4 D13 समुत्क्षिप्य. D4 समुद्दिष्टं महाबलं (for the post. half).—(l. 2) D13 समुच्छ्रित.]

45 Ś1 om. 45 (cf. v.l. 39).—ab) D3 G1 जयाज (for जवेन).—V3 damaged from -प्लुत्य up to -बलं. Ñ1 D4.7 G2 [उ]त्प्लुत्य; D2.8.12 [आ]क्रम्य (for [आ]प्लुत्य). Ñ1 B3 D4.11 तु (for च). D8 बलस्(sic) (for पुनस्). Ñ1 V3 B1.3 D1-4.9-12 G1.2 M2 तद्बलं राक्षसां महत् (for b), Ñ2 V1 B2.4 जवेन समभिद्रु(B4 °द्रु)त्य पुनस्त-द्राक्षसं बलं.—D13 repeats 45c-46 after 50.—c) V3 D1 अभ्ययुः; D4 अनुयातं(hypm.) (for अभ्ययात्). D2 अभिपेतुः कपिश्रेष्ठाः (sic).—d) V1.3 D1.3.6-10 T1 G1 M3 पतंगा (for पतंग).—After 45, G (ed.) ins. 1450* (followed by l. 1-2 only of 1443*).

46 Ś1 G (ed.) om. 46 (for Ś1, cf. v.l. 39). Ñ1 D4 repeat 46 after 1449*. D13 repeats 45c-46 after 50.—a) Ñ V1 B2-4 D4(Ñ1 D4 first time).6.10 (both times) T2.3 -परामृष्ट-; V2 B1 D1-3.8.12 G2 M3 -परामर्शाद्; Cg.t -परामर्श- (as in text).—b) Ñ1 D4 (both second time) -विमृष्ट-; D8 -व्याविश्व- (sic); T1 -व्याविद्ध-; T2 -व्याविद्ध-. D7 G2 -परिघासनं (for -परिघाशनि). V3 B1 D1-3.8.12 आमृष्टपरिघां(D1.12 °कनकां)गदः.—After 46ab, D2 ins.; V3 B1 subst. for 46cd:

1440* संग्रामः सुमहारौद्रः प्रवृत्तः शोणितोदकः ।

—cd) V1.3 B4 सर्वं; D13(both times) M1 घोरं (for श्रेष्ठं). Ñ1 D4(both first time) भूयः समुपशोभितं; Ñ1 D4(both second time) भूयः समभिशोभत(D4 °ते); Ñ2 V1 B2-4 भूयस्तरमशोभत; V2 D7.9-11.13 (both times) M1 भूयः परमशोभत (for d). D2 राक्षसानामभूत्तत्र सेनानां स्वनितमिव.—For 46cd, D1.2.8.12 subst.:

1441* आक्षनादस्वमश्विनो दीप्तिमान्शुशुभे भृशम् ।

[D1 दक्षः कर्दमवश्विन- (sic); D3 हरिरक्षःकदंबोत्र (for the prior half).]

—After 46, Ñ1(after first occurrence).2 V1.3 B2-4 ins.:

1442* हरिबाहुपरामृष्टं महावृक्षशिलायुधम् ।
वानराणामपि बलं भूयस्तरमशोभत ।

[(l. 2) Ñ1 B3 बलं घोरं (for अपि बलं). Ñ1 भूयः परम-शोभितं (for the post. half).]

—After 46, D2.8-9.8-11.13 (after first occurrence) S ins.; Ñ1 cont. after 1442* and repeats after 46(r.); Ñ2 V1.3 B4 cont. l. 1-2 after 1442*, repeat l. 1-2 and ins. l. 3-6 after 1450*; V2 B1 cont. l. 6 only after 1440*; B3 cont. l. 1-2 and l. 5-6 after 1442*, repeating them after 1450* and ins. l. 3-4 after 48ab (second occurrence); B2 cont. l. 1-2 after 1442*, repeats l. 2 and ins. l. 3-6 after 48cd (first occurrence) and repeats l. 1 after 1450*; D1.2.8.12 cont. l. 6 only after 1441*; while D4 ins. for the first time after 46 (first occurrence), repeating after 46 (r.); G (ed.) cont. l. 1-2 only after 1450*:

1443* तत्रोन्मत्ता इवोत्पेतुर्हरयोऽथ युयुत्सवः ।
तरुशैलैरभिघ्नन्तो मुष्टिभिश्च निशाचरान् ।
तथैवापततां तेषां कपीनामसिभिः शितैः ।
शिरांसि सहसा बहु राक्षसा भीमदर्शनाः ।
वृक्षैर्हतकर्णाश्च मुष्टिभिर्भिन्नमस्तकाः । [5]
शिलाप्रहारभग्नाङ्गा विचेरुस्तत्र राक्षसाः ।

[(l. 1) G2 मत्ता (for [उ]न्मत्ता). Ñ1 D3.4 (Ñ1 D4 first time) इवा(Ñ1 °व)पेतुर्; D6 इव चोत्पेतुर् (hypm.) (for इवोत्पेतुर्). Ñ1 D4(both second time) D13 तत्र

G 6 54 56
B 6 75 64
L 6 54 63

तथैवाप्यपरे तेषां कपीनामसिभिः शितैः ।
प्रवीरानभितो जघ्नुर्घोररूपा निशाचराः ॥ ४७

घ्नन्तमन्यं जघानान्यः पातयन्तमपातयत् ।
गर्हमाणं जगर्हान्यो दशन्तमपरोऽदशत् ॥ ४८

मह्य(D4 मान्य) दधानेदुर् N2 V1 3 B2,4(all first time) तत पेतुरितो मह्या N2 V1 3 B2 4(in also) 4 (all second time) G (ed) तनो वैमानसमुत्पात्युर्(G (ed) °स्वेदुर्) B4(first time) तनेन्मध्य दधापेतुर् B (second time orig) तत मह्य दधोभेदुर् (for the prior half) D3 कपयस् (for दधो) N V1 3 B1 4 D1 4(all except D3 first time) ते N V1 B1 4 D1 (all second time) ᵒ ते V3(second time) हि (for अ) M6 तनो मुहुर्मुहुर्पेतु वैदिपुष्पा मुमुक्षव —(l 2) D1 T3 तत M6 तुदे (for तत) T2,3 M3 त(T3 स)पूर्यमाना N2 B2,3 D1(all first time) त्वं(D1 °म)सवमेलमनेदकदा(Ñ1 D3 °दै) देव मुक्तिम N2 (second time) तत्र मेलमनेदकदानवैर्दिशितया, N2 V1 3 B2 4 (all second time) ते तु(B2 तद्) नैरेनत(N2 °दै V3 D4 °दा) मदे(N2 illeg after दे) रुपैर्दुदिशितया, B2 (second time) ते तु मैलपते महे मुकिशि पतिमायेवा D2 मनुदैतेलपमेदकदैनासि मुहिशि D4(second time) तत्र मनन्तमेदपनेतुर्दिशितया D13 ✱✱✱✱ स तु अनैवमेनुर्दिशितया —Ñ1 D4(both first time) om l 3-4 D3 transp l 3-4 and l 5-6 —(l 3) D12 मम (for तेषां) G1 दधीनाम् (for कपीनाम्) D5 पृष्ठेः (for असिभिः) Ñ2 B2 D5 T2 3 सूते (for शितैः) D7 6-12 G2 दधीनां शितैर् शिते (for the post half) —(l 4) D5 ते तम D1 (second time) दिशा (for सत्ता) N2 (second time) B2,3 D1 (second time) M6 जमु (for जमु) Ñ2 V1 3 B1 4 D7 6-12 13 M1 2,3 विक्रमा (for °रूपा) D3 भीम राक्षसपुंगवा (for the post half) —After l 4 B2 repeats 45ᵃᵇ while B3 ins.

1443(A)* कपयोपि रणमन्ताराक्षसविपाट्य ।
विपक्ष राक्षसा बलेन्ये प्रतिवासा ।

—(l 5) Ñ1 B1(both first time) कक्षाका N1 V1 3 B1 D1 3(Ñ1 D4 second time) द(D12 ह)दिवस्रैत Ñ2 B2 दधासीनाम् B3 (second time) ममुदे दा, D4,7 8 12 M3 3 दुपर्ष (for दधवर्ष) Ñ1 B1 D4(all first time) दिवाविदित ; V1(second time) 3 V3 3 B1(second time)3,4 मुहिशिदिः ; D7 दिवाविदित ; D5(second time) 11 मुहिशि मैः ; D6 T3 M3 मुहिशिवर्णनीः ; D5 G1,3 मुहिशि वर्ते D6 दीर्घो (for मुहिशिवित्) —D10 om l 6. —(l 6) Ñ1 B1 D1 (Ñ1 D1 second time) तम्, Ñ2 V1 3 D1 (second time) स्तह् (for दिह्-) V1 3 B2 मध्यमा D1 दिलासा T2 3 M3 3 कदम्ब (for भज्जा) Ñ1 B1 D1 (all first time) मांसमांसविदा(D1 °विका) V1 B1 D4 8,11,12 तैर्विमिदितः D1 दिलायितव्यम्; D10 दधतरापा मन्त्रम् (for the prior half) Ñ1 B1 D1(all first time) वैरेतु, D3 देनेडुदु(for विवन्न)]

—D13 cont

1444* अन्योन्यमभिकर्षन्तो परस्परजिघांसया ।

—D13 further cont. N1 B2 D4 cont after l 6 (c) of 1443* Ñ2 V1 3 B2 4 cont after 1443* G (ed) ins after 47

1445* मुष्टिभिर्वज्रनिष्पेषैर्निष्पिष्टा राक्षसप्रभा ।
निपेतुर्वानरमुख्या भग्ना इव महाद्रुमाः ।

[D1 om l 1 —(l 1) N2 B4 वानरैश्च —(l 2) N2 V1 3 B2,4 पादपैः B2 निपेतुर् Ñ1 पात (for द्रुम)] —Then Ñ V2 B1 D4 repeat 48 while B3 repeats 48ᵃᵇ (followed by l 3-4 of 1443*) B1 repeats 48ᶜᵈ D13 reads 45ᵃ–46 1443* 1444* and 1445* erroneously

47 Ś1 om 47 (cf v l 39) D1 om 47ᵃᵇ D5 G1,2 M3,4 read 47 (var) twice B(ed) reads 47 (var)twice(second time within brackets) K(ed) reads 47 (var) twice and reads 47 after 1446* for the third time within brackets. —ᵃ) Ñ1 B1 मया D6 तदा (for तथा) N2 B2 D13 (स तु B3 च) (for [स]पि) D6 T2,3 दरे (for दिने) Ñ1 V D1 4,6 D7 8 9 10 T1 G1 3 M3 3 K(ed) (D6 G1,3 M3,4 K[ed] first time) असिभि(B1 D2 °भिः D13 °भिः) दिता ; D13 असिभिदिवा (for असभि शितैः) V2 B2 कपयो नासिकोदिता (for ᵃ) G(ed) नापरेलपरैयातु कपयो भीविक्रमा —D13 T1 read 47ᵃᵇ (var) twice. —ᶜ) Ñ V1 3 B1-4 D7 8 10 B(ed) K(ed.) (D7 B[ed] K[ed] first time) प्रवरान् D5 प्रवरान् N V1 3 B2 3 D4,8 अभितिजग्नुः(B1 °ग्नुः) B4 अभिजग्नुः ; G1 3(both first time) अभितो जघ्नुः (G3 °घ्नुः) (for अभितो जघ्नुर्) D7-9 T G M1 3 B(ed.) K(ed) (D7,8 T2 G1 3 M3 4 B[ed] second time K(ed) second and third time) हरीनीरान् (G1 हरीनेरीन्)विजघ्नुर्(D7 G1 °घ्न) —ᵈ) K (ed third time) महाबला (for निशाचरा) Ñ V1 3 D7 8 D9,10 T1 G1 M3 3 K(ed) (D7 8 T2 G1 3 M3 4 K(ed) first time) राक्षसा(B1 °क्षसा) D1 °क्षसः) दारुणेन्(D1 D6 °ने) V2 B1 D7 10 त्सुका नेवपु दिवावद —After 47, V1 reads 50 G(ed) ins. 1445* whereas K(ed) ins. with in brackets after the second occurrence of 47

1446* अभिवरामुद्दिवा वीरिपुत्रा महावला ।
राक्षसा वानरासिकोपरिवारासहर्षयाः ।

48 Ś1 om 48 (cf v.l. 39) Ñ V1 3 B1 D1 repeat 48 after 1445* B1 repeats 46ᵃᵇ (followed by l 3-4

देहीत्यन्यो ददात्यन्यो ददामीत्यपरः पुनः ।
किं क्लेशयसि तिष्ठेति तत्रान्योन्यं बभाषिरे ॥ ४९

समुद्यतमहाप्रासं मुष्टिशूलासिसंकुलम् ।
प्रावर्तत महारौद्रं युद्धं वानररक्षसाम् ॥ ५०

G 6 54 60
B. 6 75 68
L 6 54 66

of 1443*) after 1445* and 48^cd after l 4 of 1443* D12 reads 48 twice —^ab) D4(first time) घुतम्, D6 निघ्नतम् (hypm) (for घ्नन्तम्) Ñ2 V1 B1 (all first time) transp अन्य and [अ]न्य D13(first time) घूर्णमन्यो जघानान्य (for °) Ñ1 D4(both second time) क्लेशपतम्, D1-3 8 10 पतितोन्यम्, D12 (first time) तत्रान्योन्यम्, D13 (second time) [ऽ]त्र क्लेश तम् (for पातयन्तम्) V3 B2 ग्रहमन्येप्यपरतो येन्योन्यमन्य (V3 °सि) पातयन् —V3 repeats 48^cd after 1447* B3 repeats 48^cd after 1445* —^c) D1 गर्हयत, D13 (second time) गर्हमाणो D1 3 5 T1 G1 M3 जगर्हे (for जग्राह) Ñ1 B3 D4 (all first time) निपुत्सुर (B3 °म)न्यो जगृहे, Ñ2 V2 B2 4 D13(all first time) जिघृक्षुर (Ñ2 V3 B2 °अ)न्यो जग्राह, V1(first time) गृहीतमन्यो जगृहे —^d) Ñ V B D1-4 8 12 13 (Ñ V1 3 B2-4 D12 both times, D4 second time) अन्नवस्तथा (V1 [second time] 3 B1 3 D3 3 13 [B3 D13 both times] °द्रा), D4 (first time) दशनैस्तथा (for अपरोऽदशत्) —After 48 (first occurrence), Ñ V1 3 B1 4 D4 13 ins, B3 ins after the second occurrence of 49^ab

1447* प्रदीप्तास्त्रास्तथा चान्ये प्रहारैश्च प्रमोहिताः ।
क्लिश्यमानास्तथा चान्ये क्लेशमन्त पृथक्पृथक् ।

[(l 1) Ñ1 D4 13 प्रदीपेष, B3 प्रदीप्तास्र Ñ1 B3 D4 13 सैन्ये (for चान्ये) B3 प्रहारेण (for प्रहारैश्च) N1 B3 D4 प्रहारेणाभि (B3 °ण प्र)पीडिता V1 प्रहारैरपि मोहिता D12 प्रहारे पाप पीडिते (for the post half) —After l 1 B3 4 ins

1447(A)* किं हन्मीति किं हसीति तत्रान्योन्यमभाषन ।

[B3 छिद्योसि मां हसि किं ते (for the prior half)]

—(l 2) B3 कृष्यमाणास, B1 (sup lin also) क्लिष्यमानास (for क्लिश्यमानास) D4 कृ तश्च (for क्लेशमन्त) B1 (orig) om (hapl) first पृथक् Ñ2 V1 3 B2 3 (sup lin also) 4 ततस्ते पतिता पृथक् (for the post half)]

—After 1447*, Ñ V1 B3 4 D4 read 50

—After 48^cd (first occurrence), B3 repeats l 2 and ins l 3-6 of 1443* —After 48(r) D4 ins 1452*

49 Ś1 om 49 (cf v l 39) G (ed) transp 49 and 50 B3 reads 49^ab (var) twice —^a) Ñ1 B3 (both times) D12 ददामी (D13 °नी)ति Ñ2 V1 B2 4 गृहाणेति (for ददात्यन्यो) —^b) Ñ1 B3 (first time) D13 प्रतीच्छेति, V1 B1 3 D1 ददानीति, B3 (second time) गृहाणेति (for ददामीति) Ñ1 B (both times) D4 13 M1 3 पुन (for [अ]पर) D4 T2 पर (for पुन) —After 49^ab (second occurrence), B3 ins 1447* —^c) T2 क्लशयति, G1 क्षेपयति, Cv r g as in text (for क्लेशयसि) N2 B3 तिष्ठ तिष्ठेति चान्योन्य (B3 वा चान्ये) V3 B1 D1-3 8 13 क्लिश्ना (V3 B1 °श्ने)सि किं मा (V3 B1 D3 मा) ह (V3 D1 3 ह)सीति, D4 किं चास्तीति किमाहेति —G2 repeats erroneously 49^d-51^a (including 1448*) after 51^a —^d) V3 B1 D4 तत्रा (for तत्र) V2 अनुवस्तत्रा (hypm) V3 B1 D1-3 8 13 बभाषत (for बभाषिरे) Ñ1 D13 तत्रान्यस्तत्रबभाषत, Ñ2 V1 B2 (m also) 4 तत्रान्ये त्वनुपस्तदा (B2 °था) B3 [ऽ]न्येह तिष्ठस्तथा तथा (sic) B3 (orig) सत्रानास्तत्रबभाषत (sic) —After 49 D2 7 T2 3 read 52^ab while D3 11 G M3 5 ins

1448* विप्रलम्भितशस्त्रं च विमुक्तकचवायुधम् ।

[Cf 52^ab (var) D13 G2 3 M3 विप्रलब्धि G1 3 M3 5 बल, G1 नवन (for शस्त्र) G3 च्वन (for [वा]युधम्)]

50 Ś1 om 50 (cf v l 39) N V1 B2 4 D4 read 50 after 1447* V3 reads 50 after 47 G (ed) transp 49 and 50 —^a) B1 D13 तमुद्यत B3 प्रास, D2 पार्श (for प्रास) V3 B1 D1-3 8 12 तद्युद्धतगदाप्रास (V3 D1 3 13 °स) —^b) D8 10 M3 शक्ति D13 G M1-3 यष्टि (for मुष्टि) D1-11-कुवाल (for सङ्कुलम्) —^cd) G1 -युद्ध रौद्र (by transp) —After 50 N V1 3 B2-4 D4 ins

1449* तेऽभिपेतू रणे शूरा पतङ्गा इव पावकम् ।

[D4 निपेतू Ñ1 B3 ते निपेतुर्महाज्वाल (for the prior half) Ñ1 B3 पतङ्ग D4 पावके]

—Thereafter Ñ1 D4 repeat 46 and 1443*

—After 1449* Ñ2 V1 3 B2-4 cont G (ed) ins after 45

1450* तेषां भुजपरामर्शसंहृष्टाशनय शरे ।
वानराणां बलं श्रेष्ठं न्यपतन्त सहस्रशः ।

[Cf 46 —(l 1) Ñ1 वलक्षिते B1 परामर्श (for परामर्शात्) V1 2 निसृष्टाशनय B3 सृष्टतमशनय (sic) B3 विमुष्ट परिक्षाशने (sic) B4 राक्षसा निक्षिते शरे (sic) (for the post half) —B3 reads l 2 in marg —(l 2) B3 बलौघ B3 4ठे श्रेष्ठे G (ed) बलौघ N2 B3 न्यपतश्च (for न्यपतन्त)]

—Then Ñ2 V1 2 B4 repeat l 1-2 and ins l 3-6 of 1443*, B1 repeats l 1-2 and l 5-6 of 1443* B3 repeats l 1 of 1443* G (ed) cont l 1-2 only of 1443*

G 6 51 62
B 6 75 68
L 6 54 67

वानरान्दश सप्तेति राक्षसा अभ्यपातयन् ।
राक्षसान्दश सप्तेति वानरा जघ्नुराहवे ॥ ५१

विस्रस्तकेशरसनं विमुक्तकवचध्वजम् ।
बलं राक्षसमालम्ब्य वानराः पर्यवारयन् ॥ ५२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्विषष्टितमः सर्गः ॥ ६२ ॥

—After 50 D12 repeats 45c – 46

51 Ś1 om 51 (cf v l 39) V3 B1 D4 T1 om 51ad B4 D1–3 6 12 M1 2 transp ab and cd —ab) B4 राक्षसा (for वानरान्) —After 51a, G3 repeats erroneously 49d – 51a (including 1448*) Ñ1 V1 2 B1 हि न्यपातयन्, D1 T1 2 G3 M1 2 3 द्य (G3 M1 2 चा) भ्यपा (D4 °घा) तयन्, D7 9–11 G2 M3 जघ्नुराहवे, G (ed) अभ्यपातयन् (for अभ्यपातयन्) Ñ2 B3 D4 12 पातयामासु (Ñ1 D13 °सु) राक्षसा (Ñ1 D13 °स) B4 वानराश्च न्यपातयन् (for b) D1–3 5 8 12 वानरानपि सप्ताष्टौ दश राक्षसपुंगवा —V3 B3 4 D9–11 om (V3 B3 hapl ?) 51cd B (ed) reads 51cd within brackets —cd) B4 G1 वानरा: D1 रक्षसा (for राक्षसान्) D6 T1 2 M1 2 3 transp राक्षसान् and वानरा Ñ2 V3 D1 G (ed) च भ्य (D7 स्वभ्य: G [ed] ते न्य) पातयन् ; D4 12 M3 चाभ्य (D13 तथा; M2 धाभ्य) पातयन् (for जघ्नुराहवे) Ñ1 वानरस्तत्र पातयन्, B4 G1 राक्षसानभ्य (D4 °हि न्य) पातयन् (for d)

❀ Cg वानरान्दश सप्तेति । राक्षसा दश सप्तेत्यनेन प्रकारेण वानरान् जघ्नु । वानराश्च दश सप्तेत्यनेन प्रकारेण राक्षसानभ्य पातयन्निति शेषः ❀

52 Ś1 om 52 (cf v l 39) G1 om 52ab D4 7 T1 2 read 52ab after 49 —a) D4 T1 M1 -वसनं (for -रसनं) Ñ1 V3 B1 2 D5 प्रति (Ñ1 B3 °वि) स्रस्त (B1 2 D5 °वि) तवस्त्रांश्च (Ñ1 B3 D5 °र्धे च), Ñ2 V1 2 B2 4 D1 7 9–11 T1 2 G1 M3 4 5 विप्रकीर्ण (D4 11 T1 G1 M1 2 °वि ध्व (D7 T2 3 °ध्व) स प D1–3 6 12 G (ed) प्रति (G [ed] विप्र) कीर्ण (D6 °कि) तवस्त्रांश्च D12 विमुक्त विचित्र समन्वे —b) D6 T1 G2 M2 विध्वस्त, D13 प्रमुक्त Ñ2 V1 2 B1 2 (m, orig as in text) D1 3 T2 3 M1 2 (भा) मुधा: V1 B1 D1 2 3 12 – (भा) युधान् (for ध्वजम्) D4 विमुक्तकवचध्वजं (sic) —c) V1 कश्चित् (for बलं) T1 भार्थंम (for माहम्य) Ñ V1 B2–4 D1 13 G (ed) केचिद्राक्षसमा (G [ed] °मान [unmetric]) साद्य, V1 B1 D1–3 6 12 राक्षसान्समलभ्या (V3 °लभ्या, B2 °लभ्वा [sic]) यु

—After 52, Ñ1 V2 3 B1–4 D1–3 5 12 ins.

1451* वानरा राक्षसाश्चैव व्यतिषक्ताः परस्परम् ।
आविष्टा इव युध्यन्तस्त्रस्तुमुलमद्भुतम् ।

[B1 reads l 1 in marg —(l 1) G (ed) वानरान् (for वानरा) Ñ1 V1 2 B1 2 व्यतिसक्ता D12 व्यतिरिक्ता (sic), G (ed) वारवत —Ñ1 B1 2 om l 2 —(l 2) V3 प्रविश्य D5 आविश्य V2 3 B1 कुर्वाते (for युध्यन्तः) V3 B1 उत्तम (for अद्भुतम्) V1 चक्रुस्तु तुमुलं महत् (for the post half)]

—Ñ2 V2 B2 3 cont V1 B4 D12 ins after 52, D1 ins after 48 (r)

1452* हस्ततस्तलतत्प्रास मुष्टिशूलपरश्वधम् ।
प्रवृत्त सकुलं युद्धं तदा वानररक्षसाम् ।

[(l 1) B4 उत्सृज्य- V1 B1 तल (for -तल) D1 ततसंसक्तमान च D12 तलसक्त च तथासे (for the prior half) —B2 reads from the post half of l 1 up to l 2 in marg D1 प्रासमुष्टि (for मुष्टिशूल) Ñ1 V1 D4 12 परस्पर]

—Thereafter D12 cont a passage relegated to App I (No 42)

Colophon V3 B1 D1 3 13 om (cont the Sarga) —*Kāṇḍa name* D3 om, Ñ B2–4 D4 12 लंकाकांड —After Kāṇḍa name D12 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ñ1 उल्कानिपात ; Ñ2 V1 2 B2–4 D4 5 12 संकुलयुद्ध: D6 उल्कापात ; D6 सकार्दपन्नो राक्षसानायुद्ध —*Sarga no* (figures words or both) Ñ1 B1 D4 5 13 om, Ñ2 56 V1 55, V2 54 B1 49, B4 D1 52, D5 57, D6–7 10 11 T1 G M1 2 75 T1 80 T2 82 M1 3 76. —After colophon, G M1 2 3 conclude with श्रीरामाय नमः

६३

प्रवृत्ते संकुले तस्मिन्घोरे वीरजनक्षये ।
अङ्गदः कम्पनं वीरमाससाद रणोत्सुकः ॥ १

आहूय सोऽङ्गदं कोपात्ताडयामास वेगितः ।
गदया कम्पनः पूर्वं स चचाल भृशाहतः ॥ २

स संज्ञां प्राप्य तेजस्वी चिक्षेप शिखरं गिरेः ।
अर्दितश्च प्रहारेण कम्पनः पतितो भुवि ॥ ३

हतप्रवीरा व्यथिता राक्षसेन्द्रचमूस्तदा ।
जगामाभिमुखी सा तु कुम्भकर्णसुतो यतः ।
आपतन्तीं च वेगेन कुम्भस्तां सान्त्वयच्चमूम् ॥ ४

G 6 55 35
B 6 76 36
L 6 54 74

63

Ś1 om Sarga 63 (cf. v l 6 62 1) V3 B1 D1 8 13 cont the previous Sarga

1 Ś1 om from 1 up to पतितो in 13ᵃ (cf v l 6 62 39) —ᵃ) M1 2 प्रवृत्ते, Cg k t as in text (for प्रवृत्ते) Ñ V1 2 B2-4 D4 15 M1 2 युद्धे, V3 B1 D1-3 8 12 [ऽ]श्चर्ये (D2 °र्थे), L (ed) श्चर्ये (for तस्मिन्) —ᵇ) D6 T1 2 रणे (for घोरे) Ñ V1 B2 4 D4 तदा (B4 °था) वानररक्षसा, V2 3 B1 3 D1-3 8 13 19 तस्मिन्वीरवरक्षये (V3 °समागमे) —ᶜ) Ñ V1 2 B4 वज्रकण्ठश्च, V3 B1 3 D1 2 8 13 15 [ऽ]कम्पन वीरम्, B2 वज्रकण्ठेन (for कम्पन वीरम्) D3 अकम्पनस्ततो वीरम् —ᵈ) V3 B1 D1-3 8 13 13 [अ]ङ्गद (for [उ]त्सुक) Ñ V1 2 B2 4 सगर्वो (B2 °र्वो) रणमूर्धनि —After 1 Ñ D4 ins while D13 ins after 1ᵃᵇ

1453* अतिप्रवृत्ते युद्धे तु रौद्रे वानररक्षसाम् ।

[D13 अ प्रवृत्ते तु (for अतिप्रवृत्त) D4 च (for तु) D13 transp युद्धे and रौद्र]

—After 1 D13 ins

1454* तत स शक्तिप्रासैश्च मुष्टिखड्गपरश्वधैः ।
गदयाकम्पनो वीरो निजघान महाकपिम् ।

2 Ś2 om 2 (cf v l 1) —ᵃ) Ñ V3 B3 D4 15 समाहूय (for आहूय सो) B1 D1 3 8 13 कपि, B3 कोपात्, G1 वेगात् (for कोपात्) —ᵇ) D13 दारयामास Ñ V1 2 B2 4 D4 13 राक्षस (for वेगित) —ᶜ) Ñ V1 2 B2-4 रणगद , D2 [अ]कम्पन D3 कम्पन, D13 कपित , G (ed) चोगद (for कम्पन) V3 B1 D1-3 8 13 श्रीमान्, G1 क्रुद्धो (for पूर्वं) —ᵈ) Ñ1 B2-4 G1 स (for स) V3 B1 D1-3 पपात (for चचाल) Ñ V3 B3 D4 15 G (ed) इ(B3 [with hiatus] इ)वस्तत (G [ed]°दा) V3 B1 D1-3 8 13 [अ]चलोपम , G1 2 M1 2 भूकं इव , M3 भूतादिव (for भृशाहत) —After 2, D4 ins.

1455* गदयाभिहतस्तत्र मुमोह स महाबल ।

3 Ś1 om 3 (cf v l 1) —ᵃ) M3 प्राप (for प्राप्य) D2 संज्ञां प्राप्य स (by transp) Ñ D4 15 प्रतिलभ्याथ (D4 °भ्यानु D13 °भ्यैव), B3 संप्रणष्टेव (sic) (for प्राप्य तेजस्वी) —ᶜᵈ) Ñ V1 2 B2 [ऽ]द्रि , B4 [ऽ]ति , D6 T1 तद् , G1 2 तु (for च) D6 आघूर्णिते (for अर्दितश्च) D2 प्रहारस्य (sic) Ñ V1 2 B2 4 वज्रकण्ठोपतद्भुवि, B3 D4 13 पपाताकम्पनो भुवि (D13 भुवि) (for ᵈ) V3 B1 D1 3,8 13 मूर्ध्नि स(V3 B1 D13 तद्)प्रापतत्तस्य स पपात ह(V3 B1 त)तो भुवि —After 3 V1 2 B2 4 ins

1456* वज्रकण्ठे हते तस्मिन्नङ्गदेन महात्मना ।,

while B3 ins

1457* वानरा राक्षसाश्चैव व्यतिपक्ता परस्परम् ।
खड्गपा(मु)द्गिरप्रासशक्तिमुष्टिपरश्वधम् ।

—Then B3 cont V1 2 B2 4 cont after 1456* while Ñ D2-7 9-11 13 S ins a long passage relegated to App I (No 43) after 3

4 Ś1 om 4 (cf v l 1) —ᵃ) V3 B1 D1-3 8 13 मथिता (for व्यथिता) —ᵇ) Ñ2 B1 4 D7 9-12 तथा (for तदा) Ñ1 V3 B1 D3 8 11 15 राक्षसेंद्रस्य सा चमू , D1 2 राक्षस(D1 °सेंद्र[hypm])स्य महाचमू , D3 राक्षसे तु मृते तदा —D5 om (hapl) from 4ᶜ up to l 3 of 1458* —ᶜ) B3 विमुखी, D2 [अ]भिमुखं (for [अ]भिमुखी) Ñ1 B3 4 D4 13 भूता, Ñ2 V3 B2 भूत्वा V1 illeg V3 B1 D1 3 8 13 तूर्णं (for सा तु) —ᵈ) B1 4 D4 6 G1 2 सुतो, D10 11 M1 2 Ck t [आ]त्मजो (for सुतो) —ᵉ) D4 om च (subm) B1 आपतन्तीव, D6 T1 2 आपतन्तीं तु G3 सङ्गन (for वेगेन) G2 विद्रुतात्राभसान्दृष्ट्वा —ᶠ) D1 3 transp कुम्भस् and तां M1 2 वारयच्च (for सान्त्वयच्) Ñ V1 2 B2-4 D4 दृष्ट्वा कुंभ (Ñ1 कुंभो दृष्ट्वा) स्वकां(D4 °भस्तु तां) चमू ※ Cm g t सान्त्वयत् । अडभाव आर्ष (Cg t °यत् असान्त्वयत्) ※ —After 4 Ñ V1 2 B2-4 D4(only l 1-2) G (ed only l 1 [followed by 1459*] and l 4) ins while D6(after 4ᵃᵇ only l 4 owing to om) 6 7 9-11 13(only l 4) S ins l 2-4 after 4 whereas V3 B1 D1-3 8 13 ins only l 1 after 4

1458* सान्त्वयामास वचसा विक्रमे कृतनिश्चय ।
अथोत्कृष्ट महावीर्यैर्लब्धलक्षै प्लवंगमै ।
निपातितमहावीरां दृष्ट्वा रक्षश्चमूं तदा ।
कुम्भ प्रचक्रे तेजस्वी रणे कर्म सुदुष्करम् ।

[(l 1) D4 शान्तयामास —D6 reads l 2 in marg —(l 2) B3 तथा (for अथ) D3 5 3 T3 G2 [3]त्कृष्टै,

G 6 55 37
B 6 76 38
L 6 51 75

स धनुर्धन्विनां श्रेष्ठः प्रगृह्य सुसमाहितः ।
मुमोचाशीविषप्रख्याञ्शरान्देहविदारणान् ॥ ५

तस्य तच्छुशुभे भूयः सशरं धनुरुत्तमम् ।
विद्युदैरावतार्चिष्मद्द्वितीयेन्द्रधनुर्यथा ॥ ६

आकर्णकृष्टमुक्तेन जघान द्विविदं तदा ।
तेन हाटकपुङ्खेन पत्रिणा पत्रवाससा ॥ ७

सहसाभिहतस्तेन विप्रमुक्तपदः स्फुरन् ।
निपपाताद्रिकूटाभो विह्वलः प्लवगोत्तमः ॥ ८

मैन्दस्तु भ्रातरं दृष्ट्वा भग्नं तत्र महाहवे ।
अभिदुद्राव वेगेन प्रगृह्य महतीं शिलाम् ॥ ९

G1 M1 2 [उ]द्वृ(G1 °ह्र्) Ct as above (for [उ]त्कृष्ट) V1 2 B1 D1–3 8 11 13 वैरं (for वीरं) D4 लोकेष्वप्य महावीरैर् M3 अथो महाबलैर्वीरैर् (for the prior half) B1 लब्ध, D1 8 12 T2 3 लब्ध्वे Cm t as above (for लब्धे) N V1 B2 4 D4 वानरैर्जितकाशिभिः (for the post half) —(l 3) V3 B3 4 नि(B3 आ)पातिता (for निपातित) Ñ1 B3 4 महावीर्या(B3 °र्यां) (for °वीरं) T3 यथा M3 तत (for तदा) N V1 2 B1–4 दृष्ट्वा राक्षसः चाप् (for the post half) —(l 4) B2 4 करिष्यम् (for प्रचक्रे) V2 D13 शुद्ध कर]

—Then Ñ V1 2 B2 4 D4 13 cont while G (ed) cont after l 1 of 1458*

1459* स चचालाशु संक्रुद्धः कुम्भकर्णसुतस्तदा ।

[M2 [अ]ति (for [अ]थ) D4 स चचाल च N1 B3 D13 G (ed) निपपात च (G [ed] उत्पपात तु) वेगेन (for the prior half)]

—Thereafter Ñ1 B3 D13 further cont

1460* ततो वीरौ समुत्क्रुष्य लब्धलक्ष्यौ प्लवगौ ।

[Cf l 2 of 1458*]

5 Ś1 om 5 (cf v l 1) —a) B2 सर्वं (for धनुर्) V3 धन्विन —b) V3 B1 D1–3 वि(D2 नि)कृष्य, B3 D13 भ्रातोष्य D8 12 विरय (for प्रगृह्य) V3 सुमहा बल, B3 सुसमाहित —c) M3 च रवि (for [आ]शीविष) N2 V1 2 B2 4 D4 सर्पं, D13 सुस्वान् (for प्रख्यान्) —d) T3 देव (for देह) N1 V1 2 B2 4 D4 शरं देहविदारण V3 B1 D1–3 8 12 शरान्हरिषु वीर्यवान् —After 5 N V1 2 B1–4 D4 ins

1461* तत क्रोधसमाविष्टो मैन्दो वानरयूथप ।
ववर्ष शैलवर्षाणि तस्मिन्समरमूर्धनि ।
मैन्दस्तु शैलवर्षेण वारयंश्च राक्षस ।
अन्योन्यं समरे तस्मिन्प्रवृद्धौ तोयदाविव ।

[(l 1) B3 तस्तु G (ed) तत (for तत) D4 कोप (for क्रोध) N2 मैन्द वानरपूथप (for the post half) —(l 2) M2 त्र, G (ed) शिला (unmetric) (for शैल-) B1 शस्त्राणि (for -वर्षाणि) —(l 3) B1 द्रुम, G (ed) शिला (unmetric) (for शैल-) D4 पूरयामास राक्षस (for the post half) —(l 4) N1 B3 D4 प्रविष्टौ, N2 प्रवृत्तौ (for प्रवृद्धौ) Ñ1 B3 यथा (for इव)]

6 Ś1 om 6 (cf v l 1) —a) N V B2 4 D4 10 तत्तस्य (by transp), B3 5 ततोस्य (for तस्य तच्) N V1 2 B1–4 D4 13 तत्र, B1 सूण (for भूय) —b) Ñ1 शब्द (for शर) —cd) D5 T2 ऐरावण , Cm g t as in text (for ऐरावत) V2 B1 D1 3 8 12 विद्युतैरावतार्चिष्मद् , B2 विद्युदिरिव स व्योम्नि, D13 विद्युद्विरावत * क्षिर् (for °) B1 द्वितीय तु D1–3 विपर्तीन्द्र (for द्वितीयेन्द्र) Ñ V1 2 B3 4 D4 विद्युद्विराजत व्योम्नि शक्रचापमिवापर

7 Ś1 om 7 (cf v l 1) Ñ V B D1 4 8 12 13 transp ab and cd —a) B1 T3 G1 [उ]त्कृष्ट , D4 13 G1 M2 3 [आ]कृष्ट (for कृष्ट) N2 आकर्णयत पूर्णेन (sic) V3 B1 आकुंडल विकृष्टै(V3 कृष्टै [sic])न, D1–3 8 12 आकुंडलविकृष्टेन, M1 आकृष्टाकृष्णमुक्तन (sic) —b) B3 D1 T3 G1 तथा, D4 13 तत (for तदा) N V1 2 B2 4 D4 मैन्द विध्याध राक्षस ; V3 B1 D1 3 8 12 विध्याध द्विविद् बली —c) V3 B1 D1 3 8 12 वर्णेन (for पुङ्खेन) —d) V3 B1 D1–3 8 चित्र , D13 गार्ध्र (for पत्र)

8 Ś1 om 8 (cf v l 1) —a) Ñ1 V2 B3 D4 13 स तदा N2 V1 2 B2 4 D1 3 8 12 स तथा (for सहसा) —b) Ñ1 B3 T1 G3 प्रविमुक्ता(T1 G3 °क्त)द , N2 V3 B2 4 D4 G (ed) विमु(G (ed) °मु)क्तनिश्वास(V3 B4 D4 °श्वसन) D13 विमुक्तवदन , Cg t as in text (for विप्रमुक्तपद) —V3 damaged from स्फुरन् up to ° B1 पदा B3 सदा, D6 T2 3 स्वरन्, Cg as in text (for स्फुरन्) —c) D6 स (for नि) N V1 2 B D1–11 गि (for [अ]द्रि) —d) D2 M1 2 द्विविद ; D1–11 G1 विह्वलन् ; Cg as in text (for विह्वल) N V B D1–3 8 11 12 गाढवेदन , M1 2 3 प्लवगर्षभ

9 Ś1 om 9 (cf v l 1) D4 reads 9ab twice —ab) Ñ V1 2 B2 4 D4 (both times) द्विविदो (for मैन्दस्तु) G1 द्विविद् (for भ्रातरं) Ñ1 B3 D13 भ्रमगात्र, M1 2 प(M1 पा)तित स D8 11 transp दृष्ट्वा and तत्र Ñ1 V B1 3 4 D1–3 4 (both times) 8 12 विह्वल(N2 V1 2 B2 4 पतित, D4 पतत) गाढवेदन (for b) —c) V3 B1 D1–3 8 12 कुसुमभ्यपतक्षिप्र —d) D13 गृहीत्वा (for प्रगृह्य) V D1 3–11 G1 2 विपुलां (for महतीं) D2 स कुम्भं कुपितस्तदा

तां शिलां तु प्रचिक्षेप राक्षसाय महाबलः ।
बिभेद तां शिलां कुम्भः प्रसन्नैः पञ्चभिः शरैः ॥ १०
संधाय चान्यं सुमुखं शरमाशीविषोपमम् ।
आजघान महातेजा वक्षसि द्विविदाग्रजम् ॥ ११
स तु तेन प्रहारेण मैन्दो वानरयूथपः ।
मर्मण्यभिहतस्तेन पपात भुवि मूर्छितः ॥ १२
अङ्गदो मातुलौ दृष्ट्वा पतितौ तौ महाबलौ ।
अभिदुद्राव वेगेन कुम्भमुद्यतकार्मुकम् ॥ १३
तमापतन्तं विव्याध कुम्भः पञ्चभिरायसैः ।
त्रिभिश्चान्यैः शितैर्बाणैर्मातंगमिव तोमरैः ॥ १४
सोऽङ्गदं विविधैर्बाणैः कुम्भो विव्याध वीर्यवान् ।
अकुण्ठधारैर्निशितैस्तीक्ष्णैः कनकभूषणैः ॥ १५
अङ्गदः प्रतिविद्धाङ्गो वालिपुत्रो न कम्पते ।
शिलापादपवर्षाणि तस्य मूर्ध्नि ववर्ष ह ॥ १६

G 6. 55. 0
B 6. 76. 49
L 6. 54. 85

10 Ś1 om 10 (cf v l 1) D13 om (hapl see var) 10–13 —ᵃ) N V1 3 B1 2 4 D1 3 सरता(V1 3 °अभा)-जाला(D1 °ऊँस) V3 स भुजाभ्या च, B2 ज्वलिताकारा D4 स तु क्षिप च, D5 12 सालजालं च, M1 2 4 तु त्रिचिक्षेप (for तु प्रचिक्षेप) —ᵇ) N V B D1 4 5 13 तस्मै नि(N V1 B2–4 D1 4 °सिंमश्चि)क्षेप र(Ñ1 B3 रा)क्षसे(N2 V1 B4 D1 4 वक्षसि D4 वानर) —ᶜ) V3 B1 D1 3 ता बिभेद (by transp) D5 13 ते बिभेद V1 B1 3 तत , Ñ2 V3 3 B4 D1–4 5 13 तदा(V3 damaged from दा up to पञ्च in ᵈ) (for शिलां) B4 D6 कुद्ध (for कुम्भ) —ᵈ) N V1 2 B2–4 D4 महसन् , B1 D1–3 5 13 प्रमुक्त। T3 प्रसिद्धै (for प्रसन्नै) Ñ V1 3 B2–4 D4 सप्तभि (for पञ्चभि)

11 Ś1 D13 om 11 (cf v l 1 and 10 respy) —ᵃ) Ñ V1 3 B3 4 चान्य निशित, V3 B1 D2–3 5 13 सायक तीक्ष्ण, B3 [अ]न्य सुपुङ्ख च D4 चाप सशर, G [अ]न्य स सुमुख, M3 निशित कुम्भ (for चान्य सुमुख) —ᵇ) V3 B1 D1–3 5 13 मुमोच सु(D3 च)समाहित —D1 om (hapl ?) from 11ᶜ up to l 1 of 1462* —ᶜᵈ) N1 जघान सु , B2 स जघान, D4 जघानाशु (for आजघान) N V1 3 B3 4 द्विविद तदा(N1 °त , N2 B4 °था) (for °दाग्रजम्) V3 B1 D3 5 13 वक्षस्यपि च तनासौ मैन्द निर्व्याध राक्षस

12 Ś1 D13 om 12 (cf v l 1 and 0 respy) —ᵇ) N V1 3 B1 4 द्विविदो हरि , G (ed) द्विविद कपि (for मैन्दो वानर) G1 पुगव (for -यूथप) —ᶜ) D4 स तदा (for मर्मणि) N1 स्वानु V1 [ऽ]नयं, D4 तस्य (for तेन) —For 12, V3 B1 D1–3.5.13 subst

1462* स वानरवरस्तेन मैन्द सुरजमाहत ।
रुधिरानुगतो भूमौ निपपाताभिमूर्छित ।

[D1 om up to l 1 (cf v l 11) —(l 2) G (ed) रुधिराक्तस्तनो D5 13 क्षि (for [अ]भि) V3 B1 [अ]चलोपम (for [अ]भिमूर्छित)]

13 D13 om 13 (cf v l 10) —ᵃᵇ) B1 D4 G1 (sic) मातुल (for मातुलौ) V3 B4 पातितौ B3 D4 पातव, D7 9–11 G1 मथितौ, G3 व्यथितौ (for पतितौ) N1 B3 transp मातुलौ and पतितौ N1 B3 D4 M1 3 च, N2 V1 3 B2 4 D4–7 9–11 T1 G2 3 M3 तु (for तौ) Ñ1 B2 D4 महीतले, N2 V1 3 B4 महारणे B3 D7 G3 °हवे (for महाबलौ) Ś1 V3 B1 D1–3 5 13 तदाङ्गदस्तौ पतितौ(Ś1 om up to पतितौ) मातुलावभिवीक्षवान् —V3 B1 om 13ᶜ–17 —ᶜ) D6 G3 तद्वम्य (for वेगेन) Ś1 D1–3 5 13 कुम्भमुद्यम्य वै शिला, Ñ1 D4 कुम्भकर्णात्मजं तत N2 V1 3 B2–4 स कुम्भ(N1 कुम्भ तु) कुपि(B3 4 पवि)तस्तदा

14 V3 B1 om 14 (cf v l 13) Ñ V1 3 B3 4 D4 om 14ᵃᵇᶜ and read 14ᵈ (var B1 तोयदै , D4 मातुरै [for तोमरै]) in place of 15ᵈ —ᵃ) D1 13 तामापतन्ती Ś1 B3 D1–3 5 12 13 वेगेन (for विव्याध) —ᵇ) D1–3 च त्रिभिर् (for पञ्चभिर्) D13 माशुगै (for आयसै) D6 G3 (unmetric) पञ्चभि सायकै —ᶜ) D1 [अ]पि (for [अ]न्य) Ś1 B1 D1–3 5.12.13 विभेदाशु, D5 11 त्रिभिर्बाणैर् (for शितैर्बाणैर्)

15 Ś1 V3 B1 3 D1–3 5.12.13 om 15 (for V3 B1 cf v l 13) —ᵃ) B1 अंगद (for सोऽङ्गद) N V1 3 B3 4 D4 7 9–11 G बहुभिर् (for विविधैर्) —ᵇ) N B3 4 D4 वेगितै , V1 3 वेगवान् (for वीर्यवान्) —ᶜ) D3 M1 विशिखैस्, Cg as in text (for निशितैस्) N V1 3 B3 4 D4 रुद्वै (D4 क्रोधात्) सुनिशितैस्तीक्ष्णैर् , G आकर्णपूर्णै (G1 °मुक्तै)र्विशिखैस्(G3 °निशितैस्) M3 आकर्णपातैर्विशिखैस् —N V1 3 B3 4 D4 read 14ᵈ (var B1 तोयदै ; D4 मातुरै [for तोमरै]) in place of 15ᵈ —ᵈ) M3 काञ्चन (for कनक-)

16 V3 B1 om 16 (cf v l 13) —ᵃ) D9–11 विद्धाङ्गो (for विद्धाङ्गो) Ś1 D1–3 5 13 स शरौघविनिर्भिन्नाङ्गो —D11 om (hapl) 16ᵇ–17ᵃ —ᵇ) Ś1 D1–3.5.13 सपादप (D13 °प) N V1 3 B2–4 D4 प्रवापवान् , G2 M1 3.4 (also as in text) न विव्यथे (for न कम्पते) (Ꮚ Cg न कम्पते नाकम्पत Ꮚ—ᶜ) Ś1 D1–3.5.13 शिला वर्षमाधत्तासौ —ᵈ) Ñ V1 3 B3 D4 न्यपातयत् , B4 पपात ह (for ववर्ष ह) Ś1 B3 D1 3.5.13 ववर्ष मुधि(D1 3 रुधि)रे रिपो

G 6 55 0
B 6 76 49
L 6 54 36

स प्रचिच्छेद तान्सर्वान्बिभेद च पुनः शिलाः ।
कुम्भकर्णात्मजः श्रीमान्वालिपुत्रसमीरितान् ॥ १७
आपतन्तं च संप्रेक्ष्य कुम्भो वानरयूथपम् ।
भ्रुवोर्विव्याध बाणाभ्यामुल्काभ्यामिव कुञ्जरम् ॥ १८
अङ्गदः पाणिना नेत्रे पिधाय रुधिरोक्षिते ।
सालमासन्नमेकेन परिजग्राह पाणिना ॥ १९
तमिन्द्रकेतुप्रतिमं वृक्षं मन्दरसंनिभम् ।
समुत्सृजन्तं वेगेन पश्यतां सर्वरक्षसाम् ॥ २०
स चिच्छेद शितैर्बाणैः सप्तभिः कायभेदनैः ।
अङ्गदो विव्यथेऽभीक्ष्णं ससाद च मुमोह च ॥ २१

---

17 V3 B1 om 17 (cf v l 13) D13 om 17[abc] (cf v l 16) —[a]) Ś2 B3 D1-3 . 12 तपस्, D4 स च, G1 सम (for स प्र) Ś1 Ñ V1 . 2 B2-4 D2 . 11 . 12 वृक्षान्, D4 न्यून (for सर्वान्) —[b]) M5 बभञ्ज (for बिभेद) G3 शिला Ś1 N V1,2 B1,2 D1-2 . 11 च शिला (Ñ1 V2 °तै) शरै (D2 . °तै) D4 निशितैः शरैः (for च पुन शिला) B3 शिलाश्च बिभिदे शरैः —[c]) Ñ V1 . 2 B1 . 3 D4 सुत (for [आ]त्मज) Ś1 B2 D1-3 . 6 . 15 शूरो (for श्रीमान्) —[d]) Ñ1 B3 समीरिता (for °रितान्) B4 वालिपुत्रे प्रतापवान्

18 [a]) D4 आयान्तं त (for आपतन्त) V1 त प्रक्ष्य, B3 वेगेन (for संप्रेक्ष्य) Ñ2 आपतन्त तु वेगेन —For 18[ab], Ś1 V3 B1 . D1-3 . 8 12,13 subst

1463* समुत्पतशिलं क्रुद्धमापतन्त सुवेगितम् ।

[B3 D2 . 12 तम् (for सम्) Ś1 D3 . 12 समुत्पत्य शिला V3 B1 युद्धम् (for क्रुद्धम्)]

—[c]) Ś1 Ñ V1 . 2 B2 . 4 D6-11 M1 भ्रुवौ, V3 B1 स तं, B3 D4 . 11 भूयो (for भ्रुवोर्) —[d]) Ñ1 V2 B2 . 4 अंकुशेनैव, D8 * * * मिव (om hapl) (for उल्काभ्यामिव) —After 18 D3-7 . 9-11 S ins

1464* तस्य सुस्राव रुधिरं पिहिते चास्य लोचने ।

[D4 [अ]स्रु (for [अ]स्य)]

19 [a]) D4 परम क्रुद्धो (for पाणिना नेत्र) —[b]) Ś1 Ñ1 V1 . 2 B1 . 2 . 4 D1 . 6 . 13,15 वि(Ś1 D3 . 12 प्र, D14 स)धूय (B4 D5 °ध्य) (for पिधाय) N D4 सुत ; V1 B2 . 4 D13 स्रुते (for [उ]क्षिते) B3 रुधिरप्लुत —[c]) Ñ1 V1 . 2 B1 D2-4 . 6 शालम् (for सालम्) B1 आसीनम् (for आसन्नम्) Ś1 V3 B1 D1 . 2 . 3 एकाते (for एकेन) B3(m also as in text) सालमासाद्यवेगेन; D14 शालवृक्ष तु वेगेन —[d]) T2 . 3 प्रति , M6 स च (for परि) —After 19 D4 ins.

1465* सुमहास्कन्धं महाशालमृक्षणाभिनिपीड्य च ॥

while D6-7 . 9-11 S ins

1466* सपीड्योरसि सस्कन्धं करेणाभिनिवेश्य च ।
किंचिदभ्यवनम्यैनमुन्ममाथ यथा गजः ।

[(l 1) D6 T1 M1 स M1 पि Cg 1 as above (for सं) G3 संपिड्योरसि M3 भोरसा स्कन्ध (for [उ]रसि सस्कन्ध) M3 परिसृज्य (for [अ]भिनिवेश्य) —(l 2) G1 [उ]प Ct as above (for [अ]व) D6 उन्ममाद D6-11 महारणे (for यथा गज)]

20 [a]) Ś1 D8 केतुप्रथम D2 केतुजो वृक्ष (sic) (for °प्रतिम) —[b]) Ñ2 V1 . 2 B2 . 4 शाल (for वृक्ष) Ś1 D1 . 8 . 11 साल सालभुजो बली, V3 B1 समादाय ततो बली, B3 D2 . 3 . 12 शाल शालभुजो रणे (D13 बली) —[c]) N V1 . 2 B2 . 4 D4 समुत्ससर्ज; D10.11 °त्सृजत (for °त्सृजन्त) ∰ Ct समुत्सृजत समुद्यजत् ∰ —[d]) D6-11 मिषतां (for पश्यता) —For 20[cd], Ś1 V3 B1 . 2 D1 . 2 . 8,12 . 13 subst

1467* तस्यसर्वाङ्गदो वेगात्स दूरादन्ववैक्षत ।

[Ś1 D3 . 12 वीरस (for वेगात्) V3 B1 D2 स त (D3 न तु) दूरादवेक्ष च (V3 °वैक्षत) D13 दूरान्नवेक्षत (for the post half)]

21 [a]) D1 T2 . 3 M3 बिभेद (for चिच्छेद) V3 सरैर् (for शितैर्) M3 तीक्ष्णैः (for बाणैः) —[b]) Ś1 D1 . 2 . 8 . 12 सपत्रैः (for सप्तभिः) B1 सार (for काय) Ś1 V3 B1 . 3 D1-3 . 8 . 12,13 भेदिभिः ; D6 T1 . 3 दारि(D6 °ह)णैः (for भेदनैः) —For 21[ab], N V1 . 2 B2 . 4 D4 subst

1468* स च तं प्रतिचिच्छेद बाणैः सप्तभिराशुगैः ।

[N1 B4 तु (for च) D4 हि प्रचिच्छेद (for प्रति°)]

—Thereafter all the above MSS cont only l 1 and 3 while Ś1 V3 B1 . 3 D1-3 . 8 . 12,13 ins after 21[ab]

1469* कुम्भकर्णात्मजो वृक्षं सुपुङ्खैर्दशभिः शरैः ।
तत स कुम्भः सधाय शरानग्निशिखोपमान् ।
अङ्गदस्य महावेगान्मुमोचोरसि राक्षस ।
स वज्राशनिसस्पर्शैः शरैः काञ्चनभूषणैः ।

[(l 1) Ñ V1 . 2 B2 . 4 D4 सुतो (for -[आ]त्मजो) Ś1 B1 D2 . 12 सुधर, D13 संमुखो (for सुपुङ्खैर्) Ś1 D3 . 12 शितैः (for शरैः) N V1 . 2 B2 . 4 D4 वालिपुत्र(Ñ1 अंगदेन तु)वेरि (N1 °समीरि, B2 °प्रवेरि, D4 °प्रचोदि)त (for the post half) —(l 2) V3 B1 transp स and कुम्भ B4 वालिपुत्रस्य (for कुम्भः सधाय) D4 -शनोपमान् (for शिखो°) —D13 om (hapl) from l 3 up to 21[d] —(l 3) D1 om (hapl. ? see var) from मु in °वेगान् up to मु in 21[d] N1 V1 B4 अंगदं बिभिदे वेग N2 V2 B2 अंग च(N2 ङ्गदस्य) बिभेदाशु D4 स बिभेदांग वेग (for the prior half) B3 वेगवान् (for राक्षस) N V1 . 2 B2 . 4 D4

अङ्गदं व्यथितं दृष्ट्वा सीदन्तमिव सागरे ।
दुरासदं हरिश्रेष्ठा राघवाय न्यवेदयन् ॥ २२
रामस्तु व्यथितं श्रुत्वा वालिपुत्रं महाहवे ।
व्यादिदेश हरिश्रेष्ठाञ्जाम्बवत्प्रमुखांस्ततः ॥ २३
ते तु वानरशार्दूलाः श्रुत्वा रामस्य शासनम् ।
अभिपेतुः सुसंक्रुद्धाः कुम्भमुद्यतकार्मुकम् ॥ २४
ततो द्रुमशिलाहस्ताः कोपसंरक्तलोचनाः ।
रिरिक्षिषन्तोऽभ्यपतन्नङ्गदं वानरर्षभाः ॥ २५
जाम्बवांश्च सुषेणश्च वेगदर्शी च वानरः ।
कुम्भकर्णात्मजं वीरं क्रुद्धाः समभिदुद्रुवुः ॥ २६
समीक्ष्यापततस्तांस्तु वानरेन्द्रान्महाबलान् ।
आववार शरौघेण नगेनेव जलाशयम् ॥ २७
तस्य बाणचयं प्राप्य न शेकुरतिवर्तितुम् ।
वानरेन्द्रा महात्मानो वेलामिव महोदधिः ॥ २८

G. 6. 55. 58
B. 6. 76. 62
L. 6. 54. 97

शरेणान्येन(D4 °ण तेन) वक्षसि (for the post. half). —(l. 4) B3 वज्राशनिसमस्पर्शैः (for the prior half).]

—B1 repeats 21^{cd} after 25^{ab}. —^{c}) Ñ1 D4 चैव; D9 तीक्ष्णं (for ऽभीक्ष्णं). Ś2 V3 B1 (both times).3 D2,3,5,11 विक्षु(V3 B1 °क्षु)भः शरवेगार्तः(B3 °गाच्च); Ñ2 V1,2 B2,4 स तेनाभिहतो वेगाद्. —^{d}) Ñ2 V3 B1 (both times).3,4 D1-3,5,6,11 T2,3 पपात च; D4 विपपात; D6,10 स पपात; D11 संपपात; M5 ननाद च (for ससाद च). D4,7,10,12 T3 मुमोच ह (meta.) (for मुमोह च).

22 ^{a}) Ñ2 V2 B2,3 D8-11,13 पतितं (for व्यथितं). —D4 reads 23^{b} in place of 22^{b} repeating it in its proper place. —^{b}) Ś2 V3 B1,3 D1-3,5,12,11 G3 कुंजरं; D6,9-11 T2,3 G1 सागरं (for सागरे). —G (ed.) om. $22^{c}-24^{b}$. —^{c}) Ñ2 V1,2 B1-4 D13 दुर्बलमा(B4 °मं) (for दुरासदं). Ñ2 V1,2 B2-4 D1-7,13 T G1,2 M -श्रेष्ठं (for -श्रेष्ठा). Ś2 V3 B1 D1-3,5,11 दुराधर्षं राजपुत्रं; Ñ1 D4 दुरासदो हरिश्रेष्ठो. —^{d}) Ñ1 B3 G3 रामायाथ; D6 T G1,2 M रामायान्ये (for राघवाय). Ñ1 न्यवेदयत्. Ś2 D1,11 धूम्रो हरि(D6 °म्य)पतत्तुया; V3 B1 सं धूम्रो ह्यभ्यवर्धत(B1 °पद्यत); D1-3 धूम्रो ह्यभ्यव(D1 ह्यवभ्य[sic])पद्यत; D1,5,7 रामायान्यो न्य(D7 °थ नि)वेदयत्.

23 G (ed.) om. 23 (cf. v.l. 22). Ś2 V3 B1 D1-3,5,11 om. 23-24. —^{a}) Ñ V1,2 B2-4 D4,5 M1 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा). —D4 reads 23^{b} in place of 22^{b} repeating it here. —^{b}) Ñ V1,2 B2-4 D4,13 राक्ष- (for वालि-). Ñ V1,2 B2,4 D6-7,13 T G M3,5 रणाजिरे (for महाहवे). —^{c}) Ñ1 B3 D4,13 आदिदेश. —D5 om. from -श्रेष्ठान् up to -शिला- in 25^{a}. D13 om. हरिश्रेष्ठान्. —^{d}) Ñ2 V2 तथा; V1 B2,4 D6,13 M1,3,5 यदा (for ततः). —After 23, D4 ins.:

1470* तेऽस्य बाणपथं प्राप्य न शेकुः परिवर्तितुम् ।

24 G (ed.) om. 24^{ab} (cf. v.l. 22). Ś2 V3 B1 D1-3,5,11 om. 24 (cf. v.l. 23). —^{a}) D4 वानरेंद्रो महातेजा(sic). —^{b}) Ñ1 V1 B2,4 D13 राघव- (for रामस्य). —^{c}) G (ed.) हरिश्रेष्ठाः (for सुसंक्रुद्धाः). —Ñ2 V1,2 B2,4 om. $24^{d}-25^{a}$. —^{d}) G1 उद्यम्य (for उद्यत-).

25 D5 om. up to -शिला- in 25^{a} (cf. v.l. 23). Ñ2 V1,2 B2,4 om. 25^{a} (cf. v.l. 24). Ñ1 B3 D4,13 om. 25^{ab}. —^{ab}) Ś2 V3 B1 D1-3,6,11 अथ धूम्रः शिलाहस्तः (for ^{a}) and -क्रोधनः (for °नाः). —After 25^{ab}, B1 repeats 21^{cd}. —^{c}) T1 G3 ह्यापतन् (for ऽभ्यपतन्). Ś2 D1-3,6,11 रिरक्षिषन्नभ्यपतद्; Ñ V1,2 B2-4 D6,13 रक्षुस्तेनि(Ñ2 °स्तेय)पतितम्; D5 रिरक्षिवोवं(meta.) ह्यापतन्; D7 G2 रक्षिष्यंतो ह्य(G2 °तोप्य)भ्यपतन्; G1 रिरक्षंतो ह्यभ्यपतन्. —^{d}) Ś2 D1-3,6,12 T1 वानरर्षभः (D1 T1 °र्षं); Ñ1 V2 B3 D6,13 राक्षसाधिपाद्; Ñ2 V1 B2,4 वानराधिपाः (B4 °पं). G (ed.) राजपुत्रं रणाजिरे (cf. 23^{d} var.).

26 ^{a}) G (ed.) तु (for first च). —^{b}) V3 B1 D1,3 G1 वानराः; M5 राक्षसं (for वानरः). —^{c}) D7 वीराः. —For 26^{cd}, Ś2 V3 B1 D1-3,6,11 subst.:

1471* कुम्भमभ्यद्रवद्दृष्ट्वा मेघो गिरिमिवासितम् ।

[V3 B1 D2 अभ्यद्रवन्दृष्ट्वा and मेघाः. V3 B1 [आ]सिताः (for [अ]सितम्).]

27 ^{a}) D2,4,12 T2 पततस्. B1 तूर्णं (for तांस्तु). G1 स तान्समीक्ष्यापततो. —^{b}) D7 G1,2 राक्षसेंद्रो (for वानरेन्द्रान्). Ś2 Ñ V B D1-3,5,12,13 वरम्निनः(D13 °नां [sic]); D4 तु रक्षिणः; D7 M3 महाबलः (for महाबलान्). —^{c}) D9 आददातं(sic); G2 अपवार्ये; Ct as in text (for आववार). —^{d}) D6 सेयंनेवा; G1 M5 नागेनेव; G2 M1,2 वेलयेव (for नगेनेव). ⊗ Cg: नगेनेव वृक्षेणेव। वृक्षौघपरोऽयं शब्दः। ; Ct: नगेन पर्वतेन जलाशयं जलप्रवाहमिव. ⊗ —For 27^{cd}, Ś2 Ñ V B D1-3,5,12,13 subst.:

1472* मवारयत्स बाणौघैर्वायुर्घोरानिवाम्बुदान् ।

[Ñ2 B3 D6,13 अवाक्षिपत्; Ñ1 आवपत्; V1 आववार; B2 आददाद; D1 भ्यदारयत्. V2,3 B1 मेघान् (for घोरान्). V1 B4 वायुवेगैर्. V3 B1 [उ]बदान् (for [अ]म्बुदान्).]

28 ^{a}) Ś2 Ñ V B D2-4,6-13 T1 G1,2 M3 -पथं; D1 -दंड; D6 T2,3 M1,2,5 -वर्षं (for -चयं). —^{b}) Ñ1 B3 D13 परिवर्तितुं; Ñ2 V1,2 B1,3,4 D5 समिवर्तितुं; D6 परिवर्तितुं; D8-11 नापि वीक्षितुं; Cg as in text (for अतिवर्तितुम्). —^{c}) D4 महातेजा (for °त्मानो). —^{d}) Ś2 Ñ V B D1-4,5,11,13 महोर्मयः; D6 T2 M1 महोदधेः.

G. 6. 55. 58
B. 6. 76. 63
L. 6. 54. 94

तांस्तु दृष्ट्वा हरिगणाञ्शरवृष्टिभिरर्दितान् ।
अङ्गदं पृष्ठतः कृत्वा भ्रातृजं प्लवगेश्वरः ॥ २९
अभिदुद्राव वेगेन सुग्रीवः कुम्भमाहवे ।
शैलसानुचरं नागं वेगवानिव केसरी ॥ ३०
उत्पाट्य च महाशैलानश्वकर्णान्धवान्बहून् ।
अन्यांश्च विविधान्वृक्षांश्चिक्षेप च महाबलः ॥ ३१
तां छादयन्तीमाकाशं वृक्षवृष्टिं दुरासदाम् ।
कुम्भकर्णात्मजः श्रीमांश्चिच्छेद निशितैः शरैः ॥ ३२
अभिलक्ष्येण तीव्रेण कुम्भेन निशितैः शरैः ।
आचितास्ते द्रुमा रेजुर्यथा घोराः शतघ्नयः ॥ ३३
द्रुमवर्षं तु तच्छिन्नं दृष्ट्वा कुम्भेन वीर्यवान् ।
वानराधिपतिः श्रीमान्महासत्त्वो न विव्यथे ॥ ३४
निर्भिद्यमानः सहसा सहमानश्च ताञ्शरान् ।
कुम्भस्य धनुराक्षिप्य बभञ्जेन्द्रधनुःप्रभम् ॥ ३५
अवप्लुत्य ततः शीघ्रं कृत्वा कर्म सुदुष्करम् ।
अब्रवीत्कुपितः कुम्भं भग्नशृङ्गमिव द्विपम् ॥ ३६

29 V1 illeg for ^{a} —^{a}) M5 स तान् (for तांस्तु) Ś1 Ñ2 V1.3 B1.2.4 D1-3.8.11 हरीन्सर्वान्, D4 कपि (कपि in marg.)गणान्, M1.2 हरिश्रेष्ठान् (for हरिगणान्) —^{b}) M5 बाण (for शर) B3 माहतान्, D13 माचितान् (for अर्दितान्) Ś1 Ñ1 V1.3 B1 D1-3.8.13 वृष्टिनिचा- (V1 D1.3 °चिता)रिताम्, Ñ2 B2.4 वर्षैर्दि(Ñ1 °र्पंति)दारितान्; M1.2 -वार्तैर्भृशार्दितान्. —^{c}) Ñ1 V2 च महाकाय (V3 °त्मान), B2.4 च(B4 स) महाबाहु (for पृष्ठतः कृत्वा) —^{d}) Ś1 Ñ1 V B1.2.4 D1.2.8.13 भ्रातृव्य, B3 D4.13 पितृव्य (for भ्रातृजं) Ś1 V3 B1.3 D1-3.8.13 स महाहवे, Ñ1 D11 सुतमाहवे, D4 सुतमात्मन

30 ^{a}) Ś1 Ñ V B1.3 D1-4.8-11 G1 सुग्रीव (for वेगेन). —^{b}) Ś1 Ñ V B D1-4.7-13 G1.3 कुम्भकर्णात्मजं रणे —^{c}) B3 वेगात् (for नागं) Ñ1 D4 चराचरागात्, Ś1 D1.3.12 शैल चा(D1 सा)नुचरसार्थ, D3 तावत्सानुचरपार्श्व: D13 शैले चानुचर वेगस्. ※ Cg शैलसानुचरं शैलसानुचरं स्वेनरतिबलम् । "गिरिचर इव नागः प्राणसार बिभर्ति" इति कालिदासोक्तेः ※ —^{d}) Ś1 V3 B1 D1-3.8.13 कष(D3 °ष)भो यथा (for इव केसरी) V1 D1 केसरी च(Ñ1 °रीव) यथा दव ; B3 D13 केशरी कुञ्जर यथा

31 ^{a}) D4.6-11 -वृक्षान् ; M1.2 शेलान् (for शैलान्) Ś1 Ñ V B D1-4.8.11.13 विविधान्वृक्षान् (V3 B1 D1.2.13 °न्शैलान्) (for च महाशैलान्) —Ñ2 D4 om (hapl.) 31^{bc} —^{b}) B4 D4 अश्वकर्णं ; M1.2 सोश्वकर्णान् Ś1 Ñ1 V B D1-3.8.11.13 अपि (for बहून्) D6-11 अश्वकर्णादिकान्बहून् —^{d}) Ñ1 B3 D4 [अ]थ; D6-11 स (for च) D13 म चिक्षेप (for चिक्षेप च) Ñ V1 B1-4 D4.13 सहसा ; D6-11 G1 महाकपि (for महाबल). Ś1 V1.3 B1 D1-3.8.13 समचिक्षेप रा(Ś1 D4.13 र)णे

32 V3 om 32 —^{a}) Ñ2 समाच्छादयंतीम् ; V3 प्रच्छादयेताम् ; B1 सञ्चादयंतीम् । D3 तां वादयंतीम् M3 छादयंतीमिवाकाशं. —^{b}) Ś1 D1 शैल ; D3 G3 नग, D6 तरु ; G1 द्रुम (for वृक्ष) —V3 om 32^{c}–33^{b} B3 transp 32^{cd} and 33^{ab} —^{c}) Ś1 Ñ V3 B D1-3.8.11.13 -सुतः (for [आ]त्मजः) Ś1 Ñ1 B1.3.4 D2-4.8.11.13 चिच्छे ; Ñ2 V3 B2 तीक्ष्णैः, D1 घोरैः, D6.8 T1.3 G2 M3 शीघ्र (for श्रीमान्) —^{d}) D6-11 स शरैः शितैः (for निशितैः शरैः) Ś1 Ñ V3 B D1-4.8.11.13 शरैश्चिच्छेद नैकधा

33 V3 D6-11 T1.3 G1 om (D6 T1.3 G1 hapl.) 33^{ab} (for V3, cf v l 32) B3 transp 32^{cd} and 33^{ab} —^{a}) Ś1 Ñ B1.3 D2.3.11.13 M3 अति (for अभि) Ś1 Ñ V3 B1-3 D1-4.8.11.13 G3 M Cg -लक्षेण (for -लक्ष्येण) Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.8.11.13 शीघ्रम् (for तीव्रेण) —^{b}) M5 निशिताञ्शरान्. —M5 om (hapl.) 33^{c}–35^{d} —^{c}) V3 अर्पितास् ; D7-11 G3 अर्दितास् (for आचितास्) Ś1 D4.13 शरा (for द्रुमा) B3 रातो, L (ed.) पेतुर् (for रेजुर्). ※ Cg अभिलक्षेण अभिमतलक्ष्येण । आचिताः सर्वतो नीरन्ध्रतया व्याप्ताः । शतघ्न्यः शतघ्न्यः । शङ्कुचिता आयुधविशेषाः ※

34 M5 om 34 (cf v l 33) —^{a}) B3 D4 वर्षे (sic) (for वर्षं) Ś1 V3 B1.3 D1-4.8.11 ततस् ; Ñ2 B3 च तद्, V1 च स ; B4 D6-11 T1 तु स, D3 T1 G3 तु स (for तु तच्) Ś1 D4.13 छिन्नं ; Ñ1 V1 B1 D6-11 भिन्नं, B3 छिन्न (sic) B4 छित्वा (for छिन्नं) T3 विफलं (for तच्छिन्नं) —^{d}) Ñ V1.3 B1-4 D4.13 धीमता (for वीर्यवान्) —V1 damaged from 34^{d} up to मान in 35^{a}.

35 M5 om 35^{ab} (cf v l 33) V3 damaged up to मान in ^{a} (cf v.l 34) —^{a}) D6-11 T1 स भिद्यमान ; D13 निर्भिद्यमानात् —^{b}) Ñ1 D4 समाविध्य च, D6 समासज्य च, D13 ससार सह (for सहमानश्च) Ñ2 V3 B2.4 शितान् ; V3 B2.4 स तान् ; D1.3.11 तु तान् (for च तान्) —^{c}) B4 शुद्ध स (for कुम्भस्य) Ś1 Ñ1 V3 B3 D1-4.8.11.13 धनुराच्छिद्य, V3 B1 च धनुश्छित्वा, B2.4 धनुराक्षिप्य —^{d}) B4 बभाषेन्द्र ; D4 स्वल्प चन्द्र (sic) (for बभञ्जेन्द्र) Ś1 V3 B1 D2.4.8.13 (आ)कुपोपमं ; Ñ V1.3 B1-4 D4.13 -ध्वजोपमं, D6-8 T1.3 G M धनुष्प्रभ

36 ^{a}) D6-8 G3 अप्लुत्य च ; M1.2 अभिप्लुत्य Ñ2 B3 D4.13 धीमान् ; D6 T1.3 द्विजं (for शीघ्रं) —^{d}) Ś1 B3

निकुम्भाग्रज वीर्यं ते बाणवेगं तदद्भुतम् ।
संनतिश्च प्रभावश्च तव वा रावणस्य वा ॥ ३७
प्रह्लादबलिवृत्रघ्नकुबेरवरुणोपम ।
एकस्त्वमनुजातोऽसि पितरं बलवत्तरः ॥ ३८
त्वामेवैकं महाबाहुं शूलहस्तमरिंदमम् ।
त्रिदशा नातिवर्तन्ते जितेन्द्रियमिवाधयः ॥ ३९
वरदानात्पितृव्यस्ते सहते देवदानवान् ।
कुम्भकर्णस्तु वीर्येण सहते च सुरासुरान् ॥ ४०
धनुषीन्द्रजितस्तुल्यः प्रतापे रावणस्य च ।
त्वमद्य रक्षसां लोके श्रेष्ठोऽसि बलवीर्यतः ॥ ४१

G 6.55.71
B 6.76.75
L 6.54.110

D1 3.12.13 च (for तु) D6 13 सुदुष्करं —ᶜ) G1 वचन. M1 2 प्रहसन्(M2 °सहन्[meta]) (for कुपित) —ᵈ) D1 वाच, D11 इदम् (for अब्रवम्) Ś1 D1 2.4 12 इदवच, D4 यथा वच (before corr °तु) D10.11 इव द्विप

37 V3 damaged for 37ᵃᵇ —ᵃ) D12 वीर्येण (sic) (for वीर्यं ते) —ᵇ) Ś1 Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 बल च(V1 B4 D4 18 तु) महदद्भुत(B3 सुमहत्तर) M1–3 बाणवेगश्च तद्भुत (M3 °पदद्भुत) Ś2 Ct बलवाद्दोऽर्थवादि —ᶜ) V1 T3 उपविष्ट, B3 (before corr as in text) सदि(दि in marg)तिष्ट, B4 D6 सन्मविष्ट (for सन्नतिष्ट) —ᵈ) M3 च (for second वा) —For 37ᶜᵈ, G (ed) subst 1474* —After 37 Ñ1 D13 ins.

1473* कुम्भकर्णस्य वीर्येण मायकान्विविधानपि ।

—Then they cont 1474*

38 M1 2 read 38–39 (including 1477*) after 41 —ᵃ) D1.7 8 11 S प्रह्लाद Ñ1 B2–4 D4 7 बल 1 D12 बाण (for बलि) Ñ1 V1.3 B1–4 D4 13 वृत्रघ्न (for वृत्रघ्न) —ᵇ) G1 M1 2 [ऊ]पम 1 Ct as in text (for [अ]पम) Ñ1 V1 3 B2 4 D6 13 यक्षि(V2 3 °ऊ, D4 –या°)सुपम(D1 °स)वो(B1 °सुवो)पम (B3 °स) —After 38ᵃᵇ B1.2 ins Ñ1 D13 cont after 1473* G (ed) subst for 37ᶜᵈ

1474* बले चन्द्रजितस्तुल्य प्रभावो रावणस्य वा ।

[G (ed) इन्द्रजितस्तुल्य (for the prior half)]

—Then B1 2 cont while Ś1 Ñ1 V1 B1 D1–3.4 18 subst for 38ᶜᵈ

1475* प्रकामं चक्रविक्रम मायावक्रिरिवारिद ।

[Ñ1 V3 B1 D1 3 प्रभावश्च (for प्रकाम च°) V2 B1 3 °र्थ V3 D1 °पुच, B1 D2 °मत्त (for °विक्रम) Ñ1 B1.2 °न(B3 सात)शो विरत (for the post half)]

—ᶜ) D12 पुत्र (for एकस्) Ś1 D1–3.4.8 एक Ñ1 V1 B D1.13 अतः Ñ1 अपि V1.3 त्व (for अनु) V1.3 B1 पुत्रो B3 जात (for जातो) Ñ1 V3 B2–4 D13 वै B1 D4 वा (for असि) —ᵈ) Ñ1 Ñ1 B1 D1–3.4.8 पितृभ्यो B1 D4 पितृ पृ (for पितरं) Ñ1 V3 B1 अपर 1 V2 D1–4.11 T2 G2 श्रवो B1 अवर 1 D1 T1 G2 M1–3 सुदर 1 G1 अवर 1 M1 2 सवर (for बलवत्तरः) —After 38 B3 ins (in marg)

14,6* विक्रमे चरपीरेषु मयितश्च मन तथा ।
अथ पश्यन्तु भूतानि शक्रशम्बरयोरिव ।
कृतवानसि कर्म त्वं च पर्यवस्थितम् ।
पाविद्यात महावीर्या यत्तथा परमतन्त्रप्रा ।

39 M1 2 read 38–39 (including 1477*) after 41 —ᵃ) Ś1 Ñ1 V1.3 B1 D1 3 4.12 त्वामेको (Ñ1 V1 3 B1 च) हि महावीर Ñ1 V3 B2–4 D4.13 त्वामेव हि महावीर्य (Ñ1 B3.4 °बाहुं) —ᵇ) T1 G2 M2 चाप (for शूल) Ś1 Ñ1 V1.3 B1 D1 3.4.12 शूल(V1 2 B1 चाप)हस्तोरि(D1 °स्तो वि)मर्दन —B3 om 39ᶜᵈ —ᶜᵈ) B1 D11 [अ]ति (for [अ]ति) D4 नाभ्यवतन्त् (sic) (for नातिवर्तन्ते) D12 T3 [अ]प त्व (for [आ]धय) Ś1 Ñ1 V1 2 B1 D1–3.4.12 त्रिदशानपि स(Ś1 D1.3.12 °नामपि)क्रद्धो विजित (V1 नवासि, D1 2 निर्जिता D3 निर्जनु) इवयुधानि —After 39 D1–5.8.11 S ins

147,* विक्रमस्व महाबुद्धे कर्माणि मम पश्यत ।

(D1–3 T1 2 G1 महाबुद्धे M1.2 महाबाहो (for °बुद्धे) D4 T1.3 पश्यति D10.11 G1 पश्य 1 (for °त)]

40 ᵃ) D4 बल(sup lin also वर) दानसमायुक्त —ᵇ) Ś1 D1.3.12 मनसा Ñ V1 2 B1 4 D13 वायवः Ñ1 B1 D1–3 महाभाग 1 D4 महा° (for सहते) Ñ1 V1 B1 D1–3 4 12 इन्द्र (for देव) —ᶜ) Ñ1 B1.4 D13 तु (for तु) Ś1 Ñ1 V1 B1 D1 4 13 कुम्भकर्ण —ᵈ) Ñ1 B1 वायवः, M3 सहस (sic) (for सहते) M1 2 स (for च) Ś1 D1.3.12 सहदान्दानवानपि Ñ1 D4 जयति दैत्यदानवान् 1 V1 B1 D1–3 वायव(D1–3 सहते) विबुधानपि B1 D13 वायव सुरासु(B4 सुरान्)रान् —For 40ᶜᵈ V1 2 B1 subst, while Ñ1 B1 ins after 40

14 S* कुम्भकर्णस्य वीर्येण महामर्षे महाबल ।
(B1 °महाबल)

41 ᵃ) Ñ1 Ñ1 B1.4 D1.4.8.11 T1.2 धनुषा Ñ1 V1.3 B1.4 D1.2 G1 M1 2 (इ) दृशा —ᵇ) Ñ1 B1 D1–4.8.11 प्रतापात् 1 Ñ1 V1 B1.4 D12 प्रताप (for प्रतापे) D4 हि D4 वा (for च) —ᶜ) Ñ1 V1 B1 D1.4.8.11 त्वम(D1 °तं च त्वं)(D11 °त) त्वमपि मध्य (V1 बाहु) —ᵈ) Ñ1 B1.4 स (for असि) Ñ1 V1 D13 [अ] सुबलमान (for बलवीर्यतः) —After 41 Ñ1 B1.4 D13 ins.

14,* स स महात्मा वीरं युद्धे कुम्भकर्णवत् ।
—After 41 M1.2 read 38–39 (including 1477*)

G 6. 55. 72
B 6. 76. 70
L 6. 54. 111

महानिमर्दं समरे मया सह तवाद्भुतम् ।
अद्य भूतानि पश्यन्तु शक्रशम्बरयोरिव ॥ ४२
कृतमप्रतिमं कर्म दर्शितं चास्त्रकौशलम् ।
पातिता हरिवीराश्च त्वयैते भीमविक्रमाः ॥ ४३
उपालम्भभयाच्चापि नासि वीर मया हतः ।
कृतकर्मा परिश्रान्तो विश्रान्तः पश्य मे बलम् ॥ ४४
तेन सुग्रीववाक्येन सावमानेन मानितः ।
अग्नेराज्यहुतस्येव तेजस्तस्याभ्यवर्धत ॥ ४५

---

42 B3 reads 42–43^b within brackets —^a) D6–11 सहते (for समरे) Ś2 V3 B1 D1–3.6.12.13 विमर्दमावयोरेव (B1 D1.3 °रेव, D13 °रथ) Ñ1 D4 सुहृत्त मावयोर्यु (D4 °मपि सो यु [sic]) द्ध —^b) Ñ2 V1.2 B2.4 D11 त्वया (for मया) Ñ2 V1.2 B2.4 ममानघ, D6–11 तद (D11 °म) द्भुतं (for तवाद्भुतम्) Ś2 Ñ1 V3 B1.3 D1.3.5.12.13 संसेव (D1 °मत्व) स्य मम त्वया (D4 समश्चय [sic]) —^c) B4 अथ (for अद्य) Ś2 Ñ2 V B1.3.4 D1–8.9.13 M1.2 transp भूतानि and पश्यन्तु N1 B1 D12 पश्यन्तु सर्वभूतानि D4 पश्यन्तु सर्वभूतेषु (before corr °तानि) —^d) D4 T2.3 सार (for शक्र) V2 D4 अपि (for इव)

43 B3 reads 42–43^b within brackets —^a) N1 B3 D1.13 त्वया हि (D4 यत्त्वया) विविधैश्चैव, D7 G कृतप्राकृत कर्म —^b) Ñ2 D4 बाह्य, Ñ2 बाहु, B3 हस्त, D1 बा(हु)?, D6 T2.3 शस्त्र, D1 चाप, D9 वास्त्र, D13 यत्र (for चास्त्र) N V1.2 B2–4 D1.4.13 कावच (for -कौशलम्) —G3 repeats consecutively 43^c–44 —^c) Ñ2 V1.2 B1.3 D1–6 M1.2 प (B4 घा) तिताश्च (for पातिता) Ś1 V3 B1 D1.3.4.13 च प्रवीरा ये (V3 B1 मे) N2 V1.2 B3.4 च महावीरा (Ñ2 B3 °र्याः) B3 D12 हरय शूरा (for हरिवीराश्च) —^d) N1 D4 नो, D6 M3 वै, M3 ते (for [ए]ते) B3 D12 बलिनो (for त्वयैते) Ś1 Ñ2 V B1.3.4 D1–3.6.8.10 [अ]तुलतेजसः (Ś1 D1.3.12 °स) T1 भीमपराक्रमा (for [ए]ते भीमविक्रमा)

44 ^a) Ś1 V2.3 B1 D1.3.8.11 चैव D3 वीर, D4 वापि, D12 चैव (for चापि) —^b) D1 नासी (for नासि) D1 भीत्या, D4 धीरा, D1 वीयाद् (for वीर) D4 हता (for हत) Ś1 V3 D1.3.4.13 transp मया and हत —V3 om 44^c–45 D1 om (hapl ?) 44^c–45^b —^c) Ś1 N V1.2 B3 D1.4 -कर्म (for कर्मा) B3 [अ]पि विश्रान्तो (for परिश्रान्तो) —^d) N1 B3 D1.13 पश्य मे सु (D4 मेद्य) महद् (B1 °हाय) बल, N1 पश्य मेद्य बल महत्

45 V3 om 45 D1 om 45^{ab} (for both cf v l 44) —^a) V1.2 B4 तत (for तेन) —^b) N1 D1.13 सामिता नय, Ñ2 B2.3.4 D8 साव°, T2.3 सावज्ञेनाव, Cg (lit) as in text (for सावमानेन) Ś1 D6.8.13 T1 मानित, N V1.2 B1 D1.13 कर्षित, B3 धर्षित B4 कुप्यत, Cg as in text (for मानित) —^c) Ś1 D1.13 [आ]हुतमद्भुत (D13 °मद्भ), Ñ1 B1.3 D1.4.6.7.13 T G1.3 M1.2 [आ]हुतस्य (D4 °स्ये) व —^d) Ś1 B3 D1.4.6.11.13 भ्यवर्धत, B1 विवर्धत, B4 [अ]नुवर्धत, T2.3 G2.3 M3 [अ]भ्यवर्तत (for [अ]भ्यवर्धत) N1 तस्य कोपो व्यवर्धत —After 45 N1 V1.2 B D13 ins.

1480* युद्धायाभिमुखश्चैनमभ्ययाद्राक्षसर्षभ ।

[Ñ2 V1.2 B4 -मुखश्चैवम्, D13 मुखश्चैवम् B3 अभ्ययात्] —Thereafter all the above MSS cont. while N1 D4–7.9–11 S ins after 45

1481* तत कुम्भस्तु सुग्रीव बाहुभ्यां जगृहे तदा ।
गजाविवावीतमदौ निःश्वसन्तौ मुहुर्मुहु ।
अन्योन्यगात्रग्रथितौ कर्षन्ताविततरेतरम् ।
सधूमां मुखतो ज्वालां विसृजन्तौ परिश्रमात् ।
तयो पादाभिघाताच्च निमग्ना चाभवन्मही । [5]
व्याघूर्णिततरङ्गश्च चुक्षुभे वरुणालय ।
तत कुम्भं समुत्क्षिप्य सुग्रीवो लवणाम्भसि ।
पातयामास वेगेन दर्शयन्नुदधेस्तलम् ।
तत कुम्भनिपातेन जलराशि समुत्थित ।
विन्ध्यमन्दरसंकाशो विससर्प समन्तत । [10]

[(l 1) M1.2 बली (for तत) —For l 1 Ñ V1.2 B D13 subst

1481(A)* सुग्रीव कुम्भकर्णिश्च युद्धाय समुपस्थितौ ।

[B3 कुम्भकर्णिश्च N1 B3 D13 सुग्रीवकुम्भौ तु (B4 स, D13 च) तदा D4 उभौ सुग्रीवकुम्भौ च (for the prior half) N1 B3 D4.13 समाकम्प (D4 °प) तुरावपि (for the post half)]

—(l 2) Ñ B2.4 D4 [आ]पीत, D6 T1 G2 M1 पीत, D1 [अ]पित D7.9 G3 Cg [आ]हित T1 [अ]पेत, T2 [अ]न्वित (for [अ]वीत) B4 मदमत्तौ D13 म रेवतौ (for [अ]वीतमदौ) B3 D4.7.11 M1 नि श्वसन्तौ N1 V1.2 B1.2.4 D4.13 M1.2 पुन पुन ❀ Ck (lit) अवीतमदौ अवगतमदौ । 'आवीतमदौ' इति पाठे (Ck °दौ तु) व्याप्तमदावित्यर्थ ❀ —(l 3) G (ed) अन्यो च N1 B3 D4.13 -बाहु, B1 -बाहु (for -गात्र) N1 B3 D13 ग्रथितौ B1.4 G3 -ग्रथितौ (for ग्रथितौ) V1.2 D13 कर्षन्तौ D4 कर्षतौ, D12 वर्षन्तौ, G1 हस्तौ (sic) (for कर्षन्तौ) B4 इतरेतरौ —After l 3 N1 ins

1481(B)* (illeg) अन्योन्य परस्परम् ।
उत्क्षिपन्तौ च दशभि सिंहाविव विरेजतु ।
रुधिरोक्षितसर्वाङ्गौ पुष्पिताविव किंशुकौ ।
तौ मुहूर्तं समालक्ष्य पांसुना पारुषेक्षितौ ।
कौलगिरिवरप्रख्यैर्भूत्वा प्राणायिनौ तु । [5]
वानरा राक्षसाश्चैव प्रेक्षका विस्मया स्थिता ।
इतरेतरयो वीर्यं कथयन्त परस्परम् ।
कपिराक्षसराजानौ सर्वकार्ये प्रवर्तिनौ ।

ततः कुम्भः समुत्पत्य सुग्रीवमभिपद्य च ।
आजघानोरसि क्रुद्धो वज्रवेगेन मुष्टिना ॥ ४६

तस्य चर्म च पुस्फोट संजज्ञे चास्य शोणितम् ।
स च मुष्टिर्महावेगः प्रतिजघ्नेऽस्थिमण्डले ॥ ४७

तदा वेगेन तत्रासीत्तेजः प्रज्वालितं मुहुः ।
वज्रनिष्पेषसंजातज्वाला मेरौ यथा गिरौ ॥ ४८

स तत्राभिहतस्तेन सुग्रीवो वानरर्षभः ।
मुष्टिं संवर्तयामास वज्रकल्पं महाबलः ॥ ४९

अर्चिःसहस्रविकचं रविमण्डलसप्रभम् ।
स मुष्टिं पातयामास कुम्भस्योरसि वीर्यवान् ॥ ५०

G 6 55 86
B 6 76 89
L 6 51 119

—(1 4) D4 श्वासं कृताद्व्यातीले (for the prior half) Ñ1 निश्वसती, Ñ2 V1 2 B1 3 4 D4 13 विमुञ्चतान , M6 उद्गिरती (for विसृजन्तौ) Ñ2 V1 2 B1 3 4 उभौ (for परि) D4 -क्रमात् (for -श्रमात्) —(1 5) M1 2 तु (for first च) Ñ V1 2 B D13 [अ]वधावा च(Ñ1 °द्राव, V1 2 B4 °दैन) , D4 विनि - क्षेपात्, D6 -[अ]भिमृता च (for [अ]भिघाताच्च) Ñ2 V1 2 B1 3 4 निमुदेश्यु, B3 D4 13 निमग्नव, D6 T2 निर्भेद्या च (for निमग्ना च) —(1 6) D5 T1 G3 -तरवेद्ध, M6 -तरंगौघश्च N1 B1 3 D4 13 मकर (for वरुण) —(1 7) D5 T1 G3 स त, G (ed.) तव (for तत) Ñ1 समुत्पत्य, G (ed) समाक्षिप्य —(1 8) V3 उदधे° स्य° ॐ Ch दशयत्नुदधेस्तलमिति । स्वबल दर्शयमूत्वा(?) उदधेस्तलमतिक्रम्य रवणाम्भसि कुम्भ पातयामास । , so also Ct which reads खलम् for तलम् both times as above comm and adds ' उदधेस्तलम् ' इति पाठे तदश्यवलम्बना- म्भसि पातयामासेत्यर्थः . ॐ —(1 9) D4 13 M6 समुच्छ्रित (for °स्थित) —(1 10) D6 संक्षाद्य. B1 विगमोमूत्, G1 विससर्ज (for विससर्ज)]

46 ᵃ) B1 च स (for कुम्भ) —ᵇ) Ś2 B3 D1-5 7-13 T3 G2 3 M6 अभिपत्य च, Ñ2 V1 2 B1 4 उपगृह्य च, D2 अभिपत्तात, D13 अभिसृत्य च, G1 अभिपात्य च —ᶜ) M6 जघान च (for आजघान) —ᵈ) Ñ2 B3 D4 6 7 9-12 T2 3 -कल्पेन (for वेगेन)

47 ᵃ) D7 10 11 वर्म (for चर्म) D5 M1 2 विपुस्फोट, D6 च विफोट (sic) (for च पुस्फोट) Ś2 V3 D1 3 8 13 T3 च(D7 व)र्म प्रस्फुटित तस्य, Ñ1 B3 D4 G (ed) स्फुटिता चर्म(G [ed]°द्वर्म)णस्तस्य, Ñ2 V1 2 B2 4 चर्म प्रस्फोट (B4 विस्फोट्य) वेगेन, B1 सचर्म स्फुटित तस्य(sic) D13 स्फोटिता वर्मपास्तस्य —ᵈ) D9-11 G1 चापि, D6 तस्य, T2 तत्र (for चास्य) Ś2 Ñ2 V1 2 B3 4 D1-3 8 13 T3 प्रसुस्राव च, Ñ1 D4 M3 बहु सुस्राव. V3 B2 3 D14 सुस्राव बहु (B2 बहु in marg) (for संजज्ञे चास्य) —ᵉ) Ś2 V3 B1 D1-3 8 13 T3 Cm स तु, D9-11 Ct तस्य, Cg as in text (for स च) V3 तस्य (for मुष्टिः) Ñ2 V1 2 B1 4 मुष्टिप्रहारेण, D4 T2 मुष्टिं समुद्यम्य, Cg t as in text (for मुष्टिर्महावेग) —G1 damaged for ᵈ —ᵈ) Ś2 V3 B1 D2 3 13 पतितो हि, D1 3 पतितोऽपि, D13 सनिजघ्ने (for प्रतिजघ्ने) Ś2 V3 B1 D1-3 8 13 स्वधवे, Ñ2 V1 2 B3-4 D4 13 G2 मण्डले, T2 मध्येये (for मण्डले) ॐ Cm स तु मुष्टिरिति पाठ । Cg स च मुष्टिर्महावेग इति पाठ ॐ

48 ᵃ) Ñ V1 2 B3-4 D4 7 9-11 M1 2 तस्य (for तदा) D6 T2 तस्याग्नि (for तत्रासीत्) D13 transp तदा and तत्र —ᵇ) G3 ज्वाला (for तेज) Ñ2 V1 2 B2,4 पुन , B3 बहु, D9-11 M3 महत् (for मुहु) —For 48ᵃᵇ, Ś2 V3 B1 D1-3 8 13 T2 subst

1482* वेगेन महता तस्य तत्र समुदपद्यत ।

[T2 तस्य महता (by transp) D1-3 समुपपद्यत V3 B1 क्षनज समपद्यत (for the post half)]

—ᶜ) M6 निष्पिष्ट Ś2 D3 13 -सभ्राता, Ñ1 V3 B1 D1 3 7 10 11 G2 3 M1-3 सजाता, Ñ2 V1 2 B2 3 D4 13 स(B2 नि)द्घाता, B4 ससगा, D2 om (for -संजात) —G2 om (hapl) from 48ᵈ up to the prior half of 1483*. —ᵈ) D9 M6 -ज्वाले (for -ज्वाला) Ñ V B2-4 D4 7 10 12 13 M1 2 मेरोर्, M6 मेरु Ñ V B2-4 D4 10 11 13 M1 2 यथा गिरे , D6 T2 3 गिराविव, D7 गिरेर्यथा, M6 गिरौ यथा (by transp) (for यथा गिरौ) ॐ Cv r ' वज्रनिष्पेषसंजातज्वाला मेरौ यथा(Cr **) गिरौ ' इति पाठ ॐ —After 48 D7 ins G2 ins after 48ᵉ (owing to omission)

1483* मुष्टिना तेन संजज्ञे ज्वाला विद्युदिवोत्थिता ।

[G3 om the prior half]

49 ᵃ) Ś2 Ñ2 V B1 4 D1-3 8 13 M1 2 तथा, Ñ1 B3 D4 11 M6 तदा, G1 तस्य , Ct as in text (for तत्र) —ᵇ) Ś2 V3 B2 D1-3 4 8 13 T2 3 वानरेश्वर Ñ2 V1 2 B3-4 D4 13 वानराधिप —ᶜ) B1 संवधयामास —ᵈ) Ś2 Ñ V1 2 B D1-3 8 13 18 वज्रवेग, V3 स वज्राभ (for वज्रकल्प)

50 ᵃ) Ñ2 B2 विकट V1 ^ D11 G2 विकच , D7 G3 -कचच M6 विवत, Cg k t as in text (for विकच) Ś2 V3 B1 D1-3 8 13 ज्वलितानलसकाश, N1 B D4 G (ed) तम चिन्ता(G [ed]°उर्वी)लाविकच(B3 °ट) D13 तद्दीप्तज्वाल विकच —ᵇ) Ś2 Ñ V2 3 B1 3 4 D1-4 6-8 11 13 T2 3 G2 M6 सन्निभं, V1 D9 11 M1 2 Ch t -वर्चस, Cg as in text (for सप्रभम्) —ᶜ) Ś2 Ñ V B D1 4 8 11 13 मुष्टि स (Ś2 B1 D3 8 11 13 स [by transp]) (for स मुष्टि) B4 D4 चतयामास, T2 पा**मास(damaged) (for पातयामास) —ᵈ) Ś2 B1 3 D4 6 8 11 13 [उ]परि (for [उ]रसि) Ś2 N1 B1 3 D1 4 8 11 13 M1 2 वानर —After 50, Ñ V1 2 B3-4 D6-9 11 13 S ins

G. 6. 55 9
B. 6. 76 91
L. 6. 54 120

मुष्टिनाभिहतस्तेन निपपाताशु राक्षसः ।
लोहिताङ्ग इवाकाशाद्दीप्तरश्मिर्यदृच्छया ॥ ५१

कुम्भस्य पततो रूपं भग्नस्योरसि मुष्टिना ।
बभौ रुद्राभिपन्नस्य यथा रूपं गवां पतेः ॥ ५२

तस्मिन्हते भीमपराक्रमेण
प्लवंगमानामृषभेण युद्धे ।
मही सशैला सवना चचाल
भयं च रक्षांस्यधिकं विवेश ॥ ५३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रिषष्टितमः सर्गः ॥ ६३ ॥

1484* स तु तेन प्रहारेण विह्वलो भृशताडितः ।
निपपात तदा कुम्भो गताचिरिव पावकः ॥

[(l. 1) B2 भृशेन (for तु तेन). B3 हृदि (for भृश°). Ñ V1. 2 B2-4 D6. 10. 12 T1 G1 M5 पीडित (for -ताडित°) —(l. 2) Ñ2 V1. 3 B2. 4 रुधिराद्रो (for निपपात) Ñ V1. 3 B3-4 D6. 12 रणे (for तदा) Ñ V1. 3 B2-4 D6. 12 निर्वाणपावकार्चिवत् (B3 D6 °र्चिरिवाग्निवत्) (for the post. half)]

51 D3 om. 51. G (ed.) om. 51ab. —a) B1 निहतस् (for [ऽ]भि°) M5 पाशु (for तेन) Ñ2 V1. 2 B3. 4 हृष्टं यन्वानरान्सर्वान् —b) Ñ V1. 3 B2-4 D6. 12 M1. 3. 4 स (for [आ]शु) —After 51ab, V3 wrongly repeats 51a —c) Ñ1 D6 [अ]र्कसकाशो, D13 -समाकाशो (for इवाकाशाद्) —d) Ñ1 D11 इवाभवत् (for यदृच्छया) D6 मेघ्यार्क इव सागरे

52 a) D4 [आ]पततो (for पततो) D3 निरय (for रूपं) —b) M1. 3 विषमस्य (m. t. as in text) (for भग्नस्य). Ś1 B3 D3. 4. 12 [उ]परि (for [उ]रसि) —c) Ś1 Ñ V B D1-4. 6. 10. 12. 13 तुष्टस्याभिपन्नस्य. —d) Ś1 V3 B1 D2. 3. 4. 12 दृश्यगोपतेरिव Ñ V1. 2 B2. 3 रूपमासीत्पतोरिव B2 D1. 4. 13 रूपं पशु (B4 सुप)पतेरिव (D1 °पंथा) ‡‡ Cv. गवां पते यूथप ।, so also Cr m g ‡‡

53 a) D7 यस्मिन् (for तस्मिन्). Ś1 V3 B1. 4 D1-4. 6. 11. 13 हतो हते त (D13 °तस्ते)न महापराक्रमे (B1 महाक्रमे तु, B3 D12 पराक्रमेण) —b) D13 अधिपेन (for ऋषभेण) Ś2 Ñ1 V3 D1-4. 6. 11. 12 सयुगे, G3 तेन (for युद्धे) —c) Ś1 Ñ V B D1-4. 6. 11. 13 वि (B1 प्र D6 [अ]पि, D13 च)-चचाल सापगा (D6 °गैः) (for सवना चचाल) —d) D13 रक्षःसु (for रक्षांसि). Ś1 Ñ V B D1-4. 6. 12. 13 L (ed.) समाविशत् (L [ed.] °शन्) (for विवेश)

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ2 V3 om. Ñ1 B D2. 4. 13 लंकाकाण्डे —*Sarga name* Ś1 Ñ V B D1-4. 11. 13 कुम्भवधो, D6 कपनशोणिताश्वमजयकूपाक्षकुम्भवधो. —*Sarga no.* (figures, words or both) Ñ2 V3 B2 D1. 4. 6. 13. 11 om., Ś1 54, Ñ1 57, V1 D1 56, V3 55, B1 51, B3 50, B4 D6 53, D1 58, D7-7. 10. 11 T1 G M3. 5 76, T2 81, T3 83, M1. 2 77. —After colophon, G M1. 2 conclude with श्रीरामाय नमः । M5 with श्रीरामचन्द्राय नमः ।

६४

निकुम्भो भ्रातरं दृष्ट्वा सुग्रीवेण निपातितम् ।
प्रदहन्निव कोपेन वानरेन्द्रमवैक्षत ॥ १

ततः स्रग्दामसंनद्धं दत्तपञ्चाङ्गुलं शुभम् ।
आददे परिघं वीरो नगेन्द्रशिखरोपमम् ॥ २

हेमपट्टपरिक्षिप्तं वज्रविद्रुमभूषितम् ।
यमदण्डोपमं भीमं रक्षसां भयनाशनम् ॥ ३

तमाविध्य महातेजाः शक्रध्वजसमं रणे ।
विननाद विवृत्तास्यो निकुम्भो भीमविक्रमः ॥ ४

उरोगतेन निष्केण भुजस्थैरङ्गदैरपि ।
कुण्डलाभ्यां च मृष्टाभ्यां मालया च विचित्रया ॥ ५

निकुम्भो भूषणैर्भाति तेन स्म परिघेण च ।
यथेन्द्रधनुषा मेघः सविद्युत्स्तनयित्नुमान् ॥ ६

परिघाग्रेण पुस्फोट वातग्रन्थिर्महात्मनः ।
प्रजज्वाल सघोषश्च विधूम इव पावकः ॥ ७

G. 6 96 7
B. 6 77 7
L. 6. 55 7

64

Ś1 om Sarga 64 (cf v l 6 62 1)

1 [b]) Ñ1 V1 2 B1 4 D13 हत रण(Ñ1 D13 तदा, B3 बले) Ñ2 B2 रण इव, B1 D5 T1 2 [स]भिपातित (for निपातितम्) D4 सुग्रीवनिहत तदा —V3 om 1[c] – 2 —[c]) D6 7 T1 प्रहसन् D5 एव (for इव) D5 कायेन —[d]) N2 V2 B2 D9–11 M1 2 वदैक्षत, T3 समैक्षत (for मवैक्षत) Ś2 B2 D1–3 8 12 सुग्रीव मत्य(D1 सम)वैक्षत, N1 B4 D4 18 हृतमधानचोदयत्

2 V3 om 2 (cf v l 1) D4 om 2[ab] —[a]) N2 V1 2 B3 4 सछ्य B1 संपन्न (for -सनद्ध) Ś2 D1–3 8 12 कृतसप्राममातिर्येग्(D1–2 °त्य च) N1 B3 D13 कृतसम्दाम माल्ड(B3 °ल्य) च —[b]) B3 [अं]गुलातर, M3 [अं]गुल शुभ T3 परिघ हेमभूषित —[c]) T3 बलवान् (for परिघ) D5 10 11 धीरो, M3 धीर (for वीरो) —[d]) N1 V3 B1 4 D4 13 गिरींद्र D3 9 11 G1 महद्र (for नगेन्द्र)

3 [a]) T1 damaged for हेम —For 3[ab] Ś1 N V B D1–4 8 12 13 subst

1485* विनद्धमायसैः पट्टैर्हेममालिनमायसम् ।

[Ñ B2 3 D4 13 निबद्धम् V2 B1 D2 निबद्धम् B4 सनद्ध (for विनद्धम्) Ś2 D1 3 8 12 श्वायते N2 V1 2 B3 4 D4 कांचनै (for आयसै) G (ed) पार्श्वै (for पट्टै) D1 हेमैर् (for हेम) B2 D1 8 -ज्वलितम् (for मालिनम्) Ś2 V3 D8 12 हेमज्वलितमायत(V3 °कुडलै) D2 हेमैर्ज्वलितमायसै (for the post half)]

—Thereafter N1 D4 13 read 5[cd] (D4 alone repeating it in its proper place) —[c]) Ś1 N V B D1–4 8 12 13 घोर (for भीम) —[d]) Ś1 नाशिन (for -नाशनम्)

4 D3 repeats 4[cd] consecutively —[a]) D4 आविध्यत (hypm) (for आविध्य) —[b]) D4 T1 निभ तदा D4 T2 3 M3 4 सम तदा(T2 °था) D7 9 11 G2 Ct समाजस (for -सम रणे) Ś1 N V B D1–4 9(both times) 12 महा(B1 यत्र)शक्रध्वजोपम, D13 परिघंद्रध्वजोपम, G1 3 शक्रतुल्यपराक्रम , G (ed) वेगेन महता तदा —[c]) D8 9 M1 2 निननाद, Cg विननाद(as in text) —[d]) B3 विनदन् (for निकुम्भो) Ś1 N V B D1–4 8 12 भैरव रव, D13 भैरवस्वन (for भीमविक्रम)

5 B1 reads 5-7[b] in marg —[a]) Ñ1 B1 D4 13 हारेण (for निष्केण) —[b]) Ś1 Ñ V B D1–4 8 12 13 अपि (B3 इव) चाङ्गदै (V3 damaged from गदै up to च in [d]) (for अङ्गदैरपि) —N1 D4 13 read 5[cd] after 1485* (D4 alone repeating it here) —[c]) B1 D8 9 सु , G1 3 तु (for च) Ś1 D8 12 सुवृत्ताभ्यां D1 4 (second time) 9 11 M3 च(D2 वि D4 सु) चित्राभ्या (for च मृष्टाभ्यां) —[d]) Ś1 N1 B1 D1–4 4(both times) 8 12 स्रजा च सु (for मालया च) D4 reads च विचित्रया in marg B3 सु D9 11 स (for वि) D13 स्रजा भवसुचित्रया

6 B1 reads 6 in marg (cf v l 5) —[b]) Ś1 N V B D1–4 8 12 13 परिघेणायतेन(N2 V1 B3 4 D1 3 4 13 °से)न च —[d]) Ś1 N2 V3 B2 D4 8 9 12 13 स्तनयित्नुमान्(Ś1 D8 12 °ना) D4 जलदागमे

7 B1 reads 7[ab] in marg (cf v l 5) —[ab]) V3 B1 सस्फोट्य (for पुस्फोट) N1 B3 प्रास्फोट्य दिवि घातेन, N2 V 2 B2 D13 प्रा(N2 B2 प्र V1 भा)स्फोट्य परिवाग्र (D13 °ग्र)ण B4 पुस्फोट परिघग्रथिर् (for [a]) T1 M1 ग्रंथि (for ग्रथिर्) N2 B3 4 महास्वन N1 B1 D13 वातानिद्धो महास्वन V1 2 B1 स कृत्वा भैरव रव (for [b]) Ś1 D1–3 8 12 परिघाग्र तथास्फोट्य च(D3 दृढ)ग्रथिर्महा स्वन(D3 °र) D4 प्रास्फोटयन्दृढ घोर वातग्रंथिर्महास्वनः —[c]) B3 स (for प्र) B3 5 सधूमोत्र D4 सुघोषश्च G (ed) निकुम्भोपि (for सघोषश्च) Ś1 N V B1 4 D1–4 8 12 13 ज्वाल च(V3 illeg from च up to पा in [d]) स(B1 सह)धूमोत्र Cr प्रजज्वाल सघोषश्चात्र परिघ]

G 6. 36. 8
B 6. 77. 8
L 6. 55. 8

नगर्या विटपावत्या गन्धर्वभवनोत्तमैः ।
सह चैवामरावत्या सर्वैश्च भवनैः सह ॥ ८
सतारागणनक्षत्रं सचन्द्रं समहाग्रहम् ।
निकुम्भपरिघाघूर्णं भ्रमतीव नभस्तलम् ॥ ९
दुरासदश्च संजज्ञे परिघाभरणप्रभः ।
क्रोधेन्धनो निकुम्भाग्निर्युगान्ताग्निरिवोत्थितः ॥ १०
राक्षसा वानराश्चापि न शेकुः स्पन्दितुं भयात् ।
हनूमांस्तु विवृत्योरस्तस्थौ प्रमुखतो बली ॥ ११
परिघोपमबाहुस्तु परिघं भास्करप्रभम् ।
बली बलवतस्तस्य पातयामास वक्षसि ॥ १२
स्थिरे तस्योरसि व्यूढे परिघः शतधा कृतः ।
विशीर्यमाणः सहसा उल्काशतमिवाम्बरे ॥ १३
स तु तेन प्रहारेण चचाल च महाकपिः ।
परिघेण समाधूतो यथा भूमिचलेऽचलः ॥ १४

कर्ता। Cg सर्वोप हर्षितहनाद् इति निकुम्भविशेषणम्। परिघविशेषणं वा ‡ —d) Ś1 Ñ1 V1 B1 D1-3.8.12 सघर्षद्; N1 V1 B2.3 D4.13 सज्वाल, B4 यज्जने (metri causa), M1 सधूम (for विधूम)

8 V3 illeg up to पा in 8a (cf v l 7) G(ed) om 8-10 V3 illeg for 8 —a) D1 नगरं, M1 नभसा (for नगर्या) N B1 D1 लङ्कया सार्धं, B1 विटपाभया (sic) (for विटपावत्या) B1 सद्वीपाब्धिनगाढ्यया, D11.13 नगर्या विटपावत्या —B1 om (hapl) 8bc —b) V3 B1 D1 गन्धर्वैर् Ś1 Ñ1 V3 B1 D1.3.4.12 -नगरैरपि Ñ1 V1 B1 D4.13 भवनै सह, B4 नगरै सह (for भवनोत्तमै) —B1 D8-11.13 (B1 D13 [hapl] see var) om 8cd —c) Ś1 D3.8.12 M1.3.4 सहसैव, N1 सह वै च (for सह चैव) —d) D1 सर्वैस् (for सर्वैश्) D1 M1 भुवनै सह, G1.3 भवनोत्तमै

9 G(ed) om 9 (cf v l 8) —a) N1 B2.3 D1 T1.3 -ताराग्रह, D6.4 G M1.2 -तारग्रह (D1 °गण) (for तारागण) Ś1 D1.3.12 -नक्षत्रै —b) Ñ1 V B1 D1.2.3.11 T1 सचन्द्र Ś1 D1.3.12 तु (for second स) D1***सुमहा**, D1 सचन्द्रे पाल्कयन्निव, M1.2 ससमुद्र महाग्रह। M1 सचन्द्रग्रहतारक —V1 om 9c-10 —c) Ś1 N V1.2 B D1.2.3.12.13 [उ]द्धत D1 [उ]द्धृत, M1 -[आ]कीर्ण (for [आ]घूर्णं) ‡ Cg निकुम्भपरिघाघूर्णम्। अत्र परिघशब्देन तद्वान् उपलक्ष्यते। इवशब्दो वाक्यालङ्कारे ‡ —d) N1 V1 B1 D4.7.10.11 S नभ(T1 °भ)स्थल D1 सवीक्ष्य सहसा तदा

10 V1 G(ed) om 10 (cf v l 9 and 8 respy) —ab) Ś1 D1.3.12 दुराधर्षं Ñ1 B1 D13 स (for च) Ś1 B1 D1.3.8.12 स सकोपाद्, Ñ1 V1.2 D1 भय जज्ञे, B1 सुसङ्क्रुद्ध (for च संजज्ञे) T1 Cm [उ]त्तरण (for -[आ]भरण) M1 भ्रम; Cm g k t as in text (for प्रभ) D1 वानराणां भयं जज्ञ काकस्येव भयं जने ‡ Cm परिभ्रान्तारणप्रभ इति पाठः। Cg परिघेणाभरणेनैव प्रभातीति परिघाभरणप्रभ। यद्वा परिघाभरणायैव प्रभा यस्य स तथा। Ck t परिघाभरणाभ्यां प्रभा (Ck प्रभे प्रताप) कान्तिर्यस्य स (Ck स तथा) ‡ —c) Ś1 D1.12 क्रोधेनो Ñ1 B1 कोपेन स, N1 V1.2 B1.2 D1-3.12 क्रोधेधनो, B4 वधापन्नो, D1 अक्ष्वाश च, D5-7 T G1.2 M कपीनां स (for क्रोधन्धनो) B1 D11 निकुम्भोपि, G1 M1 निकुम्भाख्य —D13 om from 10d up to राक्षसा वा in 11a —d) N1 B2.3 उज्ज्वालाग्निर्, D1 वडवाग्निर् (for युगान्ताग्निर्)

11 D13 om up to राक्षसा वा in 11a (cf v l 10) —a) D1 राक्षसाद् B1 transpr राक्षसा and वानराश् Ś1 N1 V1.2 B1.2.4 D1.2.8.12 [ए]व (for [अ]पि) —b) Ś1 D8.12 मर्थितुं D13 वदितुं (for स्पन्दितुं) D1 नद्येयुरन्विता भयात् —c) D1 च (for तु) Ś1 D8.12 विवृत्ताक्ष; N1 V1.2 B D2.3.10 विवृत्तोरस्, D1 महावीरस् (for विवृत्योरस्) —d) Ś1 D2.3.8.12 प्रतिमुखो, D1 (also as in Ś1) प्रतिबलो, D1 T1.2 M1 तस्याग्रतो। Cg as in text (for प्रमुखतो)

12 a) Ñ1 V1.2 B1-3 D8.12 स, N1 (sup lin also as in N1) V1 च (for तु) D1 बाहुभ्यां (for -बाहुस्तु) M1.2 ततस्तु स महाबाहु —b) Ñ1 B1 D4.12 G(ed) भानु(B1 °स्कर G[ed] °स्व)र महत्, Ñ1 B2.4 D1 भास्करोपम(D1 reads sec m from स्क up to युद्ध in colophon) (for भास्करप्रभम्) —c) Ñ V1 B1 D1 बलेन बलिनस्तस्य B1 परिघं स निकुम्भस्तु —d) B1 राक्षस (for वक्षसि)

13 V1 om 13-14ab —a) Ś1 D1 स्थिरस्, N V1 B1 स्थिरस्, V1 B1 T1 स्थिते, B1 कपेस् (for स्थिरे) G1 क्रुद्धो (for व्यूढे) B1 स्थिरश्चोरसि च व्यूढ D13 स तस्योरसि व्यूढे च —b) Ś1 N V1.2 B D1-3.8.12 गत (for कृत) —Note hiatus between c and d —c) N1 B1 D13 M1.2 विकीर्यमाणो Ñ1 V1.2 B1.2.4 D5-7.9-11 T G Ct विशी(D1 T1 G1 °दी)र्यमाण Ś1 V1 B1 D1-3.8.12 प्रभया, N1 D4.13 G1 शतधा, N1 B2.3 विबभाद्; B1 (in m) विभया (for सहसा) M1 विद्राव माणस्य तदा —d) Ś1 V1 B1.4 D1-3.12 M1 (all to avoid hiatus) ह्युल्काशतम् (D1.3 °निर्) N1 B1 उल्काशानिर्; D1 समुल्कोत्कर; D13 उल्काशतम् (for उल्काशतम्)

14 V1 om 14ab (cf v l 13) —a) Ś1 V1 B1 D1.2.3.13 विनिर्भिन्नो (for प्रहारेण) —b) Ś1 Ñ V1.2

स तथाभिहतस्तेन हनूमान्प्लवगोत्तमः ।
मुष्टिं संवर्तयामास बलेनातिमहाबलः ॥ १५

तमुद्यम्य महातेजा निकुम्भोरसि वीर्यवान् ।
अभिचिक्षेप वेगेन वेगवान्वायुविक्रमः ॥ १६

ततः पुस्फोट चर्मास्य प्रसुस्राव च शोणितम् ।
मुष्टिना तेन संजज्ञे ज्वाला विद्युदिवोत्थिता ॥ १७

स तु तेन प्रहारेण निकुम्भो विचचाल ह ।
स्वस्थश्चापि निजग्राह हनूमन्तं महाबलम् ॥ १८

चुक्रुशुस्तदा संख्ये भीमं लङ्कानिवासिनः ।
निकुम्भेनोद्धृतं दृष्ट्वा हनूमन्तं महाबलम् ॥ १९

स तथा ह्रियमाणोऽपि कुम्भकर्णात्मजेन हि ।
आजघानानिलसुतो वज्रवेगेन मुष्टिना ॥ २०

G 6. 56 18
B 6. 77 19
L 6. 55 20

B1 3 4 D1-4 7 8 10 G1 3 M1-3 वि(M1 2 स)चचाल, D9-11 12 न(D13 स) चचाल, G2 च चचाल (by transp). D13 महाबल —c) Ñ1 B3 D1 13 समुद्धूतो, T2 समाघातो (sic) (for समाधूतो). —d) B2 D2 बले (for चले) T3 यथा भूमिधरो बली. ✻ Cr g k t भूमिचले भूकम्पे(Cr °म्पने, Ck भूमिकम्पकाले) ✻

15 a) D1 स ह (hypm) (for स) D6 8 10 T2 3 M3 5 तदा (for तथा). —b) Ñ1 D4 प्लवगेश्वर , Ñ2 V B D1-3 प्लवगर्षभ , D13 वानरेश्वर (for प्लवगोत्तम) Ś1 D5 12 परिघेण प्लवगम .—c) D13 सचूर्णयामास. —d) D6 बले च (for बलेन). M3 [म]पि (for [म]ति) M1 2 -बलस्तथा (for महाबल) Ś1 Ñ V B D1-4 6 8 11 12 वज्रवेगो(Ñ1 V1 2 B2 °पातो, B4 °घातो)पम बली.

16 a) Ñ1 B3 4 D2 4 12 समु (for तमु). Ś1 Ñ1 D1-3 8,12 महावीरो(D1-3 °र्यो), V B2 3 4 महावेगो M3 समुद्धूत्य महावेगात् —b) Ś1 B1 D1-3 8 12 निकुंभ प्रति (for निकुम्भोरसि). —c) Ñ V1 2 B2 4 D4 अपातयत, B3 D13 G3 अव(G3 अपि)चिक्षेप. Ś1 V3 B1 D1-3 8 12 असि(Ś1 D8 12 मुष्टिं)सपातयामास —d) D6 12 वेगवत् , D7 बलवान् Ś1 D8 12 तन्निपातश्च, V3 B1 D8 स म(B1 वि, D8 सि)मर्दितु , D3 सविमर्दितु, D9 12 समि(D13 सुवि)-मर्दितु , D6 T2 3 वायुनंदन (for वायुविक्रम) Ñ V1 2 B3-4 D4 वज्रामित्र इवाचले

17 a) Ś1 D9-11 तत्र (for तत). Ś1 V3 B1 D1 8 प्रस्फोट्य. D1 3 7 10 11 वर्म, D2 मर्म (for चर्म) Ñ1 प्रास्फोटयच्च चमासु, Ñ2 V1 B3 चर्म तस्याथ(V1 °स्य च) प्रस्फोट्य. V2 B4 च(B4 स)र्म प्रस्फोट्य तस्याथ(B4 वेगेन), B3 प्रपुस्फोट च वर्मास्य, D4 स च प्रास्फोट्य चर्माणि. D4 T2 3 G M6 अस्य पुस्फोट चर्मास्याद्, D13 प्रास्फोट्य हृदय तस्य —b) Ś1 Ñ B D1-4 8 11 12 प्रावर्तत च(D13 बहु[hypm]), V1 बहु सुस्राव (for प्रसुस्राव च) —c) D1 om , M5 चैव (for तेन) Ñ V1 2 B1 4 D4 समरे (for संजज्ञे) —d) D5 T1 घने, D7 9-11 G1 2 M5 मेघे (for ज्वाला) Ñ V1 2 B3 4 D4 जले वाताहतेव गौ ✻ Cv मुष्टिना तेन संजज्ञे ज्वाला विद्युद्वो[दि(धि ?)]तेति पाठ . ✻

18 a) D13 वेग (for तेन) —b) V1 प्र , D1-7 T {ऽ]रि (for चि) D9-11 च, T3 G2 हा (for ह) Ś1 Ñ1 V3 B1 2 D1-4 8 12 18 स्य(V3 B1 2 °या)वृंभत मुहुर्मुहु . —c) Ś1 D8 12 आश्रुत्कुल, V3 B1 D2 3 आश्वस्तस्तु, D1 आश्वगेषु, D4 सज्ञा लभ्य, M6 स्वस्थश्चोप (for स्वस्थश्चापि) V3 [अ]भि , D4 ग्रु, T3 स (for नि) Ñ V1 2 B2-4 आश्वस्तश्चाभ्ययात्तूर्णो, D13 जग्राह च तमभ्यासे —d) Ś1 Ñ V B D1-4 8 12 13 स राक्षस , M3 महाबल (for महाबलम्) —After 18, Ñ1(m) 2 V1 B2 3 (after 18ab) D4 ins

1486* जघान शङ्खदेशे च मुष्टिना कपिकुञ्जरम् ।
स तु तेन प्रहारेण किंचिन्मूर्छान्वितोऽभवत् ।
त तु मूर्छितमादाय गन्तुमैच्छत्स राक्षस ।

[(l. 1) D4 कठ- (for शङ्ख). —(l. 3) D4 स (for त) Ñ1 जग्राह तदवस्थ च, B3 जग्राह च तदवस्थ (for the prior half). Ñ1 B3 हनूमत (for गन्तुमैच्छत्) Ñ2 ऐच्छत (sic), D4 ऐच्छथ (for ऐच्छत्स)]

—Thereafter Ñ1 cont in marg 1487*

19 T1 om (hapl) 19 —a) D9-11 चुकुशुश्च, Cg k t as in text (for चिचुक्रुशुस्त) D8 G1 M6 तथा सर्वे, M1 2 तु सहसा (for तदा सर्वे) Ś1 V3 B1 D1-8 12 ततो रक्षोभिरत्कृष्ट, Ñ V1 2 B2-4 D13 ह्युच्चुक्रुशुस्तदा भीमे (Ñ1 B3 D13 °त सर्वे). D4 प्रचुक्रुशुर्महानाद —b) Ñ2 V1 2 B2 4 सर्वे, D1 रक्षो, G2 M6 भीमा (for भीम). Ś1 V3 B1 D1-3 8 12 रक्षैरपि, Ñ2 B3 (अ)भिवासिन —c) Ś1 B4 D5 8 12 [उ]द्धृत, Ñ V1 2 B3 D1-3 7 9-11 T2 3 G1 2 M3 5 [उ]द्यत, V3 B1 हृत, G3 [उ]त्थित (for [उ]द्धृत) D4 निकुम्भो मूर्छित दृष्ट्वा (sic) —d) Ś1 V3 2 B1 D1 2 3 12 जवैषिणा, Ñ V1 B2-4 D2 13 जयैषिण (Ñ2 B3 D13 °ण) D4 रणाजिरे (for महाबलम्) —After 19 Ñ2 V1 2 B2-4 D4 ins. while Ñ1 cont in marg after 1486*

1487* अपरेऽद्रुद्रुवस्तत्र दृष्ट्वा त रक्षसां गणा ।
आदीपको गृहीतोऽय निकुम्भेन बलीयसा ।

[(l. 1) Ñ व्यद्रुवस्, B3 चाद्रवस् , B2 द्रुद्रुवु , D4 तुष्टुवु (for ऽद्रुद्रुवस्) V2 B2 राक्षस गणो, B3 4 राक्षसगणा (sic) (for रक्षसां गणा) D4 दृष्ट्वा तास्तथा गणान् (for the post half). —(l. 2) Ñ आदावदसे, D4 हनूमांश्च, G (cd) आदीपिको (for आदीपको)]

20 V1 om 20. Ñ2 B1 D13 transp 20 and 21 D1 2 repeat 20 after 21. —a) D9-11 12 T2 3 M3

G. 6. 36. 19
B. 6. 77. 20
L. 6. 55. 21

आत्मानं मोचयित्वाथ क्षितावभ्यवपद्यत ।
हनूमानुन्ममाथाशु निकुम्भं मारुतात्मजः ॥ २१
निक्षिप्य परमायत्तो निकुम्भं निष्पिपेष च ।
उत्पत्य चास्य वेगेन पपातोरसि वीर्यवान् ॥ २२
परिगृह्य च बाहुभ्यां परिवृत्य शिरोधराम् ।
उत्पाटयामास शिरो भैरवं नदतो महत् ॥ २३
अथ विनदति सादिते निकुम्भे
पवनसुतेन रणे बभूव युद्धम् ।
दशरथसुतराक्षसेन्द्रचम्वो-
र्भृशतरमागतरोषयोः सुभीमम् ॥ २४

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुःषष्टितमः सर्गः ॥ ६४ ॥

यदा (for तथा) N D13 ह्रि(D13 धि)यमाणो, D12 (both second time) T2 हन्यमानो (for ह्रियमाणो) Ś2 Ñ2 V1 B3 4 D4 8 12 तु, D5 T1 G1 2 हि (for सपि). V2 स यथाभिद्रुतस्तेन —b) Ñ2 V1 2 B3 4 तु T2 3 M1 2 वै, G2 हा, M3 ह, M5 च (for हि) Ś2 B1 D1-3 8 12 (D1 3 first time) सुतं यदा, Ñ1 B2 D13 सुतेन वै, D1 3 (both second time) [आ]त्मजो बली, D6 [आ]त्मजोपि वै (for [आ]त्मजेन हि) D6 11 हनूमांस्तेन रक्षसा —c) D4 (orig as in text m also) सज्ञा प्राप्य (for आजघान) D1 3 (both second time) सुत (for सुतो) Ś2 B1 D1-3 8 12 (D1 3 first time) नि(B1 आ) घवानोरसि क्रुद्धो —d) Ñ1 बहु (for वज्र) D7 9-11 13 T1 G1 3 M3 5 कल्पेन (for वेगेन) Ñ2 V1 2 B3 4 D4 तलेनैव महाबल —After 20 Ś2 D1 3 8 12 (D1 3 after first time) read 1489*, while Ñ2 V1 2 B3 4 D4 read 22cd —After 20 (r), D1 3 ins

1488* स तथाभिद्रुतस्तेन प्रमृज्य नयने कपिः ।

21 Ñ1 B1 D13 transp 20 and 21 —a) D1 9-11 G M1 2 मोक्षयित्वा Ñ1 च (for [अ]थ) Ś V1 B1 D1 3 8 12 वि(D8 स)मोक्षयित्वा चात्मानं, N1 V1 2 B2-4 D4 12 स(B2 प्र) मोचयित्वा चा(Ñ1 D13 °त्मा)त्मानं —b) B1 D1 3 क्षितिम् (for क्षिता[व्]) N2 B3 [उ]पपद्य(B3 °त्य) च, V1 D5 T1 [उ]पपत्यतः B4 [उ]त्पपात ह, G1 [अ]वपद्य च (for [अ]वपद्यत) Ś2 D8 12 पितिमभ्यासाद ह, N1 V2 B1 D3 12 क्षितिमभ्युपपद्यत(N1 °द्य ह, D3 °द्य च) V2 क्षितिमभ्यपतद्बली, D4 क्षितिमित्युत्पपात च —V1 om 21cd D8 reads 21cd (except हनू) in marg —c) Ś2 Ñ V1 2 B1 D2,8,12,13 उत्पपाताशु, B2 D6 T2 3 G1 स ममथाशु, B4 बहूनरणार्थे, D4 च नवानाशु (for उन्ममाथाशु) D1 3 हनिष्यत्युत्पपाताशु —d) M3 निकुम्भान्, D4 कुम्भकर्णात्मज तथा —After 21, D1 3 repeat 20

22 B1 om 22ab Ñ2 V1 2 B3 4 D4 read 22cd after 20 —a) D1 3 G1 2 उत्क्षिप्य N1 V2 D13 ददर्श हनुमान्पार्श्वे N2 V1 B3 4 D4 स(D4 मा)द्दशैव ते पार्श्वे (D4 °र्श्वं) —b) N2 V1 2 B3 4 D4 विननाद (for निष्पिपेष) Ñ1 वै, D4 6 T2 G1 M1-3 ह्य T2 ह्य (for च) —For 22cd Ś2 V2 B1 D1-3 8 12 subst and read (except V2 B1) after 20 (D1 3 after first time)

1489* उत्क्षिप्य हनूमांस्त च निष्पिपेषाशु वीर्यवान् ।

[D3 स (for च) V2 B1 प्रक्षिप्य(D1 उत्क्षिप्य) तु हनूमांस्त D1 3 उत्क्षिप्य(D1 °प्य च [hypm]) हनुमत्त स (for the prior half) V2 [अ]थ (for [आ]शु)]

—c) G (ed) उत्प्लुत्य (for उत्पत्य) T1 damaged for चास्य वेगेन D7 G2 [आ]शु (for [अ]स्य) Ś2 V2 B1 D1 3 8 12 समुत्पत्य च, V1 2 B4 समुत्पपाताथ, B3 समुत्पपात (for उत्पत्य चास्य) —d) D6 9-11 T2 G2 वेगवान् (for वीर्यवान्) Ś1 V2 B1 D1-3 8 12 निपपातास्य(V2 B1 °शु) वक्षसि, Ñ2 V1 2 B3 4 स्कन्धमारुह्य वीर्य(N2 वेग)वान्

23 a) D2 स (for च) Ñ2 V1 2 B3 4 -जग्राह (for -गृह्य च) D4 विगृह्य चास्य बाहुभ्यां —b) Ñ1 D13 अपसृत्य, N2 V1 2 B1 3 4 D1-3 आवृत्य च(D6 स) V2 आरुह्य च, D4 अपसृत्य D6 परिवृत्त, M1 2 परिवर्त्य (for परिवृत्य) Ñ1 B2-4 D4 8 M1 2 शिरोधरं —c) Ñ1 V1 B1 D1 11 तदा T2 ततो (for शिरो) Ś2 V2 B1 D1-3 8,12 अपातयत्तस्य शिरो —d) Ś2 D1 8 12 स्वरं, Ñ2 V2 B2 मुहु, V2 B2 D1 3 स्वनं, B4 बहु (for महत्) Ñ2 V1 B3 D4 13 विक्ष(Ñ1 D4 °र्क्षं, D13 °क्ष)ते तस्य तच्छिर —After 23 D7 G1 2 ins

1490* अथ देवाः सगन्धर्वा विद्याधरमहोरगाः ।
आकाशचारिणः सर्वे अप्सरोभिः सहामराः ।
हनूमन्तं महाबाहुं वायुपुत्रमरिंदमम् ।
प्रहृष्टाः पौर्वाक्यैः प्रसूनैरभ्यपूजयन् ।

[(l 2) Note hiatus between the two halves —(l 4) K (ed) अभ्यवर्षयन् (for अभ्यपूजयन्)],
while M5 ins 1491*

24 a) D4 om after अथ up to l 1 of 1491* D9 10,11 G2 Ck.t निनदति V2 B1 D1-3,8 सूदिते (for सादिते) Ś2 D8 12 समिति निसूदिते N V1 2 B2-4 D13 नदति

६५

निकुम्भं च हतं श्रुत्वा कुम्भं च विनिपातितम् ।
रावणः परमामर्षी प्रजज्वालानलो यथा ॥ १
नैर्ऋतः क्रोधशोकाभ्यां द्वाभ्यां तु परिमूर्छितः ।
खरपुत्रं विशालाक्षं मकराक्षमचोदयत् ॥ २
गच्छ पुत्र मयाज्ञप्तो बलेनाभिसमन्वितः ।
राघवं लक्ष्मणं चैव जहि तौ सवनौकसौ ॥ ३

G 6 57 4
B. 6.78. 3
L. 6 56 3

निपातिते, D4 नदति च पतित क्षितौ (for विनदति सादिते) —^{b}) D4 सम (for रणे) Ś3 V3 B1 D1–3 8 13 बभूव तत्र युद्धं, Ñ V1 2 B2–4 D4 13 तदा रणस्य मध्ये (for रणे बभूव युद्धम्) —^{c}) T3 नृप (for सुत) D2 -बधोर् (sic), D6 7 11 T3 M3 सुन्वोर्, D9 G1 M1 2 3 सैम्ययोर्, D10 -सुनोर् (sic) (for -चम्वोर्) Ñ V1 2 B2–4 D4 13 -वाहिनी समग्रा, V3 D2 8 8 राक्षसेशयधोर् (V3 °योस्तद्, D1 3 8 [sic]) B1 राक्षसेशयोर् (for राक्षसेन्द्रचम्वोर्) —^{d}) G3 रुद्धतरम् (for भृश°) D1 तु भीम Ñ V1 2 B2–4 D4 13 परमममाक्षसकला तदा (Ñ1 om., V2 तथा, D4 च स) महर्षे —After 24, Ñ1 D6–7 9 11 T G M1–3 ins, while M5 ins. after 23

1491* व्यपेते तु जीवे निकुम्भस्य हृष्टा
विनेदु प्लवगा दिश सस्वनुश्च ।
चचालेव चोर्वी पफालेव च द्यौ
र्बलं राक्षसानां भयं चाविवेश ।

[D1 om up to l 1 —(l 1) D7 दृष्ट (for हृष्टा) —(l 2) T1 damaged for विनेदु प्लवगा M3 सागरश् (for सस्वनुश्) G3 व्यनेदु प्लवगा दिश सस्वनां (unmetric) —For l 1–2, Ñ1 subst

1491(A)* अथ व्यपगतजीविते निकुम्भे
हृष्टा विनेदु प्लवगा दिशश्च ।

—(l 3) Ñ1 D6 7 G3 पफाल (for चचाल) Ñ1 D7 चचाल D6 9–11 T पपात (for पफाल) Ñ1 स D6 9–11 T2 सा (for second च) —(l 4) N1 बले (for बलं) M3 transp बल and भय].

while B3 ins (in m) after 24

1492* हत निकुम्भं च निशम्य हृष्टा
विनेदुरुच्चैः प्लवगोत्तमास्ते ।
चचाल चोर्वी गगनं दिशश्च
भृशं च रक्षांसि भयं विवेश ।

Colophon —*Kanda name* Ñ B D3 4 13 लङ्काकाण्ड —After Kanda name D1 13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ñ V B D1–4 8 13 18 निकुम्भवध —*Sarga no* (figures words or both) Ś3 N1 V3 B3 4 D2 1 3 12,13 om Ñ2 58, V1 D1 57 V2 56 B1 52 B3 51, D4 59, D6–7 10 11 T1 G M1 2 77 D3 54 T2 82 T3 84, M1 2 78 —After colophon, D3 concludes with राम; while G M1 2 conclude with श्रीरामाय नमः, M3 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

65

Ś1 om Sarga 65 (cf v l 6 62 1) Cv does not comment on 6 65

1 ^{a}) Ś1 D1 3 8 13 तु हृत, Ñ V B1 3 4 D2 4 6 7 9–11 13 T2 3 G M3 निहत, Cg k च हत (as in text). Ñ1 B3 D1 9–11 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा). —^{b}) Ñ2 V1 2 B3 4 [प]त, D6 T2 [व]पि (for वि) Ñ1 D4 13 श्रुत्वा कुम्भ च पातित —V1 2 B3 4 om 1^{cd} —^{c}) B3 परमामर्षात् —^{d}) Ś1 Ñ2 V3 B1 D1–3 8 13 यथानल (by transp), B3 D13 [ज्व]लनप्रभ (for [ज्व]लनो यथा) Ñ1 D4 जज्वालानल सनिभ

2 ^{a}) Ñ2 V1 2 B3 4 रावण, M5 राक्षस (for नैर्ऋत) —^{b}) T1 damaged for तु परिमूर्छि D1 13 च (for तु) Ñ2 V1 2 B3 4 D4 उपर्युपरि मूर्छित, M3 द्वाभ्याम् स तु मूर्छित —After 2^{ab}, Ś3 Ñ V B D1–4 8 12 13 ins

1493* तत सचिन्त्य मनसा दशग्रीवस्त्रिरात्मजम् ।

[Ñ1 V1 2 B2–4 D4 13 अथ (for तत) Ś1 D8 13 विचिन्त्य] —^{d}) V3 B1 व्यदेशयत्, B3 अचोदत, D1 3 अनोदयत्, G1 अशोचयत्, M1 2 अचूचुदत् (for अचोदयत्)

3 V3 om 3^{ab} —^{b}) D7 T1 G1 [ज]पि (for [ज्ञ]सि) Ś1 Ñ1 B2 3 D1–4,8 12 13 M5 बलेन महता वृत, Ñ2 V1 2 B3 4 बलेन रिपुघातिना —D12 om (hapl ?) from 3^{c} up to l 1 of 1494* —^{d}) Ś1 V2 3 B1 D1–3 8 M3 जहि तांश्च (V3 D3 °स्तु) वनौकस, N V1 B3 4 G1 जहि चाप्य (G1 तौ च) वनौकस, D4 13 जहि चापि (D13 सर्वे) वनौकस —After 3, Ś3 Ñ V B D1–4 8 13 (after 3^{ab} owing to om) 12 ins

1494* शल्यमुद्धर मे क्षिप्रं स्वपौरुषमुपाश्रित ।
अथ ते शक्रजित्पुत्र पृष्ठतोऽनुगमिष्यति ।
खरस्य सदृशो वीर्ये त्वमप्यमितविक्रम ।
बली दिव्यास्त्रविच्चैव मायाशतविशारद ।
एवमुक्त्वा स च वीरं समुत्थायासनाद्द्रुतम् । [5]
स्वयं गन्धैश्च माल्यैश्च वासोभिश्च समर्चयत् ।

[V3 D13 om l 1 —(l 1) B1 शत्रुम् (for शल्यम्) B4 transp मे and क्षिप्र Ś1 N1 D1 3 8 स्वपौरुषसमाश्रि (Ś1 D8 °पु)ष Ñ1 V2 B3 D4 पौरुष समुपाश्रित D13 पौरुष च समाश्रित (for the post half) —(l 2) B1 मम मे, D1,3 अथ ते Ś1 D1,8 13 वीर, Ñ1 D4 पश्चाद्, V3 B1 D3 वीर,

G 6 57 7 B 6 78 4 L 6 56 7

रावणस्य वचः श्रुत्वा शूरो मानी खरात्मजः ।
बाढमित्यब्रवीद्धृष्टो मकराक्षो निशाचरः ॥ ४

सोऽभिवाद्य दशग्रीवं कृत्वा चापि प्रदक्षिणम् ।
निर्जगाम गृहाच्छुभ्राद्रावणस्याज्ञया बली ॥ ५

समीपस्थं बलाध्यक्षं खरपुत्रोऽब्रवीदिदम् ।
रथमानीयतां शीघ्रं सैन्यं चानीयतां त्वरात् ॥ ६

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा बलाध्यक्षो निशाचरः ।
स्यन्दनं च बलं चैव समीपं प्रत्यपादयत् ॥ ७

प्रदक्षिणं रथं कृत्वा आरुरोह निशाचरः ।
सूतं संचोदयामास शीघ्रं मे रथमावह ॥ ८

अथ तान्राक्षसान्सर्वान्मकराक्षोऽब्रवीदिदम् ।
यूयं सर्वे प्रयुध्यध्वं पुरस्तान्मम राक्षसाः ॥ ९

अहं राक्षसराजेन रावणेन महात्मना ।
आज्ञप्तः समरे हन्तुं तावुभौ रामलक्ष्मणौ ॥ १०

अद्य रामं वधिष्यामि लक्ष्मणं च निशाचराः ।
शाखामृगं च सुग्रीवं वानरांश्च शरोत्तमैः ॥ ११

D1 वीर D3 भ्राता (for पुत्र) —V3 om l 3-4 —(l 3) N1 V1 B1 D4 13 भवान् (B3 °वने) तुल्यविक्रम B3 समरनिमविक्रम (for the post half) —(l 4) Ś1 D1-3 5 11 तथा B1 स च (for बली) B1 शूरो B4 चापि (for चैव) —(l 5) Ś1 V3 B1 D1 5 8 12 स (V3 damaged after स up to दश in 5ᵃ) रक्षत, Ñ1 B4 स त वीर (B4 वीर) (for स त वीर) Ś1 D1 13 [आ]ह्वानास्त्वय, B4 °नाभिन (for °न्नाहुनम्) —(l 6) Ś1 D1 12 ह्युत (for स्वयं) Ñ1 V1 B4 मार्त्सेयं गवेश्च (by transp) Ñ V1 B1 D1 12 समाचैवरत, D4 [अ]चैवतरं (for समर्थवत्) B3 स्वयं मार्त्सेयं चासोमि सुगवेश्च समचैवत]

4 V3 damaged for 4 (cf v l 1494*) —ᵃ) D4 T1 3 स रावण (for रावणस्य) —ᵇ) Ś1 Ñ1 V1 B1-3 D1-4 6-12 G1 M4 शूरमानी Ś1 D1 11 निशाचर (for खरात्मज) —G1 om 4ᶜ-5 —ᵈ) Ś1 D1 12 खरात्मज 1 B (ed) निशाचर (for निशाचर)

5 V3 damaged up to ग्रह in 5ᵃ (cf v l 1494*) G1 om 5 (cf v l 4) D13 G1 repeat 5-6ᵃ (D13 5 only) erroneously after 7ᵃᵇ —ᵇ) Ś1 N1 V1 B1 3 D1 3 11 12 T1 (स)भि; B3 भि, T1 [ए]व (for [अ]भि) —After 5ᵃᵇ, B1 3 D13 ins

1495* प्राञ्जलिश्च नमस्कृत्य कृत्वा च त्रिः प्रदक्षिणम् ।

[B1 नमस्कृत्वा B4 [ए]व, D13 [अ]भि (for त्रि)]

—Ś1 V3 B1 D1-4 8 11 om 5ᶜ-6ᵇ —ᶜ) T1 damaged for निर्जगाम D1 गृहाद् (for शुभ्राद्) —ᵈ) Ñ V1 3 B2-4 D4 13 ब्रूते, G1 बुद्धः M4 तदा (for बली)

6 Ś1 V3 B1 D1-4 8 11 om 6ᵃᵇ (cf v l 5) G1 repeats 5-6ᵃ erroneously after 7ᵃᵇ —ᵃ) N V1 3 B3 4 D4 13 बलाद्यक्ष (for समीपस्थ) —ᵇ) N V1 3 B2-4 D4 13 महाबल ; D4 10 G1 [ऽ]ब्रवीद्वच ; G1 °द्वचः (for °ऽब्रवीदिदम्) —ᶜ) B1 D4 11 12 M1 रथ M4 रथस्तु (for रथम्) M4 चानीयतां V B1 4 शीघ्रं B1 D4 11 तूर्ण (for शीघ्रं) —ᵈ) D4 T1 G1 चानीयतां; B (ed) त्वरितं (for चानी°) D4 G1 त्वया, T3 द्रुत G1 त्वरं, Ce m g t as in text (for त्वरात्) Ś1 V3 B1 D1-3 8 11 सैन्यं चे(D1 चै) वाब्रवीत्तदा(Ś1 D4 13 °द्रुत, B1 °द्रुत), N1 B3 D4 13 इत्युवाच स राक्षस , Ñ1 V1 3 B2 4 सैन्यं चा(B3 °न्यथा) हूयतामिति, M1 3 सैन्यं चैवोपनीयतां ◊ Ce m g t त्वरात् त्वरया ◊

7 ᵃ) D13 स तस्य (for तस्य तद्) —ᵇ) M1 3 हृषि त्वरन् (for निशाचर) —After 7ᵃᵇ, D13 G1 repeat 5-6ᵃ (D13 5 only) erroneously —Ś1 D4 om (hapl) 7ᶜ-8ᵇ —ᶜ) V3 ततस्तस्य B1 तदस्तु त (for स्यन्दनं च) —ᵈ) D4 समान N V B D1-4 11 12 समुपानयत् ; D4 T1 3 तस्य चान°; M4 प्रत्यवेद°; Cg as in text (for प्रत्यपादयत्)

8 Ś1 D4 om 8ᵃᵇ (cf v l 7) Note hiatus between ᵃ and ᵇ —ᵃ) V3 damaged from तं up to 8ᵇ D4 transp प्रदक्षिणं and रथ —ᵇ) B1 3 D4 13 आरुरोह D1 3 G1 3 समारुह्य D10 11 समाहूय M4 स्वारुरोह (for आरुरोह) —ᶜ) D13 सूतं च M4 तं सूत V3 3 B1 सद्य यामास B1 सद्य° (for संचोद°) —ᵈ) B1 शीघ्रं (for शीघ्रं) D3 10 T1 3 G1 M4 3 चै (for मे) Ś1 V3 B1 D1 3 8 11 माम(Ś1 D4 13 मम) भिवाह्य(D1 °ह्य च), Ñ V1 3 B3 4 D4 13 वाहीति वदि(N V1 B4 वदि[sic])त ; B1 D1 3 G1 चै (D1 मे) सूत वाहय; D13 चै रथमाहवे Ce g t as in text (for मे रथमावह)

9 ᵃ) D13 वीरान् (for सर्वान्) —ᵇ) M4 निशाचर (for ऽब्रवीदिदम्) —ᶜ) D4-11 T1 3 G1 3 M4 एते (for यूयं) D4 [ऽ]य (for य) Ś1 N V B D1-4 11 12 भागच्छत प्रयास्याम —ᵈ) Ś1 V3 B1 D1 3 8 11 M4 पुरतो (for पुरस्तात्)

10 ᵃ) T1 माह (sic) (for अहं) —ᵈ) Ś1 दुरात्मना (for महा°)

11 ᵃ) Ś1 B1 D4 हनिष्यामि (for वधि°) —ᵇ) Ñ1 V1 B3 4 (in also) 4 वधिष्यामि V1 B1 चापि वानरान् ; M1 3 च महाबल (M4 °ले) (for च निशाचरा) V3 निश

अथ शूलनिपातैश्च वानराणां महाचमूम् ।
प्रदहिष्यामि संप्राप्तां शुष्केन्धनमिवानलः ॥ १२

मकराक्षस्य तच्छ्रुत्वा वचनं ते निशाचराः ।
सर्वे नानायुधोपेता बलवन्तः समाहिताः ॥ १३

ते कामरूपिणः शूरा दंष्ट्रिणः पिङ्गलेक्षणाः ।
मातंगा इव नर्दन्तो ध्वस्तकेशा भयानकाः ॥ १४

परिवार्य महाकाया महाकायं खरात्मजम् ।
अभिजग्मुस्तदा हृष्टाश्चालयन्तो वसुंधराम् ॥ १५

शङ्खभेरीसहस्राणामाहतानां समन्ततः ।
क्ष्वेडितास्फोटितानां च ततः शब्दो महानभूत् ॥ १६

प्रभ्रष्टोऽथ करात्तस्य प्रतोदः सारथेस्तदा ।
पपात सहसा चैव ध्वजस्तस्य च रक्षसः ॥ १७

G. 6. 57. 24
B. 6. 78. 17
L. 6. 56. 19

च सलक्ष्मणे.—V3 B1 D5 om. (hapl.) 11^c–13^b. —^c) Ñ1 B3 D4 शाखामृगान्ससुग्रीवान्. —^d) B3 वलिनश्च (for वानरांश्च). M4 सर्वैस्तैर्वानरोत्तमैः.

12 V3 B1 D5 om. 12 (cf. v.l. 11). —^a) Ñ2 B1.4 शूलनिपातेन; D2.12.13 °तैस्तु; M1.2 तीक्ष्णेन शूलेन (for शूलनिपातैश्च). —After 12^a, D9 erroneously repeats 11^d and 12^a. —Ś1 D3.12 om. 12^b–13^c. —^b) D13 महात्मनां (for °चमूम्). —^c) Ñ2 V1.2 B2–4 संप्रधक्ष्यामि; D13 प्रधक्ष्यामि च; L (ed.) प्रादहिष्यामि (for प्रदहिष्यामि). Ñ2 B3 D1–4.13 संप्राप्य; Ñ1 V2 B1 D7 G1.2 M3 सप्रासः; B4 D6.11 T1 G3 M1.2.5 समासः; D6 संप्राप्तौ; T2 सक्रुद्धः (for संप्राप्तां).

13 V1.2 B1 D5 om. 13^ab (for V3 B1 D5, cf. v.l. 11). Ś1 D3.12 om. 13^abc (cf. v.l. 12). —^a) B3 D1–3.7 G2 मकराक्षवचः श्रुत्वा. —^b) D1–3 ते तु घोराः; D7 G2 वि(G2 नि)नर्दन्तो; L (ed.) ते च घोरा (for वचनं ते). —^d) D5 बलवन्तो. Ś1 V3 B1 D1–3.8.12 [ऽ]तिचेतिताः (D1.13 °नः); Ñ V3 B2.4 D6.9.10 T2.3 G1 M3 Cg समागताः; D4 उपागताः; M4 महाबलाः (for समाहिताः). V1 सायरे समुपागताः.

14 ^a) D6–11 T1 M4 क्रूरा; M3 सर्वे (for शूराः). —^b) D4 कपिलेक्षणाः (for पिङ्गले°). —^c) Ñ2 V1.2 B2.4 गर्जन्तः; D6.13 नेर्दन्तो (for नर्दन्तो). —^d) M4 lacuna for ध्वस्तकेशा भ. Ñ2 V1.2 B2.4 D13 पिंगकेशा; D6 धूम्र° (for ध्वस्तकेशा). Ñ2 B3 D4.6.7.9–11.13 T2.3 G Cg.t भयावहाः; Ck भयानकाः (as in text).

15 V3 om. 15. —^a) V1 महामायाः; B1 [मा]तु सहसा; B4 °कार्यं (for महाकाया). D4 तं परिवार्य सहसा; D6 T2.3 ते राक्षसा महाकायं. —^b) V2 B2.4 महामायं; V1 °त्मानं; B1 D4 °कायाः; B3 मकराक्षं; D6 T2.3 परिवार्य (for महाकायं). —^c) B3 D2.8.12 अभिजग्मुस्त. V3 तथा; B3 D6.7.9–11 T2.3 G M3 ततो; D4.13 मुदा (for तदा). —^d) G1.2 चालयतो. D9–11 नभस्थले (for वसुंधराम्).

16 ^a) V1 B1 ततो; D13 भय (for शङ्ख-). —T1 damaged from पत up to च in 18^a. B2.4 -मृदंगानाम् (for -सहस्राणाम्). —^b) B4 आहितानां. Ś1 D2.8.12 तु सर्वतः; V3 B1 सुनिस्वनः; D1.2 च सर्वशः; D9 सहस्रशः (for समन्ततः). —^c) B2 D8–9.10.11 T2.3 G M1–3 क्ष्वेलित- (for क्ष्वेडित-). D4 क्ष्वेडितः स्फोटितश्चैव; M3 स्फोटिता- क्ष्वेलितानां च. —^d) Ś1 Ñ V B D1–4.8–12 G1.2 तत्र (for ततः). —After 16, Ñ1(m.).2 V1.2 B2–4 D6.13 (only l. 1) ins.:

1496* समारूढो रथं दिव्यं दीप्तानलसमप्रभम् ।
रणोपकरणैः सर्वैः कीर्णं हेमपरिष्कृतम् ।
युक्तं युद्धमिस्तुरगैर्जाम्बूनदसमप्रभैः ।
नृशितः स शरी खड्गी कवची रुक्मकुण्डलः ।
शुशुभे राक्षसश्रेष्ठः सूर्यश्चिह्न इवाम्बुदः ।   [5]
स वृतो बलिभिर्वीरै राक्षसैर्घोरदर्शनैः ।
विनिर्ययौ रणश्लाघी यियासुर्यमसादनम् ।

[(l. 1) D4 आरूढ (for समारूढो). Ñ V1.2 B4 D6.13 -शिखोपम (for -समप्रभम्). —(l. 2) V1 B2.3 रणोपकरणैः, Ñ1 V2 -परिष्कृतः; Ñ2 -पुरस्कृत (for -परिष्कृतम्). —(l. 3) Ñ V1.2 B2.4 -निभप्रभैः; B3 D4 -विभूषितैः (for -समप्रभैः). —V2 B3 om l. 4. —(l. 4) Ñ2 V1 स दंशितः (by transp.). D4 चारुकुण्डलः. —(l. 5) Ñ2 सूर्यांशुश्च, V2 B4 पक्षेषु; D4 सूर्यांशुरिव (for सूर्यश्चिह्न). —(l. 6) Ñ1 V2 वृतः स (by transp.). Ñ2 V1 B2–4 वृतः स्व-; D4 वृत्य, (for स वृतो). V2 भीमै (for वीरै). B4 D4 भीमविक्रमैः (for घोरदर्शनैः). —(l. 7) Ñ2 बलस्वामी. Ñ1 ययौ मृत्युसमप्रभ, D4 राक्षसेश्च समावृत (for the post. half).]

17 T1 damaged for 17 (cf. v.l. 16). —^a) V1 B1 संभ्रष्टो; D13 प्रभ्रष्टस् (for प्रभ्रष्टो). Ñ1 D13 च; D6 [ऽ]थः; D7 तु (for ऽथ). B3 रथात् (for करात्). B4 G1 प्रभ्रष्टो मकराक्षस्य; D4 G2 प्रहृष्टस्य चास्य(G2 करात्)स्य; D6 T2.3 युद्धार्थं त्वरतस्तस्य. ※ Cg: करात्तस्य मायकारस्य धनीकृतकरस्य, लघुहस्तस्येति यावत्. ※ —^b) M4 damaged for प्रतोदः सार. D6 T2.3 करात् (for तदा). —^c) Ñ1 B1 D4.13 सहसा; D3 G2 भूमौ; D6–11 दैवात् (for चैव). —^d) D4.7.9–11 G2 M1.2 तु (for च). Ś1 Ñ V B D1–4.8.12.13 राक्षसस्य रथ(D1.3 °थात्)-ध्वज°(V1.2 B1 करात्तनुः).

G 6 57 25
B 6 78 18
L 6 56 20

तस्य ते रथसंयुक्ता हया विक्रमवर्जिताः ।
चरणैराकुलैर्गत्वा दीनाः सास्रमुखा ययुः ॥ १८
प्रवाति पवनस्तस्य सपांसुः खरदारुणः ।
निर्याणे तस्य रौद्रस्य मकराक्षस्य दुर्मतेः ॥ १९
तानि दृष्ट्वा निमित्तानि राक्षसा वीर्यवत्तमाः ।
अचिन्त्य निर्गताः सर्वे यत्र तौ रामलक्ष्मणौ ॥ २०

घनगजमहिषाङ्गतुल्यवर्णाः
समरमुखेष्वसकृद्गदासिभिन्नाः ।
अहमहमिति युद्धकौशलास्ते
रजनिचराः परिबभ्रमुर्नदन्तः ॥ २१

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चषष्टितमः सर्गः ॥ ६५ ॥

---

18 T1 damaged up to च in 18ᵃ (cf v l 16) —ᵃ) Ś1 V2 B1 D6.11 ये रथयुक्तास्ते, N1 V1 B2.3 ये ते रथे (B3 °श्वा) युक्ता N2 V2 D4 ते वै (D4 सर्वे) रथे युक्ता B4 D13 येते (D13 येतु) रथे युक्ता D5.7 T2.3 G1.3 M ते रथ युक्ताश्च (D5 °श्ते) —ᵇ) V3 B1 विभ्रम (for विक्रम) T1 सयुता, Cm g k t as in text (for °र्जिता) D4 सहसा विक्रमर्पिता (sic) —ᶜ) N V B2.3 D7-12 G3 गत्वा G1 M1.2 Ck युक्ता Ct as in text (for गत्वा) —ᵈ) Ś1 N V B D1.4.12.13 साश्रुपात (D1 °पूर्ण) D8.9 दीना साश्रु (for दीना सास्र)

19 V2 om 19ᵃᵇ —ᵃ) N2 V1 B2.4 ववौ च M3 स वाति (for प्रवाति) N2 V1 B2.4 D6.9-12 T G1.2 M1 तस्मिन् M1.2 चैव M3 तत्र (for तस्य) N1 B3 D1.13 प्रववौ मारुतस्तस्मिन् —ᵇ) N1 समये (for सपांसु) —T1 damaged from रुम up to 21ᵇ V3 B1 D2 T2 M3 खरानि (D2 °नि) स्वन', Cg as in text —ᶜ) Ś1 V3 B1 D1.4.13 चातिरौद्रस्य D6 T1 तस्य क्रूरस्य T3 घरिक्रू तस्य (for तस्य रौद्रस्य) —ᵈ) D5 राक्षसस्य च दुर्मते

20 T1 damaged for 20 (cf v l 19) —ᵃ) G1 ज्ञानि (sic) (for तानि) D6 विनिमित्तानि (hypm) N2 V1.2 B2.4 d दृष्ट्वा (B4 °ष्ट्र)निमित्तानि —ᵇ) Ś1 V3 B1 D1 धीरसमता ; N V1 B2-4 D2-4.11 वीर्यसमता ; V2 °सयुता ; D6.11 G1 °समाना ; M1.2 °वत्तरा ; M3 बलवत्तरा (for वीर्यवत्तमा) —ᶜ) Ś1 V3 B1 D1.2.6.13 भक्षयन्ता N2 V1.2 B3.4 अचिन्तिय (for अचिन्त्य निर्) —ᵈ) D6 T2.3 यत्र राम° सलक्ष्मण

21 T1 damaged for 21ᵃᵇ (cf v l 19) —ᵃ) N1 D4 G1 घनगज B3 -महिषाश्वि (for महिषाङ्ग) —V3 illeg for ᵇ (except समर) —ᵇ) N1 मुखाश्च (for मुखेषु) T3 [अ]सुहृद् (for [अ]सकृद्) N2 V2 B3 D13 M3 हस्ता (for भिन्ना) Ś1 D6 सकृच्छरासि भिन्ना ; N1 B2.4 M1 सकृत्(B2 सांगेण)शासिहस्ता (M1 °भिन्ना) B1 सकृच्छरा विवस D1.3.4.11 (अ)सकृच्छरासिभिन्ना (D5 °भियुक्ता ; D4 °हस्ताभिपन्ना) T1 °दा*** (damaged) Cg k t as in text (for [अ]सकृद्गदासिभिन्ना) D1 रणभिच्छेत इतस्ततो भ्रमत —D6 om 21ᶜᵈ —ᶜ) D1 om (hapl) मह् G1 om युद्ध Ś1 N V B D1.4.6.12.13 युद्धलालसास्, M3 °कोविदास् (for °कौशलास्) —ᵈ) M3 damaged for भ्रमुर्नदन्त Ś1 D1.13 परिबुभ्रमुर् ; N1 B2 D4.11 °निपतुर् ; D2.3 °बभ्रमुर् (for °बभ्रमुर्) D6 T1 G3 M3 परित सभुपर्दत D10.11 परिबभ्रमुद्धुस्ते

Colophon D6 om (cont the Sarga) —*Kāṇḍa name* N B D2.3.5 लंकाकाण्डे —*Sarga name* Ś1 N V B D1.4.12.13 मकराक्षनिधन(D4.8 °न) D13 युद्धपर्वणि मकराक्षनिधने —*Sarga no* (figures words or both) N1 V2 B2.4 D2.3.12.13 om Ś1 56 N2 59 V1 D1 55 V3 57 B1 53 B2 52 D1 60 D5.7.11 T1 G M2.3 78 T2 83 T3 65 M1.2 79 —After colophon N1 concludes with श्रीराम ; G M1.2.3 with श्रीरामाय नमः

६६

निर्गतं मकराक्षं ते दृष्ट्वा वानरपुंगवाः ।
आप्लुत्य सहसा सर्वे योद्धुकामा व्यवस्थिताः ॥ १
ततः प्रवृत्तं सुमहत्तद्युद्धं लोमहर्षणम् ।
निशाचरैः प्लवंगानां देवानां दानवैरिव ॥ २
वृक्षशूलनिपातैश्च शिलापरिघपातनैः ।
अन्योन्यं मर्दयन्ति स्म तदा कपिनिशाचराः ॥ ३
शक्तिशूलगदाखड्गैस्तोमरैश्च निशाचराः ।
पट्टसैर्भिन्दिपालैश्च बाणपातैः समन्ततः ॥ ४
पाशमुद्गरदण्डैश्च निर्घातैश्चापरैस्तथा ।
कदनं कपिसिंहानां चक्रुस्ते रजनीचराः ॥ ५
बाणौघैरर्दिताश्चापि खरपुत्रेण वानराः ।
संभ्रान्तमनसः सर्वे दुद्रुवुर्भयपीडिताः ॥ ६
तान्दृष्ट्वा राक्षसाः सर्वे द्रवमाणान्वनौकसः ।
नेदुस्ते सिंहवद्धृष्टा राक्षसा जितकाशिनः ॥ ७

G. 2. 58 7
B. 6. 79 7
L. 6 57. 5

66

Ś1 om Sarga 66 (cf v l 6 62 1)

1 D6 om 1ab —a) B3 D4 M1 3 5 तु (for त) —b) D5 T1 M3 -यूथपा (for पुंगवा) —cd) B2 om सर्वे N V B1 3 4 D1-4 13 आप्लुत्याप्लुत्य सहसा (Ñ1 B2 D1 13 वेगेन) (for c) D3 युद्धकामा Ś2 D8 13 योद्धुकामा स्तत्र (for सर्व योद्धुकामा) M5 प्लवगमा (for व्यवस्थिता)

2 ab) Ś1 D1 5 8 12 13 युद्ध तु, V3 B1 3 तद्युद्ध, D6 T2 3 तुमुल (for सुमहत्) N1 D2 4 तत प्रवृत्ते युद्ध (for a) Ś2 V3 B1 D1-3 8 11 तुमुल, Ñ1 D3 13 सुमहल्ल, B2 प्रह्पद्(sic) D6 T1 G3 युद्ध वै, M2 युद्ध तद् (by transp) (for तद्युद्ध) B3 D5-7 S रोमहर्षण N2 V1 3 B2 4 तत प्रवृत्त समाभस्तुमुलो लोमहर्षण —c) Ś2 Ñ1 V3 B1 3 D1-3 8 11 M1 3 निशाचरप्लवगाना Ñ2 V1 2 B2 4 प्लवगमाना रक्षोभिर्, D4 राक्षसै प्लवगाना च, G1 निशाचराणा प्लवगैर् —d) V3 B1 असुरैर् (for दानवैर्) Ś1 D8 अपि, B3 यथा (for इव) M1 3 देवदानवयोरिव

3 a) D3 8 12 13 -मूल M5 शक्ल (for शूल) —L (ed) reads 4d in place of 3b —b) D6-11 T2 गदा, G1 तथा (for शिला) N1 B3 D4 पातने (for -पातनै) —c) Ś1 V3 B1 D1 3 8 12 योधयन्ति, D2 योधयति D7 G3 पातयति (for मर्दयन्ति)

4 M1 3 om (hapl) 4–5 V3 om 4–5b L (ed) om 4abc and reads 4d in place of 3b Ś1 B3 D5 3 4 om (hapl) 4ab —a) D5-7 9-11 T G M2 3 खड्ग- (for शूल) Ñ1 दृष्टैस्, D5-7 9-11 T G1 3 M2 3 कु(G3 -का [sic])न्तैस् D12 प्रासैस्, G1 -कूटैस् (for -खड्गैस्) —b) N1 B3 D1 12 तोमरै स(D12 °रैस्तु)परश्वधै —V3 reads 4c–5 in marg —c) Ś2 N V1 2 B D पट्टिशैर्(D12 °सैर्) (for पट्टसैर्) Ś1 D1-4 7 12 T G M2 3 भिंदिपालैश्च ※ Cr पट्टसाभिन्दिपालैश्चात पाठ ※ —Ś2 D1 13 om (hapl ?) 4d–6a V1 illeg for 4d —d) After बाण, D6 repeats erroneously from वानरयूथपा (see var) in 1b up to बाण in 4d N1 D6 बाणपातै, M3 निर्घातैश्च, M2 परिघैश्च (for बाणपातै) N2 B3 D2 3 च सतत, B4 च सवृत, D8 च सत्वरा (for समन्तत)

5 Ś2 D1 13 M1 2 om 5 V3 om 5ab, V3 reads in marg 5 (for all, cf v l 4) —a) B3 4 D12 T2 3 प्रास (for पाश) Ñ1 V1 B2 4 हस्तास्, D2 3 कुठैश्च, D3 -सूलैश्च, D6 -खड्गैश्च, M2 हस्तैश्च (for दण्डैश्च) Ñ2 V1 B2 4 ते (for च) —D5 om 5b —b) K (ed) निखातैश्च (for निघातैश्च) N V1 2 B D1-4 12 च(Ñ1 चा) परैस्, T1 M3 चापरे (for चापरैस्) N1 V1 B3 4 G1 3 M2 5 तदा, B1 अपि (for तथा) D7 निघातैश्च परायुधै, G3 शूलैश्चान्यैवरायुधै ※ Cv निघातै अशनिभि ।, Cr in निर्घातै निर्घातसंज्ञका(Cr °शिकैरा)युधविशेषै ।, Cg निखातै आयुधविशेषै । निर्घातैरिति पाठे अशनिभिरि- त्यर्थ ।, Ck t निघा(Ct °घा)तास्तद्नमहाघ्न(Ck °हस्व)नयो यन्त्रायुधविशेषा ※ —c) G3 हरि (for कपि) N1 V B D1-8 7 13 G1 3 यूथाना, N2 मुख्याना, D5 6 T G2 M3 5 वीराणा (for सिंहाना) D1 कदन कपयश्चक्रुस् —d) D4 ते तथा, G3 चक्रिरे, Cg as in text (for चक्रुस्ते) B3 ये निशा चरा, D1 3 [s] तिभयकरा (D3 °रे) (for रजनीचरा)

6 Ś2 D1 13 om 6a (cf v l 4) Ñ1 om (hapl ?) 6ab —a) M3 (पु)व (for [अ]पि) Ñ2 V B D1-4 शरौघैर्भि(B2 क्षुरप्राणैर्भि)विषा(D1 2 °भिमा D8 °विषा)णैश्च, D3 12 L (ed) कुणपै(L [ed] पट्टिसै)र्भिन्दिपा(D4 °ला)लैश्च —b) Ś2 D1 पुत्र तु (sic) (for पुत्रेण) —c) D1 12 -मनसा, D12 नयना (for -मनस) D1 सर्वे सभ्रान्तमनसो —d) B4 तवत्तुर् (for दुद्रुवुर्) Ñ2 V2 B3 4 मृत्यु (for भय)

7 a) N2 V1 B3 4 दृष्ट्वा च Ñ1 D1 13 मकराक्षस्तु, T2 3 वानरान्सर्वे (for राक्षसा सर्वे) —b) Ñ2 V2 B3 द्रवत स्तान्(B3 °ख) B4 कुतस्तान्(sic) (for द्रवमाणान्) D8 (marg) वनौकसान्, M3 वलीमुखान् (for वनौकस)

G 6 58 8
B 6 79 8
L 6 57 6

विद्रवत्सु तदा तेषु वानरेषु समन्ततः ।
रामस्तान्वारयामास शरवर्षेण राक्षसान् ॥ ८

वारितान्राक्षसान्दृष्ट्वा मकराक्षो निशाचरः ।
क्रोधानलसमाविष्टो वचनं चेदमब्रवीत् ॥ ९

तिष्ठ राम मया सार्धं द्वंद्वयुद्धं ददामि ते ।
त्याजयिष्यामि ते प्राणान्धनुर्मुक्तैः शितैः शरैः ॥ १०

यत्तदा दण्डकारण्ये पितरं हतवान्मम ।
मदग्रतः स्वकर्मस्थं स्मृत्वा रोषोऽभिवर्धते ॥ ११

❀ Cl. द्रवमाणान् द्रवत इति यावत्। so also Cr ❀ —Ñ1 D4 om 7c–9b —a) S1 B1 D6–15 12 दृष्ट्वा, D2 18 दृष्ट्वा, T2 दृष्ट्वा (sic) (for धृष्टा). —d) Ś1 V3 B1 D1–3 5 15 युध्यतो, B2 4 वानरान्, D13 भुवतो, M1 3 सारे. Cv r m g as in text (for राक्षसान्) ❀ Cv राक्षसाः जितकाशिन बभूवुरिति शेषः। अन्यथा राक्षसा इति पुनरुक्तं स्यात्। so also Cr m g ❀

8 Ñ1 D4 om 8 (cf. v l 7) —a) T1 तथा (for तदा) M5 कदन चक्रुरेतेषु —d) B1 वीर्यवान् (for राक्षसान्)

9 Ñ1 D4 om 9ab (cf v l 7) V3 illeg for 9ab —a) B4 वाधितान्, D4 दामितान्, M6 पतितान् (for वारितान्) B4 भूत्वा (sic) (for दृष्ट्वा) —b) N1 V1 B2 4 महाबल (for निशाचर) —V3 damaged for 9cd —c) B1 क्रोधन तु D1 7 9–12 G1 कोपानल (for क्रोधानल) N1 समाविष्ट (for -समाविष्टो) —d) Ñ V1 B2–4 D4 11 इ(Ñ1 वि)द वचनमब्रवीत् —After 9 Ñ2 V1 B2 4 ins

1497* धनुर्विस्फार्य बलवान्वानरान्राक्षसर्षभ ।

[B4 राक्षसान् (for बलवान्) B2 धनुर्विस्फारयामास (for the prior half) V1 राक्षसान् B2 बलवान् (for वानरान्)]

—Thereafter they cont Ś1 Ñ1 V2 3 B3 D1–4 8 13 15 ins after 9

1498* क्वासौ राम सुदुर्बुद्धियेन मे निहतः पिता ।
जनस्थानगतं पूर्वं सानुजः सपरिच्छदः ।
अद्य गन्तासि वैरस्य पारं वै रजनीचर ।
सुबद्धा चैव सचपां निहतानां रणाजिरे ।
हत्वा राम सुदुर्बुद्धिं लक्ष्मणं च नराधमम् । [5]
तयो शोणितनिष्यन्दैः करिष्ये सलिलक्रियाम् ।
एवमुक्त्वा महाबाहुर्युद्धेषु रजनीचरः ।
आलोकयत तत्सर्वं बलं रामदिदृक्षया ।
आहूयमानो बहुभिर्वानरैश्चक्रशालिभिः ।
युद्धाय सुमहातेजा रामाद्अन्यं न चेच्छति । [10]
मार्गमाणस्तदा रामं बलवानजनीचरः ।
रथेनाम्बुदघोषेण स्यन्दनानीकिनीम् ।
दृष्ट्वा रामं सुदूरस्थं लक्ष्मणं च महाबलम् ।
सेतुणा पाणिनाहूय ततो वचनमब्रवीत् ।

[(l. 1) Ñ1 B1 D13 क्व तु (D13 च) D4 कोसौ, D4 राम (sic) (for क्वासौ) Ñ2 V2 B3 4 हिंसित (for निहत) —(l 2) Ñ1 -स्थान (for -स्थानं) D4 जनस्थानगतं पूर्वं स (sic) (for the prior half) Ñ2 D4 सानुज (for सानुजः) Ñ2 सु (for स) D13 राक्षसबलपरिच्छदः (for the post half) —(l 3) V3 पर पारं निशाचरा (for the post half) Ñ V1 B2–4 G (ed) अद्य गन्तास्मि (G [ed] गन्तासि) तस्यांत वैरस्य रजनी(B3 च निशा)चर D13 अद्य गत्वा तु मानुषाणां वैरि(°र)कस्य निशाचर —V3 damaged for l 4–8 —(l 4) D13 युध्यतां (for सुबद्धा) —(l 5) Ñ2 B1 च (for तु) V3 दुरात्मानं (for सुदुर्बुद्धिं) B3 नराधिप (for नराधमम्) —(l 6) D4 तस्य (for तयो°) Ñ1 V2 B3 4 D1 निस्यंदैः, V1 B2 4 D3 4 नि(V1 नि)स्यंदैः (for निष्यन्दैः) D13 शोणितस्य च निस्यंदैः (for the prior half) B1 D8 शोणितकियां, G (ed) सलिलक्रियां —(l 7) Ñ1 V1 2 B3 D13 युद्धेषु (for युद्धे) Ś1 B1 D8 13 युद्धे तु, B4 D1 युद्धेषु (for युद्धेषु) —B2 om (hapl) l 8–11 —(l 8) B3 अवालोकयत्, D13 अवलोकयच्च (hypm) D4 आलोकयत सर्वं बलं राम दिदृक्षया —(l 9) V3 4 च वानरो (damaged) Ś1 Ñ V2 B3 4 D8 13 बहुभिः (for बहुभिर्) V1 D1 3 बहु G (ed) वीर (for बल-) —(l. 10) Ñ1 V1 B2 4 D1 4 स (for तु) D1 अन्य (for अन्य न) D1 [ई]प्सति (for [इ]च्छति) Ñ V1 B2 4 रामाद्अन्यमसौ(B3 °चोद)यत् (for the post half) D13 तद्युद्धे महातेजा रामादन्य न रोचयत् —(l 11) B3 वानरान् (for बलवान्) —(l 12) B4 विनदन्नाकाशं D4 स्यन्दनं रणाजिरे (sic) (for the post half) —(l 13) Ś1 Ñ1 B1 D13 सुदूरस्थं, Ñ1 सुदूरं, B1 D1 8 13 15 दूरस्थं, D8 सुदूरस्थ (for सुदूरस्थं) D1 8 (for च) Ś1 V2 B1 3 D1–8 13 15 तं Ñ2 B2 तं (for स्थम्) —(l 14) B3 अहं D4 शपथे (for सेतुणा)]

10 b) Ś1 D1 द्वंद्व (for द्वंद्वं) Ś1 Ñ1 V1 B2 3 D1–4, 8 13 प्रयच्छ मे, Ñ2 V2 B4 प्रयच्छ, D6 T2 3 च देहि मे, D9–11 भविष्यति D13 G1 ददस्व मे (for ददामि ते) ❀ Cr द्वंद्वयुद्धं ददामीति पाठ ❀ —c) D1 त्वां (for ते) V1 B1 त्वां प्राणैः (for ते प्राणान्) Ś1 V1 D1 3 13 प्राणैः (V3 °णै)स्त्वां त्याजयिष्यामि D6 त्वां प्राणांस्त्याजयिष्यामि D4 वायसैस्त्वां पातयिष्यामि

11 a) Ś1 D1–3 8 13 यत्तदा Ñ1 यत्त्वं मे, D4 त्वं च मे (for यत्तदा) —b) V3 निहतवान् (hypm), B3 हिंसितवान् (for हतवान्) Ñ1 V2 B2 4 transp. पितरं and हतवान् Ś1 Ñ1 B1 D1–4 8 13 पितरं Ñ1 D13 त्वं (for मम) —c) Ś1 Ñ V1 B D1–4 8 13 15 अनागमा, D6 मद्गुरु तु D9–11 G2 M1 2 3 तद्ग्रत ; G1 2 त्वामग्रत (for मदग्रत) M6 स्वकर्म कर्म (for स्वकर्मस्थं) —d) B1 श्रुत्वा D4 T2 3 G M1 2 6 दृष्ट्वा (for स्मृत्वा) Ś1 Ñ V1 B1–3 D1–4 8 13 15 रोषो

दहन्ते भृशमङ्गानि दुरात्मन्मम राघव ।
यन्मयासि न दृष्टस्त्वं तस्मिन्काले महावने ॥ १२
दिष्ट्यासि दर्शनं राम मम त्वं प्राप्तवानिह ।
काङ्क्षितोऽसि क्षुधार्तस्य सिंहस्येवेतरो मृगः ॥ १३
अद्य मद्बाणवेगेन प्रेतराड्विषयं गतः ।
ये त्वया निहताः शूराः सह तैस्त्वं समेष्यसि ॥ १४
बहुनात्र किमुक्तेन शृणु राम वचो मम ।
पश्यन्तु सकला लोकास्त्वां मां चैव रणाजिरे ॥ १५
अस्त्रैर्वा गदया वापि बाहुभ्यां वा महाहवे ।
अभ्यस्तं येन वा राम तेन वा वर्ततां युधि ॥ १६

G. 6. 58. 23
B. 6. 79. 16
L. 6. 97. 21

B4 D2 शोको (for शेषो) Ś1 T3 G2 M5 [ऽ]मिवर्तते, B23 D1 विवर्धते, D18 [ऽ]विवर्धत T1 दृष्ट्वा तेऽपोपि वर्धते ✱ Cv g स्वकर्मस्य वधकर्मस्य् । यथा विना इव (Cv ...)त्वया वध्यमिवाये । Cv adds स्वकर्मस्य सुष्ठु मकार्यस्वमिति कश्चित् । Cg adds यद्वा ... त्वमिवाये । स्वकर्मस्यमिति सुवरामकृत्यनिरतमिति वार्थे । Cr स्वकर्मस्यं सुवरामकृत्यनिरतमित्यर्थ । Cm स्वकर्मस्यमित्यत्र सु शब्दस्वयमिति छेदः । सुवरामकृत्यनिरत दृष्ट्वा । ... इति शेष । Ck स्वकर्मस्य स्वपितृवधकर्मकर्तारं त्वा समुद्दृष्ट्वा तेऽपोऽभिवर्धत । so also Ct, which adds 'मद्भ्रात स्वकर्मस्थ दृष्ट्वा' इति पाठे ... इति शेष । तीर्थस्तु सु शब्दस्थ सुवरामकृत्यनिरतमित्यर्थ इत्याह ✱

12 ^a) G1 दृह्यत (sic) (for दहन्ते) Ś1 D3 चापि गात्राणि, Ñ V B D1-4 ... [ऽ]चापि चा(V2 D13 च, D7 [with hiatus] अ)गाणि, G3 मम चांगानि (for भृशमङ्गानि) —Vulg for 12^b —^b) D6 T1 G1 तेवैषा, Cm as in text (for दुरात्मन्) G3 अद्य (for मम) —Ñ1 D5 om 12^c – 14^b D10 reads 12^cd after 15^cd. —^c) Ś1 Ñ2 B24 D1-... हि त, V1 2 B2 न हि, V3 B1 न च, D13 न ग्र, G1 ... M1 2 3 Ck [ऽ]पि त, Cm g t as in text (for [अ]सि न) —^d) Ñ2 B1 M3 महाहव, B4 'वत्, G1 मया वने (sic) Cg k t as in text (for महावने)

13 Ñ1 D5 om 13 (cf v l 12) D12 transp 13 and 14^cd.—^a) T1 damaged for दृष्ट्वासि दर्श. Ś1 V2 B1 D2 ... [अ]द्वि तोषत, B3 सदर्शन, D1 त तोषदः D16 G3 [अ]द्य दर्शन, G1 दृष्ट्वा दर्शन (for [अ]सि दर्शन) Ñ1 V1 B1 4 D12 प्राप्तो (for राम) —^b) G3 ... D3 T2 M3 क्षति (for इह) Ś1 V2 B1 D1-... इव प्राप्तो मम दर्शन (V2 ... तोषत) Ñ2 V1 B2-4 D12 मम राम रणाजिरे —^c) Ñ2 V1 B2-4 ... D6 च, D1 T23 M6 हि (for इस) Ś1 V2 B1 D2 ... M1 2 काङ्क्षितोऽसि (for काङ्क्षितोऽसि) D18 ... —^d) V1 B1 M3 [इ]तरे मृगा, D3 T1 G1 महामृग (D6 'गा) (for [इ]तरो मृग)

14 Ñ1 D5 om 14^ab (for Ñ1 D5 cf v l 12) —^a) Ñ1 D5 ...मवेन (for वेगेन) —^b) Ś1 B1 D1 2 3 ... प्रयातो (for प्रेतराड्) B1 विषये (for विषय), T1 ... T2 M3 गता (for गत) D6 प्रयातो विषयं गत —D10 transp 13 and 14^cd —^c) Ś1 D1 3 ... (for त्वया)

V1 B4 M3 धीराम् (for शूरा) —^d) Ś1 Ñ V B D1-... transp सह and तैस् Ś1 V23 B1 D1-... [अ]प्य, D6 [ए]व, D6 7 10 11 T2 3 G1 M2 3 4 च (for त्वं) V23 B23 D1-... समेष्यसि, D6 G2 3 गमिष्यसि, D18 [ए]व दोष्यस, M3 समेष्यति (sic), Cm as in text (for समेष्यसि) D6 T2 समेष्यसे (T2 'सि) —After 14, G3 ins

1499* इमिविद्युमिह पापे ... (sic)।

15 ^a) Ñ1 B1 D1 4 11 G1 M1 2 4 [अ]पि, B2 च, D1 [अ]द्य (for [अ]त्र), G1 शृणु राम (for बहुनात्र) —^b) G1 बहुनापि (for शृणु राम) —After 15^ab, D11 reads 12^cd —^c) Ñ V1 B D1-4 ... transp सकला and लोकास् —T1 damaged from 15^d up to श in 16^a. —^d) Ś1 Ñ2 B1-4 D6 ... मा च (for मा चैव)

16 T1 damaged up to श in ^a (cf v l 15) —^a) Ś1 D1 11 च (for first वा) D6 च (for second वा) —^b) B1 D13 च (for वा) B3 समाहव, D5 7-11 रणाजिरे, D1 महाहव, D6 T2 'रणे (for महाहवे) —^c) Ś1 V23 B1 D2 3 ... यद्धू B2 M3 ... D1 दे (sic), G1 च (for वा) —^d) D6 T23 'चावर्ता (for वर्ततां) D7 ... G1 Ck t transp तेन वा and वर्तता D1 11 Ck t युधे, D18 त्वया, M1 युधे, Cm g as in text (for युधि) Ś1 V12 B12 D1-... वर्ता तेन नौ (D1 नो) युधे (V2 तद्युधि, V3 B1 4 मे युधि), G1 तेन युद्ध प्रवर्तता, M1 तेनैव युधि ... —For 16^cd Ñ1 V1 B24 D6 subst while B1 ins after 16^cd

1500* वर्ततां तेन वा युद्धमभ्यस्तं येन वा त्वया।

[Ñ1 D6 वे तरा, V1 वे मया (for तेन वा) B1 मद्य, B4 अभ्यस्त (for अभ्यस्त) Ñ1 चापि यद् (for येन वा)]

—Thereafter Ñ V1 B23 D6 cont while Ś1 V23 B1 D1-... ins after 16

1501* तेन मां प्रतियुध्यस्व यद्य जातोऽसि सत्कुले।
... महाबलसंपन्नम्।
... रणे रेणुपरीस्फुरम्।
महागमोचरणं साम्प्रतं ते प्रतिपाद्यामि।

[(l 1) V1 वसे (for अद्य) B1 4 D11 तु (for तं) D6 प्रतियु ... (for सत्कुले) —(l 2) Ś1 D11 मद (for अद्य) Ś1 D1-... तु (for मद्) B1 निर्गच्छ ... B1 ...

G. 6. 58. 26
B. 6. 79. 17
L. 6. 57. 23

मकराक्षवचः श्रुत्वा रामो दशरथात्मजः ।
अब्रवीत्प्रहसन्वाक्यमुत्तरोत्तरवादिनम् ॥ १७

चतुर्दश सहस्राणि रक्षसां त्वत्पिता च यः ।
त्रिशिरा दूषणश्चापि दण्डके निहता मया ॥ १८

स्वाशितास्तव मांसेन गृध्रगोमायुवायसाः ।
भविष्यन्त्यद्य वै पाप तीक्ष्णतुण्डनखाङ्कुशाः ॥ १९

एवमुक्तस्तु रामेण खरपुत्रो निशाचरः ।
बाणौघानसृजत्तस्मै राघवाय रणाजिरे ॥ २०

D3 सत्त्वाय (B3 °य) B1 श्रोताय, D4 शुश्रूषे (for शरतांह). V3 B1.4 सविरोक्षित, B3 क्षतजोक्षित° (for क्षतजोक्षितम्) —V3 om (hapl ?) l 3 B3 reads l 3 in marg D13 cont l. 3-4 after 1502* —(l 3) B1 कुर्वंतु (for कर्मन्तु) Ñ1 B3 कन्यादास्त्वा विकर्षतु (for the prior half) Ñ1 B4 D1-4 रण- (for रणे) Ñ1 D4 समुक्षित (for परिप्लुतम्) —B3 om l 4 —(l 4) D1.3 बाहु (for बाण) Ñ2 V1 B4 महादुर्गोरवसि (V1 °गोचरण)त (for the prior half)]

17 ᵃ) D13 मकराक्षवच —ᵇ) D2 तदा चुकोप राघव —After 17ᵃᵇ, D13 ins

1502* उवाच वचनं चेदं हर्षयन्वानरान्बहून् ।

—Thereafter D13 cont l 3-4 of 1501* and then erroneously repeats 17ᵃᵇ —ᶜ) M3 तरसा (for प्रहसन्) —ᵈ) D1 -वादिन (for -वादिनम्) —After 17, B1(repeats after 1506*) 3 D6-7.9-11 S ins while Ś1 Ñ V B2.3 D1-3.8.12.13 cont after 1506*

1503* कत्थसे किं वृथा रक्षो बहून्यसदृशानि तु ।
न रणे शक्यते जेतुं विना युद्धेन वाग्बलात् ।

[(l 1) M1 कत्थते (for कत्थसे) G1 त्व (for किं) Ś1 V3 B1 (both times) D1.2.8.13 मूढ V3 शठ (for रक्षो) B4 बहुना (for बहूनि) Ñ1 D6.8.13 T3 G3 M3 च, Ñ2 V1 B2.4 वै D3 [अ]पि, D9-11 वै T3 त्व (for तु) —(l 2) D1 शक्यसे (sic) (for शक्यते) T1 damaged for युद्धेन वाग्ब M3 वीर्येण (for युद्धेन) Ñ1 वेगिना, V3 वारणात्, B3 D13 वै पिता (for वाग्बलात्)]

—Thereafter, Ñ2 V1.2 B3-4 cont a passage relegated to App I (No 44)

18 B3 om 18–20ᵇ D13 om after चतु in ᵃ up to त्रिशि in ᶜ —ᵃ) D2.3 T1 राक्षसानां D1 तव (hypm) (for त्वत्) Ś1 Ñ1 V1 B3.4 D1-4.8.11 M1.3 च स, Ñ1 वने, V2.3 B1 हत (for च य) —ᶜ) V3 B1.2 दूषण (sic) (for दूषणश्) Ś1 Ñ V B1.2.4 D1-4.6.11.13 S [ए]व (for [अ]पि). —ᵈ) D13 T3 निहतो (for निहता) Ś1 N2 V B1.4 D1-3.8.13 हता (D3 °तो) मे दंडके वने (D1 °कानने) Ñ1 B3 D4.13 निहता (D13 °तो) दंडके वने (Ñ1 D4 मया) —After 18 Ñ1 ins G(ed) cont after l 1 of 1505*

1504* त्वामद्य निहनिष्यामि यदि तिष्ठसि संयुगे ।
[G (ed) [अ]पि हनिष्यामि]

while V2.3 B1.3 ins G(ed) ins. l 1 only after 18

1505* वृथा वेत्सि दुर्बुद्धे गर्जसि त्वं किमद्य वै ।
पितुरुत्कण्ठितश्चासि तस्मात्संपादयाम्यहम् ।

19 B3 om 19 (cf v l 18) —ᵃ) Ñ V1 B3.4 स्वादुना, V1.2 B1 सुरक्षिता:, D1.3.4.6.9.11 स्वा (D4.6.11 स्वा)सिताम् (for स्वाशिताः) D7.9-11 पापि (for तव) D4 गृध्रकङ्कबलाकाश्च, D13 गृध्रकङ्कबलाकाका —ᵇ) Ñ1 D13 खगा, D4 खग (for गृध्र) D4 -वक्षसा (sic) (for वायसा) —ᶜ) G3 भविष्यतु Ś1 V1.2 B1 D1-3.4.13 ते (for वै) B3 D13 तृषार्ता, M3 पापी (sic) (for पाप) N2 V1 B4 अद्य तृषा भविष्यति, D4 भक्षयिष्यति पाप त्वा —ᵈ) D13 तास्तु (sic) (for तीक्ष्ण) V3 -दष्ट, D6 G3 दष्ट (for -तुण्ड) V2.3 B1 D2 [आ]युधा, D4 [आ]युधैः, D6 (औ)षुका (metr) (for [अ]ङ्कुशा) M3 तीक्ष्णतुंडेन च द्विजा —After 19 Ś1 N V B1.2.4 D1-4.7-9.12.13 G1.2 ins G3 ins. after 20 (first occurrence)

1506* रुधिरार्द्रमुखा हृष्टा रक्तपक्षाण्डजाश्च ह ।
खे गता वसुधां चैव भविष्यन्ति समन्ततः ।

[(l 1) D4.8 G1 वै (for ह) D3 राक्षसाश्च ध्वजाश्च वै, D13 रक्तपक्षा द्विजास्त्विह, G1 रक्तभू(?)द्विजाश्च वै (for the post. half) —(l 2) Ñ V1 B2.4 D4 ह D3 ये (for खे) Ś1 D3-6.13 G1.2 वसुधायां च (for वसुधां चैव) D1.2 G1 भ्रमिष्यति (for भविष्यन्ति). Ś1 D2.12.13 न संशय D4 निशाचरा (for समन्ततः) Ñ1 V1 B4 ये चान्ये पिशिताशिन (B4 °शना) D2.3 भविष्यति च (D3 भ्रमयिष्यति) सर्वतः (for the post half)]

—Thereafter, Ś1 Ñ V B1 (repeats) 2.4 D1-4.8.12.13 cont 1503*

20 Ś1 V1.2 B2-4 D4 om 20ᵃᵇ (for B3, cf v l 18) G1 reads 20 twice (var) —ᵃ) D7.9-11 G1-3 (second time) M3 राघवेणैवमुक्तस्तु —ᵇ) Ś1 D2.7-11 G1-3 (second time) मकराक्षो (for खरपुत्रो) D7.9-11.13 M1.2 महाबल (for निशाचर) —ᶜ) D13 बाणौघ Ś1 V3 B1.2.4 D1-4.6.11.13 मुमुचे, Ñ1 V1.2 D2.3.9-11 T1 G3 (both times) M3 असृजत् (T1 damaged from तत् up to राघ in ᵈ) (for असृजत्) D4 तस्मिन् (for तस्मै) B3 स बाणौ वान्मुमोचास्मै —ᵈ) Ñ1 V1 B2.3 राक्षसाय (for राघवाय) —After 20 (first occurrence), G3 ins. 1506*

तान्शरांश्शरवर्षेण रामश्चिच्छेद नैकधा ।
निपेतुर्भुवि ते छिन्ना रुक्मपुङ्खाः सहस्रशः ॥ २१
तद्युद्धमभवत्तत्र समेत्यान्योन्यमोजसा ।
नरराक्षसपुत्रस्य सूनोर्दशरथस्य च ॥ २२
जीमूतयोरिवाकाशे शब्दो ज्यातलयोस्तदा ।
धनुर्मुक्तः स्वनोत्कृष्टः श्रूयते च रणाजिरे ॥ २३
देवदानवगन्धर्वाः किंनराश्च महोरगाः ।
अन्तरिक्षगताः सर्वे द्रष्टुकामास्तदद्भुतम् ॥ २४
विद्धमन्योन्यगात्रेषु द्विगुणं वर्धते बलम् ।
कृतप्रतिकृतान्योन्यं कुर्वाते तौ रणाजिरे ॥ २५
राममुक्तास्तु बाणौघाराक्षसस्त्वच्छिनद्रणे ।
रक्षोमुक्तांस्तु रामो वै नैकधा प्राच्छिनच्छरैः ॥ २६
बाणौघविततः सर्वा दिशश्च विदिशस्तथा ।
संछन्ना वसुधा चैव समन्तान्न प्रकाशते ॥ २७

G 6 58 38
B 6. 79. 28
L 6 57 34

---

21 ^{a}) Ñ2 V1 2 B3 4 शरजान् —^{b}) Ñ2 V1 2 B2 4 रक्षसां, D3 रामं (sic) (for रामश्) D1 लीलया (for नैकधा) —^{c}) Ñ2 B3 4 पेतुस्ते (for निपेतुर्) Ś1 भुवि ते छिन्नाः, Ñ1 B3 ते भुवि च्छिन्ना, Ñ2 V B1 2 4 D2 7 9-11 T2 3 G M1 2 3 भुवि विच्छिन्ना, D1 ते तु विच्छिन्ना, D12 तेषुर्भिन्ना (sic) (for भुवि ते छिन्ना) —G3 damaged from 21^{d} up to देवदा in 24^{a} —^{d}) D6 T1 M1 2 3 समयत, D8-11 सुवासस (for सहस्रशः)

22 G3 damaged for 22 (cf v l 21) —^{a}) Ñ B3 D1 12 घोर (for तत्र) —^{b}) M3 समरे (for समेत्य) N1 B4 D2 अन्योन्य सम(B3 समन्योन्य)मोजसा —D10 om 22^{c}–23^{b} —^{c}) Ñ V1 B2-4 D1 6 12 T2 3 M1 2 3 राक्षसस्य च पुत्रस्य, D6 T1 M3 रक्षस स्तपुत्रस्य —^{d}) D12 पुत्रो (sic) (for सूनोर्) Ś1 V2 3 B1 D1-3 5 12 रामस्य च महात्मन

23 G3 damaged for 23 (cf v l 21) D10 om 23^{ab} (cf v l 22) —^{b}) Ś1 D5 12 भुवि, Ñ1 B4 D12 तथा, V2 3 B1 D1-3 तयो, B2 D4 6 12 इव (for तदा) —^{c}) Ś1 Ñ1 V2 B2 D1-4 8-12 T1 2 G2 3 M मुक्त (for मुक्त) Ś1 V B1 2 D5 12 T2 श(V2 स)रोत्कृष्ट, Ñ2 M1 2 स्वनोन्मिश्र, D4 5 7 T3 G1 स्वनोत्थत, D10 12 स्वनोन्मोन्य, M3 स्वरोत्कृष्ट, Cg as in text (for स्वनोत्कृष्ट) D6 धनुर्मुक्तसमोत्कृष्ट —^{d}) Ś1 Ñ2 V1 B3 4 D5 8 12 T2 M3 स, Ñ1 V1 2 B1 3 D1-3 12 हि (for च) —After 23, B3 reads 27^{ab} for the first time, repeating it in its proper place

24 G3 damaged for देवदा in ^{a} (cf v l 21) Ś1 D5 6 om (hapl) 24-25 —^{b}) Ñ V B D1-4 12 तु (for च) —^{c}) Ñ2 V2 B D4 6 12 अंतरीक्ष —V3 damaged from स in up to विद्ध in 25^{a} B4 स्थिता, D2 12 चरा (for गता) N1 B3 D4 12 तद्युद्ध (for सर्व) V1 G3 M1 2 अंतरीक्षे स्थिता (G3 तु ते) सर्व —^{d}) D12 तम् (for तद्)

25 Ś1 D5 6 om 25 V3 damaged up to विद्ध in ^{a} (for both, cf v l 24) —^{a}) D3 वद्ध, D12 छिद्रम् (for विद्धम्) Ñ2 V1 B3 4 गात्रेषु विम्यधन्योन्य —^{b}) Ñ1 D1 स्यधिती(Ñ1 °ते (sic)) पुन, Ñ2 V1 B3 4 विव्यधते पुन, V2 B2 व्यधते पुन, V3 B1 वदते शर, D1-3 11 12 विध्यते पर (D12 °तेपर), T1 2 G1 M3 2 वर्धते(G1 वद्धृ) पर, Cr m g k t as in text (for वधते बलम्) ※ Cr वर्धते अवर्धत ※ —V3 om 25^{cd} —^{c}) B4 कृत (for कृत) Ñ2 V1 B2 4 कृते यत्तौ(B2 °त्तौ) B1 D1-4 12 कृतेस्मोन्य: D12 कृत यत्र (for कृतान्योन्य) —^{d}) Ñ1 B3 D4 कुर्वे(B3 °र्व)तस्त, Ñ2 V1 B2 4 चेरतुस्त, D1 कुर्वंतौ, D6 7 कुर्वता (sic), D9-11 G3 M2 Cr m g t कुरुता, D12 चक्रतुस्, G1 कु(illeg)ताद्, M3 सर्वं तौ (for कुर्वाते) G1 2 M2 3 तु (for तौ) ※ Cv कृतप्रतिकृता न्योन्य कृतप्रतिकृतान्योन्यौ यथेमिन्युद्व कर्मणि तत्।, so also Cr m g Ct कृतप्रतिकृता कृतप्रतिकृतानि। आर्षो हादेशो विसर्गः । Cr m g t add कृतवाम्, अकृतवाम् (Ct °वाम्, अदभाव आर्षे) ※

26 D5 om 26^{ab} Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 transp 26 (B3 D4 om 26^{cd}) and 27 (B3 27^{ab} second occurrence) —^{a}) G3 damaged for राममुक्ता B4 हि, D4 च (for तु) Ś1 D1-3 8 12 शिता(D1 हिता, D8 च ता)न्बाणान्, Ñ2 तु बाणान्तान्, V2 महाबाणान्, V3 B1 शरान्घोरान्, D6 T1 M3 तु बाणान्वै, T3 तु बाणौघेर् (for तु बाणौघान्) Ñ1 B3 D12 राममुक्त हि(B3 हि) बाणौघ —^{b}) Ś1 Ñ1 V1 2 B1 3 D1-4 8 11 13 [स]च (for तु) Ñ V1 B1 2 D1 2 12 M1 2 शरै (for रणे) Ñ2 V1 B4 रक्षश्चिच्छेद सायकै T3 G1 रक्षसाच्छिनद्रणे —V3 om 26^{c}–27 —^{c}) D12 T2 मुक्त (for मुक्तास्) Ś1 Ñ V2 B2 4 D2 3 8 12 च, D12 हि (for तु) Ñ V1 2 B3 4 D12 M1 2 [स]पि (for वै) B1 D1 G1 शरात्रामो, G2 तु बाणौघैर्, M1 तु बाणान्वै (for तु रामो वै) —^{d}) G1 चिच्छेद बहुधा शरै, M3 रामश्चिच्छेद सायकै

27 V3 om 27 (cf v l 26) B3 repeats 27^{ab} here (cf v l 23) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 transp 26 (B3 D4 om 26^{cd}) and 27 (B3 27^{ab} second occurrence) —^{a}) Ś1 B1 D1 4 8 12 शरौघसत(D2 °त) ता, Ñ1 B3(both times) D12 बाणौघसततः, Ñ2 V1 2

G 6 58 40
B 6 79 29
L 6 57 36

ततः क्रुद्धो महाबाहुर्धनुश्चिच्छेद रक्षसः ।
अष्टाभिरथ नाराचैः सूतं विव्याध राघवः ।
भित्त्वा शरै रथं रामो रथाश्वान्समपातयत् ॥ २८
विरथो वसुधा तिष्ठन्मकराक्षो निशाचरः ।
अतिष्ठद्वसुधा रक्षः शूलं जग्राह पाणिना ।
त्रासनं सर्वभूतानां युगान्ताग्निसमप्रभम् ॥ २९
विभ्राम्य च महच्छूलं प्रज्वलन्तं निशाचरः ।
स क्रोधात्प्राहिणोत्तस्मै राघवाय महाहवे ॥ ३०
तमापतन्तं ज्वलितं खरपुत्रकराच्च्युतम् ।
बाणैस्तु त्रिभिराकाशे शूलं चिच्छेद राघवः ॥ ३१

D2.4 बाणै(V3 बाणै)र्घ सततं , D1 शरौघैराततं , D5 शरौघैः सततं , D6 बाणौघाचितं M1 बाणौघैर्विततं (for बाणौघविततं) M3 चापि (for सदा) —ᵇ) D1 om (hapl) द्विगुणं वि Ś1 D1.3.12.13 स (for च) N3 D1 प्रतिद्विगुणं, Ñ1 V1.3 B2-4 (both times) D1.4-11 T1 G1.3 M च शरवाहं (for च विद्विगुणं) Ś1 B1 (both times) D2.4.11 तदा M1.2 चै (for तथा) —ᶜ) Ś1 D1.2 M1 संछिन्ना (sic) (for सछत्रा) D2.7 T1 G2.3 चैव (for चैव) —ᵈ) B1.3 स (for स) N2 V1 B2.4 D4.11 च(D12 ग्र(sic))कारिर (for प्रकारतः)

28 La om 28ᵃᵇ —ᵃ) Ś1 N V1.3 B2.4 D1.3.6.8.13 T2.3 G1 M1.2 सपुत्रो V3 B1 D1 सायकं , G3.3 राक्षस , M2 राघव (for रक्षसः) —ᵇ) N2 B2 D2.6 T2 महाभिर्, D1 मर्माभिर्, G1 damaged (for अष्टाभिर्) N1 V1 चैव, B2.4 चापि, T1 चाथ (for अथ) D5 बाणौघै (for नाराचैः) —V3 damaged for 28ᵈ —ᵈ) V1 B1 D4.12 स त (for सूतं) M2 सपुत्रो (for राघव) —ᶜ) T1 छित्वा D2.3.9-11 T2.3 G1.2 रथं शरैः (by transp) M1 तु स रथ (for शरैः रथं) —ᶠ) M1 स॰पातयत् (for समपातयत्) D5.7.10.11 T C(t) रथाद्भानपातयत् , D1 with hiatus) हत्वा अश्वान पातयत् G1 ॰॰॰श्वानपातयत् (damaged) M1.2 रथ्यान श्वानपातयत् ※ Ck भित्वात । मङ्गलयति पातयत् । , so also Ct, which adds इत्वा अश्वान् । इत्यसंधिपाठ ※ —For 28ᵉᶠ Ś1 N V B D1-6.8.12.13 subst

1 07* छित्वा पुरै रथं रामो रथाद्भ्रान्तमपातयत् ।

(V3 damaged for the prior half Ś1 D3.12 पर B1.3 हैः D1 शरं , D12 यत (for पुरै) D6 नौभिश्छित्वा (for छित्वा पर) N V1 B2.4 रथा (for रथ) Ś1 D6 रथ तेषाम् D12 रथाश्वान् D13 रथाश्वा (for रथाश्वान्) Ś1 V1 D1-4.6.12 अश्वो(V2 ॰श्व)स्य V3 D8.12 विनेशुरत्(D6 ॰वन्) N3 स्यातायत् , V3 B1 अपातयत् (for ॰माक्षयत्) B3 रथाश्वान् समपातयत् (for the post half)]

29 ᵃ) Ś1 V2.3 B1 D1-4.6.13 T3 वसुधां प्राप्य, Ñ1 V1 B2-4 (S)थ स(Ñ1 (S)थ्य, B1 रथ) भूमिष्ठो D12.13 Cm t वसुधायां स M1.2 वसुधायां च, M3 भूतले तिष्ठन् (for वसुधा तिष्ठन्) —ᵇ) Ś1 मकराक्षो M1.2 विस्तारक्ष सुत —After 29ᵃᵇ, Ś1 repeats erroneously 27ᵉ–28ᶠ —L1 reads (marg) 29ᵉ–30ᵇ twice (var) —ᶜ) D1.12.13 T1 G2 M1.2 Cr m अतिष्ठत् ; D6 अतिष्ठद् (for अतिष्ठद्) Ś1 V3 B1 D1-3.9.11 T2 मधिक(T3 अत्यन्त) क्रोधसंरब्ध (V3 B1 ॰रक्त) N1 V1 B2.4 (second time) क्रोधसंरक्तनयन शीघ्र(B1 शूल), V3 युधि संक्रोधसंरब्ध , M1.2 तरस्वी मकराक्षस्तु —ᵈ) B3 शीघ्रं (for शूलं) ※ Cr t 'अतिष्ठद्वसुधाम्' इति पाठ । Ct adds वसुधां वसुधायां तिष्ठन्नक्ष शूलं जग्राहेति संबन्ध ※ —ᵉ) N1 B1 (first time) D1.12 M2 त्रासयन् , D13 भासन (for त्रासन) N1 B3 (first time) D6.11 भूतानि (for भूतानां) —ᶠ) B3 (first time) D6.11 प्रभ (for प्रभम्) —After 29, D7.10.11 G1 M3 ins.

1508* दृष्ट्वा च महच्छूलं रुद्रदत्तं भयंकरम् ।
आज्वल्यमानमाकाशे संहाराग्निमिवापरम् ।
यं दृष्ट्वा देवता सर्वा भयार्ता विद्रुता दिश ।

[(l 1) M3 हुतं (for ॰दत्तं) —G1 om l 2 M3 om l 3 —(l 3) G1 तं दृष्ट्वा खगणा (for the prior half)]

30 B1 reads (marg) 29ᵉ–30ᵇ twice (var) —ᵃ) B1 (second time) च तत , D6 T1 महूच , D6 T3 G3 M2.3 स(G3 M3 तु, M1 हि) महच्च , T1 त महत् (for च महत्) Ś1 D1.3.5.12 प्रभा(D1 ॰भ)म्य च (D3 प्रभम्य (subm)) च तच्छूल N1 L1 (first time) D6.11 स त्रिभ(D12 ॰भा)म्य(D6 ॰ग्राम्य) महच्छूलं, Ñ1 V1 L2.3 महत्त्व(V1 B3 प्रभ्राम्य, B4 भ्रामयित्वा) दिव्य तच्छूलं, V2.3 B1 D6 प्रतिभ्राम्य(V3 स विभ्राम्य, B1 प्रविभ्राम्य D5 परिभ्राम्य) च तच्छूलं, M1.2 भ्रामयित्वा महच्छूलं ※ Ct शूलोऽपवादि ※ —ᵇ) Ś1 V1 B2.4 मकराक्षो D1 मकराक्षो, D6 T1 G2.3 दीप्यमानं, M3 च ज्वलंत (for प्रज्वलन्तं) V3 महाबल (for निशाचरः) —N1 om 30ᶜ–31 —ᶜ) Ś1 V2.3 B2.4 D1-6.8.13 क्रोधात्(B1 ॰तु), V1 B1 क्रोधात्स (by transp), B2 D1.13 समाधे , D1 T1 G1 क्रम(T1 ॰॰)वात् (for स क्रोधात्) —ᵈ) Ś1 V B1.3.4 D1-4.6-11 T G2.3 महात्मने, D12 G3 महात्मन, V1 रणाजिरे (for महाहवे)

31 N3 om 31 (cf v l 30) —ᵃ) Ś1 V B1.4 D1-6.8.13 आपतन्तं ज्वलन्तं च(V3 D1 तु) N1 B2 D6.13 दृष्ट्वा शूलं ज्वलन्तं तु (D6 ॰स महाघोरं, D12 ॰समनुप्राप्तं) L1 आयांतं ज्वलमानं —ᵈ) Ś1 B1 D1.6.9.11.12 T1 G1 कात् (for करात्) —ᶜ) N1 V B1.3.4 D4.8.9 T2.3 स(V1.3 B1.3.4 तैः) त्रिभिर्, D5.7.10.11 बहुभिर् (for तु त्रिभिर्)

स च्छिन्नो नैकधा शूलो दिव्यहाटकमण्डितः ।
व्यशीर्यत महोल्केव रामबाणार्दितो भुवि ॥ ३२

तच्छूलं निहतं दृष्ट्वा रामेणाद्भुतकर्मणा ।
साधु साध्विति भूतानि व्याहरन्ति नभोगताः ॥ ३३

तद्दृष्ट्वा निहतं शूलं मकराक्षो निशाचरः ।
मुष्टिमुद्यम्य काकुत्स्थं तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ ३४

स तं दृष्ट्वा पतन्तं वै प्रहस्य रघुनन्दनः ।
पावकास्त्रं ततो रामः संदधे स्वशरासने ॥ ३५

तेनास्त्रेण हतं रक्षः काकुत्स्थेन तदा रणे ।
संछिन्नहृदयं तत्र पपात च ममार च ॥ ३६

दृष्ट्वा ते राक्षसाः सर्वे मकराक्षस्य पातनम् ।
लङ्कामेव प्रधावन्त रामबाणार्दितास्तदा ॥ ३७

दशरथनृपपुत्रबाणवेगै
रजनिचरं निहतं खरात्मजं तम् ।
ददृशुरथ च देवताः प्रहृष्टा
गिरिमिव वज्रहतं यथा विशीर्णम् ॥ ३८

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षट्षष्टितमः सर्गः ॥ ६६ ॥

G. 6. 58. ०
B. 6. 79. 41
L. 6. 57. 47

---

32 a) D6–12 भिन्नो (for छिन्नो) Ñ1 B1 D13 बहुधा, D3. 4 T G3 विविध, M1. 2 तु त्रिधा (for नैकधा) Ś1 D8. 12 तच्छूल बहुधा छिन्न, Ñ. V B1. 2. 4 D1–4 L (ed.) सच्छि(V2 विच्छि, V3 D1 स छि)न्न बहुधा(Ñ. V1 B2. 4 सहसा, D4 शतधा, L [ed.] वसुधां) शूल, M3 विच्छिन्नो विविध बाणैः. — b) Ś2 D2. 3. 6. 11 दिव्य, M1. 2 दीप्त, M3 शूलो (for दिव्य) Ś2 D1. 6. 12 चित्रित, Ñ V B D1. 3. 4. 13 M1 -भूषित (Ñ1 B3 M2 °त) (for मण्डित) — c) Ś1 N V1 B1–4 D1–4. 8. 12. 13 व्य(D2 प्र)दीर्यत, V2 तत्प्रदीप्त (for व्यशीर्यत) V3 B1 D4 महोल्काभ (for महोल्केव) — d) Ś1 N V B D1–4. 6. 12. 13 [अ]र्दित(Ñ1 B3 D12 °तो) भूश (for [अ]र्दितो भुवि)

33 a) M3 त (for तत्) — G3 om. 33b – 34a — b) D7. 8–11 G1. 2 M [अ]क्लिष्ट (for [अ]द्भुत) — G1 damaged from कर्मणा up to साध्विति in c — c) V3 B1 देवाश्च (for भूतानि) — d) Ñ2 V1 D1. 2 व्याहरत, V2 व्याहरतो, B1 व्याहरस्ते (for व्याहरन्ति) Ś2 V3 D1. 2. 3. 12 नभस्तलात् (V2 D1 °ले) Ñ V1 B2. 4 D4 विहायसि, M1. 2 सहसा (for नभोगताः) ※ Cv g. नभोगता नभोगतानि। "सुपां सुलुक्" इत्यादिना आकारादेशः ※

34 G3 om. 34a (cf. v.l. 33) — a) Ñ1 V B D2–4. 7. 8–12 T2. 3 G1. 2 M त (for तद्) Ś1 Ñ V B D1–4. 8. 12. 13 त्रिशूल (for निहत) B1 reads शूल in marg. — b) V1 महाबल (for निशाचर). — After 34, Ñ2 V1. 2 B2–4 ins.:

1509* स्थितोऽह यदि ते शक्तिर्युध्यस्वाद्य मया सह ।

35 a) B4 न (sic) (for स) Ś1 च, Ñ2 V B1. 2. 4 D1–3. 7–12 G1. 2 तु (for वै) Ñ1 B3 D4 [अ]पतद्वेगात् (for पतन्तं वै) D13 स दृष्ट्वा पतित वेगात् — b) M1. 2 प्रहसन् (for प्रहस्य) M3 प्रसन्न रघुपुंगव — c) M3 तदा (for ततो), Ñ2 V1. 2 B2. 4 शीघ्र, M1. 2 धीमान् (for रामः) — d) Ñ1 B1 स्वके, V2 D3. 7. 8–11 T1 G M1–3 तु, B3. 4 स, D13 वै, L (ed.) च (for स्व) D4 पुरुषर्षभ, M3 मायकासने (for स्वशरासने)

36 a) G1 M3 तदा, G2 हतो, G (ed.) [आ]हव (for हत) — b) Ś1 Ñ1 B3 D2. 6. 12. 13 महात्मना, D3 रणाजिरे, M1. 2 तदा भुवि, M3 [इ]रितेन च (for तदा रणे) — c) Ś2 D8. 12 निर्भिन्न, D1. 2 सभिन्न (for संछिन्न), Ñ1 V2. 3 B1. 2 D2. 4. 8. 11. 13 G M1. 2. 3 संछि(V2 B3 D4 स छि, V3 D2. 13 स भि, B1 सभि)न्नहृदयस्तत्र(D4 °स्य), Ñ2 V1 B2. 4 छिन्नव(B4 °च)मेसमुत्साल (Ñ2 V1 °ण)

37 a) Ś1 Ñ V B D1–4. 6. 12. 13 ततस्तु (for दृष्ट्वा) D6 T1 तद्, M3 तु (for ते) — b) D13 दुर्मते (for पातनम्) Ś1 Ñ V B D1–4. 8. 12 मकराक्षे हते तदा (Ñ1 V1. 2 B2–4 D2. 4 निपातिते, Ñ2 निशाचरे), M1. 2 मकराक्ष निपातित — c) Ś1 D1. 3. 9. 12 G1 प्र(Ś1 D8. 12 सम)धावन्त, Ñ1 B3 D2. 6. 12 T1 G2 M2. 3 [अ]भ्यधावत(D6 T1 °वन्त, D13 °धतो) Ñ2 B1. 2. 4 D4. 7 T2. 3 G3 M3 प्रधावतो, D4 [अ]भिधावति (for प्रधावन्त) ※ Ct. प्रधावन्त प्राधावन्त ※ — d) Ñ2 V1. 2 B2. 4 ययु, D1 पुन, D13 T2 तथा (for तदा) Ś2 D3. 8–12 G1 M1. 2 रामबाणभयादि(Ś1 D8. 12 °प्रपीडि, M1. 2 °भृशादि)ता

38 a) D7. 8–11 G1 सूनु (for पुत्र) B3 जालै (for वेगै) — b) D10 च (for तम्) D6 [आ]त्मजात (for [आ]त्मज तम्) B4 रजनिचर खरात्मज हत च, D4 रजनिचरा निहता खरात्मजश्च — c) D6. 7 T1 G3 अखिल, D6 T2 अथ तु (for अथ च) M3 सुरा भृश (for च देवता) Ś2 V1. 2 B1. 2 D1–3. 8. 12 ददृशुरति(D12 °भि)वस मु(B2 भृ)दा प्रहृष्टा, Ñ1 B3 D4. 13 विबुधा च ददृशु सुरा प्रहृष्टा, B2 D9–11 T2 G2 प्रददृशुरथ देवता प्रहृष्टा — d) Ś1 गिरिरिव (sic) B4 अशनि- (for इव वज्र) Ś1 B1 D1–3. 8. 12 क्षणाद्, V1 B2 तदा, D6 T1 क्षितौ (for यथा) Ñ2 तथा विशाल, V3 D7. 8–11 G M यथा विकीर्णं, B3 विकीर्णश्रृङ्ग (for यथा विशीर्णम्) Ñ1 D4. 13 गिरिमिव वज्रविदारित विकी(D13 °शी)र्ण ※ Cg. गिरिमिव वज्रहत यथेति। इव शब्दयथाशब्दयोः सम्भूयैकार्थमेवावधाते ※ — After 38, D13 ins.:

तथोक्तो राक्षसेन्द्रेण प्रतिगृह्य पितुर्वचः ।
यज्ञभूमौ स विधिवत्पावकं जुहुवेन्द्रजित् ॥ ४

जुह्वतश्चापि तत्राग्निं रक्तोष्णीषधराः स्त्रियः ।
आजग्मुस्तत्र संभ्रान्ता राक्षस्यो यत्र रावणिः ॥ ५

शस्त्राणि शरपत्राणि समिधोऽथ विभीतकाः ।
लोहितानि च वासांसि स्रुवं कार्ष्णायसं तथा ॥ ६

सर्वतोऽग्निं समास्तीर्य शरपत्रैः समन्ततः ।
छागस्य सर्वकृष्णस्य गलं जग्राह जीवतः ॥ ७

G. 6. 87. 42
B. 6. 80. 8
L. 6. 58. 5

D5 अप्यमित (for अप्रतिम) —ᵇ) M2 जयति, Cr m g as in text (for जयसि) Ś Ñ2 V1 B1–4 D4. 8. 12 (Ś B3 D4. 8. 12 first time) नितकस्त्व शचीपतिं, G2 जय सीन्द्र च संयुगे ✻ Cr g जयसि भजेथी ✻ —ᶜ) Ś Ñ2 V1. 2 (first time) B1–4 D4. 8. 12 (Ś B3 D4. 8. 12 first time) मनुजौ वीर (Ś D8 °रौ) V2 (second time) 3 B1 D1–3 मानुषौ दृष्टौ, G1 मानुष दृष्ट्वा (for मानुषौ दृष्ट्वा) —ᵈ) Ś V3 B1 D1–3. 5. 12 (Ś D4. 12 first time) हनिष्यसि (for वधिष्यसि) V2 B1 D1. 2 पुत्रक (for संयुगे) V3 (second time) निहनिष्यसि पुत्रक ✻ Cr g पुन तान्त् स्त्वर्थ।, Cg adds मानुषौ पुन, मानुषौ नु। संयुगे दृष्ट्वाऽपि न वधिष्यसि किम्? दर्शनमात्रेण वधिष्यस्येवेत्यर्थ ✻ —For 3 Ś Ñ1 B3 D4. 8. 12. 13 (Ś B3 D4. 8. 12 second time) subst

1515* पुरा त्वयन्द्र निर्जित्य दवराज सुराधिपम् ।
राक्षसा इधिकारताश्च यश प्राप्तमनुत्तमम् ।
मशवपस्त्व च दीनाभ्या मानुपाभ्या रणाजिरे ।

[(l 1) B3 मद्द, D12 रामिंद्र (for त्वये द्र) D4 सद्र विद्युत्पिय (for the post half) —Ñ1 B3 D4 om 1 2 —(l 3) Ñ1 B3 D4 का शक्ता वेत्तु (Ñ1 D4 तव) D12 अशुन्त त्व च (for अशवपस्त्व च)]

4 B3 (first time) reads 4 in marg (cf v l 1) Ś V3 B3 D4. 12 repeat 4 (V3 D4 4ᵃᵇ) (cf v l 2) —ᵃ) Ś1 B3 D4. 8 (all except D8 first time) तथोक्ते, Ś Ñ1 B3 D8. 12. 13 (Ś B3 D8. 12 second time) यथोक्त B3 अथोक्तो (for तथोक्तो) —ᵇ) B1 D1–3 परिगृह्य (for प्रति°) Ś Ñ1 B3 D4. 8. 12. 13 (Ś B3 D4. 8. 12 second time) च (D4 स) तद् (for पितुर्) —After 4ᵃᵇ V3. 3 B4 D1 ins a passage relegated to App I (No 45) —V1 B4 om 4ᶜ–17 (for V1 cf v l 64 of App I (No 45)) T1 damaged from स in ᶜ up to जु in ᵈ —ᶜ) M3 यज्ञभूमि (for यज्ञभूमौ) V3 च (for स) V3 B3 विधत (for विधिवत्) Ś Ñ1 B3 D4. 12. 13 (Ś B3 D4. 12 second time) यज्ञभूमि ततो गत्वा —ᵈ) D3. 10. 11 T1 M1. 3. 5 Cr m g k t जुहव (for जुहुवे) Note double Sandhi between जुहुव and इन्द्रजित् Ś Ñ V2. 3 B1–3 D1–4. 11 (Ś B3 D4. 12 both times) जुहावाग्निमथेंद्रजित्, D8 जुहुवेऽग्निं यथेंद्रजित् ✻ Cr m g k t जुहव जुहाव। इदन्नाय भाः ✻

5 V1 B4 om 5 (cf v l 4) B3 (first time) reads 5 in marg (cf v l 1) Ś B3 D4. 12 repeat 5 (cf v l 2) —ᵃᵇ) Ñ V2. 3 D12 (first time) जुहुवत्स (for जुह्वतस्) Ś D8. 12 (all first time) [अ]स्य (for [अ]पि) B3 तस्यैव जुह्वतश्चाग्निं (for ᵃ) Ś Ñ2 V2 B2. 3 D1–3. 5. 12 (Ś B3 D4. 12 first time) राक्षसो भीमकर्मणः, V3 B1 राक्षसा भीमविक्रमा (for ᵇ) Ś Ñ1 B3 D4. 8. 12. 13 (Ś B3 D4. 12 second time) जुहुव पावक चास्य रक्तोष्णीषधरस्त्वज —Ś D8. 12 (all first time) om 5ᶜᵈ —ᶜ) Ś Ñ2 V2. 3 B1–3 D2. 3. 8. 12 (Ś D4. 12 second time B3 first time) आययुस्, Ñ1 B3 (second time) D4. 12 आनिन्युस्, D1 आहूय (for आजग्मुस्) D1. 2 रण (for तत्र) V3 B1 D1–3 विक्रान्ता (for संभ्रान्ता) —ᵈ) Ś Ñ V2. 3 B1–3 D1–4. 8. 12. 13 (Ś D4. 12 second time, B3 both times) राक्षसा, T2. 3 राक्षसो (for राक्षस्यो)

6 V1 B4 om 6 (cf v l 4) B3 (first time) reads 6 in marg (cf v l 1) Ś B3 D4. 12 repeat 6 (cf v l 2) —ᵃ) Ś B3 D8. 12 (all first time) सर्वाणि, Ś B3 D4. 8. 12. 13 (Ś B3 D4. 12 second time) पुष्पाणि, V2. 3 B1 D1–3 दर्भाश्च (V2 °णि [sic]) (for शस्त्राणि) B1 सित, D4 चार्क- (for शर) B3 (second time) पत्र च, D12 –पर्णं च, M3. 5 Cv पत्राणि (for पत्राणि). Ñ1 पुष्पाणि चातपत्र च —ᵇ) Ś Ñ2 B2. 3 D8. 12 (Ś B3 D4. 12 first time) च, Ś D8. 12 (all second time) [ऽ]त्र (for ऽथ) Ñ1 B3 (second time) D4. 13 विभीतक्या (for समिधोऽथ) Ś1 (second time) विभीषका, Ñ1 B3 (second time) समिदुत, D1. 2 विभीतकान्, D4 स द्वि पत्र, D12 समिधुत (sic) G2 damaged (for विभीतका) —ᶜ) Ñ1 B3 (second time) D12 माल्यानि (for वासांसि) —ᵈ) Ś1 (second time) सुवा, Ñ1 वर्मं, B3 (second time) शर (for स्रुव) D4 T2 M3 वज्र (for तथा) Ś Ñ2 D8. 13 (Ś D4. 12 first time) स्रुवा कार्ष्णायसी तथा, V2. 3 B1. 2 (first time) स्रुव कार्ष्णायसस्तथा, D4 स्रुव कृष्णायसस्तथा

7 V1 B4 om 7 (cf v l 4) B3 (first time) reads 7 in marg (cf v l 1) Ś B3 D4. 12 repeat 7 (cf v l 2) V3 damaged from ऽग्निं in ᵃ up to ग in ᵈ D3 reads in marg from र्वं in ᵇ up to स्या in 8ᵃ Ś Ñ1 B3 D4. 12. 13 (Ś B3 D4. 12 second time) read 7ᵃᵇ after 1517* —ᵃ) Ś Ñ1 B1 D4. 12. 13 (Ś B3 D4. 12 second time) सर्वत्र (for सर्वतोऽग्निं) —ᵇ) B1 दर्भ (for शर) Ś Ñ2 V2 B2. 3 D1–3. 5–12 G1. 2 M1. 3 (Ś B3 D4. 12 first time) C5 सर्वतो,

G. 6. 19. 43
B. 6. 80. 9
L. 6. 58. 9

चरुहोमसमिद्धस्य विधूमस्य महार्चिषः ।
बभूवुस्तानि लिङ्गानि विजयं दर्शयन्ति च ॥ ८

प्रदक्षिणावर्तशिखस्तप्तहाटकसंनिभः ।
हविस्तत्प्रतिजग्राह पावकः स्वयमुत्थितः ॥ ९

हुत्वाग्निं तर्पयित्वाथ देवदानवराक्षसान् ।
आरुरोह रथश्रेष्ठमन्तर्धानगतं शुभम् ॥ १०

स वाजिभिश्चतुर्भिस्तु बाणैश्च निशितैर्युतः ।
आरोपितमहाचापः शुशुभे स्यन्दनोत्तमे ॥ ११

B1 सर्वोरणैः (for समन्ततः). Ś Ñ1 B3 D4.8.12.13 (Ś B3 D8.13 second time) जुहावाग्निं विधानतः. —T3 damaged from च्च in ᶜ up to मा in ᵈ. —ᶜ) Ś Ñ2 B2.3 D8.13 (Ś B3 D8.13 first time) कंदरेशं तु; V2 D1-3 कंठा-रक्तृष्णस्य; V3 B1 कठ कृष्णस्य; M3 कृष्णवर्णस्य (for सर्व-कृष्णस्य). D6 T2.3 M5 सर्वकृष्णस्य छागस्य (by transp.). —ᵈ) Ś Ñ2 V2.3 B1-3 D1-3.6.13 (Ś B3 D8.13 first time) शिरसा (for गले). Ś V1 D8.13 (Ś D8.13 first time) शोणितं; Ñ2 B2.3 (first time) D1 जीवितैः V3 damaged; B1 D3 जीवयत् (for जीवतः). —For 7ᶜᵈ, Ś Ñ1 B3 D4.8.12.13 (Ś B3 D8.13 second time) subst.:

1516* असृक्चैवाथ कृष्णस्य कण्ठाच्छागस्य जीवतः ।

[D4 विनिश्च- (sic), D13 च्चाप्तु (for चैवाथ). Ñ1 B3 D4.12 छागस्य (for कृष्णस्य). Ñ1 B3 D4.12 कण्ठाच्च (B3 °रक्)च (Ñ1 D4 °ण्य)स्य.]

—Thereafter, Ś Ñ1 D4.8.12.13 (Ś D8.13 second time) cont.; while B3 (second time) ins. after 19ᵃᵇ (first time):

1517* समन्ततः स्थापयित्वा तानि रक्षांसि रावणिः ।
मन्त्रैः सगृह्य तत्सर्वं रावणिः समितिंजयः ।

[(l. 1) Ñ1 B3 D4 तथा (Ñ1 °रा) त(B3 उपत)स्युगृहीत्वाशु, D13 समरस्तद्गृहीत्वाशु (sic) (for the prior half). Ñ1 B3 D4 रावणि, D13 रावणे (for रावणिः). —(l. 2) Ñ1 D4 ततः स मध्ये संपूज्य (Ñ1 °पूज्य); B3 तत्सर्वं मध्ये संपूज्य (by transp.) (for the prior half).]

—After 1516*, B3 (second time) cont. 1519* (marg.).

8 V1 B4 om. 8 (cf. v.l. 4). B3 (first time) reads 8 in marg. (cf. v.l. 1). Ś B3 D8.13 repeat 8 (cf. v.l. 2). D3 reads in marg. up to स्तां in ᵃ (cf. v.l. 7). —ᵃ) Ś Ñ2 V2.3 B1-3 D1-3.6.13 (Ś B3 D8.13 first time) जुहाव च; Ś Ñ1 B3 D4.12.13 (Ś B3 D8.13 second time) तस्य (B3 °यो) होम-; D6 वामहोम-; D8.9-12 T G M3 चरु (T1 G1 चारु) होम-; M3 सहुतेन (for चरुहोम-). Ñ2 B1.2 (second time) D13 समृद्धस्य, D6 तस्य होमस्य सिद्धस्य. —ᵇ) Ś Ñ2 V1.2 B1-3 D1-3.6.13 (Ś B3 D8.13 first time) तस्मै वह्नेः; Ś Ñ1 B3 D4.8.12.13 (Ś B3 D8.13 second time) पावकस्य (for विधूमस्य). D1 समार्चिषः. —ᶜ) B3 (first time) विज्ञानि (for लिङ्गानि). —ᵈ) G1 हि (for च). Ś Ñ2 V2.3 B2.3 D1-3.6.13 (Ś D8.13 first time) प्रति तस्य (V2 B1 यानि) वै (Ś2 च); B3 (first time) प्रस्थितश्च वैः D6.9 T1 G3 M3 यान्त्यदर्शयन् (for दर्शयन्ति च). Ś D8.13 (all second time) विजयो वैश्च दृश्यतो; Ñ1 B3 (second time) D4.12 विजयो (D4 °य) दृश्यते हि वैः (D4 हृ ये). ⁂ Cf.: उद्वेगस्मीर्णि नपुंसकम्. ⁂

9 V1 B4 om. 9 (cf. v.l. 4). B3 (first time) reads 9 in marg. (cf. v.l. 1). Ś B3 D8.13 repeat 9 (cf. v.l. 2). —ᵃ) Ś D8.13 (all second time) -शिख-श्चैव; Ñ1 B3 (second time) D4.12 M5 -शिखावर्तस्य; D1 -[आ]वृत्तशिखस्; G3 * २ * खस्(damaged) (for -[आ]वर्तशिखस्). —V3 damaged from स in ᵃ up to सु in ᵈ. —ᵇ) Ś Ñ2 B2.3 D8.13 (Ś B3 D8.13 first time) M3 -काञ्चन- (for हाटक-). —ᶜ) Ś B3 D8.13 (all second time).13 विधिवत्; D8.13 (both first time) हविस्तु (for हविस्तत्). —ᵈ) Ś D8.13 (all second time) तदुपस्थितः, D1 स समुत्थितः; D6 T2.3 स्वयमास्थितः.

10 V1 B4 om. 10 (cf. v.l. 4). B3 (first time) reads 10 in marg. (cf. v.l. 1). Ś B3 D8.13 repeat 10 (cf. v.l. 2). —ᵃ) Ś1 (second time) हुत्वाग्निस्; D13 (first time) M1.3 हुत्वाग्नि (for हुत्वाग्निं). Ś1 D8.13 (all first time) अर्पयित्वा, Ś V2 B1-3 D4.12 (Ś B3 D8.13 first time) तु; Ñ V1 B3 (second time) D1.3-6.13 T2 G2.3 M च (for [अ]थ). D6 हुत्वाग्निं प्रतिजग्राह. —ᵇ) Ś Ñ V2.3 B1-3 D1-4.8.12.13 (Ś B3 D8.13 both times) दैत्य- (for देव-). B3 -रक्षसो (sic); D6 T2.3 -दुर्धरान् (for -राक्षसान्). —T3 damaged from रथ in ᶜ up to मन्त in ᵈ. —ᶜ) Ś Ñ2 V2 B2.3 D1-3.6.13 (Ś B3 D8.13 first time) रथ दीप्तम् (Ś D8.13 धीमत्); Ś Ñ1 B3 D4.8.12.13 (Ś B3 D8.13 second time) रथे दिव्यम् (D6 क्षेमम्); V2 B1 रथे दिव्यम् (for रथश्रेष्ठम्). —ᵈ) Ś Ñ2 B2.3 D1.3.6.12 (Ś B3 D8.13 first time) अंतर्धानपरं (Ś D8.13 °स्थितं D6 °गतः) (for अन्तर्धानगत).

11 V1 B4 om. 11 (cf. v.l. 4). B3 (first time) reads 11ᶜᵈ in marg. (cf. v.l. 1). Ś B3 D8.13 repeat 11ᵃᵇ (cf. v.l. 2). —ᵃ) G1 वाजिभिश्च (for स वाजिभिस्). Ś1 (second time) moth-eaten for चतुर्भि. Ś Ñ B2.3 D1.3.12.13 G1 M3.5 (Ś B3 D8.13 first time) च (for तु). —ᵇ) V3 D1.9-11.13 T1 G2 तु (for च). B1 D6 G1 निशितैः; D3 निशुतैः (for निशितैर्). Ś Ñ1 B2.3 D8.13 G1 M5 (Ś B3 D8.13 first time) युतो; D1 युते; D3 युतः;

जाज्वल्यमानो वपुषा तपनीयपरिच्छदः ।
शरैश्चन्द्रार्धचन्द्रैश्च स रथः समलंकृतः ॥ १२

जाम्बूनदमहाकम्बुर्दीप्तपावकसंनिभः ।
बभूवेन्द्रजितः केतुर्वैदूर्यसमलंकृतः ॥ १३

तेन चादित्यकल्पेन ब्रह्मास्त्रेण च पालितः ।
स बभूव दुराधर्षो रावणिः सुमहाबलः ॥ १४

सोऽभिनिर्याय नगरादिन्द्रजित्समितिंजयः ।
हुत्वाग्निं राक्षसैर्मन्त्रैरन्तर्धानगतोऽब्रवीत् ॥ १५

अद्य हत्वाहवे यौ तौ मिथ्याप्रव्रजितौ वने ।
जयं पित्रे प्रदास्यामि रावणाय रणाधिकम् ॥ १६

कृत्वा निर्वानरामुर्वीं हत्वा रामं सलक्ष्मणम् ।
करिष्ये परमां प्रीतिमित्युक्त्वान्तरधीयत ॥ १७

C 6 19 53
B 6 80. 18
L 6 10 15

D3 युद्ध (for दुद्ध) —After 11^cd S N2 B2,3 D1,12 ins a passage relegated to App I (No 45) —Ś Ñ V2,3 B1-4 D1-4.8.13.15 om 11^cd —^d) D2 T2,3 G M स्वदृतेषम

12 V1 B1 om 12 (cf v l 4) For 12-17 N2 B2 subst 1519* —^a) B1 जाज्वल्यमान S N1 B2 D1,6 10.11 च ज्वाल वपुषा चैव —V1 B2 D4 om 12^bc —^b) V2,3 B1 D1-4 विभूषित (for परिच्छद) Ś D1,12 रावणि पावका यथा ☞ Ś D2,11 om 12^c—42 V1 om 12^c—13 —^c) D1,7,8.11 T2,3 G M Cm_g सुगंधा (for शरैश्च) B1 [श]धपचैश्च D1 द्विचन्द्रैश्च (for [श]र चन्द्रैश्च) —^d) D13 स्वत्र (for स रथ) N1 B2 D1,12 (reads in place of ^d) रथो मणिविचित्रित

13 V1 B4 om 13 (cf v l 4) V2 om 13 (cf v l 12) For subst in N2 B2 cf v l 1519* —^a) V2 -कक्ष, D4,11 G1 -कम्बुर् (for -कम्बुर्) N1 B3 D6,12 दा(B3 ह)द्युत(B3 °ना)श्च सद्यु(D13 °सि)क —^b) N1 B1 D4 सम V2 B1 सम (for दास) D2 G2 समभ (for संनिभ) M1,2 तपनीयविभूषित —T1 damaged from त्रि in ^a up to वै in ^d —^c) B3 बभास (for बभूव) N1 D1 बभारविंद्रजित केतुर्, B1 स बभूवेंद्र जित्केतुर् —^d) D2-7,9-11 T2,3 G M1,2 वैदूर्य (for वैदूर्य) M3 वैदूर्यमयपर्वत

14 V1 B1 om 14 (cf v l 4) For subst in N2 B2 cf v l 1519* —^a) N1 B2 D6 स तत्र D12 पुत्रेण (for तेन च) —^b) N1 B1,4 D2,4,13 महाबलाग्नेय D1 T1 ब्रह्मास्त्रेणाभि (for ब्रह्मास्त्रेण च) V2 ब्रह्मणोक्तेन मंत्रेण —^c) N1 B1 D6,12 बभूव स (D6 स) D2 स बभूव (for स बभूव) —^d) D1 तु D1 T2,3 G M1,2 स (for सु) T1 महाबलि N1 B2 D6,12 इंद्रजित्समितिंजय = 15^b —After 14 N1 V2,3 B1,4 D1 ins 1516*

1516* रथं वाहनं च धीमानसृजत च समावृत ।

[D1,11 (for first च) D2,12 (for धीमान्) V2,3 B1 रथं तत N1 B2 D1,12 तत्र (D1,12 तत्र- D12 तत) तैर्भ(B2 तै)र्नरैः (for the post half)]

15 N1 B1 om 15 (cf v l 4) For subst, in N2 B2 cf v l 1519* B1 o 15^ab —^a) Ñ1 B2 D1,13 अभि, V3 सोथ (for सोऽभि) —N1 B2 D1,12 om 15^cd —^c) D2 [अ]ग्नौ (for [अ]ग्निं) M1,3 राक्षसान्, Cm g t as in text (for मन्त्रैर्) —^d) G1 घोरैर्, Cm t as in text (for मन्त्रैर्) —^d) V3 विद्वु, D1 वरी (for ब्रवीत्)

16 N1 B1 om 16 (cf v l 4) For subst in N2 B cf v l 1519* —^a) D7,8-11 M1-3 रण (for [आ]हवे) M1,3 पीरौ, M1 यातौ (for यौ तौ) M3 सपैवाद (for [आ]हवे यौ तौ) N1 V2,3 B1,3 D1-4,11 नराहवौ महावीर्यौ —T1 damaged from व in ^a up to पि in ^c —^b) G3 M प्रव्राजितौ N1 B1 D1-4,9,11 G1,3 रणे T2 G1 damaged M1,2 यौ (for वने) —^c) D6-11 T2 M1,2,4 रणेरपिक, D7 G3 M3 रणाधिक, G1 रणाधिपं (for रणाधिकम्) N1 V2,3 B1,3 D1-4,11 हत्वा तौ (B3 हत्वा हि, D6 निहत्वा D3 हत्वोभौ) रामलक्ष्मणौ

17 V1 B4 om 17 (cf v l 4) —^a) N1 V3 B1,3 D1-4 6-11,13 M C_g कृत्वा, V3 कृत्वा, Cm t as in text (for कृत्वा) M1 निवानराम् —^b) V3 D1,4,10,11 T1,2 M1,2 च (D6,9) लक्ष्मण (for सलक्ष्मणम्) Ñ1 V2 B2 D1,11 हत्वा राघवलक्ष्मणौ B1 D1,2 हत्वा राघवलक्ष्मणौ M1,2 हत्वा हत्वा च राघवौ ☞ Cv 'कृत्वा निर्वानरामुर्वीं हत्वा रामं सलक्ष्मणम्' इति पाठ c —^c) M1,2 गमिष्ये (for करिष्ये) N1 B2 D1,12 G1 M3 परमप्रीत (G1 M3 °प्रीतिम्) V2,3 B1 D1,2 परमकृत्य, M4 परमां भूमिम् (for परमां प्रीतिम्) —For 12-17 N2 B2 subst while B1 (second time) cont in marg after 1516*

1519* युद्धभूमा स विविधमहावाजि महाद्रुतिः ।
स हविर्माल्यसत्कारैर्मन्त्रवत्प्रत्युसत्कृते ।
जुहोपावकं तत्र राक्षसेन्द्र प्रतापवान् ।
सोऽग्निमाहारयामास मायाममध्वरी वर ।
रथं धनुस्तथात्मानमभिमन्त्र्याभिमन्त्र्य च । [5]
तस्मिन्नाहूयमाने तु हूयमाने च पावके ।
सार्कग्रहेन्दुनक्षत्रं वितत्रास नभस्तलम् ।
स पावकं पावकदीप्ततेजा
हुत्वा सुरेन्द्रप्रतिमप्रभावः ।
सचापबाणासिरथाश्वसूत [10]
आन्तरधात्मा दयितोऽन्तरिक्षे ।

[B2 om 1 1 —(1 2) B2 मास (for मध्व) B2 मध्वरे (for मध्वरे) L2 ... (for मन्त्र) —(1 4)

G. 6. 19. 0
B. 6. 80. 19
L. 6. 20. 0

आपपाताथ संक्रुद्धो दशग्रीवेण चोदितः ।
तीक्ष्णकार्मुकनाराचैस्तीक्ष्णैस्त्विन्द्ररिपू रणे ॥ १८

स ददर्श महावीर्यौ नागौ त्रिशिरसाविव ।
सृजन्ताविषुजालानि वीरौ वानरमध्यगौ ॥ १९

इमौ ताविति संचिन्त्य सज्यं कृत्वा च कार्मुकम् ।
संततानेषुधाराभिः पर्जन्य इव वृष्टिमान् ॥ २०

स तु वैहायसं प्राप्य सरथो रामलक्ष्मणौ ।
अचक्षुर्विषये तिष्ठन्विव्याध निशितैः शरैः ॥ २१

तौ तस्य शरवेगेन परीतौ रामलक्ष्मणौ ।
धनुषी सशरे कृत्वा दिव्यमस्त्रं प्रचक्रतुः ॥ २२

प्रच्छादयन्तौ गगनं शरजालैर्महाबलौ ।
तमस्त्रैः सुरसंकाशौ नैव पस्पर्शतुः शरैः ॥ २३

N3 illeg for the prior half of l 4 B3 नाक्रमत्र (for नाक्रमस्व) —(l 5) Ñ1 तद्रा (for तथा) B1 [भ]भिनवन (sic) (for [अ]भिमन्त्र्य च) Ñ1 प्रतिनवाभिनव च (for the post. half) —(l 6) B3 ते (for तु) —(l 7) B3 अक (for साक-) —(l 9) Ñ1 B3 भूत्वा (for दृष्ट्वा) —(l 10) Ñ2 चापि (for चाप) B2 [अ]थ (for [अ]लि) Ñ2 सहायू (for -सहाय्) —(l 11) B3 जाभद् (sic) (for शुभद)]

18 B3 reads 18–19^{b} for the first time in marg after 1519* repeating them here —^{a}) M5 [भ]ति (for [अ]थ) V1 B4 आपतश्च सु, V3 B1 D1-3.4 उत्पपात्तसु (D1 °त स, D2.3 °त सु, D4 °ताय), B2.3(first time) आयपावथ, B3(second time) D4.12 समापतात्सु (D13 °त), M1.2 भासमादाय (for आपपाताथ) Ñ1 समापतत्स्वयं क्रुद्धो; Ñ2 आपपात स च क्रुद्धो, V1 उत्पपात स्वयं क्रुद्धो —^{b}) Ñ1 V2.3 B1.2(second time) D1-4.12 रावणेन प्रचोदित(V2.3 B1 D13 °दितः, D1 °नोदितः D3 °मोदि)त, Ñ1 V1 B2.3(first time) 4 य(Ñ1 त)त्र राम सलक्ष्मण —^{c}) Ñ1 B3(second time) D4.12 दीप्त (for तीक्ष्ण) D4 -कायन (for -कार्मुक-) Ñ2 V B1.2.3(first time) D1-3 M1.2 -नाराचम् (for -नाराचैः) —D3 om 18^{d}–20^{c} —^{d}) D2.11 T3 तीक्ष्णैस् (for तीक्ष्णैस्) Ñ1 D4 सुनाराचैर्बिभेदिषि, Ñ2 V B(B3 first time) D1.3 तीक्ष्ण(D4 °ण)कर्मेन्द्रजित्त्रण, B3 (second time) D13 तीक्ष्णैर्गमेषु (B3 °माव)भेदिभि —After 18, V2.3 B1 D1.3 ins

1520* महासिमुखतान्वीर कद्रूपत्रास्तथा शरान् ।

19 D3 om 19 (cf v l 18) —^{a}) V2.3 B1 D1 स ययौ D1 ददर्श च (for स ददर्श) Ñ2 V1 B2.3(first time) 4 महात्मानौ D1.2.3 V3 महावीर्यौ(M2 °रौ) —^{b}) D3.11 T1.3 G3 नगौ (for नागौ) Ñ1 V1 पावकि शिखाविव(V2 °शि च) Ñ2 V1 B2.3(first time) 4 D4 नायुभौ(D4 भ्रातरौ) रामलक्ष्मणौ V3 B1 D1.3 नगामिव (B1 °मि मि)रावभि च —After 19^{ab}(first time) B2 (second time) ins. 1517* T3 damaged from सृ in ^{c} up to वा in ^{d} —^{c}) V2 समन्तौ V3 B1 D1.3 विसृजन्, D4 सृजन्ताव् (for सृजन्ताव्) V3 G3 शर (for इषु) D3 धाराभिर् (for जालानि) B Cm g k गृहन्तौ गृहलक्ष्मौ, —^{d}) V3 B1 D1.3 वीरौ वानरमध्यग .

20 D3 om up to 20^{c} (cf v l 18) —^{a}) B3 अभि, D13 इव (for इति) G2.3 M3 निश्चित्य, Cl. t as in text (for संचिन्त्य) —^{b}) D1.3.9–11 सज्यं, D4 सव्य (for सज्यं) V1 B2.4 D1.2.4.11 T1 G1.3 [अ]थ; B1 तु (for च) M1.2 महद्धनुः (for च कार्मुकम्) —After 20^{ab}, Ñ2 V2 B2.3(after 20) 4 read 32^{c}–33 for the first time repeating them in their proper place —Ñ2 V1 B2.4 om 20^{c}–23 —^{c}) Ñ1 B3 D4.11 ववर्ष शर ; V2.3 B1 समवारेषु ; D1.3 Ct सततारेषु (for संततानेषु) V2 L1 D1.3 -वर्षैस, D4.5 जालानि Cm g k t as in text (for धाराभि) —^{d}) D3 T1 G1 M1.2.3 वृष्टिभि ; D7 सृष्टिमान् (for वृष्टिमान्)

21 Ñ2 V1 B2.4 om 21 (cf v l 20) B3 om 21–23 —^{a}) V3 B1 D1-3 त (for स) Ñ1 विपद्रवस्तु सृष्ट्वा D4 विपतत शर सृष्ट्वा, D5.11 Ct स तु वैहायसरथो, D13 स त त्रियद्गतं सृष्ट्वा —^{b}) V3 B1 D1-3.11 स रथो D5 M3 समरे D6-11 युधि तौ (for सरथो) —Ñ1 D1.3.11 om (hapl) 21^{c}–22^{b} —^{c}) D3 भ्रायचक्षुर् ; G1 स चक्षुर्

22 Ñ2 V1 B2.4 om 22 (cf v l 20 and 21), Ñ1 D1.3.11 om 22^{ab} (cf v l 21) —^{a}) V2 -वर्षेण V3 B1 D2.3 जालेन (for -वेगेन) —^{b}) V2.3 B1 प्रच्छन्नौ, D2.3 प्रवृत्तौ, D4 T1 G1.3 पातितौ D7 त्वरितौ M3 भ्रातरौ, Ct is in text (for परीतौ) —^{c}) D1 सुसज्ये, D13 सज्ये च (for धनुषी) V3 B1 D1-3 विततेः(D1 °त) D5.11 धनुषी (for सशरे) Ñ1 सुसज्यं च धनुः कृत्वा, V2 सज्यं कृत्वा च धनुषी —^{d}) Ñ1 V2.3 B1 D1.3.11 दिव्यान्यस्त्राणि चक्रतु(Ñ1 D4 सरुषे, D13 सक्रतु) D4 दिव्यान्यस्त्राणि संचक्रतु Ct प्रचक्रतु प्रादुश्चक्रतु इत्यर्थः

23 Ñ2 V1 B2.4 om 23 (cf v l 20 and 21) —^{a}) T1 damaged for प्रच्छादयन्तौ —^{b}) D1 महाभुजौ (for °बलौ) —V3 om 23^{c}–24 D1.10 om 23^{cd} —^{c}) D1.5.6.11 T1.3 M3 सुर्वं (for सुर) D6.11 M2 सकाशैर् (for °शौ) K(ed) पस्पृशतु (for पस्पर्शतुः) Ñ1 राक्षस सूर्यसंकाशैर्नाजस्पृशन्त शरैः V2 B1 D1-3 न(B1 नौ) बाणैः सूर्यसंकाशैस्तैर(V2 °नैश D1 नै च) नस्पृशतु(D1 °इव) D13 राक्षसे सूर्यसंकाशैः नास्पृशन्तावथोत्तरैः Ct. पस्पर्शतु पस्पृशतुः .

स हि धूमान्धकारं च चक्रे प्रच्छादयन्नभः ।
दिशश्चान्तर्दधे श्रीमान्नीहारतमसावृतः ॥ २४
नैव ज्यातलनिर्घोषो न च नेमिखुरस्वनः ।
शुश्रुवे चरतस्तस्य न च रूपं प्रकाशते ॥ २५
घनान्धकारे तिमिरे शरवर्षमिवाद्भुतम् ।
स ववर्ष महाबाहुर्नाराचशरवृष्टिभिः ॥ २६
स रामं सूर्यसंकाशैः शरैर्दत्तवरो भृशम् ।
विव्याध समरे क्रुद्धः सर्वगात्रेषु रावणिः ॥ २७
तौ हन्यमानौ नाराचैर्धाराभिरिव पर्वतौ ।
हेमपुङ्खान्नरव्याघ्रौ तिग्मान्मुमुचतुः शरान् ॥ २८
अन्तरिक्षं समासाद्य रावणिं कङ्कपत्रिणः ।
निकृत्य पतगा भूमौ पेतुस्ते शोणितोक्षिताः ॥ २९
अतिमात्रं शरौघेण पीड्यमानौ नरोत्तमौ ।
तानिषून्पततो भल्लैरनेकैर्निचकर्ततुः ॥ ३०

G 6 19 65
B 6 80 31
L 6 20 27

24 Vs om. 24 (cf. v.l. 23). —ᵃ) G1 तु; G3 M5 तु (for हि). Ñ1 तेः D3.13 T G3 M5 तु (for च). —ᵇ) D3.13 तत: (for नभः). —ᶜ) Ñ V1 B2-4 D1.13 सर्वा (for श्रीमान्). V2 B1 D1-3 सर्वा दिशश्च सकुद्धेः. —ᵈ) Ñ V1.3 B1.3 D1-4.11 तिमिरावृता (B3 D2 °त:; D1 °त); B2 -तिमिरा इवा B4(after corr. as in D5) -तमसा भृता:; D6-7.9 T G2 -तमसावृता:(D9 °त) (for -तमसावृत:). M1.3 नीहारेणेव भास्कर:.

25 ᵃ) Ñ1 B3 D4.13 च (for [न]च). —ᵇ) Ñ V2.3 B D1-4.13 [ज]वि; V2 [ए]व (for च). V2 B1 स्थ-. B4 ख़ुर- (for ख़ुर-). D5 निम्नमन्नुखस्वनः; G1 न नेमिख़ुरनिस्वनः. —ᶜ) D4.6 T1 M5 च श्यस्य(D5 °स्त)स्य; T2.3 चतुर(T3 च रुत)स्य (for चरतस्तस्य). —ᵈ) Ñ2 B3 स्यदृश्यत; D1 प्रकाशिरे (sic), D4.13 प्रदृश्यते (for प्रकाशते). Ñ2 V1 B2.4 रूप नैव व्यकाशत(B4 °त). —After 25, V2.3 B1 D1-3 ins.:

1521* रथेन नानाविधिरेण चापि
रणाजिरे व्योम्नि समाश्रितेन ।
भर्तुः स शाखामृगयूथपाना
चकार कृच्छ्राणि रणे प्रहृष्टः ॥
[colophon]

[(1. 1) V2 B1 भूतेन, V3 स तेन (for रथेन). D3 चापिणा (for चापि). D1 -तिमिरावृतेन (for तिमिरेण चापि). —(1. 2) V2.3 B1 समाश्रितेन (for समाश्रितेन). —(1. 4) V3 महान्ति इह (for रणे प्रहृ.).]

[Colophon.—*Kāṇḍa name*. B1 D3 युद्ध°. —*Sarga name*: V3 D1.3 इन्द्रजित्समरोद्देशः, V3 B1 D3 इन्द्रजिद्- —*Sarga no.* (figures, words or both) V2 D2 om. V3 D1 60, B1 53, D1 62.]

26 ᵃ) V3 B1 धन (for घन-). D1.13 T1 G2 [अं]धकार-; Cv Cm.g.t as in text (for °रे). B1 D4 T2.3 महति. G1 विद्युद्धे, Cv as in text (for तिमिरे). —V3 damaged after ववर्ष in ᵇ up to शर in ᵈ. —ᵇ) Ñ V B D1-4.7-11.13 T G1 M1.3.5 शिला; G3 घन (for शर). V1 इव वृष्टे, V2 B1 D1-3 मभुतम् (for इवाद्भुतम्). —ᶜ) Ñ2 V2 B1.3.4 D1.3 ववर्ष स (by transp.), B4 ववर्ष तु (for स ववर्ष). —ᵈ) D1.3 -वृष्टिभिः (for °भिः).

27 ᵃ) Ñ B2.3 D4.13 लक्ष्मण चैव, G3 सूर्यसंकाश (for सूर्यसंकाशैः). —ᵇ) B1 D1-3 घोरैर् (for शरैर्). Ñ V B1.3.4 D1-6.7.10.11 T1 G1.3 M1.3.5 Ct दत्तवरैर् (for °रो). V2 B1 D1-3 रणे (for भृशम्). B3 D13 तीक्ष्णाग्रैर् (D13 विभेद च) शरैर्भृशं. & Ct दत्तवरैर्शरैः. & —ᶜ) Ñ V B D1-4.13 विभेद (for विव्याध).

28 ᵃ) Ñ1 तौ भज्यमानौ; Ñ2 V1 B2.4 हन्यमानौ तु (for तौ हन्यमानौ). Ñ1 B1 D3 समरे (for नाराचैर्). —V3 damaged from हि in ᵇ up to स्मा in ᵈ. —ᵇ) Ñ1 तोयदः; D1 तोयदौ (for पर्वतौ). —ᶜ) D5 हिम- (for हेम-). D5 हेमपुङ्खा- * * ध्रौ. —ᵈ) Ñ1 B3 D4.13 श्रीमान्, Ñ2 V1 B2 G1.3 तीक्ष्णान्, B4 तीक्ष्ण (for तिग्मान्).

29 ᵃ) Ñ2 V B1.4 D3 अंतरीक्षे (V3.3 B1 °क्षाद्), B3 D1-3.8.10.11 T1.3 G3 M1-3 Cm.k.t अंतरिक्षे(D1-3 °क्षाद्) (for अन्तरिक्षं). Ñ2 V B1 D1-3 अ(Ñ2 V3 त)नासाद्य, B2 खमासाद्य, B4 तु नासाद्य (for समासाद्य). Ñ1 B3 D4.13 ते स्वसरी(D13 °रि)क्षमासाद्य. —ᵇ) Ñ1 D4 त्रिगुणा., Ñ2 V1 D2 रिपुं ते, V2 B1 D1 ते रिपु, B2 तिष्ठत., B3 रिपुणा. B4 विध्यन्ते, D5 विधेतु., D6 रावणिं, D13 रिपूणां (for रावणिं). Ñ1 B2 D13 पत्रिभिः (for पत्रिणः). —ᶜᵈ) Ñ1 V2.3 B1.3 निकृत्ता, D3 निकृत, D4.13 निकृता, T3 विकृत्तस्य, Ck t. as in text (for निकृत्य). Ñ1 V3 B3 D4.13 बहुधा, B1 D1-3 पतया, T3 [अ]पगता, G3 पतगा, M5 न्यपतन्, Cm.g.k.t as in text (for पतगा). Ñ1 V2.3 B1.3 D1-4.13 M1.3 विभेदु., M5 ते तदा (for पेतुस्ते). Ñ1 V2.3 B1 D1-4.7.9-11 T2 M5 शोणिता (B1 D1-3 °ङ्ग)द्वा. P5 पपुना इव, T3 शोणितावृता., Ck.t as in text (for शोणितोक्षिताः). Ñ2 V1 B2.4 निपेतु सहसा भूमौ(Ñ2 तत्र) निकृत्ता इव पवना.

30 ᵃ) D4.13 अतिमात्र (for °त्र). B3 शरोघेण नर-व्याघ्रौ. —ᵇ) B4 पीडितौ तौ; D4.8-11 पीड्यमानौ (for पीड्यमानौ). Ñ2 V1.3 B3-4 D1.3 नृपात्मजौ (for नरोत्तमौ). Ñ1 D4.13 पीडितौ रघुनन्दनौ (Ñ1 °नन्दनौ), V2 B1 D1

G 6 19 66
B 6 80 32
L 6 20 28

यतो हि ददृशाते तौ शरान्निपतिताञ्शितान् ।
ततस्ततो दाशरथी ससृजातेऽस्त्रमुत्तमम् ॥ ३१

रावणिस्तु दिशः सर्वा रथेनातिरथः पतन् ।
विव्याध तौ दाशरथी लघ्वस्त्रो निशितैः शरैः ॥ ३२

तेनातिविद्धौ तौ वीरौ रुक्मपुङ्खैः सुसंहितैः ।
बभूवतुर्दाशरथी पुष्पिताविव किंशुकौ ॥ ३३

नास्य वेद गतिं कश्चिन्न च रूपं धनुः शरान् ।
न चान्यद्विदितं किंचित्सूर्यस्येवाभ्रसंप्लवे ॥ ३४

तेन विद्धाश्च हरयो निहताश्च गतासवः ।
बभूवुः शतशस्तत्र पतिता धरणीतले ॥ ३५

पीडित स(D7 °ह्यमानो) रघूत्तम —V1 D1 19 om 30cd —cd) V V3 B1 4 तास्तु स (for तानिषून्) D1 सपततो (hypm) (for पततो) B3 सिंहेद् T2 3 फहेद् (for महेद्) D7 त्वनकेद् (for अनेकद्) D7 8 11 Ct विचकत(D7 °चे)तु M3 विचकृततु, Ck as in text (for विचकतुः) N2 V1 B2-4 क्रमोपैनिरकृपतः (for d) V2 शरान्समततो भूमौ तदपैक द्विधाकरोत् V3 B1 D2-3 शरान्संपततो भूमावथै (D2 °मौ हृष्टैः)कैक द्विधाकरोत् ❀ Ct निं(Ct वि)चक्रतुः । गुणश्छान्दस (Ct °तुरित्यापर गुण) ❀

31 N1 D4 18 read 31-32 after 34 B3 repeats 31 32(cd third time) after 34 —a) D5 G1 2 M5 यथा, Ck t as in text (for यतो) N V B (B3 both times) D1-3 18 य(D1 त)तो यतो हि ददृशे(N1 D4 18 ददृशातु) —b) D2 बाणान्, G1 शितान्, M3 करान् (for शरान्) N2 V B(B3 first time) D1-8 आपतत, D1 1 T G M3 5 निपतत (for निपतिताञ्) N अथा V2 G1 शरान् (for शितान्) N1 D4 18 शराणां पतनाश्रम(D4 °श्रमे) B3(second time) शरपातमनुत्तमं —c) D1 1 3 11 T1 G M1 3 सुतौ Ck t as in text (for ततो) N2 V1 3 B1-4 D1-8 दाशरथिर् (for दाशरथी) N1 V3 B1 3 (second time) D4 18 तत्र तत्र महावीर्य (N1 D4 18 °र्यौ) —d) V1 D1 सदृष्टात N2 V1 3 B2-4(B3 first time) D1 2 विससृज B3 (second time) सदृष्टे च D9 दृढात (for ससृजात) V2 D1 3 शरानस्त्रान् (for ऽस्त्रमुत्तमम्) V3 B1 तमपश्य स्वर तदा D18 सदृशं शस्त्रमुत्तम

32 B3 repeats 32 (cd third time) after 34(cf v l 31) V3 om 32 N1 D4 18 read 31-32 after 34 —a) N2 V1 3 B(B3 first time) D1-3 तत शीघ्र (for दिश सर्वा) —b) B1 [अ]भि (for [अ]ति) D2-11 [ऽ]पतत्, G1 पतन् (for पतन्) —V V1 B2 3(after 20) 4 read 32c-33 for the first time after 20cd repeating them here —c) G2 3 M1 विव्याध (for °ध) N V3 B D1 3 18(N2 V3 B3 second time B3 second and third time B4 both times) राक्षसौ (for दाशरथी) —c) N2 V3 B1 4 D2 6 7 9 10 T2 3 M5 (N2 V3 B3 first time B3 both times) लघ्वस्त्रो, B3(second and third time) लघ्वस्त्रैर्, D1 13 18 लघ्वस्त्रौ (for लघ्वस्त्रो) V1 V3 M1 D4 लघुहस्त (N1 D4 लघुहस्तः) शितैः शरैः —After 32cd (third time) B3 ins. 1522*

33 N2 V1 B2-4 repeat 33 (cf v l 32) D1 om (hapl ?) 33ab —a) B3(second time) [अ]भि (for [अ]ति) N1 B3 (second time) D4 18 भूरितेकेषु (for तेनातिविद्धौ) B2 3(both first time) वीरौ तौ (by transp) M5 तौ घोरौ —b) B3(second time) रुक्म पुंखैः, D4 रुक्मपुंख (for रुक्मपुङ्खैः) N1 D4 9 11 सुसह (D5 °हृ)तै N2 V2 B2 4(all second time) सुसंहृ (V2 B3 °हि)तैः, V3 B1 D18 शितैः शरैः, B3 (second time) D4 18 सुसह(D4 °हि)र्ता (for सुसंहितैः) N2 V1 B2-4(all first time) शरैः कनकभूषणैः —c) N2 V B D1-4 18 (N2 V3 B3 4 second time B3 first time) तदा रक्तौ(N1 °दारक्षौ D18 वीरौ) (for दाशरथी) —d) N2 B2-4 (N2 B4 first time B3 second time) transp पुष्पितौ and किंशुकौ N V B D1-4 18(N2 V3 B3 4 second time B3 first time) बन्धुजीवसखा(V1 B3 D4 °निभा)विव(D3 °वोपमौ)

34 a) N2 V1 B1 D9 10 11 G3 धन (for वेद) D18 न विवेद (for नास्य वेद) G3 गत (for गतिं) D1 किं च, T2 3 G3 किंचिन् (for कश्चिन्) —b) M1 3 रूपं न (for च रूपं) V3 स्वन (for शरान्) N V1 3 B2-4 D1-4 न रूप(B1 कार्य) न धनु स्वन, B1 D18 न रूप(D18 कार्य) धनुष स्वन —c) D7 9-11 G2 M1 3 चास्य B (ed) नास्य (for चान्यद्) G3 चोदृत (for विदित) N1 D4 18 न गतिं नागतिं कश्चित्, V3 V1 B2-4 न चास्यापीङ्गितं किंचित्(B1 कश्चित्) V2 3 B1 D1 2 3 न पंचास्योऽपि(V2 D1-3 °स्योऽपि)त किंचित् (V3 D6 कश्चित्) —d) N1 B1-3 D4 18 मेघस्य (for सूर्य) —After 34 N1 D4 18 read 31-32 B3 repeats 31-32(cd third time)

35 a) M3 ततः (for तेन) V2 B1 [अ]भिद्राश्च, V1 विद्राश्च D11 [अ]तिविद्धाश्च (hypm) G3 [अ]ति विद्धा (for विद्धाश्च) B3 बहवो (for हरयो) —b) D5 T1 त (for च) —For 35cd N1 D4 18 subst while B3 ins after 32cd (third time)

1522* नादिशो ह्यम्बरं श्रिपूषणस्तत्र दृश्यते ।

(N1 B3 [ऽ]प (for दि) D18 नानादिशो (for नादिशो ह्य) B3 संवृत्ते (for दृश्यते)]

—B3 reads 35cd twice —d) V3 B1 2 (first time) D1-3 बिभ्रतु (for बभूवु) B3(first time) सहसा (for शतशस्) D1 T2 3 transp शतशस् and तत्र

लक्ष्मणस्तु सुसंक्रुद्धो भ्रातरं वाक्यमब्रवीत् ।
ब्राह्ममस्त्रं प्रयोक्ष्यामि वधार्थं सर्वरक्षसाम् ॥ ३६

तमुवाच ततो रामो लक्ष्मणं शुभलक्षणम् ।
नैकस्य हेतो रक्षांसि पृथिव्यां हन्तुमर्हसि ॥ ३७

अयुध्यमानं प्रच्छन्नं प्राञ्जलिं शरणागतम् ।
पलायन्तं प्रमत्तं वा न त्वं हन्तुमिहार्हसि ॥ ३८

अस्यैव तु वधे यत्नं करिष्यावो महाबल ।
आदेक्ष्यावो महावेगानस्त्रानाशीविषोपमान् ॥ ३९

तमेनं मायिनं क्षुद्रमन्तर्हितरथं बलात् ।
राक्षसं निहनिष्यन्ति दृष्ट्वा वानरयूथपाः ॥ ४०

यद्येष भूमिं विशते दिवं वा
रसातलं वापि नभस्तलं वा ।
एवं निगूढोऽपि ममास्त्रदग्धः
पतिष्यते भूमितले गतासुः ॥ ४१

G. 6. 19. 0
B. 6. 0. 42
L. 6. 0. 0

—^{d}) N₁ B₃ (first time) D₄ विद्धि (B₃ °द्धी)ना, Ñ₂ V₁ विर्भिण, B₁ D₁₋₃ वल्लिते, T₃ पाविता (for पतिता) —After 35 Ñ₁ P₃ (r) D₁₃ ins

1523* दृष्ट्वा तदक्रन्दन घोर वानराणा महात्मनाम् ।

36 ^{a}) Ñ₂ V B D₁₋₃ तत्र (V₁ तु सु) सभ्रात, D₇ ₉₋₁₁ G₁ M₃ तु तत्र क्रुद्धो (for सु सुसंक्रुद्धो) V₁ D₁₃ सौमित्रिभ्रातर क्रुद्ध —^{b}) N₁ D₁₃ इद वचनम्, N₂ V B D₁ क्रुद्धो भ्रातरम् (for भ्रात र वाक्यम्) D₃ क्रुद्धो रामम भाषत —After 36^{ab} Ñ₁ B₃ D₁₃ ins

1524* आर्यक्रन्दन घोर वानराणा महात्मनाम् ।

[B₃ आय तद् D₄ अक्रन्द (for आयन्द)]

—D₄ reads in marg from स्त्र in ^{c} up to ^{d} —^{c}) G₃ ब्रह्मास्त्र स (for ब्राह्ममस्त्र) V₃ प्रयोक्ष्यामो, B₁ वियोक्ष्यामि, D₇ M₅ प्रमोक्ष्यामि N₁ B₃ D₁₃ ब्रह्मास्त्र युज्यतामाशु —D₁ om (hapl) from सर्व in ^{d} up to रक्षांसि in 37^{c} (see var) —^{d}) D₁ वधाय (for °र्थं) —After 36 D₇ T₁ G₁ ins

1525* अराक्षसमिमं लोकं करिष्यामि महायशः ।

37 D₁ om up to रक्षांसि in 37^{c} (cf v l 30) V₃ illeg for 37^{ab} —^{b}) D₄ ₇ ₉ लक्ष्मण (for लक्षणम्) —^{c}) D₁₃ नैकस्य सर्वं (for नैकस्य हेतो) —^{d}) N V₁₃ B₁ D₄ सयतो B₂₋₄ D₁₋₃ ₁₃ समेतो (for पृथिव्यां)

38 D₃ om (hapl) 38 B₃ reads 38 (followed by 1526*) after 40^{ab} —^{a}) T₃ G₂ ₃ M₅ समरे (for प्रच्छन्नं) —^{b}) G₃ प्राञ्जलि, —^{c}) V₂ ₃ B₁ D₁₋₃ T₃ वाहे मुक्ते D₁₃ G₁ पलाय (G₁ °यि)तः T₁ damaged (for पलायन्तं) D₃ च (for वा) N₁ V₁ B₂₋₄ D₉₋₁₁ पलायमान (B₃ °नं वा) मत्त वा (B₃ च) ⊕ Cg पलायन्तं पलायमानम् ⊕ —^{d}) Ñ V B₁ ₋ ₁ D₁ ₂ ₄ ₆ ₇ ₉₋₁₁ ₁₃ T₃ G₁ ₃ न हन्तुं त्वम् (by transp), B₃ G₂ M₃ हन्तुं न त्वम् (by transp) T₁ न हि त्वं हन्तुमर्हसि, T₂ हन्तुं त्वमिह नार्हसि

39 V₃ illeg from स्यै in ^{a} up to क in ^{d} —^{a}) B₁ अथैव D₁₃ G₁ तस्यैव (for अस्यैव) —^{b}) N₁ B₁ ₄ करिष्यसि V₁ ₂ B₃ ₄ D₁ ₂₋₁₁ करिष्यामि D₆ M₃ ₅ करिष्यामो (for करिष्यावो) N₂ V B D₁₋₃ नरर्षभ (B₃ °भ) D₇ ₉₋₁₁ महाभुज (for महाबल) —^{c}) N₁ V B D₁ ₃ आदेक्ष्यामि, D₄ ₉ T₃ प्र (D₆ आ)वक्ष्यावो, Cm, k, t as in text (for आदेक्ष्यावो) V₁ B₃ ₄ D₆ T₃ ₃ महामागान् (D₆ °गाव, T₃ ₃ °ग [with hiatus]) (for महावेगान्) —^{d}) Ñ₁ V B D₁ ₃ कामगान्द् (V₃ B₁ इमास्त्वि)स्यूथपान्, D₁ कामरूपांश्च यूथपान् ⊕ Cr g अस्त्रान् अस्त्राणि । लिङ्गव्यत्यय आर्षः ।, so also Cm Ct घोरानाशीविषोपमानस्त्राण्यादेक्ष्याव ⊕ —For 39 Ñ₁ D₁₃ subst while V₂ B₁ D₁ ₃ ins after 39 B₁ ins after 38

1526* न एनमानयिष्यन्ति रावणि राक्षसं बलात् ।

[V₂ एनं सन्, D₃ नरोनम् (for न एनम्) Ñ₁ B₃ D₁₃ स्व (N₁ °क)मेव (B₃ एकमेव D₄ तमेव न) हनिष्यामि (for the prior half)]

40 Ñ₁ D₁₃ om (hapl) 40^{ab} —^{ab}) D₄ T₃ ₃ तव G₁ तव (for तम्) M₃ ₅ मायया (for मायिनं) D₁₃ क्षौद्रम् (for क्षुद्रम्) N₂ V₁ B₂₋₄ ये (B₃ ते) दृष्ट्वा तं महामायम् (V₁ B₃ °त्मानम्) (for ^{a}) N₃ V₁ B₁₋₄ तनु, G₁ चर (for रथ) V₃ ₅ B₁ D₁₋₃ तमेवकारिणं युद्ध (V₃ तत्र प्रसार्थ संक्रुद्ध)मन्तर्धानगत (V₃ B₁ D₃ °चरं, D₁ °बल) बलात —After 40^{ab} B₃ reads 38 (followed by 1526*) —^{c}) Ñ₂ V₁ B₃ ₄ वारणि (for राक्षसं) D₄ च (for नि) G₁ निहनिष्यामि N₂ D₁₃ राक्षसाश्च वधिष्यामि (N₁ °ष्यति) —^{d}) D₃ हत्वा (for दृष्ट्वा) D₁₃ यूथपान्, G₃ M₃ ₅ पुंगवाः (for यूथपाः) N₁ V₁ B₁₋₄ शिलापादपयु (B₃ °मु)द्धिभिः

41 N₃ D₁₂ ₁₃ om 41 —^{a}) V₃ D₁ G₁ ₂ सर्वेष, B₃ D₄ सर्वत्र D₆ युद्धेषु Cg as in text (for यद्येष) V₁ भजन (for विशते) Ñ₂ V₁ B₃ ₄ दृष्टो वा (V₂ om [hapl ?] from वा up to ह in ^{b}) V₂ ₃ B₁ D₁₋₃ दुरात्मा (for दिवं वा) ⊕ Cr g भूमं भूविवरं विशते । आत्मनेपदमार्षम् ।, so also Cm ⊕ —T₁ damaged from नभस्त in ^{b} up to गर्व in ^{c} —^{b}) V₃ B₁ D₃ om (hapl) from [स]पि up to second वा Ñ₁ D₁ [स]थ (for [स]पि) D₄ T₃ ₃ G M₃ वापि नभस्य (G₁ °भ स्थ)मे वा B₃ सप्तपदे दुरात्मा (for वापि नभस्तले वा) D₆ दिविदिर्ध वाप्यथवा रसातले

G 6 19 0
B 6 10 43
L 6 20 38

इत्येवमुक्त्वा वचनं महात्मा
　　रघुप्रवीरः प्लवगर्षभैर्वृतः ।
वधाय रौद्रस्य नृशंसकर्मण-
　　स्तदा महात्मा त्वरितं निरीक्षते ॥ ४२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्तषष्टितमः सर्गः ॥ ६७ ॥

B4 [अ]थ सुराल्य * * * * * * * — [c]) V2.3 B1 D1-4 मूले (for गन्त) V3 D9-11 विमूढो, D13 [अ]ति(D1 °प्रि)मूढो D8 हि मूढो D7 (sup. lin. also as in A1) विमूढो (for निमूढो) V2.3 B1 D1 हि (for इति) V2.3 B1 D1 महात्म B4 महत्म (for समाप्त) — [d]) D1 पतिष्यति — After 41 B3 ins

1527* प्रयुध्यमान समरे दुरात्मा
　　धनुर्धरो राक्षसराजपुत्र ।

42 [a]) N1 B3 D4.5 [इ]दम् (for [ए]वम्) B4 D13 उक्त (for उक्त्वा) N V1 B2-4 D1.4.13 महात्मा D9-11 G3 महार्थं (for महात्मा) — [b]) D4 रघुप्रवीरं D13 प्लवगोत्तमर्षभैर्वृतः, C1 प्लवगर्षभैर्वृतः — [c]) D1.4 -कारिणो (D1 °ण) — [d]) D4 T2 तथा (for तदा) M3.4 महायशाः स(M1 सन्) (for तदा महात्मा) N2 V B वानर (for त्वरितं) N2 V2.3 B D1 अभिरीक्षत S1 D9.11 ददर्श समासाद्य(V1 °धाय, D13 °ताय) विपक्षिरीक्षन्(D13 °रीक्ष्य च) — After 42 S2 V1.2 B D13 ins

1528* स राक्षसि राक्षससानवर्ण
　　समानवर्णं नभसि सलीन ।
　　तत्रानुमानमहतो बभूव
　　　　सास्येन यथा ज्ञानमतेव सूक्ष्मम् ।

[(l 2) V3 B1 मेघ, D13 शत्रु (for गात्र) —(l 3) D13 [अ]नुभार (for [अ]नुमान) —(l 4) D13 शौर्य (for सौख्य) B4 मृदनम् (for सूक्ष्मम्)]

Colophon D1 om — *Kanda name* V B D4.13 लङ्का° — After Kanda name D13 ins. युद्धपर्वणि — *Sarga name* S D9.11 रावणवाक्यं; N V1 B1.2 D1.4 इन्द्रजिद्युद्धं (D4 °द्ध) V2.3 इन्द्रजिद्वधपर्युद्धं B3 D13 इन्द्रजिद्वान B4 मायाविद्युद्ध D5 इन्द्रजिद्युद्धाद्यम्, D6 इन्द्रजिद्वधम् — *Sarga no* (figures, words or both) S1 N1 V3 B3.4 D3.6.7.13 om S2 59 N2 V1 D1 61 V1 60 B1 D1 56, B2 55 D4 63, D5.7.11 T1 G M1.3 80 T2 85 T3 87 M1.2 81 — After colophon, G1.2 M3.4 conclude with श्रीरामाय नमः

६८

विज्ञाय तु मनस्तस्य राघवस्य महात्मनः ।
संनिवृत्याहवात्तस्मात्प्रविवेश पुरं ततः ॥ १
सोऽनुस्मृत्य वधं तेषां राक्षसानां तरस्विनाम् ।
क्रोधताम्रेक्षणः शूरो निर्जगाम महाद्युतिः ॥ २
स पश्चिमेन द्वारेण निर्ययौ राक्षसैर्वृतः ।
इन्द्रजित्तु महावीर्यः पौलस्त्यो देवकण्टकः ॥ ३
इन्द्रजित्तु ततो दृष्ट्वा भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
रणायाभ्युद्यतौ वीरौ मायां प्रादुष्करोत्तदा ॥ ४
इन्द्रजित्तु रथे स्थाप्य सीतां मायामयीं तदा ।
बलेन महतावृत्य तस्या वधमरोचयत् ॥ ५
मोहनार्थं तु सर्वेषां बुद्धिं कृत्वा सुदुर्मतिः ।
हन्तुं सीतां व्यवसितो वानराभिमुखो ययौ ॥ ६

G 6 60 4
B 6 81 6
L 6 59 6

68

1 G (ed) om 1^{ab} D3 transp 1^{ab} and 1^{cd} —$^{a b}$) N2 V1 B3 मत (for मनस्) Ś V2 B1 D1-3 8 13 स विज्ञाय मत तस्य, N1 B3 D6 13 अथ ज्ञात्वा मात (B2 °त) दस्य (for °) Ś D8 13 13 रावणस्य (for राघवस्य) —T1 damaged from महा up to स in 1^{c} S2 D13 युद्धिमन —B3 reads 1^{cd} after 2^{ab} —^{c}) Ś Ñ2 V1 2 B3 4 D1 8 10 12 13 M1 2 स निवृत्य, D6 सन्निवर्त्य —^{d}) D4 T2 M3 सन्निवेश D7 वाविवेश, T3 स विवेश Ś Ñ V1 B2 4 D5 7 8 12 13 T1 G3 पुरीं तत , V2 3 D1 3 पुन पुरीं, B1 तत पुरीं, D2 महापुरीं, D6 पुरीं पुन , M1 2 पुरीं तदा, M5 पुरं तदा (for पुरं तत)

2 ^{a}) V3 damaged from स्मृत्य up to षा in 2^{a} Ś V3 D8 13 सोनुचिन्त्य, N1 B3 D4 13 अनुस्मृत्य G (ed) वीरो (for तेषा) —^{b}) N1 B3 D4 15 पुन पुन (for तरस्विनाम्) —After 2^{ab} B3 reads 1^{cd} —^{c}) G3 damaged from क्षण up to 3^{b} V3 वीरो (for शूरो) Ś D8 13 रोषताम्रमुखो वेगान्, V1 B3 D4 13 क्रोधेन मह तास्थितो, V2 B1 D1 3 रोषताम्रक्षणो वी(D3 धी)रो —^{d}) Ś V2 3 B1 D1-3 8 13 14 पुनर्वंशी, D2 T1 महात्मनि , D6 7 9 11 T1 G1 [अ]य रावणि , T3 G2 M6 महामति (for महाद्युति) N1 B1 D1 G (ed) निर्गत्(B3 विद्युत्, G (ed)निर्याणु)मुपचक्रमे, N2 V1 B2 4 युद्धायैव मनो दधे

3 G3 damaged for 3^{ab} (cf v l 2) V3 om 3 —^{a}) Ś D3 13 च पश्चिम (for पश्चिमेन) —^{b}) Ś D8 13 राक्षसाधिप , V1 B3 D4 13 सु(D4 स)महाबल , B1 D1-3 राक्षसवर (for राक्षसैर्वृत) G (ed) निर्यायाशु महाबल —N1 D4 om B3 reads $3^{c}-4^{b}$ in marg D6 reads 3^{cd} in marg —^{cd}) D6-7 9-11 T1 3 G2 3 M1 2 3 सु (for तु) Ś Ñ1 V1 3 B D1-3 8 13 18 इंद्रजित्परमोद्वि(B1 D1 3 °मादि)प्र परेषा नायन्भय

4 Ñ1 D4 om B3 reads 4^{ab} in marg (for both cf v l 3) —^{a}) Ś V2 3 B1 D1-3 8 13,18 मेघ नादस्, V1 स तु तौ तु (for इन्द्रजित्तु) V1 V3 B3 3 तथा, V2 B1 D2 3 तदा (for ततो) —^{b}) G3 damaged from राम up to मोहनार्थं in 6^{b} T1 damaged from राम up to र in 4^{c} —After 4^{ab}, D13 ins 1530* —B4 om 4^{cd} —^{c}) Ś D8 13 [अ]भ्युत्थितौ D6 9 °द्वितौ, D10 11 [अ]भ्युद्गतौ, T1 3 °द्गतौ (for [अ]भ्युद्यतौ) V1 मायया स्युद्धता वीरौ, M6 समरायोद्यतौ वीरौ —^{d}) D6 7 T G1 M1 2 तत , D6 तथा (for तदा) Ś V3 B1 D1 2 8 13 जुहुवे पावक तदा (V3 B1 °त) V2 B3 जुहुवे (B3 °हाव) पावक पुन , D2 माया प्रादुश्चकार ह —For 4^{cd}, Ñ1 D4 13 subst while B3 cont after 1530*

1529* माया व्यवसित कर्तुं मोहनार्थं वनौकसाम् ।
[D13 व्यवस्थित]

—After 4, Ñ2 B3 ins 1530*

5 G3 damaged for 5 (cf v l 4) B3 reads $5-6^{b}$ in marg —^{a}) D6 तथा (for रथे) N1 D4 13 कृत्वा शुशोच वा तत्र (D4 तत्रा, D13 माया) N2 V1 B2 4 मायया स रथे कृत्वा, B3 G (ed) कृत्वा क्रूरो रथे ता(G [ed] रथस्था) तु —^{b}) N V1 B2-4 D4 3 M3 तत , D6 T1 तथा (for तदा) —For 5^{ab}, Ś V2 3 B2 D1-3 8 13 subst while N2 B3 ins after 4 D13 ins after 4^{ab}

1530* रथ दत्तो व्यवस्थाप्य रावणी राक्षसैर्वृत ।
[Ñ1 रथे V3 damaged from राक्षसै up to वध in 5^{d}]

—Then B1 cont 1529*

—N1 D4 13 om $5^{c}-6^{b}$ —^{c}) D6 T1 3 युक्तम् (for [आ]वृत्य) Ś V3 B1 D1-3 8 13 सीता मायामयीं कृत्वा —^{d}) M1 अरोचत

6 G3 damaged up to मोहनार्थं in ^{a} (cf v l 4) N1 V3 D4 13 om B3 reads 6^{ab} in marg (for all except V3 cf v l 5) —^{a}) Ñ2 B2 3 स (for तु) Ś V3 B1 D1-3 8 13 सर्वे(V3 स ते)वा मोहनार्थं तु(B1 D3 °र्थिने) —^{b}) Ś D3 9 18 M3 कृत्वा बुद्धिं (by transp) —^{c}) V3 transp हन्तुं and सीता N2 V1 B2-4 व्यवसित सीता (by transp) —^{d}) Ś V1 3 B1 D1-3 8 13 कपी नामभितो ययौ —For 6^{cd}, N1 D4 13 subst, while B3 ins after 7^{ab}

G 6 60 5
B 6 81 7
L 6 59 7

तं दृष्ट्वा त्वभिनिर्यान्तं नगर्याः काननौकसः ।
उत्पेतुरभिसंक्रुद्धाः शिलाहस्ता युयुत्सवः ॥ ७
हनूमान्पुरतस्तेषां जगाम कपिकुञ्जरः ।
प्रगृह्य सुमहच्छृङ्गं पर्वतस्य दुरासदम् ॥ ८
स ददर्श हतानन्दां सीतामिन्द्रजितो रथे ।
एकवेणीधरां दीनामुपवासकृशाननाम् ॥ ९
परिक्लिष्टैकवसनाममृजां राघवप्रियाम् ।
रजोमलाभ्यामालिप्तैः सर्वगात्रैर्वरस्त्रियम् ॥ १०
तां निरीक्ष्य मुहूर्तं तु मैथिलीमध्यवस्य च ।
बाष्पपर्याकुलमुखो हनूमान्व्यथितोऽभवत् ॥ ११

1531* वानराभिमुखोऽगच्छद्रणं रणविशारदः ।

[D2 रावणाभि (sic) (for वानराभि)]

—Then B2 cont 1532*

7 D2 reads 7ab in marg —a) T2 damaged for स दृष्ट्वा त्वभि Ś Ñ2 V B1.2.4 D1-3.8.11 त(V2.3 B1 D1-3 ते) तु दृष्ट्वा विनिर्यान्तं —b) V3 D7-11 सर्वे ते, B1 D1-3 M1.2 नगरात् (for नगर्या) —G2 damaged from काननौ up to 7d V2 राक्षसं भीमविक्रमं —For 7ab N1 D6.13 subst, while B3 ins 1531* after 7ab and then cont

1532* दृष्ट्वा तमभिगच्छन्तं मारुतात्मजमुत्सुकाः ।

[B3 दृष्ट्वा (for तथा)]

—c) Ś V2 D2.10 अभिसंरब्धा, N2 V1.3 B1-3 अभिसंक्रुद्धा, B1 D2.3 अतिसंरब्धा, D1 भृशं संक्रुद्धा (for अभिसंक्रुद्धा)

8 V1 damaged for 8a —b) Ś Ñ V B D1-4.8.11 जगाम हरियूथप —B2 reads in marg 8c–9 twice (var) —c) Ś N1 V2.3 B1 D1-4.8.13 उद्यम्य, N1 V1 B1-4(B3 first time) उद्धृत्य (for प्रगृह्य) N1 D13 सुमहाद्रुमं B3(second time) उद्यम्य च महाशृङ्गं —d) V2.3 B1 दुराधर्षं, D1 दुरासद (sic) D1 T2.3 G2 दुरासदं (for °सदम्)

9 B3 reads in marg 8c–9 twice (var) —a) Ś D10 निरानन्दां, Ñ1 V2.3 B1.3(second time) D1-4 G1 निरानन्दा; N2 V1 B2.3(first time) दतो दानरा B4 दतो मद्र L (ed) निराहना (for हतानन्दां) —b) N1 B1.2 (second time) D8.9 दिव्यसीतां (for सीतामि) D12 M2 वण (for रथे) Ś D8.12 त्विमसीतामिह रथा D13 °था) D1.4 रिमिथा मद्रजितो रण —c) Ś N1 V2.3 B1.3(second time) D1-4.8.13.11 सीताम्, N1 V1 B2.3 (first time) 4 दुर्नीम् (for दीनाम्) —d) T2 damaged for उपवास Ñ1 B3(second time) उपवासन (B3 °सोप) कार्शतां V2.3 B1 D2-4.13 रक्षोहरणकाय (D13 °ग्रस्ता) —After 9 Ś D8.13 ins

1533* दासीं विवशवृत्तां मूक्षां भूरङ्कु विवाहम् ।

10 N1 D2 om 10 G1 damaged for 10a —a) L (ed) परिक्लिष्ट —b) G1 रममलां G2 अमलां G3 m g k t a 3.11 text (for अमृजां) N2 V1 B2.4 D1 म (D13 म) मृजां (V1 मलिनां) भूपाद् लिता V3.4 B1 D1.4 भद्दनाङ्गीमालिनां (V1 D7 °हृष्टा) B1 मलिना दु लकविरां —For 10ab, Ś D8.13 subst while N1 ins after the first occurrence of 10ab whereas V1.3 B1 D1-4 ins after 10ab

1534* रथरेणुसमाविष्टां मीमल्ला वराननाम् ।

[Ś1 D8.13 रण Ś2 रणे Ñ1 रथे (for रथ) —Ñ1 illeg for the post half V1.3 D2 मीलहरा]

—D1 om 10cd N1 B3 (second time in m) read 10cd twice (var) —cd) T2 रजोमलधरां, N2 रजो वलिप्ताम् B1 मालिप्ता L (ed) मलिलै (for °आलिप्तै) N1 (first time) सव्वलों रमलां स्वरता V1 B1.3(first time) 4 अन्यूनां (V1 ता दीना B1 मद्रर्ता) रमला भरवै 3 B3(second time) रजोमलप्रालिप्तै (for °) B1 सर्वगात्रै N1 V1 B1.3(N2 B3 second time) D1-3 म (B1 °न) मलियविसा B3 (first time) वरावत्रा, G1 सुरस्त्रिया M1 मधनृणां (for वरस्त्रियम्) Ś D8.13 रसामियुक्तां सति मैरभाभिरिवरिया —For 10cd V2 subst while Ś Ñ1 V1 B1.3 (N1 B3 [m]) after the second occurrence of 10cd) D8.9.13.11 ins after 10

1535* ददर्श हनुमांस्तत्र सप्तद्धामिव पद्मिनीम् ।

[Ś D8.13 साखाइ D1.3 सत्र स (for सप्तद्धा) N1 मेदिनी]

—Then B3 cont (m) 1536*

11 a) V1 B1.4 स (for ता) L (ed) मुहूर्ते —b) D1.2 T2 M3 तु (for च) N1 B2.4 मैथिलीमित्य (B1.4 °स्य)मन्वता D2 समवसुर न पदवत्, T2 G2.3 M1.3.4 मैथिलीमध्यवस्य (T2 °ये पश्यत) —For 11ab, Ś V2.3 B1 D1-3.8.11 subst while B3 cont (m) after 1535*

1536* स मुहुर्तमिव ध्यात्वा सीतयमिति धारन ।

—Then V2.3 B1 D1.3 cont Ś1 B1 D3.8.11 G1 subst for 11cd while N1 V1 B1.4 D4-7.13 T G2.3 M ins after 11ab

1537* बभूवाविरहस्तत्र हि तत्र सा जनकात्मजा ।

[Ś1 B1 D1 G1 विरहा G1 विरे हृष्ट्वा Ś3 पेजपा (for दत्त सा)]

—For 11ab N1 D8.13 subst while N2 V B1.2.4 D4-7.13 T G2.3 M cont after 1537*

1535* तां दीनां मलदिग्धाङ्गीं रक्षसां मेदय मैथिलीम् ।

अब्रवीतां तु शोकार्तां निरानन्दां तपस्विनीम् ।
दृष्ट्वा रथे स्थितां सीतां राक्षसेन्द्रसुताश्रिताम् ॥ १२
किं समर्थितमस्येति चिन्तयन्स महाकपिः ।
सह तैर्वानरश्रेष्ठैरभ्यधावत रावणिम् ॥ १३
तद्वानरबलं दृष्ट्वा रावणिः क्रोधमूर्छितः ।
कृत्वा विकोशं निस्त्रिंशं मूर्ध्नि सीतां परामृशत् ॥ १४
तां स्त्रियं पश्यतां तेषां ताडयामास रावणिः ।
क्रोशन्तीं राम रामेति मायया योजितां रथे ॥ १५
गृहीतमूर्धजां दृष्ट्वा हनूमान्दैन्यमागतः ।
दुःखजं वारि नेत्राभ्यामुत्सृजन्मारुतात्मजः ।
अब्रवीत्परुषं वाक्यं क्रोधाद्रक्षोधिपात्मजम् ॥ १६

G 6 60.14
B. 6 81 17
L. 6 59 18

[N2 V1 B2.4 M1.2 दृष्ट्वा (for दीनां) N2 V1 B2.4 M1.2 तत्र, D5 T1 G2.3 M3.5 दृश्य (for भक्ष्य), N1 D1.13 आनर्षी] —c) V3 damaged for बाष्पपर्या T1 G1 damaged from मुखो up to हनूमा in d Ñ1 D1.13 स बाष्पनय(D1 च बाष्पा)कुलमुखो, B2 बाष्पपर्याक्षणमुखो —d) Ñ2 V1 B2.4 दैन्यमागमत्, D1(sup lin also as in text) प्रथितो भवत्, D3 व्यथितोऽब्रवीत्

12 Ś D8.12 om 12–16ab. Ñ1 D1.13 om 12 B1 reads 12(first time in m) twice (var) —ab) Ñ2 V1 B2.4 सुमता तु सु, V2.3 B3(first time) D1 श(V3 स)प्रसीता च, B1 D5 अत्रसीता च, D3 अभीता चैव (for अब्रवीता तु) V3 तरस्विनीं (for तप°) B3 (second time) सुमता दुःखशोकार्ता निरानन्दा तपस्विनी —cd) G1 देवीं (for सीतां) D7.9–11 दृष्ट्वा रथस्थितां दीनां, G3 M1–3 सीता रथ(M1.2 °थे)स्थिता दृष्ट्वा (for °) D6.9–11 Ct सुताश्रिता, D7 T2.3 M1.2.5 सुत श्रिता, Ck as in text (for सुताश्रिताम्) Ñ2 V1 B2 8(second time) तदा तस्थौ रथे तस्मिन्राक्षसेन्द्रसुताश्रिते, V2.3 B1 3(first time) D1–3 L(ed) दृष्ट्वा सीता रथे तस्य रावणे सु(B1 रावणे स), L[ed] रावणस्य दुरात्मन

13 Ś D8.12 om 13 (cf v l 12) —a) Ñ2 V B D1–3 T3 विचेष्टितम्, Cm g t as in text (for समर्थितम्) —b) M5 सविचिन्त्य Ñ2 V1 B2–4 इव (V1 B3 एव, B2 इति) वानर (for स महाकपि) —For 13ab, Ñ1 D1.13 subst, while B3 ins after 13ab

1539* एषा मा रामपत्नीति चिन्तयामास सर्वत ।

[D1 मारुति (for सर्वत)]

—c) Ñ1 B1 D7.8.13 G1.2 सहितैर्, Ñ2 V1.2 B2–4 D1.6 T2.3 G3 सहितो, Cg k t as in text (for सह तैर्) V2.3 D1–3 वानरैः सर्वैर् (V3 श्रेष्ठैर्, D1 सार्धं) —d) N1 B3 मारुति G1 रावणि (sic) B1 D1.13 अभ्यधावत रावणिं (D1 वानर, D13 मारुति)

14 Ś D8.12 om 14 (cf v l 12) —a) B2 त (for तद्) —b) N1 D1.13 तां स्त्रियं रावणात्मज —Ñ1 D1.13 om 14c–15b —c) V3 D6.7 G1 कृत्वा विशोक (metr.), B1 तामादाय स (for कृत्वा विकोश) B2 समुत्थाय सनिस्त्रिंशो —d) V1 B1.4 मूर्धजेषु T1 damaged (for मूर्ध्नि सीतां) D6.10.11 G1 प्रचर्षयत्, D7.9–11 अकर्षयत्, G3 प्रकर्षयत्, M5 अपातयत् (for परामृशत्) V2.3 B1.3 D1–3 प्रजहास महास्वन (D1 °नैः, D3 °नः)

15 Ś D8.12 om 15 (cf v l 12), Ñ1 D1.13 om 15ab (cf v l 14) —ab) D9–11 G1 राक्षस (for रावणि) V2.3 B1.3 D1–3 तां प्रगृह्य स (V2 तां प्रगृह्याथ, D1 स तां प्रगृह्य) केशेषु रावणिर्जनकात्मजां —c) Ñ1 D5 क्रोशन्तीमार्यपुत्रेति —d) N1 D1.13 सृष्टां मायामयीं तदा, Ñ2 B2 लक्ष्मणेति च तां मुहु, V1 B3.4 लक्ष्मणेति मुहुर्मुहु, V2.3 B1 D2.3 कृत्वा(D2 हृत्वा, D3 दृष्ट्वा) मायामयीं तदा, D1 एव मायामय तदा —After 15, N1 V2.3 B1 D1–3.13 ins

1540* उद्यम्य च समुद्यम्य केशपक्षे परामृशत् ।

[G(ed) तु समुद्यम्य L(ed) समागृह्य Ñ1 D1.13 न खड्ग तरसा गृह्य D1 खड्गं गृहीत्वासि, D2.3 पृष्ठतश्चापि गृह्य (for the prior half)]

—After 15 Ñ2 B2.3 ins 1541*

16 Ś D8.12 om 16ab (cf v l 12) V1 om. from 16 up to 6 69 11 —a) Ñ1 D13 गृहीतायां तु सीतायां, Ñ2 B2–4 गृहीता मूर्धजे(B3 °र्धनि, B4 °र्धजैः) दृष्ट्वा, V2.3 B1 D1–3 गृहीता तां (V2 तां गृहीतां, D3 गृहीतासि) तदा दृष्ट्वा —b) N2 B2–4 व्यथितोऽभवत्, D1.13 दैन्यमागमत्, D7 दीनमानस, M1.2 °मास्थित (for दैन्यमागत) —c) D5 T1 M3 शोकजं (for दुःखजं) Ś D8.12 तद्वाष्पवेगेन पाप —d) Ś D8.12 हनूमान्, B D5 T1 M3 असृजत् Ś Ñ1 V2.3 B1.3 D1–3.6.13 पवनात्मज (for मारुता°) —After 16cd B4 D6.9–11 S ins while N2 B2.3 ins after 15

1541* तां दृष्ट्वा चारुसर्वाङ्गीं रामस्य महिषीं प्रियाम् ।

[B2.3 तदा (for दृष्ट्वा) T3 इव (for चारु)]

—f) M1.2 शोपाद् (for क्रोधाद्) —For 16ef, Ś Ñ V1.3 B D1–6.8.13.14 subst

1542* अब्रवीत्परमक्रुद्धो रावणिं परिभर्त्सयन् ।

[D1 परम D13 वाक्य (for क्रुद्धो) Ñ2 B2.4 राक्षसाधम (B4 °धिप) (for परिभर्त्सयन्)]

—After 16, Ś Ñ2 V3 B1–3 D1–4.8.12 read 18ab

C 6 60, o
B 6 81 18
L 6 59 n

दुरात्मन्नात्मनाशाय केशपक्षे परामृशः ।
ब्रह्मर्षीणां कुले जातो राक्षसीं योनिमाश्रितः ।
धिक्त्वा पापसमाचार यस्य ते मतिरीदृशी ॥ १७
नृशंसानार्य दुर्वृत्त क्षुद्र पापपराक्रम ।
अनार्यस्येदृशं कर्म घृणा ते नास्ति निर्घृण ॥ १८
च्युता गृहाच्च राज्याच्च रामहस्ताच्च मैथिली ।
किं तवैषापराद्धा हि यदेनां हन्तुमिच्छसि ॥ १९
सीतां च हत्वा न चिरं जीविष्यसि कथंचन ।
वधार्हकर्मणानेन मम हस्तगतो ह्यसि ॥ २०
ये च स्त्रीघातिनां लोका लोकवध्यैश्च कुत्सिताः ।
इह जीवितमुत्सृज्य प्रेत्य तान्प्रतिलप्स्यसे ॥ २१
इति ब्रुवाणो हनुमान्सायुधैर्हरिभिर्वृतः ।
अभ्यधावत संक्रुद्धो राक्षसेन्द्रसुतं प्रति ॥ २२

17 V1 om 17 (cf v l 16) Ñ1 B4 D12 om 17 Ś Ñ2 V2 3 B1–3 D1 4 8 13 om 17ab —a) M1 2 केशपाशं, Cm g1 t as in text (for केशपक्षे) T2 3 सीता केशे समाहत्य ✻ Ct दुरात्मन् न इति पदम् । न परामृशः । केशपक्षे केशपाशे परामर्शं मा कुरु ✻ —B2 reads 17cd in marg —c) B3 महर्षीणां D1 2 M1 2 जातः, D3 जात (for जातो) —d) B3 तनुम् (for योनिम्) Ś2 D2 3 8 13 आस्थित, D12 आस्थितः, M1 2 आश्रित Ct as in text (for आश्रित) V2 B1 3 D4 रक्षसां योनिमागत(B3 °मि) त —D4 om 17ef —f) G1 यस्य Ś2 B1 D3 8 पाप समाचार —f) M2 से(sic) (for ते) B3 marg D5 T2 3 दुरितिरीदृशी (for मतिरीदृशी)

18 V1 om 18 (cf v l 16) Ś Ñ2 V2 B1 3 D1 4 8 13 read 18ab after 16 —a) Ñ1 नृशंसकारन V2 B1 दुष्टद (for दुर्वृत्त) D4 नृशंसकारी दुर्वृत्त, D13 नृशंसकार दु शील —b) D1 क्षुद्र Ś Ñ1 V2 3 B1 3 D1–4 8 12 13 विनिश्चय(D4 °च) (for पराक्रम) —B3 D3 om 18cd —c) M1 2 यस्य त हि(for अनार्यस्य) —For 18cd, Ś V2 3 B1 D1 8 8 13 subst

1543* अकार्यं नाद्य ते कामभीदृशं कुविनाहतम् ।
[D1 (ए)त (for [अ]च) D2 ददृगु (for ईदृशं)]

while Ñ1 B3 D4 subst for 18cd

1544* अनार्यं नाद्य से कतुमीदृशं लोकगर्हितम् ।
[B3 दुर्वि G (ed) रा त्रि (for लोक°)]

—For 18cd Ñ2 B3 D12 subst

1545* अकार्यं न कृत कार्यं नृशंस लोकगर्हितम् ।
[B1 सत (for कृत) D12 दृष्ट (for नृशंस)]

19 V1 om 19 (cf v l 16) —a) Ś Ñ2 V2 B1 3 4 D1–4 12 13 च्युता Ś B1 D3 12 भोगात् (for राज्यात्) —b) D12 पद (for राम) Ś Ñ2 V2 B1 3 4 D1 4 8 13 मैथिली —V1 om 19cd —c) V2 B3 4 (अ)पराद्धोऽसि, B2 °राद्धान (for राद्धा हि) Ś D2 13 किं नु पैवापराद्धोऽसि(D12 °पि) G1 किं न केवापराद्धा हि (sic) ☞ T1 damaged from 19d up to कथ in 6 70 27a —d) B4 वाञ्छसि, D1 T2 वर्धेनां M2 किमेनां (for यदेनां) B3 4 हन्तुमिहसि, D5 12 हसि निदय (for हन्तुमिच्छसि) —For 19cd Ñ1 V1 B1 D1–4 12 subst while Ś Ñ1 B1–4 D2 13 ins after 19ab

1546* अनागस त्व निवासनापाय किं विघातसि ।
[V1 B2 3 D1 अनागसं B4 किं विघतय् (for त्व निवासन्) Ñ2 B3 D2 13 अनपराधामवशां (for the prior half) Ñ1 B2 कथमेता V2 कि शरी कि B4 अवशा त्व D1 भावशा कि D4 13 कथमेता(D 2 °च) (for अवशा कि)]

20 V1 om 20 (cf v l 16) —a) Ñ1 B3 4 D1 2 4 8 13 हत्वा तु V2 हत्वा च (by transp) G1 3 M1 2 तु हत्वा (for च हत्वा) Ś Ñ1 V2 B1 D1 4 8 13 M2 चिरात् (for चिरं) B1 D13 सीतां हत्वा न च चिरं(D13 °रात्) —b) Ś Ñ1 V2 3 B1 3 D1–4 8 12 13 जीवितं लोके (V2 B1 D4 °सि) प्रिय(D1 कर्थ) —c) Ś D2 13 वधार्हे Ñ2 B3 D2 1 8 T2 3 G1 3 M1–3 वधाहे —V2 damaged from कथंचन up to d Ś2 Ñ2 V1 B1 3 D1 4 8 12 13 G2 M3 तेन (for [अ]नेन) —d) D1 वध (for मम) B4 समद वाधवो ह्यसि (sic) ✻ Cm t हे वधार्ह' अनेन(Ct तेन) कथंचन न चिरं जीविष्यसि । हि यतो मम हस्तगतोऽसि ✻

21 V1 om 21 (cf v l 20) —a) Ñ1 D13 तु D2 T2 3 G2 3 वै (for च) Ś V1 B1 D4 13 स्त्रीघातिनो Ś D1 लोक (for लोका) —b) D5–7 G1 M3 लोक(D5 °क)वध्येषु(G2 °न) G1 3 य च लोकषु M3 लोकवध्य तु (for लोकवध्यैश्च) Ś Ñ V2 3 B D1 4 8 13 ये वैश्वावध्या (D13 °ध्या)स्ति(Ñ B2–4 D13 °ता) D1 T2 3 च च वै बाल(D2 स्त्रिषु)घातिनः D1 वीरलोकेषु गर्हिता , D13 तथा च बालघातिन —c) G1 शुभ (for इह) D1 इह जीवितं विहायास्मा (by pm) —d) Ñ1 B3 D2 3 12 13 तपमोक्ष्यसि Ñ2 B3 D4 G2 M3 4 G2 प्रतिपत्स्यसे B4 D2 T2 3 Cm प्रतिपद्यसे, G1 पारलप्स्यसे Ś V2 3 B1 D1 4 8 प्रत्यतानु(D1 °मनु)भोक्ष्यसे

22 V1 om 22 (cf v l 16) —a) Ś D1 3 एव (for इति) —b) Ñ1 B3 D2 13 ससुधो (for सायुधैर्) Ś V2 B1 D2–8 13 M2 वसुभि(M2 सायुधै)र्वानरैर्वृत , V1 B3 4 हरिभिर्बहुभिर्वृत —c) V1 damaged from क्रुद्धो

आपतन्तं महावीर्यं तदनीकं वनौकसाम् ।
रक्षसां भीमवेगानामनीकेन न्यवारयत् ॥ २३
स तां बाणसहस्रेण विक्षोभ्य हरिवाहिनीम् ।
हरिश्रेष्ठं हनूमन्तमिन्द्रजित्प्रत्युवाच ह ॥ २४
सुग्रीवस्त्वं च रामश्च यन्निमित्तमिहागताः ।
तां हनिष्यामि वैदेहीमद्यैव तव पश्यतः ॥ २५
इमां हत्वा ततो रामं लक्ष्मणं त्वां च वानर ।
सुग्रीवं च वधिष्यामि तं चानार्यं विभीषणम् ॥ २६
न हन्तव्याः स्त्रियश्चेति यद्ब्रवीषि प्लवंगम ।
पीडाकरममित्राणां यत्स्यात्कर्तव्यमेव तत् ॥ २७
तमेवमुक्त्वा रुदतीं सीतां मायामयीं ततः ।
शितधारेण खड्गेन निजघानेन्द्रजित्स्वयम् ॥ २८
यज्ञोपवीतमार्गेण छिन्ना तेन तपस्विनी ।
सा पृथिव्यां पृथुश्रोणी पपात प्रियदर्शना ॥ २९
तामिन्द्रजित्स्त्रियं हत्वा हनूमन्तमुवाच ह ।
मया रामस्य पश्येमां कोपेन च निषूदिताम् ॥ ३०

G 6 60 27
B 6 81 31
L 6 59 32

up to 23^{a}. N1 V2 3 B3 D1 3 4 5 7 10-13 G M3 अन्यथा वसुसक्रुद्धो, D6 T2 3 M1 2 अन्यथावकूश क्रुद्धो (T2 3 क्रोधाद्)

23 V1 om 23 (cf v l 16) V2 damaged up to ^{a} (cf v l 22) —^{a}) Ś V3 D2 12 तदा भीम, Ñ1 D1-3 महाभीम (D1 also °नीके) B1 च व भीम, D4 स्व त तत्र, G1 महावीर (for महावीर्यं) B2 D12 आयात च महाभीम (D13 °ह्य**) ❀ Cm आपतन्तमित्यत्रापौ लिङ्गव्यत्यय ।, so also Ct ❀ —^{b}) B4 D4 12 तद्व(D13 **)नीक, G2 महानीक, M6 [व]नमनीक —^{c}) T3 रक्षांसि (sic) D5 7 9-11 T2 3 G3 भीमकोपानाम्, G2 °कृस्यानाम् (for °वेगानाम्) —^{d}) M3 अनीक तु M3 [अ]भ्यवारयत् (for न्यवा°) D6 T2 3 तदनीकमवारयत् —For 23^{cd} Ś Ñ1 V2 3 B1 3 D1-4 8 10 12 subst

1547* राक्षसो भीमकर्मा स समरे प्रत्यवारयत्।

[D1 -कर्मण (for कर्मा स) Ñ1 B3 D3 4 राक्षसा भीमकर्माण (for the prior half) N1 B3 D3 4 प्रत्यवारयन्]

while Ñ2 B2 4 subst , B3 (m) ins after 23^{ab}

1548* राक्षसेन्द्रसुत श्रीमान्वारयामास रावणि ।

24 V1 om 24 (cf v l 16) —^{a}) Ś N2 V2 3 B2 3 D1-4 5 11 12 तां तु (for स तां) Ñ1 B2 4 स तु बाण सहस्रौघैर् —^{b}) Ñ1 B3 (with hiatus) अभ्यद्रवत्, D4 व्यद्रवत्, D13 [अ]भ्यस्ता च (for विक्षोभ्य) —M1 om 24^{c}-26^{b} —^{c}) Ñ1 B3 D4 7 8 11 12 हनूमत हरियोधम् —^{d}) N1 B3 D4 12 प्रत्यभाषत (for प्रत्युवाच ह) —For 24^{cd} Ś Ñ2 V2 3 B1 2 4 D1-3 4 12 subst

1549* परिवार्य हनूमन्त प्रत्युवाचेन्द्रजित्तदा ।

[Ñ2 B2 4 वीक्ष्य त (for परिवार्य) —V3 damaged from स up to मिह in 25^{b}]

—After 24 D4 ins

1550* यदर्थं सलक्ष्मणस्त्व रामेण सह चागत ।

25 V1 om 25 (cf v l 16) M1 om 25 V3 damaged up to मिह in ^{b} (for both cf v l 24) —^{a}) B4 त्व सुग्रीवश्च (by transp) D4 त्वं सुग्रीवश्च***

—^{b}) N1 B3 D4 यदर्थं मू(D5 स्व)गम्, D13 यदर्थमिह (with hiatus) (for यन्निमित्तमिह) —^{c}) Ñ B1 4 D4 5 7 9-11 12 T2 3 G M3 6 वधिष्यामि (for हनि°) —^{d}) Ś Ñ V2 3 B D2 3 4 5 6 12 T2 3 G2 M3 6 एषोद्य, D2 12 एषोह, D4 एता च, D5 मध्ये च (for अद्यैव)

26 V1 om 26 (cf v l 16) M1 om 26^{ab} (cf v l 24) —^{b}) D3 चैव, D12 त्वां च —^{c}) Ś V2 3 B1 D1-3 4 9 11-13 G1 3 हनिष्यामि (for वधि°) —^{d}) Ś D2 12 वमार्यं च, B1 वधार्थं, B2 D12 तमनार्यं (for त चानार्यं)

27 V1 om 27 (cf v l 16) V2 damaged for 27^{a} —^{a}) D12 न हन्तव्या —After 27^{ab}, Ś D2 4 12 ins

1551* सर्वकाल मनुष्येण व्यवसायवता सदा।

[D2 तदा (for सदा)]

—^{cd}) V3 D9-11 च (for स्यात्) D4 पीडाकरा च यधूना भिन्ना सीता कथ त्वया —After 27, D1 G1 ins

1552* लाटकाया वध राम किमर्थं कृतवान्पुरा।
तदह हन्मि रामस्य महिषीं जनकात्मजाम्।

[(l 1) G1 कुत्ता and दह (for राम and पुरा respy)]

28 V1 om 28 (cf v l 16) V3 om 28^{ab} —^{a}) B3 D4 13 इत्युक्त्वा रावणसुत —^{b}) D5 6 7 T2 3 G M3 6 तदा, D9-11 च वा (for तत) —^{d}) Ś Ñ V2 B D1-3 4 12 13 ता (for नि) D4 जघानेन्द्रजित स्वय (sic)

29 V1 om 29 (cf v l 16) N1 D4 om (hapl) B3 reads in marg 29-31^{b} —^{a}) Ñ2 B2-4 G1 2 यज्ञोपवीतवत्ता तु (G1 °त्सीता , G2 °त्रैव), D5 G2 M1 2 Cv यज्ञोपवीतमार्गे(M1 2 °स्था)य —^{b}) D5 6 T2 G3 M5 6 Cv m g t भिन्ना (for छिन्ना) D3 विनादिता (for तपस्विनी) ❀ Cg यज्ञोपवीतमार्गेण छिन्ना यज्ञोपवीतमार्गेण भिन्नेति पाठान्तरम् । पूर्वं मूलतु गृहीतामादाय । यज्ञोपवीत भिन्न यज्ञोपवीत यथा भवति तथा भिन्ना । यज्ञोपवीतप्रकारेण भिन्ने त्यर्थ ❀ —D3 om 29^{c}-30 —^{c}) B2 पृथिव्या च (for सा पृथिव्या) N1 V3 B1-2 पृथिव्या पृथु(V3 B1 सा च) सुश्रोणा

30 V1 om. (cf. v l 16) Ñ1 D3 4 om B3 reads

C 6 60 0
B 6 81 16
L 6 59 0

दुरात्मन्नात्मनाशाय केशपक्षे परामृशः ।
ब्रह्मर्षीणां कुले जातो राक्षसीं योनिमाश्रितः ।
धिक्त्वां पापसमाचारं यस्य ते मतिरीदृशी ॥ १७
नृशंसानार्य दुर्वृत्त क्षुद्र पापपराक्रम ।
अनार्यस्येदृशं कर्म घृणा ते नास्ति निर्घृण ॥ १८
च्युता गृहाच्च राज्याच्च रामहस्ताच्च मैथिली ।
किं तवैषापराद्धा हि यदेनां हन्तुमिच्छसि ॥ १९
सीतां च हत्वा न चिरं जीविष्यसि कथंचन ।
वधार्हकर्मणानेन मम हस्तगतो ह्यसि ॥ २०
ये च स्त्रीघातिनां लोका लोकवध्यैश्च कुत्सिताः ।
इह जीवितमुत्सृज्य प्रेत्य तान्प्रतिलप्स्यसे ॥ २१
इति ब्रुवाणो हनुमान्सायुधैर्हरिभिर्वृतः ।
अभ्यधावत संक्रुद्धो राक्षसेन्द्रसुतं प्रति ॥ २२

---

17 V1 om 17 (cf v l 16) N2 B4 D13 om 17 Ś N3 V2 3 B1-3 D1 4.6.13 om 17ab —b) M1 2 केशपाशे, Cm g k t as in text (for कशपक्षे) T3 4 सीता कर्षे समाहता ॥ Cl. दुरात्मन् न इति पदम्। न परामृश। कशपक्षे कशपाशे परामर्श मा कुरु ॥—B2 reads 17c-f in marg —c) B2 ब्रह्मर्षीणां D1 4 M1 2 जात, D8 जात (for जातो) —d) B2 तनुम् (for योनिम्) Ś2 D1 5 6 13 माश्रित, D1 4 माश्रित, M1 2 आश्रित, Ct as in text (for आश्रित) V2 B1 2 D8 राक्षसयोनिमास्थि(B2 °श्रि) त —D6 om 17ef —e) G1 त्वा Ś2 B2 D1 4 पापसमाचार —f) M1 मे (sic) (for ते) B2 marg D8 T3 4 दुर्मतिरीदृशी (for मतिरीदृशी)

18 V1 om 18 (cf v l 16) Ś N3 V2 B1 2 D1-4 6 13 read 18cd after 16 —a) N2 नृशंसकातर V2 B1 दुर्बुद्ध (for दुर्वृत्त) D8 नृशंसकारी दुर्बुद्ध। D13 नृशंसकार दु श्रीस —b) D2 क्षुद्र S N1 V2 3 B1 2 D1-4 6 13 15 विनिश्चय(D6 °य) (for पराक्रम) —B2 D8 om 18cd —c) M1 2 यस्य तु हि(for अनार्यस्य) —For 18cd, Ś V2 3 B1 D1 4 6 13 subst

1543* अकार्यं नाम ते कार्यमीदृशं सुविगर्हितम्।

[D2 [र]व (for [अ]थ) D2 ईदृशम् (for ईदृशं)]

while N1 B2 D2 subst for 18cd

1544* अनार्यं नाम ते कर्तुमीदृशं लोकगर्हितम्।

[B2 इति, G (ed) इति (for लोक)]

—For 18cd, Ñ2 B4 D13 subst

1545* अकार्यं ते कृतं कार्यं नृशंस लोकगर्हितम्।

[D2 एत (for कार्यं) D13 इद (for नृशंस)]

19 V1 om 19 (cf v l 16) —a) Ś Ñ3 V2 B1 2 4 D1-4 6 13 च्युता S B2 D13 मोक्षात् (for राज्यात्) —b) D13 पर (for राम) Ś N3 V2 B1 2 4 D1-4 6 13 मैथिली —V1 om 19cd —c) V2 B2 4 [अ]पराद्धेति B2 °राध्यत (for °राद्धा हि) Ś D13 किंतु वैषापराद्धेति(D13 °धि) G1 (किं न वैषापराद्धा हि (sic) ☞ T1 damaged from 19d up to अथ in 6.70.27c —d) B2 यदुना, D8 T3 यदेना, M1 किमेना (for यदेना) B2 4 हन्तुमर्हसि, D6 11 हसि निदय (for हन्तुमिच्छसि) —For 19cd, N1 V3 B1 D1 4 13 subst while Ś N2 B1-4 D13 ins after 19ab

1546* अनायस्य तव निपराधायाः किं विधास्यसि।

[V3 B1 4 D1 अनायस्ये B2 किं विधास्यम् (for किं विधास्यसि) Ñ1 B2 D2 अनपराधायास्त्वे (for the prior half) N1 B2 वधमेवं V3 किं पापं किं B2 अथवा रत्, D6 मायया तां D13 वधमेवं(D13 °व) (for अनायां किं)]

20 V1 om 20 (cf v l 16) —a) Ñ1 B2 4 D4 6 7 8 11 हत्वा तु, N3 हत्वा च (by transp) G1 2 M1 2 तु हत्वा (for च हत्वा) Ś N1 V2 B1 D1-4 6 13 M1 विनाश (for चिरं) B1 D13 सीतां हत्वा न च चिरं(D13 °रम्) —b) Ś N1 V2 3 B1 2 D1-4 6 13 15 जीवितं मोक्ष्यसे (V3 B1 D8 °सि) त्रिय(D7 कथ) —c) Ś D1 13 वधार्हं, N2 B2 D1 6 T3 4 G2 3 M1-4 वधार्हं —V1 damaged from कर्मणा up to d Ś2 N1 V2 B1 2 D1 4 6 11 13 G2 M1 तव (for [अ]नेन) —d) D6 यम (for मम) B1 समद्वाप्यतो ह्यसि (sic) ॥ Cm t ह्रे वधार्ह! अनेन(Ct तेन) कर्मणा न चिरं जीविष्यसि। हि यतो मम हस्तगतोऽसि ॥

21 V1 om 21 (cf v l 16) —a) N1 D13 तु, D13 T3 4 G2 3 वै (for च) Ś V2 B1 D4 13 स्त्रीघातिनो Ś D6 लोक (for लोका) —b) D1 2 G1 M2 लोक(D1 °क)वध्यवु(G1 °र) G2 3 च वा लोकवु M1 लोकवध्येषु (for लोकवध्यैश्च) Ś N V2 3 B D1 2 4 6 13 ये वैरवध्यया (D13 °या)तिन(N B1-4 D11 °ति) D1 T3 4 च य वै बाल(D1 शिशु)घातना, D6 वीरहबदु पातका। D13 तथा च बालघातिन —c) G1 मुखे (for इह) D1 इह जीवितं विहीनश्च (by pm) —d) N2 B2 D6 11 13 ह्यपनेष्यसि N2 B2 D8 G1 M3 4 Cg प्रतिपत्स्यसे B2 D2 T3 4 Cm प्रतिपत्स्यसे G1 प्रतिलप्स्यसे Ś V3 3 B1 D1 4 6 प्रयास्यसि(Ś D1 °सन्)योद्धसे

22 V1 om 22 (cf v l 16) —a) Ś D1-6 वद (for इति) —b) Ñ1 B2 D4 8 13 सायुधै (for सायुधैर्) Ś V2 B1 D1-4 6 13 M1 वधुभि(M1 सायुधै)र्वानरैर्वृत B1 N2 B2 4 हरिभिर्वृतैर्वृत —c) V2 damaged from क्रुद्धो

आपतन्तं महावीर्यं तदनीकं वनौकसाम् ।
रक्षसां भीमवेगानामनीकेन न्यवारयत् ॥ २३

स तां बाणसहस्रेण विक्षोभ्य हरिवाहिनीम् ।
हरिश्रेष्ठं हनूमन्तमिन्द्रजित्प्रत्युवाच ह ॥ २४

सुग्रीवस्त्वं च रामश्च यन्निमित्तमिहागताः ।
तां हनिष्यामि वैदेहीमद्यैव तव पश्यतः ॥ २५

इमां हत्वा ततो रामं लक्ष्मणं त्वां च वानर ।
सुग्रीवं च वधिष्यामि तं चानार्यं विभीषणम् ॥ २६

न हन्तव्याः स्त्रियश्चेति यद्ब्रवीषि प्लवंगम ।
पीडाकरममित्राणां यत्स्यात्कर्तव्यमेव तत् ॥ २७

तमेवमुक्त्वा रुदतीं सीतां मायामयीं ततः ।
शितधारेण खड्गेन निजघानेन्द्रजित्स्वयम् ॥ २८

यज्ञोपवीतमार्गेण छिन्ना तेन तपस्विनी ।
सा पृथिव्यां पृथुश्रोणी पपात प्रियदर्शना ॥ २९

तामिन्द्रजित्स्त्रियं हत्वा हनूमन्तमुवाच ह ।
मया रामस्य पश्येमां कोपेन च निषूदिताम् ॥ ३०

G 6 60 27
B 6 81.31
L 6.59 32

---

up to 23ª. Ñ1 V2 3 B3 D1 2 4 6 7 9–11 G M1 अभ्यधा-वसुसङ्क्रुद्धो; D5 T2 3 M2 3 अभ्यधावन्नृप क्रुद्धो (T2 3 क्रोधाद्).

23 V1 om 23 (cf. v l. 16). V3 damaged up to ª (cf. v l. 22).—ª) Ś V3 D5 13 तदा भीम, Ñ2 D1–3 महाभीम (D3 also °नीक), B1 च त भीम, D4 च त तत, G1 महावीर (for महावीर्यं). B3 D11 आयात च महाभीम (D11 °हा**). ⊛ Cm आपतन्तमित्यादौ लिङ्गव्यत्ययः।; so also Ct. ⊛—ᵇ) B4 D4 13 तदा (D13 **)नीकं G3 महानीकं, M4 तमनीकं.—ᶜ) T3 रक्षांसि (sic). D5 7 9–11 T2 3 G3 भीमकोपानाम्, G2 °क्रुत्यानाम् (for °वेगानाम्).—ᵈ) M3 अनीकं तु, M3 [अ]भ्यवारयत् (for न्यवा°). D6 T2 3 तदनीकमवारयत् —For 23ᶜᵈ, Ś Ñ1 V2 3 B2 3 D1–4 6 12 13 subst..

1547* राक्षसो भीमकर्मा स समरे प्रत्यवारयत्।

[D1 °कर्माण (for °कर्मा स). Ñ1 B3 D3 4 राक्षसा भीमकर्माण (for the prior half) Ñ1 B3 D3 4 प्रत्यवारयन्],

while Ñ2 B2 4 subst., B3 (m) ins after 23ᵃᵇ

1548* राक्षसेन्द्रसुतः श्रीमान्वारयामास रावणिः ।

24 V1 om. 24 (cf. v l. 16).—ª) Ś Ñ1 V2 3 B1 3 D1–3 5 12 13 सा तु (for स तां). Ñ2 B2 4 स तु बाण-सहस्रैर्षैर् —ᵇ) Ñ1 B3 (with hiatus) अभ्यद्रवन्, D4 अभ्यद्रवन्, D13 [अ]भ्यस्या च (for विक्षोभ्य).—M1 om 24ᶜ–26ᵈ.—ᶜ) Ñ1 B3 D3 4 9–11 13 हनूमत हरिश्रेष्ठम्.—ᵈ) Ñ1 B3 D4 13 प्रत्यभाषत (for प्रत्युवाच ह) —For 24ᶜᵈ, Ś Ñ2 V2 3 B1 2 4 D1–3 5 12 subst

1549* परिवार्यं हनूमन्तं प्रत्युवाचेन्द्रजित्तदा।

[Ñ2 B2 4 चैवं तं (for परिवार्यं). —V3 damaged from दा up to भिन्ना in 25ᵇ.]

—After 24, D4 ins.

1550* यदर्थं सलक्ष्मणस्त्व रामेण सह चागतः ।

25 V1 om. 25 (cf. v l. 16). M1 om 25, V3 damaged up to भिन्ना in ᵇ (for both, cf. v l. 24).—ª) B4 त्वं सुग्रीवश्च (by transp). D4 स सुग्रीवश्च***.—ᵇ) Ñ1 B3 D4 यद्दर्थं यु(D4 स्व)यम्; D13 यदर्थमिह (with hiatus) (for यन्निमित्तमिह) —ᶜ) Ñ B2 4 D4 6 7 9–11 13 T2 3 G M2 3 वधिष्यामि (for हनि°).—ᵈ) Ś Ñ V2 3 B D1 3 5 6 8 12 T2 3 G2 M2 3 पृथोत्स, D1 13 पृथोद्द, D4 एता च, D9 मध्ये च (for अद्यैव).

26 V1 om. 26 (cf. v l 16) M1 om 26ᵃᵇ (cf. v l. 24).—ᵇ) D5 चैव, D13 त्वा च.—ᶜ) Ś V3 3 B1 D1–3 6 9,11–13 G1,3 हनिष्यामि (for वधि°).—ᵈ) Ś D5 13 समार्य च, B1 तथानार्यं, B2 D13 समनार्यं (for तं चानार्यं).

27 V1 om. 27 (cf. v. l. 16) V3 damaged for 27ª.—ª) D13 न हर्तव्या .—After 27ᵃᵇ, Ś D3 5 13 ins.

1551* सर्वकाल मनुष्येण व्यवसायवता सदा।

[D3 तदा (for सदा)]

—ᶜᵈ) V3 D9–11 च (for स्यात्) D4 पीडाकरा च बधूना-भिमा सीता कथं लभे.—After 27, D7 G1 ins

1552* ताटकाया वध राम किमर्थं कृतवान्पुरा।
तदद्य हन्मि रामस्य महिषीं जनकात्मजाम्।

[(l 1) G1 हत्वा and इह (for राम and पुरा respy).]

28 V1 om. 28 (cf v. l. 16). V3 om. 28ᵃᵇ.—ª) B3 D4 13 इत्युक्त्वा रावणसुत .—ᵇ) D3 6 7 T2 3 G M2 3 तदा. D9–11 च ता (for तत').—ᵈ) Ś Ñ V3 B D1–3 5 12 13 ता (for नि). D4 जघानेन्द्रजित स्वय (sic).

29 V1 om. 29 (cf v l 16) Ñ2 D4 om. (hapl), B3 reads in marg. 29–31ᵇ.—ª) Ñ2 B2–4 G1 3 यज्ञोपवीतवत्सा तु (G1 °त्सीता, G3 °त्वैव). D5 G2 M1 3 Cv यज्ञोपवीतमाधू(M1 3 °स्था)य —ᵇ) D5 6 T2 G3 M2 3 Cv m g t भिन्ना (for छिन्ना) D3 विनाशिता (for तपस्विनी). ⊛ Cg यज्ञोपवीतमादाय भिन्नेति पाठा-न्तरम्। एवं मूर्धजेषु गृहीतामादाय। यज्ञोपवीत भिन्न-यज्ञोपवीत यथा भवति तथा भिन्ना। यज्ञोपवीतप्रकारेण भिन्ने-त्यर्थ . ⊛—D3 om 29ᶜ–30 —ᶜ) B4 पृथिव्यां च (for सा पृथिव्यां) Ñ2 V3 B1–3 पृथिव्यां पृथु(V3 B1 सा च) सुश्रोणी.

30 V1 om. (cf. v.l. 16). Ñ1 D3.4 om., B3 reads

G 6 60 28
B 6 81 32
L 6 59 31

ततः खड्गेन महता हत्वा तामिन्द्रजित्स्वयम् ।
हृष्टः स रथमास्थाय विननाद महास्वनम् ॥ ३१
वानराः शुश्रुवुः शब्दमदूरे प्रत्यवस्थिताः ।
व्यादितास्यस्य नदतस्तद्दुर्गं संश्रितस्य तु ॥ ३२

तथा तु सीतां विनिहत्य दुर्मतिः
प्रहृष्टचेताः स बभूव रावणिः ।
तं हृष्टरूपं समुदीक्ष्य वानरा
विषण्णरूपाः समभिप्रदुद्रुवुः ॥ ३३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टषष्टितमः सर्गः ॥ ६८ ॥

---

30 in marg (for both cf v l 29) G2 om 30–31ab —c) Ś N2 B D1 2 7 8 12 रुषा (for खिन्न) —c) Ś D8 12 पाप (for मया) Ś D6 12 13 [ए]ताम् (for [इ]मां) —d) D7 8–11 प्रियां रुदा (for कोपेन च) D4 विदूषितां Ś V2 3 B1 D1 3 5 12 कपे (Ś D8 11 मृक) पत्नीं विनाशिता N2 B3 4 D13 कपे (D15 कार्यं)पत्नीं निपातिता M1 2 शोधात्पत्नीं हता प्रिया —After 30 D6–7 9 11 T2 3 G1 3 M ins

1553* एषा विशस्ता वैदेही निष्फलो व परिश्रम ।

[D5 9 T2 3 G1 M3 4 निष्फलो, D6 निष्फलो D7 9 पराक्रम (for परिश्रम)]

31 V1 om 31 (cf v l 16) Ñ1 D4 om B2 reads 31ab in marg (for both cf v l 29) D11 G1 om 31ab (for G1 cf v l 30) —ab) D1 T1 2 खड्गेन महता तत्र (for a) Ś V1 3 B1 D1 3 5 12 एव खड्गेन कदली (V1 कदलीं खड्गेन) हत्वा तां पारदर्शां (Ś D8 12 °लोच)ना A2 B2–4 तत सीतां तदा हत्वा शार्दूलद्रावणा (B2 °क्षता)त्मज —c) N2 B2 3 प्रहृष्टो B3 हृष्टोय D4 हृष्ट स्व 3 D6 7 11 T2 3 हृष्ट स्व, D11 M1 2 हृष्ट स्व G2 तत्र स, G3 हृष्टस्तु (for हृष्ट स) Ś V1 3 B1 D1 3 5 12 भासित स रथे हृष्टो —d) D4 विनादं च (sic) D7 8–11 13 M1 2 ननाद च (for विननाद) B2 महास्वन —After 31, B2 4 (in) 4 ins

1554* ततस्त विकृत नाद सर्वप्राणिभयावहम् ।

32 V1 om 32 (cf v l 16) N2 D6 13 om 32 Ś N2 V2 3 B1 D2–4 12 transp 32ab and 32cd —a) Ś D8 12 रुरुवु (sic) (for शुश्रुवु) —b) G (ed) माहव (for मदूरे) Ś B2 3 D8 12 G (ed) प्रेक्ष्य स्थिता 3 N1 B3 च व्यवस्थिता (for प्रत्यवस्थिता) V2 3 B1 D1 3 अनुरूपमव (B1 °सुप)स्थिता —After 32cd, Ś N2 V2 3 B (B3 in marg) D1–3 5 12 ins.

1555* तमतविद्रुमघनि घने
निरम्बरमन्दुर्विन्दो महास्वनम् ।

रिपुभयजनन निशम्य ते
लघुहृदया हरयश्चकम्पिरे ।

[(l 1) V2 D1 तपनि B3 पङ्क (for पङ्) V2 D1–3 नेग (for मेघ) N2 B4 D1 निस्वन V2 तमशनि-विनिपातनिस्वन, B1 तमशनिविनिपातवेगनिस्वन L (ed) तदशनिवद्द्ध वेगनि स्वन —(l 2) V2 3 B1 विनदितम् B3 निनदोघ, D1–3 विनदितम् (for निनदथ) —(l 3) V2 3 B1 निशम्य तं वै (V2 ते वै) B3 °म्य दुराद् B3 °म्य ते ते D3 °म्य ते त्वा, L (ed) °म्य ते च (for निशम्य ते) —(l 4) V2 3 B1 D1 3 भयचकेना (for लघुहृदया) Ś D8 12 कम्पथु (for हरयश्च)]

—Thereafter B3 reads 33cd twice (both times in marg) and again reads 33cd for the third time in its proper place —B2 4 om 32cd —a) G1 सुन्दीं Cr m g k t as in text (for सुगं) D5 9 T2 3 G M च (for तु) Ś N1 D1 2 3 12 तमु (D1 2 °दु)पं भीमनि (Ñ1 D3 °नि)हत्य V2 3 B1 तन्मुख भीमहता (B1 °निहत्य)थं D1 वा स सविताहत तं

33 V1 om 33 (cf v l 16) G (ed) om 33 Ś N2 B3 D8 12 transp 33ab and 33cd —a) V2 B1 D13 तथा च, D6 तदा ह D6 T2 3 M1 2 यदा तु, D7 यथा स (for तथा तु) D4 विनिहत्य भूमौ (for °हत्य दुर्मति) —b) N1 B1 D13 विननाद (for स बभूव) —G1 damaged from रावणि up to हृष्ट in c D4 विनिहत्य हृष्टाविननाद रावणि —After 33ab, Ś N2 B2 4 D8 12 ins

1556* भविनतयपापि तदा स राक्षस
कर्मे विनयो युधि रावणिति ।

—B3 reads 33cd twice (both times in marg) after 32cd (preceded by 1555*) and reads it for the third time here —c) V2 B1 (third time) D13 समुद-इतं (for तं हृष्टरूप) B1 (third time) D13 समवेक्ष्य G1 समुदीक्ष्य G2 समभीक्ष्य (for समुदीक्ष्य) V2 3 B1 2 (second

६९

श्रुत्वा तं भीमनिर्ह्रादं शक्राशनिसमस्वनम् ।
वीक्षमाणा दिशः सर्वा दुद्रुवुर्वानरर्षभाः ॥ १
तानुवाच ततः सर्वान्हनूमान्मारुतात्मजः ।
विषण्णवदनान्दीनांस्त्रस्तान्विद्रवतः पृथक् ॥ २
कस्माद्विषण्णवदना विद्रवध्वं प्लवंगमाः ।
त्यक्तयुद्धसमुत्साहाः शूरत्वं क्व नु वो गतम् ॥ ३
पृष्ठतोऽनुव्रजध्वं मामग्रतो यान्तमाहवे ।
शूरैरभिजनोपेतैरयुक्तं हि निवर्तितुम् ॥ ४

G 6 61 4
B 6 82 4
L 6 60 4

time) D1-3 प्रहृष्टरूप च निरीक्ष्य वानराः D4 बभूव दीनो हनूमांश्च वानरा —d) Ñ1 V3 B1 (third time) D13 समरं वि(B3 हि)दुद्रुवु , V3 B1 3 (second time) D1 3 समुप द्रवन्निपुर(D2 °थुप) D5 M3 सहसा प्रदुद्रुवु (for समभिप्र°) D6 सीतां च दृष्ट्वा निहतां विदुद्रुवु —After 33 Ś N2 V2 3 B1 3 4 D1-3 5 12 ins , while B2 (in marg) ins after the second occurrence of 33^{cd}, inserting l 3-4 for the first time after the first occurrence of 33^{cd}

1557* विषण्णरूपा बलिनं बलीयसो
बलाधिकं शत्रुबलप्रमर्दनम् ।
विहाय सद्यःसशिरो महौजसो
वनौकसः सम्प्रविवेदिरे स्म ते ।

[Ś Ñ3 B1 4 D5 12 om l 1-2 —(l 1) V3 B1 D1 4 विषण्णचित्ता —(l 2) V2 3 B2 शुरबल D1 शत्रुबल B3 प्रमन्न (for प्रमर्दनम्) —(l 3) N2 B4 हतौजसो V2 3 B1 3 (second time) D1-3 गत तेजा (for महौजसो) —(l 4) B2 1(first time) om ते N2 B1 ऊनं (for स्म ते) V2 3 B1 3(second time) D1-3 महाशिरे वायुसुतं दरस्विनं]

Colophon V1 om (cf v l 16) —*Kanda name* N B D1 4 13 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś N V2 3 B D2-4 5 12 13 मायासीतावध , D1 कपटसीतावध —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N2 V3 B2 4 D1 6 8 13 15 om Ś2 60 N2 D1 62 V2 61 B1 D2 57 B4 56 D5 64 D6 7 10 11 G M1 2 81 T1 80 T2 88 M1 2 82 L (ed) 59 —After colophon D3 concludes with राम G M1 2 4 with श्रीरामाय नम

69

T1 damaged for Sarga 69 (cf v l 6 68 19) Cv does not comment on Sarga 69 It seems that Cr is missing for Sarga 69 only 69 23^{cd} is found here

1 V1 om 1-11 (cf v l 6 68 16) B3 reads 1^{cd} in marg —ab) Ñ1 B1 3 D1 M3 तु, V2 तु त (hypm) Ck t as in text (for त) D1 श्रीम D5 निर्घोष D6 T1 2 निनदं, Cm k t as in text (for निर्ह्राद) Ś N2 B1 3 D1-3 5 12 तत्र(B2 D1-3 शब्द B3 तत) शक्राशनिस्वन (D3 °प्रभ) (for b) D4 व्याघादितापा तस्या तु मन्द्रो गभीरनिस्वन —For 1^{ab}, N1 subst while B2 ins before 1^{ab}

1558* व्यादत्तास्यस्य तस्य श्रुत्वा गम्भीरनिस्वनम् ।

—c) Ś2 B4 D1-6 7 8 12 वीक्ष्यमाणा Ś Ñ2 V2 B1 3 4 D1-3 8 12 सर्व (for सर्वा) —d) B2 3 विद्रुवुर(B3 °वा) D5 प्राद्रवन् (for दुद्रुवुर्) D7 9 11 13 वानरा भृश (for वानरर्षभा)

2 V1 om 2 (cf v l 1) —a) Ś Ñ V2 3 B1 3 4 D1-4 8 12 हरीन्, B2 कपीन् , D1 हवान् (sic) (for तत) D4 T2 3 G2 3 M3 श्रीमान् (for सर्वान्) —b) B2 हसेतान् (for हनूमान्) Ś N1 V2 3 B1 3 D1 2 4 8 12 13 पवनात्मज —cd) N2 V2 B2-4 भीतांस्, N2 D5 भीमांश्, D7 वीरांश् (for दीनांस्) —G1 repeats consecutively 2^{d}-3^{a} N2 V2 3 B1 3 त्रस्तान् , N2 B2 त्रस्त D13 om M3 दृष्ट्वा (for त्रस्तान्) B4 तानभिद्रवत D3 त्रस्तानिद्रवित N2 तदा (for पृथक्) D2 विभीषण-वानरा-शीराक्षासादिद्र विरस्तथा (hypm)

3 V1 om 3 (cf v l 1) G1 repeats consecutively 2^{d}-3^{a} —a) N1 V2 D2 3 किमिद (hypm) V3 किं नो, B1 किं नो D4 किमेते (hypm) D13 कि मो (for कस्माद्) D3 विरूप (for विषण्ण) Ś N2 B2-4 D8 13 किं विषण्णमुखा दीना D1 किमिद दीनवदना —b) D4 (*sup lin* also as in text) विद्रवत , K (ed) विद्रवध्वे (for °वध्व) ※ Cg विद्रवध्वे विद्रवथ । आत्मनेपदमार्षम् ※ —Ś2 om 3^{c} 5^{b} V3 om 3^{cd} —c) Ś1 N1 B1 2 4 D1 4 8 12 त्यक्त्वा युद्ध (D4 सद्य , D8 12 युद्ध) N2 B2 कथ त्यक्त्वा T1 2 G2 3 त्यक्तयुद्धि (for त्यक्तयुद्ध) Ś1 N V2 B D1-4 8 12 13 समुत्साह —d) B4 च (for नु) Ś1 D8 12 च क्वत क्वत N2 V2 B1-3 तत्(B2 च)कुतो(B3 क्व वो) गत D1-3 13 व क्व वद्रुत (for क्व नु वो गतम्) N2 दैन्यमभ्यागतः D4 दैन्यत्वमिदमागता

4 Ś1 V1 om 4 (cf v l 3 and 1 respy) —a) Ś1 D10 M1 2 न (for ऽनु) V3 B1 -वागच्छ (for -व्रजध्व) ※ Cg अनुव्रजध्वम् अनुव्रजत। पदव्यत्यय आर्ष ※ —b) D4 स्यग्रतो D1 3 यातुम् (for यान्तम्) —D6 9-11 T1 2 G1 2 M3 om 4^{cd} —c) Ś1 V2 B4 D1-3 8 12 13 [उ]पपन्नैर् (for [उ]पेतैर्) —V2 damag-

G 6.61 5
B 6.82 5
L 6.60 5

एवमुक्ताः सुसंक्रुद्धा वायुपुत्रेण धीमता ।
शैलशृङ्गान्द्रुमांश्चैव जगृहुर्हृष्टमानसाः ॥ ५
अभिपेतुश्च गर्जन्तो राक्षसान्वानरर्षभाः ।
परिवार्य हनूमन्तमन्वयुश्च महाहवे ॥ ६
स तैर्वानरमुख्यैस्तु हनूमान्सर्वतो वृतः ।
हुताशन इवार्चिष्मानदहच्छत्रुवाहिनीम् ॥ ७
स राक्षसानां कदनं चकार सुमहाकपिः ।
वृतो वानरसैन्येन कालान्तकयमोपमः ॥ ८
स तु शोकेन चाविष्टः क्रोधेन च महाकपिः ।
हनूमान्रावणिरथे महतीं पातयच्छिलाम् ॥ ९
तामापतन्तीं दृष्ट्वैव रथः सारथिना तदा ।
विधेयाश्वसमायुक्तः सुदूरमपवाहितः ॥ १०
तमिन्द्रजितमप्राप्य रथस्थं सहसारथिम् ।
विवेश धरणीं भित्त्वा सा शिला व्यर्थमुद्यता ॥ ११
पतितायां शिलायां तु रक्षसां व्यथिता चमूः ।
तमभ्यधावञ्शतशो नदन्तः काननौकसः ॥ १२

ed for 4ᵈ —ᵈ) Ś1 N V2 B D1 5 7 8 12.13 G2 M1 न युक्त (for प्रयुक्त) N2 V2 D1 6 13 त्रिनि D7 G2 M1 5 ह्यति (for हि ति) Ś1 N2 B2 4 D6 12 हि पलायितु B1 विनिवर्तन B3 प्रपलायितु (for हि निवर्तितुम्)

5 V1 om 5 (cf v l 1) Ś2 om 5ᵃᵇ (cf v l 3) —ᵃ) D6 7 G1 3 M2 5 सुसंहृष्टा (for सुसंक्रुद्धा) D6 T2 3 G3 M1 3 तं एवमुक्ता संहृष्टा —ᵇ) D6 M3 वानरा (for धीमता) —ᶜ) N B2 4 D6 शैलाग्राणि D6 शैलशृङ्ग (for शैलशृङ्गान्) D6 M3 शैलशृङ्गाण्यपादैव M1 2 शैल शृङ्गाणि वृक्षांश्च —For 5 Ś1 V1 3 B1 D1 3 8 13 14 subst while Ś2 subst 1 2 only for 5ᶜᵈ whereas N B2 4 D6 subst 1 1 only for 5ᵃᵇ

1559* इत्येवमुक्ता हृष्टा समारोपितविक्रमाः ।
शैलशृङ्गाणि जगृहुर्वृक्षांश्च विविधान्बहून् ।

[(l 1) N2 V2 3 B1 3 D 4 8 13 ह्वष्टा Ś1 D8 12 समरे कोप (for समारोपित) —(l 2) Ś1 गृह्णते Ś2 D8 13 गृह्णतो (for जगृहुर्) D6 अपि D 3 तथा (for बहून्)]

6 V1 om 6 (cf v l 1) —ᵃ) B4 हि (for च) Ś N V2 3 B D1 4 11 नर्दन्तो D6 11 नदन्तो (for गर्जन्तो) —N1 D4 om 6ᶜ–7 V3 damaged for 6ᵈ 7ᶜ —ᵈ) B1 D1 3 अन्वयुस्ते D 3 अनुजग्मुर् (for अन्वयुश्च)

7 V2 om 7 (cf v l 1) N1 D4 om 7 V3 damaged for 7ᵃᵇᶜ (for both cf v l 6) —ᵃ) Ś D8 13 सर्वैर् V3 B1 D3 3 11 सर्व (for स तैर्) —D1 om (hapl) from मुख्यैस्तु up to वानर in 8ᶜ Ś N2 V2 B3 4 D3 5 6 7 12 T2 3 G2 M च B4 D1 13 स (for तु) —ᵇ) Ś V3 B1 D3 5 8 11 13 परिवारित (for सर्वतो वृत) —ᵈ) N2 प्रादहच् V3 B1 स्म(V3 ॰)दहच् D6 व्यदहच् (for अदहच्)

8 V1 om 8 (cf v l 1) D2 om up to वानर in 8ᶜ (cf v l 7) —ᵃ) N2 B3 4 स राक्षसानां च (for स राक्षसानां) N1 B3 D4 रक्षसां कदनं तत्र —ᵇ) T2 G1 3 स (for सु) N2 B2 4 स चकार (for चकार सु) Ś V2 3 B1 D1 3 11 13 M1 3 सुमहाबल 3 N1 सुमहा कपि 1 D5 8 सहसा(D6 हनूमान्) कपि (for सुमहाकपि) —ᶜ) D6 ततो (for वृतो) B4 सुरयेन (for सैन्येन)

9 V2 om 9 (cf v l 1) —ᵃ) V3 3 B1 D1 3 13 M3 कोपेन (for शोकेन) D7 सविष्ट (for चाविष्ट) Ś N1 B3 4 D6 8 13 स तु(D4 च) शोकसमाविष्ट —ᵇ) Ś D6 7 13 G1 क्रोधेन V3 3 B1 D1 3 13 M3 शोकेन (for क्रोधेन) —V3 damaged from च up to पातय म (see var) in ᵈ N B2 4 D3 4 च महाबल D7 8 11 13 T2 3 महता कपि —ᶜ) V3 B1 D1 3 राक्षस (for रावणि) —ᵈ) Ś N B3 4 D5 11 शिलां गुर्वीमपातयत् V1 3 B1 D1 3 4 13 M3 पातय म(V3 damaged)हतीं शिलां, D6 पातयामास वै शिला

10 V1 om 10 (cf v l 1) —ᵃ) Ś N B D1 4 8 11 13 दृष्ट्वा तु(D6 ॰थ) V3 आलोक्य (for दृष्ट्वैव) —ᵇ) D1 3 रथ (sic) (for रथ) D6 स ह (for तदा) —ᶜ) D6 विधेयाश्च (for विधेयाश्व) —ᵈ) Ś D8 11 स शीघ्रम् 1 V2 3 B1 D1 3 4 G1 3 स दूरम् D7 8 11 13 G1 विदूरम् (for सुदूरम्)

11 V1 om 11 (cf v l 1) —ᵃ) B1 G(ed) इन्द्रशत्रु(G [ed] ॰जित)मसम्प्राप्य —ᵇ) G1 रथ त (for रथस्थ) Ś D1 3 8 11 ससारथिमं तदा N V1 B1 3 D4 स(D6 त)रथ साश्वसारथिं V3 B1 सिक्त सारथिना तदा, B4 रथ साश्वं ससारथिं D 3 सारथिं साश्वं तदा —D6 om 11ᶜᵈ V3 damaged for 11ᶜ —ᶜ) N1 B1 4 D3 G1 भङ्क्त्वा (for भित्त्वा) —ᵈ) N1 विफलोद्यता 1 V3 3 D1 3 D1 3 18 व्यथता गता D6 कपिमोचिता (for व्यर्थमुद्यता) Ś D6 8 शिला सा गतधा तदा1 N1 शिला व्यर्थसमुद्यता (sic) —After 11 Ś N1 V2 3 B3 4(m) D1 3 8 ins

1560* स रक्षसामभूत्तथा दृष्ट्वा इन्द्रजितमाहवे ।
मुक्त वायुसुतादीर सारा च पापवृद्धकम् ।

[(l 2) D1 वीतात् V3 B1 रावण (for सारथि) D1 शाचि, D2 च भि (for चापि)]

12 ᵃ) B1 पातितायां (for पतितायां) —ᵇ) N V2 B राक्षसां (for रक्षसां) Ś D8 11 व्यथिता राक्षसां(Ś1 D6 राक्षसीं) चमू 1 V2 D1 3 8 11 व्यथिता रक्षसां(V1 D6

ते द्रुमांश्च महाकाया गिरिशृङ्गाणि चोद्यताः ।
चिक्षिपुर्द्विषतां मध्ये वानरा भीमविक्रमाः ॥ १३
वानरैस्तैर्महावीर्यैर्घोररूपा निशाचराः ।
वीर्यादभिहता वृक्षैर्व्यचेष्टन्त रणक्षितौ ॥ १४
स्वसैन्यमभिवीक्ष्याथ वानरार्दितमिन्द्रजित् ।
प्रगृहीतायुधः क्रुद्धः परानभिमुखो ययौ ॥ १५
स शरौघानवसृजन्स्वसैन्येनाभिसंवृतः ।
जघान कपिशार्दूलान्सुबहून्दृष्टविक्रमः ॥ १६
शूलैरशनिभिः खड्गैः पट्टिशैः कूटमुद्गरैः ।
ते चाप्यनुचरास्तस्य वानरा जघ्नुराहवे ॥ १७

G 6 61 17
B 6 81 18
L 6 60 19

राक्षसी) चमू , D5 रक्षसा स्वथितां चमू , M3 स्वथिता वानरैर्यथा —After 12ab D1 • • 11 5 (except T1) ins.

1561* निपतन्त्या च शिल्या राक्षसा मथिता भृशम् ।
[G3 –मथिता (for मथिता)]

—cd) Ś N2 V1 B1 • D1 • • 13 ताम् , D1 ग्राम् (sic), M3 त्तो (for तम्) Ś V B1 D3 • 13 नद्रत , D3 नर्दंत , G2 धावत (for नद्न्त) N1 B3 तानस्थैर्येव सहसा पानरास्तस्यवोद्भवत् (N2 °ओ द्रत) D6 वानरास्त च समाप्य गृहीत्वा सर्वतो दिश

13 V2 om 13-14ab —a) D3 • G महाकायान् , D2 M3 महावीरा (for महाकाया) —b) B4 गिरे N1 B3 D4 [भा]हूद्‌ , N2 V1 B1 • [पु]व हि (for [ख]द्यता) Ś V2 B1 D1-2 • 11 15 T3 गिरीणां शिखराणि च —c) V2 B3 प्रक्षिप्य , B1 D1-3 15 भा(D1 13 भ)शिवत् (for चिक्षिपुर्) Ś Ñ2 V1 B2 • D1 15 रक्षसां (for द्विषतां) D8-7 • 11 T2 • 3 G M3 • G1 t क्षिप(M3 पुत्र)र्ही(D5 °प्रामे) प्रनित (D6-11 G2 °त) सम्ब(D2 G1 मैन्ये , G2 सन्ये) Cm t विक्षिप्ति आक्षिपन्ति स्म —d) T2 • राक्षसा , Ct as in text (for वानरा) —After 13 Ś N1 V2 (repeats after 1566*) B3 D2-13 (repeats after 23ab) T1 • G M1-3 ins while B1 cont after 1566* whereas D1 • 3 ins after 23ab

1562* पूर्यकैलमहासपे शिवृक्ष्य द्रुतमम् ।
बाहुना कदन चक्रैर्जुरश्च विविधैः स्वरैः ।

[(1 1) V2 (second time) D1 • 11 (second time) [जलार्थं D8 G1 महा](G1 °सर्पद) (for –महाशै) Ś Ñ1 V2 (first time) B3 D1 • 3 • 11 (first time) शिलापैं तथा (D11 °ता)महा(N1 V1 D4 °भा चाप) B1 दृढ़रावर्ताशलाभिव (for the prior half) B1 राज्ञसा (for विसृज्य) —(1 2) B4 दुग्रा (for दुर्गुणा) D8 विहृत (for विविधै) D1 • 2 • 11 G1 • 2 रेः (for स्वरैः) Ś Ñ1 V (first time) B1 D1 • 3 • 11 (first time) • न(Ś1 D8 °) नो विहन्यन्ता (N2 V1 °णै , B4 °ता) (for the post half)

14 V1 M3 om 14ab (for V2 cf v 1 13) —a) B4 पु (for स्तै) B2 वानरइ (for °स्तैर्म) N2 V2 B1 • 4 D6 महाकावैर् (B3 °वा), N2 V1 B1 D3 • 11 G1 °वीर्येर्ग G1 M1 • वगैर् (for महावीर्यर्) —b) Ś N1 V2 B1 • 3 D1 • • 2 • 3 • 11 भीमरूपा (for घोर°) —c) > B1

D3 • 11 विदार्य (for वीर्याद्) D2 अपि (for अभि) D4 तुष्टाद्महवासहा , M3 राक्षसा निहता स्तृर्वेर —d) Ś1 N V1 B1 • D1 • 11 व्यचवृत , N1 (marg also) V2 B1 व्यपवत , G2 व्यवेष्टत , M3 व्यवेष्टते (for व्यचेष्टन्त) Ś Ñ2 V1 B3 • D1 • 13 वदा रण , N2 V2 B1 • मही(Ś1 धरा)तल , M1 • रण क्षितौ , M3 रणाजिरे (for रणक्षितौ) V2 D1-3 • 13 व्यचेष्टन्तधरणीतल , D1 राजपुत्रमहाबले (sic), D6 विवेष्टत रणाजिरे

15 a) Ś N2 V1 D3-1 T1 • 3 स (for स्व) G2 सम (for अभि) —b) D1 समवाप्त (for इन्द्रजित्) —c) D1 क्षुद्र , G2 क्षुद्र (for क्रुद्ध) D2 G1 • M1 • परिगृह्याशुधम् कृद्ध —d) N1 परानीक , B3 [ऽ]पराबभि , G1 * * * भि (damaged) (for परानभि) V2 B1 D4 परानीकमथो ययौ

16 a) N1 V1 • B1 D1 • T1 • 1 शतानि (D6 °नि , D1 T2 °प , T3 °रप)बृजन् , B4 मसूजत् (for अवसृजन्) Ś D3 • 11 शरौधानवसृजत्सैन्ये , D11 शरौघानिबसृजन्धोरान् —V2 om 16b – 17a —b) V2 सदा (for सहत) —c) V2 हरि (for कपि) —d) G1 M2 स बहून् D6 धान , D3 • 8 हृद , D11 G1 हट (for दृष्ट) Ś N2 V1 B1 • D1 • 11 सुविश्रो रावणात्मज , N1 B3 सुबहून्प्रेक्ष्य वानरान् , V2 B1 D1-3 सुबहूनस्य(D3 °स्यत)वो द्रुमान् , D6 T3 • सुधीमाच्छीघ्र विक्रम , D11 सुबहून्साशिचार —After 6 Ś1 ins 1563*

17 V2 om 17ab (cf v 1 16) Ś1 om 17 —a) B1 शैरै , G1 शैरैर (for शूलैर) Ś2 D1 • 13 T2 सद्रुधि(Ś1 °तै)ई(D1 शूलैश)शक्ति(T2 °तैशम)भि सड्गै , B1 D2 शूलैस्शनिकद्यैर्(D3 °खड्गै)श्च , D11 शूलैः शक्तिभि तडैश्च —b) Ś1 N V1 • B D (except D1) पट्टिशै (for पट्टिशै) N1 V1 • B1 D10 • 11 T2 शूल , B1 पाश , D1-3 • 13 प्रास , D6 कूट (for कूट) —c) B3 D6 ये च , B1 तथा (for ते च) Ś2 B3 D1-3 • 13 • 13 G M अ]नुचरान् D1 [अ]नुचरा (for [अ]नुचरास्) B3 सर्व , D11 तस्य (for तस्य) D1 [अ]नुचरांस्तस्य N1 ये चाप्यनुचरास्ते वै —d) Ś2 N1 B1 • 4 D1 • 3 • 13 G M1-3 वानराश् V2 महाराज (for वानरा) D1 • 1 • 11 T1 • 3 G M जघ्नुरा (for जघ्नु) D4 वानरास्तत्र वावरान् (sic) —After 17, Ś1 N2 V1 B1 • 4 D1 • 11 ins while Ś1 ins after 16 [owing to om]

G 6 61 20
B 6, 82, 19
L 6 60 22

सस्कन्धविटपैः सालैः शिलाभिश्च महाबलः ।
हनूमान्कदनं चक्रे रक्षसां भीमकर्मणाम् ॥ १८
स निवार्य परानीकमब्रवीत्तान्वनौकसः ।
हनूमान्संनिवर्तध्वं न नः साध्यमिदं बलम् ॥ १९
त्यक्त्वा प्राणान्विचेष्टन्तो रामप्रियचिकीर्षवः ।
यन्निमित्तं हि युध्यामो हता सा जनकात्मजा ॥ २०
इममर्थं हि विज्ञाप्य रामं सुग्रीवमेव च ।
तौ यत्प्रतिविधास्येते तत्करिष्यामहे वयम् ॥ २१
इत्युक्त्वा वानरश्रेष्ठो वारयन्सर्ववानरान् ।
शनैः शनैरसंत्रस्तः सबलः स न्यवर्तत ॥ २२
स तु प्रेक्ष्य हनूमन्तं व्रजन्तं यत्र राघवः ।
निकुम्भिलामधिष्ठाय पावकं जुहुवेन्द्रजित् ॥ २३

1563* वानराश्चापि संक्रुद्धा शिलाभिः पर्वतैस्तथा ।
वृक्षैश्च सुमहाकायाराक्षसान्समुपाद्रवन् ।
राक्षसैर्वानराः सार्धं वानरैश्चापि राक्षसाः ।
प्रयुध्यन्त महावेगा विबुधा दानवैरिव ॥

[(l. 1) Ś D3.11 नैव (for चापि) —(l. 3) G (ed.) अपि (for चापि) Ś D3.12 राक्षसा वानरैः सार्धं वानराश्चापि राक्षसैः, V3 वानरै राक्षसाः सार्धं राक्षसैश्चापि वानराः —(l. 4) Ś1 महावेगं (for °वेगा)]

18 a) V1.2 D1.6.7-11 सुस्कन्ध (for सस्कन्ध) D4 -पादपैः, D4 विद्रुमा (sic) (for विटपैः) Ś Ñ2 V1 B1.4 D3.12 वृक्षैः, Ñ1 V2 B2.3 D2.3.5 शालैः; V3 D4.6.10.11 वी(D4 वृ)क्षैः, D13 शाखैः (for सालैः) —b) B4 D5.6.8 G3 महाबलाः —c) D9 सूदनं (for कदनं) —d) Ñ1 B3 D3.12 विक्रम (for -कर्मणाम्) —After 18, Ś Ñ V1.2 B2-4 D1.7.8.10.11.13 G3 M3 ins.

1564* तेन प्रमाथ चक्रन्दू राक्षसा रुधिरोक्षिताः ।
विद्रुता वानराः सर्वे समरे जीवितैषिणः ।
हनुमानथ संरब्धो विमुखीकृत्य राक्षसान् ।

[(l. 1) Ñ2 ते ते, B4 ततो (for तेन) B3 ते तेन प्रमाथ (for तेन प्रमाथ) Ñ1 V1.3 B3 D3.12 तेन ते राक्षसा युद्धे निहता भीमकर्मणः (V1.3 °विक्रमाः), D7 G3 M3 तैनाथ निहतास्तत्र राक्षसा भीमविक्रमाः —(l. 2) G3 तत्र (for सर्वे). Ñ2 V1 B2.4 समराज (for समरे) N1 V2 B2 D7.13 G3 M3 रावण(M3 °पर)स्य प्रियैषिणः (for the post. half) —Ñ2 V1 D7.13 G3 M3 om. l. 3 —(l. 3) Ñ2 V1 संक्रुद्धो (for संरब्धो) B3 विमुखीकृतराक्षस (for the post. half)]

19 a) Ñ2 V1.3 B1.2.4 D5.7 T2.3 M1.2.4 Cm k l m; Cg as in text (for स) G1 मनुजनीकम्; Cm.g k l as in text (for परा°) —b) Ś1 D5.8.9.12 काननौकस (for वनौकसो°) Ñ1 B1 D9 वानरानिदमब्रवीत् —c) T2.3 वानरा (for हनूमान्) Ś Ñ V1.3 B D5.6.12 सत्वरतो निवर्तध्वं V3 प्रदृश्य नि°, D1-3 सत्वरतो (D1 °रं यो) नि°, D13 सर्वे यांता नि° —d) Ñ1 V1 D1-3 साध्यम्; Ñ2 V2 B1.3 शक्यम्; T3 साध्यम् (for साध्यम्) Ś1 B3 मम (B3 तत्र) शक्यम्; Ś1 D5.12 समाख्यम्; D5.13 तत्र (D13 मत्र) सहाय्; M3 न नः साध्यम्; G (ed.) न नो साध्यम् (for न नः साध्यम्)

20 a) Ś Ñ1 V B D1-4.6.10 T1 Cm k l हि (V1 B1 प्र) युध्यामो, N1 B3 (before corr. m also) D4 हि युध्यध्व (D4 °स्व) D7 G3 विचेष्टामो; D13 नियुध्यध्व. M3 विचेष्टतो; G (ed.) यत्र यत्र Cm k t as in text (for विचेष्टन्तो) —d) Ś Ñ V B D1-4.6.8.10.11.12 G3.2 M1 Ct चिकीर्षया (for चिकीर्षव) —After 20cd, D3 (marg.) ins.

1565* त तमूचुर्हनूमन्त वानरा विगतक्लमा ।

—c) Ś1 सन् (for यन्) B4 निमित्ते Ñ1 V1 D1-4.13 च (for हि) Ś Ñ1 V1 B2.3 (before corr. as in text and in m.) D4.13 वयं सर्वे; B1 प्रयुध्याम (for हि युध्यामो) —d) V B1 D1-3 सा हता (by transp.) D3 निहता (for हता सा)

21 a) D4.13 इदम् (for इमम्) Ś V1.2 B1.3 D1-3.11.12.13 च, Ñ2 B2 D4 तु (for हि) Ś D4.13 विज्ञाप्य, D3.11 विज्ञाय (for विज्ञाप्य) B3 निवेदयामस्तद्धि (sic) G (ed.) निवेदयाम त्वरया —b) Ś B1 D4.13 रामं सुग्रीव एव च; V B1.2 D1-3.13 M1.2 G (ed.) रामसुग्रीवयोर्द्वयो (V3 °योस्तयो, D2 °योर्वयोः M1.2 °योस्तत; G (ed.) °योर्वयो) —c) D4 तं प्रति Ś Ñ2 V2 B2.4 D3 -करिष्येत (for विधास्येते) —d) V2 B3 D4 ततो युध्यामहे D3 तत्करिष्यावहे Ñ1 V2.3 B1.2 D1-3.13 पुन (for वयम्)

22 a) G (ed.) वानरप्रष्ठान् —b) V1 D13 वारयन्; T2.3 रामयन् (for वारयन्) Ś Ñ2 V1 B2.4 D4.13 पुनि राक्षसान् (V1 °... illeg.), Ñ1 B3 राक्षसाग्रणो; V2.3 B2 बलदर्पितान्; D1.3.13 राक्षसानित्थ; D4 T2.3 महाराक्षसान् (for सर्ववानरान्) D5 राक्षस-वारयंस्तदा —c) Ś Ñ V B1.2.4 D1-4.13 असं(B4 त्रप)भीत; D4 असंत्रस्तो (for असंत्रस्त) —d) D4 सुबल (for सबल). Ñ V B D4.5.11 G1 M1.2.3 सम्न्यवर्तत; D13 न्यवर्तत (for स न्यवर्तत) Ś D4.13 हनुमदगमत् राघवौ —After 22, Ś D3.11 ins. l. 1 of 1567* while V1 B1 ins. 1566*.

23 Ñ2 V1.3 B1.2.4 D1-3.5-11.13 G1 M1.2 तत्र; Ñ1 D4 T2.3 स (T2 तु) (for स तु) —b) G1 व्रजन्तं (sic) (for व्रजन्तं) D1-3.7.13 G3 राघवौ (for राघव) —For 23ab, V1 subst., V2 B2 ins. after 22

1566* गतस्तैरेव सहितो हनूमानथ राघव ।
(V3 राघवौ (for राघव)]

यज्ञभूम्यां तु विधिवत्पावकस्तेन रक्षसा ।
हूयमानः प्रजज्वाल होमशोणितभुक्तदा ॥ २४
सोऽर्चिःपिनद्धो ददृशे होमशोणिततर्पितः ।
संध्यागत इवादित्यः स तीव्राग्निः समुत्थितः ॥ २५

अथेन्द्रजिद्राक्षसभूतये तु
जुहाव हव्यं विधिना विधानवत् ।
दृष्ट्वा व्यतिष्ठन्त च राक्षसास्ते
महासमूहेषु नयानयज्ञाः ॥ २६

G. 6. 91. 0
B. 6. 81. 27
L. 6. 60. 31

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकोनसप्ततितमः सर्गः ॥ ६९ ॥

—Then V2 repeats B1 cont 1562*

—After 1566*, V3 cont, while Ñ2 V1 2 B ins after 23ab whereas Ś D8 12 ins 1 1 after 22 and subst 1 2 for 23ab

1567* क्षतविक्षतगात्रास्त हरयश्च न्युपारमन् ।
राघवश्चापि सहस्र प्रयाते मारुतात्मजे ।

[(l 1) B4 कृत (for क्षत) Ś B4 विक्षत (for विक्षत). Ñ2 V1 B2 तु (for त) B3 तम् (for च) V3 B2 4 यातुधाना (for हरयश्च) Ñ2 B2 [अ]भ्युपाग(B2 °र)मन्, B3 उदीरयन्, B4 [अ]भ्युपास्मन् (for न्युपारमन्) V1 राक्षसाश्चैव पारमन् V2 यातुधाना न्यदारयन् (for the post half) —(l 2) V3 2 B1 पवनात्मज (for मारुतात्मजे)]

—After 23ab, D2 8 12 (r) ins 1562* while D5-7 9-11 T2 3 G M ins

1568* स होतुकामो दुष्टात्मा गतश्चैत्यनिकुम्भिलाम् ।

[D5 G3 हु(G3 हृ)तुकामो (for होतुकामो) D6 हुतकामो हि दुष्टात्मा M1 2 होतुकाम सुदुष्टात्मा (for the prior half) D9 11 चैत्य (for चैत्य) ⊛ Ch t चैत्य सदारयदेवाळय वा शुभ वा(Ch °स्यभिलषं) ⊛]

—c) D6 G2 निकुम्भिलम् V2 3 B1 D1-3 12 सभा (D12 वद्रा)साय (for सविशाय) —d) D5-7 10,11 T2 M1 3 जुहुव, Cr as in text (for जुहुवे) Ś Ñ V1 B2-4 D4 8 12 जुहावाग्निमयेंद्रजित्, V2 3 B1 D1-3 12 जुहु (V2 °हु)वेग्निमर्थे(D3 °ग्नि तदे, D12 °ग्नि तदें)द्रजित् ⊛ Cm g k t जुहुव जुहाव ⊛

24 ab) V3 M4 यज्ञभूमौ V2 T2 च (for तु) D9-11 तदो गत्वा (for तु विधिवत्) Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 12 यज्ञ भूमौ तु विधिना (for a) D13 स यज्ञभूमौ विधिना जुहुवेऽग्नि समाहित —c) G1 स (for प्र) —d) D6 T2 3 G2 3 M3 मास (for होम) D7 भुक्ति (for भुक्तदा) Ś Ñ2 V1 2 B D1-4 8 10 12 जपहोमपुरस्(V3 B1 D1 2 3 12 °वषट्, D2 °वारण्)कृत, V1 V3 जपविद्धो हि तत्र वै

25 a) D10 11 T1 G M1-3 सार्चि (for सोऽर्चि-) Ś V1 B3 4 D8 12 विमुद्धो, Ñ2 वृद्धोष, T3 -नद्धोप, G2 पिनद्ध (sic) (for पिनद्धो) V3 B1 D2 4 सोचिष्मानृ दृशे चाथ (D2 तथ) D1 सोथार्चिष्मान्महृशे, D12 सोर्चिष्मान्मदृशेोप —b) B1 T2 3 होम, D4 छाग, G1 मास (for होम) D7 -दर्पित D1 3 12 पूय शोणितवान्तु (D3 °क सु)न ⊛ Cg होमशोणित शोणितहोम ⊛ —For 25ab, Ñ2 V3 B3 subst while B4 ins after 25ab

1569* सोऽग्निश्चापि प्रजज्वाल तथासौ विभावसु ।

[Ñ2 V2 तु (for च)]

—d) D5 G3 2 M1 2 Ch t स तीव्रोग्नि, D7 9 सुदीप्तोग्नि, D10 11 G1 M3 सुतीव्रोग्नि, M5 सधूमोग्नि (for स तीव्राग्नि) D5 G3 M6 समुत्थत Ś Ñ V1 B2-4 D8 12 तीव्र(Ś D8 12 °क्ष्ण)रू(Ñ2 B4 को)पो हुताशन, V2 3 B1 D1-4 12 परिवेष समन्वित (V3 damaged from स up to क्ष in 26a) T2 3 स तीव्राग्निसमप्रभ

26 V3 damaged up to क्ष in a (cf v l 25) —a) Ś V3 B1 D1 2 3 9 12 13 T3 M1 2 भूतये तदा, Ñ B2 3 सबन्धुस्यैर्, V1 समिद्धिस्यैर्, B4 -राजसम्भूत, D3 भोजनेन, D4 राजसुहृद्, D6 T2 G2 -वृद्धये तु, D7 G1 भूतिहेतु(G3 °तो)र् (for -भूतये तु) —b) V3 त्रिविधद्, T3 युधिना (sic) (for विधिना) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 T3 विधिज्ञ, D5 7 9-11 T2 G M विधानवित् (for विधानवत्) —c) V3 महृष्टास्तव्रय, D1 व्यथास्तत्र च, M6 व्यतिष्ठश्च (for व्यतिष्ठन्त च) Ś D8 12 हुत्वा ततस्तत्र च राक्षसान्दै, Ñ2 V1 2 B1 3 4 D4 दृष्ट्वा(B4 हृष्टे) स्थिता(V3 °रा)राक्षसयोधमुख्या(B4 transp राक्षस and योधमुख्या) D13 श्रुत्वा ततस्तत्र च राक्षसास्ते —d) Ś D13 महासमूहे तु, D6 T2 3 सदा महार्हे(T3 समूहे)षु (for महासमूहेषु) D4 [अ]थ ते (for नय) Ś D8 12 13 [अ]नय(D13 °भि)ज्ञ, D1 नयज्ञा (for [अ]नयज्ञा) V1 B2 4 महासमूहेन च त नयज्ञ (B4 °ज्ञ) D2 जहास चोर्च्चै स पुनर्नयज्ञ
]

७०

G 6 62 1
B 6 83 1
L 6 61 1

राघवश्चापि विपुलं तं राक्षसवनौकसाम् ।
श्रुत्वा संग्रामनिर्घोषं जाम्बवन्तमुवाच ह ॥ १
सौम्य नूनं हनुमता कृतं कर्म सुदुष्करम् ।
श्रूयते हि यथा भीमः सुमहानायुधस्वनः ॥ २
तद्गच्छ कुरु साहाय्यं स्वबलेनाभिसंवृतः ।
क्षिप्रमृक्षपते तस्य कपिश्रेष्ठस्य युध्यतः ॥ ३
ऋक्षराजस्तथेत्युक्त्वा स्वेनानीकेन संवृतः ।
आगच्छत्पश्चिमद्वारं हनूमान्यत्र वानरः ॥ ४
अथायान्तं हनूमन्तं ददर्शर्क्षपतिः पथि ।
वानरैः कृतसंग्रामैः श्वसद्भिरभिसंवृतम् ॥ ५
दृष्ट्वा पथि हनूमांश्च तदृक्षबलमुद्यतम् ।
नीलमेघनिभं भीमं संनिवार्य न्यवर्तत ॥ ६
स तेन हरिसैन्येन संनिकर्षं महायशाः ।
शीघ्रमागम्य रामाय दुःखितो वाक्यमब्रवीत् ॥ ७

Colophon —*Kanda name* N V1 B D4.5.13 लंका कांडे —*Sarga name* Ś1 Ñ1 V1 B1.3.4 D1-4.13.14 वानरापसर्पणं, Ś1 D6 वानरसपणं, Ñ1 B2 इन्द्रजिद्वध —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V2 (damaged) B2.4 D4.5.12.13 om Ś1 V1 61 N1 D1 63 V3 62, B1 D2 58, B3 57, D3 65, D7-9.10.11 G M3.4 82 T1 87, T2 69 M1.2 83, L(ed.) 60 —After colophon, D3 concludes with राम, G M1.2 with श्रीरामाय नमः, M3 with श्रीरामचन्द्राय नमः

70

1 T1 damaged up to अय in 27a (cf v l 6 68 19) V1 damaged up to स in 1b —a) Ś Ñ V1.2 B D1.4.5.12.13 तत्काल(D1 °ले), G1 निर्घोषं (for विपुलं) —b) Ś1 Ñ2 V1.2 B1.3.4 D1-3.4.12.13 तद् (for तं) Ñ1 B2 D4.7 राक्षसानां (D7 °सस्य) वनौकसां —V3 om (hapl ?, see var) 1c–8b —d) D4.5 जाम्बवतम् Ñ2 B2.4 प्रभाषत

2 V3 om 2 (cf v l 1) —a) B1 पुत्र (for सौम्य) V1 B1 D1-3 हनुमतो (for हनुमता) —b) Ś N V2 B2-4 D4.5.13 संग्रामः क्रियते महान्, V1 B1 D2.3.12 नित्य (D12 नूनं) संग्राममूर्धनि D6.7 G2 M1.2 क्रियते कर्म दुष्करं —c) D2 सु, D8-11 G1 M1.2 च (for हि) Ñ1 V2 B2.3 D6.13 M1.2 महा, D5 महान्, D4 तदा (for यथा) G1 -काय (for भीम) T3 श्रूयते भीमनिह्रादस् —d) M1.2 स्वनि (for स्वन) B1 सुमहस्मायुधस्वन D4 महानायुध निस्वन, G1 सुमहान्युद्धनिस्वनः

3 V1 om 3 (cf v l 1) —a) N1 [भ]वि, D6 [भ]वि, G2 [भ]वि (for [अ भि]) D5 समावृत (for [अ भि]संवृत) Ś N1 V1 B1.4 D4.13 क्षिप्रमृक्षपते राज —D1.4.5 om (hapl) 3c–4b M3 om 3cd —cd) Ñ1 V1 B2 D2.13 सहायो भव, B1 मारुतस्य हि; D5 कपिमुख्यस्य (for कपिश्रेष्ठस्य) B2 मारुतेः (for युध्यतः) Ś Ñ1 V1 B2.4 D4.13 स्वबलेन समायुक्तो युध्यमानस्य मारुतेः

4 V3 om 4 (cf v l 1) D1.4.5 om 4cd (cf v l 3) —a) Ś Ñ2 V1.2 B2.3.4 D4.5.12.13 G1 M3.4 [उ]क्त्वा तु(B4 °श्च) Ñ1 B1 [इ]त्युक्तः (for [इ]त्युक्त्वा) —b) D13 तेन (for स्वेन) V2 (marg also as in text) समावृत (for संवृत) B1 स्वसैन्येनाभिसंवृत —c) Ś Ñ1 V1 D6-9.10.13 आगच्छद्, V2 आगमद् (for आगच्छत्) N V1.2 B D1.4.5.6.10.11.13 T1 पश्चिम —d) G1 M1.2 यूथप

5 V3 om 5 (cf v l 1) —a) B1 D6 तथा (for अथ) Ś1 यान्त (for [आ]यान्तं) D13 हनूमन्तं स (hypm) —b) N1 काय, D8-11 G1 सदा (for पथि) —c) B1 D2-4 दत्त, D13 कृत्वा (for कृत) —d) N1 V1 युद्धेऽपि (for श्वसद्भिर्) Ś N1 V1 B2.4 D4.13 परि(B1 °भि)वारित (Ś D4.13 °तं) V2 B2 D1.4.12 इव संवृत (B2 D1.2 °तं), D6.11 G3 अभिसंवृत (for अभिसंवृतम्) B1 सुमहद्भिश्च संवृत

6 V3 om 6 (cf v l 1) —a) Ś N1 V1 B1 D4.5.13 तु (for च) V1 हनूमत —b) Ś Ñ V1 B1.3.4 D5.13 तदृक्षपतिम्, D2.11 M3 तदृक्षबलम् V1 D2.11 उत्तम, D6 उद्धृत (for उद्यतम्) D4 जाम्बवन्तं युगान्त —c) Ś N1 V1 B3.4 D5.13 नील(B1 मत्त) घोरं, V1 B2 -समाकार V1 B1 D1.4.13 चयप्रख्य (for निभं भीमं) —d) Ś Ñ1 B2 D4.13 स समेत्य D12 समेत्य च G1 स निवार्य (for संनिवार्य) G2 निवर्तते N1 V2 D3 समेत्य विनिवर्तितम्(V1 °तं) V2 B3 D6.7 स समेत्य(B3 समेत्य स, D3 समेत्याथ) न्यवर्तयत्, B1 समेत्य न्यवर्ततः D6 समेत्य चाभ्यवर्तयत

7 V3 om 7 (cf v l 1) —ab) D12 तेनैव (for स तेन) V1 B1 D1-4.9-11 G1.2 M1.2.4 Ch 1 सह D1 तस्य Cm g as in text (for हरि) V1 B1 D1-4.11 महास्वन (for °यशा) Ñ1 स तु तेनैव सैन्येन संनिकर्षं महाबलः —c) V2 B1 D2.3.4.6 आगत्य D1.2 रामस्य (for रामाय) —d) D6 व्यथितो (for दुःखितो) —For 7 Ś N1 V1 B1(reads in marg up to 8cd) D4.13 subst, while D1.4.5 ins 1 2 only after 7

समरे युध्यमानानामस्माकं प्रेक्षतां च सः ।
जघान रुदतीं सीतामिन्द्रजिद्रावणात्मजः ॥ ८
उद्भ्रान्तचित्तस्तां दृष्ट्वा विषण्णोऽहमरिंदम ।
तदहं भवतो वृत्तं विज्ञापयितुमागतः ॥ ९
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राघवः शोकमूर्छितः ।
निपपात तदा भूमौ छिन्नमूल इव द्रुमः ॥ १०
तं भूमौ देवसंकाशं पतितं दृश्य राघवम् ।
अभिपेतुः समुत्पत्य सर्वतः कपिसत्तमाः ॥ ११
असिञ्चन्सलिलैश्चैनं पद्मोत्पलसुगन्धिभिः ।
प्रदहन्तमसह्यं च सहसाग्निमिवोत्थितम् ॥ १२
तं लक्ष्मणोऽथ बाहुभ्यां परिष्वज्य सुदुःखितः ।
उवाच राममस्वस्थं वाक्यं हेत्वर्थसंहितम् ॥ १३
शुभे वर्त्मनि तिष्ठन्तं त्वामार्य विजितेन्द्रियम् ।
अनर्थेभ्यो न शक्नोति त्रातुं धर्मो निरर्थकः ॥ १४

G 6 62 15
B 6 83 14
L 6 61 15

1570* अथ वानरवता सार्धं राघवान्तिकमेत्य स ।
कथास हनुमान्वीरो यथादिन्द्रजिता कृतम् ।

[(l. 1) B3 त्र (for म).]

8 V3 om 8ab (cf. v. l. 1). B3 reads in marg. 8ab (cf. v. l. 7). —a) Ś Ñ2 V1 B2.4 D5.12.13 गर्जता, Ñ1 प्रपश्यद्, V3 B1 D1-4 य(D4 स)त्तानां, G1 समये (for समरे). D9 प्रेक्षमाणानाम्. —b) D3 पुर, G1.2 M5 च न, G3 M2 पुन (for च सः). Ś Ñ2 V1 B2-4 D5.12 असिना पश्यता च(Ñ2 हि) न (B2 स), Ñ1 V3 D6 हि (Ñ1 सि)पतां प्रेक्षता च न (Ñ1 स ता), B1 D4 सर्वेषां च वनौकसां, D1.3.10 मिपतां प्रेक्ष्य तां च न (D1 पुन). —c) Ñ1 अत्रवीद् (for जघान). V3 om. सीता. —d) V2 B1 D1-4.10 पापतिं(V3 ***)स्य (for रावणात्मज). Ñ1 B3 रावणी रघुनन्दन.

9 a) B1.3.4 D1.12 बद्धान्त (for उद्भ्रान्त). Ś D5 चित्तस्त्वां, B1 D4.10 चेतनो, B4 चित्ता तां (for चित्तस्तां). —b) Ś2 ह्यरिमर्दन, D6 [ऽ]हमरिंदम. —c) Ś Ñ V B D1-4.12.13 तमसा सहसा(D13 सहसा)च्छन्नो.

10 V3 damaged from स्य in a up to c. —a) Ś Ñ2 V1 B2.4 D5.11.12 सीता(D13 सीतां तु) निहतां श्रुत्वा. —b) G2 कर्शित (for मूर्छित). Ś Ñ V1.2 B D1-4.11.12 रामो दुःखेन मूर्छित. —c) B1 D4 स, M1.2 (for ति). B1 ततो (for तदा). —d) Ś Ñ2 V B1.2.4 D5-8.11.13 फुल्ल (for छिन्न). Ñ1 B3 मूढो विह्वलमानस.

11 a) Ñ1 B3 दृष्ट्वा (for भूमौ). D4 भीम (for देव). —b) D7 पश्य (for पतितं). Ś Ñ2 V1.2 B2.4 D5.6.8.11.12 T2.3 G3 M2 प्रेक्ष्य, B1 वीक्ष्य (for दृश्य). [illegible] —After 11ab, Ś Ñ2 V1 B2.3(marg.).4 D5.12.13 ins.:

1571* उवाच लक्ष्मणं धीमान्परिरभ्य मुहुर्मुहुः ।
[illegible]
लक्ष्मणश्च महाबाहुं राममाश्वासयत्प्रभुम् ।

[(l. 1) D13 उवाच (for उवाच). Ñ2 अवधूय, D13 समाश्वस्य (for परिरभ्य). Ś D5.13 मन्युवेग मुहु[...] (for the post half). —(l. 2) D13 [illegible]. B2.3 D5.12 वानर (for वानरा). —G (ed.) L (ed.) om. l. 3. —(l. 3) D13 आश्वासयत्. Ś D5.12 न [illegible] (for the post half).]

—c) Ś D5.12 त समेत्य, Ñ2 समुद्गम्य, B2 (sup. lin. also as in text) समुद्गम्य (for समुत्पत्य). —d) D4 T2.3 सत्वरा (for सर्वत). Ś Ñ2 V B1.2.4 D1-4.11.12 हरि(V2.3 B1 D2-4.11 कपि)यूथपा, Ñ1 B3 कपिकुञ्जरा.

12 a) Ś Ñ V B D1-4.6.11.12 सिषिचु, D7.10.11 आसिञ्चन्, Cg t as in text (for असिञ्चन्). Ñ1 B3 D4 चैव, D2 एव (for चैन). —b) V3 damaged for सुगन्धिभि. —c) D2 असह्य त D3 G2 M2 [illegible], D9.11 Ct असह्यार्थं (for असह्यं च). —d) D6 T2.3 [उ]च्छ्रित, M2 Cg [उ]च्छ्रितं, Ct as in text (for [उ]त्थितम्). V2.3 B1 D1-4.13 समिद्ध(D13 दृप्त)मिव पावक. —For 12cd Ś Ñ V1 B2-4 D5.13 subst.:

1572* दह्यमानं महाग्निं सैंधैः [illegible] ।

[D13 दह्यमानैर् (for दह्यमान). Ś Ñ2 D5.13 -[illegible] (for [illegible]).]

13 G2 reads 13 twice. —ab) D1 om. त and थ. Ñ1 B3 लक्ष्मणोऽप्यथ, V2.3 B1 D2-4.11 लक्ष्मणस्तु(V2.3 B1 च) (for तं लक्ष्मणोऽथ). B1 D11 च (for सु). Ñ1 B3 D6 G (ed.) त(B3 स) परिष्वज्य सुदुःखित (G (ed.) °त) (for b). Ś Ñ2 V1 B2.4 D12 बाहुभ्यां संपरिष्वज्य मुहुर्विलपमान ह. —cd) Ś Ñ2 V1 B2.4 D5.12 लक्ष्मणो (for उवाच). Ñ1 अव्यग्र, Ñ2 V1 B2.4 आश्रम, D6 M1.2 स्वस्थ(D6 °स्थ)धैं (for अस्वस्थ). Ś D5.13 वाक्य (for वाक्य). G1 transp. रामम् and वाक्य. Ñ1 B3 D6 सम्यक् (for हेत्वर्थ-). Ś V2.3 B1 D1-4.13 T2.3 G2 M1.3 Cm Cg संयुत, D1 समित, D11 संहित (sic). Ck t as in text (for संहितम्).

14 a) Ñ1 V2.3 B1 D1-4.11 शुचौ (for शुभे). D6 शुरकर्मणि [illegible]. —b) Ś D5.13 ऋजु, B1 D4.8 M2 आर्ये, T2.3 बाहुर् (for आर्य). —c) Ñ2 (marg., also as in text) V3 B3 (sup. lin., also as in text) न पापेभ्यो (for अनर्थेभ्यो). D6 भवपाचादि [illegible]

G 6. 61. 16
B. 6. 83. 15
L. 6. 61. 16

भूतानां स्थावराणां च जङ्गमानां च दर्शनम् ।
यथास्ति न तथा धर्मस्तेन नास्तीति मे मतिः ॥ १५

यथैव स्थावरं व्यक्तं जङ्गमं च तथाविधम् ।
नायमर्थस्तथा युक्तस्त्वद्विधो न विपद्यते ॥ १६

यद्यधर्मो भवेद्भूतो रावणो नरकं व्रजेत् ।
भवांश्च धर्मसंयुक्तो नैवं व्यसनमाप्नुयात् ॥ १७

तस्य च व्यसनाभावाद्व्यसनं च गते त्वयि ।
धर्मेणोपलभेद्धर्ममधर्मं चाप्यधर्मतः ॥ १८

यदि धर्मेण युज्येरन्नाधर्मरुचयो जनाः ।
धर्मेण चरतां धर्मस्तथा चैषां फलं भवेत् ॥ १९

यस्मादर्था विवर्धन्ते येष्वधर्मः प्रतिष्ठितः ।
क्लिश्यन्ते धर्मशीलाश्च तस्मादेतौ निरर्थकौ ॥ २०

---

15 a) B4 वा (for च) — b) Ś V1 (marg. also as in text) D4.8.12 स्थवश (for दर्शनम्) — c) Ś Ñ (N1 marg. also as in text) V1 B2.4 D3.11 [स]स्य, B1 D4 स्यात्; D5 [का]स्त (for [स्ति]) D1 transp. [स]स्ति and न — d) V2.3 B1 D1.3.13 तेन सत्येन नास्ति मे

16 N1 V2.3 B1 D1.6.8 om. 16 — a) Ś N2 V1 B2.4 D5.12 सर्वं; B4 सत्व (for व्यक्तं) — b) M1 यथाविध — D8 repeats 16c–17 after 18ab — c) D6 मयम् (for नायम्) — D1 (hapl.?) 16d–17c — d) Ś N2 B2.4 D5.12 त्वद्विधेन निषेवितु V1 B3 त्वद्विधैरभिसेवितु

17 D5 om. 17abc (cf. v.l. 16) D6 repeats 16c 17 after 18ab — a) N2 B2.4 धर्मो (for [अ]धर्मो) D11 सयो (for भूतो) Ś N1 V B1.4 D1-4.8.12 यदि धर्मो भवे(Ś D6.12 °श्च च)त्सत्यो (V2.3 B1 D1.3 °सो) — b) Ś D6.12 न भविष्यति N1 D4 निरय व्रजेत् N2 V1 B2.4 न भवेदिह (for नरकं व्रजेत्) — D6 om. 17cd — c) Ś D6.12 यद्, T2.3 तु (for च) B3 D5 (both times) T2.3 G M युक्तो वै (B1 हि) (for संयुक्तो) — d) Ś Ñ V B D1-4.8.12 [इ]म D5 (both times) 10.11.13 T3 G2.3 Ck. Ct. [ए]व, Cr. m. g. as in text (for [ए]वं) D4 वषनम् (for व्यसनम्) — After 17 (r) D6 ins. 1573*

18 a) G1 तद् (for च) Ś Ñ (N1 m. also as in text) B2.4 D6.8.12 तस्य चा(B4 वा)व्यसन दृष्ट्वा (B1 om.) — b) D9-11 Ck. Ct. [आ]गतः Cv. r. m. g. as in text (for गते) Ś V1 B2.4 D1.12 तव च व्यसनं तथा; V1 V B1.3 D1-4.13 व्यसनैश्चा(D3.4 °श्च)वृत त्वयि — After 18ab D6 repeats 16c–17 and then ins. while D6.7.9-11 T2.3 G M ins. after 18ab

1573* धर्मा अवश्यधर्मश्च परस्परविरोधिनः ।

— c) D4 [उ]पालभद् L (ed.) [उ]पलभे D11 G1 धर्मा (for धर्मम्) V2.3 B1 धर्मा हि लभतधर्मम् — d) G1 ह्यधर्मश्च (for मधर्मं) Ś1 V2 B1 D1.3 मधर्मेणापि(Ś1 °ण्य) धर्मतः Ś2 Ñ V1 B2.4 D6.12 L (ed.) अधर्मो वा (L (ed.) [वा]प्य(Ś2 D6.12 °स)धर्मतः V3 मधर्मश्चापि धर्मतः D4 धर्म चाप्यविधर्मतः D13 [S]धर्मणापि च धर्मवित्, — After 18 D6.7.9-11 T2.3 G M ins.

15,4* यद्यधर्मेण युज्येयुर्यस्वधर्मः प्रतिष्ठित ।

[G2 युज्येरन् Cv. m. g. k. t. as above (for युज्येयुर्) T2 [अ]धर्मे (sic) (for [अ]धर्मे)]

19 V2 D5 om. 19–20ab — a) V2 B1 D5 ये हि (for यदि) N1 V1 B1 D1-4.8.12 [अ]धर्मेण (for धर्मेण) Ś1 Ñ V1.2 B2.4 D6.8.12 युज्ये(Ś1 D4 °ध्ये)युर्, Ś2 संयुक्ताम् D3 ययुस्त (sic) D2 युज्येत (sic), T2.3 युजरन् (sic) Cv. as in text (for युज्येरन्) D10.11 न विधर्मेण युज्यरन् — After 19a G1 wrongly repeats the post. half of 1575* and 19b — b) Ś N2 V1 B2-4 D6.8.12 त(N1 V1 B2.4 D1 ये) हि धर्मवता(B1 °सा D5 °वता) नरा N1 V1 B1 D1.3.13 तत्त्व(V1 तत्तु; D1.2 येष्व; D13 येषु)धर्म (D2 °नथ) सुदारुण ‖ Cg. नाधर्मरुचयो जना धर्मरुचय इति यावत्। तौ नष्टौ प्रकृतमर्थं समयत इति न्यायात्‖ — c) D6.10.11 G2.3 M1 Ct. [आ]चरतां, Cr. m. g. as in text (for चरतां) D10.11 चैषां (for धर्मम्) — d) M1 सदा (for तथा) D1-3 तयो; D10.11 धर्म (for चैषां) — For 19cd Ś Ñ V2.3 B D1-4.8.11.12 subst.

1575* अधार्मिका ह्यधर्मेण फल स्यादेवमसतो ।

[N1 येषु तेष्वधर्मरत्रि; V2 B1 D1.3.13 ये(V3 ते)षु(D13 °त्र)धर्म (B1 before corr. in marg. °र्मोति, after corr. °र्मेषु) तेष्वप (for the prior half) Ś B3 D6.12 समद्, D13 यदद् (for यद्)]

20 V2 D5 om. 20ab (for both cf. v.l. 19) — a) Ñ1 V2 B4 तस्माद् Ś Ñ V1.3 B2 D1.11 मर्थेः B1 उर्वेद्, B4 D2.4 भर्थेद् (for अर्था) B1 D4.12 यावदर्थैद्, G1 तस्मात्पा हि (for यस्मादर्था) B1 हि (for वि) — b) Ś D6.8.11 यथा D13 तत्तु (for येषु) Ś N1 V1 B1 D1 4.8.12.13 सु(D4 च)दारुण (for प्रतिष्ठित') D6 च ह्यधर्मः प्रतिष्ठिता — c) G1 दृष्यत (sic) (for क्लिश्यन्त) — For 20cd Ś Ñ V B D1-4.8.11.13 subst.

1576* अथवा यत्तु धर्मश्च तस्मादुभौ निरर्थक ।

[V2 V1.3 B2.4 भवर्थैद् (for भवर्थौ) V2 B1 D1 नर्थैर्वे (D4 °नर्थे)षु न धर्मे B1 भवर्थैर्वे सधर्मश्च (for the prior half)]

वध्यन्ते पापकर्माणो यद्यधर्मेण राघव ।
वधकर्महतो धर्मः स हतः कं वधिष्यति ॥ २१
अथ वा विहितेनायं हन्यते हन्ति वा परम् ।
विधिरालिप्यते तेन न स पापेन कर्मणा ॥ २२
अदृष्टप्रतिकारेण अव्यक्तेनासता सता ।
कथं शक्यं परं प्राप्तुं धर्मेणारिविकर्शन ॥ २३
यदि सत्स्यात्सतां मुख्य नासत्स्यात्तव किंचन ।
त्वया यदीदृशं प्राप्तं तस्मात्सन्नोपपद्यते ॥ २४
अथ वा दुर्बलः क्लीबो बलं धर्मोऽनुवर्तते ।
दुर्बलो हृतमर्यादो न सेव्य इति मे मतिः ॥ २५
बलस्य यदि चेद्धर्मो गुणभूतः पराक्रमे ।
धर्ममुत्सृज्य वर्तस्व यथा धर्मे तथा बले ॥ २६
अथ चेत्सत्यवचनं धर्मः किल परंतप ।
अनृतस्त्वय्यकरुणः किं न बद्धस्त्वया पिता ॥ २७

G 6 62 27
B 6 83 28
L 6 61 27

21 ᵃ) Ś D₈ ₁₃ धर्मे स (sic) T₂ कथ्यत (for वध्यन्ते). Ś Ñ V₁ ₂ B D₆ ₈ ₁₀ पुण्य, D₁₋₃ ₁₂ वध (for पाप). —ᵇ) B₄ येषु (for यदि) D₆ (before corr. as in text) धर्मेण (for [अ]धर्मेण) Ñ₁ सर्वत्र, D₆ समता (for राघव) —ᶜ) Ś Ñ V₂ ₃ B₂₋₄ D₄ ₈ ₁₂ ₁₃ अधर्मेण, V₄ तद्धर्मे (for वधकर्म) B₁ D₁₀ ₁₁ Cr m g k t [ऽ]धर्मे; Cv as in text (for धर्मे). G₂ अधर्मेनिहतो धर्मे. —ᵈ) D₆ किं (for कं) D₈ वधिष्यते Ś Ñ V B D₁₋₄ ₆ ₁₂ ₁₃ किं कारि(D₂ हनि)ष्यति

22 ᵃ) V₃ B₂ D₁₃ विहितो नाम(B₁ °न्यायु [sic]), D₂ निहतेनायं M₃ [अ]पि हितेनाय (for विहितेनाय) —ᵇ) Ś Ñ V B D₃ ₄ ₆ ₈₋₁₃ T₂ M₁ ₂ ₃ चापर (for वा परम्) —ᶜ) Ś Ñ V B D₁₋₄ ₇₋₁₃ T₃ विधाता(B₂ विधाया), D₁₋₃,₁₃ यथेन, D₇ ₉ T₃ विधिना, D₁₀ ₁₁ विधि स) लिप्यते (for विधिरा°) D₆ नैव (for तेन) —ᵈ) Ś Ñ₁ V₃ B₁ ₂ D₁₋₄,₈ ₁₂ ₁₃ स(V₃ B₁ D₂ ₈ क)स्मात्, Ñ₂ V₂ B₂ ₄ तथा, G (ed.) यथा (for न स)

23 Note hiatus between ᵃ and ᵇ —ᵃ) Ś₁ B₁ ₃ ₄ D₂ ₃ ₄ मदृष्ट (B₃ ₄ D₄ °ष्ट), Ś₂ D₃ ₁₃ सुदुष्ट, D₁₃ सुदृष्ट Ś D₁ ₂,₈ ₁₂ ₁₃ प्रतिसत्कारो, Ñ V B D₂ ₄ प्रतिसहारो(Ñ₁ D₆ °रे, Ñ₂ V₁ B₂₋₄ °र) (for °कारेण) —ᵇ) G₃ [अ]व्यक्तन (subm), M₃ ₄(to avoid hiatus) त्वव्यक्तेन (for अव्यक्तेन) T₂ M₂ सतासता (by transp) G₃ [अ]सता तद्धा; Cv as in text (for [अ]सता सता) Ś V₂,₃ B₁ D₁₋₃ ₁₂,₁₃ यदि पापस्य कर्मण, Ñ V₁ B₂ ₃(marg also as in Ś) D₆ मत्यतं(Ñ₁ D₆ वक्तव्य) न(Ñ₂ नु) सनातन —ᶜ) Ñ₁ V₁ B₁ ₄ G₃ अथ; Cr m g k t as in text (for कथ) —ᵈ) Ś V₁ B₂₋₄ D₆ ₁₂ [अ]रिनिसू(B₃ ₄ °षू,सूद्‌न(Ś₁ °नम्), Ñ₁ V₂,₃ B₁ D₃₋₆,₁₃ [अ]रिवि(B₁ °ष्यरि; D₁ °रिवि)नाशन(V₃ D₁₃ °न) Ñ₂ D₇ G₂ ₃ L (ed) रिपुकर्शन(Ñ₂ °सूदन, L (ed) °सूदन) D₁₀ ₁₁ °विकर्पण(D₈ °णे) D₈ T₂,₃ °विकर्तन (for [अ]रिविकर्शन)

24 Ñ₁ om 24–25ᵇ. V₃ D₁₋₃ ₁₂ om B₃ reads in marg 24 —ᵃ) Ś Ñ₂ V₁ ₂ B D₄,₈ ₁₂ सर्वे (for मुख्य). —ᵇ) Ś B₁ D₁₃ सदा B₃ ₄ तथु (for तव) D₆ सत्यश्रेष्ठ न संशय, G₂ नासीत्सा तव किंचन (sic) —ᶜ) Ś Ñ₂ V₁ ₂ B₁ ₂ ₄ D₄ ₈ ₁₂ [इ]दम् (for यद्) V₃ कर्म (for प्राप्त) —ᵈ) Ś D₈ ₁₃ तस्मात्सैव; V₁ ₂ D₉₋₁₁ तस्मात्तत्र, B₄ सत्तस्मात् (by transp)

25 Ñ₂ om 25ᵃᵇ (cf v l. 24) —ᵃ) Ś D₈ ₁₂ ₁₃ ते, Ñ₂ V B D₁ ₃ ₄ चेद्, D₂ [ए]व (for वा) Ś D₈ दुर्लभ (for दुर्बल) Ñ₂ V₂ ₃ B₂ D₁₋₃ ₁₂ दुर्बल स्वक्त्वा (for दुर्बल क्लीबो) —ᵇ) B₁ नाल (for बल) D₁₃ त्वक्त्वा (sic) (for धर्मो) V₂ B₄ D₄ धनुषि (sic), V₃ B₁ धर्मेषु (for धर्मोऽनु) B₂ [ऽ]यसत्स्वपि वर्तते —V₃ om 25ᶜ–27ᵇ —ᶜ) Ś D₈ दुर्लभो (for दुर्बलो). Ś₂ D₁ ₄ ₈ ₁₂,₁₃ हृत, Ñ₁ [ऽ]कृत, M₂ मित (for हृत) —ᵈ) D₆ शोच्य (for सेव्य)

26 V₃ om 26 (cf v l 25) —ᵃ) G₃(with hiatus) इति (for यदि) Ś Ñ V₁ B₁ ₄ D₈ ₁₃ वा, G₃ चै (for चेद्) D₆ धर्मेण(sic) (for चेद्धर्मो) V₁ B₁ ₂ D₁ ₂ ₁₃ बले(B₃ °ल) स्याद्यदि वा ह्यर्थे(B₂ धर्मो) —ᵇ) Ś Ñ V₂ B₃ ₄ D₈ ₁₂ ₁₃ समाहित, B₁ ₂ D₁₋₃ ₁₂ स मानव(D₃ ₁₂ °द), D₁₀ ₁₁ Ch t पराक्रमे, Cm,g as in text (for पराक्रमे) —ᶜ) D₄ यो वर्त (sic) (for वर्तस्व) —ᵈ) Ñ V₁ ₂ B₂₋₄ D₄ यथा धर्मस्तथा बल

27 T₃ damaged up to अथ in ᵃ (cf v l 1) V₃ om 27ᵃᵇ (cf v.l 25) B₃ reads twice 27 (second time 27 and 28–29 in marg) —ᵃ) Ś Ñ₂ V₁ B₃ ₄ D₈ ₁₃ यदि वा (for अथ चेद्) —ᵇ) B₁ मम धर्म (for धर्मः किल) Ś Ñ V₁ ₂ B(B₃ both times) D₁₋₃ ₆ ₁₂ ₁₃ प(B₄ व)रो म(Ś D₈ ₁₃ य)त, D₆ प्रोहति (for परंतप) —ᶜ) Ś D₈,₁₂ अनृत(Ś₁ अर्थं सं) स्वत्य करुण, Ñ₂ V₂ B₂₋₄(B₃ both times) D₂ अनृतत्वस्य करणे, Ñ₁ V₂ ₃ D₁₀,₁₁ अनृत स्वस्य करणे, B₁ अनृतार्थस्य करणा, L (ed) अनृतस्त्वयतकरुण —ᵈ) D₃ ₆ नु (for न) D₆ किंनु (for किं न) D₈ दृष्ट ; D₄,₈ T₂ धप्यसु ; D₁₃ G₁ M₃ बुद्धयः G₃ बाध्यसु (for बद्धस्) D₉₋₁₁ Ct विना; Cv r m g as in text (for पिता) V₂ ₃ B₁ ₂ (second time) D₁₋₃ ₁₂ पिता त्वया (by transp.) Ñ₂ B₃,₄ (first time, orig as in text, after corr. *sec m.*) किं न(B₃,₄ नृ) बुद्धिस्त्वयार्पिता. * Cm अनृतमिति पाठे

G 6 61 0
D 6 83 29
L 6 61 0

यदि धर्मो भवेद्भूत अधर्मो वा परंतप ।
न स्म हत्वा मुनिं वज्री कुर्यादिज्यां शतक्रतुः ॥ २८
अधर्मसंश्रितो धर्मो विनाशयति राघव ।
सर्वमेतद्यथाकामं काकुत्स्थ कुरुते नरः ॥ २९
मम चेदं मतं तात धर्मोऽयमिति राघव ।
धर्ममूलं त्वया छिन्नं राज्यमुत्सृजता तदा ॥ ३०
अर्थेभ्यो हि विवृद्धेभ्यः संवृद्धेभ्यस्ततस्ततः ।
क्रियाः सर्वाः प्रवर्तन्ते पर्वतेभ्य इवापगाः ॥ ३१
अर्थेन हि वियुक्तस्य पुरुषस्याल्पतेजसः ।
व्युच्छिद्यन्ते क्रियाः सर्वा ग्रीष्मे कुसरितो यथा ॥ ३२
सोऽयमर्थं परित्यज्य सुखकामः सुखैधितः ।
पापमारभते कर्तुं तथा दोषः प्रवर्तते ॥ ३३

अनृत त्वयि यदुक्तिात श्राप । so also Cg t Ck अनृत वध्यकरण कि न वद्धस्त्वया विनेत सवत पाद्म । अन्यथा भ्रयोजनसाम्यानुसारेणायोऽपाठीत्पर (?) । Ct 'अनृत वध्यकरण किं न वद्धस्त्वया विना इति सवत पाद्म पाठ इति कतक । तार्थस्तु अनृत वध्यकरण किं न वद्धस्त्वया विना इति परिरिता सत्यस्य धर्मस्य त्वय्यभिषेकविषयमनृत वद्त्रा व्यालिकामनादृकरम् विना त्वया किं न बद्ध इति व्याचष्ट तदयुक्तम् । पितृवन्धनस्य सत्यवचनपरिपालनरूपत्वाभावात् ।

धर्मस्य मूलमर्थरूप छिन्नम्, अतस्त्व क्लेशवानिति भाव । यत्तु नार्थेन 'अधर्ममश्रितो धर्म कर्तार विनाशयति । तस्मा यथाकाम तत्कालोचितेनोभयमप्यनुष्ठेयमिदमेव यथाशास्त्रेणो भयाचरणमेव धर्म इति मम मतम्' इति व्याख्यातम्, तदूप हसनीयमेव व्युत्पत्तिविलासम् ॥

28 D6 om 28-32 N1 V2 3 B1 D1-3 13 om 28 29 B3 reads 28 in marg (cf v l 27) Note hiatus between ᵃ and ᵇ —ᵃ) D6 भूतो, G2 भूत, M3 भूतम्, Cv as in text (for भूत) Ś N2 V1 B2 4 D8 11 यदि धर्मोऽभवद्(V3 B3 °ह्र [unmetric])विद् ※ Cg भूतो अधर्मो वेत्यत्र वृत्तानुरोधाय सन्ध्यभाव । Ck t भूत अधर्म इत्यसन्धिरार्ष ※ —ᵇ) N3 V1 B2 4 नाधर्मस्तु D4 T1 G1 M3 (to avoid hiatus) ह्यधर्मो वा Cv k t as in text (for अधर्मो वा) Ś D8 12 नाधर्मं परम तप —ᶜ) N2 मा स्म, B3 पश्य M3 5 न स M5 न तु (for न स्म) B4 हता(sic) (for हत्वा) T2 3 हन्यात्तु (for स्म हत्वा) B2 4 मुनीन् Ś D8 12 तस्मात्त्वा निर्बल वज्री —ᵈ) Ś D8 12 कु(Ś2 म)त्य (for इज्या)

29 N2 V2 3 B1 D1-3 13 om 29 (cf v l 28) B3 reads 29 in marg (cf v l 27) —ᵃ) D1 7 अधर्मं Ś D8 12 समुत्ते (for संश्रितो) —ᶜ) G3 सदम् (sic) (for सर्वम्) T3 M1 2 काल (for काम) —After 29 B3 ins

1577* अथ शास्त्रविदां धर्मस्त्वक एव न भवेय ।

30 D4 om 30 (cf v l 28) N1 reads in marg 30-32 —ᵃ) D6 T2 3 तावद् (for तात) Ś N V B D1-8 10 11 13 L (ed) अप चे(Ś B4 D13 °थं वे L (ed) °थैवं)नम्(N1 V3 B1 स्वयं B3 चपनम्)मा (V3 स्वगमत, D1 2 13 स्वागमन) दान —ᶜ) Ś N2 V1 B2 4 D8 12 हि तच् (B3 स) N3 V2 3 B1 D1-3 पश्च D3 G1 2 तदा; Cm g k t as in text (for त्वया) D1 लब्ध (for छिन्न) —ᵈ) Ś उत्सृज्य तत् (for उत्सृजता) Ś N V B1 3 4 D1-7 9 10 12 13 G1 2 त्वया; B3 (sup lin) also as in text) मम (for तदा) ※ Ct अथमूल राज्यमुत्सृजता त्वया

31 D4 om N1 reads in marg 31 (for both cf v l 28 and 30 respy) —ᵃ) N2 V1 B2 4 [ऽ]पि हि D1 त्रि ह्रि (meta) D3 8 10 11 Ct [ऽ]थ प्र (D6 त्रि) (for हि वि) T2 त्रिवृद्धस्य (for विवृद्धेभ्य) —ᵇ) Ś N V1 B2 4 D8 12 समुद्देभ्यस्, V2 3 D1 6 7 9-11 T2 3 G1 2 M1 Cm g k t समृत्ते(D13 °त)भ्यस्, B1 D13 सद्भूतभ्यस् D1 4 समृतेभ्यस्, Cr as in text (for संवृद्धेभ्यस्) —ᵈ) N1 यथा (for इव)

32 D1 om N1 reads in marg 32 (for both cf v l 28 and 30 respy) —ᵃ) V3 B1 च, M1 2 [इ]ह (for हि) Ś N V B D1 3 8 12 13 विहीनस्य, D3 विनीतस्य D6 9 11 T1 3 विमुक्तस्य (for वियुक्तस्य) T2 विनियुक्तस्य —ᵇ) Ś D8 11 G3 चतस , N V B D1-3 12 13 मेधस (for तेजस) —ᶜ) Ś N2 V1 B2 D7-11 G विच्छिद्यन्त, N3 विनश्यति, V2 B3 प्रच्छिद्यन्ते D6 9 उच्छिद्यन्त, M3 व्याच्छिद्यन्त V1 क्रिया सर्वा विनश्यति —ᵈ) Ś2 D8 12 ग्रीष्मेषु सरितो T2 कुस***था (moth-eaten)

33 ᵃ) D6 प्राप्तम् (for सोऽयम्) Ś N2 V1 B2 4 D8 12 पुत्रोऽथ परित्यक्त , N1 V2 3 B1 D1-3 13 T1 3 सोऽयमर्थं परित्यक्त , D4 सौम्यो धर्मपरित्यक्त —V3 damaged from ᵃ up to दोष in ᵈ —ᵇ) N1 D13 -कामै (for काम) Ś N V1 2 B D1-4 8 12 13 T2 3 सुखं स्थित , D1 7 9 T1 G M1 2 3 Cr k सुखे(D6 T1 Cr सर्वे)थित , Cm g t as in text (for सुखैधित) —ᶜ) B1 2 D8 9 11 G3 आचरत, D6 आरभ्यते; Cr g k t as in text (for आरभत) —ᵈ) Ś1 B3 D8 9 11 G3 तदा, Ś2 V2 B1 D8 12 क्रिया , N1 D4 यदा N2 V1 D3 D1 3 13 श्रयात् ; B4 सुदुर् , D1 M3 ततो, T2 3 पापात् M3 नत (for तथा) B3 दुष्टो D4 नार्थो(sic) (for दोष) Ś N V B D1-4 8 12 13 हि (V3 B3 D3 [ऽ]भि) जायत(D13 वर्तत) (for प्रवर्तते) —After 33 M1 2 read 36

यस्यार्थास्तस्य मित्राणि यस्यार्थास्तस्य बान्धवाः ।
यस्यार्थाः स पुमाँल्लोके यस्यार्थाः स च पण्डितः ॥ ३४
यस्यार्थाः स च विक्रान्तो यस्यार्थाः स च बुद्धिमान् ।
यस्यार्थाः स महाभागो यस्यार्थाः स महागुणः ॥ ३५
अर्थस्यैते परित्यागे दोषाः प्रव्याहृता मया ।
राज्यमुत्सृजता वीर येन बुद्धिस्त्वया कृता ॥ ३६
यस्यार्था धर्मकामार्थास्तस्य सर्वं प्रदक्षिणम् ।
अधनेनार्थकामेन नार्थः शक्यो विचिन्वता ॥ ३७
हर्षः कामश्च दर्पश्च धर्मः क्रोधः शमो दमः ।
अर्थादेतानि सर्वाणि प्रवर्तन्ते नराधिप ॥ ३८
येषा नश्यत्ययं लोकश्चरतां धर्मचारिणाम् ।
तेऽर्थास्त्वयि न दृश्यन्ते दुर्दिनेषु यथा ग्रहाः ॥ ३९

G 6 61 38
B 6 83 40
L 6 61 35

34 Cf Pancatantra I 3 D₆ T₂ Ck read Nom singular for यस्य in the whole stanza ※ Cg यस्यार्थास्तस्य मित्राणीत्याद्यश्लोकद्वयं पञ्चतन्त्रस्थम् ※

35 Ś Ñ V B₁ D₁ ₅ ₁₁ transp ᵃᵇ (including star passages) and ᶜᵈ D₁₁ reads ᵇ (preceded by 1579*) and ᵃ (followed by 1578*) after ᶜᵈ D₆ T 1₂₃ read Nom singular for अथा in the whole stanza —ᵃ) B₁ कियावाञ्च B₂ यदि (for च विक्रान्तो) D₆ यस्यार्थास्त किमर्थेयो —After 35ᵃ, Ñ V₁ B₄ D₁ ₁₃ ins, Ś D₅ subst for 35ᵈ V₃ ₄ B₂ ₃ D₁ ₁₃ cont after 1579* B₁ cont after 1580* D₅ subst for 35ᵈ and reads after 1579*

1578* यस्यार्थाः स च सम्मत ।

[D₁ ₁₃ हि (for च) V₃ ₃ मेधावान B₃ ₃ स पुमान्भवेत्]

—Then N V₁ B₄ D₆ cont V₃ ₄ B₂ ₃ D₁ ₁₃ ins after 35ᵃ D₅ subst for 35ᵈ D₁₁ ins before 35ᵈ

1579* यस्यार्थास्तस्य सर्वार्थ
(V₂ धर्मार्थ (for सर्वार्थ)]

—ᵃ) D₆ सर्वार्था (for यस्यार्था) —After 35ᵇ B₁ ins

1580* यस्यार्था स च विद्वान् हि

—ᵃ) B₁ स च (hypm) (for स) N₁ B₁ D₅ जन(N₁ जन , B₁ वृद्ध)श्रेष्ठो D₁ ₅ ₁₁ G₁ ₃ महाबाहु(D₂ °बुद्धि)र (for महाभागो) —D₁₁ om (l apl) 35ᵈ —ᵈ) Ś N V₁ ₃ B D₁ ₃ ₅ ₁₁ G₁ ₃ गुणान्वित , V₁ T₁ damaged D₆ ₁₁ गुणाधिक । Cg as in text (for महागुण) —After 35 D₆ ins.

1581* यदि धर्म भवेत्तात सत्यधर्मपराक्रम ।

36 Ś N₂ V₁ B₂ ₄ D₁ ₁₃ read 36 and 38 after 40 N₁ V₃ ₃ B₁ ₃ D₁ ₁₃ transp 36 and 37 (all except D₁ along with 1582*) M₁ ₃ read 36 after 33 —ᵃ) T₁ moth-eaten for अथ Ś B₁ D₁ ₁₃ ₁₃ त D₆ (द्) वद् (for (द्)त) Ś N₁ B₁ D₁₁ परित्यागाद् (for °त्यागे) —ᵇ) B₁ D₁ ₁₃ प्रत्याहु(D₅ °हृ)ता (for प्रव्याहृता) —ᶜ) D₁₃ ₃ यस्मुद्धता Ś N₂ V₁ B₂ ₄ D₁ ₁₃ राजन्, D₁ ₁₁ ₁₃ वीर (for वीर) —ᵈ) V₁ बुद्धा B₁ बुद्धा (for कृता) Ś V₁ B₂ ₄ D₁ ₁₃ न तद्(Ś D₁₁ °द्)व वद्(B₁ कथ) यथा, D₁ जयद्भता त्वया विभो

37 N₁ V₃ ₃ B₁ ₃ D₁ ₁₃ transp 36 and 37 (all except D₁ along with 1582*) S D₅ om 37ᵃᵇ —ᵃ) B₁ D₁ ₃ ₅ T₁ (क्र)मा Cg k t as in text (for (क्र)र्था) N₁ D₁ G₁ ₃ दान Cg k t as in text (for धर्म) N₁ D₁ (क्र)र्था (for (क्र)र्थाद्) T₃ ₃ यस्यार्थस्तस्य कामाद्यम् —ᵇ) B₁ D₁ ₃ ₁₁ G₂ M₁ ₃ Cr) gp प्रदक्षिण, Cr m g k t as in text (for प्रदक्षिणम्) B₁ तस्य सर्व प्रदक्षिण —ᶜ) B₃ अधमाना D₆ G₁ अथ तेन (for अधनेन) —V₃ damaged from 37ᵈ up to अर्थ in 1582* —ᵈ) V₁ D₁₁ Cg t नाथ शक्य G₁(with l atus) अथ शक्य V₁ समाहितं (for विचिन्वता) Ś D₁₁ नाथ सत्य इवाज(D₅ °त्मपराजि)त V B₁ ₃ ₄ D₆ नार्थो शक्या समी(D₆ °मा)हितु V₂ B₁ D₁ ₁₁ T₁ ₃ जतु(V₂ D₁ देतु B₂ D₁ कर्तु D₁ चतु) धर्मो (T₃ ₃ धर्मा जेतु) न शक्यते ※ Cg अथ धर्म न शक्य न साधयितु शक्यम्। अधनस्येति शेषः। मावस्यमाविन्द्रसुरवि इति प्रयोगात् ※—After 37 Ś N V B D₁ ₃ ₁₁ ₁₃ ins while D₁ ins after 37ᵃᵈ L(ed) cont after 1583*

1582* अर्थेभ्यो विवृद्धेभ्य संवृत्तेभ्यस्ततस्तत ।
क्रिया सर्वा प्रवर्तन्ते पर्वतेभ्य इवापगा ॥

[V₃ damaged up to अर्थे D₁ ₃ हि (for वि) D₁ अथा विवर्धन्ते N₁ D₆ अपि (for इव) D₁ ₃ ₁₁ नदीवेत नगा इव (for the post half)]

—After 37 D₆ ins 1584*

38 Ś N₂ V₁ B₂ ₄ D₁ ₁₃ read 36 and 38 after 40 —ᵃᵇ) Ś Ñ V₁ B₃ ₄ D₁₃ transp हर्ष and अम V₁ शोक , B₃ काम (for क्रोध) Ś N V₁ B₃ ₄ D₆ सुख (for शमो) Ś D₅ मद (meta) G(ed) वपु (for दम) D₁ transp शम and दम D₆ प्रीति सुख तथा (for क्रोध शमो दम) V₃ ₃ B₁ D₁ ₃ ₅ धम क्रोध (V₁ D₅ °र्थाद्भाव)श कामश्च हर्ष दर्प सुख(D₁ ₁₁ सुखं) तथ (D₁₁ °थ (sic]) —ᵈ) Ś N V B D₁ ₃ ₁₁ ₁₃ न संशय (for नराधिप) D₆ वर्तन्ते नात्र संशय —After 38 V₁ ins. 1584*

39 T₁ damaged for 39ᵃ —ᵃ) V₁ तथाम् N₁ V₁ D₁ ₃ ₁₁ ₁₃ अर्थे ह्य(D₁₁ ह्य)र्थे V₁ अथ सुख (for नश्यत्ययं)

G 6 62 41
B 6, 83 41
L 6 61 38

त्वयि प्रव्रजिते वीर गुरोश्च वचने स्थिते ।
रक्षसापहृता भार्या प्राणैः प्रियतरा तव ॥ ४०

तदद्य विपुलं वीर दुःखमिन्द्रजिता कृतम् ।
कर्मणा व्यपनेष्यामि तस्मादुत्तिष्ठ राघव ॥ ४१

अयमनघ तवोदितः प्रियार्थं
जनकसुतानिधनं निरीक्ष्य रुष्टः ।
सहयगजरथां सराक्षसेन्द्रां
भृशमिषुभिर्विनिपातयामि लङ्काम् ॥ ४२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्ततितमः सर्गः ॥ ७० ॥

B1 येषामर्थे सुखं लोके, D3 येषामर्थे तपो लोका —*) V3 D1 चरते, B1 चरते, D3 सेवंते (for चरतो) B1 D3 चारिण Ñ1 V3 तेषां धर्मश्च नैपुणं —For 39ab Ś Ñ2 V1 B2-4 D4 8 13 L (ed) subst

1583* येनार्थेन तु लोकोऽयं चरते धर्मकारणम्।

[Ś1 D4 च (for तु) Ñ2 येषामर्थेन B2 कुरुते D2 चरति (unmetric) (for चरते) B4 D4 -कारणात्]

—Then L (ed) cont 1582*.

—*) Ś Ñ1 V B D1-4 8 10 13 तेनार्थो (V1 न तेषां)स्त्वयि D2 गृह्यंते (for रक्ष्यन्ते) —d) Ś Ñ2 V1 B2 4 D3 12 महा इव, D13 महाग्रहा (for यथा ग्रहा) —After 39 Ś Ñ V2 3 B1-4 D1-4 8 10 12 13 ins while V1 ins after 38 whereas D6 ins after 37

1584* धनमर्जय काकुत्स्थ धनमूलमिदं जगत्।
विशेषं नाधिगच्छामि निधनस्य मृतस्य च।
चण्डालश्च दरिद्रश्च द्वावेव सदृशौ मम।
चण्डालस्य न गृह्णन्ति दरिद्रो न प्रयच्छति।

[(l 1) Ś2 आजय (for अर्जय) —(l 2) Ñ1 उभयोरत्र नास्ति (for the prior half) —V3 om (hapl) l. 3 —(l 3) Ñ1 D2 चाण्डालश्च Ś V1 D4 13 [ए]नौ (for [ए]व) D13 सदृशे (for सदृशौ) V1 D13 मतौ (for मम) —(l 4) Ñ V1 2 B1 D13 चाण्डालस्य D4 13 च (sic) (for न) V3 B1 D4 13 14 गृह्णाति (for गृह्णन्ति) V1 2 B1 न ददाति (by transp)]

40 a) D2 प्रव्रजिते G2 M1 2 Cv k प्रवासिते C1 as in text (for प्रव्रजिते) G1 धीरे (for वीर) —b) G2 पित्रोश्च Ś Ñ V B D1-4 8 10 13 पितुर्वचनात् तथा (Ś1 °च) —c) D4 राक्षस (for रक्षसा) G2 च (for [अ]प) V3 B1 2 D4 सीता (for भार्या) —d) V1 2 B1 D1-4 13 सती (for तव) Ś Ñ V1 B2-4 D4 8 13 प्राणेभ्यो(B2 °भ्यश्च)पि गरीयसी —After 40, Ś Ñ2 V1 B2 4 D4 13 read 36 and 38.

41 a) Ñ1 B2 ततो (for तद्) Ś Ñ V1 B2-4 D4 8 13 चाक्षय(B1 °शक्य)मिदं (for अद्य विपुलं) Ñ1 B2 D2 V2 दुःखं (for वीर) V2 3 B1 D1-4 13 दत्तवानहमिदं घोरं —b) Ñ1 B3 D4 घोरम् (for दुःखम्) G2 [अ]र्जित (for कृतम्) —c) D4 कर्माणि (for कर्मणा) Ś Ñ2 V1 B2 4 D3 13 व्य(Ś D4 13 चा)पनेष्यामहं, D2 [अ]प्यपनेष्यामि. —D13 om from 41c up to मिषु in 42d — After 41, Ś Ñ2 V2 B D4-13 S ins.

1585* उत्तिष्ठ नरशार्दूल दीर्घबाहो दृढव्रत।
किमात्मानं महात्मानं महात्मानावबुध्यसे।

[(l 1) Ś Ñ2 V1 B D4 13 राघव(Ñ2 पद्म)ष्वाक्ष (for नरशार्दूल) B4 D7 8-11 T1 धृतव्रत, G1 °व्रत (for दृढव्रत) —(l 2) Ś B2 3 (sup lin) कृतात्मानं(Ś °त्मा च) Cr g t as in text (for महात्मानं) D3 12 कृतात्मा कृतात्मा च (for the prior half) Ñ2 कृतात्मन्, D4 10 11 T1 M3 आत्मानं D4 आत्मना (for महात्मन्) M3 किं न (for नाव) V1 B1 4 कृतात्मानं न बुध्यसे (for the post half) ❀ Cr m g t आत्मानं परमात्मानम् ❀]

42 D13 om up to मिषु in 42d (cf v l 41) D4 om from 42 up to 71 7b D6 om 42 —a) B1 G1 M1 भद्रम् (for अयम्) Ñ1 V1 B2 विभो तव (Ñ1 om तव) V2 3 B1 तवाप्रत 3 D4 T1 तवोदित (for तवोदितः) Ś Ñ1 D13 महमिदं च(Ñ2 भयमहमद्य)विभो (Ś1 D13 om विभो) तव प्रियार्थं G (ed) भयमद्य विभो तव च प्रियार्थं —b) T3 तनया (for सुता) B2 रोषात् (for रुष्ट) Ś Ñ2 V1 B2 D12 समीक्ष्य रोषात्। Ñ1 V2 3 B1 2 D1-4 च स(V2 B1 मृ्ता D1 तत्)निरीक्ष्य (for निरीक्ष्य रुष्ट) —c) V2 B1 D1-4, 8 10-13 -रथाश्व(D2 * *)ह्यां V3 -रथहयाढ्यां B2 -हयरथाढ्यां D4 T2 -नागहय(by transp)ढ्यां T1 गजरथहयां (for हयगजरथां) B4 सहयगजरथे पराक्षसेंद्रे —d) V2 B1 सतु V3 च दि (for विभि)

७१

रामामाश्वासयाने तु लक्ष्मणे भ्रातृवत्सले ।
निक्षिप्य गुल्मान्स्वस्थाने तत्रागच्छद्विभीषणः ॥ १
नानाप्रहरणैर्वीरैश्चतुर्भिः सचिवैर्वृतः ।
नीलाञ्जनचयाकारैर्मातङ्गैरिव यूथपः ॥ २
सोऽभिगम्य महात्मानं राघवं शोकलालसम् ।
वानरांश्चैव ददृशे बाष्पपर्याकुलेक्षणान् ॥ ३

राघवं च महात्मानमिक्ष्वाकुकुलनन्दनम् ।
ददर्श मोहमापन्नं लक्ष्मणस्याङ्कमाश्रितम् ॥ ४
व्रीडितं शोकसंतप्तं दृष्ट्वा रामं विभीषणः ।
अन्तर्दुःखेन दीनात्मा किमेतदिति सोऽब्रवीत् ॥ ५
विभीषणमुखं दृष्ट्वा सुग्रीवं तांश्च वानरान् ।
उवाच लक्ष्मणो वाक्यमिदं बाष्पपरिप्लुतः ॥ ६

G 6 83 6
B 6 84 6
L. 6 62 6

Colophon D4 om —*Kaṇḍa name* Ñ1 B D4.13 लङ्काकाण्डे. —*Sarga name* Ś1 D8.12 रामाश्वासने(D3 रामसमाश्वासन, D12 °न)लक्ष्मणवाक्य, Ś1 Ñ2 V3 B1.4 D1 लक्ष्मणवाक्य, Ñ1 V2 B1.3 D2.3.13 रामा(D3 राघवा)श्वासन, L (ed) वानरापसर्पण —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 N2 V2 B1.4 D2.8.12.13 om , Ś2 V1 62, N2 D1 64, V3 63, B1 D4 59 B3 58, D3 66, D5-7.10.11 T1 G M3.5 83, T3 88 T2 90, M1.2 84, L (ed) 61. —After colophon, D3 concludes with राम, G M1.2 with श्रीरामाय नमः, M4 with श्रीरामचन्द्राय नमः

71

1 D4 om 1-7[d] (cf v l 6 70 42) —[a]) Ś Ñ V B2-4 D1.5.8-13 T2.3 आश्वासमाने, G2 आश्वापयाने (sic) V2 D2.3 च (for तु) D10 रामे त्वाश्वास्यमाने तु ※ Cm g t आश्वासयाने आश्वासयमाने । Cg adds आगमशासनस्यानित्यत्वात्गुणभाव . ※ —V3 om. 1[cd] —[c]) Ś2 Ñ2 V1 B1.3 D8.12 निरीक्ष्य, V2 D1-3 अवेक्ष्य, B1 आक्षिप्य, D4 T2.3 निरीक्ष्य, D12 निवेश्य, Ck t as in text (for निक्षिप्य) Ñ गुल्म (for गुल्मान्) Ś V3 B1 D1-3.8.12.13 सकलान्, Ñ V1 B2.3 सस्थाप्य, D5 T2.3 स्वस्थानात्, G1 मस्थाने, M1 सस्थाने, Cg k t as in text (for स्वस्थाने) B1 वीक्ष्य गुल्मान्समास्थाप्य —[d]) Ñ1 B3 महाक्रोध, V2 B1 D1.3.13 तत्र प्राह्गो, T3 प्रत्यागच्छद् (for तत्रागच्छद्)

2 D4 om 2 (cf v l 1) —[a]) Ś D8.12 वीरैः, D3 भीमैः, M1.2 शूरैश्च (for वीरैश्च) —[b]) D6.7.10-11 T2.3 G1.2 M4 अभिसंवृत (for सचिवैर्वृत) Ś Ñ V2.3 B D1.2.3.12.13 राक्षसैरपरै(Ñ2 B2 °र्बहुभि)र्वृत , V1 D2 राक्षसैः परिवारित —[c]) Ś Ñ V B D1-3.8.12.13 महामेघ (for नीलाञ्जन) V2.3 B1 D1.3.13 गिरिकाशै(V2 °पार्श्वै)श्च (for चयाकारैर्) —[d]) B4 मातङ्ग इव D7.10.11 यूथपैः , G2 यूथप (for यूथप)

3 D4 om 3 (cf v l 1) —[ab]) ※ Cr सोऽभिगम्येत। अत्र राघवशब्दो लक्ष्मणवाची। उपरितनश्लोकसामर्थ्यात् वक्ष्यमाणं यत्, so also Cg ※ —[c]) D7.8-11 G1.2 [अ]पि (for [ए]व) ※ Cg t ददृशे ददर्श ※ —[d]) M1.2 बाष्पपर्याकुललोचनान् —For 3 Ś Ñ V B D1-3.8.12.13 subst

1586* सोऽभिगम्य महावीर्यो राघवस्य समीपत ।
स ददर्श हरीन्दीनान्ससुग्रीवान्सलक्ष्मणान् ।

[(l 1) Ś2 N2 V3 B3.4 D2.13 अभिगम्य Ś D8 महावीरो, V3 महामायो (for °वीर्यो) —(l 2) N1 V2.3 B2.3 D1.2.13 ददर्श वानरान् (for स ददर्श हरीन्) Ś D8.12 सुग्रीवादीन् (for ससुग्रीवान्)]

—Thereafter, B3 cont 1587*

4 D4 om 4 (cf v l 1) —[b]) Ñ1 V3 B1.3 D1-3.13 महावीर्यम् (for महात्मानम्) —[b]) V3 D2 वर्धन, D8.12 T2.3 वर्धन (for नन्दनम्) —For 4[ab], Ś Ñ2 V1 B2.4 D8.12 subst while B3 cont after 1586*

1587* ततः इक्ष्वाकुशार्दूलं पार्थिवं सचिवैर्वृतम् ।
[Ś D8 पार्थिवे]

—[c]) G1 शोकमापन्नं G2 मोहसंपन्नं (for मोहमापन्नं) —[d]) D3 भ्रातरं (for आश्रितम्) Ñ1 लक्ष्मणं च महायशा

5 D4 om 5 (cf v l 1) G2 om 5-6 —[a]) Ñ2 पीडितं (for व्रीडितं) D4.13 -संतप्तं , D7 -संपन्नं (for -संतप्तं) Ś Ñ2 V1 B4 D8.12 ज्ञात्वा शोकाभिसंतप्त, B2 ज्ञात्वा शोकातिसंपन्नं, B3 D1-3 T1 G1.2 M3 व्रीडितं शोकसंतप्त (D1 °पन्न) —[b]) Ñ2 V3 B3 D1-3.13 प्रेक्ष्य राम, Ñ2 V1 B2.4 वीक्ष्य राम, B1 राम वीक्ष्य, G (ed) राम प्रेक्ष्य (for दृष्ट्वा राम) Ś D8.12 वीक्ष्यमाणे विभीषण —[c]) Ś Ñ1 V1 B2-4 D8.12 दुर्मनास्तत्र(B2 °स्य), N2 अधोमुखोऽपि , D2 अंतर्मुखेन, D1.3 अधोमुखेन (for अन्तर्दुःखेन) V2 संतप्त (for दीनात्मा) —[d]) D12 T2.3 च (for सो)

6 D4 G2 om 6 (cf v l 1 and 5 respy) —[ab]) M3 लक्ष्मण (sic) (for सुग्रीव) Ś Ñ V B D1-3.8.12.13 तं विषण्णमुखं दृष्ट्वा ध्यानयुक्तं विभीषण —[c]) M5 महद् (for वाक्यम्) D5-7.9.11 T1 G1.2 M3 Cr g t लक्ष्मणोवाच सद्य(D7 मन्द)र्थम् ※ Cr लक्ष्मणोवाच। अत्र छान्दसः सुलोपः।, so also Cg t ※ —[d]) Ś Ñ V B D2.3.8.12.13

G 6 63 7
B 6 84 7
L 6 62 7

हतामिन्द्रजिता सीतामिह श्रुत्वैव राघवः ।
हनुमद्वचनात्सौम्य ततो मोहमुपागतः ॥ ७
कथयन्तं तु सौमित्रिं संनिवार्य विभीषणः ।
पुष्कलार्थमिदं वाक्यं विसंज्ञं राममब्रवीत् ॥ ८
मनुजेन्द्रार्तरूपेण यदुक्तस्त्वं हनूमता ।
तदयुक्तमहं मन्ये सागरस्येव शोषणम् ॥ ९
अभिप्रायं तु जानामि रावणस्य दुरात्मनः ।
सीतां प्रति महाबाहो न च घातं करिष्यति ॥ १०
याच्यमानः सुबहुशो मया हितचिकीर्षुणा ।
वैदेहीमुत्सृजस्वेति न च तत्कृतवान्वचः ॥ ११
नैव साम्ना न भेदेन न दानेन कुतो युधा ।
सा द्रष्टुमपि शक्येत नैव चान्येन केनचित् ॥ १२
वानरान्मोहयित्वा तु प्रतियातः स राक्षसः ।
चैत्यं निकुम्भिला नाम यत्र होमं करिष्यति ॥ १३

भश्रु, D₃ भाप्य (sic) (for वाष्प) V₃ B₁ ₃ परिप्लुतं D₁ अश्रुपूर्णमिदं वच

7 D₄ om 7ᵃᵇ (cf v l 1) —ᵃ) B₃ D₉-₁₁ (with hiatus) हता (for हताम्) Ś Ñ₂ V₁ B₁ ₄ D₈ ₁₁ वीर, D₉-₁₁ सीता (for सीताम्) N₁ B₃ अद्य सीतामिद्रजिता —ᵇ) Ś Ñ₂ V₁ B₂ ₄ D₈ ₁₂ सीतां, Ñ₁ B₃ हता, V₃ ₃ B₁ D₁ ₅ ₁₃ अद्य, D₇ सराघवः D₉-₁₁ (with hiatus) इति (for इह) V₃ B₁ ₃ तु (for [ए]व) M₅ श्रुत्वैव रघुनन्दन —ᶜᵈ) Ś B₂ ₄ D₈ ₁₂ एव, N₁ B₃ D₃ ₁₃ वीरस्य; Ñ₂ V₁ एव, V₂ ₃ B₁ D₁ वीर T₂,₃ M₁ ₂ चैव (for सौम्य) D₃ T₂ ₃ G₂ उपागमत्, D₆ ₇ ₉-₁₁ G₁ उपाश्रित (for °गत) D₄ हनूमद्वचन घोर श्रुत्वा मोहमुपागत

8 ᵃ) Ñ₁ B₁ D₁-₃ ₁₃ कथया(D₁ °मा)न (for °यन्त) D₄ च (for तु) —ᵇ) D₄ ₇ स निवार्य —M₅ om 8ᶜᵈ —ᵈ) Ñ₁ V B D₁-₃ ₁₃ ससंज्ञं, D₄ समक्ष (for विसंज्ञं) D₁ ₁₃ वाक्यम् (for रामम्) Ś D₈ ₁₂ अ(Ś₁ स)स्वस्थमिद (D₁₂ °स्थं राम)मब्रवीत्

9 ᵃ) Ś₁ B₁ D₁ ₁₁ ₁₂ ₁₃ [अ]नु, D₆ M₃ [अ]थ (for [आ]र्त) D₄ सायतेनात्मरूपेण —ᵇ) B₃ D₄ ₁₃ उक्त ते (B₃ तु) M₁ ₃ उक्तं च (for उक्तस्त्व) —ᶜ) Ś₁ D₆ ₁₁ इव (for अह) —ᵈ) D₁ च, D₃ [ए]व (for [इ]व) Ś Ñ V₂ ₃ B D₁-₄ ₈ ₁₁ ₁₂ ₁₃ सद्य V₁ om (for शोषणम्)

10 ᵃ) V₃ न B₁ D₁₀ वि, D₁ ₃ हि D₉ च (for तु) —ᵇ) M₅ रावणेस्तु —V₃ damaged for ᶜ —ᵈ) Ś Ñ V B D₁-₄ ₈ ₁₂ ₁₃ न स तां (B₁ D₁₃ सीता D₄ सती) घातयिष्यति, T₂ ₃ न सीतां सो(T₂ सा)वधिष्यति

11 ᵃ) M₃ तु (for सु) —For 11ᵃᵇ Ś Ñ V B D₁-₄ ₈ ₁₂ ₁₃ subst

1588* याच्यमान स हि मया वाक्यैर्धर्मार्थसंहितै ।

[N₁ D₄ युज्य(D₄ उच्य)मानो Ñ₁ V₂ ₃ B₁ D₁-₄ ₁₃ हिताय नु (Ñ₁ D₄ हि) N₂ स हि तया (sic) (for स हि मया) V₂ [अ]नु (for [अ]र्थ) D₁ -र्थीतैरे (for संहितै) N₂ B₃ (marg also as above) D₄ वाक्यैर्धर्मसंयुत (B₃ °हिते) (for the post half)]

—ᶜᵈ) D₄ reads ᵈ (except न) in marg, D₁ स (for च) N₂ कुरुते, B₃ रोचते (for कृतवान्) V₃ तद्व (for वच) Ś N₂ V₁ B₂ ₄ D₈ ₁₂ ₁₃ न च (V₁ तद्, B₁ ₄ स) वाक्य चकार स (B₃ D₁₂ ह) (for ᵈ) D₄ सीतामुत्सृज्यमायेति स्वय तत्कुरुत वच (sic)

12 ᵃᵇ) V₃ समान, B₃ दानेन (for साम्ना न) Ñ₁ B₂ मानेन D₁ ₃ न दानेन, G₂ निदानेन (for न भेदेन) N₁ B₃ G₂ भेदेन (for दानेन) Ś Ñ₂ V B₁ ₃ D₂ ₄ ₇-₁₁ M₃ दानेन न भेदन (by transp) D₁₃ दाने * * * * * Ś B₂ D₈ ₁₂ सतायुधा; Ñ₂ B₁ ₄ D₄ कुतो (B₁ कथं) युधि, B₁ (marg before corr as in text) कुतोऽन्यथा; D₆ T₃ G₃ कुतो यथा, D₉ न चान्यथा; T₁ कुतो * * (lacuna) G₁ g k t as in text (for कुतो युधा) D₂ ₃ नैव भेद (D₃ भेदेन न) कुतो युधा (for ᵇ) —ᶜ) T₂,₃ दारयैव (for शक्येत) —ᵈ) M₁ ₂ चैव (by transp) (for [ए]व च) —For 12ᶜᵈ Ś N₃ V₂ B₂ ₄ D₈,₁₂ subst

1589* शक्या सा द्रष्टुमन्येन राक्षसेन नरर्षभ ।
[Ś₁ स्प्रष्टुम् (for द्रष्टुम्)]

while N₁ V₂ ₃ B₁ D₁-₄ ₁₃ subst

1590* अनिरस्तन वैदेही शक्या मोक्तुं हि संयुगे ।

[V₃ damaged after वै up to समास in l 1 of 1592*. N₁ D₄ पापेन (for वैदेही) V₃ न B₁ न (for हि) N₁ नैव शक्याभिवीक्षितु D₄ नैव शक्यो हि सयुगे (for the post half)]

—After 12 K (ed [within brackets]) ins 1591*

13 ᵇ) D₄ T₁ प्रयातो रक्षसाधम; G₁ M₁ ₂ प्रयात स च (G₃ तु) राक्षस —After 13ᵃᵇ D₉-₁₁ ins while K (ed [within brackets]) ins after 12

1591* मायामयीं महाबाहो तां विद्धि जनकात्मजाम् ।

—ᶜ) T₂ lacuna T₃ चैत्ये, G₁ t as in text (for चैत्यं) D₆ G₃ निकुम्भिला(G₃ °ल) D₉-₁₁ अथ (for नाम) —ᵈ) D₉-₁₁ प्राप्य (for यत्र) —For 13 Ś N V B D₁-₄ ₈ ₁₂ ₁₃ subst

1592* यत्र तु खलु समासमुपयास्यति रावणि ।
　　चैत्यं निकुम्भिला नाम तत्र गत्वा प्रविश्यते ।

[(l 1) V₃ damaged up to समास (cf v l 1590*) D₄ स च तु D₁₃ युधा तु (for यत्र तु) Ś D₈ ₁₂ स हि (for

हुतवानुपयातो हि देवैरपि सवासवैः ।
दुराधर्षो भवत्येष संग्रामे रावणात्मजः ॥ १४
तेन मोहयता नूनमेषा माया प्रयोजिता ।
विघ्नमन्विच्छता तात वानराणां पराक्रमे ।
ससैन्यास्तत्र गच्छामो यावत्तन्न समाप्यते ॥ १५
त्यजेमं नरशार्दूल मिथ्यासंतापमागतम् ।
सीदते हि बलं सर्वं दृष्ट्वा त्वां शोककर्शितम् ॥ १६

G. 6. 63. 17
B. 6. 84. 17
L. 6. 62. 19.

राम्). B4 संग्रामम् (for संग्रामम्). V2.3 D1 D2.3.12 उपयाति स; B4 अनुयास्यति; D1 उपयास्यत्स (for उपयास्यति). —(l. 2) Ś1 Ñ2 V1 B2.3 D4 चैत्यो (for चैत्यं). Ś1 निकुंभिला; Ñ1 V3 B1 D12 निकुंभिलां; D4 निकुंभिल्लो (for निकुम्भिला). Ñ1 प्राप्य (for गता). V2.3 B1 हत्वा; B2.3 कृत्वा; D1-3 कृत्वा (for गत्वा). Ś D8.12 प्रतिष्ठितं; V3 D12 प्रतिष्ठति; B4 प्रवर्तते (for प्रतिष्ठते). Ñ1 B3 D4 वटे तत्र (B3 marg. also तत्र स्थित्वा) प्रतिष्ठितः (for the post. half).]

14 ^{a}) Ś Ñ2 V1 B2.4 D8.12 हुत्वाग्निम् (for हुतवान्). B4 वै; D12 यो (for हि). Ñ1 V3 हुतवानग्निहोत्रेभ्यो (V3 °चं तु); V3 B1 D1-3.12 स हुते वै (D1 तु) हुताशे तु (D3 च); B3 D4 कृतवानग्निहोत्रं वै; T2.3 स हुतेन हुताशेन. —^{b}) D7 सर्वैर् (for देवैर्). B3 तत्र (for अपि). T3 सवानरैः. —^{c}) M3 दुरासदो. D5 T1 M3 [ए]व (for [ए]ष). —For 14^{cd}, Ś Ñ2 V1 B2.4 D8.12 subst.; while B3 (marg.) cont. after 1594*:

1593* अधर्षणीयो भवति संग्रामे स हि राक्षसः ।

[Ś B2 D8.12 अदर्शनीयो.];

whereas Ñ1 V2.3 B1.3 D1-4.12 subst. for 14^{cd}:

1594* भवत्यधृष्यः संग्रामे बलवान्रावणात्मजः ।

[D1 [अ]दृश्यः (for [अ]धृष्यः). Ñ1 V2 D4 भवेदजेयः संग्रामे; B3 देवैरजेयः संग्रामे (marg. also स्यवलघृष्यो) (for the prior half).]

—Then D3 cont. only l. 3 and 7 of 1596*.

15 D3 om. 15^{a-d}. —^{a}) Ś Ñ V1.2 B1.2(marg.).4 D4.1.12 सीतां घातयता नूनम् (D4 तेन). —^{b}) D4 होषा (for एषा). Ś Ñ2 V1 B2.3(m.).4 D4.8.12 प्रदर्शिता; Ñ1 V2 प्रवर्तिता; D5 T प्रचोदिता; Ck.t as in text (for प्रयोजिता). —For 15^{ab}, V3 B1 D1.3.12 subst.; B3 ins. after 15^{ab}:

1595* तेन कृत्यनिमित्तार्थं नूनं माया प्रवर्तिता ।

[V3 damaged for 1595* except तेन इ. B2 -निमित्तं तु (for °त्तार्थं). B1 प्रतिष्ठिता; D1 विनिर्मिता (for प्रवर्तिता).]

—V1 om. (hapl.) from 15^c (up to l. 3 of 1596*. —^{c}) G1 कारयता; Cg.k.t as in text (for अन्विच्छता). Ñ V2.3 B1-3 D1.3.4-6.8-11.12 T1 G1.3 M3 तत्र; B4 G2 तेन (for तात). —^{d}) D1 पराक्रमात्; D4 M1.2 पराक्रमैः. —After 15^{cd}, Ś Ñ V2.3 B D1.4.4.8.11.12 ins.; while V1 ins. after 15^{ef}; D3 cont. only l. 3 and 7 after 1594* (V1 D3 both owing to om.); L (ed.) subst. l. 1 for 15^{ab} and reads after 15^{cd}; G (ed.) ins. l. 7 only after 15^{cd}:

1596* तदग्निं होष्यता तेन नूनं माया प्रदर्शिता ।
सुग्रीवस्य च सैन्यानां लक्ष्मणस्य च धीमतः ।
जयविघ्नकरी तेन माया सा संप्रदर्शिता ।
यथाभ्युद्यतसैन्यस्य सीताविजयकाङ्क्षिणः ।
नैराश्यमुपनेतुं सा तव माया प्रदर्शिता । [5]
कर्मणस्तस्य सिद्ध्यर्थमुपायः संप्रदर्शितः ।
निकुम्भिलायां काकुत्स्थ स जुहोति न संशयः ।

[V1 om. l. 1-3. V2.3 B1 D1.3.12 om. l. 1. —(l. 1) Ñ B2-4 D4 तम् (for तद्). Ś D8 [अ]नेन; B2 तत्र (for तेन). —(l. 2) V2.3 B1 D1.3.12 तव सुग्रीव- (for सुग्रीवस्य च). —(l. 3) V3 B1 यशो-; B4 जये (for जय-). Ñ1 D4 सर्वैषा; V2.3 B1 D1-3 मा माया (by transp.); D12 मायेयं (for माया सा). V3 B1 संप्रयोजिता; D3 संप्रवर्तिता; D8.12 सा प्र° (for संप्रदर्शिता). —B3 om. l. 4-6. Ñ B4 D4 transp. l. 4 and l. 5. —(l. 4) Ñ2 तनो; B4 D1 तदा (for तव). Ś D12 [अ]भ्युद्यत-; V2.3 B1 D2.12 [अ]भ्युद्यि(V3 °त्र)त-; D1 [अ]भ्युच्छ्रित- (for [अ]भ्युद्यत-). —Ś V1 B2 D8.12 om. l. 5. V3 transp. l. 5 and l. 6. —(l. 5) D1 missing from तुं up to पायः in l. 6. V3 B2 अपनेतुं (for उपनेतुं). Ñ D4 तेन; B4 नूनं (for तव). V3 च दर्शिता (for प्रदर्शिता). —V3 B1.3 D8.12 om. l. 6. —(l. 6) D8 ततः (for तस्य). —(l. 7) B4 तु निकुंभिलायां (hypm.). Ñ1 संजुहोति; Ñ2 D1 जुहोति स (by transp.); V3 जुहोति च; B4 जुहोतीति; D2.3.12 जुहोति हि (for स जुहोति).]

—V3 om. 15^e - 16^b. —^{e}) Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.8.12.13 सबलास् (for ससैन्यास्). B1 यास्यामो (for गच्छामो). —^{f}) Ś D8.12 तेन; D6.12 सं नः; D9 स * (for तत्). B1 समानयेत् (for समाप्यते).

16 V3 om. 16^{ab} (cf. v.l. 15). —^{a}) Ś Ñ1 B2 D1-3.8-12 M1.2 त्यजैनं; V3 त्यजेश (for त्यजेमं). —^{b}) Ñ1 B2 D4 आगतः (for आगतम्). —G2 om. 16^{cd}. —^{c}) Ś Ñ1 V1 B2.4 D8.12 सीदत्येतद्; V2 युज्यते हि; V3 D1-3.12 मुह्यते हि; B1 मुह्येरन्हि (for सीदते हि). V2.3 D1.3 क्षात्रं (for सर्वं). Ñ1 B2 D4 सीदते मे मनः शोकात्. Ck.t : सीदते सीदति. —^{d}) Ñ1 V2.3 B1.3.4 D1-4.12 त्वां दृष्ट्वा (by transp.); Ñ2 V1 त्वा दृष्ट्वा; D1.3 दृष्ट्वा त्वा (for दृष्ट्वा त्वां). Ś B2 D8.12 शोकमागतं; Ñ2 V1

G 6.65.18
B 6.84.17
L 6.62.9

इह त्वं स्वस्थहृदयस्तिष्ठ सत्त्वसमुच्छ्रितः ।
लक्ष्मणं प्रेषयास्माभिः सह सैन्यानुकर्षिभिः ॥ १७
एष तं नरशार्दूलो रावणिं निशितैः शरैः ।
त्याजयिष्यति तत्कर्म ततो वध्यो भविष्यति ॥ १८
तस्यैते निशितास्तीक्ष्णाः पत्रिपत्राङ्गवाजिनः ।
पतत्रिण इवासौम्याः शराः पास्यन्ति शोणितम् ॥ १९
तत्संदिश महाबाहो लक्ष्मणं शुभलक्षणम् ।
राक्षसस्य विनाशाय वज्रं वज्रधरो यथा ॥ २०

मनुजवर न कालविप्रकर्षो
रिपुनिधनं प्रति यत्क्षमोऽद्य कर्तुम् ।
त्वमतिसृज रिपोर्वधाय वाणी-
मसुरपुरोन्मथने यथा महेन्द्रः ॥ २१
समाप्तकर्मा हि स राक्षसेन्द्रो
भवत्यदृश्यः समरे सुरासुरैः ।
युयुत्सता तेन समाप्तकर्मणा
भवेत्सुराणामपि संशयो महान् ॥ २२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकसप्ततितमः सर्गः ॥ ७१ ॥

B4 °पीडित B1 D4.7 °कापत G1 °लालस Ct as in text (for शोककाशजम्)

7 a) B4 D6 इहस्थ D2 इहैव D3 इति स्व (for इह त्वं) B2 सुस्थ (for स्वस्थ) D10 हृदय —b) N1 B3 D4 तिष्ठ स्व (N1 स्वं) पुरुषर्षभ (N1 °भ) V2.3 B D1.3 विघ्नस्वारि(V3 °ह्यासुर)विनाश(B1 निसूद)न D2 तिष्ठ सत्त्वमुपस्थित D12 निश्वसारिविदारण —For 17cd Ś N2 V1 B2.4 D5.12 subst

1597* इहस्थस्त्वं महाबाहो स्वस्थो भवितुमर्हसि ।

[Ś D8.12 इहासनस्थो (for इहस्थस्त्वं) V1 B2.4 सुस्थो (for स्वस्थो) Ś D8.12 अर्हसि]

—c) Ś D8.12 प्रेषयामास (for स्माभिः) —d) G1 [अ]नुकाशभि (for [अ]नुकाषिभि) D2 सह सैन्यं प्रकाशिभि

18 a) Ś N2 V1 B1 D8.12 स त (for तं) B3 D4.6.11 शार्दूल T1 गार्दूल (sic) (for शार्दूलो) —b) D4.11 रावण (sic) (for रावणिं) —T1 damaged from 18c up to निशितास्तौ in 19a —c) G (ed) तत्कर्मा (for तत्कर्म) —d) Ś N V B D1.4.6.11.13 प्राणानिह(V2 °ह च) मोक्ष्यते ॐ Cr ततो वध्यो भविष्यतीति पाठः ॐ

19 T1 damaged up to निशितास्तौ in 19a (cf v.l. 18) —a) B1 D1.2.3 G3 तस्य तु D2 तस्य (for तस्यैते) D2 बाणा (for तीक्ष्णा) —b) N1 V2 वाह (for पत्रि) D7 M3 -वाजिता Cm gt as in text (for -वाजिनः) Ś N2 V1 B2.4 D8.12 पत्रिणो रुक्म(Ś D8.12 रक्त B2 कङ्क)भूषणा (V1 °षिता) V3 B1 D1.2.3 T2.3 स(D2.3.13 सु)पत्रा (D4 तु शरा) कङ्कवाससः B3 सपत्रा कङ्कवाजिना D6 T1 कङ्कपत्रगवाजिता ॐ C पत्रिपत्राङ्गवाजिता इति पाठे पत्रिणा पत्ररूपाङ्ग ... ॐ —cd) D7 G3 [अ]साम्य (for [अ]सौम्या) D1 पत्रिण इव गाश्यानि (For c) D2 बाणा G2 नर (for शरा) Ś N2 V1 B2.4 D8.12 पिपासिता इव मया पास्यन्ति युधि(N2 V1 B2.4 ह्यद्य) शोणितं

20 a) Ś V V2.3 B1.3 D1.2.4.6.11.13 तदादिश B3 समादिश D6 मादिश (sic) D3 तत्संदिश्य D5.7 T2.3 G2.3 M तत्संदिश(D5 G2 °इय) Ct as in text (for तत्संदिश) Ś N2 V1 B2.4 D8.12 महाबाहु (for °बाहो) —b) D11 शुभलक्षण —c) Ś N2 V B1.4 D1.8.12.13 राक्षसस्य नाशाय D2 वधाय रावणस्य —For 20cd N1 B3 subst ... Ś D8.12.13 ins after 20

1598* वधाय रावणस्तस्य सहास्माभिररिंदम ।

[N2 अस्य (for तस्य) Ś1 सहास्माभिः (for सहास्माभिर्)]

21 a) Ś D8.12 मनुजवरणकालविप्रकर्षो D2 मनुजवर न च कालविप्रकर्षो —b) T1 damaged from निधन up to राक्षस in 22a D1 न (for यत्) Ś N2 V2.3 B2.4 D1.8.12.13 परि(V3 B3 D13 प्रति)मार्गतो क्षम (Ś1 B2.3 D8.13 °मो) न (D13 ते) N1 प्रतिमार्गत क्षमस्त्वं V1 हि मार्गतो क्षमो न B3 परमाहुतो क्षमं न D3 प्रतिमार्गतो क्षमस्त्व (for प्रति यत्क्षमोऽद्य कर्तुम्) ॐ Ch रिपुनिधनं प्रति अद्य कर्तुं यत्क्षमं छन्दसो लिङ्गव्यत्ययः ॐ —c) Ś D8.12 वद विसृज N1 V2.3 B1 D12 त्वदभि°; N2 V1 B2.4 D1.3 तदति° B3 तमभि° (for त्वमतिसृज) Ś N2 D8.12 T2.3 बाणान् D3 बाहिनीम्; D7.12 बाणम्, D6.11 Ct वज्र (for वाणीम्) D1 भयमभिसृजत रिपोर्वधाय बाणान् —d) N1 [अ]मरेन्द्र: D3 T2.3 सुरेन्द्र: Ct as in text (for महेन्द्रः) Ś D8.12 असुरवरस्य वधे यथा महेन्द्रः N2 V1 B2 असुरवरस्य वधाय वै यथेन्द्र: V2.3 B1 D1.3 असुरवरो(V3 °धो)न्मथाय वै यथे(V3 B1 °थनाय यथा महे)न्द्र: B3 असुरबलस्य वधाय यथा महेन्द्र: B3 असुरपुरो°मथने यथा सुरेन्द्र D4.6.11 त्रिदिव(D6 [marg.]तीयान्)रिपु(D6 °पोर्)मथने यथा महे(D4.6 °नर)न्द्र D7 G1 M3 अमररिपोर्मथने यथा मह(D7 यामर)न्द्र । D2 असुरबलस्य च यथामरेन्द्र

22 T1 damaged up to राक्षस (cf v.l. 21) —a) Ś N V2 B2.4 D8.12.13 T2.3 स हि (by transp) G2 वाद (for हि स) Ś D8.12 नैऋतो भवेद्; N1 B3 D6

७२

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राघवः शोककर्शितः ।
नोपधारयते व्यक्तं यदुक्तं तेन रक्षसा ॥ १
ततो धैर्यमवष्टभ्य रामः परपुरंजयः ।
विभीषणमुपासीनमुवाच कपिसंनिधौ ॥ २
नैर्ऋताधिपते वाक्यं यदुक्तं ते विभीषण ।
भूयस्तच्छ्रोतुमिच्छामि ब्रूहि यत्ते विवक्षितम् ॥ ३
राघवस्य वचः श्रुत्वा वाक्यं वाक्यविशारदः ।
यत्तत्पुनरिदं वाक्यं बभाषे स विभीषणः ॥ ४
यथाज्ञप्तं महाबाहो त्वया गुल्मनिवेशनम् ।
तत्तथानुष्ठितं वीर त्वद्वाक्यसमनन्तरम् ॥ ५
तान्यनीकानि सर्वाणि विभक्तानि समन्ततः ।
विन्यस्ता यूथपाश्चैव यथान्यायं विभागशः ॥ ६
भूयस्तु मम विज्ञाप्यं तच्छृणुष्व महायशः ।
त्वय्यकारणसंतप्ते संतप्तहृदया वयम् ॥ ७

G 6 64 7
B 6 85 7
L 6 63 7

रावणात्मजो, Ñ2 V1 3 B2 4 D1-3 9-11 13 राक्षसर्षभो, V3 B1 राक्षस प्रभो, M3 राक्षसाधिपो (for राक्षसेन्द्रो) —b) Ś D5 13 अस्त्र(D13 °स्त्र)वीर्यं, Ñ V1 B2-4 D4 भवेद्रस्त्र (V1 B3 4 °शस्त्र), V2 D1-3 13 भवत्यस्त्र, V3 B1 D6 भवत्यस्त्र, G (ed) भवेदस्त्र (for भवत्यस्त्र) Ś Ñ V B2-4 D1 3 4 8 13 सुदुर्जय (for सुरासुरै) B1 D2 11 समरेषु दुर्जय —c) Ñ1 D6 7 T2 3 G1 3 युयुत्सुना, D1 2 युयुत्सतो (sic) D4 युयुत्सवाम् (for युयुत्सता) —d) Ś Ñ B2 4 D1 3 13 सक्षयो, V3 सभ्रमो (for सक्षयो)

Colophon —*Kanda name* Ñ V3 B D2 4 13 लङ्का काण्डे —*Sarga name* Ś N V1 B3 4 D8 13 विभीषण वाक्य, V2 D1-3 13 रामाश्वासन, V3 B1 विभीषणन रामाश्वासन, B2 इन्द्रजिद्वध विभीषणवाक्य —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V3 B3 4 D1 4 8 11 13 om Ś2 V1 63; N2 D1 65 V2 64, B1 D6 60 B2 59 D1 67 D6-7 10 11 T1 G M1 3 84 T3 89 T2 91 M1 2 85 L (ed) 62 —After colophon D2 concludes with राम, G M1 2 श्रीरामाय नम, M2 श्रीरामचन्द्राय नम

72

1 a) Ñ1 रामस्तु (for श्रुत्वा) —b) D6-7 शोककर्षित Ś Ñ V B D1-4 8 13 16 चिन्ता(D2 राम)शोकपरिप्लु-(D13 °प्लु)त —c) Ś N V B D4 8 13 नाव(Ñ2 V3 B1 4 नोप)धारितवान्(B2 D4 °न्त)वं(B1 °न्वाक्यं) —d) D4 यथोक्त (for यदुक्त)

2 G (ed) om 2ab Ñ1 reads 2ab in marg —a) D6 तथा (for ततो) D2 विषम् (for धैर्यम्) Ś N1 V1 3 B1 3 D1-4 8 11 13 समवस्थाप्य, V2 समास्थाय (for अवष्टभ्य) B4 ततो वै धर्ममास्थाय —cd) Ś Ñ2 V B D1-4 8 13 13 पप्रच्छ वर (for कपिसंनिधौ) Ñ1 कथामध्ये न्मदर्थं विभीषणमिदं वच

3 a) Ś D1 4 6 8 11 13 T2 M3 नैऋताधिपतम् Ñ2 B1 D1-4 13 वीर (for वाक्यं) —b) G3 च, M1 2 मे (for ते) Ś V1 3 B2 4 D3 12 13 किं त्वयोक्त, Ñ2 D1-3 त्वयोक्त किं (Ñ2 यद्) V3 B1 D4 यत्त्वयोक्त (for यदुक्त ते) Ñ1 B2 G (ed) यत्त्वयोक्त महाप्रते (Ñ1 °द्युत, G (ed) °द्युते) —After 3ab Ś Ñ1 B3 4 D4 13 13 ins

1590* °थाकलस्त्वादि चित्तस्य न श्रुत तु यवो मया।

[B2 मम (for मया)]

—c) V3 B1 D3 8 13 पुनस् (for भूयस्) —d) V3 D1 4 13 वद यत्ते, B1 D4 वचन ते, G1 यदुक्त ते, G (ed) ब्रूहि यन्मे (for ब्रूहि यत्त) Ñ1 समीहित, B1 समीरित, D4 समाहित, M3 चिकीर्षित (for विवक्षितम्)

4 ab) G1 damaged up to वच Ñ2 V3 B1 D1 4 13 तु त(D4 य)द् (for वच) and वाक्य श्रुत्वा (by transp) (for श्रुत्वा वाक्य) D2 विदा वर (for विशारद) Ś Ñ1 V1 3 B2-4 D3 13 तु(Ñ1 B2 4 स)दीन वद्दुःखत —G om 4cd —c) Ś D4 13 यत्तत्, Ñ V1 3 B2-4 यथा तु, V2 D13 यत्त, B1 D4 तत, T1 3 राम (for यत्तत्) —d) V1 3 स बभाषे (by transp) B1 D4 उवाच स, B2 D3-13 बभाषेथ ⊕ Cv यत्तत्पुनरिद वाक्य बभाषे स विभीषण इति। यत्तत्प्रथम वाक्यमिद वाक्य पुनरभाषे।, so also Cr g ⊕

5 a) T1 3 यद् (for यथा) —b) D1 तथा M1 3 यथा (for त्वया) D1 निवेशित (for निवेशनम्) —c) Ñ1 B3 D4 13 तन्मया D4 तत्तदा (for तत्तथा) Ś1 तु कृत Ś2 सुस्थिता B2 M1 3 [अ]नुकृत D4 13 तु स्थित G (ed) हि कृत (for [अ]नुष्ठित) —d) B3 4 D3 4 M2 तद् (for त्वद्) Ś1 B2 D1 4 8 8 -वाक्य (for -वाक्य)

6 G1 damaged up to विभक्ता in b —a) Ś Ñ V1 B3 4 D4 8 13 स्थानि V2 B1 3 D1-3 11 सेना (for तानि) —c) Ñ1 B2 D4 यूथप(D4 °पा)श्चा (for °पाश्चैव) Ś Ñ2 V B1 3 4 D-3 4 8 11 13 -न्य(B1 D1 स्य)स्ताश्च यूथप (B1 °पा)श्चा —d) Ś1 D6 7 11 T1 3 यथान्यायं (for °न्याय)

7 a) Ñ1 D4 13 त्व, V1 B1 च, B2 तद् (for तु) D1 मम विज्ञप्त D4 समभिज्ञाप्य (for मम विज्ञाप्य)

G. 6. 64 8
B. 6. 85 8
L. 6. 63 8

त्यज राजन्निमं शोकं मिथ्यासंतापमागतम् ।
तदियं त्यज्यतां चिन्ता शत्रुहर्षविवर्धनी ॥ ८
उद्यमः क्रियतां वीर हर्षः समुपसेव्यताम् ।
प्राप्तव्या यदि ते सीता हन्तव्याश्च निशाचराः ॥ ९
रघुनन्दन वक्ष्यामि श्रूयतां मे हितं वचः ।
साध्वयं यातु सौमित्रिर्बलेन महता वृतः ।
निकुम्भिलायां संप्राप्य हन्तुं रावणिमाहवे ॥ १०
धनुर्मण्डलनिर्मुक्तैराशीविषविषोपमैः ।
शरैर्हन्तुं महेष्वासो रावणिं समितिंजयः ॥ ११
तेन वीरेण तपसा वरदानात्स्वयंभुवः ।
अस्त्रं ब्रह्मशिरः प्राप्तं कामगाश्च तुरंगमाः ॥ १२

—^{b}) D7.9.10 महाप्रभो, D11 °मुने (for °यत) Ś Ñ3 V1.3 B3.4 D9.12 श्रोतुमर्ह(B4 °मिच्छ)सि राघव, Ñ1 B2 D13 तस्य श्रोतुमिहार्हसि, V2 B1 D1.6 त्वमिदं(D6 ततस्त्व) श्रोतुमर्हं(D1 °मिच्छ)सि —^{c}) V2 B1 D1-5.12 -त्रसे हि (for सतत) Ś D8.12 स्वहस्ता(प्र)निमित्त हि —^{d}) Ś2 D5 सताप, T2 सुवास (for मतल) Ś Ñ2 V1.3 B2-4 D8.12 हृदयो ग्रह(Ś1 B3 °ग्र) (for हृदयं वचम्)

8 ^{a}) D6 राम (for राजन्) V2 D4 इद (for इम) —^{b}) D1 त श्रुतम् (for सतापम्) N1 V2 B1 D8.12 मिथ्या श्रुतिमुपा(N1 °मिहा)गत; B3 D4 मिथ्याश्रोत्रमिहागत, D6 J2 मिथ्यासतापकारित ❀ Cg सन्ताप सन्ताप च। मिथ्येति शोकसन्तापयोर्विशेषणम्। सन्ताप शोककार्यमिति तयोर्भेदः।, Ct मिथ्यासन्ताप तन्मूल शोकम् ❀

—For 8^{cd}, Ś Ñ2 V1.3 B2.4 D8.12 subst

1600* त्यज्यता तदिद दैन्य वृथा शोकनिबन्धनम् ।

[B4 विवर्धन (for निबन्धनम्)]

—Thereafter, they cont while Ñ1 V2 B1 D1.4.13 ins after 8^{ab}

1601* मायया यत्कृत तेन तत्त श्रोत्रमुपागतम् ।

[B2.3 D3.9.10 तत्कृत, D4 सकृत (for यत्कृत) V3 damaged (from तत up to श्रु (see var) in 8^a B2.3 (for तत्) Ñ V1 श्रोतुम् (for श्रोत्रम्) D4 उदागत N1 (marg also) V2 तस्मा च(Ñ1 तु) दुरात्मना B3 G (ed) वत्से दुर्मना (G (ed) °त्त) कृत D1-8.13 राक्षसेन दुरात्मना (for the post half)]

—B1 reads 8^{cd} twice —^{c}) B2 (before corr) D10.11 G3.4 पदिय, B4 तादेद, D5 T3.4 M1.3 तदीया (for तदियं) D6 चिता (for चिन्ता) D3 यदि सत्यजते चिता —G1 (partly) damaged for ^{d} —^{d}) N1 B3 प्रदायिका, V2 B1 (both times) D1-4.13 प्रदायिनी, D8.10 G2.3 M विवर्धिनी (for विवर्धनी) Ś N3 V1.3 B1.4 D8.12 शत्रु(V3 damaged)पक्ष्यह(V1 °क)च(V3 °प)णी

9 ^{b}) D3.4 T3.4 समुपत(D5 °ग्राश्रय)(for °संस्यताम्) D3 हर्षयच्यतमेविकाः —^{c}) Ś1 वृध्या (for प्राप्तव्या) Ś N3 V1.3 B2.4 D8.12 वैदेही D13 वा सीता (for ते सीता) —^{d}) Ś N2 V1.3 B2.4 D8.12 हतव्यो यदि रावण, Ñ1 V2 B1.3 D1-4.13 हतव्यो यदि ते(Ñ1 D13 यदि वा; B3 वा यदि) रिपु

10 ^{a}) D5.8 (for म) —For 10^{ab}, Ś Ñ V B D1.4.8.12.13 subst

1602* रोचता मे महाबाहो तदहस्यमिदमूर्जितम् ।

[Ś B4 D8.12 तत् (for ते) B3 इममूर्जित, D4 च हित मतो (for दरूर्जितम्)]

—D8 om 10^c–11^b V3 damaged for 10^{cd} —^{c}) Ś D13 साधु म Ñ1 (m also) यातेव, B3 यातें मे (for साध्वय) D13 याति (for यातु) D4 सार्धमयाय मे सौमित्रि (hypm) —^{d}) Ś N2 V1 B2.4 D12 युमेतोस्त सहत, V2 B1 D1.4.10 सहात्मा(D13 महात्मा)मितोत्तम (B1 D3 °म) —M3 om 10^e–13^b —^{e}) Ś Ñ2 B1 D13 प्राप्य, Ñ1 B3 D1.7.10.11 G2 समाप्य (for संप्राप्य) V1.3 निकुम्भिलायाहा, B3 निकुम्भिला यथा वत्स —^{f}) Ś Ñ2 V1.3 B2.4 D13 हा(Ś D13 घ्न)न्नतम दुरात्मनम्, N2 B3 D4 सत्वेरम्(D1 °मिघ्र) रावणि —For 10^{ef}, V2 B1 D1-4.13 G (ed) subst

1603* निकुम्भिलायां महाबाहो निहन्तु रावणात्मजम् ।

[G (ed) महेष्वासो (for महाबाहो)]

11 V3 om 11 D3 om 11^{ab} (for both cf v l 10).—^{a}) Ś B3 D13 धनुर्मुक्तैर्वचिछ्द्रैः, Ñ1 V1.3 B2 D13 तु(B3 स)विमुक्ताय(D13 °न)वच्छिद्रैः, N2 V2 B1 D1-4 सु(V2 B1 स)विमुक्तैरवि(D1 °व)च्छिद्रैः, B4 एव सतो व्यवच्छिदैः, D1 सुविभक्ताय विच्छिन्नैः —^{b}) N3 तीक्ष्णैराशी: V1 B1 D4.5 T3 M1.3 नौराशी, G1 घोराशी, M2 शितैराशी (for आशीविष) —T2 om 11^c–12 D11 om 11^{cd} G1 damaged for 11^{cd} except शरै —^{c}) D4 वाणैः; M1 शितैः (for शरैः) B3 हवि, D3 हता (for हन्तु) Ñ V1 B2.4 D4 महेष्वास —^{d}) N3 B1 D1 समितिंजयं (for °जय)

12 J1 M2 om 12 (cf v l 11 and 10 respy) —^{a}) D11 G1 वीर्येण (for वीरेण) N2 D2 रक्षसा तपसा तत, V2 B1.3 D1-4.13 तप(B1 °ए)सा तेन वीरण —^{b}) V1 वरदान (for °दानात्) —^{c}) N2 V2 B1.3 D1-4.13 ह्यो-परमा (for तुरगमा) Ś N2 V1.3 B2.4 D8.12 कामगश्च रथोत्तम ❀ Cm g ब्रह्मसिर, ब्रह्मशिर सञ्जकमस्त्रम् ।

निकुम्भिलामसंप्राप्तमहुताग्निं च यो रिपुः ।
त्वामाततायिनं हन्यादिन्द्रशत्रो स ते वधः ।
इत्येवं विहितो राजन्वधस्तस्यैव धीमतः ॥ १३
वधायेन्द्रजितो राम तं दिशस्व महाबलम् ।
हते तस्मिन्हतं विद्धि रावणं ससुहृज्जनम् ॥ १४

विभीषणवचः श्रुत्वा रामो वाक्यमथाब्रवीत् ।
जानामि तस्य रौद्रस्य मायां सत्यपराक्रम ॥ १५
स हि ब्रह्मास्त्रवित्प्राज्ञो महामायो महाबलः ।
करोत्यसंज्ञान्संग्रामे देवान्सवरुणानपि ॥ १६

G 6 64 17
B 6 83 18
L 6 63 19

तुरङ्गमहन्दो रथश्चाप्युद्धतसुतम् । Ch ब्रह्मशिरोऽस्त्र ब्रह्मा-स्त्रादन्यत् । तच्च दुर्वीतुर्वाप्यहस्तस्य । —After 12 Ś N V B D1–4.8 12.13 ins

1604* स एव विहितो तस्य भगवाँल्लोककृद्धयम् ।
तमसाभिप्रवृत्तस्य तमसान्वीहितस्य च ।

[(l 1) V2 D4 6 12 पव G (ed) एप (for एव) V3 B1 D1–3 चास्य (for तस्य) B2 वर (for वधम्) Ñ1 B3 D13 भगवानादि(B2 °विश)कृत(Ñ1 °द्वि)तु , V2 B1 D1 6 धीमत पुण्यकर्मण (for the post half) —V3 B1 D1–3 om l 2 —(l 2) Ś D5 11 12 तं , B3 [अ]पि G (ed) [अ]ति (for [अ]भि) D4 सुप्रदाशस्य Ñ2 तपसा (for तमसा) Ś D5 12 तपसीते हि तस्य च, Ñ1 B4 D6 13 वध (D4 °ध्य)वे(Ñ1 B3 D13 वे)न्नसोपिकात् (for the post half)]

while D6–7 9–11 T1 3 G M1 2 5 ins

1605* स एष सह सैन्येन प्राप्त किल निकुम्भिलाम् ।
यशुचिहरकृत कर्म हतान्सर्वांश्च विद्धि न ।

[(l 1) D1–11 मय मित्र G3 ए***(damaged) (for एव सह) —(l 2) D7 T3 G3 कर्म इत्या (for कृत कर्म) D4 T1 Cr कृतकर्मो यदुद्दिश्य (for the prior half)]

13 M3 om 13ᵃᵇ (cf 1 l 10) —ᵃ) B3 अनुप्राप्तम् (for असं°) V B1 4 D1–4 11 M3 5 निकुम्भिलायां सम्प्राप्तम् (V2 B1 D4 °प्त) Cm g k t as in text —ᵇ) Ś1 अनुत्वाग्नि, V3 B1 महुताग्नि, V2 D1 T, G2 M1 3 श्चाहुताग्नि, B2 D3 4 6 10 11 G1 Ct अहुताग्निं, D13 जुपगार्नि (sic) Cr m g k tp as in text (for अहुताग्नि) V3 B1 यं (for यो) D1 रिपु (sic) (for रिपुः) D4 त्वहुताग्निश्च त रिपु —ᶜᵈ) Ś N V1 3 B2–4 D5 12 अभियास्यति युद्धे त्वाम्, V2 B1 D1–4.11 त्वामाद्य(V3 °मद्य)पिप्यत युद्ध (V3 D1–3 [with hiatus] B1 D13 योद्धुम्) (for ᶜ) Ś1 N V3 D6 13 T G1 M इन्द्रशत्रो ; D13 °शत्रु (sic) (for °शत्रो) Ś1 सुमध्यम ; D1 स त वध (for स त वधः) V3 B1 इन्द्रजित् च त रिपु (V3 वध) (for ᵈ) D4 करिष्यति वध भ्राता वध शक्रविरोधकं —After 13ᶜᵈ D6–7 9–11 S ins

1606* वरो दत्तो महाबाहो सर्वलोकपरस्य वै ।
[D7 G1 ह (for वै)]

—ᵉ) Ś N2 V1 3 B2 4 D5 12 तस्य (for राजन्) —ᶠ) D3 6–11 T1 G2 3 M3 5 Ct [र]थ (for [र]च) M3 5 दुरात्मन , Cm t as in text (for [र]च धीमत) Ś Ñ2 V1 3 B2 4 D5 12 वधस्ते(B1 °ध ते)न(V2 °न्तस्य) महात्मना —For 13ᵉᶠ Ñ1 V2 B1 3 D1–4 11 subst

1607* इत्येव तस्य विहितो वधोपायो दुरात्मन ।

[D4 इत्येतस्य सुविहितो (for the prior half).]

—Thereafter they cont while Ś Ñ2 V1 3 B3 4 D5 12 ins after 13

1608* स्वरस्य तद्वधाय त्व मघस्येव पुरन्दर ।

[Ñ2 B1 D1–3 स्वर तस्य B3 D5 12 नरस्य (for स्वरस्य तद्) B4 नधायैव (for -वधाय त्व) Ś D5 12 शत्रुस्य, B4 त्व गयस्य (hypm) (for मघस्य) B2 भ्रातृयस्यैव देवराट् D4 शक्रशत्रोस्तु राघव (for the post half)]

14 ᵃᵇ) Ś Ñ V1 3 B2–4 D5 11 12 वधस्य (for वधाय) D6 7 9–11 G1 3 M स (for त) D5 दिशस्व (sic) (for दिशस्व) D6 7 T1 3 G M महाबल (for °बलम्) Ś Ñ V1 3 B2–4 D5 12 हन्तुमर्हसि (for ᵇ) V2 B1 D1–3 13 वधोस्य विहितो राम हेतुमिर्हतु(B1 °मि कर्तु, D13 °मिर्हतु) महंसि —ᶜ) Ś Ñ2 V1 3 B1 4 D5 12 मन्ये (for विद्धि) —ᵈ) B4 G2 राक्षण (for रावणं) Ś Ñ1 V1 3 B2 4 D5 12 राक्षसाधिप, V2 B1 D1 3 4 11 G1 2 ससुहृज्जन (for ससुहृज्जनम्)

15 ᵇ) Ś N V B D1–4.6.11 12 लक्ष्मणम् (for वाक्यमथ) D6 T1 M3 5 राघवो वाक्यमब्रवीत् —ᵈ) Ś D5 12 धैर्य पराक्रमो Ñ1 V2 B1 3 D1–4 13 पत्तो दुरात्मन ; D5 12 सत्यपराक्रम (for सत्यपराक्रम)

16 ᵃ) Ñ1 V2 B1 3 D1–4 13 दिव्य (for ब्रह्म) Ś N2 V1 3 B2 4 D5 12 [अ]स्त्रविच्छूरो, Ñ1 B3 D5 12 °विशाद, V3 B1 D4 °दक्षा नु(B1 वै, D4 च) D1 °विपश्चि M3 °विप्राज्ञ (for [अ]स्त्रविप्राज्ञो) —ᵇ) D4 महाकायो (for °मायो) Ś N2 V3 B2 4 D5 12 निहायसी गतो रणे, V3 (marg also वैहायसगतो रण) B2 राक्षसापसदो महान् ; V2 3 B1 D1–4.13 वै(V2 D1 वि)हायसगतो(D1 3 13 °गो) रण —ᶜ) Ś Ñ1 V1 B2 4 D5 12 कुर्याद् (for करोति) —ᵈ) Ś1 N V B D1–4.6.11 12 दयानपि सवासवा(B1 D1–3 °मानवा)न् ; Ś2 देवानामपि वासवान् ; D4 देवानां च महौजसा

G. 6. 64 18
B. 6. 85 19
L. 6. 63 20

तस्यान्तरिक्षे चरतो रक्षसस्य महायशः ।
न गतिर्ज्ञायते वीर सूर्यस्येवाभ्रसंप्लवे ॥ १७
रावणस्तु रिपोर्ज्ञात्वा मायावीर्यं दुरात्मनः ।
लक्ष्मणं कीर्तिसम्पन्नमिदं वचनमब्रवीत् ॥ १८
यद्वानरेन्द्रस्य बलं तेन सर्वेण संवृतः ।
हनूमत्प्रमुखैश्चैव यूथपैः सह लक्ष्मण ॥ १९
जाम्बवेनर्क्षपतिना सह सैन्येन संवृतः ।
जहि तं राक्षससुतं मायाबलविशारदम् ॥ २०
अयं त्वा सचिवैः सार्धं महात्मा रजनीचरः ।
अभिज्ञस्तस्य देशस्य पृष्ठतोऽनुगमिष्यति ॥ २१
राघवस्य वचः श्रुत्वा लक्ष्मणः सविभीषणः ।
जग्राह कार्मुकं श्रेष्ठमन्यद्भीमपराक्रमः ॥ २२
सनद्धः कवची खड्गी स शरी हेमचापधृक् ।
रामपादावुपस्पृश्य हृष्टः सौमित्रिरब्रवीत् ॥ २३
अद्य मत्कार्मुकोन्मुक्ताः शरा निर्भिद्य रावणिम् ।
लङ्कामभिपतिष्यन्ति हंसाः पुष्करिणीमिव ॥ २४

17 ^{a}) B1.4 D4 [अं]तरिक्षे —^{b}) Ś N V B D1-4.6.10-13 G2.3 सरथस्य, D5 G1 सस्य स(G1 सु) (for रक्षसस्य) Ś Ñ2 V2.3 B2.4 D6.13 महा(B4 दुरा)त्मन, Ñ1 V2 B1.3 D1-4.11 परंतप, M1.2 महौजस, Ct as in text (for महायशः) —^{c}) D5.6 T G2 M2.3 Cg तस्य (for वीर) ॐ Cg तस्य प्रसिद्धस्येति सूर्यविशेषणं द्वितीयं तस्येति पदम् ॐ Ś Ñ V B D1-4.8.11.13 वेद्मि (Ś D6.13 छद्मि) तु मायया, D1 ज्ञायते भ्रातः (for ज्ञायते वीर) —^{d}) Ś D6.13 सक्षये, Ñ1 B1.3 D4 मण्डले (for संप्लवे)

18 For 18-20 Ś Ñ V B D1-4.6.11.13 subst 1609* —^{b}) T1.2 महावीर्यं (for माया°) —^{c}) D5 T1.2 G1 वीर्य (for कीर्ति°)

19 For 18-20 Ś Ñ V B D1-4.6.11.13 subst 1609* —^{b}) D5 संवृत, G3 सर्वैः (for संवृत) —^{d}) D5 चैव (for सह) D1.4.6.11 लक्ष्मण

20 ^{a}) D7 जाम्बवतर्क्ष° ॐ Cg जाम्बवेन जाम्बवता सहसैन्येन सैन्यसहितेन। "वोपसर्जनस्य" इति विकल्पेन सभावाभाव ॐ —^{d}) D7.8-11 समन्वितं, M1 (m also as in text) 2 समावृत (for विशारदम्) —For 18-20, Ś N V B D1-4.6.11.13 subst

1609* स मायायोगसम्पन्नं महावीर्यमरिंदम।
जहि बाणैरिदं कर्म कुरु सत्यपराक्रम।
ऋक्षराजस्य बलं तेन सर्वेण संवृतः।
राज्ञा जाम्बवता सार्धमनेन च हनूमता।
गच्छ त्वं राक्षसेन्द्रस्य सनु[तं] जहि लक्ष्मण। [5]
जेतारं वज्रहस्तस्य संयुगेषु दुरासदम्।

[(l. 1) Ś B1 D6.13 मायाङ्ग Ñ2 D1.3 मायागम, B4 मायाबल, D3 मायायत (for मायायोग) B1 D4 त माया-सम(B1 °समर्थ)मार्ग, D11 तमायाङ्गमन माया G (ed) तमा योगमसंवाह्य (for the prior half) Ñ1 V1 D4.8 अरिंदम Ś D6.13 मायावीर्यपराक्रमं (for the post half) —(l. 2) Ś Ñ2 V1.2 B4.1 D6.13 जहि वीर्येण पापं कुरु (Ś D6.13 कुरु V3 illeg from कुरु up to l. 3) क्षेमिनाशय —(l. 3) D11 यद्यो (for यद्) D4 तेन तथा न समाश (sic) (for the post half) —(l. 4) Ñ2 V1 B2.3 D6 राज्ञा (sic) Ś D6.13 अंगदेन (for अनेन च) —(l. 5) D1-3 त (for त्वं) Ñ1 V1 B2 D1.13 तनुज B4 ध्वंसन (for तनूज) —(l. 6) B3 वज्र (for वज्र) V1.2 B3 संयुगे तु, V3 B1 D1.3 समरेषु D7 समरे तु (for संयुगेषु) Ñ1 B2 D4 G (ed) समरे युद्ध(G [ed] °यु द्ध)दुर्दं° D11 समरेष्वपराजित (for the post half)]

21 ^{a}) N V1 B2.4 D4 G3 च B2 G3 तु G1 M1.2 त्वां (for त्वा) Ś D6.13 अथ त्वां (for अयं त्वा) —^{b}) B1 सह त्वां, D4 दुरात्मा (for महात्मा) Ś N V B D1-4.6.11.13 रावणानु(D4 °स्य)ज (for रजनीचर) —^{c}) V3 B2.4 D10.11 G2.3 Ct अभिज्ञात(G2.3 °ज्ञ)स्य (for अभिज्ञस्तस्य) D4 देशाय D6.13 Ct मायानां (for देशस्य) ॐ Ct 'अभिज्ञस्तस्य' इति पाठेऽप्ययमेवार्थः ॐ —^{d}) D4 (with hiatus) एष ते (for पृष्ठतो)

22 D4 om 22 23^{a} —^{a}) Ś N V B D1-4.6.11.13 स रामस्य (for राघवस्य) —^{b}) Ś Ñ V B D1-4.6.11.13 परवीरहा (for सविभीषणः) —^{c}) Ś N V B D2.3-6.10-13 T1 G M Ct कार्मुकं (for कार्मुकं) —^{d}) Ñ1 B1.3 D1-4.13 T1.2 भीम, V3 भीमो (for अन्यद्) M1.2 मत्स्युत (for अन्यद्भीम) M1 पराक्रम Ś V1.2 B2.4 D6.13 L (ed) अन्य(L [ed] °स्यु)द्वासवं महत्, Ñ2 महद्वासवं दर्दं

23 D6 om 23^{ab} (cf v l 22) —^{b}) D1 om स शरी हेम D4 सशरं; G3 M1.2 सशरो; M1.2 निषंगी, Ct as in text (for स शरी) D10.11 Ct चाप (for हेम) D7.10.11 चापभृत्; T1.2 Ct °धृत् (for °धृक्) —For 23^{ab} Ś N V B D1-4.6.11.13 subst

1610* स सनद्धः शरी खड्गी कवची हेमबालधृक्।

[N2 D4 गुर्वेन्द्र°, B4 हेमब° स (by transp.) Ś D6.13 -चाप(D6 °इ)व, Ñ1 V1 -आरुद्ध, V2 B1 D1.13 -आ(D4 मा)बद्ध; B4 सायुध, L (ed) -चापभृत् (for -बालधृक्)]

—^{c}) Ś B1 D4.6.13 रामपादावुपस्पृश्य (D4 °जे स्पृश्य) Ñ1 V1.2 B2.3 रामपादौ च संस्पृश्य —D4 om 23^{d}-25^{a} —^{d}) V1 B1 D1-4.11 राघवम् (for सौमित्रिर्)

24 D4 om 24 (cf v l 23) —^{a}) D4 स (for

अथैन तस्य रौद्रस्य शरीरं मामकाः शराः ।
विधमिष्यन्ति हत्वा त महाचापगुणच्युताः ॥ २५
स एवमुक्त्वा द्युतिमान्वचनं भ्रातुरग्रतः ।
स रावणिवधाकाङ्क्षी लक्ष्मणस्त्वरितो ययौ ॥ २६
सोऽभिवाद्य गुरोः पादौ कृत्वा चापि प्रदक्षिणम् ।
निकुम्भिलामभिययौ चैत्यं रावणिपालितम् ॥ २७
विभीषणेन सहितो राजपुत्रः प्रतापवान् ।
कृतस्वस्त्ययनो भ्रात्रा लक्ष्मणस्त्वरितो ययौ ॥ २८
वानराणां सहस्रैस्तु हनूमान्बहुभिर्वृतः ।
विभीषणः सहामात्यस्तदा लक्ष्मणमन्वगात् ॥ २९

G 6 94 28
B 6 85 31
L 6 63 32

मत्) Ś N V1 2 B D1-4 9 12 13 (उ)स्सृष्टा (for [उ]न्मुक्ता) G1 M1 2 कार्मुकान्मुक्ता —^{b}) N1 B1 3 D1-4 13 सभित्वा (for निभिद्य) T1 damaged from य up to लङ्का in ^{b} —^{c}) Ś D8 12 लोकान् (for लङ्काम्) —^{d}) Ś1 D8 12 पुष्करिणीर् (पुष्करिणीम्)

25 D4 om 25^b (cf v l 23) D10 om 25^{ab} —^{a}) G1 अद्य वै (for अथैव) —^{b}) D7 9-11 G2 M1 3 भित्वा स G2 अप्यर्था त M1 2 च भित्वा (for हत्वा त) —^{d}) G2 महत् , M2 मम (for महा) D7 11 G3 M1 2 गुणात्तु (for गुण) —For 25 Ś N V B D1 4 5 13 14 subst

1611* अद्य धक्ष्यन्ति भित्त्वा स मम बाणा धनुश्च्युताः ।
शरीरं तस्य रौद्रस्य तूलराशिमिवानलः ।

[V1 om l 1 —(l 1) V B1 D1 3 12 तं (for ते) B1 भिन्दन्ति (for भित्वा ते) N1 (marg also as above [except ते]) D5 अद्य विध्वंसयिष्यन्ति B3 अद्य तं विध्वंसयिष्यन्ति (for the prior half) Ś2 D4 5 14 धनुश्च्युता | V2 B1 D1 3 12 गुण(V2 B1 °णा) च्युता (for धनुश्च्युता) —(l 2) Ś V3 D8 12 तूण V1 काल (sic) D1-3 कक्ष (for तूल)]

26 ^{ab}) D7-11 G1 Ct एवमुक्त्वा तु (for स एवमुक्त्वा) D7 9-11 G1 transp द्युतिमान् and वचनं —^{d}) D8 9 11 T1 2 M1 2 4 त्वरितं (for त्वरितो) ⊛ Cv स एवमुक्त्वेत्यादौ एवंशब्दो वचनक्रियाया कर्तारं परामृशति । अन्यो गमनक्रियायाः । अथवा कर्तृभेदक्रियाभेदावाश्रित्य, एकस्य हि प्रयोग । Ct स एवमुक्त्वा स ययाविति सम्बन्ध । कर्तृभेदं क्रियाभेदसाधितमस्य तच्छब्दस्य द्विर्दर्शनं । एवमुक्त्वा तु वचनमिति पाठ । Cm स एवमुक्त्वेति । स लक्ष्मण एवमुक्त्वा स एव लक्ष्मण ययाविति तच्छब्दद्वयस्य निर्वाह । एवमुक्त्वा तु वचनमिति पाठ सम्यक् । Cg स एवमिति । सत्यपि कर्तृभेदे क्रियाभेदमाश्रित्य स इति द्विर्दर्शनं । स एवमुक्त्वा स ययाविति निर्वाह । यद्वा उक्तवत् स लक्ष्मण । स रावणिवधाकाङ्क्षीत्येवंविशिष्ट इत्यर्थ । यद्वा सरावणिवधाकाङ्क्षीत्येकं पदम् । रावणिना सह वर्तन्त इति सरावणय निकुम्भिलास्था राक्षसा । तेषां वधाकाङ्क्षीत्यर्थ । Ct 'स एवमुक्त्वा इति पाठे स लक्ष्मण । स एव लक्ष्मणस्त्वरित ययाविति तच्छब्दद्वयस्य निर्वाह इति बोध्य —For 26 Ś N V B D1-4 8 13 14 subst

1612* इत्येवमुक्त्वा वचनं लक्ष्मणो भ्रातरग्रत ।
जिघांसू रावणिं क्रुद्ध प्रणम्य त्वरित ययौ ।

[(l 1) N1 इत्थं भ्रातरम् V2 3 B1 D1-4 13 पु(B1 पु)रतो भ्रातुर् D4 ब्रुवे वै भ्रातुर् (for लक्ष्मणो भ्रातुर्) —(l 2) V2 B1 D1 3 13 युद्ध (for क्रुद्ध) B4 त्वरितो (for त्वरित) V2 B1 D1 3 13 लक्ष्मणो निर्जगाम ह (for the post half) N1 B2 D4 विभीषणलक्ष्मणौ च ग्रामाद्गतिनं प्रति]
—Thereafter D5 cont

1613* महाहरिगणोपेतं पतङ्गसमरूपधृक् ।

27 ^{a}) D5 T1 2 [s]भिगम्य Ś N2 V1 3 B3 4 D5 13 ह राममभिवाद्याथ N1 V2 B1 2 D1 4 13 भ्रातरं सोऽभिवाद्याथ —^{b}) V1 D1 3 4 13 चापि B1 चैव B3 च त्रि , D11 सोऽपि (for चापि) —G(ed) om 27^c–28 V3 damaged for 27^{cd} —^{cd}) T1 damaged for ययौ चैत्य N1 अभिमुख (for °ययौ) D9 11 G1 2 रावण (for रावणि) D5 T1 G2 3 M3 पालितं Ś N2 V1 3 B D1-4 8 13 14 T1 2 हतु रावणिमाहवे N1 तमराक्षसमाहवे (for ^{d}) —After 27 N1 ins

1614* राक्षसा भीमकर्माणं ददृशु पर्यवस्थितम् ।

28 G(ed) om 28 (cf v l 27) V1 om 28^{ab} —^{a}) Ś1 स्वस्त्ययन V2 राजा (sic) B1 D2 भ्राता (for भ्रात्रा) —^{d}) N1 V2 B1 D13 निर्ययौ तदा(N1 °व) D1 3 निर्जगाम ह D5 M1 2 त्वरितं ययौ (for त्वरितो ययौ) Ś1 N2 V1 3 B2 4 D8 11 सज्य(Ś1 V2 D8 13 °ज्ज) कार्मुकमादाय

29 V3 om 29–30 —^{a}) V2 B1 3 4 D2 च (for तु) —^{b}) Ś N V1 2 B1 3 D1 4 9 12 13 बहुभिर्हनुमान् (by transp) B2 D1 3.13 सह D2 युत D3 वृत (for वृत) —^{c}) Ś N2 V1 3 B1 3 4 D1-3 9-13 T2 3 G2 M च सामात्यो (for सहामात्यस्) —^{d}) D5 सदा T2 तथा (for तदा) Ś N V2 3 B D1 4 8 12 13 रामभ्रातरम् (for तदा लक्ष्मणम्) Ś D5 8 11 13 T2 अन्वयात् N2 V1 B4 अभ्यगा (B4 °या)त् D5 T1 G2 M1 2 अन्वयु (for अन्वगात्) D7 9-12 G2 M3 Ct लक्ष्मण त्वरित(G1 °तो) ययौ —After 29 N2 ins

1615* हनूमं च समारुह्य रामहन्त यथा हरि ।
प्रययौ लक्ष्मण श्रीमान्वानर परिवारित ।

while D11 ins

1616* अस्वे च वहन् यस्य मन्त्रावधानत मध्वा ।

G. 6. 64. 0
B. 6. 85. 32
L. 6. 63. 33

महता हरिसैन्येन सवेगमभिसंवृतः ।
ऋक्षराजबलं चैव ददर्श पथि विष्ठितम् ॥ ३०
स गत्वा दूरमध्वानं सौमित्रिर्मित्रनन्दनः ।
राक्षसेन्द्रबलं दूरादपश्यद्व्यूहमास्थितम् ॥ ३१
स संप्राप्य धनुष्पाणिर्मायायोगमरिंदमः ।
तस्थौ ब्रह्मविधानेन विजेतुं रघुनन्दनः ॥ ३२
विविधममलशस्त्रभास्वरं त-
द्ध्वजगहनं विपुलं महारथैश्च ।
प्रतिभयतममप्रमेयवेगं
तिमिरमिव द्विषतां बलं विवेश ॥ ३३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्वासप्ततितमः सर्गः ॥ ७२ ॥

30 V3 om 30 (cf v l 29) —ᵇ) G2 अभिलो (for अभिस) —For 30ᶜᵈ Ś Ñ V1 2 B D1—4.8.12.13 subst

1617* महाकपिबलौघस्तु ममर्पेत सर्वत ।

[Ś D4 12 [ओ]घैश्च (for [ओ]घस्तु). Ś D4 12 इस सर्व समाग B1 D1—3 13 संपतश्चि प(D2 3 स)र्वत B2 (with hiatus) अन्वगच्छत सर्वेः (for the post half)]

—ᶜ) Ś D4.12 तद्वद् (for चैव) —ᵈ) D6 वेष्टितं, G2 विधृतः Ct as in text (for विष्ठितम्) Ś D4 12 अग रक्षन्मेघनिं स्वन, Ñ1 D4 यथौ तम्मेघसंनिभ(D4 °शोभित), Ñ2 V1 B2 4 गच्छत मेघनिं स्वन(B4 °संनिभ) V2 B1 D1—3 13 महाभ्रमि(V2 B1 °भ इ)व ना(D1 ञा)दयन्, B3 महाभ्रमिव घोषवत्, G1 स ददृश विविष्ठित

31 ᵇ) Ñ2 -वर्धन, T2 damaged, M1 2 -वत्सल (for नन्दन) G (ed) लक्ष्मण परवीरहा —V1 damaged from 31ᵈ up to धनु in 32ᵃ —ᵈ) B1 D1 13 व्यूह संस्थित, D2 3 T1 2 व्यू(D3 वा)ह संस्थित(T2 °ते), D6 7 9—11 G1 3 M3 °साधित; G2 द्वारमाश्रित (for व्यूहमास्थितम्) —After 31, T1 ins.

1618* गजो गवाक्षो गवय शरभो गन्धमादन ।
मैन्दश्च द्विविदश्चैव सुषेणो जाम्बवानृक्ष ।
एतैश्च सहित सर्वैर्वानरैर्वासवोपम ।
वायुपुत्र वाहन कृत्वा पुप्लुवे वरुणोदधिम् ।
त्रिंशद्योजनविस्तीर्णं सर्वसत्त्वसमाकुलम् । [5]
तं तु तीर्त्वा महातेजा कपेरवततार स ।
अथापश्यदमूं वीर सर्वशस्त्रसमाकुलाम् ।
राक्षसस्य च वीरस्य धातवारे परंतप ।

32 V1 damaged up to धनु in 32ᵃ (cf v l 31) G (ed) om 32-colophon —ᵃ) T1.2 त (for स) Ś D4.12 सप्राप्य स (by transp) Ś D4.12 धनुष्पाण, Ñ1 D4 5 11 धनु पाणिस्, V2 B1 D1—3.13 महाबाहुस्(for धनुष्पाणिर्) —ᵇ) Ñ1 (m also यथौ हंतुम्) वमायोगम्; V1 2 वायोधनस्; B2 D13 मायाना(B3 °ग)तम्; B4 तमामद; B3 तमायोधम्, D6 रमायास। D3 नक्षमार्गो। D11 विचक्षर्ग, G1 मायायागम्, Cm g t as in text (for मायायोगम्) D1 2 13 महाबल (for मरिंदम) Ś D4.12 मायाशतविशारद(D12 °मरिंदम) Ñ2 तमायातमरिंदम, V3 B1 D3 तमपार(B1 °मायात D3 °स्य याग) महाबल, D6 तमसा गतमदिर ⁂ Cr m मायायोग मायैव योग उपायो यस्य तम्।, so also Cg which adds मायायागमिति पाठे मायायाग जेतु नाशयितु स दश प्राप्य तस्थावित्यन्वय ⁂ —ᵈ) D3 विजेतु त (hypm) D6 जेतु त G2 विजता (for विजेतुं) ⁂ Ck तस्थौ ब्रह्मविमानेन विजेतु रघुनन्दन इति पाठ। पाठ। ब्रह्मणो भगवतो विराजस्तेजोंशरूपोऽहमस्मीति विशिष्य आत्ममानेन ध्यानबलेन शत्रून् जेतु रघुनन्दनो लक्ष्मण तस्थौ। सर्वत सकलकाले तथा ध्याने तस्य निसर्गसिद्धम्। तथा पूर्वमप्युपदिष्ट तत् कविना।, Ct cites Ck as above ⁂ —For 32ᶜᵈ, Ś N V B D1—4.8.12.13 subst

1619* तस्थौ ब्रह्मविदीर्मोलिर्लक्ष्मण शुभलक्षण ।

[B4 प्रतीता (for शुभलक्षण)]

—After 32 D5—7 9—11 T1.2 (l 1 only) G M ins

1620* विभीषणेन सहितो राजपुत्र प्रतापवान् ।
अङ्गदेन च वीरेण तथानिलसुतेन च ।

33 G (ed) om 33 (cf v l 32) D1 repeats 33 consecutively —ᵃ) V1 M1 2 विविधविमल G2 °धमनुल (for विविधमल-) D5 om तत्र D4 T2 G3 om, T2 त (for तद्) Ś D4 12 विमलविततभास्करप्रभासो, Ñ1 V2 3 B2 4 D1 2 13 विमलविविधचाप(V2 ,B3 D1 3 °चाप, D3 °धूम D13 ⁎ ⁎)भास्व(Ñ2 D4.12 °सु)र तद्(D13 ते) Ñ2 विमलविविधभास्वरध्वज तत्, B1 3 विमलविविध (B3 विविधविमल)भास्वरातपत्र —ᵇ) V2 om, D1 2 3 7 गज (for ध्वज) Ś Ñ V1 2 B2 4 D1 2.4.8.11 12 M1 2 गहन B2 D6 om (for विपुल) B2.3 om च V2 B1 D4.12 महारथैश्च गुप्त (for विपुल महारथैश्च) D4 गजमहौघैः महारथैश्च गुप्त —ᶜ) Ś N V B D1—3 8 12.13 भयकरम् (for भयतमम्) Ś Ñ1 V1 2 B1 D4.12 T1 G1 2 M1 2 वेगम् (for वेग) D4 परमभयंकरमप्रमेयवेगम् —ᵈ) V2 V3 B2.3 D1—3 तिमिरम्; D13 तितिरम् (for तिमिरम्) D2 om बलं —After 33 V3 ins. शुभे

७३

अथ तस्यामवस्थायां लक्ष्मणं रावणानुजः ।
परेषामहितं वाक्यमर्थसाधकमब्रवीत् ॥ १
अस्मानीकस्य महतो भेदने यत लक्ष्मण ।
राक्षसेन्द्रसुतोऽप्यत्र भिन्ने दृश्यो भविष्यति ॥ २
स त्वमिन्द्राशनिप्रख्यैः शरैरवकिरन्परान् ।
अभिद्रवाशु यावद्वै नैतत्कर्म समाप्यते ॥ ३
जहि वीर दुरात्मानं मायापरमधार्मिकम् ।
रावणिं क्रूरकर्माणं सर्वलोकभयावहम् ॥ ४
विभीषणवचः श्रुत्वा लक्ष्मणः शुभलक्षणः ।
ववर्ष शरवर्षाणि राक्षसेन्द्रसुतं प्रति ॥ ५
ऋक्षाः शाखामृगाश्चैव द्रुमाद्रिवरयोधिनः ।
अभ्यधावन्त सहितास्तदनीकमवस्थितम् ॥ ६

G 6 65 5
B 6 86 7
L 6 64 6

Colophon —G (ed) om colophon (cf v l 32) —*Kanda name* Ñ B D₂ ₄ ₁₃ लङ्काकाण्डे —After Kanda name, D₃ ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś Ñ V B₄ D₁ ₃ ₁ ₁₁ लक्ष्मणप्रयाण (V₃ ⁰निधन)म, B₁ ₃ लक्ष्मणो प्रयान, D₂ लक्ष्मणानुगमन, D₃ निकुम्भिलागमन, D₄ ₁₃ लक्ष्मणो पायन —*Sarga no* (figures words or both) Ś₁ Ñ₁ V₂ B₃ D₄ ₃ ₁₂ ₁₃ om, Ś₂ V₁ 64, Ñ₂ D₁ 66, V₃ 65, B₁ D₆ 61, B₂ ₃ 60 D₂ 68, D₇₋₁₀ ₁₁ T₁ G M₁ ₃ 85 T₂ 90 T₃ 92, M₁ ₃ 86, L (ed) 63 —After colophon, D₁ concludes with राम, G M₁ ₂ ₃ with श्रीरामाय नम

73

1 ᵃ) Ś Ñ V₁ ₂ B₂₋₄ D₄ ₆ ₁₃ अथ तत्र महाबाहु (Ñ₁ B₃ D₄ ⁰बाहुर्, B₂ ⁰तेजा), V₂ B₁ D₁₋₃ ₁₃ T₃ स चाथ स तस्मवस्थाय —ᵇ) G₁ परेषामभिघातार्थम् —ᵈ) Ś Ñ V B D₁₋₃ ₆ ₈ ₁₁ ₁₂ T₃ ₃ ₃(B₁ ₂ D₁₋₃ T₃ ₃ स्वा)र्थसाधकम्, Ñ₁ (m also) सुहृदो हितम्, D₃ लक्ष्मण च तदा, G₃ अर्थबाधकम्, Cg t as in text (for अर्थसाधकम्) D₁₃ उत्तम (for अब्रवीत्) —After 1, D₅₋₇ ₉₋₁₁ S ins

1621* यदेतद्राक्षसानीक मेघश्याम विलोक्यते ।
एतदायोध्यतां शीघ्रं कपिभि पादपायुधै ।

[(l 1) D₂ T₁ G₃ M₃ प्रलोक्यते (for विलोक्यते) —(l 2) D₇₋₁₁ G₁ च शिलायुधै]

2 ᵃ) Ñ₂ V₃ D₅₋₁₁ M₁ ₃ Ct t तस्य, T₁ अस्य (for अस्य) B₃ सैनिस्य (for महतो) —ᵇ) Ś N(Ñ₁ m also as in text) V₁ ₂ B₂ D₄ ₁₃ भेद(Ñ V₁ ₂ B₃ D₁ ⁰द) रव (for भेदने) Ś D₄ ₆ ₁₃ कुरु (for यत) B₃ ₃ यत्नवानभव (for यत लक्ष्मण) B₁ D₁₃ भेदनीयस्य लक्ष्मण, T₁ भेदनेन तु लक्ष्मण ※ Cr m g यत यतस्व। so also Ct ※ —ᶜ) Ś Ñ V₁ ₂ B₂ ₄ D₄ ₆ ₁₃ द्य(B₄ च)सिन्, V₃ B₁ ₃ D₁ ₃ ₁₁ ह्यत्र, D₂ (3 ₅)प्यस्व (for ऽप्यत्र) —ᵈ) D₁₃ भिन्नो (for भिन्ने) —After 2 Ñ V₁ ₂ B₂₄ D₄ ins

1622* स त्वमिन्द्र शरो यथ शीघ्रं यथमुपेयसि ।

[V₂ वनम् (for यथम्)]

3 ᵃ) Ś Ñ V₁ ₂ B₂₄ D₄ ₆ ₁₃ स त्वम्, V₂ B₁ ₃ D₁₋₃ ₁₃ शीघ्रम्, D₆ सर्वम् (for स त्वम्) D₁ मृग, D₁₃ मेघ (for इन्द्र) D₆ T₃ ₃ [अ]युध (for [अ]शनि) —ᵇ) T₁ इव (for अव) —D₆ om from रन् up to मा in 28ᵃ D₆ शूरान् (for परान्) Ś Ñ V B D₁₋₃ ₆ ₁₂ ₁₃ शरवर्षैः किरिरन्परैः (Ś₁ Ñ₁ ⁰रान्) D₃ सहस्र किरणप्रभ, G₁ शरैरवकिरन्त्व ह —ᶜᵈ) B₄ अभिद्रवस्व, D₄ वाणिनाद्य (for अभिद्रवाशु) Ś D₄ ₁₃ च, Ñ V₁ B₃ D₁ तद्, B₄ च, M₃ हि (for वै) V₃ B₁ अतिक्रमाम (B₁ ⁰च)हि यद्, M₁ ₃ अभिद्रवाशु त वीर (for ᶜ) Ś D₄ ₁₃ कर्म नाश्य, Ñ V₁ B₂ ₃ नाश्य कर्म, V₂ B₁ यावतत्व, G₂ न तत्कर्म, M₁ ₃ यावत्कर्म (for नैतत्कर्म) B₃ अभिद्रव स्वयं द्राक यावत्कर्म न सिध्यति, D₇₋₉ ₁₁ अति(D₁₃ ⁰भि)क्रमस्व-(D₃ ₁₃ ⁰साम)हे(D₃ भो) यह तस्य कर्मासमाप्यते

4 B₁ D₂₋₃ om 4 (for D₃, cf v l 3) —ᵃ) Ś Ñ V₁ ₂ B₂₋₄ D₄ ₆ ₁₃ ₁₁ पाप, D₆ T M₁ ₃ वीर (for वीर) B₃ D₁₃ दुराचार, T₃ ₃ महामान (for दुरात्मान) —ᵇ) Ś₁ Ñ₁ V₁ ₂ B₂ D₆ मायावतम्, Ñ₂ B₄ M₁ ⁰वलम्, B₂ D₁₃ ⁰विनम्, D₁ अवसद्वतम्, D₇ G₂ ⁰परम्, D₁₂ ⁰वतम् (for मायापरम्) M₃ मायाबलसमन्वित ※ Cm मायापरमधार्मिक परमधामकवधनीयमानम्। Ct मायापरम् अधार्मिकमिति च्छेद । ※ —ᶜ) M₁ ₃ नृशस पापकर्माणं —ᵈ) D₄ भयकर (for भयावहम्)

5 D₆ om 5 (cf v l 3) —ᵃ) B₄ स विभीषण (b₃pm) —ᵇ) Ś Ñ V₁ ₂ B₁ ₂ D₄ ₁₃ परवीरहा (for शुभलक्षण) V₃ B₁ ₂ D₁₋₃ ₁₃ सम्रहष्ट स लक्ष्मण (V₂ ⁰हृतलक्ष) —ᶜ) D₁₀ ₁₁ वर्षेण (for वर्षाणि) —For 5ᶜᵈ Ś V V B D₁₋₆ ₆ ₁₂ ₁₃ subst

1623* राक्षसेषु महाभीम वाणवर्षमपातयत् ।

[D₄ वीर (for भीम) V₂ शरवाषम्, B₁ D₁ ₁₃ बवर्ष ह (B₁ च) D₃ ₃ अपातयत् (for मपातयत्)]

6 D₁ om 6 (cf v l 3) —ᵃ) D₂ सक्षा (for ऋक्षा) G₃ M₃ [अ]दि (for [अ] द्रि) —ᵇ) M₁ ₃ [अ]क्रय (for [अ]द्रि) M₂ नल (for वर) Ś Ñ V B D₁₋₄ ₆ ₁₂ ₁₃ वृक्षशैलशिला(Ś Ñ₁ V₂ B₂₄ D₁₃ ⁰तदा, D₄ ⁰द्वदा)युधा, D₁₀ ₁₁ द्रुमपवरयोधिन —ᶜ) Ś Ñ V B

C 6 65 6
B 6 86 8
L 6 64 7

राक्षसाश्च शितैर्बाणैरसिभिः शक्तितोमरैः ।
उद्यतैः समवर्तन्त कपिसैन्यजिघांसवः ॥ ७
स संप्रहारस्तुमुलः संजज्ञे कपिरक्षसाम् ।
शब्देन महता लङ्कां नादयन्वै समन्ततः ॥ ८
शस्त्रैर्बहुविधाकारैः शितैर्बाणैश्च पादपैः ।
उद्यतैर्गिरिशृङ्गैश्च घोरैराकाशमावृतम् ॥ ९
ते राक्षसा वानरेषु विकृताननवाहनाः ।
निवेशयन्तः शस्त्राणि चक्रुस्ते सुमहद्भयम् ॥ १०
तथैव सकलैर्वृक्षैर्गिरिशृङ्गैश्च वानराः ।
अभिजघ्नुर्निजघ्नुश्च समरे राक्षसर्षभान् ॥ ११

D1-6 8 12 13 सहृष्टास्, T3 सहृष्टा (for सहिताश्) —ᵈ) V2 जिघांसव B1 D1-3 13 विविधास्त्व (for भयस्थितम्)

7 D6 cm 7 (cf v l 3) —ᵃ) M1 2 उद्यता (for उद्यतैः) D7 10 11 G1 अभ्यवर्तंत समर —ᵈ) D8 T1 G3 सैन्य, D3 सैन्य (for सैन्य) —For 7 Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 subst

1624* परे चापि शितैः शूलैरसिभिः पट्टिशैः शरैः ।
उद्यतैरस्त्ववरत्ना अमुं कपीनेव जिघांसव ।

[(l 1) L2 D12 राक्षसमन्तु D1-4 परे सर्वे (for परे चापि) D4 परिघनिस्त्रिंश शूलैर् (for the prior half) Ś D12 पट्टिश B4 तथा D13 om (for शरैः) —(l 2) B3 4 (before corr as above) उद्यता V3 B1 3 जघ्नु B3 (sup lin also as above) राक्षस, D1 2 तस्तु D4 13 सर्वे (for अमुं) V2 B1 D4 12 13 अपि B3 D1 अपि (for एव) V3 विजघ्नुः D4 राक्षसैश्च निरीक्षवा (for the post half)]

8 D6 om 8 (cf v l 3) V3 om 8ᵃᵇ —ᵃ) V2 D2 11 स संप्रवृत्तस्, B1 D3 सम(D3 सुम)प्रवृत्तस् D1 सम्प्रवृत्तस्तु G(ed) स सम्प्रवृत्तस् (for स संप्रहारस्) —ᵇ) Ś Ñ V1 B3 4 D4 12 13 बभूव, V2 B1 3 D2 3 11 समाप्त (for संजज्ञे) B4 हरि (for कपि) —Ś1 om 8ᶜ–11ᵇ —ᶜ) D11 महता (for महता) —For 8ᶜᵈ Ś1 Ñ V B D1-4 8 12 13 subst

1625* शब्देन नादयँल्लङ्कां अन्तरप्रतिमस्वनं ।

[B4 शब्दने (for शब्देन) Ñ1 (m also as above) D1 नैनायान् (for लङ्कां) Ś1 B1 D4 12 हर्षेर्(D4 ऽ)नादयँल्लङ्कां (for the prior half) V2 3 B1 D3-4 12 स्वनं (for स्वनं) B2 अन्तर्यमितेन च (for the post half)]

9 D6 om 9 (cf v l 3) Ś1 om 9 (cf v l 8) —ᵃᵇ) V2 D1 2 3 4 8 10 11 12 T1 G M1 2 विविध, D3 T2 3 M3 च बहुधा (for बहुविध) Ś1 V1 3 B1 2 4 D4 12 13 सशेषैश्च निर्मिताकारैः (for ᵃ) Ś1 D4 12 13 शरवर्षैश्च Ñ V B2 4 D1-4 13 शरासनैश्च (for शितैर्बाणैश्च) —D6 om (hapl ?) from पादपै up to सुमैस in 11ᵇ B1 सह संवर्धश्च पवर्त ; M1 2 बाणैरष्टविहारार्थ (for ᵇ) D3 शरैश्च पादपैश्चैव नानाप्रहरणैस्तथा —For 9ᶜᵈ, Ś1 Ñ V B D1-4 8 12 13 subst

1626* उद्यतैः पर्वताग्रैश्च घोरमाकाशमावभौ ।

[Ś1 D8 12 पट्टिशे, B4 उद्यत (for उद्यतैः) D12 पादपाग्रैः]

10 D6 om 10 (cf v l 3) Ś1 D6 om 10 (cf v l 8 and 9 respy) —ᵃ) Ś Ñ V B D1-4 8 10-13 G1 राक्षसा वानरैं(D1 राक्षसैं)स्तु(Ś1 D4 12 ऽस्तु) V1 B1 देवा, B4 देवै (for वानरेषु) Ś1 (v —त राक्षसा इत्यादी प्रथमार्धपाठ: शस्त्रनिवेशनक्रियाया कर्तृत्वमापादयति । Cr ते राक्षसा वानरेषु शस्त्राणि निवेशयन्तस्तत्र विकृताननवाहन सन्त सुमहद्भयं चक्रुरित्यन्वयः । स्तो द्वितीयतच्छब्दस्य न पुनरुक्ति । — so also Cm, Cg त राक्षसा इत्य त शस्त्रनिवेशनविकृताननवाहनसुरगसमविषयाभेशय तच्छब्दद्वयनिर्णय ।। Ct ते राक्षसाः शस्त्राणि निवेशयन्तो विकृताननवाहन सन्त सुमहद्भयं चक्रु । 'राक्षसा वानरेषु' इति पाठः ॐ —ᵇ) Ś1 Ñ1 V1 B1 3 4 D1 2 13 निकृत्त, D4 विकृत (for विकृत) B4 आननः (for [आ]नन) Ñ1 बाहुषु (for वाहन) D4 भीषणा शस्त्रपाणय, D11 विपर्यस्तमुखाः बाहुषु —ᶜ) Ś1 Ñ1 V B D1-4 8 12 13 T3 निपातयन्त —ᵈ) M1 च (for ते) M2 3 तुर्णं, Ct as in text (for भयम्) Ś1 D4 13 L(ed) चक्रु सु(L(ed) ऽत्र)मह(D13 महत्)माहवं, Ñ V B D1-4 13 चक्रु सुमहद्रणं समन्ता(B4 परमविक्रिया), D8 सुमहत्तमं बलात्

11 D6 om 11 (cf v l 3) Ś1 om 11ᵃᵇ (cf v l 8) D6 om up to ग्रं in ᵈ (cf v l 9) —ᵃ) G3 महैस D6 T2 3 च सर्वैर् (for सकलैर्) —ᵇ) M2 शैल (for गिरि) —For 11ᵃᵇ, Ś1 Ñ V B D1-4 8 12 13 subst

1627* कपिवृक्षैस्तु नकैर्वेलपथैर्मूलाः ।

[V2 B1 D12 च (for तु) Ś1 B3 D4 12 सविटपे, Ñ1 D4 च(D4 ऽ) मालैः, B1 सहस्रैः D13 स(D3 च)शकैः D13 सवा यैः (for तु सकैः)]

—ᵈ) D6 T2 स(T1 त)मिजघ्नुर् (for अभिजघ्नुर्) Ñ1 V2 B2 ततो हता, D1 च जघ्नुश्च (for निजघ्नुश्च) Ś Ñ1 V1 B1 D4 12 अभिजघ्नुस्तदा हता(D4 स्तुः), V2 B1 3 D2 11 G1 अभिजघ्नुश्च जघ्नुश्च(B2 समरे) (for ᵃ) B4 महत (for समरे) D4 च समरे निजघ्नु (by transp) D4 13 T2 राक्षसर्षभा ; D1 11 G2 राक्षसर्षभान् (for राक्षसर्षभान्)

ऋक्षवानरमुख्यैश्च महाकायैर्महाबलैः ।
रक्षसां वध्यमानानां महद्भयमजायत ॥ १२
स्वमनीकं विषण्णं तु श्रुत्वा शत्रुभिरर्दितम् ।
उदतिष्ठत दुर्धर्षस्तत्कर्मण्यननुष्ठिते ॥ १३
वृक्षान्धकारान्निष्क्रम्य जातक्रोधः स रावणिः ।
आरुरोह रथं सज्जं पूर्वयुक्तं स राक्षसः ॥ १४
स भीमकार्मुकशरः कृष्णाञ्जनचयोपमः ।
रक्तास्यनयनः क्रूरो बभौ मृत्युरिवान्तकः ॥ १५
दृष्ट्वैव तु रथस्थं तं पर्यवर्तत तद्बलम् ।
रक्षसा भीमवेगानां लक्ष्मणेन युयुत्सताम् ॥ १६
तस्मिन्काले तु हनुमानुद्यम्य सुदुरासदम् ।
धरणीधरसंकाशं महावृक्षमरिंदमः ॥ १७
स राक्षसानां तत्सैन्यं कालाग्निरिव निर्दहन् ।
चकार बहुभिर्वृक्षैर्निःसंज्ञं युधि वानरः ॥ १८

G 6 65 18
B 6 86 19
L 6 64 19

12 D5 om 12 (cf v l 3) —a) B1 °मुख्यैस् (for मुख्यैश्) —V3 damaged from क्ष up to 12c Ñ2 V1 B2 3 D7 तु (for च) D6 राक्षसा वानरैर्मुख्यैर् —After 12ab, B1 reads 22cd along with 1634* in marg for the first time repeating it in its proper place —c) Ś1 राक्षसा (sic) B4 राक्षसैर् (for रक्षसां) B3 D7 10 11 T1 G1 युध्यमानानां —d) B4 समपद्यत (for अजायत)

13 D5 om 13 (cf v l 3) —a) Ś D6 12 विपन्नं (for विषण्णं) Ñ2 च (for तु) B2 तादृशा राक्षसान्दृष्ट्वा —b) Ś N V1 2 B1 3 4 D1 2 4 8 12 दृष्ट्वा, B3 रणे (for श्रुत्वा) B3 वाहनान् —c) D6 समतिष्ठत —d) D10 11 स (for तत्) ※ Cf 'स्वकर्मणि' इति पाठऽक्षराधिक्यमार्षम् ※ —For 13cd, Ś N V B D1-4 9 12 13 subst

1628* उपस्थाविन्नविच्छीघ्रमसमाप्यैव कर्म तत् ।
तत कर्मण्यनिवृत्ते मन्युराविश्य समुद्वहन् ।
परित्राणु बले दानमभिचक्राम रावणिः ।

[(l 1) V3 B1 मधुम् (sic), D4 तूर्णम् (for शीघ्रम्) —(l 2) V3 B1 D1-4 स तु (for तत) Ñ1 D4 [अ]निवृत्ते (for [अ]निवृत्ते) D12 स तु कर्मण्यनिवृत्ते (for the prior half) V3 D1 मन्युं (for मन्यु) B3 D1-4 13 स्वेदद (B1 D1 °दत्)न् (for समुद्वहन्) B3 (with hiatus) कर्मण्यनिवृत्तेषु अथ राक्षसैवोद्वहन् —V3 damaged for l 3 —(l 3) B3 परित्रात D4 °भात (for परित्रातु) B3 D1-4 13 दीर्घम् (for दीनम्) B4 उपचक्राम D1 विनिष्क्राम D12 अभिनिक्राम (sic) B1 D1-4 13 शक्र(B1 °त्रु)जित् (for रावणि)]

14 D5 om 14 (cf v l 3) V3 om 14ab —a) Ś1 D4 13 वृक्ष (sic) D6 धूम (for वृक्ष) Ś Ñ V1 B2 4 D1 12 निष्पत्य, B3 निर्गत्य, D4 6 T1 M3 निर्गत्य D7 10 11 निर्गम्य (for निष्क्रम्य) —b) Ś N V1 B2 4 D1 4 13 पूर्वं(V1 °र्वं D13 °व)सज्जं(N1 B2 4 D4 °प्रजान्) महारथः । V2 B1 3 D1-4 13 पूर्वं सर्वं(V3 B1 पदार्) स धीरवान् —c) Ś N V1 1 B1 3 4 D1-4 6 12 13 दिव्यं V3 B3 दासं (for सज्जं) —d) T2 3 पूर्वयुक्तं G1 मायायुक्तं D10 11 सुमय(D11 °यु)तः G2 स रावणिः, M1 2 भयंकरतित् (for स राक्षस) Ś Ñ V B D1-4 6 12 13 G(ed) वाजिभिर्युक्तं(V3 B1 °भास G(ed) °र्युक्तं)सन्निभं (V1 B1 D4 °निस्वनं)

15 D5 om 15 (cf v l 3) —a) Ś N V B D1 4 8 12 13 M2 धर (for शर) —b) Ś Ñ V B D1-4 8 12 का(B3 नी)लाञ्जन (for कृष्णाञ्जन) D12 कालान्तकयमोपम, M3 कालमेघसमप्रभ —c) Ś N V B D1-4 8 12 13 M2 क्रुद्धो D10 11 G3 भीमो (for क्रूरो) D1 रक्तानि वानर क्रुद्धो —d) Ś D8 12 मन्युर् (for मृत्युर्) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 M1 2 [अ]पर (for [अ]न्तक)

16 D5 om 16 (cf v l 3) —a) Ś N V1 2 B4 D4 8 12 च (for तु) T2 तु (for तं) —b) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 सम्य(B4 सम)धावत —cd) T1 वेगेन, G1 कर्मणां, M1 2 कायाना (for वेगानां) D5 T1 युयुत्सया D6 T2 3 युयुत्सता लक्ष्मणेन रक्षसा भीमकर्मणा —For 16cd, Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 subst

1629* वानराणां सुभीमाना युद्धाय रिपुमाहवे ।
—Then Ś D8 12 13 cont

1630* प्रत्युद्धे सा ध्वजिनी यत्र धन्वी स लक्ष्मण ।

17 D5 om 17 (cf v l 3) —a) V2 B3 D1 8 10 11 13 G1 तु काले (by transp) B4 T1 2 G(ed) काले म(G(ed) च), D6 11 क्षणे तु (for काले तु) —b) Ñ1 V1 2 B1 2 T1 आरुह्य, N2 V3 प्रगृह्य, D1 6 10 11 G1 M1 2 आ(D7 10 11 G1 अ)रुह्य 3 G2 M3 आच्छिद्य (for उद्यम्य) D10 11 स (for सु) Ś D8 12 13 आहरोद् दुरासदं, B4 D1 आरुह्य सुदुरासदं(B1 °महासदं, D1 °दुरासदं) D4 उत्पाट्य च दुरासदं, D12 आदाय सुदुरासदं, G(ed) आरुह्य सुमहत्तरं —c) Ś Ñ V B1 2 4 D1-4 8 12 13 -सकाशं —d) B3 स्कन्ध (for वृक्षम्) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 महाबल (D4 °लं) (for अरिंदम)

18 D5 om 18 (cf v l 3) —a) Ś N V1 2 B2-4 D4 8 13 राक्षसानामनीकानि, V3 B1 D1-3 12 राक्षसां तान्यनीकानि —b) B1 दावाग्निर् V3 निर्दिपन् (for निर्दहन्) —d) G2 हि महायुधि राक्षसान् —For 18cd Ś N V B D1-4 8 12 13 subst

1631* चकार बहुधा सार्गान्राक्षसेषु महाबल ।

G 6 65 19
B 6, 86 20
L 6 64 20

निर्धमयन्नं तरसा दृष्ट्वैव पवनात्मजम् ।
राक्षसानां सहस्राणि हनुमन्तमवाकिरन् ॥ १९
शितशूलधराः शूलैरसिभिश्चासिपाणयः ।
शक्तिभिः शक्तिहस्ताश्च पट्टसैः पट्टसायुधाः ॥ २०
परिघैश्च गदाभिश्च कुन्तैश्च शुभदर्शनैः ।
शतशश्च शतघ्नीभिरायसैरपि मुद्गरैः ॥ २१
घोरैः परशुभिश्चैव भिण्डिपालैश्च राक्षसाः ।
मुष्टिभिर्वज्रवेगैश्च तलैरशनिसंनिभैः ॥ २२
अभिजघ्नुः समासाद्य समन्तात्पर्वतोपमम् ।
तेषामपि च संक्रुद्धश्चकार कदनं महत् ॥ २३

[Ñ2 V1 B1 D8 12 चकार D13 विचरन् (for चचार) Ś1 D8 13 वसुधा V2 B1 D1-3 13 महतो (for बहुधा) G (ed) मोक्षितो मार्ग V2 3 B1 2 D1-7 13 महाकपि]

—Then B2 cont (marg) l 1 of 1632*

19 D5 om 19 (cf v l 3) —*) V2 B1 महसा (for तरसा) —*) M1 2 च (for [प्र]व) V2 B1 3 D1-3 13 राक्षसान्(B2 शत्रु त)मारुतात्मजं(D1 13 °ज) —*) D11 इवाकिरन्, M1 2 सवा(M2 °पा)रयन् (for अवाकिरन्) —For 19 Ś Ñ V1 3 B2 4 D4 8 11 subst while V 1 13 (marg cont only l 1 after 1631*) D1-3 13 subst only l 2 for 19ᵃᵇ

1632* कुर्वाण कदन घोर हनुमन्त हरि तदा ।
परिवव्रु सहस्राणि राक्षसाना समन्तत ।

[(l 1) Ś B1 4 D8 13 दृष्ट्वा (for घोर) Ś D8 13 कपिं Ñ1 B1 तु तद् (for हरिं) D8 बलेन च (for हरि तदा) —(l 2) Ñ2 ततस्तम , D13 सहसा (for समन्तत)]

20 D5 om 20 (cf v l 3) —*) V2 B1 D1 3 11 प्रासै , V3 (inf lin also as in text) सर्वे, B3 वीरा (for शूलैर्) —*) V1 B1 3 D1-3 13 G (ed) शक्तिभि सासि (B3 प्रास, D8 पासि)मुद्गरै (G [ed] °पट्टिशै) —After 20ᵃᵇ V2 B1 3 D1-3 13 read 22ᵃᵇ —Ś1 om 20ᶜ–23 —*) D1 2 10 11 T2 G M1 2 3 शक्तिहस्ताश्च शर्पी(D1 °फि) भि (by transp) D5 T3 3 शक्तिहस्ता शक्तिभिश्च (by transp) ⊛ Cg शक्तीभिश्चिह्नय दार्घं धार्य ⊛—*) Ś1 Ñ V B D1-4 8-10 11 पट्टिश (Ś1 D12 °शै) पट्टिशा(Ś1 D8 13 °सा)युधा (D3 4 °धै) —After 20 V2 B3 D1-3 13 ins while B1 subst for 21ᵃᵇ

1633* परश्वधैस्तुमिश्च सहाभिमायसैरपि ।

[V2 D1-3 13 परश्वधैर् B2 मुसलैर्मुद्गरैस्त (for the post half)]

21 Ś1 D5 om 21 (cf v l 20 and 3 respy) For 21ᵃᵇ, B1 subst 1633* —*) D1 3 13 च(D12 सु) मुद्गरैर्भिन् (for च गदाभिश्च) ⊛ Cg परिघैरित्यारी परिघपाणय इत्यादयूह्यम्, ⊛ —*) Ś2 Ñ V B1 4 D8 13 M3 चर्कैर् D8 8 T3 3 G1 2 3 M3 तूणै(D8 T1 °ड़ै)धु, T2 तोमरा (sic) (for कुन्तैश्) B4 पुनशक्षूर्ण, G1 मुसला धृषै (for शुभदर्शनै) B1 कुपदैरपि सहसा , D13 चक्रै सकलैर(D5 °चक्रै)रपि, D8 चक्रैश्च मकरैरपि D12 चक्रै मुष्टिभिरपि —*) D1 G2 [5,]श (for च) —*) Ś1 Ñ B2 4 D8 13 चापि, V1 3 च स , G1 अपि (for अ M1 2 आयसैर्मुसलैरपि

22 Ś1 D5 om 22 (cf v l 20 and 3 respy) B1 3 D1-3 13 read 22ᵃᵇ after 20ᵃᵇ —*) M3 परशु Ś1 Ñ1 V B -4 D1-3 8 10 13 तीक्ष्णैर्, Ñ1 D8 चापि चैव) B1 परशुभिपर्श्वैस्तीक्ष्णैर् (sic) —*) Ñ V B भिंदिपालैश्, D1 3 4 T भिंदिमा(T °पा)लैश्च (for भि पालैश्) G1 मुसलैश्च राक्षसा —Ñ V1 3 B1 4 D4 22ᶜᵈ B3 reads 22ᶜᵈ along with 1634* in m after 12ᵃᵇ repeating it here —*) V3 B1 3 (1 times) D1-3 10 13 G1 M3 -करैश्च (for वेगैश्च) B1 (first time) चापानि (for अशनि) B1 t जलदस्वनै , B3 (second time) महैश्वाशनिनि ए D1-3 त(D3 श)लैश्चा(D8 °र)शनिनिस्वनै , D13 तै शनिसस्वनै (for °) Ś1 D8 13 सालैरशनिकल्पैश्च सालै संनिभा —After 22 Ś2 V2 B1 3 (repeats) D1 12 13 ins

1634* नखैर्दन्तैश्च वीराणा संयुगे जयमिच्छताम् ।

[V2 नखैर् (for नखैर्) V3 कन्यो जयमिच्छता, B1 3 (time) D1-3 नख़ैर् दीप्तमिच्छता (for the post half)]

23 Ś1 D5 o n 23 (cf v l 20 and 3 resp —*) Ś1 Ñ1 B4 D8 8 9 11 13 अभिजग्मु Ñ V1 D8-3 तम् (for सम्) —*) B1 पर्वतोपमा , —*) अभि (for अपि) V B1 D8 13 13 G1 सु , B1 I (for च) —*) D5 चक्रश्च (for चकार) Ś2 Ñ B1-4 D8 13 कृपि —After 23 Ś2 Ñ V1 3 B D ins

1635* उद्यम्य चक्र तूर्णाश्च शिलाखण्डाश्च दारुणान् ।
जघान पञ्च षट् सप्त दश चाष्टौ नवैव च ।
त्रिंशति त्रिंशत चैव वृष्टहस्ता इवान्तक ।

[(l 1) Ñ1 B1 [उ]द्यम्य (for चैव) D1 तत वृक्षांश्च (for the prior half) Ś1 D8 13 शिलाश्चैव द्रुम V1 B1 शिलाश्च गुणाश्च (for the post half) —(Ś2 D8 13 तदाप (for पर सप्त) B1 transp च and [Ñ1 च सप्तश्च (for नवैव च) —(l 3) Ñ1 D1 (sic) B1 त्रिंशत् (sic) (for त्रिंशत) Ś1 D8 13 नर्वति । च V1 सर्वार्धत्रिंशत्रैव (sic) (for the half) B1 यथा (for इव)]

—Then Ñ1 cont

स ददर्श कपिश्रेष्ठमचलोपममिन्द्रजित् ।
सूदयानममित्रघ्नममित्रान्पवनात्मजम् ॥ २४

स सारथिमुवाचेदं याहि यत्रैष वानरः ।
क्षयमेष हि नः कुर्याद्राक्षसानामुपेक्षितः ॥ २५

इत्युक्तः सारथिस्तेन ययौ यत्र स मारुतिः ।
वहन्परमदुर्धर्षं स्थितमिन्द्रजितं रथे ॥ २६

सोऽभ्युपेत्य शरान्खड्गान्पट्टसासिपरश्वधान् ।
अभ्यवर्षत दुर्धर्षः कपिमूर्ध्नि स राक्षसः ॥ २७

तानि शस्त्राणि घोराणि प्रतिगृह्य स मारुतिः ।
रोषेण महताविष्टो वाक्यं चेदमुवाच ह ॥ २८

युध्यस्व यदि शूरोऽसि रावणात्मज दुर्मते ।
वायुपुत्रं समासाद्य न जीवन्प्रतियास्यसि ॥ २९

बाहुभ्यां संप्रयुध्यस्व यदि मे द्वंद्वमाहवे ।
वेगं सहस्व दुर्बुद्धे ततस्त्वं रक्षसां वरः ॥ ३०

हनूमन्तं जिघांसन्तं समुद्यतशरासनम् ।
रावणात्मजमाचष्टे लक्ष्मणाय विभीषणः ॥ ३१

G 6 65 33
B 6 86 32
L 6 64 33

1636* वृक्षधाराभिपातैश्च वातयन्पवनात्मज ।
रथान्बभञ्ज त्वरया गजेन्द्रांश्चाप्यपातयत् ।
पदातिद्रुसहस्रांश्च ममर्द ममाथ च ।
मुष्टिभिर्निहताः केचित्तलैश्चाभिहतास्तथा ।
तरुवराभिपतिता राक्षसाश्च सहस्रशः । [5]
तदनीकं महद्व्यूढं गजाश्वरथसंकुलम् ।
राक्षसैर्बहुभिर्व्याप्तमभेद्यं कर्मसिद्धये ।
विद्राव्य महावेगो हनूमान्दृढविक्रमः ।
प्रविश्य होमभूमिं तु व्यध्वंसयत वीर्यवान् ।

24 D6 om 24 (cf v l 3) —[a]) Ś N V B D1 4 8 11 13 समपश्य(D4 °पुष्ठ)त् (for स ददर्श) —[b]) B1 D1 3 4 10 अनिलात्मजमि(D4 °वालोकयदि)न्द्रजित् —[c]) Ś N V B D1 4 8 13 14 M3 सूदयन्तम् (for °यानम्) D1 भाम ग्रामी (for °घ्नम्) D10 11 G1 3 सूदमा(G3 °या)नमसत्र स्तम् —[d]) B1 D1 3 13 मारुतात्मजम् G(ed) भीमविक्रमम् (for पवनात्मजम्) Ś N V B1 4 D1 4 8 13 समरे (D1 कपि च) मारुतात्मजं

25 D6 om 25 (cf v l 3) —[b]) Ś N V B D1 4 8 13 13 यदि(N V1 3 B1 4 D4 °नु)याहि महाकपि — After 25[ab] D3 ins

1637* भग्नेव तावदरिव नय मे सारथे रथम् ।

—[c]) Ś N V B1 4 D1 3 8 12 13 T2 3 M3 एव B1 एषा (for एष) —[d]) D4 कपीश्वर: D7 उपस्थित (for उपेक्षित) B4 रक्षसां समुपस्थित

26 D6 om 26 (cf v l 3) —[a]) Ś N V1 2 B1 4 D2 3 प्रययौ यत्र मारुति ; V2 B1 3 D1 3 13 रथेनाभिययौ काप(B3 हरि) D4 प्रययौ मारुत तत —[c]) D6 वहन् D11 अभवत् (hypm) (for वहन्) D2 3 दुर्धर्षं (for दुर्धर्षं) —[d]) Ś V3 B1 3 D1-3 7 8 12 13 T1 रणे (for रथे)

27 D6 om 27 (cf v l 3) —[a]) B1 (s)भिपत्य (for ऽभ्युपेत्य) V2 B3 4 कपि सह (B1 युद्धे) B1 D1 C1 प्रासतोमरान् (for शराम्खड्गान्) Ś N D1 3 13 सोऽभिपत्य कपि तत्र ‡ C1 सोऽभ्युपेत्याशु सुग्रीव गिरासायम्य क्षिप्रमुष्टिभ समग्रेण ॥ C2 सोऽभ्युपेत्यत्यपि किंवासुरा सत्त्वाद्रूपेण प्रयात ॥ so also C, — —[d]) S D1 3 13 शूलपास N V B D1-4 7 10 11 13 पट्टि(D7 °ट)शासि , D6 M3 पट्टिशा(M3 °ट्टिसा)श्च (for पट्टसासि) D1 4 8 13 परश्वधान् —[c]) G3 अभ्यवर्षत (sic) G2 अभ्यवपरस्तु (for °वर्षत) —[d]) D1 10 11 कपिमूर्धनि राक्षस — For 27[cd] Ś N V B D1-4 8 12 13 subst

1638* अपातयत्सुदुर्धर्षा राक्षसि कपिमूर्धनि ।

[N1 V B1 3 D1-4 13 अपातयत् (for °र्षा) B1 वक्षसि (for मूर्धनि)]

28 D6 om up to मा in 28[b] (cf v l 3) B1 D1 3 13 om 28–30 —[a]) Ñ1 V1 B2-4 शस्त्राणि N2 V3 चक्राणि (for शस्त्राणि) D4 मुक्तानि तेन शास्त्राणि —[b]) Ś1 N B4 D4 8 13 परिगृ(N1 °ग)ह्य, V3 निविपद्य (for प्रतिगृह्य) —[c]) Ñ V B3 4 D4 परम (for महता) —[d]) S N V1 3 B2 4 D2 8 13 एवम् (for चेदम्)

29 B1 D1-3 13 om 29 (cf v l 28) —[a]) D11 युधि (for यदि) —[d]) V3 damaged from दुर्मते up to [d] —[d]) D1 4 T G3 M जीवन् (by transp)

30 B1 D1 3 13 om 30 (cf v l 28) —[a]) Ś D1 8 13 T G3 M प्रति , D4 युद्ध (for सं) —[b]) B1 मां (for मे) S N1 V2 B2 4 D4 13 आगत(B4 °त) V3 अग्रत (for आहवे) N1 V1 D4 यदि युद्धमुपागत , G(ed) यदि योद्धुं त्वमागत —[c]) Ś D1 8 13 न मां (for वेगं) Ś Ñ1 V1 3 B4 D4 8 13 सहसि (for सहस्व) —[d]) Ś D1 8 13 वर (for वरः) B3 वक्ष्यसे रविणा वर ; B4 हतस्त्वं रक्षसां वर G1 ततस्त्व राक्षसोत्तम — After 30 Ñ1 (m) ins

1639* इत्थं हनुमता वाक्ये मेघनादं विभीषण ॥

[Note lacuna between हनुमता and वाक्ये]

— while N2 ins

1640* इत्युक्त्वा हनुमान्क्रुद्धो योधयामास पत्तिभि ।
अश्वकाश्चरथे सार्थेन्द्रैश्च विविधैर्द्रुमै ।
अथासानन्द्य तां दृष्ट्वा सत्वमद्भुतम् ।
योधयद्दन्त चक्रैश्च च चित्राय राक्षसि ।

31 After 31[ab] N V3 B1 (m) D1 ins

G 6 65 31
B 6, 86 33
L 6 64 31

यस्तु वासवनिर्जेता रावणस्यात्मसंभवः ।
स एष रथमास्थाय हनूमन्तं जिघांसति ॥ ३२

तमप्रतिमसंस्थानैः शरैः शत्रुविदारणैः ।
जीवितान्तकरैर्घोरैः सौमित्रे रावणिं जहि ॥ ३३

इत्येवमुक्तस्तु तदा महात्मा
विभीषणेनारिविभीषणेन ।
ददर्श तं पर्वतसंनिकाशं
रथस्थितं भीमबलं दुरासदम् ॥ ३४

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रिसप्ततितमः सर्गः ॥ ७३ ॥

1641* आक्षेपोद्वृत्तसर्वाङ्ग भ्रुकुटीकुटिलाननम् ।

[D4 -वृत , G (ed) [उ]द्वत (for [उ]द्वृत) B3 भ्रकुटी]

—a) B1 राक्षसात्मजम् V3 damaged from स्मज up to वासव in 32a Ś N V1 B1 D1 आचष्ट, B3 आचक्षे (sic), D5 आचष्टे —d) D13 राघवाय (for लक्ष्मणाय)

32 V3 damaged up to वासव in 32a (cf v l 31) —a) Ñ V1 B2 D4 T2 G M स, V3 B1 D1-3 यो (D1 स)सौ (for यस्तु) D13 निर्धूतो (for निर्जेता) —D5 om 32c —c) D7 G3 भूयो, D8 एव (for एष)

33 a) Ś N2 V2 B2 D8 संस्थान, V3 B1 D1-3 M1 -कर्माणि (for संस्थानै) —b) D1-3 सितै (for शरै) Ś N V1 B1 D8 देह (for शत्रु) V3 D1 G1 निबर्हणै (V3 °ण), B1 D2-3 वि(D2 नि) नाशनै , D7 T1 निशा°, G1 निषूदनै , G1 विमर्दनै (for विदारणै) B2 विशिखैः शत्रुसूदनैः —B3 reads cd in marg V3 damaged for d —d) Ś N V1 B1 D8 G1 जहि रावणिं (by transp) —For 33cd, V2 B1 D2-3 subst while B3 ins after 33

1642* सौमित्रे जीवितच्छिद्भिरभिवर्षं शरोत्तमैः ।

[D1 सौमित्रे जहि दुर्बुद्धिम्, D13 सौमित्र पश्य जीवच्छिद् (sic) (for the prior half) B3 वर्षयाय, D1 °वर्षन् (for अभिवर्षं)]

34 G (ed) om 34 —a) V1 B2 स (for तु) Ś Ñ V3 B2 D8 विभीषणेन (for तदा महात्मा) —b) Ś Ñ V B2 D8 रामानुज सोरि (Ś1 °ज शक्र , Ś1 D8 °ज शत्रु , V1 °जआपि) (for विभीषणेनारि) D4 (marg) [अ]प्रतिमप्रभाव (for [अ]रिविभीषणेन) —d) Ñ1 V B1 D1 T2 G3 रथे, M3 रणे (for रथ) T1 -बले (for -बल) Ñ V B1 D8 T1 G1 M महत (for दुरासदम्) Ś B3 D1-3 G2 रथे (D13 °थ) स्थित भीमरव (Ś1 D1 °वर, B3 °तर, D1 °रथ, G2 °बले) महत

Colophon —*Kanda name* Ś1 V3 om Ñ B D2 लङ्काकाण्डे —After *Kanda name*, D13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś Ñ2 B1 D8 बल(D8 °लि)विश्वसन, Ñ1 V2 B2 ष(V3 त)ष्ठिविश्वसन, V1 B1 D1-3 इन्द्रजिद्दर्शन (B3 °द्धर्षण) —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V1 B1 D1 om , Ś1 V1 65, Ñ2 D1 67, B1 62 B2 D8 61, D2 69 D8-10 T1 G M1 86 T2 91, T3 93, M1 87, L (ed) 64 —After colophon, D2 concludes with राम, G M1 with श्रीरामाय नम

७४

एवमुक्त्वा तु सौमित्रिं जातहर्षो विभीषणः ।
धनुष्पाणिनमादाय त्वरमाणो जगाम सः ॥ १
अविदूरं ततो गत्वा प्रविश्य च महद्वनम् ।
दर्शयामास तत्कर्म लक्ष्मणाय विभीषणः ॥ २
नीलजीमूतसंकाशं न्यग्रोधं भीमदर्शनम् ।
तेजस्वी रावणभ्राता लक्ष्मणाय न्यवेदयत् ॥ ३
इहोपहारं भूतानां बलवान्रावणात्मजः ।
उपहृत्य ततः पश्चात्संग्राममभिवर्तते ॥ ४
अदृश्यः सर्वभूतानां ततो भवति राक्षसः ।
निहन्ति समरे शत्रून्बध्नाति च शरोत्तमैः ॥ ५
तमप्रविष्टं न्यग्रोधं बलिनं रावणात्मजम् ।
विध्वंसय शरैस्तीक्ष्णैः सरथं साश्वसारथिम् ॥ ६
तथेत्युक्त्वा महातेजाः सौमित्रिर्मित्रनन्दनः ।
बभूवावस्थितस्तत्र चित्रं विस्फारयन्धनुः ॥ ७
स रथेनाग्निवर्णेन बलवान्रावणात्मजः ।
इन्द्रजित्कवची खड्गी सध्वजः प्रत्यदृश्यत ॥ ८

G 6 66 8
B. 6 87 8
L. 6 65 8

74

1 ᵃ) N₁ B₁ स (for तु) V B₂ D₁₋₃ ₁₂ स एवमुक्त्वा —ᵇ) Ś Ñ V₁ ₂ B₁₋₃ D₁₋₄ ₁₁ ₁₂ ₁₃ त्वरमाणो (D₃ °णा) B₃ (sup lin also) वेपमानो; B₂ लक्ष्मणाय (sic), D₆ ₇ T₁ ₂ G₁ जातक्रोधो, Cr as in text (for °जातहर्षा) —B₂ D₃ om (hapl) 1ᶜ–2 —ᶜ) D₆ ₇ ₁₁ ₁₂ धनु पाणिनम् D₁ आदाय (for आदाय) Ś Ñ V B₂ D₁ ₁₁ धनुष्पा(Ñ₂ V₁ °नु पा)णिं, B₁ ₃ D₂ M₁ ₂ ₃ धनुष्पाणि समादाय(B₁ °धाय) D₃ ₅ T Ct धनुष्पाण(D₅ °नु पाणि) म(T₃ °णिस्त)मादाय ❀ C₆ धनुष्पाणिनमिति नकारान्त त्वमार्षम् ❀ —ᵈ) G₃ त्वरितोथ (for त्वरमाणो) K (ed) ह (for स) Ś Ñ V₁ ₂ B₁₋₃ D₁ ₂ ₄ ₅ ₁₂ ₁₃ लक्ष्मण रावणानुज , V₃ लक्ष्मण राघवानुज

2 B₁ D₃ om 2 (cf v l 1) D₃ reads 2ᵃ twice —ᵃ) B₁ ₃ D₂ (both times) ₃ अतिदूरं G₁ अविदूरे, G (ed) अविदूर, Cr m k t as in text (for अविदूरं) —After the first occurrence of 2ᵃ, D₃ reads 8ᵇᶜᵈ and l 1 of 1646* along with 9ᶜᵈ, repeating 8ᵇᶜᵈ and l 1 of 1646* in their proper place —ᵇ) Ś₁ D₁₀ ₁₁ (with hiatus) आविश्य Ś Ñ B₁ ₃ D₄ ₅ ₁₂ ₁₃ महद्वनं B₂ महाबल (for महद्वनम्) —ᵈ) D₃ ₁₋₁₃ अदृश्यत B₃ रक्षो (for कर्म)

3 ᵃ) Ñ D₆ न्यग्रोधपरमाधिक Ñ V B₁ ₂ ₃ D₁₋₄ ₁₂ ₁₃ न्यग्रोध(Ñ₂ V₁ B₁ ₂ D₁₂ ₁₃ °धं)द्रुमासिन(D₁₂ °न्नि)धिः B₃ न्यग्रोध तनुमाश्रितं —ᵈ) N₂ राक्षस (for रावण)

4 ᵃ) B₂ इहापकारं —ᵇ) B₂ बालवान्बालकात्मज (sic) —D₁₂ repeats erroneously 4ᶜ–6ᵇ after 6ᶜᵈ —ᶜ) D₁ उपाहृत्य D₃ उपहृत्य ❀ C₆ उपहारं बलिम् । उपहृत्य कृत्वा । भोगनगानके पवर्तीतिवत् ❀

5 ᵇ) Ś Ñ V D₁₂ (m also) ₃ D₁₃ ₁₃ बध्नाति रणेन च (Ñ V B₁ ₂ ₃ तु) —After 5ᶜᵈ D₃ ins

1643* आत्मन महाबाहो युद्धमर्थं भवामि तत् ।

ᶜ) B₁ D₁₋₄ च रणे (for समरे) N₁ शत्रू, V₁ B₁ ₃ शत्रू D₁₂ निहत्यतो यथा शत्रु —ᵈ) V₁ ₂ निबध्नाति D₁ अवध्यांश्च, D₁₁ निबध्यते, G₁ बध्नात्यपि (for बध्नाति च) Ś D₁ ₁₃ सुरोत्तमान् (for शरोत्तमैः)

6 ᵃ) Ś D₁ ₂ ₁₂ T₁ G₁ M₃ Cr m g अप्रविष्ट , D₁ अप्रतिष्ठं, Ct t as in text (for अप्रविष्ट) D₁₂ तत प्रविश्य न्यग्रोधं —ᵇ) Ś Ñ V₁ ₂ B D₁ ₂ ₄ ₁₁ ₁₂ दुर्मेधं, V₃ त्वमिमं D₃ बलिनं, D₄ आवात (for बलिनं) B₃ राक्षसाधमं, D₄ रावणानुजं (sic) —ᶜ) Ñ V₁ B₁ ₂ D₁ ₁₀ G₁ दीप्तैः , D₆ T₁ शीघ्रैः, D₁₂ दिव्यैः (for तीक्ष्णैः) —ᵈ) Ś D₆ चाश्वः D₁₂ चाश्व (for साश्व)

7 ᵃ) B₁ इति मुक्तो D₁ ₂ तथेत्युक्तो, D₃ एवमुक्तो —ᵇ) D₆ मित्रवर्धन ; D₁ T₁ ₂ G₁ ₂ M₁ ₂ ₃ °वत्सल (for °नन्दन) Ś Ñ V B D₁₋₄ ₁₁ ₁₂ ₁₃ सुमित्रानंदि(Ś V₁ D₁ ₃ ₄ ₁₁ °द्)वर्धन —ᶜ) D₃ (अ)भ्यधिवत् (for (अ)वस्थित) B₁ ₂ स बभूव(B₂ °वा) स्थितस्तत्र D₄ स च भूमिस्थितस्तत्र D₁₂ निश्चयादिस्थितस्तत्र —ᵈ) D₃ चिरं (for चित्रं) B₁ D₁₂ समारोपितकार्मुक

8 ᵃ) G₁ बलेन (for रथेन) B₁ (अ)क (for (अ)ग्नि) V₃ B₁ D₁₋₄ रथनाशित्वमनाः D₁₂ ततो रथेन दिव्येन —D₃ reads 8ᵇᶜᵈ for the first time after the first occurrence of 2ᵃ repeating them here —ᵇ) D₇ भ्रातुरात्मज (for रावणा°) —After 8ᵃᵇ, T₃ ins

1644* बलिहस्त स युद्धात्मा क्रोधेन महतावृत ।

—G₁ om (hapl) 8ᶜ–10ᵇ —ᶜ) Ś Ñ V B₁₋₄ D₁₀ ₁₁ T₁ G₁ ₂ M₁₋₃ धन्वी (for खड्गी) —ᵈ) D₆ T₁ ₂ सधनु (for सध्वज) —After 8 Ś D₁₀ ₁₁ ₁₃ ins

1645* विभीषणस्य श्रुत्वा सौमित्रिवचनात्मजो ।
भृत लक्ष्मणस्य दृष्ट्वा तं रिपुमाहव ।
अङ्गदस्य च हनुमान्यार्थ लक्ष्मणमब्रवीत् ।
रथोपरिस्थ संतापि पदस्थस्त्व च लक्ष्मण ।
नैनद्युक्त मम युद्धं मम पृष्ठ त्वमारुह ।   [5]

G 6 66 9
B 6 87 9
L 6 65 9

तमुवाच महातेजाः पौलस्त्यमपराजितम् ।
समाह्वये त्वां समरे सम्यग्युद्धं प्रयच्छ मे ॥ ९
एवमुक्तो महातेजा मनस्वी रावणात्मजः ।
अब्रवीत्परुषं वाक्यं तत्र दृष्ट्वा विभीषणम् ॥ १०
इह त्वं जातसंवृद्धः साक्षाद्भ्राता पितुर्मम ।
कथं द्रुह्यसि पुत्रस्य पितृव्यो मम राक्षस ॥ ११
न ज्ञातित्वं न सौहार्दं न जातिस्तव दुर्मते ।
प्रमाणं न च सोदर्यं न धर्मो धर्मदूषण ॥ १२
शोच्यस्त्वमसि दुर्बुद्धे निन्दनीयश्च साधुभिः ।
यस्त्वं स्वजनमुत्सृज्य परभृत्यत्वमागतः ॥ १३
नैतच्छिथिलया बुद्ध्या त्वं वेत्सि महदन्तरम् ।
क्व च स्वजनसंवासः क्व च नीचपराश्रयः ॥ १४
गुणवान्वा परजनः स्वजनो निर्गुणोऽपि वा ।
निर्गुणः स्वजनः श्रेयान्यः परः पर एव सः ॥ १५

इति श्रुत्वा वचस्तस्य तथा चक्रे स लक्ष्मणः ।
महापर्वतसंकाशमैरावणसमप्रभम् ।
समास्थाय महातेजा वटं कृत्वा स्वपृष्ठत ।

[(l 2) D13 क्रम (for श्रुत्वा). D13 जहर्षतुस् —(l 3) D3 om च (subm) D13 एनस्तिष्ठते वीरो हनुमाँल्लक्ष्मणम् अब्रवीत् (hypm) —(l 4) D13 पत्रातिरथ नराधिप (for the post half) —(l 5) D13 समारुह्य (for समास्थाय). —(l 8) Ś2 om (hapl) from the post half up to 10ᵃ D13 तु (for स्व)]

9 Ś1 G3 om 9 (cf v l 8) D1 reads l 1 of 1646* and 9ᶜᵈ within brackets after the first occurrence of 8ᶜᵈᵉ, repeating only l 1 of 1646* within brackets here —ᵃ) M1 2 3 त्वाम् D2 समाने (for समरे) D1 समरे त्वा समाह्वये —ᵈ) V2 B1 D1-4 11 सौम्य, D1 सोप (for सम्यग्) —For 9 Ś1 Ñ V1 3 B2-4 D5 13 subst while V2 B1 D1-4 13 subst l 1 only for 9ᵃᵇ

1646* लक्ष्मणस्त्वमुवाचेदं रावणिं युद्धदुर्मदम् ।
तिष्ठ राक्षस दुर्बुद्धे रणे युद्धं प्रयच्छ मे ।

[(l 1) V B1 D1-4 (both times) 13 [अ]थ (for [इ]द) Ś1 D5 13 युद्धदुर्मदं, V2 B1 D1-3 13 एवमुदर्न, B2 3 °दुर्गम, D4 (first time) रणे दुर्मते and (second time) रावणात्मज (for युद्धदुर्मदम्) —(l 2) B2 4 रणे युद्ध (for रणे युद्ध)]

10 D2 G3 om 10ᵃᵇ Ś2 om 10ᵃ (for Ś1 G3, cf v l 8) —ᵃ) B1 एवमुक्त्वा (sic) —ᵇ) B1 D1-3 13 समरे (for मनस्वी) —ᶜ) B1 D4 परमं (for परुषं) —ᵈ) V2 B2 D1-3 13 दृष्ट्वा तत्र (by transp) ※ Cr तत्र दृष्ट्वा विभीषणमिति पाठ ※ —After 10, D3 ins

1647* कुलाद्रापि बलाद्रापि वाक्यात्रघुनन्दन ।
तत्सर्वमुपपद्येत न्यायसमपास्तु दुर्मत ।
भा वाल्याच्च मया पित्रा राक्षसैर्वापि विप्रियम् ।
किं कृतं तत यच्छिद्रे महरस्यात्मज मयि ।
न जातिधर्मो न कुलं न भ्रातृत्वं न बन्धुता । [5]
रक्षिते नैव मूलत्व क्षीयत्वं प्रकटीकृतम् ।

11 ᵃ) D2 जात ; T1 ज्ञाति, T3 जाति ; Cm g k t as in text (for जात) G2 सबद्द, G (ed) वृद्धोसि —ᵇ) B1 भ्राता साक्षात् (by transp) —ᶜ) B1 द्रक्ष्यसि Ś N V B2-4 D1 3 12.13 पुत्राय (for पुत्रस्य) M1 2 कथं द्रुह्यसि पुत्रस्य ※ Cm जातसंवृद्धस्त्वमेवोत्पन्नस्त्वमेव वृद्धिं प्राप्त इत्यर्थ । पुत्रस्य पुत्राय । , so also Cg k t ※ —ᵈ) D2 रक्षस, D13 T3 राक्षस B1 पितृव्य वधमाह्वये, B2 पितृव्य सन्निशाचर, D4 विदुषो मम रजस (sic)

12 ᵃ) M2 तद्द (for first न) D10 13 Ct ज्ञातित्व, Cg as in text (for ज्ञातित्वं) Ś Ñ V1 3 B2-4 D1 3 13 15 सायुज्य, V2 B1 भ्रातृत्व, D2 चाहात्य, D5 सापक्य (for सौहार्दं) D2 न सामर्थ्यं न साधुत्व —ᵇ) N2 बलोषितः B2 निवासस्तु ; D4 न च शील (for न जातिस्) —ᶜ) V2 न मर्णि (sic) (for प्रमाणं) D13 नैव (for न च) Ś Ñ V B2-4 D1 2 3 13 T3 G2 M2 Ct सौदर्य; B1 D1-4 7 13 सौहार्दं (for सोदर्यं) —ᵈ) Ś Ñ V1 3 B2 4 D1 3 13 T1 M2 धर्मदूषक

13 ᵃ) D13 भौमस् (sic), T1 मोच्यस् (for शोच्यस्) D1 सेव्यस्त्व नास्ति दुर्बुद्ध —ᵇ) Ñ2 [ऽ]सि (for च) V2 damaged from सा up to न in 13ᶜ —ᶜ) Ś D5 13 जातिं सम् , Ñ V1 B2 4 ज्ञातीन्सम् (for स्वजनम्) —ᵈ) Ś1 D1 13 भास्थित , N B2 श्राश्रित (for आगत) V2 B1 D1-4 13 परेषां भृत्यता गत ; G1 परभृत्य गतो ऽसि

14 ᵇ) D4 सुमहत्वं (for महदन्तरम्) —ᶜ) D4 क्व ते V2 सवाद , G2 M1 2 संसेवा ; Ct as in text (for संवास) —ᵈ) D4 त (for च) D4 G1 नीच । Ct as in text (for नीच) V2 V1 3 -समाश्रय , B2 स्वपाश्रय

15 ᵃ) D13 चेत् (for वा) M2 परजने D4 गुणवानस्त्र पतो लोक —ᵇ) Ś V1 3 B1 2 4 D1 2 3 11.13 वा(V2 चा)पि (B2 °ध) निर्गुण , Ñ D2 4 [ऽ]पि च निर्गुण (for निर्गुणोऽपि वा) ☞ V2 missing from 15ᶜ up to 6.76 9 —ᶜ) Ś2 धर्मो, B4 भ्रामयो (for श्रेयान्) D4 स्वजन भवतो नित्यं (sic) —ᵈ) D2 reads in m पर D2 जन एव D4 च (for स) —After 15, D1-3 5-11 S ins

1648* य स्वपक्ष परित्यज्य परपक्ष निषेवते ।
स स्वपक्षे क्षयं प्राप्ते पश्चात्तैरेव हन्यते ।

निरनुक्रोशता चेयं यादृशी ते निशाचर ।
स्वजनेन त्वया शक्यं परुषं रावणानुज ॥ १६

इत्युक्तो भ्रातृपुत्रेण प्रत्युवाच विभीषणः ।
अजानन्निव मच्छीलं किं राक्षस विकत्थसे ॥ १७

राक्षसेन्द्रसुतासाधो पारुष्यं त्यज गौरवात् ।
कुले यद्यप्यहं जातो रक्षसां क्रूरकर्मणाम् ।
गुणोऽयं प्रथमो नृणां तन्मे शीलमराक्षसम् ॥ १८

न रमे दारुणेनाहं न चाधर्मेण वै रमे ।
भ्रात्रा विषमशीलेन कथं भ्राता निरस्यते ॥ १९

G 6 66 25
B 6 87 20
L 6 65 24

[(l 2) G1 3 स्वपक्षे च(G2 तु) G1 द्यये (for क्षय) D6 7 9-11 M1 3 यागे (for प्राति) D11 G2 तेनैव (for तैरेव)]

—Then D1 G2 3 M1 2 cont

1649* तस्माच्छ्रुत्वा ह्युद्धे राक्षसाना कुलाधम ।
त्वा गृह्य बन्धुरूपेण रामो बुद्धिमतां वर ।
ज्ञात्वोपाय त्वया पूर्वं जेतुमस्मान्स राघव ।
विश्वासमान्युधि शक्रश्वपश्चात्त्वा च वधिष्यति ।
शत्रुस्त्वमसि रामस्य रावणस्यानुजोऽसि यत् । [5]

[(l 3) M1 2 अनर्वदे (for स राघव) —(l 4) M1 2 शक्य (for शक्रश्च) —(l 5) G2 हि (for ऽसि)]

16 D4 om 16[ab] —[a]) D13 निरनुक्ता गता चेय (sic) —[b]) D6 ईदृशी (for यादृशी) —V2 om 16[cd] —[c]) Ś Ñ V1 B D1-4 8 12 13 स्वजने न B3 तु वा (for त्वया) Ñ1 B1 3 D2 4 शक्या (for शक्य) —[d]) D10 11 पौरुष्य (for परुष) Ś N V1 B D2 3 4 8 12 13 प्रविष्टा वा (Ś D4 12 न) मुखानि च(N3 B1 2 D4 वा, B3 वै) D2 प्रविष्टा मामुपगम्य —After 16, Ś Ñ V1 B2 4 D8 12 ins while B1 D10 ins before l 5 of 1651*

1650* नून निर्वासितो लङ्कां पश्यन्नेव विशीर्यसे ।
कामयन्नुरूप कान्ता गुरुस्याङ्कगतामिव ।

[(l 1) N2 V1 B2 4 निर्वासितो (B4 °ता) D12 वान्तिसुते (for निर्वासितो) B4 एका B1 पश्यन्निव, B2 मद्यें च (for पश्यन्नेव) Ś D8 12 दिदृक्षसि विशीर्यन्तां D13 पश्यतीनां न पश्यसि (sic) (for the post. half) —(l 2) Ś D8 12 कामयेत्, Ñ2 B4 कामीव (for कामयन्) N1 V1 D13 कामी कापुरुष D13 गुर्वीम् (for गुरुस्य)]

—Then Ś Ñ V1 B2 4 (Ñ1 V1 B2 4 only l 5) D8 12 cont, while V2 (after 16[ab] owing to om) B1 3 D1-4 13 ins after 16

1651* यदि त्वं परयाप्युक्त विप्रा मम निशाचर ।
गौरवात्प्रणयाद्वापि तथैव परिसान्त्वित ।
यथैव प्रणयाद्वापि गुरुर्वदति विप्रियम् ।
तथैव स पुनर्मूढ सान्त्वयत्यविचारयन् ।
कुलेनेन्द्रजिता वाच्य परुष रावणानुज । [5]

[(l 2) Ś D8 12 तु त्वा त्वत्र (for परयाप्युक्त) D4 मम विप्रा (by transp) —(l 2) Ś D8 12 प्रणयात् (for प्रणयात्) —D13 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 3 —(l 3) V1 तथैव (for यथैव) —(l 4) Ś D8 12 तथै(Ś1 °दै)व च पुनस्ता (D8 °स्ते) स D3 तथैव च म पुनस्त्वां (for the prior half) D8 क्षान्त्यति D4 क्षान्तीयो (for °यति) —After l 4 B3 D13 ins

1651(A)* गुणवाग्मित्रनाशार्थममित्रमुपचीयते ।
शालिस्तम्बसमीपस्थं श्यामाकमिव तं त्यजेत् ।

[(l 1) G(ed) गुणवन् B3 मित्रनाशाय (with hiatus) D13 गुणवाग्मित्रमाश्रित्य न मित्र परि रीयते —(l 2) D13 शालस्तम्ब समीपस्थो धर्ममेव तु सत्यजत्]

—(l 5) N2 V1 B4 D2 रावणात्मज (sic) (for °नुज)]

17 [a]) Ś N V1 2 B D1-4 8 12 13 उक्तः पितृव्य पुत्रेण (D13 परुषं) —[b]) D2 (with hiatus) इत्युवाच —[c]) D13 अपि (for इव) D1 तच्छीलं, D3 मच्छीले —[d]) D2 3 विगर्हसे (for विकत्थसे) Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 किं त्वमेव (D4 किमेव त्व) प्रबोषि मा

18 [a]) V2 B1 D1-4 13 [अ]नार्य (for [अ]साधो) Ś N V1 B2 4 D12 राक्षसाधिपते पुत्र —[b]) T2 पौरुष्य Ś Ñ V1 2 B D1-3 8,12 13 प(V2 पौ)रुष्य त्यक्त (B2 4 °ज) गौरव, D4 परित्यक्त्यक्तगौरव —After 18[ab], Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 ins

1652* अयुक्तरूप वचन पौलस्त्यकुलपांसन ।
अधर्मेण कृतज्ञानो न त्वं वेत्सि गुणागुणम् ।

[(l 1) D13 रूप (for रूप) Ñ1 V2 D13 कुलपांसुल —(l 2) Ñ1 कृतज्ञानो V1 B4 D1 दत° D2 [अ]कृत° (for कृत°) Ś D8 12 वेत्सि त्व (by transp) Ś B1 D2 8 12 13 गुणागुणान् D4 च सद्गुणान् (for गुणागुणम्)]

—[c]) D13 यथा (for यदि) Ś N V1 2 B2-4 D1 3 8 12 13 जातोऽहं (by transp) B1 D2 जातोऽस्मि (for [अ]हं जातो) —[d]) B3 (sup lin also as in text) D1 पाप, D4 शुद्ध (for क्रूर) B4 राक्षसानां दुरात्मनां —D2 om (hapl ?) 18[c]-19[b] —[e]) Ś N V1 2 B D3 8 10-13 T2 3 य (for ऽय) Ś D4 12 क्षीणां (sic) (for नृणां) G2 गुणवत्यपि नृणां

19 D1 om 19[ab] (cf v l 18) —[a]) Ś D8 12 सत्यक्तो, V1 न नाम B2 4 D13 न च मे (for न रमे) B1 D4 न रामो दारुणो नाहं —[b]) Ś N V1 B2 4 D8 12 राज्ञा वे (Ñ V1 B2 4 °ज्येन) दुरकर्मणा V2 B1 3 D2-4 13 न रक्ष्य (V2 राज्येन, B1 न योऽहं B3 रक्षसा D3 न राज्ये, D2 न रतं) पापकर्मणा —[c]) B1 भ्राता Ś D2 8 12 13 विषय, D3 त्रिविध

G 6 66 26
B 6 87 23
L 6 65 25

परस्वानां च हरणं परदाराभिमर्शनम् ।
सुहृदामतिशङ्का च त्रयो दोषाः क्षयावहाः ॥ २०
महर्षीणां वधो घोरः सर्वदेवैश्च विग्रहः ।
अभिमानश्च कोपश्च वैरित्वं प्रतिकूलता ॥ २१
एते दोषा मम भ्रातुर्जीवितैश्वर्यनाशनाः ।
गुणान्प्रच्छादयामासुः पर्वतानिव तोयदाः ॥ २२
दोषैरेतैः परित्यक्तो मया भ्राता पिता तव ।
नेयमस्ति पुरी लङ्का न च त्वं न च ते पिता ॥ २३
अतिमानी च बालश्च दुर्विनीतश्च राक्षस ।
बद्धस्त्वं कालपाशेन ब्रूहि मा यद्यदिच्छसि ॥ २४
अद्य ते व्यसनं प्राप्तं किमिह त्वं तु वक्ष्यसि ।
प्रवेष्टुं न त्वया शक्यो न्यग्रोधो राक्षसाधम ॥ २५

(for विषम) D3 11 Ct दीलोऽपि —ᵈ) D1-3 13 T1 विनाश्यते, D4 विघास्यति, Ck t as in text (for निरस्यत) Ś Ñ V1 3 B2-4 D8 11 G(ed) कथ(G [ed]न च) रस्य(B4 वान्य) दुरात्मना, B1 कथ भ्रात्रा विघास्यते ⊛ Ct 'भ्रात्रा विषमशीलेन' इति पाठे दारुणकर्मा धर्मेतरेति रहम्। अन्यथा विषमशीलेन रावणाद्विलक्षणशीलेन भ्रात्रा कथ भ्राता रावणो निरस्यत इत्यर्थं च तीर्थ आह ⊛ —After 19 D8 ins

1653* परेऽपि हि भवेद्बन्धुर्बन्धुरप्यहितः परः ।
अहितो देहजो व्याधिर्हितमारण्यमौषधम् ।

While D1-4 9-11 S ins

1654* धर्मात्प्रच्युतशीलं हि पुरुषं पापनिश्चयम् ।
त्यक्त्वा सुखमवाप्नोति हस्तादाशीविषं यथा ।
परस्वहरणं युक्तं परदाराभिमर्शनम् ।
त्याज्यमाहुर्दुराचारं वेश्म प्रज्वलितं यथा ।

[(l 1) T1 कर्माद् (for धर्माद्) —(l 3) D6 T1 2 M3 हिंसापरस्वहरण(M3 °णे) (for the prior half) D6 11 G1 2 M1 2 -महत्र —D6 om (hapl) l 4-20ᵃ —(l 4) M1 2 परित्यजेद् (for त्याज्यमाहुर्) D9 11 दुरात्मान (for °चार) D6 तथा (for यथा)]

20 D6 om 20ᵃᵇ (cf v l 19) —ᵃ) D4 परस्त्रीणां (for °स्वानां) Ś N V1 B1 3 D8 11 हरणं च परस्वानां, B4 परस्वहरणं चैव —ᵇ) D3 4 7 9 10-12 [भ]भिमर्शनं, G2 °भिमर्दनं —ᶜᵈ) V1 B1 सुहृदाद् (for सुहृदाम्) Ñ2 V1 3 B1 3 D5 अभि, B1 D3 13 अपि, D9 अरि (for अति) D1 सकोपम् (for शङ्का च) D5 सुहृदो धर्षणं यश्च (for °) D1 om from पा up to first म in 22ᵃ Ś D6 13 सुहृदि दारुणं चैव त्रियो दण्डा क्षयावह

21 D6 om 21 (cf v l 20) —ᵃ) Ś D8 13 महाघोर । N V1 B1 3 भयं घोरं (for वधो घोरः) —ᵇ) B1 सर्वदेवैश्चनिग्रह —ᶜ) G1 अवमानश्च, M1 2 अतिमानश्च, Ś D8 13 दर्पः D7 9-11 लोभश्च (for कोपश्च) V1 B1 2 D1 3 कोपश्चैवाभिमान(B1 °नश्च) च। D1 क्रोधश्चाभिमानं च (subm) D13 क्रोधमानाभिमानश्च —ᵈ) Ś D8 13 दौष्ट्यं N2 V1 3 B1 2 4 D3 4 6 7 10 11 T1 2 G1 2 M3 Ct वैरत्वं D12 देवत्वं, Cm g k as in text (for वैरित्वं)

22 D1 om up to first म (cf v l 20) —ᵃ) V1 B1 D1-3 13 एते (D1 °मि)दोषैर् Ś N V1 B2-4 D8 13 तव पितुर्, D1 13 मम भ्राता (for मम भ्रातुर्) —ᵇ) Ś Ñ B1 2 (*sup lin* also) 4 D8 13 नाशका, V3 B1 D2-4 12 नाशनैः (for नाशनाः) —Ś D8 13 om 22ᶜᵈ —ᶜ) Ñ V1 B2-4 L(ed) प्र(L [ed] प्रा)च्छादयत्स(Ñ1 °त्व)त्य (for °यामासु) —ᵈ) B1 नीरदा (for तोयदा) —For 22ᶜᵈ B1 D1 4 13 subst while V3 ins after 22

1655* गुणा प्रच्छादिता सर्वे पर्वता तोयदैरिव ।

[D4 इव तोयदैः (by transp) D13 भास्वैरिव (for तोयैरिव)]

23 ᵃ) Ś V1 B1 2 D8 9 11 13 एतैर्दोषैः (by transp) N V1 B1 4 D1 4 एभिर्दोषैः G1 परित्यज्य (for °त्यक्तो) —ᵇ) B1 D1 मम भ्राता G1 परित्यक्त (for मया भ्राता) —ᶜ) Ś D8 13 न च मे त्वं, B3 नैवास्तीयं D1 नैव मस्ति, G1 यत्नमस्ति (meta) (for नेयमस्ति) —ᵈ) Ñ V1 3 B1 3 4 D1 4 नैव (for first न च) D13 राक्षसा (for ते पिता)

24 ᵃ) Ś N V1 3 B1 3 4 D1-4 8 13 अभिमानी D1 अस्ति मानी, D10 11 अतिमानश्च Ś1 V2 D1-8 10 च(Ś1 [इ]ह) दुष्टश्च, Ś1 D8 13 खलश्च, B1 च दुष्टश्च, D8 च दृष्टश्च D4 च बालश्च (for च बालश्च) —ᵇ) Ś N1 B D1 3 4 6 8 9 11 13 राक्षस —ᶜ) D4 तद् (for त्वं) V3 B1 D1-3 13 L(ed) त्वं कालपाशैर्(L [ed] °शप)बद्ध —ᵈ) B2 3 M2 3 त्वं, D1 मा (for मां) D1 यदिच्छसि (subm) D4 (with hiatus) यदि इच्छसि Ś1 यदि त्वं ब्रूहि जीवसि, Ś1 D8 13 ब्रूहि त्वं यदि जीवसि N V1 B2 4 ब्रूहि यथाद्दइच्छसि

25 B1 D1-3 T1 2 om 25ᵃᵇ —ᵃ) Ś N1 V1 3 B2 4 D4 8 13 अस्ति, N2 D5-11 अद्यहि D12 अस्ति त M1 2 अद्यैव (for अद्य ते) Ś N2 V3 B4 M1 2 प्राप्त —ᵇ) Ś N1 V3 D4 8 13 एवं त्वं न, N2 B2 D12 इह(N2 °व) त्वं ना, B4 मिथ्या त्वं ना G1 2 M3 अह त्वं तु(M3 न), G2 मां त्वं च ना M1 2 इह त्वं हि M3 मां त्वमिह (for इह त्वं तु) D12 रक्षसि T1 वक्ष्यसे (for वक्ष्यसि) B3 D10 11 धर्मो पदरासुन्दवान् —After 25ᵃᵇ Ś N V1 3 B2-4 D8 12 13 ins

1656* गुरुतागुरुर्यमो वाक्यैर्न हि शक्नोऽभिपास्यति ।

धर्षयित्वा तु काकुत्स्थौ न शक्यं जीवितुं त्वया ।
युध्यस्व नरदेवेन लक्ष्मणेन रणे सह ।
हतस्त्वं देवताकार्यं करिष्यसि यमक्षये ॥ २६

निदर्शयस्वात्मबलं समुद्यतं
कुरुष्व सर्वायुधसायकव्ययम् ।
न लक्ष्मणस्यैत्य हि बाणगोचरं
त्वमद्य जीवन्सबलो गमिष्यसि ॥ २७

G 6 66 33
B 6 87 30
L 6 65 33

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुःसप्ततितमः सर्गः ॥ ७४ ॥

[Ś D1 13 उद्धे, B3 (m also) उद्धो, D4 13 उद्धो (for उद्यतो). Ś V1 2 D4 13 वावय, Ñ1 D4 13 वावे (for वावेद्) Ś Ñ1 D4 13 शक्तो N2 B4 विधास्यति, B3 [ऽ]भिधास्यसि, D4 विधास्यति (for ऽभिधास्यसि)]

—c) Ś Ñ V1 B4 D4 8-10 वाक्यं (for वचनो). —d) Ś Ñ V1 B4 D4 8-10 न्यग्रोधे (for न्यग्रोधो) V1 B1 D1-3 12 [ऽ]व निशाचर (for राक्षसाधम).

26 a) Ś Ñ V1 2 B1 4 D1-4 8-10 12 13 M3 च (for तु) Ś N V1 2 B D1-4 8-10 काकुत्स्थे —b) D4 विविशु, D2 वसितु, D4 11 T2 G1 जीवितं (for जीवितुं) —c) B4 युध्यतां Ś D1 13 नरवीरेण D1 °वदन (metr) (for °देवेन) —d) D4 बले (for रणे) —e) G1 भवस्त्वं Ś D1 13 कालपाशान (D13 °वमण) (for देवताकार्यं) —f) D1 11 G1 यमक्षय Ś D1 13 गमिष्यसि यमक्षयं —For 26ef, N V1 2 B1 2 4 D1 4 T1 2 subst while Ś B1 D1 [illegible] ins. after 26cd:

1657* न मे प्रयद्भवता शक्यं पुनो न्यग्रोधवध वै।

[B1 D1-4 T2 3 [illegible] D13 om. (subm.) (for वै) Ś D1 13 पुनः B1 D4 4 भव वि B1 D1 13 पद हि (for भव वै)]

27 a) Ñ V1 B1 4 विदर्शयस्व V1 B1 D1-3 13 वि(V1 D1 नि)दर्शय त्वः D1-11 निदर्शयित्वा V1 B1 D1-3 13 स्वबलं, D4 चात्मानं (unmetric) (for [आत्म]बलं) Ś B1 4 D1-4 8 12 13 समुद्यतः —b) Ś Ñ V1 B1-4 D4 8 12 सायकक्षयं, V1 B1 D1-3 12 मायकव्ययं —c) B1 [अ]च च Ba [अ]च हि D4 T1 [ह]स्तमि, M1 2 [ए]व हि (for [ए]त्य हि) Ś D1 13 न लक्ष्मणस्याधिशितैः शरैः क्षतम —d) B1 त्वं प्राप्य (for त्वमद्य) Ś D1 13 ससैन्यः D4 T1 स्वबलो, T3 सबल (for सबलो) B4 ऽ भियास्यसि

Colophon —Kāṇḍa name N1 B D4 11 युद्धकाण्डे —After Kāṇḍa name D3 ins युद्धपर्वणि —Sarga name Ś V1 2 B1 4 D1 13 इन्द्रजिद्विभीषणसंवादः (Ś B4 D4 13 °सवाद) N1 D4 विभीषणेन्द्रजित्संवादः Ñ2 विभीषणसंवाद B1 D4 12 इन्द्रजिद्वधः B3 इन्द्रजिद्वधे विभीषणसंवादः D4 इन्द्रजिद्वध D3 इन्द्रजिद्विभीषण —Sarga no (figures words or both) Ś1 N1 B1 4 D1 4 8 12 13 om. Ś1 V1 2 61 N1 D1 68 B1 D4 63 B1 62 D2 70 D1 10 11 T1 G M2 6 87, T1 92 T3 94 M1 2 88 L (ed.) 65 —After colophon, D3 concludes with राम, G2 3 M1 2 with श्रीरामाय नम

७५

G. 6 61 1
B. 6 88 1
L. 6 66 1

विभीषणवचः श्रुत्वा रावणिः क्रोधमूर्छितः ।
अब्रवीत्परुषं वाक्यं वेगेनाभ्युत्पपात ह ॥ १
उद्यतायुधनिस्त्रिंशो रथे तु समलंकृते ।
कालाश्वयुक्ते महति स्थितः कालान्तकोपमः ॥ २
महाप्रमाणमुद्यम्य विपुलं वेगवद्दृढम् ।
धनुर्भीमं परामृश्य शरांश्चामित्रनाशनान् ॥ ३
उवाचैनं समारब्धः सौमित्रिं सविभीषणम् ।
तांश्च वानरशार्दूलान्पश्यध्वं मे पराक्रमम् ॥ ४
अद्य मत्कार्मुकोत्सृष्टं शरवर्षं दुरासदम् ।
मुक्तं वर्षमिवाकाशे वारयिष्यथ संयुगे ॥ ५
अद्य वो मामका बाणा महाकार्मुकनिःसृताः ।
विधमिष्यन्ति गात्राणि तूलराशिमिवानलः ॥ ६

75

V3 missing for Sarga 75 (cf v. l. 6 74 15)

1 ᵃ) G1 ***ण (damaged) (for विभीषण) —ᶜ) D4 om वाक्य —After 1ᶜ, D4 ins.:

1658* श्रयन्हेत्वर्थसंयुतम् ।
प्रागेव विश्वविजयी न लिखिद पिता मम ।
धनुष्य द्वारस्थानि भुवनेभ्योऽपितान्यपि (sic) ।
तदा स्वमपि रक्षाणां भागभाग्भव स्वयम् ।
निहत्य वालिनं दृष्ट्वा सुग्रीवमभिषेचितम् । [5]
स्वपैतहराज्यलुब्धेन दुरात्मन्समनुष्ठितम् ।
इत्युक्त्वा परुषं वाक्यं

—ᵈ) B3 D1.3.5–11 क्रोधेन (for वेगेन). Ś Ñ V1.2 B1.2 (marg. also) D1–4.6.10.13 [अ]भि(D3 [अ]ति)संसार, B3 [अ]भिचचाल (for [अ]भ्युत्पपात). Ś Ñ V1.2 B4 D1–5.7–11 च (for ह). B1 वेगेनाभिसमाचरन्.

2 Ś1 om. 2–4ᵈ —ᵃ) B3 तथथा (for उद्यत). Ś1 Ñ1 B3 D1.3.5.13 T1 G1.2 निस्त्रिंशः —ᵇ) Ś1 Ñ V1.2 B3 D1.3.5.7–11 G M1.3 Cg सु; D4.11.13 वै; B1.2 T2.3 च; D1.3.5.7.8–11 G M1.3 Cg सु; D3 [ऽ]थ (for तु). B4 D13 रथे च (D13 सु) समलंकृत D1 [ऽ]थ (for तु). B4 D13 रथे च(D13 सु) समलङ्कृते. Ct cites Ch. & Ch. उद्यतायुधो निस्त्रिंशो निर्गृणश्च तथा ॥ Ct cites Ch. and adds उद्यतान्यायुधानि निस्त्रिंशाश्च यस्य स । गोविन्दराजस्तु उद्यतायुधो इत्यन्ये. —ᶜ) G1 कृष्ण (for काल°) —ᵈ) D1 कालान्तकयमोपम

3 Ś1 om. 3 (cf. v. l. 2) —ᵃ) Ś1 V1 D1.3.13 महा मासं स(D1 °परिघ)मुद्यम्य. —ᵇ) D1 वलवान् (for वेगवद्) G1 transp. विपुल and वेगवद्. B1 धनुर्वेगवद् —G1 damaged for 3ᶜ. —ᶜ) B1 रथ (for धनुर्). Ś1 Ñ V1.2 B D1–4.8–13 M1.2 भीमबलो(D1.3 °ले) भीमं (for भीमं परामृश्य) —ᵈ) D6 T2.3 M3 Cₙ शत(D6 °म)नान्) D1 G1.2 M3 कर्शनान् (for नाशनान्) Ś1 Ñ V1.2 B D1–4.9.10.13 M1.2 [अ]तीव्रविरोधमान् (for [अ]मित्रनाशनान्) · Cg अमित्रान् शत्रून् नाशयन्ति इत्यमित्रनाशनास्त्यमित्रनाशनान् ॥ —After 3 Ś1 Ñ V1.2 B1–4 D4.8.12 ins.:

1659* स समेत्य महाबाहुर्नीलाञ्जनचयोपमः ।
रथस्थोऽलंकृत धीमान्राक्षसस्यात्मजो बली ।

[(l. 1) Ś1 महाधन्वी (for महाबाहुर्) —(l. 2) D8 स्थाने (for ऽलंकृत) D8 रथस्थान इव (for रथस्थोऽलंकृत).], while D5.7.9.11 S ins.:

1660* न ददर्श महेष्वासो रथस्थं समलंकृत ।
अलंकृतममित्रघ्नो राघवस्यानुजं बली ।
हनूमत्पृष्ठमासीनमुदयस्थरविप्रभम् ।

[(l. 1) G2 M1.2 महातेजा (for महेष्वासो) T1.2 M3 ऽथ स (for रथस्थ) D5 G2 M3 रथे सुसमलंकृते (for the post. half) —(l. 2) M3 अमित्र. G2 M3 रावणस्य (for राघवस्य) D5.9–11 T2.3 रावणस्यात्मजो बली (for the post. half) —(l. 3) D5.9–11 आरूढम् (for आसीनम्)]

4 Ś1 om. 4ᵃᵇ (cf. v. l. 2) —ᵃ) Ś2 V2 D4.8.12 चेद् संरब्ध (V2 °क्रुद्ध). Ñ V1 B1–4 D4 परमक्रुद्ध; B1 D1.3.5.9.10.11.13 M3 [इ]द(D7.10.11 M3 [ए]न) सुसंरब्ध (D3 °ब्धः). T2.3 [इ]द समारब्धः G2 [ए]नं समारब्धः G1 चैन संरब्ध (for [ए]न समारब्ध). —ᶜ) Ś D4.12 ह(D6 हो)होः B2 अथ D13 राक्षि (sic) (for तांश्च). Ś D4.12 शार्दूला ; G (ed.) शुभ्रांश्च (for शार्दूलान्) —G1 damaged from मम् in ᵈ up to मुं in 5ᶜ. —ᵈ) Ñ V1 B1–4 D4 वीक्षध्वं (for पश्यध्वं) B1 D3.13 मम (for मे) Ś D4.12 मम विक्रमः G1 मे पराक्रमान् (for मे पराक्रमम्)

5 G1 damaged up to मुं in 5ᶜ (cf. v. l. 4) —ᵃ) G (ed.) मे (for मत्). —ᵇ) V2 D1 दुरासदः B1 D3.13 मुहुः सहे (for दुरासदम्). —ᶜ) B1.2 D3.10.11.13 T1 G1 M3 Ct मुक्त. —ᵈ) Ś Ñ V1.2 B1–4 D1–6.8.9.10–13 T2.3 G2 M3 वारयिष्यथ(D6 °ति). D8.13 G1 वारयिष्यति Ś D4.12 समरे; D6 T1 रणे युधि (for संयुगे) —After 5 B1 reads 5ᶜᵈ, while G (ed.) reads 5.

6 ᵃ) V1 B1–4 [ए]व (for वो) —ᵇ) Ñ1 D4 दृढ (for महा) Ś Ñ2 V1 B1–4 D1.3 मत्का (B2.3 मत्करा [hypm.])र्मुकविनिःसृताः. —ᶜ) Ś Ñ V1.2 B D1.3.4.8.12 गात्राणि विधमिष्यन्ति. D8 गात्राणि

तीक्ष्णसायकनिर्भिन्नाञ्शूलशक्त्यृष्टितोमरैः ।
अद्य वो गमयिष्यामि सर्वानेव यमक्षयम् ॥ ७
क्षिपतः शरवर्षाणि क्षिप्रहस्तस्य मे युधि ।
जीमूतस्येव नदतः कः स्थास्यति ममाग्रतः ॥ ८
तच्छ्रुत्वा राक्षसेन्द्रस्य गर्जितं लक्ष्मणस्तदा ।
अभीतवदनः क्रुद्धो रावणिं वाक्यमब्रवीत् ॥ ९
उक्तश्च दुर्गमः पारः कार्याणां राक्षस त्वया ।
कार्याणां कर्मणा पारं यो गच्छति स बुद्धिमान् ॥ १०
स त्वमर्थस्य हीनार्थो दुरवापस्य केनचित् ।
वचो व्याहृत्य जानीषे कृतार्थोऽस्मीति दुर्मते ॥ ११
अन्तर्धानगतेनाजौ यस्त्वयाचरितस्तदा ।
तस्कराचरितो मार्गो नैष वीरनिषेवितः ॥ १२

G 6 67 13
B 6 88 15
L 6 66 13

विवधिष्यात D₄ त्वद्दद् घातयिष्यति —D₆ om 6ᵈ–8ᵃ —ᵈ) G (ed) तृण (for तूरु) D₂ [अ]निल (for [अ]नल)

7 D₆ om 7 (cf v l 6) —ᵃ) D₄ T₂ ₃ G Cg शक्त्यृष्टि (for शक्त्यृष्टि) D₂ पट्टिशै, D₈ ₁₃ सायकै, G₁ ₂ पट्टिशै (for तोमरै) Ś N₁ (m also) V₃ B₁ D₁₋₃ ₈ ₁₀ ₁₂ [ऋ]ष्टि (B₁ D₂ °ष्टि)पाशासिपट्टिशै, N V₁ B₂₋₄ D₄ शित (Ñ₁ शिश, B₃ **)शूलासिपट्टिश ◎ Cg तीक्ष्ण सायकेत लुप्तविभक्तिक पदम् । तीक्ष्णसायकैरित्यर्थ । शूल शक्तपट्टिशतोमरौ, इत्यत्र शक्तिपट्टिशतोमरैरित्यर्थ । सर्वानर्थे ◎ —ᶜ) D₄ [ए]व (for वो) Ś D₃ ₁₃ अद्यैव वो नयिष्यामि

8 D₆ om 8ᵃ (cf v l 6) G (ed) reads 8 after 5 —ᵃ) N V₁ ₃ B₂₋₄ D₄ ₇ ₉ ₁₁ G₁ ₃ M₁ ₂ सृज (G₁ °ज) त, Cm g as in text (for क्षिपत) Ś N₁ V₂ B D₁₋₃ ₈ ₁₂ ₁₃ जालानि (for वर्षाणि) —ᵇ) Ś D₃ ₁₃ तीक्ष्ण (for क्षिप्र) B₁ हस्तश्च (for हस्तस्य) Ś Ñ V₁ ₃ B D₁₋₆ ₈ ₁₃ T₃ ₃ सयुगे, G₁ वै युधि (for मे युधि) —B₁ reads 8ᶜᵈ after 5 —ᶜ) D₁ विनद (for नदत) —After 8, D₁₋₃ ₈₋₁₁ S ins

1661* शत्रिपुद्ध मया पूर्वं शक्राशनिसमैः शरैः ।
शायितौ स्थो मया भूमौ विसंज्ञौ सपुर सरौ ।
स्मृतिर्न तऽद्य वा मन्ये व्यक्त वा यमसादनम् ।
आशीविषासव क्रुद्ध यन्मा योद्धु व्यवस्थित ।

[(l 1) D₈ ₉ ₁₀₋₁₁ तदा (for मया) D₃ ₆₋₁₁ G₁ M₁₋₃ नक्त (for शक्र-) ◎ Cg रात्रीनि । अप्रमत्तविषयेन भयेति विशेषि ◎ —(l 2) D₇ ₁₀ ₁₁ M₁ ₃ तौ, G₁ ₃ M₅ स्थ, G₃ स्तो (for स्थो) D₆ G₁ वशा G₃ युवां (for मया) D₈ ₉₋₁₁ G₁ ₃ M₅ भूयो (for भूमौ) —(l 3) G₃ वा न, Cg as above (for न ते) D₁₀ ₁₁ यातो यमक्षय (for वा यमसादनम्) ◎ Cg यमसादन यमभवनम् । व्यक्त प्रत्यक्षम् । प्राप्तवानसीति यावत् । यद्वा सादन सदनम् । स्वार्थेऽण् प्रत्यय ◎ —(l 4) D₈ ₉ ₁₀ ₁₁ T₃ G M₁ ₃ ₅ विषसम (M₁ ₃ °म) (for विषमिव) M₁ ₃ मा त्व (for य मां) D₇ ₈₋₁₁ G₁ ₃ व्यवस्थित]

9 ᵃ) Ś B₁ D₁₋₃ ₈ ₁₂ ₁₃ राक्षसवीरस्य (for राक्षसेन्द्रस्य) —ᵇ) Ś D₁ ₆ ₁₀ गर्जित D₉ रावण (for गर्जित) D₇ ₉ ₁₁ राघव (for लक्ष्मणस्तदा) —T₂ om (hapl) 9ᶜ–12ᵇ —ᶜ) Ś D₃ ₁₂ ₁₃ T₃ अभीतवदने वाक्ये (D₁₃ T₃ क्रुद्धो) N V₁ B D₁ ₄ (₁₃ अभीतवत्सु (B₁ D₁ °त्), G₃ °वा)सक्रुद्धो (B₃ °त्वधो) V₂ सभीतरोषसक्रुद्धो, D₄ अतीव वा सुसक्रुद्धो —ᵈ) V₃ B₁ D₁₋₃ ₁₃ राक्षस (for रावणि) Ś D₃ ₁₃ क्रुद्ध राक्षसमब्रवीत्

10 T₃ om 10 (cf v l 9) —ᵃ) V₃ B₁ ₃ D₁ ₈ न वाचा (for उक्तश्च) Ś N V₁ B₁ ₄ D₆ ₈ ₁₂ ₁₃ न वाचा सुग (D₁₃ निर्ग)म पार, D₃ न वाचा दुर्गम पार —ᵇ) Ś Ñ V₁ ₃ B D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ राक्षसाधम (for राक्षस त्वया) —ᶜ) V₂ B₁ ₄ D₁ ₆ ₇ ₉ T₁ G₃ M₁ ₃ कर्मणा (for कर्मणा)

11 T₃ om 11 (cf v l 9) —ᵃ) Ś D₃ ₁₃ समर्थस्य, B₁ त्व साधस्य (for त्वमर्थस्य) Ś₁ D₁₃ हीनार्थं, Ś₃ Ñ₂ B₄ D₁₋₄ ₈ ₁₁ हीनार्थं, G (ed) हीनार्थां (for हीनार्थो) —ᵇ) N₁ D₇ ₉ दुरावापस्य, V₃ D₁₃ M₃ Cv दुरवापस्य, B₁ D₁ Ck दुरापस्य न (D₁ °स्य च, Ck °स्यास्य) B₃ दुराधारस्य B₁ *(त्वणस्य, D₃ M₃ दुरवाप्यस्य, D₄ विभवो येन, Ct as in text (for दुरवापस्य) D₁ ₃ ₁₃ कस्यचित् —ᶜ) Ś N₁ V₃ B₃ D₁₋₃ ₃ ₁₀₋₁₃ T₃ M₁ ₃ Ck t वाचा, Ñ₂ V₁ B₂ ₄ D₄ वाच, G₁ ₃ M₅ वाचो, Cr m g as in text (for वचो) —D₆ reads 11ᵈ (except कृता) in marg —ᵈ) B₄ D₁₃ (इ)ति मन्यसे, M₅ सुदुर्मते (for [इ]ति दुर्मत) D₄ कृतार्थस्येति दुर्मति

12 T₃ om 12ᵃᵇ (cf v l 9) Ś₁ om 12–25ᵇ —ᵃ) Ś₃ B₁ D₃ ₁₃ [अ]द Ñ V₃ B₁ ₃ D₁₋₃ ₁₂ [आ]वा, B₄ [आ] च, D₄ त्व G₁ [अ]सौ, Cg t as in text (for [आ]जौ) —ᵇ) Ś₃ Ñ V₃ ₃ B D₁₋₄ ₈ ₁₃ G₃ M₁ ₃ ₅ यत् (for यस्) Ñ₁ B₃ G₁ चलितस् (N₁ °तौ), Ñ₂ V₁ B₂ ₄ छलितौ, D₄ कथित M₁ ₃ शायितौ (for [आ]चरितस्) D₃ तत्, D₁ M₅ त्वया, T₃ तथा (for तदा) Ś₃ V₃ B₁ D₁₋₃ ₈ ₁₂ [अ]सिद्ध Ś₃ D₃ ₁₃ °द्ध)लो (V₃ D₁₋₃ °तौ) रण, D₇ च कृत युधि, D₁₃ निहतो रणे G₃ च पुरा कृत (for [आ]चरितस्तदा) —ᶜ) D₄ भास्कर (for तस्कर) Ś₃ D₃ ₁₃ भास्करस्तरितो मार्ग, D₄ तस्करस्य कारोपि हर —ᵈ) Ś₃ D₃ ₁₃ शूरस्य N₁ V₁ B₂ ₄ [अ]सौ शूर, N₂ B₃ [ए]व शूर, V₂ बभूवो (sic), B₁ D₁₋₃ ₁₂ स शूर, D₇ [ए]व वीर, Ck नु वीर (for [ए]ष वीर) D₁₃ निषेवित D₄ न शूरो राक्षसाधम

G 6 67 13
B 6 68 16
L 6 66 14

यथा बाणपथं प्राप्य स्थितोऽहं तव राक्षस ।
दर्शयस्वाद्य तत्तेजो वाचा त्वं किं विकत्थसे ॥ १३
एवमुक्तो धनुर्भीमं परामृश्य महाबलः ।
ससर्ज निशितान्बाणानिन्द्रजित्समितिंजयः ॥ १४
ते निसृष्टा महावेगाः शराः सर्पविषोपमाः ।
संप्राप्य लक्ष्मणं पेतुः श्वसन्त इव पन्नगाः ॥ १५
शरैरतिमहावेगैर्वेगवान्रावणात्मजः ।
सौमित्रिमिन्द्रजिद्युद्धे विव्याध शुभलक्षणम् ॥ १६
स शरैरतिविद्धाङ्गो रुधिरेण समुक्षितः ।
शुशुभे लक्ष्मणः श्रीमान्विधूम इव पावकः ॥ १७
इन्द्रजित्त्वात्मनः कर्म प्रसमीक्ष्याधिगम्य च ।
विनद्य सुमहानादमिदं वचनमब्रवीत् ॥ १८
पत्रिणः शितधारास्ते शरा मत्कार्मुकच्युताः ।
आदास्यन्तेऽद्य सौमित्रे जीवितं जीवितान्तगाः ॥ १९
अद्य गोमायुसंघाश्च श्येनसंघाश्च लक्ष्मण ।
गृध्राश्च निपतन्तु त्वा गतासुं निहतं मया ॥ २०

---

13 Ś1 om 13 (cf v l 12) B3 repeats 13 in marg after 1667* —a) N V1 B2 3 (first time) 4 D4 यदि, V2 तत्र T2 3 M4 यदा, M1 2 सोऽहं (for यथा) Ś2 B1 3 (second time) D1 3 6 12 13 तदाहं (for यथा बाण) Ś2 D6 12 पथे स्थ —b) D7 8–11 G2 [ऽ]सि (for ऽहं) V2 राक्षसाधम N V1 B1 3 (first time) 4 D1 युध्यसे राक्षसाद्य (N2 °सोत्त)म M1 2 स्थितो छद्मकत्थन —c) Ś2 B1 3 (second time) D1–3 5 8 12 13 मम (for तत्) N V1 B2 3 (first time) 4 D1 बुद्ध्यात (B4 °सि) ससरे वीर्यं —d) N2 om त्वं (subm) D4 T2 वचसा (for वाचा त्वं) D11 च (for किं) V2 B2 3 (first time) 4 transp त्वं and किं Ś2 V2 B1 3 (second time) D1 3 6 12 13 किं बहु कत्थसे (B1 मन्यसे D12 बहु मे [sic]) (for त्वं किं वि°) —After 13 V V1 3 (on 25cd in second occurrence) B2 3 (after the first occurrence of 13) 4 D1 read 25 for the first time repeating it in its proper place

14 Ś1 om 14 (cf v l 12) —a) Ś2 D5 12 परिगृह्य (for परामृश्य) —c) G2 M1 2 जघान (for ससर्ज) Ś2 V2 B1 D1 3 6 12 13 विससर्ज शितान् (V2 °शरो) D1 विससर्ज शितान् (for ससर्ज निशितान्)

15 Ś1 om 15 (cf v l 12) —a) Ś2 B1 3 D1 3 6 12 13 तेनोत्सृष्टा N V1 2 B2 4 D2 5 8–11 G2 3 M1 2 उत्सृष्टा D4 समुत्सृष्टा T2 3 ते विसृष्टा (for ते निसृष्टा) Ś2 N V1 2 B D1–4 6 12 13 बलवता T2 महाकाया (for महावेगा) —b) D4 तीक्ष्णा G3 M1 2 आशी (for सर्प) —c) B2 अप्राप्य G1 ते प्राप्य (for सं°)

16 Ś1 om 16 (cf v l 12) —a) B1 पुंखैर (for अति) G2 विपैर (for महा) N V1 B2 4 कायैर (for वेगैर) T2 3 शरै पवनवेगैश्च G2 वीरैर्निशितैर्भिन्नक्रिया बेग्रम्य ... —b) Ś1 N V1 B D1–3 6 12 13 राक्षसोत्तमः V2 3 रामानुज —c) B1 2 क्रुद्धो (for युद्धे) —d) D4 हरिं (for शुभ) D3 13 लक्ष्मणं (for लक्षणम्)

17 Ś1 om 17 (cf v l 12) —a) Ś2 अपि D3 अपि (for अति) N V1 B2–4 D4 शरौघेन स, V2 B1 D1–3 स शरौघैश्च, D12 शरैरपि स D13 स शरैश्चापि (for स शरैरति) D5 व्रणाङ्गो —b) D1–3 च भू(D1 रू)षित (for समुक्षित) —d) Ñ1 B2 3 D4 सधूम

18 Ś1 om 18 (cf v l 12) —a) Ś2 D5 12 चात्मन , B1 आत्मन G2 त्वात्मज (for त्वात्मन) D5 कार्यं (for कर्म) —b) Ś2 D6 12 13 प्रशास N2 V1 B4 स(Ñ2 सु)समीक्ष्य (for प्रसमीक्ष्य) Ś2 V1 2 B1 D1 3 6 12 13 T2 3 [ध्व]च(V2 D1 स) राक्षस , V1 D2 4 D8 9 11 T1 G1 [च]विमृश्य(B2 4 °श्य)च G2 [ध्व]च° (for [अ]धिगम्य च) N2 B3 D1 समीक्ष्यापि(D4 °पि नगजे च —c) Ś2 N B2 3 D2 विनद्य च B1 विनदन् D4 विनद्येत्, D12 विनद्य सु T2 विनर्द्य तु (for विनद्य सु)

19 Ś1 om 19 (cf v l 12) —a) B1 शत (for शित) D1 तु (for ते) —b) T1 3 मे (for मत्) D4 G2 कार्मुकात् (for कार्मुक) B2 महत्कार्मुकविच्युता —For 19ab, Ś2 V2 B1 D1 3 6 12 13 subst

1662* अद्य मत्कार्मुकोत्सृष्टा शरास्तीक्ष्णा सुपत्रिण ।

[D1 3 अत्र (for अद्य) B1 तु D1 [अ]व (for मत्) D12 सुपत्रिण]

—D1 om 19cd —c) M1 2 आयास्यति Ś2 V2 B1 D1 3 6 12 13 आदास्यन्ति (V2 °ते) शरीरात —d) Ś2 B1 D1–3 6 12 13 जीवितच्छिद् N2 V1 2 B1 D6 12 G M1 2 जीवितान्त(G1 °च)का —After 19 G2 erroneously repeats 15a

20 Ś1 om 20 (cf v l 12) —ab) D5 काक (for श्येन) D4 गोमायुश्च तव एव कुर्वन्तीश्वेते स लक्ष्मण (sic) —c) Ś2 N V1 2 B D1 6 12 13 [अ]पि (D3 also [अ]पि) पतन्तु (for निपतन्तु) D4 गृध्राश्चापि भविष्यति —d) Ś2 D6 12 पतितं भुवि (for निहतं मया) —After 20 D1 T1 ins

1663* अद्य द्रक्ष्यति सौमित्रे कृतान्तोपहतो तव ।
राजर्षे यमदूतानां सर्वभूतभयावहम् ।

क्षत्रबन्धुः सदानार्यो रामः परमदुर्मतिः ।
भक्तं भ्रातरमद्यैव त्वां द्रक्ष्यति मया हतम् ॥ २१
विशस्तकवचं भूमौ व्यपविद्धशरासनम् ।
हृतोत्तमाङ्गं सौमित्रे त्वामद्य निहतं मया ॥ २२
इति ब्रुवाणं संरब्धं परुषं रावणात्मजम् ।
हेतुमद्वाक्यमत्यर्थं लक्ष्मणः प्रत्युवाच ह ॥ २३
अकृत्वा कत्थसे कर्म किमर्थमिह राक्षस ।
कुरु तत्कर्म येनाहं श्रद्दध्यां तव कत्थनम् ॥ २४
अनुक्त्वा परुषं वाक्यं किंचिदप्यनवक्षिपन् ।
अविकत्थन्वधिष्यामि त्वां पश्य पुरुषादन ॥ २५

G 6 67 28
B 6 88 29
L 6 66 26

21 Ś1 D1 om 21 (for Ś1, cf v l 12) M6 om (hapl) 21-22 —a) V1 क्रुद्ध , D4 क्षुद्र (for क्षत्र) Ś2 V2 B1 D2 3 8 12 18 सु(Ś2 V2 B1 स)दुष्टात्मा, Ñ1 V1 B2-4 D4 स(B4 क) चानार्यो(B2 °र्यं) (for सदानार्यो) Ñ2 D6 9-11 T2 3 G2 3 M3 Cm क्षत्रबन्धु सदा(Ñ2 स चा)नार्यं —c) V1 सुहृ, D4 रामो, G2 भद्य (for भक्त) Ś2 N V1 2 B D1-4, 8 12 18 सद्य(D18 °द्य) त्वां (for भद्यैव) —d) Ñ B2-4 D4 न (for त्वां) Ś1 V1 2 B1 D2 3 8 11,18 द्रक्ष्यतीह (for त्वां द्रक्ष्यति) D7 9-11 transp मया and हतम्

22 Ś1 M6 om 22 (cf v l 12 and 21 respy) —a) Ñ V1 B1 2 D6 4 9-11 T2 विशस्त , V2 B1 D1-3 भयार्त , B4 विशस्य, D4 विशस्त , D1 विध्वस्त , D18 मयास्त (sic), Cm g as in text (for विशस्त) Ñ V1 2 B D1-4 18 कवचो (for कवचं) Ś2 D8 12 स सायकवरो भूमौ —b) Ś2 D8 12 18 सतूण स , D4 मुक्तहस्त , D5 T1 अपविद्ध (for व्यपविद्ध) Ś2 N V1 2 B D1-4 8 11-18 [श]रासन (for [श]रासनम्) —For 22cd, Ś2 Ñ V1 2 B D1-4 8 12 18 subst

1664* हतोत्तमाङ्गो व्यथित न्यपतसि त्व मया हत ।

[Ś2 Ñ1 D8 12 18 कृत D4 ब्रुव (for हत) D18 [अ]गात (for [अ]ङ्गो) Ś2 D8 12 पतित D18 पथि न (for व्यथित) Ś2 D8 12 18 स्वपस्यसि D4 नमो (for स्वपसि)]

23 Ś1 om 23 (cf v l 12) —a) B1 एव (for इति) Ś2 N V1 2 B D1-4 8 11 18 परुष, D1 परमम् ; D2 सौमित्रि (sic), D8 11 G1 समुद्द (for संरब्ध) —b) Ś2 D1-4 8 12 18 राक्षस, N V1 2 B2 4 D4 जमराद् , D5 पौरुष (for परुषं) B1 रावणि राक्षसाधम —c) N2 B1 D1-3 4 T2 3 M1 मत्यर्थं, D4 अतुल, D7 9 11 अनघो, D18 अर्थं स (for मत्यर्थं) Ś2 D8 12 मार्थं च हेतुमद्वाक्यं, N2 हेतुमद्वाक्य वाक्यं —d) D4 सन् (for प्रति) —After 23 D1-7 9-11 S ins

1665* वाक्यकं त्वम दुर्बुद्धे क्रूरकर्मन्निह राक्षस ।
अथ कस्माद्दुरस्यदारसमारब्ध सुकर्मणा ।

[(l 1) D6 कर्मा नि, M3 कर्माणि (for कर्मन्नि) —(l 2) G1 अविकर्मा दरस्येतद् (for the prior half) G1 समारब्ध (for समारब्ध)]

24 Ś1 om. 24 (cf v l. 12) —a) G2 कर्मं नि (for अकृत्वा) N V1 B2 4 D4 तावद् (for कर्म) —c) D4 तत्कर्म कुरु (by transp) T2 M1 2 [इ]ह (for [अ]ह) —d) D7 9-11 अद्येव (for श्रद्दध्या) Ś2 D8 12 18 ज(D18 क)त्थित, Ñ1 V1 2 B1 2 3 D1 2 कथित, B3 काथित (for कत्थनम्) Ñ2 श्रद्दध्या कथित त्वया, D4 श्रद्दध्या ते विकत्थन —After 24, V2 repeats 1667*.

25 Ś1 om , D18 repeats 25ab after 1667* (for Ś1, cf v l 12) Ñ V1 2 (om 25cd in second occurrence) B1-4 D4 repeat 25 here (cf v l 13) —a) B1 reads वाक्य in marg Ñ V1 2 B2-4 D1-4 18 (Ñ V1 2 B1 4 D4 first time, D18 second time) अनुवाणस्तु पश्य —b) Ñ1 (first time) कश्चिद्, Ñ1 (second time) B1 (both times) कश्चिद् (for किंचिद्) Ñ V1 B3 4 G1 (Ñ V1 B3 both times B4 second time) [अ]नधिक्षिपन् , V2 (first time) D4 [अ]नपाक्षिपन् , D1 12 (second time) [अ]नपाक्षिपन् , D4 (first time) [अ]वधिक्षिपेत् ; T2 G1 [अ]नुपक्षिपन् , T3 [अ]नवक्षिपन् , Ck t as in text (for [अ]नवक्षिपन्) B1 न च किंचिदपि क्षिपन् , B4 (first time) न किंचिद् परिक्षिपन् , D5 किंचिदेव राक्षस —For 25ab Ś2 D8 11 18 (first time) subst

1666* अनुवाणस्तु कर्माणि च करोति स पण्डित ।

—B1 om 25cd —c) Ś D8 12 श्लीघ्रवध N V1 2 B2-4 D4 (all except V2 both times) अविकम्प्य , D18 अधिगम्य , T2 अविकत्थन (hypm) G1 अकत्थयन् , Ct as in text (for अविकत्थन्) Ś N V1 2 B2-4 D4 8 12 18 (N B2-4 D4 both times V1 first time) हनिष्यामि, V1 (second time) हरिष्यामि (for वधिष्यामि) —d) Ś N V1 B2 4 D7 9 11 18 G2(Ñ V1 B2-4 D4 second time) त्वामद्य, D4 V3 त्व पश्य , T2 त्वां पश्यन् (for त्वां पश्य) Ś D8 12 18 क्षणदाचर, N B2 D1 2 3 T1 G2 3 M1 2 (Ñ B4 D4 second time) पुरुषादक (N B3 D4 °क) V2 B1 4 (V1 B4 second time) D5 T2 3 G1 M3 4 पुरुषाधम(B4 °म) D1-3 पुरुषाशन, D18 पुरुषादन G(ed) राक्षसाधम (for पुरुषादन) N V1 2 B2-4 D4 (all except V2 first time) पश्य मे पौरुषाद्य (B3 °पोत्तम; B4 °र्थं वले) —After 25 N V1 B D1-4 18 (Ñ V1 B2-4 D4 after 25 [first occurrence], B1 after 25cd [due to om], D18 cont after 1666*)

G 6 67 28
B. 6 84 30
L. 6 66 27

इत्युक्त्वा पञ्च नाराचानाकर्णापूरिताञ्शरान् ।
निचखान महावेगाँल्लक्ष्मणो राक्षसोरसि ॥ २६

स शरैराहतस्तेन सरोषो रावणात्मजः ।
सुप्रयुक्तैस्त्रिभिर्बाणैः प्रतिविव्याध लक्ष्मणम् ॥ २७

स बभूव महाभीमो नरराक्षससिंहयोः ।
विमर्दस्तुमुलो युद्धे परस्परवधैषिणोः ॥ २८

उभौ हि बलसम्पन्नावुभौ विक्रमशालिनौ ।
उभावपि सुविक्रान्तौ सर्वशस्त्रास्त्रकोविदौ ॥ २९

उभौ परमदुर्जयावतुल्यबलतेजसौ ।
युयुधाते महावीरौ ग्रहाविव नभोगतौ ॥ ३०

बलवृत्राविव हि तौ युधि वै दुष्प्रधर्षणौ ।
युयुधाते महात्मानौ तदा केसरिणाविव ॥ ३१

ins Vs ins after 25 (first occurrence) repeating it after 24

1667* अशुचाणो दहत्यग्निस्तथा तपति भास्करः ।
वायुश्चोऽनपते वृक्षाश्च किंचिद्विक यते ।

[(l 1) D4 दहति (for तपति) —(l 2) D4 [उ]सुपते (for [उ]सपते) Vs (second time) B1 D1-4 18 समाति पवनो (for वायुश्चो सपते) Vs (both times) विकसयते B3 न किंचिदपि कथते D4 किंचिद्वायु विकथते (for the post half)]

—Thereafter B3 repeats 13 in marg

6 ᵃ) Ś1 शर, Ś2 D8 12 [अ]सर (for पञ्च) Ś D8 11 बाणानाम्, B2 D1 3 10 पर्वाणम् (for नाराचान्) D6 (marg) रावणिं बाणान् (for पञ्च नाराचान्) —ᵇ) T2 आकर्णात् N V2 D5 T G1 2 M3 शितान् B3 4 हतान् (for शरान्) Ś D8 12 एकमा(D12 °स्या)कृष्य वै धनु 4 B1 D2 4 G ed] आकर्णात्(G [ed] °णप्)रित शर, D4 आकर्णाकृष्ट योजिता D7 आकर्णपरिपूरितान्, D12 * * * पूरित धनु —ᶜ) B3 T1 G1 M1 2 5 विचखान, D1 10 11 G3 विजघान, D9 T3 3 M5 निजघान (for निचखान) N2 V1 2 B2 4 M5 वेगाल, B2 D2 वगो, D1 2 वेग, G1 तस्य (for वेगाँल) Ś D8 12 10 विक्षेप निशित वेगात् —ᵈ) B1 D1 3 रावणा त्मज, B3 नैरुतोरसि (for राक्षसोरसि) —After 26 N V1 2 B D1 7 8 11 S ins

1668* सुपत्रवाजिता बाणा ज्वलिता इव पन्नगाः ।
नैरुतोरस्यभासन्त सवितू रश्मयो यथा ।

[(l 1) N V1 2 B2 D8 11 सपत्रवाजिता B4 सुवर्णवाजिता D4 अपत्रा पत्रिता T2 सुपत्रा वेगिनो T3 संपत्रा वेगिनो M1 2 सुपत्र वाजिनो Cm t as above (for सुपत्रवाजिता) D4 ज्वलत G1 ज्वलिता (sic) (for ज्वलिता) B1 D4 पावका (for पन्नगा) —B1 om l 2 —(l 2) D1 7 T2 M3 भान्ति G3 भासित (for [अ]भासन्त) B3 सवित्र (for सवितू) ✲ Cr नैरुतोरस्यभासन्त इति पाठ ✲]

27 ᵃ) Ś B1 D1-3 8 10 12 शरेण(B1 D2-3 °णा) हतस् (for शरैराहतस्) —ᵇ) Ś D8 10 राक्षसो B2 सरोषा (sic); D4 G3 सरोषात् (for सरोषो) —ᶜ) Ś D8 12 असमुक्तैस्, N V1 B2-4 D4 सु(D4 स)प्रयुक्तैस् B1 D1 3 सुप्रयुक्तैस् (D3 °क्तास्) G1 सुप्रयुक्त G3 M1 3 सुप्रस° (for सुप्रयुक्तैस्) D2 G3 शितैर् (for त्रिभिर्) — G3 प्रति॰ वाप स

28 ᵃ) B1 D1 4 बभौ तु (for बभूव) M3 ((for महा) —ᵇ) Ś D8 12 इति (for नर) —ᶜ) G1 तुमुल (for तुमुलो) Ś D1 8 11 12 घोर, B1 D3 भी (for युद्धे) —ᵈ) N2 D1 7-11 T2 M2 जयैषिणो (for वधैषिणो)

29 D6 om (hapl) 29 —ᵃ) Ś D8 12 उभौ D10 11 विक्रान्तौ (for उभौ हि) —D8 12 om (hapl) 29ᶜᵈ —ᶜ) Ś N V1 2 B D1-4 8 10 12 च (for सु) D1 2 विख्यातौ (for विक्रा न्तौ) —ᵈ) Ś D8 12 उभौ (for सर्व) N B1 3 4 D2 3 4 M1 शस्त्रास्त्र(B1 3 4 D M1 °ष) D4 -शास्त्र (for शस्त्रास्त्र) Ś D8 12 वेदि (for -कोविदौ) V2 T2 3 सर्वशस्त्रविशारदौ ✲ Cr शस्त्रास्त्रकोविदाविति पाठ ✲

30 Ś D8 12 om from 30 up to 6 76 8ᵇ —ᵃ) V1 2 B D1-4 18 दुर्धर्षौ, D1 7 T G3 M1-3 दुर्जौ (for दुर्जयाव्) —ᵇ) N V1 2 B D1-4 उभौ परा D11 उभावुत्तम, G3 तौ तुल्यबल (for अतुल्यबल) — om (hapl) 30ᵃ–31ᵇ —ᶜ) N V1 B1 4 D1 12 M3 4 महावीर्यौ D1 2 9-11 G1 M1 5 तदा(D5 °था) (for महावीरौ)

31 Ś D8 12 om 31 D1 12 om 31ᵃᵇ (for D1 4 12 cf v l 30) —ᵃᵇ) V1 B1 D2 3 G2 M3 बलवृत्राविव D6 T1 वृत्र (for बल) V1 2 B1 D1 3 वृत्राइ marg (for -वृत्राव्) N V1 2 B1 3 D1 2 इवायत्तौ इवा(B1 °व)यातौ, D1 G3 M2 इवाभीतौ D6 T1 3 इव (D6 °वि) T1 इवाहितौ M5 इव पुरा (for इव हि त G3 वहिष्ट * * * * * (damaged) M1 2 बलवृत्रावित (for ᵃ) D4 2 दृष्टौ G1 2 M1 युधितौ (for युधि वै) N B D1 2 दुष्प्रति(B1 °ष्मवि) र्ष(B1 4 °र्ष)णौ V2 दुष्प्रसहौ D7 तौ दुष्प्रधारिणौ (for वै दुष्प्रधर्षणौ) D4 बल वधायस्तौ दुष्प्रधष प्रतिसार्यौ ✲ Cr बलवृत्राविति । अत्र इवद्वन्द्वस्यावसिद्धवत् बलवृत्रयोरिवपापपम् (so also Cm g) —ᶜ) G3 M1 5 वानौ (for [आ]त्मानौ) —ᵈ) N B D1-4 8 15 यथा 2 D6 यथा T1 तथा (for तदा)

बहूनवसृजन्तौ हि मार्गणौघानवस्थितौ ।
नरराक्षससिंहौ तौ प्रहृष्टावभ्ययुध्यताम् ॥ ३२

सुसंप्रहृष्टौ नरराक्षसोत्तमौ
जयैषिणौ मार्गणचापधारिणौ ।
परस्परं तौ प्रववर्षतुर्भृशं
शरौघवर्षेण बलाहकाविव ॥ ३३

G. 6 67 ·
B 6 88 37
L 6 66 34

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चसप्ततितमः सर्गः ॥ ७५ ॥

32 Ś D8.13 om 32 (cf v l 30) —ᵃ) B1 D1-3 शितानव, B2 सुसंहृष्ट, D4.5 T1 G1 बहूनि वि(D4 हि) (for बहूनव) G1 मार्गणौघाननवस्थितौ (for ᵇ) D12 शिताग्रान्विसृजन्तौ मार्गमार्गौ जयस्थितौ —ᶜ) D7.9-11 -मुख्यौ, Ck as in text (for सिंहौ), B3 स ; D12 तु (for तौ) —ᵈ) G1 [अ]युध्यत, G2 [अ]धावतां Ck as in text (for [अ]युध्यताम्) Ñ V1.3 B2.4 D6 सप्रहृष्टावयुध्यतां B1 D1-3.11 प्रहृष्टवद्(B1 °ष्टौ स्व)युध्यतां ❀ Ck नरराक्षससिंहौ तौ सप्रहृष्टावयुध्यताम् । तत शरान्दाशरथिरित्यादि । अथ नव्ये पुनरुक्त श्लोकद्वय प्रक्षिप्य सर्गमवच्छिन्दन्ति । तत्र पश्चादुभयोस्तुमुल युद्धमेव प्रायः वक्तं न किंचिदर्थान्तर प्रकरणान्तरम् । अतो(ऽ)युक्तो ऽवच्छेद ।। Ct cites Ck as follows 'नरराक्षसमुख्यौ तौ प्रहृष्टावभ्ययुध्यताम्' इत्युत्तर श्लोकद्वय भित्रवृत्त प्रक्षिप्य । तदुत्तर सर्गावच्छेद्यस्मत्प्रदाय । तयोर्युद्धस्यैवाग्रे सर्गन प्रकृ णात्मतराभावादिति कतक . ❀

33 Ś D8.10.13 om 33 (for all except D10 cf v l 30) D11 om 33 and colophon G2 damaged from हृष्टौ in 33ᵃ up to 6 76 2ᵈ —ᵃ) Ñ V1.2 B2-4 D4 संप्रहृष्टौ B1 D1-3.7.9.12 राक्षसौ तौ (for राक्षसोत्तमौ) —ᵇ) Ñ V1.3 B D1-3.12 शरासि(B3 D3 °सि)भृतौ(B2 °वहौ D11 °धरौ) शितमार्गधारिणौ V3 B1 D1-3.12 °सायकौ) D9 स चापिशरासिधनुर्धरौ —ᶜ) M3 तत (for भृश) Ñ V1.3 B D1-3.12 अभीक्ष्णमन्योन्यमुपावर्षतां(V3 B1 D1-3.12 °मभिवर्षेतु ; D6 °स्वभावर्षतां [sic]) —ᵈ) V1 B1 D3.5 वर्षेन (for -वर्षेण) Ñ V1 B2-4 D4 यथा (for इव) V3 B1 D1-3 यथा बलाहकौ ❀ Cg शरौघ, मेघपक्षे जलौघ । शरशब्दो हि जलवाची । शरधिरिति समुद्रपर्यायात् ❀ —After 33 D5.7.9 S (except G2) ins

1659* अभिप्रवृद्धौ युधि युद्धकोविदौ
शरासिहस्तौ शितशस्त्रधारिणौ ।
अभीक्ष्णमाविव्यधतुर्महाबलौ
महाहवे शम्बरवासवोपमौ ॥

[(l 1) D5 अथाभिवृद्धौ D7.9 अथ प्रवृद्धौ M3 अभिवृद्धौ (for अभिप्रवृद्धौ) T3 अभिवृद्धायुध —(l 2) D7.9 G3 [अ]सि M3 [अ]धि (for [अ]सि) M1.2 शितशस्त्र (for शितशस्त्र) —(l 3) T2 अविध्यत् D9 अन्यथा पतुर् (for आविव्यधतुर्) —(l 4) D5 T3 M3 वासवा स्य]

Colophon Ś D8.10.13 om G2 damaged colophon (cf v l 30 and 31) —Kāṇḍa name Ñ B D6.4.12 लङ्काकाण्डे —After Kāṇḍa name D12 ins युद्धपर्वणि —Sarga name Ñ2 V1 B1 D1-3 मालेयुद्धं, Ñ1 (ऽ)न्द्रजित्युद्ध, V3 इन्द्रजिद्वधः । B2 रामलक्ष्मणयुद्धः B3 इन्द्रजिद्वधे ; B4 (ऽ)न्द्रपाशयुद्धं ; D12 सौमित्रिइन्द्रजिद्युद्धं —Sarga no (figures words or both) Ñ1 V2 B2.4 D4.6.12 om Ñ2 79 V1 67 B1.3 63 D1 69 D2 71 D3-7.10 T1 G1.3 M1.2 88 D9 64 T2 91, T3 95, M3 89 —After colophon G1.3 M1.2.3 conclude with श्रीरामाय नमः

७६

G 6 68 1 D 6 88 37 L 6 67 1

ततः शरं दाशरथिः संधायामित्रकर्शनः ।
ससर्ज राक्षसेन्द्राय क्रुद्धः सर्प इव श्वसन् ॥ १
तस्य ज्यातलनिर्घोषं स श्रुत्वा रावणात्मजः ।
विवर्णवदनो भूत्वा लक्ष्मणं समुदैक्षत ॥ २
तं विषण्णमुखं दृष्ट्वा राक्षसं रावणात्मजम् ।
सौमित्रिं युद्धसंसक्तं प्रत्युवाच विभीषणः ॥ ३
निमित्तान्यनुपश्यामि यान्यस्मिन्रावणात्मजे ।
त्वर तेन महाबाहो भग्न एष न संशयः ॥ ४
ततः संधाय सौमित्रिः शरानग्निशिखोपमान् ।
मुमोच निशितांस्तस्मै सर्वानिव विषोल्बणान् ॥ ५
शक्राशनिसमस्पर्शैर्लक्ष्मणेनाहतः शरैः ।
मुहूर्तमभवन्मूढः सर्वसंक्षुभितेन्द्रियः ॥ ६
उपलभ्य मुहूर्तेन संज्ञां प्रत्यागतेन्द्रियः ।
ददर्शावस्थितं वीरं वीरो दशरथात्मजम् ॥ ७
सोऽभिचक्राम सौमित्रिं रोषात्संरक्तलोचनः ।
अब्रवीच्चैनमासाद्य पुनः स परुषं वचः ॥ ८
किं न स्मरसि तद्युद्धे प्रथमे मत्पराक्रमम् ।
निबद्धस्त्वं सह भ्रात्रा यदा युधि विचेष्टसे ॥ ९

76

V3 missing up to 9 (cf v l 6 74 15) Ś D8 11 om up to 8a (cf v l 6 75 30) G3 damaged up to 2a (cf v l 6 75 33) D11 cont the previous Sarga

1 a) Ñ V1 3 B1 D1–3 7 8–11 13 G1 2 M Ck t शरान्, Cg as in text (for शरं) —b) Ñ2 V1 2 B1 3 D1 6 10 13 [अ]मित्रकर्षण, B4 [अ]मितविक्रम —c) B1 D1–3 13 रा(D1 13 र)क्षसे घोरान्(D13 क्रुद्धो) (for राक्षसेन्द्राय) —d) G1 भूय (for क्रुद्ध) B1 D1 3 13 क्रुद्ध आ(D13 घोरान्)शीविषोपमान्

2 a) D1 अस्य (for तस्य) —b) Ñ V1 2 B D1 4 11 असहन्, D4 7 8 T1 2 G2 M2 सश्रुत्वा (for स श्रुत्वा) B1 D4 राक्षसात्मज, D7 9 11 राक्षसाधिप —c) M4 विवर्ण (for विवर्ण) —d) D1 om from समुदैक्षत up to प्रत्युवाच in 3d N V1 B2 4 D4 समुदैक्षत लक्ष्मण, G1 रावणि समलक्ष्यत

3 D1 om up to प्रत्युवाच in 3d (cf v l 2) —a) B1 D2 3 6 10 T1 G1 M2 3 विवर्ण (for विषण्ण) B4 दीन (for मुख) D10 विवर्णवदन दृष्ट्वा —b) D3 रावणानुज, D3 रावणानुज, T3 रावणात्मज (for रावणात्मजम्) —D1 om 3c–4 —c) B2 सत्त्व, D7 G2 M4 मित्र (for युद्ध) V1 2 B4 D6 8–11 G1 2 M2 3 Cm k t संयुक्त B3 समरम्, D8 संकुद्ध, D7 G1 संयत्त T2 3 सत्त्व (for संसक्त) —d) N2 V1 2 B2–4 D6 इति (for प्रति)

4 D1 om 4 (cf v l 3) —a) Ñ V1 2 B D1 2 3 12 इतिवानि (for निमित्तानि) D6 10 11 M2 [अ]पपश्यामि, Cm g as in text (for [अ]नु°) —b) Ñ V3 B D1 4 6 12 G (ed) त्वर(G (ed) युध्य)स्व (D1 12 त्वरस्व (hypm)) नात्रार्थे ❀ Cm अस्मिन् यानि शुभावेक्षणार्थानि निमित्तान्यनुपश्यामि तैरयं भग्न इति जाने। तेन कारणेन त्वर त्वरस्वेत्यर्थ ।, so also Cg k t ❀ —c) M4 भग्न (for भग्न) B2 D12 एव (for एष) Ñ V1 2 B D1 3 4 6 12 निशाचर (for न संशय)

5 b) D6 8 T M2 3 बाणान् (for शरान्) Ñ V1 2 B2–4 D4 7 8–11 G1 आशीविषोपमान् —c) B2 3 D6–11 विशिखान् (for निशितान्) N2 तीक्ष्णान्, D6 8 9 11 12 T2 G2 M तस्मिन् (for तस्मै) —d) D3 सर्पानिव (for सर्वानिव) Ñ V1 2 B1 2 4 D1–3 5 6 13 T G2 M महाविषान्, D6 जितेन्द्रिय (for विषोल्बणान्) B1 शरानाशीविषोपमान्.

6 D4 om (hapl) 6–7a —a) G2 क्रोध (for शक्र) D1–3 13 स शक्राशनिसदृशैर् —b) D1 6 T2 हत (for [आ]हत) —c) D1 युद्धे (for मूढ) —d) N V1 2 B2 3 शक्रजित्, B1 सर्वत, B4 इन्द्रजित्, M1 2 वीर स, Cm g as in text (for सर्वत) D1 मोवापिलसे जुंतेंद्रि (corrupt) ❀ Cm g t सर्वसंक्षुभितेन्द्रिय सम्युक्षित सर्वेन्द्रिय ❀

7 D4 om 7ab (cf v l 6) D10 11 T1 om (hapl) 7ab —a) B4 मुहूर्तं तु (for मुहूर्तेन) —b) G2 M1 2 प्रत्याहृतेन्द्रिय —cd) D1 [अ]प (for [अ]व) D18 ददर्शावस्थिततरम् (for °) N V1 2 B D1–4 7 8–11 13 G1 2 भ्रात्रो (for वीरो) D6 T1 M4 transp वीरं and वीरो

8 a) B2 4 [ऽ]गात् (for ऽभि) D4 T1 सौमित्रिमत्युग्र विग्रहोत्पात —b) N V1 B2–4 रोषरक्ताक्ष, V1 B1 D1–4 10 क्रोध(D13 कोप)संरक्त, D3 T1 संरक्तार्थ (for रोषात्संरक्त) —c) G1 पुनर् (for चैनम्) —d) D3 च (for स)

9 a) Ś D4 12 मे युद्धे, B1 2 D3 M2 युद्धे, D4 6 9 T1 G2 त(D1 तं) युद्धे D11 यद्युद्धे (for तद्युद्धे) —Ś D4 12 om (hapl) 9b–10a —b) D1 प्रथमं, B1 D4 G1 यत्र B4 D4 11 T2 3 पर (for मत्). D3 मद्यो नष्टतावर. —c) Ñ V1 B2 4 D1–4 10 निबद्धस्त्वं —d) V1 D1 10 G2

युवां खलु महायुद्धे शक्राशनिसमैः शरैः ।
शायितौ प्रथमं भूमौ विसंज्ञौ सपुरःसरौ ॥ १०
स्मृतिर्वा नास्ति ते मन्ये व्यक्तं वा यमसादनम् ।
गन्तुमिच्छसि यस्मात्त्वं मां धर्षयितुमिच्छसि ॥ ११
यदि ते प्रथमे युद्धे न दृष्टो मत्पराक्रमः ।
अद्य त्वां दर्शयिष्यामि तिष्ठेदानीं व्यवस्थितः ॥ १२
इत्युक्त्वा सप्तभिर्बाणैरभिविव्याध लक्ष्मणम् ।
दशभिश्च हनूमन्तं तीक्ष्णधारैः शरोत्तमैः ॥ १३
ततः शरशतेनैव सुप्रयुक्तेन वीर्यवान् ।
क्रोधाद्द्विगुणसंरब्धो निर्बिभेद विभीषणम् ॥ १४
तद्दृष्ट्वेन्द्रजितः कर्म कृतं रामानुजस्तदा ।
अचिन्तयित्वा प्रहसन्नैतत्किंचिदिति ब्रुवन् ॥ १५
मुमोच स शरान्घोरान्संगृह्य नरपुंगवः ।
अभीतवदनः क्रुद्धो रावणिं लक्ष्मणो युधि ॥ १६
नैवं रणगताः शूराः प्रहरन्ति निशाचर ।
लघवश्चाल्पवीर्याश्च सुखा हीमे शरास्तव ॥ १७

G 6 68 17
B 6 88 52
L 6 67 16

M3 यथा (for यदा) D2 युद्धे D11 निवेष्टसे (for विचेष्टसे) Ñ V1 B2-4 यथा(N1 °दा) पाशुव्यचेष्टया, D1 T2.3 रणे नागमयै शरैः, M3 यथा भुवि विचेष्टसे

10 Ś D8.13 om 10ᵃ (cf v l 9) For 10-11ᵃᵇ, cf l 1-3 of 1661* —ᵃ) Ñ2 युवा (for युवां) Ñ1 V1 B2.4 तदा, Ñ2 B1 D2.5.6.13 T1 G1.3 M1.2 यदा, D1 om D4 यत्रा (for महा) G2 युवा क्यसे युद्धेन —ᵇ) Ś N V1.3 B2.4 D2.4.7-12 G1.2 वज्र (for शक्र) B3 शितैः (for शरैः) —ᶜ) Ś N V1.3 B3 D8.13 तौ (N1 B3 स्थो, V2 तु) मया (for प्रथमं) V2 D2 T2 G3 M1.2 वीरौ V3 युद्धे (for भूमौ) —ᵈ) N1 V3 B4 नि सञ्ज्ञौ (for विसंज्ञौ)

11 For 10-11ᵃᵇ cf l 1-3 of 1661* —ᵃᵇ) T1 D1 ते (for वा) G2 न नास्ति वा (by transp) (for वा नास्ति ते) B1 D2.3 व्यक्त, D4 मन्युर् (for मन्ये) T (ed) मृत्यवः (for व्यक्तं वा) B1 कुरुष यात्र सदन (for ᵇ) Ś D8.13 स्मृतिस्ते नास्ति नूनं ते गमिष्यसि यमक्षयं, D8.13 स्मृतिर्नास्ति स(D13 न) व्यक्तं यास्यस(D13 °ज्ञत्व) यमसादन —ᶜ) D2.3 G1 om 11ᶜᵈ V3 damaged from 11ᶜ up to यु in 12ᵃ —ᶜ) V V1.3 B D1-4.11 यत्, D7.8.11 य मां (for यस्मात्) —ᵈ) D3.11 मा (for मां) N V1.2 B2.4 योधयितुम् (for धर्षयितुम्)

12 V3 damaged up to यु in ᵃ (cf v l 11) —ᵃ) B1.4 D2.3.5.11.13 G3 प्रथमं Cm g t as in text (for प्रथमे) —ᵇ) B1 D13 मे (for मत्) —ᶜ) D13 अथ (for अद्य) Ś V1 B1 D1.4.5.12.13 G3 M3 न (for त्वां) —ᵈ) Ś V2 B1 D1.4.5.12.13 स्थिरो भव V V1.3 B2.4 समाधव (for व्यवस्थितः)

13 ᵃ) D1 स त्रिभिर् (for सप्तभिर्) —ᵇ) G (ed) भात् (for अभि) —V3 damaged for 13ᶜᵈ —ᶜ) D1.2.11 G1.2 M3 तु (for च)

14 ᵃ) T2 M3 तत्र; M1 शित (for शर) V V1 B2-4 -नद्दपेत M1 शरणैव (for शतेनैव) —ᵇ) Ś B1 D1.4.5.12.13 वि(B1 स, D1.4 सु, D4 रि)प्रमु(D13 °यु)क्तेन (for सुप्रयुक्तेन) Ñ V B2-4 क्षिप्रहस्तो निशाचरः —ᶜ) Ñ V1.3 B2-4 -स्ताक्षो, D1 सरब्ध, D8.13 सरभो, G1 सक्रुद्धो, Ct as in text (for संरब्धो) —ᵈ) Ś1 M3 विभीषण

15 ᵃ) T2 त (for तद्) Ñ V1.3 B2-4 D5.11 G1.3 M3 [इ]न्द्रजिता Ś V2 B1 D1-4.12.13 स(D13 त) दृष्ट्वा राक्षसेन्द्रस्य, D5 ततो दृष्ट्वेन्द्रजित्कर्म —ᵇ) Ś V2 B1 D1-4.12.13 कर्म (for कृतं) V1.2 B1.2 D1 T2 M3 तथा (for तदा) —ᶜᵈ) V3 damaged for अचिन्तयित्वा N1 B1 स्वगतं, Ñ2 B1.3 स्मन्नव, G2 सहसा (for प्रहसन्) B4 D2 T1 नैवं D2 अपि Cm g n t as in text (for नैतत्) V1.3 किंचिदिति B1.4 किंचिदपि B3 त्रि) D5.7.8 T1 G1.2 M1.2.3 Cm तद्(D8.9 °था)ब्रवीत् Cg k t as in text (for इति ब्रुवन्) Ś D8.13 L (ed) चिन्तयित्वा प्रहसनैन (L (ed) °सन्न) किंचिदिति स ब्रुवन्

16 ᵃ) Ñ V L D1.13 अभीत(Ñ1 B2 °त्व, V °न) D1 आदद च D2.11 G M1.3 मुमोच च (for मुमोच स) M3 तास्तान् (for घोरान्) Ś D8.13 अभीत्वा घोरान् —ᵇ) Ś V2 B1 D1.4.5.12.13 उद्यम्य, N V1.3 B2.4 उद्यस B3 स्वयम् (for संगृह्य) B1 तु (for नर) —ᶜ) Ś B1 D1-4.12.13 अभीतवदनः क्रुद्धो (D1 °सद्धो T1.2 °विद्धो) —ᵈ) D2 5 जहर T1.2 G1 M3 [s] वहीर् (for युधि D1 T1 G1.2.3 रावणस्य सुतं प्रति)

17 ᵃ) V2 यत्र V1 पर (for रण) G1 क्रूरा (for शूराः) Ś B1 D1.4.12.13 न च शूरा रण(D13 °ध) गताः V2 नैव शूर रण हत्वा —ᵇ) B3 (before corr as in text) D1 प्रहरति D3 प्रहरति K (ed) प्रहरत (for प्रहरन्ति) M1.2 कदाचन (for निशाचर) —ᶜ) M1.2 लाघवात्, C t as in text (for लघवश्) Ś D8.13 मन्दा (for चाल्प) M1.3 वीर्याद् (for वीर्याश्) D13 लघुवश्चापि वीर्याश्च(sic) —ᵈ) D1.4 हि म (for ह्मे) D5 सुखाश्च म V2 B1 D1.4-11.13 G1.3 Ct transp सुखा and शरास् Ś D8.13 नास्त्र हीमे शरास्तव V V1.3 D2.4 D5 त्वा हत्वा यथा च(B2 अयात्), B3 (m also) दर्शय युद्धयत्व°

G 6. 68. 18
B 6. 88. 33
L 6. 67. 17

नैवं शूरास्तु युध्यन्ते समरे जयकाङ्क्षिणः ।
इत्येवं तं ब्रुवाणस्तु शरवर्षैरवाकिरत् ॥ १८
तस्य बाणैस्तु विध्वस्तं कवचं हेमभूषितम् ।
व्यशीर्यत रथोपस्थे ताराजालमिवाम्बरात् ॥ १९

विधूतवर्मा नाराचैर्बभूव स कृतव्रणः ।
इन्द्रजित्समरे शूरः प्ररूढ इव सानुमान् ॥ २०
अभीक्ष्णं निश्वसन्तौ हि युध्येतां तुमुलं युधि ।
शरसंकृत्तसर्वाङ्गौ सर्वतो रुधिरोक्षितौ ॥ २१

---

18 ᵃ) Ñ B2.4 एवं, B1 मैव (for नैव) Ś1 D5 शूरा हि, K3 B2 शूरा न, B1 D1-3.12 तु शूरा (by transp), B1 D4 शूरास्तु, D13 शूरा हि (for शूरास्तु) —ᵇ) D7.9-11 G1 युद्ध (for जय) Ś N V B D1-4.8.12 युद्धे (Ñ V1.2 B2-4 रणे) विजयकाङ्क्षिण, D13 प्रहरति रणाजिरे —ᶜ) D1 T1 G1.2 ब्रुवन्वीर, D7.9-11 ब्रुवन्धन्वी G3 वदन्वीर (for ब्रुवाणस्तु) —ᵈ) D7.9-11 G1.2 शरैरभिववर्ष ह —For 18ᶜᵈ, Ś V2 B1 D1.4.8.12.13 subst

1670* इत्येवमुक्त्वा वचनं शरैरेनमवाकिरत् ।,

while Ñ V1.2 B2-4 subst

1671* एवमुक्त्वा ततो वीरः शरैर्भृशमताडयत् ।

[N1 शरैर्वीरस्ततो (for ततो वीरः शरैः)]

19 ᵃ) N V1.2 B2-4 तद्बाण, D5.7.9-11 G1 M1-3 बाणै तु (for बाणैस्तु) Ś V2 B1 D1-4.8.12.13 व्यपध्वस्त (for तु विध्वस्त) —ᵇ) Ś N V B D1-4.8.12 G1.2 काञ्चन सहत, D6 T1.3 M2.5.6 काञ्चनप्रभ (for हेमभूषितम्) —V2 repeats 19ᶜ–20ᵃ consecutively —ᶜ) B1 व्यस्तीर्ण च, G2 विदीर्यत (for व्यशीर्यत) Ś D5.13 च निर्मेघो N1 रथोपस्थात् (for रथोपस्थे) —ᵈ) Ś N1 V1.2 (both times) B2-4 D5.12 [अं]बरे (for [अ]म्बरात्)

20 V1 repeats 20ᵃ (cf v l 19) Ś1 om 20–30ᵇ —ᵃ) Ś1 B4 D4.12 विध्वस्त, B1 विधूप, D2 निकृत्त (for विधूत) B1 वर्मे, D2 मर्मे —ᵇ) N V1.2 B2-4 स बभूव (by transp), D1 बभूव च G1 लक्ष्मणेन (for बभूव स) —ᶜ) N V1.2 B1.4 D7.9-11 G1.2 M2 वीर ; V2 क्रुद्ध (for शूर) —ᵈ) N V B2-4 प्रफुल्ल इव किंशुक ; B1 प्रकट इव सानुमान्। D4 सप्रीद इव भानुमान्। D6.11 Cl. t प्रत्यूषे भानुमानिव। G1.2 प्रत्यूष इव भानुमान् —After 20, D1.7.9-11 S ins

1672* तत शरसहस्रेण संक्रुद्धो रावणात्मज ।
बिभेद समरे वीरं लक्ष्मणं भीमविक्रमम् ।
व्यशीर्यत महद्दिव्य कवचं लक्ष्मणस्य तु ।
कृतप्रतिकृतान्योन्य बभूवतुरभिद्रुतौ ।

[(l 2) D7.9-11 G1 वीरो, G2 क्रो, M1.3.4 शूरं (for वीरं) D9-11 G1 भीमविक्रम —(l 3) D5 G1 विशीर्यत D6 महद्दिव्य, T1 महदीप, M2.3 तस्य मूर्ना (for महद्दिव्य) G2 M3 च (for तु) —(l 4) D6 G2 M3 कृतप्रतिकृते Cm g t as above (for °प्रतिकृत) ‖ Cm कृतप्रतिकृताभ्ये व कृते प्रतिकृत एको व प्रतिकृत् कर्मैप तथा।, so also Cg.

Ct अन्योन्य कृतप्रतिकृता। आर्ष सः। कृतप्रतिकृते यत्तो बभूवतुरिवार्थ ‖ D7 G3 M1.3 भरिद्रुतौ (for अभिद्रुतौ)]

21 Ś1 om 21 (cf v l 20) —ᵃ) Ś1 Ñ1 V1 B D1.4.8-12 निश्वसतौ Ñ V B2-4 D1.4 M1-3 तौ, D9.10.11 तौ D13 च (for हि) —ᵇ) G2 युध्येतौ D5 तुमुले, D10 T1 तुमुलौ Ś1 V2 B1 D1.2.4.8.12.13 युध्यमानौ महामृधे (Ś1 D4.12 °रणे, D13 °हवे) Ñ V1.2 B2-4 प्रायुध्येतां महाबलौ D8 युयुधाते महामृधे ‖ Cg युध्येताम् अयुध्येताम्। ‖ —ᶜ) Ś1 V1 B1 D1-4.8.12.13 T2 स (T2 नि)रसकृत्त (V1 B1 D2 °त) Ñ V1.2 B2-4 शरैः संकृत, D1 शरसंकृत (for शरसंकृत्त) —After 21, Ś1 V1 B1 D1-4.8.12.13 ins, N2 B2 cont. after 1674 (A)*

1673* बभूव रूपं सुमहद्दोषयुद्धं भीमकर्मणो ।

[D13 सुमहत् रूपं (by transp)],

while D1-7.9-11 S ins. after 21 Ś1 D1-4.8.12.13 cont. l 7 only after 1673*, N V1.2 B2-4 ins. l 1 and ll 3–5 after 22ᵃᵇ (V1 after 22ᵃᵇ first time) and ll 6–7 after 21, V1 B1 D1 (om l 5) ins l 1 and ll 3–5 after 22ᵃᵇ (B1 after 22ᵃᵇ first time) and cont l 7 after 1673*

1674* सुदीर्घकालं तौ वीरावन्योन्यं निशितैः शरैः ।
ततक्षतुर्महात्मानौ रणकर्मविशारदौ ।
बभूवतुश्चात्मजये यत्तौ भीमपराक्रमौ ।
तौ शरौघैस्तथा संवीतौ निकृत्तकवचध्वजौ ।
सुस्रुवाते तु रुधिरं शीघ्रं जलं प्रस्रवणादिव । [5]
शरवर्षं ततो घोरं मुञ्चतोर्भीमनिःस्वनम् ।
सासारयोरिवाकाशे नीलयोः कालमेघयोः ।
तयोरथ महान्कालो व्यतीयाद्युध्यमानयोः ।
न च तौ युद्धवैमुख्यं श्रमं चाप्युपजग्मतुः ।

[(l 1) D1 काले (for काल) Ñ1 धीरौ (for वीराव्) N V B D4 युध्यमानौ विचेरतु (for the post half) —(l 2) D6 तत क्षितौ T3.4 ततक्षतु, Cg as above (for ततक्षतुः) —(l 3) B4 [अ]नुजये D6 जये (for [आ]त्मजये), B1 यत्तौ (for यत्तौ) D1 युद्धे भीमविक्रमौ (subm) (for the post half) —(l 4) V2 damaged for शरौघैस्तथा N1 V2 B1 D7.9-11 G1 तदा (for तथा) B1 निकृत्त, D2 निकृत (for निकृत्त) D7 G1 निकृत्ता (D7 °कृत्ता) विच च ध्वजौ (for the post half) —V2 B1 om l 5 D1 reads l 5 (except सस्रुवाते रुधिरं) in marg —(l 5) D9-11 G1 सुस्रुवाते, G1 प्रस्रव (for प्रस्रवणाद्) N V1.2 B2-4

अन्योन्यमविदां श्रेष्ठौ दर्शयन्तौ पुनः पुनः ।
शरानुच्चावचाकारानन्तरिक्षे बबन्धतुः ॥ २२
व्यपेतदोषमस्यन्तौ लघु चित्रं च सुष्ठु च ।
उभौ तु तुमुलं घोरं चक्रतुर्नरराक्षसौ ॥ २३
तयोः पृथक्पृथग्भीमः शुश्रुवे तलनिस्वनः ।
सुघोरयोर्निष्टनतोर्गगने मेघयोरिव ॥ २४
ते गात्रयोर्निपतिता रुक्मपुङ्खाः शरा युधि ।
असृग्दिग्धा विनिष्पेतुर्विविशुर्धरणीतलम् ॥ २५
अन्यैः सुनिशितैः शस्त्रैराकाशे संजघट्टिरे ।
धनूंष्यश्च्छिदुश्चापि तयोर्बाणाः सहस्रशः ॥ २६

G 6 68 30
B 6 88 69
L 6 67 27

प्रमुक्ताने रुधिर (for the prior half) V3 B1 प्रस्रवणाद् —After l 5 V3 ins 1675* —(l 6) D6 तदा, T3 M1 3 तयोर् (for तदो) D7 G1 मुक्तो (for मुक्तोर्) D5 6 8 10 निस्वन, D7 G2 निस्वनो (for निस्वनम्) —For l 6, N V3 4 B2-4 subst

1674(A)* तत शरौघाविविधान्मुञ्चन्ता वीमविक्रमा ।

[B3 मुञ्चतौ विविधान् (by transp)]

—(l 7) D1 आसारवद् (for ससारवद्) Ś1 N3 V1 2 B1 3 D1-4 8 9 12 13 प्रवृद्ध (Ś1 D8 13 प्रवृद्ध, B2 3 D6 प्रविष्ट, D7 प्रवृष्ट D11 अवृष्ट) वीयवारवाले (Ñ3 V1 3 °न्त) Ñ3 V3 B2 4 भ्यावर्षो समावर्षो, D6 प्रवर्षेत वधाकाले (for the prior half) —(l 8) M3 व्वलमाम —After l 8 D7 reads एकादश पदार समाप्त —(l 9) D7 8-11 इमा (for मम) D1 8-11 न (for वा) D6 व्युत्प्रत्मत्]

22 Ś1 om 22 (cf v l 20) Ś2 V2 B1 D1 2 12 13 repeat 22ab (followed by 1679*) after 26 —a) Ś1 D1 11 (all first time) अन्योन्यमपदा श्रेष्ठौ (Ś1 °विश्लेषौ) —b) N V B2-4 D7 G1 परस्पर —After 22ab, N V B D6 (om l 5) ins l 1 and l 3–5 of 1674* (V1 B1 after 22ab first time) —V3 om 22c–24b —c) Ś1 V2 B1 D1-4 8 9 12 13 शरैरुच्चावचाकारैर् —d) D1-4 13 अंतरिक्षं, D6 अंतरीक्षे N V1 B1-3 निरावृत्य, B4 [S]मिजघ्नतु, D6 व्यधत्तां, L (ed) प्रजघ्नतु (for बबन्धतु) Ś2 D8 13 अंतरिक्षमय धनु

23 Ś1 V3 om 23 (cf v l 20 and 22 resp) D1 reads from 23 up to सुघोर्यो in 24b in marg —a) D1 दोषम् (for दोषम्) Ś1 B1 D1-4 8 12 13 T2 4 अन्योन्य, Cg as in text (for अस्यन्तौ) B2 व्यपत सो ममस्यौ —b) D11 सूक्ष्म (sic) (for सुष्ठु) —c) T3 उक्षाव (sic), M1 2 उभौ तौ (for उभौ तु) G2 M1 3 युद्ध (for घोर) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 12 13 दृढौवतो महा (N V1 B2-4 D6 बल) भीमौ (Ś1 D8 13 °सा D6 °मौ) —d) Ś1 Ñ V1 3 B D1-4 8 9 12 13 सेंग्राम (B1 D1-4 11 °म) D1 T3 4 चेरतुर (for चक्रतुर्)

24 Ś1 om 24 (cf v l 20) V3 om 24ab (cf v l 22) D1 reads up to सुघोर्यो in b in marg (cf v l 23) —a) G3 पृथक् D5 T3 4 तत्र (for भीम) Ś1 B1 D1 4 9 12 13 द (D11 त) कवि स्वन । D1 8-11 तुमुल स्वन —After 24ab, N V3 B1-4 D6-7 9-11 S ins V3 ins after l 5 of 1674*

1675* प्रकम्पयञ्जन घोरो निघात इव दारुण ।
स तयोश्राव्रत शब्दस्तदा समरसंचयो ।

[(l 1) G1 प्रघोदयन् D5 T1 G2 जगद् (for जन) N V1 3 B2-4 D6 7 G2 प्रकम्पजननो भीमो (B1 °लोक D7 G2 घोरो), D9-11 म कप नवाभाग (for the prior half) —(l 2) D9-11 तयो स (by transp) N V1 2 B2-4 D6 बभ्राम (Ñ3 D6 °जे) म तयो (for स तयोश्रावत) N3 V1 3 B1 D5 6 9-11 तथा (for तदा) V2 D9 10 M1 2 व (V3 dam aged after व up to मेद in d) चयो, D1 T1 G3 M3 मदयो (for -स्त्वयो)]

—c) B1 सुघोरौ, D1 सुघोरयो, D5 सुधर्षयो (for सुघोरयोर्) Ś2 V2 B1 D1-4 8 13 12 13 हृष्ट (V3 B1 D2 °र) वदोर्, N V1 B2-4 D6-9-11 T1 3 M1 नि (B4 D8 11 T1 3 M3 नि) स्वनतोर् (for निष्टनतोर्) —d) D3 T1 3 M1 3 यथा (for इव) Ś1 D1 12 यथा वै कालमेघयो, V2 B1 D1-4 13 यथा से (V2 D2 वै) कालमेघयो —After 24 B1 ins

1676* बभूवतुर्महेष्वासौ नरराक्षसपुंगवौ।

—Thereafter B1 cont Ś3 V1 D S ins after 24

1677* सुवर्णपुङ्खैर्नाराचैर्बलवन्तौ कृतव्रणौ।
प्रसुस्रुवाते रुधिरं कीर्तिमन्तौ जये धृतौ ।

[(l 2) D1 T3 4 जये रता, D1 जयैषिण, Cm g t as above (for जये धृतौ) Ś1 V2 B1 D1-4 8 12 13 बल प्रस्रवणादि (Ś2 D2 4 8 12 °दि) a (for the post half)]

25 Ś1 om 25 (cf v l 20) —a) S1 D8 13 प्रमुक्ता शत्रु (D8 °क) निर्मुक्त N3 V B D1 4 13 तयोस्तु (V3 B1 D1 2 12 °यो सु) मुक्ता गात्रेषु N3 तयोर्गात्रेदासक्ते संख्य —V3 om 25cd —c) B1 अथार्थान्दिग्धान्, B2 असृग्धारा, D6 असृग्विदग्धा (hypm) M3 असृग्दग्धा (for असृग्दिग्धा) N3 B2 3 M3 विनिष्पन्ना (B2 °ज) B1 D1-4 8 12 13 निर्मिद्य, B4 च निरुत्य (for विनिष्पेतुर्) —d) Ś1 D8 13 वसुधा (for धरणी) G1 ऽ

26 Ś1 om 26 (cf v l 20) —a) N V1 2 B2-4 अन्योन्य, D9-11 T1 M3 अन्य सु, Cg is in text (for अन्यै सु) Ñ3 B4 D6 T1 G2 3 M1 2 शरैर् (for शस्त्रैर्) Ś1 V1 B1 D1-4 8 12 13 T1 3 अन्य तु (Ś1 T1 3 अन्य सु, D1 चापौ सु, D1 13 अन्योन्य) निशिता बाणा, G (ed.)

G. 6. 68. 18
B. 6. 88. 33
L. 6. 67. 27

नैवं शूरास्तु युध्यन्ते समरे जयकाङ्क्षिणः ।
इत्येवं तं ब्रुवाणस्तु शरवर्षैरवाकिरत् ॥ १८
तस्य बाणैस्तु विध्वस्तं कवचं हेमभूषितम् ।
व्यशीर्यत रथोपस्थे ताराजालमिवाम्बरात् ॥ १९
विधूतवर्मा नाराचैर्बभूव स कृतव्रणः ।
इन्द्रजित्समरे शूरः प्ररूढ इव सानुमान् ॥ २०
अभीक्ष्णं निश्वसन्तौ हि युध्येतां तुमुलं युधि ।
शरसंकृत्तसर्वाङ्गौ सर्वतो रुधिरोक्षितौ ॥ २१

18 ᵃ) N B2.4 एव, B1 मैव (for नैव) Ś1 D5 शूरा नि, Ñ2 B3 शूरा न, B1 D1-3.12 तु शूरा (by transp), B4 D4 शूराश्च, D13 शूरा हि (for शूरास्तु) —ᵇ) D7.9-11 G1 युद्ध (for जय) Ś N V B D1-4.6.13 युद्धे (Ñ V1.2 B2.4 रण) विजयकाङ्क्षिण, D12 प्रहरन्ति रणाजिरे —ᶜ) D5 T1 G1.3 ब्रुवन्वीर, D7.9-11 ब्रुवन्धन्वी G2 वदन्वीर (for ब्रुवाणस्तु) —ᵈ) D1.3-11 G1.3 शरैरभिववर्ष ह —For 18ᶜᵈ, Ś V2 B1 D1.3.4.12.13 subst

1670* इत्येवमुक्त्वा वचनं शरैरेनमवाकिरत् ।,

while Ñ V1.3 B2-4 subst

1671* एवमुक्त्वा ततो वीरः शरैर्भृशमताडयत् ।

[Ñ1 शरैर्वीर ततो (for ततो वीर शरैर्)]

19 ᵃ) N V1.3 B2-4 तद्बाण, D5.7.9-11 G1 M1-3 बाणै तु (for बाणैस्तु) Ś V2 B1 D1-4.6.12.13 मपध्वस्त (for तु निध्वस्त) —ᵇ) Ś Ñ V B D1-4.6-13 G1.3 काञ्चन मङ्गल, D6.12.13 M1.2.4 कोञ्चनप्रभ (for हेमभूषितम्) —V2 repeats 19ᶜ–20ᵈ consecutively —ᶜ) B1 व्यशीर्य च, G1 विशीर्णेत (for व्यशीर्यत) Ś D12.13 च निर्भेद्य, Ñ1 रथो पश्चात् (for रथोपस्थे) —ᵈ) Ś Ñ1 V1.3 (both times) B1.4 D6.12 [अ]बरे (for [अ]म्बरात्)

20 V2 repeats 20ᵃ (cf v l 19) Ś1 om 20–30ᶠ —ᵃ) Ś1 B1 D6.12 विभ्रष्ट, B1 विधूय, D5 निकृत्त (for विधूत) B1 वर्मा, D5 वर्म —ᵇ) N V1.3 D1-4.12 बभूव (by transp) D5 बभूव च G1 लक्ष्मणेन (for बभूव स) —ᶜ) N V1.3 B2-4 D7.9-11 G1.3 M3 वीर, V3 क्रुद्ध (for शूर) —ᵈ) N V B2-4 प्रफुल्ल इव किंशुक, B1 प्रकट इव सानुमान्, D6 समीर इव भानुमान्, D3.12 Ch t प्रावृषे भानुमानिव, G1.3 प्रत्यूष इव भानुमान् —After 20, D5.7.9-11 S ins.

1672* तत शरसहस्रेण सङ्क्रुद्धो रावणात्मज ।
बिभेद समरे वीर लक्ष्मणं भीमविक्रमम् ।
व्यशीर्यत महदिव्य कवचं लक्ष्मणस्य तु ।
कृतप्रतिकृतान्योन्य बभूवतुरभिद्रुतौ ।

[(l 2) D7.9-11 G1 वीरो, G3 क्रुद्धो M1.2.4 शूर (for वीर) D9-11 G1 भीमविक्रम —(l 3) D5 G3 विशीर्णं D6 महाद्भुत T1 महदिव, M1.2 तस्य युद्धे (for महदिव्य) G3 M3 च (for तु) —(l 4) D5 G3 M3 कृतप्रतिकृते, Cm g t as above (for °प्रतिकृत) ‖ Cm कृतप्रतिकृतान्योन्य कृते प्रतिकृतम् अन्योन्यं प्रत्यक्ष कर्माणि तयोः, so also Cg, Ct अन्योन्य कृतप्रतिकृता । आर्षो हा । कृतप्रतिकृते यत्ने बभूवतुरित्यर्थ ‖ D7 G1 M1.2 अभिद्रुतौ (for अभिद्रुतौ)]

21 Ś1 om 21 (cf v l 20) —ᵃ) Ś2 Ñ1 V1 B D1.3.6-13 निश्वसतौ Ñ V B2.4 D4 M1-3 तौ, D10.11 वै, D13 च (for हि). —ᵇ) G1 युध्यतौ D6 तुमुले, D10 T1 तुमुलौ Ś2 V2 B1 D1.3.4.12.13 युध्यमानौ महामृधे (Ś2 D12 °रणे, D13 °युधे), Ñ V1.3 B2.4 प्रायुध्येतां महाबलौ, D5 युयुधाते महामृधे ‖ Cg युध्येताम् अयुध्येताम् ‖ —ᶜ) Ś2 V2 B1 D1-4.6.12.13 T2 श(T2 वि)रसंवृत (V2 B1 D4 °त) N V1.3 B2-4 शरै संवृत, D7 शरसंहत (for शरसंकृत) —After 21, Ś2 V2 B1 D1-4.6.12.13 ins, N1 B3 cont. after 1674 (A)*

1673* बभूव रूपं सुमहद्वीर्योग्रतरभीमकर्मणो ।

[D12 सुमहद्रूप (by transp).],

while D1-3.6.12 S ins after 21 Ś2 D1-4.6.12.13 cont. l. 7 only after 1673*, N V1.3 B2-4 ins l 1 and l 3-5 after 22ᵃᵇ (V3 after 22ᵃᵇ first time) and l 6 7 after 21, V2 B1 D4 (om l 5) ins. l 1 and l 3-5 after 22ᵃᵇ (B1 after 22ᵃᵇ first time) and cont l 7 after 1673*

1674* सुदीर्घकाल तौ वीरावन्योन्य निशितै शरै ।
ततक्षतुर्महात्मानौ रणकर्मविशारदौ ।
बभूवतुश्चात्मजये यत्तौ भीमपराक्रमौ ।
तौ शरौघैस्तदाकीर्णौ निकृत्तकवचध्वजौ ।
सुस्रुवाते रुधिरं कोष्णं जलं प्रस्रवणाविव । (5)
शरवर्षं ततो घोरं मुञ्चतोर्भीमनिस्वनम् ।
सासारयोरिवाकाशे नीलयो कालमेघयो ।
तयोरथ महान्कालो व्यत्ययाद्युध्यमानयो ।
न च तौ युद्धवैमुख्यं श्रमं वाप्युपजग्मतु ।

[(l 1) D5 काले (for काल) Ñ1 धीरौ (for वीरावू) Ñ V B D4 युध्यमानौ निशितै (for the post half). —(l 2) D6 तत छिन्नौ, T2.3 रक्षतु, Cg as above (for ततक्षतु) —(l 3) B4 (अ)नुजये D3 समरे (for [आ]त्मजये) D1 यत्रौ (for यत्तौ) D4 क्रुद्धौ भीमवेगौ (subm) (for the post half) —(l 4) V3 damaged for शरौघैस्तदा N1 V3 B1 D3.9.11 G1 तथा (for तदा) B1 निहत, D1 निकृत्त (for निकृत्त) D7 G1 निकृत्त(D7 °कृत्ता)सित च धन्वे (for the post half) —V3 B1 om l 5 D1 reads l 5 (except स्रवन्ती रुधिरं) in marg —(l 5) D9-11 G1 सुषुवे, G3 स्रवन् (for सुस्रुवाते) N V1.3 B2-4

अस्त्राण्यस्त्रविदां श्रेष्ठौ दर्शयन्तौ पुनः पुनः ।
शरानुच्चावचाकारानन्तरिक्षे बबन्धतुः ॥ २२
व्यपेतदोषमस्यन्तौ लघु चित्रं च सुष्ठु च ।
उभौ तु तुमुलं घोरं चक्रतुर्नरराक्षसौ ॥ २३
तयोः पृथक्पृथग्भीमः शुश्रुवे तलनिस्वनः ।
सुघोरयोर्निष्टनतोर्गगने मेघयोरिव ॥ २४
ते गात्रयोर्निपतिता रुक्मपुङ्खाः शरा युधि ।
असृग्दिग्धा विनिष्पेतुर्विविशुर्धरणीतलम् ॥ २५
अन्यैः सुनिशितैः शस्त्रैराकाशे संजघट्टिरे ।
बभञ्जुश्चिच्छिदुश्चापि तयोर्बाणाः सहस्रशः ॥ २६

G. 6. 68. 30
B. 6. 88. 69
L. 6. 67. 27

प्रसुस्रुवाते रुधिर (for the prior half). V3 B4 प्रस्रवणाद्. —After l. 5, V3 ins. 1675*. —(l. 6) D6 तदा; T1.3 M1.2 तयोर् (for ततो). D3 G1.3 मुंचंतौ (for मुञ्चतोर्). D1.6.8.10 -निःस्वनं; D7 G2 -निस्वनौ (for -निःस्वनम्). —For l. 6, Ñ V2.3 B2-4 subst.:

1674(A)* ततः शरौघान्विविधान्मुञ्चन्तौ भीमविक्रमौ ।

[B3 मुंचतो विविधान् (by transp.).]

—(l. 7) D3 आसारयोर् (for सासारयोर्). Ś1 Ñ2 V1.3 B1.3 D1-3.8.12.13 प्रवृष्ट(Ś1 D8.12 प्रवृद्ध; B1.3 D2 प्रविष्ट; D3 प्रवृद्ध; D13 प्रवृष्ट)योर्यथाकाले(Ñ2 V1.2 °ले); Ñ1 V2 B2.4 सुधारयोः समासारां; D4 प्रवर्षंतौ यथाकाले (for the prior half). —(l. 8) M3 व्यस्रयाद्. —After l. 8, D7 reads एकादश-पहार समाप्तः. —(l. 9) D7.9-11 इमं (for भमं). D3.7.9-11 च (for वा). D9 व्युपजग्मतुः.]

22 Ś1 om. 22 (cf. v.l. 20). Ś2 V3 B1 D1.3.8.12.13 repeat 22ab (followed by 1679*) after 28. —a) Ś2 D8.12 (all first time) अस्त्रास्त्रमथवदं श्रेष्ठौ (Ś2 °विच्छ्रेष्ठौ). —b) Ñ V B2-4 D7 G1 परस्परं. —After 22ab, Ñ V B D6 (om. l. 5) ins. l. 1 and l. 3-5 of 1674* (V3 B1 after 22ab first time). —V3 om. 22c-24b. —c) Ś2 V2 B1 D1-4.8.12.13 शरैरुच्चावचाकारैर्. —d) D1-4.13 अंतरिक्षे; D8 अंतरिक्षे. Ñ V1 B1-3 निजघ्नतुः B1 [S]निजघ्नतुः; D4 स्वयपंतुः; L (ed.) प्रजघ्नतुः (for बबन्धतुः). Ś2 D8.12 अंतरिक्षमभं घनुः.

23 Ś1 V3 om. 23 (cf. v.l. 20 and 22 respy.). D7 reads from 23 up to शुश्रुवे in 24b in marg. —a) D8 अन्योन्यं -दोषम् (for -दोषम्). Ś2 B1 D1-4.8.12.13 T1.3 अन्योन्यं; Cg as in text (for अस्यन्तौ). B1 व्यपेत तौ ममस्यंतौ. —b) D13 सूक्ष्म (sic) (for सुष्ठु). —c) T2 ववाच (sic); M3 उभौ तौ (for उभौ तु). G2 M1.2 युद्धं (for घोरं). Ś2 Ñ V1.2 B D1-4.8.12.13 दर्शयंतौ महा(Ñ V1 B1-4 D4 यद्धं)भीमे(Ś2 D8.12 °मे; D1 °मौ). —d) Ś2 Ñ V1.2 B D1-4.8.12.13 संग्रामे(B1 D1-3.13 °मे); D4 T1.3 चेरतुर् (for चक्रतुर्).

24 Ś1 om. 24 (cf. v.l. 20). V3 om. 24ab (cf. v.l. 22). D7 reads up to शुश्रुवे in b in marg. (cf. v.l. 23). —b) G1 शुश्राव. D4 T1.3 तत्र (for तस्य). Ś2 B1 D1.4.12.13 स(D13 म)तलनिःस्वनः; D1.3-11 तुमुलः स्वनः. —After 24ab, Ñ V1 B2-4 D4-7.9-11 S ins.; V3 ins. after l. 5 of 1674*:

1675* प्रकम्पयञ्जनं घोरो निर्घात इव दारुणः ।
स तयोर्भ्राजते शब्दस्तदा समरसक्तयोः ।

[(l. 1) G1 प्रमोहयन्. D5 T1 G3 जगद् (for जनं). Ñ V1.3 B2-4 D4.7 G2 प्रकंपजननो भीमो(B4 °नोदीव; D7 G3 घोरो): D9-11 न कंपं जनयामास (for the prior half). —(l. 2) D9-11 तयोः स (by transp.). Ñ V1.3 B2-4 D4 बभाज (Ñ1 D4 °जे) स उभोः (for स तयोर्भ्राजते). Ñ2 V1.3 B2 D5.6.9-11 तथा (for तदा). V3 D9.10 M1.2 -य(V3 damaged after य up to मेघ in d)योः; D5 T1 G3 M3 -सक्तयोः (for -सक्तयोः).]

—c) B4 शूरयोर्नि-; D3 सुघोपयोः; D4 सुकर्पतोः (for सुघोरयोर्). Ś2 V3 B1 D1-4.8.12.13 शब्द(V3 B1 D1 °र)वतोर्; Ñ V1 B2-4 D4.9-11 T2.3 M3 निः(B4 D9-11 T2.3 M3 नि)स्वनतोर् (for निष्टनतोर्). —d) D6 T2.3 M3.6 यथा (for इव). Ś2 D8.12 यथा वै कामपर्वतोः; V3 B1 D1-4.13 यथा खे(V3 D1 वै) कालमेघयोः. —After 24, B1 ins.:

1676* बभूवतुर्महेष्वासौ नरराक्षसपुंगवौ ।

—Thereafter B1 cont.; Ś2 V3 D S ins. after 24:

1677* सुवर्णपुङ्खैर्नाराचैर्बलवन्तौ कृतव्रणौ ।
प्रसुस्रुवाते रुधिरं कीर्तिमन्तौ जये धृतौ ।

[(l. 2) D6 T2.3 जये रतौ; D9 जयैषिणौ; Cm.g.t as above (for जये धृतौ). Ś2 V3 B1 D1-4.8.12.13 नक्तं प्रस्रवणादि (Ś2 D1.4.8.12 °वि)व (for the post. half).]

25 Ś1 om. 25 (cf. v.l. 20). —a) Ś2 D8.12 प्रमुक्ताः शत्रु(D8 °क्र)जिह्मांश्; Ñ1 V B D1-4.13 तयोस्तु(V2.3 B1 D1.2.13 °योः सु-) मुक्ता गात्रेषु; Ñ2 तयोर्महात्मनोः संख्ये. —V3 om. 25cd. —c) B1 अश्वान्दिग्धान्; B1 असृग्धाराः; D4 असृग्विदग्धा (hypm.); M3 असृङ्न्दिग्धाः (for असृग्दिग्धा). Ñ1 B2.3 M3 विनिष्पत्य(B1 °त्य); B1 D1-4.8.12.13 विभिन्दुः; B4 च निसृत्य (for विनिष्पेतुर्). —d) Ś1 D8.12 वसुधा- (for धरणी-). G1 -तले.

26 Ś1 om. 26 (cf. v.l. 20). —a) Ñ V1.3 B1-4 अन्योन्यं; D9-11 T1 M3 अन्यैं सु-; Cg as in text (for अन्यैः सु-). Ñ1 B4 D1 T1 G2.3 M1.2.3 शस्त्रैर् (for शस्त्रैर्). Ś2 V3 B1 D1-4.8.11.13 T2.3 अन्ये सु(Ś2 T2.3 अन्ये सु-; D2 भालौ सु; D8.12 अन्योन्यं) निशिता बाणाः G (ed.)

G 6 68 °
B 6 88 70
L 6 67 18

स बभूव रणे घोरस्तयोर्बाणमयश्चयः ।
अग्निभ्यामिव दीप्ताभ्यां सत्रे कुशमयश्चयः ॥ २७
तयोः कृतव्रणौ देहौ शुशुभाते महात्मनोः ।
सुपुष्पाविव निष्पत्रौ वने शाल्मलिकिंशुकौ ॥ २८
चक्रतुस्तुमुलं घोरं संनिपातं मुहुर्मुहुः ।
इन्द्रजिल्लक्ष्मणश्चैव परस्परजयैषिणौ ॥ २९
लक्ष्मणो रावणिं युद्धे रावणिश्चापि लक्ष्मणम् ।
अन्योन्यं तावभिघ्नन्तौ न श्रमं प्रत्यपद्यताम् ॥ ३०
बाणजालैः शरीरस्थैरवगाढैस्तरस्विनौ ।
शुशुभाते महावीरौ विरूढाविव पर्वतौ ॥ ३१
तयो रुधिरसिक्तानि संवृतानि शरैर्भृशम् ।
बभ्राजुः सर्वगात्राणि ज्वलन्त इव पावकाः ॥ ३२

अन्योन्य मिश्रिते द्वार्कर —^{4}) N B3 आकाशे, D5 वियति (for आकाशे) Ś1 D1 [ऽ]प्यवघट्टिता, B4 सव्रघट्टिरे, D11 उपाधि(D2 °व)घट्टिता, D3 प्यावबद्दिता, D4 नाविघट्टनात् (sic), T2 व्यवघट्टिता, Cg as in text (for सवघट्टिरे) V1 सर*ने नभस्थल, V3 B1 D13 बा(B1 बा)-काशव(V3 B1 °तु)वियट्टिता, V2 समुवते नभस्तल (sic) B3 सरकात नभस्तल (sic) —^{4}) N V B2-4 D1 G1 M3 [ब]न्धे, B1 D1-4,6-11,13[(तु)]व (for [ब]रि) Ś1 D1 समवतंत तु खेन —^{4}) D2 ततो (for तयोर्) —V3 damaged after तयो up to परस्प in 1678* B1 D1-4 बाणान् (for बाणा)

27 Ś1 G(ed) om 27 (for Ś1 cf v l 20) —^{a}) D11 रणो, T2 तदा (for रणे) Ś1 B1 D1-3,5,8,12 स(D4 स)बभूव समतात्(Ś1 D3 13 18 °च) —^{4}) Ś1 D1 बाणसमाश्रया, B1 D1 3 13 15 °समाश्रया, D3 °समुच्चय (for °मयश्चय) —For 27^{cd}, N V B2-4 subst

1678* समीयुस्ते मुहूर्तं तु तयोर्बाणा परस्परम्।

[V3 damaged up to परस्प (cf v l 26) V3 मुहूर्तं N1 V1 च (for तु)]

—D11 om (hapl) 27^{cd} —^{c}) N1 B1 भात, N2 V2 B3 4 असि (for इव) —V3 illeg from दीप्ताभ्यां up to ^{4} D7 G1 यथाग्निभ्यां प्रदीप्ताभ्यां —^{4}) Ś1 D1-3 13 यज्ञे कुशमयाश्र(Ś1 D3 18 °श्र)या , N1 V1 B3-4 यथा काष्ठमया श्रया ; N3 यथा काष्ठमहाश्रया । V3 B1 यज्ञेषु तमयाश्र-(V3 °श्र)या —After 27 V3 ins 1 3 only of 1679*

28 Ś1 om 28 (cf v l 20) V3 om from 28 up to l 2 of 1679* —^{4}) Ś1 N V1 2 B1-4 D1 4,6-11 T1 G1 M3 सुपुष्पात् , D1 सुपु ष्पात् । G1 M1 3 पुष्पिताव् (for सुपुष्पाव्) B1 D1 4 निष्पत्रौ (for निष्पत्रौ) —^{4}) Ś1 V2 B1 D1-4,6 13 18 यथा (for वने) D1 3-11 G1 वने किंशुकशाल्मली —After 28, Ś1 V2 B3 D1 3 9 11 13 repeat 22^{ab} and then ins while N V1 2(l 3 only after 27 owing to om) B3-4 D4 ins after 28

1679* तयोर्गात्रेषु सक्तास्ता भान्ति नाराचपङ्क्तयः ।
नक्षत्रपङ्क्तयो ज्योतिः विमला वै यथोदिता ।
उभौ हि परमेष्वासावुभौ शस्त्रविशारदौ ।

[(l 1) B1 संस्थिता, D1 संयता (for सक्ता) D1 तयोर्गा॰

सुसक्ता (for the prior half) N V2 B3-4 मधुर (भान्ति) —V1 om 1 2 —(l 2) N B3-4 निरभ्र(N1 °भ्रे, B1 °रजे)विमले ज्योत्नि यथा नक्षत्रराज —(l 3) Ś1 तौ, V1 2 तु V1 om (subm) (for हि) D11 उभौ सं नियुणौ (for the prior half) Ś1 D3 शास्त्र, B4 (for शास्त्र)]

29 Ś1 om 29 (cf v l 20) —^{a}) M1 2 (for घोर) Ś1 V2 B1 D1-3 8 11 13 तयोर्बभूव युद्ध N1 V1 2 B3-4 विचक्रतुस्तौ तुमुलं —^{4}) Ś1 B1 D1-4,6 M1 2 संनिपातौ (M1 2 °ल) —After 29^{ab}, D11 ins

1680* उभौ विद्याधविदुषावुभौ परमतोषिणौ ।

—Ś1 N V B D1-3 11 13 om 29^{cd} —^{4}) D6 T1 M1 3 वधैषिणौ (for जयै°)

30 Ś1 om 30^{ab} (cf v l 20) V3 damaged a लक्ष्मणो in ^{a} up to श्चि in ^{4} —^{4}) V2 B3 युद्धे (युद्धे) —^{4}) N1 B2 युधि (for चापि) —^{4}) Ś D1 3,6 11 13 तौ(D1 च) निहितौ ; B4 अभिनिघ्नन्तौ तौ निघ्नन्तौ, D6 चाभिनिघ्नन्तौ (for तावभिघ्नन्तौ) - N1 V1 2 B3-4 समुपेयतु ; N1 ययतुस्तदा, V3 अभिजग्मा B3 तौ समीयतु , D4 6-11 M3 प्रतिपद्यतां ; Cg a text (for प्रत्यपद्यताम्) Ś D3 13 न गच्छानि चाभिगच्छ B1 D1-3 11 न म्लानिमवापि(D1 °सुप ; D13 °पि)तत् D5 नाश्य समभिजग्मतु (sic) ^{0} Cg प्रत्यपद्यतां पद्यताम् ॐ

31 ^{a}) D6 सुपुभौ तौ Ś B1 D1-4,8 11 13 इव N V B1 4 D4-9 11 T1 2 G1 M महावीरौ D4 गतौ D1 T1 G2 महाशक्तौ (for महावीरौ) —^{4}) Ś N D1-3 4 10-13 T1 3 M2 प्रस्त्राव्य (V3 damaged afte up to स in 3^4) (for वि°) N1 किंशुकौ (for पर्व D5 प्रौढाविव सुपर्वतौ

32 V3 damaged up to सै in ^{a} (cf v l —^{a}) D4-6 11 T1 3 ततो (for तयो) Ś V2 B1 D 3 8 13 शोणित (for रुधिर , Ś D1 13 दिग्धानि -सक्तानि (for सिक्तानि) —^{4}) Ś D1 13 T1 3 सम D1 1 सहृतानि । D4 संहतानि । M1 3 संवृतानि संवृतानि) Ś D5 परैर् (for शरैर्) V1 2 भृशं —^{a}) Ś

तयोरथ महान्कालो व्यतीयाद्युध्यमानयोः ।
न च तौ युद्धवैमुख्यं श्रमं वाप्युपजग्मतुः ॥ ३३

अथ समरपरिश्रमं निहन्तुं
समरमुखेष्वजितस्य लक्ष्मणस्य ।
प्रियहितमुपपादयन्महौजाः
समरमुपेत्य विभीषणोऽवतस्थे ॥ ३४

G 6 68 9
B 6 88. 77
L 6 67 36

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षट्सप्ततितमः सर्गः ॥ ७६ ॥

B D1-4.6.11.13 विरेजु (for बभाषु) ॐ Cg बभाषु । भार्ष परस्मैपदम् ॐ —d) Ś B1 D1-4.8.12.13 ज्वलिता (for ज्वलन्त) । Ñ V B2-4 ज्वलितानीव वह्निना

33 a) Ś V2 B1 D1-4.8.11.13 तु [for] तु, Ñ V1.3 B2-4 च, G (ed) एव (for अथ) B4 D12 महा (for महान्) —b) Ś Ñ V1.2 B D1-4.6.11.13 व्यतीतो, G3 M3 व्यत्ययाद् (for व्यतीयाद्) Ś V2 B1 D2-4.8.12.13 युध्यतो रणे (for युध्यमानयो) —V3 damaged from तौ in c up to श्र in d —c) G2 गतौ (for च तौ) Ś D2.3 युधि (for युद्ध) D1 वैवश्य, G2 वैमुख्यौ D6 न च तौ पोषणौ मुख्यौ —d) Ś V2 B1 D1-4.8.11 G3 D6 न च तौ (B1 D2 G1 वा) प्यभि ; V1 B4 चाप्युप (for वाप्युप) —After 33 N2 D12 (l. 1 only) ins

1681* इङ्गितज्ञस्तदा तस्य लक्ष्मणस्य महात्मनः ।
विभीषणो धनुष्पाणिस्त्वरयामास लक्ष्मणम् ।

34 a) S B3 D1-7.9.11 G2 विहर्तुं, B1 विहर्तुं B4 विनिहतु D6 om (for निहन्तुं) D4 अथ विहेर समर विहर्तु (corrupt) —b) Ś D2.3 सुरे अजितस्य, Ñ1 B4 मुखेषु जितस्य B1 मुखद्वजितश्च (for मुखेष्वजितस्य) —c) G1 प्रियस्य तम् (for प्रियहितम्) N V1.2 B2-4 D 9-13 महात्मा (for महौजा) —d) N V1 B3.4 समवाप्य, B2 समवाप्य (for उपेत्य) B4 [ऽ]भितस्थ, D6.8 [ऽ]प तस्थे G2 वितस्थ (for ऽवतस्थे)

Colophon —*Kāṇḍa name* N B D4.13 लंकाकांड, D3 युद्धकांड —*Sarga name* Ś1 Ñ2 V B1.3.4 D2.3.12.13 संकुलयुद्धे, Ś2 D2 राक्षसिलक्ष्मणयो संकुलयुद्ध, N1 D6 सुकुल युद्धं B2 इंद्रजिद्वध संकुलयुद्ध, D1 संकुलयुद्धं —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V2 B2.4 D2.3.11.12.13 om Ś2 67, N2 D1 70 V1.3 68 B1.3 64 D7 72 D9-11.13 T1 G M1.2 89 D6 65 T2 92 T3 96 M3 90 —After colophon D2 concludes with राम G M1.2 श्रीरामाय नमः

७७

G 6 69 1
B 6 89 1
L 6 68 1

युध्यमानौ तु तौ दृष्ट्वा प्रसक्तौ नरराक्षसौ ।
शूरः स रावणभ्राता तस्थौ संग्राममूर्धनि ॥ १
ततो विस्फारयामास महद्धनुरवस्थितः ।
उत्ससर्ज च तीक्ष्णाग्रान्राक्षसेषु महाशरान् ॥ २
ते शराः शिखिसंकाशा निपतन्तः समाहिताः ।
राक्षसान्दारयामासुर्वज्रा इव महागिरीन् ॥ ३
विभीषणस्यानुचरास्तेऽपि शूलासिपट्टिशैः ।
चिच्छिदुः समरे वीरान्राक्षसान्राक्षसोत्तमाः ॥ ४
राक्षसैस्तैः परिवृतः स तदा तु विभीषणः ।
बभौ मध्ये प्रहृष्टानां कलभानामिव द्विपः ॥ ५
ततः सचोदयानो वै हरीन्रक्षोरणप्रियान् ।
उवाच वचनं काले कालज्ञो रक्षसां वरः ॥ ६

77

1 [a]) V2 B1 D4.7.9-11 ततो, B1 D4 च तु (for तु तौ). G2 दृष्ट्वा तौ (by transp.) —[b]) Ś V2 D7-9.11.12 ससक्तौ, B1 सक्तौ च (for प्रसक्तौ) —After 1[ab] Ñ V B D1-9.11 S ins.

1682* प्रसिक्ताविव मातङ्गौ परस्परवधैषिणौ ।
तौ दृष्ट्वाकामः समरे परस्परगतौ बली ।

[V2 om. 1 r —(1 1) M1 विषिक्ताव B1 D7.9.11 G2 जयैषिणौ —(1 2) D5 समरे (for समरे) D10.11 तथोद्युद्धदृष्ट्वाकामे (for the prior half) N V B D1-11 वर चापरौ (N1 B4 D6 °रौ) बली G2 परस्परं च (for the post half)]

—[c]) T3 रावणिभ्राता (sic) —[d]) B4 मूर्ध्नि (subm.) (for मूर्धनि) ※ Ck. शूर स रावणभ्राता समरमूर्धनि युद्धतया तस्थौ ※

2 [a]) Ñ1 V2 तथा (for ततो) —[b]) B1 इवाविष्ट —D10 om. 2[cd] —[cd]) Ś D8.12 विससर्ज शरास्तत्र तीक्ष्णान्कर्मारमार्जितान्, V2 B1 D1-6 उत्ससर्ज च सास्तीक्ष्णान्वाराबर्हिणवाससः

3 [a]) Ś V1 B1 D4.6.8-11 G1 शिखिसमस्पर्शा D5 शिख° ×स्पर्शा (sic) —[b]) Ñ1 सम्पतत् N1 V1 B4 प्रपतत । V2 B3.4 प्रतपत, D6 नि पतेत, D7 निपतति, D9 निवर्तत —V2 om. 3[cd] —[c]) Ś D8.12 दारयामासुर्, D6 दारयति स्म, T3 दारयामास(sic) G3 वारयामासुर् —[d]) D4 T2.3 M3 Cm g वज्रपाणि Ś Ñ V1.3 B D1-4.6.8.10.11 G1 वृक्षानिवान (B4 °व्वाक्ष (sic)) गो यथा ※ Ct. वज्रा पाठ पाठः ※ —After 3 D12 ins.

1683* राक्षसास्तस्य पक्षेण क्षरबेकेन राक्षस ।
सवन्य राक्षसानीकं विभीषणपरिंजय ।
सवानुसता सरथा सहावय
सातोद्दवाद्य विहृता विकलिकता ।
निष्कम्पकाद्दृढसितेषाहृमय [5]
छिन्नसन्ध्यायाशस्त्रयमूषणा ।

—Then ins. an addl. colophon

[लङ्काकाण्डे युद्धपर्वणि विभीषणयुद्ध]

4 [ab]) D1 त्रि (for इति) N V B D1-7.9-11 पट्टिशैः Ś D8.12 विभीषणस्तस्तेऽपि प्रासशूलासिपट्टिशैः (Ś1 °है) —[c]) Ś Ñ1 B3.4 D1.8.9.12 वीराः D11 वीरा. G1 शूरा (for वीरान्) —[d]) Ś B3.4 D8.12 राक्षसा महाबलाः (B3.4 D8 राक्षसोत्तमाः [D8 °मा°])

5 [a]) D5 भसिवृत (for परि°) —[b]) Ś V1 D1-4.6 12.13 स तदायुद्धं B1 तदायुद्ध, D6 सवेदा च (for स तदा तु) —[cd]) N V D1.2.11 स्म (N V स) युध्यतां B1 स मुख्यानां, D1 स्वयुद्धानां (sic) D7 प्रमुख्यानां D10.11 G1 प्रवृ(G1 °कृ)द्धानां (for प्रहृष्टानां) Ś D8.12 यथैव मध्ये यूथस्य, B1 बभौ मध्येषु यूथानां B3 बभौ युद्धे स यूथस्य, D5 बभौ च मध्ये यूथानां (for °) V2 B1 कलभानाम् Ś1 D8.12 महा (for इव) B3 बभौ युद्ध स यूथानां शरतो वा द्विपाधिपः

6 V3 om. 6 —[a]) D7 सचोदयामास D4 सचोदमानो वै, D10.11 T1 G M1.3 Ct स(T1 स)चोदमानो वै ※ Ct. संचोदमान सचोदमान ※ —[b]) D4.6 G2 नाय, D4 T2.3 नायान्, D7.10.11 T1 नय (for रण) G1 प्रिय (for प्रियान्) ※ Cv: 'तत सचोदयामास हरीन्रक्षोरण(Cv 'यान्ते हरीन्रणचय)प्रियान्' इति पाठ ※ —For 6[ab], Ś B1 D1-4.6.8.11.12 subst.

1684* स सचोदयमानस्तु हृष्टान्वानरपुङ्गवान् ।

[B1 स सहदयमानस्तु D1-5 स संचो(D6 °दो)दयमानस्तु, D4 स च(च sup lin.) संचोदयमानः (for the prior half) D11 हृष्टान् (for हृष्टान्) B1 वानरान् (for वानरान्)]

while N V1.2 B3.4 subst.

1685* संचोदयन्वानरपुङ्गवान्वाहवानराक्षसान्

[B1 संस्तवन् (for संचोदयन्) B4 मानवसान् G (ed.) द्रष्टान्स (for मत्सशान्) B3 रक्ष (for रण) V1 (ed. lin. also) B3 मूर्धान; V2 महीतान् (for महीतान्)]

—[c]) Ś D8.12 तत्र (for काले) —[d]) V1 स विभीषण

एकोऽयं राक्षसेन्द्रस्य परायणमिव स्थितः ।
एतच्छेषं बलं तस्य किं तिष्ठत हरीश्वराः ॥ ७

अस्मिन्विनिहते पापे राक्षसे रणमूर्धनि ।
रावणं वर्जयित्वा तु शेषमस्य बलं हतम् ॥ ८

प्रहस्तो निहतो वीरो निकुम्भश्च महाबलः ।
कुम्भकर्णश्च कुम्भश्च धूम्राक्षश्च निशाचरः ॥ ९

अकम्पनः सुपार्श्वश्च चक्रमाली च राक्षसः ।
कम्पनः सत्त्ववन्तश्च देवान्तकनरान्तकौ ॥ १०

G 6 69 14
B 6 89. 14
L. 6 68 10

7 ᵃ) Ñ1 एषोऽय, D13 कोपाद्दै (for एकोऽय). G3 राक्षसेन्द्रश्च. —ᵇ) B3 प्राणप्रायम्, D13 पराङ्मुखम् (for परायणम्) Ś D6 13 इति स्थिति (Ś1 °ह), Ñ V B D1–4 5 9–11 12 G1 2 अवस्थित. —G1 damaged for °. —ᶜ) Ś D8 12 एकस्यैव, B1 एतच्छेष्ठ, D5 7 एतच्छेष Ñ V1 B4 चाद्य, V3 B2 3 चास्य (for तस्य) —ᵈ) Ś V2 B3 D1–4 6 11 12 तिष्ठध्वं किं (Ś D6 12 थ, B1 च) प्लवगमा, Ñ V1 3 B2–4 किं तिष्ठथ (Ñ1 °ध्व, Ñ2 V1 B3 °त) वनौकस, G (ed) तिष्ठध्व च वनौकस

8 ᵃ) B1 D6 एतस्मिन्, D5 यस्मिन्श्च, D9–11 तस्मिश्च (for अस्मिन्वि) —ᶜ) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 13 रावणो [?](Ś Ñ V1 2 D6 13 वि) निहत्य, V3 रावणो ***** (damaged) —ᵈ) Ñ1 V2 B3 4 यस्य (for अस्य) Ñ2 V3 B1 D1–5 13 T1 G3 M3 हत बल (by transp) Ś Ñ2 D8 12 शेष चाप्यबल महत् (Ñ2 हत) B3 स हि तस्य बल महत्

9 Ś1 om 9–14 —ᵃ) D2 धीरो (for वीरो) —V3 om. 9ᶜᵈ. —ᶜᵈ) B3 महाप्राज्ञो (for च कुम्भश्च) B4 कुम्भश्च कुम्भकर्णश्च (for ᶜ) S2 V2 B1 D1–4 6 12 13 transp कुम्भश्च and धूम्राक्षश् and read [ए]व (for third श्च) Ñ V1 B3–4 [ए]व राक्षस, D6 7 T2 3 G3 महाबल (for निशाचर) —After 9, Ñ V1 2 (after 9ᵃᵇ owing to om) B3–4 D5–7 9–11 S ins while B1 ins only l 1 after 9

1686* जम्बुमाली महामाली तीक्ष्णवेगोऽशनिप्रभ ।
सुप्तघ्नो यज्ञकोपश्च वज्रदंष्ट्रश्च राक्षस ।
संह्रादी विकटो निघ्नस्तपनो नाम एव च ।
प्रघास प्रघसश्चैव प्रजङ्घो जङ्घ एव च ।
अग्निकेतुश्च दुर्धर्षो रश्मिकेतुश्च वीर्यवान् ।   [5]
विद्युज्जिह्वो द्विजिह्वश्च सूर्यशत्रुश्च राक्षस ।

[(l 1) G1 damaged from second माली up to वेगो Ñ2 महावीर्यस, V3 °कायस, B3 °मायस, G (ed) °पार्श्वस (for महामाली) B3 तीव्रवेगो B4 महाबल (for ऽशनिप्रभ) —(l 2) V1 damaged from कोप up to 10ᵇ B3 यज्ञकेतुश् (for °कोपश्च) —(l 3) D4 5 T1 G2 3 सह्रादिर् D4 G1 3 M3 विकचो, T3 विकलो (for विकटो) Ñ V1 B3–4 चैव, D5 7 10 11 M3 [s]रिवस, G1 M1 निवस् (for निघ्न) D6 संह्रदी निवरुपश्च(sic) (for the prior half) Ñ V1 B3–4 काल, D5 T1 G3 M3 दम, D9 10–11 मद, G3 M3 नाद (for नाम). G (ed) एत (sic) (for एव) —B3 D6 om (hapl) l 4 —(l 4) B4 प्रहम, M3 पहस (for प्रघास) T2 G3 प्रघनश् (for प्रघसश्) Ñ1 V1 B3 प्रघस प्रहसश् —(l 6) G1 damaged for the prior half D4 T1 G3 M3 [s]विनिह्वश्, T2 3 विनिह्वश् (for द्विजिह्वश्). Ñ2 V1 B3–4 चन्द्रश् (for शत्रुश्) Ñ1 सूर्यश्चापि राक्षस, D6 T2 3 सूर्यजिह्वो महोदर (for the post half)]

10 Ś1 om. 10 (cf v l 9) V3 damaged up to 10ᵇ (cf v l 1686*) D6 T2 3 om (hapl ?) 10ᵃᵇ —ᵃ) Ś2 V2 B1 D1–3 8 12 13 अकम्पनसुपार्श्वौ च —D6 om (hapl ?) 10ᵇᶜ —ᵇ) Ś2 D8 12 चक्रसेनिश्च (D8 °क), Ñ V1 2 B1–4 D1 2 4 11 चक्र(V2 B1 D6 वज्र)मौलिश्च (for चक्रमाली च) B4 मकराक्षो महाबल, D5 चक्रमूलिश्च कम्पन —After 10ᵃᵇ, Ś2 V2 D1 2 11 ins (except V2 all owing to om) while B1 D3 4 13 (only l 5) cont after 1689* L (ed) cont after 1688*

1687* महोदरश्च रक्ताक्षो कम्बकर्णो महाहनु ।
मकराक्षातिकायौ च त्रिशिराश्चातिवीर्यवान् ।
प्रघसो जम्बुमाली च महापार्श्वश्च वीर्यवान् ।
यज्ञकोपो विरूपाक्षो वज्रमुष्टिश्च राक्षस ।
सुप्तघ्नश्चाग्निकेतुश्च रश्मिकेतुर्द्युयस्तथा ।   [5]

[(l 1) D3 महोदरमहापार्श्वौ (for the prior half) —(l 2) Ś2 D1 2 11 मकराक्षोतिकायश्च (for the prior half) Ś2 D8 12 [त्र]पि (for second [अ]ति) —(l 3) V2 D2–4 च (D3 [अ]ति-) वेग (for च वीय) —(l 4) Ś2 D8 यज्ञकोपी D3 वज्रकोपो Ś2 वीर्यवान् (for राक्षस) —(l 5) Ś2 D8 12 सुप्तघ्न D3 ह्यपि (for चापि) D1 om रश्मिके V2 तदा (for तथा)]

—Ś2 D1 8 12 om 10ᶜᵈ —ᶜ) B1 D2 3 11 सत्त्वसपन्नो Ñ1 V1 2 B3–4 त(B4 अ)थापरौ सत्त्ववतो, Ñ2 मकराक्षो महेष्वासो, D5 सुदृढ सत्त्वसपन्नो, D4 अकम्पनस्तु सपन्नो, D6 T2 3 G1 M1 2 अकम्पन सत्त्ववतौ, T1 G2 3 M3 5 कंपन सत्त्ववतौ च (M3 तौ) —After 10, Ñ V1 2 B2 4 L (ed) ins

1688* अतिकायो महावीर्यस्त्रिशिराश्चापि कोपन ।

[Ñ1 B3 [अ]ति, V3 B3 [इ]ति (for [अ]पि)], while B1 D1–4 12 ins

1689* प्रजङ्घ प्रघसश्चैव शोणिताक्षश्च राक्षस ।

[D5 प्रहसश् (for प्रघसश्) D2 प्रजङ्घ प्रहसश्च (unmetric), D3 प्रघसश्च महावेगा (for the prior half). D13 स (for च).]

G 6.69 15
B 6.80 15
L 6.68 15

एतान्निहत्यातिबलान्बहून्राक्षससत्तमान् ।
बाहुभ्यां सागरं तीर्त्वा लङ्घयेयं गोष्पदं लघु ॥ ११

एतावदिह शेषं वो जेतव्यमिह वानराः ।
हताः सर्वे समागम्य राक्षसा बलदर्पिताः ॥ १२

अयुक्तं निधनं कर्तुं पुत्रस्य जनितुर्मम ।
घृणामपास्य रामार्थे निहन्यां भ्रातुरात्मजम् ॥ १३

हन्तुकामस्य मे बाष्पं चक्षुश्चैव निरुध्यते ।
तदेवैष महाबाहुर्लक्ष्मणः शमयिष्यति ।
वानरा घ्नन्तु संभूय भृत्यानस्य समीपगान् ॥ १४

इति तेनातियशसा राक्षसेनाभिचोदिताः ।
वानरेन्द्रा जहृषिरे लाङ्गूलानि च विव्यधुः ॥ १५

ततस्ते कपिशार्दूलाः क्ष्वेडन्तश्च मुहुर्मुहुः ।
मुमुचुर्विविधान्नादान्मेघान्दृष्ट्वेव बर्हिणः ॥ १६

11 Ś1 om 11 (cf v l 9) —^{a}) D5 T2 हत्वा हि, D12 महति (for निहत्य) V3 तान्निहत्य च (for एतान्निहत्य) Ś2 V2 B1 D1-4.8.11.13 समरे Ñ V1.3 B2.4 वरिष्ठो (for [अ]तिबलान्) —^{b}) Ś2 V1 V3 D8.13.14 G1 पुनवान्, G2 समतान् (for मपमान्) V3 सुबहून्राक्षसोत्तमान् —V3 damaged for 11^c–1.^{d} —^{d}) V2 B1 D1 लघित (B1 $^\circ$घु) (for लङ्घयत) V2 D12 गोष्पद D2.13 गो पद (for गोष्पदं) Ś2 D8.13 यथा (for लघु)

12 Ś1 om 12 (cf v l 9) V3 damaged for 12^{abc} (cf v l 11) —^{a}) N L1.4 एतावत्, B1 D1-4.6.8-11.13 T2.3 M1 एव (for इह) D4 स (for वो) Ś1 D8.12 इदमेवावशिष्टं वो —^{b}) Ś2 D1-4.8.12 हतव्यम्, B3 हतव्या D13 हतव्यम् (for जेतव्यम्) Ś2 V1.3 B1.2 D1-4.6.8-12 T1 G इति, B4 इ* (for इह) —^{c}) Ś N1 V1.2 B1 D8.12 ह्रत, D1-4.13 मित (for हता) B4 समागश्य (sic) G2 समागत्य —^{d}) Ś2 B1 D1-4.8.13.14 राक्षस बलदर्पित

13 Ś1 om 13 (cf v l 9) —^{a}) N V3 B2.4 नोचने Ś2 N V2.3 B D1-4.8.12.13 काम (for कर्तुं) —^{b}) M1 च पितुर् (for जनितुर्) Ś2 V1.3 B1 D1-4.8.12.13 मया पुत्रस्य वानरा N V2 B2.4 पुत्रस्य वातनु मया —After 13^{ab} Ś2 N V B2.4 D1-4.8.12.13 ins

1690* न तु मे रामतुष्ट्यर्थमकार्यं भुवि विद्यते
वधोपायो वधश्चाति समुमाहुर्मनीषिणः
तस्मात्क्रमुपालभ्य रामसिद्धिं प्रयोजनम् ।

(1) 1) V2 D8.13 नतु (D3 न*) च N V1.3 B2.4 कथमा D8 न तु तद् (for न तु मे) Ś2 D8.13.14 स(D13 प)र्यायं (for अकार्य) D13 वर्तते (for विद्यते) N V1.3 B2.4 किं न तुष्टा वि(V2 $^\circ$ष्टि, B2 $^\circ$ष्ट वि)द्यते (for the post half) —(1 2) V2 damage from वधो up to पु (see var) in l 3 D8 कपोपायं N V1.3 B2.4 (इ)ति (for [इ]ति) N V1.2 B2.4 D1-4.13 कुल(V2 D1.4.13 मत्)मेतद्धि तु (for the post half) —(l 3) Ś2 D8.13 तद् (for तद्) D8 तत्मिया D13 सिद्धि (for सिद्धि) D1.3.13 प्रयोजनम् N V1.3 B2.4 तस्मात्पुत्रमनिधेय पु(V2 damaged up to पु)त्रस्य वध्यते

—^{c}) Ś2 D8.13 सम्भवत्व च (for भवास्त्व) D8 G2 हन्तुकाम —D8 reads from 13^d (except नि) up to 14^a in marg —^{a}) Ś2 V2 B1 D1-4.8.12.13 इतिच्छे, Ñ V1.3 B2.4 निरुद्रियं (for निरुध्यते) D1 शत्रुगामजा

14 Ś1 om 14 (cf v l 9) D8 reads in marg up to 14^d (cf v l 13) V3 om 14^{cd} —^{a}) G1.2 बाष्पम्, C ng t as in text (for बाष्प) M3 हन्तुकामस्य मे बाष्पम् —^{b}) D6 T1 G2 [अ]पि (for [च]ध) D1.4.6-11 T2 G M Cm g t निरु(G1 $^\circ$ध)ध्यति (for निरुध्यते) Cm g t निरुध्यति निहन्ति —For 14^{cd}, Ś2 N V1.3 B D1-4.8.12.13 subst

1691* प्रहर्तुकामस्य तु मे वैक्लव्यं जायते महत् ।

(N V3 B1.4 हि, D1 च (for तु) Ś2 D8.13 वै, D4 om (subm) (for मे) Ś2 D8.13 वक्तव्य (for वैक्लव्य) Ñ V1 B2.4 नहुशक्ति कर्तुं (B2 सबलि) (for the post half) [

—^{c}) Ś2 D8.13 तदिम वा N V B1.4 तदन वै B2.3 तमेनं वै(B3 स) D1.4 तदत हि(D3 वै), D1.4 सदेवद्दि, D6-7.10.11 T1 G M1 तमेवैष D13 तदव चो T2 तदुपैव (archaic) T3 तदत्र ष्य(hypm) M2 तमेव वै —V3 damaged from म in ^{d} up to ^{f} —^{e}) Ś2 N V1.3 B1.3 D1-4.7-11 M2 Ct घ्नत, B2.4 T2.3 हत, D6 घ्नत्(sic) (for घ्नन्तु) B3 भूयिष्ठान्; D4 सत्य (for संभूय) Ct घ्नन्तु इत्यस्य घ्नन्तु इति पाठः । अनुनासिकलोपाभावश्छान्दसः । so also Ck —^{f}) B3 D4 तस्य, D13 नाम (for भस्य)

15 ^{a}) N V2 B1 D1.4.8.13 अ,ध(D1 [अ]पि) तर(V1 सह)सा, B3 D13 [अ]पि(D13 [अ]पि)यशसा (for [अ]तियशसा) —^{b}) B1 [अ] भिदर्शिता ; D1.4 [अ]भिनोदिताः B3 रक्षसा चाभिचोदिता —^{c}) B1 वानरा जहृषुर्भ्रान्ता D13 वानरेन्द्रास्य जहृषुर् —Ś V2 B1 D1-4.8.12.13 transp 15^d and 16^a —^{d}) B1 D8.13 हि (for च) Ś V2 B1 D1-4.8.12.13 विविधु (for विव्यधुः) N V1.3 B2.4 समालेपितविक्रमाः

16 ^{a}) N V B2.4 D1.4.13 तु (for त) Ś V2 B1 D1-4.8.12.13 ते क्ष्वेडन्तश्च (D1.4.13 $^\circ$ध्वा$^\circ$) कपय —^{b}) D6-7 T G2.3 M2.3 हर्षेणाश्व D6.11 पुन पुन (for मुहुर्मुहु) N V1 (V1 damaged except बे) B

जाम्बवानपि तैः सर्वैः स्वयूथैरभिसंवृतः ।
अश्मभिस्ताडयामास नखैर्दन्तैश्च राक्षसान् ॥ १७
निघ्नन्तमृक्षाधिपतिं राक्षसास्ते महाबलाः ।
परिवव्रुर्भयं त्यक्त्वा तमनेकविधायुधाः ॥ १८
शरैः परशुभिस्तीक्ष्णैः पट्टिशैर्यष्टितोमरैः ।
जाम्बवन्तं मृधे जघ्नुर्निघ्नन्तं राक्षसीं चमूम् ॥ १९

स संप्रहारस्तुमुलः संजज्ञे कपिरक्षसाम् ।
देवासुराणां क्रुद्धानां यथा भीमो महास्वनः ॥ २०
हनूमानपि संक्रुद्धः सालमुत्पाट्य पर्वतात् ।
रक्षसां कदनं चक्रे समासाद्य सहस्रशः ॥ २१
स दत्त्वा तुमुलं युद्धं पितृव्यस्येन्द्रजिद्युधि ।
लक्ष्मणं परवीरघ्नं पुनरेवाभ्यधावत ॥ २२

G 6 69 29
B 6 89 27
L 6 68 27

D1-4 8 12 13 प्रेक्ष युद्धं विभीषण —ᶜ) M1 2 विपुलान् (for विविधान्) Ś V2 B1 D1-4 8 12 13 क्रूरो जहर्षिरे काम, Ñ V1 3 B3-4 बभूवुर्हृष्टमनसो —Ś V3 B1 D1-4 8 12 13 transp 15ᵈ and 16ᵈ. —ᵈ) Ñ1 B2 4 G2 M1 2 मेघ Ś1 V3 B1 D1-4 6 7 13 T1 2 G1 2 [पृ]च (for [इ]व)

17 ᵃ) B3 ऋक्षैः, D1 3 4 13 सार्धं (for सर्वैः) —ᵇ) Ś V3 B1 D1-4 8 13 13 यूथपैर्, Ñ, V1 2 B2 4 D1 6 T1 2 स(D6 सु)यूथैर्, D10 सयूथ्यैर् (for स्वयूथैर्) B2 3 D12 T2 G2 M5 अपि (for अभि) D12 सर्वयूथं स सयूथ —Ś D3 12 om 17ᶜᵈ —ᶜ) D6 10 11 तेऽश्मभिस् V3 D6 9-11 M5 ताडयामासुर् B1 D1-4 13 मसुदृयापर्वताग्रैर् —ᵈ) D1 तलैर् (for नखैर्)

18 V3 om 18ᵃᵇ —ᵃ) G3 ते निघ्नन् (for निघ्नन्तम्) —ᵇ) G2 तु (for ते) Ś B1 D1-4 8 12 13 राक्षसा सन्निवेसह —ᶜ) B4 D9-11 परिभाव्यं, D6 T2 3 M5 परिसस्रुर्, M1 2 प्रजह्रुश्च (for परिवव्रुर्) —ᵈ) Ś D6 13 तमेक चिवुधारय, B1 D13 तमेक(D13 ते नैक) विविधायुधा .

19 V3 om 19ᵃᵇ —ᵃ) Ś B1 D1-4 8,13 13 घोरैर् (for शरैः) G2 परश्वधैस् —ᵇ) D5-7 9-11 यष्टि(D6 °ट)शैर् D6 7 T2 2 मुष्टि- (for यष्टि) Ś Ñ V1 2 B D1 4 8 12 13 भिंदि(N V1 2 B D4 °दि)पा(D1 °दमा, D8 °दिमा)लैश्च Ś B1 राक्षसा —ᶜ) N V B2-4 रणे (for मृधे) Ś B1 D1 4 8 12 13 जा[नघ्नु](D13 °घ्नु [sic])र्ऋक्षाधिपतिं —ᵈ) D6 T2 3 घोरा वै राक्षसास्तदा

20 ᵃᵇ = 6 73 8ᵃᵇ —ᵃ) D2 समप्रहारस्तु तुमुल —ᵇ) G1 हरिराक्षसा —ᵈ) T2 3 युद्धाना(sic) M1 2 योधाना (for क्रुद्धाना) —ᵈ) D6 तथा Ś N(N1 marg also orig [as in V]) B1 D1 4 8 12 हुराभवत्, B3 पराक्रम (for महास्वन) V B2 4 यथा भीमपराक्रम

21 ᵃ) Ñ V B2 4 D9-4 11 चापि, B1 चैव (for अपि) —ᵇ) N तानुद्यम्य स, V1 L D1 4 11 शा(V1 D1 सा)ल (B3 सानु, B4 शिला)मुद्यम्य(D1 °त्पाट्य) V1 3 D6-7 9-12 T1 M3 सानुमुत्पाट्य B3 मुत्पता, B1 D4 7 12 G2 M3 वीर्यवान् (for पर्वतात्) G1 समुत्पाट्य च पवतान् —After 21ᵃᵇ, D7 9-11 G1 ins, while M1 3 ins after 21

1692* स लक्ष्मणः स्वय पुत्रादवरोप्य महामना ।

—V3 om 21ᶜᵈ —ᵈ) D7 G2 शत्रवीघ, D9-11 Ct दुरासद (D10 °स [unmetric]) इ G1 M1 2 4 दुरासाद(G1 °साद, M5 °सार) (for समासाद्य) Ś D2 8 13 ददर्शाविरैवातके, Ñ V1 2 B3-4 संग्रामे लोमहर्षण(Ñ1 V1 2 B4 °णे) B1 D3-4 13 ददर्श स इ(D4 ए [unmetric])वातक, D6 T2 3 सर्वभूतभयावह ॐ Ct दुरासाद । पैर्दुरासद इत्यर्थ ॐ —After 21 Ś Ñ V(V3 ins only l 3 after 21ᵃᵇ owing to om) B1 2 4 D1-4 8 12 13 ins

1693* गिरेरुत्पाट्य शिखरं प्रचिक्षेप स वीर्यवान् ।
तेनाहतातिवेगेन रक्षसा विद्रुतिस्तदा ।
विभीषणश्च सक्रुद्धो धनुष्पाणिर्महाबल ।
सामात्यस्तत्र संग्रामे जघ्न रक्षोगणास्तदा ।

[Ñ V1 B3 4 D1-3 13 om l 1-2 —(l 2) V3 B1 D4 हतानि तस्य वेगेन रक्षांसि दश रक्षसा —Ś1 om from l 3 up to 32 —(l 3) V2 तु D8 तु (for च) B4 अवस्थित (for महाबल) —(l 4) D3 सरोष, D4 स मायस (for सामात्यस) V1 illeg for जघ्न रक्षोगणं N2 B2 [ऽ]हनद्, V3 B4 जह्(sic) (for जघ्न) V2 B1 2 4 तथा (for तदा) Ñ1 न्यहनद्रक्षसो गणान् (for the post half)]

—Then D13 cont

1694* ततस्तौ च महात्मानौ समरे राक्षसर्षभौ ।
अन्योन्यमभिनिघ्नन्तौ मेघनादविभीषणौ ।
तद्युद्धमभवद्घोरं समेतावन्योन्यमोजसा ।
तीव्रयोरिषुसंघाते शब्दो यातुलयोस्तथा ।
धनुर्मुक्त स्वनोत्कृष्ट श्रूयते हि रणाजिरे । [5]
देवदानवगन्धर्वा किंनरा समहोरगा ।
अन्तरिक्षगतास्तस्युर्द्रष्टुकामास्तत्र तद्भुतम् ।
विद्धमन्योन्यगात्रेषु द्विगुण वर्धतेऽपर ।
युद्धमानकृतावन्योन्य चक्रतुस्तौ रणाजिरे ।
बाणौघसत्तमा सर्वा दिश सविदिशस्तथा । [10]
सक्षुब्धा वसुधा चैव समन्ताच्च प्रकाशिरे ।

22 Ś1 om 22 (cf v l 1693*) —ᵃ) Ś2 D8 12 कृत्वाथ, V3 B1 D1-4 13 दत्त्वाथ(V3 D3 °त्त्वा तु, D13 °त्त्वा तु) (for स दत्त्वा) —ᵇ) Ś2 N V3 B1 D1-3 8 12 13 तदा, V1 2 रणे B1-4 D4 तथा, D3 9-11 बली (for युधि) —ᶜ) V3 D9-11 परवीरघ्न —ᵈ) Ś2 D1 न्यधावत, D2 [अ]भ्यधावत D3 पुनरभ्यवधावत

G 6. 69. 30
B. 6. 89. 27
L. 6. 68. 28

तौ प्रयुद्धौ तदा वीरौ मृधे लक्ष्मणराक्षसौ ।
शरौघानभिवर्षन्तौ जघ्नतुस्तौ परस्परम् ॥ २३
अभीक्ष्णमन्तर्दधतुः शरजालैर्महाबलौ ।
चन्द्रादित्याविवोष्णान्ते यथा मेघैस्तरस्विनौ ॥ २४
न ह्यादानं न संधानं धनुषो वा परिग्रहः ।
न विप्रमोक्षो बाणानां न विकर्षो न विग्रहः ॥ २५
न मुष्टिप्रतिसंधानं न लक्ष्यप्रतिपादनम् ।
अदृश्यत तयोस्तत्र युध्यतोः पाणिलाघवात् ॥ २६
चापवेगप्रमुक्तैश्च बाणजालैः समन्ततः ।
अन्तरिक्षेऽभिसंछन्ने न रूपाणि चकाशिरे ।
तमसा पिहितं सर्वमासीद्भीमतरं महत् ॥ २७

---

23 Ś1 om 23 (cf v l 1693*) —a) B4 प्रसक्तौ, D2 M1 2 3 °युक्तौ, D4 °वृद्धौ, G1 °सिद्धौ (for प्रयुद्धौ) Ś2 D3 12 युयुधाते, Cm t as in text (for तौ प्रयुद्धौ) Ñ V B D1-4 11 पुनः, G2 सदा (for तदा) —b) Ś2 V3 B2 D1-4 5 12 13 रणे, D6 T2 3 युधि, G1 उभौ, M1 3 युद्धे (for मृधे) Ñ B2-4 राक्षसलक्ष्मणौ (by transp) —c) Ś2 D3 12 शरवर्षेण वर्षन्तौ, V2 B1 D1-4 13 शरवर्षैर्वि (V2 B1 D4 °र्षं वि)वर्षन्तौ —d) B1 च (for तौ) Ñ1 गर्जन्तौ च, Ñ2 B3 5 विनिघ्नन्तौ, V1 B4 निघ्नन्तौ च (for जघ्नतुस्तौ)

24 Ś1 om 24 (cf v l 1693*) —a) Ś2 D3 12 अन्योन्यम् (for अभीक्ष्णम्) D4 ववधतुस्तौ (for अन्तर्दधतु) —b) B1 D3 12 शरवर्षैर् (D4 °र्षे) (for °जालैर्) —D4 om 24cd —d) Ś2 D3 12 घन, Ñ V1 B2 3 सदा, D6 तथा G2 सदा (for यथा) B1 D7 9 11 मेघौ (for मेघैस्) Ñ V2 3 B2-4 समावृतौ, V1 इव वृतौ (for तरस्विनौ) D3 12 T2 3 यथा मेघावरस्थितौ —After 24, Ś2 V2 B1 3 D1-3 5 12 13 ins

1695* शरौघान्विसृजन्तौ तु शुशुभाते शुभाननौ ।
विवर्षन्तौ च सलिलं मेघाविव महाबलौ ।

[(l 1) V3 च, D2 हि, D13 तौ (for तु) D13 शुशोभन्तौ —(l 2) Ś2 D3 5 12 प्र(D3 विक)र्षन्तौ Ś2 D3 5 12 हि, B1 तु (for च)

25 Ś1 om 25 (cf v l 1693*) —a) B1 ह्यात्ताने, T2 ह्याधान Ś2 V B1 D1 2 4 5 12 13 नादाने नैव (Ś2 D3 12 न च) संधाने, Ñ B2 3 न ह्यादाने न संधाने, D2 विज्ञाने नैव संधान —D4 om (hapl) 25b–26a —b) B1 4 D1 4 धनुषोर्, B4 न धनुर् (for धनुषो) Ś2 Ñ V B D1-4 5 12 13 न (Ñ V B2-4 वा) परिग्रह (D13 विकर्षण) —V3 om 25c–26b V1 om (hapl ?) 25cd —c) Ś2 Ñ2 V1 B2 4 D1-3 5 12 13 विप्रमोक्षे (Ś2 °*[moth eaten]), B2 D4 विमोक्षे च (for विप्रमोक्षो) —d) D7 M1 3 समह (for विग्रह) Ś2 N B D1-4 5 12 13 न वि (B3 विप्र, B4 न च; D4 परि)कर्षे न वि (Ñ B2-4 स)ग्रहे

26 Ś1 om 26 (cf v l 1693*) V3 om 26ab, D4 om 26a (for both cf v l 25) —a) Ś2 Ñ V1 2 B D1-4 5 12 13 -संधान (for संधान) D13 न च मुष्टिसंधाने —D1 om 26b —b) D3 7 9 12 T1 G M3 लक्ष (for लक्ष्य) Ñ V1 2 B D1-4 13 प्रतिपादने Ś2 D3 12 न च लक्ष्यप्रभेदने —c) M1 3 मलक्ष्यत Ś2 D3 12 शीघ्रत्वे, Ñ V B1-3 D1-4 13 शीघ्रपाद्, B4 शीघ्रत्व (for तत्र) —d) Ś2 Ñ V B D1-4 5 12 13 पाणि (Ñ V1 2 B2-4 हस्त)लाघव

27 Ś1 om 27 (cf v l 1693*) —a) B4 वायु (for चाप) B2 3 तु (for च). Ñ1 V1 2 B3 4 D4-7 10 11 G2 Ct प्रयुक्तैश्च, M1-3 विनिर्मुक्तैर् (M2 °क्त) (for प्रमुक्तैश्च) D13 चापादागत मुक्तैश्च —b) V2 damaged for जालैः समन्ततः —D6 reads 27cd (except सन्त) in marg —c) B2 D1 6 अंतरीक्षे Ś2 Ñ V B1 3 4 D1-4 5 12 13 G3 प्रतिच्छन्न (D13 °ञ्च) B3 च प्र°, D7 [ऽ]पि स°, D9-11 °स्यपन्ने, G1 M3 6 इह स°, M1 2 [ऽ]ति° (for ऽभिसंछन्ने) —d) M3 रूपाणि न (by transp) —After 27cd, D4-7 9 11 S in N V (V3 after 26cd, owing to om) B3 4 G (ed l 1-2) ins only l 1-3 after 28

1696* लक्ष्मणो रावणिं प्राप्य रावणिश्चापि लक्ष्मणम् ।
अव्यवस्था भवत्युग्रा ताभ्यामन्योन्यविग्रहे ।
ताभ्यामुभाभ्यां तरसा विसृष्टैर्विशिखैः शितैः ।
निरन्तरमिवाकाशं बभूव तमसावृतम् ।
तैः पतद्भिश्च बहुभिस्तयोः शरशतैः शितैः । [5]
दिशश्च प्रदिशश्चैव बभूवुः शरसंकुलाः ।

[(l 2) Ñ V B2 3 [अ]व्यवस्था B4 व्यवस्थाम्भवद्घोरा (for the prior half) Ñ1 V2 B3 अन्योन्यमाहवे V1 °मेव हि D4 T1 G3 °निग्रहे (for न्योन्यविग्रहे) S Cv ताभ्यामन्योन्यविग्रहे अव्यवस्था भवति । अन्योन्याघातवशेन निग्रहानि अथ वा पलायिते निश्चयो नास्तीत्यर्थः । So also Cr in g , Ct उग्रा व्यवस्था [illegible] भवति । [illegible] । [illegible] व्याख्यातम्, तच्चिन्त्यम् । नस्या न [illegible] । उभौ [illegible] ।] —After l 2, N B2 (marg) ins

1696 (A)* [illegible] ताभ्यामन्या यथाहवे ।

—(l 3) Ñ V B2-4 उभाभ्यामेव तर (V3 सह)सा (for the prior half) D5-11 G2 ससृष्टैर् V3 damaged for शितैः शित Ñ1 V2 D4 T1 2 निशितैः (Ñ1 V2 शितैः) शरैः —G2 om (hapl) l 4–5]

—V1 2 om 27ef —e) Ñ B2 4 D4 T1 G2 M3 संवृतं, B1 [ऽ]भवत्तौ (unmetric) G1 [ऽ]भिहत (for पिहित)

न तदानीं ववौ नापुर्न जज्वाल च पावकः ।
स्वस्त्यस्तु लोकेभ्य इति जजल्पुश्च महर्षयः ।
संपेतुश्चात्र संग्रामं गन्धर्वाः सह चारणैः ॥ २८

अथ राक्षससिंहस्य कृष्णान्कनकभूषणान् ।
शरैश्चतुर्भिः सौमित्रिर्विव्याध चतुरो हयान् ॥ २९
ततोऽपरेण भल्लेन सूतस्य विचरिष्यतः ।
लाघवाद्राघवः श्रीमाञ्शिरः कायादपाहरत् ॥ ३०

G 6 69. 40
B 6 89. 42
L 6 68. 0

—^{f}) D₁₈ 11 Ct प्रतिमय (for भीमतर) Ś₂ V₂ B₁ D₁₋₄ 8 12 भूरा, Ñ B₂₋₄ मय (for महत्) D₁₂ आसीद्भीमतमा शुभ —After 27, D₆₋₇ 9-11 S ins.

1697* यस्य गतं सहस्राक्षौ संयुत तमसेव वै ।
रुधिरौघा महत्त्वाय प्रावर्तन्त सहस्रशः ।
कन्यादा दारुणा भीमविक्षिप्तपुर्भीमविक्रमाः ।

[(l 1) D₆₋₁₁ सुवृते D₆ T₂ ₃ M₁ ₃ तमसैव D₁₀ ₁₁ तथा च D₇ G₂ M₁₋₃ हि (for वै) —(l 2) D₆ G₁ M₁ ₃ रुधिरैव —(l 3) D₆ ₇ G₁ ₃ नि (G₃ ₃ नि)स्वना D₉₋₁₁ नि(D₆ नि)स्वनान्]

28 Ś₁ om 28 (cf v l 1693*) —^{b}) Ś₁ D₂ ₁₂ तदानीं न (by transp) Ñ V B₂ ₄ D₄ न तदा प्र D₁₋₃ न तदा हि, D₆ T₁ ₃ G₂ ₃ M₃ न(T₂ न) तदापि, D₁₀ तदा न हि, M₁ ₃ न तदापि (for न तदानीं) —^{c}) Ś₁ N₂ V B₁ ₃ ₄ D₅₋₉ ₁₋₁₃ T₁ G₁ ₃ M₂ ₃ च जज्वाल (by transp) Ñ₁ B₂ प्रजज्वाल —^{e}) N V B₂ ₄ लक्ष्मणायेति, D₆ सव लोकेभ्य, G₁ दृवलोकेभ्यो (for लोकेभ्य इति) —^{d}) Ś₁ D₁ ₈ ₁₂ जेपुश्चत्र, V₁ D₆₋₇ ₉₋₁₁ T₂ G M₃ जजल्पुस्ते, D₈ ₁₂ वेतु(D₈ नु, D₁₂ [with hiatus] ऋतु)स्तत्र D₆ इति जेपुर् (for जजल्पुश्च) N V₁ ₃ B नग्मुर्(B₁ जेपुस्ते) परमर्षय —After 28^{cd} V₃ ins only l 1-3 of 1696* while B₁ ins

1698* स्वस्त्यस्तु मेघनादाय जजल्पु राक्षसोत्तमा ।

—V₁ om 28^{e}–29^{e} —^{e}) Ś₁ V₂ B₁ D₁ ₈ ₁₂ T₂ M₁ ₃ चा(B₁ चा)पि(V₂ चैव, M₁ ₃ °प्त)गन्धर्वा , N₁ D₇ चापि ससृषा(D₇ °प्राप्ता) N₂ V₂ B₂₋₄ D₉₋₁₁ चापि(Ñ₂ चैव, V₁ D₉ ₁₁ °प्त) सहसा D₁₂ चापि गणानाह (sic) (for चात्र संप्रासा) —^{f}) Ś₂ V₂ B₁ D₁₋₄ ₈ ₁₂ T₂ सहसहा M₁ ₃ सिद्धाश्च (for गन्धर्वा) N V₁ B₂ ₄ चारणै सह (by transp) T₁ सह राक्षसै , M₃ सहचारणा (for सह चारणै) D₁₂ महोत्कटाश्चापि सस्वना —After 28 N V₁ ₂ B₂ ₄ G (ed l 1-2) ins only l 1-3 of 1696*

29 Ś₁ om 29 (cf v l 1693*) V₂ om 29^{ab} (cf v l 28) —^{a}) N V₁ B₂₋₄ D₆ पुत्रस्य (for सिंहस्य) —^{b}) Ś₂ V₂ B₁ D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ काला(D₁₁ कला) न्कनक-, N V₁ B₂ ₄ हृष्टा(N V₁ कृष्णा)न्कांचन L (ed) कालान्कांचन (for कृष्णान्कनक) B₁ भूषिता —^{c}) V₁ damaged for शरै G₁ चिच्छेद (for सौमित्रिर्) —D₁₂ om (hapl) from 29^{d} up to the prior half of l 1 of 1699* —^{d}) B₁ चिच्छेद (for विव्याध) —After 29 Ś₂ N V₁ ₂ B D₁ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ ins

1699* तत प्रसन्न सौमित्रिर्नाराचमभिसंहितम् ।
सद्प्रमथन वीर क्रुद्ध सर्पमिवादृदे ।

[D₁₂ om up to the prior half of l 1 —(l 1) Ś₁ V₁ B₁ D₁ ₄ ₈ ₁₂ प्रहस्य D₁₃ प्रसृत (for प्रसन्न) D₁₂ नाराचं B₁ अतिक्षित B₂ अमिव्क्षण Ś₁ D₁₃ निशित वाणमुत्तम (for the post half) —(l 2) B₁ प्रमथने Ś₁ V₂ B₂ D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ शत्रुतीव(Ś₁ °र)प्रमथन (for the prior half) B₁ कृद्ध (for क्रुद्ध) Ś₁ D₈ ₁₃ क्रुद्ध सर्पमिवाददे, B₁ D₁₋₄ ₁₃ सर्प कद्रुमिवाददे (for the post half)]

30 Ś₁ om 30 (cf v l 1693*) Ś₂ D₈ ₁₃ om 30 ^{a}) T₂ शरेण (for ऽपरेण) —After 30^{e} D₆₋₇ ₉₋₁₁ S ins

1700* पीतेन विसितेन च ।
सपुर्णायतमुक्तेन सुपत्रेण सुवर्चसा ।
महेन्द्राशनिकल्पेन

[(l 1) D₆ T₂ ₃ कृतेन M₁ ₃ शितेन Ck t as above (for पीतेन) D₆ वि *खेन* M₁ ₃ नतपर्वणा —(l 2) M₁ ₃ [आ]कृष्ट Cg k t as above (for [आ]यत) D₆ T₂ ₃ सुपर्वेणा (for सुवर्चसा)]

—^{d}) D₆ ₇ T अपातयत् —For 30 N V₁ ₃ B D₁₋₄ ₁₂ subst while D₆₋₇ ₉₋₁₁ S ins only l 1 after 30^{d}

1701* स तेन बाणाशनिना तलशब्दानुनादिना ।
धनुर्मण्डलमुक्तेन यन्तुर्जीवितमाददे ।

[(l 1) N V₁ B₂₋₄ तलशब्द V₂ वैद्युत्य , D₁₂ ताल शब्द T₂ ₃ वनिशब्द (for तलशब्द) —(l 2) N₁ V₁ ₃ D₁₂ प्रयुक्तेन D₁ ₄ प्रसृतेन (for प्रमुक्तेन) N₂ ₃ यन्तुर्जीवमाददे (for the post half)]

—After 30 D₆₋₇ ₉ ₁₁ S ins while Ś₂ N V₁ ₃ B D₁ ₄ ₈ ₁₂ ₁₃ subst only l 1 for 31^{ab}

1702* स यन्तरि महातेजा हते मन्दोदरीसुते ।
स्वयं सारथ्यमकरोत्पुनश्च धनुरस्पृशत् ।
तदद्भुतमभूत्तत्र सामर्थ्यं पश्यतां युधि ।
हयेषु व्यग्रहस्तं तं विव्याध निशितैः शरैः ।
धनुष्यथ पुनस्तस्मै हयेषु मुमुचे शरान् । [5]
छिद्रेषु तेषु बाणौघैः सौमित्रिः शीघ्रविक्रमः ।
अर्दयामास बाणौघैर्विचरन्तमभीतवत् ।

[(l 1) D₆ तं (for स) Ś₁ D₁₃ यन्तर्यान् (for यन्तरि) B₁ हते चैव (for महातेजा) D₆ G₁ ₂ M मन्दोदरी-

G. 6. 69. 41 B. 6. 80. 46 L. 6. 68. 0

निहतं सारथिं दृष्ट्वा समरे रावणात्मजः ।
प्रजहौ समरोद्धर्षं विषण्णः स बभूव ह ॥ ३१
विषण्णवदनं दृष्ट्वा राक्षसं हरियूथपाः ।
ततः परमसंहृष्टा लक्ष्मणं चाभ्यपूजयन् ॥ ३२
ततः प्रमाथी शरभो रभसो गन्धमादनः ।
अमृष्यमाणाश्चत्वारश्चक्रुर्वेगं हरीश्वराः ॥ ३३
ते चास्य हयमुख्येषु तूर्णमुत्पत्य वानराः ।
चतुर्षु सुमहावीर्या निपेतुर्भीमविक्रमाः ॥ ३४
तेषामधिष्ठितानां तैर्वानरैः पर्वतोपमैः ।
मुखेभ्यो रुधिरं व्यक्तं हयानां समवर्तत ॥ ३५
ते निहत्य हयांस्तस्य प्रमथ्य च महारथम् ।
पुनरुत्पत्य वेगेन तस्थुर्लक्ष्मणपार्श्वतः ॥ ३६
स हताश्वादवप्लुत्य रथान्मथितसारथेः ।
शरवर्षेण सौमित्रिमभ्यधावत रावणिः ॥ ३७

Ś₁ D₈.₁₃ वधिताश्वावपवन्, Ñ V₁ ₂ D₂ ₄ निहते राक्षसाधिप, B₁ D₁₋₄ ₁₁ निहते रावणात्मज, B₃ महात्मा राक्षसोत्तमः (for the post half) —(l 2) T₂ पुनश्च पुनः, G₁ पुनश्च पुनर् (by transp) M₁ ₂ पुनश्चाप समरश्रुत् (for the post half) —(l 3) D₇ ₉₋₁₁ T₂ ₃ G₁ M₃ सारथ्य (for सामर्थ्य) G₂ तदा (for शुचि) —(l 4) T₁ तु (for त) —(l 5) M₃ [अ]पि (for [अ]व) D₉₋₁₁ व्यग्र —(l 6) D₇ G₁ छित्त्वा (for छित्वा) M₃ बाणेषु (for बाणैवे). —D₉₋₁₁ G₁ transp the post halves of l 6 and 7 In the place of the post half M₁ ₂ read the post half of l 7 D₁ T₂.₃ शीघ्रविक्रम —(l 7) D₄ T₁ G₂ त सौ, D₆ T₂ ₃ संक्रुद्धो, D₉₋₁₁ G₁ समरे, M₁ ₂ सौमित्री, M₃ निशि-तैर् (for बाणैवैर्) M₁ ₂ रावणिं राघवानुज (for the post half)]

31 Ś₁ om 31 (cf v l 1693*) V₂ om 31 —For 31ᵃᵇ, Ś₂ Ñ V₁ ₂ B D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ subst l 1 of 1702* —ᵃ) Ñ₁ B₂ समरोत्कर्षं, B₁ D₁₋₄ ₁₁ च समुद्र- (D₄ °त्क)र्षं, B₄ ससरामर्षी, T₂ ₃ G₂ समरे दर्पं (for समरोद्धर्षं) Ś₁ D₈ ₁₃ L (ed.) जहौ च सु(D₁₃ स)महद्ध- (L [ed] स समुत्क)र्षं —ᵈ) Ñ V₁ ₂ B D₆ च (for स) Ś₁ D₈ ₁₃ विमनाश्च D₁₋₄ ₁₀ विवर्णश्च (for विषण्ण स) T₃ G₂ हा

32 Ś₁ om 32 (cf v l 1693*) —ᵃ) V₂ damaged up to ह D₆ विवर्णवदन —ᵇ) Ś₂ Ñ V B D₁₋₄ ₁₁ ₁₃ रावणिं (for राक्षस) —ᶜ) D₆ T₂ ₃ तत समरसंहृष्टा —ᵈ) M₁ ₂ [अ]पि (for [अ]भि) —For 32ᶜᵈ, Ś₂ V₂ B₁ D₁₋₄.₈.₁₂ ₁₃ subst

1703* प्रहर्षमतुलं गत्वा रथस्य व्यपोथयन् ।

[Ś₂ D₈ ₁₃ तस्य (for मस्य) D₄ व्यपोहति (sic)],

while, Ñ V₁ ₂ B₂₋₄ subst.

1704* हर्षं परममापन्नास्तस्यान्तमभ्यपूजयन् ।

33 ᵃᵈ) T₂ ₃ समाधि (for प्रमाथी). Ś₁ मदन ; Ñ V B₁₋₄ D₁ ₃ ₄.₁₁ कृपन ; B₄ दु खेन (sic); D₆ ₁₃ प्रयन (for शरभो) Ś Ñ V B D₁₋₄.₆.₁₂.₁₃ शरभो (for रभसो). D₉₋₁₁ G₂ transp. शरभो and रभसो. Ś V₂ B₁ D₁₋₄.₁₁ मेघनि(Ś D₁ ₄ °रि)स्वन .—V₂ damaged for ᶜᵈ (except चक्रुर्वेग) —ᶜ) B₄ अमर्षमाणास्, D₁₃ प्रहर्ष माणास् M₁ ₂ तत्कर्मं (for चत्वारश्) —ᵈ) Ś D₈ ₁₃ प्लवगमा ; Ñ V₁ B₂₋₄ मतुत्तम (for हरीश्वरा)

34 ᵃ) Ś Ñ V B D₁₋₄ ₈.₁₂ ₁₃ तस्य (for चास्य) D₆ ते चापि हरिमुख्येषु —ᵇ) G₂.₃ M₃ उत्प्लुत्य (for उत्पत्य) —V₂ om 34ᵃ-35ᵇ —ᶜ) Ñ₁ B₂.₃ [अ]पि। B₄ च (for सु) D₃ चक्रुः सुमहाकोपा, D₄ चतुर्षु च महावीर्या —ᵈ) Ś V₁ B₁ D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ निपेतु सहिता (D₁₃ °हता) बलात्, Ñ V₁ B₂ ₃ चत्वार पेतुराहवे। B₄ चत्वारस्ते महाबला

35 V₂ om 35ᵃᵇ (cf v l 34) —ᵃ) Ś₁ D₁ ₃ तैः Ñ V₁ ₂ B₂ ₃ तु (for तैर्) B₄ तेषामभिहतानां तु —ᶜ) Ś V₁ B₁ D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ शोणितं (for रुधिरं). Ś D₈ ₁₃ तीव्रं, Ñ V₁ ₂ B₂.₃ तूर्णं; V₂ B₁ ₄ D₁₋₄ ₁₀ तीर्णं; D₆ T₂ भीमं; D₄ M₃ रक्त (for व्यक्त) —ᵈ) V₂ B₁ D₂.₄ ₁₃ समप्रवर्तत (V₂ D₂ °ते), D₃ भ्रम वर्तते (for समवर्तत) —After 35, D₆₋₇ ₉₋₁₁ S ins

1705* ते हया मथिता भग्ना व्यसवो धरणीं गता ।

36 ᵃ) M₃ विपात्य (for निहत्य) D₁₀ तेऽभिहत्य G₁ निहत्य ते तस्य हयान् —ᵇ) Ś Ñ V₂ B₁₋₄ D₁₋₄ ₈ ₁₃ निर्मथ्यैषां र(D₂ °थ्यैतान्न)थस्य (D₁₃ रथैव) च; V₁ ₂ B₁ D₄ निर्मथ्य च रथं त(B₁ हयांस्त)था(V₂ °दा), D₁₂ निर्मथ्यापि हयं च तद् —ᶜ) Ś B₂ D₁₋₄ ₈ ₁₃ समुत्प्लुत्य, D₄ भ्रमत्स्व; D₁₃ G₃ उत्(G₂ वद्)प्लुत्य (for उत्पत्य) —ᵈ) M₁ ₂ तस्थौ (sic) (for तस्थुर्) Ś V₂ B₁ D₁₋₄ ₈.₁₂ ₁₃ सौमित्रिमभ्युर (D₄ °स्य चा)मत

37 V₂ om 37 —ᵃ) D₆ श्व (for श्व) D₁₃ रथात्ता समवप्लुत्य —ᵇ) Ś Ñ V₁ ₂ B D₁ ₂ ₄.₁₂.₁₃ पतित ; D₄ पातित (for मथित) Ñ₁ V₁ ₂ B₂.₄ D₆ ₉₋₁₁ ₁₃ -सारथि —After 37ᵃᵇ, B₁ ins. 1707* in marg —B₁ om 37ᶜᵈ —ᵈ) Ñ V₁ B₂.₄ अभ्यवर्ष(B₄ °ष)त (for °धावत) —For 37ᶜᵈ, Ś V₂ B₁ D₁₋₄ ₈ ₁₂.₁₃ subst

1706* बाणानसम्भ्रमस्यामे बाणै सौमित्रिमर्दयत् ।

[Ś D₈.₁₃ बाणै सर्वैमण्यके (for the prior half) V₂ B₁ D₁ ₈.₁₁ मर्दयन्]

तवो महेन्द्रप्रतिमः स लक्ष्मणः
पदातिनं तं निशितैः शरोत्तमैः ।
सृजन्तमादौ निशिताञ्शरोत्तमा-
न्भृशं तदा बाणगणैर्न्यवारयत् ॥ ३८

G. 6 69. 48
B. 6 89. 53
L. 6. 68 45

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्तसप्ततितमः सर्गः ॥ ७७ ॥

---

38 ᵃ) D5 G1 ततः (for तु) N V1 3 B3–4 युधि सुदिताश्च, D4 T2 3 निहृताश्वसारथिं, D7 9–11 G3 M1 2.3 निहृतैर्हयोत्तमैः (for निशितैः शरोत्तमैः) —ᶜ) Ñ2 V1 3 B2.4 D3 11 सृजन्तम् (for सृजन्तम्) B4 चतुरोत्तमान् (for शरोत्तमान्) —ᵈ) Ñ2 B2 D10 बाणगतैर्, B3 बाणशतैर् N2 B3 D7 9–11 G3 M1 3 न्यदारयत्, T2 3 न्यवारयत् D6 दृष्ट्वा पर हर्षमुपेयिवान्प्रभुः —For 38, Ś V2 B1 D1–4 12 13 subst while B2 ins in marg. after 37ᵃᵇ

1707* ततः स सौमित्रिरथ प्रवृत्त
स्थितः पदातिर्निहतैस्तुरगैः ।
सृजन्तमाजौ निशितान्पृषत्का-
न्भृशासुर बाणवर्षैश्चकार ।

[(l 1) D13 स्थित (for ततः) B3 च, D2 6 12 om (for स). L(ed) सौमित्रिर्, B4 अथाप्रवृत्त, D1 अथाप्रवृत्त, D6 अथाप्रमत्त, D2 12 अथाप्रमत्त V3 B1 ततः स (V3 om) सौमित्रिरथाप्तवृत्ति (V3 °प्रमत्त) (both sic) —(l 2) V3 B1 स्थित, D4 रथात् (for स्थित) V3 B1 पदाति B3 तुरगे (for तुरगे) —(l 3) V1 D13 सृजतम् (for सृजन्तम्) V3 निहतान् (for निशितान्) —(l 4) Ś D2 12 बाणगणैः (for °शतैः) D3 नुनोद (for चकार)]

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ B D1 2.12 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś1 D12 रथविमर्दे, Ś2 D2 रावणिरथविमर्दो, N B3 4 रथावमर्दनं, V2 इन्द्रजिद्रथावमर्दनं, V3 B1 D1 इन्द्रजिद्रथम(D1 °जिद्विम)र्दनं, B2 D10 इन्द्रजिद्युद्धे (D13 °युद्धे) रथविमर्पण (D13 °र्दनं), D3–6 इन्द्रजिद्रथविमर्दनं (D2 °न, D6 °र्दं) —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ2 V3 B2 4 D2 1 12 13 om, Ś2 B2 68, Ñ1 D1 71, V1 2 69 B3 65, D5 73, D3–7 10.11 T1 G M1 3 90, D6 66, T2 93, T3 97, M1 2 91, —After colophon, G M1 2.3 conclude with श्रीरामाय नमः

७८

G 6 70 1
B 6 90 1
L 6 69 1

स हताश्वो महातेजा भूमौ तिष्ठन्निशाचरः ।
इन्द्रजित्परमक्रुद्धः संप्रजज्वाल तेजसा ॥ १
तौ धन्विनौ जिघांसन्तावन्योन्यमिषुभिर्भृशम् ।
विजयेनाभिनिष्क्रान्तौ वने गजवृषाविव ॥ २
निबर्हयन्तश्चान्योन्यं ते राक्षसवनौकसः ।
भर्तारं न जहुर्युद्धे संपतन्तस्ततस्ततः ॥ ३
स लक्ष्मणं समुद्दिश्य परं लाघवमास्थितः ।
ववर्ष शरवर्षाणि वर्षाणीव पुरंदरः ॥ ४
मुक्तमिन्द्रजिता तत्तु शरवर्षमरिंदमः ।
अवारयदसंभ्रान्तो लक्ष्मणः सुदुरासदम् ॥ ५

78

Ś1 begins with ॐ

1 D4 reads 1^ab twice —^a) Ñ V1.3 B2.4 D4 (first time) हतरथो (for महातेजा) —^b) Ñ V1.3 B2-4 D4(first time) इवशात्थिरेव च —After 1^ab, Ñ V1.3 B2.4 D4(after the first occurrence of 1^ab) ins

1708* ध्यानशोकपरीतात्मा भुवमाश्रित्य विष्ठित ।

[V1 शक्ति- (for शोक-) D4 तस्थम् (for भुवम्) B4 तिष्ठति, D4 तिष्ठ(sic) (for विष्ठित)]

—^c) D1 परम (for परम) —^d) B3 प्रजज्वाल च (for संप्रजज्वाल) —After 1 Ñ2 ins

1709* लक्ष्मणश्च महातेजा समरे सत्यविक्रम ।
विस्फार्य चापं सहसा ससर्जासौ शिलीमुखान् ।

2 ^a) Ś1 Ñ1 V2 B1 D1-4.8.11.13 क्षभित स्थितौ, Ñ2 V1.3 B2-4 इषुभि स्थितौ (for इषुभिर्भृशम्) —^c) Ś V2 B1 D1-4.6.9.12.13 T2.3 विजयाय, Cm g k t as in text (for विजयेन) D1.3.12 नि क्रान्तौ, D4 निश्च्रेतौ(sic) D7 सक्रान्तौ (for निष्क्रान्तौ) Ñ V1.3 B2-4 सुसुभाते मदोन्मत्तौ ॐ Cg विजयेनेति प्रयोजने तृतीया । विजयार्थ त्यथ ॐ —^d) D4 उभौ (for वने) Ś D6.13 सिंहगजाव्) B1 D1 वनगजाव्, D3.5.6 T G1.3 वृषगजाव् (by transp) Cg t as in text (for गजवृषाव्)

3 D5 reads 3^ab after l 9 of App I (No 46) —^a) Ś D8.13 विगर्हतावथ, N1 V2 D4 विगर्हयतश्च, N2 तौ युध्यमानाव्, V1.3 B3.4 निवहयतश्च, B1 D1-4.11 विगर्हे (D4 °गाह)यताव, B4 सविगर्हिताव, G2 M1.3 निगर्हयंश्च Cm t as in text (for निबर्हयन्तश्च) —^b) Ś B2.4 D1-4 1.12.13 तौ (for ते) Ś D6.13 -नरोत्तमौ, V1 B1.4 D1 4.11 वनौकसौ(B4 °सा) (for -वनौकस) —^c) N V1.3 B2-4 भ(B3 क)र्तारौ (for भर्तार) V2 D13 नि(D13 ते) जहुर् (for न जहुर्) Ś D6.11 तदा(Ś1 °तो) न जहतुर्युद्ध, V2 D1.3 भर्तारौ चक्(D3 जह्)तुर्युद्धम्, B1 D8.4 भर्तारौ जग्(D4 रेज)तुर्युद्ध —^d) Ś V2 D1.3.4.12 ना(D1 पा) पतन्तौ(V2 °तत्), B1 D8.4.13 सपतन्तौ —After 3 Ś V2 B1 D1.2.4(only l 1) 11.13 ins, while Ñ V1.3 B2-4 D4(only l 2 and then repeats 5^cd) ins. after l 15 of App I (No 47)

1710* स क्रोधाच्च पितृव्यस्य क्रुद्धरतैश्च हतैर्हये ।
प्रगृह्याभ्यर्दयच्चाप शरैर्लक्ष्मणमिन्द्रजित् ।

[(l 1) V2 B2 D1.3.4.13 क्रोधात् D5 संक्रोधात (for क्रोधाच्च) Ś V2 D13 क्रुद्धस्यापि B1 D1-4.13 क्रुद्धस्यापि, B3 सक्रुद्धस्तेर् (for क्रुद्धरतैश्च) Ñ1 V1 B3.4 हयैर्हते (by transp) Ñ2 B4 हयैयुत, V3 हयैर्हत (for हतैर्हये) —(l 2) Ś D13 आगृह्याभ्यर्दयच्चाप, N V1.3 B2.4 मुहूर्त(V1 om) स्तम्भयामास, B1 प्रतिगृह्यार्दयच्चाप (for the prior half)]

—After 3 N V1.3 B2-4 D4(after l 1 of 1710*) 6-7 9-11 S ins a passage relegated to App I (No 46)

4 D8.13 om 4-5^a Ś V2 B1 D1.3.12 om 4 V3 repeats 4^ab and 5^ab after l 37 (r) of App I (No 46) —^a) N1 D4 अभिप्रेक्ष्य; N2 V1.3(both times) B2.4 अभिप्रेत्य, D4 समुद्यम्य (for समुद्दिश्य) —^b) D5 आश्रित (for आस्थित) —^c) B4 -जालानि (for वर्षाणि)

5 D8.13 om 5^cd (cf v l 4) N V1 B2-4 repeat 5 after App I (No 47) V3 repeats 4^ab and 5^ab after l 37 (r) of App I (No 46) —^a) Ñ V1.3 B3.4(all second time) तीव्र; D6.7 व तु, D12 तत्र; G1 यत्तु, M1 युद्ध (for तत्तु) D2 तदापतत्र सौमित्रि, D4 मुक्त-मिद्रजित तत्तु (sic) —^b) N2 V2 B1-4(all second time) शरजालम् (for °वर्षम्) Ś V2 B1 D1-3.12 शर जालमभित्रजित्(V2 B1 °ग्रहा) —V3 om 5^cd D4 repeats 5^cd after l 2 of 1710* —^c) Ś1 Ñ2 V2 B3 (Ñ2 B3 first time) D1.11 G1 अवारयद् D4 (first time) अधारयद्; D5 समवारयद् (hypm) (for अवारयद्) B3(first time) असभ्रासो (for असंभ्रान्तो) B4(second time) अवारयन्स संभ्रांतो —^d) Ñ V1.3 B2-4 D4(Ñ B2-4 both times V2 D4 first time) परवीरहा; D4 च दुरासदं; M3 च सुरारणी (for सुदुरासदम्) Ś B1 D1-3.4(second time) 6.11.13 महायशा दुरासदं; V1 (second time) सौमित्रि प्रहसन्निव —After 5, Ñ V1.3(after the first occurrence of 5^cd

अभेद्यकवचं मत्वा लक्ष्मणं रावणात्मजः ।
ललाटे लक्ष्मणं बाणैः सुपुङ्खैस्त्रिभिरिन्द्रजित् ।
अविध्यत्परमक्रुद्धः शीघ्रमस्त्रं प्रदर्शयन् ॥ ६
तैः पृषत्कैर्ललाटस्थैः शुशुभे रघुनन्दनः ।
रणाग्रे समरश्लाघी त्रिशृङ्ग इव पर्वतः ॥ ७
स तथाप्यर्दितो बाणै राक्षसेन महामृधे ।
तमाशु प्रतिविव्याध लक्ष्मणः पञ्चभिः शरैः ॥ ८
लक्ष्मणेन्द्रजितौ वीरौ महाबलशरासनौ ।
अन्योन्यं जघ्नतुर्बाणैर्विशिखैर्भीमविक्रमौ ॥ ९

G 6 70. 6
B 6 90 36
L 6 69 6

[owing to om]) B2-4 (N V1 B2-4 after 5 first occurrence) D5-7 9-11 S ins a passage relegated to App I (No 47)

6 Before 6 Ś Ñ V B D1-4 6 12 13 read 9 (including 1716*) and (except V3) transp 6ab and 6cd V3 damaged for 6a —a) Ś D8 12 अभेद्य Ś Ñ1 (marg also) 2 V1 3 B D4 6 13 भित्त्वा (for मत्वा) —b) D7 T1 G2 3 M3 राघव (for लक्ष्मण) Ś Ñ V B D1-4 6 12 13 विव्याध लघुहस्तवत् (Ñ2 V1 B4 D2 °वान्) —V3 om 6c–7 —c) Ś B1 D1-4 6 12 13 सुघोरैस् (for सुपुङ्खैस्) —Ñ V1 B2 4 om 6d–7 Ś V2 B1 3 D1-4 6 12 13 om 6cd —f) D6 M3 शीघ्रास्त्र च (for शीघ्रमस्त्रं) D6 प्रदर्शयन्

7 Ñ V1 2 B2 4 om 7 (cf v l 6) B3 reads in marg 7-8. —For 7ab, Ś V2 B1 3 D1-4 6 12 13 subst.

1711* स तैस्त्रिभिरदीनात्मा ललाटस्थैः शरोत्तमैः ।

[D12 अतैर् (for त्रिभिर्)]

—c) T2 3 रणाग्र Ś V2 B1 3 D1-4 6 12 13 लक्ष्मण शुशुभे वीरस् —d) D12 त्रिशृङ्गैर् B1 D4 त्रिभि शृङ्गैरिवाचल

8 B3 reads 8 in marg (cf v l 7) —a) D6 G3 तदा हि, T1 M3 तथा हि, T2 3 तथापि, M1 2 तथापि (for तथापि) M3 हतो (for [अ]र्दितो) D6 स तदा भिन्नो बाणै, G1 अर्दित स तथा बाणै —b) D2 9-11 G1 तदा मृधे (for महामृधे) —For 8ab Ś Ñ V B D1-4 6 12 13 subst

1712* अर्दितस्त्वथ बाणैस्तैस्तेनाभिमत्रण लक्ष्मण ।

[Ñ V1 2 B2 तेन, B3 4 तेश्च D12 तस्य G (ed) चैव (for त्वथ) V3 बाणेन B3 बाणैश्च (for बाणैस्तैस्) N V1 2 B2 4 तत्र (for तेन)]

—Thereafter all the above MSS (except V3) cont

1713* उद्धवर्षं शरान्घोरान्रावणात्मजवारणान् ।

[Ś D1 3 4 13 उद्ववह B1 त वबर्ष D4 ववर्ष स D12 ववह स G (ed) उद्ववाह (for उद्धवर्षं) Ś D8 12 तीक्ष्णान् (for घोरान्) N V2 3 B2-4 रावणस्य सुत प्रति, D4 स रावणि बैरोत्तमान् (sic) (for the post half)]

—V3 om 8cd —d) Ś D8 12 लक्ष्मण च त्रिभि शरै

—After 8, Ś V2 B1 D1-4 6 12 13 ins

1714* किंचिद्रोषपरीतात्मा रावणि वदने शुभे ।

[Ś D8 12 रावणिश्च महारथ (for the post half)]

—Then V2 B1 D1-4 13 cont 1717*

—After 8 Ñ V1 2 B2-4 D5 7 9 11 S ins

1715* विकृष्येन्द्रजितो युद्धे वदने शुभकुण्डले ।

[Ñ B3 4 विकृष्य Ñ V1 2 B3 4 [इ]न्द्रजित G (ed) क्रुद्धे (for युद्धे) N V1 B2-4 स्तन- (for शुभ)]

—Thereafter, Ñ V1 2 B2-4 cont 1717*

9 Ś Ñ V B D1-4 6 12 13 read 9 (including 1716*) before 6 V3 damaged up to अन्योन्य in 9a —a) M1 2 तत्र (for वीरौ) —D1 om (hapl) from 9b up to the prior half of l 1 of 1716* —b) Ś बलोत्कृष्ट, D6 बलोत्कृष्ट (for महाबल) Ñ V1 B2-4 D12 पराक्रमौ (for शरासनौ) —c) Ś V2 B1 D3 4 6 12 13 G1 निशितैर् (for जघ्नतुर्) Ñ V1 2 B2 4 तीक्ष्णैर्, D10 11 वीरौ (for बाणैर्) —d) Ś V2 B1 D2-4 6 12 13 जघ्नतुर्, T2 3 विविधैर् (for विशिखैर्) N V1 2 B3 धन्विनौ 3 D5 7 11 T1 G3 विक्रमै (for विक्रमौ) —After 9 Ś Ñ V B D1-4 6 12 13 ins

1716* परस्परवधे वीरौ निविष्टौ तौ महाबलौ ।
चक्रतुर्तावन्योन्यं शरजालाकुलं रणे ।

[D1 om the prior half of l 1 —(l 1) Ś D8 12 परस्परमथो V2 B1 च (for तौ) B3 निविविष्टा (for निविष्टौ तौ) —(l 2) Ś D8 12 [आ]कुल D4 [आ]कुलं (for [आ]कुलं) N1 V1 2 B2 3 नभ Ñ2 B4 महत् V2 D2 3 13 रण (for रणे)]

—After 9 D5-7 9 11 S ins while Ñ V1 2 B2-4 cont after 1715* V2 B1 D1-4 13 cont after 1714*

1717* तत शोणितदिग्धाङ्गौ लक्ष्मणेन्द्रजितावुभौ ।
रणे तौ रेजतुर्वीरौ पुष्पिताविव किंशुकौ ॥

[(l 1) V3 damaged from त up to रेज in l 2 —(l 2) N V1 B2-4 समरे (for रणे तौ) B4 रमतुर् (for रेजतुर्) V2 B1 D1-4 13 विरेज(D1 °रेज)तुः (for तौ रेजतुर्)]

G 6 70 12
B 6. 90 36
L 6 69 12

तौ परस्परमभ्येत्य सर्वगात्रेषु धन्विनौ ।
घोरैर्विव्यधतुर्बाणैः कृतभावावुभौ जये ॥ १०
तस्मै दृढतरं क्रुद्धो हताश्वाय विभीषणः ।
वज्रस्पर्शसमान्पञ्च ससर्जोरसि मार्गणान् ॥ ११

ते तस्य कायं निर्भिद्य रुक्मपुङ्खा निमित्तगाः ।
बभूवुर्लोहितादिग्धा रक्ता इव महोरगाः ॥ १२
स पितृव्यस्य संक्रुद्ध इन्द्रजिच्छरमाददे ।
उत्तमं रक्षसा मध्ये यमदत्तं महाबलः ॥ १३

10 *) D₄ तत (hypm) (for तौ) D₁₂ उभौ परस् (for परस्परम्) N V₁₃ B₃₋₄ कामात्य (for अभ्येत्य) —²) D₅ शितैर् (for घोरैर्) N D₁₃ विविधतुर् (sic) D₁₄ G₃ M₁₃ विव्यधतुर् (for विव्यधतुर्) B₂ परस्परवधे वीरौ —⁴) V₃ damaged from तु up to l 1 of 1718* B₃ कृतपत्नाव. D₁₂ °हयाद् (for °भावा?) Ś D₃₁₂ विहृतौ रणे(Ś D₁₃₁ [°ल])युधौ रणे —After to D₃ ₁₋₁₁ S ins while N V B D₁₋₁₁₂ ins only l 1 4

1718* तस्य समाकोपेन संयुक्तो रावणात्मजः ।
विभीषणं त्रिभिर्बाणैर्विव्याध वदने शुभे ।
अयोमुखैस्त्रिभिर्विद्ध्वा राक्षसेन्द्रं विभीषणम् ।
एकैकेनाभिविव्याध तं सर्वान्हरियूथपान् ।
तस्मै दृढतरं क्रुद्धो जघान गदया हयान् । [5]
विभीषणो महातेजा रावणेः सुदुरात्मनः ।
स हताश्वादवप्लुत्य रथान्निहतसारथेः ।
अथ शक्तिं महातेजाः पितृव्याय मुमोच ह ।
तामापतन्तीं सम्प्रेक्ष्य सुमित्रानन्दवर्धनः ।
चिच्छेद निशितैर्बाणैर्दशधा सापतद्भुवि । [10]

(V₃ damaged for l 1 —(l 1) N V₁₃ B D₁₋₁₁ पत्र (for समा) \ V₁ B₃₋₄ G₁ संक्रुद्धो; V₃ B₁ D₁₋₁₁ तुरितो D₇ ₁₋₁₁ संक्रुद्धो M₃ संयुते (for संयुक्तो) —After l 2 N V₁ B₃₋₄ ins, while G(ed) subst for l 3

1718(A)* चकारायुधैस्तीक्ष्णाग्रैर्विद्धा रक्षो विभीषणम् ।

[N₁ V₁ B₃ शुद्धीक्ष्णाग्रैर् (hypm) (for तीक्ष्णाग्रैर्) N₂ शिलीमुखशितैश्चैव (for the prior half)]

—(l 3) D₃ मुखे त च D₁₂ अयोमुखर् (for अयोमुखैर्) V₁ D₁₁₂ G₃ नाम (for °द्ध्वा) V₁ B₁ D₁ ₃₄ ₁₂ रक्षण मुखमुख D₇ G₃ विद्धा तु स विभीषण (for the post half) N V₁₃ B₄ अथामुखैर्विभिश्चान्ये (B₃₄ °भिश्चैत्तैर्विभिरेव प्रविव्याध च (B₁₃ °ध्ये) —(l 4) D₄ ₁₁₁ T₂₃ M₁₃ एकैकस्य D₁₂ एकेनैव (for एकैकेन) N₁ न \ V₁₃ B₃₄ तु D₁₁₁ M₃ [अ]पि D₇ G₃ [अ]थ (for [अ]भि) —V₃ mostly damaged for the post half D₁ D₁₋₁₁ महात्मा (by transp) B₁ स सर्वान् (for तान्सर्वान्) —(l 5) M₃ ततो (for तस्मै) G₁ इतर D₄ T₂₃ क्षेपात M₁ घोरे (for हयान्) —(l 6) D₃ om (hapl) from the post half up to the prior half of l 8 D₃ ₁₀ ₁₁ स (for सु) —(l 7) G₁ पादाद् (for हताश्वाद्) D₇ ₁₀ ₁₁ G₁ रथेन (for रथान्) D₃₄,₁₁ G₁ M₁₂₃ °सारथिः —(l 8) D₄ T₃ G₁ M तथ (for अथ) T₃ G₃ हि (for ह) —(l 9) G₁₂ M₁₂₃ सुमित्रानन्द (for °नन्दन) —(l 10) D₄ T₃ G₃ दशरथ्य, Ct as above (for °दशधा) D₃₋₁₁ Ct [अ]पतद् (for सापतद्)]

11 *⁴) Ñ V B D₁₋₈ ₁₀ ₁₁ T₂₃ G₂ M₁₃ G₁ इहतु(T₂ G₂ °र)तु, D₃ दृढतरं, G₁ इतर (for दृढतरं) D₁₂ स तस्मै सवनु क्रुद्धो (for °) B₁ हताश्वोत्र, B₄ हताश्वं D₃ हताश्वं च (for हताश्वाय) Ś D₁₁₂ तत परमवेगेन स विसृष्टो विभीषण —⁴) D₁₂ वज्रसम (sic) (for वज्रस्पर्श) Ś D₁₋₈ ₁₀ ₁₁ ₁₃ समानीहीद्, Ñ₁ V₃ समान्वाणान् V₃ समानन्वाद्, D₇ समानीत्तेन (for समान्पञ्च) B₃ वज्रसमस्पर्शसमानोद्दीन् —⁴) G₁ पुरि (for [उ]रसि) \ V₁₃ B₃₄ सायकान्, V₃ तेनितान् (for मार्गणान्) Ś D₁₋₁₀ ₁₁ ₁₃ ससर्ज निशितान्त्सायकान्, B₁ D₄ विससर्ज शिलामस्त्रान्, B₂ (wrongly) रक्तपुङ्खा महाद्युता

12 Ñ₁ reads in marg 12-13⁴ B₁ reads 12ᵃᵇ after l 3 of 1719* —²) D₃₋₁₁ G₃ Ct भित्त्वा तु (for निर्भिद्य) —⁴) Ś \ V₃ B₁ D₁₃ ₄₋₁₁ T₂₃ तिति (T₂₃ °ति)सृता, V₃ शिलीमुखा, V₁₃ B₄ सु(V₃ म)जिह्मा B₃ (म)तिजिह्मा; D₄ बहि खिता (for निमित्तगा) B₃ (wrongly) महोरक इव पन्नग (with hiatus) —D₃ om (hapl) 12ᶜᵈ —ᶜ) N₁ V₁₃ B₃₋₄ तेषु(B₃₄ °षो)तुर (for बभूवुर्) —⁴) D₁ सिक्ता (for रक्ता) —After 12 V₃ ins 1719*

13 V₃ reads in marg 13ᵃᵇ (cf v.l 12) V₃ om 13-14ᵃ —²) Ś \ V₃ B₁ D₁₋₈ ₁₀ T G₂ M₂ पितृव्याय (for पितृव्यस्य) D₁₃ G₃ पितृव्यस्य तु(D₁₃ °व्याय तु)संक्रुद्ध —⁴) V₃ B₁ D₁₃ इन्द्रजित् D₇ T₃ शरमादधे G₃ समभिदिद्य (for आददे) Ś D₁₀₁₃ सार(Ś D₁₀ °तु)बिल(D₁₃ °वल)मावहत, \ V₁ B₃₋₄ पावकार्कं तु सदृश —After 13ᶜᵈ \ V₁ B₃₋₄ ins while V₃ ins after 12

1719* रौद्रं विभीषणमथापि समागतमरिन्दमम् ।
तौ समेत्य ततो घोरौ विमदावतसंभ्रमौ ।
परस्परं समाहत्य महोल्के इव पेतुः ।
अग्रे निशाकरं दृष्ट्वा रावणिं श्रीघ्रमूर्जितम् ।
दिव्यं शरमभिसंदधे गजकर्णमिव पावकम् । [5]

[(l 1) Ñ₁ चाथ (for चापि) —(l 2) N₁ समेतौ V₃₃ महोल्क (for विषदि) —(l 3) Note hiatus between महोल्के and इव B₁ (wrongly) तन्मध्यं विद्धा समरम् (for the post half) —After l 3 B₁ reads 12ᵃᵇ —(l 4) B₁ निशामिन (for निशाकरं)]

तं समीक्ष्य महातेजा महेषुं तेन संहितम् ।
लक्ष्मणोऽप्याददे बाणमन्यं भीमपराक्रमः ॥ १४
कुबेरेण स्वयं स्वप्ने यद्दत्तममितात्मना ।
दुर्जयं दुर्विषह्यं च सेन्द्रैरपि सुरासुरैः ॥ १५
ताभ्यां तौ धनुषि श्रेष्ठे संहितौ सायकोत्तमौ ।
विकृष्यमाणौ वीराभ्यां भृशं जज्वलतुः श्रिया ॥ १६
तौ भासयन्तावाकाशं धनुर्भ्यां विशिखौ च्युतौ ।
मुखेन मुखमाहत्य संनिपेततुरोजसा ॥ १७
तौ महाग्रहसंकाशावन्योन्यं संनिपत्य च ।
संग्रामे शतधा यातौ मेदिन्यां विनिपेततुः ॥ १८

G 6 70 25
B. 6 90 53
L 6 69 20

—^{cd}) B1 D6 तच्छर (for उत्तम) T3 रक्षण(sic) (for रक्षसां) Ñ V1 2 B2–4 राक्षसश्रेष्ठो (for रक्षसां मध्ये) G3 राक्षसानां शर मध्ये (for °) B D3 मयदत्त, G (ed) यमदत्त (for यमदत्त) Ñ V1 2 B4 महार्णवे (V1 °द्भवे), B1 3 °बले, D1 9–11 G3 °बल (for महाबल) Ś D8 12 विसृष्टं शर घोर यमदत्तमिवापर —After 13 Ñ V1 2 B1–4 ins

1720* उद्धवयं महातेजा परकायविदारणम् ।

[Ñ1 उद्धवह, V1 सदवे प B1 उद्धार, B4 ऊर्ध्वबाहुर्, G (ed) उद्धाह (for उद्धवयं)]

14 V3 om 14^{ab} (cf v l 13) —^{a}) D6 स (for त) Ñ V1 B2–4 महाबाण (for °तेजा) —^{b}) D1 यमेषु (for महेषुं) V3 B1 D2 3 7 9–11 13 सचित (for संहितम्) Ś D8 12 हेमपुङ्खेन संयुक्त, N1 राक्षसदेः समाहित, N2 V2 B2 3 G (ed) राक्षसेन्द्रेण सचित(G [ed] सज्जित), B4 राक्षसेन्द्रसमीरित, D4 क्षिप्तु तेन प्रेषित —^{c}) D12 °प्याददे, T1 स्याददे (for °प्याददे) Ñ V1 2 B2–4 आददे लक्ष्मणो बाणम् ※ Cf बाणशब्दोऽर्धपादि ※ —^{d}) D8 10 12 13 T2 3 G1 2 M2 3 अन्यद् (for अन्यं) D3 G3 M1 2 पराक्रम Ñ V1 B2–4 अन्य भीमतर विभु (B2 मुनि) V3 अन्योन्यं भीमविक्रमं

15 ^{a}) D6 कुबेरेणैव(hypm) Ś V2 B1 3 D1 4 8 12 13 दत्त (for स्वयं) —^{b}) Ś V3 B1 D1–3 8 12 13 स्वप्ने (Ś V3 D8 12 °प्न) बाण(D8 दत्त) महात्मना, B3 D4 M3 वर,स्वप्ने(D4 स्वप्नपुख, M3 स्वप्ने दत्त) महात्मना —^{c}) D1 दु सहं (for दुर्जयं) Ś V2 D8 12 चा(V3 हा)विषह्य च, Ñ V1 3 B2–4 दु सह चैव (for दुर्विषह्यं च) —^{d}) N V1 2 B1 4 सर्वैरपि, B1 तदसह्य (for सेन्द्रैरपि) —After 15 D5–7 9–13 S ins

1721* ततोऽस्तो धनुषी श्रेष्ठ बाहुभि परिघोपमैः ।
विकृष्यमाणे बलवत्क्रौञ्चाविव चुकूजतुः ।

[(l 1) D5 6 9–11 तु, T2 तद् G1 तौ (for ते) T2 3 परिघासभे (for परिघोपमैः) —(l 2) G1 विकृष्यमाणौ M3 lacuna for क्रौञ्चाविव]

16 ^{a}) D10 G1 तु (for तौ) M3 transp ताभ्यां and तौ Ś V2 B1 D1–6 8 12 13 ताभ्यां च(V2 B1 D8 12 स्व, D1 3 4 तु) धनुषोरग्र —^{b}) Ś V2 B1 D1 2 4 5 9 12 सचितौ, D12 धन्वित M3 संयुक्ते (for संहितौ) —^{cd}) G1 संकृष्यमाणौ V3 B1 D4 बलिनौ, D1 च तदा, D8 12 बलवद् (for वीराभ्यां) D1 बलवन्तौ कृष्यमाणौ, D6 विगृह्यमाणौ बाहुभ्यां (for °) G1 उभौ (for भृशं) G1 उज्वलतु (sic) V3 B1 D1–4 13 तौ(D1 वि, D3 स) प्रज(D4 तु प्र) ज्वलतुस्तदा (for ^{d}) Ś D8 12 विकृष्यमाणौ बलवत्प्रजज्वाल नभस्तदा —For 16, Ñ V1 2 B1–4 subst

1722* उभाभ्यां धनुषी श्रेष्ठ पीडिते समरे तदा ।
विकृष्यमाणे सहसा क्रौञ्चाविव विनेदतुः ।

[Cf 1721* —(l 1) B3 मशरे (for समरे) —V3 om from l 2 up to 17 —(l 2) B1 विकृष्यमाणौ Ñ2 विरेजतु B1(m also as above) विचेरतु (for विनेदतु)]

17 V3 om 17 (cf v l 1722*) —^{a}) Ś D8 12 महाशरौ तान B3 तौ नादयन्ताव (for तौ भासयन्ताव्) Ś Ñ V1 2 B D1–4 6 12 13 अन्योन्य, D7 चाकाश, G3 M1 2 आकाशे (for आकाशं) —^{b}) Ñ2 V3 तदा, B3 उभौ, D6 युतौ (for च्युतौ) N2 V3 B2 3 विशिखैस्तदा B1 विच्युतौ शरौ D3 विशिखोद्यतौ (sic) (for विशिखौ च्युतौ) Ś D8 12 धनुर्ज्यातलविच्युतौ, D4 धनुर्ज्याविच्युतौ शरौ —D1 reads in marg 17^{cd} —^{d}) M6 तौ (for स) Ś Ñ1(m also) V3 B1 D1–4 5 12 13 आहवे (for ओजसा) —After 17, D5–7 9–11 S ins

1723* सनिपाततस्तयोश्चासीच्छरयोर्घोररूपयो ।
सधूमविस्फुलिङ्गश्च तज्जोऽग्निर्दारुणोऽभवत् ।

[(l 1) D5 6 T M3 आसीद् (for चासीत्) M1 2 चाह M6 वर (for घोर) —(l 2) T2 3 सधूमो M1 2 विधूमो (for सधूम) D5 T1 M6 स च D7(sup lin also as above) G2 तत्र G1 M1 2 ततो G3 शर Cg t as above (for तज्जो)]

18 ^{a}) V3 B1 D1–4 सु (for तौ) B4 om ग्रह D13 मुहुरुरस्ता (for तौ महाग्रह) —^{b}) Ś V3 B1 D1–4 8 12 13 समेत्य(V3 °प)त्य च, Ñ V1 B2–4 अभिपेत(B4 °पात)तु, V2 अभिद्रुत्यत(sic) G2 समुपेत्य च (for संनिपत्य च) —^{c}) M3 दातौ (for यातौ) —^{d}) D6 7 9–11 T2 3 G2 M1 2 चैव पेततु, G1 M3 च(M3 स) निपेततु —For 18^{cd}, Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 subst

1724* निपेततुर्महेष्वासावन्योन्यं शतधा कृतौ ।

[Ś1 D8 12 महेष्वासाद्, V3 महीपृष्ठ(with hiatus) B1 D1–4 13 महेषू ताव, L (ed) महाबाणाव (for महेष्वासाव्)]

G. 6. 70. 26
B. 6. 50. 54
L. 6. 69. 21

शरौ प्रतिहतौ दृष्ट्वा तावुभौ रणमूर्धनि ।
व्रीडितौ जातरोषौ च लक्ष्मणेन्द्रजितावुभौ ॥ १९
सुसंरब्धस्तु सौमित्रिरस्त्रं वारुणमाददे ।
रौद्रं महेन्द्रजिद्युद्धे व्यसृजद्युधि विष्ठितः ॥ २०

तयोः सुतुमुलं युद्धं संबभूवाद्भुतोपमम् ।
गगनस्थानि भूतानि लक्ष्मणं पर्यवारयन् ॥ २१
भैरवाभिरुते भीमे युद्धे वानररक्षसाम् ।
भूतैर्बहुभिराकाशं विस्मितैरावृतं बभौ ॥ २२

Ñ1 क्षितौ; V1 D4 गतौ (for कृतौ). B4 अन्योन्यशरविक्षतौ (for the post. half).]

19 a) Ś B1 D1-6.8.13 निहतौ; Ñ2 B3 बलिनौ; V2 तानितौ(sic); B2 व्यथितौ; D2 G M व्रीलितौ (for व्रीडितौ). V1 तु; B1 तौ (for च). M5 -संरोषौ (for -रोषौ च). V1 न व्रीडितौ जातरोषौ; D13 निहतौ वीक्ष्य संक्रुद्धौ. ꣸ Cm.t cite Ck: व्रीडितौ स्वस्वप्रयुक्तशरस्य मोघत्वदर्शनेन संजातलज्जौ। यद्यपि रावणेरेव व्रीडा युक्ता, लक्ष्मणस्य तु तद्बाणनिवारणाय प्रयोक्तुः सार्थत्वेन व्रीडाभावस्तथापि तन्निराकरणपूर्वकं रिपुवधपर्यन्तव्यापारेणोपादानाभावेन तस्यापि लज्जेति बोध्यम्। छत्रिन्यायेन द्विवचनप्रयोग इति कतकः। (Cm छत्रि° into brackets); so also Ck. ꣸ —d) D2 बभौ; D5-7.9-11 T G M2.4 तदा (for उभौ). Ñ V1.2 B1-4 जातौ (B2 **; B4 यतौ) लक्ष्मणरावणी.

20 B2 om. 20. —a) D10 स (for सु-). —c) Ś V2 B1 D1-4.8.12.13 रौद्रं स चेंद्रजित्क्रुद्धो; D7 G2 रौद्रमिंद्रजित्प्रयं. —d) D9-11 [ऽ]व्यसृजद्; M5 ह्यसृजद् (for व्यसृजद्). D10.11 युद्ध- (for युधि). Ś D1.2.4.8.12.13 तदनंतरं; V2 D3 स(D3 त)मनंतरं; B1 स समंततः; D6.8 T G1 M3 युधि निष्ठितः; M1.2 युधि तिष्ठतः (for युधि विष्ठितः). —For 20, Ñ V1.3 B2.4 subst.; while Ś V2 B1 D1-4.8.12.13 subst. only l. 1 for 20ab:

1725* सौमित्रिरथ संक्रुद्धः संदधेऽस्त्रं सुदारुणम् ।
असुरास्त्रमसौ युद्धे रावणिर्व्यसृजत्तदा ।

[(l. 1) Ñ1 V1 B2.4 संधाय (for संदधे). —After l. 1, D1 ins.:

1725(A)* महेन्द्र शत्रुरथा ज्वलनाकारिद् सहम्।

—(l. 2) V2 illeg. for व्यसृजत्तदा.]

—After 20, D5-7.9-11 S ins.; while Ñ V1.3 B1-4 ins. l. 7-9. and 11 (V2 only l. 11) after 20:

1726* तेन तद्विहतं शस्त्रं वारुणं परमाद्भुतम् ।
ततः क्रुद्धो महातेजा इन्द्रजित्समितिंजयः ।
आग्नेयं संदधे दीप्तं स लोकं संक्षिपन्निव ।
सौरेणास्त्रेण तद्वीरो लक्ष्मणः पर्यवारयत् ।
अस्त्रं निवारितं दृष्ट्वा रावणिः क्रोधमूर्छितः । [5]
आसुरं शत्रुनाशाय घोरमस्त्रं समाददे ।
तस्माच्चापाद्विनिष्पेतुर्भास्वराः कूटमुद्गराः ।
शूलानि च भुशुण्ड्यश्च गदाः खड्गाः परश्वधाः ।
तद्दृष्ट्वा लक्ष्मणः संख्ये घोरमस्त्रमथासुरम् ।
अवार्यं सर्वभूतानां सर्वशत्रुविनाशनम् । [10]
माहेश्वरेण द्युतिमांस्तदस्त्रं प्रत्यवारयत् ।

[(l. 1) G1 येन (for तेन). D1.9.11 विहितं (for विहत). D7 G1 चास्त्रं; T2.3 M3 त्वस्त्रं (for शस्त्रं). D9.11 दारुणं (for वारुणं). —(l. 3) D11 T3 संददे (for संदधे). D9 इव संश्रये (for संक्षिपन्निव). —(l. 4) G2 M5 सूर्येण (for सौरेण). D9-11 G1 तं (for तद्). D6.7 T1 G1.3 M5 प्रत्यवारयत. —After l. 4, D5.6 T G1 M1.2.5 read 21. —(l. 5) D9 निपातितं (for निवारितं). ꣸ Ct: 'शस्त्रं निवारितं' इति पाठे शस्त्रशब्दोऽस्त्रपर्यायः. ꣸ —(l. 6) D5 T1 समादधे; D7 उपाददे (for समाददे). D9-11 G1 आददे निशितं बाणमासुरं शत्रुदार(G1 ह)णं. —(l. 7) D6 T2.3 अस्मात्समुत्पेतुर् (for चापाद्विनिष्पेतुर्). Ñ1 भासुराः. —(l. 8) Ñ V1 B1-4 [अ]प (for च). D5 T G M मुसलाश्च (T1 °श्चत्); K (ed.) भुशुण्ड्यश्च (for भुशुण्ड्यश्च). D7 गदाखड्ग-. —(l. 9) Ñ2 D6.7.9-11 T2 G1 M1.2 तं (for तद्). Ñ V1 B4 महासुरं; B2 D7.9-11 G2.3 सुदारुणं; B3 महेश्वर (for अथासुरम्). —(l. 10) D9-11 सर्वरक्ष- (for °शत्रु-). D7.9-11 G -विदारण. —(l. 11) Ñ V1 B2.4 D6 T2.3 M5 पर्यवारयत.]

21 D5.6 T G2 M1.2.5 read 21 after l. 4 of 1726*. —a) D6 तत्तुमुलं; D9-11 समभवद् (for सुतुमुलं). —b) D9-11 अद्भुतं रो(D12 लो)महर्षणं; G2.3 बभूवाद्भुतदर्शनं. —For 21ab, Ś Ñ V B D1-4.6.12.13 subst.:

1727* तयोः सुतुमुले युद्धे प्रवृत्ते लोमहर्षणे ।

[D4 तु (for सु-). Ñ1 V1 B1-3 तत्र (for युद्धे). Ñ V1.3 B2-4 संग्रामे; B1 महति (for प्रवृत्ते). Ś Ñ2 V1.3 D4.12 रोम- (for लोम-).]

—Then Ñ V1.3 B1-4 cont.:

1728* अन्तरिक्षाणि दिव्यानि वारयन्त रणाजिरे ।

[Ñ2 संयोज्य and वारयन्तो (for दिव्यानि and वारयन्त).] —c) V1 damaged from second नि up to 22a. B3 (m. also as in text) सर्वाणि (for भूतानि). D10 गगनस्थाः स्थिता देवा. —d) Ñ D1-4 समवारयन्.

22 V1 damaged for 22a (cf. v.l. 21). —ab) Ś D4.12 -[अ]भिनये; Ñ1 (m. also) °वृते; Ñ2 B1 °भवे; B4 D11 °रवे; D7 T2.3 G2 °रवैर्; M5 °युते; Cm.g.t as in text (for -[अ]भिरुते). D6.7 T1.2 G2 भीमैर् (for भीमे). V2 भीमे (for युद्धे). Ś Ñ V1.3 B D1-4.8.12.13 transp. भीमे and युद्धे. —V2 om. 22cd. —c) D9 नागैर् (for भूतैर्). Ś D4.6.12 आकाशे. —d) B1 वरिष्ठैर् (for विस्मितैर्). B2 व्याप्तं; G (ed.) चावृतं. Ś D1.11 चावृतावुभौ (for आवृतं बभौ).

ऋषयः पितरो देवा गन्धर्वा गरुडोरगाः ।
शतक्रतुं पुरस्कृत्य रक्षुर्लक्ष्मणं रणे ॥ २३
अथान्यं मार्गणश्रेष्ठं संदधे राघवानुजः ।
हुताशनसमस्पर्शं रावणात्मजदारणम् ॥ २४
सुपत्रमनुवृत्ताङ्गं सुपर्वाणं सुसंस्थितम् ।
सुवर्णविकृतं वीरः शरीरान्तकरं शरम् ॥ २५
दुरावारं दुर्विषहं राक्षसानां भयावहम् ।
आशीविषविषप्रख्यं देवसंघैः समर्चितम् ॥ २६

येन शक्रो महातेजा दानवानजयत्प्रभुः ।
पुरा देवासुरे युद्धे वीर्यवान्हरिवाहनः ॥ २७
तदैन्द्रमस्त्रं सौमित्रिः संयुगेष्वपराजितम् ।
शरश्रेष्ठं धनुःश्रेष्ठे नरश्रेष्ठोऽभिसंदधे ॥ २८
संधायामित्रदलनं विचकर्ष शरासनम् ।
सज्यमायम्य दुर्धर्षः कालो लोकक्षये यथा ॥ २९
संधाय धनुषि श्रेष्ठे विकर्षन्निदमब्रवीत् ।
लक्ष्मीवाँल्लक्ष्मणो वाक्यमर्थसाधकमात्मनः ॥ ३०

G 6. 70. 36
B. 6. 90. 69
L. 6. 69. 32

---

23 b) N2 V B2.4 D5.8–11.13 T G M1.2.5 गधर्वा (for गन्धर्वा) D1 पतगोरगा, D12 महतो गणा, G2 गरुडोपमा — cd) G1 damaged for पुरस्कृत्य रक्ष D13 रक्षस्व (sic) (for रक्षुर्) — After 23 Ñ V1.3 B2–4 ins

1729* पूज्यमानस्ततो देवैर्हृष्टे शक्रपुरोगमैः ।

[V3 damaged from दैवै up to स in 24b N1 B2.3 हृए (for हृष्टे)]

24 V3 damaged up to स in 24b (cf v l 1729*) — a) B3 अम्योन्य (sic) B1.3 D1.6 मार्गेण (for मार्गण) B2 श्रेष्ठो (for श्रेष्ठं) — b) Ñ2 रावणात्मज (sic) D1 G2 रावणानुज (sic) (for राघवानुज) — c) D2 आशीविष, D8 **शन (for हुताशन) — B1 om (hapl) 24d 26c G (ed) om 24d–25c — d) Ś D1.4.6.12 वारणं Ñ V B2–4 नाशन, D2 वानर (sic) D5.8.11 रावण D6.7 T1.3 द्रावण (for दारणम्)

25 B1 om 25 G (ed) om 25c (for both cf v l 24) V3 om 25 26b Ś D6.12 transp 25ab and 26cd — ab) Ś V2 D4.12 स्वादग्रमृजु N1 B2.3 D1–4.13 इद तमृजु, V1 *** मृजु (illeg) B4 सुवदमृजु (for सुपत्र मनु) D13 सर्वाग (for -वृत्ताङ्ग) B1 तु सुस्थित D1.3 सुसहृत, D11 ससुस्थित, T2.3 सुतेजस G1 सुसहित, Cm g k t as in text (for सुसंस्थितम्) N2 सुदव स सुपर्वाणमृजुवृत्ताग्रसंस्थित — G (ed) om 25c — c) B4 सुपव T3 B1 सुपण, Cm g k t as in text (for सुवर्ण) D12 तीक्ष्ण (for वीर) — G (ed) reads 25d in place of 26b — d) D1 शुभ, G (ed) भूस (for शरम्) G2 शरीरान्तकर्शकर (sic)

26 B1 om 26abc (cf v l 24) V2 om 26ab (cf v l 25) — a) Ś V2 B3 D4.12 दुराधर्षं, N V1 B2.4 दुराराध, D1–3.12 दुराध(D2 °धा)र्ं D8.4 T G2 °सद, D6 °वह, Ck t as in text (for दुरावार) Ś1 दुर्विषह्य, V2 °सह, D1–11 °षम (for दुर्विषह) — b) Ś N V1 B2.4 D1.4.6.13.11 विदारणं (for भयावहम्) — Ś D4.12 transp 25ab and 26cd — c) D2 हुताशन (for आशीविष) T2 विषमिव (for विषविष) Ś N V B2–4 D1–4.8.12.13 समस्पर्शं, G1 -समप्रख्य (for विषप्रख्य) — d) D2 सुपूजित, D5 समर्पित, M1.2 निवेदित, M4 समाश्रित, Ck t as in text (for समर्चितम्) Ś V2 D4.12 वेगेनापतदर्चि(V2 °मूर्जि)त, N1 V1.3 B2.4 दिव्य संपत्र मर्चिषा, N2 दिव्य दुवगणार्चित B1 वेगसपत्तिसंचित, D1.4 वेगसपक्षमर्पित, D13 रावणात्मजनाशन

27 a) D8 सेन Ś1 B4 D8 प्रविद्धोऽभूद्, Ś2 N V B1–3 D1–3.12.13 प्रभु(Ś2 B1 °भू, D13 °भु)र्योऽभूद्(V3 damaged from भूद् up to वा in 27c) D6 प्रभुकोऽभूद् (for महातेजा) — b) Ś Ñ V1.3 B D1–4.6.12.13 दानवांस्तत्र (D6 °र) D2 °न्वाजयत् (for °नजयत्) D2 वार, D13 शर, G2 शुद्ध (for प्रभु) — c) T1 दैवासुरे (for देवासुरे) — d) D13 अरिबाधन (for हरिवाहन)

28 a) D5–11 अथ, T2 तथा (for तदा) Ś N V B1.2.4 D1–4.8.12.13 तांसिवृद्धं(Ś1 D2 °जिति, Ś2 D12 °जित) B3 संयवृद्धं (for तदैन्द्रमस्त्र) — b) Ś B2 D1–4.11.12 समरेष्वपराजित — c) D1 शर (for शर) V3 धनु**.x — D10.11 G3 om (hapl) 28d–30c — d) Ś V2 D4.12 स्थ(V2 **)श्रेष्ठो, D3 लक्ष्मणश्च, M4 रघुश्रेष्ठो (for नरश्रेष्ठो) N2 [ऽ]ति D6.9 [ऽ]थ T2.3 [ऽ]पि (for ऽभि)

29 D10.11 G3 om 29 (cf v l 28) Ś1 om 29–30b — a) Ś2 B1 D4.12 सपत्नो N V1.3 B2.4 T2.3 G1 -दमन(V2 °नो) V3 D1.4.7.13 सदन, B3 -दहन, M1.2 हरण, Cg as in text (for दलन) — V3 damaged from 29b up to का in 29c — b) B1 व्याव कृष्य, D1.4 व्य(D3 वा, D6 न्य)पकृष्य, D13 अपकृष्य (for विचकर्ष) M4 सनातन Ś2 D4.12 विपार्थ स्वशरासनात् — c) G1 आदाय (for आयम्य) D5 T2.3 G2 M5 दुर्धर्षं (for दुर्धर्ष) Ś2 B1 D1.4.6.12.13 सधा(D1–4.13 °धी)यमान दुर्धर्षं, N V2 B2.4 संजिहीर्षुं सुदुर्धर्षं V3 B3 संजिहीर्षुदुराधर्षं D3 सज्जमादाय दुर्धर्षं — d) Ś2 B1 D1–4.6.12.13 काल (for कालो) D6 लोकक्षये

30 D10.11 G3 om 30a (cf v l 29) Ś1 om 30ab (cf v l 29) — a) M1.3 स संधाय (hypm) Ś2 N

G 6. 70. 37
B. 6. 90. 69
L. 6. 69. 33

धर्मात्मा सत्यसंधश्च रामो दाशरथिर्यदि ।
पौरुषे चाप्रतिद्वंद्वस्तदेनं जहि रावणिम् ॥ ३१
इत्युक्त्वा बाणमाकर्णं विकृष्य तमजिह्मगम् ।
लक्ष्मणः समरे वीरः ससर्जेन्द्रजितं प्रति ।
ऐन्द्रास्त्रेण समायुज्य लक्ष्मणः परवीरहा ॥ ३२
तच्छिरः सशिरस्त्राणं श्रीमज्ज्वलितकुण्डलम् ।
प्रमथ्येन्द्रजितः कायात्पपात धरणीतले ॥ ३३
तद्राक्षसतनूजस्य छिन्नस्कन्धं शिरो महत् ।
तपनीयनिभं भूमौ ददृशे रुधिरोक्षितम् ॥ ३४
हतस्तु निपपाताशु धरण्यां रावणात्मजः ।
कवची सशिरस्त्राणो विध्वस्तः सशरासनः ॥ ३५
चुक्रुशुस्ते ततः सर्वे वानराः सविभीषणाः ।
हृष्यन्तो निहते तस्मिन्देवा वृत्रवधे यथा ॥ ३६

B1.4 D1.3.13 च धनुः श्रेष्ठे V B1.3 D5–6 च(D8 स) धनुःश्रेष्ठं, D12 च नरश्रेष्ठो (for धनुषि श्रेष्ठे) —^{d}) Ñ2 V1 B4 विकीर्यन् (for विकर्षन्) —^{e}) Ś N2 V1.3 B2.3.4 D1–3.5.13.14 सायकम् D6 संधानम् (for सायकम्) G1 अभवीत्, Ck t as in text (for अश्मन)

31 V1 mostly damaged for ^{a} —^{a}) Ñ1 सत्यात्मा सत्यधर्मश्च —^{b}) Ś Ñ V B D1–6.8.12.13 यथा D4 स्वयं D6 युधि (for यदि) —V3 D11 om 31^{cd} —^{c}) B1.4 D3 G3 पौरुषेण(D3 °पि) (for पौरुषे च) B2 D3 [अ]प्रतिद्वंद्व D4 पौरुषस्वसमायुक्तस —^{d}) D6 तथैव D7 तमेन, D8.10 T1 तदेनं, G M शरैन (for तदेन) Ś N V1.3 B D1.3.4.5.12.13 तथेम(B4 °दैन) जहि राक्षस, D8 तथेमं राक्षस जहि —After 31, Ñ1 B3(in marg) ins.

1730* पितृभक्तो देवव्रतो वीरव्यूहरणे रत ।
भक्तानुकम्पी भूतानां तथेमं जहि राक्षसम् ।

—Then B3 cont

1731* यदि रामपदद्वंद्वे भक्तिर्मे निश्चला भवेत् ।
प्रसन्ना यदि सा सीता जहीमं पापराक्षसम् ।

32 ^{a}) Ñ V2.3 B D1.3.4.13 T1 M1.3 आकर्णाद् (for आकर्णं) —^{b}) Ś1 D6.12.13 आकृष्य (for विकृष्य) V1 तमजिह्मत (sic) D4 G1 च महाबलः (for तमजिह्मगम्) —D10 reads in marg 32^{cdef} —After 32^{cd}, Ś B1.3 (m) D1–4.6.13 ins V3 cont after 1734* while D10 cont. after 1733*

1732* सपाद चाप्रमेयेन रक्षसां शातनेन च ।

[D1 चा न प्रमेये (sic) D1 [अ]प्रमेयेन (subm) D8 चाप्रमेयेन, D13 चापरणैव (for चाप्रमेयेन) B1 रक्षसां (for रक्षसां) V3 पातनेन च, D4 तनये वत (for शातनेन च) Ś D6.13 राक्षसानां ग्रवेन च (for the post half)]

—After 32^{cd} D13 ins.

1733* चकार बाहुयुगले रक्षसोऽक्षसमन्वितम् ।

—G(ed) om 32^{ef} G1 repeats 32^{ef} after 34^{ab} —^{e}) D3 T2.3 G3 M1.2.3 Cv m g समायोज्य (for समायुज्य) Ś Ñ V B D1–4.5.12.13 T1 तै(D4 T1 ऐं)द्रेणास्त्रेण समेत्य(D13 °यु)ज्य Cr बाणमैन्द्रास्त्रेण समेत्य ससर्जेति संबन्धः, so also Cm g which add एको लक्ष्मणशब्दो लक्ष्मीवद्(Cg °क्ष्मीयुक्त)वचन —After 32, Ñ V1.3 B1–4 ins. while V3 ins after 32^{cd}

1734* क्षुरप्र रावणेर्ये सर्वेषां चैव रक्षसाम् ।
स तु बाणाग्निदीप्तार्चि प्रज्वलन्निव तेजसा ।

[(1 ...) V2.3 B3.4 क्षुराल (for क्षुरप्र) V1 illeg for सर्वेषां चैव]

33 ^{a}) Ś B1 D1–3.4.6.13 M1.3 स शिरः L(ed) स शर (for तच्छिरः) D13 शिरः क्षतजसंदिग्धं —^{b}) B3 श्रीमं, D13 शीत (for श्रीमज्) Ñ1 शिरोज्ज्वलित —V3 om (hapl) 33^{c}–34^{b} —^{c}) Ś N2 V1 B1 D1–4.5.12.13–14 G2 M1 पातयामास भूतले

34 V1 om 34^{ab} (cf v l 33) —^{a}) Ś B1 D1–4.6.12.13 रावण (for राक्षस) —^{b}) B1 D1–4.13 छिन्नं (D6.13 °न्न) स्कन्धात् D6–11 G1 छिन्नस्कंध (for छिन्नस्कन्धं) N V1.3 B2–4 शिरो ज्वलितकुंडल —After 34^{ab}, G1 repeats 32^{ef} —^{c}) M3 भीम (for भूमौ) V3 पतितं सहसा भूमौ —^{d}) D1–4.13 ददृशु D3.7 G2 शोणितोक्षितं, M1.3 [s]सृक्समुक्षित, Ct as in text (for रुधिरोक्षितम्) —After 34 D13 ins. a passage relegated to App I (No 48)

35 ^{a}) Ś V3 D1.6.13.14 तत स(D1.12 स); Ñ B1 ततस्तु, V1 D1.4.5.11 इत स; B1 D5 हत स (for हतस्तु) D1 प्रपपात (for निपपात) V3 D5–13 [अ]थ (for [आ]शु) —^{b}) G1 मत्यजीवित (for रावणात्मज) —^{c}) N V2.3 B2–4 स्व(Ñ1 अ)पविद्ध (for कवची स) Ś D6.13 शर पत्री V3 B1 D1–4.13 शरी खड्गी (for शिरस्त्राणो) —^{d}) N V1.3 B2–4 सशर स ; D1.3 विध्वस्त मु (D1 °स्तस); D5–11 विपविद्ध ; G1 प्रविध्वस्त (for विध्वस्त स) D7 शरासनात्

36 ^{a}) V1 जहृषुः (for चुक्रुशुः) D1 महानाद, D6 तदा स1 (for तत सर्वे) —^{c}) Ś D6.13 प्रहृष्टा ; N V B1.2.4 D1–4.13 प्रहृष्टा ; B3 प्रहृष्ट (hypm); D6.13 G3 हृष्यत ; M1.3 राक्षस (for हृष्यन्तो) D7 G3 प्रहृष्यत्पतित तस्मिन् —^{d}) D6 वृत्रवधे

अथान्तरिक्षे भूतानामृषीणां च महात्मनाम् ।
अभिजज्ञे च संनादो गन्धर्वाप्सरसामपि ॥ ३७
पतितं समभिज्ञाय राक्षसी सा महाचमूः ।
वध्यमाना दिशो भेजे हरिभिर्जितकाशिभिः ॥ ३८
वानरैर्वध्यमानास्ते शस्त्राण्युत्सृज्य राक्षसाः ।
लङ्कामभिमुखाः सर्वे नष्टसंज्ञाः प्रधाविताः ॥ ३९
दुद्रुवुर्बहुधा भीता राक्षसाः शतशो दिशः ।
त्यक्त्वा प्रहरणान्सर्वे पट्टसासिपरश्वधान् ॥ ४०
केचिल्लङ्कां परित्रस्ताः प्रविष्टा वानरार्दिताः ।
समुद्रे पतिताः केचित्केचित्पर्वतमाश्रिताः ॥ ४१
हतमिन्द्रजितं दृष्ट्वा शयानं समरक्षितौ ।
राक्षसानां सहस्रेषु न कश्चित्प्रत्यदृश्यत ॥ ४२
यथास्तंगत आदित्ये नावतिष्ठन्ति रश्मयः ।
तथा तस्मिन्निपतिते राक्षसास्ते गता दिशः ॥ ४३
शान्तरश्मिरिवादित्यो निर्वाण इव पावकः ।
स बभूव महातेजा व्यपास्तगतजीवितः ॥ ४४

G 6. 90. 50
B 6. 90. 82
L 6. 69. 48

37 a) D5 तथा (for अथ) Ñ2 B1 अंतरीक्षे च, B1.2 D13 अथान्तरीक्षे Ś D5.7.8.13 T1 G1.2 M3 देवानाम् (for भूतानाम्) —b) D15 महर्षीणां (for ऋषीणां च) Ñ1 महासुर (sic) (for °त्मनाम्) D7 G2 M1.2 ऋषीणां भावितात्मना —c) G2 हि (for च) Ś V2 B1 D1-4.8.11.12 बभूव तत्र, D9-11 तत्रैव जय (for अभिजज्ञे च) Ñ V1.2 B2-4 सजज्ञे तत्सपातो (Ñ1 °शब्दो) —After 37, D7 G2 read 48–50, M5 reads 48–49 and 51 for the first time all except D2 repeating them in their proper place

38 V3 om 38 —a) B1 पातित D6 G2 M3 तम् (for सम्) Ś V2 B1 D1.4.8.12.13 तत्रापि ज्ञात्वा (Ś D8.13 मत्वा, D2 दृष्ट्वा) (for समभिज्ञाय) Ñ V1 B2-4 निहत तमथ (B4 °थो) ज्ञात्वा —b) Ś V2 B1 D1-4.8.12.13 सा राक्षस, Ñ V2 B2-4 D5 T1.2 G2 M5 राक्षसाना (for राक्षसी सा) —c) Ś V2 B1 D1-4.8.12.13 प्रदुद्राव (for दिशो भेजे) —d) Ñ V1 B1-4 वानरैर् (for हरिभिर्)

39 a) D5 युध्यमानास्ते Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 ते वध्यमाना हरि(Ñ2 V2 B2.3 कपि)भि —c) Ś D2.4.13 जग्मुर्, Ñ B1.3.4 D1.2.4.6.9-11 T1.2 G M1.2.3 सखुर्, V1.2 पेतुर्, D7 तूर्णं (for सर्वे) D13 ते लंकाभिमुखास्थास्तु —d) D10.11 भ्रष्ट (for नष्ट) Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 नष्ट (Ñ1 °ष्टं)तो नष्टचेतस (Ñ2 B4 °ना)

40 G(ed) om 40 —ab) Ś D8.13 बहुधा, Ñ2 V1.2 B1.3 सहसा; B2 बहुशो, D13 विविधा (for बहुधा) Ś V2 B1 D1-4.8.12.13 धीरा (for भीता) Ñ1 महुर्मुहुर्भया भीता (for *) D1 G2 transp बहुधा and शतशो Ś V2 B1 D1.4.8.12.13 सहसा दिश; Ñ V2.3 B2-4 त दिशो दश; D2 सहसादिशा (for शतशो दिश) —c) V3 om (hapl ?) सर्वे Ś Ñ V1.2 B D1-4.8.12.13 प्रहरणान्याशु (B2 °षाश, D13 °णाना)न्तु —d) Ś Ñ V1.2 B D पट्टिशा(Ś2 D1.8.13 °शा)सि; V3 सपट्टिश (for पट्टसासि) D1-4.8.12.13 न्परश्वधान्

41 a) Ś V2 B1 D8.13 अभि(V2 B3 प्रति)मुखा; D1-4.12 अभिमुखं D5 T1 G2 प्रविष्टास्त (for परित्रस्ता) —b) B3 प्राविशन्; D5 T1 G2 राक्षसा (for प्रविष्टा) —D4 repeats within brackets from केचित् in 41a up to 42a before 1736* —c) V2 B1 D1-4.13 समुद्र B4 विविशु (for पतिता) —d) Ś B1 D1-2.4 (both times) 8.12.13 शै(D1 सा)लान्समाश्रिता, V2 पर्वतमश्रिता D4 °तमास्थिता (for पर्वतमाश्रिता)

42 b) V3 पातवं (for शयान) Ś V2 B1 D1-4.8.12.13 धरणीतले, Ñ V1.2 B3.4 D6 समरे स्थिता, D7.11 च रण° (for समरक्षितौ) —After 42ab D13 ins

1735* अस्तंगतमिवादित्यं प्रशान्तमिव पावकम् ।
ययातिमिव पुण्यान्ते देवलोकात्परिच्युतम् ।

—V3 om 42c–43b —c) D13 G1 सहस्र(G1 °स्र)तु (for सहस्रेषु) —d) D13 किंचिद् (for कश्चिद्) Ś V2 D1-4.8.12.13 अवतिष्ठते (V2 °ति), Ñ B3.4 व्यवतिष्ठत, V1 पर्यतिष्ठत, B2 प्रत्य वतत (for प्रत्यदृश्यत) B2 न च कश्चि समतिष्ठत —After 42 Ś V2 B1 D1-4.8.12.13 ins

1736* ततो विनेदु सहृष्टा समरे हरियूथपा ।
चिक्षिपुर्द्रुमुधैश्च लाङ्गूलानि प्रहर्षिता ।

[V2 B1 om 1 2 —(1 2) Ś D8.13 चुक्षुभुर्, D1.2 चिक्षेपुर् (for चिक्षिपुर्) Ś धुनुवुर्, D4.13 शुश्रुवुर् D3 धुधुवुर्, D12 मद्गुरा(sic) (for द्रुमुधैश्) D13 लांगूल च (for लाङ्गूलानि)]

43 V2 om 43ab (cf v l 42) —b) D6 T1 G1 M1.2 नैव, M5 न च (for नाव) Ñ V1 B2-4 विवर्तीह (for [अ]वतिष्ठन्ति) —c) D1 विनिहत (for निपतिते) M5 तथास्मिन्पतिते वीरे —Ś D7.13 om (hapl) 43c–45a —d) M1.2 दिशो गता (by transp) Ñ V1.2 B2-4 जग्मुस्त राक्षसा दिश (V3 damaged from दिश up to पाव in 44b) V2 B1 D2.4.13 नावतिष्ठंति राक्षसा; D1.2 नाभ्य(D3 न च)तिष्ठत राक्षसा

44 Ś D8.13 om 44 V3 damaged up to पाव in 44b (for both cf v l 43) —a) D5 नीव (for शान्त) —b) D6 निर्धूम (for निर्वाण) —D5 om 44cd —c) T1 G1 अविद्यात, M5 बभूव स (by transp) V1

G 6 70 51
B 6 90 83
L 6 69 49

प्रशान्तपीडाबहुलो विनष्टारिः प्रहर्षवान् ।
बभूव लोकः पतिते राक्षसेन्द्रसुते तदा ॥ ४५
हर्षं च शक्रो भगवान्सह सर्वैः सुरर्षभैः ।
जगाम निहते तस्मिन्राक्षसे पापकर्मणि ॥ ४६
शुद्धा आपो नभश्चैव जहृषुर्दैत्यदानवाः ।
आजग्मुः पतिते तस्मिन्सर्वलोकभयावहे ॥ ४७
ऊचुश्च सहिताः सर्वे देवगन्धर्वदानवाः ।
विज्वराः शान्तकलुषा ब्राह्मणा विचरन्त्विति ॥ ४८
ततोऽभ्यनन्दन्संहृष्टाः समरे हरियूथपाः ।
तमप्रतिबलं दृष्ट्वा हतं नैरृतपुंगवम् ॥ ४९
विभीषणो हनूमांश्च जाम्बवांश्चर्क्षयूथपः ।
विजयेनाभिनन्दन्तस्तुष्टुवुश्चापि लक्ष्मणम् ॥ ५०

B1 G1 महाबाहु (for °तेजा) N V1 3 B2-4 D1-4 7 8-11 13 G3 बभूव स(Ñ1 D7 11 12 सु) महाबाहुर् —^{d}) Ñ2 B4 स्थपासुर्, V2 3 रुद्राक्ष, V3 B1 D3-4 13 T2 3 समरे, T1 °वपासतो, G1 शक्राक्ष, M3 रावणिर्, Cr m g k t as in text (for °वपाक्ष) N1 V1 3 B2-4 हत (for °गत)

45 Ś D3 12 om 45$^{a b c}$ (cf v l 43) —^{a}) D5 चित्तो बहुलो, M3 पीडोत्कलो (for पीडाबहुलो) N V B D1 4 13 प्रशांत परुषो (D5 प्रबलो) वायु ❁ Cm g k प्रशान्तपीडाबहुल प्रशान्तबहुलपीड ❁ —^{b}) N V1 2 B1 3 4 D2 4 13 G1 3 M1 नष्टारि(D3 13 °नि)ष्ट (G3 °श्र) (for विनष्टारि) Ñ1 B4 D1 6 प्रहृष्टवत् B1 G1 प्रहृष्टवान्, B3 M1 3 प्रतापवान् (for प्रहर्षवान्) V3 निर्यातक्लमनिःश्वसान् B3 इष्टोऽनिष्टप्रधर्षक —^{d}) V3 damaged from से up to सुर in 46^{b} D7 तस्मिन्नक्षोऽधिपात्मजे

46 V3 damaged up to सुर in 46^{b} (cf v l 45) —^{a}) Ś N V1 2 B2 4 D1-4 6.13 12 ऋद्धश्च (for हर्षं च) B1 दयाः (for भगवान्) —^{b}) Ś Ñ2 V1 B3 4 D2 4 11 13 सुरर्षिभि, D5 T2 3 मरुद्गणै, D8-11 महर्षिभि (for सुरर्षभै) —^{c}) N1 तथा वि ; N2 V1 2 B तदा वि ; D1 जगुश्च, D3 जहास (for जगाम) D6 T2 3 G1 transp निहते and तस्मिन् Ś D3 13 लक्ष्मणेन हते तस्मिन् —^{d}) D7 क्रूरकर्मणि —After 46 D5-7 9-11 S ins

1737* आकाशे चापि देवानां शुश्रुवे दुन्दुभिस्वनः ।
नृत्यद्भिरप्सरोभिश्च गन्धर्वैश्च महात्मभिः ।
ववर्षुः पुष्पवर्षाणि तदद्भुतमभूत्तदा ।
प्रशशंसुर्हते तस्मिन्राक्षसे क्रूरकर्मणि ।

[(l 1) D1 6 शुश्रुभे (for शुश्रुवे) D7 देवदुन्दुभि D7 चापि निस्वन (for दुन्दुभिस्वन) —(l 3) M3 Cg ववृषु Cv as above (for ववर्षु) D7 9-11 इवाभवद् (for अभूत्तदा) ❁ Cv ववर्षुः मरुद्गणाप्सरोगन्धर्वाश्च देवाः कर्तारः । so also Cg ❁ —(l 4) D7 10 11 G1 3 M1 प्रशशाम, M1 2 प्रशशंसुर्निशि (for प्रशशंसुः) G3 पाप (for क्रूर)]

47 ^{a}) Ś N1 V1 3 B4 D3.13 चापो, Ñ1 V2 B2 ह्यापो (for आपो) D6.9 T2 3 G3 M दिशश्च (for नभश्च) —^{b}) Ś D1-4.10 जहषुर् (for जहृषुर्) Ś N V B D1-4.7 9 10-13 G3 देव ; D13 दिति (for दैत्य) D6 9 T1.3 देवदानवा (for दैत्यदानवा) —D5 om (hapl) 47^{c}-48^{b}. D7 om 47$^{c d}$ —^{c}) Ñ V3 B2 4 जग्मुश्च (for आजग्मु) —V3 damaged from वं in ^{d} up to गन्ध in 48^{b}

48 D5 om 48$^{a b}$ V3 damaged up to गन्ध in 48^{b} (for both cf v l 47) D7 G1 read 48-50 M1 reads 48, 49 and 51 after 37 for the first time all except D7 repeating them here —^{a}) Ñ1 V1 2 B2-4 D2 7 9-11 13 G1 2(both times) तुष्टा B1 D3 6 T2 3 हृष्टा D4 सदा, M1(both times) एवा (for सर्वे) Ś D3 13 ऊचुश्च निहतारीदा ❁ Cv 'ऊचुश्च सहिता' इत्यादि श्लोकत्रयं केषुचित्कोशेषु द्विर्लिख्यते । तत्र प्रथमलेखनं प्रमादकृतं वेदितव्यम् ❁ —^{b}) M3 (both times) यक्ष (for देव) D1 राक्षसा (for दानवा) —After 48$^{a b}$ Ñ V1 2 B2.4 ins

1738* सवत्सकुसुमा सव पर हर्षमुपागता ।

—V3 om 48^{c}-51^{b} —^{c}) Ś B1 D1-4.6 8 11 13 T2 3 विज्वराश्च सुरा(B1 सर्वे) जाता(D6 T2 3 सर्वे) —^{d}) M1 2 ऋषयो (for ब्राह्मणा) B3 [इ]ह (for [इ]ति) Ś D3 13 निहते पापराक्षसे, B1 D4 6 T2 3 हते तस्मिन्निशाचरे, D2 3 13 हतेऽस्मि(D13 हते तस्मि [hypm])-पापराक्षसे —After 48 D1 T2 3 ins a passage relegated to App I (No 49)

49 V3 om 49 (cf v l 48) D6 T2 3 om 49 52^{b} D7 G1 read 48-50 M1 reads 48 49 and 51 after 37 for the first time all except D7 repeating them here —^{a}) Ś B1 D1-4 8 11 13 सौमित्रिं (for संहृष्टा) —D1 2 om (hapl) 49^{c} 50^{b} —^{c}) D4 समरं निरयं दृष्ट्वा (sic) —^{d}) V V1 B2 4 D13 राक्षस (for नैरृत)

50 V3 D6 T2 3 om 50, D1 2 om 50$^{a b}$ (cf v l 48 and 49 respy) M3 om 50 D7 reads 48-50 after 37 G1 reads 48 50 for the first time after 37 repeating them here —^{a}) Ś V3 B1 D3 4 8 11 13 [s]थ हनुमाञ्ज —^{b}) Ś D3 13 हरि ; N V1 2 B2-4 D7 13 G1(both times) ऋक्ष (for चर्क्ष) B1 4 D3 13 °यूथपा D13 G1 पुंगव (for यूथप) —^{c}) Ñ V3 B4 D1 3.4 13 [अ]प्य(N1 °स्य)नंदंत V2 B1 D1 [अ]प्यनदन्त(D4 °दन्तु), B2 3 [अ]प नंदंतस्(for [अ]भिनन्दन्तस्) —^{d}) V1 B2 4 [ए]व (for [अ]पि) Ś D1 3.4.8.11.13 प्रशशंसुश्च ; N2 सहसैव ; V2 B1 D2 प्रशशंसुश्च (for तुष्टुवुश्चापि)

क्ष्वेडन्तश्च नदन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवंगमाः ।
लब्धलक्षा रघुसुतं परिवार्योपतस्थिरे ॥५१
लाङ्गूलानि प्रविध्यन्तः स्फोटयन्तश्च वानराः ।
लक्ष्मणो जयतीत्येव वाक्यं व्यश्रावयंस्तदा ॥५२
अन्योन्यं च समाश्लिष्य कपयो हृष्टमानसाः ।
चक्रुरुच्चावचगुणा राघवाश्रयजाः कथाः ॥५३
तदसुकरमथाभिवीक्ष्य हृष्टाः
प्रियसुहृदो युधि लक्ष्मणस्य कर्म ।
परममुपलभन्मनःप्रहर्षं
विनिहतमिन्द्ररिपुं निशम्य देवाः ॥५४

G 6.70.0
B 6.90.94
L 6.69.58

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टसप्ततितमः सर्गः ॥ ७८ ॥

---

51 V3 om 51ab D5 T2.3 om 51 (cf v l 48 and 49 respy) M3 reads 48 49 and 51 for the first time after 37, repeating them here —a) N1 क्ष्वेडयतश्च (hypm) N2 क्ष्वेडयतो, B1 खेळन्तश्च D5 T1 G M (M3 both times) क्ष्वेळन्तश्च (for क्ष्वेडन्तश्च) Ś D8.12 प्रहृष्टाश्च, V1 [श्च]पि नर्दंतो, V2 B1 D1-4 प्रनृत्ताश्च D9-11 प्लवन्तश्च (for नदन्तश्च) D11 प्रक्ष्वेळत प्रनृत्यतो —c) Ś D8.12 लक्ष्मण त, V1 B1.3 D1-3 लब्धलक्ष (D3 °क्ष्य) D13 लक्ष्मलक्ष (for लब्धलक्षा) D4 राजसुत, D7 रघुवर (for रघुसुत) ✱ Ck t लब्धलक्षा प्राप्तहर्षविस्तरा । लब्धोऽभिप्रेतोऽप्याह्वरक्षणा इत्यपि ✱ —d) Ś V3 D1-4.9.12.13 [श्च]व (for [उ]प) V1 परिसृत्यावतस्थिरे

52 D6 T2.3 om 52ab (cf v l 49) V3 damaged from न्त in 52a up to ती in 52c —a) N1 प्रयुध्यत, V2 G2 च विध्यत, B1.2 प्रधुन्वत D3 प्रवृध्यत (sic) D6.13 प्रवर्धंत, M4 प्रविच्यात (for प्रविध्यन्त) —b) Ś V1 B1 D8.12 प्लवगमा (for च वानरा) —c) V1 M1.2 विजयीति, B1 D4 (ऽ)पि जयति, D13 जयताम् (for जयतीति) Ś N1 D7.12 G1 M3 [ए]व, D6 T2.3 [उ]चै (for [ए]व) —d) Ś1 D3.4 वाक्य; N2 B4 वाचा, N2 V1.3 B1 D8.12 वाच, V2 वचो, B2.3 D1 वाचो (for वाक्य) Ś1 V2 B1.2 D1.5.7.9.11 T1 G2.3 M3.5 Cr g t विश्रावयत्, Ś1 B2 D8 वाश्रावयत् (for व्यश्रावयन्) N V1(m also as in text).2.3 B3.4 D1.4 तत (for तदा) D2 वाच व्यश्राव्य तेऽतत, D6 T2.3 मोधु सत्र प्लवगमा, D13 वाचमत ** तत ✱ Cg t विश्रावयन् व्यश्रावयन् ✱

53 a) B3 समालिङ्ग्य, D1 समासाद्य (for समाश्लिष्य) —b) D7-11 G1 हरयो (for कपयो) —c) Ś D8.12 उच्चा चहु N2 V1.3 B2.4 गुणै, D6 T2.3 [आ]कारा, D13 [अ]न्योन्य (for गुणा) —d) B1 [अ]नुजगा D4 स्तवका, D9-11 [आ]श्रयसत् (for [आ]श्रयजा) D13 राघवाय जया कथा

54 G (ed) om 54 —a) B4 तत स्वकरम् (sic) (for तदसु°) M5 [अ]पि (for [अ]भि) Ś D8.12 अथाप्यददर्पूर्वं, V2 D3 अवाप्य (D3 °वेक्ष्य) सहृष्टा, B1 D1.2.13 अवाप्य सप्रहृष्टा (for अथाभिवीक्ष्य हृष्टा) D4 तदसुरवधमवाप्य हृष्टा —b) T2 हृदि (for युधि) Ś D8.12 युधि परमस्य च (for प्रियसुहृदो युधि) —c) D8.13 परम् (for परमम्) Ś N V2.3 B D1-4.9.11.13 उप (B4 D2.4 °पा) गता (for उपलभन्) V1 परमिह मुनयो ** प्रहर्षं D7 परममुपलभमान प्रहर्षं —d) D13 रणहतम् N2 V1 D4 इंद्रनिव (for °रिपु) D5 T1 निशाम्य (for निशम्य) ✱ Cg उपलभन्नित्यत्र अडात्मनेपदाभावावार्षौ । द्युवा इन्द्ररिपुं विनिहतं निशम्य परम मनःप्रहर्षम्, उपलभन् उपालभन्त । so also Ct ✱ —After 54 D2 ins श्रीराम

Colophon —*Kanda name* N V1 B D2.4.13 लङ्का काण्डे —After *Kanda name*, D3.13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś N V B D1-4.9.12.13 G2.3 M1.2 इन्द्रजिद्वध —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 V1 V2 B1 D8.1.12.13 om Ś1 69 N2 D1 72 V1.2 70 B1.2.4 66 D1 74 D6.7.10 T1 G M3.5 91 D9 67 D11 90 T2 94 T3 98 M1.2 92 —After colophon D3 concludes with कृष्ण G M1.2 with श्रीरामाय नमः M4 with श्रीरामचन्द्राय नमः

७९

G 6.91 1
B 6.91 1
L 6.70 1

रुधिरक्लिन्नगात्रस्तु लक्ष्मणः शुभलक्षणः ।
बभूव हृष्टस्तं हत्वा शक्रजेतारमाहवे ॥ १

ततः स जाम्बवन्तं च हनूमन्तं च वीर्यवान् ।
संनिवर्त्य महातेजास्तांश्च सर्वान्वनौकसः ॥ २

आजगाम ततः शीघ्रं यत्र सुग्रीवराघवौ ।
विभीषणमवष्टभ्य हनूमन्तं च लक्ष्मणः ॥ ३

ततो राममभिक्रम्य सौमित्रिरभिवाद्य च ।
तस्थौ भ्रातृसमीपस्थः शक्रस्येन्द्रानुजो यथा ।
आचचक्षे तदा वीरो घोरमिन्द्रजितो वधम् ॥ ४

79

1 ^{a}) Ś D$_{5.7}$ -क्षत , D$_{6}$ (अा)क्लिन्न (for क्लिन्न) D$_{6}$ T$_{2.3}$ रुधिरानुलिप्तदेहस्तु —^{b}) D$_{1}$ शुभलक्षण , D$_{6}$ T$_{2.3}$ हृष्टमानस (for शुभलक्षणः) Ñ V$_{1.3}$ B$_{2-4}$ राघवस्यानुजो बली —B$_{1}$ om 1^{cd} —^{c}) Ś D$_{1-4.8.13.15}$ T$_{2.3}$ राक्षस (for हृष्टस्तं) D$_{11}$ भूत्वा (sic) (for हत्वा) —^{d}) Ś$_{1}$ Ñ$_{2}$ V B$_{2-4}$ D$_{1.8.11}$ शत्रु (for शक्र) —After 1 Ś V$_{3}$ D$_{1.4.8.13.15}$ T$_{2.3}$ ins while Ñ V$_{1.2}$ B$_{2.4}$ ins before 1 whereas G (ed.) ins. only 1 2 after 1^{ab}

1739* महानुभाव क्षत्री लक्ष्मण शुभलक्षण ।
यस्त्वेव विक्षततनु समरे तत्र रक्षसा ॥

[(l 1) D$_{6}$ T$_{2.3}$ तूष्टया (for क्षत्री) Ś D$_{1.4}$ शुभलक्षणसंयुत , V$_{3}$ D$_{1-4.13}$ राजलक्षणसमन्त (D$_{1.4}$ °मित , D$_{13}$ °दित) D$_{6}$ T$_{2.3}$ शीरलक्ष्मा समायुत (D$_{6}$ °मित T$_{2}$ °यत) (for the post half) —(l 2) D$_{6}$ T$_{2.3}$ शुशुभेलक्ष्मणोरणे]

—Then T$_{2.3}$ cont

1740* धातुभाराप्लुत श्रीमान्हिमवानिव पर्वत ।
वेत्र स्थाप्य जयलक्ष्म नाम विख्याप्य चात्मन ।

[(l 1) T$_{2}$ हेमवान्]

2 ^{ab}) Ñ V$_{1.3}$ B$_{2-4}$ लक्ष्मणो B$_{1}$ बभूव (sic) (for ततः स) G$_{1}$ न (for the first च) Ś V$_{3}$ B$_{1}$ D$_{1.4.8.13.15}$ रक्षस (V$_{3}$ D$_{1.4.8}$ वानर B$_{1}$ राक्षस) धीरं जाम्बवन्तं (for जाम्बवन्तं च हनूमन्तं) D$_{6}$ स वीर्यवान् —V$_{3}$ om (hapl) 2^{a}–3 Ñ$_{2}$ repeats erroneously 2^{a} after 3 —^{c}) Ś D$_{1}$ स निर्वर्त्य Ñ$_{2}$ (both times) V$_{1}$ B$_{2.4}$ पुनरेव , V$_{3}$ D$_{13}$ स निरस्य , B$_{2}$ (marg also) पुनरेवास D$_{2-11}$ M$_{1.3}$ Ct. संनिवास्य M$_{2}$ Cg संनिवृत्त (for संनिवर्त्य) Ś V$_{3}$ B$_{1}$ D$_{1.4.8.13.15}$ महाबाहु (for °तेजास्),—^{d}) Ñ V$_{1}$ B$_{2-4}$ सह सर्वे तु वानरै —For 2 T$_{2.3}$ subst

1741* जाम्बवन्तं हनूमन्तमङ्गदं च विभीषणम् ।
सर्वांश्च वानरश्रेष्ठांस्तथैव राघवस्तदा ।

—Then T$_{2.3}$ (only l 1) cont

1742* संवृतो वानरश्रेष्ठैः सव्यहस्तसमन्वित ।
पूर्वमस्माकं मौला रामदर्शनलालस ।

3 ^{a}) V$_{3}$ om 3 (cf v l 2) —^{b}) Ś V$_{3}$ B$_{1}$ D$_{1-4.8.13.15}$ प्रहृष्टात्मा, M$_{3}$ तत्रतीर्थ (for तत शीघ्रं) —^{c}) T$_{2.3}$ समालक्ष्य Cm g k t as in text (for अवष्टभ्य) —^{d}) Ś B$_{1}$ D$_{1.4.8.13.15}$ वानरं, Ñ V$_{1.3}$ B$_{2.4}$ T$_{2.3}$ वीर्यवान् (for लक्ष्मण) —After 3 N$_{2}$ repeats 2^{c}

4 ^{a}) B$_{1}$ Ct अभिक्रम्य, D$_{13}$ प्रणम्याशु Ct as in text (for अभिक्रम्य) Ñ V B$_{2-4}$ तत स रामम्येत्य (B$_{2.3}$ °मासाद्य, G (ed) °मासाद्य) D$_{6}$ ततो रामेति सक्रम्य —^{b}) D$_{11}$ सुग्रीवम् (for सौमित्रिर्) —^{c}) Ś Ñ V B D$_{1.4.8.13.15}$ तस्थावदूरतो भ्रातु —^{d}) Ś Ñ V B D$_{1-4.8.13.15}$ T$_{2}$ G M Cr m g इन्द्र (Ś V$_{3}$ B$_{1}$ D$_{1-4.8.13.15}$ सोम)स्येव (D$_{6}$ °स्य च) बृहस्पति Cr m g इन्द्रस्येव बृहस्पति । यथासौपस्त्वर्गतमपवमात्तामतानुजो (Cr °श्रोज) इत्यन्त इत्यथ —After 4^{ab} Ñ V B$_{2-4}$ ins.

1743* पप्रच्छ भ्रातरं राम किं वृथासीति लक्ष्मणम् ।
[V$_{3}$ राम (for लक्ष्मणम्)]

—Then they cont while D$_{1-7.9-11.13}$ T$_{1}$ G M ins after 4^{cd}

1744* निकृत्तशिर पौलस्त्य राघवाय महात्मने ।

[Ñ V B$_{2.4}$ निकृत्य , B$_{3}$ (marg also as in Ñ) छिन्नाग्र , D$_{7.9}$ छिद्र (D$_{6}$ छि)च्छत (for निकृत्त) V$_{1.3}$ D$_{7-11}$ Ct [अ]तृत्त (for [अ]नघ) D$_{11}$ स सखीभूतात्मन (for the prior half) D$_{11}$ रावण (sic) (for राघवाय) Cm निकृत्तशिरोवाक्य महेन्द्र शत्रवालक्ष्य, so also Cg which adds भगवत्संनिधानमात्रस्यापि कृतकृत्यत्वं द्योतयितु वा]

—^{e}) Ñ V B$_{2-4}$ तावचक्षे (for आचचक्षे) Ñ$_{2}$ G$_{2}$ M$_{3}$ महावीरो (for तदा वीरो) —^{f}) Ñ V B$_{2-4}$ समरम् (for घोरम्) —For 4 T$_{2.3}$ subst while Ś B$_{1}$ D$_{1-4.8.13.15}$ subst only l 4 for 4^{ef} whereas V$_{3}$ ins. only l 4 after 4

1745* स्नेहेन विनयनायु बवन्द भ्रातरं गुरुम् ।
स्वयमवादारामुषेण हत्वा रावणिमाहवे ।
स्वस्थो भव त्वमृषभ हतो रावणिराहवे ।
कथयेचचक्षे धर्मात्मा राघवाय विभीषण ।

[(l 4) Ś D$_{4.13}$ T$_{2}$ आचचक्षे स(D$_{6}$ च, T$_{2}$ °दुष्ट), V$_{3}$ न्यवचक्षे (for अवचचक्षे), D$_{1}$ व्यावदे (for विभीषण)]

रावणेस्तु शिरश्छिन्नं लक्ष्मणेन महात्मना ।
न्यवेदयत रामाय तदा हृष्टो विभीषणः ॥ ५

उपवेश्य समुत्सङ्गे परिष्वज्यावपीडितम् ।
मूर्ध्नि चैनमुपाघ्राय भूयः संस्पृश्य च त्वरन् ।
उवाच लक्ष्मणं वाक्यमाश्वास्य पुरुषर्षभः ॥ ६

G. 6. 92. 13
B. 6. 91. 22
L. 6. 70. 22

---

5 ᵃ) G1 वधश्च (sic) (for शिरश्). Ś V2 B1 D1–4.8.12.13 शिरोमिन्द्रजितः शीर्षं; T2.3 निहतो रावणिर्देव. —ᶜᵈ) Ś D1.3.12 निवेद्य तथा; V2 B1 D2–4.13 निवेदयित्वा (for न्यवेदयत). Ñ V1.3 B2–4 इत्येवं कथयामास (for ᶜ). Ś V2 B1 D1–4.8.12.13 तस्थौ (for तदा). T2.3 इत्युक्त्वा प्रणतो भूत्वा तस्थौ संतुष्टमानसः. —After 5, Ś V2 B1 D1–4.8.12.13 T2.3 ins.:

1746* विभीषणवचः श्रुत्वा हर्षव्याकुललोचनः ।
विभीषणं पुरस्कृत्य हनूमन्तं च राघवः ।
जाम्बवन्तं च सुग्रीवं सभाज्य च वनौकसः ।
धुरसिंक्ष्याकुशार्दूलं समाश्वासयतानुजम् ।
राम इन्द्रसमो भ्राता लक्ष्मणं शुभलक्षणम् । [5]

[D4 om. l. 1. —(l. 1) T2.3 दृष्ट्वा लक्ष्मणमागतं (for the post. half). —(l. 2) D12 स (for च). Ś D8.13 वानरम्; D3 राघव (sic) (for राघवः). B1 पुरस्कृत्य हनूमत विभीषण न राघव (unmetric); T2.3 प्रतिनन्द्य शुभैर्वाक्यैः स्नेहेनालोक्य वानरान्. —(l. 3) Ś D8.12 सपूज्य; V2 B1 D1.3.4 सभाज्य (for सभाज्य). T2.3 रामो लक्ष्मणमाकृष्य समालिङ्ग्याभिहर्षितः. —(l. 4) Ś V2 D8.12 शीघ्र (V2 धुर)मिक्ष्वाकुशार्दूलः (for the prior half). B1 [अ]ग्रजः (for [अ]नुजम्). D12 समास्थाय स्तोतुञ्च (for the post. half). —(l. 5) L (ed.) शिक्र- (for इन्द्र-). D8 भूत्वा (for भ्राता). T2.3 रामः कमलपत्राक्षो (for the prior half).];

while Ñ V1.3 B2–4 D5–7.9–11 T1 G M ins.:

1747* श्रुत्वैव तु महावीर्यो लक्ष्मणेनेन्द्रजिद्वधम् ।
प्रहर्षमतुलं लेभे रामो वाक्यमुवाच ह ।
साधु लक्ष्मण तुष्टोऽस्मि कर्म चासुकर कृतम् ।
रावणेर्हि विनाशेन जितमित्युपधारय ।
स तं शिरस्युपाघ्राय लक्ष्मणं कीर्तिवर्धनम् । [5]
लज्जमानं बलात्स्नेहादङ्कमारोप्य वीर्यवान् ।

[(l. 1) Ñ1 V3 B3.4 [ए]वैतत्, Ñ2 चैतत्; V3 B2 [ए]व तत्; D5 T1 M3 [ए]तत्तु; G1 [ए]व तु; G2 M5 [ए]त तु (for [ए]व तु). M1.2.5 महावीरो, Cg as above (for °वीर्यो). Ñ V1.3 B2–4 वीरेणेन्द्रजित हत (for the post. half). —(l. 2) Ñ V1.3 B2–4 वाक्यमेतद्, D5 वाक्य चैतद्, D9–11 G1 वाक्य चेदम् (for रामो वाक्यम्). —(l. 3) Ñ V1.3 B2 ते सुकृत; B4 ते दुष्कर, D6.9 M5 नासुकृत (for चासुकर). B3 कर्म ते चातिदुष्करं; M3 कर्मणा सुकृत कृत (for the post. half). —(l. 4) Ñ V1.3 B2–4 रावणोरय (for रावणेर्हि). G (ed.) हत (for जितम्). Ñ V1.3 B2–4 जित इत्ये (V3 °त्य)व; M1.2 जितमित्यव-; Ck.t as above (for जितमित्युप-). V3 D7 -धारयन्. —After l. 4, Ñ V1 B2–4 ins. only l. 1–2 of 1748*. —(l. 5) Ñ2 घ्राय (for [उ]पाघ्राय). Ñ1 शुभलक्षण; V3 B2–4 लक्ष्मीवर्धनं; D6.7.9–11 कीर्तिवर्धनं. —(l. 6) Ñ V1.3 B2–4 अङ्कमध्ये न्यवेशयत् (for the post. half). ❀ Cm: न तमित्यादिश्लोकद्वयमेक वाक्यम् । क्रियापदस्यात्तमिति द्विरुक्तिः ।; so also Cg.t. ❀]

6 ᵃ) M1.2 समुत्सङ्गे. T2.3 वत्सगे स्थापयित्वैनं. —ᵇ) Ś B1.3 D1–4.8.9.12.13 G1 च पीडितः Ñ V B3.4 च राघवः; T2.3 च लक्ष्मणो; G2 निपीड्य तं; M1.2 [अ]वपीडनः Cm.g.k.t as in text (for [अ]वपीडितम्). —After 6ᵃᵇ, Ś B1 D1–4.8.12.13 T2.3 ins.; while Ñ V1 B2–4 ins. only l. 1–2 after l. 4 of 1747*; whereas V3 ins. after l. 2 of 1749*:

1748* पीडितं सायकैर्दृष्ट्वा दुःखितो राघवस्तदा ।
दुःखदर्पयुतो रामः समूर्छित इवाबभौ ।
उपलभ्य ततः संज्ञां लक्ष्मणं समुदैक्षत ।

[(l. 1) Ñ1 पातिन, B2.3 घातित; B4 स्यदित, D8 विक्षत (for पीडित). Ñ V1 B2–4 चापि (B3 चैव) दृष्ट्वा (Ñ1 B2.3 त दृष्ट्वा) (for सायकैर्दृष्ट्वा). D12 पीडितो (for दुःखितो). D2 transp. दुःखितो and राघवस्. Ś D8.12 [ऽ]ब्रवीत्; V2 B1 D8 [ऽ]भवत् (for तदा). —For l. 1, T2.3 subst.:

1748(A)* शराकृत शरीरं तु स्पृष्ट्वा भ्रातुर्महात्मनः ।
बभूव व्यथितो रामः सतुष्टोऽपि रिपौ हते ।

—(l. 2) Ñ2 V1 -विवृत; D12 -गतो (for -युतो). Ñ V1 B2–4 तत्र (for रामः). Ś D8.12 स (for सं-). Ñ V1 B2–4 T2.3 [अ]भवत् (for [आ]बभौ).]

—After 6ᶜᵈ, Ñ V B2–4 D5–7.9–11 T1 G M ins.:

1749* भ्रातर लक्ष्मण स्निग्धं पुनः पुनरुदैक्षत ।
शल्यसंपीडित शस्तं निश्वसन्तं तु लक्ष्मणम् ।
रामस्तु दुःखसंतप्तस्तु निश्वसितस्तदा ।

[(l. 1) G2 स रामो (for भ्रातर). V3 damaged for उदैक्षत —After l. 1, V3 ins.

1749(A)* ******** **** न तादृशम् । (damaged)

—V3 om. l. 2–3. —(l. 2) D6 om. शस्त. Ñ V1.3 B2–4 -संपीडिताग तु; D11 -संपीडितस्तस्य (for संपीडित शस्त). B3 श्वसत त, D6.7 M2.5 निःश्वसत (for निश्वसन्त). Ñ V2 च (for तु). V3 तु नित (for लक्ष्मणम्). B3 निश्वसंस्तत्र लक्ष्मण; B4 -श्वसन्तत्र लक्ष्मण (for the post. half). —(l. 3) Ñ V1 B2–4 तु रामापचस्; D7.9–11 °संतप्त (for °संतप्त). D5 नि श्वसित, M2.3 चाश्वासयत्. Ñ V1 B3.4 तेन निश्वस्(Ñ1 B4 °स्वन)ता भृशं (Ñ2 B4 तदा). B3 निस्वनतमथानुज, D7.9–11 तदा निश्वासपीडितः; G2 M3.4 तदा निश्वसितो भृश (M3 °ऽभवत्) (for

G. 6. 71. 13
B. 6. 91. 13
L. 6. 70. 12

कृतं परमकल्याणं कर्म दुष्करकारिणा ।
निरमित्रः कृतोऽस्म्यद्य निर्यास्यति हि रावणः ।
बलव्यूहेन महता श्रुत्वा पुत्रं निपातितम् ॥ ७

तं पुत्रवधसंतप्तं निर्यान्तं राक्षसाधिपम् ।
बलेनावृत्य महता निहनिष्यामि दुर्जयम् ॥ ८
त्वया लक्ष्मण नाथेन सीता च पृथिवी च मे ।
न दुष्प्रापा हते त्वद्य शक्रजेतरि चाहवे ॥ ९

the post half) ॐ Cv रामस्तु दुःखसंतप्तस्तु निश्वसितस्तदेति पाठ ।, Cr त तु निश्वसितस्तदेति पाठ ॐ]

—c) T3 चैवम् (for चैनम्) —d) B3 नृप (for भूय) Ñ V1.3 [श्व]सुर, B2.3 [श्व]सुरः M1.3 त्वरात्, Cm g t as in text (for त्वरन्) Ś B1 D1–4.8.12.13 राम (D8 स राम [hypm]) शूरस्तु (B1 पुनस्तु) वाच ह (Ś D4.8.13 ह) D1 भूय स्त्वरन् च चार्णव T2.3 रामो लक्ष्मणमब्रवीत् —e) G (ed) वाच (for वाक्यम्) Ś B1 D1–4.8.12.13 भ्रातरं परमेश्वासम् (D13 °स) D2 भ्रातरं पुरुषर्षभम्, T2.3 भ्रातरं धन्विनां श्रेष्ठम् —f) Ñ V B2–4 राघव, D9 आश्वसन् (for आश्वास्य) Ñ V2 B4 D5.6.7 T2.3 G1.2 पुरुषर्षभ D13 समाश्वास्य रघूत्तम

7 a) Ś B1 D1–4.8.13 सुकृत, D12 दुष्कृत (for परम) —b) D2.7.9–11 T1 G M Cm g t कर्मणा (for -कारिणा) Ś D8.13 कर्म दुष्क(D13 °र्ब)कृतं त्वया, V2 B1 D1–4.12 कर्मेदं दुष्कर(D13 °ष्कृत) त्वया —For 7ab T2.3 subst

1750* कृतमिह तु कमाद्य दुष्कर च कृतं त्वया ।

—Then T2.3 cont

1751* रावणिस्तु दुराधर्ष सदातीवबलो रिपु ।
देवाना चापि सर्वेषा सयोर समभावत ।
तस्मिन्हते महावीर्ये हत एव हि रावण ।
विभूतिबलसैश्वर्य इतमद्य दुरात्मन ।
हत पुत्र निराम्याशु सर्वशस्त्राक्यैदितम् । [5]
राक्षसाना च सर्वेषा दलभ नियमात्मन ।
अद्यैव चापि दोषास्तेस्त्यक्त्वा सर्वान्मनोरथान् ।

[(l. 4) T3 (after corr) अस्य (for अद्य) —(l. 7) T1 [अ]ति (for [अ]पि)]

—Then T3 further cont

1752* सर्वशस्त्रवृतोऽचैव योद्धुमायाति मा प्रति ।
असह्यपुत्रनादान हतमानबलोद्धति ।
हन्यतेऽद्य मया सख्ये चतुरङ्गबलै सह ।
पश्यन्तु सर्वभूतानि हत राक्षसपुंगवम् ।
एवमुक्त्वा रघुश्रेष्ठो रामो राजीवलोचन । [5]
शरामिन्नशरीर तु परपर्शालिङ्ग्य पाणिना ।
प्रमुमोद रघुश्रेष्ठो लक्ष्मणोऽपि गतज्वर ।

—After 7cd Ś V3 D1–4.8.12.13 ins

1753* दुरवाप प्रसह्याद्य वधेनेन्द्रजितो रण ।

[D2 दुरवाप्य D13 दुराचार Ś D8.13 प्रसह्याद्य V2 प्रसह्याय D13 प्रसह्याय (for प्रसह्याद्य) D2 वधम् (for वधेन)]

—Thereafter V1 cont, while Ñ V1.3 B2–4 D6–7.9–11 T1 G M ins after 7cd

1754* मद्य मन्ये हते पुत्र रावणो निहत युधि ।
भयाद विजयी शत्रौ हते तस्मिन्दुरात्मनि ।
रावणस्य नृशंसस्य दिष्ट्या वीर त्वया रणे ।
छिन्नो हि दक्षिणो बाहु स हि तस्य व्यपाश्रय ।
विभीषणहनूमद्भ्या कृतं कर्म महद्रणे । [5]
अहोरात्रैस्त्रिभिर्वीर कथंचिद्विनिपातित ।

[V1 damaged from l. 1 up to भया in l. 2 —(l. 1) N V1.3 B2–4 हत दाप (for हते पुत्रे) G1 हि हत (for निहत) M1.3 transp रावण and निहत Ñ V1.3 B2–4 रावण राक्षसाधिप (for the post half) —(l. 3) Ñ1 कृता (for दिष्ट्या) —(l. 4) D6 T1 G2 भिन्नो (for छिन्नो) Ñ V1 B2–4 [ऽ]स्य V1.3 वै (for हि) —V1 damaged for l. 5–6 —(l. 5) Ñ2 B1 M1.3 सुदुष्कर (for महद्रणे) —(l. 6) G1 M3 वीर (for वीर)]

—c) N V1.2 B3 हृतमित्र (for निरमित्र) N1 B4 ह्यद्य N3 V3.2 इत्य, D4 [ऽ]द्यापि, D8 [ऽ]स्य (for ऽस्म्यद्य) V2 B1 हतमित्र (V2 damaged) जित श्रुत्वा, B4 हतमित्र स्तदो ह्यद्य, D13 निमित्तोऽह कृतस्त्वद्य —d) N1 ह्यैर्यास्यति रावण, Ñ2 V B2–4 स निर्यास्यति रावण —After 7cd D10.12 ins

1755* बलव्यूहेन महता निर्यास्यति हि रावण ।

—f) N V1.3 B2–4 transp श्रुत्वा and पुत्र D4 श्रुत्वा पुत्रनिपातन

8 a) D2.5.6.11 T1 निर्याते (for निर्यान्त) Ś V3 B2 D1.4.8.12.13 राक्षसेश्वर —V2 om 8c–9 —c) Ś V3 B1 D1–4.8.13 [अ]ह (D4 हि) समासाद्य N V1 B2–4 महदावृत्य (by transp) (for [आ]वृत्य महता) —d) Ś V3 B1 D2.4.8.12.13 इ (D1 निह [hypm]) निष्यामि [illegible] रणे Ñ V1 B2–4 हनिष्ये रावण रणे

9 V2 om 9 (cf v. l. 8) —a) M1.3 त्वया नाथेन सीता च ॐ Cg नाथेन यावच्च दानेन ।; Ct नाथेन । उपकारार्थं नाथशब्दप्रयोग ॐ —b) M1.3 समाप्ता (for सीता च) B4 [इ]व (for second च) —c) Ś B1 D1–3.8.13 G1.3 न दुष्प्राप(B1 G1 °प) D4 सुदुष्प्रापे, D13 न दुष्प्राप्य; M1.3 दुष्प्रापे च (for न दुष्प्रापा) Ś B1 D8.13 हतो (Ś °त) यस्य, Ñ V1 B2–4 हतो यस्मात्; V3 D1–4.8 हतो (D1 °त) ह्यद्य D1.3–11 हते तस्मिन् (for हते त्वद्य) —d) Ś V1.3 B D1–4.8.12.13 [illegible] (Ś D8.13

स तं भ्रातरमाश्वास्य परिष्वज्य च राघवः ।
रामः सुषेणं मुदितः समाभाष्येदमब्रवीत् ॥ १०
सशल्योऽयं महाप्राज्ञः सौमित्रिर्मित्रवत्सलः ।
यथा भवति सुस्वस्थस्तथा त्वं समुपाचर ।
विशल्यः क्रियतां क्षिप्रं सौमित्रिः सविभीषणः ॥ ११
ऋक्षवानरसैन्यानां शूराणां द्रुमयोधिनाम् ।

ये चान्येऽत्र च युध्यन्तः सशल्या व्रणिनस्तथा ।
तेऽपि सर्वे प्रयत्नेन क्रियन्तां सुखिनस्त्वया ॥ १२
एवमुक्तः स रामेण महात्मा हरियूथपः ।
लक्ष्मणाय ददौ नस्तः सुषेणः परमौषधम् ॥ १३
स तस्य गन्धमाघ्राय विशल्यः समपद्यत ।
तदा निर्वेदनश्चैव संरूढव्रण एव च ॥ १४

G 6 71 25
B 6 92, 25
L 6 70 19

[with hiatus] ई[द्र]जित्सुमहाबल (B3 °धन) G3 शक्रजेत्वरिवाहुवे (sic)

10 V3 damaged for 10ab —a) Ś D8 11 स तु, D4 सर्वे (for स तं) —b) Ś D12 पुनः पुनः, Ñ V1 B2-4 च पीडितं, V2 B1 D1-3 13 च वीर्यवान्, G3 च राघव (for च राघवः) —c) V3 D1-4 11 सुखेन N V B1-4 पार्श्वस्थं, D8 11 मुदितं, G2 हर्षितः (for मुदितः) —d) Ś V2 B1 D1-4 8 12 13 समवेक्ष्य, Ñ1 समाश्वस्य, T1 G2 समाहूय Cr m g k t as in text (for समाभाष्य) V2 B3 4 समाभाष्येदमथाब्रवीत्

11 B4 om 11 —a) Ś D8 11 शल्यविद्धो, D10 11 T2 3 G1 विशल्योय Ś D2 3 4 8 11 12 G1 3 M3 महाप्राज्ञ (for °प्राज्ञः) —b) Ś N V B1-3 D1-4 8 11 12 नन्दनः (for वत्सलः) —D9 om (hapl) 11c-f —c) Ś V3 B1 D1 4 8 12 13 निःशल्यस्, Ñ1 वै स्वस्थस्, V3 विस्वस्थस्, B3 4 वै सुस्थस्, D10 11 सुस्वस्थ (for सुस्वस्थस्) N2 G1 यथा वै (G1 स यथा) भवति स्वस्थस् —d) D4 reads तथा in marg M6 [स]च (for त्वं) Ś N V B1-3 D1 4 8 11 12 कर्तुमर्हसि, D7 10 11 G1 3 M4 समुपाचर, Cg as in text (for समुपाचर) —After 11cd D12 ins

1756* एवमुक्तः सुषेणस्तु प्रयातोऽरातिनापि तम् ।
प्रत्युवाच ततो रामं ससंभ्रान्तमिदं वचः ।
अस्त्यौषधं महावीर शल्योद्धरणमुत्तमम् ।
युद्धेऽस्मिन्क्षतभूयिष्ठे तत्प्रयोक्ष्यामि लक्ष्मण ।

—Ś B1 D1 4 8 12 13 om 11ef —e) M1 2 शीघ्रं (for क्षिप्रं) —f) D10 11 मित्रवत्सल (for सविभीषणः)

12 Ś V3(repeats) B1 D1 4 8 12 13 read 12ab (all except D12 followed by 1757*) after 1765* —a) V3 illeg for ऋक्षवानर Ś V3(second time) B1 D1-4 8 12 13 योधानां (for सैन्यानां) —b) Ś V3 (second time) B1 D1 4 8 13 पर्वत ; T2 3 वीराणां (for शूराणां) D12 समरे दारुयोधिनां —After 12ab Ś B1 D1 4 8 13 ins while V3 ins after the second occurrence of 12ab

1757* समरे प्रतियोधानां हरीणां च महाबल ।
[B1 D1-4 युद्धानां (for °योधानां)]

—Ś B1 D1 4 8 12 13 om 12c-f —c) D5 6 T1 G1 2 [स]-वेश्यत्र, D3 M1 2 [स]प्यन्ये च, D9 11 G2 M3 [अ]प्यन्य(D10 G3 M3 °न्ये)त्र, T1 2 [अ]न्ये तत्र (for [अ]न्येऽत्र च) D5 7 10-11 T2 3 G1 2 M युध्यति (for युध्यन्त) ※ Ck ये च वानरा सशल्या युध्यन्ति ते चापि वानरा विशल्या कार्या ※ —d) T2 3 G1 2 विशल्या, D5 6 T2 3 G1 2 M1 2 5 प्राणिनस् (for व्रणिनस्) D5 G2 3 तदा —For 12ef Ñ V B2-4 subst

1758* ये चान्ये व्रणितास्तत्र समरे वानरर्षभाः ।

—e) M1 2 च (for अपि) —f) N2 V1 2 B2 D5 6 10-11 T G M3 क्रियतां (for क्रियन्तां) N1 V1 B2 4 D5 तदा, V2 3 B3 D7 8 11 T2 3 G M1 2 4 तथा (for त्वया)

13 a) N V B2-4 D5 T2 3 M तु (for स) —b) Ñ V B2-4 सुषेणो(V2 3 °खेनो) वानराधिप —For 13ab, Ś B1 D1 4 8 12 13 subst while N V B2-4 ins after 13ab

1759* विशल्यकरणीं नाम वने हैमवतीं शुभाम् ।
[Ś D1 4 13 विशल्यकरणी N V1 2 B2 4 D5 ततो V3 B3 तदा B3 शैले (for वने) Ś B1 D1 4 8 13 हैमवते शुभे(D8 °भा) (for °वतीं शुभाम्) B3(marg also) औषधीं परमां शुभां (for the post half)]

—Then D1 cont

1760* स हिमवद्वनात्तत्र गत्वा चाशु समानय ।

—After 13ab T2 3 ins

1761* सुषेणश्च ततो गत्वा समादायागतः पुनः ।

—c) Ś D12 नस्ये N V B D1 13 T1 G2 नस्य D3 नास्ये D5 नस्य, D6 तस्मै Cr m g k t as in text (for नस्तः) ※ Cr नस्तः नासिकायाम् ※ —d) D1 2 4 13 सुखेन Ś1 N V B D1 13 [औ]षधीं Ś2 D2 8 12 -[औ]षधी ; D4 5 T1 G2 M3 [औ]षधिं —For 13cd, T2 3 subst

1762* दर्शयामास तां राज्ञे लक्ष्मणाय महात्मने ।

—Then T2 3 cont

1763* विभीषणस्य सर्वेषां वानराणां महात्मनाम् ।
विशल्यकरणीं वीरः सुषेणो ह्युत्तमः ।

—After 13 B3 ins (in marg) 1765*

14 a) Ś N1 B1 D-4 8 11 12 T2 3 M3 तस्या (for तस्य) Ś D8 13 गन्धमादाय B3 °भ्राणं (for °माघ्राय)

G 6 71 23
B 6.91 26
L 6 70 20

विभीषणमुखानां च सुहृदां राघवाज्ञया ।
सर्ववानरमुख्यानां चिकित्सां स तदाकरोत् ॥ १५
ततः प्रकृतिमापन्नो हृतशल्यो गतव्यथः ।
सौमित्रिर्मुदितस्तत्र क्षणेन विगतज्वरः ॥ १६
तथैव रामः प्लवगाधिपस्तदा
विभीषणश्चर्क्षपतिश्च जाम्बवान् ।
अवेक्ष्य सौमित्रिमरोगमुत्थितं
मुदा ससैन्याः सुचिरं जहर्षिरे ॥ १७

G1 तस्य गधमवघ्राय —D5 om 14ᵉ–15 V3 om 14ᶜᵈ —ᶜᵈ) Ś D13 तदा, V3 B1 D1-4.8.13 M1.4 तथा, G2 ततो (for तदा) D1 विभेदनम्; D3 निवदन (for निर्वेदनम्) B1 D10.11 संरूढम(B1 °म)ण, M3 सुरूढ° (for संरूढव्रण) T2.3 वेदना च हृता सर्वा बभूव कलिल वपु —After 14 T1.2 ins

1764* हृतक्लेशास्तत सर्वे वानराश्चारुविग्रहा ।
बभूवुर्मुदिता सौम्या पर्यवार्य रघूत्तमौ ।
ततस्तु स महातेजा सुग्रीवो वानरेश्वर ।
आज्ञापयामास तदा वानरान्भीमविक्रमान् ।
रामलक्ष्मणयो प्रीत्या सर्वशोभासमन्वित । [5]
बले रूपे च युद्धा च यूपमिन्द्रसमप्रभा ।
शशिसूर्यसम रूप धारयध्व प्लवगमा ।
ते श्रुत्वा वचन तस्य सुग्रीवस्य महात्मन ।
शशिरूपसम रूप दधुर्वानरपुगवा ।
सर्वाभरणसयुक्ता सर्वशोभासमन्विता । [10]
नृत्तवादित्रगीतैश्च राघवौ तुष्टमानसौ ।
चक्रु सिंहनिनाद च नानारूपा यशस्विन ।
तुष्टुवुर्मुदिता सर्वे प्रियवाक्यै सुशोभनै ।

[(l 3) T1 तु (for स) —(l 7) T2 सूर्यसम (for -सूर्येसम)]

15 D5 om 15 (cf v l 14) T1.2 om 15 16ᵇ V1 illeg for ᵃ—ᵇ) D3 रावण (sic) (for राघव) —ᵇ) N V1 B1-4 ऋक्ष (for सर्व) G1 सुषेण कपिमुख्यानां —ᵈ) N V1 B1.2 D10.11 अकरोत्तदा; D7 G3 तु सदाकरोत् —For 15ᶜᵈ Ś V3 B1 D1.4.8.13.14 subst while B3 ins (in m) after 13

1765* तामौषधीं महाबाहु सुषेण प्रददौ तदा ।

[D7 ओषधी B3 महाप्राज्ञ (for °बाहु) D1.2.4 सुखेन]

—Thereafter Ś V3 (repeats) B1 D1-4.8.13.14 read 12ᵃᵇ (all except D13 followed by 1757*)

16 T1.2 om 16ᵃᵇ (cf v l 15) —ᵃ) Ś B1 D1.2.4.8.13.14 आपेदुर्, V3 D5 आपन्ना (for आपन्नो) —ᵇ) V3 D1 G1 गत (for हृत) N V1.2 B1.2 D1.2.9-11 G1 श्रुम; B4 श्रम; G3 damaged (for व्यथ) Ś V3 B1 D1.4.8.13.14 हृतशल्यः गतक्लमा (D13 °क्लमा) —ᶜ) G1 damaged for सौमित्रिर्मुदि D5.9-11 मुमुदे (for मुदितस्त) —ᵈ) G1 लक्ष्मणो (for क्षणेन) —For 16ᶜᵈ, Ś V1.3 B1 D1-4.8.13.14 T2.3 subst

1766* सौमित्रिमुखा सर्वे वानरा विगतज्वरा ।

[D1.2.4 क्षमा T1.2 भ्रमा (for -ज्वरा) D13 वानरपिगत श्रमा (for the post half)]

—Then Ś V1.3 B1 D1-4.8.13.14 cont. while N V1 (only l 1) B3.4 further cont only l 1 and l 3 after 1770*

1767* बभूवुर्मुदितास्तत्र प्राप्यामृतमिवामरा ।
लक्ष्मणस्तु तदा हृष्टस्ते च वानरयूथपा ।
उत्साह द्विगुण प्रापुस्तथा वीर्यपराक्रमौ ।
तुष्टुवुर्वानरा सर्वे सह्रामरौ रामलक्ष्मणौ ।

[(l 1) Ñ2 transp मुदिताश् and तत्र N2 प्राप्य (for प्राप्य) V3 इवा** (illeg) (for इवामरा) —(l 2) D1 च (for तु) Ś D8.13 तथा (for ते च) —(l 3) N V1.2 B3.4 D2 प्रापुस्, D13 प्राप्य (for प्रापुस्) D1 तदा (for तथा) Ñ2 B3.4 पराक्रमा B4 D1 पराक्रमे (for पराक्रमौ) —(l 4) D4 च नरा (for वानरा) D4 वाग्मिनौ (for सह्रामरौ)]

while T1.2 cont after 1766*

1768* सतुष्टा राममभ्येत्य प्राप्यामृतमिवामरा ।
लक्ष्मणो नरदेवश्च सुग्रीवश्च विभीषण ।
अङ्गदो मारुतिर्नील सुषेणो जाम्बवास्तथा ।
सर्वे वानरमुख्यास्ते पूर्णकामा समाहिता ।
विहरन्ति यथाकामं हत्वा रावणमुद्धतम् । [5]

[(l 5) T2 उद्धिन (sic) (for उद्धतम्)]

—For 16ᶜᵈ N V3 B3-4 subst

1769* गतज्वर क्षणे तस्मिन्सौमित्रिर्मित्रनन्दन ।

[B1 बीतज्वर]

—Then all the above MSS cont

1770* त च रामामृगा सह लक्ष्मणे विगतक्लमे ।

[V3 लक्ष्मणे विगतक्लम (for the post half)]

17 V1 om from 17 up to colophon —ᵃ) Ś Ñ1 V1.3 B D1.4.8.13.14 ततस्तु; Ñ2 T2.3 तत सु; D5.9-11 V1.2 सदैव (for तथैव) D6 प्लवंग (for प्लवग) Ś N V1.2 B1.2 D1-4.9-11 T1 M3 यदा (for तदा) —ᵇ) D13 ऋक्षपतिस्, B1 D1.4.7.9-11.13 T1 वीर्यवान्; T3 moth-eaten T2 बाधवान् (for जाम्बवान्) —ᶜ) D1 भ्रातरम्; G3 बलवम् (sic) (for अरोगम्) —ᵈ) B1 D1-4.13 तदा (for मुदा) G1 मुदा; G3 परमं (for सुचिरं) V3 प्रहर्षिरे N V1.2 B3-4 मु (Ñ1 स) दा ससैन्याश्चिरमत्यनन्दन् (B4 (sup lin.

अपूजयत्कर्म स लक्ष्मणस्य
सुदुष्करं दाशरथिर्महात्मा ।
हृष्टा बभूवुर्युधि यूथपेन्द्रा
निशम्य तं शक्रजितं निपातितम् ॥ १८

G. 6. 91. 0
B. 6. 91. 29
L. 6. 70. 25

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकोनाशीतितमः सर्गः ॥ ७९ ॥

also] 4 °दयन्) ⊛ Cg जहर्षिर इत्यत्र गुण आर्षः ⊛ —For 17cd, T2 3 subst

1772* सौमित्रिमालोक्य जयश्रिया युत
तदा ससैन्यानि नदन्ति हर्षिता ।

[(1) T2 पत (for युत)]

18 V3 om 18 (cf v l 17) —a) N2 V1 B1 सपूजयन् Ś1 N V2 3 B1 3 4 D1 4 5 12 13 T2 3 च; M1 2 सु (for स) D1 3 लक्ष्मणस्य (D4 °णस्य च) तत् —b) N1 दाशरथेद् Ś N V2 3 B D1 3 5 12 13 महाद्युति (D13 °बल) G3 महात्मन (for महात्मा) —c) Ś B1 D1-4 5 12 13 T2 3 बभूव हृष्टश्च (D6 T2 3 °ष्टु सु) दुरासदस्तथा (B1 °सदश्च, D1-4 °सद तदा D4 6 T2 °सदस्तदा), N V2 3 B2-4 D13 बभूव हृष्टश्च रणे दुरासद (D13 °दो); D7 9-12 बभूव हृष्टो युधि वानरेन्द्रो —d) D6 om त D1 T2 3 M5 शक्ररिपु Ś N2 D3 13 तु पातित, D12 निपामित (for निपातितम्) M3 transp निशम्य and निपातितम्

Colophon V1 om (cf v l 17) —*Kāṇḍa name* Ñ B1 3 4 D4 11 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś D5 13 लक्ष्मणाश्वासन, Ñ1 V2 विजयोपाख्यान, Ñ2 जयावधानं, V3 D1 13 विजया (D1 युद्धविजया) ख्यापन। B1 जयाख्यापनः B2 3 D4 युद्धविजयाख्यान, B4 D1 लक्ष्मणविजयाख्या (D1 °ख्याप) न, D3 इन्द्रजिद्वधाख्यापन —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V2 B2 4 D5 8 13 12 om Ś2 70 N2 D1 73 V3 71 B1 3 67 D3 75 D6-8 10 11 T1 G M1 2 92 D2 68 T1 95 T2 99 M3 3 93 —After colophon G M1 2 3 conclude with श्रीरामाय नम

८०

G 6.72.1
B 6.92.1
L 6.71.1

ततः पौलस्त्यसचिवाः श्रुत्वा चेन्द्रजितं हतम् ।
आचचक्षुरभिज्ञाय दशग्रीवाय सव्यथाः ॥ १
युद्धे हतो महाराज लक्ष्मणेन तवात्मजः ।
विभीषणसहायेन मिषतां नो महाद्युते ॥ २
शूरः शूरेण संगम्य संयुगेष्वपराजितः ।
लक्ष्मणेन हतः शूरः पुत्रस्ते विबुधेन्द्रजित् ॥ ३

80

V1 cont the previous Sarga —Before 1, N V3 B2-4 ins

1772* ते प्रविश्य पुरीं लङ्कां हतशेषा निशाचरा ।
निकृत्तकवचा दीना प्रहारजनितश्रमा ।

1 V1 om 1–2 —^{1}) Ś V3 B1 D1-4,6,11,13 विज्ञाय, T1,3 निशम्य (for श्रुत्वा च) D7,8-11 G1 श्रुत्वा चेन्द्रजितो वधे —D1 om 1^{cd} —^{cd}) D10,13 Ck t अवज्ञाय, Cr m g as in text (for अभि°) D9-11 सत्वरा M1,2 राक्षसा (for सव्यथा) T2,3 अथ विज्ञापयामासु सहसा रावणाय ते ※ Cm पौलस्त्यसचिवास्तथेन्द्रजित हतं श्रुत्वा, अभिज्ञाय दृष्ट्वा सव्यथा रावणायाचचक्षु आचचक्षिरे इत्यवगन्तव्यम् । मिषतां नो महाद्युतिरित्युपदमेवाभिधानात् ।, Cg पौलस्त्यसचिवा रावणान्तरवर्तिन सहायभूता इन्द्रजित हत श्रुत्वा स्वयमभिज्ञाय साभिज्ञान दृष्ट्वा सव्यथा' सन्तो रावणा याचचक्षु, आचचक्षिरे । अथवा अभिज्ञायेति चतुर्थी । पूर्वमेव पक्षविशेन निश्चितसद्भावायेत्यर्थ । अवज्ञायेति पाठेऽपि चतुर्थी पक्षे अयमेवार्थ । पक्षान्तरे साक्षात्कारपर्यन्तदर्शने प्राप्येत्यर्थ ।, Ck अवज्ञाय अवशिष्टा ज्ञा ज्ञान यस्य स तथा। तस्मै पुत्र ('वध ?)वृत्तान्तज्ञानरहितायेत्यर्थ । अत्र (यद्वा) ? महत्सु, अवज्ञाय अभिज्ञाय दृष्ट्वेति व्यवच्छ्साधिस्यासङ्गतमलपत् ।, so also Ct which adds तीर्थस्तु अवज्ञायाभिज्ञाय दृष्ट्वा । एवं श्रुत्वा पश्चाद्युद्धभूमिं गत्वा प्रत्यक्षीकृत्याचचक्षुरित्यर्थमाह ※ —For 1^{cd}, Ś V2 B1 D1-4,6,12,13 subst

1773* विज्ञापयामासुरथो रावणं सहितास्तदा ।

[D2 तनो (unmetric) (for अथो) V3 तथा D4 हि ते (for तदा)]

—For 1 N V3 B2-4 subst

1774* ते तु सर्वे विमनसः सचिवा रावणं तदा ।
लक्ष्मणेन हतं सङ्ख्ये रावणायाचचक्षिरे ।

[(l 1) B3 [s]पि (for तु) V3 damaged for तु सर्वे हि B4 गत्वा त (for सचिवा)]

2 V1 om 2 (cf v l 1) —^{a}) G1 महात्मजा ※ Cr युद्धहतोऽभूत् युद्धे हतो म ? हाराजेति पाठ ※ —^{b}) N V3 B2-4 मुखश्रेष्ठ M1,2 महात्मना (for तवात्मज) —For 2^{ab} Ś V3 B1 D1-4,6,12,13 subst

1775* न्यवेदयन्त ते सर्वा वधमिन्द्रजितस्तु तम् ।

[V3 B1 D1,3,18 न्यवेदयन् (D11 °न्तु) D2 निवेदयन्तो (for न्यवेदयन्त) Ś D4,8,18 तत V2 तदा D10 तु तत् (for तु तम्)]

—V2 damaged from सम in 2^{c} up to शूर in 3^{a} —^{c}) G1 विभीषणेन (hypm) (for विभीषण) —^{d}) B3 स (for नो) B3 D8-11 T1 M3 Cm महाद्युति, D6 M1,2 °मृधे, D7 G2 °बल (for महाद्युते) Ś V3 B1 D1-4,8,11,12,13 लक्ष्मणेन दुरा(V3 B1 D2 महा)त्मना, B4 मिषतान्यो न्यमाह्वे, G(ed) मिषतां सर्वरक्षसां ※ Cg मिषतां न अस्मासु पश्यत्सु सत्स्वित्यर्थ । अनन्तरयोऽनाथामस्मासु जीव त्स्वित्यर्थ । अनादरे षष्ठी ।, Ck मिषतामित्यनादरे भावलक्षणे च षष्ठी । Ct मिषता च इति । योद्धाक्षसैर्दर्शनाच्छत्रियायेन योऽथम् । मिषत अनादरेऽयम ※ —After 2 Ś V1 B1 D1-4,8,12,13 ins

1776* जयमाकाङ्क्षता राजन्संयुगेन तवात्मज ।

[V3 B1 तवानुज (sic) (for तवात्मज) Ś D4,11 हतो युद्ध हतस्तव (for the post half)]

—*Thereafter Ś D4,13 cont*

1777* इत्येव वचनं श्रुत्वा राक्षसेन्द्रो मुमूर्छ ह ।
[D4 मुमोच (sic) (for मुमूर्छ)]

3 V2 damaged for शूर in 3^{a} (cf v l 2) Ś D4,13 om 3 —^{a}) V1 तेन (for शूर) D1 T1 transp शूर and शूरेण B1 सहत (for संगम्य) V3 B1 D2,4,13 transp शूरेण and संगम्य D2 शूर संगम्य वीरेण —^{b}] V1,3 समरेषु Ñ V3,1 B2,4 [अ]पराङ्मुख (for [अ]पराजित) V2 B1 लक्ष्मणेन निपातित D1-4,11 संयुगे विनिपातित ; D8 संयुगेषु पराजित —After 3^{ab} V2 B1 D2-4,11 ins

1778* विषण्णवदनास्ते तु रावणायाचचक्षिरे ।
[D1 रावणस्य (for रावणाय)]

—^{d}) M2 तु (for ते) ※ Cg निर्यामेदा अपरद्वयम् । विबुधेन्द्रजित् देवेन्द्रजित् ।, Ck t विबुधानामिन्द्रं च जयतीति तथा (Ct °तीति विबुधेन्द्रजित्) ※ —For 3^{cd}, V2 B1 D4,11 subst while N V3,1 B2-4 D1,8,11 S (G1 illeg) ins. after 3

1779* गत स परलोकान्तरं मदीयं लक्ष्मणम् ।

[B2 G1 स गत (by transp) B1 तु सोऽहं (for गतसे) M1 (m also) V3 B1 D1-4,6,11 T1,3 स सर्वे निर्विशाम (for the prior half) V1 B1 D2-4,6,7,8,11,13

स तं प्रतिभयं श्रुत्वा वधं पुत्रस्य दारुणम्।
घोरमिन्द्रजितः संख्ये कश्मलं प्राविशन्महत्॥ ४

उपलभ्य चिरात्संज्ञां राजा राक्षसपुंगवः।
पुत्रशोकार्दितो दीनो विललापाकुलेन्द्रियः॥ ५

हा राक्षसचमूमुख्य मम वत्स महारथ।
जित्वेन्द्रं कथमद्य त्वं लक्ष्मणस्य वशं गतः॥ ६

ननु त्वमिषुभिः क्रुद्धो भिन्द्याः कालान्तकावपि।
मन्दरस्यापि शृङ्गाणि किं पुनर्लक्ष्मणं रणे॥ ७

अद्य वैवस्वतो राजा भूयो बहुमतो मम।
येनाद्य त्वं महाबाहो संयुक्तः कालधर्मणा॥ ८

एष पन्थाः सुयोधानां सर्वामरगणेष्वपि।
यः कृते हन्यते भर्तुः स पुमान्स्वर्गमृच्छति॥ ९

G 6 72 12
B 6 92 9
L 6 71 8

सत्यं, V3 B1 2 सतोय, D1 संभव, G1 2 M1 2 संख्य (for सत्यात्) V3 damaged for लक्ष्मणस्]

4 Ś D1 12 om 4 (cf v1 3) V3 om 4-5 —[a]) D7 रावण (for दारुणम्) —For 4[cd], Ñ V1 2 B D1-4 11 subst

1780* स त वध प्रतिभय श्रुत्वा पुत्रस्य रावण ।

[V3 B1 2 तद् (for तं) D13 वन (for वध) N V1 B2-4 भीषणं (for प्रतिभय) B1 दारुण (for रावण)]

—G3 illeg for 4[cd] —[d]) V3 B1 D2 4 12 महद्वाविशत्, B2 D2 समुपा(D1 °मना)विशत्, D5 T1 G1 M2 3 चाविशन्महत्, G (ed) समुपागमत् (for प्राविशन्महत्) —For 4 D5 T2 3 subst while Ñ1 V3 B1 2 D1-4 12 (Ñ3 B1 D1-4 12 ins 1 2 3 and V3 B2 only 1 3) ins after 4

1781* हतमिन्द्रजित श्रुत्वा राजा परमदु खित ।
पुत्रस्य वधसतप्त क्रूर कोपवश गत ।
जहौ सज्ञा महाबाहुर्मुमोह च मुमुर्छ च ।

[(1 2) Ñ3 B1 शूर (for क्रूर) N3 B1 D1-4 12 स पुत्र (for पुत्रस्य) and क्रोधवश (for कोप°) —B1 reads 1 3 in marg —(1 3) N3 विसहाय (for जहौ सज्ञा) N2 मुमुहुश्च V3 B3 स मूर्छित (for मुमूर्छ च)]

5 V3 om 5 (cf v1 4) —[a]) Ś B1 D1 4 6 8 12 13 T2 3 स सप्राप्य, V3 सप्राप्य तु (for उपलभ्य) —[b]) Ś B1 D1 4 8 12 13 राजा परमदु खित D5 T2 3 रावणो मोहमूर्च्छितः —After 5[ab] B1 ins

1782* कबन्ध ददृशे भीम रथस्थ पुरत स्थितम् ।
लक्ष्मणबाणेन विच्छिन्न यातचित्राङ्गलीकृतम् ।
रुधिरेण परिक्लिन्न गिरि गैरिकधारया ।
समालिङ्ग्य कबन्ध तु पुत्रस्येन्द्रजितो नृप ।

—[c]) D6 [आ]तुरो D13 11 T2 3 [आ]तुरो (for [अ]र्दितो) D13 स च पुत्रशोकादतो (unmetric?) —[d]) Ś B1 D1-4 8 12 13 [अ]थ रावण (for [आ]कुलेन्द्रिय)

6 [a]) D6 हे (for हा) Ś D6 पुत्र राक्षस (for राक्षसचमू) D13 नाथ (for मुख्य) —[b]) N V1 2 B2 4 D1 9-11 महाबल, B3 °वर (for °रथ) —After 6[ab], D6 T2 3 ins

1783* हा वीर रिपुदर्पघ्न हा दायाद यशोद मे ।
हा कुमारामररिपो हा लङ्कापालकाङ्कुश ।

—[c]) Ś Ñ V B2-4 D1-4 8 12 13 इन्द्रजित् (for जित्वेन्द्र)

7 V3 om 7[ab] —[a]) D6 असिभि (for इषुभि) —[b]) Ñ V1 B2-4 भिन्द्या कालान्तकोपमौ ⊕ Cr कालान्त कावपि। काल सर्वसंहारक। कालाभिमानी पुरुष अन्तक। so also Cm t Cg कालान्तकौ यमस्य मूर्तिभेदौ ⊕ —For 7[cd] Ś V3 B1 D1-4 8 12 13 T2 3 subst

1784* यस्त्व कालमपि क्रुद्धो भिन्द्या इषुभिराहवे।

[V3 D1 कालमपि, D5 T2 3 काल इव (for °मपि) D6 क्रुद्ध (for क्रुद्धो) V3 D1 13 T2 3 भिन्द्याद् (sic) (for भिन्द्या) Ś D1 13 सुतैभिर् D6 चेषुभिर् (for इषुभिर्) B1 रण च (for आहवे)]

—[c]) V3 [अ]द्रि, D6 T2 3 च (for [अ]पि) Ś Ñ V B D1-4 8 12 13 शिखर (for शृङ्गाणि) —[d]) V3 damaged from लक्ष्मण up to 8[a] Ñ V1 B3 4 D5 7 9-11 T1 G1 2 M युधि, D6 नर, G2 om (for रणे)

8 V3 damaged for 8[a] (cf v1 7) —[a]) Ñ V1 B1-4 देवो (for राजा) —[b]) Ñ1 V3 भूयो, D6 T2 3 जातो, Cg t as in text (for भूयो) D1 वैरी (for बहु) —[d]) V3 T2 3 कर्मणा Cm g t as in text (for धर्मणा) ⊕ Cg कालधर्मणा मरणेन। आपादसिद्ध समासान्त ⊕ —For 8[cd] Ś V3 B1 D1-4 8 12 13 subst

1785* येन त्व योजितस्तात महता कालधर्मणा।

[D13 मया (for येन) Ś D1 13 यो हि योजितवांश्च त्वां (for the prior half) B1 D1 4 13 बलिना D2 धर्मिणा (for धर्मणा)]

—Then V3 cont 1786*

9 [b]) D6 T2 3 समरा युद्धजीविना —For 9[ab] Ś B1 D1 4 8 12 13 subst while V3 cont after 1785*

1786* भवत्योऽसि हत सख्ये सर्वामरगणैरपि।

[D6 हि D13 [ऽ]पि (for ऽसि) Ś D1 13 हत V3 मद्य (for हत) Ś D1 13 देवासुर (for सर्वामर)]

6.72.12 / 6.92.10 / 6.72.9

अद्य देवगणाः सर्वे लोकपालास्तथर्षयः ।
हतमिन्द्रजितं दृष्ट्वा सुखं स्वप्स्यन्ति निर्भयाः ॥ १०

अद्य लोकास्त्रयः कृत्स्नाः पृथिवी च सकानना ।
एकेनेन्द्रजिता हीना शून्येव प्रतिभाति मे ॥ ११

अद्य नैरृतकन्यानां श्रोष्याम्यन्तःपुरे रवम् ।
करेणुसंघस्य यथा निनादं गिरिगह्वरे ॥ १२

यौवराज्यं च लङ्कां च रक्षांसि च परंतप ।
मातरं मां च भार्यां च क्व गतोऽसि विहाय नः ॥ १३

मम नाम त्वया वीर गतस्य यमसादनम् ।
प्रेतकार्याणि कार्याणि विपरीते हि वर्तसे ॥ १४

स त्वं जीवति सुग्रीवे राघवे च सलक्ष्मणे ।
मम शल्यमनुद्धृत्य क्व गतोऽसि विहाय नः ॥ १५

एवमादिविलापार्तं रावणं राक्षसाधिपम् ।
आविवेश महान्कोपः पुत्रव्यसनसंभवः ॥ १६

—V3 om 9c–10d —c) Ś1 D11 lacuna for य कृते इष्यते V3 D4.10 M2 यत्कृते, D3 य कृत्ये, D6 T2.3 समासे (for य कृते) D6 T2.3 यस्तु (for भर्तुं) Ś1 यो हि समस्तस्य भर्तुं (sic), D2 सर्वेषां राक्षसो भर्तुं (sic) —d) Ś1 D4.10 पुन (for पुमान्) G1 गच्छम् (sic) (for स्वर्गम्) Ś V2 B1 D1-4.6.11.13 T2.3 मान्तुत, Ñ1 महेन्द्र, D3 इच्छति (for ऋच्छति)

10 V3 om 10ab (cf v l 9) —a) D1 अथ (for अद्य) —b) Ś V1 B1 D1-4.8.11.13 स(Ś1 D1.4.6.11 स) हर्षभि, D6.7-13 T2.3 महर्षय, G1 सुर°, G2 M1.2 स्वय° (for तथर्षय) —D3 om 10cd —c) Ś V2 B1 D1.4.6.11.13 M2 श्रुत्वा, D3 सख्ये (for दृष्ट्वा) Ñ V1.3 B2.4 निहत स्वा रणे दृष्ट्वा —d) D5 श्रुत्वा (for सुख) N1 B4 D5 प्रा(D5 शा)प्स्यति, G1 स्वपिति (sic) (for स्वप्स्यन्ति)

11 a) D1 अथ (for अद्य) B1 लोकत्रय, L(ed) लोकत्रये (for लोकास्त्रय) Ñ V B D1-4.7.9-12.13 M1.2 कुत्स्ना(M1.2 °स्न) (for कृत्स्ना) —b) Ś D4.11 ससागरा (for सकानना) D11 पृथ्वी च सचराचरा —d) D1.5 च (for [इ]व) G1 मा (for मे)

12 b) Ś D5.13 श्रोष्येति (for श्रोष्यामि) Ś1 D1 वर्ष (meta) V3 वप (sic) D7 स्वन, G3 तथा (for रवम्) —c) Ś D4.11 करेणुसिंह विहाय, B1 करेणुसघनादत, B2.3 यथा करेणुसघस्य —d) Ś D5 निनद, N1 V1.3 B1.4 नदतो, M3 नदतो, B3 तथा च, D11 [अ]विनाद (for निनाद) V3 कन्दरे (for -गह्वरे)

13 a) Ś D4.13 यच्छ लङ्का, V3 B1 च लङ्कायां, G3 च रक्षांसि (sic) (for च लङ्कां च) —b) Ś D1-4.6.11.13 G1 राक्षसांश्च, V3 B1 रक्षसां (for रक्षांसि) Ñ V1.3 B2-4 राष्ट्रंसैन्यंसैव च —c) D11 मा (for मां) Ñ2 V2 B2.3 D3.4.6-11 T1 G1 M2 भार्याम् (for भार्यां), —d) V3 त्व, D6 T2.3 ऐ (for न) Ś V2 B1 D1.4.6.11.13 क्व नु सत्यज्य गच्छसि, M3 विहाय क्व गतोऽसि न (by transp)

14 G1 om (hapl) 14-15 —For 14ab, Ś V2 B1 D1-4.6.11.13 subst

1787* ननु स्वदेवेन्द्रजिन्मह्यं गत्वाथ यमसादनम् ।

[V3 B1 D4.13 स्वम् (for स्वया) V3 B1 त्वत्वा, D11 सत्य (for मम) D11 गतोऽसि (for गत्वाथ) V3 B1 मां गतोऽसि यमालय (for the post. half)]

—V1 om 14c–15b —c) Ś कार्याणि प्रेत (by transp), D1 सर्वाणि प्रेत (for प्रेतकार्याणि) B1.3 D4.13 T2 सर्वाणि, G3 om (hapl) (for कार्याणि) —d) D3 om, M3 [ऽ]पि (for हि) Ś D4.13 विपरीतमिदं गत, Ñ V2 B1.4 D1-4.11 विपरीत(N1 V3 B3.4 °तो) हि(D1 तु, D4 स्म, D6.11 च) वर्तते(D1.3.4.13 °स), V3 B1 विपरीतानि वर्तते (V3 °ते)

15 G1 om 15 V1 om 15cd (for both, cf v l. 14) —a) D1 तातौ, D6.7 T2.3 यस्त्व (for स त्व) —b) Ś V2 B1 D1.4.6.11.13 तथा रामे स(B1 D1.4 च)लक्ष्मणे, N V1 B2-4 D6.7.9.11 T1 G2 M1 लक्ष्मणे च स(D10 °णेन च)राघव, G1 राघवे सहलक्ष्मण —c) D4 समुद्धृत्य (sic) —d) Ś V2 B1 D1.4.6.11.13 कस्माद्गत्वा(Ś D4.11 °त्र नु यास्य)सि पुत्रक, N V1.3 B2.4 D6 T2.3 कस्मात्त्व(Ñ1 कथं त्व)म(B1 °स्य)सि जीवित —After 15, Ś V2 B1.3 (marg) D1-4.6.11.13 T2.3 ins

1788* इति मामप्यनाथस्य पुत्रामि तव यस्य च ।
न शोकस्य गुणानां च पारं गच्छति रावण ।

[(l 1) B1 यद, B3 स तु (for इति) Ś D4.13 अनन् (D4.11 °स्त) V2 B1.3 यावत, D1.4 यावत्, D4.13 यावत् (for मामप्य) D11 यस्य (for तस्य) Ś D4.11 स (for च) —(l 2) V3 B1 D4.13 स (for च) B1 सार (for पारं)]

—Thereafter B3 cont , while Ñ1 ins after 15

1789* एव स विलपन्नेव साश्रुनेत्रो मुमोह वै ।

[Ñ1 -नेत्रो (for -नेत्रो) and च (for वै)]

16 N2 om 16ab D1 reads 16ab (var) twice —a) Ś Ñ1 V B D1.4.6.11.13 T2.3 तथा(N1 V B3.4 सोऽह) मनसासीन; D11 (second time) समाविशमनसीन —b) Ś D1.4.6.11 T2 रावण, B1 D6 राक्षस; D11 om (for रावण) D1 T2.3 राजसार्थ ꣹ Cf 'रावणं च समाविशत्' इति पाठे सम्यगपि समाविशंनेनैव तां सम्बद्धस्य इति ꣹ —c) B1 महिषत Ś D4.11 महाकाय ; Ñ1 V

रं प्रकृत्या रूपं तत्तस्य क्रोधाग्निमूर्छितम् ।
भूर रूपं रुद्रस्य क्रुद्धस्येव दुरासदम् ॥ १७
स्य क्रुद्धस्य नेत्राभ्यां प्रापतन्नस्रबिन्दवः ।
दीप्ताभ्यामिव दीपाभ्यां सार्चिषः स्नेहबिन्दवः ॥ १८
दन्तान्विदशतस्तस्य श्रूयते दशनस्वनः ।
यन्त्रस्यावेष्ट्यमानस्य महतो दानवैरिव ॥ १९

G 6 72 24
B 6 92 23
L 6 71 18

B1 3 4 D5 T3 M3 महाक्रोप (for महाक्रोप) —d) Ś D5 पुत्र (for पुत्र) Ś D8 12 सन्निभ (for सभय) —After 16 D1-7 9-11 S (D6 T2 3 ins l 3–6 after 17) ins while Ś V3 B2 D2 4 8 12 13 ins only l 7–8 after 19 N V1 B2-4 ins (V1 l 7 twice) l 7–8 after 16 l 2 before 18 and l 3–6 after 18 V3 ins l 7–8 after 16 and l 2 6 after 17ab G (ed) ins only l 7–8 and l 5–6 after 17 and 18 respy

1790* प्रकृत्या कोपन ह्यन पुत्रस्य पुनराधय ।
दीप्त सदीपयामासुर्धर्मेऽर्कमिव रश्मय ।
ललाटे भ्रुकुटीभिश्च सगताभिर्व्यरोचत ।
युगान्ते सह नक्रैस्तु महोर्मिभिरिवोदधि ।
कोपाद्धि जृम्भमाणस्य वक्त्रात्सक्तमभिव्यक्तम् । [5]
उत्पपात सधूमाग्निर्वृत्रस्य वदनादिव ।
तस्य प्रकृत्या रक्ते च रक्ते क्रोधाग्निनापि च ।
रावणस्य महाघोरे दीप्ते नेत्रे बभूवतु ।

[(l 1) M5 कोपिन (for कोपन) G3 कोपश्च पुनराविशत् (for the post half) —(l 2) D6 धर्मार्कम् (for धर्मेऽर्कम्) Ñ V1 3 B2-4 प्रदीप्तो(V3 दीप्तोपि) दीपयामास खमिवादित्य(V3 [with hiatus] आदित्यस्येव)रश्मय ※ Cr प्रकृत्या कोपन ह्यन पुत्रस्य पुनराधय । दीप्त सदीपयामासुर्धर्मेऽर्कमिव रश्मय । इति वा पाठ ※ —After l 2 D6 T2 3 read 29 for the first time repeating it in its proper place —(l 3) Ñ V1 3 B2-4 D6 7 भ्रुकुटीभिश्च V1 3 B4 D7 8 सहताभिर्, B3 संहताभिर् (for सगताभिर्) Ñ1 व्यरोचयत् D6 T2 3 व्यशोभत ※ Cg भ्रुकुटीभिरिति बहुवचन दशशिरस्त्वात् ※ —(l 4) N V1 3 B2-4 नक्राभिर् G1 नक्रैश्च (for नक्रैस्तु) V1 3 इवांतर (for इवोदधि) Ñ2 महोदधिरिवोर्मिभि (for the post half) —(l 5) Ñ2 शोकाद् (for कोपाद्) and कोपाद् (for वक्त्राद्) N2 V1 3 B2 4 D5 9 10 इव (for अपि) D6 T2 3 तस्य वक्त्रमभिव्यक्तम् (for the post half) —(l 6) N1 V1 3 B3 4 D6 T2 निष्प(V2 नि प)पात (for उत्पपात) B4 D7 G1 2 M1 3 सधूमोऽग्निर् —After l 6 D6 7 9 11 T1 G3 M read 29 for the first time here repeating it in its proper place N2 V1 2(only l 7) B2 3 repeat l 7 and 8 (followed by 17ab) after 29 (first occurrence) —(l 7) Ś N V1 (second time) 3 B2 3 (N1 B3 first time) 4 D1-3 4 6 8 12 13 T2 3 रक्ते N1 V1 2 B3 (V1 third time all the rest second time) रक्तानि V1 2 (first time) वक्त्रे B3 (first time) ते नेत्रे D6 T1 G3 3 रक्ते तु (D4 ते) D6 चारक्ते (for रक्ते च) Ś V2 D1-4 8 12 13 भूय N B3 (N1 B3 first time) 4 नेत्रे, B1 दृप (sic) (for रक्ते) Ś V2 B1 D1 2 4 8 12 13 T2 तदा Ñ B3 (N1 B3 first time) 4 पुन D1 3 T3 तथा (for [अ]पि च) Ñ1 V1 (third time) B2 (Ñ1 B4 second time) क्रोधाद्रक्तानि च (Ñ1 V1 तु) V1 3 B3 (all first time) नेत्रे (B3 रक्ते) क्रोधाग्निना तत (B3 पुन) V2 3 B3 (all second time) क्रोधाद्रक्तानि तु (for the post half) —(l 8) Ś क्रोधे D6 क्रोधे (for घोरे) Ś1 N1 B1 (N1 B3 first time) रक्तनेत्र (Ñ1 °वक्त्र [sic]) Ś3 Ñ2 V B1 3 (V1 B3 first time) D1-4 8 12 13 रक्त नेत्र G3 M2 3 नेत्र दीप्त (by transp) (for दीप्त नेत्र) V3 बभूव ह (sic) (for बभूवतु) N1 V1 B3 3 (all second time) राक्षसेंद्रस्य घोराणि नयनानि चकाशिरे]

17 Ñ1 V1 B2 3 repeat 17ab after the repetition of l 8 of 1790* V3 reads 17ab after the repetition of l 7 of 1790* —a) Ś Ñ V1 3 B2 (N1 V1 B3 both times) 3 (second time) D4 8 10 12 G M5 तु, B1 3 (first time) D1 4 T2 3 च (for तत्) —b) D2 क्रुद्ध (for तस्य) V3 B1 D1 4 कोपाग्नि (V2 D6 °ग्नि, B1 °ग्नि) M1 3 क्रोधाग्नि (for क्रोधाग्नि) Ś D6 12 13 तस्य कोपाग्नि(Ś1 °ग्नि)मूर्छित D12 °छ)त , N V1 3 B3 4 (N2 V2 B3 3 both times) तस्य क्रोधाग्निदीपित —After 17ab V3 ins l 2–6 of 1790* —Ñ2 om 17cd —cd) Ñ1 V1 3 B2-4 चकार (for बभूव) Ñ1 V3 कोप (for रूप) V B3 4 D2 6-7 9-11 13 T2 3 M3 transp रुद्रस्य and क्रुद्धस्य D4 [पु]त्र G2 [इ]इ (for [इ]व) D7 9-11 व्यवस्थित (for दुरासदम्) Ś D8 12 बभूव क्रुद्धरूपस्य रुद्रस्य च दुरासद —After 17 Ñ2 V1 3 B2 4 read 29 (N1 V1 3 B2 3 followed by l 7 8 [V3 only l 7] of 1790* and 17ab) repeating them in their proper place while D6 T2 3 ins l 3–6 of 1790* G (ed) ins only l 7–8 of 1790*

18 V3 om 18 Before 18 N V1 B3-4 ins l 2 of 1790* Ś V2 B1 D1-4 8 12 13 T2 3 transp 18 and 19 —a) D5 तत , D7 अत्र (for तस्य) Ś V2 B1 D1-4 8 12 13 चक्षुर्भ्यां (Ś D8 °भ्य) Ñ V1 B3 4 नेत्राभ्य (for नेत्राभ्यां) —b) Ś Ñ V1 3 B D1-4 6-13 अश्रु D6 T2 G M नास्र (for अस्र) —G1 om (hapl) 18cd —c) V2 B1 D2 3 4 6-11 13 T1 G3 M1 2 transp दीप्ताभ्याम् and दीपाभ्यां Ś N V1 B3 4 D8 12 दीप्तेभ्य इव दीपेभ्य B3 दीपेभ्य इव दीप्तभ्य —d) N1 V1 B3 4 D6 T2 3 तैल (for स्नेह) D12 सापचक्षोयाभ्रवद —After 18 N V1 B3-4 ins l 3 6 of 1790* and G (ed) ins l 5–6 of 1790*

19 Ś V2 B1 D1-4 8 12 13 T2 3 transp 18 and 19

G 6. 72 25 B. 6 92 24 L. 6 71 21

कालाग्निमिव संक्रुद्धं या यां दिशमवैक्षत ।
तस्यां तस्यां भयत्रस्ता राक्षसाः संनिलिल्यिरे ॥ २०
तमन्तकमिव क्रुद्धं चराचरचिखादिषुम् ।
वीक्षमाणं दिशः सर्वा राक्षसा नोपचक्रमुः ॥ २१
ततः परमसंक्रुद्धो रावणो राक्षसाधिपः ।
अब्रवीद्राक्षसा मध्ये संस्तम्भयिषुराहवे ॥ २२
मया वर्षसहस्राणि चरित्वा दुश्चरं तपः ।
तेषु तेष्ववकाशेषु स्वयंभूः परितोषितः ॥ २३
तस्यैव तपसो व्युष्ट्या प्रसादाच्च स्वयंभुवः ।
नासुरेभ्यो न देवेभ्यो भयं मम कदाचन ॥ २४
कवचं ब्रह्मदत्तं मे यदादित्यसमप्रभम् ।
देवासुरविमर्देषु न भिन्नं वज्रशक्तिभिः ॥ २५
तेन मामद्य संयुक्तं रथस्थमिह संयुगे ।
प्रतीयात्कोऽद्य मामाजौ साक्षादपि पुरंदरः ॥ २६

—[a]) N₃ द्वि, G₁ त्रि, G (ed) स (for वि) Ś V₃ B₂ D₁₋₄ ₁₃ ₁₅ तस्य(D₃ °तो) निर्दग्धो द्रवात् —[b]) G₁ [स]त्रिनिलित्रत। M₃ द्रवति° (for दशास्यस्य) Ś D₁₂₃ तुष्टवुरुदतिस्म, N V B D₁ ₄ ₁₃ T₂ ₃ तुष्टुवे च(V₃ damaged)नति (D₁₃ विपुल)स्वनं —[c]) Ś D₃ बलारुद्ध V₃ दृष्टस्य (sic) (for बलस्य) Ś₁ D₁₂ ₁₃ om (hapl) Ś₃ lacuna N₂ V B₂ D₁ ₂ ₄₋₇ ₁₁ ₁₂ T₂₃ G₁ M₃ [बा] वेरमानस्य, B₁ [बा]विद्यमानस्य, B₃ ₄ D₁₀ ₁₁ [बा]कृष्य माणस्य; G (ed) चेह° (for [बा]वेध्यमानस्य) —[c]) Ñ₃ V₃ D₁₀ ₁₁ मद्यतो (for महतो) —After 19 Ś V₃ B₁ D₁₋₄ ₁₃ ₁₅ ins only 1 7-8 of 1790*

20 V₃ om 20-21[b] D₁₀ ₁₁ om 20 —[a]) Ñ V₃ B₃₋₄ ₁₁ काल (for कालाग्नि) Ś V₃ B₁ D₁₋₄ ₁₃ ₁₅ T₂ ₃ राजा काल इव क्रुद्धो —G₁ om (hapl.) 20[c]-22[a] —[b]) D₆ om first यां B₂ D₆ T₂₃ उद्ईक्षत्; D₁ मत्यै°, D₁₃ सवेद्दत (for अवैक्षत) —[c]) D₂ T₂₃ परि (for-भय) —[d]) V₁ B₁₋₄ D₃ समिलिल्यिरा; D₁ तु लिलिरिरे (sic) D₁₂ च निलिल्यिरे; D₁ संप्र°; D₆ च चक्रिरे (for संनिलिल्यिरे)

21 G₁ G (ed) om 21, V₃ om 21[ab] (for V₃ G₁ cf v1 20) —[a]) N₃ तमंतकनिभं क्रुद्धं —[b]) Ñ V₁ B₁ ₂ ₄ भवाद्रर्द्दं; D₁₋₄ ₁₁ ₁₃ विप्रादिनः; D₂ T₂ ₃ वि(T₃ वि)पादिनं; M₁ ₃ विभीषणं; Cg as in text (for चिखादिषुम्) Ś D₆ चराद्र हविस्यादिनं; B₁ अभवाय भयार्दं; D₆ सर्वलोकभयाद्रं —[c]) V₁ V₃ B₁₋₄ D₁ ₄ T₁ G₂ ₃ वीक्षमाणा (for वीक्षमाणं) —[d]) Ś₁ नात ; Ś₃ D₆ ₁₃ नाम (for नोप)

22 G₁ om. 22[a] (cf v1 20) —[ab]) Ś V₃ B₂ D₁ ₄ ₁₁ ₁₃ ₁₅ महाराजेन दशग्रीवः (for °) —V₃ damaged for 22[cd] Ś V₃ D₁₃ सेनयो (for राक्षसो) V₃ lacuna for सम्प्रत्ययि B₂ D₁₋₃ ₁₃ सेनयोत्साहयन्नृप(D₁₃ ₁₅ °हाय)यन्(B₁ °त्साहयन्) —For 22[cd], D₆ subst

1791* वद्धताविहृदयो राघव शोपमूर्छित ।।
while D₂ T₂₃ subst.

1792* सत्यानुद्दिष्य संक्रुद्ध प्रोवाच युधि दुर्जय ।
[T₂ ₃ °नेव]

—Then D₂ T₂ ₃ cont

1793* स दीनो दीनमनसा सर्वानेव निशाचरान् ।
[D₂ T₂ दीनमनस]

—[a]) D₂ T₂₃ रावणो (for अब्रवीत्) Ś V₃ B₂ D₁₋₄ ₁₃ ₁₅ नैर्ऋतान्सर्वान्, N V₁ B₁₋₄ D₂ T₂ राक्षसान्सर्वान् (for राक्षसा मध्ये) —[d]) G₂ ₃ (for स) N V B₁₋₄ D₁₋₇ ₁₁ T₁ G₁ ₂ ₃ (V₁ B₂ °वान्)च(V₂ °ऐ)मब्रवीत् (for संस्तम्भयिषुः) B₂ समवस्थितुमर्हथ; D₁ समाश्वास्य दशानन; D₁₁ संस्तम्भयितुमाहवे ॐ Cv g संस्तम्भयितुमाहवे। युद्धभीतान् राक्षसान् युद्धे स्थापयितुकामः। Cg adds मति द्वितीयपाठ भवन्ति ।। so also Ct Cm: "संस्तम्भयितुमाहवे" इति पाठः। युद्धभीतान् राक्षसान् युद्धे स्थाप(Cm पाठ)यितुमिच्छन् ।।

23 [b]) Ś V₃ B₁ D₁₋₄ ₁₃ ₁₅ T₂ ₃ चरताः; Ñ V₁ B₃₋₄ D₁ चरितं (for चरित्वा) D₇₋₁₁ परमं; D₁₃ दु करं (for दुश्चरं) —[c]) D₁ [ए]व कालेषु; D₆ वसान्तेषु, D₆ च कालेषु (for [अ]वकाशेषु) —[d]) Ś V₃ B₁ D₁₋₄ ₁₃ ₁₅ च(D₆ तं) प्रसा(B₁ °सो)दिव, D₂ T₂₃ प्रति(D₁ हृद)- तोषितैः (for परितोषितः)

24 [a]) G₂ [ए]वे (for [ए]व) N₃ B₁ तपसा (for तपसो) Ś D₁₂ [ऽ]युर्दे, Ś₃ (m also) युद्धे; D₂ T₂₃ वृद्धया, M₃ व्युष्ट ; Cr m g Ct as in text (for व्युष्ट्या) D₆ तपसोस्य प्रसादाच्च —V₃ damaged from 24[a] up to मम in 24[d] —[c]) Ś V₃ B₁ D₁ ₄ ₁₃ ₁₅ न सुरेभ्यो न भूतेभ्यो —[d]) G₁ मति (for मम) D₆ न भयं मम विद्यते

25 V₃ om 25 —[a]) Ś D₁₂ ₁₃ च वत्सं (for ब्रह्म दत्तं) V₃ B₂ D₁₋₄ ₁₃ च (for मे) D₂ T₂₃ कवचं मह्यमदत्तं —[b]) T₂ दत्तं (for यद्) Ś Ñ V₁ ₂ B D₁ ₄ ₁₃ ₁₅ यद्दर्(Ś D₁₂ ₁₃ °द्दर्ष्टं V₃ B₂ D₁₋₄ ₁₃ °द्द म)सुरविमर्दे; D₆ युधि मे वज्रनिर्भ —D₆ om 25[cd] B₂ reads 25[a]-27[a] in marg —After 25[a], G₁ wrongly repeats 23[a]-25[a]. —D₆ om (hapl), B₂ reads 45[a]-47[a] in marg —[d]) B₁ ₃ D₇₋₁₁ T₂ छिन्नं (for भिन्नं) Ś D₁₂ ₁₃ पातके; Ñ V₁ B D₁₋₄ ₁₃ ₁₅ T₂₃ नृशक्ति (D₁₃ T₂₃ °ना) (for शक्तिभिः)

26 D₁ om B₂ read 26 in marg (for both cf V₁ 25) —[a]) D₁ मर्यं ; D₁₁ दृष्ट्वा; T₂ अति (for मद्य).

यत्तदाभिप्रसन्नेन सशरं कार्मुकं महत् ।
देवासुरविमर्देषु मम दत्तं स्वयंभुवा ॥ २७

अद्य तूर्यशतैर्भीमं धनुरुत्थाप्यतां महत् ।
रामलक्ष्मणयोरेव वधाय परमाहवे ॥ २८

स पुत्रवधसंतप्तः शूरः क्रोधवशं गतः ।
समीक्ष्य रावणो बुद्ध्या सीतां हन्तुं व्यवस्यत ॥ २९

प्रत्यवेक्ष्य तु ताम्राक्षः सुघोरो घोरदर्शनान् ।
दीनो दीनस्वरान्सर्वांस्तानुवाच निशाचरान् ॥ ३०

मायया मम वत्सेन वञ्चनार्थं वनौकसाम् ।
किंचिदेव हतं तत्र सीतेयमिति दर्शितम् ॥ ३१

तदिदं सत्यमेवाहं करिष्ये प्रियमात्मनः ।
वैदेहीं नाशयिष्यामि क्षत्रबन्धुमनुव्रताम् ।
इत्येवमुक्त्वा सचिवान्खड्गमाशु परामृशत् ॥ ३२

G. 6. 72. 37
B. 6. 92. 35
L. 6. 71. 34

Ś V3 B1 D1-6.8.13 T2.3 सनद्, D12 सदश्व, Cv r m g t as in text (for सयुक्) D6 समाविद्ध सुसनद् —ᵇ) B1 G3 इव, D6 मा हि (for इह) Ñ2 अभेद्येन सुरासुरैः —ᶜ) Ś D1.13 क प्रतीपान्मृधेयाद्दा, Ñ V1.3 B1 D9 क प्रतीपादि माम(Ñ2 V1 D9 °हसमासा)च, V3 B1 D1-3.6.13 T2.3 क प्रतीपान्मृधे या(D1.2.4 T2.3 जा)तु B3 क पदाति इ मामप, B3 क प्रतीपाद्विरगो हि, D4 क प्रतापान्मृधे याति —ᵈ) D2 G3 इव (for अपि) ⊛ Cv g मद मामावौ साक्षादपि पुरंदर इति, न प्रतीपादिति शेष (Cg साक्षात्पुर दरोऽपि न प्रतीपादिति च योज्यम्)। अप्रसिद्धो नञ् । क्रिया पदमस्त्येव। अनेनव्याख्याने मद मामा पात्विति पुनरुक्त स्यात्।, Ct क्रुद्धत्वोक्तित्वादेतस्य पुनरुक्तिर्न दोषाय। प्रतीपादभि मुखो भवेत् ⊛

27 D5 om B1 reads 27ᵃᵇᶜ in marg B3 reads 27ᵃᵇ in marg (for all cf v l 25) V3 om 27 V3 om 27ᵃᵇ —ᵃ) T2 तथा (for तदा) Ś D8.13 [अ]पि, B1 D1 [अ]ति, B4 T2.3 G3 हि, D2 [आ]सीत्, Ct as in text (for [अ]भि) Ś Ñ1 V1 B1.2.4 D2.3.8.13 T2.3 प्रसादान्मे(Ñ1 V1 B3.4 °न्न) Ñ2 प्रसादेन (for प्रसन्नेन) B3 यत्तद्धि प्रसादान्मे, D1 यद्दत्ताभिप्रसाद् मे, D4 येन दत्त प्रसन्नेन —ᵇ) B4 काञ्चन (for कार्मुक) D4 मम (for महत्) —ᵈ) B1 D13 महत् (for मम)

28 ᵃ) Ś1 D1.13 तूर्ण (for तूर्यं) Ś V1 B1 D1.3.8.12.13 सर्वे(D1.13 °रै)मुखैर्, Ñ1 सर्वभीमैर्, Ñ2 प्रणदन (sic) D4 स्वनैर्दिव्यैर् (for शतैर्भीम) —V3 damaged for 28ᵃᵇᶜ —ᵇ) D5-7.9-11 S मम (for महत्) Ś B1 D1.8.13 धनुरुत्थापयतु तत्(Ś D8.13 मे) N V1 B2-4 चक्रे(B2-4 द्रुण) म(N1 सं)त्याप्यतां महत् (B1 मम) D4 धनुरास्फोटयाम्यह, D12 धनुरुत्थाय प्रजामि तत् (hypm) —ᶜ) B3 मया, D4 सख्ये (for एव) —ᵈ) N1 वधार्थं D4 रजनीचर (for परमाहवे)

29 N1 V1.2 B2-4 read 29 for the first time after 27, D5.7.9-11 T1 G3 M read 29 for the first time after l 6 of 1790*, D6 T2.3 read 29 for the first time after l 2 of 1790*, all are repeating it here —ᵃ) D13 स्वपुत्र (for स पुत्र) N1 B3(all first time) वधमापन्न (for -वधसतप्त) D4 भ्रातृपुत्रवधेनार्त —ᵇ) V3 D5-11(all second time) क्रूर, M5(first time) क्षणात् (for शूर) Ś B1 D1-3.8.12.13 शत्रु, D5.6 (first time) T3 (second time) M3 (both times)कोप (for क्रोध) Ñ1 V1 B2-4(all first time) क्रोधस्य वशमागत —ᶜ) B3(first time) राजा, M3(first time) रोषाद् (for बुद्ध्या) D4 विचार्य रावणे बुद्ध्या —ᵈ) B4 (second time) तूर्णं (for हन्तु) Ñ1 V1 B4 (all second time) -व्यवस्थित, N1 B1.3(except Ñ1 all second time) भवस्थित, D6(second time) व्यवस्य च (for -व्यवस्यत) Ś V3 B1 D T G1.3 M (D5-7.9-11 T1 G3 M first time T2.3 second time) वैदेह्या रोचय(B1 D8.10.13 °ये)द्वध (V3 रोचते वध) Ñ1 V1.2 B2-4 (all first time) सीतावधमरोचयत्, T2.3(both first time) लक्ष्मणेरोचयद्वध ⊛ Ck t -व्यवस्यत व्यवास्यतेति यावत् (Ct °स्यत। निश्चितवानित्यर्थ) ⊛

30 ᵃ) Ñ V1.2 B1.3.4 च, V3 om (subm) M1.2 सु (for तु) V3 B1 D4 तान्सर्वान्, T2.3 ताम्राक्षान् (for ताम्राक्ष) Ś B3 D1.2.7.8.12.13 प्रत्यवैक्षत(D13 °वैक्षत्वैव) तान्सर्वान् (B3 D7 ताम्राक्ष) D3 प्रत्यवेक्ष्य तदा सर्वान् —ᵇ) Ś V3 B1 D1-6.8.12.13 राक्षसान्, N1 V1 B2-4 सुघोर, D7 स घोरो, T1 G3 सुघोरान्, Cg t as in text (for सुघोरो) N1 वाप (for घोर) N V1 B3.4 D5-11 G1 M1-3 दश(V1 °र्शि न (B4 °न) V3 damaged (for दर्शनान्) —ᶜᵈ) N V3 B1.2 D3.13 M2.3 दीनान्, V1.3 मीतान्, G (ed) दीनाद् (for दीनो) Ś V2.3 B1 D3.8.12.13 सुखान्, N B3.4 मना, V1 मुख (for स्वरान्) D1.3 दीनान्दीनमुखा स्तान् (for ᶜ) N2 V2 B1 D1.3.8.13 निशाचर (for °चरान्) D4 विमनवदनो रौद्रो रावणस्त्विदमब्रवीत्

31 ᵃ) B4 धावयेन, D4 पुत्रण (for वत्सेन) B3 मायया चावधीत्सीता —ᵇ) Ś D8.13 तत्रासनार्थं, V3 D1-3.13 त्रासनार्थं, V3 वेचनाय, B1 त्रासनार्थं (for वञ्चनार्थं) —ᶜ) D1.4 T2.3 G3 हता, M5 गत (for हत) Ś B1 D1-3.8.12.13 किंचिद्वध हि हत्वा यत्(Ś D8.13 °मयत्, B1 हि), N V B3.4 D6 प्रतिमा सदृशी कृ(V3 B3.4 इ)त्वा D4 असिनाच्छिद्य वीरेण —ᵈ) N V B D1.2.4 राक्षसा, D6 दर्शन, D12 दर्शयन् (for दर्शितम्)

32 ᵃ) V3 D5.7.9-11 M3 Cm t वचनम्, Ck as in text (for सत्यम्) Ñ1 D4 एवाद्य(D2 °य), D13 एव हि

G 6 72 37
B. 6. 92. 36
L. 6 77 34

उद्धृत्य गुणसम्पन्नं विमलाम्बरवर्चसम् ।
निष्पपात स वेगेन सभायाः सचिवैर्वृतः ॥ ३३

रावणः पुत्रशोकेन भृशमाकुलचेतनः ।
संक्रुद्धः खड्गमादाय सहसा यत्र मैथिली ॥ ३४

व्रजन्तं राक्षसं प्रेक्ष्य सिंहनादं प्रचुक्रुशुः ।
ऊचुश्चान्योन्यमाश्लिष्य संक्रुद्धं प्रेक्ष्य राक्षसाः ॥ ३५

अद्यैनं तावुभौ दृष्ट्वा भ्रातरौ प्रव्यथिष्यतः ।
लोकपाला हि चत्वारः क्रुद्धेनानेन निर्जिताः ।
बहवः शत्रवश्चान्ये संयुगेष्वभिपातिताः ॥ ३६

(for एवाह) —ᵈ) D13 सत्यम् (for प्रियम्) —ᵉ) Ś V3 B1 D2-4 8 13 18 सूदयिष्यामि —ᵈ) D4 राघवस्य प्रियां सतीं —ᵉ) D4 स सर्वान् (for सचिवान्) —ᶠ) D3 खड्गम् (sic) (for खड्गम्) D1-3 18 पराक्रम, D5 T1 G3 M1 परामृशन्, L (ed) पराक्रमात्, Cg as in text (for परामृशत्) Ś D8 12 पादमस्यपराक्रम, Ñ V1 3 B1-4 खड्ग राक्षसपुंगव, D4 खड्गमाविश्य रावण

33 ᵃᵇ) Ñ2 V B D3 उत्सृज्य, G1 2 उद्गृह्य (for उद्धृत्य) V3 विमल वर Ñ1 V B D1-3 13 दर्शनं; Ñ2 धारिण (for वर्चसम्) Ś D8 12 उत्सृज्य गुण(S3 सनु [sic])सग च विमक वरदर्शन, D4 उत्सृष्ट सूर्यसंकाश भ्राजमान रत्तेजसा —ᶜ) V D1 3 13 नि (V3 D3 नि)पपात Ś Ñ2 D8 12 सु, Ñ1 V1 3 B1 3 D1 18 [आ]शु V2 तु, D3 च, D6 [क्ष]ति (for स) —ᵈ) Ś D8 18 समर्थ, V2 3 B1 4 D5 7 9 11 T1 G3 2 M सभायै, D1 3 स चापि (D3 °थ) D9 सचाप, D13 सर्वाश्च (for सभायाः) Ś V2 B1 D1 2 8 11 18 सह (for वृत) D4 सर्वैसैन्यसमावृत

34 ᵇ) Ś D8 12 व्याकुल, V3 विह्वल; V2 पीडित (for आकुल) Ś B1 (marg also as in text) D8 12 लोचन, Ñ V1 3 B2-4 मानस (for चेतन), D4 हत मानपराक्रम —ᶜ) D18 उद्यम्य (for आदाय) Ś D8 12 खड्ग क्रुद्ध समुद्यम्य, Ñ V1 3 B2 3 स(Ñ1 त)क्रुद्ध खड्गहस्त सु (Ñ1 V1 B2 3 त) V2 B1 D1 2 4 त खड्ग क्रुद्ध(V3 शूल, B1 क्रूर, D4 दीप्त)मुद्यम्य, B4 सखड्गमसिहस्त त, D3 त क्रुद्ध खड्गमुद्यम्य —ᵈ) Ś D8 12 स गतो, Ñ V1 3 B2 3 प्रजत (for सहसा) Ñ V1 3 B1 3 D1-3 6 13 येन, V2 येन च (hypm) (for यत्र) V2 B2 D1-3 13 मैथिलीं D4 प्रति दुद्राव मैथिलीं

35 ᵃᵇ) Ś D2 6 12 T1 G3 राक्षसा; M3 रावणं (for राक्षस) D7 G3 सिंहनादान् Ś1 D7 10 12 T1 G1 2 M1 2 Ct विचुक्रुशुः; D3 भयानदन् (for प्रचुक्रुशुः) N V1 2 B2-4 सहसा राक्षसा (B2 राक्षसा सहसा) प्रेक्ष्य(V2 सर्वे) सिंहनादमथा नदन् (N2 V1 °नादयन्), D4 व्रजन्त प्रेक्ष्य राजानं शार्दूल पृषतीमिव —ᶜ) Ñ V B D1-3 6 9 10 11 13 T2 3 G1 2 M3 आलिङ्ग्य; D3 संक्रुद्ध (for आश्लिष्य) D4 उत्थायोरयाय अन्योन्यम् (with hiatus) —ᵈ) Ś D8 12 व्रजत; Ñ1 V1 B2 4 D3 त क्रुद्ध, D4 आलिङ्ग्य (for संक्रुद्धं) Ś V1 D8 12 रावण; D7 9-11 राक्षसं (for राक्षसाः)

36 D3 om 36-37ᵇ —ᵃ) V2 B1 D1 4 5 अथाद्य; D3 अथ यत्; D7 अन्योन्य, D13 अद्यैव (for अद्यैनं) G3 भ्रातरं (for तावुभौ) Ś D8 12 अद्य पापावुभौ दिष्ट्या, D1 T2 3 अथ वै राघवौ दृष्ट्वा —ᵇ) G3 तावुभौ (for भ्रातरौ) D6 T2 3 प्रव्य(D6 °म)थिष्यति; D9 प्रहरिष्यति (for प्रव्यथिष्यत) Ś V2 B1 D1 2 4 8 12 13 निहनिष्यति (S1 °ष्यामि) राघवौ —For 36ᵃᵇ, Ñ V1 3 B2 4 subst

1794* अद्य तौ राघवौ राजा संयुगे प्रमथिष्यति ।

[B2 वै (for तौ)]

—ᶜ) N2 V1 3 B2 4 D6 T2 3 च (for हि) D4 सर्वे त (for चत्वार) —ᵈ) D6 क्रोधेन (for क्रुद्धेन) N V1 3 B4 [ए]तेन, B2 3 (ए)कन (for [अ]नेन) —ᵉ) G3 समूह (for बहव) B1 चान्यौ, D5 T1 G1 2 M3 चापि —ᶠ) Ñ V B3 4 D6 T1 G1 2 M निपातिता, D13 पराजिता (for [अ]भिपातिता) Ś B1 D1 2 4 8 12 T2 3 क्रुद्धेन विनिपातिता —For 36ᶠ D4 subst

1795* वसवो मरुतो रुद्रा महादित्यास्तथैव च ।
दैत्यदानवगन्धर्वा यक्षराक्षसपन्नगा ।
जितानि सर्वभूतानि द्रक्ष्यन्ति तथा नरा ।

—After 36 Ñ V B2 4 D6-7 9-11 13 S ins

1796* त्रिषु लोकेषु रत्नानि भुक्ते चाहृत्य रावण ।
विक्रमे च बले चैव नास्त्यस्य सदृशो भुवि ।

[(l 1) Ñ V B2-4 बहूनि चैव (for त्रिषु लोकेषु) D6 T G3 भुक्त(T2 G1 °क्ते) आहृत्य, G1 2 M3 Cr m भुक्त आहृत्य, M1-3 भुक्त चाहृत्य (to avoid hiatus) (for भुङ्क्ते आहृत्य). D9 (with hiatus) भुक्त्वा आहृत्य च रावण (hypm), D13 भुंक्तेतो हृत्य राक्षस (for the post half) —(l 2) B4 D6 T2 विक्रमेण (for विक्रमे च) D6 बलेन (for बले च) B2 भुवि, G1 बली (for भुवि) ✿ Cr m 'विक्रमे च बले चैव नास्त्यस्य सदृशो भुवि' इति पाठः । Cm adds आहृत्येति पाठे-आहृत्य, आक्रम्य ✿]

—Thereafter D13 cont

1797* इति प्रजल्पतां तेषां राक्षसानां समन्ततः ।
एवंप्रभाषो राजासौ क्रमाहो क्षापसौ रणे ।
न हनिष्यति विक्रम्य मिथ्याप्रव्रजितावुभौ ।
रावणस्तु महावीर्य कोपसंरक्तलोचन ।
अवलोक्य दिशः यत्र रावणो लोकरावण । [5]
राक्षसास्तत्र सहसा वर्तुळं यत्र विद्रुता ।

[D13 wrongly repeats l 1-2 after l 3.]

तेषां संजल्पमानानामशोकवनिका गताम् ।
अभिदुद्राव वैदेहीं रावणः क्रोधमूर्छितः ॥ ३७

वार्यमाणः सुसंक्रुद्धः सुहृद्भिर्हितबुद्धिभिः ।
अभ्यधावत संक्रुद्धः खे ग्रहो रोहिणीमिव ॥ ३८

मैथिली रक्ष्यमाणा तु राक्षसीभिरनिन्दिता ।
ददर्श राक्षसं क्रुद्धं निस्त्रिंशवरधारिणम् ॥ ३९

तं निशाम्य सनिस्त्रिंशं व्यथिता जनकात्मजा ।
निवार्यमाणं बहुशः सुहृद्भिरनिवर्तिनम् ॥ ४०

यथायं मामभिक्रुद्धः समभिद्रवति स्वयम् ।
वधिष्यति सनाथां मामनाथामिव दुर्मतिः ॥ ४१

बहुशश्चोदयामास भर्तारं मामनुव्रताम् ।
भार्या भव रमस्वेति प्रत्याख्यातोऽभवन्मया ॥ ४२

G 6. 72. 48
B 6. 92. 46
L 6. 71. 45

37 D1 om 37^{ab} (cf v l 36) —^{a}) T1 damaged for स Ś D6 12 तेषां जल्पमानानाम्, N V1 3 B2-4 D4 तेषां सञ्जल्पतामेवम् —^{b}) Ś V1 3 B1 D2 3 5 8 12 -वनिका (for -वनिका) —^{c}) B3 (marg also as in text) शुश्राव तत्र (for अभिदुद्राव) M1 2 3 वेगेन, Ct as in text (for वैदेहीं) —Ś D1 6 12 om (hapl ?) 37^{d}–38^{c}

38 Ś D3 5 12 om 38^{abc} (cf v l 37) — ^{a}) V2 D3 4.12 बहुविधं, B1 [ऽ]पि बहुभि , D6 T2 3 बहुविधैः, D5 सु*क्रुद्ध (for सुसंक्रुद्ध) N1 स वार्यमाण सक्रुद्ध —D13 om from 38^{d} up to second नि in 48^{c} —^{b}) Ñ2 V1 B2-4 साधुबुद्धिभि, V3 साधुवादिभि, D4 हितकाङ्क्षिभि ; G1 3 M1 2 °बन्धुभि (for हितबुद्धिभि) —^{c}) B3 वेगेन (for संक्रुद्ध) N2 V3 B1 D3 5 अभ्यद्रवत वैदेहीं, D4 अभिदुद्राव वैदेहीं —^{d}) Ś D6 12 ग्रहो वै, V2 B1 D2-4 ग्रह खे (by transp) (for खे ग्रहो) Ñ2 यथा (for इव) —After 38 Ś V2 B1 3 D1 4 5 8 12 T2 3 ins while N2 ins after 41^{ab}

1798* कम्पयन्वसुधां क्रोधात्पादन्यासैर्द्रुतं व्रजन् ।
पुत्रशोकसमाक्रान्तः स्त्रीवधे कृतमानसः ।

[(l 1) T2 3 वसुधा (for वसुधां) Ś V2 B3 4 D4 5 12 कोपात् (for क्रोधात्) N1 B2 D6 T2 3 प° (for पाद) N2 द्रुतं, B3 द्रुम (for द्रुतं) —(l 2) V2 -न्यभ्याक्रान्त N2 B3 4 D3 4 निश्चय (for मानस)]

—Thereafter D4 cont (with an addl colophon)

1799* ततो राजपथीं शुभलक्षणां सतीं
रामप्रियामिन्दुसमानवक्त्राम् ।
उपक्रमत्युद्यम्य सितं महासिं
हन्तुं यदा राक्षसराजमुख्य ।

[Colophon —*Kāṇḍa name* लङ्काकाण्डे —*Sarga name* रावणकोप]

39 D13 om 39 (cf v l. 38) V2 damaged for 39^{a} —^{a}) V2 वैदेही (for मैथिली) D1 रक्षणार्थं (for रक्ष्यमाणा) B4 च; D5 तु; D6 ता (for तु) —After 39^{ab}, Ś B1 D2-4.5 8 12 T2 3 ins, while V3 ins, after 39

1800* विलपन्ती रणगत राघव सानुजं ततः ।

[B1 वद (for रण-) Ś D2 4.5 12 transp ततः and सानुजं]

—Thereafter B1 D3 4 5 T2 3 cont l 1 of 1801*

—Ś D1 6 12 om 39^{cd} —^{c}) B1 D2-4 5 T2 रावण (for राक्षस)

40 D13 om 40 (cf v l 38) V1 om 40^{ab} —^{a}) N V1 3 B2 4 D2 7 8-11 T2 G1 त निशम्य, B1 D3 5 तमवेक्ष्य, D6 T1 त निरीक्ष्य, G2 सा निशाम्य (for त निशाम्य) T2 सु (for स) —^{b}) D4 सा भीता, G (ed) दु खिता (for व्यथिता) D4 T2 3 जानकी व्यथिताभवत् —^{c}) M1 2 वार्यमाण सु, Ct as in text (for निवार्य माण) —^{d}) D6 अनुवृत्तिभि, T2.3 M3 Cm अनुवातन, G2 हितवर्तिभि, Ct as in text (for अनिवर्तिनम्) ॐ Ct 'अनुवर्तिनम्' इति पाठेऽभिमुखमागच्छन्तम् ॐ —For 40 Ś D1 2 12 subst while N V B D5 4 subst l 2 for 40^{cd} whereas B2 D2 4 5 T2 3 cont l 1 after 1800*

1801* स तथा क्रोधसंरक्ताक्षमायान्तं जनकात्मजा ।
निवार्यमाणं सचिवैर्मैनसैव व्यचिन्तयत् ।

[(l 1) B1 D4 5 T2 3 -क्षीताक्षम् (B1 °सागम्) D1-2 -ताम्राक्षम् (for -रक्ताक्षम्) —(l 2) N V1 3 B2 4 निवार्यमाणे सचिवैः (V2 °सु) (for the prior half) Ś1 N V1 3 B1 D2 [ए]व (for [ए]व) D1 व्यथितैव्न V3 विचिंतयत् B1 (marg also) D1 3 व्यचारयत् B2-4 अचिंतयत्, D4 व्यथा रयत् (for व्यचिन्तयत्)]

—After 40 D6-7 5 11 S ins

1802* सीता तु खड्गमाविद्य विलपन्तीदमब्रवीत् ।

[T1 तु ये (for तु ख)]

41 D13 om 41 (cf v l 38) —^{ab}) V2 damaged from भि up to the prior half of 1803* D1 यथा Ś B1 D1 2 समभिक्रुद्ध, N2 मामभि°; G (ed) अतिस° (for मामभिक्रुद्ध) Ś D6 12 मामयमभिक्रुद्ध स्वय (for ^{b}) D4 अयायमभिक्रुद्धसमभिद्रवति वै स्वय —After 41^{ab} N2 ins. 1798* —For 41^{cd} Ś N V B D1 4 5 12 subst

1803* इ वधिष्यति पापात्मा सनाथां मामनाथवत् ।

[V2 damaged for the prior half N V1 3 B2-4 हिंसयिष्यति दुष्टात्मा (for the prior half) Ś D6 12 तवन्ते (for सनाथां) B1 नाममनाथमनाथवत् (for the post half)]

42 D13 om 42 (cf v l 38) —^{a}) Ś D1-2,4,12

G 6. 71. 49
B 6. 92. 47
L 6. 71. 45

सोऽयं मामनुपस्थानाद्व्यक्तं नैराश्यमागतः ।
क्रोधमोहसमाविष्टो निहन्तुं मा समुद्यतः ॥ ४३

अथ वा तौ नरव्याघ्रौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
मन्निमित्तमनार्येण समरेऽद्य निपातितौ ।

अहो धिङ्मन्निमित्तोऽयं विनाशो राजपुत्रयोः ॥ ४४

हनूमतो हि तद्वाक्यं न कृतं क्षुद्रया मया ।
यद्यहं तस्य पृष्ठेन तदायासमनिन्दिता ।
नाद्यैवमनुशोचेयं भर्तुरङ्कगता सती ॥ ४५

चो(D1 नो)दयानोपि(D1-3 °नो हि), N V B2.3 चो(V3 चे, B1 [ऽ]चो)दयन्मा हि। B1 दृशमानो हि। B4 प्र यन्मां हि। D4 ददृशिन्मां यो (for चोदयामास) —[b] Ñ V1.2 B3.4 सम् (for माम्) T1 मां भर्तारम् (by transp) —[c]) Ś B1 D1-11 T2.3 G1.2 M1.2 भार्या मम(D6 T1 मम भार्या) भवस्वे(Ś D6.13 °वाद)ति —[d]) D2.7.8-11 T1 G2.3 M2.3 ध्रुव, G1 om (for ऽभवन्) Ś D8.13 स निरस्तवचो मया, B1 D1-4.6 T2.3 निरस्तश्च (D1 °स्तु, D1 °स्त स) वचो(T3 वतो) मया(D4 मया सदा) —For 42[cd], Ñ V B2-4 subst

1804* भव त्व मम भार्येति निरस्त तद्वचो मया।

43 D12 om 43 (cf v l 38) —[a]) Ś D5.6.13 मदनवस्थानात्; Ñ1 B1 ममा(B1 °द्)नुप°, V3 D1.7.8-11 T2.3 G1 M Cv r m g t माम(D7 T3 ममा, M1 मद्)नुपस्थाने, D1.3 माम(D3 ममा)नव°, D4 मदथप°(sic) (for मामनुपस्थानाद्) —V3 damaged from 43[b] up to समा in 43[c] —[b]) B1 D1.3.4 नैराश्यतां गत {{ Cr 'सोऽयं मामनुपस्थाने व्यक्तं नैराश्यमागत ' इति पाठ । Cm t अनुपस्थाने सति अनङ्गीकारे सति }} —[c]) Ś B1 D1-3.5.13 T2.3 कामक्रोध , N V1.2 B3.4 क्रोधशोक ; D1 °काम (for क्रोधमोह) D13 -समाविष्टो —[d]) Ś Ñ V B D1-4.6.13 T2.3 मां हंतु(B4 हन्तु मा)मुपसर्पति। D7.8-11 व्यक्त मां हन्तुमुद्यत

44 D12 om 44 (cf v l 38) —[a]) {{ Cr 'भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ' इति पाठ }} —[c]) B1 (marg also; as in text) निनूत्तम्(sic) (for निमित्तम्) M1.2 मया(M1 °का)थण (for मना°) —[d]) Ś Ñ V B3.4 D1.13 वि; D4 तौ (for ऽद्य) D6 T2.3 निपूदितौ (for निपातितौ) —After 44[cd], Ś N V(V3 only l 3-4) B D1-4.6.13 T2.3 ins while D7.8-11 ins only l 1-2

1805* सत्यमत्येव हि कष्टायां रक्षसां सुमुख स्वर ।
बहुनामिव इष्टानां मया विश्रेयतां ध्रुव ।
अथ वैन्द्रजित शुत्वा लक्ष्मणेन रणे हतम् ।
सहसा पुत्रशोकेन मां हन्तुमुपसर्पति।
अथ वा राजपुत्रौ तौ निहत्य पूर्वनिहत । [5]
सर्वेरामपर्यैर्लौ मां वधिष्यति रावण ।

[(l 1) N V1.2 B3.4 हतानीव, D6 संवेश च हि, T2 प्रवेशेव हि (for सत्यमेव हि) V3.4 B1-4 D6.13 T2.3 तुमुख (for सुमुख) D7.8-11 भेरो हि कष्टा(D6 °ना)ते राक्षसानां(D6 °सेन्दे) हतो मया —(l. 2) Ś D8.13 बहुनाम् (for बहुनाम्) N V1.2 B3.4 संघ , D13 इह T3.3 अत्र (for इव) D6 T2.3 सुत, D7 तदा, D8-11 तथा (for मया) Ś B1 D1-3.4.6.13 T2.3 स(D1-3 मा)श्रेयतां D7.8-11 विय (for सुत) D6 मया श्रोतयतां पुन (for the post half) —(l 3) V1.2 D1-3 D6 च (for वा) Ñ V B3.4 D6 हत रणे (by transp) B4 D6 T2.3 निपातित (for रणे हतम्) —(l 4) N V B2-4 पीडित , D1 स तत (for सहसा) —Ñ B2-4 om (hapl ?) from the post half up to the prior half of l 6 V3 transp the post halves of l 4 and l 6 —(l 6) D6 अप्येव, T2.3 अपैव (for तथैव) D13 [आ]दद्य (for [अ]मर्षं) D6 T2.3 संपन्नौ (for -सपूर्णौ) Ś D8.13 हनिष्यति (for वधिष्यति)]

—[c]) B1 अहो (for अहो) Ś D6 मन्निमित्त योः D1 मां मदर्थे हि (for मन्निमित्तोऽद्य) —After 44 D7.8-11 S ins.

1806* अथ वा पुत्रशोकेन अहत्वा रामलक्ष्मणौ।
विधमिष्यति मां रौद्रो राक्षस पापनिश्चय ।

[(l 1) Note hiatus between the two halves. M2.3 हत्वा तौ, V3 (to avoid hiatus) महत्वा (for अहत्वा). —(l. 2) D6 वधयिष्यति (sic) T2.3 रौद्रात् (for रौद्रो)]

45 D12 om 45 (cf v l 38) —[a]) D6 च; D1.7.8 T1 G2 M1-3 [ऽ]पि; D10.11 Ch t तु (for हि) D6.8 T G M2.3 यद्; Ck t as in text (for तद्) —T2.3 repeat 45[cd] after 1807* —[cd]) T3 (second time) om तस्य Ś D6 पृष्ठ तु (for पृष्ठेन) D7.8 T2.3 (T3 second time) M2.3 तदा(M1 °था) यायात् (for तदायासम्) D8.11 T3 Ct अनिंजिता (for अनिन्दिता) Ś N V B D1-3.6.13 T2.3 (T3 first time) तदा यास्यां Ś1 D1.3.6.13 °स्यं [sic] N V B1.4 D3 °यां] निसन्दिता; G1 तदा यामि स नेदिता (for [d]) D6 अथ सनोदिता तत्र गता वीरेण धीमता {{ C6 यायामनुशोचेयमिति 'दनुदनुमतो लिङ्' इति लिङ; Ck अयासमिति। अयासिषमिति यावत्। so also Ct }} —[c]) Ñ V B नायाहम् V3 अनुशोचामि (for अनुशोचेय) D1 नाद्य तावनुशोचिव्वा G1 अद्यैवं मानुशोचेयं —For 45[cd], Ś D1-3.4.13 subst, while T2.3 ins. after 45[cd] (first occurrence)

1807* अथ रावण होदिव्य ज्ञातवानिह नाद्य वरी।

[D1-3 T2.3 नाद्य तावदशोचिष्ये (for the prior half) D1.3 T2.3 ज्ञातवत्(T2.3 °वत् [sic]), D6 ज्ञातिस्त (for ज्ञातवानि°)]

मन्ये तु हृदयं तस्याः कौसल्यायाः फलिष्यति ।
एकपुत्रा यदा पुत्रं विनष्टं श्रोष्यते युधि ॥ ४६

सा हि जन्म च बाल्यं च यौवनं च महात्मनः ।
धर्मकार्याणि रूपं च रुदती संस्मरिष्यति ॥ ४७

निराशा निहते पुत्रे दत्त्वा श्राद्धमचेतना ।
अग्निमारोक्ष्यते नूनमपो वापि प्रवेक्ष्यति ॥ ४८

धिगस्तु कुब्जामसतीं मन्थरां पापनिश्चयाम् ।
यन्निमित्तमिदं दुःखं कौसल्या प्रतिपत्स्यते ॥ ४९

इत्येवं मैथिलीं दृष्ट्वा विलपन्तीं तपस्विनीम् ।
रोहिणीमिव चन्द्रेण विना ग्रहवशं गताम् ॥ ५०

सुपार्श्वो नाम मेधावी रावणं राक्षसेश्वरम् ।
निवार्यमाणं सचिवैरिदं वचनमब्रवीत् ॥ ५१

कथं नाम दशग्रीव साक्षाद्वैश्रवणानुज ।
हन्तुमिच्छसि वैदेहीं क्रोधाद्धर्ममपास्य हि ॥ ५२

G 6 72. 62
B. 6.92 59
L. 6.71 58

—After 45, N2 B3 ins

1808* आर्यौ त्रायध्व शोचामि भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।

[B2 om राम]

while D4 ins

1809* सुखं वा यदि वा दुःखं कः परं यो विधास्यति ।

46 D13 om 46 (cf v l 38) —ab) D6 T1 G (ed) मन्ये च (G (ed) हि) G1 मन्यते (for मन्ये तु) Ś B1 D1-3 8 11 मन्येऽद्य तस्या हृदय (for a) D1 T2 पतिष्यति, T3 वधिष्यति (sic) Ck t as in text (for फलिष्यति) Ś Ñ V B D1-3 8 12 ध्रुवं मे प्र(D8 वि)स्फुटिष्यति (for b) D4 यद्वत्स्य हि भोक्तव्य तद्वत्स्य भविष्यति —c) Ś D1 12 एकक पुत्र, D4 यदा श्वश्रू, G3 यथा पुत्र (for यदा पुत्र) —d) Ś D1 12 नष्ट पै, T2 3 प्रणष्ट (for विनष्ट) Ś V1 D1 8 13 G1 यदि, B2 रण (for युधि) D7 G3 श्रोष्यते यदि (G3 युधि) सूदित

47 D13 om 47 (cf v l 38) V2 reads 47-48 in marg —a) N B4 तु, V1 3 B2 3 च (for हि) —b) D4 जीवन Ñ1 यौवन बलमेव च —c) B2 -कर्माणि, B3 कार्यं च, D4 M3 -कार्येषु (for कार्याणि) B2 रूपाणि (for रूप च) —d) Ś1 B1 D1 3 8-11 M3 4 रुदती Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 13 T2 3 चिंतयिष्यति (for संस्मरिष्यति)

48 D13 om up to second नि in 48a (cf v l 38) V2 reads 48 in marg (cf v l 47) —a) Ś D1-3 8 13 निशाचर, B4 निराशा हि (for निराशा नि) G (ed) -हत पुत्रे (for हत पुत्रे) V2 B1 D1 निशाचरहतौ पुत्रौ —b) B3 G (ed) श्रुत्वा श्वश्रू स(G (ed) °श्रूः)चेतना —c) N2 V B1 3 D7 8-11 आवेक्ष्यते, D4 वा विहाल, D6 आरोक्ष्यत, T1 2 प्रवेक्ष्यते (for आरोक्ष्यत) —d) T2 3 वाप्तु, M3 4 वापि (for वापि) D5 T1 प्रपत्स्यत Ś N V B D1-4 8.11.13 प्राप्य वो (Ñ V B D2 4 13 चो)पगमिष्यति

49 V1 om 49 —a) B4 कुब्जाम्, D2 8 कुब्जाद् (for कुब्जाम्) —b) N V1 2 B1 2 3 D1-3 दुर्मती, B4 D4 -वर्तिनी (for निश्चयाम्) —c) Ś D1 13 महादुःखः B1 D1-3 11 महद्दुःख B4 इदं शोकं (sic), D7 8 11 इमं शोक G1 इदं दुःखं (for इदं दुःखं) —d) Ñ2 प्रतिपत्स्यति D1 °प्रपत्स्यते, D6 T2 3 M3 °पद्यते (for प्रतिपत्स्यते) —After 49 D4 ins

1810* एवमुक्त्वा सती सीता गुणलक्षणभूषणा ।
त्राहि राघव राजेन्द्र कौसल्यानन्दवर्धन ।
सर्वेष्टु लाञ्छिता साध्वी त्वद्भीता प्रिया तव ।
स्वजनेन वियुक्ता मां पाहि राम नराधिप ।
इत्युक्त्वा विलपन्ती सा जानकी रामवल्लभा ।　(5)
भीता सीता विलापार्ता पपात धरणीतले ।
स्मरन्ती राघव देव बाष्पपर्याकुलेक्षणा ।

50 a) D4 एव ता (for इत्येव) G (ed) मैथिली Ś D3 13 पश्यन्, Ñ B1-3 (sup lin also as in V) D1-3 13 प्रेक्ष्य, V B4 तत्र (for दृष्ट्वा) —b) N2 B4 चिंतयन्ती, D4 विलापार्ता (for विलपन्ती) T2 यशस्विनी, G1 मन° (for तपस्विनीम्) G (ed) विलपती तपस्विनी —c) G (ed) रोहिणी इव (with hiatus) —d) G (ed) गता (for गताम्) Ś D1 8 13 विग्रहेण न (D8 °हे नैव) सगता —After 50 Ñ V B1 D6-7 8-11 S ins while B2 3 subst for 51ab

1811* एतस्मिन्नन्तरे तस्य अमात्यो बुद्धिमाञ्शुचिः ।

[Note hiatus between the two halves Ñ V B1-4 तत्र G2 चेत्र (for तस्य) B4 ((to avoid hiatus) marg also क्षेमात्यो) सुपार्श्वो M6 (to avoid hiatus) ह्यमात्यो (for अमात्यो) D7 8 11 शीलवान् (for बुद्धिमान्)]

51 a) N V B4 ऋषि (B4 °प्र) प्यो (for सुपार्श्वो) D4 धर्मात्मा (for मेधावी) G (ed) अविंध्यो ज्ञानसंपन्नो —b) Ś B1 D1-4 8.11 13 M3 राक्षसो, Ct as in text (for रावण) D6 T1 G3 राक्षसाधिपं D7 8-11 G2 रक्षसां वर (for राक्षसेश्वरम्) —c) N1 B3 D7 8 11 Ct निवार्यमाण —d) N2 V1 2 B2 4 D6 T2 3 इद (D6 T2 हित) वाक्यमुवाच ह

52 a) Ś D4 कार्ये (for कथ) —b) Ś Ñ V B D1-4 8.11.12.13 T2 3 विश्रवस सुत (T2 °त) G2 वैश्रवणानुज Ck t as in text (for °नुज) —After 52ab M3 reads 54ab —c) D3 इच्छति, G (ed) अर्हसि (for इच्छसि) —d) Ś D1 13 क(Ś1 कि) वा, B1 D1 3 13 कोपाद् G2 साक्षाद् (for क्रोधाद्) D4 वै, D7 8-11 च (for हि) Ś Ñ V B D1-4 8.11.12.13 अनु (Ñ1 °पि) स्मृत्य (D1 8 °त्) G1 अपास्य

G 6 72 62
B 6 92 60
L 6 71 59

वेदविद्याव्रतस्नातः स्वधर्मनिरतः सदा ।
स्त्रियाः कस्माद्वधं वीर मन्यसे राक्षसेश्वर ॥ ५३

मैथिलीं रूपसम्पन्नां प्रत्यवेक्षस्व पार्थिव ।
त्वमेव तु सहास्माभी राघवे क्रोधमुत्सृज ॥ ५४

अभ्युत्थानं त्वमद्यैव कृष्णपक्षचतुर्दशीम् ।
कृत्वा निर्याह्यमावास्यां विजयाय बलैर्वृतः ॥ ५५

शूरो धीमान्रथी खड्गी रथप्रवरमास्थितः ।
हत्वा दाशरथिं रामं भवान्प्राप्स्यति मैथिलीम् ॥ ५६

हि (sic) M5 अपास्यसि (for अपास्य हि) D4 धर्ममुत्सृज्य साधन —After 52 V3 ins only l 2 of 1813*

53 V3 om 53 —a) B1 D1 4 विद्यावेद (by transp) (for वेदविद्या) B4 स्नात ; D6 T1 3 पर, D10 G1 3 M1 स्नात Ct as in text (for स्नात) Ś D8 12 विद्यावेद्व्रतस्नात —b) Ś B1 D1–3 6 10 13 स्व (for स्व) V3 D6 2 10 11 T1 G M3 5 -कर्म D3 धर्मे (for धर्म) B1 D9 11 तथा (for सदा) N V1 B3 4 स्वधर्मे (N1 B3 °र्मे) नियतद्रिय —cd) D1–5 6,7 9–11 12 T1 3 G1 3 M1 3 4 स्त्रिय (sic) (for स्त्रिया) Ś B1 D1 8,9 11 12 राजन्, G (ed) घोर (for वीर) Ś B1 D1 3 6 13 14 M1 3 राक्षसाधिप D1 स्त्रिय इह कथ राजसुपतो हतमानस —For 53cd N V1 3 B3 4 subst

1812* कस्मात्त्व स्त्रीवधं घोर कर्तुमिच्छसि रावण ।

[B3 कर्तुं तृणम् (for घोर कर्तुम्) N2 V1 3 अर्हसि (for इच्छसि)]

—Thereafter V1 3 B3 4 cont while Ś B1 D 4 6 8 13 14 T1 3 ins after 53 whereas N2 ins after 54cd V3 ins only l 2 after 52

1813* दुष्टपक्षस्य भवत कुरु जातस्य चोत्तमे ।
स्त्रीवधो मानुरूपो वै विशेषेण मनस्विन ।

[D1 दृष्ट यज्ञाय भवता (for the prior half) and जातश्च (for जातस्य) —(l 2) N2 -रूपो (for -रूपो) Ś V3 D8,9 11 [ऽ]च D1 हि (for वै)]

54 N5 reads 54ab after 52ab —a) B3 वैदेहीं Ś1 D8 11 रूपसम्पन्नाम् (for °सम्पन्नां) —b) Ś D8 11 अपास्य वि(D11 °स्यावि)चक्षणैः N V B3–4 प्रत्य(B3 प्रेक्षा)वेक्ष सुदर्शनाः B1 D9 13 अपास्य शुभ(D11 °स्याप्य)दर्शनाः D1 3 अपास्य च सुदर्शनां —After 54ab N2 ins. 1813* —c) D1 T2 3 G3 त्वमेव हि D7 9–11 Ct सहितैव (for त्वमेव तु) Ś D8 11 सहितस्त्व परे दीप्तैः N V1 3 B3–4 सहितैव (B3 °तै) समासाद्य V3 B1 D1 3 11 स(D3 म)-हितैव रण दीप्तैः(V3 °प्ते) D1 मन्त्रिभिर्वर रौद्रं —d) D8,9 9–11 T1 G3 आहवे; G3 राक्षसैः ; Ct as in text (for राघवे) V1 वधम् (for क्रोधम्) D4 कलतयम् Ś D8 11 राघव क्रोधमुत्सृज (sic).

55 V3 damaged for 55ab except दीम् —a) N V2 B2–4 D1 तु (V3 D5 हि; B3 4 च) युद्धार्थ(N3 °र्थं) V1 तु सैन्यस्य B1 D1 3 12 हि युद्धस्य (for त्वमद्यैव) Ś D8 11 अभ्युत्थास्यसि कु(D11 यु)द्धस्य —b) Ś N1 B1 4 D1 4,8 11 T3 G1 M1 3 4 Cv कृष्णपक्षे D11 तूर्ने कृष्ण Cr m g h t as in text (for कृष्णपक्ष) D8,11 चतुर्दशीः M6 त्रयोदशीं (for चतुर्दशीम्) —V3 om 55cd —c) Ś D8 13 स त्व (for कृत्वा) D12 निर्यासि (for निर्याहि) Ś D6 [अ]मावस्यां —d) D11 बलः वृत ※ Cv चतुर्दशीम् चतुर्दश्याम्। (अमावास्याम् ?) अमावास्यायाम्। so also Cr m g h. Ct अथ कृष्णपक्षचतुर्दशी। तस्यामभ्युत्थान समरोद्योग कृत्वामावास्यायां विजयाय निर्याहि प्रस्थान कुरु ※

56 a) D8 धन्वी (for धीमान्) G1 बली (for रथी) G3 सन्नद्ध कवची खड्गी —For 56ab Ś N V B D1 4,6 11 13 subst

1814* निःसत्त्व शरी खड्गी रणे रथवरे स्थित ।

[V1 असत्त्य D8 रथी N V B3 4 धनी (for खड्गी) Ś B4 D8 रथे (for रणे) N V B3 4 स्यन्दनास्थित]

—c) D10,11 भीम (for राम) D4 हत्वा तौ राघवौ वीरौ —d) Ś B1 D1–4 6,13 14 T3 M3 राज(T3 M3 भवा) प्राप्स्यसि N V1 3 B1 4 पुन प्राप्स्यति (for भवान्प्राप्स्यति) —After 56 Ś N2 V1 3 B D1–4,6,11 13 14 T2 3 ins

1815* एवमुक्त्वा तु धर्मात्मा बलात्सगृह्य वीर्यवान् ।
अपाकृष्य वैदेहीं सकाशाद्राक्षसेश्वरम् ।
समवेक्ष्य च वैदेहीं रूपं सर्वगुणान्वितम् ।
नवाशोकपदं शेषो रावणस्य दुरात्मन ।

[(l 1) Ś D8 तु धर्मात्मा D4 दशग्रीव (for तु धर्मात्मा) D1 T2 3 संक्षिप्य (for संगृह्य) —(l 2) B3 तत्पश्चात्, D11 अपाकृष्य (for °कृष्य) —B3 om (hapl) from the post half up to the prior of l 3 D4 राजर्षिर —After l 2 D11 ins.

1815(A)* अन्योन्यवचनं वैचित्र्यमतो राजात्मजः ।
राक्षसेन्द्रो महा क्रुद्धो भव पार्थिवन गत ।
हनिष्यामि न संदेहो भव राम च वानरम् ।
अथ विज्ञाप्य सचिवा रावणाय निशाचरम् ।

[(l 2 3) Note hiatus between the two halves.] —D1 om l 3 —(l 3) Ś D8,11 तत्रैव, D11 सर्वेषु (for °रेषु) D1 T2 3 तु (for च) Ś D8,11 सैन्य, D6 स च (for सर्वं) D6 गुणैर्वृतं —(l 4) D6 धर्म arta अतन्द्रो रावणस्य विनाशितं]

स तद्रात्मा सुहृदा निवेदितं
    वचः सुधर्म्यं प्रतिगृह्य रावणः ।
गृहं जगामाथ ततश्च वीर्यवा-
    न्पुनः सभां च प्रययौ सुहृद्वृतः ॥ ५७

G 6 72. 69
B. 6 92 64
L. 6 71. 66

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अशीतितमः सर्गः ॥ ८० ॥

57 G (ed) om 57ᵃᵇ. —ᵃ) Ś D₈.₁₁ स निर्दिष्टात्मा D₃ एव दुरात्मा, D₆ स तु दुरात्मा (for स तद्रात्मा) D₅ सुहृदं (for सुहृदा) B₁ [म]नु (for नि) D₄ सद्रा दुरात्मा सुनिवेदितं परं. —ᵇ) V₃ damaged from धर्म्यं up to ग्र (see var) in 57ᵇ. Ś Ñ B D₈.₁₁ स धर्म्यं (Ñ₂ B₂.₃ °र्म्यं), D₁₂ सुधर्मं (for सुधर्म्यं) Ś D₈.₁₂ G₁.₃ M₁.₂.₃ परि (for प्रति) —ᶜ) D₄ प्रविश्य (for जगाम) D₁ M₂.₃ [म]मु, D₂ T₂.₃ [म]वि ; G₁ [म]धि (for [म]थ) G₁ नगरं (for ततः) D₁₁ मु ; D₈ स (for च). Ś D₁₂ तत स वीर्यवान्, Ñ₁ च राक्षसेश्वर ; V₂.₃ B₂₋₄ निशाचरेश्वर(V₃ damaged up to श्व)र: ; D₄ महे समन्वितो; D₁ T₂.₃ स्व मु(T₃ स)- वीर्यवान् (for ततश्च वीर्यवान्). —ᵈ) B₁ चाभि ; D₁₋₃.₁₁ चा(D₁ चा)नि; D₆ प्रेक्ष्य (for च प्र). Ś D₈.₁₂ चाभिययौ सुहृत्ति , Ñ V B₁₋₄ प्राप(Ñ₁ V₃ °प्य) सुहृद्गणैर्वृत (for च प्रययौ सुहृद्वृत) D₄ भूय सभां सचिवैः समन्वितान्

—For 57ᶜᵈ G (ed) subst

1816* गृहं गत्वाथ स पुन सभां प्राप सुहृद्वृत ।

Colophon —*Kanda name* Ñ V₁ B D₂.₃.₁₂ लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś B₁ D₁₋₈.₁₁.₁₂ सुपार्श्ववाक्यं Ñ V B₂₋₄ सीतावधनिवारणं D₃ रावणकोप —*Sarga no* (figures words or both) Ś₁ Ñ₁ V₂ B₂.₄ D₁.₄.₈.₁₁.₁₂ om., Ś₁ V₁ 72 Ñ₂ D₁ 74, V₂ 72 B₁.₃ 68, D₂ 76 D₃₋₇.₁₀ T₁ G M₁.₂ 93, D₆ 69, D₁₁ 90, T₂ 76, T₃ 100, M₃ 94, B (ed.) 92. —After colophon, G M₁.₂ conclude with श्रीरामाय नम .

८१

G 6. 73. 1
B 6. 93. 1
L 6. 72. 1

स प्रविश्य सभां राजा दीनः परमदुःखितः ।
निषसादासने मुख्ये सिंहः क्रुद्ध इव श्वसन् ॥ १

अब्रवीच्च तदा सर्वान्बलमुख्यान्महाबलः ।
रावणः प्राञ्जलीन्वाक्यं पुत्रव्यसनकर्शितः ॥ २

सर्वे भवन्तः सर्वेण हस्त्यश्वेन समावृताः ।
निर्यान्तु रथसंघैश्च पादातैश्चोपशोभिताः ॥ ३

एकं रामं परिक्षिप्य समरे हन्तुमर्हथ ।
प्रहृष्टाः शरवर्षेण प्रावृट्काल इवाम्बुदाः ॥ ४

अथ वाहं शरैस्तीक्ष्णैर्भिन्नगात्रं महारणे ।
भवद्भिः श्वो निहन्तास्मि रामं लोकस्य पश्यतः ॥ ५

इत्येवं राक्षसेन्द्रस्य वाक्यमादाय राक्षसाः ।
निर्ययुस्ते रथैः शीघ्रं नागानीकैश्च संवृताः ॥ ६

81

1 ^{ab}) D4 स (for स) D3 द्विधा (for राजा) Ñ V B3-4 transp राजा and दीन B3 -दुर्मति (for -दुःखित) D13 सभायां दीनमानस (for ^{b}) —^{c}) Ś D5.11 निपपात, B1 T3 विषसाद(sic) (for निषसाद) —V3 damaged from मुख्ये up to 1^{d} Ñ2 V1 B4 D13 दिव्ये, T2.3 शुद्ध (for मुख्ये) —^{d}) D13 सर्प (for सिंह) V1.2 क्षुब्ध (for क्रुद्ध) B3 क्रुद्ध सर्प (for सिंह क्रुद्ध)

2 V3 om 2^{ab} —^{a}) Ś B3 D1-4.6.11 उवाच स, D13 सब्रवीत्तु D6.7.9-12 T2 G1.3 M3.5 सचिवान्, D1.13 T2.3 तत (for तदा) —^{b}) D13 बलाध्यक्षान् (for बलमुख्यान्) D3 महाबलान् (for °बल) Ñ V1.2 B1-4 बलाध्यक्षानुपस्थितान् —^{c}) Ś Ñ1 V B D8.13 S Cg k t प्राञ्जलिर् (for प्राञ्जलीन्) ॐ Cr रावण प्राञ्जलिर्वाक्यमिति पाठ ।, Cg रावण प्राञ्जलिरिति । मनुनयाथमञ्जलिकरणम् ।, so also Ck t ॐ —^{d}) D1 पुत्रस्य (hypm) (for पुत्र) Ś B1 D1.2.4.6.8 -कर्षित (for -कर्शित) Ñ1 V1.2 B1-4 D13 इन्द्रजिद्(D13 पुत्रस्य च)धकर्शि(V2 B4 °र्षि)त, Ñ2 V2 इन्द्रजिद्वधकर्शितान्

3 D5 om 3-4^{b} —^{a}) Ś D13 सर्वमायाश्च पुत्रक, D13 शीघ्रं भवत सर्वे वै —^{b}) Ś D1-3.11 सुदर्शिता, B1 D13 च(D13 सु) संवृता, D6 समन्विता (for समावृता) —^{c}) Ñ1 B3 D5.9-11 निर्यात (for निर्यान्तु) Ś D13 -सघेन, V2 वृन्दैश्च (for -संघैश्च) —^{d}) Ñ2 V1 D1.3.6.7.13 G1 M3 पदातैश्, D9-11 हस्त्यश्वैर् (for पादातैश्) Ś D13 G1 M3 चैव; B1 D1.6 T1 G3 M3 इव; D3 चापि; D6 चापि (for चोप) Ś D13 शोभित; B1 शोभिता D13 -सेविता (for -शोभिता) —For 3, D4 subst.

1817* सव भवन्त समन्ताच्चतुरङ्गबलैर्वृता ।
सचक्षाश्वान्विता शीघ्रं निर्यान्तु विजयाय मे ।

—After 3, Ñ V B3-4 ins.

1818* नानाप्रहरणाकीर्णा भूषणोत्तमभूषिता ।
[V3 भूषणा (for भूषिता).].

while D13 ins. l. 1 only of 1819*

4 D5 om 4^{ab} (cf v l 3) D13 reads 4^{ab} after 1820*. —^{a}) Ś V2 B1.3 D8.11 एवं (for एकं). D13 transp. एकं and रामं Ś1 D13 समाक्षिप्य (for परिक्षिप्य) D4 रामं च लक्ष्मणं वीर —^{b}) D1 संयुगे, D1 वानरान् (for समरे) —V3 om 4^{c}–5^{b} —^{c}) Ś D1.3.11 प्रवृद्धा, D1.3 G1 M3 प्रवृ(G1 M3 °वि)द्धा, D6.9 T1.3 G3 M3 वर्षेत, T3 वर्षेत, M1.2 प्रवृद्धा (for प्रहृष्टा) Ś1 D6.9-11 T2.3 M1.2 Ct वर्षाणि, Cg as in text (for वर्षेण) —^{d}) Ś B1 D1-4.8.11.13 T2.3 प्रावृषीव बलाहका —For 4^{cd}, Ñ V1.2 B1-4 subst D13 ins l 1 only after 3, while G (ed) subst for 4

1819* सर्वत सर्वपत्तन रणकर्मणि पण्डिता ।
बाणवर्षाणि मुञ्चन्तु प्रवृद्धा इव तोयदा ।

[(l 1) V2 प्रवल (hypm) (for पत्तन) V1 सर्वे सर्वप्रयत्नेन (for the prior half) —(l 2) Ñ2 मुञ्चत°. B4 प्रावृषीव च (for प्रवृद्धा इव)]

—For 4^{cd}, D13 subst

1820* मुञ्चन्तु शरजालानि प्रावृषि इव तोयदा ।
समन्तात्सर्वं पत्राय ग्रावैर्नानाविधै शितै ।
[Note hiatus in l 1.]

5 V3 om 5^{ab} (cf v l 4) —^{a}) B3 पश्चाद् (for अथ वा) D5 त (for (अ)ह) Ñ V1.2 B1.4 पश्चादहं शितैस्तीक्ष्णैर्(Ñ1 V1.2 °बाणैर्) —^{b}) Ñ1 V1.2 B1-4 भिन्नम् (for भिन्न) Ñ1 V3 शत्रुं (for गात्रं) D9-11 [आ]हवे (for रणे) Ś B1 D1-4.6.8.13 भिन्न(D13 च्छिन्न)सर्वाङ्गमाहवे —^{c}) Ñ V1.2 B1-4 मयि निर्याद्यमिष्यामि —For 5^{cd}, Ś V1 B1 D1-4.6.8.13 subst

1821* सह सर्वैर्बलैस्तत्र रामं धक्ष्यामि संयुगे ।
[Ś D4.13 transp सह and सर्वैर्; V1 B1 D6 च (for त) Ś D4.13 वध्यामि, B1 हन्यामि (for धक्ष्यामि).]

—For 5, D4 subst

1822* अथाहं बाणवर्षेण भिन्नदेहं पराजितम् ।
वधिष्यामि महाबाहुं रामं रक्षोगणान्वित ।

6 ^{a}) Ñ V B1-4 D1.7.9-12 T1 G1.3 M Ct [ए]वम् । D4 [म]त्य (for [ए]वं) Ś V1 B1 D1-4.6-13 T2.3

स संग्रामो महाभीमः सूर्यस्योदयनं प्रति ।
रक्षसां वानराणां च तुमुलः समपद्यत ॥ ७

ते गदाभिर्विचित्राभिः प्रासैः खड्गैः परश्वधैः ।
अन्योन्यं समरे जघ्नुस्तदा वानरराक्षसाः ॥ ८

मातंगरथकूलाश्च वाजिमत्स्या ध्वजद्रुमाः ।
शरीरसंघाटवहाः प्रसस्रुः शोणितापगाः ॥ ९

ध्वजवर्मरथानश्वान्नानाप्रहरणानि च ।
आप्लुत्याप्लुत्य समरे वानरेन्द्रा बभञ्जिरे ॥ १०

G 6 73 13
B 6 93 12
L 6 72 11

वाक्यमादाय राक्षसेंद्रस्य (by transp), Ñ V2 3 B2-4 D4 वाक्यमाज्ञाय (D4 °कर्ण्य) राक्षसेंद्रस्य (for राक्षसेन्द्रस्य वाक्यमादाय) —D12 om (hapl) 6ᶜ–8 —ᶜ) T3 तैः (for ते) Ñ2 V3 4 B2 D4 7 8–12 T1 G1 3 M शीघ्रैर्, V1 वीर्यैर् (for शीघ्र) —ᵈ) Ñ2 V1 3 D2 8 9 11 M3 नाना (for नाग) D5 T1 G2 M3 सु (for च) Ñ B4 सहसा, B3 D1–4 भूषिता (D4 °तैः) D7 10 11 सयुता (for सवृता) D12 नागैरश्वैश्च वेगिता —After 6, Ñ V B ins

1823* शूरा शूकगदाहस्तास्तोमरासिपरश्वधैः ।
निर्ययू राक्षसव्याघ्रा सिंहा इव मदोत्कटाः ।

[(l 1) V3 प्रासोग्र (for हस्तास्) —(l 2) Ñ1 राक्षस व्याघ्रा, V3 राक्षसा घोरा B1 3 4 व्याघ्रा (for सिंहा)]

while D4 ins

1824* ततो युद्धमभूद्घोरं हरिराक्षसमुख्ययोः ।

On the other hand, D6 7 9–11 S ins after 6

1825* परिघान्पट्टसांश्चैव शरखड्गपरश्वधान् ।
शरीरान्तकरान्घोरान् चिक्षिपुर्वानरान्प्रति ।
वानराश्च द्रुमाञ्शैलान्प्रासान्प्रति चिक्षिपुः ।

[(l 1) D6 illeg, D6 7 9–11 पट्टिशांश्च (for पट्टसांश्च) M3 शक्ति (for शर) G2 -खड्गान् (for -खड्ग) D6 7 10 11 -परश्वधान्],

whereas D12 ins

1826* उद्वृत्य परिघान्केचित्केचिदपरे युयुधुः शरैः ।
परस्परैर्निहितैः खड्गैरायुधैः शृङ्गैः ।
हस्त्यश्वरथपत्तीनां महान् निस्वनोऽभवत् ।

7 D12 om 7 (cf v l 6) —ᵃ) Ś D5 [s]भितो Ñ V B D4 6 [s]भवद्, D1 3 [s]द्भुतो M महान् (for महा) Ñ V B1–4 घोरः ; D2 भयो (for भीम) D12 प्राप्तवत संग्राम —ᵇ) Cm g सूर्यस्योदयनं प्रति सूर्योदय मारभ्य ; so also Ck t —V3 om 7ᶜ–11 —ᶜ) G2 वानरद्राणां (for वानराणां च) —ᵈ) D5 7 G1 2 तुमुल Ñ V1 2 B2 3 D12 सो(Ñ2 तो)महर्षण (for समपद्यत)

8 V3 D12 om 8 (cf v l 7 and 6 respy) —ᵃ) Ś D5 गदाभिश्च (for स गदाभिर्) V1 D9–11 च चित्राभिः, —ᵇ) Ñ V1 2 B2 4 प्रासखड्ग ; D6 पार्श्व खड्गैः D6–8 11 12 परश्वधैः —After 8ᵃᵇ, Ñ V1 2 B3 4 ins G (ed) subst for 8ᶜᵈ

1827* वानरान्समरे जघ्नुर्निर्दग्धा महारथाः ।
वानरा राक्षसांश्चापि मुष्टिभिर्दन्तनखतलैः ।
गिरिशृङ्गैः शिलाभिश्च प्रासयन्समरान्तकम् ।

[(l 1) G (ed) महाबल (for °रथा) —B4 om l 2],

while D4 ins

1828* युद्धे शैलैर्नखैर्दन्तैर्निजघ्नुर्वानरोत्तमाः ।

—After 8 Ś Ñ1(marg) 2 V2 D1–6 8 9 T2 3 ins, while D12 ins before 9

1829* हतानां युधि वीराणां तत्र वानररक्षसाम् ।
सख्या न शक्यते कर्तुं बहुत्वाच्च ततस्तदा ।

[(l 1) Ś D1 2 8 11 तत्र (for तत्र) —(l 2) D1 रथवाजिनां (for च ततस्तदा)]

—Thereafter D12 T2 3 cont, while D6 7 9–11 T1 G M ins after 8

1830* एवं प्रवृत्ते संग्रामे उद्धत सुमहद्रजः ।
रक्षसां वानराणां च शान्तं शोणितविस्रवैः ।

[(l 1) D1 उद्भूत, D6 सुमहत्, D7 10 11 M2 3 समुद्भूत, D9 [s]प्युद्धुत, T2 3 सुद्धत G1 M1 सुद्धत, M2 समुद्धत (all except D12 to avoid hiatus) (for उद्धत) D7 M1 2 हि D11 तु (for सु) G1 समभूद्रज, G2 समरे रजः (for सुमहद्रजः) —(l 2) D1 रिपुभि (for विस्रवैः)]

—After 8, D12 ins

1831* बभूवायोधनं घोरं गोमायुगणसंकुलम् ।
गृध्रकाकबकाकीर्णं कङ्कवायसंसेवितम् ।

9 V3 om 9 (cf. v l 7) Before 9 D12 ins 1829* —ᵃ) Ś B1 D2 4 8 9 12 शार्दूला, Ñ1 V1 3 B2 4 -कूलाश्च, D3 शार्दूला (for कूलाश्च) —ᵇ) Ś D2 8 9 11 रथ, Ñ V1 2 B3–4 D6 9–11 हर, B1 D4 हय ; D3 पद्म (for वाजि) B1 D4 6 7 मत्स्य (for मत्स्या) D12 समरे च (for वाजिमत्स्या) Ś D1 2 द्रुमा —D1 om 9ᶜᵈ —ᶜ) Ś N1 V1 3 B1 D7 8 11 12 -सघा (V1 3 °ट्)त ; D12 मद्द ; Cg k t as in text (for संघाट) Ś D2 12 -वहा D6 शरीरसंघातनिता —ᵈ) B3 4 D1 2 सुप्रुवु, D5 6 G2 3 M1 2 3 प्रसुस्रु (sic) D8 प्रसुस्रुवु (hypm) D9 प्रयुयु (sic) D11 सुसुवु ; T2 3 प्रयुयु (sic) (for प्रसस्रु) Ś D2 12 सुस्रुवु शोणितापगा —After 9 D6 7 9–11 S ins

1832* ततस्ते वानरा सर्वे शोणितौघपरिप्लुताः ।

[G2 M1 2 3 राक्षसा (for वानरा) ; Cv 'ततस्ते वानरा' इति पाठ]

10 V3 om 10 (cf v l. 7) D12 om 10ᵃᵇ. —ᵃ) D1 6 पद्म (for वर्म) Ś B1 D1–8 10 11 T2 3

G 6 73 14
B 6. 93 13
L 6 72 12

केशान्कर्णललाटांश्च नासिकाश्च प्लवंगमाः ।
रक्षसा दशनैस्तीक्ष्णैर्नखैश्चापि व्यकर्तयन् ॥ ११
एकैकं राक्षसं संख्ये शतं वानरपुंगवाः ।
अभ्यधावन्त फलिनं वृक्षं शकुनयो यथा ॥ १२
तथा गदाभिर्गुर्वीभिः प्रासैः खड्गैः परश्वधैः ।
निर्जघ्नुर्वानरान्घोरान्राक्षसाः पर्वतोपमाः ॥ १३
राक्षसैर्वध्यमानानां वानराणां महाचमूः ।
शरण्यं शरणं याता रामं दशरथात्मजम् ॥ १४
ततो रामो महातेजा धनुरादाय वीर्यवान् ।
प्रविश्य राक्षसं सैन्यं शरवर्षं ववर्ष ह ॥ १५
प्रविष्टं तु तदा रामं मेघाः सूर्यमिवाम्बरे ।
नाभिजग्मुर्महाघोरं निर्दहन्तं शराग्निना ॥ १६
कृतान्येव सुघोराणि रामेण रजनीचराः ।
रणे रामस्य ददृशुः कर्माण्यसुकराणि च ॥ १७

नागान्, D6 बाणान् (for भयान्) —ᶜ) Ñ V3 B3.4 D4.11 वेगेन, G1 सहसा (for समरे) —ᵈ) D13 वानरा स, M1.2 Cg राक्षसानां (for वानरेन्द्रा) D5 समरे वानरोत्तमा

11 V1 om 11 (cf v l 7) Ñ2 om 11ᵃᵇ —ᵃ) Ś V1 D1.3.9.13 M4 केश (for केशान्) D6.7 T1 कर्णान् (for कर्ण) Ś V2 B1 D1.8-11 ललाट (for ललाटांश्च) D1 om च (subm) Ñ1 V3 B2-4 कशा न्कर्णांस्तथाक्षीणि, D3.4.12 कशाकर्णललाटानि —ᵇ) B1 T1.2 नासिकां (for नासिकाश्च) —Ñ1 reads 11ᶜᵈ after 13 —ᶜ) B1 D4.6 T1 G1.2 राक्षसान्, Cg as in text (for रक्षसा) D13 करजैश्च (for दशनैस्) —ᵈ) Ś Ñ V1.2 B D1-4.8.12 वि (Ś D3.12 [प्र]च, D1 नि) चकर्तिरे, D6 Cg [अ]पि वि(Cg न्य)कर्तयन्, D7 G2 [अ]पि न्यदारयन्, M3 [अ]पि व्यकृन्तयन् (for [अ]पि व्यकर्तयन्) D11 दशनैश्च चकर्तिरे —After 11, D13 ins

1833* बिभीषणस्य सचिवा राक्षसा महाहवे ।
तेऽन्योन्यमभिसंगत्य क्षिपन्तो नामभिर्मिथः ।
आक्षिपन्तो विशन्तोऽस्मै युयुधुर्द्वन्द्वयोधिनः ।
अन्योन्यं मुसलैर्घोरैर्जघ्नुस्ते शूलशक्तिभिः ।
भुशुण्डिभिश्च गदया तोमरैः प्रासपट्टिशैः । [5]
भिण्डिपालैः परिघैर्मुद्गरैश्च परश्वधैः ।
यष्टिभिर्भिन्दिपालैश्च राक्षसा राक्षसान्युधि ।
निजघ्नू राक्षसान्घोरास्तमासि च बभाषिरे ।

12 ᵃ) V1 युद्धे (for संख्ये) —ᵇ) Ñ V1.2 B2-4 D4.5 G1 वानरयूथपा —ᶜ) Ś Ñ V B D1-4.8.9.11.12 T1.2 बलिनो (D8 T1.2 °न) D3 फलितं D9-11 पतित (for फलिनं) —ᵈ) D1 वृक्षान् D13 गगनगा (for शकुनयो) —After 12, D3 ins

1834* किरीटहारकेयूरान्वभूषणतोयमा ।
पाशौ समुद्गर बाहुभ्यां पातयामासुरुद्धतान् ।

13 Ś1 D8.11 om 13-15 Ś2 om 13-15ᵃ —ᵃ) D6-7.9-11 T1.2 तदा (for तथा) G1 भीमाभिर् (for गुर्वीभिर्) —ᵇ) D1.3.11 परश्वधैः —For 13ᶜᵈ, Ñ V B D2-4.12 subst.

1835* न गदाभिश्च गुर्वीभिः पट्टिशैः परिघैरपि ।
[L (ed) om च (subm) B1 D1-4 खड्गैश्च (for गुर्वीभिः) D13 ततो गदाभिरसिभिः (for the prior half) D3 तथा (for अपि) B2 D3.4 परिघैः पट्टिशैस्तथा (for the post half)]

—ᶜ) Ñ1 B2 D1.2.7.13 G M निजघ्नुर् Ñ1 शूराः, V1.2 B3.4 (after corr) D3.4 शूरान्, B1 D1 G1 सर्वे, B1 (before corr) सर्वे, D13 M1.2.3 सर्वान् (for घोरान्) —ᵈ) Ñ1 रणमूर्धनि D1.2 L (ed) पर्वतोप(L [ed] °च)मान् —After 13, Ñ2 reads 11ᶜᵈ

14 Ś D8.13 om 14 (cf v l 13) V2.3 B4 D1.8.13 om 14-15 V1 om 14-15ᵃ G (ed) om 14 Ñ1 reads 14-15 while B2 reads 14-15ᵃ in marg —ᵃ) K (ed) युध्यमानानां —ᶜ) B2 जग्मुर् D4 यान्ति (for याता)

15 Ś1 V2.3 B4 D1.8.11.13 om 15 (for Ś1 D8.11, cf v l 13 and for the rest, cf v l 14) Ś2 V1 om 15ᵃᵇ (cf v l 13 and 14 respy) Ñ1 reads 15, B2 reads 15ᵃᵇ in marg (cf v l 14) —B1 om (hapl ?) 15ᶜᵈ —ᶜ) G2 रक्षसां (for राक्षसं) —Ś1 Ñ2 V1 om (hapl) 15ᵈ-16ᵃ —ᵈ) B1 D3.4 स; D4.11 च (for ह)

16 Ś1 Ñ2 V1 om 16ᵃ (cf v l 15) —ᵃ) Ś1 Ñ1 V3 B D2-4.8.12 T1.2 प्रवि(Ś1 D8.12 °वि)ष्ट राक्षसं सैन्यं D13 प्रविष्टं राक्षसाः सैन्यं —ᵇ) Ś B1 D1-4.8.12 T1.2 घनै, Ñ1 मेघैः; Ñ2 V3 B2-4 मेघ (sic) (for मेघा) Ś Ñ1 V3 B1 D2-4.8.11 T1.2 [भा]नुं(B1 °ता) V3 [भा]नुर्(sic) (for [अ]म्बरे) D13 मेघ सूर्ये इवाम्बरे (sic) —ᶜ) Ś Ñ V2 B2-4 D4.12 नाभि(B2.3 °भि ज्ञातः V2 D2.3.12 M1.2 ना(D2 ते)भिजग्मुर्; B1 D1-3.10.11 T1 नाभिजग्मुर् (for नाभिजग्मुर्) Ś Ñ V B D2-4.12.13 M1.2 तदा रामं D9-11 महाघोरा —ᵈ) Ś Ñ V B1.2 D1-4.11.12.13 शराचयः, B1 महार्चिष (for शराग्निना)

17 ᵃ) D13 [कृ]तं (for [कृ]ता) Ś Ñ1 V1.2.3 B1 D1-4.8.11 T1.2 निहता(B1 °हता) युधि रामेण (Ñ2 घोराहव) —ᵇ) Ś V1.2 B1 D2.4.8.12 T1.2 घोराहव D3 राक्षसाश्च (hypm), D13 राघवे (for रामेण) —ᶜ) Ñ2 V

चालयन्तं महानीकं विधमन्तं महारथान् ।
ददृशुस्ते न वै रामं वातं वनगतं यथा ॥ १८
छिन्नं भिन्नं शरैर्दग्धं प्रभग्नं शस्त्रपीडितम् ।
बलं रामेण ददृशुर्न रामं शीघ्रकारिणम् ॥ १९
प्रहरन्तं शरीरेषु न ते पश्यन्ति राघवम् ।
इन्द्रियार्थेषु तिष्ठन्तं भूतात्मानमिव प्रजाः ॥ २०
एष हन्ति गजानीकमेष हन्ति महारथान् ।
एष हन्ति शरैस्तीक्ष्णैः पदातीन्वाजिभिः सह ॥ २१
इति ते राक्षसाः सर्वे रामस्य सदृशान्रणे ।
अन्योन्यं कुपिता जघ्नुः सादृश्याद्राघवस्य ते ॥ २२

G 6.73 26
B 6.93 24
L 6.72 25

B2-4 D1 चित्राणि (for रामस्य) D4 ददृशे(sic) G1 कर्माणि (for ददृशु) —^{d}) B2 D4 सर्वाणि (for कर्माणि) G1 ददृशु सुकराणि Ś Ñ V B1.3.4 D1.3.8.7-12 G1 ते, D3 वै (for च) ❀ Ct रजनीचरा रामस्य रणेऽसुकराणि कर्माणि रामेण कृतान्येव ददृशु न तु क्रियमाणानि ❀

18 ^{a}) Ñ2 B4 दल(B1 °भ)यत, V3.4 B3 धर्षयत, B3 दारयत, D3 कालयतम्, D11 तालयत Ś B1 D1-4.8.11 अनीकानि, D5.11 महासैन्यं (for महानीकं) —^{b}) Ś B1 D1.4.8.11 क्षपयत, D11 कपयत (for विधमन्तं) M2 महारथ —^{c}) D6 T3.4 तम (for राम) G1 transp वै and राम Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 न ते(B1.2 त) ददृशिरे राम —^{d}) Ś D6.12 सिंह (for वात) N V3.4 B2-4 D1 वायु व्योम (for वात वनं) D6 वनचरं, L (ed) वनगत (for वनगतं) D11 वातनुस गज यथा

19 ^{ab}) T2 भिन्न (for छिन्न) D4.6 M2 छिन्न (for भिन्न) B1 D1-4 विपर्यस्त (for शरैर्दग्ध) M2 प्रभिन्न (for प्रभग्न) N V1 B1.4 शर, D1 च पु (for शस्त्र) Ñ2 -त्तादित, D1-8 पातत, D4 पाणित (for पीडितम्) G1 भग्न शस्त्रेण पीडित M1.2 सद्य सद्यानिपीडित (for ^{b}) Ś D6.12 छिन्न छिन्नमपर्यस्त प्रभिन्न शस्त्रपातित, D11 छिन्न छिन्न शरैस्तीक्ष्णै राक्षसाश्च महामृधा —^{c}) D11 रामस्य (for रामेण) B3.4 G1 ददृशे (for ददृशुर्) —^{d}) Ś1 विप्रकारणं, B1 सम्प्रहारिण, M1.2 शीघ्रगामिन (for शीघ्रकारिणम्)

20 ^{a}) B1.2 D1-4 स (for सु) D6 transp न and ते N V B2-4 न पश्यति स्म(V3 च) (for न ते पश्यन्ति) —^{c}) D1 इन्द्रियार्थेषु च (hypm) Ś1 N V B4 D1-4.8.12.13 वर्तत (for तिष्ठन्त) B1-3 इन्द्रियार्थे(B1 °र्थेषु) प्रवर्तत —^{d}) G1 सर्वस्यापिनमीश्वर —After 20, D6 ins

1836* रामबाणविनिर्भिन्ना रथाश्वगजकोटय ।
निपतन्ति रणे शूरा पदाता शस्त्रपाणय ।

21 ^{a}) D4 एको (for एष) T2 महानीकम्, Cr m k as in text (for गजानीकम्) V3 एष दल गजानीकान्, B3 मनीक दलसाहसम् —^{b}) D4 एको (for एष) and रणे (for महा) D11 रथ (for रथान्) —^{c}) D4 एको (for एष) and रणे (for शरैस्) —^{d}) D12 च समतत, G1 सह वाजिभि (by transp), M1 वाजिनस्तथा —After 21, Ś B1 D1-4.8.11 T1.2 G (ed) ins while Ñ1 ins after 22^{ab}

1837* अथ रामो महातेजा युध्यतामेव रक्षसाम् ।
प्रज्ञामपाहरत्तेषां मोहनास्त्रबलेन च ।

[(l 1) B1 एष D4 ततो (for अथ) D4 रघुवंशविवर्धन (for the post half) —After l 1, D4 ins

1837(A)* अल्पश्वेगरूपस्तु यथार्थ सबराक्षसाम् ।
सम्मोहन महास्त्र तु दधौ रामोऽतिविक्रम ।
सधाय शरमस्त्रेषु रक्षःसु विससर्ज स ।
रामबाणो महावेगो राक्षसानामुदीर्णे ।

—(l 2) B1 D1-4.8 प्रज्ञां व्यापाहरत(D3 °हरत)स, D4 प्रज्ञा मपाहरतास (for the prior half) Ñ2 प्रज्ञा चापहरत्तेन मोहना स्त्रेण संयुगे]

—Then Ñ2 cont 1839*

—After 21, Ñ V B2-4 ins

1838* एवमेव हि तान्सर्वान्राक्षसान्निशितैः शरैः ।
सूदयत्येव काकुत्स्थः कुञ्जरान्वाजिनस्तथा ।

[(l 1) V1 एव V3 हत्वा (for एवम्) B3 एवमेव V3 damaged from हि up to निशि —(l 2) Ñ1 V1 B2 [अ]थ, B3 [भ]ति (for [य]ेव) B4 वाजिभि सह (for वाजिनस्तथा)]

22 B1 om 22^{cd} —^{a}) V [ए]व (for ते) —^{b}) G1 M2.3.4 सदृशा (for सदृशान्) Ñ V B2-4 वाक्यमूचुस्तदा युधि, D12 दृष्ट्वा रामपराक्रमे, G2 राम सदृशु रणे ❀ Ct 'सदृशा रावणस्यैते रणे राक्षससत्तमाः' इति पूर्वविपाठे रावणेन देवासुरयुद्धादौ तात्पर्यार्थं मूलपलतया तेषां दृष्टप्रत्ययात्‌ मत्पूर्जितबलानामेव सगृहीतत्वात्तथा रावणनादृश्यम् ❀ —For 22^{cd} Ś D1-4.8.11 T1.2 G (ed) subst Ñ2 cont after 1837*

1839* ते विमूढा विसंज्ञाश्च राममूतमिदं जगत् ।
ददृशू राक्षसास्तत्र ततो जघ्नुः परस्परम् ।

[(l 1) Ñ2 ते मूढा (subm) D4 विमूढास्तु D6 ते मूढाश्च (for ते विमूढा) T1 विसंज्ञा विमूढाश्(by transp) —(l 2) Ñ2 वतो (for ततो) T2.3 जग्मु (sic)]

—After 22^{ab}, Ñ2 ins 1837* —D12 reads 22^{cd} twice (var) —^{c}) Ś D1.3.4.8.11.13 सहिता D2 सहसा, D12 (first time) समरे (for कुपिता) D12 (second time) परस्पर समाजघ्नु —After 22^c N V B2.4 ins

1840* दृष्ट्वाधिपरक्षर्थे ।
राक्षसा समरे शूरा

G. 6. 93 27
B. 6. 93 25
L. 6. 72 15

न ते ददृशिरे रामं दहन्तमरिवाहिनीम् ।
मोहिताः परमास्त्रेण गान्धर्वेण महात्मना ॥ २३
ते तु रामसहस्राणि रणे पश्यन्ति राक्षसाः ।
पुनः पश्यन्ति काकुत्स्थमेकमेव महाहवे ॥ २४
भ्रमन्तीं काञ्चनीं कोटिं कार्मुकस्य महात्मनः ।
अलातचक्रप्रतिमां ददृशुस्ते न राघवम् ॥ २५
शरीरनाभि सत्त्वार्चिः शरारं नेमिकार्मुकम् ।
ज्याघोषतलनिर्घोषं तेजोबुद्धिगुणप्रभम् ॥ २६
दिव्यास्त्रगुणपर्यन्तं निघ्नन्तं युधि राक्षसान् ।
ददृशू रामचक्रं तत्कालचक्रमिव प्रजाः ॥ २७

[(1 1) Ñ2 B3.4 दृशिरे (by transp) —V3 damaged from 1 2 up to 23[c]]

—[d]) Ñ V1.3 B3-4 सहसा, D2(second time) सहस, G2 सहसान् (for साहसाद्) B3 राक्षसा (sic) B3.4 D6 T2.3 च D9-11 तु (for ते) Ś B1 D1-4.8.12.13 (first time) शक्तियुक्त(D12 युक्तशक्ति)प्रख्य(D1-4.12 °ख्य)पैः ॐ Cv साहसाद्राघवस्येति पाठ ॐ —After the first occurrence of 22[cd], D12 ins.

1841* राघवस्तु रणे तत्तु नाम्नाशी दीप्तकारिणः ।

23 V3 D12 om 23[ab] Ś B1 D1-4.8.12 transp [ab] and [cd] —[a]) Ñ V1.3 B3-4 पश्यति स्म ते (for ते ददृशिरे) —[b]) Ś Ñ V1.3 B D1-4.8.12.13 निघ्नन्तम्(Ñ V1.3 B3-4 D4 °न्तो) (for दहन्तम्) Ñ V1.3 B3-4 D4 हरि ; B1 युधि, D5 9-11 भवि; D7 G1 इव (for अरि) —Vs mostly damaged for [c] —[d]) D6 गन्धर्वो (sic) V3 reads महात्मना in marg —After 23 D7 T2.3 ins

1842* तद्गुणास्त्रप्रमाणाश्च परे रामान्ममेनिरे ।

24 [a]) Ś B1 D1-4.8.13 T2.3 तथो, D12 त स्म, Cg k t as in text (for ते तु) D12 -सहस्रेण ॐ Cg ते विदित (गुणस्य) पूर्वसादृशेशेपयर ॐ —[b]) Ś D8.12 राम (for रणे) Ñ V3.3 B3-4 रणपदक्षिणावता —[c]) D1 काकुत्स्थमेकमेव (subm) —[d]) B4 D1 एक एव D3 युध्यमान, D12 एकमेव Ś B3 D8.12 G2 रणे, D12 मृधे, D1 रथे, G1 रथ (for [म]हाहवे) —After 24 Ñ V L2.3 D12 ins

1843* निसृजन्त महासो काञ्चनमिव दुःसहम् ।

[Ñ1 V1 B1 निसृजन्त, V3 B3 निसृजन्ति D12 निसृजति (sic) B3.4 काञ्चन(sic) B1 दुःसर (sic) D12 सहते (for दुःसहम्)]

25 V3 damaged for [ab] —[a]) Ś1 B1 D1.4.8.12 T2 M2 कोटी (for कोटिं) D12 काञ्चनीर्दि —[c]) ॐ Cg अलातचक्रप्रतिमाम्, विशालं कायम् । निरन्तरभ्रमणमात्रेणालात ग्रहणाच्चक्रवत्प्रतीयमानामित्यर्थ ॐ —[d]) Ś B1 D1-4.8.12.13 विराघवा (for न राघवम्) —After 25, Ś Ñ2 B1-3 D1-4.8.12.13 T2.3 ins while V1 cont l 2 only after 1845* V3 ins after 27[ab] (followed by 26[cd] [r])

1844* सूर्यमण्डलसंभूते रश्मिजालमिवाम्बरे ।
शरजालं ददृशिरे राघवस्य धनुश्च्युतम् ।

शरवर्षमिवाहोर्त्य मध्याह्नादित्यसंनिभम् ।
चरन्त दिक्षु सर्वासु न शेकुस्तमुदीक्षितुम् ।

[(l 1) Ś D8.12 संरह D1 -समुत (for -समुत) T3 [अं]वर —(l 2) V3 दृश्यिजल धनु रे (for the post half) —(l 3) D2 मध्येव (for -मध्याह्न) B1 महल (for मध्याह्न) D2 T2.3 -वर्षेषु (for -संनिभम्) —(l 4) D1 दिशि (for दिक्षु) V3 D4 समु दिक्षि, D8 त समीक्षि (for तमुदीक्षितुम्)]

—Then Ñ2 B3.4 cont , while Ñ1 V1(followed by l 2 only of 1844*) B1 B3 ins. after 25

1845* राघवस्य रणे शत्रुं निघ्नत दीप्तकारिणि ।

[Ñ1 B3.4 शत्रून् (for शत्रुं)]

26 Ñ1 illeg. for [ab] V3 repeats 26[cd] (preceded by 1844*) after 27[ab] —[ab]) V3(second time) B1 D3 तारिन(sic) D10 G1 नामि (sic), L(ed) -नाभि (for नाभि) D1 सर्वानल(sic) (for सत्त्वार्चि) Ś V3 (second time) B1 D1-4.8.12 चापनेमिर्योद्ध(Ś D8.12 °ई]त (for [b]) D13 शरानिकृत्तमत्रार्चि शरीरैरिव कार्मुके (sic) —For 26[cd], Ñ1 V(V3 first time) B2 a subst

1846* शरासिव दिव्यनाभि शुतार्दि दिव्यकार्मुकम् ।

[Ñ1 B3 शुतार्दि V3 अनार B4 मतार (for शुतार्दि)]

—[d]) Ñ V1.3 B3-4 D12 त्रिगुणम् , D8 बहुगुण (for -बुद्धिगुण) D5 तजोविद्विगुणप्रभ

27 V3 damaged from 27[a] up to त्त in 27[c] —[a]) V3 समस्त (for दिव्यास्त्र) Ś D8.12 ग्राम , B1 D12 नाम (for गुण) Ś Ñ V1.3 B D1-4.8.12.13 G1.3 M1.3 सपदा, Cr m g k t as in text (for पर्यन्त) —[c]) Ś D8.12 सभी तत्काल(D12 °शत्रु)कुलद B1 D1-4 तथा तत्काल कुल ॐ Cr g निघ्नन्तं निघ्नत् । निघ्नत्सत्त्व कार्य ॐ —After 27[ab], V1 ins. 1844* (followed by 26[cd] (r]) —[c]) Ś D8.12 राम(D12 °म) चक्र बलसंनानं Ñ V1.3 B D1-4.12 रामचक्रं प्र[B1 D1.4 वि]वर्तत —[d]) Ś V1 B1 D1-4.8.12 [म]यं (for प्रजा) —After 27, Ś Ñ2 V1 B1.3 D1.4.8.12 ins.

1847* ददृशुः सर्वभूतानि दहन्तं सर्वराक्षसान् ।

[D12 निघ्नं (for दहन्तं) Ś D8 निघ्नन् तस्य वर्ष, V3 निकस्य दशरथ (for the post half)]

अनीकं दशसाहस्रं रथानां वातरंहसाम् ।
अष्टादश सहस्राणि कुञ्जराणां तरस्विनाम् ॥ २८
चतुर्दश सहस्राणि सारोहाणां च वाजिनाम् ।
पूर्णे शतसहस्रे द्वे राक्षसानां पदातिनाम् ॥ २९
दिवसस्याष्टमे भागे शरैरग्निशिखोपमैः ।
हतान्येकेन रामेण रक्षसां कामरूपिणाम् ॥ ३०
ते हताश्वा हतरथाः श्रान्ता विमथितध्वजाः ।
अभिपेतुः पुरीं लङ्कां हतशेषा निशाचराः ॥ ३१
हतैर्गजपदात्यश्वैस्तद्बभूव रणाजिरम् ।
आक्रीडभूमी रुद्रस्य क्रुद्धस्येव पिनाकिनः ॥ ३२
ततो देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः ।
साधु साध्विति रामस्य तत्कर्म समपूजयन् ॥ ३३
अब्रवीच्च तदा रामः सुग्रीवं प्रत्यनन्तरम् ।
एतदस्त्रबलं दिव्यं मम वा त्र्यम्बकस्य वा ॥ ३४

निहत्य तां राक्षसवाहिनीं तु
रामस्तदा शक्रसमो महात्मा ।
अस्त्रेषु शस्त्रेषु जितक्लमश्च
संस्तूयते देवगणैः प्रहृष्टैः ॥ ३५

G 6 73 0
B 6 93 38
L 6 72 39

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकाशीतितमः सर्गः ॥ ८१ ॥

---

28 Ś D8 om (hapl ?) 28-29 D4 transp ab and cd —a) B1 D1-4 12 13 शत (for दश) —b) D12 -रहण (for रंहसाम्) —c) Ñ V3 2 B2-4 D5 T1 अष्टाशीति, D2 चतुर्दश (for अष्टादश) —D1 13 om (hapl) 28d-29a —d) D13 गजाना वारहसा

29 S D5 om 29, D6 13 om 29a (for both cf v l 28) D1 om (hapl) 29ab —a) Ñ V2 3 B2-4 चतु पष्टि, D3 अष्टादश, G1 चतुर्विंशत् —V1 om (hapl) 29bc V3 damaged for b B3 repeats wrongly 29b in place of 29d —b) D4 स (for च) —c) G3 दश (for शत) Ñ V1 2 B2 4 त्रिंशच्छतसहस्राणि —d) N V B1 2 4 D1-4 12 13 पदातीना च रक्षसां

30 a) D5-7 10 11 T1 G3 M6 Cr k t [अ]ष्टभागेन, Cm g as in text (for [अ]ष्टमे भागे) Ś B1 D1-4 8 12 निमेषान्तरमात्रेण —b) D9 बाणैर् (for शरैर्) —c) D13 हता तेन —d) Ś B1 D1 4 8 12 लील्या त्रिदिवात्मना, D6 T2 3 लील्या भीमकर्मणा, D13 राक्षसा कामरूपिण

31 V3 om 31-32b —ab) Ś D8 12 सत्र, N2 V1 2 B1 3 D1 5 11 T1 G2 3 M1 3 शान्ता D4 भूता (for श्रान्ता) M3 शतासि (for श्रान्ता वि) Ś N V1 2 B2 4 D1-3 8 12 T3 3 विगलित, B1 च निगत (for विमथित) D6 विध्वस्त गलितध्वजा (for b) D13 त दृष्ट्वा निहता दृष्ट्वा हता निगत साध्वस(sic) —c) B4 हतशिष्टा

32 V3 om 32ab (cf v l 31) —a) Ś B1 D1 4 8 12 13 L (ed) निहते (B1 हतैस्तै) रथ (L [ed] °तैरथ) पा (D1 °प) दातिभि, N V1 2 B2 4 G (ed) हतै रथ (G [ed] °तैरश्वै) पदातैश्च —b) Ñ V1 2 B3 (before corr as in text) 4 समभूत —cd) Ś N V B1-4 D1-4 8 12 13 M1 माक्रीडमिव B1 माक्रीड इव, D5 भाक्रीडभूत D7 10 11 G2 transp रुद्रस्य and क्रुद्धस्य Ś B1 D1-4 8-12 T2 3 G2 M3 6 [इ]व (Ś D8 12 M3 तु ; D1 च) महात्मन, Ñ V B1 3 D12 [अ]भि (B3 1 D13 नि)धन पशून् (for [इ]व पिनाकिन) ✲ Cg रुद्रस्य आक्रीड क्रीडास्थान श्मशानमिव बभूव। आर्षं नपुसकत्वम्।, Ck आक्रीडभूमि । श्मशानो इव । क्रीडाभूमिरिति यावत्।, so also Ct ✲

33 T1 damaged for ab —After 33b, Ñ1 B3 (m) ins

1848* सयक्षोरगराक्षसा ।
सेन्द्रा साप्सरस सर्वे

—B3 reads b in marg —b) M1 2 साध्यास् (for सिद्धाश्च) —cd) D1-3 transp तत् and कर्म M1 2 transp रामस्य and तत्कर्म B1 प्रत्यपूजयन्

34 a) Ś D8 12 तु (for च) D13 अथाब्रवीत्ततो राम —b) Ś B1 D1 3 8 12 तदनन्तर, Ñ V B2-4 सविभीषण, D2 वानरोत्तम, D4 यदुतावर, D13 प्रत्यनद्गत, M3 समनतर (for प्रत्यनन्तरम्) —After 34ab D5-7 9-11 S ins

1849* विभीषण च धर्मात्मा हनूमन्त च वानरम्।
जाम्बवन्त हरिश्रेष्ठं मैन्द द्विविदमेव च।

—c) Ś D8 12 यत्तद् (for एतद्) Ś Ñ V B3 4 D1 4 सौम्य, D4 T2 3 G1 M1 2 घोर D8 12 सोम्य D6-11 भीमं (for दिव्य) B1 D13 एतदस्त्र च मे सौम्य (D13 बल चैव) —d) D4 च (for first वा) B1 समरे, D13 पर्याप्त (for मम वा) Ś1 D4 च (for second वा) —After 34 Ñ V B2-4 ins

1850* तृतीयस्य कपिश्रेष्ठ लोके नान्यस्य कस्यचित्।

while D4 13 ins

1851* तृतीय त्र्यम्बकस्य लोके रामस्य धीमत ।
न विद्यते चतुर्थस्य लोके भूतस्य कस्यचित्।
[(1) 1) D13 द्वितीय (for तृतीय)]

35 G (cd) om 35 T1 damaged from a up to अस्त्रेषु in c —a) Ś D8 12 निर्भिद्य (for निहत्य)

८२

G 6. 74. 1
B 6. 94. 1
L 6. 73. 1

तानि नागसहस्राणि सारोहाणां च वाजिनाम् ।
रथानां चाग्निवर्णानां सध्वजानां सहस्रशः ॥ १

राक्षसानां सहस्राणि गदापरिघयोधिनाम् ।
काञ्चनध्वजचित्राणां शूराणां कामरूपिणाम् ॥ २

निहतानि शरैस्तीक्ष्णैस्तप्तकाञ्चनभूषणैः ।
रावणेन प्रयुक्तानि रामेणाक्लिष्टकर्मणा ॥ ३

दृष्ट्वा श्रुत्वा च संभ्रान्ता हतशेषा निशाचराः ।
राक्षस्यश्च समागम्य दीनाश्चिन्तापरिप्लुताः ॥ ४

विधवा हतपुत्राश्च क्रोशन्त्यो हतबान्धवाः ।
राक्षस्यः सह संगम्य दुःखार्ताः पर्यदेवयन् ॥ ५

Ś V3 D6.11 सा B1.4 D1-4 च, B3 सदा, D4 वरा, D5 T1.2 परा (for तु) D7.9-11 G1.2 M3.5 राजवाहिनी (for वाहिनीं तु) —d) B1 ततो (for तदा) N V B2-4 D13 यत्र (for शक्र) Ś D6.12 समप्रभाव (for समो महात्मा) —e) Ś N V B D1-4.8.11 अक्षेषु दिव्येन, D12 बाह्मण सोर्ग्रेण (for अक्षेषु शक्रेषु) N V B D1 गत (for जित) B4 M1.2 प्रमद्य (for क्रमद्य), Ś D6.12 [ऽ]भूत्, D1-4.10 स, D5 T1.2 सद् (for च) —f) Ś1 D5 स (for म) B1 D1 समस्तै, D3 G3 M1.4 प्रहृष्ट (for प्रहृष्टै) N V B2-4 देवैस्तथा (N2 °स्तदा) स्तूयत संप्रहृष्टै, D4 सस्तूयमान सुरसिद्धसंघै

Colophon —*Kanda name* Ś1 V2 om N B D6.11 लक्का° —After Kanda name, D12 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś D6.12 राक्षसवध, N V B1.4 गन्धर्वास्त्रयुद्ध, B1 D1-4 रामास्त्रयुद्धं, B3 गन्धर्वास्त्रप्रयोग; D4 रामास्त्रसंमोहनं, D11 बलविध्वंसन, G3 मूलबलवध —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V2 B2.4 D3.4.5.11.12 om, Ś1 V1 72, N2 76, V3 73 B1.3 69, D1 75, D3 77, D7-9.10.12 T1 G M1.2 94, D8 70, T2 97, T3 101, M1.3 93 —After colophon D2 concludes with राम, G M2.3 with श्रीरामाय नम, M4 with श्रीरामचन्द्राय नम

82

1 a) B1 अपि (for तानि) D1 T1 G3 M3 Cg तानि (for नाग) —b) V3 D4.9-11 सारोहाणि (for सारोहाणां) —V3 om 1c-2 —c) Ś V1.2 D1.4.11.12 अपि, D1-11 G1 M3 स्वपि (for चापि) B1 -कल्पाना (for -वर्णानां) —d) B1 ध्वजानां च, D12 दिव्याना च (for सध्वजानां) Ś N V1.2 B D1-4.8.10.11.12 वरूथिनां, G3 सवाजिनां (for सहस्रशः)

2 V1 om 2 (cf v l 1) D6.11 om (hapl ?) 2ab —a) Ś D6.11 पदातीनां (for राक्षसानां) —b) D1 पदा (for गदा) —c) N1 V1.2 B2.3 -धर्माणां (metri causa), N2 -वर्णानां, B4 -धर्माणि, D5 चित्राणि (for चित्राणां) —d) D4 T1.2 वामूणां (for शूराणां) —For 2cd, Ś B1 D1-4.8.11.12 subst

1852* अतीव भीमरूपाणां काञ्चनध्वजवर्मिणाम् ।

[D4.10 सुघोरा (for अतीव) D12 वेगानां (for रूपाणां) D1-4.12 वर्माणां (for वर्मिणाम्)]

3 a) D4 (marg also) निश्चितैश्च (for निहतानि) B4 D14 शिवैर् (for शरैस्) N1 दिव्यैस्, N2 V B D2-3.4.8-11 दीप्तैस् (for तीक्ष्णैस्) —b) D4 भूषितै (for भूषणैः) —c) D6.11 प्रयुक्तानि G1 नियुक्तानि (for प्रयुक्तानि) Ś D6.12 राघवेण समस्तानि (Ś1 तदस्त्राणि) —After 3, N V B2-4 ins

1853* त्रिशिरो निहतो वीर महादी च निशाचर ।
विमर्दन कुम्भहनु खाकेतुश्च राक्षस ।
विकटाक्षो हयग्रीव शङ्कुकर्ण प्रमर्दन ।
हस्तिकर्णो महावीरो दर्शते नायका हता ।

[V2 om | 1 —(l 2) B4 -कर्ण (for हनु). —(l 3) N2 B1.4 प्रतर्दन (for प्रमर्दन)]

4 a) D4 (before corr as in text after corr *inf. lin.*) छित्वाथ (sic) (for श्रुत्वा च) Ś D6.12 सत्रस्ता (for संभ्रान्ता) N2 ते दृष्ट्वा ताश्च संभ्रान्ता —b) B2 reads निशाचरा in marg —V3 om 4cd —cd) N1 V1 B D1.2.3.10 राक्षसाश्च (D13 °स्ते) M3 Cv R राक्षसीश्च, Cr m k t as in text (for राक्षस्यश्च) D1 समागत्य, Cm राक्षस्यश्चेति पाठ, Cg राक्षसी राक्षसस्त्रिय —D5 repeats 4d erroneously after 5c. D9 reads 5d for the first time in place of 4d, repeating it in its proper place D8 reads चिन्तापरिप्लुता in marg D13 शोक (for चिन्ता) N V1.2 B D1-4.13 परायणा (for परिप्लुता) Ś D6.12 राक्षस्य बहुवस्त्रश्च दीनाश्चिन्ताविवर्जिता इव

5 a) D11 परिशोषव बांधवान् —c) D4 राक्षसै, D11 सहसागत्य (for सह संगम्य) Ś N V B D1-4.8.11.12 राक्षसै सह दुःखार्ता —After 5c, D4 erroneously repeats 4d. D9 reads 5d for the first time in place of 4d, repeating it here —d) Ś N V2.3 B1.2.4 D1-4.8.11.12 समार्ता, V1 B3 सहार्ता, M3 भर्तारं (for दुःखार्ता) D1.4.11 पर्यपेदयन् (metr.).

कथं शूर्पणखा वृद्धा कराला निर्णतोदरी ।
आससाद वने रामं कन्दर्पमिव रूपिणम् ॥ ६
सुकुमारं महासत्त्वं सर्वभूतहिते रतम् ।
तं दृष्ट्वा लोकवध्या सा हीनरूपा प्रकामिता ॥ ७
कथं सर्वगुणैर्हीना गुणवन्तं महौजसम् ।
सुमुखं दुर्मुखी रामं कामयामास राक्षसी ॥ ८
जनस्यास्याल्पभाग्यत्वात्पलिनी श्वेतमूर्धजा ।
अकार्यमपहास्यं च सर्वलोकविगर्हितम् ॥ ९

राक्षसानां विनाशाय दूषणस्य खरस्य च ।
चकाराप्रतिरूपा सा राघवस्य प्रधर्षणम् ॥ १०
तन्निमित्तमिदं वैरं रावणेन कृतं महत् ।
वधाय नीता सा सीता दशग्रीवेण रक्षसा ॥ ११
न च सीतां दशग्रीवः प्राप्नोति जनकात्मजाम् ।
बद्धं बलवता वैरमक्षय्यं राघवेण ह ॥ १२
वैदेहीं प्रार्थयानं तं विराधं प्रेक्ष्य राक्षसम् ।
हतमेकेन रामेण पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ॥ १३

G. 6 71 15
B. 6 94 13
L. 6 73 16

6 a) G1 M6 शूर्पण(M4 °न)खी D6 दुष्टा (for वृद्धा) —b) Ś Ñ1 D2 8 13 निम्नगोदरी, D13 निहुतो° (for निर्णतो°) D4 राक्षसी च महोदरी —c) D1-3 6 रणे (for वने) —d) B1 D1-5 7 9-11 13 G2 कंदर्पसम (for कन्दर्पमिव) Ñ V B2-4 कदर्पशरपीडिता

7 a) D13 मुक्त्वा हार (sic) (for सुकुमार) —b) B3 -सत्त्व (for भूत) —V2 damaged for c —c) Ñ V1 3 B लोकपालस्य, D4 °विध्या सा, D6 °वध्यात्मा, D9 °वद्य सा, D13 वध्यमाना सा; M3 °निंद्या सा Ck t as in text (for लोकवध्या सा) —d) B3 दीनरूपा, D7 रूपहीना (for हीनरूपा) Ñ1 G2 प्रकाशिता, D8 वयोतिगा (for प्रकामिता) Ś B1 D1-4 8 12 13 कथं राम(D8 चीर्णराशि)मकामयत् (D4 °मार्गाणि)

8 —b) D6 T2 3 महाबलं, M1 3 महायश (for महौजसम्) —V2 om 8c–9 —c) Ś D8 12 वीर (for राम)

9 V2 om 9 (cf v l 8) D13 om 9ab The sequence of st 9–16 in D13 is 14cd 11cd 14c 16 11ab 13 and 9cd (including omissions and star passages) —b) Ś D8 12 पलित, Ñ V1 2 B D1 4 6 9 T2 3 मलिना D7 10 11 T1 M3 Cm g k t वलिनी; G1 पलिनी, M6 कामिता (for पलिनी) ※ Cr पलिनी श्वेतमूर्धजेति पाठ ।, Cm g k t वलिनी । वलय अस्या सन्तीति वलिनी । वीचादित्वादिनि (Cg °नी । पामादित्वाल्लच् । आपा डीप्) ※ —c) D8 लोकानाम् (for अकार्यम्) Ś Ñ1 V1 3 B1 D1-4 8 12 अव, B3 इह, D13 एव (for अप) Ñ1 हास (for हास्य)

10 D13 om 10 —b) M4 रावणस्य (for दूषणस्य) —c) Ś1 V B1 2 D3 8 12 T2 3 Ck [अ]प्रतिरूपस्य, Ś2 [अ]प्रतिरू** (moth eaten) B3 °अ रूप (sic) D2 4 °रूपाय, D6 प्रतिरूपस्य M3 °रूप सा Cm g t as in text (for [अ]प्रतिरूपा सा) ※ Ct अप्रतिरूपस्य इति पाठे तदसदृशाकारस्येत्यर्थ ※ —d) D1 2 राघवाय (for राघवस्य) B4 सा रामधर्षणं

11 For sequence in D13 cf v l 9 V3 om 11ab. V2 mostly damaged for 11abc —a) Ś B1 D1-4 8 12 13 कृत (for इद) —b) G1 राघवेण (for रावणेन) Ś B1 D1-4 8 12 13 दशग्रीवेण रक्षसा, Ñ V1 B2-4 रावणस्य (Ñ2 राघवस्य, B3 राक्षसस्य) क्षयावह —c) Ś D2 8 12 सा हृता, Ñ2 V1 3 B2-4 D6 T2 3 [अ]पहृता, Ñ1 B1 D13 च(D3 चा) हृता (for नीता सा) D9-11 M3 transp नीता and सीता D3 4 स्ववधाय हृता सीता ※ Ct सा आनीतेति च्छेद ※ —d) Ś Ñ V B D1-4 6 8 12 13 T2 3 रावणेन दुरात्मना —After 11, Ś V2 B1 D1 2 4 6 8 12 T2 3 ins while Ñ1 ins after 12 Ñ2 D13 (only l 1) ins after 16 D3 cont after 1855*

1854* मारीचो दण्डकारण्ये शूरो राक्षसपुंगव ।
हतो विक्रम्य रामेण पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ।

[(l 1) D6 T2 3 हतो (for शूरो) —(l 2) Ñ2 हतो D6 T2 3 नीरो (for हतो) Ñ V2 B3 D4 8 transp विक्रम्य and रामेण D1 हतो रामेण युद्धेन (for the prior half) D4 न वातो रावणस्तन्न (for the post half)]

12 D13 om 12 V3 B1 D1 2 transp 12–13 and 14–15 D3 reads 12ab and 13 after 15 —ab) G3 स (for न) Ś B1 D1-4 8 12 T2 3 प्राप्स्यते, Ct as in text (for प्राप्नोति) Ñ V B2 4 न च सीता दशग्रीव मनसापि हि (B3 च) कामयेत् —c) Ś D8 12 तत्तार्जितयता (for बद्धं बलवता) —d) Ś D8 12 रक्षसा, D6 अक्षम (for अक्षय्य) Ñ1 D3 तु B1 D4-7 9-11 T1 G M3 च D3 वै (for ह) Ñ1 V B1 4 T2 3 रावणेन तु (T2 3 च) M4 राघवे रणे (for राघवेण ह) D1 राघवेणापि च भृशं (unmetric) —After 12 Ñ1 ins 1854* while D2 ins

1855* बालेन ताडका नागसहस्रबलधारिणी ।
हता रामेण चैकेन पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ।

—Thereafter D3 cont 1854*

13 For sequence in D13 cf v l 9 V3 B1 D1 2 transp 12–13 and 14–15 D3 reads 12ab and 13 after 15 V3 om 13ab. —a) Ś D1-3 4 8 12 T2 3 प्रार्थयान Ñ1 V1 2 B2-4 प्रार्थयत च(N1 वै, B3 4 तु), Ñ1 तु

G 6 74 16
B 6 94 14
L 6 73 13

चतुर्दश सहस्राणि रक्षसां भीमकर्मणाम् ।
निहतानि जनस्थाने शरैरग्निशिखोपमैः ॥ १४

खरश्च निहतः संख्ये दूषणस्त्रिशिरास्तथा ।
शरैरादित्यसंकाशैः पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ॥ १५

हतो योजनबाहुश्च कबन्धो रुधिराशनः ।
क्रोधार्तो विनदन्सोऽथ पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ॥ १६

जघान बलिनं रामः सहस्रनयनात्मजम् ।
वालिनं मेघसंकाशं पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ॥ १७

ऋश्यमूके वसञ्शैले दीनो भग्नमनोरथः ।
सुग्रीवः स्थापितो राज्ये पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ॥ १८

धर्मार्थसहितं वाक्यं सर्वेषां रक्षसां हितम् ।
युक्तं विभीषणेनोक्तं मोहात्तस्य न रोचते ॥ १९

प्रार्थयत, D G L (ed) प्रार्थ्य (L (ed) °र्थं) मान तु (G त) Cr m k t as in text (for प्रार्थयान त) B प्रार्थयान तु वैदेहीं —^{d}) Ñ V B वी(B प्रे)क्ष्य सुदित, V वीक्ष्य राक्षस —^{e}) N V B क्रुद्धेन (for एकेन) D बाणेन (for रामेण) B हत रामेण क्रुद्धेन —For 13 D subst

1856* ततो रामेण विक्रम्य विराधो निहतो वने ।

—After 13 N B read 16

14 For sequence in D cf v l 9 Ś T om (hapl) 14–16 Ś D om (hapl) 14–15 V B D transp 12–13 and 14–15 V mostly damaged for 14^{ab} and om 14^c–15^b —^{c}) B निपातान (for निहतानि) ❀ Cg चतुर्दशेति श्लोक पर्याप्तं तन्निदर्शनमि त्यनुषज्यते। उत्तरश्लोकनैकवाक्यस्य शरपदद्वयस्यैयर्थ्यम् ❀

15 For sequence in D, cf v l 9 Ś D T om 15 V om 15^{ab} (for both, cf v l 14) V B D transp 12–13 and 14–15 —^{b}) D G transp दूषणस् and त्रिशिरास् V B हत, G तदा (for तथा) —B reads 15^{cd} twice (var) —^{c}) Ñ V B (first time) रामेण लोकरामेण, V ***** रामेण (damaged) B D T शरैराशीविषाकारैः, D भास्वीविषविषमस्यैः —After 15, D reads 12^{cd} and 13

16 For sequence in D cf v l 9 Ś T om 16 (cf v l 14) D om (hapl) 16–18 G om (hapl) 16–17 Ñ B read 16 after 13 —^{a}) V वतो (for हतो) —^{c}) D T G V Cm क्रोधाद्दे (for क्रोधार्तो वि) D घोरं (for सोऽथ). Ś Ñ V B D क्रोधावर (N D °वने, B D °बल) राघवास्य, N B G (ed) क्रौंचारने (B °चवासे, G (ed) °वारण्ये) राघवेण, V B क्रौंचारने (V °रे) च रामेण, D T क्रौंचे वने महावीर्यं —After 16, N D (only I) ins 1854* while D reads 19^a

17 D G om 17 (cf v l 16) Ś om (hapl) 17–18 —^{ab}) D T वालिन। M बभूव (sic) (for जघान) G वानरो M वालिने (for बलिन) Ś D वानरं वालिनं हत्वा N बलिनं वालिन हत्वा Ñ V B वालिनं बलिनं हत्वा (V damaged from हत्वा up to 17^b) (for ^{a}) B G (ed) सहस्राक्षात्मजं हरि (G (ed) भुवि) (for ^{b}) D वानरेंद्रो हतो वाली सहस्राक्षस्य चात्मज —B om 17^c–18 —^{c}) Ś D M वलिन, D T जघान (for वालिन) T M मेरु (for मेघ) D रामेण वीर्यवता —^{d}) Ś D राघवेण महात्मना —For 17^{cd}, Ñ V B subst

1857* राघवात् कपिशार्दूल महावीर्यं महौजसम् ।
[Ñ B हरि (for कपि)]

18 D om 18 (cf v l 16) Ś B om 18 (cf v l 17) D om (hapl) 18 —^{ab}) N MSS ऋष्यमूक here and elsewhere Ś D च शैलेंद्रः Ñ V D वसश्चैव T वस**(damaged) (for वसञ्शैले) B transp शैले and दीनो —^{c}) N V B D G प्रापितो राज्य (for स्थापितो राज्ये) Ś D सुग्रीव-स्थापित राज्ये —After 18 L (ed) ins

1858* एको वायुसुतः प्राप्य लङ्कां हत्वा च राक्षसान् ।
दग्ध्वा तां च पुनर्यातः पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ।
निगृह्य सागरं तस्मिन्सेतुं बद्धा सुवानरम् ।
कुम्भेऽतरत्स सग्राम पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ।

19 N om 19 D reads 19^a after 16 V om 19^c–23^b —^{cd}) B दुर्क्ष (for युक्त) Ś (यु)क्त B (भ)क्ष (for (उ)क्त) D विभीषण स्थाने D M मोहं (for मोहात्) G M तव (for तस्य) Ñ V B नास्य मोहादरोचत (B °चत्), B मोहादेव न रोचयत् (for ^{d}) D विभीषणनेकश्रुतं राजानं चापि न श्रुत. ❀ Cv न रोचते नारोचत। व्यत्यये भूत लट् ❀

20 V om 20 (cf v l 19) D om 20^{cd}. —^{b}) D श्रुत्वा (for कुर्याद्) —^{d}) Ś यदि स Ñ V B यद्येव B यद्यपि, D यद्यपि D प्रययौ (for यदि स) —After 20^{cd} Ñ V B ins.

1859* रावणो रक्षसां भीमस्ततो नो न क्षमो भवत् ।
एकेन वानरेणेयं पुरी लङ्का प्रधर्षिता ।
अक्षः कुमारो निहतः सह सैन्यानुगास्तथा ।
अमात्यपुत्रा निहताः किंकराश्च निशाचराः
दग्धा च नगरी लङ्का पर्याप्तं तन्निदर्शनम् (5)
यदा च वानरैर्घोरैः सन्नुद्धो दर्पितैः ।
रुद्धा च नगरी लङ्का पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ।
सुहृदां वचनं कुर्याद्यदि वा प्रतिभा क्षया ।

विभीषणवचः कुर्याद्यदि स धनदानुजः ।
श्मशानभूता दुःखार्ता नेयं लङ्कापुरी भवेत् ॥ २०

कुम्भकर्णं हतं श्रुत्वा राघवेण महाबलम् ।
प्रियं चेन्द्रजितं पुत्रं रावणो नावबुध्यते ॥ २१

मम पुत्रो मम भ्राता मम भर्ता रणे हतः ।
इत्येवं श्रूयते शब्दो राक्षसानां कुले कुले ॥ २२

रथाश्वाश्वाश्च नागाश्च हताः शतसहस्रशः ।
रणे रामेण शूरेण राक्षसाश्च पदातयः ॥ २३

रुद्रो वा यदि वा विष्णुर्महेन्द्रो वा शतक्रतुः ।
हन्ति नो रामरूपेण यदि वा स्वयमन्तकः ॥ २४

हतप्रवीरा रामेण निराशा जीविते वयम् ।
अपश्यन्त्यो भयस्यान्तमनाथा विलपामहे ॥ २५

रामहस्ताद्दशग्रीवः शूरो दत्तवरो युधि ।
इदं भयं महाघोरमुत्पन्नं नावबुध्यते ॥ २६

न देवा न च गन्धर्वा न पिशाचा न राक्षसाः ।
उपसृष्टं परित्रातुं शक्ता रामेण संयुगे ॥ २७

G 6 74 30
B. 6 94 27
L. 6 73 28

[(l 1) V2 B4 ततो लोक , B3 तदा किं न (for ततो नो न) —B3 reads in marg from प्रघर्षिता in l 2 up to prior half of l 5 —(l 3) V1 पच (for सह) —V1 om (hapl) l 6–7 —(l 6) V2 च स्वगरे (for महोदरी) —(l 7) B2 3 यथा (for सदा)]

—d) D7 G1 2 [ए]व (for [इ]य) D9 विनश्यति, D10 11 भविष्यति (for पुरी भवेत्)

21 V3 om 21 (cf v l 19) —a) B1 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा) —b) Ś Ñ V1 2 B D1–4 6 8 12 13 T1 2 महात्मना (for महाबलम्) —After 21ab, D6–7 9–11 S ins

1860* अतिकाय च दुर्धर्षं लक्ष्मणेन हतं तथा ।

[D9 11 दुर्मर्षं (for दुर्धर्षं) D6 7 9–11 तदा, M3 पुनः, M5 तत्र (for तथा) D6 T1 G3 निपातितं, M1 2 तथा हतं (by transp) (for हतं तथा)]

—c) Ś D4 8 12 इंद्रजितं —d) Ś B1 D1–3 5 12 13 नानुशोचते (D1 13 °ति) T1 G3 4 नैव बुध्यते, Cm g t as in text (for नावबुध्यते) Ñ V1 2 B2–4 शोचता (V1 °चिता, B2 4 °चते) च न (B3 स, B4 om [subm]) रावणः —After 21 Ñ V1 2 B2–4 ins

1861* तत सरक्तनयना सततास्रुनिपातनात् ।
अभूतपूर्वव्यसना राक्षस्य पर्यदेवयन् ।

[(l 1) Ñ2 B2 4 निपातना —(l 2) N V1 B4 परिदेवयन्]

while D7 (l 1 only) K (ed) ins

1862* पुरा हनुमता लङ्का दग्धा लाङ्गूलवह्निना ।
हतमक्षकुमारं च दृष्ट्वासौ नावबुध्यते ।

[(l 1) D7 लङ्का दग्धा (for लङ्का दग्धा)]

22 V3 om 22 (cf v l 19) —b) Ś N V1 2 B1–4 D1–3 7 8 12 G1 हतो रणे (by transp) D4 हतो युधि (for रणे हतः) —c) Ś1 D1 [ए]व, D6 9–11 T G3 4 M5 [ए]व (for [इ]वं) B2 4 शुश्रुवे (for श्रूयते) —d) Ñ V1 2 B2 4 D1–3 7 9–11 M1 2 राक्षसीनां (for राक्षसानां) Ś Ñ V2 3 B D1 4 8 9 11 13 गृहे गृहे (for कुले कुले)

23 V3 om 23ab (cf v l 19) —a) B1 D13 अश्वाश्च, G (ed) साश्वाश्च (for चाश्वाश्च) Ñ1 रथायुधाश्च Ś B1 D1 3 8 13 रथा नागास्तथाश्वाश्च, D1 4 रथा नागा हताश्वा (D4 °ताः श्व)श्वा, D9 11 रथाश्वनागाश्च हताः —b) Ñ2 V1 2 हता शत , D9–11 तत्र तत्र (for हता शत) —c) D13 वीरेण (for शूरेण) —d) V3 D9–11 हताश्चापि (for राक्षसाश्च) B1 महाबला (for पदातय)

24 b) B1 D1 [ऽ]थ (for वा) —d) D2 च (for वा) Ñ V B3 4 कालो वा युद्ध (B4 वायुर्दु)रासद

25 a) B2 4 D6 G1 हता , Cr g as in text (for हत) B1 D11 हताश्च वीरा, D6 हता वीराश्च Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 बहवो (for रामेण) —c) N V B2 4 D6 7 9–11 T1 2 G1 M6 Cr m g t अपश्यतो Ś B1 D1–3 8 12 13 व्यसनान्तमपश्यन्तो (D1 °न्त्यो), D4 व्यसनान्तं न पश्यामो, ॐ Cr m t अपश्यन्त अपश्यन्त्य , Cg वयमित्येतदपेक्षया अपश्यन्न इति पुँल्लिङ्गम् ॐ —d) Ś B1 D1 3 4 8 12 13 ह्यनाथा, D8 विनाथा, D6 T1 G1 2 M5 निराशा (for अनाथा) ॐ Cg विलपामहे इत्यात्मनेपदमार्षम् ॐ

26 a) Ś B1 D1–3 8 12 राघवास्त्र, Ñ V B3–4 महाणो हि, D4 स राघवाद्, D13 राघव तु (for रामहस्ताद्) —b) Ś Ñ V1 2 B2 3 4 D1 4 8 12 लब्ध , B2 सर्वे (for दत्त) Ś B1 D1–4 8 12 पराक्रम , N V1 2 B2 D6–7 9–11 T G2 3 M3 5 महावर , V3 B4 महाबल , B3 वरो महान्, G1 महारथ (for वरो युधि) D13 प्राणान्तकरमक्षय —c) N2 इत्थ (for इद) Ś D8 12 इम क्षय (for इद भय) Ñ V B3–4 महद्भय, B1 D2 4 12 महाभय (by transp), D7 भय महद् (for भयं महा) —d) Ś Ñ V B D1 4 8–12 T2 3 G1 2 M6 समुपस्थ न बुध्यते

27 V3 om 27ab —ab) Ś Ñ V1 2 B D1–4 8 12 T2 3 G2 त न (Ś D13 तत्र, N3 V2 य न) देवा न G1 न च देवा न (by transp) M5 न देवा नापि, Cr as in text (for न देवा न च) Ñ V1 2 B2 4 नासुरोरग , B3 नासुरा न च D2 पिशाचा न च (for न पिशाचा न) D13 त च देवाश्च गन्धर्वा पन्नगा यक्षराक्षसाः —c) B2 उपसृष्टा, B4 °सृष्टा, D7 °दिष्ट D3 °सृज्य, D8 °विष्ट (sic) D8 T2 3

G 6 74 31
B 6 94 33
L 6 73 29

उत्पाताश्चापि दृश्यन्ते रावणस्य रणे रणे ।
कथयिष्यन्ति रामेण रावणस्य निबर्हणम् ॥ २८
पितामहेन प्रीतेन देवदानवराक्षसैः ।
रावणस्याभयं दत्तं मानुषेभ्यो न याचितम् ॥ २९
तदिदं मानुषान्मन्ये प्राप्तं निःसंशयं भयम् ।
जीवितान्तकरं घोरं रक्षसां रावणस्य च ॥ ३०
पीड्यमानास्तु बलिना वरदानेन रक्षसा ।
दीप्तैस्तपोभिर्विबुधाः पितामहमपूजयन् ॥ ३१
देवतानां हितार्थाय महात्मा वै पितामहः ।
उवाच देवताः सर्वा इदं तुष्टो महद्वचः ॥ ३२
अद्यप्रभृति लोकांस्त्रीन्सर्वे दानवराक्षसाः ।
भयेन प्रावृता नित्यं विचरिष्यन्ति शाश्वतम् ॥ ३३
दैवतैस्तु समागम्य सर्वैश्चेन्द्रपुरोगमैः ।
वृषध्वजस्त्रिपुरहा महादेवः प्रसादितः ॥ ३४

M3 °स्पृष्ट D13 तपस्पृष्ट (sic) D12 °स्पृ Cv as in text (for उपसृष्ट) B2.4 पुरी D5 परे (for पुरि) —d) N V1 B3.4 रावण B4 साध्व (for सयुगे) —After 27 Ñ2 ins

1863* उपसृष्टा पुरी लङ्का ला तु रामेण संयुगे ।

28 a) Ś N V B D1.4.8.9.11 निमित्तानि हि (Ś D4.8.11.12 °नि च N3 V2 D1 °नि हृ B1 °नीह) G3 उत्पाताश्च (sic) (for उत्पाताश्चापि) —b) N V B1.4 राक्षसानां (for रावणस्य) Ś D5.11 महारणे V3 बध रणे B2 D9 हन्ते द्विने —cd) D6-13 Ck t कथयन्ति हि Cv r m g as in text (for कथयिष्यन्ति) N V B1.4 फलि (B3 करि) ष्यति ध्रुव (N2 V1 रणे) तानि D1 T2.3 ते च मन्ये फलि (T3 भरि) ष्यति (for °) ※ Cv कथयिष्यन्ति दर्शयिष्यन्ति । Cr m कथयिष्यन्ति कथय (Cm सूचयिष्य) न्तीत्यर्थ । Cg कथयिष्यन्ति इत्र परमपि कानिचिन्निमित्तानि प्रादुर्भूय कथयिष्यन्तीत्यर्थ । वर्तमानतात्पर्यमित्यप्याहुः ※ N V [B3.4 निबर्हणात् D6 T1.3 निबर्हण (for निबर्हणम्) Ś B1 D1.4.8.10.11 तानि रामे (D4 मन्ये) फलिष्यति रावण नि (D4 रामेण च) हते रिपौ

29 b) ※ Cr m g t दवदानवराक्षसैः देवदानवराक्षसेभ्य (Ct °सैः । सेभ्य) ※ —For 29cd Ś N V B D1.4.8.11.12 subst

1864* देवदानवयक्षेभ्यो ददौ मह्यमभियाचितः ।

[Ś D4.12 पितामह D2 अ] पि याचित (for [अ] भियाचित)]

—c) N2 रावणान (for रावणस्य) Ś Ñ V B D1.4.8.11.12 युद्धे (for दत्तं) —d) Ś Ñ2 V D4.8.11 T1 G1 मनुष्येभ्यो (for मानुषेभ्यो) Ś V2 V3 B1 D1.4.8.12 [illegible] याचितः N1 V3 B3.4 (m also as in text) भाषितं (for याचितम्)

30 a) D12.13 G M3.5 Cg मानुषं (for मानुषान्) Ś D1.4.8.11 [illegible] N1 V B3.4 [illegible] V3 B4 [illegible] D13 [illegible] M1.3 रामात् L (ed) [illegible] Cv g as in text (for मन्ये) —b) Ś B1 D1.4.8.11 नैशृश्य मनुष्यार्थ N V B3.4 भयं घोरमुपस्थित D5 नैशृश्यमभ्युपागमत् —V3 om 30c–31b —c) N V3.4 B3.4 युद्धे B1 वैरं (for घोरं) D5 जीवितान्तं कृतं वैरं

31 V3 om 31ab (cf v l 30) D12 om 31–36 —a) M5 च (for तु) D6.8 T2.3 विबुधा (for बलिना) —b) Ś D4.11 दहन N V1.2 B D1.2 रतन (for दानेन) —D11 om 31c–33 G1 om from पो in 31c up to स in 33b M1 reads 31cd after 33ab —c) D6 वचोभिर् (for तपोभिर्) Ś B1 D1.8.9 विप्रर्षी B3 D4.6 T1.3 विविधैः (for विबुधा) —d) Ś V2 V3 B1 D1.8.9 प्रतोषयन् (for अपूजयन्)

32 D11.13 G1 om 32 (cf v l 31) —a) Ś D2 देवानां स (for देवतानां) Ś N V B D1-4.8 T2.3 G1 M3.4.5 हितार्थं तु (V2 च) (for हितार्थाय) —b) Ś N V B D1.4.8 महातेजा D6.8 T2.3 महात्मा स (for महात्मा वै) N V B1-4 महायशा (for पितामह) —cd) D6 तुष्टः G1 सर्वम् (for सर्वा) D1 विबुधांस्तान् (for देवताः सर्वाः) Ś B1 D1-4.8 पुरि (for इदं) D6 सर्वं (for तुष्टो) D6.11 transp सर्वा and तुष्टो D1 वचः D6 T2.3 वचः (for महद्) —For 32cd N V B1-4 subst

1865* उवाच वचनं तत्र ब्रह्मा लोकपितामहः ।
शृण्वन्तु देवताः सर्वा मयोक्तं सुमहद्वचः ।

[(l 1) B1 transp तत्र and ब्रह्मा B4 तात (for लोक-)]

33 D12.13 om 33 G1 om up to स in 33b (for both cf v l 31) —a) Ś B1 D1.8 लोकेषु G2 त्रीँल्लोकान् (by transp) (for लोकांस्त्रीन्) —b) B3 सर्वे D5 सर्वे (for सर्वे) Ś B1 D1.8 च भूता (D4 भूता वै) भयवर्जिता D5 भूता भयविवर्जिता —After 33ab M1 reads 31cd —D1 om 33cd M1 reads 33cd twice —c) D10.11 Ck t प्रभूता G1 भाषिता M1 (both times) संप्राप्ता (for प्रावृता) —d) D6 T1.3 शाश्वता —For 33cd Ś B1 D1-4.8 G (ed) subst

1866* भयाक्रान्ता पुनरिह भविष्यन्त्येव राक्षसाः ।

[Ś1 [1] ते B1 [3] न्ति D1 [3] D5 [2] [3] D6 [for [1 2]] G (ed) दिवस्पति (for भविष्यन्त्येव)]

34 D12 om 34 (cf v l 31) —a) D6 T1 G M3 Ck च (for तु) Ś B1 D1-4.8.11 भय दृष्ट्वा Ñ V B1-4 D5

प्रसन्नस्तु महादेवो देवानेतद्वचोऽब्रवीत् ।
उत्पत्स्यति हितार्थं वो नारी रक्षःक्षयावहा ॥ ३५

एषा देवैः प्रयुक्ता तु क्षुद्यथा दानवान्पुरा ।
भक्षयिष्यति नः सीता राक्षसघ्नी सरावणान् ॥ ३६

रावणस्यापनीतेन दुर्विनीतस्य दुर्मतेः ।
अयं निष्टानको घोरः शोकेन समभिप्लुतः ॥ ३७

तं न पश्यामहे लोके यो नः शरणदो भवेत् ।
राघवेणोपसृष्टानां कालेनेव युगक्षये ॥ ३८

इतीव सर्वा रजनीचरस्त्रियः
परस्परं संपरिरभ्य बाहुभिः ।
विषेदुरार्तातिभयाभिपीडिता
विनेदुरुच्चैश्च तदा सुदारुणम् ॥ ३९

G 6 74. 42
B 6. 94. 41
L 6 73 42

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्व्यशीतितमः सर्गः ॥ ८२ ॥

T2 3 ततो दवै (for देवतैस्तु) —b) N2 तदा (for सर्वेश्च) Ś D1 8 13 T2 3 इन्द्र, Ñ V1 2 B2 4 शक्र, B1 D2–4 सेंद्र (for चेन्द्र) B3 शतक्रतु (for सर्वेश्चेन्द्र) —V3 damaged from 34c up to प्रसन्न in 35a —c) Ś B1 D1–4 8 13 वृषकेतुम् —d) D3 देव (for महा) D6–11 प्रतोषित

35 D13 om 35 (cf v l 31) V3 damaged up to प्रसन्न in a (cf v l 34) —a) Ś B1 D1–4 8 12 T2 3 महातेजा, B3 तदा देवस् (for महादेवो) —b) G1 एत द्वचान् (by transp) Ś N V B D1–4 8 13 वद्धो (Ñ1 ततो, Ñ2 V B2–4 तुष्टो) देवानुवाच ह —cd) B1 D3 [अ]भयार्थं (for हितार्थं) G1 च (for वो) Ś N V B1 D1 3 4 8 13 उत्पत्स्यतेऽभयार्थं वो, B2 उत्पत्स्यतेऽक्ष(sup lin also as in B3)यार्थं वो (for c) D6 9 रक्षोभयावहा Ś D8 12 नरो रक्षःक्षयावह, D2 नारी बार्या भयावहा (for d) B4 उत्पत्स्यते भयार्तानां नारायणक्रमावहा

36 V3 D13 om 36 (for D13 cf v l 31) —a) B1 सैषा दैव (for एषा देवै) M3 हि (for तु) —b) B1 दानवान्सर्वथा क्षुधा, D6 T2 3 क्षय नेष्यति दानवान् —For 36ab, Ś D1–4 8 13 subst

1867* सैव देवप्रयुक्तस्तु दानवाना यथा क्षुधा।

[D1–4 सैषा and प्रयुक्ता (for सैव and प्रयुक्तस् respy) D4 हि, D13 च (for तु) Ś2 D8 13 कुधा, D2 क्षय (for क्षुधा)]

whereas Ñ V1 2 B2–4 G (ed) subst

1868* सैषा दैवैः प्रसृष्टा तु क्षुधिता जनकात्मजा।

[G (ed) देव (for दैवैः) Ñ1 (m also) प्रयुक्ता (for प्रसृष्टा) B4 च (for तु) N2 दैवैः प्रसृष्टा सैषा तु (for the prior half) B3 (sup lin also as above) क्षुभिता B4 कुपिता (for क्षुधिता)]

—c) B3 (sup lin also as in text) वै (for नः) Ś B1 D1–4 8–13 सर्वान् (for सीता) —d) M3 रक्षोघ्नी च (for राक्षसघ्नी) Ś B1 D1–4 8 13 राक्षसा(D3 °सैर्श्च(सा)-सह रावणान्, Ñ V1 2 B2–4 रावणं राक्षसैः सह ※ Cg असाध्वदृष्टापेक्षया सरावणानिति युक्ति ※

37 a) V3 [अ]पनीतस्य, D6 7 9 13 T2 3 G1 M1 2 [अ]विनीतेन, Cr m t as in text (for [अ]पनीतेन) —b) B3 (sup lin orig as in text) दुर्विनीतेन, D4 दुर्वृत्तस्य च (for दुर्विनीतस्य) —B3 reads c in marg —c) B2 निघ्नाणको, D6 T2 3 निर्वाणदो (for निष्टानको) —V3 damaged from को घोर up to शो in 38a D13 मेघ (for घोर) Ś D8 13 भयमिष्टक्षयकर, B3 भयमिष्टक्षयकर (sic) D4 जीवितान्तकरो घोर —d) D6 समुपागत (for समभिप्लुत) Ś N V1 2 B D1 4 8 9 12 13 T2 3 शोकेन (Ś D8 12 °कोप, B2 °कौघ) समुपागत (D13 °परिश्रित)

38 V3 damaged up to लो in a (cf v l 37) —a) Ś V1 B1 D1–3 8 13 14 न त (by transp) (for त न) ※ Cg पश्यामह इत्यात्मनेपदमार्षम् ※ —b) M1 2 योऽद्य न शरण भवेत् —c) D2 रावणेन (sic) (for राघवेण) —d) D2 5 7 10 [ए]व (for [इ]व) D1 प्रजा (for युग) —After 38 D6–7 9–11 S ins.

1869* नास्ति न शरण कश्चिद्भये महति तिष्ठताम्।
दवाग्निवेष्टितानां हि करेणूना यथा वने।
प्राप्तकाल कृत तेन पौलस्त्येन महात्मना।
यत एव भय दृष्ट तमेव शरण गत।

[D4 om l 1 —(l 1) D9–11 किंचिद् (for कश्चिद्) —(l 2) D6 9 10 G1 M1 2 दावाग्नि D7 वै (for हि) M3 दवाग्निना परीतानां (for the prior half) —(l 3) D6 येन (sic) (for तेन) D6 विष्णोन, Cr m g k t as above (for पौलस्त्येन) M3 दुरात्मना]

39 a) B2 4 D6 T2 3 इत्येव (for इतीव) Ś D8 12 इती(Ś2 °त्ये)व शोकादुदती(D2 °ता[sic]) प्रस्त्रिय, B1 D1–4 13 इतीव (B3 अतीव D4 इति स्म) सर्वे रजनीचरास्त्रया —b) Ś D8 12 वै, D1 ते, D4 om D13 तान् (for स) D2 4 T1 G3 परिगृह्य (for परिरभ्य) B4 परस्पर वक्षसि बाहुभिर्दृढा —c) D3 G3 विलेपुर् (for विषेदुर्) D5 7 T2 G3 M3 मार्ता भयभार G2 M1 2 आर्ताश्च (G3 M3 °र्ताति) भयाति —d) M1 2 तु (for च) G3 तथा (for तदा) —For 39cd Ś B1 D1–4 8 12 13 T2 3 subst

८३

आर्तानां राक्षसीनां तु लङ्कायां वै कुले कुले ।
रावणः करुणं शब्दं शुश्राव परिदेवितम् ॥ १

स तु दीर्घं विनिश्वस्य मुहूर्तं ध्यानमास्थितः ।
बभूव परमक्रुद्धो रावणो भीमदर्शनः ॥ २

संदश्य दशनैरोष्ठं क्रोधसंरक्तलोचनः ।
राक्षसैरपि दुर्दर्शः कालाग्निरिव मूर्छितः ॥ ३

उवाच च समीपस्थान्राक्षसान्राक्षसेश्वरः ।
भयाव्यक्तकथांस्तत्र निर्दहन्निव चक्षुषा ॥ ४

1870* भृशं विनेदुर्भयशोककाशता
जजल्पुरुच्चैश्च वचः सुदारुणम् ।

[(l 1) D4 विलेपुर् (for विनेदुर्) D13 भृश (for भय) Ś B1 D6 12 -काश्रता D6 T2 3 पीडिता D13 म्लानिता (for -काशता) —(l 2) D1 जजल्पुरुंश्च (sic) (for जजल्पुरुच्चैश्च)]

—Thereafter T2 3 cont

1871* राम वने कामसहस्ररूपे
यद्वा कराली वनिता विरूपा ।
प्रकामिता शूर्पणखा कथं हा
विनाशनायैव निशाचराणाम् ।

[(l 1) T2 -सुमान (for सहस्र)]

—For 39cd Ñ V B2-4 subst

1872* विनेदुरुच्चैर्वदनाकचेतसो
महास्वना क्रान्तसुदारुणं वचः ।

[V2 damaged up to महास्व in l 2 —(l 2) B1 दुराशया (for महास्वना)]

Colophon —*Kāṇḍa name* Ś1 V2 D4 om, Ñ V1 B1 3 4 D3 4 13 लंका° —After Kāṇḍa name, D11 ins. युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś D3 13 परिदेवनम् Ñ V2 राक्षस/ Ñ1 नगर)स्त्रीविलाप, V1 3 B2-4 स्त्रीविलाप, B1 D5 राक्षसीविलाप, D1 2 राक्षसविलाप, D6 राक्षसपरिदेवनं, D13 युद्धनिर्वाण —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ2 V2 B1 D4 4 5 11 13 om Ś1 V1 73, Ñ3 77 V2 74 B1 3 4 70 D1 76 D3 78 D4-7 10 12 T1 G M2 3 05 D9 71 T2 98 T3 102 M1 2 06 —After colophon G M2 conclude with श्रीरामाय नमः ; M3 with श्रीरामाय नमः । चतुर्दश्यां मूलबलवध प्रस्ताव M4 with श्रीरामचन्द्राय नमः

83

1 a) Ñ1 V D4 राक्षसानां Ñ B1 D1 4 12 T1 G1 2 च (for तु) Ś B1 D1-4 4 4 11 12 T2 3 रक्षतां तेषां (D2 चैव) (for राक्षसीनां तु) —b) G1 राक्षसानां (for लङ्कायां वै) Ś B1 D1-4 4 4 11 12 T2 3 स्थवितानां (D4 लङ्कायां वै D3 T2 3 राक्षसीनां D13 रुदतीनां) गृहे गृहे, Ñ V B2-4 राक्षसा (Ñ1 V राक्षसी Ñ2 रुदती)नां तु (Ñ1 V1 2 B2 4 च) वेश्मसु G (ed) रक्षसां च गृहे गृहे —c) Ś Ñ V B D1-3 4 11,12

सर्वं, G1 वाक्यः G2 क्रोशो (for शब्दं) —d) D1 परिदेवितं (meta) —After 1 Ś N2 V2 B2 4 D2 4 4 4 12 T2 3 (Ś B1 D1-4 4 11 repeating after 1876*, V1 B4 repeating after 8) ins while Ñ1 V1 3 B2 3 ins after 8

1873* स्वबल क्षपिते दृष्ट्वा समग्र ससुत रणे ।
सुतान्भ्रातॄन्विनिहतान्नागतुल्यपराक्रमान् ।

[(l 1) Ñ1 V1 (second time) 2 3 च (for स्व) Ś1 D1-4 5 9 11 T2 3 (Ś1 D5 4 12 both times, D3 1 first time D4 second time) क्षपित Ñ1 V1 (second time) 2 3 B2 3 -क्षपित, B4 D2 (both second time) निहत (for क्षपित), D1 om (hapl ?) समग्र in second occurrence D4 (first time) महत्, D1 (second time) तोयं, D13 (both times) सुत (for ससुत) N1 V B2-4 (V1 B4 second time) सुमुख लोकदर्पेण, V1 (first time) G (ed) भागत्य (G [ed.] समग्र) संग्रहण (for the post half) —(l 2) Ś Ñ1 V1 2 B D1-4 4,5 11 T2,3 (Ś V1 B1 4 D1-3 4,12 second time, D1 first time) तथा, V2 D4 (second time) यथा, B1 D2-3 (all first time) सर्वान् (for सुतान्) Ś B1 D1-3 4 12 (all second time) वीरान्, V1 (first time) च तान् (for भ्रातॄन्) B4 (first time) च विविधान् (for विनिहतान्) Ś B1 D1-3,4,12 (all second time) राक्षसानवकोपमान् (for the post half)]

2 V2 mostly damaged for a —a) D7 12 विनि- श्वस्य Ś B1 D1-4 4,12 स (B1 सु) दीर्घमथ नि (D3 नि) श्वस्य, Ñ V1 2 B2-4 दीर्घमुष्णं च (V3 वि) नि (Ñ1 V3 नि) श्वस्य, D6 T2,3 स दीर्घमुष्णं नि (D6 नि) श्वस्य —c) B1 4 D1 4 परम (for परम) —d) Ś D6 4 4,12 13 राक्षसो (for रावणो) D1 4 भीमविक्रम

3 V2 om 3 V1 om 3ab —a) Ś D1 12 दशनैरोष्ठं D1-4 दशनैरोष्ठान् —D13 om 3c–4b —c) Ñ B2-4 दुष्प्रेक्ष्य, V1 3 D12 दुःप्रेक्ष्य, D4-7 T2,3 दुर्धर्ष (for दुर्दर्शः) Ś B1 D1-4 6 राक्षसैश्च सुदुर्धर्षः —d) D1-11 मूर्तिमान् (for मूर्छित)

4 D13 om 4ab (cf v l 3) —a) Ś Ñ V B1 D1 3 D4 उप (hypm) (for च) —b) D13 राक्षसा धिप —c) Ñ V1 3 D1 भयाव्य (D7 °वाव्य) क्त, D4 भयाद्व्यक्त (hypm) G2 भियाव्यक्त (for भयाव्यक्त) V1 कथास्ते तु (sic) D4-7 T2 G2 3 M2 Cv r m p g k.t

महोदरं महापार्श्वं विरूपाक्षं च राक्षसम् ।
शीघ्रं वदत सैन्यानि निर्यातेति ममाज्ञया ॥ ५
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राक्षसास्ते भयार्दिताः ।
चोदयामासुरव्यग्रान्राक्षसांस्तान्नृपाज्ञया ॥ ६
ते तु सर्वे तथेत्युक्त्वा राक्षसा घोरदर्शनाः ।
कृतस्वस्त्ययनाः सर्वे रावणाभिमुखा ययुः ॥ ७
प्रतिपूज्य यथान्यायं रावणं ते महारथाः ।
तस्थुः प्राञ्जलयः सर्वे भर्तुर्विजयकाङ्क्षिणः ॥ ८
अथोवाच प्रहस्यैतान्रावणः क्रोधमूर्छितः ।
महोदरमहापार्श्वौ विरूपाक्षं च राक्षसम् ॥ ९
अद्य बाणैर्धनुर्मुक्तैर्युगान्तादित्यसंनिभैः ।
राघवं लक्ष्मणं चैव नेष्यामि यमसादनम् ॥ १०
खरस्य कुम्भकर्णस्य प्रहस्तेन्द्रजितोस्तथा ।
करिष्यामि प्रतीकारमद्य शत्रुवधादहम् ॥ ११

G 6.75.13
B 6.95.31
L 6.74.13

-कथस्तत्र। Cr (om) as in text (for कथास्तत्र). Ś Ñ1 (marg also) B1 D1-3.8.13 T2.3 यथा(D2.13 °य)संकाशिद तत्र, V3 B3-4 यथास्य(B4 °यास्य)संकथ(B4 [after corr. sec m.] °थो)स्तत्र। D4 यथासमकृद्दिव तत्र, D9 यथासत्तकथ-स्तत्र, D10.11 Ck t त्रो धास्यस्तकथस्तत्र, D12 समसादृक्सदनो, M3 कालाग्निरिव सक्रुद्धो.

5 ᵃ) Ñ1 V B3-4 मत्तो(B1.3 °त्तो)न्मत्तौ महावीर्यौ (B4 °रौ), Ñ2 D10 अकम्पनं पिशाचं च, D6 T2.3 युद्धोन्मत्तं च(D4 इव) मत्तं च, G1 M Cg महोदरमहापार्श्वौ. ※ Cg इमौ महोदरमहापार्श्वौ सचिवौ। पूर्वहतौ तु मत्तप्रमत्तापरपर्यायौ रावणभ्रातरौ. ※ —ᵇ) B3 तु (for च). M3 दुर्धरं (for राक्षसम्). —After 5ᵃᵇ, D12 ins

1874* प्रजङ्घं स्थूलजङ्घं च हस्तिकर्णं चतुर्मुखम्।
विद्युज्जिह्वं महामायं सिंहवक्त्रं सुराष्टकम्।

—ᶜ) Ś B1.3.4 D1-3.8.13 रक्षांसि (for सैन्यानि) D4 नर्दन्त गच्छध्व, D12 हि द्रुत रक्षांसि (for वदत सैन्यानि). —ᵈ) B4 निर्यान्तु से (for निर्यातेति) D5 M1.3.4 सदाज्ञया, Cg as in text (for ममाज्ञया).

6 ᵇ) Ś B1.3 D2.8.13 भयातुरा, D4 °र्दिता, D7 G1.2 °कुला, D12 भयादिता (for भयार्दिता). —After 6ᶜᵈ, D4 ins

1875* मन्त्रं च चक्रुर्नियाणमव्यग्रा व्यथिता अपि।

—ᶜᵈ) Ś D1.3.8 नोदयामासुर्, V1 B1 D12 देशयां°; G2 संचया° (for चोदयामासुर्) Ś Ñ1 B3.4 D2.8.11.13 T2 अव्ययाः (for अव्यग्रान्) Ś D2.3.11 T2 राक्षसास् (for राक्षसांस्) Ś D6.12 तदाज्ञया; D7.12 G1.2 M3.4 रावणाज्ञया (for तान्नृपा°) D4 चोदयामास सोद्वेगान्निर्यातेति पुनः पुनः

7 D7 transp 7 and 8 —ᵃ) Ñ2 हि (for तु) D1 सर्वं (for सर्व) —ᵇ) D1.8-13 भीम (for घोर) —ᶜ) Ś D1.8.13 हृष्टा (for सर्वे) —ᵈ) V3 D4.6-13 ते रणाभिमुखा, B4 रावणाभिमुखे, D5.7 T1 G1.2 M3 रणाया भिमुखा (for रावणा°) D12 राक्षसान्तु विनिर्ययुः.

8 D7 transp 7 and 8 —ᵃ) Ś D1.3.13 अभिपूज्य; Ñ2 प्रतिपूज्य; D12 तं सपूज्य (for प्रतिपूज्य) D3.4 T2.3 यथान्यायेन M1.2 महाराजं (for यथान्याय) —ᵇ) Ś D2.13.18 तु, D7 G2 त (for ते). V1 महाबला, D4.5 T1 G2 M3 निशाचरा, D12 महायशा (for महारथा) —ᵈ) D12 तस्थुर् (for भर्तुर्) —After 8 Ñ1 V2.3 B3.4 ins while V1 B4 repeat 1873*

9 ᵃ) D9-11 Ct तदोवाच, Cg as in text (for अथोवाच) Ś Ñ V B D1-4.8.12 महातेजा (for प्रहस्यैतान्) —ᵇ) M1.2 राक्षसान् (for रावण) —D12 om 9ᶜ-11ᵇ —ᶜ) Ś B1 D8.13 महोदर महाकाय(B1 °पार्श्व), Ñ V B3-4 मत्तो(B3.4 °त्तो)न्मत्तौ महावीर्यौ(B4 °रौ), D6 T2.3 युद्धोन्मत्त च मत्त च; Cr महोदरमहापार्श्वौ (as in text) —ᵈ) D4 विरूपा***क्षस —After 9, Ś Ñ V B D1-4.8.13 T2.3 ins.

1876* शीघ्रमायूषं वाद्यानि निर्गच्छत ममाज्ञया।
रामलक्ष्मणसुग्रीवान्द्रष्टुं प्रतिनिवर्तत।

[(l 1) B1 D2.4.6 T2.3 वाद्यतु B2 आहत्य (for आयूष) Ś D8.13 शीघ्रं निशाचराः सर्वे, D1.3 वाद्यतामाशु वाद्यानि (for the prior half). B1.3 D1-4.6 T2.3 निर्गच्छतु —D6 T2.3 om. l 2 —(l 2) Ñ2 V1.3 B4 प्रतिनिवर्त्य, V2 D4 °निवर्तेय (for °निवर्तत)]

—Thereafter Ś B1 D1-3.8.13 repeat 1873*

10 D12 om 10 (cf v l 9). B4 om 10ᵃᵇ D6 reads 10ᵃᵇ (except अद्य बाणै) in marg —ᵃ) B4 विनिर्मुक्तैर् (for धनुर्मुक्तैर्) D4 रावणि च विनिर्मुक्तैर् (sic) —ᵇ) D6 तेजसि (for संनिभै) V3 B1 युगान्ताग्निसमप्रभै, D4 युगाग्निरिव सप्रभै —ᶜ) D12 लक्ष्मण राघव (by transp) Ś B1.3 D1-4.8.13 चोभौ (for चैव) —Ś D2.13 om 10ᵈ-11ᵃ —ᵈ) Ñ1 V B3.4 नयामि, D1-4 नयिष्ये (for नेष्यामि)

11 D12 om 11ᵃᵇ (cf v l 9) Ś D2.13 om 11ᵃ (cf v l 10) —ᵇ) V3 B1-3 D1-4.6.8(before corr. as in text).10.11 [इ]न्द्रजितस्, D5 M3 कृत्वा, D6 T1 G1 युधि. D4 यथा (for तथा) —ᶜᵈ) Ś B1 D1-3.8.13 उद्य(Ś B1 D8.13 °त्त)रिप्य क्षयकारम् (for °). D6 T2.3 शत्रोर्वधाद् (for शत्रुवधाद्) D4 महाशक्तिभयो ह्यहं (for ᵈ) D12 उद्धरिप्ये परिक्रिशान्नाथवस्य बलादह

G 6 75 14
B 6 95 12
L 6 74 14

नैवान्तरिक्षं न दिशो न नद्यो नापि सागरः ।
प्रकाशत्वं गमिष्यन्ति मद्बाणजालसंवृताः ॥ १२
अद्य वानरयूथानां तानि यूथानि भागशः ।
धनुःसमुद्रादुद्भूतैर्मथिष्यामि शरोर्मिभिः ॥ १३
व्याकोशपद्मवक्त्राणि पद्मकेसरवर्चसाम् ।
अद्य यूथतटाकानि गजवत्प्रमथाम्यहम् ॥ १४
सशरैरद्य वदनैः संख्ये वानरयूथपाः ।
मण्डयिष्यन्ति वसुधां सनालैरिव पङ्कजैः ॥ १५
अद्य युद्धप्रचण्डानां हरीणां द्रुमयोधिनाम् ।
मुक्तेनैकेषुणा युद्धे भेत्स्यामि च शतंशतम् ॥ १६
हतो भर्ता हतो भ्राता यासां च तनया हताः ।
वधेनाद्य रिपोस्तासां करोम्यस्रप्रमार्जनम् ॥ १७

12 V3 om 12ab —a) M1 3 च (for [ए]व) N V1 2 D4 [अं]तरीक्ष B3 marg D13 नैव द्यौर् (for न दिशो) —b) V2 B1 D3 7 10 11 G1 2 M2 3 च द्यौर्, D4 नभो (for नद्यो) N2 B2 4 च (for [अ]पि) S N1 B3 D6 च द्यौर्न च, D1 द्यौरपि न, D M5 द्यौर्नापि च D12 च द्यौ नैव D13 भूया न च (for नद्यो नापि) Ś (Ś2 11oth eaten) N V1 2 B2 4 D1 5 6 12 T G2 M3 सागरा —c) Ś D2 3 4,5 12 13 प्रकाशता (for प्रकाशत्वं) N V B2 4 प्रकाशा हि भविष्यति B1 प्रकाशमागमिष्यति B3 सुप्रकाशा भविष्यति —d) Ś D3 2 व पत्नालैर्मयः वृता N V B2 4 मम बाणजालै(N2 V1 °गण)वृता B3 D5 4 बाणजालैर्वृ(D1 2 °लबृ D2 °लावृ ता मया(D2 मम)

13 Ś1 om 13-16 —a) Ś2 N2 V B3 D1-4 6 12 T G1 2 M1 2 3 मुख्यानां D13 यूथानि (for यूथानां) —b) N V1 2 B2 4 D5 वृन्दानि (for यूथानि) —After 13ab D2 3 9 11 S ins

1877* धनुषा शरजालेन वधिष्यामि पतत्रिणः ।
मम वानरसन्धानि स्येन पवनौजसा ।

[(l 1) D1 T2 3 धनुष (for धनुषा) D5 T3 G1 धनुमुक्तैर्दावेगैः (for the prior half) G3 सुगस्त्र C v t as above (for पतत्रिणः) D4 5 T1 G2 3 M1 3 Cr m विषमिन्धामि पत्रिणा(D6 T1 G1 °मि° G3 हृदिभि°) (for the post half) —(l 2) D4 अद्य (for अद्य) T2 3 पराजसा (for पवनौजसा) D4 वीरौ सौ रामलक्ष्मणौ (for the post half)] —D1 om 13cd V1 damaged for 13cd (except मिभि) —c) Ś2 उद्भूतैर् (moth-eaten) T1 G1 2 M2 3 5 उद्धूतैर् ; C1 उद्भूतैर् (for उद्भूतैर्) —d) Ś2 B2 D1-3 6 11,12 विधमिष्ये(D1 °ध्येहं [hypm]) B4 मथिष्यामि; D4 वधिष्यति (sic) T2 3 M3 मथिष्यामि (for मथिष्यामि) Ś2 D4 12 महोर्मिभिः ; B3 शरवृष्टिभिः ; B4 परोर्मिभिः ; D5 शरोघैश्च (for शरोर्मिभिः)

14 Ś1 om 14 (cf v l 13) G3 om 14-16b —a) N2 V1 B1 D3 6 आकार, B2 प्रकाश B4 व्याकोश ; D4 5 G1 M2 C v g आकोश ; D6 12 आकाश D5 अनोक ; T1 2 G1 व्याकोच Cr k t as in text (for व्याकोश) D2 सद्म (for पद्म) N V1 V2 B D1 4,12 T2-वक्त्राणाः D5 T1 पद्मानि D 2 वक्त्राणि; T2 पद्मानां; C v g h t as in text (for वक्त्राणि) —b) D12 सार (for पद्म) Ś2 D1-4 5 12 किंजल्क , N V1 2 B2 4 D12 -केशर , B1 किंशुक (for केसर) —c) D4 कपि (for अद्य) N2 V B1-4 D7 9 G2 M1 3 व्यूह (D6 °ह्र, G2 °ह) Cm k t as in text (for यूथ) Ś2 Ñ V B1 4 D1 4(before corr) 5 12 तडागा(Ś2 D4 12 °का)नि D1(after corr) तडागानां (for तटाकानि) —d) Ś2 N V B D1 4 5 12 विगाहिष्ये गजेंद्रवत् ॐ Cg प्रमथामि प्रमथामि आभाव भावे । Ck t प्रमथामि प्रमथिष्यामि(Ck °ष्यामीति पाठः) ॐ

15 Ś1 G3 om 15 (cf v l 13 and 14) Ś2 B1 D1-3 5,11 12 om 15 —a) B2 अरि(sup lin)वदनै D4 सदारै रथसधर्यैर् —b) D4 अद्य, M2 सर्वे (for संख्ये) —c) N1 V1 मदयत्तु महात्मान (V2 °नं) V1 2 मेदयत्तु महीमेनां (V2 damaged from महीमेना up to द्रु in 16b) B1 2 मडयत्तु हमात्मान(B2 °रे भूमिं)

—After 15 V1 ins

1878* रुक्ममायोधनसतो महाणशवमेदिते ।

16 Ś1 om 16 (cf v l 13) G3 om 16ab (cf v l 14) V1 damaged up to द्रु in b (cf v l 15) —a) D2 4 मम (for अद्य) Ś2 D3,10-12 यूथ (for युद्ध) D13 व्यूहानि सर्वाणि G1 प्रचण्डयुद्धानां (for युद्धप्रचण्डानां) —c) D1 6 [इ]षुणा (subm) (for [ए]केषुणा) B4 रि शकिणेषुणा (sic) Ś2 B1 D12 सख्ये B2 D1 1 सैन्यं M1 2 सर्वे (for युद्धे) D13 मनुष्यो रक्षसां स्मरे —d) N V B D1 4 T2,3 निर्भेत्स्यामि; D1 निर्भेत्स्यामि D3,13 निर्भेत्स्यामि D13 हनिष्यामि M1 2 भेत्स्यामि हि (for भेत्स्यामि च) D1 सयुगे (subm) (for शत शतम्) Ś2 निर्भे...... त (damaged) D12 निर्विभेत्स्यामि सयुगे

17 a) D13 इदयुग्मो (for हतो भर्ता) D6 भ्रातो (with hiatus) (for second हतो) N V B D1-4,7 G1 transp भर्ता and भ्राता D1 11 हतो भ्राता च यथा वै —b) D1 11 M1 1 येषां (for यासां) Ś2 B1 D2 11 तनयो हता D13 येन मे तातसाहित —B4 om 17a-18b —c) D4 16 [अ]द्य (for [अ]द्य) —V1 damaged after रि in रिपोस्, up to 18a N1 V1 2 B1 1 D1-13 M1 2 तयो (for तासां) D13 विनिपात्य रिपोस्तस्य —d) N V1 2 B2,4 D1 5-11 T1 2 M1 2 [अ]श्रु ; T1 G M1 2 [अ]श्र (for [अ]स्र) Ś B1 D1-4,11 12 करिष्यामि (for करोम्यस्र)

अथ मद्बाणनिर्भिन्नैः प्रकीर्णैर्गतचेतनैः ।
करोमि वानरैर्युद्धे यत्नावेक्ष्यतलां महीम् ॥ १८
अथ गोमायवो गृध्रा ये च मांसाशिनोऽपरे ।
सर्वांस्तांस्तर्पयिष्यामि शत्रुमांसैः शरार्दितैः ॥ १९
कल्प्यतां मे रथः शीघ्रं क्षिप्रमानीयतां धनुः ।
अनुप्रयान्तु मां युद्धे येऽवशिष्टा निशाचराः ॥ २०
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा महापार्श्वोऽब्रवीद्वचः ।
बलाध्यक्षानवस्थितांस्तत्र बलं संत्वर्यतामिति ॥ २१
बलाध्यक्षास्तु संरब्धा राक्षसांस्तान्गृहाद्गृहात् ।
चोदयन्तः परिययुर्लङ्कां लघुपराक्रमाः ॥ २२
ततो मुहूर्तान्निष्पेतू राक्षसा भीमविक्रमाः ।
नर्दन्तो भीमवदना नानाप्रहरणैर्भुजैः ॥ २३
असिभिः पट्टिशैः शूलैर्गदाभिर्मुसलैर्हलैः ।
शक्तिभिस्तीक्ष्णधाराभिर्महद्भिः कूटमुद्गरैः ॥ २४

G. 6. 75. 25
B. 6. 95. 25
L. 6. 74. 25.

18 B3 om. 18[ab], V3 damaged up to [a] (for both, cf. v.l. 17). —[a]) M3 -बाहु- (for -बाण-). —[b]) Ś B1 D1.4.8.11 विकीर्णैर्; D3 विपर्णैर्; D9–11 G1 प्रस्तीर्णैर् (for प्रकीर्णैर्). Ś D8.12 गतजीवितैः; Ñ V B2.4 गतचेतनैः (for गतचेतनैः). D1 विकीर्णो रुतचेतनैः (sic). —For 18[ab], D12 subst.:

1879* अथ बाणविनिर्भिन्नैः प्रकीर्णांवप्लवंगमैः ।

—V3 om. 18[cd]. —[c]) Ś B1 D1–4.6.8.12.13 T2.3 करिष्ये (for करोमि). —D9 om. (hapl.) 18[d]–20[c]. —[d]) Ś D8.12 प्रच्छन्नैक; D1–3 यत्नान्वेष्य; M1.2 यत्नावेक्ष्य-, Cg.k.t as in text (for यत्नावेक्ष्य). Ñ1 V1 B2.3 यत्नान्वेक्ष्या (Ñ1 °क्ष्यां) वसुधरा, Ñ3 सछन्नां च वसुधरा, V2 B1 D4 परिछन्ना महीमिमा; B4 यत्नगम्यां वसुधरा; D13 सर्वां ता नि प्रभा महीं.

19 D6 om. 19 (cf. v.l. 18). —[a]) Ś D8.12 ये च (for गृध्रा). B3 D9.11 T2.3 गोमायुगृध्रा ये (B3 D13 °ध्राश्च), D10.11 काकाश्च गृध्राश्च. —[b]) Ś B1 D1–4.6.8.12.13 T2.3 ये चान्ये पिशिताशना (D13 मांसभोजिनः). —[c]) V तान्सर्वांश् (by transp.). D7 सर्वांश्च (for सर्वांस्तान्). —[d]) Ś1 शत्रुमुखै (sic). Ś2 Ñ1 D8.12 शरार्पितैः; B1 शरोत्क्षिप्तैः; D6 शरोत्थितैः; D7 G1 M3 शरार्पितैः; D8 शराच्युतैः; D10.11 शराहतैः; D13 शरोद्धृतैः (for शरार्दितैः). D1.3 क्षिप्रमानीयतां धनुः (=20[b]).

20 D6 om. 20[abc] (cf. v.l. 18). V3 om. 20. —[a]) Ś D8.12 कल्प्य(Ś °प्य)तां; B2 युज्यतां, D1.4.6.11 कल्प्यतां; Cg as in text (for कल्प्यतां). Ś D8.12 रथा, D6 रथे(sic) (for रथ). D7 शीघ्रान् (for शीघ्रं). —[b]) D6(marg.) शीघ्रम्; D13 क्षिप्रम् (for क्षिप्रम्). B1 D1.3 असि (for धनुः). Ñ V1.2 B2–4 G(ed.) योधा सर्वे भवन्तु च (Ñ1 च; V3 B4 नः; G(ed.) मे). —[c]) Ś D8.12 प्र(D8.12 मा)यान्तु से न मे; Ñ1 V1.2 B D1–4 अनु- (Ñ1 V1.2 °न्या)यान्तु च मां (D1 मे). Ñ2 यान्तु तुरगा; D13 बधावनिश मा (sic). M1.2 अनुयान्तु मा (for अनु प्रयान्तु मां). Ñ V2.3 B2–4 शीघ्रं; D7 G1 M3 मयं, (for युद्धे). —[d]) Ñ2 B4 D1.7 M3 च शिष्टा; B3 च शेषा, B2 च शिष्ट; D1.6–11 [ऽ]व शिष्टा; D7 T2.3 G1 [ऽ]वशेषा; D13 G1.2 विशिष्ट (for ऽवशिष्टा).

21 [a]) Ñ V B2–4 विरूपाक्षो (for महापार्श्वो). Ś D1.8.12 इद (for वच). D4.6 T2.3 सत्तो वचनमब्रवीत्. —[c]) M1.2 सर्वान् (for तत्र). Ś Ñ V1.2 B D1–3.8.12.13 बलाध्यक्ष स्थितं तत्र (D3 पार्श्वे). —[d]) Ś Ñ1 D8.12 संनह्य-ताम्; V3 संश्रियताम्; B1 संस्थाप्यताम्; D3 सवाप्यताम्; D6 संत्वरताम्; D13 संभार्यताम् (for संत्वर्यताम्). D3 क्षिप्र-मानीयतामिति. —After 21, D7 G2 ins.:

1880* बलाध्यक्षास्तु तच्छ्रुत्वा महापार्श्वस्य भाषितम् ।

22 V3 om. 22. —[a]) D7 T1 G2.3 त्वरया. D9–11 संयुक्ताः; M1.2 संहृष्टा, Cg as in text (for संरब्धा). Ś B1 D4.6.8.12.13 बलाध्यक्षास्तु सम्प्राप्ते (B1 D4 त्वरितो; D6 त्वरया; D13 संप्राप्तो). Ñ V1.2 B2–4 त्वरितास्तु (Ñ2 V2 B2 °श्च तु) बलाध्यक्षो, D1–3 बलाध्यक्ष स(D1 स) त्वरितो. —[b]) D8.12 राक्षसानां (for राक्षसांस्तान्). Ś Ñ V1.2 B D3.5.7–13 T2 G2 गृहे गृहे, D4 गृहाद्गृहं; D6 स्वन गृहे (for गृहाद्गृहात्). —D7 reads 22[cd] in marg. —[cd]) Ś D8.12 चोदयन्तस्-परिययौ; Ñ V1.2 B2–4 G(ed.) संचोदयन्तु (Ñ1 °न्त)प (G(ed.) °र्यपरि)ययौ. B1 प्रययौ परिययौ; D1–3 नो(D3 नो)दयन्तो परिययौ (for °) Ś B1.2.4 D1–4.6.11 G1 पराक्रम', Ñ V1.2 B3 लंकायां लघुविक्रम'; M3 लंकायां तु महाबलाः (for [d]). D13 देशमात्र पराक्रमो लंकां माक्रोशत क्रमात् (sic).

23 [a]) D1 मुहूर्तेमिशो तु (sic). D3.4.12 मुहूर्तादपि चेत्. —[b]) Ś D8.12 मद्दविक्रमा; Ñ2 B4 D1–7.9–11 T G M1.2 भीमदर्शना (for भीमविक्रमा). —[c]) Ñ1 V3 D7.9–11 G नदन्तो; B3 गर्जन्तो (for नर्दन्तो). Ñ V1.2 B2–4 वि(Ñ1 V3 वि)नर्दतश्च (V3 damaged from नद् up to वा in [d] [see var.]). V2 [ऽ]विप्रहृष्टाश्च, M1.2 भीतवदना (for भीमवदना). Ś D8.12 मद्(Ś1 °वि)विधा विनिर्दन्तः B1 D1–4.13 समुद्गता(D3 °मत्ता) विनर्दन्तो —After 23[c], D6 reads erroneously (first time) 29[d]–30[c]. —[d]) D1 भुजि (for भुजैः). Ñ V B2–4 नानाप्रहरणा(V3 damaged)युधा

24 B1 om. 24–25[b]. M3 reads 24[cd] twice. —[a]) Ś1 D8.12 पाशासि(D12 °सि) Ś2 चापासि-; D1–4 प्रासासि (for असिभि). Ś Ñ V B2–4 D1–4.6–11 पट्टिशै (D8.12 °सै) (for पट्टिशैः). —[b]) Ś D6 मुसलैर्, Ś

G 6. 95. 6
B 6. 95. 26
L 6. 71. 20

पाशैर्विमलैश्चक्रैर्निशितैश्च परश्वधैः ।
भिण्डिपालैः शतघ्नीभिरन्यैश्चापि वरायुधैः ॥ २५
अथानयन्बलाध्यक्षाश्चत्वारो रावणाज्ञया ।
द्रुतं सूतसमायुक्तं युक्ताष्टतुरगं रथम् ॥ २६
आरुरोह रथं दिव्यं दीप्यमानं स्वतेजसा ।
रावणः सत्त्वगाम्भीर्याद्दारयन्निव मेदिनीम् ॥ २७

Ñ2 B1 D1 . . . . 11 अपि Ñ1 V B3 D12 तथा(V2 °दा) D3 T1 G3 दारै G2 हुडै M1 . Cg हूलै : M3 मुख Ct as in text (for हले) B4 मुसलायुधै G1 मुसलार्गलै ※ Cv वगुलै द्विफलवक्राग्रै ※ —°) B1 शक्तिभि सार्धकैरेव —°) B2 यष्टिभि D12 रामसै (for महद्भि) D2 शुमुद्गरै D4 सर्वैश्च विविधायुधै

25 Ś Ñ V1 . B om 25ab (for B1 cf v l 24) Ś2 V1 D4 om 25 —°) Ś2 D1 . . . 11 क(D3 शु)ठिभि(Ś1 D1 . . . 13 G3 त्रिविधै(: D2 तोमरै(G1 निशितै((for विमलै) D2 चापि D12 वज्रै((for चक्रै) —°) D1 विविधै(, G1 विमलै((for निशितै) D1 . . . 11 13 परम्वधै ; G M1 . . परश्वधै —D2 om 25cd —°) Ñ V1 . B D2 भिंदिपाल D1 भिंडमालै T1 भिदिपालै (for भिण्डिपालै) —°) Ś1 Ñ V1 . B1 . D2 13 अपि (for चापि) Ś2 Ñ V1 . B2 . D1 . . 13 तथा(B1 °दा)युधै ; B4 °लायुध ; D2 13 तथाविध (for वरायुध°) D1 अन्यैश्च विविधायुधै

26 °) D3 T1 G1 बलाध्यक्षान्(G2 M3 Cg °ध्यक्ष((for बलाध्यक्षाश्) Ś Ñ V B2—4 D1 . . . 11 13 बलवद्य (D2 °यक्ष) बलाध्यक्षा —°) Ś D2 13 ते द्रुत Ñ V B D1 . धनुषो D2 T2 . 3 तदा D12 राक्षसा(; G1 सर्वतो M1 Cg सत्वरो (for चत्वारो) —After 26ab D7 K (ed with in brackets) ins.

1881* हयानां नियुतं साग्रं नागानां नियुतत्रयम् ।
अश्वानां षष्टिकोट्यस्तु खरोष्ट्राणां तथैव च ।
पदातयस्त्वसंख्याता जग्मुस्ते राजशासनात् ।
बलाध्यक्षाश्च संस्थाप्य तदा सेनां पुरःस्थिताम् ।
एतस्मिन्नन्तरे सूतः स्थापयामास तं रथम् । [5]
दिव्यशस्त्रसमायुक्तं नानालंकारभूषितम् ।
दिव्यवाजिसमायुक्तं दिव्यालंकारभूषितम् ।
नानायुधसमाकीर्णं किङ्किणीजालसंयुतम् ।
नानारत्नपरिक्षिप्तं रत्नस्तम्भविराजितम् ।
जाम्बूनदमयैश्चैव सहस्रकलशैर्युतम् । [10]
तं दृष्ट्वा राक्षसाः सर्वे विस्मयं परमं गताः ।
तं दृष्ट्वा सहसोत्थाय रावणो राक्षसेश्वरः ।
कोटिसूर्यप्रतीकाशं ज्वलन्तमिव पावकम् ।

[K (ed) variants (l 4) बलाध्यक्ष,—(l 6) [illegible] —om (hapl) l 8 — l 10) यत् (for युतम्)]

—°) D2 बलाध्यक्ष ; G1 तथ (for युतं) D12 युतं D . सह (for सूत) Ñ1 समायुक्तो (for समायुक्त) —°) B4 युक्त (for युक्ताष्ट) D2 [illegible] (for रथम्) Ś D12 . 13 सु(D3 12 स)तुरगं D4 उत्कृष्टतुरगान्वित : D12 युक्तार्थं च तुरगैः ※ Cg अथानयद्बलाध्यक्ष सत्वरो रावणाज्ञया । द्रुतं सूतसमायुक्तं युक्ताष्टतुरगं रथमिति पाठः ※ —After 26, Ñ V B2—4 (B3 only l 1-3) ins. while B1 cont l 4 and the prior half of l 5 after 1883*

1882* सुवर्णवेदिकायुक्तं रथेशं समलंकृतम् ।
युक्तं वैडूर्यजालैश्च पताकाभिश्च शोभितम् ।
ककुदा नवशीर्षेण काञ्चनेन विराजितम् ।
पाण्डुरेणातपत्रेण ध्रियमाणेन मूर्धनि ।
विराजमानस्तद्भूयो धनद इव पुष्पकम् । [5]

[(l 1) V3 °वेदिकाभिश्च —(l 2) B2 °जालेषु B4 माल्यैश्च (for °जालैश्च) V2 तु (for second च) B4 मलकृतं (for च शोभितम्) —(l 3) G (ed) नर शीर्षेण —(l 4) B1 पाण्डरेण —(l 5) Ñ2 भ्राजन् B3 . 4 राजन् (for विराजन्)]

27 D3 transp a and b —°) B1 D2 [आ]रुरोह Ms . . 3 पुष्पं (for रथं) Ś Ñ1 V1 . 2 B1 . D1 . . 11 दीप्तं D1 . om T2 . 3 भीमं M3 Cg भीमो (for दिव्यं) D2 T1 G1 शुभ्रं हैमं D3 स च भीमं D12 13 G3 वरं भीमं (D7 G3 °मो) G1 शुभ्रभीमं (for रथं दिव्यं) B4 समारोह रथश्रेष्ठं —After 27a B3 ins.

1883* राक्षसो युद्धदुर्मदः ।

—Thereafter B1 cont l 4 and the prior half of l 5 of 1882* —°) Ś Ñ V B1 . 2 D1 . 3 . 11 . 13 दीप्यमान (for दीप्यमानं) Ñ1 V1 . 2 D2 सुतेजसा : D12 च तेजसा (for स्वतेजसा) —After 27ab D4—7 9—11 S ins.

1884* तत्र प्रयातः सहसा राक्षसेन्द्रबलैर्वृतः ।
[Tr वृतो]

—°) Ś T2 गाम्भीर्य ; B1 D2 सत्त्वतो ; Cm g Ct as in text (for °गाम्भीर्यात्) D12 सत्त्वं चैव द्युतिमतो —°) Ś D2 13 कम्पयन्। Ñ V B2 . 4 D12 दा(V1 . 2 वि)रयन् ; B2 . 3 D1 . नादयन् ; D4 . 7 . 9 चालयन्। D6 T2 . 3 मर्दयन् (for दारयन्) —After 27 D7 K (ed with in brackets) ins.

1885* ततस्तूर्यनिनादाश्च भेरीणां च पटहस्वनः ।
मृदङ्गपणवैर्युक्ताः शङ्खनादैश्च समन्वितः ।
आनकैश्चैव गोमुखैश्च तथा घण्टाशब्दैश्च संयुतः ।
सिंहनादैश्च [illegible] सुभीमैर्निनदैस्तथा ।
घोरैः सुपुष्कलैः [illegible] । [5]
तत्र नादेन महता पृथिवी समकम्पत ।
ते सर्वे सहसा सर्वे राक्षसा युद्धदुर्मदाः ।
रावणं महाबाहुं नादितैः परितोषितम् ।
अग्रतश्च महात्मानं विनदन्तो रथं प्रति ।

रावणेनाभ्यनुज्ञातौ महापार्श्वमहोदरौ ।
विरूपाक्षश्च दुर्धर्षो रथानारुरुहुस्तदा ॥ २८
ते तु हृष्टा विनर्दन्तो भिन्दन्त इव मेदिनीम् ।
नादं घोरं विमुञ्चन्तो निर्ययुर्जयकाङ्क्षिणः ॥ २९
ततो युद्धाय तेजस्वी रक्षोगणबलैर्वृतः ।
निर्ययावुद्यतधनुः कालान्तकयमोपमः ॥ ३०

ततः प्रजवनाश्वेन रथेन स महारथः ।
द्वारेण निर्ययौ तेन यत्र तौ रामलक्ष्मणौ ॥ ३१
ततो नष्टप्रभः सूर्यो दिशश्च तिमिरावृताः ।
द्विजाश्च नेदुर्घोराश्च संचचाल च मेदिनी ॥ ३२
ववर्ष रुधिरं देवश्चस्खलुश्च तुरंगमाः ।
ध्वजाग्रे न्यपतद्गृध्रो विनेदुश्चाशिवं शिवाः ॥ ३३

G 6 75 35
B. 6.95 46
L. 6 74 34

[K (ed) variants (l 5) बलरथानि —(l 9) जयाय विजय (for विजयाय रण)]

—After 27, D10 11 read 29ᶜᵈ for the first time repeating it in its proper place

28 D7 6 om (hapl) 28–29ᵇ M1 2 read 28–29ᵇ twice —ᵃ) D4 6 T2 3 [अ]भ्यनुज्ञातो (for °ज्ञातौ) Ś D8 12 नादान्घोरान्विमुञ्चतौ —ᵇ) N V B2 4 मत्तो (B2 °दो) न्मत्तो विशाचरौ, B3 मदोन्मत्तौ महाबलौ, D1 युद्धोन्मत्तश्च राक्षस, D6 T2 3 युद्धोन्मत्तो महाबल —V2 om 28ᶜ–29ᵇ —ᶜ) N1 तु दुर्धर्षो, D1 सुदुर्धर्षो, D4 6 T2 3 च मत्तश्च —ᵈ) Ñ1 तथा D6 T1 2 यथ (for तदा) B4 रथमारुरुहे तथा D5 रथमारुरुहुश्च —For 28, D12 subst

1886* अकम्पन विशालश्च विरूपाक्षो निशाचर ।
रावणनाभ्यनुज्ञाता रथानारुरुहुस्तदा ।

29 V3 D1 4 6 om 29ᵃᵇ (for V3 D1 6, cf v l 28) M1 2 read 28–29ᵇ twice —ᵃ) B3 [अ]ति (for तु) Ś D8 12 तोस्मात् D4 6 दृष्ट्वा G2 दृष्टा (for हृष्टा) Ś1 विनद्यतो V1 B2 D10 11 12 [अ]भिनर्दन्तो, B3 D2 विमर्दन्तो, T1 निनर्दन्तो (for विनर्दन्तो) —D4 reads erroneously (first time) 29ᵇ–30ᵃ after 23ᶜ —After 29ᵃᵇ D12 erroneously repeats 1886* (except रुरुहुस्तदा) —D10 11 repeat 29ᶜᵈ here (cf v l 27) —ᶜ) Ś D7 8 12 T2 3 नादान्घोरान्, M1 2 (both both times) घोरानादान् (for नाद घोरं) B1 D3 4 6 12 नादान्घोरा (D1 °रा) न्विनर्दन्तो —ᵈ) Ś B1 D3 5 12 13 T2 3 युद्धकाङ्क्षिण —For 29ᶜᵈ N V B2–4 subst

1887* विनेदु सहिता शूरा सर्व सत्यपराक्रमा ।

[B4 सहिता रथे (corrupt)]

—Then all the above MSS cont

1888* स राक्षसमहाशत कोटिभिर्निसृत ।
रणविहारशयाभिनयर्षो कम्पयन्महीम् ।

[(l 1) N1 V1 B1 राक्षसे N2 V2 B2 व (V3 B3 –न) हार्नेका (for °शत) —B3 om l 2 —(l 2) V3 4 कम्पयन्महीं (by transp)]

30 ᵃ) D6 रण (for ततो) —ᵈ) Ś1 B2 D4 6 8 12 T2 3 –समावृत, Ś1 N V B1 4 D1 3 12 –समन्वित (for बलैर्वृत) —Ś D8 om 30ᶜ–32ᵇ V3 om 30ᶜ–31ᵇ —ᶜ) D12 रावणस्तत्र, D13 स्वरित श्रीमान् (for उद्यतधनु) —ᵈ) D4 दशग्रीवो महाबल, D13 वीरो वै रावणमहीं, D13 ***तिमिरानल

31 Ś D1 om 31 V3 om 31ᵃᵇ (for both cf v l 30) D12 om 31–32ᵇ D13 om 31ᵃᵇ —ᵃ) M1 2 तदा G (ed) अथ (for तत) Ñ V1 2 B D1 3 7 10 11 T1 M1 2 प्रजविताश्वेन D4 6 प्रज्वलिताश्वन, D4 प्रतापिताश्वेन, D5 प्रज्वलिताश्वन, G2 प्रज***श्वेन —ᵇ) B2 D2 सु (D2 च) महारथ, D7 G1 2 स महाबल —ᶜ) D7 प्रययौ (for निर्ययौ) —After 31 D13 ins

1889* पञ्च रथसहस्राणि राक्षसे द्रागुणानि तु ।
पञ्चत्रिंशत्सहस्राणि सादिनां तु वाजिनाम् ।
मातङ्गाना सहस्राणि सप्तान्येकविंशति ।
गजाश्वरथसंकीर्णा राक्षसैर्मेदिनी कृता ।
तुरगखुरविध्वस्तरथनेमिसमुद्धत ।   [5]
आच्छादयन्महीं रेणुर्दिश ख सुमणि तथा ।

32 Ś D8 12 om 32ᵃᵇ (for Ś D8 cf v l 30 and for D12 cf v l 31) D13 om 32ᵃᵇ —ᵃ) G1 ससौ, Cg k as in text (for ततो) —ᵇ) V3 विदिशस्तथा —ᶜ) D7 G1 2 विनेदुर् (for च नेदुर्) Ś1 प्रादुरभूवन्मेघाश्च, Ś1 D1 11 विद्युतो वज्र मेघा, N V1 2 B D1 4 घोर (B1 धीरा D1 धीर D2 दारुणा D3 भीम) विनेदुश्चाश्च V3 घोर जगर्जु मेघाश्च, D13 शकुनोच्चैर्भियोषेण —ᵈ) D13 प्रचचाल M3 [इ]व (for च) B3 वसुधा (for च मेदिनी) —After 32 D13 reads 35ᵃᵇ

33 D13 om 33ᵃᵇ —ᵃ) V3 B1 ववृषु G1 ववर्षु (for ववर्ष) V3 B3 G1 देवा —ᵇ) Ś D7–4 8 10 प्रास्खल प्रयवाजिन, N V B2 4 D5 T1 G M प्र (V3 स) स्खले (D5 T1 G M चस्खलु) स्तुरगा पथि, B1 च स्खलन्प्रथवाजिन, T3 सस्खलुश्च तुरंगमा —ᶜ) N B2 3 D8 13 T2 3 ध्वज च B1 4 D1–3 ध्वजस्य (for ध्वजाग्रे) D4 T2 3 –न्यपतन्गृध्रा Ś1 प्रदीप्ता वायिका नदुर् Ś1 D1 12 पतितो गृध्र (D4 °गोमायु) ध्वजुर् V ध्वजमुद्धयपतद्गृध्रा —ᵈ) D8–11 M1 2 चाशिवा शिवा G1 सहिता शिवा T2 वायसैर्नुनादिरे

G. 6. 75. 36
B. 6. 95. 45
L. 6. 74. 35

नयनं चास्फुरद्वामं सव्यो बाहुरकम्पत ।
विवर्णवदनश्चासीत्किंचिदभ्रश्यत स्वरः ॥ ३४
ततो निष्पततो युद्धे दशग्रीवस्य रक्षसः ।
रणे निधनशंसीनि रूपाण्येतानि जज्ञिरे ॥ ३५
अन्तरिक्षात्पपातोल्का निर्घातसमनिस्वना ।
विनेदुरशिवं गृध्रा वायसैरनुनादिताः ॥ ३६
एतानचिन्तयन्घोरानुत्पातान्समुपस्थितान् ।
निर्ययौ रावणो मोहाद्वधार्थी कालचोदितः ॥ ३७
तेषां तु रथघोषेण राक्षसानां महात्मनाम् ।
वानराणामपि चमूर्युद्धायैवाभ्यवर्तत ॥ ३८
तेषां सुतुमुलं युद्धं बभूव कपिरक्षसाम् ।
अन्योन्यमाह्वयानानां क्रुद्धानां जयमिच्छताम् ॥ ३९
ततः क्रुद्धो दशग्रीवः शरैः काञ्चनभूषणैः ।
वानराणामनीकेषु चकार कदनं महत् ॥ ४०

34 V3 om 34ab — a) B4 भास्फुरद्, T3 वास्फुरद् (for चास्फुरद्) Ś B1 D1-4.8.12.13 सव्य (for वाम). — b) D7.9-11 G1.3 M1.2.5 वामो (G1 °म) (for सव्यो) Ñ1 वद्भिश (for बाहुर्) Ś3 Ñ B2.4 च कपित, D6 च कपते (for अकम्पत). — c) M1.2 विपण्ण (for विवर्ण) D13 -वदन चास्य (for वदनश्चासीत्) — d) V3 B3 चाभ्रश्यत, D1 भभ्रसत (sic), G2 भभ्रंशित (for अभ्रश्यत), D7.10.11 G2 स्वन (for स्वर) Ś Ñ V1.2 B1 D1-4.8.13 भग्नमनोरथ (V2 °श्चाभवत्) D9 प्रभ्रशितस्वन B4 तस्किंचिद्यभ्रमपते (sic), D12 गद्गदश्चाभवत्स्वन

35 V3 om 35ab D18 reads 35ab after 32 — a) Ś B1 D1-4 तस्य, Ñ2 V1.2 B2.4 G3 तस्तु (for ततो) V1 D2.3 नि पततो, D6.7 T2.3 निष्क्रमतो (for निष्पततो) Ś D8.13 तस्य निष्क्रमतोतीव, D12 तस्य निर्गच्छतो योद्धु — c) T1 श-देन (for शंसीनि)

36 a) V2 D4.11.13 अंतरीक्षात्, B4 अंतरीक्षे (for °रिक्षात्) D3 पवति (for पपात) — b) Ñ1 V1.2 B2-4 निर्घोषाश्च; D6 निर्वात (for निर्घात) Ś V3 B1 D1.2.4-11.13 समनि स्वना, Ñ1 B3 चारुदर्शना, V1.2 B2.4 चोग्रनिस्वना; D3 समनिस्वना (for समनिस्वना) Ñ2 निर्घाता पेतुरवराद्, D4 निपतिन समन्विता — V3 om 36cd — c) D2.7.9-11 T G M3 अशिवा (for अशिवं) Ñ V1.2 B2-4 चक्रवाकाश्च, D12 च बकाकाश (for अशिवं गृध्रा) Ś B1 D1-4.8.13 चीची(D4 वाचो)वाचो विनेदुश्च (Ś D4.13 °दु पाद्) D6 चक्रवाका विनेदुश्च — d) Ś D8.13 मनुमध्यिता; Ñ V1 B D1.2.4 मनुसिधिता, V1 D7.9-11 G2 अभिलिखिता; D5 मनुवादिता D6 वायसा बरमाधिता; D12 वायसाश्च यथागिरे —After 36, Ś B1 D3 (marg) D1-4.8.13.13 T2.3 ins , Ñ2 V2 cont after 1891*

1890* दुष्काशनि पपातैवं मजाश्चाश्च ननाद च।
वपथु सहसा चास्य सवगात्रेश्वजायत।

[(l 1) Ś D8.13 दुष्काशनि; V1 पशाशनि, B3 D4 ससाशनि (for दुष्कां°) — D4 om l 2 —(l 2) V2 सर्वगात्रेषु चाभवत्; D8 T2.3 गात्रेषु समवेदथ (for the post half)]

—D13 cont., Ñ V1.2 B3 ins. after 36

1891* गृध्रचक्रं च बभ्राम तस्योपरि महात्मन ।
अश्रूणि चास्य मुमुचुर्वाजिनो रथसादि।

[(l 1) B3 गृध्रचक्रश्च B4 महास्वन (for महात्मन) —(l 2) V3 B2.3 अस्राणि (for अश्रूणि).]

37 a) B1 D1-4.12.13 समुत्पातान् (for एतान्) B3 पुन (for घोरान्) — b) V3 damaged from स्थान up to रावणो in c B1 D1-4 मतिदारुणान्, D6.7.9-11 T3 समवस्थितान्; D12 इव दारुणान् (for समुपस्थितान्) B1 उत्पातान्समुपस्थितान्, B3 दारुणानवस्थितान् — c) D1-4 रावणो निर्ययौ (by transp) D1 T2.3 [s]सर्पाद् (for मोहाद्) — d) Ś D8.13 आहवे, Ñ V B D1-4.9.11.13 यथार्थं; D6 T1 G3 M1.2 जयार्थी (for वधार्थी) V1.2 B1 D13 कालदेशित; V3 सर्ववैरिणा, D1-4 कालनोदित; D5 कालदर्शित (for कालचोदित)

38 B3 om 38cd — a) B3 तुरग (for तु रथ) Ś Ñ V B1.4 D1-4.8.13 शब्देन (for घोषेण) — b) V3 B3 दुरात्मनां, G3 तरस्विनां (for महात्मनाम्) B1 D1.4 राक्षसां युद्धकांक्षिणां —B1 om 38c-39 — d) M3 [अ]भिवर्तते D6 युद्धायाभ्युपपद्यत

39 B1 om 39 (cf v l 38) D10.11 om 39ab — a) Ñ1 V1.2 B2-4 सु(V3 स)तुमुलं; Ñ2 V1.2 सु तुमुलं; D1.2.7.9.10.11 T1 G M1.2 तु तुमुलं, D6 च तुमुल (for सुतुमुल) Ñ V B2-4 शब्दो (for युद्धं) — V2 damaged from b up to जयमि in d — c) Ñ1 माहूयमानां; N2 मार्गमाणानां D10 पुरावयतां Cg k t as in text (for माह्वयानानां) B4 G1 अन्योन्यमाह्वयमानानां Cg आगम शासनस्यानित्यत्वान्मुगागमाभाव", इ — d) D3 सर्वेषां G1 युद्धार्थे (for क्रुद्धानां) Ś D1-4.8.11.13 T2.3 जयकांक्षिणां D6 मन्योन्यवधकांक्षिणां —After 39, Ś Ñ V B (B1 after 38ab owing to om) D1-4.8.9.11.13 T2.3 (D1.4 T2.3 repeat here) ins. l 1-42 of a long passage relegated to App I (No 39)

40 D13 om 40ab — ab) G1 शक्तिशिरोरसी (for काञ्चनभूषणै) Ś Ñ V B D1-4.8.9.11 T2.3 स पुन सूर्यं सकाशैरिषुभिर्मर्मभेदिभि(Ś3 D4 °वधि)भि —After 40ab, Ñ V B2-4 ins.

निकृत्तशिरसः केचिद्रावणेन वलीमुखाः ।
निरुच्छ्वासा हताः केचित्केचित्पार्श्वेषु दारिताः ।
केचिद्विभिन्नशिरसः केचिच्चक्षुर्विवर्जिताः ॥ ४१

दशाननः क्रोधविवृत्तनेत्रो
यतो यतोऽभ्येति रथेन संख्ये ।
ततस्ततस्तस्य शरप्रवेगं
सोढुं न शेकुर्हरियूथपास्ते ॥ ४२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्र्यशीतितमः सर्गः ॥ ८३ ॥

G 6 75 0
B 6 95 53
L 6 74 0

1892* धूम्रं तथाष्टादशभिस्तारं च दशभिः पुनः ।
सुषेणं पञ्चविंशत्या अशीत्या गवयं पुनः ।
विव्याध दधिमुखं चैव षष्ट्या बाणैरजिह्मगैः ।

[(l 1) V शरैः (for पुनः) —(l 2) V3 mostly damaged for l 2 Note hiatus between the two halves Ñ1 B4 वशीत्या V1 3 चाशीत्या (all to avoid hiatus) (for अशीत्या) N V B4 तथा (for पुनः) —(l 3) V1 दशमुखं V3 शतं (for षष्ट्या)]

—c) Ś N V B D1 4 5 6 12 13 T2 3 अनी(Ś1 °ने)कानि (for अनीकेषु) —d) Ś D1-3 4 8 12 T2 3 ममथ, Ñ V B1 3 4 D4 ममर्द (for चकार) Ś Ñ V B1 3 4 D4 5 6 13 T2 3 परमाहवे (for कदनं महत्) B2 विममर्द महाहवे, D12 निर्मथ्य निशितैः शरैः —After 40 D7 ins l 1 only of 1895*

41 V3 damaged for 41ab except निकृत्त —a) D7 केचिन्निकृत्तशिरसो —b) B2 वलीयसा (for वलीमुखाः) —After 41ab D5 7 9-11 T1 G1 3 M ins G2 cont after 1895*

1893* केचिद्विच्छिन्नहृदयाः केचिच्छ्रोत्रविवर्जिताः ।

[G2 M3 विभिन्न (for वि°च्छिन्न) M1 2 transp the post half and 41d D5 केचिच्चक्षुर्विनिर्जिताः M1 2 5 केचि-च्छ्रोत्रेषु दारिताः (for the post half)]

—c) D13 निरु साहाद् G2 निरुच्छ्वास V3 कृता (for हता) —After 41c D8 ins

1894* कश्चि पार्श्वेषु दारिताः ।
विभिन्नशिरस कश्चित्

—d) N1 B D13 G1 पार्श्व वि (for पार्श्वेषु) D4 T2 3 ताडिताः (for दारिताः) —e) D5 विच्छिन्न G2 विहीन (for विभिन्न) N V B2 4 हृदया (for शिरस) B1 D1-4 6 13 T2 3 शिरा(B1 निर्बा)इव कृता केचित् M1 2 विभिन्नशिरस कश्चित् —f) V3 damaged D7 8 11 12 विनाकृता (for विवर्जिता) N2 M1 2 चक्षिराजुषु(N2 °चक्षुषि) दारिता —For 41 Ś D8 13 subst N V1 2 B1 3 4 D2 4 13 C1 subst only l 1 for 41ab and ins l 3 after 41 V3 D12 T1 2 ins l 3 only after 41 B2 ins l 1 after 41ab and l 3 after 41 D7 ins l 1 only after 40

1895* विभिन्नशिरस केचिदपतन्त महीतले ।
निरुच्छ्वासा कृता केचित्पेतुश्चक्षुर्विवर्जिता ।
भिन्नगात्रा शरैः केचिद्रावणेन बलीयसा ।

[(l 1) Ñ1 V1 3 B1 2 G2 निकृत्त, D7 निकृत्त D13 निकृत्त (for विभिन्न) B2 केचित्क्रोधा न्यपेतु (for the prior half) —D12 om (hapl) from the post half of l 1 up to the prior half of l 2 V3 B1 D1-3 12 न्यपतन् (for अपतन्त) Ñ V3 B2-4 D4 7 G2 निश्वसतो(Ñ2 नश्वस्ता B2 4 निश्वसतो D8 पतति च) गता गता (for the post half) —(l 3) D5 छिन्न (for भिन्न) V3 कृता (for शरैः) D13 दीप्तैः (for केचिद्) N1 निनारिता D2 3 4 6 T2 3 G2 वली मुखा, D1 प्लवगा (for बलीयसा)]

—Thereafter Ñ V B1 4 D12 cont 1896* while D6 T2 3 cont l 1 2 only of 1896*

42 a) G1 कोप (for क्रोध) M3 लोचनो (for नेत्रो) —b) D6 क्षणे क्षणे (for यतो यतो) D4 T2 3 सयुगे (for संख्ये) —c) D2 ततस्त ** रस (om hapl) —d) D1 4 T G1 3 M3 पुगवास्ते (for यूथपास्ते) —For 42 Ś B1 D1-3 5 12 subst Ñ V B2 4 D12 cont after 1895* D6 T2 3 cont only l 1-2 after 1895* while D4 ins before 6 84 1

1896* आकुला वानरी सेना शरजालेन मोहिताम् ।
रावण परमप्रीत्या ददर्श रुधिरोक्षिताम् ।
ततस्तु विद्रुता सर्वे वानरा रावणार्दिता ।
राघव शरणं जग्मु प्रजापतिमिवामरा

[(l 1) Ñ2 वाहिनी (for वानरी) D12 शरजालस्तु —(l 2) Ñ D2 4 परया (for परम) —V3 damaged from the post half up to राघ (see var) in l 3 N V1 2 B2-4 D12 शतशोक्षितां D4 रुधिरेण समुक्षितां (for the post half) —(l 3) N V1 2 B D4 12 13 ते (for तु) N V1 2 B D4 transp विद्रुता and वानरा Ñ V (V3 damaged up to राघ) B2-4 D13 राक्षस (for रावण) —(l 4) Ñ V B2-4 प्राप्ता (for जग्मु) N V1 2 B2 4 D12 प्रजा, B1 [ब]ह्मरा (for [अ]मरा)]

—Thereafter Ś B1 D1 4 5 12 13 cont while B2 cont after 1899*

८४

G 6 76 1
B 6 96 1
L 6 75 1

तथा तैः कृत्तगात्रैस्तु दशग्रीवेण मार्गणैः ।
बभूव वसुधा तत्र प्रकीर्णा हरिभिर्वृता ॥ १

रावणस्याप्रसह्यं तं शरसंपातमेकतः ।
न शेकुः सहितुं दीप्तं पतंगा इव पावकम् ॥ २

तेऽर्दिता निशितैर्बाणैः क्रोशन्तो विप्रदुद्रुवुः ।
पावकार्चिःसमाविष्टा दह्यमाना यथा गजाः ॥ ३

प्लवंगानामनीकानि महाभ्राणीव मारुतः ।
स ययौ समरे तस्मिन्विधमन्रावणः शरैः ॥ ४

1897* विद्राव्य वानरान्सर्वान्हत्वा चैव सहस्रशः ।
कपिशोणितनिष्यन्दैश्चक्रे भूमिं सकर्दमाम्।

[(l 1) B1 D1.4.13.15 सुरयान् (for सर्वान्) —(l 2) D6 -सवेश्च, D3 निस्यदेषु, D13 -रक्तैश्च मेदोभिश्च (for शोणितनिष्यन्दैश्च) D13 अकर्दमां]

—Then D13 further cont

1898* कबन्धास्तत्र चोत्पेतु पश्यन्तस्त्वशिरोऽक्षिभि ।

—For 42 Ñ V B2-4 D12 subst D4 ins after 42

1899* ततस्तु त कालमिवापतन्त
विक्षोभयन्त हरिवाहिनीं ताम्।
त्रासुरस्वदा ते हरयो निशम्य
मृगाधिपं क्षुद्रमृगा इवार्ता ।

[(l 1) D13 ह्यातन (for ततस्तु त) —(l 2) D13 विद्रावयत (for विक्षोभयन्त) D4 प्रस्रदयत तु हरीक्षितात —V3 damaged for l 3-4 —(l 3) B2 नीतास् D13 मस्ताद् (for भैसुरा) D4 विदुद्रुवुर (for ञ्रेसुस्तदा) V1 निरीक्ष्य D12 [ऽ]भिवीक्ष्य (for निशम्य) —(l 4) D4 यथार्दिता , D13 यथैव (for इवार्ता)]

Colophon B1 D1.2 om —*Kanda name* Ñ B2.4 D4.12 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś D8.12 वानरत्रासन, Ñ V B2-4 D6.13 रावणनिर्याण D3 वानरविद्रावण —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V2 B2.4 D4.8.12.13 om Ś1 V1 74 Ñ2 78 V3 75 B1 71 D1-3 to 11 T1 G M3.4 96 D9 72 T2 99 T3 103 M1.2 97 —After colophon G M1.2 conclude with श्रीरामाय नम

84

D1 D1.2 cont the previous Sarga

1 Before 1 D4 ins 1896* and 1897* —a) B1 यथा D6 T2.3 तदा; Cg L t as in text (for तथा) Ś1 B1 विकृत , Ś2 D1-3.5.11 विक्षत 1 D4.13 ते क्षत , D7 ते कृत (for ते कृत्त) D1.4 च (for तु) —b) Ś B1 D1-3.5.11 सयुगे (for मार्गणै) —D4 om 1st —c) Ś D8.10 वसुधा सकला तथा; N V B D1-3.13 वसुधा वव्रुधे(N1 V3.4 वव्रुते, B3.4 D1.2 सवृता) तत्र —d) Ś N V3.4 B D1.5.6.11.13 प्रकीर्णैर्1 G3 प्रस्तीर्णा (for प्रकीर्णा) Ñ1 B2 वृते 1 B1 D4.8-11 T1 G1 M2 वृता; D1-3.11 वृते 1 D6 T2.3 वृधि (for वृता) B2 हरियूथपै (for हरिभिर्वृता) —After 1, N V B2 ins Ś B1 D1-4.8.12.13 ins l 1 after 1 (D4 after 1ed owing to om) and subst l 2 for 10ed and read before 2 B1 subst for 10 and reads after 1

1900* ममन्थ च महाकायो वानरान्राक्षसाधिप ।
युगान्तवात सहसा प्रवृद्ध पर्वतानिव।

[(l 1) V2 damaged up to वानरा Ś V1 D4.13 स ममन्थ, Ñ1 B2 ममथ स D12 स प्रमथ (for ममन्थ च) B1 D1-4 कायान् (for कायो) Ś B1 D1-4.8.12.13 राक्षसेश्वर —V1 om l 2 —(l 2) D1-4 प्रवृद्धान् (for प्रवृद्ध) Ś D1.4.5.13 क्षितिजान्, B1 कीलितान् D1 विद्रुमान् (for पर्वतान्) D12 प्रावेपयमानानिव (for the post half)]

2 Before 2, Ś B1 D1-4.8.12.13 read l 2 of 1900*. —a) Ś1 D8.13 [अ]प्यसह्यं तं; B1 प्रसर्पत: B2 M1.2 [अ]प्रमेय त D13 [अ]प्यसह्यत (for [अ]प्रसह्य त) B1 D1 वानरास्तमसह्य ते, D5 L (ed) रावणात्त(L(ed) °स्र) मसह्य तु (L(ed) त) —b) B1 D4 V3 सघातम्, T2.3 सतापम् (meta), Cm as in text (for -संपातम्) Ś Ñ1 B1.4 D1-4.5.13 आगत, V एव च (for एकत) D13 समर तापमेव च —c) Ś B1 D1.5.8.12.13 दाहं न शेकु ससोढु V V B1.4 D6 T2.3 सोढुं न शकु कपय (D6 T3 सदाश, T2 सदीशा) D4 न शेकुर्वानरा सोढुं —d) D7-11 G1.3 M2.3 पतङ्गा(G1 °गो) ज्वलन(D6 °ने) यथा

3 V3 om 3 —a) N V1.2 B2-4 निर्भिन्ना D1 V1.2 ते हता (for तेऽर्दिता) Ś D1.7.8.13 विशिखैर्1 B1 marg D13 विविधैर् (for निशितैर्) D6 T2.3 भार ग्रास्ते शरैस्तीक्ष्णै —b) D1.4.8.11.13 G1 [अ]र्च (for [अ]र्चि) —d) Ś D8.13 यथा खगा 1 D1-4 वने यथा, G3 गजा इव (for यथा गजा) Ñ V1.2 B D12 यथा नागा महावने(B1 D13 °वनेः B2 °रणे)

4 a) Ś Ñ B2.4 D4.8.10.12 V1.2 प्लवगानाम्1 D6 प्लवमानानि (for प्लवगानाम्) —c) Ś1 B1 D1-3 ययौ; Ś2 D4.13 ययाम(sic) N V D7.10.11 सपर्या; D1 युवर्णे ; D6 T2.3 स(T3 ते [sic]) यया (for स ययौ) —d) B1 विधमन् (for विधमन्) Ś B1 D1-4.8.12.13 निशितै , G1 M1 राक्षस (for रावण) D1 कपिमात्र शितैः शरैः, D6 T2.3 रावणो व्यधमच्छरैः 3 G3 रावणो विधमञ्छरैः

कदनं तरसा कृत्वा राक्षसेन्द्रो वनौकसाम् ।
आससाद ततो युद्धे राघवं त्वरितस्तदा ॥ ५
सुग्रीवस्तान्कपीन्दृष्ट्वा भग्नान्विद्रवतो रणे ।
गुल्मे सुषेणं निक्षिप्य चक्रे युद्धे द्रुतं मनः ॥ ६
आत्मनः सदृशं वीरं स तं निक्षिप्य वानरम् ।
सुग्रीवोऽभिमुखः शत्रुं प्रतस्थे पादपायुधः ॥ ७
पार्श्वतः पृष्ठतश्चास्य सर्वे यूथाधिपाः स्वयम् ।
अनुजह्रुर्महाशैलान्विविधांश्च महाद्रुमान् ॥ ८
स नदन्युधि सुग्रीवः स्वरेण महता महान् ।
पातयन्विविधांश्चान्याञ्जघानोत्तमराक्षसान् ॥ ९
ममर्द च महाकायो राक्षसान्वानरेश्वरः ।
युगान्तसमये वायुः प्रवृद्धानगमानिव ॥ १०
राक्षसानामनीकेषु शैलवर्षं ववर्ष ह ।
अश्मवर्षं यथा मेघः पक्षिसंघेषु कानने ॥ ११

G 6.76.12
B 6.96.12
L 6.75.12

5 [a]) Ś D3.11 गहन समरे (D13 °हसा) चक्र, B1 D1-4 कदन सहसा (D2 स ह स) चक्र —[b]) G1 राक्षसोपि (for राक्षसेन्द्रो) —[c]) Ś Ñ V B D1-3.6.13.14 जाम (Ś1 Ñ1 D13 °सि) सादयिषु राम (D12 °पुर्युद्धे), D4 तत समाय रामश्च D6 T2.3 समासादयितु युद्धे —[d]) D6 T1.2 ययौ (for तदा) Ś B1 D1-4.8.10.12 त्वरितो रावणो (D4 °णो) ययौ (D13 °था), N V B2-4 त्वरमाणस्त्वरा ययौ, D7 9-11 त्वरत राघव रणे

6 [a]) Ś Ñ V B1-4 D3.12 G1 हरीन्, M1.2 तजो (for कपीन्) —[b]) Ñ1 भयदद् V2 D7.9-11 G2 विद्रावितान् (for विद्रवतो) —After 6[ab], Ś D1-3.4.13 ins

1901* यत्त स्वसैन्यमालोक्य चिकीर्षु कर्म दुष्करम् ।

[D1 यत्तां, D2.3 यत्तो D3 च (for त्व) D1.2 सेनाम् (for सैन्यम्) D2 चिकीर्षन् (for चिकीर्षु) D2 दु ष्क]

—[c]) V2 B3 नि क्षिप्य, B1 निदिश्य, D6 सक्षिप्य (for निक्षिप्य) —[d]) M1.2 योद्धु (for युद्ध) D6 T2.3 transp चक्र and युद्धे D3 M2 Cg [S]त्रुत (for द्रुत) Ś V2 B1 D1-3.4.8.12.13 युद्धे चक्रे ततो (D6 दृढ, D13 तत्र) मन, Ñ V1.3 B3-4 युद्धे चक्र महत्तदा

7 Ś D8 om 7[cd] —[a]) D2 आत्मना V2 B1.4 D1.2 M वीर (for धीर) —[b]) V2 नि क्षिप्य N2 D7 G1 वानर, D6 T1.2 मातुल (for वानरम्) B3 त निरीक्ष्य स रावण —[c]) N V B2-4 D3.10.11.13 मुख (for मुख) Ś D13 यात, N3 शत्रो, D4 शत्रून्, D8 यातु D13 चात्र (for शत्रु) —[d]) D13 प्रययौ हरियूथप

8 V3 om 8[cd] —[ab]) Ś D8.12 कृपयश् (for पृष्ठतश्) D4 [श्च]पि, D6 M1-3 (before corr) [पु]त, D8 om (subm) D13 [श्च]थ (for [श्च]स्य) G1 युद्ध (for यूथ) Ś B1 D3.8.12 श्चस् (archaic) D1 यदु (for स्वयम्) Ñ V1.2 B2-4 D9.11 सर्वे (B2 हरि) यूथप (D9.11 वानर) यूथपा (for [b]) D13 पृष्ठतश्चास्य हरय सर्वथा यूथपा भवन् (archaic) —[c]) Ś B1 D1-3.8.13 सप्रगृह्य N V B2-4 D6.7.9-11 T2.3 G2 M3 अनुजग्मुर् Cg as in text (for अनुजह्रुर्) N V B2.4 महात्मान, B1 महत्शैलान् D1 महाशैलैर् (for °शैलान्) —[d]) Ś D2.3.8.13 प्र (D2.3 त्रि) चकोश D3.7 G2 M1.2 महीरुहान्, D9-11 वनस्पतीन् (for महाद्रुमान्) Ñ V B2-4 शालतालशिलायुधा, D1 महावृक्षैश्च यूथपा, D6 T2.3 गृहीत्वा विविधान्द्रुमान्, D13 वृक्षोश्चैव महीधरान्

9 [a]) Ś B1 D1-4.8.12.13 T2.3 विनदन् (D6 °र्दन्), Ñ V B2-4 सोनदद्, D6 व्यनदद्, D7 तत्पाद्य, D9-11 ननर्द (for स नदन्) —[b]) D1 सुखेन (for स्वरेण) B1 नदन्, D13 वदा (for महान्) —[c]) D7.9.11 पोथयन् (for पातयन्) Ś D8.12 विपमात्, Ñ V B D1-4 विषमद्, D13 विषमैश् (for विविधाश्) D6 T1 G2 मन्याम, D13 चैव (for चान्याञ्) —[d]) Ñ V B2.3 तथैव, D1 G1.2 M1-3 जगाम, D7.9-11 ममथ (for जघान) D6 स च (for [उ]त्तम) M2.3 तेजसा, Ck t as in text (for राक्षसान्) —After 9, Ś Ñ2 B1.4 D1-4.6.8.12.13 T2.3 ins, while B3 ins after the first occurrence of 10[ab]

1902* क्रोधसरक्तनयन कालान्तकयमोपम ।

[D6 T2.3 क्रोधात् (for क्रोध) G (ed) प्रवृद्ध स्वेन तेजसा (for the post half)]

10 N1 consecutively repeats 10 For 10 B2 subst 1900* and reads after 1 B3.4 consecutively repeat 10[ab] —[a]) Ś B1.3 (second time) D1-3.4.8.12 T2.3 प्रममाथ, D4 प्रममथ, D6 T1 G1.2 M ममथ च D11 पोथयत्स (for ममर्द च) B3 (second time) D6 T महाकायान्, G2 महाघोरान् N1 (both times) 2 V B4 (both times) ममथ (N1 °माथ) चरणैर्यान्, B3 (first time) ममथ चरणन्याहे —[b]) D1 वानरा श्राभरेश्वर (sic) —After 10[cd] (first occurrence) B3 ins 1902* —G (ed) om 10[cd] —For 10[cd] Ś B1 D1.4.8.12.13 subst 1 2 of 1900* and read before 2 —[c]) Ñ1 (both times) 2 V B2.4 युगान्तागिरिवो (B3 °सि पुरो) त्सह —[d]) V2 प्रसिद्धान्, D7 प्रवृत्तान् V1 B4 D6 T2 प्रवृद्धो नगाना (V1 B4 हि नगा) निव, B2 प्रवृद्ध स्वेन तेजसा, G1 प्रवृद्धस्त्वगमानिव, M1.2 प्रवृद्धाश्च नगानिव

11 [a]) Ś D8.12 अनीकानि (for अनीकेषु) —[b]) Ś N V1.2 B D1-4.6.8.10 T2.3 शिलावर्ष (Ś D8.12 °र्षैर्) N2 पपात (for ववर्ष) Ś B1 D1-3.6.8.12 T2.3 स, V D4 च, G2 ह्य (for ह) D13 च वर्षयन् (for ववर्ष ह) —[c]) G1.2 न्वर्षान् (for वर्ष) D4 G2 महा, D6 यथा (for यथा)

G 6 76 13
B 6 96 12
L 6 75 13

कपिराजविमुक्तैस्तैः शैलवर्षैस्तु राक्षसाः ।
निकीर्णशिरसः पेतुर्निकृत्ता इव पर्वताः ॥ १२
अथ संक्षीयमाणेषु राक्षसेषु समन्ततः ।
सुग्रीवेण प्रभग्नेषु पतत्सु विनदत्सु च ॥ १३
विरूपाक्षः स्वकं नाम धन्वी विश्राव्य राक्षसः ।
रथादाप्लुत्य दुर्धर्षो गजस्कन्धमुपारुहत् ॥ १४
स तं द्विरदमारुह्य विरूपाक्षो महारथः ।
विनदन्भीमनिर्ह्रादं वानरानभ्यधावत ॥ १५
सुग्रीवे स शरान्घोरान्विससर्ज चमूमुखे ।
स्थापयामास चोद्विग्नान्राक्षसान्संप्रहर्षयन् ॥ १६
सोऽतिविद्धः शितैर्बाणैः कपीन्द्रस्तेन रक्षसा ।
चुक्रोध च महाक्रोधो वधे चास्य मनो दधे ॥ १७
ततः पादपमुद्धृत्य शूरः संप्रधने हरिः ।
अभिपत्य जघानास्य प्रमुखे तं महागजम् ॥ १८

Ś D6 मेघा —ᵈ) D5 कपि (for पक्षि) B3 [इ]वोन्नत (for कानने)

12 V3 om 12 —ᵃ) G1 शैल (for कपि) Ś N V1.2 B D1.4.5.8.12.13 M5 प्रमु(B4 D2.4 °मु)क्तैस् (for विमुक्तैस्) D1 तु (for तै) D6 T2.3 विमुक्तेन —ᵇ) Ś V1 B D1.4.5.8.12.13 शिलावर्षै(B4 D3 °वृक्षै)श्च(Ś D5.8.12.13 °स्तु) N1 D2.9 शैलवृक्षैस्तु(M1 °श्च) N2 शैलवृक्षैश्च D4 T2.3 शिलावर्षेण (for शैलवर्षैस्तु) —ᶜ) Ś N V1.2 B D1.4.5.8.12.13 T2.3 विभिन्न (for विकीर्ण) D3 शिरसा —Ś D5.13 om 12ᵈ–13ᵃ —ᵈ) N V1.2 B2–4 प्रकीर्णा B1 D1.2.5.9.12.13 विकीर्णा D4 शकशः D6 विकृत्ता (for निकृत्ता) M1.2 पादपा (for पर्वता) N1 D4 पर्वता इव (by transp.) (for इव पर्वता) G3 वज्रकृत्ता इवाचला

13 Ś D5.13 om 13ᵃᵇᶜ (cf v l 12) —ᵃ) B1 D1.4.8.9 T2.3 तेषु (for अथ) N2 प्रक्षीयमाणेषु D6 T3 संक्षिप्यमाणेषु D11 संक्षीयमाण तु (sic) Cm g t as in text (for संक्षीयमाणेषु) —ᶜ) B3 प्रभिन्नेषु (for प्रभग्नेषु) —ᵈ) D1.4.12 G1 नदत्सु (for पतत्सु) D2.6 T2.3 M3 निनदत्सु D1.8.11 च पतत्सु M1.2 च नदत्सु (for विनदत्सु) Ś D5.13 पततो नेदुरेव च N V B2–4 प्रप(V3 damaged after प्रप up to स्व in 14ᵃ)तत्सु नदत्सु च D3 नश्यत्स्व पतत्सुवि

14 V3 damaged up to स्व in 14ᵃ (cf v l 13) —ᵃ) D4 स्वयं (for स्वकं) —ᵇ) B3 वाचा D2 काप (for धन्वी) D12 विद्राव्य (for विश्राव्य) N2 B4 संयुगे (for राक्षस) —After 14ᵃᵇ Ś N V B D1.4.5.8.12.13 T2.3 ins a passage relegated to App I (No 50) —Ś N V B D1.4.5.8.12.13 T2.3 om 14ᶜᵈ For om cf l 19 and 20 of App I (No 50)

15 ᵃ) V3 द्विप सन् ; B4 D1.5.13 द्विपमथ (for द्विरदम्) Ś आस्थाय G (ed) आक्रम्य (for आरुह्य) —ᵇ) Ś N V B D1.4.8.12.13 G2 महाबल ; T1 निशाचर (for महारथ) —ᶜ) D1.5.13 ननद (for विनदन्) N B2–4 D2.3.9 T2.3 G3 M5 निर्ह्रादो(B3 M5 °दान्) (for निर्ह्रादं) Ś B1 D1.4.8.12 स्वनस्त्वीमनिर्ह्रादो(B1 °दाने) —V3 damaged from 15ᵈ up to सुग्रीवे स in l 1 of 1903* —ᵈ) Ś D1.4.8.12 चाभ्यधावत B1 चाभ्यवारयत् (for अभ्यधावत) —After 15 D12 repeats l 13 of Appendix I (No 50)

16 V3 damaged for 16 (cf v l 15) —ᵃ) D1 M1.2 च (for स) Ś B1 D1.8.12.13 सुग्रीवेण N V1.2 B2.4 D4 सुग्रीवाय D6 T3 स सुग्रीवे (by transp) (for सुग्रीवे स) G3 वीरो (for घोरान्) —ᵇ) Ś B1 D1.8.12.13 महाबल N V1.2 B2.4 D2.13 निशाचर (for चमूमुखे) —D4 om (hapl) 16ᶜ–24ᵇ —ᶜ) B1 D5 पात(D4 खाद)यामास N V1.2 B2.4 खादयामास सर्वांस्तान् —ᵈ) B1 च प्रहर्षयन् D5 om (for सप्र°) —After 16 Ś N V B D1.4.5.8.9 T2.3 ins.

1903* सुग्रीव तं विरूपाक्षः शैरशीविषोपमैः ।
बहुशस्ताडयामास सर्वाङ्गेष्वरिमर्दनः ।

[V3 damaged for सुग्रीव त (cf v l 15) —(l 1) N2 V1.2 B1.4 D6 T3.5 तु D5 त (for तं) —(l 2) N V B2.4 बहुभिस् N V B संग्रामेषु (for सर्वाङ्गेषु) V3 [अ]रि म न V3 विमर्द्य (for [अ]रि°)]

17 D5 om 17 (cf v l 16) G3 om 17ᵃᵇ —ᵃ) D12 [s]पि T1 G1.3 M1.2 तु (for ऽति) Ś D11 V1.2 नराश्चीक्ष्णैः ; B1 D1.4.8 शरघोरैः ; D12 शरौघेन, M1 सर्वबाणैः —V3 om 17ᶜ–18 —ᶜ) N2 V2 B1.3 D5.13 सुक्रोश D2 चुक्रोध B2.4 D6 स (for च) Ś V2 V1 B1.4 D1.4.8.12.13 T2.3 महातेजा —ᵈ) T1 वक्र (for वधे) B D2 वधे तस्य T1 वधेनास्य (sic) (for वधे चास्य)

18 V3 D5 om 18 (cf v l 17 and 16 respy) —ᵃᵇ) D1 पर्वतम् (for पादपम्) Ś B2 D1.12.13 शरजाल D6.13 T2.3 उद्यम्य (for उद्धृत्य) B3 सादेत्तो D1.4.8 सकृत्तो D2.13 T2 G2 M3 C₅ k t समधनो D12 समोपधनुः M1.2 समिद्धः M3 समधनो Cr as in text (for संप्रधने) D6 रिपो Ś D5 गाङ्गमध्ये बली (for ᵇ) N V1.2 B2.4 D3 तत्र स मुद्गिगृह्य तत्र निर्विशेषं (B3 °निर्दिष्ट) मार्ग —ᶜ) B1.2 अभिपत्य(B3 °पत्य) D4 (sup lin) उद्धृत्य च D6 T2.3 G3 अभिद्रुत्य (for अभिपत्य) Ś B1 D1.4.8.12

स तु प्रहाराभिहतः सुग्रीवेण महागजः ।
अपासर्पद्धनुर्मात्रं निषसाद ननाद च ॥ १९
गजात्तु मथितात्तूर्णमपक्रम्य स वीर्यवान् ।
राक्षसोऽभिमुखः शत्रुं प्रत्युद्गम्य ततः कपिम् ॥ २०

आर्षभं चर्म खड्गं च प्रगृह्य लघुविक्रमः ।
भर्त्सयन्निव सुग्रीवमाससाद व्यवस्थितम् ॥ २१
स हि तस्याभिसंक्रुद्धः प्रगृह्य महतीं शिलाम् ।
विरूपाक्षाय चिक्षेप सुग्रीवो जलदोपमाम् ॥ २२

G. 6. 76. 34
B. 6. 90. 22
L. 6. 75. 31

T3 3 [आ]शु (for [अ]स) —^{d}) D13 समुखे Ś D13 च, M8 तु (for त) D1 3 प्रमुखेन, D6 T2 3 मुखे तस्य, Cg k t as in text (for प्रमुखे त)

19 D6 om 19 (cf v l 16) D11 om (hapl ?) 19^{ab} —^{a}) Ś B1 D8 12 स स, Ñ V B3 3 D4 मुष्टि, D1 मुख, D5 स सु (for स तु) D14 चुकोप च महातेजा —^{b}) Ñ V B3 3 हरींद्रेण (for सुग्रीवेण) D3 महात्मना —After 19^{ab}, B3 ins

1904* विनदन्भीमनिर्ह्रादो मुखाच्छोणितमुद्वमन् ।

—Thereafter B3 cont while Ñ V B3 D4 ins after 19^{ab}

1905* मुखात्र रुधिरं नष्टो जल प्रस्रवणादिव ।

[D4 मुखे(sic) (for मुखात्र) Ñ2 B2 विस्रवणाद्, V2 B3 प्रसरणाद् (for प्रस्रवणाद्)]

—^{c}) Ś Ñ V B1–3 D1 4 8 12 अपसृत्य, D10 अपासर्प्य (for अपासर्पद्) —^{d}) B2 3 विपसाद, D6 T2 3 पपात च D13 ससाद च (for निषसाद) T2 ममार (for ननाद) Ś B1 D2 12 निपपात विद्राव(B1 विनाद, D2 विनाद)यन्, D1 3 8 निपपातोत्स्वण नद्रद् —For 19 B4 subst while Ñ V B1 3 ins after 19

1906* महाप्रहाराभिहतो गजेन्द्र स पपात ह ।

[V3 महाप्रहाराभिहतो (for the prior half) Ñ1 B1 4 च (for ह)]

20 Ś D9 12 om 20 (for D6, cf v l 16) —^{ab}) Ñ V B1 4 अपवृत्य, D1–4 8 9 तु पतितात्(D2 9 °तस्) (for तु मथितात्) B1 L (ed) द्विरदात्प(L [ed] रात्ता तु प)तितस्तूर्णं (for ^{a}) B1 D1–4 8 अपाक्रामस्त (B1 D1 °स, D2 °स्तु) T3 3 अभिक्रम्य स M1 2 अवप्लुत्य स (for अपक्रम्य स) Ñ V B2–4 G (ed) आप्लुत्य (Ñ2 V1 °त) स(N1 च) महाभुज (G [ed] °बल) (for ^{b}) D11 स गजादाप्लुतस्तूर्णं प्रत्ययात्सहसानुगैः —Ñ V B1 4 om 20^{cd} B3 transp 20^{cd} (followed by 1907* and 1909*) and 21^{ab} —For 20^{c}–21^{b} D4 subst 1908* —^{c}) M1 द्रुत, L (ed) मुख (for मुख) B1 3 D1–3 4 13 क्रुद्ध (for शत्रु) —^{d}) D6 समुद्गम्य (for प्रत्यु°) T1 G3 कपि (for कपिम्) B3 D1–3 8 प्रत्यग(B3 °ग्रागत D9 °स्युद्ग)च्छत(B3 D3 °त) त कपि (D9 4 °पिं), D11 प्रत्युपाया-महाकाय —After 20^{cd} (transp), B3 ins

1907* सुग्रीवाय प्रचिक्षेप कालातकयमोपम ।

—Thereafter B3 cont 1909*

21 D6 om 21 (cf v l 16) B3 transp 20^{cd} (followed by 1907* and 1909*) and 21^{ab} —^{a}) Ñ V B2–4 सर्षभ, D10 राक्षसश् (for आर्षभ) D3 भाकर्षन्न्वर्मं खड्ग —D9 om (hapl) 21^{b}–22^{a} —^{b}) Ś विक्रमै, D1 वीर्यवान् (for विक्रम) Ñ V B2–4 प्रगृह्याद्वनीचर —For 20^{c}–21^{b}, D4 subst

1908* रक्षश्चाभिमुखस्तूर्णं खड्गचर्मधरोऽसुर ।
सुग्रीवमभिदुद्राव महेन्द्र इव पर्वतम् ।

—After 21^{ab} Ñ V B3 4 ins while B3 cont after 1907*

1909* तथैव च महाखड्ग चर्म चापतित भुवि ।
जग्राह हरिशार्दूल सुग्रीवो वानरर्षभ ।
ततस्तौ रोषसंरब्धौ नदन्तावभ्यधावताम् ।
उद्यतासिधरौ वीरौ युधि युद्धविशारदौ ।
दक्षिण मण्डलं चोभौ त्वरया सपरीयतु ।   [5]
अन्योन्यमभिसंरब्धौ परस्परजयैषिणौ ।
जघ्नतुश्च तदान्योन्य पेततुश्च महीतले ।
उत्पेततुस्ततस्तूर्णं जघ्नतुश्च परस्परम् ।
भुजैश्चिक्षेपतुर्वीरावन्योन्यमपराजितौ ।

[(l 1) B3 प्रपतित (for चा°) —(l 2) N2 जगृहे (for जग्राह) Ñ2 वानराधिप B3 वानरेश्वर (for वानरर्षभ) —(l 3) N1 B3 3 नर्दन्ताव (for नदन्ताव्) —(l 4) V3 चर्मी B3 युद्ध (for युधि) —(l 5) B3 त्वरयाभास पार्श्वत (for the post half) —(l 6) B3 -सक्रुद्धौ (for सरब्धौ) —V3 om l 7–8 —(l 7) Ñ1 V2 निजघ्नतुस् (for जघ्नतुश्च) —(l 8) N1 V1 तत्र (for ततस्) B3 उत्पततस्तत्र तूर्ण (sic) B3 व पत्य च ततस्तौ तु (for the prior half) —(l 9) Ñ1 चिक्षिपतुर् (for चिक्षेपतुर्)]

—Ñ V B2–4 om 21^{cd} —^{c}) B1 D1 3 8 [आ]ततायिन, D4 [अ]मितौजस D13 च सोऽपि तः T1 3 G3 व्यवस्थित, G1 युधि स्थित (for व्यवस्थितम्) Ś D12 समीपायाततायिन

22 D4 om 22 (cf v l 16) D3 om 22^{a} (cf v l 21) —^{a}) Ś B1 D1 3 4 8 12 13 T2 3 [ऽ]पि (for हि) D11 om, तस्यापि Ś D2 3 8 13 [अ]थ, B1 [अ]ति, D5 7 10 11 T2 3 G1 (*inf lin* as in text) 3 M3 [अ]पि (for [अ]भि) D10 11 सगृह्य Ñ V B2 4 तत परम स(V3 °स्पर)क्रुद्ध (B3 °गृह्य) D1 सुग्रीवश्चापि तेजस्वी —^{b}) B1 D5 संक्रुद्धो (for प्रगृह्य) B1 D1–3 8 11 T G

G. 6 76 35
B 6 56 23
L 6 75 32

स तां शिलामापतन्तीं दृष्ट्वा राक्षसपुंगवः ।
अपक्रम्य सुविक्रान्तः खड्गेन प्राहरत्तदा ॥ २३
तेन खड्गेन संक्रुद्धः सुग्रीवस्य चमूमुखे ।
कवचं पातयामास स खड्गाभिहतोऽपतत् ॥ २४
स समुत्थाय पतितः कपिस्तस्य व्यसर्जयत् ।
तलप्रहारमशनेः समानं भीमनिस्वनम् ॥ २५
तलप्रहारं तद्रक्षः सुग्रीवेण समुद्यतम् ।
नैपुण्यान्मोचयित्वैनं मुष्टिनोरस्यताडयत् ॥ २६
ततस्तु संक्रुद्धतरः सुग्रीवो वानरेश्वरः ।
मोक्षितं चात्मनो दृष्ट्वा प्रहारं तेन रक्षसा ॥ २७

M3 5 विपुला (for महती) —°) D6 9–11 T2 3 G3 M1 2 3 विरूपाक्षस्य —ᵈ) D4 विनद्यायुद्धमुदु

23 D4 om 23 (cf v l 16) —ᵃ) B1 समापतन्तीं (for आपतन्तीं) Ñ V B2–4 तामापतन्तीं वेगेन (V3 सहसा), D5 स ता शिलामयीं * ता (sic), D12 तां शिलामापतन्तीं तु, G1 स ता दृष्ट्वा चापतन्तीं —ᵇ) G1 शिला (for दृष्ट्वा) —ᶜ) Ñ2 D6 अपाक्रमत् (D6 °म्य), B2 आक्रम्य च, D1 अपश्रम्य (for अपक्रम्य) Ś D13 तु, Ñ1 B1 D1 3 3 12 [अ]श्रु, M3 स (for सु) B4 सभ्रान्त, D1 निश्चात (for विक्रान्त) D4 उत्प्लुत्य महावीर (subm) —ᵈ) Ś1 तु खेन (for खड्गेन) D1 [अ]भिजघान ह, D13 [अ]पहरत्तदा, M3 प्राहरच्च तं —After 23 D6 7 9 11 S ins

1910* तेन खड्गप्रहारेण रक्षसा बलिना कृत ।
मुहूर्तमभवद्वीरो विसंज्ञ इव वानर ।
स तदा सहसोत्पत्य राक्षसस्य महाहवे ।
मुष्टिं संवर्त्य वेगेन पातयामास वक्षसि ।
मुष्टिप्रहाराभिहतो विरूपाक्षो निशाचर । [5]

[D6 om] 1 —(l 2) D7 G2 वीरो, D9–11 मूढो (for वीरो) —(l 3) D9–11 T1 सहसा स तदा (by transp] D6 T2 3 तदाहवे, M1 3 चमूमुखे (for महाहवे) —(l 4) D6 T2 3 ताडयामास]

24 D4 om 24ᵃᵇ (cf v l 16) For 24–27, D4 subst 1912* —ᵃ) Ś B1 D1–3 5 12 13 मोक्षेण, G2 घातेन (for खड्गेन) Ś D13 शाखाभ्यां, Ñ1 B3 D2–3 3 सक्रुद्ध (Ñ1 B3 °त) D6 स क्रुद्ध (for संक्रुद्ध) V2 तत्प्रहारेण सक्रुद्ध —ᵇ) Ś D1 3 5 12 सुग्रीव च, Ñ2 V1 3 B4 सुग्रीवस्तु B1 सुग्रीवोथ, D1 स सुग्रीव, D13 सुग्रीवोस्य (for सुग्रीवस्य) —ᶜ) Ś Ñ1 D1–3.11 त्रिह्वल, D6 विकले (for कवचं) B4 D12 पातयामास —ᵈ) D9–11 G2 M C9 k t पद्भ्याम्, C1 as in text (for स खड्ग) Ś Ñ1 D1 3 5.12.13 पद्भ्या (Ś पद्भ्ये, D13 पादे) चैन (D13 °च)मताडयत्, Ñ2 V B3 4 त चैवाप्लवयद्रुषि, B1 पद्भ्या चैन समाहनत्, B2 D6 स तथैवा(D6 पादाभ्याम)पतद्भुवि

25 For subst. in D4 see 1912* D6 reads 25ᵃᵇ in marg —ᵃ) M1 सत उत्थाय B3 प कपिस् (for पतित) D13 पतित समुत्तोत्थाय —ᵇ) B3 तत, G (ed) कपेस् (for कपिस्) M1 2 तस्मै (for तस्य) Ś1 व्यवर्जयत्, D13 विसर्जयत् —D5 om (hapl ?) 25ᶜ–26 —ᶜ) Ś D1 21 अशनी, D2 3 3 अशनि (for अशने) —ᵈ) Ś D13 सम वै, N V B D1–2.3 सदृश (for समान) Ś N V1 3 B D2.1.8 12 13 नि स्वन —After 25, Ñ V B2–4 D12 ins.

1911* समवाप्य प्रहार त राक्षसोत्स हरीश्वर ।
बलेनैव महावेगो विरूपाक्षमुपाद्रवत् ।

[(l 1) Ñ2 D12 तु (for त) D13 हरि प्रभु (for हरीश्वर) —(l 2) D13 कोपो (for वेगो) D13 अभिद्रवत् (for उप°)]

26 D4 om 26 (cf v l 25) For subst in D4, see 1912* V3 damaged from ह in ᵃ up to मु in ᵈ —ᵃ) Ś B1 D1 2 3 12 13 त (for तद्) —ᵇ) Ś D13 समुद्धत (for समुद्यतम्) —D1 om 26ᶜ–27ᵇ —ᶜ) D3 ते पुण्यात् (sic) (for नैपुण्यात्) Ś D13 प्रोक्षयित्वाथ, N V B1 4 D2 3 G (ed) मोक्षयित्वा त(D2 स, D3 °त्वाथ G (ed) तु), B3 आक्रमित्वा त D13 मोचयामास, M1 2 मोक्षयित्वैन —ᵈ) D3 तलेन (for मुष्टिना) V3 D10 11 ताडयत् (for [अ]ताडयत्)

27 D1 om 27ᵃᵇ (cf v l 26) D6 T2 3 repeat 27ᵃᵇ after 27 —ᵃ) Ś N D1 3 5 6 (both times) T (T2 3 second time) G2 तु, B1 2 4 D7 10 T2 3 (both first time) M3 स, D3 च, G1 om (for तु) D7 तु, G2 त (for स) Ś D2 3 5.12 T2 3 (D6 T2 3 second time) सर्वाश्वर, B1 सुयद्भुतर, M3 रक्षसा तत V तत परमसक्रुद्ध, D13 तत क्रुद्धस्य वीरस्य —ᵇ) Ś B1 D1 3 5 12 T2 3 (D6 T2 3 second time) [S]भवदाहवे, D1 वानराधिप ; M1 रक्षसाहत (for वानरेश्वर) —ᶜ) D6 मोहित T2 3 M3 मोचित (for मोक्षित) Ś N V B D2 3 5 12 आत्मान (Ñ V B2–4 शिक्षया) मोक्षि(Ś D13 मुक्ति)त दृष्ट्वा, D1 नैपुण्यान्मोक्षित दृष्ट्वा, D13 आत्मान मोक्षयामास —ᵈ) B1 D1–3 3 प्रहारात् (for प्रहार) D13 सम्प (for तेन) Ś प्राहरत्तस्य रक्षस ; D13 प्राहरच्चापि राक्षस —For 24–27, D4 subst

1912* भ्रमो वीक्ष्य शिलां कोपान्मुष्टिमुद्यम्य सोऽभ्ययात् ।
असिना तं जघानाजौ मुष्टिना वानरेश्वर ।
मुष्टिप्रहाराभिहत स रक्षो न्यपतद्भुवि ।
सहसोत्थाय सुग्रीव पद्भ्यामपि विरोधकम् ।
बाहुमुद्यम्य वेगेन ह्यभिदुद्राव राक्षसम् । [5]
तलप्रहार रक्षेन्द्रो वञ्चयामास बुद्धिमान् ।
ततो चर्मसमायुक्तो मुष्टिनाभ्यहनद्धरिम् ।

—Then cont

स ददर्शान्तरं तस्य विरूपाक्षस्य वानरः ।
ततो न्यपातयत्क्रोधाज्जत्रुदेशे महाबलम् ॥ २८

महेन्द्राशनिकल्पेन तलेनाभिहतः क्षितौ ।
पपात रुधिरक्लिन्नः शोणितं स समुद्वमन् ॥ २९

विवृत्तनयनं क्रोधात्सफेनरुधिराप्लुतम् ।
ददृशुस्ते विरूपाक्षं विरूपाक्षतरं कृतम् ॥ ३०

स्फुरन्तं परिवर्तन्तं पार्श्वेन रुधिरोक्षितम् ।
करुणं च विनर्दन्तं ददृशुः कपयो रिपुम् ॥ ३१

तथा तु तौ संयति संप्रयुक्तौ
तरस्विनौ वानरराक्षसानाम् ।
बलार्णवौ सस्वनतुः सुभीमं
महार्णवौ द्वाविव भिन्नवेलौ ॥ ३२

G 6 76. 0
B. 6 96. 35
L. 6 75. 47

1913* ताडितो मुष्टिना तेन सुग्रीवो वानरेश्वरः ।
सहसा ह्युत्पुत्य चलवान्खड्ग तस्य बभञ्ज स ।
रोषेणाभ्येत्य सुग्रीवो मुष्टिनाभ्यहनद्रिपुम् ।
ततस्तौ बाहुयुद्धेन युयुधातेऽमितप्रभौ ।
तेजोयुक्ताविवादित्यौ प्रज्वलन्ताविवानलौ । [5]
सागराविव संक्रुद्धौ चलन्मूलाविवाचलौ ।
कम्पयन्तौ धरां नादैर्युयुधाते महायुधौ ।
वञ्चयित्वा विरूपाक्षो हरिश्रेष्ठं महाबल ।
तलेन ताडयामास पवनानलसंनिभ ।
विह्वलं वानरं दृष्ट्वा खड्गमादाय सुप्रभम् । [10]
शिरश्च विद्रावयामास वानरः सोऽन्तकप्रभ ।

—After 27, Ś B1–4 (B2 in marg) D1–3.8.12.13 ins while D6 T2.3 ins after the second occurrence of 27^ab

1914* राक्षसश्चापि तं दृष्ट्वा प्रहारं घोरमुद्यतम् ।
असिनाभ्यवधीत्क्रुद्धो वानरान्पार्श्वतः स्थितान् ।

[(l 1) Ś D12 हत (for [अ]पि त) B2.3 D2.3.13 त ग्रस्य, B4 त मुक्त, D6 T2.3 सुग्रीव, D8 कृत्वा स (for त दृष्ट्वा) B3 प्रहारं घोरदर्शन D6 T2.3 त्यक्त्वा भीमपराक्रम, D8 प्रहार तस्य त वृथा (for the post half) —(l 2) B1.2 D1 [अ]भ्यहनत्, D2 चाजघ्नीत्, D6 T2.3 [अ]भ्यपतत् D8 दाजघ्नीत्, D13 [अ]भ्यवधत् (for [अ]भ्यवधीत्) D1 पवन (for पार्श्वत) B3 वानरं महाबल D13 वानरं पार्श्वमास्थित (for the post half)]

28 V2 om 28^cd —^a) B1 D2.3.4 तु दृष्ट्वा (for ददर्श) Ś D12.13 स त(D13 तु) दृष्ट्वा ततस्तस्य D1 स तु दृष्ट्वा प्रहारं तस्य (hypm) M1.2 ददर्शान्तरं तस्य —^c) B1 D1–3.8.12 ततः (for ततो) D7.13 क्रुद्ध, G1 कोपात् (for क्रोधात्) Ś D6.12 T2.3 M3 ततोऽन्य पा(Ś D12 °त्वेनाथा)तयत्क्रोधात्(T3 °त्कोपात्) N V B2–4 ततोऽस्य पातयामास, D8 ततोऽस्य ताडयत्कोपात् —^d) Ś B1 D1.3.4.12 महाबल ; D6.7.11 T1.2 G M महाबल (for महाबलम्) D13 मुखदेशेऽतितु सह —For 28 D8 subst

1915* स तु लब्ध्वान्तरं तस्य सुग्रीव सहसोत्थित ।
तलेन ताडयामास राक्षस सोऽभ्यभावित ।

29 ^a) D8 तुल्येन (for -कल्पेन) —^b) D6 तलेन (for तलेन) Ś D6.8.13 निहत ; N V2 B2 [अ]भिहतः D8 निहत (for [अ]भिहत) V3 भुवि —^c) Ś V2 B1 D1–3.8.12 रुधिर वेगात्, N V1.2 B2.4 निहत रक्ष, D4 राक्षसश्रेष्ठो, D6 र****क्त, D13 वेगाद्रुधिर (for रुधिर क्लिन्न) —V2 damaged for 29^d–30^d —^d) D13 श्रोतस्य (for शोणित) D8 om (subm) D9.11 M1.2 हि, M3 च (for स) D5.7.8.11.13 समुद्गिरन्, M1.2 वमन्मुखात्, Ś D12 प्रस्रवाग स निवमन्, N V1 B2.4 शोणित वि(B2 व्य) सृजन्मुखात्, V2 B1 D1–3.4 स्रोतोभि (D1 om after भि up to 30^c) स विनिष्कमन्, D4 मुखेन रुधिर वमन् —After 29 D6–7.9–11 S ins

1916* स्रोतोभ्यस्तु विरूपाक्षो जलं प्रस्रवणादिव ।

[T2 lacuna, G2 सुवाव च, G1 m g as above (for स्रोतोभ्यस्तु) D7 G3 मन्दरगिरिरो यथा, M1.2 जलं प्रस्रवणो यथा (for the post half).]

30 D1 om 30^abc V2 damaged for 30^a (for both cf v l 29) —^a) D6 G3 विवृत्य (for विवृत्त) B1 -वदन, G1 -नयन (for -नयन) Ś N V1.2 B1.2.4 D2.3.8.12 मोहात्, B3 दृष्ट्वा, D13 मूर्ध (for क्रोधात्) D8 विवृत्तरौद्र नयन —^b) Ñ V1.2 B2–4 वानरा, V2 B1 D6.9–11 T1.2 G2 M2 सुफेनं (for सफेन) Ñ2 V1 B1.2.4 D13 रुधिराप्लुत, D1 रुधिराप्लुत G3 रुधिराप्लुत (for रुधिराप्लुतम्) D8 रुधिरेण परिप्लुत —V2 om 30^c–31^b —^c) Ñ1 D2.3 त (for ते) —^d) D5 T1 G3 हत (for कृतम्) Ś B1 D1–3.8.12 विरूपाक्षवधा(B1 °क्ष वरा)त्क्रुद्धा D8 वानरा पर्वतोपम

31 V2 om 31^ab (cf v l 30) Ś D12 om 31 —^a) D6 T2.3 नदन्त D13 परिवृत्ते(D8 °वर्तं)श्च D4 परि वर्तेत, G1.2 परिवृत्त त M1.2 परिवृत्तार्श्व, Cm g t as in text (for °वर्तन्त) —^b) N V1 B2–4 धरण्यां ; B1 गात्रेषु D1.2.3 पार्श्वेषु D8 पार्श्वयो, D6 पृथिव्यां (for पार्श्वेन) D8 रुधिराप्लुत (for रुधिरोक्षितम्) —^c) N1 V1.2 B1 D1–3.4 निहनत च Ñ2 V2 B2 D4.13 नि(D13 नि)श्वसत च, B3 निष्पतंश्च, B4 निनदत त, D8.13 M1.2 च विनिर्दंश (for च विनर्दन्त) —^d) B1 D1.4.8 T2.3 हरयो (for कपयो) N V1 B2–4 D2.3 भृशं, B2 [ऽ]निशं D8 हरिः M1.2 [ऽ]धिक (for रिपुम्) D13 ददृशुर्हरिपुङ्गवा

32 ^a) Ś2 D12 तथानुकौ D7 तथाकृते D6.7 T2 तथा तु तौ, M1.2 महाबलौ (for तथा तु तौ) N2 B1.4 D2.3 समरे,

G. 6. 76. 0
B. 6. 96. 36
L. 6. 75. 42

विनाशितं प्रेक्ष्य विरूपनेत्रं
महाबलं तं हरिपार्थिवेन ।
बलं समस्तं कपिराक्षसाना-
मुन्मत्तगङ्गाप्रतिमं बभूव ॥ ३३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुरशीतितमः सर्गः ॥ ८४ ॥

D11 om. (hapl.) (for संयति). Ñ B2.3 D1 संमत्तौ; D13 G2 समम(G2 °द्द)त्तौ; Ct as in text (for °युक्तौ). —³) B1 तरस्विना (for तरस्विनौ). B3 D1 -राक्षसौ च (for -राक्षसानाम्). —V3 damaged for °. —⁴) D12 तौ वद्युः (for सस्वनतुः). Ñ V1.2 B2.4 D4.6.13 T2.3 G1.3 M1.3.4 सुनीमै(B2 also °वीरौ); B3 D1.7.9-11 च भीमौ (D4.12 °मं) (for सुभीमं). —⁵) Ś B1 D1-3.6.11 यथा (for महा-). D4 M2.3 महार्णवौ वा. D1 अपि (for इव). D4.5 -वेलौ; D6.8-11 T2.3 -सेतू; G2 -देहौ; Cg as in text (for -वेलौ).

33 ᵃ) Ś Ñ V B D1-4.6-8.12.13 T2.3 निपातितं; Cg as in text (for विनाशितं). V2 D1.4 वीक्ष्य (for प्रेक्ष्य). D4 विद्युन्नेत्रं; D13 विरूपमेव (for विरूपनेत्रं). —ᵇ) Ś V3 B1 D1-3.6.11 त(D1.3 स)मापतंतं; D4 त मिश्रगात्रो; D12 प्रमाथिनं तं (for महाबलं तं). D6 T2.3 वानर- (for तं हरि-). Ś V1 D11 -यूथपेन; Ñ V1.2 B D1-4.6.13 -पुंगवेन (for -पार्थिवेन). —ᶜ) Ś D12 समग्रं; D6.10.11 समेतं (for समस्तं). Ñ V1 B2-4 D13 G2 हरि- (for कपि-). Ś D12 -यूथपानां; D13 -पुंगवानां (for -राक्षसानाम्). —ᵈ) V1 D10.11 Ct उद्वृत्त-; D12 क्षुभित-; G1 उत्कूल-; Cm g as in text (for उन्मत्त-). Ñ B D2 -नीर ; D13 -शोण- (for -गङ्गा-). D4 उद्वृत्तवेलाप्रतिमं बभूव ह। G1 M1 उत्कूलपर्याप्तनिभं बभूव. ⊛ Cr: उन्मत्तगङ्गाप्रतिमः उद्वेलगङ्गाप्रतिम इत्यर्थः. ⊛

Colophon. —*Kāṇḍa name*: Ñ1 V1.2 B1.2.4 D2.3.12 लंकाकांडे. —Then D2.12 ins. युद्धपर्वणि. —*Sarga name*: S Ñ V B D1-4.6.8.12 विरूपाक्षवधः. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 Ñ2 V2 B2.4 D4.6.8.12.13 om.; Ś2 V1 75; Ñ2 78 (sic); V1 76 (?); B1 71; B3 72; D1 77; D3 79; D5-7.10.11 T1 G M1.2.4 97; D2 73; T2 100; T3 104; M1.3 98. —After colophon, D2 concludes with रामः G1 M1.2.4 with श्रीरामाय नमः.

८५

हन्यमाने बले तूर्णमन्योन्यं ते महामृधे ।
सरसीव महाघर्मे सूपक्षीणे बभूवतुः ॥ १
स्वबलस्य निपातेन विरूपाक्षवधेन च ।
बभूव द्विगुणं क्रुद्धो रावणो राक्षसाधिपः ॥ २
प्रक्षीणं तु बलं दृष्ट्वा वध्यमानं वलीमुखैः ।
बभूवास्य व्यथा युद्धे प्रेक्ष्य दैवविपर्ययम् ॥ ३

उवाच च समीपस्थं महोदरमरिंदमम् ।
अस्मिन्काले महाबाहो जयाशा त्वयि मे स्थिता ॥ ४
जहि शत्रुचमूं वीर दर्शयाद्य पराक्रमम् ।
भर्तृपिण्डस्य कालोऽयं निर्वेष्टुं साधु युध्यताम् ॥ ५
एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वा राक्षसेन्द्रं महोदरः ।
प्रविवेशारिसेना स पतंग इव पावकम् ॥ ६

G 6.76 6
B 6.97 6
L 6.76 6

85

Sargas 85 and 86 are repeated consecutively (var.) in D3. Before 1 D3 (second time) ins only l. 1–5 of 1963*.

1 D3 (first time) om 1 —^{b}) Ś D1.3(second time).11 सास्यमाने, V2 पात्यमाने, B1 D2 सास्यमाने, D6 साध्यमाने (sic) D12 हन्यमान B3 marg. D5 तु स, D12 बल (for बले). Ś1 स्ुदम् (for तूर्णम्) —^{d}) M2 तु (for ते) Ñ V B4.6 पृथक्पृथक् (for महामृधे) Ś B1 D1–3(second time).5.12.13 मन्योन्येव(D12 °न्य च) पृथ बहुधा —For 1^{ab} D5 subst.

1917* बहवस्ते राक्षसा सर्वे वानराश्च महाबलाः ।
विजयाकाङ्क्षिणोऽन्योन्यं जघ्नु क्षोधसमन्विता ।

—Thereafter cont.

1918* विरूपाक्ष महाबाहु सुग्रीवेण हतं रणे ।
विलोक्य धावन्त दृष्ट्वा राक्षसाःसुधारा इव ।

—D5 om 1^{cd} —^{d}) Ś N V B D1–3(second time).6.11.13 T2 क्षीणतोयेव D8.9 T3 सम क्षीणे, G1 M3 Cm शोषपक्षीण Ct as in text (for सुपक्षीणे).

2 ^{a}) N2 V2 B2 G3 M1.2 च, B2 D1–11 तु D3 (second time) [न]ति (for वि) N2 V3.4 B1.4 च पातन: D6 विसपण (for निपातेन) D1.2.3 स बलस्याभि (D3 °प)पातेन, D12 बलस्य तु निपातेन —^{b}) D6 विरु पाक्ष D12 तु (for च) —^{cd}) Ś D13 द्विगुणक्रोधो V2 B1.4 D1 राक्षसश्च (for राक्षसाधिप) D4 भयसंविग्नम् सबल परयौ राक्षसेश्वर —For 2 D3 (first time) subst.

1919* विरूपाक्ष हतं श्रुत्वा रावणो राक्षसेश्वर ।

3 D3(first time).4 om 3 —^{a}) Ś V3 B1 D1.3(second time).5–13 T2.3 हत, D12 च (for तु) Ñ V1.3 B3.4 D13 क्षीणमाक्षं (for प्रक्षीणं तु) —^{b}) Ñ V1.3 B3.4 D12 च वानरै (for वलीमुखै) —V2 om 3^{cd} V3 om. 3^c —^{c}) M1.3 युद्धा (for युद्धे) Ś B1 D1–3 (second time).5.6.11.13 T2.3 बभूव स्वयमाविष्ट —^{d}) Ś D12 प्रेक्ष्य चैव, V2 D1–3(second time) वीक्ष्य चैव (V1 °व, D3 °ति) B1 D5.6.9–11.13 दृष्ट्वा (B1 वीक्ष्य) दैव.

4 ^{a}) Ś D12 स्त, B4 त (for च) B1 D1–3(second time).5 समीपेष, B2 समीपस्थ —^{b}) D6 T2.3 युद्धोन्मत्तम् (for महोदरम्) Ś V2 B1 D1–3(second time).5.11.12 भव(Ś1 उप)स्थित, V2 D9.11 मनतर (for मरिंदमम्) Ñ V1 B3.4 D3 (first time) स तु मत्त (B4 मत्त च)मनतरं, D4 युद्धोन्मत्तमिति प्रिय, D12 अकंपनमनतर —^{c}) M2 बहु (for अस्मिन्) —D4 om 4^d–5^a —^{d}) Ś V1.3 B1.2 D1–3(second time).5.6.11.13 T2.3 मे त्वयि (by transp.)

5 D4 om 5^a (cf. v.l. 4) —^{a}) D3 (first time) साधु च से, D12 शत्रुबल, M3 शत्रु सेना (for शत्रुचमूं) —^{b}) D6.8 M1.2.3 दृश्यताम् Ś B1 D1–3(second time).11.13 दृश्य त्वं च (D12 °वल त्व) विक्रम —^{c}) Ś1 भर्तृ । D8 भृत्य (for भर्तृ) —^{d}) D6 संरेह, G1 निदापेय (hypm.) M3 Cm g निर्दृष्टुं M2 नि र्वेष्ट Ct as in text (for निवष्टु) Ś V1 B1 D1–3(second time).5.11 साधु युद्धिमद्, V3.4 B2 D8.9 साधुयुद्धिरि (V2 °युः D3 °ना) (for साधु युध्यताम्) Ñ B3.4 D3 (first time).5.12 T2.3 G3 निर्दिष्टं (B3 °यतु D4.6 °ष्टं) साधुयुद्धिरि (B4 °यु D5 T2.3 °ना G1 °षु युज्यतां) —After 5 D4 ins.

1920* विरूपाक्ष हतं वीर श्रुत आदरि सयुगे ।
रणाश्रमयुद्धेषु तथा प्रभावानु दृश्यते ।
विवेश मनसा वीर स्वामिकार्य विशेषत ।
युद्धोन्मत्त सुसबोध्य दशग्रीवसुभाषिते ।

6 V2 om 6^{ab} —^{a}) Ñ V1 B3.4 D3 (first time) स तथुक्तः B4 स तु मत्तः (for एवमुक्तः) Ś V3 B1 D1–3(second time).5.6.11.13 तदेत्युक्त्वा स(D12 तु D13 °त्वा) G (ed.) नु) तत्रतो —B3 reads 6^d in marg —^{b}) D3.6–13 G1 M राक्षसेंद्रो D7 G3 रावणेन (for राक्षसेन्द्रं) Ñ V3 B3(sup. lin. also).6.6 D3 (first time) महान्(B3 [orig.] °म)ति(Ñ V1 °ति) D6 महाबल (for महोदर) D6 T2.3 युद्धोन्मत्तो दशाननं

G 6 77 7
B 6 97 7
L 6 76 7

ततः स कदनं चक्रे वानराणां महाबलः ।
भर्तृवाक्येन तेजस्वी स्वेन वीर्येण चोदितः ॥ ७
प्रभग्नां समरे दृष्ट्वा वानराणां महाचमूम् ।
अभिदुद्राव सुग्रीवो महोदरमनन्तरम् ॥ ८
प्रगृह्य विपुलां घोरां महीधरसमां शिलाम् ।
चिक्षेप च महातेजास्तद्वधाय हरीश्वरः ॥ ९
तामापतन्तीं सहसा शिलां दृष्ट्वा महोदरः ।
असंभ्रान्तस्ततो बाणैर्निर्बिभेद दुरासदाम् ॥ १०
रक्षसा तेन बाणौघैर्निकृत्ता सा सहस्रधा ।
निपपात शिला भूमौ गृध्रचक्रमिवाकुलम् ॥ ११

D13 राक्षसेंद्रेण धीमता —B1 reads $6^{c}-7^{b}$ in marg —^{c}) B3 स विवेश G3 M3 ता (for स) Ś V3 B1 D1 3(second time) 4 6 8 12 13 T2 3 रिपो सेना, Ñ V1 2 B2 4 D2 (first time) रिपो सैन्य, D5 M1 2 [अ]रिसैन्य तत्(D5 स) (for [अ]रिसेना स) —^{d}) Ś V3 B1 D1-3(second time) 5 8 10 13 T1 3 मकर सागरं यथा

7 B1 reads 7^{ab} in marg (cf v l 6) —^{a}) D1 तदा स, D13 महत (for तत स) B3 सूदन (for कदन) —^{d}) D6 सदृश, G1 तेजसा, Cg t as in text (for चोदित) D13 तेजसा च प्रचोदिता (sic) M3 स्वेनातीकेन वीर्यवान् —For 7^{cd}, Ś Ñ V B D1-3 (both times) 5 13 subst

1921* भर्तृवाक्येन तेजस्वी तेजसा च प्रचोदित ।

[Ś ग्ध D3 3(first time) 18 स (for first च) Ś D13 तेनासौ हि (for तेजसा च) B1 D1 2,3 प्रणो(B1 °सा D2 °मो) दित (for प्रचोदित)]

—For 7^{cd}, D6 subst

1922* शरजालेन महता गदासन्नपरश्वधै ।

—After 7, D5-7 9-11 S ins

1923* वानराश्च महासत्त्वा प्रगृह्य विपुला शिला ।
　　प्रविश्यारिबलं भीमं प्रमुस्ते रजनीचरान् ।
　　महोदरस्तु सक्रुद्ध शरैं काञ्चनभूषणै ।
　　चिच्छेद पाणिपादोरून्वानराणां महाहवे ।
　　ततस्ते वानरा सर्व राक्षसेनार्दिता भृशम् । [5]
　　दिशो दश द्रुता केचित्केचित्सुग्रीवमाश्रिता ।

[(l 1) M3 4 महतीं (for विपुला) —(l 2) D5-11 सर्वराक्षसान् (for रजनीचरान्) —(l 3) D6 T1,2 युद्धोन्मत्त (for महोदरस) D6 च, D9-11 स्तु (for तु) —(l 4) D10 11 पाणिपादोरु D6 T1,2 महामृधे (for °हवे) ॐ Cg पाणिपादोरून् पञ्चधा शाखामृगान् ॐ —(l 5) D5 G2 तु (for ते) T1 3 G1 M3 4 राक्षसैर् (for राक्षसेन) D9-11 राक्षसानां महामृधे (for the post half) —(l 6) M1 3 विप्रद्रुता D5 7 T3 आश्रिता (for आश्रिता)]

8 B3 reads $8-9^{a}$ in marg —^{a}) B3 स भग्नां B4 भग्नां तां, D9-11 प्रभग्नं (for प्रभग्नां) D10 च ततो (for समरे) —^{b}) D9-11 महाबलं (for °चमूम्) —^{c}) D6 यतेन (reads in marg up to यत in ^{c} [see var])
(for सुग्रीवो) —^{d}) N V1 3 B2-4 D2 (first time) वद्रा प्रशुम् (for महोदरम्) D3(second time) 5 भगस्थितं, V3 अरिंदम (for अनन्तरम्) D4 सुग्रीव उरगेश्वर 3 D6 T1 3 युद्धोन्मत्तमरिंदम, D13 रक्तपत्रमरिंदम , Cm g k t as in text —After 8 D4 ins

1924* सक्रुद्धो राक्षसान्हन्तु स्वबलेन समन्वित ।
　　कर्ता कार्मश्च तेजस्वी तेजसा च प्रचोदित ।

[(l 1) राक्षसान्हन्तु in marg —For l 2 cf 1921*]

9 B1 reads 9^{ab} in marg (cf v l 8) V3 om 9^{ab} —^{a}) D1 4 M1 3 महतीं (for विपुलां) —^{b}) Ś B1 D1-3(second time) 4 8 10 शिलां (for -समां) —^{c}) Ś1 Ñ2 V3 B3 D3(both times) 4 8,11 T2 G1 स। Ñ1 B4 तु 3 D1 (marg) तां (for च) D4 स महावीरस् 3 D11 सहसा तस्य (for च महातेजास्) —^{d}) D5 स्व (sic) (for तद्) Ś Ñ V B D1 3(both times) 8,13 महाकपि (for हरीश्वर) D4 तद्बलेन समन्वित 3 D11 बलेन महता कपि

10 B1 reads 10^{ab} in marg —^{a}) D6 T2 3 बलवान् 3 D13 समेत्य (for सहसा) —^{b}) B3 स च (for दृष्ट्वा) N V1 3 B2-4 D2(first time) शिलां राक्षसपुंगव 3 D4 दृष्ट्वा च राक्षसीं शिलां, D6 T1 3 युद्धोन्मत्तो महाशिलां D13 स्वास्मिन्गो शिलां रणे —^{cd}) Ś V3 B1 D1-3(second time) 4 8 13 असंभ्रान्तो (for असंभ्रान्तस्) D13 अप्राप्तामेव तां बाणैर् (for ^{c}) D7 G3 बिभेद स D9-11 शत शिलां D13 दुरासदे (for दुरासदाम्) N V1 3 B2-4 D2(first time) असंभ्रान्तो शिलां बाणैर्बिभेद सु(V1 3 स)दुरासदां

11 ^{a}) D6 T1,1 युद्धोन्मत्तेन D13 राक्षसास्त्रेषु (for रक्षसा तेन) —^{b}) Ś B1 D7 8 10,13 M3 नि(D13 नि)कृत्ता तु (M3 च), D3 विकृत्ता सा D7 निहता सा Ñ V B2-4 D2(first time) 3 M3 सहस्रशः 3 D3 (second time) महाशिला M1 3 पञ्चधा (for सहस्रधा) —V3 om V3 illeg for 11^{cd} —^{c}) Ś D8 13 तदा भूमौ D4 शिला भग्ना (for शिला भूमौ) B1 D1-3(second time) 3 M1 3 निपतन्ती (M1 3 सहस्रधा) तदा भूमौ —^{d}) D3 3 (second time) 3 (आ)कुलां D13 T1 3 [अ ,आक 4 Ck t as in text (for [आ]कुलम्) Ś D13 गृध्रचक्रपरा कृत्ता Ñ V1 B2-4 D2(first time) गृध्रचक्र इ(D3 °चक्रि)-वाकुलम् 3 B1 महच्चक्रमिवाकुला D13 गृध्रसंघमसत्त्वगा

तां तु भिन्नां शिलां दृष्ट्वा सुग्रीवः क्रोधमूर्छितः ।
सालमुत्पाट्य चिक्षेप रक्षसे रणमूर्धनि ।
शरैश्च विददारैनं शूरः परपुरंजयः ॥ १२
स ददर्श ततः क्रुद्धः परिघं पतितं भुवि ।
आविध्य तु स तं दीप्तं परिघं तस्य दर्शयन् ।
परिघाग्र्येण वेगेन जघानास्य हयोत्तमान् ॥ १३
तस्माद्धतहयाद्वीरः सोऽवप्लुत्य महारथात् ।
गदां जग्राह संक्रुद्धो राक्षसोऽथ महोदरः ॥ १४
गदापरिघहस्तौ तौ युधि वीरौ समीयतुः ।
नर्दन्तौ गोवृषप्रख्यौ घनाविव सविद्युतौ ॥ १५

G 6 77 16
B, 6 07 19
L 6 76 16

---

12 ᵃ) Ñ V1.3 B2.4 D5(first time) स (for ता) V3 B1 D4.12 दृष्ट्वा, M4 भग्ना (for भिन्ना) V3 B1 मोघा, D4 भग्ना, D13 घोरा (for दृष्ट्वा) Ś D1-3(second time).8.11 ता च (D8 स ता) दृष्ट्वा शिला मोघा (Ś2 D1 घोरा, D8 छिन्ना) D6 T1.2 ता दृष्ट्वा च शिला छिन्ना —ᵇ) D13 सुमहाबल (for क्रोधमूर्छित) —After 12ᵃᵇ N2 B4 D5(first time) ins

1925* प्रगृह्य विपुलं घोरं महीधरसमुच्छ्रितम् ।

—ᶜ) D5.3(both times).4.6.8.9 सालम्, M1.2 वृक्षम् (for सालम्) D6 उद्यम्य (for उत्पाट्य) D4 संगृह्य (for चिक्षेप) —ᵈ) D6.7 T1 G2.3 M3.5 राक्षसे Ś D11 चिच्छेदा नेकधा स त, Ñ V B1.3.4 D1-3(both times).8-11 M1.2 स त (Ñ2 V1.3 B2.4 D5 स तु) चिच्छेद(B1 °क्षेप) नैकधा (V1.3 सायकैः, B1 °धा) B2 स चिच्छेद च नैकधा, D4 चिक्षेप बलसत्तम, D2 सोऽच्छिनत्तमनेकधा, D13 तमच्छिनद्नेकधा —For 12ᵉ–19 D4 subst 1932* —ᵉ) D7 शरैस्तु (for शरैश्च) —After शरैश्च, G2 reads 13ᵉᶠ erroneously for the first time repeating it in its proper place and om after शरैश्च up to ददर्श in 13ᵃ G1.2 M5 विराद (for विददार) —ᶠ) Ñ V1.3 B2-4 D5(first time).12 राक्षस प्लवगाधिप(Ñ1 °गेश्वर), D6.7.9.11 T2.3 शू(D6 T2.3 वी)र परबलार्दन (D3.7 °न) —For 12ᵉᶠ Ś V3 B1 D1-3(second time).4.11 subst

1926* स चैवाथ स सुग्रीवं द्रावयामास पत्रिभिः ।

[V2 तथा (for स च) B1 च (for स) D2 स त चैवाथ सुग्रीवं (for the prior half)]

13 G2 om up to ददर्श in 13ᵃ (cf v l 12) For 12ᵉ–19 D4 subst 1932* —ᵃ) V3 damaged from तत up to प्रगृह्य in l 1 of 1927* M5 क्रोधात् (for क्रुद्ध) Ś V3 D1-3(second time).4.11.12 ततो ददर्श(D6 जग्राह) सुग्रीव , B1 स ददर्शाथ सुग्रीव —ᵇ) B4 भुवि वानर , D13 पर्वतोपम (for पतित भुवि) —ᶜ) G3 transp तु and स D7 G2 स (for त) —G2 repeats 13ᵉᶠ here (cf v l 12) —ᵈ) T1.2 वीरस्य (for वेगेन) Ñ V1.3 B2-4 D5(first time).6.7.9.11 परिघेणोग्रवेगेन(B2 °वीर्येण, D6 °वीरस्य) —ᶠ) Ñ V1 B3 D5(first time) च, B4 स (for [अ]स्य) M1.2 महाहयान् (for हयोत्तमान्) B2 जघान चतुरो हयान् —For 13ᵉ–ᶠ, Ś V3 B1 D1-3(second time).8.12.13 subst , while Ñ V1.3 B2-4 D5(first time).4 T1.2 subst only l 1 for 13ᵉᵈ

1927* त प्रगृह्य ततः शीघ्रं स्यंदनस्थस्य मार्गणान् ।
जघान घोरवेगेन हतोऽस्य रथवाजिनः ।

[(l 1) N2 V1 B2-4 D5(first time) आविध्य तु (B2.4 °ध्य च) V3 damaged (for त प्रगृह्य) Ñ1 V1.3 B2.3 स त शीघ्र, D13 दुराधर्षो (for तत शीघ्र) Ś B1 D1.2.12 मार्गण D13 त रथ (for मार्गणान्) Ñ2 D5(first time) मत्तस्य पथवादिशन् (for the post half) —(l 2) D12 स भिन्न स्यन्नो वीरो हताश्वो हतसारथि]

14 For 12ᵉ–19 D4 subst 1932* —ᵃ) D1 तस्मिन् (for तस्माद्) Ñ1 ह्रयो (for हयाद्) —G2 damaged from वीर up to ᵇ Ś D11 शीघ्र (for वीर) —ᵇ) Ñ V B D5(first time).11 T2.3 समा(D13 °मुत्)-प्लुत्य, G2 सोपप्लुत्य (for सोऽव°) Ś V1 D1-3(second time).8.12 समाप्लुत्य महारथ (V1 °बल) —V1 om 14ᶜᵈ V3 damaged from 14ᶜ up to नर्दन्तौ in 15ᶜ —ᶜᵈ) V3 B1 स त (for गदा) Ñ V2 B D5(first time) महाबल (B2 °रथ) (for महोदर) D6 T2.3 युद्धोन्मत्तो महाबल (for ᵈ) D13 अकम्पनो गदामुग्रा क्रुद्धो जग्राह राक्षस

15 V3 damaged up to नर्दन्तौ in 15ᶜ (cf v l 14) B3 reads in marg from 15 up to l 3 of 1929* For 12ᵉ–19 D4 subst 1932* —ᵃ) B2 G1.3 तु (for तौ) M2 (also as in text) गदापरिघमुद्यम्य —ᵇ) Ñ V1 B1-4 D5(first time) युयुधाते महारणे(B4 °बलौ) —After 15ᵃᵇ Ñ V1 B2.4 D5(first time).12 ins

1928* क्रोधन महत्ताविष्टौ दीप्ताविव हुताशनौ ।

[V1 मायाविव D13 दीप्यमानौ स्वतेजसा (for the post half)]

—B2 om 15ᶜᵈ —ᶜᵈ) Ś Ñ1 V1 B2.4 D5.12 T2.3 नर्दतौ (for नर्दन्तौ) N1 D5(first time) वृषभ (for गोवृष) T3 व्याघ्रौ (for प्रख्यौ) M1.2.3 ससुधतौ (for सविद्युतौ) Ś V2 B1 D1.2.12 सागरौ इव तोयदौ, Ñ V1.3 B1.4 D5(first time) सजलाविव तोयदौ, D5(second time).6 सागरौ तोयदाविव (for ᵈ) D13 नदतौ गोवृषौ युद्धौ सागरौ तोयदाविव —After 15 Ñ V B4(in up to l 3).4 D5(first time).8.9.11 S ins B3 cont after 1928*

G 6 77 18
B 6 97 22
L 6 76 17

आजघान गदां तस्य परिघेण हरीश्वरः ।
पपात स गदोद्भिन्नः परिघस्तस्य भूतले ॥ १६
ततो जग्राह तेजस्वी सुग्रीवो वसुधातलात् ।
आयसं मुसलं घोरं सर्वतो हेमभूषितम् ॥ १७
तं समुद्यम्य चिक्षेप सोऽप्यन्यां व्याक्षिपद्गदाम् ।
भिन्नावन्योन्यमासाद्य पेततुर्धरणीतले ॥ १८
ततो भग्नप्रहरणौ मुष्टिभ्यां तौ समीयतुः ।
तेजोबलसमाविष्टौ दीप्ताविव हुताशनौ ॥ १९
जघ्नतुस्तौ तदान्योन्यं नेदतुश्च पुनः पुनः ।
तलैश्चान्योन्यमाहत्य पेततुर्धरणीतले ॥ २०

1929* ततः क्रुद्धो गदां तस्मै चिक्षेप रजनीचरः ।
ज्वलन्तीं भास्कराभासां सुग्रीवाय महोदरः ।
गदां तां सुमहाघोरामापतन्तीं महाबलः ।
सुग्रीवो रोषताम्राक्षः समुद्यम्य महाहवे ।

[(l 1) Ñ V B2-4 D5 6 9-11 T2 3 तस्य (for तस्मै) —V3 B1 om (hapl) from the post half up to 16ª M5 चिक्षेप मह ती गदा (for the post half) —(l 2) G3 damaged from भास्करा up to महो D5 6 T2 3 G1 2 M1 2 3 भास्कराभा तां (D5 °करां D6 T2 3 °माभां), Cm g k t as above (for भास्कराभासां) V3 महारणे (for महोदरः) Ñ V1 B3 4 D5 सुग्रीवस्य महारणे D6 T2 3 युद्धे मत्त प्रतापवान् (for the post half) —After l 2, D5 erroneously repeats 15ᵃᵇᶜ and om from l 3 up to the prior half of l 4 —(l 3) Ñ V1 3 B3 4 स गदां तां (for गदां तां सु) —V3 damaged from तन्तीं up to the prior half of l 4 —(l 4) B3 D6 T2 3 महाबलः (for °हवे)]
—After 15 D13 ins

1930* तयो सुतुमुल युद्ध प्रवृद्ध तु महात्मनो ।

16 V3 B1 om 16ª (cf v l 1929*) For 12ᶜ–19 D4 subst 1932* —ᶜᵈ) Ś V3 B1 D1-3 (second time) 8 12 13 गदया D6 T2 3 स गदा, D9-11 G1 2 तरसा, M5 सहसोद्, Cg as in text (for स गदोद्-) Ñ V1 2 B2-4 D5 (first time) अ(V3 त)थास्य गदया भिन्न परिघ पतितो (V3 °तित परिघो) भुवि

17 D5 om (hapl) 17-18 For 12ᶜ–19 D4 subst 1932* —ᵃᵇ) G3 damaged from जग्राह up to वसुधा Ś Ñ V B D1-3 (second time) 8 12 13 दुर्धर्ष (Ñ1 °र्षं) कपीन्द्रो D5 (first time) दुर्धर्षं मुसलं G1 सुग्रीवस्तेजस्वी (by transp) (for तेजस्वी सुग्रीवो) D5 (second time) वसुधातले —D5 (first time) om 17ᶜᵈ —ᶜ) B3 मुसरं (for मुसलं) —ᵈ) Ś Ñ V B D1-3 (second time) 8 12 13 स्वर्ण (for हेम)

18 D5 om 18 (cf v l 17) V1 om 18ᵃᵇ For 12ᶜ–19 D4 subst 1932* —ᵃ) Ś V3 B1 D1-3 (second time) 6-8 10-13 T2 3 G3 M5 Cm t स समुद्यम्य Ñ V2 B2 4 D5 (first time) स समुत्क्षिप्य B3 स तदोत्क्षिप्य (for तं समुद्यम्य) —ᵇ) D6 12 (व्य)स्य (for (व्य,क्ष)पत्) D9-11 G1 M1 2 3 मा, M1 2 क्ष) िपद् । Cm as in text (for व्याक्षिपद्) Ś V3 D1-3 (both times) 8 10 सोऽपि चिक्षेप तां गदां । Ñ V1 B2-4 राक्षसोऽप्य(B4 °साय)परां गदां B1 सोऽप्युद्यम्य च तां गदां, D13 राक्षसाय स वानरः —After 18ᵃᵇ, D13 ins

1931* मुसलं च गदां चैव युयुधाते परस्परम् ।

—D13 reads 18ᶜᵈ after 20 —ᶜ) V2 D7 (first time) (with hiatus) भिन्ने मन्योन्यम् Ś V3 D1-3 (second time) 8 12 भित्त्वा चान्योन्यमाहत्य, Ñ V2 B2-4 भित्त्वान्योन्यं समासाद्य B1 भित्त्वान्योन्य महावीरौ —ᵈ) B3 भग्नतुः (for पेततुः) Ś N V B D1-3 (both times) 7 8-13 ते (Ś1 V2 3 D7 च, Ś2 Ñ1 B1 D1-3 [second time, first time as in Ñ1] 12 13 तौ B3 तु) महीतले (for धरणीतले)

19 Ś D13 om 19ᵃᵇ —ᵃ) Ñ1 भग्नौ Ñ2 D7 8 12 भिन्न 1 V2 उग्र (for भग्न) —ᵇ) Ñ2 V1 2 B3 D5 (first time) तु, B3 च (for तौ) B1 D1-3 (second time) 8 12 T2 3 M3 मुष्टिभिस्तौ (D5 °भिश्च; T2 3 °भिर्वौ) —G3 damaged from ° up to दी in ᵈ —ᶜ) M1 2 -समायुक्तौ —ᵈ) D13 भासात् (for हुताश्) —For 12ᶜ–19, D4 subst

1932* स चिच्छेद् शितैर्बाणैः सुग्रीवं चाप्यवाकिरत् ।
सोऽभ्येत्य वानरः श्रेष्ठो रथं जग्राह निर्मलम् ।
परिघं सूर्यसंकाशं स्वर्णं स्वर्णभूषितम् ।
धनुर्ध्वजं तुरगाश्च सारथिं सहसाक्षिपेदरः ।
सोऽवप्लुत्य रथात्तूर्णं गदामादाय शोभनाम् । [5]
युद्धोन्मत्तोऽभिदुद्राव सुग्रीवं वानरेश्वरम् ।
गदापरिघहस्तौ तौ युद्धोन्मत्तसुग्रीवौ ।
युयुधाते महात्मानौ मदयुक्तौ गजाविव ।
बिभेद स महाभागो युद्धोन्मत्तो हरीश्वरः ।
परिघेण सुसंक्रुद्धो भित्त्वा पेतसमन्वितः । [10]
समुत्पपात सुग्रीवो बिभेद मुद्गरमुत्तमम् ।
तमाक्षाय समारोप्य सुग्रीवं स महाबलः ।
भित्त्वा वक्षसि संक्रुद्धो नगाद्रानुपरोपम ।
तौ सिंहाविव गर्जन्तौ चक्रमूर्च्छाविव स्थलौ ।

[(l 7) Post half subm —(l 11) Post half hypm]

20 ᵃᵇ) D6 (second time) निजघ्नतुश्च चान्योन्यं G1 जघ्नतुश्च ततोऽन्योन्य (for ᵃ) D7 9-11 M5 न(D6 नो M5 सौ)र्दतौ च, D13 नर्दतुस्तौ (for नेदतुश्च) D6 ततो युद्धं बभूवाथ तुमुलं लोमहर्षणं —ᶜ) Ś B1 D1-3 (second time) 8 12 13 त(D1 च)लैः B3 तलैः (for तलैश्).

उत्पेततुस्ततस्तूर्णं जघ्नतुश्च परस्परम् ।
भुजैश्चिक्षिपतुर्वीरावन्योन्यमपराजितौ ॥ २१
आजहार तदा खड्गमदूरपरिवर्तिनम् ।
राक्षसश्चर्मणा सार्धं महावेगो महोदरः ॥ २२
तथैव च महाखड्गं चर्मणा पतितं सह ।
जग्राह वानरश्रेष्ठः सुग्रीवो वेगवत्तरः ॥ २३
तौ तु रोषपरीताङ्गौ नर्दन्तावभ्यधावताम् ।
उद्यतासी रणे हृष्टौ युधि शस्त्रविशारदौ ॥ २४
दक्षिणं मण्डलं चोभौ तौ तूर्णं संपरीयतुः ।
अन्योन्यमभिसंक्रुद्धौ जये प्रणिहितावुभौ ॥ २५
स तु शूरो महावेगो वीर्यश्लाघी महोदरः ।
महाचर्मणि तं खड्गं पातयामास दुर्मतिः ॥ २६

G. 6. 77. 28
B. 6. 97. 31
L. 6. 76. 27

B3 D7.9-11 आसाद्य (for आहृत्य). D4 तावन्योन्यं रणे भित्वा. —d) Ñ V B2-4 D3(first time).6-7.9-11 T G1.3 M6 च(Ñ2 V B2-4 D3 तौ) महीतले. D12 दशनैश्च चक्रतुः. —After 20, D13 reads 18cd.

21 a) Ñ2 B3.4 D3(first time) उत्थाय च; D13 उत्पेतुस्तौ (for उत्पेततुस्). Ñ V3 B2-4 D3(first time) पुनस्; D4.7.9-11 तदा; M1.2 च तौ (for ततस्). V2 B1 [ऽ]न्योन्य; D1.2 तूर्णं (for तूर्णं). V1 उत्पेततुश्च गगनं. —b) Ñ1 V1.3 B2-4 D3(first time).13 तौ (for च). —For 21c-26, D4 subst. 1938*. —cd) Ś Ñ2 V1 B1.2 D1-3(second time).4.8.12 भुजौ (for भुजैश्). D1.3.7.8 M1.2 चिक्षेपतुर् (sic). Ś Ñ V B D1-3(both times).5.8.12 T2.3 अन्योन्य(D1 * * *)वध(B1 °न्यं युद्ध)काङ्क्षिणौ(V1.3 B3 °क्षया); M1.2 अन्योन्यमरिमर्दनौ (for d). D13 भुजाभ्यामभ्यपान्योन्यं परस्परवधैषिणौ (sic). —After 21, D6-7.9-11 S ins.:

1933* जघ्नतुस्तौ भृशं वीरौ बाहुयुद्धे परंतपौ ।
[M1.2 ता (for तौ).]

22 V3 om. 22ab. For 21c-26, D4 subst. 1938*. —a) Ś Ñ V1.3 B3.4 D3(both times).8.12 जग्राह च; B1 D1.2.4 अग्रहाच्च; B2 जगृहे च; D7.10.11 जहार च; D13 स जग्राह (for आजहार). Ś B1 D1-3(second time).4.12 M3 ततः; Ñ V1 B2-4 D3 (first time) पुनः (for तदा). —b) D3 स दूर- (for अदूर-). D4 अनूरमपि (for अदूर-परि-). —D6-11 om.; while B (ed.) within brackets reads 22c-23. Ñ2 om. (hapl.) from 22d up to the prior half of 1935*. —d) Ñ1 V1.3 B3.4 महाद्युतिः; D4 T2 महारथः (for महोदरः). B4 D3(first time) महाबाहुर्महाद्युतिः(D3 °बलः); T2 युद्धोन्मत्तो महारथः. —For 22cd, D13 subst.:

1934* चचार कपिना सार्धं राक्षसान्संप्रदर्पयन् ।

23 D6-11 om. 23 (cf. v.l. 22). For 21c-26, D4 subst. 1938*. —a) T1 G3 तदैव (for तथैव). Ś V3 B1 D1-3(second time).12 तु(Ś1 स; V2 B1 हि; D1 तु)महा(Ś1 सहसा)खड्गं; G1 च महावेगम्. —b) Ś V3 B1 D1-3(second time).8.12.13 transp. चर्मणा and पतितं. —d) Ś V3 B1 D2-3(second time).8.12 विननाद च;

D8 T1 G3 वेगवत्तरं; D13 वेगवत्तरः (for वेगवत्तरः). —For 23, Ñ V1.3 B2-4 D3 (first time) subst.:

1935* सोऽप्यासिं चर्मणा सार्धं जग्राह पतितं भुवि ।
[Ñ1 om. the prior half (cf. v.l. 22). B3 मोसं तु (for सोऽप्यास).]

24 For 21c-26, D4 subst. 1938*. —a) Ñ V1.3 B1.2 D3 (first time) तौ च; B1.4 D6.9-11 ततो (for तौ तु). —b) Ñ1 V B1-3 D1.3(second time).8-12 M3 नर्दन्ताव्; G1 नुयन्ताव् (for नर्दन्ताव्). Ś D12 निशाचर-कपीश्वरौ; D13 नर्दन्तावभ्यभाषतां. —c) G1 उद्यतौ तौ (for उद्यतासी). Ś D13 दृष्टौ (for हृष्टौ). Ñ V1.3 B2-4 D3 (first time) उद्यतासिवरौ वीरौ. —d) Ś D12 M1.2 सर्वशास्त्र-; Ñ V1.3 B3.4 D3 (first time) T1 युधि(V3 बद्ध) युद्ध-; V3 D8.9-11 युद्ध शस्त्र-; B1 युद्धशास्त्र-; B2 तौ च युद्ध; D7 G3 चर्मखड्ग-; D8 शूरौ शास्त्र- (for युधि शस्त्र-).

25 For 21c-26, D4 subst. 1938*. —a) D13 तथैव (for दक्षिणं). Ñ V1.3 B2-4 D3(first time) उभौ; D8 T1 G3 सव्यं; G3 चैतौ (for चोभौ). —b) Ñ2 V3 D6.7.9-11 T2.3 M Cm.g.t सु(D10.11 स)तूर्णं; D3(first time) तूर्णं च (for तौ तूर्णं). Ś B1 D1-3(second time).12 सुतूर्णं (B1 °र्णौ) समभीयतुः; B3 D8 तौ च तूर्णं(D8 सतूर्णं च) समीयतुः; D1 सुतूर्णं चाभ्यमीयतुः; D13 अन्योन्यवधकाङ्क्षिणौ; G1 तूर्णं संपरिधीयतुः. —After 25ab, D13 ins.:

1936* तयोश्चाप्यभवत्तत्र संग्रामः सुमहात्मनोः ।

—V3 om. 25cd. —cd) Ś Ñ1 D1-3(second time).8.12 प्र(Ñ1 अ)ति संरब्धौ; Ñ2 V1 B3.4 D3(first time) समभिसंरब्धौ; V3 B1 प्रतिसंकु(B2 °द्ध)द्धौ (for अभिसंक्रुद्धौ). Ś Ñ1 V1 B1.2.4 D3(both times).12 जय- (for जये). B3 जयाय प्रहितावुभौ; D1.2 जयप्रतिहतावुभौ (for d). D13 अन्योन्यसदृशं रूपावाजघान महाबलौ. —After 25, Ñ V1 B2-4 D3(first time) ins.; while V3 ins. after 25ab (owing to om.):

1937* उभौ विक्रमसम्पन्नौ परस्परविश्वासिनौ ।
[B3 -विश्वसकौ.]

26 ab) G1 हि (for तु). Ñ V B2.4 D3(first time) मत्तो; G1 वीरो (for शूरो). M1.2 महावीर्यो (for °वेगो). B3 स तु मत्तो महाबाहुर्; D13 स रक्षोकंपनः शूरो (for a).

G 6 77 29
B 6 97 37
L 6 76 28

लब्धमुत्कर्पतः खड्गं खड्गेन कपिकुञ्जरः ।
जहार सशिरस्त्राणं कुण्डलोपहितं शिरः ॥ २७
निकृत्तशिरसस्तस्य पतितस्य महीतले ।
तद्बलं राक्षसेन्द्रस्य दृष्ट्वा तत्र न तिष्ठति ॥ २८
हत्वा तं वानरैः सार्धं ननाद मुदितो हरिः ।
चुक्रोध च दशग्रीवो बभौ हृष्टश्च राघवः ॥ २९

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चाशीतितमः सर्गः ॥ ८५ ॥

Ś D13 वीर्यश्लाघ्यो, M1 3 वेगश्लाघी, Cm g t as in text (for वीर्यश्लाघी) Ñ V1 3 B1-4 D1 (first time) 12 महाबल (for महोदर) D3 T1 3 स राक्षसो महावीर्यो युद्धोन्मत्त प्रतापवान् —c) D8 10 11 T2 3 M3 महाचर्मणि G3 transp च and खड्ग T1 तथैव च महाखड्ग —d) D1 दुर्णीति (for दुर्मति) —For 21c–26 D4 subst

1938* युद्धोन्मत्तोऽत्र गदया महावीर्यां हरीश्वरम् ।
जघान च ननादोच्चैर्युगान्ते जलदो यथा ।
सुग्रीवोऽपि तदा क्रुद्ध परिघेण महाबल ।
जघान रोषवत्साक्षो रुद्रतुल्यपराक्रम ।
बभञ्ज परिघ घोर पतन्त हरिणेरितम् । [5]

27 For 27–29 D4 subst 1939* —a) V3 B3 D3 (second time) 8 भग्नम् (for लब्धम्) Ś D13 तु (for उत्) M3 क्षिप्य तं (for कर्षत) D7 तस्य, M1 3 चर्म (for खड्ग) —c) V3 स जहार D1 3 12 जहार च (D13 °राश्र) T2 जघान स , Ct as in text (for जहार स) D7 T1 शिर सम् (for सशिरस्) Ś B1 D1 3 (second time) 6 11 12 तस्य (for त्राण) —d) Ś Ñ V B2-4 D1 3 (both times) 6 12 [ड]पचित D1-11 [उ]पगत (for °हित) Ś D13 गुरु, D1-8 (second time) 8 शुभ (for शिर) B2 D12 मुकुटो (D12 कुञ्जरो) पचित शुभ

28 D4 om 28–29b V3 om 28ab For 27–29 D4 subst 1939* —a) D6 7 निकृत , D13 विकृत्त (for निकृत्त) —b) D6 पातितस्य —d) D1 G1 2 M1 3 Cv r g न तिष्ठते D10 11 Ct न दृश्यते, M3 विनिसृतं (for न तिष्ठति) Ś V2 B1 D1 3 (second time) 6 8 12 13 T2 3 भयाद्वैव व्यतिष्ठत, Ñ V1 3 B2-4 D3 (first time) प्रदुद्राव दिशो दश

29 D8 om 29ab (cf v l 28) —a) Ś Ñ V B D1 3 (both times) 6 12 13 T1 2 3 त हत्वा (by transp) D8 तद्धत्वा M3 हत्वा तु Ś D13 राक्षसै (for वानरै) —c) B4 स चुक्रोध D1 चुक्रोश च M1 3 चुकोप च (for चुक्रोध च) —d) Ś V1 B1 D1 3 second time) 12 13 वानर , D8 राक्षस (sic) (for राघव) Ñ V1 3 B2-4 D3 (first time) रामो हृष्टो बभूव ह (V1 B3 च) D8 बभुवश्चाश्च वानरा —For 27–29 D4 subst

1939* स तु रोषपरीताङ्ग खड्ग जग्राह वानर ।
तेन खड्गेन सुग्रीवो राक्षसस्याभिधावत ।
शिरश्चिच्छेद समरे छत्त्रमकरकुण्डलम् ।
चालयन्वसुधा सव्ये तच्छिरो न्यपतद्भुवि ।
युद्धोन्मत्त विनिहत्य विरूपाक्ष निपातितम् । [5]
चतुरङ्गबल सव्ये दशग्रीवश्चुकोप स ।
युद्धोन्मत्त महावीर्ये निहते लोककण्टके ।
सुग्रीवसहिता सर्वे वानरा हर्षमागता ।

—After 29 D6-7 9-11 S ins , while Ñ V1 3 B2-4 D3 (first time) 12 ins only l 3–6 after 29

1940* विषण्णवदना सर्वे राक्षसा दीनचेतस ।
विद्रवन्ति तत सर्वे भयवित्रस्तचेतस ।
महोदर त विनिपात्य भूमौ
महागिरे कीर्णमिवैकदेशम् ।
सूर्यात्मजस्तत्र रराज लक्ष्म्या
सूर्य स्वतेजोभिरिवाप्रधृष्य । [5]
अथ विजयमवाप्य वानरेन्द्र
समरमुखे सुरसिद्धयक्षसघै ।
अवनितलगतैश्च भूतसघै
र्हर्षसमाकुलितै स्तुतो महात्मा । [10]

[M1 3 erroneously read the post half of l 2 in place of the post half of l 1 —D1 T2 3 M3 om (hapl) l 2 —(l 2) M1 3 द्रवन्ति स्म (for विद्रवन्ति) D1 विद्रवपतिता सर्वे (for the prior half) D1 विद्रुत M1 3 विसृत्य (for विसृत) D8 T1 G1 -मानसा (for चेतस) —(l 3) D6 T2 3 युद्धोन्मत्त (T3 °द) (for महोदर) D8 om त D9 अविशाल G1 3 विनिहत्य N V1 3 B2-4 D3 तत स (B4 च) मत्त विनिहाय भूमौ D13 तत स वै वानरराजमुख्य —(l 4) N V3 B2-4 D1 7 9 श्री (Ñ D3 री B3 4 गी) र्णम् V1 दीमम् (for कीर्णम्) D6 9 10 एव (for इव) D11 पपात भूमौ युधि दीर्घदेह —(l 5) D13 पाति; T2 3 तस्य (for तत्र) —(l 6) D8 11 सूर्येश्च (for सूर्य स्व) T2 अभि (for इव) T2 3 प्रहृ. (for [अ]प्रधृष्य) D13 सूर्येश्च तेजोभिरिभिप्रदृश —After l 6 Ñ1 ins

८६

महोदरे तु निहते महापार्श्वो महाबलः ।
अङ्गदस्य चमूं भीमां क्षोभयामास सायकैः ॥ १
स वानराणां मुख्यानामुत्तमाङ्गानि सर्वशः ।
पातयामास कायेभ्यः फलं वृन्तादिवानिलः ॥ २
केषांचिदिषुभिर्बाहून्स्कन्धांश्चिच्छेद राक्षसः ।
वानराणां सुसंक्रुद्धः पार्श्वं केषां व्यदारयत् ॥ ३

G 6 78 5
B 6 98 4
L 6 77 3

1940(A)* प्रमुदितवदना ग्रुमा तदानीं
रमसारा हरिवाहिनी बभूव ।
सुरपतिरपि विदधेऽथ पुष्पवर्षं
हरिनृपते शिरसि रिपार्ववेन ।

—(l 8) D5 T1 G M2 वृक्षसिद्ध (by transp) —(l 10) D2 अहर्षं, D10 11 Ct हर्ष (for हर्षं) M2 समाकुले (for -समाकुलिते) D7 10 11 निरीक्षु(D7 °क्ष)माण G1 तु ततो महात्मा]

—Then D5 T2 3 cont

1941* कृत्वा महत्कर्म स वानरेन्द्रो
रक्षोक्षितो देवमहाप्रभाव ।
जगाम तत्रैव रिपुं स हत्वा
यत्र स्थितौ तौ नरराजपुत्रौ ।

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ B1 3 4 D2 4 13 लङ्काकाण्डे —After Kaṇḍa name D5 11 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś V2 3 B1 D1-3(second time) 4 13 महोदरवध ; Ñ V1 B2-4 D3(first time) मत्तवध , D5 युद्धोन्मत्तवध , D13 अकम्पनवध —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V2 B3 4 D2 4 6 11 13 om , Ś1 V1 76 , Ñ2 79 , V3 77 B2 72 , B3 73 D1 78 D3(first time) 80 , D3(second time) 82 , D5-7 10 11 T1 G M2 3 98 D9 74 T2 101 T3 105 M1 2 99 —After colophon G M1 2 conclude with श्रीरामाय नमः ; M5 with श्रीरामचन्द्राय नमः

86

Sargas 85 and 86 are repeated consecutively (var) in D3

1 ab) D3 4 T2 3 युद्धोन्मत्ते Cg k t as in text (for महोदरे) B1 D4 6 M1 2 च, D3 (second time) [s]पि, Ck as in text (for तु) Ś पतिते (for निहते) D9 महोदर तु निहत (for ab) D5 उद्योन्मत्त ; T2 3 ततो मत्त (for महापार्श्वो) Ś V3 B3 D1 3(second time) 4 13 T2 3 प्रतापवान् ; D3 [s]तिप्रतापवान्(hypm) (for महाबलः) D13 अकम्पन हत दृष्ट्वा पितामहे नाम राक्षस ⊕ Cm महोदर इत्येतन्महापार्श्वविशेषणम् । महोदरस्तु इति पाठ ⊕ —For 1ab, Ñ V1 3 B2-4 D3 (first time) subst

1942* तस्मिन्विनिहते मत्त उन्मत्तो रजनीचर ।

[Note hiatus between the two halves B1 मत्त निहते (by transp)]

—After 1ab, D5-7 10-11 S ins

1943* सुग्रीवेण समीक्ष्याथ क्रोधात्संरक्तलोचन ।

[D7 G1 2 सुग्रीव च, Cg k t as above (for सुग्रीवेण) D7 G2 3 क्रोध , M1 कोपात् (for क्रोधात्)]

—D13 repeats 1^{cd} after 4 —c) D3 भीम ; D13(second time) घोरा (for भीमा) D4 अंगद सुमहाभीम , D13(first time) विद्राव्य वानरीं सेना —d) Ś V3 B1 D1 3 3(second time) 4 7-11 13 (first time) मार्गणै , D13(second time) राक्षस (for सायकै)

2 a) B1 वानराणां स (by transp) D1 सर्ववानर , D13 वानराणां च (for स वानराणां) —b) V3 damaged from नि up to स (see var) in 2^d Ś Ñ V1 3 B D3 (both times) 4 7-13 राक्षस , D1 च सर्वश (hypm) (for सर्वश) —Ś D13 om (hapl) 2^c–3^b —cd) V3 B1 कोपेन, G1 M3 देहेभ्य (for कायेभ्य) D7 8 वृक्षाद् (for वृन्ताद्) Ñ V B D1 3 3(both times) 4 4 T3 फलानीव स(V3 damaged up to स)तानि (D3 महीपति) (for d) D13 व्यादयामास दुर्धर्षो विडाल इव मूषक —After 2, Ñ V1 3 B2-4 D3 (first time) ins

1944* उवाच वचनं चापि राक्षसान्संप्रहर्षयन् ।
मयि तिष्ठति संग्रामे नैमे वानरपुंगवा ।
प्रभवा भविष्यन्ति सैन्ये मम सुदु सहे ।

[(l 2) B3 [अ]मी (for [इ]मे) —V3 om l 3 —(l 3) Ñ1 प्रभव (for प्रभवा) B3 मुधे (for सैन्ये)]

3 Ś D13 om 3^{ab} (cf v l 2) —ab) D1 3 (second time) 4 4 सायकैर् (for इषुभिर्) M1 बाणै ; Ck as in text (for बाहून्) D4 transp बाहून् and स्कन्धान् D1 3 3(second time) 4-11 चिच्छेदाथ स (D13 om [subm]) T3 स्कधाक्षिप, L (ed) चिच्छेदाथ स (for स्कन्धांश्चिच्छेद) M1 3 स्कन्धान्बाहूंश्चिभेद च (for b) —For 3^{ab}, Ñ V B D3(first time) subst

1945* बाहून्बाणै स कर्णांश्चिस्कन्धांश्चापि निशाचर ।

[V3 damaged from चिद up to सुम in 3^c B3 क्रोधान्वित(sic) (for केषांचिद्) D3 संचिच्छेद (for स्कन्धांश्चापि) Ñ1 (m also) स्कन्धांश्चिच्छेद राक्षस (= 3^b) (for the post half) V3 B1 केषांचिन्मम gl ३ a प) चिच्छेद बाहुभेदाय सायकै.]

while D13 subst for 3^{ab}

1946* कश्चित्कर्णावपि वर्धन्ति कश्चिन्मुखमा स्तनान्तरे ।

G 6 78 5
B 6 98 4
L 6 77 4

तेऽर्दिता बाणवर्षेण महापार्श्वेन वानराः ।
विषादविमुखाः सर्वे बभूवुर्गतचेतसः ॥ ४
निरीक्ष्य बलमुद्विग्नमङ्गदो राक्षसार्दितम् ।
वेगं चक्रे महाबाहुः समुद्र इव पर्वणि ॥ ५
आयसं परिघं गृह्य सूर्यरश्मिसमप्रभम् ।
समरे वानरश्रेष्ठो महापार्श्वे न्यपातयत् ॥ ६
स तु तेन प्रहारेण महापार्श्वो विचेतनः ।
ससूतः स्यन्दनात्तस्माद्विसंज्ञः प्रापतद्भुवि ॥ ७
मर्क्षराजस्तु तेजस्वी नीलाञ्जनचयोपमः ।
निष्पत्य सुमहावीर्यः स्वाद्यूथान्मेघसंनिभात् ॥ ८

—G₁ om (hapl ?) 3ᶜ–4 D₄ om 3ᶜᵈ —ᶜ) Ś N V₁ ₃ B₂ ₄ D₁ ₃ ₅ (both times) ₉–₁₃ सु (Ś₁ स, D₁₁ च) सरभ (for सुसकुद्द) —ᵈ) D₆ T₁ M₃ पार्श्वान् (for पार्श्वं) Ś V₁ B₁ D₁ ₁₂ (second time) ₇ ₁₃ पार्श्वं (Ś D₃ °र्श्वे) केपाक्षिद्य (Ś D₁₁ °द) क्षिपत्, V ₁ ₃ B₂–₄ D₃ (first time) पार्श्वानि च विभेद ह (D₄ च) D₅ रक्षसांश्चैव राक्षसा (sic)

4 G₁ om 4 (cf v l 3) —ᵃ) D₁₁ मर्दिता (for तेऽर्दिता) Ñ₁ -जालेन, D₃ -वेगेन (for -वर्षेण) —ᵇ) N V₁ ₃ B₂–₄ D₃ (first time) (all except B₂ with hiatus) च (B₃ चो) न्मत्तेन तु (B₂ च) D₄ सुपार्श्वेन तु D₆ T₂.₃ मत्तेन युधि (for महापार्श्वेन) D₁₃ पिशाचेत प्लवंगमा (sic) —ᶜ) N V₁ ₃ B₂–₄ विषण्णा, D₆ विवाद ; L (ed) विषादाद् (for विषाद) D₁ ₃ ₅ (second time) ₈.₉ [अ] भिमुखा (for वि°) Ś D₁₁ विष्पत्तोभि (D₁₃ °त्तो वि) मुखा D₃ (first time) विमुखा सर्वे बभूवुः (unmetric) D₄.₁₂ विषण्णवदना सर्वे —ᵈ) D₃ (first time) वानरा (for बभूवुर्) D₁₃ सुसमागता (for गतचेतस) —After 4 D₁₃ repeats 1ᶜᵈ

5 ᵃ) Ś Ñ V B D₁ ₃.₅ (second time) ₄.₅ ₈–₁₃ निशम्या B₃ (sup lin also) स दृष्ट्वा D₃ (first time) ₄ निशाम्य (for निरीक्ष्य) D₁ उद्दिश्य (for उद्विग्नम्) D₁₃ स तदृष्ट्वा तु पैशाचम् —ᵇ) D₄ मद्गदो (sic) (for अङ्गदो) V₁ रक्षसार्दितं, V₃ राक्षसा ** , B₄ M₃ राक्षसार्दिप, D₄ ₆ राक्षसादृत, D₁₃ बलहारिण (for राक्षसार्दितम्) —ᶜ) Ś Ñ V B D₁ ₂ ₃ (both times) ₄.₅–₁₅ महावेग (for °बाहु°) D₄ चकार कोपमतुल —ᵈ) D₄.₅ ₆ ₁₁ T₁ G₁ ₃ M₃ ₅ पर्वसु

6 ᵃ) Ś V₃ B₁ D₁ ₃ (second time) ₁₁.₁₂ प्रगृह्य इमसं (V₃ B₁ D₁₂ °यसं [metri causa]) च वीर, V ₁ ₃ B₂–₄ D₃ (first time) गृहीत्वा चायसं वीर ; D₄ प्रगृह्य चायसं वीर ; D₄ प्रगृह्य कोपनं वीर ; D₆ प्रगृह्य बलं तं वीर (sic) —ᵇ) D₇ रश्मिसूर्य (by transp.) D₄ सूर्यमेघाग्रसंनिभ —ᶜᵈ) Ś Ñ V B D₁ ₃.₅ (both times) ₈.₉ ₁₃ पार्श्वे (for समरे) N V₁ ₃ B₂ ₄ D₃ (first time) उन्मत्त स (V₃ म) (for महापार्श्व) D₃ [ऽ] न्य पातयत्, D₄ T₁ G₁ न्यवेद् (G₃ °त्त) यद् (for न्यपातयत्) D₃ (second time) महाराशं न्यपोथयत् ; D₄ प्राहिणोत्ताक्षस

तदा, D₆ T₂.₃ मत्तस्योरस्यपात (D₆ °ताड) यत् (for ᵈ) D₁₃ चिक्षेप मुसलं घोरे बलवानगदस्तदा

7 D₄ om 7–10 —ᵃ) B₁ च (for तु) Ś₁ D₁₃ प्रमाणेन (for प्रहारेण) —ᵇ) Ś D₁ ₃ ₅ (second time) ₁₂ [ऽ] ल्पचेतन V V₁ ₃ B₂ ₄ D₃ (first time) ₄.₁₃ (all except D₄.₁₃ with hiatus) उन्मत्तो (D₄ सुपार्श्वो, D₁₃ पिशाचो) नष्टचेतन, D₆ T₂ ₃ मद्य सुपरिमोहित —ᶜ) Ś₁ N₂ V₁.₃ B₁ ₄ D₁ ₂.₁₀.₁₁ T₂.₃ G₂ ₃ M Ck t ससूत ; B₃ विसूत, D₃ (first time) ससूक, D₁₃ स हत (for ससूत) —ᵈ) Ś N V B D₁ ₂.₃ (both times) ₄.₁₃ न्य (D₆ [ऽ] न्य) पतद्, D₇ ₉–₁₁ चापतद् (for प्रापतद्), D₁₃ करिणा न्यपतद्भुवि

8 D₁ om 8 (cf v l 7) M₁ om 8ᵃᵇ —ᵃᵇ) Ś D₄.₁₂ T₁ G₃ ऋक्षराजस्तु ; V₁ ₃ B₁ ₄ D₁ ₂ ₃ (first time) ₉–₁₂ T₂.₃ G₁ ₃ M₃ ₅ तमृक्षराजस्, D₃ (second time) तस्य ऋक्षराजस्य (hypm) D₄ तस्य ऋक्षस्य ; D₆.₇ स ऋक्षराजस्य ; Cm g as in text (for मर्क्षराजस्तु) Ś D₂ ₃ ₁₂ बलवान् (for तेजस्वी) V₃ B₁ तस्य राक्षसराजस्य (for ᵃ) Ś D₁₃ कालाञ्जन (for नीलाञ्जन) B₁ D₃ (second time) चयप्रभ (for चयोपम) D₄ सबलो मेघसंनिभ (for ᵇ) D₁₁ तत्कृत सत्त्व वीरो नीलाद्रिचयोपमं —After 8ᵃᵇ, Ś₁ D₁₃ ins while L (ed) subst. for 8ᵃᵇ

1947* विनिष्पत्य महातेजा जाम्बवानुरुविक्रम ।

[Ś₁ विनिपत्य]

while D₃ (second time) ins.

1948* बलवानस्य शिरसा गिरिमिष्टेन् सायके ।

—D₁₃ om 8ᶜᵈ —ᶜ) Ś V₃ B₁ D₁ ₂.₁₂ त्रिनिष्पत्य, V₃ B₃ नि (B₁ नि) पत्य तु ; B₄ G₃ M₁ ₄ निष्पत्य स D₃ (second time) ₄ विनि (D₄ °नि) पत्य D₆ T₂.₃ निष्पत्य तु (for निष्पत्य सु) Ś D₁₁ वर्गे N₁ B₂ वीर ; V₁ ₃ B₃ D₁ ₂.₃ (second time) -तेजा, D₄ बलवान् (for -वीर्य) —ᵈ) Ñ V₁ ₃ B₂ ₃ D₃ (both times) ₈–₁₀ ₁₁ G₂ ₃ स्व ; B₄ D₁ स (for स्वाद्) V₃ यूथात् ; M₃ स्वयूथान् (for यूथान्) V मेघसंनिभात् ; V₃ B₁ D₂ ₃ ₅ (second time) वानरान्स्य (D₄ ₅ °रस्य) D₆ T₂.₃ G₁ युद्धदुमद ; M₁ ₃ °संनिभ (for मेघसंनिभात्) Ś D₁₁ स्वाभिराम्येव निरवन ; D₄ कुद्ध गिरो बनाशय

प्रगृह्य गिरिशृङ्गाभां क्रुद्धः स विपुलां शिलाम् ।
अश्वाञ्जघान तरसा स्यन्दनं च बभञ्ज तम् ॥ ९
मुहूर्तालब्धसंज्ञस्तु महापार्श्वो महाबलः ।
अङ्गदं बहुभिर्बाणैर्भूयस्तं प्रत्यविध्यत ॥ १०
जाम्बवन्तं त्रिभिर्बाणैराजघान स्तनान्तरे ।
ऋक्षराजं गवाक्षं च जघान बहुभिः शरैः ॥ ११
गवाक्षं जाम्बवन्तं च स दृष्ट्वा शरपीडितौ ।
जग्राह परिघं घोरमङ्गदः क्रोधमूर्छितः ॥ १२
तस्याङ्गदः प्रकुपितो राक्षसस्य तमायसम् ।
दूरस्थितस्य परिघं रविरश्मिसमप्रभम् ॥ १३
द्वाभ्यां भुजाभ्यां संगृह्य भ्रामयित्वा च वेगवान् ।
महापार्श्वाय चिक्षेप वधार्थं वालिनः सुतः ॥ १४
स तु क्षिप्तो बलवता परिघस्तस्य रक्षसः ।
धनुश्च सशरं हस्ताच्छिरस्त्रं चाप्यपातयत् ॥ १५

G 6 78 16
B 6 98 15
L 6 77 15

9 D₃ om 9 (cf v l 7) —ᵃ) Ś B₁ D₁ ₃ ₈ (second time) ₁₂ ₁₃ सकाशात्, Ñ₂ V₁ ₃ D₅ (first time) G₃ शृगाभ, B₃ शृगाप्राप्, D₇ M₁ ₂ शृगाभ्या, G (ed.) शृंगाभा, Ct as in text (for शृङ्गाभां) —ᵇ) N V₁ ₃ B₂₋₄ D₁ सक्रुद्धो, D₅ (first time) सगृह्य, M₃ क्रुद्ध सु ₅ (for क्रुद्ध स) M₃ ₂ गदा, Ck t as in text (for शिलाम्) —For 9ᶜᵈ, D₁₃ subst

1949* गिरिशृङ्ग समुद्यम्य चिक्षेप च ननाद च ।

—D₁₃ om 9ᶜ–10ᵇ —ᶜ) Ś V₃ B₁ D₁ ₃ ₈ (second time) ₁₂ ₁₃ सहसा D₆ शिरसा (for तरसा) —ᵈ) D₇ ₉₋₁₁ transp स्यन्दनं च and बभञ्ज Ś D₁₃ वै, N₂ B₃ ₄ D₅ ₇ ₉₋₁₁ T₁ G₁ ₃ M₁ ₂ तत्, N₂ B₄ D₅ (first time) M₅ ह्य V₃ D₆ T₂ ₃ च, D₄ स (for तम्) V₃ B₁ बभञ्ज च महारथ

10 D₆ om 10 (cf v l 7) D₁₃ om 10ᵃᵇ (cf v l 9) —ᵃ) N V₁ ₃ B₂ ₄ D₅ (first time) (all except B₄ with hiatus) उन्मत्तो (B₄ पिशाचो) राक्षस पुंगव, D₆ सुपार्श्व सुमहाबल, D₁ T₂ ₃ मत्तोप.यन्महाकपि —ᶜ) D₁₃ सुग्रीव Ś V₃ B₁ D₁ ₃ ₈ (second time) ₁₀ ₁₁ ₁₂ T₂ ₃ दशभिर् N V₁ ₃ B₂₋₄ D₅ (first time) पञ्चभिर् (for बहुभिर्) —N V₁ ₃ B₂₋₄ D₅ (both times) transp 10ᵈ and 11ᵇ —ᵈ) Ś N V B D₁ ₃ ₈ (both times) ₁₂ ₁₃ भुजयो (for भूयस्त) D₆ T₁ G M₅ प्रत्यपद्यत D₁₃ बिभेद च ननाद च

11 D₁ reads 11ᵃᵇ twice N V₁ ₃ B₂ ₄ D₅ (both times) transp 10ᵈ and 11ᵇ —ᵇ) Ś D₁₃ राघवं च (for आजघान) V₃ B₁ समंतत (for स्तनान्तरे) D₅ (first time) भुजयो प्रत्यविध्यत —ᶜ) Ñ V₁ ₃ B₂ ₄ D₅ (first time) त्रिपदाशः D₆ बिभेद (for जघान) B₁ पञ्चभि (for बहुभि) Ś V₃ B₁ D₁ ₃ ₈ (second time) ₁₂ ₁₃ विभेद दशभि शरै —For 11ᶜᵈ, D₆ T₂ ₃ subst

1950* ततो नीलं जघानाशु बाणैर्दशभिराहवे ।

12 V₃ om 12 V₂ illeg for 12 D₁₃ reads 12ᵃᵇ twice —ᵃ) Ś B₁ D₁ ₃ ₈ ₁₂ ₁₃ (second time) T₂ ₃ गवय (for गवाक्षं) V₂ B₃ D₅ (first time) ऋक्षराजं च B₃ D₁ ₃ ₁₃ (second time) पंच (B₁ पैर) विशता D₆ T₂ ₃ दशभिश्चाम्रे (for जाम्बवन्तं च) D₁ (second time) ₃ ₁₂ (first time) M₃ जाम्बवत गवाक्ष च, D₁ जाम्बवतगवाक्षौ च —ᵇ) D₅ (first time) स, D₁₀ (in marg) ₁₃ (first time) तौ (for स) M₃ रण (for शर) Ś B₁ D₁ ₃ ₈ (second time) ₁₀ ₁₁ ₁₂ ₁₃ (second time) T₂ ₃ दृष्ट्वा शरनिपीडित (B₁ °पाति) तं (D₃ ₄ ₈ °तौ, D₆ T₂ ₃ °तान्) —ᵈ) D₁₃ अंगद' कनकांगद

13 ᵃ) B₃ तम्, B₁ मध (for तस्य) Ś V₃ D₁ ₃ ₈ (second time) ₁₂ ₁₃ स (D₁ ₃ ₈ सु) रुषितो, B₁ सुब्यथितो, D₆ T₂ ₃ G₁ M₁ ₃ ₅ प्रकुपितो, D₉ ₁₁ सरोषाक्षो (for प्रकुपितो) D₆ बभ्राम रोषितः क्रुद्धो, D₁₃ तत क्रुद्धो महातेजा —ᵇ) Ñ V₁ ₃ B₃ ₄ D₅ (first time) ₁ T₂ ₃ चित्तरसं (for राक्षसस्य) D₆ T₂ ₃ G₂ महायसं, M₃ [उ]च्चमायुध (for तमायसम्) Ś V₃ B₁ ₄ D₁ ₃ ₈ (second time) ₁₂ ₁₃ युगांताग्निरिवोत्थित, D₆ ₁₁ प्रशा (D₄ सुगा) दग्निसमप्रभ —ᶜ) V₃ B₁ दूरतस्तस्य, B₄ दूरस्थितस्तु D₃ ₄ दूरे स्थितस्य D₆ वीरस्तस्यापि घोर, D₁₃ दूरादवस्थि *** (om after स्थि up to 15ᵃ) —ᵈ) Ś V₃ B₁ D₁ ₃ ₈ (second time) ₁₂ ₁₃ वज्रसंकाशमायसं, N V₁ ₃ B₂ ₄ D₅ (first time) वज्रसंपातसुप्रभं —After 13 D₆ ins

1951* प्रगृह्य परिघं घोरं लोहदण्डं महाबलः ।

14 D₁₃ om 14 (cf v l 13) —ᵃ) D₆ reads in marg भुजाभ्यां Ñ V₁ ₃ B₁ ₄ D₅ (first time) प्रवीरो T₂ संक्रुद्धो Ct as in text (for संगृह्य) G₃ भुजाभ्यां परिगृह्याशु —ᵇ) Ś V₁ ₃ B₃ D₁ ₃ (first time) ₈ स बलवान् B₁ D₃ ₁₀ ₁₁ T₁ G₃ M₁ ₃ ₅ च (B₁ तु) वेगवत्, B₄ रुषोत्कटं, B₃ वचाविदं ; D₆ गत ** (for च वेगवान्) —G (ed) om 14ᶜᵈ For 14ᶜ–16ᵇ D₆ subst 1953* —ᶜ) Ś V₃ B₁ D₁ ₃ ₈ (second time) ₁₃ T₂ G₂ ₃ M₃ ₅ महापार्श्वस्य Ñ V₁ ₃ B₃ ₄ D₅ (first time) निशाचराय, D₆ T₂ ₃ मत्तस्योरसि Ct as in text (for महापार्श्वाय) —ᵈ) B₁ D₅ (first time) वधाय, D₃ वधाई (for वधार्थं) N V₁ ₃ B₃ ₄ D₅ (first time) वालिनंदन

15 D₁₃ om 15ᵃ (cf v l 13) For subst in D₆ cf v l 14 and 16 —ᵃ) G₁ च (for तु) —ᵇ) D₅ (first time) वरिघ (sic) —ᶜ) Ñ V₁ ₃ B₃ ₄ D₅ (first time) हस्ता (for हस्तात्) —ᵈ) N V₁ ₃ B₃ ₄ D₅ (first time) ₆₃ शिरस्त्राणमपातयत्, D₉₋₁₁ T₂ ₃ G₁ ₃ M₁ ₃ ₄

G. 6. 78. 17
B. 6. 98. 16
L. 6. 77. 16

तं समासाद्य वेगेन वालिपुत्रः प्रतापवान् ।
तलेनाभ्यहनत्क्रुद्धः कर्णमूले सकुण्डले ॥ १६
स तु क्रुद्धो महावेगो महापार्श्वो महाद्युतिः ।
करेणैकेन जग्राह सुमहान्तं परश्वधम् ॥ १७
तं तैलधौतं विमलं शैलसारमयं दृढम् ।
राक्षसः परमक्रुद्धो वालिपुत्रे न्यपातयत् ॥ १८
तेन वामांसफलके भृशं प्रत्यवपातितम् ।
अङ्गदो मोक्षयामास सरोषः स परश्वधम् ॥ १९
स वीरो वज्रसंकाशमङ्गदो मुष्टिमात्मनः ।
संवर्तयन्सुसंक्रुद्धः पितुस्तुल्यपराक्रमः ॥ २०

Ct शिरस्राणं च [T3 स्य] पातयत्. —For 15^cd, Ś V3 B1 D1.2.8(second time).9.12.13 subst.:

1952* शिरस्त्राणं धनुश्चापि पातयामास वेगितः।

[D13 [अ]स्य (for [अ]पि). Ś1 D2.6 वेगतः; D1 वेगवान्.]

16 ^a) Ñ V1.2 B2-4 D3 (first time) स तम् (for तं सम्-). Ś D11 समास्थाय; D13 समास्थाय (for समासाद्य). D7 G1 तेजस्वी (for वेगेन). —V3 damaged from वान् in ^b up to ले in ^c. —For 15^c–16^b, D4 subst.:

1953* उद्यम्य च महावेगमाजघान निशाचरम्।
परिघेणाहतः सव्ये सुपार्श्वो निपपात ह।
पतितश्चरे वीरो बभञ्जास्य धनुर्महत्।
विनद्य सुमहानादमङ्गदोऽतिबलो रणे।

—After 16^ab, Ś D12 ins.:

1954* जघान कर्णमूले तु तलेनामितविक्रमः।

—V3 illeg. for 16^cd. —^c) B1 बलेन; D12 वेगेन (for तलेन). Ś D12 [अ]भिहतः क्रुद्धः; Ñ V1.2 B2-4 D3 (first time) [अ]भिजघानाशु; D4 ताडयामास; G (ed.) च जघानाशु (for [अ]भ्यहनत्क्रुद्धः). —^d) V2 कर्णं यसे स- (sic). T1.2 कर्णमूलेन (for °मूले स-). D4 स राक्षसः (for सकुण्डले).

17 ^ab) V2 B1 च; D11 सं- (for तु). G1 क्रोधात् (for क्रुद्धो). D13 -वीरः; G2 -वेगात् (for -वेगो). M3 महाबाहुः (for °पार्श्वो). Ś V2 B1 D1.2.8(second time).9.13 transp. महावेगो and महापार्श्वो. Ś V2 B1 D2.8 (second time) महोदरः; D6 महोदरः; D11 महोदरः; M1.3 महाबलः (for महाद्युतिः). D13 ततः सुपरिघितानन (for ^b). Ñ V1.2 B2-4 D3 (first time) ततः क्रुद्धः स वज्रतो महावेगो महाभुजः; D1 T2.3 मनस्तु परमक्रुद्धो महावेगो महाद्युतिः. —V2 om. 17^c–18^b. —^c) D4 वामेन (sic) (for करेण). —^d) B1 महोतं च; D12 सुमहाबाहु (for सुमहान्तं). D1.2.8(both times).9.10.11.12 परश्वधं. —For 17, D1 subst.:

1955* बलेन वाहिवस्तेन सुपार्श्वश्च प्रतापवान्।
परशुं सूर्यसंकाशं जग्राहातिभयंकरम्।

18 V2 om. 18^ab (cf. v.l. 17). B3 om. (hapl.) 18-19. —^a) Ś Ñ1 D3(second time).4.7.10 T1 तद् (for तं). B1 D3 (first time) T2 G2 शैलधौतं; D5(second time).7 तै(D8 तै)लधूतं; D1 तैलधौत-; D3 शिलाधौत-; M1.2 तैलधारं; Cg.k.t as in text (for तैलधौतं). D3 (first time) अमलं (for विमलं). —^b) B1 D2 (first time) वीरेण-; D12 अश्म-; G (ed.) गिरि- (for शैल-). D6 T2.3 -सारं(D6 °रं)महद्; Cg.k.t as in text (for -सारमयं). Ñ V1.2 B2.3.4 D1.2.3(both times).4.8.13 महद् (for दृढम्). —D4 om. 18^cd. —^c) Ś Ñ V B1.2.4 D1.2.3(both times).3.12.13 रा(Ś1 D2.6)क्ष(Ñ V1.2 B1.4 D3 [first time] रक्षः) परमसंक्रुद्धो. —^d) D3 (second time) [ऽ]भ्यपातयत्; D11 न्यवेदयत् (sic) (for न्यपातयत्).

19 B3 om. 19 (cf. v.l. 18). —^a) Ś V2 B1 D1.2.3(second time).8.10 तस्य (for तेन). Ś1 D12 वामास-; Ñ V1 B2 D3.4(first time).6 वामेंस; V2 B1 वामेक-; B4 वामेन; D1 वामेत- (for वामांस-). G (ed.) स समासाद्य वेगेन. —^b) G1 M1.2 -पातितः (for -पातितम्). Ś Ñ V1.2 B1.2.3 D1.2.3(both times).8.12.13 T2.3 भृशं कोपा (D4 T1.3 कोपा)त्प्रपाति(Ñ1 °पीति)त(Ś1 °तं; V2 B3 °तं); D1.3 G3 M3 भृशं प्रत्यवपाति(D1 °पाति)तं (D1 °तः). —^c) M1.2 वेगवत्तां; M3 सरोषस्तं (for सरोषः स). D1.10.11 परश्वधं. —For 19^cd, Ś Ñ V (V1 mostly damaged) B1.2.4 D1.2.8(both times).4.12.13 T2.3 subst.:

1956* अङ्गदं मोदयामास प्रहितः स परश्वधः।

[Ñ1 मुहूर्तं स, Ñ2 V1 B2.4 D3 (first time) स मुहूर्तं. B2 दधितः स (sic) (for प्रहितः स). D1.2(both times).13 परश्वधः.]

20 ^a) D3 (first time) वक्र- (for वज्र-). M1.2 -सन्नकाशम्; Cr as in text (for -संकाशम्). —For 19–20^b, D4 subst.:

1957* तेनाङ्गदं महात्मानं जघानोरसि शोभने।
निष्पपातस्तु बलवान्नरेन्द्रोऽमितप्रभः।
विसंज्ञो निपपाताजौ बलवानपि सोऽङ्गदः।

—B4 om. 20^c–22^b. —^c) Ś D2.12 T2.3 स्वपातयन्तु-; Ñ2 B1-3 D3 (first time) सं(B1.2 सं)वर्तयन् Ñ1 V1.2 D3(second time).8 आवर्तयन्तु- (D8 °रम); D1.4.5.10.11 T1 G2 M2.3 Cr.m.g.t स्वर्तयन्सु; D1 समुत्तोलय (for संवर्तयन्सु-). D3 (first time) -संरब्धः (for -संक्रुद्धः). D11 समकोप कोपेन. —^d) D1.7.10 G1.3 M1-3 पितृ-; Cr as in text (for पितुस्).

राक्षसस्य स्तनाभ्याशे मर्मज्ञो हृदयं प्रति ।
इन्द्राशनिसमस्पर्शं स मुष्टिं विन्यपातयत् ॥ २१
तेन तस्य निपातेन राक्षसस्य महामृधे ।
पफाल हृदयं चाशु स पपात हतो भुवि ॥ २२
तस्मिन्निपतिते भूमौ तदसैन्यं संप्रचुक्षुभे ।
अभवच्च महान्क्रोधः समरे रावणस्य तु ॥ २३

G 6 78 24
B 6 98 23
L 6 77 23

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षडशीतितमः सर्गः ॥८६॥

21 B4 om 21 (cf v l 20) D6 om 21^ab —^a) Ñ1 V1.3 D5(first time).6 T2 स्तनाभ्यासे Ś D13 रा(D13 र)क्षसस्य सप्रासे, V2 B1.3 D1.3.4 (second time).9.10 र(V2 रा)क्षसस्य सोभ्यासे(V2 B1 °सान्, B3 सम्याशे [sic]) —V3 damaged from श in 21^c up to तस्य in 22^a —^c) D6 वज्राशनि —^d) D7 न्यनिपातयत् (sic) M1.3 सन्यपातयत् (for विन्यपातयत्) Ś Ñ V1.3 B1-4 D1.2.3(both times).5.13 T2.3 तस्य(Ñ V1 B1.4 D5 [first time] तस्य) मुष्टिम्(D1.4 T2.3 °ष्टिं न्य)पातयत्, D6 तदा महानपातयद्

22 B4 om 22^ab (cf v l 20) V3 damaged up to तस्य in ^a (cf v l 21) —^a) Ñ V1 B3.4 D5 (first time) मुष्टि (for तस्य) Ś V2 B1 D1.3.4(second time).9.10.13 T2.3 तस्य मुष्टिनिपातेन(D13 °प्रहारेण) —^b) Ñ1 D5 (first time) महाहवे (for महामृधे) —^c) Ñ1 चचाल D1 पफाल (sic) D6 प्रस्फोट (for पफाल) Ś Ñ V B D1.3.6.13 भिन्न, D5 (first time) भग्नं D5 (second time) भिन्नं D6 T2.3 सद्य, D9-11 चास्य D13 भिद्य (sic) (for चाशु) —^d) D6 सपपात, D13 पपात च T2 निपपात (for स पपात) Ś Ñ1 B1 D5 (both times).13 T2 हतो (for हतो) D13 भुवि (for भुवि) —For 21^c-22^d, D4 subst

1958* अङ्गदोऽभ्येत्य राक्षसेन्द्रं मुष्टिनाभ्यहनद्बलात् ।
अङ्गदस्यातिवीरस्य मुष्टिनाभिहतो रणे ।
निर्भिन्नहृदयो वीरो निपपात महीतले ।

[(l 1) Prior half hypm]

23 ^a) D6.7.9-11 T G M1.2.3 विनिहते (for निपतिते) —^b) Ś V2 B1 D1.3(second time).4.6.13 T2.3 तिस(V2 B1 यति)द्बुबुधे Ñ1 स प्रचुक्षुभे D13 प्रचुक्षुभे (subm) (for संप्रचुक्षुभे) —^c) D1 T1.2 सु (for च) —^d) M1.3 च (for तु) —For 23^cd, Ś Ñ V B D1.3(both times).4(followed by 6 87 3-6).13.13 subst

1959* आविशत महाक्रोधः समरे चापि रावणम् ।

[D13 प्रविवेश D5(first time).6 महान्(for महा) —V3 damaged from क्रोध up to द्वि in l 1 of 1960* B3 क्रोध D1 क्रोधो D13 क्रुद्ध (for क्रोध) Ñ1 V3 B3.4 रावण च ह B2 स च रावण, D13 रावणस्तु (for चापि रावणम्) D4 रावण तु महामृधे (for the post half)]

—Thereafter Ñ V1.3 B2-4 D5(first time).6.13 cont

1960* स तु जलधरवद्विनद्य नादं
जलदनिभाद्रिपयुस्तदा रणस्य ।
अदहदथ हरीन्शरोसमाले
स्तृणबलभानिव कानने दवाग्निः ।

[V3 damaged up to द्वि in l 1 —(l 1) D13 हुल हुन्भानः (for नद्विनद्य नादं) —(l 2) Ñ1 जलमविजदे (sic) V3 जलदनिमाद B1 जलदाविताद्रि, D5 जलभरिताभ्र (for जलदनिभाद्रि) Ñ3 D1.13 समरणं कुपितो निशाचरेंद्र, B2 जलधरस्मृतिनिभस्तदा रणस्य —(l 3) N3 D6 अदहदथ हरीन्शरैः सदानी D13 तदपरिमितबल मुशोट —(l 4) D13 प्रथयितुमिच्छन् रावणस्तदानीं]

—After 23 D6-7.9-11 S ins

1961* वानराणां प्रहृष्टानां सिंहनादश्च पुष्कलः ।
स्फोटयन्निव नादेन लङ्कां साट्टां सगोपुराम् ।
सहेन्द्रेणेव देवानां नादः समभवन्महान् ।
अथेन्द्रशत्रुस्त्रिदिवालयानां
वनौकसां चैव महाप्रणादम् ।   [5]
श्रुत्वा सरोषं युधि राक्षसेन्द्र
पुनश्च युद्धाभिमुखोऽवतस्थे ।

[(l 1) D6 T1 G1.3 M न (for च) G2 पुष्टानां (for प्रहृष्टानां) D9-11 सु (for च) G1.2 M3 सिंहनादं च पुष्कलं (for the post half) —(l 2) D9-11 M1.2 साट्टान् (for साट्टां स-) M1.3 -गोपुरां (for -गोपुराम्) —(l 3) D6.7.9 T1 G2.3 M1.3 Cv r g महेन्द्र T1.2 च, G1 [द]स (for [ऽ]स) & Cv सहेन्द्रेणेव देवानामिति पाठः Cm t देव गणस्य नादः सम —(l 4) D9-11 G1 त्रिदशालयानां —(l 5) D7 तत्र M3 (before corr) चापि (for चैव) —(l 7) D6 तदा च (for पुनश्च)]

८७

G 6 79 1
B 6 99 1
L 6 78 1

महोदरमहापार्श्वौ हतौ दृष्ट्वा तु राक्षसौ ।
तस्मिंश्च निहते वीरे विरूपाक्षे महाबले ॥ १
आविवेश महान्क्रोधो रावणं तु महामृधे ।
सूतं संचोदयामास वाक्यं चेदमुवाच ह ॥ २
निहतानाममात्यानां रुद्धस्य नगरस्य च ।
दुःखमेषोऽपनेष्यामि हत्वा तौ रामलक्ष्मणौ ॥ ३

Colophon V3 mostly damaged —*Kanda name* Ś1 om N V3 B1 1 D1 1 12 लङ्काकाण्डे —After Kanda name D2 12 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś B1 D1 2 (second time) 1 12 महापार्श्ववध Ñ V2 B3 4 D1 (first time) उन्मत्तवध V1 illeg D4 सुपार्श्ववध D11 विनाशवध —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 B1 4 D2 1 5 12 16 om V3 illeg Ś2 V1 77 K1 80 B1 73 D3 74 D1 79 D1 (first time) 81 D2 (second time) 83 D5 7 10 11 T1 G M1 2 99 D5 75 T3 102 T2 106 M3 2 100 B (ed) 98 G (ed) 78 —After colophon G concludes with श्रीरामाय नमः M1 with श्रीरामस्वामिने नमः

87

1 Before 1 D13 ins l 1 of 1963* —For 1-2ᵃ Ś V1 B1 D1-3 6 8 1 T2 3 subst 1962* while Ñ V1 2 B2-4 subst 1963* whereas D4 subst l 1 only of 1962* for 1ᵃᵇ —ᶜᵈ) D9 प्रेक्ष्य Cg as in text (for दृष्ट्वा) D7 G3 दुरात्मना D9 11 स रावण । G1 स राक्षसौ (for तु राक्षसौ) D13 अकम्पनपिशाचौ च हतौ परमदुर्जनौ —D4 om 1ᶜ-2ᵇ D15 om 1ᶜᵈ —ᶜ) D7 G3 वि (for च) G1 भूमौ (for वीरे) —ᵈ) M1 2 च राक्षसे (for महाबले)

2 D4 om 2ᵃᵇ (cf v l 1) —ᵃ) T1 महाकोपो G1 महान्कोपो (for महान्क्रोधो) —ᵇ) D7 M3 स (for तु) —For 1-2ᵇ Ś V3 B3 D1 3 6 8 12 T2 3 subst while D4 subst l 1 only for 1ᵃᵇ

1962* महापार्श्वे विनिहते राक्षसे च महोदरे ।
निकुम्भे महामाये विरूपाक्षे निपातिते ।
विप्रहतेषु योधेषु कान्दिग्भीकेषु सर्वश ।
रावण शोकसंतप्त कार्यदोषमचिन्तयत् ।
चिन्तयित्वा तु चिरं स्वसैन्यावेक्षिनिवर्तयं च । (5)

[(l 1) D1 च (for वि) V3 D1 निपातिते (for महोदरे) D1 युद्धे मत्त च मत्त च निहतौ भ्रातृ संयुगे D2 T2 3 युद्धोन्मत्त च निहते मत्त च विनिपातिते —(l 2) D1 3 महामाये D3 च (for नि) —(l 3) D3 विद्रुतेषु च (for विप्रद्रुतेषु) D3 युद्धेषु (for योधेषु) V3 B1 कालभृतेषु D1 8 6 अग्निभूतेषु D1 T2 3 अभिद्रवत्सु (for कान्दिग्भीकेषु) Ś D13 सर्वेण —(l 4) B1 क्रोध (for शोक) —(l 5) Ś ेरे (for निरे) Ś1 D13 स्वसैन्य V3 B1 D1 3 विनिवृत्त्य (for विनिवर्त्य) D3 T2 3 ससैन्योऽभिनिवर्त्य (D1 °पत्त) च (for the post half)]

—For 1 2ᵇ N V1 2 B1 4 G (ed) subst D1 ins l 1 only before 1 while D3 ins only l 1-5 before 6 85 (second time) 1

1963* स्वबलं निहतं दृष्ट्वा तस्मिन्संग्राममूर्धनि ।
भ्रातॄंश्च निहतांश्चैव शक्रतुल्यपराक्रमान् ।
निशम्य मन्त्रिणावेतौ सूदितौ युधि वानरैः ।
मत्तोन्मत्तौ च समक्षं निहतौ परमधृतौ ।
विरूपाक्षं च दुर्धर्षं ससैन्यं वानरैर्युधि । (5)
चुकोपाथ महातेजा ब्रह्मदत्तवरो विभुः ।
दशग्रीवो महावेगा देवदानवदर्पहा ।
स भास्करसहस्रस्य तेजो बिभ्रन्महाद्युतिः ।

[G (ed) om l 1-3 —(l 1) V3 damaged for स्वबलं निहतं D13 अथैव (for निहतं) —(l 2) V3 पुरा (for चैव) —(l 3) V3 निरीक्ष्य (for निशम्य) —(l 4) G (ed) तु (for च) —(l 5) B4 विरूपाक्ष Ñ1 स्व (for स) B3 रणे (for युधि) G (ed) रणमूर्धनि (for वानरैर्युधि) —(l 6) N1 V1 om (hapl) from the post half of l 6 up to the prior half of l 7 Ñ1 (marg) V1 B2 4 ब्रह्मचरावर (N1 also reads erroneously the post half of l 7) (for the post half) —(l 7) G (ed) महावीर्यो (for महावेगा)]

—ᶜ) Ś D13 स्व स्य V1 D4 स सूत (for सूतं स) V3 B1 संदर्शयामास D1 2 तं (D4 स) नोदयामास —ᵈ) Ñ1 G1 M1 पुनर् (for चेदम्) T2 G2 तु (for ह) —For 2 D13 subst

1964* रावणं सुमहातेजा क्रोधविस्फारितेक्षण ।
स त प्रदरायामास वचनं चाब्रवीत् ।

—After 2 D3 ins l 13-72 only of App I (No 51)

3 D3 reads 3 6 (including star passage) after 1959* —ᵇ) N V1 B2-4 D1 13 दुःखस्य (for रुद्धस्य) D4 तु (for च) —After 3ᵃᵇ, N V1 2 B2-4 ins

1965* मद्दुःखस्याभिकायस्य शक्रजित्कुम्भकर्णयोः ।

[V1 B3 (म)भिकायस्य (for (म)दि°) Ñ V1 B1 (with hiatus) इंद्रजित् (for शक्रजित्)]

रामवृक्षं रणे हन्मि सीतापुष्पफलप्रदम् ।
प्रशाखा यस्य सुग्रीवो जाम्बवान्कुमुदो नलः ॥ ४
स दिशो दश घोषेण रथस्यातिरथो महान् ।
नादयन्प्रययौ तूर्णं राघवं चाभ्यवर्तत ॥ ५
पूरिता तेन शब्देन सनदीगिरिकानना ।
संचचाल मही सर्वा सवराहमृगद्विपा ॥ ६

G. 6. 79. 9
B. 6. 99. 7
L. 6. 78. 8

—c) D8 T2.3 भवापनेष्यामि; D7 G1 M1.2 एकोपनेष्यामि; D9-11 एवापनेष्यामि. Ś Ñ V B D1-3.5.12 अद्य(Ñ V1 B2.4 गतिः V2 B1 D2.3.5 अंतः V3 मतः; B3 प्रीति)मद्य(D1 °मंतं) गमिष्यामि; D4 सुदुःख चापनेष्यामि; D10 वाप्यमद्य प्रमुंचामि. —d) D6 हतौ (for हत्वा). G2 तौ हत्वा (by transp.). —After 3, D4 ins. l. 1 of 1966*.

—Thereafter all the above MSS. cont. only l. 1 and l. 4 of 1966*.

4 For sequence in D8, cf. v.l. 3. —a) D4 रणछिद्रे (for रणे हन्मि). Ñ V1.2 B2-4 D13 रघु(Ñ1 [m. also as in Ñ2] वर)वृक्षं हनिष्यामि. —b) M3 -फलान्वितं (for -फलप्रदम्). Ñ V1.3 B2-4 D4.13 वैदेही(D4.13 मैथिली)-फलपुष्पदं(B2.3 D4.13 °कं). —c) B4 प्रशाखं. V3 यत्र; D4 [अ]स्य च (for यस्य). G1 शाखा यस्य तु. —D13 om. from 4d up to the prior half of l. 2 of 1969*. —d) D7 G2 पनसो (for कुमुदो). Ñ V1.3 B2-4 पत्राणि हरियूथपाः. —For 4, Ś V2 B1 D1-3.5.12 G(ed.) subst.; Ñ V1.3 B2-4 ins. only l. 1 and 4 after 4; D4 ins. l. 1 after 3 and cont. l. 4 after 1969*:

1966* कर्णोऽस्य हि तौ मूल भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
तयोः प्रशाखा सुग्रीवो हरयोऽन्ये च यूथपाः ।
फलमूले च जानक्या दृष्टा सेव्या च मारुतिः ।
मूले हते हतं सर्वं तौ हनिष्यामि संयुगे ।

[Ś1 om. (hapl.) l. 1. —(l. 1) D8 चापि (for अप हि). Ś1 न (for तौ). Ñ B4 D1.3 मूले (for मूल). D4 मूलमस्य च वृक्षस्य (for the prior half). D4 राघवौ. D1-3.5 राघवानुजौ(D3 °नुजौ) (for रामलक्ष्मणौ). —(l. 2) Ś D12 प्रशाखा यस्य; D1.3 ययोः प्रशाखा; D5 तस्याः प्रशाखा (for तयोः प्रशाखा). Ś D12 रक्षो (for हरयो). —V2 B1 G(ed.) om. l. 3. —(l. 3) D1-3.5 फलपुष्पे जनकजा (for the prior half). —(l. 4) D4 न (for तौ).]

—Ñ V1.3 B2-4 cont.:

1967* रावणस्य वचः श्रुत्वा सूतो हर्षसमन्वितः ।
स वाहयामास रथं कपीनां भयमावहम् ।

[(l. 2) B3 सं- (for स). B3 हरीणां (for कपीनां).]

—D4 cont. after 1966*:

1968* सारथे त्वं प्रसन्नश्चेद्गच्छ रामरथं प्रति ।
हत्वा तु सानुजं राम सतो वानरसैनिकम् ।
वसुधां वसुरथं मम इति संदिश्य तं सूत हितम् ।
दशग्रीवो धनुष्पाणिर्दशमौलिविभूषितः ।
स्वर्णरथमयं दिव्यमारुरोह रथोत्तमम् । [5]
सिंहनादेन महता मन्त्रवानिस्वनेन च ।

[From श्च in l. 1 up to l. 2 in marg. — l. 3 corrupt.]

—After 4, D1(l. 2 only).5-7.9-11.13(followed by l. 1 of App. I [No. 51]) S ins.:

1969* मैन्दश्च द्विविदश्चैव अङ्गदो गन्धमादनः ।
हनूमांश्च सुषेणश्च सर्वे च हरियूथपाः ।

[D13 om. up to the prior half of l. 2. —Note hiatus between the two halves of l. 1. —(l. 1) D9-11 द्विविदश्चैव मैन्दश्च (for the prior half). M1.2 (both to avoid hiatus) ह्यङ्गदो.]

—G1 cont.:

1970* एवं मत्वा महाबाहू रावणो राक्षसेश्वरः ।

5 For sequence in D8, cf. v.l. 3. D13 om. 5. —a) D6 दिशा (for दिशो). Ś Ñ V1.3 B2.4 D13 रथ-; B3 बाण-; Ct as in text (for दश). D8 T1 G2 एवमुक्त्वाथ (for स दिशो दश). —b) D8 T2 दिशः (for महान्). Ś V1.3 B1 D1-5.12 L(ed.) रथे(Ś D12 आते)न महता (L [ed.] सहसा) भूयः; Ñ1 V2 B3.4 G(ed.) रथस्यो (G [ed.] महता)तिरथो भूयः; Ñ2 B2 रथस्य महतो भूयः; D8 सुरथेन महारथः. —V3 illeg. for 5cd. —c) Ś D12 प्रदिशो भ्रामं; B1 D1-3.5 राक्षसश्रेष्ठो (for प्रययौ तूर्णं). —d) Ñ V1.3 B2-4 प्रति रावणः (V3 damaged after प्रति up to सनदी in 6b); D9-11 चाभ्यधावत (for चाभ्यवर्तत). Ś B1 D1-3.5.12 राघवाचस्य (D2 °याभ्य; D5 °च स्य)वर्तत. —For 5, D4 subst.:

1971* रथघोषेण रौद्रेण पूरयन्सर्वतो दिशः ।
पाण्डुरेणातपत्रेण स्वर्णरत्नमयेन च ।
ध्रियमाणेन सौम्येन शोभमानो दशाननः ।
सकीर्तितो ययौ तूर्णं सूतमागधवन्दिभिः ।

6 For sequence in D8, cf. v.l. 3. V3 damaged up to सनदी in 6b (cf. v.l. 5). —a) D6 नादेन (for शब्देन). —b) B1 सनाग-; B3 नदी स-; D5 सनदं (for सनदी-). D2.3 -गह्वरा(D5 °रे). D4 -कंदरा (for -कानना). —G2 om. 6c–8. —c) B3 वि-; D13 सा (for स). —d) Ś D5 भ्रमुर्भयात्; Ñ1 तत्र सिंह-; Ñ2 V B2-4 D1.4.9-11 T2.3 G1 प्रात(D1 T2 °स्ताः)सिंह-; B1 D2.3 प्रसाद्भक्ष्यः; D12 भ्रमुश्चैव (for सवराह-). B4 -हय-; D8 सुरा (for -मृग-). Ś B1 D1-3.12 T3 -द्विजाः; Ñ1 -द्विपाः; V2 D6.9-11 T2 -द्विजा; D4 -(भ)क्षिणा (for -द्विपा). D8 सपर्वतवनद्विपा; D13 भ्रमा सिंहमिव द्विपाः. —After 6, Ś Ñ V B D1-4.6.12 T2.3 (Ñ V1.3 B4 only l. 61–72) ins. a passage relegated to App. I (No. 51); while D13 ins. a

G 6.79.38 B 6.90.8 L 6.78.43

तामसं सुमहाघोरं चकारास्त्रं सुदारुणम् ।
निर्ददाह कपीन्सर्वांस्ते प्रपेतुः समन्ततः ॥ ७
तान्यनीकान्यनेकानि रावणस्य शरोत्तमैः ।
दृष्ट्वा भग्नानि शतशो राघवः पर्यवस्थितः ॥ ८
स ददर्श ततो रामं तिष्ठन्तमपराजितम् ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा विष्णुना वासवं यथा ॥ ९
आलिखन्तमिवाकाशमवष्टभ्य महद्धनुः ।
पद्मपत्रविशालाक्षं दीर्घबाहुमरिंदमम् ॥ १०
वानरांश्च रणे भग्नानापतन्तं च रावणम् ।
समीक्ष्य राघवो हृष्टो मध्ये जग्राह कार्मुकम् ॥ ११
विस्फारयितुमारेभे ततः स धनुरुत्तमम् ।
महावेगं महानादं निर्भिन्दन्निव मेदिनीम् ॥ १२
तयोः शरपथं प्राप्य रावणो राजपुत्रयोः ।
स बभूव यथा राहुः समीपे शशिसूर्ययोः ॥ १३

---

passage relegated to *App I* (No 53) —After 6 D1 G1 ins

1972* ततो विस्फारयामास धनुस्तत् महाबलः ।

7 G1 om 7 (cf v l 6) ☞ D13 om from 7 up to 6 88 14 —a) D1 तामिस्र (for तामस) Ś1 D2 3 V2 स(D1 च D3 सु)महाघोरं, V3 महसा घोरं ∯ C1 r तामस सुमहाघोरमिति पाठः ∯ —b) Ś Ñ V1 3 B D1-4, 6 12 T1 2 सुमोघं, Cr as in text (for चकार) —cd) Ñ V1 2 B1 D4 स(V3 स) ददाह B2 स दग्धा च B4 स ददाह, G(ed) ददाह च (for निर्ददाह) Ś Ñ V1 2 B2-4 D1-4 6 13 तेनः V3 B1 तांश्च (for सर्वांस्) Ñ V1 2 B2 3 (marg after corr), प्रमुक्तः V2 B1 निपेतुश्च D3 ते निपेतु (for ते प्रपेतु) Ś V2 B1 D1-4 6 13 महीतले (for समन्ततः) D6 T2 3 अदहत्तान्स(T2 °न)विप्राक्षस्तेन ते पापतां क्षितौ —After 7 Ñ V1 2 B D1 3 5-11 T G1 3 M ins

1973* शरपातं रणे घोरं तीक्ष्णं संप्रधावितं ।
न हि शरसहिष्णु शेकुर्वक्तुं निर्मितं स्वयम् ।

[(l 1) D1 नद्रो (sic) (for रणे) Ñ V1 B2 3 D6 T2 3 भात V2 B1 2 D2 5-11 प्रीते (for घोरे) ∯ Cr शरपात रणे घोरमिति पाठः ∯ D6 T2 3 अनिल सदृश (for संप्रधावित) Ñ V1 2 (damaged except भ) B2-4 भगिल प्रधावि (B2 °धावि)तं (for the post half) —B1 om l 2 —(l 2) Ñ V1 2 B2-4 D4 हेतु नैव च (Ñ1 V3 D4 तु) Ñ2 B3 4 हि) तन्वेतुं (for the prior half) D6 T2 3 तु Ck t as above (for स्वयं)]

8 G1 om 8 (cf v l 6) —a) B1 D1 3 5 (स)ने कानि (for (स) नीकानि) Ś V1 B1 D1 2 5-11 G1 (स) नीकानि Ñ V1 2 B2-4 D1 तदपि D5 om (for (स) नेकानि) —b) Ś Ñ V B D1 4 5 11 शरोत्करैः (Ñ1 V1 °रं) (for शरोत्तमैः) —c) Ś V2 B1 D1 4 5 11 T1 3 दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा) D6 T2 3 (भ)यो वीरो (for शतशो) —d) Ś V2 B1 D1-4 6 13 पर्यवस्थ B2 L(ed) पृथु (L(ed) पृथु) पर्यवस्थितः B4 D6 प्रत्यवस्थित, D5 पर्यवस्थित (for पर्यवस्थित) —After 8 D1 3 5-11 T G1 3 M ins

1974* यतो राक्षसशार्दूलो विद्राव्य हरिवाहिनीम् ।

9 a) Ś V2 D2-4 6 13 ददर्श च (Ś D2 3 13 स) D6 स ददर्श (for स ददर्श) —b) V2 B2 D1-4 6 रावण पर्यवस्थितं —c) D13 सम (for सह)

10 a) Ś अलिखन्तम्, D5 आलिख्यन्तम्, D13 अलिखन्तम् (for आलिखन्तम्) B1 (आ)काशे (with hiatus) (for (आ)काशम्) —b) Ś D13 निव (Ś1 °वे D13 °वि) ष्टभ्य Ś2 महाधनु, D3 स्वकं धनु —G(ed) om 10cd —c) Ś D13 विशालं तु (D13 तं) D12 विकाशाक्षं (for विशालाक्षं) —d) D3 अरिंदम —After 10 Ñ V1 2 B2-4 D4 ins

1975* स तु संवेक्ष्य काकुत्स्थं राघव रावणो युधि ।
श्येनाभ्यद्रवत्तूर्णं जघान च कपीन्बहून् ।

[(l 1) B4 च (for तु) V3 वीक्ष्य तं B3 4 तं वीक्ष्य (for संवीक्ष्य) V1 2 transp राघव and रावणो —(l 2) B1 (अ)भ्यवदत् (for (अ)भ्यद्रवत्)]

while D5-7 9-11 S ins

1976* ततो रामो महातेजाः सौमित्रिसहितो बली ।

11 a) N2 वानरान्तां (for वानरांश्च) —b) Ñ V1 2 B2-4 राक्षसः D13 चापरं (sic) (for रावणम्) —c) Ñ V1 2 B2-4 राम संक्रुद्धो (N2 V3 B4 °हृष्टो) (for राघवो हृष्टो) —d) B1 महद् : G2 युद्धे (for मध्ये) Ś V2 B1 D1-4 5 13 धनु (for कार्मुकम्)

12 a) Ñ V1 2 B2 3 D4 विस्फार्य च (B3 तु) महद्धा (V3 B2 °हाया) वे —b) Ś V1 B1 D1-4 5 13 पुन (V1 B1 धनु) रादत्त : Ñ V1 2 B2-4 रिपुमाहवम् (for धनुरुत्तमम्) —c) D2 3 कायः G2 M2 नादं (for वेगं) Ś V1 B1 D1 4 5 13 चापं D2 3 G2 M2 घनं (for नादं) —d) Ś V2 D1 5 13 विभिन्दन् : N V1 2 B2-4 D3 भिन्दन् : B1 विभिन्दन्, D1 G2 3 भिन्दन् (for निर्भिन्दन्) Ś Ñ1 V B D1 4 5 13 रोदसी (for मेदिनीम्) —After 12 M3 ins

1977* राक्षसस्य तदा युक्तं विद्रुमीकालमश्नितम् ।
वातिविर्विवणोपवेयमहाभयोरितमपी ।
सेतुस्य दिवा युद्धो प्रतपुद्दतम वाणिनः ।
सीसमात्ताद्युत पत्र रामः भवान्मम ।

13 Ś Ñ V B D1-4 5 10-11 T2 3 M2 3 transp 13 and 14 —a) Ś D2 3 ततः D1 om (for तयोः)

रावणस्य च बाणौघै रामविस्फारितेन च ।
शब्देन राक्षसास्तेन पेतुश्च शतशस्तदा ॥ १४
तमिच्छन्प्रथमं योद्धुं लक्ष्मणो निशितैः शरैः ।
मुमोच धनुरायम्य शरानग्निशिखोपमान् ॥ १५
तान्मुक्तमात्रानाकाशे लक्ष्मणेन धनुष्मता ।
बाणान्बाणैर्महातेजा रावणः प्रत्यवारयत् ॥ १६
एकमेकेन बाणेन त्रिभिस्त्रीन्दशभिर्दश ।
लक्ष्मणस्य प्रचिच्छेद दर्शयन्पाणिलाघवम् ॥ १७
अभ्यतिक्रम्य सौमित्रिं रावणः समितिंजयः ।
आससाद ततो रामं स्थितं शैलमिवाचलम् ॥ १८
स संख्ये राममासाद्य क्रोधसंरक्तलोचनः ।
व्यसृजच्छरवर्षाणि रावणो राघवोपरि ॥ १९
शरधारास्ततो रामो रावणस्य धनुश्च्युताः ।
दृष्ट्वैवापतिताः शीघ्रं भल्लाञ्जग्राह सत्वरम् ॥ २०
तान्शरौघांस्ततो भल्लैस्तीक्ष्णैश्चिच्छेद राघवः ।
दीप्यमानान्महावेगान्क्रुद्धानाशीविषानिव ॥ २१

G 6 79. 52
B 6 99 24
L 6 78. 37

Ś V1 B1 D1-3. 8. 12 रिपु, D6 दृष्टि, M3 बाण, L (ed) इषु Cm as in text (for शर) M3 प्राप्तो (for प्राप्य) —b) Ś V1 B1 D1. 8. 12 रामलक्ष्मणयोर्युध —V3 om 13cd —c) Ś V3 D1. 6. 8. 12 बभूव स (by transp) N1 B1. 4 सबभूव, B3 न बभूव, D4 बभूव च D6 सबभौ च, D7. 9. 11 T2. 3 M1-3 Cm t स बभौ च (for स बभूव) D1 महाबाहु —d) Ñ V1 B1. 4 D6 T2. 3 चन्द्र, Cr m as in text (for शशि) G3 सूर्यचन्द्रयो

14 Ś N V B D1-4. 6. 8. 10-12 T2. 3 M3. 5 transp 13 and 14 —a) Ś N (N1 m also) B3 D1-3. 8. 12 लक्ष्मणस्य, D10 राघवस्य, Cm g t as in text (for रावणस्य) Ś D12 च बाणेन, N V1. 2 B D4. 8. 6 M3 च बाणानां, D6 हरिणा च, D5 T2. 3 च नादेन G3 धनुर्ज्याने, Cm g t as in text (for च बाणौघै) —b) D6 तथा (for राम) N V B D1-4 M3 विस्फारितस्य, Cm g t as in text (for विस्फारितेन) —c) D6 T2. 3 कपयस् (for राक्षसास्) Ś V3 B1 D3-8. 12 M3 त्रेसु, D1 पेतुस्, D6 T2. 3 वसुधा, T1 G3 M5 तथा, Cm as in text (for तेन) ⊛ Cr शब्देन राक्षसास्तेनेति पाठ ⊛ —d) M1 सपेतु (for पेतुश्च) G3 तथा (for तदा) Ś V3 B1 D1-4. 6. 8. 12 T2. 3 पेतु (D1 त्रेसु) श्चैव (D6 °श्च*) सहस्रश, N V1. 2 B1. 4 न्यपतन्सहस्रश

15 a) Ś Ñ2 V1 D3. 4. 12 G1 M3 तमैच्छत्, V3 समैच्छत्, D1 तस्मिंस्तु D6 समिच्छन् (for तमिच्छन्) B3 प्रमुखे (for प्रथम) N1 D3 युद्ध, D3 वेद्धुं, D4 विद्धा, D6 ये दे (for योद्धुं) —c) Ś D3. 12 भादाय, N2 V1 D2 आनम्य, V3 B1. 4 D4 आक्रम्य (for आयम्य) —d) D6 शरैरग्निशिरोपमै (sic)

16 V3 om 16 —a) B4 तास्तथाकाशमानाकाश, D4 तान्मुक्तान्महाकाशे* —b) M3. 4 धनुश्च्युतान् (for धनुष्मता) —c) Ś D3 transp बाणान् and बाणैर् D6 दुर्धर्षान्वानरो बाणै

17 a) D6 पृथक् (for एकम्) —V3 om 17c-18b —c) D6 लक्ष्मणस्तु (for लक्ष्मणस्य) N1 [प्र]च, N2 B1. 4 स (for प्र) —d) Ś B1. 4 D1. 3. 8. 12 हस्त, D12 अस्त्र (for पाणि) —After 17, D6. 7 G1. 3 ins

1978* पुनस्तु शरवर्षेण लक्ष्मणस्त्वभ्यवारयत् ।

[D7 च (for तु) D6. 7 तस्य वारयत् (for त्वभ्यवारयत्)]

—D7 cont

1979* स संख्ये राममासाद्य क्रोधसंरक्तलोचन ।

18 V3 om 18ab (cf v l 17) —a) N V1. 2 B1 अथाति (N1 °भि) क्रम्य, B3 तथाति°, D4 अथ निष्क्रम्य (for अभ्यतिक्रम्य) D11 सौमित्र (for सौमित्रिं) —D7 om 18c-19b —c) Ś B1 D1. 3. 6-12 रणे, D4 [उ]पाव (for ततो) —d) B3 D4. 6. 9. 11 T2. 3 M1. 3 [अ]पर, Cr m t as in text (for [अ]चलम्)

19 D7 om 19ab (cf v l 18) —a) D9-11 स राघव समासाद्य —b) B1 D1. 4. 8 कोप (for क्रोध) D1 लोचन (for लोचन) —c) Ñ1 V1. 2 B2. 4 व्यसृजच्छ, B3 M1 सोऽसृजच्छ (for व्यसृजच) —d) D9. 11 राक्षसेश्वर, M1. 6 राक्षसाधिप (for राघवोपरि) Ś Ñ V B D1-4. 8. 12 T2. 3 M3 राघवे (D6 °व, D8 °वो) राक्षसेश्वर (D8 °र)

20 V3 damaged for 20ab (except शर) —a) Ñ V1 B3. 4 न्यौघान्, D4. 7 G3 धारा (for धाराश्) Ñ1 B4 तु तान, G (ed) तथा (for ततो) —b) M1 पौलस्त्यस्य (for रावणस्य) D7 G3 धनुश्च्यु (D7 च्यु) ता G1 धनुश्च्युता Ś D12 रावण प्रति (Ś3 मुष्टि) नि (D12 नि) सृता Ñ V1 B2-4 D4 °रावणस्यासनि सृतान् (D4 °निसृतां) V1 B1 D1-3, रावणायुध (D2 °णायुद) नि (D1. 8 नि) सृता —c) D6 T2. 3 च (for [ए]व) N V1 B2-4 D6 T2. 3 G3 M3 [आ]पतत D4 पतन्तो, D7 G1 [आ]पतितो, T1 G3 M1. 6 पतिता (for [आ]पतिता) V2 तूर्णं (for शीघ्र) Ś D12 दृष्ट्वा पापतत शीघ्र M3 दृष्ट्वापततो सत्वरम् —d) B1 D7. 9. 11 भल्लं (for भल्लान्) Ś N V1. 2 B D1-4. 8. 12 राघव ; V1 वै तदा D6 T2. 3 M1. 3 सत्वर, G3 पत्रिणा (for सत्वरम्)

21 a) Ś D12 शरांस्तान्, G1 शरांस्तु (for शरौघांस्) V2 बाणैस् (for भल्लैस्) —b) D3 सायकैः, D6 T3 तीक्ष्णाग्र (for तीक्ष्णैश्) Ś D1. 4. 8. 12 समरे (for राघव) —c) V2

G. 6. 79. 55 B. 6. 99. 23 L. 6. 78. 58

राघवो रावणं तूर्णं रावणो राघवं तथा ।
अन्योन्यं विविधैस्तीक्ष्णैः शरैरभिववर्षतुः ॥ २२
चेरतुश्च चिरं चित्रं मण्डलं सव्यदक्षिणम् ।
बाणवेगान्समुद्दीक्ष्य समरेष्वपराजितौ ॥ २३
तयोर्भूतानि वित्रेसुर्युगपत्संप्रयुध्यतोः ।
रौद्रयोः सायकमुचोर्यमान्तकनिकाशयोः ॥ २४
संततं विविधैर्बाणैर्बभूव गगनं तदा ।
घनैरिवातपापाये विद्युन्मालासमाकुलैः ॥ २५
गवाक्षितमिवाकाशं बभूव शरवृष्टिभिः ।
महावेगैः सुतीक्ष्णाग्रैर्गृध्रपत्रैः सुवाजितैः ॥ २६

B3 दीप्यमानो (N2 °न-). S D1-3.8-12 T1 G1.2 M3 महाघोरान्; N V B1-4 महेष्वासः; B1 महाक्रुद्धो (for महावेगान्). —d) N V B1-4 क्रोधेन; B1 घोरान्; D4 क्रूरान्; D9-11 शरान्; M1 संक्रुद्ध- (for क्रुद्धान्). N V B D3.4.7-11 G3 M1 चाशीविषोपमान् (V3 damaged for °पमान्) ※ Ct: हाम्बरीषाभिलापे: श्लोकस्य उत्तरार्धं दीप्यमानान्महाघोरान् क्रुद्धानाशीविषानिषेस्येतद्. ※ —After 21, M3 ins.:

1980* जघ्नतुः समरेऽन्योन्यं शरानाशीविषानिव ।

22 ab) G1 बाहाय रावणम्; Ck.t as in text (for राघवो रावणं). S B1 D1-3.8.12 संक्रुद्धो; N V B2-4 बाणै (for तूर्णं). G1 transp. राघवो रावणं and रावणो राघवं. D4 T2.3 ततः; D7 G3 M4.5 तदा; M2 शरैः (for तथा). S B1 D1-3.8.12 रावणश्चापि राघवं (for b). —M5 om. (hapl., see var.) 22c–27b. —c) S B1 D1.2.8.12 विशिखैस्; D3 निशितैस् (for विविधैस्). N V B2-4 समरे धीरौ (for विविधैस्तीक्ष्णैः). —d) V1 शितैरभि-; D7.9-11 G3 शरवर्षैर् (for शरैरभि-). B3 D4 -ववर्षतः. ※ Ct: ववर्षतु: ववृषतुः. ※

23 M5 om. 23 (cf. v.l. 22). —a) D4 चेरतुश्चापि (hypm.). T2.3 चरतश्च; Cr as in text (for चेरतुश्च). —D4 om. from चिरं up to भूतानि in 24a. S D13 च ततम्; N B3 D6 रथितैः; B1.4 D1-3.8 चरितं; B3 चलितैश्च; M1 परम- (for च चिरं). S D13 चित्रैर्; G1 तत्र; G2 चित्र-; M1 -कुर्वौ (for चित्रं). —b) G1 सत्र- (for सव्य-). S B1 D1-3.8.12 मंडलैः सव्यदक्षिणैः. —After 23ab, M5 ins.:

1981* बाणजालैः शरीरस्थैरजगाद्वैरविर्बिनौ ।

—V3 damaged from 23c up to वि in 24a. —c) N1 V1.2 B1-4 D6 M2 वेगैः; N2 -वर्धैः D7 -वेग; D9-11 G1.3 Ct -वेगान्; T2.3 G2 -वेगौ; Cr.m as in text (for -वेगान्). N V1.2 B1-4 समीक्षन्तौ; D6.9-11 T1 G1.3 M1.2 Cr.m.t समुत्क्षिप्तौ (M1 °प्य); D7 -परिक्षिप्य (for समुद्दीक्ष्य). S B1 D1-3.8.12 बाणजालैर्विचेरतुः. —d) S N V1.2 B D1-3.8-11 M3 समरेष्वप्; G1 अन्योन्यम् (for समरेषु).

24 M5 om. 24 (cf. v.l. 22). D4 om. up to भूतानि in 24a; V3 damaged up to वि in 24a (for both, cf. v.l. 23). —a) S1 भूयो (for तयोर्). S1 D13 संगुद्धे (for वित्रेसुर्). —V1 repeats b after c. —b) S N2 V1 (second time) B1 D1-3.8.12 समयुध्यतोः; N1 V1 (first time).2.3 D1-4 संनियुध्यतोः (for संप्रयुध्यतोः). —After 24ab, N V1 (after the first occurrence of b).2 B1.4 D6 ins.:

1982* रामरावणयोर्युद्धे.

[B3 युद्ध (for युद्धे).]

—Thereafter, N V1.2 B1.4 read 24c for the first time all except V2 repeating it in its proper place. —D1 om. 24c. —c) D3 रौद्राका- (sic) (for रौद्रयोः). S D13 सायकमुराज्य (S °स्वय); N V B1-4 शरसम्पातैः; D7 G3 M1.2 सायकं द्व (M4.5 °काम्ड)द्वाः; G1 सायकानुर्वैर्; Ck.t as in text (for सायकमुचोर्). —d) N V1.2 B (N V2 B2-4 second time) -समानयोः; B3 (first time) -समानाभैः; D1 -कृतितयोः (sic); T3 -निशाकयोः (metr.); Cg as in text (for -निकाशयोः).

25 M5 om. 25 (cf. v.l. 22). —a) N B1.4 घन सैः; V3 B1 D1-3.6-12 Ck.t सततं; B3 सततैर्; D4 शरैः; Cm.g as in text (for संततं). N1 D3-4 विशिखैर्; D1.2 विशिखैर् (for विविधैर्). S D13 व्योम (for बाणैर्). —b) S D13 निशितैः; D4 पिहितं (for गगनं). S D1.12 शरैः; N1 V B1-4 ततः; N2 नभः; B1 D1.3.4 सितैः. D3 सितैः G1 M2 तथा (for तदा). —D13 om. 25cd. T1 reads 25c–27b sup. lin. —c) B2 D6 T2.3 मेघैर् (for घनैर्). D4 यथा (for इव). V3 damaged after घनैरिवा in c up to इवा in 26a. —d) S1 D13 ज्वाला- (for विद्युन्-). S2 B1.4 D1-4.8 M1.2 -ज्वाला-; B2 विद्युत्- (for -ज्वाला-). S N V1.2 B D1-3.8.12 M1.2 -समाकुले.

26 M5 om. 26 (cf. v.l. 22). V3 damaged up to इवा in 26a; T1 reads 26 sup. lin. (for both, cf. v.l. 25). —a) S D13 तमुत्क्षिप्तम्; N1 (marg. also) V1 B1 D1-4.8 समुत्क्षिप्तम्; B3 सुदुर्दिनम् (for गवाक्षितम्). D1.2 गवाक्षमिवाकाशं. —After 26ab, D1.2 ins.:

1983* शरासनमुक्ताभिः शरधाराभिरावृतम् ।

—V3 om. 26cd. —c) S B1 D1-3.8.12 महाघोरैः (for °वेगैः). N1 B1-4 सुतीक्ष्णैश्च (for सुतीक्ष्णाग्रैर्). V3 महावेगैः सुतीक्ष्णाग्रैः. —d) D1 G -पत्रैः; Cm.g.t as in text (for -पत्रैः). D1 T1 G3 सुपौशितैः; G1 सुसज्जितैः; Cm.g.t as in text (for सुवाजितैः). S V1 D1-3.8.12 T2.3 सुवाजिसर्वतैः (D1 °निर्जितैः D3 °विशुद्धैः D6 T2.3 °स्वर्जितैः) तथैः।

शरान्धकारं तौ भीमं चक्रतुः परमं तदा ।
गतेऽस्तं तपने चापि महामेघाविवोत्थितौ ॥ २७

बभूव तुमुलं युद्धमन्योन्यवधकाङ्क्षिणोः ।
अनासाद्यमचिन्त्यं च वृत्रवासवयोरिव ॥ २८

उभौ हि परमेष्वासावुभौ शस्त्रविशारदौ ।
उभौ चास्त्रविदां मुख्यावुभौ युद्धे विचेरतुः ॥ २९

उभौ हि येन व्रजतस्तेन तेन शरोर्मयः ।
ऊर्मयो वायुना विद्धा जग्मुः सागरयोरिव ॥ ३०

ततः संसक्तहस्तस्तु रावणो लोकरावणः ।
नाराचमालां रामस्य ललाटे प्रत्यमुञ्चत ॥ ३१

रौद्रचापप्रयुक्तां तां नीलोत्पलदलप्रभाम् ।
शिरसा धारयन्रामो न व्यथां प्रत्यपद्यत ॥ ३२

अथ मन्त्रानपि जपन्रौद्रमस्त्रमुदीरयन् ।
शरान्भूयः समादाय रामः क्रोधसमन्वितः ॥ ३३

मुमोच च महातेजाश्चापमायम्य वीर्यवान् ।
तान्शरान्राक्षसेन्द्राय चिक्षेपाच्छिन्नसायकः ॥ ३४

G 6 79 04
B 6 99 37
L 6 78 71

N B2.4 वज्राशनिसमान(B4 °नि)कै (N1 °नै) V3 B1 D4 वज्राशनिनिभि(V3 °शनिसि)तानलै (D1 °नै) B3 D5 वज्राशनिसमस्य(D5 °मान)नै

27 M6 om T1 reads 27^ab sup lin (cf v l 22 and 25 respy) —^a) Ñ2 V1.2 D4 तौ भीमौ, B1 D2.4 न भीम, D3 भीम च, D5.9–11 T1 G2 माकाश, D7 G3 तौ वीरौ (for तौ भीम) —^b) Ś N V B D1–4.9.12 M2 समरे (M3 °र) D5.6–11 प्रथम (for परमं) —^c) Ś N V B D1–4.6.9.12 T2.3 M2 दैवे, Ct as in text (for चापि) —^d) Ś D12 जगत्, N V B D12 गर्जन्, D6 राजन् (for महा) D6 M1 वेगाद् (for मेघाद्) N3 B1 (उ)त्थितौ, B3.4 स्थितौ (for [उ]त्थितौ) D6 M2 जगन्मेघैरिवावृत

28 M1 om 28–29^b —^a) Ś N V B D1–4.9.12 तयोर्युद्धं महाभीम(B4 °घोरं) D6.11 M2 तयोरभून्महद्यु (M1 °द्धयु)द्धम् —^b) D2.6 समभवद् (for अन्योन्य) Ś B1 D1.2.4.12 परस्परवधैषिणो —V3 damaged for 28^c —^c) N V1.2 B2.4 D4 बभूवोग्रम्, D1 अनाद्यन्तम् (for अनासाद्यम्) D1 त्रिविध (for चाचिन्त्यं)

29 M1 om 29^cd (cf v l 28) D7 om (hapl) 29–30 —^a) Ś B2 D1–4.9.11 उभौ च, N V B2.4 उभौ तौ B4 तावुभौ (for उभौ हि) —^b) N V B2.4 D4.9–11 युद्ध ; D6 चास्त्र (for शस्त्र) —V3 om (hapl) 29^cd —^c) Ś1 B1 D12 शास्त्रविदौ B1 D5 शास्त्रभूतौ B3 D7.9.11 T G2 M2 शस्त्र°; D1 G3 M3 शस्त्र° (for चास्त्रविदां) Ś B1 D1–3.4.12 श्रेष्ठाव् (for मुख्याव्) D6 उभौ शस्त्राश्ववेगौ च —^d) B3–4 T2.3 युद्ध (for युद्धे) Ś V1 B1 D1.2.4.9 न चेरु(V1 D4 °र)तु (for विचेरतु)

30 D1.2 om 30 (for D7, cf v l 29) —^ab) Ś B1 D1.11 च (for हि) M2 Cm यथेमं Ck t as in text (for हि येन) §§ Cm उभो रुपेण व्रजत इति पाठ & Ś D9.11 यमुस्ततः B1 D1.2 बभुस्ततः B3 तत्र त च (for तेन तत्र) D4 उभयोरस्थिरा बाणा धनुर्मुक्ता इव गता —^c) Ś N V B D2.3.12 समनाविद्धा B1.4 च समा (D6 यथा)विद्धा (for वायुना विद्धा) —D6 reads ^d (except जग्मु) in marg —^d) Ś N V B D1–4.11 भीमा (for जग्मु)

31 ^a) N V B2.4 अथ (for ततः) C2 च (for तु) Ś B1 D1.2.4.11 T2 समासक्तमन(B1 °चक्र)स्तु, B2 स उद्धृतहस्तस्तु D2 सङ्क्रुद्धवक्त्रस्तु D4 स सत्त्ववानक्षो, D1 मुक्तहस्तश्च (for संसक्तहस्तस्तु) —After 31 D4 reads 36 (^ab and ^cd transp)

32 ^a) G1 तत्र (for रौद्र) Ś Ñ2 V1.2 B1.3 D1.2.4.6 T2 M2 प्र(D5 T3 वि)मुक्तां तां, D1.2 G2 M1 प्रमु (D5 M1 °मु)क्ताना, T2 विनिर्मुक्तां (for प्रयुक्तां तां) —^b) Ś V1 B1 D1.2.4.11 मयीशिवां N V2.3 B4 D4-सम-प्रभा, M1 -दलवियं (for -दलप्रभाम्) —^c) D4 स तां शि (for शिरसा) Ś2 V B1.3 D2.9–11 [स]धारयद् (for धारयन्) —^d) Ś B1 D1–4.9.12 अध्य(B1 D1.2 °न्य)गच्छत D2.6.9–11 T G1.2 M1.2 अभ्यपद्यत (for प्रत्यपद्यत) M2 नाभ्यगच्छतदा व्यथां

33 ^ab) D1–4.9 T1.2 G2 M1–3 अभि (for अपि) Ś D12 अथ मन्त्रादभिप्राशाद् (for ^a) D12 रौद्रमस्त्रम् (for रौद्रमस्त्रम्) D5 T1 G3 मयोक्षयन्, D9 अदर्शयत्(sic) Ck t as in text (for उदीरयन्) Ñ V B2–4 ततस्तमभि जपन्मन्त्र रौद्रास्त्र समुदीरयन् —D4 wrongly repeats 31^c in place of 33^c —^c) M3 बहून् (for भूय) M1.2 स समाय (for समादाय) Ñ V B2.4 शरांस्तैव समाधत्त —For 23^cd Ś B1 D1–4.8.11 subst

1984* रामोऽपि जगृहे बाणान्स तदा क्रोधमूर्छित ।

[B1 स रामो (for रामोऽपि) B1 तदा तु D6 शितान्स (for स तदा)]

—Ś D1.4.11.12 cont B6 ins in marg after 34

1985* सधायाग्निविषप्रख्यानभ्यधीष्ठममहद्धनु ।

[Ś D12 [अ]धिष्टिता (for [आ]धीष्ठ) B6 चकृष्ट D3 चकृष्य (for चकृष्य) Ś D4.12 -महत् (for -महत्)]

34 ^a) B1 स T2 तु (for च) D2 स मुमोच (for मुमोच च) —^b) Ś B1 D1–3.4.11 रथस्थ, Ñ V B2–4 D4.5 T2.3 कार्मुक, D5 G1 चापस्य (for चापस्य) G1 चापयां

G 6 79 65
B 6 99 36
L 6 78 72

ते महामेघसंकाशे कवचे पतिताः शराः ।
अवध्ये राक्षसेन्द्रस्य न व्यथा जनयस्तदा ॥ ३५
पुनरेवाथ तं रामो रथस्थं राक्षसाधिपम् ।
ललाटे परमास्त्रेण सर्वास्त्रकुशलोऽभिनत् ॥ ३६
ते भित्त्वा बाणरूपाणि पञ्चशीर्षा इवोरगाः ।
श्वसन्तो विविशुर्भूमिं रावणप्रतिकूलिताः ॥ ३७
निहत्य राघवस्यास्त्रं रावणः क्रोधमूर्छितः ।
आसुरं सुमहाघोरमन्यदस्त्रं समाददे ॥ ३८
सिंहव्याघ्रमुखांश्चान्यान्कङ्ककाकमुखानपि ।
गृध्रश्येनमुखांश्चापि सृगालवदनांस्तथा ॥ ३९

मास (sic) (for चापसायक्य) Ś1 B3 वेगवान् —B1 om (hapl ?) 34^{c}–35^{b} D6 7 T1 G M3 4 om 34^{cd} —^{cd}) M2 शरौघान् (for ताञ्शरान्) M3 ह्यनतच्छित्र दर्शनात्, M3 सोत्तिमात्र उत्तो बली (for ^{d}) D1 T2 3 सत्व वात्राक्षसेंद्रस्य तस्याभेद्यस्य सायकान् ※ Cg सुमोच च महातेजाश्चापमायम्य वीर्यवानिति पाठ । तदनन्तरं, ते महामेघसंकाश इति श्लोक । तदनन्तर पुनरेवेति श्लोक । तदनन्तर, ते भित्त्वेति श्लोकात् पूर्वं ग्रन्थपतनमस्ति, तदन्वेष्टव्यम् ※ —For 34^{cd} Ś D1 3 5 13 subst

1986* त शरा राक्षसेन्द्रस्य स्वयच्छिद्यन वेगिता ।
निपेतु रावणस्याग्र वज्राशनिसमप्रभा ।

[(1 1) D2 3 राघवस्य D1 3 1 घनव(D5 °ति)च्छिन्न D2 घनवस्थित D4 घनिच्छिन्नं D13 घनच्छिन्न (for स्वयच्छिन्न) D5 -वेगित —(1 2) D1 [अ]के D3 5 [अ]ग्रे (for [अ]ग्र)]

while Ñ V B2-4 subst for 34^{cd}

1987* रावणस्य रणे राम शरानग्निशिखोपमान् ।

—Thereafter all the above MSS cont

1988* राघवेण विमुक्तास्ते

[V3 विमुक्तास्तु B2 विनिमुक्त (for विमुक्तास्ते)]

35 B1 om 35^{ab} (cf v l 34) Ñ V B1-4 read 37^{c} after 35^{c} —^{a}) D4 3 -सकाशा (for सकाशे) —After 35^{a} Ñ V B1-4 ins

1989* अमेद्यकवचे शरा ।
पतिता राक्षसेन्द्रस्य मेरावित्र विहगमा ।

[(1 1) Ñ1 (m also as in B1) कवचे V3 (to avoid hiatus) ऽमेद्य B2 कवेच (for अमेद्य) —B3 om 1 2 —(1 2) V1 illeg for राक्षसेन्द्रस्य]

—^{b}) Ñ1 V1 B4 पीडिता ; D3 4 5-11 T M1 3 4 पातिता (for पतिता) —^{c}) Ś Ñ1 (m also) 1 B2 4 D1-4 5 12 G1 अमेद्य, B3 ते शरा, Cr m g t as in text (for अवध्ये) —^{d}) M3 [अ]व्यथाः ; Cg as in text (for न व्यथां) Ś B1 D1-10 चक्रिरे (for जनयन्) D4 5 T1 तथा (for तदा) N V B3 4 चक्रुराहवे (for जनयस्तदा)

36 D7 transp. 36 and 37 D4 transp 36^{ab} and 36^{cd} and reads after 31 —^{ab}) D5 तथा (hypm) (for त) D6 पुनोपर्य, G1 एवाहित (for एवाथ त) Ś B1 D1 3 13 रामं रथस्थो (for रामो रथस्थं) Ś B1 D1 4 13 राक्षसेश्वर, Ñ V B1-4 D5 3 5 राक्षसेश्वर —^{cd}) Ś D1 13 विव्याध, D1 5 6 निरास, D3 ललाय (for ललाटे) B1 भल्लादयत्पराक्रेण (for ^{c}) D4 सर्वाथ, D7 दिव्याश्च M3 चाभ्यघ्नन् (for सर्वास्त्र) Ś D13 कुशल (for कुशलो) Ś B1 D1-4 5 6 13 T G1 3 M रुणा (for ऽभिनत्) N V B3 4 भल्लादयन्महाप्राज्ञ गान्धर्वेण महाबल ※ Cv पुनरेवेत्यादे श्लोकस्य परत त भित्त्वेत्याद पुरतो ग्रन्थपतनमस्ति ; तदन्वेष्टव्यम् ※

37 D7 transp 36 and 37 —^{a}) N V1 3 B D1-3 5 T2 3 Cr ते हि(D1 ह)त्वा V3 हित्वा ते, Cm g as in text (for त भित्त्वा) B1 D1-4 5 शर- (for बाण) D4 M3 रूपेण, D5 त्रपेण G1 निवहा, M1 मुखपास्तु, Cr m g t as in text (for रूपाणि) Ś D13 ते हत्वा शरवर्षाणि —^{b}) N V1 3 B3 4 महोरगा (for इवोरगा) D1 पचशीर्षविवोरगौ (sic) L (ed) पञ्चशीर्षाणवोरगा (corrupt) —V3 om 37^{cd} —^{c}) D6 स्वनतो ; D8 सस्रतो (sic) (for श्वसन्तो) B1 D1 भूमौ D5 भित्त्वा (for भूमिं) —^{d}) Cr m g t कूलिता (as in text) Ś B1 D1 4 13 G (ed) रावणन प्रचोदि(B1 °देशि ; D1 °नोदि, G(ed) निवारि)ता N1 D3 5 राघवेण प्रचो(D3 5 °नो)दिता, N2 V3 B3-4 रामेण प्रतिचोदिता ; V1 रावणबाण ताडिता, T2 रावण प्रति कूजिता, G3 राघवालीकमोदिन

38 ^{a}) M3 निहतो राघवास्त्रेण —^{c}) N1 B2 D5 आसुराण्वः V3 om (for आसुरं सु) D3 4 महद् (for -महा) —^{d}) Ś1 D1 4 13 अस्त्रम् (for अस्त्रद्) V3 B2 आशु (for अस्त्र) Ś B1 D1 3 4 5 13 T2 3 मुमोच ह D4 G1 M3 उदीरयत्, D3 4 11 T1 G2 Ct चकार स (for समाददे) D7 G3 M3 तस्य प्रादुश्चकार ह

39 ^{a}) G2 मुखान् (for -मुखान्) B1 बाणान् ; D8 9-12 T2 3 M1 3 चापि, D7 G3 चैव (for श्चान्यान्) Ś Ñ1 V B1-3 D1-4 5 13 व्याघ्रसिंहमुखान्बाणान्(B2 °व्यारान्) Ñ1 सिंहव्याघ्रानमहाबाणान् —After 39^{a}, D5 erroneously reads 40^{b}, repeating it in its proper place —T2 om (hapl, see var) 39^{bc} —^{b}) Ś D13 काकगृध्र ; N3 V D5-11 T2 कङ्ककोक, B1 D1 3 4 5 M1 3 काककंक (by transp) B4 D6 कङ्कोलूक D3 काककंकम् (for कङ्ककाक-) Ś D1 13 तथा, Ñ V B3 4 शिवान् ; D2 तदा (for अपि) B2 -मुखान्वितान्, D5 उपस्थितान्, M3 मुखानि च (for -मुखानपि) —V3 om 39^{cd} —^{c}) Ś N2 V1 3 B D1-3, 4 13 दासाननान् ; Ñ3 (m also as in S) -वक्त्राननान् ;

ईहामृगमुखांश्चान्यान्व्यादितास्यान्भयावहान् ।
पञ्चास्यांल्लेलिहानांश्च ससर्ज निशिताञ्शरान् ॥ ४०

शरान्खरमुखांश्चान्यान्वराहमुखसंस्थितान् ।
श्वानकुक्कुटवक्त्रांश्च मकराशीविषाननान् ॥ ४१

एतांश्चान्यांश्च मायाभिः ससर्ज निशिताञ्शरान् ।
रामं प्रति महातेजाः क्रुद्धः सर्प इव श्वसन् ॥ ४२

आसुरेण समाविष्टः सोऽस्त्रेण रघुनन्दनः ।
ससर्जास्त्रं महोत्साहः पावकं पावकोपमः ॥ ४३

अग्निदीप्तमुखान्बाणांस्तथा सूर्यमुखानपि ।
चन्द्रार्धचन्द्रवक्त्रांश्च धूमकेतुमुखानपि ॥ ४४

ग्रहनक्षत्रवर्णांश्च महोल्कामुखसंस्थितान् ।
विद्युज्जिह्वोपमांश्चान्यान्ससर्ज निशिताञ्शरान् ॥ ४५

G 6. 79. 74
B 6. 99. 48
L 6. 78. 80

D4 -दीप्तमुखान् (for श्येनमुखान्) Ñ1 V1 B4 चास्य, Ñ2 B2 चाथ, B3 चान्यान् (for चापि) —ᵈ) Ñ V1.3 B D1-4.6.8-11 शृगाल (for सृगाल) Ś D2 स्थितान्, D1 शितान्, G1.3 तथा, M1.2 अपि (for तथा) D12 सृगाल वदनावहान्

40 D1.3.12 (hapl see var) om V2 illeg for 40ᵃᵇ —ᵃ) Ś D3.7.9-11 G1 [अ]पि (for [अ]न्यान्) B1 हर्यृक्षमृगवक्त्रांश्च —ᵇ) D6 व्यतीतास्यान —V2 damaged from वहान् up to निशि in ᵈ B1 G2 M3.5 भयानकान् (for भयावहान्) —ᶜ) Ś D12 पार्श्वेभ्या (for पञ्चास्यॉल्ल) —ᵈ) Ś D1.3.6.12 M1.2 विविधान् (for निशितान्)

41 Ś V1 D3.12 om (hapl) 41-42ᵇ —ᵃ) B1 D1-3.5 खरान्, M1.2 तथा (for शरान्) D6 T1 खग (for खर) Ñ2 [ए]व (for [अ]न्यान्) Ñ1 B2 मुखा तथा, V3 मुखाकारान् (for मुखांश्चान्यान्) —After 41ᵃ, D6 T1.3 ins

1990* ससर्ज निशितान्बहून् ।
तथा घोरमुखाश्चान्यान्

—ᵇ) Ñ2 शृगाल (for वराह) D6 -मृग (for मुख) D7.9-11 -सन्निभान्, G3 सहितान् (for संस्थितान्) Ñ V2.3 B2-4 वदनांस्तथा, G2 मुखमास्थितान्, M1.3 -वदनानपि (for मुखसंस्थितान्) —After 41ᵃᵇ, V3 ins

1991* पैशाचि * महातेजा सोऽन्यदस्त्रमुदीरयन् ।
ग्रवस्त्राणि निष्पेतु *********।
************।
तैरासीद्गगन व्याप्त सपतद्भिस्तमोनुदे ।
पतद्भि सर्वलोकेभ्य चन्द्रादित्यमहैरिव । [5]
जघान तस्य चक्राणि चापमुष्टानि ***।
****************।
**** हि त दृष्ट्वा रावणो राक्षसाधिप ।
बिभ्याध दशभिर्बाणै राम सर्वेषु मर्मसु ।
सोऽतिविद्ध स्त्रिभिर्बाणै राम सर्वेषु मर्मसु । [10]
*********।
** विव्याध गात्रेषु सर्वेषु समितिंजय ।
राम सुसंरब्धतरो रावण निशितै शरै ।
यथा प्रावृषि मेघौघैर्धाराद्रिष्टि प्रमुच्यते ।
एव रामो महातेजा ****** रान् । [15]

—Va om (hapl ?) 41ᶜ-42ᵇ T2 om 41ᶜᵈ —ᶜ) Ñ V2 B1.4 कूर्म, B1 उग्र, B2 क्रौंच, D1.3.8 कुक्कुट (D4 °कु) D5 कुकु, M1.2 मेष (for श्वान) —ᵈ) D8.7 [उ]पमान् (for [आ]ननान्) B1 मकरास्यान्विषाननान्

42 Ś1 V1.3 D4.12 om 42ᶜᵈ (cf v l 41) —ᵃ) D7 M3 अन्यान् (for चान्यान्) D6 T1 G1.3 M2.5 मायावी, D6.7 T2.3 G2 विविधान् (for मायाभि) —ᵇ) B1 D2.3.6 विविधान् (for निशितान्) —ᵈ) Ś D12 क्षुद्र (D13 °द्र), D2.4 क्षुद्र (for क्रुद्ध) Ś2 D1.3 इवाश्वसन्

43 V3 om 43-44ᵇ —ᵃ) D8 समाविद्ध (for समाविष्ट) —ᵇ) Ś Ñ2 B4 D1.12 अस्त्रेण (for सोऽस्त्रेण) Ś Ñ V1.3 B D1-4.8.13 युधि राघव (D2 °वम्) D7.9-11 G1 M3 रघुपुंगव (for रघुनन्दन) —ᶜ) Ñ V1.2 B2-4 D4 महातेजा, D5.9.11 T1 G2.3 महोत्साह, G2 महोल्काभ, M1.2 महेष्वास (for महोत्साह) —ᵈ) Ñ V1.2 B2-4 दिव्य मुत्तम, D1.6 T2.3 G1 पावकोपम D7 G2 पावकप्रभ (for पावकोपम) D4 राम पावकमुत्तम

44 V3 om 44ᵃᵈ (cf v l 43) —ᵃ) B4 तत्र (for बाणांस्) —ᵇ) D5 तदा, D7.9-11 तत्र (for तथा) Ś B1 D1-4.6.8.12 T2.3 वक्त्र(Ś B1 D12 चन्द्र)सूर्यसमा(D8 °मुखा)स्तथा(D3 °दा) Ñ V1.2 B2-4 सूर्यराहु(Ñ1 °राहु, B3 °दीप्त)मुखास्तथा —D10.11 om (hapl) 44ᶜᵈ V1 illeg for 44ᶜ —ᶜ) Ñ1 D1 चन्द्रार्क, T2.3 चन्द्रार्धांश् (for चन्द्रार्धं) Ñ V2 B3.4 -वक्त्रान्विमलान्, V3 चन्द्रविमलान् (for चन्द्रवक्त्रांश्च) —G1 M3 om (hapl ?) 44ᵈ-45ᵃ —ᵈ) B4 गृध्र (for धूम) Ś निभानि, Ñ1 V2 D4 निभाननान्, Ñ2 V1.3 B1.3.4 D1.3.8.13 G2 नि(G2 प्र)भाननपि, D6 T2.3 निभान्शरान् (for मुखानपि)

45 G1 M3 om 45ᵃ (cf v l 44) —ᵃ) B2-4 D4.5 T1 G2.3 M3 वक्त्रान् (for वर्णांश्) —ᵇ) B1 D4 [आ]नन (for मुख) B2(m also as in text) महोल्कामिव B4 D4 T2.3 -सन्निभान् (for संस्थितान्) —ᶜ) Ś Ñ V B D1.4.6.13 जिह्वास्तथा D8 जिह्वासमांश् (for जिह्वोपमांश्) Ñ V B1.3.4 D1-3.6 [ए]वान्यान्, D7.9-11 चापि (for चान्यान्) —ᵈ) Ñ V B1-4 D1.2.7.9-11 विविधान् (for निशितान्) Ś D12 विससर्ज शितान्शरान्

C 6.99.71
B 6.59.48
L 6.98.41

ते रावणशरा घोरा राघवास्त्रसमाहताः ।
विलयं जग्मुराकाशे जग्मुश्चैव सहस्रशः ॥ ४६

तदस्त्रं निहतं दृष्ट्वा रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
हृष्टा नेदुस्ततः सर्वे कपयः कामरूपिणः ॥ ४७

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्ताशीतितमः सर्गः ॥ ८७ ॥

46 a) D4 ते तदा रावणशरा —b) V3 समीपतः ; B4 विमोहिता (for -समाहता) Ś V1 B1 D1–4.11.13 राघवास्त्रेण मोहि(D3 पोथि)ता, N1(marg also as in Ś) V2 B2.3 राघवस्य समीपतः —c) D3 प्रलयं (for विलयं) —d) Ś N1(marg also) V1 B1.4 D1–4.6.8.11.13 T2.3 विनि(D3 °नि)कृत्ता , Ñ2 V2 B3 D5.7.9–11 जग्मुश्चैवं B2 वदा चैव; D6 ते निवृत्ता ; M1.2 रौद्राश्चे च (for जग्मुश्चैव) Ś B1 D1.2.4.6.13 T2.3 सहस्रधा

47 a) Ñ1 V3 B3 विहत D3 निहित (for निहतं) —b) D1 [अ]मिततेजसा D6 [अ]क्लिष्टकारिणा (for [अ]क्लिष्टकर्मणा) —c) B4 सहसाश्च (for हृष्टा नेदुस्) —d) Ś B1 D1–4.9.13 M1.2 हरय (for कपय) —After 47 N V B1–3 D5–7.9–11 S ins

1992* सुग्रीवप्रमुखा वीरा परिवार्य तु राघवम् ।

[N1 V3 D5–11 M1.2 [अ]भिमुखा (for प्रमुखा) B3 धीरा (for वीरा) D6 T2.3 M1.2 च (for तु) D9–11 Ct संपरिक्षिप्य (for परिवार्य तु) N V B1–3 D4 सर्वे ते(N1 त) प्रत्यपूजयन् (for the post half)]

—D5–7.9–11 S cont.

1993* ततस्तदस्त्रं विनिहत्य राघव
प्रसह्य तद्रावणबाहुनिःसृतम् ।
मुदान्वितो दाशरथिर्महात्मा
विनेदुरुच्चैर्मुदिता कपीश्वरा ।

[(l 1) D6 T2.3 M1.2 तदस्त्रमस्त्रेण निहत्य राघव —(l 2) D5 प्रगृह्य T2.3 M1 प्रहस्य (for प्रसह्य) T1 G1.2 M1.2 राक्षस- (for रावण) D6.11 T G1.3 M3 -निसृत, D3 निःसृत (for निःसृतम्) —(l 3) M1 महाहवे (for महात्मा) —D10 om l 4 —(l 4) D5 मुदिताश्च (for मुदिता) D6 T2.3 हरीश्वरा , G2 कपीन्द्रा (for कपीश्वरा)]

Colophon V1 D13 om colophon —*Kanda name* N B1.2.4 D1.4 लङ्काकाण्डे —After Kanda name, D4 ins शताधिके —*Sarga name* Ś1 D1.4.6.13 अस्त्रयुद्ध, Ś1 N1 V2.3 B1–4 रामरावणयोरस्त्रयुद्ध. Ñ2 रामरावणयोर्युद्धं, B1 D5 रामरावणयुद्धं, D3 दिव्यास्त्रयुद्धं —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 N2 V2.3 B3.4 D4.6.8.13 om Ś1 78 N1 81 B1.2 75 D1 80 D3 84 D5.7.10.11 T1 G M2.3 100 D9 76 T2 103 T3 107 M1.2 101 B (ed) 99 G (ed) 79 —After colophon D5 concludes with श्री D6 with श्रीराम श्री G M1.2.3 with श्रीरामाय नमः

८८

तस्मिन्प्रतिहतेऽस्त्रे तु रावणो राक्षसाधिपः ।
क्रोधं च द्विगुणं चक्रे क्रोधाच्चास्त्रमनन्तरम् ॥ १
मयेन विहितं रौद्रमन्यदस्त्रं महाद्युतिः ।
उत्स्रष्टुं रावणो घोरं राघवाय प्रचक्रमे ॥ २
ततः शूलानि निश्चेरुर्गदाश्च मुसलानि च ।
कार्मुकाद्दीप्यमानानि वज्रसाराणि सर्वशः ॥ ३
कूटमुद्गरपाशाश्च दीप्ताश्चाशनयस्तथा ।
निष्पेतुर्विविधास्तीक्ष्णा वाता इव युगक्षये ॥ ४
तदस्त्रं राघवः श्रीमानुत्तमास्त्रविदां वरः ।
जघान परमास्त्रेण गान्धर्वेण महाद्युतिः ॥ ५
तस्मिन्प्रतिहतेऽस्त्रे तु राघवेण महात्मना ।
रावणः क्रोधताम्राक्षः सौरमस्त्रमुदीरयत् ॥ ६

G. 6. 80. 6
B. 6. 100. 6
L. 6. 79. 0

88

V1 cont. the previous Sarga.

1 D13 om 1–14 (cf. v.l. 6.87.7). —a) D7 तदस्त्रं विहतं दृष्ट्वा —For 1ab, Ś Ñ V B D1–4 ॱॱ T3 subst., while M3 ins. after 1:

1994* अस्त्रेणास्त्रं प्रतिहतं दृष्ट्वा रामेण रावणः ।

[D4 T2.3 तदस्त्रं च (for अस्त्रेणास्त्रं) V B1 D4 विनिहतं (for प्रति°)]

—Thereafter M3 cont.:

1995* क्रोधं चक्रे महाक्रोधश्चापमप्यदधात्तदा ।

—After 1ab, M2 ins.:

1996* पैशाचं सुमहातेजाः सोऽन्यदस्त्रमुदैरयत् ।

—c) Ś1 D1 ॱॱ तु Ñ V B2–4 स (for च) —d) Ś क्रोधात्सः D5 भ्रुकुटीं (for क्रोधाच्च) Ś B1 D1–ॱॱ तदनन्तरं, Ñ V B2–4 क्रोधाद्(B3.4 °च्चा)स्त्रं ससर्ज ह(B3 च)
—For 1cd D4 subst.:

1997* चकार कोपमतुलं रामं प्रति महाद्युतिम् ।

2 a) Ñ1 V2 मयेन(Ñ1 °त्र) B3 मायया, D4 G1 यमेन, T1 ॱॱन, Cv m t as in text (for मयेन) Ñ1 विदित, B3 M3 निहित (for विहित) Ś V1 B1 D2–ॱॱ मायाविहितं (for विहितं रौद्रम्) D1 मयेन मायया विहित (hypm.) —b) D10.11 G M1 अन्ययम् (for अन्यद्) Ś V1 B1 D1–ॱॱ रौद्र(D6 अन्य)मस्त्रं महाबल (V1 D4 °बलं, D5 °द्युति, D6 °मति) —c) Ñ V B2.4 सुघोर(V3 °रो) (for उत्स्रष्टुं) Ñ V B2.4 D7.10–11 M1.2 भीम (for घोर) —d) Ś B1 D1–ॱॱ T3.3 (उ)पचक्रमे Ñ V B3.4 महाहवे (for प्रचक्रमे)

3 V2 om 3. —ab) D6 T3.3 G1 M3 निष्पेतुर्, D6 चिक्षेप (for निश्चेरुर्) Ś Ñ V1.2 B1.2.4 D1ॱॱ तत (Ñ V1.2 B2.4 शूला) प्रासाश्च निष्पेतुर्, B3 ततः शूलाश्च पाशाश्च, D3 ततः प्रासाश्च कुन्ताश्च (for b) —G1 om (hapl., see var.) 3b–7a. B3 reads 3b–4b in marg. Ś D11.12 [अ]पि (for second च) B1 भास्वराणि महान्ति च (for d) D4 ततस्तु बाणासियुक्ता शरा आशीविषा इव (after रा up to व reads in marg.). —After 3ab, B1 ins.:

1998* कार्मुकाद्दीप्तवेगानि गदाश्च मुसलानि च ।

—D4 om 3c–4b. —c) Ś B2.3 D12 दीप्यमानाश्च D7 धनूंषि दह्यमानानि (corrupt). —d) Ś Ñ V1.3 B1.4 D1–ॱॱ वज्रधाराणि(Ś D12 °श्च) (for वज्रसाराणि) B3 वज्रधारा सहस्रशः

4 G1 om 4, D4 om 4ab, B2 reads 4ab in marg. (for all, cf. v.l. 3). Ñ2 repeats 4 after 8. —a) Ś D12 मुद्गराः कूटपाशानि, Ñ(Ñ2 both times) V1.2 B2–4 D1–ॱॱ मुद्गरा (D3 °मला) कूटखड्गाश्च(Ñ2 [first time] °मजाश्च, D1–ॱॱ °जालानि) V3 D6.7.9–11 T2.3 M3 G2 मुद्गराः कूटपाशाश्च, B1 कूटजालानि दृश्यते —b) G2 तदा (for तथा) —c) Ñ2 (second time) V3 B1 D1–ॱॱ G2 नि(D5 नि)पेतुर् (for निष्पेतुर्) B1 D1–ॱॱ तीव्रा (for तीक्ष्णा) —d) D1 सूर्या, T1.3 धारा (for वाता) Ś Ñ(Ñ2 both times) V B2–4 D1.ॱॱ युगात्यये, B1 हिमात्यये, D3 महात्यये (for युगक्षये)

5 G1 om 5 (cf. v.l. 3). —a) Ś1 G2 ततस्तान्, Ś2 B1 D1–ॱॱ ततस्तद्, Ñ V1.2 B2–4 ततस्तम्, V3 तत सः D6 तद्बाणान् (for तदस्त्रं) Ś B1 D1–ॱॱ धीमान्, D3 नीत (for श्रीमान्) —b) Ś Ñ V B D1–ॱॱ अस्त्रम (Ñ2 V1.2 B3 °श्र°स्त्र), D5 धीमत्स्व, D7 G2 क्रमादस्त्र (for उत्तमास्त्र) B3 विशारद (for विदां वर) —c) V3 घोरम् (for परम) —d) B3 रावणास्त्रं, D1 गन्धर्वास्त्रेण (hypm.) (for गान्धर्वेण)

6 Ś B1 D1–ॱॱ G1 om 6 (for G1, cf. v.l. 3). —a) Ñ V B2–4 D4.6 T2.3 तदस्त्रं नि(Ñ2 V3 B3 वि)हृ(D3 °हि)तं दृष्ट्वा —b) V3 damaged for राघवेण —c) D5 ॱॱस्राक्ष, D6 T2.3 क्रोधरक्ताक्ष (for °ताम्राक्ष) Ñ V B3–4 D4 पैशाचं सुमहातेजा —d) Ñ V B2–4 D4 G2 M3 सोऽन्यद्, D5 सोऽन्यम्, T1 G3 M1 सौर्यम् (for सौरम्) Ñ2 B3 G2.3 M1–3 उदैरयत्, D5 व्यदीरयत् (for उदीरयत्) D6 T2.3 ससर्जास्त्रमनुत्तमम्

G 6. 80 7
B 6. 100 7
L 6. 79 6

ततश्चक्राणि निष्पेतुर्भास्वराणि महान्ति च ।
कार्मुकाद्भीमवेगस्य दशग्रीवस्य धीमतः ॥ ७
तैरासीद्गगनं दीप्तं संपतद्भिरितस्ततः ।
पतद्भिश्च दिशो दीप्तैश्चन्द्रसूर्यग्रहैरिव ॥ ८
तानि चिच्छेद बाणौघैश्चक्राणि तु स राघवः ।
आयुधानि विचित्राणि रावणस्य चमूमुखे ॥ ९
तदस्त्रं तु हतं दृष्ट्वा रावणो राक्षसाधिपः ।
विव्याध दशभिर्बाणै रामं सर्वेषु मर्मसु ॥ १०
स विद्धो दशभिर्बाणैर्महाकार्मुकनिःसृतैः ।
रावणेन महातेजा न प्राकम्पत राघवः ॥ ११
ततो विव्याध गात्रेषु सर्वेषु समितिंजयः ।
राघवस्तु सुसंक्रुद्धो रावणं बहुभिः शरैः ॥ १२
एतस्मिन्नन्तरे क्रुद्धो राघवस्यानुजो बली ।
लक्ष्मणः सायकान्सप्त जग्राह परवीरहा ॥ १३

---

7 G1 om 7^{a} (cf v l 3) —^{a}) D7 (marg also as in text) 3 चापाणि (for चक्राणि) —^{b}) D3-4 8 भासुराणि (for भास्वराणि) Ñ1 V B1-4 दुरा(B2 3 महा)-त्मन (for महान्ति च) —^{c}) Ś B1 D1-3 8 12 भीमवेगानि, V1 °कार्माणि (for भीमवेगस्य) —V3 damaged for 7^{d}–9^{a} —^{d}) Ñ V1 2 B1-4 D5 G2 रमन (for धीमतः) Ś B1 D1-3 8 12 राघवस्य महात्मन

8 V3 damaged for 8 (cf v l 7) —^{a}) B2 D2 बाणौघ D4 तर्पास, G1 M3 मेतैर (for तैरासीद्) Ś Ñ V1 2 B2 4 D3 8 12 व्याप्त D1 3 सृष्टं D4 सर्वं (for दीप्तं) —^{b}) D7 पतद्भिश्च D8 मफामद्भिस् (for संपतद्भिर्) Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 12 तमोनुदं D5 7 9-11 T1 M1 2 समेतत T3 महत्स्वग, G3 1 ततस्तत (for इतस्ततः) —^{c}) B3 पतिते 3 G3 निपेतुश्च (for पतद्भिश्च) M3 दीप्तास्त (for दीप्तैश्च) Ñ V1 2 B3-4 सर्वं (Ñ1 स्वर्गं) लोकेऽभवद् (for च दिशो दीप्तैश्च) Ś B1 D3 4 8 12 भा(D4 भ्रा)सिता सर्वलोकाश्च(D4 °भिद् [sic]) D1 3 भासित सर्वलोक च, D6 T2 3 संपतद्भिर्दश दिशो —^{d}) Ś Ñ V1 2 B D1 4 8 12 चन्द्रादित्य (D4 °ग्रंहैर्) D6 सूर्यचन्द्र (by transp) D10 चन्द्रसूर्यैर्, T2 3 दीप्तैश्चन्द्र, G2 as in text (for चन्द्रसूर्यै) —After 8 Ñ3 repeats 4

9 V3 damaged for 9^{a} (cf v l 7) —^{a}) B3 4 चक्राणि (for बाणौघैश्) Ś B1 D1-3 12 तांश्च(Ś1 D12 ते स) चिच्छेद(Ś1 °श्चिच्छेद स) तान्बाणान्; Ñ V1 2 B2 D5 जघान तानि(Ñ1 B3 D4 तस्य V1 चत्रस्) चक्राणि; D6 तैश्चिच्छेद ततो बाणान् —D1 om 9^{bcd} —^{b}) Ñ1 V1 2 B1 4 चाप(B3 धृष)मुखानि Ñ2 V2 रात्रणास्त्र, D4 चापेशानि D6 T2 3 M5 चक्राणि च स G3 शस्त्राणि च स G2 चक्राणि स च M1 2 चक्राणि स तु (by transp) (for चक्राणि तु स) Ś D12 अस्त्राणि विविधानि च B1 D2 3 8 शूलानि मुसलानि च —After 9^{ab}, D4 ins

1990* तैश्चिच्छेद तान्बाणानस्त्रैश्च मुसलानि च ।

—^{c}) B2 D8 10 11 G1 3 M1-3 च विचित्राणि (for विचित्राणि)

10 ^{a}) D3 शूलानि D2 तमस्त्र (for तदस्त्रं) Ś Ñ V B D1-6, 8, 12 T1 M1 2 ते(Ñ2 V2 B2 ते D1 2 De तं)हत (for तु हतं) —^{d}) Ś B1 D3 4 8 12 राक्षसेश्वर (for राक्षसाधिप) —D6 om 10^{c}–11 —^{c}) Ś B1 D1-4, 8 12 T1 3 G1 निशितैर् (for दशभिर्) —V3 damaged from बाणैर् up to राम (see var) in 11^{b} —^{d}) D1 रामं विव्याध, M1 राघव युधि (for राम सर्वेषु) V1 B2 3 स राम (B3 राघव) सर्वमर्मसु, D4 नरेन्द्र रामसाहवे

11 D5 om 11 V3 damaged up to राम (see var) in 11^{b} (for both cf v l 10) —^{ab}) D6 T2 3 रामो (for विद्धो) Ś B1 D1-3 8,12 बहुभिर्, D4 निशितैर् (for दशभिर्) Ñ V B1-4 लोभि(N1 °भि, B3-4 °भि)र्विद्ध शितैर्बाणै राम सर्वेषु मर्मसु —^{cd}) Ś2 D12 न प्राकम्पत, B3 व्यकम्पयत D6 न व्यकम्पत (for न प्राकम्पत) Ñ V B2 3 न मनागप्यकम्पत (for ^{d}) D6 T2 3 विद्धो रुधिरसिक्ताङ्गो न चकम्पे परंतप

12 ^{a}) D4 रघुनन्दन (for समितिंजय) —V3 om 12^{cd} —^{c}) Ś Ñ V1 2 B D1-3 8 12 राम सुसंरब्धतरो, D6,8 T2 3 राम परमतेजस्वी(D6 °सक्रुद्धो, T2 3 °संरब्धो) —^{d}) Ś Ñ V1 2 B D1-4,8,12 निशितै, D6 T2 3 शुभैर्, M3 विमलै (for बहुभि) —After 12 Ś B1(only l 1) D1-3 8,12 ins while B2,3(in marg) ins after l 4 of App I (No 54)

2000* विभीषणश्च सामात्य सुग्रीवश्च ससैनिक ।
प्रेक्षका समपद्यन्त दशग्रीवस्य सैनिका ।

[(l 1) D3 सहग्रीव (for सुग्रीवश्च) —(l 2) B2 3 समपद्यत (for समपद्यन्त) D3 सरसग्रीव , D8 महाग्रीव (for दशग्रीवस्य)]

—After 12, N V B2 4 D5 G (ed) ins (V1 2 [after 12^{ab} owing to om] B4 D4 l 1-4 only G (ed) l 1-2 only) a passage relegated to App I (No 54)

13 Ñ1 om 13^{ab} —^{a}) D4 शूरो (for क्रुद्धो) —^{b}) V3 damaged from जो up to पर in ^{d} D8 सुतो (sic) (for [अ]नुजो) —Ñ1 reads 13^{c}–14 in marg. —^{d}) T3 समर्जे (for जग्राह)

ः मार्यकैर्महाघोरै रावणस्य महाद्युतिः ।
ध्वजं मनुष्यशीर्षं तु तस्य चिच्छेद नैकधा ॥ १४
सारथेश्चापि बाणेन शिरो ज्वलितकुण्डलम् ।
जहार लक्ष्मणः श्रीमान्नैर्ऋतस्य महाबलः ॥ १५
तस्य बाणैश्च चिच्छेद धनुर्गजकरोपमम् ।
लक्ष्मणो राक्षसेन्द्रस्य पञ्चभिर्निशितैः शरैः ॥ १६
नीलमेघनिभांश्चास्य सदश्वान्पर्वतोपमान् ।
जघानाप्लुत्य गदया रावणस्य विभीषणः ॥ १७

हताश्वाद्वेगवान्वेगादवप्लुत्य महारथात् ।
क्रोधमाहारयत्तीव्रं भ्रातरं प्रति रावणः ॥ १८
ततः शक्तिं महाशक्तिर्दीप्तां दीप्ताशनीमिव ।
विभीषणाय चिक्षेप राक्षसेन्द्रः प्रतापवान् ॥ १९
अप्राप्तामेव तां बाणैस्त्रिभिश्चिच्छेद लक्ष्मणः ।
अथोदतिष्ठत्संनादो वानराणां तदा रणे ॥ २०
सा पपात त्रिधा छिन्ना शक्तिः काञ्चनमालिनी ।
सविस्फुलिङ्गा ज्वलिता महोल्केव दिवश्च्युता ॥ २१

G 6. 80. 0
B. 6. 100. 21
L. 6. 79. 21

14 N₁ reads 14 in marg. (cf. v. l. 13) —a) N₂ V B₃₋₄ transp. ते and सायकैर्. D₆ तेजा (for चैगै) —b) Ś B₃.₄ D₃.₄.₆₋₈.₁₂ T₃ महाद्युते, V₁ D₁ महात्मन (for महाद्युति) T₁ राव****–द्युति (damaged) —c) Ś D₃ मानुष ; D₄ G₁ मानुष्य (for मनुष्य) Ś B₃ D₃.₁₂ G₃ M₁ च, B₁ D₁.₂ G₁ M₅ त (for तु) D₆ शीर्षाभ (for शीर्षं तु) —d) Ś D₁₃ तदा (for तस्य) Ś Ñ₁ V₁ B₁ D₁₋₃.₈.₁₂ M₁ वीर्यवान्, Ñ₂ V₂.₃ B₂.₄ सायकै, Cr as in text (for नैकधा) D₆ चिच्छेद परवीरहा

15 Before 15 D₁₁ ins. a passage relegated to App. I (No. 54) —a) Ś D₃.₈.₁₂ [प]क, N V B D₁.₄.₄ [प्]व (for [श]पि) D₁₃ सर्वैश्चरक्षसि —b) Ś₂ भद्रस (for -कुण्डलम्) —V₃ om. 15ᶜ–16ᵇ —c) B₁ G₁ M₅ जग्राह (for जहार) —d) D₁ T₂.₃ रावणस्य (for नैर्ऋतस्य) M₁ महाद्युति (for °बल) Ś D₃.₈.₁₂ रथादिषु मथावर, N₁ B₄ रथाद्दिशुपथाद्दध, N₂ V₁.₂ B₂ L (ed.) रथादाशु पपात स (B₂ ह, L[ed.] च), B₁.₃ रथात्तस्य महात्मन D₈.₉ रथाद्दिशुप्रलाद्दथ, D₄ तथा दिक्षु पपात च, D₁₀ भ्रश्चाद्दिशु पदातिपु

16 V₃ om. 16ᵃᵇ (cf. v. l. 15) —a) Ś V₁ D₂₋₈.₁₀.₁₃ कृष्यमाण तु (D₁₁.₁₂ च) Ñ V₂ B₂ नम्यमान च (B₂ तु), B₁ हृष्यमाणस्तु, B₃ मन्यमान च, B₄ लम्यमान च, D₆ अर्धचन्द्रेण M₁ तस्य बाणे म, M₂ बाणैश्च तस्य (by transp.) G (ed.) नम्यमान च (for तस्य बाणैश्च) D₁₃ चिक्षेप (for चिच्छेद्) G₃ चिच्छेद तस्य बाणैश्च —c) V₂ damaged for लक्ष्मणो —d) D₈₋₁₁ तदा, M₁ तत (for शरै) Ś B₃ D₃.₁₂ पञ्चभि शरै, Ñ V B₁.₃.₄ D₁₋₃.₁₃ M₂ पञ्च(M₂ नव)पत्रिभि, D₆ सायकोत्तमै (for निशितैः शरैः) —After 16, D₆ ins.

2001* बिभ्याघोरसि वेगेन कवचेन समाहृत ।

17 a) B₃ काल (for नील) N V B₁₋₄ D₁₃ निभाश्चैव, D₆ -समानधान् (for निभाश्चास्य) —b) D₁ राक्षस, D₆ T₂.₃ रथाश्वान् (for सदश्वान्) —c) Ñ V B₂.₄ D₆.₁₃ गदया तत्र (B₂ तस्मिन्, D₁₃ तस्य) (for [आ]प्लुत्य गदया) Ś B₁ D₁₋₃.₈.₁₂ निजघान महा(Ś D₈.₁₂ तदा) वेगाद् (B₁ °तेजा, D₂.₃ °वेगान्) —d) N V B₃₋₄ D₁ रथे (V₂ D₁ °थ) आतुर, D₁₃ रथ तस्य, G₁ राक्षसस्य (for रावणस्य) Ś D₈.₁₂ रथे स्थितान् (for विभीषण)

18 a) Ś Ñ V B D₁.₄.₄.₈.₁₂.₁₃ M₃ हताश्वो (for हताश्वाद्) D₇.₉₋₁₁ तु तदा (for वेगवान्) M₁ तथात् (for वेगाद्) —b) N V₁.₂ B₂₋₄ D₄.₈.₁₂ आप्लुत्य स, M₁ सोवप्लुत्य (for अवप्लुत्य) Ñ₁ V₂.₃ B₂.₄ D₆.₁₂ महारथ (for महारथात्) —V₃ om. 18ᶜᵈ —c) D₁.₇.₁₁ कोपम् (for क्रोधम्) M₂ तूर्णं (for तीव्र) N V₁.₂ B₁₋₄ D₆ माहारयाचक्रे, D₈ °यस्तीव, D₁₃ °रयामास (for आहारयत्तीव) —d) Ñ V₁.₂ B₂.₄ D₁.₁₂ रावणो भ्रातर प्रति, M₂ भ्राता वै भ्रातर प्रति ※ Cv क्रोधमाहारयत्तीव भ्रातर प्रति रावण इति सम्यक् पाठ ※ —After 18 B₂ ins. (in marg.)

2002* सवापकरणैर्युक्तमारुह्यान्य महारथम् ।

19 a) N V B₂₋₄ D₁₃ महाशक्तिर्, D₄ °तेजा, D₆ °दीप्ता, G₁ °वेगाद्, Cb.t as in text (for महाशक्तिर्) Ś B₁ D₁.₈.₁₂ ततस्तु सु(B₁ D₁.₁₂ स)महाशक्तिं —b) Ś N₁ (m also) B₁ D₁.₃.₁₂ M₁ वह्निशिखाम् (for दीप्ताशनीम्) N V B₂.₄ D₁₃ दीप्त द्व(D₁₃ म्रा)स(V₂ B₄ सा)मिवाशनिं, B₃ दीप्ता दीप्तो महाशनिं, D₃ दृप्तामग्निशिखोपमा, D₆ बाहुदीप्तामिवाशनिं, D₇.₉₋₁₁ G₃ प्रदीप्तामशनीमिव

20 a) D₃ त्रिधा (for त्रिभिश्) D₈ त्रिभिश्च (for चिच्छेद) Ś N V B D₁₋₄.₈ M₃ राघव (for लक्ष्मण) —After 20ᵃᵇ Ś B₂ D₁₋₃.₈.₁₂ T₂.₃ ins. 2003* —V₃ om. 20ᶜᵈ N V₁.₂ B₂.₄ D₁₃ read 20ᶜᵈ after 2003* —c) G₃ सनादो (for °दो) Ś B₁ D₁₋₄.₈.₁₂ T₂.₃ उदतिष्ठन्महा(D₁ °हान्)नादो, Ś D₈.₁₂ °दा), Ñ V₁.₂ B₂₋₄ D₁₃ उत्तस्थौ सु(D₁₃ च)महा(B₂.₄ °हान्)नादो —d) Ś B₁ D₁.₈.₁₂ रणे तदा (by transp.) N V₁.₂ B₂₋₄ D₆.₁₁.₁₃ महारणे N₂ चमूमुखे, D₈ महात्मनां, D₇ T₂ तथा रण (for तदा रणे)

21 a) Ś D₈.₁₂ सासपात, V₂ B₂ D₈.₁₀.₁₁ G₁ स(G₁ या)पपात (for सा पपात) B₂ त्रिभिस्, D₆ तत्तत्,

G 6. 80 23
B 6. 100 22
L 6. 79 22

ततः संभाविततरां कालेनापि दुरासदाम् ।
जग्राह विपुलां शक्तिं दीप्यमानां स्वतेजसा ॥ २२
सा वेगिता बलवता रावणेन दुरात्मना ।
जज्वाल सुमहाघोरा शक्राशनिसमप्रभा ॥ २३
एतस्मिन्नन्तरे वीरो लक्ष्मणस्तं विभीषणम् ।
प्राणसंशयमापन्नं तूर्णमेवाभ्यपद्यत ॥ २४
तं विमोक्षयितुं वीरश्चापमायम्य लक्ष्मणः ।
रावणं शक्तिहस्तं तं शरवर्षैरवाकिरत् ॥ २५
कीर्यमाणः शरौघेण विसृष्टेन महात्मना ।
न प्रहर्तुं मनश्चक्रे विमुखीकृतविक्रमः ॥ २६
मोक्षितं भ्रातरं दृष्ट्वा लक्ष्मणेन स रावणः ।
लक्ष्मणाभिमुखस्तिष्ठन्निदं वचनमब्रवीत् ॥ २७
मोक्षितस्ते बलश्लाघिन्यस्मादेवं विभीषणः ।
विमुच्य राक्षसं शक्तिस्त्वयीयं विनिपात्यते ॥ २८
एषा ते हृदयं भित्त्वा शक्तिर्लोहितलक्षणा ।
मद्बाहुपरिघोत्सृष्टा प्राणानादाय यास्यति ॥ २९

D3 क्रिया; T2.3 M5 यदा; G2 यथा (for त्रिधा) D1 2 6 त्रिधा (for त्रिधा) M3 सापवर्गत्रिभिश्चित्रा —d) Ś B1 D1-4.8 12 कनकभूषणा; D5 T2 3 कांचनभूषणा (for काञ्चनमालिनी). M5 त्रिधि कांचनभूषणे . —B3 transp 21cd and 22ab —d) Ś B1 1 D1 4.6.8 12 नगकंपुता T1 त्रिवि स्थुता —For 21cd, Ñ V B1 1 D13 subst., while Ś B1 D1-4 6 8 12 T2 3 ins after 20cd, B3 ins after 21cd, whereas D5 ins. after 21

2003* तां दृष्ट्वा निहतां शक्तिं दीप्तामिव महाशनिम् ।

[(L 1) B4 transp तां and दृष्ट्वा. D5 T2 3 पतितां (for निहतां) Ñ2 D5 बाणैः, D1 संख्ये (for शक्तिं] —V1 om (hapl) from the post half up to 22a Ś B1 D1-4 6 8 12 T2 3 रावणेन महात्मना (for the post. half)

—Thereafter, Ñ V1 3 B2 4 D5 13 read 20cd

22 V3 om 22abc (cf v.l 2003*) B3 transp 21cd and 22ab —a) Ś D8 12 स राक्षसेन्द्रोऽन्यां D4 समाप्य रुचिरां (for संभाविततरां) —b) Ñ1 क्रोधेन (for कालेन) N2 B1 [अ]ति (for [अ]पि) —c) Ś D8 12 मुमोच (for जग्राह) Ñ1 B D5 6 विमलां (for विपुलां) —d) V3 D13 सुतेजसा (for स्वते°)

23 a) Ś D8 12 प्रमुक्ता; Ñ V B2-4 D13 प्रेरिता, B1 D1 4 तोलिता, D6 प्रयिता, G3 प्रहिता; Cm t as in text (for वेगिता) M1 3 वेगवता (for बल°) —b) N B2-4 D5 13 G2 3 M3 4 5 महात्मना, D7 M5 Cm दुरासदा (for दुरात्मना) —c) Ś B1 D1-4 6 8 12 T2 3 G1 सु(B1 सा, D5 T2 3 च)महावेगा, Ñ V B2-4 D7-11 13 G1 M4 5 सुमहातेजा(M3 °ज्वाला) (for °घोरा) —d) D10 दीप्ताशनि (for शक्रा°) D3 G1 स्वना, G3 स्वरा (for -प्रभा) Ś Ñ V B D1 4 6 12.13 ज्योतिः(Ś B1 D1-4 6 12 दिवि) सौदामिनी यथा

24 G1 repeats 24a after 26cd —d) M5 क्षिप्रम् (for तूर्णम्) N V1 3 B2 4 D13 अभ्युपपद्यत V3 अभ्यवपद्य च, D5 7 8-11 T1 G M3 4 5 Cm g t अभ्यवपद्यत](for एवाभ्यपद्यत)

25 a) Ś Ñ V1 3 B1-4 D1-4 6 12 13 मुमोचयिषुर् (B1 4 °षुः) V2 मुमोचेयुभिर् (sic) B4 मुमोच तदा; D4 6 T2 3 मु मोचयितुं (for विमोक्षयितुं) D5 G2 वीरः D13 om (for वीरश्च).—b) Ś D8 12 उद्यम्य, Ñ B1 4 मायम्य, B1 माकृष्य; D1 4 6 T2.3 माश्राय; D13 मालम्य (for मायम्य) D5 लक्ष्मणश्चापमाददे —c) Ñ1 मुः D5 7 8-11 T1 G M3 4.5 वै (for तं) —d) T1 G1 शरवर्षम्

26 a) Ñ1 D13 दीर्यमाण (for कीर्यमाण).—b) D4.5 विसृष्टेन; D13 लक्ष्मणेन (for विसृष्टेन) —After 26cd, G3 repeats 24a —c) Ñ3 B1-3 D5 7 8-11 T1 स, D6 वि ; T3 स ; Ck as in text (for न) —d) B3 विपर्यीकृत (for विमुखीकृत)

27 b) B1 बलीयसा (for स रावण) —D3 om (hapl) from 27c up to रावण in 31c —c) Ś B2 D1-4 8 12 मुखो भूत्वा, B3 मुखे ** ; D13 मुख स्तत्र (for मुखस्तिष्ठन्] B4 रावणो लक्ष्मण गत्वा (with hiatus) —B3 illeg for 27d —d) Ś B1 D1 4 6 12 वचो (for इदं) —After 27, V1 ins only l 15 17 of 2004*

28 D4 om 28 (cf v l 27) V3 om 28-29. —a) Ś D1 4 8 12 रक्षितस्, D6 मोचितस् (for मोक्षितस्) N1 G1 M1 2 3 बलश्लाघी; N1 V1 B2 4 D13 बल(V3 °ल) श्लाघ्यं, D5 बलवता, D6 T2 3 रणश्लाघिन् ; D7 जयश्लाघीद् (for बलश्लाघिन्) —b) Ś Ñ V1 3 B1 2 4 D2-4 6.12 M5 एव, D1 13 M1 एवं (for एव) —c) Ś B1 D1 4 6 8 12 13 T2 3 त्व(D13 म)स्तम् (for शक्तिस्) —d) T1 G3 स (for [इ]यं) Ś D1-4 6 8 12 13 T2 3 त्वयि शक्ति पतिष्य (D5 प्रतिष्ठ)ति, Ñ V1 3 B1-4 त्वयि तस्मान्पतिष्यति B1 शक्ति स्त्वयि पतिष्यति

29 V3 D5 om 29 (cf v l 28 and 27 respy) D13 om 29 —a) Ś8 एतेषा(meta) (for एषा ते) D5 हृदयं ते (by transp) —b) Ś V V1 3 B D1-4 6 12 वह्निं (for लोहित) Ś1 B1(sup lin also) D4.13 G1 -लक्षणा; Cm g k t as in text (for लक्षणा) D2 शक्ति शीघ्र वह्निभैरेव, T2 3 शक्ति कनकभूषणा —c) Ś D1-4 6 बलवेगेन (for परिघोत्सृष्टा) B2 ** बाहुबलवेगेन

(illeg) —⁴) Ś D₆ प्राणनाशाय (for प्राणनाशाय) D₁₃ प्राणांश्च धारयिष्यसि, G (ed) प्राणानाहास्यते तव —After 29 Ñ V (V₃ only) l 15–17 after 27 owing to om) B₁ ₄ D₄ ₁₃ ins

2004* एवमुक्त्वा दशग्रीवो रथस्थो राक्षसेश्वरः ।
सगृह्य क्रोधताम्राक्ष शक्ति बालार्कसंनिभाम् ।
कृशानुज्वलिताकारां युगान्तोल्कासमद्युतिम् ।
विस्फुलिङ्गसहस्राणि ता चैव शक्तिमुत्तमाम् ।
विकीरन्तीं समुत्क्षिप्य घण्टाशतनिनादिताम् । [5]
दृष्ट्वैव ज्वलितां शक्ति देवाः क्षोभमागताः ।
आदित्यो निष्प्रभश्चासीन्मन्दतेजाश्च पावकः ।
शक्तिं समुद्यतां दृष्ट्वा नक्षत्राणि प्रदुद्रुवुः ।
गगनं चान्तरीक्षं च मही चैव प्रकम्पिता ।
यक्षा भूता पिशाचाश्च तथा विद्याधरोरगाः । [10]
चकम्पिरे भयत्रस्ता दृष्ट्वा शार्ङ्ग समुद्यताम् ।
प्रतिस्रोत प्रवृत्ताश्च गन्तु वै निम्नगास्तथा ।
हाहाभूतमभूत् सर्वं दृष्ट्वा शक्ति समुद्यताम् ।
अथादाय स तां शक्ति लक्ष्मणं रावणोऽब्रवीत् ।
सुदृष्टः क्रियतां लोको लक्ष्मण त्वं हि तापस । [15]
स्मर त्वं मातापितरौ भार्यां च सुहृदस्तथा ।
रामभ्रातरं क्षिप्रं सुग्रीवं च विभीषणम् ।
अस्माल्लोकादमुं लोकमचिराच्च गमिष्यसि ।
कार्तिकेयं कुमारं हि समाराध्य पुरा मया ।
संप्राप्तेयं मया शक्तिरेकशत्रुविनाशिनी । [20]

[(l 1) After उक्त्वा N₁ erroneously reads in marg तु तां शक्तिमष्टघण्टां महास्वनां D₁₃ राक्षसेंद्रः (for दशग्रीवो) B₄ राक्षसाधिप (for राक्षसेश्वरः) D₁₃ तां घोरां शक्तिमुत्तमां (for the post half) —(l 2) N₂ D₆ प्रगृह्य (for सगृह्य) N₃ V₁ D₆ रोष (for क्रोध) B₃ ₄ D₄ रक्ताक्ष (for -ताम्राक्ष) V₁ सप्रभां (for संनिभाम्) D₆ शक्तिं शक्राशनिप्रभां (for the post half) —(l 3) B₄ तां शक्तिं ज्वलिताकारां (for the prior half) B₁ सप्रभां (for °द्युतिम्) —For l 2–3 N₁ V₃ D₁₃ subst

2004(A)* ज्वालाग्निसदृशाकारां युगान्ताग्निसमप्रभाम् ।
कालान्तद्युतिहारीं तां कृतान्तोल्केव तस्य ताम् ।

[(l 1) D₁₃ दावाग्नि (for ज्वालाग्नि) and सुवर्चसां (for -समप्रभाम्) —(l 2) D₁₃ प्रदीप्तां रौद्रां (for द्युतिहारीं तां) and कृतान्तोल्कामिव स्थितां (for the post half)]

—(l 4) N₁ D₁₃ मुञ्चन्तीं (D₁₃ °ती) D₆ तां च वै (for तां चैव) D₁₃ शक्तिसत्तमां (sic) —(l 5) N₃ V₁ महाभीमां B₄ समुत्क्षिप्य (for समुत्क्षिप्य) N₁ D₁₃ शक्तिं समुद्यतां दृष्ट्वा (for the prior half) D₁₃ निनादिनीं —(l 6) D₆ दृष्ट्वा तां B₁ ज्वलितां (for ज्वलितां) B₄ तां (subm) (for शक्तिं) N₁ D₄ ₁₃ ज्वलन्तीं प्रेक्ष्य तां शक्तिं देवाश्चा (N₁ °वता) पि (D₁₃ °श्चापि) भयं ययुः —(l 7) N₁ D₄ तत्र (for चासीन्) N₁ D₄ ₁₃ हुताशन (for च पावक) —D₆ om l 8 —(l 8) V₁ तामुद्यतां (for समुद्यतां) N₁ V₁ D₄ ज्योतींषि न प्रकाशन्ते न च वर्षति वासव (V₃ missing from वासव up to 31) B₄ तामुद्यतां ततो दृष्ट्वा वानरा विप्रदुद्रुवुः —(l 9) D₄ ₁₃ चान्तरिक्षं V₁ [च]पि (for [च]व) N₁ D₄ ₁₃ मेदिनी च शिलाश्चया (D₄ °त) (for the post half) —D₆ om l 10–11 —For l 10 N₁ D₄ ₁₃ subst

2004(B)* समये च युगान्तस्य प्रदीप्ते वै समन्ततः ।
हाहाभूतास्त्रयो लोका सविमानचराचराः ।

[(l 1) D₄ युगान्तानां, D₁₃ प्रदीप्तोऽग्नि D₄ प्रदीप्तः —D₄ om l 2]

—(l 11) N₃ D₁₃ प्रकम्पितास्त्रयो लोकाः (for the prior half) —V₃ B₁ D₁₃ om (hapl) l 12–13 —(l 12) N₁ B₁ D₄ तु B₃ वै (for च) N₃ D₆ तदा (for तथा) B₄ निम्नगोत्तमा (for निम्नगास्तथा) —B₄ om l 13 —(l 13) Ñ₂ B₂ हाहाभूत (N₂ °तम्) D₆ °भूतम् (for °भूत) N₃ D₆ इद (for मभ) —D₆ om from the post half up to the prior half of l 14 —(l 14) N₃ दृष्ट्वा (for स तां) N₁ D₁₃ गृह्य शक्तिं ततो रौद्रीं D₄ शक्तिं प्रगृह्य तां रौद्रीं (for the prior half) D₁₃ रावणो वाक्यमब्रवीत् (for the post half) —(l 15) V₃ सुदृष्टि D₆ ₁₃ सुदृष्टः (for सुदृष्टः) V₃ illeg for क्रियतां D₄ सदृश्यतु क्रियतां लोके (sic) (for the prior half) V₁ त्वया लक्ष्मण तापस D₁₃ लक्ष्मण वीरवासन (sic) (for the post half) —(l 16) V₃ B₃ सुहृद (for सुहृदः) B₄ बान्धव च सुहृज्जन (for the post half) —For l 16 N₁ D₄ ₁₃ subst and read after l 1 of 2004(D)*

2004(C)* मातः स्मर पितृ भ्रातृ भार्या पुत्र धनानि च ।

[D₄ मातर पितर भ्रातृन् (for the prior half) and च सस्मरन् (for धनानि च)]

—(l 17) N₁ D₄ कुरु राम सदृश त्व D₁₃ गुरु राम सुहृदश्च (for the prior half) V₃ B₃ ₃ म (for च) —After l 17 Ñ (N₃ l 1 only) D₄ ₁₃ ins

2004(D)* हनुमद्गज चैव जाम्बव पनस तथा ।
सुषेण सुकृत चैव नीयसे त्वं यमक्षयम् ।

[(l 1) D₄ हनूमत वानर च पनसं जाम्बवतकं D₁₃ हनूमतमगदं च जाम्बवत नल तथा (hypm) —(l 2) N₁ सुकृत दुष्कृत चैव D₄ सुषेण सुकृत चैव D₁₃ सुकृत चैव तीर्थं च (for the prior half) N₁ [ए]व (for त्व) D₁₃ वाक्यकोस्त्व (sic) (for नीयसे त्व)]

—N D₄ ₁₃ om l 18 —(l 18) D₆ पर (for अमु) B₄ गमिष्यसि न संशय (for the post half) —V₁ B₃ ₄ om l 19 20 —(l 19) N₁ D₁₃ मयाराध्य D₄ मया ध्यात (for समाराध्य) D₁₃ transp पुरा and मया —N₃ om l 20 —(l 20) D₆ शक्ति (for शत्रु) N₁ D₄ ₁₃ प्राप्तेयं महती शक्तिरमोघा प्राणहारिणी (for the post half)]

G. 6 80 32
B. 6.100 30
L. 6 79 30

इत्येवमुक्त्वा तां शक्तिमष्टघण्टां महास्वनाम् ।
मयेन मायाविहितममोघां शत्रुघातिनीम् ॥ ३०
लक्ष्मणाय समुद्दिश्य ज्वलन्तीमिव तेजसा ।
रावणः परमक्रुद्धश्चिक्षेप च ननाद च ॥ ३१
सा क्षिप्ता भीमवेगेन शक्राशनिसमस्वना ।
शक्तिरभ्यपतद्वेगाल्लक्ष्मणं रणमूर्धनि ॥ ३२
तामनुव्याहरच्छक्तिमापतन्तीं स राघवः ।
स्वस्त्यस्तु लक्ष्मणायेति मोघा भव हतोद्यमा ॥ ३३

न्यपतत्सा महावेगा लक्ष्मणस्य महोरसि ।
जिह्वेवोरगराजस्य दीप्यमाना महाद्युतिः ॥ ३४
ततो रावणवेगेन सुदूरमवगाढया ।
शक्त्या निर्भिन्नहृदयः पपात भुवि लक्ष्मणः ॥ ३५
तदवस्थं समीपस्थो लक्ष्मणं प्रेक्ष्य राघवः ।
भ्रातृस्नेहान्महातेजा विषण्णहृदयोऽभवत् ॥ ३६
स मुहूर्तमनुध्याय बाष्पव्याकुललोचनः ।
बभूव संरब्धतरो युगान्त इव पावकः ॥ ३७

---

30 D5 om 30 (cf v l 27) V3 missing for 30 (cf v l 2004*) —a) D6 शक्तिं ताम् (by transp) Ñ1 D4 13 G3 M1 एवमुक्त्वा तव (G3 महा , M1 स तो) शक्तिम्, Ñ2 समाप्त य मया शक्तिम् (corrupt) —D11 om 30d–31a —b) Ś D3 13 स्व(D6*)ष्टकाण , V1 B1 थम (B3 घात)घटा, V3 * * वद्दां, D6 मनुष्युष्टा (for अष्टघण्टां) B3 महास्मनां, B2 महायर्वां (for महास्वनाम्) Ñ1 रावणो राक्षसाधिप —Ñ1 om. 30c–31b —c) V3 damaged from न up to घां in d B4 ममोघामप्रमेयां च —d) Ś V3 B1 D1 3 8 11 T1 G3 M3 शत्रुनाशि(Ś D3 13 M3 °नापि)नीं (for °घातिनीम्) Ñ2 V1 B3 3 4 (with hiatus) D4 5 एकशत्रु(D4 मायाघात)विनाशिनीं

31 D5 13 om 31abc (D5 up to ण in c) (cf v l 27 and 30 respy) Ñ1 om 31ab (cf v l 30) V3 missing for 31 (cf v l 2004*) —a) B1 लक्ष्मणं च T1 G M3 समुद्यम्य (for समुद्दिश्य) —b) V1 3 B2–4 D4 स्वेन (for इव) —V3 om 31cd —cd) D13 मुमोच स महाबल (for d) Ñ1 शक्तिं मुमोच सक्रुद्धो लक्ष्मणस्य महात्मन

32 b) Ś Ñ V B1–4 D1–3 4–13 M1 3 वज्र (for शक्र-) Ś Ñ V B3 4 D1 3 4 6 11 13 प्रभा (for स्वना) —c) Ś D5, 13 11 अभ्या(D13 °ष्य)पतद् (for अभ्यपतद्) B1 शक्ति, D13 वेगा (for वेगाद्) —d) V3 प महोरसि (for रणमूर्धनि)

33 V3 damaged from नु in 33a up to भ in 33d —a) B4 स्वस्त्यस्तु ते (hypm) —d) Ś D3 मोघभाव (for मोघा भव) Ñ V B3 (sup lin also as in text) D4 14 महो(D1 हतो)द्यमे B4 स्वस्थो भव महाद्युते —After 33 Ñ V B3–4 D4 13 ins

2005* इत्येव व्याप्तवतस्तस्य राघवस्य महात्मन ।

[(l 1) D13 वदतस् (for व्याहरतः) D6 रावणस्य (sic) (for राघवस्य)]

—After 33, D1 7 9–11 T1 G M3 4 ins while D3 T2 3 M2 ins after 34

2006* रावणेन रणे शक्तिः क्रुद्धेनाशीविषोपमा ।
मुक्ताभ्यस्यभीतस्य लक्ष्मणस्य ममज्ज सा ।

[(l 1) T2 राक्षसेन (for रावणेन) G3 कोपेन (for क्रुद्धेन) —(l 2) G1 भीतस्य (for [अ]भीतस्य) ❀ Cv r g t मुक्ता आशु उरसि अभीतस्येति पदच्छेदः ❀]

34 a) B3 D4 अ(D6 आ)पतत् (for न्यपतत्) B2 D1 सुमहा , D6 महसा (for सा महा) D1 3 4 T2 वेगाद् (for वेगा) —b) D13 [उ]रसि क्षते (for महोरसि) —V3 om 34cd —c) D11 स्फुरित (for जिह्वेव) —d) Ñ V1 3 B2–4 D13 प्रभा (for द्युति) —After 34, D1 T2 3 M3 ins 2006*

35 b) B1 D1 स (for सु) —V3 damaged from दू up to भुवि in 35d D4 अवगाढयद् (for अवगाढया) Ś D3 13 स(वेगेन जगाम यत् —c) Ś D13 G1 शक्ति (for शक्त्या) D7 9–11 विभिन्न , T1 * * न्न (for निर्भिन्न)

36 a) Ñ1 B4 D13 समीपस्थ, M3 समूहस्थो (for समीपस्थो) V1 3 B1 अथासौ तदवस्थं तु(B3 त) D1 त पश्यत समीपस्थ —b) Ś Ñ V1 3 B1–4 D1 4 6 13 T2 3 वीक्ष्य (for प्रेक्ष्य) —G3 om (hapl) B3 reads in marg 36c–38b —c) Ś B1 D1–3 5 13 15 स्नेह(B1 D13 स्निग्ध)न मनसा Ñ V B2 4 D4 स्नेहेन महता (for भ्रातृस्नेहान्महातेजा), B4 भ्रातृ स्नेहेन महता —d) Ś B1 3 D1–4 6 13 15 M3 वदनो (for हृदयो)

37 G3 om B3 reads 37 in marg (for both cf v l 36) —a) B3 D5 6 तु (for स) Ś B1 D1 3 5 13 M1 3 Ck t इव(M3 अनु) ध्यात्वा, N1 D4 अभिध्याय, B4 अवध्याय, D4 6 T अनु(T1 °नि)ध्यायत्, Cg as in text (for अनुध्याय) —b) D5 स बाष्पाकुललोचन , D13 बाष्प पर्याकुलेक्षण —V3 damaged for 37c —c) D5 T1 G3 सक्रुद्धतरो, Ct as in text (for संरब्धतरो) —d) Ś Ñ V B D1–4 6 13 युगान्ताग्निरिवोत्थित (Ñ V B2–4 °व ज्वलन्)

न विषादस्य कालोऽयमिति संचिन्त्य राघवः ।
चक्रे सुतुमुलं युद्धं रावणस्य वधे धृतः ॥ ३८
स ददर्श ततो रामः शक्त्या भिन्नं महाहवे ।
लक्ष्मणं रुधिरादिग्धं सपन्नगमिवाचलम् ॥ ३९
तामपि प्रहितां शक्तिं रावणेन बलीयसा ।
यत्नतस्ते हरिश्रेष्ठा न शेकुरवमर्दितुम् ।
अर्दिताश्चैव बाणौघैः क्षिप्रहस्तेन रक्षसा ॥ ४०
सौमित्रिं सा विनिर्भिद्य प्रविष्टा धरणीतलम् ।
तां कराभ्यां परामृश्य रामः शक्तिं भयावहाम् ।
बभञ्ज समरे क्रुद्धो बलवद्विचकर्ष च ॥ ४१

G 6 81 4
B 6 100 43
L 6 80 24

38 G2 om, B3 reads 38ab in marg (for both, cf v l 36) —b) Ñ1 विज्ञाय, B1 मुखानु, M3 निरिक्ष्य (for संचिन्त्य) —After 38ab, Ś Ñ V B D1-4 8 9 13 T2 3 ins

2007* ततस्तु निशितैर्बाणैर्निरे ददारधारणज ।

[Ñ1 D12 तु, V3 त B2 D4 T3 8 8 (for तु) Ñ2 V1 3 B2 मुनिश्चितैर्, D1 तु दशनिर् (for तु निशितैर्)]

—c) D7 चक्रेऽस्य, G1 चकार, Cv r g k t as in text (for चक्र सु) —d) Ś D2 8 12 वृत, D7 युत, D4 दृढ, T2 कृत, Cv r g k t as in text (for धृत) Ñ V1 B2-4 D1 12 वधोद्यत, V3 illeg D6 वधाय च (for वधे धृत) —After 38 Ś V3 (followed by 2008* and additional colophon) B1 D1-4 8 12 read 59 (all except V3 followed by an additional colophon) for the first time, repeating it in its proper place while Ñ V1 3 (after the first occurrence of 59) B2 3 (followed by st 59 (repeating it in its proper place) and additional colophon) 4 ins after 38

2008* स त मनन्याशु ससूतसध्वज
दशानन बाणगणेन राघव ।
प्रपूरयामास नभश्च सयुगे
शरान्वितश्चापि मुमोह रावण ।

[(l 1) G (ed) महाधनुधरो (for ससूतसध्वज) —(l 4) B2 भृशार्दितश्च (for शरार्दितश्च)]

—Whereas D12 ins after 38

2009* प्रसक्तबाणस्यमसूयतमध्वज (6 c)
* * * दशबाणशतेन राघव ।
अपूरयत्समश्चापि मुमोच स च राघव ।

—Thereafter Ñ V B2 4 D12 along with Ś B1 3 D1-4 8 12 read an additional colophon

[*Kanda name* V B D2 4 12 रणकांडे —*Sarga name* Ś V1 B1 D2 3 12 लक्ष्मणशक्तिभेद Ñ1 B2 शक्तिनिर्भेद Ñ2 V2 3 D12 शक्तिभेद B3 लक्ष्मणे शक्तिनिर्भेद B4 शक्तिनिर्बिभेद D1 3 लक्ष्मणाभिघात D4 शक्त्याभिघात —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 V2 3 B2 4 D2 4 8 11 12 om Ś1 V1 79 Ñ2 82 B1 3 76 D1 81 D3 83 G (ed) 80 —Then Ñ2 concludes with श्रीराम]

—After 38 D1-3 8 12 Ś ins

2010* सर्वयत्नेन महता लक्ष्मण सनिरीक्ष्य च ।

[D6 7 त (D7 न) निरीक्ष्य D2 11 परीवीक्ष्य M5 समुदीक्ष्य Cv r g k t as above (for संनिरीक्ष्य)]

39 D7 reads 39-59 (with colophon) twice (var as in NE) —a) Ś Ñ V B D1-4 7 (second time) 8 12 13 त (for स) Ś D1 3 8 9 12 तदा (for ततो) —b) G1 M3 महारणे (for °हवे) Ś Ñ V1 3 B D1-4 7 (second time) 8 12 13 निर्भिन्नमाहवे (for भिन्न महाहवे) —c) M1 रुधिरक्लिन्न (for रुधिरादिग्धं) —d) Ś D2 8 12 सपक्षगम् (for सपन्नगम्) Ś D7 (अ)नल (for [अ]चलम्) D1 नि श्वसन्तमिवोरग

40 ab) Ś D6 12 तेनास्मै V B2 D7 (second time) तामस्य, D1 T2 3 ता तस्मिन्, D8 9 तामस्मै D4 ता शाक्त Cv g as in text (for तामपि) Ñ B4 D9 12 अप्रतिहता (for अपि प्रहिता) D6 4 तस्मिन् (for शक्ति) B1 ता तस्मिन्प्रहिता शक्ति कनकभूषणा —After 40ab Ñ V B2-4 D4 7 (second time) 12 ins

2011* सुग्रीवोऽथाङ्गदश्चैव तथा हनुमदादय ।

[D12 च (for थ)]

—V3 om 40cdef —c) D6 om from स्त up to 42c D6 च (for ते) Ś Ñ V1 3 B D1-4 7 (second time) 8 12 13 यत्न (Ñ2 V2 B3 4 D7 °भि) ते (Ñ1 B2 ता, V2 च) (for यत्नतस्ते) M5 यत्नाच्च वानरश्रेष्ठा —d) Ś Ñ V1 3 B D1-4 7 (second time) 8 8 12 13 G1 M1 3 Ck अ (D4 उ)प (B3 D3 12 °पि, D4 °व)र्दि (D4 G1 °र्ति)तु, Cv t as in text (for अवमर्दितुम्) —e) D4 चापि T3 तेन (for चैव) D12 अर्दितेन च, L (ed) °त चैव (for अर्दिताश्चैव) Ś D3 12 ते बाणै, D4 बाणेन (for बाणौघै) —f) Ś2 क्षिप्र हस्तेन (for क्षिप्रहस्तेन) D3 11 Ct ते प्रवेकण रक्षसा, D12 क्षिप्रावेतेन रक्षसा (sic)

41 D6 om 41 (cf v l 40) —a) D10 11 सौमित्र D6 (अ)सि (for त्रि) Ś B1 D1 3 8 12 सौमित्रि चैव भित्त्वा सा (B1 D3 3 सा भित्त्वा) Ñ V B2 4 D4 (second time) 12 लक्ष्मण चापि सा भित्त्वा D6 सा भित्त्वा हृदय तस्य M3 सा हि सौमित्रिणं भित्त्वा —b) Ś V2 B1 D1 4 8 12 T2 3 M3 विवश Ck t as in text (for प्रविष्टा) D9 12 धरणीतले —c) V2 भुजाभ्या (for कराभ्या) D4 अथाकृष्य D6 पराभृष्य (for परामृश्य) —d) D3 प्रविष्टा धरणीतले —e) N V B2-4 D7 (second time) बलवान्, D12 भगवान्, G2 तरसा (for

G 6. 81. 5
B 6. 100. 44
L 6. 80. 5

तस्य निष्कर्षतः शक्तिं रावणेन बलीयसा ।
शराः सर्वेषु गात्रेषु पातिता मर्मभेदिनः ॥ ४२
अचिन्तयित्वा तान्बाणान्समाश्लिष्य च लक्ष्मणम् ।
अब्रवीच्च हनूमन्तं सुग्रीवं चैव राघवः ।
लक्ष्मणं परिवार्येह तिष्ठध्वं वानरोत्तमाः ॥ ४३
पराक्रमस्य कालोऽयं संप्राप्तो मे चिरेप्सितः ।
पापात्मायं दशग्रीवो वध्यतां पापनिश्चयः ।
काङ्क्षतः स्तोककस्येव घर्मान्ते मेघदर्शनम् ॥ ४४
अस्मिन्मुहूर्ते नचिरात्सत्यं प्रतिशृणोमि वः ।
अरावणमरामं वा जगद्द्रक्ष्यथ वानराः ॥ ४५

समरे) —^{f}) Ś B1 D4-7 (first time) 9 12 13 T2 3 G1 M1 Ct बलवान् (for °वद्) Ś B1 D6 13 समाकृष्य (Ś1 D6 °कर्ष्य) D1 भाष्कर्ष (for विचकर्ष), D7 (first time) 9 ह (for च) N V B2-4 D7 (second time) 12 निष्क (B4 D12 °च)कर्ष च (D12 स) वीर्यवान्, D1 3 बलादपचकर्ष च (D5 °त) D4 बलेन पश्चिनो यद, M1 Ct विकृष्य बलवत्

42 D5 om 42^{abc} (cf v l 40) —^{a}) B1 अस्य (for तस्य) B1 व्याकर्षेण (for निष्कर्षत) —^{b}) Ś N V B D1-4.7 (second time) 8 12 13 T1 3 नाराचान्दीप्त (D5 T2 3 °युध)तेजस —V1 om 42^{c} 43^{b} —^{c}) D5 T1 G1 पतिता (for पातिता) —For 42^{cd} Ś N V1 3 B D1-4.7 (second time) 8 12 13 T3 3 subst

2012* निखात दशग्रीव सर्वगात्रेषु वीर्यवान्।

[D1 T2 3 निखान (for निखात) Ś D1 12 सर्वायुधविशारद° (for the post half)]

43 V1 om 43^{ab} (cf v l 42) —^{a}) D1 अचिन्त यित्वा च (hypm) D4 सोऽचिन्तयित्वा Ś1 तद्बाणान् D1 तान्सर्वान् (for तान्बाणान्) —^{b}) Ś N V1 3 B D1-4 7 (second time) 8 12 समुद्धृत्य (B1 D1 °प) D6 समाकृष्य, D13 समुत्क्षेपि (for समाश्लिष्य) —^{c}) Ś N2 V B D1-4 7 (second time) 8 11 12 M2 3 हनुमत च, V1 चाप्यमत स —^{d}) Ś B1 D1-4 8 12 13 चैव (D13 चापि) वानर, N V1 3 B3 D7 (second time) चा (N2 D7 म)प वानराद् V2 B2 4 चाथ वीर्यवान्, D6 T2 3 ताश्च वानरान् D7 (first time) त च राघव, D9-11 च महाकपि (for चैव राघव) —^{e}) D6 9 13 परिवार्यैव (D13 °वार्य) D7 (first time) 10 11 °वार्यैव B (ed) °वार्यव (for °वार्येह) —^{f}) N V B2-4 (B1 sup lin also as in text) D7 (second time) तिष्ठत (B2 4 °थ) (for तिष्ठध्व) N V B2-4 D7 (second time) 12 G2 प्लवगर्षभा , D6 T2 3 वानरर्षभा , M1 2 वानरोत्तम —For 43^{ef} Ś B1 D1 4 8 12 subst

2013* लक्ष्मण सपरिष्वज्य नीत्वा चैव स्वमालयम्।

[D2 च (for स]

—After 43 N V B2-4 D7 (second time) 12 ins

2014* परिक्षत्याप्रमादेन रक्षितव्यो महाबल ।

44 Ś B1 D1-4 8 12 om 44^{a-d} M2 om 44^{ab} D6 reads 44^{a-d} after 44^{ef} —^{a}) D13 पराक्रमस्य —^{b}) B4 हि, D5 (s)य, G (ed) सु (for से) D6 T2 3 प्राप्तो मेऽद्य (for संप्राप्तो मे) D6 M3 नचिरेप्सित D13 तिष्ठध्व प्लवगोत्तमा —D6 T2 3 transp 44^{cd} and 44^{ef} —^{c}) N V B2-4 D7 (second time) 12 अय स रावण पाप (V1 क्रुद्ध , D13 मम) —^{d}) B2 पापीयान् (for वध्यता) N V B2 4 D7 (second time) पापी पाप विनिश्चय , D13 पापार्थं कृतनिश्चय —^{e}) Cv काङ्क्षित , Cm काङ्क्षत (as in text) D5 7 (first time) G1 चातकस्य, Cv cp mpg tp as in text (for स्तोककस्य) Ś D1 8 12 कुरुध्व स्तोककस्यार्थ (D1 °स्यैव) N V B2-4 D7 (second time) 12 मयतो मे स्थितो युद्धे. B1 D6 कुरुध्वं चातकस्येव D9-11 T G2 M1 3 Ct काङ्क्षित (D6 T1 °तस्) चात (D6 G1 स्तोक)कस्येव —^{f}) N V B2 4 D7 (second time) 12 मेघवन्द्रद्, L (ed) मेघ दर्शन (for मेघदर्शनम्) Ś D8 12 घर्मार्थं यत (Ś1 तद) दर्शन —After 44 N V B2-4 D7 (second time) 12 ins

2015* स्तोकका इव मेघानामुदीक्षध्व समागमम्।

[B3 (marg also) चातका (for स्तोकका) N2 D12 तदी (D13 पदी)क्षध्व (for उदीक्षध्व)]

45 ^{b}) T1 त (for व) B1 प्रतिशृणुध्व मे (for °शृणोमि व) D6 सत्यमुक्त मयाय व —^{d}) N V B2-4 D7 (second time) 12 यूथपा (for वानरा) —After 45, N V B2-4 D7 (second time) 12 ins

2016* एवमुक्तास्तु रामेण सर्वे ते हरियूथपा ।
लक्ष्मण परिवार्याथ व्यवातिष्ठन्त महाबला ।
अदित्वा शरवर्षं रावणेन प्लवगमा ।
विहाय लक्ष्मण सर्वे विसृष्टुर्हरियूथपा ।
हनूमानङ्गदश्चैव सुग्रीवश्चाप्यतिष्ठत । [5]
नील सेनापतिश्चैव जाम्बवांश्चैव यूथप ।
तानुवाचात्मवान्रामो न भेतव्य परतपा ।
शृणुध्व सत्यवचन सत्यं प्रतिशृणोमि व ।

[V3 om l 1 —(l 3) V2 damaged for येन प्लवगमा —(l 4) B4 दुद्रुवु D4 विसृजु (for विसृष्टु) —(l 5) D13 व्यतिष्ठन —(l 6) V हरि B2 D4 चापि (for second चैव) —(l 7) V2 damaged from [आ]त्मवान् up to the prior half of l 8 V1 3 B1 दृढात्मा B1 महात्मा, D13 ततो रामो (for [आ]त्मवान्रामो) V1 illeg for परतपा

राज्यनाशं वने वासं दण्डके परिधावनम् ।
वैदेह्याश्च परामर्शं रक्षोभिश्च समागमम् ॥ ४६
प्राप्तं दुःखं महद्घोरं क्लेशं च निरयोपमम् ।
अद्य सर्वमहं त्यक्ष्ये हत्वा तं रावणं रणे ॥ ४७
यदर्थं वानरं सैन्यं समानीतमिदं मया ।
सुग्रीवश्च कृतो राज्ये निहत्वा वालिनं रणे ॥ ४८
यदर्थं सागरः क्रान्तः सेतुर्बद्धश्च सागरे ।
सोऽयमद्य रणे पापश्चक्षुर्विषयमागतः ॥ ४९
चक्षुर्विषयमागम्य नायं जीवितुमर्हति ।
दृष्टिं दृष्टिविषस्येव सर्पस्य मम रावणः ॥ ५०
स्वस्थाः पश्यत दुर्धर्षा युद्धं वानरपुंगवाः ।
आसीनाः पर्वताग्रेषु ममेदं रावणस्य च ॥ ५१
अद्य रामस्य रामत्वं पश्यन्तु मम संयुगे ।
त्रयो लोकाः सगन्धर्वाः सदेवाः सर्षिचारणाः ॥ ५२
अद्य कर्म करिष्यामि यल्लोकाः सचराचराः ।
सदेवाः कथयिष्यन्ति यावद्भूमिर्धरिष्यति ॥ ५३

G 6 81 22
B 6 100 36
L 6 80 26

—(18) D₁ वचन मेव(D₇ सत्य) (for महद्वचन) D₄ सर्वं वै दुःसमाहिता , D₁₃ नाहत्य प्रमुखोमि न (for the post half)]

46 ᵃ) G (ed) राज्यभ्रंश (for °नाश) D₂ वने वासो Ñ V B₂₋₄ D₆ ₇(second time) ₁₂ राज्यभ्रंशो वने वासो —ᵇ) Ś B₁ ₃ D₁₋₃ ₈ ₁₂ दर्शन (for धावनम्) —ᶜ) Ś₁ N₁ V₃ B₃ D₇(first time) ₈ ₁₃ परामर्श N₂ V₁ ₂ B₁ ₂ ₄ D₆ ₇(second time) ₉₋₁₁ ₁₃ परामर्शो (B₄ D₂ ₁₁ ₁₃ °षा) —ᵈ) D₂ तु (for च) N₂ V₁ B₂ D₆ ₈ ₂ (second time) ₁₂ समागम B₂ रक्षोगणसमावृत

47 V₃ om 47 —ᵃ) D₆ ₈ ₉ T₁ G₁ महाघोर, G₃ महद्क्लेश्यं , Ck t as in text (for महद्घोर) Ś N V₂ ₃ B D₁₋₃ ₅(second time) ₆ ₁₂ ₁₃ एतद्दुःख महा(D₁ ₄ °द्द्) घोर —ᵇ) M₃ शोक (for क्लेश) Ś D₃ ₁₃ क्रूरं चागरयोपम, D₅(first time) ₈ ₁₁ Ck t क्रुद्धश्च निरयोपम —ᶜ) Ś N V₁ ₃ B D₁ ₄ ₅(second time) ₆.₁₂ ₁₃ त्यक्ष्यामि सर्वमेवा (N₁ B₂ ₄ D₇ ₁₃ °मद्या)द्य (D₄ °द्य) —ᵈ) V₁ D₁₂ हत्वा तं , N₂ V₁ ₂ B₃ ₄ D₇(second time) तं हत्वा (by transp) D₆ ₈ ₉₋₁₁ T₁ G₂ M₁ ₃ ₅ निहत्वा (D₉ °त्य) (for हत्वा तं) Ś B₁ D₂ ₄ ₈ ₁₂ हत्वैनं(Ś₁ °त्वैन) राक्षस (D₄ °वण) रणे

48 B₂ om 48–52ᵈ B₃ om (hapl) 48 —ᵃ) D₆ ₇ (first time) T₂ ₃ G₂ M₃ वानरानीक (for वानरसैन्य) —ᵇ) V₃ damaged from यदिदं up to 48ᵈ Ś D₄ ₁₃ समीपीनम् (for समानीतम्) D₆ T₁ त्वया (for मया) —ᶜ) Ś N₂ V₁ ₂ B₁ ₄ D₁₋₄ ₈.₁₂ ₁₃ T₂ ₃ राज्ञा (for राज्ये) V₃ D₁ (second time) सुग्रीवायाद्य राज्य —ᵈ) N V₁ ₂ B₄ D₁₃ तं हत्वा, D₆ ₈ निहत्य, D₇ (second time) T₁ G₁ M₁ हत्वा त (D₂ च) (for निहत्वा) G₃ रावणं (sic) (for वालिनं) Ś B₁ D₁ ₄ ₈ ₁₃ तं हनिष्यामि रावण

49 B₃ om 49 (cf v l 48) —ᵃ) Ś V₃ D₄.₁₂ ₁₃ सागरं(V₃ °र) Ś D₄.₁₃ क्रान्तः ; D₄.₁₃ मार्ग (for क्रान्तः) —ᵇ) D₁ स (for च) —ᶜ) Ś D₄.₁₃ हत (for रणे) D₄ प्राप्तह् (for पापह्) —V₃ illeg for 49ᵈ

—ᵈ) V₁ ₃ समागते(V₃ समागमे) रावणो मम, B₃ (marg after corr before corr as in text) परदाराभिमर्शक

50 B₂ om 50 (cf v l 48) D₁ om 50 —ᵃ) Ś Ñ₁ V₂ B₃ D₁ ₄ ₈ ₁₀ ₁₁ ₁₂ ₁₃ आगम्य V₁ ₂ भवताम (for आगम्य) N₂ B₄ D₇ (second time) स च(D₇ श्च) क्षुद्रपथ प्राप्य —ᵈ) B₁ वानरा D₁₋₃ मानदा (D₃ °द) (for रावण) Ś D₄ ₁₃ समज्ञातत, N V B₃ ₄ D₇(second time) ₁₂ ससुता(V₃ ₅)मत्र (for मम रावण) —After 50 D₈₋₁₁ ins

2017* यथा वा वैनतेयस्य दृष्टं प्राप्तो भुजंगम ।
[D₃ यद्वत् (for यथा वा)]

51 B₃ om 51 (cf v l 48) —ᵃ) Ś Ñ V B₃ ₄ D₁ ₄ ₈ ₂(both times) ₉₋₁₃ T₂ ₃ G₁ ₃ M₃ सु(D₁ ₈ ₁₂ सु)स्थ Ck as in text (for स्वस्थाः) Ñ V B₃ ₄ D₄ ₈ ₂(second time) ₁₂ T₂ ₃ M₃ पश्य(Ñ₂ V₁ °श्य)तु D₁₀ ₁₁ T₁ M₂ ₅ पश्यथ (for पश्यत) Ś D₄ ₈ ₁₃ G₁ दुधर्षं (for दुर्धर्षा) —ᵇ) Ś D₈ ₁₃ युद्ध (for युद्धं) B₁ ॰यूथपा , M₃ ॰सत्तमा (for पुंगवा) N₁ स्वयुद्ध वानरर्षभा —Ś D₁₃ ₁₃ om 51ᶜᵈ —ᶜ) B₁ ₃ D₁₋₃ पर्वतस्थाग्र(D₁ °ग्रे) D₄ पर्वताग्रे वै D₁₃ युद्धं पश्यन्तु (for पर्वताग्रेषु)

52 B₂ om 52ᵃᵇ (cf v l 48) —ᵃ) D₇(first time) ₉₋₁₁ पश्यन्तु रामस्य M₃ रामस्य वीर्यं च Cr m g k t as in text (for रामस्य रामत्वं) —ᵇ) Ś B₁ D₁ ₈ ₁₁ सपश्यस्वत्र D₁ पश्यत स्वग्र D₇(first time) ₉₋₁₁ रामस्य मम (for पश्यन्तु मम) —ᶜ) B₄ यत्र (for त्रयो) —ᵈ) Ś B₁ D₁₋₃.₈ ₁₃ सगंर्हेदवा सराय(B₂ D₇ ₈ °चार)णा , N V B₃ ₄ D₇ (second time) सोद्दवाय(V₃ ग°⁎⁎⁎) चारणा , D₁ महेंद्रवरुणान्विता ; D₄ T₂ ₃ सिद्धाश्च सहचारणा ; D₈(first time) ₈ ₁₁ सिद्धगंधर्व(D₇ °किंनर)चारणा , D₁₃ सिद्धचारणजगामा , D₁₃ दवापसद्वचारणा M₁ सद्वासुरचारणा , M₂ देवा सिद्धाश्चरणा

53 V₃ om 53 —ᵃ) M₃ कन्यत् (for अद्य) —ᵇ) D₆ लोकाश्च D₃ य लोका (for यल्लोका) —ᶜ) D₁ यद्वा (for सदेवा) —ᵈ) Ś D₄.₁₂.₁₃ भविष्यति (for धरिष्यति) —For 53 D₄ subst

G. 6. 81. 23
B. 6. 100. 37
L. 6. 80. 17

एवमुक्त्वा शितैर्बाणैस्तप्तकाञ्चनभूषणैः ।
आजघान दशग्रीवं रणे रामः समाहितः ॥ ५४
अथ प्रदीप्तैर्नाराचैर्मुसलैश्चापि रावणः ।
अभ्यवर्षत्तदा रामं धाराभिरिव तोयदः ॥ ५५
रामरावणमुक्तानामन्योन्यमभिनिघ्नताम् ।
शराणां च शराणां च बभूव तुमुलः स्वनः ॥ ५६
ते भिन्नाश्च विकीर्णाश्च रामरावणयोः शराः ।
अन्तरिक्षात्प्रदीप्ताग्रा निपेतुर्धरणीतले ॥ ५७
तयोर्ज्यातलनिर्घोषो रामरावणयोर्महान् ।
त्रासनः सर्वभूतानां स बभूवाद्भुतोपमः ॥ ५८
स कीर्यमाणः शरजालवृष्टिभि-
र्महात्मना दीप्तधनुष्मतार्दितः ।
भयात्प्रदुद्राव समेत्य रावणो
यथानिलेनाभिहतो बलाहकः ॥ ५९

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टाशीतितमः सर्गः ॥ ८८ ॥

2018* रावणं निहनिष्यामि पश्यन्तु मुदिताः सुराः ।
कीर्तयिष्यन्ति देवा ये यावदाहूतसम्प्लवम् ।

—Then D5 cont.

2019* यदि सूर्यकुले जातः सत्यधर्मपरायणः ।
सत्यलोकहितः सत्ये वधिष्यामि दशाननम् ।
लक्ष्मणे सर्वयत्नेन रक्षन्तु हरिपुंगवाः ।

—After 53, D5 (first time). T2.3 G1.2 M ins.:

2020* समागम्य सदा लोके यथा युद्धं प्रवर्तितम् ।

[D2 M1 व(M1 त)दा (for सदा). D5 लोका. Cv r m e as above (for लोके). D5 T2 G1 यदा. Cr m g as above (for यथा).]

54 b) D6 सन्निभैः (for भूषणैः). —cd) M2 ततो रामो (for दशग्रीवं). D6 जघानोरसि तं रामो (for c). D6 M2 दशग्रीवं (for रणे रामः). Ś Ñ V B D1-3.4 (both times).8.13 M1 transp. दशग्रीवं and रणे रामः. Ñ B D5.7 (second time).13 M1.3 समाहितैः, V महाद्युतिः, D6 सुसमाहितैः (hypm.). D4 क्रुधान्वितः, D5 T2.3 सुसहितैः (for समाहितः).

55 D6 om. 55. 55a —a) B1 D3-5.8 (first time).9.11 T2.3 G2 M1 तथा (for अथ). B2 D7 (first time).8.12 प्रविद्धैर् D12 दीप्तैस्तु (for प्रदीप्तैर्). —b) Ś B1 D1-3.8.12 इव. Ñ V B2-4 D7 (second time).11 च स (for चापि). —c) G1 ततो, M1 सूत्र (for तदा). D5 T1 G3 अभ्यवर्षत्त वं रौद्रं. —After 55, Ñ V B2-4 D7 (second time).11 ins.:

2021* ततो युद्धं समभवद्रामरावणयोस्तदा ।

56 D6 om. 56ab (cf. v.l. 55). V3 om. 56. —a) Ś D5.11 राम (for राम). M1 मुक्तास्त्रा (for मुक्तानाम्). —M2 om. (hapl.) 56b–57c. —b) D12 शस्त्राणाम् (for अन्योन्यम्). Ś B1.3 D1.2.8.13 अभिधावतां. M2 °जघ्नतो (for अभिनिघ्नताम्). —c) Ś D2.13 शूराणां, Ñ1 V1 B2.4 शस्त्राणां D8.10.11 Ct शराणां (for first शराणां). Ñ2 V2 D7 (second time) समस्तानां, D4 रामाक्षिप्त (for first शराणां च). B3 प्रसृष्टानां, D1 वानराणां, D5 T1 M3 च शराणां, D11.13 स (D12 वि)शराणां (for च शराणां). —d) N1 सुमुल D4.9.12 T G M1.2.3 तुमुल. ※ Cr: शराणां च शराणां च बभूव तुमुल स्वरमिति पाठः ※

57 M1 om. 57abc (cf. v.l. 50). —a) Ñ V B2-4 D7 (both times).9.11 ते हि (D7 (first time).12 विच्छि) नाश्च, B1 ते विशीर्णा, D6 T2.3 ते भग्नाश्च, D12 तेऽपि छिन्ना (for ते भिन्नाश्च). V2 D6 T2 विशी (D6 °दी)र्णाश्च (for विकीर्णाश्च). Ś D5.13 ते विकीर्णा विदीर्णा वा, D5 ते विकीर्णा विनिर्मुक्ता, D3.8 ते विदीर्णा विमर्दीता, D6 ते विदीर्णा भुवि कीर्णा. —b) Ñ V B2-4 D7 (second time).11 तदा (for शराः). —c) B4 D8 अंतरीक्षात्, D6.12 G1 अंतरिक्षे (for अन्तरिक्षात्). B1 D12 प्रदीप्ताश्च, D5 सुदीप्ताग्रा, D6 T2.3 महोल्काभा (for प्रदीप्ताग्रा). —d) N1 D4 निष्पेतुर्. Ñ V B2-4 D7 (second time) वसुधातले (for धरणीतले).

58 a) G1 -मुक्तन (for निर्घोषो). —b) Ś B1 D1.4.8.12 युधि; Ñ V B2-4 D7 (second time).12 घोरा (for महान्). —c) Ś D5.13 त्रासकः; D3.7 (first time) G3 त्रासनः; D4.12 G1 त्रासन(D13 °द°) (for त्रासनः). D8 सर्वभूतानि (for °भूतानां). —d) N1 V2.3 B1.2.4 D1-3 T G1 M1.2.5 स (for स). D4 सर्वभूत (for स बभूव). Ś D1-4.8.13 [अ]द्भुतो महान्, D12 [अ]द्भुतोपम (for [अ]द्भुतोपमः). D7 (first time).9-11 बभूवाद्भुतदर्शनः. —After 58, D5 T2.3 ins.:

2022* राममुक्तशरौघेण दिशः सर्वाः समावृताः ।
न समर्थो ऽभ्य योद्धुं रामेण सह रावण ।

[(1, 2) D4 रामबाणार्दितो ऽभूत् (for the post. half).]

59 Ś V2 B1.3 D1.4.8.13 repeat 59 here (cf. v.l. 38). G(ed.) om. 59. —a) Ś1 (second time) D7 (first time).9-11 M2 विकीर्य(D10.11 °र्य)माणः, B3 D4 (both times).8 संकीर्यमाणः, B4 संछाद्यमानः,

८९

स दृष्ट्वा तुमुलं युद्धं रावणस्य दुरात्मनः ।
विसृजन्तेन बाणौघान्सुषेणं वाक्यमब्रवीत् ॥ १

एष रावणवेगेन लक्ष्मणः पतितः क्षितौ ।
सर्पवद्वेष्टते वीरो मम शोकमुदीरयन् ॥ २

G 6. 82 3
B 6 101 3
L 6. 81 3

D₅(second time) 11 स (D₁₃ स) क्षीयमाण (for स क्षीयमाण) Ś₁ (first time) Ñ₂ V (V₃ both times) B₃ ₁(second time) ₄ G₂ शरजालवृष्टिं, D₁₃ शरवृष्टिमालैंद (for शरजालवृष्टिभिर्) —²) Ś D₈ ₁₃ (all second time) महौजसा Ñ V B₂ ₄(V₂ B₃ second time) M₃ महात्मना, D₅(both times) ₃ (second time) महात्मना D₄ (second time) महौजसा (for महात्मना) Ś V₃ B₁ D₁₋₄ ₈ ₁₃ (Ś D₁ ₁ ₈ ₁₃ both times V₃ D₄ B₁ first time) T₂ ₃ रम (for [अ]दिव) B₁(both times) धनुर्धरम, B₃ (second time) धनु दधानि ₃ D₂ (second time) धनुर्धरो रणे (for धनुष्मतादिव) —D₅ reads 59ᶜᵈ in marg —³) Ś D₈ ₁₃ (all second time) भाषा (for भयाद्) D₁₃ विदृढाय D₂(second time) समेत्यरावणो D₄ (second time) स राक्षसाधिपो (for समेत्य रावणो) Ś D₈ ₁₃ (all first time) त(Ś₁ D₈ सु, D₁₃ सु)तोयकर्पं रथसन्निकर्षाद् V₂ B₁ ₃ D₂ ₃ (all first time) ततोयसपत्नलाससन्निकर्षाद् (B₁ °सन्निवार्यतो, D₂ ₃ °सन्निकर्षतो) D₄ (fir time) मूर्तोपवर्दे रथसन्निकर्षे —⁴) G₃ दहन (sic) (for [अ]निलेन) D₄ (second time) महाशल (for [अ]निलाभि) D₆ T₂ ₃ M₃ [अ]पहतो (for [अ]मिहतो)

Colophon D₄ T₂ ₃ read colophon after 2024* —*Kanda name* N B₃ ₄ D₁₃ लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś B₁ D₁₋₄ ₈ ₁₃ रावणविद्रावण N V₂ रावणोपक्रमण (V₃ °क्रम) V₃ illeg V₃ B₂ रावणापयान, B₃ ₄ D₇ (second time) रावणापक्रमण D₁₃ रावणापक्रम —*Sarga no* (figures words or both) Ś₁ N₁ V₂ ₃ B₁ ₃ D₂ ₃ ₅(second time) ₈ ₁₃ ₁₁ om Ś₂ V₁ 80 N₂ 83 B₁ ₃ D₅ 77 D₂ 82 D₃ 86 D₅ ₃(first time) ₁₀ ₁₁ T₁ G M₃ ₆ 101 T₂ 104 T₂ 108 M₁ ₂ 102 G (ed) 81 —After colophon D₂ concludes with राम T₂ with श्रीरामाय G M₁ ₂ ₃ with श्रीरामाय नम

—After Sarga 88 D₄ ₆ T₂ ₃ ins a long passage relegated to App I (No 55)

89

In D₁, Sarga 89 is read for the first time (with App passages) as in NL MSS (omitting st 6ᶜᵈ 9ᵃᵇ, 16ᶜ⁻ᵈ 17 20ᶜᵈ ₋2ᵃᵈ and ₋5ᶜᵈ)

Before 1 D₄ ₆ ₃(D₆ after 1) and T₁ G M₁ ins

2023* शक्त्या विनिहतं दृष्ट्वा रावणेन बलीयसा ।
लक्ष्मणं समरे शूरं शोणितौघपरिप्लुतम् ।

[(l 1) D₄ तु पतितं D₆ ₃₋₁₁ M₃ निपातितं, Cg as above (for विनिहतं) —(l 2) D₃ पतितं (for समरे) D₇ शोणितोक्षितं, M₃ रुधिरेण (for शोणितौघ)]

—Thereafter D₄ ₃ cont 2026* (followed by 6ᵃᵈ)

1 D₄ ₆ om 1ᵃᵇ —ᵃ) Ś B₁ (*sup lin* also) D₈ ₁₃ ₁₃ कृत्वा G₃ महता Ck t as in text (for दृष्ट्वा) Ś B₁ D₁₋₃ ₈ ₁₃ सु(D₁ तु)महद् (for तुमुलं) D₄ दृष्ट्वा स सुमहद्युद्धं, M₃ रावणस्तुमुले युद्धं —ᵇ) D₇ महात्मन (for दुरात्मन) Ś N V B D₁₋₄ ₈ ₁₂ ₁₃ राघवस्य (B₁ °वण, G(ed) °वाय) निशाचर (B₁ महात्मन) —After 1ᵃᵈ Ś Ñ V B (B₁ only 1 2) D₁₋₄ ₈ ₁₃ T₂ ₃ (D₄ T₂ ₃ repeat 1 2 before 1ᶜᵈ) ins D₆ ₃ ins only l 2 before 1ᶜᵈ

2024* युद्धयुद्धपरिश्रान्तलक्ष्मणोपक्रमं च स्थितं ।
सन्निकर्षादपक्रान्ते किंचित्संविशिताचरे ।

[(l 1) Ś₁ B₁ D₈ ₁₃ T₂ ₃ युद्ध (for युद्ध) Ñ₂ विहित D₂ सुस्थित (for च स्थित) Ś D₈ ₁₃ तत्रात क्रमणे स्थित (for the post half) —(l 2) B₁ रणात्सकाद् (for सन्निकर्षाद्) D₄ T₂ ₃ (all first time) अपहाते D₅ अतिक्रान्ते (for अपक्रान्ते) Ś D₈ ₁₃ ₁₃ T₂ ₃ (T₂ ₃ second time) ततो D₄ (first time) तस्य (for किंचित्) B₁ तत (for ततस्) D₅ T₂ ₃(all first time) तस्मान्निशाचर D₄ (second time) नष्टेविस्मय शरे D₁₃ पुरो रण पथो परे (for the post half)]

—Thereafter D₄ T₂ ₃ read the colophon of 6 88 (followed by App I [No 55])

—ᶜ) D₂ योध (for वृत्र) Ś D₁₋₄ ₈ ₁₃ T₂ ₃ विधाय (Ś D₁ ₃ °श्रम)न समालक्ष्य N V B₂ ₃ D₁₃ विश्रमातर मासाद्य(N₁ V₃ °तिलं) B₁ निश्वस्य समाश्रय, D₄ विश्वासं तु ततो ताश —ᵈ) G (ed) सुग्रीव (for सुषेण) N V B₃ ₄ D₃ ₄ T₂ ₃ राघवो Dr ₁₀ ₁₁ G₃ Ct दद्म् (for वाक्यम्) —After 1 D₁ ₆ ins, 2023*

2 ᵃ) Ś D₈ ₁ पश्य (for एष) N V B₂ ₄ D₁₃ शक्तिप्रहारेण D₄ ₇₋₁₁ T₂ ₃ M₃ रावणवीर्येण D₅ वानर भास M₃ रावणशस्त्रा च (for रावणवेगेन) —ᵇ) L (ed) पातित (for पतित) Ś N V B D₁₋₄ ₁₃ भुवि (for क्षितौ) —ᶜ) Ś D₈ ₁₃ पश्यद्वृ V₁ B₁ शरान् (for सर्पवद्) Ś₁ वहितो N₁ V B D₂ ₃ ₈ ₁₁ पश्य N₁ D₁ चरितो (D₁ °त) (for वेष्टते) D₁ ₁₃ ₁₃ धारा D₄ ₇ T₂ ₃ भूमौ (for वीरो) —ᵈ) D₁₃ दुःखम् (for शोकम्) Ñ V B₂ ₄ D₁₃

G. 6. 82. 4
B 6 101 4
L 6 81 4

शोणितार्द्रमिमं वीरं प्राणैरिष्टतरं मम।
पश्यतो मम का शक्तिर्योद्धुं पर्याकुलात्मनः॥ ३
अयं स समरश्लाघी भ्राता मे शुभलक्षणः।
यदि पञ्चत्वमापन्नः प्राणैर्मे किं सुखेन वा॥ ४
लज्जतीव हि मे वीर्यं भ्रश्यतीव कराद्धनुः।
सायका व्यवसीदन्ति दृष्टिर्बाष्पवशं गता।
चिन्ता मे वर्धते तीव्रा मुमूर्षा चोपजायते॥ ५
भ्रातरं निहतं दृष्ट्वा रावणेन दुरात्मना।
परं विषादमापन्नो विलापाकुलेन्द्रियः॥ ६
न हि युद्धेन मे कार्यं नैव प्राणैर्न सीतया।
भ्रातरं निहतं दृष्ट्वा लक्ष्मणं रणपांसुषु॥ ७

उपागमत्, Cm g t as in text (for उदीरयत्) M2 मम शोकप्रदोनच

3 ᵃ) D12 शोणिताक्तमिम, G1 °ह्रैतर (for °द्र्मिमं) —ᵇ) Ś D1,3 प्राणान् Ś V3 D1-3 विवरं(D12 °र) D1 13 T3 G2 M1 8 इष्ट(D1 **)तमं (for इष्टतरं) —ᶜ) Ś D6 वत का, Ñ1 ढोव का Ñ2 V1 B3 [ऽ]पेह का, V2 damaged B2 मेद का, B1 [ऽ]ध ✱ का (for मम का), Ś D1-4 11 शातिद्(for शक्तिर्) D13 पश्यतो विमलो शक्ति, —ᵈ) V2 D11 योद्द (for योद्धुं) V1 D1 [ह्रं]क्षण (D1 °णे) (for [त्म]त्मन)

4 Ñ1 reads 4ᵃᵈ in marg —ᵃ) Ś Ñ V1 2 B D1-4 11 10 हि, D7 च, G3 तु (for स) B1 परमश्लाघी (for समरश्लाघी) —ᵇ) B2 D1 7 13 -लक्षण —ᶜ) D6 6 मा (for मे) D6 G2 M1 5 च (for वा) Ś B1 D1-4 11 T1 6 किं मे(D6 वा) प्राणैर्जयेन वा(D1 1 च), Ñ V B3-4 D12 प्राणै किं मे प्रयोजन —After 4 Ñ1 D11 ins a long passage relegated to App I (No 56)

5 Ñ1 D12 om 5-20 —ᵃ) Ś Ñ2 (marg also as in text) V B2 4 D1 4 8 11 सम्मति B1 सुद्यति D1 नश्यति (for लज्जति) D6 नो (for मे) ✱ Cm एजतीति परमेपश्यतापेद्, so also Cg t ✱ —ᵇ) D4 भ्रश्यते च (for भ्रश्यतीव) D1 द्रव (for धनु) V3 ✱✱✱✱ (damaged) (for कराद्धनु) —ᶜ) Ñ2 V B3-4 परिसीदन्ति, M1 द्यव° (for व्यव°) Ś B1 D1-4 8 11 परिसीदन्ति मे प्राणा —ᵈ) G2 बाण (for बाष्प) —After 5ᶜᵈ D1 1 10 11 T1 G M1 1 6 ins

2025* व्यसीदन्ति महाप्राणि मग्नयाने गुणाविव।

—ᵉ) B1 भीतिर् (for चिन्ता) Ś V D1-11 G1 1 M3 वर्धते, B1 वाधत (for वर्धते) D1-3 धीर (for तीव्रा) —ᶠ) V2 D1 1 11 G2 [म]रि च D1 कापि (for चोप) —After 5 Ś Ñ1 V1 1 B D1-4 11 read 7 (ᵃᵇ and ᶜᵈ transp) T1 reads 7ᵃ-6ᵇ (along with star passage)

6 Ñ1 D11 om 6 (cf v1 5) V1 om (hapl) 6-7ᵇ —ᵃ) B1 भ्रातर (for दृष्ट्वा) D1 लक्ष्मण पातत दृष्ट्वा —ᵇ) Ś V1 B1 D1-4 11 लक्ष्मणं(D1 भ्रातरं) पांसुगुण्ठितं —After 6ᵃᵇ, D1 1 10 11 S ins, while D11 cont after 2013*

2026* विनिश्वसन्त दु खार्तं मर्मण्यभिहत भृशम्।
राघवो भ्रातरं दृष्ट्वा प्रिय प्राण बहिश्चरम्।
दु खेन महताविष्टो ध्यानशोकपरायण।

[(l 1) D1 8 T1 G2 M1 8 विनिश्वसेन्(D1 °न्तम्, M1 8 °न्त), D6 विनि श्वसं, D7 G3 नि (G3 नि)श्वसंत तु, D1 1 1 निश्वस तु, G1 विनद त तु, M1 8 विनिहत, Cg k t as above (for विनिश्वसन्त) —D10 11 om l. 2-3 —(l 2) D1 T1 6 भ्रातेव रावत (for रावतो भ्रातरं) D1 6 प्रिय प्राणैदिवोदिव (for the post half) —(l 3) G1 -पराशय (sic), Cv g as above (for परायण.)]

—Thereafter D1 8 reads 6ᶜᵈ and then D1 alone ins.

2027* जीव जीवेति त प्रोच्य सर्वेषां वदतां वर।
—Ś Ñ2 V1 1 B D1-11 11 om 6ᶜᵈ

7 Ñ1 D11 om 7 (cf v1 5) V1 D11 11 om 7ᵃᵇ (for V1, cf v1 6) Ś Ñ2 V1 1 B D1-4 11 11 transp 7ᵃᵇ and 7ᶜᵈ and read after 5 —ᵃᵇ) Ñ1 V1 1 B D1-4 तह, D6 T1 1 नैव, D7 किं मे, Cg as in text (for न हि). D7 मे (for मे) Ś D1 11 यत्र(Ś1 °त्र) युद्धे मया कार्यं (for ᵃ) D1 T1 G1 च (for [त]व) Ś Ñ1 V1 1 B D1-4 11 11 न प्राणैर्न च (Ñ1 V1 B1-4 °र्नाद्य) (for नैव प्राणैर्न) D1 यत्र युद्धेन किं प्राणैर्युद्धकार्यं न विद्यते —D1 T1 G1 om 7ᶜᵈ T1 reads 7ᵃ-6ᵇ (along with star passage) after 5 —ᶜ) Ś B1 D1-4 8 11 भ्रातरं (for भ्रातरं) B1 लक्ष्मणं (for निहतं) —ᵈ) B1 विहुत (for लक्ष्मणं) Ś N1 V B D1-4 11 11 रणमूर्धनि D6 T1 1 पांसुषु(D6 °सु)हिता Ch t as in text (for रणपांसुषु) —After 7, Ś D1-11 T1 1 ins (Ś D1 11 repeating [var] after 2029(C)*), D1 1 ins after 5

2028* विजयोऽपि हि मे शूर न प्रियायोपकल्पते।
अचक्षुर्विषयश्चन्द्र का प्रीति जनयिष्यति।

[Cf 803* —(l 1) Ś D1 11 (all second time) सव्यर, D1 1 सौम्य (for शूर) Ś D1 11 (all first time) रणे शूरे (for हि मे शूर) D1 [ह]ि, T1 1 हि (for [ह]ि) Ś D1 11 (all first time) स्थानं जिजित्वोऽपि Ś D1 11 (all second time) स्थानं जिजिनोऽपि D1 1 स्थानं जिजिनो मे (for the post half) —(l 2) Ś D1 1 11 (Ś D1 11

किं मे राज्येन किं प्राणैर्युद्धे कार्यं न विद्यते । | यत्रायं निहतः शेते रणमूर्धनि लक्ष्मणः ॥ ८

G. 6. 81. B. 6. 101. 11 L. 6. 81. 9

both times) अवस्येवोदितश्चद्रः; D_5 $T_{2.3}$ अचक्षुरुदितश्चद्रः (for the prior half).]

—Thereafter, D_3 ins. l. 6–9 of App. I (No. 56).

8 $\tilde{N}_1$ D_{13} om. 8 (cf. v.l. 5). D_4 om. 8^{ab}. T_3 reads 7^c – 8^b (along with star passage) after 5. —^{a}) D_3 G_2 नो (for मे). Ś $\tilde{N}_2$ V B $D_{1-3,6,8-12}$ $T_{2.3}$ युद्धेन (for राज्येन). B_1 वा (for second किं). —^{b}) Ś $\tilde{N}_2$ V $B_{1.3.4}$ $D_{1-3,6,8-12}$ T_1 G_3 युद्ध- (for युद्धे). —^{c}) V_1 लक्ष्मणः (for निहतः). —^{d}) $\tilde{N}_2$ $V_{1.3}$ B_{2-4} लक्ष्मणो (V_1 निहतो) मत्स(B_3 मे स)मीपतः; V_2 B_1 D_5 $T_{2.3}$ लक्ष्मणो रणमूर्धनि. —After 8, $\tilde{N}_2$ V B along with D_7 ins. l. 1–87 ($\tilde{N}_2$ B_2 D_7 om. l. 54–87; $V_{1.3}$ $B_{1.4}$ om. l. 10–87;) of App. I (No. 56); while D_3 ins. 2028* and l. 6-9 of App. I (No. 56). —After 8, $D_{6,8-11}$ $T_{2.3}$ K (ed., l. 5–23 [l. 9–23 within brackets]) ins.; Ś $D_{1.3}$($D_{1.3}$ [preceded by 2028*] l. 24 only). $_{8,12}$ ins. l. 9–24; D_4 ins. l. 1–6 only; $D_{5,7}$ T_1 G_3 $M_{1.2.3}$ ins. l. 7–8 only; $G_{1.2}$ M_3 ins. l. 5–8 only:

2029* यथैव मां वनं यान्तमनुयाति महाद्युतिः ।
अहमप्यनुयास्यामि तथैवैनं यमक्षयम् ।
(6.39.17)
इष्टबन्धुजनो नित्यं मां स नित्यमनुव्रतः ।
इमामवस्थां गमितो राक्षसैः कूटयोधिभिः ।
(6.39.18)
देशे देशे कलत्राणि देशे देशे च बान्धवाः । [5]
तं तु देशं न पश्यामि यत्र भ्राता सहोदरः ।
इत्येवं विलपन्तं तं शोकविह्वलितेन्द्रियम् ।
विचेष्टमानं करुणमुच्छ्वसन्तं पुनः पुनः ।
किं नु राज्येन दुर्धर्ष लक्ष्मणेन विना मम ।
कथं वक्ष्याम्यहं त्वम्बां सुमित्रां पुत्रवत्सलाम् । [10]
उपालम्भं न शक्ष्यामि सोढुं दत्तं सुमित्रया ।
(6.39.11^{cd})
किं नु वक्ष्यामि कौसल्यां मातरं किं नु कैकयीम् ।
(6.39.8^{cd})
भरतं किं नु वक्ष्यामि शत्रुघ्नं च महाबलम् ।
सह तेन वनं यातो विना तेनागतः कथम् ।
(6.39.10)
इहैव मरणं श्रेयो न तु बन्धुविगर्हणम् । [15]
किं मया दुष्कृतं कर्म कृतमन्यत्र जन्मनि ।
येन मे धार्मिको भ्राता निहतश्चाग्रतः स्थितः ।
हा भ्रातर्मनुजश्रेष्ठ शूराणां प्रवर प्रभो ।
एकाकी किं नु मां त्यक्त्वा परलोकाय गच्छसि ।
विलपन्तं च मां भ्रातः किमर्थं नावभाषसे । [20]
उत्तिष्ठ पश्य किं शेषे दीनं मां पश्य चक्षुषा ।

शोकार्तस्य प्रमत्तस्य पर्वतेषु वनेषु च ।
विषण्णस्य महाबाहो समाश्वासयिता मम ।
राममेवं ब्रुवाणं तु शोकव्याकुलितेन्द्रियम् ।

[(l. 1) T_3 यदा (for यथा). D_4 वनमायांत (for मां वन यान्तम्). D_4 अनुयातो. —(l. 3) $D_{4.6}$ च (for स). —D_4 om. l. 5–7. —For l. 5–6, cf. l. 1–2 of 796*. —After l. 6, D_4 cont. l. 4 and 6–9 of App. I (No. 56). —D_{9-11} om. l. 7–8; $T_{2.3}$ om. l. 7. K (ed.) reads l. 7–8 after l. 23. —(l. 7) M_3 तु (for त). —After l. 7, M_2 ins.:

2029(A)* भ्रातरं पतितं दृष्ट्वा रावणेन दुरात्मना । (6^{ab})

—D_4 $T_{2.3}$ read l. 9 after l. 24. —(l. 8) D_{6-7} विचेष्टमानं. $D_{6,9}$ $T_{2.3}$ G_3 नि(D6.7 निः)श्वसंत (for उच्छ्°). —(l. 9) Ś $D_{8.12}$ मे कार्यं (for दुर्धर्ष). D_5 $T_{2.3}$ [स]नघ (for मम). Ś $D_{8,12}$ लक्ष्मणो यत्र पातितः (for the post. half). —Ś $D_{8,12}$ om. l. 10. —After l. 10, D_5 $T_{2.3}$ ins.:

2029(B)* एकोऽप्येवागतस्त्वं हि लक्ष्मणस्तु न दृश्यते ।;

while D_5 ins. l. 13–14 only of App. I (No. 56). —(l. 11) Ś $D_{8,12}$ कथ शक्ष्यामि संसोढुं (for the prior half). $Ś_1$ सूढुं (for सोढुं). —(l. 13) Ś $D_{8,12}$ भ्रातर (for भरत). —D_5 om. l. 14. —(l. 14) Ś $D_{8,12}$ येन (for तेन). Ś $D_{8,12}$ गमे (for [आ]गतः). —(l. 15) D_5 $T_{2.3}$ -विगर्हितः. —(l. 17) D_5 $T_{2.3}$ यथ (for येन). Ś $D_{8,12}$ म्रियते; D_5 $T_{2.3}$ नियते (for निहतश्). K (ed.) मम (for स्थितः). D_{12} चाग्रमारिधनः. —(l. 18) Ś $D_{8,12}$ प्रवर प्रभु°. —(l. 19) Ś $D_{8,12}$ कस्य; D_5 $T_{2.3}$ ननु; K (ed.) किं तु (for किं नु). D_5 $T_{2.3}$ हित्वा (for त्यक्त्वा). —(l. 20) Ś $D_{8,9}$ $T_{2.3}$ च शोकार्तं; D_{12} विशोकार्तं (for च मां भ्रातः). D_5 [अ]भि- (for [अ]व-). Ś $D_{8.12}$ $T_{2.3}$ किं नु (D_5 $T_{2.3}$ च) मां नाभिभाषसे (for the post. half). —(l. 21) Ś $D_{8,12}$ वीर; K (ed.) ब्रूहि (for first पश्य). Ś $D_{8,12}$ transp. दीनं and मां. —(l. 22) T_2 प्रवृत्तस्य (for प्रमत्तस्य). D_5 $T_{2.3}$ वने वने. —After l. 22, Ś $D_{8,12}$ ins. (followed by 2028* [r.]):

2029(C)* मा शोचस्व महाबाहो सीतां प्रति महाबल ।
तत्र गत्वानयिष्यामि यत्र सीता तु मैथिली ।
प्रतिज्ञा सा च काकुत्स्थ या त्वया मानिता पुरा ।
एवमाश्वास्य मां पूर्वं सौमित्रे विजने वने ।
अमित्रेषु परित्यज्य कस्य मां गन्तुमर्हसि । [5]
हा हतोऽस्मि महाबाहो त्वया वीर विनाकृतः ।
विलपन्निति दुःखार्तो निपपात महीतले ।
सज्ञां समाप्य तेजस्वी सुषेण राम इत्यथ ।
उवाच मधुरं वाक्यं शृण्वन्तु सर्व वानराः ।
शृणु मत्य महाबाहो न मे प्राणैः प्रयोजनम् । [10]
यत्र निहतः शेते रणमूर्धनि लक्ष्मण ।

G 6 82 0
B 6 101 25
L 6 81 23

राममाश्वासयन्वीरः सुषेणो वाक्यमब्रवीत् ।
न मृतोऽयं महाबाहुर्लक्ष्मणो लक्ष्मिवर्धनः ॥ ९
न चास्य विकृतं वक्त्रं नापि श्यामं न निष्प्रभम् ।
सुप्रभं च प्रसन्नं च मुखमस्याभिलक्ष्यते ॥ १०
पद्मरक्ततलौ हस्तौ सुप्रसन्ने च लोचने ।
एवं न विद्यते रूपं गतासूनां विशां पते ।
मा विषादं कृथा वीर सप्राणोऽयमरिंदम ॥ ११
आख्यास्यते प्रसुप्तस्य स्रस्तगात्रस्य भूतले ।
सोच्छ्वासं हृदयं वीर कम्पमानं मुहुर्मुहुः ॥ १२
एवमुक्त्वा तु वाक्यज्ञः सुषेणो राघवं वचः ।
समीपस्थमुवाचेदं हनूमन्तमभित्वरन् ॥ १३

[(1 5) D1 उक्ति (for अत्र)]
—Ś D1 13 om 1 23 —(1 23) T1 समाश्वासयित् K (ed) च क (for मम) —(1 24) D4 T3 त (for तु) Ś D1 1 3 3 विहृतिं D4 T2 3 पर्यंगुलं (for ‑प्स्युलितं)]
—Thereafter D3 ins 1 17 and 19‑25 only of App I (No 56)

9 M1 D5 om 9 (cf v l 5) N2 B1 om 9ab —ab) V B2 4 उवाच च (V3 damaged) वचं वच (for ab) V B3 4 वदता वद (for वाक्यमब्रवीत्) Ś B1 D1‑4 11 13 माश्वासयद्युवाचेद सुषेण परम वच —After 9ab Ś V (V3 1 2 only) B2 3 4 D1‑4 6 8‑11 13 T2 3 ins N2 B2 ins before 9cd (owing to om)

2030* सज्जेमा नरशार्दूल बुद्धिं वैक्लव्यकारिणीम्।
शोकसंजननीं चिन्तां तुल्यां बाणशरमुखे।

[(1 1) D1 सज्जीमां (for स्वजेमां) B1 विक्लव (for वैक्लव्य) N2 V B D2 3 4 T2 3 ‑कारिकां (D1 4 T2 3 °तां) —(L 2) Ś D3 13 जिंतां (for चिन्तां) T2 3 तुल्य Ct as above (for तुल्यां) D6 विशल्ये D1 3 वल्लिमु (for शरमीषु) N2 V1 2 B1 4 D6 रणं नार्थं (B4 मोह D4 वारय) च राघव (for the post half)]

wb lb M1 ins after 9ab

2031* रामलक्ष्मणनमोर्ष्मणे कृपण शोकलिप्सदा।

—b) D1 स (for स्म) M1 महाबाहो (for °बाहुर्) Ś N2 V B D1 4 6 11 नैव (N2 D1 2 11 °व) एवमाश्चासयो M1 परिदेवयितुं नाहा —d) B1 नर्दिवर्धन (for लक्ष्मि°)

10 M1 D5 om 10 (cf v l 5) —a) Ś N2 V B D1 4 6 11 T2 3 G1 M1 3 Ct Ct hi D6 (स)च (for च) G (ed) वच (for वक्त्र) —b) M1 4 पद्याम M1 ददार न (for श्याम न) Ś D4 11 वैतान्यास्यन्तमायात N2 न चास्य श्रीरसमुदरति V B D1 4 6 11 न च (B1 D1 3 वैद) ह्याम (D1 6 °व) प्रसमागत —c) M1 सुप्रसन्न (for सुप्रभं च) Ś D3 11 प्रसन्नं च शुभं चैव V4 सुप्रभ सुप्रसन्नं चैव —d) Ś D3 11 हि दृश्यते N2 V B D1 4 6 11 M1 निरी (V3 लमी) दृश्यतां (M1 °त) T1 विजातलयत G1 M1 (स) मिलक्ष्यतं (for (अ) भिलक्ष्यते)

11 Ś1 D3 om 11 (cf v l 5) V4 om 11 —b) N2 D4 10 11 M1 Ct t वर्ण 1 B1 ‑राज (for रक्त) Ś B1 D1 3 4 6 11 पत्रनिभौ (for रक्ततलौ) N2 दृशौ (for हस्तौ) —d) —After सुप्रभ, D3 erroneously repeats from च in to° up to 11a T3 M1 वि (M1 सु) लोचने (for च लोचने) B1 D1 प्रसन्न च विलोचने —e) Ś N2 V1 2 B D1‑4 6 11 नेदृशं दृश्य (D6 विद्य) ते रूप —After 11cd D4 7 Ś ins

2032* दीर्घायुषस्तु ये मर्त्यास्तथा तु सुसमीदृशम्।
नाय प्रतरवमापन्नो लक्ष्मणो लक्ष्मिवर्धन ।

[(1 1) D4 T1 G2 M2 3 ते (for ये) D5 T2 3 transp ये and तु सु D4 T1 G2 M4 5 देहं (for देहं) D4 T1 G1 च (for तु) —(1 2) The post half = 9cd T1 damaged for नाय M1 शुभुदूत (for लक्ष्मिवर्धन)]

—b) G2 न (for मा) N1 V1 2 B D1 4 6 11 T2 3 M2 transp मा and विषादं Ś D2 11 M3 दवा B1 सौम्या D1 3 शूर (for वीर) —N2 om (1 apl) 11f—12a —f) D1 समागोयम (hypm) (for सप्राणोऽयम्) Ś D1 3 11 T2 3 M2 3 4 मरिंदम

12 N1 D5 om 12 (cf v l 5) Ñ2 om 12abc (cf v l 11) —a) Ś V B D1‑4 6 पश्य भास्वत D4 6 पदैव वि (D6 च) D6 आख्यास्यते D10 11 M1 3 Ct t आख्यास्यति तु (M1 च M3 4) Cv r m g as in text (for आख्यास्यते) T2 3 प्रलम्बस्य Ct t as in text (for प्रसुप्तस्य) ※ Cv आख्यास्यते। सप्राणत्व लक्षणम् तत्। so also Cg Ct m आख्यास्यत आख्यास्यति। ※ —b) Ś D2 सावसन्नस्य D1 3 11 G (ed) गतं (D1 ग्रस्त G (ed) सुप्त) गात्रस्य (for स्रस्तगात्रस्य) B1 D6 भूपत (for भूतले) —c) T2 om for वीर —d) D4 T1 कम्पते च Cm g as in text (for कम्पमान) —After 12 B2 ins 1 54, 58 of App I (No 56) —After 12 M1 ins

2033* एवरूप स्फुरवा न वीर विमना भव।

13 N1 D5 om 13 (cf v l 5) —a) Ś N2 V B D1‑3 11 महाप्राज्ञ, D6 तु वाक्यज्ञ (for तु वाक्यज्ञः) —b) Ś D1 3 प्रति राघव D4 राघव प्रति (for राघवं वच) —cd) M1 Cm हनूमन्तम् (for समीपस्थम्) N2 V2 B1 4 अतित्वरन् B1 D 4 पवनज D1 इद वच 1 D10 11 महाकपि (for अभित्वरन्) Ś D1 11 हनूमन्तमुवाचेदं विश्य रामस्य पार्श्व (D6 पश्य) त

सौम्य शीघ्रमितो गत्वा शैलमोषधिपर्वतम् ।
पूर्वं ते कथितो योऽसौ वीर जाम्बवता शुभः ॥ १४
दक्षिणे शिखरे तस्य जातामोषधिमानय ।
विशल्यकरणीं नाम विशल्यकरणीं शुभाम् ॥ १५
सौवर्णकरणीं चापि तथा संजीवनीमपि ।
संधानकरणीं चापि गत्वा शीघ्रमिहानय ।
संजीवनार्थं वीरस्य लक्ष्मणस्य महात्मनः ॥ १६

इत्येवमुक्तो हनुमान्गत्वा चौषधिपर्वतम् ।
चिन्तामभ्यगमच्छ्रीमानजानंस्ता महौषधीः ॥ १७

G 6 82 o
B 6 101 32
L 6 81 12x

14 Ñ1 D12 om 14 (cf v l 5) —ᵃ) D1 G1 गच्छ, D1 T2 T3 याहि, Ck t as in text (for गत्वा) —ᵇ) D1 स्व हम्, T1 M1 तवम्, G2 3 त स्वम् (for शैलम्) D1-7 T3 औषधि Ś Ñ1 V2 B1-4 D2 11 शैलमेव (Ś D2 12 °च) महोदय, V1 3 शैल त(V2 पवत) यच माइन, B1 शैल पचमहोदय, D1 3 शैल त सुमहोदय, D2 3 11 पवत हि(D1 त) महोदय —V B D1 3 om 14ᶜᵈ —ᶜ) D1 6 8-11 T3 तु, Ct as in text (for ते) —ᵈ) Ś D2 13 तदा, D1 4 6 8-11 T3 3 तव (for शुभ) ꙮ Cr 'लक्ष्मणाय दद्यौ नस्य सुषेण परमौषधम्' इत्युक्तप्रकारेण इन्द्रजिद्युद्धे शल्यपरिहारेण लक्ष्मणादीनां चिकित्सा कृतवता सुग्रीवस्य सुषेणेन सौम्य शीघ्रमितो गत्वा शैलमोषधि पर्वतमिति हनुमत्प्रेषणमनुपपन्नमिव प्रतीयते । अत्र लक्ष्मण विशेषणादिचिकित्सायामोषधिज्ञान सर्वं विनियुक्तमिति परि हारस्य वक्तु शक्यत्वेऽप्यविस्मरणशीलस्य हनुमत स्वेनैवाधिर स्मारितपर्वतविषयके प्रकरणावगच्छामि हनुमत्प्रेषणमनि त्रि प्रक म्योत्पादन च विरुद्धमिव प्रतीयत, अत्र परिहारो विद्वद्भिर्वि न्तनीय ꙮ

15 Ñ1 D12 om 15 (cf v l 5) —ᵃ) D1 प्रदेशे (sic) (for दक्षिणे) Ś V1 3 B1-3 D1-4 6-11 जाताम्, G1 समित्(for तस्य) Ñ2 V2 B2 दक्षिणेन(V2 °ण च) गिरेजाताम्(B2 °शैव) —V1 illeg for 15ᵇ —ᵇ) D1 7 औषधिम्, Ś B1 D1-4 8 12 ओ(D1 6 औ)षधीं तामिहा नय(Ś D2 12 °च) Ñ2 V1 3 B3 ओषधीं हनुमानय B2 औषधी तां समानय, B1 D1 4 6-11 महौषधिमिहा (B2 °सुपा)नय —ᶜ) Ñ1 चैव D4 6-11 नाम्ना (for नाम) —ᵈ) Ś D1 2 12 दीप्तमानय तां(D1 °नीयन्त) शुभां Ñ2 V B1-4 विशल्या दक्षिणितां, D1 4 6-11 T3 3 Ct सावर्ण्य (D1 T2 3 सौवर्ण)करणीं तथा, M1 हनुमत्रोषधि शुभा, M3 मृतसंजीवनीं शुभां, M1 संधानकरणीमपि ꙮ Cv विश ल्यकरणीं नाम विशल्यकरणीं शुभाम्' इत्यत्रैव विशल्यकरणा शब्द सम्भाव्यताम्

16 Ñ1 D12 om 16 (cf v l 5) Ñ2 V B D1 3 om 16ᵃ⁻ᵈ —ᵃᵈ) D1 G2 M1 2 3 तु(M2 3 त)दा (for सौवर्ण) G1 पुण्यां (for अपि) M1 संजीवकरणामपि (forᵈ) D1 T2 3 संजीवकरणीं चैव संधानकरणीं तथा —For 16ᵃᵇ, Ś D1 2 12 subst D2-12 subst l 1 only for 16ᵃᵇ

2034* संजीवनीं तथा चाप संधिनीं च महौषधीम् ।
सवर्णकरणीं चैव द्रुमो दशविनमहाम् ।

[(l 1) D1-12 सजीवकरणीं (for सुजीवनीं तथा) and सधानीं (for संधिनीं) —(l 2) D2 सुवण (for सवण)] —D2 om °—/ Ś D1 4 8 11 T2 3 om 16ᵈ —ᵉ) M1 चैव M2 लक्ष्मणस्य येरेद —ᶠ) M1 क्षिप्रम् (for शीघ्रम्) —/) Ś B1 D1-3 6-11 T2 3 स्व(D1 स)मानय, D1 महात्मने (for महात्मन) —After 16 Ś D1 6 9 11 T2 3 (Ś D1 12 l 1-32 only) ins a long passage relegated to App I (No 58) while Ñ2 V B D1 along with D1 ins l 88-292 (D2 l 88-106 only) of App I (No 56) whereas D1 ins l 88 and l 98 100 of App I (No 56)

17 Ñ1 D12 om 17 (cf v l 5) D1 T2 3 om 17-22 D1 om 17-22ᵇ Ñ2 V B om 17 —ᵇ) D1 T1 G1 3 तु (for च) G1 M3 स गत्वा (for गत्वा च) D1 2 सुषेणस महौषसा —After 17ᵃᵇ, D1 ins. D1 ins l 1 after 17ᵃᵇ and l 3 4 after colophon of 6 89

2035* राम प्रदक्षिण कृत्वा मन्त्र दशसैवितम् ।
ततो निमेषमात्रेण हनुमा मारुतात्मज ।
जगाम पर्वतश्रेष्ठमोषधीशतसंवितम् ।
स तु गत्वा महाबाहु पर्वत हरिपुंगव ।

[After l 1 D1 cont l 127-160 and 183 246 of App I (No 56) —Before l 3 D1 (preceded by st 26-34 and colophon) ins

2035(A)* [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]   [5]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

—(l 3) D1 [illegible] (for [illegible])]

—ᶜ) D1 3 M1 धीमान् (for श्रीमान्) —ᵈ) D1 4 6 T2 M1 3 तां महौषधी M1 तामजानन्महौषधी Ct अजानता महौषधी (as in text) —For 17 Ś D1 2 12 subst D1 cont (after 2035*)

2036* विचिन्तयन् महाभाग विशिष्टां महौषधीं ।
न ज्ञातवान् वै तत्र हि [illegible]

G 6 83 31
B 6 101 35
L 6 81 122

तस्य बुद्धिः समुत्पन्ना मारुतेरमितौजसः ।
इदमेव गमिष्यामि गृहीत्वा शिखरं गिरेः ॥ १८
अगृह्य यदि गच्छामि विशल्यकरणीमहम् ।
कालात्ययेन दोषः स्याद्वैक्लव्यं च महद्भवेत् ॥ १९
इति संचिन्त्य हनुमान्गत्वा क्षिप्रं महाबलः ।
उत्पपात गृहीत्वा तु हनूमाञ्शिखरं गिरेः ॥ २०

[D2 transp l 1 and 2 —(l 1) D2 तु (for च) D2 ततस्तत्र (for समन्तात्) D2 शृङ्ग (for श्रेष्ठे) D2 गन्धर्वैरुपरूपते (for the post half) —(l 2) D2 विताम्यस्यमहौ माजजानरता महौषधी]

—Thereafter D2 cont l 266-268 169-180 and l 279-292 of App I (No 56)

18 Ñ1 D1 9 12 T2 3 om 18 (for Ñ1 D12 cf v l 5 and for the rest 17) —^{a}) B1 तदा (for तस्य) Ñ2 V B D1 3 बुद्धे जाता (for समुत्पन्ना) —^{b}) Ñ2 V1 3 B1 4 D1 3 मारुतौजस ; V2 मारुतात्मज (sic) (for अमितौजस) Ś D8 11 हनुमतो महात्मन , B1 मारुतेस्तु महौजस ; D3 हनूमतो महाकपे —After 18^{ab}, Ś D8 11 ins

2037* बहुत्वान्नोपगच्छामि विशल्यकरणीं तथा ।

—^{cd}) Ś D2 3 12 नयिष्यामि (for गमि°) D1 3 M3 द्रुमो वास्य (M3 °व हि) नेष्यामि (for °) D1 3 दक्षिण (for गृहीत्वा) Ñ2 V B अहमेव नयाम्यद्य दक्षिण शिखर गिरे —After 18 N3 V B D1 3 4-7 10 11 T1 G M ins

2038* अस्मिन्हि शिखरे जातामोषधीं तां सुखावहाम् ।
प्रतर्केणावगच्छामि सुषेणोऽप्येवमब्रवीत् ।

[(l 1) Ñ2 तस्मिन् (for अस्मिन्) Ñ1 V1 3 B1 D1 3 10 11 M1 तु V2 B1 3 च (for हि) D7 G2 जाता Ck t as above (for जाताम्) N2 V1 3 B2 D1 M1 ओषधी D7 G1 ओषधीला सुखावहा (for the post half) —(l 2) B1 4 अनर्केण, D2 3 प्र(D3 वि)तर्काद्, D7 प्रकर्षेण (for प्रतर्केण) V2 [अ]पि , B1 [अ]पि (for [अ]प) D10 11 M1 Ck t हि Cg as above (for इति) G3 [ए]नम् (for [ए]वम्) N1 V B D1 3 M3 हि (D1 3 M3 Cm मां) यथाब्रवीत्]

19 N1 D4 9 12 T2 3 om 19 (for N1 D12 cf v l 5 and for the rest 17) —^{a}) Ś D2 4 8 11 प्रगृह्य यदि, N1 V B यद्यना(V2 भव्य चा)दाय D1 3 Ct अगृहीत्वैव, M3 अनाप्य यदि Cg as in text (for अगृह्य यदि) —M1 erroneously repeats 18^d in place of 19^b —^{b}) V1 D1 3 यदि (for अहम्) Ś D7 धर्मो स्याद्गुरुकृत इदं —After 19^{ab}, Ś D8 10 ins

2039* मार्गमाणो महादोष कालस्यातिक्रमात्मिकम ।

[D2 मार्गमाणो महा ेष (for the prior half)]

—^{c}) N2 V B D1 3 M3 कालात्यये हि (D1 तु D3 M3 च) Ś D8 10 कालात्यये महादो(D8 11 °न्दो)षो —^{d}) Ś D8 10 वैरस्य (for वैक्लव्य) V1 B1 तु (for च) B4 महद्भयः M3 भवेन्मम (for महद्भवेत्)

20 Ñ1 D4 9 12 T2 3 om 20 (for Ñ1 D12 cf v l 5 and for the rest 17) —^{a}) D1 3 निश्चित्य (for संचिन्त्य) Ś D1-3 8 11 मनसा, D6 T1 M2 3 वेगवान् (for हनुमान्) —D2 3 om from 20^b up to the prior half of l 1 of 2041* —^{b}) Ś D8 11 उत्पपात महागिरिं —For 20^{ab}, N3 V B subst

2040* चिन्तयित्वेति हनुमानवतीर्य महीतलम् ।

[B1 स चिन्तयित्वा मतिमान् (for the prior half)]

—Thereafter all the above MSS along with D7 cont l 293-328 of App I (No 56)

—After 20^{ab}, Ś D2 3 12 ins a passage relegated to App I (No 59) while D1 3 4-7 10 11 T1 G M ins .

2041* आसाद्य पर्वतश्रेष्ठं त्रि प्रकम्प्य गिरेस्तटम् ।
फुल्लनानातरुगणं समुत्पाट्य महाबल ।
गृहीत्वा हरिशार्दूलो हस्ताभ्यां समतोलयत् ।
स नीलमिव जीमूतं तोयपूर्णं नभस्तलात् ।

[D1 3 om up to the prior half —(l 1) G1 [अ]पि तु (for श्रेष्ठ) D1 3 निष्प्रकम्प (for त्रि प्रकम्प्य) M3 गिरि (for तटम्) —(l 2) D1 3 फुल्ल ना(D1 °ल्ला)नातरुतलं (D1 °तलं) (for the prior half) —D1 3 om from the post half up to the prior half of l 3 —(l 3) G1 करा्भ्यां (for हस्ताभ्यां) —D1 3 om. l 4. —(l 4) D1 T1 G M3 नभ स्थलात्.]

—Ñ1 V B om 20^{cd} —^{cd}) Ś D2 3 12 माजगाम, D1-7 T1 G M2 3 आपपात, Ct as in text (for उत्पपात) Ś D8 10 [अ]थ (for तु) Ś D8 11 ओ(Ś सो, D1 औ)षधीं गिरिं (for शिखरं गिरेः) D1 3 हरिर्गृहीत्वा मयो वृक्षैशैलशिखरं महत् —After 20, Ś D2 3 12 ins.

2042* स वायस्य महातेजा भूमौ न्यस्य महीधरम् ।
विनीतप्राञ्जलिं कृत्वा हनुमान्वाक्यमब्रवीत् ।
अपास्य ततो राम विशल्यपति बुद्धिमान् ।
विज्ञाप्य रामसुग्रीवौ किं नु राजन्विबोध मे ।

[(l 1) Ś1 समागम्य D2 न्यस्य भूम्यां (for भूमौ न्यस्य). —(l 2) D3 विनीतवन्नाञ्जलि —(l 4) D2 युवरा (for किं नु राजन्) D1 के (for मे)]

whereas D1 ins D2 cont after 2041*

2043* आनीय च महाचलस्योत्कटशिखरं हरि ।
विश्राम्य बाहू हनुमान्सुषेणमिदमब्रवीत् ।

On the other hand D2 ins, after 20 (followed by 2043*)

ओषधीर्नावगच्छामि ता अहं हरिपुंगव ।
तदिदं शिखरं कृत्स्नं गिरेस्तस्याहृतं मया ॥ २१

एवं कथयमानं तं प्रशस्य पवनात्मजम् ।
सुषेणो वानरश्रेष्ठो जग्राहोत्पाट्य चौषधीः ॥ २२

G 6 83 53
B 6 101 42
L 6 81 371

2044* सायाह्निसेविता चापि गन्धकाली वरांगना ।
तिस्रो गन्धवकोदय जिता पर्वतमूर्धनि ।
एवमुक्तो वायुना स हनुमान्प्रयुवाच तम् ।
तव तात प्रसादेन सुग्रीवस्य च तेजसा ।
लक्ष्मणं जीवयिष्यामि मनुजं वक्तुमर्हसि । [5]
नीयमानस्य शृङ्गस्य भाकाशेन महात्मना ।
विचित्रौषधयो दिव्या सर्वत प्रचकाशिरे ।
आपयन्निव रामस्य तत्रामानमुपागतम् ।
दूरस्थोऽपि कपिर्वीर कृतवानागमस्थित ।
अभिप्राय स्वर सर्वे कपयो हर्षनिर्भृता । [10]
प्रतिनाद च चक्रुस्ते हर्षयन्तस्तु राघवम् ।

[(l 5-6) Note hiatus between the two halves], while D6 10 11 T1 G1 2 (l 2 only) M ins , D1 G3 cont after 2046*

2045* समासाद्य महावेग सम्पदस्य शिखरं गिरे ।
विश्रम्य किंचिदनुमान्सुषेणमिदमब्रवीत् ।

[(l 1) M1 समालय (for समासाद्य) M3 सपुष्य, G3 t as above (for सम्पदस्य) —(l 2) D2 G3 विश्राय (G3 °-य) D1 T1 G3 M1 वाक्यम् (for इदम्)]

—After 20, D7 G3 ins

2046* अन्वाप्य स परिश्रान्त पर्वत वायुरात्मजम् ।
कृत्वा विवर्ण प्रययौ प्रसुग्रस्तलाशय ।

[(l 1) D7 तु (for च) —(l 2) D7 सुखेन निवृत्ते (for निवर्त प्रययौ)]

21 D1 6 T2 1 om 21 (cf v l 17) —^a) D1 3 1-3 T1 G1 M औषधीर् (D1 4 G3 °धि) D10 11 G2 1 औषधीर् (for ओषधीर्) —^b) D1 3 5 7 T1 G3 M ताम् (for ता) G3 स्वर्द्द —V3 om 21^c-22^d —^c) D1 सर्व, D3 तव (for कृत्स्न) —For 21, Ś D1 3 10 subst

2047* तामौषधि न जानामि गृहीत्वा शैलमागत ।

—Thereafter all the above MSS (D1 l 3 only) cont

2048* व्यतिक्रममूर्त्त दोष तन्मम क्षन्तुमर्हथ ।
बहुविधानि सर्वाणि स न शक्रं दीप्तमागत ।
विप्रकता दुरासदो निहता मूढादासा ।

[(l 2) L(ed) हन् (for हे) —(l 3) S1 D1 11 विप्रकता (hypm) L(ed) विप्ररता]

—For 21 N1 D13 subst

2049* औषधी तु न जानामि गिरिमानीतवानहम् ।
[N1 चाहैवाहम्]

—Thereafter, N1 D13 cont a passage relegated to App I (No 60)

—For 21 Ñ2 V1 2 B subst V3 subst l 1 only for 21^ab

2050* नाध्यगच्छमहं तामिमोषधि गन्धमादने ।
ततोऽय शिखर कृत्स्नो गिरेस्तस्य मयाहृत ।

[(l 1) V3 गवमादन]

—Thereafter all the above MSS along with D1 cont a passage relegated to App I (No 60)

22 D1 T2 1 om 22 (cf v l 17) Ñ V B D1 13 om 22^ab (for V3 D1 cf v l 21 and 17 respy) —^a) D1 10, D10 11 M3 5 तु (for त) —^b) Ś D1 प्रगृह्य, D3 4 प्रहस्य (for प्रशस्य) —^cd) M1 [उ]त्पाद्य (for [उ]त्पाट्य) D4 6 T1 G1 M चौषधी (D1 T1 G3 M1 °र्धि) (for चौषधी) Ś D1 3 10 तात सुषेण एव च, Ñ1 D1 समुत्पाट्यमौषधी, D1 2 वामुदुत्थितौषधी, D13 समुत्पाटय वरौषधी (for ^d) Ñ2 V B दृष्ट्वा भोत्पाट्यमास विहस्य कार्यी शुभा (Ñ2 तथा) —After 22 Ś D1 3 10 ins

2051* साधु वीर महाबलि यस्य वेदपराक्रम ।
त्वमिमद्भुतं दृष्ट्वा रणे वानरपुंगवा ।
दृष्ट्वा हनुमत कर्म विस्मय जग्मुरुत्तमम् ।
स प्रशस्य हनूमन्त सुषेण राघवोऽब्रवीत् ।
मृतवस्त्र महाप्राज्ञ औषधी पवते शुभे । [5]
रम्य गिरि समासाद्य सुषेणो वानराधिप ।
नानानागसमाकीर्ण नानाधातुविचित्रितम् ।
पश्यमानो महाशैल दिव्यौषधिविभूषितम् ।
तामौषधि ततो गृह्य अवतीर्णो महीतले ।

[(l 1) D8 साधु (for वीर) D3 महाबो (for महाब्रि) —(l 2) D3 इति (for दृष्ट्वा) —(l 3) D13 हनुमता Ś1 moth eaten for विस्मय —(l 5) Note hiatus between the two halves —For l 5-6 D3 subst

2051(A)* दृष्ट्वा तस्मिन्गिरौ औषधी च नगे शुभे ।
अ दृष्ट्वा गिरिराज तु सुषेणो हरिपुंगव ।

[(l 1) Note hiatus between the two halves] —D13 om l 7-8 —(l 7) D8 नाग (for नाना) —(l 9) Note hiatus between the two halves] while N1 D13 ins after 22 (N1 D13 followed by l 2 only of 2057*)

2052* महाप्रोक्त भवन वैद्यानो महारजः ।
[D1 ब्रूह न]

whereas N2 V B ins after 22

2053* मूढात्मा त्यक्ता चैव सोऽत्रगामा महातलम् ।

G 6 83 54
B. 6. 101 43
L. 6. 31 176

ततः राक्षोदयित्वा तामोषधिं वानरोत्तमः ।
लक्ष्मणस्य ददौ नस्तः सुषेणः सुमहाद्युतिः ॥ २३
सशल्यः स समाघ्राय लक्ष्मणः परवीरहा ।
विशल्यो विरुजः शीघ्रमुदतिष्ठन्महीतलात् ॥ २४
समुत्थितं ते हरयो भूतलात्प्रेक्ष्य लक्ष्मणम् ।
साधु साध्विति सुप्रीताः सुषेणं प्रत्यपूजयन् ॥ २५

(V1 B1 तरसा (for त्वरा) V1 सोवतीय Ds Bs महीतले]
—After 22 D1 Ts G M (M1 ins l 1 after 25^{cd}) ins Ś D ins after 25^{cd} while N1 Bs D ins after 25

2054* विस्मितास्तु बभूवुस्त सर्वे वानरराक्षसा ।
दृष्ट्वा हनुमतः कर्म सुरैरपि सुदुष्करम् ।

[D transp l 1 and l 2 —(l 1) Ś N1 B1 D M1 च (for तु) N1 B1 D T1 G M रणे (for सर्वे) D पुनरा (for राक्षसा) D राक्षसवानरा (by transp) —After l 1 (transp) D ins an addl colophon [स्यादाविशल्यकरण] and then ins a passage relegated to App I (No 61) —(l 2) D तु हनुमत D M हनुमता (for हनुमत) D दुष्करं (subm) (for सुदुष्करम्) Ś B D त(D य) सुरापि दुष्करं (for the post half)]

—Thereafter N1 (l 4 7 only) B1 cont 2060*

23 D om 23^{ab} —^{a}) M स तोभयित्वा —For 23^{ab} Ś N V B D subst

2055* शिलायां अवतीकृत्य सुषेणो वैद्यसत्तम ।

[Ś D वानरोत्तम V1 B वैद्य उत्तम D वानरापेव]
while N1 D subst for 23^{ab}

2056* ता विमृद्य तु हस्तेन सुषेण परमौषधीम् ।

[D विमृ य (for विमृद्य) N1 D हस्ताभ्यां]

—) Ś N V B D लक्ष्मणाय Ś D तस्य N V B D T1 M तस्य D नस्ये (for नस्त) —^{d}) V damaged from षेण up to समाघ्र स in 24^{a} D स (for सु) N V B सुसमाहित D T1 G M सु(G1 तु)महाद्युत (for सुमहाद्युति) Ś N1 D [illegible] च महाद्युति (N1 °मति D °बल) D सस्ये च(D स शस्ये) परमप्रति —For 23 D T subst N1 D cont l only after 952*

057* उत्थाय च स सम्भ्रान्त सुषेणो भिषजां वर ।
तामोषधिं गृहीत्वाथ यत्नाद्बलाय महात्मा ।
शिलायां चूर्णीकृत्य नस्य तस्य प्रदोपयत् ।

[(l 1) T न संभ्रान्त (for स संभ्रा न्त) D अन्त्य [illegible] (for the prior half) —(l 2) N1 D वनौ (D °त)षधी N1 D(with hiatus) तु D [अ]थाप्(for [अ]थ श ह) N1 D सेवनीय (for अर्थं) N1 D महौषधि D महात्मना —(l 3) D चूर्णीकृत्य T [illegible] D सन्धे (for नस्य)]

24 V damaged up to समाघ्र स in ^{a} (cf v l 23) —^{a}) Ś N1 D विशल्यो च(N1 D तु) N V B D तां विशल्यां M1 महौषधिं M स विशल्यो M1 सशल्यस्तत (for समाघ्र स) B1 उपाघ्राय (for समाघ्राय) D T महौषधिप्रभावेन —G om (hapl) 24^{c} 26^{d} —^{c}) N V B D नी(B D नि)रुज (for विरुज) Ś D श्रीमान् D चैव (with hiatus) (for शीघ्रम्) —^{d}) D उत्थित स D उत्तिष्ठत् (for उदतिष्ठन्) —After 24 N V(V only l 1) B ins

2058* विशल्यं लक्ष्मणं दृष्ट्वा रामो हर्षमुपागत ।
वानराश्च महावीर्या ससुग्रीवविभीषणा ।

[(l 1) B उपागमत् —(l 2) V वीरा (for वीर्या) N1 V1 B1 सुग्रीव सविभीषण (for the post half)]

—Thereafter N1 reads 26^{ab} and 27^{cd} repeating them in their proper place

25 G om 25 (cf v l 24) N V B (B after the first occurrence of 27) read 25 after 27 —^{a}) D T G M समुत्थित Ś N V D M तु V1 B1 D च V B D त D om (subm) (for ते) —^{b}) N1 D M1 विशल्य B1 भूतले (for भूतलात्) N V B D वीक्ष्य (for प्रेक्ष्य) —After 25^{ab} Ś D M1(l 1 only) ins 2054* —G om 25^{c} – 26 —^{c}) Ś D त प्रीता N V B D स(B त)हृष्ट D हृष्टास्त D त मुहुः D सप्रीता (for सुप्रीता) —^{d}) B D G लक्ष्मणं (for सुषेणं) N1 अभिपूजयन् Ś D हनूमन्तमपूजयन् —After 25 Ś D ins

2059* रावण परमप्रीत प्रा[illegible] [illegible] ।
आतर च [illegible] [illegible] रघुनन्दन ।

[(l 2) D पूज[illegible] (for च[illegible])]

—After 25 N1 B D ins 2054* and then N1 B cont (N1 only l 4 7) while N V B G (ed) ins after 25

2060* प्रणेमुश्च सुग्रीव सुषेणं वैद्यमुत्तमम् ।
पादुकेषु महातेजा प्रार्थयेत्सुखाय ह ।
[illegible] पश्यामि लक्ष्मणं भ्रातरं प्रियम् ।
इति दृष्टविशुद्धकोपनारयो
रघुवरवानरविमर्दनराक्षसीम् । [5]
हरिवरमखिलै स पश्यमान
विष्णुरगात्तव वासव प्रसाद ।
Colophon

एहीत्यनन्तरं रामो लक्ष्मणं परवीरहा ।
सस्वजे स्नेहगाढं च वाष्पपर्याकुलेक्षणः ॥ २६

अब्रवीच्च परिष्वज्य सौमित्रिं राघवस्तदा ।
दिष्ट्या त्वा वीर पश्यामि मरणात्पुनरागतम् ॥ २७

G 6 83 59
B 6 101 47
T 6 81 182

[(1 1) B1 1 वैवसम्‌ B3 वैव उत्तम —V3 om 1 2 —(1 2) B3 तु B1 स (for च) G (cd) प्रहस (for प्रहृष्ट) —(1 3) V3 B3 1 भ्रातर लक्ष्मण (by transp) —G (ed) om N1 reads in marg 1 4 7 —(1 4) N V1 1 B1 विद्ध (for विशुद्ध) N3 V B3 4 लोचनो महात्मा —(1 5) Ñ1 V1 B3 1 मुख (for वर) B1 स्तूयमो (for स्तुवर) B4 नदि (for वद्य) Ñ1 रामदत्तदा (for रामवदति) V3 स्तुवुरुनन्दपरिवमत्तगो —(1 6) Ñ2 V B1 4 समानस्य (B4 °मध्य) मान (for स वचमानस्य)

Colophon —*Kanda name* N B स्त्री° —*Sarga name* N1 विशल्यकरण N3 V B आश्वासनम —*Sarga no* (figures words or both) N1 V3 2 B3 4 om N2 85 V1 82 B1 3 79]

—After 2060* Ñ V B along with D1 cont a passage relegated to App I (No 61) —After 25 D1 ins

2061* तदा राम प्रहृष्टात्मा हनूमन्तमुवाच ह ।
त्वत्प्रसादात्पश्यामि पवनात्मज लक्ष्मणम् ।
सस्तु वानरवीरेषु सौमित्रि मागदो महान् ।

—Thereafter, D1 cont a passage relegated to App I (No 61) while D1 3 ins after 25 T3 1 ins after 27*ab* (first occurrence)

2062* उत्थित भ्रातर दृष्ट्वा रामो दुःखसमन्वित ।
परिष्वज्य सौमित्रि स वाक्य चेदमब्रवीत् ।
दृष्ट्या पश्यामि सौमित्रे त्वा निरोगिणमव्रणम् ।
निरुज निर्विकार च जीवित पुनरागतम् ।
तत श्रीमन्ता राम सुषेण वाक्यमब्रवीत् । [5]
त्वत्प्रसादान्महाप्राज्ञो लक्ष्मण शुभलक्षणम् ।
पश्यामि परिपूर्णेन्दु पौर्णमास्या यथा निशुम् ।
हनूमतोऽपि सुग्रीवो राघवो वाक्यमब्रवीत् ।
यद्धि यत्त कपिश्रेष्ठ सत्प्राणद महाबल ।
परिष्वज्य प्रवक्ष्यामि नान्यं पश्यामीदृशम् । [10]
अद्रैषम जाया तु यद्दयोपकृत कपे ।
तद प्रत्युपकाराणामापत्तु लभत फलम् ।
एवमुक्त्वा सौमित्री राघव सुमहायशा ।
पयस्पाउ सक्ष्टि न हरि पर्यमाश्रवत् ।

[T3 5 om 1 1-2 —(1 2) D1 सवाच (for स वाक्य) —(1 3) T3 5 भा भ्रातस (for सौमित्रे) D5 अव्रण (for अव्रणम्) —(1 4) D1 पौण्ड (for जीवित) —(1 7) D1 दृष्टिन सुहित वा (for the post half) —(1 8) T3 4 हनूमत च सुग्रीव (for the prior half) —(1 10) D5 प्रत्यक्षि (for नान्यं) D1 नामसदेवं सुघ (for the post half) —(1 11) T3 नदी वात D5 प्रमो (for कपे) —(1 13) T3 4 सर्वाणिय (for सौमित्री) *D5 व कपि T3 *** (moth eaten) (for राघव) T3 5 स (for सु) —(1 14) D5 सुग्रीवस्य T3 1 हरिमिव (for सक्ष्टि) D5 कपि (for हरि)]

—Then they cont a passage relegated to App I (No 61) —After 25, D3 ins 2054*

26 G1 om 26*ab* (cf v l 24) G1 om 26 (cf v l 25) Ñ1 repeats 26*ab* here (cf v l 24) D1 reads 26-34 (including colophon) before 2035(A)* T3 1 repeat 26-27*b* after App I (No 61) —*ab*) D1 [इ]त्यत्र D1 [अ]नन्तरं (for [ए]हीति) Ś D1 1 3 प्रीतो, N1 (first time) V3 1 B1 1 च V1 चैव B3 चैन (for रामो) Ś D1 1 6 9 11 T3 1 (both second time) M1 सुमहद्धा (Ś D1 1 M1 °ह्म)णं, N1(first time) V3 1 B राघवस्तदा (for परवीरहा) V3 *****स्तदा (damaged for *b*) N1 एहीहि लक्ष्मण स्वेयमब्रवीद्राघवस्तदा —V3 om 26*cd* —*c*) D1 3 तु (for च) Ś D1 3 8 11 सस्वर (D1 3 सच्छद्) सस्वत गाढ, D1 10 11 G1 सस्वजे गाढमालस्य, D1 स परिष्वज्य गाढ तु —*d*) D1 [इ]क्षण (for [इ]क्षण) N2 V1 1 B बाष्पव्याकुललोचन —After 26 N1 V1 1 B ins while V3 ins after 26*ab* (owing to om)

2063* अभिवाद्यास्य सुप्रात हृष्टाद् हृष्टवाससवत् ।

[B3 3 अभिवाद्य Ñ1 D1 4 [अ]वर्देवन (for [अ]वादवद्)]

27 For sequence in D1 cf v l 17 T3 1 repeat 26-27*b* after App I (No 61) B3 repeats 27 after App I (No 61) —*ab*) D1 1 सौमित्र M1 वच (for तदा) D1 (second time) D1 3 6 T3 1 (both second time) रघुनन्दन (for राघवस्तदा) D5 समवीषित्य सौमित्र दिष्ट्या मा पुनरागत —After 27*ab* (first occurrence) T3 1 ins 2062* (followed by App I (No 61)) —N1 repeats 27*cd* here (cf v l 24) —*c*) M1 1 त्वा (for त्वा) B1 पश्यामो —*d*) D1 राजनाद् (for मरणात्) Ś D1 1 13 वर्धित (for आगतम्) —After 27 N1 (after second occurrence) D1 3 ins

2064* हनूमन्त तु सपाद्य तत स वीर्यवित भृशम् ।

[D3 अधित तत स (by transp)]

—After 27 Ñ1 V B (B3 after the first occurrence of 27) read 25 —After 27 (second occurrence), B3 ins, within brackets l 2-3 of 2062*

G. 6 85. 6
B. 6. 101. 48
L. 6. 81. 183

न हि मे जीवितेनार्थः सीतया च जयेन वा ।
को हि मे जीवितेनार्थस्त्वयि पञ्चत्वमागते ॥ २८
इत्येवं वदतस्तस्य राघवस्य महात्मनः ।
खिन्नः शिथिलया वाचा लक्ष्मणो वाक्यमब्रवीत् ॥ २९
तां प्रतिज्ञां प्रतिज्ञाय पुरा सत्यपराक्रम ।
लघुः कश्चिदिवासत्त्वो नैवं वक्तुमिहार्हसि ॥ ३०
न प्रतिज्ञां हि कुर्वन्ति वितथां साधवोऽनघ ।
लक्षणं हि महत्त्वस्य प्रतिज्ञापरिपालनम् ॥ ३१
नैराश्यमुपगन्तुं ते तदलं मत्कृतेऽनघ ।
वधेन रावणस्याद्य प्रतिज्ञामनुपालय ॥ ३२
न जीवन्यास्यते शत्रुस्तव बाणपथं गतः ।
नर्दतस्तीक्ष्णदंष्ट्रस्य सिंहस्येव महागजः ॥ ३३

---

28 For sequence in D3, cf v l. 17. V3 om 28. —^{a}) Ś Ñ1 V3 B1 D1-4.8 9.12 13 T3 2 न मे वीर जयेनार्थो. —^{b}) D3 सीतायास्. Ś D3 . 8 9 12 13 T2 3 जीवितेन वा (D3 12 च), Ñ1 विजयेन वा, D5-7 T1 G M चा(M1 वा)पि लक्ष्मण (for च जयेन वा). V1 B1 D1 3 न मैथिल्या (B1 मैथिल्या च) न चात्मना.—For 28^{ab}, Ñ2 V1 B2-4 subst., Ś D2 8 12 cont. after 2066*.

2065* नैव मे विजयेनार्थो न मैथिल्या न चात्मना ।

—Ñ2 V1 B2 4 om 28^{cd}.—^{c}) Ś D2 8 12 च, G1 [ऽ]पि (for हि). D2 6 T2 G M2 3 विजयेन (for जीवितेन). —After 28, Ś D2 8 12 ins (followed by 2065*), while Ñ2 V B2 3 4 ins. l. 2-3 only after App I (No 61), whereas B1 ins. l 2-3 only within brackets after 27 (second occurrence):

2066* एवमाभाष्य सौमित्रिं रामो मारुतिमब्रवीत् ।
पश्यामि भवतो वीर्याल्लक्ष्मणं शुभलक्षणम् ।
प्रसाद यथावं याते मारुते लक्ष्मणो मम ।

[(l 1) D2 आश्वास्य (for आभाष्य) and राघवो मारुतिं तदा (for the post half) —(l. 2) Ś D2 8 12 त्वत्प्रसादेन पश्यामि (for the prior half). V1 B1 D2 शुभलक्षण. —(l. 3) B1 प्रत्यय (for यथा) Ñ2 V2 प्राप्तो, V1 यातान् (for याते) Ś D2 12 लक्ष्मणो मारुते (by transp).]

—Thereafter, B1 cont a passage relegated to App I (No 64) and then reads for the first time 6 90 2-3 (including 2079*).

29 For sequence in D3, cf v l 17, D11 om 29^{ab} —^{a}) B2 D5-11 पुनरस्य; T1 वदतस्तु (for वदतस्). M1 इत्येवं वचनं श्रुत्वा —^{b}) G1 महायशः (for °त्मनः). B1 रामस्य प्रतिपालन्ती D1 2 प्रतिज्ञा (D2 °ज्ञां) परिपालयन् (D1 °लनं). —After 29^{ab}, Ś D2 8 12 (before 29^{cd} owing to om) ins l. 5-15 17, 19 20, 79, 80 and 77 only of App. I (No. 61). —^{c}) Ś D2 12 खिन्न ; Ñ1 V B दुःखात् D1 2 क्लान्तः (for खिन्न) T2 3 वचनदीनया वाचा —^{d}) Ś D2 8 12 सन्देशो रावण प्रति

30 For sequence in D3, cf. v l. 17.—^{a}) T1 तां Ce m g.t as in text (for तां) Ś D2 12 प्रतिज्ञातां D2 प्रतिज्ञां च (for तां प्रतिज्ञां). —^{b}) Ś D2 12 पुरा ; D2 पूर्वं (for पुरा) Ś1 B1 3 D1 3 4 5 6 G1 -पराक्रमः. —After 30^{ab}, G2 ins :

2067* राजानं त्वां करिष्यामि लङ्कायां राक्षसेश्वर ।

—V2 om 30^{cd}.—^{c}) Ś V2 B2-4 D1-6 8 12 [अ]तिलाघव, D2 [अ]शक्तो (for [अ]सत्त्वो) N2 D12 लघुसत्त्व इवाकस्मात् (D12 °कस्मि), Ñ2 V1 B1 दिव्यासो दिव्यतेजाश्च. —^{d}) D2 इत्थम् (for नैवं) Ś D2 12 तेनैव वक्तुमर्हसि Ñ V1 2 B D1-3 5 7 8-11 13 M1 नैव (Ñ1 D1 13 नैवं, D2 तेन) त्वं वक्तु (D1 कर्तुं)मर्हसि. —After 30, M1 ins

2068* साधव शुभकर्माणि कुर्वन्ति हितमात्मनः ।

31 For sequence in D3, cf v l. 17.—^{a}) Ś Ñ2 D2 8 12 16 तु (for हि) B1 D5-7 10 11 G1 M1 न हि (D6 तु) प्रतिज्ञां कुर्वंति —^{b}) Ñ2 V B2-4 सदा (for ऽनघ) B1 साधवो वितथा नृपा D5-7 11 T2 3 वितथां सत्यवादिनः ; D13 वितथं साधव नघ (sic) —N1 om. 31^{c}–32^{b}. —^{cd}) Ś Ñ2 V1 2 B2-4 D2 12 13 तु, V2 B1 च (for हि). D2 महत्त्वेपो M2 महत्त्वस्य (for महत्त्वस्य). Ś B2 3 D2 8 12 प्रति (for परि-). B2 प्रतिज्ञा प्रतिपालय (for ^{d}). D1 लक्ष्मणो हि महात्मस्य कृतं यं प्रतिपालनं (sic ?).

32 For sequence in D3, cf v l. 17. Ñ1 om. 32^{ab} (cf v.l. 31).—^{a}) D2 8 12 च (for ते) —^{b}) D10 11 Ct नाहं ते (for मत्कृ) —For 32^{ab}, Ś Ñ2 V B D1-4 5. 6 12 13 subst.

2069* मत्कृ मत्कृते नैव नैराश्यमुपगम्यते ।

[D1 इह (for मत्कृ). D2 नैव, D2 5 वीर (for नैव). V2 3 B1 3 मत्कृतेनैव, D13 मत्कृत क्षेत्र (for मत्कृते नैव) D2 नैराश्यम्, D2 नैराश्यन् (for नैराश्यम्) V1 2 B1 3 D2 उपगम्यते (B2 हि, D1 च) (for उपगम्यते). D13 गिरासनवगम्यत (sic) (for the post. half).]

—^{cd}) Ś D2 12 [अ]घ (for [अ]द्य). Ñ2 V B1 D2 M2 परि-; B2 D2 8 12 प्रति ; D1 om , Ct as in text (for अनु). Ś D2 प्रतिज्ञापरिपालनं (for ^{d}). Ñ1 D13 प्रतिज्ञां पालय विभो जहि शत्रुं कृतात्मने.

33 For sequence in D3, cf. v.l 17.—^{a}) D2 transp न and जीवन्, N2 B2 D2 T2 3 हत्वा; V2 3 B2 3 पाप (for शत्रुः). N1 D12 यास्यति रिपुः Ś B1 D1-4 5 12 न हि जीविष्यते रामः. 8 Cg पारयते यास्यति. (5 —^{b}) D13

अहं तु वधमिच्छामि शीघ्रमस्य दुरात्मनः । | यावदस्तं न यात्येष कृतकर्मा दिवाकरः ॥ ३४

G. 6. 85. 32
B. 6. 101. 54
L. 6. 81. 203

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकोननवतितमः सर्गः ॥ ८९ ॥

तत्र (for तव). Ś D8.9.13 चाप- ; T2.3 दृष्टि- (for बाण-). B2 D7.9-11 -चर्म (for -वर्य). —c) Ś1 V3 D5.8.12 महद्धस्. —d) M1 [इ]वेरे सृताः (for महागजः).

34 For sequence in D5, cf. v.l. 17. —a) Ñ V B2-4 अहं हि; D13 निहन्तुं. T2.3 हंतुम् (for वधम्). —b) Ś B1 D1.8.9.12.13 T2.3 वस्य; D5 अद्य (for अस्य). D4 महात्मनः. —After 34, Ś Ñ V B D1-4.8.12.13 T2.3 M2 (Ś D8.13 M2 only l. 1–4) ins.:

2070* उग्र इव किरणैः सहस्ररश्मिः
शरकिरणैर्जहि रावणं सुतीक्ष्णैः ।
रणशिरसि निपातितस्य चत्र
मुदितमनाः समुदीक्षितुं त्वरामि ।
श्रुत्वा तु रामो वचनं महात्मनः   [5]
प्रचक्रमे तस्य वधाय रक्षसः ।
दृष्ट्वैव रामं स च रावणस्तदा
रणाभिनन्दी प्रमुखे व्यवस्थितः ।

[Before l. 1, B3 ins. in marg.:

2070(A)* तावदेनं हनिष्यामि रावणं सहबान्धवम् ।

—(l. 2) D13 -निकरैर् (for -किरणैर्). V3 B1 रायत्र (sic); D4 T2.3 राक्षसं (for रावण). B4 सुतीक्ष्ण; D8 सुतीक्ष्णैः; M2 रक्षसो. —(l. 3) Ś1 निपात्य तस्य, D4 निपातितं तस्य (for निपातितस्य). D13 रणे (for चत्र). —D4 om. from समुदीक्षितुं in l. 4 up to रणाभिनन्दी in l. 8. V3 damaged from तु in l. 4 up to प्रचक्र in l. 6. —(l. 4) D13 मुदितमनाः. Ś D1.3.12 स(D5 त)मवेक्षितुं; Ñ1 D5.10 T2 समवीक्षितुं. Ś D1-3.8.12 T2 स्म(D3 च)रेद्(T2 °च); B1 मुदा (for त्वरामि). —For l. 3–4, T3 subst.:

2070(B)* कुरु सत्यां च विभीषणे प्रतिज्ञां
चरमगिरिं च न यावदेति सूर्यः ।

—Thereafter T3 cont., while T3 ins. after l. 4:

2070(C)* लक्ष्मणस्य तु वचनं श्रुत्वा रामो विभीषणः ।
उवाच दिनमल्पं राघवं रघुनन्दनम् ।
एवमेतन्महाबाहो यथा वदति लक्ष्मणः ।
मद्यं प्रतिज्ञां नैष्यन्ति विभीषण सत्यां त्वया ।
प्रतिज्ञातस्त्वया चापराजनस्य वधोऽस्य च ।   [5]
मम सत्यप्रतिज्ञस्य त्वयैव दृढीकृतम् ।
विभीषणस्य शरैर्दीप्तैरीर्षितो हतितवैदेही ।
प्रविश्य गृहाणां छ हसनां तु त्वाम ।

[T3 om. l. 1–2. —(l. 5) T3 तावद् (for यावद्) and नृप (for स्य च).]

—(l. 5) T2 ज्ञात्वा (for श्रुत्वा). Ñ1 marg.; Ñ2 om.; B1.2 D13 च (for तु). B1 D1.13 महात्मना; D5 महात्मना (for महात्मनः). —(l. 6) Ñ1 मनः प्रचक्रे निधनाय रक्षसः; B3 D1.3.11 T2.3 मनः प्र(B1 मनश्च)चक्रे वध एव तस्य. —(l. 7) B4 तु (for च). B1 तु; D1 त (for तदा). Ñ2 D12 प्रगृह्य चापं स महात्मन(D3 °वतां)स्तदा, D13 ज्ञात्वैव रामं स च रावणस्य; T2.3 प्रगृह्य चापं सुमहान्महासुरी. —(l. 8) B1 वचने (for प्रमुखे). D4 पुनरेव संस्थितः (for प्रमुखे व्यवस्थितः). V3 रणाभिमुख्ये प्रथमौ निशाचरः; D3 T2.3 रणाय भग्नी पुनरेव स(D3 चा)स्थितः.]

—M1 cont.; D6.7.9-11 G1.2 M1.2.5 ins. after 34:

2071* यदि वधमिच्छसि रावणस्य सख्ये
यदि च कृतां त्वमिहेच्छसि प्रतिज्ञाम् ।
यदि तव राजसुताभिलाष आर्य
कुरु च वचो मम शीघ्रमद्य वीर ।

[(l. 1) D10 om. यदि वध. —(l. 2) G1 om.; M5 इ (for च). D7.10.11 हि तव (for त्वमिह). —(l. 3) D7.10.11 यदि च (for यदि). D6.7.9-11 M1.2 -[अ]भिलाषम्, D7 अस्ति (for आर्य). M3 यदि तव राजसुतामभिलाष°. —(l. 4) D11 om. च and वीर.]

Colophon: V3 mostly illeg. —*Kāṇḍa name*: Ś1 V3 om.; N B1.2.4 D1.8.13 लङ्का°. —After Kāṇḍa name, D3 ins. युद्धपर्वणि. —*Sarga name*: Ś D1.8.13 लक्ष्मणसंजीवनं (D3 °नः). Ñ V1.2 B1-4 हनुमत्प्रत्यागमनं; B2 शैलनिवेदनं; D1.3 औषध्यानयनं; D4 ओषध्यानयनं लक्ष्मणसंजीवनं; D13 लक्ष्मणशापः. —*Sarga no.* (figures words or both). Ś1 Ñ1 V1 B1.4 D1.4.8.12.13 om.; Ś1 B1.3 81, Ñ2 87, V1 84, D1 83, D3 83; D5-7.10.11 T1 G M1.2 102, D8 82, T2 108, T3 112, M1.3 103, B(ed.) 101, G(ed.) 85. —After colophon, D3 ins. l. 3–4 (preceded by 2035(A)*) of 2035*. —After colophon, G M1.2.3 conclude with श्रीरामाय नमः, while D1.3 T1.2 ins. a passage relegated to App. I (No. 62).

९०

C. 6. 86. 1
B 6 102 1
L. 6. 82 1

लक्ष्मणेन तु तद्वाक्यमुक्तं श्रुत्वा स राघवः ।
रावणाय शरान्घोरान्विससर्ज चमूमुखे ॥ १

दशग्रीवो रथस्थस्तु रामं वज्रोपमैः शरैः ।
आजघान महाघोरैर्धाराभिरिव तोयदः ॥ २

90

1 D3 om 1 V3 damaged for 1ab B3 repeats 1ab after App I (No 63) —ab) Ś Ñ3 B1 D1 8 12 लक्ष्मणस्य (for °णेन) Ñ3 B3 (second time) हि तद्, B4 D5 6 T1 G1 3 M5 च तद्, D13 हित (for तु तद्) B1 D13 श्रुत्वा तथ (for उक्तं श्रुत्वा) Ś1 D3 [अ] थ, Ś2 D2 8 12 तु D13 G1 M5 च (for स) D6 T2 3 लक्ष्मणस्य वच श्रुत्वा सदापि (D6 °पीडि) तमनास्त्वरा —After 1ab, Ś Ñ3 B3 (after first occurrence of 1ab) D3 8 12 ins a passage relegated to App I (No 63) After 1ab, Ñ1 V3 B3 (after second occurrence of 1ab) D13 ins a passage relegated to App I (No 64) —After 1ab, B1 2 D1 3 ins

2072* रावणस्य वधे धीमान्महात्मा मतिमादधे ।

while D5-7 10 11 T1 G M ins

2073* सन्दधे परवीरघ्नो धनुरादाय वीर्यवान् ।

[G1 परवीरघ्न G2 M3 आदाय (for आदाय)]

—Ñ1 V3 B1 D1 3 om 1cd —V3 damaged for °—c) Ś D3 12 रावणस्य (for °णाय) T1 3 घोरैस्ताय शरान्वीरो —d) T1 damaged for विससर्ज D4 च राघव, T2 3 च (T3 स) समुखे, M3 महाबल (for चमूमुखे) —After 1 Ñ2 V (V3 before 2 [owing to om]) B2-4 D3 (l 5-6 only) ins, B1 D1 3 cont after 2072*

2074* दशग्रीवस्त्वपक्रम्य मायया राक्षसर्षभ ।
कल्पयामास रुचिरं रथं पावकसंनिभम् ।
युक्तं मनुष्यवदनैर्दिव्यं परमशीघ्रगैः ।
सर्वशस्त्रायुधोपेतं कालाग्निसमदर्शनम् ।
मनःसंकल्पगं स्वक्षं सुचक्रं सुवरूथिनम् । [5]
प्रासतोमरयुक्तं श्रीमत्सर्वं हेमविभूषितम् ।

[(l 1) B1 D1 3 स्वग्रा (B1 °ग्रि) ह्य (D1 ह्य) स्य (for स्वपक्रम्य) —After l 1 B4 ins l 8-12 and 16-17 of App I (No 64) —(l 2) Ñ2 V B3 4 कल्पयामास V3 [illegible] (for °संनिभम्) —V1 2 om l 3-5 —(l 4) Ñ2 कालाग्निसम, V3 [illegible] B3 D1 [illegible], B4 [illegible] ; D3 [illegible] (for कालाग्नि°) B2 [illegible] (for the post half) —(l 5) B1 D3 [illegible], D1 मन [illegible] V3 B3-4 [illegible] (for स्वक्षं) V3 [illegible], D3 मन [illegible] (for the prior half) —V3 illeg for l 6, V3 damaged for l 6 (except [illegible]) —(l 6) B4 श्रामद्, D1 शुभ (for श्रीमत्) V3 प्रासयुक्तसमायुक्त (for the prior half) V1 2 B3 3 सवग हेमभूषित B1 D1 वासर्वं (B1 सुवर्ण) हेमभूषित (for the post half)]

—Thereafter, D3 cont l 129 131 of App I (No 63) —After 1, M3 ins

2075* रावणोऽपि रथ भीम दीप्यमान स्वतेजसा ।

—M3 cont, D5-7 10 11 T1 G (G2 repeats after 2, 2076* and the prior half of 2078*) M1 2 5 ins after 1

2076* अथान्य रथमारुह्य रावणो राक्षसाधिप ।

[D10 11 आस्थाय, Ck as above (for आरुह्य)]

—After 1 D1 T2 3 ins

2077* विवृत्य नयने क्रूरे रावणो लोकरावण ।

—Thereafter all cont, while D5-7 10 11 T1 G (G2 repeats 2076* and the prior half of 2078* after 2) M1 2 (further) 5 cont after 2076*, D3 ins before 2

2078* अभ्यद्रवत काकुत्स्थ स्वर्भानुरिव भास्करम् ।

[D5 7 10 11 T1 2 M5 अभ्यधावत, G1 M5 अभिदुद्राव]

—After 1 D13 ins l 69-70 of App I (No 64)

2 Ś D8 12 om 2-3 Before 2 V3 ins 2074* ; while D3 ins 2078* B3 reads first time 2ab, B3 reads first time 2-3 (including 2079*) after App I (No 64) then both repeat here —a) Ñ2 V B2-4 (B3 second time) समारुह्य B1 रथस्थं त Ñ1 B3 (first time) D13 रथस्थोपि (Ñ1 B3 स रथस्थो) दशग्रीवो, B3 (first time) सरथस्तु दशग्रीवो —b) D4 वज्रोपमै, D13 वज्रसमै (for वज्रोपमैः) —D3 repeats 2cd after 13 —c) Ñ1 B3 (first time) D13 महातेजा ; V3 शरैर्घोरै ; D1 10 11 G2 महाशैल, D5 °घोरो, V3 °घोरै (for महाघोरैः) B1 D1 (second time) 4 8 अभ्यवर्षत्सुरश्रेष्ठो (D1 °मैद्), D1 (first time) अभ्यवर्षत्तदा भीमो —d) V3 तोयद —After 2, B1 D1-4 T2 3 ins B3 ins after first occurrence of 2

2079* रावणाय शरान्घोरान्विससर्ज महाबल ।
दशग्रीवो रथस्थोपी मनुष्य हरियूथपान् ।

[(l 1) D1 3 [illegible] (for महाबल)]

—After 2 G2 repeats 2076* and the prior half of 2078*

दीप्तपावकसंकाशैः शरैः काञ्चनभूषणैः ।
निर्बिभेद रणे रामो दशग्रीवं समाहितः ॥ ३
भूमिस्थितस्य रामस्य रथस्थस्य च रक्षसः ।
न समं युद्धमित्याहुर्देवगन्धर्वदानवाः ॥ ४
ततः काञ्चनचित्राङ्गः किंकिणीशतभूषितः ।
तरुणादित्यसंकाशो वैडूर्यमयकूबरः ॥ ५
सदश्वैः काञ्चनापीडैर्युक्तः श्वेतप्रकीर्णकैः ।
हरिभिः सूर्यसंकाशैर्हेमजालविभूषितैः ॥ ६
रुक्मवेणुध्वजः श्रीमान्देवराजरथो वरः ।
अभ्यवर्तत काकुत्स्थमवतीर्य त्रिविष्टपात् ॥ ७

G 6 86 10
B 6 102 12
L 6 83 7

3 Ś D2 12 om 3 (cf v l 2) B3 repeats 3 (cf v l 2) —ᵃ) Ñ1 D13 अथ, N2 V B (B3 both times) D1-4 8 T2 3 तत, Cr as in text (for द्वात) —ᵇ) N2 कनकभूषितै, D13 T1 3 G2 काञ्चनभूषित V1 3 B (B3 both times) D2 कनकभूषणैः, D1 अग्नि शिखोपमैः —D5 om 3ᶜ-6ᵈ —ᶜᵈ) Ñ2 V B3 4 अभ्यद्रवद्, D2 4 8-11 T2 3 अभ्यवपद् (for निर्बिभेद) D8 G1 3 राम B3 (second time) अभ्यद्रवदण राम (for °) B3 (second time) D6 T1 G1 3 दशग्रीव V B2 T2 G1 3 M समाहितैः (M3 °त) N1 D13 विभेद रावण राम सुसु(D13 °पु)पैः सुसमाहितैः (D13 °त) B1 3 (first time) D1 2 अभ्यवप पुनर्भास(D1 °त्सरैर्भीमैर् D2 °रपुनभासैः) धाराभिरिव तोयद ॥ Cr दशग्रीव समाहितमिति पाठ ॥

4 D5 om 4 (cf v l 3) —ᵃ) Ś Ñ2 V B D1-4 8 12 M3 भूमौ स्थितस्य, Ñ1 भूमिष्ठस्य तु, D13 भूमिस्थस्य च —ᵇ) N1 तु (for च) —ᶜ) N2 V B2-4 ऊचुर् (for आहुर्) —ᵈ) D1 मानवा D8 11 किंनरा (for -दानवा) B4 वासव दवदानवा —After 4 N1 B2 D13 ins V3 cont l 2-4 only after l 1 of 2081*

2080* अन्तरिक्षगता ऊचुर्देवराज शतक्रतुम् ।
तविदस्य सहस्राक्षो मातलिं चाभ्यभाषत ।
दीप्रं गच्छ रथं गृह्य रामस्याथ स्वरान्वित ।
कवच काञ्चन चेद् सशर सशरासनम् ।

[(l 1) B1 अंगरीं —(l 2) D13 अब्रवीद् —(l 3) D13 राघवार्थे —B1 reads l 4 in marg —(l 4) D13 शरासन]

—B1 cont Ñ2 V B2 4 ins after 4

2081* देवानां वच श्रुत्वा शक्रनुर्नन्दनम् ।
प्रेषयामास रामाय रथं मातलिसारथिम् ।

[(l 1) B4 पार्थना (for देवानां) V2 शक्रस्तु वच (for शक्रनु)]

—After 4 D6 (l 3 9 only) 8 9 11 T2 3 ins

2082* तथो देवराट् श्रीमान् श्रुत्वा गर्भे पचो मुखम् ।
मातुष मातलिं गत्वा वचन चेदमब्रवीत् ।
रथेन मम भूमिष्ठं शीघ्रं याहि रघूत्तमम् ।
आहूय भूतले याहि युद्ध दिवसि महत् ।
इत्युक्तो देवराजेन मातलिर्देवसारथिः ।
उत्तरत विदित्वा तस्य रथं वचनमब्रवीत् ।
शीघ्रं गच्छामि देवेन्द्र सारथ्यं च करोम्यहम् ।
ततो हयैश्च संयोज्य हरितैः स्यन्दनोत्तमम् ।
स्वर्गान्निपत्य रामस्य उपचक्राम मातलि ।
[5]

[(l 1) T2 देवान् (for तेपा) D6 [ऽ]वैदेह T2 3 [ऽ]वरत्न (for [अ]भूयम्) —Before l 3 D4 ins the reference इन्द्र उवाच in marg and then ins (marg)

2082(A)* मानले भूतल याहि रामरावणमारे ।

—(l 3) D6 11 T2 भूमिष्ठ (for भूमिष्ठं) D4 रथेन महता युक्त (for the prior half) —(l 4) D6 रामाय T2 आहूय Ct as above K(ed) मातले (for आहूय) D8 T2 रामाय भूतले या (T3 °ता) D7 आहूय भूतले याहि (for the prior half) —(l 5) D6 T2 3 शक्र, Ct as above (for देव) —(l 7) D7 8 11 सारथ्यं (for सारथ्य) —(l 8) D7 8 T2 3 हरिभि (for हरितैः) —D7 8 11 om l 9]

5 D6 om 5 (cf v l 3) —ᵃ) N1 D13 स तु D6 11 अत्र (for तत) Ś D2 12 तत्र, N2 V B2-4 (B3 sup lin also as in text) कनक (for काञ्चन) N2 B1 D13 चित्राग G1 चित्राङ्गि B1 रथश्चारु चित्राङ्ग —ᵇ) Ś V B3 D1 2 12 नाग 4 D2 -कर D4 T2 -गण (for शत) N2 नागसहस्र B2 नागभूषित D4 कृतभूषण (for शतभूषित) N1 D13 G1 किंकिणामिश्रभूषित (G1 °त) D6 M2 3 किंकिणीकविभूषित —D4 reads 5ᶜᵈ twice —ᶜ) Ñ1 B1 D13 सकाशै —ᵈ) Ś1 D2 4 8 12 S वैडूर्य N2 V2 B2-4 सन B1 (marg also) मणि (for मय) N2 B1 -कूबरै D4 (both times) वैडूर्यरत्नभूषण ; D1 काञ्चवैडूर्यकूबर

6 D4 om 6 (cf v l 3) —ᵃ) D13 दृग्धै B3 [उ]पवीर् (for [आ]पीडर्) —ᵇ) N2 D2 13 M3 युक्तै B3 D1 युक्त D3 11 G2 M2 युक्त (for युक्त) N1 D13 श्वेत[क]प्रकीर्णका D4 युक्त श्वेतश्च चामरै —ᵈ) D1 4 स्वभूषणै M3 जालविभूषितै

7 ᵃ) N2 B3 (sup lin also) D1 4 रत्नवेणु ; D1 वज्रवेणु G(ed) वज्रध्वज (for रुक्मवेणु) Ś D1 3 12 ध्वज (D1 °ध्वजि) (for ध्वजः) —ᵇ) Ś1 N1 T2 दृष्ट्वा D1 6 8-11 T2 रथेन D1 T2 °रथ (for रथो वरः)

—After 7ᵃᵇ B1 ins

2083* युक्तो हयसहस्रेण काञ्चनेन महाप्रभ ।

—After 7ᵃᵇ D1 4 8 S ins

G. 6. 86 19
B. 6. 101 13
L. 6 83 8

अब्रवीच्च तदा रामं सप्रतोदो रथे स्थितः ।
प्राञ्जलिर्मातलिर्वाक्यं सहस्राक्षस्य सारथिः ॥ ८
सहस्राक्षेण काकुत्स्थ रथोऽयं विजयाय ते ।
दत्तस्तव महासत्त्व श्रीमाञ्शत्रुनिबर्हणः ॥ ९
इदमैन्द्रं महच्चापं कवचं चाग्निसंनिभम् ।
शराश्चादित्यसंकाशाः शक्तिश्च विमला शिता ॥ १०
आरुह्येमं रथं वीर राक्षसं जहि रावणम् ।
मया सारथिना राम महेन्द्र इव दानवान् ॥ ११

2084* देवराजेन संदिष्टो रथमारुह्य मातलिः ।
[M₃ देवराजसमादिष्टस्त सखा°]

—Ñ1 D₁₃ om 7ᶜ–8ᵇ —ᶜ) B₃ D₁ अभ्यवर्तत. —After 7, Ñ₂ V B ins

2085* रामलक्ष्मणसुग्रीवा हनुमान्सविभीषण ।
अवतीर्णं रथं दृष्ट्वा सर्वे विस्मयमागता ।
विस्मितौ रामसुग्रीवौ लक्ष्मण सविभीषण ।
अङ्गदो जाम्बवांश्चैव केसरी पनसस्तथा ।
मन्त्रयन्ति स्म तेऽन्योन्य कारण हि भविष्यति । [5]
उपायेनेह देवोऽथ छलितु नूनमिच्छति ।
बहुमायाधर क्रूरो रावणो राक्षसाधिप ।
रामस्य वचन श्रुत्वा सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् ।
वय सर्वे परीक्षामो रथमश्व ससारथिम् ।
अश्वाश्च सस्थितान्भूमौ युद्धसज्जा मनोजवान् । [10]
विभीषणो महाप्राज्ञो दृष्ट्वा वचनमब्रवीत् ।
सुविश्रब्ध रथ वीर आरोह त्वमशङ्कित ।
अह सर्वा विजानामि माया वै रक्षसामिह ।
अभिगम्य च काकुत्स्थ दशग्रीववधे पदपत ।

[(l 3) B₃ च विशेष (for सविभीषण) B₁ विस्मिताश्च तत्रैवै रामसुग्रीवलक्ष्मणा —V₃ om l 5 —(l 5) B₁ च (for ते) —(l 6) B₃ छलन् (for नूनम्) —V₃ om l 7 —(l 7) B₁ राजमायम —(l 8) V वचो तद् (for रामस्य) —(l 9) B₂.₄ परीक्षामो —V₃ om l 10 —(l 10) V₁ illeg for the prior half V₃ सभासु N₁ B₁ अतसितान्, B₄ च पातितान् (for च सस्थि°) B₁ शीघ्रान् (for सभान्), V₁ मनोभवान् —(l 11) V₃ महाप्राज्ञो, V₂ महातेजा, B₄ [ऽ]थ महाप्राज्ञो (hypm) —(l 12) Note hiatus between the two halves V₃ सविश्रब्ध रथ दृष्ट्वा (for the prior half) —(l 13) V₁.₂ मायया, V₃ B₂ मायया B₃ मायां वै (for माया वै) B₃ राक्षसीम् (for रक्षसाम्) —After l 13, B₂.₃ ins, while Ñ1 D₂.₁₃ cont after 2087*.

2085(A)* नेदृशा राक्षसे वै रथा विधन्ति शत्रुहन् ।
नैकृतेषु विजानामि रथा मायागुणान्वितान् ।
मातलिं च विजानामि नित्य शक्रस्य सारथिम् ।
आरोह त्व सुविश्रब्ध विजयाय विशाम्पते ।
विनिवर्तीद पश्यामि यानि लिङ्गानि वै । [5]

[(l 1) B₃ विधन्ति (for विधन्ति) D₁ शत्रु (for शत्रुहन्) —(l 2) B₃ मायागुणान्वितान् —(l 3) N₁ D₂ चैव जानामि D₂ धीमान् (for सारथिम्) —(l 4) D₂ आरोह (for आरोह त्व).]

—After 2085(A)*, B₃ cont *

2085(B)* तदद्भुताद्भुत दृष्ट्वा राघव रथमास्थितम् ।
विजयार्थीद पश्यामि यानि लिङ्गानि वै ।]

8 Ñ1 D₂.₁₃ om 8ᵃᵇ (cf v l 7) B₂ om 8ᵃᵇ. D₂ repeats 8ᵃᵇ after 9ᶜᵈ —ᵃ) Ñ₂ V B₂–₄ अथाब्रवीत्. Ś D₁₆ तथा, D₂ (both times) ततो (for तदा). —ᵇ) Ś D₁ सप्रतोदो, B₃.₄ D₂ रथस्थित —ᶜᵈ) D₂ आदाय (for प्राञ्जलिर्) V₃ om (hapl) मातलिर् V₁ देवराजस्य (for सहस्राक्षस्य) —D₁ om 8ᵈ D₂ उवाच रघुनन्दनं (for ᵈ) N₂ D₁₂ आदाय प्राञ्जलिर्वाक्यमुवाच हरिसारथिः (D₁₂ °सुतय [corrupt])

9 ᵃ) Ñ1 D₂.₁₃ देवराजेन (for सहस्राक्षेण) —ᵇ) Ś₁ Ñ₂ V B D₁.₃.₁₀ वै, Ś₁ च (for ते) D₂ अवतीर्णं त्रिविष्टपात्. —After 9ᵃᵇ, D₂ repeats 8ᵃᵇ. —D₂ om 9ᶜ–10ᵈ. —ᶜ) D₂ प्रेषितस्ते (for दत्तस्तव). Ñ₂ V₁.₃ B₂–₄ महेन्द्रेण, M₁ महाबाहो (for महासत्त्व) Ś Ñ₁ V₁ B₁ D₁–₃.₁₀.₁₂ प्रेषि(N₁ D₂ प्रहि)तस्ते(B₁ D₁₂ °स्तु) महेन्द्रेण, M₂ दत्तस्तुभ्य महेन्द्रेण —ᵈ) V₂ D₂ T₂ श्रीमन्. Ñ₂ D₁ M₂ निषूदन, B₂ D₁₁.₁₃ G₂ M₃ निबर्हण (for निबर्हणः) D₂.₁₀ T₁ M₁ श्रीमञ्शत्रुनिबर्हण, D₁₂ श्रीमाञ्शत्रु निषूदय.

10 V₂ D₂ om 10 (for D₂, cf v l 9). —ᵃ) Ñ₂ D₁₃ ऐन्द्रं चेदं, Ñ₃ इदमैन्द्रं, G₂ इद चैन्द्रं, G (ed) एतदैन्द्रं D₁₂ महाचाप. —ᵇ) Ś B₁ D₁–₃.₁₃ [अ]पि सुप्रभ, V₁ [अ]ग्निसुप्रभ, V₃ M₁ [अ]र्क(V₂ [अ]पि)संनिभ —ᶜ) G₁ शराश्चादित्यसकाशा —ᵈ) D₁ T₁ G₂ विपुला (for विमला). D₃–₁₁ T₂ शिवा (for शिता) Ś D₁₂ शरश्चाश्च विमलाचि- (Ś₁ D₁₂ °लाथि)ता, N V₁.₃ B₂–₄ D₁ शक्तयश्चामला शिता (N₁ D₂ शुभा, B₂ शिवा), D₁ शराश्च विमला शिता, D₁.₃ शरस्थश्च विमला स(D₁ °ला शि)ता, D₁₂ शरस्थश्च विपुला शुभा, T₁.₃ रथे विहत रावण

11 ᵃ) Ś Ñ₁ V₂.₃ D₁.₃.₁₀.₁₃ T₁ G₁ [ए]न (for [इ]म) Ñ V B₁–₄ D₁₆ राम (for वीर) —ᵇ) Ñ₂ V B₂–₄ M₁ transp राक्षस and रावणम्. —ᶜ) D₁₂ तेन (for मया) Ś B₁.₃ D₁–₃.₁₃ युद्धे; D₂ T₁.₃ G₁ M₁.₃ राजन्, D₃–₁₁ देव, D₁₂ सद्दि (sic), G (ed) वीर (for राम) —ᵈ) T₁ देवेन्द्र (for महेन्द्र) V₃ damaged from a up to l 1 of 2085* —After 11, Ś B₂ D₁–₃.₈.₁₂ ins

2086* विभीषणस्तथैव परीक्ष्य च यथाक्रमम् ।
[D₂ दत्तश्च, D₂ दृष्ट्वा चैव D₁₂ पर्यदृश्य च (for परीक्ष्य च). D₁ यथाक्रमे].

इत्युक्तः स परिक्रम्य रथं तमभिवाद्य च ।
आरुरोह तदा रामो लोकाँल्लक्ष्म्या विराजयन् ॥ १२
तद्बभूवाद्भुतं युद्धं द्वैरथं लोमहर्षणम् ।
रामस्य च महाबाहो रावणस्य च रक्षसः ॥ १३
स गान्धर्वेण गान्धर्वं दैवं दैवेन राघवः ।
अस्त्रं राक्षसराजस्य जघान परमास्त्रवित् ॥ १४

G 6 86 28
B 6 102 19
L 6 83 14

while N₂ D₅ 12 ins

2087* एवमुक्तो नाग्यनन्दस्त रथारोहण प्रति ।
बहुमायाधरं चिन्त्य राक्षसं वैरिणं रिपुम् ।
विभीषणस्ततो रामं प्रणिपत्येदमब्रवीत् ।

[(l 1) D₅ रथ रोहण, D₁₂ तथारोहण —(l 2) D₅ बहुमायाधर कूरो रावणो राक्षसाधिप]

—Then N₁ D₁₂ cont 2085 (A)*

—After 11 N₂ V B₂-₄ ins

2088* एवमुक्तस्तदा तेन दृष्ट्वा दिव्यं च तं रथम् ।
विभीषणमथोवाच राघवो बुद्धिसत्तमम् ।
सुग्रीवं चैव दुर्धर्षं लक्ष्मणं च महारथम् ।
हनूमन्तं सुषेणं च प्रधानाश्च तथा हरीन् ।
परीक्ष्य रथं सर्वे रक्षसा निर्मितं भवेत् । [5]
परीक्षितं यथातत्त्वमारोक्ष्यामि ततो रथम् ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा वानराः सविभीषणाः ।
परीक्ष्य सुचिरं बुद्ध्या रथं तस्मै न्यवेदयन् ।
इन्द्रदत्तमिमं वीर आरोह त्वमशङ्कितः ।
रावणं च दुराधर्षं राक्षसं जहि राघव । [10]

[V₂ damaged for l 1 —(l 1) B₁ दिव्यकृत (for दिव्यं च तं) —After l 1 B₃ ins

2088(A)* बहुमायाधरं मत्वा रावणं वैरिणं च तम् ।

—(l 2) V₂ B₃ बुद्धिमतां —(l 3) V₂ [अ]पि (for [च]ए) —(l 4) V₂ damaged from तथा up to च in l 6 N₂ हरीश्च (by transp) —(l 5) N₂ V₂ B₃ ₄ परीक्ष्य B₃ यत्ना (sic) (for रथ) —(l 6) B₄ यथा सर्वे (for यथा[त]) B₄ आरोक्ष्यामि V₂ महारथ V₂ ₃ तथा यथ (for ततो रथम्) —V₂ damaged for l 9-10 —(l 9) Note hiatus between the two halves]

12 V₂ om 12ᵃᵇ —ᵃ) N₁ D₁₂ स तु विक्रम्य Ñ₂ V₁ ₃ B₁ D₁ ₂ ₇ ₉ ₁₂ T G₁ M₃ ₃ ₅ Cm g t सपरिक्रम्य D₅ त परिक्रम्य G₂ स प्रतिगृह्य —ᵇ) B₄ M₃ सम् (for तम्) V₁ स (for च) Ś D₁₂ रथाय रथमस्त्रवित्, N₁ D₁₂ सम(D₅ सुम)हदाप्लुतं, B₃ D₁-₃ जगाम परमास्त्रवित् —After 12ᵃᵇ, N₁ D₁₂ G(ed) ins

2089* एवं प्रदक्षिणीकृत्य मातलिं प्रतिगृह्य च ।
स्वं तनुं चिन्त्य तां दिव्यां दृष्ट्वानपरिपृच्छ च ।

[(l 1) D₅ प्रनक्षिण कृत्वा D₁₂ प्रतिगृ[ह्य] (for °गृह्य) —(l 2) D₁₂ स्वांतं D₅ दि तां D₁₂ तां त्यक्त्वा (for तां दिव्यां) G(ed) तनो ततित्य च (for the prior half) D₁₂ त (for तं) G (ed) प्र (for च)]

while N₂ V₂ ₃ B₁ ₄ ins.

2090* प्रदक्षिणं तथा कृत्वा मातलिं वाजिनस्तथा ।

[B₁ तत (for first तथा) B₄ वाजिन B₁ रावणं सविभीषणा (for the post half)]

—ᶜ) Ś Ñ V B D₁ ₆ ₈ ₁₂ ₁₃ M₃ रथ, D₅ T₂ ₃ ततो (for तदा) B₁ दिव्य (for रामो) —ᵈ) Ś D₁ ₃ ₁₂ लोक, B₃ रामो, D₅ लोकं (for लोकान्) Ñ₁ D₁₂ लोक(D₁₂ °के)लक्ष्म्या विराजित, N₂ V₂ ₃ B₁-₄ विभीषणपरीक्षित, V₁ विभीषणमतेन हि G (ed) जघान परमास्त्रवित् —After 12, Ñ₂ V B₂-₄ ins

2091* कवचं च समाबध्य माहेन्द्रं राघवस्तदा ।
विभ्राजितश्चे रामो लोकरक्षाधिपो नवः ।

[(l 1) V₂ समाबाय (for °बध्य) N₂ V₁ ₃ B₃ मंहेन्द्र —V₁ illeg for l 2 —(l 2) V₂ B₃ ₄ लोके N₂ पाल V₃ B₄ रक्षो (for रक्षा) V₃ लोके देवा विराजयत् (for the post half)]

—N₂ B₃ (l 1 only) cont, Ñ₁ D₁₂ ins after 12

2092* ते तु दिव्या हरिहया जानुभ्यामगमन्महीम् ।
सनियम्य तु तान्श्वान्मातलिर्वरसारथि ।
मनसा चोदयामास यथास्थितमरिंदम ।

[(l 1) D₁₂ d (for ते) —(l 2) N₂ स नियम्य Ñ₁ सुनियम्य D₄ सर्वान् (for तान्श्वान्) D₄ देव (for वर) —(l 3) N₂ D₁₂ [आ]दियामास G (ed) अरिंदम]

—After 2091* B₃ (marg) cont

2093* तद्बभूवाद्भुतं दृष्ट्वा रावणं रथमास्थितम् ।
दशग्रीवो विस्मयं च मनसा चेदमब्रवीत् ।
विचेष्टितं महेन्द्रस्य नूनं चैव भविष्यति ।
तनाय रथमुद्योऽयं प्रहितं सपस्युत ।
वानरा राक्षसाश्चैव दृष्ट्वा प्रथमे स्थितम् । [5]
मनसा चक्रिरे रामो रावणं निहनिष्यति ।

—After 12 M₂ ins

2094* विभीषणमभिप्रेक्ष्य समतस्तस्य राघव ।

13 B₂ om 13ᵃᵇ —ᵃᵇ) N₂ V₁ ₃ B₁ ₄ तथा(B₃ ततो)भूद्, D₅ ₆ तद्बभौ च (for तद्बभूव) L (ed) तत्रोभय-महायुद्ध (for ᵃ) D₅ तुमुलं (for द्वैरथं) Ś V B₁ D₁ ₇ ₈ ₁₀ ₁₂ G₃ M₃ रोमहर्षण D₁₃ ₅ T G₁ ₃ M₃ ₅ तुमुल-(D₁₃ द्वैरथं) रोमहर्षणं (for ᵇ) M₂ ततो बभूव समायो द्वैरथो रोमहर्षण —V₃ om 13ᶜᵈ —ᶜ) Ñ₁ D₁₂ राज पुत्रस्य शूरस्य —ᵈ) Ś B₃ D₁-₃ ₁₂ बलिनो रावण(D₅ °सम)स्य च —After 13 D₁ repeats 2ᶜᵈ

14 ᵃ) Ś N₁ V₂ B D₁-₆ ₁₁ ₁₂ तां(D₁₂ त)र्वण

G 6 86 19
B 6 102 0
L 6 83 15

अस्त्रं तु परमं घोरं राक्षसं राक्षसाधिपः ।
ससर्ज परमक्रुद्धः पुनरेव निशाचरः ॥ १५
ते रावणधनुर्मुक्ताः शराः काञ्चनभूषणाः ।
अभ्यवर्तन्त काकुत्स्थं सर्पा भूत्वा महाविषाः ॥ १६
ते दीप्तवदना दीप्तं वमन्तो ज्वलनं मुखैः ।
राममेवाभ्यवर्तन्त व्यादितास्या भयानकाः ॥ १७
तैर्वासुकिसमस्पर्शैर्दीप्तभोगैर्महाविषैः ।
दिशश्च संतताः सर्वाः प्रदिशश्च समावृताः ॥ १८
तान्दृष्ट्वा पन्नगान्रामः समापतत आहवे ।
अस्त्रं गारुत्मतं घोरं प्रादुश्चक्रे भयावहम् ॥ १९
ते राघवधनुर्मुक्ता रुक्मपुङ्खाः शिखिप्रभाः ।
सुपर्णाः काञ्चना भूत्वा विचेरुः सर्पशत्रवः ॥ २०
ते तान्सर्वाञ्शराञ्जघ्नुः सर्परूपान्महाजवान् ।
सुपर्णरूपा रामस्य विशिखाः कामरूपिणः ॥ २१
अस्त्रे प्रतिहते क्रुद्धो रावणो राक्षसाधिपः ।
अभ्यवर्षत्तदा रामं घोराभिः शरवृष्टिभिः ॥ २२

तु (B1 च) N2 V3 2 D2 राघवेण च (for स गान्धर्वेण) —f) B1 दवी (sic) (for दैव)

15 a) B2 तदस्त्र D2 अस्त्र तत् (for अस्त्र तु) —b) D1 राघव, G (ed) नागानां (for राक्षसं) D13 राक्षसेश्वर —For 15ab, Ś B1 D1 2 3 12 subst

2095* अस्त्रयुद्धे च परमे रावणो राक्षसेश्वर ।

[B1 अस्त्रयुद्धेन (for अस्त्रयुद्धे च) B1 D1 2 परमो D2 अस्त्र भीम ज्वाल घोर (hypm) (for the prior half)]

—c) D2 परम —d) D2 समासे च (for पुनरेव) Ś B1 2 (*sup lin* also) D6 11 स रावणे, V2 D2 4 स रावण, D2 महाबल (for निशाचर) M3 राघवाय महाबल

16 V2 om 16ab —a) N1 G1 विनिर्मुक्ता —b) D2 कनक (for काञ्चन) Ś1 V2 B3 D6 12 13 भूषिता (for भूषणा) —c) B1 D1 2 3 4 13 अभ्यवर्षं (B1 D1 °ष)त N1 अभ्यधावन्त काकुत्स्थे —d) D13 सर्पभूता D2 महाविष

17 a) N V B2 4 D2 13 घोरा M3 दाहा (for दीप्तं) Ś B1 2 (*sup lin* also) D1-3 8 11 त सर्पवदना घोरा —b) B2 वदनैर्वि D2 रुधिरं मुखे, M1 ज्वलन मुखात् —c) N2 V B1 3 D4 6 T1 2 M1 2 (अ)भ्यधावन्त, D1 (अ)भ्यवर्षन्त —d) Ś N2 V B D1-3 5 6 13 M2 भयावहा G2 महाबला, Cg as in text (for भयानका) D1 दीप्तास्या इव पन्नगा

18 a) D4 6 T1 G2 °तैश्च (D5 °स) वासुकिसकाशैर् G1 तैश्च वह्निसमस्पर्शैर् —b) N1 V1 2 B2 3 दीप्तनिर्देर् B1 दीप्तनिर्दैर् D4 दीप्तभोगैर् —cd) N1 D13 ते सर्वा D4 दिग्दशस्तु, M3 सुसंवृता (for च भवता) D6-13 विदिशश्च Cg as in text (for प्रदि°) N2 D5 13 समावृत (for समावृता) Ś B1 D1 2 3 12 दृष्ट्वा दिशश्चैव समेता दशधा बभु

19 D13 om 19ab —a) L2 नागान्, D6 सर्वतो (for पन्नगान्) —b) N V B1-4 D1 सर्पतो (B1 सर्पान्तो) ध समापत —c) N2 D4 13 स (D13 तु) गारुडं V B1 2 D2 G1 M2 3 गारुडमं (for गारुत्मतं) N2 सौपर्णाख्य तदा घोर D5 T1 2 ग (T2 गा) रुडाख्य महाघोर —d) N2 V B1 2 D6 13 भयानक, D2 वयावह (for भयावहम्) —For 19, Ś B1 D1-3 12 L (ed) subst

2096* राम सवतो दृष्ट्वा पन्नगास्तान्सहस्रश ।
सौपर्णमस्त्र तद्वोर पुन प्रादुश्चकार स ॥

[(l 1) D1 पन्नगान् (for पन्नगास्) B1 समतत (for सहस्रश) —(l 2) L (ed) सौपर्णाख्य तदा घोरं (for the prior half)]

20 a) D6 T1 2 M3 शरा मुक्ता, G1 M2 चापमुक्ता (for धनुर्मुक्ता) Ś V1 B1 D1-3 5 12 13 M3 रामेण तु (D6 M3 च) शरा मुक्ता (Ś D6 13 शरान्मुक्तान्) V2 V B3 4 राघवेण शरो मुक्ता —b) N1 शशिप्रभा, B1 D1 2 शिखा शिता, B2 शिता शरा 3 D4 5 शिखाशिखा, T2 शिरिप्रभा 1 G1 M2 शिखीमुखा, Cr m g 2 शिखिप्रभा (as in text) Ś D6 13 रुक्मपुङ्खाग्निशिखा (D13 °चि)तान् —G (ed) om 20cd —c) D1 M3 सुवर्णा, Cg सुपर्णा (as in text) D13 विरेजुः काञ्चनीभूता Ś D6 13 विचेरु (for विचरु) N1 D6 13 सवत (D6 13 °त)स्तदा D5 सवशत्रव

21 a) N2 नागहन्तारो N2 ते *** (illeg) V2 3 B1 3 त तु सर्वान् B2 त तु सर्पान्, D2 नागहाम, D5 T2 ते तान्सर्पान्, M1 सर्पास्ते तान्, M2 तानशाराञ्जघ्नु (for त ता सर्वान्) Ś D6 13 शरान्भित्त्वा, D5 समाजघ्नु (for शराञ्जघ्नु) D13 नागहाशस्तथ भागम (with hiatus) —b) D6 T2 3 सर्पभूतान् N2 V B D1-4 T1 G1 M2 महाविषान् M1 °वान् (for महाजवान्) Ś D6 13 सर्पभूतान्महाविषान् N1 D1 11 सर्व (D13 °वे) भूतान्नासविषो —G (ed) om 21cd —c) N2 D6 13 दिव्यरूपा हि D5 सुवर्णभूताः M3 सुवर्णरूपा —d) Ś D6 कामचारिण

22 a) B1 अस्त्र Ś D6 13 क्रुद्धो D13 क्रुद्ध —b) Ś B1 D1 2 3 12 राक्षसेश्वर —c) N1 घोरं (for रामं) —d) B1 घातिभि M2 वृष्ट (for शर)

ततः शरसहस्रेण राममक्लिष्टकारिणम् ।
अर्दयित्वा शरौघेण मातलिं प्रत्यविध्यत ॥ २३
पातयित्वा रथोपस्थे रथात्केतुं च काञ्चनम् ।
ऐन्द्रानभिजघानाश्वाञ्शरजालेन रावणः ॥ २४
विषेदुर्देवगन्धर्वा दानवाश्चारणैः सह ।
राममार्तं तदा दृष्ट्वा सिद्धाश्च परमर्षयः ॥ २५
व्यथिता वानरेन्द्राश्च बभूवुः सविभीषणाः ।
रामचन्द्रमसं दृष्ट्वा ग्रस्तं रावणराहुणा ॥ २६
प्राजापत्यं च नक्षत्रं रोहिणीं शशिनः प्रियाम् ।
समाक्रम्य बुधस्तस्थौ प्रजानामशुभावहः ॥ २७
सधूमपरिवृत्तोर्मिः प्रज्वलन्निव सागरः ।
उत्पपात तदा क्रुद्धः स्पृशन्निव दिवाकरम् ॥ २८
शस्त्रवर्णः सुपरुषो मन्दरश्मिर्दिवाकरः ।
अदृश्यत कबन्धाङ्कः संसक्तो धूमकेतुना ॥ २९
कोसलानां च नक्षत्रं व्यक्तमिन्द्राग्निदैवतम् ।
आक्रम्याङ्गारकस्तस्थौ विशाखामपि चाम्बरे ॥ ३०

G 6. 86. 43
B 6. 102. 36
L 6. 83. 30

23 ^a) D5 -सहस्राणि (sic) —^b) D8 T2 क्लिष्ट. —Ś B1 D6.12 om. 23^c–24^b. —^c) Ñ1 D4 मर्दयित्वा, Ñ2 V B2.3 (also sup. lin. as in text) पूर°, D7 G1.3 M2.3 अर्प° (for अर्दयित्वा). M3 शरैस्तीक्ष्णैर् (for शरौघेण). —^d) D2 प्रत्यविध्यते, T2 °ध्य तत् (for प्रत्यविध्यत). —After 23, D5–7.9–11 S ins.:

2097* चिच्छेद कतुमुद्दिश्य शरेणैकेन रावण ।

[D9 M4 चिक्षेप. T1 G2.3 इदश्य, Cv.r.m.g.t as above (for उद्दिश्य). M2 चिच्छेद दिव्य केतु च (for the prior half). D9 शस्त्रेण स रावण (for the post. half).]

24 Ś B1 D6.12 om. 24^ab (cf. v.l. 23). —^a) Ñ2 B4 D2 सूत(D5 हत [sic])यित्वा, V B3 ताड°, D4 तुरगाश्च (for पातयित्वा). —^b) Ñ V1.3 B2–4 D4 रथ(Ñ2 °थे)केतु D13 G1 स (for च). D1–3 राममक्लिष्टकारिण. —^cd) D4.7 T2 G1.2 M2.4 अपि (for अभि). D4 हतान्, G2 गजान्, Cv.t as in text (for -जघान). Ñ1 ऐन्द्रानश्वानभ्यहनत्, Ñ2 V B2–4 D13 ऐन्द्रानश्वाञ्जघानाशु (D13 °नभिहत्य) (for ^c). Ñ1 D13 शरौघेण, V1 B2–4 °वर्षेण (for शरजालेन). Ñ2 शरैरानतपर्वभिः (for ^d). Ś B1 D1–3.8.12 ऐन्द्रानश्वानभ्यहनद्घोराभि (B1 °नत्) शरवृष्टिभिः. —After 24, D1 G1.3 M3 ins.:

2098* स दृष्ट्वा सुमहत्कर्म रावणस्य दुरात्मन ।

25 ^a) Ś1 विनेदुर्, Ś1 D6.12 विनेशुर्, Ñ2 V B3.4 कम्पयो, D13 विभिदुर् (sic) (for विषेदुर्). Ś D6.11 G1 -गन्धर्वे. —^b) M3 भूतवरा (for दानवाश्). Ś B1 D1–3.8.12 चारणा पितरस्तथा, Ñ2 V B2–4 चारणाश्च (V2 damaged from °रणाश्च up to तदा in 25^c) सवासवा, D5 T2.3 दानवाश्चाप्सरोगणा, D6–11 चारणा दानवै सह, M2 यक्षाश्च सह चारणैः. —^c) Ñ2 V1.3 B2–4 तथा, D7 G3 तु ते (for तदा). —Ś1 D13 om. (hapl.) 25^d–26^c. —^d) M2 सिद्धाश्चाप्सरसस्तथा.

26 Ś1 D13 om. 26^a–c (cf. v.l. 25). V2 om. 26–28^b. —^a) D7 G2 वानरेन्द्राश्च (for °रेन्द्राश्च). D1–3 व्यथितो वानरेन्द्रश्च. —^b) Ś1 B1 D1–6.8.12 व्यथितश्च विभीषण. —^c) Ñ1 B1 D1.4.6.7.8.12 G1 राम(D5 °मं)चन्द्रमसं, T2.3 रामचन्द्र तु त(T3 तदा), Cm.g रामचन्द्रमसं (as in text). —B2 repeats from दृष्ट्वा in 26^c up to 28^a, after 28^a.

27 V2 om. 27. B2 repeats 27 (for both cf. v.l. 26). —^a) Ś D8.12 तु (for च). —^c) T1 त्वस् (for बुधस्). D13 चापि, L(ed.) तस्ये (for तस्थौ). —^d) Ś Ñ V1.3 B D1–6.8.12 M3 महिते रत (B2 तर [meta.]), D6.12 अहिताय, T2 अशुभावह, M1 महिताय वै (for अशुभावह). D13 प्राजापत्याहिते रत.

28 V2 om. 28^ab (cf. v.l. 26). —^a) Ñ1 B4 D1.3 T2 सधूम, D5 °म, D13 विधूम. B2.3 परिवर्ताम, D4 -परिवृद्धोर्मिर्, D5.12 T1 G2 M2 परिवृत्ता(D13 °त्तो)र्मि. Ś B1 D8 सधू(D8 °ह)म परिवृत्तोर्मि. —After 28^a, B2 repeats from दृष्ट्वा in 26^c up to 28^a. —B3 om. 28^b. —^b) Ñ1 D4 ज्वलन्निव च. Ś D8.12 M2 सागर. —Ś D8.12 om. 28^c–29^d. D5 repeats 28^cd after 29^ab. —^c) V B2–4 D7 G3 M3 तत (for तदा). —^d) B3 D13 स्पर्शन् (for स्पृशन्). D7 (second time) दिवाकर (sic).

29 Ś D6.12 om. 29^ab (cf. v.l. 28). D5 om. 29^ab. —^a) V3 B3 D2.4 G2 सपरुषो, B3 (m. also) स्वपुरुषो (sic). D5 सुदुर्वर्णो, D8 सुवर्णश्च, T2.3 सुदुर्दशा, G(ed.) च परुषो (for सुपरुषो). Ñ1 B4 D1.13 ताम्र(B4 ध्वस्त, D2 भस्म) वर्णं स(D13 °र्णस्तु)परुषो, B4 शशिवर्णस्वरूपश्च. —After 29^ab, D5 repeats 28^cd. —D6 om. 29^cd. —^c) Ñ V2 B2.4 D6.12 प्रादृश्यत. —V2 damaged from कबन्धाङ्क up to व्यक्त in 30^b. B3 D13 कबन्धाभ्य (D13 °हत). D2.4 कबन्धो(D6 °धा)ङ्कं, D1.3 कबन्धाग, G(ed.) कबन्धाक. —^d) B1 G1 सयुक्तो, D13 पतङ्गो (for समक्तो).

30 V2 damaged up to व्यक्त in 30^b (cf. v.l. 29). —^a) Ś D1.3.10 कोस(D6 °श)लानां तु. Ñ1 illeg. Ñ2 कौसल्यानाम. V1 B2 कोसलनामश्च. V3 B1.4 D1–3.8.12 कौ(D1.6.12 को)शलानां च. B1 कौशिकस्य च. B3 (m. also) ऐशान्यां चैव, D4.11 M3 तु(D13 त)त्र सह. —^b) Ś D5 प्रेक्षद्र, Ñ1 (marg. also) B4 D1 ज्येष्ठम्. Ñ2 V1.3 B3–4 D13 ज्येष्ठम् (for व्यक्तम्). B1 D13 ऐन्द्राग्नि. B1

G 6, 86 44
B 6 102 39
L 6, 83, 31

दशास्यो विंशतिभुजः प्रगृहीतशरासनः ।
अदृश्यत दशग्रीवो मैनाक इव पर्वतः ॥ ३१
निरस्यमानो रामस्तु दशग्रीवेण रक्षसा ।
नाशक्नोदभिसंधातुं सायकान्रणमूर्धनि ॥ ३२
स कृत्वा भ्रुकुटीं क्रुद्धः किंचित्संरक्तलोचनः ।
जगाम सुमहाक्रोधं निर्दहन्निव चक्षुषा ॥ ३३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे नवतितमः सर्गः ॥९०॥

सिद्धानि (for इन्द्राणि) G (ed) ज्येष्ठामेनद्राणिदैवत —c) N V B2 3 (s p lin also) 4 D6 11 13 G1 2 M1 2 6 आहत्य B3 आहूत्य D1 आगत्य; D2 3 आगम्य D5 T2 3 आदृत्य (for आकृष्य) D12 पावकम् —d) V2 D5 11 13 T1 G1 3 M1 6 Ct त्रिंशत्तम् B1 D1 इव (for अपि) N1 मासुरे (sic)

31 ab) N1 D8 4 दशशीर्षा(D8 °ग्रीवो) (hypm) D12 सशीर्षो (for दशास्यो) Ś B1 D1 2 3 12 दशग्रीवो विंशभुज (for a) N2 V B1 4 विंशद्बाहुर्दशग्रीवो दशशीर्षा दशानन —c) Ś B1 D1 2 3 12 तद्रूपो(B1 D2 °प्यो) N2 V (V3 damaged from तेजा up to l 1 of 2099*) B2-4 महातेजा D7 G2 महासत्त्वो (for दशग्रीवो)

32 V3 damaged for 32 (cf v l 31) —a) N1 V1 2 B3 4 निरस्यमाणो B1 रामस्य (sic) —c) Ś1 D2 12 नैवाशक्नोद्व्यथयितुं; Ś2 ∗∗∗शक्नोद्व्यथयि∗ (moth eaten) N2 D4 D12 न शक्नोत्यभिसंधातुं N3 V2 3 B2 4 D1 अ(B4 न D2 ना)शक्नुवन्वार(B1 °ण्सय)यितुं B2 अशक्त सभा(marg also °वा)रयितुं; D7 न चाशक्नोदयधयितुं —After 32 N2 V(V3 l 2 4 only) B3 4 ins

2099* किंचिदाविग्नसंत्रासस्तस्थौ तत्र रणाजिरे ।
स वध्यमानः काकुत्स्थस्तीक्ष्णाभिः शरवृष्टिभिः ।
संधायमानं तत्र रामो रोषसंरक्तलोचनः ।
प्रदहन्निव कोपेन युगान्ते पावको यथा ।

[V3 damaged for l 1 —(l 1) N2 भयात B4 आविग्न (for आविग्न) —(l 2) N2 V3 आर्ति(V3 सर्ति) ध्यमान —(l 3) N2 illeg for the prior half V1 संधा यन V2 B4 संधायन्तु V1 संधायते B4 धायमेव N2 B4 घोर; B3 रौद्र (for रोष) —(l 4) B4 कम्पे (corrupt)]

33 a) B3 स द्युति M3 ग्रहण च Ct as in text (for स कृत्वा) Ś N V3 2 B3 4 D1 4 5 8 12 M3 स(D12 ?)द्रुत्य (Ś1 N1 D6 11 °त्रि D13 °ति) चक्र (V3 °क्री) D3 10 T M1 3(D5 T2 अ)कृत्वा युद्ध (for भ्रुकुटीं क्रुद्धः) V2 B1 4 स चक्रा(B4 कृत्वा) भ्रुकुटीं वक्र —b) Ś B1 D1 2 3 12 क्रोध; G (ed) रोष (for किंचित्) D4 भासर्ष; V1 संरक्त; B4 रक्तोक्ष (for सरक्त) —c) N2 V1 2 B2-4 सुमहाक्रोधं(V2 3 °कार्यं) D4 12 T1 2 M3 च (D12 स) महाक्रोधं D7 G2 क्रोधसंदीप्तः D5 सहसा क्रोधं G1 सुमहाक्रोधः G3 सुमहाक्रोधः; Cm Ct सुमहाक्रोधं (as in text) Ś N1 B1 D2-4 4 12 क्रोधं चकार सुमहद्

—d) Ś D6 12 पावक N1 V1 D1 6-11 राक्षसान्; N3 V1 B2 3 (sup lin also) 4 D1 4 5 राक्षस B3 पावक D2 रक्षस (for चक्षुषा) —After 33 Ś N V (V3 l 1 4 only) B D1-4 5 12 13 ins

3000* सुरपतिधनुराकृतिं ललाटे
भयजननीं भ्रुकुटीं विभज्य रामः ।
हुतवह इव सर्पिषावसिक्तो
द्विगुणतरं बलवांश्चकार घोरं ।
स्वतेजसा प्रज्वलितः परंतप
प्रचक्रमे दर्शयितुं पराक्रमम् । (5)
निशम्य राम परम-यथास्थित
परं प्रहर्षं परमर्षयो गताः ।

[(l 1) D3 सुरपति D4 स च धनुष कुटिलं ललाटपट्टे —(l 2) N1 समय N V B4 D1 11 भ्रुकुटीं; B1 3 D4 5 भ्रुकुटि L (ed) भ्रूकुटी Ś D4 12 विभज्यमानं B1 (marg also) निबध्य राम L (ed) वितत्य राम —(l 3) D12 हुतभुज D6 स सर्पिषा N3 V1 B4 D4 (अ)वसक्तो D2 (अ)व∗∗ (for (अ)वसिक्तो) —(l 4) Ś D5 1 भगवांश्च (for बल°) N1 V2 D4 12 बलमारुरोह(D13 °रुह)वीर; N3 V1 2 B2-4 बलमा दघ स रोषात्(N3 °रुषोद् B1 °स्त्रोध) B1 D1 4 बलवद्ध्रोध वीरं —(l 5) N V 3 B2-4 D2-4 12 13 स तेजसा (for स्वतेजसा) B1 स राम —(l 6) D12 प्रचक्रमे —(l 7) N1 निरीक्ष्य B1 निरीक्ष्य B4 राम (for राम) N1 D4 5 परम Ś D2 12 निरीक्ष्य राम पुरतःस्थित परं N1 V3 निशम्य(N3 °क्ष्य)रामं पुरतःस्थितं परं B1 निशम्य रामस्य रथ व्यवस्थित D4 5 12 निशम्य राम परमाहवे(D2 °न वध) स्थित —(l 8) V3 B1 वधु (for गताः) Ś D2 12 इयं परं हर्षमरिंदमो गताः; N1 V2 D13 परं प्रहर्षं मुन(D 3 4 ?)यः सुरास्तथा B4 परं ब्व न महर्षयो गताः D4 परं हि हर्षुपयो हि जग्मुः]

Colophon D1 10 0 1 —Kanda name N V1 B1 3 4 D2 4 12 युद्धकाण्डे —Sarga name Ś D2 3 रामरावणयोर्युद्धं N1 D3 रामक्रोध N2 V2 3 B2 4 दशग्रीव (B2 °ग्रीव)गमन V1 दशग्रीवरथागमन D1 द्वैरथं; D1 3 द्वैरथ युद्धं; D12 रामक्रोध —Sarga no (figures words or both) Ś1 N2 V3 3 B3 4 D1 4 5 11 13 om Ś2 89 N2 D2 89 V1 D1 85 D3 1 82 D6 84 D6-8 T1 G M1 2 103 T2 112 T3 113 M1 3 104 B (ed) 102 G (ed) 86 —After colophon D5 concludes with रामः G1 M1 2 6 with श्रीरामाय नमः

तस्य क्रुद्धस्य वदनं दृष्ट्वा रामस्य धीमतः ।
सर्वभूतानि वित्रेसुः प्राकम्पत च मेदिनी ॥ १
सिंहशार्दूलवाञ्शैलः संचचालाचलद्रुमः ।
बभूव चापि क्षुभितः समुद्रः सरितां पतिः ॥ २
खगाश्च खरनिर्घोषा गगने परुषस्वनाः ।
औत्पातिका विनर्दन्तः समन्तात्परिचक्रमुः ॥ ३
रामं दृष्ट्वा सुसंक्रुद्धमुत्पाताश्च सुदारुणान् ।
वित्रेसुः सर्वभूतानि रावणस्याविशद्भयम् ॥ ४
विमानस्थास्तदा देवा गन्धर्वाश्च महोरगाः ।
ऋषिदानवदैत्याश्च गरुत्मन्तश्च खेचराः ॥ ५
ददृशुस्ते तदा युद्धं लोकसंवर्तसंस्थितम् ।
नानाप्रहरणैर्भीमैः शूरयोः संप्रयुध्यतोः ॥ ६
ऊचुः सुरासुराः सर्वे तदा विग्रहमागताः ।
प्रेक्षमाणा महायुद्धं वाक्यं भक्त्या प्रहृष्टवत् ॥ ७

G 6 87 7
B 6 102 45
L 6 84 7

91

D10 11 continue the previous Sarga

1 a) Ñ3 V B3 4 transp तस्य and क्रुद्धस्य D6 T1 सतत (for वदनं) N1 B3 D4 13 क्रुद्धस्य वदनं दृष्ट्वा — b) N1 D4 13 तदा, B3 तस्य (for दृष्ट्वा) — D13 om from वि in 1b up to खर in 3a — c) D3 त्रेसु (for वित्रेसुः) — d) N1 D4 प्रचकंपे (for प्राकम्पत) Ś N3 V B1 3 4 D1-3 5 12 मही तदा (V1 3 B3 4 D12 °था) B3 तथा मही (for च मेदिनी)

2 D13 om 2 (cf v l 1) — a) Ñ2 (marg also as in text) शार्दूलक (for °शार्दूलवान्) D4 सिंहशार्दूलव्याघ्रैश्च — b) N3 V1 2 B2-4 D1-3 च सद्रुमः, V3 D6 11 G1 M Ct चलद्रुमः, D5 10 T2 3 चलद्रुमः G3 Ch महाद्रुमः (for [अ]चलद्रुमः) Ś D1 12 ससपा गल्यद्रुमः N1 D4 चचार च (D4 शरभैश्च) समंततः, B1 सप्रनक्राक्ष सद्रुमः ॥ Ck t चलद्रु (Ch महाद्रु)म इति बहुव्रीहि । Ct adds महद्रुम इति पाठान्तरम् ॥ — c) B1 4 D7 T1 G M3 [अ]ति, D3 M4 [अ]भि (for [अ]पि) D5 T3 3 बभूव क्षुभितः सर्व — d) N3 V B3 4 सागर (for समुद्रः) Ś B1 D1-3 5 12 क्षुब्ध पयसु (D3 °सि) (for सरितां पतिः)

3 D13 om up to खर in 3a (cf v l 1) — a) Ś Ñ V1 3 B D1-4 5 8-11 T2 3 M3 4 पतग, V2 खगाश्च, D6 7 T1 G3 घनाश्च (for खगाश्च) D3 क्रूर (for खर) — b) Ś N V1 2 B D1-4 8-13 T2 3 M2 3 5 परुषा घना (for परुषस्वनाः) — c) N3 D1-3 5 7 G1 M3 4 विनर्दंत D6 T1 G2 विनदन्तः D10 11 M2 3 च नर्दंत D12 विनिर्घोषा (for विनर्दन्तः) Ś D4 13 औत्पातिकं विनादं च (D13 °दः) ॥ Cg औत्पातिकानि उत्पातसूचकानि । नदन्तः गर्जन्तः ॥ — d) T2 समरे (for समन्तात्)

4 D7 om 4ab — a) Ś D1 3 5 12 [अ]प, D4 13 तु, T1 M2 3 च (for सु) Ś D1 5 10 11 सरक्षसम् (for सक्रुद्धम्) N3 V B2-4 राम च वीक्ष्य सराक्षसम् (B3 सरोषम्), B1 रामे सक्रुद्धं संवीक्ष्य — b) B1 महोत्पाताश्च सु । D1 2 11 12 T1 G1 M1 उत्पाताश्चैव (G1 M1 °श्चापि) (for उत्पाताश्च सु) — V3 om 4cd — c) Ś Ñ V1 2 B D1-3 5 12 13 M3 त्रस्तानि (for वित्रेसुः) — d) D6 7 10 11 T1 G M [अ]भ्यगात् (for [आ]विशत्) Ś Ñ1 B1 D1-3 5 8 12 T2 3 राक्षस (N1 °क्षस) चा (Ś1 °मा, B1 °ण चा) विशद्भय, N3 V1 2 B3 4 D4 रावण चा (D4 राक्षसश्चा) गमद्भयं, D13 राक्षसं च महद्भय

5 a) Ś N3 V B3 D1-3 5 G3 M1 2 ततो (for तदा) D4 तथा (for देवा) — b) Ś Ñ1 B1 D1-3 8 11 12 13 T1 M1 स (for च) V B3 4 साध्याश्च (B4 °ध्या) D4 सव देवा (for गन्धर्वाश्च) — V3 om 5cd — c) Ś D3 8 12 13 तदा, N3 V1 2 B D1 2 तथा (for ऋषि) G1 दयाश्च (for दैत्याश्च) N1 D4 तथैव दानवा दैत्या — d) Ś D3 12 गुरु-मन्तश्च N3 सगरुत्मन्तश्च (for गरुत्मन्तश्च) D3 खे गता (for खेचराः) D4 गरुत्माश्च खगेश्वर

6 a) M1 च (for स) Ś V2 3 B1 D1-3 8 13 M3 ततो, D13 M3 महा (for तदा) — b) B3-4 काल, G3 लोक, Cv r m g k t as in text (for लोक) Ś B1 D2-3 5 13 संवर्तक (N1 °म) स्थित (Ś D3 12 °र), N1 V3 B1 D4 13 संवर्तकोपम D7 M1 संवर्तसन्निभ, Cv r n g t as in text (for संवर्तसंस्थितम्) — c) B3 सप्रहरणैः (hypm) N3 B3 D4 13 घोरैः B1 भीम (for भीमैः) — d) Ś N1 V1 2 B2 3 4 D1 3 8 13 संप्रयु (Ś D1 3 13 °वृ)द्धयो, D4 च प्रयुद्धयो D13 संयुयुधयो, G1 संप्रयुध्यतो (for संप्रयुध्यतोः)

7 a) Ś N3 V B D1-3 5 13 सदासु (Ś1 V2 °दा सु) रा, N1 D4 13 चैव सुरा (for सुरासुरा) — b) Ś1 [अ]सुरैः, Ś2 V1 2 B3 4 D1 3 5 12 सुरैः (for तदा) G1 आस्थिता, M3 भागता, Cr m g t as in text (for आगता) N V3 B4 D4 13 परस्परसमागता — c) B1 4 प्रक्षमाणान् (for प्रक्षमाणा) D4 तदा, G1 M3 तयोः, M3 महद् (for महा) Ś Ñ1 B1 D1-4 5 12 13 भागो, N3 V B3-4 [इ]त्याधान्, M3 वचा (for युद्धं) — d) D1 वाक्य (for वाक्यं) D3 सु (for प्र) N1 V3 D4 13 स्वरुपस्तु रघुनन्दन, N3 V1 2 B3-4 इदयुक्तं समाहि (B4 °त)ता

G 6 87 8
B 6 102 46
L 6 84 8

दशग्रीवं जयेत्याहुरसुराः समवस्थिताः ।
देवा राममथोचुस्ते त्वं जयेति पुनः पुनः ॥ ८
एतस्मिन्नन्तरे क्रोधाद्राघवस्य स रावणः ।
प्रहर्तुकामो दुष्टात्मा स्पृशन्प्रहरणं महत् ॥ ९
वज्रसारं महानादं सर्वशत्रुनिबर्हणम् ।
शैलशृङ्गनिभैः कूटैश्चितं दृष्टिभयावहम् ॥ १०
सधूममिव तीक्ष्णाग्रं युगान्ताग्निचयोपमम् ।
अतिरौद्रमनासाद्यं कालेनापि दुरासदम् ॥ ११
त्रासनं सर्वभूतानां दारणं भेदनं तथा ।
प्रदीप्त इव रोषेण शूलं जग्राह रावणः ॥ १२
तच्छूलं परमक्रुद्धो मध्ये जग्राह वीर्यवान् ।
अनेकैः समरे शूरै राक्षसैः परिवारितः ॥ १३
समुद्यम्य महाकायो ननाद युधि भैरवम् ।
संरक्तनयनो रोषात्स्वसैन्यमभिहर्षयन् ॥ १४
पृथिवीं चान्तरिक्षं च दिशश्च प्रदिशस्तथा ।
प्राकम्पयत्तदा शब्दो राक्षसेन्द्रस्य दारुणः ॥ १५

---

8 V3 D4.13 transp ^{ab} and ^{cd} —^{a}) Ś1 Ñ1 V B2.3 D2.3 दशग्रीव (for दशग्रीवं) Ñ2 V B2-4 [ऊ]चुर् (for [आ]हुर्) —^{b}) B4 राक्षसा, D4 असरा (sic) (for असुरा) Ñ1 V D4.6 G2 M3 समुपस्थिता, D13 समरे स्थिता, T1 सम * * * (damaged) M1 गगने स्थिता —^{cd}) Ś B1 D1-3.8.13 T2.3 G1.2 M1.3.5 च (for ते) B4 देवाश्च राममूचुस्ते (for ^{c}). Ś B1 D1.8.13 जयस्वेति, D6 T2.3 जयेति च (for त्व जयेति) N2 D5.7 तत्रोचुश्च जयस्वेति पुनः पुनररिंदम

9 V3 om 9 to^{b} —^{a}) Ś B1 D1-3.8.13 M1 क्रुद्धो, Ñ1 D2 रोषाद्, Ñ2 V1.3 B2-4 M3 कोपाद्, D13 घोरां (sic) Cg as in text (for क्रोधाद्) —^{b}) Ś Ñ2 V1.3 B2-4 D1-3.8.13 राघवाय, D7 G1 राघव स Cg as in text (for राघवस्य) D4.6-11 T2.3 G1 M1.5 च (for स) —^{c}) D4 (S)हव शिव (for दुष्टात्मा) —^{d}) Ś D4.13 स्पृष्टुं, D4 बाण (for स्पृशन्) Ñ1 D13 प्राणहर (for प्रहरणं)

10 V3 om 10^{ab} (cf v l 9) —^{a}) D13 वज्र- (for वज्र) Ś N V3 B D1-4.8.13 सार, D6 T2.3 घोर (for -सार) Ś B1 D4.8.13 -नाम M1 वेग (for नाद) V3 transp. सारं and -नाद —^{b}) D4.13 सवदास, G3 पाठुदर्पं (for सर्वशत्रु) D13 विगर्हण (for निबर्हणम्) —G (ed) om 10^{c}–11^{b} —^{c}) T2 शूलैस्, Cg k t as in text (for कूटैस्) —^{d}) Ś Ñ1 V1.3 B1 D3.13.13 G1 M3 चित्र, D3 चित्रैर्, D4.7.10.11 G3 चित (for चित) D4 दृष्टा, D4 वृष्टि (for दृष्टि) D7 भयावहे

11 D4 G(ed) om 11^{ab} (for G [ed], cf v l 10) —^{a}) D6 तीक्ष्णाग्रे —^{b}) Ñ1 B4 D1 मध्यमा V3 समुत्थित T2.3 मयावहः Ct as in text (for चयोपमम्) Ś1 युगाग्नि निचयोपमं V1.3 B2.3 युगान्ताग्निमिवोत्थित —^{c}) Ś N V B D1-4.8.13 मनोपमम् (for अतिरौद्रम्) Ś D4.13 मनासाद्य Ñ1 V B2-4 मनापृष्य, D1 समापाप (for मनासाद्यं) —^{d}) D13 बलेन (for कालेन) Ś D1-4.8.13 सुदुःसह B1 सुदुष्कर (for दुरासदम्)

12 V3 damaged up to दारणं in ^{b} —^{a}) Ś Ñ V1.2 B2-4 D1-3.8.13 T1.3 G3 M2.3 दारुण G1 दारण, Cg as in text (for दारण) Ś D4.13 निनदस्तथा, N2 D4 नादयस्तथा (D1 °द्ग) Ñ1 V B1.4 घातकोपम, B1 D1-3.13 दारु (D2.8 °र)ण तथा (B1 °त) —D13 reads 12^{cd} twice —^{c}) B1 G3 M3 प्रदीप्तम्, D6 T1 G3 स दीप्त V1 इति (for इव) B1 घोरेण (for रोषेण) —^{d}) M3 पाणिना, Cg as in text (for रावण)

13 N1 D4 om 13-15 D13 om 13^{ab} —^{a}) Ś B1 D4.13 राक्षस, B4 (sup lin also) D2.3 राक्षस, M2 सहसा (for परम) —^{b}) Ś Ñ2 V B D1-3.8.13 स (Ñ2 V1 B4 स)मूह्य युधि, D6.7.10.11 T2.3 G1.3 M2.3 ननाद युधि (for मध्ये जग्राह) —^{c}) Ñ2 V1.3 D6-11 Ct अनीकै (for अनेकैः) D13 वीरैः (for शूरै) —V3 damaged from सै in 13^{d} up to 16^{a} B4 reads 13^{d}–15 in marg —^{d}) Ś D4.13 राक्षस (sic) (for राक्षसैः) G1 परिपालित (for °वारित) —After 13 M3 ins

3001* रिपूणां शोकजननं सुहृदां भयनाशनम् ।

14 Ñ1 D4 om 14 V3 damaged for 14 B4 reads 14 in marg (for all cf v l 13) —^{a}) N2 B1 समुद्यम्य (B4 °द्य), B2 अनद्यम्य, B1 D1 समुद्धृत्य (for समुद्यम्य) Ś N2 V1.3 B D1-3.13 G1 M3 -नादं (for -कायो) —N2 V3 B1.4 om 14^{bc} —^{c}) D1 हर्षात्, D13 क्रुद्ध, M1 क्रोधाद् (for रोषात्) —^{d}) Ś D4.14 स (for स्व), D2.4 अति (for अभि) Ś1 -वर्धयन्, B4 -नादयन् (for हर्षयन्)

15 Ñ1 D4 om 15 V3 damaged for 15, B4 reads 15 in marg (for all, cf v l 13) —^{a}) N1 B1.2.4 अं (B2.3 चां)तरीक्षं (for चान्तरिक्षं) —^{b}) Ś Ñ2 B1.2.4 D4.13 दिशोथ (for दिशश्च) Ś B1 D4.13 विदिशस् (for प्रदिशस्) D13 तदा (for तथा) —^{c}) Ś B1.4 D1-3.8.13 प्रा (D13 प्र)कंपयत शब्देन —^{d}) T1 G1.3 दारुणं Ś1 B1 D1-3.8.13 राक्षसेन्द्र सुदारुण (Ś1 D4.13 °णो); Ś1 (marg. also as in Ś1) राक्षसेन्द्र प्रकम्पयत्.

अतिनादस्य नादेन तेन तस्य दुरात्मनः ।
सर्वभूतानि वित्रेसुः सागरश्च प्रचुक्षुभे ॥ १६
स गृहीत्वा महावीर्यः शूलं तद्रावणो महत् ।
विनद्य सुमहानादं रामं परुषमब्रवीत् ॥ १७
शूलोऽयं वज्रसारस्ते राम रोषान्मयोद्यतः ।
तव भ्रातृसहायस्य सद्यः प्राणान्हरिष्यति ॥ १८
रक्षसामद्य शूराणां निहतानां चमूमुखे ।
त्वां निहत्य रणश्लाघिन्करोमि तरसा समम् ॥ १९
तिष्ठेदानीं निहन्मि त्वामेष शूलेन राघव ।
एवमुक्त्वा स चिक्षेप तच्छूलं राक्षसाधिपः ॥ २०
आपतन्तं शरौघेण वारयामास राघवः ।
उत्पतन्तं युगान्ताग्निं जलौघैरिव वासवः ॥ २१
निर्ददाह स तान्बाणान्रामकार्मुकनिःसृतान् ।
रावणस्य महाशूलः पतंगानिव पावकः ॥ २२

G 6. 87. 22
B 6. 102. 62
L 6. 84. 22

16 V3 damaged for 16ᵃ (cf. v.l. 13). M1 om. 16. V1 illeg. for 16ᵃ. — ᵃ) Ñ2 V2 B2-4 कतीव तेन, D7-11 अतिकायस्य (for अतिनादस्य). Ś Ñ1 B1 D2-4 .12.13 अ(Ñ1 D6.13 प्र)तिनादेन तेनास्य. — ᵇ) Ś Ñ1 V B1 D1-6.8.12.13 घोरेणात्यु(Ñ1 V1 °च्यु)प्र(V2.3 °तीव) कर्मणा(B2 D1-3.13 °णा). Ñ2 B2-4 तानि तस्यात्मकारमन (B3 °नि च). — ᵈ) Ś B1 D1-8.13 M3 [अ]पि (for प्र). Ñ1 D6.13 सागराश्च प्रचुक्षुभुः. — After 16, Ñ2 V B2-4 ins.:

3002* स्वस्त्यस्तु लोकस्य इति तत्रोचुः परमर्षयः ।

17 ᵃ) V3 damaged from महा up to राम in ᵈ. Ñ1 D6.13 घोर, Ñ2 V1.2 B2-4 G1 M3 बाहुस्(; M1 -तेजा (for वीर्य). — ᵇ) Ñ2 V1.2 B2-4 transp. शूल and तद्. V2 [S]स्मद्द. D6 महान् (for महत्). — ᶜ) V2 स विनद्य, D4 विनद्य च (for विनद्य सु). — ᵈ) Ś B1 D1-3.8.13 परुषं वाक्यम्, N1 D6.13 राम वचनम्, G1 परुष रामम् (by transp.) (for राम परुषम्).

18 ᵃ) B2 D1-3 स (for ऽय). N1 धारो मे, Ñ2 V1.2 B2-4 D4.12 धारस्त, B1 D1.3 धारोय, D5 धोपधेय (for सारस्त). Ś D6.13 शूलहस्तो वज्रधरो. — ᵇ) Ś D6.13 राम. Ś B1 D3.13 T3 समुद्यत, M3 मयेरित (for मयोद्यत). — ᶜ) Ś D6.13 घोरान्, B1 योय, D1-3 घोरो (for तव). D6 धातृ (for भ्रातृ). — ᵈ) D1 सम, D6.11 G2 सम्यक् (for सद्य). D11 प्राण (for प्राणान्). Ś2 B1.4 D1.4.12 हनिष्यति.

19 ᵃ) Ś Ñ1 V2 L1.2 D1-4.12.13 राक्षसानां च (for रक्षसामद्य). M1 राक्षसानां सुघोराणां. — V2 damaged from ᵇ up to र in ᶜ. — ᵇ) M1 त्वया रणे (for चमूमुखे). — ᶜ) D6.13 त्वा. G2 निहत्वा. B2 D2 रणे (for रण). Ś1 श्लाघ्य, Ñ1 V B2-4 D2.9-11.13 T2.3 श्लाघी. — ᵈ) D8.9 G2 रामो. Cv.r.m.g.t. as in text (for समम्). Ś Ñ V B D1-4 .8.11.12 करिष्ये(Ñ V B2-4 D12 °ष्ये)ह(Ś2 D6.13 °हं) प्रमार्जनं. M3 करोम्यास्यप्रमार्जनं.

20 V3 om. 20-27ᵇ. — ᵃ) D2 निहत्वा, G3 निहत्य; Cm. as in text (for निहन्मि). G1 त्वम्. — ᵇ) D6 राजन्, M1 अहं (for एष). Ñ2 V1.2 B2-4 शूलेनानेन (for एष शूलेन). — D1 om. (hapl.?) 20ᶜ-21ᵇ. — ᶜ) Ś1 D3.13 च, B1 वि. D2 तु (for स). D3 इत्युक्त्वा प्राहिणोच्छूल. — ᵈ) Ñ1 D6 शूल त, D2 तच्छीघ्र. D11 शूल तद् (by transp.) (for तच्छूल). M3 राक्षसेश्वर. — After 20, Ñ1 B2.3 D1-7.9-11 S ins.:

3003* तद्रावणकरान्मुक्तं विद्युन्मालासमाकुलम् ।
अष्टघण्टं महानादं वियद्गतमशोभत ।

[(L. 1) D5 T3 M1 -करो-मुक्त. D8.9 M3 Cm. g. विद्युज्ज्वाला. D6.10 T1 G3 -समावृत. Cm. as above (for समाकुलम्). — B3 om. l. 2. — (L. 2) D1 चट, D5 G M3 घण्ट (for घण्ट). Ñ1 B1 D6 जगतम् (for वियद्गतम्).]

— Thereafter all the above MSS. cont., while Ñ2 V1.2 B4 ins. after 20:

3004* तच्छूलं राघवो दृष्ट्वा ज्वलन्तं घोरदर्शनम् ।
ससर्ज विशिखांस्तूर्णं चापमायम्य वीर्यवान् ।

[(L. 1) Ñ2 V2 B4 D6 त (for तच्). Ñ2 V1.2 B2-4 चापि (for शूल). M3 ज्वलित (for ज्वलन्त). — (L. 2) Ñ V1.2 B2-4 D6 G2 निशितान्बाणान् (for विशिखांस्तूर्णं). M1 विससर्ज शरान्घोरान् (for the prior half). Ñ1 D6 आदाय, Ñ2 V1.2 B2-4 उद्यम्य (for आयम्य).]

21 V3 om. 21. D1 om. 21ᵃᵇ (for both cf. v.l. 20). — ᵃ) Ś Ñ2 V1.2 B D2.3.8.12.13 शरौघेन(B2 °हैर) (for शरौघेण). — ᵇ) Ñ1 D6.13 बिभेद युधि, Ñ2 V1.2 B2-4 जघान युधि, D5 T1.2 नाशयामास. Ck. t. as in text (for वारयामास). Ś D6.13 युगान्ताग्निसमप्रभ. — D6.13 om. 21ᶜᵈ. — ᶜ) Ñ2 V2 B2.4 M3 Ck. आपतन्त. — ᵈ) Ñ1 B4 T3 शरौघैर्, B1.3 धा(B2 नी)रौघैर्, (for जलौघैर्). B1.2 D1-3 सागर (for वासव). — For 21ᶜᵈ, Ś D6.13 subst.:

3005* निबिभेद तदा रामो विरामो रिपुसंपदाम् ।

22 V1 D1 om. 22 (for V3 cf. v.l. 20). — ᵃ) D2 अनिर्दहत् (for निर्ददाह). Ś V2 B1 D1-4.8.12.13 T2.3 तदा (for स तान्). — ᵇ) D8.11 T G1 M3 निसृतान्. — ᶜ) Ś D6.13 तदा. Ñ2 B2 D9-11 G2.3 महान्; B1 D1 महत् (for महा). Ś Ñ1 V2 B1 D4-8.12.13 T2.3 शूलं (for शूल).

G 6. 87 23
B 6. 102 63
L 6. 84 25

तान्दृष्ट्वा भस्मसाद्भूतान्शूलसंस्पर्शचूर्णितान् ।
सायकानन्तरिक्षस्थान्राघवः क्रोधमाहरत् ॥ २३
स तां मातलिनानीतां शक्तिं वासवनिर्मिताम् ।
जग्राह परमक्रुद्धो राघवो रघुनन्दनः ॥ २४
सा तोलिता बलवता शक्तिर्घण्टाकृतस्वना ।
नभः प्रज्वालयामास युगान्तोल्केव सप्रभा ॥ २५
सा क्षिप्ता राक्षसेन्द्रस्य तस्मिञ्शूले पपात ह ।
भिन्नः शक्त्या महाञ्शूलो निपपात गतद्युतिः ॥ २६
निर्बिभेद ततो बाणैर्हयानस्य महाजवान् ।
रामस्तीक्ष्णैर्महावेगैर्वज्रकल्पैः शितैः शरैः ॥ २७
निर्बिभेदोरसि तदा रावणं निशितैः शरैः ।
राघवः परमायत्तो ललाटे पत्रिभिस्त्रिभिः ॥ २८

23 V3 om 23 (cf v l 20) —^{a}) Ś N2 V1 2 B D1 3 8 12 transp तान् and दृष्ट्वा —^{b}) Ś Ñ B1 3 D1-4 8 12 18 स्पर्शवि°, T1 संसर्ग (for संस्पर्श) Ñ1 घूर्णितान्, B1 द्रावितान्, D4 धूनितान्, D13 वर्जितान् (for -चूर्णितान्) —^{c}) N1 B1 4 D2 8 13 अंतरीक्षस्थान् —^{d}) Ś B1 D1 2 8 12 राघव क्रोध आविशत्, N2 V1 2 B2-4 D5 10 राघव क्रोध मूर्छित

24 V3 om 24 (cf v l 20) —^{a}) N1 D4 13 ततो (for स तां) Ś V2 B1 D1-4 9 12 दत्ता, B (ed) नीता (for [आ]नीतां) —D6 om (hapl ?) 24^{b}–25^{a} —^{b}) D1 om (hapl) after शक्तिं up to the prior half of 3006* Ś N1 B1 D1 8 10-12 G1 2 M3 समता, D13 सप्रभा (for निर्मिताम्) —After 24, Ś V1 B1 D1-3 9 12 ins

3006* तोलयामास तां शक्तिं समरे लघुविक्रम ।

[D1 om up to the prior half and om लघु]

25 V3 om 25 (cf v l 20) D6 om 25^{a} (cf v l 24) —^{ab}) D13 भगवता (for बलवता) N1 D8 12 सा चोद्(D4 नोदि, D13 दृष्टि)ता वीर्यवता (for °) M3 घन (for घण्टा) Ś D1-3 8 12 [प्र]हृष्टासिनी, B1 निनादिनी D13 महा° (for कृतस्वना) N2 V1 2 B3 4 सा शक्तिस्तोलि(B4 °क्ति प्रेरि)ता तेन घण्टाशब्दमहास्वना —D13 om 25^{c}–30 B4 om 25^{c}–28 —^{c}) Ś N1 V2 D1 8 12 ततं (for नभः) Ś D1 8 प्रज्वाल च सा D13 T2 3 प्रज्वलयामास, G1 M3 प्रभासयामास —^{d}) D1 G1 [अ]ग्नीव (for [उ]ल्केव) Ś Ñ B1 D1-3 8 दाप्यती (D1 8 °ता) V1 2 B1 2 D6 13 दीपिता (for सप्रभा) D7 युगान्त सप्रभा —After 25 Ś B1 3 (marg) D1-3 8 ins

3007* तोलयित्वा तु बलवान्शक्तिं घण्टाकृतस्वनाम् ।
चिक्षेप परमक्रुद्धस्तरसा रघुनन्दन ।

[(l 1) B1 स (for तु) Ś D8 बलवाञ्शक्तिं प्रयत्नेन (for तु बलवान्शक्तिं घण्टा) D2 सम्भिता D8 कृतस्वनां —(l 2) B1 समरे (for परम) and वेगात् (for तरसा)]

26 V3 B4 D13 om 26 (for V3 cf v l 20 for B4 D13, cf v l 25) —^{a}) D13 क्षपयद् G (ed) क्षिप्ता सा (by transp.) (for सा क्षिप्ता), D5 T2 3 रघुश्रेष्ठ M3 राक्षसेन्द्राय (for राक्षसेन्द्रस्य) —^{b}) Ś B1 D2 3 8 शूलं शक्ति, N2 तस्मिन्काले D1 शक्ति शूले (for तस्मिञ्शूले) G2 ह्या (for ह). N1 D6 12 [ऽ]तिनिप्रभा (D1 °भे) (for पपात ह) M3 राघवेण महात्मना —After 26^{ab} M3 ins.

3008* वैजयन्ती महावेगा नाशयामास राक्षसान् ।
स तया वीरघातिन्या राघवेण विमुक्तया ।

—Ś1 D6 om 26^{cd} —^{c}) G1 भग्न (for भिन्न) D5 T2 3 M3 5 महा (for महान्) N V1 B2 3 D4 स(B3 प्र, D4 अत) भिन्नो बहुधा शूलो, V2 B1 D1 2 8 12 तत्रैव (D13 सा भित्त्वा) बहुधा(B1 सहसा) शूलः M3 भिन्न शक्त्या तथा शूल —^{d}) B1 पपाताथ, D1 12 नि पपात D5 T1 G3 पपात च (for निपपात) N2 D13 महास्वन (D13 °न), N2 V1 2 B1 2 D6 8 T G M1 6 महाद्युत, D4 महास्वन, M3 हतद्युति —After 26 D1 G1 2 ins

3009* साधु साध्विति भूतानि प्रशशंसू रघूत्तमम्।

27 V3 om 27^{ab} (cf v l 20) B4 D13 om 27 (cf v l 25) Ñ2 D4 8 12 G3 om (hapl) 27 —^{ab}) M3 चास्य (for अस्य) Ś B1 D1-4 8 तस्य बाणैरश्वान् (for बाणैर्हयानस्य) Ś D3 महावेगान्(D1 °—*) D8 12 G1 M1 3 मनोजवान् (for महाजवान्) —^{c}) D13 तीक्ष्णैः D10 12 शिलैः (for तीक्ष्णै°) Ś B1 D6 वज्रप्रख्यै D1 तीक्ष्णै तु, D5 तदा दुष्टे (for महावेगै) M3 राघव परमामर्षी —^{d}) D7 सन्निभैः, M1 सुवासितैः (for शितैः शरैः) Ś V2 V B1-3 D1 6 M3 वज्रसन्निभैः शरैः (N2 V2 3 B1 2 शितैः, M1 °मैर्द्युतिः) D10 11 बाणवज्रसन्निभैः

28 B4 D13 om 28 (cf v l 25) T2 1 G1 M3 om (hapl) 28^{cd} —^{a}) Ś B1 D1 2 8 च तं, Ñ1 D4-8 12 T2 G2 3 M3 4 ततो; V2 V B1 2 ततो (for तदा) —^{b}) Ś B1 D1 3 8 विशिखैर्विशि N2 D5 वक्ष बाणेभि D13 समभि शरैः M3 च शितैः शरैः —^{c}) G1 राघव (for राघवः) Ś N V1 2 B1 2 D1-4 8 12 परमा यत्तो D6 G1 M3 परमक्रुद्धो M3 राम परवलामर्षी —^{d}) Ś B1 D6 ललाटे, Ś B1 D1-3 M3 4 6 च(B1 तु) त्रिभि शरैः (D8 शितैः); Ñ2 D4 12 सप्तभि शरैः V3 D6 T1 G2 च(V1 [उ]पि) त्रिभिस्त्रिभि G2 ललाटेषु त्रिभिस्त्रिभि ※ G2 पत्रिभिस्त्रिभिरिति प्रमादपाठः पुस्तके पत्रिभि पत्र वद्धिरित्यर्थः ※

स शरैर्भिन्नसर्वाङ्गो गात्रप्रस्रुतशोणितः ।
राक्षसेन्द्रः समूहस्थः फुल्लाशोक इवाबभौ ॥ २९

स रामबाणैरतिविद्धगात्रो
निशाचरेन्द्रः क्षतजार्द्रगात्रः ।
जगाम खेदं च समाजमध्ये
क्रोधं च चक्रे सुभृशं तदानीम् ॥ ३०

G. 6. 87. 0
B. 6. 102. 70
L. 6. 84. 31

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकनवतितमः सर्गः ॥ ९१ ॥

---

29 D13 om 29 (cf v l 25) —a) Ñ2 V2 3 B2 3 M2 क्षीण (for भिन्न) D14 transp भिन्न and सर्व B1 शरै प्रकोपितसर्वाङ्गो —b) Ś2 B1 D1-3 6 M3 गात्रात्, D4 8 12 गात्रे, Ck t as in text (for गात्र) Ś1 Ñ V B1-3 D5 7 T2 3 G M3 Ct प्रसृत (for प्रस्रुत) —c) Ś D8 वि(Ś2 व्)तिष्ठन्, Ñ स च बभौ B4 समीपस्थ (for समूहस्थ) —d) Ñ D4 13 इव द्रुम

30 D13 om 30 (cf v l 25) —a) Ñ V2 B1 4 D8 11 G2 M3 अभि (for अति) —b) D5 [अ]र्प (for [आ]र्द्र) Ñ V B D4 क्षतजावसिक्त (B1 °र्द्रदेह) D12 क्षतम्यवसिक्त (corrupt) M5 क्षतविद्धगात्र —c) D6 T1 दैन्य; D12 मोह (for खेद) Ś Ñ V B D1-3.6 13 G2 M3 च (Ñ1 D13 स) समूह; D6 स सुमोह; M3 भुजमार्जि; Cg as in text (for च समाज). —d) Ś B1 D1-3 6 द्विगुणः Ñ1 B4 D1 13 सुमहत्, Ñ2 V B2 3 स तदा, D6 स भृश, G1 सुभृत (for सुभृश) Ñ2 V B2 3 महता, G2 इतास्य (for तदानीम्) M3 सय च चक्रे सुभद्दत्तर स

Colophon —Kāṇḍa name Ñ B1 3 4 D3 6 13 इत्या कांडे —After Kāṇḍa name D3 12 adds युद्धपर्वणि —Sarga name Ś Ñ V B1 3 4 D3 4 6 13 रावणवर्पण, B2 रावणप्रधर्षण D1 2 रामरावणयुद्ध, D12 रावणरोध —Sarga no (figures words or both) Ś1 Ñ1 V2 3 B2 4 D3 4 6 12 13 om, Ś2 84 Ñ2 D4 90 V1 D6 86 B1 3 83, D1 85 D1-7 T2 G M3 5 104 D10 11 103, T1 112 T3 116 M1 2 107 B (ed) 102 G (ed.) 87 —After colophon, Ñ1 concludes with श्री श्री, D5 with राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नमः.

९२

G 6. 88 1
B 6. 103 1
L 6. 85 1

स तु तेन तदा क्रोधात्काकुत्स्थेनार्दितो रणे ।
रावणः समरश्लाघी महाक्रोधमुपागमत् ॥ १
स दीप्तनयनो रोषाच्चापमायम्य वीर्यवान् ।
अभ्यर्दयत्सुसंक्रुद्धो राघवं परमाहवे ॥ २
बाणधारासहस्रैस्तु स तोयद इवाम्बरात् ।
राघवं रावणो बाणैस्तटाकमिव पूरयत् ॥ ३
पूरितः शरजालेन धनुर्मुक्तेन संयुगे ।
महागिरिरिवाकम्प्यः काकुत्स्थो न प्रकम्पते ॥ ४
स शरैः शरजालानि वारयन्समरे स्थितः ।
गभस्तीनिव सूर्यस्य प्रतिजग्राह वीर्यवान् ॥ ५
ततः शरसहस्राणि क्षिप्रहस्तो निशाचरः ।
निजघानोरसि क्रुद्धो राघवस्य महात्मनः ॥ ६

92

Ñ1 begins with श्री श्री and D12 with ॐ

1 ᵃ) M3 transp तु and तेन D1 T2.3 (अ)र्दित, G1 M3 तथा, M2 सदा (for तदा) Ś Ñ2 V B2.4 D1-3.5.6.12 M3 युद्धे, G1 M3 क्रुद्ध (for क्रोधात्) B1.3 महायुद्धे, D7 G2 प्रहारेण (for तदा क्रोधात्) —ᵇ) Ś2 B1 D1-3.6.10.11 राघवेण, V1 om (for काकुत्स्थेन) Ś N2 V B D1-3.6.12 M3 प्रधर्षित, D4 T2.3 (अ)दिवातिना, D7.9-12 G2 (अ)र्दितो भृश (for (अ)र्दितो रणे) —ᶜ) Ś1 Ñ2 V1.3 B2.3 D1-4.5.10.12 परमामर्षी, Ś2 समर ** (moth-eaten); Ñ1 V2 B2.4 समरामर्षी (for समरश्लाघी) —ᵈ) Ñ2 V1.3 B D1-3 भृश; V3 पुन, G2 महान् (for महा) V B2.4 D1.4.12 उपागत, L (ed) समाविशत् (for उपागमत्) Ś D5.12 भृश कोप इवाविशत्

2 ᵃ) B2 D1 G2 स (for स) M2 वदनो (for नयनो) Ś B1 D1-3.5.6.10.12 क्रुद्धस्तु; Ñ2 V B2-4 D4 कोपात् D7.9-11 (S)मर्षाच् (for रोषाच्) —ᵇ) Ś Ñ V B2-4 D1-4.6.12 G2 ज्ञाश्रय; B2 आदाय, T2.3 M3 आतम्य (for आयम्य) D1 वेगवान् —ᶜ) Ś N V B D1.3.4.6.10 प्रत्यर्दयत (V1.3 D5 °यत्सु) D9.4 T2.3 अभ्यवपात्सु (D5 °पत) D4 T1 G अभ्यद्रवत्सु (G1.2 °वत), D7 अभ्यधावत्सु, Ck t as in text (for अभ्यर्दयत्सु) D12 सवत्सु वरवपण —ᵈ) Ś1 N V1.3 B D1.3.6.10 पुनराहवे; D2 पाराहव (sic) (for परमाहवे)

3 ᵃ) Ś B1 D1.3.6.10 M2.3 त M1 तं (for तु) —ᵇ) Ś Ñ V B D1-3.6.10.12 (अं)बरे Cr m k t as in text (for (अ)म्बरात्) M1 सतोय इव तोयद —ᶜ) D1.3 transp राघवं and रावणो Ś V2 B1 D1-3.6.10 वीरस्; M1 रोषात् Cr m g as in text (for बाणैस्) —ᵈ) N V1.3 B D1.3.6.8.10 पराक्रमम् (for तटाकम्) N V1 B2.4 D1.4.6.8-11.12 T G1 M Ck t पूरयत्; D7 पूरित (sic) (for पूरयत्). Ś D5.6.12 तटाकवत्पूरयन् ॐ Cm g पूरयन् अपूरयत् ॐ

4 ᵃ) B1 D12 -वर्षेण (for जालेन) —ᵇ) Ś D6.12 मुहुः; G1.2 रथो (for धनुर्) V2 चापेरे (for संयुगे) M2 रावणेन स राघव —ᵈ) B4 मुहुर् (for स्थिरः) Ś D5.10.11 [अ]कम्पो (for [अ]कम्प्यः) —ᵈ) N2 V2 D12 प्रकम्पत, Ñ2 B2.4 व्यकम्पत, D1 व्यकम्पयत् (for प्रकम्पते) Ś D12 राघवो न प्रकम्पित, B1 D1.6 राघवो न व्यकम्पत D7 G2 काकुत्स्थो नैव कम्पते —After 4 Ś N2 V2.3 B1 D1-3.6.10 ins

3010* शाखामृगशार्दूलो राम परमदारुणान् ।

[Ś D6.12 रक्षस परदारणान् (for the post half)]

5 V1 om 5ᵃᵇ Ś V1.3 B1 D1-3.6.10 transp ᵃᵇ (including 3011*) and ᶜᵈ B1 repeats 5ᵃᵇ (in marg) after 5 —ᵃ) Ś N V2.3 B D1.3.6.10.12 शरैस्तु (for स शरै) N1 D6.12 -जाल वै (for जालानि) Ś2 श** लानि (moth eaten) —ᵇ) Ś1 D12 निवार्य, Ñ2 व्यहरत्, N2 विधमन्, V2 B1.3 (second time) D1-3.10 व्यधमत्, B2-4 (B2 first time) विहृ(B2.3 °हृत[meta])न्; D1 व्याहनन् (for वारयन्) Ś2 वार***रे (moth eaten) M1 युधि राक्षस (for समरे स्थित) —After 5ᵃᵇ Ś V1.3 B1 D1-3.6.10.12 ins while Ñ2 B2.3 (after second occurrence of 5ᵃᵇ in marg) ins after 5

3011* जीमूत इव नर्दंश्च शरवृष्टिं व्यवर्षत ।

[Ś2 moth eaten for जीमूत N2 B1 वर्षि, D3 ग ग, D5.12 न श्च (for नर्दंश्च) Ś D6 शरवर्षं (for °वृष्टिं) V2.3 B1 -ववर्षेयत्, N2 B2 शरवर्ष ववर्ष ह (N2 च) D1-3 शरवर्षेण (D6 °र्ष)वर्षेत (for the post half)]

—ᶜ) T2 G1.2 M2 गभस्तिम् (for गभस्तीन्) Ś V1.3 B1 D1.3.6.10.12 भास्करस्य (for सूर्यस्य) N V2 B2-4 स गभस्तीनि (V2 °स्तिमि)वार्कस्य; D3 गभस्तिमिरिवार्कस्य, D12 सतपत मिवार्कं तु —ᵈ) G2 मेघवत्; M3 राघव (for वीर्यवान्)

6 ᵃ) T1 damaged from शर up to शा in ᵇ N2 D1-3.12 सहस्रं स; Ñ2 V2 B D1 सहस्रं हि (B1 च), D1 T2 M1 सहस्रेण (for -सहस्राणि) —V2 om 6ᶜ-7ᵈ —ᶜ) Ś2 Ñ V1.3 D5.6 D1-3.10.12 G2 M3 निजघान (for निजघान), G1.2 M3 जघानोरसि संक्रुद्धो —ᵈ) Ś2 moth-eaten for महात्मन

स शोणितसमादिग्धः समरे लक्ष्मणाग्रजः ।
दृष्टः फुल्ल इवारण्ये सुमहान्किंशुकद्रुमः ॥ ७
शराभिघातसंरब्धः सोऽपि जग्राह सायकान् ।
काकुत्स्थः सुमहातेजा युगान्तादित्यवर्चसः ॥ ८
ततोऽन्योन्यं सुसंरब्धावुभौ तौ रामरावणौ ।
शरान्धकारे समरे नोपालक्षयतां तदा ॥ ९
ततः क्रोधसमाविष्टो रामो दशरथात्मजः ।
उवाच रावणं वीरः प्रहस्य परुषं वचः ॥ १०
मम भार्या जनस्थानादज्ञानाद्राक्षसाधम ।
हृता ते विवशा यस्मात्तस्मात्त्वं नासि वीर्यवान् ॥ ११
मया विरहितां दीनां वर्तमानां महावने ।
वैदेहीं प्रसभं हृत्वा शूरोऽहमिति मन्यसे ॥ १२
स्त्रीषु शूर विनाथासु परदाराभिमर्शक ।
कृत्वा कापुरुषं कर्म शूरोऽहमिति मन्यसे ॥ १३

G 6 88 13
B 6 103 13
L 6 85 14

7 V3 om 7^ab (cf v l 6) —^a) Ś1 ∗∗दिग्ध (moth eaten) D8 12 महादिग्ध (for समा°) —^c) Ś V1 B1 D1-4 8 11 बभौ फुल्ल, N V2 3 B2-4 स(B2 सु, B3 प्र) पुष्पित, G2 वृक्ष फुल्ल(sic) (for दृष्ट फुल्ल) —^d) Ñ1 किंशुको यथा, D7 किंशुको द्रुम, D3 इव किंशुक, D4,12 किंशुको यथा (for किंशुकद्रुम)

8 ^a) Ñ B4 D1-3 13 घातात्, G1 M3 हत (for घात) Ś Ñ2 V B D1-3 8 12 G2 सक्रुद्ध (for संरब्ध) D4 T2 3 M1 शर(T2 3 °र)घातेन संरब्ध (M1 °क्रुद्ध) —^b) Ñ2 V1 2 B2-4 D7 8 11 [ऽ]सि (for ऽपि) Ś D3 12 सायकं, Ñ2 G2 कार्मुक (for सायकान्) —^c) D6 T2 3 तु, D13 स (for सु). Ś Ñ2 V3 B3 4 D1-3 8 13 महावेगो, V1 2 B1 3 D6 °वेगान् (for °तेजा) —^d) D3 T1 G3 M3 तेजस (for वर्चस) Ś B1 D1-3 8,13 [अ]ग्निसमप्रभ (B1 D1 3 °भान्), N1 V2 D4 12 [अ]ग्निरिवोत्थित, N2 [आ]दित्यवदिस्थत (for [आ]दित्यवर्चस) —After 8 M3 ins

3012* तैर्बाणैर्निर्भिन्नसर्वाङ्गो रामयुक्तैः शितैः शरैः ।
रुधिरं बहु सुस्राव रावणो राक्षसाधिप ।

9 ^a) Ś D3 12 G1 सु संरब्धान्, N1 B3 D13 समारब्धा, G2 सुसक्रुद्धाव् (for सुसंरब्धाव) D1 तौ ततोऽन्योन्यसक्रुद्धाव —V2 illeg for 9^b —^b) V3 B2 D7 8 11 तावुभौ (by transp) (for उभौ तौ) —T1 damaged from second रा up to शरा in 9^c Ś B1 D2,3,8,11 13 उभौ राघवरावणौ N1 D1 उभौ रावणराघवौ —^c) Ś V1 B1 D1-3 8,11 महति, D6 in marg D11 समसे (sic) G1 तौ वीरौ (for समरे) —^d) Ś Ñ2 V B1 3 D5-13 T1 G1 3 M1 2,3 Ct [उ]पलक्ष्यतां (B1 °तम्) Cm g as in text (for [उ]पालक्षयतां) D2 यदा, T3 यथा (for तदा) Ñ1 B2 D4 10 न दृश्येते महाभुजौ, D1 नोपलक्षौ बभूवतु —After 9 Ñ V B1-4 D4 ins

3013* स तत्र शरजालेन रावणेन स राघवः ।
निष्प्रभावः स च भिरवा मेघादिव दिवाकर ।

[(L 1) D4 राघव (sic) (for राघव) —(l 2) Ñ1 damaged up to दिव V1 निष्प्रभाव D4 निष्प्रभाव N1 तमसीव (for मेघादिव). D4 दिवाकर (for दिवा°)]

10 ^a) G(ed) अथ (for तत) D3 कोप (for क्रोध) —^c) Ñ1 वीर, N2 B4 क्रुद्ध, B2 3 क्रुद्ध (for वीर) V3 राम सक्रुद्ध (for रावण वीर) —^d) V3 परम (for परुष)

11 ^a) V3 भार्या (for भार्या) —V3 damaged from ना up to हृ in 12^a —^b) Ś V1 3 B1 D1 8 11 यत्त्वया, Ñ1 B2-4 इह त, D2 रहिता, D6 मायया, D13 प्रहृता (for अज्ञानाद्) B2 राक्षसेश्वर, D1 °साधिप (for °साधम) Ñ2 D4 दुहिता जनकस्य च —^c) Ś D8 11 हृतास्त्र, Ñ1 D4 त्रिदशा, Ñ2 V3 B1-4 D3 आनीता, B1 D6 13 (sic) हृता तु (for हृता ते) N1 D4 यद्धृता (for विवशा) D2 त्वयावशा (for ते विवशा) V1 हृतानीता तु विवशा —^d) D3 तेन (for तस्मात्) Ś Ñ V1 2 B D1-3 8 11 13 न भविष्यसि (B3 [before corr]°ति) (for नासि वीर्यवान्)

12 V3 damaged up to हा in 12^b (cf v l 11) —^a) D4 च (for वि) D8 reads दीनां in marg —T1 damaged for °(except त्वा) —^c) Ś V3 B1 D1 3 8 11 विवशां, Ñ2 V1 3 B2-4 विजने (for प्रसभं) Ś Ñ1 (sic) D4 कृ(D4 marg also हृ)त्वा (for हृत्वा) —^d) B4 [ऽ]यम् (for ऽहम्) —After 12, G1 reads 15^ab for the first time repeating it in its proper place while D4 ins l 1-2 of 3015*

13 D1 om (hapl) 13-14 M3 transp 13 and 14 —^a) N V B2-4 वी(N1 V2 B1 धी)र्यमनाथासु —^b) Ś B1 D2-4 8 12 13 प्र(D1 वि)धर्षक(D1 11 °क) N V B2-4 D4,5-11 T1 3 G1 2 M3 [अ]भिमर्शन(N1 B2 °र्शने D3 G2 °र्शन), D6 °मर्षक, G3* मर्शक (for [अ]भिमर्शक) —^c) D1 कार्य (for कर्म) —V3 damaged from 13^c up to 14^c —^d) B3 reads in marg from मि up to स —After 13 D3 ins

3014* ब्राह्मणेषु च ये दारा गोषु स्त्रीषु तपस्विषु ।
कृत्वादिव फले पके प्रहरायुधवन्ति ते ।

G. 6. 88 14
B. 6 103 14
L. 6 85 15

भिन्नमर्याद निर्लज्ज चारित्रेष्वनवस्थित ।
दर्पान्मृत्युमुपादाय शूरोऽहमिति मन्यसे ॥ १४
शूरेण धनदभ्रात्रा बलैः समुदितेन च ।
श्लाघनीयं यशस्यं च कृतं कर्म महत्त्वया ॥ १५
उत्सेकेनाभिपन्नस्य गर्हितस्याहितस्य च ।
कर्मणः प्राप्नुहीदानीं तस्याद्य सुमहत्फलम् ॥ १६
शूरोऽहमिति चात्मानमवगच्छसि दुर्मते ।
नैव लज्जास्ति ते सीता चोरवद्व्यपकर्षतः ॥ १७

---

14 D4 om 14 V1 damaged up to 14ᶜ (for both cf v l 13) M3 transp 13 and 14 D1 transp 14 and 15 —ᵇ) Ś D8 13 चारित्रेपि B3 चरित्रेषु (for चारित्रेषु) N1 B2 4 D1 3 5 6 8 13 12 T1 G1 [ष्व]नवस्थित B1 [ष्व]प्यवस्थित (for [ष्व]नवस्थित) —ᶜ) Ś D8 13 उपा(D13 °प)श्राय V1 B1 D6 T2 3 इवादाय (for उपादाय) —After 14 N1 D8 ins l 1 2 of 3015* B4 reads for the first time (in marg) l 3–4 of 3015* *repeating them in their proper place* D1 ins 3015*

15 G1 repeats 13ᵃᵇ here (cf v l 12) D1 transp 14 and 15 —ᵃ) V3 परण (for शूरेण) D6 om धनद —ᵇ) Ś D8 11 वर्गे (for बलै) T2 साक युतेन (for समुदितेन) B1 बलेन मुदितेन च —ᶜ) D6 प्रशस्य च (from च up to ᵈ in marg) D2 8 11 महत्कर्म Ck t as in text (for यशस्यं च) D6 (in marg) नित्य चाय गस्य च (subm) —ᵈ) B3 सुदुष्कर D4 (in marg) गवत्तर (for महत्त्वया) D1 8 11 यशस्य च कृत त्वया —After 15 Ś N1 V B (B3 reads for the first time in marg l 3 4 after 14 repeating them here) D2 3.8.12 ins N1 D13 ins l 1–2 after 14 and l 5–10 after 15 D1 ins after 14 D8 ins l 1 2 after 12 and l 3 10 after 15

3015* अनाथेष्वेव भीतेषु युध्यमानश्च राक्षसैः ।
उत्सेकाच्चैव दर्पाच्च शूरोऽहमिति मन्यसे ।
मायया मृगरूपेण मह्यार्यापहृता त्वया ।
सर्वथा दर्शितं वीर्यं कृतं कर्म सुदुष्करम् ।
धिक्कृतस्य सदानार्य गर्हितस्येह कर्मणा । [5]
श्लाघसे त्वं कथं नाम यस्य ते वृत्तमीदृशम् ।
निशि नैव स्वपात्यद्य दिवा वा रजनीचर ।
न रावण क्वचि शान्ति त्वामनुत्पाद्य मूर्छतः ।
इयं मामास्थितिशाम्यास्त्वद्य परिचिन्तिता ।
यथाईत्य यथार्थं त मृत्युद्वारमुपागतम् । [10]

[(l 1) B1 षु (for [ष]व) N1 D1 नीरेषु V1 D4 भूतेषु (for भीतेषु) Ś1 B1 पूज्यमानेषु N V1 3 B1–4 D4 [s]थ L(ed) [s]व (for च) V1 पूज्य*** राक्षसै (damaged) D13 युध्यमानो निशाचरैः (for the post half) —V3 om l 2–5 —(l 2) B1 इत्येवाद् (for उत्सेकाद्) —(l 3) Ś D8 11 [अ]नृत (for हृत) D4 च हृता (for [अ]पहृता) —(l 4) D4 कृते च कर्म दुष्कर (unmetric) (for the post half) —(l 5) Ś D8 11 निकृतस्य D1 4 विकृतस्य (for धिक्कृतस्य) N V1 3 B3–4 D8 13 चाप्यनार्यश्च (D13 °नैश्चर्ये) (for च सदानार्य) Ś D8 11 स्व च (for चव) D8 13 गर्हित च स्वकर्मणा (for the post half) —(l 6) Ś N2 V B2 D8 13 श्लाघसे त्व B1 श्लाघसे स D4 त्व श्लाघते D13 श्लाघये त्वं (for श्लाघसे त्वं) N1 V1 3 B3 4 पाप (for नाम) D1 om (subm) (for ते) V1 वीर्यम् (for वृत्तम्) D13 यस्य ते दृश्यते मीदृश (corrupt) (for the post half) —V3 om l 7 8 —(l 7) V1 निशासु (*hypm*) (for निशि) *N V1 B3–4 D8 13 स्वपे* (B1 शये) नाह (N1 D8 13 न स्वपामि) दिवारात्री B1 D1 4 निशायां नैव स्वपिमि (for the prior half) N1 D8 13 कदाचिद् B1 D8 4 दिवा न (for दिवा वा) N2 V1 B3 4 राक्षसेन्द्र निशाचर (for the post half) —(l 8) B1 युद्ध स्वप्स्ये D1 4 युद्ध स्वप्स्ये (for क्वचि शान्ति) *Ś D8 11 राक्षसा*(*Ś1 D13 °क्षसे*) यम युद्ध (for the prior half) Ś D8 4 अनुत्पाद्य B1 विनो पाद्य (for अनुत्पाद्य) N1 V3 D8 13 नोत्साद(D13 °त्साद) यामि यावत्त्वां समुत्पाद्य (D13 °पन्न) बोधय —(l 9) D1 इमा मामाद्य (for इयं मामाद्य) B1 तव वधे D1 त्वद्वधेन (for त्वद्विचिन्तितम्) N V B3 4 अद्य (N1 V1 B3 °न्य) ममभिमा मामाद्य D13 चिन शोकसन्तिकान्तो (sic) (for the prior half) D8 त्वद्वधे (for त्वद्वधे) Ś1 D8 L(ed) न्या(D8 न्या)यत (L[ed] न्यायता) मया N V B3–4 परिचिन्तयन् (for परिचिन्तिता) B1 भविकाशं मयाद्य D13 वध चिन्तयानस्तव (for the post half) D4 चिर लोकन्याकोर्त वधनिश्चयो मम —(l 10) Ś1 D8 13 वध तेन B1 D1 4 वधे तेन (for यथार्थं ते) V1 उपागत N1 उपागत D4 4 कालपाशेन मे नून यथा (D13 °था) त्व मृत्युमुपागत (D13 °न यत)]

16 D4 repeats 16 (var) consecutively —ᵃ) Ś N V B D 8 13 13 उत्सेकाद् D2 उत्सेकम् (for उत्सेकेन) Ś B1 D1 6 8 अभिपन्नस्य N V B3–4 °मानस्य (for °पन्नस्य) D4 (first time) उत्सेकादतिमानाच्च D4 (second time) शूरोऽहमिति मानात्य D1 उत्सेकाद्धर्षादस्य (sic) —G1 om (hapl ?) from हितस्य in 16ᵃ up to स्या in 18ᵈ —ᵇ) N2 च कर्मण (for [अ]हितस्य च) Ś D8 11 गर्हित चाहित च यत् N1 V B3 4 D13 गर्हिताद् हितस्य च B1 गर्हितस्यापि गर्हितं D1 4 (D4 both times) गर्हित च (D1 वा) पि सचि (D4 सवि) तं —ᶜ) N1 समागं (for कर्मणः) B1 प्राप्नहि (for प्राप्नुहि) —ᵈ) D13 मामाद्य (for तस्याद्य) D8 तु (for सु) N1 –फलं (for फलम्) D4 (both times) सुमहाफलं

17 G1 om 17 (*cf v l 16*) —ᵃ) N̄ V B D1–8 13

यदि मत्संनिधौ सीता धर्षिता सा त्वया बलात् ।
भ्रातरं तु खरं पश्येस्तदा मत्सायकैर्हतः ॥ १८
दिष्ट्यासि मम दुष्टात्मंश्चक्षुर्विषयमागतः ।
अद्य त्वा सायकैस्तीक्ष्णैर्नयामि यमसादनम् ॥ १९
अद्य ते मच्छरैश्छिन्नं शिरो ज्वलितकुण्डलम् ।
क्रव्यादा व्यपकर्षन्तु विकीर्णं रणपांसुषु ॥ २०
निपत्योरसि गृध्रास्ते क्षितौ क्षिप्तस्य रावण ।
पिबन्तु रुधिरं तर्षाद्बाणशल्यान्तरोत्थितम् ॥ २१
अद्य मद्बाणभिन्नस्य गतासोः पतितस्य ते ।
कर्षन्त्वन्त्राणि पतगा गरुत्मन्त इवोरगान् ॥ २२
इत्येवं स वदन्वीरो रामः शत्रुनिबर्हणः ।
राक्षसेन्द्रं समीपस्थं शरवर्षैरवाकिरत् ॥ २३
बभूव द्विगुणं वीर्यं बलं हर्षश्च संयुगे ।
रामस्यास्त्रबलं चैव शत्रोर्निधनकाङ्क्षिणः ॥ २४

G 6. 88. 30
B 6. 103. 24
L 6. 85. 31

[अ]स्ति (for [ए]व) N1 D6.13 [अ]पि, N2 B3.4 D1.3 च, B1 तु (for [अ]स्ति) Ś1 D8 न चैव लक्ष्यसे सीता, Ś2 नापि रक्ष्यसे सीता, D12 नाभिरक्ष्य — सीता —d) Ś N V B D2.3.4.5.8–10.12 T G3 चौरवद्, D13 चौयण (for चोरवद्) Ś D8.11 त्वं प्रकर्षयन् B1 D7 G1 चापकर्षत (for व्यपकषत) D1 चौरत्वादपकर्षत, D6 चौरकमपकर्षत

18 G2 om up to खरं in 18b (cf v l 16) —b) V B3(marg also as in text) [अ]पहृत्य B3 सहृत्य, D6.11 कर्षिता (for धर्षिता) V बलात्त्वया (by transp) (for त्वया बलात्) B4 सा चैव पाप हृता बलात् —c) Ś B1 D1.8.13 त्वं, D3 त (for तु) N1 D12 तु हत, D6 निहित, M1 सखर (for तु खरं) N2 V(V2 lacuna except पश्येस्) B2–4 खरं त(V1 त्व, V3 B3 त्वद्) भ्रातर पश्येस् —d) M2 तथा (for तदा) Ś B1 D8.9.12 हत, N1 D4 खर, D13 चिर (for हत) —For 18cd T1.2 subst

3016* पौरुषं सफल स्यात्तु जना सकीर्तयन्ति च ।

19 ab) Ñ2 V B3.4 त्व (for [अ]सि) N1 D4 दुष्ट मा, N2 V1 B2–4 दुर्बुद्धे, V2.3 दुर्बुद्धिस्, D1 दुरात्मस्, D7–11 महात्मस् (for दुष्टात्मस्) G2 दिष्ट्यासि च तुर्विषयमागतोऽद्य दुर्मते (unmetric) —After 19ab, V3 ins

3017* चक्षुर्विषयमागम्य न जीवन्प्रतियास्यसि ।

—After 19 N2 V1.2 B2.4 ins

3018* पश्यता सर्वयोधानां प्रसह्य रणमूर्धनि ।

[B1 प्रसज्य (for प्रसह्य) V2 -कर्मणि (for -मूर्धनि)]

20 V3 om 20 —a) D5 T1 G3 मत्सायकैस् (for त मच्छरैस्) B1.2 D6 छिन्न, D13 तीक्ष्णं, G2 भिन्न (for छिन्नं) T3 अद्य मच्छरसछिन्न —c) B1 क्रव्यादश्चोप, D13 °दोऽप (for क्रव्यादा व्यप) D1 क्रव्या * * दकपतु (sic) —d) Ś D8.13 भूमि (for रण) N V B D4.13 पांसु (N2 B1.4 D4.12 °सु]षि, D1–3.4.6 पांशुषु (for पांसुषु)

21 a) T1.2 M3 निकृत्य (for निपत्य) Ś1 D8 त मुद्रा, Ś2 N V B1.2 D1.3.11.12 त गृध्रा (by transp) B4 च गृध्रा, D6 गृध्राश्च (for गृध्रास्त) B3 निरय शिरसि त गृध्रा, D4 विपत्र्युरसि गृध्रा —b) D10 (in marg) शरैः (for क्षितौ) N1 D6.13 मुखस्य (for क्षिप्तस्य) B4 रावण, D7 G1.3 सायकैः M1.2 राक्षस (for रावण) —c) Ś D1–3.11 गात्राद्, Ñ1 D13 गात्र, N2 V B2.3(marg also as in Ś) M3 हृष्ण, B1 D4 गात्र(sic) B4 हृत्वा, D6 ज्ञात्वा, T2 G3 हृषाद्, Cm g t as in text (for तर्षाद्) —d) M2 Cg शार Cm k t as in text (for बाण) B4 [उ]त्थित, G1 M2.3 [उ]द्भूत, Cm g k t as in text (for [उ]त्थितम्) Ś Ñ1 B1 D1–3.4.8.12.13 बाणशल्यान्तरे स्थित (Ś D8.12.13 °ता)

22 b) B3 D6.13 च (for ते) Ś B1 D1–3.8.12 स्वपत स्य, M2 स्वपत क्षितौ (for पतितस्य ते) —c) D6.8.10.11 T G1 M [आ]न्त्राणि Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D1–4.8.13 विहगा, Ś2 D13 कवयो (for पतगा) V2 B1 उत्कर्षन्तु च विहगा —d) N V B1.4 D4.13 गरुत्मानिव पन्नगान् —After 22 D7 G1.3 ins

3019* हतोऽसि मद्य कालाद्दिष्ट्या दृष्टिपथ गत ।
अद्य क्रोध विमोक्ष्यामि सीताहरणसंभवम् ।

23 ab) Ñ2 V B2.4 इत्युक्त्वा (for इत्येवं) Ś D4.7.8 T1.2 G1 M2.3 स B3 तु (for स) N2 V B2.4 वदा (for वदन्) D12 धीरो (for वीरो) D13 इत्युक्त्वा वचन वीरो (for ab) Ñ1 V B2.4 transp वीरो and रामः D13 निसूदन (for निबर्हण) —V3 om 23cd —c) Ś D8 सयुगस्थ, N V2 D4.13 चमूमध्ये, V1 B1–3 D1.3.12 M3 समूहस्थ (for समीपस्थं) —d) D1.3.13.11 अवाकिरन् —After 23 Ś N V1.2 B D1–3.8.12.13 ins

3020* तस्य क्रुद्धस्य समरे रामस्याक्लिष्टकर्मण ।

[N2 V1.2 B2.4 transp तस्य and क्रुद्धस्य B1 रामस्य (for समरे) B3 क्रुद्धस्य समरे तस्य (for the prior half) B1 वीरस्य (for रामस्य)]

24 D13 om 24–26b D1 om 24 —a) B4 D6 T1.2 G1.3 हर्षं (for हर्षश्च) D6 शायवत् (for बलं हर्षश्च) B2 बलनायकवतो युधि —After 24ab N V B1.3 ins

3021* विवस्तु सर्वभूतानि कालस्येव दिधक्षत ।

[V3 गात्राणि (for भूतानि)]

—c) V2.3 राघवस्योप्रवीर्यस्य —d) Ś D8 च वध, Ñ V1.3 B1–3 D1 विजय (for निधन) D13 शत्रु * * * काङ्क्षिण

G 6 88 30
B 6 103 25
L 6 83 32

प्रादुर्बभूवुरस्त्राणि सर्वाणि विदितात्मनः ।
प्रहर्षाच्च महातेजाः शीघ्रहस्ततरोऽभवत् ॥ २५
शुभान्येतानि चिह्नानि विज्ञायात्मगतानि सः ।
भूय एवार्दयद्रामो रावणं राक्षसान्तकृत् ॥ २६
हरीणां चाश्मनिकरैः शरवर्षैश्च राघवात् ।
हन्यमानो दशग्रीवो विघूर्णहृदयोऽभवत् ॥ २७

यदा च शस्त्रं नारेभे न व्यकर्षच्छरासनम् ।
नास्य प्रत्यकरोद्वीर्यं विक्लवेनान्तरात्मना ॥ २८
क्षिप्ताश्चापि शरास्तेन शस्त्राणि विविधानि च ।
न रणार्थाय वर्तन्ते मृत्युकालेऽभिवर्ततः ॥ २९
सूतस्तु रथनेतास्य तदवस्थं निरीक्ष्य तम् ।
शनैर्युद्धादसंभ्रान्तो रथं तस्यापवाहयत् ॥ ३०

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्विनवतितमः सर्गः ॥ ९२ ॥

---

25 D13 om 25 (cf v l 24) —ᵃ) B2 चास्त्राणि (for अस्त्राणि) —ᵇ) V3 विविधात्मन (sic) (for विदिता°) —ᶜ) Ś N V B D1 3 8 12 प्रहर्षा, D1 प्रहर्ष-R, D4 प्रहारे च, D7 9 G1 3 प्रकर्षाच्च, Ck c as in text (for प्रहर्षाच्च) M3 महाबाहु (for °तेजाः) —ᵈ) Ś D8 12 शीघ्रं, N V B1-4 D4 लघु (for शीघ्र) Ś D8 12 हस्ततरो, D8 4 5 M3 हस्तवत्तरो, D4 °करो (for हस्ततरो) D5 [ऽ]ब्रवीत् (for ऽभवत्) B1 शीघ्रहस्तो महानभूत् —After 25, N V B1-4 D4 ins

3022* दृढप्रहारता चैव दूरपातस्तथैव च ।

[D4 दृढप्रहारस्तथैव (hypm) G (ed) महृढप्रहारश्चैव (for the prior half) N2 V3 दूरपातित्वमेव च (for the post half)]

26 D13 om 26ᵃᵇ (cf v l 24) V3 damaged from ᵃ up to तर in ᵇ —ᵃ) B2 तानि (for [ए]तानि) M3 शुभान्येव निमित्तानि —ᵇ) Ś1 D8 12 हितानि, Ś2 हितत्व B3 महान्ति, D4 शतानि (for गतानि) Ś N2 B1 D2 3 12 13 च (for सः) B2 (marg also) विज्ञायात्मनि गतानि स (hypm) —D6 om 26ᶜ-27 —ᶜ) Ś N2 V2 D8 12 [अ]वृषद्, B1 [अ]हृषद्, D1 [अ]भ्ययाद्, D4 [अ]दहीद् (corrupt) D6 T G2 M3 [अ]दयन् (for [अ]र्दयद्) D6 भूय एवार्दहृदयो, D13 °वाद्रवामास —ᵈ) Ś D1-4 8 13 [अ]न्तक, N2 V B [अ]धिप (for [अ]न्तकृत्) N1 D4 13 राक्षस सुमहाबल (D13 °ल) M3 रावण निहिते शरे

27 D6 om 27 (cf v l 26) —ᵃᵇ) D1-3 हरिभि (for हरीणां) D1-3 लोस्म D6 T2 3 G1 अश्म (for चाश्म) M3 शस्त्रैश्च बहुभिर्घोरै (for ᵃ) D1 G2 वर्षाच्च D13 वर्षेण (for वर्षैश्च) D1-3 शरै रामेण चा(D1 वा)हते, M3 राघवस्य च सायकैः (for ᵇ) Ś D8 12 जवने परिभिद्यक्षिणै शरै राघवनोदितैः ; N2 V B D4 रामेण शरवर्षैश्च वानरैश्चाश्मवृष्टिभि ‡ Cm g t राघवात् राघवस्य Cg adds विभक्तिव्यत्यय आर्षः । Cr adds राघवोन्मुखाद्वेति वा ‡ —ᶜ) Ś N V B D1-4 8 12 13 वध्यमानो —V3 damaged from ᵈ up to स्य in 28ᵃ —ᵈ) N1 सघूर्ण , N2 V1 2 B3-4 (B3 sup lin also as in text) विभ्रान्त , D3 निघूर्ण , D4 सभ्रान्त , G2 विकीर्ण , Cm g t as in text (for विघूर्ण) D 3 विवर्णवदनोभवत्

28 V3 damaged up to ᵃ (cf v l 27) —ᵃ) D6 तु (for च) D6 8 G2 M3 नालेभे Cr m g k t as in text (for नारेभे) Ś N2 V1 B D1-4 8 12 द(B3 त)थात्वचा (Ś1 D8 12 °चा, Ś2 °च्छ, D4 °द्)त्वमारेभे, Ñ1 V2 यथान्य दुद्धमारेभे D13 ततो युधि समारेभे, M3 यथा पयात्रमारेभे —ᵇ) Ś D8 12 (with hiatus) व्यकर्षत्र , Ñ1 D13 विच कर्ष, D1 व्यपकर्षत् , D4 5 6-11 न(D6 स) चकर्ष, M1 स विकषत् , Cm g as in text (for न व्यकर्षच्) D13 समासन (for च्छरासनम्) —ᶜ) D13 नास्ति (for नास्य) B2 D1 वीर्ये (for वीर्यं) —ᵈ) D4 विच्छिन्नेन (for विक्लवेन)

29 ᵃ) Ś B1 3 D1 3 8 12 क्षपि, Ñ2 V1 B4 क्षपि , V2 D6-11 चापि (for चापि) B3 विक्षिप्ता अपि ते बाणा —ᶜ) V3 B1 2 D1-3 5-7 9-11 G3 Ck t मरणार्थाय T1 रणार्थाय च, Cr g as in text (for न रणार्थाय) V2 B1 D8 3 कल्पत (for वर्तन्ते) Ś D8 12 मरणायसकल्पत. N1 विजये नावकल्पते Ñ2 V1 2 B2 नाकल्पत रणार्थाय, B4 नाकल्पत रणायापि, D4 विजयो नाभवत्तस्य, D13 विजयाय न कल्पत, T3 न रणार्थेभिवर्तते, G1 न रणायाभि°, G2 न रणार्था प्रव°, M3 न रणाय प्रव° ‡ Cv रावणाशाय रावणप्रयोजनाय छेदनभेदनायमिति यावत् , Cm रावणार्थाय रावणस्वार्थाय निवृत्तय पराजयाय ‡ —ᵈ) T1 मृत्यु Cm g k t as in text (for मृत्यु) Ś Ñ V B D1-4 8 12 मृत्युकालाभि (Ś1 °ति)वर्तिन (V3 damaged from भि up to प in 30ᵈ) D7 10 11 13 G2 M3 Ct °लेऽस्य(D11 13 °भि)वर्तत (D13 °त) G1 °लेभिवर्तता Cm g मृत्युकालेऽभिवर्तत (as in text)

30 V3 damaged up to प in 30ᵈ (cf v l 29) —ᵃ) D13 ततस् (for सूतस्) B3 स (for तु) Ś D8 12 स्थचितस्तन, B1 D1-4 स्थचितस्तस्य B2 (marg also as in B1) रथनेता च (for रथनेतास्य) —D6 reads 30ᵇ

९३

स तु मोहात्सुसंक्रुद्धः कृतान्तबलचोदितः ।
क्रोधसंरक्तनयनो रावणः सूतमब्रवीत् ॥ १
हीनवीर्यमिवाशक्तं पौरुषेण विवर्जितम् ।
भीरुं लघुमिवासत्त्वं विहीनमिव तेजसा ॥ २
विमुक्तमिव मायाभिरस्त्रैरिव बहिष्कृतम् ।
मामवज्ञाय दुर्बुद्धे स्वया बुद्ध्या विचेष्टसे ॥ ३

G 6 89 0
B 6 104 3
L 6 86 3

inf lin in marg —ᵇ) Ś N V3 B D1-4 8 12 13 निरी (D8 3 °क्ष्य)क्ष्य त, M3 Cg समीक्ष्य त (for निरीक्ष्य तम्) —ᶜ) Ñ1 B3 D4 7 10 शरैद् (for शनैद्) N2 B2 स(Ñ1 सु)सभ्रान्तो, D1 च सभ्रान्तो, D6 T2 3 अपश्रान्तो, D13 ससभ्रान्तम्, Cg as in text (for असभ्रान्तो) —ᵈ) D12 अश्वाश्चापि (for रथ तस्य) ❀ Cg अपवाहयत्त् अपावाहयत् ❀ —For 30ᵉᵈ, Ś V1 B1 D1 3 8 9 13 M3 subst while B1 (in marg) ins after 30ᵉᵈ, whereas D7 K (ed) cont after 3023*

3023* तस्मादृणादपोवाह रावणं लोकरावणम् ।

[M3 transp तस्माद् and रणाद् Ś D8 12 अपावहद् (for अपोवाह) D7 8 हतपौरुष (for लोकरावणम्)]

—Thereafter, Ś V1 B1 D1-3 7-9 13 K (ed) cont while Ñ V2 3 B2-4 D6 10 11 12 ins after 30

3024* रथं तु तस्याथ जवेन सारथिर्
निवार्य भीमं जलदस्वनं तदा ।
जगाम शीघ्रं समराम्महीपतिं
निरस्तवीर्यं पतितं समीक्ष्य ।

[(1 1) B2 D7 9-11 च D1 स (for तु) D4 प्र D12 13 om (for [अ]थ) N1 तस्य (for तस्याथ) —(1 2) S V1 B1 4 D8 8 निवा(B4 °व)र्य D3 विसृज्य D12 निवृत्य (for निवार्य) Ś D8 12 तथा (for तदा) Ñ1 D4 10 निवर्तयित्वा जलदोपमं महद्(N1 °पमस्वनं) N2 V2 3 B2 3 निवर्त्य (B3 °वृत्य) तरसाम्बलवाह(B2 °गेन्द्र)नि(N2 V2 3 नि)स्वनं (B3 °न) —(1 3) D7 प्रयाता (for जगाम) D9-11 मीत्वा (for शीघ्रं) Ś1 D1 11 स महान्, B2 स्वरसा (for समरान्) Ś D1 12 महात्मा N1 D4 13 भयाक्रान् N2 V B3 4 ससंभ्रम (B3 °भ) B1 D1-3 महामति (for महीपतिं) —(1 4) Ś B3 D1-3 8 12 पराक्रमायोद्धुमसत्त्ववत्स तु(Ś D8 °मव्य [D8 °मय]वत्स D3 °मीक्ष्य स स्थित D12 °मव्यवस्य तु) N V B2-4 D4 पराक्रमाधोमुखरावणं(D4 °णो)स्थित (N1 V2 B3 °मीक्ष्य रावण V3 रा ✳✳✳✳ [damaged] B4 °रावणस्थित) D13 अधोमुखं वीक्ष्य च रावणं तत]

—After 30 Dk (ed within brackets along with 3023* and 3024*) ins

3025* रामबाणविभिन्नाङ्गो रावणो राक्षसेश्वरः ।
निरस्तविक्रमः सर्वे रणे भ्रान्त पपात स ।
सूतस्तु व्यथितं पार्श्वे स्यन्दनस्थ निरीक्ष्य तम् ।

Colophon —*Kanda name* Ś M3 om N B1 3 4 D1 4 13 लङ्काकाण्डे —After Kanda name D2 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś1 रथाक्षेप Ś1 D8 12 द्वैरथेनाक्षेप, N V1 8 B4 रथपयावर्तन, V3 रथाव✳✳✳ (illeg) B1 द्वैरथयुद्ध, B2 रथप्रत्यावर्तन, B3 रावणस्य रणनिर्याण, D1-3 रावणाक्षेप, D1 13 रावणमो(D4 °णसमो)हन —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V3 B3 4 D4 6 8 12 13 om Ś2 85 N2 D6 91 V1 D1 87 V3 illeg, B1 3 84 D1 86 D5-7 T1 G M2 3 105 D10 12 104 T2 113 T3 117, M1 3 106 B (ed) 103 G (ed) 88 —After colophon G M1 2 3 conclude with श्रीरामाय नमः

93

Ś1 begins with रावण उवाच, D12 with ॐ

1 Ś1 om 1 —ᵃ) D6 om स तु मोहा Ś2 Ñ2 V1 3 B D1-3 6 8 12 13 सक्रुध, Ñ1 D4 सनद्ध (for सक्रुद्ध) —ᵇ) Ś2 D1-3 8 12 नोदित, Ñ2 V B2-4 मोहित, B1 दर्पित, D12 देशित (for चोदित) —D6 om 1ᶜᵈ —ᶜ) B1 D12 3 क्रोधात् (for क्रोध) M3 रक्तात (for सरक्त) Ñ2 V B3-4 क्रोधेन महताविष्टो —ᵈ) D12 रिपुदम् (for सूतम्)

2 ᵃ) N1 D4 13 मतसत्त्वम्, M3 वीर्यहीनम् (by transp) Cm g t as in text (for हीनवीर्यम्) D4 3 इवावीर्यं M3 क्रियाशक्त (for इवाशक्त) —D6 om 2ᶜᵈ —ᶜ) Ś N2 V2 B1 D8 12 भीत V3 D1 T2 3 G2 भीम (for भीरु) T1 damaged for मिवा Ś1 B2 D1 8 12 [अ]शक्त Ś1 M3 [आ]सक्त B2 [अ]लर्थं (for [अ]सत्त्व) —After 2ᶜ G3 wrongly repeats 2ᵇᶜ —ᵈ) B4 स्वेन (for इव) M3 मायया, Cm g as in text (for तेजसा)

3 G (ed) om 3 —ᵃ) B1 4 D2 वियुक्तम् (for विमुक्तम्) M3 विद्याभिर् (for मायाभिर्) —ᵇ) B4 बहुर् (for अस्त्रैर्) D4 अस्त्रैरवश स्थित —ᶜ) B3 अविज्ञाय (for अवज्ञाय) —ᵈ) Ś N1 V1 B1 D1-4 8 12 13 स्व(D4 स्व)बुद्ध्या किं N2 V2 3 B2-4 स्वय बुद्ध्या, D1 स्वया बुद्ध्या (for स्वया बुद्ध्या) Ñ1 D13 विचरसि B3 विनिष्टसे (sic) M3 किं विचेष्टसे (hypm) (for विचेष्टसे)

G 6 89 3
B 6 104 4
L 6 86 4

किमर्थं मामवज्ञाय मच्छन्दमनपेक्ष्य च ।
त्वया शत्रुसमक्षं मे रथोऽयमपवाहितः ॥ ४
त्वयाद्य हि ममानार्य चिरकालमुपार्जितम् ।
यशो वीर्यं च तेजश्च प्रत्ययश्च विनाशितः ॥ ५
शत्रोः प्रख्यातवीर्यस्य रञ्जनीयस्य विक्रमैः ।
पश्यतो युद्धलुब्धोऽहं कृतः कापुरुषस्त्वया ॥ ६
यस्त्वं रथमिमं मोहान्न चोद्वहसि दुर्मते ।
सत्योऽयं प्रतितर्को मे परेण त्वमुपस्कृतः ॥ ७
न हीदं विद्यते कर्म सुहृदो हितकाङ्क्षिणः ।
रिपूणां सदृशं चैतन्न त्वयैतत्स्वनुष्ठितम् ॥ ८
निवर्तय रथं शीघ्रं यावन्नापैति मे रिपुः ।
यदि वाप्युषितोऽसि त्वं स्मर्यन्ते यदि वा गुणाः ॥ ९

4 [a]) Ś D₈ ₁₁ स्वच्छन्दम्, B₁ अस्वच्छन्दम्, D₆ मद्वीक्ष्यम्, D₁₂ मतसाक्ष्यम् (for मच्छन्दम्) —[c]) D₆ T₃ ₄ M₃ शत्रो (for शत्रु) D₅ T₁ G₃ समक्षात् (for समक्षं) Ś Ñ₁ B₁ D₁ ₂ ₄ ₁₁ ₁₃ ₁₄ चयाद्य (Ñ₁ D₁₄ °द्य च) शत्रुमध्ये मे, N₂ V B₂ ₄ अथवा शत्रुमध्यात्मे D₆ अद्य त्वयापिमध्यामे —[d]) Ś₁ उपवाहित (sic) D₁₁ यमवाहीत (sic) M₁ अपयाहितो (for अपवाहित)

5 [a]) N₁ V₂ ₃ B₃ ₄ द्वय (by transp) G₁ हि तु (for [अ]द्य हि) B₃ द्वास्य D₁₃ [अ]नाय (for [अ]नार्य) —[b]) Ś N₂ V₂ ₃ B D₁ ₁₁ समर्जि(D₈ °र्जि)तं D₅ समर्जितं (for समार्जितम्) V₂ D₁₄ ₁₁ ₁₃ चिरकालमुपा (D₄ °मवा)र्जितं —V₃ om 5[c]–6[d]) D₁ दर्पश्च (for तेजश्च) —[d]) G₁ प्रत्ययश्च, Cv m g k t as in text (for प्रत्ययश्च) S₁ D₁ ₈ ₉ विनाशित, Ś₁ D₁ विनाशतः, B₁ विनाशित D₈ विनाशित (for विनाशितः) N₂ V₂ D₁₃ किमर्थमिह नाशित D₆ किमिह नाशित त्वया

6 V₃ om 6 (cf v l 5) ☞ V₁ missing from 6 up to 6 94 18[c] —[a]) Ś V₂ B₁ D₁–₃ ₈ ₁₃ विख्यात (for प्रख्यात) —[b]) N₁ D₄ ₁₃ रावणुस्य, G (ed) वचनीयस्य (for रञ्जनीयस्य) —[c]) D₅ दशोऽहं D₁₃ ₁₄ लुब्धस्य (for लुब्धोऽहं) —[d]) T₃ ₄ कुपुरुषः, Cm t as in text (for कापुरुषः)

7 N₃ repeats 7[cd] after 7 —[a]) Ś₁ N₁ (second time) B₁ D₁ ₈ ₉ ₁₀ कस्मात्, Ś₁ कस्मात् V₂ ₃ B₄ D₁₀ ₁₁ ₁₂ Ct यस्त, G₃ यस्य (sic) Cg k as in text (for यस्त्वं) Ś₁ यमम् (sic) V₂ ₃ B₃ ₄ D₁–₃ कथम् (for रथम्) D₆ इद् (for इम) G₁ मम रथ Ck t as in text (for रथमिमं) Ś D₁₄ युद्धात् V₂ (second time) V₂ ₃ B₁ ₃ D₁–₃ M₁ युद्धात्, B₄ युद्ध, Ck t as in text (for मोहान्) —[b]) Ś₁ नवहस्व वत्स, Ś₁ N₁ (second time) V₂ ₃ B₁ ₄ D₁ ₃ ₁₁ नवहत्यन्त्र [B₁ °न्वत्र]; B₂ अपनीय तु ; B₄ (with hiatus) इदं कपासि D₁ ₁₀ ₁₁ G₁ M₁ न च (D₆ चो)दहसि M₁ नवहस्तन Ck t as in text (for न चोद्वहसि) N₁ ₂ (first time) D₁₂ अप वाहितवानसि —[c]) D₆ प्रातपवो, T₁ G₁ परितर्को Cg t as in text (for प्रतितर्को) N V₂ B₃ ₄ D₁₃ सु(V₂ B₁ ₃ म) व्यक्तोऽयं प्रतयः मे, M₂ सुव्यक्तः वाचतर्को मे —[d]) B₂ (m also as in text) उपस्थित, D₁₁ उपस्कृत, Cv r g k t as in text (for उपस्कृत) —For 7[cd] Ś B₁ D₁–₃ ₁₃ subst while N₂ ins after 7 N₃ ins after second occurrence of 7[cd]

3026* परेणोपकृतो व्यक्तं तेन वध्योऽसि मे मत ।

[Ś₁ D₆ [अ]पकृतो Ś₁ Ñ₁ D₁₄ [अ]पहृतो (N₂ °त) Ñ₂ [उ]पकृत B₁ D₁ [उ]पस्कृतो (B₁ °त) (for [उ]पकृतो) Ś₁ व्यर्थं Ś₂ वध्य (for वध्यो)]

8 [a]) D₂ ₇₋₁₁ Ct न हि तद्, T₁ G₃ न ह्यत M₁ न खेनद् (for न हीदं) D₅ दृश्यत (for विद्यत) —[b]) N₁ B₁ सुहृद (for सुहृदो) Ś B₁ D₁₋₃ ₁₃ सर्व(Ś₁ moth eaten) इच्छता, N₁ D₁₃ T₃ ₄ M₃ हि(D₁ कृ)त काङ्क्षिण, N₂ V₂ B₂ ₄ शुभकाङ्क्षि(B₄ °कारि)ण, D₁ धर्मसृत (sic) M₁ [अ]मितकाङ्क्षिण, Cm as in text (for हितकाङ्क्षिण) —[c]) Ś D₁ दृश, N V₂ B₂ ₄ M₃ द्वारत्, B₃ द्वार B₁ दसार, D₁ तथा, D₃ ₁ द्वार, D₆ T₁ G₃ M₃ चैव D₁₂ ₁₁ रदेतद्, D₁₃ द्वार, Cm as in text (for चैतद्) D₆ विरूपाणां हि सदृश —[d]) M₃ मद् (for न) G₃ मनुष्ठितं Cm g k as in text (for स्वनुष्ठितम्) Ś N₁ B₁ D₁ ₂ ₃ ₁₁ यस्त्वयैतद्(Ś B₁ D₈ ₁₄ त्[B₁ य]द् यत्न)मुष्ठितं, N₂ V₂ B₃₋₄ G₁ M₂ यत्त्वया(B₄ त्वया मे) त्वयैतत् समनुष्ठितं, V₂ यत्वया समुपस्थित D₆ द्वात यस्त्वयैवमनुष्ठित (hypm)

9 [a]) Ś₁ D₁₂ नाशात, N₁ D₁ ₄ ₈₋₁₁ T G M₁ ₂ ₄ नोपैति, N₂ V₂ ₃ B₂ D₁ नाम्येति, B₂ ₃ नाशेति (for नापैति) N₁ D₆ नो (for मे) D₅ रिपु (for रिपुः) —Ś D₁₃ om 9[cd] —[c]) D₆ ₇ ₁₀ ₁₁ T₁ G₃ M₃ ₄ Cm g t वाप्युषितो G₁ वाप्युषितो (for वाप्युषितो) D₁₄ T₃ ₄ M₂ ₃ वासि T₃ वास्त, G₁ वास्ते (sic) G₁ वासि, Cr as in text (for ऽसि त्वं) N₁ B₁ D₁ ₈₋₁₀ G₂ न स्मृति(B₁ D₃ स्मृति)तो वासि (D₁ °वासि, D₁₃ °ऽस्मि), N₂ V₂ ₃ B₁₋₄ न स्मृति(V₂ ₃ B₁ स्मृति)ते स्यास्त्वं D₁ नास्मृ तिस्थासि, D₁ न स्मृतिस्त चासि; M₁ हृष्टपूर्वो नासि M₁ न हृष्टत वास्य (for वाप्युषितोऽसि त्व) Ñ₁ D₁₃ नो T₁ G₁ ₂ Ck t मे, Cr m as in text (for वा) N₁ D₁₃ T₃ G₃ M₁ ₃ स्मर्यंत (D₆ °स) वाइ से(D₆ नो) D₇ G₁ M₂ वा) गुण (M₂ सौहृद) (for [d]) D₆ यदि न स्मयत गुदितश्च सारथ्यकारस्य वै

एवं परुषमुक्तस्तु हितबुद्धिरबुद्धिना ।
अब्रवीद्रावणं सूतो हितं सानुनयं वचः ॥ १०

न भीतोऽस्मि न मूढोऽस्मि नोपजप्तोऽस्मि शत्रुभिः ।
न प्रमत्तो न निःस्नेहो विस्मृता न च सत्क्रिया ॥ ११

मया तु हितकामेन यशश्च परिरक्षता ।
स्नेहप्रस्कन्नमनसा प्रियमित्यप्रियं कृतम् ॥ १२

नास्मिन्नर्थे महाराज त्वं मां प्रियहिते रतम् ।
कश्चिल्लघुरिवानार्यो दोषतो गन्तुमर्हसि ॥ १३

श्रूयतामभिधास्यामि यन्निमित्तं मया रथः ।
नदीवेग इवाम्भोभिः संयुगे विनिवर्तितः ॥ १४

श्रमं तवावगच्छामि महता रणकर्मणा ।
न हि ते वीर सौमुख्यं प्रहर्षं चोपधारये ॥ १५

G 6. 89. 14
B 6. 104. 15
L 6. 86. 16

10 ^{a}) Ś B1 D1-3.8.12 एवमुक्त: स परुषं; Ñ1 D11 एवं स परुषाण्युक्तो —^{b}) Ś D9.12 हृत (for हित). B3 सबुद्धिना (for अबुद्धिना) —^{c}) M1 ततो (for सूतो) —^{d}) D4 साधुनय (for सानुनय)

11 ^{b}) D3 नावज्ञप्तो, D4 नोपयातो, D7 नोपपन्नो (for नोपजप्तो). Ś Ñ V2.3 B D1-4.8.12.13 शत्रुणा (for शत्रुभिः) —^{c}) Ñ1 D4.12 विज्ञोऽस्मि (for प्रमत्तो). Ś1 Ñ2 D3.5.6 न विस्नेहो, B2 [ऽ]स्मि विस्नेहो, D7 G2 [ऽ]स्मि न स्नेहो, D11 न ते स्नेहो (for न निःस्नेहो). —^{d}) S1 विस्मृता, B2 D2 विहिमिता, D4 विस्मृतो (for विस्मृता). V2 damaged for न च सत्क्रिया. G1 तु (for च). Ś Ñ2 B D1-3.8.12 ते(B2 D1-3 मे) गुणा, D5 यत्कृपा, T1.2 सत्क्रिया, Ct as in text (for सत्क्रिया)

12 V1 missing 12-25 —^{a}) Ś B1 D3.8.12 त्वद्, Ñ1 D5 G2 च, D2 तद्, D13 हि (for तु). G2 जात (for हित). B1 -कार्येण (for -कामेन) —^{b}) D4 जय (for यशश्च). Ś D1.3.8.12 T2.3 G1 रक्षित, Ck t as in text (for रक्षता). Ñ V3 B2.3 D13 जय च परिसागीवा, B4 जय च परिरक्षता, M2 शत्रुं च परिवर्जता —V3 om 12^c-13^b. D6 om 12^{cd} —^{c}) Ś D3 प्रच्छन्न, Ñ1 D1.4.5.9-11.13 T2 G2 M2 प्रसन्न, B1 प्रक्लिन्न, D5 प्रसक्त, Cm as in text (for प्रस्कन्न). Ñ2 B2-4 G (ed) स्वच्छे(G[ed] स्वच्छे)द्धेन च भक्त्या च —^{d}) D6.7.9-11 M1 Ct हितम् (for प्रियम्). Ś B1 D1-3.12 हितमित्येव ते कृत, D13 प्रियमित्येव यत्कृतं —After 12, D1 ins.:

3027* यशो वीर्यं च तेजश्च प्रत्ययश्च न पातय ।

—Then D1 cont.: while Ś Ñ2 B2.4 D1-4.12.13 ins. after 12:

3028* उपदशो हि सूतानामापत्सु रथिनां वर।
रक्षितव्यो रथी यस्मात्तस्मादिदमनुष्ठितम्।

[(1 1) D4 अथ दोषो (for उपदशो). Ñ2 भूतानाम् (for सूतानाम्) —(1 2) Ś1 रथं (for रथी). B2 D1 नेदम् (for इदम्).]

13 V1 missing 13, V3 om 13^{ab} (for both, cf. v.l. 12) ☞ Ś1 missing from 13 up to ... in 6.102.5^c —^{a}) Ñ1 D4 G1 अस्मिन्, B2 तस्मिन्, Cg k t as in text (for नास्मिन्). Ñ2 D13 महाराजस्, B1 D2 $^°$बाहो (for $^°$राज) —^{b}) Ñ1 D13 त्वं मे, D4 [ऽ]द्य ते, D9 अमा, G1 न मां (for त्वं मां). Ñ1 D4.10 रत (for रतम्). —D4 om. 13^{cd} —^{c}) Ś2 B1 D1-3.8.12 M2 कि(D3 क)श्चिल्लघुम्, Ñ2 लघु कश्चिद् (by transp.), V2 लघु कश्चित्, B2.4 लघु किंचित्, B3 लघु कश्चिद्, D7.9 T1.3 कश्चिल्लघुम्, D10.11 G2.3 कश्चि(G1 किंचि)ल्लघुर् (for कश्चिल्लघुर्). Ś2 B1 D3.8.12 [अ]प्राज्ञ, V3 B2-4 D5.6 T1 [अ]नार्यं, D13 [अ]सत्य, Cg t as in text (for [अ]नार्यो) —^{d}) B1 भावतो (for दोषतो). G (ed) मंतुम् (for गन्तुम्). M1 अर्हति; Cm g k t as in text (for अर्हसि). Ñ1 D13 न दोषो(Ñ1 $^°$षान्) वक्तुमर्हसि

14 V1 missing 14 (cf. v.l. 12) —^{a}) Ś1 ... (moth eaten) (for श्रूयताम्). Ñ1 D5.6.11 T G2 M1.2 त्वमिधास्यामि; Ñ2 V3 B2-4 D7 G3 M1 वाभि$^°$, D1 तेभि$^°$, D9-11 प्रतिदास्यामि (for अभिधास्यामि) —^{b}) D7 M1 महारथ; D4 मम रथ (for मया रथः) —^{c}) D7 वेगम् (for वेग). Ś2 Ñ B2.3 D1-4.8.10.12 G1 [अं]भोधे, V3 B4 [अं]भोधि, D6 T1 M1.2 Cv (p m) g [अं]भोभि, G2 M1 [अं]भोधौ; M2 [अ]मोघे, Cr m t as in text (for [अ]म्भोभि) —V1 damaged for 14^c-15^a —^{d}) Ś1 Ñ2 B D1-4.8.12 M2 सयुगाद्; D13 मयोगे; G1 वेगेन; Cg t as in text (for संयुगे). D1 वय, B2 D1 हि नि (for विनि) ❀ Cg: आभोभे संयुग इत्यत्र विभक्तिव्यत्ययः; so also Ct ❀

15 V1 missing 15 (cf. v.l. 12). V3 damaged for 15^a (cf. v.l. 14) —^{a}) Ś2 D4.12 यस्य (for श्रम). Ś2 D1-4.12 तस्य; D1 न हि (for तव). D13 [अ]वगच्छाम; Ñ1 श्रम न चावगच्छामि; D7.10 श्रमात्ते त्वामवगच्छामि. —^{b}) D4 रथकर्मणा. D13 महतात निरीक्ष्य च —^{c}) Ś2 Ñ2 B1 D1.2.5.10-12 T G M1.2 Ck t वीर्यं (for वीर). Ś2 D1.12 सांमुख्य, D11 T1.2 -वैमुख्य: B2 सौख्यं हि, Cg k t as in text (for सौमुख्य). D13 न वीर्यं शौर्यसौमुख्य —^{d}) D7.10.11 M1 Ct प्रहर्षं; Cg m in text (for प्रहर्ष). Ś1 D6.12 रथ ... Ñ V3 B2-4 D1-3.12 M1 चो(B2 चो)पलक्षये, B1 चैव लक्षये, D6.7.9-11 G1.2 M1 चो(D7 G2 चो)पधारे, T1.2 चोपधारये (for चोपधारये)

G 6 89 15
B 6 104 16
L 6. 86 17

रथोद्वहनखिन्नाश्च त इमे रथवाजिनः ।
दीना घर्मपरिश्रान्ता गावो वर्षहता इव ॥ १६
निमित्तानि च भूयिष्ठं यानि प्रादुर्भवन्ति नः ।
तेषु तेष्वभिपन्नेषु लक्षयाम्यप्रदक्षिणम् ॥ १७
देशकालौ च विज्ञेयौ लक्षणानीङ्गितानि च ।
दैन्यं हर्षश्च खेदश्च रथिनश्च बलाबलम् ॥ १८
स्थलनिम्नानि भूमेश्च समानि विषमाणि च ।
युद्धकालश्च विज्ञेयः परस्यान्तरदर्शनम् ॥ १९
उपयानापयाने च स्थानं प्रत्यपसर्पणम् ।
सर्वमेतद्रथस्थेन ज्ञेयं रथकुटुम्बिना ॥ २०
तव विश्रामहेतोस्तु तथैषां रथवाजिनाम् ।
रौद्रं वर्जयता खेदं क्षमं कृतमिदं मया ॥ २१

16 V3 missing 16 (cf v l 12) N1 reads 16–17[b] in marg —[a]) N V3 B1.4 D6 भग्नो (B1 तवो) द्वहन (B3 °हत), B1 धुर वहन, D1.3.12 धुरोद्वहन, M3 धुरो° (for रथोद्वहन) B3 (sup lin also) क्लिन्नास्त (for खिन्नाश्च) Ś1 D12 L (ed) रथोप शरनिर्भिन्न (L [ed] °भिन्नाग) D2 रथोप भिन्नसर्वांग —[b]) Ś1 D8.12 खिन्नाश्च, N1 सर्वेते, N2 (with hiatus) इमे ते, V3 B4 D1.4 M3 तथेमे, B1 तथेमे, B2.3 तथैव, D8–11 ममा मे, D13 न चेमे, T2 lacuna (for त इमे) —[c]) Ś1 Ñ1 B1 D1–4.8.12 दिना कर्म, D2 दीर्घा धर्म, D5 दीना कर्म, T2.3 दिवा घर्म (for दीना घर्म) D1.3.11 परिक्लान्ता (for °श्रा°न्ता) D11 दीनाश्च घर्मश्रान्ताश्च —V3 damaged for 16[d]–17[b] —[d]) N1 D13 भूतैरप, Ñ2 B1–3 D1–4 कुवर्षाभि; D4 वृक्षा वर्षं (for गावो वर्ष) Ś1 D8.12 कुवर्षेणेव कर्षका —After 16, B3 (marg) reads 18 repeating it in its proper place

17 V3 missing 17 (cf v l 12) Ñ1 reads in marg V3 damaged for 17[ab] (for both, cf v l 16) B1 om 17 Ś1 D2.8.12 transp 17 and 18 —[a]) M3 [इ]द (for च) —[b]) N2 B2–4 मे, G1 वै (for न) Ś1 N1 B3 (m also) D1–4.11.13.14 M3 प्रतिकूलानि (D1 °नि च [hypm]) लक्षये —[c]) D1.3 तेन (for first तेषु) Ś1 D8.12 नूनं तेषु निमित्तेषु; D13 न तिष्ठामि निमित्तन —[d]) M3 तर्कयामि; Cm t as in text (for लक्षयामि) D13 सुदारुण (for [अ]प्रदक्षिणम्) —For 17[cd], N2 V3 B1–4 D4 subst

3029* न तेष्विह निमित्तेषु तर्कयामि प्रदक्षिणम् ।

[D4 [ए]तेषु (for तेषु) Ñ2 [अ]ह (for [इ]ह)]

18 V3 missing 18 (cf v l 12) D1 om 18 Ś1 D2.8.12 transp 17 and 18 B3 (in) reads 18 for the first time after 16 repeating it here —[a]) Ñ2 D13 हि; B3 (second time) तु (for च) B3 (first time) देशकालश्च विज्ञेयो —[b]) Ś1 लक्षितश्च; N2 V1 B2.4 निमित्तानि; B1.3 (first time) D1.2 लक्षणं च; D13 लक्षणैश्च; G3 लक्षणान; Cr m g t as in text (for लक्षणानि) D8.12 च तानि च (D2 °नीह) (for [इ]ङ्गितानि च) —D4 om (hapl ?) 18[c]–19[b] —[c]) D6 reads from द up to 18[d] in marg Ś1 D8.12 तेजश्च, B3 (first time) भेदश्च (for खेदश्च) M3 transp हर्षश्च and खेदश्च —[d]) B3 (first time) रथीमश्च, G2 नायकस्य (for रथिनश्च) Ś1 D12 यथाबल, D8–11 महाबल (for बलाबलम्)

19 V3 missing 19 (cf v l 12) B1 D4 om 19[ab] (for D4 cf v l 18) V1 damaged up to विष in [b] —[a]) Ś1 N1 D8.12 स्थूल (N1 D8 °ला) निम्नानि, B3 उच्च°, B4 श्लक्ष्णनिम्नानि, D8 T1 G3 स्थल निम्नानि, Cr m as in text (for स्थलनिम्नानि) N2 B2–4 भूमौ च, (for भूमेश्च) —[b]) D6 marg विषमाणि Ñ2 B2–4 transp समानि and विषमाणि —[c]) Ś1 D8.12 स (for च) —[d]) Ś1 D2.6.12 T1 दर्शितं, Ñ2 B D1.2.4.5 दर्शिनः (for दर्शनम्) M3 [अं]तरमेव च

20 V3 missing 20 (cf v l 12) D1 om 20 —[a]) Ś1 D8.12 अपाय नाभियाने च; B1 D2 अपयानाभियाने च, D4 जयता जयते चैव, D13 अपयानोपयानौ च, T1 उपनेयापनेयौ च —[b]) Ś1 V3 D8.12 स्थाने, Ñ1 D2 स्थान; B3 स्थानं, D4 स्थूल (for स्थानं) Ś1 D8.12 प्रत्युपसर्पं, N1 प्रत्यव सर्पणं, B1 प्रत्यपसर्पणात्, B4 प्रत्यवसर्पण, D2.8 प्रत्युपसर्पणे (D8 °ण) (for प्रत्यपसर्पणम्) D4 स्थानप्रत्ययसर्पणं, D13 मानप्रत्यवसर्पणं —[c]) G1 एव (for एतद्) D13 प्रयत्नेन (for रथस्थेन) —[d]) V3 damaged for कुटुम्बिना

21 V3 missing 21 (cf v l 12) —[a]) B1 D4 तथा; D6 न च (for तव) Ś1 D8.12 विश्वास, D5 G1.2 M1.2.3 विश्रम (for विश्राम) Ś1 V3 B1 D1–3.5.6.11.13 M3 च, G (ed) हि (for तु) —[b]) Ś1 D12 रथो यो (sic) N1 रथिनो, B1 D2.3.8 रथोय, B3 रथैव, D1.4 D5 तथैव (for तथैषां) Ś1 D8.12 रथवाजिन —[cd]) Ś1 D13 च जानता B1 धर्षयितु, D1 विजानता Cm g t as in text (for वर्जयता) Ś1 B1 D1–3.8.12 चैव (for खेदं) N V3 B2.4 D4 परस्याविघातार्थं (D4 °र्थी), B3 परस्याभ्यविधातार्थं (sic) (for [b]) Ś1 D8.12 क्षणाद्; Ñ2 B1–4 D1 G1.2 क्षेमः B1 D1.2 क्षण, D2 कक्ष; G3 कार्य, Cm g as in text (for क्षमं) D4 स्वया (sic) (for मया) D13 रौद्रं विज्ञाय यन्दम क्षित वर्जितं मया (sic)

न मया स्वेच्छया वीर रथोऽयमपवाहितः ।
मर्तृस्नेहपरीतेन मयेदं यत्कृतं विभो ॥ २२
आज्ञापय यथातत्त्वं वक्ष्यस्यरिनिषूदन ।
तत्करिष्याम्यहं वीर गतानृण्येन चेतसा ॥ २३
सुतुष्टस्तेन वाक्येन रावणस्तस्य सारथेः ।
प्रशस्यैनं बहुविधं युद्धलुब्धोऽब्रवीदिदम् ॥ २४
रथं शीघ्रमिमं सूत राघवाभिमुखं कुरु ।
नाहत्वा समरे शत्रून्निवर्तिष्यति रावणः ॥ २५
एवमुक्त्वा ततस्तुष्टो रावणो राक्षसेश्वरः ।
ददौ तस्य शुभं ह्येकं हस्ताभरणमुत्तमम् ॥ २६

G 6 89. 0
B 6. 104. 26
L 6 86 n

22 V3 missing 22 (cf v 1 12) —°) Ś1 D3.1.13 [आ]त्मेच्छया Ñ1 [अ]स्वेच्छया D1 [आ]त्ममयाद् (for स्वेच्छया) D7-9-11 स्वेच्छया न मया (by transp) Ś1 D2.13 चैव, Ñ1 B1 D1-4.13 M3 राजन्, Ñ2 V3 B1.4 देव (for वीर) —°) Ś1 (m उपवाहित (sic) D6 करिं°, Cm as in text (for अपवाहित) —°) Ś1 Ñ2 V3 B1-4 D1.8-11 T1 G1.3 M3 भर्तृ Cm g t as in text (for भर्तृ) V3 damaged for -परीतेन —°) D1 ममेदं (for मयेदं) D1-7.8-11 T G1.3 प्रभो (for विभो) M3 सुकृतं कृतं D13 दुष्कृतं कृतं (for यत्कृतं विभो) Ś1 B1 D1-4.13 मयैव (Ś1 D1.3.13 °रैतद्) त्वत्कृते कृतं, Ñ1 B3-4 मयैवं (B3.4 °यैतद्) दुष्कृतं कृतं V3 मयैवमकृतं कृतं, M3 सौहृद परिमावता

23 V3 missing 23 (cf v 1 12) —°°) Ñ1 V3 B1.4 यथा शत्रून् (Ñ1 B1 °न्) D5 T1 G3 यथातत्त्व, M3 महाबाहो, Cm g as in text (for यथातत्त्वं) D13 आज्ञापयस्तत्र हि (for °) Ñ1 D1.13 कतत्त्व रिपु सूदन Ñ1 V3 B1 D1 यच्यस्यरिसूदन B1 वक्ष्यामि निषूदन (m also निशामय)(subm) B4 वक्ष्यस्यरिनिषूदन M3 राक्षसेन्द्र रावण (for °) Ś1 B1 D1.3.4.13 आज्ञापयस्व मां वीर यत्ते (Ś1 D1.3 °ब) वक्ष्यसि (D13 °ह्यामि) मानद —°) D1 यन्नु, M3 त (sic) (for तत्) Ś1 B1 D1.3.4.13 मत्तः T1 (s.p. lin. also as in text) तत (for वीर) Ñ1 V3 B1.4 करिष्यामि (Ñ1 °ष्यद्) तथा वीर —°) Ś1 D3 त्वद्गुणैर्वा B3 गुणानृण्यता D1 वचनास्येन तु D5 मयानृण्यता D13 अद्य सनेन (for गतानृण्येन)

24 V3 missing 24 (cf v 1 12) —°) Ś1 D13 सुतुष्टस्तेन Ñ1 D13 तुष्टस्तु तम Ñ1 V3 B3-4 D1.4 M3 तुष्टस्तेन तु (D3.4 च), D1 तुष्टस्तस्य च, D6 ततस्तु तेन, D1 अप्रस्तेन तु, G1 स तुष्टस्तेन (for सुतुष्टस्तेन) —°) D1 च सु (for तस्य) M3 transp रावणस् and सारथे —°) Ś1 B1 D1-4.13 विश्वास्यैनं (B1 °न), V3 B3.4 D13 प्रशस्यैनं T1 बहु.+ (for °विध) —°) Ś1 Ñ1 B1.3.4 D1.3.13 वच, Ñ1 D4.13 तदा (for इदम्)

25 V3 missing 25 (cf v 1 12) Ś1 D4.13 om 25°° —°) B1 D1-4 शीघ्रं रथम् (by transp) D5 इदं (for इमं) Ñ1 D6.13 तात, D1.4 T G1.3 M3 वीर, M3 सौम्य (for सूत) —°) B1 रामस्य, D1-4 रामाय, T1 राम च (for राघव) D1-8-11 नय (for कुरु) —°) Ś1 B1 D6 न हत्वा, T1.3 अहत्वा, G3 ह्याहत्वा (for नाहत्वा) Ś1 B1.4 D1-4.13 शत्रू (for शत्रून्) Ñ1 D1.13 वनिहत्य रण (D13 °य) शत्रु —°) Ñ1 T1 न निवर्तति, D13 न निवर्तेत, G1 निवर्तयति (for निवर्तिष्यति) Ś1 B1 D1.3.4.13 निवर्ति (Ś1 D13 वर्तये)ष्यामि राघव, D1 निवर्तिष्यामि राघव (by pm) D6 युद्धामोपष्याम्यहं ✽ Cg निवारयति निवर्तिष्यत ✽

26 Ś1 B1 D1-4.13 .13 om 26 —°) V3.1 D6-11 राक्षसस्य D1 G3 ततो हृष्टो G1 तु सतुष्टो (for ततस्तुष्टो) —V3 illeg for 26° —°) T1 G1 M3 तस्मै (for तस्य) V3.4 B3 [अ]थ सुप्रीतो G1 M3 शुभ सद्दाद्(M3 °दैसं) (for शुभं ह्येकं) Ñ1 B3.4 ददौ स सारथे प्रीतो (B4 श्रीमान्) —After 26 D1-3.8-11 S ins

30,0° श्रुत्वा रावणवाक्यं तु सारथिः स न्यवर्तत ।

[D1.8-11 न्यवर्तत (for वाक्य तु) D6 G3 M3 न्यवर्तत]

G 6. 89 25
B 6. 104. 27
L 6 86 27

ततो द्रुतं रावणवाक्यचोदितः प्रचोदयामास हयान्स सारथिः ।
स राक्षसेन्द्रस्य ततो महारथः क्षणेन रामस्य रणाग्रतोऽभवत् ॥ २७

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रिनवतितमः सर्गः ॥९३॥

27 ᵃ) T₁ damaged for स रावणवाक्य Ś₁ B₁ D₁.₁₃ -वाक्यप्रेरित, B₃ चोदितस्य, D₁₋₃ -वाक्यनोदित, D₆ °दर्शित (for °चोदित) —ᵇ) Ś₁ D₁₋₃.₅.₁₃ प्रचो(D₁ स्नो)दयामास ; B₂ D₁₃ प्रदेशयामास, B₁ प्रवाहयामास (for प्रचोदयामास) Ñ₁ V₃ B₁.₄ D₄.₁₀ रथ (for हयान्) —ᶜ) Ñ₁ V₃.₃ B₂.₄ विशाचवेंद्रस्य(Ñ₂ °श्र); B₁ शार्दूलस्य, D₁₃ स राक्षसेंद्रस्य Ś₁ B₁ D₁₋₃.₅.₁₃ रथो ; D₁ यथा (for ततो) Ś₁ D₁₋₃.₅.₁₃ महाध्वज ; B₁ D₄ महात्मन, D₁₃ हि रावण (for महारथ) —ᵈ) D₃ क्षणाद्य Ś₁ D₆ तथाग्रतो, Ñ₁ B₃ D₁.₃.₄.₁₀.₁₃ रणाग्रतो(D₁₁ °गो), Ñ₂ V₁.₃ B₁.₄ T₂ तदग्रतो; B₃ M₆ ततोऽग्रतो; M₁ C₁ᵖ रणोग्रतो; C₂ as in text (for रणाग्रतो) G (ed) [s]भूत् (for ऽभवत्)

Colophon Ś₁ V₁ missing colophon —*Kāṇḍa name* Ñ B₁.₃.₄ D₁.₂.₁₃ लङ्काकाण्डे —After Kāṇḍa name, D₁₃ ins. युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś₁ V₃ B D₁₋₃.₅.₁₃ सूतोपालम्भ (D₃ °कंभने), Ñ₁ D₄ सूतगर्हणं ; Ñ₂ सूतोपदश, D₁₃ रावणसूतप्रकृण. —*Sarga no*, (figures, words or both) Ñ₁ V₃.₃ B₁.₃ D₁.₄.₁₁.₁₃ om., Ś₁ 86, Ñ₁ D₁ 92, B₁.₄ 85, D₁ 87 D₆₋₇ T₁ G M₂.₃ 106, D₂ 88 D₁₀.₁₁ 105 T₂ 110, T₃ 118, M₁.₂ 107, B (ed) 104, G (ed) 89. —After colophon, N₁ concludes with स्वस्ति अ शुभमस्तु ॥ ; D₃ with रम, G M₁.₃ with श्रीरामाय नम —After 6 93, D₆₋₇.₉₋₁₁ S ins. a long passage relegated to App I (No. 65)

९४

तमापतन्तं सहसा स्वनवन्तं महाध्वजम् ।
रथं राक्षसराजस्य नरराजो ददर्श ह ॥ १
कृष्णवाजिसमायुक्तं युक्तं रौद्रेण वर्चसा ।
तडित्पताकागहनं दर्शितेन्द्रायुधायुधम् ।
शरधारा विमुञ्चन्तं धारासारमिवाम्बुदम् ॥ २
तं दृष्ट्वा मेघसंकाशमापतन्तं रथं रिपोः ।
गिरेर्वज्राभिमृष्टस्य दीर्यतः सदृशस्वनम् ।
उवाच मातलिं रामः सहस्राक्षस्य सारथिम् ॥ ३

G 6 90 3
B 6 106, 9
L 6 87 4

94

Ś1 missing for Sarga 94 (cf v l 6 93 13) V1 missing up to 18c (cf v l 6 93 6) D12 begins with ॐ

—Before 1, D5-7 9-11 S ins

3031* स रथं सारथिर्हृष्टः परसैन्यप्रधर्षणम् ।
गन्धर्वनगराकारं समुच्छ्रितपताकिनम् ।
युक्तं परमसंपन्नैर्वाजिभिर्हेममालिभिः ।
युद्धोपकरणैः पूर्णं पताकाध्वजमालिनम् ।
ग्रसन्तमिव चाकाशं नादयन्तं वसुंधराम् । [5]
प्रणाशं परसैन्यानां स्वसैन्यानां प्रहर्षणम् ।
रावणस्य रथं क्षिप्रं चोदयामास सारथिः ।

[(l 1) D9-11 transp स रथं and सारथिः D7 G2 M5 दृष्टा, Ct as above (for हृष्ट) D7 प्रहर्षण (for प्रधर्षणम्) —T1 damaged from the post half of l 2 up to पर in l 3 —(l 4) T3 G Cr पताक- Cm g t as above (for पताका) ॐ Cm समुच्छ्रितपताकिनमित्यनेन पताकाशालित्वस्य कथितत्वात् । पताकाध्वजमालिनमित्यनेन बाहुल्यं कथितम् अतो न पुनरुक्तिः so also Ct ॐ—(l 5) D5 T1 G1 दारयन्, G2 भ्रामयन् (for नादयन्) —(l 6) D7 सुर M3 शत्रु (for पर) D7 9-11 M1 2 स्वसैन्यस्य (for स्वसैन्यानां) M4 स्वसैन्यसंप्रहर्षणं (for the post half) ॐ Cv न रथनिर्माणे द्वितीयो रथस्तद्विज्ञानी पूर्वोक्त(सम ?)त्वात् so also Cr m g t ॐ —After l 6 M3 ins

3031(A)* श्रीकृष्णो शास्वनेन रावणस्य प्रघर्षणम् ।]

1 c) T1 damaged from हसा up to ह in d —b) M3 स्वने (for ध्वजम्) Ś2 B1 D2-3 8 11 12 वेगवत् महास्वनम् । V2,3 B2-4 D4 महामेघौघनिःस्वनं M1 स्वनदं * * * * * (damaged)

2 a) Ś1 D12 कृष्ण L (ed) कृष्ण (for कृष्ण) B1 D1-3 11 -वाह (for -वाजि) —b) D8 कृष्टं (for युक्तं) D12 रौद्रीं म(sic) (for रौद्रेण) Ś2 D1 12 वीर्यवान्, B1 कर्मणा, D5 6 12 T2 3 M3 रक्षसा (for वर्चसा) D4 रौद्रेणैव च वर्चसा —After 2ab Ś2 Ñ V1 2 B D1-6 7-12 G1 (reads twice) 2 K (ed [within brackets]) ins while M3 ins after 2cd

3032* उह्यमानमिवाकाशे विमानं सज्जवैर्धनैः ।

[N1 G1 (second time) वध्यमानम्, B3 दह्य° (sic) D3 वह°, D1 भव्य°, D8-11 दीप्य° G1 (first time) दृश्य° (for उह्यमानम्) B3 4 विमाने (for विमानं) B4 कल * धैने, D7 9-11 G1 (both times) 2 M3 सुवर्चै (G1 [first time] °तैजसै) (for सज्जवैर्धनैः)]

—G (ed) om 2c-f —c) Some S MSS read तडित् D11 G1 3 Cr पताक-, Cm t as in text (for -पताका) Ñ1 D4 सयुक्त (for -गहनं) —d) Ś2 Ñ B1 4 D1-6 8 11 12 [आ]युधोपमं (D8 °आयुधि) V1 3 G1 M1 Ck t [आ]युधध्वजं (G1 M3 °प्रभं), T1 [आ]युध यथा, Cv r m t p as in text (for [आ]युधायुधम्) —M1 om 2ef —e) D4 G2 3 M2 धारा, Cg as in text (for धारा) —f) Ś2 D8-11 धाराधरम् D1 [अ]मर, T2 G2 [अ]म्बुद (for [अ]म्बुदम्) V3 धारा * * * * * द (damaged)

3 a) B1 तद्, D1 9-12 T G M1 3 4 स (for तं) —D6 om (hapl) 3c-4b Ñ2 V1 2 B1-3 D3 12 13 read 3cd (B3 preceded by 3034*) after 4ab —c) T1 damaged from वज्र up to स्य in 3c Ś2 B1 D1-3 8 11 12 वज्रविभिन्नस्य Ñ2 V2 3 B3 4 वज्रोप (V3 damaged) सृष्टस्य, B2 वज्रावसृष्टस्य, D4 वज्राभिजुष्टस्य —d) D4 T2 दीर्यत Cm k t as in text (for दीर्यतः) B1 D11 सदृश (for सदृशः) —After 3cd D12 ins

3033* रावणं पश्य सरथं सुसमृद्धरथं रिपुम् ।

—D12 cont N1 B2 ins after 4ab V2 3 B3 D5-7 9-11 S ins after 3cd

3034* विस्फारयन्तं वेगेन बालचन्द्रानतं धनुः ।

G 6. 90. 4
B 6. 106. 9
L 6. 87. 5

मातले पश्य संरब्धमापतन्तं रथं रिपोः ।
यथापसव्यं पतता वेगेन महता पुनः ।
समरे हन्तुमात्मानं तथानेन कृता मतिः ॥ ४
तदप्रमादमानिष्ठ प्रत्युद्गच्छ रथं रिपोः ।
विध्वंसयितुमिच्छामि वायुर्मेघमिवोत्थितम् ॥ ५
अविक्लवमसंभ्रान्तमव्यग्रहृदयेक्षणम् ।
रश्मिसंचारनियतं प्रचोदय रथं द्रुतम् ॥ ६
कामं न त्वं समाधेयः पुरंदररथोचितः ।
युयुत्सुरहमेकाग्रः स्मारये त्वा न शिक्षये ॥ ७
परितुष्टः स रामस्य तेन वाक्येन मातलिः ।
प्रचोदयामास रथं सुरसारथिसत्तमः ॥ ८
अपसव्यं ततः कुर्वन्रावणस्य महारथम् ।
चक्रोत्क्षिप्तेन रजसा रावणं व्यवधूनयत् ॥ ९

[D5.10.11 T1.3 M विस्फारयन्वै (M1 °न्त) D7 G1.2 विस्फारयित्वा N1 V2.3 B3.4 D1.8 समरे (for वेगेन) Ñ1 V3 B1.4 D13 चद्रनिभ, D6 T2.3 G2 M3 -चद्रनत (for चन्द्रानत)] —Ś1 D1.4.5.13 om 3ᶜ–4ᵇ —ᵉ) Ñ2 V2.3 B D3.8.12 अब्रवीत् (for उवाच) D6 रामेऽ मतिमान् —ᶠ) Ñ V2.3 B D3.8 महेंद्रस्य, D4 मातलिं शक्र-, D13 महेंद्रस्याथ (for सहस्राक्षस्य)

4 Ś1 D1.4.5.13 om 4ᵃᵇ (cf v l 3) D8 om 4ᵃᵇ —ᵃ) Ñ1 राघवो (for मातले) —ᵇ) Ñ1 स्वय रिपुं, D13 रथ रथो (for रथ रिपोः) —After 4ᵃᵇ N1 ins 3034* while N2 V1.2 B1.2 D2.8.12 read 3ᶜᵈ (D8 preceded by 3034*) —ᶜ) Ś1 Ñ2 V1.2 B1–4 D1–3.6.12 [अ]पसव्य, B4 [उ]पसृत्य, D13 च धृत्वा (for [अ]पसव्य) Ś1 D1.4.5.13 [आ]पतता (D4.13 °तो) Ñ1 B1–4 D1.2.11 [आ]पतितो, V2.3 B1 पतितो, D6.10 T1 G2 पतते, Ck t as in text (for पतता) Ñ1 अपसव्यमपायातो, D6 प्रत्यापसव्योपरितो D7 यथा सव्यं लिपवो —ᵈ) Ñ1 तथा D4 (sup lin) पुन (for पुनः) —M1 om 4ᵈ–5ᵇ —ᵉ) D11 यथुम्, D13 हातुम् (for हन्तुम्) —ᶠ) D13 M1 Cm g k तेन, Ct as in text (for [अ]नेन) Ś1 N1 B1 D1.4.5.12.13 कृतानेन (Ś1 D1.4.5.13 कृता तेन) मतिर्ध्रुवं Ñ2 V2.3 B1–4 अनेन तु कृता मति

5 M1 om 5ᵃᵇ (cf v l 4) —ᵃ) Ñ1 D6 स्वम् (for तद्) M1 मातलिन् V1 D7 G1 तदप्रमादस्य तिष्ठ (D1 °दस्तिष्ठ, G1 °द्भातिष्ठ त्वं) B4 युद्ध एव प्रमादं मा तिष्ठ (hypm) —T1 damaged for 5ᵇ —ᵇ) Ñ2 V2.3 B प्रत्युद्गम्य, D6 प्रत्यागम्य (for प्रत्युद्गच्छ) D1.2.13 रिपो रथ (by transp) (for रथं रिपोः) —ᵈ) V1 ✱✱✱ विद्रुम् (damaged) —V3 damaged from 5ᵈ up to अव्यग्र in 6ᵇ —ᵈ) D1.4.13 G2 M2 वायुर्वेगम् Ś1 D1–3.4.13 [आ]यते, D13 [आ]स्थित (for [उ]त्थितम्)

6 V3 damaged up to अव्यग्र in ᵇ (cf v l 5) —ᵃ) Ñ1 B3 अविक्लमम् (sic) B4 D1 अविद्रुम् (for अविक्लवम्) —ᵇ) Ś1 B1 D1–3.4.5.13 हृदयेक्षण (B1 °णं) —ᶜ) Ś1 B1 D1–3.4.5.11 नियु(B1 °र)त, D6 निरतं (for नियतं) —ᵈ) Ś1 D1.4.13 प्रणोदय, B2 प्रवेशय, D6 भावीदय(sic) (for प्रचोदय)

7 ᵃ) D1 कामं नमस्त्वं समादेश —ᵇ) D1.4.13 G1 -रथोचित (D1.13 °त) Cg k t as in text (for -रथोचितः) —V3 damaged from 7ᶜ up to न in 7ᵈ —ᶜ) D4 युयुत्सुम् Ś1 N2 V2 B1.4 D1.4.5.13 त्वहम् (for अहम्) B1 एकाग्र, G1 एकाग्रे, Ck t as in text (for एकाग्रः) D4 युयुत्सुश्च त्वमस्यम —ᵈ) D2.7 स्मारये (for स्मारये) B1 न तु, D4 त्वां च, D11 त्वां न (for त्वां न)

8 ᵃᵇ) B1 स च (for परि) Ś1 N1 V2.3 B D1–3.5.11.13 M1.2 -तुष्टस्तु D4 M2 -तुष्टस्य (for -तुष्टः सः) B1 वाक्येन तेन (by transp) M1 transp रामस्य and वाक्येन V3 सारथि (for मातलि) —ᶜ) Ś1 D1.4.5.13 प्रणोदयामास, B1 प्रदेश°, D6 चोदयमास स (for प्रचोदयामास) Ś1 D1–3.4.5.11.13 ततो, B1 इमान् (for रथं) —ᵈ) Ś1 D1.4.5.11.13 हयान्, N1 V2.3 B तत (for सुर) D6 om -सारथि Ñ1 D4 मातलिर्वरसारथि, D9–11 सुरसारथिसत्तम

9 ᵃ) Ñ2 V2.3 B1–4 D1.3 कृत्वा (for कुर्वन्) —ᵇ) M1 राघवस्य (sic) (for रावणस्य) Ś1 D5.13 महारथं, N1 V2 B1–4 रथे वशी, G1.2 दुरात्मन, Cg as in text (for महारथम्) V3 रा✱✱✱✱ तथा (damaged) —D7 om 9ᶜᵈ —ᶜ) D9–11 चक्रसंभूत (for चक्रोत्क्षिप्तेन) —ᵈ) Ś1 D1.4.13 स व्यधूनयत्, Ñ V2.3 B1.4 D1.4 M1 स व्यधूनयत्, D6 M1 Cg व्यवधानयत्, D13 सौम्यधूनयत्, T1 ✱✱✱ नयत्, Cm k t as in text (for व्यवधूनयत्) B4 स राम व्यवधूनयत्

ततः क्रुद्धो दशग्रीवस्ताम्रविस्फारितेक्षणः ।
रथप्रतिमुखं रामं सायकैरवधूनयत् ॥ १०
धर्षणामर्षितो रामो धैर्यं रोषेण लङ्घयन् ।
जग्राह सुमहावेगमैन्द्रं युधि शरासनम् ।
शरांश्च सुमहातेजाः सूर्यरश्मिसमप्रभान् ॥ ११
तदुपोढं महद्युद्धमन्योन्यवधकाङ्क्षिणोः ।
परस्पराभिमुखयोर्दृप्तयोरिव सिंहयोः ॥ १२
ततो देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः ।
समीयुर्द्वैरथं द्रष्टुं रावणक्षयकाङ्क्षिणः ॥ १३
समुत्पेतुरथोत्पाता दारुणा लोमहर्षणाः ।
रावणस्य विनाशाय राघवस्य जयाय च ॥ १४

G. 6. 90. 18
B. 6. 106. 20
L. 6. 87 19

---

10 V3 T3 om. (hapl.) 10. —ᵇ) Ś1 D8.12 क्रोध- (for ताम्र-). B4 -प्रस्फुरित- ; D4 (*inf. lin.* also) -[अ]-विस्फारित- ; G (ed.) -विस्फुरित- (for -विस्फारित-). D3 तं प्रति तारितेक्षणः. —ᶜ) Ñ B1.3.4 D1-4 रथे ; G2 M3 रथो ; Cg.k.t as in text (for रथ-). B1-3 D12 प्रतिरथ (for °मुखं). —ᵈ) Ś1 D8 समपूरयत् ; Ñ2 V3 B2-4 व (V3 वेर्) व्यधूनयत् ; B1 D5 अन्वधूनयत् ; D1 प्रतिपूजयत् ; D3 अन्वपूरयत् ; D12 अवपूरयत् (for अवधूनयत्).

11 ᵃ) D13 दर्शन- (for धर्षण-). B1 -[अ]धर्षितो ; D3 T2.3 [अ]मर्षणो ; D4 -[अ]मर्षितः ; Ck.t as in text (for -[अ]मर्षितो). D1 रोषं ; D7 रामाद् (sic) (for रामो). —ᵇ) T3 वीर्यं ; G2 धर्यं (for धैर्यं). Ñ1 वीर्येण (for रोषेण). Ñ1 B2 D3.10.11 T1 G M1.3.4 Cg.t लङ्घयन् (for लङ्घयन्). D4 (with hiatus) धैर्येण च अलङ्घयत्. —D12 om. 11ᶜ⁻ᶠ. —ᶜ) Ś1 D1.6 सुमहावीर्यं ; Ñ V2.3 B D3.9.13 °वीर्यम् ; D1 °द्दुर्धर्षम् ; D6 °द्भुतम् ; T1.2 °द्धोरम् ; M1 सहसा वेगम् (for सुमहावेगम्). —ᵈ) Ś1 D5 शुभ्रं ; D6 सैन्द्र (for ऐन्द्र). —ᵉ) Ś1 Ñ1 B1 D1-4.6-12.13 T2 M2 वेगान् ; Ñ2 V1.3 B2-4 -वीर्यान् ; T2 -घोरान् (for -तेजाः). —ᶠ) Ś1 Ñ1 B1.3.4 D1.2.4.6.13 -नि(B3.4 -प्र)भान्वितान्(Ñ1 °न्वित)- तान् ; Ñ2 V2 -समाहितान् ; V3 B2 -सम(V3 °मा)स्थितान् ; D3 -विभासितान् (for -समप्रभान्). —After 11, Ś1 Ñ V2.3 B D1-4.8.13 ins. :

3035* जग्राह समरे रामः सर्पानिव महाविषान् ।

12 ᵃ) Ś1 D8.12 तदुपोढौ (sic) ; Ñ1 B1 तदभूच ; B1 समुत्पातः ; B2 तदुपोढः ; D2 समुत्पात ; D4 तदुपोच (sic) ; D4 T2.3 ततोऽभूत्सु- ; D3 परस्परं ; T1 G1 तदुपोढं ; M1 तदभूद्वै ; M3 तदोपोढं ; L (ed.) त उपोढौ (sic) ; Ck.t as in text (for तदुपोढं). B1.4 D8.12 G2 महायुद्धं (D12 °द्धे). Ck.t as in text (for महद्युद्धम्). —T1 damaged for 12ᵇ-13ᵇ. —ᵇ) B2 D4 G1 अन्योन्य (for अन्योन्य-). Ś1 D8.12 लघु चित्रं च सु(D12 सु)स्वनं. —After 12ᵃᵇ, Ś1 D8.12 ins. l. 2 of 3035*. —ᶜ) Ñ1 (m. also as in text) V1 परस्पर- (for परस्पर-). —ᵈ) Ñ1 D4 मत्तयोर् (for दृप्तयोर्). Ś1 D8.12 मत्तमातंगयोरिव ; V1 B2 D1-3.13 मत्तयोर्द्विप(V3 °गज)योरिव. —For 12ᶜᵈ, Ñ2 V2 B2-4 subst. :

3036* निर्घातवातोद्धूतयोर्गगने मेघयोरिव ।

[Ñ2 V3 निघात- ; B2 (m. also as above) निवात- ; B1 संवर्त- (for निर्घात-). V3 -[उ]द्वृत्तयोर् ; B2.3 -[उ]द्भूतयोर् (for -[उ]द्धूतयोर्).]

—After 12, Ś1 D8.12 ins. :

3037* रामरावणयोर्युद्धं तदभूल्लघु सुचं तदा ।

13 T1 damaged for 13ᵃᵇ (cf. v.l. 12). —ᵃ) D3 6.8 T2.3 G1 M समेयुर् ; Ct as in text (for समीयुर्). B1.3 D1 युद्धं ; D1 द्रष्टा (for द्रष्टुं). —ᵈ) D1-3 राक्षस- ; D12 राक्षसः (for रावण-). Ś1 D8.12 तयोर्विजयकाङ्क्षिणो ; B1 युद्धं रामदशास्ययोः ; M1 रामरावणयोस्तदा. —After 13, Ñ V2.3 B D1-4.13 ins. ; while Ś1 D8.12 ins. l. 2 after 12ᵃᵇ and l. 3-4 ins. after 13 :

*3038** *तयोः समभवद्युद्धं लघु चित्रं च सुष्ठु च ।*
विजयाकाङ्क्षिणौ शूरावन्योन्यं तौ ततक्षतुः ।
अस्त्रैरस्त्राणि निघ्नन्तौ दर्शयन्तौ च लाघवम् ।
शरैराशीविषाकारैरन्तरीक्षे ववन्धतुः ।
विजयाकाङ्क्षिणोस्तत्र रामरावणयोस्तदा ॥ [5]

[(l. 1) Ñ1 तत्रामवद्, D4 ततभव (for समभवद्). V3 ततोन्यो समभवद् (for the prior half). V3 युद्ध (for लघु). V3 damaged ; D12 च सूक्ष्म च (for च सुष्ठु च). —B1 om. (hapl.) l. 2-4. —(l. 2) Ś1 D8.12 वीराव् (for शूराव्). V3 च (for तौ). —(l. 3) Ñ1 B1 D1 स (for च). —(l. 4) D1 शरैर् (for शरैर्). D12 -प्रख्यैर् (for -[आ]कारैर्). Ś1 D1-3.8.12.13 अन्तरिक्षे (for अन्तरीक्षे). Ś1 Ñ2 D8.12 ववर्षतुः ; V3 दधतुः ; B1 ववधतुः ; D4 विचेरतुः (for ववन्धतुः). —Ñ1 B2 D1-4.13 om. l. 5.]

14 ᵇ) Ś1 Ñ2 B2 D1.8-8.10-13 S रोम- (for लोम-). —Ś1 D8.12 om. 14ᶜᵈ. T1 mostly damaged for 14ᶜᵈ. —ᵈ) V3 D9-11 [अ]दयाय (for जयाय). D1 वै (for च). M1 रामस्य विजयाय च.

G. 6. 90 19
B. 6. 106 21
L. 6. 7 20

ववर्ष रुधिरं देवो रावणस्य रथोपरि ।
वाता मण्डलिनस्तीव्रा अपसव्यं प्रचक्रमुः ॥ १५
महद्गृध्रकुलं चास्य भ्रममाणं नभस्तले ।
येन येन रथो याति तेन तेन प्रधावति ॥ १६
संध्यया चावृता लङ्का जपापुष्पनिकाशया ।
दृश्यते संप्रदीप्तेव दिवसेऽपि वसुंधरा ॥ १७
सनिर्घाता महोल्काश्च संप्रचेरुर्महास्वनाः ।
विषादयन्त्यो रक्षांसि रावणस्य तदाहिताः ॥ १८
रावणश्च यतस्तत्र प्रचचाल वसुंधरा ।
रक्षसां च प्रहरतां गृहीता इव बाहवः ॥ १९
ताम्राः पीताः सिताः श्वेताः पतिताः सूर्यरश्मयः ।
दृश्यन्ते रावणस्याङ्गे पर्वतस्येव धातवः ॥ २०
गृध्रैरनुगताश्चास्य वमन्त्यो ज्वलनं मुखैः ।
प्रणेदुर्मुखमीक्षन्त्यः संरब्धमशिवं शिवाः ॥ २१

15 T1 damaged for 15–17^a —^a) B2 ववृषु, D13 ववर्षु(sic) (for ववर्ष) B3 देवा (for देवो) —^b) Ś1 B1 D1.3.5.6.12.13 G3 रथ प्रति (for रथोपरि) —G1 om 15^c–16 —^c) D4 गृध्रा (for वाता) Ś1 V2.3 B4 D1.3.6.12.13 चैवम् ; Ñ B2 D4(with hiatus) चैव B1(before corr as in Ś1) D2 M5 चैनम् , D5–7.9 T2.3 G3 M1.3 तीव्रगा, Ch t as in text (for तीव्रा) B3 वातमण्डलिरेवैनम् —^d) D5.7.9 T2.3 G3 M1.3.4 ह्यपसव्य, D10.11 Ch t ह्यपसव्यः Cg as in text (for अपसव्यं) B3 प्रचक्रमे, D6 प्रचुक्रुशु (for प्रचक्रमुः)

16 G1 om T1 damaged for 16 (for both cf v l 15) —^a) D1.4 महा (for महद्) V2 महद् ** ** स्य —^b) V3 B4 D5.7.9.10.11 T2.3 G2.3 M नभः स्थले; V3 नभस्तल —^c) D1.12 रथो (for रथो) —^d) M5 तत्र तत्र, Cg as in text (for तेन तेन) Ś1 D8.12 [अ]भिप, B1 D1–4 M1 हस (for प्र)

17 T1 damaged up to 17^c (cf v l 15) —^a) D4 सन्ध्यया D4.6 वृता (for [आ]वृता) —^b) Ñ V2.3 B D6 नवापुष्प (for जपा°) G(ed) प्रकाशया (for निकाशया) —^c) Ñ2 V2 B2–4 D1 दृश्यते (for दृश्यते) —V3 damaged for 17^d —^d) D4 च (for ऽपि) N1 V2 B3 D4 दुस्सहे, N2 विह्वया, B3 विद्रुया, M3 भयानका, Cr m g t as in text (for वसुंधरा) Ś1 B1 D1.4.6.8.12.13 दिवारात्र(Ś1 D8.12 °त्रि) प्रवृद्ध(B1 °द्ध)या B4 दिशो द्वारा निरुद्धया

18 ^a) D4 सनिर्घाता N1 पपातोल्का (for महोल्काश्च) —^b) Ś1 Ñ2 V2.3 B2.4 D1–4.6.8.10–13 M1.5 Ch t संप्रपेतुर्; B3 D6 सनिपेतुर्; Cg as in text (for संप्रचेरुर्) N1 दीप्ताश्चोल्काश्च भुवि; B3 समुत्पेतुर्महाप्रभा —B1 D4 om T1 damaged for 18^cd —^c) Ś1 N1 V2 B3 D8.12 विषादयन्तो; N2 V2 B2.3 D1–7.9.10.11 G2.3 M1.2.5 Cm g विषादयन्तः M4 व्यथयन्तः (for विषादयन्त्यो) —D6 reads 18^d twice —^d) Ś1 Ñ V B2–4 D1–8.9.1 रथोपरि, D5(both times) T3 तथाहिता , D6 गृध्रा°(तदाहिता). ⊛ Cr m विषादयन् विषादयन्त्य ते रक्षांसि रक्षांसि । Cg ते उल्का लिङ्गव्यत्यय । रावणस्य अ प्रतिकूला सन्त रक्षांसि विषादयन् व्यपादयन् ⊛

19 V1 om 19 —^a) D4 G3 रावणस्य, Cr as text (for रावणश्च) Ś1 B1.2 D1.3.8.12.13 M1 [अ] यतस्तत्र, B2 G2 [अ]प्रतस्तत्र, D4 भ्रमतस्तत्र G3 तत्क Cg as in text (for यतस्तत्र) N1 समुद्रः क्षुभितश्चासी —^b) Ś1 B1 D1.3.8.12.13 चचाल च, M5 Cg सचच (for प्रचचाल) M1 Ch च मेदिनी, Cg t as in text (वसुधरा) D1 चचाल वसुधा तथा —^c) Ñ V2 B2–4 राक्षसानां (for रक्षसां च) —^d) D13 विह्वला (for गृहीत —After इव, G3 repeats erroneously from वसु in 17^d up to 19

20 D4 om 20–21^b —^a) Ś1 D1–4.8.12 ताम्र (ताम्रा) D1 G1.2 इव (for सिता) D1.4.12 पीतासित Da रक्ता (for श्वेता) D10.11 सपीताश्च श्वेता —^b) V B2.4 प्रकीर्णा , B1 भास्वता (for पतिता), B3 -वर्चस D13 om (for -रश्मय) —^c) N2 V1 B2–4 दृश्यत (f दृश्यन्ते) Ś1 N V B2–4 D1.8.12 T1 G3 (अ)ङ्गा D1 (अ)ते, D9–11 M1 Ch (अ)ग्र, Cm g as in text ([अ]ङ्गे) —^d) V1 damaged from धा up to 21^b D1.8.12 M1.3 धावव (meta) (for धातव) —A 20 D4 ins only l 1 of 3039*

21 D4 om V1 damaged for 21^ab (for both v l 20) —^a) N V1.2 B2–4 D4 गृध्रा G3 गृध्रैर् (sic Cg as in text (for गृध्रैर्) Ś1 B4 D1–4.8.12.13 स्वनु (Ś1 D8.12 °नि)नादः, N1 नभ विषादाः, N2 V1 पानुसृतास्। V2 B3 मनुसृता , B1 स्वकमुखास् ; D4 न्यो भितास् (for अनुगतास्) Ś1 B1 D1–4.8.12.13 चैव सत्र (for चास्य) —D6 reads 21^b in marg —^b) Ś1

प्रतिकूलं ययौ वायू रणे पांसून्समुत्किरन् ।
तस्य राक्षसराजस्य कुर्वन्दृष्टिविलोपनम् ॥ २२
निपेतुरिन्द्राशनयः सैन्ये चास्य समन्ततः ।
दुर्विषह्यस्वना घोरा विना जलधरस्वनम् ॥ २३
दिशश्च प्रदिशः सर्वा बभूवुस्तिमिरावृताः ।
पांसुवर्षेण महता दुर्दर्शं च नभोऽभवत् ॥ २४
कुर्वन्त्यः कलहं घोरं सारिकास्तद्रथं प्रति ।
निपेतुः शतशस्तत्र दारुणा दारुणस्वनाः ॥ २५
जघनेभ्यः स्फुलिङ्गाश्च नेत्रेभ्योऽश्रूणि संततम् ।
मुमुचुस्तस्य तुरगास्तुल्यमग्निं च वारि च ॥ २६

G 6 90 32
B 6 106 32
L 6 87 32

V1 2 B2-4 D5 8 10 12 T1 2 G M1 ववतो (G1 °ते) D1 [अ]प्रमता (sic) Cg as in text (for ववन्ययो) N1 G1 M5 रुधिर, Cg as in text (for ज्वलने) —°) N1 D6 4 T1 G M5 Ck ईक्षत, Cg t as in text (for ईक्षन्त्य) N1 V B1-4 वीक्षमाणा मुख नेदु D7 रणे दुमुखमीक्षत्य —°) D7 G1 2 M1 अशिवा, D12 अ * *, Cg as in text (for अशिव) D4 6 सरक्ता ह्यशिवा (D1 °क्ताश्च तथा) शिवा —After 21 Ś1 N V B D1 3 12 13 ins D4 ins only l 1 after 20

3039* गृध्रा बलाका कङ्काश्च कुर्वन्तो दृष्टिलोपनम् ।
अनिष्टं भैरवं नेदुः सहस्रा विकृतैः स्वरैः ।

[(l 1) Ś1 D3 8 13 बटाश्च V3 बलाहका (hypm) B1 D1 13 व्यालाश्च D1 चहाश्च (for बलाका) V3 2 B4 D1 काकाश्च B3 4 च कङ्काश्च (hypm) (for कङ्काश्च) B1 कुर्वंत कङ्काश्च (by transp) D4 कुर्वंत काकाश्च Ś1 D13 विद्रिलेपन V3 B1 D1 4 दृष्टिरोधन B3 °मेचल (sic) D1 °श्रपन (for दृष्टिलोपनम्) —V3 mostly damaged for l 2 —(l 2) Ś1 V3 B1 D3 8 12 13 अनिष्ट (for अनिष्ट) Ś1 B1 D3 8 12 13 -दशन (for भैरव) B1 अशुद्ध (for संहृष्ट) B3 (m also मुखे) स्वने (for स्वरै) Ś1 D1 13 सरक्ताश्च (D2 °रभ च) तथा शिवा D3 8 13 सरभा (D1 °रभा) दशशिन (for the post half) V1 निपेतु शतशस्तत्र दारुणा दारुणस्वना (= 25^cd)]

22 V1 om 22 —^ab) D5 प्रतिकूलो Ś1 ययौ D1 ववुर् (for ययौ) M1 transp ववौ and रणे N1 B2 समुत्क्षिपन् (for समुत्किरन्) Ś1 B1 D1 3 8 12 13 उत्कि (D13 °द्दि) रन्स (B1 °रश्च D2 °रन्सम) रणे महद् (D1 °हीं) N1 V2 3 B3 4 उद्विरन्नणपांशुकान्, D4 रण पांसूनि चोत्क्षिपन् M3 रण पांसु समाकिरन् (for ^b) —^c) Ś1 B1 D1-3 8 12 13 तस्य रावणसैन्यस्य —^d) N V1 B3 4 D4 कर्तुं (for कुर्वन्) Ś1 B1 D1-3 8 12 13 निवारयन् G विलेपन Cg k t as in text (for विलोपनम्)

23 ^ab) D13 [अ]शयन (meta) (for [अ]शनय) Ś1 D3 13 चापि B1 तस्य (for चास्य) D12 रावणस्य (for सैन्ये चास्य) N B3 4 D4 महास्वनाः (for समन्ततः) V3 निपेतु सतत तत्र दारुणा दारुणस्वना (cf 25^cd) —^c) N1 V1 2 B3 4 -महाघोरा V3 damaged B4 D10 12 M1 -स्वरा घोर, D4 T1 2 स्वना घोरा D7 8 स्वरा घोरा M2 -स्वनाश्चैव (for स्वना घोरा) N1 D1 दुर्विषह्या सनिर्घाता, D1 2 दुर्विषह्यवरा घोरा, M5 दुर्विषह्य महाघोर —^d) D4 स्वना, D7 10 11 G1 2 [उ]दय (G1 °दा) (for स्वनम्) Ś1 B1 3 D1-3 8 12 13 विना जलधरैस्तथा (D1 8 13 °दा) N V B3 4 विना जलदनिस्वनै

24 ^a) Ś1 B1 D3 8 12 13 विदिशाश्च (for प्रदिश) Ś1 N1 B2 D1-3 8 12 13 G1 2 M2 चैव (for सर्वा) —^b) G1 2 सर्वास्तु (for बभूवुस्) Ś1 B1 D1-3 8 12 13 तमसावृता —^c) D1 3 4 8 11 13 पांशु D7 -वर्षण (for वर्षेण) Ś1 D1 13 सुमहद्, N1 V1 B D1 13 पतता (for महता) —^d) Ś1 N1 V B D1 3 8 12 13 M1 दुर्दिनं, N1 दुर्दृश्य D1 4 (with hiatus) सदृश्य D4 दुर्दिश (for दुर्दर्शं)

25 D13 repeats consecutively 25-26^a —^a) Ś1 B1 D1-3 5 6 8 12 13 (both times) G1 2 कुर्वंत, N V B3-4 D4 कुर्वाणा, B (ed) कुर्वत्य (for कुर्वन्त्य) N1 V B3-4 घोरा (for घोर) —^b) D5 11 S सारिकास् (for सारिकास्) D5 6 T1 G M1 2 3 Ck त, Cg as in text (for तद्) Ś1 N V B D1 4 12 13 (both times) पक्षिणोस्य (Ś1 D3 13 °श्च, V3 प * * *) रथाग्रत (N1 D4 °थोपरि, B3 °थाश्रिता) —^c) V3 शतधा (for शतशस्) D5 निपेतुर् शतस्तत्र (sic) —^d) Ś1 moth eaten D7 G1 M3 4 दारुण D13 (both times) om (hapl) (for दारुणा) Ś1 D1 13 पर्वतस्वना D5-11 T1 G1 2 M3 4 5 दारुणास्वना (for दारुणस्वना)

26 D13 repeats consecutively 25 26^b —^a) D5-7 9 11 T G1 M3 4 स्फुलिंगाश्च G1 2 स्फुलिंगानि Cg as in text (for स्फुलिङ्गाश्च) Ś1 N1 V B D1 3 8 12 गात्रेभ्यो (Ś1 D3 13 जघनेद्, D1 3 जघनाद्) विस्फुलिंगाश्च N1 D4 पवनेभ्यो विस्फुलिंगानि D13 (both times) जघनाभ्या विस्फुलिंगा —^b) Ś1 V3 B1 D1 4 8 12 13 (both times) L (cd) नेत्राभ्या चाश्रुसतत (B1 D4 °बिन्दव, D1 °सन्तुत, L (ed) °सततिं) N V1 2 B3 4 नेत्रेभ्यश्चाश्रुबिंदव —^c) B1 D4 M3 4 transp तस्य and तुरगास् —^d) D4 सादृश्य (sic) (for तुल्यम्) T1 2 अग्निं, Cg k t as in text (for अग्नि) D13 तम् (for second च) Ś1 D1 13 क्षुरेभ्यश्चाश्रुवार च (D4 द)

G 6 90 32
B. 6 106. 33
L 6. 87 33

एवंप्रकारा बहवः समुत्पाता भयावहाः ।
रावणस्य विनाशाय दारुणाः संप्रजज्ञिरे ॥ २७
रामस्यापि निमित्तानि सौम्यानि च शिवानि च ।
बभूवुर्जयशंसीनि प्रादुर्भूतानि सर्वशः ॥ २८

ततो निरीक्ष्यात्मगतानि राघवो
रणे निमित्तानि निमित्तकोविदः ।
जगाम हर्षं च परां च निर्वृतिं
चकार युद्धेऽप्यधिकं च विक्रमम् ॥ २९

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुर्नवतितमः सर्गः ॥ ९४ ॥

27 D₁ om (hapl ?) 27–28ᵇ —*) N V B₂₃ ह(V₁ वा)हता बहवस्तत्र, B₄ इदाशा समुत्पाता —ᵇ) Ś₁ moth eaten up to भया B₄ बभूवुश्च D₃₃₅ समुत्पेतुर (for समुत्पाता) —D₁ om from 27ᵈ up to the prior half of l 1 of 3040*

28 D₁ om 28ᵃᵇ (cf v l 27) —ᵃ) N V B₁₋₄ राघवस्य G₁₂ रामस्य च, C_g as in text (for रामस्यापि) —ᵇ) N₁ V B₃₋₄ M₂ Cg शुभानि (for शिवानि) —Ś₁ D₃₃ om 28ᶜᵈ D₃ repeats consecutively 28ᶜ–29ᵈ —ᶜ) N₂ D₁ ददृशे; N₂ V B₂ ₄ मेधत (for बभूवुर) B₁ D₁₋₃₃ (both times) जय(B₁ °वा)शसीनि ददृशे(D₁ °न्यददृशत) —ᵈ) B₂ D₁ ₄ M₁ सवत, G₁₂ भूरिश (for सर्वश) —For 28 D₁ subst D₁₋₃₃ S ins after 28

3040* निमित्तानि च सौम्यानि राघवस्य जयाय वै ।
दृष्ट्वा परमसहृष्टो हत मेने च रावणम् ।

[D₁ om up to the prior half of l 1 (cf v l 27)]

—(l 1) D₃₃ M₁ [च]च (for च) M₁ राघवस्तु निमित्तानि (for the prior half) T₁ G₁₂ राघवस्तु(T₁ °श्च) M₂ सौम्यानि हि (for राघवस्य) D₇ G₁₂ M₂ च (for वै)

—(l 2) D₄ -संहृष्टो (for -संहृष्टो) D₇ G₁₂ M₃₅ (I च) G₂ रावण(sic) (for रावणम्)]

29 D₃ repeats consecutively 28ᶜ–29ᵈ —ᵃ) निरीक्ष्य (for निरीक्ष्य) Ś₁ V₁ B₁ D₁ ₃₃₅(both times) निरीक्ष्यात्म(Ś₁ D₃₃ °थ)हिताय(V₁ B₁ °नि) N₂ D₁ निरीक्ष्यात्मगतो हि, N₂ V₁ B₂₄ G (ed) निरीक्ष्या (V₁ °त्य) G (ed) °थ)सुभानि (for निरीक्ष्यात्मगतानि) D₁ रामो (for राघवो) —ᵇ) D₁ om -कोविद —ᶜ) जगाद (for जगाम) V₁ परमां (for च परां) —ᵈ) N B₁ D₁₂₃ T₁ G M युद्धे हि, B₁ युद्धेषु (for युद्धेऽपि) Ś₁ N₁ D₁₂₃₄ G₁₂ पराक्रमं V₁ B₁ हि विक्रमं

Colophon —*Kanda name* N V₂ B₁₂₄ D₁ लङ्काकाण्ड —After Kanda name D₁₃₃ ins युद्धपर्वा —*Sarga name* Ś₁ D₁ ₃₃₅ औत्पातिक(D₁ °को) V₁₂ B₃₋₄ निमित्तदर्शन V₁ D₁ औत्पातिकदर्शनं औत्पातिकनिवेदनं D₁ रावणमृत्युदर्शनो —*Sarga* (figures words or both) N₁ V₁₂ B₂₄ D₁₂₃₄ om Ś₁ 87 Ñ₁ D₁ 93 V₁ 89 B₁₄ 86 D₁ 8 D₁₋₇ T₁ G M₂₃ 108 D₂ 90 D₃₃ 107 T₁ 1 T₂ 119 M₁₂ 109 B (ed) 106. —After colophon Ñ₁ concludes with शुभं भवतु D₁ with श्रीराम G M₁₄ with श्रीरामाय नम

९५

ततः प्रवृत्तं सुक्रूरं रामरावणयोस्तदा ।
सुमहद्द्वैरथं युद्धं सर्वलोकभयावहम् ॥ १
ततो राक्षससैन्यं च हरीणां च महद्बलम् ।
प्रगृहीतप्रहरणं निश्चेष्टं समतिष्ठत ॥ २
संप्रयुद्धौ ततो दृष्ट्वा बलवन्नरराक्षसौ ।
व्याक्षिप्तहृदयाः सर्वे परं विस्मयमागताः ॥ ३
नानाप्रहरणैर्व्यग्रैर्भुजैर्विस्मितबुद्धयः ।
तस्थुः प्रेक्ष्य च संग्रामं नाभिजग्मुः परस्परम् ॥ ४
रक्षसां रावणं चापि वानराणां च राघवम् ।
पश्यतां विस्मिताक्षाणां सैन्यं चित्रमिवाबभौ ॥ ५
तौ तु तत्र निमित्तानि दृष्ट्वा राघवरावणौ ।
कृतबुद्धी स्थिरामर्षौ युयुधाते अभीतवत् ॥ ६
जेतव्यमिति काकुत्स्थो मर्तव्यमिति रावणः ।
धृतौ स्ववीर्यसर्वस्वं युद्धेऽदर्शयतां तदा ॥ ७
ततः क्रोधाद्दशग्रीवः शरान्संधाय वीर्यवान् ।
मुमोच ध्वजमुद्दिश्य राघवस्य रथे स्थितम् ॥ ८

G 6 91 8
B 6 107 8
L 6 88 8

95

Ś1 missing Sarga 95 (cf v l 6 93 13) D13 begins with ॐ

1 ^{a}) T1 damaged for तत प्रवृत्त सु Ś1 B1 4 D1-6 8 12,13 तुमुल, Ñ1 सुमहद्, Ñ2 V B2 3 अत्यर्थ, D5 T2 G3 सक्रूर (for सुक्रूर) —D3 om 1^{cd} —^{c}) M1 भीमवद्, Ñ2 V B2 4 महच्चद् (for सुमहद्) D9 द्वरथ Ś1 B1 D2-4 13 L (ed) महद्वैरथ(L [ed] °थं)युद्ध तत् (B1 D4 च, D3 तु) D1 महद्युद्वैरथयुद्ध तत्(hypm), D13 महद्वैरं च युद्ध च —^{d}) G (ed) भयकर (for भयावहम्)

2 ^{a}) D1 तदा (for ततो) D4 सै-याना (for सैन्य च) —^{b}) V2 वानराणां, V3 राक्षसानां (for हरीणां च) N1 V3 B3 महाबल —^{c}) Ñ2 V B3 4 [आ]युध सर्वं (for प्रहरण) —^{d}) Ś2 B1 D1 6 8 12 13 भयवत्तदा, Ñ V B2-4 व्यवतिष्ठत, D9-11 Ct समवसत, T2 G2 Ck समपद्यत, Cm g as in text (for समतिष्ठत)

3 ^{a}) Ś1 Ñ1 B4 D13 T2 सम्प्रवृद्धौ, D8 °युक्तौ, D4 °युद्धौ, D2 °वृत्तौ, D10 °हृष्टौ, Cr m g k t as in text (for सम्प्रयुद्धौ) Ñ V B2 3 D4 7 8 11 T2 3 G1 M1 सु तौ, B1 D1-4 13 हि तौ, G2 M3 तदा (for ततो) —^{b}) Ś1 B1 D1 4 8 12 13 सर(ल)थौ, V3 M2 बलिनौ, Cg as in text (for बलवन्) V3 राम (for नर) Ñ V1 3 B2-4 बलिनौ (Ñ1 °ऐन) रामराव(V1 °लक्ष्म [sic])णौ —^{c}) D6 विक्षिप्त (for व्याक्षिप्त) —T1 damaged from स up to ग in ^{d} M3 नयनाः, Cg as in text (for हृदयाः) N1 D4 एकाग्रमनस सर्वे —D4 om (hapl ?) 3^d-4^a

4 D3 om 4$^{c/e}$ (cf v l 3) —^{a}) Ñ1 B1 D1 2 8 13 M3 प्रहरण, B3 D13 प्रहरणे, D3 प्रहर* (for प्रहरणैर्) B3 सर्वे —^{c}) D6 T1 2 G1 M3 सर्वे तत्र, D7 M1 तद्युद्ध, D3 11 सर्वे ते (for संग्राम) Ś1 N1 B1 D1 8 9 11 13 तस्थु (Ś1 Ñ1 B1 °त)स्ते प्रेक्षका सर्वे, N2 V B2-4 G (ed) तस्थु सप्रेक्ष्य(G [ed] °क्ष)माणास्ते, M3 तस्थु प्रेक्षकवासव, M3 सर्वे त प्रेक्ष्य संग्राम —^{d}) Ñ V B2-4 निधासत (B2 3 °तौ), B1 D3 7 9 11 T2 3 M Cm t नाभिजग्मु (for °जग्मु).

5 ^{a}) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 8 12 13 राक्षसेन्द्र च (D2 …) (for रावण चापि) V3 ******न्द्रस्तु (damaged —^{b}) Ñ1 वानराश्चापि (for वानराणा च) —G1 om 5^c- —^{d}) D1 सैन्य (for सैन्य)

6 G2 om 6 (cf v l 5) —^{a}) Ś1 Ñ1 B1 D1-4 12 13 ततस्तानि D1 तौ तु तानि, M3 तत्र तत्र (for तौ तु तत्र) —^{b}) Ś1 D8 13 तौ रामरावणौ, N1 D1 4 13 तौ नरराक्षसौ, V2 B1 D5 9 11 T1 2 G3 M3 रावणराघवौ (by transp T1 damaged from ग up to 6^c) B1 D1 तौ रामलक्ष्मणौ (for राघवरावणौ) —^{c}) B3 क्षुद्र (for कृत) Ś1 D8 13 कृतामर्षौ, D1 G3 M3 स्थितामर्षौ, B1 G1 स्थिताविवौ (for स्थिरामर्षौ) —^{d}) Note hiatus V3 D6-7 9-11 T G1 2 M (to avoid hiatus) ह्यभीतवत् (for अभीतवत्) Ś1 B1 D1-3 8 13 18 चक्रतुर्युद्धमुत्तमम्, Ñ V1 2 B1-4 तदा स्थिरमयुध्यता(V3 damaged from त up to 7^a)

7 V3 damaged for 7^a (cf v l 6) B1 D4 om 7-8^b G1 transp ^{ab} and ^{cd} —After 7^{ab} (transp) G1 ins while D7 ins after 7

3041* पूर जयन्त पश्यस्ते दृशा सर्वगणास्तदा ।

—D6 repeats 7^{cd} after 8^{ab} —^{c}) Ś1 D8 13 धृत्यै स्व Ñ V B3 4 उभौ तौ, B3 तावुभौ, D3 13 धृतौ स्व, D1 दृश्यतौ, L (ed) धृत्ये स्व (for धृतौ स्व) B1 सपचौ (for सत्त्वस्य) D1 धृतास्त्र सत्वये वीर्यं च —^{d}) N V B2 4 पर, B3 वर, T3 तथा (for तदा) Ś1 D1-3 8 12 13 L (ed) दर्शयेता (D1 3 13 °यतौ, L (ed) °येते) परस्पर

8 B1 D4 om 8^{ab} (cf v l 7) —^{a}) D6 T1 G3 M3 क्रुद्धो, M3 कोपाद् (for क्रोधाद्) —^{b}) D7 13 शर (for शरान्) D6 सधाय D6 रावण (for वीर्यवान्) —After

G 6. 94 9 B 6. 107 9 L 6. 88 9

ते शराश्चमनासाद्य पुरंदररथध्वजम् ।
रथशक्तिं परामृश्य निपेतुर्धरणीतले ॥ ९
ततो रामोऽभिसंक्रुद्धश्चापमाकृष्य वीर्यवान् ।
कृतप्रतिकृतं कर्तुं मनसा संप्रचक्रमे ॥ १०
रावणध्वजमुद्दिश्य मुमोच निशितं शरम् ।
महासर्पमिवासह्यं ज्वलन्तं स्वेन तेजसा ॥ ११
जगाम स महीं भित्त्वा दशग्रीवध्वजं शरः ।
स निकृत्तोऽपतद्भूमौ रावणस्य रथध्वजः ॥ १२
ध्वजस्योन्मथनं दृष्ट्वा रावणः सुमहाबलः ।
क्रोधजेनाग्निना संख्ये प्रदीप्त इव चाभवत् ॥ १३
स रोषवशमापन्नः शरवर्षं महद्वमन् ।
रामस्य तुरगान्दिव्याञ्शरैर्विव्याध रावणः ॥ १४
ते विद्धा हरयस्तत्र नास्खलन्नापि बभ्रमुः ।
बभूवुः स्वस्थहृदयाः पद्मनालैरिवाहताः ॥ १५

8^{ab}, D5 repeats 7^{cd} —^{c}) M1 केतुम् (for ध्वजम्) B3 आसाद्य, D1-3 आदिश्य (for उद्दिश्य) —D5 om (hapl) 8^{d}-11^{a} —^{d}) D13 राघव च (for राघवस्य) Ś1 D3 रथ, V2 ध्वजो (sic), B3 बले, D2 9 11 रथं (for रथे) —V2 damaged from स्थि up to 9^{b} D1 प्रति (for स्थितम्)

9 D5 om 9 V2 damaged for 9^{ab} (for both cf v l 8) —^{a}) D1 तद् (for तम्) —T1 damaged from श up to ^{b} B1 स्थित (for ध्वजम्) —^{d}) D1 T1 2 पेतुश्च, M1 पेतुर् (subm), Cg as in text (for निपेतुर्) ⊛ Cm रथशक शक्त्य दृढरथमिति यावत् । परामृश्य स्पृष्ट्वा । रथशक्तिमिति पाठे द्विपदत्वेमव स्यात्पदविशेषं वा ⊛

10 D5 om 10 (cf v l 8) D1 om 10-11^{b} —^{a}) Ś1 D7 11 G3 M3 [ऽ]पि N2 V B [ऽ]ति, M1 तु (for ऽभि) —^{b}) M3 धनुर् (for चापम्) Ś1 D3 11 आसज्य, N V B2 3 D7 9 11 G3 आकृष्य, B1 आत-्य D1-3 आनम्य D13 M3 आदाय (for आपकृष्य) —^{c}) Ś1 V1 B1 D1 3 12 13 कृतं, D3 कृत (for कृत) D1 om D1 11 कृते D3 कृतिं (for कृत) T1 damaged for कर्तुं —^{d}) Ś1 D8 11 तदैव च, Ñ1 मनसा च, T1 G1 M1 त्वरयन्, Cg as in text (for मनसा स)

11 D1 om 11^{a} (cf v l 8) D1 om 11^{ab} (cf v l 10) D3 om 11-14^{b} —^{a}) M1 स वध्य (for रावण) —V1 damaged from मु up to ^{b} B3 3 D1 9 11 आदिश्य (for उद्दिश्य) —^{b}) N1 सदृश शरं Ñ2 B3 4 स तु सायकं V1 2 B1 च (V1 स) तत शरं M1 सदृश शरं (for निशितं शरम्) Ś1 D1-3 12 13 प्रमुमोच तत शरं —^{d}) Ś1 N1 B1 D1 3 7 10 इव (for स्वेन) —After 11, D7 8-11 h (ed, [within brackets]) ins

3042* रामश्चिक्षेप तेजस्वी केतुमुद्दिश्य सायकम् ।

12 D3 om 12 (cf v l 11) —^{a}) G1 2 च, Cg as in text (for स) D3 द्वि 81 T1 * स (damaged) (for महीं) D3 T1 G1 3 M1 2 Cg छित्त्वा (for भित्त्वा) —^{b}) T1 छिन्न 3 T2 शरं, Cg as in text (for शर) —For 12^{cd}, N V B D1-3 12 13 M1 2 subst

3043* दशग्रीवध्वजं छित्त्वा जगाम स महीं शरः ।

[V कृत्वा (for छित्त्वा) Ñ1 V2 धरणीतलं, D1 M1 धरणीं शरः (for स महीं शरः) D1 निजगाम महीं शरः (for the post. half)]

—^{c}) B3 स तु कृत्तो, D1 स नि कृत्तो, D4 स निकृत्तो, D1 2 सनि (D2 स नि)कृत्तो, T1 G1 सनिकृत्तो (for स निकृत्तो) D1 तूर्णं (for भूमौ) Ñ1 V2 स छिन्नो ध्वपतद्भूमौ, V2 स भिन्नो हि पतद्भूमौ —^{d}) Ś1 D11 रथे ध्वज, N1 V1 ध्वजो स्म, Ñ2 तत ध्वज (sic) B1 D1 3 13 रथाङ्कज (for रथध्वज) D1 8 11 रावणस्यंदनध्वज —After 12 Ñ1 V1 2 B1 3 ins

3044* राक्षसज्वालनिर्हृत पर्वतात्तुङ्गराडिव ।

[V2 damaged from second श up to त G (ed) [अ]भिनि (for [अ]शनि) B1 पवता (for पर्वतात्)]

13 D3 om 13 (cf v l 11) —^{a}) B1 D1 4 मथनं D3 पतन (for [उ]न्मथन) —^{b}) Ś1 D11 तु, B1 D1 4 8 11 T1 2 M1 3 स (for सु) G1 रावणस्य रथध्वज (sic) —^{d}) Ś1 D11 सदीप्त (for प्रदीप्त) D3 G1 पावक (for चाभवत्) —For 13^{cd}, N V2 3 B1 3 D5 6 8 11 T G1 2 M1 3 4 subst while D7 ins after 13

3045* समदीप्तोऽभवत्क्रोधादग्न्यागारमिवाग्निना ।

[D1 G1 मदीप्त, Cg as above (for प्रदीप्त) Ñ V1 2 B1-4 अ(B1 आ)मर्ष(V1 दम सु)समवाप्नित M1 दृष्टमन्दि वर्ष्म (for the post half)]

14 D1 om 14^{ab} (cf v l 11) —^{a}) D4 सु (for स) V1 शरम् (for -वशम्) —^{b}) Ś1 B1 D4 11 G1 मुमोच ह (B1 च G1 ह्र), N1 सवपञ्च N2 V D1-4 D5-8 9-11 13 G1 ववर्ष ह (V2 °त 3 B1 D1 9 च), Cg h. as in text (for महद्वमन्) —G1 om (hapl, see var) 14^{c}-16 —^{c}) V2 damaged up to त Ś1 B1 D1-4 12 13 पेतुः, N V B3 4 D4 7 9-11 T1 G1 2 M1 3 दीप्तैः B3 सादृशै (for दिव्याम्) —^{d}) Ś1 Ñ1 B1 D1-3 8 12 13 दारुणै (for रावण) M1 विव्याध पुनि राक्षस

15 G1 om 15 (cf v l 14) —^{a}) Ś1 Ñ V1 B1 3 4 D1-4 6 8 12 13 T1 2 हताः V1 B1 M1 2 हयाः D7 10 11

तेषामसंभ्रमं दृष्ट्वा वाजिनां रावणस्तदा ।
भूय एव सुसंक्रुद्धः शरवर्षं मुमोच ह ॥ १६
गदाश्च परिघांश्चैव चक्राणि मुसलानि च ।
गिरिशृङ्गाणि वृक्षांश्च तथा शूलपरश्वधान् ॥ १७
मायाविहितमेतत्तु शस्त्रवर्षमपातयत् ।
सहस्रशस्ततो बाणानश्रान्तहृदयोद्यमः ॥ १८
तुमुलं त्रासजननं भीमं भीमप्रतिस्वनम् ।
दुर्धर्षमभवद्युद्धे नैकशस्त्रमयं महत् ॥ १९
विमुच्य राघवरथं समन्ताद्वानरे बले ।
सायकैरन्तरिक्षं च चकाराशु निरन्तरम् ।
मुमोच च दशग्रीवो निःसङ्गेनान्तरात्मना ॥ २०

G 6 91. 21
B 6. 107 21
L 6 83 10

Ck t द्विन्या, Cg as in text (for विद्वा) V2 B4 सुरगास्, V1 3 B2 तु रथाम् (for हरयस्) Ś1 Ñ1 V B1 2 4 D1-4 8 10 11 13 तस्य, M3 तेन (for तत्र) —b) Ñ1 न चेलुर्. B1 (m also) म भिन्ना, D4 न चेमुर् (for नास्पन्दन्) D3 12 अपि (for चापि) Ñ2 V B3 4 विव्यधु, D1 विनेशु (for बभ्रमु) —c) Ś1 D1-3 8 10 12 13 विचेरु (for बभूवु) Ś1 D5 6 8 12 स्वच्छ, Ñ2 B4 सुस्थ, T2 तस्थ, Ck t as in text (for स्वस्थ) B1 विचेरुस्तस्य हृदये —d) D5 [आ]वृता (for [आ]हता)

16 G1 om 16 (cf. v l 14) —a) T2 असम्भ्रमाद् (for असंभ्रमं) —b) Ś1 D1-3 8 12 13 T G3 M3 तत (for तदा) —c) D1 स, D5 om D6 T1 2 हि, G2 च (for सु) Ś1 Ñ1 V B D1-4 6 12 13 सरथ (for सकुद्ध) —D6 repeats 16d and 18c after 17c —d) D1 2 शस्त्र (for शर) D1 (both times) जालान्, D6 वर्षं (for वर्षं) Ś1 D6 12 स चासृजत्, N V B3-4 D4 (both times) G1 M3 ववर्ष ह(B3 D4 च) B1 D1 3 10 अवा(D1 °धा) सृजद्, D5 ह्यवासृजत् (for मुमोच ह) —After 16d (first occurrence), D4 reads 18cd, repeating 18c only after 16d (r)

17 Ñ1 om 17-18b —a) D5 G1 M1 3 परिघाश् (for परिघांश्) —b) D1 4 5 10 13 G (ed) मुस(D5 °षु, G (ed) °प)लानि D1 3 शलानि(D1 मुसलानि [hypm]) विविधानि च —D11 repeats 17cd after 18ab —c) In place of 17c, G (ed) reads the prior half of (l 1) of 3046* —After 17c D4 repeats 16d and 18c —d) D6 भूर (sic) (for शूल) D1-4 5 8 13 परस्वधान्. —After 17, Ñ2 V B2-4 D5 G (ed [l 2 only]) ins

3046* तोमरानर्धचन्द्रांश्च प्रासानिकुणपांस्तथा ।
मुद्गरान्कूटमुद्गरान्भुशुण्डी क्रकचांस्तथा ।

[(l 1) D4 बाणान् वक्रनरानि वा (for the post half). —(l 2) D5 सुगान् (for कूटान्) Ñ2 विविधान्, V1 2 D4 विवधान्, B3 स्थविरांस् B3 विविधान्, G (ed) कुन्ता(for क्रकचा)]

18 Ñ1 om 18ab (cf v l 17) —a) B4 विमुक्तम्; D5 T1 G1 विततम्; Cg k t as in text (for विहितम्) Ś1 D6 13 दृष्टैव; Ñ2 B1-4 एतदि, D12 एतत्स (for एतत्तु) V2 रामाय हि तद्विशर (sic), D12 मायया विहितं सर्वं, T2 मायाविहितमेतच्च —b) V2 om, B1 3 D3 4 6 M1 शर, Cg k t as in text (for शस्त्र) Ñ2 V1 2 B3-4 D13 अवासृजत्, B1 ह्यवासृजत् (for अपातयत्). —After 18ab, Ś1 B1 D1-3 8 12 13 read 20cd and 19 (abcd transp), D11 repeats 17cd —Ñ2 V B1 4 read 18cd (B2 preceded by 3047*) before 20ef D1 transp 18cd and 20ab (including star passage) D1 reads 18cd after the first occurrence of 16d, repeating 18c only after 16d (r) D1 4 T G2 M1 3 read 18cd after 20cd —c) Ñ2 V1 2 D3 9-11 तदा, V2 तथा (for ततो) V2 B1 चान्यान्, D13 चापि, M1 वाणैर्, Cg as in text (for बाणान्) B1 4 सहस्रशतशश्चान्यान् —d) Ñ2 V1 2 B1 D5 11 T2 अश्रान्त; D1 प्राभ्रान्त, D4 सुधान्त, D12 न स्वय, M1 न श्रान्त, Cg as in text (for अश्रान्त) G (ed) हृदयोद्यत B1 श्रान्त स च कृतोद्यम —After 18, G1 reads 20ef

19 Ñ1 om 19-20b For sequence in Ś1 B1 D1-3 8 12 13 cf v l 18 —a) Ñ2 V B1-4 D1 त्रासनं सर्वं भूतानां, G3 तुमुलं त्रासनं चैव —b) B4 अति (for भीम) D11 भीम, Ck t as in text (for भीम) D13 प्रतिघ्न (sic) (for प्रतिस्वनम्) D5 भीमप्रतिस्वनं महत् —c) V B1 6 D4-7 9-11 S Cv m g k तद्वर्षम् (for दुर्धर्षम्). B3 4 D5 अपतद् (for अभवद्) G1 विद्धे (for युद्धे) Ś1 B1 D1-3 8 12 13 तत समभवद्युद्ध, D1 तत प्रवर्तते युद्ध —d) M1 नैक, Cg k t as in text (for नैक) D1 महान्. D1 कैक राघवशिष्णोद्धत् (sic)

20 Ñ1 om 20ab (cf v l 19) For sequence in Ś1 B1 D1-3 8 12 13 cf v l 18 B3 transp 18cd and 20ab (including star passage) —a) D1 बले (for रथं) B1 विमुच्य राघव सरथम् —b) Ś1 D1-3 8 11 13 स्थिपतद्, D1 अपतद् (for समन्तात्) D1 G1 वानरं बलं; Cv r m g t as in text (for वानरं बले) —After 20ab, Ñ2 V B3 4 D1 ins. while B3 ins before 18cd (r)

3047* वानरास्तु विमुच्यास्त्र सुग्रीवो राक्षसाधिप ।
राघवस्य वधायाय महानासीद्विरोधमान् ।

—After 20ab, B3 erroneously reads in marg 3048*, 19 (abcd transp, r), 18cd and 20ef —Ś1 Ñ2 V B

G 6. 91. 23
B 6. 107. 21
L 6. 88. 21

व्यायच्छमानं तं दृष्ट्वा तत्परं रावणं रणे ।
प्रहसन्निव काकुत्स्थः संदधे सायकाञ्शितान् ॥ २१
स मुमोच ततो बाणान्रणे शतसहस्रशः ।
तान्दृष्ट्वा रावणश्चक्रे स्वशरैः खं निरन्तरम् ॥ २२
ततस्ताभ्यां प्रयुक्तेन शरवर्षेण भास्वता ।
शरबद्धमिवाभाति द्वितीयं भास्वदम्बरम् ॥ २३
नानिमित्तोऽभवद्बाणो नातिभेत्ता न निष्फलः ।
तथा विसृजतोर्बाणान्रामरावणयोर्मृधे ॥ २४
प्रायुध्येतामविच्छिन्नमस्यन्तौ सव्यदक्षिणम् ।
चक्रतुस्तौ शरौघैस्तु निरुच्छ्वासमिवाम्बरम् ॥ २५

D1-4.6.12.13 read 20cd after 22ab —c) N1 V3 B1.3.4 D6 अंतरीक्ष, D4 अंतरिक्षे (for अन्तरिक्ष) N1 स (for च) —d) Ś1 V3 B1.3.4 D1.3.5.12.13 सु, Ñ1 च, Ñ2 V2.3 B2 D3.9-11 सु (for [भा]सु) D4 स चकार —After 20cd, D5.6 T G2 M1.4 read 18cd —G1 reads 20ef after 18 —Before 20ef, Ñ2 V B2.4 read 18cd (B3 preceded by 3047*) —e) N V1.3 B1 D1-4.6 स (for च) Ś1 B1.4 D8.13.14 M3 स मुमोच (for मुमोच च) —f) Ś1 Ñ B1.3 D3.4.5.9.12.13 नि शकेन, D1 नि स वेन, G2 नि संज्ञेन, Cm g k as in text (for नि सङ्गन) ❀ Ct सायकैरन्तरिक्षं च चकाराशु निरन्तरम् । सहप्रसस्ततो बाणान्धान्वहुदयोघम । मुमोच च दशग्रीवो नि सर्गेणान्तरात्मना । इति पाठ so also Cv ❀ —After 20, N1 V D2-4 ins

3048* रथे ध्वजे शरीरे च शीघ्रहस्तो निशाचर ।

21 a) Ś1 B1 D1-4.6.12.13 दृष्ट्वा त (by transp) Ñ1(marg also) व्यायच्छमानं दृष्ट्वा —b) Ś1 D8.12 तत्क्षरा N1 D4 त्वरत, T2.3 तद्वणं, G2 सत्वर, Cg k t as in text (for तत्पर) B1 कारणं (for रावण) D4 रथे (for रणे) —c) B1 स हसन्, D6 महर्षेर् (for प्रहसन्) M2 सकद् (for काकुत्स्थ) V1 प्रहस*****(damaged) —d) D8.12 स (for स) D7.9.12 निशिताञ्शरान् (for सायकाञ्शितान्) M1 जगृहे कार्मुकं ततु

22 D6 om 22ab —a) N1 D4 सहा ; Ñ1 V1.3 B2.4 G2 तदा ; B1 रण (for ततो) —b) Ś1 D12 सर्पो शत , B4 शत शत ; D5 तीक्ष्णाञ्शत , D7-11 शस्त्रौघ (for रणे शत) —After 22ab Ś1 N V B D1-4.6.12.13 read 20cd —Ś1 N V B D1-4.6.12.13 om 22cd —c) G1 त (for तान्) —d) D1 T1.2 स शरै , D7 G1 विशिखै (for स्वशरै) —After 22 D7 G1 ins while L (ed) ins within brackets after 23

3049* चक्राते तौ शरौघाभ्यां निरुच्छ्वासमिवाम्बरम् ।
[G1 तु (for तौ)]

23 a) Ś1 B1.3 D1-4.6.12.13 तस्य (for ताभ्या) Ñ1 V B D1.2.12.13 M1.2.3 प्रमुक्त (for प्रयुक्त) D8.11 ताभ्या विमुक्त वरा —D5 om (hapl) 23b —b) V3 damaged from वा up to इ in c —c) Ś1 D6.12 नभश्छन्नम् ; N1 V2 रणश्छन्नम् ; N1 V1 B2-4 तदाच्छन्नम् ; B1 D1-4.13 तत्र (B1 शर) भूतम् ; T1 G1 शरबद्धम् ; T2.3 शरबद्धम् ; Cm g t as in text (for शरबद्धम्) —D5 om (hapl) from मिवाभाति up to निरुच्छ्वास in 25d D12 इह, Cg as in text (for इव) —d) N1 भानु(m also भानु)दवर(sic), B1 इव भास्वर ,D1.4 भास्वतावर D3 इव चांबर, Cg k t as in text (for भास्वदम्बरम्) Ś1 D6.12 द्वितीयो वा(D6 चा)पुष्करे ; G2 द्विती*****र (damaged) —After 23 L (ed) ins 3049* within brackets

24 D6 om 24 (cf v l 23) B1 om (hapl) 24-25 T2 damaged for 24ab —a) D2 नातिर्भिन्नो G1 बाणैर् (sic) (for बाणो) —G2 damaged from 24b up to तथा in 24c —b) Ś1 Ñ1 V B2-4 D1-3.5.6.8-12 T3 Ct ना(B4 न)निर्भेत्ता(B3 °त्रो), T2 नाति भेत्ता ; G2 M3 Ch नातिपक्षो , Cv m g as in text (for नातिभेत्ता) Ś1 D2.6.12 निष्क्रिय ; V3 नि फल ; D1.3 नि क्रिय ; D10 विक्रम (for निष्फल) Ñ1 न निर्वर्तित निष्फल ❀ Ct नातिपक्ष इति पाठे परप्रयुक्तनिवारणाय पक्षातिक्रान्तो न । निवारणाय प्रयुक्तो निवार्यस्यैवेत्यर्थ ❀ —After 24ab D6(reads twice).9.11 S (G3 damaged) ins

3050* अन्योन्यमभिसंधाय निपेतुर्धरणीतले ।
[D3 G1 तेष D6 (second time) T2 वय Ct as above (for अभि) D6 (first time) संधाय (for संधाय)]

—cd) D6 T2 यदा (for तथा) Ñ1 [स]पि (for वि) Ś1 D6.12 तथा विमृजतो ध्यानाद् (for c) ❀ Cv तथापि (वि ?)सृजतो बाणा(बाणान् ?) इति पाठ दर्शन चैक वाक्यम् ❀ Ś1 N2 V1.3 B1-4 D1-4.12.13 राघवस्य महात्मन (for d) M1 विसृजतो तथा बाणावण राघवरावणो

25 D1 om up to निरुच्छ्वास in 25d (cf v l 23) B1 om 25 (cf v l 24) —a) Ś1 D6.12 प्रयु(D6 °यु)-ध्वताद्‌ N1 B4 प्रयुद्धो ताव ; Ñ1 V1.3 प्रायुध्यताव् (sic) ; V3 D3 प्रयुध्येताव (sic), D4.7 T2.3 प्रयुध्यो तावु G1 प्रयुध्यतोर् (for प्रायुध्येताम्) B3.4 D1 T1 G2 अविच्छिन्नाव ; B3 D6.11 अविच्छिन्न(B2 °ना)म् , Ct as in text (for अविच्छिन्नम्) D1.3.11 प्रयु(D1 °यु ; D11 °यु)द्धौ वा(D3 वा) स्वविच्छिन्नम्(D10 °न्नो) L (ed) प्रायुध्येतामविच्छिन्न (hypm) —V3 damaged from 25b up to तौ in 25c —b) B1 भास्वन्तौ ; D10 पश्यन्तौ ; G1 अस्यन्तो ; Cg t as in text (for अस्यन्तौ) V1.3 B1.4 (before corr as in text) , सयुद्धिनौ (for सव्यदक्षिणम्) —c) D1 om , D7.8.11 G1.3 M1.3 T1 G2 तु (for तौ) D6 T1 तौ ; D8

G 6 91. 18
B 6 107. 27
L 6. 88. 26

रावणस्य हयात्रासो हयात्रासस्य रावणः । जघ्नतुस्तौ तदान्योन्यं कृताकृतकारिणौ ॥ २६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चनवतितमः सर्गः ॥ ९५ ॥

G1 M5 च, M3 तैर् (for तु). Ś1 Ñ V B2-4 D1-3 8 10 12 13 G M1 शरौघेण, D9-11 G1 शरैर्घोरैर् (for शरोघैस्तु) —ᶜ) Ś1 Ñ1 V B2-4 D1-3 8 11 12 13 निरुच्छ्वास(Ś1 D8 12 13 °सौ) परस्पर —After 25, D7 T1 G1 K (ed, within brackets) ins.

3051* नान्तरं ददृशे किंचिच्छरयद्विरतिमेदनम् ।
भूमिष्ठे कपिरक्षोभि स्वस्थैर्वा देवदानवैः ।

[(l. 2) T1 damaged from भि up to स in 26ᵃ]

26 T1 damaged up to स्य in 26ᵃ (cf. v.l. 25) G3 damaged from या in 26ᵃ up to 26ᵇ —ᵃ) M5 निजघ्नतुस्(sic) (for जघ्नतुस्) G2 च (for तौ) D2 13 M3 तथा (for तदा) —ᵈ) B1 कृतघ्न, D3 कृतघ्नानु, T3 कृतौ तु, Cg t as in text (for कृताकृत) D12 G1 M1 कृति, Cg t as in text (for कृत) —After 26, Ś2 Ñ V B D1-4 8 10 12 G (ed, only l. 1) ins

3052* परस्परवधे वीरौ यतमानौ परंतपौ ।
न बाणजालस्य गतिर्न चागति
प्रदृश्यते दृश्यत एव च शरैः ।
हता अदृश्यन्त च तत्र ये हता
परौघसंछन्नतले महीतले । [5]

[Ś1 B1 D1-3 8 11 13 om. l. 1 —(l. 1) D4 वध (for वधे) V2 illeg. from the post. half up to l. 2 —(l. 2) D1 चापस्य (for जालस्य) B4 शरा न च(marg. also जा)लस्य (for न बाणजालस्य) Ś2 B4 D8 12 वागति D4 चाकृति (for चागति). —(l. 3) Ś2 D8 12 प्रदृश्यते D1 प्रदृश्यते (for प्रदृश्यते) Ś1 D1 12 दृश्यन्, D2 3 12 दृश्यत (for दृश्यत). Ś1 तै, D8 वा, D12 om. (for तौ) V3 B1 च स्व (for एव तौ). —(l. 4) Ś1 D8 12 मृता अदृश्यते, D3 13 हताश्च(D13 °श्च)दृश्यन्त (for हता अदृश्यन्त) Ñ1 V1 3 B2-4 तथा न(B1 तथा° न-) राक्षसा, B1 च हता चामे (for च तत्र ये हता) Ñ1 रणे न दृश्यन्ति च ये परे हता, D4 अदृश्यते च ये च हता शरैर्वे —(l. 5) Ś1 V3 B1 D1-3 8 12 13 शरामि (D1 °भि) (for शरौघ), D1 4 संछिन्न (for -संछन्न), V2 3 B1 4 नभस्तले (for महीतले) —After l. 5, Ñ1 ins. रात्रिचर]

—After 26, D5-7 9-11 S ins.:

3053* एवं तौ तु सुसंक्रुद्धौ चक्रतुर्युद्धमद्भुतम् ।
मुहूर्तमभवद्युद्धं तुमुलं लोमहर्षणम् ।
प्रयुध्यमानौ समरे महाबलौ
शितैः शरै रावणलक्ष्मणाग्रजौ ।
ध्वजावपातेन स राक्षसाधिपो [5]
भृशं प्रचुक्रोध तदा रघूत्तमे ।

[(l. 1) D7 9-11 M3 तु तौ (by transp.), G2 विधौ (for तौ तु) G3 तु (for तु) M3 सुरब्धौ (for -संक्रुद्धौ) D6 7, 9-11 T1 G3 उत्तम (for अद्भुतम्) —(l. 2) D6 9-11 S रोमहर्षण ⊛ Cm (within brackets) t cite Ck as follows "तुमुलं रोमहर्षणम् । एतदनन्तरं प्रयुध्यमानौ समरे महाबलौ शितैः शरै रावणलक्ष्मणाग्रजौ । ध्वजावपातेन स राक्षसाधिपो भृशं प्रचुक्रोध तदा रघूत्तमे । इत्येकः श्लोकः प्रक्षिप्तात् सर्गविच्छेदं कुर्वन्ति तदयुक्तम् । पश्चादपि तुमुलं युद्धमेव तत्रादेरनुवर्तमानत्वात् अनवच्छेददर्शनं बहुषु पुस्तकेषु दर्शनाच्छ प्रक्षेपकः ⊛ —(l. 3) T1 प्र- - - - (damaged), G1 तौ युध्यमानौ, Cg as above (for प्रयुध्यमानौ). —T1 damaged from l. 4 up to सा in l. 5 —(l. 4) G1 transp. शितैः and शरैः —(l. 6) D7 स (for भृ) M1 चुक्रोधाथ (for प्रचुक्रोध)]

Colophon —*Kanda name*: Ñ B1 3 4 D8 12 13 लङ्काकाण्डे —After Kanda name, D13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name*: Ś1 V2 ध्वजप्रमथन(Ś1 °नं), Ñ1 दिनचर, Ñ2 V1 B1-4 ध्वजोन्मथन, V3 B1 D2 3 12 13 रावणध्वज (D12 om. ध्वज)प्रमथन (B1 D2 °नं), D1 रावणध्वजमर्दनं, D4 ध्वजप्रमथनं, D8 रावणध्वजप्रमाथ —*Sarga no.* (figures, words or both): Ñ1 V1 B2 4 D2 4 8 12 13 om., V2 damaged; Ś1 88, Ñ2 D2 94, V1 90, B1 3 87, D1 89, D6-7 T1 G M2 3 109, D9 91, D10 11 108, T2 119, T3 120, M1 3 110 —After colophon, G M1 2 3 conclude with श्रीरामाय नमः .

९६

G 6 92 1
B 6 107 29
L 6 89 1

तौ तथा युध्यमानौ तु समरे रामरावणौ ।
ददृशुः सर्वभूतानि विस्मितेनान्तरात्मना ॥ १
अर्दयन्तौ तु समरे तयोस्तौ स्यन्दनोत्तमौ ।
परस्परवधे युक्तौ घोररूपौ बभूवतुः ॥ २
मण्डलानि च वीथीश्च गतप्रत्यागतानि च ।
दर्शयन्तौ बहुविधां सूतौ सारथ्यजां गतिम् ॥ ३
अर्दयन्रावणं रामो राघवं चापि रावणः ।
गतिवेगं समापन्नौ प्रवर्तननिवर्तने ॥ ४
क्षिपतोः शरजालानि तयोस्तौ स्यन्दनोत्तमौ ।
चेरतुः संयुगमहीं सासारौ जलदाविव ॥ ५
दर्शयित्वा तदा तौ तु गतिं बहुविधां रणे ।
परस्परस्याभिमुखौ पुनरेव च तस्थतुः ॥ ६

96

Ś1 missing for Sarga 96 (cf v l 6 93 13) D12 begins with ॐ

1 T1 damaged 1-2^{a} —^{a}) D1 T2 G M Cg तदा (for तथा) Ś1 D1 11 तौ (sic) B1 च (for तु) V3 ***** मानौ तु —^{b}) V1 3 D3 M3 लक्ष्मणौ (sic) (for रावणौ) ॐ Ck तुमुल रोमहर्षणमित्यनन्तर प्रयुध्यमाना वित्यादिक श्लोक कृत्स्नाञ्च सर्ग विच्छि द्यन्ति पुर । पश्चात्तुमुल युद्धस्य स्वेकप्रकार(करण?)राघव नाम युध्यत पद्च्छेद । क्वचिद्दनवच्छेदश्च दृश्यत ।ॐ

2 T1 damaged for 2^{a} (cf v l 1) —^{a}) N3 D1 मर्दयतौ; V3 B3 D4 दशयतौ (for अर्दयन्तौ) Ś1 N V1 2 B D1 2 4 12 हि, D6 च (for तु) D3 भस्यदयतौ समरे —^{b}) Ś1 V3 B1 D1 3 4 8.12 11 ततस्; D3 भूयस् (for तयोस्) G1 2 तु (for तौ) N V1 2 B1 4 स्थितौ (V1 दृश्ि B2 सुस्थि) तौ रथयोस्तदा —After 2^{ab} D1-3 5-11 T (T1 reads *sup lin* up to 2^{d}) G M1 2 3 ins

3054* परस्परमभिक्रुद्धौ परस्परमभिद्रुतौ ।

[D10 अभिक्रुद्धो (hypm) (for अभिक्रुद्धौ)]

—M3 om 2^{cd} D5 reads 2^{c}-5^{b} in marg —^{c}) D1 परस्पर Ś1 N V1 2 B D1-4 8 11 12 परस्परमभि(B3 D1 4 °वि)क्रुद्धौ —^{d}) Ś1 D4.1 चक्र, N V B1 D1 क्रूर; B1 D 3 12 नैक; B1 2 3 क्षुर, D11 बहु (for घोर) —After 2 B3 ins

3055* सप्तसप्ततिसहस्राणां बल यत्ते दशानन ।
रामो लक्ष्मणश्चैव कुम्भराणां तरस्विनाम् ।

[B1 repeats l 1 before l 1 of 3058* —(l 1) B1 (second time) द्विसप्तति (for दशानन)]

3 *D1 reads 3 in marg (cf v l 2) M3 reads 3 after 4^{ab}* T1 mostly damaged for 3^{a} —^{a}) B2 कुंड लानि T1 मण्डलानि Cg as in text (for मण्डलानि) N1 V1 D1.11 विविधानि G1 2 वीथ्यश्च (for च वीथीश्च) T1 reads from 3^{b} up to रावण in 4^{b} *sup lin* —^{c}) V1 2 B1 4 विधा सपर्वतीमथा —^{d}) N V B1-4 D4 बहुविधान् (N1 D4 °प) (for °विधां) —^{d}) D2 7 8 T1 G M1 2 3 Cm g सूत (for सूतौ) Ś1 B2 D1 4 8 10 12 सूतसामर्थ्यजां गतिं N V B2-4 D1 सूतसामर्थ्य(V3 °रथ्य)जान्गुणान्; T2 3 सुदरां रथजा गतिं, M3 सूतसंचारजा गतिं

4 D3 reads 4 in marg (cf v l 2) T1 reads up to रावण in ^{b} *sup lin* (cf v l 3) G1 repeats 4^{ab} after 5 —^{a}) N1 V2 B1 D1 12 M1 मर्दयद्, Cm g k as in text (for अर्दयन्) N1 D1 रावणो रामं (for रावण रामो) —^{b}) T2 damaged from चापि up to 5^{b} N1 D1 राघवश्चापि रावणः T1 राघ *** रावण —After 4^{ab}, M3 reads 3 —^{c}) N1 मतवग V1 2 B1 D2 13 गतीष्ण; V3 मातवेग, B2 मायावश B3 स्वरया च; B4 मायायस्त; D4 प्रत्यागत्य D6 7 8 T2 G1 M3 गतिवेग; M3 अतिवेग, Cg as in text (for गतिवेग) V3 V1 2 B1 4 समापन्नौ (for समापन्नौ) Ś1 D11 अप्रधर्षणमापन्नौ D1 गतीदृशसंप्रय- मापन्नौ D4 4 गति(D3 नाव)दर्शनमापन्नौ —^{d}) Ś1 V3 B1 D1 4.8.12 11 निवर्तन N1 D1 3 विवर्तन; V3 D5-11 प्रतिवेग- (for प्रवर्तन) Ś1 V3 B1 D1.6 8.12 विवर्तने; N V1 2 B2 4 D1 3 निवर्तने; D12 G1 नि(D13 वि)वर्तनौ Cg as in text (*for* निवर्तने)

5 D1 reads 5^{ab} in marg (cf v l 2) T2 damaged up to 5^{b} (cf v l 4) —^{a}) Ś1 N1 V3 B *D4 6 4 8.12 T2 3* G1 क्षिपतौ; G2 क्षेपतो (for क्षिपतो) —^{b}) Ś1 D11 गृहीत; D1 त्यक्तौ (for तयोस्तौ) N1 V2 D1 तदा तौ (V3 तावुभौ) स्यन्दन स्थितौ; N1 V1 2 B2-4 तावुभौ तु रण(B1 4 °थे) स्थितौ —^{c}) L (ed) रेजतुस् (for चेरतु) Ś1 V1 2 B1 D8 12 तौ रणगतौ; N1 D1 संयुगे चित्त(D4 °प्र) D1 संयुगवतौ; D3 4 12 संयुगगतौ (for °महीं) N1 V2 B2 4 दर्शयतौ रण(V3 B2 3 युद्ध) रूप —^{d}) Ś1 D3 11 सनारौ V3 D7 T2 ससारौ; B1 महद्दौ D4 मानवौ; D3 सम्पारौ (hyp 1) G (ed) सारथौ; Cm g k t as in text (for सासारौ) D1 M3 जलदौ यथा —After 5 G1 repeats 4^{ab}

6 ^{a}) Ś1 V2 B1 D4 G1 2 ततस्; N1 D1-8 4.13 11 T1 M तथा (for तदा) D11 (अथ) रथानि (for तौ तु) Ś1 V1 2 B2-4 द्(यतौ(V1 °यित्वा) तु तौ तव(B2 4 6) —^{b}) B1

धुरं धुरेण रथयोर्वक्त्रं वक्त्रेण वाजिनाम् ।
पताकाश्च पताकाभिः समेयुः स्थितयोस्तदा ॥ ७
रावणस्य ततो रामो धनुर्मुक्तैः शितैः शरैः ।
चतुर्भिश्चतुरो दीप्तान्हयान्प्रत्यपसर्पयत् ॥ ८
स क्रोधवशमापन्नो हयानामपसर्पणे ।
मुमोच निशितान्बाणान्राघवाय निशाचरः ॥ ९
सोऽतिविद्धो बलवता दशग्रीवेण राघवः ।
जगाम न विकारं च न चापि व्यथितोऽभवत् ॥ १०
चिक्षेप च पुनर्बाणान्वज्रपातसमस्वनान् ।
सारथिं वज्रहस्तस्य समुद्दिश्य निशाचरः ॥ ११
मातलेस्तु महावेगाः शरीरे पतिताः शराः ।
न सूक्ष्ममपि संमोहं व्यथां वा प्रददुर्युधि ॥ १२
तया धर्षणया क्रुद्धो मातलेर्न तथात्मनः ।
चकार शरजालेन राघवो विमुखं रिपुम् ॥ १३

G. 6. 92. 13
B. 6. 107. 42
L. 6. 89. 13

च बहुधां (for बहुविधां). Ś1 B1 D1.3.6.11.13 गतीर्बहुविधा रणे. —T1 damaged from मुखौ in 6c up to 7. —c) D6 T2.3 -मुखं (for -मुखौ). Ñ2 V1.3 B2-4 अन्योन्यं चाप्यभिमुखौ; B1 D1 परस्पराभिप्रमुखौ (D6 °मुखं तौ); D12 परस्परप्रत्यभिमुखौ (hypm.). —d) Ś1 D3.12 स्थितौ रणे; Ñ1 V3 D3.9 G3 M2.3 [अ]वतस्थतुः; Ñ2 V2.3 B2-4 व्यतिष्ठतां; B1 D1-6.13 व्यवस्थितौ (for च तस्थतुः).

7 T1 damaged for 7 (cf. v.l. 6). V3 om. 7cd. —a) Ś1 B1 D1-3.8.10.12 धुर्यं (Ś1 D8.12 °र्यौ) धुर्येण. ※ Cg: धुरेण अकारान्तत्वमार्षम्. ※ D1 धुरयोर् (for रथयोर्). —b) Ś1 D3.12 योक्त्रा योक्त्रैः; Ñ1 B1 D2-6.11 यन्त्रैर्वक्त्राणि; D1 चक्रं चक्रेण (for वक्त्रं वक्त्रेण). —d) Ś1 Ñ2 V B1.2.4 D1-3.6-11 G2 M1 समीयुः (for समेयुः). Ś1 D8 T2 स्थिरयोस्; Cg as in text (for स्थितयोस्). Ś1 V1 B1 D1-4.8.13 तयोः; D11 T3 तदा; T2 तथा; G2 द्वयोः (for तदा). Ñ1 D8.12 ध्वजेन च तथा (D8 पतता) ध्वजं; B3 समायुक्त स्थित सयोः. —After 7, Ñ1 V B3 D4.12 ins.:

3056* मिश्रयित्वा तथान्योन्यं सरूपं चक्रतुर्महत्।

[D12 मेलयित्वा. Ñ1 V1 B3 तथा; D13 ततो (for तदा). D13 समे युद्धे तयोस्तदा (for the post. half).]

8 D4 om. 8. —a) D3 रावण च. V2 D6.9 T1 G3 तदा (for ततो). M3 बाणैर् (for रामो). —b) D7 शरैः शितैः (by transp.); M3 रघूत्तमः (for शितैः शरैः). —c) D8 T2.3 तुरगान् (for चतुरो). Ś1 Ñ1 V1.2 B D1-3.6.8.10-13 T2.3 M3 दीप्तैः (for दीप्तान्). —d) Ś1 D3.12 हयान्संप्रत्यसर्पयत्; Ñ2 V1.3 B2-4 D1 G (ed.) प्रत्यवा(G [ed.] °पा)सर्प(D1 °पाकर्ष)यद्बलात्; B1 हयानपास्ति समार्पयत्.

9 b) T1 damaged from सर्पणे up to 10. Ś1 D8.12 प्रत्यसर्पणाद्; Ñ V B D1-4.6 T2.3 अप(B3 D1 °व)सर्पणात्; D12 अवकर्षणात्; Cg as in text (for अपसर्पणे). —c) D3 विशिखान्. —d) Ñ1 D6.7.9-11 M3 दशाननः (for निशाचरः).

10 T1 damaged for 10 (cf. v.l. 9). D6 consecutively repeats 10-11. —a) B3 D6 [ऽ]पि (for ऽति-). Ñ2 V B1.4 तदा तेन; B3 ततस्तेन (for बलवता).

—b) V3 रक्षसा (for रावणः). —c) Ś1 Ñ1 B1 D1-4.8 (both times).12.13 चकार (for जगाम). —d) Ś1 B1 D6 (both times).12 नापि च (by transp.); D3 न चाति- (for न चापि).

11 D6 repeats 11 (cf. v.l. 10). —a) Ś1 B1 D1-3.8 (both times).12 [अ]थ (for च). T1 ततो (for पुनर्). —b) Ñ1 D4 वज्राशनि-; D9-11 वज्रसार- (for °पात-). D6 (both times) -स्वरान्; D9 -स्वनैः (for -स्वनान्). —D3 reads in marg. from 11c up to मपि in 12c. —c) Ś1 Ñ1 V1 B2.4 D1-4.6 (both times).12.13 वज्रपाणेश्च (Ñ2 V1 B2.4 D4 °स्तु); Ñ1 V1 निजघानाशु; V3 damaged; B1.2 वज्रपातैश्च (B2 °तेन) (for °हस्तस्य). —d) D5.9-11 G3 M3 समादिश्य; D6 (both times) समुद्यम्य (for समुद्दिश्य). Ñ1 स रावणः; D7.9-11 दशाननः (for निशाचरः).

12 D3 reads in marg. up to मपि in 12c (cf. v.l. 11). —a) B1 न; B2.3 ते (for तु). Ś1 D8.12 महावेगाश्; B2 हयावेगाः; M3 °घोराः (for महावेगाः). —b) T1 damaged from ताः up to 13. V3 B3 D5.7.9 T2.3 पातिताः (for पतिताः). Ś1 D8.12 पातयन्सारात्. —After 12ab, Ś1 D8.12 read 3062*. —c) B1 स्व (sic) (for न). Ś1 D8.12 सूक्ष्माम्; D1 श्रम च (for सूक्ष्मम्). Ś1 D8.12 समरे (for संमोहं). —d) B4 D12 G1.2 न व्यथां; D8 व्यथां न (for व्यथां वा). Ñ V1.2 B2-4 D4 चक्रुराहवे; V3 B1 D1-3 [अ]जनयन्युधि; D4 T2.3 प्राददुर्युधि; D11 जनयद्युधि (sic) (for प्रददुर्युधि). Ś1 D8.12 व्यथामजनयन्युधि.

13 T1 damaged for 13 (cf. v.l. 12). —a) D4 तयोर्; D7 G2 Ct यथा; Cm g as in text (for तया). Ś1 D8.12 ततः प्रधर्षयन्क्रुद्धो; D13 स तया धर्षया क्रुद्धो. —G3 reads 13b-14 twice and before the second occurrence of 13b, reads 29a for the first time reading it again along with 29bcd before 15. —b) Ś1 B1.3 D8.12.13 च; D1 तु; T2 स; M3 सु; Cm.g.t as in text (for न). B3 D1 M3 महात्मनः (for तथात्मनः). —After 13ab, Ñ V B2.4 G (ed. only l. 1) ins.; while D1 ins. only l. 2 after the first occurrence of 13ab:

G. 6. 92. 6
B. 6. 107. 41
L. 6. 83. 14

विंशतिं त्रिंशतं षष्टिं शतशोऽथ सहस्रशः ।
मुमोच राघवो वीरः सायकान्स्यन्दने रिपोः ॥ १४
गदानां मुसलानां च परिघाणां च निस्वनैः ।
शराणां पुङ्खवातैश्च क्षुभिताः सप्त सागराः ॥ १५
क्षुब्धानां सागराणां च पातालतलवासिनः ।
व्यथिताः पन्नगाः सर्वे दानवाश्च सहस्रशः ॥ १६

3057* अभेद्यात्प्राहुतस्येव तस्य कोपो व्यजायत।
स विनाम्य धनुर्भूयः पूरयित्वा नभश्छरैः॥

[V2 damaged for l. 1. —(l. 1) B4 (m. also) रुपो (for कोपो). —After l. 1, G (ed.) cont. 3058*. —(l. 2) Ñ1 नदा ** (illeg.) (for नभश्छरै:).]

—After 13ab, B1 ins. 3058*.

—B1 om. 13c–14. D3 reads 13cd twice. —c) Ś1 Ñ2 V B2–4 D1–3.4 (first time).8 11.12 -वर्षेण (for -जालेन). —d) Ś1 D8 समश्च ; D11 सद्यो वै (for राघवो).

14 B1 om.; G1 repeats 14 (for both, cf. v.l. 13). —a) M3 विंशत. Ś1 D4.6.12 त्रिंशतिं; Ñ1 V2.3 B4 D2.5.7.10 11.12 T G1.3 M1.2 त्रिंशतिं (for त्रिंशतं). Ś1 D8.12 चाथ ; Ñ V B3.4 D1–4.11 चापि; B2 चैव (for षष्टिं). ⊛ Cg त्रिंशत-मिति इकारलोपश्छान्दसः. ⊛ —b) V3 damaged from ऽथ up to स्यन्द in d. —D3 repeats 14cd (var.) after 16. —cd) D3 मुमुचे. G1 राम. (for वीरः). Ś1 Ñ2 V1.2 B1–4 D1–3 4.12 13 transp. राघवो and सायकान्, Ś1 D6.12 स्यन्दने स्थितः; Ñ2 D4 (first time) रणमूर्धनि; D1 परमे रिपौ; D4 (second time) चतुर्धा तदा. G2 (both times) स्यन्दनोपरि (for स्यन्दने रिपोः). —After 14, Ś1 Ñ2 V1 B2.3 D1–3 8 11 12 ins ; while B1 ins. after 13ab (owing to om.); whereas G(ed.) cont. after l. 1 of 3057* (owing to om.):

3058* प्रगृह्य राघवस्तस्य विकृष्य बलवद्धनुः।
क्षुरेण पृथुधारेण चकर्त च शरासनम्।
द्वितीयेनास्य भल्लेन हस्तावापं न्यपातयत्।
ततोऽस्य कवचं बाणैर्बिभ्याध सर्वतः शितैः।
स छिन्नधन्वा पौलस्त्यो रथादादाय कार्मुकम्। [5]
ववर्ष शरवर्षेण समरे राघवं पुनः।
मायां च विदधे चक्रे प्रयत्नाद्दानवात्मजः।
सृजन्बाणसहस्राणि बहूनि कृतहस्तवत्।

[Before l. 1, B2 repeats l. 1 of 3055*. —(l. 1) D12 प्रहृष्य (for प्रगृह्य). G (ed.) चाशु (for तस्य). B2 विगृह्य (for विकृष्य). Ś1 D8 च गदां, D12 च महा- (for बलवद्) —(l. 2) V2 शत- (for पृथु). D3 दीप्तेन (for -धारेण). Ś1 V1 B2.3 D8 12 13; G (ed.) [अ]स्य (for च). —(l. 3) Ś1 B1 D8 12 हस्तावाप; B2 हस्तत्राण (for हस्तावाप). B1 व्यपातयत्; D3 व्यपातयद् (for न्यपातयद्). V2 बिभेद कवचं दृढं (for the post. half). —V1 om. l. 4. —(l. 4) Ś1 D1–4. 8 12 व्यधमत्; D13 व्यधुनत् (for बिभ्याध). Ś1 D8 12 शितैः (for शितैः). B2 बिभेद बहुधा दृढैः (for the post. half). —(l. 5) B2 स छिन्नधर्मा; D11 छिन्नधन्वा च. V1 समरे (for रथाद्). —(l. 6) D3 reads in marg. ववर्ष. B1 transp. समरे and राघवं. V1 राघवं समरे पुनः (for the post. half). —G (ed.) om. l. 7-8. —(l. 7) D1 तु (for च). Ś1 D8.12 विक्रमे (D8 °मां) (for विदधे). D13 प्रमुखाद् (for प्रयत्नाद्). —(l. 8) D3 असृजत् (hypm.) (for सृजन्). V1 B2 व्यसृजच्छरवर्षाणि (for the prior half). D1 कृतहस्तवान्.]

—After 14, D4–7 9–11 T (T2 damaged from रथो in 29b [first time] up to परिघा in 15a) G2 M1.2 3 read 29 (followed by l. 1 of 3071*) for the first time repeating them (D9 repeating l. 1 after 31) in their proper place; while G1 reads 29 after 14.

15 T1 damaged up to परिघा in 15a (cf. v.l. 14). Before 15, G2 reads 29 (repeating a) (cf. v.l. 13); while B1 reads 29ab for the first time before 15, repeating it in its proper place. —ab) Ñ2 V2 B3.4 D4 transp. मुसलानां and परिघाणां. Ś1 V2 B1 D2.3.4.12 वज्राणां चैव। D13 सवज्राणां च (for परिघाणां च). Ś1 Ñ2 V B1.4 D1–3 8 9 12 13 नि:स्वन (V3 D13 °न); B2.3 D5.7 नि:स्वनैः (for निस्वनैः).

—c) Ñ1 D13 T2 G2 M3 पुंखपातैस्; D4 बहुपातैस् (for पुङ्खवातैस्). —d) M3 सर्व- (for सप्त). —For 15cd, Ś1 B1 D1–3 4 12 subst.; while Ñ2 V1 B2.3 (reads in marg. up to 3061*) D13 ins. after 15ab:

3059* बभूव तस्मिन्समरे पततां राघवं प्रति।

[D1 तत्र, D13 तत्र (for तस्मिन्). V1 transp. तस्मिन् and समरे. Ś1 D8 12 राघवोपरि.]

—Then all the above MSS. cont.:

3060* राघवश्चापि दुर्धर्षो घोरं शस्त्रमयं महत्।
शरवर्षेण मेधावी प्रत्यवारयदाशुगैः।

[(l. 1) B1.3 D1.3 दुर्धर्षं (for दुर्धर्षो). D1 शरमयं; D3 अस्त्र° (for शस्त्र°). —(l. 2) Ś1 D8.12 शस्त्र- (for शर-). D1.3 -वर्षं तु (for -वर्षेण). Ñ2 आपतत्; V1 आशुग, B1 भाशुगैः; B2.3 D8 12 आशु तत् (B3 वै; D1 तं) (for आशुगैः).]

—Thereafter B2 further cont.:

3061* द्वैरथं सुमहाश्चर्यमभवद्युद्धमेतयोः।
सर्वविशसनं घोरं पश्यतां कपिरक्षसाम्।

16 Ś1 B2 D1–3 4 12 om. 16–17. B3 D8 om. 16ab. V1 damaged from तल in b up to दानवा in d. —b) D3 12 वासिनां (for -वासिनः). —cd) D1 दानवाः (for पन्नगाः). M3 चैव (for सर्वे). —T1 damaged from 16d up to छिन्ना in 18a. Ñ1 D9 10–12 13 transp. पन्नगाः

चकम्पे मेदिनी कृत्स्ना सशैलवनकानना ।
भास्करो निष्प्रभश्चासीन्न ववौ चापि मारुतः ॥ १७
ततो देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः ।
चिन्तामापेदिरे सर्वे सकिंनरमहोरगाः ॥ १८
स्वस्ति गोब्राह्मणेभ्योऽस्तु लोकास्तिष्ठन्तु शाश्वताः ।
जयतां राघवः संख्ये रावणं राक्षसेश्वरम् ॥ १९

G. 6. 92. 20
B. 6. 107. 49
L. 6. 89. 0

---

and दानवाः. D4 नागाः शत-1 T2.3 वानराश्च; G1 सागराश्च (for दानवाश्च). Ñ2 V B2-4 चकंपिरे (for सहस्रशः). —After 16, D4 repeats 14^cd (var.).

17 Ś2 B1 D1-3 5 13 om.; T1 damaged for 17 (for all, cf. v.l. 16). —^a) Ñ1 D4 15 कंपिता (for चकम्पे). Ñ2 V B2-4 D4 14 सर्वा (for कृत्स्ना). —^c) Ñ1 D4 आदित्यो (for भास्करो). —^d) Ñ1 D4 प्रवाति च; D11 ववाह च (for ववौ चापि). Ñ2 V B2-4 प्रववौ न च (V3 B3.4 च न) मारुत°.

18 T1 damaged up to चिन्ता in ^a (cf. v.l. 16). D3 reads 18 (followed by 3062*) after 31. —^a) V3 damaged from न्धर्वा° up to स in ^d. —^b) D6 T2.3 यक्षाश्च (for सिद्धाश्च). D4 सर्वे सिद्धा महर्षयः. —^c) Ñ2 B2-4 भय(B4 °भ्या)मगन् (for आपेदिरे). —^d) Ś1 V1 B1 D1-3 5 12 13 सम युद्ध निरीक्ष्य तत् (Ś2 D12 च, V1 B1 तं; D3 इ). —After 18, Ś2 D4.13 ins. l. 2-52 (l. 2-5 [r.]) of App. I (No. 66), B3 (m.) ins. 3062* (followed by l. 1-35 of App. I [No. 66]).

19 ^a) V3 M3 नो (for गो-). Ñ2 V B2.4 D4.5 7.9-11 T2.3 G1 M2 3 5 तु; B3 च (for ऽस्तु). —After 19^ab, M3 ins. l. 6 of 3064*. —^d) D1 राक्षसाधिपः T1 राक्ष*** (damaged) (for राक्षसेश्वरम्). —For 19, Ś1 B1 D1-3 (reads [preceded by 18] after 31) 5 12 13 (Ś2 D4.13 read after 12^cd) subst.; while V3 ins. after the first occurrence of 21^ab; B3 (m.) ins. after 18:

3062* स्वस्त्यस्तु राघवायेति देवाः सर्षिगणा ब्रुवन् ।
लोकेभ्यश्चैव सर्वेभ्यस्त्वाशंसन्त सर्वशः ।

[Ś2 D4 13 om. l. 1. —(l. 1) D13 ते राघव (for राघवाय). D1.3 स्तु, all except D1 3 ब्रुवन् archaic. —(l. 2) Ś2 D4.13 स्वस्त्यस्तु (for [त्वा]शंसन्त). D3 सर्वत°.] —Thereafter Ś2 D4 13 ins. l. 1-5 of App. I (No. 66) for the first time, repeating l. 2-5 after 18, while V3 B1 3 D1-3 13 (V3 B1 D3 l. 1-35 [B3 m. up to l. 28]; D13 l. 1-24) ins. App. I (No. 66). —After 19, Ñ V B2-4 D4 ins.:

3063* एवमुक्त्वाऽपि पश्यन्तस्तद्युद्धं रामरक्षसोः ।

[V3 एव जपन्तोऽपश्यन्ते (for the prior half).]

—Then, Ñ2 V1 (only l. 5-30) B3 ins. App. I (No. 66).

—After 19, D5-7 9-11 S (G1 only l. 1-2; M2 l. 6 after 19^ab) ins.; S1 D6 cont. l. 2 only after l. 1 of 3065*; Ñ B2 D4 (only l. 5).13 ins. only l. 4-5 after 29, B3 cont. only l. 4-5 after 3063* and repeats only l. 5 after 3073*, B4 ins. only l. 5 after 31^cd:

3064* एवं जपन्तोऽपश्यंस्ते देवाः सर्षिगणास्तदा ।
रामरावणयोर्युद्धं सुघोरं रोमहर्षणम् ।
गन्धर्वाप्सरसां संघा दृष्ट्वा युद्धमनूपमम् ।
गगनं गगनाकारं सागरः सागरोपमः ।
रामरावणयोर्युद्धं रामरावणयोरिव । [5]
एवं ब्रुवन्तो ददृशुस्तद्युद्धं रामरावणम् ।

[T1 damaged for l. 1-3. —(l. 1) M1 वदतो; M3 ब्रुवतो; Cm.t as above (for जपन्तो). D9 पश्यतो (for ऽपश्यंस्ते). D11 एव जपन्तो देवा (for the prior half). D5 G3 ऋषि- (for सर्षि-). D5 T2.3 तथा (for तदा). —M3 reads l. 2-3 after l. 5. —After l. 2, G1 cont. l. 2 of 3071*. —(l. 3) D4 दृष्ट्वा (for संघा). M3 एव ब्रुवतः सचरा (for the prior half). D9 दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा). D5 समानुप (for अनूपमम्). —(l. 4) D7 M1 सागर सागरोपम (for the post. half). D10 सागर चाम्बरप्रख्यमम्बर सागरोपम. —After l. 5, Ñ B2 D4 13 cont. 3071*. —(l. 6) D7 9 स्तुवतो (for ब्रुवन्तो). M5 एव ब्रुवत्यसिंसथा (for the prior half). T1 damaged from द up to ज्वलित in 20^c. D5 G2 3 रोमहर्षणं (for रामरावणम्). M1 एव वदत. सहसा विस्मिता-श्चर्यसुरवदे. ¶ Cv : "एव च पश्यतो (एवं जपन्तोऽपश्यंस्ते ?) एवा (देवा° ?) सर्षिगणास्तदा । रामरावणयोर्युद्धं सुघोरं रोमहर्षणम्" इत्यस्मादपरतो "गन्धर्वाप्सरसां संघा दृष्ट्वा युद्धमनूपमम् । गगनं गगनाकारं सागरं सागरोपमम् । रामरावणयोर्युद्धं रामरावणयोरिव । एवं ब्रुवन्तो ददृशुस्तद्युद्धं रोमहर्षणम्" इति पाठक्रम ।; so also Cr g. Cr adds रामरावणम् रामरावणयोः संबन्धि युद्धम् ।, Ck दृष्ट्वा युद्धमनूपममित्यनन्तरम् "सागरं चाम्बरप्रख्यम् अम्बरं सागरोपमम् । रामरावणयोर्युद्धं रामरावणयोरिवेति पाठ ।, Ct अनूपममित्ति दीर्घ आर्षः । 'दृष्ट्वा युद्धमनूपमम्' इत्युत्तरं 'सागरं चाम्बरप्रख्यम् अम्बरं सागरोपमम्' इति पाठे सागरं गम्भीरत्वादिनाम्बरप्रख्यमाकाशतुल्यमिति वक्तुं शक्यम् । एवमम्बरमपि सागरोपममिति शक्यम् । रामरावणयोर्युद्धं तु तदतिरिक्ततादृशयुद्धासंभवात् स्वतुल्यमित्येव वक्तुं शक्यम् । तेनानुपमत्वं फलतीति अनन्वयोऽलंकारः । पूर्वार्धे तु उपमेयोपमेति वदन्ति । सागरशब्दे लिङ्गव्यत्यय आर्षः । अर्धचादित्वाद्वा स । 'गगनं गगनाकारं सागरः सागरोपमः' इति पाठ अर्थद्वयेऽपि एवेति बोध्यम्. ¶]

—Thereafter, G2 cont. l. 2 of 3071*.

G 6 92 0
B 6 107 33
L 6 89 0

तत: क्रुद्धो महाबाहू रघूणां कीर्तिवर्धन: ।
संधाय धनुषा राम: क्षुरमाशीविषोपमम् ।
रावणस्य शिरोऽच्छिन्दच्छ्रीमज्ज्वलितकुण्डलम् ॥ २०

तच्छिर: पतितं भूमौ दृष्टं लोकैस्त्रिभिस्तदा ।
तस्यैव सदृशं चान्यद्रावणस्योत्थितं शिर: ॥ २१

तत्क्षिप्रं क्षिप्रहस्तेन रामेण क्षिप्रकारिणा ।
द्वितीयं रावणशिरश्छिन्नं संयति सायकै: ॥ २२

छिन्नमात्रं च तच्छीर्षं पुनरन्यत्स्म दृश्यते ।
तदप्यशनिसंकाशैश्छिन्नं रामेण सायकै: ॥ २३

20 Before 20 Ś1 D5 ins

3065* ततोऽभवत्पुनर्युद्धं वृत्रवासवयोरिव ।
गन्धर्वाप्सरसश्चैव सिद्धाश्च सह चारणै: ।
युद्धमभ्यागमन् सर्वे तद्युद्धं रोमहर्षणम् ।

[After l. 1 they cont. l. 2 of 3064*.]

—while G1.2 read 30–31.

T1 damaged up to ज्वलित in 20f (cf. v.l. 3064*). D1.12 om. 20–31. V1 om. 20. N V2.3 B D2.4.13 om. 20ab. —a) D7.8–11 क्रोधात् (for क्रुद्धो). —b) Ś1 D5 नराणां (for रघूणां). —V3 repeats. D3 reads 20c–21 (V3 up to 21ab only) after 25 (followed by l. 36–52 of App. I [No. 66]). —c) G3 निधाय. Cr as in text (for संधाय). M1 कार्मुके (for धनुषा). Ś1 D2.5 संधाय रामो धनुषि. N V3 (both times). B D2.4.13 तत संधाय रामस्तु (D13 °मेण [sic]). —d) Ś1 N2 V3 (both times) B1.2 D3.6–11.13 G1.2 M3 शरम्. D4 बाणम्. Cg as in text (for क्षुरम्). —e) N2 D4 क्रोधात्. N1 V3 (both times) B3.4 D2 क्रोधाच्च. B1 कोपाच्च (for ऽच्छिन्दच्च). Ś1 D5 चिच्छेद रावणशिर: T2 चिच्छेद रावणशिर: —f) N V3 (both times) B D2.4 चिच्छेद परमाहवे.

21 D1.12 om. 21. V3 repeats 21ab (for both cf. v.l. 20). For sequence in D7 cf. v.l. 20. —a) B1 तं (for तच्च). N B1.3 D2.4 छिन्नं (for शिर:). N1 दृष्टं भूमौ (by transp.). D4.13 दृष्ट्वा भूमौ (for भूमौ दृष्टं). B1 वीरैस् (for लोकैस्). —After 21ab (first time) V3 ins. 3062* (followed by l. 1–35 of App. I [No. 66]). —V3 reads 21cd after 21ab (1). —c) N V B2.4 D2–4.13 तथैव. D4 तस्य वै (for तस्यैव). V3 B1.4 तादृशं. D7 शिरसा (for सदृशं). B1 तथैव च शिर: प्राहीद्. —d) D4 [उ]त्थितं. M3 [उ]च्छ्रितं (for [उ]त्थितं). B1 पुन: (for शिर:). Ś1 D5 [अ]न्वदृश्यत. D3 पुन: स्थितं. —After 21 V2 D3 repeat l. 1 and cont. l. 3 of 3066*.

22 V1 B1 D1.2.12 om. 22 (for D1.12 cf. v.l. 20). T1 damaged from 22 up to सा in 27c. —a) Ś1 D5 तच्छिरो. V1 B2 (m also as in text). D13 तत्क्षुरं. N2 ततो हि. V1.2 D2.4 तच्छिरो. D4 तत्क्षुरं. D6 T2.3 तदा तत्. G3 तच्छिर:. M3 ततस्तत् (for तत्क्षिप्रं). —b) N1 D3.4.6.7.8.11 G3 [अ]क्लिष्टकर्मणा (D7 कारिणा). M1 [अ]मिततेजसा (for क्षिप्रकारिणा). N2 V1.3 B2.4 राघवेण महात्मना. —V1 om. 22cd. —c) D13 पुन रामेण (metri causa). —d) Ś1 D5 रामेण. D3 क्रुद्ध:. D6 तदापि (for संयति). N1 D4 G (ed.) छिन्नमेव न (G [ed.] हि) दृश्यते. N2 V3 B3–4 छिन्नमेव व्यलक्ष्यत (B3.4 °शिर. B4 °क्ष्यत). D13 क्षिप्रमेवानुलक्षय.

23 D1.12 M2 om. 23 (for D1.12 cf. v.l. 20). T1 damaged for 23 (cf. v.l. 22). —a) B1 छिन्नमात्रे. D7.8 G3 M3 Cm °मात्रे. Cg as in text (for °मात्रं). V3 B2.4 शिरश्च (V3 °स्त). D3 ततस्तच्छिन्नं. D6 G M1.3 Cg तु तच्छीर्षं (D8 G3 Cm °र्षे) (for च तच्छीर्षं). N D4.13 छिन्ने छिन्ने तत्र शीर्षं (N1 D13 °र्ष). —b) V3 अन्यम्. D7.8–12 एव (for अन्यत्). N D13 प्रजायते. V3 B2 व्यलक्ष्यत. B3 न क्षीयते. B1 अजायत. D1 व्यदृश्यत. D6 T2.3 G1 च दृश्यते. D7.8–11 G3 व्यदृश्यत. G (ed.) व्यलक्ष्यत (for स्म दृश्यते). D4 पुनरन्य च जायत ※ Cm अ यच्छिरो ऽदृश्यतेति संबंध ※ —c) N1 D4 तथापि. D7 सकाश. —d) D3 बाणै (for छिन्नं). N1 D4.13 राघव, D7.8–11 रामस्य (for रामेण). N2 V B2.4 ऽकृन्तत. D2 दृश्यता. D3 छेदिता (for सायकै). —For 23 Ś1 B1 D5 subst. while V1.2 D2 subst. l. 1 for 23cd and along with l. 2 (V2 with l. 3) read after 23cd and V3 D3 repeat l. 1 and cont. l. 3 after 21. Whereas N1 D4.13 ins. only l. 1–2 after 23. N2 V3 B2–4 M3 ins. only l. 1 and 3 after 23. G (ed.) ins. after 23:

3066* छिद्यते जायते चैव रावणस्य पुन: पुन: ।
रामेण समरे रोषाद्राक्षसस्य दुरात्मन: ।
एवमेव रणे तस्मिन्रामो न्यमे न हि क्षपाम् ।

[(l. 1) D13 छिद्यते (for छिद्यते). Ś1 D5 जायते छिद्यते (by transp.). M3 जायते भिद्यते. Ś1 N1 D4.13 शीर्षं. D13 M3 शीर्षं (for चैव). V1 (second time) शिर: (for second पुन:). —Ś1 B1 D5 om. l. 2. —(l. 3) V3 B3 एतद् (for एव). G (ed.) तत्र (for तस्मिन्). B1 रणे (for रामो). B3 transp. न and हि. V3 B3 D3 सेहे. G (ed.) हि सुखे (for हि क्षपाम्). Ś1 D5 शिरो नैवास्य. M3 तेन रामेण (for the post. half).]

—After 23 D6 T2.3 ins.

एवमेव शतं छिन्नं शिरसां तुल्यवर्चसाम् ।
न चैव रावणस्यान्तो दृश्यते जीवितक्षये ॥ २४
ततः सर्वास्त्रविद्वीरः कौसल्यानन्दिवर्धनः ।
मार्गणैर्बहुभिर्युक्तश्चिन्तयामास राघवः ॥ २५
मारीचो निहतो यैस्तु खरो यैस्तु सदूषणः ।
क्रौञ्चारण्ये विराधस्तु कबन्धो दण्डकावने ॥ २६
त इमे सायकाः सर्वे युद्धे प्रत्ययिका मम ।
किं नु तत्कारणं येन रावणे मन्दतेजसः ॥ २७
इति चिन्तापरश्चासीदप्रमत्तश्च संयुगे ।
ववर्ष शरवर्षाणि राघवो रावणोरसि ॥ २८

G 6 91 31
B 6 107 62
L 6 89 0

3067* रामो रावणबाहूंश्च चिच्छेद युधि मार्गणैः ।
छिन्नानि तस्य शीर्षाणि निष्कामन्त्यपराणि च ।
बाहवश्चापि वेगेन कङ्कणाभरणान्विताः ।
शिरोभिर्बहुभिश्चैव संवृतं च नभस्तदा ।
पुनः पुनश्च चिच्छेद क्रुद्धो रामोऽतिविस्मितः । [5]
काककङ्कबकश्येना गृध्रा कङ्का सहस्रशः ।
आकाशे संचरन्ति स्म बाणाश्चापि सुदारुणाः ।
शिरांसि रावणस्याथ बाहवो रुधिरोक्षिताः ।
गगनात्प्रपतन्ति स्म राघवस्य रथोपरि ।
न दिवा च वै रात्रिर्न संध्या न दिशोऽपराः । [10]
प्रकाशन्ते न तच्छाया दृश्यते तत्र सागरे ।
ततो रामो बभूवाथ विस्मयाविष्टमानसः ।

[(l 1) T2 3 बाहूनां (for -बाहूंश्च) —(l 5) T3 3 प्र (for च) T2 3 विस्मय (for विस्मित) —(l 6) T3 श्येना T3 क्रूरा (for कङ्का) —T2 3 om l 10–11]

24 D1 12 om 24 (cf v l 20) T1 damaged for 24 (cf v l 22) V2 repeats 24 before 29 D2 repeats 24 and reads 30cd for the first time before 29 repeating 30cd in its proper place —a) D5 6 7 G2 M1 3 Cr m g एक (for एव) G3 शिरसा, Cr m g as in text (for शत) D2 कृत्त (for छिन्न) Ś2 N V B D2(V2 D2 both times) 4 8 9 13 T2 3 M2 शतमेकोत्तरं छिन्नं ❀ Ck t एवमेव शतं छिन्नमिति पाठः ❀ —c) D1 न चैव N2 V B D2(V2 D2 both times) M2 राक्षसेंद्रस्य, D3 जीवितस्यान्तो, Cm g t as in text (for रावणस्यान्तो) —d) N2 V1 2(first time) 3 B D2 (both times) M2 क्षय, V2(second time) क्षय (for क्षये) M1 भीमकर्मण, Cr m g t as in text (for जीवित क्षये) D6 दृश्यते यस्य रक्षसः D13 यान्तो जीविते क्षये ❀ Cg न दृश्यते नादृश्यत ❀

25 D1 12 om 25 (cf v l 20) T1 damaged for 25 (cf v l 22) B1 om 25–28 —a) Ś2 N2 B2–4 D2 M2 शूर, D3 राम (for वीर) —b) Ś2 V2 3 D3–11 13 T1 3 M3 -[आ]नन्द (for [आ]नन्दि) —c) N2 V B2 4 M3 विमर्दैर् (M2 °शर) D2 विमर्दैर् (for मार्गणैर्) Ś2 D2 युद्धे, B2 युक्तैर् (for युक्तश्) N1 B3 D4 12 बाणैर्बहुविधैर्यु (M1 °मु)क्तश्(B3 °क) —d) B3 लक्षयामास (for चिन्तयामास) —After 25 V2 B2(m) D2 ins I 36–5 of App I (No 66) and then V2 repeats, whereas D2 reads 20a–21 (V2 up to 21ab only)

26 B1 D1 12 om 26 (cf v l 25 and 20) T1 damaged for 26 (cf v l 22) V2 D2 om 26–28 —a) Ñ V1 3 B2–4 D2 13 M2 येन (for यैस्तु) —b) Ñ1 D3 4 13 G1 येन स, N2 V1 B2–4 येन च, D6 T2 3 यैस्तु, M1 यै सह (for यैस्तु स) Ś2 D2 दूषणश्च खरस्तथा, M2 दूषण खर एव च —c) N1 T2 M2 3 Cg क्रौञ्चवने, D3 10 11 Ck t क्रौञ्चवटे D4 8 9 13 T3 M3 क्रौञ्चे (D6 13 °च) वने (for क्रौञ्चारण्ये) Ñ1 D3 4 3 13 M2 कबन्धश्च (D7 °स्तु) M1 विराधश्च Ñ2 V1 3 B2–4 वाली च (V1 B3 मारीच) समारमर्षी —d) Ñ V1 3 B2–4 D3 4 3 13 M3 विराधो दण्डके (N2 D1 °का) वने —For 26cd Ś2 D2 subst

3068* त्रिशिराश्च विराधश्च हतो वाली च संयुगे ।

—After 26 D1 10 11 K (cd within brackets) ins

3069* यैः साला गिरयो भग्ना वाली च क्षुभितोऽम्बुधिः ।

[D7 साला (for साला)]

27 V2 B1 D1 2 12 om 27 (for V2 D2 cf v l 26 for B1 cf v l 25 and for the rest, cf v l 20) T1 damaged up to सा in 27a (cf v l 22) —ab) B2 3 इमे ते (by transp) (for त इमे) Ñ2 V1 3 B4 घोरा (for सर्वे) Ñ1 D2 13(all with hiatus) अस्मिन् (for युद्धे) Ś2 D2 transp सर्वे and युद्धे Ś1 B2 3 D3 3 13 प्रत्यर्पिता, N1 प्रत्यर्थिता, N2 V1 3 D2 प्रा(D2 प्र)त्ययिता, B3 प्रत्यर्दिता, D6 10 11 T1 Cm g t प्रात्ययिका, D4 T3 G2 प्रत्यायका, D7 8 T2 M1 Cr प्रत्यायिका (for प्रत्ययिका) Ś2 N1 B3 D2 13 मया —c) Ś1 N2 V2 3 B2–4 D7–11 13 नु (for नु) D4 तत्र (for नु तत्) —d) V2 damaged up to मन्द N1 D1 13 M1 3 विक्रमा, D2 चेतना Cg as in text (for तेजस) ❀ Cv 'रावणे मन्दतेजसः' इति पाठः ❀

28 V2 B1 D1 2 12 om 28 (for V2 D2 cf v l 26 for B1 cf v l 25 and for the rest cf v l 20) T1 damaged from स in 28b up to सह in second occurrence of l 1 of 3071* —ab) B4 तु (for first च) D2 इति चिन्त्य महाबाहुर् (for °) G3 स प्रवृत्तस् (for अप्रम°) Ś2 D2 इति संचिन्त्य सर्वं सोऽप्रमत्ततरोऽभवत् —After 28ab D1 3 T2 3 ins

G. 6. 92. 32
B. 6. 107. 63
L. 6. 89. 0

रावणोऽपि ततः क्रुद्धो रथस्थो राक्षसेश्वरः । गदामुसलवर्षेण रामं प्रत्यर्दयद्रणे ॥ २९

3070* ततो विभीषणो वाक्यं रामं प्रति जगाद ह ।
छिन्ना एकाधिकशतं निर्गच्छन्त्यस्य बाहवः ।
शिरांसि च तथैवास्य ब्रह्मणो वचनादपि ।
नाभौ तिष्ठति चैवास्य अमृतं कुण्डलाकृति ।
तच्छोषय महाप्राज्ञ पावकास्त्रेण सर्वतः । [5]
विभीषणवचः श्रुत्वा रामः शीघ्रपराक्रमः ।
पावकास्त्रेण संयोज्य बाणमाशीविषोपमम् ।
तेन घोरशरेणासौ नाभौ विव्याध रावणम् ।
अनन्तरं च चिच्छेद शिरांसि च पुनर्बली ।
बाहूनपि च संरब्धो रावणस्य रघूत्तमः । [10]
रावणेन रणे मुक्ता शक्तिर्वातिभीषणा ।
धारासहस्रसम्पन्ना भ्रमन्ती गगनं भृशम् ।
घण्टासहस्रनादेन पातयन्तीव चाम्बरे ।
विभीषणवधार्थाय रामस्तामच्छिनच्छरैः ।
दशग्रीवशिरश्छेदात्तदा तेजो विनिर्गतम् । [15]
म्लानरूपो बभूवाथ छिन्नैः शीर्षैर्भयंकरैः ।
एकेन मुख्यशिरसा रणे रामं व्यलोकयत् ।
आत्मनः शिरसा भीतो ज्ञातिभिश्चाभिसंवृतः ।

[T1.2 om. l. 2–3. —(l. 4) T2.3 कुण्डलीकृत (for कुण्डलाकृतिः). —(l. 5) T2.3 सत्वर. (for सर्वत°). —(l. 6) D4 विभीषणस्य (hypm.) (for विभीषण). —D4 om. from the post. half of l. 7 up to the prior half of l. 9. —D4 om. l. 10–18. —(l. 12) T2.3 भ्रमती (for भ्रमन्ती). —(l. 17) T3 व्यलोकयत्. —(l. 18) T2.3 पक्षिभिश् (for ज्ञाति°). T2 -संवृत.]

—Then D1 ins. an addl. colophon. [Sarga no. 92.] —D1 om. 28^{cd}. —^{c}) Ñ2 V1.2 B2-4 -वर्षं च (for -वर्षाणि). —^{d}) Ñ1 D4.11 रावणोपरि; V1 B1 राक्षसोपरि (for रावणोरसि). B2 रावणोपरि राघवः. —After 28, G1.2 ins. 3074*.

29 D2.11 om. 29 (cf. v.l. 20). T1 damaged for 29 in second occurrence (cf. v.l. 28). Before 29, V2 repeats 24. D1 repeats 24 and reads 30^{cd} for the *first time before 29, repeating 30^{cd} in its* proper place. D5–7.9–11 T (T1 damaged from रथो in 29^{b} [first time] up to परितः in 25^{d}) G2 M1.2.3 read 29 (followed by l. 1 of 3071*) for the first time after 14, repeating them (D5 repeating l. 1 after 31) here. G1 reads 29 after 14. G3 reads 29^{a} for the *first time before the second occurrence of 13^{b} and* reads 29 (repeating ^{a}) before 15. D1 reads 29^{ab} for the first time before 15, repeating it here. —^{a}) Ñ V1.2 B1 D1 [s]ऽपि. V2 B1 (both times).3.4 D3 तु; M1 (first time) च (for ऽपि). —^{b}) Ś1 D1 रथारूढो (for रथस्थो). V1 रा[क्ष] * * *; G1 (second time) राक्षसेश्वरः; M1 (second time) राक्षसाधिपः (for राक्षसेश्वरः). —D1 om. 29^{cd}. V2 mostly damaged for 29^{cd}. —^{c}) V1 damaged up to मु. B1 D2 गदा; B3 (*sup. lin.* also as in text) गत्वा (for गदा). B1 मार्गण- (for -मुसल-). D6 T1.2 (all second time) -वर्षैश्च; G2 -घोषेण; M3 -वर्षाणि (for -वर्षेण). —^{d}) Ś1 -[अ]द्रवद्रणे, Ñ1 -[अ]ग्रमर्दयत्; D5 G M1.2 (D5 G2 M1 first time) -[अ]र्पयद्रणे (for -[अ]र्दयद्रणे). D4.12 राघवं प्रत्यमर्द(D12 °र्दय)यत्.

—After 29, Ś1 V1.2 B2 (reads twice).4 D6 M1 ins.; D5–7.9–11 T G2 M1.2.3 ins. l. 1 for the first time after the first occurrence of 29, repeating it here (D5 repeating after 31) and then all except D5 ins. l. 2 after the second occurrence of 29; Ñ B1 D1 (only l. 5).12 ins. only l. 4–5 of 3064* and then cont.; G1 cont. l. 2 only after l. 2 of 3064*; G3 ins. l. 1 after 29 and cont. l. 2 after 3064*:

3071* तत्प्रवृत्तं महद्युद्धं तुमुलं लोमहर्षणम् ।
अन्तरिक्षे च भूमौ च पुनश्च गिरिमूर्धनि ।

[T1 damaged for l. 1 in first occurrence and up to मह in l. 1 in second occurrence (cf. v.l. 14 and 28). Ñ1 D4.12 om. l. 1. B2 transp. l. 1 and 2 (including star passages). B3 first time reads l. 1 in marg. —(l. 1) V1 ततः प्रवृ(hypm.); D6.9–11 (all first time) तत्प्रयुक्तं; T2 (first time) G1 M1 (both times) तत्प्रवृत्तं; M1 (first time) प्रावर्तत (for तत्प्रवृत्तं). Ś1 महाघोरं; B1 (second time) D6 T1.2 (all first time) महद्युद्धं; D6.7.9–11 (all first time) पुनर्युद्धं; D1 महाघोरं (for महद्युद्धं). D1 (second time) तयोर्युद्धमभूद्घोरं (for the prior half). —V1 om. (hapl.) from the post. half of l. 1 up to 30^{a}. Ś1 Ñ2 B2.3 D6–11 T G1.2 M (B3 D6.10.11 T [T1 damaged first time] G2 M1.2.3 both times; D2.3 first time) रोमहर्षणं. —After l. 1, B3 ins.:

3071(A)* पश्यन्ति च विस्मिता लोकपाला महौजसः ।

—(l. 2) B2.3 (first time) आकाशे चैव; B1 D1 भूमौ च; D12 अन्तरिक्षे (for अन्तरिक्षे च). G1 गिरिषु(sic); Cr.m.g as above (for मूर्धनि). —For l. 2, Ś1 D1 subst.:

3071(B)* उभयोः सुमहद्युद्धं नानाप्रहरणैर्युतम् ।

(३) Cv : रावणोऽपि ततः क्रुद्ध इत्यादिश्लोकस्यानन्तरं, पूर्वं 'कुबेर [illegible]

देवदानवयक्षाणां पिशाचोरगरक्षसाम् ।
पश्यतां तन्महद्युद्धं सर्वरात्रमवर्तत ॥ ३० ॥

नैव रात्रिं न दिवसं न मुहूर्तं न च क्षणम् ।
रामरावणयोर्युद्धं विराममुपगच्छति ॥ ३१ ॥

G 6 92 35
B. 6 107 66
L. 6 89 0

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षण्णवतितमः सर्गः ॥ ९६ ॥

महितम् Cr तन्महद्युद्ध मवृत्तमित्यर्थ । अस्मात् श्लो "देवदानवयक्षाणां पिशाचोरगरक्षसाम् । पश्यतां तन्महद्युद्ध सर्वरात्रमवर्तत । नैव रात्रिं दिवसं न मुहूर्तं न च क्षणम् । रामरावणयोर्युद्ध विराममुपगच्छति" इति श्लोकद्वय केषुचित् कोशेषु पतितम् । सर्वरात्र महोरात्रमित्यर्थ ❀]
—Then Ñ1 B2 D1 13 further cont, while B3 cont after the first occurrence of 3071*

3072* कामगो मातलेश्चासीत्स रथो दिव्यलक्षण ।
मनसा चिन्तितो याति यत्रासौ वाञ्छते गतिम् ।

[(l 1) N1 D4 मातलिश् (for मातलेश्) D13 हि (for च) —(l 2) B2 चिन्तित B3 4 रजते (for वाञ्छते) D4 वाञ्छितो गति, D13 वहुशो गति]

30 D1 13 om 30 (cf v l 20) V1 om 30^abc (cf v l 29) Ś1 D3 om 30-31 D1 om 30^ab G1 2 read 30-31 before 20 —^a) D3 नद्दा (sic) (for देव) —V3 damaged for 30^bc D3 reads 30^cd for the first time before 29 repeating it here —^c) T1 damaged from इयता up to सेन्द्रयो in l 1 of 3074* N1 D4 6 13 सु, B3 D2 (first time) 6 T2 3 तु (for सन्) —^d) N V1 2 B D2 (both times) 3 4 5 13 T2 3 M2 सम, Cr as in text (for सर्व) Ñ1 D4 अवर्तयत्, V2 damaged D2 (both times) 3 प्रवर्तते (for अवर्तत) ❀ Cm इयतादाना पश्यता सता सर्वरात्र महद्युद्धमवर्ततेति सबन्ध । अस्मिन्पाठे ससरात्रकृतरामरावणयुद्धस्यास्मिन् रामायणे अश्रूयमाणत्वेन अनुपपन्नत्वाच्च सर्वरात्रमवर्ततेति पाठ समीचीन सर्वरात्र अहोरात्रमित्यर्थ l, so also Cg t ❀ —After 30, B1 ins

3073* न दृष्ट न श्रुत कैश्चिद्देवदानवराक्षसै ।
—Thereafter B2 repeats l 5 of 3064*

31 Ś1 D1 8 13 om T1 damaged for 31 (for D1 13 cf v l 20 and for the rest cf v l 30) For sequence in G1 2 cf v l 30 V3 om 31^ab —^a) D2 2 च (for [न]व) B1 4 D2 6 13 G3 रात्रिर्, D4 5 T2 3 G1 2 M1 3 Cg k रात्र, Ct as in text (for रात्रिं) D13 दिवसो —^b) D13 मुहूर्तो —After 31^ab, B4 ins only l 5 of 3064* —B4 om 31^cd —^d) N V2 3 B1-3 D3-6 9 विश्रामम्, V1 D13 M3 विश्रान्तिम् (for विरामम्) N, V B1-3 D2 4 9 अगमत्तदा, D6 T2 3 अधिगच्छति, D13 नैव गच्छति (for उपगच्छति) ❀ Cv r विराममुपगच्छति ❀
—After 31, D1 reads 18 (followed by 3062*)
—After 31, D8-7 10 11 T G3 M ins. G1 2 ins after 28

3074* दशरथसुतराक्षसेन्द्रयोस्तयो
जयमनवेक्ष्य रणे स राघवस्य ।
सुरवररथसारथिर्महात्मा
रणगतराममुवाच वाक्यमाशु ।

[T1 damaged up to सेन्द्रयो in l 1 (cf v l 30) —(l 1) D6 T2 3 M3 5 6 om तयोर्. —(l 2) D6 सुजयम् (for जयम्) D5 T1 G3 M2 पराजय च Cg t as above (for स राघवस्य) —(l 3) D6 T2 3 M1 सुरपति Cg t as above (for °वर) M3 Cg महान् (for महा स) D7 सुरवरसारथिर्मातलिर्महात्मा —(l 4) D6 T2 3 M5 रणगतमेनम्, D10 11 Ck t °रतरामम् (for °गतरामम्) G2 om आशु]

—After 31 D3 repeats l 1 of 3071* while D13 ins l 25-52 of App I (No 66)

Colophon Ñ1 V1 2 B2 4 D3 6 9 om (cont the Sarga) —*Kāṇḍa name* Ñ1 B1 D8 13 लङ्काकाण्डे —After Kaṇḍa name D13 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś1 D13 रावणयुद्ध, N2 illeg B1 महायुद्ध D1 2 मायायुद्धं D6 रामरावणयोर्युद्ध D13 रावणशिरच्छेदन —*Sarga no* (figures words or both) D3 8 12 13 om T1 damaged N2 illeg Ś1 D1 90 V1 107 B1 88, D5 7 T2 G M3 5 110 D10 11 109 T3 121 M1 2 111 —After colophon D3 concludes with राम, G M1 2 5 with श्रीरामाय नम

९७

G 6 92 36
B 6 108 1
L 6 90 1

अथ संस्मारयामास राघवं मातलिस्तदा ।
अजानन्निव किं वीर त्वमेनमनुवर्तसे ॥ १
विसृजास्मै वधाय त्वमस्त्रं पैतामहं प्रभो ।
विनाशकालः कथितो यः सुरैः सोऽद्य वर्तते ॥ २
ततः संस्मारितो रामस्तेन वाक्येन मातलेः ।
जग्राह स शरं दीप्तं निश्वसन्तमिवोरगम् ॥ ३
यमस्मै प्रथमं प्रादादगस्त्यो भगवानृषिः ।
ब्रह्मदत्तं महद्बाणममोघं युधि वीर्यवान् ॥ ४
ब्रह्मणा निर्मितं पूर्वमिन्द्रार्थममितौजसा ।
दत्तं सुरपतेः पूर्वं त्रिलोकजयकाङ्क्षिणः ॥ ५

97

Ś1 missing for Sarga 97 (cf v l 6 93 13) Ñ1 V1 3 B3-4 D5 8 cont the previous Sarga D13 begins with ॐ —Before 1 V2 B1 ins

3075* ततो युद्धपरिश्रान्त समरे चिन्तया स्थित ।
रावणस्त्वागतो दृष्ट्वा युद्धाय समुपस्थितम् ।

1 T1 damaged from 1^a up to ग्र in 2^b V3 damaged from मास in ^a up to व in ^d —^b) T2 तथा, M3 रणे (for तदा) Ś1 D1 2 8-10 मातली (D8 वहीला) राघव तदा, V2 B1 मातली रघुनन्दन —^c) B4 न जानन्निव Ś1 D9 10 त्व (D10 मा) वीर, D3 वीर त्व (for किं वीर) —^d) Ś1 D8 10 विसेवसे, Ñ1 V1 B1 4 D1 4 7 13 M3 त्वसेवम् , D2 विमेनम् (for त्वमेतम्) Ś1 Ñ1 B1 D1 3 6 12 11 असि , D8 भात (for अनु) —After 1, Ñ V1 3 B2-4 D4 12 M3 ins

3076* अद्य जन्म कृतार्थं ते भविष्यति महाबल ।
राक्षसेन्द्र दुरात्मानं हत्वैन रावणं रणे ।
अद्य वीर सुहृदस्ते दृष्ट्वा दिव्येन चक्षुषा ।
वृतो देवर्षिभि धीमा सुप्रीतोऽस्तु पितामह ।
अद्य देवा सगन्धर्वा सिद्धाश्च परमर्षय । [5]
निर्भया विचरिष्यन्ति त्वत्कृतेन नरोत्तम ।

[(l 1) Ñ2 यथार्थं V1 3 B1 यथावत् (for कृतार्थं) Ñ1 D4 12 M3 नृपात्मज (for महाबल). —(l 2) M3 हत्वेम N2 D4 12 M3 राम रावण (for रावण रणे) —(l 3) V1 वीर्यं मुहृद , D12 वीर सुहृदं (for वीर सुहृद) B3 दिव्यदिव्येन (for दृष्ट्वा दिव्येन) —V3 damaged from व्येन up to the prior half of l 4 —(l 4) B4 ततो (for वृतो) N1 V3 B1 D4 तु V1 B2 D12 च (for ऽस्तु) —(l 5) D4 देवताश्च (for अद्य देवा) —(l 6) Ñ1 D4 12 M3 त्वत्कृते मनुजाधिप (for the post. half)]

while D5 ins

3077* कार्ष्णको गतभीक एष विष्टवि रावण ।
पातयास्य शिर श्रिये एकं सालफलं यथा ।

2 T1 damaged up to ग्र in 2^b (cf v.l 1) —^a) N2 D4 6 G1 M1 3 [स]स्त्रं B1 D2 [म]स्त्रं । Cm t as in text (for [स्त्रं]) Ś1 D8 11 यथार्थं B2 यथार्थाय (for वधाय त्वम्) V3 विसृ*******म् (damaged) —^b) Ñ1 B2 ब्रह्म (for अस्त्रं) Ś1 Ñ2 V B1 D2 8 6 12 13 विभो, D1 महत् (for प्रभो) —^c) B1 हेतु , D2 marg (for काल) Ś1 B2 D1 2 8 13 प्रथितो (for कथितो) G1 विनाश कथितो राम —^d) Ś1 D8 11 अपि , B1 D2-4 6 T2 1 G1 M3 सोत्र, G2 सोति (for सोऽद्य) —For 2^cd, Ñ V1 2 B1 4 D4 12 subst , while B4 ins (within brackets) after 2

3078* विनाशो निर्मितो ह्यस्य स्वयमेव स्वयंभुवा ।
[Ñ1 D4 12 पूर्वम् (for स्वयम्)]

—Thereafter all the above MSS cont , while M3 ins after 2

3079* उत्तमाङ्ग न चैतस्य छेत्तव्यं राघव त्वया ।
नैव मूर्ध्नि प्रभो वध्यो वध्य एव हि मर्मसु ।

[(l 1) B2 छेत्तव्य (sic) B3 (sup lin also orig as above) नेदर (for छेत्तव्य) —(l 2) B3 M3 नेव M3 शीर्षे (for मूर्ध्नि) V1 3 हतो (for प्रभो) Ñ1 V3 M3 एष (for एव) B3 स (for हि) N1 D4 12 वध्यो नैवास्य (D4 °स्य) शीर्षे तु मर्मवध्यो निशाचर]

3 ^a) Ś1 D8 13 स्मारितस्तेन रामोसौ —^b) Ñ1 V1 सारथे (for मातले) —^c) Ñ2 वीर्यं (for दीप्त) B1 घोर सुदीप्त (for स शरं दीप्त) —^d) T2 damaged from सन्त up to ग्रहाय in 5^b Ś1 Ñ1 V B D2 1-4 12,13 नि श्वसन्तम् D4 महोरगं

4 T1 damaged for 4 (cf v l 3) —^a) N2 V1 3 B3 (before corr , after corr sup lin also as in text) 4 यदस्मै D1 11 प यस्मै (for यमस्मै) —^c) D6 प्रददौ Ś1 N1 V1 B1 D1-4 6 8 12 13 T2 1 M1 3 4 महाबाणं N2 V3 B2 4 स तु बाण, V1 परं बाणं (for महद्बाणम्) —^d) D1 आदाय (for अमोघ) Ś1 D8 13 जग्राह विधिवद्युधि Ñ1 V1 2 B3 (orig sup lin also as in V1) 4 जग्राह पार्थिवः V2 B1 D2-8 11 जग्राह युधि वद्धये T2 समार्थ मनुघातिन

5 T1 damaged up to ग्रहाय in 5^b (cf v l 3) —^a) N1 D4 निमितं ब्रह्मणा (by transp) D12 एव (with hiatus) (for पूर्वम्) —N2 D4 om (hapl.) 5^cd —^b) D8 9 T2 अमितौजस (D10 °सं) N2 V B2-4 इन्द्रस्यामितौ-

यस्य बाहुषु पवनः फले पावकभास्करौ ।
शरीरमाकाशमय गौरवे मेरुमन्दरौ ॥ ६
आज्वल्यमानं वपुषा सुपुङ्खं हेमभूषितम् ।
तेजसा सर्वभूताना कृतं भास्करवर्चसम् ॥ ७
सधूममिव कालाग्निं दीप्तमाशीविषं यथा ।
रथनागाश्ववृन्दाना भेदनं क्षिप्रकारिणम् ॥ ८
द्वाराणां परिघाणां च गिरीणामपि भेदनम् ।
नानारुधिरसिक्ताङ्गं मेदोदिग्धं सुदारुणम् ॥ ९
वज्रसारं महानादं नानासमितिदारणम् ।
सर्ववित्रासनं भीमं श्वसन्तमिव पन्नगम् ॥ १०
कङ्कगृध्रबलाना च गोमायुगणरक्षसाम् ।
नित्यं भक्षप्रदं युद्धे यमरूपं भयावहम् ॥ ११

G 6 92 50
B 6 108 11
L 6 90 12

तेजस (V3 B3 4 °सा) B1 द्युद्यावितितेजसे —^{f}) Ś1 Ñ1 B1 D3 4 8 त्रैलोक्य (D4 °क्ये), B3 त्रिलोके (for त्रिलोक) N1 D4 6 -जयकाङ्क्षिणा D5 -जयकाङ्क्षिण, D7 °ह्वेबवे (for -जयकाङ्क्षिण) D13 त्रिलोक जयकाङ्क्षिणं (sic)

6 ^{a}) Ñ1 V1 D4 पुङ्खे तु D13 वेगेन (for बाहुषु) Ñ2 V1 2 B3-4 पवनो यस्य (N2 V1 3 °ऽय) पुङ्खे तु —^{b}) B3 सूले, T2 पार्श्व Cg as in text (for फले) V1 D7 13 भास्करपावकौ (by transp) —^{c}) B4 धामाकाशम (for °मय) N1 (m also as in text) D4 शरीरे त्वा(N1 °रम)ह्निभिवायु —T1 damaged from 6^d up to दारुमाशी in 8^b —^{d}) D13 T3 3 G3 गौरव D6 मन्दर —After 6 Ś1 N1 V3 B1 D2 4 8 9 13 14 ins while N3 V1 3 B3 4 ins after 7^{ab} whereas B3 ins for the first time in marg after 6 repeating it after 7^{ab}

3080* एवैश्वरि च ब्रिन्यस्ता लोकपाला महौजस ।
धनदो वरुणश्चैव पाशहस्तस्तथान्तक ।

[(l 1) N1 V1 3 D3 4 (second time) प्रतिपत्र च B4 प्रति पर्वणि (for पक्षयोः च) N1(marg also as above) सपत्रयो भवन्ति N3 भवन्तो जयावहः V3 वे भवति तदाभवा B3 3 (second time) 4 ये भवति नवावदा (B3 °नका) (for the post half) —(l 2) Ś1 D1 दानवो(sic) D13 वासवो (for धनदो) N V1 3 B3 3 (second time) 4 D1 4 4 13 यमो (for चैव) B3(first time) इन्द्रयेदी (for पाश हस्तः) N3 V3 B1 कृतान्तक (for तथान्तक)]

7 T1 damaged for 7 (cf v1 6) —^{a}) D1 जज्वलमान च(hypm) (for आज्वल्यमान) —^{b}) D4 13 सुविः(D13 हेम) भूषण (for हेमभूषितम्) N1 सुपुङ्खसुवि भूषण —After 7^{ab} N3 V1 3 B3 4 ins B3 repeats 3080* —^{d}) B3 भास्वर (for भास्कर) Ś2 B3 D13 13 तेजसा, V3 B1 4 D7 वर्चसा(B4 °सा) (for वर्चसम्) D6 भास्करस्य च तेजसा

8 T1 damaged up to दारुमाशी in 8^b (cf v1 6) —^{b}) Ś2 V3 B1 D1 3 4 5 13 दाप्यमान सर्वि यथा N3 V1 3 B3 4 M3 छेदिहानमिवोरग, D7 9-11 G1 3 दीप्तमाशीविषोपम —Ś1 D8 11 om 8^c-9^b —^{c}) N3 V1 B3 3(orig sup lin also as in text) 4 D3 7 9-11 नर, D6 T1 M पर, G3 वर (for रथ) N1 D4 परवारण, V1 नृनागरथ (for रथनागाश्व) N3 वृन्दाणा (for वृन्दाना) —^{d}) D4 13 -कारण (for कारिणम्)

9 Ś1 D8 11 G(ed) om 9^{ab} (for all except G[ed], cf v1 8) N1 D4 om 9-11^b —^{a}) N3 रावण, V1 3 D3 द्वारण, B3 4 दारुण, G1 वीराणा, M3 द्वाराणां, L(ed) वाल, Cr m g t as in text (for द्वाराणा) D6 पर्वताना Cr as in text (for परिघाणा) D1 om च (subm) V3 B1 परिघाणा सहस्राणा —^{b}) N1 illeg V3 3 B3 3 D1-3 13 चैव V3 B1 D6 7 9 10 G1 3 M1 3 8 वापि, B1 अपि, D6 अपि, D11 चापि (for अपि) —After 9^{ab} M3 ins

3081* शोषण सागराणा च कम्पन पृथिवीतले ।

—V3 damaged for 9^c —^{c}) N3 V1 3 B3-4 D5 8 7 9-11 13 T3 3 M1 दिग्धाग (for सिक्ताङ्ग) —^{d}) T1 damaged from दिग्ध up to गोमायुग in 11^b N3 V1 3 B3 4 मेद सिक्त (for मेदोदिग्ध) D5 मेदोदिग्धाग दारुण (unmetric)

10 N1 D4 om T1 damaged for 10^{a} (for both cf v1 9) Ś1 Ñ3 V1 3 B3 4 D5 8 11 13 om (hapl) 10^{ab} G3 reads 10^{ab} after 11 —^{a}) V3 B1 वज्रनाभ D1 3 वज्रनाभ (for वज्रसार) —^{b}) D6 G3 M3 Cg t दारुण, Ck as in text (for दारुणम्) V3 B1 नानानिविदारण —M3 om 10^{cd} —^{c}) V3 B1 सपक्षम् (for भयावहम्) G(ed) लेलिहानमिवोरग —After 10 Ś2 D1 3 8 13 13 ins

3082* दुराधर्षं दुर्विषह सर्वदुष्टविनाशनम् ।
आशीविषसमस्पर्शं वेगसम्पन्नमर्चितम् ।

[(l 1) Ś1 D1 3 13 दुराप(D1 °धा)र (for दुराधर्षं) D1 विधातन (for विनाशनम्) —(l 2) Ś1 D8 13 अर्जित (for अर्चितम्) D8 वेगवत् समन्वित (for the post half)]

11 N1 D4 om 11^{ab} T1 damaged up to गोमायुग in 11^b (for both cf v1 9) —^{a}) Ś2 V3 B1 D1-3 13 13 काक (for कङ्क) Ś1 D8 11 विद्याणा, N3 V3 B3 4 D6 T3 3 बलाकाना V3 B1 D1 3-11 -बकाना च, D7 3 बटाना च Cg as in text (for बलाना च) —^{b}) Ś1 B1 D6 11 T3 3 गुण, B3(sup lin also orig as in text) D1-3 8 वृक, D11 -कुर (for गण) —^{c}) V3 B3 4

G. 6. 92. 0
B. 6. 108. 11
L. 6. 90. 13

नन्दनं वानरेन्द्राणां रक्षसामवसादनम् ।
वाजितं विविधैर्वाजैश्चारुचित्रैर्गरुत्मतः ॥ १२
तमुत्तमेषुं लोकानामिक्ष्वाकुभयनाशनम् ।
द्विषतां कीर्तिहरणं प्रहर्षकरमात्मनः ॥ १३
अभिमन्त्र्य ततो रामस्तं महेषुं महाबलः ।
वेदप्रोक्तेन विधिना संदधे कार्मुके बली ॥ १४
स रावणाय संक्रुद्धो भृशमायम्य कार्मुकम् ।
चिक्षेप परमायत्तस्तं शरं मर्मघातिनम् ॥ १५
स वज्र इव दुर्धर्षो वज्रबाहुविसर्जितः ।
कृतान्त इव चावार्यो न्यपतद्रावणोरसि ॥ १६

D1.6 9-11 नित्य- (for नित्यं). Ñ1 D4 भयप्रदं; B1 D6.8 भक्षप्रदं (for भक्षप्रदं). —d) Ś1 Ñ2 V1 D3 8 D6 यमरूप-; T2 महद्रूपं; Cg as in text (for यमरूपं). —V3 damaged from यावद्दम् up to वसा in 12b. M2 दुरासदं; Cg as in text (for भयावहम्). —After 11, G2 reads 10cd.

12 V3 damaged up to वसा in 12b (cf. v.l. 11). G (ed.) om. 12. —a) B2 (before corr. as in text; after corr. sec. m.) नंदनं; D1.13 नर्दनं; D3 नंदता; T2 ***नं (damaged) (for नन्दनं). D1 मानवेंद्राणां. —b) B3 G1 पस(B2 चाव)सादनं; M1 शोकवर्धनं. —Ś1 D8.12 om. (hapl.?) 12c–13b. V3 B1 T3 om. 12cd. —c) V3 B3.4 D1.4 राजितं; D3 T1 नादितं; M3 योजितं; Cg as in text (for वाजितं). Ñ2 V1 B3-4 D1 पक्षैश्च (for वाजैश्च). —d) T1 damaged from चित्रैर् up to रा in 14a. B3 D13 -चित्रं; D6 -पत्रैर् (for -चित्रैर्). Ñ1 D4 हेमचित्रं दुरासदं. —After 12, M3 ins.:

3083* अनुपमेय लोकेषु बाणं कुम्भयनाशनम् ।

13 Ś1 Ñ1 D4 8.12 om. 13ab (for Ś1 D8 12, cf. v.l. 12). T1 damaged for 13 (cf. v.l. 12). G1 om. 13–14. M3 transp. ab and cd. —b) V3 (m. also as in text) इक्ष्वाकुकुलनंदनं; M3 इक्ष्वाकूणां यशस्करं. —c) B2 प्रीतिज(after corr. m. °ह)ननं; D3 प्रीतिहरणं; M3 कीर्तिहरं (for कीर्तिहरणं). —V3 damaged for 13d–14b. —d) Ś1 D8 8 9.12 T1 प्रकर्षकरम्.

14 T1 damaged up to रा in 14a (cf. v.l. 12). G1 om. 14; V3 damaged for 14ab (for both, cf. v.l. 13). —a) T2 सदा (for ततो). —b) D3 स्वं (for तं). Ś1 V3 B1 D1-3 8.12.13 महाभुजः; T2 G2 M1 °बलं (for °बलः). —c) G1 देव-; Ct as in text (for वेद-). Ñ1 D4 मंत्रेण (for विधिना). —d) Ñ1 D4 कार्मुकोत्तमे. —After 14, N V1.3 B3-4 D1.3.7.9-11 T G1.2 M ins., while G1 ins. before 15:

3084* तस्मिन्संधीयमाने तु राघवेण शरोत्तमे ।
सर्वभूतानि वित्रेसुश्चचाल च वसुंधरा ।

[(l. 1) B3.4 D1 संधाप्यमाने. D4 च (for तु). D3 शरोत्तम. —(l. 2) D3-11 स(D9 om. [subm.])त्रसुः (for वित्रेसुः). Ñ V1.3 B1-4 D1 वित्रेसु. सर्वभूतानि, M3 damaged (for the prior half). V3 B3 च(B2 सं)चचाल. —T2 damaged from वसुधरा up to इव in 16a; V3 damaged from दुर्धरा up to 15b].

15 T2 damaged for 15; V3 damaged for 15 (for both, cf. v.l. 14). Before 15, G1 ins. 3084*. —a) D3 G2 राघवोऽथ; M3 राघवोऽपि-; Cg as in text (for रावणाय). D9 क्रुद्धो (subm.). —b) Ñ1 D4 दृढम् (for भृशम्). —c) Ñ B3 D4 परमामर्षी; V1.3 B2 M3 परमायत्तस्. —d) D4 मर्मघातकं; M1 °भेदिनं (for °घातिनम्). B3 शरं मर्मविघातिनं; D7 9-11 शरं मर्मविदारणं. —For 15 Ś1 V3 B1 D1-3.6.8.12.13 subst.; B3 ins. l. 2 only after 15:

3085* स रावणाय तं वेगाच्चिक्षेप शरमुत्तमम् ।
महावेगं महाघोरं गिरीणामपि दारणम् ।

[(l. 1) Ś1 D8 13 वेगेन (for तं वेगात्). —V3 B1 om. l. 2. —(l. 2) B3 D13 घोरं (for -घोरं). Ś1 D3 D8 दारुणं. —Thereafter all the above MSS. cont.; while Ñ V1.3 B2.4 D4 ins. after 15:

3086* स शक्रधनुषो मुक्तो हन्तुं रामेण रावणम् ।
धूमपूर्वं प्रजज्वाल प्राप्य वायुपथं तदा ।

[(l. 1) Ñ2 V1.3 B2-4 शत्रु- (for शक्र-). Ñ2 V1.3 B3-4 D1.4 -धनुषा. G (ed.) मुक्ते (for मुक्तो). V3 B1 स सायको धनुर्मुक्तो (for the prior half). Ñ2 V1.3 B2.3 (marg. also as above) हन्तु शत्रुं महात्मना (for the post. half). Ñ1 D4 शरस्तस्य धनुषा मुक्तस्तेन मुक्तो महात्मना. —After l. 1, Ñ2 V1.3 B3-4 ins.:

3086(A)* संधितः परमक्रोधेन निर्घोषेण विसृतः शरः ।

[Ñ2 V1 B4 संहित°; B3 सज्जित (for संधितः). —V3 damaged from विसृत. up to the prior half of l. 2. V1 निश्रितः; G (ed.) निसृत°.]

—(l. 2) Ś1 D8 13 धूमपर्वं (for धूमपूर्वं). Ñ1 D4 ज्वालामाली सधूमस्तु (for the prior half). —Ś1 D13 om. from the post. half up to 16a. B3 ताराग्रं. Ñ1 V3 B1 D1.4 8.13 महद्; D1.3 महान् (for तदा).]

—Thereafter D13 further cont. 3088* and 3089*.

16 T1 damaged up to इव in 16a (cf. v.l. 14). Ś1 D8.12 om. 16a (cf. v.l. 15). —b) Ś1 V3 B1 D1-3 8.12 वज्रपाणि-; Ñ2 V1.3 B3 D6-7.10.11 T1 G M1.2.3 Cg t वज्रिबाहु-; D13 रामबाहु-; Ck as in text (for वज्रबाहु-). M3 -विनिःसृतः. —c) V3 चासर्यो; B3 दुर्धर्षो; D6 दुर्वार्यो; T2.3 चाप्यर्यो (for चावार्यो). Ś1

स विसृष्टो महावेगः शरीरान्तकरः शरः ।
बिभेद हृदयं तस्य रावणस्य दुरात्मनः ॥ १७
रुधिराक्तः स वेगेन जीवितान्तकरः शरः ।
रावणस्य हरन्प्राणान्विवेश धरणीतलम् ॥ १८
स शरो रावणं हत्वा रुधिरार्द्रकृतच्छविः ।
कृतकर्मा निभृतवत्स्वतूणीं पुनराविशत् ॥ १९
तस्य हस्ताद्धतस्याशु कार्मुकं तत्ससायकम् ।
निपपात सह प्राणैर्भ्रश्यमानस्य जीवितात् ॥ २०
गतासुर्भीमवेगस्तु नैरृतेन्द्रो महाद्युतिः ।
पपात स्यन्दनाद्भूमौ वृत्रो वज्रहतो यथा ॥ २१
तं दृष्ट्वा पतितं भूमौ हतशेषा निशाचराः ।
हतनाथा भयत्रस्ताः सर्वतः संप्रदुद्रुवुः ॥ २२

G 6 92 63
B 6 108 23
L 6 90 13

V3 B1 D3 13 कृतान्तक इवापरो, N1 D4 13 कलिदार्थ कृतान्तेन —d) D6 13 निपपाद Ñ2 V3 B1 4 D1 3 8 13 राक्षसोरसि (V3 B1 D4 °परि) (for रावणोरसि)

17 G (ed) om 17ab —a) V3 damaged B4 वि° सृष्टो, D4 विशिष्टो D5 विकृष्टो, D13 विमुक्तो (for विसृष्टो) Ś1 B1 D1 3 8 13 स विमुक्तो महाघोर —b) D3 marg D13 शत्रुक्षय (for शरीरान्त) D6-11 पर (for शर) N2 D4 शत्रुपक्षक्षय शर —N2 V1 3 om (hapl) 17c—18b —c) T3 चिच्छेद (for बिभेद) Ś1 B3-4 D1 3 4 12 13 तूर्णं D5 पूर्णं G (ed) चैव (for तस्य) V2 B1 विवेश हृदय तूर्णं —M1 damaged from 17d up to रुधिरा in 18a —d) T1 damaged from रमन up to कृत in 19b D1-3 महास्वन (for दुरात्मन)

18 T1 damaged for 18 N2 V1 3 om 18ab, M1 damaged up to रुधिरा in 18a (for all cf v l 17) —a) Ś1 D3 13 रुधिराम, B2 3 D4 6 रुधिरार्द्रे D5 प्रवेगेन, G2 सवेगो (subm) (for स वेगेन) D13 रुधिराक्तस्य वेगेन —b) Ś1 V1 B1 3 (marg also, orig as in text) D1 3 8 13 रावणान्तकर, D3 7 8-11 M3 शरीरान्तकर —c) B2 4 [भ]हरन् (for हरन्) D13 हृतप्राणो —d) Ś1 D3 12 13 धरणीतले Ñ2 V1 3 B3-4 भित्त्वा चैव क्षितिं गत

19 T1 damaged up to कृत in 19b (cf v l 17) —a) V3 B1 समरे D13 रणे तु (for स शरो) N V1 3 B3-4 D4 भित्त्वा —b) Ś1 V2 D1 3 4 13 लोहितार्द्रो (V2 °र्द्र) B2 D13 G2 M3 रुधिरादृ (D13 °क्त) (for रुधिराद्) B1 लोहिताकृतविच्छवि (sic) —cd) V3 B1 निवृत्ताशु D1 निवृत्तस्तु (for निभृतवत्) D13 कृतकर्मणि स्वतूत (hypm) (for °) Ś1 भ सूक्ष्म, V2 B2 D2 4 स तूर्णीं, D1 3 8 13 स्वतूण, D6 10 11 स तूर्णीं, D13 स सर्वं (for स्वतूर्णीं) D1 4 T2 3 G1 M1 3 पुनरागत (D5 T1 M1 °मत्) (for पुनराविशत्) D4 समुद्रमोघमुपस्पृश्य तूण पुनराविशत् —For 19cd, Ñ V1 3 B3 4 subst while D3 ins after 19ab

3087* समुद्र समुपस्पृश्य स तूण पुनरागत ।

[Ñ2 V3 B3 4 D3 समुद्रे Ñ2 समनुस्पृश्य Ñ2 V3 B3 4 स (for स) Ñ पुनराविशत् V3 B3 4 समुपा (B3 4 पुनरा) गमत् (for पुनरागत) D3 शुचिर्भूत्वा समाहित (for the post half)]

20 a) M1 चैव, Cg as in text (for हस्ताद्) B1-3 तु (B3 4 पृ)त चाशु, D1 हतस्यास्य, G1 2 च्युत त्वा (G3 चा) तु (for हतस्याशु) Ñ1 D6 13 रावणस्य ततो हस्तात् (D13 करा चाशु), G (ed) तस्य हस्तोद्धृत चाशु —b) V2 B1 तथ, V3 पुन, D4-11 चापि (for तत्स) Ñ1 D6 13 सशरासन (for तत्ससायकम्) —B1 om 20c—21 —c) Ś1 Ñ2 V B3-4 D1 3 8 13 प्राणभ्रश्यत (for निपपात) V1 D1 सम (D1 सह) प्राणैर् —d) B3 3 D10 11 M1 भ्रश्य मानश्च (sic) B4 D3 भ्रम (D3 भ्राम्य)माणस्य, Cg as in text (for भ्रश्यमानस्य) Ś1 D3 13 जीवित (for जीवितात्)

21 B1 om 21 (cf v l 20) M1 damaged for 21a —a) D1 3 स, D3 च (for तु) N2 D1 13 स गता सुर्गतश्रीको N2 V B3-4 गतासु (B1 °सु र्गतवेगोसौ —b) M3 महाबल (for °द्युति) Ś1 V V B3-4 D1 4 8 12 13 राक्षसेन्द्रो गत (Ś1 D3 8 13 हत, D1 महा)द्युत —D13 om 21cd —c) Ś1 V3 B3 D1-3 8 13 सहसा (for स्यन्दनाद्) T1 पपा*****मौ (damaged) —d) Ś1 D3 13 पुरा वृत्रो (for वृत्रो वज्र) —T1 damaged from हतो up to निशा in 22b —After 21 N V B3-4 D4 ins B1 ins before 22 while D13 further cont after 3086*

3088* दशनल्वानुविस्तीर्णो रथोऽप्यस्य व्यशीर्यत ।
रावणस्य शरीरं तु पञ्चनल्वानुविस्तृतम् ।

[(l 1) N2 नलस्तु V1 3 D4 नल्वस्तु B1 लक्षस्तु B3 4 नल्व तु (for नल्वानु) V3 दशनल्वानुकुतीर्णो, D13 दशानल्वाणमास्तीय (sic) (for the prior half) B3 व्यदीयत B4 विदीयत (for व्यशीर्यत) V2 D13 रथोस्य निपपात ह V3 B1 D4 रथोस्य (D4 °वस्तु) व्यदीर्यत (for the post half) —(l 2) V3 D4 दश (for पञ्च) N2 V1 2 B2 D4 नल्व (B3 D4 °त्व)तु (for नल्वानु) N2 विस्तर (for विस्तृतम्) B1 (orig marg also as in B3) न्शल्कं तु विस्तृत D13 विशल्य * विशीर्णं च (for the post half)]

—Thereafter D13 further cont

3089* पतमानो नगेन्द्राभ प्राकारमभिमर्दयन् ।

22 T1 damaged up to निशा in 22b (cf v l 21) Before 22 B1 ins 3088* B3 repeats 21d in

G 6 92 0
B 6,108 24
L 6 90 24

नर्दन्तश्चाभिपेतुस्तान्वानरा द्रुमयोधिनः ।
दशग्रीववधं दृष्ट्वा विजयं राघवस्य च ॥ २३
अर्दिता वानरैर्हृष्टैर्लङ्कामभ्यपतन्भयात् ।
हताश्रयत्वात्करुणैर्बाष्पप्रस्रवणैर्मुखैः ॥ २४
ततो विनेदुः सहृष्टा वानरा जितकाशिनः ।
वदन्तो राघवजयं रावणस्य च तं वधम् ॥ २५
अथान्तरिक्षे व्यनदत्सौम्यस्त्रिदशदुन्दुभिः ।
दिव्यगन्धवहस्तत्र मारुतः सुसुखो ववौ ॥ २६
निपपातान्तरिक्षाच्च पुष्पवृष्टिस्तदा भुवि ।
किरन्ती राघवरथं दुरवापा मनोहरा ॥ २७
राघवस्तवसंयुक्ता गगने च विशुश्रुवे ।
साधु साध्विति वागग्र्या दैवतानां महात्मनाम् ॥ २८

---

place of 22^b wrongly —^b) V3 damaged for निशा चरा —^c) M3 प्रहता (for अहता) —^d) V2 D6 वि (for स) M6 सच्च जका (for सक्षत स) Ś1 V2 B1 D1-3.8.12.13 दुद्रुवु सर्वतो दिश (V3 B1 D1.13 °श्र) —For 22^cd Ñ2 V1.3 B2.4 subst

3090* व्यद्रवन्त दिश सर्वा वानरैरादृता रणे ।

[V3 रावणैर् (sic) B3 त शरैर् (for वानरैर्)]

—Then B3 cont while Ñ2 V3 B3.4 ins after 23^ab

3091* हतेश्वरा रक्षोध्वस्ता हतभूयिष्ठवाहना ।

23 G (ed) om 23 —^a) Ś1 D3.13 T3 न (D5 T2 न) र्दन्तस् D10.11 सर्वतस् (for नर्दन्तस्) V2 [श्च]ति B1 D2.8 M3 [श्च]पि, D13 [श्च]पि (for [श्चा]भि) —After चाभि G1 reads erroneously 25^ba for the first time repeating it in its proper place Ś1 D1.7.8.11 G2.3 च V B D3.13 ते Ck t as in text (for तान्) N1 D4 नर्दमाना महाभागा —^b) Ñ2 V2.3 B3 D5.10 M वानरान् (sic) Ś1 D8.12 द्रुत, Ñ1 नग (for द्रुम) —After 23^ab Ñ2 V3 B3.4 ins 3091* —V3 mostly damaged for 23^cd —^c) D1.8.11 वधावृष्ट (for वधं दृष्ट्वा) Ñ2 V1 B2.4 दशग्रीव हत दृष्ट्वा —^d) Ś1 Ñ1 V2 B1 D1-4.8.12.13 राघवस्य जयैषिण (Ñ1 D4 जय तथा); B (ed) वानरा जितकाशिन —After 23 Ñ1 D4.11 ins

3092* नाना बहुविधांश्चकनगृनु महावारणा ।
अहो महत्कृत कर्म राघवेण महामना ।

[(l 1) N1 D4 नक्तलुञ्च समारणा (for the post half) —(l 2) Ñ1 D4 कर्म कृत (by transp) N1 भोरलूष्क्ता गता (sic) D11 भतुरश्वैरमागताम् (sic) (for the post half)]

24 ^a) Ś2 N2 V1.2 B2.4 D1.8.12.13 वेद्रिता V3 B1 ते हता D1 वैताड्ना (hypm) (for अर्दिता) —M1 damaged from हृष्टैर् up to पत in 24^b B4 दारैर् D5-11 भता (for हृष्टैर्) N1 D4 राक्षसा हरिभिस्तदा —^b) Ś1 V2 B1 D1.8.12.13 अभिययुर् N3 अतिपतन् D4 द्विरदा ययुर् (for अभ्यपतन्) —^c) D4 T1 G2 M4.5 गतः Ct as in text (for हत) Ś1 B1 D2-4.6.12.13 करुणा M3 कारुण्यर् (for करुणर्) N1 D4 हतौ रथे (D4 हतनाथा) प्रतिविशुर् G1.3 पताकया हरिचरा —^d) N1 D4 पर्वा कुर्वैर् D13 प्रसरणैर् (for प्रस्रवणैर्)

25 T1 damaged from तो in 25^a up to वानरा in 25^b —^b) T3 सहसा (for सहृष्टा) N1 D4 नदित्वा सुचिर दृष्ट्वा —V3 damaged from जितकाशिन in 25^b up to 25^d —^c) V2 B1 नर्दतो D3 नदतो N1 B2.4 D4 राम विजय (for राघवजय) —^d) D4 om (subm) G1 हि (for च) N1 V3 B1 D1-3.8-11 T1.3 G M3.5 तद् D7 ते (for त) Ś1 N2 V1 B2.4 D8.12 वधं तथा (for च त वधम्)

26 ^a) Ñ1 B1.4 D4.6 [अ]न्तरीक्षे B4 [ऽ]भ्यदन्द् M3 व्यनदन् (for व्यनदत्) —^b) N1 D4 सौम्य N2 V1.3 B2-4 भृश T2 M3 सौम्य (for सौम्यस्) V2 B2 तदा वै सौम्य D7 G2 योऽथ वल्देव (for सौम्यस्त्रिदश) M3 देव दुन्दुभयो भृश —After 26^ab, Ñ V1.3 B2.4 D4 ins

3093* निहते राक्षसे तस्मिन्रावणे लोककण्टके ।
हा हेति सुमहानाद आकाशे समजायत ।

[(l 2) Ñ2 B3 जयेति (for हा हेति) B3 D4 सुमहानाद (D4 °दम्) V3 अहहेति महानाद (for the prior half) —V3 damaged from नादे up to सुसुखो in 26^d]

—^c) Ś1 N V1.3 B D1-3.8.12.13 चैव (for तत्र) —^d) D4.7 M3 च सुखो (D4 °ख) D5 G2 M3 सुसुख D12 M3 समसुखो (for सुसुखो) D1 T2 सुखमारुतौ

27 ^a) V2 B2 D2 [अ]न्तरिक्षात् N2 V1.3 B2.4 तत्तोऽन्तरीक्षात्पतिता —^b) N1 D4.11 तथा भुवि M2 समन्तत —M1 mostly damaged for 27^c —^c) D13 कीर्यन्ती (for किरन्ती) —V1 om 27^d —^d) N1 D4.10.11 T2.3 G2 M1.2 दुरावापा (D6 T2.3 °दं) Ck t as in text (for दुरवापा) N1 D4 [अ]न्यचत्ते 1 B1 D1.8 [अ]न्यतेजसा (D8 °सो) D7 T1 G2 M3.5 मनोरमा (for मनोहरा) Ś1 D1.12.13 L (ed) दुरापा चा (L (ed) चा) न्यवेतला N2 V1.3 B2-4 दिव्ये पुष्पे सुगन्धिभि

28 T2 damaged from 28^a up to वि in 28^b —^a) Ś1 रायणे Ś1 V2 B1 D1.8.12.13 स्तुति (for स्तव) —V3 damaged from -युक्ता up to l 2 of 3094* —^b) Ś1 V3 B1 D1.3.12.13 च विशुश्रुवे N1 B1 D4 भुवि

आविवेश महान्हर्षो देवानां चारणैः सह ।
रावणे निहते रौद्रे सर्वलोकभयंकरे ॥ २९

तत: सकामं सुग्रीवमङ्गदं च महाबलम् ।
चकार राघवः प्रीतो हत्वा राक्षसपुंगवम् ॥ ३०

G 6 92 73
B. 6. 108. 31
L 6 90. 0

(B3 च दि)शुश्रुवु , N2 V1 B1 4 D6 G3 M1 चापि शुश्रुवु (B3 D5 G3 M5 °वे), D9 M3 चात्रि(M3 [ऽ]पि च)शुश्रुवे (for च विशुश्रुवे) —^{cd}) Ś1 D5 12 निश्चला, Ñ1 V1 B2 4 वाचश्च, V2 B1 D1-3 11 हृष्टाना, B3 वागास्या, D11 वागमा (for वागम्या) M4 दैवताना Ś2 D1-3 8 11 13 शुभा (D1 तदा)गिर , G1 भयापहा (for महात्मनाम्) V1 B1 देवाना शोभना गिर (for ^{d}) Ñ1 D4 अंतरीक्षे तदा वाच साधु साध्विति जल्पता —After 28, Ñ V1 3 B1-4 D4 13 ins , while M3 ins after the first occurrence of 29

3094* नारदस्तुम्बुरुर्गार्ग्यं सुदामाथ हाहा हूहू ।
गन्धर्वराजा एते च राघवस्याग्रतो जगु ।
उर्वशी मेनका रम्भा पञ्चचूडा तिलोत्तमा ।
उपानृत्यन्त काकुत्स्थ प्रहृष्टा रक्षसो वधात् ।

[V2 damaged for l 1-2 —(l 1) Ñ V1 B4 तुम्बरु D13 चापि, M3 गोप (for गार्ग्य) —The post half unmetric D4 सुदमाप्य(sic) (for सुदामाथ) B3 4 D4 हहा B4 हुहु (for हूहू) Ñ1 D13 सुदाम (D15 °न) सूयमालवि (D13 °व) V1 हाहा हूहूस्तथैव च, M3 सुदामा सूयलोचन (for the post half) —(l 2) V1 स्त्रि (for च) N D4 13 M2 एते गन्धर्वराजानो (for the prior half) —(l 3) D4 13 पञ्चचूला —(l 4) D4 M G(ed) उपनृत्यति (G[ed] °न्तु) (for उपानृत्यन्त) D11 सम्मोचाप्सरसो चैव (for the prior half) Ñ1 D13 वृद्धा रक्ष पति हत, D4 वृद्धा रक्षो निपातित (for the post. half)]

29 M3 reads 29 twice(var)—^{a}) Ś2 Ñ2 V1 B1 3 4 D3 4 6 8 13 T2 3 M3 महा , D1 तदा (for महान्) —^{b}) Ś1 N V B D1-4 8 11 13 सह चारणै (by transp) M3(first time) दैवता सह चारणै (sic), M3(second time) वानराणा महात्मना —D9 reads 29^{cd} and l 1 of 3095* wrongly after colophon —^{c}) Ś2 Ñ2 V B D1-4 8 12 13 घोरे , M3(second time) तस्मिन् (for रौद्रे) —^{d}) Ś2 N V B D1-4 7 8 12 13 G2 3 M3 भयावहे (for भयंकरे) —After 29 Ś1 V3 B1 D1-4 8 12 13 ins while Ñ1 V2 3 B4 ins after 30 Ñ2 B2 ins after the first occurrence of 30 , B3 ins after 30^{ab} D9 ins l 1 after 29^{cd} and l 2-10 after 29^{ab}

3095* प्रशशंसुश्च तान्सर्वान्कुलगोत्रायुधानि तु ।
ऋक्षवानरगोपुच्छान्राक्षस च विभीषणम् ।
भवत: बाहुवीर्येण विक्रमेण बलेन च ।
हतो राक्षसराजोऽद्य रावणो लोकरावण ।
अत्यद्भुतमिदं कर्म भवता कीर्तिवर्धनम् । [5]
कथयिष्यन्ति पुरुषा यावद्भूमिर्धरिष्यति ।
एतदन्यच्च विविध युक्तमर्थमनुत्तमम् ।
पुन: पुनरुवाचैताश्राम सहर्षया गिरा ।
स च तै पृथिवीपाल पूज्यमान समन्तत ।
सुहृद्भि शुशुभे श्रीमान्देवैरिव मरुत्पति । [10]

[(l 1) B3 D3-4 8 13 प्रशशस च Ś1 D5 12 सचिवा D3 तान्घोरान् , D4 ताश्चाम (for तान्सर्वान्) D4 8 [अ]प्रदा नत , D9 [अ]भिपानत (for [आ]युधानि तु) Ś1 D5 12 कुल (D5 °ल)गोत्रोपचारत , B3 D13 कुलगोत्राश्च(D13 °श्चैव)धानत D1 कुलगोत्राश्च मानत , D4 कुलगोत्राणि बान्धवान् (for the post half) —For l 1, Ñ V1 3 B4 subst and read after l 2, while B3 ins after l 2 :

3095(A)* उवाचेदं तदा सर्वांश्राम सुमधुर वच ।

[B3 तत (for तदा) B2 श्रीमान् (for सर्वान्) B3 राघवो (for राम सु)]

—(l 2) Ñ V1 2 B3 4(orig , m also as above) 4 लक्ष्मण स , D3 वानर च (for राक्षस च) —(l 3) Ś2 Ñ2 V1 D5 युद्ध (for बाहु) —(l 6) Ś2 D13 भूतानि Ñ1 मनुजा (for पुरुषा) —(l 7) B2 तच्चद् (for एतद्) Ś1 D1-4 8 9 12 13 वाक्यच् (for अन्यच्च) V2 B1 एव चान्य (for एतदन्यच्) V3 उक्तमस्यस् (for युक्तमर्थम्) Ś1 D1-3 8 9 12 13 यु(D12 उ)क्तमर्थंव(D1 °वि)धुत्तम (D5 °र) V3 B1 यत्तदर्थं वदुत्तम, B1 G (ed) युक्तरूप(G [ed]°मथ)मनुष्ठित, D4 यच्च च्छद्मुवर्ता (for the post half) —(l 8) Ś1 D8 12 [प्र]न, Ñ1 V3 [प्र]नान्, Ñ1 V1 B1 [प्र]तद्, B3 D5 [इ]दं (for [प्र]तान्) B3 सहर्षया , D3 प्रहृष्टवान् Ñ1 B1 D9 स्व, B1 गिर (for गिरा) —After l 8, Ñ V B D4 ins

3095(B)* एवमुक्ताश्च ते तेन हृष्टा राघवमब्रुवन् ।
तवैव तेजसा दग्ध पापोऽयं सपुर:सर ।
अस्माकमल्पवीर्याणां शक्ति का रघुनन्दन ।
बहुमेतद्रणे कर्म त्वया सुमहत्कृतम् ।

[(l 1) B3 तैनैव (for ते तेन) —(l 2) V2 B1 D4 भवता (for तवैव) —V3 illeg from तेजसा up to स —V2 om from l 4 up to l 10 V3 B1 D4 om l 4]

—(l 9) Ñ V1 B2-4 एव (for स च) V1 पुरुषव्याघ्र (for पृथिवीपाल) Ś2 D12 शास्यमान D3 प्रास्यमान (sic) —(l 10) Ñ1 B1 महद्भि (for सुहृद्भि) N V1 B2 4 श्रीमान् (for श्रीमान्) D13 स सुहृद्भिश्च शुशुभे (for the prior half) Ñ V3 B2 4 शतक्रतु (for मरुत्पति)]

—After 29 (first occurrence) M3 ins 3094*

30 D3 om 30 Ñ2 B3 read 30 twice (var) —^{a}) Ś1 Ñ1(second time) B3 3(both times) D1 4 5-8 12 13 T2 3 G1 स राम , G3 सकामान् , Ct as in text]

G 6 92 81
B 6 108 32
L 6 90 37

ततः प्रजग्मुः प्रशमं मरुद्गणा
दिशः प्रसेदुर्विमलं नभोऽभवत् ।
मही चकम्पे न च मारुता ववुः
स्थिरप्रभश्चाप्यभवद्दिवाकरः ॥ ३१

ततस्तु सुग्रीवविभीषणादयः
सुहृद्विशेषाः सहलक्ष्मणास्तदा ।
समेत्य हृष्टा विजयेन राघवं
रणेऽभिरामं विधिनाभ्यपूजयन् ॥ ३२

स तु निहतरिपुः स्थिरप्रतिज्ञः
स्वजनबलाभिवृतो रणे रराज ।
रघुकुलनृपनन्दनो महौजा-
स्त्रिदशगणैरभिसंवृतो यथेन्द्रः ॥ ३३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्तनवतितमः सर्गः ॥ ९७ ॥

(for सकाम) —^{f}) N2 (first time) V1 2 B3 (orig) 4 सुहृदस्तथा, N2 B3 (both second time) D3 11 T2 3 G1 3 च विभीषण B3 (first time) 5 (sup lin also) कुमुद यथा (for च महाबलम्) —After 30^{ab} B3 ins 3095* —B3 reads 30^{cd} twice (var) —^{e}) T2 3 प्रीतान्, G2 प्रीत M1 सतो (sic); M5 प्रीतिं (for प्रीतो) Ś1 N2 (second time) V3 B1 3 (second time) 3 (first time) D1 4 5 8 10 12 सस्वजे लक्ष्मण प्रीतो (D2 4 प्रीत्या) N2 (first time) V1 B2 (first time) 3 (second time) 4 प्रीत्या परमया युक्तो V3 प्रीतया परम युक्तो (metri causa), D6 चकार परमप्रीतान् —T1 damaged from यदम् in 30^{d} up to विम in 31^{b} —^{d}) D5 राक्षसमाहवे —After 30 N V1 3 B3 4 (N2 B3 after the first occurrence) ins 3095*

31 T1 damaged up to विम in 31^{b} (cf v l 30) —^{a}) Ś1 N V B D1 4 8 11 12 13 ततो जगाम प्रशमं च (B3 D4 स D1 2 om) मारुतो —B3 reads 31^{cd} twice (first time in marg) —^{c}) D3 T1 M2 न च; D4 5 10 11 T2 G1 2 M3 6 न हि; G3 [ऽ]थ न (for न च) D6 7 9-11 T1 G2 3 M1 2 C मारुतो ववौ Cv as in text (for मारुता ववुः) Ś1 D6 12 च तदा शुभावदा V1 B1 3 (first time) D4 च (D4 न) तदाभवावदा (B1 D5 °दा; B2 °दं); D1-8 10 न तदा भ (D3 च तदाभ) वावद (for न च मारुता ववुः) N V1 2 B3 3 (second time) 4 स्थिता महेन्द्रम (B4 °द्रम (sic)) मुखाश्च ददवा (N1 ददा) ◊ Cv हि भवद् पादपूरण ◊ —^{d}) D3 11 M5 6 स्थित; Ct as in text (for स्थिर) B3 चाभ्यभवद् Ś1 V2 B1 3 (first time) D1-4 8 10 12 L (ed) मुख; Ś1 D6 11 L (ed) [मुख]मद् (D7-9 12 L (ed) °भ) रविः तदाप भास्करः; N1 स्थिरप्रभा चाप्य तदाप भास्कर

32 ^{a}) D3 च (for तु) Ś1 D6 12 विभीषणो च D7 8-12 विभीषणागता (for विभीषणादय) —^{b}) Ś1 D2 12 गणास्ते B1 D7 8-11 विशिष्टा (for विशेषा) N1 B1 T2 -लक्ष्मणास्तथा V2 B3 लक्ष्मणन D4 सुहृद्विशेष स च लक्ष्मण स्तदा —^{c}) V1 damaged after विज up to रण in 32^{d} Ś1 V2 B1 D1 4 8 11 12 विजयाय (for विजयेन) —^{d}) V1 B3 D1-3 [ऽ]भ्यनन्दन् (for ऽभिराम) M3 रणाभिराम G1 विविधा (for विधिना) T1 G1 3 M2 ह्य (T1 G2 [भ]य) पूजयन्, Ś1 D6 12 रणाभ्यनन्दन्विजयाद्दपूजयन्; N V1 2 B1 2 4 D4 12 रणभ्यन (D4 °पु न) दभिविजय (N3 B3 D12 °दश, V1 °वश D2 °वसु) पूजयन्

33 ^{a}) B3 च (for तु) D6 M3 स्थित; D7 G1 स्थित (for स्थिर) —^{b}) T2 damaged from न up to महौ in 33^{c} N1 -बलानुवृतो B3 बंधुवृतो D1 -जनावृतो (for -बलाभिवृतो) Ś1 N1 D13 रणे विराजन्; N2 V2 B2 4 विराजमान; V1 2 B1 D3 4 रण व्यराजत (D3 °यत् (sic)) D1 6 12 L (ed) रण व्य (L [ed] °व्यय) राजत D5 रण व्यराजयत् (sic) D8 11 T2 रणे बभूव G (ed) स्वबलाभिवृतो रण व्यराजत —^{c}) V1 2 नृपकुल (by transp) B3 -कुलकेतु V1 दशरथकुल; M3 रघुवरकुल (for रघुकुलनृप) D3 नंदनो (for नन्दनो) B2 [ऽ]प्र तेजास्; B3 महात्मा (for महौजास्) —V3 damaged for 33^{d} —^{d}) V1 B3 इव (for अभि) B3 4 D10 11 महेन्द्र (for यथेन्द्र) Ś1 V2 B1 D1 4 8 11 12 इव पूजितो महा (B1 नरे) न्द्र (for अभिसंवृतो यथेन्द्र) —After 33 Ś1 V1 B1 3 D1 4 8 11 12 ins

3095* इति समरजयाद कोसलेन्द्रो
विजयमवाप्य स तैश्च पूज्यमानः ।
रणशिरसि जनेन्द्र इन्द्रकल्पा
ययमुपगतस्य इवास वीतशोकः ।

९८

रावणं निहतं श्रुत्वा राघवेण महात्मना ।
अन्तःपुराद्विनिष्पेतू राक्षस्यः शोककर्शिताः ॥ १
वार्यमाणाः सुबहुशो वेष्टन्त्यः क्षितिपांसुषु ।
विमुक्तकेश्यो दुःखार्ता गावो वत्सहता यथा ॥ २
उत्तरेण विनिष्क्रम्य द्वारेण सह राक्षसैः ।
प्रविश्यायोधनं घोरं विचिन्वन्त्यो हतं पतिम् ॥ ३
आर्यपुत्रेति वादिन्यो हा नाथेति च सर्वशः ।
परिपेतुः कबन्धाङ्कां महीं शोणितकर्दमाम् ॥ ४

G 6 94 5
B 6 110 4
L 6 91 4

[(l 1) Ś1 D3 11 परविजयाय B3 समरविजयाय —(l 2) V3 B1 3 D3 अवाप (for अवाप्य). B1 D1 प्रपूज्यमान (for च पूज्यमान) —(l 3) D3 नरेंद्र (for कनेंद्र) D1 3 *कर्मा (hapl om) D13 * कर्मणा (hapl om) (for र इकर्मा) —(l 4) B1 2 D1 व्यवहृत , D12 यपहृत , D13 व्यवहृत (for व्यपहृत) V3 B1 [अ]पि B1 [अ]भि , D3 [अ]भवद् (for [आ]प)]

—Thereafter B3 cont l 1–26 of App I (No 67) —After 33, Ñ1 ins (marg)

3097* वाल्मीकेर्वदनामलेन्दुगलित हृद्य पर पावन
पुण्य वागमृत पिबन्त्यनुदिन यच्छ्रोत्रयुग्ध
ह(°वृत्या न ? °वृत्त न ?)र ।
विष्णो सच्चरित चराचरगुरो रामायण सादरा
स्तेषा श्रीभवने वसत्यविचला नश्यन्ति
चाते(चैवे ?)तय ।

Colophon —*Kanda name* N B1 3 4 D1 11 लका काडे —After Kanda name, D1 10 ins युद्धपर्वणि —*Sarga name* Ś1 Ñ V B D1–4.8 11 13 G2 3 रावणवध , D10 दशग्रीववध , M1 अमाया रावणवध —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 V B2 4 D1 4 5 12 13 om Ñ2 illeg Ś1 D1 91 , B1 89 , B3 88 , D2 95 D5–7 T1 G M1 2 111 , D9 93 D10.11 110 , T2 119 T3 122 M3 4 112 , B (ed) 108 G (ed.) 92 L (ed) 90 —After colophon, D3 concludes with राम । समाप्त युद्धपर्वं । G M1 2 3 with श्रीरामाय नम —After colophon, D3 reads 29cd and l 1 of 3095* wrongly —After Sarga 97, Ñ V1 3 B2 4 D1 11 G(ed) ins. a passage relegated to App I (No 67) while V3 B1 3 D5–8 9–11 S ins l 27–94 of the same passage

98

Ś1 missing for Sarga 98 (cf v l 6 93 13) D11 begins the Sarga with ॐ

1 T2 damaged up to रावण म in a —a) V1 2 B3 D1–7 13 T1 G2 (B1 sup lin also D3 marg also as in text) दृष्ट्वा (for श्रुत्वा) —b) M1 रामेणाक्लिष्टकर्मणा —c) Ś1 D1.11 M1 विनिष्क्रम्य (for °ष्पेतू) —d) Ś1 V3 B1 D4 6–8 10 12 -कातरा , B1 D3 5 मूर्छिता (for कर्शिता) D1 क्रोधमूर्छिता

2 a) D4 निरुध्यमाना बहुश D7 G1 वार्यमाणा वप हरैश्च (G1 °वरैर) G2 M1 Ck निवार्यमाणा बहुशो —b) Ñ D5 7 9 13 चेष्टन्त्य , D4 (m) शोचन्त्य , D11 वेपन्त्य (for वेष्टन्त्य) —T1 damaged from क्षिति up to 4d D4–6 10 13 G2 M1 Ck t रण (for क्षिति) —For 2cd Ś1 V B D1 3 4 12 subst

3098* बहुशश्चेष्टमानाश्च प्रदिग्धा क्षितिपांसुभि ।

[V3 damaged from माना up to गावो in 2d Ś1 D1 11 वार्यमाणाश्च D1 3 चेष्टमानाश्च D3 वेष्ट° (for चेष्टमानाश्च) B1 प्रविश्य B2 4 सरब्धा B3 तादिग्धा G (ed) सवृता (for प्रदिग्धा) D1 रण (for क्षिति) V3 B1 3 4 पांशुषु (for पांसुभि)]

—G3 illeg from 2c up to हता in 2d —c) Ś1 Ñ V1 D3 4 5 12 T2 M1 3 केशा (for केश्यो) D10 11 13 शोकार्ता (for दु खार्ता) D7 C1 त्यक्तकेश्य सुदु खार्ता , D3 वियुक्ता शोकदु खार्ता —d) D1 8 T3 G2 3 M इव (for यथा) Ś1 B1 D1–3 5 12 13 G1 हतयूथा इव , Ñ V B2–4 D4 नष्टवत्सा इव , D3 वत्साहता इव —After 2, Ñ V1 2 B2–4 ins

3099* वर शिरासि निघ्नन्त्यो बाहुभि कनकोज्ज्वलै ।

[B3 कनकोज्ज्वला]

3 T1 damaged for 3 (cf v l 2) V3 om 3–5a —a) Ñ2 D4 विनिर्गत्य B1 विनिश्चात्य , D2 °क्रम्य D1 3 12 13 °ष्पत्य D11 च निर्गत्य (for विनिष्क्रम्य) —b) Ñ1 B3 D1 11 हतमन्त्रका B3 सह चार्षे M3 हा रावणेत्या (for सह राक्षसै) —V1 damaged from योधनं in 3c up to 3d —c) Ñ1 D5 13 भीम G1 वीर (for घोर) Ś1 D3 11 प्रविश्याथ महाघोरं —d) Ñ1 B4 विचिन्वंति , B1 D5 स्वचिन्वत्य , B3 D3 6 विचिन्वत्यो D1 विचत्यत(sic) , D4 विचिन्त्य नि । D12 शोचन्त्यस्त (for विचिन्वन्त्यो) D3 reads हत in marg B3 M3 पत्त हत (by transp) T1 G1 हत प्रति(sic) (for हत पतिम्)

4 T1 damaged up to 4d (cf v l 2) V3 om 4 (cf v l 3) —a) Ś1 Ñ V2 3 B1 3 4 D5–8 10 12 M1 हाय्यपुत्र T2 राजपुत्रि , T3 M3 राजपुत्र , G1 आय आय (for आर्यपुत्र) M3 भाषन्त्यो (for वादिन्यो) —b) D11 om च (subm,) D1 T1 3 च सर्वत्र D13 रिपुघ्न ,

G 6 94 6
B 6 103
L 6 91 5

ता बाष्पपरिपूर्णाक्ष्यो भर्तृशोकपराजिताः ।
करेण्व इव नर्दन्त्यो विनेदुर्हतयूथपाः ॥ ५

ददृशुस्ता महाकायं महावीर्यं महाद्युतिम् ।
रावणं निहतं भूमौ नीलाञ्जनचयोपमम् ॥ ६

ताः पतिं सहसा दृष्ट्वा शयानं रणपांसुषु ।
निपेतुस्तस्य गात्रेषु छिन्ना वनलता इव ॥ ७

बहुमानात्परिष्वज्य काचिदेनं रुरोद ह ।
चरणौ काचिदालिङ्ग्य काचित्कण्ठेऽवलम्ब्य च ॥ ८

उद्धृत्य च भुजौ काचिद्भूमौ स्म परिवर्तते ।
हतस्य वदनं दृष्ट्वा काचिन्मोहमुपागमत् ॥ ९

काचिदङ्के शिरः कृत्वा रुरोद मुखमीक्षती ।
स्नापयन्ती मुखं बाष्पैस्तुषारैरिव पङ्कजम् ॥ १०

एवमार्ताः पतिं दृष्ट्वा रावणं निहतं भुवि ।
चुक्रुशुर्बहुधा शोकाद्भूयस्ताः पर्यदेवयन् ॥ ११

M1 सहस्तश (for च सर्वश) D4 हा नाशस्तत्र सर्वश —^{d}) B4 परिनेतु (sic) D13 काश्चित्पेतु (for परिपेतु) M2 कक्षथाश्या, B4 कक्षथाल्यां —^{f}) V1 3 B3 4 क्षितिं (for महीं) —After 4 N3 V1 3 B1–4 ins

3100* गृध्रगोमायुमत्तीर्णां कङ्कयातननादिताम् ।

[V3 damaged from नादिताम् up to पूर्णा in 5^{a}]

5 V2 om 5^{ab} (cf v l 3) V3 damaged up to पूर्णा in 5^{a} (cf v l 3100*) —^{a}) B2 ताम्रास्या (for ता बाष्प) Ś1 B1 D1–3 8 12 प(D2 या)रिप्लुताक्ष्यो, D4 °पूर्णाक्षा (for परिपूर्णाक्ष्यो) —T1 damaged from शोक in 5^{b} up to पतिं in 7^{a} —^{b}) B4 D4 G1 M2 भर्तुः, D13 भ्रातुः (for भर्तृ) —M1 om from परा up to इव in 7^{c} Ś1 D1–3 8 12 समाहृता, Ñ B3 4 D4 13 परायणा, L (ed) समाहिता (for पराजिता) B2 गावो हतवृषा इव (cf 2^{d} var) —^{c}) V2 3 B4 D3 5 12 T2 3 G2 M1 करिण्य (for करेण्व) Ś1 V2 B1–3 D1–3 8 12 13 करेणव इव त्रस्ता (B2 °वार्दयो), N D4 करेणुरिव कत्रस्यो (Ñ2 नर्दयो) —^{d}) Ś1 N V1 B D1–3 8 12 13 T2 3 G2 M2 न रेजुर्, V3 3 D10 11 करेण्वो, D6 G1 विरेजुर्, D5 करेणुः G1 बभूवुर् (for विनेदुर्) G3 हरि (for इव) V1 जीविता (for -यूथपा)

6 T1 damaged M1 om 6 (for both cf v l 3) —^{ab}) V2 B D1 2 3 7–9 12 13 G1 M3 4 8, D5 T2 3 त (for ता) Ś1 B1 D1–3 8 12 वीर्यवत (for महावीर्यं) N D4 6 12 G M2 transp महाकाय and महावीर्यं Ś1 D2 3 12 महाबल (for °द्युतिम्) V B2–4 त्रिकूटमिव पर्वत (for ^{d}) —V3 om 6^{cd} —^{c}) T2 damaged for त भूमौ N2 V1 3 B2–4 D4 M1 पतित (for निहतं)

7 T2 damaged up to पतिं in 7^{a} M2 om up to इव in 7^{d} (for both cf v l 5) —^{a}) V3 तारैव (sic) D13 पतिं ता (by transp) (for ता पतिं) B3 D4 13 T2 3 पतित, D1 7 G1 3 निहत, T1 *हत (for सहसा) —^{b}) Ś1 D4 13 पांसुभि (for पांसुषु) D5 शार पांसुषु —^{c}) M2 गात्रेषु (sic) (for गात्रेषु) —^{d}) N V B1–4 D4 शाखाक्लिन्ना (D1 °प्र) D4 T2 3 छिन्ना बाल (for छिन्ना वन), D13 -श्रता (meta) (for लता)

8 ^{a}) B1 परिष्वज्का (for °ष्वज्य) —^{b}) Ñ1 पुत्र, D13 दाव (for एनं) D4 M3 च, G1 3 हा (for ह) —^{cd}) V1 2 B3 3 D4 चरण, M2 चरणे (for चरणौ) D5 om (hapl) दालिङ्ग्य काचि N D1 2 7 11 12 13 T2 G2 M1 आलम्ब्य (for आलिङ्ग्य) G1 काचिच्चरणमालम्ब्य (for ^{c}) —T1 damaged from चि in 8^{d} up to मी in 10^{b} D4 reads 8^{d} in marg B2 कण्ठ (for कण्ठे) V2 ह (for च) Ś1 D1 3 12 13 विलम्ब्य च N B3 D4 प्रलम्ब्य च, B1 विषक्तजे, B4 D2 लग्न च D1 2 3 ,यालम्ब्य च (for ऽवलम्ब्य च)

9 T1 damaged for 9 (cf v l 8) —^{a}) Ñ1 उद्धृत्य (sic), N2 V B1 3 4 D1 7 10 11 M2 उत्क्षिप्य च, B3 आक्षिप्य च, D1–3 उत्सृज्य च (D2 तु) D5 उत्क्षिप्य च, G3 उद्यम्य च (for उद्धृत्य च) —^{b}) Ś1 N2 D5 13 वि, Ñ2 D10 11 Ch तु, V B2–4 वै, B1 तु, D2 G स (for स्म) V B2 4 पर्यवर्तत (for परिवर्तते) D4 भूमावुपरि वर्तते, D13 भूमौ परिविवर्तत —^{c}) D1 स्नेहम् (for मोहम्) D13 transp काचिद् and मोहम् Ś1 N V B D4 5 9 12 13 M1 उपागता (for °गमत्)

10 T1 damaged up to मी in 10^{b} (cf v l 8) V3 om 10 —^{a}) D13 क्षेत्रे (for अङ्के) B1 मुख (for शिर) —^{b}) D5 T2 3 पतिम्, L (ed) भृशम् (for मुखम्) Ś1 B1 D1–3 8 12 13 भृशदु:खिता (for मुखमीक्षती), N V1 3 B2 3 D4 पश्यती मा(रुद्)(N2 V3 °द्रव,)-मुख, G1 G2 वीक्षती वीक्षमाणा —B2 om 10^{b}–11^{a} —^{c}) Ś1 B1 2 D1 2 स्नापयंता, D13 सुषयती (for स्नापयन्ती) Ś1 D2 13 काचित्, D1 दर्पैस्, D2 बाष्पैस्, D3 बाष्पैस् (for बाष्पैस्)

11 B3 om 11^{cd} (cf v l 10) —^{a}) Ś1 D2 13 सवाष्पा पतितं दृष्ट्वा —^{b}) D4 T2 3 M1 पतित (for निहत) Ś1 V B1 3 D1–3 8 12 रण (for भुवि) —^{c}) N2 V B2 4 प्रोदत्यो (for चुक्रुशुर्) Ś1 B1 D1–3 8 12 चक्रुर्वं(Ś1 D2 13 कृत्वा च)दुःखितं शोक —^{d}) N V1 2 B2 3 D4 13 भूयिष्ठं B1 हृदयं, G (ed) भूयश्च (for भूयस्ता) N2 D4 पर्यवारयन् (for पर्यदेवयन्) —After 11, M2 ins

3101* सहसा विवशा कुमार्ये सुपरानना ।

—Then M2 cont while N3 V B1 ins. after 11

येन वित्रासितः शक्रो येन वित्रासितो यमः ।
येन वैश्रवणो राजा पुष्पकेण वियोजितः ॥ १२
गन्धर्वाणामृषीणां च सुराणां च महात्मनाम् ।
भयं येन महद्दत्तं सोऽयं शेते रणे हतः ॥ १३
असुरेभ्यः सुरेभ्यो वा पन्नगेभ्योऽपि वा तथा ।
न भयं यो विजानाति तस्येदं मानुषाद्भयम् ॥ १४
अवध्यो देवतानां यस्तथा दानवरक्षसाम् ।
हतः सोऽयं रणे शेते मानुषेण पदातिना ॥ १५
यो न शक्यः सुरैर्हन्तुं न यक्षैर्नासुरैस्तथा ।
सोऽयं कश्चिदिवासत्त्वो मृत्युं मर्त्येन लम्भितः ॥ १६
एवं वदन्त्यो बहुधा रुरुदुस्तस्य ताः स्त्रियः ।
भूय एव च दुःखार्ता विलेपुश्च पुनः पुनः ॥ १७

G. 6. 94. 18
B. 6. 110. 17
L. 6. 91. 17

3102* शिरांसि दृष्ट्वा भर्तुस्ता परिवार्य समन्ततः ।
उत्सङ्गेषु ततः कृत्वा रुदन्त्यः पर्यदेवयन् ।

[(l. 1) V3 illeg for the prior half. M3 परिगृह्य (for °वार्य). —V3 damaged from भ up to प in l. 2]

12 ^{a}) Ś1 Ñ V2 B3.4 D1-4.8.12.13 विद्रावित (for वित्रासित) —T1 damaged from 12^d up to भय in 13^c —^{b}) Ś1 Ñ V2.3 B D1-4.8.12.13 विद्रावितो (for वित्रासितो) —^{c}) Ñ1 V B3.4 भ्राता, B2 धाता (for राजा)

13 T1 damaged up to भय in 13^c (cf v l 12) V3 damaged from मृ in 13^a up to 13^b.—^{ab}) Ñ1 नराणां च, B1 च दैत्यानां, G1 सुराणां च (for ऋषीणां च) D4 देवानामसुराणाम् (for ऋषीणां च सुराणां) Ś1 Ñ B1 D1-4.8.12.13 अपि चाहवे, V1.2 B2.4 अपि चासकृत् (for च महात्मनाम्) D7 G1 सुराणां (G1 ऋषीणां) भावितात्मनां (for ^{b}).—Ś1 D8 read 13^{cd} after 14^{ab} (transp.) and repeat after 3104*, N1 B1 D2-4.12.13 repeat 13^{cd} after 3104*.—^{c}) Ñ1 D4 (both second time) .12.13 (second time) रणे (for महद्) D13 (first time) भयं यो नाभिजानाति —^{d}) D4 T2.3 हतो युधि, M3 हतो रणे (by transp) (for रणे हतः) —After 13, Ñ2 V (V3 illeg) B2-4 ins

3103* यो न शक्यो रणे जेतुं सयक्षोरगराक्षसैः ।

[Ñ2 V1 सरक्षोग (for सयक्षोर)]

14 Ś1 D8 transp 14^{ab} and 14^{cd} —^{a}) V3 damaged from सुरेभ्यो up to दृ in 14^d. Ñ1 D4.13 च (for वा) —^{b}) Ś1 D8.12 चाहवेः D7 G2 वा पुनः (for वा तथा) —After 14^{ab}, Ś1 D8 read 13^{cd} for the first time —^{c}) Ś1 B1.2.4 D1-4.8 भयं यो नाभि, Ñ2 V1.2 B3 D7-13 G2 भयं यो न वि (by transp), G1 M3 न भयं योऽभि- (M3 न) (for न भयं यो वि).—^{d}) M3 मानुषं (for मानुषाद्).

15 ^{a}) V3 मानुषाणां, D1 दानवानां (for देवतानां). Ñ V B2-4 D2-4.12.13 च (for यस्) —^{b}) B3 मानव ; D2 वानर- (for दानव).—T1 damaged from 15^c up to मृ in 16^d —^{c}) Ñ V B2-4 D3 मोऽयमद्य (V2 °मुप-) हत शेते.—^{d}) D13 मनुष्येण (for मानुषेण) V B2-4 [अ]ल्पतनसा (for पदातिना) —After 15, Ś1 B1 D1-3.8.12 ins, while Ñ1 D4.13 ins after 16

3104* सर्वदेवासुराणां च यक्षाणामपि चासकृत् ।

[Ñ2 तु (for first च) Ś1 D8.12 सर्वदा च (Ś1 °दाथ) सुराणां हि, D1 सर्वदेवगणानां तु (for the prior half) D13 वा (for second च) D8 [अ]मरद् (for [अ]सकृत्)]

—Thereafter Ś1 N1 B1 D1-4.8.12.13 repeat 13^{cd}

16 T1 damaged up to मृ in 16^d (cf v l 15). V3 om from 16 up to l 1 of 3105* —^{a}) D10.11 शक्य (for शक्यः) D2 ये न शक्ता (for यो न शक्यः). D4 नरैर् (for सुरैर्) G (ed) जेतुं (for हन्तुं).—^{b}) D2 असुरैस्, D10 वासुरैस् (for नासुरैस्) Ś1 D8.12 न शक्यश्चासुरैस्. B1 अपि (for तथा) —^{c}) Ñ1 B1 D4 इवासत्त्वो, B4 °सत्त्वो, D13 तदा युक्तो (for इवासत्त्वो) —^{d}) D4 लोभेन (for मर्त्येन) B3 मृत्युनाह न (sic) B4 D12 छुपित, D8.12 T2 लषित (for लम्भितः) —After 16, Ñ1 D4.13 ins 3104*, followed by 13^{cd} (r).

17 V3 om up to l 1 of 3105* (cf v l 16) D13 repeat 17 after 21.—^{a}) Ś1 D1-3 (D13 first time) .12 युवत्यो, D8.12 रुदत्यो (for वदन्त्यो) B1 D1-3 (D1 first time) बहुशो, D8.12 रुरुदुस् (for बहुधा) —^{b}) Ñ1 D4.13 वदन्त्यस् (for रुरुदुस्) D1 (both times) .3 (second time) तत्र (for तस्य) B3 योषित (for ताः स्त्रियः) D8-11 तस्य वा दु रिता स्त्रिय —D13 reads 17^{cd} after 19^{ab} —^{c}) Ś1 T1 हि, D1.3 (both second time) स्तु, D13 (अ)पि (for च). Ñ1 D4 भूय एव (Ñ1 °व) तु शोचन्त्यो —^{d}) Ś1 D8.12 ता (for च) V1 D1.3 (both second time) .4 करुणं बहु (D3 यदा), B1 D1-3 (D1.3 both first time) .12 तास्ता (B1 च ता) स्तदा (D2 °स्त्रिय), M3 विविधं तदा (for च पुनः पुनः) —For 17, Ñ2 (illeg l 1) V (V3 om l 1) B2-4 subst

3105* एवं रुदन्त्यो नार्यस्ता रावणं करुणं बहु ।
पुनरेव पतिं दृष्ट्वा सुदुःखेनाभ्यमूर्छयन् ।

[(l. 2) V3 damaged from the post. half up to स in 18^a. V2 B3.4 पर (for दुः)]

G 6 94 19
B 6 110 18
L 6 91 18

अशृण्वता तु सुहृदा सततं हितवादिनाम् ।
एताः सममिदानीं ते मयमात्मा च पातिताः ॥ १८
ब्रुवाणोऽपि हितं वाक्यमिष्टो भ्राता विभीषणः ।
धृष्टं परुषितो मोहात्त्वयात्मवधकाङ्क्षिणा ॥ १९
यदि निर्यातिता ते स्यात्सीता रामाय मैथिली ।
न नः स्याद्व्यसनं घोरमिदं मूलहरं महत् ॥ २०
वृत्तकामो भवेद्भ्राता रामो मित्रकुलं भवेत् ।
वयं चाविधवाः सर्वाः सकामा न च शत्रवः ॥ २१
त्वया पुनर्नृशंसेन सीता संरुन्धता बलात् ।
राक्षसा मयमात्मा च त्रयं तुल्यं निपातितम् ॥ २२
न कामकारः कामं वा तव राक्षसपुंगव ।
दैवं चेष्टयते सर्वं हतं दैवेन हन्यते ॥ २३

18 V2 damaged up to हि in 18^a (cf v l 3105^a) —^a) D5 T3 अशृण्वता (sic) M3 अशृण्वतम् (for अशृण्वता) N V1 B D2 3 M3 ते G2 M3 च (for तु) —T1 damaged from हि in 18^b up to हि in 19^a —^b) Ś2 सतत (for सतत) V1 सत्यवादिना M2 सतत विप्रवादिना —B1 om 18^{cd} D5 repeats 18^{cd} consecutively —^c) D6 एते M5 एतत् (for एता) D5 (second time) त्वा (for ते) Ś1 B2 D1 (first time) तथा(D5 त्वा स)मद्गतम् —^d) Ś B3 D4 T2 Ck घातिता D1 घातित D7 Ct पातित D8 वतिता M1 नाशिता Cm g as in text (for पातिता) D5 (first time) भवता सावधातिता D5 (second time) सम्मात्सनिपातिता —For 18^{cd} N V B4 D6 subst while B2 D4 T2 G M ins after 18^{cd}

3106* मरणायाहता सीता पातिताश्च निशाचरा ।

[B1 राक्षसेन D5 मारणाय (for मरणाय) N V1 B2 D4 G1 हता (for [आ]हता) V1 reads सीता in marg B4 पातिताश्च (for पातिताश्च) D4 राक्षसाश्च निपातिता (for the post half)]

19 T1 damaged up to हि in 19^a (cf v l 18) B1 reads 19 22 in marg —^a) N V1 D6 हि B1 च D6 वि (for ऽपि) B1 प्रबुवाणो D1 विबुवाणो (for बुवाणोऽपि) B2 बुवाणो निहितं वाक्यम् —^b) Ś D1 क्षिप्तो B1 क्षिप्त B2 दृष्टो (for दृष्टो) —After 19^{ab} D5 reads 17^{cd} —^c) Ś D4 दृष्ट N1 D4 धृष्ट N2 V B1 नित्य D6 दृष्ट D7 G M1 Ct दृष्ट T2 दृष्ट Cm as in text (for दृष्ट) B1 D4 परुषित (for °षितो) —V2 damaged from मोहात् up to समाय in 20^b D5 वाक्ये (for मोहात्) B1 दुरात्मन् B2 त्वया नु B1 त्वयाम D1 त्वया मे (for त्वयात्म) Ś B1 D1 काङ्क्षया D1 °कारिणा (for काङ्क्षिणा) B1 निरर्थ परुषितोऽसाहो मुत्वया स्वकृत क्षिणा (sic)

20 B1 reads 20 in marg (cf v l 19) V2 damaged up to रामाय in^b (cf v l 19) —^a) B2 प्रत्यार्पिता D7 निवार्पिता (for निर्यातिता) Ś D1 चायस्या N1 D6 तमृद्ध N2 V1 B4 सीता (for त्स्यात्) —^b) D4 T3 रामस्य (for रामाय) N2 V1 B1 अवेद्रामस्य मैथिली —^c) Ś D1 न तु N D1 न हि V1 B2 नैव V2 नैव B1 D10 ननु D5 तद्व M1 न च Ck t as in text (for न न) —^d) T1 damaged from हर up to गुण in 21^a D1 हित M1 हत Cg s in text (for हर) Ś B1 D1 हि न V B1 तद् (for महत्)

21 B1 reads 21 in marg (cf v l 19) T1 damaged for 21 (cf v l 20) —^a) Ś भूति V B D1 M1 कृत D1 भूमि T1 वृत्ति Cv m g t as in text (for वृत्त) Ś D1 [s]भवद् (for भवेद्) —^b) B2 मैत्र (for मित्र) M1 °बल Cm g t as in text (for कुल) Ś D1 मया(D1 °म)कुलो भवत् —After 21^{ab} D6 reads श्रीरामो जयत —^c) Ś D1 वा (for च) Ś D1 स्याम (for सर्वा) N1 वयं न स्याम विधवा B1 वयं वै विधवा स्यामा D6 वय स्व विधवा जाता —V1 damaged for 21^d —^d) D1 सकामाश्च (sic) (for सकामा) Ś D1 चैवा B2 जित D1 सुर (for न च) N1 न सकामाश्च (by transp) —After 21 D1 repeat 17

22 B1 reads 22 in marg (cf v l 19) T1 damaged up to गु in^a (cf v l 20) V1 om 22 —^a) D6 सुरगुरु (sic) (for पुनर्) —^b) B1 निरुमिता (sic) B1 सगृह्णता D1 सहस्ता M1 मरुधता D1 संरुन्धता (for संरुन्धता) D7 रणात् (for बलात्) —^c) D6 राक्षसां (for राक्षसा) G1 वलम् (for वयम्) —^d) N1 D1 G1 त्रया (for त्रयं) N1 D6 निपातितं D1 निवतित (for निपातितम्) Ś B1 D1 नय एव(B1 °वं) निपातिता N1 V1 B1 तुल्यदिनिपातिता

23 ^a) M1 कामकारं Cv as in text (for °कार) N V1 D1 कामो M2 क्षय Cg t as in text (for काम) Ś D1 कामकातोऽसि वक्तियः V1 B1 D1 कामे न कामकोऽसि —^b) V2 सतम (for पुंगव) —^c) G1 दैवत चेहत सर्व —T1 damaged from न इच्छत in 23^c up to 24 —^d) Ś B1 D1 हतो N1 V1 B1 D1 हतं G(ed) हत (for हतं) M1 दैवम (for दैवेन)

वानराणां विनाशोऽयं राक्षसानां च ते रणे ।
तव चैव महाबाहो दैवयोगादुपागतः ॥ २४
नैवार्थेन न कामेन विक्रमेण न चाज्ञया ।
शक्या दैवगतिर्लोके निवर्तयितुमुद्यता ॥ २५
विलेपुरेवं दीनास्ता राक्षसाधिपयोषितः ।
कुरर्य इव दुःखार्ता बाष्पपर्याकुलेक्षणाः ॥ २६

G. 6. 94. 27
B. 6. 110. 26
L. 6. 91. 26

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टनवतितमः सर्गः ॥ ९८ ॥

24 T1 damaged for 24 (cf v l 23) —ab) Ñ1 D4 विनाशो हि, Ñ2 V1 2 B2-4 D13 विनाशाय, B1 G1 च नाशोय, D5 विनाश च (for विनाशोऽय) B4 transp वानराणा and राक्षसाना Ś1 V B D1-3 8 9 10 13 च संयुगे, Ñ2 च समरे, M1 तथा रणे, Ct as in text (for च ते रणे) D4 G2 (M3 2 3 राक्षसा च महाहवे (M3 °रणे) (for b) —cd) Ś1 तथैव च, Ñ1 तवैव च (by transp) (for तव चैव) Ś1 B1 D1-3 8 10 12 उपस्थित, T2 उपागत, M2 हृहागत, Ct as in text (for उपागत) Ñ2 V B2-4 आत्मनश्च विना(V3 damaged up to ना)शाय देवान्मो हमुपागत.

25 ab) Ñ2 V1 2 B2 M1 च (for second न) N1 V2 मानेन, D4 मौनेन, G (ed) सात्त्वेन (for कामेन) G1 न विक्रमेण (hypm) (for विक्रमेण) Ñ D4 च (Ñ1 न) मायया, D9 न नाशया (sic) (for न चाज्ञया) Ś1 B1 D1-3 8 12 13 न(D13 यत [hypm.]) विक्रमेण नार्थेन न मा(D13 दा)नेन न चा(Ś1 D8 13 स)ज्ञया —c) D4 5 शक्यता, D12 न शक्या (hypm) (for शक्या) B4 लोक, D3 नैव, D12 चैव, T1 2 देव, Cg as in text (for दैव) B1 घोरे (for लोके) —d) D7 10 निवर्तयितुम् (for निवर्त°) Ñ1 D4 ध्यागता, Ñ2 V2 3 B2-4 सोजसा, V1 एव हि (for उद्यता) Ś1 B1 D1-3 8 10 11 विना(D1 विषा)रचितु-मेव हि —After 25, Ñ2 V B2-4 ins while M2 ins l 1 after 25, repeating it after 26 and cont l 2-4 after l 1 (r), whereas G(ed) ins l 3-4 after 26

3107* इति दानवयक्षाणा कन्यास्ताश्चाकुलेक्षणा ।
राक्षसा पन्नगाना च चुक्रुशुर्निहतेश्वरा ।
तासा रुदितशब्देन राक्षसाधिपयोषिताम् ।
प्रणदितेव पुरी लङ्का बभूव च रथाजिरे ।

[(l 2) M2 वानराणां (for पन्नगानां) V3 B3 चुकुस्ते (sic) (for चुक्रुशुर्) —B3 om l 3-4 —(l. 3) M2 शीर्षपश्रीर्णा सहस्रश (for the post half)]

26 a) D5 T1 M4 एन, G3 M2 पुर (for एव) D12 transp विलेपुर् and एव Ñ D4 6 T2 2 दुःखार्ता, D5 T1 दीनार्ता (for दीनास्ता) V B2-4 विलेपुस्तास्तदा (B4 °था) दीना, D12 विर्लीपुरेन दनाथा (sic) —b) V2 3 B2-4 राक्षसाधिपते स्त्रिय, D1 राक्षस्यस्तस्य योषित —d) T1 damaged from कुलेक्षणा up to 6 99 1a Ñ D4 G2 M1 व्याकुललोचना, V B D1-3 11 व्याकुलितेक्षणा (V2 °तेंद्रिया) (for पर्याकुलेक्षणा) —After 26 M2 repeats l 1 and then cont l 2-4 of 3107* while G (ed) ins l 3-4 of 3107* after 26

Colophon T1 damaged (cf v l 26) —*Kanda name* Ñ B1 3 4 D4 18 लङ्काकाण्डे. —*Sarga name* Ś1 V1 B1 4 D1 3 8 12 13 M2 अंत पुरविलाप, Ñ D4 राक्षसीविलाप, V3 स्त्रीविलाप, V2 B2 अंत पुरस्त्रीविलाप, B3 D1 रावणात पुरविलाप —*Sarga no* (figures, words or both) N1 V1 2 B3 4 D2, 4 8 11 12 om Ś1 D1 92, V1 93, B1 71, B2 90 D5 96, D6-1 G M3 4 113, D9 95 D10 11 112, T1 121, T2 124, M1 2 114 —After colophon, G M1 2 conclude with श्रीरामाय नम., M3 with श्रीरामचन्द्राय नम

९९

G. 6. 99. 1
B. 6. 111. 1
L. 6. 92. 1

तासां विलपमानानां तथा राक्षसयोषिताम् ।
ज्येष्ठा पत्नी प्रिया दीना भर्तारं समुदैक्षत ॥ १
दशग्रीवं हतं दृष्ट्वा रामेणाचिन्त्यकर्मणा ।
पतिं मन्दोदरी तत्र कृपणा पर्यदेवयत् ॥ २
ननु नाम महाबाहो तव वैश्रवणानुज ।
क्रुद्धस्य प्रमुखे स्थातुं त्रस्यत्यपि पुरंदरः ॥ ३
ऋषयश्च महीदेवा गन्धर्वाश्च यशस्विनः ।
ननु नाम तवोद्वेगाच्चारणाश्च दिशो गताः ॥ ४
स त्वं मानुषमात्रेण रामेण युधि निर्जितः ।
न व्यपत्रपसे राजन्किमिदं राक्षसर्षभ ॥ ५
कथं त्रैलोक्यमाक्रम्य श्रिया वीर्येण चान्वितम् ।
अविषह्यं जघान त्वां मानुषो वनगोचरः ॥ ६

99

Ś1 missing for Sarga 99 (cf v l 6 93 13) D12 begins with ॐ

1 T1 damaged up to 1^{a} (cf v l 6 98 26) —^{a}) Ś2 D13 एव, D1 स ता (sic), D8 तदा (for तासां) B4 D1.4 G1 विलप्यमानानां (for विलप°) ✽ Cg विलपमानानां विलपन्तीनाम् ✽ —^{b}) Ś1 D1.4.5-10.11 T तदा, V B1.4 तत्र, D12 यदा (for तथा) D7 G2 रावण (for राक्षस) Ñ D2.12 राक्षसाधिप(D12 °नां च)योषिता —After 1^{ab}, Ś2 V1 B1.2(marg) D1-3.4.12 ins.

3108* निशम्य करुणं तत्तु दुःखार्तानां समन्ततः ।

[D3 करुण (for करुणं) Ś2 D2.13 तासां दुःखितानां (for तत्तु दुःखार्तानां)]

—^{c}) N V B1-3 D1 G M1 ज्येष्ठ (for ज्येष्ठा) V1.2 B1-4 हत, V2 तदा (for प्रिया) B4 दृष्ट्वा, M2 भार्या (for दीना) —^{d}) V2 damaged for भर्तारं समु G2 समुपैक्षत

2 ^{a}) Ñ1 D12 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा) —^{b}) Ś1 Ñ1 V B1 D1.2.4.8.11 (अ)क्लिष्ट, B2 [अ]द्भुत (for [अ]चिन्त्य) —^{c}) Some MSS read मन्दोदरी for मन्दोदरी here and elsewhere and the var is ignored hereafter V B1-4 दूता (for तत्र) —^{d}) Ś1 D1.2.3.4.10 करुणं, Ñ1 B1.2 D5-8.9 T1 G2.3 कृपणं (for कृपणा)

3 T1 damaged from ना in 3^{a} up to 4^{a} —^{a}) D1 M1 महाराज, D4 T2 M2 °भाग (for °बाहो) —^{b}) V2 damaged for प्रमुखे स्थातु Ñ1 D2.12 समर, D1 [इ]व मुखे D8 सम्मुखे (for प्रमुखे) —^{c}) Ś1 D2.13 न स्थादपि, Ñ1 D12 त्रिदशेश (D13 °पु), Ñ1 V B1-4 D1 न समर्थ, B4 D1-3 त्रस्येदपि (for त्रस्यत्यपि) Ś2 V B D1-3.4.12 शतक्रतु (for पुरंदर)

4 T1 damaged for 4^{a} (cf v l 3) D4 om 4^{cd}. —^{a}) Ś1 Ñ V B D1-3.4.11.12 M2 हि(Ś1 B1 D2.13 [अ]पि; D12 [इ]ह) ऋषयः, D7 G1.2 M1 महात्मानो; D1 महीभागाः D2.11 महालोके, Cg as in text (for महीदेवाः) D4 अप्सरो मुखतो दैत्या —^{b}) Ñ1 D2.12 च दिवौकसः M2 चारणैः सह (for च यशस्विनः) —After 4^{ab}, Ñ2 V B2.4 ins. B1 ins after 4

3109* यक्षाश्चैव पिशाचाश्च देवदानवगुह्यकाः ।
नोत्सहन्तेऽग्रतः स्थातुं तव क्रुद्धस्य संयुगे ।

[V2 mostly damaged for l 2 —(l 2) B4 श्रु° (sic) (for ऽग्र°) V1 यस्य ते राक्षसेश्वर, B1 क्रुद्धस्य तव संयुगे (for the post half)]

—B1 om 4^{cd} —^{c}) Ś1 D1-3.5.11 M2 G (ed) यक्षाश्चापि (G [ed]°श्चैव) (for ननु नाम) D1 तव (for तव) Ś2 D2.13 [ओ]षेन, G (ed) [उ]द्विग्नाः (for [उ]द्वेगात्) —^{d}) Ś1 B1 D2.13 वानराश्च, B1 चारणाश्च, M1 यक्षाश्चापि Cg as in text (for चारणाश्च)

5 ^{a}) M2 न (for स) —^{b}) Ñ2 V B2.3.4 D1.2 पातितः (for निर्जितः) B1 कथं युधि निपातितः, D2 रामेण विनिपातितः, G (ed) युधि रामेण पातितः —V2 damaged from श in 5^{c} up to श in 6^{b} —^{c}) Ś1 D1.4.11 G1.2 व्यपत्रपसे, V1 B2.4 चापत्रपसे; B1 वा त्व नूपस (sic), Cg k t as in text (for व्यपत्रपसे) Ś1 B1 D1-3.4.11 भूमौ; Ñ1 D1 कस्मात्, V1 B2.4 सुह, B2 स्वसु (for राजन्) D12 नाथापत्रपसे भूमौ —^{d}) Ś1 B1 D1-3.5.10.11 हतानो (for किमिदं) Ś2 B1 D1-3.5-11.12 राक्षसेश्वर; Ñ V1.2 B1-4 D1 राक्षसाधिप, D12 राक्षसोत्तम (for राक्षसर्षभ) —After 5 Ś1 V1.2 B1.2 (marg) D1-4.11.12 ins.

3110* कथमिन्दीवरश्याम शेषे भुवि निपातितः ।

[D1.4.6 शेषे (for शेषे) B1 पुवि, D1 भुवि (for भुवि)]
—Thereafter D2 cont 3127*

6 V2 damaged up to श in 6^{b} (cf v l 5) —^{a}) G2 कथं (for कथं) B1 त्रिलोकम् (for त्रैलोक्यम्) D2.13 कथं त्रैलोक्यमाक्रम्य —T1 damaged from या in 6^{b} up to 7^{b} —^{b}) Ś2 वीरत्व (for वीर्येण) V1 चान्वितः; D1 चान्वित; D2.13 M2 चान्वितः; D4 चार्जितं; D12 चार्जितं (for चान्वितम्) —V2 illeg for 6^{cd} —^{c}) D4 न विषह्यं; D4 असह्यं (sic) G1 अविसह्यं (for अविषह्यं) G2 त्वा (for त्वां) V2 विपस्यांत (for जघान त्वां) —^{d}) D12 वासवो (for मानुषो) Ś1 Ñ1 V1 B D1-3.4.11 M2

मानुषाणामविषये चरतः कामरूपिणः ।
विनाशस्तव रामेण संयुगे नोपपद्यते ॥ ७
न चैतत्कर्म रामस्य श्रद्दधामि चमूमुखे ।
सर्वतः समुपेतस्य तव तेनाभिमर्शनम् ॥ ८
इन्द्रियाणि पुरा जित्वा जितं त्रिभुवनं त्वया ।
स्मरद्भिरिव तद्वैरमिन्द्रियैरेव निर्जितः ॥ ९
अथ वा रामरूपेण वासवः स्वयमागतः ।
मायां तव विनाशाय विधायाप्रतितर्किताम् ॥ १०

G. 6. 95. 9
B. 6. 111. 9
L. 6. 92. 9

वानरानुगः, Ñ1 D13 लक्ष्मणाग्रज (for वनगोचर). V3 बधुना याधयानुग.

7 T1 damaged for 7^{ab} (cf. v.l. 6). M1 repeats 7^{ab} after 10^{ab}.—^{a}) Ś1 D5 G2.3 मनुष्याणाम्; Cm t as in text (for मानुषाणाम्). B3 अनाशाय, D12 अविषय (for अविषये).—^{b}) D12 छद्म (for काम-). D1 रूपत (for रूपिण).—D4 om., V2 illeg. for 7^{c}–8. V3 damaged from ण in 7^{c} up to मि in 8^{b}.—^{c}) D5 रूपेण (for रामेण).—^{d}) G (ed.) -लभ्यते (for पद्यते).

8 D4 om., V2 illeg. for 8, V3 damaged up to मि in 8^{b} (for all, cf. v.l. 7).—^{a}) M3 तु तत् (for चैतत्).—^{b}) D13 मार्गवैश्वासैं (sic) (for श्रद्दधामि).—T1 moth-eaten from मु up to थं in 8^{c}.—^{c}) Ñ2 V1.2 B1-4 समुदीर्णस्य (for °पेतस्य). Ś1 B1 D1-3.8.11 सर्वे समुदितै-र्देवैः (B1 D12 °र्देवैः).—^{d}) Ñ1 V1.2 B D3 (अ)भि (B1 [अ]वि)मर्दनं, D6.10 Ct °मर्षणं, Cv r m g k as in text (for [अ]भिमर्शनम्). Ś1 D8.12 तव सेनाभि(D1 °ना हि)मर्दिता, Ñ1 D13 सर्वतेन च(D13 तव वै तेन) राक्षस, D1 भाभितेनाभिमर्दनं, D2 पतनं चाभिमर्दितं.—After 8, G1.2 M3 read 11–12 (including 3113*). ⊛ Cv सर्वेत्यादि श्लोकद्वय शङ्के राममनानुषम् इत्यस्यानन्तरं द्रष्टव्यम्। अन्यत्र लेखकप्रमादस्थितिरितम्। Cr रामाभिद(म?)र्शनमात्रेण यत् एतद्रामस्य न श्रद्दधामीत्यर्थः। एतदनन्तरं यदैव वानरैर्घोरैः बद्धः समुद्रोऽर्णवे। तदैव हृदयेनाह शङ्के राममनानुषम्। अथवा रामरूपेण कृतान्तः स्वयमागतः। मायां तव विनाशाय विधायाप्रतितर्किताम्। अथवा वासवेन त्वं धर्षितोऽसि महाबल। वासवस्य कुतः शक्तिस्त्वां द्रष्टुमपि संयुगे। इति पाठक्रम अन्यथा पाठस्तु लेखकप्रमादकृत. ⊛

9 Ñ V B1.4 D4 om. 9. Ś1 D1-3.8.11 read 9 after 22. B1 D9-11.13 transp. 9 and 10. B2 reads 9 after 15. D1-7 S read 9 before 13.—^{b}) B2 द्वि भुवनं (for त्रिभुवनं). Ś1 D8.12 transp. जितं and त्वया.—^{c}) D6 एव (for इव).—^{d}) Ś1 D1-3.8.11 त्वं पुनर्जित, B1 D13 त्वं पराजित; B2 वैरैर्निर्जित (for एव निर्जित).

10 B1 D9-11.13 transp. 9 and 10. V2 illeg. for 10^{ab}.—^{a}) D4 च (for वा). B2 नर- (for राम-).—^{b}) V1 B1 विष्णुश्च; D1 वामन; D1.5.6.7 T1.2 M2 Ct कृतान्त; Cv k as in text (for वासव). B2.3 समुपागत.—After 10^{ab}, D1 ins.:

3111* रसातलं पुरा येन बलिर्बद्धो महात्मना।
हृतं त्रिभुवनं चक्र बन्धयित्वा त्रिभि क्रमै॥

while M3 repeats 7^{ab}.—T1 damaged from वा in 10^{a} up to the prior half of l. 2 of 3113*.—^{c}) Ñ1 D13 मन्ये (for मायां). D12 विनाशार्थं (for °शाय).—^{d}) Ñ1 मानुष्यानुपलक्षित- (sic), D13 उपलक्षितलक्षित, G1 विविधायाप्रकीर्तिता, G3 विविधामप्रतर्किता.—For 10^{cd}, Ś1 Ñ2 V B D1-4.8.9.11 subst.:

3112* मायया तव नाशाय प्रविष्टस्त्वनुपलक्षित.।

[V3 damaged from त up to 11^{a}. Ś1 D1-3.8.11 नाशार्थं, D4 कुलस्य (for नाशाय). B1 तव नाशाय मायाभि (for the prior half). Ñ2 V1.2 B1-4 D4 विविधा संप्रचोदित (for the post. half).]

—Then Ś1 Ñ1 B1 D1-3.8.9.11 cont., while Ñ1 D13 T G3 M1.2.4 ins. after 10, V (V3 only l. 1, followed by l. 5 [mostly damaged] and 6 of 3115*) B2-4 D9 ins. after 11, D4 cont. after l. 2 of 3115*, G1.2 M3 ins. after 12:

3113* यदैव वानरैर्घोरैर्बद्धः सेतुर्महार्णवे।
तदैव हृदयेनाहं शङ्के राममनानुषम्।

[T1 damaged up to the prior half of l. 2.—(l. 1) Ś1 D8.12 सर्वे, Ñ2 B2 D1-3 बद्ध, D4 वीरैः (for घोरैः). V2.3 तु महावारो (for वानरैर्घोरैः). Ś1 Ñ1 V B2-4 D4.9.11 सेतुर्बद्धो (by transp.), Ñ2 B2 D1-3 सेतुर्घोरैः, G (ed.) सेतुवीर (for बद्ध सेतुः).—(l. 2) Ñ1 तत्र (for तदा). G2 M3 मन्ये (for शङ्के). B1 D4 G1.2 न मानुषं (for अमानुषम्). B3 तत्क्षणे न मानुषं. D3 शङ्के रामस्य मानुषं (for the post. half).]

—Thereafter, D1 (ins. only l. 1–2 after 10) 4 cont., D13 T G3 M1.2.4 ins. after 12, D10.11 G1.2 M3 h (ed.) ins. after 10:

3114* अथ वा वासवेन त्वं धर्षितोऽसि महाबल।
वासवस्य कुतः शक्तिस्त्वां द्रष्टुमपि संयुगे।
महावीर्यं महासत्त्वं देवशत्रुं भयावहम्।
व्यक्तमेष महायोगी परमात्मा सनातन।
अनादिमध्यनिधनो महत परमो महान्। [5]
तमस परमो धाता शङ्खचक्रगदाधर।
श्रीवत्सवक्षा नित्यश्रीरजय्य शाश्वतो ध्रुव।
मानुषं वपुरास्थाय विष्णु सत्यपराक्रम।
सर्वै परिवृतो देवैर्वानरत्वमुपागतै।
सर्वलोकेश्वर साक्षाल्लोकानां हितकाम्यया। [10]
सराक्षसपरीवारं हतवांस्त्वां महाद्युतिः।

G. 6. 95. 10
B. 6. 111. 16
L. 6. 92. 11

यदैव हि जनस्थाने राक्षसैर्बहुभिर्वृतः ।
खरस्तव हतो भ्राता तदैवासौ न मानुषः ॥ ११
यदैव नगरीं लङ्कां दुष्प्रवेशां सुरैरपि ।
प्रविष्टो हनुमान्वीर्यात्तदैव व्यथिता वयम् ॥ १२
क्रियतामविरोधश्च राघवेणेति यन्मया ।
उच्यमानो न गृह्णासि तस्येयं व्युष्टिरागता ॥ १३
अकस्माच्चाभिकामोऽसि सीतां राक्षसपुंगव ।
ऐश्वर्यस्य विनाशाय देहस्य स्वजनस्य च ॥ १४
अरुन्धत्या विशिष्टां तां रोहिण्याश्चापि दुर्मते ।
सीतां धर्षयता मान्यां त्वया ह्यसदृशं कृतम् ॥ १५

[(l. 1) T1 damaged from सि up to l. 2. —(l. 2) D5-11 तु का; Cm.t as above (for कृत:). —M1 om. l. 3. D7 G1.2 read l. 3 after l. 10. K(ed.) reads l. 3 within brackets. —(l. 3) D7 G1 महाशक्ति (for °सत्त्व). D9-11 महाबल महावीर्य (for the prior half). D9-11 महौजस (for भयावहम्). —(l. 4) D4.5 व्यक्त (for व्यक्तम्). —(l. 6) D9 तापय°; G1 तपस° (for तमस°). D1 दाता (for भ्राता). —(l. 7) T2.3 -रूइया (for -नेत्रा). D1 T2.3 M3 अक्षेप:; Cm.t as above (for अजय्य:). T1 damaged from व up to l. 8. G3 स्थित: (for भ्रुव:). —(l. 8) D7.9-11 G1.3 रूपम् (for वपु:). —(l. 9) D9 T2.3 मेन्द्रै: (for सर्वै°). —(l. 10) D7.9-11 श्रीमान् (for साक्षाद्). —(l. 11) D6 T1 G3 M3 महाद्युति (for °द्युति°). D1 सर्वांस्त्वां महामति: (subst.); D10.11 देवशत्रु भयावह (for the post. half).]

—After 3112*, D1 cont. 3115*.

11 V3 damaged for 11a (cf. v.l. 10). D1 om. 11. D1 transp. 11 (along with 3113*) and 12. G1.2 M3 read 11-12 (including 3113*) after 8. —a) Ñ1 D13 M1.2 च (for हि). B1 रण- (for जन-). —b) M1 दौरसह (for खरस्त). Ñ1 D13 हतस्तव (by transp.). V3 D9-11 तु निहतो; B1 तव हतो (for तव हतो). B4 [s]नेन (for भ्राता). —d) Ś1 Ñ V1 B1 D1-3.6-13 तदा रामो (for तदैवासौ). —After 11, V (V3 only l. 1, followed by l. 5 (mostly damaged) and 6 of 3125*) D1-4 D7 ins. 3113*. G(ed.) ins. only l. 1-2 of 3115*.

12 V3 om. 12. D1 transp. 11 (along with 3113*) and 12. G1.2 M3 read 11-12 (including 3113*) after 8. —b) Ñ1 D1.2.4.7.9.11 दुष्प्रधर्षा; B1 दुराधर्षा; B2.3 दुष्प्रधर्षां; D1 °प्रवेशा (for दुष्प्रवेशां). M1 सुरासुरै: (for सुरैरपि). —c) Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.7.8.10.11 G1.2 वीरस्त्व (for वीर्यात्). —d) Ñ V1.3 D4.11 ह्यहं (for वयम्). Ś1 B1 D1-4.6.11 तदा रामो न मानुष: . —After 12, Ś1 Ñ1 V1.3 B1-4 D4.11 (Ś1 D4.11 only l. 3-4) ins.; V1 ins. only l. 5 (mostly damaged) and 6 after l. 1 of 3113*; D1 cont. after 3112*; G(ed.) ins. only l. 1-2 after 11:

3115* यदैव हि रणे वाली स्वयं शक्रसुतो बली ।
रामेण निहत: संख्ये तदैवासौ न मानुष: ।
यदैव हि महाबाहुर्मारीच: समरे हत: ।
तदैव हृदयेनाहं शङ्के रामममानुषम् ।
शूर्पणख्या यदा राम: कर्णनासमपातयत् । [5]
तदैव हृदयेनाहं शङ्के रामममानुषम् ।

[D1 transp. l. 1-2 (followed by 3113*) and l. 5-6. —(l. 1) B1 D1 वने (for रणे). D1 पुन: शक्रपुत्रो बली (for the post. half). —(l. 2) D1 [अ]पि हत: (for निहत:). Ñ1 D1 तदा रामो (for तदैवासौ). —Ñ1 om. l. 3-4. —(l. 3) B2.4 D1 च (for हि). D1 मारीचि:, B1 निहतो रणे (for समरे हत:). Ś1 D4.11 निहत: कपिकुञ्जर: (for the post. half). —(l. 4) B1 transp. शङ्के and रामम्. B1 D1 न मानुषं (for ममानुषम्). Ś1 D4.11 एकेन चेषुणा वीरस्तदा रामो न मानुष:. —(l. 5) N1 V1.3 B1 शूर्पणख्या. D1 यदा शूर्पणखायास्तु (for the prior half). Ñ1 B1 -नासाम् (sic); B1 -नापास् (for -नासम्). Ñ1 अशातयत्; B1 अपाहरत् (for अपातयत्). —(l. 6) B1 D1 न मानुष (for ममानुषम्).]

—After 12, D1.4 T G1 M1.2.3 ins. 3114*; while G1.2 M1 ins. 3113*.

13 Before 13, D1-4 S read 9. —a) Ñ1 V B1-4 तु (for च). —b) D1 T2.3 राघवस्य (for °वेण). —c) B1 D1.10-13 उच्यमानं (B1 D13 °ने) (for उच्यमानो). Ś1 D4.11 गृह्णीयात्; Ñ1 V1.3 B D1-4 गृह्णीषे (for गृह्णासि). ✻ Cg: न गृह्णासि नागृह्णा:. ✻ —d) Ñ1 [वृ]त्ता G1 [ए]षं (for [इ]यं). B1 (marg. also) वृष्टिर् ; D1 दृष्टिर् (sic) (for व्युष्टिर्). D1 उत्तमा (for आगता). Ś1 B1.2 (marg. also) D1-4.8.11 तदेतद् कर्मण: फलं ; V तदेतद् फलमागतं; D13 कर्मणा फलि राक्षस.

14 V3 damaged for 14a except च. —a) D1 चाति- ; G1 चात- (for चाभि-). Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D4.11 अकामामभि (B1 °ति-) (for अकस्माच्चाभि-). —c) V1 पतिरस्य G1 ऐश्वर्य स (sic); M1 ऐश्वर्येण (for ऐश्वर्यस्य). —d) Ñ1 D1 [अ]स्य (for स्व-). Ś1 Ñ1 V1 B D1-4.8.11 पतिरस्य मनैव च (Ñ1 V1 B1-4 च दुर्मते, B1 °च हि); V1 (with hiatus) ऐश्वर्यस्यापि दुर्मते; V1 पतिरस्य जनस्य च. —After 14, Ñ1 V1 D1 ins. only l. 4-5. Ñ1 B1 ins. only l. 5 of 3116*.

15 G(ed.) om. 15. —a) M1 अरुन्धती- (for अरुन्धत्या). Ś1 D4.11 वसिष्ठस्य; Ñ V B1-4 D1 विशिष्टा या (B1 °ष्टां हि) (for विशिष्टां तां). —b) Ś1 रो...

न कुलेन न रूपेण न दाक्षिण्येन मैथिली ।
मयाधिका वा तुल्या वा त्वं तु मोहान्न बुध्यसे ॥ १६

सर्वथा सर्वभूतानां नास्ति मृत्युरलक्षणः ।
तव तावदयं मृत्युर्मैथिलीकृतलक्षणः ॥ १७

G. 6. 95. 19
B. 6. 111. 29
L. 6. 92. 18

(moth eaten) D1 क्षपि (for चापि) Ś1 V B D1 2 8 11 12 रावण, Ñ D4 मानद (for दुर्मते) —°d) Ñ राजन्, M3 द्रुव, Cg k t as in text (for मान्यः) Ś1 V B D1–4.8 13 सीतामानयता साध्वीं (B1 D1–4 शून्यां) T1 सीता धर्षयतामार्या (sic) (for °) Ñ न सदृशं (for ह्यसदृशं) Ś1 V1 B1 D1 4 8.13 त्वया मृत्यु' प्रकोऽ(V1 °क)पित (for d) D13 सीता तु कपता राजन्न त्वया सदृश कृत —After 15 D6–7 9–11 S(M2) 1–11 and l 12–13 after 15 and 17 respy) ins Ñ V1 B1 ins l 4–5 (Ñ1 B1 only l 5) and l 12 13 after 14 and 15 respy V1 2 B1(preceded by 9) 4 ins only l 12–13 after 15 D4 ins only l 4–5 after 14

3116* वसुधायाश्च वसुधा श्रियः श्रीं भर्तृवत्सलाम् ।
सीतां सर्वानवद्याङ्गीमरण्ये विजने शुभाम् ।
आनयित्वा तु तां दीनां छद्मनात्मस्वदूषण ।
अप्राप्य चैव तं कामं मैथिलीसंगमे कृतम् ।
पतिव्रतायास्तपसा नूनं दग्धोऽसि मे प्रभो । [5]
तदैव यन्न दग्धस्त्वं धर्षयंस्तनुमध्यमाम् ।
देवा बिभ्यति ते सर्वे सन्द्राः साग्निपुरोगमाः ।
अवश्यमेव लभते फलं पापस्य कर्मणः ।
घोरं पर्यागते काले कर्ता नास्त्यत्र संशयः ।
शुभकृच्छुभमाप्नोति पापकृत्पापमश्नुते । [10]
विभीषणः सुखं प्राप्तस्त्वं प्राप्तः पापमीदृशम् ।
सन्त्यन्याः प्रमदास्तुभ्यं रूपेणाभ्यधिकास्ततः ।
अनङ्गवशमापन्नस्त्वं तु मोहान्न बुध्यसे ।

[(l 1) D9 om the prior half except वसुधा D9 10 11 T1 2 G1 हि (for न) D9–11 श्रिया (for श्रियः) M3 -वल्लभा (for -वत्सलाम्) ❀ Cg श्रीभि'यश्च स्वहूभाव भाव ❀ —(l 2) ❀ Cv अरण्ये विजने शुभाम्, इत्यस्यानन्तरम् आनयि वा तु ता दीनां छद्मना मस्वदूषणम् । अप्राप्य चैव त काम मैथिलीसंगमे कृतम् । पतिव्रतायास्तपसा नूनं दग्धोऽसि मे प्रभो' इत्येव पाठक्रम अन्येन(अन्यस्तु?) नैरुक्तानामालक्षरु । Cr follows Cv in sequence ❀ —(l 3) T1 moth-eaten from दी up to ना T2 3 त्व स्व G1 2 स्वात्म M1 2 (आ)त्मदु Cm k t as above (for [आ]त्मस्व) D5 T2 दूषण D3 10 11 M5 Ck t दूषण G1 दूषणी Cm as above (for -दूषण) D4 छद्मना त्वं विमोहित (for the post. half) —(l 4) D7 [ए]व च त (by transp) D10 11 न चैव (by transp) (for चैव त) N1 V3 अकामापरवया कामो D4 सकामेन त्वया काम (for the prior half) N1 V1 D4 -संभव कृत (for संगमे कृतम्) —(l 5) N V3 B1 D4 सीतायाः क्षोपजेन त्वं (for the prior half) N1 D4 वह्निना (for मे प्रभो) D1 दग्धोसि च मे प्रभो (subm) (for the post half) —G1 M1 om l 6–7 —(l 6) T तथैव, Cv r m g t as above (for तदैव) D1 6 8 T G1 3 तु (for त्व) —(l 7) D7 हि बिभ्यते (for बिभ्यति ते) —(l 9) D1 M3 नूनं, D10 मृत्यु, D11 भवे (for घोरे) —(l 11) D4 T1 G1 M1 Cm t शुभ (for सुख) D4 marg, D7 त्व पाप (for त्वं प्राप्त) G2 M3 फलम्, Cv m g as above (for पापम्) —(l 12) D6 T1 G2 3 M5 [अ]ग्र, G (ed) [अ]स्या (for [अ]न्या) Ñ V B3–4 तुल्या (for तुभ्य) D6 M2 3 [अ]प्रतिमास्त (for [अ]भ्यधिकास्त) N1 B3 तव, Ñ2 B2 4 तथा, V तथा G2 M1 भुवि, G (ed) तु या, Cm g t as above (for तत) —(l 13) D5 अगन (meta) (for अनङ्ग-) Ñ2 तु (for तु) Ñ1 त्व तु तथापि बुद्धवान् V1 2 B3–4 स्व तु त(V3 त तु त्व B2 स त्व तु [m also तु]) नावबुध्यसे (V1 °बुध्य [illeg]) V2 प्रसुप्त नावबुध्यसे (for the post half)]

—Thereafter M1 cont 3118*

16 D9 om (hapl) 16 —a) D1 च, D9 11 om (hapl) (for second न) Ñ शीलेन (for रूपेण) —b) Ñ न रूपेण च, B1 दाक्षिण्येन च, D4 दाक्षिण्येन न (by transp) (for न दाक्षिण्येन) —c) Ñ2 B D1 3 4 6.13 T2 3 मम, Cg t as in text (for मया) B1 D4 [अ]थ (for first वा) D4 त्व (for second वा) Ñ1 समा समाधिका वापि —d) V2 D10 11 तत्तु, G2 तं तु, Ck t as in text (for त्वं तु) V1 मा नाव, D1 बुद्धया न (for मोहान्न) B1 त्व मोहान्न न बुध्यसे, D4 मोहाच्च न प्रबुध्यसे —After 16, Ñ2 V1 2 B2 4 ins

3117* साम्रं तु स्त्रीसहस्रं वै रूपयौवनशालि च ।
न तेऽभिरुचितं वीर कालेन हृतचेतस ।

[(l 1) B2 सेवते (for साम्रं तु) V3 -शालिनि (sic) (for शालि च) —(l 2) N2 V1 2 हत (for हृत)]

17 a) Ñ2 सर्वं V1 B1 D9–11 T1 सर्वदा Cr as in text (for सर्वथा) B1 D1 3 6.13 सत्त्वानां (for भूतानां) —b) G2 [अ]मृत्युर (sic) (for मृत्युर्) N2 B1 2 D13 अलक्षित (for अलक्षण) —B1 4 D12 om (B2 D12 [hapl]) 17cd —c) B2 3 तवायं राम, D6 7 9–11 T2 3 M2 6 तद्वदयं (for तावदयं) G1 तवाप्ययं मृत्युमहाकृतिर् —For 17cd N V D1 13 M1 subst while D6–7 9–11 T G M2 5 ins after 17 whereas M2 cont after 3116*

3118* सीतानिमित्तको मृत्युस्त्वया दूरादुपाहृत ।

[G1 तव (for त्वया) N1 V1 2 G1 उपागत (for उपाहृत), N1 V1 D13 तव रामा(D13 पापा)दुपागत D4 तव राम समागत V1 तवाय समुपागत (for the post half)]

—After 17 M2 ins l 12–13 of 3116*

C 6 95 20
B 6 111 32
L 6 91 19

मैथिली सह रामेण विशोका विहरिष्यति ।
अल्पपुण्या त्वहं घोरे पतिता शोकसागरे ॥ १८
कैलासे मन्दरे मेरौ तथा चैत्ररथे वने ।
देवोद्यानेषु सर्वेषु विहृत्य सहिता त्वया ॥ १९
विमानेनानुरूपेण या याम्यतुलया श्रिया ।
पश्यन्ती विविधान्देशांस्तांस्तांश्चित्रस्रगम्बरा ।
भ्रंशिता कामभोगेभ्यः सास्मि वीर वधात्तव ॥ २०
सत्यवाक्स महाभागो देवरो मे यदब्रवीत् ।
अयं राक्षसमुख्यानां विनाशः पर्युपस्थितः ॥ २१
कामक्रोधसमुत्थेन व्यसनेन प्रसङ्गिना ।
त्वया कृतमिदं सर्वमनाथं रक्षसां कुलम् ॥ २२
न हि त्वं शोचितव्यो मे प्रख्यातबलपौरुषः ।
स्त्रीस्वभावात्तु मे बुद्धिः कारुण्ये परिवर्तते ॥ २३

18 a) G1 सा हि (for सह) —b) N V3 B1 2 4 D4 विचरिष्यति (for विह°) D13 विशोका हृदयकारिणी —c) M1 इत (for अल्प) B3 वयं D1 (with hiatus) त्वह (for त्वहं) D4 अत्या पुण्यादह घोरे D13 अथापुण्यात्त्वहं शोक —d) B3 पतता (for पतिता)

19 a) G (ed) नदने (for मन्दरे) B1 दुर्वा (sic) (for मेरौ) V3 कैल*****रौ (damaged) —b) G1 वर (for वने) D1 तथा चैत्र तपोवने —c) V B1 4 D1 G3 रम्येषु, B1 D1 4 सुरेषु (for सर्वेषु) —d) G1 सहित (for सहिता)

20 a) Ś2 D8 12 [अ]तिरूपेण, N V1 3 B3-4 D4 13 [अ]त्युत्तम, V3 [अ]कवीयैस (for [अ]नुरूपेण) —b) G2 यातासि (for या यामि) Ś1 B1 D1-4 6 12 प्रयाता (D8 °सि) ह्य(D3 °तारम)न्यया युता N D 2 श्रिया परमया युता V B3 4 विहृत्य(V1 गच्छती B3 रथेन) विपुलश्रिया (B4 °लाशयः) T2 या याता पश्यतु श्रिय (sic) T3 या यातास्म्य तुलश्रिया G (ed) प्रयाता विपुलश्रिया —Ś2 B1 D1-4 8 12 om 20cd —c) M3 पश्यामि —d) D6 13 T2 om (hapl) तांस् B4 विचित्र (for तांश्चित्र) D13 तांश्चैव ससुरासुरान् —After 20cd N V2 3 B4 ins, while Ś1 B1 D1 4 6 12 subst for 20ef D6 ins after 20ab

3119* सावधभूति कामेभ्य स्पृहयिष्यामि दु:खिता।

[D1 अद्य (for साव) N V3 B3 अद्यप्रभृति कामानां (for the prior half) V1 2 दुर्गता B2 दुःखेता D1 सुदु:खिता (hypm) (for दु:खिता) N स्पृहयामि सुदुर्गता (for the post half)]

—V1 illeg for 20ef —e) D4 भ्रमिता (for भ्रंशिता) T1 damaged for भेग्य सा N1 D6 11 भोगेषु (for भोगेभ्य) B4 4 साथ B3 साध्वी (for सास्मि) M1 साधत्तु (for सास्मि वीर) D4 वधान्तुत (for वधात्तव) D13 यास्मि वीर वधानु च (for f) —After 20 N V B3-4 D4-1 6-11 13 S ins a long passage relegated to App I (No 68) while G(ed) ins only l 2 4 the prior half of l 5 the post half of l 6 7-13 50-51 of the same passage

21 a) Ś2 B1 D1-4 8 12 सत्यं तथ(D8 तव) N2 D4 13 सत्यवाक्य, N3 सत्यवादी, B3 3 D6 T2 सत्यवाक्य B4 वाक्य वाक्य (sic) D7 सत्यवाक्यो (for सत्यवाक्स) Ś2 N1 B2 D1-3 8-11 T1 M3 महाबाहो, D7 13 G1 2 °बाहुर, M3 °तेजा (for महाभागो) —b) B4 [ऽ]य, M3 सां (for मे) D13 देवो रामो (for देवरो मे) T3 मम प्रवीत् (sic) (for यदब्रवीत्) —V3 damaged from सु in c up to ना in d —c) Ś1 B1 D1 3 8 12 तव, N V B1 D4 इद B3 3 इति D8 M3 सोय (for अयं) —d) Ś1 D7 9 12 13 M3 समुपस्थित; D6 9-12 प्रत्युप° G3 पश्च°, M1 समुपागत Cm g as in text (for पर्युपस्थित) N V B3-4 D1 4 विना(V3 damaged up to ना)श: समु(N V1 D4 पयु)पस्थित

22 a) N B4 D13 राम (for काम) Ś2 D12 प्रवृत्तस्य B1 प्रमत्तेन D1-3 8 प्रवृत्तेन D6 T2 -समुद्भव (for -समुत्थेन) —b) B2 D1-3 -व्यसनेषु V B3-4 M3 विसर्पिणा D13 प्रवासना, G1 [अ]नुपगिना; Ct as in text (for प्रसङ्गिना) —After 22ab D6 T1-11 S ins

3120* निवृत्तस्त्वत्कृतेऽनथ सोऽयं मूलहरो महान्।

[T2 3 M3 Cg निवृत्तम् Ch t as above (for निवृत्तः) D3 T1 G2 कृतो Cg as above (for कृते) D6 7 11 G1 3 M1 2 Ch t त्वत्कृतेनार्थे]

—c) D3 त्विद कृत (for कृतमिदं) —d) Ś2 V2 B D1-12 G1 राक्षस (for रक्षसां) Ś2 बलं, D1 कुले (for कुलम्) —After 22 Ś2 D1 2 4 12 read 9

23 a) N1 [इ]दं V1 V B3-4 D6 [अ]पि; M3 च (for हि) G1 शोचनीयो (for शोचितव्यो) M2 [ऽ]सि (for मे) D13 इह त्वां रोदिमि भार्ये —b) V2 B3 4 विख्यात (for प्रख्यात) N1 M3 -पौरुष, D13 -पौरुष —For 23cd Ś2 B1 D1 2 4 12 subst

3121* शोचितव्यो मया न त्वमात्मस्नेहोपपातित ।

[B1 भव (for आत्म)]

—V2 om 23cd —c) B1 -स्वभावो (for -स्वभावात्) Ś2 B4 D1 च; B1 हि (for तु) —d) Ś2 B1 D1 2 4 12 G3 कारुण्यात्; D1 कारुण्य; C5 as in text (for कारुण्ये) D 8 वर्तत सदा (for परिवर्तते)

सुकृतं दुष्कृतं च त्वं गृहीत्वा स्वां गतिं गतः ।
आत्मानमनुशोचामि त्वद्वियोगेन दुःखिताम् ॥ २४
नीलजीमूतसंकाशः पीताम्बरशुभाङ्गदः ।
सर्वगात्राणि विक्षिप्य किं शेपे रुधिराप्लुतः ।
प्रसुप्त इव शोकार्तां किं मां न प्रतिभाषसे ॥ २५
महावीर्यस्य दक्षस्य संयुगेष्वपलायिनः ।
यातुधानस्य दौहित्रीं किं त्वं मां नाभ्युदीक्षसे ॥ २६

G 6. 95 36
B. 6 111 81
L. 6. 92 29

24 V3 damaged for 24ᵃ —ᵃ) V1 D1 3 8–11 13 दु कृत (for दुष्कृत) B1 transp सुकृत and दुष्कृत Ś1 नाथ, Ñ1 D1 13 चैव, D8 वापि, D12 वाथ (for च त्व) D5 सुकृत दुष्कृतत्व च —ᵇ) D6 T2 3 वा, G1 M3 स्वर् (for स्वां) B1 D1–3 भाद्दायात्म (for गृहीत्वा स्वां) Ś1 D3 12 पूर्व मादाय त्व गत —ᶜ) S1 नतु, B1 D1–8 8 13 नानु, M3 त्वनु (for अनु) D13 शोचती —ᵈ) Ñ1 V3 D3 5 7 9–13 M3 त्वद्विनाशेन (Ñ1 D6 °शे च), N1 V1 2 B3 4 त्वद्वियोगाच (N2 B1 °गात्सु), B2 त्वद्विहीना सु (for त्वद्वियोगेन) Ñ2 V2 B3 4 D4–7 9 T1 3 G1 3 M दु खिता, Ck t as in text (for दु खिताम्) Ś1 B1 D1–3 8 12 त्वा च (Ś1 D12 न त्वा D6 न त्वा) दुष्कृतकारि (D12 °तिकार) णा, D13 त्वां न दुष्कृतकर्मणा —After 24, Ś1 N V B D1 4 13 ins while M3 further cont only l 1 after 3125*

3122* अप्रहृष्टास्त्वमुदिता पश्यस्ते रजनीचर।
सर्वास्तव वियोगेन प्रक्षिप्ता शोकसागरे।

[(l 1) Ś1 अप्रहृष्टास्, D6 अथ नष्टा (for अप्रहृष्टास्) Ñ1 D1 M3 प्रहर्षिता, V B3 4 त्(B1 3 न) प्रहृष्टा (for त्वमुदिता) D1–3 अप्र(D3 °प)हृष्टामुदिता (for the prior half) —B3 reads in marg l 2 —(l 2) V3 निशाचरस्य दौहित्री (for the prior half) B1 पतिता (for प्रक्षिप्ता) —V3 damaged for the post half —For l 2 N V1 2 B3 4 D4 subst while B1 cont after 3122*

3122(A)* आत्मानमनुशोचन्त्यस्त्वद्वियोगेन दु खिता ।

[D4 शोचामि (for शोचन्त्यस्) Ñ नानुशोचति B3 4 विनाशेन (for वियोगेन) B1 दुद् खिता (typ) (for दु खिता) N D4 त्वा तु दुष्कृ(D4 दुष्कृ)तकारिण (for the post half)]

—Thereafter Ñ D4 cont B2 further cont after 3122(A)*

3123* वैधव्य स्त्रीसहस्राणां त्वत्कृते समुपस्थितम्।
स त्वमेव महाबाहो किमर्थं नाभिभाषसे।

[(l 2) N1 (marg also) मत्त्वमेव (for स त्वमेव)]

—After 24, D6–7 9–11 S ins

3124* सुहृद्भि र्हितकामैस्त्व न श्रुत वचन त्वया।
भ्रातृणा चापि कार्त्स्न्येन हितमुक्तं दशानन।
हेत्वर्थयुक्त विविध श्रेयस्करमदारुणम्।
विभीषणेनाभिहित न कृत हेतुमत्त्वया।
मारीचकुम्भकर्णाभ्या वाक्य मम पितुस्तथा। [5]
न श्रुत वीर्यमत्तेन तस्येद फलमीदृशम्।

[(l 1) D7 सुहृतां (for सुहृदां) G2 -कर्मणा (for -कामानां) M1 transp न श्रुत and वचन —(l 2) D5,7 9–11 चैव, G1 2 अपि (for चापि) D6 T1 G2 M2 3 5 त्वयात्मा D6 T2 3 तवानघ (for दशानन) —(l 3) D7 1–12 M1 3 Cg विविधच् (for विविध) —(l 4) D6 reads in marg from ना up to या G1 [अ]भिमत (for °हित) D6 T1 G2 M1 वचन Cm g t as above (for हेतुमत्) D6 T2 3 हेतुमत्तथा —(l 5) D6 G2 M3 यदा (for तथा) —(l 6) D7 9–11 T2 3 न कृत, T1 damaged Cg as above (for न श्रुत)]

—Thereafter, M3 cont

3125* प्रहृष्टा पुरुषा यत्र क्रीडन्ति रजनीचरा ।

—Thereafter, M3 further cont l 1 of 3122*

25 V3 om 25ᵃᵈ —ᵃ) N V1 2 B D5 9–11 13 T1 G2 M सकाश (for सकाश) —ᵇ) Ś1 B1 D1–3 8 13 शुभवृत्त (B1 °त) Ñ V1 2 B3–4 D13 शुभा (V3 भुजा [sic])नन, D1 शुभानन , D6 9–11 T1 G1 M शुभागद (for शुभाङ्गद) —ᶜ) Ś1 N1 V2 3 B1 D1–3 8 12 13 स(Ñ1 V3 नि, V3 नि , D8 प्र)क्षिप्य (for विक्षिप्य) D6–7 9–11 T G2 M1 2 5 स्वगात्राणि विनि(D7 च नि, D9 वि*)क्षिप्य , G1 2 सर्वेश प्राणि विक्षिप्य —ᵈ) G1 त्व (for किं) D1 6 शेते (for शेपे) Ś1 N B1 D1–4 8 12 13 रुधिरोक्षित , V1 2 B3 4 रजनीचर V3 D7 9–11 रुधिराप्लुत , B3 त्व निशाचर (for रुधिराप्लुत) —ᵉ) Ś1 B3 D8,12 शोकार्त (for °र्ता) —ᶠ) D7 9 11 G3 मा (for मा) D4 किं मा नाभिभाषसे (subm) —After 25 D13 ins 3127* (owing to om)

26 D13 om 26 Ś1 N V B D1–4 8 13 om 26ᵃᵇ —ᵃ) D6 reads दक्षस्य in marg —B1 reads 26ᶜᵈ twice —ᶜ) Ś1 N1 B1 2 (second time as in B1) D1–3 8 13 त्रि(D1 त्रै)लोचनस्य, V1 2 B3 4 दानवेन्द्रस्य (for यातुधानस्य) D5 6 T G1 2 M3 दौहित्र (for °त्रीं) —ᵈ) D6 G1 M3 च (for त्व) T2 [अ]पि (for [अ]भि) Ś1 N1 B1 2 (first time) D1–3 8 13 मयस्य तनया प्र(V3 B1 2 त्रि)भो , N1 D4 G2 किं च(G3 त्व) मा नाभिभाषसे , V1 B3 4 नाभिनन्दसि मानद V1 D7 9–11 M1 किं मा न प्रतिभाषसे, V3 D8 मा किं (D8 किं मां) त्व नाभिभाषसे , B2 (second time) कथं मा नाभिनन्दसि T1 किं मा मा** क्षस M1 किं च मा नावबुध्यसे —After 26 N1 D4 ins., while Ñ2 V B2–4 M3 cont after 3127* whereas G (ed) ins. only l 1 after l 1 of 3127*

G 6 95 38
B 6 111 82
L 6 92 30

येन सूदयसे शत्रून्समरे सूर्यवर्चसा ।
वक्षो वज्रधरस्येव सोऽयं ते सततार्चितः ॥ २७
रणे शत्रुप्रहरणो हेमजालपरिष्कृतः ।
परिघो व्यवकीर्णस्ते बाणैश्छिन्नः सहस्रधा ॥ २८
धिगस्तु हृदयं यस्या ममेदं न सहस्रधा ।
त्वयि पञ्चत्वमापन्ने फलते शोकपीडितम् ॥ २९

3126* प्रिया पत्नी महाबाहो सत्रं मा पुत्रमातरम् ।
यथास्मृति कामात्मा स्मृद्दयिष्यामि दुर्मना ॥

[(l 1) M3 प्रिया पत्नी (for प्रियां पत्नीं) N1 D4 पुत्रमातेति मां प्रभो M3 पुत्रमाता च ते प्रभो (for the post half) —(l 2) V1 कामेप्य (for कामात्मा) V3 damaged (except स्मृदयि) for the post half V1 B1 4 M3 दुःखिता (for दुर्मना) B2 स्मृद्यामि दुःखिता (for the post half)]

—After 26 N2 V B1-4 D3 11-13 18(after 25) S ins, while N1 D4 cont after 3110* D3 cont after 3110* G(ed) ins only l 1 (followed by l 1 of 3126*) after 26

3127* उत्तिष्ठोत्तिष्ठ किं शेषे प्राप्ते परिभवे नवे ।
अद्य वै निर्भया लङ्का प्रविष्टा सूर्यरश्मय ।

[M3 reads l 1 twice —(l 1) N V B2-4 D3 11 M3 (first time) राजन् (for उ(त्तिष्ठ) D3 गेते D3 om (for गेते) D7 च ते (for नवे) D8 परिभवेन च N1 भवेष तवेदृशा N1 V B1-4 16 च(B2 कथ) मां (V3 मां स B4 [वि]प्रिया) मामि(B4 °थ)मागते D4 11 भवेषा सता (D11 यत स्व) मा D8-11 नवे परिभवे कृते M3 (first time) (for स माम्) नास्पुद्दीघसे (for the post half) —(l 2) N V1 3 B1 3 D4 11 ह्यै ते B4 हीयते (for अद्य वै) D11 T3 M3 निर्भयां G3 निर्भय V1 3 B3 रोका V3 D6 M3 रक्षा B3 लोकान् (for लङ्का)]

—Then N1 D4 cont 3132*

27 (°) D11 प्रसूदसे G1 स्व सूदस (for सूदयसे) D4 शत्रू (for शत्रून्) —(°) N3 V B2-4 तेजसा D11 -वर्चस (for वर्चसा) D सम्य सूयस्य वर्चसा —(°) V3 B1 D3 8-11 वक्षो Cm g as in text (for वक्षो) G1 वज्र स्वस्य Cm g as in text (for °धरस्य) —(d) S3 D3 11 सततोर्चित D8 सततोच्छ्र T2 3 न रपोर्चित (sic) Cg t as in text (for सततार्चित) N1 B1 D3 11 M1 2 यत्र (B1 M3 सोऽय) सततार्चित N3 V B2-4 सोऽय दुर्गो (N3 V1 3 B3 तो) हि(V3 B3 °रोघ)मर्दित

28 V1 3 B1 3 4 om B3 reads in marg 28(a b) —(°) S3 N V D3 8 10 11 3 T3 C1 शत्रु B3 D1 3 5 7 8 11 G1 3 M 2 शत्रु (for शत्रु) D1 प्रहरण D11 T1 G3 प्रहरण Cm t as in text (for प्रहरणो) —(°) G3 M3 -ज्वाला (for जाल) D8 परिवृत D3 विभूषित (for -परिष्कृत) —(°) S3 D4 6 11 विमर्दितस्य (D1 °ता D4 °ता ते) N V1 D1 [s]सौ विकीर्णस्त(D5 °स्तु) V3 B1 D11 विप्रविर्णस्य D8 T3 G3 M3 [s]य विकीर्णस्त D7 G1 M1 [s]प्यवकीर्णस्त M3 [s]य विवीर्णस्त Cm as in text (for व्यवकीर्णस्ते) —(°) M3 भिन्न Cm g as in text (for छिन्न) S3 V1 3 B D1 3 4 5 11 समततः (for सहस्रधा) —After 28 S3 B1 3 D1-4 8 11 ins

3128* शेते प्रियसख श्रीमानमात्य इव दु खित ।

[B3 lacuna for शेते B1 3 D1 3 त्यं(B1 या)सिप L(ed) उत्थित (for दुःखित)]

—Thereafter B3 cont while N V B3 4 D3 M3 G(ed only l 1) ins after 28

3129* येन त्व शोभसे वीर पतितेन समीपत ।
निकृत्तेनेव दृश्तेन पातितो गजयूथप ।

[(l 1) M3 नाथ (for वीर) —V3 damaged from the post half up to l 2 V1 3 B1 3 मद्योमता (for समीपत) B3 पतिवेग महीतला (for the post half) —(l 2) B1 निकृतेन (for निकृतेन) B3 निकृत्तो नदस्तेन D3 निकृतेनेव सन्वेग (sic) (for the prior half) N3 V3 B3 D3 M3 पतितो (for पा)]

—Thereafter N1 B1 4 M3 cont N1 V D4 ins after 29 D3 7 8 10 11 T G3 3 M1 3 4 ins after 28

3130* विपामवोचगृह त्वं शेषे समरमेदिनीम् ।
अप्रियामिव कसाग्य मां नेच्छसभिभाषितुम् ।

[(l 1) B3 D3 4 G3 M1 3 पन (for त्वं) N B1 3 D4 11 -गृह 3 V3 3 B3 D1 गृहस्त V3 D4 11 -गृह T3 -गृहाय (for गृह त्व) B3 विव कमागृहस्त D3 प्रियाणि चोपगृहाय (for the prior half) V B3 4 D4 11 कि शेषे रण(B3 नाथ B4 शूर)मेदिनी (for the post half) —(l 2) V3 damaged from च up to the post half N3 B3 D3 13 G3 कसार M1 मां कसाद् (for कसाग्य) M1 स (for मां) N1 D4 11 12 मां (D4 13 G D1 12 मां) नेच्छति भाषितु N3 न मामि इति भाषितु V1 B1 4 न त्व (B3 तु) मामभिभाषसे (for the post half)]

—Thereafter N1 D4 cont 3127* N3 V cont 3132* (N3 om ing to om)

29 N3 om 29 D3(hapl) 11 om 29(ab) N3 reads 29 twice (first time in marg) —(°) B3 यस्या B3 यस्य T3 यस्य Cm g as in text (for यस्या) N1 (second time) V1 3 B3 D3 धिगस्तु हृदयस्यास्य —(°) N1 (second time) यत्र दीर्यद B3-4 मम यस्य D4 यत्र दीर्यति (hypm) G3 विदीर्ण न (for ममेद न) —For 29(cd), S3 N1 (first time) B1 D1 3 4 11 subst

3131* धिगस्तु मम रौद्राया हृदयं वज्रसंनिभम् ।

एतस्मिन्नन्तरे रामो विभीषणमुवाच ह ।
संस्कारः क्रियतां भ्रातुः स्त्रियश्चैता निवर्तय ॥ ३०

तं प्रश्रितस्ततो रामं श्रुतवाक्यो विभीषणः ।
विमृश्य बुद्ध्या धर्मज्ञो धर्मार्थसहितं वचः ।
रामस्यैवानुवृत्त्यर्थमुत्तरं प्रत्यभाषत ॥ ३१

G. 6. 95 0
B. 6 111. 0
L. 6 92 0

[D1 मन्दसोदरा (for मम राक्षसा) D2.3 सहित (for -सन्निभम्)]

—⁶) G2 दृश्यते, G (ed) स्फोटति, Cm g t as in text (for फलत) D6 T2.3 भार, Cm as in text (for शोक) D5 T1 G दीपित, M3 दारित, Cm as in text (for पीडितम्) Ś1 Ñ2 (first time) B1 D1-3 6.12 दावधा यत्र दीर्पत, Ñ1 (second time) D4 नाथेस्माक सुखप्रदे —After 29, Ś1 D1 8 12 read colophon, Ñ1 D4 ins 3130* (followed by 3127*) and then cont Ñ2 cont. after 3130*, while V ins 3130* and then cont, whereas B2.4 D1-7 9-11 13 S ins after 29

3132* इत्येव विलपन्त्येव बाष्पव्याकुललोचना ।
स्नेहावस्कन्नहृदया देवी मोहमुपागमत् ।
कश्मलाभिहता सन्ना बभौ सा रावणोरसि ।
सन्ध्यानुरक्ते जलदे दीप्ता विद्युदिवासिते ।
तथागता समुत्थाप्य सपत्न्यस्ता भृशातुरा । [5]
पर्यवस्थापयामासू रुदन्त्यो रुदती भृशम् ।
न ते न विदिता देवि लोकानां स्थितिरध्रुवा ।
दशाविभागपर्याये राज्ञां चञ्चलया श्रिया ।
इत्येवमुच्यमाना सा सशब्दं प्ररुरोद ह ।
स्नापयन्ती त्वभिमुखौ स्तनावस्राम्बुविस्रवैः । [10]

[(l 1) V3 damaged up to बाष्प Ñ V1.2 B1 D1.7 9-12 14 M5 सा, B3 तु (for [प]व) D7 9-11 बाष्पपर्याकुले क्षणा (for the post half) —V3 om l 2-3 N1 reads l 2-5 in marg —(l 2) Ñ1 B4 D1 12 M2 [अ]वस्कन्द Ñ2 V2 B3 D6 11 [उ]पस्कन्न, B2 [उ]पस्कन्न T2 M3 -अस्कन्न, Cg as above (for [अ]वस्कन्न) G1 मनसा, Cg as above (for हृदया) V2 D7 9-11 तदा (for देवी) V2 B3 D13 उपागता (for °मत्) —(l 3) B4 मन्दोदरी, D4 कश्माश्रापि (for कश्मलाभि) N2 D13 दीना (for सन्ना) N2 D13 पतिता G1 2 सा बभौ (by transp) (for बभौ सा) D13 [उ]परि (for [उ]रसि) —(l 4) N1 B4 सन्ध्याभ्रे रक्तजलदा, B2.4 D4 सन्ध्यानुरक्तजलदा (for the prior half) T2 lacuna, G1 दीप्ते (for दीप्ता) Ñ1 V B1.4 [अ]वरे N2 D13 [अ]म्बरे, D7 9-11 Ct [अ]ञ्जने (for [अ]सिते) —(l 5) M3 समुत्पत्य (for समुत्थाप्य) Ñ1 V B2.4 अथ दाय (B2 °दत्ये [sic]) तदा (V2.3 °त) सर्वा (for the prior half) D6 T2.3 M ता, G1.2 तु (for ता) Ñ1 विलपिनी V B2.3 M2 भृशातुरा, D13 °तुला, L (ed) °तुला (for भृशातुरा) B1 पत्न्यस्ता भृशमातुरा, D6 T1 G2 सख्यस्ता (G2 °स्ता) सुभृशातुरा (for the post half) —(l 6) N1 -स्थापयामास V3 damaged from the post half up to स्थि in l 7 N1 सपत्न्य, N2 V3 रुदत्यो (for रुदन्त्यो) D6 रुदन (sic) (for रुदती) V2 भृशाद् दिता (for रुदता भृशम्) V1 B1-4 रुदत्यो भृशमातुरा (V1 B4 °तु दिता) (for the post half). —(l 7) B1 नैनेन D6.7 T M3 न केन D7 9 11 Ct हि ते न, G1 न ते तु G2 न ते तु, M3 Cm g न ते तु, G (ed) न वेन (for न ते न) Ñ1 [अ]नाये (for देवि) Ñ V1.2 B2-4 D13 गतिर् (for स्थितिर्) D5 उद्भवा (sic), G2 अध्रुव (for अध्रुवा) —(l 8) V3 om from न up to second सा D13 [अ]भिसाग, G2 भगवि L (ed) विभागे (for विभाग) Ñ -पर्याप्ते (for पर्याये) Ñ1 B4 विप्राज्य (B4 राज्ञी वित्तु) चपला श्रिय, Ñ2 V1.2 D9-11 राज्ञो वै चपला (V1.2 °ला) श्रिय (V1.2 °य), B1 विप्राज्य चपलश्रिय D5 राज्ञा चैव चपलश्रिय (sic) D13 विभाग हि चला श्रिय, T1 G2 राज्ञां चैव (G2 °रा) चला श्रिय, M1.2 राज्ञां चञ्चला श्रिय G (ed) राज्ञां चिर चपला श्रिय (for the post half) B3 दशाविरावसाराणि राज्ञां चिरचपला श्रिय —After l 8, V3 ins a long passage relegated to App I (No 70) —V3 om from l 9 up to colophon —(l 9) T2 G2 मन्य (G2 वाच्य) माना (for उच्यमाना) Ñ1 D1 12 इत्येवमुक्ता सा वाणि, V1.2 B2-4 इत्युच्यमाना सा वाणि, T3 एवं विमुच्यमाना सा (for the prior half) D4 सत्वभि, D5 T1 M2.3 नि शब्द (for सशब्द) T1 damaged G2 हा (for ह) —(l 10) G स्रपवती D6.7 T1 G M1 2 5 आस्राद् (for अस्राम्बु) D6 T3 नि (D8 नि) सवे (for विस्रवै) D9-11 स्नापयन्ती तदास्रेण स्तनौ वक्त्र सुनिर्मल —For l 10 Ñ V1.2 B2.4 D1 G (ed) subst

3132(A)* अधोमुखी स्नापयन्ती स्तनौ नेत्राम्बुभि शुभि ।

[Unmetric B4 स्नपती तु G (ed) स्नापयन्ती V1 B1.4 दास्नु (for नेत्राम्बु) D4 अधोमुखी स्तनौ मुखश सिंचती नेत्रबिन्दुभि]

—Thereafter, D5 reads an addl colophon [Sarga no 111]

30 V3 om 30 (cf v l 3132*) Before 30 D13 reads ॐ —ᵇ) G1 हा (for ह) —ᶜ) B D3 8 12 सत्कार (for संस्कार) D5 reads क्रियता भ्रातु in marg D13 भस्म (for भ्रातु) —ᵈ) B2 स्त्रियश्चैव, D6 T2.3 स्त्रिय चैना (for स्त्रियश्चैता) Ś1 N1 B1.3 (after corr marg also as in text) D1-3 7-13 स्त्रीगण (D2.3 °जन) परिसान्त्वय

31 V3 om 31 (cf v l 3132*) N1 damaged from [त]म् ᵃ up to [वि]म् ᵇ —ᵃ) Ś1 Ñ V1.2 B D1-3 8-13 समुवाच (for तं प्रश्रितस्) D6.7 T2.3 G1.2 प्रश्रित मयो B1 D1-3 8-12 धीमान् (for राम) —ᵇ) N1 V1 B2.3 सत्यवाक्यो, D13 श्रुत्वा वाक्य (for श्रुतवाक्यो) Ś1

G 6. 95 47
B 6. 111. 93
L 6. 92 41

त्यक्तधर्मव्रतं क्रूरं नृशंसमनृतं तथा ।
नाहमर्होऽस्मि संस्कर्तुं परदाराभिमर्शकम् ॥ ३२
भ्रातृरूपो हि मे शत्रुरेष सर्वाहिते रतः ।
रावणो नार्हते पूजां पूज्योऽपि गुरुगौरवात् ॥ ३३

नृशंस इति मां राम वक्ष्यन्ति मनुजा भुवि ।
श्रुत्वा तस्य गुणान्सर्वे वक्ष्यन्ति सुकृतं पुनः ॥ ३४
तच्छ्रुत्वा परमप्रीतो रामो धर्मभृतां वरः ।
विभीषणमुवाचेदं वाक्यज्ञो वाक्यकोविदम् ॥ ३५

B1 D2-8 8 12 विभीषण इद (B1 °षमिम, D1 3 12 °णमिद) वच —c) D6 आमृश्य M3 विसृज्य, Cm g as in text (for विमृश्य) Ś1 B2 D2-5 6 9 12 सत्वज्ञो, D6 10 11 Cr m k t प्रश्रित, G1 सर्वज्ञो (for धर्मज्ञो) Ñ D5 12 सचिंत्य बहुधा बुद्ध्या —d) L (ed) सहित (for सहितं) B2 धर्मात्मा स हित Ś1 B1 D2 8 3 (marg) 6 12 हित, D6 तथा (for वच) —Ś1 N1 B1-3 D1-3 5-12 om 31cd —e) D4 वृत्तस्य (for -वृत्यथम्) —f) Ñ1 V1 2 B1 D4 प्रत्यपद्यत (for प्रत्यभाषत)

32 V3 om 32 (cf v l 3132*). —a) Ś1 Ñ B1 D1 4.6 12 लुप्त-, D9 लुब्ध (for त्यक्त-) Ś1 D6 12 पथ, D9 हत (for व्रत) —b) Ś1 B2 D1-3 5 6 9 13 पापनिश्चय (B1 °कृपिण), Ñ V1 2 B1-4 D1 मनृतं तथा (for मनृत तथा) —c) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 6.10 G1 2 M1 2 अर्हामि (for अर्होऽस्मि) Ñ1 B D1-4 6 11.12 सत्कर्तुं (for संस्कर्तुं) —d) Ś1 D6 12 मर्षणे, M1 B1 मर्पिणे, N1 D4 12 मानिन V1 2 B1 4 D2 5-7 9-11 T1 G M1 मर्शन, D2 धर्षण, D3 मर्शिन, M2 मर्शक, M1 मर्शिन (for मर्शकम्) —After 32 Ś1 B1 2 D1-3 8 12 ins while G (ed) ins only l 2 after 34

3133* अश्लाघ्येनासता भ्राता न मामाक्रोष्टुमर्हसि ।
दग्ध ह्ययशसा लोके नैव धक्ष्यति पावक ।

[(l 1) D6 न मे (for [अ]सता) Ś1 D2 11 अह भ्राता सतां भ्रा(D12 भ्रा)ता B1 2 अश्लाघ्येन सह भ्राता (for the prior half) Ś1 B1 न ममाक्रोष्टुम् D6 न च माक्रोष्टुम् (for न मामाक्रोष्टुम्) Ś1 D6 अर्हति (for °सि) —(l 2) D1 8 स(D6 हि)यशसा (for ह्ययशसा) Ś1 D12 नैव, D1 न वै (for नेव)]

33 V3 om 33 (cf v l 3132*) —a) Ś1 B1 D1-3 8 12 रूपस्तु Ñ B1 D1 6 12 रूपेण (for रूपो हि) —d) Ñ1 M2 हि (for ऽपि) Ś1 B1 D1-3 8.12 गुरु पूज्यस्तु (D6 °ज्योऽपि) गौरवात्

34 V3 om 34 (cf v l 3132*) M1 damaged for 34a —a) Ś1 N1 B1 2 D1 4 12 G1 नृशसम् D6 इव (for इति) Ś1 Ñ B1 4 D1 3.4 5 12 T1 G1 M1 मां (D6 मा) कामं, V1 B2 3 काम मां, D6 मां कश्चिद्, D11 मां लोका M3 मा राम, Cm g k t as in text (for मां रामं) —b) N1 वदेत्र 1 B1 सुवतो 2 B2 D2 सुवति D6 वक्ष्यति (for वक्ष्यन्ति) Ś1 B1 D1-3 8 12 भुवि राक्षसा (for मनुजा भुवि) B1 वदेत खलु राक्षसा —V3 illeg for 34c-35b. —c) D10 T2 Cr m g.k t [अ]गुणान् (for गुणान्) D7 10 M1 Ch सर्वान्, Cm t as in text (for सर्वे) N1 V1 B1-4 श्रुत्वा सर्वगुणांस्तस्य —d) B1 सत्कृत (for सुकृत) D1 कृत्य (for पुन) —For 34cd, Ś1 B1 D1-3 8 12 subst

3134* इतरे सर्वलोकानां वक्ष्यन्ति गुणवानिति ।

[D2 -लोका वै G (ed) L (ed) लोका मां (for -लोकानां) D2 गुणनिधि],

while Ñ1 subst for 34cd

3135* येनाहं कर्तुमिच्छामि भीतो लोकभयादपि ।

—After 34, G (ed) ins only l 2 of 3133*

35 V3 om 35 (cf v l 3132*). V1 illeg for 35ab (cf v l 34) —ab) Ś1 B1 D1 2 8 12 कृत्स्नेन, D6 इपण (for तच्छ्रुत्वा) ❁ Cg परमप्रीत सत्यवचनकथनाद्भक्ति भाव । अप्रीत इति वा छेद ❁ Ś1 B2 D1 2 8.12 माह विभीषणः Ñ B2-4 D6 12 M3 वाक्य विभीषणम् (for धर्मभृतां वर) V1 तच्छ्रुत्वा वचनं तस्मात्प्रीतो रामो विभीषणाद् —D6 om 35c-36 —c) Ś1 B1 D1-3 8 12 सहस्रशस्त्रपाणिनां धीमान् (D11 देवान्) —d) N1 V1 2 B1 2 D10 11 12 M1 वाक्यज्ञ, D6 °ज्ञं (for वाक्यज्ञो) Ś1 V1 2 B1 2 4 D2-4 8.10-12 M3 -कोविद (for -कोविदम्) —After 35, Ś1 Ñ V1 2 B D1-3 8 12 ins

3136* उच्छ्रितश्चापि दीनश्च सयुश्च रणमूर्धनि ।
गुरुत्व गुरवोऽपि निमग्नास्त विधीयते ।
गुणवाश्चिगुणो वापि ज्ञातिर्व्यसनमागत ।
पूज्यो भवति मान्यश्च लोकन्वेषा गति परा ।
यद्येष निहत शूरा तव भ्राता विभीषण । (5)
विजिते त्वज्यता रोषो विजयान्ता हि विग्रहा ।
मथ वा थ समुद्दिष्टो यथा यस्य न कुप्यते ।
यथा हि न परोक्ष त धर्मं पश्यामि शुद्धित ।

[(l 1) V1 दीनस्य, B1 हीनश्च (for दीनश्च) Ś1 D2 11 च विनीतश्च Ñ D6 नैव दीनश्च (N1 °स्य), D1 3 च हि दीनश्च, D2 च विदीनश्च, L (ed) चापि दीनश्च (for चापि दीनश्च) B1-4 शक्तिश्च(B2 °क्त)श्च हि(B1 न B4 तु) दीनश्च (for the prior half) Ñ1 V1 B2-4 शीरश्च (V1 °श्च), D6 शत्रुश्च (for शत्रुश्च) V1 B1 वा (for रण) —(l 2) Ś1 D2 11 पुनः, B1 marg (for second गुरव) Ñ1 गुरवश्चैव नैर (for the prior half) D1 [s]भिधीयते (for विधीयते) —Ñ1 B2 3 D6 om l 3-4 —(l 3) Ś1 D6 11 न (for वा). V1 व्यसनोदित —(l 4) Ś1 D1 4.11 लोकेष्वेष, Ñ1 V1 2 B2 लोके दया, B1 लोकस्यैषा, D2 लोकेष्वेष (for

तथापि मे प्रियं कार्यं त्वत्प्रभावाच्च मे जितम् ।
अवश्यं तु क्षमं वाच्यो मया त्वं राक्षसेश्वर ॥ ३६
अधर्मानृतसंयुक्तः काममेष निशाचरः ।
तेजस्वी बलवाञ्शूरः संग्रामेषु च नित्यशः ॥ ३७
शतक्रतुमुखैर्देवैः श्रूयते न पराजितः ।
महात्मा बलसम्पन्नो रावणो लोकरावणः ॥ ३८
मरणान्तानि वैराणि निर्वृत्तं नः प्रयोजनम् ।
क्रियतामस्य संस्कारो ममाप्येष यथा तव ॥ ३९

G 6 95 0
B 6 111 10c
L 6 91 53

लोकेऽन्वेषा) V1 D8 8 13 पुरा (for परा) —(1 5) Ś1 B2 D2 8 12 तदव V2 B4 यत्नाय, D3 तथाय (for यत्न्य) Ñ1 निर्जिता, N2 V1 3 B2–4 D4 विजित (for निहत) Ñ1 B2–4 D1–4 युद्धया (for प्रायो) —(1 6) N1 B2 3 D4 जीर्यते Ñ2 V1 3 B4 दीयते, B1 न्यस्यता (for स्वपतां) N1 चाय D4 8 गेषो (for रोषो) Ś1 B1 D8 12 विजयान्तो हि विग्रह, Ñ1 मरणान्त हि विग्रह, Ñ2 V1 3 B2–4 मरणान्ता हि विग्रहा D4 रामरावणविग्रह (for the post half) —(1 7) N2 V1 B4 यत्समुचित B1 D2 3 य समुचितो B2 [अ]य समुचितो B3 स्व समुचित (for च समुचितो) Ñ1 V2 भवतो यथाभिरुचित (hypm) D4 भवतो यथास्त्वुचित (for the prior half) Ś1 D8 12 तु (for न) Ñ1 तथा चाप्यनुमन्यसे Ñ2 V1 3 B2 यथा त्वमनुमन्यसे B2 4 D4 यथा वाप्य(D4 चाप्य)नुमन्यसे(B4 °मन्यते) (for the post half) —(1 8) Ñ V2 D4 क्रियतां V1 B2 तथास्तु B3 यथा तु (for तथा हि) D4 यद्येते N V1 D4 दे (for ते) B4 तथापि नापरोक्ष ते (for the prior half) D4 सत्त्व (for धर्म) Ś1 D8 12 बुद्धिमान् (for बुद्धित) V1 B2 3(after corr before corr as above) 4 पश्यामि तव बुद्धित (for the post half)]

36 V3 om 36 (cf v l 3132*) D9 om 36 (cf v l 35) D11 om 36–37 V3 illeg for 36ab D1 3 read 36ab (twice —a) N1 D4 त्वया B4 D1 (second time) तथा (for तव) G1 [अ]स्य (for [अ पि) B2 च (for मे) Ś1 B1 D1 3(both first time) 8 12 मम चापि वच कार्यं —Ñ2 illeg for 36b —b) D7 M1 हि (for च) D6 T2 3 G3 च जीवित D10 11 Ck मया जित Cv m g as in text (for च मे जितम्) Ś1 V1 B D1 3 8 12(D1 3 second time) त्व(B2 य) प्रसादाद्धि(D1 °द्ध) मे जय, N1 D4 कार्यं तव प्रिय मया D1 3 (both first time) त्वया राक्षसपुंगव —After 36ab Ñ1 V3 B2–4 D4 ins

3137* हेतुमात्रस्तु रामो वै जयमूलो विभीषण ।

[G (ed) हेतुमात्र V3 B4 तु सुग्रीवो (for तु रामो वै) Ñ1 D4 हेतुमात्र स्व त्वय (for the prior half) B3 4 D4 जय मूल (for °मूलो) N1 त्वन्मूलो विजयो मम (for the post half)]

while B1 D1 3 (both after the first occurrence) ins after 36ab

3138* क्रियता पश्चिमो भ्रातु सत्कार कुलनन्दन ।

—Thereafter B1 cont Ś1 D1 3(both after the second occurrence) 8 12 ins. after 36ab

3139* एव कुरुष्व धर्मज्ञ क्रियश्चैता विसर्जय ।

[Ś1 D8 12 कुरु च (for कुरुष्व)]

—Thereafter Ś1 D8 12 cont

3140* हेतुमच्छ्रावय स्वय त्वन्मूलो हि जयो मम ।

[D8 बुद्धि (for स्वय) L (ed) हेतुमात्र वय स्वय (for the prior half) D8 फलो (for मूलो)]

—B1 D1 3 om 36cd–40 Ś1 Ñ1 D8 12 om 36cd–37 —cd) D4 स्त्रियो, D6 T1 3 G1 प्रिय, L (ed) क्षमो, Cm g k t as in text (for क्षम) G1 वाच्य, Cm g k t as in text (for वाच्यो) G2 त्व मया (by transp) M5 सह त्व, Cm g k t as in text (for मया त्व) M3 मया वाच्य क्षम त्व (by transp) (for क्षम वाच्यो मया त्व) N2 V2 B2–4 राक्षसोत्तम, D4 राक्षसाधिप (for राक्षसेश्वर)

37 V3 om 37 (cf v l 3132*) Ś1 Ñ1 B1 D1–3 8 12 13 om 37 (cf v l 36) —a) B4 अधर्मेण तु, D6 अधर्मादर्थं G3 अधर्मेऽनृत Cv r as in text (for अधर्मानृत) —b) Ñ2 V1 2 B2 4 D4 5 7 9–11 T1 G1 3 M1 3 5 काम रेजे T2 काम स्वेन —c) M5 समुगेषु (for संग्रामेषु) N2 V1 2 B2 3 D4 च सर्वदा D7 [अ]पि नित्यश M1 [अ]पराजित M5 (अ)निवर्तक M3 (after corr as in text) निशाचर M5 च नियश (for च नित्यश) B4 समरे सुरधर्षण

38 V3 om 38 (cf v l 3132*) B1 D1 3 om 38 (cf v l 36) —a) Ś1 D8 12 13 यो न शक्र (for शतक्रतु) D4 शक्रप्रमुखैर् (subm) M5 दर्पै (for दैवै) —b) D4 पुरतो (for श्रूयते) Ś1 D8 12 13 हि (for न) D13 पराजय (for °जित) —c) Ś1 D8 12 13 महाबलसमुत्पन्नो

39 V3 om 39 (cf v l 3132*) B1 D1–3 om 39 (cf v l 36) —a) Ś1 D8 12 13 आमृतान्तानि N1 अभिप्रान्तानि, Ñ2 जीविताान्तानि V1 2 B2 3 निपातान्तानि, B4 विजयान्तानि, D4 नियमान्तानि (for मरणान्तानि) Ś1 D12 चैतानि, D8 च तानि (for वैराणि) —N2 V1 2 B2–4 om 39bc —b) Ś1 D6 7 8 12 T1 G1 3 M1 निवृत्त, Ck t as in text (for निर्वृत्त) Ś1 N1 D8 12 13 तत् (for न) —c) D8 एष (for अस्य) Ñ1 D4 12 सत्कारो (for संस्कारो) —d) V1 2 B2 D10 11 तथा, Ck t as in text (for यथा) Ś1 D8 12 13 रावणस्य यथाविधि(D13 °धा तव)

G 6. 95 38 B 6 113 101 L 6 92 34 त्वत्सकाशान्महाबाहो संस्कारं विधिपूर्वकम् ।
क्षिप्रमर्हति धर्मज्ञ त्वं यशोभाग्भविष्यसि ॥ ४०
राघवस्य वचः श्रुत्वा त्वरमाणो विभीषणः ।
संस्कारेणानुरूपेण योजयामास रावणम् ॥ ४१
स ददौ पावकं तस्य विधियुक्तं विभीषणः ।
ताः स्त्रियोऽनुनयामास सान्त्वमुक्त्वा पुनः पुनः ॥ ४२

40 V3 om 40 (cf v l 3132*) B1 D1 3 om 40 (cf v l 36) —[a]) G (ed) प्रसादात् (for सका शात्) M1 महाबाहु: M3 दशग्रीव (for महाबाहो) —[b]) N V2 B3 4 D4 12 सत्कार D6 सत्कार्य (for संस्कार) Ś1 D8 12 रावणोर्हति N1 D1 13 प्राप्नु(D13 कर्तु)महति (for विधिपूर्वकम्) —After 40[ab] Ś1 N1 D4 8 12 13 ins. B3 ins after 40

3141* ज्ञातरेव महाबाहो दायनिग्रा प्रवेक्षित ।
पश्चिमा सत्क्रिया ह्यस्य क्रियतां सुविवेचत ।
एवमस्मन्मन्ये यशो दास्य भविष्यति ।
नको हि शूरो निहतो महाबलो
रणे मया दानवदर्पहा च । [5]
मृतस्य गतवैरस्य कृत्य
कुरुष्व लङ्केश्वर मत्प्रसादात् ।

[(l 1) D8 12 ज्ञातिरेवं (for ज्ञातिरेव) D4 13 महाबाहु (for बाहो) D1 उद्योगित D8 12 प्रवेशिता (for प्रवेक्षित) —(l 2) D1 करया (for पश्चिमा) D13 पश्चिमां सत्क्रियास्य (sic) (for the prior half) N1 B3 D8 अविचारित (B3 D4 °तां) D13 सविवेचन (for सुविवेचत) —(l 3) N1 D13 कुरु D8 12 दत्त्व (for दस्य) N1 B3 यशोयुक्त D4 यथोक्त तु D13 यशो याद (for यशो दास्य) —(l 4) N1 B3 D4 दशो (B3 श्रयो) हितविक्रम महाबाहो D1 अम्बा हिता विक्रमद्भुता (sic) —(l 5) N1 D8 देव तव नमेषु चामहा B3 देवतानामयि चामहा D13 ****देव तासु युधा (sic) —(l 7) D4 **तु (for कुरुष्व)]

—Thereafter D1 cont 3147* (owing to om)

—N1 D1 12 om 40[c] 44 Ś1 om 40[cd] —[c]) N1 प्राप्नुम् (for क्षिप्रम्) D3 एव हि (for अर्हति) G (ed) एव त्वदहति D8 12 13 G1 3 श्रय (for धर्मज्ञ) —[d]) D6 T2 3 मनोवाम् Ct as in text (for °भाग्) N1 V1 2 B1-4 त्वं यश (B4 यशसा) प्राप्यसि D6 त्वं यशो भविष्यसि

41 N1 V1 D4 13 om 41 (for V3 cf v l 3132* and for the rest cf v l 40) —[a]) B3 रामस्य वचनं श्रुत्वा & Cv सत्कृत्यारा(सत्कार) राणानुरूपेण योजयामास रावणमिभ्र समान्त ह्यपि कोनपु तत प्रविश्य उष्टां तु राक्षसेन्द्रो विभीषण । रावणस्यामहोत्र स********* तस्तत्रपयानविपमाप्नोति । तस्यभ्रातुर्यधाविध्यत्य्। रावण सत्कारेण शुकपरायणमया मत्ता & —For 41[cd] D8-11 subst

3142* सत्कारदितुमारभे भ्रातरं रावणं हृतम् ।

—After 41 M3 reads colophon and then ins, while D6-8 T G M1 3 4 h (ed l 1-19 within brackets) (D4 8 T G3 M1 3 only l 20-33, G1 only l 1 2 and l 20-33 M3 l 21-33) ins a passage relegated to *App I (No 69) after 41*

—For 41 Ś1 B1 D1 8 11 13 subst while N1 V1 2 B3 4 subst only l 2 for 41[cd]

3143* इत्युक्तो रामवचनाद्विधिरेण कर्मणा ।
प्रकल्पयामि सर्वाणि ज्ञातीनां समकारयत् ।

[(l 2) N1 illeg for the prior half Ś1 B1 D1 8 11 13 सर्वाणि (for सर्वाणि) B3 ज्ञातीनां V2 transp सर्वाणि and ज्ञातीनां N1 V1 B1 समपेयत् B3 4 समपेन्द्रयत् (for समकारयत्) V1 ज्ञातीनां प्रेतकार्याणि सर्वाणि मनदेयत्]

—Thereafter Ś1 N1 V1 (only l 1-3) B 1 4 (Ś1 B3 4 only l 1 2) D1 8 11 13 cont

3144* विभीषणस्तु विन्ध्यादीन्वृद्धामात्या बहुश्रुतान् ।
आज्ञापयामास तदा राजा सत्क्रियमासितं ।
भ्रातृभार्या तदा सर्वा सान्त्वयामास कालवित् ।
चक्रे स सत्कारं भ्रातृज्ञातीनां यथाविधि ।
रामवाक्येन विधिवत्सर्वं नाशोपपूजितं । [5]

[(l 1) B3 विन्ध्यादिं D1 ताह्यादन् D8 [अ] वन्यादीन् (for विन्ध्यादीन्) D1 अमात्या तु (for वृद्धामात्यान्) —l 3) Ś1 D1 8 11 भ्रातृन्सर्वा (Ś1 °तृ*** [moth-eaten]) स्त्रियश्च सर्वाः (for the prior half) V1 2 B1 सान्त्वयित्वा (for सा°न्त्वयामास) —(l 4) D1 च (for स) —(l 5) G (ed) वृद्धित (for वृद्धित)]

—After 3142* D8 reads an addl colophon [*Sarga no* 96]—Then D8 cont while D8 11 cont after 3142* a long passage relegated to *App I* (No 69)

42 V1 om 42 (cf v l 3132*) N1 D1 13 om 42 (cf v l 40) Ś1 N1 V1 2 B D1 8 11 13 M3 om 42[ab] —[a]) D4 8 T G3 M1 3 4 ददौ च (for स ददौ) & Cg यथावैधाय यत्सवामवस्तत्पश्चान् किंचिदृष्टिं शोक इव एका स्यम् & —After 42[ab] D8-11 am(D8 11 only l 1 2) T G M1 3 4 ins

3145* स्नात्वा चैव दुकूलेन सितं दुकूलाभिसंवृतम् ।
उद्धृत्य च समिधांस्तदा विधिपूर्वकम् ।
प्रदाय चोदकं तस्मै मूर्ध्ना चैव नमस्य च ।

[(l 1) D8-11 स्न (for स्नात्वा) D11 12 13 M1 हर्त्वा G3 दुकूल (for दुकूलेन) —T1 damaged from वि up to से in l 2 —(l 2) D4 8 G2 मत्वा Cm g t as above (for प्रदाय) —(l 3) D4 प्रदाय (for प्रदाय) M1 तु (for second च)]

प्रविष्टासु च सर्वासु राक्षसीषु विभीषणः ।
रामपार्श्वमुपागम्य तदातिष्ठद्विनीतवत् ॥ ४३

रामोऽपि सह सैन्येन ससुग्रीवः सलक्ष्मणः ।
हर्षं लेभे रिपुं हत्वा यथा वृत्रं शतक्रतुः ॥ ४४

G. 6. 95. 64
B. 6. 111. 123.
L. 6. 92. 62

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे नवनवतितमः सर्गः ॥ ९९ ॥

—c) D6 तत (hypm) (for ता) B4 शालयामास, M1 दानवद्‌ना, Cg as in text (for स्नुनयामास) Ś2 V1 2 B1 D1 3 8 12 क्षिय (V1 क्रका) प्रवेशयामास —d) Ś1 N1 V1 2 B D1 3 8 12 G1 M1 2 सान्त्वयित्वा Cg as in text (for सा त्वमुक्त्वा) M1 विभीषण, Cg as in text (for पुन पुन) —After 42 D6 7 10 11 S ins

3146* गम्यतामिति ता सर्वा विविशुनगर तदा।

[M3 चोवाच (for ता सर्वा) D7 10 11 G1 2 तत G3 M3 तथा (for तदा) M1 ततस्ता प्राविशन् पुरीं (for the post half) ꙮ Ck गम्यतामित गोवाचेत—रावणपत्नीरिति शेष । विभीषण इत्यस्यानन्तर ओकद्वय कचिन्नास्ति । कचिदस्ति ꙮ]

43 V4 om 43 (cf v l 3132*) N1 D4 12 om 43 (cf v l 40) —a) D1 2 तु (for च) D9–11 पुरीं स्त्रीषु (for च सर्वासु) —b) D6 राक्षसीभिर्, D9–11 राक्ष सेंद्रो (for राक्षसीषु) —T1 damaged from श्री in 43a up to मो in 44a —c) B4 उपागत्य G1 उपागच्छद्, Cg as in text (for उपागम्य) —d) Ś1 N2 V1 2 B D2 3 8–12 समतिष्ठद् M2 तथातिष्ठद् (for तदातिष्ठद्) B2 4 M1 विभीषण M1 कृताञ्जलि (for विनीतवत्) G1 विनीतवदुपस्थित

44 V3 om 44 (cf v l 3132*) N1 D4 12 om 44 (cf v l 40) T1 damaged up to मो (cf v l 43) —b) D2 G2 M3 सुग्रीव सहलक्ष्मण —c) V1 B2 4 भेजे (for लेभे) —d) Ś1 B1 D1–3 8 12 वृत्र वज्रधरो यथा —After 44 Ś1 N2 V1 2 B D1–3 8 12 ins while D12 cont after 3141* (owing to om)

3147* तत स मुक्त्वा सशर शरासन
महेन्द्रदत्त कवच च तन्महत्।
विमुच्य रोष रिपुनिग्रहे तदा
राशीव सौम्यत्वमुपागतोऽरिहा।

[(l 1) B1 D2 9–11 विमुच्य वा (for स मुक्त्वा) N2 मह-द्धनुर् (for शरासन) —(l 2) N2 V1 2 B2 4 D12 च काञ्चन, B1 D2 गदाद D3 तथा महत् D10 11 स (D12 om) तन्महत् (for च तन्महत्) —(l 3) B4 D1 12 निग्रहे D9 11 निग्रहात् (for निग्रहे) Ś1 D12 कृत B1 स्थित D1–3 भुग D8 क्रा D9–11 ततो (for तदा) —(l 4) B2 4 D1 शशाङ्क D9 11 राम स (for राशीव) Ś1 B1 D1 2 8 12 पुन (for ऽरिहा) N2 V1 2 B2 4 D12 बभावुपागमत् D3 उपागमत्पुन G (ed) उपा गमत्प्रभे (for उपागतोऽरिहा) B2 शरीरसामर्थ्यमुपागमद्बले]

—Thereafter Ś1 D1 8 12 M2 (after 44) read an addl colophon [*Sarga name* Ś1 M2 रावणसत्कार D1 आभ्युत्थिके रावणसत्कार D8 12 रावणसत्कार —*Sarga no* (figures words or both) D8 12 om Ś1 D1 94 M2 116 —After colophon M2 concludes with श्रीरामाय नम]

Colophon V3 om colophon (cf v l 3132*) Ś1 D7 8 12 read colophon after 29 M2 reads colo phon after 41 —*Kanda name* N B D2 4 13 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś1 N V1 2 B D4 8 12 13 M2 मन्दोदरी विलाप D1 आभ्युत्थिके मन्दोदरीविलाप D2 आभ्युदयिक रावणसंस्क्रिया D3 अंत पुरविलाप L (ed) मन्दोदरीविलाप रावणसंस्कार —*Sarga no* (figures words or both) N1 V3 B2 4 D2 4 8 12 13 om Ś1 D1 93 V1 94 B1 92 B2 91 D6 9 97 D4 7 T1 G M2 3 114 D10 11 113 T2 122 T3 125 M1 2 115 B (ed) 111 G (ed) 95 L (ed) 92 —After colophon D2 concludes with राम G1 M1 2 3 conclude with श्रीरामाय नम —After Sarga 99 Ñ V1 2 B2 4 D2 12 G(ed) ins a long passage relegated to App I (No 70)

१००

G 6 97. 1
B 6 112. 1
L 6 93. 1

ते रावणवधं दृष्ट्वा देवगन्धर्वदानवाः ।
जग्मुस्तैस्तैर्विमानैः स्वैः कथयन्तः शुभाः कथाः ॥ १
रावणस्य वधं घोरं राघवस्य पराक्रमम् ।
सुयुद्धं वानराणां च सुग्रीवस्य च मन्त्रितम् ॥ २
अनुरागं च वीर्यं च सौमित्रेर्लक्ष्मणस्य च ।
कथयन्तो महाभागा जग्मुर्हृष्टा यथागतम् ॥ ३
राघवस्तु रथं दिव्यमिन्द्रदत्तं शिखिप्रभम् ।
अनुज्ञाप्य महाभागो मातलिं प्रत्यपूजयत् ॥ ४
राघवेणाभ्यनुज्ञातो मातलिः शक्रसारथिः ।
दिव्यं तं रथमास्थाय दिवमेवारुरोह सः ॥ ५

100

Ś1 missing Sarga 100 (cf. v. l. 6. 93. 13). Ś2 D12 begin with ॐ.

1 a) Ś2 N B1.4 D1-6.8.9.13.14 त (for ते). Ś2 B2 D1.8.9 राक्षस (for रावण). V2 B1 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा). G (ed.) तद्राक्षसवधादृष्टा — b) D8 राक्षसा (for दानवा). — c) Ś2 Ñ V B1-3 D1.6.8-12 T1 G2 M1.2 स्वै स्वैर् (V2 damaged from स्वैर् up to राघव in 2b) (for तैस्तैर्). B4 प्रजग्मु स्वैर् (for जग्मुस्तैस्तैर्). Ś2 N2 V1.3 B1.3.4 D2.6.7-11.13 M3 ते, N1 D4 M1 च, B2 तु, D1.3.11 T1 G2 ते, Cm as in text (for स्वै). M4 जग्मु स्थानि विमानानि — d) Ś2 Ñ V1.3 B1.3 D1.6.9.13 कथा शुभा (by transp.), D13 कथा गुर्वी (for शुभा कथा).

2 V2 damaged up to राघव in a (cf. v. l. 1). — a) D8 T2.3 M1 बल (for वध). D7 दृष्ट्वा (for घोरं). — b) Ś2 D8 रावणस्य N V1.2 B1.4 D1-4.9.13 M3 रामस्य च (for राघवस्य). G2 जय तथा M1 च विक्रम (for पराक्रमम्). — Ś2 D8 read 2cd before 4. — c) B1 यद्युद्ध, D8 वपद्धय (hypm.) (for सुयुद्धं). B4 वानरेन्द्राणा (for वानराणा च). — d) Ś2 D1.2.9.13 च मित्रता, V2 च सनिभ, B1 सुमन्त्रित, D2 M3 च मन्त्रितं, D3 च मन्त्रण, T2.3 च मन्त्रिता, Cg k t as in text (for च मन्त्रितम्).

3 a) Ñ1 D13 वैदृष्ट्या. B2 reads in marg., M1 om. (hapl.?) (for वीर्यं च). — b) V2 D7.10.11 G1.3 Ct मारुतेर्, Cg as in text (for सौमित्रेर्). M2 om. च (subm.). Ś2 B1 D1-4.9.13 लक्ष्मणस्य च धीमत — After 3ab V2 B2 (m) D8-11 K (ed. within brackets) ins., while Ś2 B1 D1-4.9.13 subst. for 3cd:

3148* पतिव्रतायाः सीतायाः हनूमति पराक्रमम् ।

[D1 पतिव्रत च D6 पतिव्र च, D12 पतिव्रत्या (for पतिव्रताया) D2.4 हनूमन्त (hypm.) (for हनूमति).]

—V2 damaged from 3c up to अनु in 4c. — d) D2 यद्युद (for जग्मुर्).

4 V2 damaged up to अनु in c (cf. v. l. 3). Before 4, Ś2 D8 read 2cd. — a) D1 G2.3 [ऽ]पि, D12 स (for तु). D1 दिव्यरथम् (for रथं दिव्यम्). — b) D1 इन्द्र वत्त. Ś2 D1.8.9.13 शिवप्रद, N V1.2 B3.4 D4.12 रविप्रभ, B1 D3 G1.2 शशिप्रभ, Cg as in text (for शिखिप्रभम्). — c) Ñ2 V B2 D1.4.7.9.11 G1.3 Ct अनु(V2 **)ज्ञाप्य, Cm as in text (for अनुज्ञाय). B1.4 D1-4.7.9-11 G1.3 महाबाहुर्, B2 महाप्राज्ञो, M1 महातेजा. Ś2 D8.13 आज्ञापयामास तदा — d) Ś2 D8.13 शक्र(D13 च स)सारथि M2 चेदमब्रवीत्. Cg as in text (for प्रत्यपूजयत्). —After 4, N V B2-4 D4 M2 G (ed. l. 2-3 only) ins.:

3149* प्रणामो वासवे कार्यो मातले भद्रमस्तु ते ।
दृष्टाता महती शक्तिः कृतं मे प्रियमुत्तमम् ।
गच्छेदानीमनुज्ञातो मया त्व त्रिदशालयम् ।
वधमावेदयस्वैम शत्रोस्त्रिदिवासिनाम् ।

[V2 om. l. 1. — (l. 1) V2.3 प्रणाम (for प्रणामो). V1.2 B2 वाच्यो (for कार्यो). — (l. 2) M2 बुद्धे (for शक्ति). — V2 om. l. 3. — (l. 3) N1 B2 D4 M2 त्रिदिवालय (for त्रिदशालयम्). — (l. 4) B2 M2 [स्व]च (for [स्व]म). V2 damaged from the post. half of l. 4 up to सार in 5b. Ñ1 V1.3 B2.3 D4 त्रिद(B2 D4 °दिव)वासिना (B2.3 °न).]

5 V2 damaged up to सार in b (cf. v. l. 3149*). Ś2 D8.13 om. 5. — a) N V1.3 B2-4 D4 इति राम (for राघवेण). — c) N हृष्ट, B1 D4 च, D13 स, G (ed.) तु (for तं). L (ed.) transp. रथम् and आस्थाय. M2 त्रिदिवे रथं समास्थाय — d) B4 त्रिदिवम्। G1.3 दिव्यमेव (for दिवमेव). B3 च, M5 तु (for स). N2 D13 [आ]रुरो(D13 °रु)रोह तु, D1-3.5.6-12 T2.3 [उ]त्पपात तु, D4 [अ]भ्यरोहयत् (for [आ]रुरोह स). B1 त्रिदिवं चोत्पपात तु. —After 5, B2 (m) ins.:

3150* मातलिरथमारूढो दृष्ट्वा सह सदैवत ।
देवराज प्रणम्याथ प्राञ्जलिः प्रणतः स्थितः ।
तमुवाच ततः शक्रः कृत साधु त्वयानघ ।
राघवस्य च प्रीत्यर्थं रावणस्य वधाय च ।
तमुवाच ततः शूरो हर्षं दृष्ट्वा शतक्रतुम् ।   [5]
भय मे सुमहद् जग्म राक्षसाद्भयकारणात् ।
सुशिक्षिता रथशिक्षा सफला शक्रकर्मणि ।

तस्मिंस्तु दिवमारूढे सुरसारथिसत्तमे ।
राघवः परमप्रीतः सुग्रीवं परिषस्वजे ॥ ६
परिष्वज्य च सुग्रीवं लक्ष्मणेनाभिवादितः ।
पूज्यमानो हरिश्रेष्ठैराजगाम बलालयम् ॥ ७
अब्रवीच्च तदा रामः समीपपरिवर्तिनम् ।
सौमित्रिं सत्त्वसम्पन्नं लक्ष्मणं दीप्ततेजसम् ॥ ८

विभीषणमिमं सौम्य लङ्कायामभिषेचय ।
अनुरक्तं च भक्तं च मम चैवोपकारिणम् ॥ ९
एष मे परमः कामो यदिमं रावणानुजम् ।
लङ्कायां सौम्य पश्येयमभिषिक्तं विभीषणम् ॥ १०
एवमुक्तस्तु सौमित्री राघवेण महात्मना ।
तथेत्युक्त्वा तु संहृष्टः सौवर्णं घटमाददे ॥ ११

G 6. 97. 14
B. 6. 112. 12
L. 6. 93. 11

नादान नाभिसंधान मोक्ष चैव विकर्षणम् ।
बाणाना न प्रपश्यामि राघवस्य महात्मन ।
बाणानां पतन चैव रावणस्य रथोपरि । [10]
राघवस्य प्रपश्यामि रणे दानवसूदना ।
न भूतो नो वर्तमानो न भविष्यति चापर ।
राघवादृदेक वीरो धराणा रथिना वर ।
येन देवा सगन्धर्वा सासुरोरगराक्षसा ।
सकिंनरनरा सर्वे द्राविताश्च रणादिश । [15]
रामेणैव रणे भिन्न हृदय तस्य रक्षस ।
महदेकेन बाणेन स्तम्भस्तम्भ इवानघ ।
एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य मातले स बलस्तु ।
दवे सह नमश्चक्रे रामे चैव सलक्ष्मणे ।

6 ᵃ) Ś1 वि॰वम् ; B1 वियद् , B2 ? रथम् (for दिवम्) —ᵇ) B2 सारथिना वरे, T3 सारथिसत्तर (for °सत्तमे) Ś1 B1 D1–3 8 13 सारथौ (D1–3 सरथे) जयता वर , Ñ D4 13 रथे भास्करवर्चसि (D13 °सनिभे), V B3 D6–11 सरथे (B3 तरसा , B4 सारथौ) रथिनां वरे (D6–11 °र) —After 6ᵃᵇ, G (ed) ins 3151* and om 6ᶜ–7ᵇ —ᶜ) B3 प्रणय , B4 परमं ; D1 4 परम (for परम) —ᵈ) V3 ***** षस्वजे (damaged)

7 G (ed) om 7ᵃᵇ (cf v l 6) —ᵃ) D3 परिपूज्य D10 स (for च) —ᵇ) B1 [अ]भिपूजित , D2 °वन्दित , D7 °चोदित , M3 4 Cg प्रचोदित ; Ck t as in text (for [अ]भिवादित) —After 7ᵃᵇ, Ñ1 V1 3 B2–4 D4 ins, while V1 ins after 7, G (ed) ins after 6ᵃᵇ (owing to om)

3151* समाप्य चैव तान्सर्वान्हरियूथपसत्तमान् ।
राघव परमप्रीतो हरीन्द्रमिदमब्रवीत् ।
दिष्ट्या तव प्रसादेन प्राप्तं हि मनसेप्सितम् ।
प्रतिज्ञाया गत पार हत्वा वै देवकण्टकम् ।
शेषमथापरं मन्ये मनस्तुष्टिकर परम् । [5]

[(l 1) Ñ1 V हरीन् (for हरि) V2 B1 –यूथपान् (for –सत्तमान्) —(l 3) B3 मे (for हि) V3 om l 4–5 —(l 4) B1 त (for वे) —(l 5) B3 अ चसर्वं D6 स्थापरं (for अथापरं) B3 मम (for मनः)]

—D4 om 7ᶜ–10ᵇ Before 7ᶜᵈ, Ñ2 V1 3 B3–4 read 10ᶜᵈ for the first time, all (except V3) repeating it in its proper place. —ᶜ) Ñ1 3 B3–4 पूज्यतो (for पूज्यमानो) Ś1 V2 B1 D1–3 4–12 हरिगणैर्, D3 हरिवनैर् —ᵈ) D9 स जगाम , Cr m as in text (for आजगाम) Ś1 V1 B1 D3 8 12 G1 M1 5 स्वमालय , Ñ B4 महानुग (B4 °ज), V2 B2 3 महानुज (B2 °गै), D1 2 [अ]चलालय , D13 महाभुज , G2 बलाबल , Cr m g t as in text (for बलालयम्)

8 D4 13 om 8 (for D4, cf v l 7) Before 8, V1 reads 10ᶜᵈ for the first time repeating it in its proper place —ᵃ) B2 स, D13 G1 तु (for च) Ś1 B1 D1–3 8–11 अथोवाच स काकुत्स्थ —ᵇ) Ś1 सेनाया परि , B2 समीपे परि , B3 4 समीप(B4 °प)तर (for समीप परि) D6 सी * या परिवतत (sic) —ᶜ) Ñ1 D6 T1 M3 Cg सत्यसम्पन्न , V2 D6–11 13 मित्रसपत्न, M3 °सपन्नो (for सत्त्वसपन्न) —ᵈ) Ś1 B1 D1–3 8–11 शुभलक्षण (for दीप्ततेजसम्)

9 D4 om 9 (cf v l 7) —ᵃ) V1 अत (for इम) D6 सोम्य (for सौम्य) —ᵇ) B4 अभिषिंच इ (for अभिषेचय) —ᶜ) D6 12 om (hapl), D12 मीत च (for भक्त च). —ᵈ) Ś1 B1 D1–3 8–13 तथा पूर्वं , B3 शक्त चैव, D13 ममैवम् (for मम चैव) M1 [उ]पकारक , Cg as in text (for °कारिणम्)

10 V3 D4 om 10ᵃᵇ (for D4 cf v l 7) —ᵃ) B3 हैं, D7 G1 3 न (for मे) —ᵇ) Ś1 Ñ V1 2 B D1–3 8 11 13 यद्दं (B4 °य), D7 T3 4 M1 3 यदीमं , M2 यथेम (for यदिम) B3 (m also as in text) रामसानुज D13 राघवानुज (sic) (for रावणानुजम्) —Ñ2 V B3–4 read 10ᶜᵈ for first time before 7ᶜᵈ (V1 before 8) all (except V1) repeating it here —ᶜ) Ñ1 V B2–4 D4 (all except V3 D4 first time) वपु (for सौम्य) B4 (second time) अभिपश्येनम्

11 V1 om 11ᵃᵇ B3 reads 11–12ᵇ in marg —ᵃ) Ñ1 D6 स (for तु) D13 स एवमुक्त (for एवमुक्तस्तु) —Ś1 D6 12 om (hapl) from सौमित्री in 11ᵃ up to तत in 12ᵃ —ᵇ) M1 ससुग्रीव सहायद —M1 om 11ᶜ–12 —ᶜ) B1 3 4 D1 च, B3 D6 7 10 11 सु , T2 3 M1 [अ]थ, L (ed) स (for तु) Ñ V1 3 D13 तथेत्युवाच , V3 तथा तूवाच (for तथेत्युक्त्वा तु) B2 सौमित्रि (for संहृष्ट) —After 11ᶜ, D1 ins

G 6 97 32
B 6 112 15
L 6 93 12

घटेन तेन सौमित्रिरभ्यषिञ्चद्विभीषणम् ।
लङ्कायां रक्षसां मध्ये राजानं रामशासनात् ॥ १२
अभ्यषिञ्चत्स धर्मात्मा शुद्धात्मानं विभीषणम् ।
तस्यामात्या जहृषिरे भक्ता ये चास्य राक्षसाः ॥ १३

दृष्ट्वाभिषिक्तं लङ्कायां राक्षसेन्द्रं विभीषणम् ।
राघवः परमां प्रीतिं जगाम सहलक्ष्मणः ॥ १४
स तद्राज्यं महत्प्राप्य रामदत्तं विभीषणः ।
प्रकृतीः सान्त्वयित्वा च ततो राममुपागमत् ॥ १५

3152* सौमित्रिं सविभीषण ।
लङ्कां प्राप्य सभामध्ये

—ᵈ) Ñ V B2 3 D4 13 या(B2 या D18 सा)नयद्वर्द् ❀ Cv 'एवमुक्तस्तु सौमित्रिं ससुग्रीवं सहाङ्गदं ' इत्यादयोऽन्ये नव श्लोकाः सन्ति उपरि चान्तरान्तरा केषुचित् । न च मातृकाविशोधयन्त । ❀ —After 11 D5 7 9–11 T G M1 3 5 ins

3153* स घटं वानरेन्द्राणां हस्ते दत्वा मनोजवान् ।
आदिदेश महासत्वान्समुद्रसलिलानये ।
अतिशीघ्रं ततो गत्वा वानरास्ते महाबलाः ।
आगतास्तज्जलं गृह्य समुद्राद्वानरोत्तमाः ।
ततस्त्वेकं घटं गृह्य संस्थाप्य परमासने । [5]

[(l 1) D5 T1 G3 तां घनान् Ct as above (for स घटं) G2 om (hapl) after स घ up to घ in l 5 D7 महाजवान् (for मनो°) ❀ Cr घ हस्त इति नानानेकवचनम्, so also Cm g t ❀ D6 न घं तु सुग्रीवा तु वानरेन्द्रा मनोजवान् —(l 2) D8 9–11 Ct आदिदेश D9–11 महामत्व (for °त्त्वान्) D7 समुद्राय (for समुद्र) D6 11 सलिल दत्त (for सलिलानये) —M5 om l 3 5 —(l 3) D6 T1 3 M3 Cg शीघ्र (for अति) M2 तत शीघ्र गत्वा (for the prior half) D5 11 मनोजवा (for महाबला) —(l 4) D4 6 T1 3 ते D6 11 M1 तु (for तत्) M1 वानरघन (for वानरोत्तमा) —(l 5) D1 तेष्वेके T3 G1 ते त G2 तैक (for त्वेक)]

12 Ś1 D8 12 om up to तेन in 12ᵃ M2 om 12 B3 reads 12ᵃᵇ in marg (for all cf v l 11) V3 om 12 17 D1 repeats 12ᵃᵇ after 12 —ᵃ) B1 3 D2 3 सुषेण (for घटेन) D2 (both times) चैव M5 [पु]त्रेण (for तेन) —ᵈ) Ś1 D12 लङ्कायां (for राजान) —After 12 N V1 2 B1–4 D1–3 5–11 13 T G M1 3 5 ins

3154* विधिना मन्त्रदृष्टेन सुहृद्गणसमावृतम् ।

[V1 B3 4 D13 शास्त्र (for मन्त्र) D4 T3 5 सुजन Cg k t as above (for दृष्ट) V1 B3 4 D12 अन्वित (D12 °त) D9–11 T1 3 M3 समाकुल G3 समावृत (for समावृतम्) Ñ V1 मनुष्य समन्वित (for the post half)]

13 V3 om 13 (cf v l 12) K (ed) reads 13ᵃᵇ twice (second time within brackets) —ᵃᵇ) B1 ऐकाग्र्य (for धर्मात्मा) Ś1 D12 13 अभिषिच्यमाने तु तदा (hypm) B1 D1 तदाभिषिच्यमाने तु (for ᵃ) Ñ V1 2 B1–4 D1 धर्मात्माने D4 धर्माधार (for शुद्धात्मानं) Ś1 B1 D5 12 सर्वे वानरराक्षसा D1 सर्वे राक्षसवानरा (for ᵇ) D9–11 K(ed , second time) अभ्यषिञ्चस्तथा सर्वे राक्षसा वानरास्तथा(K(ed)°रा) —For 13ᵃᵇ, M1 subst

3155* वानरैः सहितः सर्वैरभिषेकं चकार ह ।

—Thereafter M1 cont

3156* दिव्यसङ्गरुतादिभिर्बहुयोपैश्च सुस्वनैः ।
कलशैर्जलपूर्णैश्च तीर्थोदकसमन्वितैः ।
सौवर्णै राजतैश्चैव तथा मणिमयैरपि ।
क्षीरवृक्षैस्तथा स्निग्धैर्विविधैर्गरसर्षपैः ।
गन्धोदकैर्विमिश्रेण पञ्चगव्येन चैव ह । [5]
तस्याम्बूनदमये सर्वरत्नविभूषिते ।
पीठे विभीषणं स्थाप्य समासीनं शुभे ।
सलिलेन सहस्राक्षमृषयो वासवं यथा ।
ततः शङ्खा मृदङ्गाश्च भेर्यश्च पणवानकाः ।
स्तुवन्नन्दाः सुमधुरा गीतवाद्यास्तथैव च । [10]
विभीषणस्याभिषेको हृष्टः प्रमुदितो बभौ ।
मुक्ताम्बरधरो भूत्वा सर्वरत्नविभूषितः ।
मकुटेन विचित्रेण सर्वरत्नमयेन च ।
अनुलिप्तः शुभैर्गन्धैः चन्दनैश्च विभीषणः ।
चन्दनेनाथ दिव्येन माल्यैश्च विविधैस्तथा । [15]
मालाभिश्च मुक्ताभिः छत्रेण च विराजता ।

—After 13ᵃᵇ Ś1 B1 D1–3 5–12 K (ed within brackets) ins

3157* प्रहर्षमतुलं गत्वा तुष्टुवू राममेव हि ।
[D1 च (for हि)]

—D1 om 13ᶜ–14 —ᶜ) Ś1 Ñ V1 2 B D1 3 5 11 13 तस्य विभीषणं दृष्ट्वा (Ś1 B1 D1–3 5 12 तुष्टुवुः) —G1 om 13ᵈ–16ᶜ —ᵈ) N V1 2 B1–4 D12 सर्वे च D2 ये चैव D1 ये चापि T1 ये चान्य Ct as in text (for ये चास्य)

14 V3 D1 G1 om 14 (for V1 cf v l 12; for the rest 13) Ś1 N V1 2 B D1–3 5 7 8 10 13 T1 G1 3 M om K (ed) reads within brackets 14ᵃᵇ —ᵃ) D1 T1 3 परम (for परमां) —ᵈ) D1 T1 2 भ्रातृगाम सलक्ष्मण

15 V3 G1 om 15 (cf v l 12 and 13 respy) D10 11 om 15ᵃᵇ —ᵃ) B1 यद्राज्यं तु (for स तद्राज्यं) —ᶜ) M1 प्रकृति (for प्रकृतीः) B1 M1 तु D1 3 स (for च) Ñ V1 2 B1 4 D7 G1 वा (D7 G1 स) सान्त्वयित्वा प्रकृतीः(G1 °तिं) D1 तत सान्त्वयित्वा प्रकृतीः (hypm) D9–11 13 सान्त्व(D13 सांत)यित्वा प्रकृतय(D13 °तीः

अक्षतान्मोदकाँल्लाजान्दिव्याः सुमनसस्तथा ।
आजह्रुरथ संहृष्टाः पौरास्तस्मै निशाचराः ॥ १६
स तान्गृहीत्वा दुर्धर्षो राघवाय न्यवेदयत् ।
मङ्गल्यं मङ्गलं सर्वं लक्ष्मणाय च वीर्यवान् ॥ १७
कृतकार्यं समृद्धार्थं दृष्ट्वा रामो विभीषणम् ।
प्रतिजग्राह तत्सर्वं तस्यैव प्रियकाम्यया ॥ १८
ततः शैलोपमं वीरं प्राञ्जलिं पार्श्वतः स्थितम् ।
अब्रवीद्राघवो वाक्यं हनूमन्तं प्लवंगमम् ॥ १९
अनुमान्य महाराजमिमं सौम्य विभीषणम् ।
प्रविश्य रावणगृहं विनयेनोपसृत्य च ॥ २०

G 6. 97. 23
B 6. 112. 23
L 6. 93. 20

[subm]) —d) M3 रामपार्श्वम् (for ततो रामम्) B1 D12 उपागत ⊛ Ct प्रकृतय प्रकृती स्वपुरराष्ट्रजा ⊛

16 V3 om 16 G2 om 16abc (cf v l 12 and 13 respy) —a) Ñ V3 D4 दिव्यान् (for लाजान्) Ś2 B1 D1 3 8 12 दृष्ट्वाक्षतान्मो(B1 °तमो)दकाश्च —b) Ś2 B1 D1 5 6 8 11 लाजा , N V3 D2 12 लाजान्, B4 विन्यास (sic) D6 7 T1 3 G1 M6 दिव्यान् (for दिव्या) D3 4 9 12 13 T2 G3 M3 तदा (for तथा) —c) N V1 2 B2-4 D4 13 स तदा हृष्टा(B3 स्त्र [m] D4 दृष्ट्वा) (for अथ संहृष्टा) —d) D6 T2 घोराम्, Ck t as in text (for पौराम्) B1 तत्र, D1 3 8 12 तस्य, D3 तस्मिन् (for तस्मै) N V1 2 B2-4 D4 13 रात्र्यां(N1 D4 र्थं) रजनीचरा —After 16 M3 ins

3158* मणिमुक्ताप्रवालानि रत्नानि विविधानि च ।
वस्त्राणि चैव दिव्यानि वाहनानि तथैव च ।
शस्त्राणि चैव सौम्यानि कवचानि च वासस ।

17 V3 om 17 (cf v l 12) —a) Ś2 B1 D1-3 8 12 तद्गृहीत्वा तु(D3 8 9 °श), B1 तान्गृहीत्वा च (for स तान्गृहीत्वा) —After 17ab D12 ins

3159* यावच्चन्द्रश्च सूर्यश्च यावदुर्वी ससागरा ।
यावद्रामकथा लोके तावद्राज्य विभीषणे ।

—c) Ñ1 V1 2 D1-3 8 10 11 T3 मङ्गल्य, Cm g as in text (for मङ्गल्य) B1 मङ्गल , B4 मंडन, D1 मङ्गल (for मङ्गल) Ś1 D8 12 मङ्गल सर्वमानीत —d) G3 स (for च) G1 राघवाय स, Cg t as in text (for लक्ष्मणाय च) —After 17, M3 ins

3160* सुग्रीवाय च रक्षेन्द्रो वानरेन्द्राय धीमते ।
तत प्रह्वाञ्जलिपुटो रामपार्श्वस्थितोऽभवत् ।

18 D3 om 18 —a) M3 तत (for कृत) B1 स सिद्धार्थं (for समृद्धार्थं) —T1 mostly damaged for 18cd —d) N V1 2 B3 4 D4 13 हितकाम्यया V3 B1 D10 11 M1 Ct प्रवि°, D1 प्रीति°, Cg as in text (for प्रिय°) —After 18 D3 ins

3161* तत प्रस्थापयन्वीर विभीषणमुवाच ह ।
गच्छ राज्यं प्रशाधि त्वं प्रकृतीश्चानुरञ्जय ।
एवमुक्तो महाबाहु प्रणम्य रिपुसूदनम् ।
भवत्प्रसादात्स्वस्थोऽस्मि प्रययौ स विभीषण ।
गत तस्मिन्महाकुक्षौ रामस्त मारुतात्मजम् । [5]

while D6 T1 G1 2 M3 ins

3162* तत्प्रगृह्य परा प्रीतिं जगाम सहलक्ष्मण ।

19 a) Ś1 Ñ V1 2 B D1 3 4 8 12 13 महा , D3 मोहात् (for तत) —b) Ś1 Ñ1 V1 2 B2 4 D7 8 12 G2 3 M3 पुरत , V3 प्रणति , D6 11 प्रणत, D13 समुप (for पार्श्वत) —After 19ab, M2 ins

3163* अब्रवीद्वानर मध्ये सर्वसैन्यस्य पश्यत ।
यन्मया तदभिज्ञात लङ्कैश्वर्ये विभीषणे ।
काम मया तत्सुग्रीव त्वत्प्रसादाच्च मे कृतम् ।
निर्भयो निर्विशङ्कस्तु समृद्ध्या धनदन्तु ।
दीर्घायुष्ये ध्रुवेणैव यावच्चन्द्रार्कतारका । [5]
लङ्काद्वीपस्य राजत्व मया दत्त विभीषण ।
चीर्णस्वी तु भवेद्दत्त ध्रुव भ्रातर्यदाभवेत् । (corrupt)
एव तत्समय कृत्वा राघव सुमहामना ।
उत्थाय च तत शीघ्र स्थापयित्वा विभीषणम् ।

—a) D13 धैर्यात्, G1 वीर (for वाक्य) Ñ V B2 4 D4 G (ed) च वचो (D4 ततो) धर्म्यं (G[ed] °रामो) M2 च हनूमत (for राघवो वाक्य) Ś2 B1 D1-3 8 12 उवाचेद वचो रामो —d) M1 वचो राम (for हनूमन्त) —After 19 Ś2 D3 8 read 22ab for the first time repeating it in its proper place while M1 ins 3164*

20 D13 om 20-21 V3 M1 om 20ab —a) N D10 11 Ck t अनुज्ञाप्य, Cr g as in text (for अनुमान्य) M3 महाबाहो (for °राजम्) B1 हनुमन्वद्द राजानम् —b) B2-4 सौम्य (for सौम्य) ⊛ Cr सौम्य विभीषणमनुमान्य ⊛ —After 20ab D5 7 T G M3 6 B (ed within brackets) ins M1 ins after 19 (owing to om), K (ed) cont after 3165*

3164* गच्छ सौम्य पुरीं लङ्कामनुज्ञाप्य यथाविधि ।
[M1 Cr g विभीषण (for यथाविधि)]

—T1 damaged for 20d —d) T2 3 [अ]भिवाद्य G3 [अ]भिनद्य (for [उ]पसृत्य) D5 7 M1 3 4 Cm g विजये नाभिनद्य (M3 °नन्द्य) च —For 20cd Ś1 N V B D1-4 8-11 13 M3 B (ed within brackets) subst while K (ed within brackets) ins after 20ab

3165* प्रविश्य नगरीं लङ्का कौशल्यं ब्रूहि मैथिलीम् ।
[Ś1 N1 V1 2 B2-4 D13 कुशल, B1 D1 4 कौशल्य (for कौशल) D1 लक्ष्मण (for मैथिलीम्)]

—After 20, K (ed within brackets) ins

G. 6. 97. 24
B. 6. 112. 24
L. 6. 93. 21

वैदेह्या मां कुशलिनं ससुग्रीवं सलक्ष्मणम् ।
आचक्ष्व जयतां श्रेष्ठ रावणं च मया हतम् ॥ २१

प्रियमेतदुदाहृत्य मैथिल्यास्त्वं हरीश्वर ।
प्रतिगृह्य च संदेशमुपावर्तितुमर्हसि ॥ २२

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे शततमः सर्गः ॥ १०० ॥

3166* प्रविश्य च पुरीं लङ्कामनुज्ञाप्य विभीषणम् ।
ततस्तेनाभ्यनुज्ञातो हनूमान्पूशवाटिकाम् ।
सप्रविश्य यथान्यायं सीतया विदितो हरिः ।

21 D13 om. 21 (cf. v.l. 20). V3 om. 21ab. —a) T3 damaged; G3 M1 Cr g वैदेह्यै; M4 वैदेहीं (for वैदेह्या). D3 om. मां (subm.). D1.9–11 च (D1 om. [subm.]) कुशलः Cr g as in text (for कुशलिनं). —b) Ś1 V3 B1.2.4 D2.8–10.11 सुग्रीवं च (for ससुग्रीवं). D6 विभीषणं (for सलक्ष्मणम्). Ñ1 D3 M3 सुग्रीव सह-लक्ष्मण. T2.3 ससुग्रीवविभीषणं. —V3 om. 21cd. —c) Ñ V1.2 B2–4 D4.13 M3 आख्याहि; Cr g as in text (for आचक्ष्व). Ś1 B1 D2–4.6–12 वदतां (for जयतां). Ñ1 वीरः D4 G3 श्रेष्ठः D13 वीर (for श्रेष्ठ). —d) Ś1 D1–4.6–11 च हत रणे Ñ V1.2 B2–4 D4.13 निहत(D4 °हि)तं मया; M3 च हतं मया (by transp.) (for च मया हतम्).

22 Ś1 D8.9 read 22ab for the first time after 19 repeating it here. —ab) D13 एवं (for एतद्). Ś1 D8.11 (Ś1 D9 first time) उपावधार्य; Ś1 D8.9 (both times).

(Ś1 D9 second time) उपाख्याहि; Ñ1 D4.13 समाख्याहि; Ñ2 V1.2 B1–3 D2.9–11 इहाख्याहि; B4 इहाख्याय; T उपाहृत्य (T1 sup. lin. also as in text); M3 समाहार्य (sic) (for उदाहृत्य). ⊕ Cv.r: प्रियमेतदुदा(Cr °दा)हार्येति पाठः. ⊕ Ñ2 तु; G1.2 त (for त्वं). Ś1 B1 D1.6–11 (Ś1 D8.9 both times) वैदेह्यास्त्व; D3 वैदेही त्वं (for मैथिल्यास्त्वं). V3 प्रियमाख्याहि वैदेह्या * * त्वा हरिपुंगव. —c) V1 D1–3.13 G1 तु (for च).

Colophon.—*Kāṇḍa name*: Ś1 Ñ V1.2 B2.4 D1.4.13 इत्याकाण्डे. —After Kāṇḍa name, V1 ins. आप्युदयिकः B1 ins. युद्धपर्वपर्याप्युदयिकं; D1 ins. आप्युदयिक पर्वणि. —*Sarga name*: Ś1 Ñ V B D1–4.6.11.13 M1 विभीषणाभिषेक. ; G3 विभीषणपट्टाभिषेकः. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ñ1 V1.2 B2.4 D4.1.11.13 om.; Ś1 D1 95; Ñ2 101; V1 96; B1 73; B4 93; D4.1 98; D2–7 T3 G M3.4 115; D8.11 114; T1 123; T2 126; M1 116; M2 117. —After colophon, D1 concludes with राम; G M3.4 with श्रीरामाय नमः.

१०१

इति प्रतिसमादिष्टो हनूमान्मारुतात्मजः ।
प्रविवेश पुरीं लङ्कां पूज्यमानो निशाचरैः ॥ १
प्रविश्य तु महातेजा रावणस्य निवेशनम् ।
ददर्श शशिना हीनां सातङ्कामिव रोहिणीम् ॥ २
निभृतः प्रणतः प्रह्वः सोऽभिगम्याभिवाद्य च ।
रामस्य वचनं सर्वमाख्यातुमुपचक्रमे ॥ ३
वैदेहि कुशली रामः ससुग्रीवः सलक्ष्मणः ।
कुशलं चाह सिद्धार्थो हतशत्रुररिंदमः ॥ ४
विभीषणसहायेन रामेण हरिभिः सह ।
निहतो रावणो देवि लक्ष्मणस्य नयेन च ॥ ५

G 6 98 5
B 6 113 8
L 6 94 6

101

Ś1 missing Sarga 101 (cf v l 6 93 13) D11 begins with ॐ

1 ᵃ) V3 damaged B1 इति तेन, M1 इति ** (for ॐ इति) —After 1ᵃᵇ, M3 ins

3167* विभीषण समाभाष्य दृष्ट्वा चैव महाबलं ।

—ᶜ) D2 विवेश स (for प्रविवेश) —Ś1 D3 11 om 1ᵈ–2ᵃ

2 Ś1 D6 11 om 2ᵃ (cf v l 1) Ñ2 repeats 2ᵃᵇ in place of l 2 of 3168* —ᵃ) N (N2 both times) V B D1 4 5 9 11 13 G1 3 M1 3 4 ब, D6 T2 3 तु M1 स (for तु) N2 (first time) B1 3 (marg up to 3168*) D1 3 4 11 पुरीं दृष्ट्वा, M1 महाप्राज्ञो (for महातेजा) —ᵇ) Ś1 Ñ2 (first time) B1 3 D3 4 11 13 समेत्य च त्रिभी षणं N (Ñ2 second time) V B1 4 D1 13 रावणागोर (D4 °णोदार)सूद्रिमत्, D1 सामात्य सविभीषण, D6-11 भवनुद्राय्य(D9 पूज्यमेत्य) विभीषण, G (ed) रावणालय मृद्धिमत् —After 2ᵃᵇ, Ś1 N2 B1 3 (m) D1 3 4 11 13 ins

3168* प्रविवेशाभ्यनुज्ञातो हनूमान्वृक्षवाटिकाम् ।
स प्रविश्य यथान्याय सीतया विदितो हरि ।

[(l 1) D6-11 तवतेन (for प्रविवेश) —Ñ2 om l 2 repeating 2ᵃᵇ in its place —(l 2) B1 प्रविश्य च D1 संप्रविश्य (for स प्रविश्य) Ś1 B1 D3 11 सीतया (for सीतया)]

—ᶜ) D1 दृष्टा N V1 3 B D1 4 5 7 10 11 M1 3 Cm g k t सूदृष्या V1 प्रवया D1 2 त्रिबरा, D6 पूज्यया, D6 M3 पूजया (for प्रविश्य) D6 दृष्ट्वा (for हीना) Ś1 D3 11 स ददर्श तदा सीतां —ᵈ) N3 V B3-4 निष्प्रभाम्, M3 सप्रदाम्, Cg k t as in text (for सातङ्काम्) V2 damaged for रोहिणीम् D3 11 transp इव and रोहिणीम् Ś1 B1 D1 3 4 5 9 11 13 रामपत्नीमनिन्दिताम् N3 D2 मलिना जनकात्मजाम् —After 2 D6-9 10, 11 S ins

3169* वृक्षमूले निरानन्दां राक्षसीभिः समावृताम् ।
[D7 10, 11 G1 °वृताम् (for समावृताम्)]

3 V1 om 3ᵃᵇ —ᵃ) N3 निभृत 1 D1 निभृत (for निभृत) Ś1 D3 4 5 11 प्रयत (for प्रणत) D2 प्राञ्ज, D13 पुम (for प्रह्व) B1 नियत प्रयत प्राज्ञ , B3 निभृत प्रयत प्रह्व , D1 निभृता प्रयताम्न —ᵇ) G1 3 [अ]भ्युवादयत्, Cr g t as in text (for [अ]भिवाद्य च) Ñ V1 3 B3-4 D1 13 सोऽभिवाद्य च मैथिलीं —After 3ᵃᵇ, D6 7 9-11 S ins

3170* दृष्ट्वा तमागत देवी हनूमन्त महाबलम् ।
तूष्णीमास्त तदा दृष्ट्वा स्मृत्वा प्रमुदिताभवत् ।
सौम्य दृष्ट्वा मुख तस्या हनूमान्प्लवगोत्तम ।

[(l 1) D9-11 M1 समागत, Cg as above (for तमागत) —D6 reads in marg from महा up to हनूमत् in l 3 —M2 om l 2-3 —(l 2) D6 8 11 M1 Cm g आस्ते Cv r as above (for आस्ते) D1 Cr m g तन्वी (for हर्ष) G1 प्रय M2 स्मृत्वा (for दृष्ट्वा) M1 देवी Cr m g as above (for स्मृत्वा) D6 T1 G2 च मुदिता Cg as above (for प्रमुदिता) D7 11 स्मृत्वा हृष्टमनाः (for the post half) —(l 3) G1 सौम्ये, Cg as above (for सौम्य) D1 8-11 G1 3 M3 transp दृष्ट्वा and तस्या D7 G1 3 मारुतात्मज (for प्लवगोत्तम)]

—ᶜ) D6 T2 3 G1 वचनात् (for वचन) G1 सौम्यम् (for सर्वम्)

4 ᵃ) G (ed) मैथिलि (for वैदेहि) D4 कुशल (for कुशली) —ᵇ) D13 सुग्रीवश्च (for ससुग्रीव) D6 T1 M1 3 सहसुग्रीवलक्ष्मण D6-11 सुग्रीव सहलक्ष्मण —After 4ᵃᵇ N D6 7 10 T G M2 3 ins

3171* विभीषणसहायश्च हरीणां सहितो बली ।

[D6 9 महायाद् (for °सहाय) N D6 10 हरीणि (for हरीणां) D6 (after corr) 10 वर्गे (for बली)]

—D10 om 4ᶜ–7ᵈ N3 D1 om 4ᶜ–5 —ᶜ) Ś1 N3 V B D1 3 4 13 T G1 3 M1 3 Ct चाह (for चाह) —ᵈ) Ś1 B1 D1 3 4 11 समितिंजय, V2 illeg (for अरिंदम)

5 N3 D13 om 5 (cf v l 4) V2 damaged for 5ᵃᵇ —ᵃ) B1 क्षमेश (for रामेण) ☞ V1 missing from 5ᶜ up to 6 102 26 —ᵇ) B2 सवधो M1 युद्ध (for हरिभि) —ᵈ) N3 V1 3 B3-4 लक्ष्मणस्य (for लक्ष्मणस्य) N2 (अ)तुलनं च, B1 समयेन च, B2 (m also as in Ś1)

G 6 98 c
B 6 113 9
L 6 94 8

पृष्ट्वा च कुशलं रामो वीरस्त्वां रघुनन्दनः ।
अब्रवीत्परमप्रीतः कृतार्थेनान्तरात्मना ॥ ६
प्रियमाख्यामि ते देवि त्वां तु भूयः सभाजये ।
दिष्ट्या जीवसि धर्मज्ञे जयेन मम संयुगे ॥ ७
लब्धो नो विजयः सीते स्वस्था भव गतव्यथा ।
रावणः स हतः शत्रुर्लङ्का चेयं वशे स्थिता ॥ ८
मया ह्यलब्धनिद्रेण धृतेन तव निर्जये ।
प्रतिज्ञैषा विनिस्तीर्णा बद्ध्वा सेतुं महोदधौ ॥ ९
संभ्रमश्च न कर्तव्यो वर्तन्त्या रावणालये ।
विभीषणविधेयं हि लङ्कैश्वर्यमिदं कृतम् ॥ १०
तदाश्वसिहि विश्वस्ता स्वगृहे परिवर्तसे ।
अयं चाभ्येति संहृष्टस्त्वद्दर्शनसमुत्सुकः ॥ ११

मयैव हि (for नयेन च) Ś₁ B₁ D₁ ₈ ₉ ₁₁ लक्ष्मणेन च वीर्यवान् (D₃ वीमता) —After 5 D₁ ins

3172* इन्द्रजित्कुम्भकर्णश्च ये चान्ये भीमविक्रमा ।

6 V₁ ₂ B₂ ₄ D₁₀ ₁₁ ₁₂ om 6 (for D₁₂ cf v l 4) Ś₁ B₁ ₃ D₅ ₈ ₁ ₁ ₁₂ transp 6 (B₁ 6ᶜᵈ) and 7 N₂ repeats 6 after 7 D₇ G₁ ₂ M₂ read 6 after the first occurrence of 7ᶜᵈ B₃ reads 6ᵃᵇ after 7ᶜᵈ (r) —ᵃᵇ) Ś₁ N₁ (second time) B₁ ₂ D₂ ₁ ₁₂ दिष्ट्या च N₁ D₅ ₆ ₇ T₂ दृष्ट्वा च (T₂ तु) D₁ सिद्धार्थ ₁ T₃ पृष्ट्वा तु G₁ ₂ पृष्टश्च L (ed) दिष्ट्यात्र Cm k as in text (for पृष्ट्वा च) D₁ ₄ ₃ कुशली (for कुशलं) Ś₂ N (N₁ first time) B₁ ₃ D₁ ₄ ₃ ₁₂ M₂ transp रामो and वीरस्त् —After 6ᵃᵈ B₃ repeats 8ᶜᵈ —ᵈ) Ś₁ N₁ (second time) B₁ ₃ D₁ ₄ ₅ ₉ ₁₁ ससुग्रीवः सलक्ष्मणः

7 D₁₂ om 7ᵃᵇ (cf v l 4) Ś₁ B₁ ₃ D₁ ₁,₈,₁₁ transp 6 (B₃ 6ᶜᵈ) and 7 —ᵃ) D₁ ₄ माख्याहि (for माख्यामि) N₁ D₄ दृष्टि त्वां N₁ illeg (for ते दृष्टि) Ś₁ D₄ ₃ प्रियमाख्यामि ते वीरो —ᵇ) N D₄ ₇ G₁ ₂ M₂ च (for तु) B₁ D ₃ ₉ ₁₁ भूयश्च त्वां D₆ भूयस्त्वां तु (by transp) Cr as in text (for त्वां तु भूय) N₁ (m also) समावये D₃ प्रसादये (for सभाजये) Ś₁ D₁₁ भूयस्त्वा (Ś₁ ᵒस्त्वा) च समाजयेत् (D₃ सत्र भवेत्) V₁ ₂ B₂ ₄ राघवस्य महात्मनः —B₃ repeats 7ᶜᵈ after 8 D₇ G₁ ₂ M₂ L (ed) read 7ᶜᵈ twice (L [ed] second time within brackets) —ᶜ) D₁ दृष्ट्वा D ₂ दृष्ट्वा (sic) (for दिष्ट्या) N D₄ ₃ (second time) ₁₁ पश्यसि B₁ मोदसि B₃ (second time) D₁ ₃ ₉ जयसि (for जीवसि) V₁ B₂ ₄ G₁ ₂ M₂ (B₃ first time G₁ ₂ M₂ second time) Cr धर्मज्ञे वधसे दिष्ट्या V₁ D₁₀ ₁₁ Ck t तव प्रमाणादर्शये —ᵈ) Ś₁ N₂ B₁ ₃ (second time) D₃ ₄,₉ ₁₁ जयो (B₁ च) रामस्य V₁ D₁₁ ₁₂ Ct महात्मनेणा D₁ ₂ जयात्मानस्य D₇ (second time) मत्स्यन च M₁ प्रभा चात्तत्र Cm g as in text (for जयेन मम) V₁ B₂ ₄ D₃ G₁ ₂ M₂ (except V₁ B₂ ₄ all first time) जयोयं (D₇ G₁ ₂ ᵒयो स) मविपूजयो —After the first occurrence of 7ᶜᵈ D₇ G₁ ₂ M₂ read 6 —After 7 N₁ repeats 6

8 ᵃ) Ś₁ B₁ D₁ ₄ ₅ ₉ ₁₁ लब्धो मे N₂ V₁ B₂ ₄ D₁₀ ₁₁ G₁ ₂ M₁ Ct लब्धोयं Cm g as in text (for लब्धो नो) D ₂ जय (subm) (for विजय) M₂ देवि (for सीते) —ᵇ) V₁ B सुस्था G₁ ₂ स्वस्था Cr m g as in text (for स्वस्था) V₁ ₂ B D₆ ₁₁ ज्वरा Cr m g as in text (for व्यथा) D₄ नष्टा भवतु त व्यथा —B₃ repeats 8ᶜᵈ after 6ᶜᵈ —ᶜ) Ś₁ B₁ ₃ (second time) D₁ ₃ ₅ ₉ ₁₁ T₁ G₂ M₁ ₂ ₃ च N V₁ ₂ B₂ ₄ (first time) ₄ D₁ [s]यं (for स) D₇ ₁₁ G₁ ₂ रावणो निहत पाप (D₁₂ शत्रुः) —ᵈ) B₁ येन B₁ (first time) D₆ ₁₁ चैव M₁ मम (for चेयं) Ś₁ B₁ ₃ (second time) D₁ ₃ ₁₁ वशीकृता V₁ ₂ B₂ ₄ (first time) ₄ गतव्यथा D₆ T₁ ₂ वागता (for वशे स्थिता) D₇ G₁ ₂ सामात्य ससुतो नृप D₁₂ लङ्का चैवावरोधिता —After 8 B₃ repeats 7ᶜᵈ and then reads 6ᵃᵇ

9 ᵃ) N₂ तु M₂ [ल]पि (for हि) D₁₂ मया तु लब्ध मित्रेण —ᵇ) Ś₁ D₁,₈ ₁₁ ₁₂ वृतेन N V₁ B₂ ₄ धृता याः V₂ B₁ धृत्वा च D₄ भुता याः D₆ धुतेन M₂ Cm g रदेन Cr t as in text (for धृतेन) Ś₁ V₂ B₁ D₁ ₅ ₉ ₁₁ रिपुनिग्रहे (for तव निर्जये) —D₂ reads 9ᶜᵈ twice —ᶜ) D₆ [ए]ष (for [ए]षा) N B₂ ₄ D₄ मया तीर्णा V₁ च सुतीर्णा D₆ सुविस्तीर्णा T₁ सुवि° (for विनिस्तीर्णा) Ś₁ V₁ B₁ D₁ (both times) ₈ ₉ ₁₁ प्रतिज्ञेय समुत्तीर्णा B₃ D ₂ प्रतिज्ञा सा (B₃ °ज्ञेय) मया तीर्णा D₇ G₁ ₂ प्रतिज्ञा पालिता दृढ —ᵈ) D₁ छत्वा (for बद्ध्वा) Ś₁ B₁ D₁ (second time) ₁,₃ ₁ ₁₁ तीर्णश्च सदृणालय ; V V₁ ₂ B₂ ₄ D₁₁ तरता भीमसागर ; D₁ (first time) स्वस्था भव गतव्यथा ; M₂ तरित्वा भीमसागर

10 ᵃ) D₁ संभ्रमश्च D₁₂ संभ्रम (for संभ्रम) D₃ transp च and न M₂ मेऽस्ति (for कर्तव्यो) G₁ ₂ सदहो न च कर्तव्यो —ᵇ) Ś₁ D₁ ₁ ₁₂ T₁ G₂ वसत्याः D₆ वसती (sic) M₂ वर्तन्त्या (for वर्तन्त्या) ₍ₜ₎ Cg k t वसन्त्या वर्तमानया ₍ₜ₎ Ś₁ वद्गालय (sic) N V₁ ₂ B₂ ₄ D₁ ₁ ₁₁ G₁ ₂ राक्षसालय (D₄ °यन) (for रावणालये) —ᶜ) D₁ om हि (subm) D₂ वश दीर्घ (for विधेयं हि) —ᵈ) Ś₁ B₁ D₁ ₄,₁₁ कृतं मया B₃ D₆ मया कृतं (for इदं कृतम्)

11 ᵃ) Ś₁ तस्मा स्वपिहि D ₂ तस्मा सुखं हि Ś₁ D₁₁ ₁₂ स्थिरस्य B₁ D₁ ₈ ₉ विश्रान्ते B₃ D₁₂ भद्रे त D₆ वैदहि

एवमुक्ता समुत्पत्य सीता शशिनिभानना ।
प्रहर्षेणावरुद्धा सा व्याजहार न किंचन ॥ १२

अब्रवीच्च हरिश्रेष्ठः सीतामप्रतिजल्पतीम् ।
किं त्वं चिन्तयसे देवि किं च मां नाभिभाषसे ॥ १३

एवमुक्ता हनुमता सीता धर्मे व्यवस्थिता ।
अब्रवीत्परमप्रीता हर्षगद्गदया गिरा ॥ १४

प्रियमेतदुपश्रुत्य भर्तुर्विजयसंश्रितम् ।
प्रहर्षवशमापन्ना निर्वाक्यास्मि क्षणान्तरम् ॥ १५

न हि पश्यामि सदृशं चिन्तयन्ती प्लवंगम ।
मत्प्रियाख्यानकस्येह तव प्रत्यभिनन्दनम् ॥ १६

न च पश्यामि तत्सौम्य पृथिव्यामपि वानर ।
सदृशं मत्प्रियाख्याने तव दातुं भवेत्समम् ॥ १७

G 6 98. 15
B 6 113 19
L 6 94 20

D11 विस्रब्ध, Cg as in text (for विश्रब्धा) —^{b}) N1 स्वदेशे, B3 (m also as in text) स्वधुते D4 विसब्धा, D12 विश्रब्धा (for स्वगृहे) G1 विनिवर्तते —^{c}) G1 स्वय, Cv r m g as in text (for भय) Ś2 B1 D1 3 8 11 अहमप्यद्य, Ñ V1 2 B3-4 D4 अद्य चाभ्येमि, D7 अद्यमद्य सु , D11 अद्य चान्योपि , T2 अद्य चाभ्येहि , M1 अद्य चाभ्येति (sic) (for अथ चाभ्येति) ※ Cr "अथ चाभ्येति सहृद्दस्वदर्शनसमुत्सुक ।" इत्येतदनन्तर रामसदृशवाक्यम् । Ct 'अथ चाभ्येति सहृद' इति पाठ ※ —^{d}) D9 कृतहृद (for -समुत्सुक) D12 दाशरकुशलसमुत्सुक

12 ^{a}) Ñ1 D4 10 समुत्थित, V2 समुथित, D8 9-11 तु सा देवी, D6 T2 3 तु सा सीता, M1 हनुमता, Cg as in text (for समुत्पत्य) —^{b}) D6 T2 3 देवी (for सीता) N V1 2 B3 4(m also as in text) 4 D4 10 भर्तुर्विजयसहिता (B2 °शसिता B3 °सस्थिता, D12 °समित) —^{c}) T1 प्रहृष्टन Ś2 B1 D2 3 8 M1 [अ]वरुद्धेव, N2 V1 2 B2 4 [अ]भिसरुद्धा D1 [ए]व रुद्धा, D1 9 12 M2 °रुद्धन D13 [अ]विशेषेण, G1 [अ]भिवृद्धा सा G(ed) [अ]तिसरुद्धा Cg as in text (for [अ]वरुद्धा सा) N1 प्रबद्धर्षावरोधन B2 हर्षणापि च सरुद्धा —^{d}) D4 कश्चन (sic) (for किंचन) Ś2 B1 D1 3 8 11 -व्याहर्तुं न शशाक ह

13 D13 om (hapl) 13–14^b —^{a}) M2 स (for च) Ś2 B1 D1 3 8 11 सतोयमीदृशिवर —^{b}) G1 M2 जल्पिता (for जल्पतीम्) D8 सीतामपि प्रजल्पिता T1 3 सीतामप्रतिजल्पित —After 13^{ab} Ś2 B1 2 (m) D1 3 8 9 12 ins

3173* निवृत्तहर्षा सहसा हरिराकारसूचिताम् ।
हर्षादिव समुत्थाय सहसा वीडितानानाम् ।

[(l 1) D6 प्रवृद्ध (for निवृत्त) D8 हर्षित (for हर्षा) D8 वानरम् (for हरिर्) B1 2 D8 सूचित (for सूचिताम्) —(l 2) B1 2 D2 6 देवीं (for एव)]

—Thereafter D1 cont

3174* काकुत्स्थेन तु संयुक्ता सत्यार्जवपरायणाम् ।
पतिव्रता रामपत्नीं पतिधर्मपथि स्थिताम् ।

—^{c}) D4 6 T1 G2 M4 2 तु (for त्व) —^{d}) D4 T1 G1 किंचिन्मा D4 किं * * D1 G2 किं त्व(D1 च) मा U2 किं तु मा (for किं च मा) B4 [अ]वभाषसे, M3 प्रभाषस (for [अ]भिभाषसे)

14 D13 om 14^{ab} (cf v l 13) —^{a}) M1 तु सा सीता (for हनुमता) —^{b}) M5 om (hapl ?) सीता D5 T1 2 G1 धर्मे (for धर्म) Ś2 B1 D1-3 8 12 सीता धर्मपथे स्थिता, Ñ V1 2 B2 4 D4 सीता शशिनिभानना, B4 (marg also as in B1) सीता परमहर्षिता M1 वायुपुत्रेण धीमता —^{c}) D8 2 परमप्रीत्या, M1 वानरश्रेष्ठ (for परमप्रीता) —^{d}) Ś2 D2 8 11 M2 बाष्प , D5 सीता (for हर्ष) N V1 2 B2-4 D4 10 M1 2 गद्गदभाषिणी, D1 सदिग्धया गिरा

15 D5 reads in marg 15-16^b —^{a}) D1 T2 3 इति श्रुत्वा (for उपश्रुत्य) —^{b}) D5 भर्तृ (for भर्तुर्) Ñ B2 समत, V1 2 B4 D12 समित, B2 समाकृ, D4 समत (for संश्रितम्) Ś2 B1 D1-3 8 9 12 भर्तुर्विजयमुत्तम —^{c}) B1 D2 महर्षं च समापन्ना —^{d}) Ś2 निर्विग्राह्य, B1 D1-3 8 12 12 निर्वाक्यवाद D1 निर्वाच्यास्मि (for निर्वाक्यास्मि) Ś2 N B1 D1-3 8 12 13 त्वया कृता V1 2 B2 4 क्षणा कृता, M1 क्षण कृता, Cm g k t as in text (for क्षणान्तरम्)

16 D4 reads in marg 16^{ab} (cf v l 15) —^{a}) V2 B1 च (for हि) T2 सदृशो Cr g t as in text (for सदृश) N D4 10 सदृश न च(N2 च न) पश्यामि —After 16^{ab} D12 ins 3176* —B1 D12 om 16^{cd} —^{c}) T2 3 त्वत्प्रिय , Cm as in text (for मत्प्रिय) N V1 2 B2 4 D2 3 4 [आ]ख्यापकस्य, Cm as in text (for [आ]ख्यानकस्य) Ś2 D1 M1 [ए]व (for [इ]ह) D8 11 Ct आख्यानकस्य भवतो D13 प्रियमाख्यापकस्येह —^{d}) D8 11 दातु Cm as in text (for तव) D8 नन्दित (for नन्दनम्) —After 16 Ś2 D1 2 3 read 3175*

17 ^{a}) N V1 B2 4 तु D4 om (subm) D5 T1 M1 3 Cr हि Cv as in text (for च) B4 ते सौम्य, D6 11 सदृश (for तत्सौम्य) —^{b}) Ś2 V1 B1 D1-3 8 12 अपि(V1 इह) किंचन N V1 2 B2 4 D1 12 वानराधिप B2 D9-11 तव किंचन (for अपि वानर) —^{c}) B1 यादृश Ś2 Ñ1 B4 D2 3 9-13 यत् , B1 त्वत् , B4 वा (for मत्) —^{d}) Ś2 V1 B1 D1-3 8 12 दत्त्वा (for दातुं) N V2 B2 4 D4 मम, V2 illeg D9-11 सुखम् Cv g as in text (for समम्) D12 तव दातुंभवेन्मम M2 वै दातुमभवत्सम G(ed) सत्यमेतद्ब्रवीमि ते

6. 98. 16
6. 113. 20
6. 91. 19

हिरण्यं वा सुवर्णं वा रत्नानि विविधानि च ।
राज्यं वा त्रिषु लोकेषु नैतदर्हति भाषितुम् ॥ १८
एवमुक्तस्तु वैदेह्या प्रत्युवाच प्लवंगमः ।
प्रगृहीताञ्जलिर्वाक्यं सीतायाः प्रमुखे स्थितः ॥ १९
भर्तुः प्रियहिते युक्ते भर्तुर्विजयकाङ्क्षिणि ।
स्निग्धमेवंविधं वाक्यं त्वमेवार्हसि भाषितुम् ॥ २०
तवैतद्वचनं सौम्ये सारवत्स्निग्धमेव च ।
रत्नौघाद्विविधाच्चापि देवराज्याद्विशिष्यते ॥ २१
अर्थतश्च मया प्राप्ता देवराज्यादयो गुणाः ।
हतशत्रुं विजयिनं रामं पश्यामि यत्स्थितम् ॥ २२

18 B1 D12 om. 18. —^{a}) M2 हिरण्य रजत वापि. —T1 damaged for ^{b} except च. —^{b}) B2 वा (for च). —For 18^{cd}, Ś1 D1-3 8 G (ed.) subst. and read (except G [ed.]) after 16:

3175* न हिरण्यं न यामास्ति न रत्नानि प्लवंगम ।

—Thereafter all the above MSS. cont.; while D12 ins. after 16^{ab}:

3176* अतोऽहं हर्षमापन्ना पुनर्दैन्यमुपागता ।

[Ś1 D3 12 अह वै, D2 अथाह; G (ed.) ततोह (for अतोऽहं). G (ed.) पुनर्भूयस्त्वमागता (for the post. half).] —Ś2 D1-3 8 G (ed.) om. 18^{cd}. —^{c}) B4 D4 च (for वा). —^{d}) D9-11 (with hiatus) एतन्नार्हति (D9 °र्हसि) (for नैतदर्हति). D9 10 11 G1.3 M1 Cv.t भाषित, M2 तत्स्वं; Cm g as in text (for भाषितुम्). Ñ V1.2 B2-4 D4 10 नै (Ñ2 V2 3 [with hiatus] ए, D4 +) तदर्हसि तान्यपि.

19 ^{a}) G1 च (for तु). —D6-7 9-11 S repeat 19^{cd} after 3181*. —^{c}) Ś1 B1 D3 5-11 T G M2 3 6 (D6-7 T G M2 6 second time; D9-12 both times; M2 first time) हर्षात्; M1 (first time) प्रह्वः; M1 (second time) वीरो; M3 (second time) स्पष्टः (for वाक्य) Ñ V1 2 B2-4 D4 कृताञ्जलिपुटो हर्षात् (B3 मूखा), D1 प्रहर्षाञ्जलिर्हर्षात् (subm.); D12 कृताञ्जलिश्चैवाब्रवीत्; M3 (first time) गृहीतप्राञ्जलिर्वाक्य. —^{d}) M1 (second time) हनुमान् (for सीतायाः). B1 समुखे (for प्रमुखे).

20 ^{a}) D2 भर्तृ- (for भर्तुः). Ś2 D3 12 युक्ता; Ñ1 V1 B2-4 D4 12 रक्ते (for युक्ते). —^{b}) Ś2 D12 -काङ्क्षिणी. Ñ2 V1 2 B2-4 नन्दिनि (for काङ्क्षिणि). —^{cd}) D9 वक्तुम् (for स्निग्धम्). B1 T2 3 एव हित, G (ed.) एव हि तद्; Cr g t as in text (for एवंविध). B3 कार्यं; D7 मा हि (for वाक्य). Ś2 B1 D1-3 8 12 भर्तुस्त्वविध योग्य (for ^{c}). B3 (also as in text) वाक्य वा (for त्वमेव). Ś2 B1 D1-3 8 12 [अ]निन्दिते (for भाषितुम्). D12 स्निग्धं त्वमेवार्हसि वाक्यसि * * भाषितुं (corrupt). ※ Ck: अथ कश्चित् श्लोकद्वय योजनाशक्त्या प्रक्षिप्तम् ।; Ct: एतदुत्तर 'तवैतद्वचन देवि त्वत्तोऽर्हामि प्रिय महत् । रत्नौघाद्विविधाच्चापि देवराज्याद्विशिष्यते । अर्थतश्च मया प्राप्ता देवराज्यादयो गुणाः । हतशत्रुं विजयिनं रामं पश्यामि सुस्थितम् ।' इति श्लोकद्वय प्रक्षिप्तमिति कतकः. ※ —After 20, D11 ins. 3181*.

21 D11 om. 21-22. —^{a}) Ś2 D8.12 न चैतद्; B1-3 D9 तदेतद्; D1 तथैव (for तवैतद्). Ś2 V1 2 B D1-3 8 -10 12 M1.2 देवि; Ñ D7 G सौम्य; D4 श्रुत्वा (for सौम्ये). —^{b}) Ñ1 V1 2 B2-4 हितम्; D12 सारम् (for स्निग्धम्). Ñ2 सादर हितम्; D4 शाश्वत हितम् (for सारवत्स्निग्धम्). B3 वा; M3 om. (subm.) (for च). D9 10 त्वत्तोऽर्हामि (D9 °त्तो हि मे) प्रियं महत्. —After 21^{ab}, M3 ins. 3178*. —^{d}) T3 M3 देवि (for देव-). —For 21^{cd}, Ś2 Ñ V1.2 B D1-4 8 12.13 M3 subst.:

3177* रत्नौघपरिदानेन देवराज्येन वा समम् ।

[D4 रत्नार्थ-. V1 B D1 वरदानेन; D2 M3 -धन°; D3 -धनधान्येन (for -परिदानेन). Ś2 D8 12 न रत्नैः रत्न (D8 °हेम)-दानेन (for the prior half). V1 B2-4 वरदानेन (for देवराज्येन). Ś2 D2 8 12 चापर; M3 चाधिक (for वा समम्). D12 रत्नौघ विविध चैव देवराज्य च वासव.]

22 D12 om. 22 (cf. v.l. 21). —^{a}) Ś2 D8 तथैते च; Ñ1 V2 D5 T G3 अर्थतस्तु (Ñ1 V2 °स्ते); D4 अथातश्च; D12 तथैवैते; D13 अक्षराश्च; M3 अपिताश्च (for अर्थतश्च). B1 प्राप्तः; B4 देवि (for प्राप्ता). —^{b}) B2 D12 देवि; B3 om. (for देव). —^{d}) D9.10 T3 G1 3 पश्यसि; Cm g as in text (for पश्यामि). Ś2 D3 12 यत्स्थितः; B2 [उ]पस्थितः; D4.6 T G1.2 M2.6 सुस्थितं; D7 9 10 सुस्थिर, G2 सस्थितं; M3 यत्प्रिय (for यत्स्थितम्). M1 यत्पश्यामि रघूद्वह. —After 22, Ñ V1 2 B2-4 D4 ins., while M3 ins. after 21^{ab}:

3178* प्राप्ता ह्यसि नृणां देवि सर्वलोकेष्वरुन्धती ।

[Ñ2 B2 सीता (sic) (for प्राप्ता). B3 अह तु स्वामिना नाभि वशिष्ठस्याप्यरुन्धती.]

—Thereafter all the above MSS. (except M3) cont.; while Ś2 B1 D1-3 8 12 ins. after 22:

3179* अहं त्वेक वर देवि त्वत्तोऽर्हामि प्रिय महत् ।
तन्मे प्रीता प्रयच्छ त्व रामश्चाप्यनुमन्यते ।

[(l. 1) Ś2 V1 B1-3 D1 त्वे (B3 ए)क- (for त्वेक). Ñ V1.2 B3 4 D4 याचे (for ऽर्हामि). V3 illeg. for प्रिय महत्. B1 वित, B3 वर (for महत्). —(l. 2) Ñ1 त्व मे, Ñ2 त मे, D8 ततो (for तन्मे). Ñ2 B2-4 D4 प्रीत्या; D2 शोतर (for प्रीता). Ś2 D3 8.12 प्रयच्छस्व, B1 प्रयच्छाश (for प्रयच्छ त्व). Ñ1 V2 [अ]नुमन्यतां, Ñ2 V1 B3 4 °मन्यते; B2

इमास्तु खलु राक्षस्यो यदि त्वमनुमन्यसे ।
हन्तुमिच्छाम्यहं सर्वा याभिस्त्वं तर्जिता पुरा ॥ २३
क्लिश्यन्तीं पतिदेवां त्वामशोकवनिकां गताम् ।
घोररूपसमाचाराः क्रूराः क्रूरतरेक्षणाः ॥ २४
राक्षस्यो दारुणकथा वरमेतं प्रयच्छ मे ।
इच्छामि विविधैर्घातैर्हन्तुमेताः सुदारुणाः ॥ २५
मुष्टिभिः पाणिभिश्चैव चरणैश्चैव शोभने ।
घोरैर्जानुप्रहारैश्च दशनानां च पातनैः ॥ २६

G 6 98 24
B 6 113 33
L 6 91 31

°दिश्यता D5 °शस्ते (for °मस्तते) B4 रामगेवानुमन्यतां, D6 रामप्राप्यमनुवर्तते (for the post half)]

—Thereafter Ś1 B1.3 D1.3.11 cont Ñ1 V1.3 B2.4 cont only l 1-2 Ñ2 ins only l 2 and D10.11 ins only l. 1 2 and 4 after 24, D6 ins only l 3-4 after 23

3180* इह श्रुता मया देवि राक्षस्यो विकृताननाः ।
असकृत्परुषैर्वाक्यैर्वदन्त्यो रावणाज्ञया ।
दारुणा परुषवादिन्यो दारुणास्तर्जने रता ।
विकृता विकृताचारा भ्रमानुज्ञातुमर्हसि ।
शोकार्ता त्वं परिक्लिष्टा व्याधिता परुषं वच । [5]

[(l 1) Ś1 इति (for इह) Ñ1 V1.3 B2.4 इमा श्रुता मया पूर्वं (for the prior half) —Ś1 D3.11 om (hapl ?) from the post half up to 23° —(l 2) B3 सुप्तद्व (for असकृत्) Ñ V1.3 B परुष वाक्य (for परुषैर्वाक्यैः) —B1 reads in marg l 3-4 —(l 3) B1 D2 च (for रता) D6 तासां (for दारुणा) B1 वाक्येन (for दारुणै) D5 तथा (for रता) —(l 4) D1.9-11 [आ]कारां (for [आ]चारा) B1 विकृताविकृताचारा (for the prior half) B1 D2 माधु (for मम) D5.11 करा कृतकेक्षणा (for the post half) —(l 5) L (ed) त्वां (for त्वं) L (ed) अवित (for व्याधिता)]

—After 22 D5.7.9.10.11 (after 20 owing to om) S ins

3181* तस्य तद्वचनं श्रुत्वा मैथिली जनकात्मजा ।
तदा दुःखतरं वाक्यमुवाच पवनात्मजम् ।
अक्लिष्टगुणसम्पन्न माधुर्यगुणभूषितम् ।
युद्धया युक्तया युक्तं त्वमेवार्हसि भाषितुम् ।
श्लाघनीयोऽनिलस्य त्वं पुत्र परमधार्मिक । [5]
बलं शौर्यं श्रुतं सत्त्वं विक्रमो दाक्ष्यमुत्तमम् ।
तेज क्षमा धृति स्थैर्यं विनीतत्वं न संशय ।
एते चान्ये च बहवो गुणास्त्वय्येव शोभना ।
अथोवाच पुन सीतामसम्भ्रान्तो विनीतवत् ।

[D11 om l 1-2 —(l 2) M3 शुभकर (for दुःखतर) —(l 3) M1 पद Cr m g t as above (for अति) D11 Ct मूलम् M2 भाषित Cm g as above (for भूषितम्) —(l 5) Dr 9.11 सुत (for पुत्र) —(l 6) G1.3 वीर्य Cm g t as above (for शौर्य) G1 गुरु G3 तर्पं Cm g t as above (for सत्त्वम्) M2 विक्रम D5 दान्यम् (for दाक्ष्यम्) D7 G1.3 विक्रमौश्चर्यम् Cg as above (for विक्रमो दाक्ष्यम्) D7 T1 G3 त्वं च M3 आतर, Cg as above (for उत्तमम्) —(l 7) T1 G2.3 M3 धृति, Cg as above (for धृति) M3 Cg धैर्य (for स्थैर्य) M2 विशुद्धत्व ततस्तव (for the post half) —D5 om l 8 —(l 9) T1 damaged from न up to सता]

—Thereafter D5.7.9.11 S repeat 19^{cd}

23 Ś1 D3.11 om 23^{ab} (cf v l 3180*) Ñ1 V1.3 B2.4 om 23-24 Ñ2 D1.12 om 23-24^{b} B1 D1.3 om 23^{ab} —^{a}) Ś Cm g राक्षस्य राक्षसी Ś —^{b}) G1 त्वामव (sic) Cg as in text (for त्वमनु) —^{c}) B1 D6.11 ता (for [अ]हं) B1 D1-3 इति, G1 सीता (sic) (for सर्वा) —^{d}) D5 T2 भर्त्सिता Cg as in text (for तर्जिता) Ś D3.11 मम पादतलेरिव(D11 °ह), B1 D1-3 सदा पादतलासि(B1 D3 °हि)मि M3 यासिस्त्व तर्जं रक्षिता —After 23 D6 ins only l 3-4 of 3180*

24 Ñ1 V1.3 B2.4 om 24, Ñ2 D1.12 om 24^{cd} (for both cf v l 23) D6 om 24 —^{a}) G3 पश्यतीं Crm as in text (for क्लिश्यन्तीं) M3 पतिदैवा (for °देवा) Ś1 D1.3.11.12 कृताया त्व(D3 त्व)दा हि त्वाम्, B1 कृतास्मि वा तथा हि त्वा G1 पश्यतीं पतिदेव तथ —^{b}) Ś1 D1.3.11 वनिका (for वनिका) B1 दशैकवनिका गता —^{c}) Ś1 D1-3.11.12 घोरा घोर (for घोररूप) M3 दुराचारा (for समाचारा) Ñ2 D1.12 अथवा राक्षसीर्घोरा (D12 °सी सर्वा) —After 24 Ñ2 ins only l 2 while D10.11 ins only l 1 2 and 4 of 3180*

25 Ś1 V1.2 B D1.3.6.12 transp ^{ab} and ^{cd} Ñ D1.12 read 25^{ab} after 27^{ab} —^{a}) T1 damaged up to त (see var) in 25^{b} D7.12 M1 राक्षसीर् Cg as in text (for राक्षस्यो) Ñ2 D1 मानुपाद्वारा B1 D5 दारुणाव (D5 °का)स (for दारुणकथा) Ñ1 V1.3 B2.4 राक्षसी सांनुपाद्वारा G (ed) घोरा क्रूरसमाचारा —^{b}) D5 वरम्, M3 परम् Cg k t as in text (for वरम्) Ñ1 V1.3 B D5.7.9.11 T1 G Cr g k t एत(T1 ∗∗)त् (for एत) —D5-7 S transp 25^{cd} and 26^{ab} —^{c}) Ś1 D3.11 वातैर्द D5 T1.3 M3 घोरैर्द Cg as in text (for घातैर्) —^{d}) B1 वाश्च (for एताः) Ñ2 रूक्षदिणा (for सुदारुणा)—After 25^{cd} N D1.12 read 27^{ab}

26 D5-7 S transp 25^{cd} and 26^{ab} —^{a}) V1.3 B2.4 पाण्मिभिश (for पाणिभिश्) G1 transp मुष्टिभि and पाणिभिश्, D5.7 T1.3 G1.3 M1.3 सर्वाङ्ग, M3 पाद्दिश्च (for चैव) Ñ1 D1 पाणिपादैश्च, Ñ2 B1.3 D1-3.11

6. 58 25
6. 113 33
6. 91 32

भक्षणैः वर्णनासानां केशानां लुञ्चनैस्तथा ।
भृशं शुष्कमुखीभिश्च दारुणैर्लङ्घनैर्हतैः ॥ २७
एवंप्रकारैर्बहुभिर्विप्रकारैर्यशस्विनि ।
हन्तुमिच्छाम्यहं देवि तवेमाः कृतकिल्बिषाः ॥ २८
एवमुक्ता हनुमता वैदेही जनकात्मजा ।
उवाच धर्मसहितं हनूमन्तं यशस्विनी ॥ २९
राजसंश्रयवश्यानां कुर्वतीनां पराज्ञया ।
विधेयानां च दासीनां कः कुप्येद्वानरोत्तम ॥ ३०
भाग्यवैषम्ययोगेन पुरा दुश्चरितेन च ।
मयैतत्प्राप्यते सर्वं स्वकृतं ह्युपभुज्यते ॥ ३१

पाष्णि(D5 °र्श्वे)घातैश्च, M2 चप्पाभ्यां च (for पाणिभिश्चैव) Ś1 D8.12 मुष्टिपार्ष्णितलाघातैर् —^{b}) D7 G1.2 चापि (for चैव) N2 V1.3 B विकूर्चैश्चापि, M1 पाणिघातैश्च, G (ed) बहुघातैश्च (for चरणैश्चैव) B4 घातनै (for शोभने) Ś1 D1.3.4.13 विशालैश्चैव यानु(D4 °जानु)भि, N2 D4.13 विकृता (D4 °धै)श्च विशोभ(D13 °शोच)नै —^{c}) D4.11 नया, D13 घोरैर्, K (ed) घातैर् (for घोरैर्) D7 भनु (for जानु) T2 प्र*** (for प्रहारैश्च) —^{d}) M3 नयनाना (for दशनानां) Ś1 B1 D8.13 G (ed) नयनाञ्चल(B1 °नन, G (ed) °चन)पीडनैः, N V1.3 B2.4 D4.13 नयनानां च(D13 नि) पीडनैः, D1-3 दशनानां च पीडनैः, D9.11 दशनानां चैव पीडनैः

27 D5 om. 27^{ab}. N D4.13 read 27^{ab} after 25^{cd} —^{a}) Ś1 N V1.3 B D1-4.6.12.13 छेदनैः, D1 भेदनैः, D7 G1.2 M1 कृन्तनैः, Cg as in text (for भक्षणैः) —^{b}) D6 T1 G1 लुञ्चनैस्, Cg as in text (for लुञ्चनैस्) D11 तदा; M1 नृत्त (for तथा) Ś1 D8.12 च प्रपातनैः, N V1.3 B2.4 D4 च विलुञ्चनैः, B1 चावलुञ्चनैः, B3 (m also as in B1) D1-3 च (B3 चा) प्रतापनैः, D13 चैव लुञ्चनैः (for लुञ्चनैस्तथा) —After 27^{ab}, N D4.13 read 25^{cd} —D6.11 M2.3 om. 27^{cd} —^{c}) M1 नखैः (for भृशं) Ś1 N V1.3 B1.2.4 D1-4.6.12.13.14 नखानां च (B1 नखानां च and नखीनां च also in marg) B3 T2.3 मुष्टि(B3 °खा)नां च, D4.7 T1 G1.2 मुखैश्चैव, Cv r m g as in text (for मुष्टीभिश्च) —^{d}) Ś1 D1-4.6.14 दारुणैर्; Ñ V1.3 B2-4 D4.13 कर्षणैर् (for दारुणैर्) B1 पाटनैस्; G1 लोचनैर्, G1 छेदनैर्; Cm g as in text (for लङ्घनैर्) Ś1 Ñ V1.3 B2-4 D1-4.6.12.13.14 T2.3 दयाः D6 वधः, Cg as in text (for हतैः) B1 दारुणैर्दण्डकैस्तथा —After 27, D7 G1.2 ins.

3182* विविधाङ्गुष्ठीरासपादैश्च कर्तनैः ।

[D1 नख (for पद)]

—Thereafter all the above MSS. cont. while D4.7 T G1 M1.2 ins. after 27 whereas D10.11 M1.3 ins. after 27^{cd} (owing to om.)

3183* निपात्य हन्तुमिच्छामि तव विप्रियकारिणीः ।

[T1 damaged from स up to रि. D6 M3 -कारकाः, D6 T1.3 G M3 -कारिका (for -कारिणीः)]

28 ^{a}) N2 V1 B1.4 D1.4.9.11 T2 G1 प्रकारैर् (for प्रकारैर्) B3 एवं बहुप्रकारैश्च —^{b}) N2 B1 D1-6.8.11 समहारैर्, D9.11 समहाय, D12 विकारैश्च (for विप्रकारैर्) M1 प्रकारैर्धोरदर्शनैः —B3 reads 28^{cd} twice (first time within brackets and second time in marg with var.) —^{c}) N V1.3 B3 (first time) D4.13 निहत्य गन्तुमिच्छामि —^{d}) D1 G1.2 M4 तवैता (for तवेमा) Ñ V1.3 B1.3 (first time) D4 त्रिविधा, B1 D1.3 त्रिविधा (for किल्बिषा) —For 28^{cd} Ś1 B3 (second time) D1.8.12 subst.

3184* योजयेयमनर्थैश्च यामिस्त्वं तर्जिता पुरा ।

[Ś1 D8.12 मनोज्ञ D6.11 प नये तीक्ष्णाभिर् (for the prior half)]

29 ^{a}) Ś1 B1 D1-3.6.12 इत्युक्ता सा (for एवमुक्ता) T1 एवमु***दया —^{b}) Ś1 B1 D1-3.8.12 देवी कृप(B1 दार)-णवत्सला, D9-11 कृपणा दीनवत्सला —For 29^{cd}, Ś1 B1 D1-3.12 subst.

3185* हनूमन्तमुवाचेदं विमृश्य विस्मयं च ।;

while N V1 B2-4 D4.13 M1 subst.

3186* प्रत्युवाच हनूमन्तं विस्मयित्वा प्रहस्य च ।

[D13 उवाच च (for प्रत्युवाच) D13 विहस्य M3 सानुक्रोशं यशस्विनी (for the post half)]

30 ^{a}) Ñ1 -वाक्यानां; D4 -युक्तानां, D13 राजवानां (sic) M1 वश्यानां; Cr m g k t as in text (for -वश्यानां) —^{b}) N V1 वदतीनां; V1 B2.4 D4.13 वर्तन्तीनां, D1 वसतीनां, D6.9.11 T2.3 G1.2 M1-3 Cg k कुर्वन्तीनां; Ct as in text (for कुर्वतीनां) Ś1 D8.12 प्रेष्यतां चापि कुर्वतां; B1.3 (m also) D1-3 प्रेष(D1 °ष्य; D3 भीष)णं चापि कुर्वतां —After 30^{ab}, D1 ins.

3187* एवं च प्रवदती मर्तृवाक्येषु वानर ।

—^{c}) D1 om. च (subm.) T1 विधेया****नां —^{d}) N D4.13 मा कुप्य (D13 क कुप्यत्) प्लवगर्षभ; V1 B2.4 न कुप्यत्; B4 मा कुप्य (°त्) वानरर्षभ; V2 न कुप्यसि प्लवगर्षभ (hypm.), D8 क कुप्यद्वानरोत्तम —For 30^{cd}, Ś1 B1 D1-3.12 subst., while B1 ins. after 30^{cd}

3188* कृतानां चाज्ञयाभावात् नास्ति दोषः प्रकल्पते ।

31 ^{a}) Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.6-11 दोषेण; G1 -यो** (for योगेन) D13 राक्षसस्य च दोषेण —^{b}) Ś1 Ñ V1.3 B D1.3.8-12 Ct दुश्चारित्रतया च (B1 तः) —D1 reads in

प्राप्तव्य तु दशायोगान्मयैतदिति निश्चितम् ।
दासीनां रावणस्याहं मर्षयामीह दुर्बला ॥ ३२
आज्ञप्ता रावणेनैता राक्षस्यो मामतर्जयन् ।
हते तस्मिन्न कुर्युर्हि तर्जनं वानरोत्तम ॥ ३३
अयं व्याघ्रसमीपे तु पुराणो धर्मसंहितः ।
ऋक्षेण गीतः श्लोको मे तं निबोध प्लवंगम ॥ ३४
न परः पापमादत्ते परेषां पापकर्मणाम् ।
समयो रक्षितव्यस्तु सन्तश्चारित्रभूषणाः ॥ ३५
पापानां वा शुभानां वा वधार्हाणां प्लवंगम ।
कार्यं कारुण्यमार्येण न कश्चिन्नापराध्यति ॥ ३६

G 6. 98 34
B. 6 113 43
L. 6 94 42

marg (from 31ᶜ up to l. 2 of 3189* —ᶜ) Ś1 D8 12 प्राङ्क्त (for प्राप्यते) Ñ V1 2 B2–4 D1 प्राप्तसे(D6 प्रति स [sic])तन्मया स(B3 प्र)र्व, D13 प्राप्तमेतस्त्वया सार्धं —ᵈ) V2 B1 D6 13 G1 सुकृत, B3 दुष्कृत, Cg as in text (for स्वकृत) B1 पद्यते, M3 जायते, Cg as in text (for भुज्यते) B4 कृत तदुपभुज्यते —After 31, Ś1 B1 D1–3 6 12 ins

3189* मैव वद महाबाहो दैवी ह्येषा परा गतिः ।
अनाथानां नियुक्तानां भर्तुः कार्येषु वानर ।
विधेयानां च दासानां न कुप्येद्धर्मदर्शिवान् ।

[D3 reads in marg] 1–2 —(l. 1) Ś1 D8 12 नैव Ś1 B1 D2 3 8 12 भेव (for वद) Ś1 D1 8 8 12 देवसैषा, D7 दोषसैषा (for दैवी ह्येषा) —D7–11 om l. 2 3 —(l. 2) D2 3 विमुक्तानां (for नियुक्तानां) B1 D2 भर्तु, D1 3 भर्त्रा (for भर्तुः) B1 कार्येण (for कार्येषु) —(l. 3) D1 विधेयानां B1 दासीनां (for दासानां) Ś1 D8 12 ह्रष्टुकृष्णो विधेयानां (for the prior half) Ś1 D8 क्रोधो D13 कुर्यो (for कुप्येद्) Ś1 D8 धर्मज्ञः, D1 -दर्शनात् (for -दर्शिवान्)]

32 ᵃ) T1 प्रा * * * (for प्राप्तव्य तु) D6 6 T1 G1 Cm योग, Cr mp t as in text (for योगान्) M3 प्राप्तव्य वदशां यस्मात् —For 32ᵃᵇ Ś1 B4 D1–3 6 9 12 subst

3190* प्राप्तव्येय दशावस्था पूर्वदेहकृता मया ।

[D3 प्राप्तव्यैव L(ed) दशावस्थ (for दशावस्था) B1 प्राप्तव्योय दशायोग (for the prior half) D9 देहे (for -देह) B1 -कृतो (for कृता)]

while Ñ V1 2 B1 4 D1 12 subst

3191* प्राप्तव्यो वा दशायोगो मयायमभिनिश्चितः ।

[B3 संप्राप्तो तु D2 दीर्घव्यो वा (for प्राप्तव्यो वा) Ñ1 D1 12 मयैतद् B4 मयाय (for मयायम्) Ñ1 V1 2 B1 D1 अभिनिश्चित B3 इति निश्चित, B4 कृतनिश्चय D13 अभिनिश्चिर (sic) (for अभिनिश्चितः) G(ed) मया स मतिनिश्चय (for the post half)]

—ᵇ) N1 B1 D13 सु, V1 B4 च (for [दु]र्ब) Ś1 B1 D1 3 4 8 12 यदर्शा(D9 °र्था) वशामागता D4 मर्षयिष्यामि दुर्बला

33 ᵃ) B4 प्राप्ताज्ञा (for आज्ञप्ता) Ś1 Ñ V1 B D1–4 8 9 12 M3 [दृ]ष्टा (for [प्र]प्ता) V2 D6–11 राक्षसेनेह (for रावणेनैता) —ᵇ) Ś1 Ñ V1 2 B D1 4 8 12 M2 राक्षस्य(D2 °स्या)स्तर्जयति मा —ᶜ) Ś1 B1 D1–3 8 12 हत्वा हन्या, Ñ V1 2 B2–4 D1 9 10 11 12 न(D6 प्र) कुर्वंति, D3 न हसीमा (for न कुर्युर्हि) —ᵈ) Ś1 D8 12 कथ वै, Ñ1 जताश्च (sic), Ñ2 V1 2 B2 4 जाताशा, B1 D1–3 9 कथ त्व, D4 जनात्स (sic) D13 याहि त्व M2 तर्जित (for तर्जनं) Ś1 B1 D1–3 8 12 मारुतात्मज, Ñ V2 B2–4 D1 13 बधिरा इव, V1 इव वर्जना (for वानरोत्तम)

34 ᵃ) Ñ1 B3 इद, Ñ2 V1 2 इम, B1 D1–3 इमौ, D8 इमे (for अय) Ñ V1 2 B1 2 4 D1–8 9 -सकाशे, B3 -समाजे (for समीपे) V2 च (for तु) Ś1 D8 12 इमौ व्याघ्रसकाशे(D8 °माजे) तु D1 काय व्याघ्रसप्रकाश च (hypm) D13 इद तु व्याघ्रसकाश —ᵇ) T3 सहित, M3 4 सस्थित (for सहित) Ś1 B1 D1–3 8 9 12 पुराणे (B1 D1–3 °णौ)धर्मसहितौ(D8 °ते), Ñ V1 2 B3 D1 13 पुराण धर्मसहित —ᶜ) N2 श्लोको यस्, N2 V1 2 B2–4 य श्लोकस्, D4 7 10 11 श्लोकोक्ति(M1 °क्ति वै [hypm]) G1 2 श्लोको हि M3 श्लोकोय (for श्लोको मे) Ś1 B1 D1 3 8 12 ऋषिगीतो शुभौ श्लोकौ, D9 ऋक्षेणाशुभश्लोका (sic) D13 ऋक्षेण गीत श्लोक तु —ᵈ) Ś1 D1 8 8 12 तौ (for तं) B1 निबोध त्व (for तं निबोध) T3 * * * * * वगंम (damaged)

35 ᵃ) Ñ1 B2 4 D4 नापर (for न परः) D1 T2 आपत्त Cr g as in text (for आदत्ते) —ᵇ) Ñ V1 B2 4 D4 13 कारिणां D3 कर्मिणा (for -कर्मणाम्) —After 35ᵃᵇ Ś1 D8 8 read 37ᶜᵈ for the first time repeating it in its proper place —D13 om 35ᶜ–37ᵇ V2 om 35ᶜ–36ᵇ —ᶜ) B1 समये (for समयो) Ś1 B3 T3 M1 च M2 हि G(ed) ते (for तु) D1 3 4 समये रक्षित व्यास्तु(D3 °श्च) —ᵈ) Ñ2 स तु V1 क च T2 3 M1 5 Cr p mp gp सद्भिस् G(ed) स हि Cr m g t as in text (for सन्तस्) B4 चारित्र्य (for चारित्र) Ś1 Ñ1 B2 4 D1 4 8 9 12 लक्षणा N2 लक्षण V1 लक्षण T2 3 Cr p mp gp भूषणे G2 भूषिता, M3 दूषणा M1 वेद्म्यि Cr m g t as in text (for भूषणाः) B1 तत्तुधा मित्रलक्षणा, M3 सदा सुकृतकर्मणा

36 D13 om 36 V1 om 36ᵃᵇ (for both cf. v. l. 35) —ᵃ) N1 D4 12 च शुभानां B1 D3 4 वाशुभानां, G1 अशुभानां Cr g t as in text (for वा शुभानां) V1 B2 D4 च (for वा) —ᵇ) Ñ V1 B2–4 D4 13 परिशाप (for

G 6. 98 35
B. 6 113. 44
L 6 91 43

लोकहिंसाविहाराणां रक्षसां कामरूपिणाम् ।
कुर्वतामपि पापानि नैव कार्यमशोभनम् ॥ ३७
एवमुक्तस्तु हनुमान्सीतया वाक्यकोविदः ।
प्रत्युवाच ततः सीतां रामपत्नीं यशस्विनीम् ॥ ३८
युक्ता रामस्य भवती धर्मपत्नी यशस्विनी ।
प्रतिसंदिश मां देवि गमिष्ये यत्र राघवः ॥ ३९
एवमुक्ता हनुमता वैदेही जनकात्मजा ।
अब्रवीद्द्रष्टुमिच्छामि भर्तारं वानरोत्तम ॥ ४०
तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा हनुमान्पवनात्मजः ।
हर्षयन्मैथिलीं वाक्यमुवाचेदं महाद्युतिः ॥ ४१
पूर्णचन्द्राननं रामं द्रक्ष्यस्यार्ये सलक्ष्मणम् ।
स्थिरमित्रं हतामित्रं शचीव त्रिदशेश्वरम् ॥ ४२
तामेवमुक्त्वा राजन्तीं सीतां साक्षादिव श्रियम् ।
आजगाम महावेगो हनूमान्यत्र राघवः ॥ ४३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकोत्तरशततमः सर्गः ॥ १०१ ॥

यथार्हाणां) Ś1 B1 D1-3.8-11 M3 म(D2 त)पापि वा (for प्लवगम) —c) D5 T1 G M1.2 Cr m g करुणम्, Ct as in text (for कारुण्यम्) Ñ V1.3 B1.2.4 D4.10 कार्यकारुण्य कर्तृत्वे(D12 °त्व); B3 कार्यकारुण्यकार्यत्वे —d) Ś1 D5 कश्चिदेव, B2 न किंचिद्, D1 क कश्चिन्न, D12 महत्ता च (for न कश्चिन्न) B1.3.4 D2 [अ]पराध्यते B2 न कश्चिच्चाप राध्यति, D9 न कस्यापि विहिंसन

37 D13 om 37ab (cf v l 35) —a) Ś1 D1.8.11 M1 लोके (for लोक) D5 रताना तु (for विहाराणां) —b) Ś1 B1 D1-3.8-11 क्रूराणां(Ś1 D5 पापानां) पापकर्म (D2 °मि)णां —Ś1 D5.8 read 37cd for the first time after 35ab and repeat it here —c) D12 मम (for अपि) D1 कुर्वतो मयि पापानि, T1 कुर्वतां * * * पानि —d) D1 नैव N V1.3 B1-4 D4.10 नविकुर्वत्र शोभते

38 c) Ñ1 B1.4 D4 स (for तु) —b) D4 G1 सीतायां (for सीतया) —c) M1 तत्र (for ततः) —d) B1 पुत्रवत्स्य, D6-11 वानिदितां (for यशस्विनीम्)

39 ab) B1 युक्त D1 T1 G1 भवति, G1 महिषी (for भवती). M1 राम (for धर्म) Ś1 D10 M1 यशस्विन्, D6-11 गुणान्विता (for यशस्विनी) Ñ V1.3 B1-4 D4.10 युक्तं रामस्य महिषी सीता मोवाच म(D1 च)इव —c) D12 संदिश्यतां (for संदिश मां) Ś1 B1 D1-3.8.11 आर्ये (for देवि) D1 पुत्र्यते तत्र वैदेहि —d) D13 रामवो (for राघवः)

40 a) D1 इदम् (for एवम्) —b) M1 तनुमध्यमा (for जनकात्मजा) —c) B1 D10.11 ह्यब्रवीद् (for अब्रवीद्) D9 ह्याब्रवीद्* * *मि —d) Ś1 B1 D1-3.8-11 अप्य(D1 °न्नं)वानरर्ष(Ś1 °भ), Ñ V1.3 B1-4 D4.10 वानरर्षभ (for वानरोत्तम)

41 a) B1 D10 तु (for तद्) —b) Ś1 B1 D1.3.11 प्लवगर्षभ, Ñ1 V1.3 B1-4 D4.10 प्लवगोत्तम ; Ñ2 D9 T2.3 वानरोत्तम, D6-11 M1.2 मारुतात्मज , M1 हरियूथप (for पवनात्मज) —c) Ñ1 V1 B1.3 D12 प्रहर्षन् ; Ñ2 V2 D4 प्रहर्षं, B4 सहर्षं (for हर्षयन्) —d) Ś1 B1 D1-3.8.13 महा-यशा ; D6-11 M1 °मति (for महाद्युति) Ñ V1.3 B1-4 D4 इदमाह स मारुति , D12 इदमाह प्लवगम .

42 a) Ś1 B1 D1-3.8-13 मुखं Ñ V1.3 B1-4 D4.8.10 निभं (for [आ]ननं) —b) V1 प्रेक्षसि (for द्रक्ष्यसि) D4.6-11 T2.3 M1 [अ]द्य D1 [अ]र्य (sic) (for [आ]र्ये) B1 द्रक्ष्यतस्य (sic) D12 द्रक्ष्यामस्य (sic), D13 द्रक्ष्यस्ये (for द्रक्ष्यस्यार्ये) —c) Ś1 N1 V1.3 B1 D4.6-13 T1 G1 M1 स्थिरं ; D6 T2.3 हित (for स्थिर) Ñ1 हतशत्रुं D1 महामित्रं D9 हितामित्रं D12 हतारिं (for हतामित्रं) D4 स्थिरमिदीवाश्यामे —d) Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.8-13 शचीवेन्द्रं सुरेश्वरं

43 a) Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.8-13 भ्राजन्तीं (for राजन्तीं) ※ Cr तामेवमुक्त्वा राजन्तीमिति पाठः ※ —b) D1 सतीं (for सीतां) Ś1 Ñ1 B1 D1.2.4.8.13 इवोत्थाम्; D5 सत्याम् (for साक्षाद्) Ñ2 V1.3 B1-4 सीतां श्रियमिवापरां D10 स्थितां सीतामिव श्रियं —c) Ś1 B1 D1-3.8-11 G1 महातेजा Ñ V1.3 B1.4 D12 °मागो; B2 D4 °बाहुः; T1 G1.2 °वेगाद् (for °वेगो) —After 43, Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.8-13 M1 K (ed. within brackets) ins.

3192* हरिवरसविक्रमो हनूमा
      न्प्रतिवचनं जनकात्मजावाः ।
   कपिवमकपयपपाकमेन
      त्रिदशवरप्रतिमाय राघवाय ।

१०२

स उवाच महाप्राज्ञमभिगम्य प्लवंगमः ।
रामं वचनमर्थज्ञो वरं सर्वधनुष्मताम् ॥ १
यन्निमित्तोऽयमारम्भः कर्मणां च फलोदयः ।
तां देवीं शोकसंतप्तां मैथिलीं द्रष्टुमर्हसि ॥ २
सा हि शोकसमाविष्टा बाष्पपर्याकुलेक्षणा ।
मैथिली विजयं श्रुत्वा तव हर्षमुपागमत् ॥ ३
पूर्वकात्प्रत्ययाच्चाहमुक्तो विश्वस्तया तया ।
भर्तारं द्रष्टुमिच्छामि कृतार्थं सहलक्ष्मणम् ॥ ४
एवमुक्तो हनुमता रामो धर्मभृतां वरः ।
अगच्छत्सहसा ध्यानमासीद्बाष्पपरिप्लुतः ॥ ५
दीर्घमुष्णं च निश्वस्य मेदिनीमवलोकयन् ।
उवाच मेघसंकाशं विभीषणमुपस्थितम् ॥ ६

G 6. 99. 5
B. 6. 114. 6
L 6. 95. 6

[(l. 1) D1 -नर (for -वर) D7-11 सपदि हरिवरस् (for हरिवरसचिवस्). D13 [S]ग्रीव (for हनूमान्) —(l 2) B4 पुरा जनकात्मजाया , D12 जनकात्मजाया (for जनकेश्वरात्मजाया) —(l 3) D13 कथमपि न यथाक्रमेण तत्र, M3 कथयति कथित यथाक्रमेण —(l 4) B1 पति (for -वर) B4 यथाक्रमेण (for राघवाय). Ś1 D8 12 नरपतये प्रणिपत्य राघवाय]

Colophon —*Kanda name* Ñ V1 2 B1 2 4 D4 6 12 ठकाकाण्डे —After Kanda name, V1 B1 D1-3 ins चाभ्युदयिके —*Sarga name* Ś1 Ñ2 V1 2 B2 4 D2 4 5 12 13 सीताप्रमोद , Ñ1 B1 सीताप्रमोदन , B3 सीतासमाश्वासन , D1 सीतानिवेदन , D4 सीताप्रसादन .—*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 V2 B2 4 D2 4 6 10 11 om , Ś1 D1 96 , Ñ2 102 , V1 97 B1 74 , B4 94 , D3 5 99 D6-7 T1 G M3 5 116 , D10 11 115, T2 124 , T3 127 , M1 117 , M2 118 , B (ed) 113 , G (ed) 98 —After colophon, D3 concludes with राम , G M1 2 3 with श्रीरामाय नम .

102

Ś1 missing up to आगच्छ in 5ᶜ (cf v l 6 93 13) V3 missing up to 26 (cf v l 6 101 5) D13 begins with ॐ

1 ᵃ) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 8-12 Ct तमुवाच; D6 T2 3 उवाच च, G1 उवाच स (by transp), M3 अथोवाच, Cg as in text (for स उवाच) B1 D9-11 13 महाप्राज्ञ —ᵇ) Ś1 B1 D8 12 सोऽभिवाद्य, D1-3 G2 3 अभिवाद्य, D13 स्मृत्वा सत्य, G (ed) सोऽभिगम्य (for अभिगम्य) —ᶜ) D4 राघव (bypm) (for रामं) Ś1 D8 9 10 12 मधुरं, D1 मधुरं, D1 वक्तुं (for अर्थज्ञो) D9 11 राम कमलपत्राक्ष —ᵈ) D4 reads सर्व in marg

2 ᵃ) Ñ1 V1 B2-4 D4 12 यन्निमित्त Ñ1 B2-4 D4 13 समारम्भ , D1 महारम्भ (for ऽयमारम्भ) —ᵇ) Ś1 V2 B1 D2 8 10-12 च ; D1 स (for च) —D1 om 2ᶜᵈ —ᶜ) Ś1 B1 D2, 8 11 तां साध्वीं, D4 9 तत्रो देवी (bypm) D7 G1 सीता तां (for तां देवीं) —ᵈ) Ś1 B1 D2, 8-12 द्रष्टुमर्हसि मैथिलीं

3 ᵇ) Ñ1 बाष्पव्याकुललोचना, B2 बाष्पव्याकुलितेक्षणा, D2 बाष्पवार्याकुलेक्षणा —D6 om 3ᶜ-4 —ᶜ) B2 वचन (for विजय) D1 दृष्ट्वा (for श्रुत्वा) —ᵈ) V3 B2-4 D12 उपागता Ś1 B1 D1-3 8 10-12 त्वां द्रष्टु (D10 11 द्रष्टु त्वां) मभिकाङ्क्षति

4 D9 om 4 (cf v l 3) —ᵃ) Ñ V1 2 B2-4 D12 पूर्वस्मात्, G2 पूर्विकात्, Cm g t as in text (for पूर्वकात्) D1 पूर्वं तस्मात्प्रत्ययाच्चाहम्(sic) —ᵇ) M3 उक्त्वा(sic) (for उक्तो) B3 D4 विश्वसया (for विश्वस्तया) D6 T1 तदा (for तया) —For 4ᵃᵇ, Ś1 B1 D1-3, 8 12 subst., while D4 ins after 4ᵃᵇ

3193* मामुवाच च वैदेही त्वद्दर्शनसमुत्सुका ।

[Ś1 D8 12 [अ]थ, D4 [ए]व (for च)]

—ᶜ) Ś1 Ñ V1 2 B D1-4 8 10-12 Ct द्रष्टुमिच्छामि भर्तारं. —ᵈ) Ś1 B1 D1-3 8 10-12 Ct इति पर्या (B1 बाष्पा)कुलेक्षणा, Ñ V1 2 B2 3 D4 12 दीर्घकालादरागव (Ñ2 °र राघ, V1 B3 D4 °र नृपं), B4 दीर्घाकालाद्राघवं

5 ᵇ) B4 शास्त्रभृतां D4 धर्मविदां (for धर्मभृतां) —ᶜᵈ) Ś1 Ñ1 V1 2 B2 4 D1-9 12 T G1 3 M Ct आगच्छत्, Cm g as in text (for अगच्छत्) M3 परम (for सहसा) D13 आगच्छस महाध्यानमवादी बाष्पविक्लव .

6 ᵃ) D4 om च (subm) Ś D7 8 12 G2 M1 3 स दीर्घमुष्णं, B1 D1 2 सुदीर्घमथ, D3 सुदीनमिव, D4 6 T2 3 G2 3 M2 6 दीर्घमुष्णं वि , D9 11 स दीर्घमभि (for दीर्घमुष्णं च). Ś1 Ñ1 V1 2 B D2 8-9 12 13 निःश्वस्य —ᵇ) Ś Ñ V1 2 B D1-4 8-12 जगतीम् , G2 मैथिलीम् (*for* मेदिनीम्) —After 6ᵃᵇ, B3 (m) ins l 1-2 only of 3194* —For 6ᶜ-7, Ś B1 D1-3 8 12 M1 subst 3194* —ᶜ) G (ed) उवाच स धरो रामो —ᵈ) Ñ V1 2 B2-4 D4 12 M1 राक्षसेंद्र(M1 °घवस्तु) विभीषण —After 6, V3 reads 18

G. 6. 99. 6
B. 6. 114. 7
L. 6. 95. 8

दिव्याङ्गरागां वैदेहीं दिव्याभरणभूषिताम् ।
इह सीतां शिरःस्नातामुपस्थापय माचिरम् ॥ ७
एवमुक्तस्तु रामेण त्वरमाणो विभीषणः ।
प्रविश्यान्तःपुरं सीतां स्त्रीभिः स्वाभिरचोदयत् ॥ ८
दिव्याङ्गरागा वैदेहि दिव्याभरणभूषिता ।
यानमारोह भद्रं ते भर्ता त्वां द्रष्टुमिच्छति ॥ ९

7 G3 om. (hapl.) 7–8. Ñ V1.2 B2.4 D4.12 transp. 7^{ab} and 7^{cd}.—c) Ñ V1.2 B2.4 D4.12 मम (for इह).—d) M5 अव- (for उप-). Ñ V1.2 B2.4 D4 मैथिलीं (for माचिरम्). D12 समुपानय मैथिलीं. ✤ Cr: एवमुक्त्वा तु (°मुक्तस्तु ?) रामेण त्वरमाणो विभीषणः। प्रविश्यान्तःपुरं सीतां स्त्रीभिः स्वाभिरचोदयत्। दिव्याङ्गरागा वैदेही दिव्याभरणभूषिता। यानमारोह भद्रं ते भर्ता त्वां द्रष्टुमिच्छति। एवमुक्त्वा (°मुक्ता ?) तु वैदेही प्रत्युवाच विभीषणम्। इति पाठक्रमः. ✤—For 6^{c}–7, Ś B1 D1–3.8.9.13 M2 subst.; while B3 (m.) ins. l. 1–2 only after 6^{ab}:

3194* अकाम इव तत्कर्तुमित्युवाचाञ्जनासुतम्।
गच्छ गत्वा पुरीं लङ्कां पुनर्ब्रूहि विभीषणम्।
निवृत्तशोकः पश्येयाः सीतामादाय मामिति।
द्रष्टुमिच्छामि वैदेहीं प्रकृतिस्थामनिन्दिताम्।
प्रतिकर्मसमायुक्तां वासोभिर्भूषणैस्तथा। [5]
निर्यातयत्वां च वैदेहीं तथारूपां तथाकृताम्।
पुरस्कृत्य स्वयं चैनां भवान्निर्यातुमर्हति।

[D12 om. l. 2–6.—(l. 2) D9 सौम्य (for गत्वा). D9 पुनर् (for पुरीं). Ś1 D8 M3 transp. पुरीं and पुनर्.—(l. 3) D1 निवृत्तशोको; D2 प्रवृत्तशोकः; D9 निवृत्तकार्यः; M3 निवृत्त शोच (for निवृत्तशोकः). Ś1 मां प्रति, M3 सीतामानयतामिति (for the post. half).—(l. 4) B1 D1–3.9 M3 अलंकृतां (for अनिन्दिताम्).—D1 om. l. 5–6.—(l. 5) D9 युतां (for तथा).—(l. 6) D3 M3 मे; D9 तु (for च). D1.3.9 M3 वैदेही (for वैदेहीं). D2 यथारूपां; D3.9 तथारूपां; M3 तथापूर्वं (for °रूपां). B1 D9 M2 यथा कृताः D8 तदा कृताः D3 यथा पुरा (for तथाकृताम्).—(l. 7) D9 M3 चैतां (for चैनां). M3 पूर्वां निर्यातुमर्हसि (for the post. half).]

—Thereafter all the above MSS. cont.:

3195* इत्युक्त्वा स हनूमन्तं प्रस्थाप्य च पुरीं प्रति।
गिरेः सुवेलस्य तदा न्यवसच्छिखरे ततः।
सान्त्वयन्वानरान्सर्वान्प्रकृतीश्च पदानुगाः।
भक्ष्यांश्च सुमहाकायान्भोज्यान्सर्वांश्च सर्वशः।

[(l. 1) Ś B1 D8.9.13 M2 च (for स).—(l. 2) B1 न्यवसत् (hypm.) (for तदा). D9 तथा; M3 सुखं (for ततः). D1–3 transp. तदा and ततः. M3 शिखरे रामसत्तमः (for the post. half).—(l. 3) B1 D1–3 वानरान्सांत्वयित्वा च; D8.9 सांत्वयित्वा नतु(D9 स्वना)न्सर्वान् (for the prior half). B1 -[आ]दिनाथतः; D1–3 -[अ]प्यतानतः; D1 -अथानतः; L (ed.) -[अ]वधानतः (for -पदानुगाः). M3 रामः समुदेजकः (for the post. half).—(l. 4) B1 D1–3 चैव (for च सु-). D1 स्वयं यशः; D9 च सर्वतः (for च सर्वशः).]

8 G3 om. 8 (cf. v.l. 7). D12 om. 8–9^{b}.—a) Ś B1 D1–3.8.9.13 M2 कृतशौचस्ततो धीमांस्(D9 °दा-दिष्टे).—After 8^{ab}, Ś B1 D1–3.8.9.13 M2 ins.:

3196* कृत्वौर्ध्वदैहिकं भ्रातुः कृतकृत्यः सुहृद्वृतः।
श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं सीता निर्यात्यतामिति।

[(l. 1) D1.3 दत्त्वा (for कृत्वा). B1 D8.9.13 M2 [औ]र्ध्वदेहिकं. D13 भ्रातः (for भ्रातुः). B1 स कृतार्थः. Ś1 D13 सुहृद्वचः; M2 समाहितः (for सुहृद्वृतः).—After l. 1, D2 ins.:

3196(A)* आससादासनं दिव्यमागत्य च सभागृहे।
अथायत्य महातेजा हनूमान्मारुतात्मजः।
विभीषणाय च तदा रामवाक्यं न्यवेदयत्।

—(l. 2) D1 सुता (sic) (for सीता).]

—c) D8 [अ]न्तःपुरे.—d) D7 M3 स्वाभिः स्त्रीभिर् (by transp.). T G1.2 M3 अवादयत्; Cr.m.g as in text (for अचोदयत्). Ñ V1.2 B2–4 D4 प्रांजलिः प्रत्युवाच तां.—For 8^{cd}, Ś B1 D1–3.8.9.13 M2 subst.:

3197* भ्रातुरन्तःपुराध्यक्षान्विन्ध्यादीन्स तदाब्रवीत्।

[D1–3.9 om. स (subm.). B1 स विन्ध्यादीन् (by transp.). Ś1 B1 D8.13 तथा; D1.3.8 अथ (for तदा). M2 विद्वानिदमथाब्रवीत् (for the post. half).]

—Then all the above MSS. cont.:

3198* विनयावनतो भूत्वा शिरसाभिप्रणम्य च।
आज्ञापयत वैदेहीमभिवाद्य प्रसाद्य च।

[(l. 1) D9 -[अ]भितो. B1 इत्वा (for भूत्वा).—D2 reads l. 2 after l. 1 of 3200*.—(l. 2) B1 D1–3 विज्ञापयत; D13 आज्ञापयामास (hypm.). Ś1 D8 repeat the post. half of l. 1 in place of the post. half of l. 2.—In place of the post. half D3 erroneously reads the post. half of l. 3 of 3201*. D1 प्रणम्य (for प्रसाद्य). M2 रामस्याज्ञां पुरस्कृत्य मैथिलीं वक्तुमर्हथ.]

—After 8, D6.7.10.11 T2.3 M1 ins.:

3199* ततः सीतां महाभागां दृष्ट्वोवाच विभीषणः।
मूर्ध्नि बद्धाञ्जलिः श्रीमान्विनीतो राक्षसेश्वरः।

[(l. 1) T2.3 तत्र (for ततः). D1 प्रत्युवाच.—(l. 2) M1 स्थो (for श्रीमान्).]

9 D13 om. 9^{ab} (cf. v.l. 8).—a) Ñ V1.2 B2–4 D4 शिरःस्नाता तु. D6.7 G2.3 M2.3 वैदेही. T2.3 G1 दिव्यान्गरागां वैदेहीं.—D4 om. (hapl.) 9^{b}–10^{a}.—b) T2.3 G1 -भूषितां.—c) Ñ1 B2.4 आरुह(sic). D13 वैदेहि (for

एवमुक्ता तु वैदेही प्रत्युवाच विभीषणम् ।
अस्नाता द्रष्टुमिच्छामि भर्तारं राक्षसाधिप ॥ १०
तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा प्रत्युवाच विभीषणः ।
यथाह रामो भर्ता ते तत्तथा कर्तुमर्हसि ॥ ११

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा मैथिली भर्तृदेवता ।
भर्तृभक्तिव्रता साध्वी तथेति प्रत्यभाषत ॥ १२
ततः सीतां शिरःस्नातां युवतीभिरलंकृताम् ।
महार्हाभरणोपेतां महार्हाम्बरधारिणीम् ॥ १३

G 6 99 12
B 6 114 14
L 6 95 24

भद्र ते) —[d]) M1 स्वा, Cr as in text (for त्वा) —For 9, Ś B1 D1-3 8 9 11 M3 subst

3200* द्रष्टुमिच्छति भर्ता त्वा रामो धर्मभृतां वर ।
स्नातामलंकृतां चैव संयुक्तां प्रतिकर्मणा ।

[(l 1) D8 भर्ता स्वलंकृतामेव द्रष्टुमिच्छति राघव —After l 1, D1 reads l 2 of 3198* —(l 2) B1 स्नातां, D1 स्नाता, D3 8 9 परं, M3 चापि (for चैव). Ś D8 11 संयुतां (for संयुक्तां)]

—Then all the above MSS cont.

3201* इत्युक्तास्ते तथा चक्रु रक्षोध्यक्षा विनयान्विता ।
सा वज्रतुल्यं श्रुत्वा बभूव व्रीडितानना ।
अचिन्तयच्च वैदेही किं नु राजा चिकीर्षति ।
यन्मामलंकृतां देवो द्रष्टुमिच्छति राघवः ।
प्रतिकर्म कथं कुर्यां विना तेन महात्मना । [5]
यथैतद्वचनं घोरं निस्तीर्णमशुभं मया ।

[(l 1) Ś D8 9 11 तदा, D9 च तथ् (for तथा) D1 अध्यक्षा B1 D1 विनतानना (for °यान्विता) D3 8 9 रक्षोध्यक्षावनतानना (for the post half) —(l 2) D1 तु M3 च (for तद्) Ś B1 D8 11 महद्वच —(l 3) Ś D8 11 सा चिंतयित्वा, B1 D2 M3 चिंतयामास (for अचिन्तयच्च) B1 D1-3 9 M3 रामस्तु (for राजा) D11 विरुक्ष्येति M3 करिष्यति (for चिकीर्षति) —(l 4) B1 D1 अपकृताम् B1 D1-3 9 M3 एव (B1 D2 °व) (for देवो) D1 अर्हति (for इच्छति) —(l 5) M3 त्यामृष्येव गते द्रष्टुमर्हे तेन महात्मना —(l 6) D3 8 अथ D9 यद् (for यथा) M3 [इ]द D1-3 M3 वचन (for वचनं) D1-3 असुख (for अशुभ) Ś1 D8 यथा B1 निस्तीर्य सुसुख मया, D9 विस्तीर्णमसुखे च मे (for the post half)]

—Thereafter Ś D8 11 further cont

3202* दुःखेन सहितामेव किमलंकर्तुमर्हति ।

[D6 11 एव (for एव)]

10 D4 om 10[ab] (cf v l 9) Ś B1 D1-3 8 9 11 M3 om 10-11 —[a]) Ñ1 V1 3 D6 10 11 Ct अस्नात्वा, D4 न स्नाता (for अस्नाता) —[d]) D7 10 11 G3 M1 राक्षसेश्वर (for राक्षसाधिप)

11 Ś B1 D1-3 8 9 11 M3 om 11 (cf v l 10) —[a]) D11 तु (for तद्) —[c]) D4 T1 G1 3 M4 5 यद्, D6 तथा, Ct as in text (for यथा) Ñ1 D4 भर्ता राजा च, Ñ3 B4 भर्ता वैदेहि, V1 3 B2 3 भर्ता ते देवि; M5 Cg राजा भर्ता ते, Ct as in text (for रामो भर्ता ते) D11 रामचन्द्रेण चाज्ञप्त —[d]) Ñ V1 3 B2-4 D4 12 तथा त्व (for तत्तथा)

12 [b]) Ñ V1 2 B2-4 D4 7 10 11 12 G2 पति , Cg as in text (for भर्तृ) M1 5 दैवता —[c]) Ñ V1 3 B2-4 D4 12 G1 M5 भक्तिप(G1 °क)रा, D6 10 11 Ck t भक्तया वृता, D4 भक्तियुता (for भक्तिव्रता) D6 T2 3 M1 देवी (for साध्वी) G(ed) भक्तिभक्तियुता साध्वी —[d]) B4 त (for [इ]ति). Ñ V1 3 B2-4 D4 12 प्रत्युवाच ह (for प्रत्यभाषत) —For 12, Ś B1 D1-3 8 9 11 M3 subst

3203* किं नु भर्तुर्यथैव कार्यं शुभं वा यदि वाशुभम् ।
तथेति वचने त्वद्य हृदये मे निरन्तरम् ।
इति निश्चित्य वैदेही रक्षोध्यक्षाननुवाच ह ।

[(l 1) D8 11 M3 किं तु, D9 किं च Ś D8 11 भर्तुं (for भर्तुः) D2 कुर्या (for कार्यं) —D1 om l 2 —(l 2) B1 D2 मम, D1 3 M3 मया (for तथा) Ś D8 11 स्थे (for त्वद्य) M3 हृदय स्थ D3 नितरे, M3 विचारित (for निरन्तरम्) —(l 3) D9 श्रुत्वा तु वैदेहा D9 M3 इ क्ष्यक्षा वीक्षितास्तदा (M3 °नुवाच ह [subm]) (for the post half)]

—Then all the above MSS cont

3204* यदाज्ञापयति स्वामी तत्कार्यमविशङ्कया ।
रक्षोध्यक्षाश्च तत सर्वे समावेद्य विभीषणे ।
विभीषणाज्ञया चाथ तदुक्तमुपकल्पितम् ।
भूषणान्यथ वस्त्राणि यदन्यदपि ते यथा ।
स्त्रियश्च कुशला वृद्धा प्रतिकर्मणि निष्ठिता । [5]

[D9 om l 1-2 —(l 1) D1 यथा (for यद्) D9 आज्ञापयत M3 यदाज्ञापयते राम क्रियतां तदनन्तरं —(l 2) Ś1 D8 तु Ś2 ते (for च) B1 D1-3 सर्वे (for सर्वे) M3 तथोक्तास्ते यथा देव्या (for the prior half) °B1 विनिवेद्य, D8 तन्नि°, M3 तदा° (for समावेद्य) B1 D3 8 विभीषण —(l 3) Ś D8 11 तत्काल, D8 M3 तस्य (for चाथ) B1 तथैन्म्, M3 तदुक्तवद् (for तदुक्तम्) D1-3 ततस्ते (D3 °स्ते तद) समकल्पयन् D9 तदुक्त चाम्य कल्पयत् (for the post half) —(l 4) Ś1 D8 [अ]पि, D1 च (for [अ]थ) Ś2 तद् (for यद्) D8 तथा (for यथा) B1 D1 3 M3 यथान्यदुक्त(B1 [m also] °थ्योपचित) तदा, D3 यथान्यदुपयुज्यते, D9 यदन्यदुचितं तथा (for the post half) —(l 5) Ś D8 11 कुलवृद्धाश्च M3 कुशला दक्षा M3 प्रतिकर्मसु निष्ठिता (for the post half)]

13 M3 repeats 13 before 17[cd] —[a]) B1 D1 3 M3 (both times) सह सीता शिरःस्नाता —[b]) Ś B1 D1-3 8-11 M3 (both times) संयुक्ता (Ś D8 11 °क्तां)

G 6. 99. 13
B 6. 114. 15
L 6. 95. 27

आरोप्य शिबिकां दीप्तां परार्ध्याम्बरसंवृताम् । रक्षोभिर्बहुभिर्गुप्तामाजहार विभीषणः ॥ १४

प्रतिकर्मणा. —ᶜ) Ś D8.12 तां महा- (for महार्ह-). B1 D1-3 M3 (both times) -[उ]पेता (for -[उ]पेतां). —ᵈ) D6 महद्- (for महार्ह-). Ś B1 D1-3,5,6,11,12 भर्तृदर्शनलालसा (B1 D1-3 °सा); M3 (both times) दिव्यवस्त्रानुलेपना. —After 13, Ś D1-3,5,7 (l. 1 only),12 M3 (after 13 [first occurrence]) ins.:

3205* मणिकाञ्चनचित्राङ्गीं समन्ताद्वस्त्रसंवृताम् ।
शिबिकामुह्यमाना सा राक्षसैर्वहनोचितैः ।
विभीषणस्य वचनात्सीता सुरसुतोपमा ।
आरुरोह सुसंवीता गमने धृतमानसा ।
वृद्धामात्यैः परिवृतो विनीतात्मा विभीषणः । [5]

[(l. 1) D1-3,12 M3 -चित्राङ्गी (for -चित्राङ्गीं). M3 सर्वतो (for समन्ताद्). B1 D1-3,6 M3 -संवृता (B1 D3 °तां); D12 -संवृता (for -संवृताम्). —(l. 2) Ś1 D12 चोह्यमाना (for उह्यमाना). D4,5 वाहनोचितैः (for वहनो°). M3 उह्यतीं राक्षसीभिः सा शिबिकां शतवाहिनी. —(l. 3) M3 भर्तृदर्शनलालसा (for the post. half). —(l. 4) D12 सुसीवाङ्गी (sic) (for सुसंवीता). B1 D3 कृत- (for धृत-). M3 सीता सुरसुतोपमा (cf. the post. half of l. 3 (for the post. half).]

14 D8 reads 14ᵃᵇ twice. —ᵃᵇ) Ś D1 D1-3,8-12 सीताम्; Ñ V1,3 B2-4 D4,8 T2,3 M1 दिव्यां; D12 दीनां (for दीप्तां). D8 (second time) विभीषणश्च सामात्यो (for ᵃ). G1 -धारिणीं (for -संवृताम्). Ś B1 D1-3,4,6 (second time),12 अ(D8 आ)रामयत्र राघवः(B1 °वौ); Ñ1 D4 परामृष्टाङ्ग(D4 °ध्यासु [sic])रावृतां; Ñ2 V1,3 B2-4 पराध्यांश(B4 °व)रभावृतां; D6(first time),10,11 राक्षसैर्वहनोचितैः; D12 रामपार्श्वमुपानयत् (for ᵈ). M1 शिबिकां तां पुरस्कृत्य लंकायां निर्ययौ बहिः. ॐ Ct: स्त्रीशुकवाहनवहनोचितैः । परीक्षितैरित्यर्थः. ॐ —After 14ᵃᵇ, Ś D1 D1-3,8, 9(after the second occurrence of 14ᵃᵇ),12 M3 ins.; Ñ1 (m.) ins. after 14; G(ed.) ins. l. 1-2 only (followed by l. 3-7 of 3211*; and l. 3 of 3207*) after 14:

3206* ततो वानरमुख्यास्ते कौतूहलसमन्विताः ।
वैदेहीं द्रष्टुमिच्छन्तस्तस्थुः शाखामृगास्तदा ।
विसृष्टं द्रुमवक्त्रेषां रामशासनचोदनात् ।
सीतायास्यागमनं तत्र पुनर्जन्मसमं तदा ।
ये चान्ये वाद्विकारस्तत्र समाप्तास्तद्दिदृक्षवः । [5]
तेषामप्यभवत्सर्वं रामस्य न भयं तदा ।
निर्यास्यत्यथ वैदेही सीतेत्युत्सुकतां गताः ।
किं नु वक्ष्यति वैदेहीं रामो राक्षसवेश्मनि ।
चिरोषितां प्रियां भार्यामिति तेऽन्योन्यमब्रुवन् ।
अलंकृतायाः सीताया भूषिताया‌श्च दर्शने । [10]
को हेतुः किमभिप्रेतमिति चैव विशङ्किताः ।
तेषामेवमभिप्रायं विज्ञाय रघुनन्दनः ।
सुवेलशिखरात्तस्मादवतीर्य स्थितोऽभवत् ।
तं वानरसहस्राणि नियुतान्यर्बुदानि च ।
परिवव्रुर्महात्मानं राघवं लक्ष्मणं तथा । [15]

[(l. 1) D1 कौतूहलमुपाश्रिताः (for the post. half). —Ñ1 om. l. 3-11. —(l. 3) B1 द्रुमं येषां; M3 विभवेस्येषां (sic) (for द्रुमवक्त्रेषां). B1 -देशिताः; D2,3 -नोदनात् (for -चोदनात्). M3 श्रुत्वा रामस्य शासनं (for the post. half). —M3 om. l. 4-6. —(l. 4) B1 तत्तु; D8 भर्तुः; D9 तच (for तत्र). —(l. 5) B1 D1-3 वा(B1 व्या)दिकारस्तत्र; D9 तत्र समागताः (for वाद्विकारस्तत्र). D1 तु; D8 च (for तद्). B1 D3 दिदृक्षतः समागताः; D9 तद्दर्शनकुतूहलाः (for the post. half). —(l. 6) B1 समभवत्; D2 अभ्योभवद् (for अप्यभवत्). B1 D1-3,6 रामशासनतं तदा (D2 °जं भयं; D9 °मंत्रसा) (for the post. half). —(l. 7) M3 वैदेहीं (sic). —Ś D6,12 M3 om. (hapl. ?) from the post. half of l. 7 up to the prior half of l. 8. —(l. 8) D1,2,9 तु (for नु). Ś1 D8 M3 -वेश्मतः (for -वेश्मनि). —(l. 9) D9 om. (hapl. ?) सीतायाः. —(l. 11) B1 ते परि-; M3 चैवं वि- (for चैव वि-). —(l. 12) Ñ1 M3 इमम् (for एवम्). M3 इति संचिन्त्य राघवः (for the post. half). —D12 om. l. 13-15. —(l. 13) M3 -शिखरे तस्मिन्. M3 स्थित्वा (for अवतीर्य). D8 M3 स्थिरो; D1 ततो (for स्थितो). —(l. 14) Ś Ñ1 D1 M3 प्रयुतानि; B1 चतुर्युतानि (for नियुतानि). —M3 om. l. 15. —(l. 15) Ś1 Ñ1 परिवव्रुः; B1 परिदध्रुः (for परिवव्रुर्). B1 D3 तदा (for तथा).]

—D12 om. 14ᶜ–16ᵇ. —ᶜ) Ñ V1,3 B2-4 D4,7,10,11 राक्षसैर्; M1 रक्षिभिर् (for रक्षोभिर्). Ñ V1,3 B3 D4 G2 युक्ताम् (for गुप्ताम्). —ᵈ) Ñ V1,3 B2-4 D4 G1 आजगाम (for आजहार). —For 14ᶜᵈ, Ś B1 D1-3,6,9,12 M3 subst.; while Ñ1 cont. l. 1 and 3 only after 3206*; G(ed.) cont. l. 3 only after l. 7 of 3211*:

3207* ततो विभीषणो धीमानमात्यगणसंवृतः ।
अनुयातः पदातिभिः सुवेषः सुविराजमान् ।
शिबिकां तां पुरस्कृत्य राममेवाभ्यगच्छत ।
कथंचिदेव संमर्दात्सीतायाः द्रष्टुमिच्छताम् ।

[(l. 2) Ś1 D8 पदातीभि. (metri causa); B1 D1-3 च पदातिः; D9 पदातिः सन्; M3 प्रपदातिभिः; L (ed.) च पादतैः (for पदातिभिः). Ś B1 D8,12 सुवेषः; D9 सुवेषं (for सुवेषः). B1 सुविराजसान् (sic); M3 सुविराजता. —(l. 3) Ñ1 च (for तां). Ñ1 [आ]यु गच्छति; B1 [अ]नुगच्छति; D9 [अ]भ्यपद्यत; G (ed.) [अ]पिगच्छति (for [अ]भ्यगच्छत). —M3 reads l. 4 before l. 1. —(l. 4) Ś1 D12 तु (for च). Ś1 D8 कथं च विवशे मेदुर (sic) (for the prior half). B1 D1-3,9 M3 दर्शने (for सीतायाः).]

—Thereafter M3 (followed by 3211*) cont.:

सोऽभिगम्य महात्मानं ज्ञात्वाभिध्यानमास्थितम् ।
प्रणतश्च प्रहृष्टश्च प्राप्तां सीतां न्यवेदयत् ॥ १५
तामागतामुपश्रुत्य रक्षोगृहचिरोषिताम् ।
हर्षो दैन्यं च रोषश्च त्रयं राघवमाविशत् ॥ १६
ततः पार्श्वगतं दृष्ट्वा सविमर्शं विचारयन् ।
विभीषणमिदं वाक्यमहृष्टो राघवोऽब्रवीत् ॥ १७
राक्षसाधिपते सौम्य नित्यं मद्विजये रत ।
वैदेही संनिकर्षे मे शीघ्रं समुपगच्छतु ॥ १८
स तद्वचनमाज्ञाय राघवस्य विभीषणः ।
तूर्णमुत्सारणे यत्नं कारयामास सर्वतः ॥ १९
कञ्चुकोष्णीषिणस्तत्र वेत्रझर्झरपाणयः ।
उत्सारयन्तः पुरुषाः समन्तात्परिचक्रमुः ॥ २०
ऋक्षाणां वानराणां च राक्षसानां च सर्वतः ।
वृन्दान्युत्सार्यमाणानि दूरमुत्तस्थुरन्ततः ॥ २१

G 6. 99. 21
B 6. 114. 22
L 6. 95. 43

3208* तत उत्सारणं चक्रु स्थ्यध्यक्षा वेत्रपाणयः ।

15 D12 om 15 (cf v l 14) M3 om 15-17b. —a) B4 [ऽ]भिवाद्य (for ऽभिगम्य) —b) B3 D6.7.10.11 T2.3 G1.2 M1.2.4 Cr m g k.t [ऽ]पि (for [ऽ]भि) B3 D5 T1 आगत, Ck t as in text (for आस्थितम्) Ś D2.4.9.13 प्राप्त(D2 °स)ध्यानमनुत्तम, Ñ V1.2 B1.4 D4 शिवादि (B1 °रवादि, D4 °रवादि) ध्यानमागत, B1 D1.3 नावादि(D1 न प्राप्तः D3 सप्राप्त) ध्यानमुत्तम —c) B1 सु (for first च) D11 प्रहृष्टः च —d) V1 प्राप्ता देवीं, B1 प्राप्तेति, D6 T1.2 सीतां प्राप्तां (by transp) (for प्राप्तां सीता)

16 D12 om 16ab (cf v l 14) M3 om 16 (cf v l 15) —a) D3 नाम्नाय ताम्, D4 समाहृत्य ताम्, D5 रामस्त्वसाद् (for तामागताम्) Ś1 उपद्रुत्य, Ñ B1 D4 प्रविश्रुत्य, V1.2 B2.3 परिश्रुत्य, T2 उपसृत्य, M3 उपाश्रुत्य B1 D1 समाहा(D1 नाहा*)मुपश्रुत्याथ —b) D3 रक्षोगण (for रक्षोगृह) —cd) N V1.2 B1.4 D4.13 शोकश्च (for रोषश्च) Ś B1 D1-3.8.10 रोषो हर्षश्च दैन्य च (for c) D5 T1 आगत (for आविशत्) Ś D3 राघव चै(Ś1 च) समाविशत्, Ñ V1.2 B2-4 D4.13 त्रयो(V1.2 B2.3 °य) रामसथाविशत्(V1.2 B2.3 °त्) B1 D1.3 राघव समभाविशत्, D2.13 M1.2 राघव स(M1.2 अथ राम)मुपाविश(M1 °शम)त् (for d) D6-11 रोष हर्ष च दैन्य च राघव प्राप शत्रुहा ‹ Cr हर्षो दैन्य च रोष च त्रय राघवमाविशत् ›

17 M3 om 17ab (cf v l 15) —a) D5 T1 G3 M4 पार्श्वगत Ś B1 D1-3.8-10 ततो याम(Ś D3.13 पुरय)गता सीता, N V1.2 B1-4 D4.13 कृत्वा पार्श्वगता दृष्टि —b) Ś D3.13 सुविमर्श, Ñ B3.4 D4.13 सविमर्षो, B1 D4.6 सविमर्षं, G1 विमर्शं, Cm g as in text (for सविमर्शं) B1 विमावयन्, D3.12 विधारयन् (for विचारयन्) —Before 17cd, M3 repeats 13 —c) M3 तदा (for इद) —d) Ś1 D1.3.8.13 विमना, Ñ B3.4 D5.7.10 G प्रहृष्टो, V1.2 B3 प्रविष्ट, B4 D4 प्रहृष्ट, M3 Cg प्रहृष्ट, Ct as in text (for अहृष्टो) D12 वाक्यम्, G1 राक्षसी(sic) (for राघवो) D6 प्रहृष्टोऽभ्यभाषत

18 V3 reads 18 after 6 —a) M3 मम सुखे (for मद्विजये) B2-4 D1.3.12 रत (for रत) —G1 illeg for 18c-19b —c) Ś D3.11 तु (for मे) —d) B1 D1-3.8-11 क्षिप्र (for शीघ्र) Ñ V1 B3.4 D4 समभ्यु(V1 B3 °मुप)-तिष्ठतु (B2 °ता), V3 °प***(illeg), B1 D1.6.8-11 समभि(D1 °नु)गच्छतु D13 °पसर्पतु (for समुपगच्छतु) —After 18, B3 ins

3209* सीताप्रवेश वने यत्नाद्दूरी कुरु महामते ।
[Prior half hypm]

19 G1 illeg for 19a (cf v l 18) —a) D6 T1.2 M3 माख्याय (for माज्ञाय) Ś B1 D1-3.8-13 G3 तस्य तद्वचन श्रुत्वा, Ñ V1.2 B2-4 D4.13 श्रुत्वा तु(B1 D4 तद्) वचन राज्ञा(V1.2 B3 तस्य) G1 तस्य तद्वच आख्याय —c) Ś N V1.2 B D1.4.8-13 Ct उत्सारण(D5 °दन) तत्र (N V1.2 B3 D4 यत्नात्, D13 रोषात्) ‹ Cg उत्सारणे जननिवारणे › —d) Ś B1 D1-3.8.11 धर्मवित्, B3 सयश, G1 यत्नत (for सर्वत)

20 a) B2 [उ]ष्णीशिव(sic) B3 [उ]ष्णीशिलस्(sic) D1 [उ]ष्णीषिणि(sic) (for [उ]ष्णीषिणस्) —b) B1 D1.12 Cg -जर्झर, D7 भूषण, D8 अञ्जन (sic) T1.2 M1.2 मर्झर, L (ed) कर्कर, Ct as in text (for झर्झर) D10 तथा कर्झरपाणय —c) D5 T2 G1 उत्सार्य Ś D1-3.8-11 तान्योधान् Ñ V1.2 B3.4 D4.13 स(B4 च स [hypm])हसा, D4.7 T1.2 G1.2 पुरुषान् (for पुरुषा) B3 उत्सारयन्ततो योधान् —d) D4 सहसा (for समन्तात्) B1 D4 (with hiatus) उपचक्रमु (for परि°) Ś D3.13 सर्वांस्ता-परिचक्रमु

21 V3 om 21ab —a) Ñ1 D4.13 वानराणां च यूथानि, Ñ1 B3.4 वानराणामथर्क्षाणां, V1 B3 वानराणां च ऋक्षाणां —b) Ś D3.13 समन्तत, N1 B1.2 D1-7.9-11.13 T1 G1.2 M3 च सर्वश (for च सर्वत) —B4 om from 21c up to the prior half of l 1 of 3210* N1 om 21c-22a —c) M4 तूर्णम् (for दूरम्) D5 T1 G1.2 M3 तदा (for तत) N1 मुमुचुर्दूरतस्तत, V1.2 B1.3 समुद्दूरतर तत (B3 मवत्), B1 D1-3 दूरत (B1 निर्वेत) समयु(D2 °यु)स्तत, D4 तो मुदुद्दूरतर तत, D6-11 दूरमुत्तस्थुरन्तत, D12 विसस्रुर्दूरत स्थित (sic), G1 दूर-मुत्ससरुस्तदा, M3 दूरमुत्सनस्तत (sic) ‹ Cm g उत्तस्थु अपचक्रमु ›; Ct उत्तस्थु उत्थाय जग्मु ›

G 6. 59 25
B. 6 121 23
L. 6 95 44

तेषामुत्सार्यमाणानां सर्वेषां ध्वनिरुत्थितः ।
वायुनोद्वर्तमानस्य सागरस्येव निस्वनः ॥ २२
उत्सार्यमाणांस्तान्दृष्ट्वा समन्ताज्जातसंभ्रमान् ।
दाक्षिण्यात्तदमर्षाच्च वारयामास राघवः ॥ २३

संरब्धश्चाब्रवीद्रामश्चक्षुषा प्रदहन्निव ।
विभीषणं महाप्राज्ञं सोपालम्भमिदं वचः ॥ २४
किमर्थं मामनादृत्य क्लिश्यतेऽयं त्वया जनः ।
निवर्तयैनमुद्वेगं जनोऽयं स्वजनो मम ॥ २५

22 Ñ2 om 22ᵃ, B4 om up to the prior half of l 1 of 3210* (for both, cf v l 21) —ᵇ) Ś Ñ1(m also) B1 D1-3 8-11 नि (D1 3 नि)स्वन (D4 हरीणां) सुमहानभूत्, Ñ V1 2 B2 3 D12 हरीणां रूपमावभौ —Ś D1 13 om 22ᶜ-23ᵇ —ᶜ) Ñ2 V3 B1 D6-11 13 [उ]द्वृय(D13 °व)मानस्य(B1 °मानः), V1 B3 3 [उ]त्सार्यमानस्य, D1-3 [उ]द्वर्तमानाना, D4 पूर्यमाणाना, L (ed) वर्तमानाना, Cm g as in text (for [उ]द्वर्तमानस्य) —ᵈ) D7 समुद्रस्य (for सागरस्य) Ñ2 V3 1 B3 3 पर्वसु, D3-7 1 निस्वन Ñ1(m also as in text) अम्भस्येव सरोभस, B1 D1-4 सागराणामिव स्वन, D12 रावण्यस्येव वर्षोभस (sic) —After 22 Ñ V1 2 B3 D4 12 ins, while B3 ins after 23ᵃᵇ, whereas B4 ins after 21ᵉ (owing to om)

3210* पद्मगर्भनिभास्ते वै बालार्कसदृशानना ।
एकान्तमाश्रिता रेजुस्तडागा इव सर्वश ।

[B4 om the prior half of l 1 —(l 1) B4 स॰ष (for बालार्के) Ñ1 D12 सुशोभना (for °शानना) —(l 2) B1 4 तडाग D4 12 तापमा (for तडागा) B3 (m also) सर्वश (for सर्वश)]

23 Ś D8 12 om. 23ᵃᵇ (cf v l 22) —ᵃ) D1 निवार्यमाणास्, B2 D9-11 दृष्ट्वाथ, G1 दृष्ट्वा तान् (by transp) (for तान्दृष्ट्वा) —ᵇ) Ñ1 D12 सतत, B2 D9-11 जगत्या, D1-3 जनान्स, D4 स च त, M1 सत्वरान् (for समन्ताज्) D4 7 12 M1 2 जातसंभ्रमान्(M1 °म) —After 23ᵃᵇ, B3 ins 3210* —ᶜ) Ś B1 3(m also) D1-3 8 12 चा(D1 अ)नुरागाच्च B4 अवदृशीश, D12 चानुसरागाद् (for तदमर्षाच्च) —After 23, Ś B2 3 D1-3 5 12 ins M1 cont after 3208* G (ed) cont l 3-7 only after l 2 of 3206*

3211* वानराश्चापि तान्दृष्ट्वा कौतूहलसमन्विताम् ।
प्रत्यपेक्षत रामोऽपि ज्ञात्वा तेषां मनोगतम् ।
कथरूपा नु वैदेही कीदृश पौरुषं तु वत् ।
यस्या वानरलोको य कृत सागरमागत ।
यस्या हृतोऽहतो राजा रावणो राक्षसाधिप । [5]
सेतुश्च योजनशत जले बद्धो महोदधे ।
इति तेषां मत ज्ञात्वा वचन वदतामपि ।
प्रापयामास वैदेही प्रकाशमुपयास्यति ।

[M1 om l 1 —(l 1) D1 सर्वान् (for दृष्ट्वा) —(l 2) Ś D8 11 प्रत्यवेक्ष (for प्रत्यपेक्ष) D1 न प्रत्यवेक्षदामो M1 प्रत्यविरत तदाने (for the prior half) D1 मनोरथ (for मनोगतम्) B3 मनसा तां समाश्रित (for the post half). —(l 3) Ś B1 D1 कथा तु D1-3 तु(D1 तु) रूपा, D1 भूता तु, D12 पूज्या तु (for रूपा नु) B1 D1 तु तत्, D2 M1 भवेत् (for तु वत्) —(l 4) M1 यस्या कृते वानरेंद्र समय गमित युग —(l 5) D1 अस्या, D13 तस्या (for यस्या) D1 om. (hapl) हतो D8 राक्षसेश्वर, M1 समरागुण (for राक्षसाधिप) —(l 6) D1 सरित्पते, D3 महार्णवे (for महोदधे) —(l 7) Ś1 तेषां मनो, D1 तेषां तु त, M1 सद्राघवो (for तेषां मत) B3 मनो ज्ञात्वा, G (ed) गिर श्रुत्वा (for मत ज्ञात्वा).- Ś1 D8 11 वचने, M1 श्रुत्वा च (for वचन) D1 वर्तनाम् (sic) (for वदताम्) B1 इव B3 इह, D1 इति (for अपि) G (ed) सम्वादाद्राक्षसेश्वर (for the post half) —After l 7, G (ed) cont l 3 only of 3207*. —M1 om l 8 —(l 8) D1 कथयामास (for प्रेषयामास) B1 3 सकाशम् (sic) (for प्रकाशम्)]

24 V1 om 24ᵃᵈ —ᵃ) D1 13 सम्भ्रमश्च, D9 11 संरब्धाश्च, D10 11 Ck t संरम्भाच्च (for संरब्धश्च) —ᵇ) B1 चक्षुभ्यां (for चक्षुषा) Ś B1 3 D1-9 1 11 निर्दहन् (for प्रदहन्) —ᶜ) T1 damaged for भीषणं म —After 24, B3 (preceded by l. 9-10 of 3212*) reads in marg 26-29 (including 3213*) for the first time, repeating them in their proper place

25 ᵇ) M1 जनस्त्वया (by transp) Ś D8 12 क्लश्य तेषां महा(D8 °ही)जन, Ñ V1 2 B3-4 D4 12 त्वया स(V1 B3 D12 °याय)क्लिश्य(B4 °क्लिश्य)ते जन —ᶜ) Ś B1 D1-3 5-9 12 M1 [मु]पायम्, L (ed) [मु]द्वम्, Ck t as in text (for [मु]द्वेगम्) B1 D1-3 6-11 T1 3 G1 3 M1 3 4 Ck t उद्वग (for द्वेगम्) Ñ V1 3 D3-4 उद्वेगं मा कृथा क्रोधा, D4 12 निवर्तय समुद्योगं —ᵈ) B1 यतो (for जनो). —After 25 Ś Ñ V1 2 B1 3 4 D1-3 5 12 ins., V3 ins. only l 9 before 27 B3 ins. l 9-10 only after 24

3212* विभीषणस्तथा श्रुत्वा व्यथितात्मा तथाकरोत् ।
विसृज्य शिबिकां दृष्ट्वा ततो राघवमन्वयात् ।
सीता रक्षोगणैः रोध तथा विप्रकृता सती ।
भाषयामास दुर्धर्षा भर्तृवाक्यसमाहिता ।
ततो राघवमालोक्य प्रीहिता जनकात्मजा । [5]
हर्षमन्वगाच रोपाश्विप्रमाह यतानना ।
तत स्वरेण महता महामेघोपनादिना ।
उवाच राघवो सीतां विभीषणमिदं वच ।
पुत्रपशो प्रजा सर्वा वचापि विदित भुवम् ।
पश्यन्तु मामरं वक्राद्दिमे कौतूहलान्विता । [10]

न गृहाणि न वस्त्राणि न प्राकारास्तिरस्क्रियाः ।
नेदृशा राजसत्कारा वृत्तमावरणं स्त्रियः ॥ २६
व्यसनेषु न कृच्छ्रेषु न युद्धे न स्वयंवरे ।
न क्रतौ नो विवाहे च दर्शनं दुष्यते स्त्रियः ॥ २७
सैषा युद्धगता चैव कृच्छ्रे महति च स्थिता ।
दर्शनेऽस्या न दोषः स्यान्मत्समीपे विशेषतः ॥ २८
तदानय समीपं मे शीघ्रमेनां विभीषण ।
सीता पश्यतु मामेषा सुहृद्गणवृतं स्थितम् ॥ २९

G. 6. 99 36
B. 6. 114. 30
L. 6 95. 59

[Ś B1 D1-3.5.9.12 om. l. 1-2 —(l 1) Ñ1 V1.2 B1 तु तच् (B4 त) (for first तथा). V3 तदा (for second तथा) —(l 2) B3 कृत्वा (sic) (for कृत्वा) Ñ V2 B4 अभ्ययात्, V3 अभवित् (for अन्वयात्) —(l. 3) D1.8 त्वरागता, D2 [अ]भ्यतगत (for त्वरागत) Ñ1 यथा, Ñ2 V1.2 B1.4 D3.4 तथा (for तदा) V1 सा विवृता (for विप्रकृता) —(l 4) Ñ1 दुर्वारं, B2 दुर्बोध, D2 दुर्धर्ष (for दुधर्षा). Ñ V1.2 B1.4 D2 वाक्य (for -वाक्य) B1 अनिन्दिता (for -समाहिता).—(l 5) D2 राम सम् (for राघवम्) D2 प्रथिता, G (ed) विमृश्य (for नोदिता). Ñ V1.2 B4 विवृता जनलज्जया (for the post. half) —(l 6) Ñ1 V2 B2 अतर्हित (for °वृत) Ñ V1.2 B4 कृत्वा, B2 कृत्वा, D1.2.3 क्रोधात् (for रोषात्) B3 विलमाद N V1.2 B1.2.4 D1.3.2 वराङ्गना (for वरानना) —(l. 9) N V1.2 B3.4 D1-3 राज्ञश्, V3 B1.2 D9.12 राजस् (for राज्ञो) D2 भृत्य (for श्रुत्वा) —(l 10) Ñ V1.2 B2.4 इमां (for इमे) B2 -समन्विता (hypm).]

26 B2 (preceded by l 9-10 of 3212*) reads in marg 26-29 (including 3213*) for the first time after 24, repeating them here —a) Ś D4.8.12 च (for second न) —b) Ñ V1.2 B2.3 (second time) .4 D18 न सत्क्रिया, D2 G1 M4 तिरस्कारा (sic), G3 M2 Ct तिरस्क्रिया, Cm g as in text (for तिरस्क्रिया) Ś D4.8.12 न प्रकाशो न सत्क्रिया, B1 D1-4.9-11 T2.3 न प्राकारति(D9-11 °स्ति)रस्क्रिया(T2.3 °या) B3 (first time) न प्रावरस्त सत्क्रिया (sic) —M1 om 26c-28 —c) Ś N V1.2 B1-3 (both times) .4 D1-4.8.9.12.13 न चान्यो (Ñ2 V1 B4 °न्ये) (for नेदृशा) Ś Ñ1 V3 B1-3 (first time) D1-4.8.12.13 सत्कार, D8.9 सत्कारा(D9 °र) (for -सत्कारा) —d) Ś B1-3 (first time) D1-4.8.9.12.13 शीलमावर(B1-3 D13 °व)रण, Cg k as in text (for वृत्तमावरण) Ñ V1.2 B1-3 (both times) .4 D4 G2 Ct स्त्रिया, Ck as in text (for स्त्रिय)

27 D1 (hapl) M1 om 27 (for M1 cf v l 26) B2 repeats 27 here (cf v l 26) Before 27 V3 ins l 9 only of 3212* —a) Ś1 D4 व्यसने न, D4 G2 न वनेषु, Cm g k t as in text (for व्यसनेषु) Ś B1.3 (first time) D2.8.13 न युद्धेषु, Ñ V B2.3 (second time) .4 विवाहेषु, D4 न कष्टेषु, T2.3 च कृच्छ्रेषु (for न कृच्छ्रेषु). —b) Ś B2 D4 न कृच्छ्रेषु, Ñ V B2.3 (second time) .4 कन्यानां च, B3 (first time) D2.8 न कृच्छ्रे न, D2.4.9-11 T2.3 M3 न युद्धेषु (for न युद्धे न). —D13 om 27c-28. Ñ2 reads 27cd twice (second time in marg) —c) T1 damaged for न क्रतौ नो. Ś Ñ1 (second time) B3 (first time) D2.8 वा, B1 D4 T3 G3 M3 न, M4 च (for नो). Ś B1.3 (first time) D2.8.9-12 T2 वा (for च) D4.9 G2 विवाहेषु (for विवाहे च) Ñ (Ñ1 first time) V B2.3 (second time) .4 क्रतौ सत्सु (V1.2 °द्रि) च स्त्रीणा(B4 °षु) —d) D8.13 दर्शने (for दर्शन) —V3 damaged from दुष्यते up to 28c Ś B3 (first time) D2-4.8 M1 दुष्यति, B1 D4.6-11.13 T1 G1.2 दूष्यते (for दुष्यते) Ñ1 (second time) B2 D2.10.13 G1 M3 स्त्रिया, N (Ñ1 first time) V1.2 B2.3 (second time) .4 दर्शनं सार्वलौकिकं

28 D13 M1 om 28, V3 damaged up to 28c (for M1, cf v l 26 and for the rest cf v l 27) B2 repeats 28 here (cf v l 26) —a) B4 सैनाम्, D9 एषा (for सैषा) B1 उद्गहता, D9-11 T1 विपद्गता (for युद्धगता) D4 भूमि (for चैव) —b) N1 B3 (both times) .4 D4.13 M3 च महति (by transp), D2 महति वा B1 सुस्थिता (for च स्थिता) Ñ2 V1.2 कृच्छ्रेण महति स्थिता, D9-11 कृच्छ्रेण च समन्विता —c) Ś1 D8 नास्ति, Ś2 Ñ V1.2 B1-3 (both times) .4 D1-4.9.11.13 M3 नास्ति (for ऽस्या न) D2 दर्शनेन न Ś N V1.2 B1.2.3 (first time) .4 D1-4.10.11.13 M2 [ऽ]स्या, B3 (second time) D2 [ऽ]पि (for स्यात्) —d) B1.3 (first time) मत्सकाशे, D4 समीपे तु, D2 मत्समीप (for मत्समीपे)

29 a) G1 समानय —b) M2 सुहृज्जन D6 M2 वृत स्थित, D13 समन्वित (for वृत स्थितम्) —For 29, Ś N V B (B2 repeats here [cf v l 26]) D1-4.8-13 subst

3213* विसृज्य शिबिका तस्मात्पद्भ्यामेवोपसर्पतु ।
समीपं मम वैदेही पश्यन्त्वेता वनौकसः ।

[(l 1) B1 (first time) संत्यज्य (for विसृज्य) Ñ V1.2 B2 (second time) .4 D1 समानय, V3 B1.2 D9-11 [अ]भ्युपसर्पतु (for [उ]पसर्पतु) —(l 2) Ś B2.3 (second time) D2.8-13 समीपे (for समीपं) —V3 damaged from त्वेते up to 30b Ś V1 D1.8 [ए]ते, Ñ1 [इ]मां, Ñ2 V1 B2.3 (second time) .4 D8.4 [ए]नां (for [ए]ते)]

—Thereafter V1.2 cont. 3214*.

G 6. 59. 37
B 6. 114. 31
L 6. 95. 61

एवमुक्तस्तु रामेण सविमर्शो विभीषणः ।
रामस्योपानयत्सीतां संनिकर्षं विनीतवत् ॥ ३०
ततो लक्ष्मणसुग्रीवौ हनूमांश्च प्लवंगमः ।
निशम्य वाक्यं रामस्य बभूवुर्व्यथिता भृशम् ॥ ३१
कलत्रनिरपेक्षैश्च इङ्गितैरस्य दारुणैः ।
अप्रीतमिव सीतायां तर्कयन्ति स्म राघवम् ॥ ३२
लज्जया त्ववलीयन्ती स्वेषु गात्रेषु मैथिली ।
विभीषणेनानुगता भर्तारं साभ्यवर्तत ॥ ३३

---

30 V2 damaged for 30^{ab} (cf v l 3213*) V1 3 om (hapl) from 30 up to l 1 of 3214* —^{a}) D12 रामस्य वचन श्रुत्वा —^{b}) Ś D1 3 13 स विमृश्य (Ś1 °श्य), N B D2 3-7 12 सविस्मयः, M2 सविक्षिपो, Cm g k t as in text (for सविमर्शो) —^{d}) N V3 B3 4 D1 13 समीपं स D3 सन्निकर्षं (for संनिकर्षं) Ś1 D6 विभीतवत् B1 विभीषण (for विनीतवत्) —After 30 Ś N V3 B D1-3 5 9 13 ins V1 3 cont after 3213* (owing to om)

3214* तदास्था राघवस्य सीता त वै वनौकस ।
विभीषणपुरोगाश्च सर्वा प्रकृतयस्तथा ।
वीक्षाचक्रुस्तदान्योन्यं किं नु राम करिष्यति ।
दृष्टतऽनाहतो ह्यस्य क्रोधो दृष्ट्या विभावित ।
इत्थं विनिद्रिता सर्वे दृष्ट्वा रामस्य चेष्टितम् । (5)
अदृष्टाकारसत्वा सहसैव विसर्जिने ।

[V1 3 om l 1 —(l. 1) D6 रामस्य वच श्रुत्वा (for the prior half) Ś D1 13 तत्र N B1 ते च B3 प्रति (for त वै) V2 D6 सीतायास्ते, B2 ते वै सर्वे, B4 सीतायां च D2 ता ते वै (for सीतां ते वै) —(l 2) Ś D1 13 प्रभृत्य (for पुरोगाश्च) V2 सर्वे (sic) (for सर्वा) —V2 damaged after प्र up to करि in l 3 N1 D2 13 तत्र (for तथा) —(l 3) Ś D1 13 वीक्ष्य चक्रुस् (for वीक्षांचक्रुस्) Ś1 B1 D2 3 तथा (for तत्र) Ś1 N1 D1 6 तु (for नु) D6 राजा (for राम) —(l 4) V2 B2 4 -नतो (for हितो) D5 क्रोध (for क्रोधो) Ś B1 D1 3 5 दृष्टा, N V3 B3 दृष्ट्वा (for दृष्ट्या) Ś B2 D1 3 13 विभाव्यते, V2 सन्निविन (sic) B1 (m also) विभावित B2 विचारत (for विभावित) —(l 5) N V B3 4 इति ते विम्दधु , B1 3 D1 3 5 इति ते दृष्टिता (for इथं विनिद्रिता) —(l 6) B2 अदृष्टाग्न B1 3 D1-3 5 विरता (for -वृत्तता) —V2 damaged from the post half up to स च (see var) in l 1 of 3215* D1 3 विरेमिरे D2 विरेमिरे D5 [अ]स्थ सृष्टे (for विसर्जने) N V1 3 B2 4 सान्त्वस्था [illegible] (for the post half)]

31 ^{a}) D1 3 13 त तु (for ततो) —^{b}) D1 3 13 G1 प्लवंगमा 3 D6 T2 3 विभीषण (for प्लवंगम) M2 हनूमान गरस्तथा —^{d}) D1 3 13 पृथक् (for भृशम्) —For 31, Ś N V B D1 2 5 13 subst.

3215* लक्ष्मणोऽपि सुग्रीवश्च स च प्लवंगमा ।
आश्वसुग्रीवहितास्तत्र गृहकदयास्ततविस्मयन् ।

[V2 damaged up to स च in l 1 (cf v l 3214*) —(l 1) N1 च N2 V1 3 D1 3 5 B1 D2-4 [स]त (for चैवं) D13 दशग्रीवम् (for ससुग्रीवम्) B2 D5 [स]मि (for च) N V B1 3 स च (B1 सह) तारा (B3 वालि) सुताम्गद (for the post half) —(l 2) V3 B1 च (for तु) N1 सुवर्णा , B2 ते लज्जितास् (for सुग्रीवास्ता) N V B1 3 सर्वे (for तत्र) Ś1 D6 मृदुहास्तस्य N V1 3 B2 4 च विस्मय, V3 च चक्षुषा (for तविस्मयन्)]

32 Note hiatus between ^{a} and ^{b} —^{a}) D1 13 निरपेक्ष्य (for कलत्र) B2 तु (for च) D5 निरपेक्ष तम् —^{b}) Ś N V B D1-3 5 13 चेष्टितैर् (for इङ्गितैर्) N1 V2 B1 तस्य ; D2 3 T2 G1 शात , D1 यत्र (for अस्य) D1 13 दारुणैस्तस्य (D13 °स्य) चरितै —V2 damaged B1 reads in marg 32^{cd} —^{c}) B1 3 D1-3 5 T2 अप्रीतिम् D13 अप्रीता, M3 सुप्रीतम् (sic) Ś B2 D1-3 5 T2 सीतायास् D1 13 त रामे (for सीतायां) —^{d}) B3 तर्कयामास B2 D1 3 राघवे, D6 वानरा (for राघवम्) D6 सीता सा यव तर्कयन् (sic) D13 सीताया यवसायन् —For 32^{cd}, N V1 3 B3 subst while B2 3 ins. after 32^{cd}

3216* मेनिरे तां परित्यक्तामपविद्धामिव स्रजम् ।
[N2 B1 मवविद्धाम्]

33 D5 om 33^{ab} —^{a}) Ś D1 3 13 त्वथ लीयता, N V B1-4 विलय यान्ती (B2 °ती) D1 T2 त्वयलीयत (sic), D2 स्वयसीदता , D5 परिलीयत (sic), D13 तु वर्तती सा, T1 परिलीयती M1 त्ववलीयती, Cg k t as in text (for त्ववलीयन्ती) —V2 om. (hapl) from 33^{b} up to the prior half of l 1 of 3217* —^{b}) D13 om (hapl) गात्रेषु N1 स्वक्ष्वगात्रेषु च D13 तु स्वेषु च (for स्वेषु गात्रेषु) Ś D1-3 13 जानकी N V1 3 B3 4 मैथिली, B1 भामिनी (for मैथिली) —^{c}) D6 विभीषणरव (sic) N V1 3 B2 4 [अ]नुगता D13 [अ]नुमता (for [अ]नुगता) —^{d}) D1 13 राघव (for भर्तारं) B1 साभ्यवर्तत B3 सानुयाता D5 सान्व° (for साभ्यवर्तत) N V1 3 B1 3 सामान्तविव घोषितं —After 33 Ś N V B D1-3 5 13 ins

3217* त तां दृष्ट्वागतां मनो प्रियां चन्द्रतामिव ।
दृष्टतामिव लङ्काया प्रभां वैवस्वतामिव ।
दृष्ट्वा त हरय सर्वे सीतां परमया श्रिया ।
विस्मय परमं जग्मुस्तथा रूपविमोहमा ।

[l 1) V2 om up to the prior half V1 तदा, D2 ततो (for तां) D1 गृहिताम् (for देवतां) —Ś V2 B1 D1-3 5 13 om (hapl) l 2 —(l 3) G (ed.) सीतां समाश्रित (for the post half) Ś D1 D1-3 5 13 सीतां (B1 D1-3 तां च, B2 D5 वै) दृष्ट्वा सर्वाणि सर्वे चमत्कृताः

G 6. 99 37
B 6. 114 34
L. 6 95 70

विस्मयाच्च प्रहर्षाच्च स्नेहाच्च पतिदेवता ।
उदैक्षत मुखं भर्तुः सौम्यं सौम्यतरानना ॥ ३५

अथ समपनुदन्मनःक्लमं सा
सुचिरमदृष्टमुदीक्ष्य वै प्रियस्य ।
वदनमुदितपूर्णचन्द्रकान्तं
विमलशशाङ्कनिभानना तदासीत् ॥ ३६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्व्यधिकशततमः सर्गः ॥ १०२ ॥

(for भतुर्) —(l. 8) Ñ V1 B2-4 भतुश् (for तस्य) Ś D8 12 तदासते (sic), B1 तथाक्ष', D1 [अ]प्रमत्तदा (by transp.) —(l. 9) Ñ V1 3 B1 3 4 D6 भाविनी (for भामिनी) —(l. 10) Ñ1 विसृज्य Ñ2 V B2-4 विसृज्य (for प्रगृह्य) V1 3 सहसा (for मनसा) Ñ V B2-4 बाष्प (for भार)] —Thereafter, Ś B1 3 D1-3 5 8 12 further cont., while Ñ V1 3 B2 (l. 1 only for 35^{ab}) subst. for 35

3220* विस्मयाच्च प्रहर्षाच्च भयात्स्नेहात्तथा स्थिता ।
बहुरूपं च ददृशे भर्तुर्वक्त्रमनिन्दिता ।

[(l. 1) V3 प्रभावात् (for प्रहर्षाच्च) B1 D1-3 [स्]तथा (for स्थिता) Ñ V1 3 B2-4 स्नेदात्क्रोधाच्च (B2 °च्च, B4 °च्च) माह्यपि, D3 तामेवान्वैक्षत (for the post. half) —(l. 2) V3 बहुरूपेण, D3 भद्रकं तु G (ed.) °रूपेण (for बहुरूपं च) Ñ2 B4 वदनं तु तं, B2 वदन्या मे (sic) (for च ददृशे) B1 भर्तु (for भर्तुर्) Ñ V1 3 (mostly damaged) B2-4 भर्तुर्वदनमीक्षती, D1 भर्तुर्वक्त्रमवन्दिता (for the post. half)]

—B3 reads 34^{cd} (first occurrence) and 35 in marg. T1 damaged for 34^{cd} —^{c}) B3 सा हर्षेदाय, D1 12 स्नेहोदास्येन (for °दासाद) —^{d}) Ś Ñ V1 3 B1 2 3 (both times) 4 D1-3 8 12 13 दार्यपुत्रेति (B3 °त) Ś D1 3 (first time) D1-3 8 12 सा (B3 च) भूत, Ñ B2 4 D6 12 जल्पती, B3 (second time) भाषती (for भाषिणी) —After 34, Ñ V1 3 B2 3 (after 34 second occurrence) ins.

3221* विस्मयाच्च प्रहर्षाच्च स्नेहाच्च परिदेवती । (cf. 35^{ab})
[V1 [प]व निरीक्षती (for परिदेवती).]

35 B1 reads 35 in marg. (cf. v.l. 34) —For 35, Ñ V1 3 B2 (l. 1 only for 35^{ab}) 4 subst. 3220* —^{a}) D1 प्रहर्षा च। M1 [भ]ति हर्षाच्च (for प्रहर्षाच्च). B4 सा विस्मयाच्च हर्षाच्च —^{b}) D1 दैन्यात् (for स्नेहात्) D1 13 परिदेवता (for पतिदेवता) —V3 om. 35^{cd}. B1 reads 35^{cd} after l. 1 of 3218* —^{c}) Ś D3 12 उद्वीक्ष्य (D13 °ह्य)द्वी । B1 3 D1-3 5 ऊ(D1 उ)दीक्षती, D6 13 ऐक्षे (D18 °चे)क्षत (for उदैक्षत) —^{d}) D3 सौम्यतरानना D13 ** सौम्यतरेक्षण —After 35, Ś B1 3 D1-3 8 12 ins. ll. 2–11 of 3218*, and then B3 alone repeats 34

36 V3 damaged for ^{a} —^{a}) D11 om. अथ D7 समप्रनुदन्, G2 समपजह्रौ, M3 समवनुदन् (for समपनुदन्). ⊛ Cr. m. t. समपनुदन् समपानुदन् ⊛ Ñ V1 3 B2-4 D1 अथ (D1 °रि°) समरकृतास्मनः क्लमं सा, D13 अथ समरकृतासनाकुल सा —^{b}) B2 रुचिरम् (for सुचिरम्) B3 उद्वीक्ष्य Ñ V1 3 B3 च, B3 तु, B4 om. (for वै) D13 उद्वीक्ष्यती (for उदीक्ष्य वै). G1 प्रियं सा (for प्रियस्य) D4 सुचिरमुद्वीक्ष्य व प्रियस्य वदनं —^{c}) D4 ** समुदितमिव चन्द्रकान्त —^{d}) V3 D13 ** नना. D5 निभाननं, G1 समानना (for निभानना). Ñ V B2-4 D1 12 ननदा, D5 तदाह, T1 G3 तदा सा, G1 M3 तदानीं, M1 बभूव, M3 तदा स्यात् (for तदासीत्) —For 36, Ś B1 D1-3 8 12 subst.

3222* आविशदतुपम मनःकमं सा
तदभिसमीक्ष्य पुनः प्रियस्य वक्त्रम् ।
मौक्तिकपिधिस्मिताः प्रवपा
विविधवपुर्जनकात्मजा बभूव ।

[(l. 1) D3 विशदम् (for आविशद्). B2 अथ समयत्नं गतक्लम सा, D8 अथ दनुजपदेर्पितकन सा —(l. 3) D1 -वक्त्र (for -वक्त्रा) D3 रुचिरविलसितस्मितानतवक्त्रा]

Colophon —*Kaṇḍa name*: Ś1 V3 om., Ñ V1 B1 2 4 D5 6 13 लङ्काकाण्डे —After Kāṇḍa name, V2 D1-3 ins. लाभ्युदयिक (D3 कम्युदये) —*Sarga name*: Ś V1 D1 4 12 सीतादर्शनं (Ś1 °नो), Ñ V2 3 B3 D4 13 सीतासमागमं, B1 D8 सीतासदर्शनं, B3 सीतागम, B4 राम सीतासमागम —*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 Ñ1 V2 3 B2 4 D4 6 12 13 om., Ś1 D1 97, Ñ2 103, V1 98, B1 75, B2 95, D5 8 100, D1-3 T1 G M1 3 117, D10 11 116, T2 125, T3 123, M1 118, M2 119, B (ed.) 114, G (ed.) 99 —After colophon, D concludes with राम । G M1 3 with श्रीरामाय नमः ।

१०३

तां तु पार्श्वे स्थितां प्रह्वां रामः संप्रेक्ष्य मैथिलीम् ।
हृदयान्तर्गतक्रोधो व्याहर्तुमुपचक्रमे ॥ १
एषासि निर्जिता भद्रे शत्रुं जित्वा मया रणे ।
पौरुषाद्यदनुष्ठेयं तदेतदुपपादितम् ॥ २
गतोऽस्म्यन्तममर्षस्य धर्षणा संप्रमार्जिता ।
अवमानश्च शत्रुश्च मया युगपदुद्धृतौ ॥ ३
अद्य मे पौरुषं दृष्टमद्य मे सफलः श्रमः ।
अद्य तीर्णप्रतिज्ञत्वात्प्रभवामीह चात्मनः ॥ ४
या त्वं विरहिता नीता चलचित्तेन रक्षसा ।
दैवसंपादितो दोषो मानुषेण मया जितः ॥ ५
संप्राप्तमवमानं यस्तेजसा न प्रमार्जति ।
कस्तस्य पुरुषार्थोऽस्ति पुरुषस्याल्पतेजसः ॥ ६

G 6. 100. 6
B 6. 114. 6
L 6. 96. 6

103

Ś D11 begin with ॐ

1 ^{ab}) V3 damaged from ता तु up to स. B3-4 D6-8.11 T M1 Cg पार्श्वे (for पार्श्वे) B1 D6 पत्नीं D13 पुत्रां, G1 सीतां, Cg as in text (for प्रह्वां) Ś B1 D1-3.9 .12 ता तु (Ś1 D5 स ता, Ś2 D12 सीतां) देवीं तथा (Ś D5.13 °दा) दृष्ट्वा राम सकासमन्वित. — ^{d}) Ś Ñ V B D1-4.8 .11 गत (for गत). Ś B1 D1-4.6-13 भाव, Ñ V1.2 B3-4 D8.13 क्रोध, V3 रोष, D1 G2 दैवो (for क्रोधो).

2 V3 om 2-3^{b}. — ^{a}) D13 दृषासौ (for एषासि) Ś Ñ V1.2 B D1-4.8.10.13 विजिता, D5 जीविता (for निर्जिता) — ^{b}) Ś V1.2 B1 D1-3.8.13 शत्रु(D1 रक्षो) हत्वा, Ñ B3-4 D6.13 शत्रुहत्वात् (for शत्रुं जित्वा). B1 महारणे, D8-11 रणाजिरे (for मया रणे). G1 जित्वा शत्रु तुदारुण —B1 om. 2^{cd}. — ^{c}) D6 विदुषा (for पौरुषाद्) — ^{d}) Ś D8-11 यदेवद्, D1-3 मया तद् (for तदेतद्). D1 समुपागत.

3 V3 om 3^{ab} (cf. v.l 2) — ^{a}) B3.4 असर्पस्य (for मर्षस्य) Ñ1 B1 D8.12 [अ]दृसमर्पात, D2 G3 [अ]मर्षण स्यात (for [अ]न्तममर्षस्य). — ^{b}) B1 प्रतिमार्जिता, D1 स्वमुपाहता, D2.3 स्वमुपा(D3 °पमा)जिता (for संप्रमार्जिता) Ś D8.12 यशश्च स्वक(Ś1 D13 °श्रोणित)मवित, Ñ V1 B3-4 D8.13 अवमैव म(D6 °श्च पर)मार्जित —After 3^{ab}, B1 reads 6^{ab}. — ^{c}) N V1.2 B3.4 D8.13 अपमानश्, B1 अवमानुवद् (for अवमानश्च) D13 lacuna for श्च शत्रुश्च — ^{d}) Ś D1-3.9-12 युगपद्विहतौ मया, B1 युगप निहतो मया, T1 मया यु * * * द्धतौ (damaged)

4 ^{a}) Ś B1.3 D1-3.8.13 दैवते सुविद् (for पौरुष दृष्ट) — ^{b}) D1 सफल D8.11 G1.2 M1.3 सफल (for सफल) —Ś D8.13 om (hapl) 4^{cd} —^{c}) V3 damaged from अ up to वा in 4^{d}. D13 तीर्ण, G3 तीर्ण ; Ck t as in text (for तीर्ण) V3 B1 D1-3.8-11 Ct प्रतिज्ञैव D13 प्रतिज्ञाद (for प्रतिज्ञत्वात्) —^{d}) Ñ1 D6 रहृदयामि T3.4 प्रभवाद्; Cg as in text (for प्रभवामि) B3 D1 M3.4 [इ]ह D8-11 [अ]ह D13 न (for [इ]ह) V1 चयामि, D5 प्रसादद्देव कर्मव.

5 ^{a}) D1-3.8.13 T1 M1 यत्र, D6.12 मया, Cr m g t as in text (for या त्वं) B1 D13 सीता, D3 भीता (for नीता) Ś1 D8 यत्र वीरपदानीता (D8 °द्र * * *), Ś2 D13 यत्र प्राप्ता हता तेन —^{b}) Ś V3 B1 D1-3.9-13 छल(Ś1 D2 वहु)च्छिद्रेण, Ñ1 B1 D8.13 Cvp छ(Cvp च)ळहृन्वेन, Ñ2 V1 B3.4 छलहृन्वेन, G3 दृष्टात्रोवेन, Cv r m g t as in text (for चलचित्तेन) —V3 om. 5^{cd}. —^{c}) Ñ V1.2 B3.4 दैवाद, B1 (before corr) G3 देव, Cr m g k t as in text (for दैव) B3 सपाहितो, Cr.m g k t as in text (for सपा दितो) B1.3 रोष (for दोषो). Ś B1 D1-3.9-13 M3 दैवाद (B1 D13 M3 °वाद्वा, D13 °चेत) पतितो दोष, Ñ1 दैवेनापतित दोष, D5 दैवात्त पतता मोहात् —^{d}) Ś D8.12 स मया तु, Ñ2 D6 पौरुषेण, B1 पौरुषात्, D13 मया स तु (D5 तस्तु), D8-13 मया तु स(D5 तु) (for मानुषेण) Ś B1 D1-3.8-13 समीहृत (D6 °त), Ñ1 Cg प्रमार्जित, D3 T3.4 प्रमार्जित, Cr m t as in text (for मया जित). Ñ2 V1.2 B3.4 पौरुषेणप्रमार्जित.

6 V3 om 6 B1 reads 6^{ab} after 3^{ab}. —^{a}) D6 समाप्त (for संप्राप्त) D1 T3 यद् (for यस्) Ś D8.12 मदमान यद् (for अवमानं यद्) Ñ V1.2 B3.4 D8.13 समाराधयपमानो यस(B4 ये), B3 समासेवमानोय (subm). —^{b}) D6 तेजसा (for तेजसा) Ś D11.13 L(ed) तदप (D13 पर)मार्जित(L(ed) °ता), Ñ V1.2 B3.4 D6 स (Ñ1 स, Ñ2 V1.2 न, D5 च)प्रमार्जित, D13 सुमुपार्जित, ॐ Cg प्रमार्जति प्रमाष्ट ॐ —V3 B1 om 6^{cd} —^{c}) Ś D8.13 यस्, G3 न (for कस्) L(ed) तत (for तस्य). Ñ V1.2 B3.4 D8.13 M3 हि (for [अ]स्ति) Ś D8.13 पौरुषार्थ, B1 D1.3.8-11 L(ed) वी(L(ed) पु)रुषार्थो (for पुरुषार्थोऽस्ति) —^{d}) Ś D8.13 मदतो म, B1 D1-3.8-11 महतापि (for पुरुषस्य) Ś B1 D1-3.8-13 न्यूतस (for तेजस) —After 6, Ñ B1.3 D8.13 ins

3223* यो न शत्रौ न मित्रे च वहत हि यथोचितम् ।

[D13 च (for second च) and तु (for च) Ñ1 D6 मित्रतु (for मित्रे च). D13 तु (for हि)]

G. 6. 103 7
B. 6. 115 7
L. 6. 96 7

लङ्घनं च समुद्रस्य लङ्कायाश्चावमर्दनम् ।
सफलं तस्य तच्छ्लाघ्यमद्य कर्म हनूमतः ॥ ७
युद्धे विक्रमतश्चैव हितं मन्त्रयतश्च मे ।
सुग्रीवस्य ससैन्यस्य सफलोऽद्य परिश्रमः ॥ ८
निर्गुणं भ्रातरं त्यक्त्वा यो मां स्वयमुपस्थितः ।
विभीषणस्य भक्तस्य सफलोऽद्य परिश्रमः ॥ ९
इत्येवं ब्रुवतस्तस्य सीता रामस्य तद्वचः ।
मृगीवोत्फुल्लनयना बभूवाश्रुपरिप्लुता ॥ १०
पश्यतस्तां तु रामस्य भूयः क्रोधोऽभ्यवर्तत ।
प्रभूताज्यावसिक्तस्य पावकस्येव दीप्यतः ॥ ११
स बद्ध्वा भ्रुकुटिं वक्त्रे तिर्यक्प्रेक्षितलोचनः ।
अब्रवीत्परुषं सीतां मध्ये वानररक्षसाम् ॥ १२
यत्कर्तव्यं मनुष्येण धर्षणां परिमार्जता ।
तत्कृतं सकलं सीते शत्रुहस्तादमर्षणात् ॥ १३

---

7 a) N1 D13 हि (for च). D2 समुद्रस्य (for समुद्रस्य). — b) V B1 3.4 D10.11 G2 M5 G (ed.) चापि (G [ed.] °पि) मर्दनं, D1 परि°; D6 चापि दर्शनं; G1 च समर्दनं (sic), Cg as in text (for चावमर्दनम्). — c) D6 सुफलं, D13 सफलं. D5.7.10.11 T2.3 G2 M4 च (for तत्). G1 दुर्लभं. Cg as in text (for श्लाघ्यम्). Ś B1 D1-3.5.13 तथया प्राप्तं, N1 D4.13 तथाद्यो दीप्त (D4 दृष्ट्वा, D13 दिव्यस्य), N2 V B2-4 सर्वमेवाद्य, M3 तदद्य श्लाघ्यम् (for तस्य तच्छ्लाघ्यम्). — d) Ś B1 D1-3.13 विक्रम च, N1 D4.13 तच्च कर्म. N2 V B2-4 D6 T2.3 M3 सदा कर्म, D2.6 विख्यात च. T1 ** कर्म (damaged). Cg as in text (for अद्य कर्म).

8 a) N1 D13 यस्यैव, N2 V B2.4 बाह्वोर्वि, B3 मद्य वि (for युद्धे वि-). Ś1 चाद्य, B4 चापि; D6 चाद्य; D13 तस्य (for चैव). D2 युद्धेषु विक्रमश्चैव. — b) Ś V2 B1 D1-3.5-13 तथा, N V1.3 B2-4 D7.13 G2 च न (N1 D13 हि) (for च मे). — V3 om. 8c-9b. — c) Ś1 D2 च (for स). B4 ससुग्रीवस्य सैन्यस्य. — d) N V1 B2-4 D12 [ऽ]य (for ऽद्य). Ś B2 D1-3.5.9.13 कृतोऽद्य सफल श्रम.

9 V1 om. 9ab (cf. v.l. 8). D4.13 om. (hapl.) 9. Ś V2 B2 (marg.) D1.3.5-11 transp. 9cd and 9ab. — a) Ś N2 V1.2 B1.3 D1.3.7-12 विगुणं (for निर्गुणं). N2 V1.2 B2.4 हित्वा (for त्यक्त्वा). — c) Ś B1.3 D1-3.5-12 च तथा, N1 तस्यास्य (m also °स्य) (for भक्तस्य). — d) Ś D8.13 [ऽ]य (for ऽद्य). N1 V1 B2.4 कृतोऽद्य सफल श्रम.

10 ab) N2 B1 D7.10.11.13 G2 M3.5 वदतस्, Cg as in text (for ब्रुवतस्). D10.11 M1.5 श्रुत्वा, Cg as in text (for तस्य). Ś B1 D1-3.6.9.12 सीता श्रुत्वा (for तस्य सीता). V1 श्रुत्वा तु (for रामस्य). M5 पश्यत (for तद्वच). — c) Ś D8.13 क्षणं च (for मृगीव).

11 V2 om. 11. Ś D1-3.5.7.12 read 11ab twice. B1 repeats 11ab after 13 (transp.). — a) Ś D1 (all second time) तस्य, B2 तां च (for तां तु). — b) Ś1 D8 (both second time) पुन (for भूय). D2 (second time) कोपो. N B2.4 D1.3 (D1.3 second time) [ऽ]भ्यवर्धत. V1 B1 (second time) M1.3.6 व्यवर्धत, G1 M2 [ऽ]भ्यवर्तत (M2 °र्धे°त) (for ऽभ्यवर्तत). Ś B1.3 (before corr. m, after corr. as in V1) D1-3.5-11 (Ś B1 D1-3.5.12 first time) समीपे हृदयप्रिया (D4 °य प्र), V1 भूय ***वर्धत (illeg.). — After 11ab, Ś B1.3 (m) D1-4 (D1 only) 6-11 (Ś B1 D1-3.5.12 after 11ab [first occurrence]) ins.:

3224* जनवादभयाद्राज्ञो बभूव हृदयं द्विधा।
सीतामसितपक्ष्माक्षीं नीलकुञ्चितमूर्धजाम्।
अपश्यच्च वरारोहां मध्ये वानररक्षसाम्।

[(l. 1) D4 जनापवाद (hypm.). D1 भये (for भयाद्). — (l. 2) B3 D1-4 सुताम् (for सीताम्). D6-11 असम (for असित). B1 D1-3.5-11 पद्माक्षीं (for पक्ष्माक्षीं). — B3 D8-12 (D8-11 up to 12b) om. l. 3. — (l. 3) B2 D1-4 वै (for च).]

— B1 D6 om. 11cd. — c) V1 असृत, V2 भृत, G1 बभूव (for प्रभूत). — d) Ś1 D8.13 दीपित (for दीप्यत).

12 D7-11 om. 12ab (cf. v.l. 11). B1 transp. 12 and 13. — a) M5 कृत्वा (for बद्ध्वा). Ś D4.6.8.11 G2 M5 भ्रुकुटीं, N V B2-4 D2.3.7 भ्रुकुटीं (D3 °टिं), M1.3 भ्रुकुटीं. Ś1 V2 D6 भ्रुवा, Ś2 D13 तिर्यक् (for वक्त्रे). D1 transp. बद्ध्वा and वक्त्र. D13 सक्रोधभ्रुकुटीं चक्रे. — b) N1 V1.3 B1 D13 प्रेरित, N2 V2 B2.4 प्रचित, D4 स्फुरित (for प्रेक्षित). Ś B1 D1-3.5.13 तिर्यक्स्स (Ś2 सस्तृत, D6 विपस्स, D13 तदा स)प्रेक्ष्य राघव. — c) V2 damaged for परुष. D8-11 अब्रवीच्च (D8 °ब्रवीत्) वरारोहां.

13 B1 transp. 12 and 13. — a) D2 तत् (for यत्). G1 मनुष्येषु, Cr m g as in text (for मनुष्येण). — b) N1 B3.4 D13 धर्मं च, B1 अधर्मं (sic), D4 न धर्मं (sic), D1 M5 धर्षणं, Cm g as in text (for धर्षणां). Ś1 B1 D6.8.11 M5 प्रति, G1 सम-, Cr m g as in text (for परि). N V2.3 B2-4 D13 रक्षता (for मार्जता). D8.10 T1 G2 धर्षणा प्रति (T1 G2 परि)मार्जिता. — D6 om. 13cd. — c) D2 यत् (for तत्). D1 M5 सफलं, Cr g as in text (for सकलं). Ś B1 D1-3.5-12 रावणं हत्वा, N V B2-4 D13 त्वां विनिर्जित्य (for सकलं सीते). D7 मयापि

निर्जिता जीवलोकस्य तपसा भावितात्मना ।
अगस्त्येन दुराधर्षा मुनिना दक्षिणेव दिक् ॥ १४
विदितश्चास्तु भद्रं ते योऽयं रणपरिश्रमः ।
स तीर्णः सुहृदां वीर्यान्न त्वदर्थं मया कृतः ॥ १५
रक्षता तु मया वृत्तमपवादं च सर्वतः ।
प्रख्यातस्यात्मवंशस्य न्यङ्गं च परिमार्जता ॥ १६
प्राप्तचारित्रसंदेहा मम प्रतिमुखे स्थिता ।
दीपो नेत्रातुरस्येव प्रतिकूलासि मे दृढम् ॥ १७
तद्गच्छ ह्यभ्यनुज्ञाता यथेष्टं जनकात्मजे ।
एता दश दिशो भद्रे कार्यमस्ति न मे त्वया ॥ १८
कः पुमान्हि कुले जातः स्त्रियं परगृहोषिताम् ।
तेजस्वी पुनरादद्यात्सुहृल्लेखेन चेतसा ॥ १९

G 6 100 19
B 6 115 19
L 6 96 21

acहृत सोत —^{d}) D₄ T₁ G₃ अमाएण, Cm g as in text (for अमर्षणात्) Ś B₁ D₁₋₃ ₈₋₁₂ मयेद् मानकाङ्क्षिणा (D₃ °क्षया) N V B₂₋₄ मयै(V₃ °म)त-मानरक्षण, D₁₃ मयैव प्रतिकारिण, M₁ ₂ शत्रुहस्तापह(M₅ °यम)र्षणात्, M₃ निर्जितासि मया युधि —After 13 (transp), B₁ repeats 11^{ab}, while D₆ reads 15^{ab} after 13

14 V₃ om 14^{ab} M₃ reads 14 (preceded by 3225*) after 16 —^{a}) T₁ सीता त्व. Cv r m g t as in text (for निर्जिता) —For 14^{ab}, Ś Ñ V₁ ₂ B D₁₋₄ ₈ ₉ ₁₂ ₁₃ subst and all (except D₁ ₃) along with 14^{cd} read after 16, while D₅₋₇ T₁ ₂ G₂ M₁ ₂ ins after 16

3225* निर्जितासि मया सीते शत्रुहस्तादमर्षिणा।

[B₁ reads the prior half in marg (cf v l 15) B₂ erroneously repeats 13* in place of the prior half B₄ निर्जिता च Ñ₁ V₁ ₂ B₁ ₃ ₄ D₈ भद्रे (for सीते) D₆ T₁ ₂ अमर्षात् (for अमर्षिणा) D₅₋₇ G₂ M₁ शत्रु जित्वा मया(D₇ °या)रणे(G₂ °हवे) (for the post half)]

—V₃ transp 14^{cd} and 15 —^{d}) Ś स्वनाम्ना (for मुनिना) B₁ दाक्षिणा च येन दिक्

15 D₆ om 15–16 V₃ transp 14^{cd} and 15 D₆ reads 15^{ab} after 13 —^{a}) V₃ B₁ ₄ D₁₃ विदित (for विदितश्च) B₁ चापि, D₁₃ वास्तु (for चास्तु) Ś N V B D₁₋₃ ₁₂ ₁₃ M₂ ₃ तु भद्रे, D₁₂ तु वृद्धि (for भद्रं ते) —B₁ reads from 15^{b} up to the prior half of 3225* in marg —^{b}) Ś₁ वृद्धि, N₁ B₂ शेष, D₁₂ भद्र (for योऽयं) Ś₁ N₁ V₃ D₆ मम, Ś₁ D₁₃ योऽयं (for रण) —D₅ om 15^{c}–16 —^{c}) D₇ M₂ निस्तीर्ण, D₁₀ ₁₁ T₂ G₁ ₂ सुतीर्ण, M₃ तीर्ण स (by transp), Cv r m g as in text (for स तीर्ण) N V₁ ₂ B₁₋₃ तीर्ण स सुहृद्(B₁ ₄ सुहृदया) मया(?) V₃ तीर्ण स सागरो ** (illeg) D₁₃ तीर्णश्च स यशस्वया —^{d}) N₁ V₁ B₂ ₃ त्वद्ध्य M₂ कृत (for कृत) N V₁ ₂ B₁ ₄ D₁₃ transp मया and कृत B₂ त्वदर्थ तु कृतोऽयम —For 15^{cd}, Ś B₁ D₁₋₃ ₈ ₁₂ subst

3226* तीर्ण सगरः सर्वो या त्वदर्थ शत्रुय मया।

[B₁ D₁₋₃ ... L (ed) ... (for ...)]

16 V₁ D₄ ₆ om B₁ reads in marg 16 (for B₁ D₄ ₉, cf v l 15) —^{a}) B₁ रक्षमाण (sic), D₁₃ G₁ रक्षिता Cm g as in text (for रक्षता). B₂ M₃ च (for तु). Ś नतु यशश्चम्, B₁ D₁₋₃ तु (D₃ सु) महद्वृत्तम्, D₈ ₁₂ तत्तु(D₁₃ नतु) यशश्चम्, D₁₃ या मया घोर (for तु मया वृत्तम्) M₃ रक्ष पारिभवात्मनाम् —^{b}) B₂ अपमान Ś B₁ D₁₋₃ ₈ ₁₂ तु(D₃ च)त्तुसह, Ñ₂ V₁ ₂ D₁₀ ₁₁ M₁ ₂ च सर्वत, B₃ च पश्यता, M₃ च म ग्रुभ (for च सर्वत) D₁₃ यत्नतश्च च रक्षम —^{c}) G₂ प्रख्याति च Ś D₁₋₃ ₁₂ वीर्यस्य (for वंशस्य) B₁ ख्यातस्य हृतभार्यस्य, D₈ प्रख्यातस्यात्मवंशस्य, —^{d}) Ś D₈ ₁₂ न्यास च, N V₁ ₂ B न्यङ्ग च, D₁ ₃ T₂ ₃ न्यास च, D₃ भूत च, D₁₃ स्वनाम, M₃ भूत च, L (ed) स्वागत च, Cv r m g1 t as in text (for न्यङ्ग च) Ś Ñ₁ V₁ ₂ B₂ D₁₋₄ ₈₋₁₀ ₁₂ ₁₃ T G M₁ ₂ Cm g क्षमता Ct as in text (for मार्जता) —After 16, Ś N V₁ ₂ B D₁₋₃ ₈ ₁₂ ₁₃ M₃ (preceded by 3225*) read 14 (including star passage), while D₅₋₇ T₁ ₂ G₂ M₁ ins 3225*

17 ^{a}) G₁ प्राप्य चात्र तु संदेह —^{b}) D₁₃ न मे (for मम) M₃ प्रमुखत (for प्रतिमुखे) D₆ मम प्रतोषस्तु एव (unmetric) —After 17^{ab}, Ś B₁ ₂ (m) D₁₋₃ ₈ ₁₂ ins

3227* परानुरक्ता भवती तथापि दयिता मम।

[D₁ दयिता (for दयिता)]

—D₆ om 17^{cd} —^{c}) Ś N₁ V₁ ₂ D₆ ₈ ₁₁ ₁₂ नेत्रातुरस्य, N₁ लक्षातस्य, B₄ निद्रातुरस्य D₁₃ च; G₁ [च]व (for [इ]व) —^{d}) B₂ प्रतिज्ञातासि D₁ दृढ, D₁₀ ₁₁ दृढा, M₃ ध्रुवा (for दृढम्)

18 ^{a}) V₃ damaged from त up to इ in 18^{d} D₁ G₂ [अ]त (for हि) Ś N V₁ ₂ B D₁₋₃ ₈₋₁₃ M₃ मनुष्यज्ञात्(N V₁ B₁₋₄ °ज्ञात्य V₂ B₁ D₁₋₁₁ °ज्ञाता M₃ °ज्ञाप्य)तुजानती(Ś₁ D₁₃ °नद्धे D₈₋₁₁ °नद्य) —^{b}) D₃ यदि —^{c}) V₂ यावय (for भद्रे) —^{d}) N₁ कार्य च न हि V₁ अस्ति धीमा न (for कार्यमस्ति न) B₂ यथा नम्यताम् त्वया

19 ^{a}) D₁ च; D₁₀ ₁₁ तु T₁ ₂ तु (for हि) D₇ G₁ M₂ जाती (for जात) D₁ क पुमान्कुलजातीय (sic), —^{b}) G₁ त्वय (for स्त्रिय) —^{c}) V₁ damaged from पुन up to इ in 20^{a} D₁₃ आददेत् (for आददात्) —D₁₃ om (hapl ?) 19^{d}–20^{a} —^{d}) Ś₁ सहासुलभेन B₁ सहासुलभ,

G 6. 100. 19
B 6. 119. 10
L 6. 96. 22

रावणाङ्कपरिभ्रष्टां दृष्टां दुष्टेन चक्षुषा ।
कथं त्वां पुनरादद्यां कुलं व्यपदिशन्महत् ॥ २०
तदर्थं निर्जिता मे त्वं यशः प्रत्याहृतं मया ।
नास्ति मे त्वय्यभिष्वङ्गो यथेष्टं गम्यतामितः ॥ २१
इति प्रव्याहृतं भद्रे मयैतत्कृतबुद्धिना ।
लक्ष्मणे भरते वा त्वं कुरु बुद्धिं यथासुखम् ॥ २२
सुग्रीवे वानरेन्द्रे वा राक्षसेन्द्रे विभीषणे ।
निवेशय मनः सीते यथा वा सुखमात्मनः ॥ २३
न हि त्वां रावणो दृष्ट्वा दिव्यरूपां मनोरमाम् ।
मर्षयेत चिरं सीते स्वगृहे परिवर्तिनीम् ॥ २४
ततः प्रियार्हश्रवणा तदप्रियं
प्रियादुपश्रुत्य चिरस्य मैथिली ।
मुमोच बाष्पं सुभृशं प्रवेपिता
गजेन्द्रहस्ताभिहतेव वल्लरी ॥ २५

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्र्यधिकशततमः सर्गः ॥ १०३ ॥

D4 सकृत् स्वेन (sic); D8 M3 सुहृल्लेख्येन; D10.11 T2.3 M1 Ck t सुहृल्लोभेन. Ñ2 स्वाभिमुख्येन सज्जनः ‡ Cv सहृल्लेख्येनेति।, Cr सु(स?)हृल्लेख्येन रणकसहितेन।; Cm सुहृल्लेख्येन शोभना हल्लेखा रणाणिका यस्य तत्, सुहृल्लेख्यम् तेन, रणाणिकायुक्तेनेत्यर्थः।; so also Cg ‡

20 D1.3 om 20abc. V3 damaged up to कु in 20a (for all cf v l 19) D13 om 20–22b — a) M3 रावणाङ्क. Ś N1 V B D1–4.7.9.10.12 G1 परिक्लिष्टां (B1 D4 °ष्टा), Ñ1 °क्लिष्टां, M3 °भ्रष्टा (for परिभ्रष्टां) — b) N1 स्व (marg also as in text)ष्टां, B1 D4 दृष्टा, B3 G1 M3 दृष्ट्वा; D2 स्पृष्टां, D3 तेन, D6 in marg., Ct as in text (for दृष्टां) B1 D6 M3 रक्षसा, D3 M2 चक्षुसा, Ct as in text (for चक्षुषा) — c) B3 त्वा. Ś D8.12 पुनरादद्यां, D2 G1 M1 पुनरादद्याद् —G2 repeats 20d in place of 21b — d) Ś D3.12 स्वकं. B1 स्वह्. D1.3 स्वयं (for महत्) D2 व्यपदिश्य स्वकं कुलं

21 D13 om 21 (cf v l 20) — a) Ś Ñ V B D1.4.8.12 M1.2 यद्, Cr m g as in text (for तद्) M3 निर्जित. N V B2–4 D4 transp मे and त्वं —T3 Lacuna for 21b (except य) In place of 21b G2 repeats 20d — b) D4 त्वया (for मया) D9.11 सोयमासादितो मया —V3 damaged from 21c up to न in 22a — c) B1 त्वद् (for त्वयि) B1 after corr in marg) [ब]भि व्यङ्गो, D2 [ब]तुसगो (for ह्यभिष्वङ्गो) Ñ1 D4 transp मे and त्वय्यभिष्वङ्गो — d) Ś N V1.3 B2–4 D4.6.8.12 G2.3 इत: B1 D2.3 त्वया (for इत)

22 D3 om 22ab (cf v l 20) V3 damaged up to न in 22a (cf v l 21) — a) Ś N V1.3 B1.3 D1–3.5.12 इत्यभि B4 इत्येव D4 ह्यपेतद्. D9.11 तद्द्य, M3 इत्याद (for इति प्र) D7 प्रत्याहृत D4 मन्ये (for भद्रे) — b) D1 मम (for मया) M3 निश्चया (for बुद्धिना) — c) Ś D8 चापि D13 M3 वापि (for वा त्व) D9–11 वाथ भरते (for भरते वा त्व) — d) V3 कृत (sic) (for कुरु) Ś D1.4 बुद्धिं. D9.11 बुद्धि (for बुद्धिं)

23 a) Ś B1 D1–3.8.12 T2.3 सुग्रीव वा (B1 °ग्रीव्य)य (D1 °रि) सुग्रीवे —After 23a Ñ2 B2.3.4 (after 23ab) D1.12 ins. while N1 ins after 23

3228*

सुग्रीवे वा महाबले ।
नीले नले हनुमति अङ्गदे वा महाबले ।
शरभे पनसे चैव कुमुदे गन्धमादने ।
केसरिद्विविदे मैन्दे ऋक्षराजे महामति ।
वीरे शतबलौ चैव [5]

[Ñ1 om 1 1–2 B4 reads l 1 after l 5 —(l 1) B3.4 च (for वा) —D12 om (hapl) l 2 Note hiatus between the two halves —(l 2) B1 हनूमते (for हनूमति) D4 हनूमत्यमरे (to avoid hiatus, subm) —(l 3) D12 चापि (for चैव) —Note hiatus between the two halves —(l 4) D4 केसरिणि (hypm) (for केसरि) —N1 om from the post half up to चिरं in 24c —(l 5) N2 B2.4 शतबली (for °बले)]

— b) Ś D8.12 हनूमति, N V B3.4 D1–4.6.9–11.12 T2.3 G2 M1.2 राक्षसे वा (D2.12 च), B2 रक्षसा वा (sic) (for राक्षसेन्द्रे) D1 महाबले —V3 om 23c 24 — c) V1 निश्चय मे T3 निवेशय (for निवेशय) —D13 om (hapl) 23d 24a — d) D1 यथावत्, M3 यत्र ते. Ct as in text (for यथा वा) D9.10 आत्मना (for आत्मन) B1 यथा सुखमथात्मन

24 V3 om 24 D1 om 24abc (for both cf v l 23) N1 om up to चिरं in 24c (cf v l 3228*) — a) D8 तं च D8 स हि (for न हि) D1 M3 त्वा — b) N2 B2 D13 मनोहरां (for मनोरमाम्) — c) V1 B1.3 मर्षयेत्सहसा V2 D6.11 मर्षयन्न चिरं D4.13 M3 मर्षयेतु (D13 M3 °न्न) चिरं Ck as in text (for मर्षयेत चिरं) B1 भद्रे Ś D3 मर्षयेद्धि चिरं सीता — d) D2 स्वे Ś V3 B1 D1.4.8.12 पर्यवस्थितां, N परिवर्तती (sic) (for परिवर्तिनीम्) V1 B2–4 वर्तमाना स्वके गृहे

25 G (ed) om 25 V3 damaged from ह in 25a up to बा in 25c — a) Ś1 D8 प्रियस्य Ś1 D12 प्रिया हि,

१०४

एवमुक्ता तु वैदेही परुषं लोमहर्षणम् ।
राघवेण सरोषेण भृशं प्रव्यथिताभवत् ॥ १
सा तदश्रुतपूर्वं हि जने महति मैथिली ।
श्रुत्वा भर्तृवचो रूक्षं लज्जया व्रीडिताभवत् ॥ २
प्रविशन्तीव गात्राणि स्वान्येव जनकात्मजा ।
वाक्शल्यैस्तैः सशल्येव भृशमश्रूण्यवर्तयत् ॥ ३
ततो बाष्पपरिक्लिष्टं प्रमार्जन्ती स्वमाननम् ।
शनैर्गद्गदया वाचा भर्तारमिदमब्रवीत् ॥ ४
किं मामसदृशं वाक्यमीदृशं श्रोत्रदारुणम् ।
रूक्षं श्रावयसे वीर प्राकृतः प्राकृतामिव ॥ ५
न तथास्मि महाबाहो यथा त्वमवगच्छसि ।
प्रत्ययं गच्छ मे स्वेन चारित्रेणैव ते शपे ॥ ६

G 6 101 7
B 6 116 6
L 6 97 6

G3 प्रियार्हा, Cm l t as in text (for प्रियार्ह) B2 3 D5 M1 श्रवणात्, D1 श्रवण, G3 श्रवण, Cm k t as in text (for श्रवणा) Ś D2.11 L (ed) [अ]प्रिय वद् ([by transp] Ś1 वक्तृ, L [ed] वच), B1 श्रप्रिय (for तदप्रिय) —b) Ś D3 11 सीतापि स (for प्रियार्हप) Ś2 B1 D3 4 12 चिराय (for चिरस्य) D9-11 मानिनी (for मैथिली) D12 तु मैथिली तदा (for चिरस्य मैथिली) —c) Ś B1 D1-3 8 12 रुदती तस्य भूश (D1 पन), N V B2 4 D4 13 सहसा प्रवेपिता (N2 D4 °पती) (for सुभृश प्रवेपिता) —d) Ś N V B D1-5 8 12,13 T2,3 G1 3 M3 दृत, Cm t as in text (for हृत) Ś1 G2 वल्लकी, Ś1 D1 5 8 13 T1 M1 2 Cm g सल्लकी, N V1 3 B D5 6 शल्लकी Ct as in text (for वल्लरी)

Colophon —*Kanda name* Ñ B1 3 4 D2 4 12 लंका काण्डे —After kanda name V1 D1 ins अभ्युदयिके —*Sarga name* Ś N1 V B D1-3 8 11 सीतापरित्याग (V1 °ग) N1 D4 रामकोप D13 सीतानिर्भर्त्सन —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V2 3 B2 4 D2 4 8 12,13 om Ś2 D1 98 N2 104 V1 99 B1 3 96 D3 9 101 D6-7 T1 G M2 3 118 D10 11 117 T2 126 T3 129 M1 119 M3 120 B (ed) 115 G (ed) 100 —After colophon D3 concludes with राम G M1 2 with श्रीरामाय नम, M3 with श्रीराम

104

D12 begins with ॐ

1 a) V3 damaged from देही up to r° —b) B1 D5 M3 परम (for पहुप) N2 V2 B2 D1 5-7 9-11 S रोम D13 रोक (for लोम) —c) V2 B1 D4 राघवस्तु Ś V2 B1 D1-4 8 [अ]ति (for स) —d) D6 9-13 श्रुत्वा (for भृश) D2 [अ]रुदत् (for [अ]भवत्)

2 G2 om 2-3 D5 om (hapl) 2 —a) Ś N V B2 3 D2 4 9-13 तदा (for तद्) D1 [अ]श्रुतपूर्वा हि D4 [अ]श्रुपूर्णाक्षी (subst) D12 [अ]श्रुमुखी पूर्वं (for अश्रुतपूर्वं हि) —D9 om 2b-3a —b) B1 माने, D12 पथ (for जने) D4 T2 3 जानकी (for मैथिली) —c) Ś N V B D1 2 4 9 11 12 M3 भर्तुर् (for भर्तृ) Ś V1 B1 D1 2 8 10-12 घोर (for रूक्ष) —d) D4 कृपया (for लज्जया) Ś B1 D1 2 4-8,10 13 T2 3 [अ]नता, Ñ1 D4 M3 पीडिता, T1 दी ** (damaged) M1 व्यथिता Ct m g as in text (for व्रीडिता)

3 G1 om 3 D5 om 3a (for both cf v l 2) V3 om 3 4b —a) Ś1 D4 8 12 च (for [इ]व) —b) Ś V2 B1 D1-3 8 10 12 T2 3 स्वानि सा D4 स्वमेव D5 व्यथिता (for स्वान्येव) —c) G3 त्वच् (for वाक्) Ś V3 B3 D2,7 9-12 G3 शरैस् B1 D4 चक्रैस्, D9 क्रूरैस् (for शल्यैस्) B2 यथा शल्यैर्, D4 सशल्यैश्च (for सशल्येव) —d) D1 [अ]पातयद् (for [अ]वर्तयत्) D7 भृश प्रव्यथिताभवत्

4 V3 om 4ab (cf v l 3) —a) Ś N V1 2 B2 4 D1 2 4 8-13 M1 2 3 क्लिन्न (for क्लिष्ट) —b) Ñ1 V1 D2 7 G1 M1 मार्जयती B4 सवर्ता (for प्रमार्जन्ती) —c) T1 damaged for शनैर्गद् Ś D8 12 व्यक्तगृहीतार्थं Ñ1 D4 गृहीत्वा भर्तु सा (D4 om सा [s ibm]) D1 3 ग्रसित हीनार्थं D9 उपगृहीतार्थं, D6 गृहीत्वा तु पादौ (for गद्गदया वाचा) —d) N1 D4 18 पादौ (D12 भर्तुर्) वचनम् (for भर्तारमिदम्) —After 4 N V B D1 13 ins

3229* कुले महति जाता च वृत्ता चैव महाकुले ।
शैलूषीमिव राजेन्द्र परेभ्यो दातुमिच्छसि ।

[D13 om l 1 V3 damaged up to त्वा —(l 1) D4 हि (for च) V1 प्रश्चा च (for वृत्ता चैव) —(l 2) N1 B1 D13 मर्हसि (for इच्छसि)]

5 B1 om (hapl) B3 reads in marg 5 6b —a) N1 D4 माम (for माम्) M1 अनुदश Cm g t as in text (for असदृश) D5 श्रवयम् (for वाक्यम्) —b) V3 B3 शोक G3 क्रोध Cm g t as in text (for श्रोत्र) D4 दारुण (for दारुणम्) —c) D4 सर्वं (for रूक्ष) —d) D11 om प्राकृत B4 यथा, T1 damaged (for इव) G (ed) प्राकृतामिव योषित

6 B1 om B3 reads in marg 6ab (for both cf v l 5) —a) N1 D12 G1 तथा न (by transp) B1 अनाथा D4 तथा च (for न तथा) Ś2 D2 12 13 [अ]स्मि

G. 6. 101 8
B 6 116 7
L. 6. 97 7

पृथक्स्त्रीणां प्रचारेण जातिं त्वं परिशङ्कसे ।
परित्यजेमां शङ्कां तु यदि तेऽहं परीक्षिता ॥ ७
यद्यहं गात्रसंस्पर्शं गतास्मि विवशा प्रभो ।
कामकारो न मे तत्र दैवं तत्रापराध्यति ॥ ८
मदधीनं तु यत्तन्मे हृदयं त्वयि वर्तते ।
पराधीनेषु गात्रेषु किं करिष्याम्यनीश्वरा ॥ ९
सहसंवृद्धभावाच्च संसर्गेण च मानद ।
यद्यहं ते न विज्ञाता हता तेनास्मि शाश्वतम् ॥ १
प्रेषितस्ते यदा वीरो हनूमानवलोककः ।
लङ्कास्थाहं त्वया वीर किं तदा न विसर्जिता ॥ १
प्रत्यक्षं वानरेन्द्रस्य त्वद्वाक्यसमनन्तरम् ।
त्वया संत्यक्तया वीर त्यक्तं स्याज्जीवितं मया ॥ १

(for [भ]क्ति) B4 महाभाग. —[d]) Ś Ñ V B2-4 D1-4 9-13 G2 M3 माम्; Cm k t as in text (for त्वम्) B1 भवमन्यसे, D6 अनुगच्छसि (for भवगच्छसि) —[e]) D4 क्रुद्ध (for नष्ट) T1 G2 M2 येन; Cm k t as in text (for त्वेन). —[f]) Ś3 Ñ1 B1 3 4 D6 10 11 M3 च (for [प्]च). Ś D1 12 तेजसा, B1 D4 कोपये, B4 तेन वै (for ते शपे)

7 D4 11 om 7[ab] —[a]) Ś Ñ V B D1-3 5 6 11 M3 विशेषयास्तु (Ñ B2 4 °श्चा D1 3 हि) स्त्रियो नाम (V B3 D3 राम, B1 3 राजन्). —[b]) Ś Ñ V B2 4 D6 9 11 M3 स्थाने च (Ñ2 V1 2 त्वं), B1 D1-4 स्थाने तु; B3 तत्रैव; D3 T1 G2 M1 2 जातिस्त्व; D7 यादृ त्वं; T2.3 जारत्व, G1 M2 Cm k ज्ञातिं त्वं (for जातिं त्वं) M6 परिनासके —[c]) T1 damaged for परित्यजेमां Ś Ñ2 V B2-4 D1 3 5-11 13 M3 [ए]नां; Ñ1 D2 4 12 [ए]तां; Cm g k t as in text (for [इ]मां) Ñ2 B1 D1-3 11 त्वं (for तु) —[d]) Ñ V1 3 B2-4 D4 10 [भ]द ते (by transp.), D6 ते मां (sic) (for तेऽहं) T1 प्रतीक्षिता Ś B1 D1-3 6 13 यद्यपीयं परीक्षिता

8 [a]) Ś V B2 4 D1-4 6-13 T2 M1 Ck यद्; B1 तद्; G3 धत्वे (sic) Cm g as in text (for यदि) Ñ1 V3 D4 11 तस्य तद्दशा. G3 गात्रसस्पर्श; Cm g t as in text (for °संस्पर्शं) —[b]) Ś D1 3 4.13 शत्रोर्हस्त (D1 °स्त) गता; Ñ1 D4 10 M3 शत्रोस्तत्र गता; N3 V B तत्र (B3 यत्र) शत्रोर्गता. Cm g t as in text (for गतास्मि विवशा) G (ed) विभो (for प्रभो) D1 शत्रोर्हस्तमुपागता —[c]) D4 6 13 कामचारो —[d]) Ñ1 यत्र (for तत्र) Ś B3 (m also) D1-3 4.5 13 तु बलवत्तर (for तत्रापराध्यति) B1 D4 दैवत बलवत्तर, D13 देव न वापराध्यति —After 8, D4 18 ins 3230*.

9 D4 11 (hapl) om 9 —[a]) N2 B3 यद्, B1 3 त्वद् (for मद्) B1 D1 M1 हि, B1 च (for तु) Ñ V B1-4 हृदय, D6 यत्तस्मिन् (for यत्तन्मे) —[b]) Ñ B3 4 त (B1 द) च मे, V य (V2 द) ह्राम B4 तत्र मे (for हृदय) —[d]) Ś1 Ñ3 V B1 4 D1-3 5-11 [अ]नीश्वरी, G2 3 M3 °श्वर, Cg as in text (for °श्वरा) Ś2 D4 11 करिष्याम्यहमीश्वरी —After 9 Ñ V B1-4 ins, while D4 13 ins after 8 (due to om)

3230* त्वामदं न व्यभिचरे मनसापि कदाचन ।
तेन सत्येन मे दया दिशनवभयमीश्वरा ।

[(l 1) B4 ऋते (for अहं) D1 व्यभिचरे (for व्यभि
D13 तस्मिन्नदाशन प्रभो (unmetric) (for the post ha
—D1 om (hapl ?) after सत्येन up to ते न in
—(l 2) B1 ते (for मे) V2 lacuna for the p
half)

10 D1 om up to ते न in [b] (cf v l 3230*) –
B1 मम; D6 माहं (for सह) L (ed) सपद्. D10 11 (
भावन; Cv r m g as in text (for भावाच्च). Ś D
सहसा वद्भावा च; Ñ V B1-4 मनसा शुद्धभावेन –
D4 [ए]वा D10 न (for च) —[c]) Ś B1 D1-3 5-13
तेऽहम्; N1 V B4 D7 T2 यद्यहं ते; T1 *** ते (damage
(for यद्यहं ते) Ś B1 D1 2 4 अविज्ञाता, D4 अवज्ञा
G1 ह्यवि°, G1 न विदिता; Cv g k t as in text (for
विज्ञाता) —[d]) Ś1 हता, B1 मृता (for हता) Ś D13 न
(for तेन). Ś B1 D1 2 4 T1 (before corr) M1 सर्व
D1 3 सद्वति; Cv m g k t as in text (for शाश्वतम्)

11 [a]) D4.13 प्रेक्षितस् (for प्रेषितस्). M1 तु (for ते
Ś V1 2 D4.8.11 तदा; D6-11 G1 M6 महा (for यदा) N
B1 4 G2 M3 वीर (for वीरो) —After 11[a], V3 erro
ously reads 12[c], for the first time repeating it
its proper place —[b]) Ś D4 11 भवलोकितुः D6 G2 M
°लोकन; D13 वनगोचरः; Cm g t as in text (f
°लोकक) —[c]) D6 2 T2 3 G3 M6 त्वया (D1 तदा) रा
D6-11 M1 2 तदा (D6-11 त्वया) राजन् (for त्वया वीर
Ś N1 B1 D1-3 5 11.13 लङ्कायामभिवर्तन्त्या (D4 °नी), N1
B2-4 लङ्कायां मयि (V1 2 B4 अपि, B3 अभि) तिष्ठ
(V4 °न्त्याः) —[d]) D7 इदानीं, M1 2 Ck t त्वया न (f
तदा न) Ñ V B2-4 D4 G (ed) [अ]स्मि न (G [ed
नास्मि) च (V1 त, D4 विनि) र्जिता, D13 न विनिर्जिता D
किं त्वनेन विवर्जिता (sic), D6 किं त्वया न विमर्शिता

12 [a]) Ś D4 13 अत्युक्त, D1 3 प्रत्यर्थ (for प्रत्यक्ष)
Ś B1 D1 2 5-11 G1 वानरद्याक्ष D2 वानरस्येव, M
वायुपुत्रस्य, L (ed) वानरस्यैव (for वानरेन्द्रस्य) —[b]
Ś B1 D1 3 6 13 तद्वच, N V B1-4 D6-9 10 11 13 T
G M1 6 तद्वाक्य, D3 मत्वाय, T1 त्वद्दास्य (for त्वद्वाक्य)
D6 तद्वजस्व निरदर —[c]) N1 [अ]ससुक्तया, B1 D2 [अ]स
सक्तया (for संत्यक्तया) V3 erroneously reads 12[c]
for the first time after 11[a] repeating it here,

न वृथा ते श्रमोऽयं स्यात्संशये न्यस्य जीवितम् ।
सुहृज्जनपरिक्लेशो न चायं निष्फलस्तव ॥ १३
त्वया तु नरशार्दूल क्रोधमेवानुवर्तता ।
लघुनेव मनुष्येण स्त्रीत्वमेव पुरस्कृतम् ॥ १४
अपदेशेन जनकान्नोत्पत्तिर्वसुधातलात् ।
मम वृत्तं च वृत्तज्ञ बहु ते न पुरस्कृतम् ॥ १५
न प्रमाणीकृतः पाणिर्बाल्ये बालेन पीडितः ।
मम भक्तिश्च शीलं च सर्वं ते पृष्ठतः कृतम् ॥ १६
एवं ब्रुवाणा रुदती बाष्पगद्गदभाषिणी ।
अब्रवील्लक्ष्मणं सीता दीनं ध्यानपरं स्थितम् ॥ १७
चितां मे कुरु सौमित्रे व्यसनस्यास्य भेषजम् ।
मिथ्यापवादोपहता नाहं जीवितुमुत्सहे ॥ १८
अप्रीतस्य गुणैर्भर्तुस्त्यक्तया जनसंसदि ।
या क्षमा मे गतिर्गन्तुं प्रवेक्ष्ये हव्यवाहनम् ॥ १९

G 6 101 21
B. 6. 116 19
L 6 97 19

—d) Ś D8.11 त्यक्त मा, N1 मुक्त स्यात्, V3 (both times) B1.3.4 D6.13 त्यक्तव्य (for त्यक्त स्यात्)

13 a) V2 अथवा B1 वृथा च, D6 न सदा (for न वृथा) B1 से (for ते) V3 damaged from स्यात् up to 13d Ś D8.9.12 [ऽ]भूच्च, D13 स्याश्च, M3 राजन् (for ऽयं स्यात्) D1.2 न व्यथा न श्रमस्ते स्यात्(D2 °स्रोभूत्त) —b) B1 न्यस्त (for न्यस्य) Ś D8.12 सदायो यस्य जीविते, Ñ V1.2 B2-4 D4 सत्यपक्ष हि (N1 सु, N2 V1 °श्चेव; V2 तु D4 स्व) जीवित D13 श्रमाय न च जीवित —c) D4 सुहृज्जने; T1 *3 *न (damaged) (for सुहृज्जन) —d) D6 वास, G2 च स्यात् (for चायं) V3 lacuna for निष्फलस्तव Ś B4 D1-3.5.9.12.13 T2.3 Ct निष्फलो, D10.11 त्रिफलस् G1 सिष्फल, Cm k as in text (for निष्फलस्) Ś N V1.2 B D1.3.5.9.12.13 T2.3 भवेत् (for तव)

14 a) Ś1 Ñ2 V2.3 B1 D1.3.9-11 नृप, T2 रघु (for नर) —b) Ś V2 D8.12 क्रोधेन, N2 V3 B2 D1-3.5.9-11 रोषम्, M1 कोपम् (for क्रोधम्) V2.3 B3 D4.14 G1 [अ]नुवर्देते(B3 G2 °र) (sic) (for [अ]नुवर्तता) —c) Ś D2 लघुनैव V1 D13 लघुरेव (for लघुनेव) D12 लघुना मनुष्येंद्रेण (unmetric) —d) N1 D12 एव (for एव) Ś D8.12 स्त्रीत्वं नैव(Ś1 D12 नेव) धारित B1 D2 स्त्रीत्वमे(D2 °त्वेन)वापराधित, D1-3 स्त्रीत्व नै(D1 °त्वेनै; D3 °त्वमे)वोपधारितं

15 Ś D8.12 om 15-24 V3 om (hapl) 15-16 —a) N V1 B2 D6.13 M3 व्यपदेशो न(M3 °शश्च) V2 T1 अपदेशो न(T1 हि) B1.3.4 व्यपदेशेन। D6 अनुदेशो हि (sic) D9.10.11 Ck t अपदेशो मे, D5 अथ तु किं न, Cv r g as in text (for अपदेशेन) D4 कारयेयम्, L (ed) आनयथा (for जनकान्) —b) B1.3 D4.7 G1.3 M1.3 उत्पत्तिर् (for नोत्पत्तिर्) —c) G (ed) शील च (for वृत्तञ्च) B1.3 D1-3.5 मम(D3 °पि)शील च भक्तिश्च —d) N2 B4 बहुधे(B4 °हु मे)व B1.3 D1-3.5 सर्वं तु न, D13 बहुधा तु। T3 पशुदत्त। Ck t as in text (for बहु ते न) Ñ V1.2 B3.4 D4.13 M3 परीक्षितः B1 D5.9 समर्पित। D1 समन्वितः D9 प्रतिष्ठित (for पुरस्कृतम्)

16 Ś V3 D8.12 om 16 (cf v.l. 15) —a) D13 मा। G2 स (for न) G1 प्रमाणकृत —b) D7 बाल्ये (for बाल्ये) Ñ2 V1.2 B1.3 बाणन (sic) B4 D4.10 ना(B1 वा)-येन, D6.7.10.11 G2 मम नि (for बालेन) B1 पालित, T2 वेष्टित (for पीडित) M1 बाल्यात्प्रभृति पीडित —c) B1 D1.2.9 वृत्त, D6.7 T1 भक्ति (for भक्तिश्) N V1.2 B2.4 D6.13 transp भक्तिश् and शील —d) D6 reads ते पृष्ठत कृतम् in marg

17 Ś D8.12 om 17 (cf v l 15) —a) B1.2 D1-3.9-12 इति (for एवं) —V3 damaged from एवं up to अब्रवी in 17c B1 D1.2.9.11 मुञ्चती (for ब्रुवाणा) —b) N1 B1 D4.6.13 T2.3 गद्गदया गिरा (for °भाषिणी) —c) B1 D1.2.9.11 उवाच (for अब्रवील्) Ñ1 D4.13 वाक्य, B1 D1-3 दीना (for सीता) —d) N2 ध्यानपरिस्थित D6.10.11.13 °परायण (for °परं स्थितम्) Ñ2 V B3.4 दीना (B3.4 चिंता) ध्यानमुपागत(D2 °ता) B2 D1-3.9 सीता (D3 दीना) ध्यानपरायणा।

18 Ś D8.12 om 18 (cf v l 15) —a) T2 चिति (for चितां) D6.13 देहि (for कुरु) —c) N1 [अ]भिशापेन N2 [अ]भिशापनि, V1.2 [अ]पवादोप B1 D1-3 M3.4 Cm g [अ]पवादाभि (M3.4 °शोप) B3 G1 [अ]पवादश(G3 °शोपि) B3 प्रवादोप ; D4 शापेन (subm) D9 L (ed) [अ]भिशापाप (L [ed] °भि) (for [अ]पवादोप) D6 T2.3 [उ]पगता (for °हता) D13 मिथ्याभिशापे जुहता (corrupt) —d) D11 हि (for [अ]हं)

19 Ś D8.12 om 19 (cf v l. 15) V3 mostly damaged for 19ab N1 also reads 19ab as in D1 in marg —a) V1.2 D4.6.9-11 Ct अप्रीतेन, B1 अच्युतेन, D1.2 अप्रतीतेन्, D2 सुप्रीतेन, D13 प्रीती हि च , G3 अप्रियस्य, Cr m g as in text (for अप्रीतस्य) N2 मे भर्तुस् (subm) V3 B1 D1-3.9-11 गुणैर्भत्र्रा D4 °भर्त्रा D13 °भर्तु ; Ct p as in text (for गुणैर्भर्तुस्) —b) N V1.2 B D1-3.6.7.9-11 T2.3 G1.3 M1.3 Cr m g t त्यक्तया(B1 D1-3.9 °हं) (for त्यक्तया) —c) D6 का (for या) Ñ1 V2 B4 वै D5 या (for मे) N1 (marg also) B1 D1-3.9 तां तु (for गन्तुं) L (ed) तां तु गति D4 यश्चापा म गतिस्यातु (sic)। D13 या क्षमासेगतिस्तूर्णं —d) Ñ V B1-3 D13 गमिष्ये; B1 D1-3.9 प्रविक्ष्ये (for प्रवक्ष्ये) M3 प्रवेक्ष्यामि हुताशन

G 6 101 22
B 6. 116 20
L 6 97 20

एवमुक्तस्तु वैदेह्या लक्ष्मणः परवीरहा ।
अमर्षवशमापन्नो राघवाननमैक्षत ॥ २०
स विज्ञाय मनश्छन्दं रामस्याकारसूचितम् ।
चितां चकार सौमित्रिर्मते रामस्य वीर्यवान् ॥ २१
अधोमुखं ततो रामं शनैः कृत्वा प्रदक्षिणम् ।
उपासर्पत वैदेही दीप्यमानं हुताशनम् ॥ २२
प्रणम्य देवताभ्यश्च ब्राह्मणेभ्यश्च मैथिली ।
बद्धाञ्जलिपुटा चेदमुवाचाग्निसमीपतः ॥ २३
यथा मे हृदयं नित्यं नापसर्पति राघवात् ।
तथा लोकस्य साक्षी मां सर्वतः पातु पावकः ॥ २४

20 Ś D8.12 om 20 (cf v l 15) —[a]) N V1.2 B1 M3 मैथिल्या। B4 सौमित्रिर् (for वैदेह्या) —[a]) Ñ1 V B D1-4.9.11 विमर्ष (D1-2 °र्श) (for अमर्ष) —V3 damaged from न्नो up to सौमि in 21[c] —[d]) Ñ V1.2 B1.4 D4.11 रामाननमुदैक्षत, B1 D1-3.9-11 राघव समुदैक्षत

21 Ś D8.12 om 21 (cf v l 15) V3 damaged up to सौमि in 21[c] (cf v l 20) —[a]) B1 स (for स) Ñ V1 B4 D1.3-4 T1 G M3.6 ततश्छन्दं, B1 D6 M2 मते तस्य (B1 त तु), B2.3 तु(D6 च)तच्छेदं, D4.11 तत शन्दं, D2 ततश्चिह्न Ch t as in text (for मनश्छन्द) —[c]) G1 ततो; Cg L as in text (for मते) V3 M3 धीमत (for वीर्यवान्) —After 21, B1-3(m) 4 D1-3.9 11 ins

3231* न हि रामं तदा कश्चित्कालान्तकयमोपमम् ।
अनुनेतुमथो वक्तुं द्रष्टुं वाप्यशकत्सुहृत् ।

[(l 1) B1.3 तत (for तदा) D2 कृतान्त (for कालान्तक-) B2.3.4 D1-3 कुद्धांतकयम तम्(B4 °यमम) G (ed) क्रोधशोकवश गत (for the post half) —(l 2) D2 प्रष्टु (for द्रष्टु) B4 D3 च (for वा) D9 न (for [अ]पि) B1 [अ]प्य कश्चन, B2 [अ]भवत्क्षम B4 D1.2 [अ]शक्नुसुहृत्, G (ed) [अ]प शक्नुवन् (for [अ]शकत्सुहृत्)],

while M1 ins

3232* शुक्लकाष्ठैस्ततो धीमान्वानरैः सह लक्ष्मण ।
चितां कृत्वा तत्र शीघ्र चिन्ताभूतो बभूव ह ।

22 Ś D8.12 om 22 (cf v l 15) —[a]) N V B2-4 D4 मुख(V1.2 B2 मुख)मुखं B1 D1-3.9.11 मुखं स्थित, D6 T2.3 मुखं तदा, D10 मुख गत, M3 मुख तथा (for मुख ततो) —[b]) N V B D1-4.6.9-11.13 तत (for शनै) —[c]) Ñ2 D9-11 उपावर्तत —[d]) V3 damaged after मा up to पुटा in 23[b] N2 B1.2.4 D1.2.10 M1 विभावसु (for हुताशनम्) —After 22 B1.3(marg) ins

3233* उदङ्मुखी तत्र सीता वाक्यं चेदमुवाच ह ।

[B1 transp सीता and वाक्य]

23 Ś D8.12 om 23 (cf v l 15) V3 damaged up to पुटा in 23[b] (cf v l 22) —[a]) D1-4.6.7.9-11.13 T2.3 G1 M1 दैवतेभ्यश्च B1 सा (for च) —[c]) Ñ1 D2 कृत (for बद्ध) B1(m also देवी) D1 देवम्, B4 चेयम् G1 भूत्वा (with hiatus) M3 रामम् (for चेदम्) D4 कृताञ्जलिरुवाचेदम् —[d]) D1.9 [अ]ग्निं (for [अ]ग्नि) B1 (marg also) कृत्वा मनसि राघव —After 23 Ñ V B D1-4.9.11 ins

3234* यथाहं कर्मणा वाचा शरीरेण च राघवम् ।
सततं नातिवर्तेयं प्रकाश वा रह तु वा ।

[(l 1) V1.2 B1 यथेद, V3 शपेद B1 यन्नद, B4 यथेम D1 यद्यद (for यथाह). B1 मनसा (for कर्मणा) D9 हृदयेनापि (for शरीरेण च) D11 रावण (for राघवम्) —(l 2) B1 कनणा, D1-3.9 मनसा (for सतत) Ñ V1 D4.10 ना(D4 वा) तिवर्तामि V1.2 B1.3.4 D1.9 नाभि(B1 चाति B3 चामि)वर्तेद (V1 D1.2 °र्ते) (for नातिवर्तेय) V3 B1.3 D1-3.9 रहोपि (for रह तु)]

24 Ś D8.12 om 24 (cf v l 15) V3 damaged for 24[abc], —[a]) B1 यदा (for यथा) B1 D2.3 हृदयाद्, D11 हृदये (sic) (for हृदय) —[b]) Ñ1 नाद्य; D11 परि, M3 नोप (for नाप) G (ed) नातिवर्तति B1 D1-3 राघव (for राघवात्) —D5.7.8 (after 3240*) 10.11 T G1.3 M1.2.3 repeat 24[cd] after 3236* (D5 T1 G3 M2 repeating again after 3240*) while M1 reads 24[cd] twice —[c]) B2 तथाय लोकसाक्षी मां, G1 (second time) तथा मा शुद्धचारित्रा —[d]) D1 om पातु —After 24 Ñ1 (marg) ins l 2-3 of 3242* while D4.13 ins

3235* मनसि वचसि काये जागरे स्वप्नभावे
यदि मम पतिभावो राघवादन्यपुंसि ।
तदिह दह ममाङ्गं दीप्यमान हुताश
सुकृतदुष्कृतज्ञाता सर्वलोकैकसाक्षी ।

[(l 3) D2 दीप्यमानो —(l 4) D4 सु * * * ज्ञाता] —After 24[cd] (first time) D5.7.10.11 T G1.2 M1.2 ins M3 cont after 3238*

3236* यथा मां शुद्धचारित्रां दुष्टां जानाति राघव ।

[G1 शुद्धां (for दुष्टां)],

while M3 ins after 24[cd] (r)

3237* एकपत्नीव्रते युक्तां यदि मां वेत्ति पावक ।
त्रैलोक्याधिष्ठित सोऽद्य सर्वत पातु पावक ।

—Then M3 further cont while D5.7 T G1.2 M1.2.3 (after 24[cd] first time) ins after 24[cd] (second time)

3238* कर्मणा मनसा वाचा यथा नातिचराम्यहम् ।
राघव सर्वधर्मज्ञ तथा मा पातु पावक ।

एवमुक्त्वा तु वैदेही परिक्रम्य हुताशनम् ।
विवेश ज्वलनं दीप्तं निःसङ्गेनान्तरात्मना ॥ २५

जनः स सुमहांस्तत्र बालवृद्धसमाकुलः ।
ददर्श मैथिलीं तत्र प्रविशन्तीं हुताशनम् ॥ २६

G 6 107 33
B 6 106 28
L 6 97. 30

—Thereafter M2 cont while D6 ins after 24^cd (first time)

3239* अथ वा पुंश्चली पापा रामातिक्रमचारिणी ।
तथा सवर्तको भूत्वा भस्मीकुर्यास्तु पावक ॥

[(l 1) D6 चाहं (for पापा) D6 °कारिणी (for °चारिणी) —(l 2) D6 तदा (for तथा) D6 भस्मीकरोतु (unmetric) (for °कुर्यास्तु)]

—Then D6 M2 cont while D5 T1 G2 M3 cont after 3238*

3240* आदित्यो भगवान्वायुर्दिशश्चन्द्रस्तथैव च ।
अहश्चापि तथा सन्ध्ये रात्रिश्च पृथिवी तथा ।
ये चान्येऽप्यभिजानन्ति तथा चारित्रभूषिताम् ।

[(l 1) M2 भवेत् (for दिशश्).—(l 2) M3 अहश्चैवाथ सन्ध्ये द्वे रात्रि च पृथिवी दिश —After l 2 D5 reads a line which is mostly illeg —(l 3) D5 ये चान्येह संजानन्ति, M3 एतानि मां विजानन्ति M2 यथा येपि विजानन्ति (for the prior half) M3 यथा Cg as above (for तथा) M2 3 Cg सवृता (for भूषिताम्)]

25 B2 reads 25^ab in marg —^b) B1 च पावक (for हुताशनम्) —For 25^cd Ś D5 13 subst while L (ed) ins after l 3 of 3242*

3241* इत्युक्त्वाश्रूणि मुञ्चन्ती भर्तृप्रणिहितेक्षणा ।

—After 25^ab, Ñ1(m) B D1-8 9 T2 3 ins, Ñ2 (marg) ins l 2-3 only after 24

3242* प्रवेष्टुकामा ज्वलनं वाक्यं चेदमब्रवीत् ।
त्वमग्ने सर्वभूतानां शरीरान्तरगोचर ।
त्वं साक्षी मम देहस्थ पाहि मां देवसत्तम ।
तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा सर्वे ते हरियूथपा ।
बाष्परुद्धमुखाश्चासन्रुरुदुश्च शनैर्भयात् । [5]
ततः सा राघवं सीता नमस्कृत्यायतेक्षणा ।

[(l 1) Ñ1 D8.9 चेद(Ñ1 चाथ)मथाब्रवीत्, B1 2 चेदमुवाच ह D1 पश्चुवाच ह (for चेदमब्रवीत्) B4 इद वचनमब्रवीत् (for the post half) —(l 2) B1 3 आत्म (for अग्ने) D9 T2 3 पावकस्त्वं च भूतानां (for the prior half) Ñ1 अंतश्चरसि D1 शरीरवत् (for शरीरान्तर) —(l 3) B1 4 त्वमात्मेश (for मम देहस्थ) B2 4 त्राहि (for पाहि) B1 देव (for देव) B1 2 चोत्तम । D9 T2 3 सत्तम (for सत्तम) —L (ed.) om l 4-6 —(l 5) B4 सर्वे (for बाष्प) B1 तु (for second च) Ñ1 B1 2 भूयः (for भयात्) —B1 reads L(6 in marg —(l 6) B1 च (for सा) T2 3 नमस्कृत्य]

—^c) Ś B1 D1-8.9.11 दृष्ट्वा M2 तत्र (for तत्र) —^d) Ś N V B D1-4 6 13 M3 नि शङ्केन, G2 नि सङ्गेन Ck as in text (for नि सङ्गेन) —After 25 V3 reads one damaged line

26 V3 om 26 —^a) Ś D5 13 ततस् (for जन) Ś Ñ1 V1 2 B1 4 D1 7 8 12 13 G2 M3 तु, Ñ2 D3 6 9 11 G1 M3 च (for स) B3 ज्वलनस् (for जन स) B2 D2 तु महास्, D13 बहुधास्, T1 damaged (for सुमहांस्) M3 त्रस्तो (for तत्र) —^b) Ñ2 V1 B3 D3 12 13 G3 वृद्ध (for वृद्ध) Ś B1 D1 5 8 13 पुर सर, Ñ V1 2 B2-4 D2 4 13 समागत (for समाकुल) —^c) Ś D5 13 देवीं, Ñ1 D1 13 सीतां B1 D1-3 8 दीप्तां D10 11 G1 दीप्तां (for तत्र) —^d) D2 प्रविवेश (for प्रविशन्तीं) —After 26 V2 (ins l 9 after 26 and cont l 7-8 5 prior half of l 4 and post half of l 6 after 3245*) D1 8 (only l 6-9) 7 10 11 T1 G M1 2 5 ins, Ś B1 D1-8 9 13 T2 3 cont after 3246* Ñ1 D5 13 ins after colophon Ñ2 V1 2 B2 4 ins after 27, B3 cont after 3247* M3 further cont after 3248*

3243* सा तप्तनवहेमाभा तप्तकाञ्चनभूषणा ।
पपात ज्वलनं दीप्तं सर्वलोकस्य संनिधौ ।
ददृशुस्तां विशालाक्षीं पतन्तीं हव्यवाहनम् ।
सीतां सर्वाणि भूतानि रुक्मवेदीमिवोत्तमाम् ।
ददृशुस्तां महाभागां प्रविशन्तीं हुताशनम् । [5]
सीतां कृत्स्नास्त्रयो लोकाः पुण्यामाज्याहुतीमिव ।
प्रचुक्रुशुः स्त्रियः सर्वास्तां दृष्ट्वा हव्यवाहने ।
पतन्तीं संस्कृतां मन्त्रैर्वसोर्धारामिवाध्वरे ।
ददृशुस्तां त्रयो लोका देवगन्धर्वदानवाः ।

[V2 om l 1 —(l 1) Ś1 V1 B D1-3 5 8 13 तप्त (for तप्त) G (ed) नव (for नव) G1 हेमाङ्गी (for हेमाभा) Ñ2 B3 D1 13 भूषिता (for भूषणा) —(l 2) Ñ V1 2 B2-4 D1 13 M3 ज्वलने दीप्ते Ñ V1 2 B2-4 D4 13 M3 तु(M3 सी)ताहुतिरिवाध्वरे (for the post half) Ś B1 D1-8.9 13 T1 3 M3 विवेश मैथिली दीप्त(M3 ज्वलन विवे)मपि (B1 °श दीप्त)मग्निशिखा यथा (B1 °खामिव, M3 °ोपमा) —Ñ1 om (hapl) l 3-8 N3 V2 D1 13 T2 G1 2 M2 3 om (hapl) l 3-4 V1 B2-4 om l 3 —(l 3) Ś B1 D1-8.9.13 ते (for तां) G1 M1 2 हव्यवाहने —The sequence of l 4-6 (including omissions and repetitions) in B3 is as follows l 5 (first time), prior half of l 4 post half of l 4 om, prior half of l 6 (first time) om post half of l 6 (first time) l 5 (in m) and L 6 (second time) —(l 4) V1 2 B2 read the prior half of l 4 after l 5 D10 11 G2 Ck t सर्वाणि (for भूतानि) —B1 om from

G 6.105.14 B 6.116.14 तस्यामग्निं विशन्त्या तु हाहेति विपुलः स्वनः । रक्षसां वानराणां च संबभूवाद्भुतोपमः ॥ २७

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुरधिकशततमः सर्गः ॥ १०४ ॥

the post half of l 4 up to the prior half of l 6 V1 2 B2 om the post half D7 10 11 G2 M2 … Ms … (for the post half) —M1 om (hapl) l 5-8 D1 7 om l 5 … Cv … —(l 5) D13 … (for …) Ś B1 2 (second time) D2 3 4 5 … T1 3 … (Ś D1 13 … [Ś1 D11 …]) (for the prior half) V3 damaged for the post half —D13 om (hapl groupwise) l 6-7 V3 om l 6 —(l 6) V1 2 B2 om the prior half V1 1 B12 (first time) … D6 … (for …) Ś B1 2 (second time) D1-3 5 11 T3 3 … (Ś …) N2 D5 11 … (l 7) V1 2 B2 … B1 … B4 … (for …) V1 … (for …) N1 D4 … (for the prior half) N2 D4 13 … B1 … (by transp) (for …) T1 damaged for … Ś1 D5 … Ś2 lacuna (for the post half) —(l 8) D1 […] (for […]) —After l 8 Ś B1 D1 3 5 (before l 9) 11 T2 3 ins B2 cont in marg after 3244*

3243(A)* … ।
… ॥

[D5 om l 1 —(l 1) Ś1 D11 … B2 … D1 3 … (for …) B1 … (m also …) (for …) Ś1 D5 … (for the post half) —T1 2 repeat l 2 here reading it for the first time after l 5 of 3246* —(l 2) B2 … D6 … T2 (second time) … T3 (second time) … (for …) D6 …]

—Then B2 cont 3245* —Ś1 D5 om l 9 D1 (preceded by l 2 of 3243(A)*) T2 3 (repeat it in its proper place preceded by l 2 of 3243(A)* which is repeated) ins l 9 after l 5 of 3246* —(l 9) Ś1 D11 T1 … (for …) Ś2 B1 D13 … (for …) Ś1 D11 … (for …) D1 … D1 … (for …) —For l 8-9 N1 D5 11 subst

3243(B)* … ।
… ॥

[(l 1) D1 … (for …) D13 … (unmetric) (for …) D13 … (for …)]
—Then Ś B1 D1-3 5 8 11 T2 3 cont (D5 after l 8 T2 3 after l 9 [r]) N V1 2 B2-4 D5 7 10 11 T1 G M cont only l 3

3244* मैथिली तु विशालाक्षी प्रविशन्ती हुताशनम् ।
सान्त्वेन विधिना यद्वै मधुघृताभिवाहुतम् ।
यथा पत्नी सिरेये … ॥

[Ś1 D5 8 om l 1 —(l 1) T2 … (for …) —(l 2) D13 … D5 … D6 T2 3 … (for …) D5 … (for …) B1 … —Ś B1 D1 3 5 8 11 T2 3 om l 3 D5 reads l 3 in marg —(l 3) N1 V1 B2 4 D6 … B1 … M2 … Cm1 t as above (for …) M2 … (for …) D13 … (sic)]

—Then Ñ1 V1 2 B2 further cont 3245* —After 3243* V5 cont 3245*

27 V3 om 27 —[a]) V5 damaged up to … D13 … (sic) (for …) N1 D5 11 13 … D1 … (for …) B2 D13 … (for …) Ś B1 D1 3 5 8 T2 3 … D5 … (for …) —[a]) N1 D4 … D13 … (for …) Ś D1 8 11 … (Ś1 om [subm]) … D11 … D1 11 T G M3 5 … D5 […] (for …) B1 … (for …) —[b]) N1 D1 … (for …) B2 … (for …) —[c]) B3 marg D11 […] … (sic) (for […]) —After 27 Ś N1 B1 3 D1 4 5 8 11 T1 3 ins, while N2 V1 2 B4 further cont after 3244* V1 cont after 3243* B2 cont after 3243(A)* 1

१०५

ततो वैश्रवणो राजा यमश्चामित्रकर्शनः । सहस्राक्षो महेन्द्रश्च वरुणश्च परंतपः ॥ १

C. 6. 102. 2
B. 6. 117. 2
L. 6. 98. 12

3245* निशम्य सीता तु तदा विशङ्का
हुताशनं दीप्तमनुप्रविष्टाम् ।
सराक्षसा वानरपुंगवास्ते
मुहुः स्थिरं ध्यानपरा बभूवुः ।

(l 1) V5 damaged for निशम्य सी V3 निरीक्ष्य (for निशम्य) T2 तथा (for तदा) Ñ V1 3 B2-4 D4 रुदतीं (for तु तदा) Ñ2 अशङ्का, V2 B4 विसृष्टां, D1 T3 3 विशङ्किता D9 विसृष्टां, D13 हुताशन (for विशङ्का) —(l 2) D13 युगांतदीप्ताग्निमिव प्रविष्टा —(l 3) D6 T1 3 ततो जना (for सराक्षसा) D1 -यूथपास् (for पुंगवास्) D4 T2 3 च (for ते) —(l 4) D12 च तस्थु (for बभूवु)]

—After 27, Ñ2 V1 3 B3 4 ins 3243* M1 ins 3247* (followed by 3248* and 3243*)

Colophon V3 damaged D13 begins colophon with ॐ —*Kanda name* N V1 B1 3 4 D1 4 12 लङ्काकांडे —*Sarga name* Ś Ñ1 V3 B D1-4 6 12 सीताग्निप्रवेश , Ñ2 अग्निप्रवेश : V1 D1 आस्युद्द्विके सीताग्निप्रवेश , D13 सीतावह्निप्रवेश , M3 सीताप्रवेश —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V3 B2,4 D2 5 8 12 13 om , Ś1 D1 99 Ñ2 105, V1 101, B1 77, B3 97, D3 9 102, D5 M1 120, D6 7 T1 G M1 3 119 D10 11 118, T1 127, T3 130 M1 2 121 —After colophon, Ś B1 D1-3 8 9 11 T2 3 ins

3246* स तदा हव्यकव्येशः सीतया संस्पृशस्तदा ।
बभूवाहुतिसंभक्षो हूयमान इवाध्वरे ।
बभूव चास्य तद्रूपं स्तूयमानस्य सीतया ।
गङ्गाह्रदस्य सलिलं वातोद्धूतस्य शीतलम् ।
ये च तस्य समीपस्था वानरा दीप्यतस्तदा । [5]
ते चास्य शीतभावं तं दृष्ट्वा विस्मयमागताः ।
शुद्धां च मेनिरे सीतां संप्रविष्टां हुताशनम् ।
कल्पवल्लीं परिष्वज्य पादपीमिव शूलिनं ।
अभयस्थसंस्थानो दिदृक्षूणां समागमे ।
सा रामं मनसा कृत्वा हुताशनमुपागता । [10]
सा विभाति ततो देवी दिव्यभूषणभूषिता ।
हुताशने संप्रविष्टा सर्वेषामेव पश्यताम् ।

[(l 1) D2 3 तथा (for तदा) Ś D1 11 -कव्याशी (for -कव्येश:) Ś D1 11 संस्पृशन् (for संस्पृश:) B1 D1 3 transp सीतया and संस्पृशः D2 तथा (for तदा) D5 संस्पृशः सह सीतया (for the post half) —(l 3) B1 D3 [म]स्य च (by transp) (for चास्य) D2 स्तूयमान तु (for °मानस्य) —(l 4) After गङ्गा, D1 wrongly repeats from स्तूय in l. 3 up to गङ्गा in l. 4 Ś D1 1,8,11 शिशिरे, D1 [इ]व यथा (for सलिल) B1 वाताहतस्य, D3 वातोद्धत स (for वातोद्धतस्य) —(l 5) D9 T3 3 दीप्ततेजस . —After l 5, D1 (preceded by l 2 of 3243(A)*) T2,3 (repeat it in its proper place preceded by l 2 of 3243(A)* which is repeated) ins l 9 of 3243* —(l 6) D1-3 ते चा(D2 तथा)स्य तच्छीतलत्वं, D9 T3 3 अग्नौ सीतां सुखासीनां (for the prior half) B1 D1 8 11 दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा) B1 आययु —T3 3 om l 7-10 —(l 7) B1 तां (for च) D9 प्रविशतीं (for संप्रविष्टां) —(l 8) B1 पार्वतीव च (for पार्वतीमिव) —(l 10) D1 नमः सा (for सा रामं) D9 प्रणम्य शिरसा देवी (for the prior half). —D13 om l 11 —(l 11) B1 D1-3 8 9 संविभाति B1 च सा (for ततो). B1 [आ]भरण (for भूषण) T2 3 विभूषणविभूषिता (for the post half) —(l 12) Ś D1 11 प्रविष्टा (for संप्रविष्टा)]

—Thereafter, Ś B1 D1-3 8 9 11 T2 3 cont. 3243* Ñ1 D4 12 ins 3243* after the colophon G M1 3 conclude with श्रीरामाय नमः

105

Before 1 V B1(followed by 3243*)-4 D4-7 10 11 T G M1 3 4 ins , while M3 ins after 6 104 27

3247* ततो हि दुर्मना रामः श्रुत्वैव वदतां गिरः ।
दध्यौ मुहूर्तं धर्मात्मा बाष्पव्याकुललोचनः ।

[(l 1) V3 damaged for the prior half V3 B1-4 M3 सतत्तु, T1 damaged, G1 t as above (for ततो हि) V3 om दुर्मना V B2-4 D4,7 10 11 G1 M3 [प]त्र; M4 तु (for [प]त्र) G1 M3 पश्यतां (for वदतां) D10 11 T2 3 सुर, G1 M3 गिरं (for गिरः) —(l 2) V B3,4 तस्थौ B3 ध्यात्वा (for दध्यौ)]

—Thereafter M3 cont

3248* लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा सह सर्वैः प्लवंगमैः ।
ददर्श सीता वैदेही प्रविशन्तीं हुताशनम् ।

—Thereafter M3 further cont 3243*

1 Ñ1 reads 1ab twice B1 transp a and b —a) V3 damaged after क up to श्यन in 2a Ñ (Ñ1 both times) V2 3 B1,4 D4,7,11 कर्दम (for -कर्शन) Ś B1 D1-3,8-11 यमं(Ś D1,11 यमो)श्च पितृभि सह ; B3 यमश्चामित्रकर्शन ; M3 धर्मराजो यमस्तथा —c) Ś B1 D1-3,8-11 T2 3 च देवतो (for महेन्द्रश्च). —d) Ś B1 D1-3,8,9,10-11 जलेश्वर (D11 °राम), Ñ V2 3 B1-4 D13

G. 6. 102. 3
B 6. 117. 3
L. 6. 98. 13

वृषध्वजः ।
कर्ता सर्वस्य लोकस्य ब्रह्मा ब्रह्मविदां वरः ॥ २
एते सर्वे समागम्य विमानैः सूर्यसंनिभैः ।
आगम्य नगरीं लङ्कामभिजग्मुश्च राघवम् ॥ ३
ततः सहस्ताभरणान्प्रगृह्य विपुलान्भुजान् ।
अब्रुवंस्त्रिदशश्रेष्ठाः प्राञ्जलिं राघवं स्थितम् ॥ ४

कर्ता सर्वस्य लोकस्य श्रेष्ठो ज्ञानवतां वरः ।
उपेक्षसे कथं सीतां पतन्तीं हव्यवाहने ।
कथं देवगणश्रेष्ठमात्मानं नावबुध्यसे ॥ ५
ऋतधामा वसुः पूर्वं वसूनां च प्रजापतिः ।
त्वं त्रयाणां हि लोकानामादिकर्ता स्वयंप्रभुः ॥ ६

[श्री]मान् पात (for परतप) D6 बरुणश्च प्रजापति (corrupt), D1 T3 पवनश्च जटेश्वर (D6 °श्वर)

2 V3 damaged up to -ब्रह्म in 2^{a} (cf v l 1) —^{a}) Ñ V1 B3-4 D1.12 स च त्रि (for पद्मं) Ś B1 D1-3.4.13 त्रिशूलपाणिर्विवेशो, D6 T3 शूलपाणिश्च देवे(D6 विश्व)शो —D8 reads 2^{ed} twice —^{a}) D1(second time) एते, L(ed) कर्ता च (hypm) (for कर्ता) B1 मनुष्य ; B2 च सर्व (for सर्वस्य) D3 जगतो (for लोकस्य) D1.12 हर्ता च(D1.12 कर्ता) सर्वलोकस्य —^{c}) Ñ V B3-4 D1(both times) 12 च ज्ञानिनां (for ब्रह्मविदां) Ś B1 D1.3.4.13 ब्रह्मा(D6 कर्ता) च भगवान्प्रभुः, D2 ब्रह्मा चैव महाद्युतिः, M1 वसवो मरुतो ब्रह्मा —After 2, Ś N V1.2 B D1-3.4.13 T3.4 ins

3249* स च राजा दशरथो विमानेनान्तरिक्षगः ।
अभ्याजगाम त दश देवराजसमद्युतिः ।

[(1 1) Ś3 Ñ V1.2 B [अ]न्तरिक्षग, T3 [अ]न्तःसदा (for [अ]न्तरिक्षग) —V1 om 1 2 —(1 2) Ś Ñ2 D3.4.13 T3.4 आजगाम (for अभ्याजगाम) B1 -सन्निभ B2 -समद्युति],

while M3 ins

3250* पितरश्च तथा सत्र आदित्याः सर्वे एव च ।
अश्विनौ कार्तिकेयश्च ऋषयः काश्यपादयः ।
गन्धर्वाप्सरसश्चैव महोरगराक्षसाः ।
पुण्यगाश्चैव *** तथान्ये सिद्धचारणाः ।

[(1 1) Note hiatus between the two halves]

3 V3 om 3-4^{b} T1 mostly damaged for 3^{a} —^{a}) Ś D3.12 ते सर्वे च (for एते सर्वे) D13 समागत्य —^{b}) D4 सूर्यवर्चसैः —^{c}) Ñ1 V1 B3 D1.13 Ct आगत्य, G2 आक्रम्य, Ck as in text (for आगम्य) —^{d}) Ñ1 D3 अभिगम्य, Ñ2 V1.2 B3-4 D13 M3 °गम्य, Ck t as in text (for °जग्मुः) —For 3^{ed} Ś B1 D1.3.8.13 subst

3251* अभ्यभाषन्त काकुत्स्थं मधुरं नामगोत्रतः ।

[B1 पितृगोत्र, D1.3 मातृगोत्र D6 विशेषैर् हि (for नामगोत्रतः)]

4 V3 om 4^{ab} (cf v l 3) B4 om 4 Ñ2 illeg for 4^{a} —^{a}) B3 प्रशस्त, D6 सदृश (for सहस्त) V3 M1 [आ]भरण —^{a}) Ñ3 परिघोपमान्, V3 M1 विपुल भुज, B1 विमलान्भुजान् —For 4^{ab}, Ś Ñ1 B1 D1-3.4.13 subst

3252* सहस्ताभरणं बाहुं प्रगृह्य परिघोपमम् ।

[D1-3.4.13 हस्त, D6 समस्त (for सहस्त) D1 बुक सेयूरैर्बु (for the prior half) Ś3 damaged for परि] —^{c}) Ś Ñ1 V1.2 B1 D1-3.4.13.13 M3 अब्रवीत्रिदश श्रेष्ठो —D3 om (hapl ?) 4^{c}-5^{a} V3 damaged for 4^{c}-5^{a} —^{c}) Ś Ñ V1.2 B1.2 D1.3.4.10-13 T3 G1 M3 transp प्राञ्जलिं and राघवं B1 D1.4.7.8.12 T3 राघव(B1 राम त) प्राञ्जलिस्थित

5 D1 om 5^{a-d} V3 damaged for 5^{ab} (for both cf v l 4) —^{a}) Ś B1 D4.13 भर्ता (for कर्ता) V1 B1 T1 transp सर्वस्य (Ñ1 in marg) and लोकस्य D1-3.13 भर्ता त्व(D6 भवतार, D13 स कर्ता) सर्वलोकस्य —^{b}) D6 V1 ज्येष्ठो B1.2 ज्ञानभृतां, D1 धर्मविदां, D4.10.11 G1.2 °विदां (for ज्ञानवतां) B3 D1.10.11 G3 M3 विभुः, D6 T3.4 प्रभुः, M1 पत्र (for वरः) Ñ1 D1.13 ब्रह्मा च ज्ञानिनां वर (D4 °र) —^{c}) M1 दत्र (for सीतां) —^{d}) Ś V1.2 B D1.3.4.11.12 हव्यवाहनं M1 सुप्रीता जनकात्मजां —V1 om 5^{ef} —^{e}) Ñ1 B1.2 D1.3.13 -गणश्रेष्ठं, T1 -गण ** (damaged) G(ed) वरश्रेष्ठ (for -गणश्रेष्ठम्) D13 सर्वदा वसुश्रेष्ठम् —^{f}) D3 नावबुध्यते, D6 अवबुध्यसे (for नाव बुध्यसे) Ñ1 D13 G1.3 M3 नात्मानमवबुध्यसे

6 T1 om 6^{ab} Ś Ñ V B D1-3.4.8.11.12 M1 read 6-8^{b} after 17 —^{a}) Ñ1 B1 D4.13 ऋतधामा, B3 ऋत नामा, D1 कृतधामा, D6 भूतधामा Ñ V1 B1.2 M1 पूर्वे (for पूर्वं) B4 ऋतभुक्त्व वसु पूर्वो, D13 **** वसुपूर्व ॐ Ct भूतधामेत्यादिश्लोकद्वय कतकसम्मतम् । तीर्थस्वेदै ऋतधामेति-पूर्वं पूर्वमिन् कल्पे सृष्टेः पूर्वं वा वसूनां मध्ये ऋतधामा नाम वसुः । आदिकृत्लादिपतत्त्वपादिपिरादिकर्ता । स्वयंप्रभुरि ताराविशेषस्य ॐ —^{b}) V3 damaged for च प्रजा D1 B3-4 D1.3.13 T1 G M1.2.3 त्व (for च) M2 प्रजाना त्व (for वसूनां च) —V3 om 6^{c}-7 G3 om 6^{ed} —^{c}) B3-4 त्व(for हि) Ś N V1.2 B1 D1.3.4-13 त्रयाणामपि, M3 त्रयाणां त्व हि (by transp) (for त्व त्रयाणां हि) —^{d}) D1 कर्ता हर्ता (for आदिकर्ता) B1.3.4 D4.7.12 M1 स्वयमव, T1

रुद्राणामष्टमो रुद्रः साध्यानामपि पञ्चमः ।
अश्विनौ चापि ते कर्णौ चन्द्रसूर्यौ च चक्षुषी ॥ ७
अन्ते चादौ च लोकानां दृश्यसे त्वं परंतप ।
उपेक्षसे च वैदेहीं मानुषः प्राकृतो यथा ॥ ८
इत्युक्तो लोकपालैस्तैः स्वामी लोकस्य राघवः ।
अब्रवीत्त्रिदशश्रेष्ठान्रामो धर्मभृतां वरः ॥ ९
आत्मानं मानुषं मन्ये रामं दशरथात्मजम् ।
सोऽहं यस्य यतश्चाहं भगवांस्तद्ब्रवीतु मे ॥ १०
इति ब्रुवाणं काकुत्स्थं ब्रह्मा ब्रह्मविदां वरः ।
अब्रवीच्छृणु मे राम सत्यं सत्यपराक्रम ॥ ११
भवान्नारायणो देवः श्रीमांश्चक्रायुधो विभुः ।
एकशृङ्गो वराहस्त्वं भूतभव्यसपत्नजित् ॥ १२

G 6 102 13
B 6 117 13
L 6 98 24

स्वय ** (damaged) (for °प्रभु) V1 आत्माध्यक्षामपद —After 6 M3 ins l 2 of 3256*

7 V3 om 7 (cf v l 6) Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 9,12 13 M3 read 6-8ᵇ after 17. —ᵃ) Ñ1 सप्तमो (for अष्टमो) V2 B3-4 वसूनामष्टम साध्य —ᵇ) T1 असि, M3 अथ (for अपि) —ᶜ) D6 वा (for च) Ś D3 8-12 कर्णौ ते (by transp), D4 8 कर्णाते (for ते कर्णौ) —ᵈ) D1 om चन्द्रसूर्यौ च Ñ V1 3 B2-4 D12 M3 चन्द्रादित्यौ, D1 सूर्याचन्द्रौ (for चन्द्रसूर्यौ) D5 11 सूर्या चन्द्रमसौ दृशौ

8 Ś Ñ V B D1-4 8 9 12 13 M3 read 6-8ᵇ after 17 V3 mostly damaged for 8ᵃ —ᵃ) Ñ1 B1 D6 आदौ चाते (by transp), D13 आद्यावते (for अन्ते चादौ) Ś B1 D1-3 5 6-12 मध्ये च, D7 G2 भूताना (for लोकाना) —ᵇ) Ñ2 V1 2 D7-11 M3 च (for त्व) Ś D2 3 M1 2 परतप, Ñ2 B3 D1 12 पराक्रमैः (for परतप) —V3 om 8ᶜ-9ᵇ —ᶜ) N V1 2 B3 4 D4 12 याकसे चैव (for उपेक्षसे च) —ᵈ) Ñ V3 B2-4 D4 12 क्षद्(N1 D4 12 °द्रु)शः D5 प्राकृत (for मानुष) Ś B1 D1-6 8 12 प्राकृत प्राकृता(Ś1 B1 D6 °ती)मिव, V3 अदृष्टो प्राकृतौ यथा। M3 प्रविहातौ हृतादान

9 V3 om 9ᵃᵇ (cf v l 8) —ᵃ) Ś B1 D1-3 5 6 12 देवराजनः B3 लोकपालैस्तु D13 देवलोकैस्तै (for लोकपालैस्तै) V3 सर्वलोकनमस्कृतं —ᵇ) M3 राघव —After 9ᵃᵇ, M3 ins

3253* एवमुक्त स धर्मात्मा राघवो रघुनन्दन ।

—ᶜ) Ś Ñ1 V B1 2 4 D1-3 4 5 12 M3 श्रेष्ठ D4 12 अब्रो (for श्रष्टान्) —ᵈ) D6 वर Ñ2 V3 B3-4 राघव प्रांजलि स्थित, V3 प्रांजलि पुरत स्थित, V3 आत्मान नाव*** (damaged)

10 ᵃ) V3 damaged from न्ये up to 11ᵃ —ᵃ) V3 D1,10,11 M3 सो (for यो) Ś V3 D3 11 जातो यथा(V3 °ततू), Ñ1 D1,10,11 12 M3 यश्च यतश्च, Ñ1 V2 B1,2 देव य(Ñ2 °चा य)तश्च, B2 यतो यतश्च, B4 देव सतस्त D1 4 यत्र यथा(D6 °तश्च), D2 यत्र यथा D2 यथा यतश्च (for यस्य यतश्च) D6 या (for च) Ñ D4,12 [प्‌]र(for [अ]ह) D5 कोह यतो यथा चाह —ᵈ) D6 T1 2 प्रब्रवीतु, D7 तद्ब्रवीहि D5 G3 तद्ब्रवीमि, M3 तान्ब्रवीतु (for तद्ब्रवीतु) D5 G1 ते (for मे) Ñ V1 2 B3-4 D4 12 तत्रवान्वक्तुमर्हति, B1 M3 तद्भवान्प्रब्रवीतु मे —After 10, Ś V1 B1 D1-3 8 9 12 M3 ins

3254* तमुवाच सहस्राक्ष अग्रेऽस्माक पितामह ।
स्वयंभूर्भगवान्ब्रह्मा वदस्येव यथा भवान् ।

[(l 1) V1 B1 लोकाक तु(B1 च) (for श्रेष्ठोऽस्माक) —(l 2) Ś1 B1 D3 12 वतो (for यथा)]

—Thereafter M3 cont 3255*

11 V3 damaged for 11ᵃ (cf v l 10) —ᵃ) M3 एव (for इति) D5 T1 G1 2 M3 ब्रुवत V3 इति ब्रुवात देवेशो —ᵇ) Ñ1 च ज्ञानिना, B2 वेदविदा (for ब्रह्मविदा) D1 वर B1 D6 T2 3 ब्रह्मा लोकपितामह। M3 Ck ब्रह्मा ब्रह्मविदुत्तम —ᶜ) Ñ V B1 4 D4 12 काकुत्स्थ, D10 11 M3 Cl. t मे वाक्य (for मे राम) —ᵈ) B1 सत्यवता वर —For 11, Ś B1 D1 3 8 9 12 subst, while M3 cont after 3254*

3255* तमुवाच ततो देव स्वयंभूरमितद्युतिः ।
प्रगृह्य रुचिरं बाहु स्वायंभुर्वैदेहिकम्।

[(l 1) M3 [अ]थो (for ततो) —(l 2) B1 वचन D1 12 रुचिर, M3 विपुल (for रुचिर) B1 स्वार्गं(sic) (for बाहु)]

12 ᵃᵇ) M3 श्रीमान्स (for देव) Ś Ñ V B1-3 D1-3 8 12 13 श्रीमान्देवः (by transp) B1 D6 साक्षाद्देवः, D6 चैव श्रीमान् (for देव श्रीमान्) D4 T2 3 M3 चक्रधरो (for चक्रायुधो) Ś N V B D1-4 7-12 T2 G1 प्रभु (for विभु) M3 श्रीमाञ्च(M3 सार्ङ्ग)गदाधर (for ᵇ) —After 12ᵃᵇ Ś Ñ V1 2 B D1-4,6,8 11 12 read 14 —V3 damaged from 12ᶜ up to अक्षरं in 13ᵈ —ᶜ) T1 शृंग (for शृङ्गो) Ñ1 D4,12 च (for त्व) —ᵈ) B2 भूतो भव्य, B4 D12 M3 भूतभव्य V3 D1-3 भवात्मक, B1 भवात्मक (for सपत्नजित्) Ś D4 12 यज्ञनाभो रणाकृति, D6 T2 3 पद्मनाभो महारिहा, Cm भूतभव्य सपत्नजित् इति पाठ

G. 6 102 14
B. 6 117 14
L. 6 98 25

अक्षरं ब्रह्म सत्यं च मध्ये चान्ते च राघव ।
लोकानां त्वं परो धर्मो विष्वक्सेनश्चतुर्भुजः ॥ १३

शार्ङ्गधन्वा हृषीकेशः पुरुषः पुरुषोत्तमः ।
अजितः खड्गधृग्विष्णुः कृष्णश्चैव बृहद्बलः ॥ १४

सेनानीर्ग्रामणीश्च त्वं बुद्धिः सत्त्वं क्षमा दमः ।
प्रभवश्चाप्ययश्च त्वमुपेन्द्रो मधुसूदनः ॥ १५

इन्द्रकर्मा महेन्द्रस्त्वं पद्मनाभो रणान्तकृत् ।
शरण्यं शरणं च त्वामाहुर्दिव्या महर्षयः ॥ १६

सहस्रशृङ्गो वेदात्मा शतजिह्वो महर्षभः ।
त्वं यज्ञस्त्वं वषट्कारस्त्वमोंकारः परंतप ॥ १७

प्रभवं निधनं वा ते न विदुः को भवानिति ।
दृश्यसे सर्वभूतेषु ब्राह्मणेषु च गोषु च ।
दिक्षु सर्वासु गगने पर्वतेषु वनेषु च ॥ १८

13 V3 damaged up to अक्षरं ब्र° (cf v l 12) D1 om 13 Ñ3 om 13ab —a) Ś D1.13 सपत्न, V1.3 B1.3.4 D1-3 सत्य ते, D4 T2.3 G1.3 M3 सत्य त्व, Cm g L t as in text (for सत्यं च) —b) D4 T2.3 त्व (D6 m) मध्यें ते (for मध्ये चान्ते) V3 जगन्नाथोऽसि राघव —c) Ś1 D1 तु परो, V1.3 D2 त्व पर, B3 D13 परसो, D14 त्वपरो (for त्वं परो) Ñ1 D4.10 लोके (for धर्मो)

14 V3 om 14 Ś Ñ V1.2 B D1-4.8.11.12.13 read 14 after 12ab —a) D1 खड्गधन्वा —b) Ś1 B1 D2-4.8.9.12 पुराण (D9 °णः), B3 T1 केशव, Cm g t as in text (for पुरुष) —c) G1 अजात Ś Ñ1 D1-3.4.9.11 T2.3 खड्गभृद्, B1 M3 शस्त्रभृद्, B3 खड्गभुग्, D13 स्वगात्र (for खड्गधृग्) Ñ3 V1 B3 D1.9 M3 विष्णु (for विष्णु) —d) M3 विष्णु कृष्णो (for कृष्णश्चैव) Ś B1 D1-4.8-13 सनातन (for बृहद्बल) Ñ V1.3 B1-4 D4.13 जि(Ñ3 V1 B3 वि)ष्णु कृष्णो (V3 °ष्णुर्विष्णुर्) महाबल

15 D9 om 15-16b D13 om 15ab —a) Ś1 Ñ3 B1 D1-3.13 सग्रणीश्च (for ग्रामणीश्च) D1 स त्व, D3 सत्वरः; D10.11 Ct सर्वे (for च त्वं) —V3 damaged for 15b-d —b) Ñ V1.3 B1.3 D4 बुद्धिर्धिता, D6 बुद्धिस्त्वं च, D7.10.11 T2.3 G1 M1.2.3 त्व बुद्धिस्त्व, Cg as in text (for बुद्धि सत्त्व) Ś B1 D1-4.8 वैकुण्ठश्च (B1 D1-4 °स्त्व) महाभुज, B4 बुद्धिर्धिता क्षमादय; D13 बुद्धिश्च त्वं क्षमा दया, G3 बुद्धिस्त्व च क्षमो दम —c) Ñ1 प्रभावश्च B1 D1.3.4 T2.3 G2.3 M3 [अ]प्ययश्च, V3 (प्र)व (for त्वम्) D6 प्रभावश्चापि पश्च त्वम् (sic), D13 प्रभावश्चाप्ययश्चैव M3 प्रजापतिश्चाप्ययस्त्वम् —d) B3 त्वमिंद्रो; D13 त्वमुपेंद्रो (hypm) (for उपेन्द्रो) V3 त्वं मित्रो देवसत्तम

16 D3 om 16ab (cf v l. 15) —a) Ñ1 D1.11 कृतकर्मा, M3 विश्वकर्मा Ñ D13 च (for त्व) Ś B1 D1-4.8.11 विष्णु(B1 वृष्णिः D1 वृषि D8 वृषि)गर्भो धराधि (D4.13 °र्धि)स्त्व —b) Ś1 D4 सर्वान्तकृत्; V3 युगान्तकृत्; B1 सर्वान्तक; D1 भवान्तकृत्; D2 सर्वान्त; D13 सर्वान्तकृत्, —V3 om. 16c-17b —cd) Ñ1 B1 M3 शरण्य, D4 चा त्वाम्; D13 ख्यातं (for च त्वाम्). Ś B1 D1-4.8.9.12 देवाः G1 दिव्य (for दिव्या) Ś1 D13 सुरर्षय Ñ V3 D1 आहुर्दैवा सवासवा, V1 B1-4 आहुर्देवयो बुधा (for d) D13 शरण्य शरणश्च त्व सहायो वासवो वसु .

17 V3 om 17ab (cf v l 16) —a) Ś Ñ V1.3 B1-3 D1-4.8.11.13 M3 ऋक्साम(B3 sup lin also °यजु)शृङ्गो(D8 M3 °जिह्वो), B4 ऋक्सामयजुर् (for सहस्रशृङ्गो) D13 ऋक्सामानि यजूंषि त्व —b) D4.6 M3 सतशृङ्गो, D8 जितजिह्वो, D10.11 M1 शतशीर्षो (for शत जिह्वो) Ś1 Ñ1 महर्षिप, V1.2 D4.12 T1 (inf lin also) G1 महर्षय, D1.4 महर्षभ, D7 सहस्रक, G3 महर्षिभि; M3 महोरग (for महर्षभ) Ś1 शतशीर्षो महर्षिप; B1 शत-जिह्वोमहर्षभ, G3 शतशीर्षे सहस्रपद् ※ Cm शतशीर्ष इत्य वा पाठ ※ —After 17ab, D6-7.10.11 T G M1.2.3 ins. while M3 ins. 1 2 only after 6

3256* त्व त्रयाणां हि लोकानामादिकर्ता स्वयम्भुः ।
सिद्धानामपि साध्यानामाश्रयश्चासि पूर्वज ।

[T1 reads] 1 inf lin —(1 1) G3 स्वयंभुवं M3 स्वयम्भ —(1 2) M1.2 अद (for असि) D7 G3 transp. सिद्धानाम् and साध्यानाम् D6 M3 [अ]पि (for [अ]सि)] —c) D3 त्वं स्वाहाकारस्त्व (for त्वमोंकार) Ś Ñ V B D1.4.8.9.12.13 T1 G3 M3.4 Cg परंतप ; D10.11 परात्पर ; G3 पर पुमान् —After 17 Ś N V B D1-4.8.9.12.13 M3 read 6-8ab

18 M3 om 18 G3 om 18cd —a) Ś1 प्रभवो D4 प्रभावं; M3 प्रकृति Cg as in text (for प्रभवं) K (ed) विभवं (for निधनं) Ś Ñ3 V B1.2.4 D1.3 8-13 चापि B1 चादि D1 च ते; D13 चाज (for वा ते) —b) V1.3 D-11 नो (for न) Ñ1 B1 D4.13 M3 विदु; Cm g as in text (for विदुः) —c) D4.13 दृश्यसे D6 लोकेषु D13 लोकेषु —d) Ś V V B D1-4.8.13 गोषु च(B1 धर्मेषु) ब्राह्मणेषु च D13 गोषु ब्राह्मणेषु च —V1 D4.6 om. (hapl) 18ef, —ef) D1 चरण (for गगने) D10.11 नदीषु; D13 गुहासु (for वनेषु) B1 सागरे पर्वतेषु च(for f). Ñ3 V B1-4 गगने दिक्षु सर्वासु सागरेषु वने(B3 वन)षु च

सहस्रचरणः श्रीमाञ्शतशीर्षः सहस्रदृक् ।
त्वं धारयसि भूतानि वसुधां च सपर्वताम् ॥ १९
अन्ते पृथिव्याः सलिले दृश्यसे त्वं महोरगः ।
त्रीँल्लोकान्धारयन्राम देवगन्धर्वदानवान् ॥ २०
अहं ते हृदयं राम जिह्वा देवी सरस्वती ।
देवा गात्रेषु लोमानि निर्मिता ब्रह्मणा प्रभो ॥ २१
निमेषस्तेऽभवद्रात्रिरुन्मेषस्तेऽभवद्दिवा ।
संस्कारास्तेऽभवन्वेदा न तदस्ति त्वया विना ॥ २२
जगत्सर्वं शरीरं ते स्थैर्यं ते वसुधातलम् ।
अग्निः कोपः प्रसादस्ते सोमः श्रीवत्सलक्षण ॥ २३
त्वया लोकास्त्रयः क्रान्ताः पुराणे विक्रमैस्त्रिभिः ।
महेन्द्रश्च कृतो राजा बलिं बद्ध्वा महासुरम् ॥ २४

G 6 102 27
B 6 117 17
L 6. 98 38

19 ^{a}) D1 ॰-नयन (for चरण) —^{b}) D8 आत्तशीर्षं (for शतशीर्ष) D1.3 सहस्रपात्, D4 5 12 T2 G2 सहस्र दृक (for °दृक्) —^{c}) D7 लोकाना (for भूतानि) —^{d}) Ś1 सर्वपवता, D1 चैव पर्वतान् D9-11 M1 पृथिवीं सर्वपर्वताम् —After 19 M1 ins

3257* त्वं स्रष्टा सर्वभूताना त्वयि सर्वं प्रतिष्ठितम् ।

20 ^{a}) Ś V2 D6 13 अंत पृथिव्यां Ñ1 V1 B2 4 D2 3 M2 अंत पृथिव्या, B3 D8 अंते पृथिव्या, D12 भधस्तत्त्वव्यां (sic) Cr g k t as in text (for अन्ते पृथिव्या) —^{b}) D1 महोरगे —^{c}) Ś2 D6 13 आत्यन्नाम, V3 B1 धारयस्येतान् (V3 °से *) B4 लोकास्त्रीन्धारयामास —D8 om (hapl) 20^{d}–21^{a} —^{d}) G3 दानवा, M1 मानुषान् (for दानवान्) Ñ V B2-4 D2 देव(D4**)मानुषपन्नगान्

21 D8 om 21^{a} (cf v l 20) —^{a}) D7 G1 सौम्य, Ck t as in text (for राम) —^{c}) D5-7 T G M1 2 3 रोमाणि (for लोमानि) Ś N V B D1-4 8-11 M1 देवा रोमाणि गात्रेषु —^{d}) T2 3 बोधिता, Ck as in text (for निर्मिता) D7 10 11 G1 Cr t ब्रह्मणा निर्मिता (by transp). Ś B1 D1 2 5 6 13 निर्मितास्ते स्व(B1 ब)मायया, Ñ V B2-4 D2 M2 निर्मितानि(N2 M1 °स्ते) स्वयम्भुवा(M2 °प्रभो), D12 त्वया ते निर्मिता प्रभो

22 ^{a}) B1 D2 निमिषस्, Ś D1-3 8 13 स्मृतो, Ñ V B2 4 G2 M2 भवेद्, B1 D6-11 स्मृता, D5 भवान् (sic) (for ऽभवद्) B3 निमेष तु भवेद्रात्रिर् ; D12 अनिमेषास्तेभवद्रात्रिर् (corrupt) —^{b}) D1 G2 M2 भवेत् (for ऽभवद्) Ś1 दिवस स्मृत ; Ś2 N B1 D1-4 9-11 M2 दिवसस्तथा V B2-4 दिनमेव च (for तेऽभवद्दिवा) D8 हृद्ययो दिवसस्मृत (sic) —After 22^{ab}, M1 ins

3258* उदरं तेऽपया राम सेन्द्राश्च सदिवौकस ।

—D8 om 22^{c}–23^{b} V2 lacuna for 22^{c} —^{c}) Ñ1 V3 B1 D10 11 12 तु, Cr as in text (for ते) N1 T2 M2 देवा (meta), Cr m g k as in text (for वेदा) S D1 2 8 13 संस्कारास्तेभवद्द्दो, B1 संस्कारस्त्वभवन्देवा, B3 संस्कारस्ते भवेन्नाम —^{d}) D7 10 11 G2 [प्र]तद्, Cm g t as in text (for तद्) T2 अस्मिन्, Cm g t as in text (for अस्ति) Ś1 D1-3 13 transp त्वया and विना Ñ V B D4 मम सेंद्रा दिवौकस, M2 नास्ति किंचित्त्वया विना

23 D4 om 23^{ab} (cf v l 22) V2 om 23^{ab} —^{a}) Ś D3 शरीरे (for शरीर) —^{b}) D12 धैर्यं (for स्थैर्यं) G1 च (for ते) —^{c}) D12 प्रभावस्तु (for प्रसादस्) M2 च (for ते) —^{d}) D8 हिम (for सोम) B3 श्रीश्च स (for श्रीवत्स) Ś1 N2 V1 2 B1 3 D2 3 9-11 T1.3 G2 3 M2 -लक्षण, Ś2 B1 4 D1 6 7 8 12 13 लक्ष्मण, Ñ1 V3 लक्षण, D4 M2 -लाञ्छन (M2 °न)

24 V1 om 24 —^{ab}) G1 यथा ; Cm g k t as in text (for त्वया) D2 G1 M2 त्रयो लोकास्त्वया क्रान्ता (for ^{a}) Ś V1 2 B1 3 D1 3 5 6 13 G1 M1 पुराणैर्, Ñ2 B2 4 M1 2 पुरा वै D10 11 पुरा स्वैर् T2 3 पुरा ते, Cr m g as in text (for पुराणे) Ñ1 D4.12 त्वया लोकत्रयं क्रान्त पुरा त्रिभिः क्रमैस्त्रिभि —^{c}) D1 महेंद्रस्तु कृतो वीर —^{d}) D8 दत्त्वा (for बद्ध्वा) Ñ1 D12 महाबल, B4 [अ]सुरोत्तम D4 महाबल, D9 11 सुदारुण (for महासुरम्) B3 (after corr sup lin) बलिर्बद्धो महासुर (before corr °बल) —After 24, Ś D6 13 ins.

3259* लोकान्संहृत्य काले त्व निवेश्यात्मनि निश्चलम् ।
कुर्वन्नेकार्णव घोर दृश्यादृश्येन वर्त्मना ।
त्वया सिंहवपु कृत्वा हिरण्यकशिपुर्हत ।
नमस्तुभ्य भगवते पुरुषाय महात्मने ।
सर्वभूतनिवासाय वासुदेवाय साक्षिण । [5]
नमस्ते आदिदेवाय साक्षिभूताय त नम ।
नारायणाय ऋषये नराय हरये नम ।

[(l 4) D13 नमस्तस —(l 6) Note hiatus between नमस्ते and आदिदेवाय —(l 7) D13 हरये (for ऋषये)]

—Then Ś D6.13 cont B1 2.1(marg) D1-3 1 13 T1.3 ins after 24

G. 6. 102. 30
B. 6. 117. 27
L. 6. 98. 17

सीता लक्ष्मीर्भवान्विष्णुर्देवः कृष्णः प्रजापतिः ।
वधार्थं रावणस्येह प्रविष्टो मानुषीं तनुम् ॥ २५
तदिदं नः कृतं कार्यं त्वया धर्मभृतां वर ।
निहतो रावणो राम प्रहृष्टो दिवमाक्रम ॥ २६
अमोघं बलवीर्यं ते अमोघस्ते पराक्रमः ।
अमोघास्ते भविष्यन्ति भक्तिमन्तश्च ये नराः ॥ २७
ये त्वां देवं ध्रुवं भक्ताः पुराणं पुरुषोत्तमम् ।
ये नराः कीर्तयिष्यन्ति नास्ति तेषां पराभवः ॥ २८

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चाधिकशततमः सर्गः ॥ १०५ ॥

3260* त्वमक्षयदनो भूत्वा पातालतलमास्थितः ।
सम्भूतं परमं दिव्यं दहस्यग्नेः पुनः पुनः ।
यत्परं श्रूयते ज्योतिर्यत्परं श्रूयते तपः ।
यत्परं परतश्चैव परमात्मेति कथ्यते ।
परो मोक्षः परं यच्च तत्त्वमेव निगद्यसे । [5]
हव्यं कव्यं पवित्रं च प्राप्तिः स्वर्गापवर्गयोः ।
स्थित्युत्पत्तिविनाशानां त्वामाहुः प्रकृतिं पराम् ।
यज्ञश्च यजमानश्च होता चाध्वर्युरेव च ।
भोक्ता यज्ञफलानां च त्वमेव परिगीयसे ।

[(l. 1) D13 विश्व- (for अक्ष-). B1 D8 आश्रितः (for आस्थित°). —(l. 2) D1,3 T2,3 सम्भृत; D13 संवृत (for संभूत). B1 हव्य दहस्यपि; D1-3.9 हव्य द(D5 व)हत्य(D2 °स्य)सु(D1 °भ); D10 दिव्य दहसि त्वं; T1,2 दिव्य वहत्यसु (for दिव्यं दहस्यग्ने°). —(l. 3) B2 (sup. lin. also) D8 तमः; T3 ततः (for तपः). —(l. 4) D3 तद्; T3 मद् (for यद्). D12 परमम् (for परतश्च). Ś1 D11 [अ]पि; D13 [इ]ति (for [ए]व). D9 T2,3 परमादिति (for °त्मेति). D1,8 T3 कथ्यसे. D13 परमात्मा न कल्पते (for the post. half). —(l. 5) T2 मोक्ष (for मोक्ष). Ś1 T3 यद् (for यच्). Ś1 एतत् (for यत्). D11 तद्वत्त्व (for तत्त्वमेव). B1-3 परमात्म्य परं यच्च त्वमेव च निगद्यते. —(l. 6) T1 damaged for हव्य. D8 प्रवृत्ति (for पवित्र). Ś D6,12 T2 प्राप्ति; D2 भुक्ति (for प्राप्ति.). D9 प्राप्य स्वर्गापवर्गयोः (for the post. half). —(l. 7) D8 स्थितिरुत्पत्तिनाशानां (for the prior half). B1-3 परमां गतिं (for प्रकृतिं पराम्). D13 समावाप्रकृति. परा (for the post. half). —(l. 8) D1,8 वा (for third च). D13 चाध्वर्युर्. —(l. 9) D8 दाता (for भोक्ता). D8 हि (for च). D13 परमेश्वर (for परिगीयसे).]

25 ^a) D8 लक्ष्मीभाव (corrupt) भवान्विष्णुर्. —^b) Ś Ñ V B2-4 D1,2,12,13 देवश्चक्रायुधः प्रभुः. —^c) D1 त्वं (for [इ]ह). —^d) D8 मानवीं (for मानुषीं).

26 V3 om. 26–27^b. —^ab) Ñ1 यद्; D8 तद् (for नः). Ś Ñ V1,2 B D1-4,8-11 M1 transp. कृतं and त्वया. D1,2,4 वरः. —^c) D8 reads रावणो in marg. Ñ2 V1,2 B1,4 D12 पापः; D2 नाम; T2 देव (for राम). —^d) D1,4,5 T2 G1,2 प्रविष्टो. Ñ D6,12 भ(D13 दे)व मानद; V1,2 B2,3 पुरमाव्रज, B1 पुरमाक्रम; T1,3 दिवमाक्रमत्. Ś B1 D1,3,6,12 प्रविष्टो दिवमाक्रमात् (B1 °माक्रम. [m. also] °मक्रमः).

27 V1 om. 27^ab (cf. v.l. 26). —^a) T1,2 अमोघ°. Ś B1 D1-3,8-11 देव (for बल-). —Note hiatus between ^a and ^b. —^b) Ñ V1,2 B2,3 D6,12 T2,3 G1 M3 न ते(D6 च) मोघः (for अमोघस्ते). Ś D6,12 न ते मोघः शमस्तव(Ś1 सहस्तथा); B1 D1-3,5 न ते मोघ(D2,3 °घः)परिश्रमः; B4 D7,11,12 G2 M1,3 Ct न ते मोघाः पराक्रमाः; D8 T1 G3 Ck अमोघास्ते पराक्रमाः. —After 27^ab, N V B D1-7,9-11,13 S ins.:

3261* अमोघं दर्शनं राम न च मोघस्तव स्तवः ।

[D6 अमोघ-. Ñ D12,13 चेव (with hiatus) (for राम). —V3 damaged from the post. half up to भ in 27^c. D2 T2,3 G1 M2,3 ते (for च). Ñ D12 अमोघं वचनं तव; V2 B1 न ते(B1 च) मोघं वचस्तव; B2 न च मानुषरूपधृक्; D6 अमोघं च वचस्तव, D9-11 (with hiatus) अमोघस्तव संस्तवः; T3 न चानोप तवस्तव; G3 न ते मोघस्तथा स्तवः (for the post. half). ⊛ Cv : न च मोघस्तव स्तव इति पाठः. ⊛]

—D8 reads in marg. 27^c–28^a. —^c) Ñ V2 D6,7 G1,3 M2,3 तु (for च). Ś B1 D1-3,9-11 यस्य भुवि; V2 B1 D2 T2,3 तु(V2 B1 च) ये मनाः; M1 च ये त्वयि.

28 D8 reads in marg. 28^cd (cf. v.l. 27). —^a) M1 त्वां. Ñ D6,12 देव स(D13 व)दा. D8 देववरं. T G1 M1

दच ध्रुव (for देव ध्रुव) T₃ माता (for भक्ता) Ś D₁₃ देव त्वा दे(D₆ °त्वदादे)वतामर्तु, V₃ B₂₋₄ D₅ ये(B₂ ते) च त्वा दैवत भक्ता, V₂ ये च त्वा देवतामक्ता, B₁ ये त्वा स्तुवति त्वद्भक्ता, D₁ ये च त्वां दैवभक्ता, D₃ ये त्वा विदुति स्वद्भक्ता, M₁ ये त्वा स्तोष्यति मनुजा —⁶) D₁ T₂ पुराण —After 28^ab Ñ₁ V₁ D₁₃ ins

3262* अमोघास्ते भविष्यन्ति देवा नास्त्यत्र संशय ।

[D₁₃ राम (for देवा)]

—Thereafter V₁ cont while Ś Ñ₁ V₁ ₂ B₂₋₄ D₁₃ ins after 28^ab

3263* सुता स्वर्गे गमिष्यन्ति कीर्तित्वा नात्र संशय ।

[Ñ₂ V B₂₋₄ कीर्तनाधात (V B₁ ₃ °ति)]

—After 28^ab, D₃ ₅₋₇ ₉₋₁₁ S ins

3264* प्राप्नुवन्ति सदा कामानिह लोके परत्र च ।

(D₉₋₁₁ तथा (for सदा) D₈ न तेषां दुर्लभ किंचित् (for the prior half))

—Thereafter D₃ ₅₋₇ ₉₋₁₁ S cont while Ñ₂ V(V₃ further cont) B₂₋₄ cont after 3263* whereas Ñ₁ D₁₃ cont after 3262* and B₁ D₁ ₂ ins after 28^ab

3265* इममार्ष स्तव दिव्यमितिहास पुरातनम् ।

(V₂ B₁ D₁ ₂ इदम् D₁₃ स्तम् (for इमम्) G₁ M₁ आर्ष D₆ T₁ ₂ M₂ नित्यम् G₁ पुण्यम् (for दिव्यम्) —V₃ damaged from the post half up to पु in 28^d B₁ D₂ रविहासमार्य वै, D₁₃ आद्य महा पुरातन M₃ निमित्त पार नाशन (for the post half))

—Ś D₁,₁₃ om 28^cd —⁶) Ñ₁ D₁₃ धारयिष्यति; Ñ₂ V₁ B₂₋₄ प्रवदिष्यति (for कीर्तयिष्यन्ति) D₄(marg) अमोघास्त भविष्यति —⁶) D₆ ₇ M₁ transp नास्ति and तथा —After 28, Ñ V B D₁₋₁ ₁₃ M₃ ins.

3266* कपमिह हि पराभरं भजेयु
पुरुषवरं पुरुषा समाश्रितास्त्वाम् ।
न हि जगति चतुर्भुजाश्रयात्ता

त्रिदश इहास्ति वरप्रदो विशिष्ट ।
सकलमायपृथुनिर्माण कल्पान्तमहलोचन । [5]
कमलाक्ष जगदीश पद्मनाभ नमोऽस्तु ते ।
त्वदुदरमखिल जगज्जेदे
युगपरिवर्तसहस्रसंक्षये तु ।
असुरमुनिगणादिकप्रणाय
तपनमिव प्रविशन्ति ह्यमयो हि । [10]

((1 1) D₂ M₃ इस (for इह) Ñ₂ V₁ om हि Ñ₁ D₂ पराभव (for पराभर) —(1 2) B₂ om (hapl) पुरुषवर B₁ च ये श्रितास्त्वा° M₃ समाश्रिता (for समाश्रितास्त्वाम्) D₁₋₃ पुरुषवरा (D₁ °वरे) पुरुषात्तये च(D₂ °श्रयेण) युक्ता, D₃ * * * * * पुरुषाश्रयेण भक्ता D₁₃ पुरुषवरा पुरुषोत्तम प्रपन्ना —(1 3) B₂ [म]इ(sic) (for हि) D₂ व तव (for चतु[र्])—(1 4) V₃ damaged from ति up to च in 1 6 V₃ B₃ D₂ इहास्ति, B₃ -मणेति, B₃ इह*, D₂ इहाम्नि (sic) (for इहास्ति) D₂ (5)वशिष्ट, D₂ ₃ वशिष्ट (for विशिष्ट) —D₁₋₃ ₁₃ M₃ om 1 5-10 —(1 5) Ñ₂ B₁ ₄ निर्माण, V₁ B₁ निर्मल V₃ B₂ निर्माण (for निर्माण) V₃ B₂ कल्पाते B₁ D₁₃ कल्पावे (for कल्पान्त) N₁ D₂ कल्पान्तप्र V₁ ₂ B₁ ₄ D₁₃ -लोचन (for -लोचन) —(1 6) D₁₃ जगत जगति दीप (for the prior half) —(1 7) B₂ D₄ -दइन्तम् (for उदरम्) Ñ₁ जगति(sic), Ñ₂ V B जेयु(sic) (for जेदे) —(1 8) V₁ -परिवर्ति- Ñ₁ B₄ सक्षयेषु, B₁ संक्षयात B₂ सक्षये युग D₁,₁₃ गमपरिवर्तन- कल्पसंक्षयेषु —V₃ damaged from 1 9 up to colophon —(1 9) Ñ V₁ ₂ B₁ D₁₃ सुर (for असुर), Ñ₂ B₂ दिव्यप्रेय Ñ₁ B₂ °क्षये च V₁ D₄ °क्षये वै(sic), B₃ °क्षये वै D₁₃ °क्षये (for दिव्यप्रेय) —(1 10) N₂ B₂ रविमिव त, B₁ परमिव त V₁ प्रविशति (for प्रविशन्ति), B₄ विशन्ता (sic) (for ह्यमयो) Ñ₁ D₁₃ ते B₁ [5]तु (corrupt), D₁ [5]ति (for हि))

Colophon V₁ damaged (cf v 1 28) —*Kanda name* N V₁ B₁ ₃ ₄ D₁₃ लङ्काकाण्डे —After Kāṇḍa name V₁ D₁ ins. आसुन्दरयिक —*Sarga name* Ś D₁₃ ब्रह्मप्रोक्तो रामस्तव, Ñ₁ D₆ देवस्तवनाम, Ñ₂ V₁ ₂ B₂ V₃ अमोघस्तव, B₁ D₁₋₃ महापुरस्तव, B₂ ब्रह्म हृतरामोस्तव, B₄ अमोघो नाम स्तव, D₁₃ दवलोक- समागम, G₂ ब्रह्मस्तुति —*Sarga no* (figures, words or both) Ś₁ Ñ₁ V₁ B₂ ₄ D₂ ₃ ₁₁ ₁₃ om, Ś₂ D₁ 100 Ñ₂ 106, V₁ 101 B₁ 78 B₂ 98 D₄₋₇ T₁ G M₂ ₃ 120 D₈ 103, D₉ ₁₁ 119 T₂ 128, T₂ 131, M₂ 121 M₃ 122, G(ed) 101 B(ed) 117. —After colophon G M₂ ₃ conclude with श्रीरामाय नम

१०६

G. 6. 103. 1
B. 6. 118. 1
L. 6. 99. 2

एतच्छ्रुत्वा शुभं वाक्यं पितामहसमीरितम् ।
अङ्केनादाय वैदेहीमुत्पपात विभावसुः ॥ १
तरुणादित्यसंकाशां तप्तकाञ्चनभूषणाम् ।
रक्ताम्बरधरां बालां नीलकुञ्चितमूर्धजाम् ॥ २
अक्लिष्टमाल्याभरणां तथारूपां मनस्विनीम् ।
ददौ रामाय वैदेहीमङ्के कृत्वा विभावसुः ॥ ३
अब्रवीच्च तदा रामं साक्षी लोकस्य पावकः ।
एषा ते राम वैदेही पापमस्यां न विद्यते ॥ ४
नैव वाचा न मनसा नानुध्यानान्न चक्षुषा ।
सुवृत्ता वृत्तशौण्डीरा न त्वामतिचचार ह ॥ ५

106

Ś1 begins with ॐ नमो विग्नहर्त्रे ॐ in marg.; Ś1 D13 with ॐ.

—Before 1, Ś B1 D1–3.5.6 (preceded by 3268*) 12 ins.; Ñ V B2–4 ins. l. 2 only after 1ab; while D6–7.10 11 S ins. after 9:

3267* ततः प्रीतमना रामः श्रुत्वैव वदतां वरः ।
दध्यौ मुहूर्तं धर्मात्मा हर्षव्याकुललोचनः ।

[(l. 1) D1 प्रीति- (for प्रीत-). D2.3 T1 G3 M3 [प]वद; T2 G1 [ए]व (for [स]व). Ś B1 D1–3.5.6.12 श्रुत्वा तां (D1 तद्) महतो गिरं (for the post. half). —G2 om. (hapl.) from l. 2 up to 10. —(l. 2) Ś D5.12 ध्यात्वा; Ñ V B2–4 अगूर् (for दध्यौ). —Ś D5.12 om. from the post. half up to the prior half of l. 2 of 3268*. B1 M3 बाष्प- (for हर्ष-). Ñ V B2.4 रामो बाष्पाकुलेक्षणः (for the post. half). ◎ Cv: दध्यौ मुहूर्तं धर्मात्मा हर्षव्याकुललोचनः इति सम्यक्पाठः - ◎]

—Thereafter Ś Ñ1 B1 D1–3.5.12 cont., while Ñ2 V1.2 B2–4 cont. l. 1 after 3267* and ins. l. 2 after 1; whereas D6–7.10.11 S ins. after 1; D3 ins. before 3267*:

3268* विधूयाथ चितां तां तु वैदेहीं हव्यवाहनः ।
उत्तस्थौ मूर्तिमानाशु गृहीत्वा जनकात्मजाम् ।

[Ś D5.12 om. up to the prior half of l. 2. —(l. 1) B1 D1–3 विधूयाग्निश् (D3 °श्च); M3 स विधूय (for विधूयाथ). B2.3 विधूमायां चितायां तु; B4 स विधूयाग्नि चितां; G (ed.) विधूताधिष्ठितायां तु (for the prior half). Ñ V1.2 B2–4 भगवान्; M3 मैथिलीं (for वैदेहीं). B1 D1 जानकीमग्निवाहक (D3 °वेश्य च); D1.3.6 भगवौल्लोक (D1 °वान्भूत) भावनः (for the post. half). —Ñ1 om. l. 2. —(l. 2) B1 D1–3.9 उत्थितो, T2.3 तस्थौ वि-, M3 उत्तस्थे (for उत्तस्थौ).]

1 a) Ś B1 D1–3.5.6.12 एवं (for एतत्). V3 तच्छ्रुत्वा तु शुभं वाक्यं. —b) Ś B1 D1–3.5.6.12 -मुखोद्गतं । V3 -समीरितः (for समीरितम्). —After 1ab, Ñ V B2–4 ins. l. 2 only of 3267*. —G (ed.) om. 1cd. —d) Ñ D5.12 उदतिष्ठद् (for उत्पपात). Ñ2 V B2–4 ससंभ्रमः (for विभावसुः). —After 1, Ñ2 V1.2 B2–4 ins. l. 2 of 3268*; D6–7.10 11 S ins. 3268* after 1.

2 B1 om. (hapl.) 2–3. V3 om. 2. —b) Ñ1 D5.12 T2.3 -भूषितां (for -भूषणाम्). —B3 reads 2cd in marg. —c) M1 शुक्ल- (for रक्त-).

3 B1 om. 3 (cf. v.l. 2). —a) Ś1 अक्लिष्ट-; D3 आकृष्ट-; D5.12 मार्जित- (for अक्लिष्ट-). —b) D2.3 यथा-; M1 दिव्य-; Cr.m.g.t as in text (for तथा-). Ś V3 D1–3.5–12 आविष्टितां; B1 D4 तपस्विनीं (for मनस्विनीम्). —D13 om. 3c–5b. —c) Ś D1–3.5.6.12 ततो (for ददौ). —d) Ñ1 V1.2 B2.4 D4 अंकेनाथ (Ñ1 °थं; D4 °कं); D3 अंके दत्त्वा (for अङ्के कृत्वा).

4 D13 om. 4 (cf. v.l. 3). —a) Ś Ñ1 V3.4 B1 D1–3.5.6–12 तु (for च). Ś D5.12 रामः (for रामं). —M3 om. 4bc. —b) Ś D5.12 पावकं (Ś1 D13 साक्षिणं) लोकपावनं. —Ś D5.12 om. 4c–13b. —c) G (ed.) महिषी (for वैदेही). —d) Ñ V B D1.3.4.6.7.9–11 अस्यां (for अस्या).

5 D13 om. 5ab (cf. v.l. 3). Ś D5.12 om. 5 (cf. v.l. 4). —b) D4 [प]व (for [अ]नु-). G3 च (for second न). Ñ B1 D4 बुद्ध्या न च; V B2.3 D1–3.6–11 [ए]व (V3 D1 च) बुद्ध्या न; B4 बुद्ध्या नैव; G1 [च]नुना- साक्षा; Cg as in text (for [अ]नुध्यानान्न). M1 कर्मणा नैव चक्षुषा. —D4 reads 5cd in marg. —c) B1 सद्वृत्ता; D6 T1 दुर्वृत्ता; D13 सुवृत्ता (for सुवृत्ता). Ñ V B2–4 -सत्कारा; B1 -शौटीरा; D1.2.6.7 T2.3 G M1 शौटीरा; D4 -सौवीरा; D8–11 M2.3 शौटीर्या; D13 -शौटीरां (for शौण्डीरा). ◎ Cr: वृत्तशौण्डीरेति पावकः सम्बोधितवान् ॥ Cg: वृत्तशौण्डीरेति सम्बोधनम् । Ct: वृत्तशौटीर्यम् . ◎ —d) G1 हा (for ह). Ñ V B2–4 अ (B2.4 स) मि (Ñ2 °ति) चरत्सतौ; D3.11 मत्यचरच्छुभा (for अतिचचार ह). B1 सीता च व्यचरत्सती; D1–3.4 त्वां सीता स्म (D6 सीता स्मरन्) चरच्छुभा; D6.10 सीता नाभि (D11 राम न वि) चरेत्पतिं.

रावणेनापनीतैषा वीर्योत्सिक्तेन रक्षसा ।
त्वया विरहिता दीना विवशा निर्जनाद्वनात् ॥ ६

रुद्धा चान्तःपुरे गुप्ता त्वच्चित्ता त्वत्परायणा ।
रक्षिता राक्षसीसंघैर्विकृतैर्घोरदर्शनैः ॥ ७

प्रलोभ्यमाना विविधं भर्त्स्यमाना च मैथिली ।
नाचिन्तयत तद्रक्षस्त्वद्गतेनान्तरात्मना ॥ ८

विशुद्धभावां निष्पापां प्रतिगृह्णीष्व राघव ।
न किंचिदभिधातव्यमहमाज्ञापयामि ते ॥ ९

एवमुक्तो महातेजा धृतिमान्दृढविक्रमः ।
अब्रवीत्त्रिदशश्रेष्ठं रामो धर्मभृतां वरः ॥ १०

G. 6. 103. 12
B. 6. 116. 12
L. 6. 99. 18

---

6 Ś D8.13 om. 6 (cf. v.l. 4). —a) D1-3 M2 [अ]पि; D4.12 [अ]नु-; D7 G1.2 [उ]प-; T1 [अ]क- (for [अ]प-). ❀ Ck: अपनीतैषेति। या अग्नि स्वसौरूपात् प्रविष्टा सैषा। एवं च मायासीतैव रावणगृहे स्थिता अन्या साक्षात् सीता अक्षिता इत्येति यैः श्रद्धावद्भिः कल्पितम् तदपास्तं च. ❀ —b) D6 निस्य- (for वीर्य-). B1 -[उ]त्कटेन; D4.12.13 T2 -[उ]त्सेकेन (for -[उ]त्सिक्तेन). —c) D6 reads विरहिता दीना twice. Ñ1 D1.3.6.12 सीता; B1 वीर (for दीना). —After 6c, M2 erroneously repeats 8d–9c. —d) M1 निर्जिता (for निर्जनाद्). Ñ1 D4.7.12 G2 निर्ज(Ñ1 D4 विज)ने वने; D2 जनकात्मजा; D8-11 निर्ज(D2 विज)ने सती; M2 निर्जिता वने (for निर्जनाद्वनात्).

7 Ś D8.13 om. 7 (cf. v.l. 4). —a) D6 तस्य च; D12 सा रुद्धा (for रुद्धा च). Ñ2 V1.2 B1.2 D2.3 दीना; D1 साध्वी; D7 देवी (for गुप्ता). —b) Ñ1 D11 T2.3 M1.2 Ck -चित्ता; D2 -ध्याना; Cm.g.t as in text (for -चित्ता). —D4 repeats 7c–8b consecutively. —c) Ñ V B2-4 D1-3.4 (first time).9-11 राक्षसीभिश्च; D4 (second time).11 राक्षसैर्घोरैर्. —d) Ñ V B2-4 विकृताभिः समन्ततः; D1-3.4 (first time).9-11 घोराभिर्घोरदृष्टिभिः.

8 Ś D8.13 om. 8 (cf. v.l. 4). D4 repeats 8ab (cf. v.l. 7). —a) D1 G2 प्रलो(G2 °भा)भ्यमाना; D4 (second time).13 G1 विलोभ्यमाना. Ñ V2 D4 (second time).11 T2 G1.3 M1.3 विविधैर् (for विविधं). —b) D2.9-11 तर्ज्यमाना (for भर्त्स्यमाना). D4 जानकी. —V1 om. 8cd. —c) Ñ1 B1 D1-4.6.13 न तं (B1 [also] तदा; D1-3 तदा; D6 तत्र) चिन्तयते रक्षः; Ñ1 B1 [also] D2 राम]; Ñ1 V1.2 B2-4 न चान्वचिन्तयद्राम (B3 °त्वां); M2 स्थिता ध्यानपरा दीना. —d) M2 त्वद्गतेन.

9 Ś D8.13 om. 9 (cf. v.l. 4). —a) M1 विशुद्ध एव (for विशुद्धभावां). Ñ1 V1.2 B1 D4.13 निरतां; M1 निर्दोषां; Ck.t as in text (for निष्पापां). B1 D1-4.9 विशुद्धां विशुद्धां च (D2 तां). —b) D1-4.9-11.13 मैथिलीं (for राघव). B1 प्रतिगृह्णीष्व मैथिलीं. —After 9ab, D6 reads 10 for the first time, repeating it in its proper place. —Ñ1 D11 om. 9cd. —c) Ñ2 V B2-4 भवता दूषितव्यं; B1 D9-11 अभिधातव्या (with hiatus); D2.4 M1 अभि(D2 °कि-) वक्तव्यम्; Cg as in text (for अभिधातव्यम्). —After 9, Ñ1 V B D1-4.9 ins.:

3269* प्रच्छन्नं वा प्रकाशं वा सर्वमग्निरवेक्षते।
तस्मान्मे विदिता सीता प्रत्यक्षमनुपश्यतः।

[(l. 1) Ñ2 V B2-4 वह्नि(B1 शिखि)श्चरे; D2 -रवेक्षत (for -रवेक्षते). —(l. 2) D4 ते (for मे). B2 विदितं (for विदिता). B1 तात; B2 साध्वी (for सीता). Ñ2 B2 मनुपश्यते (Ñ2 °तः); B2 (marg. also as above) अनुवर्तते (for अनुपश्यतः).]

—After 9, D5-7.10.11 S ins. 3267*.

10 Ś D8.13 G1 om. 10 (cf. v.l. 4 and 3267* respy.). D6 repeats 10 (cf. v.l. 9). —b) M2 द्युतिमान् (for धृति°). Ñ V2 D6 (both times).12 सत्य-; B1 D1-2.9-11 उरु- (for दृढ-). —V2 om. 10c – 11. —c) V1 B1 D1-3.9-11 उवाच (for अब्रवीत्). M1 च सुर- (for त्रिदश-). —After 10, V1 (l. 1–2 only) B1.2 D1-4 (after the second occurrence of 10).6.9 T2.3 ins.; B3 ins. after the first occurrence of 11ab:

3270* भगवन्हव्यकव्येश लोकपावन पावक।
शृणु मेऽस्याः परित्यागे कारणं त्वं विभावसो।
जानाम्येनामहं साध्वीमनुरक्तां जितेन्द्रियाम्।
रक्षःवसमाचारां वाङ्मनःकर्मसंयताम्।

[(l. 1) V1 B1.2 लोकानां परित्राण (for the post. half). —(l. 2) V1 illeg. for the prior half. B3 चास्याः; D1.4.9 T2.3 सीता- (for मेऽस्याः). B1 D6 परित्याग- (for °त्यागे). B2 अभिजाने (for कारणं त्वं). —(l. 3) D1.4.9 [ए]तान् (for [ए]नाम्). D2 मत्- (for मह्). —D6 om. l. 4. —(l. 4) B1 -व्रतचर्यां (for -समा°). B1 न किं-; B1 वाचिन्न (for वाङ्मन-). B1.2 D6 -संयुतां; T2.3 -संयुतां (for -संयताम्). B3 मद्देशे च (also ins. sup. lin.) वैसंयुतां; D1 वाचना कायमेव च (for the post. half)]

—Thereafter B1-3 D1-4.9 cont.:

3271* यन्तु मायां समाश्रित्य विक्रमांश्च रक्षसा।
मया विरहिता बाला प्रमथ्यापहृता बलात्।
तेन यद्भवा भवेल्लोके भीरुं प्रति मनीषु च।
अवश्यमपि दुःखा राक्षसाय विषर्षिणः।

[(l. 1) L (ed.) तदु. D1 -(भा)स्य (for -[आ]श्रित्य). D2.9 क्षेत्र (for -त्येव). —(l. 2) L (ed.) तथा (for यथा). D2.4.9 तस्मात् (for बलात्). —B3 reads in marg. from l. 3 up to 11ab (r.). —(l. 3) L (ed.) अहं

G. 6 103 13
B. 6. 118 13
L. 6 99 17

अवश्यं त्रिषु लोकेषु सीता पावनमर्हति ।
दीर्घकालोषिता चेयं रावणान्तःपुरे शुभा ॥ ११
बालिशः खलु कामात्मा रामो दशरथात्मजः ।
इति वक्ष्यन्ति मां सन्तो जानकीमविशोध्य हि ॥ १२
अनन्यहृदयां भक्तां मच्चित्तपरिरक्षिणीम् ।
अहमप्यवगच्छामि मैथिलीं जनकात्मजाम् ॥ १३
प्रत्ययार्थं तु लोकानां त्रयाणां सत्यसंश्रयः ।
उपेक्षे चापि वैदेहीं प्रविशन्तीं हुताशनम् ॥ १४
इमामपि विशालाक्षीं रक्षितां स्वेन तेजसा ।
रावणो नातिवर्तेत वेलामिव महोदधिः ॥ १५
न हि शक्तः स दुष्टात्मा मनसापि हि मैथिलीम् ।
प्रधर्षयितुमप्राप्तां दीप्तामग्निशिखामिव ॥ १६

(for वेन) D3 भक्तो (for लोके) B1 2 नेषा शकान्वरी लोके (for the prior half) B1 1 सीतां (for सीता) D3 4 हि (for च) D1 सीन्दुष्टा हि मैथिली (for the post half) —D4 8 om (hapl) l 4 —(l 4) B1 3 एव (for अपि) B3 अकार्येषि * दृश्यति (for the prior half)]

11 Ś V1 D6 13 om 11 B3 reads 11[ab] (second time in m) twice (for Ś D6 13 cf v l 4 and for the rest, cf v l 10) —[a]) B1 1 (second time) D1-3 8 11 चापि, G (ed) देव (for त्रिषु) B2 सर्वमेतत्त्रिलोकेषु —[b]) B1 सीतायाश्च प्रयुज्यते B3 (both times) D3 सीता पाप न चार्हति, D5 T1 G1 M3 Cm न सीता पापमर्हति —After the first occurrence of 11[ab], B3 ins 3270* —[c]) Ñ V1 3 B D1-8 9-11 13 M2 3 हि (for च) —[d]) D5 स्थिता, D4 13 M2 (ऽ)शुभे (for शुभा)

12 Ś D6 12 om 12 (cf v l 4) D3 om (hapl) 12-17[b] —[a]) B1 D1-3 9-11 वत (for खलु) B1 4 धर्मात्मा, T1 G3 M5 पापात्मा, Cm k t as in text (for कामात्मा) —[b]) D5 T3 8 रामो धर्मभृतां वर —[c]) B3 सर्वे, D3 9 लोका (for सन्तो) B1 D1 3 7 10 11 M1 इति (B1 °द) वक्ष्यति मां लोको —[d]) Ñ V B2 3 वै B4 च, D1 7 11 M1 2 तु, D5 तां (for हि), B1 D1-8 9 10 T3 M3 जानक्या ह्य(B1 D5 °ह्यां; M3 ह्य)विशोधने(T3 °नात्), G1 जानकी न विशुध्यति —After 12, Ñ V B D1-3 9 13 T1 3 ins

3272* सीतायाश्चाप्युपक्रोशश्चारित्र प्रतिगर्हितम् ।
आत्मनश्चायशो लोके युगपत्समर्जितम् ।

[(l 1) V1 damaged after ष्यु up to हितम् B3 D4 T3 2 क्रोश (for क्रोशश्च) V1 B1 4 D12 T3 8 चारित्र, D9 चारित्र (for चारित्र) Ñ1 (m. also as above) D4 प्रतिगर्हति V1 B3 D1 8 8 °गर्हितं, D1 D13 परिगर्हित (D13 °त), T3 2 प्रतिगच्छत (for प्रतिगर्हितम्) —(l 2) V1 प्रायशो (for चायशो) D1 आत्मनश्चाय लोकेषु (for the prior half) B3 om स (subm) D4 13 सम मार्जितु(D4 °त), D4 सविवर्जित]

13 Ś D6 13 om. 13[ab] (cf v l 4) D6 om 13 (cf. v l 12) —[a]) B4 त्वक्तो; D1 10.11 सीतां (for भक्तां) —[b]) Ñ V B2-4 D4 6.11 M3 Cg -रक्षि(Ñ V °स)णीं; G1 M1 3 -रक्षणीं; Ct as in text (for रक्षिणीम्) B1 D1-3 8 T3 2 मम चित्तानुवर्तिनीं —[c]) D5 (अ)तु (for (अ)व) —V1 damaged from 13[d] up to सत्य in 14[b] —[d]) D7 M1 वैदेहीं (for मैथिलीं)

14 D6 10 11 om 14 (for D6 cf v l 12) V1 damaged up to सत्य in [b] (cf. v l 13) —[a]) Ś B1 D1-3 8 9 13 T2 3 सप्रत्ययार्थं. —[b]) Ś B1 D1-3.8 9 15 ते(B1 D1-3 ये)न हेतुना, Ñ V B2-4 D4 सत्य(Ñ1 illeg., V1 2 लोक, V1 damaged B2 सख्य; B3 जात [sic] D4 मित्र)संसदि, D7 °सश्रया, D12 अत्र सत्यै, T3 धर्म°, G3 °संश्रव, G1 °संश्रवा, M1 °संश्रये; Cg as in text (for सत्यसंश्रय) —D12 om 14[c]-17[b] —[c]) D5 G3 M5 स्म च (for चापि) N V B2-4 उपेक्षिता हि(V3 3 B3 तु) वैदेही; D4 M2 उपेक्षिता से वैदेही; D7 M1 उपेक्षिता मया सीता, T1 G1 3 उपप्रेक्षे स्म वैदेहीं —[d]) Ñ V B2-4 D1 3 M1 2 प्रविशती —For 14[cd], Ś B1 D1-3 8 11 T2 3 subst

3273* हुताशनं मया सीता प्रविशन्ती न वारिता।

[T2 3 हुताशने Ś D6 13 स्व (for मया) D5 रक्षिता (for वारिता)]

15 D6 13 om 15 (cf v l 12 and 14 respy). —[a]) D5 T1 3 अति (for अपि) —[c]) Ñ V1 2 B2-4 D1 4 (अ)भि (for (अ)ति) —[d]) V3 म * * * damaged, D5 महोदधे (for महोदधि)

16 D6 13 om 16 (cf v l 12 and 14 respy) V1 om from 16 up to तेन in 20[b] —[a]) B1 D1-3 8-11 च (for हि) Ś Ñ V1 2 B2 4 D1 8 9-11 T1 G1 3 M2 3 5 तु, B1 च; D7 G1 तु (for स) —[b]) Ś D6 13 (अ)पीह Ñ1 V2 B1 3 D1 7 (अ)पि च; D5 G1 चापि (for (अ)पि हि) —[c]) Ś B1 D1-3 8 13 सदूष(D1 °स्पर्श)यितुम्, Ñ V1 2 B2-4 D4 प्रमोह(B3 °लोभ)यितुम् (for प्रधर्षयितुम्) Ś Ñ V1 3 B D1-4 10-13 मप्राप्यां, D5 समाया (sic); M5 सप्येनां (for मप्राप्तां) D1 न तूपयति मे प्रज्ञां —[d]) D4 दीप्तामेव (for दीप्तामग्नि) D1 यथा —After 16, Ñ V1 2 B2-4 D4 M1 ins

3274* कदमप्यत्र हि शापेन हता दीर्घे न सशय ।
परशाकागता बाला पदव मच्चोवत।

नेयमर्हति चैश्वर्यं रावणान्तःपुरे शुभा ।
अनन्या हि मया सीता भास्करेण प्रभा यथा ॥ १७
विशुद्धा त्रिषु लोकेषु मैथिली जनकात्मजा ।
न हि हातुमियं शक्या कीर्तिरात्मवता यथा ॥ १८
अवश्यं च मया कार्यं सर्वेषां वो वचो हितम् ।
स्निग्धानां लोकमान्यानामेवं च ब्रुवतां हितम् ॥ १९
इतीदमुक्त्वा वचनं महाबलैः
प्रशस्यमानः स्वकृतेन कर्मणा ।
समेत्य रामः प्रियया महायशाः
सुखं सुखार्होऽनुबभूव राघवः ॥ २०

G 6 103 23
B 6 118 21
L 6 99 27

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षडधिकशततमः सर्गः ॥ १०६ ॥

[(1 1) Ms [अ]पि (for first हि) —(1 2) D4 शालं (for शाला) Ms अवाव द (for अशोचन)]

17 D8 12 om 17^ab (cf v l 12 and 14 respy) V3 om 17 (cf v l 16) V1 om 17 - 18^b —^a) S2 V3 om 17 (cf v l 16) moth eaten for नेयम D2 [ए]वम्, D4 [ए]वद् (for [इ]यम्) Ñ B2 4 दौश्वर्ये, D10 11 Ck t वैकृत्य, Cg as in text (for चैश्वर्यं) —^b) B3 D9 11 सती, G1 M3 [अ]शुभे G2 [अ]शुभ (for शुभा) —D4 repeats 17^cd after 18 (sic) —^c) T2 [अ]पि (for हि) Ś D3 13 अत्याज्या हि मया, Ñ1 V2 B3-4 D6 (first time) अनन्यह्रदया D1 अथवा मया, D6 (second time) 13 अभिनद्या मया (for हि मया (sic), D6 (second time) 13 अभिनद्या मया (for अनन्या हि मया) —^d) N V2 B D2 6 (D6 both times) 8-11 भास्करस्य (for भास्करेण) B1 शुभा (for यथा) G (ed) transp प्रभा and यथा

18 V3 B1 D12 (hapl) om 18 (for V3 cf v l 16) V1 om 18^ab (cf v l 17) —^c) Ś1 हि यातु Ś2 8 हातु (moth-eaten) N V2 D1 2 6,9 11 T2,3 M1 2 विहातु (for हि हातुम्) Ś N V1 2 B2-4 D1-3 8 9-12 T2,3 M3 मया (for इयं) D6 दासया (for शक्या) D4 न हि हातु मह्याने (corrupt) —^d) Ś2 D6 8 12 T G1 M3 आत्मवतो (for °वता) —After 18, D4 repeats 17^cd

19 V3 om 19 (cf v l 16) —^a) D4 T1 G2 3 M1 2 तु (for च) Ś B1 D1-3 4 8 12 वच (for मया) —^b) Ś B1 D1-3 8,12 भवतो मया, Ñ2 V1 2 B2 4 भवतो वच 3 M1 वो हित वच (by transp); M2,3 वो वच शुभ (for वो वचो हितम्) N1 D12 भवतामेव यद्वच 1 D9 भवता महि तद्वच (sic) D6 भवतां वचनात्-मया —^c) D1 सर्वेषां Ś B1 D2,3,5-12 लोकनाथानाम् 1 N V1 2 B1 3 4 D1 4,11 T2,3 °पालानाम् 1 Ck t as in text (for °मान्यानाम्) —^d) D6 18 पुन N1 प्र , N2 पि 3 V1 2 B2-4 हि D13 से (for च) B1 D1 4 6-11 Ct वदता (for ब्रुवता) B2 4 वच , G1 M3 सता, M1 शुभं, Ct as in text (for हितम्) Ś D3 12 चैन (Ś2 D13 दैव D8 9 वै) हि नि खिल मत (D13 °हत्)

20 V3 om 20^ab (cf v l 16) —^a) Ś N V1 2 B D1-4 7 13 G1 M3 [ए]वम् , G2 [इ]व, Cg as in text (for [इ]दम्) Ś2 D6 13 उक्तो (for उक्त्वा) Ś N V1 2 B D1-4 5 11 13 M3 विजयी D5 T1 G3 M3 5 Cg विदित, D12 विजये (for वचन) Ś Ñ V1 2 B D1-4 6-12 T2 3 G1 M1 महाबल (for °बलैः) —^b) B2 4 प्रशस्य (B1 °स)मान , (for प्रशस्य°) Ś Ñ2 V1 2 B1 2 4 D1 2 4 5 6 11 12 13 M3 सु , Cg as in text (for स्व) —^c) Ś B1 D1 8 9 11 T2 3 महायशा N V B2 4 D2,6 7 M1 °रय , D12 प्रियाई , G2 °मात (for महाबल) —^d) Ś V B1 3 4 D2-4 5 8 13 T2 3 सुखी Ś B1 3 D1 5 6 8 9 11 T2 3 स, D5 प्र (for सु) N V1 2 B4 सुसुख सुमोद V3 B3 D6 सुसुख (D8 स्वसुखी) सुमोद द (B3 स) D12 सुधीर भर्तुं ससुख स मोदत

Colophon —*Kanda name* Ñ V1 B1 3 4 D1 13 लङ्काकाण्डे —After kanda name V1 D1 3 105, आभ्युदयिक (D3 105 पर्वणि) —*Sarga name* Ś D3 11 सीताशुद्धि N1 D2 11 रामानुनय 1 N2 V B2-4 सीताविशुद्धि , B1 अग्निप्रवेशदर्शन: D1 सीताग्निप्रवेशन , D4 अग्निसमागम सीताशुद्धि 3 D5 अग्निदान 3 G2 सीताराम —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N2 V2,3 B2 4 D2,6 7 12,13 om Ś2 D1 101 N2 107 V1 102 B1 79 B3 99, D4,5 104 D6-7 T1 G M1 2 121 D10 11 120 T2 129 T3 132 M1 122 M3 123 —After colophon D5 concludes with रामा G M1 2,4 with श्रीरामाय नम .

१०७

G. 6. 104. 1
B. 6. 119. 1
L. 6. 100. 1

एतच्छ्रुत्वा शुभं वाक्यं राघवेण सुभाषितम् ।
इदं शुभतरं वाक्यं व्याजहार महेश्वरः ॥ १
पुष्कराक्ष महाबाहो महावक्षः परंतप ।
दिष्ट्या कृतमिदं कर्म त्वया शस्त्रभृतां वर ॥ २
दिष्ट्या सर्वस्य लोकस्य प्रवृद्धं दारुणं तमः ।
अपावृत्तं त्वया संख्ये राम रावणजं भयम् ॥ ३
आश्वास्य भरतं दीनं कौसल्यां च यशस्विनीम् ।
कैकेयीं च सुमित्रां च दृष्ट्वा लक्ष्मणमातरम् ॥ ४
प्राप्य राज्यमयोध्यायां नन्दयित्वा सुहृज्जनम् ।
इक्ष्वाकूणां कुले वंशं स्थापयित्वा महाबल ॥ ५
इष्ट्वा तुरगमेधेन प्राप्य चानुत्तमं यशः ।
ब्राह्मणेभ्यो धनं दत्त्वा त्रिदिवं गन्तुमर्हसि ॥ ६

107

D13 begins with ॐ.

1 a) V3 तच्छ्रुत्वा तु, D8 एवमुक्त्वा.—V3 damaged from शुभ up to व्याजहार in b. D1 तत· श्रुत्वा महद्वाक्य.—B2 om. (hapl.) 1bc.—b) Ñ1 प्रभाषित, D4 (सु)सि°, D6.7.10.11 (सु)नु°, M1 समीरित (for सुभाषितम्). Ś Ñ1 V1.2 B1.2.4 D1-3.5.8.9.12 राघवस्य महात्मन·.—c) D10.12 G1 M1 Cb, t तत· (for इद). Ś Ñ2 V1.2 B2.4 D6.8.13 ततो राम शुभं वाक्य, Ñ1 B1 D1.3.5.9.12 ततो राम (D2.4.10 राम-) प्रियं वाक्य.—d) B1 उवाच च, D1 आजहार. Ñ V B3-4 D4 पितामह ; D13 प्रियं तदा (for महेश्वर).—After 1, Ś Ñ V B D1-4.8.9.12.13 M3 ins.:

3275* सत्कृतं मधुरं श्लक्ष्णमर्थवद्धर्मसंहितम् ।

[Ś D1-3.5.12 संगत, B1 संगत, M3 सत्कृत (for सत्कृत). D8 मधुर, D13 om. (for मधुर). Ñ1 B3 स्निग्धं (for श्लक्ष्णम्). D9 मधुरं श्लक्ष्णमतुलं (for the prior half). M3 मधुरया तु (for अर्थवद्धर्म) B3 D4 संयुत]

—Then Ś B1.3 (marg.) D1-3.5.8.12 G (ed.) cont.:

3276* स्वयंभूश्चापि भगवान्प्रहृष्टेनान्तरात्मना ।

[B3 स्वयंभुव G (ed.) रपि (for चापि). Ś D8.12 सुहृष्टेन (for प्र°).];

while Ñ V B2 D4.13 M3 cont. after 3275*:

3277* राम तत्र महातेजाः प्रहृष्टो वाक्यमब्रवीत् ।

[D13 महाभाग, M3 °बाहु (for °तेजा). V1.2 B2 D13 प्रहृ. M3 ह्रष्टः पुनरथाब्रवीत् (for the post. half).]

2 ab) V3 damaged from महाबाहो up to च (see var.) in d. Ñ V1.2 B3.4 D13 शृणु वाक्यं । D4 स्वस्थवाक्य (sic) (for महावक्ष.). M3 महावक्षो महाबाहो (by transp.). Ś B1 D1-3.5.8.12 कृतं कर्म महत्त्वया। B2 शृणु वाक्यं पितामह (for b).—c) D4 दृष्ट्वा कांतम् (sic), D13 द्विषद्दुःखम्. D6 T2.3 महत् (for इदं) Ñ1 D4 सर्वं (for कर्म).—d) Ñ V B3-4 D4.6.7.10.11.13 च (V3 damaged) मे गुर्वी चर (B3 °ता वर).—For 2cd, Ś B1 D1-3.5.8.12 subst:

3278* दिष्ट्या शत्रुस्त्वया पाप सुराणां राक्षसो हतः ।

[D8 महाभाग (for त्वया पाप°). B1 transp. शत्रु and पाप.—D1 om. from ण्डं up to दि (see var.) in 3a.]

3 D1 om. up to दि in 3a (cf. v. l. 2).—a) D4 दृष्ट्वा धर्मस्य (for दिष्ट्या सर्वस्य).—b) Ñ1 D6 T1 G3 M3 प्रवृत्त; D13 प्रवृत्त; Cg as in text (for प्रवृद्धं). D1 प्रनष्टं रावण तम.—c) Ś Ñ V B2-4 D4.8.13 समुद्धृ (Ś B1 °द्धृ; D4.5.12 °द्धृ)तं, D6.7.10.11 अपवृत्त; D13 समुद्धृतं; Cm g as in text (for अपावृत्त) B1 त्वत्तेजोनिहतं संख्ये; D1-3.5 त्वत्तेजसा वि (D1 om. up to वि) निहत.—d) Ś Ñ V B D4.8.12.13 M3 महत् (for भयम्). D2 राम रावणसंभवं.—After 3, D6 T2.3 ins., while B1 D1-3.5 subst. for 4ab:

3279* अयोध्यां च प्रविश्याथ कौसल्यामभिवाद्य च ।

[B1 D1-3 आश्वास्य भरतादीस्त्व (for the prior half).]

4 a) D6 T1 आसाद्य (for आश्वास्य). Ñ1 चैव (for दीनं). ※ Ck. t.: आश्वास्येति । अयोध्यां गत्वेति शेषः. ※—b) Ś Ñ V1.2 B3 D4.8.12.13 तपस्विनीं.—For 4ab, B1 D1-3.5 subst. 3279*.—V3 damaged from ° up to दृष्ट्वा in d.—d) B1 D1-3.5 देवीं (for दृष्ट्वा)

5 V3 om. 5ab.—a) V1 महातेजा. D6.10.11.13 अयोध्यां च, Cg as in text (for अयोध्यायां). B1 D1-3.5 प्राप्य राज्य (D1 °ज) प्रिय दीप्त.—b) Ś1 सुहृज्जनान्.—c) Ś1 D5 कुल (for कुले). B1 वंशान्.—d) Ñ1 D4.5.13 महायशाः V3 B2 महाबले.

6 D13 om. 6ab.—a) D13 यथा (for इष्ट्वा). Ñ1 D4 वै हय-; D12 G1 M1.2.5 च (G3 M3 तु) हय; Ct as in text (for तुरग). Ś Ñ2 V1 B3.4 D1.4.12 -मेधेन (Ś D1.5.12 °न); B1 मेधे तु. ※ Ck: इष्ट्वमेधेनेष्ट्वा. ※—b) B1 चानुपमं D4 चाक्षयं (for चानुत्तमं).—d) M3 यातुम् (for गन्तुम्).

एष राजा विमानस्थः पिता दशरथस्तव ।
काकुत्स्थ मानुषे लोके गुरुस्तव महायशाः ॥ ७
इन्द्रलोकं गतः श्रीमांस्त्वया पुत्रेण तारितः ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा त्वमेनमभिवादय ॥ ८
महादेववचः श्रुत्वा काकुत्स्थः सहलक्ष्मणः ।
विमानशिखरस्थस्य प्रणाममकरोत्पितुः ॥ ९
दीप्यमानं स्वया लक्ष्म्या विरजोम्बरधारिणम् ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा ददर्श पितरं प्रभुः ॥ १०
हर्षेण महताविष्टो विमानस्थो महीपतिः ।
प्राणैः प्रियतरं दृष्ट्वा पुत्रं दशरथस्तदा ॥ ११
आरोप्याङ्कं महाबाहुर्वरासनगतः प्रभुः ।
बाहुभ्यां संपरिष्वज्य ततो वाक्यं समाददे ॥ १२
न मे स्वर्गो बहुमतः संमानश्च सुरर्षिभिः ।
त्वया राम विहीनस्य सत्यं प्रतिशृणोमि ते ॥ १३

G 6 104 15
B 6 119 13
L 6 100 14

---

7 a) B1 D1-3, 5 महातेजा, D7, 10, 11 दशरथो (for विमानस्थ) —b) D13 सदा (for तव) D7, 10, 11 विमानस्य पिता तव —c) Ñ1 D4, 12 देहे (for लोके) —d) D1, 5 गुणराशि, D3 गुरुश्चैव, T2 पितुस्तव(sic) (for गुरुस्तव) B3 महाबल

8 T1 damaged for 8 —a) D1, 2, 5 T2, 3 इंद्रलोक, —b) B1, 4 भावित, D2 पालित (for तारित) —D6 om (hapl) 8c–10b —d) D6 तम् Ś1 B1 D6 एवम् (for एनम्) D13 देवदर्श स महाबल

9 D6 om 9 (cf v l 8) —a) Ś D5 महेश्वर, Ñ V B2-4 D4, 12 पितामह (for महादेव) —b) V2 D7, 10, 11 G3 M1 राघव (for काकुत्स्थ) B4 D2 च स (for सह) M1 रामो वचनमब्रवीत् —After 9ab, M2 ins

3280* एकत्र सर्वदेवास्तु स्वमेकत्र च दाशर ।
त्वत्प्रसादाज्जितश्च सर्वं मैथिल्या च समागम ।
रामलक्ष्मणसीताश्च एकामेकासमुद्यत ।
उत्थाय च तत शीघ्रं प्रणिपत्य च दाशरम् ।
राघवो मैथिली सार्धं समुत्थाय च लक्ष्मण ॥ [5]

[Note hiatus between the two halves of l 3]

—c) B1 D1-3, 5, 10, 11 विमानस्थस्य सहसा (D7, 11, 12 शिरसा) M1 खे विमानवरस्थस्य —d) D2 तम (sic) (for पितु) Ś Ñ V B2-4 D4, 8, 12 पितु पादौ (D12 पादौ पितु) समस्तकाव्

10 D6, 10 om 10ab (for D6 cf v l 8) D13 om 10 T1 damaged from मानं in 10a up to 11 —a) B1 दीप्यमान Ś V1 D4, 8 स्वय (for स्वया) —b) V2 B1 D1-3 दिवाकरमिवोदित —d) Ś Ñ V1, 3 B2-4 D4, 8, 12 दृष्ट्वा स (for ददर्श) Ś Ñ V B D1-4, 7, 9, 11 तदा, D2 T2 G1, 2 M विभु (for प्रभु) —After 10, Ś V2 B1 D1-4, 8, 9, 12 ins 1

3281* आसीनमासने दिव्ये दिव्याभरणभूषितम् ।

[D1, 2 भूषिते (for भूषितम्)]

—After 10, V2 reads 12cd

11 T1 damaged for 11 (cf v l 10) M1 om (hapl.?) 11–12b —a) D1 युक्तो (for [आ]विष्टो) —c) Ś Ñ1 V B1-3 D1-4, 7, 9, 11, 12 प्रियतरौ Ś1 V1 B1 D1-3, 9, 12 पुत्रौ B2 पुत्र (for दृष्ट्वा) —d) Ś1 Ñ2 V1, 3 B2, 3 D4, 12 पुत्रौ, Ś2 V1 B2 D1-3, 9, 12 दृष्ट्वा, B4 पिता, D6 पुरो (for पुत्र) D8, 9 T2 M6 यथा —After 11, Ś Ñ V B D1-4, 8, 9, 12 ins

3282* सुपां सीता च सपश्यन्पर विस्मयमागत ।

[Ś B1 D1-3, 5, 9 transp सीतां and च D4 तां पश्यन् V2 B1 सहर्षं परम गत, D1-3, 9 हर्षं परमं(D3, 9 °ममा)गत (for the post half)]

—Thereafter V2 cont 3283*

12 M2 om 12ab (cf v l 11) —a) Ś Ñ V B1-4 D6-12 T1, 2 G2, 3 आरोप्याके, D13 आहूय स V2 B2, 3 बाहु (for -बाहुर्) —V2 reads 12cd after 10 —c) M2 भुजाभ्या Ñ2 स, D13 च (for सं) —d) T1 damaged from समाददे up to विहीन in 13c Ś D6, 8, 12 M1, 2 उवाच ह, D1 उपाददे (for समाददे) Ñ1 D13 ततो वचनमाददे (D12 °मब्रवीत्) —For 12, B1 D1-3 subst, V2 cont after 3282*, B4(m) D2 T2, 3 ins after 12 D13 ins only l 2 after 12ab

3283* नात्युच्चै स्थित आकाशे भूमिमस्पृश्य पार्थिव ।
पुत्र दशरथो राजा सान्त्वयन्निदमब्रवीत् ।

[D6 om l 1 —(l 1) V2 B2, 3 D1 स्थितम्(sic) (for स्थित) D2 नात्युच्चैर्हि तदाकाशे (for the prior half) V2 B1, 2 आप्लुत (for अस्पृश्य) D1 मा मां संस्पृ.) पार्थिव(sic) (for the post half) —(l 2) D2 च स्वतो (for दशरथो) D6 आहूय स महाबाहु (for the prior half) D2 सांत्वयित्वा D4, 13 वाक्यम् (for इदम्)]

—D1 cont, while Ś D6, 13 ins after 12

3284* तदा त मोक्ष्यत पुत्र यत्ने प्राणा गता मम ।

[Ś2 त्वमेव D2, 13 त्वमेव Ś2 प्रेक्षित D2 प्रेक्ष्य (for मोक्ष्यत) D4, 13 वशा गता (for गता मम)]

13 T1 damaged up to विहीन in 13c (cf v l 12) D6 om 13ab —a) Ś Ñ V B1-4 D4, 8, 12 transp स्वर्गो and बहुमत —b) B1 सगम्यो वा D8 G2 M4 समानश्च T1, 3 सन्मानश्च G1 as in text (for संमानश्च).

G 6 104 15
B 6 119 14
L 6 100 17

कैकेय्या यानि चोक्तानि वाक्यानि वदतां वर ।
तव प्रव्राजनार्थानि स्थितानि हृदये मम ॥ १४
त्वां तु दृष्ट्वा कुशलिनं परिष्वज्य सलक्ष्मणम् ।
अद्य दुःखाद्विमुक्तोऽस्मि नीहारादिव भास्करः ॥ १५
तारितोऽहं त्वया पुत्र सुपुत्रेण महात्मना ।
अष्टावक्रेण धर्मात्मा तारितो ब्राह्मणो यथा ॥ १६
इदानीं च विजानामि यथा सौम्य सुरेश्वरैः ।
वधार्थं रावणस्येह निहितं पुरुषोत्तमम् ॥ १७
सिद्धार्था खलु कौसल्या या त्वां राम गृहं गतम् ।
वनान्निवृत्तं संहृष्टा द्रक्ष्यते शत्रुसूदन ॥ १८
सिद्धार्थाः खलु ते राम नरा ये त्वां पुरीं गतम् ।
जलार्द्रमभिषिक्तं च द्रक्ष्यन्ति वसुधाधिपम् ॥ १९

D7 G1 M3 सु(G1 न)रर्षभे Cg सुरर्षभि (as in text) Ś N2 V B1.4 D2.11 सवासो वा सुरर्षभे N1 D1 समस्ता वानरर्षभा, D1.3.9 समासो वा(D3 °मश्च) सुरर्षभे D10.11 G1 Ct समानश्च सुरर्षभे D13 समासो वै सुरर्षभे —Ś D2.12 read 13^{cd} for the first time before 13^{ab} repeating it here D3 repeats 13^{cd} (followed by l 1 of 3285*) after 14 —^{c}) N1 D2.12 पुत्र (for राम) —^{d}) Ś N V B1.4 D2.3.11.12 (Ś D2.12 second time) सत्यं मे वचनं शृणु —After 13 V2 B2.3 D1.3 T2.3 M2 (only l 3 4) ins Ś D2.12 ins after the first occurrence of 13^{cd} D3 ins l 1 after the second occurrence of 13^{cd} and ins l 2-4 after the first occurrence of 13^{cd}

3285* पश्यतस्तदा वनगतं क्लिश्यन्तं चीरवाससम् ।
स्वर्गो मनुमतो नाथ समस्तं च सुरैरिदम् ।
अद्य त्वां निहतामित्रं दृष्ट्वा सलक्ष्मणसम् ।
निस्तीर्णवनवासं च प्रीतिरस्ति परा मम ।

[(l 1) D3 च सहानुजं (for चीरवाससम्) —Ś D2.12 om l 2 —(l 2) B3 मम दत्तं समागम (for the post half) —(l 3) D1.3 हि (for नि) —(l 4) D3 T2.3 आस्ते, M2 आसीद (for अस्ति)]

14 ^{ab}) D13 कैकयी B1 वाक्यानि चोक्तानि (by transp) D13 वाक्यानि वदत (for चोक्तानि वाक्यानि) —Ś D2.12 om 14^{c}–15 V2 om 14^{cd} V1 lacuna for 14^{c} —^{c}) N V1 B2-4 D2.4.13 M1.3 तव प्रवा(B3 D10 °प्र B4 °यो)जनार्थं ये(D5 °र्थे च; M1.3 °र्थाय) B1 D1.3 वदा प्रवा(D1.3 °व)जनार्थं त —^{d}) D3 हृदय B4 च मे D12 न मे (for मम) D1.3 हृदि तानि मे (for हृदये मम) —After 14 D3 repeats 13^{cd} (followed by l 1 of 3285*)

15 Ś D2.12 om 15 (cf v l 14) D3 om 15–16^{b} —^{a}) B2 D1.3.11 च (for तु) D3 दृष्ट्वा (for दृष्ट्वा) M2 विजयिनं —^{b}) N1 V B D1.3 च राघवं(V1 B1.3 D1.3 °वं) (for सलक्ष्मणम्) N1 D2.11 सपरिष्वज्य राघव (D11 त मम [sic]) M1 ससीतं सहलक्ष्मणं —^{c}) B1 D1-3.11 विमुक्तोऽहं; B3 विनिर्मुक्तो —^{d}) G1 नीहारम्

16 D3 om 16^{ab} (cf v l, 15) —^{a}) D1 मानितो (for तारितो) M3 वीर (for पुत्र) —^{b}) N1 B2-4 D1.3.13 M3 स्वपुत्रेण —After 16^{ab} D13 ins

3286* इति धर्मेण धर्मज्ञ पितृधर्माच्च तारित ।

—V2 lacuna for 16^{cd} —^{c}) N1 D3 धर्मज्ञ; V1 B2.3.4 D1.3.13 धर्मात्मन् D3 T2.3 Ct पुत्रेण (for धर्मात्मा) —V2 damaged from 16^{d} up to यथा in 17^{b} —^{d}) D7.10.11 कहोलो, Cv r m g k t as in text (for तारितो) D3 वै हितिर् (for ब्राह्मणो) Ś N V1 B D1.3.5.8.11.12.13 M3 पिता वै ता(M3 कहोलस्ता)रितो यथा

17 V2 damaged up to यथा in 17^{b} (cf v l 16) —^{a}) G2 त्वां; M3.4 तु; M3 त्वा (for च) Ś N V1.2 B3.4 D2.3.10.11 चैव(N1 D2.11 त्वद) जानामि B1 D1.3.4 मन्यामि (for च विजानामि) ⊛ Cv इदानीमपि जानामीति पाठ ⊛ —^{b}) Ś D2.12 सुरासुरैः; N1 D1.13 दिवौकसैः; D13 सुरेश्वर —After 17^{ab} D1.3 ins

3287* त्वक्त्वा मे सहस्राक्षस्तथा लोकपितामह ।

—V1 om 17^{c}–18^{b} —^{c}) Ś N2 V1.3 B1.3 D1-3.5.8.13 त्वम्; T2.3 G1.3 M [इ]ह (for [इ]ह) —^{d}) D10.11 Ct विहितं G2 प्रापितं G1.3 g as in text (for निहितं) N1 B1 D1.13 कामरूपिणं (for पुरुषोत्तमम्) Ś D2.12 इह चैवावतारित; N2 V1.3 B1.3(m also as in B1) इहो नामवतारित; B1 D1.3.4 वनवासाय दाशित

18 V3 om 18^{ab} (cf v l. 17) B1 reads 18 in marg —^{a}) G1 सिद्धार्थं —^{b}) D1 G1 यत्र; D13 ये त्वां; G3 यत्र त्वां; M1 त्वां यत्र (by transp) (for या त्वां) D1 रामं; D1 मत्त (for राम) M3 त्वां पुत्र (subm.) (for या त्वां राम) N V1.3 B1.3 D1.4.5 T1 M3 गृहागतं; G3 गृहं कृतं(sic) (for गृहं गतम्) B4 त्वां रामं गृहमागतं ⊛ Cr गृहागतमित्यत्र स्वामित्वर्थाल्लुप्यत ⊛ —^{c}) B1.3 D1-3.5 वनाद्विमुक्तं(D3 °वृत्तं), B1 वनाद्विवृत्तं D3 संहृष्टे (for °हृष्टा) —^{d}) Ś D13 (with hiatus) ईक्षते; D13 प्रेक्षते Ś V2 D2.12 मेदिनीं N2 V1.3 B2-4 D2.3.4.5.8.13 -सूदनं; B1 -कर्शन; D1-3.5 -नाशन(D1 °नं) (for -सूदन) M3 द्रक्ष्यत्यरिनिषूदन ⊛ Cr द्रक्ष्यत द्रक्ष्यति ⊛

19 ^{a}) T1 य(sic) (for स) B1 नाथ (for राम) —^{b}) B4 च (for ये) Ś1 V3 B1 D13 M3 पुरे (for पुरीं) D3 गता.. —^{c}) Ś N2 V B2-4 D2.3.5-12 रामं चैव; D13

अनुरक्तेन बलिना शुचिना धर्मचारिणा ।
इच्छेयं त्वामहं द्रष्टुं भरतेन समागतम् ॥ २०
चतुर्दश समाः सौम्य वने निर्यापितास्त्वया ।
वसता सीतया सार्धं लक्ष्मणेन च धीमता ॥ २१
निवृत्तवनवासोऽसि प्रतिज्ञा सफला कृता ।
रावणं च रणे हत्वा देवास्ते परितोषिताः ॥ २२

G 6 104. 28
B. 6 119 32
L 6 100 30

राज्ये त्वाम् (for जलाद्रम्) —V3 damaged from च up to l 2 of 3288*. Ś V1 B3 D5 10 ते (for च) B1 D11 अभिषिक्त (for अभिषिक्त च) Ñ1 D6 राज्ये समभिषिक्तं, M1 अभिषेकार्द्रं च —^{c}) Ñ2 V3 B2 3 D5 10 11 T2 3 द्रक्ष्यते Ś Ñ2 V1 3 B1-4 D2 12 पुरुषोत्तम, Ñ1 D6 12 पुत्रवा- सिंच(D11 °क) (for वसुधाधिपम्) —After 19 Ś N V B D1-4 8 9 10 12 13 (l 5 and 6 only) T2 3 ins

3288* धन्योऽस्य लक्ष्मणो भ्राता तव धर्मपरायण ।
यस्य कीर्तिरियं ख च मही चाप्यु तिष्ठति ।
अपापा पुत्र वैदेही धर्मज्ञा धर्मदर्शिनी ।
देवा सर्वस्य मर्त्यस्य कुशलाकुशल विदु ।
अह च त्वा वदाम्येष पिता दशरथ स्वयम् । [5]
नि शङ्को गतदुःखस्त्व प्रतिगृह्णीष्व जानकीम् ।

[V3 damaged up to l 2 —(l 1) D5 अन्योन्य(sic) (for धन्योऽस्य) —D1 om (hapl) from धर्म up to the prior half of l 3 —(l 2) D3 5 6 T3 3 अस्य (for यस्य) B1 यस्ता B2 सर्वा, D6 T2 3 चैव (for ख च) D6 मही व्याप्य प्रतिष्ठति (for the post half) —(l 3) Ś2 D5 12 धर्मज्ञा (for धर्मज्ञा) V3 वर्धिनी, B1 D5 -दर्शना D2 6 T2 3 -वत्सला (for -दर्शिनी) Ñ1 D6 सत्यधर्मप्रदर्शिनी (for the post half) —D6 om l 4 —(l 4) B1 मनस्य B2 लोकस्य (for मर्त्यस्य). V3 व्याकुला व्याकुलांतरा(sic) B1 काय कुशल विदु (for the post half) —(l 5) D6 त्वा (for त्वां) B1 D1-3 8 12 T2 3 नदीम्येव(B1 °य D1 °द) (for वदाम्येष) —V3 damaged from स्वयम् up to l 6 Ñ2 B4 तत (for स्वयम्) —After l 5 B1 3(m) ins

3288(A)* सीताया मत्प्रियोगेन व्यवहार्य महाबल ।

—(l 6) Ś D6 नि शोके V1 illeg, V3 B1 कुच्छ्रेण (for इक्षेत्र) G(ed) निशङ्को गतसदेह (for the prior half) D2 परिगृह्णीष्व V1 2 B1 मैथिली]

20 V3 om 20^{ab} —^{a}) Ś Ñ V1 2 B2-4 D5 12 13 बालेन, B1 D1-3 T2 3 विदुषा, D6 12 शुचिना, M1 भक्तेन (for बलिना) —^{b}) Ñ1 D6 शिशुना, D5 विदुषा, D11 बालेन (for शुचिना) B1 D1-3 1 2 ब्रह्मचारिणा —D11 om 20^{cd} —^{c}) V3 सत्यवादी (hypm), B4 M1 इच्छामि Ck t as in text (for इच्छेयं) —For 20^{cd}, B1 D1-3 3 subst

3289* भरतेन यथान्यायं समायच्छस्व भूतले ।

[B1 D5 यथान्याय D2 भूतले (for भूतले)]

—Thereafter B1 D1-3 8 cont., while Ś N V B2 4 D1-4 6 10 11 T2 3 ins after 20 D11 ins only l 2 after 20^{ab}

3290* कुमारो लालनीयस्ते शत्रुघ्नो दयितो मम ।
यथा पिता तथा भ्राता ज्येष्ठो भवति धर्मत ।

[(l 1) V1 3 पालनीयस् D2 लालनीयस् V3 मे, B4 तु (for ते) —(l 2) T2 3 तत (for तथा) V3 श्रेष्ठो, D12 पूज्यो (for ज्येष्ठो) V3 damaged for भवति धर्मत D12 तत्त्वत]

—Thereafter V3 cont 3291*

21 V3 om 21-22^{b} M1 om 21^{ab} —^{a}) Ś V1 2 B2-4 D5 12 वीर (for सौम्य) —^{b}) B1 D1 2 त्वया (for वने) Ś Ñ V1 2 B D1 3 5 12 T1 G3 M1 2 निर्यातितास् B1 3(marg also, orig as in text) D1 3 4 त्वय (for त्वया) —B3 reads 21^{cd} in marg —^{c}) M3 अनया (for वसता) Ś B1 2 D1 3 5 8 12 भद्रि(Ś1 शुचि, B4 भद्रि) योगेन (for सीतया सार्धं) —^{d}) Ś N V1 2 B2 4 D4 5 10 11 मद्वीस्या लक्ष्मणेन च, B1 D1 3 8 13 तेनाह पूजितो ह्यसि (D1 °स्त्वह, D2 °तो ह्यह), B3 तेन मे पूजितो ह्यसि, D12 मद्वीया चैव लक्ष्मण

22 V3 om 22^{ab} (cf v l 21) —^{a}) Ś Ñ V1 2 B2-4 D4 5 10,12 विमुक्त (for निवृत्त) Ś1 B1 4 D1-3 8 -वासेन, G1 -वासो हि (for वासोऽसि) —^{b}) Ś Ñ2 V1 2 B1 3 D5 10-12 पू(B1 स)रिता त्वया(Ś1 D12 मम); Ñ1 D1 सफलीकृता B2 4 परिपू(रिता(B4 °पालिता), D4 10 M1 सफला तव —After 22^{ab}, Ś N V1 2 B2 4 D4 10 ins while V3 cont after 3290* (owing to om) whereas B1 D1-3 8 T2 3 ins after 22 B3 ins for the first time after 22^{ab} and repeats (in marg) after 22

3291* सत्यवादी त्वया पुत्र सत्पुत्रेण कृतो ह्यहम् ।

[B1 D1 2 3 त्वह T2 3 ह्यह (for त्वया) T2 कृतवान्वित पुत्र (for the prior half) B1 D1-3 T2 3 [स]च वै, G(ed) [स]त्यह (for ह्यहम्)]

—D3 om 22^{c}-23 —^{c}) M1 समरे (for च रणे) —^{d}) V3 B1 D1-3 5-12 देवता; Cr m as in text (for देवास्ते) —After 22, Ś D12 ins while B1 D1-3 T2 3 cont. after 3291* B1 cont (in marg) after 3291* (r)

3292* मत्प्रसादात्त्वया प्राप्य दीर्घमायुरवाप्नुहि ।
स्वच्छन्दवरतं देहेन वियोगो भविता पुन ।

[B1 om l 2 —(l 2) Ś तेहे देहेन B1 T2 3 तु दे(B3 सो)हेन (for ते देहेन) B3 च भविष्यति (for भविता पुन)]

G 6. 104 29
B. 6 129 23
L. 6 100 31

कृतं कर्म यशः श्लाघ्यं प्राप्तं ते शत्रुसूदन ।
भ्रातृभिः सह राज्यस्थो दीर्घमायुरवाप्नुहि ॥ २३
इति ब्रुवाणं राजानं रामः प्राञ्जलिरब्रवीत् ।
कुरु प्रसादं धर्मज्ञ कैकेय्या भरतस्य च ॥ २४
सपुत्रां त्वां त्यजामीति यदुक्ता कैकयी त्वया ।
स शापः कैकयीं घोरः सपुत्रां न स्पृशेत्प्रभो ॥ २५
स तथेति महाराजो राममुक्त्वा कृताञ्जलिम् ।
लक्ष्मणं च परिष्वज्य पुनर्वाक्यमुवाच ह ॥ २६
रामं शुश्रूषता भक्त्या वैदेह्या सह सीतया ।
कृता मम महाप्रीतिः प्राप्तं धर्मफलं च ते ॥ २७
धर्मं प्राप्स्यसि धर्मज्ञ यशश्च विपुलं भुवि ।
रामे प्रसन्ने स्वर्गं च महिमानं तथैव च ॥ २८

---

23 B1 D8 om 23 (for D8 cf v l 22) —ab) N V B2.4 D1-4 M2 यश श्लाघ्यम्, D12 यश प्राप्य D8 मत्प्रसादात्त्वया सर्वं (for a) —D13 om 23de M1 transp श्लाघ्य and प्राप्त D8 तु (for ते) T1 G3 प्राप्य ते, G1 M1 प्राप्यते (for प्राप्त ते) N V1.2 B2.4 D1-4 M2 अ(D1.3 त्व)नुरक्ता वय शुभे, V3 अनुरक्ता कृता वय (for b) Ś D11 कृतकर्मा यश श्लाघ्य स त्व रजा वर्थ शुभे —After 23ab V1 ins (owing to omission) while Ś N V1.2 B2.4 D8.12 ins after 23

3293* ईदृशो हि सुतो यस्य कीर्तिमानमितद्युतिः ।
मृतोऽपि जीवति व्यक्तं यथाहं तारितस्त्वया ।

[(l 1) V3 damaged up to सु —(l 2) D1 हि (for ऽपि) V3 damaged for व्यक्त D12 मृतो जीवति व्यक्त च (for the prior half) B4 भावित (for तारित)]
—M2 om 23c-24b V3 om 23cd V3 repeats 23cd after 25ab —d) D1 T1 भवाप्स्यसि (for अवाप्नुहि)

24 M2 om 24ab (cf v l 23) —a) B1 D1-3.5 नृपति (for राजान) —After 24ab, Ś B1.3 (marg) D1.3.5.7.12 ins

3294* भोस्तातानुगृहीतोऽस्मि यत्प्रीतो मे भवान्गुरु ।
इदमेकं विवक्ष्यामि भवत्प्रीत्या वरं हितम् ।
दीयमानमभिप्रेतं ममानुग्रहकारणात् ।

[(l 1) B1.3 ततोनुसं D5 हताह्मनु (by pm) (for भोस्तातनु) Ś B3 D8.12 [ऽ]स्मि (for मे) —(l 2) Ś1 D12 इह (for मिह) B1.3 इत्थं श्लाघ्यं लोके D5 अह प्रीतिं वचोऽच्छामि (for the prior half) Ś D8.12 भवत्प्राप्तं D5 तमीप्सा D5 विर (for वर) Ś1 B1.3 D1.12 transp वर and हितम् —D5 om l 3 —(l 3) B3 भवदीयम् (for दीयमानम्) D1 दीयतामभिप्रेतं (for the prior half) Ś1 D8 °काम्यया D12 °कारणे (for कारणात्)]
—c) B1 कैकेय्या (for धर्मज्ञ) —d) D8 प्रसादं (for कैकेय्या) B1 भरतस्य महात्मन

25 B1 om 25cd —a) D1 सपुत्र —b) Ś D8.12 त्वया (for त्वया) —After 25ab, Ś B1 D1.3.5.7.12.13 ins while L (ed) ins after 25

3295* तत्त्वया कुरु धर्मज्ञ प्रसादं भरतस्य च ।

[Ś1 D8.12.13 तत्त्व B1.6 त्वया, D12 तत्त्वमा (for तत्त्वया)]

—After 25ab, V3 repeats 23cd —c) D12 समीप (s c) (for स शाप) Ś1 V3 D8 घोरा D12 यथा (for घोर) V1 स कैकेयीं यथा शाप —d) D1 सा (for न) V B1 यथा (for प्रभो)

26 a) D8.11 transp स and तथेति D8 T2.3 तथा (D8 °दा) राजा, D12 महाबाहुम् (for महाराजो) Ś N V B2.4 D1.3.12 तथेति स महाबाहुर् —b) Ś N V B1-4 D1.3.11.12 उक्तवा चैनं (B1 D12 °न) G1 रुक्तवा रामं (by transp) —After 26ab Ś D8.11 ins while B1 D1-3.5 ins after l 1 of 3297*

3296* किमन्यत्कारवाणीति प्रीतिमांश्चेदमब्रवीत् ।
कृतमित्यब्रवीद्रामः शिवेनैवास्तु मामिति ।

[(l 1) Ś1 moth eaten for णीति प्रीति Ś1 D8.12 मति- मांश् (for प्रीति°) —(l 2) B1 तमुवाच ततो राम (for the prior half) Ś D8.12 [इ]त्यस्त (for [ई]श्वस्त)]
—After 26cd, D12 reads 3298* —c) M2 स (for च). G2 [अ]पि वैदेही (for परिष्वज्य) —d) M1 वाक्यमेतद् (for पुनर्वाक्यम्) G1 स (for ह) —For 26 B1 D1.3.5 subst

3297* तथेत्येव पिता पुत्रं रामं दशरथोऽब्रवीत् ।
ततो लक्ष्मणमामन्त्र्य पिता दशरथोऽब्रवीत् ।

[After l 1 all ins 3296*]

27 N V B1-4 D8.10.11 om 27 B (ed) reads 27 within brackets.—a) D1 T2.3 शुश्रूषया (for शुश्रूषता) D1 राम शुश्रूष भक्त्या च —b) D8 om सह G1 M2 भार्यया.- Cg as in text (for सीतया) —c) D8 reads from हा up to 27d in marg M1.2 परा (for महा) —d) D5 om धर्म —For 27 Ś B1 D1.3.5.12.13 (reads after 26ab) subst

3298* भ्रातृशुश्रूषया युक्त एवमेव सदा भव ।
अस्य प्रसादाद्विपुलां कीर्ति त्वं समवाप्स्यसि ।

[(l 1) B1 शुश्रूषा Ś1 moth-eaten for युक्त एव D8 भ्रातृशुश्रूषणे रत (for the prior half) D1 भवानिति, D5 सत्य रत (for सदा भव) —D12 om l 2 —(l 2) D1 अस्य Ś1 विमलां (for विपुलां) B1 सुकीर्ति (for कीर्ति त्वं)]

28 B1 om 28 D1-3.5 om 28cd —a) M1 श्रेय (for धर्मं) D12 प्राप्तोसि (for प्राप्स्यसि) —b) M1 दिवि

रामं शुश्रूष भद्रं ते सुमित्रानन्दवर्धन ।
रामः सर्वस्य लोकस्य शुभेष्वभिरतः सदा ॥ २९
एते सेन्द्रास्त्रयो लोकाः सिद्धाश्च परमर्षयः ।
अभिगम्य महात्मानमर्चन्ति पुरुषोत्तमम् ॥ ३०
एतत्तदुक्तमव्यक्तमक्षरं ब्रह्मनिर्मितम् ।
देवानां हृदयं सौम्य गुह्यं रामः परंतपः ॥ ३१

अवाप्तं धर्मचरणं यशश्च विपुलं त्वया ।
रामं शुश्रूषता भक्त्या वैदेह्या सह सीतया ॥ ३२
स तथोक्त्वा महाबाहुर्लक्ष्मणं प्राञ्जलिं स्थितम् ।
उवाच राजा धर्मात्मा वैदेहीं वचनं शुभम् ॥ ३३
कर्तव्यो न तु वैदेहि मन्युस्त्यागमिमं प्रति ।
रामेण त्वद्विशुद्ध्यर्थं कृतमेतद्धितैषिणा ॥ ३४

G. 6. 104. 42
B. 6. 119. 33
L. 6. 100. 46

(for भुवि) —c) D1-3 स्वर्गं वा, D7 M2 स्वर्गोऽसि, Cg k t as in text (for स्वर्गं च) —d) M3 देवयान, Ck t as in text (for महिमान) Ś Ñ V B2-4 D4 8 10-13 तथोत्तम (for तथैव च) D1-3 9 [अ]प्यतुल समवाप्स्यसि (D9 पुरुषोत्तम), D12 (with hiatus) मतुल च भविष्यसि

29 D8 om (hapl ?) 29-30 —b) Ñ V1 B3 4 D3 4 G1 2 M2 3 सुमित्रानन्दिवर्धन —V2 om (hapl ?) 29^{cd} —c) B1 D1-3 13 हि सर्वे (for सर्वस्य) —d) Ś1 Ñ V1 2 B2-4 D4 6 10 13 M2 हितेषु, Ś2 D12 हिते च, D2 3 12 प्रियेषु, D7 G2 सुखेषु, M3 एतेषु (sic) (for शुभेषु) Ś D5 12 निरत (for [अ]भि°) B1 G(ed) प्रिये (G[ed] हित) प्रविरत, D1 प्रियश्च भरत T2 तथा (for सदा)

30 D6 om 30 (cf v l 29) —a) Ś Ñ V B2 4 D4 8 10 12 अभिवाद्य, B1 अर्चयिष्यति, D1-3 अर्चयति (for अभिगम्य) Ś D5 12 महात्मान —d) Ś D5 12 स्तुवति, Ñ1 अर्चयति (by pm) V3 सुनत : V2 सर्वे ते, B1 भास्वर, D1-3 शाश्वत; D12 सतत (for अर्चन्ति) ※ Cr अर्चन्ति जितमाय भाप I, so also Cg ※

31 V2 om, D2 reads in marg 31-32^{b} —a) Ś Ñ V1 2 B D4 8 12 13 एतावद्, G1 एवं वद् (for एतत्तद्) D2 अव्ययम्, G2 (orig) महार्थम्, G2 (sup lin also) सर्वोत्तमम् (for तदुक्तम्) Ś D5 12 अमृतम्; N1 D5 12 सुव्यक्तम्, D1-3 9 T2 3 G3 अव्ययम्, Cg as in text (for अव्यक्तम्) —b) M3 अध्यात्म, Cg k t as in text (for अक्षर) Ś Ñ V1 2 B2-4 D4 5 8 12 M2 शाश्वत, D10 11 M1 Ck t समित Cr m g as in text (for निर्मितम्) —c) D9 G1 M2 Cr g p वेद्यानां; Cg t as in text (for देवानां) Ś1 D5 12 सौम्य; B1 D4 8 12 ताता; D1 रामं; G1 गुह्यं (for सौम्य) —d) D9 गोप्यं; G3 सौम्य; Cm g k t as in text (for गुह्यं) Ñ2 B3 4 G3 राम; D1 तात, Cg as in text (for रामः) Ś Ñ2 B3 4 T2 G1 परंतप (B2 4 °प) D1-3 9 12 M3 सनातन (D3 M3 °न) B1 गुह्य रससमन्वित

32 V1 om, D2 reads in marg 32^{ab} (for both, cf v.l 31) —a) D7 अवाप्त D1 3 4-7 12 M3 धर्माचरण, G1 धर्मचारित्रे, M1 2 °चरणात्; G (ed) °मखिल (for धर्मचरणे) —G3 om 32^{cd} —b) M1 विमल (for विपुलं) D1 महत् —G (ed) om 32^{cd} —c) D10-12 Ck t पुनः T2 मम (for रामं), Ñ V B2-4 D4 त्वया D10-12 Ck t त्वयं (for भक्त्या) Ś D5 रामशुश्रूषया त्वत्क, B1 राम च शुश्रूषता, D3 4 रामशुश्रूषया भक्त्या, D1 12 राम शुश्रूष भक्त्या वै (D3 त्व) D9 रामशुश्रूषणात्तत्र (unmetric) —d) D9 भक्त्या त्व (for वैदेह्या) D7 G2 M1 लक्ष्मण (for सीतया) —After 32, Ś Ñ V B D1-4 8 9 12 T2 3 ins, while G (ed) ins after 32^{ab} (owing to omission)

3299* सौभ्रात्रमेतल्लोकेषु कथयिष्यन्ति मानवाः ।

[V2 सौहार्दम् D2 एव (for एतल्) Ñ2 लोके वा, B1 ते लोके (for लोकेषु)]

33 D12 om 33 —a) D7 M2 तथोक्त्वा तु (M2 °क्त्वाथ) —b) D2 3 G1 2 प्राञ्जलि (for प्राञ्जलिं) —c) D9 वाचा (for राजा) —d) G1 शुभां (for शुभम्) M1 वैदेहीं च यशस्विनीं —For 33 Ś Ñ V B D1-4 8-13 T2 3 subst

3300* इत्युक्त्वा लक्ष्मणं राजा स्नुषां बद्धाञ्जलिं स्थिताम् ।
पुत्रीत्याभाष्य मधुरं शनैरेनामुवाच ह ।

[(l 1) D9 T2 3 सीतां (for स्नुषां) B1 कृताञ्जलि, D4 बद्धाञ्जलि· D9 तदा (for स्थिताम्) —(l 2) D8 12 सुप्रीतो साध्य Ś D12 एताम् (for एनाम्) B1 D1-3 9 T2 3 दीर्घेण (B1 धर्मेण) स्वरेणेदम् (for मधुरं शनैरेनाम्)]

34 a) V1 T2 3 M1 च (for तु) —b) M2 रामस्य, Cr m t as in text (for त्यागम्) N1 उपाश्रित (for इमं प्रति) Ś Ñ2 V B3-4 D4 8 12 त्याग (Ś D5 12 राम) समाश्रित (B4 °हित) —c) Ś Ñ V B2-4 D4 8 10-13 [इ]द (for त्वद्) G (ed) श्रीरामेण (for रामेण त्वद्) —d) Ś Ñ V B2 3 D5 10 12 13 वै (D12 तु) त्वद्; D4 12 वै तद्, D9 T2 3 च त्वद् (for एतद्) —For 34 B1 D1-3 9 subst, D4 12 (reads after 35) subst only l 1 for 34^{ab}

3301* पुत्रि वैदेहि मन्युस्ते न कार्यस्त्यागकारिते ।
पितुर्दिरेषा विहिता सर्वलोकेषु दैवते ।

[(l 1) D3 त्वरेत (sic) (for मन्युस्ते) D3 °नात्मना (for °कारिते) D9 वार्ये तवकारित (sic) (for the post half) —After l 1, D12 cont 3305*. —(l 2) D1 [अ]निविता (for विहिता)]

—Then B1 D1-3 9 cont.; while Ś Ñ V B2-4 D4 8 10-13 K (ed, within brackets) ins. after 34

G. 6 106 42
B. 6. 119 35
L. 6. 100 48

न त्वं सुभ्रु समाधेया पतिशुश्रूषणं प्रति ।
अवश्यं तु मया वाच्यमेष ते दैवतं परम् ॥ ३५

इति प्रतिसमादिश्य पुत्रौ सीतां तथा स्नुषाम् ।
इन्द्रलोकं विमानेन ययौ दशरथो ज्वलन् ॥ ३६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे सप्ताधिकशततमः सर्गः ॥ १०७ ॥

3302* सुदुष्करमिदं पुत्रि तव चारित्रलक्षणम् ।
कृतं यत्तेऽन्यनारीणां यशो ह्यभिभविष्यति ।

[(l 1) B1 D1 2 त्वया (for तव) Ñ2 D2 रक्षण —(l 2) Ś B1 D1 3 5 9 12 13 यतेन, B2 यदभि, G (ed) यदेव (for यत्तेऽन्य) B1 D1-3 4 नारीस्व यशसा (for नारीणां यशो हि) B4 [अ]ति (for [अ]भि) Ś B2 D1-3 6 8 9 12 भविष्यसि (for भविष्यति) D4 यशोऽदृतिभ * * ति (for the post half)]

35 V1 om 35 —a) D1 1 13 T2 3 सा, Cm g k t as in text (for न) Ñ1 (marg also, orig as in text) तु (for त्व) Ñ V1 B1-4 D1 10 11 13 M2 काम (for सुभ्रु) D12 समाधाय (for समाधेया) Ś D1-3 5 9 12 काममेवास्यस (D3 5 12 °सि स) देवया, V2 B1 काममेव सदा (B1 त्वया) कार्यं —b) Ś Ñ V1 B1 4 D1 6 12 13 M2 भर्तुं, V2 B1 D1 9 9-11 M1 भर्तृं (for पति) G (ed) भर्तुं शुश्रूषणे रता —D4 reads 35c-36b twice —c) B1 D1-3 हि (for तु) D4 (both times) तथा बोध्यस् (for मया वाच्यम्) —d) D8 अपि (for एष) Ñ1 D4 (both times) वै (for ते) B1 ह्यभवत्पति, D1 3 11 दैवत (D12 °त) पति, D3 देवस्त्पति ; D4 (both times) ते अत पर, D4 वै पति प्रभु, T3 देवता पर (sic) (for दैवत परम्) —After 35, D4 ins.

3303* ततो रामेति राजानमाभाष्य जनसंसदि ।
गृहाण राम सीतां त्वं मया दत्तां महासतीम् ।
नैषं कालुष्यमायाति नियतानैव निर्मला ।
समीपस्था तु ते सीता शशिनो रोहिणी यथा ।
इत्येतां पतुवाक्यं स निशम्य रघुनन्दन । [5]
बाहुमादाय सीताया समीपं स्वमथानयत् ।
ततो ब्रह्मादयो देवा यक्षगन्धर्वकिंनराः ।
परं हर्षमवापुस्ते तथा विद्याधरोरगाः ।
ऋषयो वानरा ऋक्षा राक्षसा सविभीषणा ।
इत्येवमुक्तो विजयी महाबल [10]
प्रशस्यमानः स्वकृतेन कर्मणा ।
समेत्य रामं प्रियया महायशा
सुखी सुखार्हः स बभूव राघवः ।

—After 35 D12 reads only l 1 of 3301* and 3305*

36 D4 reads 35c-36b twice —a) Ś1 चैव, Ś2 D1 11 चैव (for प्रति) Ś2 तु सदिश्य —b) D2 पुत्रीं (for पुत्रौ) and यथा (for तथा) Ś Ñ1 V1 2 B1-4 D1 10-13 च राघव (for तथा स्नुषाम्) Ñ1 D4 (both times) सीतां चैव यशस्विनीं —c) D8 इन्द्रलोके, D12 विष्णुलोक —d) D13 ददौ (sic) (for ययौ) Ś Ñ V B1-4 D4 8 10-13 नृप (for ज्वलन्) —After 36 Ś Ñ V B D1-4 6-13 T2 3 M2 K (ed, within brackets) ins.

3304* विमानमास्थाय महानुभाव
श्रिया च संहृष्टतनुर्नृपोत्तमः ।
आमन्त्र्य पुत्रौ सह सीतया च
जगाम देवप्रवरस्य लोकम् ।

[(l 2) V2 श्रियाद् D1 om D12 तु (for च) —V3 damaged from ह up to प्रव in l 4 Ś B1 D1-3,8,9 12 T2 3 संदीप्ततनुर् (T2 3 °वपुर्) (for संहृष्टतनुर्) B2 नृपोपि, D4 नृपो नृप (for नृपोत्तम) —(l 3) D9 T2 3 स्वयं M2 तदा (for च) —(l 4) Ś B1 D1-3 8 12 स्वर्गं जगाम प्रवरांश लोकान्, D9 T2 3 जगाम लोकप्रवरांश्च नित्यान्]

—Thereafter Ś Ñ V1 2 B D1-4 8,13 T2 3 M2 cont., while D12 cont. after l 1 of 3301*, G (ed) ins. after 36

3305* स गतिमनुसरन्सुरासिजुष्टां
विबुधनिशाकरवद्विराजमानः ।
शिविरकमलपत्रेक्षणप्रयातं
सुखदरम् शशिवस्त्रिरीक्षमाणः ।

[(l 1) Ś D2 12 स, D1 2 तु D9 T2 3 स्व, T2 M2 om (for स) B1 अभिहरन् B1 सुधा (for सुर) Ś D1 12 L (ed) पु (L (ed) सु) रभिहृष्टां, B4 D4 सुपरिदृ (B4 °सु) ष्टां D12 स्वर्गमिमनुसरन्सगतिसुधा —(l 2) Ñ V1 2 B D1 G (ed) अमरनिहाद (B1 °निहाद, G (ed) °निहाम) रवद्, D4 मनुजपति सुहृद् D4 10 सुरनिलये (D4 °ये सु) रवद्, D1 अमरपुरे प्रववौ T2 3 अमरपुरोऽधिपवद् M2 स सुरनिभ सुरवद् (for विबुधनिशाकरवद्) —(l 3) Ñ2 B1 अनुगेकयन् D13 प्रतीत ; T3 पुन प्रयात (for प्रयात) —(l 4) Ñ2 V1 2 D1 2 सुखवदने. Ñ V1 2 सुचिरं, D8 स शिव (for शशिवत्)- D12 सुरनिवये स शिव निरीक्ष्यमाण]

१०८

प्रतिप्रयाते काकुत्स्थे महेन्द्रः पाकशासनः ।
अब्रवीत्परमप्रीतो राघवं प्राञ्जलिं स्थितम् ॥ १
अमोघं दर्शनं राम तवास्माकं परंतप ।
प्रीतियुक्तोऽसि तेन त्वं ब्रूहि यन्मनसेच्छसि ॥ २
एवमुक्तस्तु काकुत्स्थः प्रत्युवाच कृताञ्जलिः ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा सीतया चापि भार्यया ॥ ३
यदि प्रीतिः समुत्पन्ना मयि सर्वसुरेश्वर ।
वक्ष्यामि कुरु मे सत्यं वचनं वदतां वर ॥ ४
मम हेतोः पराक्रान्ता ये गता यमसादनम् ।
ते सर्वे जीवितं प्राप्य समुत्तिष्ठन्तु वानराः ॥ ५

G. 6 105 5
B. 6 120 5
L. 6 101 6

Colophon —*Kanda name* Ś1 V3 D3 om, Ñ V1 B1 2 4 D4 13 रुका° —After Kanda name V1 D4 2 ins काम्युदयिके —*Sarga name* Ś D8 12 दशरथराम संवाद, N1 D4 M3 दशरथसमागम, Ñ2 दशरथरामदर्शन, V1 2 B1-3 D1-2 12 दशरथदर्शन (B1 D2 13 °न), V3 दशरथवचन, B4 दशरथनिदर्शन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 Ñ1 V2 3 B3 4 D2,4 8,12,13 om, Ś1 D1 102 Ñ1 108 V1 103 B1 80, B2 100, D2 3 105, D6-9 T1 G M3 5 122 D10 11 121 T2 130 T3 133, M1 123, M2 124, B (ed) 119, G (ed) 104 —After colophon, D4 concludes with राम, G M1 2 3 with श्रीरामाय नम.

108

D12 begins with ॐ

1 ᵃ) D3 4 प्रतियात (subm), D5 T3 G1 M1 2 प्रतियाते तु, Cg k as in text (for प्रतिप्रयाते) D4 दशरथे (hypm) (for काकुत्स्थे) N प्रतियाते दशरथे —ᶜ) B1 D1 3 12 परम (for परम) —ᵈ) D3 G2 प्रजलिं, D2-5 7 8 12 T2 M2 प्राञ्जलि (for प्राञ्जलिं) G1 transp राघव and प्राञ्जलिं —After 1, Ś V2 B1 3 (marg) D2-5 8 12 13 ins

3306* कौसल्या सुप्रजा राम त्वया पुत्रेण धीमता ।
प्रीतोऽस्मि वद किं कार्यं करोमि त्वत्प्रिये स्थित ।
पुष्कराक्ष महाबाहो शृणु मे रघुनन्दन ।

[(l 2) B1 (अ)नेन, D8 वद (for वद) D3 स्थित (for स्थित) —D12 *om* l 3 —(l 3) B1 शृणु (for शृणु मे)]

2 V3 damaged for 2ᵃᵇᶜ —ᵃ) Ś1 D4 अमोघदर्शन —ᵇ) B2 D1-2 9-11 नरर्षभ (for परंतप) Ś Ñ2 V1 2 B2-4 D9 13 (all except Ś D13 with hiatus) च (Ś D4 13 त्व) स्माकं पुरुषर्षभ, N1 D4 13 (with hiatus) अस्माकं वे (D8 च) नरर्षभ, L (ed) त्वस्माकं नरर्षभ (subm) —ᶜ) N V1 2 B2 D4 परितुष्टः स्म, B3 4 परितुष्टोऽस्मि, D4 10 11 T2 3 M1 2 Ck t प्रीतियुक्ताः स्मः (for प्रीतियुक्तोऽस्मि), Ś B1 D1-2 5 6 8 13 M3 प्रीतियुक्ता स्म त (D3 ते) सर्वे (D8 नित्यं), D13 परितुष्टस्तु मे नित्यं —ᵈ) B2 D1-3 वद (for ब्रूहि) Ñ1 V2 B2 D10 11 मनसेप्सित, B4 D1-3 मनसि स्थित (for मनसेच्छसि) Ś D8 12 ब्रूहि राजन्यथेच्छसि, D9 वरयस्व यथेप्सित

3 ᵃ) B1 D1 3,9 स (for तु), —ᵇ) B2 D3 परंतप, D1 2 3 पुरंदर (for कृताञ्जलि) —B3 reads 3ᶜᵈ in marg —ᶜ) D6 T2 3 G1 M1 2 सह (for चापि) B1 2 D1-2 9 राम सर्व (B1 2 D1 °स्व) हिते रत —For 3, Ś1 2 (repeats 3307* and st 4 after 4) Ñ V1 2 B3 4 D2 8 10 11 subst, B3 subst l 1 for 3ᵃᵇ and ins l 2 after 3

3307* एवमुक्तो महेन्द्रेण प्रसन्नेन महात्मना ।
सुप्रसन्नमना हृष्टो वचनं प्राह राघव ।

[(l 2) D10 वचन राघवोऽब्रवीत् (for the post half)], while V3 subst

3308* तस्य वचन श्रुत्वा बभाषेद वचो विभु ।

4 Ś2 repeats 4 (cf v l 3307*) V3 om 4-6ᵇ. —ᵃ) B2 D1-3 4 प्रीतो (D3 तुष्टो) ऽसि मे देव (for प्रीतिः समुत्पन्ना) —ᵇ) Ś1 2 (both times) Ñ V1 2 B2-4 D8 10 12 त विबुधेश्वर, D4 चेति सुरेश्वर, T2 प्रीति सुरेश्वर (sic), G2 सर्वामरेश्वर (for सर्वसुरेश्वर) B1 D1-3 5 13 सर्वामरगणपते (D3 °पते) —ᶜ) Ś1 2 (both times) B1 D2 3 5 12 च (B1 हि) वर, B2 कुरु तत्, D1 3 वचनः T2 G2 M2 कुरु मे (for कुरु मे) Ś1 2 (both times) B1 D1-3 8 9 12 किं (D12 क) चित्; B2 सर्वं, D12 सीते (sic) (for सत्य) —ᵈ) Ś1 2 (both times) B1 D1-3 5 6 12 तन्मे त्व दातु (D9 कर्तुं) मर्हसि

5 V3 om 5 (cf v l 4) —ᵃ) D9 परिश्रान्ता, D13 T2 3 परिक्रान्ता, Ck t as in text (for पराक्रान्ता) —ᵇ) Ś B1 D1-3 5 13 गता ये (by transp) D9 गता वै (for ये गता) —D12 repeats consecutively from 5ᵃ up to l 2 of 3310* —ᶜ) M3 (ऽ)पि मुच (for जीवित) —ᵈ) D12 समतिष्ठ —After 5, D1-7 9-11 T G M1 2 3 ins, M3 ins after l 2 of 3310*

3309* मत्कृते विप्रयुक्ता ये पुत्रदारैश्च वानरा ।
तान्प्रीतमनस सर्वान्द्रष्टुमिच्छामि मानद ।

[(l 1) D9 [अ]पि विमुक्ता (for विप्रयुक्ता) M2 पुत्रै (for पुत्र) M1 मानद (for वानरा) —D1 4 T G1 2 M2 3

G 6 105 9
B 6 110 8
L 6 101 9

मत्प्रियेष्वभिरक्ताश्च न मृत्युं गणयन्ति च ।
त्वत्प्रसादात्समेयुस्ते वरमेतदहं वृणे ॥ ६
नीरुजान्निर्व्रणांश्चैव सम्पन्नबलपौरुषान् ।
गोलाङ्गूलांस्तथैवर्क्षान्द्रष्टुमिच्छामि मानद ॥ ७
अकाले चापि मुख्यानि मूलानि च फलानि च ।
नद्यश्च विमलास्तत्र तिष्ठेयुर्यत्र वानराः ॥ ८
श्रुत्वा तु वचनं तस्य राघवस्य महात्मनः ।
महेन्द्रः प्रत्युवाचेदं वचनं प्रीतिलक्षणम् ॥ ९

---

om l 2 —(l 2) M3 मानवान् (for -मनम) M3 वानरान् (for मानद)]

—Thereafter D7 9 11 G3 M1 2 cont, while Ś Ñ2 V1 3 B D1-3 5 12 10 M1 ins after 5

3310* विक्रान्ताश्चापि शूराश्च न मृत्युं गणयन्ति च।
कृतयत्ना विपन्नाश्च जीवेयुस्ते सुरर्षभ।
मत्कृते निहता शूरा मत्प्रिये सतत स्थिता ।
ऋक्षवानरगोपुच्छा जीवेयुरमराधिप।

[(l 1) B1 D1-3 5 [च]र (for [अ]पि) —D1 om from second च up to l 2 B3 वै (for second च) B1 D3 5 transp न and मृत्युं B1 (inf lin also) D6 G1 M1 वै, D7 M2 ते (for third च) —(l 2) Ś Ñ2 V1 3 B2-4 D5 10,11 (both times) कृत्वा वै B1 D3 5 कृतकृत्या (B1 °त्य) (for कृतयत्ना) Ś1 D11 (both times) निपन्नाद् (for विपन्नाश्) M3 त्वया यत्र स्थिता वै (for the prior half) B1 D3 5 [s]मराधिप (for सुरर्षभ) Ś N2 V1 3 B2-4 D5 10 11 (both times) जीवेत्(B3 °ता)-म्पुरन्दर (for the post. half) —N2 V1 3 B3 4 D7 10 11 13 G3 M1 2 om l 3-4 B3 om l 3 —(l. 3) D3 मत्प्रियेण समन्विता (for the post half) —D5 reads l 4 in marg —(l 4) D1 वेमरेशा (metri causa), D3 5 अमरेश्वर (for अमराधिप) Ś D1 13 ये च सु परमेश्वर (for the post half)]

6 Ñ2 V1 D1 om 6ab (for V3 cf v l 4) D1 om 6-7 —a) Ś Ñ1 V3 D1 13 M3 5 6 [अ]भियुक्ता ये (D3 M3 5 6 °श्च) V1 °रक्ता ये, B1 [उ]परक्ता हि B3 [अ]भिसक्ता वै, B4 प्रयुक्ता ये, D1-3 12 [अ]नुरक्ता हि (D13 ये) D8 [अ]भिसयुक्ता (for [अ]भिरक्ताश्च) B3 मत्प्रिये ह्यभिरक्ता ये —b) D7 ते, D10 11 T2 M1 ये (for च) Ś N2 V1 3 B2 4 D5 13 सिद्धैर्भूत्वै(N2 V1 3 B3 4 °दारै)श्च वानरा, B1 3 D3 13 भूत्यै(B3 D1 पुत्रै)दारैश्च वानरा, D3 भृत्यै पुत्रैश्च वानरा —c) N1 D3 तु(D13 ते) जीवेरन्, B1 हि जीवेयु, D1 समेयुस्ते(sic) D3 7 समीयुस्ते, D4 जीवेयुर्(subm) (for समेयुस्ते) Ś N2 V B2-4 D5 13 तव प्रसादाज्जीवेयु —d) Ś D13 एतम्, N V B1 3 D3 5 6 7 8 10 11 M1 एतम्; D4 एवम् (for एतद्) D3 शृणु (for वृणे)

7 D3 om 7 (cf v l 6) V3 om 7ab —a) Ś N2 V1 3 B3 3 D3 3 10 11 G1 3 M1 2 Cg नीरुजो B1 D5 निरुजो, B3 D1 5 6 T2 3 M1 निरुजान्; D13 निरुजा (for नीरु-जान्) D11 G3 निर्व्रणान् (for °व्रणान्) —b) T2 सम्पन्न (for सम्पन्न) D5 -गति (for बल) D1 3 G1 -पौरुषा —c) D13 G1 गोलाङ्गूलाम् Ś Ñ V B2-4 D1 1 10-11 तथर्क्षांश्च (for तथैवर्क्षान्) —d) B1 प्रवुम् (for द्रष्टुम्) M1 वानरान् M3 मानव (for मानद) D1 D1-3 इच्छे सुरेश्वर (for इच्छामि मानद)

8 V3 om 8 —a) Ś N V1 3 B1 3 D5 6 10 13 पुष्पाणि, B3 मूलानि (for मुख्यानि) —b) B1 पुष्पाणि च, D13 प्रभू-तानि (for मूलानि च) —c) B1 D3 5 तु (for च) D4 विनद्; D13 विपुलास्; T2 M1 सजलास्; Cg as in text (for विमलास्) —D4 om after विनद् (see var) up to 12 M3 मूलसलिलास् (for विमलास्तत्र) —d) G1 तिष्ठेयुर् (for तिष्ठेयुर्) B3 यत्र तिष्ठति (for तिष्ठेयुर्यत्र) D13 च सद्यस्त (for यत्र वानरा) —After 8 Ś V3 B1 (marg) D1-3 5 12 ins

3311* बहुमूलफलस्वाद्या सुशीता विमलोदका।
भवेयुस्ते वनोद्देशास्तिष्ठेयुर्यत्र वानरा ।

[(l 1) D1 फलाढ्या सु Ś सुशीता° D3 3 सुशीत D5 सलिला (for सुशीता)]

9 D3 om 9 (cf v l 8) —a) D4 T2 3 तद्, D3 तु (for तु) —V3 damaged from तस्य up to प्री in 9d —b) Ś N V B1 3 D3 10-12 T2 समुत, B3 -वर्धन (for -लक्षणम्) B1 D1-3 5 प्रीतमानस —After 9 Ś V3 B1 D1-3 5 6 12 ins Ñ1 ins l 3-4 only after 9, D13 ins after 10ab (first time) while G (ed) ins l 1-2 after 9 and l 5 6 after 10cd

3312* यदुक्तमनुरूपं च कौसल्यानन्दवर्धन।
यत्त्वं कृतोपकाराणां सुहृदां हितमिच्छसि।
यस्मात्त्रैलोक्यशत्रुः स रावणो लोकरावण ।
हतस्त्वया ससचिवस्तस्मात्तुष्टो वरस्तव।
सामरेष्वपि लोकेषु नैतदन्य करिष्यति । [5]
कृतं त्वया महाबाहो दुष्करं दर्शने कृत ।

[(l 1) V3 धर्मार्थम् B1 D1 3 तद्युक्तम् D3 वृद्धम् D13 तदुक्तम् D13 त्वयुक्तम् (for तदुक्तम्) D3 -नन्दिवर्धन —(l 2) D1 स D1 13 यत् (for यद्) D13 प्रियम् (for हितम्) —(l 3) D1 5 त्रयुध D5 शत्रुः (for शत्रु स) —(l 4) D1 मम प्रिय (for ससचिव) Ś D1 13 आहत स त्वया राम (for the prior half) —D5 om l 5-6 —(l 5) Ś D1 11 सासुरेषु (for सामरेषु) Ś D1 13 न त्वद् (for नैतद्) —(l 6) V3 B1 वै त्वं (for त्वया) B1 D1 5 10 कृत (for कृत)]

महानयं वरस्तात त्वयोक्तो रघुनन्दन ।
समुत्थास्यन्ति हरयः सुप्ता निद्राक्षये यथा ॥ १०
सुहृद्भिर्बान्धवैश्चैव ज्ञातिभिः स्वजनेन च ।
सर्व एव समेष्यन्ति संयुक्ताः परया मुदा ॥ ११
अकाले पुष्पशबलाः फलवन्तश्च पादपाः ।
भविष्यन्ति महेष्वास नद्यश्च सलिलायुताः ॥ १२

G 6 109 17
B 6 120 16
L 6 101 22

—Thereafter D6 reads l 2-3 of 3314*, while G (ed) cont l 1 of 3313*

10 D4 om 10 (cf v l 8) D6 om 10ab D13 reads 10ab twice —a) G (ed) महास्त्वय (for महानय) D13 (first time) वर (sic) (for वरस्) —b) D13 (first time) [त]क (sic) (for [त]क्तो) D7 G2 -सत्तम (for नन्दन) Ś Ñ V B1 4 D8 10-12 M3 यस्त्वयोक्तो रघूत्तम (D8 om from रघूत्तम up to the prior half of l 1 of 3313* M2 नराधिप), B1 D1-3 11 (second time) त्वयोक्तो (D13 °क्त) यं (D1 °म) नरेश्वर, G1 त्वयो- क्तोय रघूत्तम —After 10cd, Ś Ñ V B D1-3 5 11 12 13 (after second time) L (ed) ins , G (ed) ins l 5 6 of 3312* after 10ab and then cont l 1 only

3313* यत्त्वयोक्तं वच पूर्वं तस्मादेव भविष्यति ।
त्वत्प्रियार्थमहं सत्यमिदं कर्म चिराद्भुतम् ।
हतान्संजीवयास्यद्य कर्तास्मि तव कारणात् ।

[(l 1) D8 om the prior half Ñ2 V1 B2 D1 मया (for त्वया) B3 सर्वं (for पूर्वं) V1 तुरुक्त पूर्वं , B1 नोक्तपूर्वं तु, D2 ते वर पूर्वं (for [उ]क्त वच पूर्वं) B4 त्वयोक्त वचन पूर्वं , D1 विनयेनोक्तपूर्वं च, D4 द्विमैया नोक्तपूर्वं च , D13 विस्मया यत्पूर्वं यत् (sic) (for the prior half) N1 D13 यत्तद् (for यत्) —Ñ V1 2 B1-4 D13 om l 2-3 —(l 2) D13 तत् (for त्वत्) D1 त्वत्प्रियार्थं महच्चित्रम् (for the prior half) D1-3 महाद्भुतं (for चिरा°) V3 B1 तस्तत्त्वमप्रियार्थं च वानरस्य महद्भुत (sic) —(l 3) V3 B1 D2 3 संजीवया मोक्ष (for °यास्य) L (ed) हतसंजीवन त्वद्य (for the prior half)]

—After 10ab D6-8 10 11 S ins while B1 D1-3 5 subst l 2-3 for 10cd (D6 reads after 3312*) repeating l 2 after l 1 of 3316*

3314* द्विमैया नोक्तपूर्वं हि तस्मादेवं भविष्यति ।
समुत्थास्यन्ति हरयो ये हता युधि राक्षसैः ।
ऋक्षाश्च सह गोपुच्छैर्निकृत्ताननबाहवः ।
नीरुजो निर्व्रणाश्चैव सम्पन्नबलपौरुषाः ।

[(l 1) M3 अनृत Cg as above (for द्विमैया) D7 10 11 G2 च (for हि) G3 एव (for एवं) —(l 2) G1 समुत्था स्यन्तु (for °स्यन्ति) D7 10 11 G3 M3 समुत्तिष्ठ ये सर्वे (for the prior half) D10 11 transp ये and हता D5 हरि (for युधि) B1 D1 2 3 (all first time and second time respy) ये गता (B3 गता ये) यमसादन, निहता ये रणाजिरे (for the post half) —(l 3) M3 पुच्छा (for पुच्छैर्) B1 D1-3 5 सर्वे इहोत्थिता इव (for the post half) —(l 4) D6 8 9 T2 3 G2 3 M4 निरुजा, M1 2 नीरुजा (for नीरुजो) M3 समग्र (for सम्पन्न)]

—After 10ab (first time), D13 ins 3312* —c) Ś G2 समुत्थास्यतु —d) G3 निद्राक्षयादिव, M1 इव निशाक्षये (for निद्राक्षये यथा) —After 10, Ś Ñ V B1 4 D8 13 12 ins

3315* गोलाङ्गूलाश्च ऋक्षाश्च वानराश्च सयूथपाः ।

[V3 damaged up to second च V1 D13 तथा ऋक्षा (for तथर्क्षाश्च) B4 सहयूथपैः (for च सयूथपाः)]
—Thereafter Ś Ñ V1 2 B2-4 D8 12 13 cont , B1 D1-3 5 cont l 1 after l 3 of 3314*

3316* सपूर्णबलवीर्यास्ते स्वक्षणशरीरिण ।
राक्षसैर्निहता ये तु सर्वे प्राप्स्यन्ति जीवितम् ।

[Ñ V1 2 B2-4 D13 om l 1 —(l 1) D3 तु (for ते) D6 स्वक्ष (for स्वक्ष) —After l 1, B1 D1-3 5 repeat l 2 of 3314* —(l 2) D8 निहतापि (for °ता ये) D13 च (for तु) G (ed) रणाजिरे हता ये तु (for the prior half) Ś D8 प्राप्स्यतु (for प्राप्स्यन्ति) M1 (marg also as above) विजितम् (for जीवितम्)]

—After 3315* V3 cont l 5 7 of 3317*

11 D4 M3 om 11 (for D4 cf v l 8) V3 om 11 13b —a) B1 D1 2 3 मित्रैर्, M3 चापि (for चैव) Ś Ñ2 V1 2 B2-4 D8 12 सह मित्रैश्च, Ñ1 ज्ञातिभिर्विविध (for बान्धवैश्चैव) D13 सुहृद्भ्यस्तुभिय निरय —b) Ś Ñ V1 2 B2 4 D8 12 13 बान्धवैः (for ज्ञातिभि) B1 D1-3 5 स्वजनैस्तथा, D5 T1 G1 3 M3 स्वजनैरपि (for स्वजनेन च) —c) B4 भविष्यन्ति (for समेष्यन्ति) —d) Ś Ñ V1 2 B2-4 D8 13 युक्ता परमया (for संयुक्ता परया) B1 D1-3 5 13 समागमक्षयैस्तथा

12 V3 D4 om 12 (cf v l 11 and 8 respy) T3 damaged for 12ab —a) D13 अफले (for अकाले) Ś D13 पुष्पसफला , B1 3 D3 5 पुष्पवन्तश्च , D1 2 फलवन्तश्च , G1 पुष्पबहुला , Cg as in text (for पुष्पशबला) —b) D1 3 M3 पुष्पवन्तश्च (for फलवन्तश्च) —c) D1 2 भविष्यन्ति B1 D1-3 13 व (B1 च)व चैव , D6 वने चैव (for महेष्वास) —d) Ś Ñ1 (m also) 2 V1 2 B2-4 D8 13 सलिलैर्युता , T2 3 विमलोदका , Cg as in text (for सलिलायुता) B1 D1-3 5 12 यत्र (D6 वने) वारस्यति (B1 D3 तिष्ठति) वानरा- (D13 सुप्रभा) —After 12 Ś Ñ V1 2 B D1-3 5 6 8 10 12 13 T2 3 M3 ins , while V3 cont l 5-7 after 3315*

G. 6. 105 21
B. 6. 120 17
L. 6. 101 26

सवर्णैः प्रथमं गात्रैः संवृतैर्निर्व्रणैः पुनः ।
बभूवुर्वानराः सर्वे किमेतदिति विस्मिताः ॥ १३

काकुत्स्थं परिपूर्णार्थं दृष्ट्वा सर्वे सुरोत्तमाः ।
ऊचुस्ते प्रथमं स्तुत्वा स्तवार्हं सहलक्ष्मणम् ॥ १४

3317* एवमुक्त्वा स शक्रस्तु देवराजो महायशाः ।
पर्वेणामृतयुक्तेन वर्षणायोधनं प्रति ।
जीवितं प्रददौ तेषां वानराणां रणाजिरे ।
ततोऽमृतरसस्पर्शात्सर्वे ते लब्धजीविताः ।
ऋक्षवानरगोपुच्छा समुत्तस्थुः सहस्रशः । [5]
ते वीरनायकाद्वीरा समुत्थाय मुदान्विताः ।
अन्योन्यं सपरिष्वज्य राघवं चाभ्यवादयन् ।

[(l 1) B1 तत श्चो D1 ६ ७ T1 ३ तत(T2 ३ °दा) शक्रो, M3 ततो राम (for स शक्रस्तु) —M3 om l 2 D11 reads l 2 and l 4 after l 6 —B1 D1–3,1 T2,3 om l 3 —(l 3) B2 जीवन B1–4 प्राददत् (for प्रददौ) Ś D2,13 प्राणांश्च जीवित, V3 जीवितस्य प्र (sic) (for जीवितं प्रददौ) D13 वीराणां च (for वानराणां) Ś D2,11 सहस्रश (for रणाजिरे) —D13 M3 om l 4–5 —(l 4) D1 -स्पृष्टा (for -स्पर्शात्) Ñ V1 2 B2–4 D4 ततस्तेमृतसंस्पर्शात् (B3 °तसंस्पर्शेन) B1 ततोमृतस्य संस्पर्शात् (for the prior half) Ñ V1 2 B3 4 D4 तत्क्षण(B3 D4 °णात्) (for सर्वे ते) —B2,3 ins. l 5–7 after 13ᵃᵈ —(l 5) D13 ऋक्षाश्च (for गोपुच्छा) B2 सम तस्थु°, D13 गोपुच्छाश्च (for समुत्तस्थु°) Ñ V B2–4 D4 समुत्तस्थुर्महात्मान सर्वे स्वप्नक्षयादिव —After l 5 D13 ins

3317(A)* रामस्यार्थे पराक्रान्ता ये शस्त्रक्षतजीविताः ।

—T2 3 om l 6–7 —(l 6) Ñ V B3 4 D4 शयने (for शयनाद्) Ś1 moth-eaten Ñ V B D2,13 M3 सहस्रश (for मुदान्विता) —(l 7) Ś1 चाभिवादयन् V2 D1 M3 राघवाश्च(V2 °व चा)भ्यव(M3 °वा)न्दन् B1 D4 राघवाभ्य नन्दयन् D7 राघवस्याभ्यवादयन् D6 राम चाप्यभ्यवादयन् (for the post half)]

—After 12 M1 ins. 3318*, repeating consecutively

13 Ñ2 V3 om 13ᵃᵇ (for V3 cf v l 11) —ᵃ) D6 सप्राणा, M1 8 सप्राणै Cg as in text (for सवर्णै) V1 B1 पाविता D3 ३ ४ पविता D5 पूरिता D6 पद पैर् (for प्रथम) —ᵇ) Ś N1 V2 B2 4 D10–13 हृष्टाङ्गौ D6 सत्पौर्, G M1 2 सवृत्तैर् M6 निवृत्तैर् (for संवृतैर्) D11 व्रणै (for निर्व्रणै) Ś N1 V3 B3 4 D10 13 सर्वै M3 तत (for पुन) V1 B2 D1 4 8 निर(V1 B1 °र्गु)णा (D1 9 °णै) पुनरुत्थिता —After 13ᵃᵈ B2,3 ins l 5–7 of 3317* while D6 7 10 11 T G M(after 12 repeating consecutively) 3 5 6 ins

3318* तत समुत्थिता सर्वे सुहृद्वेन हरिपुङ्गवा ।

[M1 (second time) पुन (for तत) T2 lacuna for सुहृद्वेन D6 T2 G3 M1(first time) -पूर्वका D10 11 -सत्तमा (for पुङ्गवा)]

—ᶜ) Ś N V B3 4 D13 अब्रुवन् (for बभूवुर्) D13 ऋक्षा नागाश्च ते सव ॐ Cg अत्र क्रियाभेदात्सम्पश्यन्वृद्धयम् ॐ —Ś2 mostly moth eaten for 13ᵈ —ᵈ) N V3 B1 D10 11 12 किं त्वेतद् D7 M3 किं न्वेतद्, Cg as in text (for किमेतद्) B3 विस्मृता (for विस्मिता) B2 D1–4,9 विस्मयोत्फुल्ललोचना —After 13 V3 ins 3322* while D1 ins

3319* एतस्मिन्नन्तरे सीता दृष्ट्वा राघवमब्रवीत् ।
शृण्वतो देवदेवस्य शक्रस्यायतलोचना ।
देव प्रियसखी मह्यं त्रिजटा राक्षसी शुभा ।
तया सञ्जीविता चास्मि व्यसनेषु वियोगिनी ।
प्राणान्सत्यक्तुकामाह तया चाश्वासिता तदा । [5]
तस्याः किंचित्प्रियं देव कर्तुमर्हसि पार्थिव ।
तथैवमुक्तो वैदेह्या प्रोवाच प्रियकाम्यया ।
यत्किंचिद्दानवैकल्यं व्रतवैकल्यमेव च ।
दम्भाच्छ्राद्धं च सक्रोधं तत्सर्वं त्रिजटा लभेत् ।
दर्भहीना च या सन्ध्या तिलहीनं च तर्पणम् । [10]
विधिहीनं च यच्छ्राद्धं तत्पुण्यं त्रिजटा लभेत् ।
इत्येवमात्रिं तस्यै स निमदार्थे शतक्रतु ।
ब्रह्मणो वचनाद्दत्वा जानक्या प्रियकाम्यया ।

—After 13 M3 ins

3320* ततोऽमृतमयं वर्षं मुमुचुर्वासवाज्ञया ।
मेघा वानरवाहिन्या महीपक्षिसमं जलम् ।
ते समैर्निर्व्रणैर्गात्रैः सवृत्ते स्वस्थचेतस ।
बभूवुर्वानरा सर्वे ये शस्त्रैर्विनिपातिता ।
राक्षसैर्भक्षिता ये च कुम्भकर्णेन चैव हि । [15]
तेषां तु तेजसा जीर्णा गतास्ते यमसादनम् ।
तत किलकिलाशब्दं सबभौ सिंहवन्नदा ।
वानराणां प्रहृष्टानां बभूवुश्च महानभूत् ।

—After 13 M3 ins

3321* ते सर्व वानरास्तस्मै राघवायाभ्यवादयन् ।

14 ᵃ) B4 D6 [क]क्ष (for -[क]र्थं) —ᵇ) Ś1 V D6 13 राम D1 om (for सव) B1 D1 4 9 transp. दृष्ट्वा and सर्वे —ᶜᵈ) D13 अब्रुवन् (for ऊचुस्ते) D7 प्राञ्जलिं राम (for प्रथमं स्तुत्वा) D11 ते राम, G2 M3 सभार्यं (for स्तवार्हं) D7 सहसीत सलक्ष्मण (for ᵈ) Ś1 N V B3–4 D2,10 11 अब्रुवन्परमप्रीता स्तुत्वा राम सलक्ष्मण —After 14 Ś2 D6 12 ins V3 ins after 13 B1 D1 4,9 ins l 1 after 14ᵃᵇ and subst l 2–3 for 14ᶜᵈ while Ś1 subst only l 2–3 for 14

3322* स्वयंभुवं पुरस्कृत्य सदेशायपराक्रम ।
पितामहस्तु भगवान्सहित शूलपाणिना ।
राघवं सर्वसिद्धार्थमिदं वचनमब्रवीत् ।

[(l 1) Ś2 D13 नमस्कृत्य (for पुर°) Ś2 damaged,

गच्छापोध्यामितो वीर विसर्जय च वानरान् ।
मैथिलीं सान्त्वयस्वैनामनुरक्तां तपस्विनीम् ॥ १५
भ्रातरं पश्य भरतं त्वच्छोकाद्व्रतचारिणम् ।
अभिषेचय चात्मानं पौरान्गत्वा प्रहर्षय ॥ १६
एवमुक्त्वा तमामन्त्र्य रामं सौमित्रिणा सह ।
विमानैः सूर्यसंकाशैर्हृष्टा जग्मुः सुरा दिवम् ॥ १७
अभिवाद्य च काकुत्स्थः सर्वांस्तांस्त्रिदशोत्तमान् ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वासमाज्ञापयत्तदा ॥ १८
ततस्तु सा लक्ष्मणरामपालिता
महाचमूर्हृष्टजना यशस्विनी ।
श्रिया ज्वलन्ती विरराज सर्वतो
निशा प्रणीतेव हि शीतरश्मिना ॥ १९

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे अष्टोत्तरशततमः सर्गः ॥ १०८ ॥

G 6.135 0
B 6.120.24
L 6.101 34

D13 [उ]पचक्रमे D9 निवेशयोपचक्रमु (for the post half) —V3 om l 3]

15 V3 om 15-16^b —^a) Ś D8 13 गतो (for गच्छ) Ś V1 2 B2 4 D8 11 M3 2 राम, Ñ D10 12 13 राजन् (for वीर) —^b) D8 विसर्जयस्, D12 विसृजस्व, G1 त्व विसृज्य (for विसर्जय) Ś D12 तु (for च) D12 वाधवान् —^c) B1 सान्त्वयैना, B3 सान्त्वयश्च, D2 M3 सान्त्वयित्वा, D10 सान्त्वयतु (for सान्त्वयस्व) Ś D8 12 T2 2 G2 M3 2 [द]नाम्, B1 त्वाम् (for [ए]नाम्) —^d) Ś N1 V1 2 B D1-4 6-12 M2 यशस्विनीं D13 मनस्विनीं (for तपस्विनीम्) —After 15 D5 6 T G1 2 M ins while V2 D7 10 11 G2 ins after 16^ab

3323* शत्रुघ्नं च महात्मानं मातॄः सर्वाः परंतप ।

[V3 महाराज (for महात्मानं) V2 तव भक्तं यशस्विनं (for the post half)]
—Thereafter V2 cont 3324*

16 V3 om 16^ab (cf v l 15) —^a) Ś Ñ V1 2 B2-4 D7 8 10 12 13 भरतं पश्य (by transp) B1 D1 4 5 भरतं भ्रातृ (for पश्य भरतं) —^b) G1 M1 5 त्वच्छोक, Cg as in text (for त्वच्छोकाद्) D8 T1 2 M3 व्रतधारिण Ś N1 V1 2 B2-4 D8 13 त्व(V1 2 B1 त्व)च्छन्द(Ś N1 V2 D1 12 °द, B2 °दयं)व्रतकार्य(D8 °व्रत)न N2 B1 D1 4 5 शत्रुघ्नं च यशस्विनं, D13 सत्यव्रतमुपस्थितं —After 16^ab Ś B1 D1-4 8 9 12 13 ins while V2 cont after 3323*

3324* सर्वेषां पितृपक्षाणां त्व शापयितुमर्हसि ।
कृतकार्यो परिश्रान्तं सुखमाप्नोतु लक्ष्मण ।

[(l 1) V2 B1 कालवितु त्वम् (by transp) Ś D8 13 शत्रुघ्न लाडय प्रभो (for the post half) —Ś D8 13 om l 2 —(l 2) V2 B1 D4 सत्तम् (for सुखम्) D9 प्राप्नोति (for आप्नोतु)]
—After 16^ab V2 D7 10 11 G2 ins 3323* —V3 reads 16^cd twice —^cd) D8 7(with hiatus) आत्मान (for चात्मानं) Ś D1 13 पौरानपि N1 पुरीं गत्वा, D8 राज-गत्वा T2 द्रष्टा गत्वा, M1 गत्वा पौरान् (by transp) (for पौरान्गत्वा) N1 प्रहर्षयन् (for प्रहर्षय) V3(first time) B1 D1-4 9 समाश्वसय(?)वाससस्वस्था(D4 °स्तु आ [with hiatus])ज्ञानमभिषेचय —After 16 M3 ins

3325* नन्दयस्व च कौसल्यां त्वच्छोककलुषीकृताम् ।

17 ^a) Ś N V B2-4 D8 10 13 सहस्राक्षो, M6 तु समन्त्र्य (for तमामन्त्र्य) ☞ V3 missing from 17^d up to 6 110 9^c —^d) Ś N V1 2 B D8 10-13 ययौ हृष्ट, D1-3 6 जग्मुर्हृष्टा (by transp) D4 M3 ययुर्हृष्टा (for हृष्टा जग्मु) Ś N2 V1 2 B2 4 D8 10-13 सुरै सह, N1 T2 2 सुरालय, B1 2 D4 सुरेश्वर (D1 °रा) D8 स्वमालय, D9 सुराधिपा, M1 यथागत (for सुरा दिवम्)

18 ^a) D1 3 9 12 13 तु D2 स (for च) —^b) V2 ततस् (for सर्वांस्) B2 D4 सुरसत्तमान्, D5 6 T1 G1 M3 त्रिदशे-श्वरान्, D7 G2 त्रिदिवौकस (for त्रिदशोत्तमान्) G1 त्रिदशा स्तान्सुरोत्तमान्, M1 सर्वांश्चापि सुरे** (damaged) —^d) B2 सर्वम् (for वासम्) B1 समवाक्षापयत्तदा (corrupt), D4 11 स समाज्ञापयत्तदा

19 ^a) B1 2 D1-4 9 M1 राघव (for लक्ष्मण) Ñ1 B1 2 D1-4 9 12 M1 2 बाहु (for राम) B1 -पीडिता (for पालिता) —^b) B1 D1-4 8 7 9 T2 3 M3 हृष्टमना, D12 जाव-बता, G1 °बला (for हृष्टजना) D4 यशस्विना D13 तरस्विना (for यशस्विनी) N1 हृष्टतमा तरस्विनी —^c) D1 M3 ज्वलन्तीव रराज (for ज्वलन्ती विरराज) —^d) Ś2 D8 प्रणीतेन (for °तेव) B1 D1 4 निशेव जाता (D2 शुभ्रा) सह D9 निशा यथा सा सह (for निशा प्रणीतेव हि) N2 रश्मिना शुभ्रा

Colophon V3 missing (cf v l 17) —*Kanda name* N V1 B1 3 4 D4 12 लङ्काकाण्डे —After Kāṇḍa name, V1 D2 3 ins आम्युदयिके —*Sarga name* Ś D8 अमृतवृष्ट्या वानरसंजीवन, N1 M3 वानरसंजीवन (N1 °न) N3 D12 वानरजीवन(D12 °न) V1 B1 D4 मृतवानर जीवन V2 B2 4 अमृतवृष्टि, D1 3 मृतवानरोत्थापन (D2 °न) D2 वानरोत्थापन D13 वृष्ट्या वानरसंजीवन —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V2 B2 4 D3 4 8 10 12 om Ś2 D1 103 N2 109 V1 104, B1 81 B2 101 D8 9 106 D6 7 T1 G M2 3 123 D10 11 122 T2 131 T3 134 M1 124 M3 125 —After colophon D2 concludes with राम ; G M1 2 4 with श्रीरामाय नमः .

१०९

G. 6. 106 1
B. 6. 111 1
L. 6. 102 1

तां रात्रिमुषितं रामं सुखोत्थितमरिंदमम् ।
अब्रवीत्प्राञ्जलिर्वाक्यं जयं पृष्ट्वा विभीषणः ॥ १
स्नानानि चाङ्गरागाणि वस्त्राण्याभरणानि च ।
चन्दनानि च दिव्यानि माल्यानि विविधानि च ॥ २
अलंकारविदश्चेमा नार्यः पद्मनिभेक्षणाः ।
उपस्थितास्त्वा विधिवत्स्नापयिष्यन्ति राघव ॥ ३
एवमुक्तस्तु काकुत्स्थः प्रत्युवाच विभीषणम् ।
हरीन्सुग्रीवमुख्यांस्त्वं स्नानेनोपनिमन्त्रय ॥ ४

109

V3 missing for Sarga 109 (cf v l 6 108 17) Ñ1 begins with जयोऽस्तु मे । भद्रमस्तु ते; D12 with ॐ । M1 with अथोद्दृश्य सीतासुविमुक्तादिस्तुति

1 ᵃ) Ś Ñ2 V1.2 D2-4 D8.12 M2 सुखासीनम्, D6 T2.3 सुखप्रदम्, D7 G1 M5 सुखोषितम्, D10.11 M1 Ct सुखोदितम्; G3 सुखसुखम्; G2 सुखे स्थितम्; Cm as in text (for सुखोत्थितम्) Ñ2 D11 सुखेन मनुजोत्तमं, B1 D1-4.5 तथै(D1 °थै)व पतमास्थित —ᶜ) B1 D1-3 काले (for वाक्य) —ᵈ) M1 सुख (for जय) B1 D1.3.4.10 T2 दृष्ट्वा (for पृष्ट्वा) Ś Ñ2 V1.3 B1-4 D8.12 वाक्यज्ञ (Ś B1 D1.12 ज्ञ) स(D12 च), M2 जयेत्युक्त्वा; Cm t as in text (for जयं पृष्ट्वा)

2 V1 om Ñ2 illeg for 2ᵃᵇ —ᵃ) B1 D6 शुभानि च; B3 D5 स्नानीयानि; G1 स्नियानि च, Cm g k t as in text (for स्नानानि च) V1 B1.3 D1.3.4 G2 M1.2 [अं]गरागांश्च, Cg as in text (for °रागाणि) G(ed) transp 2ᵃ and 2ᵈ —ᵇ) Ś V1 B2 D8.12 माल्यानि, B1.3 D2 वासांसि (for वस्त्राणि) Ś V1 B1.4 D12 विविधानि (for [आ]भरणानि) —D5 om (hapl) 2ᶜᵈ —ᶜᵈ) D1-3.4 चन्द्नागु(D6.9 °ग)रु- (for चन्दनानि च) Ś Ñ1 V1.3 B1-4 D1-3.6.12 सुरूपाणि, Ñ2 D12 सवानि (for दिव्यानि) Ś V1.3 B1.4 D12 वासांसि (for माल्यानि) D1.10.11 transp दिव्यानि and माल्यानि

3 ᵃ) D4 प्रसाधन (for अलंकार) V1 B1.3 D1-4.6 विधौ (for विदः) Ś D8.12 चेमे; V1 B1.3 D1-4.6 युक्ताः, D1.10.11 G2 M1 चैता (for चेमा) N अंगरागं च सपद्य(Ñ2 °गृह्य); D12 अंगरागरुचिं गृह्य —ᵇ) Ś D8.12 दास (for नार्यः) Ś V1 B2.4 D8.12 दक्ष (for निभ) Ś D8.12 G1 [इ]क्षण (for [ई]क्षणाः) V1 B1 D1.4.6 तान्याः(V1 समा)दाय वरस्त्रिय —D5 om 3ᶜᵈ B3 reads 3ᶜᵈ twice (second occurrence in marg) —ᶜ) D1 च (for त्वां) Ś1 V1 B3(first time) D8.12 M2 विधिना, V1 om B1.3(second time) D4 देवेश, D1 ते देवीं, D1.3 देवीं च; Cg as in text (for विधिवद्) —ᵈ) B1.3 (second time) D1-4 वैदेहीं कद्मण तथा(B1 °था) —After 3 Ś D8.12 ins

3326* स्ववृत्तकोविदां देवीं वैदेहीं लक्ष्मणं तथा ।

—Thereafter all the above MSS cont, while B1.3 (after the second occurrence of 3ᶜᵈ, in marg) D1-4.6 (after 3ᵃᵇ, owing to om) T2.3 M1 ins after 3

3327* प्रतिगृह्णीष्व तत्सर्वं मदनुग्रहकाम्यया ।
मुनिवेषं समुत्सृज्य राज्यर्द्धिरनुभूयताम् ।

[(l 1) B1.3 D4 मम (for मद्) —T2.3 M1 om l 2 —(l 2) D6 परित्यज्य (for समुत्सृज्य) B1 D4 राजर्धिर्, B3 राजार्थम्, D1.3.6 राजर्द्धिर् (for राज्यर्द्धिर्) Ś D8.12 राज्य श्रियम्(D12 °य [sic])भुंक्ष्व च(D8 °क्ष्वे) (for the post half)]

—After 3, M2 ins

3328* एते राक्षसराजस्य दासा दास्यश्च किंकरा ।
कुशलोद्वर्तनस्नाने प्रसाद कुरु राघव ।

[Note double samdhi metri causa in l 2]

4 ᵃ) V3 इदम् (for एवम्) D4 श्रुत्वा (for उक्तस्). —After 4ᵃᵇ D1-3.6 ins, Ś D8.12 ins l 1 after 4ᵃᵇ, l 2-5 and l 6-7 after 4 and 6 respy, while Ñ(Ñ1 marg) ins only l 4-7 after 5ᵃᵇ, B1 D6 ins only l 4 (followed by 3332*) after 4ᵃᵇ, T2.3 ins l 1-2 after 4ᵃᵇ and l 4-7 after 4ᶜᵈ

3329* धर्मज्ञो धर्मविद्वांश्च न्यायज्ञो न्यायकोविद् ।
उपपन्नमिदं राजंस्त्वयि कल्याणचेतसि ।
सौहृदे वर्तमानस्य प्राज्ञ च वचनं तव ।
समानव्रतचारी च भरतः कैकयीसुतः ।
शत्रुघ्नसहितो विद्वान्समागमनकाङ्क्षया । [5]
राज्यश्रियं परित्यज्य मुनिवेषधरः कृशः ।
तपश्चरति मे भ्राता नन्दीग्रामकृतालयः ।

[(l 1) Ś D8.12 धर्मभृद् (for °विद्) Ś D8.12 शास्त्रो शास्त्रकोविद् (for the post half) —(l 2) Ś D8.12 वाक्य, D5 राघव (for राजन्) Ś D8.12 तव (for त्वयि) —(l 3) Ś D8.12 सौहार्दे (for सौहृदे) D5 सौम्य देवप्रभावस्य (for the prior half) D5 मम (for तव) Ś D8.12 माधव प्रणये मया (for the post half) —(l 4) D5 भ्रातानुजो व्रतचारी (for the prior half) B1 D6 सत्यपुरुष (D6 °विक्रम) (for कैकयीसुत) —(l 5) Ś D8.12 धीमान्, T2.3 धीमान् (for विद्वान्) Ñ1 D2.3 समागमन —(l 7) N तपति (for तप्यति) T2.3 नदीग्रामे]

—Thereafter Ś D8.12 cont 3332*

स तु ताम्यति धर्मात्मा मम हेतोः सुखोचितः ।
सुकुमारो महाबाहुः कुमारः सत्यसंश्रयः ॥ ५
तं विना कैकयीपुत्रं भरतं धर्मचारिणम् ।
न मे स्नानं बहुमतं वस्त्राण्याभरणानि च ॥ ६
इत एव पथा क्षिप्रं प्रतिगच्छाम तां पुरीम् ।
अयोध्यामायतो ह्येष पन्थाः परमदुर्गमः ॥ ७

एवमुक्तस्तु काकुत्स्थं प्रत्युवाच विभीषणः ।
अह्ना त्वां प्रापयिष्यामि तां पुरीं पार्थिवात्मज ॥ ८
पुष्पकं नाम भद्रं ते विमानं सूर्यसंनिभम् ।
मम भ्रातुः कुबेरस्य रावणेनाहृतं बलात् ॥ ९
तदिदं मेघसंकाशं विमानमिह तिष्ठति ।
तेन यास्यसि यानेन त्वमयोध्यां गतज्वरः ॥ १०

G 6 106, 10
B 6, 121 14
L 6. 102, 15

—B1 om 4ᶜ-5 D1-3 om 4ᶜ-5ᵈ D11 G (ed) om 4ᶜᵈ. —ᶜ) D6 T G मिश्चास्व(G1 °स्नास्व), Cg as in text (for सुखयत्) Ś D8 13 तु, D4 om (subm), G2 तान्, Cg as in text (for त्व) —ᵈ) M1 स्नानाय, Cg as in text (for स्नानेन) D5 T1 G M1 3 Cg [ध]मि (for [उ]प) D4 स्नानैर्निहितैर्निमन्त्रय (corrupt), D4 स्नापनेनानुमन्त्रय —For 4ᶜᵈ, M2 subst.

3330* निमन्त्रयस्व दृश्यैस्त्वं सुग्रीवप्रमुखान्हरीन् ।

5 B1 om. 5 D1-3 T3 om 5ᵃᵇ (for all except T3, cf v l 4) —ᵃ) M3 य स. Cg as in text (for स तु) Ś Ñ B1-4 D8 13 स तपस्वी तपोयुक्तो, V3 तापसस्तपसा युक्तो, V3 राज्य स्वक परित्यक्त्वा, D13 स सदा सौम्य धर्मात्मा —ᵇ) Ś D8 13 महात्मा (for मम हेतो) Ś Ñ V1 3 B1-4 D8 11 मृदु रित (for सुखोचित) —After 5ᵃᵇ, Ñ(Ñ1 marg) ins only l 4-7 of 3329* —ᵈ) Ś N2 V1 3 B1-4 D1-3 8-13 T2 3 भरत, Cg as in text (for कुमार) Ś B4 D1-3 8.9 13 T2 3 सगर, Ñ2 V1 3 B1 D1-7 10 11 G1 M1 3 सश्रय, M2 विक्रम, Cg as in text (for सश्रय) —For 5 D4 subst.

3331* यस्तपस्वी तपोयुक्तो मम हेतो सुखी तव ।
स्वयं धर्मज्ञ सत्यवादी मम भक्तिपरायण ।

—After 5, B1(in marg) D1-3 5 T2 3 ins. while Ś D8 13 cont after 3329*, B1 D4 cont after l 4 of 3329*

3332* शत्रुप्रसहितो धीमान्स मां नूनं प्रतीक्षते ।

[D6 T2 3 विद्वान् (for धीमान्) D3 स मां, D13 मां स (by transp) (for स मां) B3 transp धीमान् and नून]

6 ᵃ) M3 भ्रातरं सौम्य (for कैकयीपुत्र) —ᵇ) Ś V1 3 B1-4 D8 13 धर्मज्ञं धर्मवत्सल —ᶜ) B3 न मे बहुतर(m also °म) चैव, D1-3 5 न मे बहुमत(D5 °तरं, D6 °प्रिय) [D3 च]चं —ᵈ) B1 रत्नानि (for वस्त्राणि) —After 6 Ś D8 13 ins l 6-7 of 3329* (followed by 3332*)

7 ᵃ) M3 तथा कुरु (for इत एव) D6 7 G1 M1 3 यथा (for पथा) Ś Ñ V1 3 B D1-4 8.10-13 एतत्परम् यथा(D1 मया, D13 मत्) क्षिप्रं(V3 damaged from क्षि up to तो in 7ᵃ, D2 दीर्घं) D6 T2 3 एतत्सर्वं मम वच —ᵇ) D1-3 5 गच्छेम, D5 T2 G1 M3 गच्छामि (for गच्छाम) Ś Ñ V1 B1 4 D8 13 15 प्रतिगच्छामहे पुरीं, M3 प्रतिगच्छामहे वय 卐 Cv इत एव यथा क्षिप्रं प्रतिगच्छाम तां पुरीमिति तथा न मे स्नानं बहुमतमिति पूर्वेणास्य पूरणम् । इत एव यथा क्षिप्रमिति साक्षात्पाठ । , Cg इव एवेति । अनेन पथा येनाहमागत तेनेत्यथ । एष इति हस्त निर्देशपूर्वकमुच्यते । अयोध्यामागत प्राप्त अयमयोध्यामार्ग तेन क्षिप्र तां प्रतिगच्छामीत्यथ । Ck t प्रतिगच्छामेति छान्द 卐 —ᶜᵈ) Ñ1 D4 10 11 गच्छतो, V1 om, D3-7 T1 M3 5 मागतो (for आयतो) Ś N2 B1-4 D8 13 अयोध्या(Ś °ध्या)म(B3 4 °गा)मिको, D1 3 5 13 M3 अयोध्यायाम(D5 °यामि, D13 °या ग, M3 °या इ)तो, G1 अयोध्यागमने G3 अयोध्यामायमिच्येद (for ᶜ) G1 transp ह्येष and पन्था D4 दुर्जय (for दुर्गम) D13 पूर्णां परमसिद्धय (for ᵈ)

8 ᵃ) D13 T3 त्व (for तु) Ñ V1 3 B1-4 D1 10 M3 रामेण (for काकुत्स्थ) —ᶜ) Ś B3 D8 13 T3 अद्य, Ñ B3 D4 10 अद्य (for अह्ना) T3 त्वा (for त्वां) —ᵈ) B4 त्वा (for तां) Ś D8 13 पुरुषर्षभ (for पार्थिवात्मज)

9 V3 damaged from भ्रं in 9ᵃ up to ᵈ —ᵇ) Ś Ñ1 B3 D1 8.13 13 वर्चसं (for संनिभम्) —ᶜ) N1 D4 13 हृत (for मम) B1 D1 3 5 T2 3 पुरा वैश्रवणस्यासीद् —ᵈ) B1 D1 3 5 7 3 G1 M3 हृत, Cg as in text (for [आ]हृत) Ś Ñ V1 B1-4 D1 8 10-13 M3 रावणेन पलीयसा —After 9 Ś N2 V1 3 B1-4 D1-3 10-13 S ins

3333* हत्वा निर्जित्य संग्रामे कामगं दिव्यमुत्तमम् ।
त्वदर्थं पालितं चैव विशुध्यतुलविक्रम ।

[(l 1) T1 मृत्यु (for हत्वा) V3 संग्रामे (for संग्रामे) M3 अद्य (for उत्तमम्) —(l 2) D1 7 T G M1 3 Cg स्वर्थे D1-7 T G2 3 M1 3 चैव G1 M2 3 (before corr. as above) वै(M3 तै)वम् (for चैव) Ś D8 3 T2 3 [अ]मित M3 [अ]मर (for [अ]तुल)]

10 ᵃ) Ś B1 D8 13 सूर्य (for मेघ) V3 सं * * (for संकाश) —ᵇ) B1 D8 मत्र ; D13 अपि (for इह) N D1 13 नानारत्नसमुत्कृष्टं(D13 °विभूषित) —V3 damaged from 10ᵃ up to मा in 11ᵃ —ᶜ) Ś N1 V1 B D1 8 13 M3 येन (for तेन) Ś D8 13 यास्यसि; D13 यास्यामि (for यास्यसि) —ᵈ) Ñ B3 D1 13 त्वम् (for

G. 6.106 11
B. 6.111 12
L. 6.102 26

अहं ते यद्यनुग्राह्यो यदि स्मरसि मे गुणान् ।
वस तावदिह प्राज्ञ यद्यस्ति मयि सौहृदम् ॥ ११
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वैदेह्या चापि भार्यया ।
अर्चितः सर्वकामैस्त्वं ततो राम गमिष्यसि ॥ १२
प्रीतियुक्तस्तु मे राम ससैन्यः ससुहृद्गणः ।
सत्क्रिया विहिता तावद्गृहाण त्वं मयोद्यताम् ॥ १३
प्रणयाद्बहुमानाच्च सौहृदेन च राघव ।
प्रसादयामि प्रेष्योऽहं न खल्वाज्ञापयामि ते ॥ १४

एवमुक्तस्ततो रामः प्रत्युवाच विभीषणम् ।
रक्षसां वानराणां च सर्वेषां चोपशृण्वताम् ॥ १५
पूजितोऽहं त्वया वीर साचिव्येन परंतप ।
सर्वात्मना च चेष्टाभिः सौहृदेनोत्तमेन च ॥ १६
न खल्वेतन्न कुर्यां ते वचनं राक्षसेश्वर ।
तं तु मे भ्रातरं द्रष्टुं भरतं त्वरते मनः ॥ १७
मां निवर्तयितुं योऽसौ चित्रकूटमुपागतः ।
शिरसा याचतो यस्य वचनं न कृतं मया ॥ १८

स्वम्) D6 T3 G3 त्यच, G1 श्रम (for उद्र) B1 योद्धुं त्वां चेच्छसीति D1-3 योद्धुं त्वां च (D1 त्वां च योद्धुं) त्वदर्हसि

11 V3 damaged up to प्रा in 11ᵃ (cf v l 10) T1 reads 11ᵃᵇ twice (lacuna for 11ᵃ in second occurrance) —ᵃ) B1 D1-3 transp अहं and यदि —ᵇ) D4 वै (for मे) D1-3 T1 (second time) धारणी (D1 पालनी) योसिम त यदि —ᶜ) D1 न च (for वस) D1 3 प्राज्ञो (for प्राज्ञ) M3 यदाप रजनीचर —ᵈ) Ś D1 11 T1 G1 मम (for मयि) N3 D4 12 M3 transp यद्यस्ति and मयि D1 गौरव (for सौहृदम्) B1 D1 3 मया त्व(D1 स)मपि(B1 °पि)पूजित

12 ᵇ) Ś Ñ V1 B1-4 D1 10-12 M1 भार्य(M1 चान)या सह (V3 damaged from सह up to यु in 13ᵃ), D1 T2 G1 M1 सह(D1 G1 M1 चैव) सीतया (for चापि भार्यया) M1 भार्यया * * सीतया —For 12ᵃᵇ, B1 D1-3 subst

3334* सदारो भ्रातृसहित सर्वैर्मिहरियूथपै ।

—ᶜ) D1 च, D1 तु (for त्व) Ś D1 सह कामैश्च (for सर्वकामैस्त्व) —ᵈ) Ś D1 11 राजन् (for राम)

13 V3 damaged up to यु in 13ᵃ (cf v l 12) —ᵃ) B1 D1 प्रति (for प्रीति) Ś Ñ V1 B D1 10-12 G1 M1 C1 युक्तस्य, Cv as in text (for युक्तस्तु) G1 M1 वै, C1 m t as in text (for मे) B1 D1 T1 G1 वै (B1 G1 मे) राजन्, D1 10 11 विहितां, D1 धर्मज्ञ (for मे राम) D1 प्रीति रामस्य मे युक्त (sic), D1 प्रीतियुक्त मम रामः M1 प्रीतियुक्तेन राजेन्द्र —ᵇ) N2 V1 B1 D1 13 ससुहृज्जन B1 सहसैन्य सुहृज्जन —ᶜ) Ñ1 D1 11 विपुलं N1 illeg V1 B1-4 विधिवत् D1 10 11 राम मे (D1 ते), C1 m g t as in text (for विहिता) V1 तात B1 प्राज्ञ, D1 T1 राम (for तावद्) Ś B1 D1-3 11 सत्कार विधिवत्त्व च (B1 D1-3 °वत्तात D1 °वत्सर्व) —ᵈ) Ś N V1 B D1 11 13 प्रतिगृह्णीष्व राघव (B1 D1-3 चोद्यत, B1 भारत [sic] D1 कोविद)

14 V1 D1 om 14ᵃᵇ —ᵃ) D1 प्रियाच्च (for प्रणयाद्) D1 च बहुमानाद् (by transp) —ᵇ) Ś N V1 B D1 10-12 सौहार्देन (for सौहृदेन) D1 सौहार्द्देनापि —V1 om 14ᶜᵈ —ᶜ) D1 प्रणयामि (sic) G1 प्रसादयत्व M1 प्रसादयिष्ये (for प्रसादयामि) B1 D1 12 M1 भृत्योऽ D1 प्रेष्यो (for प्रेष्यो) —ᵈ) B1 हि (for ते)

15 ᵃᵇ) V1 damaged from क up to प Ñ1 D1 12 तु काकुत्स्थ (for ततो राम) —B1 om 15ᶜ–17ᵇ V1 om 15ᶜᵈ —ᶜ) D1 ऋक्षाणां (for रक्षसां) —ᵈ) Ś Ñ V1 B1-4 D1-4 6-12 G1 M1 शृण्व D1 T1 M1 श्रव, Cg as in text (for चोप)

16 N1 B1 D1-3 11 12 om 16 (for B1 cf v l 15) —ᵃ) Ś N1 V1 B1-4 D1 11 12 [ऽ]स्मि, M1 [ऽ]पं (for ऽहं) D1 यथा (for त्वया) D1 T G1 M सौम्य (for वीर) —ᵇ) Ś D1 12 पाण्डित्येन, G1 साहाय्येन Cg t as in text (for साचिव्येन) Ś D1 यदेन हि, N1 V1 B1-4 D1 10-12 पौरेण च (B1 D1 11 हि) (for परंतप) —V1 D1 om 16ᶜᵈ —ᶜ) G1 M1 सर्वात्मनापि Ś D1 वसुभि (for चेष्टाभि) —ᵈ) Ś Ñ1 B1-4 D1 10 11 सौहार्देन परेण च (B1 हि) ❀ Ct सौहार्देनोत्तमेन च इति क्वचित्पाठ । ❀

17 B1 om 17ᵃᵇ (cf v l 15) —ᵃ) D1 [इ]दं G1 [इ]ह, M1 [अ]त्र (for [ए]तन्) D1 T1 कार्यं (for कुर्यां) D1 मन्ये त्वेत (for न खल्वेतन्) G (ed) च (for ते) —ᵇ) D1 6 9 नैर्ऋताधिप, D1 T1 G1 राक्षसोत्तम —B1 transp 17ᶜᵈ and 18ᵃᵇ —ᶜᵈ) Ś1 D1 11 उत्क, B1 D1 किं तु (for तं तु) Ś1 सोत्कंठ (for तं तु मे) D1 transp भ्रातरं and भरत Ś D1 12 त्वरित (for त्वरते) M1 transp भरत and त्वरते

18 B1 transp 17ᶜᵈ and 18ᵃᵇ Ñ1 reads in marg 18ᵃᵇ —ᵃ) Ś D1 8 11 निवारयितुं (for निवर्तयितुं) V1 वीरस्तु B1 साक्षौ (for योऽसौ) —ᶜ) Ś N1 V1 B D1-3 9 11 12 M1 याचमानस्य, D1 याचितस्यास्य, D1 T1 G1 याचितो यस्य —ᵈ) D1 3 9 मया कृत (by transp) Ś N1 V1 B1-4 D1 11-13 न कृत वचन (B1 तद्वचो) मया, B1 वचनं मम यत्कृत M1 कृत वचन मया (subm)

कौसल्यां च सुमित्रां च कैकेयीं च यशस्विनीम् ।
गुरूंश्च सुहृदश्चैव पौरांश्च तनयैः सह ॥ १९
उपस्थापय मे क्षिप्रं विमानं राक्षसेश्वर ।
कृतकार्यस्य मे वासः कथंस्विदिह संमतः ॥ २०
अनुजानीहि मां सौम्य पूजितोऽस्मि विभीषण ।
मन्युर्न खलु कर्तव्यस्त्वरितस्त्वानुमानये ॥ २१
ततः काञ्चनचित्राङ्गं वैदूर्यमणिवेदिकम् ।
कूटागारैः परिक्षिप्तं सर्वतो रजतप्रभम् ॥ २२
पाण्डुराभिः पताकाभिर्ध्वजैश्च समलंकृतम् ।
शोभितं काञ्चनैर्हर्म्यैर्हेमपद्मविभूषितम् ॥ २३

G 6. 116. 23
B 6. 121. 25
L 6. 102. 46

19 ᵃ) Ś₁ N₁ B₂ D₄.₁₃ च तपस्विनीं, B₁ D₁–₃.₉ चैव (D₃ चापि) मातर (for च यशस्विनीम्) —D₁₃ lacuna for 19ᶜ —ᶜ) Ś V₁.₃ B₃.₄ D₃.₁₂ दिदृक्षु, Ñ₁ B₁ D₁₀.₁₁ गुरु च, D₂ गुरु च, D₆ गुरूंश्चैव, L (ed) दिदृक्षु (for गुरूंश्च) Ñ V₁ B₁.₄ D₁₀.₁₁ सुहृत् (for सुहृदश्.) M₂ [श्च]-यान् (for [श्च]श्च) —ᵈ) Ś V₁.₃ B₁–₄ D₃.₁₂ गुरून्पौरांस्तथैव च, Ñ D₄.₁₀.₁₁.₁₂ पौराश्च (D₄ °रानः D₁₃ गुरु जा)नपदैः सह, B₁ D₁.₃.₉ द्रष्टुमिच्छ(D₃ °मह)ति मे मन, M₃ द्रष्टुं मे त्वरते मन

20 Ñ₂ D₁₁ om 20ᵃᵇ Ś Ñ₁ V₁.₃ B D₁–₄.₈.₁₂ M₃ transp 20 and 21 —ᵃ) D₃ समुपस्थापय Ś V₁ B₁–₄ D₃.₉.₁₀.₁₂ M₁ शीघ्रं, B₁ D₁–₃ तूर्णं, D₉ पूर्व (for क्षिप्रं) D₄ transp मे and क्षिप्रं —ᵇ) B₁ D₁–₃.₉ नैर्ऋता (D₃ राक्षसा)धिप (for राक्षसेश्वर) —Ñ₂ D₁₁ read 20ᶜᵈ after 21 —ᵈ) Ś N V₁.₃ B₁.₄ D₄–₈.₁₀–₁₃ T₂.₃ M₁ कथ(D₈ न मे) स्याद्, Cg as in text (for कथंस्विद्) D₄ कथ स्यादिति Ś D₄.₁₂ सगत, D₈ समत (for संमतः) B₁ D₁.₃.₉.₁₂ कथ स्यादिति (D₁₃ विचित्र (sic)) मे मति —After 20, Ś N (only l 11–14) B₁.₃ (marg) D₁–₃.₉.₁₁ ins a passage relegated to App I (No 71) —After 20 N (preceded by l 11 14 of App I (No 71)) V₁.₃ B₂.₄ D₄.₁₀.₁₁ M₂ ins D₂ ins after App I (No 71) Ś D₆.₁₂ subst only l 2 for l 35 of App I (No 71)

3335* एवमुक्तस्तु रामेण राक्षसेन्द्रो विभीषण ।
विमान सूर्यसंकाशमाजुहाव त्वरान्वित ॥

[(l 1) V₃ illeg M₃ राघव सचिवस्थ (for the post half) —V₃ om l 2 —(l 2) Ś N₁ B₁ D₄.₁₃ आजहार B₁ आरोह (sic) (for आजुहाव) M₃ आनयामास हि ततो विमान पुष्पकोत्तम]

—Thereafter D₁ cont

3336* दिव्यमत्यद्भुताकार सर्व कामगमव्ययम् ।

21 Ś Ñ₁ V₁.₃ B D₁–₄.₈–₁₃ M₃ transp 20 and 21 —ᵇ) D₁.₂.₉ M₁ [ऽ]द्य Cg as in text (for ऽस्मि) M₃ तथा प्रभो (for विभीषण) —D₈ om 21ᶜᵈ V₃ illeg from क in 21ᶜ up to या (see var) in 21ᵈ —ᶜ) Ś D₄ मपि (for खलु) B₃ D₁–₃.₉ transp न and खलु —ᵈ) Ś D₄.₁₂.₁₃ त्वरितो N V₁ B D₂.₃ सदा त्वरितः D₁.₃.₄.₇ T₁ G₂.₃ M₁.₂.₃ C₉ त्वरितो M₃ त्वरया (for त्वरित) Ś N V₁.₃ B D₁.₂.₄.₆–₁₃ G₁ त्वा(V₃ illeg up to या, G₁ त्वा)नुमानये (D₁.₂.₉ G₁ °य), D₇ G₂ यानमानय, T₃ त्वा नु मानये (for त्वानुमानये) D₁₃ त्वद्भ्रातु * समादृदे —After 21, Ñ₂ D₁₁ read 20ᶜᵈ —After 21 D₇ G₃ M₃ ins

3337* राघवस्य वच श्रुत्वा राक्षसेन्द्रो विभीषण ।
स विमान समादाय तूर्णं प्रतिनिवर्तत ।

[ॐ Cg राघवस्य वच श्रुत्वेत्यादिश्लोकचतुष्टयमेक वाक्यम् । प्रतिनिवर्तत प्रतिन्यवर्तत ।, Ct राघवस्य वच श्रुत्वा राक्षसेन्द्रो विभीषण । तद्विमान समादाय तूर्णं प्रतिन्यवर्तते इति क्वचित्पाठ ॐ]

while T₂ ins a long passage relegated to App I (No 71) after 21

22 V₃ om 22–26 —ᵃ) Ś B₁ D₁–₃.₈.₉.₁₂ मणि, G (ed) दिव्य (for तत) —ᵇ) Ś D₇.₈.₁₀.₁₃ G₃ वैडूर्यं मणि, N₁ D₁ वैदू(D₁ °डू)र्यंहत, B₁ D₁–₃.₉ तप्तकाचन, D₄.₅ T G₁.₂ M वैडूर्यमय (for वैदूर्यमणि) —G (ed) om 22ᶜᵈ —ᶜ) Ś D₄.₁₂ क्रीडा (for कूट) B₁ D₁–₃.₉ [आ]गा(B₁ [आ]का)र (for [आ]गारै) —ᵈ) B₂ D₁–₃.₉ मधुरस्वर (B₁ D₁ °नं) D₁₃ चन्दनप्रिय (for रजतप्रभम्) Ś Ñ V₁ B₂–₄ D₄.₈.₁₂ तप्तकांचनभूषण(Ś D₁.₁₂ °णै, D₆ °षित)

23 V₃ om 23 (cf v l 22) —ᵃ) D₁₃ T₁ G M पाण्डुराभि —ᵇ) Ś Ñ₂ V₁ B₂–₄ D₄.₁₂ M₂ G (ed) बहु भिर्ध्वु(G ed °श्रु)त, Ñ₁ D₁₀.₁₁ विविधैस्तथा (for समलंकृतम्) B₁ D₁–₃.₉ समताद्वभासि(B₁ °द्रूपशोभि)त —G₁ om 23ᶜ —ᶜ) D₈ शोभन, D₇.₁₀.₁₁ M₁ Ct काचन(D₇ °नै) (for शोभित) G₃ काचनै (for काञ्चनैर्) Ś D₁.₁₂ हर्म्यचूडैश्च N B₄ हर्म्यपर्णै(B₄ °पट्टै)श्च V₁ B₁.₃ हर्म्यकक्ष्यै (B₂ °क्षै)श्च, D₄ हर्म्यजालैश्च M₃ गवाक्षैश्च G(ed.) हर्मकक्ष्यैश्च Ct as in text (for काञ्चनैर्हर्म्यैर्) D₁₃ भाति काचनमुख्यैश्च —G₁ reads 23ᵈ and then repeats 24ᵃ–25ᵈ after 6 110 9ᵃ —ᵈ) Ś D₄.₁₂ कुम्भ, B₁ घटा, D₁ पट्ट G₁ M₁ स्य, Cg t as in text (for पद्म) D₁.₁₀.₁₁ G₂ M₁ विभूषिते —For 23ᶜᵈ, B₁ D₁–₃.₉ subst while Ś D₄.₁₂ ins after 23

3338* शोभित पद्मकारैः पुण्डरीकैश्च काञ्चने ।

[Ś D₆.₁₂ °रैत (for शोभित) D₁.₃.₁₂ वज्राकारै, D₂ च°]

G. 6. 106 · B 6. 121. 26 L. 6. 102. 47

प्रकीर्णं किङ्किणीजालैर्मुक्तामणिगवाक्षितम् ।
घण्टाजालैः परिक्षिप्तं सर्वतो मधुरस्वनम् ॥ २४
तन्मेरुशिखराकारं निर्मितं विश्वकर्मणा ।
बहुभिर्भूषितं हर्म्यैर्मुक्तारजतसंनिभैः ॥ २५
तलैः स्फटिकचित्राङ्गैर्वैदूर्यैश्च वरासनैः ।
महार्हास्तरणोपेतैरुपपन्नं महाधनैः ॥ २६
उपस्थितमनाधृष्यं तद्विमानं मनोजवम् ।
निवेदयित्वा रामाय तस्थौ तत्र विभीषणः ॥ २७

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे नवोत्तरशततमः सर्गः ॥ १०९ ॥

°श्चित (for °क्षाद्यैः) D3 °अत्यर्थं समावृत (for the prior half)]

24 V1 om 24 (cf v l 22) Ñ1 V1 B3-4 D1 om 24ab —a) Ś B1 D1.2.3.9.11 हर्षितं, Ñ1 D12 शोभित (for प्रकीर्णं) —D13 om (hapl) 24b–25a.—b) N1 D3 °जाल ; B1 माल्य (for °मणि) Ś B1 D1-3.7-12 G1 M3 गवाक्षक (B1 D1-3.9 °कै), Ñ1 चित्रविता Cg k t as in text (for गवाक्षितम्).—T1 mostly damaged for 24c For sequence in G1, cf v l 23 —c) Ś D3.11 हेम ; Ñ1 D1 घट ; M1 स्वर्ण ; Cg as in text (for घण्टा) T3 °नाद्यैः ; M1 घटा , Cg as in text (for जालैः) —d) M3 सुरव (for मधुर) B1 D1 T2.3 °स्वनैः, Cg as in text (for °स्वनम्) —For 24cd, B1 D1-3.9 subst

3339* घण्टाजालप्रणादित प्रकीर्णमिव सर्वत ।

[B1 °नादै (for °जाल) D1 मधुरित D3 श्रुति (for स्व)]

25 V2 om 25 (cf v l 22) D12 om 25abc (cf v l 24) For sequence in G1 cf v l 23 B1 D1-3.9 transp 25cd (including 3340*) and 26 G(ed) transp 25ab (including 3340*) and 26ab —a) N2 V1 B1.2 D4.5.7.8.10.11 T1 G (G1 both times) M1.2.3 त, B3 एतत् (hypm) D5 M3.4 यत् (for तत्) Cv यन्मेरुशिखराकारमित वा, Cr य मेरुशिखराकारमिति वा पाठ ।। Cg यन्मेरुशैलादिश्लोकत्रयमेकान्वयम् —b) D6 reads निर्मित in marg —c) N V1 B3.4 D4.5.10.11 वृद्धिरहितृ G1 (first time) शोभित (for बहुभिर्) B4 G3 भूषितै, G1(both times) कांचनैः, M2 शोभित (for भूषित) Ś D5.13 चित्रैर्, N1 D7 वर्णैर्, D6 T1 G2 M2 रम्यैर् (for हर्म्यैर्) —d) Ś N2 V1 B2.3 D2.10-13 शोभितै (Ś B3 D2.13 °त) B4 M3 भूषितैः, Cg as in text (for संनिभै) —For 25cd, B1 D1.2.3 G(ed) subst

3340* कामग रुचिर दिव्य मनोऽभिप्रेतगमयम्।

26 V3 om 26 (cf v l 22), B1 D1-3.9 transp 25cd (including 3340*) and 26 G(ed) transp 25ab (including 3340*) and 26ab —a) Ś V B1 D3.4.5.8.9.10 दृत , V2 B3 D1.12 द्रुत ; B3.4 दृतै , D1 रथ , D6.8 T1.2 G1.2 M3 दृत , M1 सुद्व ; M2 दृति (for तलैः), B3 D13 T1 G2.3 M2.3 Cg स्फटिक (for स्फटिक) D6 चित्राङ्ग (for चित्राङ्गैर्) —b) Ś D12 वैदूर्यस्य (for वैदूर्यैश्च) D8.9.10 T G M1.2 वैदूर्यैश्च D1 D5 वैदूर्यैवरासनम् (M2 °नै), M3 वैदूर्यैं कांचनैरपि —Ñ V1 B3.4 D5.11 om , B2 reads in marg 26cd. —c) Ś D2.3.9.10 [महा]हस्तरणोपेतम्, B3.4 D1 [महा]श्चरणोपेतम्, D6 T2.3 वराहास्तरणोपेतैर्, —d) D3 उपपन्नैर्, G1 उपपन्ना (sic) (for उपपन्न) G1 महासने ; M3 वरासनैः , Cg as in text (for महाधनैः)

27 a) D13 उपाश्वयुतनाधृष्य (corrupt) —b) B3 तं (for तद्) D2 मनोभिव, D6 T2.3 °हूर्त (for °जवम्) —T1 damaged 27c —c) Ś Ñ2 V1.2 B4 D2.12 दत्तो निवेद्य D12 रामस्य (for रामाय). B1 तत्रो निवेदयामास. —d) D6 T2.3 तत्र तस्थौ (by transp) D4.11 तस्थौ तस्य समीपत —After 27, Ś N V1.2 B D1-3.8.12 13 K (ed, within brackets) ins

3341* तत्पुष्पक कामगम विमान
उपस्थितं भेद्य दि दिव्यरूपम् ।
राम प्रहृष्ट सह लक्ष्मणेन
पुरा यथा वृत्रवधे महेन्द्र ।

[(l 1) D13 पुष्पकितम् (for विमानम्). D1 कामगमश्च तद् —(l 2) B1 स, D6 च (for हि) N1 D3.10.11.12 भूरिसन्निकाश, B3 दिव्यमसेदर च (for प्रदृष दि दिव्यरूपम्) D1.2 तदा दु संप्रेक्ष्य च दिव्यरूप —V2 illeg for l 3 —(l 3) Ñ D2.10.11.12 दृष्ट्वा तत विस्मय (D13 सदर)मागाम —(l 4) Ś D2.13 शतक्रतु , D1 स शक्र (for महेन्द्र) V1.2 B3.4 वृत्रवधेन शक्र N D1.10.11.12.13 राम (D1 om) समीक्षितमनास्तत्र]

Colophon —*Kanda name* N V1 B1.2.4 D2.13 लकाकाडे —After Kāṇḍa name, V1 ins. भाग्युदयिके —*Sarga name* Ś1 N1 B3-4 D3 पुष्पकोपस्थान, Ś2 Ñ1 V1.2 D2.12.13 पुष्पकोपस्थापन (Ñ1 °न) B1 पुष्पकस्थापन, D1 पुष्पकानयनं, D2.3 पुष्पकोपस्थापन(D2 °न). —*Sarga no.* (figures words or both) Ś1 N1 V2 B3.4 D2.3.5.8.12.13 om Ś2 D1 104 N2 110, V1 105, B1 82, B2 104, D2.3 107 D4.7 T1 G M2.3 124 D10.11 123, T2 132, T3 135 M1 123 M3 120 B (ed) 121, G (ed) 106 —After colophon D2 concludes with राम, G M3.4 with श्रीरामाय नम , M3 with श्रीरामाय नम शरणम्

११०

उपस्थितं तु तं दृष्ट्वा पुष्पकं पुष्पभूषितम् ।
अविदूरे स्थितं रामं प्रत्युवाच विभीषणः ॥ १
स तु बद्धाञ्जलिः प्रह्वो विनीतो राक्षसेश्वरः ।
अब्रवीत्त्वरयोपेतः किं करोमीति राघवम् ॥ २
तमब्रवीन्महातेजा लक्ष्मणस्योपशृण्वतः ।
विमृश्य राघवो वाक्यमिदं स्नेहपुरस्कृतम् ॥ ३
कृतप्रयत्नकर्माणो विभीषण वनौकसः ।
रत्नैरर्थैश्च विविधैर्भूषणैश्चाभिपूज्य ॥ ४
सहैभिरर्दिता लङ्का निर्जिता राक्षसेश्वर ।
हृष्टैः प्राणभयं त्यक्त्वा संग्रामेष्वनिवर्तिभिः ॥ ५

G 6 107 4
B 6 122 5
L 6 103 8

110

V3 missing up to 9a (cf v l 6 108 17) D12 begins with ॐ

1 M3 om 1-2 —a) T2 पुरस्थित V3 B1 4 च तद् (B1 त) T3 4 M1 तु तत्, Ct as in text (for तु तं) D6 10 11 T3 4 M1 Ck t कृत्वा (for दृष्ट्वा) ॐ Cv उपस्थित तु तं कृत्वेति समीचीन पाठ । दृष्ट्वेति पाठे दर्शितन्वभर्ता वितण्यथा वेदितव्य । दर्शयित्वत्यथ ।, Cr त दृष्ट्वा त दर्शयित्वा । तत्कृत्वेति पाठ ।, Cm त दृष्ट्वा तदर्शयित्वा । तत्कृत्वेति वा पाठ ।, so also Cg ॐ —b) N1 V2 3 B1 D2 11 विमान (for पुष्पक) B3 D1-3 5 विमान पुष्पक थत —G (ed) om 1c-2b —c) V3 illeg from रे up to स्थु in d G3 M3 5 अविदूरस्थितो N1 च त राम B2 4 D1 11 स्थित राम । D3 5 10 11 T1 G1 M5 Cm t स्थितो राम (D6 °म) Ś D1 नाविदूरे स्थित राम —d) N2 D3 10 11 G3 M1 ह्युवाच Ś N1 B2 4 D6 8 12 विभीषण —After 1 Ś1 ins 3348* while Ś1 D2 12 ins.

3342* कृते सान्त्विपुवाचैन राम सत्यविभीषणम् ।

2 M1 om 2 G(ed) om 2ab (for both, cf v l 1) Ś1 om 2-7 —a) Ś1 Ñ V1 2 B D1-3 5 11 बद्धाञ्जलिपुटो D12 °लि प्रह्वो —b) Ñ1 B1 D1-4 5 12 राक्षसाधिप —c) B1 D2 3 उवाच (for अब्रवीत्) D1 3 उवाच त्वरयोपेत(D6 °या युक्तो), G(ed) उवाच राक्षसाद्य

3 Ś1 om 3 (cf v l 2) V3 om 3ab T3 damaged from वी in a up to श्यो in b —a) B1 D1-3 5 तमुवाच, G1 अब्रवीत्(by transp) —b) D6 [ए]व पश्यत —c) Ś1 D2 12 विमृश्य B1 D1 4 12 विमृश्य (for विमृश्य) —V3 damaged from राघवो up to प्रयत्न in 4a —d) B1 D2 1 5 [ब]द्धां(D6 °र्जि)त, M5 परिगृह्य (for पुरस्कृतम्) D12 इदमाहमुपस्थितं

4 Ś1 om 4 (cf v l 2) V3 damaged up to प्रयत्न in a (cf v l 3) —a) Ś1 Ñ V3 B1 4 D1 4 10 11 G(ed.) इमे तु(G (ed) च) कृतकर्माण । B1 D1-3 कृतप्रयत्न(D1 °हृत, D2 °(युद्ध)कर्माणो D6 कृतकार्याश्च सर्वाशः G1 कृतज्ञा कृतकर्माणो —b) Ś1 Ñ1 V2 3 B1-4 D10-12 सर्व एव (for विभीषण) —After 4ab, Ś1 D2 12 ins 3345* (followed by 3346* and 3344*) —Before 4cd B1 reads (marg) 5cd —c) B1 G3 धनैश्च । Cm g t as in text (for अर्थैश्च) D7 G3 वस्त्रैश्च (for विविधैर्) M5 रत्नैश्च विविधैश्चापि —d) D6 T2 3 G1 M3 5 [स]पि (for [श्च]भि) Ś1 Ñ2 V1 2 B1-4 D10-12 सत्कृत्य विभीषण, D7 G2 विविधैश्च प्र(G1 °श्चैव)पूज्य, M1 पूजयत्वा राक्षसेश्वर —For 4cd, N1 D1 12 subst

3343* विराजयस्व विविधै ज्ञातिश्चोपनिमन्त्रय ।
[D1 मनैश्च, D12 धनैश्च (for ज्ञातैश्च)]

while B1 D1-3 5 subst for 4cd Ś1 D1 12 cont after 3346* B1(m) ins. after 4ab

3344* सवत पूजनीया मे जनाश्च सुरवासद ।
[Ś1 D1 12 सवत्र ; D1 सवथा Ś1 D1 12 तु (for मे) D1 1 रक्षाश्च सुतवत्, D1 रत्नैश्च पुरस (for जनाश्च सुरवत) Ś1 D1 12 कथानरसदा (for the post half)]

—Thereafter B1 (marg) cont only l 1 3345*

5 Ś1 om 5 (cf v l 2) —a) Ś1 D1 11 [अ]मीभिर्जिता, Ñ V2 3 B1-4 D10 11 Ct [अ]मीभिस्त्वया D6 T1 G1 3 M1 5 Cr g [ए]भिरर्जिता । D7 M1 [ए]भिश्च त्वया, M5 [ए]भिर्हरिभिर् (for [ए]भिरर्दिता) D11 सा समैभि स्त्वया लङ्का —b) Ñ1 D11 राक्षसाधिप, V3 राक्ष*** (illeg) Ś1 D1 निर्जितो राक्षसेश्वर । M3 समरं निर्जिता त्वया —V3 om 5cd B1 reads (marg) 5cd before 4cd —c) Ś1 Ñ1 V1 B1 4 D1 11 12 13 दृष्ट (for हृष्टै) —d) Ś1 B1 D1 11 [अ]नि(Ś1 D1 [अ]भि)वर्तिन —For 5 B1 D1 5 subst while Ś1 D2 12 ins after 4ab B1 (marg) cont only l 1 after 3344*

3345* सहैभिसत्वया लङ्का जिता मम निवर्तिता ।
त्यक्त्वा प्राणान्पर शक्त्या जेतव्यो सि विभीषण ।

[(l 1) D1 मया D1 5 जिता (for जिता) B1 5 जिता सत्वमाहना (for the post half) —(l 2) D1 सत्वा (for शक्त्या)]

—Then Ś1 B1 D1 5 5 12 cont while Ñ1(m) cont only l 2-3 after 3342*, L1 ins. only l 3 4 after 6

G. 6. 107. 7
B. 6. 122. 7
L. 6. 103. 6

एवं संमानिताश्चेमे मानार्हा मानद त्वया ।
भविष्यन्ति कृतज्ञेन निर्वृता हरियूथपाः ॥ ६
त्यागिनं संग्रहीतारं सानुक्रोशं यशस्विनम् ।
यतस्त्वामवगच्छन्ति ततः संबोधयामि ते ॥ ७
एवमुक्तस्तु रामेण वानरांस्तान्विभीषणः ।
रत्नार्थैः संविभागेन सर्वानेवान्वपूजयत् ॥ ८

3346* रथैः समभिगृह्णन्तो मयि मत्सरतश्च ये।
यो यदिच्छति याचध तत्तदेवं विभीषण।
एभिः सपत्निभिर्वीरैः पूजितोऽहं त्वया ध्रुवम्।
मत्सार्थे ये पराक्रान्ताश्चिरं पातुगुणाः।

[Ś1 D4.8 om.(hapl.) l. 1-2.—(l. 1) D4.18 भवि; D5 इति (for मयि).—(l. 2) D18 यत् (for यद्). D5 च (for second तद्).—(l. 3) Ñ1 B2.3 एतैः (for एभिः). B1 मया (for त्वया). D1 ध्रुवं (for ध्रुवम्).—(l. 4) B2.3 मत्सार्थे ये, D5 ममार्थाय; D8 समर्था ये; D1 मदर्थं च. D1 पौरुषेणाद्य (for पराक्रान्ताद्य).]

—Then Ś1 D4.18 cont. 3344*.

—After 5, Ñ D6-7.10.11.12 S ins.:

3347* य इमे कृतकर्माणः पूज्यन्तां सर्ववानराः।
धनरत्नप्रदानेन कर्मैषां सफलं कुरु।

[(l. 1) D6 इमे हि; D12 इमे ते; T2.3 इति ये, M2 इमे तु. D4 G1 सर्व- (for कृत-). D7 G2 M1.3 साधु (for सर्व-). N1 D10.11 सर्वे एव वनौकसः (for the post. half).—(l. 2) Ñ D6.10.11 -प्रदानैश्च. T1 ****** नेन (damaged) (for the prior half). Ñ1 D6.11 कर्मै (Ñ1 °र्मै) षां सफलं कुरु (for the post. half).]

6 Ś1 B1 D1-3.9 om. 6. (for Ś1,cf. v.l. 2). —a) Ś1 D4.18 सुसत्कृताश्चैव, Ñ1 V3 B3 D4.13 सभाजि (D13 °पि) ताश्चैव, N2 V1 B2.4 D7.10.11 G3 M2.3 समानिताश्चैते (V1 B2.4 M2 °च). —N2 illeg. for 6a. —b) Ś1 V1.2 B2-4 D8.11.12 M3 मानितास् (for मानद). D7.10.11 Ct त्वदमात्या यथा त्वया। G1 मानदानादिभिस्त्वया. —c) M3 भविष्यति. D6 T1 G3 M3 हि निर्वृता, Ct as in text (for कृतज्ञेन) G3 भविष्यन्त्वभिनिर्वृताः. —d) D6 T1 G3 M3 सर्वे ते; D1.12.13 M1 निवृत्ताः, G1 सर्वे ते. Cg,t as in text (for निर्वृता). ⁂ Cr g निवृ(निर्वृ?)ताः (Cg °र्वृता इति पाठे) निष्पन्नाः परिपूर्णा इति यावत्. ⁂ —After 6, B3 ins. only l. 3-4 of 3346*.

7 Ś1 om. 7 (cf. v.l. 2). —a) G1 त्यागिनः. B1.3 D2.3 6-9.13 T1 M3 सगृहीतार. —b) D13 मम वाक्यं. Ñ D4.10.11.12 जितेन्द्रिय, B1 D2.3.9 मनस्विनं, D1 ममार्जव (for यशस्विनम्). —V1 mostly damaged for 7cd. —c) M3 सर्वे त्वाम् Ś1 V1 B3 D4.8.9.12.13 अवगच्छामि, Ñ1 B4 अभिगच्छामि, V3 B1.2 D1.6 M1 अभि (B1 D1 °नु) गच्छामि (for अवगच्छन्ति). D4.7.10.12 G3 सर्वे (D8 यतस्) त्वामभिगच्छति. —d) T2.3 सचोदयामि (for संबोधयामि). Ś1 D4-6.12.13 (अ)ह (for त). B1 D1-4.8.12 तवस्त्वा प्रबोधयामि. —After 7, Ñ B2.3 D1-6.8 ins.; Ś1 ins. after 1 (owing to om.); Ś1 D4.18 cont. after 3349*:

3348* धर्मार्थविदुषं वीरमपि दातारमूर्जितम्।
योधा भजन्ति राजानमेवन्नृमिपतेर्वलम्।

[(l. 1) D1 -सहित (for -विदुष). Ñ1 B3 D5 अभि-; D2.3 मनि- (for अपि). Ñ1 आहवे; D2.3.9 मार्जव (for ऊर्जितम्). D1 अभिघातारमार्जव (for the post. half). Ś D4.18 शुर धर्मार्थविदुषमभिहन्तारमार्जव.—Ñ om. l. 2.—(l. 2) D1 भजति; D3 भजति (for भजन्ति).]

—Then Ñ B3 cont.; while Ś1 V1.3 B2.4 D4-6.10-13 S ins. after 7:

3349* हीनं रतिगुणैः सर्वैरभिहन्तारमाहवे।
त्यजन्ति नृपतिं सैन्याः संविग्नास्तं नरेश्वरम्।

[Ñ1 D13 transp. l. 1 and l. 2.—(l. 1) D13 हीने. Ś1 D4.18 हीन-; Ñ1 V1.3 B2-4 D5 क(V3 * [damaged])पि; T2 गमि-; G3 यमि; Cv g,t as above (for रति-). Ś1 D4.18 अभिहन्तारं; B2 अपि दातारं; D5 अभिहत्य तद् (for अभिहन्तारम्). D13 त्यजन्ता च राक्षस (for the post. half). —(l. 2) D5 T1 G1 M2.3 त्यजते. T3 तं (for तु). D10.11 Ct सेना त्यजन्ति संविग्ना नृपतिं तं नरेश्वर (D10 °र); G3 M3 त्यजते नृपतिं सेना सविग्ना तं नरेश्वर (M3 °रं). ⁂ Cv : 'मन्दमतिस्तत्पर्यवसु हन्ति'; नृपति सैन्यपति युद्धे घातयित्वा पश्चात्तस्मैन्यमकुर्वन्त्यवनि नरेश्वरं तविग्नाः सैन्यास्त्यजन्तीति 1; Cr: हीनमिति। नृपति स्वामिनम्। सर्वैरिति। गुणैः श्रीप्रियदैः औदार्यादिगुणैर्हीनम्, अभिहन्तारं हिंसनशीलम्। महारं विना कोपैकनिरतमिति यावत्। नरेश्वर सैन्याः समदि आहवे त्यजन्तीति योजना 1; so also Cm g. ⁂ —For l. 2, Ś1 Ñ V1.3 B1-4 D4.8.11.13 subst.:

3349(A)* सेना त्यजति राजानमेतद्भूमिपते. श्रुतम्।

[Ś1 Ñ1 V3 B2.4 D4.8.12.13 भजति. V3 इति (for एतद्). D8 हि भूपते; D13 भूतपते. Ś1 D4.18 मत; Ñ1 (m. also as above) शुभ (for श्रुतम्).]

8 Ñ1 reads 8cd twice. —cd) Ñ1 (second time) D4.18 रत्नानां; D7.11 G3 M3 रत्नार्थ-; D13 रत्नार्थं. Ś Ñ2 V1.3 B2-4 D4.18 धनरत्नप्रदानेन; M3 रत्नार्थसंप्रदानेन (for c). Ś Ñ (Ñ1 second time) V1.3 B2-4 D4.8.10-12 M1-3 अभ्यपूजयत् D6 T1.2 सर्वानेतानपूजयत् (for d). Ñ1 (marg. first time) B1 D1-3.9 वस्त्रैं रत्नैर्यथा वर्षेण मघ (B1 भगा) वानिव (D9 मघवानिव तोयदैः). —After 8, M3 ins.:

ततस्तान्पूजितान्दृष्ट्वा रत्नैरर्थैश्च यूथपान् ।
आरुरोह ततो रामस्तद्विमानमनुत्तमम् ॥ ९
अङ्केनादाय वैदेहीं लज्जमानां यशस्विनीम् ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा विक्रान्तेन धनुष्मता ॥ १०
अब्रवीच्च विमानस्थः काकुत्स्थः सर्ववानरान् ।
सुग्रीवं च महावीर्यं राक्षसं च विभीषणम् ॥ ११

G 6. 107. 11
B 6. 122. 13
L 6. 103. 22

3350* सुग्रीवमङ्गदं चैव हनूमन्तं तथैव च ।
नलं नीलं गवाक्षं च कुमुदं गन्धमादनम् ।
सुषेणं जाम्बवन्तं च वीरं शतबलिं तथा ।
केसरिं हरिरोमं च मैन्दं द्विविदमेव च ।
वानराणां सहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च । [5]
पूजयामास विधिवद्वस्त्रभूषणचन्दनैः ।
मुकुटैः कर्णवेष्टैश्च हारैश्च शशिसंनिभैः ।
कामितेन च हृद्येन भोजनेन प्लवंगमान् ।
भोग्यैर्भक्ष्यैश्च पेयैश्च मधुना विविधेन च ।
भोजयित्वा ततः कामं रामस्योपायनं ददत् । [10]
मणिमुक्ताप्रवालानि रत्नानि विविधानि च ।
कम्बलानि च मुख्यानि चन्दनान्यगरूणि च ।
वस्त्राणि चैव दिव्यानि सुवर्णस्य च राशयः ।
अलंकाराणि दिव्यानि पुरस्तादाघवस्य तु ।
उपनीय विनीतात्मा राघवं वाक्यमब्रवीत् । [15]
भृत्योऽस्मि तव काकुत्स्थ सभृत्यो दारबान्धवः ।
प्रसादं कुरु मे नाथ गृहाणेमेतदाहृतम् ।
वैदेह्या सीतया सार्धं लक्ष्मणेन च धीमता ।
प्रतिगृह्य ततो रामस्तस्य प्रियहितेप्सया ।

9 ᵃ) Ś Ñ V1.2 B2–4 D5.8.11 वानरान्, D10 महितान् (for पूजितान्) —ᵇ) Ś Ñ V B2–4 D5.12 M5 धनरत्नैश्च (B2 °रत्नैः सु) पूजितान् (M5 वानरान्), B1 D1–3.9 राम सपूजयामास, D4.13 धनै रत्नैश्च पूजितान्, D7 G3 रत्नैश्च हरियूथपान्, D10.11 M1 रत्नार्थैर्हरियूथपान् —After 9ᵃᵇ, Ś B1.3(marg) D1–6.8.11.13.14 (only l 1–2) ins

3351* सान्त्वयित्वा यथान्यायमिदं वचनमब्रवीत् ।
परितुष्टोऽस्मि भद्रं ते कृतं साह्यं महत्त्वया ।
लब्धा सीता हतः शत्रुः कुम्भकर्णश्च स हतः ।
अनुज्ञा मे दिशः सर्वा भवद्भिरपराजिते ।
नास्त्यदेयं हि मे किंचिद्वेदराज्यमपि ध्रुवम् । [5]
अनुजानामि वः सर्वान्यथेष्टं गम्यतामिति ।
तमेव स्तुतिना तीव्रा अकरोज्ज्वलसंभ्रमम् ।
सुग्रीवस्तु मया सार्धं विमानेन गमिष्यति ।
सामात्यो युवराजश्च यथा मुख्याश्च वानराः ।
स्वयुक्तास्त महाकाया वानराः कामरूपिणः । [10]
प्रदक्षिणमथ कृत्वा दृष्ट्वा रामं सलक्ष्मणम् ।
सुग्रीवमङ्गदं चैव राजानं च विभीषणम् ।
प्रणम्य च शिरोभिस्ते प्रययुर्हरियूथपाः ।
यथोत्साहं यथाप्रीतं यथागतमरिंदमाः ।
कोचिद्रत्नान्यनुप्राप्य केचिद्दानैश्च पूजिताः । [15]

[(l 1) D5.8.11 शान्तयित्वा —(l 2) B1.3 D1.3.9.11 ते (for ते) B2 ते स्वस्ति, D13 सख्यं महत् (for साह्यं महत्) —(l 3) D5 लब्ध्वा सीतां D5 लब्धा श्रीरत शत्रुश्च (unmetric) (for the prior half) Śi D1–3 अभ्युच्छ्रय B1.3 अत्युच्छ्रिय —(l 4) B1 हि (for मे) D5 कृता मनोरथाः सर्वे (for the prior half) —(l 5) D5 कथिद् D5 किंचिमे (by transp) —(l 6) D5.13 न, D5 तान् (for व) —(l 8) B1 च (for तु) Śi D2.8.13 [आ]गमिष्यति —(l 9) B1 अमात्यो Ś D5.13 तु (for च) B3 तथा योग्यत्, D5 तथा योधात् (for यथा मुख्यात्) —(l 11) D5 प्रवर्तत —(l 12) B1.1 युवराज, L (ed) राजान् चैव (bypm) (for राजानं च) —(l 13) D1 ते (for च) D1–3 तान् (for ते) B1.3 प्रणम्य शिरसा सर्वे D5 प्रणम्य च तत सर्वे (for the prior half) —(l 15) B1 कश्चित्कोटान् B1 D1.3 वदत्तवान् D5.13 केचिद्दानान् D5 कपिनादान् (for केचिद्दानान्)]

—ᶜ) Ś Ñ V B D1–4.6–13 M3 तदा रामस्, G3 महाबाहुर् (for ततो रामस्) —After 9ᶜ, G1 reads 6 109 23ᵃ and then repeats 6 102 24ᶜ–25ᵇ (followed by the prior half of 3339*) —ᵈ) D5 T1 विमानं तद् (by transp), G1 विमानं तम् Ś Ñ V B1–4 D1.6.11.13 M3 मनोजव (for मनुत्तमम्) B1 D1.3.8 विमानमभिपूजितं (D5.8 °जय च [D5 त]), D5 विमानमभिपूजयन् ❀ Cg हत पूजनानन्तरम् । तत्र पूजादर्शनादेव हृष्टोऽसि हत शब्दद्वययोजना ❀

10 ᵃ) D1 अंके च (for अङ्केन) Ś D1 [आ]हृत्य (sic) (for [आ]दाय) D4 तामादाय च वैदेहीं —ᵇ) Ñ V D4.10.11 मनस्विनीं B1 D1–3.5–11 प्रियं नारायणी यथा —For 10ᶜᵈ, B1 D1–3.4 subst, while B3 ins l 1 only after 10ᵃᵇ

3352* आरुरोह च स राजा सुग्रीवः सह मन्त्रिभिः ।
लक्ष्मणश्च महाधन्वी युवराजोऽङ्गदस्तथा ।

[(l 1) D5.8 अ आ(D5 °आ)रोह (for आरोह च) —(l 2) D1.3 महाधनुः D5 तन् (for तथा)]

—Then B1 D1–3.4 cont B1 (marg) ins l 2 only after 11ᵃᵇ

3353* सुग्रीवानुगता ये च विद्वांसो हरियूथपाः ।
ऋक्षराजो गवाक्षश्च सुषेणश्च हरीश्वरः ।

11 Ś D1.13 repeat 11–12ᵇ after 3357* Ñ1 repeats 11ᵃᵇ (followed by 12ᵃ in m) after 3357* —ᵃ) Ñ1 (first time) B1 D5.8.11.13 म (for च) Ñ1 (second time) ततोऽब्रवीद् —ᵇ) D7.10.13 G3 M5 पूजयन्, G (ed) राघव (for काकुत्स्थ) Ś Ñ1 B1 D1–3.5.11 (Ś Ñ1 D11 second time) रामो राक्षसर्षभ, T2.3 महायशा (T3

G. 6. 107. 12 B. 6. 112. 14 L. 6. 103. 23

मित्रकार्यं कृतमिदं भवद्भिर्वानरोत्तमाः ।
अनुज्ञाता मया सर्वे यथेष्टं प्रतिगच्छत ॥ १२
यत्तु कार्यं वयस्येन सुहृदा वा परंतप ।
कृतं सुग्रीव तत्सर्वं भवता धर्मभीरुणा ।
किष्किन्धां प्रतियाह्याशु स्वसैन्येनाभिसंवृतः ॥ १३
स्वराज्ये वस लङ्कायां मया दत्ते विभीषण ।
न त्वां धर्षयितुं शक्ताः सेन्द्रा अपि दिवौकसः ॥ १४
अयोध्यां प्रतियास्यामि राजधानीं पितुर्मम ।
अभ्यनुज्ञातुमिच्छामि सर्वानामन्त्रयामि वः ॥ १५
एवमुक्तास्तु रामेण वानरास्ते महाबलाः ।
ऊचुः प्राञ्जलयो रामं राक्षसश्च विभीषणः ।
अयोध्यां गन्तुमिच्छामः सर्वान्नयतु नो भवान् ॥ १६

°यैवा)नर्षभयान. —After 11^{ab}, B3 (marg.) ins. l. 2 of 3353*. —^{cd}) B4 महाबाहुं (for °वीर्य). V3 D4.5.10.11 T2.3 G1 M3 काकुत्स्थ: स॰; B1 राक्षस स॰; B2 राक्षसेश; M1 राक्षसेंद्रं (for राक्षस च). Ñ1 महाबलः D7 विभीषणः. —For 11^{cd}, Ś B1 D1-3.8.12 (Ś D12 second time) subst.:

3354* विभीषणममित्रघ्नमिदं वचनमर्थवद् ।

[D1 अर्थविद्, D2 अब्रवीद्, D9 उत्तम (for अर्थवद्).]
—After 11, Ś Ñ V B1-4 D1.2.13 (Ś D12 after first occurrence).12 ins.:

3355* सर्वेषां यः प्रभावेन दुरात्मा रावणो हतः ।

[B4 D1 च (for य). V3 B3 D4.10 प्रभावेण; B1 प्रसादेन; D12 प्रभावाय.]

12 Ś D8.12 repeat 12^{ab} (cf. v.l. 11). D1 om. 12^{ab}. Ñ1 reads 12^{a} in marg. after 11^{cd} (r.). —^{a}) Ś1 (first time) moth-eaten for मित्रकार्य. Ś Ñ1 B1 D1-3.8.12 (Ś D12 second time) सुहृद् (for कृतम्). G1 इद सर्व (for कृतमिद्). —After 12^{a}, Ñ1 ins. 3358* and 3356*. —Ñ1 om. 12^{b}. —^{d}) Ś Ñ2 V B2.4 D6 (both times) 10-12 वानरर्षभा . Ś B1 D1-3.9.12 (Ś D12 second time) भवता पुष्कले कृत. —After 12^{ab}, Ś B1 D1-3.9.12 (Ś D12 after second occurrence) ins.; Ñ1 (m.) cont. after 3358*:

3356* स्वपक्ष पृष्ठत कृत्वा धर्ममालम्ब्य केवलम् ।

[D9 प्रथम त्वकत्वा (for पृष्ठत कृत्वा). D1 धैर्यम् (for धर्मम्).]
—D1-3.8 om. 12^{c}–13. B3 om. 12^{c}–13^{d}. —^{d}) Ś V B2-4 D4.9.12 M3 गतुमर्हथ. M1 प्रतियास्यथ.

13 D1-3.8 om. 13. B1 om. 13^{a-d} (for both, cf. v.l. 12). —^{a}) D4.12 कार्यं हि (D12 च) (for तु कार्यं). —^{b}) D12 यत् (for वा). Ś Ñ2 V B2-4 D9.10-12 M2 क्रियेण (B2 प्रिये)न च हितेन च (M2 °सेविणा). —G3 om. 13^{c}–15^{b}. —^{cd}) D12 हित (for कृतं). D6 om. तत्सर्वं. Ś Ñ2 V B2-4 D9.12 धर्मचारिणा. D10 [अ]धर्मभीरुणा. Ñ1 D4.12 कर्म सदृश्यता गृह (for ^{d}) M2 सत्पराक्रम युद्धेन कृतं सुग्रीव सत्वया. ⊕ Cg1 अधर्मभीरुणेति छेदः. ⊕ —D12 om. 13^{ef}. D8 reads 13^{ef} after 14. —^{e}) G1 प्रतियासि (sic). —For 13^{ef}, Ś N V B (B1 reads after 15^{ab}) D4.9.12 subst.; while M2 subst. for 13^{ef} and reads after 14:

3357* किष्किन्धां गच्छ सुग्रीव स्वराज्यमनुपालय ।

[B1 व्रज, B3 याहि (for गच्छ). V1 B2 स्व. Ñ1 B2.4 D4 -राज्यं मति॰; B2 राज्यं धृतिं, M2 राज्य पालय वानर (for the post. half).]

—After 3357*, Ś D8.12 repeat 11–12^{b}; Ñ1 repeats 11^{ab} (followed by 12^{a} in m.). —After 3357*, Ñ2 V B D4 cont.; Ś D12 ins. after 14^{ab} (followed by 3359*); Ñ1 ins. after 12^{a} (followed by 3356*); M2 ins. after 13^{cd}:

3358* विभीषण महाबाहो कृतं धर्मभृतां वर ।

[Ś D12 कुरु; V B1 कृत , D9 कृत (for कृतं). D4 कृत कर्म सुदृढं (for the post. half).]

14 G1 om. 14 (cf. v.l. 13). Ñ1 om. 14^{ab}. —^{a}) Ś B1 D1-3.8.12 लङ्कामवस(D1 °विशय) भद्रं ते; D12 तिष्ठ राज्ये च लङ्कायां. —^{b}) Ś B1 D1-3.8.9.12 दत्तां. B1 महाबल. —For 14^{ab}, Ñ1 V B2-4 D4 subst.; while Ś D12 cont. after 3358*:

3359* स्वराज्य ते मया दत्तं लङ्कायां राक्षसेश्वर ।

[Ś D8 स्व (for स). Ñ1 (m. also) लङ्कामावस सुस्त (for the post. half).]

—After 14^{ab}, Ś D8.12 ins. 3358*. —V3 D12 om. 14^{cd}. —^{c}) Ś1 D6.8 G1 त्वां; D12 तु; Cm.t as in text (for त्वां). B3 न च त्वां धर्षयिष्यति. —^{d}) D6.8 M1 चापि (for अपि). Ś Ñ V2.3 B2.3 D4.8.12 सुरा (D8 om. [hapl.]) सुराः; B2 सुरेश्वराः (for दिवौकसः). —After 14, D8 reads 13^{ef}, while M2 reads 3357*.

15 G3 om. 15^{ab} (cf. v.l. 13). Ś1 om. (hapl.) 15–16^{a}. —^{a}) Ś1 Ñ2 B2-4 D4.12 अपि (B4 °पि) गच्छामि, V1 D1 अपि यास्या(V1 ✱✱)मि, V2.3 अनुगच्छामि M2 अथ यास्यामि. —^{b}) Ś1 Ñ2 V B2-4 D4.12 अहं पितुः (for पितुर्मम). —After 15^{ab}, B1 reads 3357*. —^{c}) B1 G2 अद्या(G2 °भ्य)नुज्ञातुम् —^{d}) B1 D1-3.8-7 S चामन्त्रयामि. D8 च मन्त्रयामि (for आमन्त्रयामि). D4 च (for वः). D12 सर्वानामन्त्रयामि वः.

16 Ś1 om. 16^{a-d} (cf. v.l. 15). —^{a}) B1 D1-3.9 इत्युक्तास्. —^{b}) D12 तु (for ते). Ś2 Ñ2 V B2-4 D4.10-12 हरीन्द्रा (B2-4 °न्द्रो) हरयस्तथा (Ñ2 B2 °था), B1 D1-3.9

दृष्ट्वा त्वामभिषेकार्द्रं कौसल्यामभिवाद्य च ।
अचिरेणागमिष्यामः स्वान्गृहान्नृपतेः सुत ॥ १७
एवमुक्तस्तु धर्मात्मा वानरैः सविभीषणैः ।
अब्रवीद्राघवः श्रीमान्ससुग्रीवविभीषणान् ॥ १८

प्रियात्प्रियतरं लब्धं यदहं ससुहृज्जनः ।
सर्वैर्भवद्भिः सहितः प्रीतिं लप्स्ये पुरीं गतः ॥ १९
क्षिप्रमारोह सुग्रीव विमानं वानरैः सह ।
त्वमप्यारोह सामात्यो राक्षसेन्द्र विभीषण ॥ २०

G. 6. 107. 22
B. 6. 122. 23
L. 6. 105: 36

स राजा रावणानुजः ; D$_{1}$ हरींद्रा वानराश्च ये ; M$_{3}$ सर्वे ते वानरर्षभाः ; G (ed.) हरींद्रो हरियूथपाः. —V$_{3}$ om. 16^{c} – 19^{b}. —^{e}) Ś$_{1}$ Ñ$_{2}$ V$_{1.3}$ B$_{2-4}$ D$_{6.10-12}$ M$_{3}$ सर्वे; D$_{7}$ गुरुवा (for रामं). —^{e}) D$_{9}$ राक्षसेश्वरो (hypm.). —^{e}) Ś D$_{6.14}$ अभिगच्छामः ; Ñ$_{2}$ D$_{4.13}$ प्रविशामस्त्वयाः ; D$_{6.1}$ G$_{2}$ गंतुमिच्छामि. —^{f}) D$_{1}$ T$_{2.3}$ त्वमस्मान् (for सर्वान्). B$_{3}$ स्वगृहानुपसत्तम. —For 16^{e-f}, B$_{1}$ D$_{1-3.9}$ subst.:

3360* उवाच रामं प्रणतः प्रसन्नं हेतुमद्वचः ।
अयोध्यां नगरीं गन्तुमिच्छामि सहितस्त्वया ।

[(l. 1) B$_{1}$ तं वै (for रामं). —D$_{3}$ om. from the post. half of l. 1 up to l. 1 of 3362*. D$_{1}$ प्रश्रितं; D$_{9}$ बोभते (for प्रसन्नं). —(l. 2) G(ed.) इच्छामः (for इच्छामि).] —After 16, Ś Ñ V$_{1.3}$ B$_{2-4}$ D$_{4-6.10-13}$ T G M$_{1-3}$ ins.; while M$_{3}$ ins. after 17^{ab}:

3361* युक्ता विचरिष्यामो वनानि नगराणि च ।

[Ś V$_{1.3}$ B$_{2-4}$ D$_{6.13}$ ऊर्जिता; Ñ D$_{4.13}$ प्रविश्य; D$_{7}$ T$_{2.3}$ स्वयुक्ताः; D$_{10.11}$ मुयुक्ताः; G$_{2}$ यत्ता तु; M$_{1}$ हर्षिता; M$_{3}$ तान्दृष्ट्वा; Cg as above (for युक्ता). Ś Ñ V$_{1.3}$ B$_{2-4}$ D$_{4.5.10-13}$ (उ)पवनानि (for नगराणि). ꣸ Cv : सुयुक्ताः मुदा युक्ताः; Ct : मुद्युक्ता हर्षयुक्ताः. ꣸]

17 V$_{3}$ om. 17 (cf. v.l. 16). —^{a}) Ñ$_{1}$ D$_{6.12}$ अभिषिंचं(Ñ$_{1}$ °च्यं)तं; V$_{1}$ D$_{13}$ अभिषेकार्द्रं. Ś Ñ$_{2}$ V$_{1}$ B$_{2.4}$ D$_{6.13}$ दृष्ट्वा तवाभिषेकं च(Ñ$_{2}$ तु). —After 17^{ab}, M$_{3}$ ins. 3361*. —V$_{3}$ illeg. for 17^{cd}. —^{c}) Ś V$_{1}$ B$_{2.4}$ D$_{6.13}$ न चिरात् ; Ñ$_{1}$ D$_{4.13}$ न चिरेण; Ñ$_{2}$ D$_{6.10.11}$ अचिरात्. T$_{2.3}$ G$_{2.3}$ M$_{1}$ गमिष्यामः. —^{d}) D$_{7}$ स्व- (for स्वान्). G$_{3}$ प्रासाद् (for गृहान्). D$_{9}$ T$_{2.3}$ M$_{3}$ नृपसत्तम (for °तेः सुत). Ś Ñ$_{2}$ V$_{1}$ B$_{2.4}$ D$_{6.10-12}$ स्वगृहानुप(Ś D$_{6.13}$ °प्रभु)सत्तम; Ñ$_{1}$ D$_{4}$ गृहानथ(D$_{4}$ °न्थो नृ)पतेः सुत ; D$_{13}$ गृहान्गृहपतेस्तव. —For 17, B$_{1.3}$ (marg.) D$_{1-3.9}$ subst.:

3362* तवाभिषेकमिच्छामि द्रष्टुं हृदयकाङ्क्षितम् ।
कौसल्यामभिवाद्याहं सुमित्रां कैकयीं तथा ।
पुनरेष्याम्यनुज्ञातो भवता यदि मन्यसे ।

[D$_{9}$ om. l. 1 (cf. v.l. 16). —(l. 1) D$_{1}$ तथा (for तव). B$_{3}$ इच्छामो. —(l. 2) B$_{1}$ [अ]थ (for [अ]हं). —After l. 2, all the above MSS. ins.; while Ś D$_{6.14}$ ins. after 17^{ab}:

3362(A)* इह भरतशत्रुघ्नौ भविष्याम्यानघोऽनुगः ।
अयोध्यां नगरीं दृष्ट्वा रम्योद्यानवनान्विताम् ।

[(l. 1) Ś D$_{6.14}$ सुमित्रां कैकयीं तथा ; B$_{3}$ भविष्यामोथ सिद्धये (for the post. half). D$_{9}$ शत्रुघ्नभरतौ दृष्ट्वा भविष्याम्यनुगो नृप.] —(l. 3) D$_{9}$ एष्यामि- (for एष्यामि). B$_{1}$ पुनरेष्यामोनुज्ञाता (unmetric) (for the prior half).]

18 V$_{3}$ om. 18 (cf. v.l. 16). —^{a}) D$_{7.9}$ स (for तु). B$_{1}$ ते रामो (sic) (for धर्मात्मा). —^{b}) D$_{3}$ च (for स-). B$_{1}$ D$_{1-3.9}$ राक्षसे(D$_{9}$ °क्षसे)न महात्मना. —For 18^{c}–20, B$_{1}$ D$_{1-3.9}$ subst. 3363*. —^{c}) Ś Ñ V$_{1.3}$ B$_{2-4}$ D$_{4.6.10-13}$ M$_{3}$ G (ed.) अब्रवीद्वानरश्रेष्ठः (G (ed.) °रश्रेष्ठान्). —^{d}) D$_{4}$ सुग्रीव स- (by transp.). D$_{7}$ M$_{3}$ सुग्रीवं स(M$_{3}$ च)विभीषणं.

19 V$_{3}$ om. 19^{ab} (cf. v.l. 16). For 18^{c}–20, B$_{1}$ D$_{1-3.9}$ subst. 3363*. —^{a}) D$_{13}$ T$_{2}$ प्रियाः. G (ed.) प्रियतमं. —^{b}) G$_{1}$ -गणाः; Cv as in text (for -जनः). Ś Ñ V$_{1.3}$ B$_{2-4}$ D$_{4.6.12}$ L (ed.) मया (L (ed.) अथ) यदि (Ś D$_{6.14}$ यथा ; B$_{4}$ सह) गमिष्यथ ; D$_{13}$ मया यद्वै गमिष्यथाः M$_{3}$ मयैवाद्य गमिष्यथ. —^{d}) B$_{4}$ प्राप्स्ये. D$_{13}$ प्रतिगच्छे पुरीं पितुः (sic).

20 ^{a}) Ś Ñ$_{1}$ B$_{2.4}$ D$_{4.6.13.14}$ M$_{3}$ आरुह्य. D$_{13}$ सर्वस्त्वं (for सुग्रीव). —^{b}) Ś Ñ$_{2}$ V$_{1.3}$ B$_{2-4}$ D$_{6.10-12}$ सह वानरैः (by transp.); V$_{3}$ सह मानवैः ; G (ed.) सह यूथपैः (for वानरैः सह). —^{c}) Ś Ñ$_{1}$ B$_{2.4}$ D$_{4.6.14}$ अध्यारुह्य ; Ñ$_{2}$ V B$_{3}$ D$_{5.6.10.12.13}$ T$_{2.3}$ M$_{1.3}$ अध्यारोह. B$_{3}$ चामात्य (for सामात्यो). —For 18^{c}–20, B$_{1}$ D$_{1-3.9}$ subst.:

3363* बभूव प्रीतिमान्भूयस्तस्य भक्त्याभिजातया ।
उवाच चैनं काकुत्स्थः प्रियं मे राक्षसेश्वर ।
यस्त्वमेवं गतो विद्वन्कार्यनिश्चयतत्त्ववित् ।
क्षिप्रमारोहतु भवान्सामात्यः सपुरःसरः ।
पुरे प्रतिविधिं कृत्वा कर्तव्यमिति चेति च ।   [5]

[(l. 1) D$_{3}$ प्रीतश्च; D$_{9}$ तत्र (for भूयस्). B$_{1}$ भिजक्षरा (sic); D$_{3}$ [अ]भिजायत (for [अ]भिजातया). —(l. 3) B$_{1}$ तत् ; D$_{3}$ यत् (for यत्). D$_{1.3}$ विद्वान्. D$_{2}$ कार्यं निश्चित्य (for °निश्चय-). —(l. 4) D$_{9}$ सपुरोहितः (for सपुरःसरः). —(l. 5) B$_{1}$ कुर्याः (sic) (for कृत्वा).]

—After 20, Ś D$_{6.14}$ ins.:

3364* आरोह ततो राजा सुग्रीवः सह मन्त्रिभिः ।
अथारुरुहुरव्यग्रा हृष्टाः सर्वे ते हरियूथपाः ।

while Ñ$_{2}$ (marg.) ins. 3365* after 20.

G. 6. 107. 23
B. 6. 121. 24
L. 6. 103. 39

ततस्तत्पुष्पकं दिव्यं सुग्रीवः सह सेनया ।
अध्यारोहत्त्वरञ्शीघ्रं सामात्यश्च विभीषणः ॥ २१
तेष्वारूढेषु सर्वेषु कौबेरं परमासनम् ।
राघवेणाभ्यनुज्ञातमुत्पपात विहायसम् ॥ २२
ययौ तेन विमानेन हंसयुक्तेन भास्वता ।
प्रहृष्टश्च प्रतीतश्च बभौ रामः कुबेरवत् ॥ २३

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे दशोत्तरशततमः सर्गः ॥ ११० ॥

---

21 D13 om. (hapl.?) 21. —a) Ñ1 B1 G1 M1,4 तं; Ñ2 V B3 D4,8,10,11 स; B3 च (for तत्). —b) Ñ V B2,3 D4,10,11 M2 सह वानरैः; B4 वानरैः सह; G (ed.) सह यूथपैः (for सह सेनया). —c) M3 आरुरोह (for अध्यारोहत्). D6,7 T2,3 G2 M1,5 ततः; M3 तदा (for त्वरन्). D7 G3 धीमान् (for शीघ्रं). Ñ V B2-4 D4,10,11 आरुरोह मुदा युक्त° (V3 रथं दिव्यं). —d) B4 D6 T1 M5 स-; G3 तु (for च). —For 21, Ś B1 D1-3,5,9,12 subst.; while Ñ1 (m.) ins. after 20:

3365* ततो विभीषणो राजा विधाय नगरे विधिम् ।
आमन्त्र्य मातरं धीमान्संदिश्य च सुहृज्जनम् ।
विमानं पुष्पकं धीमांश्चतुर्भिः सचिवैः सह ।
धर्मार्थकुशलैः शूरैरारुरोह यथाविधि ।

[(l. 2) D1 विद्वान् (for धीमान्). Ñ1 D8 सुहृज्जनान्. —(l. 3) D8 पुरा° (for पुष्पकं). B1 D12 धीमांश्च; D2 धीमच् (for धीमांश्च). D8 वृत. (for सह). —(l. 4) D2 धर्मात्मा. Ś D9,12 वीरैः (for शूरैः). Ñ1 महानिधि, D2 [अ]थ पुष्पक (for यथाविधि).]

—After 21, M3 ins.:

3366* ऋक्षाश्च सह गोपुच्छै रामवाक्यप्रचोदिताः ।

22 a) D13 तथा (for तेषु). D9 [आ]सनेषु. —b) Ś Ñ2 V B2-4 D8,12 कौबेरं यानमुत्तमं; B1 D1-3,9 सुखासीनेषु सर्वशः; M2 कौबेरं धनवाहनं. —After 22ab, M3 ins.:

3367* अबह्व (?) ततः शीघ्रं वानराणां द्विषेण्यया ।
तानि कोटिसहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
वानराणां सऋक्षाणामारूढानि हि पुष्पकम् ।
आरूढेषु ततस्तेषु पुष्पकं पुष्पभूषितम् ।

—d) Ś Ñ1 V B3 D8,13 ततो नभः; B4 नभो गतः; D2 विहायसः; D13 °यसि (for विहायसम्). B1 विमानमित्युत्पपात; B2 दिवसेवोत्पपात ह; D1-3,9 विमानं दिवं (D2 °व्य)-मुत्ययौ (D1 °त्पपात्; D2 °तम). —After 22, V2 ins. l. 3-4 only of 3368*.

23 V2 om. 23. —a) Ś V1 B2-4 D8,13 खगमेन, Ñ V3 D10,11 खगसेन; B1 D1-3,9 खेचरेण; D4,12 M1 ख गतेन (for ययौ तेन). —b) D1 राजता (for भास्वता). Ś D4,12 कामगेन च भास्वता; B1 D1-3 कामगेन विराजता. —c) Ś Ñ1 V1,2 B2-4 D8,13 सुहृद्वृतस्तदा (D13 °था) हृष्टो; Ñ1 D4,12 प्रीतश्चैव प्रहृष्टश्च; B1 D1-3,9 प्रतीतश्च प्रहृष्टश्च; M3 समहृष्टः प्रयातश्च. —d) B1 D1-3,9 M2 ययौ; M2 रेजे (for बभौ). —After 23, Ś Ñ V1,2 B D1-4,8,9,12,13 ins.; while V2 ins. l. 3-4 only after 22 (owing to om.):

3368* स तु पवनपथं गते विमाने
दशरथवत्सविवर्धनः प्रतीतः ।
क्षितितलमवलोकयन्प्रहृष्टो
नगरवरैरुपशोभितं सहृष्टैः ।

[(l. 1) D13 भवन- (for पवन-). Ñ1 D8 -गति; B2 -पथे; D4,12 -पथ- (for -पथं). —D2 reads from विमाने up to l. 4 in marg. —(l. 2) V1 B2 D1-3,9 -विगुणण (D2 °ण) (for विवर्धन). Ñ1 D12 धनुषगतिर्वसुधातल निरीक्ष्य. —(l. 3) Ñ2 प्रतीतो; B2 प्रयातो (for प्रहृष्टो). Ñ2 D13 द्रुमगिरिगहन ससागरांत. —(l. 4) Ś1 V1,2 B2 D1,8 प्रहृष्टै; Ś1 Ñ1 D12 समृद्धैः; V2 नरेन्द्र; D1 महृष्टैः; D13 समृद्ध (for सहृष्टैः).]

—After 23, D6-7,10,11 S ins.:

3369* ते सर्वे वानरऋक्षाश्च राक्षसाश्च महाबलाः ।
यथासुखमसंबाधं दिव्ये तस्मिन्नुपाविशन् ।

[(l. 1) G1,3 तेन ते (for ते सर्वे). M3 वानरा ऋक्षाः; K (ed.) वानरा हृष्टाः. —(l. 2) D7 यथाक्रमम्.]

—Then M3 cont.:

3370* तमधिगतसमृद्धसर्वकामं
स्वजनवृतं ससुहृद्गणं प्रयातम् ।
खगतमभिसमीक्ष्य नरर्षभं
स्वपुरमभिप्रयतार्कमागतीक्षम् (?) ।

Colophon. —*Kāṇḍa name*: Ñ V1 B D4,12 लंकाकाण्डे. —After Kāṇḍa name, V1 D1 ins. आत्युद्धिके. —*Sarga name*: Ś1 Ñ V B D1-4,8 पुष्पकारोहणं; Ś2 D12 पुष्पकविमानारोहणं, D13 प्रतिप्रयाणं; M3 पुष्पकाधिरोहणं. —*Sarga no.* (figures, words, or both): Ś1 Ñ1 V2,3 B2,4 D4,8,12,13 om., Ś1 D1 105; Ñ2 111; V1 106; B1 83; B3 103; D2,9 108; D6-7 T1 G M1,2 125; D10,11 124, T2 133; T3 136; M1 126; M3 127; B (ed.) 122; G (ed.) 107. —After colophon, G M1,2,5 conclude with श्रीरामाय नमः.

१११

अनुज्ञातं तु रामेण तद्विमानमनुत्तमम् ।
उत्पपात महामेघः श्वसनेनोद्धतो यथा ॥ १
पातयित्वा ततश्चक्षुः सर्वतो रघुनन्दनः ।
अब्रवीन्मैथिलीं सीतां रामः शशिनिभाननाम् ॥ २
कैलासशिखराकारे त्रिकूटशिखरे स्थिताम् ।
लङ्कामीक्षस्व वैदेहि निर्मितां विश्वकर्मणा ॥ ३
एतदायोधनं पश्य मांसशोणितकर्दमम् ।
हरीणां राक्षसानां च सीते विशसनं महत् ॥ ४
तत्र हेतोर्विशालाक्षि रावणो निहतो मया ।
कुम्भकर्णोऽत्र निहतः प्रहस्तश्च निशाचरः ॥ ५

G. 6. 108. 5
B. 6. 123. 6
L. 6. 104. 5

111

D13 begins with ॐ.

1 ^{a}) B1 D1-3.9 राघवेणाभ्यनुज्ञातं. —^{b}) Ś Ñ V B D1-4.8.9.12.13 M3 मनोजवं (D13 °व॰) (for अनुत्तमम्). —D7 reads 1^{cd} twice. —^{cd}) Ñ2 मनोमेघः ; D1 यथा मेघः ; M1 महावेगं (for महामेघः). D2 M3 [ऊ]र्ध्वं ; D1.3 G1 (ऊ)र्ध्वो (for [उ]द्धतो). D7 (first time).10.11 G1 हंसयुक्तं महानादमुत्पपात विहायसं. —After 1, Ś D12.13 ins. 3371*.

2 ^{a}) Ñ2 प्रापयित्वा. V3 नभसः ; G1 दिशश्च (for ततश्च). —For 2^{ab}, B1 D1-3.9 subst. ; while Ś D12.13 ins. after 1 ; whereas V3 B3 (marg.) ins. after 2^{ab} :

3371* देवान्बहुविधान्पश्यँल्लङ्कायां बहुपादपान् ।

[D2 विरक्त (for -विधान्पश्यंल्). V3 B1.3 D13 स्वाधा (for ल्ङ्कायां).]

—^{cd}) D4 अब्रुवन् (sic) (for अब्रवीन्). Ñ1 D4.12 रामः सीतां (by transp.) ; V3 M3 तत्र रामः (for सीतां रामः). B1 D1-3.9 चन्द्र- ; D13 पद्म- (for शशि-).

3 ^{a}) B1 D1-3.13 -शिखराकारा. —^{b}) V3 damaged from धरे in ^{b} up to विश in ^{d}. B1 चित्रकूटगिरौ स्थिता, G1 त्रिकूटस्य गिरौ स्थितां. —^{c}) Ś Ñ2 V1.2 B2-4 D4.8.12 पश्य लङ्कां तु, Ñ1 B1 D1-3.13 अवेक्ष्य लंकां, D6 समपश्य लङ्कां ; M3 लंकां वीक्षस्व (for लङ्कामीक्षस्व).

4 ^{a}) Ñ2 D13 चायोधनं, B1.3 (also m.) D1-3.9 घोरं (for पश्य). —^{c}) D1.3 वैदेहानां ; T3 वानराणां ; G1.3 राक्षसीनां (for राक्षसानां). Ñ2 B1 D4.13 राक्षसानां बलवतां (B1 हरीणां च). D6 राक्षसां वानराणां च. —^{d}) D4 विनाशनं (for विशसनं). Ñ1 D4.11 कृतं (for महत्). B1.3 (m. also) D1-3.9 पश्य विनाशनं (for विशसनं महत्). —After 4, Ś B1 D1-3.9.13 ins. :

3372* अत्रासौ रावणो दग्धः पूर्वं दग्धा गरीयसी ।

[B1 चापो. —D9 reads in m. from first दग्धः up to दग्धो in b^{b}. L (ed.) पूर्वं- (for पूर्वं). B1 D1-3 यदा (for अत्र).] ;

while Ñ1 D1-3.9-11.13 Ś ins. after 4, whereas Ś Ñ2 V B2-4 D4.8.13 cont. after 3382*, G (ed.) cont. after 3374* :

3373* एष दत्तवरः शेते प्रमाथी राक्षसेश्वरः ।

[D4 T1 G2 M1-3 अत्र ; Cv.t as above (for एष). Ś Ñ V B2-4 D1.8.12.13 लब्ध- (for दत्त-). Ś Ñ2 D6.11.13 सीते ; B4 तत्र, D4 सीता (for शेते). Ñ1 प्रथमो ; D6 प्रमाथी (sic) (for प्रमाथी). Ś Ñ1 V B2-4 D8.13 राक्षसाधिप (for राक्षसेश्वरः). ॐ Cr : अत्र दत्तवर शेत इति पाठ । शेते अशयिष्ट ; Cg : अशेत. ॐ]

5 B1 D1-3 om. 5^{ab}. Ś Ñ2 V1.3 B2-4 D4.8.13 read 5^{ab} (followed by 3374*) before 8. V3 reads 5^{ab} before 9 (preceded by 3385*). —^{a}) V2 पूर्वं हतो (for तत्र हेतोर्). —^{b}) B2 निर्जितो (for निहतो). D8.10 transp. रावणो and निहतो. —After 5^{ab}, Ś Ñ2 V (V3 om. [hapl.] 3374* and st. 8) B2-4 D4.8.13 ins. ; while Ñ1 D13 ins. after 7^{ab} ; M3 cont. after l. 7 of 3383* ; G (ed.) (followed by 3373*) cont. l. 1-2, 7 and 9 only after 3382* :

3374* अत्राहं मेघनादेन बद्धो मैथिलि मायया ।
निरासा वानराश्चैव ससुग्रीवविभीषणाः ।
ताराप्रिया च स्वदिष्टो हनूमान्मारुतात्मजः ।
जीवनीमानयस्वेति रामस्य प्रियकाम्यया ।
पद्मगन्धिं च सूक्ष्मां च सूक्ष्मपत्रां तथैव च । [5]
महौषधीः कपिश्रेष्ठ रामपुत्रेषु काङ्क्षिताः ।
कद्रुवानराः सर्वे रामे निधनमागते ।
कथं पारं गमिष्यामस्त्वां विना पार्थिवात्मज ।
वैनतेयो मुहूर्तेन विमुच्य शरबन्धनात् ।
परिष्वज्य प्रयातोऽभूत्सुरलोकं महायशाः । [10]

[(l. 1) Ñ2 V1.3 B2-4 अत्राह (for अत्राहं) and बद्धो (for बद्धो). —(l. 2) Ñ1 D4.13 सर्वे (for चैव). M3 सुग्रीवः विभीषणः (for the post. half). —Ñ1 V2 B2-4 D8 om. l. 3-6. —(l. 3) Ñ1 [ऽ]पि (for च). D4.13 संजीवो, D13 संयुक्तः. Ś1 तारापुत्रस्तथैव च ; V3 illeg. (for the prior half). —V3 illeg. for l. 4-6. —(l. 4) Ś1 जीविनीम् ; M3 जीवनीम् (for आनयनीम्). M3 -वाञ्छया (for -काम्यया). —(l. 5) Ñ1 D13 पद्मगन्धा (D13 °धी) च नीला च, M3 पद्मपत्रां नीलां च (for the

6 108 5
B 6 123.7
L 6 104 6

लक्ष्मणेनेन्द्रजिच्चात्र रावणिर्निहतो रणे ।
निरूपाक्षश्च दुष्प्रेक्ष्यो महापार्श्वमहोदरौ ॥ ६

अकम्पनश्च निहतो बलिनोऽन्ये च राक्षसाः ।
त्रिशिराश्चातिकायश्च देवान्तकनरान्तकौ ॥ ७

prior half) M3 सूक्ष्मवर्णा —(l 6) D12 महौषधी (for महौषधी°) M3 वरिष्ठेषे (for °षेषु). D6.13 काश्चित, D10 काश्चितं N2 राजपुत्रा चकाशिरे च, D13 रामपुत्रो च काञ्चन । M3 रामस्य प्रियकाम्यया (for the post. half) —(l 7) N V1 3 D6 मयि मृत्युमुपागते (for the post. half) —(l 8) N V1 B2-4 D6.13 M1 वध (for पारं). D13 तां पुरीं (for त्वां विना) N2 V1 B1.3 पार्थिवात्मजे Ś V3 D6.13 M1 त विना पार्थिवात्मज (for the post half). —(l 9) N2 B2 सुवर्णेषु (for वैन्द्रयो) B4 M2 विमोच्य, G (ed) विमुचे (for विमुच्य). N D6 विदार्य शरवध (D4 °वध)न (for the post. half) D13 वैनतेयविनिर्मुक्ता निपात्य शरवधन —(l. 10) D13 पुरे वै सु (for यथापूर्वम्) D18 पुरतोऽत्र N B3 D4 11 महाबल (for वधा).]

—Thereafter, N1 cont 3379*. D2 reads 5^{cd} in marg (cf. v l 3372*). N1 D11 read 5^{cd} before 7^{cd} —^{c}) Ś N2 D2.6.11 च (for अत्र) N1 D13 दुष्टात्मा (for निहत) —^{d}) D2 सहस्राश्च (for प्रहस्तश्च) D6.13 M1 निपातित (for निशाचर) B2 D1-3 महाकायो महाबल —After 5, B2 ins

3375* सार्धिहत सहस्रांश्च कोटिशश्च निशाचरान् ।

while D5-7 9-11 S ins after 5

3376* धूम्राक्षश्चात्र निहतो वानरेण हनूमता ।
विद्युन्माली हतश्चात्र सुषेणेन महात्मना ।

[(l. 1) G1 विनिहतो (for [अ]त्र निहतो)]

6 ^{ab}) D4 M1 बली (for रणे). B1 D3 2 3 (reads in marg. up to हतो [cf v l 3372*]) कर्णेऽद्रजिन्महावीरो लक्ष्मणेन हतो रणे (B1 निपातित) —For 6^{ab}, Ś N2 V B2-4 D2 8 12 subst

3377* इन्द्रजिच्चात्र मायावी हत सौमित्रिणा बली ।

[B2 D1 [अ]पि (for [अ]त्र) V3 damaged after च up to the prior half of 3379*]

—For 6^{ab}, N2 D13 subst. and read after 7

3378* इन्द्रजिच्च महावीर्यस्तथा सगम्य शे बली ।

[D13 महाकायम् (for °वीर्यस्) D13 तथैवाकम्पनो बली (for the post half)]

—After 3377*, Ś N2 V B2-4 D2 8.12 cont , N1 cont after 3374*, B1 D1-3 ins after 6^{ab}

3379* तत्र हेतोर्विशालाक्षि विरूपाक्षश्च राक्षस ।
धूम्राक्षो निहतोऽत्रैव निकुम्भश्च शुभानने ।

[V3 damaged for the prior half Ś N2 V B2-4 om from the post half of l 1 up to the prior half of l 2 —(l. 1) N1 (also in m as above) रावणिर्निहतो मया (for the post half) —N1 om l 2. —(l 2) N2 कुम्भश्च (for निकुम्भश्च) N2 V B2-4 D4 निशाचर , G (ed) हतो रण (for शुभानने) Ś D2 12 कुम्भकर्णश्च पातित (for the post. half)]

—After 6^{ab}, D5-7 9-11 S ins.

3380* अङ्गदेनात्र निहतो विकटो नाम राक्षस ।

[※ Cr अंगदेनात्र निहतो विकटो नाम राक्षस । हयवृक्षस्य विकटस्यात्र भानुप्रभाम्नयितावृशा वहतो निहता नरवृषभ्नो । so also Cm g kt ※]

—Before 6^{cd}, B1 D1-3 read 7^{cd} —^{cd}) D2 G2 तु (for च) Ś1 D5 7 G1 M1 3 दुष्प्रेक्षो, Ś1 N V B2-4 D1 3 11 12 T2 3 M2 दुर्धर्षो, D6 दुष्प्रेक्ष्यो, D10 11 दुष्प्रेक्षो, T1 दुष्प्रेक्षो (for दुष्प्रेक्ष्यो) B1 D1-3 महापार्श्वश्च दुर्धर्षस्तथैव च महोदर . —After 6 N2 B2 read 7^{cd} for the first time repeating it in its proper place

7 ^{a}) B1 बहवो (for बलिनो) M3 निशाचरा (for च राक्षसा) Ś N2 V B2-4 D2 8 12 धूम्राक्षश्च महाबल ; D1-3 बहवोऽन्ये च नैऋता (D2 निशाचरा) —After 7^{ab} N1 D13 ins 3374*, while B1 D1-3 ins after 7^{ab}

3381* यज्ञकोपप्रभृतयश्चापि वानरो हता ।
तव हेतोर्विशालाक्षि राक्षसा रणमूर्धनि ।

[(l 1) B1 यज्ञकोपश्च निहतः (for the prior half) D1 बहवो (for वानरो) —(l 2) B1 एव हता (for तव हेतोर्)]
—Before 7^{cd}, N1 D13 read 5^{cd} M3 6 om 7^{cd} N2 B2 repeats 7^{cd} here (cf v l 6). B1 D1-3 read 7^{cd} before 6^{cd} —^{c}) Ś N2 V B D1-4.8.11.12 (N2 B2 second time) विद्युज्जिह्वश्च (V1 3 B4 °ह्व स , D4 °ह्वस्तु)सपाती. N B2 D13 (N2 B2 first time) अतिकायश्च दुर्धर्षो (N2 B2 तेजस्वी) —^{d}) N2 V1 3 B2-4 D4 (N2 B2 second time) मकराक्षश्च दुर्जय , V3 damaged. —After 7, N1 D13 read 3378*, while Ś V B1 4 D4.8.12 ins after 7 , N2 B2 ins after the second occurrence of 7^{cd}

3382* अन्ये च बहव शूरा राक्षसेन्द्रपदानुगा ।

[V3 om शूरा (subm) V1 -पदानुगा . D13 पुरोगमा (for पदानुगा)]

—Thereafter Ś N2 V B2-4 D4 8 12 cont 3373* while G (ed) cont l 1-2 7 and 9 of 3374* (followed by 3373*) —After 7, D5-7 9-11 T G M1 3 ins.

अत्र मन्दोदरी नाम भार्या तं पर्यदेवयत् ।
सपत्नीनां सहस्रेण सास्रेण परिवारिता ॥ ८

एतत्तु दृश्यते तीर्थं समुद्रस्य वरानने ।
यत्र सागरमुत्तीर्य तां रात्रिमुषिता वयम् ॥ ९

G. 6. 108. 14
B. 6. 123. 16
L. 6. 104. 22

3383* युद्धोन्मत्तश्च मत्तश्च राक्षसप्रवरावुभौ ।
निकुम्भश्चैव कुम्भश्च कुम्भकर्णात्मजावुभौ ।
वज्रदंष्ट्रश्च दंष्ट्रश्च बहवो राक्षसा हता ।
मकराक्षश्च दुर्धर्षो मया युधि निपातित ।
अकम्पनश्च निहत शोणिताक्षश्च वीर्यवान् । [5]
यूपाक्षश्च प्रजङ्घश्च निहतोऽत्र महाहवे ।
विद्युज्जिह्वोऽत्र निहतो राक्षसो भीमदर्शन ।
यज्ञशत्रुश्च निहत सुप्तघ्नश्च महाबल ।
सूर्यशत्रुश्च निहतो ब्रह्मशत्रुस्तथापर ।

[(l. 1) D6 युद्धोन्मत्तो च तौ नान्यौ (for the prior half) D5 T1 M1 प्रवरौ हतौ, M2 प्रवरा हता (for प्रवरावुभौ) G2 राक्षसेन्द्रवरौ हतौ (for the post. half) —(l. 2) D1 कुम्भश्चैव निकुम्भश्च (for the prior half). D7.10.11 [आ]त्मजौ बली (for [आ]त्मजावुभौ) ‡ Ct बली बलिनौ ‡ —(l. 3) D3 वज्रदंष्ट्रश्च बहवो (for the prior half) and हरयो (for बहवो) M2 ये चान्ये राक्षसास्तथा (for the post. half) —(l. 4) D5 T2 दुष्पद्मो, T3 दुष्प्रेक्ष्यो (for दुर्धर्षो) —(l. 5) D5 T1 G3 M1 कम्पनश्चात्र निहत, D6 T2.3 यज्ञकोपप्रभृतय, M3 कम्पनाकम्पनौ चात्र (for the prior half) —(l. 6) M2 गवाक्षश्च (for यूपाक्षश्च) D3.10.11 G1.2 निहतौ तौ (D10 तु) (for निहतोऽत्र). D5 T2.3 महामृधे D6 मया युधि, M2 महारणे (for महाहवे) M1 निहतौ राक्षसोत्तमौ (for the post. half) —(l. 7) G2 च (for ऽत्र). M1 विक्रम (for -दर्शन) —After l. 7, M2 cont. 3374* —D6 T2.3 G1.2 M1.2 om l. 8–9 —(l. 8) ब्रह्मशत्रु (for सुप्तघ्न)]

8 V3 om 8 (cf v. l. 3374*) Before 8, Ś Ñ2 V1.2 B2–4 D4.8.11 read 5[cd] (followed by 3374*) —[a]) D1 अथ (for अत्र) V2 मन्दोदरी नाम तदा —[b]) Ś Ñ2 V1.2 B D1–4.6.8.9.12 करुण, N1 भार्यास्तौ D12 भार्यास्य (for भार्या त) D1 पर्यदेवयत् —After 8[ab], Ś Ñ V1.2 B2–4 D4.8.11.12 ins

3384* पत्नी राक्षसराजस्य रावणस्य दुरात्मन ।

[D4 महात्मन, D8 रक्षात्मन (for दुरात्मन)]

—G (ed.) om 8[cd]. —[c]) D12 पत्नीना च (for सपत्नीना) D3 सहस्रैश्च (for सहस्रेण) —[d]) Ś Ñ V3 B2–4 D1.2.6.7–10 T1 G2 M1.2 Ck. t सास्रेण। V3 शतेन, D2 सास्रुभि, D4 साश्रुभे (sic) M3 दुःखिता (for सास्रेण) —T1 damaged from °वारिता up to 9[a] B1 सहस्रेण निवारिता, D12 परिदेवनिवारिता —After 8 Ś Ñ V1 V3 before 9 due to om) B2.4 D4.11 G (ed.) (l. 9–10 only) ins B3.4 D1.2.3 cont (all except B3 l. 9–10 only) after 3346*

3385* अत्राथ लक्ष्मणो वीर. शक्त्या परममीमथा ।
अमोघया रावणेन भृशं वक्षसि ताडित ।
पतितं लक्ष्मणं दृष्ट्वा मा विषण्णमुख सदा ।
सुषेणो वानरश्रेष्ठ प्रेषयामास वानरम् ।
हनूमन्त महावीर्यमौषध्यर्थे महाजवम् । [5]
जम्बूद्वीपमतिक्रम्य विशल्यामानयत्कपि ।
चन्द्रस्य च गिरे पाद सा च जाता महौषधी ।
समानीय महाबाहुर्जीवयामास लक्ष्मणम् ।
दृश्यते चैव वैदेहि समुद्र सरिता पति ।
पूर्वं ज्ञातिभिरस्माक यत्र साह्य महत्कृतम् । [10]

[(l. 1) Ś D6 परमया तदा (Ś1 °भा), B4 च वरदत्तया (for परममीमथा) —V1 illeg for l. 2 —(l. 3) Ñ1 B3.4 तथा (for तदा) Ñ2 illeg for the post. half. —(l. 4) D4 श्रेष्ठम् (for श्रेष्ठ) D12 वानरान् (for वानरम्) D4 om from the post. half up to the prior half of l. 5 —(l. 5) Ś Ñ2 D8.12 औ(Ś2 औ)षध्यर्थे, V1.2 D4 ओषध्यर्थे (for औषध्यर्थे) —(l. 6) V3 हरि (for कपि) —(l. 7) Ñ1 V2 B4 D4 तु, Ñ2 हि (for च) V3 पार्श्वे (hypm) (for पादे) Ñ1 B2 महौषधि —(l. 8) Ś D8.12 आनयत् (for आनीय) —Ś1 repeats l. 9 consecutively, while D4.12 repeat after 3386* —(l. 9) D4 पश्यते (for दृश्यते). V1 नैव (for चैव) Ś1 B1 D1–6.8.12 (Ś1 D8 second time) एष त(D2 °षोनो, दृश्यते देवि (for the prior half) —Ś2 om from l. 10 up to 9[a]. —(l. 10) Ñ V2 B2.4 पूर्वं (for पूर्वं) V3 ज्ञातिभिर् (for ज्ञातिभिर्) Ś1 B2 D1–4.6.8.12 पौर्वि(D1.2 °द)को(Ś1 D8.12 पूर्वं यो, D2 पूर्वतो, D6 पूर्वजो) ज्ञातिरस्माक (for the prior half) V1.2 सज्ज, V3 सह्य (sic) (for साह्य) B2 D1–4.6 येन साह्य (D4 साम्य, D6 तुष्य) कृत मम, B3.4 साहाय्य (B4 असाध्य) रामवत्कृत (for the post. half)]

—After 8, B1.2 (m) D1–4.6 ins Ś1 D4.12 ins after 9[ab], while V2 cont after l. 8 of 3385*

3386* सुवेलोऽयं महाशैल सुग्रीव यत्रोषिता वयम् ।
लङ्का प्रत्यर्थिभूतोऽसौ दृश्यते कालपर्वत ।

[(l. 1) D12 सुवेलो B2 स्वय (for सुग) —Ś1 om from l. 2 up to 15[b] —(l. 2) V3 B1 प्रलय, B2 प्रत्यर्थे (for प्रत्यर्थि) D1–3.4 लङ्काप्रत्यय(D2 °स्वद्रि)भूतोऽसौ(D6 °य) (for the prior half)]

while M3 ins

3387* कुम्भश्च निहतो ह्यत्र धूम्राक्ष शुकसारणौ ।
यूपकेतुश्च निहतो बलिश्चोऽन्ये च राक्षसा ।

9 Before 9, V3 reads 5[cd] (followed by 3385*) Ś1 om 9[cd], T1 damaged for 9[a] (for both, cf v. l. 8)

G 6. 108 15
B. 6 123.10
L. 6. 104 23

एष सेतुर्मया बद्धः सागरे सलिलार्णवे ।
तव हेतोर्विशालाक्षि नलसेतुः सुदुष्करः ॥ १०

पश्य सागरमक्षोभ्यं वैदेहि वरुणालयम् ।
अपारमभिगर्जन्तं शङ्खशुक्तिनिषेवितम् ॥ ११

—ᵃ) D1 M1 बद्ध ; Cm g L as in text (for सु) Ñ V1 3 B1 4 D4 गुर्हाः B1 D1-3 5 दधि; B3 अंगो; D1 13 G3 वीरो; Cv g k t as in text (for सार्थ) —ᵇ) Ś1 Ñ V D1-3 D5 10 18 सुवेलस्य; D11 महतस्या G3 M1 सागरस्य (for समुद्रस्य) B1 D1-3 5 तीरे (B3 °रे) नदनदीपते —After 9ᵃᵇ, Ś1 D6 11 ins 3386* —Ś1 B1 om 9ᶜᵈ (for Ś1 cf v l 8) —ᶜ) D6 M1 अत्र; Cm g k t as in text (for यत्र) —ᵈ) B1 D1-3 5 रजनीम्; T3 त्रिरात्रिम्; T1 त्रिरात्रम्; Cm g k t as in text (for तां रात्रिम्)

10 Ś1 om 10 (cf v l 8) —ᵃ) D1 3 महान्, D2 महा (for मया) —ᵇ) Ś2 Ñ1 V B1 D1 13 मकरालये, Ñ2 B1 3 4 T1 1 सरिदाकरे (B1 °छये; T1.2 °लये) D6 M1 वरुणालये; D7 10 11 लवणाम्भसि; Cv as in text (for सलिलार्णवे) —After 10ᵃᵇ D1 ins l 3 of 3394* for the first time repeating it in its proper place —ᶜ) Ś1 B1 D1-3 5 6 11 इति सु (Ś1 D6 8 11 स्तु) न ; D6 T1.2 च दुष्करः ; Ck t as in text (for सुदुष्करः) N V B1 4 D4 10 कीर्तिरेषा भविष्यति ॐ Cm एष नलसेतु सेतुनिर्माणे नल कारणमिति कथनार्थं नलसेतुरित्युक्तम् ॥ Cg एष सेतु नलसेतु नलबद्ध । "षिञ् बन्धने" इति धातु । एतेन नलसेतु सेतुरित्युत्तया पूर्वकल्पकृतसेतुव्यावृत्ति इति प्रत्युक्तम् । पूर्वमेव सेतुसत्वे पुन सेतुकरणवैय्यर्थ्यात् ॐ —After 10 Ś1 B1 D1-3 5 12 ins V1 B1 cont after 3389*

3388* यावत्स्थास्यन्ति गिरयो यावत्स्थास्यन्ति सागराः ।
तावत्सेतुरयं स्थाता यावच्च पृथिवी ध्रुवम् ।
नलेन विहित सेतुस्त्वदर्थं वै समाहित ।
एष देवमनुष्येषु कथाभूतो भविष्यति ।

[(l 1) B1 3 यावत्स्थास्यन्ति सागर (for the post half) —(l 2) V1 B1 3 D1 3 नलसेतुरिति स्थानम् (D1 3 °रय स्थाता) (for the prior half) V1 B1 तावच्च (for यावच्च) G (ed) तावच्च स्थास्यति ध्रुव (for the post half) —B1 om l 4 —(l 4) V1 B1 एतद् (for एष) D6 देवि (for देव) —D3 om (hapl) from the post half of l 4 up to the prior half of l 2 of 3390* Ś1 D6 12 नीति भूतो D3 कथभूतो (for कथाभूतो)]

—Thereafter Ś1 D6 11 cont N V B1 4 D4 10 ins after 10

3389* दशयोजनविस्तीर्ण शतयोजनमायत ।
सागरे यत्र बद्धोऽयं नलेन सुमहामना

[(l 1) Ś1 D6 11 12 विस्तीर्णं (for विस्तीर्ण) and व्यायत (for आयत) —(l 2) N1 V1 B1 1 [s]त्र हि (for यत्र) Ś1 D6 11 सागरेण नि(Ś1 D6 वि)बद्धेय D1 सागरेणच बद्धोय (for the prior half) B1 हि (for सु) D4 सुमहामन]

—After 3388*, D1-3 cont

3390* पश्य सागरमक्षोभ्यं धषित नलसेतुना ।
दुर्धर्षेण मनुष्येषु सेतुरस्य करिष्यति ।

[D1 om up to the prior half of l 2 (cf v l 3389*)]

11 Ś1 om 11 (cf v l 8) —ᵃ) N1 D6 11 साग पश्य वैदेहि —ᵇ) N1 D6 दुर्धर्षं; B1 दुरामं, D12 दुर्धर्ष (for वैदेहि) —ᶜ) Ś2 Ñ V B D इव (for अभि) D12 हामर (for गर्जन्त) —ᵈ) Ś1 V1 1 B1-4 D1 11 मीन (for शुक्ति) Ś1 Ñ1 V B D1-3 5-11 G3 M1 समाकुल (for निषेवितम्) N1 D6 11 महोरगनिषेवित ॐ Cv अपारमभिगर्जन्त शङ्खशुक्तिनिषेवित(तम् ?) परे—'हिरण्यनाभं शैलेन्द्रं काञ्चन पश्य मैथिलि । विश्रामार्थं यो हनुमतो भित्वा सागरमुत्थित । एतत्कुक्षौ समुद्रस्य स्कन्धावारनिवेशनम् । एतत्तु दृश्यते तीर्थं सागरस्य महात्मन । सेतुबन्ध इति ख्यात त्रैलोक्येन च पूजितम् । एतत्पवित्रं परमं महापातकनाशनम् । अत्र पूर्वं महादेव प्रसादमकरोत्प्रभु । अत्र राक्षसराजोऽयमाजगाम विभीषण । इत्यत्र पाठक्रम । श्लोकेषु विपर्ययो भ्रमाच्च लेखकदोषकृत ।' Cr अपारमभिगर्जन्त शङ्खशुक्तिनिषेवितम् । इत्यत पर हिरण्यनाभमिति श्लोक । अत पर एतत्कुक्षाविति श्लोक । अत पर सेतुबन्ध इति श्लोक । अत —अत्र स(पू?)र्वं महादेव प्रसादमकरोद्विभुरिति पाठक्रम ॥ So also Cm ॐ —After 11 N1 D6 12 M3 ins

3391* अत्र सीते सुरसया हनुमान्प्रतिवारित ।
दुर्वैर्नियोजिता सा हि विक्रमार्थं हनूमत ।

[(l 1) D12 पालित (for -वारित) —M3 om l 2 —(l 2) D12 दैवान्नियोगात्सा विक्रान्त च हनूमत (sic)]

Thereafter N1 cont while Ś1 N1 V B D1-3 5 13 G (ed l 3-4 only) ins after 11 D12 ins after 12ᵃᵇ

3392* आकाशसदृश पश्य जल तिमिसमाकुलम् ।
पश्य वैदेहि राजन्त यादोगणनिषेवितम् ।
सुरसा नागमाता च दूतस्य तव मैथिलि ।
विघ्न हनुमतश्चक्रे क्रमतो मारुते किल ।
तामेव हरिशार्दूल सन्निपत्यास्यमाविशत् । [5]
बद्धयामास मेधावी कामरूपी मनोजव ।

[N1 om l 1-4 Ś1 D6 11 om l 1 —(l 1) D3 11 चलद् L (ed) चल (for जल) B1 D1 3 जलमात्स्यकच्छप तिमिङ्गिलसमा(B1 °झषा)कुल(D1 °मरिवत) —N1 V B1 3 D1 3 om l 2 —(l 2) Ś1 D6 L (ed) जल (for पश्य) B1 वैदेहि पश्य (by transp) Ś1 गर्जन्त (for राजन्त) B1 D1 समाकुल (for निषेवितम्) —(l 3) V1 B1 3 भ्रातास B1 स्म तस्य G(ed) तथास्य (for

हिरण्यनाभं शैलेन्द्रं काञ्चनं पश्य मैथिलि ।
विश्रमार्थं हनुमतो भित्त्वा सागरमुत्थितम् ॥ १२

अत्र राक्षसराजोऽयमाजगाम विभीषणः ॥ १३

G. 6. 108. 21
B. 6. 123. 22
L. 6. 124. 33

माला च). Ś3 D3,12 सुरसा राक्षसी (D12 नाभिका) चात्र; D1-3,12 सुरसा (D3 सिंहिका) त्वि (D12 स्व) गमच्छ (D12 °च्छ)-त्र; D6 सुरमा रक्षसा तत्र (for the prior half). B1 गमस्य (for दूरस्य). Ś2 D3,12 क्लि; B4 मम (for तत्र). Ñ2 V1,2 transp. दूरस्य and तत्र. V3 दूरस्तत्र तु मैथिलि (for the post. half).—V3 om. l. 4–6.—(l. 4) D1,2,3,12 वर्तुं (for चक्रे). B1 धनुः; D2 खिल (for किल). Ś2 D3,12 किल मारुतेः (by transp.); D1 दूरमध्वनः (for मारुतेः किल).—Ñ2 V1 B2,4 om. l. 5–6. B3 reads in marg. from l. 5 up to 3393*.—(l. 5) D2 एव (for एत).—(l. 6) D2 चक्रेशा (for सैकती). D12 मनोज्ञैः (for °जनैः).]

—Thereafter B3 (m.) cont. 3393*.—After 11, M1 ins. l. 1 of 3395*.

12 Ś1 om. 12 (cf. v.l. 8). M1 transp. 12ab and 12cd.—a) D6 हिरण्यगर्भं. G (ed.) शैल तं (for शैलेन्द्रं).—V1 damaged for 12cd.—For 12ab, B1 D1-3,6 subst.; while B3 (m.) cont. after 3392*.

3393* अयं तु पसुरसाख्यः सुनाभो नाम शैलराट् ।

[B1 वसु- (for वसु-). D6 -रसाख्य. (for रसाख्यः). D2 अयं च रसाख्यः (for the prior half). D6 पर्वतः (for शैलराट्).]

—After 12ab, D13 ins. 3393*.—c) D3,4 विश्रामार्थं; D4 विश्रमार्थं; D1 T1 गुरुर्थं; G1 म: पुरार्थं; G3 त्वर्थं यो; M3 प्रियार्थं यो; M4 पूजार्थं यो (for विश्रमार्थं). G1 हनुमतः. D12 तदर्थं मारुतेरस्य.—d) V1 D1-3,6 T G M3 उत्थित°. B1 D1-3,4 समुद्रादुत्थितो-भवत्; D12 भित्त्वा सागरमुत्थितः.—After 12, Ś1 Ñ V B D1-3,4,6,12 ins., D1-7,10,11,13 T1 G2,3 M2,3,4 ins. l. 3 only after 12, T2,3 G1 M1 (G1 M1 l. 3 only) cont. after l. 1 of 3395*

3394* एतद्वैलावनं देवि तमालवनशोभितम् ।
हिन्तालतालसङ्कुलं नागमालसमाकुलम् ।
पप तीरे समुद्रस्य निवासो मम जानकि ।

[(l. 1) D1,2,3 T1,2 -वनस्थं; D3 वनस्थं (for -वन देवि). D6 वसति देवि (subm.) (for the prior half). D1,2 तमालवन- (for तमालवन-).—(l. 2) B1 D12 T1 रुच- (for -ल-). Ś1 D6 -नारिके-, I1 -मद्ब्रुमा- (for -कुलमा-). Ñ1 V2 D1 -नागूव-, V3 B1 -नागुल; D1-3 -नागुल; D6 T1,2 -विततं (for -सङ्कुलम्). Ñ2 B4 -नक्षत्रावनाकुल-; T3 -नक्षत्रविराजित (for the post. half).—D6 T1,2 read l. 3 for the first time after 12 (D6 after 10ab) repeating it here.—(l. 3) T1,2 (both second time) दश (for तीरे). D3-7,9-11 S (D6 T1,2 first time) यत्राकुश्चो (for पप तीरे). Ñ V B1-4 D13 स्कन्धा (Ñ1 V1 [damaged after च up to त in 13d] B3 °च) वारे कारिताम्; D3-7,9-11 T (D6 T1,2 first time) G1,3 M स्कन्धा (M3 °च) वारनिवेशनः; G2 निचित्य वारेवेशन (for the post. half).]

—D3-7,9-11 T G2,3 M2,3 (D6 T1,2 after l. 3 [first time] of 3394*) cont.; G1 M1 ins. l. 1 after 12 (M1 after 11) and cont. l. 2–4 after l. 3 of 3394*:

3395* अत्र पूर्वं महादेवः प्रसादमकरोद्विभुः ।
एतत्तु दृश्यते तीर्थं सागरस्य महात्मनः ।
सेतुबन्ध इति ख्यातं त्रैलोक्येन च पूजितम् ।
एतत्पवित्रं परमं महापातकनाशनम् ।

[D3,7,9 T G2,3 M3 read l. 1 after l. 4. D6 reads l. 1 after 13.—(l. 1) D6,9 T1 G M3 Cg,k प्रभुः, D5 स्वयं; Ct as above (for विभुः). ꣸ Cg: अत्र पूर्वमिति। महादेव इति समुद्रराज उच्यते। श्रीचित्यात्। इत्यादि .... किं च पुराण सर्गप्रतिसर्गादिवंशान्वयवर्णनमिति नैमित्तिकत्वात् पुराणकथने तात्पर्यं। अथवा अस्मिन् सर्गे श्लोकाः प्रायशो व्यस्तता दृश्यन्ते तत्रु-चारिभिः मुनिभिरुक्ताः। तथा चेदमर्थम् "अत्र कृतोदयः" इति श्लोकानन्तरं पठितव्यम्। तत्र च महादेवप्रसादः स्वपितुर्दर्शनमेव। अत एव भरतं प्रति हनुमत्प्रेषणावसरे वक्ष्यति—"महादेवप्रसादाच्च पित्रा मम समागमः" इति। पुराणान्तरे तु माहात्म्यप्रतिपादनपरमिति संक्षेपः ꣸—(l. 2) G2 अथैतद्, Cm g as above (for एतत्तु). D6 T1,2 कथित (for दृश्यते). ꣸ Ck: एतत्तीर्थं संदृश्यते. ꣸ G2 समुद्रस्य वानजे (for the post. half).—(l. 3) D6 इत्यपत्य (for ख्यात). D6 T1,3 सु-1 G1 M3 [अ]भि-; Ct as above (for च). D6 पूजित.—(l. 4) M1 पवित्र- (for पवित्र). D2 T1 G2 महत् (for परम).]

13 Ś1 om. 13 (cf. v.l. 8). V3 damaged up to त in 13d (cf. v.l. 12).—a) Ś1 Ñ1 V1 B1,2,4 D1,2,3,6,11,12 यत्र; D2 यस्य (for अत्र). B1 D3 राजो मम; D6 राजाय (for राजोऽयम्).—After 13, Ś1 Ñ V B D1-4,6,12 T1,2 ins.

3396* अत्राहं दयितो देवि कुलाख्यानी नदीजले ।
दर्शनार्थं समुद्रस्य विरतो नरसत्तमः ।
दर्दुरश्चापि शैलोऽयं महामेघसमप्रभः ।
मलयस्य गिरेः पादो यत्र मार्गो हनूमतः ।
एष विन्ध्यो महाशैलो नदीन(?)दाष्पितः । [5]

[T1,2 om. l. 1–2.—(l. 1) Ś1 D12 नवाहित; V1 नाहव, V3 B1 नवाहं, D1,2,3 नवाहितम् (for अत्राहं).—V1 श्रेणो, D1 रचनो (for दयितो). D6 कुलाग्नि वै (for °नदी).

G 6 108 24
B 6 121 22
L 6 104 36

एषा सा दृश्यते सीते किष्किन्धा चित्रकानना ।
सुग्रीवस्य पुरी रम्या यत्र वाली मया हतः ॥ १४
दृश्यतेऽसौ महान्सीते सविद्युदिव तोयदः ।
ऋश्यमूको गिरिश्रेष्ठः काञ्चनैर्धातुभिर्वृतः ॥ १५
अत्राहं वानरेन्द्रेण सुग्रीवेण समागतः ।
समयश्च कृतः सीते वधार्थं वालिनो मया ॥ १६

—V3 om l 2 3 —(l 2) Ś1 D3 दग्नार्थे (for स्यन्द) D6 चामकरिण —(l 3) N2 D1 दुर्धर्ष B2 3 D1 4 5 32 दुर्धर्ष D3 4 दुर्दर्श L (ed) दुर्धर्ष (for दुर्द्धर्ष) T2 3 [अ]त्र (for [अ]पि) D6 महीं (for महा) B1 D 33 T3 3 बल° (for °वाय) N2 B 3 4 D1 नि (B1 3 नि) स्वन (for सुनिभ) —(l 4) Ś1 D1 6 2 12 महद्रस (for मत्पस) N1 V D4 पान (for पाने) N1 V1 2 B2 4 D3 यत्र कौत B1 D1 यत्र कांतो D5 यत्रान्तो D4 यत्र कांतो (for यत्र कान्त) D6 T2 3 महद्रस्य (T3 3 °श्च) गिरि पद्मो (for the prior half) B1 मन्दरस गिरे पान्त यत्र कांता हनूमता —Ś1 N V B2 4 D 4 12 om B2 reads in marg l 5 —(l 5) D2 शताचन D6 गताति च T2 3 पतितया (for शता चित) D3 एव शलो महात्मयो दृष्टो नन्दीगति 1 —while D6 reads l 1 of 3395* after 13

14 Ś1 om 14 (cf v l 8) V1 illeg for 14^{ab} —^{b}) D18 निग्रः (for सीत) —B2 repeats 14^{b} after 16^{a} (first time) and then reads 14^{cd} (followed by 3398*) and 16^{c} (r) —^{b}) T1 damaged for चित्र कानना —^{c}) Ś2 N V B D1-4 6 9 11 सुग्रीवनगरी (for सुग्रीवस्य पुरी) —^{d}) D18 यस्या (for यत्र) Ś1 V B2 4 D1 2 16 M3 हतो मया (by transp) D3 हतो महान् B1 D3 4 4 वाली य(D5 [with hiatus] अ)त्र हतो मया —After 14 D3 ins

3397* वैदेहि वानरेन्द्रस्य गुहा तमधिरोहय ।
विमाने त्व समाहूय सभाजय सखीरिमाः ।
श्रुत्वा भर्तुर्वच सीता राममेवान्वमोदयत् ।
स्वमाज्ञापय शत्रुघ्न चत्वरन्द स्वयोचित ।
यथानयति साक्षात्वां यतशान्मम कारणात् । [5]
राघवेणाभ्यनुज्ञातः सुग्रीवो वानरेश्वरः ।
सर्वाः समारोपयत वानरीस्तु स्वलकृता ।

—Thereafter D3 cont while Ś1 N V B2-4 D1 4 6 12 ins after 14 D18 ins after 19^{ab}

3398* एतन्माल्यवत शृङ्ग किष्किन्धाद्वारि भास्वरम् ।
चत्वारो वार्षिका मासा यत्र देव्युषिता मया ।
त्वया विना विशालाक्षि यत्र दुःख धृत मया ।
निहत्य वालिन घोर सुग्रीवमभिषिच्य च ।
मयानुगद्वितीयेन गिरि कालो वितः यथा । [5]

[V1 om l 1 3 V1 D18 om l 1 —(l 1) Ś1 D8 किष्किन्धाद्वारि D 3 8 किष्किन्धोपरि (for धाद्वारि) N2 B1 D18 भासुर D3 भास्वन (for भास्वरम्) D4 किष्किन्धाद्वारपार्श्वे (for the post half) —(l 2) D3 8 कृता D4 5 धृता (for [उ]षिता) —D3 repeats l 3 after l 4 —(l 3) V2 om यत्र D1 3 (both times) 8 18 दुःख यत्र (by transp) Ś1 D8 18 क्लि D1 कृत (for धृत) B1 मया धृत (for धृत मया) —(l 4) D3 वाल्य (for वालिन) Ś1 D8 12 वीर (for घोर) Ś1 D1 18 अभ्यषेचय D1 अभिषिञ्च (sic) D3 अभिषिच्य न — V B2-4 D4 om l 5 —(l 5) Ś1 D4 18 यथा वितः (by transp)]

—After 14 D3 7 8-11 S ins a passage relegated to App I (No 72) while D18 ins 3406* and 3407* after 14

15 Ś1 om 15^{ab} (cf v l 8) B1 om (hapl) 15 18 —^{a}) Ś2 D3 12 वीक्ष्यता सु N1 V B2-4 D4 वीक्ष्यत सु (B2 त्व) N2 वीक्ष्यता सु (for दृश्यतेऽसौ) D6 T2 3 गुरु (for महान्) D1 3 4 L (ed) एषो हि (D6 एष वै, L (ed) एषोऽत्र) दृश्यत इति D18 एष दृश्यसि कल्याणि —^{b}) M3 तडिद्वान् (for सविद्युद्) D18 सविद्युत्तोयदो यथा —^{c}) Ś N V B2 4 D1 4 4 12 M3 गिरिवरो (for °श्रेष्ठ) —^{d}) Ś D8 12 दृश्यत (for काञ्चनैर्) T2 युत (for वृत) N V B2 4 D4 धातुभिर्बहुभिर्वृत D1-2 9 सुग्रीवसहनाकिर (D8 तक)

16 V2 B1 om 16 (for B1 cf v l 15) D18 repeats 16^{ab} after 17^{ab} —^{a}) Ś1 अत्राथ N1 B2 4 यत्राह V2 D4 यत्र हि B3 यथाहं (for अत्राह) D1 अत्रैवाह नरेन्द्रेण D18 (both times) अत्र वानरराजेन —^{b}) D1 3 8 महात्मना (for समागत) —D18 om 16^{cd} —^{cd}) D3 समीपस्थ (for समयश्च) —T1 damaged for त सीत च D4 कृते (for कृत) D1 4 8 समय चाप्यु (D1 3 °भ्यु) पगतो (for °) —After 16^{a} (first time) B2 repeats 14^{b} and then reads 14^{cd} (followed by 3398*) and 16^{c} (r) D4 यथार्थो D3 यद्वर्थं (for वधार्थं) D1 3 कपे (for मया) D3 वधार्थे तस्य वालिन (for ^{d}) —After 16 Ś D8 12 ins

3399* प्रत्युवाच तदा सीता राम दशरथात्मजम् ।
स्वामि सुग्रीवरमणी द्रष्टुमिच्छामि राघव ।
तया सहैव यास्यामि स्वयोध्या नगरीं प्रभो ।
विहस्य राम सुग्रीव प्रत्युवाच कपीश्वरम् ।
सखे त्वद्गृहिणीं तारां द्रष्टुमिच्छति जानकी । [5]
तया सहैव याहि त्वमयोध्यां नगरीं मम ।
राघवाज्ञा स्वशिरसा निधायाथाब्रवीद्वच ।
यद्रोचते बहुमत स्वामिने वास्तु तत्तथा ।
आनाययामास तदा तारां च राघवाज्ञया ।
आरोप्य पुष्पक तां तु जानकीमभ्यवादयत् । [10]
पुनराह तदा सीता रामो राजीवलोचन ।

एषा सा दृश्यते पम्पा नलिनी चित्रकानना ।
त्वया विहीनो यत्राहं विललाप सुदुःखितः ॥ १७
अस्यास्तीरे मया दृष्टा शबरी धर्मचारिणी ।
अत्र योजनबाहुश्च कबन्धो निहतो मया ॥ १८
दृश्यतेऽसौ जनस्थाने सीते श्रीमान्वनस्पतिः ।
यत्र युद्धं महद्वृत्तं तव हेतोर्विलासिनि ।
रावणस्य नृशंसस्य जटायोश्च महात्मनः ॥ १९
खरश्च निहतः संख्ये दूषणश्च निपातितः ।
त्रिशिराश्च महावीर्यो मया बाणैरजिह्मगैः ॥ २०
पर्णशाला तथा चित्रा दृश्यते शुभदर्शना ।
यत्र त्वं राक्षसेन्द्रेण रावणेन हृता बलात् ॥ २१

G 6 108 34
B 6.123 45
L 6 104 46

[(l 2) Ś1 द्रष्टुमिच्छति(sic) (for °मिच्छामि) —(l 3) D13 त्वां विना (for त्वयोध्यां) —(l 6) D13 वाचितुम् (for याहि त्वम्) —(l 7) D3 13 सुचिरस्य (for स्वचि°) —(l 8) D13 स्वामिन —(l 9) D3 आनीययामास(sic) D13 आकार यामास (for आनाय°) Ś D13 तां (for च) —(l 10) D13 अभिवादयत्,]

17 B1 om 17 (cf v l 15) —a) D13 सा चैषा (for एषा सा) Ś1 नलिनी(sic) (for दृश्यते) N1 D4 रम्या (for पम्पा) —After 17^{ab} D13 repeats 16^{ab} —c) D1 विनीतो, D5 वियुक्तो (for विहीनो) D6 T2 3 त्वया विरहितोऽहं —d) Ś D1-4 8 12 उन्मादेन प्रथपि (D3 °हर्षि, D13 °दर्शि)त , N V B2 4 तथाहहु विललवान्, D4 चतुर्मासं विलुलवान् D7 उन्मादनाच्च धर्षित

18 B1 om 18 (cf v l 15) —a) Ś D6 13 यत्तीरे D4 अस्या सीते तदा दृष्टा —cd) Ś D5 यत्र (for अत्र) D1-3 8 कबन्धो राक्षस(D3 नलन्त)श्चात्र दारुणो निहतो मया —After 18, D13 reads 21 for the first time repeating it in its proper place —After 18 Ś N V B2-4 D4 8 12 ins D13 ins after 21 (first time)

3400* एष दृष्टः स यत्रास्ते गृध्रराजो महाबलः ।
जटायुस्त्वां परित्राता रावणेन निपातितः ।

[(l 1) N1 D4 यत्रासीद् V1 यत्रास्ति (for यत्रास्ते) D13 (ऽ)त्यद्भुत (for महाबल) —(l 2) Ś Ñ2 D3 12 त्वां म श्चा(Ś2 D3 श्चा)ता D13 त्वां परिप्रेत (for त्वां परित्राता)]

19 ab) M2 च (for ऽसौ) Ś D5 स्थानाच् (for स्थाने) Ś D3 12 श्रीमानासीद् 1 N V B2 3 D2 10 11 श्रीमान्सीते (by transp) (for सीते श्रीमान्) D13 एषा दृश्यति वैदेहि जनस्थाने वनस्पती —B2 reads 19^{e}–20 after 3407* —e) B1 D2 12 11 G1 अत्र (for यत्र) Ś N V B2 4 D13 महद्वृत्तं, B3 D1 12 महद्दृत्तं, D5 समुद्भूत G1 अभूद्वृत्तं M1 महमार्तं (for महद्वृत्तं) D4 वरानने (for विलासिनि) —After 19^{cd}, D13 ins. 3395* Ś N V B2 4 D1 12.13 G1 M2 4 om 19^{ef} —f) D1 महाबल (for °त्मन) —For 19^{ef} B1 2 (in for 19^{ef} only) D1 2.5 subst

3401* युयुधे राक्षसन्द्रेण त्वदर्थं यत्र गृध्रराट् ।

—Thereafter B1 (marg) reads 21 (followed by 3405* and 3407*) for first time repeating 21 (followed by 3406* only) in its proper place —For 19^{e-f} D10 11 subst G2 subst for 19^{ef} only and reads after 20 D7 ins after 20

3402* जटायुश्च महातेजा तव हेतोर्विलासिनि ।
रावणेन हतो यत्र पक्षिणां प्रवरो बली ।

20 D10 11 om 20 For sequence in B2 cf v l 19 B1 D1-3 9 transp 20 and 21 (including Star passages) —a) V2 शूरश्च (for खरश्च) D4 संख्ये निहतो (by transp), D5 M2 निहतो यत्र, G2 निहतो यत्र (for निहत संख्ये) —b) Ś N V B2 4 D4 8 12 13 त्रिशिरास्तथा (B4 °रा हत) B1 D2 3 च महाबल (for च निपातित) —d) B1 D1-3 9 यत्र, M1 महा (for मया) —For 20^{cd} Ś Ñ V B2-4 D4 8 12 13 subst

3403* राक्षसानां सहस्राणि निहतानि चतुर्दश ।
अन्ये च बहव शूरा निहता वै निशाचरा ।

[D13 om l 1 —(l 1) Ś Ñ V1 D4 8 13 रक्षसां च (for राक्षसानां) Ś Ñ2 D4 13 हतानि च (for निहतानि) —Ś1 om from l 2 up to 25 —(l 2) Ś2 D8 वीरा (for शूरा) D13 एकेन बहवो यो वै (for the prior half) Ś2 Ñ B2 4 D8 12 निरस्ता (for निहता) B2 वे (for वै)]

—After 20 D7 ins while G1 reads 3402* where as D4 10 11 (D10 11 cont after 3402* (owing to om)) T G1 3 M ins after 20

3404* पदाचद्दाश्च मयद्मस्माक चरणानि ।

21 Ś1 om 21 (cf v l 3403*) B2 D13 repeat 21 (for B2 cf v l 19 and for D13 cf v l 18) D4 reads 21^{ab} after 23 D4 T2 3 G1 3 M1 3 transp 21 and 22 (M1 ^{abcd} transp) M2 reads 21^{ab} after 23^{ab} and 21^{cd} after 22^{ab} (transp) B2 reads 21 (first time) in margin —a) B1 2 (first time) D1-3 9 13 (both times) वधेवे(B2 °पद्म स्वे)षा M1 तथाम्याक (for तथा चित्रा) —b) B1 2 (first time) D1-3 9 13 (first time) चारुदर्शने (D1 °ना) D2 7 10 11 13 (second time) G2 M1 शुभदर्शने (for °दर्शना) —For 21^{ab} Ś2 Ñ V B2 3 (second time) 4 D4 8 12 subst

3405* एषा सा पञ्चलाका च दृश्यते जनकात्मजे ।

G 6 108 36
B 6 103 45
L 6 104 48

एषा गोदावरी रम्या प्रसन्नसलिला शिवा ।
अगस्त्यस्याश्रमो ह्येष दृश्यते पश्य मैथिलि ॥ २२
वैदेहि दृश्यते चात्र शरभङ्गाश्रमो महान् ।
उपयातः सहस्राक्षो यत्र शक्रः पुरंदरः ॥ २३

एते ते तापसावासा दृश्यन्ते तनुमध्यमे ।
अत्रिः कुलपतिर्यत्र सूर्यवैश्वानरप्रभः ।
अत्र सीते त्वया दृष्टा तापसी धर्मचारिणी ॥ २४

[B₃ तु (for च) Ś₃ D₆ ₁₂ एषा च पर्णशाला मा (for the prior half)]

—D₆ reads 21^{cd} and 23^{ab} after 22^{ab} —^{c}) Ś₁ N V₁ ₃ B₁₋₃ (both times) ₄ D₁₋₃ ₅ ₇ ₁₂ (first time) पतस्, D₁₃ हृतस् ; D₁₃ (second time) ससर्प (for यत्र) D₆ ₈ ₁₂ स्वा (sic) (for त्व) —^{d}) B₁ ₃ D₁₋₃ ₈ ₁₂ (B₃ D₁₃ first time) प्रमथ्याप (for रावणन) D₁₋₃ पुरा D₆ ₁₂ छलात् (for पश्चात्) V₃ transp हृता and बलात् —After 21 Ś₁ N V B₁₋₃ (first time) ₄ D₁ ₄ ₅ ₇ (B₁ D₁₋₃ ₉ after 21 [transp]) ₁₂ ins D₁₃ ins after 14

3406* अत्र शूर्पणखा रौद्रा राक्षसी मामुपागता ।
यत्रास्या कर्णनासौष्ठ छित्वा-देवि लक्ष्मण ।

[(l 1) D₁ शूर्पनखी Ś₁ B₁ ₃ (second time) D₁₃ रौद्री B₁ ₃ (first time) दुष्टा (for रौद्रा) Ś₁ D₆ ₁₂ समुपागता, V₁ D₄ समुपागता B₃ समुपस्थिता, D₆ कामरूपिणी (for मामुपागता) —(l 2) Ś₁ N₁ B₄ D₆ ₁₂ अत्रास्या V₁ -नासां च B₃ नासायां D₄ नासे तु (for नासौष्ठ) B₁ ₃ (first time) D₁ ₃ ₉ ₁₂ य(D₁ ₃ त)स्या कर्ण च नासा(D₆ °से D₁₃ °सा)च (for the prior half) B₄ यत्र (for देवि) B₁ सुवि चिच्छे°, B₃ सुविच्छिद्य D₁ ₃ ₉ ₁₂ चिच्छेद सुवि (for छित्वा देवि)]
—Thereafter B₁ ₃ D₁₋₃ ₉ ₁₂ cont

3407* चतुर्दशसहस्राणि रक्षसां भीमकर्मणाम् ।

—Then B₃ reads 19^{c}–20 and 21 (r followed by 3406*) —After 21 D₆ ₈ T G₁ ₃ M₁ ₃ ₄ ins while D₇ G₂ M₂ ins after 22

3408* इहाश्रैवाश्रमो ह्येष सुतीक्ष्णस्य महात्मन ।

(D₈ T₂ ₃ महीधस्य(T₂ ₃ °स्य) (for तीक्ष्णस्य) D₇ G₂ M₂ चैव M₃ ह्येव M₅ चापि (for ह्येष)]
—After 21 (first time) D₁₃ ins 3400*

22 Ś₁ T₁ om 22 (for Ś₁ cf v l 3403*) D₆ T₂ ₃ G₁ ₃ M₁ ₃ transp 21 and 22 (M₁ ^{abcd} transp) M₂ transp 22^{ab} (followed by 21^{cd}) and 22^{cd} —^{a}) D₆ G₁ M₂ मन्दाकिनी (for गोदावरी) ‖ Cr एषा गोदावरी रम्येति पाठ सम्यक् । एषा मन्दाकिनीति पाठे भग्यस्याश्रमसमीपेऽपि मन्दाकिनीसंज्ञा काचिन्नद्यस्तीति अवगन्तव्यम् । So also Cg which adds एतच्छ्लोकात्पूर्वं पञ्चवटीति श्लोक पठनीय ‖ —^{b}) Ś₁ N V B₁₋₄ D₄ ₈ ₁₀₋₁₃ शुभा (for शिवा) B₁ D₁ ₃ ₅ नदी पञ्चवटी प्रति —After 22^{ab}, B₃ D₁ ₃ ₅ ₉ ₁₂ ins

3409* एष प्रस्रवण शैलो बहुकन्दरनिर्झर ।
[D₁ निर्झर D₈ निर्भर (for निर्झर)]

—After 22^{cd} D₁ reads 21^{cd} and 23^{ab} —Ś₁ om 22^{c} 23^{d} B₁ repeats 22^{c} 23^{b} consecutively —^{c}) N₁ B₁ (both times) ₃ D₂ ₆ ₁₂ M₂ चैव, N̄₁ V₁ ₂ B₃ ₄ D₂ ₃ ₅ ₋₁₃ चैव (for ह्येष) V₃ अगस्त्य **श्चैव —^{d}) D₁₃ यत्र (for पश्य) N V B₁ (both times) ₃₋₄ D₁ ₄ ₆₋₁₂ कदलीवृत (for पश्य मैथिलि) —After 22 B₃ (after 22^{cd} [first time]) D₁₋₃ ₉ ins.

3410* अगस्त्यभ्रातुरपरस्त्वाश्रम परिदृश्यत ।

[B₂ D₆ चाश्रम D₆ आश्रम (for त्वाश्रम) B₁ प्रविश्यते, D₁ परिवर्तेते D₃ ₉ प्रतिदृश्यते (for परिदृश्यते)]
while D₆ reads 21^{ab} whereas D₇ G₂ M₂ ins 3408* after 22

23 Ś₁ om 23 (cf v l 3403*) Ś₁ V₁ ₃ om 23 (for Ś₁ cf v l 22) B₁ repeats 23^{ab} (cf v l 22) D₆ reads 21^{cd} and 23^{ab} after 22^{ab} —^{a}) B₁ (both times) D₁₋₃ ₄ ₇ ₉ T₂ ₃ G₁ M₁ चासौ (for चात्र) N V₁ B₁₋₄ D₄ ₈ ₁₀₋₁₂ दृश्यत चैव (B₃ °प) वैदेहि, D₁₃ एष दृश्यत वैदेहि —^{b}) D₂ [श]श्रम महत् (for [श]श्रमो महान्) —After 23^{ab} M₃ reads 21^{ab} —^{c}) N₂ B₃ ₄ D₁ ₅ ₁₁ ₁₂ उपागत , G₁ उपयाति (for उपयात) —^{d}) B₁ D₁ ₄ ₉ ₁₂ देव (for शक्र)

24 Ś₁ om 24 (cf v l 3403*) M₃ transp 24 and 25 —^{a}) Ś₁ एव (sic), D₈ इति (for एते) V₁ D₆ च B₂ तु D₁ वै D₆ T₁ G₂ M₃ हि Ct as in text (for ते) N B₁ D₄ ₁₀ ₁₁ इति. Cg L as in text (for [वा]वासा) D ₃ एते ते तपसो वासा —^{cd}) Ś₁ D₆ अत्र (for यत्र) D₁₃ अत्रि कुशलपतिय (sic) (for ^{c}) Ś₁ N V₁ ₃ B₁ ₄ D₄ ₈ ₁₀₋₁₂ [उ]पम (for प्रभ) T₁ अत्रि कुलप *** ***** रप्रभ (damaged) —V₃ om 24^{c}–26^{b} N V₁ B₁₋₄ D₁ ₃ ₁₀ ₁₁ ₁₂ T₁ ₃ G₁ M₃ transp 24^{ef} and 25 —^{e}) G₁ अनसूया (for अत्र सीते) D₄ तदा D₁₃ मया (for त्वया) —^{f}) V₁ D₁₃ ब्रह्मचारिणी T₁ damaged (for धर्मचारिणी) —For 24^{ef} Ś₁ B₁ D₁ ₃ ₉ ₁₂ subst B₃ (marg) ins after 24^{cd}

3411* अनसूया त्वया दृष्टा पत्नी तस्य महात्मन ।
यस्या सकाशाद्यास त दिव्य गात्रविभूषणम् ।

[(l 2) D₁ तस्या (for यस्या) D₃ ₁₂ प्रकाशेन (for सकाशात्) Ś₁ D₆ ₁₂ प्राप्त तद B₁ ₃ आप्तं ते D₁ तत्र तु (for

अस्मिन्देशे महाकायो विराधो निहतो मया ॥ २५
असौ सुतनु शैलेन्द्रश्चित्रकूटः प्रकाशते ।
यत्र मां कैकयीपुत्रः प्रसादयितुमागतः ॥ २६

एषा सा यमुना दूराद्दृश्यते चित्रकानना ।
भरद्वाजाश्रमो यत्र श्रीमानेष प्रकाशते ॥ २७
एषा त्रिपथगा गङ्गा दृश्यते वरवर्णिनि ।
शृङ्गवेरपुरं चैतद्गुहो यत्र ममागतः ॥ २८

G 6 108 44
D 6 123 52
L 6 104 58

प्राप्त ते) Ś2 B1 3 दिव्य (for दिव्य) Ś1 ॰गात्र D12 ॰गात्र (for गात्र)]

—For 24 V3 subst Ñ V1 B2-4 D1 3 ins after 24^{cd} (transp)

3412* दृश्यते चैव वैदेहि मुनेरत्रेर्महाश्रम ।
यस्यासीद्भरतागस्त दृष्ट पत्न्यानसूयया ।

[(l 1) V1 नैव B3 चेव (unmetric) (for चैव) D12 एष दृश्यति वैदेहि (for the prior half) —V3 illeg from the post half up to the prior half of l 2 D1 महा त्मन (for महाश्रम) —(l 2) N2 B1 3 दृष्टासीद् D12 अत्र सीते (for यस्यासीद्) D4 तु (for ते) D12 दृष्ट (for पत्न्या)]

25 Ś1 V1 3 T1 om 25 (for Ś1 and V3 cf v l 3403* and 24 respy) M3 transp 24 and 25 N V1 B2 4 D1 6 10 11 12 T2 3 G1 M1 transp 24^{cd} and 25 —^{a}) D11 महाकायो, G1 ॰बाहुः, M1 ॰भागो (for महाकायो)

26 V3 om 26^{cd} (cf v l 24) T1 damaged from 26 up to सा in 27^{a} —^{a}) B1 सुपर्ण D7 सीत स, D10 शु तनु (for सुतनु) D3 सीतत्र (for शैलेन्द्रश्) —For 26^{cd} Ś1 N V1 2 B1 4 D1 12 subst while Ś2 D1 11 cont after 3415*

3413* दृश्यतस्य च वैदेहि चित्रकूटशिलोच्चय ।

[Ś D1 12 ॰वि, V1 ॰वेय D4 [s]य च (for स्य च) D10 एष दृश्यति वैदेहि (for the prior half) Ś D1 12 चित्रकूट (for चित्रकूट)]

—^{c}) Ś N V2 3 B2-4 D4,10-12 G1 यत्र (for यत्र) —After 26, Ś N V B2-4 D1 2 12 13 ins

3414* पुरोहितो वसिष्ठश्च वामदेवश्च काश्यप ।
नागराश्च जन सर्व प्रसादयितुमागत ।

[(l 1) D12 वाम॰वेव (for ॰देवश्च) —V3 om l 2 —(l 2) Ñ2 V1 3 B1 3 नगरस्य (for नागरश्च) D4 [illegible] (for the prior half)]

—Thereafter N V B1 4 D4 cont while B1 D1-3 ins after 26 Ś2 D1 11 12 after 26^{cd}

3415* एषा मन्दाकिनी पुण्या नदी सुविमलोदका ।
विपुलवप्रे यत्र मया मूलफले कृतम् ।

[B1 reads from l 2 up to 29* within brackets —(l 1) V3 नद (for नदी) V1 B1 D1 3 रम्या D4 [illegible]

(for पुण्या) Ś2 D3 12 नदीय, V2 B2 4 नदीषु D4 नदी च (for नदी सु) Ñ2 विपुलोदका (for विमलोदका) —(l 2) Ś2 B2 3 D3 4 12 निवापन (Ś2 D12 ॰वोपन) V B1 D2 निवपन (for निवपन) V3 B1 यत्र (for मया) D4 मूल्यनकले कृता (for the post half)]

—Thereafter B1 3 (m) D1-3 5 *cont* while Ś D3 12 ins after 27^{ab}

3416* दृश्यत ह्यप वैदेहि वाल्मीकेराश्रमो महान् ।
[Ś D3 12 दृश D1 यत्र (for ह्यप)]

27 T1 damaged up to सा in 27^{a} (cf v l 26) B2 reads 27 within brackets (cf v l 3415*) —^{ab}) Ñ1 V1 3 B2 4 D4 च (for सा) Ś N V B1 4 D4 6 10-13 रम्या (for दूराद्) M3 transp यमुना and दृश्यते Ś D3 12 चित्रकानन (for चित्रकानना) B2 दृश्यते यमुना चैव विचित्र वनकानना —After 27^{ab} Ś D3 12 ins 3416* —^{c}) Ś N V B2 4 D4 6 10-12 श्रीमान् (for यत्र) —T1 damaged after श्रीमा up to 28 —^{d}) D1 T2 3 अत्र (for एष) Ś N V B2 4 D1 6 10-13 दृश्यत चैव (B2 चैव, B4 चैव) मैथिलि D12 अपि पश्यस्व मैथिलि —For 27 28 B1 D1 3 5 subst 3421* —After 27 V3 B3 ins l 1 only of 3421* —After 27 D4 ins

3417* नानावनगुल्मावीर्ण सप्तपुष्पितपादप ।।
while M3 ins after 27

3418* यत्र मन्दाकिनी रम्या प्रसन्नसलिला शिवा ।
हंसकारण्डवाकीर्णा चक्रवाकोपशोभिता ।

28 T1 damaged for 28 (cf v l 27) B2 reads 28 within brackets (cf v l 3415*) D4 om 28 —^{a}) D7 G1 3 पुण्या (for गङ्गा) —For 28^{ab} Ś Ñ V B2 4 D1 10-12 subst

3419* इय च दृश्यत सीते गङ्गा त्रिपथगा नदी ।

[D10,11 मया (for सीते) D12 एषा पश्यसि वैदेहि (for the prior half) D12 13 पुण्या (for गङ्गा) D4 [illegible] (for नदी) B2-4 D12 त्रिपथगामिनी]

—After 28^{ab} D2-7 T2 3 G M1 2 3 ins

3420* नानाद्विजगणाकीर्णा सम्प्रपुष्पितकानना ।
[D4 नानाद्रुम॰ (for नानाद्विज)]

—V3 om 28^{cd} —^{c}) D1 Ś शृङ्गवेर (for शृङ्गवेर) Ś D1 12 13 रम्य Ñ V1 B2-4 [च तु (for च तद्) —^{d})

G 6. 108. 46
B 6. 123. 53
L 6. 104. 61

एषा सा दृश्यतेऽयोध्या राजधानी पितुर्मम ।
अयोध्यां कुरु वैदेहि प्रणामं पुनरागता ॥ २९
ततस्ते वानराः सर्वे राक्षसश्च विभीषणः ।
उत्पत्योत्पत्य ददृशुस्तां पुरीं शुभदर्शनाम् ॥ ३०
ततस्तु तां पाण्डुरहर्म्यमालिनीं
विशालकक्ष्यां गजवाजिसंकुलाम् ।
पुरीमयोध्यां ददृशुः प्लवंगमाः
पुरीं महेन्द्रस्य यथामरावतीम् ॥ ३१

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे एकादशाधिकशततमः सर्गः ॥ १११ ॥

Ś Ñ V1. 3 B3-4 D1.10-13 Ck t सखा मम, V3 सखो मम, Cg as in text (for समागत) G1 नातिदूरेभिदृश्यते । M3 सखा यत्र गुहो मम —For 27-28, B1 D1-3. 4 subst. while V3 B2 ins 1 1 after 27 and then B1 alone cont 1 3 after 3429*

3421* भरद्वाजाश्रमश्चैष प्रयागमभित शिव ।
दृश्यते द्वयि गङ्गेषा नदी त्रिपथगा शुभा ।
यमुना च महाभागा संनिध्य चैवदुत्तमम् ।
शृङ्गवेरपुरं चैव गुहस्य भवनं शुभम् ।

[(l 1) B2 om भरद्वाजाश्रम and reads from श्चै up to शिव in marg B3 चैव D3 देव (for चैव) V3 [आ]श्रमे चैव (for [आ]श्रमश्चैष) V3 स्थित D3 शुभ (for शिव) —(l 3) D3 महावेगा (for °भागा) D3 संगम (for संनिध्य) B1 D3 चैवगुहम् B3 चैतदेतयो (for चैवदुत्तमम्)

—Thereafter B1 D1-3. 4 cont, while Ś D3. 11 ins after 28

3422* द्वितीयां यत्र वै रात्रिं सुमन्त्रेण सहावसम् ।

[Ś D1. 12 रात्रिं वै (by transp) Ś D3. 4. 12 सौमित्रेण D3 सुमित्रेण (for सुमन्त्रेण) D12 यथावस (for सहावसम्)]

—Thereafter Ś D3. 12 cont while N V1. 3 B3-4 D12 ins after 28

3423* इङ्गुदीमूलमेतच्च दृश्यते तनुमध्यमे ।
एकरात्रोषिता यत्र तीर्त्वा भागीरथीं वयम् ।

[(l 1) Ñ1 V3 B4 D12 तु (for च) —Ñ2 illeg for l 2 —(l 2) Ñ1 B4 D12 तीर्णा (for तीर्त्वा) Ñ1 V1 B4 D12 स्वद B2 नदीं (for वयम्)]

—Then Ś V3 D3. 12 further cont while B1 D1-3. 4 cont after 3422* D5-7 T2. 3 G M1. 3. 5 ins after 28 M3 cont after 3425*

3424* एषा सा दृश्यते सीतेस यूथमालिनी ।
नानातरुलताकीर्णा सम्पुष्पितपादपा ।

[(l 1) Ś V3 D3 G1. 3 यूथमालिनी B1 स्थ°, D1 °शालिनी; D6 गोप्रमा नदी T2. 3 यूपमालिका G2 रौप्य° M3 रूप° Cg as above (for यूथमालिनी) —(l 2) D3 G3 M2. 3 शतकीर्णा D6. 7 T3. 3 G2 -नागाकीर्णा, G2 -समाकीर्णा (for -लताकीर्णा) B1 सुस्त्र (for सम्प्र) D2. 3 T2. 3 G M काननां (for पादपा)]

—After 28 M3 ins

3425* एषा सा दृश्यते दूरात्तमसा लोकपावनी ।
यस्यां रात्रौ मया सीते पौरास्त्यक्ता यशस्विनि ।

29 B3 reads up to 29^c within brackets (cf v l 3415*) —^d) D7 G3 च (for सा) Ś N V B D1-3. 7. 12 G2 सीते, D1 सुभ्रु, Ck t as in text (for प्र्योध्या) —^d) B3 D12 प्रमाणे (meta) (for प्रणाम) D7 पुनरागता, D6. 7 पुनरागतः (for °गता) —After 29 Ś Ñ V2. 3 (damaged) B D6. 8. 12 ins

3426* जनन्यो मे स्थिता यत्र पौराश्च वशवर्तिन ।

[B3 सुस्थिता (for मे स्थिता)]

30 D1 om 30^ab —^b) D3 स (for च) Ś N V B3-4 D6. 8. 12 T2. 3 M1. 3 राक्षसा (D3 राक्षसः) व विभीषणा B1 ससुग्रीवविभीषणा —^c) Ś N V B1. 3 D3. 10-12 सहसास्, B2 सहसा (for ददृशुस्) B3 उपेत्यापेत्य हृष्टास्ता, D6 उत्पत्य ददृशुस्तास्ता —^d] V B3 पुरीं तां (by transp) B2 पुरीं ते (for तां पुरीं) Ś Ñ V B D3. 10-12 ददृशुस्तदा ; D3 पुनरागता, D5. 6. 7. 8 T2. 3 G2 M1. 5 शुभकाननां, G1 M1 चित्रकाननां (for शुभ दर्शनाम्) D6 नगरीं शुभकाननां —After 30, V2. 3 B3 D12 ins

3427* वानराश्च महाभागा राक्षसाश्च महाबला ।

31 G (ed) om 31 V3 damaged from तां in 31^a up to 31^b —^a) D1. 8. 9 ते (for तां) T2 G M पाण्डर (for पाण्डुर) Ś आलिनीं, V3 गोपुरीं, B1 (before corr) D6 शालिनीं, (for मालिनीं) —V3

११२

पूर्णे चतुर्दशे वर्षे पञ्चम्यां लक्ष्मणाग्रजः ।
भरद्वाजाश्रमं प्राप्य ववन्दे नियतो मुनिम् ॥ १
सोऽपृच्छदभिवाद्यैनं भरद्वाजं तपोधनम् ।
शृणोषि कच्चिद्भगवन्सुभिक्षानामयं पुरे ।
कच्चिच्च युक्तो भरतो जीवन्त्यपि च मातरः ॥ २
एवमुक्तस्तु रामेण भरद्वाजो महामुनिः ।
प्रत्युवाच रघुश्रेष्ठं स्मितपूर्वं प्रहृष्टवत् ॥ ३

G. 6. 109. 4
B. 6. 124. 3
L. 6. 105. 4

illeg. for 31^d.—^d) D5 M3 -क्ष्यां ; Ck.t as in text (for -कक्ष्यां). Ś Ñ V1 B2-4 D[illegible] विशालकक्ष्यां (D1.32 °रथ्यां; D10 °कुक्ष्यां; D11 कक्ष्यां) गजवाजिभिर्वृतां ; B1 D[illegible] विशालकक्ष्यापण(B1 °ध्यां पुर· ; D1 °ध्यापुर· ; D3 °ध्यापथ·)गोपुरां(B1 D1 °प)रां ; L (ed.) विशालरथ्यापणगोपुरैर्वृतां.—^e) D1 प्रवंगमाः (sic) (for प्लवंगमाः). Ś Ñ V B2-4 D5.10-13 पुरीमपश्यन्प्लवगाः सराक्षसाः(V1 °* *).—^f) Ś D5.13 M3 पुरेन्द्रस्येव (for पुरीं महेन्द्रस्य). D6 पुरीं महेंद्रस्य यथामरावती.

Colophon:—*Kāṇḍa name*: Ñ V1 B D5.13 लङ्काकाण्डे.—*Sarga name*: Ś D5.13 रामप्राप्तिः; N अयोध्याप्रत्यागमनं; V B2-4 राम(B1 श्रीराम)प्रत्यागमनं; B1 D[illegible] पुनराज्यप्राप्तिक (B1 °निकं); D5 M3 अयोध्यादर्शनं; D11 वानरागमनः.—*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 Ñ1 V2.3 B2.4 D[illegible] om.; Ś2 D1 106; Ñ2 112; V1 107; B1 84; B3 104; D2.8 109; D3-7 T1 G M1.4 126; D10.11 125; T2 134; T3 137; M1 127; M2 128; B (ed.) 123; G (ed.) 108.—After colophon, G1.2 M1.2.3 conclude with श्रीरामाय नमः.

112

D11 begins with ॐ.

Before 1, D6 ins.; while Ś Ñ V B D5.13 ins. before 3432*:

3428* अथैवं कथयंत्येव सीतायै रघुनन्दनः ।

[(l. 1) Ñ1 V2 D5.13 अथैव; D6 नवैव (for अथैव). B1 सीतां वै (for सीतायै).]

—while D11 ins. before 1:

3429* अथ राम्यां स्पर्धिताय(भरद्वाजाश्रमं प्रति ।

1 D6 transp. 1^ab and 1^cd.—^a) G1 पूर्णे च (by em.) (for वर्षे).—^b) Ś2 D[illegible] भरताग्रजः.—After 1^ab, Ñ1 (marg.) B2.3 D[illegible] ins.:

3430* फाल्गुनस्य सिते पक्षे राघवः पुनरागतः ।

[B2 दशेन पुनरागते (for the post. half).]

—Thereafter, D6 cont.:

3431* तीर्थार्थं समभ्येत्य भरद्वाजाश्रमान्तिकम् ।

—^d) D6 विवशो मुनिं; D6 T2.3 ववन्दे मुनिं; Cg.k.t as in text (for नियतो मुनिम्). M3 रामो दशरथात्मजः.—For 1^cd, Ś Ñ V B D5.13 subst. and read before 1^ab:

3432* भरद्वाजस्य संप्राप्य आश्रमं स महामुनेः ।

[V1 illeg.; V2 damaged for the prior half. Ñ1 संप्राप्य; B2 समाप्य (for संप्राप्य). Ñ1 V3 B1.3 मु-; V3 B2 च (for स). V2 -महात्मनः; B3 -महात्मनः (for महामुनेः).]

—After 1, M3 ins.:

3433* अटवा विपुलेऽरण्ये गत्वा द्वौ सह वत्सराः ।
योजनानां शतं पञ्च मत्वा द्विर्भागपत्नक ।
पुष्पकात्प्रवतीर्याथ राघवो लक्ष्मणस्तथा ।
वैदेही च महाभागा मुनिपार्श्वमुपागमत् ।
अवन्दत ततः सीता पादयोर्निपपात च । [5]

2 D1.2 om. 2^ab.—^a) D[illegible] सत्कृतो विधिवत्तेन (D13 °तैस्तु).—^b) D5.13 अथाब्रवीत्; D1.6 T1 G1.2 M1 तपोनिधिं (for तपोधनम्).—^c) D1.2 शृणोषि. D1 कच्चित्; D2 कथ (for कच्चिद्).—^d) Ś D[illegible] सुभिक्षं विषये मम.—For 2^cd, Ñ V B subst.; Ś D5.13 subst. l. 1 for 2^ab and cont. l. 2; D6 subst. l. 1 only for 2^ab:

3434* भरद्वाजमुपागम्य प्रणम्योवाच राघवः ।
श्रुतं भगवता कच्चित्सुभिक्षमनामयम् ।

[(l. 2) Ś D6 किंचित; B1.2 D13 किंचित (for कच्चित्). Ś D5.13 सानुगानाम् (for सुभिक्षम्).],

while M3 subst. for 2^cd:

3435* अभिवाद्य ततो रामो भरद्वाज सलक्ष्मणः ।
उवाच वचनं रामो भरद्वाजं महामुनिम् ।
भगवन्श्रूयते कच्चिदयोध्यायां स्थितं द्विज ।

—^e) D6 M3 च(D6 *) युक्तो; D6.7.10.11.12 T2.3 G सु(D13 वि; G स)युक्तो; D5 युक्तो च; Cm.t as in text (for च युक्तो). Ś D5.13 भरतो राज्ये(D13 °ज्ञ), Ñ V B1.2.4 भरतो युक्तो (by transp.). M3 क्षेमी कच्चिच्च भरतो.—^f) D6 जीवत्सो वा च मातरौ.—After 2, M3 ins.:

3436* कुशले चैव नगरे विषये चैव सर्वतः ।

3 After 3^cd, M3 ins.:

3437* परिष्वज्य च काकुत्स्थं लक्ष्मणं च महायशम् ।

—For 3, Ś Ñ V B D[illegible] subst., while D6 subst. l. 1 for 3^ab and ins. l. 2 after 3:

G 6 109 5
B 6 124 4
L 6 105 5

पङ्कदिग्धस्तु भरतो जटिलस्त्वां प्रतीक्षते ।
पादुके ते पुरस्कृत्य सर्वं च कुशलं गृहे ॥ ४
त्वां पुरा चीरवसनं प्रविशन्तं महावनम् ।
स्त्रीतृतीयं च्युतं राज्याद्धर्मकामं च केवलम् ॥ ५
पदातिं त्यक्तसर्वस्वं पितुर्वचनकारिणम् ।
सर्वभोगैः परित्यक्तं स्वर्गच्युतमिवामरम् ॥ ६
दृष्ट्वा तु करुणा पूर्वं ममासीत्समितिंजय ।
कैकेयीवचने युक्तं वन्यमूलफलाशनम् ॥ ७
साम्प्रतं सुसमृद्धार्थं समित्रगणबान्धवम् ।
समीक्ष्य विजितारिं त्वां मम प्रीतिरनुत्तमा ॥ ८
सर्वं च सुखदुःखं ते विदितं मम राघव ।
यत्त्वया विपुलं प्राप्तं जनस्थानवधादिकम् ॥ ९

3438* एवमुक्तो भरद्वाजो राघवं प्रत्यभाषत ।
शृणु वत्स यथा यत्र भरतस्य विचेष्टितम् ॥

[(l 2) D3 तथा (for यथा) D4 यथेप्सित (for विचेष्टितम्)]

—Thereafter, D1 3 6 13 read 5^{cd}

4 ^{a}) D10 11 G1 क्षामाङ्गवदनश्चैव (G1 °स्ते) Cg as in text (for पङ्कदिग्धस्तु) —For 4^{cd}, Ś Ñ V B D1-4 6 11 13 M3 subst

3439* जटिलो मलदिग्धाङ्गो भरतस्त्वामुदीक्षते ।

[B1 (S)नक-, D1 लोम (for मल) D2 3 6 13 मलपङ्क-च्छन्नाङ्गो M3 तव श्लोकेऽ चोदितो (for the prior half) B1 उपेक्षते D1 3 6 13 अवेक्षते D8 उपेक्षते, D4 शुश्रुवते (sic), M3 प्रतीक्षते (for उदीक्षते)]

—^{a}) Ś स, Ñ1 V B2-4 D4 च, D1 13 स, D8 तु (for ते) —^{d}) Ś Ñ V1 2 B D1 3 6 13 सर्वत्र D4 सर्वेत, D9 सर्वं तु, D12 सर्वे (for सर्वं च) —After कुशल, D5 erroneously repeats the post half of l 2 of 3438* D8 गृहा D9 om T1 G2 पुरे, Cg as in text (for गृहे) D3 कुशलं ते सकलं गृहे (hypm)

5 D9 om 5^{ab} —^{a}) Ś N V B D1 13 यत् (for त्वां) —^{b}) T1 G1 महद्वनं M3 महावने (for महावनम्) Ś Ñ V B D8 13 त्वा दृष्ट्वा (B3 दृष्ट्वा त्वां) वनवासिनं, D1-4 13 महारण्य (D13 °राज्य) निवासिनं —G (ed) om 5^{c}-6 B1 om 5^{cd} V2 lacuna for 5^{cd} D1-3 8 13 read 5^{cd} after 3438* —^{d}) M3 अभिमानाद् (for धर्मकाम) Ś Ñ V1 2 B3 4 D1-4 6 9 12 13 अभिषेकाच्च केवलात् (D3 13 °ल)

6 G (ed) om 6 (cf v l 5) D9 om 6^{cd} —^{a}) N V B3 4 चाप्यपेतार्थं B1 चैव सीतार्थं, B2 चागत त्वा हि (for त्यक्तसर्वस्व) Ś D1 4 6 12 13 पदातिनमपेतार्थं —^{b}) D7 10 11 M1 पितुर्निर्देश (for पितुर्वचन) D4 कारक M3 -पालन (for -कारिणम्) —^{c}) Ś D6 13 सर्वान्, D1 दर्श, D2 3 स्पर्श (for सर्वं) Ś N V B D6 13 भोगा न्परित्यज्य (for भोगैः परित्यक्त) —^{d}) B1 T2 3 G1 M1 स्वर्गात् (for स्वर्ग) D3 [अ]पर D8 [अ]धरं (for [अ]मरम्)

7 M1 transp 7^{ab} and 7^{cd} —^{a}) D1 3 13 बभूव M1 त्वां दृष्ट्वा, V2 श्रुत तु (for दृष्ट्वा तु) D1 3 13 कारणं, D3 करुणं (for करुणा) D2 गाढं D3 G1 पूर्व (for पूर्वं) Ś Ñ V B D1 3 13 कारणमभव (Ñ1 °ज) द्भूयो —^{b}) Ś Ñ V B D6 13 मनसि D1 3 4 ममैव D8 मत्त 3 D12 भवेद् (for ममासीत्) —D13 om 7^{c}-16 —^{c}) D6 T2 3 कैकय्या (for कैकेयी) —D1 reads from 7^{d} up to समीक्ष्य in 8^{c} in marg —^{d}) T2 3 वने (for वन्य) D6 10 T G M1 2 3 फलाशिन —For 7^{cd}, Ś Ñ V B D1-3 6 13 subst

3440* कैकेय्या याचितं वीक्ष्य वने मूलफलाशिनम् ।

[D1 च्यावित D2 वाचित D3 कैकेय्याचरित D4 कैकेय्यावासित V2 वास्य (for वीक्ष्य) B1 4 D1 3 6 13 च, B3 D6 वन D6 कद (for वने) D8 फलाशन, D13 फलाशिन]

—Then B3 (marg) cont.

3441* बभूव कारणं पूर्वमवेहि रघुनन्दन ।

8 D13 om 8 D1 reads up to समीक्ष्य in marg (for both, cf v l 7) —^{a}) D6 10 11 G1 M2 Cg t तु (for सु) Ś Ñ V1 2 B D1-4 6 13 तत्स (B1 D1-3 6 त स) मति, V3 तत्सप्रीत (for साम्प्रतं सु) D4 समिद्धार्थ, D1 सगृद्धाय (for सगृद्धार्थं) —^{b}) Ś N V B D1-4 6 8 13 समि (D1 13 °सु) हृदमित्र बान्धवं —V2 om 8^{cd} —^{c}) B1 D1-3 6 निहतारिं (for विजितारिं) D7 10 11 G2 च (for त्वां) M1 विजितामित्र (for विजितारिं त्वां) —^{d}) D7 10 11 G1 3 ममाभूत् (G3 मम च) प्रीतिरुत्तमा

9 D13 om 9 (cf v l 7) —^{a}) N V B3 4 हि (for च) B1 च, D1 T2 3 मे Cm k t as in text (for ते) Ś D6 13 तव सर्वं सुखं दुःखं B1 सर्वं दुःखं सौख्यं ते (unmetric) —^{b}) D9 विदितं सर्वमिति (hypm) (for विदितं) D6 T2 3 तव (for मम) D12 यत्त्वया (for राघव) —D13 om 9^{cd} —^{c}) D1 यशश्च, D2 3 यशस्ते (for यत्त्वया) Ś D6 विमल, D7 विजयं G1 विदित (for विपुल) —^{d}) Ś V2 B3 4 D4 6 8 जनस्थाने (V2 °न) (for °स्थान) Ś B3 4 D6 महद्यश, N V1 3 B1 2 D9 यथायश, V2 lacuna D1-3 वधात्कृत D8 वधान्वित D10 11 M1 Ck t निवासिना (for वधादिकम्)

त्राणार्थं नियुक्तस्य रक्षतः सर्वतापसान् ।
मारीचदर्शनं चैव सीतोन्मथनमेव च ॥ १०
कबन्धदर्शनं चैव पम्पाभिगमनं तथा ।
सुग्रीवेण च ते सख्यं यच्च वाली हतस्त्वया ॥ ११
मार्गणं चैव वैदेह्याः कर्म वातात्मजस्य च ।
विदितायां च वैदेह्यां नलसेतुर्यथा कृतः ।
यथा च दीपिता लङ्का प्रहृष्टैर्हरियूथपैः ॥ १२

सपुत्रबान्धवामात्यः सबलः सहवाहनः ।
यथा च निहतः संख्ये रावणो देवकण्टकः ॥ १३
समागमश्च त्रिदशैर्यथा दत्तश्च ते वरः ।
सर्वं ममैतद्विदितं तपसा धर्मवत्सल ॥ १४
अहमप्यत्र ते दद्मि वरं शस्त्रभृतां वर ।
अर्घ्यं प्रतिगृहाणेदमयोध्यां श्वो गमिष्यसि ॥ १५

G 6 109 14
B 6 124 27
L 6 105 16

10 D3 om 10 (cf v l 7) —^{a}) B1 4 ब्राह्मणार्थं Ś Ñ V1 3 B D4 12 नियुक्तन (for नियुक्तस्य) —^{b}) Ś N V1 3 B D4 12 रक्षता, D1-4 9 निहत D4 M3 Cg रक्षितुं, Ct as in text (for रक्षतः) D1-4 9 राक्षसान् (for तापसान्) —After 10^{ab} D1 7 9-11 S ins

3442* रावणेन हृता भार्या बभूवयमनिन्दिता।

[D2 [ना]हृता (for हृता) D1 3 4 9 सीता D5 om (for भार्या) ❀ Cg हृता हनुमत्सिप्ता। आदाताशो न। अतो न सीतोन्मथनम् वदेत पौनरुक्त्यम् ❀]

—D1 4 om 10^{cd} —^{c}) D4 चयम D2 चरित, T2 हनन, T3 मथन, Cm k t as in text (for दर्शन) —^{d}) Ś N V B D4 12 सीतायाः (N V1 3 B1 °या)हरणं (V2 B2 दर्शनं) तथा; D2 3 4 सीतायाः (D1 °यै) वद्धयत्तथा T1 सी***मनाथ च, T2 3 G1 सीताहर(G1 °मह)णमेव च M3 °परायोनिधन तथा

11 D1 om 11 (cf v l 7) Ś1 N1 om (hapl) 11^{ab} —^{a}) B2 [अ]थ (for [तृ]व) D2 erroneously repeats 10^{d} in place of 11^{b} —^{b}) Ś1 Ñ3 V B D1 3 4 6 8 11 पपया दर्शन (for पम्पाभिगमन) D2 वधा, D2 वध (for तथा) —^{c}) Ś D4 च सख्य च, B1 D2 सम (D2 तथा) सख्य B1 D1 3 4 9 च तत्सख्य, D12 [अ]पिसख्यं च (for च ते सख्य) —^{d}) Ś V3 D1-4 6-8 10-11 G1 3 वद्ध (D1-4 तु च) वाली (D4 3 °लि) N V1 B2 यथा वाली; D4 तु * हलि, D3 वालिनश्च T3 यश्च वाली (for यच्च वाली) D1-4 9 वधस्तथा (D2 °स्तथा) (for हतस्त्वया)

12 D1 om 12 (cf v l 7) —^{a}) Ś N V B D1 3 4 8 9 11 [अ]पि (for [तृ]व) —^{b}) V1 तु (for च) —^{c}) N1 B1 4 विदितायां B2 विदितायां (for विदितायां) N1 D4 6 T1 G1 तु D1 om (for च) Ś V B1 D4 11 M3 सीतायां (for वैदेह्यां) —^{d}) D2 3 9 यथा T3 यद्वा (for यथा) V1 B1 1 4 T G1 M1 3 वा (for च) N1 V B1 D4 12 11 (अङ्ग प्रदिता (for दीपिता) —^{f}) G1 प्रविष्टैर् Ct as in text (for प्रहृष्टैर्) D4 T2 3 सहवानरै (for हरियूथपैः)

13 D1 om 13 (cf v l 7) —^{a}) V1 च सवाहन (for सहवाहनः) —^{c}) M3 विनिहत (for च निहत) —D1 om (hapl) from 13^{c} up to the prior half of 1 1 of 3443* —^{d}) D2 10 11 G2 M1 2 वर (D2 वक्र)दर्पित (for देवकण्टक) ❀ Cr 'यथा च निहत संख्ये रावणो देवकण्टक' इत्यत पर 'समागमश्च त्रिदशैर्यथा दत्तश्च ते वर'। सर्वं ममैतद्विदित तपसा धर्मवत्सल' इति श्लोको दृश्यते ❀ —For 13 Ś Ñ V B D1-4 (D1-4 l 1 only) 8 9 11 subst D4 T 10 11 G2 M1 2 ins l 1 only after 13

3443* यथा च निहते तस्मिन्रावणे देवकण्टके।
विभीषणाभिषेकश्च सत्कारो रावणस्य च।

[(l 1) D1 om the prior half G1 तथा (for यथा) Ś B1 D8 11 लोक (for देव) —V2 om from l 2 up to 17^{b} Ś Ñ1 V1 3 B1 D4 12 [अ]भिषेक च सत्कारं]

14 V2 D1 om 14 (cf v l 3443* and st 7 respy) —^{a}) Ñ1 B1 समागम, D1 समादिदान् (sic), M3 समागतैस्, (for समागमश्च) T3 G1 त्रिदशैः (for त्रिदशैर्) —^{b}) D1-4 9 सर्वैर्, M3 बहु (for यथा) Ś D1-4 8 9 11 दृष्टो (D1 om) वाश्च ते (D1-4 9 ते) Ñ V1 3 B दत्तवरश्च ते —After 14^{ab} M3 ins

3444* समागमश्च राज्ञा ते पित्रा दशरथेन तु।

—Ś Ñ V1 3 B1 3 4 D1-4 8 11 om 14^{cd} —^{cd}) B1 सर्वं दृष्ट मया राम ज्ञानदीप्तेन चक्षुषा M3 एतत्सर्वं तु तपसा विदितं मम राघव —After 14, D4 9-11 T2 3 G1 M1 ins

3445* सखायश्च मे शिष्या प्रवृत्ताख्याः पुरीमिव।

[D1 4 T2 3 मि (for च) D2 T2 3 G1 प्रवाख्यातुं Ct as above (for प्रवृत्ताख्या)]

15 V2 D1 om 15 (cf v l 3443* and st 7 respy) —^{a}) Ś D4 11 [दृ]न्न N V1 3 B D4 T2 3 M1 3 [अ]प्य Cg k as in text (for [म]प्य) Ś N V1 3 B D1 11 तव G1 M3 दद्यां (for दद्मि) D1-4 दद्यामि तव तरुव दृष्टो D8 ददामि चाइ तुभ्य वै ❀ Cg k t दद्मि ज्यानि ❀ —^{b}) D1 4 8 मनसास्मरन् (for शस्त्रभृतां वर) Ś N V1 3 B D4 11 ददामि धर्मवित्पिपत —^{c}) M3 Cg कथा Ct as in text (for प्रति) M3 °ग्रहम् (for [इ]दम्) Ś N1 V1 D4 11 पत्नाय (Ś1 °दाय्माह) Ñ3 V1 गृहे म) प्रतिगृह्य, Ñ1 V1 B1-4 नवार्थं (B1 अमाय D4 1 °र्घ्यं) प्रतिगृह्याय B4 D1-4 9 वर्धं (D2 9 °र्घ्यं) च (B4 यदार्थं) प्रतिगृह्णीष्व —^{d}) Ś N

G 6 105 15
B 6 124 18
L 6 105 17

तस्य तच्छिरसा वाक्यं प्रतिगृह्य नृपात्मजः ।
बाढमित्येव संहृष्टः श्रीमान्वरमयाचत ॥ १६
अकालफलिनो वृक्षाः सर्वे चापि मधुस्रवाः ।
भवन्तु मार्गे भगवन्नयोध्यां प्रति गच्छतः ॥ १७
निष्फलाः फलिनश्चासन्विपुष्पाः पुष्पशालिनः ।
शुष्काः समग्रपत्रास्ते नगाश्चैव मधुस्रवाः ॥ १८

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे द्वादशोत्तरशततमः सर्गः ॥ ११२ ॥

V1 3 B2 4 D1 4 5 9 12 अश्वा (N V1 3 B3 °ह्व° B4 सुस्थो, D2 स्वाम)योध्या, B1 [अ]योध्यां प्रति, B2 श्वोयोध्यां ख, (for मयोध्यां श्वो) D7 8 9 गमिष्यति

16 V3 D13 om 16 (cf v l 3443* and st 7 respy) —a) D3 वचा साधु (for शिरसा वाक्य) —b) Ś Ñ V1 2 B D1–4 6 8 11 तु (Ś B1 D4 6 8 11 स, V1 2 स) राघव (for नृपात्मज) —c) M4 त (for स) Ñ V1 2 B2 4 (ए)व तत्सर्वं, D6 T3 2 [अ]वदीच्च्हो. Ch t as in text (for [ए]व संहृष्ट) —d) Ś N1 B1 4 D4 8 12 इम Ñ2 V1 2 B3 D1–4 इद, D6 T G3 M Cg धीमान् (for श्रीमान्) B1 इद वचनमब्रवीत्, G1 वर धीमानयाचत

17 V3 om 17ab (cf v l 3443*) —a) Ś Ñ1 B1 D4 8 12 G M1 2 अकाले Ś N V2 3 B D1–4 6 8 11 12 13 फलिता (for फलिनो) D2 पुष्पफलदा (for फलिनो वृक्षा) —b) D2 om D8 वृक्षा (for चापि) Ś N2 V1 2 B D8 12 सर्वतश्च मधुच्युता (B1–3 D12 °त) N1 सततश्च मधुच्युत (sic) —After 17ab, D5–7 9–11 T G M1–3 ins

3446* फलान्यमृतगन्धीनि बहूनि विविधानि च।
[M3 -कल्पानि (for -गन्धीनि)]

—c) T2 एव तु Cg t as in text (for भवन्तु) D2 विविध (for भगवन्) —d) D6 इति (for प्रति) D3 गच्छता —For 17cd Ś Ñ V B D8 12 subst

3447* भवन्तु भगवन्निरय वानराणां कृते मम।
[V3 भवने (sic) (for भगवन्) Ś D8 12 वरो (for कृते)]
—After 17 D5–7 10 11 T G M1 2 3 ins while D2 ins after 18

3448* तथेति च प्रतिज्ञाते वचनात्समनन्तरम्।
बभूवु पादपास्तत्र स्वर्गपादपसंनिभा ।

[D2 om] 1 —(l 1) T3 प्रतिज्ञाय (for प्रतिज्ञाते) D5 तद्वाक्य M1 मुनिना, M5 वचने (for वचनात्) M3 5 तदनन्तर —(l 2) G3 अभवन् M3 तत्क्षणे (for बभूवन्)]

18 a) D4 5 T3 5 विफला (for निष्फला) S N V1 2 B1 2 4 D8 12 सन्तु सफला, V3 D1–4 8 सफला सन्तु, B3 D12 सन्तु फलदा (D12 °लिनो) D5 T1 2 फलिताश्चासन्, M3 फलिन सन्तु (for फलिनश्चासन्) —D3 om from b up to बहू in l 3 of 3450* —b) Ś Ñ V2 B1–4 D1 4 8 12 M3 (D1 6 9 M5 with hiatus) अपुष्पा, V3 सु°, V3 om, B1 पा°, D1 3 12 ह्य° (for विपुष्पा) Ś V1 B2 D8 12 शोभिता, N V2 3 B3 4 शोभिन, B1 शोभना (for शालिन) —c) D4 पुष्पाद् (for शुष्का) Ś Ñ V B D1–4 8 12 13 चैव स (B4 सु) D6 T2 3 च नव T1 G1 2 M3 च सह (for समग्र) V3 D6 T2 3 पुष्पास्, D4 पर्णा (for पत्रास्) Ś D8 12 च, B1 D1–4 12 इयु (for ते) D6 शुष्कास्तु पल्लवाश्चासन् M3 विशुष्काश्च सपत्रा स्युर् —V3 damaged from 18d up to l 2 of 3449* —d) Ś D1 4 8 11 12 सन्तु मधु चो(D6 °धुरे)त्तम, N V1 2 B1–4 सर्वेपुष्प मधूत्तमै; B1 स्रिग्धवेणुर्मधूनि च, M3 फलाश्चैव फलान्विता —After 18 Ś N V B D8 12 ins

3449* रामेणोदाहृत श्रुत्वा भरद्वाजो महातपा ।
एवमस्त्विति चोवाच यस्ते भुवि दुर्लभ ।
मत्प्रसादादयुश्रव भविष्यति न संशय ।
वर लब्ध्वा तु सुग्रीवो निर्वा वर सुखमाप्नुयात् ।

[V3 damaged for l 1–2 —(l 1) Ś D8 12 [उ]दीरित (for [उ]दाहृत) B4 वक° (for -तपा) —(l 2) B1 वरास्ते भुवि दुर्लभा B3 वचस्तद्भुवि दुर्लभ (for the post half) —(l 3) B2 मत्प्रसादाद (for मत्प्रसादाद्) D8 मुनि (for श्रव) —(l 4) B2 च B1 हि (for तु) B4 D12 स्र (for सु) D8 आप्नुयात (for आप्नुयात्)]

—After 18 D5 (after 18a owing to om) 6 7 9–12 T G M1 2 3 ins, while D2 ins 3448* and then cont, whereas M3 cont after 3451*

3450* सर्वतो योजनास्तिस्रो गच्छतामभवत्सदा।
तत्र महान्ति स्वर्णपैभास्ते
बहूनि दिव्यानि फलानि चैव।
कामादुपाश्नन्ति सहस्रशस्ते
मुदान्विता स्वर्गजितो यथैव। [5]

११३

अयोध्यां तु समालोक्य चिन्तयामास राघवः।
चिन्तयित्वा ततो दृष्टिं वानरेषु न्यपातयत् ॥ १

प्रियकामः प्रियं रामस्ततस्त्वरितविक्रमम्।
उवाच धीमांस्तेजस्वी हनूमन्तं प्लवंगमम् ॥ २

G 6 109 21
B. 6 125 2
L. 6 106 3

[D5 om up to वह in 1 3 D1 M2 om 1 1 —(1 1) D6 G2 M3 योजना श्रीणि D9 T2 3 G1 M1 6 योजन (G1 °न) श्रीणि (D3 तूर्ण) T1 योजनान्येव (for योजनानिस्त्री) Cv योजना त्रीणि। योजनानि त्रीणि। 'सुगां सुलुगिलादिना पूर्वसवर्णदिश।, So also Cr m g —(1 2) D3 इन्द्रपर्वत्कारे M1 पुष्पकाधिपस्ते —(1 3) D1 बहूनि (for बहुनि) —(1 4) D3 सहस्रशोभा, M1 सहस्रशेष (for सहस्रशते) —(1 5) D3 -गता (for जिते) D1 s-11 मुदेन (for चैव) Cr ते स्वर्गजित इव अधिकृतस्वर्गजित इव दृश्यन्ते पुष्पकस्था इति तच्छन्दयो रसम। Cm ते अपशान्तीति, ते स्वर्गजितो यथा ते स्वर्गजित इव दृश्या पुष्पकस्था इति तच्छन्दद्वयम निर्वाह]

—After 18 M3 ins.

3451* एतदूरमह यास्ये भगवद्धामुमर्हसि।
एवमस्त्विति काकुत्स्थ वचनं प्रत्यभाषत।
वचनात्तस्य सर्वर्षेस्तपसश्चैव पालनात्।
ननन्द प्रविशन्नूनं फलयन्तो मधुस्रवा।
फलाश्च फलितास्तत्र जलानि विमलानि च। [5]
भक्ष्यभोज्यं च विविधमुदार समपाचत।
ते दृष्ट्वा चरमभूत् तु राघवो जयतां वर।
चिन्तयित्वा ततो दृष्टिं वानरेष्वन्वपातयत्।
प्रियकाम प्रियो रामस्त्वतस्त्वरितविक्रमं।
वानरानाहयेपेश्य यथेष्ट वानरर्षभा। [10]
अनेऽस्मिन्निचरन्त्व वै यथा दृष्टास्तु नन्दने।
एवमुक्ते तु वचने प्रहृष्टा वानरर्षभा।
राक्षसा ऋक्षसमाश्च पत्राय प्रतिजग्मिरे।
प्रहृष्टमुदित तेषा पुनस्तपिसतां तथा।
स्वपता पीठ्याँ चैव दिवसोऽप्यत्ययत। [15]
रामलक्ष्मणयोश्चापि मैथिल्याश्चापि वै तदा।
पूजां कृत्वा महाभागो भोजनं समकल्पयत्।
पानीयं फलमूलं च स्वादूनि विविधानि च।
बिभीषणाय वीराय सुग्रीवाय तथैव च।
यूथपानां ततस्तर्पा मुनि पूजां चकार ह। [20]
भरद्वाजाश्रमे तस्मिन्नुपुपुस्त समन्तत।
रामोऽपि सीतया सार्धं लक्ष्मणेन च धीमता।
उष्य तां रजनीं तत्र यथासुखमरिंदम।

Colophon Ñ1 V B om —*Kanda name* S1 N2 om D1 4.10 लंकाकांडे —After kanda name D1 ins. भरद्वाजेक —*Sarga name* Ś D3 15 भरद्वाजसमागमः; D1 3.4.10 भ(D11 भा)रद्वाजाश्रमगमन (D2 °न), D6 भरद्वाजाश्रम; M3 L(ed) भरद्वाजाश्रमवास (L ed °सनिवास) —*Sarga no* (figures words or both) S1 D2.3.4, 13 15 om, S5 D1 107 Ñ1 113 D4 110 D6-1 T1 G M3.5 127 D10 11 126 T2 135 T3 138 M1 128 M2 129 B (ed) 124 L(ed) 105 —After colophon D3 concludes with राम, G M1 2 3 with श्रीरामाय नम

113

N1 V B cont the previous Sarga

1 Ñ V B om 1st —*) T1 damaged for त्या तु स Ś D4 5 ध्या, D1 3 स्य, D6 च, D11 सु (for तु) Ś D1-4 5 11 13 पुरीं दृष्ट्वा (for समालोक्य) —*Before* 1st, Ñ V B1 (1 1 only) 4 D13 (1 2 only) ins B2 3 ins before 2nd (transp) Ś D1-3 5 11 ins 1 1 and 1 2 before and after 1st respy, M3 ins 1 1 only before 3453*

3452* तस्या निशि प्रभाताया सूर्यस्योदयन प्रति।
कालत्रयविभागज्ञो भ्रातर भरत प्रति।

[(1 1) D1-4 5 अथ रात्र्यां (for तस्यां निशि) Ś D1-4 5 11 व्यतीतायां (for प्रभाताया) M2 निशायां व्युषायां (for निशि प्रभाताया) —V2 damaged from the post. half of 1 1 up to भ in 1 2 —(1 2) D1-3 5 11-तत्त्व (for -ज्ञ) and भरत भ्रातर (by transp) (for भ्रातर भरत)]
—G1 M3 5 om 1st-2nd D3 3 T1 G1 om 1st Ba 3 D9-11 6 11 T2 3 G2 M1 transp 1st and 2nd —*) D3 3 [स]न्यपातयत्, D4 11 T2 3 M1 निपातयत् (for न्यपातयत्) D13 वानराणामपातयत्

2 G1 M3 5 om 2nd (cf v 1 1) B3 4 D2 7 10 11 T1 3 G2 M1 transp 1st and 2nd Before 2nd (transp) B2 3 ins 3452* —*) N1 दृष्ट्वा D1 प्रति (for प्रिय) Ś N1 V B2-4 D1-3.5.11 -काम, Ñ1 प्रिय (for काम) Ś N V B1 3 4 D4.11 हित B2 वर (for प्रिय) —*) B4 तत्र (for ततस्) V1 B1 D1 4 7 9-11 T G1 2 M1 विक्रम (for विक्रमम्) —For 1-2nd, V1 subst

3453* भारद्वाजं तु मुनिं रामो भरद्वाज तपोधनम्।
अभिवाद्य च काकुत्स्थो विमानमधिरोहत।
सवर्णस्यान महता सीतया लक्ष्मणेन च।
उत्पपात तदाकाशमयोध्याभिमुखो ययौ।
गन्धर्वेण च काकुत्स्थो मनसाचिन्तयदिदम्। [5]

—V2 illeg for 2nd —*) M1 रामस् (for धीमांस्) D11 महावीर्यगिरिसंकाश (for *) M1 महाद्युति (for प्लवंगमम्)

G 6. 109. 21
B 6. 125. 3
L 6. 106. 4

अयोध्यां त्वरितो गच्छ क्षिप्रं त्वं प्लवगोत्तम ।
जानीहि कच्चित्कुशली जनो नृपतिमन्दिरे ॥ ३
शृङ्गवेरपुरं प्राप्य गुहं गहनगोचरम् ।
निषादाधिपतिं ब्रूहि कुशलं वचनान्मम ॥ ४
श्रुत्वा तु मां कुशलिनमरोगं विगतज्वरम् ।
भविष्यति गुहः प्रीतः स ममात्मसमः सखा ॥ ५
अयोध्यायाश्च ते मार्गं प्रवृत्तिं भरतस्य च ।
निवेदयिष्यति प्रीतो निषादाधिपतिर्गुहः ॥ ६
भरतस्तु त्वया वाच्यः कुशलं वचनान्मम ।
सिद्धार्थं शंस मां तस्मै सभार्यं सहलक्ष्मणम् ॥ ७
हरणं चापि वैदेह्या रावणेन बलीयसा ।
सुग्रीवेण च संवादं वालिनश्च वधं रणे ॥ ८

D6 T1 G1.3 M3.5 विलक्षितेव हनूमन्तमुवाच प्लवगोत्तमम्. —For 2cd, Ś Ñ V1.2 B D1-4.8.9.11 subst.

3454* प्रतिगम्य हनूमंस्तमिद वचनमब्रवीत् ।

[B1.2 D4 पुनि[illegible] (D4 om. from तं up to नू) (for नविन्न). —V3 damaged for the post. half.]

3 M3 om. 3ab. —a) D1.2.6 M1 त्वमितो (for त्वरितो). D6 G1 गत्वा, Ch t as in text (for गच्छ). —b) D2.3 त्वरित, D4.10 त्वमितो; D5 T2 G2 क्षिप्रं तु (for क्षिप्रं त्वं). D1-3.10 वनगोचर (D1.2 °रः) (for प्लवगोत्तम). D4.7.9.11 T1.2 G3 M1.2 शीघ्रं (D6 T1.2 M1.2 क्षिप्रं) प्लवगसत्तम. —For 3cd, Ś Ñ V B D2.3.11 (l. 2 only) M3 subst.:

3455* एहि मे प्रहितो याहि त्वमयोध्यां वनेचर ।
कुशलं भरत ब्रूहि राजपुत्र यशस्विनम् ।

[(l. 1) Ś D3.12 मत् (for मे). M3 मयाप (for एहि मे). B3.4 प्रयतो (for प्रहितो). M3 गच्छ (for याहि). M3 महाप्लव (for वनेचर). D4 (with hiatus) अयोध्यां वनगोचरः (for the post. half).]

—For 3cd, D12 subst. 3460*. —c) Ś D5 जाने हि, D1-4 जानीष्व (for जानीहि). Ś Ñ V B D1-4.8.9.11 कुशल कच्चिद् (Ś D8.11 किंचिद्, D2.3.4 कश्चिद्), M3 कच्चित्कुशल (for कच्चित्कुशली). —d) M3 जने (for जनो). Ś Ñ V B D1-4.8.9.11 इक्ष्वाकुकुल, Cg k.t as in text (for जनो नृपति).

4 D12 om. 4-6. —a) D2 शृङ्गवेर, D4.7 Ś शृङ्गिवेर- (here and below). Ś D8 त्वया B1 marg. (for प्राप्य). —b) D5 त वन- (for गहन-). Ś Ñ V B D8.11 -चारिण (for -गोचरम्). D4 गुहस्य नगर शुभ. —c) M3 ब्रूया, Cm.t as in text (for ब्रूहि). Ś Ñ V B D1-4.8.9.11 ब्रूयाः (Ś Ñ D3.4 °या नि)षादाधिपतिं. —d) D1-4 G1 कौशल (D1-4 °ल्य), Cm t as in text (for कुशल). D4 वचनं

5 D12 om. 5 (cf. v.l. 4). V3 om. (hapl.) 5-7b. —a) Ś Ñ2 V1.2 B D1-4.8.9.11 हि, G1 स, M3 च, Cg as in text (for तु). Ñ1 मां ससीत (for श्रुत्वा तु मां). —b) Ś D8.11 मनोगं, D4 तुष्टिमान्, M3 अशोक (for अरोग). D5 T1 G3 M1 पुनरागत, Cg as in text (for विगतज्वरम्). D1-4.9 स्वस्थिमव गतज्वर. —c) D12 प्राप्य (for प्रीत). —d) B1 स मे प्राण, B4 सत्यमात्म, G1 स्वयमात्म- (for स ममात्म). V1 damaged for सखा. D4 स महात्मा मम सखा.

6 D12 M3 om. 6 (cf. v.l. 4 and 5 resp.). —a) Ś D8.11 पश्य (D5 °श्यन्) हि त्वमयोध्याया । Ñ V B1-4 G (ed.) पथ्य (G (ed.) पश्यन्) हित्वमयोध्याया (B1 °या); B1 मप्येहि त्वमयोध्याया, D1-3.9 पश्चात्साध्ययोध्याया, D4 प्रस्थान प्राप्यायोध्यायां (metri causa). —b) D4 प्रवृत्त (for प्रवृत्तिं). —c) Ś Ñ V B1.4 D1-4.8.9.11 वेदयिष्यति ते; B1 T2 निवेदयिष्यसि (T1 °ते); B1 वदिष्यति च ते (for निवेदयिष्यति). D4 प्रोक्त (for प्रीतो). —d) Ś D8.11 वाच्यस्त्वमतस्त्वया, Ñ V B D1-4.9 वाच्यश्च (Ñ1 V °स्तु) भरतस्त्वया (D1 °सदा).

7 M3 om. 7ab (cf. v.l. 5). —a) M3 च (for तु). —b) D4 G1 कौशल (for कुशल). —c) M3 मामसौ. —d) T1 G1.3 रङ्गार्थ सलक्ष्मणं. —For 7, Ś Ñ V B D1-4.8.9.11 subst.

3456* कुशली सर्वसिद्धार्थः सभार्यः सहलक्ष्मणः ।

[B1 D8 कुशल, D1-4 कौशल्य (for कुशली). D4 सिद्धार्थं (for सिद्धार्थ). D1 सत्भार्य (hypm.); D4 om. (hapl.) (for सभार्य). D5 ससीतालक्ष्मणस्य मे (for the post. half).]

—Thereafter, Ś1 Ñ V B1.2.4 D2.3.11 cont. l. 2 only of 3460*.

—After 3456*, D1 cont.; while D4 ins. after 12 (first occurrence):

3457* परिपृच्छति रामस्त्वा पश्चाद्राज्य यथार्थकम् ।
[D4 त्वयार्थ (for यथार्थकम्)]

—For 7, D12 subst.:

3458* आख्याहि त्वं महाबाहो ससीत सहलक्ष्मणम् ।
समासमिह धर्मज्ञ भरते कैकयीसुते ।

8 Before 8, Ś1 Ñ V B1.2.4 D1.2.11 read 12; while D4 reads 12 (followed by 3457*) for the first time before 8, repeating it in its proper place. D12 om. 8-11. —a) B1 D1.2.4.8 [तु]व (for [अ]पि). B4 सीताया (for वैदेह्या). —c) M1.2 ससर्ग, M3 मे सख्य, M3

मैथिल्यन्वेषणं चैव यथा चाधिगता त्वया ।
लङ्घयित्वा महातोयमापगापतिमव्ययम् ॥ ९
उपयानं समुद्रस्य सागरस्य च दर्शनम् ।
यथा च कारितः सेतू रावणश्च यथा हतः ॥ १०
वरदानं महेन्द्रेण ब्रह्मणा वरुणेन च ।
महादेवप्रसादाच्च पित्रा मम समागमम् ॥ ११
जित्वा शत्रुगणात्रामः प्राप्य चानुत्तमं यशः ।
उपयाति समृद्धार्थः सह मित्रैर्महाबलः ॥ १२
एतच्छ्रुत्वा यथाकारं भजते भरतस्ततः ।
स च ते वेदितव्यः स्यात्सर्वं यच्चापि मां प्रति ॥ १३

G 6 109 33
B 6 125 24
L 6 106 24

सौहार्दं (for सवाद) Ś1 सुग्रीवसमयं चैव Ś2 N V B D2 . . . . सुग्रीवसमवाय(D5 °वायं D6 °वैरं) च —⁶) N V B D1-4 रणे वध (by transp) M1-4 तथा वध (for वध रण) Ś D1.3 वालिनोरण्यक वध

9 D1 om 9 (cf v l 8) —⁶) Ś Ñ V B D1 सीतायाः मार्गण ; D1-3 सीतायान्वेषण(metri causa) D4 वैदेह्यान्वेषण (metri causa) M1 वैदेह्या मार्गण (for मैथिल्यन्वेषण) B2 D1 T2 [ल]पि (for [ए]व) D6 अन्वयण च सीताया —⁶) B1 यथा (for यथा) Ś D2 . . . T1 M1 वा, B2 [न व (for च) Ñ1 B1 M1 गत (for गता) —D1 om 9ᶜ-10 —⁶) T1 damaged for लङ्घयित्वा D1 . . तनम् (for तोयम्) —⁶) N V B [म]पिपति वरुण V2 B2 तथा, B4 त्वया) (for पातमव्ययम्) M2 आपगानां पति त्वया —After 9 M3 ins

3459* दर्शनं चापि वैदेह्या सवादश्च महामते ।
आश्वासनं च लङ्कायां राक्षमानां तथा वधम् ।
रणं निवेदनं मह्यं सीतायाश्चैव वानर ।

10 D1 om 10 (cf v l 9 and 8 respy) —⁶) Ś B1 D4 M1 उपयान, D5 लयाव, Cm g t as in text (for उपयान) Ś1 D1 समुद्रस्य ; D1-3 सर्वलस्य (for समुद्रस्य) —⁶) Ś N V1 B D1 लघन, D1-4 भीमवत् D5 पौरुष (for दर्शनम्) —⁶) Ś N V B D1 गत्र (V2 °व) कृत (V2 damaged from कृ up to च in ⁶) (for च कारित) —⁶) B1 रणः B2 तथा (for यथा)

11 D1 om 11 (cf v l 8) —⁶) V1 damaged for वरदा D1 T1 दानानु, Cr m t as in text (for दान) M1 महेंद्रस्य —⁶) D1 पवन (for ब्रह्मणा) —⁶) Ś N V B D1-4 वैवस्वत (for महादेव) Ś D1 T1 G1 प्रसादन, N V B1 प्रसादं च B2 प्रसाद श्च (for प्रसादाच्च) —⁶) B1 D1 सह (for मम) N V1 B च समा(B1 °म; B4 °ति) D1 समागमा T1 G1 समागम (for समागमम्) Ś V1 D1 दिवा च मम सगम (V1 D1 °म) D1 दिवि . पदुसमागम Cv महादेवप्रसादाच्च पित्रा मम समागमावर्धि —After 11 S1 (l 2 only) D1 . . T G M1 ins, while Ś1 Ñ V B1 D1 cont l 2 only after 3456* whereas D1 subst for 3ᶜᵈ

3460* उपयातं च मां सौम्य भरताय निवेदय ।
सह राक्षसराजेन हरीणामीश्वरेण च ॥

[(l 1) D1 T1 उपयात D1 G1 M1 उपयान M1 उपा गतं, Cg t as above (for उपयात) —T1 damaged from मां up to 12ᵇ G1 M1 भरतस्य (for भरताय) —(l 2) M1 प्रवेश (for ईश्वरेण)]

12 D1 repeats 12 here (cf v l 8) T1 damaged for 12ᵃᵇ (cf v l 3460*) B1 M1 om 12 Ś1 N V B1 D1 read 12 before 8 D2 . . T1 G M1 transp 12 and 13 —⁶) B1 G1 Cv हत्वा, Cg as in text (for जित्वा) Ñ1 शत्रू, B1 च स (for शत्रू) Ś N1 V B1 D1-4(first time) . . . . गणः, Ñ1 हतो, D1(second time) सह (for गणात्) B1 राम (for राम) —⁶) D1 प्राप्त परपूरुष —B1 om 12ᶜᵈ —⁶) Ś N V B1 D1(first time) . . . . उपा (D1 °प)याति , D1 . . . T1 G M1 उपयाता (for उपयाति) D1(first time) सह्दीं वा (for समृद्धार्थ) —⁶) Ś N V B1 D1(first time) . . राघव स(V1 B1 सु) D1 . सह सूर्येर (for सह मित्रैर) V1 D1 . . . T G M1 वरै (for बल) D1(second time) समृद्धार्थान्वितैर्, M1 सहित इति चोच्यता —After 12 (first occurrence) D1 ins 3457*

13 D1 om T1 damaged for 13 D1 . . . T1 G M1 transp 12 and 13 —⁶) Ś N V B D1 समाचार D1-4 यथाचार (for यथाकारं) —⁶) D1-4 चरेत, G1 भजेत (for भजते) D1-4 यदि, D1 G1 M1 तत्र M1 स्वति (for तत) Ś N V B D1 भरतो महत्(Ś1 B1 D1 °ह्रो; N1 B1 °जज)स्वपि —D1 om 13ᶜ-14ᵇ —⁶) M1 सायत; Cg t as in text (for मां प्रति) —For 13ᶜᵈ Ś N V B D1-3 . . subst

3461* सर्व वेदयितव्य स मम प्रति महायशा ।

[B1 तथि (for सर्व) Ś D1 वदयितव्य B2 वेदयितव्य D1-3 [आ]वेदितव्य (for वेदयितव्य) Ś D1 तु D1-3 स्याद् D1 च (for स) B1 इमी (for मम) Ś D1 . . . पात्र भरत D1-3 महाबल(D1 °य) महत् (for the post half)]

G. 6. 109. 33
B. 6. 125. 15
A. 6. 106. 15

ज्ञेयाः सर्वे च वृत्तान्ता भरतस्येङ्गितानि च ।
तत्त्वेन मुखवर्णेन दृष्ट्या व्याभाषणेन च ॥ १४
सर्वकामसमृद्धं हि हस्त्यश्वरथसंकुलम् ।
पितृपैतामहं राज्यं कस्य नावर्तयेन्मनः ॥ १५
संगत्या भरतः श्रीमान्राज्येनार्थी स्वयं भवेत् ।
प्रशास्तु वसुधां सर्वामखिलां रघुनन्दनः ॥ १६
तस्य बुद्धिं च विज्ञाय व्यवसायं च वानर ।
यावन्न दूरं याताः स्मः क्षिप्रमागन्तुमर्हसि ॥ १७
इति प्रतिसमादिष्टो हनूमान्मारुतात्मजः ।
मानुषं धारयन्रूपमयोध्यां त्वरितो ययौ ॥ १८

14 D4 om 14ᵃᵇ (cf v l 13) D1 om. 14 —ᵃ) V3 M2 च सर्व (by transp), D13 सर्वेपि (for सर्वे च) Ś D1.11 वृत्तांता (for वृत्तान्ता) —ᵇ) M3 (इ)ङ्गितेन —B3 om (hapl ?) 14ᶜᵈ. —ᶜ) T3 damaged for तत्त्वेन मु Ś1 Ñ1 D1-4 11.13.15 सत्वेन, V1 3 B3 सात्वेन, B4 सात्तेन, D5 स्वात्तेन, M1 तत्त्वो, Cm g t as in text (for तत्त्वेन) —ᵈ) D4.7 दृष्ट्वा, D13 दिष्ट्या, M3 इङ्गि- (for दृष्ट्या) Ś Ñ2 V3 B1 4 D1 7 8 13 G3 च(Ñ2 D1 7 8 वा)भाषितेन, Ñ2 V1 3 D2.5 6 3-11 T1 G1 2 M1 2 3 व्याभाषितेन, D6 T3 (आ)व्याभाषणेन (D6 °पितेन) D13 व्याहरणेन

15 ᵃ) M3 -काम, Ct as in text (for -काम) D1 सर्वं सेमस्य परीत्य च (corrupt) —ᵇ) B3 -समुत (for -संकुलम्) —After 15ᵃᵇ, M3 ins

3462* राज्यं स्वजनसंकीर्णं नतसामन्तमण्डलम् ।

—ᵈ) V3 damaged from पै up to व in ᵈ. B1 पितृपैतामहे राज्ये ◎ Cg पितृपितामहशब्दौ कुलपरंपरोपलक्षकौ । पितृपितामहेभ्य आगतम् । उत्तरपदवृद्धिरार्षी ◎ —ᵈ) D4 [आ]साद्येत् (for [आ]वर्तयेत्)

16 ᵃ) Ś D1 11 सभूत्वा: D5 G1 संगत्य, D6 T1 सहसा, D13 स तुत्व्यो: T2 संगत्यो, M3 कदाचित्, Cv r m g t as in text (for संगत्या) B1 धीमान् —ᵇ) M3 Ck राज्यार्थी चेत्, M3 राज्येनार्थ (sic), Cm t as in text (for राज्येनार्थी) N V B D1-4 8 भवेदपि Ś D1.11 राज्येनार्थं पतेवाद —ᶜ) D4 प्रभवः, D13 T2 प्रशास्ते, Cm g h t as in text (for प्रशास्तु) V D1-4.8 पृथिवीं (for वसुधां) D5 T1 G1 2 M1 2 3 Cg कृत्स्नाम्, M3 समग्राम्, Ct as in text (for सर्वाम्) —ᵈ) Ś N V B D6 13 चिराय, D4 स तदा, D4.8 T G3 M1 अयोध्यां, Cv as in text (for अखिलां) M3 च रघूत्तम —After 16 M3 ins

3463* यद्यहोऽहं भविष्यामि दण्डकारण्यवासि वा ।
लक्ष्मणश्च सहायेन सीतया भार्यया सह ।

17 ᵇ) V3 damaged from व up to मा in ᵈ D3 शीघ्रमाग-ञ (for व्यवसाय च) —D4 om 17ᶜᵈ —ᶜ) B4 D3 11 13 M2 दूर D1-3 आयामस्, D13 आयामि, D5 याजोस्मि (for याताः स्म) D6 इतो यथ न गच्छामस् —V3 illeg from 17ᵈ up to the prior half of l 1 of 3464* —ᵈ) D1 4.8 तावत्तूर्णमुपा(D1 °मनु, D8 °गुप)व्रज —After 17, Ś N V1 3 (partly illeg) 3,B D8 11 13 ins

3464* न तस्यैव विध चित्त भूतपूर्वं कदाचन ।
प्रकृतिर्नोऽपि शास्त्राणां येनैव क्रियते मया ।
कामं च स मत्स्याय कृतौ सख्यमतिक्रमेत् ।
न स मार्गांसु विषलेद्यो मानुषविग्रह ।
हृदयेनाभिजानामि भरतस्य च हृद्गतम् । [5]
सर्वमिततमपि प्राणास्त्यजत्यत्र संशय ।
न चास्ति स्वकृते दोषो दोषो दोषगवेषणे ।

[D13 om l. 1-2 —(l 1) Ñ1 नैतस्यैव (for न तस्यैव) Ś D1.11 छिद्र, Ñ1 क्व V1 om (for चित्त) Ñ1 कथचन (for कदाचन). —V1 om l 2-4 —(l 2) B1 [प्र]ऋ, (for [प्र]कृ). Ś Ñ2 D1.11 येनापि (for येनैव) Ś D1.11 नृणां (for मया) —B1 reads l 3-5 after l 7 —(l. 3) Ś D1.11 at (for स) B1 स न (by transp.) (for न स) V3 lacuna for कृतौ सख्य V3 B1 अभिक्रमेद् (for अतिक्रमेत्) —(l 4) B1 च (for स) B1 स न (by transp) (for न स) B1 मार्गेषु स (by transp) (for स मार्गेषु) —(l 5) Ś Ñ1 D3 13 स्व , V3 B1 4 तु (for च) B1 मद्गतं D13 निगद (for हृद्गतम्) —(l 7) B4 [अ]थ (for [अ]स्ति) Ś1 B3 4 D3 सुकृतो, Ś1 Ñ1 V3 D11 सुकृते, Ñ2 स्वगते, B1 गुह्ये D13 हृदये (for स्वकृते) —V3 damaged from the post half up to स in 18ᵃ B3 om (hapl) second दोषो Ś D8 11 कृते चैव, Ñ V1 3 दोष एव (for दोषो दोष) B1 4 (before corr) न दोषाश्च(B3 °षत्र, B1 °षोस्ति)त्येवमे, B1 (after corr) मानुषेण दृषित (for the post half)]

18 V3 damaged up to स in 18ᵃ (cf v l 3464*) 18ᶜᵈ = 6 101 1ᶜᵈ D1 4 8 om 18ᶜᵈ Ś N V B D1.11 read 18ᶜᵈ after 19ᵃᵇ (transp) —ᶜ) Ś D1.11 मानुषेणाथ रूपेण —ᵈ) D1 T2.3 त्वरित, D13 जगाम (for त्वरितो) Ś N V B D1.11 हृतवे(Ś D1.11 °वी)रगुर ययौ —After 18, D5-7 10 11 S ins while Ś D1 11 13 ins after 18ᵃᵇ

3465* अथो रभसा वेगेन हनूमान्मारुता मज ।
गरुडमानिव वेगेन जिघृक्षन्भुजगोत्तमम् ।

[(l 1) G1 तथा (for अथ) G1 जगामाथ (by transp) (for अथोत्पपात) G1 कपिकुञ्जर , M3 हरियूथप (for मारुतात्मज) Ś D1-4 8.9 11 13 लब्धा कपिकुञ्जर , M3 रामवाक्य प्रचोदित (for the post. half) —(l 2) D1-4 8 गरुडो (for गरुत्मान्) Ś D1-4 8 9 13 वेगात्पत्नो (for इव वेगेन) Ś D1-3 8 9 11 T2.3 G1 जिघृक्षु, Cg as above (for

लङ्घयित्वा पितृपथं भुजगेन्द्रालयं शुभम् ।
गङ्गायमुनयोर्भीमं संनिपातमतीत्य च ॥ १९
शृङ्गवेरपुरं प्राप्य गुहमासाद्य वीर्यवान् ।
स वाचा शुभया हृष्टो हनूमानिदमब्रवीत् ॥ २०
सखा तु तव काकुत्स्थो रामः सत्यपराक्रमः ।
ससीतः सहसौमित्रिः स त्वा कुशलमब्रवीत् ॥ २१
पञ्चमीमद्य रजनीमुषित्वा वचनान्मुनेः ।
भरद्वाजाभ्यनुज्ञातं द्रक्ष्यस्यद्यैव राघवम् ॥ २२
एवमुक्त्वा महातेजाः संप्रहृष्टतनूरुहः ।
उत्पपात महावेगो वेगवानविचारयन् ॥ २३

G 6 109 49
B 6 125 25
L 6 106 31

जिह्मगन्) Ś D1 4 8 9 12 इव पन्नग D3 10 11 उरगोत्तम G1 भुजगोत्तम M3 भुज्य चपान् (for भुजगोत्तमम्)]

19 D13 om 19–25 Ś N V B D6 11 transp 19ab and 19cd —a) N1 नमस्कृत्वा (for लङ्घयित्वा) Ś Ñ V B D1–4 8 9 12 त्रिपथगा (for पितृपथ) —b) D6 7 10 11 T2 3 G2 M3 Ch, t विहग(T3 °ह)गेन्द्र, Cr g as in text (for भुजगेन्द्र) Ś N V B D6 8 12 [आ]लया शुभा (for [आ]लयं शुभम्) G2 भुज*** शुभ(damaged) —After 19ab (transp) Ś Ñ V B D6 12 read 18cd —c) Ś N V1 2 D6 12 सङ्गे, V3 B सङ्ग D6 7 T2 3 मध्ये, M3 मध्य (for भीमं) —d) D1 4 मध्यग(D2 4 °ग)व (for अतीत्य च) Ś N V B D6 12 नमस्कृत्य(B4 °त्वा) महाबल, D3 10 11 समतीत्य समागम ※ Cm विहगेन्द्रालयं शुभम् इति पाठः । मध्यमार्गमभ्यस्थित गङ्गायमुनयोः संनिपातं प्रयागम् ※

20 D13 om 20 (cf v l 19) V3 damaged from a up to हृ in d —a) D1 शृङ्गवेर —b) M1 आस य (for आसाद्य) —G2 damaged from वीर्यवान् up to हृ in c —c) Ś D2 8 9 12 वाचा च(D1 °वाच D3 तु) D4 वाचया, D6 स वाच्यो D9 G2 उवाच (for स वाचा) D1–4 वीरो, M3 [आ]विष्टो (for हृष्टो)

21 D13 om 21 (cf v l 19) D4 om 21–23b —a) Ś D6 13 M2 पश्, N V B D1 2 वै (for तु) V3 सात्वस्यो(sic) —b) B3 स च (for सत्य) V3 सत्य वै तव राघव (sic) —After 21ab M4 ins

3466* दृष्ट्वा लङ्काधिप सख्ये सानुबन्धं सबान्धवम् ।

—cd) D1–3 9 G1 2 M1 3 5 सहसीत ससौमित्रि (for c) D3 G1 2 M1 5 त्वा (for त्वा) D2–4 5 6 T1 G2 M3 कौशलम् (D1–3 °दयम्) (for कुशलम्) Ś N V B D6 12 अब्रवी त्कुशल वीर ससीत सहलक्ष्मण —After 21 Ś N V B D1–3 5 12 ins while D4 ins before 23cd (owing to om) whereas D9 ins after the first occurrence of 22

3467* गुहस्तद्वचनं श्रुत्वा दृष्ट्वा परमहर्षित ।
हर्षगद्गदया वाचा प्रपच्छ गतसंभ्रम ।
क्व स राम क्व वैदेही धृतिमान् क्व च लक्ष्मण ।
द्वारितोऽस्मि त्वयात्यर्थं घर्मार्तेनेव मेदिनी ।
तत स हनुमांस्तस्य याथातथ्य न्यवेदयत् । [5]
भरद्वाजाश्रमे राम ससीत सहलक्ष्मण ।

[(l 1) N1 V B1 3 तु (for तद्) —V3 damaged from न up to ह Ñ V1 2 B तस्य श्रुत्वा (for श्रुत्वा दृष्ट्वा) —(l 2) Ś D6 12 ईश्वर (for हर्षे) N2 V3 B1 3 4 D13 [आ]गत (for गत) —For l 1–2, D1–4 9 subst

3467(A)* एवमुक्तस्तु सुग्रीव सपरिष्वज्य त कपिम् ।
हर्षेण महताविष्ट सत्वर पर्यपृच्छत ।

[(l 1) D1 सहष्ट, D3 सप्रीत (for सुग्रीव) D4 स श्रुत्वा वचन प्रीत (for the prior half) D1 परिष्वज्य च (for सपरिष्वज्य) —(l 2) D9 युक्त (for [आ]विष्ट)]

—(l 3) N1 V2 3 B1–3 तु D4 च (for स) N2 क तु (hypm) (for second क) B4 सा सीता (for वैदेही) V1 D1–3 9 क्व राम क्व च(V1 तु) वैदेही (for the prior half) D9 बुद्धिमान् (for धृतिमान्) N2 तु (for च) —V3 om from l 4 up to 23b D3 om l 4 —(l 4) D3 ह्रादितो (for °तोऽस्मि) B4 वाचा (for [अ]त्यर्थं) N B D1–4 जल (for घर्म) N2 D4 च (for [इ]व) D2 पवत (for मेदिनी) —(l 5) Ś V1 2 D2 3 8 9 13 तु (for स) N1 V1 B3 यथार्थं त N2 B1 4 D2 यथातत्त्व, B3 D3 °थ्य (for याथातथ्य) —V2 om from l 6 up to 22b N V1 B D4 om l 6 —(l 6) D9 सीतया (for ससीत) D1 सहसीत सलक्ष्मण (for the post half)]

22 D4 13 om 22 (cf v l 21 and 19 respy) V3 om 22 V2 om 22ab (for both cf v l 3467*) D9 reads 22 twice —a) Ś N V1 B D1–3 6 9 (second time) 11 स तु(Ś D6 12 तु D2 8 9 चे)मा, M4 5 पञ्चम्याम् Cm g t as in text (for पञ्चमीम्) Ś Ñ1 V1 B1 2 4 D6 11(all except B1 3 with hiatus) रजनीमद्य (by transp) N2 B3 रजनीमेत्य (with hiatus) (for अद्य रजनीम्) —b) B1 3 ह्युषित्वा (to avoid hiatus) D1–3 उषितो (for उषित्वा) —c) D1–3 9 (second time) [अ]नुज्ञात (for [अ]नुज्ञात) —d) D13 द्रक्ष्यासि, T2 3 द्रक्ष्यसे Cm g k t as in text (for द्रक्ष्यसि) D9 (first time) 10 11 [अ]त्रैव G1 वस्तु Cr m g as in text (for [अ]द्यैव) D1 3 9 (second time) इहागत न संशय —After 22 (first occurrence) D9 ins 3467*

23 D13 om 23 (cf v l 19) V3 D4 om 23ab (cf v l 3467* and 22 respy) —a) G1 सु, Cm g t as in text (for स) Ś N V1 2 B D1 2 3 8 13 हनू मान्मारुतात्मज M1 निषादाधिपतिं गुह —Before 23cd,

G. 6. 109. 49
B. 6. 125. 26
L. 6. 106. 32

सोऽपश्यद्रामतीर्थं च नदीं वालुकिनीं तथा ।
गोमतीं तां च सोऽपश्यद्भीमं सालवनं तथा ॥ २४
स गत्वा दूरमध्वानं त्वरितः कपिकुञ्जरः ।
आससाद द्रुमान्फुल्लान्नन्दिग्रामसमीपजान् ॥ २५
क्रोशमात्रे त्वयोध्यायाश्चीरकृष्णाजिनाम्बरम् ।
ददर्श भरतं दीनं कृशमाश्रमवासिनम् ॥ २६
जटिलं मलदिग्धाङ्गं भ्रातृव्यसनकर्शितम् ।
फलमूलाशिनं दान्तं तापसं धर्मचारिणम् ॥ २७
समुन्नतजटाभारं वल्कलाजिनवाससम् ।
नियतं भावितात्मानं ब्रह्मर्षिसमतेजसम् ॥ २८

D6 ins. 3467* —ᵈ) D6 T1 10 11 T2 3 M6 वेगाद् ; Cg as in text (for वेगो) Ś Ñ V B D1-4 8 9 12 अयोत्पपात वेगेन G2 उत्पपाताथ वेगेन; M3 समुत्पपात वेगेन —ᵈ) B3 D1-4 बलवान्, D5 हनूमान् (for वेगवान्) D4 कपिकुञ्जर (for अविचारयन्) B1 वेग चापि [marg also]°मि) विभावयन्, M3 गुह्यमास्य वीर्यवान्

24 D13 om 24 (cf v l 19) —ᵃ) D1-4 8 पश्य-ग्रामस्य (for सोऽपश्यद्राम) D3 G1 -तीर्थं तत्, D5 T2 3 -तीर्थं ता, Cg t as in text (for तीर्थं च) —ᵇ) Ś Ñ V B1-3 D1-4 8 9 12 शा(D5 दे)लू(N1 V3 B2 4 °ल्व)किनीं, B4 D6 मन्दाकिनीं (for वालुकिनीं) D1-4 9 प्रात, G2 तदा (for तथा) D6 T1 G1 ता नदीं वालुकीं तदा (G1 °था) —V1 G1 M3 om 24ᶜᵈ D6 repeats consecutively 24ᶜ–25ᵈ —ᶜ) D4 T1 G1 M1 चैव Cg as in text (for तां च) Ś N V1 B D1-4 8-9 (both times) 10-12 T2 3 G2 M6 पौर्वी (Ñ V1 B2 4 जाह्नवीं, B1 जाह्नवि, B3 D2 10 11 वल्वीं, D1-8 9 [second time पाश्चात्त्यां] जाह्नवीं, D5 पाश्वी D6 T2 3 वालुकीं G2 तमसां; M3 पार्थिवीं) गोमतीं चैव, V3 पारदश्वतीं चैव —ᵈ) Ñ V1 2 B D1-4 8 9 (first time) 10 11 Ct शाल, D6 (second time) शालि, M3 साल (for साल) —After 24 D6-7 10 11 T G1 2 M1 3 ins, while G2 M6 ins after 24ᵃᵇ (owing to om.)

3468* प्रयाग्रं बहुसाहस्रां स्फीताञ्जनपदानपि ।

[G1 तत्राश्च Cg as above (for प्रयाग्रं) D10 11 G1 M1 साहस्री G1 3 M3 साहस्रान् (for -साहस्रां). D6 T2 स्थितान् (for स्फीतान्)]

—After the first occurrence of 24ᶜᵈ, D6 ins.

3469* तमसां च व्यतिक्रम्य यया वायुसुतो बली ।

25 D13 om 25 (cf v l 19) D6 repeats consecutively 24ᶜ 25ᵈ —ᵃ) N V3 B1 3 D1 3 M3 दीर्घम् (for दूरम्) —ᵇ) Ś N V B D1 4 8 9 (first time) 12 महामना D6 (second time) महीयसा (for त्वरित) —ᶜ) D6 [आ]श्रम (for द्रुमान्) V3 भ्रमान् D6 पश्यन् (for फुल्लान्) —ᵈ) B1 नदीतीर, D6 नन्दग्राम (for नन्दिग्राम) Ś N V B1 4 D1 8 10-12 M2 3 समीपगान् D1-3 समीपत D6 समुद्भव (for समीपजान्) —After 25 D6-7 10 11 T G M1 2 3 ins

3470* कौशि मधुरैश्चैव रममाणे स्वलङ्कृतान् ।
सुराधिपस्योपवने यथा चैत्ररथे द्रुमान् ।

[D7 10 11 G1 transp l 1 and l 2 —(l 1) D7 G1 न Cg as above (for स) G3 Ct पुत्र Cg as above (for पुत्रैः) D7 10 11 G3 Ct पौत्रैश्च Cg as above (for चैव) D7 10 11 Ct स्वलङ्कृतैः, T2 3 M3 अलङ्कृतान् G2 स्वयं कृतान् —(l 2) M3 सुराधिपनिकेतस्य (for the prior half)]

26 ᵃ) D4 मासम् (for मात्रे) Ś B3 D6 8 11 12 T2 त्वयोध्यायां, V2 damaged D3 अयोध्याया (for त्वयोध्यायाः) —After 26ᵃ M3 ins

3471* नन्दिग्रामसमन्वितम् ।
वृक्षखण्डं दृष्ट्वैव नन्दिग्रामं च वानरः ।
अप्रतीर्यामिषाद्वीरो हनूमान्मारुतात्मजः ।
ततो रामस्य दूतानि विन्नरः महावलः ।
कौसल्यापुत्रस्य दूतोऽहं द्वारपाल निवेद्यताम् । [5]
निवेदयस्व शीघ्रं मां भरत सत्यविक्रमे ।
एवमुक्तो हनुमता द्वारपालो महात्मना ।
प्रविश्य च पुरं दिव्यं भरताय न्यवेदयत् ।
भरतस्तु तत श्रुत्वा प्रतिहारवचस्तदा ।
शीघ्रं प्रवेशयस्वेति वचनं प्रत्यभाषत । [10]
द्वारपालो विनिष्क्रम्य हनूमन्तमथाब्रवीत् ।
प्रविश्य च गृहं दिव्यं हनूमान्मारुतात्मजः ।
कुशासनसमासीनम्

—ᵈ) Ñ1 चीर D1 2 3 transp चीर and कृष्ण B3 चीर-कृष्णाजिन मुनिं —D13 om 25ᶜᵈ —ᵉ) B3 D6 दीनम् (for दीनं) —G2 om (hapl ?) 26ᵉ– 8ᵉ —ᶠ) B3 ऋषिम्, G1 कृत्स्नम् (for कृशम्)

27 G2 om 27 (cf v l 26) —ᵃ) D5 M1 जटिल D4 क्षीण (for मल) —ᵇ) Ś1 V1 B1 4 D1-3 8 10 11 कर्शित (for कर्शितम्) —ᶜ) N1 B D1 3-9 M1 2 [अ]शन (for [अ]शिन) B1 दीन, D1 11 शान्त (for दान्तं) —ᵈ) D5 ब्रह्म (for धर्म)

28 G2 om 28ᵃᵇᶜ (cf v l 26) D13 om 28-29 —ᵃ) Ś B3 D1 2 3 8 12 समुन्नत N1 B4 समुद्धत, B2 अवनद्ध (for समुन्नत) —ᵇ) Ś N V1 2 B D1-4 8 9 12 चीरवल्कल धारिण(N1 B1 4 °वासिन N5 B3 D1 8 9 °वाससम्), V3 चीरकृष्णाजिनाम्बर(= 26ᵇ) —ᵈ) D6 T2 3 महर्षि, Ct as in text (for ब्रह्मर्षि) Ś N V B1-3 D1-4 8 9 12 देव महर्षिसमं(B1 °सत्तम B2 °सन्निभ, B3 D1 °सेवित, D2 °समित, D3 °समित) B4 देवर्षिब्रह्मसमित

पादुके ते पुरस्कृत्य शासन्तं वै वसुंधराम् ।
चातुर्वर्ण्यस्य लोकस्य त्रातारं सर्वतो भयात् ॥ २९
उपस्थितममात्यैश्च शुचिभिश्च पुरोहितैः ।
बलमुख्यैश्च युक्तैश्च काषायाम्बरधारिभिः ॥ ३०
न हि ते राजपुत्रं तं चीरकृष्णाजिनाम्बरम् ।
परिमोक्तुं व्यवस्यन्ति पौरा वै धर्मवत्सलाः ॥ ३१

तं धर्ममिव धर्मज्ञं देहवन्तमिवापरम् ।
उवाच प्राञ्जलिर्वाक्यं हनूमान्मारुतात्मजः ॥ ३२
वसन्तं दण्डकारण्ये यं त्वं चीरजटाधरम् ।
अनुशोचसि काकुत्स्थं स त्वा कुशलमब्रवीत् ॥ ३३
प्रियमाख्यामि ते देव शोकं त्यक्ष्यसि दारुणम् ।
अस्मिन्मुहूर्ते भ्रात्रा त्वं रामेण सह संगतः ॥ ३४

G 6. 109 ☐
B. 6. 115. 38
L 6. 106. 43

29 D13 om 29 (cf v l 28) —a) D6 पादुक Ś1 D8 M3 तु, D3 द्वे, Cg as in text (for ते) —b) M5 त (for वै) Ś N V1.2 B D8.12 पालयत, V3 D1.2.3.9.11 G1.2 M1 प्रशासत, D4 प्रशास्तार, M2 प्रशासत (for शासन्तं वै) —c) B1 D1.2.4.6 T1 M2 चा(D4 च)तुर्वर्ण्यस्य, D7 चातुर्वर्ण्यं च, Cg t as in text (for चातुर्वर्ण्यस्य) D1–4 सर्वस्य, M2 गोप्तार, Cg t as in text (for लोकस्य) —d) D6 भरत, M2 महतो (for सर्वतो) G1 भय (for भयात्)

30 a) G1 M3 महामात्यै (for ममात्यैश्च) —b) B1 सुरभिश्च, D1.6.10 बहुभिश्च M3 सुहृद्भिश्च (for शुचिभिश्च) D13 स (for च) —V3 om 30cd —c) D4 बलैर् (for बल) D13 -मुख्यैश्च (for मुख्यैश्च) Ś N1 V1 B3 D13 G2 तु, D1 प्र (for first च) D13 सयुक्तै (for युक्तैश्च) D8 समुपैश्च —d) D1 चारिभि, D3 धारिणी(sic) (for धारिभि)

31 D8.9 om 31ab N1 reads 31ab twice —a) Ñ1 च (for हि) V3 B2 D1.4.12 T2.3 त, Ck t as in text (for ते) Ś1 निहित, B1 D8.13 सहित (for न हि त) D2.13 पुत्रेस् (for पुत्र) Ś B4 D12 तु, V3 B3 D13 च, B2.3 D1.4 ते (for तं) —b) D13 [थं]चीरं (for [अ]म्बरम्) Ś N1(both times) 2 V B D13 काषायाम्बरधारिण(N1 [second time] °भि) —c) D13 पर (for परि) Ś N V B D1–4.5.9.12.13 त्यक्तु, D1 T1 G1 भेत्तु, D6.10.11 T2.3 G1.2 M1.2 all Cs मोक्तु, D13 नृप (for मोक्तु) D4 पुरस्कृत्य D6 व्यवस्यते D9.13 व्यवस्यत, Cm g as in text (for व्यवस्यन्ति) —d) D6 T वे (for वै) D4 व्यवस्य D13 पौरस्य (for पौरा वै) D6 T1 G1 M2.3.5 Cg वत्सल (for व सला) Ś N V B D1.4.5.12.13 पौरवत्सल, Cm as in text (for धर्मवत्सला) D9 प्राणानपि विभावसौ

32 a) G1 तद्, Cm g as in text (for त) D13 इव (for इव) —b) V3 D10.13 T3 Ct देहवधम्, D1 °मतम्, D4 T1 °वद्रूम्, D7 देहगतम्, Cg as in text (for देहव-तम्) N1 V1 B1 D1 M1 [अ]मर, B2 [अ]घर, D6 [अ]वर Cg as in text (for [अ]परम्) Ś D8.12 देहत मिव पावक D13 उपासतो यथामरा ❀ Cm g t द्वितीय इव शब्दो वाक्यालंकारे, Ct adds '[पू?]र्व' इति वैकल्पिक पाठ ❀ —After 32ab, Ś N V B D1–4.5.6(l 2 only) 12 ins D13 cont l 3 only after 3473*

3472* न हि ते नगरे पौरा सुखानि परिभुञ्जते ।
रामचिन्तापरिद्यून पितृदु खसमाकुलम् ।
उपागम्य हनूमांस्तु भरत धर्मचारिणम् ।

[Ñ V B om l 1 —(l 2) D3 उरु (for राम) N2 B2 परिक्षीत, B3 D5 पर युन(sic), D6 पर हीन (for परिद्यून) D1.3 पितुर् (for पितृ) D1–4.5 व्यसनकर्शित(D3 °कर्शन) (for दु खसमाकुलम्) —D1–4 om l 3 —(l 3) D4 उप सृत (for उपागम्य) B1 महात्मान, B4 हनूमांस्त D4 च त वीरम् (for हनूमांस्तु) D6 अभिवाद्यानुमानत (for the post half)]

—After 32ab, D13 ins

3473* छित्त्वा भ्रातृशोकार्थ मानुषोऽमूकपर्वत ।,

while M3 ins after 32ab

3474* आसन तस्य आदाय स्वस्थोऽपृच्छत बुद्धिमान् ।
कच्चिद्रामस्य कुशल क्षिप्र मे शंस मानद ।
भरतेनैवमुक्तस्तु सौहृदाद्भ्रातृवत्सलम् ।

[(l 1) Note hiatus between तस्य and आदाय]

—V3 damaged for 32c —c) Ś Ñ V1.2 B D8.12.13 अब्रवीद् (for उवाच) —d) D8.10 पवनात्मज (for मारुतात्मज) Ś Ñ V B D8.13 इद(Ś D8.13 °ति) प्लवगसत्तम

33 b) B1 D3 यस्त्व, D1.4 य त, D6 T2.3 प्रिय (for य त्व) N V1 D13 धर (for धरम्) —c) D3 अनु शोचेसि —d) Ś N V B D T2.3 M3.6 त्वा (for त्वा) N V1 B1.2.4 D1–4.13 कौशल्यम्, V2.3 B3 D1.9.11 G1 M1.2 कौशलम् (for कुशलम्)

34 D1 om 34 V3 damaged for 34ab —a) T2.3 आख्यास्यत (for आख्यामि ते) D8.10 वीर (for देव) —b) D3 नहि (for शोक) B3 D10.11 M1.2.6 Ct त्यज सु, D1.2.4.9 त्यक्ष्ये सु, D8 शोकं सु, D6 त्यजसि, D7 त्यक्ष्य, D13 यक्ष्यामि sic) G1 त्यक्त्वा सु (for त्यक्ष्यसि) —c) Ś N V B1–4 D1.4.5.9.13 रामेण, D13 सुमूहू (for भ्राता त्व) —d) Ś N V B1.4 D8.13 भ्राता ज्येष्ठेन, D1.3.4 M3 भ्राता राघवेन, D4 भ्राता नेत्रेन, D13 भ्रातर चैव, Cv r m

G 6 109 59
B 6 125 38
L 6 106 44

निहत्य रावणं रामः प्रतिलभ्य च मैथिलीम् ।
उपयाति समृद्धार्थः सह मित्रैर्महाबलैः ॥ ३५
लक्ष्मणश्च महातेजा वैदेही च यशस्विनी ।
सीता समग्रा रामेण महेन्द्रेण शची यथा ॥ ३६
एवमुक्तो हनुमता भरतः कैकयीसुतः ।
पपात सहसा हृष्टो हर्षान्मोहं जगाम ह ॥ ३७
ततो मुहूर्तादुत्थाय प्रत्याश्वस्य च राघवः ।
हनूमन्तमुवाचेदं भरतः प्रियवादिनम् ॥ ३८
अशोकजैः प्रीतिमयैः कपिमालिङ्ग्य संभ्रमात् ।
सिषेच भरतः श्रीमान्विपुलैरश्रुबिन्दुभिः ॥ ३९
देवो वा मानुषो वा त्वमनुक्रोशादिहागतः ।
प्रियाख्यानस्य ते सौम्य ददामि ब्रुवतः प्रियम् ॥ ४०

---

as in text (for रामेण सह) M1 राघवेण समेष्यसि ※ Cv रामेण सह समग इत्त वर्तमानसामीप्ये भविष्यति भूतनिर्देश ※

35 a) B1 प्रतिपद्य, D6 प्रतिलभ्य (for प्रतिलभ्य) M1 प्राप्य चातुलम यशः —V1 damaged for 35cd —c) S1 Ñ V1 B1-4 D2-6.13.14 उपायात, S1 V1 B1 D6 T2.3 उपयात, D1 उपायत, G1 ***ति (lacuna) (for उपयाति) B1 समिद्धार्थ D1 G1 समृद्धार्थं, D4 स लिद्धार्थ, Cg as in text (for समृद्धार्थ) —d) D6 -मित्रो (for मित्रैर्) B2 D1-4.9.12 महारथ (for °बलै)

36 M1 om 36ab. —a) D11 लक्ष्मणस्तु, M1 लक्ष्मणेन (for लक्ष्मणश्च) —b) M1 मैथिल्या (for वैदेही) Ś D6.12 तपस्विनी, M2 सहस्वरा (for यशस्विनी) —c) Ś D1-6.8-9.12 M1 समेता Cg as in text (for समग्रा) —d) D11 lacuna for महेन्द्रेण Ś N1 V1 B1 D1-4.6.8 T2.3 M2.3 यथा शची (by transp) —After 36 Ś N V B1.2.4 D1-4.8.9.12.13 M3 (D1-3.9 M1 l 2 3 only) ins, B3 ins after 36ab

3475* नन्दिष्यसि महाबाहो सुहृद्भिश्च कर्षक ।
क्षिप्रमुत्तिष्ठ भद्रं ते पश्य भ्रातरमागतम् ।
विजित्य लोकान्वीर्येण सहस्राक्षमिवागतम् ।
एतत्तु दृश्यते दूराद्धूमेशुक्ल मनोजवम् ।
तरुणादित्यसंकाशं विमानं रामवाहनम् ।   [5]

[(l 1) Ś D8.12 नन्दिष्यसे, B4 नन्दिष्यति D13 समागम (for नन्दिष्यसि) —After the prior half of l 1 B4 ins

3475(A)*   नन्दिग्रामे वसश्चिरम् ।
रामदर्शनमात्रेण

Ś M3 D8.12 सुग्रीवेण (for सुहृद्भिः) Ś D6 कार्षिक D13 कर्षिण (for कर्षक) —(l 2) V3 damaged from म up to र D3.4.8 सत्वरम् (for क्षिप्रम्) —(l 3) D1-4.9 निर्जित्य (for विजित्य) B3 D1.4.9.12 विष्णु सहस्राक्ष (for विष्णु सहस्राक्षम्) D8 दर्शन (sic) —(l 4) D12 दूर (for दूराद्) Ś धर्म्य N V3.3 B1-4 D13 B4 ध य (sic) D3 तेन (for धर्म) V1 युक्त सत्क (for धर्मयुक्त)]

—Thereafter D13 cont

3476* उपगम्य महावीरं राक्षसैश्च समन्वितम् ।

—Then D11 ins an addl colophon [लङ्कायां भरतप्रियारामपालम]

37 a) V3 damaged from मु up to कक in b D4 T2.3 G1 M1 महातेजा (for हनुमता) D6 एवमुक्तस्तु वचन —b) D11 कैकेयीनन्दवर्धन ; M1.3 भरतो भ्रातृवत्सल —c) Ś Ñ V B D6.12.13 M2 उत्पपात तदा (D13 M1 °तो) (for पपात सहसा) D1-4.9 उत्पपातासनात्तूर्णं, G1 हृष्ट पपात सहसा —d) Ś N V1 B D1.8.12 G2 च D1 स (for ह) D1.10.11 G2 M1 हर्षाद्‌गत, Cg as in text (for जगाम ह) D11 सहसा मोहमभ्यगात्

38 a) T1 तदा (for ततो) —b) D1.3.4 T2.3 प्रत्याश्वस्य, D6 प्रत्याश्वसन्, D12 प्रत्याश्वस्य (sic) (for प्रत्याश्वस्य) —D6 reads from च up to 39a in marg D13 स (for च) Ś N V B D4.8.12 भरतो भ्रातृवत्सल —c) Ś Ñ V B1.3.4 D1.6.12.13 प्रत्युवाच हनूमन्तं, B2 D1.3.4.9 उवाच त(D6 च) हनूमन्त —d) V1 प्रहृष्ट B2 मारुतिं (for भरत) D1 प्रियदर्शन, G1 M2 कैकयीसुत (for प्रियवादिनम्)

39 D6 reads 39abc in marg (cf v l 38) —a) B1 प्रेम, B4 प्रीत (for प्रीति) D1-4 -करै, D7 -गर्भै (for -मयै) D6 शोकवशे शुभैर्गात्रैस्, D11 सुप्रीत प्रीत मनस —b) D6 T2.3 प्रियम्, Cg as in text (for कपिम्) D6 T2.3 मारुतिं (for संभ्रमात्) Ś N V B D1.12 प्रिय (Ś B2 D8.12 प्रीति, B4 चिर)मासे(N2 V1 B2 °सा)द्य सत्वरं, D1-4 प्रिय प्राप्य ससंभ्रम, D6 समालिङ्ग्य सुसंभ्रमात्, G(ed) प्रियावेदनसंभवै —c) Ś D8.12 सुग्रीव, B1 D4 सिषिचे, D6 निषिंचत्, D13 सिषेवे (for सिषेच) G1 परम, Cg as in text (for भरत) Ś N V B D1-4.8.12 कपि (B1 रघु)मुख्यस्य —d) Ś Ñ V B D1.8 गात्रमेव, D1-4.9 गात्रं चैव, D7 विरलैर्, G2 M1.3 विमलैर्, Cg as in text (for विपुलैर्) D6 साश्रु, T1 G1.3 M1.2.3 आस्र (for अश्रु)

40 M1 om 40ab —a) D11 तु, D12 [क]पि (for त्वम्) D1-3.9 यदि वा यक्षो (for मानुषो वा त्वम्) —b) D1-3.9 ह्यनु (for अनु) D12 त्वमनुक्रोशमागत —c) V3 किं चाहं त्वाय, D1-4.9.13 प्रियाख्यानात्(D13 °नं च) (for प्रियाख्यानस्य) D1-4.9.13 वीर (for सौम्य) —d) B1 M2 ददानि; D6 वदामि Cm g t as in text (for

गवां शतसहस्रं च ग्रामाणां च शतं परम् ।
सकुण्डलाः शुभाचारा भार्याः कन्याश्च षोडश ॥ ४१
हेमवर्णाः सुनासोरूः शशिसौम्याननाः स्त्रियः ।
सर्वाभरणसम्पन्नाः सम्पन्नाः कुलजातिभिः ॥ ४२

निशम्य रामागमनं नृपात्मजः
  कपिप्रवीरस्य तदाद्भुतोपमम् ।
प्रहर्षितो रामदिदृक्षयाभव-
  त्पुनश्च हर्षादिदमब्रवीद्वचः ॥ ४३

G 6 109, 0
B 6 123, 46
L 6 107 105

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे त्रयोदशाधिकशततमः सर्गः ॥ ११३ ॥

ददामि) D13 स्वय (for प्रियम्) Ś D1-4 8 9 11 वद किं (D1 °दव) प्रिय, B3 ब्रुवते वर, B4 प्रियमुत्तम (for ब्रुवत प्रियम्) G1 किं ददामि वद प्रियं

41 a) Ś Ñ V B D4 6 11 M1 सहस्राणि; D5 -सहस्रं च (for -सहस्र च) — b) N1 त (for च) Ś N V B D4 9 13 शतानि च (Ś वै), D1 8 14 शत वरा; M3 पर शत, G (ed) शतानि त (for शत परम्) — c) B1 सकुण्डला सु; D1-4 सकुदुका, G2 M3 सुकुण्डला (for सकुण्डला) D3 सदाचारा, D8 समाचारा (for शुभाचारा) D13 सुप्रभा कुंडलाधारा — d) D1-3 4 पत्नीः; D4 पत्न्यः, M1 वरा; Cg as in text (for भार्या) Ś D1 धन्याः; D1 4 चैव (for कन्याः) D13 कन्या भार्याः (by transp) V3 D4 7 10 11 तु (for च) —After 41, D1-3 4 ins 1 2 only of 3477*

42 D1-3 om 42 M3 om 42ab — a) Ś Ñ V B D4 6 13 दासीशतपरीवारा — b) M3 स्त्रियः (for स्त्रियः) B1 शशिसौम्यनिभानना — c) Ś N V B D1 8 12 13 सर्वलक्षण, D6 T1 वराभरण (for सर्वाभरण) B1 सम्पूर्णा — d) D5 शालिनी (for जातिभिः) D13 कुलजाति समन्विता —After 42, Ś Ñ V B D1 (1 2 only) 8 12 13 ins while D1-3 (D1-2 owing to om) 4 ins 1 2 only after 41

3477* सुवर्णस्य सहस्रं तु दासीना च शत तथा ।
   हिरण्यकोशशतानि वस्त्राणि विविधानि च ।
   यच्चान्य मार्गसे सौम्य तत्सर्वं ददामि ते ।

[(l 1) D13 शत धेनुः (for सहस्रं) B3 शतानि च (for शत तथा) D13 वर्णानां च शत शत (for the post half) —N V B D13 om 1 2 —(l 2) Ś D4 6 8 13 -कोट्यो D1 कोटि (for -कोश) D4 transp शतानि and वस्त्राणि —(l 3) Ś D8 13 दा (for first च) Ś V1 D8 13 मन्यसे (for मार्गसे) B1 वीर (for सौम्य), N1 B1 सान्त्व (for सर्वं) Ś1 ददाने]

while D5 ins after 42

3478* एष त्वं भद्र कोऽपि हरन्निरं निशि ।
   अगाद् त्रिशिख वृत्त मया स्वप्नवदूहितम् ।

43 D13 om 43 — b) D1-7 10 कपि, T2 कपे, Cg as in text (for कपि) G2 3 M3 4 5 Cg तद् (for तदा) — c) G3 दिदृक्षयागात्, Cg as in text (for दिदृक्षयाभवत्) — d) G1 च स (for वच) —For 43 Ś N V B D1-4 8 13 subst

3479* निशम्य काम्य वचनं हनूमतः
     सुशोभन शोकविनाशनं च ।
   उवाच हृष्टो भरत पृथुश्री
     र्दृश्ये चिरस्यागतमायतेक्षणम् ।

[(l 1) Ś D8 13 रम्य (for काम्य) D4 स तस्मात्कपेस् (for हनूमतः) —(l 2) N1 B4 स (for सु-) D1-4 तदा शोकापनुदं सुखावहं —(l 3) D1 2 4 मुदा (for हृष्टो) D1 4 कवि प्रिय (for पृथुश्रीः) —(l 4) B1 दृश्ये चिरात्प्राप्तम्, D1-4 चिरस्य द्रक्ष्याम्यहम् (for दृश्ये चिरस्यागतम्) Ś D4 8 13 मायताक्ष (for आयतेक्षणम्)]

Colophon D13 om (cont the Sarga) N1 reads colophon in marg —*Kāṇḍa name* N V1 B D4 लङ्काकाण्डे —After Kanda name V3 D1 2 ins अभ्युदयिके —*Sarga name* Ś N2 B1 3 4 D8 13 भरतविशोकी (B3 4 °क)करण, V1 भरतविशोक करणं, V2 3 भरतशोककर्षण (V2 °करण) B2 भरतविशोक D1 भरतानन्दन, D2 भरतहनूमत्समागम D3 भरतानन्द, D4 भरतानन्दन M3 भरतप्रियाख्यान —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V2 3 B2 4 D4 8 13 om Ś1 V1 D1 108 N2 114 B1 85 B3 105 D3 110 D5-7 G M3 5 128 D7 111 D10 11 127 T1 damaged T2 136 T3 139 M1 129 M2 130 —After colophon D3 concludes with रामः while G M1 3 4 conclude with श्रीरामाय नमः

११४

G 6.110 1
B 6.126 1
L 6.110 1

बहूनि नाम वर्षाणि गतस्य सुमहद्वनम् ।
शृणोम्यहं प्रीतिकरं मम नाथस्य कीर्तनम् ॥ १
कल्याणी बत गाथेयं लौकिकी प्रतिभाति मे ।
एति जीवन्तमानन्दो नरं वर्षशतादपि ॥ २
राघवस्य हरीणां च कथमासीत्समागमः ।
कस्मिन्देशे किमाश्रित्य तत्त्वमाख्याहि पृच्छतः ॥ ३

114

D3 continues the previous Sarga. D12 begins with ॐ

1 [a]) D1 T2 3 च, Ck t as in text (for तु) —For 1[ab], Ś Ñ V B D1 12 13 subst

3480* बहूनामपि वर्षाणामिदं श्रुतिरसायनम्।

[B1 ई‍व D13 एव (for अपि) B1 माय मयाश्रुत (for श्रुतिरसायनम्)]

—[c]) V3 damaged for शृणोम्य —T3 damaged from म्य up to first म in 1[c] T2 3 प्रियतर, Cm as in text (for प्रीतिकर) —After 1[c], Ñ2 V B ins

3481* पद्मापस्याद्य दर्शनम्।
अद्य श्रुतिप्रीतिकर

[(l 1) V2 मम नाथस्य —B3 om from l 2 up to 1[d] —(l 2) B1 देव (for अद्य)]

—[d]) T3 damaged for मम नाथ B1 D12 दर्शनं M2 कीर्तनात Cm k t as in text (for कीर्तनम्) —For 1, D1-4 6 subst

3482* यो बहूनि हि वर्षाणि सुख हित्वा गतो वनम्।
तस्याद्य प्रीतिजनन श्रुत रामस्य कीर्तनम्।

[(l 1) D2 तु D4 6 च (for हि) D1 [अ]थ वर्षेण (for गतो वनम्) —(l 2) D1 श्रुत्वा नाम तु कीर्तित (for the post half)]

2 5 32 6 —[a]) Ñ V B D4 13 गीराणी (B1 °णा) (for कल्याणी) Ś Ñ1 D5 6 8 12 13 तव N V1 3 B1 2 4 चैव, B3 चिर (for बत) —[b]) Ś B1 D8 13 लौकिका (for लौकिकी) D5 10 11 T1 3 G M2 3 Ct m, Cm k as in text (for मे) —[c]) V1 B4 एव (for एति) D8 13 मानन्देभूति जीवन्तं —V2 lacuna for 2[c] —[d]) Ś D8 12 नेत्र (for नर) B4 वत्सानि च (for शतादपि) —After 2 B1 (marg) ins.

3483* सर्वावस्थामतत्स्यादि मरणाज्जीवित सुखम्।

—Thereafter B1 cont while Ś Ñ V3 B1 4 4 D1-4 6 8 12 13 ins after 2

3484* वद्धुश्चका महाबाहुर्भरत सुमहायशा।
अपृच्छत्स हनूमन्त महात्मान प्लवगमम्।

[(l 1) B1 D1-4 6 महातेजा (for °यश) Ś Ñ2 D8 13 च V1 2 B1 D1-4 6 (for तु) —(l 2) Ś D1-4 6 8 11 पप्रच्छ त B3 आपृच्छत् Ñ1 transp हनूमन्त and महात्मान D1 4 6 महात्मा विनय स्वर(D6 °त कपि) (for the post half)]

—After 2 G(ed) ins

3485* एवमुक्तवाथ भरतो हनूमन्त महाबलम्।
अपृच्छद्रामवृत्तान्त यथावस्य सुदक्षम।

—Thereafter G(ed) cont 3486*

3 G(ed) om 3 V3 om 3[ab] —[a]) D1-4 6 रामस्य च (for राघवस्य) —[b]) Ś N V1 2 B D4 6 13 18 वृत्त (for आसीत्) —V3 damaged from स्मि in 3[c] up to हि in 3[d] —[c]) G1 तरिमत् D4 त्स्वेक (for देशे) Ś D8 किमाश्रित्य, Ñ1 V2 B D4 12 13 स(V2 B1 2 4 क)माश्रित्य D1 T2 3 कृत्वा सख्य M1 सभाराम, Cg k t as in text (for किमाश्रित्य) —T1 damaged from हि in 3[d] up to स्या in 4[b] —[d]) Ś N V1 2 B D1-4 6 12 13 18 तन्ममाचक्ष्व (for तत्त्वमाख्याहि) B2 पूजित, D1-2 4 तत्त्वत, D13 शृण्वत (for पृच्छत) T1 तत्त्वमाख्यातुमिच्छत ॐ Cm 'राघवस्य हरीणां च कथमासीत्समागम ' इत्यनेन दूतो वा ताद्वृशो वेति प्रश्नस्यानन्तर वानरेन्द्रस्य सुग्रीवस्य सचिवोऽहमिति प्रतिवचन हनुमतः दत्तमित्यवगन्तव्यम् ॐ *—After* 3 Ś N V B D1-4 6 8 12 M1 ins *while* G(ed) cont after 3485* (owing to om)

3486* यद्यपि श्रुतवानस्मि विग्रह रावण प्रति।
वारेण सुप्रयुक्तेन छलोचोऽपि रण प्रति।
त्वयि मे प्रत्ययस्तात यस्त्व रामादुपागतः।

[(l 1) Ś D8 12 13 यद्यप, D1 तच्च स, M1 तत्र (for यद्यपि) Ś1 विग्रह (for विग्रह) —D8 11 om (hapl.) l 2 —(l 2) D1 4 सप्रयुक्तेन, D2 सुप्रयुक्तेन (for सुप्रयुक्तेन) B3(marg also orig as above) 4 वानरेप्रयुक्त (for the prior half) Ś N3 B4 D1 4 छलोचेन B2 (orig, marg also as above) रिपु D2 [इ]रिप त (for रण) B1 संगृह रावण प्रति (for the post half) —V2 om l 3 —(l 3) D8 समय (for प्रत्यय) B1 तावद, D1-4 6 हीनम, D2 मैं स्मे (for तात) —After the prior half D2 wrongly reads from किं in 3[c] up to 3[d] Ś D8 12 13 यत्, N1 निश्चि, B4 4 च D1 यत्र (for यस्त्व)]

—Thereafter Ś D8 12 13 M1 cont

3487* कथ कृताय स धीमान्राघव पुनरागत।

स पृष्टो राजपुत्रेण वृक्षां समुपवेशितः ।
आचचक्षे ततः सर्वं रामस्य चरितं वने ॥ ४
यथा प्रव्रजितो रामो मातुर्दत्ते वरे तव ।
यथा च पुत्रशोकेन राजा दशरथो मृतः ॥ ५
यथा दूतैस्त्वमानीतस्तूर्णं राजगृहात्प्रभो ।
त्वयायोध्यां प्रविष्टेन यथा राज्यं न चेप्सितम् ॥ ६
चित्रकूटं गिरिं गत्वा राज्येनामित्रकर्शनः ।
निमन्त्रितस्त्वया भ्राता धर्ममाचरता सताम् ॥ ७
स्थितेन राज्ञो वचने यथा राज्यं विसर्जितम् ।
आर्यस्य पादुके गृह्य यथासि पुनरागतः ॥ ८
सर्वमेतन्महाबाहो यथावद्विदितं तव ।
त्वयि प्रतिप्रयाते तु यद्वृत्तं तन्निबोध मे ॥ ९
अपयाते त्वयि तदा समुद्भ्रान्तमृगद्विजम् ।
प्रविवेशाथ विजनं सुमहद्दण्डकाननम् ॥ १०

G 6 110 12
B 6 116 12
L 6 107 14

[D5 हनूमान्, M3 श्रीम च (for स श्रीमान्) M5 पुनर्यम (for पुनरागत)]

4 T1 damaged up to स्ता in 4^{d} (cf v l 3) D6 om 4^{ab} —^{a}) D5 आज्ञप्तो (for स पृष्टो) B3 पृष्ट मुक्त स हनुमान् —^{b}) B1 तुष्टया, B3 D6 वृक्ष्या, B4 वृक्षया, D7 12 G1 वृक्ष्या, D15 द्विष्ट्या, T2 3 मूर्ध्या, Cm g t as in text (for वृक्षां) B1 D13 सेवित (for वेशित) M1 वृक्षः समुपरोशित (sic), D1 5 6 कपिर्वृक्ष्या(D5 °क्षा) समास्थि(D5 °श्रि)त, D3 विगृह्य कपिकुञ्जर —D13 om 4^{c}–5 V2 damaged from 4^{c} up to म in महत् (see var) in 4^{d} M3 reads 4^{cd} twice (var) —^{c}) Ś Ñ V1 2 B2 4 D8 12 तदा सर्वं, D3 च तत्सर्वं, M3 (second time) तदा स्वप्र —^{d}) Ś Ñ V B1 2 4 D1 8 12 म(V3 *)हत् (for वने) —After the first occurrence of 4^{cd}, M3 ins

3488* दण्डकाना प्रवेशानि आश्रमाना प्रकीर्तयत् ।
[Note hiatus between the two halves]

5 D13 om 5 (cf v l 4) D9 om (hapl) 5^{ab} D6 transp 5 and 6 —^{a}) D2 अथ, D6 G3 यदा, Cg k t as in text (for यथा) Ś N2 V B2 4 D10 11 G M1–3 Ck t प्रव्राजितो, M5 प्रव्रासितो (for प्रव्रजितो) T2 ** ****) रामो (damaged) —^{b}) B4 M3 दत्तो वरस्, D5 T1 M5 दत्तवरस्, D10 11 G2 Ck t दत्तौ वरौ (for दत्त वरे) D1 तदा (for तव) D1–4 M5 मात्रे द(M1 °र्दु)त्तौ वरौ च तौ (D2 4 M1 ते) —^{c}) G3 यदा (for यथा) D5 om च (subm) —^{d}) Ś B4 D6 हत , D8 G3 नृप , G1 गत (for मृत)

6 D6 transp 5 and 6 —^{a}) Ś1 moth eaten G2 [अ]मूर्तैस् (for दूतैस्) B2 समानीतस् —^{b}) V2 अपि, D8 13 विभो (for प्रभो) —V1 mostly damaged for 6^{cd} —^{c}) D1 4 5 अयोध्याया (for त्वयायोध्या) —^{d}) N V2 B1 3 4 D1 3 च न (by transp) B3 तु न (for न च) Ś D8 च नो श्रित, D3 च नेच्छित, D4 च सो हित (sic) D11 न चेक्षित, D18 च काक्षित (for न चेप्सितम्) D13 यथा रामो वन गत

7 D9 om 7–8^{b} —^{a}) B1–3 D1 3 4 6 7 8 10 12 13 G1 2 M1 3 चित्रकूट D5 गत्वा (for गत्वा) —^{b}) D13 राज्येन (for राज्येन) Ś V3 B1 D1 6 12 कर्षण , Ñ V1 2 B2 4 D8 -कर्षण, D1 G1 M4 5 Cg कर्शन, D11 -कर्षिणा, G3 कर्षिना (for कर्शन) T2 3 राज्येनाभिनिकर्शन , M3 यथा राज्येन राघव —V3 om 7^{c}–8^{b} —^{c}) Ś D8 6 12 T2 3 सता, B3 D2 4 यथा, D13 सदा (for सताम्) D1 धर्मचारवतो यथा, D3 धर्मधर्माचरित त्वया

8 V2 D6 om 8^{ab} (cf v l 7) —^{a}) Ś Ñ V1 2 B1–3 D8 12 13 वचने राज्ञो (by transp) B4 वचन राज्ञो, G(ed) च वने राज्ञा (for राज्ञो वचने) D1 तव्बुधा राम वचने —^{b}) D1 2 च नेप्सि(D3 °च्छि)त, D3 4 न चेप्सित, D6 T1 2 विवर्जित, Ck t as in text (for विसर्जितम्) Ś D8 12 न च त वचन कृत, N1 V2 3 B2 तेन त न वच कृत, Ñ3 B1 3 4 D13 न ते(B1 च) तेन वच कृत —^{c}) Ś N V B D1–4 5 8 12 तत्पादुके स्वमादा(N1 °श्रा)य, D13 आर्यपादौ त्वमादाय —^{d}) Ś Ñ V B D1–4 5 8 12 13 च, D13 वै (for [अ]सि) B4 पुरम् (for पुनर्)

9 ^{a}) D9 सकलम् (for सर्वम्) —^{b}) D1 सर्वं च (for यथावद्) B1 मम (for तव) —^{c}) V2 damaged from प्रति up to त्वयि in 9^{d} D13 निवृत्त (for प्रयात) D1 3 त्वयि प्रयाते तु तदा, M3 निवृत्त त्वयि यद्वृत्त —^{d}) Ś D8 यत्कृत तत्, B1 यद्वृत्तात, D13 यज्ञवृत्तत्, M3 तत्त्वतेन (for यद्वृत्त तत्) V3 मा (for मे) D1 निबोध मे (sic), G1 वदामि ते (for निबोध मे)

10 ^{a}) B1 समयाते —^{b}) D1 4 5 समुद्विग्न D6 T1 2 द्विप (for द्विजम्) Ś N V B D8 12 राघव सहलक्ष्मण , D13 प्रस्थित स वने प्रभु —After 10^{ab}, Ś D1–12 S ins

3489* परिद्यूनमिवात्यर्थं तद्वन समपद्यत ।
तद्धस्तिमृदित घोर सिंहव्याघ्रमृगाकुलम् ।

[(l 1) D5 परिक्लिन्नम् (hypm) D6 परिदूनम् D6 °द्यू यम्, M3 °यूनम् Cr m g k t as above (for परिद्यूनम्) Ś D1–4 12 अत्यर्थ च(Ś तु, D13 तद्) D8 अत्यन्त तत् (hypm) (for त्वात्यर्थं) D6 तत्सर्वं D5 तद्वने D13 गहन (for तद्वन) D1 प्रत्यपद्यत D8 समवर्तत —(l 2) D1 4 ते हस्ति D8 तद्वस्ते (for तद्धस्ति) Ś D1–6 8 9 12 चरित वीर (for मृदित घोर) D7 10 11 G2 [आ]कुल (for [आ]कुलम्)]

११४

G 6 119 1
B 6 116 1
L 6 110 1

बहूनि नाम वर्षाणि गतस्य सुमहद्वनम् ।
शृणोम्यहं प्रीतिकरं मम नाथस्य कीर्तनम् ॥ १
कल्याणी बत गाथेयं लौकिकी प्रतिभाति मे ।
एति जीवन्तमानन्दो नरं वर्षशतादपि ॥ २
राघवस्य हरीणां च कथमासीत्समागमः ।
कस्मिन्देशे किमाश्रित्य तत्त्वमाख्याहि पृच्छतः ॥ ३

114

D13 continues the previous Sarga D13 begins with ॐ

1 [b]) D6 T2 3 4 G k t as in text (for सु) —For 1[ab] Ś N V B D8 11 13 subst

3480* बहूनामपि वर्षाणामिदं श्रुतिरसायनम् ।

[D1 इद D13 एव (for अपि) B1 सत्य मयाद्य (for श्रुतिरसायनम्)]

—[c]) V1 damaged for शृणोम्य —T1 damaged from म्य up to first म in 1[c] T2 3 प्रियतर Cm as in text (for प्रीतिकर) —After 1[c] N2 V B ins

3481* यद्यपरावाय देवनम् ।
अद्य श्रुतिप्रीतिकर

[(l 1) V3 बत नाथस्य —B1 om from l 2 up to 1[d] —(l 2) B1 मेव (for अद्य)]

—[d]) T2 damaged for मम नाथ B1 D11 दर्शन, M2 कीर्तन Cm k t as in text (for कीर्तनम्) —For 1 D1 4 6 subst

3482* यो बहूनि हि वर्षाणि सुख हित्वा गतो वनम् ।
तस्याद्य प्रीतिजननं श्रुत रामस्य कीर्तनम् ।

[(l 1) D5 8 D6 8 च (for हि) D6 [स]च वर्षेते (for गतो वनम्) —(l 2) D4 कुतो वाक्य तु रीतित (for the post half)]

2 = 5 32 6 —[a]) N V B D6 11 पौराणी B4 °णी) (for कल्याणी) Ś V1 D8 11 13 14 तव N V3 3 B1 2 3 चैव B2 मिर (for बत) —[b]) Ś B1 D8 11 लौकिका (for लौकिकी) D6 10 11 T1 3 G M2 3 Ct m Cm k as in text (for मे) —[c]) V1 B4 एव (for एति) D8 11 आनन्देऽपेति जीवन्त —V2 lacuna for 2[c] —[d]) Ś D8 11 नव (for नर) B1 नरादपि च (for शतादपि) —After 2 B1 (marg) ins

3483* सर्वावस्थागतस्यापि स्मरणाज्जीवित सुखम् ।

—Thereafter B1 cont while Ś N V 3 B1 2 4 D1 4 6 8 11 ins after 2

3484* एवमुक्त्वा महाबाहुर्भरत सुमहायशा ।
अङ्गदानं हनूम त महात्मानं प्लवङ्गमम् ।

[(l 1) B4 D1 6 8 महातेजा (for बाहु) Ś N2 D8 11 च V1 2 B1 D1 4 8 11 (for हु) —(l 2) Ś D1 4 8 11 प्रत्युवाच ह B1 थाहु हन N2 transp हनुमन्त and महात्मानं D1-3 8 महात्मा मिवन स्वस्थ(D4 °न वनि) (for the post half)]

—After 2 G (ed) ins

3485* एवमुक्तवान् भरतो हनुमन्त महाबलम् ।
अपृच्छद्वानरेन्द्राणां समाधानं च राघवम् ।

—Thereafter G(ed) cont 3486*

3 G(ed) om 3 V3 o n 3[ab] —[a]) D1 4 6 राघवस्य (for राघवस्य) —[b]) Ś N V1 2 B D8 11 13 वृत्त (for आसीत्) —V2 damaged from स्य in 3[a] up to हि in 3[d] —[c]) G1 नरमिन D1 त्वया (for देशे) Ś D8 किमाश्रुत्य, N1 V3 B D8 11 13 (V3 B1 2 4 क)माश्रित्य D1 T1 2 कृत सत्य M1 समाश्रित्य Cg k t as in text (for किमाश्रित्य) —T1 damaged from हि in 3[c] up to हा in 4[d] —[d]) Ś N V1 2 B D1 4 6 8 11 13 तु ममाचक्ष्व (for तत्त्वमाख्याहि) B1 पृच्छत्: D1 8 6 तस्यां D11 शुभ्रात (for पृच्छतः) T2 तत्वमाख्याहि पृच्छत ॐ Cr m °राघवस्य हरीणां च कथमासीत्समागम इत्यनेन दयोर्वा मानुषो वेति प्रसत्त्यानन्तर वानरत्वकृत सुग्रीवस्य मन्त्रिवोऽस्मिति प्रतिवचन हनुमता दत्तमित्यवगन्तव्यम् ॐ—After 3 Ś N V B D1-4 6 8 11 M4 ins while G(ed) cont after 3485* (owing to om)

3486* यदपि शुभदान्यतिष्ठ विग्रह राघव प्रति ।
वारण सुमशुक्त हतोयोपो रण प्रति ।
स्वयि मे प्रत्ययशतं यस्य रामाद्रुपेतावत ।

[(l 1) Ś D1 8 8 11 13 यद्य ह स D3 तच्च तु, V1 बानर (for यदपि) Ś1 विग्रह (for विग्रह) —D1 11 om (hapl.) l 2 —(l 2) D1 4 सुग्रीवेण D6 सुग्रीवेनेन (for हनुमन्त) B1(marg also orig as above) 4 वालिना सुगृहन (for the prior half) Ś N1 B1 D1 8 क्रोधेन B1 (orig marg also as above) रण D1 (5)रित न (for रण) B1 सेवुग रावण प्रति (for the post half) —V1 om l 3 —(l 3) D3 रामव (for प्रत्यय) B1 तावद D1 8 8 8 स्तेव D1 8 8 8 रहो(for र त) —After the prior half D8 wrongly reads from स्य in 3[a] up to 3[d] Ś D8 11 कथ N1 illeg B1 4 द D1 यत्न (for यत्र)]

—Thereafter Ś D1 4 8 11 M1 cont

3487* कथं हृताश स श्रीमान्राघव पुनरागत ।

स पृष्टो राजपुत्रेण बृस्यां समुपवेशितः ।
आचचक्षे ततः सर्वं रामस्य चरितं वने ॥ ४
यथा प्रव्रजितो रामो मातुर्दत्ते वरे तव ।
यथा च पुत्रशोकेन राजा दशरथो मृतः ॥ ५
यथा दूतैस्त्वमानीतस्तूर्णं राजगृहात्प्रभो ।
त्वयायोध्यां प्रविष्टेन यथा राज्यं न चेप्सितम् ॥ ६
चित्रकूटं गिरिं गत्वा राज्येनामित्रकर्शनः ।
निमन्त्रितस्त्वया भ्राता धर्ममाचरता सताम् ॥ ७
स्थितेन राज्ञो वचने यथा राज्यं विसर्जितम् ।
आर्यस्य पादुके गृह्य यथासि पुनरागतः ॥ ८
सर्वमेतन्महाबाहो यथावद्विदितं तव ।
त्वयि प्रतिप्रयाते तु यद्वृत्तं तन्निबोध मे ॥ ९
अपयाते त्वयि तदा समुद्भ्रान्तमृगद्विजम् ।
प्रविवेशाथ विजनं सुमहद्दण्डकावनम् ॥ १०

G 6 110 12
B 6 126 11
L 6 107 14

[D3 मुश्रीमान्, M3 शीघ्र च (for स श्रीमान्) M3 पुरुषर्षभ (for पुनरागत)]

4 T1 damaged up to स्या in 4^{b} (cf v l 3) D4 om. 4^{ab} —^{a}) D9 आश्रुतो (for स पृष्टो) B3 एव-मुक्त स हनुमान् —^{b}) B1 तुष्टया, B2 D4 वृक्षया, B4 वृक्ष्या, D7 12 G1 बृस्यां, D13 दिष्ट्या, T2 3 भूस्था, Cm g t as in text (for बृस्यां) B1 D13 सेवित (for वेशित) Ñ1 बृस्यां समपतोऽशित (sic), D1 3 5 कपिर्वृक्ष्या(D5 °व्या) समाश्रिय(D5 °श्रि)त, D6 विसृज्य कपिकुञ्जर —D13 om 4^{c}–5 V3 damaged from 4^{c} up to म in महत् (see var) in 4^{d} M3 reads 4^{cd} twice (var) —^{c}) Ś Ñ V1 3 B2–4 D3 13 तदा सर्वं, D9 च तत्सर्वं, M3 (second time) तदा स्वग्र —^{d}) Ś Ñ V B1 3 4 D1 5 13 म(V3 ॰)हत् (for वने) —After the first occurrence of 4^{cd}, M3 ins

3486* दण्डकाया प्रवेशादि आश्रमाणां प्रकीतयत् ।

[Note hiatus between the two halves]

5 D13 om 5 (cf v l 4) D9 om (hapl) 5^{ab} D6 transp 5 and 6 —^{a}) D3 मय, D5 G3 यदा, Cg k t as in text (for यथा) Ś Ñ3 V B1 4 D10 11 G M1–3 Ck t प्रव्राजितो, M3 प्रव्रासितो (for प्रव्रजितो) T1 ** ***तो रामो (damaged) —^{b}) B4 M3 दत्तो वरस्, D3 T1 M3 दत्तवरस्, D10 12 G3 Ck t दत्तौ वरौ (for दत्त वरे) D5 तदा (for तव) D1–4 M1 मात्रे द(M1 °तुर्द)त्तौ वरौ च तौ (D3 4 M1 ते) —^{c}) G3 यदा (for यथा) D3 om च (subm) —^{d}) Ś B4 D3 हत, D4 G3 नृप, G1 गत (for मृत)

6 D6 transp 5 and 6 —^{a}) Ś1 moth eaten G3 [अ]गृहैस् (for दूतैस्) B3 समानीतस् —^{b}) V3 अपि, D1 13 विभो (for प्रभो) —V3 mostly damaged for 6^{cd} —^{c}) D1–3 5 अयोध्यायां (for त्वयायोध्यां) —^{d}) Ñ V3 B1 3 4 D1 3 च न (by transp) B4 तु म (for न च) Ś D6 च नो श्रित, D3 च नेप्सित, D4 च नो ह्रित (sic) D11 न चेप्सित, D13 च नाश्रित (for न चेप्सितम्) D13 यथा रामो वन गत

7 D9 om 7–8^{b} —^{a}) B1–3 D1 3 4 5 7 8 10 11 12 G1 3 M1 3 चित्रकूट D3 ज्ञात्वा (for गत्वा) —^{b}) D13 बाढेन (for राज्येन) Ś V3 B1 D6 8 13 कर्षण, Ñ V1 3 B3 4 D1 5 -कर्षण D1 G1 M3 4 5 Cg -कर्शन, D13 कर्षणा, G3 कर्शिना (for कर्शन) T2 3 राज्येनारिनिकर्शन ; M3 यथा राज्येन सवत्र —V3 om 7^{c}–8^{b} —^{d}) Ś D6 8 13 T2 3 सता, B2 D3 4 यथा, D13 सदा (for सताम्) D1 धर्माचारतो यथा, D9 धर्म्यमाचरित त्वया

8 V3 D9 om 8^{ab} (cf v l 7) —^{a}) Ś Ñ V1 2 B1–3 D8 12 13 वचने राज्ञो (by transp) B4 वचन राज्ञो, G(ed) च वने राज्ञा (for राज्ञो वचने) D4 वसुधा राज वचने —^{b}) D1 3 च नेप्सि(D3 °च्छि)त, D3 4 न चेप्सित, D6 T2 3 विवर्जित, Ck t as in text (for विसर्जितम्) Ś D3 11 न च स वचन कृत, Ñ1 V1 3 D3 तेन ते न वच कृत, Ñ3 B1 3 4 D13 न ते(B1 च) तेन वच कृत —^{c}) Ś Ñ V B D1–4 8 9 13 तत्पादुके स्वमाद(Ñ1 °ज्ञा)य, D13 आर्यपादौ त्वमादाय —^{d}) Ś Ñ V B D1–4 8 9 13 च D13 जै (for [अ]सि) B1 पुरम् (for पुनर्).

9 ^{a}) D9 तत्वम् (for सर्वम्) —^{b}) D1 सर्वं च (for यथावद्) B1 मम (for तव) —^{c}) V3 damaged from प्रति up to वयि in 9^{d} D13 निवृत्ते (for प्रयाते) D1 3 त्वयि प्रयाते तु तदा M3 निवृत्त त्वयि यद्वृत्त —^{d}) Ś D6 यत्कृत तत्, B1 यद्वृत्तान्त, D13 यच्चवृत्तान्, M3 तत्त्वतेन (for यद्वृत्त तत्) V3 मा (for मे) D4 निवेद मे (sic), G1 वदामि ते (for निबोध मे)

10 ^{a}) B1 सम्प्रयाते —^{b}) D1 4 5 समुद्विग्न D6 T2 3 द्विप (for द्विजम्) Ś Ñ V B D6 13 राघव सहलक्ष्मण, D13 प्रस्थित स वने प्रभु —After 10^{ab} Ś D1–13 S ins

3489* परित्यूनमिदाल्यर्थं तद्वन समपद्यत ।
वह्निसिम्हदित घोर सिंहव्याघ्रमृगायुतम् ।

[(1 1) D4 परित्यक्तैदम् (hypm) D6 परिद्यूनम्, D9 °द्यू यम्, M3 °न्यूनम्, Cr m g k t as above (for परित्यूनम्) Ś D1 4 13 अरण्य न(Ś तु D13 तद्) D6 अरण्य तत्तु (hypm) (for इदात्यर्थं) D3 तत्सर्वं D6 तद्वने, D13 वदन (for तद्वन) D4 प्रापद्यत D9 समवर्तत —(1 2) D1 3 ते वसि D9 ततस्ते (for तद्वसि) Ś D1–3 8 9 13 चरित वीर (for मुदित घोर) D7 10 11 G3 [आ]कुल (for [आ]युतम्).]

G 6 110 13
B 6 126 12
L 6 107 15

तेषां पुरस्ताद्बलवान्गच्छतां गहने वने ।
विनदन्सुमहानादं विराधः प्रत्यदृश्यत ॥ ११
तमुत्क्षिप्य महानादमूर्ध्वबाहुमधोमुखम् ।
निखाते प्रक्षिपन्ति स्म नदन्तमिव कुञ्जरम् ॥ १२
तत्कृत्वा दुष्करं कर्म भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
सायाह्ने शरभङ्गस्य रम्यमाश्रममीयतुः ॥ १३
शरभङ्गे दिवं प्राप्ते रामः सत्यपराक्रमः ।
अभिवाद्य मुनीन्सर्वाञ्जनस्थानमुपागमत् ॥ १४
चतुर्दश सहस्राणि रक्षसां भीमकर्मणाम् ।
हतानि वसता तत्र राघवेण महात्मना ॥ १५

—D11 om 10c–11 —c) M1 स वन (for विनद) —d) D11011 स (for सु) —For 10cd, Ś Ñ V B D1-4 6 9 12 subst

3490* निर्जनं व्यालसम्पन्नं प्राविशद्गहनं वनम् ।

[D1 निर्जित B1 सत्त्व (for व्याल) D1-4 6 संकीर्णं (for सम्पन्नं) D1 विवेश (for प्राविशद्) Ñ V B दण्डक (for गहनं)]

11 D11 om 11 (cf v l 10) V1 om 11ab —a) M1 बलिनो (for बलवान्) —b) D6 T1 2 G1 गहने वने —c) D5 G1 2 M2 निनदन्, G3 नदन् (for विनदन्) Ś Ñ V B1 3 4 D5 13 राक्षस सु(V2 °सैस्तु, B1 °स स, D2 °सस्तु)महावीर्यो, B1 D1-4 9 नर्दमानो महानादम्(B3 °द, D4 9 °र्दन्) —D4 om 11d–12a —d) B1 4 समदृश्यत, D1 2 सम(D2 प्रत्य)पद्यत

12 D4 om 12abc (cf v l 11) —ab) D2 समुत्क्षिप्य T2 महाबाहुम्, G1 महात्मानम् (for महानादम्) M1 पादम् (for बाहुम्) D11 विराधमवधीद्वीम राक्षसं सिद्धिताशनं —For 12cd, Ś Ñ V B D1-3 6 9 13 subst

3491* स निहत्य महाकायमूर्ध्वपादमवाङ्मुखम् ।

[D2 निरीक्ष्य (for निहत्य) Ś D1 13 केशम्, B3 कायम्, L(ed) पाशम्(sic) (for पादम्) Ñ1 V2 B1 2 अधोमुख, B1 अवक्षिप्य (for अवाङ्मुखम्) D1-3 4 कब्बलेन महावल (for the post half)]

—c) D4 9 T1 G2 M1 क्षिपतस्तौ (for प्रक्षिपन्ति) Ś Ñ V B D2 12 13 अवटे प्राक्षिपद्रामो(D13 °पद्वीर), D1-3 समाक्षिप्तेतावटे D6 T1 2 खाते प्राक्षिपता तस्मिन्(T1 त स), D7 राघव पातयामास ※ Cg प्रक्षिपन्ति स्मेति बहुवचनेन सीतयाऽपि तत्र किंचित्साहाय्यं कृतमिति गम्यते ।, Ct प्रक्षिपन्ति स्म प्रक्षिप्तवन्ताविव्यर्थः ※ —d) D1-3 G2 नर्दन्तम् D2 अपि (sic) (for इव)

13 a) Ś D1 त कृत्वा, D6 वहूद्वा (for तत्कृत्वा) V1 1 D2 दु कर D6 दुष्कृत, D11 दारुण —b) D11 भ्रातारौ (for भ्रातरौ) —After 13ab, D13 reads 3498* —D11 om (hapl) from 13c up to l 1 of 3498* —d) D1-3 9 आगतौ (for ईयतु) Ś Ñ V B D6 M2 समासौ (M1 प्रयातौ) रम्यमाश्रम, D6 रम्याश्रममुपागतौ, D11 रम्यं जग्मतुराश्रम

14 D13 om 14 (cf v l 13) —a) Ś V1 1 B1 D1-3 1 1 याते (for प्राप्ते) —b) B1 सत्यपराक्रम —V1 om 14cd —c) Ś Ñ V1 2 B1 3 4 D2 तापसाश्रमानर्च(D2 °र्चेच (sic))पित्वा, B2 तापसानर्चयित्वा च, D1-4 6 तापसांस्तु पु(D4 °स्तान्तु)रस्कृत्य, D17 प्रणम्य तापसान्सर्वान् —d) Ś B1 D1 3 4 6 13 उपागत (D4 1 °त (sic), D12 °तान्) ※ Cr अभिवाद्य मुनीन् सर्वान् जनस्थानमुपागमदित्यनन्तर "पश्चात् शूर्पणखा चैव रामपार्श्वमुपागता । ततो रामेण सन्दिष्टो लक्ष्मण सहसोत्थित । प्रगृह्य खड्ग चिच्छेद कर्णनासे" इत्यनन्तर चतुर्दश सहस्राणीत्येव पाठक्रम अथक्रमादवगन्तव्यम् । अन्यथा पाठे तु अविवक्षितक्रम इति मन्तव्यम् ※ —For 14cd, M1 subst

3492* पञ्चवटीति विख्यात तत्र प्राप्तो महायशा ।
अभिवाद्य मुनीन्सर्वांस्राम सत्यपराक्रम ।

—Then M1 cont

3493* वसतस्तु जनस्थाने तदा रामस्य धीमत ।
रावणस्य स्वसा क्रूरा रुदन्ती क्षेत्रमागतम् ।

—Thereafter M1 reads 3500* and 3501*

—After 14 Ś Ñ V1 1 B D6 ins., V2 ins after 14ab (owing to om)

3494* अगस्त्यमभिवाद्याथ परमर्षिमरिंदम ।
तत पञ्चवटीं यातौ सीतया सह राघवौ ।

[(l 1) Ś Ñ V1 B1 3 D4 अरिंदम (B1 °मौ) (for अरिंदम) B2 महर्षिमरिमर्दन (for the post half) —(l 2) B1 प्राप्तौ, L(ed) यातो (for यातौ) L(ed) राघव (for राघवौ)]

—*Thereafter all the above MSS read 3498**

—After 14 D1 6 read 3499*, while D7 T2 3 M1 read 16–17b

15 b) Ś Ñ V B D1-4 6–13 T2 3 G1 M1 2 जनस्थाननिवासिना, D6 रक्षांसि भीमकर्मणा, D11 जनस्थाने च रक्षसां —After 15ab, M1 ins

3495* रक्षसामवधीद्राम शूरं च खरमप्रदम् ।

—c) D17 हत्वापि Ś Ñ V B D6 13 T1 3 M1 रक्षसां (for वसता) D4 हताश्च राक्षसास्तत्र, D11 तेन ते विहता सर्वे, M1 हता हि राक्षसा रौद्रा —d) M1 पञ्चवत्यां (for राघवेण) Ś Ñ V B D1 13 हतौ च खरदूषणौ(D2 °दूषिणौ) —For 15cd, D1 3 4 subst

3496* राममासाद्य नष्टानि खद्योतानीव सर्व ।

ततः पश्चाच्छूर्पणखा रामपार्श्वमुपागता ।
ततो रामेण संदिष्टो लक्ष्मणः सहसोत्थितः ॥ १६

प्रगृह्य खड्गं चिच्छेद कर्णनासे महाबलः ।
ततस्तेनार्दिता बाला रावणं समुपागता ॥ १७

G 6. 110. 21
B 6. 126. 21
L 6. 107. 24

[D₃ [अ]पि (for [ए]व) D₃ साश्च निहतोमम (for the post half)]

—Thereafter all the above MSS cont 3504*

—After 15, Ś D₅-₈.₁₀-₁₃ (Ś D₈.₁₂ only l. 1–3, D₁₃ only l. 1–3 and 6) S ins

3497* एकेन सह संगम्य रणे रामेण संयुगे ।
महश्चतुर्दशभागेन निःशेषा राक्षसा कृताः ।
महाबला महावीर्यास्तपसो विघ्नकारिणि ।
निहता राघवेणाजौ दण्डकारण्यवासिन ।
राक्षसाश्च विनिष्पिष्टा खरश्च निहतो रणे । [5]
दूषणं चाग्रतो हत्वा त्रिशिरास्तदनन्तरम् ।

[(l. 1) G₃ एकेन D₆ सहसा गम्य (for सह संगम्य) D₆ T₁ रामेणैव हि, T₂ रामेण सह Ś D₈.₁₀ राघव, D₁₂ भारत, M₃ Cg सगत , M₆ साधुषा (for संयुगे) D₇.₁₀.₁₁ G₁ M₅ रामेण (G₃ रावणे) रणमूर्धनि (for the post half) —(l. 2) G₃ (*inf lin* also as above) नि.शेषा (for निःशेषा) Ś₁ हता (for कृता) —(l. 3) M₁ महावीर्या M₃ °बाधा Cg as above (for °बला) G₁ महेष्वासास्, M₁ महाकायास् (for महावीर्यास्) D₁₂ महाबलस्तथा कांदस (*sic*) (for the prior half) Ś D₈.₁₂.₁₃ तापसानां भयकरा (for the post half) M₁ transp the post halves of l. 4 and l. 5 —(l. 5) M₁ सहदूषण (for निहतो रणे) —D₆ T₁ G₁.₂ M₁.₃ om l. 6 —(l. 6) M₂ निहतो दूषणश्चापि M₆ दूषणश्च हतो मुख्य (for the prior half) D₁₂ दूषणस्त्रिशिराश्चैव खरश्चैवाभरस्थिता]

16 D₁₃ om 16–20 D₁.₃ om 16–17 For 16–17ᵇ, Ś N V B D₈.₁₃ subst 3498* D₁.₃ subst 3499* while M₂ subst 3500* D₇ T₂.₃ M₃ read 16–17ᵇ after 14 —ᵃ) M₆ पूर्वाच् (for पश्चाच्) D₇.₁₀.₁₁ G₃ पश्चाच्छूर्पणखा नाम ☸ Cv तत पश्चादित्यत्र क्रमो न विवक्षित ।, Ck ननु राक्षसवधे किं कारणमित्यत्राह तत पश्चादित्यादि । जनस्थानोपगमनात्-तरमित्यर्थ ।, o also Ct ☸ —D₆ om (hapl.) 16ᶜ–17

17 D₁.₃.₄.₁₃ om 17 (cf v l 16) For sequence in D₇ T₂.₃ M₃ cf v l 16 —ᵇ) D₆ T₂.₃ M₁ कर्णनासे, D₇ G₁.₂ °नासौ Ck t as in text (for °नासे) ☸ Cg कर्णनासमित्यत्र प्राण्यङ्गत्वादेकवद्भाव ☸ —For 16–17ᵇ Ś N V B D₄.₈ subst and read after 3494* D₁₂ subst for 16 17ᵇ and reads after 13ᵃᵇ (owing to omission)

3498* तत शूर्पणखा नाम भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
आ ममदानलोभेन न्यमन्त्रयत राक्षसी ।
सुस्मित राघवौ कृत्वा ता न्यषेधयता तदा ।
कर्णनासापहारेण विकृता विकृतानना ।
खरं भ्रातरमासाद्य कथयामास राघवौ । [5]

[D₁₂ om l. 1 (cf v l 13) —(l. 1) V₁ अथ, V₂.₃ B₁.₄ तत्र (for तत) —(l. 2) D₁₂ स्वात्मप्रदान (for आत्मप्रदान) B₁ D₈ कामेन (for °लोभेन) V₂.₃ B D₄ राघवौ (for राक्षसी) Ñ₁ (with hiatus) आत्मदानप्रलोभेन आमन्त्रयत राक्षसी —V₃ om l. 3 —(l. 3) Ś D₈ सुस्मितौ, Ñ₁ V₃ B₁.₂.₄ D₄ सस्मित, D₁₂ सस्मितौ (for सुस्मित) V₃ B₃ गत्वा (for कृत्वा) Ś D₈.₁₃ तामपश्यतां तदा, N₂ (*m* also as above) तामबोधयतां तदा B₃ राघवौ चापलेभयत B₄ लक्ष्मण राघव तदा (for the post half) —(l. 4) Ñ₂ V₁ B₂.₄ प्रहारेण (for [अ]पहारेण) B₁ राक्षसी (for विकृता) D₁₂ विकृतानना (for °तानना) Ś D₈ विकृतां विकृताननां (for the post half) —For l. 4 B₃ subst

3498(A)* कर्णनासं तदाच्छित्वा चकार विकृताननाम् ।
निकृत्तकर्णनासैव तदा सा विकृतानना ।

—(l. 5) V₃ शेषयामास (for कथयामास)]

while D₁.₃ subst for 16–17ᵇ and read after 14

3499* तत्र शूर्पणखा नाम राक्षसी घोरदर्शना ।
कामरागाभिसतप्ता लक्ष्मणेन विरूपिता ।

[(l. 2) D₁ बाणाभि (for रागाभि)]

—For 16 17ᵇ M₂ subst and reads after 3493*

3500* सा तु शूर्पणखी नाम सीता व्यग्राव्यद्भुते ।
आच्छिन्नलक्ष्मणस्तस्या कर्णनासौ ततोऽसिना ।

—Thereafter M₂ cont

3501* सा छिन्नकर्णनासा वै खरं शरणमभ्ययात् ।
स च सैन्येन महता रामसेनाभ्यधावत ।

—D₁.₃ om 17ᶜᵈ —ᶜ) M₂ घोरा Cr m g t as in text (for बाला) M₆ विरूपिता हता बाला —ᵈ) D₆ T₁ ₃ समपद्यत, M₁ समुपागमत् M₆ भ्रातर गता —For 17ᶜᵈ Ś N V B D₄.₈.₁₂ M₂ subst

3502* शूर्पणखा तदा गत्वा रावणं लोकरावणम् ।

[Ñ₂ V₁.₃ B₁.₂.₄ D₁₂ शूर्पणखा Ś D₈ गत्वा V₃ ततो, D₁₂ तथा (for तदा) D₄ transp शूर्पणखा and तदा M₂ तत्र शूर्पणखा गत्वा (for the prior half) N V B₁.₂.₄ M₂ रावणे लोकरावणे D₄ लङ्कायां रावण प्रति (for the post half)]

—Thereafter Ś N₁ D₈ (l. 1 only) ₈.₁₂ cont , while Ñ₂ V B M₂ subst for 18

G. 6. 110 ०
B. 6. 116 ११
L. 6. 107. 35

रावणानुचरो घोरो मारीचो नाम राक्षसः ।
लोभयामास वैदेहीं भूत्वा रत्नमयो मृगः ॥ १८

3503* वधस्तेषां समाख्यातः सीता चाप्रतिमा भुवि ।
श्रुत्वा तदप्रियं घोरं रक्षसां लोकरावणम् ।
मारीचमगमच्छीघ्रं मदनेन समाहतः ।
कथं सीतामहं रामात्प्राप्नुयां सुहृदां वर ।
त्वयि संभावना मेऽस्ति सर्वकार्येषु राक्षस । [5]
स त्वमेवं गच्छस्व मृगरूपी ममाग्रतः ।
सीतायाः काञ्चनो भूत्वा रूप्यबिन्दुविचित्रवान् ।
लोभिता सा त्वया व्यक्तं रामं वक्ष्यति भामिनी ।
अहोऽद्भुतमिदं रूपं मृगस्य भुवि दुर्लभम् ।
प्राप्नुयामपि चर्मास्य चित्ररूपं मनोरमम् । [10]
सीतायास्तु वचः श्रुत्वा रामस्त्वामभिधावति ।
ततोऽपवाहिते रामे लक्ष्मणे चापवाहिते ।
सुखं सीतां हरिष्यामि एवं प्रविकृतं भवेत् ।
बलक्षाप्ति रामस्य मारीचस्तु तथाकरोत् ।

[(l. 1) Ś1 वध तेषां समाख्याय; D4 पुरस्तस्य समाख्यात (for the prior half).—After l. 1, D4 further cont. 3504*.—(l. 2) V3 B1-3 तदा (for तद्). D13 अभियकार. B2 -रावण; B1 -राक्षस (for -रावणम्). M2 रावणो राक्षसाधिपः (for the post. half).—(l. 3) M2 अवदत् (for अगमत्). Ñ2 समाहृत, M3 स मोहितः (for समाहतः). V1.2 B2(m. also as above) खरं श्रुत्वा समाहरन्; G (ed.) राक्षसं भीमविक्रम (for the post. half).—After l. 3, Ś1 reads l. 1, 2 and 9 of 3504*.—Ś1 om. l. 4–13. V3 damaged from l. 4 up to the prior half of l. 5.—(l. 4) V3 वरारोहां (for अहं रामात्).—(l. 5) V3 सर्वां (for मेऽस्ति). M1 त्वय्याशा परमा मेऽस्ति (for the prior half). V3 सर्वकालेषु, D13 सद-कार्येषु.—(l. 6) B1(m. also, orig. as above).2 (sup. lin. also; orig. as above) मम (for मम).—(l. 7) V3 काञ्चनो भूत्वा; M2 काञ्चनमयो (for काञ्चनो भूत्वा). V1.2 रौप्य- (for रूप्य). D2 चित्र (for -बिन्दु-). Ś1 D8.12 M2 -चित्रधर, B2 -चित्रो भव (for -चित्रवान्). Ñ2 (marg. also, orig. as above) रूप दर्शयतो भवन् (sic) (for the post. half).—V1 om. l. 8.—(l. 8) Ñ1 V1 B2 लोभित्वा (sic). B1.2 च (for सा). B2 त्वया कामं, M2 त्वयि भृशं (for त्वया व्यक्तं). Ś1 D8.12 मानिनी, M2 मैथिली (for भामिनी).—(l. 9) V1 विस्मृतम् (for ऽद्भुतम्). V3 damaged for इदं रूप. B2 [भ]वि च (for भुवि).—V3 mostly damaged for l. 10.—(l. 10) V3 B1 प्राप्नुयामिति, M2 प्राप्स्ये यदि. V1 B1.2 चित्र-रूप-, Ś1 D8.12 M2 मनोहर (for मनोरमम्).—(l. 11) Ñ V1.2 B1.4 M1 तद् (for तु). Ś1 Ñ1 V3 B2 D8.12 M2 G (ed.) रामस्त्वामभिधावति (B4 °गमि; G (ed.) °द्रवि) ष्यति; V1 रामस्त्वां विद्रविष्यति (for the post. half).—(l. 12) B1 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 1 of 3503*. M2 महारण्ये (for [अ]पवाहिते).—(l. 13) V3 भय, B4 हाय (for सुखं). B1 एवं प्रतिसमादिशत् (for the post. half).—After l. 13, Ś1 D8.12 ins. l. 1, 2 and 9 of 3504*; whereas Ñ1 reads (marg.) l. 1–9 of 3504*.—V3 damaged for l. 14.—(l. 14) M1 कलत्रत्य (for बलक्षा). Ñ2 V1 B2.3 तदा; V1 ह (for तु). Ś D8.12 तदा (for तथा).]

—Thereafter Ś1 Ñ1 (marg.) read, Ś1 D8.12 cont. l. 10 of 3504*.

18 D13 om. 18 (cf. v.l. 16).—For 18, Ñ2 V B M2 subst. 3503*.—a) M1 -प्रेरितो (for -[अ]नुचरो).—c) T1 (also as in text) मोहयामास.—For 18, Ś1 subst. l. 1, 2, 9 and 10 only (reading l. 1, 2 and 9 after l. 3 of 3503* and l. 10 after 3503*); Ñ1 subst. (marg.) for 18 (reading l. 1–9 after l. 13 of 3503* and l. 10 after 3503*); Ś1 D8.12 ins. l. 1, 2 and 9 after l. 13 of 3503* and cont. l. 10 after 3503*, D1-3.5 cont. after 3496*; D4 further cont. after l. 1 of 3503*:

3504* ततो रावणमारीचौ विमानमिव तं रथम् ।
आरुह्यागच्छतां शीघ्रं रामाश्रमपदं महत् ।
आगम्य दण्डकारण्ये राघवस्याश्रमं महत् ।
ददर्श सहमारीचो रावणो राक्षसेश्वरः ।
अवतीर्य रथात्तस्मात्तत्काञ्चनभूषणात् । [5]
हस्ते गृहीत्वा मारीचं रावणो वाक्यमब्रवीत् ।
एतद्रामाश्रमपदं दृश्यते कदलीवृतम् ।
क्रियतां तत्सखे शीघ्रं यदर्थं वयमागताः ।
स रावणवचः श्रुत्वा मारीचो राक्षसेश्वरः ।
मृगो भूत्वाश्रमपदे रामस्य विचचार ह । [10]

[(l. 2) D4 समारुह्यागतौ शीघ्रं (for the prior half). Ś D8.12 समारुह्य गतौ शीघ्रं यत्र रामः सलक्ष्मणः.—D4 om. (hapl.) l. 3.—(l. 3) Ñ1 D2.3 आगत्य, L (ed.) आसाद्य (for आगम्य). D1.2 दण्डकारण्य.—D1 repeats the post. half of l. 2 in place of the post. half of l. 3.—(l. 4) D4 स ददर्श (subst.) (for ददर्श सह-).—(l. 5) D1 अवरुह्य (for अवतीर्य). D2 -भूषण (for -भूषणात्).—Ñ2 om. l. 7.—D4 reads l. 8 twice.—(l. 8) Ñ1 यद् (for तद्). L (ed.) सखीव (sic) (for सखे शीघ्रं). D1 reads यदर्थं in marg. D1 (with hiatus) इह आगता; D4 (both times) च समागता (second time °ताः).—(l. 9) Ś D8.12 रावणस्य (for स रावण-). D1.3 राक्षसेश्वर.—(l. 10) D2 [आ]श्रम-पद, D12 [आ]श्रमे चैव. Ś D1 रामस्य त्वाश्रमे रक्षो मृगरूपी (D4 °पो) चचार ह.]

—For 18, Ś1 D1-4.5,8,12 subst.:

3505* रुक्मबिन्दुशतैश्चित्रः प्रवालमणिभूषितः ।
मुक्ताजालपरिच्छन्नः सर्वभूतमनोहरः ।
सवैदूर्यमयैः शृङ्गैः खुरैर्हेमभूषितैः ।
स रामं पर्णशालायामुपविष्टं महाप्रभम् ।
मृगो जगाम सौवर्णः सर्वगात्राणि दर्शयन् । [5]

सा राममब्रवीद्दृष्ट्वा वैदेही गृह्यतामिति ।
अहो मनोहरः कान्त आश्रमे नो भविष्यति ॥ १९
ततो रामो धनुष्पाणिर्धावन्तमनुधावति ।
स तं जघान धावन्तं शरेणानतपर्वणा ॥ २०

अथ सौम्य दशग्रीवो मृगं याते तु राघवे ।
लक्ष्मणे चापि निष्क्रान्ते प्रविवेशाश्रमं तदा ।
जग्राह तरसा सीतां ग्रहः खे रोहिणीमिव ॥ २१

G. 6. 110. 31
B. 6. 126. 26
L. 6. 107. 49

[(l. 1) D6 रूप (for राम-). Ś1 D6.11 दिवं; D8 मुख (for चित्र). D3 कनकबिन्दुचित्राङ्ग (for the prior half). Ś1 D6.12 -भूषितैः; D4 -भूषण (for -भूषितः). —(l. 2) D1 मणि- (for मुक्ता-). D4.5 -प्रतिच्छन्नः. D1 -मनोहरः (for -मनोहर:). —(l. 3) Ś1 D1-4.8.11 सौवर्णैः. D6 हेम- (for हेम-). —(l. 4) D1.4.5 रावण (for स राम). D12 उपविष्ट (for उपविष्ट). D4.6 मद्यतस्.]

19 B1 D11 om. 19 (cf. v.l. 3503* and 16 respy.). V3 om. 19-21ᵈ. Ñ V1.2 B2-4 M3 om. 19-20. —ᵃ) D6 M3 Cm.g मयीकम्; T2.3 M1 रामं चैव (M1 खल) (for स राममू). G M1.5 दृष्टा; M2 Cm.g रामं; Ct as in text (for दृष्ट्वा), D5 T1 अथ रामं ब्रवीद्दृष्ट्वा (metri causa). —ᵇ) D1 गम्यताम् (for गृह्यताम्). M2 अयं. ‡ Cv: गृह्यतामितिश्रेतिशब्दो भविष्यतीति दृष्टवाः. ‡ —ᶜ) D10.11 Cm.t अयं (for अहो). D5 T1 G1 M2 मनोरमः; Ct as in text (for मनोहरः). —ᵈ) D5-7.10.11 T2 M1.2 Cm.t आश्रमो. —For 19, Ś D1-4.6.8.12 subst.:

3506* तं मृगं काञ्चनं दृष्ट्वा दिव्यं मृगमिवाम्बरे ।
उवाच राघवं सीता स्मितपूर्वाभिभाषिणी ।
इमं मणिविचित्राङ्गं पश्य हेममयं मृगम् ।
त्वमासनस्थं मां वत्स कुरु शीघ्रं महाभुज ।

[(l. 1) D6 [अ]म्बरात् (for [अ]म्बरे). —(l. 3) D2 सौम्य (for मणि). —D1-3 om. l. 4. —(l. 4) D6 स्वया मृगार्थं, D4.6 अस्य (for त्वम).]

20 Ñ V B D11 M2 om. 20 (for B1, cf. v.l. 3503*, for D11, cf. v.l. 16 and for the rest, cf. v.l. 19). —ᵇ) D1.10.11 M1 मृगं तम् (for धावन्तम्). K (ed.) अनु- (for अनु). ‡ Ct: अनुधावति अनुधावति स्म. ‡ —ᵈ) T1 G1.2 M1 नतपर्वणा. —For 20, Ś D1-4.6.8.12 subst.:

3507* स सीताया वचः श्रुत्वा रामः सत्यपराक्रमः ।
उवाच सहसा लक्ष्मणं सौमित्रिमथ राघवः ।
पश्य लक्ष्मण वैदेह्या मृगत्वचि गता स्पृहा ।
अप्रमत्तेन ते भाव्यं राजपुत्र्यां नृपात्मज ।
यावत्पृषतमेकेन सायकेन निहन्म्यहम् । [5]
तेन सर्वाणि बिभिदुः शरेणाप्रतिमेन सः ।

[(l. 1) D6 सीताया वचनं श्रुत्वा (for the prior half). —(l. 2) D12 सौमित्रिमथ: (sic) (for सहसा). Ś1 D6 सौमित्रिम् (for सौमित्रिम्). —(l. 5) D6 om. (hapl.) सायकेन. D8.12 वि(D12 हि)हन्यि. —(l. 6) D1 तेन रूपं च निर्गम (for the prior half).]

—Then all the above MSS. cont.:

3508* हा लक्ष्मणेति विकृत्य जहौ रूपं मृगस्य तत् ।
मारीचस्तु तद्वाद्दत्वा सदृशं वने ।
उवाच लक्ष्मण सीता गच्छ जानीहि राघवम् ।
स सीतां प्रत्युवाचाथ केनाप्येतदुदाहृतम् ।
एवमुक्ता लक्ष्मणेन सीता शोकपरायणा । [5]
परिदेवमाना त रूक्षां वाचमाधावद्वचस्तदा ।
एवमुक्तस्तु सौमित्रिः सीतया परुषं वचः ।
पिधाय कर्णौ दुःखार्तो मैथिलीं पुनरब्रवीत् ।
यास्यामि यत्र काकुत्स्थः स्वस्ति तेऽस्तु वरानने ।
रक्षन्तु त्वां विशालाक्षि समग्रा वनदेवताः । [10]

[(l. 1) D1.8 विकृत्य (for विकृत्य) Ś D8.12 तु तस्य (for मृगस्य). —(l. 2) Ś1 D12 आर्तं (for आर्त-). D8.12 तु तत्; D12 तदा (for तु तद्). D8 मृदुम् (for तद्दुत्(?)). —(l. 3) D8 याहीति (for जानीहि). —(l. 4) D6 हि तां and [इ]द (for सीतां and [अ]थ respy.). —(l. 5) D1 उवाच गुरुलक्ष्मण (sic) (for the prior half). D1-4.8 भर्तुं (for शक-). —(l. 6) Prior half hypm. D8 तु (subm.), D6 तां रूक्षा, D12 तु रूक्षा L (ed.) रूक्षां (for त रूक्षा). Ś1 परिदेवमाना तां रूक्षां; D1.2.4.6 परिदेवमाना त(D1 °ना च, D4 °ना तां) (for the prior half). Ś1 वाचम्; D1.8 रूक्षम्; D8 रूक्षाम्; (for वाचम्). D1 अब्रवीत्, D4.6 रूक्षं स(D6 सा)व्रवीचदा (for the post. half). —(l. 7) Ś1 D6.8.12 सीतायाः (sic) (for सीतया). —(l. 8) D2.3.8 कर्णौ तु दुःखार्तो, D6 कर्णौ तु दुःखार्तो. —D12 reads l. 9 twice (var.) —(l. 9) D12 (first time) मैथिलीं पुनरब्रवीत् (for the post. half). —(l. 10) D8 ये (for त्वां). D1 समस्ता (for समग्रा).]

21 V3 om. 21ᵃ⁻ᵈ (cf. v.l. 19). —ᵃ) G1 सौम्यो; M1 [आ]याद, M2 मिथुन् (for सौम्य). —D11 om. 21ᵇ,ᵈ. —ᵇ) D7.10.11 G2 मृगायां याति; G1 मृगयाते तु (sic), M1 वन याते तु. —ᶜ) G1 [अ]पिक्रान्ते, Cg as in text (for निष्क्रान्ते). —Ś1 Ñ V B D6.11 M2 read 21ᵉᶠ after 3514*. D12 reads 21ᵉᶠ after 22ᵃ. —ᵉ) B1 जहार (for जग्राह). D12 वीर्ये (for सीतां). D6 T2.3 M1 जहार रावणः सीतां. —ᶠ) M2 खे ग्रहो (by transp.). Ñ1 D12 यथा (for इव). —For 21, Ś1 D1-4.8 subst.; Ś1 D6.12 subst. for 21ᵃ⁻ᵈ; while Ñ V1.2 B M3 subst. l. 1 and 7 only for 21ᵃ⁻ᵈ:

G. 6. 110. 33 B. 6. 126. 20 L. 6. 103. 57

त्रातुकामं ततो युद्धे हत्वा गृध्रं जटायुषम् । प्रगृह्य सीतां सहसा जगामाशु स रावणः ॥ २२

3509* अपनीते तदा रामे लक्ष्मणे च महाबले ।
पृथगन्तरमासाद्य दशग्रीवः प्रतापवान् ।
परिव्राजकरूपेण वैदेहीं ताम्रुपागमत् ।
तामाससादातिबलो भर्त्रा विरहितां वने ।
रोहिणीं शशिना हीनां दिवि घोर इव ग्रहः । [5]
स पापः साधुरूपेण तृणैः कूप इवावृतः ।
आदाय रावणः सीतामुत्पपात ततो नभः ।

[B1 om. up to the prior half of l. 1 (cf. v.l. 3503*). D1-6.9 om. l. 1. —(l. 1) Ñ V1.2 B2-4 तथा (for तदा). M1 सह भ्रात्रा (for लक्ष्मणे च). —(l. 3) D1 om. (hapl.?) from ता up to हीं in l. 5. D6.9 समुपागमत् —D9 om. l. 4. —(l. 4) D2 भ्रातृभ्यां रहितां वने; D4 मैथिलीं राक्षसेश्वर (for the post. half). —(l. 6) D2.4 -नैषेण; D9.12 -वेषेन (for -रूपेण). —(l. 7) B2 नभस्तदा (for ततो नभः). D2-4.9 अङ्केनादाय (D1.4.6 अङ्कमारोप्य) वैदेहीं रथमारोप्य तदा (D9 °लप्यमेवर [sic]); M2 सीतामादाय खेह उत्पपात विहायसं.]
—Thereafter D1-4.9 cont.; whereas Ś1 D6.11 ins. after l. 5 of 3514*:

3510* ततः पर्वतसंकाशस्तीक्ष्णतुण्डः खगोत्तमः ।
वनस्पतिगतः श्रीमान्व्याजहार शुभां गिरम् ।
जटायुर्नाम नाम्नाहं पक्षिराजो महाबलः ।
इत्येवमुक्त्वा दुद्राव पतगेन्द्रो दशाननम् ।
स संप्रहारस्तुमुलस्तयोस्तस्मिन्महावने । [5]
बभूव वातोद्धुतयोर्मेघयोर्गगने यथा ।

[(l. 1) D4 दीर्घतुण्ड, D6 तीक्ष्णतुण्डः (for तीक्ष्णतुण्डः). —(l. 2) D1 वनमभ्यागत. (for वनस्पतिगत.). D4 आजहार शुभा गिर (for the post. half). —(l. 3) D4 वि (for [अ]हं). —D4 om. l. 4. —(l. 4) D1 महाबल (for दशाननम्). D1 राक्षसेंद्र महा°° (for the post. half). —(l. 5) D1 तदा (for तयोस्). Ś1 D6 महाहवे, D4 °वले (sic) (for °वने). —(l. 6) D6 वातोद्भूतयोर्.]
—After 21, Ś1 D6.11 ins., D1-4.9 cont. after 3515*:

3511* सा हेमवर्णा ललना नीलाङ्गेनाथ रक्षसा ।
ह्रियमाणा ह्यपश्यन्ती कंचिन्नाथ सुमध्यमा ।
ददर्श गिरिशृङ्गस्थान्पञ्च वानरपुंगवान् ।
तेषां मध्ये विशालाक्षी कौशेयं कनकप्रभम् ।
उत्तरीयं वरारोहा शुभान्याभरणानि च । [5]
विसृज्य सा विचुक्रोश राम चेत्यसकृद् द ।
नेत्राभ्यां वारि मुञ्चन्ती पश्यन्ती च वसुधराम् ।

[(l. 1) D12 हेमवर्णे. D1-4.9 वनिता (for ललना). D1 नीलाङ्गेन, D1 रावणेन (for नीलाङ्गेन). —(l. 2) D1-4.9.12 न पश्यन्ती (for ह्यपश्यन्ती). D1.2 क(D4 किं)चिन्नाथं, D6 किंचिनाथं. —After the prior half of l. 4, D1 reads erroneously the post. half of l. 1 and l. 2 of 3516*, repeating them in their proper place. —D1 om. from the post. half of l. 4 up to l. 5. —(l. 5) D4 सा नाना; D6 वराणि (for शुभानि). —(l. 6) D1 विसृज्य. D4 च वि: D4 चापि (for सा वि-). D1 सा (for द). D6 राम रामेति दु खिता (for the post. half). —(l. 7) D1.2.4 मुञ्चती पश्यती. D1 वसुधातल (for च वसुधराम्).];
while Ñ V1.2 B1-3 ins.:

3512* ततस्तां नवहेमाभां स्थितां पर्वतमूर्धनि ।
[B1.2 स्थिता (sic) (for स्थितां).];

whereas B4 ins.:

3513* ततस्ते न च विद्वांसश्चापि गच्छन्तु राघवम् । (sic)

22 Ś1 om. 22-25. D13 om. 22ª. —ª) D1 T2 G1 तदा (for ततो). —After 22ᵇ, D13 reads 21ᶜᵈ. —D13 om. 22ᶜᵈ. —ᶜ) D6.7.10.11 G2 transp. सीतां and सहसा. —ᵈ) D7.10.11 G2 राक्षसः (for रावणः). —For 22, Ś1 Ñ V B D6.12 M2 subst.:

3514* रोरूयमाणामसकृद्राम रामेति वादिनीम् ।
लक्ष्मणेति च क्रोशन्तीं गृध्रराजो ददर्श ताम् ।
पितुस्ते स सखित्वे च पालयन्गृध्रराट् तदा ।
साहाय्यमकरोत्तस्या देव्याः स सुमहाबलः ।
अभयं च स दत्त्वास्यै युयुधे तेन रक्षसा । [5]
युद्धं च सुमहद्दत्त्वा परिश्रान्तो बभूव ह ।
उच्छ्वसन्तं समालक्ष्य रावणो लोकरावणः ।
त्वरमाणो दशग्रीवश्छित्त्वा पक्षौ जटायुषः ।
वृक्षगुल्मेषु धावन्तीमनाथां नाथमिच्छतीम् ।

[(l. 1) Ś1 B2.3 D6.12 रोरूयमानाम्. B1 आर्त्तेति हा रामेति च (for असकृद्राम रामेति). V मायिनीं, M2 वाशनीं. —(l. 3) Ñ1 V2 तव, V1 ते तत्; V3 ते तु (for ते स). B1 स पितुस्ते (by transp.). —V3 damaged from सखित्वे up to l. 5. M2 वै (for च). V3 D6 तदा (for तदा). —(l. 4) Ś1 D6.12 महायशः; Ñ V1 B2.3 (orig.; sup. lin. also as above) सानाथ्यम्; B1 मर्त्ससीम् (sic) (for साहाय्यम्). B2 सीतायास् सु-; B3 देव्यास्तु स (for देव्याः स सु-). —(l. 5) Ś1 Ñ2 V2 D6 दत्त्वास्या, D12 युद्धवासौ, M2 दत्त्वा वै. M2 राक्षसेन ह (for तेन रक्षसा). —After l. 5, Ś1 D6.12 ins. 3510*. —(l. 6) Ś1 Ñ2 D6.12 तु (for च). Ś1 V1 B1.2 D6 M2 सुमहत्कृत्वा. —(l. 7) Ñ1 तदैव त, B4 M2 हरन्स्थ (for उच्छ्वसन्त). V3 B2.4 समालोक्य, V2 समागम्य (for समालक्ष्य). Ñ1 उच्छ्वसमानं समालक्ष्य (for the prior half). Ñ1 B1.2 -कण्टकः (for रावण). M2 राक्षसो देवकण्टकः (for the post. half). —(l. 8) V3 B2 हत्वा पक्षौ, D12 पक्षौ छित्त्वा (by transp.). Ñ2 B2.3 जगायुष. (sic) (for जटायुष.). V1.2 हत्वा गृध्रं जटायुषं (=22ᵇ) (for the post. half). —After l. 8, Ś1 D6.12 ins. 3515*. —(l. 9) B2-4 वृक्षवृन्देषु V2

ततस्त्वद्भुतसंकाशाः स्थिताः पर्वतमूर्धनि ।
सीतां गृहीत्वा गच्छन्तं वानराः पर्वतोपमाः ।
ददृशुर्विस्मितास्तत्र रावणं राक्षसाधिपम् ॥ २३

प्रविवेश तदा लङ्कां रावणो लोकरावणः ॥ २४
तां सुवर्णपरिक्रान्ते शुभे महति वेश्मनि ।
प्रवेश्य मैथिलीं वाक्यैः सान्त्वयामास रावणः ॥ २५

G 6 110 36
B. 6. 126 31
L. 6 107 67

damaged from भव up to च्छीनम् V1 B2.3 ईक्षती (sic), B1 (marg also orig as above) ईक्षती (for इच्छतीम्) D11 कतामिव गच्छती (for the post half)]

—Thereafter Ś1 Ñ V B D2.12 M1 read 21^cd —For 22, D1-4 subst while Ś1 D2.12 ins after l 8 of 3514*

3515* स छिन्नपक्ष सहसा रावणेन दुरात्मना ।
निपपात तदा गृध्रो जटायुः क्षीणजीवित ।
गृध्रराज तु तं हत्वा दशग्रीवो महाबल ।
जगामाकाशमादाय वैदेहीं राक्षसेश्वर ।

[(l 1) D1 स्वरेण (for दुरात्मना) —(l 2) D2 पक्षी (for गृध्रो) D3.4 गत (for क्षीण) —(l 4) D1 आदाय (for आदाय) D2 मैथिलीं D3 रावणो (for वैदेहीं) D1.4 राक्षसाधिप]

—Thereafter D1-4 cont 3511*

23 Ś1 om 23 (cf v l 22) V1 om 23-25 Ñ V1.3 B om 23 —^a) M1 पर्वत, Cg as in text (for त्वद्भुत) D12 ततस्तमेव सकाशा —^b) D12 स्थिता —D12 om 23^ef T1 M1 om 23^cd —^c) D2 T2 तं बाल (for गच्छन्तं) —^f) D1.10.12 G2 विस्मिताकारा, M1 विस्मि ताश्च तु —For 23 Ś1 D2.4.8.9.12 subst

3516* विहायसात्ते विशालाक्षा नैऋतेनिग्निवर्चसा ।
विस्रोशन्ती तदा सीता ददृशुर्वानरर्षभा ।

[(l 1) D1-4 विशालाक्षीं (for विशालाक्षा) —D1 reads erroneously the post half of l 1 and l 2 after the prior half of l 4 of 3511* repeating them here —(l 2) D1 विक्रोशनी (hypm) D2 विक्रोशमुत्ति (hypm) (for विक्रोशन्तीं) D2 यथा (for तदा)]

—Thereafter all the above MSS cont

3517* स तु सम्पातिनमन्य लङ्कामभिमुख पुरीम् ।
जगाम रुदतीं गृह्य मैथिलीं राक्षसेश्वर ।
तां जहार सुसहृष्टो रावणो मृत्युमात्मन ।
वैदेहा विमनप्राय सुमुखे वरणालय ।
अन्तरिक्षगता वाच समुद्दिश्य अपात । [5]
एतदन्तो दशग्रीव इति सिद्धा महर्षय ।
स तु सीतां विचेष्टन्तीमङ्कनादाय रावण ।

[(l 1) D2 समुत्पातमतिक्रम्य (for the prior half) Ś1 D2.12 अभितुलां (for °मुख) D1 लक्ष्मामिमुख पुरीं (sic) (for the post half) —(l 2) D2 सा चेति सुसहृष्टो (for *the prior half) D2 रुदतीं (for मैथिलीं)* —(l 3) D12 संजहार, Ś1 D2 मैथिलि (for रावणो) —D1 om from l 4 up to 24 —(l 4) D1 वैदेही (sic) (for वैदेहा)

—(l 5) D1.4 अन्तरिक्ष Ś1 D2 वाचा (for वाच) Ś1 D2 तदा, L (ed) तथा (for तम) D1 राक्षसवना —(l 6) D1 एतदुक्तो (sic) (for एतदन्तो) D1 देवा (for इति) D1 सिद्धाय पर्मेव (for the post half)]

—After 23 D2.7.10.11 M2 K (ed within brackets) ins

3518* तत दीप्तमगं गत्वा वृद्धिमान मनोजवम् ।
आरुह्य सह वैदेह्या पुष्पक स महाबल ।

24 Ś1 V1 D1 om 24 (for Ś1, cf v l 22 and for V1 D1, cf v l 23) —^a) Ś1 N V1.3 B D1.5.8.11.12 प्रावेशयद्, M3 स विवेश Ś1 D1-4.8.11.12 पुरीं M2 तत्तो, Ct as in text (for तदा) —D1 om (hapl) from 24^d up to the prior half of 3519* —^b) Ś1 Ñ V1.3 B1.2 D2.3.12 T2.3 M2.3 राक्षसाधिप, D1.10.11 G2 M1 राक्षसेश्वर, D12 गृह्य मैथिलीं (for लोकरावण) D1-4 रुदितं मृत्यु-मात्मन —After 24, D1-4 ins, while D2 ins before 25

3519* सोऽभिगम्य पुरीं लङ्कां सुविभक्तमहापथाम् ।

25 Ś1 V1 om 25 (cf v l 22 and 23 respy) Before 25 D1.4 ins 3519* Ś1 D2.12 repeat 25^ab after 25, L(ed) transp 25^ab and 25^cd —^a) M1 सुवर्ण, Cg k t as in text (for सुवर्ण) Ś1 D2.12 (all first time) परिक्षिप्त, N V1.3 B परिक्षिप्त D2.10.11 T1 M1 परिष्कार Cg as in text (for परिक्रान्ते) D12 ता तु मायवदित्वात —^b) B1 दिवसे, B1 शुभ (for शुभे) —B1 om 25^cd —^c) N1 B1.3 D1.7 T1.3 M3 प्रविश्य, D12 निवेश्य, M4 प्रवेश्य (for प्रवेश्य) —^d) Ś1 N V1.3 B1-3 D2.12 निष्फल (for रावण) —For 25^cd D1-4 subst while Ś1 D2.12 ins after 25^ab (r) L(ed) ins after 25^ab

3520* निदधौ रावण सीतां मयो मायामिवासुरीम् ।

[Ś1 D2.12 निदधौ D1.4 निदधे (for निदधौ) D4 [आ]सुर (for [आ]सुरीम्) D2 मयो मायामयं पुरा (for the post half)]

—Thereafter Ś1 D1.4.8.9.12 cont a passage relegated to App I (No 73) —After 25 N V1.3 B1.3 D12 ins only l 28 of App I (No 73) —After 25, D5.7.10.11 S ins

3521* सुवर्णहारिता वस्य तं च नैऋतपुङ्गवम् ।
अचिन्तयन्ती वैदेही ह्यशोकवनिका गता ।
एवमुक्त्वा ततो रामो मृगं हत्वा महावने ।

G 6.110 37
B 6.126 33
L 6.107 81

निवर्तमानः काकुत्स्थो दृष्ट्वा गृध्रं प्रविव्यथे ॥ २६
गृध्रं हतं तदा दग्ध्वा रामः प्रियसखं पितुः ।
गोदावरीमनुचरन्वनोद्देशांश्च पुष्पितान् ।
आसेदतुर्महारण्ये कबन्धं नाम राक्षसम् ॥ २७

ततः कबन्धवचनाद्रामः सत्यपराक्रमः ।
ऋश्यमूकं गिरिं गत्वा सुग्रीवेण समागतः ॥ २८
तयोः समागमः पूर्वं प्रीत्या हार्दो व्यजायत ।
इतरेतरसंवादात्प्रगाढः प्रणयस्तयोः ॥ २९

[(l 1) M5 तत्र (for तस्य) G1 भाषण कृत्वा, Cg as above (for भाषित तस्य) D6 T2 3 -सत्तम, Cg as above (for पुंगवम्) —(l 2) D7 वांचितयित्वा, G3 वांचियत्वा, M1 विचिंतयन्ती, Cm g t as above (for अचिन्तयन्ती) T G1 3 M1 2 (with hiatus) अशोक (for शोक) —(l 3) D3 7 10 11 G3 तम (for तथो) D7 10 11 G3 तदा (for महा) ❀ Cr -यावर्वेति अदृश्येति पदच्छेद । वैदेहीमिति शेष ❀]

26 Before 26 Ś1 ins only l 2 27–28 and V2 B4 ins only l 28 of a passage given in App I (No 73) —a) V3 निवृत्यमान (sic) M3 आवर्तमान, Cg as in text (for निवर्तमान) —Ñ2 illeg for 26b. —b) D6 राम (for गृध्र) D7 10 11 G3 स विव्यथे (for प्रविव्यथे) Ś Ñ1 V B D3 12 निव्यथे (D5 °वृद्धे [sic], D12 °वृशे [sic]) गृध्रराजत (B1 °राट् मृत) ❀ Cr निवर्तमान काकुत्स्थो दृष्ट्वा गृध्रं प्रविव्यथे ।, Cg निवर्तमान इति । अदृश्येति च्छेद । सीतामिति शेष । सीतां गृध्रं चादृष्ट्वा प्रविव्यथ इत्यन्वय ❀ —For 26, D1 4 9 subst

3522* तौ मार्गमाणौ काकुत्स्थौ हतं गृध्रमपश्यताम् ।

[D4 रामो नेपथ्य काकुत्स्थो (for the prior half) D2 हत (for हत) D4 अपश्यत]

27 B3 om 27ab —a) M3 ततो (for तदा) D4 M3 transp हत and तदा D6 7 10 11 G3 M2 3 दृष्ट्वा Cg as in in text (for दग्ध्वा) D12 तु सत्कृत्य (for तदा दग्ध्वा) T3 दृष्ट्वा गृध्रं हतं दग्ध्वा G1 गृध्रं तथागतं दृष्ट्वा M1 गृध्रं च निहतं दृष्ट्वा —b) M3 दग्ध्वा (for राम) D7 10 11 प्रियतरं, T2 °कर Cg as in text (for प्रियसख) ❀ Cr वृद्धं हतं ततो दग्ध्वा राम प्रियसख पितुरिति पाठ ❀ —For 27ab S N V B1 3 4 D1–6 8 9 12 subst

3523* गृध्रराजं स सत्कृत्य पितुः प्रियसखं हतम् ।

[V3 damaged from प्र up to प्रि Ś D5 12 तु (for स) B1 2 सत्कृत्य (for सत्कृत्य) D1 2 तु त दग्ध्वा, D3 4 हतं दृष्ट्वा D5 ततो गत्वा (for स सत्कृत्य) B1 2 मखत् D1–3 9 हि त (for हतम्) D4 सखाणिति प्रियराघव (sic) D12 पितुः प्रिय चिरंजीवित (for the post half)]

—After 27ab D6–8 10 11 S ins

3524* मार्गमाणस्तु वैदेहीं राघव सहलक्ष्मण ।

—Ś1 B4 om 27c–f D5 om 27cd —cd) Ś1 Ñ1 V B1–3 मन्दाकिनीम् (for गोदावरीम्) B1 D5 T2 3 M2 3 Cg अन्वचरद् (for अनुचरन्) D1–3 मन्दाकिनी वि(D1 -थ) चरन्, D12 मंदाकिनीवनचरन् (for °) Ś2 D5 12 द्रुमान्पश्यन्, B3 कूलोद्देशान्; T2 (1st hd also) वनदेशान्; Cg as in text (for वनोद्देशान्) Ś2 V3 B3 D1 3 12 सुपुष्पितान्; D1 च दारुणान् (for च पुष्पितान्) D12 मदाकिन्याभवत * वने शाखासु पुष्पितान् —After 27cd, Ś1 Ñ V B1 2 D3 12 ins

3525* ततस्तौ सुमहावीरौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।

[Ñ V1 B1–3 वीर्यौ (for वीरौ) —B1 om from the post half up to 27f]

while M3 ins

3526* नदीर्वनानि चित्राणि पर्वताश्च विविधस्य ।

—D12 om 27ef —e) M1 2 आससाद, Cg as in text (for आसेदतुर्) —f) Ś2 B1 D1 3 12 रोमहर्षण, Ñ1 V B1 2 D1 3 लोमहर्षण, D6 तु दुरासद, M1 घोरदर्शन (for नाम राक्षसम्) —After 27 Ś2 N V B1 2 D3 12 ins

3527* तं हत्वा चैव सहाभ्या महाबलपराक्रमौ ।

[V3 बाहुभ्यां (for सहाभ्यां)],

while M3 ins after 27

3528* कबन्धमेत्य तौ हत्वा निहत सोऽभवत्पुर ।

28 D3 om 28ab —a) T1 * * * (for कबन्ध). —c) Ñ2 V3 D10 11 12 T2 G1 ऋश्य(D12 °क्ष)मूकं, D4 ऋक्षमूक, D12 ऋषिमूक (for ऋश्यमूक) —d) B4 समागम, D12 च सगत (for समागत) —After 28, G3 ins 3529*

29 G3 om 29ab V1 (after 3532*) 2 B3 repeat 29ab (var) after 31 —a) V3 B3 (first time) D10 11 G3 M3 तत, Cm g t as in text (for तयो) D10 T2 M2 समागत, M3 Cm समागमात्; Cg t as in text (for समागम) Ś D5 12 ततस्तु मनसा गत्वा N V1 2 B (V1 2 B3 second time) ततस्तेन समागम्य (N2 B1 2 4 °गम्य) D1–3 तयो सह समागम्य (D1 2 °च्य) —b) Ñ2 प्रीति (for प्रीत्या) D1 2 हार्दम्, D6 T2 G1 3 हार्दिद्, D6 हार्दो (sic) D6 दर्पम्, Cm g t as in text (for हार्दो). D1 6 8 अजायत, G1 विजायत (sic), Cm g as in text (for व्यजायत) Ś B3 D5 12 सखित्वमकरोत्तदा (D5 °व्यजायत) N1 V1 2 B1 2 (V1 2 B3 second time) सुग्रीवेण महात्मना, B4 प्रीतिरस्याभ्यजायत; D12 प्रीत्यर्थे सोऽभ्यजायत —After 29ab, D1 7 10 11 T G1 2 M1 2 3 ins,

रामः स्वबाहुवीर्येण स्वराज्यं प्रत्यपादयत् ।
वालिनं समरे हत्वा महाकायं महाबलम् ॥ ३०
सुग्रीवः स्थापितो राज्ये सहितः सर्ववानरैः ।
रामाय प्रतिजानीते राजपुत्र्यास्तु मार्गणम् ॥ ३१
आदिष्टा वानरेन्द्रेण सुग्रीवेण महात्मना ।
दश कोट्यः प्लवंगानां सर्वाः प्रस्थापिता दिशः ॥ ३२
तेषां नो विप्रनष्टानां विन्ध्ये पर्वतसत्तमे ।
भृशं शोकाभितप्तानां महान्कालोऽत्यवर्तत ॥ ३३
भ्राता तु गृध्रराजस्य संपातिर्नाम वीर्यवान् ।
समाख्याति स्म वसतिं सीताया रावणालये ॥ ३४
सोऽहं दुःखपरीतानां दुःखं तज्ज्ञातिनां नुदन् ।
आत्मवीर्यं समास्थाय योजनानां शतं प्लुतः ॥ ३५

G. 6 110 48
B. 6 126 43
L. 6 107 91

while G₂ ins. after 28 (owing to om.), M₁ ins after 29

3529* भ्राता निरस्तः क्रुद्धेन सुग्रीवो वालिना पुरा ।

[D₆ T₂,₃ transp निरस्त and क्रुद्धेन सुग्रीवो]

—ᶜ) T₁ सवधात्; Cg t as in text (for सवादात्). —ᵈ) M₆ वत्रुधे, Cg t as in text (for प्रगाढ). ※ Cr इतरेतरसवादात्प्रगाढ प्रणयस्तयो । इतरेतरसवादात्परस्परकर्तव्यप्रयोजनसवादात् । इतरेतरमधूता कुरुध्व करवाणि किमिति पाठ । अर्थेक्यकरण द्रष्टव्यम् ※ —For 29ᶜᵈ, Ś Ñ V B D₁₋₃,₅,₆,₁₃,₁₄ M₂ subst

3530* इतरेतरसधूताः कुरुध्व करवाणि च ।

[D₃ आभाष्य (for सधूता) D₁₃,₁₄ इतरेतरसवात (D₁₃ °वाद) (for the prior half). D₁₋₃ कि तेद, D₅ किमद, M₂ कुरु त्व (for कुरुध्व) Ñ₁ V₂ B M₂ कि, D₆ चे, D₉ ते (for च) D₂ करवै थद]

30 ᵃ) Ś Ñ V B D₁₋₃,₈,₁₂,₁₃ M₂ *त्व रामो*, *D₄,₆* T₁ G₁,₃ M₁,₃,₅ Cg रामस्य, D₆ स रामो (for राम स्व) D₅ बहु, D₁₃ बल (for बाहु) —ᵇ) B₁,₃ D₆,₁₁ स्व राज्य, D₁₋₃ राज्य स्व, D₇ T₂,₃ स राज्य, D₉ राज्य त, Cg as in text (for स्वराज्य) V₂ प्रत्यधावयत्, D₁₂ प्रतिपादयत्, D₆ M₁ प्रत्यपद्यत, Cg as in text (for प्रत्यपादयत्) —ᶜ) T₁ damaged *from* लि *up to* 32ᵃ. —ᵈ) *V₃ om* (hapl) महाकाय M₂ सहस्रनयनात्मज —After 30, V₂ reads 32ᶜᵈ, B₃ ins (marg) 3532*

31 T₁ damaged for 31 (cf v l 30) —ᵃᵇ) V B₂ D₁₃ तु महातेजा (for स्थापितो राज्ये) G₃ transp स्थापितो and सहित . D₇ T₂ सह, Cg as in text (for सर्वे), G₂ हित सर्वैश्च वानरै (for ᵇ). —ᶜ) B₃ प्रत्यजानीत, M₃ तु प्रतिशाते (for प्रतिजानीते) ※ Cg प्रतिजानीते प्रतिज्ञातवान् ※ —ᵈ) M₃ रामपत्न्यास् (for राजपुत्र्यास्) V₂ B₃ स, D₆ T₂,₃ M₃ च, D₁₃ स (for तु). —For 31ᶜᵈ, D₁₋₄,₅ subst

3531* रामस्य प्रत्यजानात्स सीताया मार्गणे प्रति ।

[D₃ प्रत्यजनयत् and मार्गेण (for °जानात्स and मार्गणे respy.)]

—For 31, Ś Ñ B₁,₃,₄ D₈,₁₂ subst , while V₁ subst, only l 2 for 31ᶜᵈ, whereas D₁₋₄,₅ subst only l 1 for 31ᵃᵇ, B₂ ins (marg) after 30

3532* ततोऽभिषिक्तः सुग्रीवो वानरेन्द्रो महाबलः ।
प्रत्यजानीत रामस्य स सीतान्वेषणं प्रति ।

[(l 1) B₂ रामभ्राता (for वानरेन्द्रो). —(l 2) Ś D₁₂ प्रत्यज्ञानातु (sic), B₃ प्रज्ञापनीत (sic), D₈ प्रतिज्ञानातु (for प्रत्यजानीत)]

—After 31, V₁(after 3532*) ; B₃ repeat 29ᵃᵇ (var).

32 T₁ damaged up to 32ᵃ (cf v l 30) V₃ om 32 V₂ reads 32ᶜᵈ after 30 —ᵃ) B₃ आदिश्य (for आदिष्टा). Ś₁ Ñ B₂,₄ D₈,₁₂ वानरा सर्वे (for वानरेन्द्रेण). —ᵇ) D₁₃ सहायता (for महात्मना) V₁ B₁ सर्वे(V₁ °र्वे) वानरयूथपा —ᶜ) M₃ कत (for सर्वा) D₁₁,₁₂ सम (D₃ °म)स्थिता (for प्रस्थापिता) Ś Ñ V₁,₂ B D₈,₁₂ दिश सर्वा प्रतस्थिरे, D₇ कोट्य समस्थिता दश (sic).

33 ᵃ) *D₁₂ वै (for नो) T₁ damaged from* ना *up* to 33ᵈ D₅ M₃ Cm g k t विप्रकृष्टाना, M₁ दक्षिणस्थाना, Ct as in text (for विप्रनष्टाना) Ś Ñ V B D₈,₁₂ अस्माक चो(B₁ °कमु, D₁₂ को)पवि(B₄ °वि)ष्टाना, D₁₋₄,₅ तेषा समुपवि(D₄ °वि)ष्टाना —ᵇ) G₃ विंध्य (for विन्ध्ये) —V₃ B₁ om 33ᶜᵈ —ᶜ) D₉ शोकाग्नि (for शोकाभि) —ᵈ) D₉ भृशं (for महान्) D₆,₇,₉,₁₃ M₃ [ऽ]त्यवर्तत, T₂,₃ भ्यवर्तत (for त्यवर्तत) Ś Ñ V₁,₂ B₂₋₄ D₈,₁₂ पर्यदेव यदागद (Ś Ñ₂ V₁ D₈,₁₂ °दागत) —For 33ᶜᵈ, D₁₋₄ subst , while D₆ ins after 33

3533* महात्मा वालिसूनुर्वै पर्यदेवयदङ्गद ।

34 ᵃ) V₂ स, D₆ नु, D₁,₁₃ च (for तु) —ᶜ) D₇,₁₀,₁₁ वसतीं, G₂ M₁ वैदेहीं (for वसतिं) Ś Ñ V B D₈,₁₂ सीतामाचष्ट सर्वेषा(B₁ °र्वेष), D₁₋₄,₉ सीतामा(D₄ °या) ख्यातवांस्तेषा —ᵈ) Ś N V B D₁₋₄,₈,₉,₁₂ G₂ M₁ वसतीं (for सीताया) D₇,₁₀,₁₁ सीता रावणमंदिरे

35 D₆ om , T₁ mostly damaged for 35ᵃᵇ. —ᵃ) V₂ सोय, B₁ शोक (for सोऽहं) M₃ शोक (for दुःख). Ñ₁ D₉ परीतात्मा (for परीताना) —ᵇ) M₁ स्व , M₃ वै (for तन्). Ś N V B D₈,₁₂ ज्ञातीनां दु (B₁ सु)खमुद्व (Ñ₁ B₁ °भाव)हन्, D₁₋₄ ज्ञातीनां दुःखमावहे. ※ Cr m t :

G 6. 120 48
B 6 126 43
L 6 107 92

तत्राहमेकामद्राक्षमशोकवनिकां गताम् ।
कौशेयवस्त्रां मलिनां निरानन्दां दृढव्रताम् ॥ ३६
तया समेत्य विधिवत्पृष्ट्वा सर्वमनिन्दिताम् ।
अभिज्ञानं मणिं लब्ध्वा चरितार्थोऽहमागतः ॥ ३७
मया च पुनरागम्य रामस्याक्लिष्टकर्मणः ।
अभिज्ञानं मया दत्तमर्चिष्मान्स महामणिः ॥ ३८

ज्ञातिनामित्यत्र दीर्घाभाव आर्षः ।, Cg ज्ञातिनामिति नकारा न्तत्वमार्षम् ॥ —^{a}) D2 आत्मधैर्यं Ś De 12 समास्थाय, Ñ V B समाश्रित्य। D1–4 विकुर्वाण D6 समादाय (for समा स्थाय) —^{d}) Ś N V B D13 तु(B4 त)त्वाञ्छतयोजन, D1–4 सतीण (D1 °र्यं, D2 तुपुवे) शतयोजन(D1 °म), D2 तुत्वापतयोजन (sic) —For 35 D12 subst

3534* यत्राह तु स्ततरां जानकीं दुःखपीडिताम् ।
विप्लुत्य चात्मवीर्येण शतयोजनमायतम् ।

36 D12 om 36^{ab} —^{a}) B1 4 अत्र (for तत्र) V2 ताम् (for [अ]हम्) B1 T2 3 एनाम्; D6 एताम् (for एकाम्) —^{b}) Ś V1 2 B1–3 D6 9 12 वनिकागतां D1–4 -वनिकावरे (for -वनिका गताम्) —^{c}) D12 कषाय; M2 काषाय (for कौशेय) D4 G1 वस्त्र (for वस्त्रां) D1 विमलां (for मलिनां) —^{d}) Ś N V B D1 4 6 9 12,13 M3 धृतव्रता, D4 T1 2 G1 तपस्विनीं (दृढव्रताम्) —After 36 D4 ins only l 2 of 3538* while D4 T1 G2 M1 ins after 36 whereas D7 11 G1 3 ins after 37^{ab} D10 subst for 37^{cd}

3535* अभिज्ञान मया दत्तमङ्गुलीयमनुत्तमम् ।
[D7 10 11 G2 रामनामाङ्गुलीयकं (for the post half)]

—Then D4 T1 G1 2 cont

3536* सा दृष्ट्वा मैथिली हृष्टा प्रशशंसे च जीवितम् ।
[G1 स्वाशशसे (for प्रशशसे)]

—After 3535* M1 cont

3537* त दृष्ट्वा परमप्रीता विवशा सा च मैथिली ।

—After 3536* and 3537* respy, G1 M1 further cont 3539*

37 D2 om 37^{ab} —^{a}) M4 मया Cg as in text (for तया) B1 [त]हमेत्य (sic) (for समेत्य) Ś D6 12 त्वरितो N V B1 2 त्वरित, B4 सुचिरं। D1 4 सज्जस्य, D2 सपृच्छ (for विधिवत्) B4 तापसेन स त्वरित (sic); D1 तं समस्येत्य सज्जस्य —^{b}) Ś N2 V1 2 B1 3 D4 6 8 12 T G2 दृष्ट्वा; V3 श्रुत्वा (for पृष्ट्वा) Ś D6 12 सीताम् (for सर्वम्) —After 37^{ab} Ś D1 2 4 6 8 12 ins while D2 ins only l 2 after 36 (owing to om)

3538* राक्षसीभी रक्ष्यमाणा सीता सुरसुतोपमाम् ।
शुभ्रं सुकेशीं सुश्रोणीं सुकर्णां बुद्धिशालिनाम् ।

[D1 2 read Nom sing for Acc sing in both the lines (except सुकृपा for सुकर्णां) —(l 1) D2 परिवृता (for रक्ष्यमाणा) —(l 2) Ś1 D6 12 सुकृपां D2 सुश्रोणीं (for सुकर्णां) D2 सुसुतस्य तु जानती (corrupt) (for the post half)]

—After 37^{cd} D6 T1 G2 ins, G1 M1 further cont after 3536* and 3537* respy

3539* रावणस्य मन कान्तामशोकवनिकां तदा ।
विध्वंसयित्वा समरे हत्वा राक्षसपुंगवान् ।
लङ्कां च भस्मसात्कृत्वा महद्वेनान्तरात्मना ।

[(l 3) M1 रावणे च ततो दृष्ट्वा कृत्वा लङ्कां च भस्मसात्] while D6 T2 3 M2 3 4 read 38^{cd} for the first time after 37^{ab} repeating it in its proper place whereas D7 11 G1 3 ins 3535* —V2 om 37^{c}–39^{b} For 37^{cd}, D10 subst 3535* —^{c}) Ñ1 D8 12 T1 G2 3 अभिज्ञान, Cg as in text (for अभिज्ञानं) Ś N V1 2 B D1 12 गृह्य। D1–4 5 प्राप्य (for लब्ध्वा) —^{d}) D2 त्वरितार्थो (for चरितार्थो) D2 त्वरितोऽह समायात। D6 त्वरित सोऽहमागत —After 37, Ś N V1 2 B D8 12 M2 ins while V2 ins before 39^{cd}

3540* हत्वा रक्षासि घोराणि दग्ध्वा च कदनं महत् ।
दग्ध्वा चाशेषतो लङ्का ततोऽस्मि पुनरागत ।

[(l 1) Ś1 D6 transp रक्षांसि and घोराणि B3 तु (for च) —(l 2) Ś D8 12 चाशेषतो B4 [अ]वलोक्य (for चाशेषतो) V2 B3 [ऽ]हं (for ऽस्मि)]

38 V2 om 38 (cf v l 37) B1 D6 om 38–39^{b} D10 om 38^{ad} G1 transp 38^{ab} and 38^{cd} —^{a}) B1 मया तद्; D2 मह्यं तत् D12 तस्यात्र; M1 प्रियोस्त (for मया च) Ś2 N V1 2 B2 3 D1 2 3 12 भागत्य (for भागम्य) —^{b}) B4 कारिण (for कर्मणः) D12 रामस्याक्लिष्टकारिणे —B2 reads in marg 38^{c} 39 D6 T2 3 M2 3 4 read 38^{cd} for the first time after 37^{ab} repeating it here —^{c}) Ś N V3 B1 D8 12 M2 (second time) मह्यं; D1 2 4 तुभ्य D6 T2 3 M2 3 4 (all first time) च मे M1 तदा (for मया) D2 मह्यं (for दत्तम्) D10 अभिज्ञानो मया दत्तम् —^{d}) D12 त्वर्चिष्मान् (for अर्चिष्मान्) Ñ1 तु महा G1 2 M1 सहसा (for स महा) B4 महाद्युति (for °मणि) D1 4 अर्चिष्मत महामणिं ॥ Cv अभिज्ञानं च मे दत्तमित्यस्यार्थः पूर्वेण प्रमादाल्लिखितम् ।। Cr मे मया महामणिः । रामदत्ताभिज्ञानस्याङ्गुलीयस्यैवेऽपि तद्युक्तमभिधानाच्या -स्मणिनाकप्रयोग ।, so also Cm Cg प्रत्यिर्दिष्कर्मणे । दृष्ट्वा स्थिताय मे मह्यं स प्रसिद्ध महामणि अभिज्ञान दत्तम् । मया चेत्त । क्रियाभेदान्मयास्नेहदय प्रयुक्तम् ॥

श्रुत्वा तां मैथिलीं हृष्टस्त्वाशशंसे स जीवितम् ।
जीवितान्तमनुप्राप्तः पीत्वामृतमिवातुरः ॥ ३९

उद्योजयिष्यन्नुद्योगं दध्रे लङ्कावधे मनः ।
जिघांसुरिव लोकान्ते सर्वांल्लोकान्विभावसुः ॥ ४०

ततः समुद्रमासाद्य नलं सेतुमकारयत् ।
अतरत्कपिवीराणां वाहिनी तेन सेतुना ॥ ४१

प्रहस्तमवधीन्नीलः कुम्भकर्णं तु राघवः ।
लक्ष्मणो रावणसुतं स्वयं रामस्तु रावणम् ॥ ४२

स शक्रेण समागम्य यमेन वरुणेन च ।
सुरर्षिभिश्च काकुत्स्थो वरांल्लेभे परंतपः ॥ ४३

स तु दत्तवरः प्रीत्या वानरैश्च समागतः ।
पुष्पकेण विमानेन किष्किन्धामभ्युपागमत् ॥ ४४

तं गङ्गां पुनरासाद्य वसन्तं मुनिसंनिधौ ।
अविघ्नं पुष्ययोगेन श्वो रामं द्रष्टुमर्हसि ॥ ४५

G 6 110 58
B. 6 126 54
L. 6. 107 103

---

39 V3 B1 D6 om 39^{ab}, B3 reads in marg 39 (cf v l 37 and 38) —^{a}) Ś D6 11 ज्ञात्वा, D1 दृष्टां (for श्रुत्वा) Ś Ñ V1 2 B2–4 D1–3 5 12 13 T1 M2 तु, D4 च, D8 सु (for तां) Ś Ñ V1 2 B2 3 D1 4 8 13 दृष्ट्वा, B4 वार्तां, D2 श्रुत्वा, D9 to 11 T2 G2 M1 रामस्, D13 वाक्यैर् (for हृष्टस्) G2 दृष्ट्वा सा मैथिली हृष्टस् (sic) G3 श्रुत्वा तु मैथिली हृष्टा —^{b}) G3 M2 5 त्वा (M5 ता) शशंसे (for त्वाशशंसे) D9 7 10 11 T G2 3 M1–3 च (for स) D5 आशाशंसेष M6 सजीविता, Cg as in text (for स जीवितम्) Ś Ñ V1 2 B2 4 D1–3 8 13 मया (B4 राम) सहृष्ट (Ś Ñ2 V1 2 D1 12 °हृत) मानस, D14 वायस शेष जीवित (sic) —M1 om 39^{c}–40 Before 39^{cd}, V3 ins 3540* —^{c}) Ś Ñ V B2–4 D6 12 जीवितावाप्ताम् (for जीवितान्तम्) D5 T1 G3 अनुप्राप्य, D13 °प्राप्त, Cg as in text (for अनुप्राप्त) D1–8 9 जीवितस्त (D2 °स्त्व) मपि दृष्ट्वा, D4 श्रीवत्स च मणिं दृष्ट्वा —^{d}) D6 प्याय्यत्वामृतम् B1 [अ]तक, D1 2 4 G1 [अ]मर, D13 G3 [आ]तुर, Cg as in text (for [आ]तुर)

40 M1 D13 om 40 (for M1, cf v l 39) —^{a}) M5 उद्दीपयिष्यन् Ś D8 12 उद्योजयद्वलोद्यो (Ś2 D13 °द्वे)ग, Ñ V B M2 उद्योजयन्नलोद्यो (V3 damaged from द्यो up to ^{b} B1 °द्वे)ग, D1–4 अयोजयद्वलोद्योग, D5 अयोजयद्गणे योग —^{b}) Ś Ñ2 V1 2 B1 D8 12 दध्रौ N2 D1 4 दधे B2 4 दध्यौ, B3 तदा (for दध्रे) M3 काम (for लङ्का) D5 जये (for वधे) B1 लङ्का च वै M3 पुन (for मन) —^{c}) Ś N D1–8 9 12 लोकान्तेन्, B1 G3 कल्पान्ते, D7 T2 कालान्ते (for लोकान्ते) —^{d}) Ś D6 12 अमरारयो, N लोकान्ते तु (N2 च), V B1 2 लोकानिव, B1 2 लोकान्, B3 नीलोकान्वै, D1–4 9 अतकाले (for सर्वाल्लोकान्)

41 ^{a}) D6 T2 3 आगम्य (for आसाद्य) —^{b}) Ś Ñ2 V1 2 B2–4 D8 12 M2 नल, N1 V3 B1 D1–4 7 11 नल, D5 न कृत (hypm) M1 राम, Cg as in text (for नलं) V3 अकल्पयत् (for अकारयत्) —^{c}) Ś N V B D1–4 8 9 12 सा सुदूरेण सतीर्णा (B2 °पूर्णा, D4 °तीर्थ) —^{d}) D6 9 T1 नल (for तेन) —V3 damaged from से up to णो in 42^{a} —For 41, D13 subst

3541* तथा ह्यनेन रामेण कृत्वा सेतु महोदधौ ।
लङ्कां च नगरीं लङ्का रामेण सह वानरे ।
सार्धमास महायुद्ध लङ्कायामभवत्तदा ।

42 V3 damaged up to णो in 42^{a} (cf v l 41). —^{a}) D8 घोर (for नील) —^{b}) Ś B1 4 D2 8 9 13 च (for तु) D6 (with hiatus) एव च (for राघव) —^{c}) D1 विद्रुजयिन, D2 3 शक्रजयिन, D3 शक्रजेतार, D4 शक्रजित [subm] (for रावणसुत) —^{d}) D4 M5 च (for तु)

43 ^{a}) D1–4 9 इन्द्रेण च (D2 3 तु) (for स शक्रेण) —After 43^{ab}, D5–7 10 11 S ins

3542* महेश्वरस्स्वयमूर्त्या तथा दशरथेन च ।
तैश्च दत्तवर श्रीमानृषिभिश्च समागत ।

[(1 2) M1 तु (for च) M1 प्रीतो मुनिभिश् (for श्रीमानृषिभिश्) D7 10 11 G3 समागतैः, T1 damaged (for समागत)]

—^{cd}) D1–4 महर्षिभिश्, D13 सुरादिभ्यस् (for सुरर्षिभिश्) B4 D13 तु (for च) D2–4 वर (for वरांल्) D13 ततस्तु स (for परंतप) Ś N V B D8 12 G (ed) वर लेभे ततस्तु स (V2 °स्तत, G [ed] च) (for ^{d}) D6 इन्द्रेण च समादिष्टो वर प्राप्य महात्मना

44 V3 om 44–45^{b} —^{a}) B1 ततो (for स तु) D7 M5 लब्ध (for दत्त) Ś N V1 2 B D1 4 8 9 12 13 प्रिया D5 T3 G3 प्रीतो, M2 श्रीमान् (for प्रीत्या) —^{b}) Ś Ñ V1 2 B D1 6 8 9 12 13 T G1 3 M5 मुनि (D6 ऋषि) भिश्, M5 ह्वरिभिश् (for वानरैश्) Ś N V1 2 B D2 12 13 परतप (B3 D13 °प) D6 समागतैः (for °गत) —^{d}) D1 (with hiatus) अयोध्याम्, D13 कोशलान्, G (ed) किष्किन्ध्याम् (for किष्किन्धाम्) Ś N V1 2 B D8 12 M1 समुपागमत् (B3 M1 °गत) D6 तामुपागत, D13 अभ्युपागत (for अभ्युपागमत्) D4 किष्किन्धायामुपागत —After 44 M6 ins

3543* आरोप्य वानरप्लवंरद्यामुपागमत् ।

45 V3 om 45^{ab} (cf v l 44) —^{a}) D7 10 11 G1 2 तां Cg as in text (for तं) N V1 2 B D13 स गङ्गा (D13 तु गत्वा) शीघ्रमासाद्य, M2 प्रयाग तु समासाद्य, —^{b}) N

G. 6. 130 0
B. 6 126 55
L 6 107 104

तत: स सत्यं हनुमद्वचो मह-
न्निशम्य हृष्टो भरत: कृताञ्जलि: ।
उवाच वाणीं मनस: प्रहर्षिणीं
चिरस्य पूर्ण: खलु मे मनोरथ: ॥ ४६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुर्दशाधिकशततम: सर्ग: ॥ ११४ ॥

V1 B न्यवसन् ; D1 पतत (for वस-त) —For 45[cd], Ś D1-4 8.9.12 subst

3544* भरद्वाजाश्रम प्राप्य ससीत सहलक्ष्मण ।

[D6 प्राप्य (for प्राप्य) D3 ससीत, D5 सीतया (for ससीत)]

—[e]) Ñ1 B1 2 D13 कपिप्र, D1 3 इह त्वा(D1 त्वा), D4.8 इह त्व, T2 अरि(also °भि)प्र, Cg k. as in text (for कपिप्र) B3 पुष्पयोगे च, D4.5 T1 (marg also as in text) पुष्पयोगेन, D12 पुष्यक शाने, Cg k. as in text (for पुष्ययोगेन) —[d]) D1-3 राम श्रो, D5 श्रीराम: D6 रामं श्वो (by transp) D13 त्व राम (for श्वो रामं) —V2 damaged from स up to स्य in 46[b] B2 D2 भद्रैति D1 3 द्रष्टुमि (for भद्रैति) D5 राम द्रष्टुमिहार्हसि

46 V2 damaged up to स्य in 46[b] (cf v l 45) G (ed) om. 46 —[a]) D12 om V3 तु (for स) Ś D5 12 सम्यग्, D1-4 8 G1 M1 2 वाक्य, D6 सर्वं, D1 10 11 G3 वाक्यैर्, Cg as in text (for सत्य) Ś Ñ V1 B1 D4.13 भूय, V3 B1 प्रियं, B3 D12 शुभ, M3 महान् (for महत्) B3 D2 1 4-12 G1 M1 2 मधुरं ह(D7 10 12 G3 °रैर्ह) नूमतो(D9 निशम्य), D1 2.4 मधुर वानोपम(D4 महायशा) (for हनुमद्वचो महत्) —[b]) T1 नि*** ष्टो (damaged) —[c]) Ś Ñ B2 3.4 D1-4 6.9 12.13 G2 वाक्य V B2 T1 वाचं M3 राम (sic) (for वाणीं) B2 भरत ; D4.5.6 मनसा (for मनस) Ś Ñ B2 4 D1-4.6.11.12 G1 प्रहर्षयन्, B2 प्रहर्षं D1 प्रहर्षक: D4.7 10.11 प्रहर्षिणी: D5 प्रहृष्य (for प्रहर्षिणीं). —[d]) D7 पूर्णा and मनोरथा (for पूर्ण and मनोरथ respy). Ś D4.11 कुशलिराद्रामकथा मधुरता: N V B2 3.4 D13 कुशलि(V3 B1 कृत्वा चि)रस्याथ (V2 B1 °थ) कथा समाग(D12 °मुद्र)ता, B3 दूतश्रिरं परकथा समागता: D3 4.6.8 श्रुत्वा(D3 कुशल्, D4 दृष्टू, D8 प्राप्ता) चिरात्रा मकथाप्रवृत्ति (D4 °त्तिमि) , D6 कुशश्रिराद्रामकथेयमागता ※ Cr चिरस्य पूर्ण खलु मे मनोरथ इत्यनन्तिकरथ द्रष्टव्यम् ※—After 46 Ś Ñ V1 2 B D8 12 13 ins.

3545* इत्येवमुक्त्वा वचन नृपात्मज
कपिप्रवीरस्य वचो निशम्य ।
प्रहर्षितो रामदिदृक्षयाभव
त्पुनश्च इत्यादिदमब्रवीद्वच ।

[(l 1) Ś2 D13 प्रवीर (for नृपात्मज) —(l 2) Ś1 D8 निशम्य म , V2 विचार्य, Ñ1 निर्पीर्य (unmetric), V1 2 B1 4 विचार्य, D12 निवेद्य (for निशम्य) —(l 3) B3 विर.च (corrupt) —(l 4) B2 समवीद्य]

Colophon —*Kāṇḍa name* Ś1 D8 12 om Ñ V2 B D4.13 युद्धकाण्डे —After Kāṇḍa name, V1 D13 ins. शाम्युद्धविक —*Sarga name* Ś1 Ñ1 V3 B2 3 D8 भरतप्रहर्षण(B4 °ण) Ś2 V2 B1 D12 भरतहर्षण (V3 °ण) Ñ2 V2 भरतप्रहर्ष ; B4 भरतहर्ष ; D1-3 हनुमद्वाक्य D4 भरतसमागमे हनुमद्वाक्य: D13 भरतपरितोष . —*Sarga no* (figures, words or both) Ś2 Ñ1 V3.4 B2 4 D4.5.8.9.10.11 om . Ś2 V1 D1 109, Ñ2 115 B1 56, B3 106, D2 111, D6-3 T1 G M2.3 129 D6 112, D12.13 128, T2 137, T3 140, M1 130, M2 131, B (ed) 126, L (ed) 107 —After colophon, D8 concludes with रामः while G M2.3 conclude with श्रीरामाय नम: .

११५

श्रुत्वा तु परमानन्दं भरतः सत्यविक्रमः ।
हृष्टमाज्ञापयामास शत्रुघ्नं परवीरहा ॥ १
दैवतानि च सर्वाणि चैत्यानि नगरस्य च ।
सुगन्धमाल्यैर्वादित्रैरर्चन्तु शुचयो नराः ॥ २
राजदारास्तथामात्याः सैन्याः सेनागणाङ्गनाः ।
अभिनिर्यान्तु रामस्य द्रष्टुं शशिनिभं मुखम् ॥ ३

G, 6. 111 8
B 6. 127 5
L, 6 108 8

115

D₁₈ begins with ॐ

1 V₃ damaged from ᵃ up to भरत in ᵇ —ᵃ) Ś Ñ V₁ ₂ B D₈ ₁₂ स श्रुत्वा (for श्रुत्वा तु) D₁₋₄ ₉ श्रुत्वा आवरमायात —ᵇ) Ś N V B D₈ ₁₂ M₃ सगर , D₁ विक्रम (for विक्रम) —ᵈ) Ś₁ D₈ ₁₂ M₃ हृष्ट, D₁₋₄ ₉ क्षिप्रम् , G₃ M₃ Ck एतम् (for हृष्टम्)

2 ᵃ) D₆ T₁ G₃ M₅ देवागारा(M₅ °गाराणि) सर्वाणि —ᵇ) Ś N V₁ ₂ B₂ ₄ D₁₋₃ ₈ ₁₀ ₁₁ चैत्या वे, B₁ देवता (for चैत्यानि) D₃ [आ]यतनानि, T₁ G₁ ₂ नगराणि, Cm k t as in text (for नगरस्य) —ᶜ) G₂ M₃ गन्धमाल्यैश्च, M₃ सगन्ध माल्य —ᵈ) M₃ जना (for नरा) —For 2ᶜᵈ, Ś Ñ V B D₁₋₄ ₈ ₉ ₁₂ ₁₃ subst :

3546* विचित्रैर्गन्धमाल्यैश्च पूज्यन्तामिति सर्वशः ।

[Ñ V B D₁₂ वादित्रैः (for विचित्रैः) D₁ दर (for गन्ध) V₂ ₃ B₂ तेर्च्यंतां B₁ ₃ D₁₂(all with hiatus) अर्च्यं(B₃ °र्च्यं)तां, B₄ सेन्यतां, D₁ ₄ [अ]र्च्यंतां, D₈ पचन्ताम् D₃ ₉ अर्च्यं(D₉ °र्चं)ताम् (for पूज्यन्ताम्) Ś₁(sup lin also as above) D₄ इति(D₉ आशु) सर्वत , Ñ V B D₁₂ शुचिभिर्नरै (V₂ ₃ B °रैः) D₁ ₂ अथ(D₃ °थ) सर्वश , D₉ इति सर्वथा]

—Then all the above MSS (except V₃ D₁ ₄) cont while D₁₋₇ ₁₀ ₁₁ S ins after 2

3547* सूता सुविपुराणज्ञा सर्व वैतालिकास्तथा ।
सर्व वादित्रकुशला गणिकाश्चापि सर्वशः ॥

[D₁₂ repeats l 1 after l 2 —(l 1) B₁ D₁₂ स्तुता , B₃ स्तुत्या (for सूता) Ś D₈ ₁₂(both times) पाठका (for पुराणज्ञा) G₃ नृता (for सर्व) —After l 1, Ś V V₁ ₂ B D₁ ₁₂ (after first occurrence) ins

3547(A)* भाव्यताम् वैदिकैर्विप्रैराशीर्वादैः सुखासनम् ।

[D₁₂ वैणविकाः ईं (for न)]

—(l 2) D₇ G₂ सर्वे Ś D₈ कुशला वाद(D₈ °दि)कावेर N V₁ ₂ B कुशला सर्ववादेषु(B₃ [m also] °वाद्येषु) D₁₂ कुशलाश्च सुवादेषु (for the prior half) Ś N V₁ B D₁ ₁₀ ₁₁ [प]श्चात् , V₃ सर्वशः , D₁₂ तथा , G₁ M₃ [अ]पि सर्वशः (for [अ]पि सर्वशः) D₁₂ वैतालिकाः सहस्रशः (for the post half) (Cf. Cv 'गणिकाश्चापि सर्वशः' इत्यनन्तरं 'राजदारास्तथामात्या' इत्यादिश्लोको दृश्यते । यत्र तु लेखकप्रमाद लिखित । Cf 'गणिकाश्चापि सर्वश ' इत्यत पर ' राजदारास्तथामात्या सैन्या सेनाङ्गनागणा । ब्राह्मणाश्च सराजन्या श्रेणीमुख्यास्तथा गणा । अभिनिर्यान्तु रामस्य द्रष्टुं शशिनिभाननम् । भरतस्य वच श्रुत्वा शत्रुघ्न परवीरहा । विष्टीरनेकसाहस्रीश्चोदयामास वीर्यवान् ।' इति पाठक्रमः । व्यत्ययस्तु लेखकप्रमादकृत ॐ]

3 Ś Ñ V₁ ₂ B D₈ ₁₂ read 3-4ᵇ (including 3552*) after 8 D₁₋₄ ₁₂ M₂ read 3 (D₁ ₂ ₄ M₂ including 3556*, D₃ 3549* and 3556*, D₁₂ 3550*) after 8 D₈ ₉ M₃ repeat 3 after 8 M₃ reads 3ᶜᵈ (including 3548* and 3556*) after 8 —ᵃ) Ś D₁ ₁₂ राज्ञो दाराश्च, M₃ राज्ञा राज्ञश्च T₂ ₃ [अ]मात्यै , M₃(first time) भृत्या (for [अ]मात्या) G₂ राजादारस्थामात्या (sic) —ᵇ) D₆ (first time) मणाङ्गना, D₆(second time) M₃ सदा गणा (for गणाङ्गना) Ś D₈ ₁₂ L (ed) सैन्या (L [ed] °न्य) श्रेण्यस्तथागना , N V B₁₋₃ सैन्या श्रेण्यस्तथा गणा , B₄ सैन्य श्रेण्यस्तथा गणै , D₁ ₃ सैन्या (D₂ °न्य) श्रेण्यश्च सर्वश , D₃ सैन्यश्च च सर्वशः , D₄ नरश्रेण्यस्तथाश्रमा , D₇ ₁₀ ₁₁ T₂ ₃ सैन्या (T₃ °न्यै) सनागणाः , D₆ (first time) G₁ M₁ ₂ (second time) सैन्या (D₆ सह) सनागणास्तथा , D₆ (second time) सैन्यश्रेष्ठैस्तु सङ्गता , D₁₂ गच्छन्त्वत्र तथा गणा , M₃(first time) पौरजानपदैः सह —After 3ᵃᵇ D₁₋₇ ₉ ₁₂ S (D₆ M₃ both times D₆ first time) ins

3548* ब्राह्मणाश्च सराजन्या श्रेणीमुख्यास्तथा गणा ।

[M₃ [प]व (for म) D₆ T₁ G₃ गणा T₂ ₃ G₂ नरा , M₁ ₂ [प]व न (for गणा)]

—Thereafter M₃ cont 3556*

—ᶜᵈ) Ś Ñ V B₂ ₄ D₁ ₁₂ वहि(V₁ B₂ ₃ °ह)र्यान्तु, B₁ निष्क्रामन्तु, D₁₂ सर्वे गच्छन्तु (for अभिनिर्यान्तु) N V D₆ T₁ G M₃ द्रष्टुं शशिनिभाननम् (for °भं मुखम्) D₁ ₄ ₉ (second time) रामस्य त्वं (D₁ ₃ °नाभि, D₄ °ना दृ)निर्यान्तु रामवदनमुत्तमम् (D₁ °मुदितं , D₉ °मुत्सवः) —After 3 Ś D₁₋₄ ₈ ₁₂ M₃ ins 3556* while D₃ (followed by 3556*) ins after 3 B₃ (m) cont after 3552*

3549* ततो रामार्थं प्रयातोऽसौ भरतो नृपनन्दिनः ।

[B₃ प्रभुता (for भरता)]

—Thereafter B₃ cont 3556*.

—After 3, D₁₂ ins.

G. 6 130 6
B 6 126 55
L 6 107 104

ततः स सत्यं हनुमद्वचो मह-
न्निशम्य हृष्टो भरतः कृताञ्जलिः ।
उवाच वाणीं मनसः प्रहर्षिणीं
चिरस्य पूर्णः खलु मे मनोरथः ॥ ४६

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे चतुर्दशाधिकशततमः सर्गः ॥ ११४ ॥

V1 3 B व्यवसन्, D12 पवन (for वस-न) —For 45^{cd}, Ś D1-4 8 9 11 subst

3544* भरद्वाजाश्रम प्राप्त ससीत सहलक्ष्मण ।

[D9 प्राप्य (for प्राप्त) D1 ससीत, D9 सीतया (for ससीत)]

—^{c}) Ñ1 B1 3 D13 वाक्षिप्र, D1 3 इह रवा (D1 रथा) D4 9 इह रव, T2 वारि (also °शि) ह्म, Cg k as in text (for वाशिपि) B2 पुष्पयोगे च, D6 9 T1 (marg also as in text) पुष्पयोगेन, D13 पुष्पक याने, Cg k as in text (for पुष्पयोगेन) —^{d}) D1-8 राम श्वो, D8 श्रीराम, D9 रामे श्वो (by transp) D13 रर राम (for श्वो राम) —V2 damaged from स up to स्य in 46^{b} B1 D9 अर्हति, D1 3 इच्छति (for अर्हसि) D4 राम द्रष्टुमिहार्हसि

46 V3 damaged up to स्य in 46^{b} (cf v l 45) G (ed) om 46 —^{a}) D13 om, M2 तु (for स) Ś D3 12 सत्यम्, D1-4 9 G1 M1 3 वाक्य, D8 सर्व, D7 10 11 G3 वाक्यैर्, Cg as in text (for सत्य) Ś Ñ V1 B1 D8 18 शुभ, V2 B1 प्रिय; B2 D13 शुभ, M5 महार् (for महद्) B1 D3 5 8-11 G1 M1 3 मधुर ह् (D7 10 11 G2 °रैर्ह) नूमतो (D6 निशम्य), D1 4 मधुर मनोपम (D6 मद्राघवा) (for हनुमद्वचो महन्) —^{b}) T1 नि*** ष्टो (damaged) —^{c}) Ś N B1 3 4 D1-4 6 9 12 13 G1 वाक्य; V B2 T1 वाचं, M1 राम (sic) (for वाणीं) B2 मत्व ; D3 5 9 मनसा (for मनस) Ś Ñ B1 4 D1-4 5 10 11 G1 प्रहर्षण, B1 प्रहर्ष; D1 महर्षक, D4 7 10 11 प्रहर्षणी, D9 प्रहृष्य (for प्रहर्षिणीं), —^{d}) D7 पूर्णा and मनोरथा (for पूर्ण and मनोरथ respy), Ś D4 13 कुशश्रिरात्रामकथा मवृत्ता, N V B1 3 4 D11 कुशलि (V1 B1 कुशला वि) रस्याद्य (V1 B1 °द्य) कथा समागा (D13 °मुद्र) ता, B1 कुशलिर पद्यकथा समागता D1 3 4 9 श्रुत्वा (D3 त्रुतस्, D4 दृष्ट्, D9 प्राप्त) चिराद्रा मकथाप्रवृत्ति (D4 °तिमि), D8 कुशश्रिराद्रामकथैवमागता ❀ Cf चिरस्य पूर्ण खलु मे मनोरथ इत्युत्तरार्धत्रयम् ❀ —After 46 Ś N V1 3 B D3 12 13 ins.

3545* इत्येवमुक्त्वा वचनं नृपात्मज
कपिप्रवीरस्य वचो निशम्य ।
प्रहर्षितो रामदिदृक्षयाभव
त्पुनश्च हर्षादिदमब्रवीद्वच ।

[(l 1) Ś1 D11 प्रतीत (for नृपात्मज) —(l 2) Ś1 D8 निशम्य ह , Ñ1 विचार्य N2 निपीर्य (unmetric), V1 2 B2 4 विचार्य, D13 निपीय (for निशम्य) —(l 3) B2 निशम्य (corrupt) —(l 4) B2 अमवीच]

Colophon —*Kāṇḍa name* Ś1 D3 12 om Ñ V1 B D4 11 इत्यार्षे —After Kāṇḍa name, V1 D12 ins आश्चर्यदर्शिक —*Sarga name* Ś1 N1 V2 B1 3 D1 भरतप्रहर्षण (B1 °ण), Ś2 V2 B1 D13 भरतहर्षणे (V2 °ण) N1 V3 भरतप्रहर्षं ; B2 भरतहर्षं , D1-4 हनुमद्वाक्य, D8 भरतसमागमे हनुमद्वाक्य D13 भरतपरितोष . —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N2 V1 2 B1 4 D4 5 11 12 13 om , Ś2 V1 D2 109, Ñ2 115 B1 86, D2 106 D3 111 D5-7 T1 G M1 3 129 D8 112, D10 11 128, T2 137, T3 140 M2 130, M3 131, B (ed) 126, L (ed) 107 —After colophon, D8 concludes with शुभम् while G M1 2 3 conclude with श्रीरामाय नमः .

११५

श्रुत्वा तु परमानन्दं भरतः सत्यविक्रमः ।
हृष्टमाज्ञापयामास शत्रुघ्नं परवीरहा ॥ १
दैवतानि च सर्वाणि चैत्यानि नगरस्य च ।
सुगन्धमाल्यैर्वादित्रैरर्चन्तु शुचयो नराः ॥ २
राजदारास्तथामात्याः सैन्याः सेनागणाङ्गनाः ।
अभिनिर्यान्तु रामस्य द्रष्टुं शशिनिभं मुखम् ॥ ३

G. 6. 121. 8
B. 6. 127. 5
L. 6. 108. 8

115

D13 begins with ॐ.

1 V3 damaged from ᵃ up to भरतः in ᵇ.—ᵃ) Ś Ñ V1.3 B D4.13 स श्रुत्वा (for श्रुत्वा तु). D1-4.9 श्रुत्वा आत्मसमायंतं.—ᵇ) Ś Ñ V B D8.13 M2 -सगरः; D1 -विक्रम (for -विक्रमः).—ᶜ) Ś2 D4.13 M2 हृष्टः; D1-4.9 क्षिप्रम्; G3 M1 Ck धृष्टम् (for हृष्टम्).

2 ᵃ) D6 T1 G3 M5 देवालयांश्च (M5 °गाराणि) सर्वाणि.—ᵇ) Ś Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8.12.13 चैत्या ये; B1 देवता (for चैत्यानि). D5 [भव]नवनानि; T1 G1.3 नगराणि; Cm, Ct as in text (for नगरस्य).—ᶜ) G3 M3 गंधमाल्यैश्च; M5 सर्वोध-माल्य-.—ᵈ) M3 जनाः (for नराः).—For 2ᶜᵈ, Ś Ñ V B D1-4.8.9.12.13 subst.:

3546* विविधैर्गन्धमाल्यैश्च पूजयन्त्वासिति सर्वशः ।

[Ñ V B D13 वादित्रैर् (for विविधैर्). D4 दल- (for गन्ध-). V2.3 B2 तैर्श्चेनां; B1.3 D13 (all with hiatus) अर्च्ये (B3 °र्च्ये) तां; B4 सेव्यतां; D1.4 [अ]भ्यर्च्यताम्; D2 पद्यताम्; D8.9 प्राप्ये (D9 °र्च्ये) ताम् (for पूज्यन्ताम्). Ś1 (sup. lin. also as above) D4 इति (D4 अनु) सर्वतः; Ñ V B D13 शुचिभिर्भे (V1.3 B °भैः); D1-4 अथ (D4 °च) सर्वश; D8 सर्वतस्तथा.]

—Then all the above MSS. (except V3 D1-4) cont.; while D8-7.10.11 Ś ins. after 2:

3547* सूताः स्तुतिपुराणज्ञाः सर्वे वैतालिकास्तथा ।
सर्वे वादित्रकुशला गणिकाश्चापि सर्वशः ॥

[D13 repeats l. 1 after 2.—(l. 1) B3 D13 सुता°; B4 सुता (for सूताः). Ś D1.13 (both times) -पुराणज्ञा (for -पुराणज्ञाः). G3 नराः (for सदा).—After l. 1, Ś Ñ V1.3 B D3.13 (after first occurrence) ins.:

3547(A)* ब्राह्मणा वेदविद्वांसश्चाभिगच्छन्तु राघवम् ।

[D13 वेदविद्वांसः. Ñ तु (for च).]

—(l. 2) D3 G3 सर्व-. Ś D3 कुशला वाद (D3 °दि) काश्चैव; Ñ V1.3 B कुशलाः सर्वाश्चैव (B3 [m. also] °श्चैव); D13 कुशलाश्च सुशोभन (for the prior half). Ś Ñ V1 B D3.4.10-13 [ग]णि सर्वशः; V3 सर्वशः°; D2 स्व°द्या°; G3 M3 [ग]णि सर्वशः (for [अ]पि सर्वशः). D13 वेश्या दास्य महाशः (for the post. half). Cf. Cv: 'गणिकाश्चापि संघशः' इत्यस्यानन्तरं 'राजदारास्तथामात्याः' इत्यादिश्लोको दृश्यते। पश्चात् तु केवलप्रकार- लिखितः ।; Cr: 'गणिकाश्चापि संघशः' इत्यत्र परं 'राजदारास्तथामात्याः सैन्याः सेनाङ्गनागणाः। ब्राह्मणाश्च सराजन्याः श्रेणीमुख्यास्तथा गणाः। अभिनिर्यान्तु रामस्य द्रष्टुं शशिनिभाननम्। भरतस्य वचः श्रुत्वा शत्रुघ्नः परवीरहा। विष्टीरनेकसाहस्रीश्चोदयामास वीर्यवान्।' इति पाठक्रमः। व्यत्ययस्तु लेखकप्रमादकृतः. Cf.]

3 Ś Ñ V1.3 B D8.13 read 3-4ᵇ (including 3552*) after 8. D1-4.12 M3 read 3 (D1.4.6 M3 including 3556*, D3 3549* and 3556*, D12 3550*) after 8. D4.8 M6 repeat 3 after 8. M3 reads 3ᵃᵇ (including 3548* and 3556*) after 8.—ᵃ) Ś D8.13 राज्ञो दारास्; M2 राजा राज्ञस्. T1.3 [अ]मात्यैः; M3 (first time) भृत्याः (for [अ]मात्याः). G2 राजदारस्तथामात्याः (sic).—ᵈ) D5 (first time) -गणास्तत्राः; D5 (second time) M3 -गता गणाः (for -गणाङ्गनाः). Ś D8.13 L (ed.) सैन्या (L [ed.] °न्य-) श्रेण्यस्त्वथाङ्गनाः; Ñ V B1-3 सैन्याः श्रेण्यस्तथा गणाः; B4 सैन्यश्रेण्यस्तथा गणैः; D1.3 सैन्याः (D3 °न्यं) श्रेण्यश्च सर्वशः; D2 सैन्यश्रेष्ठं च सर्वशः; D4 नरश्रेण्यस्तथाश्रमाः; D7.10.11 T2.3 सैन्या (T2 °न्यैः) सेनापतिगणाः; D5 (first time) G1 M1.3 (second time) सैन्या (D5 सह) सेनागणास्तथा; D5 (second time) सैन्यश्रेष्ठैस्तु सङ्गताः; D13 गच्छन्त्वन्ये तथा गणाः; M3 (first time) पौरजानपदैः सह.—After 3ᶜᵈ, D6-7.10-12 Ś (D3 M3 both times, D5 first time) ins.:

3548* ब्राह्मणाश्च सराजन्याः श्रेणीमुख्यास्तथा गणाः ।

[M3 (प)व (for स). D3 T1 G3 गता.; T2.3 G1 वर; M1.3 (प)व च (for गणाः).]

—Thereafter M3 cont. 3556*.

—ᶜᵈ) Ś Ñ V B1-4 D8.13 अभि (Ñ1 B3 °नि) र्यान्तु; B1 निष्क्रामंतु; D13 यान्ति प्रमोदा (for अभिनिर्यान्तु). Ñ V D3 T1 G M3 द्रष्टुं शशिनिभाननं (for ᵈ). D1-4.9 (second time) स्वरमाणा हि (D1.3 °णाभि, D3 °णा हि) निर्यान्तु रामदर्शनकाङ्क्षिण (D4 °मुदिताः; D5 °काङ्क्षताः).—After 3, Ś D1.2.4.8.13 M3 ins. 3556*; while D3 (followed by 3556*) ins. after 3; B3 (m.) cont. after 3552*:

3549* कोटे राज्ञो भवद्भिश्च परिष्ठा भूपसंनिभः ।

[B3 प्रभुता (for प्रविष्ठा).]

—Thereafter B3 cont. 3556*.

—After 3, D13 ins.:

G. 6. 111 9
B. 6. 117 5
L. 6. 103 10

भरतस्य वचः श्रुत्वा शत्रुघ्नः परवीरहा ।
विष्टीरनेकसाहस्रीश्चोदयामास वीर्यवान् ॥ ४
समीकुरुत निम्नानि विषमाणि समानि च ।
स्थानानि च निरस्यन्तां नन्दिग्रामादितः परम् ॥ ५
सिञ्चन्तु पृथिवीं कृत्स्नां हिमशीतेन वारिणा ।
ततोऽभ्यवकिरन्त्वन्ये लाजैः पुष्पैश्च सर्वतः ॥ ६
समुच्छ्रितपताकास्तु रथ्याः पुरवरोत्तमे ।
शोभयन्तु च वेश्मानि सूर्यस्योदयनं प्रति ॥ ७
स्रग्दाममुक्तपुष्पैश्च सुगन्धैः पञ्चवर्णकैः ।
राजमार्गमसंबाधं किरन्तु शतशो नराः ॥ ८

3550* शङ्खशब्दनिनादैश्च भेरीणां निस्वनैः परैः ।
नागरा निययुर्हृष्टा रामदर्शनलालसाः ।

4 Ś N V1.3 B D8.12 read 3-4ᵇ (followed by 3552*) after 8. D13 om 4-5ᵈ —ᵃ) M1 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा —ᵇ) D1.3 च (D3 स) महामतिः, D5 सुसमाहितः, D9 तु महायशाः (for परवीरहा) —ᶜ) G3 M1.5 व्युष्टीर्, D6 T2.3 M3 साहस्राश्, D7 G3 साहस्रैश् (sic) M2 भृत्याननेकसाहस्राश् ❀ Cv विष्टिः शिल्पिसेना।, Cr विष्टीन् भृतिं विना कर्मकरान्।, Cm t विष्टीः भृतिकरान्।, Cg विष्टीः भृतिं विना कर्मकरान्।, Ck व्युष्टिः भुजिष्यसेना ❀ —ᵈ) D10.12 Ck t आगताः (for वीर्यवान्) —For 4ᶜᵈ, Ś (Ś1 reads in m. Ś2 repeats before the second occurrence of 5) D1-4.8.11.12 subst.

3551* प्रेष्यशिल्पिसहस्राणि चोदयामास वीर्यवान् ।

[D1 प्रेष्या स्त्व D2 युक्ता शिल्पि D3 प्रेष्ये शिल्पि D4 तत्र शिल्पि, D8 प्रेष्यापष्टि (for प्रेष्यशिल्पि) D3 चोदयामास D2 प्रययामास]

while Ñ V B subst. for 4ᶜᵈ Ś D8.12 ins after 4ᵃᵇ

3552* सर्वं स कारयामास विशेषेण नरोत्तम ।

[Ś1 D12 विशेषात्स]

—Then B2 (m) cont. 3549* and 3556*

5 D13 om 5ᵃᵇ (cf. v.l. 4) V3 om 5-8 Ś1 reads in marg. Ś2 reads 5-6 (including 3551*) twice —ᵃ) Ñ V1.3 B समी (B1 °म) क्रियतां —ᵇ) D12 विविधानि (for विषमाणि) D1 T2 G1.3 M1.3 च भागशः, D1.3 विभागशः, D2.3 च सर्वशः. Ct as in text (for समानि च) D4.5 T2.3 G3 M5 समानि विषमाणि च —ᶜ) D1.7 T2.3 G3 M स्थलानि. Ct as in text (for स्थानानि) Ś1 Ñ1 B1 विरच्यतां, N2 V1.3 विभज्यतां, D4 निकृष्यतां, D12 विविच्यतां (for निरस्य तां) Ś2 (both times) B2.3 D8.12 स्थ (D12 स्थू) लानि च विरच्यतां, B4 स्थूणानि सन्निभज्यतां, D1-3.11 स्थला (D1 स्थूणा) नि च निकृष्यतां, D1 T1 G3 स्थलानि च निरस्यतां ❀ Cm स्थूलानि इति पाठे अत्युन्नतप्रदेशान् ❀ —ᵈ) N1 V1 B4 अतः परं, M1 अनन्तरं ❀ Cv 'समीकुरुत निम्नानि विषमाणि च भागशः' इति सम्यक् पाठः । 'समीकुरुत निम्नानि समानि विषमाणि चेति' पाठे तादृग् व्याख्यानम्। केवलं निम्नानि केवलं स्थलानि च समीकुरुत। एकीकुरुत निम्नसमविषमाणि स्थानानि एकरूपाणि कुरुतेत्यर्थः । इति स्थलानि च निरस्यन्ताम् (क्षिप्यन्तानि च खन्यन्ताम्)। Cg नन्दिग्रामादितः परम्, अयोध्यापर्यन्तमित्यर्थः।, Ck t इतो नन्दिग्रामात् परं यावदयोध्याम्। तावत एव गन्तव्यदेशत्वादिति भावः ❀

6 V3 om. Ś1 reads in marg. Ś2 reads 6 twice (for all cf. v.l. 5). N V1.3 B1.4 om. B2 reads in marg. 6ᵃᵇ —ᵃ) D4 सिञ्चतां. Ś (Ś2 both times) D8.12 सर्वे, B3 D13 सर्वां D1.4.5 चान्ये (for कृत्स्नां) —ᵇ) B3 हिमशीतल, D1-3 सुखशीतेन, D13 वायुमिश्रेण (for हिमशीतेन) —After 6ᵃᵇ, M4 ins

3553* इति प्रतिसमादिष्टा शत्रुघ्नेन महात्मना ।

—ᶜ) Ś2 (both times) D12 तेऽभ्यवकिरन्त्वन्ये, Ñ1 ततोऽभ्यवकि°, V1 सत सुवि, B1 ततश्च सु, B4 ततोऽभ्युप, D1.3.9 तथैवाव°, D3 तथाऽभ्यव, D4 तथा चात्र (for ततोऽभ्यव) —ᵈ) D4 T1 G M1-3 सर्वशः, D6 T3 सत्वरा (for सर्वतः) Ś (Ś2 both times) N V1.3 B1.4 D8.12 पुष्पैस्ता (Ś D8 °ष्पजा) श्चैव सर्वशः (Ñ B3.4 °तः) B1 पुष्पैर्लाजैः समन्ततः, D1-4.9.11 फ (D11 च) लैः पुष्पैश्च सर्वशः —After 6, D13 ins

3554* द्वारे द्वारे विचित्राणि तोरणानि ध्वजानि च।
तथा महोत्सवाः सर्वे कदलीरोपणानि च।
कृत्वा सा नगरी रम्या पताकाभिरलंकृता।

7 V3 om 7 (cf. v.l. 5) —ᵃ) Ś D4 समुन्नत। B1.4 समुच्छ्रि (B4 °[प]) ता; D1 समुन्नत; D4.8 G1 समुत्थित, D13 **हृत. Ś D1.4.5.8.11 पताकाश्च M3 पताकाभी —ᵇ) D3.11 रथ्यां —ᶜ) B3 D3 शोधयन्तु (sic), M1.3 शोभयति. Ś B2 D2 स्व, V1 B3 D13 सु, B1.4 सम (for च) D13 समूषयन्तु वेश्मानि

8 V3 om 8 (cf. v.l. 5) —ᵃ) Ś Ñ V1.3 B D1.4.5.11 भवर (D1 °पात) मुक्त। D3 भपर रक्त। D13 भासारयुक्त; T1.3 स्रग्दाममुक्ता. B1 तु (for च) M3 स्रग्दाममिमुक्तपुष्पै —ᵇ) D10.11 सुवर्णै (for सुगन्धै) D7 सुवर्णजैरपि —ᶜ) Ś V1 D8.12 सुसंबाधं —ᵈ) Ś2 जना (for नरा) D13 ******वा नरा —After 8 Ś N V1.3 B D8.12 read 3-4ᵇ (followed by 3552*), while D2-4.12 M3 read 3 (D1.4.6 M1 including 3556*, D1 3549* and 3556*, D11 3550*) whereas D2.3 M2 repeat 3 (followed by 3556*) On the other

मत्तैर्नागसहस्रैश्च शातकुम्भविभूषितैः ।
अपरे हेमकक्ष्याभिः सगजाभिः करेणुभिः ।
निर्ययुस्त्वरया युक्ता रथैश्च सुमहारथाः ॥ ९
ततो यानान्युपारूढाः सर्वा दशरथस्त्रियः ।
कौसल्यां प्रमुखे कृत्वा सुमित्रां चापि निर्ययुः ॥ १०
अश्वानां खुरशब्देन रथनेमिस्वनेन च ।
शङ्खदुन्दुभिनादेन संचचालेव मेदिनी ॥ ११

G 6. 111. 18
B. 6. 127. 21
L. 6. 108. 19

hand, Ms reads 3^{ab} (including 3548* and 3556*) after 8 —After 8 D7 10 11 M1 ins

3555* ततस्तच्छासनं श्रुत्वा शत्रुघ्नस्य सुहृज्जनः ।
[M1 तस्य (for ततस्)]

—Thereafter all the above MSS cont while Ś D1.4.6.13 M2 ins after 3 B3 (m) D3 cont after 3549*, D5 T G ins after 8, D6 M3 ins after the second occurrence of 3 M4 cont after 3548*

3556* धृष्टिर्जयन्तो विजयः सिद्धार्थो ह्यर्थसाधकः ।
अशोको मन्त्रपालश्च सुमन्त्रश्चापि निर्ययुः ॥

[(l 1) Ś D1-4.6.13 धृष्टिः M3 धृष्टिः D5 सुराष्ट्रो (for सिद्धार्थो) Ś D1 13 राज्यवर्धनः, B3 D1-4.6 राष्ट्रवर्धनः, D1.2 10 11 T3 M5 चार्थसाधकः, T3 चार्थनायकः (for ह्यर्थसाधकः) —(l 2) Ś2 अशोकः D5 अशोको Ś B3 D1-4.6.13 M3 धर्मपालश्च D5 T1 G2 मन्त्रपालश्च (G1 °रैश्च) Ś1 D6 11 [s]प्यभिर्ययुस्ते, D1-4.6 चा(D6 त)भिर्ययुस्ते, D5 T2.3 चापि नाभ्यगुः G1 च विनिर्ययुः]

9 a) N V1 B.4.5, V3.4 अश्व (for मत्तैर्) D6 नागो (for नाग) N1 V1 B1 तु (for च) —D11 om (hapl) from 9^{b} up to the prior half of l 1 of 3557* —b) Ś1 D1.4.6 शातकौम्भ B3 शातकुम्भैर् D7 10 11 G2 स्वर्णैः सु (for शातकुम्भ) —c) N V1.3 B3.4 D1.4.6.7 10 11 13 हेमकक्षाभिः V2 हेमकक्षाश्च, B1.2 हेमघंटा(D2 °कंठी)भिः D5 च महाकक्षाः M1 हेमकक्ष्याभिः —d) Ś N V B1.4 D11 सर्वाभिः B1 सौभिक्ष्याश्च B3 सत्त्वाभिः D5 तथा सह D6 तथाभिः M3 समगाभिः (for सगजाभिः) D1.2 करेणुभिस्तथा नरैः D5 करेणुभिरभियुतः T2.3 करेणुभिर्युताः —V3 om 9^{cd} B3 reads 9^{f} (second time in m) twice —e) D13 निर्याता Ś D6 च त्वरान्विताः B3 च तथा युक्ता D7.10.11 T G2.3 M5 तुरगाश्चैव (D7.10.11 °श्च) G1 M3 त्वरया याते (M3 °ता) (for त्वरया युक्ता) B3 (second time) D1-4 त्वरमाणा वि(B3 D2 °णानि D5 °णा हि)निर्ययुः (B3 °याता) —f) B1 रथैश्चैव B3 (first time) रथैस्तु L (ed) मुख्यैश्च तु (for रथैश्च सु) D6 महारथैः D1 महोक्षाः D6 महारथाः G2 महोद्धैः (for महारथाः) Cv रथैश्च सुमहारथा इत्यस्यानन्तरं ततो यानान्युपारूढा इत्यर्धं रथश्लोकद्वयं पतितम्। पात्र तु प्रमाणादिति तम्। Ct निर्ययुस्त्वरया युक्ता रथैश्च सुमहारथा इत्यस्यानन्तरं पदातिसहस्राणां उपलब्धो पदातिनाम्। तुरगाणां सहस्रैश्च मुख्यैर्मुख्यतरान्वितैः । पदातीनां सहस्रैश्च वीरा परिवृता ययुः । ततो यानान्युपारूढा सर्वा दशरथस्त्रियः । कौसल्यां प्रमुखे कृत्वा सुमित्रां चापि निर्ययुः । कैकेय्या सहिता सर्वा नन्दिग्राममुपागमन् । कृत्स्नं तु नगरं तत्तु नन्दिग्राममुपागमदिति पाठक्रम । स्थल्यासस्तु लेखकप्रमादकृत इति —After 9 Ś N V (V3 after 9^{cd} owing to om) B D7.10-13 M3 ins, while D1-4.6 (D4.6 only l 1) M1 ins after 9^{ab}

3557* तुरगाणां सहस्रैश्च मुख्यैर्मुख्यतरान्वितैः ।
शतश्च पृथिवीपालाः सहस्राणां सप्तकालाः महायशाः ।
पदातीनां सहस्रैश्च वीरः परिवृतस्तदा ।

[D11 om the prior half of l 1 V3 D7 10 11 M1.2 transp l 1 and l 2 —(l 1) N1 तुरगाणां V3 B4 D13 सहस्रैस्तु D3 सहस्र (sic) —B4 om (hapl ?) from the post half of l 1 up to 13* D13 om from the post half of l 1 up to the prior half of l 3 Ñ V B1-4 मत्रिभिर्भक्तो वृत्तः (=13*) D1 वीरैः परिवृतैश्च D6 शातकुम्भ विभूषित (=9*) M1 मुख्यैर्मुख्यतरान्वितैः (for the post half) —B3 om l 2 —(l 2) M1 पालः (for पाल) G (ed) सप्तकानां (for सप्तकालाः) B1.2 (also) महात्मा, D1-4.7 10-11 M3 पताकिनां (for महायशाः) M1 शतश्च पृथिवी सहस्रैश्च सप्तकालाः पताकिभिः —(l 3) B1 तु (for च) V1 B1 D11 तथा (for तदा) D1-4 वीरैः परिवृतास्तथा D7 10 11 M1.2 वीरा परिवृता ययुः (for the post half)]

while M3 ins

3558* स्वल्पकारैरनेकार्थैरन्यैश्च विपाटितैः ।

10 Ś Ñ V B (B1 om 11) D1-4.6.7.10.11 M1.2 read 10-12 after 16 (D1.4.6 after 16^{ab} owing to om) —a) D1-4.6 (ऽ)पारूढा —b) D5 सदा (sic) (for सर्वा) —c) N1 V3 D11 T1 M1 प्रमुखे (V1 °खं) D1.2.4 M3 पुरतः Cg as in text (for प्रमुखे) D5 कौसल्यां च सुमित्रां च D6 कामल्यं च पुरस्कृत्य —d) D6 कैकेयी Ś N V B D1.2.3.11 चैव, D1-4 चापि (for चापि) M3 सुमित्राप्यथ निर्ययुः (metri causa) —After 10 M1.2 ins

3559* कैकेय्या सहिता सर्वा नन्दिग्राममुपागमन् ।

11 For sequence in Ś N V B (B1 om 11) D1-4.6.7.11.13 M1.2 cf vl 10 D7.10.11 M1 (om 11^{cd}) read 11-12 after 16 M1 transp 11 and 12 —a) D11 मुखे (for खुर) D7.10.11 रथैश्च D5 वाहन (for स्वनेन) —b) D11 हर (for च) —c) D1.4.6 निर्घोषे (for नादेन) —d) Ś1 D1 चकम्पे ...

G. 6.111 18
B. 6.127 22
L. 6.108 20

कृत्स्नं च नगरं तत्तु नन्दिग्राममुपागमत् ॥ १२
द्विजातिमुख्यैर्धर्मात्मा श्रेणीमुख्यैः सनैगमैः ।
माल्यमोदकहस्तैश्च मन्त्रिभिर्भरतो वृतः ।
शङ्खभेरीनिनादैश्च बन्दिभिश्चाभिनन्दितः ॥ १३
आर्यपादौ गृहीत्वा तु शिरसा धर्मकोविदः ।
पाण्डुरं छत्रमादाय शुक्लमाल्योपशोभितम् ॥ १४
शुक्ले च वालव्यजने राजार्हे हेमभूषिते ।
उपवासकृशो दीनश्चीरकृष्णाजिनाम्बरः ॥ १५
भ्रातुरागमनं श्रुत्वा तत्पूर्वं हर्षमागतः ।
प्रत्युद्ययौ तदा रामं महात्मा सचिवैः सह ॥ १६
समीक्ष्य भरतो वाक्यमुवाच पवनात्मजम् ।
कच्चिन्न खलु कापेयी सेव्यते चलचित्तता ।
न हि पश्यामि काकुत्स्थं राममार्यं परंतपम् ॥ १७

D1 2 3 13 T1 2 G1 च मेदिनी D3 8 पूरयन्निव मेदिनीं —After 11 D7 10 11 ins while M1 ins after 11^cd (owing to om)

3560* गजानां बृंहितैश्चापि शङ्खदुन्दुभिनिस्वनैः ।
[D3 10 नि स्वने]

12 For sequence in Ś Ñ V B D1 4 7 12 M1 2 6, cf v l 10 and 11 M3 transp 11 and 12 —^a) D2 दृष्ट्वा (for कृत्स्नं) Ñ V B1 2 D11 G1 हि B3 D2 4 7 9-13 T1 2 G3 M1 2,5 तु (for च) Ś Ñ V1 2 B1 2 3 D3-5 9 11 13 M2 तत्र, D3 त तु, G1 तूर्णं (for तत्तु) B1 कृत्स्नां हि नगरीं तत्र —^b) Ś D8 12 नदिग्रामाद्(sic) Ś N V B3-4 D1-4 8 9 12 13 M1 उपागत(B1 °ता)

13 B1 om 13^abc (cf v l 3557*) —^a) G (ed) धार्मिकै (for धर्मात्मा) M1 ततो द्विजातमुख्यैश्च —^b) Ś D2 3 8,12 T1 च नैगमै, V3 सहोगमै (sic), B1 D1 12 ग्रामै सर्वै, B2 तथैव च, D9 सदस्यैश्च, G1 समागतैः ; Cv r m g as in text (for सनैगमैः) —^c) Ś Ñ V1 2 B D2 12 नागरैर्(D13 °रो) (for मन्त्रिभिर्) B2 बहुभिर् (for भरतो) D9 वृत —^e) Ś N V1 2 B D2 12 निनदेन, M1 -स्वनैश्च (for निनादैश्च) —^f) B1 मतिभिश्च; M1 वन्दिवश्च (for बन्दिभिश्च) Ś N V1 2 B D1 4 7-13 T1 2 M3 [अ]भिनन्दित D1 G2 M2 [अ]पि वन्दित (for [अ]भिनन्दित)

14 ^a) Ś Ñ V B D7 8,11 M1 पादुके तु(Ś B1 D2 12 द्वे) (for आर्यपादौ) Ś N V B D4 7 12 च D3 T1 G1 3 तौ (for तु) D1 3 पादुकेश स(D3 °क तेपा; D2 °क ते तु) संगृह्य D5 पादुके तु पुरस्कृत्य, D6 तथा तेषां तु संगृह्य, D13 गृहीत्वा पादुके तस्य M1 आर्यस्य पादुके गृह्य —^b) D13 रामस्य (for शिरसा) —V3 om 14^cd —^c) T1 G M पाण्डरं —^d) Ś D2 12 शुभ्र माल्य, D6 T2 चित्रमाल्य, D11 दिव्य°; M2 शुभ्रवाल (for शुक्लमाल्य) Ś N V1 2 B D2 12 विभूषित (for [उ]पशोभितम्)

15 ^a) D2 तु (for च) D9 शुक्ले चचाल व्यजन (sic) —^c) Ñ V B1 2 4 D2 12,13 रामार्हे, B2 महार्हे; L (ed) रामार्हे (for राजार्हे) G2 M3 मणि ; Cg as in text (for हेम) D1 रामार्थे सुविभूषित.—G (ed) om 15^c–16^b

—^d) D13 परो (for कृशो) M3 दानश्च (for दीनश्च) —^d) D1 -वास (for -कृष्ण)

16 G (ed) om 16^ab (cf v l 15) —^a) T1 damaged from श्रुत्वा up to महात्मा in ^c —^b) Ñ V1 2 B3-4 D12 तत्सर्वं, V3 भरतो (for तत्पूर्वं) G1 सागत B1 हर्षेण च समागत ‖ Cr तत्पूर्वं हर्षमागमदित्येन रामागमनश्रवणात् पूर्वं हर्षो नासीदित्यर्थप्रतीयते ‖ —After 16^ab, D1 2 3 read 10-12 and om 16^cd —^c) D12 प्रत्यगच्छत् D3 4 G1 M1 ततो (for तदा) M1 प्रत्युत्थाय ततो राम —^d) G1 धर्मात्मा (for महात्मा) Ś N V B1 2 D2 12 13 मन्त्रिभिर्वृत (N B1 °भि सह) G1 M1 Cg सचिवैर्वृत (for सचिवैः सह) D4 महात्मानं त्रिभिर्वृत —After 16 Ś N V B D2 12 13 M1 4 read 10-12 while D7 10 11 M1 (om 11^cd) read 11-12

17 T1 damaged for 17^b —^a) Ś N V B D2 12 उवाच क(B4 सवोचत्क)पिकुञ्जर(B2 3 °पुगव), D1 2 3 उवाच हरिपुगव —After 17^ab, B1 ins

3561* नागराश्चात्र तिष्ठ तु यावद्रामस्य दर्शनम् ।

—^c) D2 कच्चिन्न G (ed) कच्चित्तु Ñ B4 वानरेन्द्र B1 कच्चिन्न (for न खलु) D3 12 कैकेय्या T1 M1 कापेया Ś D2 12 ननु वानर कापेया, D1-3 3 किं तु(D3 नु) वानर कापेयी(D1 °येन) —^d) Ś N V1 2 B1 2 4 D1-3 3 11 सैव ते D1 12 इव ते, M1 वर्तते, L (ed) नैव ते (for सेव्यते) B1(in also) स्वचित्तता D2 चलचपला —V3 om 17^ef —^e) D1 नैव, D2 नहि(sic) (for न हि) —G1 repeats erroneously from काकुत्स्थ up to सहायवान् in 19^a —^f) D1 12 रामं पाण्डुरजय, G1 राममार्यवरं परं —After 17, D1 2 3 11 T G M1 2 3 ins

3562* कच्चित्तु वानरश्रेष्ठ कपय कामरूपिण ।

[D3 कच्चित् D2 3 T2 चानु- D12,13 चरे T2 वानरा; M3 स्तु M1 तात (for तु) D1 क च केनापि दृश्यते; M1 कच्चित्तु न दृश्यते(sic) (for the prior half) M1 वानर Cr as above (for कपय) ‖ Cv 'कच्चित् वा न दृश्यन्ते कपय कामरूपिण' इति । वानररूपेण कपयो वा कच्चित् दृश्यन्ते । किं न दृश्यन्ते ‖]

अर्थेवमुक्ते वचने हनूमानिदमब्रवीत् ।
अर्थं विज्ञापयन्नेव भरतं सत्यविक्रमम् ॥ १८

सदाफलान्कुसुमितान्वृक्षान्प्राप्य मधुस्रवान् ।
भरद्वाजप्रसादेन मत्तभ्रमरनादितान् ॥ १९

तस्य चैष वरो दत्तो वासवेन परंतप ।
ससैन्यस्य तदातिथ्यं कृतं सर्वगुणान्वितम् ॥ २०

निस्वनः श्रूयते भीमः प्रहृष्टानां वनौकसाम् ।
मन्ये वानरसेना सा नदीं तरति गोमतीम् ॥ २१

रजोवर्षं समुद्भूतं पश्य वालुकिनीं प्रति ।
मन्ये सालवनं रम्यं लोलयन्ति प्लवंगमाः ॥ २२

तदेतद्दृश्यते दूराद्विमलं चन्द्रसंनिभम् ।
विमानं पुष्पकं दिव्यं मनसा ब्रह्मनिर्मितम् ॥ २३

रावणं बान्धवैः सार्धं हत्वा लब्धं महात्मना ।
धनदस्य प्रसादेन दिव्यमेतन्मनोजवम् ॥ २४

G 6 111 26
B 6 127 31
L 6 108 28

18 D5 om 18cd — a) V2 damaged from first म up to नि in b S1 यद्येवम्, B2 D5 T1 G2 तयैवम्, Ś Ñ V1.2 B1.3.4 D1.11 उक्ते वचन, G1 उक्ते भरत, M3 उक्ते च वचन (hypm) D4 तथोक्तवत भरत, D6 T2.3 एवमुक्ते तु (D6 च) वचन — b) Ś Ñ1 B1.4 D8.12 हनूमान्मारुतात्मज — G(ed) om 18cd — c) V2 B2 D2.12 अथ, D3 इत्य, D10.11 T1 Ck t अर्थं (for अर्थं) Ś B3.4 D4.12 एव (for एव) — d) B1 सत्यसगर ; G1 सत्यपराक्रम (hypm)

19 M3 reads 19 in/ his — a) V1.2 M3 महाफलान् ; D1.4.5 सदाफलान् ; D4 सदा फुल्लान्, D6 सदा फलान्, Cr m g t as in text (for सदाफलान्) B2 सकुसुमान् ; D12 समुच्छितान् (for कुसुमितान्) — b) D1-4.8.11 पश्य वृक्षान् (for वृक्षान्प्राप्य) B3 मधुश्रुतान् Ś N V B2-4 D8.11 M3 पश्य वृक्षान्मधुस्रु(M3 °स्रु)त (B4 °तान्) — cd) D12 प्रभावन (for प्रसादन) D12 मधुरान् (for नादितान्) M3 वानरेन्द्र सुपुष्पत (for c) Ś N V B D1-4.8.11 मुने प्रसादा(N2 वरप्रदाना)त्सिद्धस्य भरद्वाजस्य धीमत , D6 मुनिप्रसादतश्च च नहुषस्य च धीमत

20 D1-4.5 om 20cd — a) Ś N V B D8.12 तत्र (for तस्य) D4 तस्मै चैव, D10.11 G1 तस्य चैव (D12 °व) — V2 damaged from से up to b M3 तस्य सविता(?)दृ — b) Ś D8.12 त्रिदशेन N V1.2 B यत्र यत्र (for वासवेन), M3 [अ]पि राघव (for परंतप) D12 रावणस्य महात्मन — After 20cd B3 (in) ins.

3563* रावणस्य कृपितानेन महात्मनो महात्मना ।

— a) D5-6 T1 G1 M1.2 Cg तथा(D6 °था)तिथ्य D5 पद्मतिथ्य Ś V1 D8.12 भातिथ्यमपर सैन्यस्य N V1.2 B आतिथ्यं च (B2 च) महेश्वरस्य D12 सर्वसैन्यस्य चातिथ्य — d) V1 पृथक् (for कृत) D6 T1.2 गुण ; Cg k t as in text (for गुण) D4 कृत्वा तेन महर्षिणा — After 20 M3 ins.

3564* सर्वकामफला वृक्षा नद्यश्चैव मधुस्रवा ।
तथा चैव वरो दत्तो वासवेन हरीश्वरान् ।
राक्षसैर्जीवयन्ता हतांश्चिदुष्प्रभृति ॥

21 V2 om 21-22b — a) Ś Ñ V1.2 B D1-4.8.11 श्रूयते सुमहा (for भीम) — b) Ś Ñ V1.2 B1.3.4 D1.12.13 हृष्टानां च, B2 प्रहृष्टानां च (hypm) — c) B2 अद्य (for मन्ये) V2 B2 G2 सेनानी, Ck t as in text (for सेना सा) D2 समवाद्वानरी सेना — M1 damaged for 21d — d) D2 Ctp वालुकीं (for गोमतीम्)

22 V2 om 22ab (cf v l 21) — a) Ś Ñ1 D5 T1 G1 रजोव(Ś D8 °ष)र्षं ; D1-4.5 M3 रजश्चैव (D1-4 °ह्य), M3 °पिङ्ग (for रजोवर्षं) S1 N V1.2 B1-3 D1-4.9.10-12 M1.2 समुद्भूत, D2 समुद्भूता Cg as in text (for समुद्भूत) — b) Ś Ñ V1.2 B3.4 D1-4.8.12 श्या(D1 सा)लु(V1 D4 °ष्य B3.4 °लु)किनीं, B2 महाविनीं, D6 T1 G1.3 M3 वालुकिन, D10.11 G2 M1.2 सा(M3 का)ञ्चन ; D12 सारवर्णीं (hypm), Cm g as in text (for वालुकिनीं) B1 मन्ये वालुकिनी तथा — c) Ś D5.10 पश्य, Ñ1 V2 B3.4 मन्ये (for मन्ये) V1 B1 D2.3.4 सालवन, D12 मालवन ; G2 सालवन V2 पश्य D1-4 सर्व ; D12 वन (for रम्यं) D10 अन्ये (D6 रम्य) सालवनं सर्वं — d) Ś B1 D1-4.12 लोडयन्ति D6 लोपन्ति च ; D12 पातयन्ति (for लोलयन्ति)

23 ab) D5 यदेतद्दृश्यते राशौ (metri causa) ; D1-4 यदेतद्दृश्यता (for a) D7.10.11 विमान (for विमल) D1 सूर्यसंनिभ Ś N V B D8.12.13 त(Ś D8 प)देतद्दृश्यते भाति चन्द्र इ(D12 °मि)वो(V2 damaged from इवो up to d)दित (D12 °त) — c) D2 damaged for पुष्पकं D5.6 दारुण ; D12 रम्यं (for दिव्य) — d) D1.4 मानस (for मनसा) M3 विश्वकर्मविनिर्मितम् ; Cm मनसा ब्रह्मनिर्मितम् । विश्वकर्मणा मनसा यथार्थं निर्मितम् ।। Ct मनसा ब्रह्मनिर्मितम् ब्रह्मणा स्वपुत्रस्य विश्वकर्मणा निर्मितम् &c

24 a) Ś V2 B2 D8.10.11 वानरै ; D1 राक्षसै ; D6 बन्धुभि (for बान्धवैः) — b) D1.4.9 हत्वा युद्धे (D2 दिव्य) (for महात्मना) D8 हत्वा प्राप्तं विमानकं — After 24cd, D2.10.11 T1.2 M1.2 ins

3565* अद्यमारिन्दमसानि विमानं राघवादृतम् ।

— M1 om 24cd — d) D1-4 राक्षस मनसा गती

G 6 111 27
B 6 127 32
L 6 108 29

एतस्मिन्भ्रातरौ वीरौ वैदेह्या सह राघवौ ।
सुग्रीवश्च महातेजा राक्षसेन्द्रो विभीषणः ॥ २५
ततो हर्षसमुद्भूतो निस्वनो दिवमस्पृशत् ।
स्त्रीबालयुववृद्धानां रामोऽयमिति कीर्तिते ॥ २६
रथकुञ्जरवाजिभ्यस्तेऽवतीर्य महीं गताः ।
ददृशुस्तं विमानस्थं नराः सोममिवाम्बरे ॥ २७
प्राञ्जलिर्भरतो भूत्वा प्रहृष्टो राघवोन्मुखः ।
स्वागतेन यथार्थेन ततो राममपूजयत् ॥ २८
मनसा ब्रह्मणा सृष्टे विमाने लक्ष्मणाग्रजः ।
रराज पृथुदीर्घाक्षो वज्रपाणिरिवापरः ॥ २९
ततो विमानाग्रगतं भरतो भ्रातरं तदा ।
ववन्दे प्रणतो रामं मेरुस्थमिव भास्करम् ॥ ३०

---

25 ᵃ) D[illegible] पुत्रौ तौ (D[illegible] द्वौ), D[illegible] अत्र तौ (for एतस्मिन्) Ś D[illegible] T[illegible] भ्रातरौ (for भ्रातरौ) V[illegible] B[illegible] दिव्यौ D[illegible] धीरौ (for वीरौ) —V[illegible] damaged from 25ᵃ up to स in l 1 of 3566* —ᶜ) Ś D[illegible] महाबाहुर् (for महातेजा) —After 25ᵃ Ś Ñ V B D[illegible] M[illegible] ins while D[illegible] subst only l 1 for 25ᵃ

3566* ऋक्षवानरसंवृत: ।
रावणस्यानुजो वीरो

[V[illegible] damaged up to सं —(l 1) D[illegible] M[illegible] सर्वयूथप (D[illegible] °वानर) D[illegible] सम(D[illegible] °ग)त D[illegible] सकृत —(l 2) M[illegible] नामालये रावणभ्रात:]

—ᵈ) Ś Ñ V B D[illegible] राजा चैव (B[illegible] वै स) D[illegible] T[illegible] G[illegible] M[illegible] राक्षसश्च (for राक्षसेन्द्रो) ※ Cr m 'राक्षसश्च विभीषण ' इत्यनन्तरं भासत इति शेष ※ —After 25 Ś N V B D[illegible] ins

3567* त दृष्ट्वा तूर्णमायान्त द्वितीयमिव भास्करम् ।
[D[illegible] स (for त)]

while M[illegible] ins after 25

3568* अत्रैव नृप तत्रस्थो विमाने रघुनन्दन ।

26 V[illegible] om 26 D[illegible] transp ᵃᵇ and ᶜᵈ —ᵃ) D[illegible] ततो हर्षं D[illegible] महातेजा: T[illegible] G[illegible] M[illegible] समुद्भूतो (for समुद्भूतो) Ś N V[illegible] B[illegible] D[illegible] G (ed) हर्षेणाभि (Ś B[illegible] D[illegible] °ण च G [ed] °णाति)समुत्कु(D[illegible] °त्क)ष्टो B[illegible] प्रहर्षण समुत्कृ(B[illegible] °द्रु)ष्टो D[illegible] हर्षेण महताभि (D[illegible] °कु D[illegible] °त्रु)ष्टो(D[illegible] °ता ख्यातो) —ᵇ) Ś V[illegible] B[illegible] D[illegible] M[illegible] निःस्वनो B[illegible] भाविनाम् (for मस्पृशत्) D[illegible] निःस्वनो राम पश्यत (sic) —ᶜ) D[illegible] स्त्रीबाला (for °ल) D[illegible] वृद्धैश्च (for °वृद्धानां) Ś N V[illegible] B D[illegible] बालस्त्रीवृद्धसंघा(B[illegible] °ख्या)नां —ᵈ) Ś N V[illegible] B D[illegible] [illegible] D[illegible] G[illegible] कीलत(sic); D[illegible] G[illegible] कीर्तिते D[illegible] घोषि (D[illegible] °पि)त (for कीर्तिते) D[illegible] रामरामेति घोषयता D[illegible] राम कीर्तयतां तदा

27 D[illegible] reads 27ᵃᵇ and 48ᶜᵈ after 30 —ᵃ) D[illegible] रथ (for रथ) D[illegible] अथ कुञ्जरवाहेभ्यस् —ᵇ) Ś D[illegible] T[illegible] M[illegible] स्वयमायां T[illegible] (with hiatus)भवतीर्य B[illegible] (भ)वनि (for मही) —ᶜ) V[illegible] damaged from स्त up to सोम in ᵈ M[illegible] ते (for त) —ᵈ) B[illegible] D[illegible] T[illegible] M[illegible] राम (for नरा) —For 27 D[illegible] subst

3569* अवतीर्य तत क्षिप्र रथद्विपतुरङ्गमात् ।
त विमानगत दृष्ट्वा जनो रिपुनिषूदनम् ।

[(l 1) D[illegible] अवतीर्णं —(l 2) D[illegible] राम नभसि वै यथा (for the post half)]

28 D[illegible] om 28 —ᵃ) D[illegible] सर्वतो (for भरतो) V[illegible] D[illegible] हृष्टो, D[illegible] T[illegible] दृष्ट्वा (for भूत्वा) —ᵇ) T[illegible] [उ]न्मुख Ś N V B[illegible] D[illegible] हृष्टो(V[illegible] भूत्वा D[illegible] हृष्ट) राममुपस्थित ; B[illegible] हृष्टो राममुपागमत् B[illegible] हृष्टोऽभ्युपस्थित B[illegible] हृष्टोत्फुल्लमुपस्थित ; D[illegible] दृष्ट्वा(D[illegible] हृष्ट) राममुपस्थित —D[illegible] om 28ᶜᵈ D[illegible] read the line of 40ᵃᵇ in place of 28ᶜᵈ —ᶜ) N V[illegible] B M[illegible] यथा (B[illegible] महा)र्हेण V[illegible] यथा तेन D[illegible] [अ]र्घ्यपाद्याद्यैस् Cg Lt as in text (for यथार्थेन) Ś D[illegible] स्वागतेन यथार्हं (Ś[illegible] °र्हे)ण D[illegible] यथार्थेनार्घ्यपाद्याद्यैस् —ᵈ) Ś N V B D[illegible] T[illegible] G[illegible] M[illegible] तदा G[illegible] M[illegible] तथा (for ततो) —After 28 B[illegible] (m) ins

3570* समवेक्षन्त च सर्वानात्मीयान्राम सर्वश ।

29 ᵃ) M[illegible] damaged for मनसा D[illegible] दृष्ट्वा ब्राह्मणासे(D[illegible] °सते)न(D[illegible] °व) M[illegible] मनोवेगसमायुक्ते —ᵇ) M[illegible] विमले (for विमाने) D[illegible] G[illegible] M[illegible] भरता ग्रज (D[illegible] °न) D[illegible] लक्ष्मणाग्रज D[illegible] पुष्पक तदा (for लक्ष्मणाग्रज) —ᶜᵈ) Ś N V B D[illegible] पृथुताम्राक्षो D[illegible] पुंडरीकाक्षो (for पृथुदीर्घाक्षो) Ś B[illegible] D[illegible] चक्र (for वज्र) Ś N V B[illegible] D[illegible] (अ)परे D[illegible] G[illegible] (अ मर (for [अ]पर) D[illegible] आसीनं पृथुग्रीवं वज्रपाणिमिवामरा

30 ᵃ) B[illegible] तथा D[illegible] तदा (for ततो) Ś[illegible] D[illegible] M[illegible] विमानाग्रस्थ(Ś[illegible] °स्थं M[illegible] °गत) —ᵇ) D[illegible] M[illegible] in sp भरतो and भ्रातर N V[illegible] B[illegible] मुदा D[illegible] तथा D[illegible] पुन: D[illegible] यथा (for तदा) —ᶜ) V[illegible] (also) D[illegible] शिरसा B[illegible] M[illegible] प्र(M[illegible] नि)णतो D[illegible] प्राञ्जलि: D[illegible] भरतो (for प्रणतो) Ś V(V[illegible] m also as in text) V B D[illegible] भूयश्च (for रामं) ※ Cv 'मेरुस्थमिव भास्कर' मित्युपमानवर्णं ' ततो रामाय ' इत्यादि श्लोको द्रष्टव्य । अन्यथा तु पुनरुक्तदोषापत्तिः ॥ Cr मेरुस्थमिव भास्कर

आरोपितो विमानं तद्भरतः सत्यविक्रमः ।
राममासाद्य मुदितः पुनरेवाभ्यवादयत् ॥ ३१
तं समुत्थाप्य काकुत्स्थश्चिरस्याक्षिपथं गतम् ।
अङ्के भरतमारोप्य मुदितः परिषस्वजे ॥ ३२
ततो लक्ष्मणमासाद्य वैदेहीं च परंतपः ।
अभ्यवादयत प्रीतो भरतो नाम चाब्रवीत् ॥ ३३
सुग्रीवं कैकयीपुत्रो जाम्बवन्तं तथाङ्गदम् ।
मैन्दं च द्विविदं नीलमृषभं चैव सस्वजे ॥ ३४
ते कृत्वा मानुषं रूपं वानराः कामरूपिणः ।
कुशलं पर्यपृच्छन्त प्रहृष्टा भरतं तदा ॥ ३५

G 6. 111 38
B. 6 127 44
L. 6 108 39

'मित्यस्यानन्तर 'ततो रामाभ्यनुज्ञात तद्विमानमनुत्तमम् । इत्युक्त महावेग निपपात महीतलम्' इति पाठक्रम । अय श्लोक यद्यपि कोशेषु लेखकैः प्रमादात् कृत ※ —After 30, D6-7.9.11 S (M3 repeats along with 3571* after 41) ins, Ś Ñ V B1 D8.12 ins after 41 while D13 ins after 27^{ab} the line of 50^{ab} (var) and then all the above MSS cont

3571* इत्युक्त महावेग निपपात महीतले ।

(M5 निपपात V3 D7.10.11 महीतल M3 (first time) भूतले चानमस्थित ज्ञात्वा रामचिकीर्षित]

—After 30 D13 reads 27^{ab} (followed by 3571*) and 48^{cd}

31 V3 om 31 D13 om 31^{ab} —^{a}) Ñ2 B1-3 T2 आरोपित(B1 T2 °त] Ś B1 D8.12 तु Ñ V1.2 B2-4 D8.9 T3.3 त (for तद्) D1-4 M1 ततो विमानमारुह्य —^{b}) Ś1 V1.2 B1.4 D6 सत्यसगर, D8 दाशुकशन (for सत्यविक्रम) M1 भ्रातर भरतस्तदा —^{c}) D6 reads from द्वि up to ^{d} in m D13 तद्विवो (for मुदित) —^{d}) Ś N V1.2 B D8.12 भूय एव, D13 भूयश्चैव (for पुनरेव) D1-4.7 इर्षाद्भूम्यवत(D1 °णि मुच)यत् ※ Ct अभ्यवादयत् अभ्यवन्दद्दियथ ※

32 D4 om 32-35 D8 om 32 D1.3.9 om 32^{ab} —^{a}) Ś N V B2-4 D2-6.10.12 T1.2 G M1.2 त(B4 स) समुत्थाय B1 D11 समुत्थाप्य च (for त समुत्थाप्य) M1 damaged for काकुत्स्थ —B1 repeats 32^{cd} (followed by 3576*) after 3591* D1.3.9 read 32^{c}–42 before 6 116 1 —^{c}) N1 D13 अंसे (for अङ्के) D13 आसाद्य (for आरोप्य) —^{d}) T2 भरत, G2 मुदित D1.3.9 परिष्वज्य च पीडि(D9 रोद्)त M3 मूर्ध्नि चाघ्राय राघव —After 32 V1 ins 3573* while D1.3.9 ins l 1 of 3576* —After 32 M3 ins

3572* आलिङ्ग्य च तत स्वाङ्कुरोद च पुन पुन ।
दृश्यमाने तदा रामे दृष्टवो हरिराक्षसा ।

33 D1 om 33 (cf v l 32) T2 om 33-34 V1 om 33 here and reads after 3576* For sequence in D1.3.9 cf v l 32 D2 reads 33-42 before 6 116 1 —^{a}) M3 आलिङ्ग्य (for आसाद्य) ※ Cv 'ततो लक्ष्मणमासाद्येत्यादौ श्लोक आसाद्यं लक्ष्मणवैदेह्यो समानम् । अभिवादन तु वैदेह्या एव वेदितव्यम् । अन्यथा पूर्वापरोक्त ज्येष्ठत्ववचन विरुद्ध स्यात् ※ —^{b}) M3 [अ]भ्यवादयत् (for परंतप) —^{c}) D7.10.11 G2 अथाभ्यवादयत्, M3 अभिवाद्य तत V1 D1-3.9 श्रीमान् (for प्रीतो) —^{d}) D6 M3 कीर्तयन् (for चाब्रवीत्) —For 33 Ś N V2.3 B D8.12 subst while V1 ins after 32

3573* न्यायतश्च समेत्याथ भरतेन महात्मना ।
वन्दितौ चरणौ देव्याः सीताया प्रयतात्मना ।

[(l 1) G (ed) समासाद्य —Ś D8.12 om (hapl) l 2 —(l 2) N प्रयतात्मना],
while D13 subst for 33

3574* स्वागतेन महाबाहु तदा राममपूजयत् ।
[cf 28^{cd}]

34 D4 T2 om 34 (cf v l 32 and 33 respy) D13 om 34 For sequence in D1.3.9 cf v l 32 and 33 —^{a}) D1-3.9 तत स (for सुग्रीव) M1 पुत्र(sic) (for पुत्रो) G2 illeg for $^{a-d}$ —^{b}) V3 B2 D1-3.7.9.12 G1 M1 अथाङ्गद, D6 तथागत —^{c}) Ś N2 V1.2 B D8.12 मैन्द द्विविद(B °द)नीलौ च, Ñ2 D1.3.6.9 T1 M1.2.5 मैन्द(M1 D1 M2.5 °दं)द्विविद(D9 °ध)नीलाश्च —^{d}) B2 शरभ (for ऋषभ) D1-3.9 M2 चापि(D6 च वै) सस्वजे, M5 परिषस्वजे —After 34 D5-7.10.11 T1.2 G1-3 (illeg) M ins,

3575* सुषेण च नल चैव गवाक्ष गन्धमादनम् ।
शरभ पनस चैव भरत परिषस्वजे ।

[(l 1) M5 गवय (for च नल) M2 गवय तथा (for गन्धमादनम्) —(l 2) D6 ऋषभ D6.7.10.11 G2 पनस (for भरत)]

35 B4 D4 om 35 (for D4 cf v l 32) For sequence in D1-3.9 cf v l 32 and 33 Before 35 D13 reads 46 —^{a}) B4 कृत्वा तु (for ते कृत्वा) M3 कृत्वा मानुषरूपं ते —^{cd}) D5-7.10.11 T G M1.2.4 पर्यपृच्छन्त D1.3 प्रहृष्ट Ś N V B1.2 D8.12.13 कुशल(Ñ भरत) परि पप्रच्छुर्भरत(M5 °च्छु कुशल) हृष्टवत्स(D13 °मानसा) —After 35 D5-7.10.11 T G M1.2.4 ins, Ś N V B1.2.4 D2.8.12.13 cont after 3590* B4 ins after the second occurrence of 32^{cd} D1.3.9 further cont, while M3 cont after 3591*

G 6 121 39
B 6 127 47
L 6 108 40

बिभीषणं च भरतः सान्त्वयन्वाक्यमब्रवीत् ।
दिष्ट्या त्वया सहायेन कृतं कर्म सुदुष्करम् ॥ ३६
शत्रुघ्नश्च तदा राममभिवाद्य सलक्ष्मणम् ।
सीतायाश्चरणौ पश्चाद्ववन्दे विनयान्वितः ॥ ३७
रामो मातरमासाद्य विषण्णां शोककर्शिताम् ।
जग्राह प्रणतः पादौ मनो मातुः प्रसादयन् ॥ ३८
अभिवाद्य सुमित्रां च कैकेयीं च यशस्विनीम् ।
स मातॄश्च तदा सर्वाः पुरोहितमुपागमत् ॥ ३९

3576* अथाब्रवीद्राजपुत्रः सुग्रीवं वानरर्षभम् ।
परिष्वज्य महाबाहो भरतो धर्मिणां वर ।
त्वमस्माकं चतुर्णां वै भ्राता सुग्रीव पञ्चमः ।
सौहृदाज्जायते मित्रमपकारोऽरिलक्षणम् ।

[D4 om l 1 D1 3 6 ins l 1 after 32 —(l 1) Ñ2 तथा (for अथ) G1 राजसूनु D1 3 M3 अब्रवीद्राजपुत्रश्च(M3 °सु) (for the prior half) Ś Ñ V B1 3 4 D8 12 सुग्रीवो D13 M1 वानरेश्वर M2 °राधिप (for वानरर्षभम्) B1 D1 6 8 तमोवाचेत भरतः सुग्रीवेनोपलालयन् —D9 om l 2 —(l 2) Ś Ñ V B1 3 4 D8 12 M3 भरतो धर्मवत्सल (D8 °ल) B1 D1-4 सुग्रीव कुरु (D3 °व) नेत्र (D1 °गर्भ D2 °गौतम) (for the post half) —(l 3) V2 damaged for व भ्राता Ś B1 D8 12 च Ñ V1 2 B3 4 M1-3 तु (for वै) B1 D1 4 6 12 भ्रातृ (D1 तेषां च) सुग्रीवस्माक (for the prior half) —M2 damaged for the post half —D4 om l 4 —(l 4) Ś Ñ V B D8 12 सौहार्दं, ⊕ Ck साहृदार्हति । तस्य लक्षणमित्यर्थः । so also Ct ⊕ D1 2 जायते (for जायते) V3 damaged from मित्र up to the post half of l 4 D6 अपकारो (for अपकारो) V1 B1 4 D8 12 उपकारो (B1 °र)वि (D6 °षेण, D12 °रावि)लक्षणं (for the post half)]

—Then D1 cont

3577* ततोऽभिवाद्य भरतो राक्षसं तं बिभीषणम् ।
परिष्वज्य विनीतात्मा विनयेनाभ्यनन्दयत् ।,

while M3 further cont after 3576*

3578* इत्येवमुक्त्वा धर्मात्मा भरतो भ्रातृवत्सलः ।

36 V3 om 36ab For sequence in D4 8 6 cf v l 32 and 33 D4 reads 36–42 before 6 116 1 —ab) D6 T1 2 तु भरत M1 परिष्वज्य (for च भरत) B1 कुशलं (for सान्त्वयन्) G1 इदम् (for वाक्यम्) Ś Ñ V1 2 B1 3 4 D8 12 13 M3 सो व वचनमब्रवीत्, D1 10 11 M1 सान्त्व(M2 °न्त्व)वाक्यमथाब्रवीत् (for b) D1 4 4 सुग्रीव च पुनः (D3 भरत) प्राह सांत्व(D4 मित्र)पूर्वं महामतिः —Ś1 om 36cd N3 reads 36c–37 in marg —c) G1 तव (for त्वया) —d) D1 4 सुदु कर —After 36 D1 3 ins 3590*

37 For sequence in D1-4 4 cf v l 32 33 and 36 Ś1 reads 37 in marg (cf v l 36) —a) V3 damaged for श्च तदा T1 2 तु (for च) —b) B1 D1 च (for स) —c) M1 damaged from पश्चाद् up to ववन्द in d D1 परमप्रीतम्, D6 T1 2 चवन्दद, D1 10 11 G3 चरणौ वीरो (for चरणौ पश्चाद्) —d) Ś D1 10 11 G1 M1 3 विनयादभ्यवादयत्, Ñ V B D1 3 12 विन(D1 द्वितौ)येनाभ्यवादयत्, D1 चक्र पादाभिवन्दनं, G1 ववन्द भरतानुज —For 37cd, D1 3 4 4 subst

3579* सीतायाश्च शुभौ पादौ स पश्चादभ्यवादयत् ।
[D1 संगताद् (for स पश्चाद्)]

—After 37 Ñ V B ins

3580* अथ वाष्पपरीताक्षीं कृशां नियममास्थिताम् ।
[V3 B3 परीतांगीं (for परीताक्षीं) B1 कृशं समवासिता (in also) कृशांगीं नियमस्थितां (for the post half)]

38 For sequence in D1 4 6 cf v l 32 33 and 36 —a) Ś3 Ñ V B D1-4 2 9-12 M1 2 विष(D4 °की)ण्णां G1 विवशा (for विषण्णा) Ś1 Ñ V B D4-6 11 शोककर्शिता Ś1 D2 विवर्णवदना कृशां —D10 om 38cd —c) V3 damaged from जग्राह up to मनो in d D1 4 [अ]भिमत (D1 °मुख), D6 स वृत (for प्रणत) D6 T1 G3 भूतवा (for पादौ) —d) Ś Ñ V B1 3 4 D8 11 12 T3 (also as in text) M1 2 3 प्रहर्षयन्, Cg as in text (for प्रसादयन्) B3 मातरं च प्रहर्षयन् D4 मनो मातरि दापयत्

39 For sequence in D1 4 4 cf v l 32, 33 and 36 —ab) D1 च कैकेयीं सुमित्रां (by transp) D1 4 4 4 तपस्विनीं —c) D1 2 स (for स) Ñ V B D1 10 11 G1 M1 2 तत ; D6 T1 G1 M1 तथा (for तदा) Ś D4 10 11 समागतान्सर्वे, D1 4 4 4 मातॄ (D1 पितॄ)ंश्च तथा सर्वा (D1 °र्वान्), D1 मातृभान्यासत सर्वा ; D1 समाहूय तत सर्वा —d) D7 समाहितम् (for पुरोहितम्) Ś2 D8 12 उपागमत्, Ś1 D1 (with hiatus) भरथमग्रपुरोहिता ; Ñ V B1 3 4 स(B1 स)प्रणम्याभ्यवादयत्; B3 प्रणम्य सोऽभ्यवादयत् D1 4 पुरोहितपुरोगमा (D1 °मान्); D6 T1 2 M1 4 ददर्श प्रणतस्तदा ; M1 अभिवाद्य महायशा —After 39 Ś Ñ V B D8 12 ins

3581* अभिवाद्य ततो रामो वसिष्ठं सचिवैर्वृतम् ।
तमन्यवादयन्मुख्या महात्मानमिव वासवम् ।
ददृशुस्तं तदा पौरा सभ्रात समुपस्थिताः ।
धरण्यां विमानस्थमुपगम्यमिव भास्करम् ।

[(l 1) V1 B1 D12 अभिवाद्य Ñ2 V1 B1 तदा (for ततो) Ś1 V3 B1-4 वृत —(l 2) V3 damaged from मुख्या up to ददृ in l 3 —After l 2, B1 ins

स्वागतं ते महाबाहो कौसल्यानन्दवर्धन ।
इति प्राञ्जलयः सर्वे नागरा राममब्रुवन् ॥ ४०
तान्यञ्जलिसहस्राणि प्रगृहीतानि नागरैः ।
आकोशानीव पद्मानि ददर्श भरताग्रजः ॥ ४१
पादुके ते तु रामस्य गृहीत्वा भरतः स्वयम् ।
चरणाभ्यां नरेन्द्रस्य योजयामास धर्मवित् ॥ ४२
अब्रवीच्च तदा रामं भरतः स कृताञ्जलिः ।
एतत्ते रक्षितं राजन्राज्यं निर्यातितं मया ॥ ४३
अद्य जन्म कृतार्थं मे संवृत्तश्च मनोरथः ।
यस्त्वां पश्यामि राजानमयोध्यां पुनरागतम् ॥ ४४
अवेक्षतां भवान्कोशं कोष्ठागारं पुरं बलम् ।
भवतस्तेजसा सर्वं कृतं दशगुणं मया ॥ ४५

G 6 111 52
B 6 127 56
L 6 108 54

3581(A)* तत सीता तु कौसल्यामुपागम्य यथाविधि ।
प्रणम्य शिरसा श्वश्रूं बाष्पगद्गदभाषिणीम् ।
उवाच सीतां कौसल्या अङ्कनारोप्य मैथिलीम् ।
दिष्ट्या रामानुजा साध्वि दृष्टा च पुनरागता ।

[Note hiatus between the two halves of l 3]
—(l 3) B3 दद्दृशे B4 त दद्दृशु (by transp)
—(l 4) Ś B1 D8 13 चरणिस्था)

—After 39 D3 ins

3582* मातृभि पुरतो राम सर्वाभि प्रतिनन्दित ॥

while M3 ins

3583* पुरोहितमुपागम्य वसिष्ठमभिवादयत् ।

40 For sequence in D1-4 1 cf v l 32 33 and 36 —b) N1 V1 B3 4 G1 2 M1 2 6 [आ]नन्दिवर्धन(G1 °न) D1 4 8 12 [आ]नन्दवर्धन —c) V3 damaged from प्राञ्जलय up to ता प in 41a D1 3 इत्युक्त्वा(D3 ते कृता) ञ्जलय , D11 तत प्राञ्जलय —d) Ś1 D8 13 समम् (for रामम्) M6 नरा राममथाब्रुवन्

41 V3 damaged up to तान्य in 41a (cf v l 40) For sequence in D1 4 2 cf v l 32 33 and 36 —a) T2 3 वस्य (for तानि) —b) Ś N V B D8 12 13 समानीतानि (for प्रगृहीतानि) D1 च नागरै (hypm) D5 M3 वानरै (for नागरै) —B3 om 41cd —c) Ś D8 13 थकाहिनः N4 B1 D7 कक्कोशानि V1 B2 D3 4 T2 3 सर्वो शानि V2 3 D5 M1 2 सशोकानि D10 11 व्याकोशानि D12 नारिकेलमुपधीनि ‡ Ct व्याकोशानि विकसितानि ‡ —d) B4 रघुनन्दन (for भरताग्रज) —After 41 B3 reads 50 D13 reads 6 116 35cd and 12cd whereas M3 repeats 3571* preceded by the line of 50ab

42 B1 om 42 45 V3 om 42 For sequence in D1 4 2 cf v l 32 33 and 36 —a) Ś D8 12 स पादुके (for पादुके ते) N1 B3 च (for तु) D1-4 2 ततो रामस्य चरणौ —b) D1-4 2 तदा (for स्वयम्) —c) Ś D8 12 चरणयु (for चरणाभ्या) N1 सुरेंद्रस्य D7 2 पादुके ते समादाय D6 4 9 ते पादुके समादाय(D3 स धर्मात्मा) —d) D1-4 2 पादयो (for धर्मवित्]

43 B1 om 43 (cf v l 42) —a) D1 अथाब्रवीत्, D13 अब्रवीशु (for अब्रवीच) D3 तथा D11 ततो (for तदा) —b) N V1 2 B2-4 D1-4 2 सहताञ्जलि —After 43cd, Ś N V1 2 B2-4 D8 12 13 ins

3584* दिष्ट्यास्मान्स्मरसे नित्यमनाथानाथ सर्वदा ।
भवद्वयाभियोगाश्च न गृहीत फलार्थिना ।

[(l 1) Ś1 चास्मान् (hypm) B2 3 D13 मां (for [अ]स्मान्) D13 राम (with hiatus) (for नित्यम्) B2 3 सनाथ N V1 2 सर्वथा D12 अनाथ नाथ सवत (for the post half) —(l 2) N1 D12 गृहीत न (by transp)]
While D1 3 4(repeats along with 43cd after 6 116 1) ins

3585* स्वागत ते महाबाहो शत्रुघ्न महाबल ।

—cd) G1 हि, Cg t as in text (for ते) Ś N V B2-4 D1 4(both times) 7 13 G2 M2 तत्क(D2 4 °फ)ल राज्य, D6 T2 3 M5 रक्षित राज्य D4 T2 3 नून D7 10 11 G2 M3 Ct न्यास M6 राम Cg as in text (for राज्य) Ś N V B1 4 D1 4(second time) 8 13 न्यासो निर्यात(Ś D8 13 °प्यादि)तो मया D6 (first time) न्यासे निर्यातिते मया D9 न्यासो निर्यापितो मया (for d) D13 सोह राज्य तवेद वै न्यासभूतं मया कृत

44 B1 om 44 (cf v l 42) V3 om (hapl) 44-45 —a) D6 अय (for अद्य) Ś N1 V1 B3 4 D8 13 T2 3 G1 M3 5 यथार्थं (for कृतार्थं) D1-4 8 13 अद्य मे सफल जन्म —b) Ś D8 12 13 सफलश्च (for संवृत्तश्च) —c) Ś2 D1 4 6 7 9 13 T2 3 G1 M1 5 यत् (for यस्) D1-4 2 काकुत्स्थ(D3 9 °त्स्थ) (for राजानम्) —d) D1 3 4 त्वा पुरीं (for अयोध्या)

45 V3 B3 om 45 (cf v l 44 and 42 respy) —a) Ś1 D8 अधीक्ष्यता (sic) D1 2 9 3 अवेक्ष्य(D6 °क्ष)तु (s c) (for अवेक्षता) N1 भोगान् N3 कोषान् V2 B4 भोग D4 G2 को॰ (meta) D13 एक (for कोश) —b) Ś N V2 B4 D8 12 13 कोशा(N1 B4 D12 °पा)गार G2 M1 2 5 गोष्ठागार Ś N1 V1 2 B2 4 D1 3 8 13 M3 बल पुर (by transp) D7 10 11 G2 गृह बल D13 च यत्पर M3 बल गृह (for पुर बलम्) ‡ Cg कोष्ठागार धा यशालाम् ‡ —c) Ś1 D8 भवता (for भवतस्) —d) Ś D1-4 8 9 12 13 बहुगुण B4 वद्विगुण (for दशगुण) —After 45 D13 reads 6 116 1-12 (om 6-8)

G. 6. 112 53
B. 6. 127 57
L. 6. 108 55

तथा ब्रुवाणं भरतं दृष्ट्वा तं भ्रातृवत्सलम् ।
मुमुचुर्वानरा बाष्पं राक्षसश्च विभीषणः ॥ ४६
ततः प्रहर्षाद्भरतमङ्कमारोप्य राघवः ।
ययौ तेन विमानेन ससैन्यो भरताश्रमम् ॥ ४७
भरताश्रममासाद्य ससैन्यो राघवस्तदा ।
अवतीर्य विमानाग्रादवतस्थे महीतले ॥ ४८
अब्रवीच्च तदा रामस्तद्विमानमनुत्तमम् ।
वह वैश्रवणं देवमनुजानामि गम्यताम् ॥ ४९
ततो रामाभ्यनुज्ञातं तद्विमानमनुत्तमम् ।
उत्तरां दिशमुद्दिश्य जगाम धनदालयम् ॥ ५०

46 D13 reads 46 before 35 —^{a}) B2 इति; D6 13 एव (for तथा) B3 त दृष्ट्वा (for भरत) B3 त दृष्ट्वा (by transp), B4 भरत, D1 3 M2 दृष्ट्वा ते, D4 नूनं हि (for दृष्ट्वा त) G (ed) transp भरत and दृष्ट्वा त —^{c}) D13 समूचुर् (for मुमुचुर्) D2 3 बाष्ट्, D13 वाक्य (for बाष्प) —^{d}) B1 D6 राक्षसा ss; D7 रामश्चैव; G1 राक्षसाश्च D1-3 9 नागरश्च जनस्तथा (D9 °दा), D4 नागराश्च जनास्तथा, T2 3 राक्षसा सविभीषणा ※ Ct विभीषणश्च बाष्पं मुमोच ※—After 46 M4 ins

3586* द्वियाविष्टौ ततस्तौ तु हरिराक्षसपुंगवौ ।
चिन्तयन्तौ वध घोर भ्रात्रामपि रघुप्रियौ ।
अतुल सौहृद दृष्ट्वा भ्रातृमान तौ निर्विन्दतु ।
सफुल्लनयनश्चैव राम प्रहर्षमब्रवीत् ।
अनेनार्थेन रक्षेन्द्र भातिथ्य न तु कर्मणा । [5]
ताते मृते न मे शोको राज्यभ्रंशो वने वसन् ।
सीतया च वियोगेन लक्ष्मणे च निपातित ।
दृष्ट्वानाश च दीन च मद्वियोगेन दुःखितम् ।
श्रिया हीन विपीदन्त महद्दुःख समागतम् ।
यथा तु भरत दृष्ट्वा शोक समभवन्मम । [10]
एवमुक्त्वा ततो रामो भ्रातर भ्रातृवत्सल ।

[Note hiatus between the two halves of l 3 and l 5]

47 D13 om 47 48^{b} —^{a}) M3 damaged for तत प्रहर्षा D6 प्रसादाद् D4 T2 3 प्रहृष्टो, M3 हर्षात्स (for प्रहर्षाद्) —^{b}) D6 T1 G1 3 वीर्यवान् (for राघव) —T1 damaged from first न in 47^{c} up to 48^{b} —^{d}) B2 भरतालय

48 D13 om T1 damaged for 48^{ab} (for both cf v l 47) —^{a}) D6 T2 3 G1 M2 4 आगम्य (for आसाद्य) —^{b}) Ś Ñ V B D6 8 11 T2 3 भरताग्रज, D7 [उ]पवने तदा (for राघवस्तदा) D1 3 राघव ससुविरम, D6 10 राम ससुप (D10 damaged) राक्रम, M2 राघव सह वानरै —D13 reads 27^{ab} (followed by 3571*) and 48^{cd} after 30 V2 illeg for 48^{c} —^{c}) D13 विमानात्तु —^{d}) Ś Ñ V1 B1 3 D5 12 ततस्तस्थौ; B3 अवतस्थौ, B4 तस्थतुस्तौ, D13 रामस्तस्थौ D4 T2 3 महाबल (for महीतले)

49 D13 reads 49-50^{b} (followed by 3587*) after colophon —^{ab}) D1-7 10 11 T G M4 तु (for च) D4 T2 3 ततो (for तदा) D4 त (for तद्) T1 damaged from समम् in ^{b} up to न in ^{d} Ś Ñ V B D5 12 मनोजव (for अनुत्तमम्) D13 अवतीर्य विमान तन्मनोजवमरिंदम —D6 om (hapl) 49^{c}-50^{d} —^{c}) B1 3 गच्छ; D13 वह (for वह) —^{d}) Ś Ñ V B D13 अहमाज्ञापयामि ते

50 D6 om 50^{ab}, D13 reads 49-50^{b} (followed by 3587*) after colophon (for both, cf v l 49) B2 reads 50 after 41 —^{a}) Ś Ñ1 V1 2 B1 D13 अथ, D2 तथा (for ततो) —^{b}) Ś Ñ V B D1-4 8 12 M2 3 मनोजव (for अनुत्तमम्) —After 50^{ab}, D13 ins

3587* कुबेरस्तद्गत वीक्ष्य वचन चेदमब्रवीत् ।
नियतस्त्व नरेन्द्रेण राघवेण महात्मना ।
हत्वा युधि दुराधर्ष रावण राक्षसाधिपम् ।
ममापि परमप्रीतिर्जिते तस्मिन्दुरात्मनि ।
वह सौम्य तमेव त्व प्रभुराज्ञापयामि ते । [5]
परमो ह्येष मे कामो यस्त्वामिक्ष्वाकुनन्दनम् ।
वह सुप्रीतिबुद्धिस्त्व तस्माच्चैव गम्यताम् ।
एतस्मिन्नन्तरे चैव शत्रुघ्न परवीरहा ।
आदिदेशानुजराश्च कर्तुं कार्यं यथोचितम् ।

[(l 1) prior half hypm]

—Ñ2 D13 om 50^{cd} —^{c}) Ś Ñ1 V1 2 B1 3 4 D1-4 8 12 आस्थाय, B2 आसाद्य, D5 6 T G1 3 M Cg आगम्य (for उद्दिश्य) —T1 damaged from 50^{d} up to colophon —^{d}) B2 निपपात महीतले —After 50 Ś Ñ1 V B D5 8 10-12 T2 3 G3 K (ed, within brackets) ins M2 (due to om) M3 ins after 50^{cd}

3588* विमान पुष्पक दिव्य सर्वर्तुकमनुत्तमम् ।
रामवाक्यप्रमुदित जयेन धनद ययौ ।

[(l 1) B2 M3 सर्वर्तुकमनोजव (M3 °रम), B4 सर्वर्तुकफलपुष्प D5 7 10 11 T2 3 G3 सगृहीत तु (D4 T2 3 च) तेजसा (for the post half) —D6 T2 3 om l 2 —(l 2) B1 च तत्र (for धनद) D7 10 11 G3 M3 अत्यय (M3 °च्छ) ह्यतरवेगाद्रामवाक्यप्र (M3 °क्येन) चोदित]

—Then Ś Ñ V B D5 12 cont D5 8 9 ins l 5-8 only after 50

3589* तत्तु वैश्रवणो दृष्ट्वा स्वविमानमुपागतम् ।
राममेव वहस्व त्वमुपगतश्च मा स्मृत ।
तत्तु वैश्रवणात्तत्रमुपाविश्य राघवम् ।
उपलभ्य च वृत्तान्त पूजयामास राघव ।

पुरोहितस्यात्मसमस्य राघवो
बृहस्पतेः शक्र इवामराधिपः ।
निपीड्य पादौ पृथगासने शुभे
सहैव तेनोपविवेश वीर्यवान् ॥ ५१

G 6. 111. 0
B 6. 127. 63
L 6. 108. 64

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे पञ्चदशाधिकशततमः सर्गः ॥ ११५ ॥

गत्वा तु तस्मिन्कृतसंप्रणामो
स्वदाञ्जलिश्चात्मजनानुयातः ।
प्रचक्रमे धर्मविधानयोग्यं
ततो गुरूणामभिवादनाय । [5]

[Ś1 V3 om. l. 1-2. —(l. 1) N V1.2 B1.4 तथ D5 तस्य (for तु). B1 राजा (for कृत). N B2-4 स्वा V3 B1 तत् (for स्व). —(l. 2) Ñ1 (also as above) वरं गुरुन् (for श्वस्तन्). B1 उपतिष्ठेश D12 मा (for म). B3 स्थूल N V1.2 B3 उपतिष्ठस्व (V3 °ष्ठश्च) मां पूत, B4 उपतिष्ठ समागत (for the post. half). —(l. 3) Ñ V3 ततो B4 तं तु (for तथु). N V B2-4 प्रतिविधं B1 तमुपेत्य, D5 प्रतिष्ठस्व —(l. 4) B2 प्रत्यस्य B1 तु (for च). —N V B1.3 om. l. 5-8. —(l. 5) Ś D5.12 8 कृत (for कृतं). D1 पदान् (for प्रणाने). D4 गतो च तस्मिं गत्वा विभाने —(l. 6) D1 राज (for आप्). B4 स्वाङ्गणी भ्रातृजनानुगत, D4 गुरोश्च तेजसोद (for तनो).]

51 T1 damaged for 51 (cf. v.l. 50). G (ed.) om. 51. —a) Ś Ñ V B D1.3.11 (अ)थ समस्य. D4.10.11 T2.3 M1.2 (आ)त्मसम(D4 °हित)स्य. ※ Cr (in g) पुरोहितस्येति आत्मसमस्य स्वानुरूपस्य । Cr आत्मसमस्येति चारुत्वम्। बृहस्पतिरिव मान्य । वसिष्ठस्येत्य इत्यर्थ ※ —b) B1 तथा. B2 (अ)मराधिप: B3 (अ)मराधिप. G1 (अ)मरेश्वर: M3 (अ)धिवासन —c) B1 निपत्य V3 damaged from पृ up to है in d. V3 शुभमासन शुभ. D1-3.5 ज्वलनार्कसंनिभौ ☞ D5 missing from वीर्यवान् up to 6. 116. 48c. —d) Ś सदा (for सह). D7 तत्र (for तन). B1 M3 राघव (for वीर्यवान्). ※ Cv सहैव तेनोपविवेशेति—एकस्मिन् काले उपवेश । स्वस्मिन् स्वस्मिन् आसने (स वा स च?) एकदैवोपविविशुरित्यर्थ । 'अथा प्रवीत्रामपुत्र' इत्यादि श्लोकद्वय पृथक् 'कुशल पर्यपृच्छत्स प्रहृष्ट भरत सदा' इत्यस्यानन्तरं द्रष्टव्यम् । अन्यत्र तु प्रमादप्रक्षिप्तम् । ततोऽस्य समस्यादि विरहयनलिमाधायत्वादि वदितव्यम् । also Cr ※

Colophon. D5 missing, T1 damaged (cf. v.l. 51 and 50 respy.). —*Kanda name*: N V1 B1.3 D1.3 उत्तरकाण्ड. —After Kanda name, V1 D1.3 ins. भ्रातृदर्शन, B1 युद्धपर्वण्यात्मयुद्धर्षिक. —*Sarga name*: Ś V V1.2 B D1.2.11 भरतसमागम: ; V1 भरतसमागमनम् D1 भरता गम, D4 भरताभ्यागमन D4 रामाभिगमन M3 भरतागम प्रथम. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 Ñ1 V1.2 B2.3 D1.2.11.12 om. Ś2 V1 D1 110 V3 116, B1 87 B3 107 D5 112 D4.7 G M3.4 130 D1 113, D10.11 129 T1 138 T2 141 M1 131 M2 132. —After colophon, Ś1 concludes with श्री; D1 with राम; G M1.2 with श्रीरामाय नम. —After colophon, D1-4 ins. 3590*, while D12 reads 49-50b (followed by 3557*).

११६

G. 6. 112. 4
B. 6. 118. 1
L. 6. 109. 4

शिरस्यञ्जलिमाधाय कैकेयीनन्दिवर्धनः ।
बभाषे भरतो ज्येष्ठं रामं सत्यपराक्रमम् ॥ १
पूजिता मामिका माता दत्तं राज्यमिदं मम ।
तद्ददामि पुनस्तुभ्यं यथा त्वमददा मम ॥ २
धुरमेकाकिना न्यस्तामृषभेण बलीयसा ।
किशोरवद्गुरुं भारं न वोढुमहमुत्सहे ॥ ३
वारिवेगेन महता भिन्नः सेतुरिव क्षरन् ।
दुर्बन्धनमिदं मन्ये राज्यच्छिद्रमसंवृतम् ॥ ४

116

D5 missing up to 48^b (cf v l 6 115 51) —Before 1, Ś Ñ V B D8 12 ins., while D1-4 6 ins after the colophon of 6 115 Sarga, whereas D13 ins. after 6 115 36

3590* सुषेण जाम्बवन्त च केसरिं च महाबलम् ।
अभिवाद्य च सुग्रीवं विनयेन परंतप ।
अभ्यवादयत प्रीतो भरत दुष्प्रधर्षमान् ।

[(l. 1) D1-4 6 कपि केसरिन तथा (for the post half) —(l 2) B2 D1-4 6 अभिगम्य Ñ1 B1 D11 ह (for च) —V3 damaged from श्रीव up to the post half —N V B1 3 4 D13 om l 3 —(l 3) D2 श्रीमान् (for प्रीतो) B3 दुरुर्षम, D2 दुरापर्षमान्]

—Thereafter Ś Ñ V (V1 followed by 6 115 33) B1 3 4 D2 3 4 5 12 13 cont 3576*, while B2 D1 4 6 cont after 3590*

3591* च परिष्वज्य सुग्रीवंविशालहृदसमायने ।

[B2 सुग्रीव (for द्विरद्) B2 D6 चिर भ्रावा (D6 चिरा ख्रो) समागत (for the post half)]

—Then D2 (preceded by the second occurrence of 6 115 32^cd) D1 4 6 further cont 3576* (D1 followed by 3577*)

—*Before* 1 D1 4 6 read 6 115 32^a–42 D2 reads 6 115 33 42 while D8 reads 6 115 36–42 whereas M1 ins

3592* भरतस्तु ततस्तत्र शत्रुघ्नेन सहैव तु ।
भ्रातामत्रास्तथा सर्वा-समाभाष्य विनयेन तु ।
जाम्बवन्त नल चैव कसरिं दुरगोत्तमम् ।
अभिवाद्य च तान्सर्वानुग्रहवानरराक्षसान् ।

—Then cont 3576* and 3578*

1 D13 reads 1-12 (om 6-8) after 6 115 45 V3 T2 damaged up to थी in 1^b —^b) B2 शिरसा (for शिरसि) Ś1 D1 4 6-8 11 13 T3 4 आदाय, M1 damaged, M2 आलोप्य, Cv r g as in text (for आधाय) —^b) N V1 3 B1-4 कैकेयस्य (for कैकयी) Ś B1 D1 4-7 11 T3 4 G3 M1 Cg [भा]नन्द, D1 11 12 13 T1 -नन्द (for नन्दि) —V3 om 1^c–2^b —T2 damaged from 1^d up to first म in 2^d —^d) Ś N V1 3 B D1 4 6 8 9 12 T3 M1 2 भ्रातर (for भरतो) B1 transp ज्येष्ठ and राम D6 om सत्य D11 भावभावे तदा ज्येष्ठ भ्रातर सत्यविक्रम —After 1, D2 repeats 6 115 43^cd (preceded by 3585* [1]).

2 V3 om 2^ab, T2 damaged up to first म in 2^d (for both cf v l 1) For sequence in D13 cf v l 1 —^a) Ś Ñ V1 3 B D8 11 मामकी, D12 मेयिक (for मामिका) D13 मामिनश्चैव —^b) M1 transp दत्त and राज्यम् B2 D1 4 6 त्वया (for मम) Ś D9 10 भवदिदम D13 दत्त राज्यपद महत् —^c) D6 ददामि, D13 ददानि (for ददामि) D1 4 6 तवैवाहं प्रतिददे —^d) D6 अदधारय (for अददा मम) Ś Ñ V B D8 11 यथा मह्य भवान्ददौ (B1 °नद), D4 L (ed) यथैव त्व म(D4 त्व)माददा (L [ed.]ममादद) D1 तव राज्य सुधत्तम, D3 यथा मे त्वमदा पुरा, D13 यथा त्व दत्तवान्मम, T3 4 यथातथ ददानि च

3 For sequence in D13 cf v l 1 ☞ It seems that Ck is missing from 3 up to the colophon B1 om 3^cd —^a) Ś1 V3 B3 D6 न्यस्त, V1 B4 व्यूढाम् (for न्यस्ताम्) D1-4 6 धुरमेतां समुद्धृत्याम् (D2 समुद्ध्रत्याम्, D8 समुद्धर्तो) —^b) Ś V2 3 D3 4 5 12 Ct वृषभेन (for ऋषभेण) —V3 lacuna for 3^c —^c) Ś Ñ V1 3 B D1-4 6 8 11 कृशोरिव, D13 T G M3 4 Cv r m किशोरीव, D6 किशोरा व, D12 गिरिरिव, Cg t as in text (for किशोरवद्) —^d) D13 M1 2 सोढुम्, Cv r m g t as in text (for वोढुम्)

4 For sequence in D13 cf v l 1 V3 om 4 —^a) Ś1 वेषेन (sic) (for वेगेन) D1 वारिवेगैर्महता (sic) —^b) D1 4 6 9 T3 M1 भिन्न (for भिन्न) M1 damaged for व क्षरन् D1 [भ्र]ष्टव, D3 क्षर, D7 क्षरद्, D13 स्थितो (for क्षरन्) —^c) G1 भद्र, Cg as in text (for दुर्) Ś D8 10 11 कार्ये (Ś °र्यो) भविष्य त्तन्वेद, N V3 B2 4 T1 दुर्बध्य (M3 °बद्ध, V3 B4 °बाद, B3 °बोर, T1 °बेध)मिद मन्यत, V1 B1 G (ed) [ड्] (G [ed] [श])दुर्बध्नमिद (B1 °मद) मन्ये, B2 कार्ये न हीदमन्येन, D1 4 दुष्कर (D8 °कीर्ममिव चान्येन D6 (with hiatus) दुष्कर इव एतार्थ, D7 दुर्बुद्धिरिव वान्येन, D6 G2 दुर्बुद्धमिव (G2 °द्ध) मन्येद —^d) Ś D3 4 T3 राज्य छिद्र (D1 T2 °द्र)म्, D6 तद्वद्राज्यम् (for राज्यच्छिद्रम्) D1 असहित, D6 सम वृत, D7 असंहृता D9

गतिं खर इवाश्वस्य हंसस्येव च वायसः ।
नान्वेतुमुत्सहे देव तव मार्गमरिंदम ॥ ५
यथा च रोपितो वृक्षो जातश्चान्तर्निवेशने ।
महांश्च सुदुरारोहो महास्कन्धः प्रशाखवान् ॥ ६
शीर्येत पुष्पितो भूत्वा न फलानि प्रदर्शयेत् ।
तस्य नानुभवेदर्थं यस्य हेतोः स रोप्यते ॥ ७
एषोपमा महाबाहो त्वमर्थं वेत्तुमर्हसि ।
यद्यस्मान्मनुजेन्द्र त्वं भक्तान्भृत्यान्न शाधि हि ॥ ८
जगदद्याभिषिक्तं त्वामनुपश्यतु सर्वतः ।
प्रतपन्तमिवादित्यं मध्याह्ने दीप्ततेजसम् ॥ ९
तूर्यसंघातनिर्घोषैः काञ्चीनूपुरनिस्वनैः ।
मधुरैर्गीतशब्दैश्च प्रतिबुध्यस्व शेष्व च ॥ १०

G 6 112 13
B 6 128 10
L 6 109 13

ससदा, D13 समापित (for असत्कृतम्) Ñ V1 3 B D11 राज्य छिद्रसमन्वि(Ñ1 °ससम, D13 °समातृ)त

5 For sequence in D13 cf. v l 1 B3 reads 5^ab twice (second time in marg) —^a) V3 damaged from श्व up to तु in 5^c B3 (first time) D1-4 खरो वा (B3 हि) गतिमश्वस्य, D12 गतिं गतु समाश्वस्यो —^b) D3 तु (for च) D13 विहायस (for च वायस) B3 (first time) D1 4 L (ed) सपा(L [ed]मत्यों) वा(B3 हि) शकुनेर्गतिं, D3 मानुष शकुनेर्गतिं —D3 reads 5^cd after 6 —^c) Ś D1 4 8 12 नान्वगुम् D7 10 11 G2 वीर, T1 G1 3 M3 राम (for देव)

6 For sequence and om in D13 cf v l 1 V3 D3 om 6-8^b D1 2 4 om 6 —^a) G1 Cv r यदा, Cm g as in text (for यथा) Ñ1 तु, B1 3 4 [अ]व , M3 स (for च) Ś Ñ1 V1 3 B1 D5 6-8,10-12 T1 3 G M1 3 Cv r m g t [आ]रोपितो (for रोपितो) —^b) Ś D5 12 च(D13 द्य)नै धात (for जातश्चान्तर्) —^c) Ś N V1 2 B D5 12 महांश्चैव, D3 सर्वतो, D6 7 10 11 G1 3 महानपि (G3 °-श्च च) M1 °महाश्चापि, M3 6 महांश्च च, Cg as in text (for महांश्च सु) M3 दुराधर्षो (for -दुरारोहो) —^d) Ś D5 11 महांश्चैव, M3 Cg महास्कन्ध (for °स्कन्ध) Ś B1 D6 7 8 12 प्रताप(D3 °रोह, D7 °वाक्र)वान् (for प्रशाखवान्) ‡ Cm महास्कन्धप्रवालवान् ‡ —After 6, D3 reads 5^cd

7 For sequence and om in D13 cf v l 1 V3 D3 om 7 (cf v l 6) —^a) Ś Ñ V1 2 B D5 12 यश्चा(B1 D6 °द्य)पि, D1 2 4 यथा तु, G1 M3 श्रायते, M3 स शीघ्र Cv m g t as in text (for शीर्येत) B3 D1 2 4 वृक्षो (for भूत्वा) D3 यस्तु वै रोपितो वृक्षो —B1 om (hapl ?) 7^b-8^a —^b) D6 M3 स (sic) Cv m g t as in text (for न) G (ed) transp न and फलानि D5 प्रयच्छति, D6 7 10 11 T G M1 3 4 Cv m g t प्रदर्शयन् (for प्रदर्शयेत्) Ś Ñ V1 2 B2-4 D5 12 फलानि न(Ñ1 V1 B4 च) वि(B2 न, B1 4 नि)दर्शयत्(D5 12 °यन्) —^c) G1 तस्मान् Ś D5 12 T1 G1 श्चर्य, Cv r m g t as in text (for अर्थं) D1-4 अर्थं(D6 °र्थान्) नानुभवंस्तस्य L (ed) तस्य नार्थो भवेद्यस्य D6 7 10 11 G2 M3 Ct रोपित (for रोप्यते) D1 यद्यं समरोपित , D1 4 च यदर्थं स(D6 स [sic]) रोपित

8 For sequence and om in D13, cf v l 1 V3 D3 om 8^ab (cf v l 6) B1 om 8^abc (cf v l 7) —^a) D1 2 उपमैषा (by transp) D1 उप मुक्त (for एषोपमा) Ś N V1 2 B2-4 D5 12 महाराज (Ś D5 12 °श्च) (for °बाहो) —^b) D6 T1 2 M3 तद् , T1 तम् (for त्वम्) Ś D5 12 त्वदर्थं कल्पित(Ś1 D13 °ता) मया, N V1 2 B2 त्वदर्थं सहि(Ñ1 °हि)तो मया, B2 D1-4 तवार्थे(B3 त्वदर्थे) हृदुदन, B4 त्वदर्थ सञ्चिता मया, G(ed) तदर्थं सञ्चिता मया ‡ Cg एषोपमा त्वदर्थमुक्ता वेत्तुमर्हसीति योजना ‡ —^c) Ś D5 12 तदस्मान्नरसत्तो भूत्वा, N V B1-4 यद्यस्मान्नृपसो(V1 2 B3 4 °नृपमान्)भूत्वा D1-4 6 यद् (D6 °द्य)स्मान्नृपतिर्भूत्वा —^d) Ñ1 V B2-4 D7 10 11 G2 भर्ता (for भक्तान्) Ś D1 2 3 8 12 transp भक्तान् and भृत्यान् Ś D5 12 च पोषय, N1 V B1 4 न पोषसि(N1 V3 °सि) D1 4 च पोषिता , D2 न पुष्यसि, G (ed) न पोषये (for न शाधि हि) Ñ1 भर्ता त्व नानुपोषसि, B1 भर्तुर्भृत्यांस्तु पोषसि, D3 भक्त्या भृत्या नु पोषिता , D6 भक्त्या भक्ता स्वरक्ष न

9 For sequence in D13 cf v l 1 —^a) D13 जग त्याम् —^b) D5 12 G1 सवत , D7 10 11 G2 राघव (for सर्वत) —For 9^ab, Ś Ñ V B D1-4 6 8 12 M3 subst

3593* अद्य त्वामनुपश्यन्तु अभिषिक्तं नराधिपा ।

[Note hiatus between the two halves Ñ2 V2 B1 अनुपश्यताम्, D1 2 4 अभि°, M3 °पश्यम् (for अनुपश्य तु) D1 3 4 ह्यभिषिक्तम् Ñ1 B4 नराधिप(B1 °प) B3 D1-4 M3 अरिंदम (for नराधिपा)]

—^c) D6 तत्पतम्, D13 प्रपच्छतम् (for प्रतपन्तम्) —V3 damaged from दि up to श्च in 10^a —^d) D13 मध्याह्न (for मध्याह्ने)

10 For sequence in D13 cf v l 1 V3 damaged up to श्च in 10^a (cf v l 9) G2 om 10 —^a) V3 हर्षं, T1 दाय , Cg l as in text (for तूर्य) D6 -वादित्र (for -संघात) B3 निनादै (for निर्घोष) D13 तावतूर्य विनिर्घोषै —^b) Ś V3 D1 2 4 8 11-13 नि स्वनै —B1 om 10^c-11 —^c) D6 निनादै (for शब्दैश्च) —^d) D4 प्रबुद्ध्यस्व (subm) (for प्रतिबुध्यस्व) Ñ1 V3 B1 D1-4 11 पश्य च; B3 वन्दितो, D6 T1 3 M3 राघव,

6 112 14
6 123 11
6 109 14

यावदावर्तते चक्रं यावती च वसुंधरा ।
तावत्त्वमिह सर्वस्य स्वामित्वमभिवर्तय ॥ ११

भरतस्य वचः श्रुत्वा रामः परपुरंजयः ।
तथेति प्रतिजग्राह निषसादासने शुभे ॥ १२

ततः शत्रुघ्नवचनान्निपुणाः श्मश्रुवर्धकाः ।
सुखहस्ताः सुशीघ्राश्च राघवं पर्युपासत ॥ १३

पूर्वं तु भरते स्नाते लक्ष्मणे च महाबले ।
सुग्रीवे वानरेन्द्रे च राक्षसेन्द्रे विभीषणे ॥ १४

D₁ सवथा Ct as in text (for शाम्य च) Ś D₈ ₁₃ प्रशुध्यस्व नराधिप M₃ बोधयविह वदिन —After 10 D₁₃ ins

3594* मङ्गलावतशत्रुघ्न विनाश शीघ्रमभवम् । (s c)

11 For sequence in D₁₃ cf v l 1 B₃ om 11 (cf v l 10) D₁₃ om 11ᵃᵇ —ᵃ) D₃ प्रवतत। T₁ भावतयेद्, Cv m t as in text (for मावतत) —ᵇ) Ś V₂ V₃ B₁ D₁ ₂ ₄ ₆ ₈ ₁₃ T₁ यावती D₃ यावच (for यावती) Ś N V₃ B₂ ₄ D₆ ₁₃ च, D₁ ₂ ₈ मे D₃ ₄ T₂ ₃ [इ]य, T₁ M₃ वा Ct as in text (for च) —V₁ om 11ᶜᵈ —ᶜ) D₁₃ यस्मात् (for तावत्) M₃ एव (for इह) D₃ यावद्वशस्य D₇ ₁₀ ₁₂ G₂ ₃ M₁ Ct लोकस्य Cg as in text (for सर्वस्य) Ś N V₁ ₂ B₁ ₂ ₄ D₁ ₂ ₄ ₆ ₈ ₁₃ त्व(B₁ D₁ ₂ ₄ ₆ ₈ म)स्यास्वमपि(Ś B₁ D₄ ₈ °सि) सर्वथा —ᵈ) Ś N V₁ ₂ B₁ ₂ D₂ ₈ ₁₀ ₁₁ G₁ ₂ M₁ ₂ ₃ Cg भनुवत (Ś D₈ ₁₁ °र्वित)य (for अभिवर्तय) D₁₃ स्वामी काम प्रवर्तसे —After 11 D₁₃ ins

3595* दृष्ट्वा च पुत्रं शोकेन मया तमसि दारुणे ।
कौसल्या त्वां कुमारेति पुत्र प्रक्ष्यति राघव ।
अद्य त्वां मूर्ध्नि जिघ्र तु न तृप्तिमुपयास्यति ।
यथा नष्टमवत्सेव पुनर्वत्सेन संगता ।

12 D₁₃ om 12ᵃᵇ —ᵇ) Ś N V B₁ ₂ ₄ D₃ ₁₁ राम सत्यपराक्रम । T₁ [illegible] —D₁₃ reads 35ᶜᵈ and 12ᶜᵈ after 6 115 41 —ᶜ) D₁₃ यथेति Ś N V₁ B₁ D₁ ₂ ₈ ₁₀ त(Ś₁ D₁ ₂ स , V₃ च) प्रतिश्रुत्य V₃ D₃ त (D₁ स) परिश्रुत्य B₂ समुपश्रुत्य B₄ D₁ °श्रुत्य (for प्रतिजग्राह) V₂ B₃ स तथेति प्रतिश्रुत्य —ᵈ) D₆ ₁₃ T G₁ ₂ M₃ च स (D₃ य) (for शुभे) Ś N V B D₈ ₁₀ (with hiatus) आसने समुपाविशत्, D₁ ₂ ₄ समुपाविशदासने —After 12 D₁ reads an addl colophon [युद्धकाण्डे मरतप्रार्थनं नाम सर्ग ॥ १११ ॥]
while D₆ ins.

3596* उवाच च महाबाहुर्भरतं लक्ष्मणं तथा ।
भरतेन मुदा युक्तो विभीषणमरिंदमम् ।
प्रसाद्य प्रीतिपूर्वं हि माल्यवन्त यथाविधम् ।
त्वयापि च महावीर सौम्य मे ममाश्रयात् ।
पुत्रनीयश्च बहुधा प्रेमपूर्वं निरन्तरम् ।　　[5]
तथापि सततं मदर्थं नमस्कृतं हि भ्रातरः ।
कार्याणि तत्त्वतः कार्यं यथायोग्यं विभीषण ।
एवमुक्त्वा महाबाहू च नृपाज्ञया ।
प्रश्रयं परिरभ्य च प्रेमपूर्वं च लक्ष्मणं ।
पप्रच्छ कुशलं महाबाहुं राक्षसेन्द्रं विभीषणम् । [10]

सौमित्रिर्लक्ष्मणश्चास्य यथा सर्वासु मातरः ।
कौशल्यापूर्वकं राजा नमस्कृत्य विभीषण ।
लक्ष्मणस्त्वनुज्ञातो मातृभिः प्रतिनन्दितः ।
सत्कृतश्च पुन धीमान्स राम समुपागमत् ।
तथा विनोदवार्तासु वर्तमानासु तत्र वै ।　　[15]
अलंकाराय भरत शत्रुघ्न वासमादिशत् ।

13 ᵃ) B₃ D₈ ₉ निर्दिष्टा D₁ संदिष्टा (for वचनात्) —ᵇ) Ś₁ वारणा , N V₁ ₂ B₁ ₂ D₃ ₁₂ ₁₃ T₁ ₃ G₁ Ct वर्धना ; B₁ कारिण ; D₁ प्रवर्धका (hypm) (for वर्धका) —After 13ᵃᵇ D₁₃ ins.

3597* चन्दनोदकं कर्पूरकुङ्कुमागुरुवासितम् ।
पुष्पोदकं तथा पीठं मणिरत्नविभूषितम् ।
नानापुष्पसमं दिव्यं परिमलैश्च विराजितम् ।
　　　　(hypm.)
करेणादाय तं सर्वं राघवं पर्युपासिरे ।
तालवेणुमृदङ्गाद्यैर्भेरीपणवसंयुता ।　　[5]

—ᶜ) M₂ सुख (for सुख) Ś N V₁ ₂ B D₁ ₂ ₄ ₆ ₈ ₁₀ च (for सु) Ś D₈ ₁₀ श्लक्ष्णाश्च ; D₁ दीर्घाश्च (for शीघ्राश्च) D₁₃ तथा सर्वे —ᵈ) V₁ D₁ ₂ ₄ ₆ T₁ G₁ M₃ पर्यु(D₁ समु)पासत B₁ °गमन् ; D₂ °सवन् ; B₄ पर्युपेयतु (sic) D₃ °पस्थिता ; D₇ ₁₀ ₁₁ G₃ पर्यवारयन् ; D₁₃ °सिरे, M₃ पर्यवस्थिता , G (ed) °विशन् ; Cg as in text (for पर्युपासत) —After 13 Ś D₈ ₁₀ ins

3598* उपतस्थुश्च सामन्तकमवैश्यविशो जना ।
वासांसि भास्वराणि शुभ्राणि सुश्लक्ष्णानि च ।
माल्यानि च विचित्राणि दिव्यान्याभरणानि च ।
तान्दृष्ट्वा राघवो प्रीतो यथाक्रममुपस्थितान् ।
उवाच परमप्रीत सर्वानेवानुशासित ।　　[5]
भरतं लक्ष्मणं चैव सुग्रीवं सविभीषणम् ।
सर्वानिच्छातयाई भ्रष्टुं पृथक्पृथगुपस्थितान् ।
वानरानृक्षराक्षसि प्रापयामासुरग्रत ।

[(l 7) Ś₁ [illegible]; D₈ ₁₀ [illegible] (for [illegible]) Ś₁ D₁₀ [illegible] (for उपस्थितान्) —(l 8) Ś₁ [illegible] (for वानरान्)]

14 ᵃ) B₁ तस्मात् ; D₁₃ पूर्वं (for पूर्वं) Ś D₁ ₂ D₃ ₄ ₁₀ T₁ G₁ च (for तु) M₃ भारते (for भरते) —ᵈ) M₃ पर्वते (for महाबले) —D₃ om. 14ᶜᵈ V₃ reads 14ᶜᵈ in cg (second time il c₁₁ for ᶜ) —ᵈ) Ś V₁ ₂ ₃ B₁ ₂ D₁ ₂ ₄ ₆ ₈ ₁₀ M₃ राक्षसे च —After 14 M₃ ins.

3599* सुषेणं तारं चैव नीलं सम्पातिं तथा ।
गृहीत्वा शब्दाग्रं हनुमन्तमङ्गदं च ।

विशोधितजटः स्नातश्चित्रमाल्यानुलेपनः ।
महार्हवसनोपेतस्तस्थौ तत्र श्रिया ज्वलन् ॥ १५
प्रतिकर्म च रामस्य कारयामास वीर्यवान् ।
लक्ष्मणस्य च लक्ष्मीवानिक्ष्वाकुकुलवर्धनः ॥ १६
प्रतिकर्म च सीतायाः सर्वा दशरथस्त्रियः ।
आत्मनैव तदा चक्रुर्मनस्विन्यो मनोहरम् ॥ १७
ततो राघवपत्नीनां सर्वासामेव शोभनम् ।
चकार यत्नात्कौसल्या प्रहृष्टा पुत्रवत्सला ॥ १८
ततः शत्रुघ्नवचनात्सुमन्त्रो नाम सारथिः ।
योजयित्वाभिचक्राम रथं सर्वाङ्गशोभनम् ॥ १९
अर्कमण्डलसंकाशं दिव्यं दृष्ट्वा रथं स्थितम् ।
आरुरोह महाबाहू रामः सत्यपराक्रमः ॥ २०

G 6 112 2
B 6 128 2
L 6 109 2

15 a) Ś1 विकर्तित, Ś2 D1 2 4 12 विकोशित, M3 विशोपित (for विशोधित) Ś2 D4-8 T3 G M1 3 -जट, T2 जल (for जट) D2 असौ भरतमहात्मा (unmetric), D3 तत स्नातश्च काकुत्स्थस्तु — b) B3 शुभ्र, D3 स चित्र (hypm) (for चित्र) —After 15ab, Ś N V B D3 12 M3 ins

3600* दिव्याभरणजुष्टाङ्ग श्रीमाञ्ज्वलितकुण्डल ।

[M3 नव्य (for दिव्य) Ś B1 D3 12 पुष्टाङ्ग V3 B1 गौरांग (for जुष्टाङ्ग) Ś1 V3 B3 श्रीमाज्, B1 धीमान् (for श्रीमान्) M3 विमल (for ज्वलित) G (ed) श्रीमदुज्ज्वल]
— c) T1 damaged for महार्ह Ś N V B2-4 D1-4 8 12 13 G1 2 M2 3 रामस् (for [उ]पेतस्) B1 3 महार्हं मासन(B3 °शयनो)रामस् — d) G1 तथा (for तस्थौ) Ś D4 12 देव, N V1 2 B1 2 4 D4 देव, B3 वेद, D11 दास (for तत्र) D4 वृत (for ज्वलन्) —After 15, Ś D1-4 (D3 4 repeat after 20 followed by 3604*) 8 9 12 ins

3601* सुग्रीवो हनुमांश्चैव महेन्द्रोपेन्द्रसंनिभौ ।
स्नातौ दिव्याम्बरधरौ रेजतुः शुभकुण्डलौ ।

[(l 1) D2-4 (both times) द्युति (for [उ]पेन्द्र) —(l 2) D2 (first time) भवनौ, D4 (second time) -वर्णो (for कुण्डलौ)]

—Thereafter all the above MSS cont (D3-4 after the first occurrence) while Ñ V B1 2 4 subst for 16, whereas B2 ins after 15

3602* नन्दिग्रामे जटा छित्त्वा भ्रातृभिः सह राघव ।
स्नातो विपाप्मा बलवानिक्ष्वाकुकुलनन्दन ।

[(l 1) cf 1 1 70cd L (ed) जटाः (for जटा) D1-4 8 छित्त्वा D11 क्षित्वा (for छित्त्वा) —G (ed) om l 2 —(l 2) D3 महात्मा (for विपाप्मा) D4 9 शु(D8 शू)भिमान् (for बलवान्) Ś N1 V1 D8 12 -कुलवर्धन]

16 For subst in N V B1 2 4 cf v l 3602* — a) D1 स (for च) Ś D1-4 8 12 रामाय, D1 8 सीताया (for रामस्य) —D6 om 16cd — c) Ś D1-4 8 12 लक्ष्मणाय(D3 °णस्य) (for लक्ष्मणस्य) — d) D11 G1 M1 2 वर्धन 1 Cv m g t as in text (for -वर्धन) D1-4 8 भरत सत्यविक्रम

17 V3 om 17-21 — a) T1 damaged for तिकर्म — c) D1 आत्मनश्च (for आत्मनैव) B1 D1-3 9 12 ततस्, D1 T2 3 तथा (for तदा) — d) B2 G1 M1 मनोरम (G1 °मा), D2-4 महात्मना, D8 विचक्षणा, D12 M3 मनोहरा (for मनोहरम्)

18 V3 om 18 (cf v l 17) — a) B1 D1-4 8 9 11-13 S वानर (for राघव) — b) M1 damaged for सासेव शोभनम् B1 चैव G (ed) उप (for एव) Ś B1 2 4 D1 3 8 12 G1 2 M2 शोभना(D1 °ना), B3 D1 9 शोभना, Cm g t as in text (for शोभनम्) — c) T1 damaged for र यत्नात् B2 शोभा, D1 स्वजः D7 यत्र (for यत्नात्) M2 कारयामास (for चकार यत्नात्) — d) D1 T2 3 M2 (before corr as in text) लालसा (for वत्सला) Ś Ñ V1 2 B1 2 4 D2 12 पुत्रवत्सलमना, B1 प्रहर्षपुत्रसमृद्धिनी, D8 पुत्रिणा पुत्रवर्धिनी —For 18cd, D1 2 4 9 subst

3603* अलङ्कियां चकाराथ कौसल्या पुत्रगृद्धिनी ।

[D1 अलंक्रियाम् D2 अलंकार]

—Thereafter, D1 9 cont while Ś D1 12 ins after 18 whereas D2-4 cont after 3601* (second occurrence)

3604* तरुण्य शौचसम्पन्ना एकत्र शुभलक्षणा ।
सुग्रीवपत्नी सीतां च द्रष्टुं नार्य समुत्सुका ।

[(l 1) Ś1 D1 2 12 तरुणा D1 4 8 रूप (for शौच) D4 सर्वत (for एकत्र) D3 प्राप्ता यौवनश्रिय, D8 सहस्त्रा शुभकुण्डला (for the post half) —(l 2) D2 तु (for च) D9 भार्या (for नार्य) Ś D1 11 समागता]

19 V3 om 19 (cf v l 17) D1-4 8 read 19-20 after 23ab — a) D1 2 4 8 निर्दिष्ट (for वचनात्) — b) B1 D11 सुमतुर (for सुमन्त्रो) — c) Ś D1 11 [अ]तिचक्राम, B1 प्रतिचक्राम(sic) B3 D1-4 8 [अ]नुपालय(B3 °विश)द् (for [अ]भिचक्राम) — d) D1 दृष्ट (for रथं) Ś N V1 2 B2 4 D1 11 भूषित B3 भूषणं D1 4 भूषणं, T1 शो*** (for शोभनम्)

20 V3 om 20 (cf v l 17) B1 om 20ab D1-4 8 read 19-20 after 23cd — a) D1 11 भानुकोशाभ ; T1 **संदक (for अर्कमण्डल) D12 अर्कंडकोशसमं — b) Ś N V1 2 B2 4 D1 2 11 T1 M2 रथोत्तमं B3 मनोरमं L1-4 5 महारथं (for रथं स्थितम्) — c) B1 रथ राघव (for

इति ते मन्त्रिणः सर्वे संदिश्य तु पुरोहितम् ।
नगरान्निर्ययुस्तूर्णं रामदर्शनबुद्धयः ॥ २३
हरियुक्तं सहस्राक्षो रथमिन्द्र इवानघः ।
प्रययौ रथमास्थाय रामो नगरमुत्तमम् ॥ २४
जग्राह भरतो रश्मीञ्शत्रुघ्नश्छत्रमाददे ।
लक्ष्मणो व्यजनं तस्य मूर्ध्नि संपर्यवीजयत् ॥ २५
श्वेतं च वालव्यजनं सुग्रीवो वानरेश्वरः ।
अपरं चन्द्रसंकाशं राक्षसेन्द्रो विभीषणः ॥ २६
ऋषिसंघैस्तदाकाशे देवैश्च समरुद्गणैः ।
स्तूयमानस्य रामस्य शुश्रुवे मधुरध्वनिः ॥ २७
ततः शत्रुंजयं नाम कुञ्जरं पर्वतोपमम् ।
आरुरोह महातेजाः सुग्रीवो वानरेश्वरः ॥ २८

G. 6. 112. 27
B. 6. 128. 3
L. 6. 109. 9

3610* यथावद्द्रव्यसंभारं विधिदृष्टमशेषतः ।

[Ñ2 V1.2 B4 यथा च (for यथावद्). B2 अथाहरन्द्रव्यभार (for the prior half). V3 damaged for द्रव्यशे.]
—a) B1 सर्वानेव; B2 D1.3.4 सर्वं एव; M1 °मेक- (for सर्वमेव). Ñ1 [अ]भिषेकार्थे. —b) Ś Ñ V1.2 B1.3.4 D6.12 राघवा(Ñ1 illeg.)र्हस्य; B2 D1-4.9 तदर्हं(D1.3 °र्थे)स्य; G1 जयार्थं च (for जयार्हस्य). D13 जयार्थं च सहस्त्रिणः. —B3 om. 22f–23. —e) D1 T G2.3 M3 मर्हसि (for अर्हथ). ॐ Cv: अर्हथेति। गुरुषु बहुवचनम्।; Cm: महात्मनो रामस्याभिषेकार्थं यद्यत्तत्सर्वं मङ्गलपूर्वकं कर्तुमर्हथ। पूजायां बहुवचनम्।; so also Cg; Ct: कर्तुमर्हथेति भृत्यान्प्रत्युक्तिः. ॐ —f) Ś Ñ V B4 D1-1.8.12 सर्वं-; B1.2 सर्वं; M2 सद्यो (for यद्यत्). D1 -मांगल्य-; D4 -लक्षण- (for मङ्गल-). D6 (with hiatus) अभिषेकं समंत्रकं; D13 यत्मंगलमपूर्वकं.

23 For sequence in Ś Ñ V1.2 B1.4 D6.12.13, cf. v.l. 21. B3 om. 23 (cf. v.l. 22). —a) Ś D5.12 [ए]तैः; D1-4.9 [ए]वं; D13 [ए]तन् (for ते). —b) Ś D5.12.13 [अ]प्यः; Ñ V1.2 B1.4 [अ]थं; V3 B3 D6.7.10.11 M3 Ct च (for तु). B2 D10-12 Ct पुरोहितः. D1-4.9 रामसैनक(D6 °दर्शन)काङ्क्षिणः; M3 योजयित्वा महात्मनः. —After 23ab, D1-4.9 read 19–20; while D13 ins.:

3611* अवतीर्य रथाद्राम उपविश्य वरासने ।
मन्त्रिभिः कथयामास वानराणां पराक्रमम् ।

—B3 om. 23c–26b. D1-4.9 om. 23cd. D13 reads 23cd after 27. —c) D13 च ययुस् (for निर्ययुस्). Ś D5.12 प्रहृष्टं (for तूर्णं). —V3 damaged for 23d.

24 B3 om. 24 (cf. v.l. 23). V3 om. 24ab. Before 24, D13 reads 28–29. —ab) T1 damaged for सहस्राक्षो रथ. Ñ1 D1.2.4.8 M3 पैन्द्रम्. Ś1 D13 इवानुगः; B2 D13 M1 °घः; M3 इ*** (for इवानघः). —c) Ś Ñ2 V B4 D5.12 तैः सह(Ñ2 B4 °मारुह्य (for रथमास्थाय). B1 पुनर्देयो महोत्पात. —d) D13 राघवो रथम्; M3 राघवः पुरम् (for रामो नगरम्). Ś Ñ V B1.2.4 D1-1.8.12 राघवो(D1.4 °मो वै) ययौ(Ñ1 ययौ)त. प्रियाः D6 रामोऽकैश्वर्य्ये प्रिया.

25 B3 om. 25 (cf. v.l. 23). —a) D1 G1 रश्मिं. —b) D13 T1 माददे (for माददे). B4 छत्रं शत्रुघ्न माददे. —Ñ2 illeg. for 25cd. —c) D1-4.9 गृहीत्वा; D13 चामरं (for लक्ष्मणो). G1 M1 व्यजने; Cr.m g.t as in text (for व्यजनं). Ś Ñ1 V B1.2.4 D5.12 गृह्य; D1-4.9 मूर्ध्नि; D13 वीरः (for तस्य). —d) D8 सपर्यवेदयत् (sic); D7.10.11 सवीजयंस(D7 °यत)दा; T1 सपरिवीजयन्; G3 सपर्यवीजत; M3 सपरिवीजति; Cr.m g as in text (for संपर्यवीजयत्). Ś Ñ2 V B1.2.4 D5.12 राघवं पर्यवीजयत्; D1.4 लक्ष्मणोधारयच्छुभं; D2.3 लक्ष्मणः पर्यवीरहा; D9 लक्ष्मणोथ दृषच्छुभं; D13 प्रतिजग्राह लक्ष्मणः.

26 B3 om. 26ab (cf. v.l. 23). G (ed.) om. 26. —a) M3 तु (for च). D13 वालं. —b) D6.7.10.11 T G2.3 M3.5 Ct जग्राह(D10.11 Ct °गृहे) परि(D6 G2.3 M3 पुर)तः स्थितः(D7 °तं; M3 °तस्ततः); G1 M1 जग्राह हरिमित्रैतः (M1 प्लवगाधिपः). —c) D4 देव-; D6 चेंद्र- (for चन्द्र-). M3 damaged for सकाशं. —After 26c, Ś D5.12 ins.:

3612* दिव्यं दृष्ट्वा महारथम् ।
आरुरोह महाबाहुः.

27 Ñ2 illeg. for 27a. —a) Ñ1 B1 D1.3.4 T1.2 G1 तथाकाशे; D1 भथा°; D13 तथा व्योमि (for तदाकाशे). B2 (with hiatus) आकाशे ऋषिसंघैश्च. —b) G1 देवर्षैः (for देवैश्च). —B4 om. 27cd. —c) Ś1 lacuna for स्त्र राम. M3 स्तूयमानैस्तु. —d) B1 D2-1.8 M3 श्रूयते (for शुश्रुवे). Ś1 Ñ1 D1-3.6.8.12 मधुरे (for मधुर-). Ñ2 B1 D1.4 M1.3.5 -ध्वनः; D2.3.8 स्वरः; Cr.m.g as in text (for -ध्वनिः). —After 27, D13 reads 23cd.

28 L (ed.) om. 28. D13 reads 28–29 before 24. —a) Ś Ñ V B1.2.4 D5.12 पश्चात् (for ततः). V3 शत्रुजयां D2.4.9 शत्रुजयं. —b) Ś1 lacuna for कुञ्ज. D6 पर्वतोत्तमं. —c) Ś1 D5.12 महाबाहुः (for °तेजाः). D13 (with hiatus) रामाज्ञया आरुरोह. —d) Ñ1 V2.3 B1 प्लवगोत्तमः; Ñ2 V1 B1.4 D2.3 M3 प्लव(D6 °वं)गेश्वरः; B2 M1 प्लवगाधिपः; D6 T2.3 वानराधिपः; D7.10.11.13 T1 G M2.4 पुरस्थितः (for वानरेश्वरः). —After 28, D6 ins.:

3613* तथैव रथमारुह्य ययौ रावणानुजः ॥

While D13 ins. l. 1–3 only of 3603*.

G. 6.113 28
B. 6.128 32
L. 6.109 30

नव नागसहस्राणि ययुरास्थाय वानराः ।
मानुषं विग्रहं कृत्वा सर्वाभरणभूषिताः ॥ २९
शङ्खशब्दप्रणादैश्च दुन्दुभीनां च निस्वनैः ।
प्रययौ पुरुषव्याघ्रस्तां पुरीं हर्म्यमालिनीम् ॥ ३०
ददृशुस्ते समायान्तं राघवं सपुरःसरम् ।
विराजमानं वपुषा रथेनातिरथं तदा ॥ ३१
ते वर्धयित्वा काकुत्स्थं रामेण प्रतिनन्दिताः ।
अनुजग्मुर्महात्मानं भ्रातृभिः परिवारितम् ॥ ३२
अमात्यैर्ब्राह्मणैश्चैव तथा प्रकृतिभिर्वृतः ।
श्रिया विरुरुचे रामो नक्षत्रैरिव चन्द्रमाः ॥ ३३
स पुरोगामिभिस्तूर्यैस्तालस्वस्तिकपाणिभिः ।
प्रव्याहरद्भिर्मुदितैर्मङ्गलानि ययौ वृतः ॥ ३४

29 V3 om 29^{ab} D3 reads 28 29 before 24 —^{a}) D6 वतो, D13 तथा T2 3 अथ M3 तृत (for नव) G (ed) नागथह, Ct as in text (for नव नाग) —^{b}) Ñ V1 2 B1 4 M2 (with hiatus) आरुह्य तेन (N1 °दा येषु, V2 B1 °दास्ते च, M1 °दानत्र) G1 M1 ययुरास्थ B2 3 D1-4 9 (with hiatus except B3 D5) आ (B3 D5 चा) रूढा वानरोत्तमा (D5 °रेश्वरा) —^{c}) T1 G2 मानुषान्वि ग्रहान्कृत्वा —^{d}) T1 damaged for सर्वा —After 29 D13 ins

3614* हयमुख्य तथा दिव्य श्वतकाञ्चनभूषितम् ।
मनोजव महाकायमारुरोह विभीषण ।
आरुह्य च पृथग्यान हयान्स हरिराक्षसा ।
राजानश्च महात्मान पौरजानपदास्तथा ।
गजाश्वरथसकीर्णा पादातैर्मेदिनी वृता । [5]
भेरीपणवशङ्खाद्यैर्नादयन्ति सहस्रश ।
गजवाजिसमूहौघै कम्पयन्ति स्म मेदिनीम् ।

30 V3 om 30 —^{a}) G1 यत, G2 चक्र ; M3 भेरी ; Cv r g t as in text (for शब्द) D11 निनादैश्च Ś N V1 2 B D1-4 8 9 12 तालभेरीनिनादैश्च (Ś1 D12 °दन) —^{b}) D1-4 8 कुंजराणां (for दुन्दुभीनां) Ś N1 V1 2 B D1 8 9 12 निःस्वनैः D13 भेरीणां निःस्वनैः पौ —^{c}) B3 D1-4 8 12 समयातो (D13 °ते) नरव्याघ्र (D13 °घ्रो) —^{d}) Ś B1 D3 13 स्वां पुरीं, D11 नगरीं Ś N V1 2 B2 3 4 D2 3 13 परि (Ś V1 D3 11 12 सम) हर्षयन् ; B3 D2 पुरुषर्षभ ; D3 4 5 पुरुषोत्तम , D5 पुरगतम , D4 G1 हेममालिनीं (for हर्म्य मालिनीम्) —After 30 Ś Ñ V1 2 B1 3 4 D2 3 13 read 21–23 (B2 up to 22^{cd} only) while D3 ins.

3615* अशोको धर्मपालश्च विजयश्चैव बुद्धिमान् ॥

whereas D13 ins

3616* मायया निर्युद्धया रामदत्तवलाश्रया ।

31 ^{a}) V3 damaged for ददृशुस्ते स D3 पुरतो M3 2 तमा (M3 °या) यान्तं (for समायान्तं) B3 कपुमदंच रावांत (sic) —^{b}) D6 रामं सह (for राघवं स) V1 B1 सपुर सरं —After 31^{ab}, B3 D1-4 read 32^{cd} —T1 mostly damaged for 31^{cd} —^{c}) Ś D3 13 भावमानं च D13 विरोचमानं (for विराजमानं) D6 वृषभ (for वपुषा) —^{d}) D1 स्वय (for तदा) Ś N V B1 3 4 D1 12 दशरथमिव पावकं, B2 रामभारद्वियवर्चसं, D1 2 4 8 V रथे (D6 °रथे) नवलितवर्ष (D1 °तेज) सा, D6 T2 3 रथेन रथिनां वरं

32 ^{a}) Ś D3 वर्धयित्वा, D6 दर्शयित्वा (for वर्धयित्वा) Ś N V B D3 3 M3 राघवं, D1-4 8 11 राम तु (for काकुत्स्थं) —^{b}) Ś1 D1 13 प्रतिनन्दित (D3 °तै) (for °नन्दिता) —V3 B1 repeat 32^{cd} after 33^{ab} B3 D1-4 read 32^{cd} after 31^{ab} —^{c}) M1 damaged for अनु जग्मुः T1 damaged from र्म up to तं in 35^{a} —V3 damaged from 32^{d} (first time) up to कृति (See Var) in 33^{b}

33 T1 damaged for 33 V3 damaged up to कृति in 33^{b} (for both cf v l 32) D3 repeats 33^{ab} after 34^{cd} —^{a}) N1 B1 3 वैश्वैः N2 B2 सर्वैः, V1 illeg , V2 om (for चैव) Ś D3 13 सद्भगोत्रैश्च D13 बहुभिश्च महा भागैः —^{b}) D2 तत्र ; G2 तदा (for तथा) Ś Ñ V B1 3 4 D2 3 13 कृति (V3 damaged) भि स्स (D13 सु) जनैस्तथा (N1 °** ****[illeg]) B3 ज्ञातिप्रकृतिभि सह —After 33^{ab}, V3 B2 repeat 32^{cd} —V1 om 33^{c}–34^{b} —^{c}) Ś N V1 2 B1 2 3 D3 13 वृतिजोः B3 श्रिया वै, D1 3 13 M3 श्रियाभि (for श्रिया वि) —^{d}) D13 नक्षत्रैः (for नक्षत्रैः)

34 T1 damaged for 34 (cf v l 32) V3 om 34^{ab} (cf v l 33) —^{a}) G1 तूर्यैः (for तूर्यैः) Ś Ñ V1 2 B D3 12 13 भाशीर्भि (Ś D3 °शानि) मङ्गलैश्चा D1-4 8 मङ्गलानिर्भि पौरैः ; M1 कराग्रश्चैव तथा —^{b}) Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 11 12 M3 तथा D6 T1 2 3 ताडै ; D4 तान ; Ct as in text (for ताल) —After 34^{ab} D6 repeats 33^{cd} while D13 reads 37^{cd} (including 3619*) —D11 om 34^{c}–35^{b} D9 om 34^{cd} —^{c}) Ś1 Ñ1 V1 2 B2 3 4 D1-4 8 T1 प्रति ; C1 t as in text (for प्रति) B3 मधुरैः (for मुदितैः) —^{d}) D7 मंगलानि (for मङ्गलानि) D3 12 13 transp. ययौ and वृत Ś Ñ V B D1-4 8 11 मंगलान्(B3 गुरु सार्थ) मभिहुत (Ś D13 °हुते ; B3 D3 4 °हुते ; D5 °हते), D6 मंगलं कांचिभि वरो .

अक्षतं जातरूपं च गावः कन्यास्तथा द्विजाः ।
नरा मोदकहस्ताश्च रामस्य पुरतो ययुः ॥ ३५

सख्यं च रामः सुग्रीवे प्रभावं चानिलात्मजे ।
वानराणां च तत्कर्म व्याचचक्षेऽथ मन्त्रिणाम् ।
श्रुत्वा च विस्मयं जग्मुरयोध्यापुरवासिनः ॥ ३६

द्युतिमानेतदाख्याय रामो वानरसंवृतः ।
हृष्टपुष्टजनाकीर्णामयोध्यां प्रविवेश ह ॥ ३७

G. 6. 111. 41
B. 6. 128. 42
L. 6. 109. 44

35 T1 damaged up to तं in 35ᵃ (cf. v.l. 32). D11 om. 35ᵃᵇ (cf. v.l. 34). —ᵃ) Ś Ñ1 V1 B2.4 D1-3.5.10.11 मक्षता. D6 -रूपैश्च (for -रूपं). —ᵇ) V1 damaged from च: up to हस्ता in ᶜ. D6 T2.3 द्विजास्तथा (by transp.); D1.10.11 G2 M2 सहद्विजाः. —M1 om. 35ᶜ–90. D11 reads 35ᶜᵈ and 12ᵃᵇ after 6.115.41. —ᶜ) B1 छात्राः; D6 तथा (for नरा). —T1 damaged for ᵈ. —ᵈ) Ś Ñ V B D2.4.8.12 स्थिताः; D1 [ऽ]भवन् (for ययुः). D2 रावणं पर्युपस्थिताः; D11 रावणस्याग्रतो ऽभवन्; T2.3 रावणस्य पुरो ययुः.

36 M1 om. 36 (cf. v.l. 35). Before 36, D11 reads 21–23ᵇ. —ᵃ) D2 स रामः; D1 रामः स; M3 रामस्य (for च रामः). Ś Ñ V B2-4 D2.12 रामः सख्यं च (by transp.); B1 रामश्च सख्यं (by transp.). —ᵇ) Ś Ñ V B D2.3 हनूमत (D3 °ति) (for [च]निलात्मजे). D1.4.12 विक्रान्तिं (D2.12 °कर्म) च हनूमतः; D2.3 विक्रान्तं (D1 °न्ति) च हनूमतः. —V3 om. (hapl.?) 36ᶜ–ᶠ. —ᶜ) D6 वानरेषु. D1 ततः कर्म; D2 च सत्कर्म (for च तत्कर्म). —After 36ᶜ, T1 G1 M2.3 ins.:

3617* राक्षसानां च तद्बलम् ।
विभीषणस्य संयोगम् ।

—ᵈ) Ś1 V3 D2.7.10–12 व्याचचक्षे; T1.2 G M2.3 आचचक्षे, Ñ1 D1.3 स B1 सु-; D1 स्व-; D4.5 T1 G M1 च (for ऽथ). Ś B1 D1–4.6.8 मन्त्रिषु (D1.4 °णे); M3 मन्त्रिणः (for मन्त्रिणाम्). D11 कथयामास मन्त्रिणे. —D1–4.12 om. 36ᵉᶠ. —ᵉ) G3 M3 तु (for च). —After 36, Ś Ñ V1.2 B D6–11.12 T2.3 G1.2 M3 ins.; while D11 ins. after 36ᶜᵈ:

3618* वानराणां च तत्कर्म राक्षसानां च तद्बलम् ।

[cf. 36ᶜ and l. 1 of 3617*. D11 मनानुषे (for वानराणां). D11 om. first च (subm.). D2.10 तस्य (for तद्बलम्).]

37 M1 om. 37 (cf. v.l. 35). D11 om. 37ᵃᵇ. —ᵃ) D1 धृतम् (for एतद्). Ś Ñ V B D2.12 एवं स (Ś2 B1-4 D11 सं-) कथयंस्. —ᵇ) B1 -वेष्टितः; B1 D1.12 -समुद्यः (for -संवृतः). —D11 reads 37ᶜᵈ (including 3619*) after 34ᵃᵇ. V3 damaged from पु in 37ᶜ up to ता in l. 1 of 3619*. —ᶜ) D2.12 हृष्टं- (for हृष्ट-). D1 -तुष्ट- (for -पुष्ट-). —ᵈ) V1 D1.3–11 G1 अ (for ह). Ñ1 B1 पुरवासिनः; D1-4 ब्रह्म (D1 ब्रह्म)पुराः D2 प्रविवेश (for प्रविवेश ह). —After 37, Ś Ñ V B D2.11.12 ins., while D1–4.6 ins. l. 17–19 only:

3619* पताकमालाभरणां सिक्तरथ्यान्तरापणाम् ।
पुष्पचित्ररथां रम्यां बालवृद्धनिरन्तराम् ।
हर्म्यप्रासादशिखरप्रमुखानवनतोभिताम् ।
ऊचुस्तदा तदा वै राममिदमभ्यन्तराः स्त्रियः ।
सभाकृत्यां सपुत्रायां सत्र दर्शनकाङ्क्षिणाम् । [5]
दिष्ट्या राजन्कृतो दैवैः प्रसादः पुरवासिनाम् ।
भृशं काकुत्स्थ कौसल्या स्वदर्थमभितप्यते ।
निर्विशेषं तदा सर्वे पुरे पुरनिवासिनः ।
असूर्यमिव च राम द्रवाद्य इवोदधिः ।
त्वया पुरमिदं हीनं विमुक्ता शर्वरी यथा । [10]
अयायोध्या महाबाहो अयोध्या प्रतिभाति नः ।
परेषां प्रार्थ्यमानानां त्वयि सन्निहिते स्थिते ।
चतुर्दश समाश्चैताः शताभीव चतुर्दश ।
वर्षाणि नो व्यतिक्रान्तास्त्वयि राम वनं गते ।
ईदृशा मधुराः स्निग्धाः पथि शुश्राव राघवः । [15]
नरनारीप्रयुक्तास्ता वाचः प्रीतिनिदर्शनाः ।
वादित्रस्तुतिर्याणि नरैर्मधुरसन्निभिः ।
निहत्य रावणं रामस्त्वयोध्यां पुनरागतः ।
हर्षं वै पदशो तत्र नराणां श्रूयते ध्वनिः ।

[Ś1 om. l. 1–3. Ñ1 om. l. 1. V3 damaged up to रा in l. 1. —(l. 1) D11 पताक- (for पताक). —V3 wrongly reads the post. half of l. 5 in place of the post. half of l. 1. Ś1 D2.12 तथा सिक्तान्तरा; D11 तोरणैश्च विविधैश्च; L (ed.) सिक्तरथ्या सतोरणां (for the post. half). —V3 om. l. 2. —(l. 2) L (ed.) -[आ]चित्र- (for -चित्र-). B1-4 -रथ्यां (for -रथां). V2 B1.3 दिव्यां; D11 पुण्यां (for रम्यां). —For l. 2, D11 subst.:

3619(A)* पताकोच्छ्रितसंयुक्तगृहां [illegible]
[illegible]

—(l. 3) Ñ1 (marg. also as above) -शिखराम्; B1 [illegible]; D11 [illegible] (for -शिखराम्). Ś1 D2.12 [illegible]; Ñ1 V1 B1.4 [illegible] (Ñ1 [illegible]; B1 [illegible]) [illegible] (B1 °शि)रां; V3 B1.4 D11 [illegible] (D11 °चे)म (B1 [illegible]) [illegible] (for the post. half). —(l. 4) D11 [illegible] (for तदा). Ś Ñ1 D2.12 (D1 om. (subm.)) वै; V1 D11 [illegible]; V3 वै [illegible] (by transp.). B1 [आ]मं (for वै राम). B1 transp. [illegible] and [illegible]. B1 [illegible]; B1 [illegible] (for [illegible]). V1 B1.3 [illegible], D11 [illegible] (for [illegible]). V3 [illegible] (for [illegible]). D11 [illegible] (for the post. half). —V3 om. l. 5–6. —(l. 5) Ñ1 V1 B1 [illegible] (for [illegible]). D11 [illegible] (for the post. half). B1

अथाब्रवीद्राजपुत्रो भरतं धर्मिणां वरम् ।
अर्थोपहितया वाचा मधुरं रघुनन्दनः ॥ ४०
यत्र मद्भवनं श्रेष्ठं साशोकवनिकं महत् ।
मुक्तावैदूर्यसंकीर्णं सुग्रीवस्य निवेदय ॥ ४१
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा भरतः सत्यविक्रमः ।
पाणौ गृहीत्वा सुग्रीवं प्रविवेश तमालयम् ॥ ४२

G 6 112 56
B 6 128 46
L 6 109 61

[D4 reads l 1 twice —(l 1) Ś N1 B2 3 (second time) D2 3 12 मूर्ध्न्याघ्राय, D6 शिर आघ्राय (for मूर्ध्न्याघ्राय) D1 (first time) सुमित्रा वाम्यनादधद् (for the post half) —(l 2) V2 B2 3 (both times) अथारोप्य N1 भारतमन्, V B3 (first time) नैऋत्यमत्र (for भरतमथ) B4 शोकनाश्य बराजही, D1 4 5 बाष्पना (D2 °म्या)नदर्शन (for the post half)]

—Thereafter B2 3 (after the first occurrence) cont a passage relegated to App I (No 74) while D1 4 5 cont

3624* मुमोच परमप्रीतः प्रहृष्टेनान्तरात्मना ।

40 M1 om 40 (cf v l 35) D1 7 10 11 T2 3 G2 M3 transp 39 and 40 —a) B2 ततः, D6 T2 3 तदा, Cm g as in text (for अथ) Ś N V2 3 B1 3 4 D2 3 राम पुत्र, D1 4 5 11 उद्धा (D6 °था) रामो, D5 T2 3 राजसुतः T1 M1 2 °सुतो (for राजपुत्रो) D5 अब्रवीद्रामपुत्रोथ —b) Ś N V B D1 3 12 धर्मवात्सल्य (B3 °वत्सल) D1 3 T1 धर्मिणां वर , M2 भ्रातृवत्सल (for धर्मिणां वरम्) —c) Ś N V B D1 12 सहितया (for [उ]पहितया) —d) T2 3 राघवो (for मधुर) Ś N V B1 3 4 D4 12 धर्महेत्वर्थ (Ś2 °हेत्वर्थ)-यु (V3 °स)क्तया, B1 धर्महेतु सदुक्तया, D4 5 वचन चेद-मुत्तम (D1 °ममब्रवीत्) D2 3 वचन हीद (D2 हित)मब्रवद् (D1 °वित्), D11 (with hiatus) इद वचनमुत्तम —After 40 B1 repeats 3623*

41 M1 om 41 (cf v l 35) —a) D10 11 तत्र N V1 2 B तद् (for मद्) D1-3 5 यदेतद्, D1 12 मदाय (for यत्र मद्) N1 B4 भवन (for भवन) D1 4 5 मुख्य (for श्रेष्ठ) Ś D4 12 यदत्तुकमशोक (D12 °शोक) मे, M1 यदुत्तम तद्वचन ※ Cv यत्र मद्वचन श्रेष्ठमिति सुग्रीवस्य निवेदयति च पाठ ※—D5 transp 41b and 41c —b) V1 B1 D6 12 अशोक (for साशोक) D4 om (hapl ?) D12 भवन (for वनिक) M2 शुभ (for महत्) D1 कोशागारमनुत्तम —c) D1-3 5 9 10 T G M2 3 वैदूर्य D5 सयुत T1 M1 सकाश (for संकीर्णं) Ś N V B1-3 D4 12 वैदूर्य (V2 B2 4 °दू)यकनकाकी (V2 B2 4 °स्ता)र्ण —d) D1 7 10 11 G1 M3 सुग्रीवाय T1 G2 3 M1 निवेदय (for निवेदय) Ś N V B D1-3 4 5 11 M2 सुग्रीवस्त्य मोहनी (N1 V B2 4 D1 2 °मु B4 °त) —For 41cd D4 12 subst

3625* मुक्तावैदूर्यसंकीर्णमयत्नात्मावृतम् ।
सुग्रीवस्य तनूभ्यां सामात्याभ्यां निवेदय ।

[(l 1) D1 मुक्तावैदूर्यसंकीर्णं (for the prior half) and आकृति (sic) (for आवृतम्)]

—After 41, Ś N V B D4 12 ins

3626* यच्चैतत्सुमहद्दिव्यमुपस्थानगृहं महत् ।
विभीषणाय तत्सौम्य दीयतां सुधया सितम् ।
तथैव वानरेन्द्राणां यथाकर्मविहारिणाम् ।
दीयतां निर्ममात्मानो यथाप्रीतमादरम् ।

[V2 om l 1 —(l 1) Ś1 यच्च (sic) B1 3 तत् (for [य]त्तत्) Ś1 N1 D6 उपस्थान Ś D4 12 -गत (for गृह) V1 B1 शुभ (for महत्) —(l 2) D12 मर्वं प्रवदि (for सौम्य दीयतां) V3 damaged G (ed) हरिभूरि (for सुधया सितम्) —After l 3 Ś D4 12 ins.

3626(A)* शयनासनिका दिव्या फलपुष्पैश्च शोभितान् ।
अङ्गदप्रमुखादीनां शुभा आयतनानि च ।

[(l 2) D12 प्रमुखानां च]

—(l 4) B2 स्तेषां B4 आवास (sic) (for आवासो) N1 V1 B3 दीयतां क्षिप्रमात्मा (for the prior half) Ś N2 D4 12 [उ]चितम् (for [इ]ष्टितम्) B1 सुधाभिः सितमदिर (for the post half)],

while D4 5 ins

3627* नैऋतेन्द्राय परमं जाम्बवत्प्रमुखाय च ।
हरिमुख्याय सर्वेभ्यो वानरेभ्य पृथक्पृथक् ।
शयनासनपानादियुक्तानि भवनानि च ।
वृक्षोत्कलियोपेतान्यावर्जितवसूनि च ।

[(l 2) D5 -मुख्याय (for -मुख्याय) —(l 4) D5 वृक्ष कपि (sic) (for वृक्षोत्क)]

—Thereafter D5 cont

3628* दीयन्तामिहस्ताश्च दासदास्यश्च सर्वशः ।
भावना नमस्कार्यैव कुर्वन्त्येत सुसंमदम् ।

—After 41 M3 ins

3629* तस्योपसदनं पार्श्वगृहं कान्तकुट्टिमम् ।
तत्र शासनतोऽस्य प्रभुत्वं विनियम्यताम् ।
अङ्गदाय महात्मने गृहं पञ्चपुरस्कृतम् ।
नलनीलगवाक्षाणां रम्भस्य पनसस्य च ।
सुषेणकुमुदाना च तथा द्विविदमैन्दयो । (5)
हनूमत्प्रमुखानां च यूथपानां महात्मनाम् ।
ददस्व सुमहाबाहो गृहाणि विविधानि च ।
मम बान्धविक यद्ध गौरवं भारत महत् ।
तत्कृतं मम सर्वं स्यादिदं हरतत्सम्ताम् ।

42 M1 om 42 (cf v l 35) D5 om 42ab.

6. 112. 57
6. 128. 47
6. 109. 62

ततस्तैलप्रदीपांश्च पर्यङ्कास्तरणानि च ।
गृहीत्वा विविशुः क्षिप्रं शत्रुघ्नेन प्रचोदिताः ॥ ४३

उवाच च महातेजाः सुग्रीवं राघवानुजः ।
अभिषेकाय रामस्य दूतानाज्ञापय प्रभो ॥ ४४

सौवर्णान्वानरेन्द्राणां चतुर्णां चतुरो घटान् ।
ददौ क्षिप्रं स सुग्रीवः सर्वरत्नविभूषितान् ॥ ४५

यथा प्रत्यूषसमये चतुर्णां सागराम्भसाम् ।
पूर्णैर्घटैः प्रतीक्षध्वं तथा कुरुत वानराः ॥ ४६

T1 damaged for 43ab —b) N1 om तस्य —c) B3 D3.10.11.12 G2 हस्ते (for पाणौ) —d) Ś1 Ñ V B D6 गृह(D1 °ह गृह, Ś1 D13 गृहवर, D6 स्वमालय, D11 M1 गृहोत्तम, G1 उद्या°(for समाश्रयम्) D1.2.3 प्रविवेशच तद्गृह —After 42 Ś Ñ V B D12 ins

3630* विभीषण तथा वीरो वानरानपरास्तथा ।

while M1 ins

3631* शत्रुघ्नो विनयोपेतो राक्षसेन्द्रं विभीषणम् ।
गृहीत्वा प्रविवेशाथ द्वितीयं भवनं शुभम् ।
अङ्गदं च महाबाहुं यथान्यान्प्लवगर्षभान् ।

43 M1 om 43 (cf v l 35) —a) D13 तत काञ्चनदीपांश्च (D13 °साभ) —b) V1 हृ (for च) —c) D4 तत्र (for क्षिप्रं) Ś D8.12 प्राविशच्छीघ्रं, Ñ V B G(ed) प्राविशन्शीघ्रं (G[ed] °घ्रा), D1-3 प्राविशंस्तत्र (for विविशुः क्षिप्रं) —d) V1 B1 D14 प्रदे(V2 °चे)दिता (for प्रचोदिता) Ś D8.12 शत्रुघ्न समचोदित, D1-3 श्रियो भावने(D5 °चो)दिता, D4 क्षिप्र भरतदर्शिता.—For 43, M2 subst

3632* ततस्तैलप्रदीपानि पर्यङ्कविमलानि च ।
शत शतं च क्षपानामेकैकस्य प्रबोधयत् ।

—Then M2 cont

3633* वारमुख्या वरा वेश्या सहस्रैकं न्यवेशयत् ।
सुवमागधवन्दीभि सगीतकमनोहरैः ।
नृत्तं च सविलासं च कामयन्तावं समागम् ।
भोजनानि च स्वादूनि पेयानि विविधानि च ।
व्याहरस्तथा तूर्णं शयनोऽपि सहस्रश । [5]

—After 43 D13 ins

3634* गुरुपकारमर्षीणि शङ्कुपादृपमोदकान् ।
सपावरुधिरुग्नानि फलानि विविधानि च ।
सुखवासं सुरभिमत्ताम्बूलं चैव राघव ।
प्रयच्छाम सवगाढ्प्रवानरसमम् ।

while M1 ins.

3635* एवं स्ववस्थायस्वरिभ्रशुभ सविभीषणान् ।

44 M1 om 44 (cf. v l 35) —a) Ś Ñ V B D8.12 समुवाच, M2 मथोवाच Ñ2 damaged, B1 महात्मा ; G(ed) ततो धीमान् (for महातेजा) D1-3 तथोच (D1 °त्र म)वाच सौवाच, D13 मथोवाच समबाद —b) Ś1 Ñ1 Ñ2 राममानुज ; D13 नरोत्तमोऽरि ; M1 भवनवस्त्रा (for राघवानुज). V1 सुग्रीव प्लवगाधिप —After 44ab M1 ins

3636* त्वया मित्रगा योगेन महात्मा रघुनन्दन ।
प्रत्या प्रकृति सीतायाः कृत सागरबन्धनम् ।
हताश्च राक्षसा सर्वे नन्दिग्रामश्च मोक्षित ।
मे वियोगफलं मान परितोषितमद्य वै ।

—c) V1 अभिषेकार्थं V2.3 B1.4 देवस्य, B1 दूतपस्य (for रामस्य) Ś Ñ B1 D8.12 अभिषेचनार्थं देवस्य (hypm), V3 देवस्य चाभिषेकार्थं —d) Ś D8.12 दूतम् (for दूतान्) D1-3.10 इदय (for प्रभो) D4 दूतानाज्ञापये सखे ; M1 हरी नाज्ञापयामि भो ※ Cr दूतानाज्ञापय प्रभो इति पाठ ※ —After 44 Ś N V B D8.12 ins, while D13 ins after 47

3637* प्रभाते पुष्ययोगेन राघवश्चाभिषेक्ष्यते ।

[Ñ1 V3 B1.4 पुष्प (for पुष्य) Ñ1 D13 योगे च (Ñ1 g) (for योगेन) Ś Ñ1 V1 D8.12 चा(Ś D13 भो)भिषेक्ष्यते, Ñ2 B4 D13 ह्यभिषेच्यते (D13 °षेच) (for चाभिषेक्ष्यते) V1 राघवस्याभिषेचन (for the post half)]

—D13 cont

3638* तत स वानरश्रेष्ठ पवनानिव वेगितान् ।
आदिदेश महाप्राज्ञो महाबलपराक्रमान् ।

—After 44 M1 ins.

3639* आनयन्तु तत शीघ्रं सागरस्यातितोयकम् ।
एवमुक्तस्तु सुग्रीवो योगमादिश्य वै द्रुतम् ।
तवरत प्लवगश्रेष्ठा सुग्रीवस्याज्ञया स्थिता ।

45 M1 om 45 (cf v l. 35) —ab) Ś Ñ V B D8.12 तत स वानरश्रेष्ठ ; D1-4.10.13 तस्मात् स वानरेन्द्रांश्च (for °) Ś Ñ V B D1-4.5.6.7.12 सौवर्णांश्च (for चतुर्णां) M2 transp सौवर्णान् and चतुर्णां Ñ2 T1 damaged for चतुरो Ś1 ताम्रान्(sic), D4 सर्वे(sic) (for घटान्). —c) M2 शीघ्रं (for क्षिप्रं) G1 हि (for स) Ś Ñ V B D1-4.5.6.11.12 चतुर्णां(Ñ2 damaged) कपिमुख्यानां —d) Ś Ñ V B D1-4.5.6.11 हरी (for सर्व)

46 M1 om 46 (cf v l 35). —a) D4 पूर्णे D1-4.5.6 तथा (for यथा) —b) Ś1 -[र्ष]भस (sic) (for [स] रम्भसाम्] —c) D4 T1.2 घटे पूर्णे (by transp). Ś Ñ V B1.2 D1-4.5.6.7.12.13 M2 स(D6 स्व)पूर्णैः B1.2 सम्पूर्णै (B1 °र्ण), G2 प्रतीक्षध्वे Cr g t as in text (for प्रतीक्षध्वं) —d) Ś Ñ V B D8.12 M2 क्षीरवारावशा निशि D1-4.5.6 क्षीरवारानुमदर्य

एवमुक्ता महात्मानो वानरा वारणोपमाः ।
उत्पेतुर्गगनं शीघ्रं गरुडा इव शीघ्रगाः ॥ ४७

जाम्बवांश्च हनूमांश्च वेगदर्शी च वानरः ।
ऋषभश्चैव कलशाञ्जलपूर्णानथानयन् ।
नदीशतानां पञ्चानां जलं कुम्भैरुपाहरन् ॥ ४८

पूर्वात्समुद्रात्कलशं जलपूर्णमथानयत् ।
सुषेणः सत्त्वसम्पन्नः सर्वरत्नविभूषितम् ॥ ४९

ऋषभो दक्षिणात्तूर्णं समुद्राज्जलमाहरत् ॥ ५०

रक्तचन्दनकर्पूरैः संवृतं काञ्चनं घटम् ।
गवयः पश्चिमात्तोयमाजहार महार्णवात् ॥ ५१

रत्नकुम्भेन महता शीतं मारुतविक्रमः ।
उत्तराच्च जलं शीघ्रं गरुडानिलविक्रमः ॥ ५२

G. 6. 111. 67
B. 6. 128. 56
L. 6 109. 71

---

47 V3 M1 om. 47 (for M1, cf. v.l. 35). —^{b}) Ś Ñ V1.2 B D8.12 पर्वतोपमाः; D1-4.9.13 नग(D1 गिरि; D13 नाग)संनिभाः; D6 T2.3 G1 वानरोत्तमाः (for वारणोपमाः). —^{c}) B4 उत्पेतुः (for उत्पेतुर्). —^{d}) Ñ V1.2 B पन्नगा इव; D6 T2.3 गरुडानिल-. Ś Ñ2 D5.6.8.12 वेगिनः; Ñ1 V1.2 B D1.2.6.13 वेगिताः (for शीघ्रगाः). —After 47, D13 ins. 3637* and 3638*.

48 M1 om. 48 (cf. v.l. 35). V3 damaged for 48^{ab}. —^{a}) Ś Ñ V1.2 B D1-4.6.8.9.12.13 T2.3 M3 सुषेणश्च (for हनूमांश्च). —^{b}) D7 G1.3 च वानराः; M2 गजस्तथा (for च वानरः). —D9 om. 48^{c-f}. D1-4.13 M2 om. 48^{cd}. —^{cd}) T3 कुशलात् (for कलशान्). M3 गृहीत्वा स्वाऽरिकं ययुः (for ^{d}). Ś Ñ V B D8.12 ऋषभश्च महाबाहुश्चत्वारोऽपि वनौकसः. —After 48^{cd}, D6 T1 G2 ins. l. 2 only of 3646* and om. 48^{e}–52. M6 om. 48^{ef}. —^{e}) B1.3 -पर्णानां (for -शतानां). B1 सर्वेषां (for पञ्चानां). B2 नदीश्च शतशो महतः; L (ed.) नदीपतिश्चचतुर्भ्यो. —^{f}) B2 T2 उपानयन्. D6 T1 G2 M3 कुम्भेषु चाहरन्. —For 48^{ef}, D1-4 subst.:

3640* नदीशतेभ्यः पञ्चभ्यो जलकुम्भैरुपस्थिताः ।

[D1 नदीभ्यश्च • पुण्याभ्यो (for the prior half).]

—After 48, Ś2 Ñ V B1.2.4 D8.12 ins.; while D2 ins. after 48^{cd}:

3641* मैन्दप्रभृतयश्चान्ये वानरेन्द्रप्रचोदिताः ।

[V1 damaged from म up to ताः. G (ed.) ते वीरा पृथक्केशा (for the prior half). Ñ1 D8.12 वानरेन्द्राः. V1 B1 -वरेन्द्रिताः (for -प्रचोदिताः).];

while T1 ins. l. 2 only of 3648*.

49 D6 T1 G2 M1 om. 49 (for M1, cf. v.l. 35 and for the rest, cf. v.l. 48). T3 om. 49-52. V3 om. 49-50. Ś1 Ñ V1.2 B D1.6.12.13 M6 om. 49. —^{ab}) T1 damaged for रक्षकं च. Ś1 ग्रहपूर्णं [illegible] समानयत्. —For 49^{ab}, D1-4.9 subst. and read after 52^{ab}:

3642* हनूमांश्च पूर्वस्मात् समुद्रात्समानयत् ।

[D1 भागु (for मह). D2 च (for तु).]

—Ś1 om. 49^{c}–52; D2-4.9 om. 49^{cd}. —^{c}) G1.2 M3 जांबवान्; Cg as in text (for सुषेणः).

50 Ś1 V3 D6 T1.3 G2 M1 om. 50 (for Ś1 V3 T3, cf. v.l. 49; for M1, cf. v.l. 35 and for the rest, cf. v.l. 48). B2 reads 50 before 53. —^{a}) D12 केसरी (for ऋषभो). —^{b}) Ñ1 V1 B3 D2-4.7.10.11 आनयत्; G1.3 M3 आददे (for आहरत्). D1 शीघ्रं जलं समानयत्.

51 Ś1 D6 T1.3 G2 M1 om. 51 (for Ś1 T3, cf. v.l. 49; for M1, cf. v.l. 35 and for the rest, cf. v.l. 48). D1 om. 51-52. D6 T1 om. 51^{ab}. —^{a}) G2 M6 रक्तं (for रक्त-). Ś2 Ñ V B1-3 D1-4.8.9.12.13 G1.3 M2.3.5 -शाखाभिः; B4 -शाखीभिः (for -कर्पूरैः). —^{b}) G1 च महा- (for काञ्चनं). Ś2 Ñ V B2-4 D8.12 संवृ(B3 °भृ)ते कांचने घटे; B1 कांचनेन घटेन च; D1.3.9 संवृतः कांचनैर्घटैः. —^{cd}) Ś2 Ñ V B D8.13 जांबवान्; D2-4.8.13 M3 नलश्च(D5.6 °स्तु) (for गवयः). D2-4.9 तूर्णम्; D13 भाशु (for तोयम्). Ś2 Ñ2 V3 B1 D2-4.9.8.13 स सागरात्; Ñ1 V1.2 B2-4 (सा)गरसागरात् (for महार्णवात्). D12 सागराज्जलमाहरत् (for ^{d}). G1.3 M3 पश्चिमादर्णवात्तोयं(G1 °त्सागरात्पूर्णं) वेगदर्शी समानयत्.

52 Ś1 D1.4 T1.3 G2 M1 om. 52 (for Ś1 T3, cf. v.l. 49; for D1, cf. v.l. 51; for M1, cf. v.l. 35 and for the rest, cf. v.l. 48). —^{a}) D3 रत्न-(sic) (for रत्न-). D13 -जालेन (for -कुम्भेन). V3 damaged for महता. —^{b}) D3.4.9 स्थितं; D2 जलं; G1.3 M3 जवे; M3 तथा (for शीतं). Ś2 Ñ V B1-3 D8.12 [अ]गुरुचन्दन(B3 °शाखादि)-शोभिना; B4 गंधचंदनशोभिनाः; D13 (मा)चितं पद्मरत्नोभितं. —After 52^{cd}, D2-4.9 read 3642*. —^{cd}) G2 गंधचं- (for गरुड-). D2-4.9 समुद्रादुत्तरात्पूर्णमेघाक्षो जलमानयत्; M3 हनूमानुत्तरात्तोयमाजहार महार्णवात्. —For 52^{cd}, Ś2 Ñ V B D8.12.13 subst.:

3643* वेगदर्शी परिक्रम्य उत्तरादुदधेर्जलम् ।

[V1 damaged from दर्शी up to रे. Ś2 स्वविक्रान्; Ñ1 B1 (अ)पि विक्रान्; B3 विक्रम्यान्; D8.12 (अ)भ्यविक्रम्य (for परिक्रम्य). D13 हनूमानपि विक्रम्य (for the prior half).]

—Thereafter, Ś2 Ñ V B1.2.4 D8.12.13 cont..

G 6 112 69
B 6 113 58
L 6 109. 73

अभिषेकाय रामस्य शत्रुघ्नः सचिवैः सह ।
पुरोहिताय श्रेष्ठाय सुहृद्भ्यश्च न्यवेदयत् ॥ ५३

ततः स प्रयतो वृद्धो वसिष्ठो ब्राह्मणैः सह ।
रामं रत्नमये पीठे सहसीतं न्यवेशयत् ॥ ५४

3644* शोभित फुल्लशाखाभिश्चिरादानयस्थितम् ।
सुषेणोऽङ्गदकेयूरैर्मण्डित कलश तथा ।
पानीयमानयत्तत्र समुद्राद्दिवाशरन् ।

[(l 1) V1 B2 एतौ V3 पत्र D13 रत्न (for फुल्ल-) Ñ1 om आनयत् B1 3 जल (for स्थितम्) D13 आजहार शिव जल (for the post half) —(l 2) D13 अङ्गद केयूरैर्दिव्यैर् (for the prior half) D13 भूषितैं (for मण्डित) Ś1 B2 D5 मति(Ś1 भूषि)ते कलशे V3 B1 तदा D13 यथा, D13 महत् (for तथा)]

—After 3643*, B1 cont

3645* नमेरुपल्लवच्छन्नमानयत्सोऽचिरादृटे ।
सुषेणोऽपि जल पूर्वादुदधस्तत्यकूटे ।
इङ्गुदीपल्लवेनैव सवृते नाचिरात्तदा ।
चतुर्थभागशादेव आनीत घटसस्थितम् ।
न्यवेदयत सुग्रीवो लक्ष्मणाय महाबल । [5]
कृतस्नानविधी राम क्षिप्रश्मश्रुनख शुचि ।
सर्वाभरणपूर्णेन समलकृत राघव ।

[Note hiatus between the two halves of l 4]

—B1 further cont while Ñ1 cont after 3650*

3646* अभिषेकाय रामस्य शतक्रतुपुरोगमा ।
आगच्छन्देवता सर्वा गगने रथमास्थिता ।
घृताचीप्रमुखास्तत्र आगच्छन्नप्सरोगणा ।
विश्वावसुमुखा सत्र गन्धर्वा यक्षकिंनरा ।
दिलीपप्रमुखास्तस्य पितर समुपागता । [5]
पिता दशरथश्चैव चिराद्रष्टु समागत ।
ब्रह्मा जनार्दन शम्भुरिन्द्रस्तत्पुरोगमा ।
विश्वदेवा समरुतो रामाभिषेकलालसा ।

[Ñ1 illeg for the post half of l 2 —(l 3) Note hiatus between the two halves. —Ñ1 om l 6 —Ñ1 illeg for the prior half of l 7 —(l 8) Ñ1 [अ]भ्युदय (for [अ]भिषेक)]

—B1 further cont

3647* आगमस्त विमानै स्वै स्वैरप्यग्रहिताम्तदा ।
एतस्मिन्नन्तरे प्राह शत्रुघ्न भरतस्तदा ।
पुरोहित समानीय रामोऽयमभिषिच्यताम् ।
एवमुक्तोऽभिषेकाय शत्रुघ्न परवीरहा ।

—After 52, D1 7 10 11 T1 G2 3 M2 3 ins while D6 T1 G1 ins l 2 only after 48cd (owing to om) D1 ins l 2 only after 53 T1 ins l 2 only after 48 (owing to om)

3648* आजहार स धर्मात्मा तस्य सर्वगुणान्वित ।
तपस्वैकानरश्रेष्ठैरानीतं प्रेष्य कलशम् ।

[(l 1) T1 damaged for स D10 11 Ct [अ]भिषेक (for तस्य) G1 3 M1 हनूमत्पुरोगेषु (for the post half) —(l 2) D1 2 G2 3 तद्, G1 त (sic) (for ते[ऽ]) M1 सर्वे स्वैर (for नरश्रेष्ठैर्) Cr ह तद् प्रतिज्ञम् । तत्कर्मैषां नदी सागराणां जलम् ।, so also Cm Ct तद् प्रतिज्ञम् नदीर्षै सागराणां जलम् ।]

—Thereafter D5 repeats 53ab

—After 52 M3 ins

3649* आगमन्मारुति श्रीमान्सिद्धचारणसेविताद् ।
गवाक्षस्तु महावीर्यो घटेन महता जलम् ।
आजहार समुद्रात्स पूर्वादमितविक्रम ।
योजनाना शत पूर्वं दक्षिणेन शतत्रयम् ।
योजनाना शता पञ्च पश्चिम सागर महत् । [5]
उदीची योजन लक्ष सागर परिकीर्तितम् ।
कलशेनागत शीघ्रं गरुत्मानिव पक्षिराट् ।
प्रथम वातज प्राप्त कुबेर पुनरागत ।

53 M1 om 53 (cf v l 35) M3 om 53-54 B3 om 53ab Before 53 B1 reads 50 D1 repeats 53ab after 3648* V3 damaged from * up to शत्रुघ्न in * —a) D1 2 4 M1 अभिषेक तु D3 तत्राभिषेके D5 (both times) अभिषेकार्थं (for अभिषेकाय) Ś1 Ñ V1 3 B1 3 4 D2 11 पूर्वाभिषेचनिक (unmetric), D13 अभिषेचनिकं राम —b) Ś1 Ñ V B1 3 D1-4 5 (first time) 13 14 युत (for सह) —c) B3 D1-3 5 पुरोहितानां D6 T1 ज्येष्ठाय (for श्रेष्ठाय) —d) Ś1 Ñ V1 3 B D5 12 सुरेभ्य स (Ñ1 B1-3 स, V3 च) V3 सचिवाश्च (sic); D1 4 9 11 वसिष्ठाय, T2 3 G सुहृद्भिश्च (for सुहृद्भ्यश्च) —For 53 Ś1 subst while Ś1 Ñ (Ñ1 followed by 3646*) V B D1-4 12 13 cont l 2 only after 3653*

3650* आनीत तीर्थसलिल सुग्रीवे मन्त्रिभि सह ।
राघवस्याभिषेकार्थं ऋत्विग्भ्यश्च न्यवेदयत् ।

[(l 2) Ś1 V1 [अ]भिषेकार्थे Ś1 वसिष्ठाय, Ś1 D12 13 ऋत्विग्भ्यश्च, Ñ V B स द्विजेभ्यो (V3 ***) (for ऋत्विग्भ्यश्च)]

—After 53, Ś1 Ñ V B D1 12 13 ins

3651* तत प्रभाते विमले मुहूर्तेऽभिजिति प्रभु ।

[Ś1 moth-eaten for मुहूर्तेऽभिजिति Ñ1 V1 B1 (s)भि-जिते (sic), V1 पूजिते, B1 (marg also) पूजिते (sic) (for ऽभिजिति)].

while D1-4 ins l 2 only of 3651*, D1 ins, l 2 only of 3645*

54 M1 3 om 54 (cf v l 35 and 53 supra) Before 54, B1 (ed) ins. श्रीरामस्य पट्टाभिषेकः .

वसिष्ठो वामदेवश्च जाबालिरथ काश्यपः ।
कात्यायनः सुयज्ञश्च गौतमो विजयस्तथा ॥ ५५
अभ्यषिञ्चन्नरव्याघ्रं प्रसन्नेन सुगन्धिना ।
सलिलेन सहस्राक्षं वसवो वासवं यथा ॥ ५६

ऋत्विग्भिर्ब्राह्मणैः पूर्वं कन्याभिर्मन्त्रिभिस्तथा ।
योधैश्चैवाभ्यषिञ्चंस्ते संप्रहृष्टाः सनैगमैः ॥ ५७
सर्वौषधिरसैश्चापि दैवतैर्नभसि स्थितैः ।
चतुर्भिर्लोकपालैश्च सर्वैर्देवैश्च संगतैः ॥ ५८

G. 6. 112. 77
B. 6. 128. 63
L. 6. 109. 80

—^{c}) Ś1 D3 T1 नु; G1 त्वद्; G3 सं- (for स). D1–4.8 M3 पुरोहितो (for स प्रयतो). D3 दृष्ट्वा (for वृद्धो). —For 54^{ab}, Ś2 Ñ V B D8.13.14 subst.:

3652* वसिष्ठः पुष्ययोगेन ब्राह्मणैः परिवारितः ।

[V3 रामश्च (for वसिष्ठः). D13 -योगे च (for -योगेन). —V3 damaged from ब्र up to रि in 54^{a}.]

—^{d}) Ś1 D6.7.10.11 M3 Ct ससीतं सं-(D11 M3 स); Cm as in text (for सहसीतं). Ś2 Ñ V B D8.13 काकुत्स्थं सह सीतया; D1–4.8.12 ससीतमुपवेशयन्. —After 54, Ś2 Ñ V B D8.13 ins.; while D1–4 ins. l. 2 only after 53:

3653* उपवेश्य महात्मानं महर्षिविहितेन तु ।
शास्त्रदृष्टेन च तदा विधिना विधिवद्द्विजः ।

[(l. 1) Ś2 V3 B1 D8.13 -विहितेन. Ś2 V3 B3.4 D8.13 च (for तु). —(l. 2) B1 D1–4 विधिना; B3 महता (for च तदा). B1 स तदा (for विधिना). Ś2 V3 B4 प्रभुः; Ñ1 बलं; D8.13 विभुः (for द्विजः). D1–4 महर्षिविहितेन च (for the post. half).]

—Thereafter, Ś2 Ñ V B D1–4.8.13 cont. l. 2 only of 3650*.

55 M1 om. 55 (cf. v.l. 35). —^{a}) B4 गौतमो (for वसिष्ठो). Ñ1 B4 D6.7.10.11 T2.3 G1.3 M4 विजयश्चैव; B1 भरतश्चैव (for वामदेवश्च). M3 विश्वामित्रो वसिष्ठश्च. —After 55^{a}, M3 ins.:

3654* ऋष्यशृङ्गो महातपाः ।
याज्ञवल्क्यो भरद्वाजो.

—B3 reads 58^{b} in place of 55^{b}. —^{b}) Ś1 गौतमस्तथा; Ś1 Ñ B4 D8.13 कश्यपस्तथा; V B1.2 विजयस्तथा; D1–3 अथ कश्यपः; D5 T2.3 M3 काश्यपस्तथा (for अथ काश्यपः). —After 55^{ab}, Ś2 ins.:

3655* वाल्मीकिश्च तथा चक्रुः सर्वे रामाभिषेचनम् ।
कुशाग्रतुलसीपुष्पपुण्यगन्धजलैर्मुदा ।

—Ś2 D8.13 om. 55^{c}–56. B3 om. 55^{c}–56^{b}. Ś1 om. 55^{cd}. D13 repeats 55^{cd} (followed by 3656* and 3657*) after 56. —^{cd}) Ñ D6.7.10.11 T2.3 G1.3 M1.4 गौतमश्च; B1 वसिष्ठश्च; D1–4.8.12 (first time) भरद्वाजो (for सुयज्ञश्च). G1 तदा (for तथा). N B4 भरद्वाजो महर्षिभिः (N1 °हामुनिः); D1–4.8.12 (first time) विजयश्च महायशाः; D6.7.10.11 T2.3 G1.3 M1.4 वामदेवस्तथैव च (for ^{d}). V1.3 B1.3 D13 (second time) काश्यपो गौतमश्चैव तथा कात्यायनो द्विजः. —For 55^{cd}, V2 subst.; while V1.2 B1.3.4 D13 (after second occurrence) ins. after 55^{cd}:

3656* विश्वामित्रश्च तेजस्वी तथान्ये मुनिपुंगवाः ।

[V2 B1.4 स (for च). G (ed.) द्विज- (for मुनि-). D13 तथैव पुरातनाः (for the post. half).]

—D13 cont.:

3657* तथा देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः ।
यक्षकिंनरनागैश्च मन्त्रिभिश्च पुरोहितैः ।

56 Ś2 D8.13 M1 om. 56; B3 om. 56^{ab} (for M1, cf. v.l. 55 and for the rest, cf. v.l. 55). —^{a}) D3 अभिषिञ्चन्. Ñ V B1.3.4 D1–4.8.12 -वरं (for -व्याघ्रं). Ś1 अभिषिषिचुस्तत्ते. —Ś1 om. 56^{bc}. —^{b}) D3 प्रशस्तेन; M3 स्थापितेन; Cm.t as in text (for प्रसन्नेन). —^{c}) M3 महात्मानं (for सहस्राक्षं). —^{d}) D2.8.13 वासवं वसवो (by transp.); T1 वस***वं (damaged). —After 56, B3 ins. 3659*; while D13 repeats 55^{cd} (followed by 3656* and 3657*).

57 D13 M1 om. 57 (for M1, cf. v.l. 35). B3 om. 57–58 (except 58^{b}). Ñ V B1.4 om.; B1 reads in marg. 57^{ab}. —^{a}) D4 ऋषिभिर् (for ऋत्विग्भिर्). D6 om. ब्राह्मणैः. Ś2 श्रेष्ठैः; D4 पूर्णं (for पूर्वं). —^{b}) D6 G1 तदा (for तथा). Ś1 सह मन्त्रिभिः; G (ed.) च यथाक्रमं (for मन्त्रिभिस्तथा). —Ś1 om. 57^{cd}. —^{c}) T1 तैः; Cv.g.t as in text (for ते). D4 [स]*न्नरिवञ्. —^{d}) D6.7.10.11 T2.3 संप्रहृ(D6 °हु)ष्टैः (for संप्रहृष्टाः). D6 T1 G1.2 सनैगमाः (for सनैगमैः). —For 57^{cd}, Ś2 Ñ V B1.3.4 D1–4.8.9.13 M3 subst.:

3658* पञ्चमुख्यैः प्रहृष्टैश्च अभिषिक्तः स राघवः ।

[Note hiatus between the two halves. Ñ1 बञ्च-; V3 ऋषि-; B1 D4.8 मं- (for पञ्च-). B1 संप्रहृष्टैः; D3 च संहृष्टैः; D4 च हृष्टैश्च (for प्रहृष्टैश्च). —V1 illeg. for the post. half. B1 चाभिषिक्तः; D1–4 सोऽभिषिक्तः. Ñ1 V1.3 B1 D1.3 M3 सनैगमैः; Ñ2 D1 D2 धनेः धनैः; B1 D4 सनीरजैः (for स राघवः).]

58 B3 (except 58^{b}) M1 om. 58 (cf. v.l. 57 and 35 respy.). —^{a}) Ś Ñ V B1.3.4 D1–4.8.13 G1.3 चैव D6 (in marg.) T2.3 M3 दिव्यैर् (for चापि). D3

G 6 112 77
B 6 128 68
L 6 109 81

छत्रं तस्य च जग्राह शत्रुघ्नः पाण्डुरं शुभम् ।
श्वेतं च वालव्यजनं सुग्रीवो वानरेश्वरः ।
अपरं चन्द्रसंकाशं राक्षसेन्द्रो विभीषणः ॥ ५९

मालां ज्वलन्तीं वपुषा काञ्चनीं शतपुष्कराम् ।
राघवाय ददौ वायुर्वासवेन प्रचोदितः ॥ ६०

समर्तैश्च, D13 नर्तैश्च —B3 reads 58^{b} in place of 55^{d} —^{d}) M5 सुरर्षेर् Ct as in text (for दैवर्षेर्) Ś2 D3 12 च भुवि D1 नभसो (for नभसि) D3 गते (for स्थिते) D6 दैवैनभसि संस्थितैः —B3 reads 58^{cd} in marg —^{d}) G2 सगर्भ (for सगते) Ś1 स्तुवन्ति सगणैस्तथा, Ś2 B3 D1-4 8 12 समेतैर्भूतभावनैः, D9 सहवैर्लोकभावनैः —For 58^{cd} N V B1 4 D13 subst Ś2 B3 D4 12 ins after 58 B3 ins after 56 (owing to om)

3659* अभिषिक्ते रराजाथ श्रिया परमया युत ।

[D13 [ऽ]पि राजाथ (for रराजाथ) D8 युत (for युत)]
—Thereafter D13 cont

3660* कौसल्याद्या मातरः सर्वाः कैकय्याश्च तथैव च ।
दासीभिश्च महाशमिर्वेश्याभिश्च तथैव च ।
गीतवादित्रघोषैश्च महानीराजनैर्विभुम् ।
अर्चयित्वा तु विविधैर्गन्धपुष्पाक्षतादिभिः ।

[l 1 hypm]

—After 58 Ś1 ins

3661* भरतो रामपादौ तु प्रक्षाल्य सलिलेन हि ।
शीतलेनाश्रुजलेन मिश्रीभूतेन सादरम् ।

while D3 10 11 T1 G M3 4 K (ed within brackets) ins

3662* ब्रह्मणा निर्मितं पूर्वं किरीटं रत्नशोभितम् ।
अभिषिक्तः पुरा येन मनुस्तं दीप्ततेजसम् ।
तस्यान्ववाये राजानः क्रमाद्येनाभिषेचिताः ।
सभायां हेमक्लृप्तायां शोभितायां महाधनैः ।
रत्नैर्नानाविधैश्चैव चित्रितायां सुशोभनैः । [5]
नानारत्नमयं पीठं कल्पयित्वा यथाविधि ।
किरीटेन ततः पश्चाद्वसिष्ठेन महात्मना ।
ऋत्विग्भिर्भूषणैश्चैव समयोक्ष्यत राघवः ।

[(l 2) G1 3 तद् (for त) G1 M2 तेजसा (for तेजसम्) K (ed) मनुर्वैवस्वत पुरा (for the post half) —After l 3 D3 T1 G3 read the prior half of l 7 and the post half of l 6 —(l 4) D3 T1 G3 वर्णाद्यं (for क्लृप्तायां) M3 महाघ्ने (for °धनैः) —G2 om l 5 —(l 5) D1 विचित्रायां (for चित्रितायां) —(l 6) T1 damaged for पीठं —(l 8) D3 10 11 M3 Ct भूषणैश्च (for ऋत्विग्भिः) D3 10 11 M3 समयोक्ष्यत राघव (for the post half) ☙ Ct पश्चात् किरीटानन्तरं तत किरीटेन तेन वसिष्ठेन राघवः समयोक्ष्यत । संयुक्तः कृतः । ऋत्विग्भिश्च भूषणैः संयुक्तः कृतः । भावेर्वा तद् ☙]

59 M1 om 59 (cf v l 35) —^{a}) D6 T2 3 ततश्छत्रं (for छत्रं तस्य) N1 V1 B1 3 4 D1 2 4 6 11 13 T2 3 तु V1 [अ]थ (for च) Ś1 च तस्य (by transp) D4 T1 G M3 4 5 तु तस्य (for तस्य च) Ś1 D4 11 छत्रं (Ś1 ∗∗) जग्राह तस्यैव —B3 reads 59^{b-f} in marg —^{b}) T2 सुग्रीवं (for शत्रुघ्न) B3 T1 G M3 4 5 पाण्डरं (for पाण्डुरं) B3 D1-4 6 11 महत् (for शुभम्) —^{cd}) Ś1 Ñ V1 2 B1 3 4 D3 12 शुक्लं D3 हस्त्यं (for श्वेतं) M2 तु (for च) N1 वानराधिप V3 ∗∗∗ चामरं चैव भरतं स्वयमाददात् —After 59^{cd} V1 ins l 2 only of 3667* and om 59^{e}–61 —After 59^{e}, Ś2 N V1 2 B1 3 (marg) 4 D1-4 8 9 12 13 M2 3 ins

3663* बालव्यजनमुत्तमम् ।
हर्षो रामस्य जग्राह

[Ñ2 illeg for l 1 —(l 1) B1 राज (for बाल) D13 व्यजनं हेमपूर्णेन —(l 2) Ś2 moth eaten for हर्षो D13 M2 transp रामस्य and जग्राह]

—^{f}) D13 राक्षसः स (for राक्षसेन्द्रो) —For 59^{ef} Ś1 subst

3664* सुग्रीवराक्षसेन्द्रौ तौ दधतुः श्वेतचामरे ।

—After 59 D13 ins

3665* विराजमानो वरदिव्यभूषणो
विभूषितो हारकिरीटकुण्डलैः ।
स्निग्धाप्रलम्बाञ्चितनीलकुण्डलैः
महर्षिभिर्देवगणैश्च पूजितः ।
प्रदापयन्धानसहस्रकोटीः [5]
समर्थिभिः पौरजनांश्च सर्वान् ।
प्रसन्नवाच समुवाच राघवो
मित्रानुकम्पस्य लक्ष्मणं च ।

—Thereafter D13 reads st 78–79 (followed by an addl colophon)

60 V3 M1 om 60 (cf v l 59 and 35 respy) —^{a}) D1-4 8 विभ्रा(D9 °रा)जमानो(D4 °ने) (for मालां ज्वलन्तीं) D6 विभ्राजमानां बहुशो —^{b}) L (ed) शतं (for शत) D1-4 8 11 मालां कांचन (for काञ्चनीं शत) Ñ2 पुष्पिकां D13 T2 3 पुष्कलां D3 12 भूषणां Cg t as in text (for पुष्कराम्) —^{c}) D6 रामाय स (for राघवाय) —^{d}) V1 B1 D11 प्रहृष्टेन , D13 प्रणोदित (for प्रचोदित) D9 शुभ्रां वासवचोदित —For 60 Ś1 subst

3666* मालां च काञ्चनीं वायुरदाद्वासवचोदितः ।

—After 60 D13 ins 3667*

सर्वरत्नसमायुक्तं मणिरत्नविभूषितम् ।
मुक्ताहारं नरेन्द्राय ददौ शक्रप्रचोदितः ॥ ६१
प्रजगुर्देवगन्धर्वा ननृतुश्चाप्सरोगणाः ।
अभिषेके तदर्हस्य तदा रामस्य धीमतः ॥ ६२
भूमिः सस्यवती चैव फलवन्तश्च पादपाः ।
गन्धवन्ति च पुष्पाणि बभूवू राघवोत्सवे ॥ ६३
सहस्रशतमश्वानां धेनूनां च गवां तथा ।
ददौ शतं वृषान्पूर्वं द्विजेभ्यो मनुजर्षभः ॥ ६४
त्रिंशत्कोटीर्हिरण्यस्य ब्राह्मणेभ्यो ददौ पुनः ।
नानाभरणवस्त्राणि महार्हाणि च राघवः ॥ ६५

G 6 112 86
B 6 128 71
L 6 109 88

61 V₁ D₁ M₁ om N₂ illeg for 61 (for V₃ and M₁ cf v l 59 and 35 respy) T₁ damaged from 61ᵃ up to म in 61ᶜ —ᵃ) Ś₁ N₁ V₁₃ B D₆₁₃ वक्षा पक्ष समाक्षय D₂ ₁₀₁₃ रत्नाग्रस समुद्गरसु(D₂ °ग्र, D₁₃ स समाय) —D₅ om from म in 61ᵇ up to राम in l 2 of 3667* —ᵇ) B₁ रत्नै G₁ M₂ वज्र, Cg as in text (for रत्न) D₁₀₁₃ मणिसिक्त (for मणिरत्न) N₁ V₁ B₂₋₄ समायुत, D₃₄ परिष्कृत, D₁₃ समद्युति (for विभूषितम्) Ś₁ G₁₃ M₃ मणिविद्रुम(Ś₁ °काञ्चन) भूषितं, Ś₁ D₆₁₃ मणिरत्न महाद्युति, V₃ माला रत्नसमायुता —ᶜ) Ś₁ ददौ (for मुक्ता) Ś₁ Ñ₁ V₁₃ B D₆₁₃₁₁₁₃ तु(N₁ V₃ B₁₃₄ च, D₁₃ स) रामाय, D₃ M₂ समादाय (for नरेन्द्राय) —ᵈ) D₁₃ पुत्र (for शक्र) V₁ B₁ D₁₃ प्रदहित ; B₃ पुरोहित D₂ प्रणोदित (for प्रचोदित) Ś₁ स्वयं शक्र स्वलंकृत ; M₃ ददौ यत्न °चारित —After 61 N₁ V₃ B D₁₃₈₁₃ ins V₃ ins l 2 only after 59ᶜᵈ (owing to om), D₁₃ ins after 60 (D₁ owing to om)

3667* मृदङ्गदुन्दुभिर्वीणा वाद्यन्तो ह्यनाकिया।
स्तुवन्मानसं रामस्य सुश्रुवे मधुरध्वनि ।

[D₁ om up to राम in l 2 —(l 1) Ñ₁ V₃ [प]ह (for [प]ह) D₁₃₆₁₃ करि(D₁ मुनि)देहिश(D₁₃ कथ्य ब)या(D₁ °दा)माने दैवत समन्तुते —(l 2) D₁₃ संस्तुवान (for स्तुवमानस) V₃ (also) D₁ स्तुयमान्न (for the prior half) D₁₃ सुश्रवे (for सुश्रुवे) D₁₃ मृदुं (for मधुर) N₁ V₁ B₂₃₄ तत्र D₁₃ ध्वनि (for ध्वनि) V₃ मधुरस्वन (for मधुरध्वनि)]

62 M₁ om 62 (cf v l 35) Ś₁ D₁₃ om 62ᵃᵇ —ᵃ) D₁₃ प्रजगुर्जु M₁ जगुश्च (for प्रजगुर्) D₁₃ प्रणीदा(D₁₃ नायन्)श्चाप्सि D₃ प्रनीत चापि गन्धर्वे —ᵇ) D₁₃ ननृतुश्च L(ed) ननृते (for ननृतुर्) D₁₃ व नृत्यं —After 62ᵃᵇ, Ś₁ (followed by 3692*) ins

3668* दर्पदर्पादयो नदु पुष्पवृष्टि पपात यत्।
अनुमानस्यवकाशं त्रिभुवं ततुन तनम्।
यानयाने यमातीते सीतां काञ्चनमन्दिराम्।
मथामभरणयज्ञो यजाहू मनुजाधिपम्।
सब रामं समासाद्य दृष्ट्वा नयनोत्सवम्। [5]
दृष्ट्वा पुरुषप्रवरं राघवमभिनन्दिता ।
यद्द सर्वे सर्वं यदं सव महावा स्वप्नवया।
प्रसाद तो मुदा राम मायन्तस्तव चेष्टितम्।
गाय तस्याभिषेकार्हं सीतालक्ष्मणसंयुतम्।
सिंहासनस्थ राजेन्द्र यद्यु सर्वे हृदि स्थितम्। [10]
रामेऽभिषिक्ते राजेन्द्र सर्वलोकसुखावहे।

—Ś₁ om from 62ᶜ up to l 3 of 3692* —ᶜ) D₃ अभिषेकान (hypm) Ś₁ Ñ V B D₆₁₃ प्रहृष्ट तु, D₁ T₁₃ M₃ महाहस्य Ct as in text (for तदर्हस्य) —ᵈ) S₁ तद्य * * * * मत (moth eaten)

63 Ś₁ M₁ om 63 (cf v l 62 and 35 respy) —ᵃ) Ś₁ Ñ V B D₆₋₈₁₀₁₃ M₃ मही (for भूमि) N₁ चैव, D₁₃₈₁₃ चापि (for चैव) —Ñ₁ illeg for 63ᵇ —ᵇ) Ś₁ N₁ V B D₆₁₃ रस(D₁ पुष्प)वान् फलानि च —ᶜᵈ) Ś₁ Ñ V B D₆₋₈₁₀₁₃ गन्धवन्ति च माल्यानि तदा रामाभिषेचने

64 Ś₁ M₁ om 64 (cf v l 62 and 35 respy) D₁₃ om 64 65ᵃ T₁ damaged for 64ᵇ⁻ᵈ —ᵃ) G₁ तु (for च) M₃ बहुत (for च गवां) D₁ दत्त (for तथा) D₁₃ शतायुत, G₃ सहस्रक (for गवां तथा) —ᶜ) D₁ ₃ M₃ ददौ ; D₁₃ T₂ ₃ M₃ दत्त (for शतं) D₁ ₃ नृप (for वृषान्) D₃ पूर्वां, D₃ G₃ सोतो, Cg as in text (for पूर्वं) D₃ ददौ वृषाणाम्पृष —For 64 Ś₁ Ñ V B D₆₁₃ subst

3669* ददौ सहस्र धेनूनां सहस्रगुणितं गवाः।
शतं सहस्रगुणं चैव वृषाणां ब्राह्मणेषु च।

[(l 1) V₃ B₂₃₄ सहस्र Ś₁ D₆₁₃ अश्वानां (for धेनूनां) Ñ V₃ B₃ तथा (for गवां) Ś₁ D₆₁₃ धेनूनां च (Ś₁ moth-eaten) तथा गवां (for the post half) —(l 2) V₃ गुणानां च (for गुणं चैव) V₃ ब्राह्मणम् B₁ ब्राह्मणेषु (for ब्राह्मणेषु)]

65 Ś₁ M₁ om 65 (cf v l 62 and 35 respy) D₁₃ om 65ᵃᵇ (cf v l 64) —ᵃ) B₁ त्रिंशद् (for त्रिंशत्) B₁ कोटी, D₁₃ कोटिर्, T₁ G₁₃ M₃ कोटि T₂₃ G₃ M₃ कोटी ; Ct as in text (for कोटीर्) B₁ सुवर्णं च D₃ T₂₃ हिरण्यानां D₁ G₁ सुवर्णस्य G₁ हिरण्यं च M₁ सहस्रं च (for हिरण्यस्य) ☞ T₁ missing from 65ᵇ up to colophon G₃ M₃ तत्र (for पुनः). B₁ पश्चं ददौ (for ददौ पुनः) D₁₃ कोटीस्(D₁ °रं तु) त्रिंशत्(D₁₃ °शद्) चैव हिरण्यस्य ददौ तदा —N₁ om 65ᶜᵈ —ᶜ) Ś₁ N₁ V₁ B₂₃₄ D₆₁₃ नाना ; D₃ मनाह-

G 6 112 87
B. 6 128 75
L. 6 109 89

अर्करश्मिप्रतीकाशां काञ्चनीं मणिविग्रहाम् ।
सुग्रीवाय स्रजं दिव्यां प्रायच्छन्मनुजर्षभः ॥ ६६
वैदूर्यमणिचित्रे च वज्ररत्नविभूषिते ।
वालिपुत्राय धृतिमानङ्गदायाङ्गदे ददौ ॥ ६७
मणिप्रवरजुष्टं च मुक्ताहारमनुत्तमम् ।
सीतायै प्रददौ रामश्चन्द्ररश्मिसमप्रभम् ॥ ६८
अरजे वाससी दिव्ये शुभान्याभरणानि च ।
अवेक्षमाणा वैदेही प्रददौ वायुसूनवे ॥ ६९
अवमुच्यात्मनः कण्ठाद्धारं जनकनन्दिनी ।
अवैक्षत हरीन्सर्वान्भर्तारं च मुहुर्मुहुः ॥ ७०

(for नाना) —D8 om from 65^{d} up to प्रायच्छत (see var) in 66^{d} Ś1 Ñ V2.3 B D8.12 शयनान्यासनानि च (for ^{d}) D13 ददौ सहस्रवस्त्राणि तथा चाभरणानि च —After 65 Ś1 Ñ V2.3 B1.3.4 D8.12.13 ins , V3 ins after 65^{ab} (owing to om) B2 ins after 66^{ab}

3670* ब्राह्मणेभ्यो ददौ हृष्टो ग्रामांश्च बहुशो बहून् ।

[Ś1 D8.12 वरान् (for बहून्)]

—Thereafter D13 cont a passage relegated to App I (No 73)

66 Ś1 M1 om 66 (cf v l 62 and 35 respy) D8 om up to प्रायच्छत in 66^{d} (cf v l 65) D3 om 66-76 —^{b}) N V B2-4 D1-4.6 भूषिता (for विग्रहाम्) Ś1 D12 काञ्चीं मणिविभूषिता —After 66^{ab} B2 ins 3670* —^{c}) B1.3.4 ददौ, D1 मालां (for स्रजं) —^{d}) D8 T2.3 अयच्छत् (for प्रायच्छत्) Ś1 N V B3 D8.10 स महारथ (Ñ2 °यशा V1 °बल) D2.10.11 मनुजाधिप B2.3.4 स्वयं च स (B1 स च) महारथ , D1.4.6 प्रायच्छत (D6 om up to त) महारथ (D4 °यशा), D5 प्रायच्छत रघूत्तम

67 Ś1 D13 M1 om 67 (cf v l 62, 65 and 35 respy) —^{a}) D2.10.11 T2.3 वैदूर्यमय D4 चित्रण, M3 चित्रगो (for चित्रे च) —^{b}) N1 हेमजाल , N2 V B2.3 वज्रचित्र , B1 बहुचित्र ; B4 नाना°; D1 सर्व°; D4 वज्ररश्मि ; D7.10.11 चन्द्ररश्मि (for वज्ररत्न) Ś1 Ñ V B3.4 D8.12.13 परिष्कृते, D1 परिस्तृते, D4 पुरस्कृत (for विभूषिते) M3 तप्तकाञ्चनभूषणौ —^{cd}) Ś1 N V B D1-4.6.12 प्रायच्छद्वालिपुत्राय सोङ्गदाया(D4 °दो सा [sic])ङ्गदे शुभे —After 67, Ś1 D8.12 ins.

3671* तथैव राक्षसेन्द्राय दिव्यान्याभरणानि च ।
ददौ प्रेमयुतान्यष्टौ वस्त्रा शीलिकराणि च ।।

while B2 D1.2(after 68^{ab} [first time]) 4.6 ins , Ś1 D8.12 ins l 3 only after 68^{ab}

3672* श्वेतमणिशिरावद्ध काञ्चन द्वयनिर्मितम् ।
विभीषण ददौ राम केयूरयुगमुत्तमम् ।
विभीषणसहायानां वासांस्याभरणानि च ।

[(l 1) D4 दिव्यं , D8 श्वेत (sic) (for श्वेत) B1 श्वेतमणिरा(?sic), D6 श्वेत मणिशिरावद्ध(sic) (for the prior half) —(l 2) D2 विभीषणाय (hypm) (for विभीषणे) D1 विभीषणाय प्रददौ (for the prior half) D6 तत केयूरम् (for केयूरयुगम्) —(l 3) D1 शुभानि (for वासांसि)]

—Thereafter, D1 repeats 68^{ab}.

—After 67 M3 ins

3673* मुकुटं रत्नचित्रं तु राक्षसेन्द्राय धीमते ।
तथान्यवानरेन्द्राणां पूजां कृत्वा तु राघव ।
ऋक्षाणां राक्षसानां च वस्त्राच्छादनभोजनैः ।

68 Ś1 D13 M1 om 68 (cf v l 62, 66 and 35 respy) —^{a}) D4 प्रकार (for प्रवर) V1 D1(first time) 4 युक्त, V3 युद्ध (sic) B3 D4 युक्त, D12 युष्ट (sic) (for जुष्टं) V3 B1 D3.10.11 तं, M1 तु (for च) D11 सयुक्त —^{b}) D1 (first time) मुक्ताभरणमुत्तमम् D8 मुक्ताहारविभूषित —After 68^{ab}, Ś1 D8.12 ins l 3 of 3672* while D2 ins 3672* after 68^{ab} (first time) and then repeats 68^{ab} —Ś1 V3 D8.12 om 68^{cd} —^{c}) Ñ V1.2 B ददौ राम स वैदेह्यां(B1 °ह्यै), D1-4.6 ददौ रामोथ(D2.4 हि) वैदेह्यै —^{d}) B4 शशिप्रभ

69 Ś1 D13 M1 om 69 (cf v l 62 66 and 35 respy) Ś1 D8.12 transp 69^{ab} and 69^{cd} —^{a}) Ś1 D1-4.6.12 हरि(Ś1 D8.12 हार)वाससी(D6 चैव) मुख्यानि (D1.2.6 °य), Ñ V B वासांसि चैव मुख्यानि M3 दिव्ये वाससी वस्त्रे —^{b}) Ś1 D8 सर्वाणि (for शुभानि) —After 69^{ab}, D1 (in marg) ins

3674* ददौ रामो महातेजा प्रीत्या परमया युत ।

—^{cd}) D2.4.6 T2.3 G2.3 M3 अवेक्षमाणो वैदेहीं (for ^{c}), D8 प्रदाने (for प्रददौ) D6 वालि (for वायु) M3 राघवं च पुन पुन (for ^{d}) Ś1 Ñ V B D8.12 अवेक्ष्य मैथिली चैव हनूमन्तं प्लवंगमम्

70 Ś1 D13 M1 om 70 (cf v l 62 66 and 35 respy) —^{a}) D6 आमुच्य च (for अवमुच्य) D2 कण्ठ (sic) (for कण्ठाद्) —^{c}) D4.7 G2.3 अवेक्षत (for अवैक्षत) Ś1 Ñ V B D8.12 प्रेक्ष्य(Ś1 D8.12 अवेक्ष्य) वानरान्सर्वान् D1-3.6 वानरान्वीक्ष्य तान्सर्व(D1 °क्षत सा D6 °क्षत्तीक्ष्य)नानुक D4 वानराणामथ द्रष्टुम —^{d}) B4 तं (for च) D1-4.6 पुन पुन (for मुहुर्मुहु) —After 70 D8 ins

3675* इदम् दृष्ट्वा स्थिता तूष्णीं भर्तुश्छन्दानुवर्तिनी ।

ताविङ्गितज्ञः संप्रेक्ष्य बभाषे जनकात्मजाम् ।
प्रदेहि सुभगे हारं यस्य तुष्टासि भामिनि ॥ ७१
पौरुषं विक्रमो बुद्धिर्यस्मिन्नेतानि नित्यदा ।
ददौ सा वायुपुत्राय तं हारमसितेक्षणा ॥ ७२
हनूमांस्तेन हारेण शुशुभे वानरर्षभः ।
चन्द्रांशुचयगौरेण श्वेताभ्रेण यथाचलः ॥ ७३
ततो द्विविदमैन्दाभ्यां नीलाय च परंतपः ।
सर्वान्कामगुणान्वीक्ष्य प्रददौ वसुधाधिपः ॥ ७४
सर्ववानरवृद्धाश्च ये चान्ये वानरेश्वराः ।
वासोभिर्भूषणैश्चैव यथार्हं प्रतिपूजिताः ॥ ७५

G 6.112.66
B 6.112.84
L 6.107.99

71 Ś1 D13 M1 om 71 (cf v l 62, 66 and 35 respy) V1 om 71^ab —^a) N V1 2 B तानीङ्गितज्ञः D4 तादृशेन तु T2,3 भामिनि च, Cg as in text (for तानिङ्गित) —^b) Ś1 D4 12 रघुनन्दन , N V1 2 B D4 राघवः प्रियां (for जनकात्मजाम्) —^c) Ś1 N V B D4 12 M1 प्रयच्छ D1 4 ददस्व, D6 दद हे, Cg as in text (for प्रदेहि) —^d) Ś1 N V B D4 12 मैथिलि (Ś1 N V1 3 D13 °ली) D1 2 G1 3 भामिनी, D6 भाविनी (for भामिनि) —After 71 B4 (in marg) D1 2 3 ins , while D6 ins after 72^ab

3676* एवमुक्ता तु रामेण वैदेही जनकात्मजा ।

[D6 वैदेही (for रामेण) D1 मैथिली (for वैदेही) D1 रामेण महात्मना (for the post half)],

while D7 ins 3677* after 71

72 Ś1 D13 M1 om 72 (cf v l 62 66 and 35 respy) D1 om 72^ab B1 2 4 D13 12 G2 transp 72^ab and 72^cd (D 12 followed by 3677*) —^a) D1 M1 विक्रमो, Cg as in text (for विक्रमो) D13 पौरुषे विक्रमे M1 बुद्ध (for बुद्धिर्) —^b) B1 सुखानि (for यस्मिन्) M1 यस्य जानाति (for यस्मिन्नेतानि) Ś1 N V B D4,5 12 सर्वदा D1 3 M1 सततं 3 D6 T2 3 नित्यशः (for नित्यदा) ⁂ Ct नित्यदा नित्यम् । माया वायसप ... —After 72^ab, D1 ins. 3676* —^c) Ś1 D1 11 सा ददौ (by transp) D1-4 6 प्रददौ D 3 11 अथ सा (for ददौ सा) —^d) D1 तस्मै धवलितेक्षणा —After 72^cd (transp) D13 11 ins., while D7 ins. after 71

3677* ततो पवनपुत्रो दृष्ट्वा सामर्थ्यं विनयो नय ।
[D1 दृष्ट्वा (for ह्र्ौ)]

—After 7. D1 ins. l 4-15 of 3,03* and 3704* and then reads colophon

73 Ś1 D13 M1 om 73 (cf v l 62, 66 and 35 respy) —^a) D1 तम् (for सर) —^b) D6 T2,3 स्वयं (for शुशुभे). D1 4,5 वानरोत्तम —^c) V1 damaged for चन्द्रांशु ... N V B1 नाडि 3 B2 4 हरिम (for चय) Ś1 D13 12 चन्द्रम्(D13 °न्द्र)र्(D° द्र)सुर दवविद्युत D1-5 चन्द्र ददृश(D6 °दृश)मेन(D6 °द)द्वय —V1 damaged from va in 73^c up to 74^a —^d) D6 (अभ्रं (sic)) (for श्वेताभ्रेण) D1 महाशब्दं D6 यथा सम (for यथाचल) M1 पुष्पैः च मेरुः , —After 73, D1 ins. l 4(D1 om) 6 12, 14-17 and 20 of App I (No 76), while M1 ins. after 73

3678* स्थितवांश्च तदा हृष्टो हनूमांश्च वरानना ।
यावच्चन्द्रश्च सूर्यश्च यावत्तिष्ठति मेदिनी ।
यावद्रामकथा लोके तावज्जीवति पुत्रक ।

74 Ś1 D13 M1 om 74 (cf v l 62, 66 and 35 respy) V1 damaged up to 74^a (cf v l 73) D1 3 10 11 T2 3 G1 read 74 after 76 —^a) N V1 3 B D1-4 6 नीलाभ्यां (for मैन्दाभ्यां) —^b) N V B D1-4 6 मैन्दाय (for नीलाय) Ś1 N V B D4,6 11 परमाय च M1 च नलाय च (for च परंतप) —V1 om 74^c-75^b —^c) N V1 3 B1 3 4 D1 M1 सर्व (for सर्वान्) D4 काम । D1 3 T2 3 M1 कामान् Cm g t as in text (for काम) Ś1 D1 4 5 12 हारान् N V1 2 B1 3 अश्वान् B1 दयान् D1 3 4 वीर (for वीक्ष्य) V1 सर्वकामानि रत्नानि —^d) V1 ददौ च (for प्रददौ) —After 74 B4 ins 3681* while M1 ins

3679* वासांसि चैव दिव्यानि यथार्हं वानरर्षभ ।

75 Ś1 D13 M1 om 75 (cf v l 62 66 and 35 respy) V1 om 75^cd (cf v l 74) —^a) Ś1 V1 2 D1 3 10 11 M1 सर्व (for सर्व) Ś1 B1 3 D4,13 वृद्धयोः N V1 2 B1 D1-4 5 वृद्धयोः G1 -मुख्यांश्च (for वृद्धांश्च) —^b) Ś1 D1-11 वानरोत्तमा । G1 कुञ्जरर्षभा । M1 हरियूथपा (for वानरेश्वरा] B4 रत्नानि दिव्यानि च —^cd) Ś1 D1 4,5 11 प्रतिपूजयत् (for प्रतिपूजिता) D1 सुवेषैर्भूषणैः राजा द्विविदो मैन्दमादृत । M1 अभिरामाणि वासांसि राघवः हरि पुङ्गवा —For 75^cd, N V B1 3 subst while Ś1 D1-4,5 11 ins. after 75^ab

3680* स तस्य प्रददौ रामो भूषणानि यथार्हतः ।

[D1-4 5 सोऽपि (for स तस्य) V B1 3 4 ... (for ...)]

—Thereafter Ś1 V B1 3 cont , N B1 D1-3 10-11 T2 G M1 3 ins. after 75 (Ś1 D4 first occurrence) in preceded by l 1 of App. I (No. 76)] while B4 ins. after 74

3681* विभीषणाय सुग्रीवे हनूमत्यङ्गदाय च ।
सर्वेषु चास्तु मुख्येषु रामः सर्वेषु दत्तवान् ।

[(l 1) B1 M1 ... (for ...) —(l 2) D1 T2 G M1 3 ... (for ...)]

G 6.112.97 B 6.128.86 L 6.109.101

यथार्हं पूजिताः सर्वे कामै रत्नैश्च पुष्कलैः । प्रहृष्टमनसः सर्वे जग्मुरेव यथागतम् ॥ ७६

while D3 cont after 3680*

3682* ततो वानरवीरान् शृङ्गारान्मनसेप्सितान् ।
प्रददौ राघवः प्रीत्या सर्वेषामपि शोभनान् ।

—After 75 D4 ins

3683* प्रतिपूज्य यथान्यायं परिसान्त्व्य यथार्हतः ।
प्रस्थापयामास ततः सुग्रीवप्रमुखांश्च तान् ।
हनूमन्तं महाप्रोक्तं पुनर्दृष्टव्य एव हि ।
त्वं मे सखा बान्धवश्च स्वजनश्चानिलात्मज ।
सर्वत्रैव त्वया स्थेयं यत्र मे कीर्तनं भवेत् । [5]
सर्वे मे बान्धवा यूयं यच्छृत्र गम्यतामिति ।
प्रदक्षिणीकृत्य ततः प्रणम्य च हरीश्वराः ।

while D4 ins. l 3-4 6-10 12, 14-15 and 20 of App I (No 76) whereas D3 ins l 2-3 only of 3686* (owing to om).

76 Ś1 D3 10 M1 om 76 (for Ś1 D3 M1, cf v l 62, 66 and 35 respy) D1 om 76^{ab} —^a) Ś1 Ñ V B D3 13 एवं त (for यथार्हं) V1 damaged, M3 सर्वै (for सर्वे) —B4 om from 76^b up to the prior half of l 3 of App I (No 76) —^b) D2 काम, M2 रत्नैः (for कामै) Ñ1 D4 T2.3 सर्वैश्च M3 अन्यैश्च (for रत्नैश्च) —After 76^{ab}, Ś1 N V B D3 13 ins a passage relegated to App I (No 76), while M3 ins after 76^{ab}

3684* पूजयित्वा ततः सर्वानुवाच रघुनन्दन ।
सुग्रीव गम्यतां वीर पुरीं स्वामनुपालय ।
त्वं विभवो पुरीं गच्छ राक्षसेन्द्र विभीषण ।
एवमुक्तस्तु सुग्रीवो मनने कृतनिश्चयः ।
उत्थाय राघवे सर्व प्रणिपत्यानुवत्सरः । [5]
कोऽसह गमन नाथ त्वां मुक्त्वा रघुनन्दन ।
स्मरणं राम कर्तव्यं त्वयास्माकं तु नित्यशः ।
वसित्वा मासमेकं तु विमृश्य हरिराक्षसाः ।
गताश्चते स्वगृहं सर्वे एवमुक्त्वा तु राघवम् ।

—B2 reads 76^{cd} in marg —^c) B2 D1 a प्रीता (for सर्वे) —^d) B3 D1-4 चैव (for एव) T3 यथार्हत —For 76^{cd}, Ś1 N V B1.2.4 D3 13 subst

3685* ततो यथागते सर्वे यथाग्राम ययुस्तदा ।

[Ñ1 तथा (for ततो) D4 यथागता . V3 तथैव वयं सर्वे (for the prior half) V3 यतामार, V4 B1 a °राम [sic] (for °ग्रामं) B4 तदा (for तदा)]

—Thereafter, Ś1 Ñ1 (l 1, 3 and 5 only) D3.13 cont , Ñ2 V B2.4 cont. l 1 and l 5 only. D1-4 (after 75) G2.3 M3 4 ins. l 1-3 after 76 and then D1-4.5 alone cont. l 5 (D5 after 3688*), D3 7 10.11 T2.3 G1 read 74 after 76 and then ins. l 2-3 only

3686* रामानुरागाद्गम्याश्च कथयन्तः कथां शुभाम् ।
दृष्ट्वा सर्वे महात्मानस्ततस्ते वानरर्षभाः ।
विसृष्टाः पार्थिवेन्द्रेण किष्किन्धामभ्युपागमन् ।
विभीषणस्तु रामेण प्रेषितः स्वां पुरीं ययौ ।
ततस्तेषु प्रयातेषु वानरेष्वरिसूदन । [5]

[(l 1) Ś1 D11 रामचन्द्रस्य कथाश्च (for the prior half). V3 B3 D13 शुभां कथा (by transp) —(l 2) Ś1 D1 3 4 13 दृष्ट्वा , D2 दृष्ट्वा , D4 दृष्टा, D5 दृष्ट्वा . M3 नत्वा (for दृष्ट्वा) Ś1 D1 3 यथात्मा वै, D1 T2.3 G2 M3 महात्मान (for महात्मानस्) Ś1 तेऽपि, D1 यथा (for ततस्) D3 G M3.4 प्लवगर्षभाः —(l 3) Ś1 N1 D1-4 9 11 पुनरागता , D1 अभ्युपागमन्, M3 अभ्युपागमन् (for अभ्युपागमन्) —(l 5) D1-4 रघूत्तम (for [अ]रिसूदन)]

—Thereafter, D3 further cont

3687* कृत्वा कालविलम्बं हि विभीषणमथाब्रवीत् ।
बान्धवस्त्वं बहिश्चारी प्राणो मेऽसि निरन्तर ।
राज्यं शून्यं हि ते वीर प्रयाहि लगणं सुखम् ।
धर्ममाश्रित्य स्व राज्यं पालयस्व विभीषण ।
अन्यायं ये प्रकुर्वन्ति तान्निहिसीया स्वकानपि । [5]
विष्णुभक्तिं समाश्रित्य वर्तयस्व सदा हि ।
सदा सपूजन कार्यमसतां च विनिग्रह ।
इत्येवमुक्तः स च राघवेण
प्रदक्षिणीकृत्य ततः प्रणम्य ।
आपृच्छ्य सर्वं प्रययौ यथेच्छं [10]
स वायुमार्गेण यथा सुरेन्द्र ।
प्रयाते च ततस्तस्मिन्सगणे वै विभीषणे ।
सुखं विधमय च श्रीमानमात्यैर्भ्रातृभिर्वृत ।
द्वितीयेऽह्नि ततः श्रीमान्राक्षसान्प्य परंतप ।

—After 3686*, D5-7 9-11 T2.3 G M3.4 cont

3688* सुग्रीवो वानरश्रेष्ठो दृष्ट्वा रामाभिषेचनम् ।
पूजितश्चैव रामेण किष्किन्धां प्राविशत्पुरीम् ।
विभीषणोऽपि धर्मात्मा सह तैर्नैर्ऋतर्षभैः ।
लब्ध्वा कुलधनं राजा लङ्कां प्रायाद्विभीषण ।

[(l 1) G1 damaged from भि up to पूजि in l 2. —D5 om l 2-3 —(l 2) D5 T2.3 [श्र]ति (for [ष]ति) G2 विसृष्टः पार्थिवेन्द्रेण (for the prior half) D9 10.11 M3 पुरीं (for गतो) D5 G1 अभ्युपागमत् (for प्राविशत्पुरीम्).—D5 T2.3 G2.3 M3 om l 3 —(l 3) D7 वानरर्षभैः D9 M3 रामेण सर्वज्ञेन यथार्हमभिपूजितः (M3 °र्हं प्रति पूजितः) —(l 4) G1 damaged from धनं up to लङ्कां D9 पत्नीभि सह राक्षसैः (for the prior half) D9 10.11 धर्मज्ञः (for विभीषण)]

—Thereafter all (except D5) further cont 3691*.

—After 76, M3 ins

राघवः परमोदारः शशास परया मुदा ।
उवाच लक्ष्मणं रामो धर्मज्ञं धर्मवत्सलः ॥ ७७

आतिष्ठ धर्मज्ञ मया सहेमां
गां पूर्वराजाध्युषितां बलेन ।
तुल्यं मया त्वं पितृभिर्धृता या
तां यौवराज्ये धुरमुद्वहस्व ॥ ७८

सर्वात्मना पर्यनुनीयमानो
यदा न सौमित्रिरुपैति योगम् ।
नियुज्यमानो भुवि यौवराज्ये
ततोऽभ्यषिञ्चद्भरतं महात्मा ॥ ७९

G 6 112 110
B 6 128 93
L 6 109 116

3689* विसृष्टो वानरेन्द्रस्तु रक्षेन्द्रस्तु विभीषण ।
उत्पपात नभः सर्वे गरुत्मानिव पक्षिराट् ।

77 Ś1 D13 M1 om 77 (for Ś1 D13 M1, cf v l 62, 66 and 35 respy) Ś2 Ñ V B D1 2 3 6 9 12 M2 om 77^{ab} —^{b}) D3 रराज (for शशास) G3 परितो (for परया). cf. Cv शशास बुभुजे । अनेकार्थत्वाद्धातूना शास्तिर नार्थे वर्तते । अन्यथा पुनरुक्तिप्रसङ्ग स्यात् ।, so also Cr —^{cd}) T1 धर्मज्ञो (for धर्मज्ञं) T2 G1 2 धर्मवत्सल, M5 धर्मिणा वर M3 वानरेषु प्रयातेषु राम सौमित्रिमब्रवीत्.
—For 77^{cd}, Ś2 Ñ V B D1 2 3 6 9 13 subst

3690* नित्यानुरक्त धर्मज्ञ लक्ष्मण वाक्यमब्रवीत् ।
[Ś2 D8 12 नित्य(D8 °त्य)युक्त च (for नित्यानुरक्त) D1 2 9 मेधावी (for धर्मज्ञ).],
while G3 subst

3691* सवानरे कपीन्द्रे तु राक्षसेन्द्रे विभीषणे ।
गते रामोऽब्रवीद्वाक्य लक्ष्मण शुभलक्षणम् ।

78 Ś1 M1 om 78 (cf v l 62 and 35 respy) D13 reads 78–79 (followed by an addl. colophon) after 3665* —^{a}) M3 प्रशाधि, Cv r g t as in text (for आतिष्ठ) G3 सर्वज्ञ (for धर्मज्ञ) Ś2 D8 12 समेताम्, D6 T1 3 सहैव, D13 सहेद, G1 सहैता, Cm t as in text (for सहेमां) —^{b}) Ñ V2 B कुलेन, M3 क्रमेण, Cm t as in text (for बलेन) Ś2 D1-4 8 13 आम्नायपूर्वामुदि (D1 °मामुदि)तां कुलेन, D13 पीठं सुदुर्वाक्यमयुत च —^{c}) M5 तुल्यो (for तुल्य) D10 11 यथा (for मया) Ś2 Ñ V B D1-4 6 9 12 13 G3 तुल्यं (D13 °भ्य) पुरस्तात् (for तुल्यं मया त्व) Ś2 V D8 12 धृतां च, Ñ1 सततं, Ñ2 D1 3 6 प्रयुक्ता, B1 धृताया, B2-4 धृता च, D2 प्रयुक्ता, D4 7 धृता यो, D10 11 पुरस्तात्, D13 च पूजित , T1 2 धृता या, G1 2 धृता या, Cm t as in text (for धृता या) M3 पुर समुद्युक्तपितु पितामहैः —^{d}) Ś2 Ñ V B1-4 D1-4 8-9 12 13 त्वं, D10 11 तेऽद्, Cg t as in text (for तां) D1 6 यौवराज्ये, D13 यौवराज्य (for °राज्ये) D6 उद्वहसि (unmetric)

79 Ś1 M1 om 79 (cf v l 62 and 35 respy) D13 reads 78–79 (followed by an addl colophon) after 3665* —^{a}) M3 स खलु (for पर्यनु) —^{b}) V2 सतस्तु (for यदा न) Ś2 B1 D8 12 प्रयाप, Ñ1 B4 दयाय, Ñ2 V B1 2 विधाय (sic) (for उपैति) D2 याग (sic), D10 योगात् (for योगम्) —V2 illeg for 79^{cd} —^{c}) B1 नियोज्यमानो, B1 D8 12 M3 नियुज्यमाने (M3 °न), Cg t as in text (for नियुज्यमानो) D1-4 13 नृप , G3 M3 [ऽ]पि च (for भुवि) —^{d}) B2 तदा, D6 तथा (for ततो), D1-4 8 13 ततस्तु (D13 °दा तु) पश्चाद्भरतोऽभिषिक्त (D4 °मिषेचित) —After 79, Ś2 B1 D1-3 8 9 (D1 2 9 followed by 3694*) 13 L (ed) ins an addl colophon

[*Kanda name* B3 D13 लङ्काकाण्डे —After Kanda name D1 ins आभ्युदयिके, D8 रामाभ्युदयिके —*Sarga name* Ś2 B2 D1-3 8 13 रा(B2 श्रीरा)माभिषेक —*Sarga no* (figures, words or both) D1 8 12 om , Ś2 111, B2 108, D1 112, D3 113 D9 114, L (ed) 109. —After colophon, D8 concludes with राम],
while Ñ V B1 2 4 D4 (followed by 3694*) 11 read colophon after 79
—Thereafter Ś2 Ñ V B D1 12 ins , Ś1 cont after 3666*

3692* अहन्यहनि रामस्तु कार्याणि स्वयमेव हि ।
प्रत्यवेक्षत धर्मात्मा सह भ्रातृभिरच्युत ।
वेदवेदाङ्गविच्छिष्ट सम्प्रधार्य बलाबलम् ।
धर्मेण रक्षतस्तस्य हृष्टपुष्टजनाकुला ।
बभूव पृथिवी सर्वा धनधान्यसमृद्धिनी । (5)
[Ś1 om l 1-3 —(l 1) Ś2 वा D8 तु (for हि). —(l 2) V2 त्वरेद्य च, B1 प्रत्येक्षत —V2 reads l 3-5 after l 12 of 3703(I)* —(l 3) D13 तु (for च) B1 सद्गो मतिमुख्यैः (for the post half) —B1 om. l 4 —(l 4) V2 धर्मे च N1 [अ]तिथय, D1 रक्षता (sic) (for रक्षत) Ś1 अनुपा सस्यसंपन्ना, B1 अनुरक्ता पृथिवी (for the prior half) B1 2 -जन (for जन) —(l 5) B1 धनाकुला (for समृद्धिनी)]
—Thereafter V1 cont l 6 of 3703*, while B1 (first time) cont 3694* whereas B2 reads 84^{ab} and 90
—After addl colophon D2 (followed by 3694*) ins

3693* हनूमन्त ततो राम प्रोवाच कपिभिर्वृत ।
भवानपि महादेव श्रेष्ठ रामेश्वर कुरु ।
पुत्रमुख्ये महातम्या मुनिभि परिवारित ।
चक्र रामेश्वरं देव कल्याणे वानरे विभु ।

G 6 113. 9
B 6 128 97
L 6 110 11

राघवश्चापि धर्मात्मा प्राप्य राज्यमनुत्तमम् ।
ईजे बहुविधैर्यज्ञैः ससुहृद्भ्रातृबान्धवः ॥ ८०
पौण्डरीकाश्वमेधाभ्यां वाजपेयेन चासकृत् ।
अन्यैश्च विविधैर्यज्ञैरयजत्पार्थिवर्षभः ॥ ८१
राज्यं दश सहस्राणि प्राप्य वर्षाणि राघवः ।
शताश्वमेधानाजह्रे सदश्वान्भूरिदक्षिणान् ॥ ८२

80 M1 om 80 (cf v l 35) D11 om 80-86 Ś Ñ V1 3 B1 2 D9(om 81-82^{b} and 83^{ab}) 11 read 80-83 after 90 (including star passages) V3 reads 80 81^{b} after 90^{d} B3 reads 80 (in marg [cf v l 3694*]) after the first occurrence of 83 repeating 80^{cd} after 3694* (r) D1 transp 80 and 81 D5-7 9-11 T2 3 G M3 4 5 read 80 after 83 —^{a}) B2 D1-4 5 ततो राम स(D3 °मश्च) (for राघवश्चापि) —For 80^{cd}, Ś Ñ V B1 2 4 D9 12 subst B3 cont after 3692*, repeating it after 90 D1 3 4 (after colophon) 9 ins. after an addl colophon D1 cont after 3693* D5 7 10 11 T2 3 G M3 5 cont after 3688*

3694* स राज्यमखिलं प्राप्य निहतारिर्महायशाः ।

[B4 reads from 3694* (first occurrence) up to 84^{b} (first occurrence) in marg D1 5 हत D3 स्व (for स) B1 राज्यनिखिल D5-7 10 11 T2 G1 2 M3 4 शासत्, T3 G3 शासित (for प्राप्य) D9 विजितारिर्]

—Thereafter B4 (in m after 3694* first occurrence) D1-4 6 (followed by 3696*) cont

3695* रामो बहुविधैर्यज्ञैरयजद्भूरिदक्षिणैः ।

[B1 D3 अजयद् (meta) (for अयजद्) D6 पार्थिवोत्तम (for भूरिदक्षिणैः)]

—B3 repeats 80^{cd} after 3694* (second occurrence) —^{a}) V1 रामो (for ईजे) Ś D2 12 च त्रिविधैर् (for बहुविधैर्) D4 6 transp बहुविधैर् and यज्ञै V3 इयेष त्रिविधैर्मन्त्रैर्, B1 3 (first time) इयाज विविधै(B3 बहुभि)-र्यज्ञैर् —^{b}) D10 11 सहुत, Cr g as in text (for ससुहृद्) G1 M3 Cr g ज्ञाति (for भ्रातृ) Ś Ñ V B(B3 second time) D4 12 महद्भिश्चाप्तदक्षिणैः, B3 (first time) D1 4 6 सह भ्रातृभिरच्युत —After 80^{cd} (r) B3 repeats 82^{c}-83

81 D13 M1 om 81 (cf v l 80 and 35 respy) For sequence in Ś Ñ V B1 3 D4 12 cf v l 80 B3 reads 81 (followed by 3696*) in marg (cf v l 3694*) D1 3 om 81-82^{b} Ś B1 transp 81 and 82^{cd} Ñ V1 3 B2 4 D12 transp 81^{ab} and 82^{cd} D1 transp 80 and 81 —^{a}) Ś Ñ V B D1-4 12 पुंडरीक ; M3 राजसूय ; Cg t as in text (for पौण्डरीक) N1 मेधानां (for मेधाभ्यां) —^{b}) B2 4 D3 10 11 Ct वाजिमेधेन M3 पौंडरीकेण (for वाजपेयेन) Ś D12 सत्कृतान् (for चासकृत्) B3 D1 4 तथा बहुसुवर्णकैः —After 81^{ab} V3 ins. l 12 of 3703(F)* l 3 5 of 3692* and l 6 of 3703* —V3 om 81^{c} 82 Ñ V1 3 B1 4 om 81^{c}-82^{b} —^{c}) D3 M3 बहुभिर् (for विविधैर्) D3 सुवर्णैर् (for यज्ञैर्) —^{d}) D1 अनयत् (meta) (for अयजत्) B2 D3 5 7 10 11 T2 3 G3 M3 पार्थिवात्मज, B3 D1 4 पार्थिवोत्तम (for पार्थिवर्षभ) —After 81 B3 (in marg) D3-4 ins while D6 cont after 3695*

3696* वसिष्ठः च महाबाहुश्चतुर्वेदः समा वने ।

[D3 हु (for च) D6 -समाहृते]

82 V3 D13 M1 om 82 (cf v l 81, 80 and 35 respy) Ś Ñ V3 1 B D1-4 9 12 om 82^{ab} (for Ñ V1 3 B1 4 D9 cf v l 81) For sequence in Ś Ñ V1 3 B1 2 D9 12, cf v l 80 D1 om 82-83. —^{a}) M3 चतुर्दशसमायेते —Ś B1 transp 81 and 82^{cd} Ñ V1 3 B1 4 D12 transp 81^{ab} and 82^{cd} B3 repeats 82^{cd} (first occurrence in marg [cf v l 3694*])-83 after 80^{cd} (r) —^{c}) Ś Ñ V1 3 B (B3 both times) D2-4 7 8 10-12 G1 M3 दश ; M3 तथा (for शत) Ś D2 12 राजेन्द्रः B3 (first time) अयजत् (for आजह्रे) —^{d}) Ś D2 12 आजह्रे Ñ V3 B1 3 (second time) 4 जाह्नव्याम्, D3 समार्यो D1 राघवो G3 त्रिविधान् (for सदश्वान्) D1 9 बहु (for भूरि) M3 दक्षिण V1 रानसूयशतानि च, B1 जाह्नव्याश्च निर्गलान् ; B3 (first time) जाह्नव्यामविविद्विदान् (sic) D2 जाह्नव्यां बहुदक्षिणान्

83 D1 13 M1 om 83 (cf v l 82, 80 and 35 respy) For sequence in Ś Ñ V1 3 B1 2 D9 12, cf v l 80 B3 (first occurrence in marg [cf v l 3694*]) repeats 83 (cf v l 82) D3 om 83^{cd} —^{a}) D3 G M3 4 लम्ब (for -लम्बि) D1 7 10 11 G2 M3 4 5 स (for च) D6 T2 -लम्बितो बाहुर् (for लम्बिबाहुश्च) Ś Ñ V B(B3 both times) D2-4 9 12 M3 महाबाहु सुमुखो (Ñ1 सुमुखो ; V1 B1 (orig) सुमहान् ; M3 सुदितः) —^{b}) G3 पीन (for महा) V3 D1 10 11 वक्षा (for -स्कन्ध) B3 (first time) D2-4 6 सिंहस्कन्धो रिमर्दन —^{c}) N1 समपालयत् ; N2 V1 B1 3 (first time) 4 D2-4 12 मनुपालयत् (for अन्वपालयत्) D1 10 11 राजास पृथिवीमिमां —After 83, Ś Ñ V (V1 l 1-4 only) B1 2 3 (after second occurrence) D12 ins 3703* (Ś followed by 3704* V1 3 3704*, 3705*, B2 3704*, 3706*, D12 3704*, 3705*), while after 83 (first time), B3 reads 80 (^{cd} first

आजानुलम्बिबाहुश्च महास्कन्धः प्रतापवान् ।
लक्ष्मणानुचरो रामः पृथिवीमन्वपालयत् ॥ ८३
न पर्यदेवन्विधवा न च व्यालकृतं भयम् ।
न व्याधिजं भयं वापि रामे राज्यं प्रशासति ॥ ८४
निर्दस्युरभवल्लोको नानर्थः कंचिदस्पृशत् ।
न च स्म वृद्धा बालानां प्रेतकार्याणि कुर्वते ॥ ८५
सर्वं मुदितमेवासीत्सर्वो धर्मपरोऽभवत् ।
राममेवानुपश्यन्तो नाभ्यहिंसन्परस्परम् ॥ ८६
आसन्वर्षसहस्राणि तथा पुत्रसहस्रिणः ।
निरामया विशोकाश्च रामे राज्यं प्रशासति ॥ ८७
नित्यपुष्पा नित्यफलास्तरवः स्कन्धविस्तृताः ।
कालवर्षी च पर्जन्यः सुखस्पर्शश्च मारुतः ॥ ८८

G 6. 113. 6
B 6. 116. 102
L 6. 110. 8

occurrence) in marg, D3. 7. 10. 11 T2. 3 G M3. 5. 6 read 80 after 83. D3 ins l. 1-2 of 3703* (followed by 3703[D]*).

84 D13 M1 om 84 (cf. v. l. 80 and 35 respy.). B3 (first occurrence in marg [cf. v. l. 3694*]) reads 84^{ab} twice. B1 reads 84^{ab} and 90 after 3692*. — ^{a}) B1 (first time) D1-4. 8 नापश्यन्न (D3 om.) M3 नासीत्तदा वो, Cg as in text (for न पर्यदेवन्). B1 (first time) D2 वैधव्य. G2 वनिता (for विधवा). Ś D1. 13 अकालमृत्युर्मि (D8 °म्रि°, L (ed.) °मी°)व, N V1. 3 B (B1 second time) प्रमदा विधवा नासीत्. V2 प्रमदा सुभगा चासीत्; D6 T2. 3 नार्यो न विधवाश्चासन्. — ^{b}) V2 व्यपकृतं. B2 (both times) D1 व्याधि°, D2 काल° (for व्यालकृत). — ^{c}) Ś Ñ V1. 2 B1. 2. 4 D1. 4. 8. 13 च व्याधि, B3 D4 च व्याल (for व्याधिजं). Ñ1 D3 कृत (for भय). Ś N V1. 3 B D3. 13 G2 तत्र, D1. 4. 8 M1 किंचित्, D2. 7. 10. 11 G1. 3 M3 चासीद्; D6 T2. 3 चापि (for वापि). V2 न व्याधिव्याधयस्तत्र.

85 V2 D13 M1 om. 85 (for D13 cf. v. l. 80, for M1 cf. v. l. 35). D3 om. 85-86^{a}. Ś D12 read 85-87 (including star passage) after 90^{ab}. V3 reads 85-87 after 89. — ^{a}) B4 D3 न दस्युर् (for निर्दस्युर्). D3 न निर्वैरामयल्लोका (archaic). — ^{b}) Ś1 D12 नाधक; M1 न चार्थं, N2 V1. 3 B2. 3 D7. 9. 11 नानर्थं (for नानर्थः). Ś1 N V1. 3 B D4. 7. 9. 11 T1. 2 कश्चिद्; D1. 8 G1. 2 M3 किंचिद्; D2 कचन, D6 कश्चन (for कंचिद्). Ś D12 भाविशत्; N1 अस्पृहत् (for अस्पृशत्). — ^{c}) N V1. 3 B [भ]वि (for स्म). — ^{d}) G2 म स (for प्रेत). N1 B4 कर्माणि (for -कार्याणि). N1 B1 G2 [अ]कुर्वत (for कुर्वत).

86 D13 M1 om. 86 (cf. v. l. 80 and 35 respy.). D3 om. 86^{ab} (cf. v. l. 85). Ś D12 read 85-87 (including star passage) after 90^{ab}. V3 reads 85-87 after 89. Ñ1 damaged for 86^{ab}. — ^{a}) V1. 3 B2. 4 प्रमुदितं च; V2 B1 समुदितं च (for मुदितमेव). Ś D12 सर्वं प्रमुदिता आसन्; Ñ1 सर्वं प्रमुदितमासीत्; B4 सर्वम प्रमदमासीत्; D6 सर्वो मुदित एवासीत्; D9 वर्षितं सर्वमेवासीत्. — ^{b}) Ś V B1 D1. 13 G1 सर्वः B4 सर्वे (for सर्वो). Ś B2 D1. 12 -परायणाः; N1 B3 D2. 3 G1 परो जन, V परा जना, G2 परा भवन् (for परोऽभवत्). B3 रामे राज्यं प्रशासति (= 87^{d}). —D1 reads 86^{c}-87 after 90^{ab}. — ^{c}) D1 [स]दृश्यतो (sic) (for पश्यन्तो). Ñ V B दृष्ट्वा धर्मपरं राम (V1. 3 वरण) (for ^{c}). —N3 illeg. for 86^{d}. Ñ1 B3 नैव हिंसा (sic). V B4 नैवाहिंसत्, B1. 2 न चाहिंसत्, D1. 4. 8 न हिंसति (for नाभ्यहिंसन्). Ś D12 धर्ममेवानुवर्तंत स्वाधारेण परस्परा.

87 M1 om. 87 (cf. v. l. 35). Ś D3 (86^{c}-87) 12 read 85-87 (including star passage) after 90^{ab}. V3 reads 85-87 after 89. — ^{a}) Ś D12. 13 दश, N V1. 3 B आसीद्, D1 आयुर् (for आसन्). N V1 B2. 4 सहस्रा युग, V2 B1 (m also as in B2) शतायुषः, D4 सहस्र च, M3 सहस्राश्च. Ct as in text (for सहस्राणि). — ^{b}) D1. 4. 8 नरा (for तथा). D6 शत, D12 वर्ष (for पुत्र). N V B सहस्रवान् (for सहस्रिणः). Ś D12 दश वर्षशतानि च. — ^{c}) M3 निरामयाद्. Ś1 D6. 12 अशोकाश्च, D1-4. 8 वीतशोका (for विशोकाश्च). Ś1 निरा * * * शोकाश्च (moth eaten). N1 V1 B निरामयो विशोकश्च. —N3 damaged for 87^{d}. — ^{d}) D8 राज्य (for राज्यं). —After 87 Ś D6. 12. 13 ins.:

3697* आरयश्च विनीताश्च महात्मानो जितेन्द्रियाः ।
अभवंश्च तथा सर्वा बलवीर्यसमन्विताः ।

[(l. 2) D13 बलवतरथा मेध्या° (for the prior half). D13 सर्वे (for बल).]

while M3 ins.:

3698* रामो रामो राम इति प्रजानामभवन्कथाः ।
रामभूतं जगद्भूद्रामे राज्यं प्रशासति ।

88 M1 om. 88 (cf. v. l. 35). V2 D13 om. 88^{ab}. — ^{a}) D10. 11 मूला (for पुष्पा). D6 T1 M2. 3 न स्वपुष्पा न स्वफलाश्च; T2 सत्यपुष्पाः सत्यफलास्. — ^{b}) Ś N V2. 3 B1. 3 D8. 12 तत्र निम्नगा; B4 तत्र शोभिता; D1-4 चाभवन्स्त्र(D4 °वन्स)त्रा, D2. 7. 10. 11 T2. 3 M2. 5 तत्र पुष्पिताः, D9 चाभवत्पुत्रा; G1 तु मधुस्रवा; G2 स्कन्धवाहिन (for स्कन्धविस्तृताः). —After 88^{ab}, N2 B2. 3 ins., while D1-4. 8 ins. l. 2 only:

3699* पुष्पगन्धरसोपेता युक्ता रामे राज्यं प्रशासति ।
वीर्यवन्तस्तथोषध्य सदा रससमन्विता ।

[(l. 2) D1. 4. 8 फल° (D2 °व)न्तस्; D8 शुभफल (for वीर्यवन्त). D1-4. 8 च सुरसान्विता.]

G. 6. 113 7 B. 6. 118. 103 L. 6 110 9

स्वकर्मसु प्रवर्तन्ते तुष्टाः स्वैरेव कर्मभिः ।
आसन्प्रजा धर्मपरा रामे शासति नानृताः ॥ ८९
सर्वे लक्षणसम्पन्नाः सर्वे धर्मपरायणाः ।
दश वर्षसहस्राणि रामो राज्यमकारयत् ॥ ९०

इति श्रीरामायणे युद्धकाण्डे षोडशोत्तरशततमः सर्गः ॥ ११६ ॥

॥ समाप्तं युद्धकाण्डम् ॥

—M3 damaged for 88^{cd} —^{c}) D10 11 काम, M1 3 काले (for काल) Ñ1 V B D1-4 9 11 काले वर्षति —^{d}) D8 T1 2 M2 सुखकृच्छ्रीद, G M5 °स्पर्शा च (for °स्पर्शश्च) —After 88, G2 M1 ins

3700* ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्रा लोभविवर्जिता ।

89 M1 om 89 (cf v l 35) —^{a}) G1 सु (for स्व) D12 दारेषु (for कर्मसु) D1 2 च; G2 [प्]र (for प्र) Ś D9 12 स्वधर्मं च प्रवृत्तास्तु, Ñ V B स्वधर्मेषु प्रवृत्ताश्च, D3 स्वकर्मनिरताश्चासन्, D6 स्वकर्म चानुवर्तते —^{b}) Ś Ñ V B D9 11 वर्णा, D4 दृष्टा, M3 हृष्टा (for तुष्टा) D1 4 9 स्वैश्च (for एव) M1 वर्त्मभि (for कर्मभि) D12 मानुषा सुप्रतिष्ठिता —^{c}) B1 आसीद् (for आसन्) G2 M2 3 5 रता (for परा) Ś D9 12 आत्मधर्मपरा लोका; D1-4 9 प्रजा धर्म(D8 मर्तृ)परा (D1 °रता) सदा D12 सर्वे धर्मरता आसन् —^{d}) Ś Ñ V B D8 9 12 T1 2 रामे राज्य(D12 °ज्ये) प्रशासति, D1 4 9 11 नानृते रत(D8 सर्वे)त न/ D11 म)न —After 89 V3 reads 85–87 while B4 ins. 3703* (followed by 3704* and 3705*), whereas D12 ins.

3701* व्यवस्थितस्तथा सर्वा सवर्णेषु कर्मणा । (sic)

90 M1 om 90 (cf v l 35) V3 om 90^{ab} B4 reads 84^{ab} and 90 after 3692* —^{a}) Ñ V1 2 B D1-4 9 11 M3 सर्वे (for सर्व) Ñ1 V1 B1 2 4 D1 4 9 सत्य ; D8 4 T1 2 G1 3 M1 4 संयुक्ता ; D12 संपूर्णा (for सम्पन्ना) —^{b}) Ñ1 V1 B2 M1 सम (for सर्व) Ñ1 V1 B1 2 परा यण (for परायणा) B2 4 D12 सर्वशास्त्रविशारदा (B4 °द); D1-4 9 धर्मकामरता सदा (D6 °स्तथा) —After 90^{ab}, Ś D6 (86^{c}–87) 12 read 85–87 (including star passage) —After 90^{c}, Ś Ñ V1 2 B D1-4 8 9 11 G1 3 M2 ins, V3 M1 (before 90^{d} [r]) ins l 2 only before 90^{d}

3702* 　　　　　　　　　　दृष्ट्वा नक्षत्राणि च ।
　　　　एवं गुणसमायुक्ता

((l 2) Ś D1-4 8 9 11 लोकेऽभ्य(D1 4 °न्न)ध्वसो D6 G2 M1 4 भ्रातृभि सहितः श्रीमान्, G3 राज्ये सर्वे महायशा)
—M1 repeats 90^{d} after 3701* —^{d}) G2 महाश्लोक प्रशास्ति —After 90, Ś Ñ V1 2 B1 2 D1-4 9 11 read 80–83 (including star passages), while V3 reads 80–81^{b}, whereas B2 repeats 3694* after 90 —After 90, D1-3 5 11 12 T1 2 G M1 2 3 5 (after 90^{d} [r]) ins, Ś Ñ V1 2 B1 2 3 (after second occurrence) (after 89) D11 ins after 83, V3 ins l 1–4 after 83 and cont l 6 after 3692*, D5 ins l 1–2 after 83 and l 4–15 after 72

3703* धन्यं यशस्यमायुष्यं राज्ञां च विजयावहम् ।
　　　आदिकाव्यमिदं त्वार्षं पुरा वाल्मीकिना कृतम् ।
　　　यः शृणोति सदा लोके नरः पापात्प्रमुच्यते ।
　　　पुत्रकामश्च पुत्रान्वै धनकामो धनानि च ।
　　　लभते मनुजो लोके श्रुत्वा रामाभिषेचनम् । [5]
　　　समागमं प्रवासान्ते लभते चापि बान्धवैः ।
　　　प्रार्थितांश्च वरान्सर्वान्प्राप्नुयादीह राघवात् ।
　　　कुटुम्बवृद्धिं धनधान्यवृद्धिं
　　　　　स्त्रियश्च मुख्याः सुखमुत्तमं च ।
　　　श्रुत्वा शुभं काव्यमिदं महार्थं [10]
　　　　　प्राप्नोति सर्वां भुवि चार्थसिद्धिम् ।
　　　आयुष्यमारोग्यकरं यशस्यं
　　　　　सौभ्रातृकं बुद्धिकरं शुभं च ।
　　　श्रोतव्यमेतन्नियमेन सद्भि-
　　　　　राख्यानमोजस्करमृद्धिकामैः । [15]

[D1-4 9 (repeats after l 6 of 3703[F]*) read l 1 after l 3 D8 G2 transp l 1 and l 2 —(l 1) Ñ2 V B2 D8 11 (second time) G1 2 धर्म्यं B4 धन D11 11 धर्म, Cr m g as above (for धन्य) D1-4 9 (first time) इदं पुराणं (for धन्यं यशस्यम्) D8 T1 2 आरोग्य (for आयुष्य) N2 आर्यं च, D1 धन्यं, D8 9 (second time) T1 2 राज्ञां च (for राज्ञां च) —After l 1, D1-4 9 (after first occurrence) ins

3703(A)* नित्यं निवर्तेन वाल्मीकेन महात्मना ।

[D8 चापि निवर्तेन D6 निपतेन मुनिना (for the prior half) D6 कृतं वाल्मीकिना तदा (for the post half)], while D12 ins

3703(B)* रामायणस्य श्रवणं तथा रामाभिषेचनम् ।

—D12 reads l 2 after l 6 of 3703(I)* —(l 2) Ś D6 पुरा वेदम् Ñ2 V3 महर्षिणा; Ñ B1 महर्षेणा; V3 B1 2 महर्षिणा V3 इदं वेदम् D8 महर्षिणा, D11 11 इदं धार्म्यं, D12 महर्षे (for इदं त्वार्षं) D12 आर्षं भगवता (for the

prior half). Ś D_5 महद् (for पुरा). —After l. 2, Ś Ñ V B D_{12} ins.:

3703(C)* रामस्य चरितं रम्यं देवदेवस्य भास्वतः ।

[Ś$_1$ D_{12} पश्य; $V_{2,3}$ B_3 दिव्यं; B_2 तस्य (for रम्यं). Ś D_{12} शाश्वत; $B_{1,3}$ मानवः; B_2 भक्तितः (for भास्वतः).];

while D_3 ins.:

3703(D)* पुराणं भारतं चापि रामायणमथापि वा ।
दृष्ट्वा यत्फलमाप्नोति पार्थ तच्छृणु वर्ण्यते ।
यत्फलं तीर्थयात्रायां तत्फलं यज्ञयाजिनाम् ।
कपिलां च सहस्रेण सम्यग्दत्तेन यत्फलम् ।
तत्फलं समवाप्नोति पुस्तकैकप्रदानतः । [5]
वाजपेयसहस्रस्य सम्यग्दत्तस्य यत्फलम् ।
तत्फलं समवाप्नोति पुस्तकैकप्रदानतः ।
तत्फलं समवाप्नोति विद्यादानान्न संशयः ।
धर्माधर्मौ न जानाति विद्याविरहितः पुमान् ।
तस्मात्सर्वत्र धर्मार्थं विद्यादानरतो भवेत् । [10]
त्रैलोक्यं चतुरो वर्णाश्चत्वारश्चाश्रमाः पृथक् ।
ब्रह्माद्या देवताः सर्वे विद्यादाने प्रतिष्ठिताः ।
चतुर्युगानि राजेन्द्र पत्कमप्रतिसंख्यया ।
वसन् विष्णुपुरे तिष्ठन् पूज्यमानः सुरोत्तमैः ।
क्षितिं चाक्रम्य तस्यान्ते राजा भवति धार्मिकः । [15]
हस्त्यश्वरथयानाढ्यो दीर्घायुर्नीरुजो भवेत् ।
पुत्रपौत्रैः परिवृतो जीवेच्च शरदः शतम् ।

—Thereafter D_3 ins.:

–युद्धकाण्डः । समाप्तोऽयं युद्धकाण्डः ॥ श्रीरस्तु कल्याणमस्तु ॥

—Ñ$_2$ damaged for l. 3. Ś D_{12} repeat l. 3 after l. 1 of 3709*. —(l. 3) M_3 यत् (for यः). Ś Ñ$_1$ V B D_{12} (Ś D_{12} first time) शृणुयात् (for यः शृणोति). D_5 पुरा (for सदा). Ś $D_{1-4,5,12}$ (Ś D_{12} second time) सदा भक्त्या (for सदा लोके). D_{12} यच्छृणोति च भक्त्या ये (sic), M_3 यः पठेच्छृणुयाल्लोके (for the prior half). D_{12} पापैः (for पापात्). D_5 $T_{2,3}$ M_3 विमुच्यते. Ś Ñ$_1$ $V_{1,2}$ B D_{12} G (ed.) (Ś D_{12} first time) स नरः (B$_2$ परि° G [ed.] स वि°) मुच्येत किल्बिषात् (for the post. half). —After l. 3 (first time), Ś D_{12} ins.:

3703(E)* कविना प्रयत्नेनेह वाल्मीकिमहर्षिणा ।

[Ś$_1$ D_{12} वाल्मीकिना महात्मना (for the post. half).]

—(l. 4) B_3 D_5 °कामाख्य (for °कामद्). M_3 तु (for first च). D_{12} लभेत्पुत्रं (for च पुत्रार्थी). B_3 om.; L (ed.) धनकामः (for °कामो). B_4 धनं तथा; D_{12} लभेद्धनं (for धनानि च). $D_{1-4,5}$ पुत्रार्थी लभते पुत्रान् (D_4 °त्र च)नार्थी लभते धनं (D_5 धन-मेव च). —D_{12} om. l. 5–7. $D_{1-4,5}$ om. (hapl.) l. 5. —(l. 5) M_3 मानुषे. Ñ V_1 $B_{1,3}$ D_5 $T_{2,3}$ लभते मनुजः, B_2 प्राप्नोति मानवो, B_4 स प्राप्नोति नरो (for लभते मनुष्ये). Ś Ñ $V_{1,2}$ B $D_{4,12}$ राघवं चेप्सितं (for राज्ञाभिषेचनम्). —After l. 5, Ś Ñ V B $D_{1-4,12-13}$ (V_3 D_{12} after l. 4) $T_{2,3}$ G $M_{2,3,5}$ ins.; $D_{1-4,9}$ ins. l. 1 and l. 3–10 after l. 4 and l. 6 of 3703* respy.; G (ed.) ins. l. 1–2, 12 and l. 10 after l. 5 and l. 2 of 3703* respy.:

3703(F)* लभते पतिकामा हि पतिं कन्या मनोरमम् ।
समागमं प्रोषितैश्च लभते बन्धुभिः प्रियैः ।
राघवेण यथा माता सुमित्रा लक्ष्मणेन च ।
भरतेन च कैकेयी जीवपुत्रास्तथा स्त्रियः ।
समागता महाभागा सीता चापि यशस्विनी । [5]
तथा रामायणं श्रुत्वा प्राप्नोति प्रियसंगमम् ।
शृण्वतः पठतश्चैव सर्वपापं प्रणश्यति ।
महीं विजयते राजा रिपूंश्चाप्यधितिष्ठति ।
श्रुत्वा रामायणमिदं दीर्घमायुश्च विन्दति ।
रामस्य विजयं चेमं सर्वमक्लिष्टकर्मणः । [10]
लोकनाथस्य कृत्स्नस्य सर्वं प्राप्स्यन्ति नराः ।
शृणोति य इदं काव्यमार्षं वाल्मीकिना कृतम् ।
रामस्य चरितं दिव्यं नास्ति तेषां पराभवः ।

[$D_{5-7,10,11}$ $T_{2,3}$ G $M_{2,3,5}$ om. l. 1–2. —(l. 1) Ñ$_2$ [अ]पि; D_{1-4} च (for हि). D_5 विद्याकामो लभेद्विद्यां; D_{12} पतिः कन्यां च लभते (for the prior half). —Ñ$_2$ damaged for the post. half. D_1 transp. पतिं and कन्या. D_{12} वरोत्तम (for मनोरमम्). —For l. 2 cf. l. 6 of 3703*. —(l. 2) D_{12} प्रस्थितैश्च (for प्रोषितैश्च). L (ed.) लभते. D_{12} transp. लभते and बन्धुभिः. V_3 सह; D_{12} पठन् (for प्रियैः). —After l. 2, D_{12} ins.:

3703(F¹)* त्रिसिद्धत्वश्रवणात्सर्वनामुच्यतीह मानवः । (sic)

—(l. 3) $D_{1-4,9}$ [इ]व (D_3 च; D_4 [ए]व; D_5 om.) कौसल्या (for यथा माता). Ś Ñ V B $D_{12,13}$ यथा रामेण कौसल्या (for the prior half). D_5 वै; D_5 om. (subm.) (for च). —After l. 3, B_3 ins.; B_4 ins. l. 4–5 only after l. 8:

3703(F²)* पतिं प्रवासिनं दृष्ट्वा प्राप्नुवन्ति स्त्रियस्तदा ।
कार्ये रामायणं श्रुत्वा प्राप्नोति विजयं नृपः ।
जायते राजपुत्रश्च निश्चयं वरागनः ।
गङ्गायमुनयोर्मध्ये स्नातस्य व्याधितस्य च ।
तत्फलं समवाप्नोति श्रुत्वा रामायणं नरः । [5]

[(l. 4) B_4 [उ]पोषितस्य (for व्याधितस्य).]

—B_3 om. l. 4–8. —(l. 4) D_3 तु; M_3 [इ]व (for च). Ś D_{12} जीवत्पुत्राः. —G_1 om. from च° up to स in 3703 (F¹)*. $D_{2-4,9,13}$ सभे(D_5 संग)ता प्रियवादिना ($D_{2,4,9,13}$ °नी) (for the post. half). —After l. 4, M_3 ins.:

3703(F³)* भविष्यन्ति सदानन्दाः पुत्रपौत्रसमन्विताः ।

—$D_{5-7,10,11}$ $T_{2,3}$ $G_{2,3}$ $M_{2,3,5}$ om. l. 5–7. Ñ V $B_{1,2,4}$ D_{12} om. l. 5. —(l. 5) D_5 च रामेण (for महाभागा). Ś$_1$ D_{12} तपस्विनी (for यशस्विनी). D_5 यथा रामेण मैथिली (for the post. half). —(l. 6) Ś D_{12} तथा; V_1 यथा; V_3 नरो;

D6 बाप्प (for तथा). Ś D12 रामायणी. D6 समति (for संगमम्). D2 प्रियमात्मन. —Ñ V B1.3.4 om. l. 7. D9 reads l. 7 after l. 1 (r.) of 3703*. —(l. 7) D1 पठतां शृण्वतां चैव, D13 शृण्वन्: पुस्तकाधि (for the prior half). Ś1 D8 सर्वं (for सर्वं). D1 प्रशाम्यति (for प्रणश्यति). D4 तथा रामा-ण शृण्वन्स स पापा-मुच्यते नर (hypm.). —D5-7.10.11 T1.2 G M1.2.6 read l. 8 before l. 3. —(l. 8) Ñ V B1.3.4 तथा, G1 शुत्वा (for महीं). T1.2 विद्यते (for विजयते). D1-4.6 शत्रुध्न्, D6 T1.2 पुरीं, Ct as above (for रिपून्). Ś Ñ V B1.3.4 D8.12 शत्रुश्चास (V1.2 B1.3.4 D12 °पि) विनश्यति, D13 शत्रु योध्यमितिष्ठति (for the post. half). —B4 om. l. 9-10. D9 om. l. 9. —(l. 9) D1-4 पुण्य (for इद). Ś Ñ V B1-3 D8.12 शुत्वा काव्य (Ñ1 चाप) मिद पुण्य (for the prior half). —D4 om. from the post. half up to the prior half of l. 10. —After l. 9, Ś D8.12 ins.:

3703(F4)* शुत्वा रामायण यो वै भूमिदानं समाचरेत् ।
स यत्रोपृथिवीपालश्चक्रवर्ती पुन पुनः ।
गोभूमितलाभासि गोमांश्च विपुलास्तथा ।
दातव्य श्रद्धयानेन श्रवुण स्वर्गमिच्छता ।

[(l. 3) D12 भूहिरण्य (for भूमितल-). Ś1 lacuna for भासासि. —(l. 4) Ś1 (with hiatus) नश्रुव (for श्रवण).] —D13 om. l. 10-13. V2 om. l. 10. —(l. 10) D5 G1 M1.2.3 [प]व (for [इ]म). Ś Ñ V1.3 B1-3 D1-4.6.7.11 इम (D1.4 °द) तु (Ś Ñ1 B2 D8.12 च) विजय चित्र (B1.3 जित्र, D1-4.6 शुत्वा), G (ed.) इद तु चरितं चित्र (for the prior half). Ś Ñ V1.3 B1-3 D1-4.8.9 रामस (for सदम्). —After l. 10, B1.4 (after l. 11) ins.:

3703(F5)* तेषामभीष्टफलद श्रुत तु भुवि जायते ।
[B4 भुवि श्र (for तु भुवि).],

while D1-4.6 (after l. 2 of 3709*).12 (after l. 9 of (3703[F]*) ins.:

3703(F6)* वेदविद्य भवेद्विप्र. क्षत्रियो राज्यमाप्नुयात् ।
धन धान्य तथा वैश्य शूद्र शुभमवाप्नुयात् ।

[(l. 1) D4 वेदान्तविद् (for वेदविद्य) D12 द्विजश्च वेदान्तमवे (for the prior half) —(l. 2) D1.4 धन- (for धन). D1 धनधान्य (for धन धान्य) D12 धनधान्यधान्वैश्य (subm.) (for the prior half). D6.12 शूद्रश्च शुभमाप्नुयात् (for the post. half).

—D1-4.6 om. l. 11-13. D5-7.10.11 T1.2 G1.2 M1.2.3 om, Ñ1 damaged for l. 11. B2 reads l. 11 for the first time after 3703(F2)* repeating it here. —(l. 11) V1 B1 राक्षस, B1.3 हि सदा, B2 (both times) भेदस (for शृणुयास). V1 शुत्वा (for सर्वे). B4 शृण्वन्ति चरित (for सर्वे माचक्षते). V1 जना (for नरा:). —B4 om. l. 12-13. V1 reads l. 12 and l. 3-5 of 3692* after 81**, B2 repeats l. 12 after l. 13 of 3703 (F)*. D7.10.11 G2 repeat l. 12 after l. 6 of 3703*. —(l. 12) D7.10.11 G2 (all second time) शृण्वति (for शृणोति) Ś Ñ V B1.3.4 (both times) D8.12 श्रुण्व (D12 °णो) ति लोकेश्व (Ñ1 श्रे चे) दम् (for the prior half). D7.10.11 G2 (all both times) पुरा, D12 काव्य (for आर्षं). —After l. 12, D5.6 T1.2 G1 (om. up to स) 2 M1.2.3 ins, D7.10.11 G2 ins. after l. 7 (first time), D1 ins. after l. 10 (due to om.):

3703(F7)* श्रद्धानो जितक्रोधो दुर्गाण्यतितरत्यसौ ।

—V2 D5-7.10.11 T1.2 G M1.2.6 om. l. 13. —(l. 13) Ś B2 D8.12 रम्य (for दिव्य). Ś1 भवाभव (for पराभव).] —G (ed.) om. l. 6. —(l. 6) V2 D1.10.11 समालम्ब Ś Ñ1 V1 D3.8.13 मत्वाविश्नो, Ñ2 V1 B1.3 प्रवासिनां (V1 °नो), B2 प्रोषितानां, B1 D6 प्रवमितां, D1 समते वै, G2 मनसी तु (for प्रवासान्ते) D4 समागना भवन्ते वै (for the prior half). —Ñ1 damaged from लभते up to l. 7. Ñ1 V1.3 B लभते (for लभते). Ñ1 चापु, G3 सह (for चापि). V2 D7.10.11 रानते सह. Ś1 D8 मानुषे, Ñ1 B1.3 बान्धवा, D1 मानवे (for बान्धवैः) D1.6 बान्धवैश्च प्रवासिभि (for the post. half). —D1 om. l. 7-9. D1-3.5 om. l. 7. —(l. 7) B2 ते मानिताश्च (hypm.). D7.10.11 G2 ते मानिनान् (for मानिताश्च). Ś D6 आमुवन्ति, B2 श्रुवन्ति, M2 माप्नुयाद् (for माप्नुवन्ति). D5-7 T1 हि (for [इ]ह). Ś Ñ1 V1.3 B D8.12 यथेप्सितान् (for [इ]ह रामवात्). —After l. 7, Ś Ñ V1.3 B D1-4 (after 3703[F7]*)-11 T1.2 G M1.2.3 ins.:

3703(G)* श्रवणेन सुरा सर्वे प्रीयन्ते सम्प्रशृण्वताम् ।
विनायकाश्च शाम्यन्ति गृहे तिष्ठति यस्य वै ।
विजयेत महीं राजा प्रवासी स्वस्तिमान्व्रजेत् ।
स्त्रियो रजस्वला श्रुत्वा पुत्रान्सूयुरनुत्तमान् ।
पूजयंश्च पठंश्चेममितिहासं पुरातनम् । [5]
सर्वपापैः प्रमुच्येत दीर्घमायुरवाप्नुयात् ।
प्रणम्य शिरसा नित्यं श्रोतव्यं क्षत्रियैर्द्विजात् ।
ऐश्वर्यं पुत्रलाभश्च भविष्यति न संशयः ।
रामायणमिदं कृत्स्नं शृण्वन् पठत सदा ।
प्रीयते सततं रामः स हि विष्णुः सनातनः । [10]
आदिदेवो महाबाहुर्हरिर्नारायण प्रभु ।

[Ñ2 illeg. for l. 1. —(l. 1) Ś1 श्रवणे समता. सर्वे, B3 विद्याश्च देवगणाः (for the prior half). D6 स प्र, D10.11 परि- (for संप्र). Ñ1 V1.3 B1-3 पठन्तश्चा (B1 °ता), B4 पठतोऽस्य, D1 G1.3 M1.2 संप्रशृण्वतां (for संप्रशृण्वताम्). Ś D8.12 प्रसन्ना वरदास्तस्य; D7 पूज्यते सर्वदेव हि (for the post. half). ꣸ Ct संप्रशृण्वताम् इति पाठः ꣸ —(l. 2) B4 om. from स्य up to हे. Ñ2 B2 यत्र (for यस्य). —Ś Ñ V1.3 B D8.12 om. l. 3. —(l. 3) D7 प्रशासात् (for प्रवासी). D7 रणे, D10.11 T2 भवेत् (for व्रजेत्). —Ñ2 damaged for l. 4-5. —(l. 4) Ś1 स्त्रियश्च पठेद् नित्य. Ś1 Ñ1 V1.3 B D8.12 आर्ते च (Ś2

D₈.₁₀ वे) स्थिरः सुरा (for the prior half). Ś Ñ₁ V₁.₃ B D₈.₁₃ प्रमु(D₁₂ विदी)सं(Ś₁ lacuna)तै सुरासुरमान्(V₁.₃ B₃.₄ सुमान्सुतान्) (for the post. half). —D₈ reads l. 5-6 before l. 10 of 3703(F). —(l. 5) Ś₁ D₈ पठेद्(for पठन्). Ś₁ D₂.₈.₁₁ G₂.₃ M₃ चेमम्; Ś₁ B₁.₂.₄ T₂ चैव(with hiatus); D₁.₁₀.₁₁ चैवम्; T₂ चैनम् (for चेदम्). D₈ तथैवेदम्. Ś₁ D₈ शृण्व-श्रद्धामनस्थितः(D₈ °न्वितो नरः); Ś₂ Ñ₁ V₁.₃ B₁-₃ D₁₃ शृणुयाच्च (Ś₂ °श्चम् [subm.]) श्रद्धयाः: B₄ शृणोति श्लता नरः (for the post. half). —D₁₁ om. l. 6. —(l. 6) D₈ G₁.₃ M₁.₃ -पापाद् (for -पापैः). G₂ वि- (for प्र-). Ś₁ Ñ₁ B₄ D₈.₁₃ -पापविमुक्तः(D₈ °मुक्त)स्या; Ñ₂ V₁.₃ B₁.₂ -पापविनिर्मुक्तो; B₃ -पापविमुक्तात्मा. Ś₁ जिज्ञिता यः स शुद्धात्मा (for the prior half). G₂ अनुत्तमान् (sic) (for वरायुधात्). —After l. 6, Ś B₃ D₈.₁₃ ins; Ñ(Ñ₁ illeg.) V₁.₂ B₁.₂.₄ ins. l. 2 only after l. 6; while D₁-₄.₈ cont. l. 1 only after 3703(F⁸)*:

3703(G¹)* श्लोकपाद पठेद्यस्तु विष्णुलोकं स गच्छति।
अद्यावास्य सततं तद्भक्तस्य विशेषतः।
प्राप्नोति स इरेर्लोकं स महात्मा महायशाः।

[B₃ reads l. 1 in marg. —(l. 1) D₈ -मात्र (for -पाद). Ś₁ D₁ विष्णोर् (for विष्णु-). —(l. 2) Ś B₃ D₈.₁₃ श्रद्धयात(Ś₁ lacuna up to न)स्तु(B₃ °श्च) (for अद्यास्य). Ś D₈.₁₂ भक्तश्चैव (for तद्भक्तस्य). —B₃ om. l. 3.]

—Ś D₈.₁₃ om. l. 7-10. Ñ V₁.₃ B om. l. 7-9. —(l. 7) G₁ reads the prior half of l. 9 in place of the prior half of l. 7 repeating it in its proper place. T₂ (also) द्विजे. (for द्विजाद्). —(l. 8) T₁ M₁ -लाभ (for -लाभम्). —(l. 9) D₈ T₂.₃ भाव्य, D₈ नित्य (for कुलम्). M₁ तदा; Ct as above (for सदा). —(l. 10) Ñ V₁.₃ B भावान्विष्णुः (for सततं शयः). Ñ₂ V₁.₃ B रामो महायशाः (for विष्णुः सनातनः). Ñ₁ स सुखी प्रियदर्शन (for the post. half). —D₈ om. l. 11. —After l. 11, V₁ ins:

3703(G²)* ददाति परमं स्थानं यत्र गत्वा न शोचति।

—Thereafter V₁ cont.; while Ś Ñ V₂ B D₈.₁₃ ins. after l. 11.:

3703(G³)* द्विजश्च वेदसत्रान्तवाप्नुयात्सुख
शूद्रश्च राजवधर सुखमाप्नुयात्।
धनानि वैश्यश्च सुखानि चैव
तथैव शूद्रोऽपि परं च सद्गतिम्।

[(l. 1) B₁.₂ विप्रश्च (for द्विजश्च). Ś D₈.₁₂ [स]पि (for च). —(l. 2) D₁₂ राजधरः (for राजवधर). B₁.₄ तथैव (for सुखाकतम्). —For l. 1-2, Ñ₁ subst.:

3703(G³ A)* द्विजश्च सुखसंयुत स्वर्गलोकमवाप्नुयात्।
शूद्र राज्यं च लभते राजश्च सुखाद्धनम्।

—(l. 3) B₁ तु; B₂ om. (for च). B₁ वै सभेत् (for चैव). Ś Ñ₁ D₈.₁₃ च सुखेन वै लभेत(Ś₁ lacuna from न); B₃ लभते वर्ष (for च सुखानि चैव). Ñ₂ वैश्यश्च सुखेन लभते तथैव. —Ñ₂ damaged for l. 4. —(l. 4) B₃ सुरं च (for तथैव). Ś D₈.₁₃ तु (for इति). V₂ B₄ शूद्रः प्राप्नोति; B₁ शूद्रो लभते च (for तथैव शूद्रोऽपि). Ś V₂ B₃.₄ D₈ च सुगति; V₁ गति ते (for च सद्गतिम्).]

—Thereafter, Ñ₁ cont.:

3703(G⁴)* धनस्य धान्यस्य च सत्वर क्षिप:
सुखं च नित्यं लभते तथोत्तमम्।

—Then Ñ₁ ins.:

लङ्काकाण्डं सम्पूर्णम् ॥

—After l. 11, M₃ K (ed., within brackets) ins.:

3703(G⁵)* रामायणो [K(ed.)येनो.] रघुश्रेष्ठ श्रेष्ठे रक्षण उच्यते। —After l. 7 of 3703*, G(ed.) ins.:

युद्धकाण्डं समाप्तं। रामायणं समाप्तम्।

—Ñ₁ om. l. 8-15. V₂ om. l. 8-11. D₂ om. l. 8-9. Ś D₈.₁₂ read l. 8-11 twice D₁-₃.₃ transp. l. 8-11 and l. 12-15. —(l. 8) Ś D₈.₁₂(all first time) कुलस्य (for कुटुम्ब-). B₁ -वित्त (for -वृद्धि). Ś D₈.₁₂(all first time) -सतुल्ला, Ś Ñ₂ V₃ B D₃.₈.₁₁.₁₃(Ś D₈.₁₂ second time) संचय (for second -वृद्धि). —(l. 9) Ś₂ (second time) moth-eaten for सुखसुत्तम. Ś D₁.₂.₈.₁₀.₁₂(Ś D₈.₁₂ second time) सदा, D₈ तदा, D₈ वा (for च). Ś Ñ₁ V₂ B D₈.₁₂(Ś D₈.₁₂ first time) स्त्रियश्च पुत्रान्सुखस्ते चोत्तम, D₁₂ स्त्रिय **** स्समाप्नुयरिद(lacuna). —(l. 10) D₈.₈ T₂.₃ [अ]न्विदं, D₁₂ महान्; M₁.₃ सुख (for शुभ). Ś Ñ₂ V₂ B D₈.₁₂ (Ś D₈.₁₂ first time) रामस्य शृण्वन्निति(Ś₁ lacuna up to त)महाजन; Ś D₁-₃.₈.₉.₁₂ (Ś D₈.₁₂ second time) क्लैभेत लक्ष्मी सिधुं(D₁ °व)लौ मरोचनो. —(l. 11) Ś₁ D₈.₁₂(all first time) चापौन्; Ś₂(first time) धर्मान्; D₁₂ अक्षाद् (for सर्गं). Ś Ñ₂ V₂ B D₈.₁₂(Ś D₈.₁₂ first time) इह (for भुवि). D₈.₁₂ विपुलं श्रिय(D₁₂ °ढ श्रद्धा)म् (for भुवि चार्थसिद्धिम्). Ś D₁-₃.₈.₉.₁₂(Ś D₈.₁₂ second time) यथामिमेकं भुवि रामलक्ष्मणौ(D₂.₉ °णादिति). —After l. 11 (transp.), D₈ ins.:

3703(H)* रामायण महापुण्यं यः शृणोति नरः सदा।
आयुरारोग्यमैश्वर्यं तथैवविजय स्थिरम्।

—D₁₂ om. l. 12-15. D₈ om. l. 12-13. —(l. 12) Ś Ñ₂ V₂.₃ B D₈.₁₂ आरोग्यमायुष्यमतो(Ś D₈.₁₂ °मिद); D₈.₉ आरोग्यमायुष्कर (for आयुष्यमारोग्यकर). V₃ धनप्रद; D₈ यशस्वं (for अद्भुत). —(l. 13) M₃ Cg सुखं (for शुभं). D₁-₃.₈ बुद्धि(D₁ बहु, D₈ पुत्र)विवर्धनं च; G₁ बुद्धिकर च धर्म्य (for बुद्धिकरं शुभं च). Ś Ñ₁ V₁ B D₈.₁₂ धन्य भहतु(Ś₁ महतु; B₁.₄ हित तु)श्चिन्तं श्रु(Ś₁ Ñ₂ B₁.₄ च)पुण्य(Ś₁ नितं); V₂

धन्य यशस्य च तथा सुपुण्य.—Ś2 om. l. 14-15.—(l. 14) Ś1 B2.4 D3.11 नियत हि (B4 च); Ñ2 B1.3 D1-3 नियतैश्च (Ñ2 °हि); D4 नियत (for नियतेन). D5 सिद्धि (for ऋद्धिं). V3 नियत महर्षेः.—(l. 15) D6 M2 कर्णरसारम्; D9 कर्णरवलम् (for ओजस्करम्). D8 वृद्धि- (for ऋद्धि-). Ś1 Ñ2 V1.3 B D4.8.11 यश (Ś1 B2.4 D3.12 करे)स्करं वुद्धि (Ś1 V3 वृद्धि, B2.4 पुण्य, करं च नित्य, D1.5 आख्यानमूर्जस्करं, D2 °स्वल)मृ (D3 °र वृ)द्धिकामैः, D2 आख्यानसूर्यस्करमथ म्रगु (sic ?).]

—Thereafter Ś1 V2.3 B D4.8.12 cont.; while Ś2 ins after l. 13 of 3703* (owing to om.):

3704* मुनिकृतमिति दिव्यं ह्यादिकाव्यं त्रिलोके
निगदितमिदमार्षं पुण्यमत्यद्भुतं च।
रघुकुलवरजन्मख्यापन पुण्यकीर्ते-
र्दनुतनयनिहन्तुर्लोकनाथस्य विष्णोः।

[(l. 1) Ś D3.12 ऋषि- (for मुनि-). V3 अथ दिव्य, B4 इदमार्षं (for इति दिव्य) D4 अकृतमथ दिव्य.—(l. 2) V3 सुगदितम्. Ś D3.12 आर्यं (for आर्ष) B4 इति दिव्य (for इदमार्ष). Ś D3.12 रामवृत्त प्रशस्यं, V3 पुण्यद अद्भुत च (for पुण्यमत्यद्भुत च).—(l. 3) D4 om. -वर-.—Ś2 moth-eaten from ख्या up to र्दनु in l. 4. Ś1 V1.3 D3.12 -स्थापन, B1.3 D4 -[आ]ख्यापन (for -ख्यापन). V3 ** कीर्ति-; B4 पुण्यकारेः; D3.12 °कीर्तेः (for पुण्यकीर्तेः).—V1.2 illeg. for l. 4.—(l. 4) D4 °र्नित्य तु (sic) (for -निहन्तुः). Ś2 ** नाथस्य (moth-eaten) (for लोकनाथस्य).]

—Thereafter V1.2 B4 further cont.:

3705* इति षष्ठमिदं काण्डं युद्धकाण्डमिति स्मृतम्।
सर्गाणां तु शतं चैव पञ्चसर्गास्तथैव च।
काण्डेऽस्मिंश्च तथा सङ्ख्या श्लोकानां चापि कथ्यते।
षट् श्लोकसहस्राणि पञ्चश्लोकशतानि च।

[(l. 1) V3 om. षष्ठमिदं काण्डं.—(l. 2) V2 शतम् (for सर्गाणां). B4 च (for तु).—(l. 3) B4 त्वस्मिं (for कथ्यते). V2 कदाम्नी ते (sic) (for चापि कथ्यते).—(l. 4) V1 ** श्लोक, V2 चतार्थ च (for षट् श्लोक).]

—Thereafter V1 ins.

लङ्काकाण्ड समाप्तमिति ॥।

while V2 ins.

युद्धकाण्ड. समाप्तः। शुभमस्तु।।

whereas B4 ins.

लङ्काकाण्ड समाप्त ॥ समाप्तमिदं लङ्काकाण्डम् ॥ ० ॥

—After 3703*, Ñ1 ins.:

लङ्काकाण्डं समाप्त ॥ श्रीरामाय नमः। श्रीहनूमते नमः।

—After 3704*, B1 ins.:

लङ्काकाण्डं समाप्तं। ॐ नमो रघुनाथाय। ॐ रामाय। श्रीनारायणशर्मणो लिखितमिदं पुस्तकं च श्रीनारायणस्य। शुभमस्तु शकाब्दाः। शके वह्नि ग्रहे बाणे चन्द्रे च परिमापिते। श्लोके लिखितो यस्तु श्रीनारायणशर्मणा। ॐ हरिं शरणं भजे॥ श्रीरस्तु।;

while B2 ins.:

लङ्काकाण्डं समाप्त ॥ श्री श्रीरामः लेखके श्रीरस्तु। शकाब्दाः १७२० श्रीव्रजकिशोरदेवशर्मणो लिखितम्-श्रीदेवनाथसिंहस्य ग्रन्थमिदम् ॥

whereas B3 (marg.) cont. after 3704*:

3706* वाल्मीकेर्वक्त्रनामलेन्दुगलितं हृदय परं पावनम्
शून्यं जागमृत विदन्त्यनुदिनं ये श्रोत्रपात्रैर्नराः।
विष्णोः सर्वदित चराचरगुरो रामायणे सादरात्
तेषां श्रीभवने वसत्यनुदिनं नश्यन्ति चापदः॥

whereas D1 cont.:

3707* वेदे रामायणे चैव पुराणे भारते तथा।
आदावन्ते च मध्ये च हरिः सर्वत्र गीयते।
गोभूम्यश्वसुवर्णं च वस्त्राण्याभरणानि च।
दद्यात्तु वाचकं सर्वं राघवप्रीतिकाम्यया।

—Thereafter D1 ins.:

लङ्काकाण्डं समाप्त ॥ छ ॥ शुभ भवतु ॥ श्रीरस्तु ॥ संवत् 1988 वर्षे मासोत्तमशुभकारीकार्तिकमासे शुक्लपक्षे तृतीया गुरुवासरे लिखितं इदं पुस्तकं ॥ ॥ श्रीरस्तु ॥ समाप्तोऽयं युद्धकाण्डः ॥

यादृशं पुस्तकं दृष्ट्वा तादृशं लिखितं मया।
यदि शुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न दीयते।

॥ श्रीरस्तु ॥ श्रीरामचन्द्राय नमः ॥ श्री ॥ वाल्मीकिरामायणे युद्धकाण्डोऽयम्।

—D12 cont. after 3704*; whereas Ś1 ins. after colophon:

3708* काण्डेऽस्मिन्परिसंख्याता कथितं तत्त्ववुद्धिना।
सर्गाणां द्वे शते चैव पञ्चसर्गसमन्विते।
षष्टी श्लोकसहस्राणि पञ्च श्लोकशतानि च।
वृत्तान्ताश्च समाख्याताः सप्तविंशं च सयुताः।

[Before l. 1 Ś1 ins. ॐ.]

—Thereafter Ś1 ins.:

श्रीगणेशाय नमः ॥ शुभम् ॥ अतः परमुत्तरकाण्डो भविष्यति ॥;
while D12 ins.:

॥ ॥ समाप्तोऽयं युद्धकाण्डः ॥ ० ॥ ॥ राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम.

—After 3703*, D2.6 T2 (after colophon) G M1.2.3 (D6 G M1.2.3 l. 1-6 only) ins.; Ś D1-11 (Ś D12 after 3703(E)*) cont. l. 1 only after 3703(A)*; D7.10.11 cont. l. 1-6 only after 3703(G)*; D9 cont. l. 1-2 only after 3703(G)* (reading l. 2 for the

first time after 3703[A]* repeating it here), M1 ins. before colophon

3709* एवमेतत्पुरावृत्तमाख्यानं भद्रमस्तु व ।
प्रव्याहरत विस्रब्धं बलं विष्णोः प्रवर्धताम् ।
देवाश्च सर्वे तुष्यन्ति ग्रहणाच्छ्रवणात्तथा ।
रामायणस्य श्रवणे तुष्यन्ति पितरस्तथा ।
भक्त्या रामस्य ये चेमां संहितामृषिणा कृताम् । [5]
ये लिखन्तीह च नरास्तेषां वासस्त्रिविष्टपे ।
रामेति परपरं ब्रह्म तद्विष्णोः परमं पदम् ।
तस्माद्धि पठत श्रुत्वा मुक्तिभाजो न संशयः ।
ये शृण्वन्ति नरा यस्मात्तस्मै पूजां च कारयेत् ।
गोरत्नधनधान्यानि वस्त्रग्रामादिकानि च । [10]
अन्नानि च विचित्राणि वस्त्रमाल्ययुतानि च ।
श्रुत्वा समर्चयेद्विद्वाञ्छ्राव्यस्याभिभक्तितः ।
पुराणस्य च वक्तारं पूजयेद्भक्तितः सदा ।
रामायणस्य वक्तारं पूजिता वृद्धिमाप्नुयात् ।
राघवं कल्पयित्वा तु श्रुत्वा बुद्ध्या प्रयत्नतः । [15]
इतिहासस्य वक्तारं पूजिता मुक्तिमाप्नुयात् ।
रामायणे समाप्ते तु वाचकं यो न पूजयेत् ।
मूको भवति जन्मानि सप्त चैव तु मानवः ।
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन राघवप्रियकाम्यया ।
वाचकं पूजयेद्भक्त्या वस्त्रालंकारभूषणैः । [20]
तेन प्रीतो हरिर्विष्णुरात्मसायुज्यमाप्नुयात् ।

[M1 om l 1-2 7 8 15 17-21 M3 om l 1-2 D5 G3 read l 1-2 after l 6 —(l 1) D3 परम् (for भद्रम्) M2 एकं तदा (for एतत्पुरा) D6 पुराख्यातम्, D8 पुनरा° (hypm) D4.5.12 आख्यानं (for आख्यानं) G1.3 न (for व) D1 न शुभदं (for भद्रमस्तु व) —After l 1 Ś D13 repeat l 3 of 3703* —After l 1 D1.4.5 (after the first occurrence of l 1) ins

3709(A)* सर्वार्थसिद्धो भवति य इमां शृणुते कथाम् ।

[D5 सर्वथा (for सर्वार्थ) D4 इमां (for इमां) D6 शृणुयात् (for शृणुते) D4 नरः (for कथाम्)]

—(l 2) D6 प्रत्याहरति (for प्रव्याहरत) D6 विश्रब्ध (for विस्रब्ध) —G1 om l 3-4 —(l 3) D6 तुष्यति (for तुष्यन्ति) M1 *******ष्यति (damaged) (for the prior half) D5 G3 महात्मन्, D6 T1.2 महात्मा (for ग्रहणात्) D6 M1 सदा (for तथा) —(l 4) M3 श्रवणात् (for श्रवणे) D6 G1.2 M3 तुष्यति (for तुष्यन्ति) D7 तदा, D10.11 सदा (for तथा) —(l 5) D6 भक्त्या (for भक्त्या) G1.2 मुनिना, Ct as above (for ऋषिणा) D3 G3 कृत —(l 6) G1 M1.2 Cm लेखयति (for ये लिखन्ति) D5 G3 M1 लिखति च महात्मानः, D6 T1.2 लेखयति च ये मर्त्याः (D6 महात्मानः), G3 लिखति ये केचिन्नराः (for the prior half) ❀ Ct ये ऋषिणा कृतां मुनिना कृतां रामस्य संहिताम् । रामायणमित्यर्थः । लिखन्ति च वाचयन्ति त्रिविष्टपे स्वर्गलोके । 'पुण्यमात्मरामायणं भक्त्या यः पादं पदमेव वा । स याति ब्रह्मणः स्थानं ब्रह्मणा पूज्यते सदा' । इति वचनात् । अत्र फलश्रुतिश्लोकाः कतकव्याख्याने नोपलभ्यन्ते ❀ —T1.2 om. l 7-8 —D6 om l 11 —(l 12) M1 श्रोता (for श्रुत्वा), D6 सम्पूजयेद्दिव्याम् (for समर्चयेद्विद्वान्) —(l 13) D6 तदा, T2 तथा (for सदा) —(l 16) M1 मुक्तिमाप्नुयात् (for मुक्तिमाप्नुयात्) —(l 18) D6 च (for तु) —(l 21) T2 आप्नुयात् (for आप्नुयात्)]

—Thereafter T2 cont, while M1 ins after colophon

3710* अकृतमपराधं क्षन्तुमर्हन्ति सन्तः ।

—Thereafter M1 cont

3711* आपदामपहर्तारं दातारं सर्वसम्पदाम् ।
लोकाभिरामं श्रीरामं भूयो भूयो नमाम्यहम् ।
गोपालाय नमः ।

Colophon Before colophon M1 ins 3709* Ñ V B1.2.4 D4.8 (after 72) 13 read colophon after 79 D3 reads colophon for the first time after 90 repeating it here —*Kanda name* N B1.2.4 D2.13 लङ्काकाण्डे —After Kanda name Ś1 ins आभ्युदयिके, V1 B1 युद्धपर्वण्याभ्युदयिके, D1.2.3 (second time) आभ्युदयिके पर्वणि D1.8 (V1 D4 before Sarga name) 13 आभ्युदयिके —*Sarga name* Ś N V B1.2.4 D1.2.3.8 Second time) 13 रा (B1 श्रीरा) माभिषे (Ś2 moth eaten) क (D1 °क) B3 पाठादिमाहात्म्य D1 रामराज्यवर्णनं, D3 श्रीरामस्थित, D5 रामचन्द्राभिषेक, D7.10.11 सर्वजनपरिवृतस्य (D10.11 °स्य राजाधिराजस्य) श्रीरामचन्द्रस्य पट्टाभिषेकभद्रासनं, D12 रामराज्य, G2 पट्टाभिषेक, G3 M3 श्रीरामपट्टाभिषेक (M3 षेचन) M1.2 श्रीरामचन्द्रपट्टाभिषेक —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N1 V2.3 B2.4 D2.4.8.9 (second time) 11.13 om Ś2 112 N2 118, V1 111 B1 88 B3 109 D1 113 D3 114 D5.9 G M2.5 131 D3 (first time) 115 D10.11 130 T1 140 T2 142, M1 132, M3 133 B (ed) 128 L (ed) 110

—After colophon Ś1 ins 3708*

—After last colophon, Ś1 ins

समाप्तोऽयं लङ्काकाण्डः ॥

while B1 ins

समाप्तश्चायं लङ्काकाण्डः । —श्रीराम —श्रीराम —श्रीराम । धनदेवशर्मणोऽयं ग्रन्थो लिखितः — ॐ नमो भगवते वासुदेवाय नमः — ॐ राम

श्रीरामचन्द्रप्रीत्यर्थं — श्रीरामकवचं लिख्यते

ध्यात्वा नीलोत्पलश्यामं रामं राजीवलोचनम् ।
जानकीलक्ष्मणोपेतं जटामुकुटमण्डितम् ।
सासितूणधनुर्बाणपाणिं नक्तंचरान्तकम् ।
स्वलीलया जगत्त्रातुमाविर्भूतमजं विभुम् ।
रामाख्यां पठेत्प्राज्ञः पापघ्नीं सर्वकामदाम् । [5]

अस्य श्रीरामचन्द्रकवचस्य बुद्धकौशिक ऋषि गायत्री छन्द श्रीरामचन्द्रो देवता कवचपाठे विनियोग

ॐ श्रीराम

राघवपटिल (शिरो मे राघव पातु) भाल दशरथात्मज ।
कौशल्येयो दृश (दृशौ) पातु विश्वामित्रप्रिय श्रुती ।
घ्राण पातु मखत्राता मुख सौमित्रिवत्सल ।
जिह्वां विद्यानिधि पातु कण्ठ भरतवन्दित ।
स्कन्धौ दिव्यायुध पातु भुजौ भग्नशकार्मुक । [10]
करौ सीतापति पातु हृदय जामदग्न्यजित् ।
रथ्यां पातु कबन्धघ्न रिस्व जीर्णो न वर्जिता । (sic)
भास्य कुलपति पातु कुक्षिमिक्ष्वाकुनन्दन ।
मध्य पातु खरध्वंसी नाभिं जाम्बवदाश्रय ।
गुह्य जितेन्द्रिय पातु पीठ पातु रघूद्वह । [15]
मूर्ध्नि वै च कटिं पातु सक्थिनी हनुमत्प्रभु ।
ऊरू रघूत्तम पातु रक्ष कुलविनाशकृत् ।
जानुनी सेतुकृत्पातु जङ्घे दशमुखान्तक ।
पादौ रक्षतु गोविन्द पातु रामोऽखिल वपु ।
एता रामबलोपेतां रक्षां य सुकृति पठेत् । [20]
स चिरायु सुखी पुत्री विजयी **** **।
एकाकी वसत नित्य पठत गन्धमादने ।
किमु ते काञ्चनकामा किमु त सुक्ष्म सुखम् ।
नानाशन यथा दत्त रक्षानि विविधानि ते ।
न दीयते मधुर वाक्य तेनाह सुकर सुख । (sic) [25]

—Thereafter repeats from श्रीरामकवच लिख्यते up to l 5 and then ins

ॐ रामकवचस्य बुधकौशिक ऋषिरनुष्टुप्छन्द श्रीरामो देवता आत्मरक्षा श्रीरामकवचपाठे विनियोग ।

ॐ शिरो मे राघव पातु भाल दूतविजयी भवेत्पावाक्ष सूतलोकचारिण न दृष्ट न विनष्ट सुरक्षित रामनामाभिरक्षित रामचन्द्रेति रामभद्रेति वा स्मरन्न लिप्यते पापै भुक्तिमुक्ति हि श्रीराम श्रीराम ।

—After last colophon D3 ins

समाप्तमिदं युद्धकाण्ड । अत परं उत्तरकाण्ड भविष्यति ।

प्राप्तराज्यस्य रामस्य राक्षसानां वधे कृते ।
आजग्मुऋषय सर्वे राघवं प्रतिनन्दितुम् ।

॥ श्री ॥ रघव नागरशाली भ्रमद्रामादृवास्तव्य ॥

while D4 ins

समाप्तमिति ॥ शुभमस्तु ॥

यादृश पुस्तक दृष्ट्वा तादृशं लिखितं मया ।
यदि शुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न दीयताम् ।
ऐरावणपाठ *ये शुभं ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ।
श्रुत रामायणं येन सवणार्थे मनुष्यस्य ।
धर्मार्थकाममोक्षाणां प्राप्नोत्येव न संशय । [5]
पुत्रार्थी लभते पुत्र धनार्थी लभते महीम् ।
धनार्थी धनमाप्नोति कन्या विन्दति सत्पतिम् ।
राम नामेवमाकर्ण्यं श्रुत्वा वै रामपौरुषम् ।
सप्तजन्मान्तर पाप तत्क्षणादेव नश्यति ।
अनेकजन्मार्जिता हत्या दर्शनेन विनश्यति । [10]
यै श्रुत च शिरायण पुनर्जन्म न विद्यते ।

—D5 ins

युद्धकाण्ड समाप्तोऽयं ॥ संवत् ॥ १७८७ ॥ वर्षे दुन्दुभिनामसंवत्सरे गतेऽब्दे भाद्रपदचतुर्दश्यां सोमवारे ॥ लिखितं भावनगर शुभस्थाने ॥

श्रीरामलक्ष्मणसुग्रीवहनुमद्भ्यो नम ॥

—D6 ins

रामार्पणमस्तु श्रीरंगशायि ॥ श्री ॥ श्रीशके ३६८९ ॥ सर्वजि त्संवत्सरे मधुशुक्लतृतीयायां समाप्तोऽयं ग्रन्थ ॥ श्रीरामो जयति । ग्रन्थसंख्या ॥ ७००० ॥

—D6 ins

समाप्त युद्धकाण्ड । संवत् १८२२ पुष्यमासे कृष्णपक्षे तृतीया १८

—D7 ins

इति श्रीगोमतीतीरनैमिषारण्याश्रमेधसरत्नुवासतपुनीन्द्र द्विजेन्द्रवानरेन्द्रमन्द्रघोषुच्छेन्द्रराक्षसेन्द्रपरिवृतस्य नरकाकये न्द्रादमसुधाब्धिपेन्द्रपरिवृतस्य मुनिवृन्दारकानन्दवन्द्यमानकोर काकारचरणयुगलस्य तत्कृतार्णा मराल मल्लिसहितस्य साकेतपुर वराधीश्वरस्य दीनानां दैन्यनिर्हरणस्योदीर्णस्य वीर्योल्लसित रावणवधार्थं दत्ते प्रार्थितस्य रघुकुलतिलकसम्भूतस्य श्रीसीता विशेषकस्य लक्ष्मीपते सारस्यावस्य लक्ष्मीपतो राजाधिराजस्य लोकाभिरामस्य निकषोत्कट्यो श्रीरामलक्ष्मणयोरादिकवे शिष्ययो कुशलवयोराख्याने श्रीमद्वाल्मीकीये आदिकाव्ये श्रीमद्रामायणे चतुर्विंशतिसाहस्रिकसंहितायां यु॰ पञ्चविंशाधिक शतमानक॰ समाप्त ।

At the end of the commentary D7 adds

श्रीरामायणटीका महेश्वरयतिना कृता ।
शिवरामेण यतिना नाभिरूपेण कारिता ।
लिखितमिदं पुस्तकं गुर्जरविश्वनाथभट्टेन ॥ छ ॥

श्रीशिवार्पणमस्तु ॥ विश्वनाथ नम ॥ छ ॥ राम ॥

—D8 ins

समाप्त १७८२ समय नाम पागी परतो ।

—D10 11 ins

हरि ॐ इति श्रीगोमतीतीरनैमिषारण्याश्रमवासत त्पुराट नवमुनीन्द्रद्विजेन्द्रादिवसुधाधिपेन्द्रपरिवृतस्य मुनिवृन्दारक (D11 repeats वृन्दारक) वृन्दवन्द्यमानकोरकाकारचरणयुगलस्य सन्द्रानुवर्तिन्य (D11 om तन्निम्र) सम्मलिसहितस्य साकेतपुर वराधीश्वरस्य दीनानां दैन्यहरणोदीर्ण(स्य)वीर्योल्लसितरावणवधार्थं दत्ते प्रार्थितस्य रघुकुलतिलकसम्भूतस्य श्रीसीताविशेषकस्य लक्ष्मीपते सारस्यावस्य लक्ष्मीपतो राजाधिराजस्य लोका भिरामस्य निकषोत्कट्यो श्रीरामलक्ष्मणयोरादिकवे शिष्ययो कुशलवयोराख्याने श्रीमद्वाल्मीकीये आदिकाव्ये श्रीमद्रामायणे चतुर्विंशतिसाहस्रिकायां संहितायां श्रीमद्युद्धकाण्डे पञ्चविंशाधि कशतमानकथावसान समाप्त ।

—D12 ins

समाप्तोऽयं कद्धाकाण्ड । परिपूर्णमिदमिति ॥

वायुपुत्र महावीर मां रक्ष ॥,

—T2 ins

श्रीहनूम सीतालक्ष्मणभरतशत्रुघ्नसहितरामचन्द्रार्पणमस्तु ॥,

—T3 ins

चरितं रघुनाथस्य शतकोटिप्रविस्तरम् ।
एकैकमक्षरं प्रोक्तं महापातकनाशनम् ।
श्रीरामार्पणमस्तु । श्रीरामाय नम ।,

—G1 ins

श्रीरामचन्द्राय परब्रह्मणे नम ।

ग्रन्था स्युर्बालकाण्डे निजसुरगणिता मारभात्रा द्वितीये
रङ्गे सा।श्रीस्तृतीये नरतरुगणिता स्युश्चतुर्थे च काण्डे।
काण्डे स्यु पञ्चमेऽपि स्तननगगणिता नाकयाचाम षष्ठे
सोगी रागी परस्मिन्ससुरवर इति स्यात्समाप्ता च सख्या।

बालकाण्डे २२८० अयोध्याकाण्ड ४४१(२)५ आरण्यकाड २७३२ किष्किन्धा २६२० सुन्दरकाण्ड ३००६ युद्धकाण्ड ६५१० (६१३०) उत्तररामायण ३३३४ आ २४२७३ ग्रन्थ हरि ॐ शुभमस्तु । श्रीगुरुभ्यो नम । श्रीनिवासस्वहस्तलिखितम्।,

—G2 ins

श्रीरामाय परमगुरवे नम । श्रीरामचन्द्राय नमो नम हरि ॐ ॥,

—G3 ins

श्रीरामाय नम । हरि ॐ शुभमस्तु । श्रीगुरुभ्यो नम । श्रीसीतालक्ष्मणभरतशत्रुघ्नहनुमत्समेतश्रीरामचन्द्राय नम । श्री रामार्पणमस्तु शुभमस्तु ॥,

—M1 ins

श्रीरामभद्राय नम ।

—Thereafter cont 3710*,

—M3 ins

युद्धकाण्ड समाप्तम् । श्रीरामाय नम ।,

—M5 ins

यदक्षरपदभ्रष्टं मात्राहीनं च यद्भवेत् ।
तत्सर्वं क्षम्यतां देव नारायण नमोऽस्तु ते ।

युद्धकाण्ड समाप्त ॥ शुभमस्तु ॥,

—M6 ins

श्री श्री ॥ श्रीरामचन्द्राय नम ॥
श्रीरामाय रामभद्राय रामचन्द्राय वेधसे ।
रघुनाथाय नाथाय सीतायाः पतये नम ।
श्रीराम शरणं मम श्रीराम एव गतिर्मम ॥ श्री श्री ॥,

—K (ed) ins

आदित सर्गा ॥५२७॥ इति श्रीरामायणे युद्धकाण्ड सम्पूर्णम् ॥६॥,

—L (ed) ins

समाप्तश्चायं युद्धकाण्ड ।

APPENDIX I

This Appendix comprises 77 additional passages found in some of the 34 MSS which have been cited in the foot notes to the constituted text They are either too big or unimportant to be included in the foot notes below the text

The order of the MSS and the principles adopted in writing the foot notes to these passages are the same as those of the foot notes to the constituted text

1

After the colophon of Sarga 5, Ś1 Ñ V1.3 B D1-4.6.9.11 ins

हनूमता कृतं कर्म घोरं श्रुत्वा भयावहम् ।
दग्धां च नगरीं दृष्ट्वा साट्टप्राकारतोरणाम् ।
तत परमदुःखार्ता जननी रक्षसां पते ।
सुतं विदितवृत्तान्तमिदमुवाच विभीषणम् ।
नष्टान्वेषणकार्यार्थं प्रेषितो हनुमानिह । [5]
रामेण विनयज्ञेन तां च दृष्ट्वा विभीषण ।
पुत्र राक्षसराजस्य महानयमुपद्रव ।
विदितं ते महाप्राज्ञ यथेदं वै भविष्यति ।
अधर्मेण हि धर्मज्ञ भुज्यमानं सुखं महत् ।
आहरत्यापदं घोरामसुहृद्धीतिवर्धिनीम् । [10]
रामेण तु सधर्मेण भुज्यमानं सुखं सदा ।
नाशयत्याशु तत्पापं स धर्मो विदितस्तव ।
तदिदं गर्हितं कर्म कृतं भ्रात्रा तवानघ ।
न प्रीणयति मां भुक्तमपथ्यमिव भोजनम् ।
न हि सीतां हृतां ज्ञात्वा धर्मशास्त्रार्थकोविद । [15]
न करिष्यति धर्मात्मा रामः सदृशमात्मन ।
न हि सत्त्ववत कश्चिन्मृधे शक्तोऽपि मोक्ष्यते ।
स हि सत्यव्रतश्चैव द्विष्य चाप्यचल स्थित ।
गृहीतचाप संक्रुद्ध शोषयेदपि सागरम् ।
ये हि युद्धेषु रामेण हतशेषा निशाचरा । [20]
इह प्राप्ता परित्रस्तास्तद्वीर्यबलपौरुषा ।
दुर्निग्रहं दुराधर्षं क्रुद्धस्य शरदुर्दिनम् ।
तस्य वीरस्य विस्तीर्णं वर्णयन्ति निशाचरा ।
चतुर्दशसहस्राणि रक्षसां क्रूरकर्मणाम् ।
को नु मर्त्यस्तदा हन्यादेक परमसंयुगे । [25]

(1 1) V1.3 B3 D1-4.6 तु तत् (for तत) B3 श्रुत्वा (for कृतं) N1 D1-4.6 श्रुत्वा घोरं (by transp) V1.3 श्रुत्वा घोरं, B3 कर्म घोरं (for घोरं श्रुत्वा) —(1 2) Ñ1 V1.3 D1.4.6 ज्ञात्वा, B3 श्रुत्वा, D2 हेमां (for दृष्ट्वा) D4 साद्रि (for साट्ट) —For 1 1-2, Ñ2 B1.2.4 D5 subst, V1 ins before 1 1, while B1 ins after 1 2

1* दग्धां दृष्ट्वा ततो याते हनूमति महामतौ ।
राजमार्गविरहितामुग्रां महाबलपराक्रमान् ।

[V1 दग्धान् (for उग्रान्)]

—(1 3) N2 B D5 श्रुत्वा (for तत) Ś1 तु राम (for परम) —(1 4) N2 V1.3 B D5 दशमानसुतम्(V1.3 B2.3.4 °सान्वेन्) (for विदितवृत्तान्तम्) —(1 5) N2 V1.3 B D1-4.11 हेतो (for नष्टान्) N1 दृष्टो मृगयता तेन (for the prior half) —(1 6) Ś1 D11 [अ]विनिन्देन (for विनयज्ञेन) N2 V1 B D5 नरेन्द्रेण नदेन (for the prior half) D1 चतु (for च) D4.6 ते दृष्टो (for च दृष्ट्वा) —(1 7) L (ed) महद्भयम् (for महानयम्) N V1.3 B D1.4.6 उपस्थितम् (for °द्रव) —(1 8) Ś1 D1-4.11 हि ज्ञात्वा, B4.5 वै (for यथा) Ś1 N2 D1-4.11 यथा भवेत् (D1 यदि दुर्गति(D4.6.11 °ति) (for the post half) —(1 9) V1.3 भुज्यमानं (for भुज्यमान) N2 B1 D5 महत् सुखं V1.3 B2.4 सदा_) (by transp) (for सु महत्)

—(1 10) N1 आपदत्यापद N2 V3 आहरेदाप°, B1.3 D1.4.6 आवहत्यापद B3 अमहद्, D2.11 ससुहृद (for असुहृद) —Ñ V1.3 B D1-4.6.9 om 1 11-12 —(1 12) D11 अधर्मो (for स धर्मो) —(1 14) Ñ2 V1.3 B1.4 D5 मे, D4 मा (for मां) D4 भेषज (for भोजनम्) —(1 15) N2 V1.3 B D4.6 स (for न) B3 हत्वा (for हृतां) Ñ1 स हि धर्मज्ञ कोविद Ñ2 V1.3 B D1-4.6.9 सर्वज्ञ(D5 °धर्म)नय(D1.4.6 °विधि)कोविद (for the post half) —(1 16) Ñ2 V1.3 B D5 सक्त(B2 °ह)दिष्यति (for न करिष्यति) —Ñ V1.3 B D1-4.6.9 om 1 17 —(1 17) L (ed) यस्य (for कश्चित्) L (ed) शक्यपि —(1 20) Ñ V1.3 B D1.4 ये(B2 ते) हि(N1 D1 न) युद्धे युधा तेन D1.4 ये न युद्ध हतास्तेन (for the prior half) —Ś1 D11 om (hapl) 1 21-23 —(1 21) N1 पुरा (for इह) —(1 22) N2 V3 B3 D5 दुर्निवार L (ed) दुर्वार्य (for दुर्निग्रह) —(1 23) B1 दुर्दर्श (for विस्तीर्णं) —(1 24) N2 V3 B1.4 D5 नीच D1 घोर (for क्रूर) —(1 25) D4 हि (for नु) Ñ2 V1.3 B D1.4.6 तथा (for तदा) —(1 26) Ñ V1.3 B D1.4.6 तेन (for एक) B1 हस्ति (for नाहि) N1 D4.6 नोत्सव Ñ2 V1.3 B D4.6 सवाहन D2 सोऽहं (for सन्निहित) N V1.3 B D1.4.6 च (by transp) N V1.3 B D1.4.6 सहित (for दुर्विनय). —(1 27) B3 नर (for न हि), D1 ऽभवत्, L (ed) सर्वं

एव चरति लोकेऽस्मिन्स कालो दुरतिक्रम ।
तादृश न हि देवेषु वीर्यमस्त्यसुरेष्वपि ।
खरस्यैव वधान्मन्ये मारीचस्य वधादपि ।
न रामसदृशो ह्यस्ति निशाचरगणेष्वपि ।
तमेवगुणसम्पन्न मत्वा दशरथात्मजम् । [30]
न शान्तिमधिगच्छामि भयात्मन्यथितेन्द्रिया ।
तथ्यथा प्राप्तकाल ते वीर न व्यतिवर्तते ।
तथा कुरु विशालाक्ष बुद्ध्या परमसूक्ष्मया ।
हित वचनमास्थाय तदात्वे च महोदयम् ।
श्रावयाद्यैव वाक्यार्थं रावण यदि मन्यसे । [35]
इममुद्भ्रान्तहृदय धर्माच्चलितमानसम् ।
न ह्यत्र पतितात्मानमुत्सहे ह्यनुशासितुम् ।
सीतां नियोजयस्वेति वचन वदता वर ।
पौलस्त्य श्रूयता श्रीप्रतीतमन्ते हित भवेत् ।
कर्मभिर्दारुणै श्रान्त इत मन्मथलिन्द्रया । [40]
धर्मवाक्यामिते श्रीतैर्वालिशं प्रतिबोधय ।
बालिश्लोकाणवीण दारुणे पापकर्मणि ।
त्वमेव भ्राजसे कीर्त्या घनैर्मुक्त इवांशुमान् ।
त्वया ह्येकेन सर्वोऽयमधर्मप्रस्थितो जन ।
धार्यते न्यायवृत्तेन वेलयेव महोदधि । [45]
यथा स्वधर्मेण हि नैव युज्यसे
　　यथा न कीर्त्या परया न युज्यसे ।
तथा यतस्वाद्य हितानुदर्शने
　　यथा न मृत्योर्वशमेषि सर्वत ।
इतस्ततो मत्सुरभिर्यथा द्रव [50]
　　निवार्यते परमशितैर्महाङ्कुशै ।

(for देवेषु) L (ed) सुरेषु (for [अ]सुरेषु) N1 V1.3 B1 D1.3 वा, Ñ2 B1.2.4 D2.4.5.6 च (for [अ]पि) —Ś1 om. (hapl) ll 28-29 —(l 28) D2.3.5.11 च (for [ए]व) B2 वध (for वधान्) Ñ1 खरस्य च वध एव (for the prior half) Ñ2 V1.3 B D2-4.8.9 मारीचनिधनात्तथा (B4 °च्च, D2-4.6 °दपि) (for the post half) —(l 29) Ñ1 D1.3.4 [ऽ]स्तीह Ñ2 V1.3 B D3.5.6 [ऽ]स्तीति (for ह्यस्ति) Ñ1 [ग]णे, D2-4.6 वै (for [अ]पि) B गणेश्वर (for गणेष्वपि) —D5 reads l 30 after l 27 —(l 30) Ñ1 D1.4 तद् (for तम्) Ś1 Ñ2 B D6 एव (for एव) —After l 30, V3 ins

2* लङ्का दग्धा वन भग्न राक्षसा प्रलय गता ।
　　यत्कृत रामदूतेन स राम किं करिष्यति ।

—(l 31) Ñ B D1-4.6 लभयन्छामि D4.12 प्रमथितेन्द्रिया —After l 31, D5 ins

3* नून चरति लोकेषु स कालो न्यविग्रह ।
　　तादृश नैव पश्यामि त्रिलोकेषु विभीषण ।

[for l 1 cf the var of l 26]

—(l 32) D5 त, G (ed) तु (for ते) Ñ1 यथा यथा प्राप्तकाल (for the prior half) B1 D5 नातीतिमेति वर्तते (for the post half).—(l 33) Ñ1 तथा (for तथा) Ñ V1.3 B D1-4.5.6 चर (for कुरु) V1.3 B1 परमयुक्तया —(l 34) N V1 B D1.3.4.5.6 आपत्सां, V4 अत्यर्थ (for आस्थाय) Ñ1 तथ्या, Ñ2 B D3.4.15 तदा (B1 D5 °था) स्व (B1 D12 ते) V3 तवार्थो (for तदात्वे) D1 वदायैव (for तदात्वे च) Ñ1 V1.3 B D5 मधुरोदय (for च महोदयम्) —(l 35) B4 [अ]पि (for [ए]व) Ñ1 V1.3 B2-4 D1.4.6 वाक्यज्ञ, B1 कर्मज्ञ, D3 वाक्य त्व (for वाक्यार्थं). Ñ1 शक्यसे, V1.3 B2.3 D1.4.5.6 शक्यते, B1 मन्यसे D1.3 शक्नुषे (for शक्यसे).—(l 36) N2 V1.3 B D1.3.5 अद्य, D1.12 इदम् (for इमम्) Ñ V1.3 B1.3.4 D3 उद्भ्र-, B2 उद्भ्रा D1.4.6 उद्भ्रा (for उद्भ्रान्त) D4 धर्मोच्चलित —(l 37) N1 [प]त (for [प]त) Ñ2 V1.3 B D1-4.5.6 न ह्येनमुत्सहे(D1 °त्मा, D3.4 °जिता)त्मानम् (for the prior half) V1 ह्यनु शासितु B1.3 पुत्र शासितु D3 या तु भावितु (for ह्यनुशासितुम्) N1 D1.3.4.5.6.11 तस्येहैवानुशासितु B1 तत्प्रशामिव शासितु, B4 यत्सहिष्येनुशासितु (for the post half) —(l 38) Ñ2 D1.3.4 D5 नियोजयस्वेति (for नियोजयस्वेति) —(l 39) N1 B1 श्रावता (for श्रूयता) Ñ1 अनु , Ñ2 V1.3 B D1-4.5.6 भव (for भवे) L (ed) एतत्तु विदित भवेत् (for the post half) —(l 40) V1 भ्रात, D1 पाप, D1.4 शांत (for श्रान्त) Ñ V1.3 B D1-4.5.6 ह(Ñ1 V1 B2 कृ)तमन्मथनिद्रया (for the post half) —B1 om l 41 —(l 41) N1 श्रोतैर् (for श्रीतैर्) Ñ2 V1.3 B2.4 D1 दुष्टं B1 भ्रष्टं (for बालिश). —(l 42) D1.5 [आ]वासे, D1 [आ]कीर्णे (for [आ]कीर्णे). Ñ2 V1.3 B D1.3.4 लोमहर्षणे, D1.4 कारणसंकुले (for पापकर्मणि) Ñ1 दारुणाकारसंकुले (for the post half) —(l 43) V1.3 B एको (for एव) B4 राजसे (for भ्राजसे). Ñ2 V1.3 B D5 घन(N2 D5 राहु)मुक्त इवोडुराट् (for the post half) —(l 44) Ñ2 V1.3 B D5 प्रजानां (for मलिनो) —D5 om ll 45-51 —(l 45) Ñ1 D1.3.4 बाध्यते (for धार्यते) Ñ2 V1.3 B D5 साधु (for न्याय) Ñ2 V1.3 B D5 सेतुनेव, D1 वेलेव च, L (ed) वेलवैव (for वेलयेव) D1 महोदधे —(l 46) Ñ1 D1.3.4 च (for हि) Ñ2 V1.3 B D5 न पाप प्रवणेन (for स्वधर्मेण हि नैव). Ñ1 युज्यसे, V1.3 B1.3.4 D1.3.4 गृह्यसे (D1 °ते) , L (ed) युज्यते (for युज्यसे) D5 न गृह्यसे कच्चित् (for हि नैव युज्यसे) —(l 47) N1 तथा (for यथा). N B1 D5 च (for first न) D5 तुल्यया (for परया) Ñ2 B1 D5 च (for second न). N1 युज्यसे (for युज्यसे) V1 विमुच्यसे, D1 विमुच्यसे B1.3 D1-4 विमुच्यसे(D1 °ते), D12 विमुच्यसे (for न युज्यसे) —(l 48) N1 D1 तथा स्वार्थे , Ñ2 V1.3 B D5 यतस्वैह (for यतस्वाद्य) Ñ V1.3 B2.3 D5 हितार्थे (for हितानु) L (ed) यथा तथा स्वार्थहिते तु दर्शिन् —(l 49) Ñ1 V1.3 B3 D3.4 यदि (for यथि) N1 B D5.6 सर्वत्र , V1 सर्वदा, D5 रावण (for सर्वत) D5 यथा इह मृत्योर् ग्रसेति नो यथा —(l 50) Ś1 D12 यथा; N1 D1.3.4 ततस्(for इतस्) Ś1 इवम्यथो, Ñ2 illeg , B1 यथाव्यथी, D5 यथा गजो, D5 यथा मत्त D12 इत-पत (by transp) (for

महाद्विपो रजनिचराधिपस्तथा
निवार्यतां द्विरदबलाङ्कुशैर्बलात्।
तथैवमुक्तश्चरणौ निपत्य वै
सुतो जनन्या विषयेषु मत्सरी। [55]
कृताभ्यनुज्ञः स तया कृताञ्जलि-
र्जगाम रक्षोधिपदर्शनोत्सुकः।

Colophon

2

After Sarga 9, Ś1 Ñ V1.2 B D1-4.6.9.13 ins.:

विभीषणवचः श्रुत्वा धर्मार्थसहितं तदा।
मन्त्रिभिः सह मेधावी मन्त्रयामास रावणः।
वाक्यविद्वाक्यकुशलो दक्षो दक्षजनप्रियः।
राक्षसाधिपतिर्वाक्यं युक्तार्थमिदमब्रवीत्।
स्वशक्तिं परशक्तिं च देशकालौ च सर्वशः। [5]
समीक्ष्यारभते कर्म यः स बुद्धिमतां वरः।
कर्मणामनुबन्धं च विदित्वा सर्वकर्मसु।
अर्थमर्थानुबन्धं च यः परीक्षेत्स पण्डितः।
सुव्यवस्थितमन्त्रेण परकर्माभिघातिना।
भवितव्यं नरेन्द्रेण न कामवशवर्तिना। [10]
ऐश्वर्यमदमत्तेन सर्वलोकावमानिना।
न हि धारयितुं शक्यं राज्यं चिरमनामयम्।
यः कार्यनिश्चयं कृत्वा विषयान्विषयाधिपः।
प्राप्तुं कामयते लोके स राज्यफलमश्नुते।
अर्थानर्थौ विमृशता चेष्टमानेन निश्चितम्। [15]
भवितव्यं विशेषेण राज्ञा नित्यं कृतात्मना।
चेष्टयन्तो महात्मानः सद्वासद्वा विशेषतः।
अलक्ष्या हि यथा लोके ज्योतिषि चन्द्रार्कयोर्गतिः।

यथा द्रवद्). —(l. 51) D3 नरसिंहेर् (for परमद्विदे( ). —(l. 53) D3 निवार्यते. Ñ1 तव, D4 श्नैर् (for द्विर-). D1 तथा; D1.3 स्वया (for बलात्). —(l. 54) Ñ1 यथैवम्; Ñ2 V1.2 B D1.2.4.6.9 यथैवम्; D8.10 तथैवम् (for तथैवम्). Ñ V1.2 B D1-4.6.9 निपीड्य तौ (V1 B वै); L (ed.) निपत्य तौ (for निपत्य वै). —(l. 55) Ñ1 मुनेः; Ñ2 B D1.2.4.6 शुभौ; D3 तस्याः; D9 वचो (for सुतो). B1.2 D1.2.4.6 [अ]मत्सरी (for मत्सरी). L (ed.) विषमे विभीषणः (for विषयेषु मत्सरी). —(l. 56) Ñ1 च; D1.2.4 तु (for स). Ñ1 D1.4 ततः; V1.2 B D3 तदा (for तया).

Colophon. —*Kāṇḍa name*: Ñ1 V1.2 B D1.2.4.9.11 सुन्दरके. —*Sarga name*: Ś1 D4.13 विभीषणमातृवचनं (D4 °वाक्य); Ñ1 मातृसंवादः; Ñ2 V1.2 B D2 विभीषणमातृवाक्यं; D1.6 विभीषणवाक्यं; D3 लङ्कापर्वणि विभीषणमातृवाक्यं, D9 मातृवाक्य. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 Ñ1 B1-3 D1.2.4.6.13 om.; Ñ2 D9 79; V1 74; V2 67; B4 81; D3 82, G (ed.) 76; L (ed.) 75. —After colophon, D3 concludes with राम.

—Thereafter Ś1 Ñ V1.2 B3.4 D1-4.6.9.13 ins. l. 1–65 of App. I (No. 3).

2

(l. 1) Ñ V2 B3.4 D3 हित; B1.2 D1 वच° (for तदा). —(l. 3) V2 कविद् (subm.) (for वाक्यविद्). B4 दुष्-, D1 विष (for दक्ष-). Ñ V2 B2 दुष्टदक्ष- (for दक्षो दक्ष-). Ñ2 V1.2 B D9 -सहायवान् (for -जनप्रियः). (l. 4) Ñ2 V1.2 B D2.4 भाषते; D3 अन्वय (for मि-). —(l. 5) Ś1 अशक्ति (for स्वशक्ति). V1 B2 दक्षकाल (D2 °लौ) च; B1.3 देशकालज्ञ (for देशकालौ). Ñ V1.2 B D1.3.4 वत्सल (for सर्वशः). —(l. 6) V1 B2 D9 कार्यं (for कर्म). Ñ2 V1.2 B1-3 D2.3 स तु (Ñ2 D4.9 स तु) इह इति स्मृतः; B4 D9 य° बुद्धिरिति (for the post. half). —(l. 7) D1 अनुरूपेन (for अनुबन्ध च). Ñ2 V1.2 B1-4 D1 अनर्थं सानुबन्ध च (V2 B3.4 यो); B1 अनर्थस्यानुबन्ध यो (for the prior half). Ñ1 B2 D3 यो विदित्वा स्वकर्मसु (for the post. half). —(l. 8) V1 अर्थानर्थे. D3.2.1 यः (for च). Ñ1 अनुमेयानुबन्ध च (for the prior half). Ñ1 B2 यः पश्यति; Ñ2 B2 D9 यः पर्येति; V1.2 B1.3 D1-4.6 पर्येष (B1.3 D9 °ष्य) ति (for यः परीक्षेत्). V2 om. स. —(l. 9) Ś1 आत्मवशित- (for सु°). —V2 om. (hapl. ?) from the post. half up to the prior half of l. 10. Ñ1 B1.3 D1 -मर्म-; Ñ2 B4 D9 -मर्म-; D1-मार्ग- (for -कर्म-). B3 मन्त्रार्थ मन्त्रघातिना; D2 सुमन्त्र-प्रीतिघातिना (for the post. half). —D9 om. (hapl.) l. 10. —(l. 10) D3 हि रौद्रेण (for नरेन्द्रेण). —(l. 11) Ñ1 V1 B2.3 D1.9 सर्वलोकाभिमानि (D9 °घाति)ना, D13 सर्वलोक-विमानिना (for the post. half). —B1 om. (hapl.) l. 12–15. Ñ2 V1.2 (reads l. 12 for the first time before l. 38, repeating it after l. 59). B D2 transp. l. 12–37 and l. 38–59. —(l. 12) D1 [ह]ह (for हि). Ñ1 विचारयितुं; Ñ2 V1.2 (second time) B1-3 D9 हि कार-यितुं; V2 (first time) हि चारयितुं (for हि धारयितुं). Ñ2 B2 D3 कार्यं (for राज्यं). V1 चैव मनोज्ञं, V2 (second time) तेन चिराकृतः (for चिरमनामयम्). —(l. 13) D1 वार्ये (for कार्य-). Ñ1 D2 -विषय, V2 B2 D1-4 -विजय (for -निश्चय). B1 विषयाद्; D2.4 विषये (for °यान्). —(l. 14) Ś1 D13 आप्तुं; Ñ1 प्रागप्य; D2.4 प्राप्य (for प्राप्तुं). B2 सर्वं; D2.4.6 काले (for लोके). Ñ1 स लोक-, B2 राजस्व, D1 तु राज्य (for स राज्य). D4 -सुखम् (for -फलम्). —(l. 15) D3 विमृशयेत्; D4 विमृश्यतो (for विमृशता). Ñ2 निश्चितो; D9 चोदित (for निश्चितम्). —(l. 16) V2 राज्ञो (for राज्ञा). Ñ2 B2 D3 मनस्विना, V2 B1.2.4 महात्मना (V2 °ना) (for कृतात्मना). —Ñ2 V1.2 B D9 om. l. 17. —(l. 17) Ñ1 D9 चेष्टमाना; D1 चेष्टयो हि; D1-4 चेष्टया हि; L (ed.) सुचेष्टया (for चेष्टयन्तो). Ś1 पूर्व विचार्य युद्धेन (for the prior half). Ñ1

मक्षत्राणां ग्रहाणां च तथा वृक्ष महात्मनाम्।
य च प्रस्थानमास्थाय प्रयाति मनुजेश्वर। [20]
तेनेश्वरप्रयातेन यथा यातः ध्रुवं जनः।
यस्य वनुरक्तस्य नायकानुगतो नयः।
यथा लोके तथा राज्ञः वृत्तान्तानुगतो नयः।
पर्याप्तं वाप्यभिज्ञानमिह स्वाधीनता प्रति।
तस्याज्ञामपि वैदेही नैव मे स्पृशते मतिः। [25]
अत्र कश्चिदकृतात्मानस्तपस्विजनघर्षणम्।
गर्हितस्तत्र मे बुद्धिरियं प्रागेव निश्चिता।
तापसानामरकारं मया धारयता कथम्।
बाणचापासिहस्तेन विद्रान्ता वनचारिणः।
ननु शान्ताश्रमिर्नाम सर्वभूतदयापरैः। [30]
भवितव्यं फलाहारैर्नित्यमाश्रमवासिभिः।
सूक्ष्मताम्राम्बरधरा तप्तकुण्डलधारिणी।
का द्वितीया यथा सीता वसत्याश्रमवासिनी।
कृत नूपुरनिर्घोषा सकाञ्चयाभरणस्वना।
ध्रुवपूर्वा मनुष्येण धर्मार्थं वसता वने। [35]
तत्रैव धर्माचरणाद्विनिवृत्तः स राघवः।
राक्षसानां वधं कृत्वा से गताद्विरिव पुनः।
अतर्क्यमप्यनिश्चयं दैवं कर्म सनातनम्।
अधीनथफलं लोके सर्वप्राणिषु वर्तते।
तत्र यन्मानुषं कर्म तत्सर्वं सुपरीक्षितम्। [40]
यथैव मानुषाद्न्यद्दैवं तच्च समीक्षितम्।
सर्वं समनुपश्यन्ति या गतिं बुद्धिचिन्तका।
तां कृतान्तः प्रभुर्भूत्वा यथेष्टमपकर्षति।
कथं वानरमात्रेण लङ्का द्वीपं विगाहितुम्।

सत्वामरव D1.4 सत्व वै D3 सत्व सह (for सदासदा) —After l 17 Ñ1 D1-4.6 ins

1* अलक्ष्या सवभूतानां भवन्ति बहुकारिण।

[N1 अलभ्या, D3 अलक्ष्या (for अलक्ष्या)]

—(l 18) D1.4 अलक्ष्या Ś1 कथ (for यथा) B1 लोकैर् (for लोके) —Ś1 D13 om l 19 —(l 19) N1 V3 B4 यथा (for तथा) —(l 20) N3 D1.6 यच् (for य) N1 प्रविष्याति नराधिप (for the post half) —V3 om l 21 —(l 21) Ś1 D11 [अ]भिवीतेन N1 [अ]भिजातेन N3 V3 B D6 निपातेन, D3 प्रणीतेन L (ed) [अ]भियातेन (for प्रयातेन) Ś1 D1.13 यांति (for याति). —Ś1 D1.13 ध्रुव जना, N3 V1 B D3 महाजन (for ध्रुव जन) —Ś1 D11 transp l 22 and 23 —(l 22) B4 मधुरांस्य D6 चतुर्मेण (for चतुरांस्य) N1 B1 D1 -[अ]नुमते (B3 °तो) V3 B1 -[अ]नुगत (B3 °गिर्) (for [अ]नुगतो) —V1 B1.4 om (hapl) l 23 —(l 23) V1 राज्ञि (for लोके) N3 B1 D3.5 राज्ञो V3 लोके B1 राज्ञि (for राज्ञः) Ś1 भवे-स्वृतागतो (corrupt) N1 भृत्येनानुगतो, N3 B3 D1.4.5 वृत्ययनुगमन V3 वृत्तानुगमो B1 भृतानुगमन D1.6 **कृतागोते (corrupt) (for वृत्तान्तानुगतो) B1 (marg also) वृत्तानुगमने नय. (for the post half) —(l 24) V3 B3 D1 अप्यभिज्ञानम् D3 वाक्य विज्ञानम् (for चाप्यभिज्ञानम्) —(l 25) N3 D1-4.5 यत् (for तत्) D1.6 प्राप्याम् (for प्रायाम्) N3 V1.3 B D6 तस्याप्याणी (B3 °णि) (for तस्याज्ञामपि) D3 मां (for मे) D3 मत (for मति) N3 V1 B3.4 D6 न मां संस्पृशते मत, V3 B1.4 नैव मां स्पृशते मत, D3 नैवमस्याप्यतो मति (for the post half) —(l 26) B3 मम D6 नतु (for तत्र) N V1.3 B D1-4.6.8 केचिदकृतात्मानम् (D3 °न) (for केऽप्यकृतात्मानस्) B1 (sup lin also as above) तेषाम् (for तापसि) N3 V1.3 B D6 य (V1.3 -म्, °ण्यम् (for घर्षणम्) D1.4.5 तपस्विजनधर्षणं (for the post half) —(l 27) Ñ1 गर्हितम्, Ñ3 V1.3 B D6 गर्हितम् (for गर्हितस्) D1 नेषु (for तत्र) V3 D3 निश्चित B1 निश्चय (for निश्चिता) —(l 28) Ñ1 V1.3 B D1.4.5 मये (for मया) D1.4 धारयता (for धारयता) —(l 29) B1 (marg also) एणे चापासि V3 D1.4 विद्रान्त B1 विभ्रान्त (for विद्रान्ता) D3 वनचारिणो —(l 30) V3 तत्र (for ननु) L (ed) यानि (for नाम) Ñ3 विते रते, B3 भयावर (for -दयापरे) —(l 31) B3 चाश्रम (for आश्रम) —(l 32) D6 शुभ- (for सूक्ष्म) Ś1 श्वेत (for ताम्र) N3 -काञ्चन (for -कुण्डल) —(l 33) D1 का ये (hypm) (for का) D1.4 भवति (for वसति) —(l 34) D1.4 कृत (for कृत) Ś1 D1 सुवर्ण, N3 D3.4 कृताख्य B1 कांचन D1.4.5 कल्याण, L (ed.) सकल- (for सकाञ्चि) V3 कांचीनूपुरनिस्वना (for the post half) —(l 35) V3 धर्मेण D3 प्रतिवासिना (for वसता वने) D1 धर्माश्रमनिवासिनी (for the post half) —After l 35 Ñ3 V1.3 B D6 ins

2* रामभाता वधीर यत्नात्तेन कृतो महान्।

[V3 B4 transp तेन and तेन]

—(l 36) N1 D1.4 तत्र D1.4.5 धर्माचरणात् (for धर्मा°) N3 V1.3 B D3 तस्मात्स्व (V3 B1.4 °त्स्व) धर्म (B1.4 °र्मो) -चरणाद् (for the prior half) Ñ3 V3 B D6 तु V1 च (for स) —(l 37) N1 यस्य D1 वधं D3 यद् (for कृत्वा) N3 V1.3 B D3 कृत्वैव (for वधं कृत्वा) Ñ1 च गिरि (for गिरिव) N1 D1-4.6 पुन (for पुन) N3 V1.3 B D6 गतो (B4 यातो) यत्र (N3 B3 देव) दिवौकसा (for the post half) —D1 om l 38-39 —(l 38) Ñ1 D1.4 अप निश्चित (D3 °श्चित) N3 B1 D1.6 अविनिश्चित (D3 °श्चित), V3 B3 अविनिश्चय च V3 B1 D3 अपि निश्चित (for अप्यनिश्चय) B1 अपि एवं विनिश्चित, G (ed) अवश्यमविनिश्चित (for the prior half) N1 देव, D3 कर्तु (for कर्म) L (ed) विज्ञेयम् (for सनातनम्) —(l 39) L (ed) अर्थेन —N1 om (hapl) l 40-43. —(l 40) Ś1 अथ Ñ3 यत्र (for तत्र) N1 सुपरीक्षितं (for सुपरीक्षितम्) V1.3 B D6 अपि निश्चितो (V3 °तो तौ, D3 °तो) हितं (for the post half) —D1.4 om (hapl.) l 41 —(l 41) N1 D1.4 तत्र दैवं V1.3 B D1.6 तत्र तत् D3 यथैव (for यथैव) D3 दैवम् (for दैवं) B1 तु (for second च) D1 नेत D1.4 तम् D3 तम् L (ed.) च

शक्या दैवाद्गते तस्माद्दैव सुमहदद्भुतम्। [45]
विपद्यन्तेऽपि कार्येषु यस्मा मन्त्रो महाबला ।
अरयोऽपि वश यान्ति तस्मान्मन्त्रपरो जय ।
ब्राह्मणाना यथाकारं प्रार्थीमना पुरो भवेत्।
मन्त्रमूलानि कर्माणि तथा राज्ञा विशेषत ।
गीयते हि यथा लोके श्रुतिमार्गप्रदर्शितम्। [50]
तद्वद्धि कुरुते विद्वान्मन्त्रकर्मपरिग्रहम्।
यादृशी सह मन्त्रश्च परीक्षा च यादृशी।
राज्ञा नयवतान्मन्त्र सर्वमेतत्सुनिश्चितम्।

विपरीतस्त्वत्र सर्वो वर्जनीय इति स्मृत ।
तस्मात्सर्वगुणैर्युक्त भवद्भि सह मन्त्रणम्। [55]
अत्राप सर्वसंक्षेप श्रूयता निश्चयो मम।
एकमेव च भवता यत्कर्यादुपरोधनम्।
कार्यमेकाथवा चैव परेषा मम चैव हि।
विदि वा मन्यता मन्त्र सुविनिश्चयलक्षण ।

Colophon

अविदितश्च विद्यासु सयुगेऽथ पराक्रमे। [60]
महत्त्व प्रथम वाक्यमिद वक्तुमुपाददे।

तद् (by transp) (for तथ) Ñ1 D3.4 प्रतमीक्षित, V2 B1.3.4 भप्रमीक्षित (for च समीक्षितम्) —(l 42) V1.3 B D5 अर्थान्नाम् D1.3.4.6 पूर्व(D1.3 °र्वं) सम् (for मर्वं हम्) V1.3 B D5 गति ये D2 बुद्धि या (for या गति) D2.3 बुद्धिचित(D5 °चि)का D6 बुद्धिचिन्मा (for बुद्धिचिन्तका) —B4 om l 43 —(l 43) V1.3 B2-3 D5 अनुवर्तते (for अपकर्षति) —(l 44) N2 V1.3 B D5 दीप D1.3.4 चेय D2 द्वीप (for दीव) B2 D5 विगाहितु (for विगाहितुम्) —(l 45) D3 शक्य N1 यस्माद्, D1 यस्माद् (for तस्माद्) D3 ऽ D5 एव (for दैव) B1 (marg also) अप्रिय (for अद्भुतम्) Ñ1 दैवाच्च प्रवर्तत (for the post half) —(l 46) V1.3 B1.3.4 D4-6 कार्येषु (for कार्येषु) N1 एक (for मन्त्रो) D1.4.5 यस्मादुत D5 यस्मादुत L (ed) यथा मन्त्रा (for यस्मा मन्त्रो) N1 V1 B D5 यस्मादुबलाबला, V3 यस्माद्बलाधिक (for the post half) —(l 47) V1.3 नयवतो, B1 न संतोपि, B3 नयतोपि, B4 संतोपि न (for अरयोऽपि) N2 B2 D5 न संतो विवश यान्ति (for the prior half) B3.4 मत्र (for मन्त्र) N1 damaged for परो जय B2 (*sup lin* also as above) -यो, D1.4.6 -वशो (for परो) N2 V1.3 B D1.3.4.5.6 नय (for जय) —(l 48) Ñ1 damaged for यथाकार प्रार्थीतानां N2 V1.3 B D1 इव D1.4 स्ना (for यथा) B3 प्रार्थीयानाम् (for °तानां) Ñ1 D3.4 यथा D1.3 स्ना (for पुरो) N1 V1.3 B D5 एव(B3 °इव)भवत्(B3 °वेत्) (for पुरो भवेत्) —(l 49) N1 D3 कार्याणि (for कर्माणि) D2.3 यथा (for तथा) Ś1 D3 राज्ञो (for राज्ञां) —(l 50) D3 गायते (for गीयते) D1 न (for हि) N2 B1-3 D5 अ(ध्ययन)धीनो हि यथाकार, V1 B4 अधीयानां(B4 °तानां) यथाविद (for the prior half) Ś1 श्रुतिमार्गं V3 श्रुतिमार्ग B3 °मार्ग (for श्रुतिमार्ग) Ś1 प्रर्पितं N2 V1.3 B4 D1.3 प्रदर्शन B1.3 प्रर्पित D1 प्रर्शिनी (for प्रदर्शितम्) —(l 51) N1 D1.4 तद्वि D1.3 तद्वद् D3 तद्विवान् (for तद्वि) Ñ1 यद्वद्, D1.3.4.5 तद्वद् D1 राजा (for विद्वान्) N2 V1.3 B D5 कुर्यो (for the prior half) N2 B1.2.4.6 (for मन्त्र) Ñ1 D2.5 -परिग्रह N1 V1 B1-3 D5 परिग्रहे B4 सपरिग्रह (for परिग्रहम्) V3 यथाकर्मणि कियार (for the post half) —(l 52) D1 यादृशं D3 -र्थ्येण D5 मन्त्र (for मन्त्रश्च) Ñ1 V1.3 B D5 -विनिर्णय (for सह मन्त्र) V2 D3 यादृशी Ñ1 V1 B1.3 D5 परीक्षा(B1.3 D5 °क्ष)प्र यादृश (B3.4 °शे)

B4 परीपकथ तादृश (for the post half) —(l 53) N1 V3 B3.4 राज्ञो नयवतो मन्त्र V1 B1.4 D5 राज्ञां नयवतां मन्त्र (for the prior half) Ñ1 D4 सुनिश्चित D1.3 सुनिश्चित (for सुनिश्चितम्) B1 सर्व तत्सुविनिश्चित (for the post half) —After l 53 N1 V1.3 B D5 ins

3* युक्तमद्याहया बुद्ध्या सीता-गुणभूषणम् ।
अथाविजनमत्र राजा मन्त्रिणमिच्छति ।

[(l 1) B3 अद्य्या (for अद्याहया) V3 भूषण —(l 2) V3 B3 D5 अर्थ B3 अन्न (for अथ)]

—(l 54) Ñ1 [ऽ]थ वै (for तत) D1 भवेयो वै (for तत्र सर्वो) Ś1 D13 विपरीत and सर्व (for °तस्तु and °र्वो) Ñ1 श्रुत, Ñ1 V1 B4 D5 स्मृति (for स्मृत) Ś1 D13 वर्जनीयम् and श्रुति (for °य and स्मृत) —(l 55) Ñ1 B2 D1.3 सर्वैर् Ñ1 D5 पूर्व V1.3 B1.4 पूर्वैर् B3 पूर्व (for सर्व) Ñ V1.3 B D1.4.6 युक्तैर्, D3 युक्त (for युक्त) N2 V1.3 B D5 मन्यते (for मन्त्रणम्) —(l 56) Ñ1 V3 B D5 अत्राप B1.3 -संक्षेप (for संक्षेप) N1 क्रियता (for श्रूयता) N1 B2-4 D5 निश्चयात् B1 निश्चय (for निश्चयो) D1 transp निश्चयो and मम —(l 57) Ś1 Ñ1 D13 च(N1 वे) कमलेन भवता च(Ñ1 °वता) D1.4.5 च(D3 वे)कतय न(D1.4 हि) भवता (for the prior half) D3 च, D1.4.6 न L (ed) प्र (for यद्) D1.3 रिपुवचन D1.3 रिपुनिमह, D4 रिपुहरने Ś1 D13 न कुर्यादपि वचन, N1 यत्कुर्यादुपवचन (for the post half) —(l 58) B3 नैवार्थता (for परा°) L (ed) दैव (for first चैव) N1 सर्वदा V1 येव हा (for चैव हि) Ś1 D13 L (ed) मम चैव परस्य च (L [ed] [अ]) (for the post half) —(l 59) D2.3 विदित्व (for विदित्वा) Ñ1 मप V1 म ह B3 स वि D1.3 सर्व D2.4 स भे D5 सत (for सुवि) B1 * * * (illeg) सुविनिश्चित (for the post half) —After l 59 N1 D1.3.4.6 ins

4* मद्भिश्चयमप्यो विभास्ये यन्न तरम् ।

[D5 [ऽ]स्त्र D5 हृद् (for यद्)]

Colophon N V1.3 B D5 om —*Kāṇḍa name* D1.3.4 युद्धकाण्डे —*Sarga name* Ś1 D1-6.13 रावणमन्त्र —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 D1.3.4, 6.13 om D5 68

—(l 60) N1 अविदेता B1 क्षत्रिय D1 अविदित्वा L(ed)

यत्किंचिद्गुणसम्पन्नमनुरूपं महात्मनाम्।
चेष्टितं सर्वभूतेषु तत्सर्वं त्वयि वर्तते।
को हि नाम बलैर्युक्तस्त्वमिवैव महागुणैः।
त्वद्विधोऽमत्यमूलानि कर्माणि कुरुते नरः। [65]
भवन्ति हि विदोषेण नित्यमुन्मत्तचारिणः।
राजानः प्रसभं लोके समदा इव हस्तिनः।
न हि किंचिदकर्तव्यं कृतं नापि करिष्यति।
न स्वपक्षक्षणाद्धर्माद्विचलन्ति नृपानुगाः।
अथेमे सर्वकार्येषु चत्वारः समुदाहृताः। [70]
उपायाः कार्यसिद्ध्यर्थं तान्निबोध यदीच्छसि।
साम चैव प्रदानं च भेदो दण्डश्च रक्षेश।
एते सम्यङ्मता राज्ञा प्रयोक्तव्या विभागशः।
तत्र साम प्रयोक्तव्यमार्येषु गुणवत्सु च।
दानं लुब्धेषु भेदश्च शङ्कितेष्विति निश्चयः। [75]
दण्डः स्वपक्षे पाल्यश्च नित्यं राजन्दुरात्मसु।
अपकारिषु नित्यं च सोऽयं शास्त्रविनिश्चयः।
उपायांस्त्रीनतिक्रम्य द्वंद्वयोगास्तथैव च।
दुर्बलेन तु शत्रोर्वध दण्डेन तर्जिता।
ननु नाम वध युक्तास्तेन सत्त्वादिभिर्गुणैः। [80]
दुर्बलेन बलैर्युक्ता सचिवाः प्रयाचितुम्।
स्तब्धस्यास्य तु पर्याप्तमेतदेवात्र कारणम्।
उपायांस्त्रीनतिक्रम्य यद्दण्डपर एव सः।
एवं कृत्वा यथान्यायं दण्डस्तस्यावसाधकः।
दण्डस्त्वस्य तु योक्तव्यो ह्यनुरूपश्च सर्वथा। [85]

अविकुलम् (for अविकलम्) D4 तु (for च) N V2 B D3.5.6 तु (B2 D3.5.6 त) विधातुम् (for च विधातुम्) D1.4 च (for अपि) —(l 61) D2 कृत्स्नं (for चेष्टितं) D6 युक्तम् (for वाक्यम्) Ś1 D7.11.12, V2 उक्तम्, B4 वाक्यम् (for वक्तुम्) D4 ददताम् —(l 62) V2 कुलशीलम्, D3 गुणसंयुक्तम्, D5 अनुसंयुक्तम् (for गुणसम्पन्नम्) D1 ददाम्यहम् —(l 63) Ś1 D12 तद्राजन्, N2 V1.2 B D5 सर्वं तत् (by transp) (for तत्सर्वं) —(l 64) Ś1 D12 राजन् (for नाम) Ñ2 V1.2 B D6 गुणैः (for बलैः) V1 गुणैश्च N V2 B D1-4.9 एव, V1 त्वं, D5 एष (for चैव) Ñ1 B2-4 D6 महद्गुणै, B1 महाबलैः (for महागुणैः) —(l 65) Ñ V1.2 B D1-3.5.6 मन्त्रमूलानि कर्मा(D1-3.5 कार्या)णि (for the prior half) N1 कुर्यात् त्वद्विधो नरः, N2 V1 B1-4 D6 राजकार्याणि भावयेत्, V2 B1 D1-3.5 राजा भवति विभावयेत् (for the post half) —(l 66) N1 अनार्ये, V1 B4 आत्म (for उन्मत्त) —(l 67) V1 प्रथम (for प्रसभं) Ś1 D12 सरोषा, Ñ2 D3.5.6 सरोषा, D5 मनोज्ञा (for समदा) D1.4 दन्तिन (for हस्तिन) —(l 68) V1 B2 न किंचिदत्र (B2 °पद) कर्तव्यं (for the prior half) V2 D4.6 नापि B4 नाम, D1-3 नापि (for नापि) —(l 69) B2 स्थेयात् (for धर्माद्) B1 विरमति (विचलन्ति) —(l 70) D6 अपि (for अथ) Ñ2 B1.2.4 D6 वे (for [इ]मे) D4 प्रथम (for अथेमे) V2 damaged for सर्वे —(l 71) Ñ2 B4 सिद्ध्यर्थं (for °र्थं) Ś2 B2 यथा (for यदि) —(l 72) Ñ1 चापि, N1 V1.2 B D3.4.5.6 योग (for चैव) Ñ1 D1-4 तथैव च Ñ2 B2 D6 तथापर (for च रक्षेश) —(l 73) Ñ1 V1.2 B D1.5.6 विशेषत, L (ed) विभागत (for विभागशः) —(l 74) B2 D1 प्रयोक्तव्य (for °व्यम्) D3.4 मार्गेषु (for आर्येषु) —D12 om l 75 76 —(l 75) D1 लुब्धे च (for लुब्धेषु) B2 हि (for च) D3 निर्णय (for निश्चय) —(l 76) N2 V1.2 B D3 दीनेषु D1 सर्वेषु (for स्वपक्षे) Ñ2 पापेषु, Ñ2 V2 B1-3 D3.5.6 पालस्तु, D3 पालयेत् (for पाल्यश्च) N2 V1.2 B D1-4.5.6 नित्य (B2 °त्य) काल (for नित्यं राजन्) —(l 77) V1 अपकारेषु B1 अहङ्कारिषु B4 अविचारिषु D2 अपराधिषु (for अपकारिषु) Ñ2 V1.2 B1.3.4 D1 चैवेह B2 चोरेषु D4 वा नित्य (for नित्यं च) Ñ2 V1.2 B D6 (with hiatus) एष (for सोऽयं) D3 कार्यं (for शास्त्र) —V2 om (hapl ?) l 78-79 —(l 78) D1 om (hapl) from द्वंद्व up to शत्रु in l 83 Ñ2 D3 तस्य (for द्वंद्व) Ñ1 V1 B D1 यदा विक्रमयोगेन रावणोऽसत्पूर्वमागत —(l 79) Ñ1 कथ (for वध) D2 ताडिता, D4 निर्जिता (for तर्जिता) Ñ1 V1 B D3 कथं बलवता शक्य (V1 °क्य) कर्तुं दुर्बलसमय —(l 80) Ñ1 न तु (for ननु) N2 V1 B D3 नैव (for नाम) V2 अनुनैतु (for ननु नाम) —(l 81) Ś1 D11 वश (for नरेद्र) N2 B4 D12 °रक्षे L (ed) °ग्रहे (for सचिवै) Ñ2 B1 D5 प्रसाधितु L (ed) प्रसाधितु (for प्रयाचितुम्) —(l 82) Ñ1 मम तस्य तु Ñ1 V2 B D5 स्तब्ध (B1 सर्वं, B2 तस्य) प्रति हि V1 तस्य प्रतीहि D1.2.4 स्तम्भस्यास्य तु L (ed) दृप्तस्य तु (for स्तब्धस्यास्य तु) B1 दृढ (for एतद्) Ñ2 D3 लक्षण (for कारणम्) —(l 83) D1.4 यो (for यद्) D12 om (hapl.) from पर up to दण्ड in l 84 Ś1 D1.2.6 कश्चित्, V2 D5 पर (for पर) B1 corrupt for the post half —(l 84) N2 V1.2 B कृते, D6 कृत (for कृत्वा) Ñ1 D1-4 तस्य तु, Ñ2 V1.2 B D5 एवात्र (for तस्यावे) —L (ed) repeats l 83 consecutively as in N etc —(l 85) N1 D1-4.6 कृत्स्न नैव हि नो युक्तम् (D5 मे नोक्तम्), Ñ2 B2.3 D6 कृत्स्नं (B1 अधर्मे, B2 कृत वे) न हि लोके नो, V1.2 B1.4 कृत्स्न नैव (V2 कृत्स्नस्यैव) हि नो (V2 B4 यथो) मोक्षो (for the prior half) Ñ1 D1.4 अनुरूप D2.3.6 अनु° (for अनुरूपश्च) Ñ1 V2 सर्वेश N2 B2.3 D2.5 सर्वदा (for सर्वथा) —(l 86) Ñ1 अथवा चास्य V1.2 B4 अथवापर, B1 अत परम, D1.2.4 अथवा साम D2 वाससनागर L (ed) अथवा स्वस्य (for अथ वामन). Ñ2 D1.2 D6 अथवा वै परेणाथ (for the prior half). V1 युद्धे B1 युद्धे D3.4.5 युद्धे (for युध्येत्) B1 (sup lin also) अपि (for तत्) N V2 B1.2 D1.4 युद्धे (Ñ1 °द्धे) सत्यादिशति न (Ñ1 V2 D4 न) (for the post half). —(l 87) D12 transp तत् and कर्तुं V2 (अ)भित° कर्तुं (for [अ]पि तत्कर्तुं) N V2 B2 D6 सामादीनामत कर्तुं, V1 B2.3.4 D1.2.4.5 सामादीनामिति कर्तुं L (ed) सामादीनामपि कर्तुं (for the prior half) D2 न चेत् (for सचेत्) Ñ1 D1-4.5

अथ वा सनवैगुण्य युध्येरन्प्रत्यादिशन्निव ।
सामादिनापि तत्कर्तुं भवेद्युक्तं तु यत्पुनः ।
तत्रापि सुमहान्दोषः सर्वथा प्रतिभाति मे ।
यत्पुनः सहसा कुर्याद्विग्रहं बलवानिव ।
शास्त्रविद्वाक्यकुशलः सुहृत्समतिभः शुचिः । [90]
कुले महति चोत्पन्नो दूत एव सदा मतः ।
विपरीतगुणो राजन्रामेण प्रहितश्चरः ।
आत्मकार्यविघाताय नय तमपश्यता ।
इदमस्य च नो भर्तुं कथं कार्यं प्रशासनम् ।
युद्धकाले सहायस्य बुद्धिमोहाद्दिदेश्वर । [95]
एवमभ्यधित श्रीमान्युद्धकालोऽयमागतः ।
चिरात्प्रभृति योधानामनिशं युद्धकाङ्क्षिणाम् ।
गदाश्चापाश्च खड्गाश्च शराश्चैव परश्वधाः ।
युद्धेष्वमर्षमिच्छन्ति योधैर्विक्रमभूषणैः ।
सुव्यक्तं तृषिता भूमिः शोणितं पातुमिच्छति । [100]
हतानां सयुगेऽस्माभिर्वानराणामिदेश्वर ।
लक्ष्मणः सह रामेण सुव्यक्तं शयनं गतः ।
भवत्यभ्यधिके काले तु स्वप्नप्रतिबोधनः ।
कबन्धविकटा भूमिः शोणितानुलेपना ।
हतैर्योधैर्विदशलेन्द्र दर्शितुमिच्छति । [105]
न्यादेश सर्वयोधानामद्यैव क्रियतामिह ।
येन न समरे राजन्हन्तव्यो रिपुरागतः ।
उद्यतामिर्गदाभिश्च राक्षसैर्बाहुशालिभिः ।
रणरतालयनाकारो भवत्वद्भुतदर्शनः ।

Colophon

निदर्शन, Ñ3 V1.3 B1.2.4 D6 प्रदर्शन, B3 प्रवर्तन (for दुर्धर्षणम्) —D4 repeats l 88–89 after l 94 —(l 88) B3.4 तव, D1 (both times) अत्र (for तत्र) Ś1 D3.12 मत्रैव, Ñ1 D1 (both times) 3 सत्त्व (for सर्वथा) —(l 89) Ñ1 D1–3.4 (both times) 6 L (ed) यत्पर (D5 °र) सर्वथा (Ñ1 प्रसभ, L (ed) सहसा) कुर्यात्, Ñ2 V1.3 B D6 यत्पर (V3 B4 °र) कृतवान्पूर्वं (for the prior half) Ñ1 V1.3 B1 (sup lin also) 2–4 D1–3.4 (both times) 5 प्रसभ (Ñ1 सर्वथा) दूत (B1 तत्त्व, B3 भूत, B4 दूर)वि (D4 °वि)ग्रह (D3 °ह) Ñ2 D4 प्रसभ श्रुति (D4 °वि)ग्रह (for the post half) —(l 90) V3 सकुल, D2 शुद्ध (for सुहृद्) Ñ3 B2 D4 सुवृतिम, V3 सुप्रहित (for समतिभ) D1 शुभ (for शुचि) —B3 om l 91–95 —(l 91) B1 स (for च) N2 D1.2.5 एव, Ñ2 V1.3 B1.2.4 D6.8 एष (for एव). —(l 92) B1 वरीभूत, D2 विनिर्गत (for विपरीत) Ñ2 D5 सोपि, V1.3 B1.2.4 सोय (for राजन्) V3 दूत स (for रामेण) Ś1 D12 च स (for चर) —(l 93) B1 वीर्य (for कार्य) B1 D3 विनाशार्थम् (for विघातार्थम्) Ñ1 D1.4 उभय, B1 अनर्थ, D3 अभय (for अनय) N2 D3 संप्रदर्शित, Ñ2 V1.3 B1.2.4 D6.8 संप्रदर्शयन् (V3 °येत्). D5 तमपश्यत, D6.8 सुंप्रय (D5 °ण)श्यता (for तमपश्यता) —(l 94) D1.2 तु तत्, L (ed) ततो (for न नो) N1 D1.4 कर्तुं (for भर्तुं) N2 V1.3 B D6 कुर्वतश्चेह कर्म (for the prior half) N1 प्रशासन, N2 V3 B1 हि शासन, V3 B2.4 D6.8 हि (D5 स) शासन (for प्रशासनम्) D1.2.4 L (ed) कथ (D1 कार्य) युक्तं प्रशासन (L (ed) भवेदिह) (for the post half) —(l 95) Ñ1 V3 B3 D5 युद्धकाम सहायस्य, V3 मम कार्यसहायस्य, B1 युद्धधर्मसहायस्य (marg also युद्धकाले सहायेस्य) (for the prior half) —D5 reads l 96 after l 92 —(l 96) Ñ3 V1.3 B D6 तस्मात् (for एवम्) Ñ2 V3 B2.4 D6 अभ्यर्ते (B4 °थि)त, B1 अभ्यर्दन, D1.2.4 अंतर्ग (D1 °ति)त, L (ed.) अभ्याहित (for अभ्यधित) —(l 97) Ś1 युद्धर्थिन —(l 98) Ñ1 पाशानि, D1.4.6 चापानि (for चापाश्च) N1 V1.3 B D6 गदाश्चपासिशक्तीश्च, D2 गदाश्च पाणिखड्गाश्च (for the prior half) N1 D1.4.6 शूला परश्वधा न, N2 B2 D6 शूल चापि (D5 शूलचाप) परश्वधान् V1.3 B3 नून न, Ñ2 B2 D6 शूल चापि (D5 शूलचाप) परश्वधान् V1.3 B4 नून पाशाशवाश न, B1.3 नून परश्ववाश न (for the post half) —(l 99) N2 B2 D6 [आ]ज्ञाप्य, V1.3 B1 (also in marg. [आ]मर्षम्) 2 [आ]हतुम्, B4 [आ]क्रोशम्, D5 [अ]नघम् (for [अ]मर्षम्) N1 D6.8 शालिभि (for भूषणै) N2 V1.3 B D2.3 योधा (D5 ये वे) विक्रमभूषणा, D1 येन विक्रमभूषण, D4 ये विक्रमविभूषणा (for the post half) —D2 om (hapl) l 100–108 B3.4 om (hapl) l 101–105 —(l 101) V3 om from वानराणाम् up to योधानाम् in l 106. D1 om from वानराणाम् up to काले in l 103 —(l 102) B1 (marg also as above) राघव गत —(l 103) Ñ1 काल (for काले) N2 V1 B1.4 D6 भवत्यधि (B4 °वि)गत काले (V3 °ले) D4 L (ed) अत्यर्थचयित (L (ed) °चिरे) काले (for the prior half) D1.2 प्रतिबोधित —(l 104) Ś1 D6.11 विकृता, Ñ2 B1 D6 निकटा D1 विकल, D4 विकृता (for विकटा) N2 V1 B1.4 D6 विलेपना, L (ed) [अ]नुलेपिता (for [अ]नुलेपना) —(l 105) N2 B1.4 D6 युद्धशौर्य, V1 हृद्धर्षैर् (for विदशलेन्द्र) —(l 106) D1 आदेश (for न्या°) Ś1 D11 देवानाम् D1 भूतानाम् (for योधानाम्) D1 इति (for इह) —(l 107) N V1.3 B D1–4.6.8 यथा सयुगे (for न समरे) Ñ2 B3 D5 प्रवरो रिपु, V1.3 B1.2.4 समरे रिपु L (ed) रिपुरागते (for रिपुरागत) —(l 108) Ñ3 B3 D5 उद्यतासि (for °भिर्) D5 बल (for बाहु) —Ñ3 damaged from l 109 up to the prior half of l 110 —(l 109) N1 V1.3 B D1–4.6.8 रण (Ñ3 V3 B रक्त) तालवनाकार (for the prior half) B1.3 D6 भवति (for °तु) N2 V1 B1–3 D1–4.6.8 दर्शन, V3 दृष्टिभि (for दर्शन) B4 अद्भुत दर्शित (for the post half) —After l 109 D1 ins.

5* वायतां रिपुसेना हा प्रयत्नेनाभिदारमद ।

Colophon V1 om *Kāṇḍa name* Ñ3 V3 B D1–4.6.12 युद्धकांडे —*Sarga name* Ś1 Ñ1 V3 B D1–4.6.12 प्रहस्तवाक्य D3 प्रहस्तवाक्य —*Sarga no* (figures, words

महाबुद्धिः सुयुद्धेषु यातुधानोऽब्रवीद्वचः । [110]
इदं मतिमतां मध्ये युक्तियुक्तं महोदरः ।
निश्चय राजचन्द्रेण बुद्धिरश्मिमयं महत् ।
यदुक्तं तद्वचः सर्वं सद्भिरथमिव भाषितम् ।
सत्कृत हेतुपक्षप्रमथंतच्च यदुक्तवान् ।
प्रहस्तो वचनं युक्तं दिष्ट्या भवेयकथा गजम् । [115]
ममापि वचनं राजन्ब्रुवतः श्रोतुमर्हसि ।
प्रागेव तु मया बुद्ध्या यद्विमृश्य परीक्षितम् ।
सर्वेषामेव नः सर्वमेतत्सुविदितं यथा ।
भिन्नैर्यन्मन्त्रिभिर्मन्त्रमन्योन्येनाभिसंहितम् ।
संहता ह्यविवर्तन्ते प्रीतियोगात्परस्परम् । [120]

भिन्ना नैकार्थतां यान्ति कालेषु सुहृदो यथा ।
परस्परमते राजन्निह भिन्नानुवर्तिनः ।
भवत्स्वप्यविरोधी मन्त्रो न भेदः प्रसमीक्ष्यते ।
अविशिष्टस्तु राजेन्द्र भवत्येकार्थतां यदि ।
यदि निःश्रेयसो मन्त्रस्त्वद्भेदो हि भयावहः । [125]
एवं मन्त्रस्य भेदश्च सगतश्च न शोभनः ।
उभावेतौ महाबाहो स्यातां मन्त्रविनाशनौ ।
हितं तु भजमानो हि सविशेषं परीक्षितुम् ।
सुखावितस्तु सुहृत्त्वं मन्त्रः समुपगच्छति ।
युद्धकालमिमं सर्वं वयं विद्मः सकारणम् । [130]
बुद्धिमद्भिर्विचेतव्य तस्माद्राजन्नकालकम् ।

or both): B3 D1,2,6,8,12 om.; Ś1 84; Ñ1 D3 85, V2 73; B1 83; B2 75, B4 87; D7 89.

—(l. 110) D4,11 स, L (ed.) सु (for सु-). Ñ2 V2,3 B D5 महाबुद्धौ च युद्धे च (B3 °द्धश्च) (for the prior half). —(l. 111) Ñ2 B3 D1,4 श्रेष्ठे (for मध्ये). Ñ V1,3 B1,3 D4,5,8 मति- (for युक्ति). B1,4 D1,3,5 मति (B2 अपि [with hiatus]) युक्तो (for युक्तियुक्त). —(l. 112) D1,3 विसृज (for निश्चय). B4 राजसिंहेन. Ñ2 जगद (for महद). —(l. 113) V1,3 B1,2,3 तेन तद् (for तद्वचः). D1 इद (for तत्). —(l. 114) Ñ1 -संयुक्तम् (for -सम्पन्नम्). Ñ1 अनुयुक्त, B4 अर्थेनाथ (for अर्थेनच). —(l. 115) Ñ1 V1,3 B1,2,4 D5 तद्वचः सर्वम्; D1,3,4 वचनं सर्वं (for वचनं युक्तं). B3 प्रहस्तस्य वचः सर्वम् (for the prior half). Ñ1 D5 मन्येकर्ता. Ñ1 गत:. Ñ2 V1,3 B D5 भवद्भावनैवतां यत (B1 °ता:) (for the post. half). —(l. 116) Ñ1 B3 अर्हति, D3 इच्छामि (for मर्हसि). —(l. 117) Ñ1 प्राग्वत् (for प्रागेव). Ñ2 V1 B1-3 D5 हि, V3 च (for तु). Ñ2 त्वया, V3 मह- (for मया). Ñ2 V1,3 B D5 बहुधा च (V1 B1 तु) समीक्षित (for the post. half). —(l. 118) D3 तत् (for नः). Ñ2 D5 एव (for एतद्). Ñ1 D1,3,4 सुविहित; Ñ2 V3 B1-3 D5 सुविदि (D5 °दि) त; B4 समुदित (for सुविदितं). Ñ2 त्वया (for यथा). —(l. 119) D1-3,4 ये (for यत्). Ñ1 D1,2,4,5 यतो, D3 यतो (with hiatus) (for मन्त्रम्). Ñ2 V3 B D5 भिन्न ये मन्त्रिणो मन्त्रम् (for the prior half). Ñ1 D1,2,8 नान्योन्येन, Ñ1 B3 D3,4 अन्योन्यम्; B4 मन्योन्य न (for अन्योन्येन). B1 [अ]भिभाषित (marg. also as above); D1-3,4 °संहित° (for [अ]भिसंहितम्). D4 नान्येनाभिसंहित (for the post. half). —(l. 120) Ñ1 D1,8 [अ]भि- (for [अ]भि-). Ñ2 V1,3 B D5 संहिता मनुवर्तेते; D2,4 संहिता मति (D6 °मि) वर्तेते, D4 corrupt (for the prior half). —(l. 121) D1 च (for न). V1 [ए]कार्थतां (for [ए]कार्थतां). Ñ2 V1,3 B D1-3,4,5 कार्येषु, D4 काले तु (for कालेषु). Ñ1 D1,4,8 [अ]सुहृदो. Ñ1 V1 B1,2,4 D4,5 यदा (for यथा). —After l. 121, D1 ins.:

6* परस्परस्य राजन्पुत्र: श्रेतुमर्हसि ।

—(l. 122) Ś1 B3 D4,11 परस्परतो (D1 °मते) (for परस्परमते). Ñ2 V1,3 B D5 ते हि; D4 हित (for इह). Ś1 D1,4,12 भिन्नानुवर्तिभि; Ñ2 B3 D5 स्वातन्त्र्यवर्तिन; B1 (also) भिन्नानु°; D1-8 भिन्नानुवर्तिभि; D3 भिन्नानुवर्तिनः (for भिन्नानु-वर्तिनः). —Ñ2 V1,3 B D5 om. l. 123. —(l. 123) D3 corrupt (for [अ]प्यविरोधी). —D1 om. (hapl.) from मन्त्रो up to नि भेदो in l. 125. Ñ1 तत्भेदः; D4 न भेद, D1,6,8 तद्भेदः (for न भेदः). Ñ1 D4,6 प्रसमीक्ष्यतां (for °ते). —(l. 124) Ñ1 अविशिष्टा चे, Ñ2 V1,3 B1,4 D5 अ (B4 स) भिन्नश्च; B1,3 अभिन्नार्थेषु; D3-6 अविशिष्ट (D4 °भक्त) स्तु (for अवि-शिष्टस्तु). Ñ2 B4 D1-4,5 भवति (D1 °तु); V3 भवतु (for भवति). V1 [ए]कार्थतां (for °थैतां). —(l. 125) Ñ1 B1-4 D4,5 यदा, D4 यथा (for यदि). Ñ2 नि श्रेयसं. Ñ V1,3 B D1,4,6,8 तत्र (V1 °द्र) र भूतिकाम (for the post. half). —(l. 126) Ñ1 D2-4,8 मन्त्रे, Ñ2 V1,3 B D5 च एव- (for मन्त्रस्य). B1 (also sup. lin. as above) -भिन्नश्च (for भेदश्च). Ñ2 V1,3 B D5 संयो (B4 °यु) गश्च; D1-4,12 संघातश्च; D5 सघातश्च (for संगतश्च). D1 तु (for च). Ñ1 संघातश्च न शोभना: (for the post. half). —(l. 127) Ñ2 V1,3 B D5 दोषौ महादोषौ. Ñ1 V1,3 B D5 राजन् (for स्यातां). —(l. 128) Ñ1 हेतुभिः; D4,8 हेतुभि (for हितं तु). D1,7 सुविशेष. Ñ1 D1-4,8 परीक्षितं (D4,6 °त) (for परीक्षितुम्). Ñ2 V1,3 B D5 हेतुभिर्धर्मनिर्णेयं सविशेषं परीक्षित. —(l. 129) D5 भावाविनां. Ñ1 विशुद्धेषु; D1,2,4,8 विशुद्धत्वं (for तु सुहृत्त्वं). Ñ2 V1,3 B D5 भा (B4 स) भावितो (D5 भावितो) विशुद्धात्मा (for the prior half). Ñ2 V1,3 B D5 तु यत्नो मत (B4 °तम्) (for समुपगच्छति). —Ś1 om. l. 130–132. —(l. 130) D11 सर्वे (for सर्वं). B1,2 न (for स). —(l. 131) D1,4,6 विचार्य (for राजन्). Ñ2 V1,3 B D5 सम्प्रधार्यैव राजेन्द्र (B4 °न्द्रे) तस्य मन्त्र (V3 मन्त्र) मन्त्र. —(l. 132) B4 (also sup. lin.) यदे (for यदे). Ś1 देव च सम्प्राप्ते (for the post. half). —(l. 133) Ś1 युद्धदेवे, D11 °वास (for देशकाल-). Ñ1 V1,3 B1 -मन (for -मन). Ñ2 V1,3 B1,4 यम, B1 यदि, D11 देव (for first कि च). Ñ2 B3 D5 -विशेषम्, D4 -वस्तुम (for -वर्त कि च). Ñ1 D1,2,4 यदा कि च (by transp.); D5 देवा यदा; D4 देवा किंचित् (for कि च देवा). Ñ2 V1,3 B D5 देवानिहं तु न (B4 तुमा) सदा (for the post. half). —(l. 134) V3 B4 मते (for पे च).

के वयं के परे युद्धे कानि प्रहरणानि च ।
देशकालबलं किं च किं च केषां सुखावहम् ।
परे च निरधिष्ठानाः साधिष्ठानाश्च यद्वयम् ।
एष चाभ्यधिकोऽस्माकं गुणः श्रीमान्महीपते । [135]
रक्षसां रजनीकालः संयुगेषु युयुत्सताम् ।
तस्माद्राजन्निशायुद्धे जयोऽस्माकं न संशयः ।
तत्र योधैर्युयुत्सद्भिः शस्त्राणि कवचानि च ।
यत्नेन महता राजन्नुपार्ज्यानि विशेषतः ।
कर्तॄणां कारणं हेतुर्गुणभूतं गुणावहम् । [140]
मन्त्रश्चाभ्यधिको युद्धे चारित्र महतामिव ।
एवं देशश्च कालश्च राजन्वै बहुभिर्गुणैः ।
भवत्यधिकमस्माकं मन्त्रपूर्वं परीक्षणम् ।
शस्त्राणां कवचानां च कृत्वा सम्यगुपार्जनम् ।
युद्धसेवाभिगच्छामो नयाद्गुणसमन्वितम् । [145]
निकृत्तानां रणे तावद्वानराणामिहेश्वर ।
पिबन्तु रुधिरं साधु राक्षसास्तृषिता इव ।
राघवस्य रणे तावद्रणशौण्डैः समाहवम् ।
भवत्वतिरथैः क्षिप्रमाननं क्षतजोक्षितम् ।
अभयं याचमानैश्च विक्षतैश्च सहस्रशः । [150]
वानरैर्लक्ष्यतां भूमिः किंचित्प्रस्थिता यथा ।
यदि व्यूढेन वा व्यूहं योद्धव्य वा यथा तथा ।
तदिहाद्यैव नः सर्वैः संमन्त्रणमिहार्हसि ।
अशक्यः सागरस्तर्तुमप्रधृष्या पुरी तथा ।
रथा हया गजाः सेना शाश्वपश्चापि नोऽधिकम् । [155]

Colophon

बृहस्पतिसमो बुद्ध्या समरे च दुरासदः ।
विरूपाक्षो रणापेक्षो वचनायोपचक्रमे ।
पदातिरथनागैश्च व्यूह्यतां समरे बलम् ।

Ñ1 साभिष्ठानाश्; D2 स्वाधिष्ठानाश् (for साधिष्ठानाश्). D6 बलं (for वयम्).—(l. 135) Ñ1 एत; D3 एतश् (for एष). Ñ V1 B3 D1.3.4 [अ]पि (for [अ]भि-). Ñ2 B3 D2 राजन् (for ऽस्माकं). B1 गुणैर् (for गुणः). D4 गुणाश्च (for गुणः श्रीमान्). Ñ1 D2.6 महामते; L (ed.) महीधवे (for महीपते). Ñ2 V1.2 B D2 गुणवतां वर (for श्रीमान्महीपते).—B2 om. l. 136–138.—(l. 136) D4 रजनीकालात्. B1 समरेषु (for संयुगेषु). Ñ2 V1.2 B1.2.4 D2 प्रशस्यते (for युयुत्सताम्).—(l. 137) D4 असंशयं (for न संशयः).—(l. 138) B4 ततो, D1 अत्र (for तत्र). Ñ2 V1.2 B1.3.4 D2 नैर्ऋतैः स्व (Ñ2 V1 B2 श)स्त्रकोविदैः (for the post. half).—(l. 139) D1.2 तत्यापानि (for उपार्ज्यानि). Ñ2 V1.2 B D2 राक्षिन्द्र महाराज प्रयोक्तव्य विशेषतः.—(l. 140) Ś1 D12 शस्त्राणां (for कर्तॄणां). B4 हेतुयुक्तानां (for कारण हेतुर्). Ñ2 V1.2 B D2 गुणयुक्त (for गुणभूत). D2 महागुण (for गुणावहम्).—(l. 141) L (ed.) मतश् (for मन्त्रश्). B1 D2.4 [अ]पि; B2 [अ]थ (for [अ]भि-). D2 [अ]धिक (for °को). V1 B D2 चारित्र्य. Ñ1 D1 इह; B1 अपि (for इव).—(l. 142) Ñ2 B2 D2 एतद्- (for एवं). Ñ1 B1.3 D1-4.6 शुक्लिश्च; Ñ2 V1.2 B2.4 D2 शुक्तिभिर् (for राजन्वै).—(l. 143) D1-4.6 परीक्षिन (D1 °तु); L (ed.) परीक्षणाद् (for परीक्षणम्). Ñ2 मन्त्रपूर्वं परीक्षिताम् (for the post. half). Ñ2 V1.2 B D2 भवत्यस्माकं सर्वमस्तीह तस्माद्युद्ध विधीयताम्.—(l. 144) V1.2 B2 मस्त्राणां (for शस्त्राणां). D2 समार्जिन.—(l. 145) Ñ2 V1.2 B D2 च (for नयाद्). Ñ V1.2 B D2 -समन्वितम् (for °तम्).—(l. 146) Ñ B2.4 D1-4.6 निकृत्तानां; V1 B1.2 निहतानां (for निकृत्तानां). Ñ2 [ऽ]स्माभिर् (for तावद्). D2 नरेश्वर (sic) (for इहेश्वर).—(l. 147) B1.3 स्वादु (for साधु). D12 इह (for इव).—(l. 148) D1.6 राजन् (for तावद्). D1 रणवरे (for °शौण्डैः). Ñ2 V2 B2 समाहितैः; Ñ2 V1 B1-3 D1.2.3 समाहितः; D2 समाहुत (for समाहवम्).—(l. 149) Ś1 D12 भवति (for °तु). Ñ1 V1 B1.3 D2 [अ]तिरथैः; B2 [अ]तिरथैः (for [अ]तिरथैः). Ñ2 V1.2 B D2 क्षपितोक्षित; D1.2 क्षतविक्षत (for क्षतजोक्षितम्).—(l. 150) B4 om. from याचमानै up to l. 189. B2 प्रार्थमानैश् (for याचमानैश्). Ś1 V1 D12 तु (for first च). Ñ1 विक्षिपैश्; D1.11 विक्रोशैश् (for विक्षतैश्). Ñ2 B2 D2 कृताञ्जलिश्च रणोत्सुकै (B2 °त्कटैः); V2 B1.3 कृताञ्जलिश्च परि(B3 शर)क्षतैः; D1.2 कृताञ्जलिश्च विक्षतैः (for the post. half).—(l. 151) Ñ1 रक्षसां (for लक्ष्यतां). Ś1 D1.11 प्रकथिता, Ñ1 V2 प्रथमिता; Ñ2 B1-3 D2 प्रथमितैः; D1 प्रचारिता; D4 प्रकुपिता (for प्रस्थिता). Ñ2 V2 B1-3 D2 यथा; D1 om. (for यथा). V1 क्रमातप्रमथितैर्यथा (for the post. half).—D12 om. (hapl. ?) l. 152.—(l. 152) D1.2.4.5 येन (for यदि). Ś1 -व्यूहेन (for व्यूढेन). Ñ2 V1.2 B1-3 D1.2.3 व्यूह्य; D1 युद्ध; D2 व्यूह (for व्यूहं). Ñ1 तु; B2 D2 च (for second वा). B1.3 -तथ (for तथा).—D2 om. (hapl.) l. 153–154.—(l. 153) Ñ1 V1.2 B1-3 तथ्द् (for तदिह). Ñ2 V1.2 B1-3 D1.2 सर्वम्; D1.2.3 सर्वे (for सर्वैः). L (ed.) सर्वेसेः (for नः सर्वैः). Ñ1 सुविश्रुतम्; D1 सुमन्त्रणम् (for संमन्त्रणम्). Ñ2 B1.3 हैवास्तु सु(B1 वि)निश्चय; V1.2 B2 हैवास्तु वि(V1 सु)निश्चिन; D1-4.6 L (ed.) संमन्त्रितुमर्हथ (L [ed.] °सि) (for the post. half).—V1.2 B1-3 D1.2 om. l. 154–155.—(l. 154) Ñ अशक्य, D1 अथवा (for अशक्यः). Ñ सागरं (for सागरस्). D2 अप्रधर्षा (for °धृष्या).—(l. 155) D1.2 तथा (for रथा). D1.2.4 transp. हया and गजाः. Ñ D1.2.3.4.5.12 मायस (for सेना). Ñ1 [प]रः D1.2.4 रि (for [अ]पि). Ñ2 D1.3 नोधिकाः.

Colophon: Ñ1 V1 om.—*Kāṇḍa name*: Ñ2 V2 B1-3 D1.2.3.4.11 युद्धकाण्डे, D2 युद्धकाण्डम्यंगि.—*Sarga name*: Ś1 Ñ2 V2 B1-3 D1-4.6.7.12 महो(D2 ॰॰)दरवाक्य.—*Sarga no.* (figures, words or both): B2 D1.2.4.11 om., Ś1 85; Ñ2 D1 96; V2 74; B1 84; B2 76; D2 90.

—(l. 156) L (ed.) युद्धरवे. D2 तद्यथेदममाश्रसः (for the post. half).—(l. 157) Ñ2 V1.2 B1-3 D1.2.6

राक्षसानां भुजाः पीनाः सर्वमेतच्चतुर्विधम् ।
व्यूढं व्यूहोत्तरागाना वाहव परिघोपमा । [160]
गाधता समरश्लाघि सुव्यूढा ग्रहदानय ।
न निर्जेतुमि उन्ति वितता बहुवागगुणा ।
अस्माकमासिहस्तानां वागुरा इव वानरा ।
स्थैर्य चालनाच्चत्रपु अनरपु न विद्यते ।
न च निश्चलचित्तत्वमस्ति यद्वानरे बले । [165]
गात्रताडस्फोटितैस्तत्र बाहुभि सकरस्वनै ।
अनवस्थितचित्ताना द्रवन्तौ पश्य वाहिनीम् ।
राक्षसैर्निहतानां च शरीराणि विभागश ।
दृश्यन्ता वानरेन्द्राणां पुरा इव विसर्पिण ।
शिलामध्यगता सन्तु समरस्था हि वानरा । [170]

मेघान्तरविनिर्मुक्ता सुप्ता इव रविप्रभा ।
साडिताना विशीर्णाश्च विनता द्रुमपङ्क्तय ।
वानराणां प्रदृश्यन्ते तुषारनिकरा इव ।
तत्र तत्र च राजेन्द्र वानरास्तैर्हैंश्छिता ।
भव वधिकमालस्या वल्मीकशकलेन भू । [175]
राक्षसाना युयुदेन भग्नश्च रणाजिरे ।
आहारकाङ्क्षिण सर्वे युगपत्कन्दभोजिन ।
शिलाभिश्चैव मुक्ताभिर्वानराश्च निपातिता ।
दृश्यन्ता रणभूमिस्था सशक्ता इव पर्वता ।
राक्षसैर्निहताङ्गाश्च वानरास्तत्र भुवि । [180]
रुधिरप्रस्रवै सन्तु गैरिकाणामिवाकरा ।
अस्माकं समरे शार्ङ्गिक्षिता शस्त्रपातय ।

कृतापेक्षी (D1 ॰क्षो) (for रणापेक्षी) N2 V1 B1 D2 ततो वचनमब्रवीद् (for the post half) —(l 158) D2.12 -मारण्य् (for -चौश्च) L (ed) न्यूढ़े (for न्यूढा) —(l 159) D1 भीता (for पीना) —(l 160) N2 D2.4 व्यूह (D4 ॰ह) व्यूहोत्तरां सेना D1 व्यूहा व्यूहातरा D3 परिव्यूढोत्तरां सेनां (for the prior half) —(l 161) N1 शालका (for शाखका) D1 [S]स्माक (for श्लाघि) D1 सम्यस्ता D4 सुयता D12 सुव्यूढा (for सुव्यूढा) —D1 om l 162 163 —(l 162) N1 D2.4 अक्ति (for इच्छन्ति) N1 D3.8.12 बाहु (D12 ॰ह) वागुरा —D5 om l 163 —(l 163) D12 om (hapl) up to वागुरा D3 कुरगा (for वागुरा) D4 अपि (for इव) —For l 158-163 N2 V1 B1 D2 subst

7* रथिन सादिनश्चैव गजारोहाश्च राक्षसा ।
पदगाश्च महात्मानो बलमेतच्चतुर्विधम् ।
व्यूढ दिव्येन विधिना रक्षसै सुमहाबले ।
न निवर्तयितु शक्य वानरैरिति मे मति ।

[(l 2) V2 सर्वम् (for बलम्) —(l 3) D2 यदि (for व्यूढ) B1 D2 व्यूहेन (for दिव्येन)]

—(l 164) D2 धीर (for स्थैर्य) N1 B1 न चल N2 B1 D5 चपल- (for चलित) V2 ऐश्वर्य चलचित्तेषु D2 स्थय च बलचपेषु (for the prior half) —(l 165) N2 D2 नमल- (for निश्चल) V1 B1 तद् (for यद्) N1 D2 वानरेष्विह (D4 ॰व) (for वानरे बले) D1 न बल चलचित्तेषु न तथे वानरेष्विह —(l 166) D2 गजैन (for ॰त) N2 [आ]स्फुरितैश्च D5 स्फोटितैस्तु (for [आ]स्फोटितैस्तु) N2 B1 D2 बहुभि (for बा॰) Ś1 D2 स(D4 स)करस्वने N2 B1 D5 करतिस्वनं V1 B2 च करस्वनै D1 सरमस्वन (for सकरस्वनै) —(l 167) N1 damaged from पश्य up to शरीराणि in l 168 —For l 168 D1 subst

8* राक्षसैर्विनिहता घ्नन्तो गजानोरिता ।
न भान्ते शरीराणि स्वयमाणि विभागश ।

—After l 168 N1 D1.4.8 ins.

9* दृश्यन्ते वानरे हाता महिता वल्मीका इव ।
बाहुभि पीडिता सन्तु समरे सर्ववानरा ।

ता पन्थेषु विनिद्राश्च कपयनामिवाकरा ।
राक्षसाम्भसि मज्जन्तं शरीराणि विभागश ।

[(l. 1) D2 दृश्यते N1 बलमा —D1 om (hapl) from l 2 up to l 173 —(l 2) N1 D2 वाङ्मुर्व (for ॰रि) —(l 3) L (ed) विद्युद्वास्या (for विनिद्राश्च) D1.8 रात्र(D2 वनो)तरविनिर्वेश (for the prior half) D1 दर्वाङ्कुरा]

—N1 damaged for l 169 —(l 169) D2 विगंति (sic) (for विसृति) —(l 170) N1 V1 B1 D1 स्थो (for शिला) N2 V1 B1 D5 समरे तत्र D2 स्थानयता ए (for समरस्था हि) —(l 171) N1 निरुद्धास्तु (for विनिर्मुक्ता) D1 रवेः प्रभा N2 V1 B1 D5 मेघानामन्तरं गता सूर्यस्येव गभस्त(V1 मरीच)य —(l 172) N2 D1 तु (for च) B2 D2 विशीर्णानां D2 दन्त- (for दन्त) —After l 172 L (ed) ins.

10* वानराणां प्रदृश्यन्ते भुवि ता दन्तराशय ।
यथा तुषारनिर्मुक्ता कीर्णा इव रविप्रभा ।

—(l 173) D1 कणिका (for निकरा) —(l 174) V2 यत्र यत्र (for तत्र तत्र) Ś1 निहताश्छिन्ना N1 पातितश्छिन्ना (for निहतैश्छिन्ना) —(l 175) N1 भवेद् (for भवतु) V2 आलम्बा (for आलक्ष्या) N2 V2 B1 D5 भवत्व(N3 B2 ॰त्र)धिका स्थाया (for the prior half) N2 V1 B1 D5 शकलेन V3 विषमेव D1 -कूलिकेव D4 शकलेन L (ed) शकलत्व (for शकलेन) —(l 176) N2 V1 B1 D1 राक्षसानां (for राक्षसानां) Ś1 D12 तु युद्धेन B1 मत्युदेन D2 च युद्धे (for सुयुद्धेन) N V1 B D1.8 भवत्वत्र —(l 177) N2 B1 D1 हरिता D1 कलिता D2 कुणिता (for कृतिता) N V1 B1 D5 कपि(N2 एक)भोजना D1.8 L (ed) कन्दभोजना (L (ed) ॰भिना) (for कन्दभोजिन) —N2 V1 B1 D1 om l 178-179 —(l 178) N1 D1.8 वानराश्च निपातिता D2 शस्त्राणि (D2 ॰रैरि)निपातिता (for the post half) —(l 179) D1.8 रणभूमिष्ठा N1 संयक्ता D2 संरक्ता (for सशक्ता) —Before l 180 B2 reads l 184 185 —(l 180) N2 विनिहताङ्गा N2 V2 B1 D5 विहताङ्गाश्च V1 B2 D2 विहताङ्गा(B1 ॰ङ्गै)श्च B1 विहताङ्गा च,

वानरेभ्यो जीवपुष्पाणि विचिन्वन्तु नगादिव ।
तस्यैव धूमसंकाश रणसंमर्दजं रज ।
वानराः प्रवरा यान्तु हतानां शोणिताम्बुना । [185]
समरे वानरा सन्तु सर्वत शस्त्रविक्षता ।
शोणिताम्बुपरिक्लिन्ना सनिर्यासा इव द्रुमा ।
हतै शत्रुशरीरैश्च शतशोऽथ गतासुभि ।
भातां भूमिरस्त्वाशु किंशुकाकरसंनिभा ।
आदेश क्रियतां तावन्मम वीर्याभिमानिन । [190]
यत्रास्मिन्प्रवर शत्रु स हन्तव्यो रणे मया ।
त च गत्वा वधिष्यामि यथैनमनुगच्छति ।
भविष्यन्ति द्विषन्तोऽन्ये ये च तस्य पदानुगा ।
शाखामृगाणां समरे शरीरं पश्यताकुलम् ।
वायुना कर्णिकाराणां वनमुन्मथितं यथा । [195]

Colophon

धर्मं चार्थं च कुशलो वीर्येण च समन्वित ।
अब्रवीन्मधुरं वाक्यमिदं भूयो विभीषण ।
यत्प्रियं च हितं चैव साधु धर्म्यं च सर्वश ।
वक्तुमन्त्रिणो वाक्यं मन्त्र्यमाणे विशेषत ।
प्राप्य कार्यशरीरं तु नेतुर्वा गुणसंपदम् । [200]
प्रियमुत्सृज्य वक्तव्यं हितमेव हि मन्त्रिणा ।
तव राजेन्द्र विस्तीर्णैर्गुणैर्विश्रब्धता गत ।
इममर्थं प्रवक्ष्यामि हितं बुद्ध्या परीक्षितम् ।
इह धर्मार्थकामानामस्यास्ति फलमिष्यते ।
तत्राप्य सह कामेन परीक्ष्यो धर्मचक्षुषा । [205]

D1 3 विहतशाख D4 विहितागानां (for निहतशाख) B3 D1 वानराः (for वानर) L (ed) प्रक्षिप्ता (for प्रवरा) B1 वानराणां तथा युद्ध (for the post half) —(l 181) D13 रुधिरे (for रुधिर) V1 B3 समरे संतु B3 प्रस्रवानां च (for प्रस्रवे सन्तु) D6 वानराणाम् (for गैरिकाणाम्) —(l 182) V3 B1 (sup lin also) 3 शिबिरे (for समरे) B3 तात (for तावत्) Ñ1 विलिखिता V1 3 B1 (sup lin also as above) 3 विलिखित (for विक्षिप्ता) —(l 183) Ñ V1 3 B1 3 D6 शत्रूणां D4 पुष्पेभ्यो (for शत्रुभ्यो) Ñ1 प्राणपुष्पाणि (for जीवपुष्पाणि) Ñ3 V3 D3 3 6 प्रचिन्वन्तु B3 विचिन्वति (for विचिन्वन्तु) Ñ3 V1 3 B1 3 D6 नगेषु D4 नगाद D4 नगा (for नगाद्) —(l 184) N3 V3 B3 3 D4 उद्धृतं B3 D1-3 5 6 उद्धूतं, D13 तद्धृतं (for उद्धूतं) V3 संमार्ग L (ed) -समन्त्र (for समर्दज) —(l 185) B3 हतानां (for हतानां) V3 शोणित विना —(l 186) N1 शरीरैश्च (for समरे) N2 B2 D6 तत्र (for सन्तु) D6 सर्वश (for सर्वत) D1 युद्ध° (for शस्त्रविक्षता) —(l 187) Ñ1 V1 3 परिक्षिप्ता, N3 B1-3 D6 परिक्लिन्ना (for परिक्लिन्ना) D1 transp इव and द्रुमा —(l 188) D6 तु (for च) D1 निहतै शत्रुवाणैश्च (for the prior half) D2 हतासुभि (for गतासुभि) —(l 189) N1 [भ]व (° [भा]तु) N B1 3 D3 4 9 किंशुकाकार N3 V1 3 [illegible] D6 शुभिके —Ñ3 V1 3 B D6 read l 190-193 [illegible] l 195 —(l 190) Ñ V1 3 B3 3 D1 4 8 9 व्यादेश (for आदेश) N3 अथ (for तावत्) N3 V1 3 B D6 महावीर्ये महारणे (B4 °वरे) (for the post half) —(l 191) N3 V1 3 B D6 तत्र (for तस्मिन्) N V1 3 B D1 4 5 9 हत्वा च स मया (B4 रणे) विभो (N1 D1 4 5 रणे) L (ed) हतं च समरे मया (for the post half) —(l 192) D3 तत्र (for त च) N3 V1 3 B D6 हत्वा (for गत्वा) N V1 3 B D6 हनिष्यामि D4 तथा (for अनु) N3 V1 3 B D6 ये तत्र समन्ततः (for the post half) —(l 193) N1 विपन्नास्ते N2 V1 B D1 3 4 5 6 द्विषन्तो मे (D1 3 4 5 नो) V3 द्विषो ये मे (for द्विषन्तोऽन्ये ये) B3 om च (subm) N3 B1 3 D6 तत्र (for तस्य) —B4 om from l 194 up to the prior half of l 195 —(l 194) B1 3 शरीर N3 V1 3 B1 3 D3 3 अस्तु (N2 D6 तु) B1 3 युद्ध D6 पश्य) संकुलं B3 च सुसंकुलं L (ed) पश्य भूतल (for पश्यताकुलम्) —(l 195) B3 तथा (for यथा)

Colophon V1 om —Kāṇḍa name N V3 B D1-4 9 13 युद्धकाण्ड —Sarga name Ś1 N V3 B D1 4 9 13 विभीषणवाक्य D6 राक्षसमन्त्र —Sarga no (figures words or both) N1 B3 D1 2 4 8 13 om Ś1 86 N3 D6 87 V3 75 B1 85 B2 77 B4 89 D3 91 —(l 196) D6 om second च (subm) B3 3 धैर्येण (for वीर्येण) V1 [अ]पि (for third च) —(l 197) V1 तत्र (for भूयो) —(l 198) D4 परं (for प्रियं) D1 हि (for first च) N1 यत्र प्रियं B3 अप्रियं च (for यत्प्रियं च) Ñ1 धर्म (for धर्म्यं) N3 V1 3 B D6 सानुबन्ध (V3 °बन्धु) D4 सारं धर्म (for साधु धर्म्यं) —Ś1 D13 om l 199-200 —(l 199) V3 तत्र D1-4 8 भूयश्च L (ed) तुल्यं (for वक्तुं) N1 तत् (for तत्) N2 V1 B3 3 D6 वक्तुं चैव V3 मन्त्रयाणे B1 युद्धेषु D4 न यमाणा D4 मन्त्रमाणा D6 मन्त्रमाणेऽत्र (for मन्त्र्यमाणे) —(l 200) D3 कार्ये शरीरस्तु (for कार्यशरीरं तु) D1 3 4 नेतु (for नेतुर्) D3 वा (for वा) L (ed) संपन्नं —(l 201) N1 D3 4 13 [इ]ह (for हि) D4 9 मन्त्रिणा —For l 200-201 N3 V1 3 B D6 subst

11° प्राप्य कार्य शरीरस्तु प्रियमुत्सृज्य दूरत ।
हितमेव हि वक्तव्य सुहृदा मन्त्रिणा सदा ।

[(l 1) N3 D6 प्राप्तकाल —(l 2) N3 D6 [इ]ह (for हि) D6 सुहृदां मन्त्रिणां N3 यथा (for सदा)]

—(l 202) N3 B3 3 D6 राजेन्द्र (for राजेन्द्र) V3 D4 विस्तीर्णे (D4 °र्णे) V3 D4 गुणे (D4 °णो) (for गुणैर्) N2 V1 B1-3 D3 4 6 विश्रब्धतां V3 B4 विश्वस्ततां D1 विश्रम्भतां (for विश्रब्धता) —(l 203) V3 B1 3 D3 इदम् (for इमम्) V3 B1 3 D3 हितं (for हितं) —(l 204) B1 इह (for इह) N1 इह हि धर्मार्थ (hypm) (for इह धर्मार्थ) Ś1 D3 अवाप्त D6 अवाप्य D6 भाति (for अस्यास्ति) B1 इष्यति D3 उच्यते (for इष्यते) —(l 205) Ñ3 V1 B B1

परित्यज्य हि यो धर्मं धर्ममर्थाय पश्यति ।
कामं वा कामलाभाय न स बुद्धिषु बुद्धिमान् ।
मन्त्रितो यो बहुविधो निःसारः सारदर्शिभिः ।
क्षमा धर्मेष्विभिसन्न स नियोगान्न शोभनः ।
परदाराभिगमनं को धर्ममिति वर्णयेत् ।　[210]
मतिमान्नानशास्त्रेषु यथावत्कृतनिश्चय ।
यत्किंचित् कथ्यते रामे कृतं व्युत्थितलक्षणम् ।
तत्र किं दृश्यते रामे धर्माद्व्युत्थितलक्षणम् ।
वने हि निवसन्राम पितुर्निर्देशवत्सल ।
यत्तदस्य न सदृशं धर्मव्युत्थितलक्षणम् ।　[215]
रक्षणं तापसानां च क्षत्रधर्मे स्थितात्मना ।
यत्कृतं शस्त्रमादाय तद्वक्तु धर्मलक्षणम् ।
दानं साम समुत्सृज्य यद्विक्रममिहास्थित ।
व्यक्तमेतत्परं तस्य रामस्याक्लिष्टलक्षणम् ।
बलिदर्पनभूतश्च धामश्चास्य महात्मनाम् ।　[220]
ध्रुवं लोके गुणो जातः सुलभश्च महत्स्वपि ।
यदा च भवताद्रामश्चापि निर्जितः ।
क्षत्रमेवाभिसंधाय धर्माद्विचलितः कथम् ।
यदि किंचिद्व्यतिक्रान्तं भवेद्रामस्य चेदिह ।
कियानु तस्य दोषोऽपि न भवेद्वनवासिनः ।　[225]
यथा हि बलवान्कश्चिन्महात्मा त्रिगुणात्मवि ।
भुक्त्वा जरमते तद्वद्राम पापमणाशन ।
एवं कृत्वा समं सत्यं यद्राम स्वं परिग्रहम् ।
प्राप्तवान्गुणसम्पन्न स्थानमवाप्य महाबल ।
तत्र हेतुं प्रदानेन सुमहाप्रीतिवर्धन ।　[230]
यत्र सा व्युत्थिता सीता स्थानमवाप्य महामतिम् ।

D5 निरीक्ष्यो V3 निरीक्षेद् (for परीक्ष्यो) —(l 206) N2 D5 तु (for हि) N V1 2 B2 3 D1 4 5 अर्थम् B1 मत्स्य् (for धर्मम्) B3 D3 मत्स(B1 [before corr]° य)म (D2 °र्मा)थ मपश्यति (for the post half) —(l 207) L(ed) लाभाय Ñ2 D5 स बुद्धेषु B2 स बुद्धषु D4 सकल (for सुबुद्धिषु) —(l 208) N V1 2 B D1 4 5 6 (s)प (for यो) V2 नि सारं —(l 209) N2 V1 2 B D5 तत्र यो D1 बहुभिर् (for मत्रिभिर्) N1 V1 B1 3 D1 2 3 4 5 6 नि(D1 वलि D2 स्वत्रि)योगान् B3 संनियोगो D2 स नियोगे (for स नियोगान्) D5 च (for न) N1 V1 2 B2 3 4 D5 विगर्हित B3 हि गर्हित (for न शोभन) —D5 om l 210-211 —(l 210) N V1 2 B D1 2 3 [अ]भिगम तु (V1 °मेतु B1 °मम D1 2 3 °न हि) (for [अ]भिगमनं) N V1 2 B D2 3 4 धर्मं (for धर्मम्) N1 निर्णयेत् —(l 211) N2 B1 (before corr as in V1) 3-4 –सर्वषु V1 2 पुत्रेषु D2 3 धर्मेषु D2 शास्त्रेण (for °शास्त्रेषु) D5 यथा च (for यथावद्) —(l 212) N2 B2 D1 2 3 यदि V2 D5 यदिवा D4 यदि च (for यत्किं) N V1 2 B राम (N V1 B2 3 °म) D2 5 नाम (for रामे) —D4 om (hapl) from कृत up to रामे in l 213 V2 B1 6 D2 कृत D5 कृत्य (for कृतं) B4 –व्युत्थान D1 कुत्थित (for व्युत्थित) N2 D2 3 5 धर्मेण V1 2 B1 4 –मर्येण (V1 °ण) —Ś1 D1 3 om (hapl) l 213 215 —(l 213) N2 D2 सोऽत्र V1 तत्र D1 2 3 अत्र (for तत्र) L(ed) नाम तं (for तत्र किं) B2 वर्ण्यते D3 कथ्यते (for दृश्यते) D1 नाम D2 राम (for रामे) V2 D2 धर्मं D4 धन (for धर्माद्) Ñ2 विच्युति B2 व्युत्थित ; D2 व्युथित (for व्युत्थित) V2 धर्मो व्युत्थितलक्षण D2 धर्मेषु स्वलक्षण (for the post half) —N2 V1 2 B D5 om l 214 221 —(l 214) D1 2 3 वसते (D5 °तो) (for निवसन्) D4 वने वसति रामो हि (for the prior half) Ñ1 निर्योग (for निर्देश) —(l 215) D2 अत्र (for अस्य) D1 धर्मे (for धर्मे) N1 धर्मेदिव्युतिलक्षण D2 धर्मव्युत्थित लक्षण ; L(ed) धर्मोच्युतिरलक्षण (for the post half) —(l 216) D3 4 धर्मे (for धर्मे) D2 3 पूतात्मना (D2 °ना) (for स्थितात्मना) —D3 om (hapl) l 218–219. —(l 218) D1 2 3 दानं शमं D4 दीन शमं (for दान साम) Ś1 छद् (for यद्) Ś1 इति स्थिति (for इहास्थित) —(l 219) D4 तत्र कार्य (for परं तस्य) —(l 220) N1 D1 3 4 5 भूत (for भूतश्च) D2 तु (for च) —(l 221) N1 D1 3 4 5 L(ed) सुलभ(D2 °कृत) च(D2 तु)धुव (L(ed) तद्ध्रुव) लोके (for the prior half) N1 D1 3 4 5 गुणजात (for सुलभश्च) —(l 222) V2 यदा (for यदा) D2 तु (for च) Ñ2 D5 स्वमतत्वाद् B1 4 च भगवान् (for च भवताद्) —(l 223) N2 V1 2 B D1 5 क्षात्रम् (for क्षत्रम्) N2 [अ]तु (for [अ]भि) N2 विचलते D4 om कथम् —(l 224) N2 V1 2 B D5 तस्य (for किंचिद्) N2 व्यतिक्रम्य V2 न निष्क्रान्त (for व्यतिक्रान्त) —V1 repeats from the post half up to the prior half of l 225 consecutively N1 illeg from स up to भवेद् in l 225 N2 V1 (first time) 2 B1 3 D5 धीमत (for चेदिह) V1 (second time) B1 (marg also) 4 धर्मार्थं प्रयोजन (for the post half) —(l 225) D1 किन्तद्रु L(ed) कि नाम (for कियानु) L(ed) तस्य (for तस्य) N2 V1 (second time) B1 3 D5 कियान्तस्य (B1 कया च त)स्य गोषो हि; V2 (first time) B1 (m. also) 4 भवे(V2 ताव)द्रामस्य दोषो हि V5 कियत्तस्य देहो हि (for the prior half) B3 वनचारिण —(l 226) D5 बलवद् D5 न महान् (for बलवान्) B1 2 D1 3 4 त्रिगुणान् (for त्रिगुणात्) N2 V2 D5 भाराद्विगुणं त्वपि; V2 D5 भारात् त्रिगुणाद्धि (for the post half) —(l 227) Ñ2 V2 2 B4 भुक्ते B3 भुक्त्वा D5 भुक्ते (for भुक्त्वा) B4 वर्द्ध (for जरद) Ñ2 V2 2 B D5 पापविनाशन —(l 228) Ś1 D4 5 कृत्वा N1 कृत B1 कार्यं ; D2 कृते (for कृत्वा) N2 तु ; Ñ2 V2 B1 3 4 D2 3 5 स V5 B3 स (for स्व) —(l 229) Ñ1 V1 2 B D1 4 5 –संपन्न (for सम्पन्न) N2 V1 B D5 प्राप्य तु ; V2 प्राप्य स (for प्राप्त व) —Ś1 illeg from महाबल up to सुमहा in l 230 B3 D5 महाबल —Ñ2 V1 2 B D2 om l 230 233 —(l 230) D3 4 5 प्रदाने च (D2 तु) (for प्रदानेन) V1 प्रीतिवर्धने —(l 231) D2 यत्र (for यत्र) Ñ1 स व्युत्थिता; D2 साधु स्थिता (for सा व्युत्थिता) —D2 om from स्थानम् up to धर्मं in l 233 D3 4 महाद्युति

पितुर्वा वचनाद्धर्माद्वनवासमुपागत ।
यशसम्यागतश्चेति राम सीतामिहार्हति ।
त्वामवाप्य गुणैर्युक्त को हि न प्राप्नुयाद्गुणम् ।
त्व तु प्रीतिकरो राजन्गुणहीनेऽपि सज्जन । [235]
कार्यमात्मानुरूप च धर्मो वा यदि रक्ष्यते ।
स्वधर्मादाच्युभा सीता राजन्मोक्षमिहार्हति ।

Colophon

विभीषणस्य श्रुत्वा वचनं राक्षसेश्वर ।
अभवत्क्रोधसंरक्त सन्ध्यारक्त इवांशुमान् ।
नेत्रे प्रकृतिताम्रान्ते भूयस्ताम्रत्वमागते । [240]
ददृशाते सुभीमे ते शनैश्चरबुधाविव ।
क्रोध तस्यानुपश्यन्त तीव्र तु क्रोधनस्य ते ।
चलितप्रा सचिवा सर्वे बभूवुर्जातसाध्वसा ।
अथ रोषाद्विनिष्पिष्य भृश करतले करम् ।
अब्रवीद्रावण क्रोधाद्विभीषणमिद वच । [245]
परेषा गुणसत्कार मम चानर्थबुद्धिताम् ।
भवान्विचष्टे यत्सर्वं प्रमाण मम नैव तत् ।
अपि त्वनुनयस्तावत्सद्भिरुक्त परस्परम् ।
प्रयोक्तु हेतुमस्पर्शैर्विधि कार्यो विशेषत ।
असत सर्वकार्येषु मतिमाश्च महाबल । [250]

D3 महीपति (for महामतिम्).—(l 232) Ñ1 स (for वा). D2.8 धर्माद् (for धर्माद्). Ñ1 वन राम (for वनवासम्).—(l 233) D1.8 [आ]गतो (for [आ]गतश्च).—(l 234) B1 [ऽ]पि (for हि) B4 स (for न). Ñ2 V1.2 B D3 इह, D1.2 गुणान् (for गुणम्) —(l 235) Ñ2 V1.2 B1-3 D3 तेन, B4 युक्त, D2.8 त्वत (for त्व तु) Ñ2 V1 B D3 प्रीतिकृत्. Ñ1 त्व गुणै प्रवरो राजन् (for the prior half) Ñ V1.2 B D2.8 गुणहीनो Ñ2 V1.2 B D3 [ऽ]सज्जन°—(l 236) Ś1 D12 चेद्, Ñ1 यत्, D1-4.8 वा (for च) Ś1 D3 धर्म(Ś1 °र्मे) वा, D8 धर्मोऽथ (for धर्मो वा). Ñ1 येन (for यदि) Ś1 D12 रक्षित, D2 रक्षये (for रक्ष्यते) —(l 237) D8 यद् (for स्वद्) N2 V1.2 B D3 इय (for शुभा) D2.8 शुभा सीता. Ñ2 V1.2 B D3 मोक्षणम्, D2.8 मोक्षुमिह (for मोक्षमिह) D2.8 [अ]र्हसि —After l 237, Ś1 D12 ins .

12* सामान्ये विजये चापि तेन युद्ध न ते क्षमम् ।

[L(ed) वा (for च) and न युद्ध तेन (by transp).]
Colophon —Kanda name Ñ V1.2 B1-3 D1.3.4.5.12 युद्धकाण्डे —Sarga name Ś1 Ñ V1.2 B1-4 D1-4.8.9.12 विभीषणवाक्य, B1 पुनर्विभीषणवाक्य —Sarga no (figures, words or both) . Ñ1 B4 D1.3.4.5.12 om , Ś1 87, Ñ2 D3 88, V1 79, V2 76, B1 86, B3 78, B4 90, D8 92 —After l 237 colophon, Ś1 Ñ B4 D1-4.8.9.12 ins. l 362-417, l 230-233(including 11*), l 240-241 (including 13*) and l 274-361 of App I (No 3) —(l 238) V2 राक्षसाधिप —(l. 239) D1 बभूव (for अभवत्) Ś1 D4.12 -ताम्राक्ष, Ñ1 रक्ताक्ष (for -संरक्त) Ñ1 -राग, Ñ2 V1.2 B D3 -भाव (for रक्त) —(l 240) Ñ2 V1.2 B -ताम्रे तु, D1.2.8.9 -ताम्रे च (for ताम्रान्ते) Ś1 D12 पुनस्ताम्रत्वम् (for भूयस्ताम्रत्वम्) —(l 241) Ñ B2.3 D3.8 सुभीमे ते(D3 च), V2 सुभीमाभे, B1 तु भीमे ते D1 सभीमाने D4 च भीमे च L(ed) सुघीरोमे (for सुभीमे ते) D4 -कुमार, L(ed) सुतात्(for बुधात्) —After l 241, Ś1 N2 D2.3.12 ins

13* क्रोधेन तु भृश तस्य लाक्षारससमप्रभे ।
मध्रिये सम्पश्यन्त तीव्र तु क्रोधनस्य ते ।

[(l 1) L(ed) नेत्र (for तस्य).—(l 2) Ś1 Ñ1 अनुपश्यति(Ś1 °तु). D3.12 सम्नुपश्यन (for अनुपश्यन्त). Ñ1 तीव्रानि, D3 ताम्रे तु, L(ed) ताम्र तु (for तीव्रे तु).]

—Ś1 D12 om (hapl) l 242 —(l 242) Ñ1 रोष, B1 क्रोधाद् (for क्रोध) V2 [अ]नुपश्यत, D1 [अ]थ पश्यतस्य (for [अ]नुपश्यन्त). Ñ1 तीव्रानि, Ñ2 D3 तीव्र तु, V1.2 B1.3.4 तीव्र स, B2 D3 तीव्र सं, D1.2.8 तीक्ष्ण तु (D1 स), D4 तीव्रांतु (for तीव्र तु) V2 D3 च D1 त (for ते). —(l 243) V1 B1 जितसाध्वसा, B4 भृशत्रस्ता (for जात साध्वसा) —(244) Ñ1 क्रोधाद्विनिश्वस्य, D1 क्रोधाच निष्पिष्य (for रोषाद्विनिष्पिष्य) B1 करतले. D8 करतल वर —(l 246) Ś1 -संभार, V1 B D1-4.8 सत्कार (for -सत्कार) D3 वा (for च) V2 [अ]नतु (for [अ]नर्थ).—(l 247) Ñ1 D2.8 अवैति (for विचष्ट), Ñ2 V1.2 B D3 सर्वथा यद्वचनाद्, D1.2.8 यद्वचनाद तदर्थं (for the prior half) D1 नैव विद्धि (for मम नैव) Ś1 दैवत (for नैव तत्) D4 महात्म च गमैव वद् (for the post half) —(248) D2 प्रकृति, D3 अपि तु (for अपि तु) Ñ V1.2 B D1.2.3 अहृत्वानु (Ñ1 °थ)नय तावत् (for the prior half) Ñ D1.2.4 युक्त, V1.2 B युक्त, D3 इष्ट (for इष्ट) —(l 249) Ñ2 V2 B1 D12 प्रयोक्तुर् (for °क्तु) Ś1 संप्रयोक्, D1.2 मयपत्र Ñ1 प्रयाता हेतुसपत्रा, L(ed) प्रवक्तुमभिसयत्र (for the prior half) D1.2.8 कार्याकार्ये L(ed) कार्य काले (for विधि कार्यो) Ñ1 विधिकार्याविशेषत (for the post half) —(l 250) Ñ1 D1 अथवा Ñ2 V1.2 B D3 अभिज्ञा D1.2.8 अशठा (for असत) D3 -कालेषु Ñ V1.2 B D2.3.4.8.9 मति(D8 बुद्धि) पूर्व बला(B2 महा)बल(Ñ1 D8 विचारयन्) (for the post. half) —(l 251) D2.8 अर्हन्ति (for अर्हति) N1 D1.2.8 [अ]धिक ज्ञातु(Ñ1 कर्म, D8 धर्म) (for [अ]धिका पूजा) Ñ2 V1.2 B D2.8 द(B1 त)र(V1 वद)स्त्वधिक वदान् (Ñ2 D3 वस्तात् B4 वत्स) (for the prior half) Ñ V1.2 B D1.2.3.8 मति(Ñ1 V1 B1 D4 न तु D1.2.8 नतु)मोहात्प्रमूर्ध (for the post half) —(l 252) Ñ1 D1-3 समवश्यामो, N2 D3 तत्कुर्च्छामो V1 B1(sup. lin. also as in V1) B1 उ(B3 त)दोक्ष्या(B3 °क्षा)मो, V2 D1.2 प्रवक्ष्यामो L(ed) लघुच्छामो (for सवदामो) B4 वय लावत्सवक्ष्यामो (for the prior half) —(l 253) B1 सर्वार्थे च B4 परार्थेषु D3 सर्वार्थेष्व, D8 सर्वेभ्यथे (for सर्वार्थेषु).

अर्हत्यभ्यधिका पूजा न तु मूर्खो विभीषण ।
सपत्नामो वय तात्र-मविमन्त्र विभीषणम् ।
सर्वार्थेषु वता भूत्वा गुरु शिष्यगणा इव ।
यन्मौर्यं यत्र कार्पण्य य स्तम्भो या मनस्विता ।
यो धर्म स भवेद्दम्भस्तमवाप्य महीपतिम् । [255]
पतग स्वयमुद्दिशो मोहाद्दिशति पातकम् ।
क्षिप्रमात्मविनाशाय तद्वक्त मूढलक्षणम् ।
शास्त्रवादानतिक्रम्य पश्य सर्वा महापद ।
हठेनेच्छति निर्जेतु तद्वक्त मूढलक्षणम् ।
आकाशगमनादीनामशक्यस्य विचेष्टने । [260]
अवमस्ति फल किंचिच्चिन्तया सिद्धिलक्षणम् ।
य एवमविशेषज्ञ सुनयापनयो जन ।
स्तान्द्रियमाप्ति प्राप्य गुणयुक्त विभीषणम् ।
यद शूरा परे युद्धे नय परमभीरव ।
क्रियते किं नु कार्पण्यात्प्रसभ शत्रुसश्रय । [265]
प्रकृति शाश्वती ह्येषा क्लीबानामल्पचेतसाम् ।
युद्धकाले भवत्येव त्वद्विधाना दुरात्मनाम् ।
को हि नाम महापत्त्व पूर्वमाश्रयित परे ।
दीन वचनमादद्यादूर्जयित्वा विभीषणम् ।
एव कृत्वा बहुविध सर्वथाथ विभीषण । [270]
योग्योऽस्माक भयाद्दीनो नैव मत्त्र न विक्रमे ।
अवश्य हि विचेतव्या युद्धे प्राणभीरव ।
मन्थमूढा महादोषा शूराणा शौर्यनाशना ।
युद्ध घोरमसमाप्य यस्य हि व्यथते मन ।
कथ समरमासाद्य स भवेत्पूज्यविक्रम । [275]
निर्वीर्या ये निरुत्साहा शत्रुभेदनशोभना ।
तेषामेवविधा बुद्धि शाश्वती तव यादृशी ।
यदि दर्प परित्यज्य रामो मा शरण व्रजेत् ।

N2 D1 3 [अ]वता(D2 °ते) भूत्वा N3 V1 B D3 पराभूता V3 पर्वेषु D4 पुरो भूत्वा (for वता भूत्वा) —(l 254) B1 तन् (for यन्) D1 मौढ्य (for मौर्यं) B1 तथा D3 चैव (for यत्र) N1 यत्तेनो (for य स्तम्भो) D1 यो V2 च नयता, D3 मन स्विन —(l 255) V1 3 यो दम्भ B3 योधर्मं B4 मोदत (for यो धर्म) N2 V1 3 B D4 5 च ते, D5 च नो (for भवेद्) V3 B धर्मेण (for दम्भस्) N1 सन्, D1 तान् D4 त्वाम् (for तम्) B3 महीपति D1 4 गनीषवे, D2 महागति —(l 256) N V1 3 B1 D1 4 5 वासतगश्च(N1 D1 2 4 °ग स)मुदितो B3 3 यथा पगगो मुदितो D4 यत्नगाश्च मुदिता, D2 L(ed) थत्तग समाय(L[ed] °गस्तनो भी)तो; D4 यथा पतगस्तपन (for the prior half) Ś1 महद् (for मोहाद्) B4 विशति शावक मुख (for the post. half) —(l 257) D3 तथोक्त D3 तच्च (for तद्वक्त) V1 3 B1(also) 3 4 मूर् (for मूढ-) —V1 om (hapl) l 258 261 Ś1 N1 D1 4 om (hapl) l 258–259 —(l 258) D3 यथ L(ed) यथ (for पश्य) D3 सव (for सर्वा) N3 V2 B D3 यो हि कार्य महापदि (for the post half) —(l 259) D1 3 [इ]च्छति (for [इ]च्छति) N2 B D3 निर्वेतु D1 हतर्तु, D3 निर्मेतु (for निर्जेतु) N3 D3 नोक्त B1 युक्त (for वक्त) N2 B1 (sup lin also) 3 D1 3 3 नय; V2 B3 मूर्ख (for मूढ) —D1 om (hapl) l 260–261 D1 transp l 260–261 and l 262–263 —(l 260) B1 D1 3 अ(B3 स)-शक्यस्य (for अशक्यस्य) Ś1 D5 विचष्टते(D5 °त) N V2 B1-3 D1 स(N D5 अ)पक्षस्ये(D5 °स्ये)व चेष्टे(B1 [after corr]°न D5 °ते), D1 अपकृष्य विचिन्तने (for the post half) D4 आकाशगमनार्थे स प्रयत्नेन पातति (corrupt) —(l 261) N2 V1 B1 4 D5 नाक्ति (for अस्ति) Ś1 D1 3 चिन्तयन् L(ed) चिन्त (for चिन्तया) N1 यो निश्चय गु ख्या (for the post. half).—Ś1 om l 262–263 —(l 262) N1 V1 3 B D3 स्वल्प नाम विशेषज्ञ, D1 4 गु (D3 स्व)ल्प नयविशेषज्ञ D5 गुण्य मदति शेषज्ञ (for the prior half). N1 V1 3 B D1 4 5 3 L(ed.) ग(B1 स्व)न्नयापनये(L[ed] °नयो) D1 जन L(ed) जन (for जन) —(l 263) N1 D5 स्तोनीद्रिय D1 अतीद्रिय मनुष्याय (for the prior half) —(l. 264) D3 यनीश्च— V1 B2 3 समर (for परम) —(l 265) B1 न (for किं) N V1 B2 3 D1 2 3 5 न B3 4 D4 तु (for नु) N1 कार्पण्य, B1 (स)कार्पण्यात् B3 कर्म स्यात्, D5 कार्पण्ये (for कार्पण्यात्) N2 प्रसह्य (meta) (for प्रसभ) Ś1 सश्रय N1 संभार, V3 D1 3 5 सश्रय (for संश्रय) —(l 266) N2 V1 3 B D5 चैषा(B1 °षां) भीरूणाम् (for ह्येषा क्लीबानाम्) V3 अल्प (for अल्प) —(l 267) D3 सत्त्व (for युद्ध) V3 भवत्येव, B2 3 D5 भरत्येव(B3 °द)। D1 भवत्येव (for भवत्येव) N2 D3 4 L(ed) यथा वनितुभिश्चत्र(L[ed] °दि) (for the post half) —(l 268) N1 D5 आमर्षित (for आश्रयित) —(l 270) N2 V1 3 B D5 किमशेषत्वा(B3 4 °त्व) (for एव कृत्वा) —(l 271) N1 B1 यो यो, D4 य सो (for योग्यो) V1 D4 भवेद् (for भयाद्) D1 कातरे ते सदा दीनो (for the prior half) N3 V1 2 B1-3 D1 3 न मत्रे न च, B4 न मत्रेण न (for नैव मत्र न).—(l 272) N2 V1 3 B1-3 D5 स (for हि) B4 सुनिश्चिता N V1 3 B D1 2 3 3 परम, L(ed) [इ]मरण (for प्राण) —(l 273) V1 3 B D1 3 4 5 मथिमूढा, D1 मथेमूढा (for मन्थमूढा) N1 D5 युद्ध तु विक्रमशौर्या (for the prior half) N1 L(ed) वीर्य(L[ed] शौर्य)नाशना N2 D5 शौर्यनाशन D3 सूर्यर्शना —(l 274) L(ed) घोरतम प्राप्य (for घोरमसमाप्य) D3 व्यथिते (for व्यथते) —(l 276) V3 च (for ये) N2 V1 B1-3 D1 3 3 नेत्रेन B1 नेदे न D5 नेत्रेण (for नेत्र) N1 नरोक्ता N2 B4 D5 सादना (for शोभना) —(l 277) N2 V1 3 B D1 3 3 यादृशी तव बान्धव D4 3 यादृशी ते विभीषण (for the post half) —(l 278) D1 स्वस्य (for यदि दर्प) D1 मे (for मां) —(l 279) N2 B4 तत (for तद्). D5 तदि तादृश (for तदृश सत्) D1 कुर्यात्, D1 2 3 स्मरत N2 V1 B D1 एव तु मनादेशा (N1 °न) V3 न दुर्बुद्धेरनेति (for the post half)

किं वक्ष्यति सतां कार्यं यश्च कुर्यादमार्दनम् ।
त्रैलोक्यं परिहर्तव्यं शत्रुपक्षे विशेषतः । [280]
दया सर्वात्मना कार्या महद्भिः शरणागते ।
एवं कृत्वा न योगोऽस्ति विपदां कश्चिदस्य च ।
भनिपातं समासाद्य इतः संयुगमेष्यति ।
समर्थो ह्यहमेवैकः तं रामे महदन्तकम् ।
समरे तेजसा दग्धुं कथमग्निरिवोत्थितः । [285]
निश्चयः क्रियतां युद्धे भवद्भिर्बाहुशालिभिः ।
राक्षसाधसदं दीनं वर्जयित्वा विभीषणम् ।

Colophon

ततः सागरगम्भीरः सत्त्ववान्विजितेन्द्रियः ।
अब्रवीद्रावणं धीमान्पुनरेव विभीषणः ।

गृहेऽस्य विनाशस्य लक्षणं मुच्यते बुधैः । [290]
अधर्मोऽयं महामोहादस्माभिः परिगृह्यते ।
भवतां गुरवो ह्येते विनाशस्य निदर्शनम् ।
निर्लिप्तं पवनादस्य विदीर्णो इव विद्रुतः ।
अयथैव हि दुष्प्रापः पुंसां कलुषबुद्धिना ।
अधर्ममहितं प्राप्य जयं कथं सतां जयः । [295]
इह च प्रेत्य चाविश्य मतिर्लक्षणलक्षितः ।
दुस्तरः प्राकृतैर्धर्मो बाहुभ्यामिव सागरः ।
दुराराध्यतमो भावा नित्यमात्मगुणा यथा ।
तथा धर्मगुणाः ख्याताः सुखानि सुखिनामिव ।
यथार्थं चाप्यभिज्ञानं धर्मस्य परिरक्षणे । [300]
यद्वत्सुखिता लोकाः सर्वे भूयिष्ठदुःखिताः ।
यथाल्पसुखितः श्लाघी न मनः परितापयेत् ।

—(l. 280) V1 B1.4 वैरस्य (for वैरूप्यं). —After l. 280, L (ed.) ins.:

14* शास्त्रस्य च यथा धर्मं प्रभुभिः शरणागतैः ।

—(l. 281) Ñ2 V1.3 B D5 भवद्भिः (for महद्भिः). —(l. 282) Ś1 Ñ1 विद्येषो (for न योगो). D2.3 दर्शितस्य. Ñ1 वा (for च). —(l. 283) D1 समासाद्य. D2.3 हतः (for इतः). L (ed.) संयोगम्. Ñ2 V1.3 B D5 संनिपाताः समासाद्य संयुगानि (B4 °ग म)ष्यते. —(l. 284) Ñ2 V1.3 B D5 च (for हि). Ś1 स (for तं). Ñ2 V1.3 B D5 रणे धन समुद्धतं (for the post. half). —(l. 285) Ś1 D13 वध्यम्. D1.2 [उ]द्धतः; D4 [प]स्थितः; D6 [उ]द्गतः (for [उ]त्थितः). —(l. 286) B1 निश्चयं. Ś1 बहु-; Ñ2 V1.3 B D5 युद्ध- (for बाहु-). D4 -पालिभिः. —(l. 287) Ñ2 V1 B D5 संदिवारसदं. —After l. 287, Ś1 Ñ1 D1.13 ins.:

15* सयुक्त्या रोषसामाध्ये रावणे विरराम ह ।

[Ñ1 क्रोध- (for रोष-).]

Colophon: Ñ1 V1 om. —*Kāṇḍa name*: Ñ2 V1 B D1-4.6.8 सुंदरकांडे. —*Sarga name*: Ś1 B2.3 D2.6.13 रावणवाक्यं; Ñ2 V3 B1.4 D5 विभीषणवाक्यम् (V3 °परि)यहः; D1 विभीषणव्याहरणं; D3 विभीषणतर्जनं; D4 विभीषणत्यागः. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 B3 D1.3.4.6.13 om.; Ñ2 D5 92; V3 77; B1 87; B2 79; B4 94; D2 69. —(l. 288) V1 सर्वेषां (for सत्त्ववान्). —(l. 289) Ñ1 V1 D4 श्रीमान् (for धीमान्). —(l. 290) D5 हि नाशस्य (for विनाशस्य). Ś1 D13 हि विद्रुंधाः; Ñ1 D1-3 विदुषो विदुः; D4.8 विदुषां मतं (for मुच्यते बुधैः). —After l. 290, Ñ2 V1.3 B D5 ins.:

16* धर्मिष्ठं वाक्यमुत्सृज्य न्यायेन प्रवर्तनम् ।

[Ñ2 D5 मार्गम् (for वाक्यम्). V2 कार्यं वेर- (for न्यायेन).]

—(l. 291) Ś1 Ñ1 महान् (for महा-). —Ñ2 V1.3 B D5 om. l. 292. —(l. 292) D4 भवंतो बुद्धिविक्षुब्धा (for the prior half). —Ñ2 V1.3 B D5 transp. l. 293 and l. 294. —(l. 293) Ñ1 वेगनाशस्य; D2.3.6 वन(D3 जन)स्य भस्य. Ñ2 विस्तीर्णं; D5 प्रकीर्णो (for विदीर्णो). D1 बाहुगः (for विद्रुतः). Ñ2 V1.3 B D5 विस्तीर्णो विद्रुतो यथा (for the post. half). —(l. 294) Ñ1 मुदुष्प्रापः; Ñ2 V3 D2.3.6 हि (V3 D5 सु-) दुष्प्राप्यः; V1 D1.4 हि दुःप्रापः; B1-3 हि दुष्प्राप्यः; D5 दुष्प्राप्यः (subm.). Ñ2 V1.3 B D5 प्राप्तुं (for पुंसां). Ñ1 पुंसां कलुषबुद्धिना; D1.3.6 प्राप्तुं कलुषबुद्धिना (D1 °कर्मणा) (for the post. half). —(l. 295) Ñ2 V3 D2.6 -संहितं; D1 -सहितं (for -महितं). Ś1 Ñ V1.4 B D5 जयः कथं; D1 स्वं कस्य; D3 जयं कथित्; D4 जयं कथं (for जयं कथं). Ñ2 V1.3 B D5 भवेद् (for जयः). —(l. 296) Ś1 दुर्गेधा सात्त्वना वीक्ष्य; Ñ1 इह च प्रेक्ष्यवाविश्य; D1 तव विहेमर्ता वीक्ष्य; D2.3 इह वा प्रेत्य वा प्रेक्ष्य (D4 °क्ष्य); D5 इह विहिम्य चाविश्य; D13 * * विहर्ता वीक्ष्य; L (ed.) इह च प्रेत्य प्रेक्ष्य (for the prior half). L (ed.) पूजित- (for लक्षण-). —(l. 297) B1 (before corr.) D1 दुष्कुतः (for दुस्तरः). —(l. 299) V1 कृत्स्नः (for ख्याताः). D4 दुःखानि (for सुखानि). Ñ2 V3 B2-4 D2.3 इव (for इव). —(l. 300) Ś1 वा मतिज्ञानं; B4 D13 चाप्य(B1 चेद)भिज्ञानं; L (ed.) चाप्यनिज्ञाने. —D13 om. (hapl.) from -रक्षणे up to परि- in l. 302. —(l. 301) Ñ1 D2.3 -सुखिनो (for -सुखिता). Ś1 D1.3.4.6 यद्वत्(D1.3.4 °ल्प-) सुखभागलोकाः; Ñ1 L (ed.) यद्वत्स(L (ed.) °ल्प-) सुखिनो लोकाः (for the prior half). D3 कृत्स्ना (for सर्वे). Ś1 Ñ1 D1.3.4.6 कृत्स्ने भूयिष्ठ स्थिताः (for the post. half). —Ñ2 V1.3 B D5 transp. l. 302 and l. 303. —(l. 302) Ñ1 D1 यथाल्प- (D1 °ल्प-) (for यथाल्प-). Ñ2 V1.3 B D5 यथा(Ñ2 V3 B4 D5 °त्रा)पि हि(B3 च) तत्र श्लाघी, L (ed.) यथालासुखिताश्लाघी (for the prior half). B1 (orig.: *sup. lin.* also as above) मनं (for मनः). —(l. 303) Ś1 नासुतः; V1 किं तु तत्; B1 किं ततः; D1.2.6.13 न ततः (for किं ततः). D3 न चेनातः परं किंचित् (for the prior half). B1 सुफलं (for फलं). —After l. 303, Ñ2 V1.3 B D5 ins.:

17* सुखपेक्षि च भूतानां सुखं तथापि धर्मतः ।

किं तत परम किंचित्सुलभ फलमुत्तमम् ।
यथा हि सुरसंधाने सौनमित्तमिवाम्भसि ।
लोकाना सुखसंधाने तथा धर्म स्वनुष्ठित । [305]
प्रकृतीनां प्रधानश्च यथा नेता नृपानुग ।
तथा धर्मार्थकामानां धर्म सम्यगनुष्ठित ।
यथा ह्यर्थविशेषार्थमर्थ पुम्भिर्नियुज्यते ।
तथा निश्चितमापन्नो धर्म सुखकर सताम् ।
यदा स्वफललुब्धेन नातिदूरनिरीक्षिणा । [310]
न शक्यश्चरितु धर्मं शुभो ह्यकृतबुद्धिना ।
यथा ह्यर्थश्च कामश्च मनस प्रीतिवर्धनौ ।
तथा क्षमा च धर्मश्च सद्य शुभसुखावहौ ।
दुश्चरत्वाच्च धर्मस्य कश्चिद्धर्मेऽबहिष्कृता ।
कामे चार्थे च लुब्धाना धर्मो भुवि न विद्यते । [315]
यत्र नेता च गुणवान्सहायाश्च गुणान्विता ।
तत्र धर्मार्थकामानां भवेत्सम्यक्परीक्षणम् ।
इह नेता च विगुण सहाया गुणवर्जिता ।
एव कृत्वा विमर्श्यैतद्वर्तेत मध्यसङ्कटम् ।
अर्थानर्थौ हि यत्रोभौ सशयश्च परीक्ष्यते । [320]
स मध्य इति विज्ञेय शेषस्तु खलु विक्रम ।
मध्ये समुपनीते च सुहृदा शुद्धबुद्धिना ।
न युक्त कैतव कर्तुं हितादि प्रतिपादनम् ।
त्यक्त्वा कामपर मत्तमर्थधर्मविवर्जितम् ।
राममेव गमिष्यामि धर्मार्थपरम नृपम् । [325]
चिरमेतद्धि यन्मुक्त्वा कृत्स्न स्वामिजन धनम् ।
धर्महेतोर्गमिष्यामि राममेव शुभव्रतम् ।
एव कृत्वा मयि गते यद्यस्ति गुणदर्शिता ।

[V1 B दुःखा(B1 °ख्यु)पेक्षी, V2 दुःखापेक्षी V3 सुखावह, B1 सुखी तत् (for सुख तत्)]
—(l 304) Ś1 Ñ2 D1-3 5 12 13 च, Ñ1 ह, B4 [ए]व (for हि). Ś1 D12 संधाते D4 -संयोगे (for संधाने) —V2 D12 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 305 Ñ2 D1 3 5 सहाम्भसि B4 D2 3 महाम्भसि —(l 305) Ś1 Ñ1 D1-3 5 लोकानां Ś1 Ñ1 -संधाते, B4 यानेन (for -संधाने) —D6 om from the post half up to the prior half of l 307 Ñ1 यथा (for तथा) Ś1 स्वनिष्ठित, N V2 D6 सुनिष्ठित, B4 सुनिश्चित (for स्वनुष्ठित) —B2 om (hapl) ll 306-307, D4 om l 306 —(l 306) Ñ1 V1 B2 3 प्रयत्न(D4 °त्नं)श्च, V3 प्रमादश्च, D5 प्रधानत्वात्, L(ed) विधानस्य (for प्रधानश्च) Ñ1 यथानुग, Ñ2 V2 3 B1 3 4 भवानिह D5 स्वनुष्ठित, D6 सदागति (for नृपानुग)
—(l 307) Ñ2 V2 [अ]तु (for [अ]र्थ) —(l 308) D4 विशेषाणाम् (for -विशेषार्थम्) D4 सर्वथाहि Ñ1 निक्षिप्यते, D1 विमुच्यते, D2 4 विक्षिप्यते (for नियुज्यते) Ñ2 V1 2 B D2 यथा ह्यर्थे(Ñ2 D6 °थानर्थे V1 °र्था कृतु)परित्यागादर्थे संप्राप्यते सुख
—(l 309) Ñ2 B4 तथा सुनि(B4 स्वनु)ष्ठितायत्ते, V1 2 B2 3 D6 तथा सु(B3 नु B4 स्व)निश्चिता(V2 B4 °श्चय)यतो, D1 तथा स्वनिश्चयापन्नो (for the prior half) D1 सुख (for सताम्) —Ś1 D12 om l 310 —(l 310) Ñ तथा त्वफल-, V1 तदर्थफल, V2 D2 3 तथा(D5 °दा) तु फल-, B1 (orig, marg also as above) यथा हि फल-, D2 यथा स्वफल-, L(ed) स्वथा तु फल- D1 गृद्धेन (for -लुब्धेन) D2-4 6 निर्गुणाद्य, Ñ1 नातिदूरे विनीतेन Ñ2 D6 नातिदूरस्थे ह्यादि (for the post. half) —(l 311) V2 यत्नो D6 शुभा (for शुभो) V1 [अ]प्यकृत, L(ed) ह्यगुण- (for ह्यकृत] D6 शुभोऽप्यशुभधर्मा वा (for the post half) —(l 312) D1 (with hiatus) अर्थश्च (for ह्यर्थश्च) L(ed) तथा काम (for च कामश्च) —D2 3 transp the post halves of l 312 and l 313. B1 मनःप्रीतिविवर्धनौ (for the post. half) —(l 313) Ñ1 धर्मश्च, D6 धर्मम् (for धर्म) D6 धर्मम् (for धर्मम्) Ñ2 V2 3 B D6 रद (for शुभ), D6 transp शुभ and सुख-, Ñ1 सद्य सदा शुभावहौ (for the post half).—(l 314) D1 तु (for च) Ñ2 V1 3 B1-3 D6 दुरधिगम्यत्वात्, D4 दुःखादेव च (for दुश्चरत्वाच्च) Ñ1 V1 3 B1 (orig., m also as in Ñ2) D1 2, 4 5 परा गता, Ñ2 B3 4 D6 परायणा (for -बहिष्कृता) —(l. 315) D6 सर्वे (for कामे) Ñ2 संलुब्धे, D1 लुब्धानाम् (for लुब्धानां) Ñ2 D6 धर्मो एव, V1 B1-3 अंत एव V3 B4 नष्ट एव, D6 धर्मो भुवि न (for धर्मो भुवि) Ñ1 transp धर्मो भुवि and न D1 3 4 नष्ट (D1 4 अंत) सर्वभक्षवान् (for the post half).
—(l 317) Ñ1 -[अ]तु (for -[अ]थ) B4 om -कामानां. D6 मध्य (for सम्यक्) —(l 318) B2 3 गुणवान् (for विगुण) Ñ2 V2 3 B D6 सानुवर्तिन (for गुणवर्जिता).
—(l 319) N1 एतेन (for अन्वेतत्) Ś1 Ñ2 D1 4 6 12 13 मध्यसंक्षि(D6 °मि)तं, Ñ1 °संशयम्. B1 (orig. as above, m. also) °संनिभ (for °संकटम्) —(l 320) Ñ2 V1 B D6 [अ]नर्थो (for [अ]नर्थौ) B3 4 D2 च (for हि) Ñ2 V1 B D6 [आ]सन्, V2 [अ]पि (for [उ]भौ) —(l. 321) D6 एव (for इति). Ñ2 V2 B D4 5 शेषास्तु(B2 4 °षा), V2 शेषश्च D6 किंतु (for खलु) Ñ2 V1 B1 3 4 D6 विक्रिया, V2 विक्रिया, B3 D6 विक्रय, D6 विभ्रम (for विक्रम)
—(l 322) Ñ2 V2 3 B D1 2,6 मध्य(D4 °ध्ये) समुपनीतेन (for the prior half) Ñ1 शुद्ध-, D6 विद्ध, D6 सुख- (for शुद्ध) Ñ2 V1 2 B D2 3 शुद्धिर्हि(D6 °नानि)ना
—(l 323) D6 किंचित् (for युक्त) Ñ2 B3 4 वक्तुं (for कर्तुं) Ñ1 हितार्थे, D1 प्रतिपादितं, L(ed) °दुर्लभम् (for °पादनम्). Ñ2 V1 2 B D6 हितार्थं विचारं, D2 3 हिताहितविचारिणा (for the post. half) —(l 324) Ñ2 B4 घोर (for काम). V1 2 B3 4 D6 मत्तं, B4 तं तु (for मत्तम्) Ñ2 V2 B2 D6 त्यक्त्वे (for मर्थ) V3 त्यक्त्वैनमिति चिरं, B1 त्यक्त्वैनमिति च चिरं, B2 3 त्यक्त्वैनमिति चिरं (for the post half) —(l. 325) D2 त्यक्त्वा D1 सर्वं (for -मर्थ) D6 गुरु V2 V1 3 B D6 मित्रं भवेत् तावद् (for the post. half) —After l 325, Ñ2 V1 3 B D6 ins.

18* धर्मार्थकामौ राजा तु हि निर्जं मया कृत ।
पर्याप्तमर्थं त्यक्त्वा प्राप्य हितकारम् ।

क्रियतां निश्चयः सम्यङ्नयबुद्धिनिमित्तजः ।

Colophon

एतच्छ्रुत्वा तु संरब्धो रावणः क्रोधमूर्छितः । [330]
उत्पपात सनिस्त्रिंशो हन्तुकामो विभीषणम् ।
उत्पतन्स चकाशे च सनिस्त्रिंशो दशाननः ।
एकविद्युद्गुणः कृष्णः सनाद इव तोयदः ।
आसनाच्चूर्णमुत्पत्य पादेनाभिजघान तम् ।
रावणः क्रोधसंवेगादासनस्थं विभीषणम् । [335]
अभवत्पतितो भूमावासनात्स विभीषणः ।
वज्रपातहतः श्रीमान्विशीर्ण इव पर्वतः ।
अभवन्मन्त्रिणां तेषां विषादमतुलस्तदा ।
पूर्णचन्द्रप्रहप्रासात्प्रजानामिव संभ्रमः ।
प्रहस्तस्त्वसिहस्तं तं कुपितं राक्षसेश्वरम् । [340]
शनैर्निवारयामास क्रोशे चाप्यकरोदसिम् ।
ततः प्रकृतिमापन्नः शुशुभे राक्षसेश्वरः ।
वेलाभावविनिर्वृत्तः प्रसन्न इव सागरः ।
परिवार्यासनस्थं तु रावणं ते चकाशिरे ।
मेघा इव महाशृङ्गं विपुलाः शैलमुत्तमम् । [345]

[(l. 1) B1 सर्वं (for निश्च).]

—(l. 326) Ñ3 B4 D5 तु यत्नवत्वा; V1 B2,3 D8 अय स्ववत्वा; V2 B1 पुरीं स्नात्वा (V3 कृत्वा) (for हि यन्मुक्त्वा). D1 क्षिप्र-मेवेह मुक्त्वा (for the prior half). Ñ3 V1,2 B D1,3,4,5 कृत्स्नं (B1 [स]र्वं ते; B4 तुच्छ) स्वजनमातुर (V1,3 D1,3,4 °र) (for the post. half).—(l. 327) D3 धर्मेणैव (for °हितेष्). Ñ2 V1,3 B D3,4,5 रोहं (Ñ3 V3 B1,3 D5 योहं; D8 राम) मानुषस (V1 °मा)श्रयं (for the post. half).—(l. 328) D3 नत्वा; L (ed.) कृते (for कृत्वा). B4 यदि (for यदि). D3 कृते (for गते). D4 transp. कृत्वा and गते. Ś1 Ñ1 D12 शुभ (Ñ1 सुम)दर्शिता; D3 गुणदर्शना; D4 °संपदा (for गुणदर्शिता).—(l. 329) Ś1 Ñ2 D1,3,12 निश्चिता बुद्धि; D5 निश्चया बुद्धि. V3 स्वबुद्धिश्च; B4 गुणबुद्धि- (for नयबुद्धि-). Ś1 Ñ1 D1,2,12 सम्यग्नयनिमित्तजा; D3,4 L (ed.) बुद्धौ (L [ed.] °द्धौ) नयनिमित्तज (D4 °जः); D5 सम्यक्श्रवनिमित्ततः (for the post. half).—After l. 329, Ñ3 B1 D5 ins.:

19* पुरा पुरीयं कपिभिर्महाबलैः
प्रवृद्धशैलप्रतिमैः समन्ततः ।
अभिद्रुता विद्रुतराक्षसागणा
विनष्टयत्ते भिन्नविटङ्कतोरणा ।
निशाचराच्छिन्नशिरोरुबाहवः [5]
पतन्ति भूमौ विहता इव द्रुमाः ।
कुरुष्व यत्नं निशितैर्महात्मनो
धनुश्च्युतैर्दाशरथेरिवास्त्रतः ।

[(l. 6) D5 विहिता.]

Colophon: V1 om.—*Kāṇḍa name*: Ś1 B4 D5 om.; Ñ V2 B1-3 D1,3,4,5,9,12 सुंदरकांडे.—*Sarga name*: Ś1 D3,12 प्रतिव्याहरण; Ñ V2 B1,3 D3,4 विभीषणवाक्य; B2,4 लक्ये (B3 मक्षणे) विभीषणवाक्य, D4 रावण प्रतिव्याहरण, D5 रावण-मलाहरण, D8 प्रतिविभीषण-व्याहरण.—*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 Ñ1 B2 D1 2,4,5,12 om., Ñ3 D3 93; V3 78; B1 88; B2 80; B4 95; D5 97.—After colophon, Ś1 concludes with श्रीरस्तु; while D5 with राम.

—(l. 330) Ñ3 एवमुक्तः (for एतच्छ्रुत्वा).—Ś1 om. l. 331.

—(l. 331) D2,3,4,5,12 वेगात्स (D12 वेगेन) भृकुटीमुखः (for the post. half).—After l. 331, Ñ1 reads l. 339.

—(l. 332) Ś1 D4 चकाशे न; L (ed.) च चुक्रोश (for चकाशे च). D1 तत्रस्थः संचकाशे नः (for the prior half).—For l. 330-332, Ñ3 V1,3 B D3 subst.:

20* एवं ब्रुवाणं राजेन्द्रो भ्रातरं स्वं विभीषणम् ।
उत्पपात सनिस्त्रिंशस्तं क्रोधात्स रावणः ।

[(l. 1) B2,3 ब्रुवाणे. D5 त (for स्व). B2,3 G (ed.) भ्रातरि स्वे (B2 स्व-; G [ed.] तु) विभीषणे (for the post. half).—(l. 2) V3 कोपाद् (for क्रोधात्).]

—(l. 333) Ñ3 V1,3 B D3 महा- (for एक). Ś1 D12 गुण-युतः; V3 B4-गुणाढ्य (B4 °वि)ह: (for -गुणः कृष्णः).—(l. 334) B1 (orig.; marg. also as above) कर्णम् (for चूर्णम्). Ñ3 V3 B D3 पदा च (for पादेन). B2 [आ]पि (for [अ]भि-).—(l. 335) Ñ V1,3 B1-3 D3,5 सरागाद्; D4 -सरम्भ, D4 -सत्वांद् (for -संवेगाद्).—After l. 335, D3 reads l. 343 for the first time, repeating it in its proper place.—After l. 335, D4 reads l. 339.—D5 om. (hapl.) l. 336-347.—(l. 336) Ñ3 D3 आसनस्थो (for आसनात्स).—(l. 337) D3 विस्तीर्ण (for विशीर्ण).—(338) Ñ1 V1,3 B1 (orig.; *sup. lin.* also as above) 3,4 D1 विषादम् (for विषादम्).—After l. 338, Ñ1 reads l. 342-343.—(l. 339) D3 पार्वणे- (for पूर्णचन्द्र-). D4 -ग्रहस्तुल्यः (for -प्रहप्रासात्). Ñ3 V1,3 B D3,5 पूर्णचन्द्रे प्रहग्रस्ते (for the prior half). D1 जनानाम् (for प्रजानाम्). D4 संक्षये (for संभ्रम).—(l. 340) Ñ3 B D5 सासि-; V1,3 चासि- (for त्वसि-). Ñ2 D5 तु (for तं).—D3 om. (hapl.) from राक्षसेश्वरम् up to शुशुभे in l. 342.—(l. 341) Ñ3 V1,3 B कोपे.—After l. 341, Ñ1 D1,4 ins.:

21* निशाकरमिवापाये राहुमुक्तं स्वमान्वितम् ।

[Ñ1 [आ]काशे (for [अ]पाये). Ñ1 बाहुयुद्धविशारद (for the post. half).]

—(l. 343) D3,4 वेलाभावाद् (for वेलाभाव-). Ñ1 दोलाभाव-विनिर्मुक्त, Ñ3 V1,3 B D3 निवृत्तवेलः समये (for the prior half).—(l. 344) Ñ1 V3 B1 D1,3 त. Ñ3 V3 B2-4 D5 च (for तु). D3 चासनस्थ (for [आ]सनस्थं तु). Ñ3 V1,3 B D3,5 [ऽ]वतस्थिरे; D1 चकाशिरे; D4 बभासिरे (for चकाशिरे).—(l. 345) Ñ3 V3 B D3 मेघोर् (for मेघा). V1 यथा मेघेरिव तथा (for the prior half). Ñ1 D1,3,5 विपुल (for

नि शब्द शुशुभे कायमथ तन्मध्रिमण्डलम् ।
परिवेश इवालक्ष्य: शशिनश्चारुदर्शनः ।
अभवत्कोपसक्तो भूमिष्ठः स विभीषणः ।
अध्वराग्निरिवादीप्त. सौम्यो दीप्तिसमन्वित ।
अथ कोपाग्निमुद्धृतं राममभ्युद्दिसत्तम. । [350]
रामतोयावपातेन निर्वेगाद् विभीषण: ।
मम धर्मार्थमुत्थान न कामक्रोधसहितम् ।
अत पादप्रहारोऽपि नाय मम पराभव. ।
मार्दवेन च सम्यक्तेजसा च विभीषण ।
सदध इव भूमिष्ठ तेजस्वी स व्यदृश्यत । [355]
मुहूर्तमिव निश्वस्य मुहु कृत्वा च निश्चयम् ।
अब्रवीद्वाक्यमुत्थाय गुणयुक्त विभीषणः ।
अस्मिँल्लोके महादोषा: सुखोष्मा धर्मवर्जिता ।
येषामभिजन प्राप्य मति: क्रोधसमन्विता ।
महत्सर्वविनाशस्य लक्षण प्रतिभाति मे । [360]
अनयादस्य सर्वैरद्भि. परिदृश्यते ।
राक्षमेक शरीर हि रणभूमौ विनाशयेत् ।
दुष्ट बहुतर हन्याद्बुद्धि: कलुषचेतसाम् ।
न हि त कुरुते दोष निशित शस्त्रमुल्वणम् ।
स्वसमुत्था यथा दोषा. प्राणिना मन्युचेतसाम् । [365]

विपुला). Ñ₂ V₁ ₂ B D₉ शिखरः पार्श्वतोपरि(B₁ °तो यथा) (for the post. half). —(l. 346) Ñ₂ V₁ ₂ B D₁ ₂ ₉ अभवत् (for शुशुभे) B₁ ₄ सर्वं (for अथ).—(l. 347) D₁₋₄ परितेः Ñ₂ V₁ B₄ [आ]लक्ष्य. Ñ₂ B₄ -दर्शन, V₂ -लक्षण, D₁ ₂ ₁₂ -दर्शित (for -दर्शन). V₁ सम्यग्दीप्तसमन्वित (for the post. half).—(l. 348) D₁ अवदद् (for अभवद्). Ñ D₂ ₉ क्रोधसरागो, V₁ ₂ D₁.₄ D₅ ₆ कोप(V₂ सोर्ध्वं, B₄ रोष)सरागो, B₂ ₃ कोपप्रकाशो(B₃ °रागो). Ñ₂ V₁ ₂ B₂ ₃ D₁.₉ भूयिष्ठ, D₂ ₃ भूमिस्थ (for भूमिष्ठ) L (ed.) च (for स) —D₂ ₃ ₁₂ om. (hapl.) l 349-351.—(l. 349) Ñ₂ V₁ ₂ B D₄ इवाध्वर(D₄ °ध्वीर्), D₁ °दीप्त (for °दीप्त). Ñ₂ V₁ ₂ B D₂ सायन्, D₁ असौ (for सौम्यो). B₁ ₂ D₄ दीप्त, B₂ दीप्त्या (for दीप्ति). Ñ₁ D₁.₄ गुणान्वित. —(l. 350) Ñ₁ क्रोध (for कोप). Ś₁ Ñ D₂ उद्धृत V₁ B₁₋₄ अथ कोपाग्निमुद्धृत(B₂ °मुहूर्त) (for the prior half). Ñ₂ V₁ ₂ B D₉ स विभीषण (for बुद्धिसत्तम) —(l. 351) D₁ -[अ]नुपातेन (for -[अ]वपातेन). Ñ₂ निर्वेगाम, D₁ निर्वाद (for निर्वेगाद्) Ñ₂ V₁ ₂ B D₉ चिन्तयामास धर्मात्मा मनसा हितमात्मन. —For l. 350-351, D₄ (erroneously) subst.

22* अथ कोपाग्निनोद्धूत सधूम इव पावक ।
रावणेनैव स पादेन निजघान विभीषणम् ।

—Ñ V₁ ₂ B D₂ ₉ read l. 352-353 after l. 357. —(l. 352) Ñ₁ D₄ -समुत्थ(D₄ °त), Ñ₂ V₂ B D₉ -सहित (for -सहितम्) —(l 353) Ñ₂ V₁ ₂ B D₉ तस्मात् (for अत.) D₁ ₁₂ प्रहारेण(D₁₂ °पि), D₂ प्रहारो मे D₉ अपि (for मम) —(l. 354) D₁ [ए]व (for first च) Ñ₂ V₁ ₂ B D₉ [ए]व रविर (for विभीषण) —Ś₁ D₁₂ om. (hapl.) l. 355-357, D₄ om l. 355.—(l. 355) V₂ स दधार, D₂ स दग्ध इव (for सदध इव). Ñ₁ D₂ ₃ भूयिष्ठ, Ñ₂ V₁.₂ B D₉ मर्यादा (for भूमिष्ठ). Ñ₂ V₁ ₂ B D₉ कोपीना नान्व- (V₁ B₂ ₃ °ल)दृश्यत (for the post half) —(l. 356) Ñ₁ D₁ ₄ मध (for इव). D₄ नि श्वस्य. Ñ₂ V₁ ₂ B D₉ स मुहूर्त विनि(V₂ D₉ °नि)श्वस्य(V₁ B₁ °श्चित्य) (for the prior half) D₂ स, D₄ तु (for च). Ñ D₉ विनिश्चय. —(l. 357) Ñ₁ गुणैर्युक्तो, Ñ₂ V₁ ₂ B D₉ धर्मयुक्त (for गुणयुक्त).—(l. 358) Ñ₁ तस्मिल्लोके, V₁.₂ B D₉ तस्मिँल्लोके, D₁ वै च लोके (for अस्मिँल्लोके). D₁.₃ ₄ ते क्रोधन्या (for सुखोष्मा) Ñ₂ D₉ क्रोध्या धर्मविवर्जिता , V₁ ₂ B क्रोधना धर्मविवर्जिता (V₂ °पराजिता) (for the post. half). —(l. 359) D₂ येषाम्; D₄ ये चैव, D₁₂ एषाम् (for येषाम्). Ś₁ Ñ₂ D₁₂ मति क्रोधसमन्विता ; D₄ दुर्बुद्धिसमन्विता (for the post. half). —After l. 359, D₂ ins.:

23* येऽत्र्यस्य व्यसन प्राप्य सीदन्ते पापमेधुना ।
पापै सह समायोगास्तस्य पापसमन्विता: ।
पतन्ति ते दुराचारा मूलघ्ना इव द्रुमा ।

—(l. 360) L (ed) सर्व (for महद). D₂ -विनाशाय (for विनाशस्य). Ñ₁ D₄ ते हि सर्वविनाशाय; D₉ प्रवृद्धि सर्वनाशाय (for the prior half). —After l. 360, Ñ₁ D₁ ₄ ins ; while Ś₁ D₁₂ ins. after l 362:

24* यदिमे गुणय सर्वे मयद्भिरतिपीडिता ।
रामेण चास्मिल्लुब्ध दष्ट लक्ष्मणादित ।

[(l 1) D₄ ये चैव (for यदिमे) D₁₂ सर्वे (for सर्वे). Ñ₁ D₂ यदेवमनुजा सर्वे (for the prior half). Ñ₁ D₁ ₄ परि-; D₁₂ अति (for अति).—(l. 2) Ñ₁ D₁ ₄ च प्र(D₉ नत्र)विद्धस्व]

—Ñ₁ D₁ ₄ om. l 361.—(l 361) Ñ₂ D₂ अनयो (for अनयाद्). V₁ सद्भिर् (for सर्वैर्). Ś₁ D₁.₃ ₄ ₁₂ यदा(D₁ °था)- यमनय सर्वैर्; B₁.₄ अनयश्चास्य सर्वैर् (for the prior half). D₁ उपसृष्टो.—(l 362) Ś₁ यद (for एक). Ś₁ D₁ ₂ ₃ ₁₂ शरीरस्य, Ñ₂ शरीरं तु Ś₁ D₁ ₂ ₄ ₁₁ विनाशक(Ś₁ D₁ ₁₂ °न), B₁ विनाशयेत् (for विनाशयेत्). —Ś₁ D₁₂ om. l 363 —(l. 363) D₂ दुष्ट D₁ ₂ बहुविध, D₁ °तु परं (for °तरं). Ñ₁ V₁ ₂ B D₉ हन्त्यतत्पापमात्मान (for the prior half). D₂ -चेतस (for -चेतसाम्). Ñ₁ दोषो बहुगुणाहरा हन्ति पापमचेतस, D₄ दोषा बहुगुण गात्रा प्रति त पापचेतस.—D₁ om. l. 364-373.—(l. 364) Ñ₂ B₁ D₁ ₄ तद् (for त). B₁ निहित, D₂ न तथा (for न हि त) °₁ उत्तम; Ñ₂ V₁ ₂ B D₉ उत्तम (for उल्वणम्). Ñ₁ D₂₋₄ ₉ शस्त्र निशितमुत्तमं (for the post. half). —(l. 365) V₁ ₂ B₂ ₃ D₁.₄ समुत्थाद्, B₂ D₁ स्वे(B₁ तु) समुत्था Ñ₂ V₁ ₂ B D₁ ₂ अल्प(V₂ °-प)- चेतसां, D₁.₂ ₄ मत्सरचेतसां (for मन्युचेतसाम्).—(l. 367) V₁ अमुम् (for अयम्). Ñ₂ V₁ ₂ B D₁.₉ च (for च). —D₁.₉ om. (hapl.?) from the post. half up to the

अनागतपरिज्ञानमर्थस्य कुरुते बुध ।
प्राप्तमर्थमनर्थं वा कश्चिदेवावबुध्यते ।
दूरादनर्थमर्थं वा पश्यतो हि महान्गुण ।
यस्यार्थं प्राप्य नोत्सेको भवत्यापदि न व्यथा ।
कुरुते दीर्घदर्शी हि सम्यगार्थपरिग्रहम् ।   [370]
अनर्थाच्च निर्मोक्षमथवा दोषलाघवम् ।
न दोषानभिगच्छन्ति सम्यग्दृष्टिपरा नरा ।
प्रमाणानीह कृत्स्नानि प्रमाणानि महात्मनाम् ।
अनभिज्ञ प्रमाणानां केवलं रोषमास्थित ।
शोकाम्भसि महावेगे क्षिप्रं मग्न प्रदृश्यते । [375]
ऐतिह्यमनुमानं च प्रत्यक्षमपि चागमम् ।
ये हि सम्यक्परीक्षन्ते कुतस्तेषामबुद्धिता ।
उपस्थितविनाशा त्वामात्मवशविनाशनम् ।
क्रोधाद्यासामि हित्वाद्य जलौघ इव सागरम् ।
तव भिन्ना मतिं ज्ञात्वा क्रूरा धर्मविदूषणीम् । [380]
सर्वथा ह्यसि सत्याज्य पङ्कमग्न इव द्विप ।
दोषपङ्कनिमग्नं त्वामनयोपप्लवावृतम् ।
सर्वथा मानुषो रामस्त्वामस्तमुपनेष्यति ।

Colophon

3

After 69, D1-7 10 11 S ins Ś1 Ñ B1 D1-4 8 9 12 ins l 1-65 after App I (No 1) l 362-417 l 230-233 (including 11*) l 240-241 (including 13*) and l 274-361 after l 237 colophon of App I (No 2), V1 2 B3 ins l 1-65 after App I (No 1), B2 ins l. 362-417 only after App I (No 2)

तत प्रत्युपसि प्राप्ते प्राप्तधर्मार्थनिश्चय ।
राक्षसाधिपतेर्वेश्म भीमकर्मा विभीषण ।

prior half of l 368 B1 reads the post half in marg V1 विबुध्यते —(l. 368) Ñ1 D6 1 दूरादर्थमनर्थं च (for the prior half) D6 [s]पि (for हि), L (ed) पश्यतो(? तो)पि (for पश्यतो हि) Ñ1 महागुणा (for महा गुण) Ñ2 V1 2 B D6 बुद्ध्वा ह्यर्थमनर्थं च पश्यतीह महागुणा —After l 368, Ś1 D11 ins

25* इ इ च भ्रश्यतो दोष सवस्यश्च महागुण ।

[D11 इइ (for इ इ)]

—(l 369) Ñ2 V1 3 B4 D7 8 यदर्थं, B1-3 यदर्थं, D3 ममर्थं (for यस्यार्थं) B1-3 सति (for प्राप्य) Ñ2 V1 3 B D6 नोत्सेक D8 नो (for second न) Ñ2 V1 3 B1 3 D6 भजत्यापदि न (V3 B1 न, D6 नो) व्यथां, B3 3 न भजत्यापदि व्यथां (for the post half) —(l 370) Ñ2 D6 दोघ, Ñ2 V1 3 B दूर (for दीर्घ) Ś1 D11 ह, Ñ1 च, Ñ2 इ (for हि) D6 दोषदर्शित्व Ñ1 सम्यक्परिग्रह (for the post half) —(l 371) B1-4 अनर्थाच्च, D6 अथ त च (for अनर्थाच्च) Ś1 D11 अनयाच्चापि निर्मोक्षम्, Ñ1 अथमोच विबुधमान्, Ñ2 अनर्थं चापि निर्मोक्ष D6 अनर्थत्वापि निर्मोक्ष (for the prior half) Ñ1 यथा वा, D6 अथ वा (for अथवा) Ñ2 V1 3 B D6 समवाप्य महापद (for the post half) —For l 372, Ñ V1 3 B D6 8 9 subst

26* न च दोष नियच्छन्ति सम्यग्दृष्टपरावरा ।

{ Ñ1 वै (for च) D6 दूर (for दोष) D6 सम्यगस्य D6 न्याय वरा (for परावरा) }

—(l. 374) Ñ V1 3 B D6 8 9 दोषमाश्रि(Ñ1 D6 8 °श्रि)त —Ś1 om l 375 —(l 375) Ñ2 V1 3 B D6 महाघोरे (B1 °र) (for °वेगे) Ñ1 D1 4 क्षिप्रमग्न, Ñ2 V1 3 B D6 8 निमग्न —(l. 376) Ñ1 V1 B1 3 D1 4 6 ओस्यन्दम्, D6 क्वचिदम् (for ऐतिह्यम्) D6 वा (for second च) D6 अथवा-गम —(l. 377) Ñ V1 B1 D1 4, 8 11 परीक्ष्यन्ते, B4 परीक्षति, D6 प्रतीक्ष्यन्ते (for परीक्षन्ते) V1 अयुक्तता —(l 378) Ś1 Ñ1 D11 विनाशवाद D6 आत्मवाक्य (for आत्मवश) Ñ1 विनाशक —(l 379) Ś1 D11 राम, Ñ1 D1-4 6 रावण (for क्रोधात्)

Ñ1 D6 भित्वा (for भिन्ना) Ś1 Ñ1 V1 3 B4 D6 11 ज्ञात्वा, B1 D6 4 [अ]ह (for [अ]द्य), D1 राजन्हित्वाद्य यास्यामि (for the prior half) B2 D3 उत्थितम् —(l 380) D1 भिन्नामति Ñ1 कृत्वा (for ज्ञात्वा) B1 क्रोधाद्, D4 क्रूरो (for क्रूरा) Ś1 B1 D1 2 4 8 11 विदूषिणीं Ñ2 D6 विदूषिकां, Ñ2 V3 B2 3 विदूषणां, D3 विनाशनीं (for विदूषणीम्) —(l 381) D4 मे (for हि) Ñ2 V3 B1-4 D6 [अ]सि मम (V1 मया) त्याज्य, V3 B1 [अ]द्य (B3 हि) मया त्याज्य (for ह्यसि सत्याज्य), Ñ1 D1 पङ्कस्थ, Ñ2 V3 पङ्के त्वा, V1 B1 D2 पङ्के मग्न —(l 382) Ś1 Ñ D11 दोषपङ्के, D1 8 रोषपङ्क Ñ2 V1 3 B D6 व्यक्ता-पल्लवावृत (for the post half) —Ś1 reads l 383 twice (var) —(l. 383) Ś1 (first time) प्राप्त समं, V1 B1 3 त्वामतम्, D1 2 8 धी(D3 8 नी)रोत्तम् (for त्वामस्तम्) —After l 383, Ś1 (after first occurrence) Ñ1 D1 4 ins

27* मूर्खे मूर्खमहाय च दुर्बुद्धिमजितेन्द्रियम् ।

[Ś1 निर्बुद्धिम्]

Colophon Ś1 Ñ1 V1 D11 om —*Kāṇḍa name* D1 om, Ñ2 V1 B D1 4 6 8 सुंदरकांडे —*Sarga name* Ñ2 V1 B D1 8 4 9 विभीषणवाक्य, D2 6 विभीषणाभिधान (D3 °वाक्य) —*Sarga no* (figures, words or both) B3 D1 4 6 8 om, Ñ2 D6 94, V2 79, B1 89, B2 81 B4 96 D3 98 —After colophon, B2 ins l 362-417 of App I (No 3) while D6 concludes with राम

3

(l 1) V3 तथा, D11 यदा (for तत) D1 तत प्रत्युषसमये (for the prior half) V3 प्राप्तधर्मा, B1 कृतकर्मा, B4 कृत धर्मा, D11 प्राप्तकर्मा (for प्राप्तधर्मा) V3 B3 D6 तु (D6 वि) निश्चय —(l 2) D1 8 सद्म (for वेश्म) —After the prior half, M1 repeats the post half of l 1 and the prior half of l 2 Ñ2 V3 D6 शुद्धधर्मा, T2 3 M1 3 धर्मित्व

शैलाभ्रचयसंकाशं शैलशृङ्गमिवोन्नतम्।
सुविभक्तमहाकक्ष्यं महाजनपरिच्छदम्।
मतिमद्भिर्महामात्रैरनुरक्तैरधिष्ठितम्। [5]
राक्षसैश्चाप्तपर्याप्तैः सर्वतः परिरक्षितम्।
मत्तमातंगनिश्वासैर्व्याकुलीकृतमारुतम्।
शङ्खघोषमहाघोषं तूर्यनादानुनादितम्।
प्रमदाजनसंबाधं प्रजल्पितमहापथम्।
रत्नकाञ्चननिर्व्यूहं भूषणोत्तमभूषितम्। [10]
गन्धर्वाणामिवावासमालयं मरुतामिव।
रत्नसंचयसंबाधं भवनं भोगिनामिव।
तं महाभ्रमिवादित्यस्तेजोविस्तृतरश्मिवान्।
अग्रजस्यालयं वीरः प्रविवेश महाद्युतिः।
पुण्यान्पुण्याहघोषांश्च वेदविद्भिरुदाहृतान्। [15]
शुश्राव सुमहातेजा भ्रातुर्विजयसंश्रितान्।
पूजितान्दधिपात्रैश्च सर्पिर्भिः सुमनोऽक्षतैः।
महावेदविदो विप्रान्ददर्श सुमहाबलः।
स पूज्यमानो रक्षोभिर्दीप्यमानः स्वतेजसा।
आसनस्थं महाबाहुर्भवने धनदानुजम्। [20]
स राजदृष्टिसंपन्नमासनं हेमभूषितम्।
जगाम समुदाचारं प्रयुज्याचारकोविदः॥

(for शीघ्रकर्मा). —(l. 3) Ñ2 D6.10.11 M1 शैलाग्र-, M1.2 शिखर- (for शैलाभ्र). Ś1 Ñ1 V1.3 B1 D1-4.8.9.12 मेघ (D1 तो)भ्रचय(D4 °चय)संकाशं; B3 corrupt (for the prior half). Ñ2 D6 गिरि- (for शैल-). Ś1 Ñ B2.4 D1-4.8.9.12 रत्नोच्छ्रितम्. —(l. 4) T1.2 G1 सुविभक्त. Ñ V1.3 B2.4 D1-4.6.8-11 -महारत्नं, M3 °सौध (for °कक्ष्य). Ś1 Ñ1 V1.3 B2.4 D1-4.8.9.12 महाधन- (for °जन-). —(l. 5) D6 T1 G1 मतिमद्भिर्. Ñ2 V3 B2.4 D1-4.8.9.12 T1 महामात्यैर् (for °मात्रैर्). Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8.9.12 अभिगुप्तं (for अनुरक्तैर्). N1 B2.4 D1.2.8 अनुविष्टं; V1 अधिष्ठितैः (for अधिष्ठितम्). —(l. 6) D10.11 T2 चाप्त; T2 चापि (for चाप्त-). Ś1 Ñ2 V1.3 B1 D1-4.8.12 रक्षोभिश्चाप्य(Ñ1 °प्त)पर्यन्तैः (B1 °तैः); Ñ2 D6 रक्षोभिश्चाप्युपायज्ञैः, B3 corrupt; G2 राक्षसैश्चाप्तपर्याप्तैः (for the prior half). Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8.9.12 परिवारितं. —(l. 7) Ś1 Ñ V1.3 B2 D6.10.11 G2 निश्वासैर्(G2 °रा); D2 सकाशे: (for -निश्वासैर्). Ś1 Ñ2 V1.3 B2.4 D1.2.4.6.8.9.12 र्(B3 आ)कुलीकृत: D5 कुवलीकृत. D6 -मानसं (for मारुतम्). —After l. 7, Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8.9.12 ins.:

1* परस्परकृतोन्मादैः प्रवरापैरलंकृतम्।

[Ñ V1 B2.4 D1.2 -कृतोन्मादं. D1 आयुधैर्गीतोत्सवैः (for the prior half). Ñ B2.4 D8 प्रवरायैर् (for प्रवरापैर्).]

—Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8.9.12 om. l. 8. —(l. 8) M3 महानाद (for °घोष). D1 T2 G2 समायुत; D7 T1.2 -समाहतं D10.11 G2.3 सुबोधं; M1.2 -नादितं, M3 -समाकृ (for -नादितम्). —(l. 9) Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8.12 -श्रुत (for -जन). G2 damaged from बाधम् up to हम- in l. 10. Ś1 D12 प्रमदाश्रयमिश्रितं, Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8.9 प्रवर्तित (Ñ1 °वर्ति, V1.3 °वर्ति, B2.4 °वर्ति)वनिता (B3 D6 °मदो)जना (V3 °ना) (for the post. half). —(l. 10) Ś1 D12 रत्नविद्युममालेन, Ñ V1.3 B2.4 D1.2.4.8.9 रत्न(V1 D6 रत्न, V1 reads रत्ने and रत्ने also)विद्रुमनिर्व्यूह(Ñ2 V1.3 D6 °व्यूह(D6 °व्यूहं)), B2.4 D6 °निर्वास [D6 °स]; D1 रत्नरत्नमशोभ (for the prior half). M1.3 शोभन (for भूषण-). Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8.9.12 नि(Ś1 Ñ D1.8.12 नि:)स्वन (for -भूषितम्). —(l. 11) G2 om. from मिवा up to second महा in l. 15. B2.4 [आ]लयम् (for [आ]वासम्). G2 मपि (for स्व). —Ś1 D12 om. (hapl.) l. 12. —(l. 12) L (ed.) भुवन (for भवन). —(l. 13) Ś1 Ñ V1 B2.4 D1-4.8.12 इवादित्य(D1 °त्यं), V3 महाद्रिं; G1 °दित्य (for इवादित्यम्). D1 स महापूर्णिमादीप्त (for the prior half). D2.7 T1.2 -विसृत-; G1 विधृत-; M1.2 -विस्तार- (for विस्तृत-). T1.2 G2 M1-3 -रश्मिमान्. Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8.9.12 तेजोराशिमिवोच्छ्रय (B2.4 °व्यूह) (for the post. half). —(l. 14) Ś1 वीरस्य, T1 M3 श्रीमान् (for वीरः). Ś1 D12 विभीषण; B1 महायशाः (for महाद्युतिः). —(l. 15) D6 पूर्णान् (for पुण्यान्). Ś1 Ñ B2.4 D1-4.8.9.12 ह(D1 पु)ह(Ś1 D12 श्रुत्वा)पुण्याहशब्दांश्च; V1.3 शुश्रु(V1 पुण्य-)पुण्याशिषश्चैव, G2.3 M1-3 सुखोषांश्च (for the prior half). D6 देवविद्भिर् (for वेदविद्भिर्). Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8.9.12 उदीरितान्(V3 °तम्). —(l. 16) D12 आश्राव. D2 G2 M1.2 स, D6 सु, G1 च (for सु-). Ś1 D12 धातुर् (for भ्रातुर्). D6 विजय (for विजय-). Ś1 Ñ V1 B2.4 D1-4.8.9.12 -मंदिरान्, V1 -संश्रया, L (ed.) -संहितान् (for -संश्रितान्). —(l. 17) V1 पूजितान्. B1 अर्चि D2.7 T1 तिल-, G1 घृत (for दधि-). Ś1 D12 स- (for च). Ñ1 D1 M3 सुमतैः, V1.3 सलाजैः; B2.4 D2-4.8.9 सर्पिः, G1 सग्धैः (for सर्पिर्भिः). V1 B2 D2-7 कुसुमोक्षि(D6 °त)तैः. B2 कुसुमोक्षितान्. —(l. 18) Ś1 Ñ2 D12 तत्र वेद; Ñ2 V1.3 B2 D1.2.4.8.9 नत्र मत्र; B2 D6 तन्त्र- (for महावे-). B2 सतान् (for विप्रान्). Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8.9.12 सु(Ś1 Ñ V1.3 D6 स)महायशाः; D6.10.11 T1.2 M1.3 स महाबल. —(l. 19) Ś1 D1-4.8.9.12 सं(D1 सु, D6 स)दीप्यमानं, Ñ V1.3 B2.4 D6 संदीप्यमानं, D6 शुशुभ्यमानो; G M1.2.3 समुद्भवान (G1.2 M3 °नो). D1 om. from दीप्यि- up to सं in the post. half of 2*. D10.11 G2 M1.2 दीप्यमान (for दीप्यमानः). Ś1 Ñ1 V1.3 B2.4 D1-4.8.12 दीप्य(D1 भाष)मानमिवोत्तमा (D6 °म), Ñ2 D6 दीप्यमानेन तेजसा (for the post. half). —(l. 20) Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8.9.12 ददर्श, D6 T1.2 G1 °बाहु (for महाबाहुर्). Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8, 9.12 वैश्रवणं (for धनदानुजम्). —(l. 21) M3 दृश्य- (for दृष्टि-). G2 damaged for संपन्न. G2 रत्न (for हेम). —For l. 21, Ś1 Ñ V1.3 B2.4 D1-4.8.9.12 subst.:

2* स राजासनमारूढं चैत्रमेव तु।

[Ś1 D1.12 राजासिनं; Ñ V1 B2.4 तं रत्न (for राजा-

स रावणं महात्मानं विजने मन्त्रिसंनिधौ ।
उवाच हितमत्यर्थं वचनं हेतुनिश्चितम् ।
प्रसाद्य भ्रातरं ज्येष्ठं सान्त्वेनोपस्थितक्रमः । [25]
देशकालार्थसंवादी दृष्टलोकपरावरः ।
यदाप्रभृति वैदेही संप्राप्तेह परंतप ।
तदाप्रभृति दृश्यन्ते निमित्तान्यशुभानि नः ।
सस्फुलिङ्गः सधूमार्चिः सधूमकलुषोदयः ।
मन्त्रसंधुक्षितो वह्निर्न सम्यगभिवर्धते । [30]
अग्निष्ठेष्वग्निशालासु तथा ब्रह्मस्थलीषु च ।
सरीसृपाश्च दृश्यन्ते हव्येषु च पिपीलिकाः ।
गवां पयांसि स्कन्नानि विमदा वीरकुञ्जराः ।
दीनमश्वाः प्रहेषन्ते न च ग्रासाभिनन्दिनः ।
खरोष्ट्राश्वतरा राजन्भिन्नरोमाः स्रवन्ति न । [35]
न स्वभावेऽवतिष्ठन्ते विधानैरपि चिन्तिताः ।
वायसाः संघशः क्रूरा व्याहरन्ति समन्ततः ।
समवेताश्च दृश्यन्ते विमानाग्रेषु संघशः ।
गृध्राश्च परिलीयन्ते पुरीमुपरि पीडिताः ।

विश्रम्) $Ś_1$ पोरुषम्, $Ñ_1$ V_3 उत्तुगम्, $Ñ_2$ D_3 अतुलम्, B_3 अविक्रम् (for अविक्लुम्)]

—(l. 22) B_3 स प्रगृह्य च, B_4 प्रगृह्याचार, D_5 ० प्रयु(D_2 **)ज्याचार, G_1 प्रयुज्याचार, M_1 प्रायुज्याचार (for प्रयुज्या चार) V_{13} ‑शोविद —For l. 23, $Ś_1$ $Ñ$ V_{13} B_{34} $D_{1-4.5.6.11}$ subst

3* स राक्षसे महातेजा विनयात्स्वामिसंनिधौ ।

[$Ś_1$ D_{12} स हृतके, D_{14} शुभास्य(D_1 °र) (for स राक्षसे), $Ñ_1$ V_{13} B_{34} D_6 विनय, $Ñ_2$ D_5 विचाय, D_1 विनीत, L(ed.) विधेय (for विनयात्)]

—(l. 24) $Ś_1$ $Ñ$ V_{13} B_{34} $D_{1-4.5.6.11}$ वाक्यमायतिनिश्चित (V_1 D_1 °श्चत) (for the post half) —(l. 25) $Ś_1$ $Ñ$ V_{13} B_{34} $D_{1.2.4.5.6.11}$ आगम्य, V_3 D_{58} मत्र (for ज्येष्ठ). $Ś_1$ $Ñ$ V_3 B_{34} $D_{1-4.5.6.11}$ सान्त्वपो(B_3 सम्येनो)पक्रम(D_3 °मे, D_{66} °मा)स्थित ($Ś_1$ V_3 $D_{1.2.4.11}$ °त), V_1 सांत्वमेवा क्रमस्थित (for the post half) —V_3 om l. 26

—(l. 26) $Ś_1$ $D_{5-6.11}$ [अ]गिसत्प्रचि(D_{5-6} °त्रि), $Ñ_1$ V_1 D_5 -[अ]भिमप्राप्त(D_1 °प्ते), $Ñ_2$ D_6 [अ]भिसत्प्रात, B_3 -[अ]भिमधीनि, B_4 [अ]भिसृतारी, D_1 [आ]दिसप्तदि, $D_{10.11}$ G_1 [अ]थसवादि (for [अ]र्थसंवादी) D_6 T_3 ‑परापर (for परावर). $Ś_1$ D_{12} दृष्ट्वा चानितविक्रम, $Ñ$ V_1 B_{34} $D_{1-4.5.6}$ दृष्टा(D_{1-4} °ष्टा)चार(D_3 राम)पराक्रम ($Ñ$ V_1 D_{13} °म) (for the post half) —After l. 26 G_1 repeats l. 23

—(l. 27) G_1 damaged for यदा प्र G_2 [स]प्र, M_3 [इ]मां (for [इ]ह) D_1 T_3 M_3 पुरी तव, G_2 पुरे तव (for परतप). V_{13} समय त्वामरिदम G_1 समायात भवन तव (for the post half) —(l. 28) $Ś_1$ $Ñ_2$ V_1 $D_{2.4.5.6.11}$ M_3 च, $Ñ_1$ V_3 D_1 तु, B_3 वु (for नः) —(l. 29) $Ś_1$ $Ñ_2$ V_{13} B_{34} $D_{1-4.5.6.11}$ विस्फुलिंग ($Ś_1$ B_3 $D_{5-6.11}$ °ग) प्रशांता(B_{34} °श्मा)ग्नि, $Ñ_1$ D_6 T_3 G_2 सविस्फुलिंग सीमा(D_6 G_2 °म्भा, T_3 °श्मा)ग्नि, T_3 सविस्फुलिंग सरस्मा (for the prior half). $Ś_1$ $Ñ_1$ B_4 D_1 धूम $Ñ_1$ च कलुषोदय, V_1 कलुषा महान्, V_3 कलुषो दया B_3 ‑कलुषोदय (for कलुषोदय).—(l. 30) $Ś_1$ $D_{1.4.11}$ मन्त्रसंधुक्षितो, $Ñ$ V_{13} B_{34} $D_{2.4.6}$ °त($Ñ_2$ °ति) क्षितो, T_3 °संधुक्षितो (for मन्त्रसंधुक्षितो) D_7 G_{23} M_{1-3} [ऽ]प्यग्नि, G_2 वह्नि((for न वह्नि) $D_{10.11}$ मन्त्रसंधुक्षितोऽप्यग्नि, M_5 मंत्रे संधुक्षितो वह्नि (for the prior half). G_3 M_3 अग्नि (for अग्नि) $Ś_1$ $Ñ_2$ V_3 B_3 $D_{1-4.5.6.11}$ ष्वपि $Ñ_1$ B_4 ‑न्नप्यते, V_1 T_3 G_{23} M_3 वर्धते (for ‑र्धते) —(l. 31) $Ś_1$ D_{12} अग्निषु हि, $Ñ_2$ B_{34} अग्नेष्ट हि, V_{13} $D_{1-4.6}$ अग्नि(D_3 D_{12} °रि)ष्ट हि D_3 अग्निष्टम् (for अग्निष्ठेषु) D_6 T_{23} ‑[अ]गारेषु (for शालासु) $Ś_1$ $Ñ$ V_{13} B_4 $D_{1-4.5.6.12}$ ब्रह्म(B_4 चैत्रा) स्तेषु, D_6 ब्रह्मगेषु (for ब्रह्मस्थलीषु). B_3 तथा चैव यथा स्तन (corrupt) (for the post half) —(l. 32) $D_{6.10.11}$ T_3 G_3 M_3 सरीसृपाणि $Ś_1$ $Ñ$ V_{13} B_{34} $D_{1-4.5.6.11}$ वि($Ś_1$ D_{12} प्र) सर्पति(D_3 °ते) (for च दृश्यन्ते) V_{13} निमित्तान्य शुभानि ह(V_3 च) (for the post. half) —After l. 32, D_1 ins

4* सागरे दृश्यते धूमो वह्नौ तोयं च दृश्यते ।
कौशिकोऽप्योषधयतिरिक्त मदद्रव्यश्च दृश्यते ।

—After l. 32, D_3 reads l. 37–39 repeating them in their proper place —(l. 33) V_{13} भिद्यानि, B_{34} [अ]वर्णानि, D_3 छिन्नानि (for स्कन्नानि) B_4 समदाद् (for विमदा) $Ś_1$ $Ñ$ V_{13} B_{34} $D_{1-4.5.6.11}$ श्चापि, D_7 नर, $D_{10.11}$ T_{23} वर (for वीर) —B_3 om from कुञ्जरा up to भि in l. 34 —(l. 34) V_{13} B_4 दीनाश्च (for दीनम्) $Ś_1$ V_3 D_{12} प्रहेषति, T_3 प्रहसंति (for प्रहेषन्ते). $Ñ$ $D_{2-4.6.10.11}$ नव (for न च) $D_{7.10}$ ‑नदिता (for ‑नन्दिन) B_4 न च ग्रासाभिनन्दिन (for the post half) —(l. 35) $Ñ_2$ B_{34} D_3 खरोष्ट्राश्च तथा राजन् (for the prior half) $D_{7.10.11}$ G_3 M_3 च (for न) $Ś_1$ $Ñ$ V_{13} B_{34} $D_{1-4.5.11}$ भिन्न(B_4 °न्ना) रोमा(V_{13} सनखाद)श्रुणि ($Ś_1$ D_{12} °ष्णि: B_3 °विशा), G_3 भिन्नरोमास्रवानना (for the post. half) —(l. 36) $D_{10.11}$ T_3 G_1 तिष्ठति (for तिष्ठन्ते) $Ś_1$ $Ñ$ V_{13} B_{34} $D_{1-4.5.6.11}$ स्व(D_3 अ)भावे नातु(B_4 नैव D_1 नाद, D_3 नाद)तिष्ठति ($Ñ_2$ °ते) D_{62} T_3 G_1 M_3 न स्वभावेन(M_3 °वि) तिष्ठति(G_1 °ते) (for the prior half) V_3 विधानैर् (for विधानैर्) G_3 अति (for अपि) $Ś_1$ $Ñ_1$ V_{13} $D_{2.4.5.6.11}$ संवृ($D_{1.4.5}$ °त)ता $Ñ_2$ D_{12} संस्कृता, D_{14} संगता (for चिन्तिता) —(l. 37) B_3 च तथा B_4 D_3 (first time) समता D_1 सवश (for संघश) V_{13} D_1 व्यावर्तत, $Ñ$ V_{13} B_{34} D_{23} (both times) $_{4.5.6}$ वदन्त (for हरन्त) —(l. 38) B_3 समागताद् (for समवेताद्) $Ś_1$ B_3 D_{12} संघश, $Ñ$ V_{13} B_4 $D_{1.4.5}$ (both times) $_{4.5.6}$ संघश, D_6 T_3 G_1 सहश, G_3 स** (for संघश) —(l. 39) $Ś_1$ $Ñ$ V_{13} B_{34} $D_{1-4.5.6.11}$ सं(V_3 सम)वृद्ध(B_{34} °द्ध)ते च, D_7 पैव परीयत.

उपपन्नाश्च संध्ये द्वे व्याहरन्त्यशिवं शिवाः । [40]
क्रव्यादानां मृगाणां च पुरीद्वारेषु संघशः ।
श्रूयन्ते विपुला घोषाः सविस्फूर्जितनिस्वनाः ।
तदेव प्रस्तुतं कार्यं प्रायश्चित्तमिदं क्षमम् ।
रोचते वीर वैदेही राघवाय प्रदीयताम् ।
इदं च यदि वा मोहाल्लोभाद्वा व्याहृतं मया । [45]
तत्रापि च महाराज न दोषं कर्तुमर्हसि ।
अयं हि दोषः सर्वस्य जनस्यास्योपलक्ष्यते ।
रक्षसां राक्षसीनां च पुरस्यान्तःपुरस्य च ।
श्रावणे चास्य मन्त्रस्य निवृत्ताः सर्वमन्त्रिणः ।
अवश्यं च मया वाच्यं यद्दृष्टमपि वा श्रुतम् । [50]
संप्रधार्य यथान्यायं तद्भवान्कर्तुमर्हति ।
इति स्म मन्त्रिणां मध्ये भ्राता भ्रातरमूचिवान् ।
रावणं रक्षसां श्रेष्ठं पथ्यमेतद्विभीषणः ।

हितं महार्थं मृदु हेतुसंहितं
व्यतीतकालायतिसंप्रतिक्षमम् । [55]
निशम्य तद्वाक्यमुपस्थितज्वरः
प्रसङ्गवानुत्तरमेतदब्रवीत् ।
भयं न पश्यामि कुतश्चिदप्यहं
न राघवः प्राप्स्यति जातु मैथिलीम् ।
सुरैः सहेन्द्रैरपि संगतः कथं [60]
ममाग्रतः स्थास्यति लक्ष्मणाग्रजः ।
इतीदमुक्त्वा सुरसैन्यनाशनो
महाबलः संयति चण्डविक्रमः ।
दशाननो भ्रातरमाप्तवादिनं
विसर्जयामास तदा विभीषणम् । [65]

Colophon

(for च परिलीय ते) Ś1 N V1 D1-8.9 M3 पिहिता, D12 G1.2 M1.2.5 महिता (for पीडिता) V3 पुरे च परिमहिता, B1 D5 पुरीषु परिवर्तिन्(D5 °पीड)ता T2 दर्श्येषु च निपीडिता (for the post half) —(l. 40) Ś1 Ñ V1.3 B3.4 D1-3.8.9 उपसक्ते D4 अपरक्त D12 तपरक्त (for उपपन्नाश्) D6 द्वे संध्ये (by transp) (for संध्ये द्वे) T1 उपगताश्च संध्ये, M3.5 समुताश्चापि संध्ये द्वे (for the prior half) Ñ2 D8 [अ]शिवा (for [अ]शिवं). B3 व्याहरन्त्यशुभा गिरः (for the post half) —(l. 41) L (ed.) शिवाक्रव्यात् (for क्रव्यादानां) V1.2 क्रव्यादाश्च शृगालाश्च (for the prior half) V1 B1 D6.7.9 T1.2 M1.2 पुरे (for पुरी) D7 G3 M5 सर्वेषु (for संघशः) Ś1 Ñ V1.3 B3.4 D1-4.8.9.12 द्वारि(D8.4 °रे) संघशः (for द्वारेषु संघशः) —(l. 42) B1 दृश्यन्ते (for श्रूयन्ते) G1.2 M5 शब्दा (for घोषा) Ś1 Ñ V1.3 B3.4 D1-4.8.9.12 परुषा घोरा (Ś1 D12 वाच) (for विपुला घोषा) B1 सर्वे स्फुरितं, D1.7 G1 M3 सविस्फूर्जेषु (for सविस्फूर्जित) Ś1 N V1.3 B3.4 D1-4.8.9.12 गर्जिता, D6.7.10 निःस्वना —(l. 43) Ś1 D12 तत्र V1 तदिदं (for तदेव) Ś1 D12 [उ]पस्थिते Ñ V1.3 B3.4 D1-4.8.9 प्रस्थिते (for प्रस्तुते) Ś1 Ñ1 V1.3 B3.4 D1-4.8.9.12 महत् Ñ1 मतं (for क्षमम्) —(l. 44) Ñ V1.3 B3.4 D1-4.8.9 रोचयस्व, D10.11 M1.2 रोचये (for रोचते) Ś1 D1.6.7.10 T1 G2 M3 यदि (for वीर) D4 om (hapl ?) वदीव —(l. 45) Ś1 Ñ B3.4 D1-4.8.9.12 हि, V1.3 D6 M1.2 तु (for च) G1.2 M5 भयाद् (for लोभाद्) D6 T1.2 transp मोहात् and लोभात्, Ś1 Ñ V1.3 B3.4 D1-4.8.9.12 क्रोधाल्लोभादि(B3 °द्वा अपि)न मया (for the post half) —(l. 46) Ś1 Ñ V1.3 B3.4 D1-4.8.9.12 सुवत्(N D8 तथा B3.4 D1.8 अपा)पि(V2 D1 °स्या तु) ग्राम मे राजन् (for the prior half) N2 D6.11 T1.2 G1.2 M1.2 दोष T2 दंष (for दोषं) D6 अर्हसि —(l. 47) D6 तु M1 च (for हि) D1 दोषः, T1 damaged (for दोष) B1 सस्य M1.2 पुरस्य (for जनस्य) Ś1 Ñ V1.3 B3.4 D1-4.8.9.12 [उ]पलक्षितः —Ś1 Ñ V1.3 B3.4 D1-4.8.9.12 om. l. 48 —(l. 49) D10.11 श्रावणे (for श्रावणे). Ś1 Ñ V1.3 D1-4.8.9.12 प्रापणे (D6.8 °पेण) अस्य कार्यस्य B3.4 अपेक्षावास्य कार्य D6 T1.2 G1.2 M1.2.5 प्राप(T1 G1 श्रा, T2 श्राव)चा(D6 °ना)स्य वाक्यस्य (for the prior half) D1.4 निवृ(D5 °म)त्ताः (for निवृत्ता) Ś1 Ñ1 D12 ते च, V1 B3.4 D1-4.8.9 M1.2 तव, D1 मम (for मम) —(l. 50) Ñ V1.3 B3.4 D1-4.9.12 M1 तु D6.8.9 हि (for च) D1.0 अथ (for अपि) Ś1 Ñ V1.3 B3.4 D1-4.8.9.12 दृष्टं यदि (D6 om [hapl]) वा श्रुतं (for the post half) —(l. 51) D10.11 संविधाय, G1 * * * य (for संप्रधार्य) D1 T1.2 यथा सत्यं Ñ B1 T1.2 M1 अर्हसि, D1 अर्हे* (for अर्हति) —Ś1 Ñ V1.3 B3.4 D1-4.8.9.12 om l. 52-53 —(l. 52) D10.11 स्व, G2 वै, M1 तु (for स्म) D1 उक्तवान्, T1 G अब्रवीत् (for ऊचिवान्) —(l. 53) D1 T1 G1.2 M1.2 रक्षः (for रक्षसां) —D7 om l. 54-57 —(l. 54) D6.8 T G हृदं (for हितं) Ś1 N V1.3 B1 D1-4.8.9.12 ह(Ś1 D12 हि, N1 च) तथ्यं B1 हि वाक्यं T1 महान्तं (for महार्थं) Ś मति (for मृदु) Ś1 Ñ V1.3 B3.4 D1-4.8.9.12 M1 हेतुना T2 संहि* (for -संहितं) —(l. 55) Ś1 N V1 B1 D1-4.8.9 व्यतीत(Ś1 D12 °ते)नागेष (for व्यतीतकाल-) B1 D6 क्षमं (for क्षमम्) V2 व्यतीतकोप सतु मायनिक्षम, B1 व्यतीत गोषो यदि संप्रति क्षम —(l. 56) Ś1 N V1 B3.4 D1-4.8.9 विलक्षयन्का(V2 B1 °क्षित का)र्यम्, V1 विलक्ष्य सत्कार्यं (for निशम्य तद्वाक्यम्) V2 उपस्थित, D12 उपस्थितो (for उपस्थित) Ś1 Ñ1 D6.8.12 क्षय(D6.8 °य), Ñ1 B1 ज्वरा, B2 ज्वरो, D4 [अ]न्तर (for ज्वरः) —(l. 57) Ś1 Ñ V1.3 B3.4 D1-4.8.9.12 प्रसङ्गवाञ्छत्र(V2 °मांसक)मुक्तवानिदं —(l. 58) B1 प्रपश्यामि (for न पश्यामि) V1.3 कुतश्चनापरं, B1 G1 कदाचिद्(G1 damaged)प्यहं (for कुतश्चिदप्यहं) —(l. 59) D1 G1 जानकीं (for मैथिलीम्) —(l. 60) Ś1 सुरेन्द्रैः, V1.3 D3 महेन्द्रैः (for सहेन्द्रैः) D6 संगतः, D6 संयते, D10.11 संगते (for संगतः) —Ś1 N V1.3 B3.4 D1-4.8.9.12 om l. 62-65 —(l. 62) D10.11 सुरेश्वरम् T1 शासनो (for -नाशनो) —(l. 65) D1 T1 M1 तदा, D11 om (for तदा).

स बभूव कृशो राजा मैथिलीकाममोहितः ।
असमानाच सुहृदा पापः पापेन कर्मणा ।
अताकामसम्पन्नो वैदेहीमनुचिन्तयन् ।
अतीतसमये काले तस्मिन्नेव युधि रावणः ।
अमात्यैश्च सुहृद्भिश्च प्राप्तकालममन्यत । [70]
स हेमजालविततं मणिविद्रुमभूषितम् ।
उपगम्य विनीताश्वमारुरोह महारथम् ।
तमास्थाय रथश्रेष्ठं महामेघसमस्वनम् ।
प्रययौ राक्षसश्रेष्ठो दशग्रीवः सभां प्रति ।
असिचर्मधरा योधाः सर्वायुधधरास्तथा । [75]
राक्षसा राक्षसेन्द्रस्य पुरस्तात्सम्प्रतस्थिरे ।
नानाविकृतवेषाश्च नानाभूषणभूषिताः ।
पार्श्वतः पृष्ठतश्चैनं परिवार्य ययुस्तदा ।
रथैश्चातिरथाः शीघ्रं मत्तैश्च वरवारणैः ।
अनूत्पेतुर्दशग्रीवमाक्रीडद्भिश्च वाजिभिः । [80]
गदापरिघहस्ताश्च शक्तितोमरपाणयः ।
परश्वधधराश्चान्ये तथान्ये शूलपाणयः ।
ततस्तूर्यसहस्राणां सञ्जज्ञे निस्वनो महान् ।
तुमुलः शङ्खशब्दश्च सभां गच्छति रावणे ।
स नेमिघोषेण महान्सहसाभिविनादयन् । [85]
राजमार्गं श्रिया जुष्टं प्रतिपेदे महारथः ।
विमलं चातपत्राणां प्रगृहीतमशोभत ।
पाण्डुरं राक्षसेन्द्रस्य पूर्णस्ताराधिपो यथा ।
हेममञ्जरिगर्भे च शुद्धस्फटिकविग्रहे ।
चामरव्यजने तस्य रेजतुः सव्यदक्षिणे । [90]
ते कृताञ्जलयः सर्वे रथस्थं पृथिवीं स्थिताः ।
राक्षसा राक्षसश्रेष्ठं शिरोभिस्तं ववन्दिरे ।
राक्षसैः स्तूयमानः सञ्जयाशीर्भिररिंदमः ।
आससाद महातेजाः सभां विरचितां शुभाम् ।
सुवर्णरजतास्तीर्णां विशुद्धस्फटिकान्तराम् । [95]
विराजमानां वपुषा रुक्मपट्टोत्तरच्छदाम् ।
तां पिशाचशतैः षड्भिरभिगुप्तां सदा सभाम् ।
प्रविवेश महातेजाः सुकृतां विश्वकर्मणा ।
तस्यां तु वैदूर्यमयं प्रियकाजिनसंवृतम् ।
महत्सोपाश्रयं भेजे रावणः परमासनम् । [100]
ततः शशासेश्वरवद्दूतांल्लघुपराक्रमान् ।
समानयत मे क्षिप्रमिहैतान्राक्षसानिति ।
कृत्यमस्ति महज्जातं समर्थ्यमिह नो महत् ।
राक्षसास्तद्वचः श्रुत्वा लङ्कायां परिचक्रमुः ।
अनुगेहमवस्थाय विहारशयनेषु च । [105]

Colophon —*Kanda name* N V1 2 B1 1 D1 2 7 युद्धकाण्ड —*Sarga name* Ś1 D1 7 12 विभीषणवाक्य Ñ B2 4 D3 1 औत्पाति(B4 °त्पत्ति)कवचन V1 2 औत्पातिकदर्शन (V1 °कनिवेदन) D5 गमपरीक्ष D6 औत्पातिक —*Sarga no* (figures words or both) N1 B3 D1 2 4 6 11 om. Ś1 77 N2 D5 80 V1 73 V2 68, B4 82, D3 83, D7 12 13 T1 2 G M1 10 T2 9, L (ed) 76 —After colophon, D4 concludes with राम, G M1 2 4 with रामाय नमः

—(l 66) D7 नश्च G1 भुवे (for कृशो) —(l 67) D10 11 12 असमानान्‌ —D3 4 T G1 2 M1 3 4 om (hapl ?) 68 —(l 68) G2 अतीतसमय (for अताकाम) —G3 om (hapl ?) l 69 —(l 69) D3 कालसमये (for समये काले) D6 12 13 वैदेहाचार्य , D1 महति रावण (for वै युधि रावण) —(l 70) D7 G1 2 M2 नरसत्तम, M3 मत नवम् (for ममन्यत) —(l 74) D1 M2 ततस्तम् —(l 73) G1 damaged from य up to second म M3 रथस्थ (for ममन्यत) —(l 74) D8 7 10 11 T2 रथा (for राक्षस) —(l 75) D1 T1 G1 सर्व D2 T2 3 M3 सर्वा (for सर्व) —(l 76) M3 पुरत (for पुरस्तात्) —(l 78) D5 [प]श (for [प]र) T3 श्रुत्वा, M3 तत (for तथ) —(l 79) D1 M2 [म] [illegible] (M3 °[illegible]) (for °[illegible]) M3 [illegible] (for [illegible]) —(l 80) M1 6 अनुजग्मु (for अनूत्पेतु) —M3 om. l 81 D5 T1 G1 2 M3 read l 81–82 after l 84 while M3 reads l 81 only —D10 11 G1 om. (hapl) l 82 —(l 83) T2 M1 [illegible] (for [illegible]) D6 [illegible] (for [illegible]) —M2 om l 83–84 —(l 83) D6 7 [illegible] —(l 84) D1 [illegible] (for शब्दश्च) D1 T2 3 G2 तुमुलो [illegible] (for the prior half) —(l 85) G1 मही (for महान्) M1 3 सहसा (for सहसा) D7 10 11 T1 निनादयन् M3 [illegible] (for विनादयन्) —(l 87) D10 11 [आ]तप T M3 [आ]तपत्र (for [आ]तपत्रा) —(l 88) T1 G M1–3 [illegible], M3 [illegible] (for पाण्डुरं) D5 reads in marg [illegible] पूर्णेन्दु —(l 89) D3 4 T G1 M1 3 शुद्ध, G3 शुभ्र (for शुद्ध) —(l 90) D3 G3 M3 नाम (for तस्य) D5 T1 G M1 3 4 सव्यदक्षिणा —(l 91) G2 [illegible] (for the prior half) —(l 92) D5 reads in marg [illegible] —(l 94) D6 G2 M3 सुचितां D10 विरचितां (metr) M3 सुचितां (for विरचितां) D10 11 [illegible] (for शुभाम्) —(l 95) D5 T1 M3 [illegible] D6 T2 [illegible] (T1 °[illegible]) [illegible] D5 [illegible] —(l 96) D10 11 T2 3 M3 [illegible] D5 [illegible] (for रुक्म) —(l 97) D6 [illegible] D1 [illegible] D10 11 [illegible] T2 M2 3 [illegible] (by transp) M3 [illegible] (for [illegible]) —(l 99) D10 11 [illegible] D10 11 T2 3 M1 2 [illegible] D7 M3 om (subst) (for [illegible]) D6 10 11 T G1 2 M वैदूर्यमय G1 [illegible] (for the prior half) —(l 100) G1 M1 2 [illegible] (for [illegible]) —(l 101) M3 [illegible] (for [illegible]) —(l 102) D5 T1 [illegible] (for [illegible]) —(l 103) T2 [illegible] (for [illegible]) T3 [illegible] M3 [illegible] (for [illegible]) D10 11 [illegible] (for [illegible]) D6 7 T1 [illegible] (for [illegible]) D6 7 [illegible] (for [illegible]). D5 G1 2 M3 [illegible] (for [illegible]) D10 11 D6 7 [illegible] (for [illegible]) T1 [illegible] T2 [illegible] (damaged) T3 [illegible] (for the post. half) —(l 104) D6 8 T1 [illegible] (for [illegible]) M3 [illegible] —(l 105) D1 [illegible]

उद्यानेषु च रक्षांसि चोदयन्तो ह्यभीतवत् ।
ते रथान्रुचिरानेके दृप्तानेके पृथग्घयान् ।
नागानन्येऽधिरुरुहुर्जग्मुरेके पदातयः ।
सा पुरी परमाकीर्णा रथकुञ्जरवाजिभिः ।
संपतद्भिर्विरुरुचे गरुत्मद्भिरिवाम्बरम् । [110]
ते वाहनान्यवस्थाप्य यानानि विविधानि च ।
सभां पद्भिः प्रविविशुः सिंहा गिरिगुहामिव ।
राज्ञः पादौ गृहीत्वा तु राज्ञा ते प्रतिपूजिताः ।
पीठेष्वन्ये बृसीष्वन्ये भूमौ केचिदुपाविशन् ।
ते समेत्य सभायां वै राक्षसा राजशासनात् । [115]
यथार्हमुपतस्थुस्ते रावणं राक्षसाधिपम् ।
मन्त्रिणश्च यथामुख्या निश्चयार्थेषु पण्डिताः ।
अमात्याश्च गुणोपेताः सर्वज्ञा बुद्धिदर्शनाः ।
समेयुस्तत्र शतशः शूराश्च बहवस्तदा ।
सभायां हेमवर्णायां सर्वार्थस्य सुखाय वै । [120]
रम्यायां राक्षसेन्द्रस्य समेयुस्तत्र संघशः ।
ततो महात्मा विपुलं सुयुग्यं
वरं रथं हेमविचित्रिताङ्गम् ।
शुभं समास्थाय ययौ यशस्वी
विभीषणः संसदमग्रजस्य । [125]
स पूर्वजायावरजः शशंस
नामाथ पश्चाच्चरणौ ववन्दे ।
शुकः प्रहस्तश्च तथैव तेभ्यो
ददौ यथार्हं पृथगासनानि ।
सुवर्णनानामणिभूषणानां [1
सुवाससां संसदि राक्षसानाम् ।
तथा परार्ध्यागरुचन्दनानां
स्रजश्च गन्धाः प्रववुः समन्तात् ।
न चुक्रुशुर्नानृतमाह कश्चि-
त्सभासदो नापि जजल्पुरुच्चैः । [1
संसिद्धार्थाः सर्व एवोग्रवीर्या
भर्तुः सर्वे ददृशुश्चाननं ते ।
स रावणः शस्त्रभृतां मनस्विनां
महाबलानां समितौ मनस्वी ।
तस्यां सभायां प्रभया चकाशे [1
मध्ये वसूनामिव वज्रहस्तः ।

Colophon

स तां परिषदं कृत्स्नां समीक्ष्य समितिंजयः ।
प्रचोदयामास तदा प्रहस्तं वाहिनीपतिम् ।
सेनापते यथा ते स्युः कृतविद्याश्चतुर्विधाः ।
योधा नगररक्षायां तथा व्यादेष्टुमर्हसि । [14
स प्रहस्तः प्रणीतात्मा चिकीर्षन्राजशासनम् ।
विनिक्षिप्य बलं सर्वं बहिरन्तश्च मन्दिरे ।

क्रमम् D1 T1 उपस्थाप (for अवस्थाप) —(l 106) M1 चोदयति G2 M2 विभीतवत् (for ह्यभीतवत्) —(l 107) M1 2 रथांस्तु (for ते रथान्) D4 ते रथाश्चिरानेके D10.11 ते रथांश्चपरे G1 रथांस्तत्परे (for the prior half) D7 दृप्तान् (for दृप्तान्) M3 अ वे (for एके) D9.10.11 दृढ ह्यवान् M1 2 हयोत्तमान् (for पृथग्घयान्) —(l 108) D4 T1 G1 गजान् (for नागान्) D4 T1 2 G1 M2 3 अन्ये (for first एके) M5 [ऽ]पि (for ऽधि) M5 चा ये (for चैके) —(l 110) T1 damaged for सम्पतद्भि —(l 111) D4 7 10 11 [अ]वस्थाय (for [अ]वस्थाप्य) —(l 112) T1 सद्भि (for पद्भि) G1 विवि विशु —(l 113) D4 T1 गृहीत्वा ते G1 नमस्कृत्वा (for गृहीत्वा तु) —(l 116) D4 T1 त (for ते) —(l 117) D9 10 11 M2 नक्षिनार्थेषु D4 निश्चयार्थे तु —(l 118) T1 दर्शिन T1 — [illegible] M1 2 निश्चये (for — [illegible]) —(l 119) D10.11 समीयुश्च D4 T1 2 M [illegible] G1 बहुश (for शतशः) D9 10 11 T2 M2 तथा (for तत्र) T2 M1 2 बहुशः सहस्रशः (for the post half) —(l 120) D4 T2 सर्वेषां च (for सर्वार्थस्य) D7 च (for वै) —D10.11 om l 121 —After l 121 M2 h (ed with in brackets) ins

5* राक्षसा राक्षसस्य परिवार्योपतस्थिरे ।

—(l 123) T1 damaged from रथ up to वि D9.10.11 T2 रथं वरं (by transp) T2 रथं वरं (for वरं रथं) G2 विचित्रितं शुभं (for विचित्रिताङ्गम्) D7 M1 2.3 चार्द्रमाङ्गं दरितं (D7 [illegible])तां G1 चार्द्रमेकं सुविचित्रितांगं —(l 124) D7 G2 M1 2 रथं (for शुभं) G2 ततो (for ययौ) G1 2 यशस्विनौ (for यशस्वी) —(l 128) B (ed ?) शुकः (for शुकः) D4 T2 शुकस्तथा च —(l 130) G1 भूषितानां (for भूषणानां) —(l 132) D7 [अ]गुरु (for [अ]गरु) —(l 133) D7 10 11 T2 G1 2 M1 2 स्रजां (for स्रजश्च) D4 T1 G2 M2 प्रवबु M2 प्रवबु (for प्रववु) —(l 135) D4 T1 G2 M2 नैव D4 T1 M1 2 नाति (for नापि) —(l 136) D7 [अ]प्रतीर्या M1 2 [उ]प्रवीर (for [उ]ग्रवीर्या) —(l 137) D4 T1 G2 भर्तु सर्वे तेभ्य (G2 ष)प्रत्य मुखानि —After l 137 D4 T2 ins

6* तेजोयुक्ता पावकार्कप्रनेत्रा
मूर्धोत्तरे मेघमया यथैव ।
[(l 2) तथैव (for यथैव)]

—(l 138) D4 T1 G2 शस्त्र(G2 शा)स्त्रविदां G2 सर्वविदां (for शस्त्रभृतां) —(l 139) T1.2 सहितो (for समितौ) —(l 140) D4 om यथा च —(l 141) G1 M2 वज्रपाणि

Colophon —Sarga no (figures words or both) D4-7 10.11 T1 2 G M 11 T2 10 —After colophon G M conclude with श्रीरामाय नम

—(l 143) D10.11 प्रचोदयामास —(l 144) T1 2 वद (for ते स्यु) D4 T1 कृतविद्याश्चतुर्विधान् (for the post half) —(l 145) D9 10.11 T1 योधा (for योधान्) D4 नगरे M1 2 स पुरे M2 नगर (for नगर) T1 G1 नद्यो G1 M2 रक्षां (for रक्षायां) T2 [अ]भ्यादेष्टुम् M1 2 व्यादेष्टुम् (for व्यादेष्टुम्) —(l 146) G2 प्रणीतात्मा (for प्रणीतात्मा) G2 M2 चिकीर्षु (for चिकीर्षन्) —(l 147)

ततो विनिक्षिप्य बलं तदा नगरगुप्तये।
प्रहस्तं प्रमुखे राज्ञो निषसाद जगाद च।
निहितं बहिरन्तश्च बलं बलवतस्तव। [150]
कुरुष्वाविमना क्षिप्रं यदभिप्रेतमस्ति ते।
प्रहस्तस्य वचः श्रुत्वा राजा राज्यहितैषिणः।
सुखेप्सुः सुहृदां मध्ये व्याजहार स रावणः।
प्रियाप्रिये सुखे दुःखे लाभालाभे हिताहिते।
धर्मकामार्थकृच्छ्रेषु यूयमर्हथ वेदितुम्। [155]
सर्वकृत्यानि युष्माभिः समारब्धानि सर्वदा।
मन्त्रकर्मनियुक्तानि न जातु विफलानि मे।
ससोमग्रहनक्षत्रैर्मरुद्भिरिव वासवः।
भवद्भिरहमत्यर्थं वृतः श्रियमवाप्नुयाम्।
अहं तु खलु सर्वान्वः समर्थयितुमुद्यतः। [160]
कुम्भकर्णस्य तु स्वप्नादिममर्थमचोदयम्।
अयं हि सुप्तः षण्मासान्कुम्भकर्णो महाबलः।
सर्वशस्त्रभृतां मुख्यः स इदानीमुपस्थितः।
इयं च दण्डकारण्याद्रामस्य महिषी प्रिया।
रक्षोभिश्चरितोद्देशादानीता जनकात्मजा। [165]
सा मे न शय्यामारोढुमिच्छत्यलसगामिनी।
त्रिषु लोकेषु चान्या मे न सीतासदृशी मता।
तनुमध्या पृथुश्रोणी शारदेन्दुनिभानना।
हेमबिम्बनिभा सौम्या मायेव मयनिर्मिता।
सुलोहिततलौ श्लक्ष्णौ चरणौ सुप्रतिष्ठितौ। [170]
दृष्ट्वा ताम्रनखौ तस्या दीप्यते मे शरीरजः।
हुताग्नेरर्चिसंकाशामेनां सौरीमिव प्रभाम्।
दृष्ट्वा सीतां विशालाक्षीं कामस्य वशमेयिवान्।
उन्नसं वदनं वल्गु विपुलं चारुलोचनम्।
पश्यंस्तदवशस्तस्याः कामस्य वशमेयिवान्। [175]
क्रोधहर्षसमानेन दुर्वर्णकरणेन च।
शोकसंतापनित्येन कामेन कलुषीकृतः।
सा तु संवत्सरं कालं मामयाचत भामिनी।
प्रतीक्षमाणा भर्तारं राममायतलोचना।
तन्मया चारुनेत्रायाः प्रतिज्ञातं वचः शुभम्। [180]
श्रान्तोऽहं सततं कामाद्यातो हय इवाध्वनि।
कथं सागरमक्षोभ्यमुत्तरन्ति वनौकसः।
बहुसत्त्वसमाकीर्णं तौ वा दशरथात्मजौ।
अथ वा कपिनैकेन कृतं नः कदनं महत्।
दुर्ज्ञेयाः कार्यगतयो ब्रूत यस्य यथामति। [185]
मानुषान्मे भयं नास्ति तथापि तु विमृश्यताम्।
तदा देवासुरे युद्धे युष्माभिः सहितोऽजयम्।
ते मे भवन्तश्च तथा सुग्रीवप्रमुखान्हरीन्।
परे पारे समुद्रस्य पुरस्कृत्य नृपात्मजौ।
सीतायाः पदवीं वीरौ संप्राप्तौ वरुणालयम्। [190]
अदेया च यथा सीता वध्यौ दशरथात्मजौ।
भवद्भिर्मन्त्र्यतां मन्त्रः सुनीतं चाभिधीयताम्।
न हि शक्तिं प्रपश्यामि जगत्यन्यस्य कस्यचित्।
सागरं वानरैस्तीर्त्वा निश्चयेन जयो मम।
तस्य कामपरीतस्य निशम्य परिदेवितम्। [195]
कुम्भकर्णः प्रचुक्रोध वचनं चेदमब्रवीत्।

D6 विनिक्षिप्त, M1 निक्षिप्तवान् M3 विनिक्षिप्तवान् (hypm) M2 विनिक्षिप्य (for विनिक्षिप्य) —(l 148) D6 7 T1 G1 M2 पृथक्, D10 11 सर्वं (for तदा) T1 नागर (for नगर) —(l 149) D6 G1 2 प्रमुखो (for प्रमुखे) M3 ह —(l 150) T2 M2 निहित (for निहितं) G2 न मया सर्वं (for बहिरन्तश्च) —(l 151) D6 7 T1 2 M1 4 5 कार्यं (for क्षिप्रं) D6 T2 M1 2 अस्तु (for अस्ति) —(l 152) D6 T1 प्रहस्तवचनात् G2 3 स प्रहस्तवचः (for प्रहस्तस्य वचः) T1 2 M1 2 राज (for राज्य) D6 T1 M5 हितेरत, G1 2 हितैषिणो —(l 154) D6 T2 M3 सुख दुःख D6 7 10 11 T1 2 M3 6 लाभालाभौ (for लाभालाभे) —(l 155) M3 धर्मेबाध —(l 156) M6 सर्वथा —(l 157) M1 कोपि (for कर्माणि) D6 निष्फलाय (for विफलानि) —(l 159) D7 अत्र, G2 वृत (for वृतः) —(l 160) T1 नु (for तु) T1 2 न (for वः) —(l 161) M6 स्वप्नात्तु (for तु स्वप्नात्) T2 स्वप्न इव (for स्वप्नादिमम्) D6 T2 नार्थम् (for अर्थम्) —(l 163) D6 10 11 T2 M3 समुत्थित (for उपस्थित) —(l 164) M1 2 तु (for च) —(l 165) M3 चरिताद्. —(l 167) D6 7 10 11 तथा (for मता) —(l 168) D10 11 G1 शरदिन्दु (for शारदेन्दु). —(l 170) D6 सलोहित —(l 172) D10 11 T2 हुताग्नि. D6 T1 G2 3 हेति D10 11 अपि T2 ह, M1 2 दीप्त (for अपि) T2 हुताग्निरर्चिसंकाशाम् (for the prior half) T2 नारीम् (for सारीम्) ◎ Cg अपि छन्दस्य स्थानान्तरमापन्नम् ◎ —D6 7 10 11 T1 2 G1 om l 173 —(l 174) D10 11 T2 3 G2 M1 2 5 विमल (for वदन) D7 G1 विमल D10 11 T2 3 G2 M1 2 5 वस्त्र (for विपुल) D6 transp वदन and विपुल T1 चारुशोभन —(l 175) D6 T1 M3 तदा (for तद्) D6 कालेन (for कामस्य) M1 2 आगत (for एयिवान्) —(l 181) T3 भ्रान्तोऽहं D6 T2 अनिशं (for सततं) —(l 182) D10 11 तरिष्यन्ति M6 तारयते (for उत्तरन्ति) —(l 183) T2 बहुमत्त्व (for °सत्त्व) D10 11 T2 G1 M6 °समाकीर्ण (for °समाकीर्णं) G2 M6 नरौ च (for दशरथ) —(l 184) D6 T1 G1 2 यदि (for अथ) —(l 186) D10 11 नो (for मे) T2 मानुषान्न (for मानुषान्मे) T2 तथापि तु G1 यथामति (for तथापि तु) —(l 187) T2 3 तथा M1 6 पुरा (for तदा) D6 T1 3 °वासुरे (T2 °सुरे) (for देवासुरे) G1 जय (for ऽजयम्) —(l 188) G2 तान्ते M6 मनेः (for ते मे). M6 सुग्रसु (for च तथा) G3 M5 कपीन् (for हरीन्) —(l 189) T1 transp समुद्रस्य and पुरस्कृत्य —(l 190) D10 11 प्राप्य G3 T2 3 प्राप्तौ (for वीरौ) M1 वीरौ च (for संप्राप्तौ) —(l 192) D6 सुनिश्चितं T1 सुनिश्चितं T3 सुयुक्तं (for सुनीतं) M1 2 सुनीतिं (for सुनीतं) T1 च हि G1 अपि, M1 न (for च हि) —(l 193) M6 ज्ञात्वा यस्य (for °स्य कस्य —(l 194) D6 T2 निश्चयेन जयो मम G1 2 निश्चयो °स्य यस्य —(l 195) G1 प्रचुक्रोध

यदा तु रामस्य सलक्ष्मणस्य
  प्रसह्य सीता खलु सा इहाहृता।
सकृत्समीक्ष्यैव सुनिश्चितं तदा
  भजेत चित्तं यमुनेव यामुनम्। [200]
सर्वमेतन्महाराज कृतमप्रतिमं त्वया।
विधीयेत सहास्माभिरादावेवास्य कर्मणः।
न्यायेन राजकार्याणि यः करोति दशानन।
न स संतप्यते पश्चान्निश्चितार्थमतिर्नृप।
अनुपायेन कर्माणि विपरीतानि यानि च। [205]
क्रियमाणानि दुष्यन्ति हवींष्यप्रयतेष्विव।
यः पश्चात्पूर्वकार्याणि कर्माण्यभिचिकीर्षति।
पूर्वं चापरकार्याणि स न वेद नयानयौ।
चपलस्य तु कृत्येषु प्रसमीक्ष्याधिकं बलम्।
क्षिप्रमन्ये प्रपद्यन्ते क्रौञ्चस्य खमिव द्विजाः। [210]
त्वयेदं महदारब्धं कार्यमप्रतिचिन्तितम्।
दिष्ट्या त्वां नावधीद्रामो विषमिश्रमिवामिषम्।
तस्मात्त्वया समारब्धं कर्म ह्यप्रतिमं परैः।
अहं समीकरिष्यामि हत्वा शत्रूंस्तवानघ।
अहमुत्सादयिष्यामि शत्रूंस्तव निशाचर। [215]
यदि शक्रविवस्वन्तौ यदि पावकमारुतौ।
तावहं योधयिष्यामि कुबेरवरुणावपि।
गिरिमात्रशरीरस्य महापरिघयोधिनः।
नर्दतस्तीक्ष्णदंष्ट्रस्य बिभीयाद्वै पुरंदरः।
पुनर्मां स द्वितीयेन शरेण निहनिष्यति। [220]
ततोऽहं तस्य पास्यामि रुधिरं काममाश्वस।
वधेन वै दाशरथेः सुखावहं
  जयं तवाहर्तुमहं यतिष्ये।
हत्वा च रामं सह लक्ष्मणेन
  खादामि सर्वान्हरियूथमुख्यान्। [225]
रमस्व कामं पिब चाग्र्यवारुणीं
  कुरुष्व कार्याणि हितानि विज्वरः।
मया तु रामे गमिते यमक्षयं
  चिराय सीता वशगा भविष्यति।

Colophon

रावणं कुद्धमाज्ञाय महापार्श्वो महाबलः। [230]

(for प्रचुक्रोध) —After l 196, G2.3 M6 K (ed within brackets) ins

7* सप्रश्रयैव तत्कार्यं करणीयं त्वया विभो।
  संप्रधाय सहामात्यैः पूर्वमेव यथातथम्।

[(l 2) M6 सहामात्यैः (for सहास्माभिः) G2 यथा तथा (for यथातथम्)]

—(l 198) Note hiatus between सा and इह D6 T1 वै (for सा) M1 त्वया हृता (for हृता°). —(l 199) D1 T2 तथा (for तदा) —(l 201) T2 मया राजन् (for महाराज) —(l 202) D7 T2 G2 विधीयते, T1 विधीयेत (for विधीयेत) G2 आरादेव (for आदावेव) —(l 203) T2 राज्य D6 कर्माणि (for कार्याणि) —G1 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 207 —(l 204) D7 तस्मान् (for पश्चान्) —(l 205) M6 कार्याणि (for कर्माणि) —(l 206) D6 हविष्यं प्रयतेष्विह (for the post half) —(l 207) G1 य कर्माणि चिकीर्षति. G2 कुरुते मोह-माश्रित M6 कुरुते बुद्धिमोहित (for the post half) —(l 208) D6 T1 G2 [च]पर- (for [च]पर) D1.6 T2.3 G1.3 M1.2 न स (by transp) —(l 209) T1 चलितस्य (for चपलस्य) T2 G1 M1.2.4 च (for तु) D6 कृत्ये तु (for कृत्येषु) T2 पुन (for बलम्) —(l 210) D1.3.5 T2 G2 छिद्रम् (for क्षिप्रम्) T1 मन्यन्ते (for प्रपद्यन्ते) —(l 211) T2 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 213 T1 सर्वं प्रतिषेधितं, G1 कार्यं प्रतिविचिन्तितं (for the post half) —(l 212) D6 दृष्ट्वा (for दिष्ट्या) —(l 213) G2 M1.2 कर्मेति (for कर्म हि) —(l 214) D1 त्वदर्थं (for हत्वा) —(l 215) T1 अपार दिष्यामि D1.2.5 निशाचरं (for निशाचरे) —(l 216) G1 मारुतपावकौ (by transp) —(l 218) T2 गदा (for महा) D7 M1 शितशूलधरस्य च (for the post half) —(l 219) T2 G1 नदतः (for नर्दतः) —D1 om (hapl ?) from the post half up to तस्य in l 221 M1.2 मे M3 च (for वै) —(l 220) T1 M1.2 मा (for मां) —(l 222) T2 M1.2 ते (for वै) T1 सुखार्थं, M1.2 सुखार्हं (for सुखावहं) —(l 223) T2 अहं (for तव) —(l 224) M1.2.3 तु (for च) —(l 225) D6 T1 वीर (for यूथ) —(l 229) T1 वशमागमिष्यति

Colophon —*Sarga no* (figures, words or both) D1-7.10.11 T1.2 G M 12, T3 11 —After colophon G M1.2.4 conclude with श्रीरामाय नमः

—Before l 230 Ś1 Ñ B1 D1-5.8.10.11 ins

8* संक्रुद्धस्ते तदस्तत्र वचः निपपादितः।
  वर्धमाना मुहुर्मुहुः कुमुदं सहरावणः।
  उवाच्याञ्जलिनं स्वसुर्गृह्यमन्ये निशामय।
  शशीघ्ना दोन्याभस्त्वाद्युपाद्यदृश्यमानरि।

[(l 1) Ñ1 illeg for the prior half D4 [illegible] (for तद) Ñ2 [ऽ]भिषिक्तः B1 D4.5.8 [ऽ]भिपादितः, D1 [ऽ]भि प्रपादितः (for भिपादितः) —(l 2) Ś1 D11 तु वर्धमानः D4 च वानरः (for मुहुर्मुहुः) D1.5.8 कुरुषु (for कुमुदं) D4 वै सरावणा (for सहरावणः) —(l 3) D1 [illegible] L (ed) मेघाम् (for शेषम्) Ñ1 D4 निविशत् (for निशामय) —(l 4) Ś1 Ñ2 मतः Ñ2 B1 D2 दद्युः (for धन्याद्युः) Ñ1 B1 D5 वदनानि (for रदनानि) —Ñ1 illeg from नरि up to त (see var) in the prior half of l 230]

—(l 230) D1 T1 G2 मारीच (for आज्ञाय) Ś1 Ñ B1 D1-4.8.10 तमिमं (Ś1 D11 °त्र) ततो (Ś1 B1 D4 °थ)

मुहूर्तमनुसंचिन्त्य प्राञ्जलिर्वाक्यमब्रवीत् ।
यः खल्वपि वनं प्राप्य मृगव्यालनिषेवितम् ।
न पिबेन्मधु संप्राप्य स नरो बालिशो भवेत् ।
ईश्वरस्येश्वरः कोऽस्ति तव शत्रुनिबर्हण ।
रमस्व सह वैदेह्या शत्रूनाक्रम्य मूर्धसु । [235]
बलात्कुक्कुटवृत्तेन वर्तस्व सुमहाबल ।
आक्रम्याक्रम्य सीतां वै तां भुङ्क्ष्व च रमस्व च ।
लब्धकामस्य यत्पश्चादागमिष्यति ते भयम् ।
प्राप्तमप्राप्तकालं वा सर्वं प्रतिसहिष्यसि ।
कुम्भकर्णः सहास्माभिरिन्द्रजिच्च महाबलः । [240]
प्रतिषेधयितुं शक्तौ सवज्रमपि वज्रिणम् ।

(N₂ illeg. up to व)वने (for the prior half). Ś₁ N B₄ D₁₋₃ ₈ ₉.₁₂ प्रतापवान् (for महाबलः). —(l. 231) M₃ इव (for अनु). Ś₁ Ñ B₄ D₁₋₃.₈.₉.₁₂ शिरस्यं (B₄ °सां)जलिमाधा (Ś₁ B₁ D₁₂ °द)य (for the prior half). Ś₁ Ñ B₄ D₁₋₄.₈ ₉.₁₂ M₃ रावण (for प्राञ्जलिः). —After l. 231, Ś₁ Ñ B₄ D₁₋₄ ₈.₉.₁₂ ins :

9* धर्मं वाम फलं विद्धि तथा शत्रुविनाशनम् ।
इन्द्रियार्थोपभोगो हि काम. सत्यपराक्रम: ।
शब्दगन्धरसस्पर्शा रूपाणि विविधानि च ।
मत्स्यमांसमभिप्रेतमुचितं मनसस्तथा ।
एत-मूलं त्रिवर्गस्य भवेद्राक्षसपुंगव । [5]
दाराश्चैवादितो मूलं सुराधममितौजस: ।

[(l. 1) D₈ वाक- (for काम-). Ñ₂ D₂.₃.₈ पर- (for शत्रु-). —(l. 2) D₃ -[उ]पभोगे, B₄ [s]पि (for हि). D₃ सत्यपापरा:. —(l. 3) D₁₋₃ ₈ स्पर्शे-. —(l. 4) Ś₁ D₁₂ मत्स्य, D₃ अपि प्राप्यम् (for अभिप्रेतम्). Ñ₂ B₄ D₉ मुदित; D₁₋₃.₈ उदीर्ण (D₂ ₈ °र्णं) (for उचित). B₄ च मनस (for मनस्तथा). —(l. 6) Ś₁ Ñ₁ D₁₂ दारम्; D₁₋₃.₈ वानर (for दारा:). Ś₁ Ñ₁ D₁₂ [त]दितं. B₄ रावण (for मूल).]

—(l. 232) D₉ पर्वत. Ñ₂ [ह]पवने (for [अ]पि वनं). Ś₁ Ñ B₄ D₁₋₃ ₈.₉ ₁₂ गत्वा (for प्राप्य). Ś₁ N B₄ D₁₋₃.₈.₉.₁₂ दुर्गं (Ś₁ Ñ₁ B₄ D₉ °र्गं.); G₃ महा (for मृग). D₃ व्याल-. D₁ T M₃ ₅ -समाकुल (for -निषेवितम्). —(l. 233) G₃ क्षण (corrupt) (for मधु). D₃ T₁ M₃ सदा, T₂.₃ मांसानि; M₁ मांसादीन् (for संप्राप्य). T₃ damaged for स भवे. —For l. 233, Ś₁ Ñ B₄ D₁₋₄ ₈.₉ ₁₂ subst. :

10* मध्वानीय न चापातु मन्ये तं मूढचेतसम् ।

[Ñ₂ B₄ D₉ न चाश्नाति; D₂ तथापत्ति, D₃.₈ न चाश्नाति; D₈ (with hiatus) दोषन, L (ed.) न चाश्नाति. D₁ त मन्ये (by transp.) (for मन्ये तं). Ñ₂ D₉ मूढचेतन.]

—Then all the above MSS. cont. :

11* अनन्ते तु क्षयमाहे महाजनसमागमे ।
शाषता-ने सुलिपया सर्वा तूर्याभिवादिनी ।
आगम्य हृष्टचित्ता सर्वं वानरयूथपा ।
सस्थिता हि परे पारे दिवानि सुबहून्यपि ।

[(l. 1) Ñ₂ B₄ D₉ [s]तिं- (for तु). Ś₁ D₁₂ हनु-मत्समुपागा, Ñ₁ अनन्ते विषयमाहे (for the prior half). Ñ महाजन-. D₃ -निर्वेशे (for समागमे) —(l. 2) D₁₂ सागरेषु Ñ₂ B₄ D₉ निपतिता (for तूर्यिपा). —(l. 3) Ñ₂ illeg. for आगम्य D₃ दृष्ट. Ñ सर्व- (for सर्वे). Ñ₁ B₄ D₉ -यूथपाः (for -यूथपाः). —(l. 4) D₃ परं पारं दमानि (for परे पारे दिनानि). Ñ₁ D₁ ₈ [अ]प (for [अ]पि).]

—(235) D₈ T₁.₃ G₃ M₁.₂ ₃ मूर्धनि (for मूर्धसु). —(l. 236) D₃ ₈ T₁ ₃ M₁.₂ वर्तयस्व; D₁₀ ₁₁ प्रवर्तस्व (for वर्तस्व सु-). —(l. 237) G₃ आक्रम्य सीतां वैदेही (for the prior half). D₈.₁₀.₁₁ T तां (for त्वं). M₃ तथा भुङ्क्ष्व (for त्वं भुङ्क्ष्व च). —(l. 238) G₃ M₁ -रामस्य (for -कामस्य). D₅₋₇.₁₀ ₁₁ T₁.₃ G₁ M₂ ₃ ते; G₃ M₁ यः (for यत्). D₅ T₁ G₃ चेद्भयं D₇ ₁₀ ₁₁ किं भयं; M₁ यद्भयं (for ते भयम्). —(l. 239) T₃ M₁ ₃ प्राप्तकालं प्राप्तकालं वा (for the prior half). —G₁ om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 242. D₆.₈ -सहिष्यति; D₁₀ ₁₁ विधास्यसे; T₁ -स * * * (damaged); T₃ -सहिष्यसे (for -सहिष्यसि). —(l. 240) Ś₁ Ñ B₄ D₁₋₄.₈.₉ ₁₂ कुंभकर्ण. Ś₁ Ñ B₄ D₁₋₄.₈.₉.₁₂ महेन्द्रजित्पुत्रश्च (for the post. half). —(l. 241) D₈ समरे (for सवज्रम्). D₈ स्व; D₈ चापि (for अपि). —For l. 241, Ś₁ Ñ B₄ D₁₋₄ ₈.₉.₁₂ subst. :

12* युद्धे विपहितुं शक्ताः स्वयं नाप्यपरेश्वरः ।

[D₃ युद्धेन भेत्तुं क्षः शक्ता (for the prior half). Ś₁ Ñ₁ D₈.₉ च; Ñ₂ B₄ वा (for न). Ñ₂ B₄ D₃.₉ महेश्वर.]

—Then all the above MSS. cont. :

13* अन्तःपुरविहारेषु उद्यानाद्यवनेषु च ।
व्यावर्तितेषु रमस्व एव सीतया ।
विज्ञाय त महाबुद्धिं कुपितं राक्षसेश्वरम् ।
परोक्षया वाचा बिभीषणमुवाच ह ।
न विभीषण राजा त पश्य वक्तुमर्हति । [5]
कृतवानेव महात्मा वै दहेदपि निरिन्धनम् ।
कीदृशाक्तुल लब्ध्वा सीतां प्राणहारां कथम् ।
त्रियते सप्तचन्द्रोऽपि बुधःरीप न बुध्यसे ।
न च शाप्यक्व कार्यार्थकत्वेऽपि निःशुद्धिरिम् ।
विश्वसे मन्त्री दोषं बुद्धेन न बुध्यसे । [10]
काम रामाकृत्य पुरा विनाशो
न शैव वै सत्वं शुभ.न्ताम् ।
न दुष्टकृत्यम.ऽपिस्तुत
क्षमाम राज्ञो नृपते विनाशा ।
एव च राजा बलवान्शूराः [15]
मन्तर्यन्ती क्षमां वि विभ ।
तस्माद ते सनिवर्तन्नि दण्ड
शिता. शरीरे न परं ति बाणाः ।

उपप्रदान सान्त्व वा भेद वा कुशलै कृतम् ।
समतिक्रम्य दण्डेन सिद्धिमर्थेषु रोचय ।
इह प्राप्तान्वय सर्वान्शत्रूस्तत्र महाबल ।
वशे शस्त्रप्रतापेन करिष्यामो न संशय । [245]
एवमुक्तस्तदा राजा महापार्श्वेन रावण ।

तस्य संपूजयन्वाक्यमिद वचनमब्रवीत् ।
महापार्श्व निबोध त्व रहस्य किंचिदात्मन ।
चिरवृत्त तदाख्यास्ये यदवाप्त पुरा मया ।
पितामहस्य भवन गच्छन्तीं पुञ्जिकस्थलाम् । [
चञ्चूर्यमाणामद्राक्षमाकाशेऽग्निशिखामिव ।

स एवमुक्तो न शशाक किंचि
द्विभीषणो वक्तुमथीव कोपात् । [20]
प्रियस्तु तस्यानुचरो महात्मा
दरो महापार्श्वमुवाच वीर ।
न ते महापार्श्व विवीविषास्ति
यो रावणानन्तरजे निकामम् ।
विभीषणे वाक्यवरं ब्रवीषि ।
राज्ञस्तथाक्षस्तरसा निहन्ति ।
इद पुनात ब्रुवते न वेति
भवन्तु तस्यार्थपुरोहिताश्च ।
प्रत्योन्तिताश्चापि कृते तु मन्त्र
त्वया महापार्श्व न कुत्सनीया । [30]
न चेदिदानुप्रियमेव वाक्य
न चेदय राजहिताय मन्त्र ।
प्रियश्च राज्ञो वदपक्षुलांश्च
मयूथ्य वै तादृशाश्चैव मूढान् ।

Colophon

[(l 1) Ñ1 D1 गृहेषु N2 गुरुषु D2 गुहेषु (for गुरुषु) D1 [उ]पवनेषु (for [आ]प°) —(l 2) Ñ1 देवेषु N1 क्रुद्धेषु, D2 युद्धेषु (for क्रुद्धेषु) D2 म॰छा तथा (for सह सीतया) —(l 3) D3 विज्ञाप्य (for विज्ञाय) N1 महाबाहु, D3 4 महा बुद्धि (for °बुद्धि) Ś1 परमेश्वर (for राक्षसेश्वरम्) —(l 4) Ś1 Ñ1 B1 D1.2.3 पुनश्च (for परम) D2 [उ]त्तमया (for [उ]त्तमया) —(l 7) D1 2 3 लब्धा (for लब्ध्वा) —(l 8) D3 द्विषतां D1 वो (for वै) D2 4 8 च (for युवत्) N1 B1 D1 मन्यसे (for मन्यसे) —D1 om (hapl) l 9-10 —(l 9) Ś1 N1 D1 ननु D2,8 न तु (for न च) Ś1 Ñ1 B1 D1 . . 13 साक्षर, D3 वाक्य (for वाक्यात्) D3 सशक्तोसि, D2 4 शक्नोसि हि (for शक्नोसि हि) Ś1 N1 D3 4 न विमूढेषु L (ed) दर्शि° (for द्विषि°) —(l 10) D3 देशि ते, D2 विग्रहे (for विग्रहे) B1 D1 सततं (for सततं) B1 कुर्वन् (for कुर्वन्) D1 दश (for पक्ष) —(l 11) D2 om काम समाक्रम्य Ś1 D1 पुरोहिताने (for पुत्र विकारो) N1 B1 D1 कामं समाक्रामतु वा विकारो D3 काम स्माक्रम्य यदो विकारो (marg also काम समाक्रामतु वेगवान) L (ed) द्याद काम पुनो विकारो —(l 1) Ś1 D1 2 3 13 न वेष (for न तेन) D2 om ते N1 नव्य कस्य ते (for न शक्यते) B1 D3 corrupt (for शुभा नाम) —(l 13) 1 D1 2 तत D1 3 तत (for तत) Ś1 D1 L (ed) मही विशात L (ed) °ति N1 D1 4 अवाविद्ध, B1 यथाविद्धे (for अवर° °) —(l 14) L (ed) युद्ध धुमाश्च (for धरात्र) D1 रक्षोपि (for रक्षो नृप) —B1 om l 15-19 Ś1 N1 D1 2 om l 15 18 —(l 15) N1 तु D1 हि D2 न (for च) D3 तदान (for तत्र) D1 न च राम, D1 अथवा (for वक्ष्यान्) D2 तव चा —(l 16) D1 4 नास्ति D2 अर्थं हि, D1 मम च (for अ D2 4 क्षमता (for क्षमते) D1 3 च L (ed) न (for —(l 17) D1 4 कस्मात् (for तस्मात्) —(l 18) विपतति (for न प्लवन्ति) —B1 om l 21-22 —(l Ñ1 D2 विभव D1 तस्य (for तस्य) —(l 22) N वीर D1 वाक्य (for वीर) —(l 23) B1 ज्वलन् (fo ते) —(l 24) Ś1 D1 3 यो रावण यश्चि न नि(D1 3 * * विकार —(l 25) Ś1 D1 13 विभीषण Ś1 N1 D1 3 वा N1 B1 D2 वाक्यमिद (for वाक्यवर) —(l 26) N1 तथार्थ B1 तथा त्व (for तथार्थस) Ś1 D1 2 प्रिय च यथा निहन्ति —(l 27) D1 3 क्रियते (for कुर्वते) D1 3 न च (न वा) —(l 28) Ś1 D1 4 8 कुर्वन्ति Ś1 N1 D1 (अ (for [अ]पि) D1 पुरोहितस्य D2 पुरोहिता ये L (e पुरोहितानि (for पुरोहिताश्च) N1 तस्मात्सुहितार्थपुरोहितार्थं कुर्वन्ति तस्यानुचरो महात्मा —(l 29) N B1 D1 प्रत्येहिता D1 प्रत्येहिताश्च D3 4 प्रत्योन्तिताश्च (for प्रत्योन्तिताश्च) D1 च Ś1 D1 18 [ऽ]पि D1 [ऽ]पि D3 [ऽ]तु D3 तु (for —(l 30) Ś1 महापार्श्व (for महापार्श्व) —(l 31) [अ]थ N1 B1 D2 4 8 [अ]स्य D1 (अ)त्र (for [अ]ह D3 वाक्य (for वाक्य) —(l 32) N1 देवे न वै B1 न वे (for न चेय्य) —(l 33) N1 [ऽ]थ D1 om (for न D1 द्विजपुङ्गवांश्च (for वदपक्षुलांश्च) —(l 34) Ś1 D1 3 11 (D1 तांश्च तादृशमेव N1 तांस्तांश्च तौव D1 4 वै तादृशाश् L (ed) तांस्तादृशश्चैव (for वै तादृशांश्चैव) D1 4 मूढान्, मोहाय (for मूढान्)

Colophon Ñ1 D1 4 om —*Kanda name* Ś1 om N1 B1 D1.2.3 11 सुन्दरकाण्ड —*Sarga name* D1 2.12 इत्यादि N1 महावाक्य, B1 D2 महापार्श्ववाक्य महोदरवाक्य —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 D1 3 11 om Ñ1 D2 90 B1 92 D2 94 —After colophon D2 concludes with राम]

—(l 242) D1 साम (for सान्त्व) G1 कुशली (for कुश° D3 T1 कृत (for कृतम्) —(l 243) M1 मदेन (for दण्डेन D3 T1 M1 2 सिद्धम् (for सिद्धिम्) D1 3 11 रोचये (for रोचय —(l 245) D1 3 11 M1 2 वश (for वशे) D2 T1 G1 प्रतापेन G1 (before corr also M1) प्रतापेन M1 2 प्रताप (for प्रतापेन) —(l 246) T1 तथा (for तदा) T1 damaged for राजा तदा —(l 247) G1 तादृशवचन (for संपूजयन् —(l 248) D1 निबोधय, D1 (अ)थ मत्तो D1 11 अथ G प्रयुक्तो M1 प्रबुद्धेन (for निबोध त्व) M1 रहस्य (metathesis for रहस्य) —(l 249) D1 T1 G1 M1 यदा पुरा (by transp) —(l 250) T1 सदन (for भवन) D1 M1

सा प्रसह्य मया भुक्ता कृता विवसना ततः ।
स्वयंभूभवनं प्राप्ता लोलिता नलिनी यथा ।
तच्च तस्य तदा मन्ये ज्ञातमासीन्महात्मन ।
अथ संकुपितो देवो मामिदं वाक्यमब्रवीत् । [255]
अद्यप्रभृति यामन्यां बलान्नारीं गमिष्यसि ।
तदा ते शतधा मूर्धा फलिष्यति न संशय ।
इत्यहं तस्य शापस्य भीत प्रसभमेव ताम् ।
नारोपये बलात्सीतां वैदेहीं शयने शुभे ।
सागरस्येव मे वेगो मारुतस्येव मे गति । [260]
नैतद्दाशरथिर्वेद ह्यासादयति तेन माम् ।
को हि सिंहमिवासीनं सुप्तं गिरिगुहाशये ।
क्रुद्धं मृत्युमिवासीनं संप्रबोधितुमिच्छति ।
न मत्तो निशितान्बाणान्द्विजिह्वान्पन्नगानिव ।
रामः पश्यति संग्रामे तेन मामभिगच्छति । [265]
क्षिप्रं वज्रोपमैर्बाणैः शतधा कार्मुकच्युतैः ।
राममादीपयिष्यामि उल्काभिरिव कुञ्जरम् ।
तच्चास्य बलमादास्ये बलेन महता वृत ।
उदयन्सविता काले नक्षत्राणां प्रभामिव । [270]
न वासवेनापि सहस्रचक्षुषा
युधास्मि शक्यो वरुणेन वा पुन ।
मया त्वियं बाहुबलेन निर्जिता
पुरी पुरा वैश्रवणेन पालिता ।

Colophon

निशाचरेन्द्रस्य निशम्य वाक्यं
स कुम्भकर्णस्य च गर्जितानि । [275]
विभीषणो राक्षसराजमुख्य-
मुवाच वाक्यं हितमर्थयुक्तम् ।

युक्ति(D7 °ज, बल्वरीं —(l 251) D6 T2 3 सवार्यमाणाम् —(l 252) D7 10 11 M3 5 कृता विवसना (for कृत्वा विवसना) G3 M1 2 तदा (for ततः) —(l 253) D6 T2 3 G3 M5 स्वयमु D7 G3 M1 2 स्वयमेव (for स्वयम्) D6 T2 रोहिता (for लोलिता) —(l 254) M5 तस्य तच्च (by transp), M5 तच्च तस्यास् (for तच्च तस्य) T1 G1 2 तथा मन्ये, T2 सभामध्ये (for तदा मन्ये) —(l 255) M1 2 अपिच (for अथ स) D10 11 येषा (for देवो) —(l 256) D6 T2 3 नारीं and अभि (T2 °न्या) (for अन्यां and नारीं respy) —(l 257) D6 7 T2 3 G3 भविष्यति, M5 पतिष्यति (for फलिष्यति) —(l 259) D6 10 11 T2 3 नारोदये T1 damaged for बलात्सीतां वैदे G1 [s]बलां (for बलात्) T3 शुभं, G2 3 M1 2 स्वके, M5 सुखे (for शुभे) —(l 261) G1 (with hiatus) आसादयति (for ह्यासादयति) —(l 262) G3 M3 कस्तु (for को हि) —G1 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 263 —(l 263) D7 10 11 T2 G1 2 M1 2 4 संबोधयितुम्, M3 प्रबोध यितुम् (for संप्रबोधितुम्) G3 वहति (for इच्छति) —(l 264) D7 10 11 T3 G M1 2 4 निशतान् (for निशितान्) G3 M इव पन्नगान् (by transp) —(l 265) D7 G1 M5 गजति (for गच्छति) —(l 266) D10 11 वज्रसमैर्, T1 ***मैर् (damaged) (for वज्रोपमैर्) —Note hiatus between the two halves of l 267 —(l 267) T2 संदीपयिष्यामि (for आदीपयिष्यामि) G1 2 M5 (to avoid hiatus) चोल्का भिर् (for उल्काभिर्) —(l 268) G3 तस्यास्य (for तच्चास्य). T3 वृतं (for वृत) —(l 269) D10 11 उदित , G1 समुद्यन् (for उदयन्) D6 T1 G3 M5 पर प्रभां (by transp) —(l 271) D6 T2 3 G3 योद्धास्मि, G1 युद्धास्मि (for युधास्मि) —(l 272) D6 T1 3 यथा (for मया) —(l 273) D7 10 11 पुरा पुरी (by transp)

Colophon —*Sarga no.* (figures words or both) D6-7 10 11 T1 3 G M 13, T2 12 —After colophon, G M1 2 3 conclude with श्रीरामाय नम

—For l 274-275 Ś1 Ñ B4 D1-3 4 8 12 subst

14* श्रुत्वा दशग्रीवेन्द्रजितस्तथैव
तथा महापार्श्ववचः सुरूपम् ।

[(l 1) Ñ1 हरीश (for दशग्रीव) Ñ2 B4 यथोक्त (for तथैव) —(l 2) D8 12 सुदक्ष, D8 स्वरूप (for सुरूपम्)]

—(l 276) Ñ B4 D1-3 8 9 12 राजम्, D4 om (hapl), L(ed) मुख्यम् (for मुख्यम्) Ś1 राजमेकम् —(l 277) Ś1 Ñ B4 D1-3 8 9 12 अर्थवच (for °युक्तम्) —After l 277, Ś1 Ñ B4 D1-3 8 9 12 ins

15* न हिंसतो धर्मपरा मनुष्या
स्त्यायमानस्य क्रोधवशानुगस्य ।
जना नरेन्द्रस्य चिरं सकाशे
वसन्त्यतोये सरसीव हंसा । [5]
त्यजन्ति मित्राणि तथैव बान्धवा
नृपं सलोभं ह्यमनीक्ष्यकारिणम् ।
अधर्मशीलं पिशुनं द्विषन्ति
क्रोधविषस्याहिव कुतोऽस्ति सिद्धि ।
अदूषकस्यानपराधिनश्च
भार्या हृता तत्र किमेव साधु । [10]
सीताप्रमादेन निरर्थकेन
लङ्का सहास्माभिरिहाभ्युपैति ।

[(l 2) Ś1 D12 किमात्मन (for स्त्यायमा°) D4 [अ]नुगस्य (for -[अ]नुगस्य) —(l 4) N1 भवति, D1 सायन्त्य (for वसन्ति) D6 तोये (for [अ]तोये) D1 शरदीव (for सरसीव) —L(ed) transp l 5-6 and 7-8 —(l 5) D1 8 तथैव (for त्यजन्ति) —(l 6) Ñ1 D8 12 मलोभं, N1 सलोभ, D3 स लोभ (for स लोभं) Ś1 D8 9 12 तु (for हि) —(l 8) Ñ B4 D3 8 क्रोधविषस्य (with hiatus) (for क्रोध°) —(l 9) D1 अदूषणस्य Ś1 D12 [अ]नपराधिनश्च (for [अ]नपराधिनश्च) —(l 10) D8 एव (for एव) B4 शुद्ध (for साधु) —(l 11) L(ed) सीतां D1 4 [अ]प्रमादेन, D8 प्रवादेन (for प्रमादेन) Ñ1 निरर्थकेन, B4 निरात्मकेन, D1 न केवल हि (for निरर्थकेन) —(l 12) D8 हता (for सह) Ñ2 B1 D8 स्याभ्युपैति, D1 4 8 सह व्येति (for इहाभ्युपैति) Ś1 D12 लङ्का विनाश सहसाभ्यु(D12 °सु)पैति]

धृतो हि याङ्कुरभोगराशि
　　श्छिन्नाविव सुस्मितनीक्ष्णदंष्ट्र् ।
पञ्चाङ्गुलीपञ्चशिरोऽतिकाय
　　स्त्रीरामहारिदश कन राजन् । [280]
यावन्न लङ्का समभिद्रवन्ति
　　वलीमुखा पर्वतकूटमात्रा ।
दंष्ट्रायुधाश्च नखायुधाश्च
　　प्रदीयता दाशरथाय मैथिली । [285]
यावन्न गृह्णन्ति शिरांसि बाणा
　　रामेरिता राक्षसपुंगवानाम् ।
वज्रोपमा वायुसमानवेगा
　　प्रदीयता दाशरथाय मैथिली ।
न कुम्भकर्णेन्द्रजितौ न राजा
　　तथा महापार्श्वमहोदरौ च ।
निकुम्भकुम्भौ च तथातिकाय
　　स्थातु न शक्ता युधि राघवस्य ।
जीवस्तु रामस्य न मोक्ष्यसे त्व
　　गुप्त सवितुर्ण्यथवा मरुद्भि । [

—(l 278) Ś1 N B1 D1 ₄ ₈ ₉ ₁₂ धृतोस (for धृतो हि) D13 T3 बाह्वन्तर L (ed) वाङ्कुर (for बाहुन्तर) M3 ₅ ₆ भोगि (for भोग) Ś2 D13 -वासे N B4 D1 ₃ ₄ ₈ ₉ राशि T3 राशिष् (for -राशिष्) —(l 279) Ś1 Ñ B4 D1 ₄ ₈ ₉ ₁₁ विलाविव (D1 °निल, D4 विनाविव) तीक्ष्णविपाकतीक्ष्ण (N3 B4 D8 ₉ °दंष्ट्र) —(l 280) D7 T1 G3 M8 पञ्चाङ्गुलि —For l 280–281 Ś1 Ñ B4 D1 ₃ (reads twice) ₄ ₆ ₈ ₉ ₁₂ subst

16* दशाङ्गुलानेकमुखानिकाय
　　सीतामहार्हि वदने स्पृशेन ।

[(l 1) D3 दशाङ्गुलीनेक B4 -महाति L (ed) विषाणि (for -मुखानि) —(l 2) Ś1 N3 D12 सीतो (for सीता) N1 D8 ₉ महादि (for -महार्हि)]

—Then Ś1 N B4 D1 ₄ ₈ ₉ ₁₂ cont

17* पुरा हि लङ्कानिलये महात्म
　　महाश्रयार्थ भयमेति किंचित् ।
पुरा पुरी हन्ति न महागार
　　मयच्छ रामाय विदेहपुत्रीम् ।
पुरा पुरी भीममभिद्रवन्ति [5]
　　वलीमुखा वानरयूथपाला ।
सुवर्णसघा इव निष्पतन्त
　　मयच्छ रामाय विदेहपुत्रीम् ।
रामभिपात्यद्रमिपूर्णकूर्ण
　　चापद्रुम वानरवीरम् त्वम् । [10]
सुग्रीवनक्र च वि हरीणा
　　को जीवितार्थी प्रविशेदमूढ ।
पुरा कपी लोमबलान्वितेन
　　रामस्य रामलेबुद्धेन ।
न नेत्रवाण निहति यावत् [15]
　　प्रदीयता दाशरथ ए सीता ।
पुरा न याव महता बलेन
　　मैथिलि पुरीमगैरमप्रमेयम् ।
वदन्ति सुग्रीवमुखा प्लवङ्गा
　　मयच्छ रामाय विदेहपुत्रीम् । [20]

[(l 1) D1 ₁ ह (for हि) Ś1 D12 कश्चिद् (for किंचिद्) Ś1 भवने (for भवने) Ś1 D10 महात्मा N1 D3 ₄ ₆ मह (for महते) —(l 2) Ñ1 D1 ₄ महासुराणा D8 महात्मा सुराणा N1 कश्चिद् —(l 3) Ś1 N1 D1 ₃ ₁₂ च (for N1 तीक्ष्णवाण N3 B4 D6 विप्रदार (for महागार) —Ś om (hapl) l 5-8 —(l 5) D12 भीममुख L(ed) सभयि (for भीममभि) —(l 7) D3 ₄ सुवर्णसत्वा D1 ₄ निपतन्त D1 निपतन्ति L (ed) निष्पतन्ति —l 8 D1 ₃ (reads twice) ₄ ₆ ₉ ins

17(A)* पुरा वनाकोटिनिवहा पुरे ते
　　प्रविश्य सीतास्तरसा हरन्ति ।
निधा वने क्षुद्रमृगानिवाशु
　　मयच्छ रामाय विदेहपुत्रीम् ।

[(l 1) L (ed) पुरी ते (for पुर ते) D3 सर्वे कोटिनिवहा पुरस —(l 2) D1 (first time) निहन्ति (for हरन्ति)]

—(l 10) B4 चापवाण L (ed) चापासन (for चापद्रु —(l 12) B4 D12 प्रविशेन्मूढ (for प्रविशेन्मूढः) —(l D ₆ कपीन्द्राय (D6 °द्र्य) (for कपीन्द्राय) —(l 14) राम —(l 15) Ñ1 रणे च (for न शक्त) —(l 16) D राघवाय (for दाशरथाय) N B4 D1 ₉ मैथिली (for सीत —D3 om l 17 20 —(l 17) D8 पुरे (for पुरा —(l 18) N1 प्रविश्य (for प्रवेश) —(l 19) Ś1 D12 सेना N3 D6 हरीन्द्रा B4 कपीन्द्रा D1 ₄ न गृह्य (for प्लवङ्गा)

—After l 281 D3 T1 G3 M1 ₂ repeat 6 9 2 —(l 282) Ś1 N B4 D ₃ ₈ ₉ ₁₁ यत्र (Ś1 D12 पुरा न यावत् (for यावन्न लङ्का) D3 G3 समुद्रा (G3 °द्र)द्रवन्ति —(l 285) Ś1 N1 D1 ₃ ₄ ₁₂ राघवाय सीता (N1 D6 मैथिली D जानकी) (for दाशरथाय मैथिली) —After l 285 Ś1 N B D1 ₄ ₈ ₉ ₁₂ read l 326-329 and 312 315 —Ś1 Ñ B D ₃ ₈ ₉ ₁₁ om l 286-289 —(l 288) T1 G M1 समा (for समानवेगा) —After l 289 D3 T1 G M read l 326–329 —(l 290) Ś1 N B4 D1 ₄ ₈ ₉ (N3 B4 D6 न) नैव D6 ₁₀ ₁₁ T G3 च (D3 T1 G1 राजा D7 G1 M1 ₂ ₃ न राजा (for न राजा) —(l 291 Ś1 N D1 ₄ ₉ ₁₀ सुतौ D11 ₁₂ तथा (for तथा) N1 D1 ₃ ₁₁ G1 ₂ M1 ₃ वा (for च) —(l 293) D7 ₁₀ ₁₁ G1 M1 ₂ समर्थ (for न शक्त) —(l 294) T3 रामेण (fo ₋ ₄) —For l 292–295 Ś1 N B4 D1 ₄ ₈ ₉ ₁₂ subst

18* नाशायता दाशरथे शराणा
　　देवे समर्थ मनसापि भेत्तुम् ।

न वासवस्याङ्कगतो न मृत्यो
    र्नभो न पातालमनुप्रविष्ट ।
निशम्य वाक्य तु विभीषणस्य
    तत प्रहस्तो वचन बभाषे । [300]
न नो भय विद्म न दैवतेभ्यो
    न दानवेभ्यो ह्यथवा कदाचित् ।
न यक्षगन्धर्वमहोरगेभ्यो
    भय न सख्ये पतगोत्तमेभ्य ।
कथ नु रामाद्भविता भय नो
    नरेन्द्रपुत्रात्समरे कदाचित् । [305]
प्रहस्तवाक्य त्वहित निशम्य
    विभीषणो राजहितानुकाङ्क्षी ।
ततो महार्थ वचन बभाषे
    धर्मार्थकामेषु निविष्टबुद्धि ।
प्रहस्त राजा च महोदरश्च [310]
    त्व कुम्भकर्णश्च यथार्थजातम् ।
ब्रवीत राम प्रति तन्न शक्य
    यथा गति स्वर्गमधर्मबुद्धे ।
वधस्तु रामस्य मया त्वया वा
    प्रहस्त सर्वैरपि राक्षसैर्वा । [315]
कथ भवेदर्थविशारदस्य
    महार्णव तर्तुमिवाप्लवस्य ।
धर्मप्रधानस्य महारथस्य
    इक्ष्वाकुवशप्रभवस्य राज्ञ ।
प्रहस्त देवाश्च तथाविधस्य [320]
    कृत्येषु शक्रस्य भवन्ति मूढा ।
तीक्ष्णा न तावत्तव कङ्कपत्रा
    दुरासदा राघवविप्रमुक्ता ।
भित्त्वा शरीर प्रविशन्ति बाणा
    प्रहस्त तेनैव विकत्थसे त्वम् । [325]
भित्त्वा न यावत्प्रविशन्ति काय
    प्राणान्तिकास्तेऽशनितुल्यवेगा ।
शिता शरा राघवविप्रमुक्ता
    प्रहस्त तेनैव विकत्थसे त्वम् ।

जीवन्स रामो न विमोक्ष्यते त्वां
    सर्वे कुतस्त्वं भय वा महद्धि ।

[(l 1) Ś1 Ñ2 D3 8 अथावतां Ñ1 वाक्यावतां —(l 2) Ñ1 om वेग Ñ1 वोढु (for सोढुम्) —(l 3) D3(m also as above) प्रीत (for जीवन्) D3 om स Ñ1 D3 न विमोक्षति, D3 परिमोक्षति —(l 4) D3 शखे (for सर्वे) D3 च (for कु) Ś1 Ñ1 D13 तु (for हि) D4 महद्भि (for महद्धि)]

—D11 om l 296–299 —(l 296) D4 स (for first न) Ś1 N2 B4 D1 3 4 8 9 10 [अ]ङ्कगत T3 [अ]ङ्गतो (for [अ]ङ्कगतो) D4 8 हि (for second न) —(l 297) T2 अपि (for अनु) Ś1 Ñ B4 D6 8 13 न चाप्यपातालतरु(B4 D9 °भपि, D3 °मपि)प्रविष्ट(Ñ1 °ष्ट, B4 °विश्य) D1 3 4.8 10 न चाप्ययं पात(D3 °पि पाताल, D4 °सुताय, D8 °पुर पार)मपि(D3 °तल)प्रविष्ट —Ś1 N B4 D1 3 4 8 9 12 om l 298–313 —(l 300) T2 तु G2 हि (for second न) G1 देवताभ्यो (for दैवतेभ्यो) —(l 301) D10.11 T2 3 G3 [ऽ]पि (for हि) G1 कदाचन M3 कुतश्चित् (for कदाचित्) —(l 303) D5 10 11 पतगोत्तमेभ्य —D11 om l 304–305 —(l 304) D6 तु (for नु) —(l 306) D7 प्रहित (for त्वहित) —(l 307) M3 प्रभु (for राज) D7 [अ]पि (for [अ]नु) —(l 308) D6 M3 महात्मा (for महार्थं) —(l 311) T2 तथार्थं (for यथार्थ) —(l 312) D5 T2 G1 2 M3 5 ब्रवीथ D7 ब्रवीषि (for ब्रवीत) M1 ततश्च (for प्रति) —(l 314) T2 यथा (for मया) D10 11 G M3 च (for वा) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 13 नीक्षस्तु रामाद्भवता(Ñ1 °तो, D1 8 °ता) भवेच्च(Ñ2 B4 D3 4 12 °त्र D1 3 4 8 मया वा) —(l 315) Ś1 पूर्वैर्, Ñ2 D3 सुरैर्वा (for सर्वैर्) Ś1 Ñ B4 D1–4.8.9 13 राक्षसेन्द्रै (for राक्षसैर्वा) —(l 316) L(ed) यस्य (for अर्थ) —(l 317) Ś1 N B4 D1–4 8 9 13 अप्लवक्षयस्य (for त्वप्लवस्य) —(l 318) T2 महात्मनस्य (for °रथस्य) Ś1 N B4 D1–4 8 9 13 धर्मे(B4 °र्मे)प्रधान(D3 °न) स(D3 4 तु) महा कुलस्यैर् —(l 319) Ś1 Ñ B4 D1–4 8 9 13 प्रभवो महात्मा(N1 °हायना), D5 G3 प्रवरस्य राज्ञ (for प्रभवस्य राज्ञ) —(l 320) D10 11 सुरेश्च (for प्रहस्त) Ś1 N B4 D1–4 8 9 13 देवा हि(Ñ2 D1 2 °वापि) D6 8 देवस्य (for देवाश्च) —(l 321) Ś1 Ñ2 B4 D1 3 9 13 जातेषु, Ñ1 D1 4 8 जात(D3 °ल)स्य (for शक्रस्य) Ś1 N2 B4 D1 3 8 9 13 क्षोभ्या, Ñ1 D3 4 [अ]क्षोभ्या (for मूढा) —(l 322) Ś1 Ñ B4 D1 4 8 9 13 T3 न शमत्वं(B4 D2 8 °मत्र) M3 नता यत्त्व (for न तावत्तव) —(l 323) B4 D1–4 8 9 दुरापदा (D4 °दा**) (for दुरासदा) D11 विप्रयुक्ता, G1 विमुक्ता (for °मुक्ता) —(l 324) D7 प्रपतन्ति (for प्रविशन्ति) —(l 325) S1 Ñ B4 D1–4 8 9 13 [इ]ह (for [ए]व) D3 T3 विकत्थनेन(T3 °से त्व) —M3 om (hapl) N3 reads in marg l 326–329 —(l 326) N2 D7 10 11 T3 G1 2 M1–3 तावत् (for यावत्) Ś1 Ñ B4 D1–4 9 13 देह, D8 बाणा (for काय) —(l 327) B4 D3 6 8 T1 3 G1 2 M1 2 प्राणान्तकास(D8 T1 3 °काश) (for प्राणान्तिकास) —(l 328) D8 बाहु (for शिर) —(l 329) T3 विकत्थसि (for विकत्थसे) Ś1 N B4 D1 3 8 9 13 T3 प्रदीप्ता त्वहरत्था (D1 3 8 रामसुता)य मैथिली Ś1 D1–3 8 13 सीता) —After l 329, Ś1 N1 B4 D1–3 8 9 13 ins while N3 ins before l 326

19* यदा भवान्द्रक्ष्यति वानरेन्द्रै
    रनीकमध्ये प्रविगाह्यमानम् ।
तदा द्रवन्तं हतयोधनागं
    तदा भवा वाक्यमिद स्मरिष्यति ।

[(l 1) Ñ2 यदा (for भवान्), D 2 द्रक्ष्यसि D3 द्रक्ष्यति (for द्रक्ष्यति) D7 वानरसैन्ये (for वानरेन्द्रै) —(l 2) Ś1 अनीकमध्ये, B4 D6 °मध्य, D8 °मध्ये (for °मध्ये) D1 2

न रावणो नातिबलस्त्रिशीर्षो [330]
न कुम्भकर्णस्य सुतो निकुम्भः ।
न चेन्द्रजिद्दाशरथिं प्रसोढुं
त्वं वा रणे शक्रसमं समर्थाः ।
देवान्तको वापि नरान्तको वा
तथातिकायोऽतिरथो महात्मा । [335]
अकम्पनश्चाद्रिसमानसारः
स्थातुं न शक्ता युधि राघवस्य ।
अयं हि राजा व्यसनाभिभूतो
मित्रैरमित्रप्रतिमैर्भवद्भिः ।
अन्वास्यते राक्षसनाशनार्थे [340]
तीक्ष्णः प्रकृत्या ह्यसमीक्ष्यकारी ।
अनन्तभोगेन सहस्रमूर्ध्ना
नागेन भीमेन महाबलेन ।
बलात्परिक्षिप्तमिमं भवन्तो
राजानमुत्क्षिप्य विमोचयन्तु । [345]
यावद्धि केशग्रहणात्सुहृद्भिः
समेत्य सर्वैः परिपूर्णकामैः ।
निगृह्य राजा परिरक्षितव्यो
भूतैर्यथा भीमबलैर्गृहीतः ।
सुवारिणा राघवसागरेण [350]
प्रच्छाद्यमानस्तरसा भवद्भिः ।
युक्तस्त्वयं तारयितुं समेत्य
काकुत्स्थपातालमुखे पतन्सः ।
इदं पुरस्यास्य सराक्षसस्य
राज्ञश्च पथ्यं ससुहृज्जनस्य । [355]
सम्यग्धि वाक्यं स्वमतं ब्रवीमि
नरेन्द्रपुत्राय ददाम पत्नीम् ।
परस्य वीर्यं स्वबलं च बुद्ध्वा
स्थानं क्षयं चैव तथैव वृद्धिम् ।
तथा स्वपक्षेऽप्यनुमृश्य बुद्ध्या [360]
वदेत्क्षमं स्वामिहितं च मन्त्री ।

Colophon

प्रविशी(D2 °दी)र्यमाण (for प्रविकीर्यमाणम्). —(l. 3) D5 द्रवति (for द्रवन्त). B4 D1 दव (for द्रव-). Ś1 Ñ1 D13 -नाम (for -नाम). —(l. 4) D1 ० रमस्थिति.]

—(l. 330) Ś1 Ñ B4 D1-4.8.9.12 नापि महोदरोऽ(D2 °रो वा) (for नातिबलस्त्रिशीर्षो). —(l. 331) M3 कुम्भकर्णस्य (for °र्णस्य). Ś1 Ñ B1 D1-4.8.9.12 न कुम्भकर्णोऽपि न(D8 न च) चातिकाय. —(l. 332) D6 T1 तथा (for न च). D5 विसोढुं; D6 न सोढुं, D7 प्रसोढु (for प्रसोढुं). —(l. 333) Ś1 Ñ1 D12 शक्ता रणे, Ñ2 B4 D5 शक्तास्तु त; D1-3 शक्ता स्थित; D4.8 शक्ताश्च न (for त्वं वा रणे). T1 damaged for शक्रसम. D1.3 T1 M2.3 समर्थ°, G1 M1 समर्थं (for समर्थाः). Ś1 Ñ B1 D1-4.8.9.12 शक्रसमप्रभाव. —Ś1 Ñ B1 D1-4.8.9.12 om. l. 334-337 —(l. 334) G3 वेतान्तको (for देवान्तको). —(l. 336) D5 व्यकम्पनश्च. D10.11 चापि. D5 -समानसारा. (for °सारः). —(l. 337) D5 शक्तो (for शक्ता). —(l. 338) D10.11 T2 च (for हि). M1.2.3 [अ]भिपन्नो (for °भूतो). Ś1 Ñ B4 D1-4.8.9.12 अयं कथं राम(D1.8 काम, D5 राम)ना(Ñ2 B4 D5 °शरा, D1.2.3.6 °वशा)भिपन्नो. —(l. 339) D9 अमित्रैर् (for अमित्र). Ś1 N B4 D1-4.9.12 G2 प्रमैर्, D5 प्रसैर् (for प्रतिमैर्). D1.2 महद्भि (for भवद्भिः). —After l. 339, G2 wrongly reads l. 350 for the first time, repeating it in its proper place. —(l. 340) Ś1 Ñ1 B4 D1-4.8.9.12 अथ्यास्यते, D1 न ह्यास्यते, L (ed.) अध्यासितो (for अन्वास्यते). Ś1 D1-4.8.12 -नाशनार्थे; Ñ1 B4 D4.8 T1.2 G2 -नाशनार्थं (for -नाशनार्थे). —(l. 341) D5 तीक्ष्ण; D1.3 M3 तीक्ष्ण (for तीक्ष्णः). D1 क्षमनीक्ष्यमाण . —For l. 342-343, Ś1 Ñ B4 D1-4.8.12 subst. :

20* सहस्रशीर्षेण महोरगस्य
भोगेन भीमस्य महाविषस्य ।
[(l. 2) Ñ2 भीमेन]

—(l. 344) T1 damaged for परि. Ś1 Ñ B4 D1-4.8.9.12 बलं; D4 परैः (for बलात्). Ś1 Ñ B4 D1-4.8.9.12 इद. —(l. 345) Ś1 Ñ B4 D1-4.8.9.12 नृप च पाशात्(B4 नृपास्तु चाप च)विमोचयध्वं —(l. 346) Ś1 D12 यावच्च; Ñ1 यावच्च (for यावद्धि). M3 केशग्रहण (for °ग्रहणात्). Ñ1 भवद्भिर् (for सुहृद्भिः). —D1 om. l. 347-349. —(l. 347) M1.2 अपि चास- (for परिपूर्ण-). Ś1 Ñ B4 D1-4.8.9.12 अथ भव(Ñ2 सुहृ)द्भिः परिपूर्णबाहु(Ñ1 °बाहै). —(l. 348) G3 विगृह्य Ñ1 [अ]पि हि (for परि-). Ś1 Ñ B4 D1-4.8.9.12 -न्यापि(D5 °पि)तव्यो (for -रक्षितव्यो). —(l. 349) D5 यथो (for यथा). —(l. 350) Ś1 Ñ B4 D1-4.8.9.12 प्रवाहिणा, D6 T2.3 M3 संवारिणा (for सुवारिणा). T2 वानर- (for राघव-). —(l. 351) Ś1 Ñ B4 D1-4.8.9.12 स(Ś1 Ñ1 सं) मुग्ध(D5 °च)मानः सहितैर्(Ś1 D12 °तो भ)वद्भिः. —(l. 352) Ś1 Ñ1 B4 D1-4.8.9.12 युक्त, D1.3 T1 G1.3 M3 स्वय (for त्वय). D6 वारयितुं (for तारयितुं). —(l. 353) D5 -तले (for -मुखे). Ś1 वसीदत्, Ñ B4 D1.2.4.8.9.12 [ऽ]वसीदन्; D5 च सीदन्; M3 पतन्ति (for पतन्सः). —(l. 355) D1 सर्वस्य (for राज्ञश्च). Ś1 D12 पथ्यम् (for पथ्यं). Ś1 Ñ B4 D1-4.8.9.12 सहृद्गणस्य (for °ज्जनस्य). —(l. 356) Ś1 Ñ B4 D1-4.8.9.12 सम्यग्विमाम्य(B4 D5 °भ्य); G2 M2.3 समीक्ष्य वाक्यं (for सम्यग्धि वाक्यं). Ś1 D12 [अ]त (D12 [अ]थ)हितं; D5 स्वमतिं; M3 सकलं (for स्वमतं). —(l. 357) Ś1 Ñ B4 D1-4.8.9.12 ददस्व, D7.10.11 T1.2 G1 ददातु (for ददाम). D7.10.11 मैथिलीं (for पत्नीम्). —(l. 358) Ñ B4 D1-4.8.9.12 च बलं (for स्वबलं). —(l. 359) M1.2 तथापि (for तथैव). B4 वृद्धिं (for वृद्धिम्). —(l. 360) M1.2 हि (for तथा). Ś1 N B4 D1-4.8.9.12 [अ]प्यवेक्ष्य(Ñ1 °क्षु, B4 °क्ष्य, D5 °क्षे)सूक्ष्मार्थं(Ñ2 B4 °कार्यं); D6 T1 G1.2 M3 [ऽ]प्यनुमृश्य बुद्ध्या (for ऽप्यनुमृश्य बुद्ध्या). —(l. 361) M3 सर्वं (for क्षमं). D10.11 स (for च). Ś1 Ñ B4 D1-4.8.9.12

बृहस्पतेस्तुल्यमतेर्वचस्त-
　　न्निशम्य यत्नेन विभीषणस्य ।
ततो महात्मा वचनं बभाषे
　　ततस्तु रक्षोधिपतिः स रावणः ।　　[365]
किं नाम ते तात कनिष्ठ वाक्य-
　　मनर्थकं चैव सुभीतवच्च ।
अस्मिन्कुले योऽपि भवेच्च जातः
　　सोऽपीदृशं नैव वदेच्च कुर्यात् ।
सत्त्वेन वीर्येण पराक्रमेण　　[370]
　　शौर्येण धैर्येण च तेजसा च ।
एकः कुलेऽस्मिन्पुरुषो विमुक्तो
　　विभीषणस्तात कनिष्ठ एषः ।

ब्रवीमि यो मां हितं यथावत् (Ñ1 °हिताय तावत्). —After l. 361, Ś1 Ñ B4 D1-4.6.8.12 ins.:

21* तपो बलस्तु यशः पौरुषं वा
　　न तस्याप्रमेयस्य शक्यं प्रमातुम् ।
तपोविक्रमाभ्यां समर्थो हि भोक्तुं
　　स भूमिं सशैलां प्रभुः काननान्ताम् ।
रणे रामवद्धि न शक्नोति योद्धुं　　[5]
　　सहैरावणोऽपि स्वयं वज्रहस्तः ।
न रामेण वैरं महाराज कृत्वा
　　कश्चिज्जीवितुं वा सुखं नापि शक्यम् ।
नरेन्द्राय तस्मै प्रियां साधु सीतां
　　प्रयच्छात्मजीवं सुखं राक्षसेभ्यः ।　　[10]
न ते पौरुषं चायुधं वा बलं वा
　　प्रपश्यामि रामो रणे येन शक्यः ।
सतो धार्मतो वा सतुल्यस्य सीता
　　प्रदेया प्रणम्य न शक्या प्रकर्तुम् ।
पुनः सर्वभीशः स्वलब्धप्रबन्ध　　[15]
　　समर्थं स योद्धुं जगच्चाजगच्च ।
स्वयं तु रामोऽभिपन्नो विधाता
　　स्वयं भूतनाथः प्रशक्तः स्वयंभूः ।

[D1 om. l. 1. —(l. 1) Ñ1 B4 D3.6.8 अजय (for बल). D3 नय (for यशः). —(l. 2) D1 om. न. —D3 om. l. 3-4. —(l. 3) D8 तपोविग्रहाभ्या. B4 [ऽ]पि (for हि). —(l. 4) Ś1 D12 सुमध्यां (for सशैलां). D3 काननान्तां (for काननान्ताम्). —(l. 5) L (ed.) -बाहु (for -वद्धि). Ś1 Ñ1 D1.9 शक्नोति, B4 D3 शक्नोमि (for शक्नोति). —(l. 6) B4 सहैरावणो, D1 बली रावणो (for सहैरावणो). D8 om. स्वयं. D1 वज्रहस्त. —(l. 7) D8 चैव (for वैर). —(l. 8) Ñ1 B4 D3 जीवितं. D1 ते सुखं, D8 om. (for वा सुखं). Ñ1 वासवस्य (for वा सुखं वा). D3.8.9 चापि (for नापि). —(l. 9) D6 सुमध्यां (for साधु). Ñ1 साधुशीलां (for साधु सीतां). —(l. 10) Ñ1 [अ]द्य जीव; D1.3 स्वजीव, D8 om. (for [आ]त्मजीवं). D2.4 राम (for सुखं). L (ed.) राक्षसेश. —(l. 11) Ś1 D12 वा सुतं, D3.9 नायुधं; D3 वा जयं (for चायुधं). D8 transp. चायुधं and वा बलं. B4 न चाप्यायुधं वा. D3 न * पौरुषं चापि * * बलं *. —Ś1 D12 om. l. 13-14. —(l. 13) B4 सतो वामतो (for सतो धार्मतो). D8 om. second वा. Ñ1 स्वया यत्र (for सतुल्यस्य). D4.8 सीतां (for सीता). D1 सतो * मनोरथ * * * * सीता. —(l. 14) D1 प्रदातुं; D3.8 प्रदानं; D8 प्रणम्य, L (ed.) प्रदाप्या (for प्रदेया). Ñ1 D1-3 प्रणम्य, D8 प्रदेया (for प्रणम्या). Ñ1 D8 तुभ्यं (for शक्या). Ñ1 D8.9 [अ]पहर्तुं; D1 om., D3 [अ]पहर्तुं (for प्रकर्तुम्). D8 प्रिया रामपत्नी त्वया न प्रयच्छ. —(l. 15) Ś1 D8.12 सर्वमेव; Ñ1 D3.8 सर्वभीश; D4 सर्वभीम (for सर्वभीशः). Ś1 Ñ1 सु- (for स-). —(l. 16) B4 D4 समर्थ (for समर्थः). D3.4 न (for स). D1 om. from जगच्च up to l. 17. —D3 reads l. 17-18 in marg. —(l. 17) B4 D3.9 विधाता, D4 तु धाता (for विधाता). Ñ1 D8 मयत्न (D1 °त्नै)स्तु रामा (D3 °मो)-भिपन्नाभिधाता. —(l. 18) Ñ1 यथा (for स्वयं). D8 हि नाथ (for भूतनाथः). Ś1 D12 न शक्तः; D8 प्रशक्त (for प्रशक्तः).]

Colophon. —*Kāṇḍa name*: Ś1 om.; Ñ B4 D1.3.4.8.9.12 युद्धकाण्डे, D3 लङ्काकाण्डे. —*Sarga name*: Ś1 Ñ B4 D1-4.8.9.12 विभीषणवाक्य. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 Ñ1 D1.3.4.5.12 om.; Ñ1 D9 91, B4 93; D4 95, D6-7.10.11 T1.3 G M 14; T2 13, L (ed.) 87. —After colophon, D3 concludes with राम, G M1.3.5 with श्रीरामाय नमः.

—(l. 362) Ś1 Ñ D12 तदस्य; B2.4 D1.3 तत (D3 * *)स्तु, D1.3.6.8 ततस्तत् (for वचस्तत्). —(l. 363) Ś1 Ñ B2.4 D1-4.8.9.12 वाक्य तु (Ñ1 D1 च) (for यत्नेन). —(l. 364) G1.3 महार्थं (for महात्मा). Ś1 Ñ B2.4 D1-4.8.9.12 इदं बभाषे वचनं महा (D1 दुरा)त्मा (Ñ1 B4 D9 °हामन्त्रम्). —(l. 365) D4 तथा (for तत). D6-7 T2.3 G M1-3 -बोध (for -पुष्प-). Ś1 Ñ B2.4 D1-4.8.9.12 तस्मिन्न (Ñ1 B4 D9 °स्मैत)ध नैऋत-राज्यम्. —(l. 366) Ś1 Ñ B4 D1-4.8.9.12 इदं हि, B2 कार्ये हि (for किं नाम). Ñ1 त (for ते). —(l. 367) M3 अनौचित्य. D10.11 वै बहु (for चैव सु). Ś1 Ñ B2.4 D1-4.8.9.12 धर्मान्वितं चै (D1 नै)व सुनीति (B2 सुनीत, D3 विनीत)म (Ś1 D8.9.12 °म)च्च. —(l. 368) B2 सति त्वम्. D3 T1.3 हि, G3 न (for ऽपि). G1.2 तु (for न). Ś1 Ñ B2.4 D1-4.8.9.12 नाम कश्चि-तु (Ś1 च, Ñ1 प्र, B2 स, D2.4.8 हि; D12 तु) (for ऽपि भवेच्च). L (ed.) सुजात (for न जात.). —(l. 369) Ś1 Ñ B2.4 D1-4.8.9.12 त्वमीदृशं व्याहरसि (D1.3 °से, D12 °स्व) प्रगल्भ (Ś1 D12 °ल्भम्). —(l. 370) Ñ1 शालेन, B4 सत्त्वेन, D3 बलेन, T1.3 स्वल्पेन (for सत्त्वेन). D3 धैर्येण (for वीर्येण). Ñ1 (also) निशाचरेण (for पराक्रमेण). —(l. 371) Ś1 धनेन, D3 om. (hapl.), D8 शौचेन, T2 वीर्येण (for धैर्येण). Ñ1 B2 D6.7.10.11 transp. शौर्येण and धैर्येण. —(l. 372) B2 एव, D4 एव. (for एकः). B4 हि (for ऽस्मिन्). Ś1 Ñ B2.4 D1-4.8.9.12 हि (D3 [ऽ]सि, D9 *) धीमान् (for विमुक्तो). —(l. 373) Ś1 Ñ1 D1.3.4.8.9.12 जातस्तु नष्ट., Ñ1 B4 D9 जातश्च नष्ट., B2 D4 जातः पुनस्तु (D3 पुनश्च) (for विभीषणस्त). Ś1 Ñ B2.4 D1-4.8.9.12 एव (for

किं नाम तौ राक्षस राजपुत्रा
वस्मात्प्रवेशेन हि राक्षसेन । [375]
सुप्राकृतेनापि रणे निहन्तु
शक्यौ कुतो भीषयसे स भीरो ।
त्रिलोकनाथो ननु देवराज
शक्रो मया भूमितले निविष्ट ।
भयार्दिताश्चापि दिश प्रपन्ना [380]
सर्वे तदा देवगणा समग्रा ।
ऐरावतो विस्वरमुन्नदन्स
निपातितो भूमितले मया तु ।
विकृष्य दन्तौ तु मया प्रसह्य
वित्रासिता देवगणा समग्रा । [385]
सोऽहं सुराणामपि दर्पहन्ता
दैत्योत्तमानामपि शोकदाता ।
कथ नरेन्द्रात्मजयोर्न शक्तो
मनुष्ययो प्राकृतयो सुवीर्य ।

अथेन्द्रकल्पस्य दुरासदस्य [390]
महौजसस्तद्वचन निशम्य ।
ततो महार्थ वचन बभाषे
विभीषण शस्त्रभृता वरिष्ठ ।
न तात मन्त्रे तव निश्चयोऽस्ति
बालस्त्वमद्याप्यविपक्वबुद्धि । [395]
तस्मात्त्वयाप्यात्मविनाशनाय
वचोऽर्थहीन बहु विप्रलप्तम् ।
पुत्रप्रवादेन तु रावणस्य
त्वमिन्द्रजिन्मित्रमुखोऽसि शत्रु ।
यस्येदृश राघवतो विनाश [400]
निशम्य मोहादनुमन्यसे त्वम् ।
त्वमेव वध्यश्च सुदुर्मतिश्च
स चापि वध्यो य इहानयेत्त्वाम् ।
बाल दृढ साहसिक च योऽद्य
प्रावेशयन्मन्त्रकृता समीपम् । [405]

षष) —(l 374) Ś1 B1 D11 तद् (for तौ) Ś1 N B3 4 D1-3 5 8 12 पार्थिव, D10 11 G1 M1 2 3 मानुष (for राक्षस) D1 पुत्रपौत्राव् (for राजपुत्रा) —(l 375) Ś1 Ñ B1 4 D1-3 5 8 12 निशाचरेण (for हि राक्षसेन) —(l 376) Ś1 Ñ B1 D1-3 5 8 12 रणे प्रसह्यौ (N1 °र्क्षौ, D5 °ह्य) B1 बलेन जेयौ, D4 रणे विपन्ना D3 10 11 निहतुमेतौ (for रणे निहन्तु) —(l 377) D1 M3 शक्तौ (for शक्यौ) T3 धीरौ (for भीरो) Ś1 N B3 4 D1 4 5 8 12 मनुष्ययो (B4 °स्तोषि वस) तव हृ, Ñ1 तु, N2 B4 D5 त, B2 *)महागुणेषु —(l 378) D1 त्रिलोक (for त्रिलोक) Ś1 Ñ B1 4 D1-4 5 8 12 राज्ञो (for शक्रो) —(l 379) Ś1 Ñ B1 4 D1-4 5 8 12 शतक्रतु, D6-9 10 T G1 2 M शक्रो मया (for शक्रो मया) —(l 380) Ś1 Ñ D1-3 5 8 12 भयार्दितश्, D10 11 भयार्दिताश् (for भयार्दिताश्) D3 सोपि (for चापि) Ś1 Ñ D1-3 5 8 12 प्रपन्नो (for प्रपन्ना) —(l 381) D2 3 G2 3 M3 तथा (for तदा) Ś1 N B3 4 D1-3 5 8 12 म(D1 4 च)त्तनया देवगणाश्च सर्वे —(l 382) D7 विरवनम्, D10 11 निस्वनम् T3 सुरत्नम् G2 [ऽ]पि स्वनम् (for विस्वरम्) T3 G3 हत् (for स) Ś1 N B3 D1-3 5 8 12 देरावणो (D6 °णो) वि(D1 °ति)स्वरमुन्न श्च B1 ऐरावणो विश्वसुनैन्य —(l 383) Ś1 N1 B1 D1-3 5 8 12 स Ñ2 B1 D5 ष D3 च त, M3 [आ]शु (for तु) —(l 384) D1 G1 M1 2 निष्कृष्य (for विकृष्य) D2 दन्त D5 M1 2 च (for तु) Ś1 N B1 D1-3 5 8 12 विकृष्य(Ś1 °ह) दन्त च(Ś1 D12 हि) मयास्य मूर्खो(Ś1 D12 °र्धो) B1 विकृष्य च मया हि दन्तिनो T3 निष्कृष्य रतु मया प्रसह्य —(l 385) B1 विद्राविता Ś1 D12 M1 2 समस्ता Ñ B3 4 D1-4 5 G1 M3 समेता (for समग्रा) —(l 386) D4 अरि (for लोक) Ś1 D12 दर्पहर्ता (for °हन्ता) —(l 387) G1 damaged after शोक up to कथ न in l 389 Ś1 शोकदात Ñ1 D1 3-11 M1 2 °कार्य N2 B1 4 D3 12 T1 °कार (for °दाता) —(l 388) Ś1 N B3 4 D1-3 5 8 12 कथ(D1 क्षेत्र) न शक्यो त(D4 °याव)स्त

प्रभु(N1 B1 D1 3 4 8 °स)श्च —(l 389) M3 अशय (for सुवीर्य) Ś1 Ñ B3 4 D1-3 5 8 12 मनुष्ययोनी(Ñ1 °योनी B3 4 D5 °योनौ, D1 6 °योनि) किमु नौ(B1 किंदतो, D1 कृपणौ, D4 किमु भो) रणाग्रे(D1 नराग्रो, D4 रणेन, D6 ममाग्र) —(l 390) Ś1 Ñ B3 4 D1-3 5 8 12 मरासदस्य (for दुरासदस्य) —(l 392) B1 वभाषे (for महार्थ) and महात्मा (for बभाषे) Ś1 Ñ B1 D1 3 4 5 8 12 transp महार्थ and बभाषे D3 भूयो बभाषे वचन महार्थ —(l 393) Ś1 Ñ B1 D1 3 4 5 8 12 धर्मयुक्तो, B3 धर्मवत्तो D5 महात्मा (for शस्त्रभृतां) —(l 394) Ś1 Ñ B3 4 D1-3 5 8 12 श्रुतिरस्ति (for निश्चयोऽस्ति) —(l 395) T3 [ऽ]सि (for [ऽ]पि) Ś1 Ñ B3 D1 3 5 8 12 न पक्व, B4 (with hiatus) न ऋद्ध, D1 (with hiatus) अपक्व, D3 (also as in Ś1) G1 M3 विपक्व, D7 [अ]पेक्ष, T3 [अ]विकल्प (for [अ]विपक्व) —(l 396) Ś1 Ñ1 B1 D1-3 5 8 12 त्वयेदान, N1 त्वयात्मन, B1 त्वयेहात्म D4 तवेहात्म D7 M3-4 त्वया ह्यस्त, T3 त्वयाप्यात्म G3 त्वया ह्याप (for त्वयाप्यात्म) G3 विनाशनार्थ —(l 397) B1 वाचा (for वचो) Ś1 Ñ1 B1 D6 12 G1(after corr) 3 विप्रलुप्त B1 D3 7 8 T3 G1 M3 °लप्य D1 3 °लुप्य (for विप्रलप्तम्) —(l 398) Ś1 D12 प्रवादस्त्वसि Ñ B3 4 D1-4 5 8 प्रवादादसि(B1 D4 °पि, D1 °म) (for प्रवादेन तु) —(l 399) D4 T1 G3 पुत्र- (for मित्र) Ś1 Ñ B3 4 D1-4 5 8 12 रूपमस्य(B1 °भेद) नाम त्वमसि शत्रु —(l 400) Ñ B3 4 D1-4 5 8 12, G3 M1 2 यस्य (for यस्य) G3 विनाशने (for विनाश) —(l 401) Ś1 Ñ B3 4 D1 3 5 8 12 निशम्यमान प्रभु(N1 D5 न हि Ñ2 B1 D5 ननु D4 तु न D1 तात)न य(N1 D5 पश्य,सोप(B1 °देष D1 °हे य, D7 °सेय) —(l 403) D2 वा (for च), D1 [ऽ]पि (for य) N1 D3 7 10 11 G1 3 M3 [आ]नयेत् (for [आ]नयेत्) —(l 404) N1 B1 4 D5 मूढ D1 क्रूर, D5 क्रूर (for दृढ) B1 हि (for च) Ś1 N B3 D1-3 5 8 12 मूढ, B1 लोल G3 योग (for योऽद्य) —(l 405) T3 शत्रु शपद्, T3 G1 M3 प्रा(G3 प्र)वेशयेत् (for प्रवेशयन्) D2

मूढोऽप्रगल्भोऽविनयोपपन्न
स्तीक्ष्णस्वभावोऽल्पमतिर्दुरात्मा ।
मूर्खस्त्वमत्यन्तसुदुर्मतिश्च
त्वमिन्द्रजिद्बालतया ब्रवीषि ।
को ब्रह्मदण्डाग्निसमप्रकाशा
नचिन्त्य कालनिकाशरूपान् । [410]
सहेत बाणान्यमदण्डकल्पा
न्समक्षमुक्तान्युधि राघवेण ।
धनानि रत्नानि विभूषणानि
वासांसि दिव्यानि मणींश्च चित्रान् । [415]
सीतां च रामाय निवेद्य देवीं
वसेम राजन्निह वीतशोकाः ।

Colophon

4

After 6 to 2, Ś1 Ñ1 D1–4 8 13 ins

गतासु त्वां प्रपश्यामि मूढसत्त्वपराक्रमम् ।
राक्षसानां वले जानन्य प्रशासि राघवम् ।
यौवराज्याभिषिक्तेन रावणावरजेन च ।
सन्तोऽपि न गुणा वाच्या मम शत्रोर्विभीषण ।
किं च मा राघव शक्तो देवैरपि समागत । [5]
उपगन्तु रणे क्रुद्ध गृहीत्वा परमायुधम् ।
राक्षसः वानरान्सर्वाँल्लङ्काद्वारमुपस्थितान् ।
ग्रसिष्यन्ति सहसा गजा वनमृगानिव ।
जानीते चक्षुषः वाचा सर्वलोकप्रियाप्रियम् ।
रामे ते चक्षुषी कान्ते वाग्ब्रवीति गुणान्पुन । [10]
अस्मात्ते वाक्समायोगात्काकुत्स्थ लक्षये प्रियम् ।
लक्ष्मण वानरेन्द्र च वानराश्चस्व भानुमान् ।
न चाह त्वयि विश्वास गमिष्ये शत्रुसेविनि ।
अभिप्रेत हि मनसो वाग्ब्रवीति शुभाशुभम् ।
पूर्वं तु मनसा ध्यात्वा शुभं वा यदि वाशुभम् । [15]
पश्चात्सर्वाणि भूतानि कर्मणानुचरन्ति हि ।
पुरस्ताय स्तव ब्रूयात्पुण्यकर्मगुणान्वितम् ।
न त वेद्मि स्तव सत्य परावृत्तस्तव यथा ।

T1 समीपे Ś1 N B4 D1, 3 4 8 13 L (ed) प्रवेशयेस्त्व(N2 D5 प्रवेशयेथो, B4 प्रावेशयथो, D1 प्रावेशयित्वा D2 प्रवेशयित्वा, D13 प्रवेशयेद्वा, L (ed) प्रवेशयेथा)विदित समीपे, B3 प्रवेशयेथो विदित नमासे D2 प्रवेशयित्वाविहित समीपे D6 प्रावेशत वा वहित समीपे (corrupt) —(l 406) T2 तथा (for मूढो) D6 T1 3 G1 3 M3 प्रगल्भोऽविनय, T2 [अ]प्रहस्तोविनय (for ऽप्रगल्भोऽविनय) Ś1 Ñ B3 4 D1–4 8 13 स(D1–4 म) मूढ(D2 °भूत)-वत्सो विन(D1 °व)यात्पेतस —(l 407) D3 प्रताषो (for स्वभावो). —(l. 408) Ś1 Ñ2 D8 13 मीत समासाद्य, Ñ1 B2 D1–4 8 मीरे च(Ñ1 °श्च, D4 °त च) गायव, B4 भीरु च बाल च, D6 T1 3 G1 °स्थे (for मूर्खस्त्वमत्यन्त) D6 सन् (for च) Ś1 Ñ2 D1–4 13 सुदुर्मति च, B1 सुदुर्लभ च, B4 D2 सुदुर्बल च, D6 मदुर्मति (for सुदुर्मतिश्च) —(l 410) Ś1 को दृष्टेन (for को ब्रह्म) Ś1 N B3 4 D1–4 8 13 प्रतिमान्सु(D1 °मेघ D1 (marg also) °सम)तेजान्(D6 °पौराण्) (for ॰अग्निसमप्रकाशान्) —(l 411) Ñ1 कराल् (for रूपान्) Ś1 D13 आ॰पद्रुतमन्यमनिमाय N1 B3 4 D1–4 8 अभि-भवे॰(B1 °भव)नन्तसंनिकाशान् —(l 412) M3 सहमान् (for बाणान्) D6 गुरुवान् (for कल्पान्) —(l 413) Ś1 N B3 4 D1–4 8 13 G M2 3 समीक्ष्य (for समक्ष) B2 D1 मुक्तान् (for ॰मुक्तान्), B2 रण, D2 नद्य D4 रणे (for युधि) L2 राघवेण (for राघवेण) —(l 414) Ś1 Ñ B3 4 D2 4 8 13 प्रयुद्ध D1 प्रसन्न (for धनानि) Ś1 Ñ2 D1 3 4 8 13 T2 G1 2 3 N1 D2–4 G3 M1 2 3 स B3 4 D4 8 च (for नि) —(l 415) Ś1 D13 युक्तानि B3 4 युक्तानि, T1 M1 3 विशानि L (ed) युक्तानि(नि) (for दिव्यानि) Ś1 Ñ1 D13 M1 3 च दिव्यान् N1 B3 4 D1 3 4 8 च युक्तान्, D2 वि॰न्(for च चित्रान्) —(l 416) Ś1 N1 D1–4 8 13 तु (for च) B1 D2 रामाय (for रामाय) —(l 417) Ś1 N B3 4 D1–4, 8 13 स्थापित (for वसेम)

Colophon Ñ1 om —*Kanda name* N1 B1 4 D1 3 4 8 13 युद्धकाण्डे, D2 लङ्कापर्वणि —*Sarga name* Ś1 Ñ2 D1–4 8 13 विभीषणवाक्य, B3 विभीषणेन्द्रजितो वाक्य, B4 इन्द्रजिद्विभीषणवाक्य, D1 विभीषणेन्द्रजित्संवाद —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 D3 4 8 13 om, Ñ2 D2 89, B2 82 B4 91, D1 93 D5–7 10 11 T2 3 G M 15, T1 14, L (ed) 86.—After colophon, D2 concludes with राम, G M1 2 3 with श्रीरामाय नमः

4

Ś1 D13 om l 1-3. —(l 1) Ñ1 गतार्थे D4 तु (for म). Ñ1 मूढ, D4 मोघ (for मूढ). Ñ1 गज (for ॰सत्त्व) —(l 2) D1 बलज्ञानाद, L (ed) कुले जानन्न (for बले जानन्) D3 पद, L (ed) प्र (for प्र) Ñ1 D1 प्रशसति, D3 वद त्वं प्रशसि (for the post half) —(l 3) D4 यौवराज्य D1 तु (for च) —(l 4) D3 सन्तो॰ (for सन्तोऽपि) D3 4 हि (for न) D1 मद्या, D3 श्रेष्ठा (for वाच्या) —(l 5) D1 यथ (for किं च) D2 सहागते (for समागत) —(l 6) Ś1 Ñ1 समरा, D13 तथागतु (for उपगन्तु) D1 शक L (ed) युद्ध (for क्रुद्ध) Ś1 D8 13 परमा-युध, D1 परमा° D4 च रमा° (for परमा°) Ñ1 गृहीतपरमायुध (for the post half) —(l 7) D1 8 उपागतान् (for उपस्थितान्) —Ś1 D13 om l 9-10 —(l 9) D1 8 आत्मनो वाचक यद्य, D1 व्याहितमुखो वाचा (for the prior half) —Ñ1 om l 10 —(l 10) D4 8 तान्ते, D8 तान् वै (for ते कान्ते) D4 गुणागुण D1 गुणान्वित (for गुणान्पुन) —(l 11) Ñ1 एतस्मात् (for अस्मात्ते) —(l 12) D6 वानरेन्द्र D1 मारुतपुत्र (for च वानराश्च भानुमान्) —(l 13) D1 स्वयं (for त्वयि) D4 गत्वा (for गमिष्ये) —D13 om (half) l 15 —(l 16) Ś1 B1 1, Ñ1 D4 तु (for हि) —(l 17) Ś1 Ñ1 पुरस्तात्, D4 ॰त्त्वे (for

पुरस्तादप्रिया स्वस्थ्याः परावृत्तास्तु ये प्रिया ।
इष्टभावात्परावृत्त स्त्वोऽपि शत्रु तथा मम । [20]

5

After 6 10 11, Ś1 Ñ1 D1-4 8 11 ins , Ñ2 V1 2 B D9 ins l 9-12 only after 6 10 10

नाहं त्वां हन्तुमिच्छामि रक्षन्धर्ममिहात्मन ।
हतस्ते स्वयमेवास्मा ब्रुवतो राघवस्तवम् ।
दुर्जनेनोच्यमानानि वचांसि मधुराण्यपि ।
अकालकुसुमानीव त्रास सजनयन्ति मे ।
द्रक्ष्यसे यदि काकुत्स्थो विभीषण हितं रत । [5]
निर्गच्छ विषयादस्मात्त्वां द्रष्टुमिहोत्सहे ।
ततस्त कोपसपूर्ण मोहात्त्यक्तमिव श्रिया ।
रावणोऽमधुर वाक्य बभाषे स विभीषणम् ।
उक्तवाक्ये दशग्रीवे जातकोपो विभीषण ।
मन्त्रिमध्ये स्थित श्रीमानिद वचनमब्रवीत् । [10]
सुहृदा ह्यर्थकामेन वाक्यमुक्त दशानन ।
न गृह्णन्ति दुरात्मान कालस्य वशमागता ।
न प्रियत्वाद्गुणास्तस्य राघवस्य ब्रवीमि ते ।
हितार्थं राक्षसेन्द्रैतन्मया वाक्यमुदाहृतम् ।
यदि चार्थहित तत्ते मनसो वापि न प्रियम् । [15]
मद्धं ज्ञात्वा मया प्रोक्त वाक्य राक्षससंसदि ।
मया तव हित वाक्य राक्षसेन्द्र महाबल ।
इति प्रोक्त सुहृद्वाक्य तस्मिन्काले स्मरिष्यसि ।
विरोध जहि रामेण वानरैश्च महाबलैः ।
प्रासैर्मन्त्रोपविष्टैश्च यथा यो मन्यते हितम् । [20]
यदि राजा दशग्रीव श्रीमांश्चिरोत्थितो भवेत् ।
विनेयुस्तदा ह्यद्य राक्षसा पृथिवीतले ।
अथ त ज्ञापयामास प्रहस्त राक्षसेश्वर ।
राज्यान्मम परिभ्रष्टो दिशो यातु विभीषण । [25]
एवमुक्तस्ततो राज्ञा प्रहस्तो वाहिनीपति ।
उत्थापयामास तदा रावणस्य यवीयसम् ।

पुण्यकर्मा) Ñ1 गुणान्वित —(l 18) L(ed) यत (for न त) D2 वे निश (for त नैषि) D4,8 नित्य (for सत्य). Ś1 Ñ1 D12 पु(D13 प)रावृत्त स्त(Ñ1 °वस्त)वे (for परावृत्त स्तव) —(l 19) Ś1 Ñ1 D12 तव, D1 च ये (for तु ये) L(ed) पुरस्ताप्र प्रियस्तस्य परावृत्तस्तवप्रिय —(l 20) Ś1 D12 अपावृत्त , Ñ1 परावृत्त , D2 पुरावृत्त , D4 पुरावृत्त (for परावृत्त) L(ed.) न मां (for मम)

5

(l 1) D1 हि (for [अ]ह) D1 हर्तुम् (for हन्तुम्) D3 रक्षत धर्ममात्मन (for the post half) D4 न त्वां हन्तु मया शक्य रक्षता धर्ममात्मन —(l 2) D1 तु (for ते) Ñ1 आत्मा तु D1 3 मात्मा हि (for मवात्मा) D1 2 ब्रुवता (for ब्रुवतो) D1 राघव** —After l 2, D6 8 ins., while Ś1 D12 ins after l 8

1* दुर्जन परिहर्तव्यो विद्ययालंकृतोऽपि सन् ।
मणिना भूषित सर्प किमसौ न भयकर ।

[= Nītiśataka St 42 (N S P ed) —(l 1) D4 भूषितो (for [अ]लंकृतो)]

—Ñ1 om l 3-4 —(l 3) D8 च (for [स्य]पि) —(l 4) D12 अकाले (for अकाल-) D1 2 3 संत्रासं (for त्रासं सं). —(l 5) D8 द्रक्ष्ये (for द्रक्ष्यसे) —(l 6) Ś1 त्वा (for त्वां) —After l 6, Ś1 D4,11 ins an addl colophon

[*Kāṇḍa name* Ś1 om , D8,11 सुदरकांडे —*Sarga name* Ś1 D4,11 विभीषणनिर्वासन —After colophon, D8 concludes with रामचन्द्र]

—L(ed) om l 7-8 —(l 7) Ñ1 सुकम् (for त्यक्तम्) —(l 8) Ñ1 D1-4 8 रावण मधुर and विभीषण (for रावणोऽमधुर and विभीषणम् respy) —D1-3 om l 9-10 —(l. 9) D1 -कोपो (for कोपो) Ś1 D12 इति तस्य वच श्रुत्वा महात्मा स विभीषण —For l 11-12, cf 6 10 15 —(l 11) Ś1 D12 हित , Ñ1 ह्यनु (for ह्यर्थ) Ñ2 V2 B D9 निशाचर (for दशानन) —(l 12) Ñ2 V1 2 B D9 नरा मूढा (for दुरात्मान) Ñ1 प्रगृह्णन्ति महात्मान (for the prior half) —(l 13) Ś1 D4,11 गुण (for गुणान्) L(ed) सर्वो (for तस्य) D4 श्रीरामस्य (for राघवस्य) —(l 14) Ñ1 राक्षसेंद्रे तु D1 2 3 धर्ममेवैतन् L(ed) राक्षसेंद्रस्य (for राक्षसेन्द्रैतन्) D8 मुदा (for मया) D3 उदीरित (for उदाहृतम्) —(l. 15) Ś1 D12 यदि नैव, D3 यदि नास्ति , D6 यदि नार्थं (for यदि चार्थ) D4 मन्यसे त्व प्रिय वच (for the post half) —(l 16) Ś1 D1 मद्बुद्धत्वान् (for मद्धं ज्ञात्वा) —D4 om l 17 —(l 17) D1 वाच्य (for वाक्य) D1,8 राक्षसेश (for राक्षसेन्द्र) D4,8 महाबले —(l 18) D3 प्रीति , L(ed) इद (for इति) D1 transp तस्मिन् and काले —(l 19) Ñ1 D6 संवाद नापि, D1 सवाद चापि, D2 सवादो नापि D4 विवादो नापि, L(ed) संवादे नापि (for विरोध जहि). —After l 19 Ś1 D12 ins.

2* मया तव हित वाक्य राक्षसेश महाबल ।

[Cf l 17 D12 राक्षसेंद्र महाबल (for the post half)] —D8 reads l 20-21 in marg —(l 20) Ñ1 D6 आप्तैः, D4 प्राज्ञ (for प्रासैः) Ñ2 [क्ता]त्मा L(ed) चैव (for यो) Ś1 D12 तेर्मैश्चते (for यो मन्यते) D3 हिते —(l 21) D1 राजन् (for राजा) D3 नीतिपर (for दशग्रीव) D3 निरोधि वा D8 °हितो D4 निरये स्थितो, D8 निरस्थितो (for निरोत्थितो) D1 भवान् —(l 22) D4 सर्वो (for तदा) Ś1 -तल (for -तले) —After l 22, Ś1 Ñ1 D12 ins

3* उक्तवाक्ये दशग्रीवे जातकोपे विभीषणे ।

[L(ed) दशग्रीवो जातकोपो]

—(l 23) Ś1 D12 संज्ञापयामास, Ñ1 चाज्ञा°, D1 2 3 त्वाज्ञा°, (for त ज्ञा°) —(l 24) Ś1 D12 अथ मत्त , D1 राज्यात्मम (for राज्यान्मम) —(l 25) Ś1 D1 12 उक्त (for उक्तस्) D8 तदा (for ततो) —(l 26) D6 om from the post half up

न शक्यं भवता स्थातुं गच्छ वा ते गतिर्मता।
क्रुद्धस्ते रावणो राजा राक्षसाश्च महाबलाः।
प्रहस्तस्य वचः श्रुत्वा रावणं रावणानुजः।
अब्रवीत्परुषं वाक्यं भीमकर्मा विभीषणः। [30]
निर्गमिष्याम्यहं राजन्यदिदं तव सुप्रियम्।
अप्रमादश्च लङ्कायां कर्तव्यो राक्षसेषु च।
अथवा किं करिष्यन्ति राक्षसा नगरी च ते।
रक्ष स्वात्मानमेव त्वं वानरा हि महाबलाः।
क्षिप्त्वा शस्त्राणि शतशः पादपांश्च शिलायुधाः। [35]
लङ्कां संप्रविश्यन्ति सप्राकारां सतोरणाम्।

6

After 6.11.1[ab], Ś D3.4.12 ins.; Ñ1 D1.2.8 ins. l. 1–6 only after 6.11.1[ab]:

क्रोधसंरक्तनयनं ससंध्यमिव तोयदम्।
तरङ्गकुटिलां क्रोधां भ्रुकुटीं भृशदारुणाम्।
कृत्वासीनं निरीक्षन्तं प्रासादाग्रममर्षणम्।
अभिवाद्य ततो भूमौ क्रोधपर्याकुलेक्षणः।
चतुर्भिः सचिवैः सार्धं निश्चक्राम विभीषणः। [5]
स मातरं पुनर्द्रष्टुं तत्सर्वं विनिवेदितुम्।
आजगाम मुहूर्तेन जननीमवलोककः।
संप्रविश्य महाप्राज्ञः सप्तकक्ष्यं महागृहम्।
हस्त्यश्वरथसंपूर्णं नानायोधसमाकुलम्।
परश्वधसमाकीर्णं चापपाणिविभूषितम्। [10]
दिव्यरत्नसमाकीर्णं प्रासादशतशोभितम्।
नित्यं बर्हिणसंघुष्टं प्रमदाजनसंकुलम्।
पुण्याहरवघोषेण सर्वतः प्रतिनादितम्।
दीप्यमानं श्रिया जुष्टं यथा वै वैष्णवं पदम्।
दीयतां याच्यतां चेति श्रूयमाणमहास्वनम्। [15]
पुरंदरगृहप्रख्यं कुबेरसदनोपमम्।
आवृतं कल्पवृक्षैश्च समन्तादुपशोभितम्।
पुंनागबकुलाकीर्णं कदलीखण्डमण्डितम्।
तथा कलापिबहुलं नानापक्षिभिरावृतम्।
सर्वदोषविनिर्मुक्तं गृहैः काञ्चनवेदिभिः। [20]
स प्रविश्य महाप्राज्ञो राक्षसेन्द्रो विभीषणः।
अनेकैर्वृद्धकैः स्थविरैः सर्वतो वृतम्।
जटावल्कलसंवीतैर्वेत्रजर्जरपाणिभिः।
पदाहतिमुसविप्रो निश्वसन्नुरगो यथा।
बाष्पव्याकुलताम्राक्षः स्खलमानः क्वचित्क्वचित्। [25]
अवष्टम्भेन हि स्वेन मन्युना च परिप्लुतः।
शोकसागरमध्यस्थो नानादोषावमानितः।
भ्रात्रा ज्येष्ठेन पापेन क्रूरेण हतबुद्धिना।

---

to the prior half of l. 27. Ñ1 कनीयसं (for यवीयसम्). —(l. 27) D8 मतिर्मम (for गतिर्मता). —(l. 28) D1 ते (for च). D4 राक्षसश्च महाबलः (for the post. half). —(l. 30) Ñ1 परम (for परुष). —(l. 31) D3.8 यदि (for यद्). —(l. 32) D3.4 अप्रमादस्तु; D8 प्रसादश्चापि (for अप्रमादश्च). D4 लङ्काया . Ś1 Ñ1 D13 राक्षसेश्वर (for राक्षसेषु च). —(l. 33) D3.8 नगरीं. —(l. 34) D4 एव (for त्वं). Ś1 D13 [भ]च (for त्व). —(l. 35) D4 शिलायुधान् (for शिलायुधाः). —(l. 36) Ś1 D2.8.13 संचूर्णयिष्यन्ति; Ñ1 संपूर्णयिष्यति; D8 संपूरयिष्यामि.

6

(l. 1) D8 सगन्धम् (for ससंध्यम्). —(l. 2) Ñ1 भ्रुकुटीं तरङ्गकुटिलां (hypm.) (for the prior half). Ś2 भ्रुकुटीं; Ñ1 लोलां च; D3.4 भ्रु(D4 भ्रु)कुटिं. —(l. 3) D4 अमर्षिण (for अमर्षणम्). —Ñ1 reads twice l. 4–5. —D3.4 om. l. 6. —(l. 6) L (ed.) द्रष्टुं (for द्रष्टा). Ñ1 D1.2.8 विनिवेद्य च (D8 तद्) (for °वेदितुम्). —(l. 7) D2 अवलोकयन् (for °लोककः). —(l. 8) Ś2 D2.12 स (for सं-). Ś2 महाप्रज्ञ. D4 सप्तकक्ष्य. D2 सप्तकक्षं महाबलः (for the post. half). —(l. 9) D2 -संपूर्णां. D3 -समाकुलां. —After l. 9, D3.4 ins.:

1* वृतां नैरृतशार्दूलैर्गदामुद्गरपाणिभिः।
शक्त्यृष्टिप्रासचक्रौघैः ध्वजतोमरसंकुलाम्।
चर्मवर्मसमाकीर्णां प्राकारशतसंकुलाम्।

[(l. 1) D4 वृत (for वृतां). —(l. 2) D4 -संकुल. D4 ध्वजतोरणसंकुल (for the post. half). —D4 om. l. 3.]

—D4 om. l. 10. —(l. 10) D3 परश्वधायुधाकीर्णा चापबाणविभूषिता. —After l. 10, D3 ins.:

2* सप्तकक्षां प्रविश्यैव ददर्श भवनं महत्।
पाण्डुराभ्रप्रतीकाशं कैलासशिखरोपमम्।

—D13 om. l. 11. —(l. 11) D3 वीररत्न-; D4 हर्म्यं धर्म- (for दिव्यरत्न-). —(l. 12) D8 नित्य- (for नित्य). D4 प्रासादशत- (for प्रमदाजन-). —(l. 13) D4 -वाद्य- (for -रव-). —(l. 14) D4 पुष्ट (for जुष्टं). —(l. 15) D3 मुच्यतामेभिः श्रूयमाणं (for याच्यतां चेति श्रूयमाण-). —(l. 16) D3 -भवनोपम. —(l. 17) D3.4 तु (for च). —(l. 18) D4 -स्तम; D13 -षड- (for -खण्ड). —After l. 18, Ś2 erroneously repeats l. 12, 10, दिव्यरत्न of l. 11 and l. 13–18. —(l. 19) L (ed.) दीर्घ (for तथा). D3.4 दीर्घिकाभामिर्न (D4 °भिश्च व)कुल (for the prior half). —(l. 20) D3.4 काञ्चनवेदिकैः. —(l. 21) D4 सं (for स). Ś1 महायशो; D4 °प्राज्ञे (for °प्राज्ञो). D4 विभीषण- (here and below). —(l. 22) D3.4 अनेककर्मधारकैः (for the prior half). —(l. 23) Ś1 मूर्जर-; Ś2 D2.13 -झर्झर- (for -जर्जर-). —(l. 24) Ś2 D13 पादाहतिमुन्; D3 पादताडन; D4 पादेन हत-. Ś D13 निःश्वसन्. —(l. 25) D3 बाष्पाकुलित-. D8 स्खमान; D4 बलमान: (for स्खलमानः). —(l. 26) D3.4 L (ed.) अविषह्येन दुःखेन (L (ed.) तु स्वेन) (for the prior half). D3.12 मन्युनाच (for मन्युना च). —(l. 27) D3.4 नानादोष (D3 नानाद्यैः स)विमानितः (for the post. half). —(l. 28) D3 क्रूरेण (for पापेन). D4 भ्रात्रा क्रूरेण ज्येष्ठेन (for the prior half). D3.4 पापेन (for क्रूरेण). —(l. 29) D4 स ददर्श तत्रो

ददर्श मातरं तत्र निर्मलां जाह्नवीमिव ।
सवीतशुक्लवसनां हृसगद्गद्भाषिणीम् । [30]
वरासनगतां देवीं भूषणैरुपशोभिताम् ।
सर्वलक्षणसंपूर्णां जननीमवलोक्य ताम् ।
पादयोर्न्यपतद्धाच्छिन्नमूल इव द्रुमः ।
उद्धृत्य बाहू विपुलौ धर्मात्मा स विभीषणः ।
तमार्तरूपं दृष्ट्वैव कैकसी जातविस्मया । [35]
स्वाङ्कमारोपयामास विक्लवन्तमचेतनम् ।
मूर्ध्नि चैनमुपाघ्राय इदमाह शुचिस्मिता ।
किमर्थं रुद नरश्रेष्ठ पूर्णचन्द्रनिभानन ।
पद्मपत्रविशालाक्ष गजविक्रान्तगामिक ।
दुन्दुभिस्वननिर्घोष मत्तवारणवारण । [40]
धर्मात्मज्ञ महाप्राज्ञ केनासि त्वं विमानितः ।
ब्रूहि धर्मसमाचार पितुर्वृत्तवले स्थितः ।
पद्मयोनिकुले जातः स त्वं केनासि दुर्मनाः ।
ब्रूहि कार्यं विशालाक्ष भय कस्मादुपागतम् ।
महेश्वरात्सर्वविष्णोर्वा इन्द्राद्वापि पितामहात् । [45]
प्रेतराजाधिपाद्वापि कुबेराद्वापि बुद्धिमन् ।
सर्वदेवसमूहाद्वा सर्वमाख्यातुमर्हसि ।
अथवा कोसलेन्द्राद्वा रामाख्यविशारदात् ।
यस्यानीता च सा देवी सीता सुरसुतोपमा ।

एवमुक्तः स मात्रा तु राक्षसेन्द्रो विभीषणः । [50]
आख्यातुमुपचक्राम यथावृत्तं तु राक्षसात् ।
भयगद्गदया वाचा ह्रिया किंचिदधोमुखः ।
संस्तभ्य च तथात्मानं धैर्यबुद्ध्या निवेद्य च ।
पञ्चेन्द्रियग्रहैर्युक्तं संस्तभ्य मनसा गिरम् ।
स वक्तुमुपचक्राम जनन्यै सुव्रत वचः । [55]
शृणु मातर्यथा वाच्यं यद्वाक्यं हितनिष्ठुरम् ।
रावणस्य महाभागे मन्त्रकालविनिर्णये ।
उक्तः स तु मया देवी यथा सीता प्रदीयताम् ।
पादौ तस्याथ संगृह्य यथावदभिवाद्य च ।
रामेण तु महाबाहो न वैरं कर्तुमर्हसि । [60]
अन्यच्च शृणु मे राजन्यथा वक्ष्यामि सुव्रत ।
मारीचो येन निहतः कबन्धश्च महाबलः ।
विराधश्च महातेजाः खरश्च सगणो हतः ।
वाली येन हतो वीरः सप्त तालाश्च भेदिताः ।
विरूपा च कृता येन भगिनी रावणस्य सा । [65]
एवंविधानि कार्याणि श्रूयन्ते यस्य रावण ।
तस्य मुञ्च महाबाहो पत्नीं रामस्य धीमतः ।
एवमुक्तो मया देवि क्रोधेन कलुषीकृतः ।
धिग्धिगित्येवमुक्त्वा मां निर्भर्त्स्य च पुनः पुनः ।
ताडितोऽस्मि सभामध्ये पादेनाशनिवर्चसा । [70]

मता, D5 मातर स ददर्शाथ (for the prior half). —(l. 30) D5.1 शुक्लसंवीतवसनां हसशुक्लशिरोरुहां (D4 सगद्गदप्रभाषिणीं). —(l. 32) L (ed.) क्षपयो (for -संपूर्णां). —After the prior half of l. 32, D5 ins.:

3* सावित्रीमिव रूपिणीम् ।
चिन्तयन्तीं तमेवार्थं राघवित्रस्तबुवन् ।
ईषच्छ्यामवदनां विपश्यामिव पश्चिनीम् ।
एव शुणवशकीर्णां.

D5 अवलोकयन्. —(l. 34) D5 विपुलौ बाहू (by transp.). D5 उत्क्षिप्य बाहू विलपन् (for the prior half). —(l. 35) Ś1 दृष्ट्वा वै. Ś2 D3.4 कैकसी (here and below) D5 -स्मया (for -विस्मया). —(l. 36) D5 अङ्कम् (for स्वाङ्कम्). Ś1 विचेतन (for अचेतनम्). —(l. 37) D5 शुचिस्मिता (for शुचिस्मिता). —(l. 38) D5 रौषि (for पूर्ण-). D5 विनयि- (for रुद नर-) and रोहिणीश- (for पूर्णचन्द्र-). —(l. 39) D1.3 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 44. L (ed.) विक्रम- (for -विक्रान्त-). D3.4 मत्त-मातङ्गसदृशे (for the post. half). —(l. 41) D5 निवारित. (for विमानितः). —(l. 42) D5 कार्य, L (ed.) कल्प- (for धर्म-). —(l. 43) D1.2 पद्मयोने कुलस्य त्वं (for the prior half). D3.4 केना (for स त्व). —(l. 45) Note hiatus between the two halves. D5 माहेश्वराद्. Ś1 D1.2 वा विष्णोर्; D5 विष्णोर् (subm.) (for सर्वविष्णोर्). L (ed.) दैत्येद्वा (for इन्द्राद्वापि). D5 महाबल. —(l. 46) Ś D1.2 बुद्धिमान्; D5 बुद्धित (for बुद्धिमन्). —After l. 46, D5 ins.:

4* यक्षगन्धर्वरक्षोभ्यो पूर्ववैरचिकीर्षया ।

—(l. 48) D5 हि (for वा). —(l. 49) D5 यमानीता. D5 यत्र (for च सा). —(l. 50) Ś1 तु (for स). L (ed.) स (for तु). D3.4 राक्षसेशो. —(l. 51) D1 राक्षस, D5 रक्षसा, L (ed.) राक्षसीं (for राक्षसात्). —(l. 52) L (ed.) भयाद् (for भय-). D3.4 अवाङ्मुखः (for अधोमुखः). —(l. 53) D5 तदा (for तथा). Ś1 D1.2 L (ed.) धैर्यं बुद्ध्या (L (ed.) °द्धौ) निवेश्य च, D3.4 धैर्येण वि (D5 °र्यं बुद्धि) निवेश्य च (for the post. half). —Ś D1.2 om. l. 54. —(l. 54) L (ed.) पञ्चेन्द्रियग्र (°म) हे युक्त (°क्तः) (for the prior half). D5 पञ्चेन्द्रियग्रहयुक्त संस्तभ्य मनसागम (unmetric). —(l. 55) D5 प्रवक्तुम्. D5 L (ed.) जनन्यावि (L (ed.) °न्यैवि) तथ वचः (for the post. half). —(l. 56) Ś2 D1.2 मया (for यथा). D5 शृणुष्वावहिता त्वं च्छमया कुरुक्षित (subm.). D4 L (ed.) शृणु मातर्मयावेद (L (ed.) °दम) च्छमया दुरधि (L (ed.) °रु)-ष्ठित. —(l. 57) L (ed.) महाभागैर् (for °भागे). —(l. 58) D1.2 देवि (for देवी). —(l. 59) D5 अगत्वा स्त्री परित्यज्य सहेदणावत्तुल. —After l. 60, D5 ins.:

5* विशालो बलवीर्येण यशसाप्रतिमेन च ।
निरर्थकं वैरमिदं न त्वं कर्तुमिहार्हसि ।

—(l. 61) D5 तथ (for अन्यच्च). D1.2 यत्ते (for यथा). —(l. 62) D5 निहतो येन (by transp.). —(l. 63) Ś1 D1.2 गतः (for हतः). —For l. 64–65, D1.2 subst.:

6* वाली येकेन बाणेन प्रेषितो यमसादनम् ।
तस्य धर्मविधान त्वं मुञ्च मद्वचनात्प्रभो ।
((l. 2) D5 विभो (for प्रभो).)

—(l. 66) D3.4 कर्माणि (for कार्याणि). —(l. 70) D5 पदा

पुनश्चोक्तोऽस्मि तेनात्र गच्छ गच्छेति मा चिरम् ।
भ्रष्ट निर्लज्ज नीचेति ध्रुवं निन्ये यमक्षयम् ।
शत्रुणा प्रहितो नूनं शत्रुपक्षप्रशंसकः ।
रामस्यानुगतं भक्तं न त्वां द्रष्टुमिहोत्सहे ।
एवमुक्तोऽस्मि परुषं रावणेन शुभानने । [75]
राममेवानुगच्छामि त्वां तु द्रष्टुमिहागतः ।
यदि मे दुरनुक्रान्तं यदि वा दुरनुष्ठितम् ।
यदि दुश्चरितं मन्ये ततो गृह्य प्रशाधि माम् ।
एवमुक्ता तदा तेन माता तस्य महात्मनः ।
नाशकद्वापितुं सुभ्रूर्मूर्छमयीव व्यवस्थिता । [80]
ततः संज्ञामुपागम्य मुहूर्तादिव भामिनी ।
उवाच रुदती वाक्यं बिभीषणमिदं तदा ।
एवमेतन्महाबाहो यथा वदसि पुत्रक ।
विद्धि नूनं विनाशं च सर्वेषां समुपस्थितम् ।
स्मारितास्मीह वचनं पुत्र तद्विपुलं त्वया । [85]
ब्रह्मणश्च महाबाहो तच्छृणुष्व समाहितः ।
दशग्रीवप्रभृतिषु जातेषु कुलनन्दन ।
निर्जितेषु च देवेषु सशक्रेषु महात्मसु ।
चिन्तयन्ती कुलस्याहं पुत्र वंशकरं शुभम् ।
तपस्विनस्तव पितुर्गताश्रमपदं ह्यहम् । [90]
स्थितास्मि पुरतो वत्स तव पित्रे महात्मने ।
वक्तुकामा विशालाक्ष पितरं ते तपस्विनम् ।
ततो मां स्थितां दृष्ट्वा पुरस्तादृषिसत्तमः ।
उवाच मधुरं वाक्यं हर्षगद्गदया गिरा ।
किमागमनकृत्यं ते ब्रूहि सत्येन शोभने । [95]
एवमुक्तास्मि मुनिना पुत्र बुद्धिमतां वर ।
ततोऽहं वक्तुमारब्धा प्राञ्जलिः प्रणिपत्य तम् ।
आगतास्मि महाभाग सशयच्छेदनाय वै ।
तव वाक्येन ये जाताः पुत्रा मम महाव्रत ।
स्वं राज्यं विपुलं प्राप्ता लब्ध्वा पैतामहं पदम् । [100]
किंचिच्चिन्तास्ति संभूता दृष्ट्वा पुत्रं महाबलम् ।
अवध्यं वरदानेन सर्वैरपि दिवौकसैः ।
यक्षगन्धर्वनागैश्च पिशाचैर्ऋषिभिस्तथा ।
एवंविधेषु पुत्रेषु जातेषु तव सुव्रत ।
को नु वंशकरो ब्रह्मंस्तव पुत्रो भविष्यति । [105]
कथे मां स महाबुद्धिः काले धर्मभृतां वरः ।
दुराचारशतयुतो राज्ये स्थास्यति रावण ।
कनिष्ठश्चापि धर्मात्मा पुत्रो वंशधरस्तव ।
राज्ये स्थास्यति धर्मेण यावद्भूमिर्धरिष्यति ।
पुनरुक्तः स तु मुनिर्मया पुत्र प्रणम्य वै । [110]
उवाच वचनं धीमान्सर्वज्ञो भगवानृषिः ।
शृणु केकसि यद्वृत्तं ब्रह्मणः सदने शुभे ।
देवानां संनिधौ भद्रे ऋषीणां च समागमे ।
यक्षकिंपुरुषाणां च पितॄणां वामलोचने ।
गन्धर्वाणां सनागानां पिशाचानां तथैव च । [115]
श्रेष्ठानां देवयोनीनां संनिधौ यन्मया श्रुतम् ।

7* सर्वदोषविनिर्मुक्तं परमेष्ठिसमं मुनिम् ।
ध्यानयोगसमायुक्तमाश्रमस्थं महामुनिम् ।

8* एवमुक्तो महर्षिर्मां समोवाचेति रावण ।

तेन (for समागमे). —D4 om. from the post. half up to the prior half of l. 71. —(l. 71) D3 भरस्यानाद; L (ed.) [अ]ह तेन (for तेनात्र). L (ed.) तत्र (for first गच्छ). —D1 om. l. 72. —(l. 72) D3 भ्रष्ट (for भ्रष्ट). D1 न त्वां; L (ed.) न त्वा (for ध्रुव). —(l. 73) D4 शत्रुणा हि (hypm.). —(l. 74) Ś1 D12 राम चानुगत रक्त, D3 रामानुरागरक्त च; D4 रामे सानुरागसक्त (for the prior half). —(l. 75) D3 पारुष्य (for परुष). —(l. 76) D12 [त्व]स्त्वहे (for [आ]गत). —(l. 77) D3.4 वा दुरति- (for मे दुरनु-) and दुरधि- (for दुरनु-). —(l. 78) D3.4 मन्ये; D13 मेव (for मन्ये). —(l. 79) Ś1 D1 एवमुक्त्वा. —(l. 80) D1 स्थिता तदा (for व्यवस्थिता). D3 मूर्छेनेवास्थिता तदा (for the post. half). —(l. 81) D3 चैव (for इव). —(l. 82) D3 सास्त्र (for रुदती). —(l. 84) D2 विद्धिनूं (D4 क्षयो नू)न विशालाक्ष (for the prior half). D3.4 स्युपस्थित°. —(l. 85) D3.1 नास्मि (for [अ]स्मीह). D1 ते (for तद्). Ś1 D4.12 यशः (for त्वया). D1 पितुस्ते विपुलौजसः (for the post. half). —(l. 86) D3 महर्षेः शृ°, D1 ब्रह्मणस्तु. —(l. 88) D4 om. (hapl.) च देवेषु. D3.4 महात्मवे (for महात्मसु). —(l. 89) D3.4 पुत्र. D1 वंशधर; L (ed.) वंशकरं, D3.4 शुभ (for शुभम्). —(l. 90) Ś1 तपस्विन च पुत्र ते, Ś2 D12 तपस्विने च पित्रे ते (for the prior half). D1 गत्वा (for गता). D3 तथा, D12 गृह (for ह्यहम्). —(l. 91) D4 स्थितास्मि महात्मने (for the post. half). —After l. 92, D3.4 ins.:

—(l. 93) D3 स्थितो (for स्थितां). —(l. 96) D1 ऋषिणा (with hiatus) (for मुनिना). D3.4 बुद्धिमता वरा (for °मतां वर). —(l. 100) D4.12 स्व (for स्वं). D1 प्राप्त. D4 लब्ध (for लब्ध्वा). D3 लब्ध तस्य महाफल (for the post. half). —(l. 101) D4 पुत्र दृष्ट्वा (by transp.). D3 दिवृधा चास्ति सम्भूतान्दृष्ट्वा पुत्रान्महाबलान्. —(l. 102) D3 अवध्यान् (for अवध्यं). —(l. 105) D3 नो (for नु). L (ed.) वंशधरो. D4 वद (for तव). —After l. 105, D4 ins.:

—(l. 106) D3 किं तु वक्ष्ये महाबुद्धे काले शस्त्रभृतां वरः; D4 स्थित च महाबाहो काल धर्मभृतां वर. —(l. 108) D3 कनिष्ठस्तु; D4 कतमस्तु (for कनिष्ठस्). D3.4 वंशकरस् (for °धरस्). —(l. 110) D4 एवम् and च (for पुनर् and तु respy.). D3 एवमुक्तस्तु मतिमान् (for the prior half). D1 हि (for वै). —(l. 111) D3.4 बुद्धिमान्वर (D1 °नृषिः) (for भगवानृषि°). —(l. 114) After पितॄणां, D13 erroneously repeats from च समागमे in l. 113 up to पितॄणां in l. 114. D3 पितॄणां च विशालाक्षि यक्षकिंपुरुषेष्वपि, D4 पितॄणां चापि यक्षाणां किंनराणां च शोभने. —Ś1 om. l. 115. —(l. 115) Ś2 सुनागानां (for स°). —(l. 116) D3.1 मयानां (for मेहानां).

ततोऽहं संप्रवक्ष्यामि परमेष्ठिवचस्तदा ।
रावणेन जितो भद्रे शक्रः सुरगणैः सह ।
तन्मे हृत महाराज्यं हृत्वा दिव्यमिवाहितम् ।
रावणेन च निर्जित्य बद्ध्वा नीतोऽस्मि स्वां पुरीम् । [120]
विमुक्तस्तव वाक्येन निर्लज्जः पुनरागतः ।
त्रिदशेषु महाबाहो राज्यकामो ह्यहं तव ।
एतत्ते कथितं सर्वं मम दुःखं तव प्रभो ।
त्वं प्रमाणं महाबुद्धे यत्तच्छ्रेयस्तदुच्यताम् ।
एवमुक्तस्तदा ब्रह्मा कौशिकेन महात्मना । [125]
उवाच वचनं सूक्ष्मं सर्वलोकहितं तदा ।
काले सुरगुरुर्ब्रह्मा कौशिकाख्याय शृण्वते ।
शृणु कौशिक भद्रं ते यथा वक्ष्यामि सुव्रत ।
सर्वं श्रुतं मया शक्र तव संग्रामकारणम् ।
निर्जितश्चासि संग्रामे तच्च मे विदितं तव । [130]
प्राप्तोऽसि दुष्टदुर्मेधा रावणो लोकरावणः ।
कृतान्तपाशासिधरश्चण्डस्तीक्ष्णतरो ध्रुवम् ।
वरदानमदोत्सिक्तो दुर्धर्षो रावणो मम ।
तं गच्छत मया सार्धं विष्णुममितौजसम् ।
शङ्खचक्रगदापाणिं वरचन्दनभूषितम् । [135]
चापधरं देवं वीरं श्रीवत्सकाञ्छनम् ।
कौस्तुभोद्भासिततनुं श्रिया व्यमनुत्तमम् ।
अतसीपुष्पसंकाशं पीतवाससमच्युतम् ।
गरुत्मत्पृष्ठमासीनं पुण्डरीकनिभेक्षणम् ।
देवदेवं महाभागं विष्णुं ह्यभयमव्ययम् । [140]
योगसांख्योपनिषदैर्वेदैश्च समभिष्टुतम् ।
पुरुषं परमं विष्णुमनन्तं सर्वतोमुखम् ।
धर्मसेतुप्रवक्तारं सुराणां च हिते रतम् ।
तं गच्छाम वयं देवं सर्वदेवनमस्कृतम् ।
यद्विधास्यति नो नाथस्तत्कार्यमविशङ्कया । [145]
एवमुक्ताः सुराः सर्वे बभूवुरमितौजसः ।
विमानैः सूर्यसंकाशैर्हंसबर्हिणवाहिभिः ।
ब्रह्माणमग्रतः कृत्वा गतास्ते क्षीरसागरम् ।
आस्थिता एकदेशं तु समे भूमितले तदा ।
तपस्युग्रे महात्मानं योजयन्तस्तदा सुराः । [150]
आत्मानं ते महात्मानं देवदेवं दिदृक्षवः ।
गतेऽनेकशते काले वागुवाचाशरीरिणी ।
दुन्दुभिस्वननिर्घोषा हर्षयन्ती दिवौकसः ।
उत्तिष्ठ भगवन्विष्णो कुरु कार्यं महाबल ।

—(l. 117) D1 यथा (for तदा). D1 परम च वचस्तथा (for the post. half). —After l. 118, D1 ins.:

9* जगाम ब्रह्मसदनं शरणं शरणैषिणः ।
निपत्य पादयोस्तस्य देवदेवस्य धीमतः ।
निर्जितस्तव पौत्रेण प्राण भद्र प्रदर्शय ।
मेषदैवेषु यज्ञेषु सर्वैः सुरगणैः सह ।
स्वयासि स्थापितो राज्ये देवानां प्रपितामह ॥ [5]

whereas D4 ins.:

10* आगत्य ब्रह्मसदनं शार्वे प्रणतो यतः ।
भगवंस्त्वत्प्रसादेन वरमास चतुरानन ।

—After l. 118, L (ed.) reads a damaged line. —(l. 119) D1 रत्नम् (for निरत्नम्). D1 कराद्दिष (for स्वाहितम्). —(l. 120) D1.4 L (ed.) नि(L [ed.] मु)निर्जित्य. D1 निजां (for ऽस्मि स्वां). —(l. 121) D4 मुक्तोऽस्मि (for विमुक्तस्). —(l. 122) D1 (S)स्थह (for ह्यह). D1.4 निभो, L (ed.) तदा. —(l. 123) D1.4 मम दुःसहं विभो (for the post. half). —(l. 124) D1 प्रमाण हे महाबुद्धिर् (for the prior half). D1.4 न; D11 तु (for तत्). —(l. 125) D1 ततो (for तदा). —Ś1 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 127. Ś1 D11 वासवेन (for कौशिकेन). —(l. 126) D1 श्लक्ष्ण (for सूक्ष्म). D1.4 भूत- (for -लोक-). —D4 om. l. 127. —(l. 127) D1 धीरः (for ब्रह्मा). D1 कौशिकस्योपशृण्वतः (for the post. half). —(l. 128) D1.4 त्वां (for यथा). —(l. 129) Ś1 संग्रामकारक. —(l. 130) Ś1 D4 (अ)पि (for (अ)सि). D1 तत्त्व (for तच्च). L (ed.) तत (for तव). —(l. 131) D1 प्राप्तो हत. सुदुर्मेधा, D4 प्राप्तरिष्टो दशग्रीवो (for the prior half). —(l. 132) D1.4 कालपाशधरो (D4 °गत)श्चैव मृत्योरप्य-

तरो मत. —After l. 132, D1 ins.:

11* कालिनन्धर्ववक्षांश्च बाधते सुरदानवान् ।

—(l. 133) D1.4 कुलान्यन्यु ममापश्च (for the post. half). —(l. 134) D1.4 आगच्छ मे (D4 तद्गच्छामो) महाबाहो (for the prior half). —(l. 135) D1 वरं गुरुभूषण (for the post. half). —(l. 136) D1.4 वीर (for देव). Ś1 ग्र (for वीर) D1 श्रीवत्सकृतभूषण, D4 देव श्रीवत्सलक्षण (for the post. half). —(l. 137) D1 श्रिया नित्यम् (for श्रिया व्यम्). —After l. 138, Ś1 erroneously repeats l. 136. —(l. 139) D1 गरुड-; D4 गारुड (for गरुत्मत्-). —(l. 140) D1 परमम्; D4 प्रभवम्; L (ed.) निर्वृतम् (for ह्यभयम्). —(l. 141) Ś D11 योगि. Ś -सांख्य- (for -सांख्य-). D1 -(उ)पनिषदाद्. Ś D1.12 भिरद्भि (for वेदैश्च). —(l. 142) D1.4 विभुम् (for विष्णुम्). D1 सर्वपोरुष (for सर्वतोमुखम्). —(l. 143) D1 -भक्तारं (for -प्रवक्तारं). —(l. 144) D1.4 तद्गच्छाम (D4 त गच्छामो) हरिं देवं (for the prior half). D1 देव- (for सर्व-). —(l. 147) D4 वाहिभि (for -वाहिभिः). —(l. 149) D1 तत्र स्थिता तु ते सर्वे (for the prior half). —(l. 150) D1.4 महात्मानो (for महात्मानं). —D11 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 151. D1 योजयेरन्; D4 जजपेरन् (for योजयन्तस्). —(l. 152) D1.4 ततो दश- (for गतेऽनेक-). —(l. 153) D1 -स्वर- (for -स्वन-). —After l. 153, D1 ins.:

12* सुराणां किमनुष्ठेयं ब्रह्म ब्रूहि महाप्रभ ।
एवमुक्त्वा वचनं श्रुत्वा ब्रह्मा वेदविदां वरः ।
उवाच वचनं धीमान्प्रहसन्स दिवौकसः ।

—(l. 154) D1 महाबल. —(l. 156) D1 दुर्गे (for

देवानां भयभीतानामभयं दातुमर्हसि ।   [155]
रावणं सगणं देव त्वं निषूदय दुर्मतिम् ।
मानुषं रूपमास्थाय जहि शत्रुं दुरासदम् ।
एवमस्त्विति धर्मात्मा जातो रघुषु वीर्यवान् ।
विभक्तात्मा चतुर्धा च देवश्चक्रगदाधरः ।
सर्वे ते त्रिदशा जाता वानरीषु महाबलाः ।   [160]
ऋक्षीषु च महात्मानो देवपुत्रा मदोत्कटाः ।
स एष नृपशार्दूलो जातो रावणनिग्रहे ।
कुलस्य च विनाशाय अस्माकं वत्स साम्प्रतम् ।
तव पित्रा च विज्ञप्तो वरास्थित्यै पितामहः ।
अस्माकं सन्ततिः कस्मादविच्छिन्ना भविष्यति ।   [165]
तत्र वंशधरः सम्यग्भविष्यति विभीषणः ।
नारायणात्प्राप्तराज्यो यावच्चन्द्रार्कभूमयः ।
श्रीरामवचनाच्चैव चिरजीवी भविष्यति ।
त्वं चैव ब्रह्मणा प्रोक्तो राजा लङ्केश्वरः प्रभुः ।
त्वं गच्छ रामं धर्मज्ञं लोकरामं महाबलम् ।   [170]
स ते प्राणांस्तथा राज्यं दास्यते रघुनन्दनः ।
यावच्चन्द्रश्च सूर्यश्च यावत्तिष्ठति मेदिनी ।
तावल्लङ्केश्वरस्त्वं हि एतदेव मया श्रुतम् ।
तव पित्रा मुखोद्गीर्णं त्वत्स्नेहादुदितं मया ।
तद्गच्छ पुत्र भद्रं ते विजयायारिसूदन ।   [175]
करोतु स्वस्ति ते ब्रह्मा त्रिनेत्रश्च महेश्वरः ।
शङ्खचक्रगदापाणिः पुराणः पुरुषोत्तमः ।
अहं च स्वस्तिनिरता तव नित्यं महाबल ।
एवमुक्तस्तु धर्मात्मा मातरं पृच्छ्य च तां तदा ।
अभिवाद्य च धर्मेण उत्पपात स राक्षसः ।   [180]

7

After 6 11 1*, Ñ2 V1 2 (l 1-4 only) B D5 ins

क्रोधसंरक्तनयनं ससंध्यमिव तोयदम् ।
भुजगकुटिलां रोषाद्भ्रुकुटीं भृशदारुणाम् ।
कृत्वासीनं प्रपश्यन्तं प्रासादस्थममर्षणम् ।
अभिवाद्य ततो भूयः श्रोत्रपर्याकुलेक्षणः ।
चतुर्भिः सचिवैः सार्धं निश्चक्राम विभीषणः ।   [5]
स मातरं पुनर्दृष्ट्वा सर्वमेव निवेद्य तत् ।
जगामाकाशमाविश्य कैलासं पर्वतोत्तमम् ।
यत्र वैश्रवणो राजा तिष्ठत्यमितविक्रमः ।
गुह्यकैर्बहुभिः सार्धं यक्षैश्चैव महाबलैः ।
अथाजगाम धर्मात्मा लोकानामीश्वरः प्रभुः ।   [10]
ततः सभायां देवस्य राज्ञो वैश्रवणस्य सः ।
धनाध्यक्षसभां देवः प्राप्तो हि वृषभध्वजः ।
उमासहायो देवेशो गणैश्च बहुभिर्वृतः ।
अवतीर्य वृषात्तूर्णं सहितः शूलधृग्विभुः ।
गिरिशस्तु महातेजाः प्रविष्टस्तु सभां हरः ।   [15]
ऋद्ध्या सहायसंयुक्तश्च तथा वैश्रवणः स्वयम् ।
अन्योन्यं तौ समालिङ्ग्य उपविष्टावुभावपि ।
सभायां तत्र तौ देवौ ते च देवा यथाक्रमम् ।
उपविष्टा गणाश्चैव यक्षाश्च सह गुह्यकैः ।
अक्षद्यूतं ततस्ताभ्यां प्रवृत्तं समनन्तरम् ।   [20]
एतस्मिन्नन्तरे तत्र राक्षसेन्द्रं विभीषणम् ।

दुर्मतिम्) —(l 157) D5 देहम् (for रूपम्) —(l 159) D5 चतुर्विधं विभज्यात्मा D6 चतुर्धा तु विभज्यात्मानं (hypm) (for the prior half) D5 शङ्ख (for देवश्) D5 शङ्ख (for चक्र) —(l 160) D6 [ऽ]पि (for ते) D5 सर्वेषु देवता जाता (for the prior half) Ś1 D5 वानरेषु —(l 161) D5 ऋक्षेषु (for ऋक्षीषु) and बल (for मद) —(l 162) D5 रघुशार्दूलो —(l 163) Note hiatus between the two halves D6 विनाशोयम् (for विनाशाय) —D5 6 om l 164-168 —(l 165) Ś1 एव छिन्ना (for अविच्छिन्ना) —(l 168) L (ed) चिरजीवी —(l 169) L (ed) ब्रह्म (for ब्रह्मणा) D5 6 यत्र वै (D6 त्वं चापि) ब्रह्मणाप्युक्तो (for the prior half) —(l 170) D5 6 तद् (for त्वं) D5 सर्वज्ञं D6 धर्मज्ञ —(l 173) D5 भवाँल्लङ्केश्वरश्चाहं (for the prior half) —(l 174) Ś1 पितृ (for पित्रा) L (ed) न (for त्वत्) D6 हृदि मे तत (for गदितं मया) —(l 175) D5 जयाय च (for [अ]रिसूदन) —L (ed) om l 176-177 —(l 176) D5 6 स्वस्ति कुर्वन्तु (for करोतु स्वस्ति) D5 [ऽ]थ (for च) —(l 177) D6 12 पुराण (for पुराणः) D5 तथा देवो जनार्दनः (for the post half) —After l 177 D5 6 ins

13* पिता च ते महाबाहो सततं पातु सुव्रत ।

—(l 178) D6 तु (for च) —After l 178, D5 ins colophon [युद्धकाण्डे कैकसीवाक्यम् ॥ १००] —(l 179) D6 स (for तु) D5 चनस्यासौ (for तु धर्मात्मा) D5 तामापृच्छ्य च वीर्यवान् D6 अथामापृच्छ्य वीर्यवान् (for the post half) —(l 180) D6 स (for च) D5 धर्मात्मा खमुत्पत्य (for धर्मेण उत्पपात स) L (ed) राक्षसे —After l 180 D5 ins

14* चतुर्भिः सचिवैः सार्धं बन्धुना स विवर्जितः ।

7

For l 1-6, cf l 1-6 of App I (No 6) —(l 1) B1 2 सन्ध्यायाम् (for ससंध्यम्) —(l 2) V2 D5 भ्रुकुटीं, B2 भ्रुकुटिं —(l 3) Ñ2 प्रकाशत V2 निरीक्षत (for प्रपश्यन्तं) —(l 4) B2 3 अभिवादयते (for °वाद्य ततो) Ñ2 D5 [ई]क्षणः (for [ई]क्षणः) —(l 5) B1 4 विभीषणः (here and below) —(l 7) Ñ2 B1-3 कलाश —(l 9) V1 B1 गन्धर्वैः (for गुह्यकैः) —(l 10) V1 B4 स तु प्रयातो B2 3 अथामहार्थो (for अथाजगाम) —(l 11) Ñ2 B1 D5 च (for स) —(l 12) B4 सखो (for -सभां) V1 प्राप्तो देवो (by transp) Ñ2 B4 D5 संप्राप्तो (for प्राप्तो हि) —(l 13) Ñ2 B4 D5 गौर्या सह महादेवो (for the prior half) Ñ2 V1 B1 D5 तु (for च) —(l 14) B2 3 महितः (for सहितः) Ñ2 B4 D5 शूलभृत्, —(l 15) Ñ2 B2 D5 च (for तु) —(l 17) Note hiatus between the two halves B3 दे (for तौ) —(l 18) B3 यत्र B2 दे (for तौ) —(l 20) B1 2 तयोः (for ताभ्यां) —(l 24) B4 स कुल-

दृष्ट्वा पौलस्त्यमायान्तं शिवं प्राह धनेश्वरम्।
अयं विभीषणः प्राप्तः शरणं तव पार्थिव।
मन्युनाभिप्लुतो वीरो राक्षसेन्द्रविमानितः।
सिंहासनस्य भङ्गेन सिंहासनसमुत्सुकः। [25]
परुषाणां च वाक्यानां तस्मिन्क्रुध्वा रुषेण च।
इह प्राप्तस्त्वयं श्रेयः यस्तु कृतमतिस्त्वयि।
सर्वथा ह्येष दुर्धर्ष क्षिप्रमद्यैव वीर्यवान्।
रामाभ्यासं महावीर्यो गच्छतां तव शासनात्।
ततो यास्यति नरव्याघ्र स रामं शत्रुतापन। [30]
अभिषेक्ष्यति राज्येन राक्षसानां विभीषणम्।
सख्ये चैव तदा रामः सुग्रीवश्च तथा कपिः।
दर्शयिष्यति दुर्धर्षो रामो वीरं विभीषणम्।
ततस्तु सगता श्रेते क्रीडाक्षय इवाक्षय।
लोककार्यं करिष्यन्ति क्षिप्रं हि त्रिबुधैः सह। [35]
सविप्रुतो विप्रगणैरभिष्टुता
वहन्ति यत्र सुरभूतये शुभम्।
सुसंस्कृतं हव्यवहा हवौ हुतं
तथा त्रयो रामविभीषणादयः।
कपिप्रवीरश्च सुमनतो बली [40]
विभीषणेनानुगतो महात्मा।
महद्धि लोके ह्यसुरामरे यथा
तथा ह्ययं कर्म करिष्यतेऽनघ।
एवं सजल्पतस्तत्र सप्राप्तश्च विभीषणः।
जानुभ्यां पतितो गत्वा शिरसा त्ववनीं गतः। [45]
तं प्राह शंकरः श्रीमान्स च वैश्रवणः प्रभुः।
उत्तिष्ठोत्तिष्ठ भद्रं ते मा मन्युं कुरु राक्षस।

श्रियं प्राप्नुहि दुर्धर्ष दशग्रीवादनन्तरम्।
गच्छ सौम्य गुणारामो रामो यत्र महाभुज।
सुग्रीवो वानरश्चैव लक्ष्मणश्च प्रतापवान्। [50]
इतो गत महातेजा रामं शस्त्रभृतां वरः।
अभिषेक्ष्यति राज्येन लङ्कायां शत्रुघातिनम्।
रावणं च रणे रामः नगण पुरुषर्षभ।
निहनिष्यति धर्मात्मा प्रसह्य रणमूर्धनि।
तं निहत्य महाबाहुः सीतामादाय सत्वरः। [55]
स्वपुरीं यास्यते धीमान्सह सौमित्रिणा प्रभुः।
लङ्कायामीश्वरं चैव भवन्तं विबुधोपमम्।
स्थापयिष्यति धर्मात्मा नचिराय महायशाः।
ततो वैश्रवणो राजा पौलस्त्यकुलनन्दनम्।
विभीषणं राक्षसेन्द्रं तत्र प्राह महाद्युतिः। [60]
त्वं राजा सर्वथा वीर लङ्कायां प्रथितस्तदा।
भविष्यस्यचिरादेव दण्मेत पुरातनम्।
प्रथितः सर्वथा वत्स भविष्यसि युगे युगे।
अनागतं त्वया वीर धर्मज्ञेन महात्मना।
स त्वं धर्मभृतां श्रेष्ठ क्षिप्रमद्यैव राघवम्। [65]
भवाय सर्वभूतानामभवाय च रक्षसाम्।
उपगच्छ नरव्याघ्रमात्मनश्च विभूतये।
त्वं रामसहितः क्षिप्रं कुरु कार्यं दिवौकसाम्।
ऋषीणां च महाभाग ये चान्ये धर्ममाश्रिताः।
अधर्मशीलं निरपत्रपं यथा [70]
निरङ्कुशं वैरमदानुगामिनम्।
तपश्चराणां मृदुसौम्यशीलिनां
सदा विरुद्धं जहि रावणं तथा।

(for मन्युना) —(l 25) V_1 B_1 रुषेण च, $B_{2,3}$ न्वरेण च (for -समुत्सुकः) —B_1 om (hapl) l 26 —(l 26) V_2 तु (for first च) B_3 यदा (for तस्मिन्) —(l 27) B_1 [अ]पैव (for अयं) and कृत्वा मतिं (for कृतमतिः) B_3 त्वया —(l 28) B_2 ह्यत्र (for श्रेयः) N_2 D_5 दुर्धर्ष (for दुर्धर्ष) —(l 30) V_2 तत्र N_2 B_4 यावत् (for यास्य) $\tilde{N}_2$ शत्रुनापन —(l 31) B_2 अभिषेक्ष्याभि B_1 धर्मज्ञ D_5 राजान (for राज्येन) —(l 32) $\tilde{N}_2$ B_4 सखा, V_1 D_5 तदा (for तथा) B_1 सुग्रीवाय यथा कपि (for the post half) —(l 33) $B_{2,3}$ रणे (for रामो) —(l 36) $\tilde{N}_2$ V_1 B_1 D_5 समेधिता (for सविप्रुतो) B_3 विष्णु (for विप्र) —(l 37) B_4 यज्ञे (for यत्र) $\tilde{N}_2$ D_5 यज्ञे पुरस्कृते —(l 38) $\tilde{N}_2$ B_4 D_5 हुताश (for हुत) V_1 B_1 सुसंस्कृता हव्यवह (V_1 °भुज) कृतौ हुताश —(l 39) B_4 यथा (for तथा) —(l 40) D_5 समतो (for सुमनतो) —(l 41) D_5 महात्मना (for महात्मा) —(l 42) $\tilde{N}_2$ B_4 सुरासुरे यथा V_2 त्रिपुरान्धरे यथा B_1 च लोकमहाम्बरे, D_5 [ऽ]सुरसेश्वरे यथा (for ह्यसुरामरे यथा) —(l 43) B_2 om (hapl ?) तथा N_2 D_5 हि तद्, V_2 तु तद् B_4 हित (for ह्ययं) B_1 यथा तथा (for तथा ह्ययं) —(l 44) B_1 यत्र B_3 एतस्य (for एवं स) B_3 एतस्मिन्नन्तरे (for the prior half) —(l 45) B_{2-4} पतितो (for पतितो) V_2 त्ववनि $B_{2,4}$ धरणी (for त्ववनीं) —(l 46) B_4 रे (for च) —(l 48) N_2 D_5 दुर्धर्षां B_4 धर्मज्ञ (for दुर्धर्ष) —(l 49) B_4 गुणाराम (for गुणारामो) V_2 यत्र रामो (by transp) B_3 महाभुज (for °भुज) —(l 51) N_2 गतो B_1 गते (for गत), B_4 महातेजे (for °तेजा) —(l 53) B_1 पुरुषर्षभ —(l 56) $B_{1,3}$ स, D_5 स्वां (for स) B_4 यास्यति श्रीमान् (for यास्यते धीमान्) N_2 D_5 विभुः (for प्रभुः) —(l 57) $\tilde{N}_2$ चैव, $B_{2,3}$ रामो (for चैव) B_4 त्रिदिवोपम —(l 58) B_4 नचिरात्स —(l 59) B_4 पुलस्त्य N_2 B_4 D_5 -नन्दन —(l 60) $B_{1,3}$ महामते (for °द्युति) —(l 61) D_5 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 64 N_2 प्रथितश्च (for प्रथितः) N_2 $B_{2,3}$ तथा —(l 62) B_4 पुरातने —G (ed) om l 63-64 $B_{1,3}$ om l 63 —(l 63) V_1 राम B_2 वीर (for वत्स) —(l 64) V_2 अनागतस्त्व B_1 वत्स मे तद्, $B_{2,3}$ समागत (for अनागतं) —(l 65) B_2 श्रेष्ठ, B_3 श्रेष्ठ (for श्रेष्ठ) —For l 65 66 V_1 subst

1* पालिन चिरात्स्वाम्यं लङ्कायां भविष्यति।

—(l 68) $\tilde{N}_2$ B_4 D_5 तत्र B_3 जीव (for क्षिप्रं) —(l 71) B_4 महात्म N_2 B_4 D_5 स्वैर (for वैर) —(l 72) V_1 $B_{1,4}$ D_5 शालिनां (for शीलिनां) —(l 73) B_4 महाविरुद्ध (for सदा विरुद्धं) —(l 74) B_1 लोकविघातने,

महाध्वरे सोमविलोपनं यथा
उथा च देवादिविघातने रतम्। [75]
दशाननं पापरतं यथा स्थितं
प्रियेऽनुजे देवगणे च नित्यम्।
यथा विमाने तु यथा स्थितं ध्रुवं
न सत्पथं दूरत एव वर्जयेत्।
दशाननं वर्जयतस्त्वमानघ [80]
यशश्च ते नित्यसुखानुयायिनः।
श्रुत्वैतद्वचनं धीमानग्रजस्य गुणाच्युतम्।
अधोमुखो ध्यानपरो ह्यतिष्ठत्स विभीषणः।
तं ध्यायमानं भगवानुवाच प्रभुरव्ययः।
उत्तिष्ठोत्तिष्ठ राजेन्द्र सुखमाप्नुहि शाश्वतम्। [85]
सुकृतस्य महाप्राज्ञ तपसः फलमीदृशम्।
प्रत्यक्षं दृश्यते धीर सर्वमेतद्विभीषण।
तस्मादुत्तिष्ठ गच्छ त्वं पुराणं प्रभुमव्ययम्।
आधारं सर्वभूतानां शाश्वतं निरवग्रहम्।
स हि धर्मनिधानं च गतिर्गतिमतां वरः। [90]
कृत्स्नस्य जगतो मूलं तस्माद्गच्छस्व राघवम्।
श्रुत्वैतद्वचनं तत्र नीलकण्ठेन भाषितम्।
उदतिष्ठन्महाबाहुस्तैरेव सचिवैः सह।
नमस्कृत्वा शिवं देवं तथा वैश्रवणं प्रभुम्।
रामाभ्यासं ययौ क्षिप्रं धर्मात्मा स विभीषणः। [95]
जगामाकाशमाविश्य रामो यत्र महाबलः।

8

After 6.12.3, D6-7.10.11 S ins.:

सुग्रीवस्त्वथ तद्वाक्यमाभाष्य च विमृश्य च।
ततः शुभतरं वाक्यमुवाच हरिपुंगवः।
स दुष्टो वाप्यदुष्टो वा किमेष रजनीचरः।
ईदृशं व्यसनं प्राप्तं भ्रातरं यः परित्यजेत्।
को नाम स भवेत्तस्य यमेष न परित्यजेत्। [5]
वानराधिपतेर्वाक्यं श्रुत्वा सर्वानुदीक्ष्य च।
ईषदुत्स्मयमानस्तु लक्ष्मणं पुण्यलक्षणम्।
इति होवाच काकुत्स्थो वाक्यं सत्यपराक्रमः।
अनधीत्य च शास्त्राणि वृद्धाननुपसेव्य च।
न शक्यमीदृशं वक्तुं यदुवाच हरीश्वरः। [10]
अस्ति सूक्ष्मतरं किंचिद्यथात्र प्रतिभाति मे।
प्रत्यक्षं लौकिकं चापि विद्यते सर्वराजसु।
अमित्रास्तत्कुलीनाश्च प्रातिदेश्याश्च कीर्तिताः।
व्यसनेषु प्रहर्तारस्तस्मादयमिहागतः।
अपापास्तत्कुलीनाश्च मानयन्ति स्वकान्हितान्। [15]
एष प्रायो नरेन्द्राणां शङ्कनीयस्तु शोभनः।
यस्तु दोषस्त्वया प्रोक्तो ह्यादानेऽरिबलस्य च।
तत्र ते कीर्तयिष्यामि यथाशास्त्रमिदं शृणु।
न वयं तत्कुलीनाश्च राज्यकाङ्क्षी च राक्षसः।
पण्डिता हि भविष्यन्ति तस्माद्ग्राह्यो विभीषणः। [20]
अव्यग्राश्च प्रहृष्टाश्च ते भविष्यन्ति संगताः।
प्रवादश्च महानेष ततोऽस्य भयमागतम्।
इति भेदं गमिष्यन्ति तस्माद्ग्राह्यो विभीषणः।

B4 सोमविलोपिन. —(l. 75) B1 चारादि (for देवादि-). V1 सदा च वै तात (for तथा च देवादि-). —(l. 76) B1 पापभव; B3 पापतर. —(l. 77) B4 प्रियानुजे. Ñ2 V1 B1 D9 नित्यशः (for नित्यम्). —(l. 78) B1-3 यथा. V1 विमार्गे (for विमाने). B4 च (for तु). B1-3 पथा (for यथा). —(l. 81) V1 पर (for च ते). B1 नित्यसुखानि यानि च. —(l. 84) B1 विभीषण च (for तं ध्यायमानं). —(l. 86) B1 स्वकृतस्य —(l. 89) B1 सांप्रत (for शाश्वत). —(l. 90) D9 धर्मविधानं. —(l. 91) Ñ2 स कृत्स्न (for कृत्स्नस्य). B2 गच्छ स (for गच्छस्व). —(l. 92) Ñ2 D9 परम भद्र (for वचनं तत्र). —(l. 93) Ñ2 तदतिष्ठत्. —(l. 94) Ñ2 B2.4 D9 नमस्कृत्य. Ñ2 D9 महादेव (for शिवं देवं). —B1 om. l. 96. V1 reads l. 96 twice (var.) —(l. 96) V1 (both times) यत्र रामो (by transp.). V1 (first time) विभीषण (for महाबल°).

8

(l. 1) M1.2 आकर्ण्य, Cv.r.m.g.t as above (for आभाष्य). —(l. 3) D6-7 M1 Cm.g g-, Cr.k.t as above (for स). —(l. 4) G1 damaged for व्यसन प्रा. G1 य, Cv as above (for य). —T2 om. (hapl.) l. 5. —(l. 5) M3 राम (for नाम). —(l. 6) D6 उदीक्षत, D10.11 T2 G1 M1.2.3 उदी(D11 °ही)क्ष्य तु (for उदीक्ष्य च). —(l. 7) D6 T2 M3 विस्मयमानस्तु. D6.7 शुभलक्षणः D11 पुण्यलक्षण; G2 पार्श्वत स्थित (for पुण्यलक्षणम्). —(l. 8) T2 वाक्यविशारद° (for सत्यपराक्रम°). —(l. 9) G3 damaged for वृद्धाननु. —(l. 11) M3 Ck अति-; Cr.m.g.t as above (for अस्ति). T2 सूक्ष्मतम. D6 T1 किं तु; T2 किं नु; Cr.g.k.t as above (for किंचिद्). D6.7 T G1.2 M2.3.5 यदत्र, D6 यदद (for यथात्र). D6.10.11 T2.3 G1.2 Ct मा, D6 मा (for मे). —(l. 12) D6 reads प्रत्यक्षं in marg. D6 T2 G2 M वा (for च). D10.11 वर्तते (for विद्यते). —(l. 14) G3 damaged for दयमिहा —(l. 16) T2 M3 शोभन (for शोभन°). —(l. 18) D6 तच्च (for तत्र). G2 om. ते (subm.). —(l. 19) D11 राजस°, G1 damaged (for राक्षस). —(l. 21) M1.2 अभव्याश्च; Cv as above (for अव्यग्राश्च). D1 T2 G3 Cv.r प्रहृष्टाश्च; Cg.t as above (for प्रहृष्टाश्च). D6 T2.3 G1 M1.2.5 ते (for second च). G3 अव्यग्रा इ प्रहृष्टास्ते (for the prior half). D6 T1.2 G M न (for ते). T2 भविष्यति न संगता° (for the post. half). —(l. 22) D6.7.10.11 T2 G2 M1.2 Cm.g.k.t प्रवादस्तु, M3 प्रवादश्च, Cv.r m.p as above (for प्रवादश्च). D7 पत्र; G2 अत्र, Cv.m k.t as above (for एष). D6 ततोऽस्य; D10.11 Cl.t (s)तोऽन्यस्य, T2 ततोऽन्य; Cv as above (for ततोऽस्य). D6 T2.3 ततो विस्मयमागत (for the post. half).

न सर्वे भ्रातरस्तात भवन्ति भरतोपमाः ।
मद्विधा वा पितुः पुत्राः सुहृदो वा भवद्विधाः । [25]
एवमुक्तस्तु रामेण सुग्रीवः सहलक्ष्मणः ।
उत्थायेदं महाप्राज्ञः प्रणतो वाक्यमब्रवीत् ।
रावणेन प्रणिहितं तमवेहि विभीषणम् ।
तस्याहं निग्रहं मन्ये क्षमं क्षमवतां वर ।
राक्षसो जिह्मया बुद्ध्या संदिष्टोऽयमिहागतः । [30]
प्रहर्तुं त्वयि विश्वस्ते प्रच्छन्नो मयि वानघ ।
लक्ष्मणे वा महाबाहो स वध्यः सचिवैः सह ।
रावणस्य नृशंसस्य भ्राता ह्येष विभीषणः ।
एवमुक्त्वा रघुश्रेष्ठं सुग्रीवो वाहिनीपतिः ।
वाक्यज्ञो वाक्यकुशलं ततो मौनमुपागमत् । [35]

9

After 6.13.5, D1–7.10.11 S ins.:

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा रामो वचनमब्रवीत् ।
वचसा सान्त्वयित्वैनं लोचनाभ्यां पिबन्निव ।
आख्याहि मम तत्त्वेन राक्षसानां बलाबलम् ।
एवमुक्तं तदा रक्षो रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
रावणस्य बलं सर्वमाख्यातुमुपचक्रमे । [5]
अवध्यः सर्वभूतानां गन्धर्वोरगरक्षसाम् ।
राजपुत्र दशग्रीवो वरदानात्स्वयंभुवः ।
रावणानन्तरो भ्राता मम ज्येष्ठश्च वीर्यवान् ।
कुम्भकर्णो महातेजाः शक्रप्रतिबलो युधि ।
राम सेनापतिस्तस्य प्रहस्त इति विश्रुतः । [10]
कैलासे येन संग्रामे माणिभद्रः पराजितः ।
बद्धगोधाङ्गुलित्राणो अवध्यकवचो युधि ।
धनुरादाय तिष्ठंस्तु अदृश्यो भवतीन्द्रजित् ।
संग्रामसमयव्यूहे तर्पयित्वा हुताशनम् ।
अन्तर्धानगतः शत्रूनिन्द्रजिद्धन्ति राघव । [15]
महोदरमहापार्श्वौ राक्षसश्चाप्यकम्पनः ।
अनीकस्थास्तु तस्यैते लोकपालसमा युधि ।
दशकोटिसहस्राणि रक्षसां कामरूपिणाम् ।
मांसशोणितभक्षाणां लङ्कापुरनिवासिनाम् ।
स तैस्तु सहितो राजा लोकपालानयोधयत् । [20]
सह देवैस्तु ते भग्ना रावणेन दुरात्मना ।
विभीषणवचः श्रुत्वा रामो दृढपराक्रमः ।
अन्वीक्ष्य मनसा सर्वमिदं वचनमब्रवीत् ।
यानि कर्मापदानानि रावणस्य विभीषण ।
आख्यातानि च तत्त्वेन ह्यवगच्छामि तान्यहम् । [25]

—(l. 23) T3 कारिष्यति Cm.g.k.t as above (for गमिष्यति) D10.11 G1 प्राप्ते Cv as above (for प्रश्ने) —(l. 24) T1 सर्वे च (for न सर्वे) G2 परमोपमाः Cr.m.g.k as above (for भरतो°) —(l. 25) G3 damaged for दो वा भव —(l. 27) M2 [प]न (for [इ]) D6 वच (for महा) G2 प्रश्रितो Ct as above (for प्रणतो) —(l. 28) D6.7 T2 G1.2 M1.2 गवेहि D7.10.11 G M1.3 निशाचर (for विभीषणम्) —(l. 30) T1 राक्षस्या T2 रक्षसा Cr.g as above (for राक्षसो) —(l. 31) T2 विश्वस्त D6 प्रच्छन्ने D7.10.11 Ct विश्वस्ते G3 damaged M1.2 प्र छन्न (for प्रच्छन्नो) D6 T2 राघव D7 T2 G1 चानघ (for वानघ) —(l. 32) D6 लक्ष्मणेन (for लक्ष्मणे वा) D6 सह स (for स वध्य) —(l. 34) D7 M3 हरिश्रेष्ठ (for रघुश्रेष्ठ) —(l. 35) D7 T2 वाक्यकुशलम् (for °कुशलं)

9

(l. 1) G3 damaged for तस्य त —(l. 4) D6 T2 उक्ते D7.11 T2.3 G M उक्तस् —(l. 6) G2.3 सोऽवध्य Cg as above (for अवध्य) D6 T1 देवानां Cg as above (for भूतानां) D6 T1 G1 M3 [अ]सुर M3 [अ]मर (for [उ]रग) D10.11 पक्षिणां (for रक्षसाम्) D7 देवगन्धर्वरक्षसां G3 गन्धर्वा **** सां (damaged) (for the post. half) —(l. 8) D7 M3 [अ]वरजो (for [अ]नन्तरो) G1 स (for च) —(l. 9) G1.3 -भसो बले Cg.k.t as above (for -बलो युधि) —(l. 10) G2 सैन्य (for राम) D7.10.11 G1.3 M1.2 Cg स्व ति वि(D10.11 वै) T3 युधि वि G2 रा यः M1.3 इति वै (for इति वि) —(l. 11) D6 T2.3 M3 रुजतो (for कैलासे) D10.11 G2.3 समरे (for संग्रामे) D7.10 मणिभद्र Cg as above (for मा°) G2 प्रतापवान् (for पराजित°) —(l. 12) Note hiatus between the two halves D6.10.11 T2.3 G2 M3 [अ]गुलित्रम् G1 damaged Cr.m.g as above (for [अ]ङ्गुलित्राणो) D7 G2 M1.2.3 ह्यवध्य M3 त्ववध्य Cg as above (for अवध्य) —(l. 13) Note hiatus between the two halves D7.10.11 वसितान् T1 तिष्ठन् M1.2 सगुणम् (for तिष्ठंस्तु) G2.3 °वद्दृश्यो (to avoid hiatus) (for अदृश्यो) —(l. 14) D7.10.11 T1 M1.2 Cr.t सग्रामे Cm.g as above (for संग्राम) D6.7 T1 समये D7.10.11 Ct सु(D7 स)मरस् M1.2 स सम Cr.m.g as above (for -समय) G2.3 संग्रामे समभिव्यूहे (G2 °व्यूहे) M3 संग्रामे च समव्यूहे (for the prior half) —(l. 15) D6 M1.2 ऋजुर् D10.11 श्रीमान् (for शत्रून्) D6 T2.3 विद्रविष्यति (for न्द्रजिद्धन्ति) —(l. 17) D10.11 M1.2 Cb.t अनीकपास् G1 अतिकायस् Cg as above (for अनीकस्थास्) M3 ते सर्वे (for तस्यैते) —D7 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 20 G1 लोकपालोपमा युधि (for the post. half) —(l. 18) G3 damaged for दशकोटिस —(l. 19) D10.11 T1 M3 भक्ष्याणां (for भक्षाणां) —(l. 21) D6.7 T2.3 भग्नास्ते (by transp.) (for ते भग्ना) D6 G1 M1.2 Cg महात्मना (for दुरात्मना) —(l. 22) G1 रावणो रघुनन्दन (for the post. half) D7.10.11 G2.3 M2.3.4 विभीषणस्य तु वचस्तच्छ्रुत्वा (G2 °च श्रुत्वा स) रघूत्तम (G2 M3 °नन्दन) —(l. 23) D7 मनसा (for मनसा) G2 पूर्वम् (for सर्वम्) G3 damaged for मिदं वचन —(l. 24) T2 यानि कर्म °पि पापानि (for the prior half) ❀ Cg. कर्मापदानानि अपदानं कर्मवृत्तमितिस्मरः । परिकल्प्य स्तवनं यशोशब्दप्रयोग । °तिवृत्तम्यापार

अहं हत्वा दशग्रीवं सप्रहस्तं सहात्मजम् ।
राजानं त्वां करिष्यामि सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ।
रसातलं वा प्रविशेत्पातालं वापि रावणः ।
पितामहसकाशं वा न मे जीवन्विमोक्ष्यते ।
अहत्वा रावणं सङ्ख्ये सपुत्रबलबान्धवम् । [30]
अयोध्यां न प्रवेक्ष्यामि त्रिभिस्तैर्भ्रातृभिः शपे ।
श्रुत्वा तु वचनं तस्य रामस्याक्लिष्टकर्मणः ।
शिरसावन्द्य धर्मात्मा वक्तुमेवोपचक्रमे ।

10

After Sarga 13, D6-7.10.11 S ins.:

ततो निविष्टां ध्वजिनीं सुग्रीवेणाभिपालिताम् ।
ददर्श राक्षसोऽभ्येत्य शार्दूलो नाम वीर्यवान् ।
चारो राक्षसराजस्य रावणस्य दुरात्मनः ।
तां दृष्ट्वा सर्वतोऽव्यग्रं प्रतिगम्य स राक्षसः ।
आविश्य लङ्कां वेगेन राजानमिदमब्रवीत् । [5]
एष वानरऋक्षौघो लङ्कां समभिवर्तते ।
अगाधश्चाप्रमेयश्च द्वितीय इव सागरः ।
पुत्रौ दशरथस्येमौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
उत्तमायुधसम्पन्नौ सीतायाः पदमागतौ ।
एतौ सागरमासाद्य संनिविष्टौ महाद्युती [10]
बलं चाकाशमावृत्य सर्वतो दशयोजनम् ।
तत्त्वमेतन्महाराज क्षिप्रं वेदितुमर्हसि ।
तव दूता महाराज क्षिप्रमर्हन्त्यवेक्षितुम् ।
उपप्रदानं सान्त्वं वा भेदो वात्र प्रयुज्यताम् ।
शार्दूलस्य वचः श्रुत्वा रावणो राक्षसाधिपः । [15]
उवाच सहसा व्यग्रः सम्प्रधार्यार्थमात्मनः ।
शुकं नाम तदा रक्षो वाक्यमर्थविदां वरम् ।
सुग्रीवं ब्रूहि गत्वाशु राजानं वचनान्मम ।
यथा संदेशमक्लीबं श्लक्ष्णया परया गिरा ।
त्वं वै महाराज कुलप्रसूतो [20]
महाबलश्चर्क्षरजःसुतश्च ।
न कश्चिदर्थस्तव नास्त्यनर्थ-
स्तथापि मे भ्रातृसमो हरीश ।
अहं यद्यहरं भार्यां राजपुत्रस्य धीमतः ।
किं तत्र तव सुग्रीव किष्किन्धां प्रति गम्यताम् । [25]
न हीयं हरिभिर्लङ्का शक्या प्राप्तुं कथंचन ।
देवैरपि सगन्धर्वैः किं पुनर्नरवानरैः ।
स तथा राक्षसेन्द्रेण संदिष्टो रजनीचरः ।
शुको विहंगमो भूत्वा तूर्णमाप्लुत्य चाम्बरम् ।
स गत्वा दूरमध्वानमुपर्युपरि सागरम् । [30]
संस्थितो ह्यम्बरे वाक्यं सुग्रीवमिदमब्रवीत् ।

इत्यर्थः ।, Ct : कर्मापदानानि युधि कर्मनिर्वर्तितशौर्याणि. ❀ —(l. 25) D10 मद्धनानि. G1 हि (for च). M3 आख्याति तानि (for आख्यानानि च). —(l. 26) D6 T2.3 M3 मनोभव (for सदाभवम्). —(l. 27) T2 एव (for एतद्). D10.11 शृणोतु मे (for ब्रवीमि ते). —(l. 28) D6 T1 M1.2 वा स; T2 चापि (for वापि). G2 राक्षसः (for रावणः). —(l. 29) G2 damaged for वा न मे. —(l. 30) T2 हत्वा तु (for अहत्वा). M3 ममैव (for सपुत्र-). D7.10.11 G1 -बल-; G2.3 -ज्ञाति-; M1.2 -भ्रातृ- (for -बन्धु-). —(l. 31) T2 तु (for न). M3 भ्रातृभिस्त्रिभिः शपे (for the post. half). —(l. 32) M1.2 स विभीषणः (for [अ]क्लिष्टकर्मणः). —(l. 33) M1.2.3 चरणौ (for धर्मात्मा). ❀ Cr : शिरसावन्द्येत्यत्र आवन्द्येति पदच्छेदः ।; so also Cg. ❀ D1.10.11 G प्रचक्रमे (for [उ]पचक्रमे).

10

(l. 1) D11 विनिष्टां (meta.) (for निविष्टां). —(l. 4) G1 तद्; G2 M3 त; Cm.k.t as above (for तां) ❀ Ck. तामिति पदम् । वाहिनीमित्यर्थः ।; so also Ct. ❀ D6.7.10.11 T3 M2.3 Cm सर्वतोऽव्यग्र (D6 °ग्रा); T1 G सर्वमव्यग्र (T2 °ग्रां) (for सर्वमव्यग्र). D6 T1 प्रतिगृह्य (for °गम्य). G2 damaged for स राक्षस.. —(l. 5) K (ed.) प्रविश्य (for आविश्य). D6.7 T1.2 M3 रावण वानर्य्, Cm as above (for राजानमिदम्). —(l. 6) D6.10.11 T2 G2.3 M2.3 एष वै वानरर्क्षौघो (D6 °र्क्षौ यो, G2 °क्षौघौ) (for the prior half). —(l. 8) D7 M3 [ए]तौ (for [इ]मौ). —(l. 9) D10.11 उत्तमौ रूप- (for उत्तमायुध). T2 M3 पदवीं गतौ, Cr.m.g.k.t as above (for पदमागतौ). —(l. 10) D6.7 T1.2 G2 महाबलौ; D10.11 °द्युते; G2 ***लौ (damaged) (for महाद्युती). —(l. 11) D6 सकाशम्; M3 आकाशम् (for चाकाशम्). T2 G1 आविश्य (for आवृत्य). —(l. 12) D10.11 T3 M2.3 Cm g.t तत्त्वभूत; G1.2 तत्त्वपूर्वं; G3 तत्त्व ब्रूमे (for तत्त्वमेतन्). D6 महाभाग (for महाराज). —D6 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 13. G1 क्षिप्रमर्हसि वेदितुं (for the post. half). ❀ Cv : तत्त्वभूत महाराज क्षिप्रं वेदितुमर्हसीति सम्यक्पाठः ।; Cr : तत्त्वपूर्वं महाराजेति पाठः. ❀ —(l. 13) D6 अर्हसि (for अर्हन्ति). D7.10.11 वेदितुं (for [अ]वेक्षितुम्). —(l. 14) G1 वा सान्त्व (by transp.). M3 भेद (for भेदो). —(l. 15) D7.10.11 M3 राक्षसेश्वरः (for राक्षसाधिपः). —(l. 16) G2 damaged for सा व्यग्रः to सहसा व्यग्रः. M3 वीरः (for व्यग्र). —(l. 17) D10.11 साधु (for नाम). T2 -विशारद, M1.2.3 विदां वरः (for -विदां वरम्). —(l. 18) D6 T1.2 M3 त्व; T2 G1 तु (for [आ]शु). T2 G2 वचन (for वचनात्). —(l. 19) D6 अक्लिष्ट (for अक्लीब). —(l. 20) D6.7 T1.2 कुले (for कुल). —(l. 22) D7.10.11 कश्चन (for कश्चिद्). T3 सोऽस्त्यनर्थस्; T2 G1 M3 नाप्यनर्थस्; G2 ***र्थस् (damaged) (for नास्त्यनर्थस्). —(l. 23) M3 तव (for तथा). G1 M1.3 [अ]सि, M2 हि (for [अ]पि). D6 M3 हरीश्वर (for हरीश). —(l. 25) M1.2 अत्र (for तत्र). —(l. 26) D6 T2 M3 च (for हि). D6-7.10.11 T1.2 प्राप्तु शक्या (by transp.). —(l. 27) G1 न देवैरपि (for देवैरपि स-). ❀ Cg : अत्र नरग्रहणात् पूर्वार्धे हरिपदं नरोपलक्षकं बोध्यम्. ❀ —(l. 28) D6.10.11 T1 तदा (for तथा). G1 damaged for द्रेण सं. —(l. 29) D6 M3 उत्प्लुत्य (for आप्लुत्य). —(l. 31) D6.7 T1.2 [s]पि

सर्वमुक्त यथादिष्टं रावणेन दुरात्मना ।
तं प्रापयन्त वचनं तूर्णमाप्लुत्य वानराः ।
प्रापयन्त तदा क्षिप्रं लोष्टुं हन्तुं च मुष्टिभिः ।
स तैः प्लवंगैः प्रसभं निगृहीतो निशाचरः । [35]
गगनाद्भूतले चाशु परिगृह्यावतारितः ।
वानरैः पीड्यमानस्तु शुको वचनमब्रवीत् ।
न दूतान्घ्नन्ति काकुत्स्थ वार्यन्तां साधु वानराः ।
यस्तु हित्वा मतं भर्तुः स्वमतं संप्रभाषते ।
अनुक्तवादी दूतः सन्स दूतो वधमर्हति । [40]
शुकस्य वचनं श्रुत्वा रामस्तु परिदेवितम् ।
उवाच मा वधिष्टेति घ्नतः शाखामृगर्षभान् ।
स च पत्रलघुर्भूत्वा हरिभिर्दर्शिते भये ।
अन्तरिक्षे स्थितो भूत्वा पुनर्वचनमब्रवीत् ।
सुग्रीव सत्त्वसंपन्न महाबलपराक्रम । [45]
किं मया खलु वक्तव्यो रावणो लोकरावणः ।
स एवमुक्तः प्लवगाधिपस्तदा
　　प्लवंगमानामृषभो महाबलः ।
उवाच वाक्यं रजनीचरस्य
　　चारं शुकं तूर्णमदीनसत्त्वः । [50]

न मेऽसि मित्रं न तथानुकम्प्यो
　　न चोपकर्तासि न मे प्रियोऽसि ।
अरिश्च रामस्य सहानुबन्ध
　　स मेऽसि वालीव यथार्ह वध्य ।
निहन्म्यहं त्वां ससुतं सबान्धवं [55]
　　सज्ञातिवर्गं रजनीचरेश ।
लङ्कां च सर्वां महता बलेन
　　क्षिप्रं करिष्यामि समेत्य भस्म ।
न मोक्ष्यसे रावण राघवस्य
　　सुरैः सहेन्द्रैरपि मूढ गुप्तः । [60]
अन्तर्हितः सूर्यपथं गतो वा
　　तथैव पातालमनुप्रविष्टः ।
गिरीशपादाम्बुजसंगतो वा
　　हतोऽसि रामेण सहानुजस्त्वम् ।
तस्य ते त्रिषु लोकेषु न पिशाचं न राक्षसम् । [65]
त्रातारं नानुपश्यामि न गन्धर्वं न चासुरम् ।
अवधीस्त्वं जरावृद्धं गृध्रराजं जटायुषम् ।
किं नु ते रामसांनिध्ये सकाशे लक्ष्मणस्य वा ।

(for हि) D10 [अं]बर (for [अ]म्बरे) D1 इदं वचनम् (for सुग्रीवमिदम्) —(l 32) G3 [उ]द्दिष्ट (for [आ]दिष्ट) —(l 33) D7 G3 Ct तद् Cg h as above (for तं) D3 M1 2 उत्प्लुत्य, Cv as above (for आप्लुत्य) —(l 34) D7 प्रारभन्त (for प्रापयन्त) D3 T1 2 M3 4 त्विव (for तदा) M5 लेष्टु, Cm t as above (for लोष्टुं) M1 2 transp लोष्टुं and हन्तुं —(l 35) D10 11 सर्वैः (for स तैः) T3 प्रसंगैः (for प्लवंगैः) D1 विगृहीतो M5 प्रगृहीतो (for निगृ°) —(l 36) D5 T1 चापि (for चाशु) T1 मुनलेनाशु D7 10 11 प्रतिगृह्य (for परि°) D3 T2 M3 4 निपातित (for [अ]वतारित) —(l 37) G1 वध्यमानस्तु M1 2 बध्यमानस्तु (for पीड्य°) M1 2 वाक्यमथ (for वचनम्) —D1 repeats l 38 after l 44 —(l 38) G1 M5 हनि (for घ्नन्ति) D5 (second time) कच्चिदपि साधव (for the post half) —(l 39) D3 परिभाषते D10 11 सुप्रभाषते Ck as above (for संप्रभाषते) —(l 40) T2 च (for स) —(l 41) D7 10 11 transp श्रुत्वा and रामस्तु D3 4 T3 G M6 स (for तु) M5 परिदेवन Cm g t as above (for °वितम्) —(l 42) T3 शाखामृगाधिपान् (for °मृगर्षभान्) D7 M5 शाखामृगगणांस्तथा (M6 °रा) (for the post half) ✿ Cg मा वधिष्टेति इत्येकोऽभ्यसिशायेणैकवचनम् । वधिष्टेत्यत्रार्षं सन्धि ।, Ck मा वधिष्ट । मा वधिष्वमिति यावत् । आर्षत्वेनादड्भाव । इतो वधं इति शुद्धिं चापि वदन्ति । एकवचनमार्षम् । so also Ct ✿ —(l 43) D5 T1 2 पत्री D7 पक्षी T3 पत्रि (for पत्र) T3 लघु (for लघुः) G [ऽ]भये (for भये) ✿ Cv पत्रलघु पत्रवद् बहुवितपक्ष इति यावत् । so also Cr m g Cr adds दर्शितेऽस्मिन् भये अभव इति पदच्छेद ।, Cg adds भये दर्शितेऽपि । Ck हरिभिर्भये राघवदर्शिते, अवगतमिते सति एवम्भूतः पत्रवल्लघुर्भूत्वा शीघ्रगतिरन्तरिक्षे स्थित्वा पुनर्वचनमब्रवीत् । पत्रलघु, दलवत्क्षिप्रं इत्यर्थं । तादृशस्य कथमन्तरिक्षे स्थिती रामवचनं तत्कथं श्रुतं स्यादित्यपाकर्तुम् । छेदे, so also Ct ✿ —(l 44) T2 M3 अतरिक्ष, G1 damaged (for अन्तरिक्षे) D5 स्थिरो G3 ततो, M1 2 शुक (for स्थितो) M1 2 स्थित्वा (for भूत्वा) D7 G1 शुके (for पुनर्) —(l 47) G3 M4 तथा (for तदा) —(l 48) G1 अधिपो (for ऋषभो) —(l 50) D6 T3 दूत (for चार) D6 10 11 T3 शुकम् D3 M3 दीनम् T3 G3 M1 2 क्रुद्धम् (for तूर्णम्) G1 2 M3 सत्त्वः Cg as above (for °सत्त्व) —(l 51) G1 [ऽ]सि Cg as above (for ऽसि) —(l 52) M6 नोपकर्ता (for चो°) D7 [अ]पि, M6 म (for first [अ]सि) D7 च (for second ऽसि) —(l 53) G1 महा; Cg as above (for सह) D7 [अ]नुबन्धे, T3 [अ]नुबन्ध (for [अ]नुबन्ध) —(l 54) D10 11 M1 2 वधोऽसि, T2 3 G1 M6 समोऽसि Cg as above (for स मेऽसि) —(l 55) D7 10 11 T3 G1 M3 6 सवधु M1 2 सबधु (for सबान्धव) —(l 56) T3 सजाति (for सज्ञाति) —(l 58) G1 damaged for क्षिप्रं करि D10 11 सर्वं (for क्षिप्र) —(l 59) D6 8 (in marg) T M1 2 राघवेण Cr as above (for राघवस्य) ✿ Cr m g l t राघवस्य राघवात् । (Cg पञ्चम्यर्थे षष्ठी) ✿ —(l 60) D7 10 11 सर्वैः (for सुरैः) G1 गहेन्द्रैः, M6 सुरेन्द्रैः (for सहेन्द्रैः) D7 T1 2 G1 3 M6 गूढ Cg k as above (for मूढ) ✿ Cg मूढेति सम्बुद्धि ✿ —(l 61) D1 अन्तर्हित D7 10 11 [ऽ]पि (for वा) —D6 7 T3 G M om l 63 64 —(l 63) T3 संगतोऽपि (for संगतो) —(l 64) D6 T3 [आ]त्मजस् (for [अ]नुजस्) —(l 65) T3 तव (for ते) T1 न * * * षु (for तस्य ते त्रिषु) M1 2 देवं नापि (for पिशाचं न) —(l 66) D6 नाभिपश्यामि D7 G1 नाथिगच्छामि G1 M1 अनुप° Ck as above (for नानुपश्यामि) —(l 67) M3 यद् (for त्वं) M3 अक्षयं किं (for गृध्रराज)

हृता सीता विशालाक्षी यां त्वं गृध्र न बुध्यसे ।
महाबल महात्मानं दुराधर्षं सुरैरपि । [70]
न बुध्यसे रघुश्रेष्ठं यस्ते प्राणान्हरिष्यति ।
ततोऽब्रवीद्वालिसुतो ह्यङ्गदो हरिसत्तमः ।
नायं दूतो महाराज चारकः प्रतिभाति मे ।
तुलितं हि बलं सर्वमनेनात्रैव तिष्ठता ।
गृह्यतां मा गमल्लङ्कामेतद्धि मम रोचते । [75]
ततो राज्ञा समादिष्टाः समुत्पत्य वलीमुखाः ।
जगृहुश्च बबन्धुश्च विलपन्तमनाथवत् ।
शुकस्तु वानरैश्चण्डैस्तत्र तैः सम्प्रपीडितः ।
व्याक्रोशत महात्मानं रामं दशरथात्मजम् ।
लुप्येते मे बलात्पक्षौ भिद्येते च तथाक्षिणी । [80]
यां च रात्रिं मरिष्यामि जाये रात्रिं च यामहम् ।
एतस्मिन्नन्तरे काले यन्मया ह्यशुभं कृतम् ।
सर्वं तदुपपद्येथा जह्यां चेद्यदि जीवितम् ।
नाघातयत्तदा रामः श्रुत्वा तत्परिदेवनम् ।
वानरानब्रवीद्रामो मुच्यतां दूत आगतः । [85]

Colophon

ततः सागरवेलायां दर्भानास्तीर्य राघवः ।
अञ्जलिं प्राङ्मुखः कृत्वा प्रतिशिश्ये महोदधेः ।
बाहुं भुजगभोगाभमुपधायारिसूदनः ।
जातरूपमयैश्चैव भूषणैर्भूषितं पुरा ।
वरकाञ्चनकेयूरमुक्ताप्रवरभूषणैः । [90]
भुजैः परमनारीणामभिमृष्टमनेकधा ।
चन्दनागरुभिश्चैव पुरस्तादधिवासितम् ।
बालसूर्यप्रतीकाशैश्चन्दनैरुपशोभितम् ।
शयने चोत्तमाङ्गेन सीतायाः शोभितं पुरा ।
तक्षकस्येव सम्भोगं गङ्गाजलनिषेवितम् । [95]
संयुगे युगसंकाशं शत्रूणां शोकवर्धनम् ।
सुहृदानन्दनं दीर्घं सागरान्तव्यपाश्रयम् ।
अस्यता च पुनः सव्यं ज्याघातविहतत्वचम् ।

D6 किमर्थम्; T2.3 M3 अथ (T3 °र)श्च (for अत्याश्चर्यम्). G गृध्रराजनमर्थ (G2 °म) (for the post. half). —(l. 68) D7 तु (for नु). D7.10.11 G1.3 च (for वा). —(l. 69) M1.2 transp. हृता and सीता. G3 यां त्वं बुध्य न गृध्यसे (for the post. half). —(l. 70) D6.8 T1.2 G2 M3.5 दुर्धर्षमपि सुरैरपि (for the post. half). —(l. 71) G2 नरश्रेष्ठ; Ck.t as above (for रघु°). —(l. 72) D6.8 T1.2 M3.5 तु, D7.10.11 [ऽ]पि (for हि). —(l. 73) D7.10.11 महाप्राज्ञ (for °राज). D6.7 T3 G1.3 M1.2.5 Cr g चारि(G1.3 °री)कः, Ck as above (for चारकः). G2 मा (for मे). ‡ Cr: चारी (°रि ?) कः चारः चर इत्यस्यास्तीति चारिकः अत इनिठनाविति ठन् ।, Cg: चारिकः स्वार्थे ठक्. ‡ —(l. 74) D7.10.11 तव. G1 [प]वास, G2.3 [अ]श्राव- (for [अ]त्रैव). —(l. 75) G1 M3 मा गमेद् (for मा गमल्). G2.3 प्रगृह्यतां दुरात्मायम् (for the prior half). —(l. 76) D6.8 T1.2 M3 समुत्प्लुत्य (for समुत्पत्य). —(l. 77) D6 जगृहु, T3 निगृह्य (for जगृहुर्). D3 तं (for second च). G3 ***न्तम् (damaged) (for विलपन्तम्). —(l. 78) D6 T1.2 च (for तु). D6 om. from श up to च. T1.3 तथ, G2 चैवच (corrupt) (for चण्डैस्). T3 तत्रैव (for तत्र तै°). —(l. 79) D7.10.11 व्याजुघोष (for व्याक्रोशत). —(l. 80) D6 G2 M3.5 Ck लुप्यन्ते, Ct as above (for लुप्येते). G2 च तथा; M3 प्र व्रणात् (for मे बलात्). D6.11 G2 M3.5 भिद्यन्ते (for भिद्येते). D6.7.10.11 M1.2 मे (for च). D6 तदा (for तथा). M3 transp. तथा and [अ]क्षिणी. —(l. 81) D6 रात्रौ (for first रात्रिं). D6.7 रात्रौ (for second रात्रिं). T3 तावत्, M1.2 यावत्; Cr.m g k.t as above (for यामहम्). ‡ Cr: यां च रात्रिमित्यादि । रात्रिशब्दोऽहोरात्रवाचकः । यां च रात्रिं यस्मिन्दिवसे मरिष्यामि यस्मिंश्च जाये जनये " अनित्यत्वस्यावश्यंभावित्वात् ।, Cr: जाये जनये जातवानस्मि । जननकाले आरभ्य, so also Cg k.t. ‡ —(l. 82) M1.2 एव काले तु, Cv as above (for अन्तरे काले). T3 [अ]पि (for हि). G2 damaged for कृतम्. —(l. 83) G3 तत्सर्वम् (by transp.); M3 सर्वं त्वम् (for सर्वं तद्). G1 अथ, M1.2 इह; Cv as above (for यदि). ‡ Cg: चेदिति अविश्वासे यदम्. ‡ —(l. 84) T3 नाघारयद् (for नाघातयद्). D6 परिदेवन; D6.7.10.11 T3 M1.2.5 परिदेवितं (for परिदेवनम्). —(l. 85) M1.2 त्वाब्रवीद् (for अब्रवीद्). D6 आगतः (for आगत°).

Colophon. —*Sarga no.* (figures, words or both): D6–7.10.11 T1.2 G M 20; T3 19. —After colophon, G M1.2.5 conclude with श्रीरामाय नमः.

—(l. 87) T3 G2 Cvp महोदधौ, G1 यथाविधि; Cv as above (for महोदधेः). —M3 transp. l. 88 and l. 89. —(l. 88) D6.10.11 भुजग-; Cr.m g as above (for भुजग-). —(l. 89) D10.11 सदा (for पुरा). —(l. 90) D7.10.11 मणि (for वर-). —(l. 91) G1 अभि-; G2 Ck परि, Cv.m.g.t as above (for अभि-). G2 अनेकशः; Cg.t as above (for °धा). ‡ Cr: रामस्य एकदारव्रतत्वात् परमनारीणामिति बहुवचनेन श्वश्र्वादयो विवक्षिताः ।, so also Cm.g k.t. ‡ —(l. 92) D6 T3 -[अ]गुरुभिश्च (for -[अ]गरुभिश्च). *D6.7.10.11* अभि- (for अधि-). D10.11 सेवित (for -वासितम्). —G3 reads l. 93 thrice. —(l. 93) *D6.7.10.11 G2 (three times)* Cv -प्रकाशैश्च, Cr k as above (for -प्रतीकाशैश्). —D6 om. (hapl.?) from चन्दनैर् up to तक्षक in l. 95. G3 (first and second time) अधिवासितं, M3 चाप° (for उपशोभितम्). ‡ Cv: बालसूर्यप्रकाशैरिति विशेषणसामर्थ्याद् द्वितीयचन्दनशब्दः कुङ्कुमपरः ।, so also Cm g.k.t. ‡ —(l. 94) M3 सेवितं (for शोभितं). —(l. 95) D6 T3 यथा भोग, G2 (ए)व भोगाभं (for [ए]व सम्भोगं). —(l. 97) D6–7.10.11 M3 सुहृदां नन्दनं दीर्घं (D3 दीर्घं); G3 सुहृ*****ं (damaged) (for the prior half). T3 संसारान्त- (for सागरान्त-). —(l. 98) D6 अस्यतोऽथ, T3 अस्यता तु, Cr as above (for अस्यता च). D6 T3 M3 -विहत- (for -विहत-). M3 [illegible]

दक्षिणे दक्षिणं बाहुं महापरिघसंनिभम् ।
योऽसद्दक्षयराजानमुपधाय शुभे महत् । [100]
अत्र मे मरणं वाथ तरणं सागरस्य वा ।
इति रामो मतिं कृत्वा महाबाहुर्महोदधिम् ।
अधिशिश्ये च विधिवत्प्रयतो नियतो मुनिः ।

11

Before Sarga 15, Ś D1-4.10-13 S ins., while Ñ2 D8 ins. after 235*:

अथोवाच रघुश्रेष्ठः सागरं दारुणं वचः ।
अद्य त्वां शोषयिष्यामि सपातालं महार्णव ।
तामिदं शोषयन्ध पौरुषकाय सागर ।
मया शोषितमात्रस्य पांसुरुत्पद्यते महान् ।
मत्कार्मुकविसृष्टेन शरवर्षेण सागर । [5]
पारं तेऽद्य गमिष्यन्ति पद्भिरेव प्लवंगमाः ।
विचिन्वन्नाभिजानासि पौरुषं नापि विक्रमम् ।
दानवालय संतापं मत्तो नाम गमिष्यसि ।
ब्राह्मेणास्त्रेण संयोज्य ब्रह्मदण्डनिभं शरम् ।
संयोज्य धनुषि श्रेष्ठे विचकर्ष महाबलः । [10]
तस्मिन्विकृष्टे सहसा राघवेण शरासने ।
रोदसी संपफालेव पर्वताश्च चकम्पिरे ।
तमश्च लोकमावव्रे दिशश्च न चकाशिरे ।
प्रतिचुक्षुभिरे चाशु सरांसि सरितस्तथा ।

चापरोलादि अपरात्र तरणं च. —(l. 100) D1-11 मुखपद (for वरसाद) D8-2 T1 G1 Cr भुजोत्तर, G2 M1-3 महाभुजे, M2 महद्भुज (by transp.) (for भुज महत्). ✻ Cv : गांभसश मध्यस्थलिताविपूर्वांककर्षेत्र विमातये । भुजाङ्गुर्णन तयाह्, Cg : महद्भुज भुजोपधनम् । नवैव मायत्र पाठः । अपराभाव प्राप्त. Ct पुनर्भुजमुपधानमध्येन पूर्वस्य भरतविपरता विशेषतलितायवे. ✻ —(l. 101) D8.10.11 T1 M1-3 Ct तरणं, Cr m g as above (for मरण). D5 [अ]थ; D7 M1-3 [अ]पि (for [अ]त्र). D8.10.11 T1 M1-2 Ct मरण Cr m g as above (for तरण). D7 तु (for वा) ✻ Ck : अत्र मे तरणं वापि मरणं सागरस्य वेति पाठः. ✻ —T1 G1 M1-3 transp. l. 102 and l. 103. —(l. 102) M1-3 अथ, Cr m g k t as above (for इति). D8.11 T1 G1-2 M1-2.3 Ct कृते; Cr as above (for मतिं). G3 damaged for कुर्वन्नि. —(l. 103) G1 अथ शिश्ये, M1-3 Ck अधि° (for अधिशिश्ये). G1 तु, M1 न (for च). D10-11 [S]चक्रिरे (for नियतो).

11

Ś D5-4.8.9.11 read l. 1-8 after l. 29, while Ñ2 reads after l. 22. —(l. 1) M1 ततो (for अथ). Ś Ñ2 D1-4.8.12 तान्युसायानवेक्षेत्र (Ñ2 D8 °नवाचिन्त्य, D1 °ताबसंचिन्त्य, D4.8 °ताम्वितिचिन्त्य, D5 °तान्स माचिन्त्य) कुपितो राघवोऽब्रवीत्. —(l. 2) D4 अद्य, Ñ2 त्वां, D10.11 [अ]द्य (for त्वां). D1 2.8.9-11 T1 G1 महाणंव. —After l. 2, Ś Ñ2 D1-4.8.9.12 ins.:

1* पश्चाद्युष्मत्समांश्च विधमिष्यामि ते गृहे ।

[D5 पश्चात्त्वत्, Ś D4.8.12 -सामांश् (for -सामांश्). Ñ2 पश्चात्सत्त्वानमांश्च (for the prior half). D8 विदधिष्यामि तान्, D4 वधिष्यामि च ते, D4 विधमिष्यति ते (for विधमिष्यामि ते).]

—(l. 3) Ś Ñ2 D1-3.4.8.9.12 -कायस्य, D5 -मत्स्यस्य (for तोयस्य) D8 सरोजन्मनिपीतस्य (for the prior half). —(l. 4) D10.11 M1-3 Ct निहत, Cr g as above (for शोषित). D7 T1 -शोषस्य, Cr g t as above (for मत्स्यस्य). ✻ Ck भीतानि (!) भस्मानि यादांसि यस्य स तथा ✻ D10.11 पांसुर्. D7 उत्पत्स्यते (for उत्पद्यते). Ś Ñ2 D1-4.8.9.12 तव देहेषु सर्वेषु (Ñ2 D1 om. [hapl.], D4.8.9 देहेषु) पांसु (Ś D11 रेणु) महानद (Ś °त्व)ते महान्. —(l. 5) Ñ2 D1-4.8.9 विसृष्टेन, D1 G1 विदितेन, D7.10.11 Cr विसृष्टेन (for विसृष्टेन). Ś D11 मम कार्मुकनिर्मुक्तैः (for the prior half). —D8 om. from the post. half up to l. 6. Ś Ñ2 D1-4.8.9.12 L (ed.) न्ति शुष्कं (D8 °शुष्कं, L [ed.] °रेणून्) महोदधेः, D4 °धि (for the post. half). ✻ Cr. स्वयंकृतैव संवृति. ✻ —(l. 6) D10.11 पारं तीरं, T1 पुरतस्तव, G1 पुरे तव. Ś Ñ2 D1-4.8.12 अथ त्वां संप्रति (D1 °प्रति) पश्यन्ति (for the prior half). —(l. 7) T1 विताम्यन्; Cm g t as above (for विचिन्वन्). Ś D11 न च वे त्व विजानीषे, Ñ2 D1-4.8.9 मम त्वं (D1 सत्त्व) न विजानीषे (for the prior half). ✻ Ck : नंचिन्वदिति पाठ । हे चीचिमन्. ✻ D8 ते वो. D4 नापि; M2 वापि (for नापि). Ś Ñ2 D1-4.8.9.12 पौरुषं विक्रमं तव (for the post. half). —Ñ2 illeg. for l. 8. —(l. 8) Ś D1-8 संताप (for संतापं). D5 मां दानवालयस्थान (for the prior half). G2.3 M2 Cr g नामि; Cm नाम-, Ck t as above (for नाम). Ś तस्मान्ना (Ś1 °न्मे) नापि गच्छसि (Ś1 °सि); D7 तन्नाद्य नाथ गच्छसि, D8-4.8.9.12 तस्मान्दे (D1 °स्व) नाश (D8.11 °पि) गमिष्यसि (for the post. half). ✻ Cg : दानवालय सन्तापं मत्तो यास्यसि इत्यन्वयः । मत्तो नामिन असमर्थ नाशिमिष्यसि न प्राप्स्यसि. ✻ —After l. 8, D8 T1-2 M1-3 ins.:

2* एवमुक्त्वा महातेजा रामो रक्तान्तलोचनः ।

[D8 महाराजो].

—Ś Ñ2 D1.2.4.8.9.12 om. l. 9-10. —For l. 9-10, D5 subst.:

3* अथ कार्मुकमादाय सज्जमादाय वीर्यवान् ।
मरुत्सु दाशरथी राम शरश्रेष्ठं विमावसुः ।

—(l. 11) Ś1 समरे, Ś1 Ñ2 D1-4.8.9.12 सहसा (for सहसा) —(l. 12) D8 T1 रोदसी Ś Ñ2 D1-4.8.12 विप्रपाते च, D4.6 T1-2 सम्पपातेव (for सम्पफालेव). ✻ Cg : सम्फालेव विदीर्णं इव । एकवचनमार्षम् ।, so also Ck, t. ✻ D8 प्रकम्पे —D4 om. (hapl.?) l. 13. —(l. 13) Ś D11 लोकान् (for लोकम्). D8 आवव्रे (for आवव्रे). D1.8.9 चकाशिरे. —(l. 14) D1-3 T1 M1 चरि; G1 प्रत्र- (for प्रति-).

तिर्यक्च सह नक्षत्रैः भ्रमतौ चन्द्रभास्करौ । [15]
भास्करांशुभिरादीप्तं तमसा च समावृतम् ।
प्रचकाशे तदाकाशमुल्काशतविदीपितम् ।
अन्तरिक्षाच्च निर्घाता निर्जग्मुरतुलस्वनाः ।
पुस्फुरुश्च पुनर्दिव्या दिवि मारुतपङ्क्तयः ।
बभञ्ज च तदा वृक्षाञ्जलदानुद्वहंश्च च । [20]
आरुजंश्चैव शैलाग्राञ्शिखराणि प्रभञ्जनः ।
दिविस्पृशो महामेघाः संगताः सुमहास्वनाः ।
मुमुचुर्वैद्युतानग्नींस्ते महाशनयस्तदा ।
यानि भूतानि दृश्यानि चुक्रुशुश्चाशनेः समम् ।
अदृश्यानि च भूतानि मुमुचुर्भैरवस्वनम् । [25]
शिश्यिरे चाभिभूतानि संत्रस्तान्युद्विजन्ति च ।
संप्रविव्यथिरे चापि न च पस्पन्दिरे भयात् ।
सह भूतैः सतोयोर्मिः सनागः सहराक्षसः ।
सहसाभूत्ततो वेगाद्भीमवेगो महोदधिः ।
योजनं व्यतिचक्राम वेलामन्यत्र संप्लवात् । [30]
तं तथा समतिक्रान्तं नातिचक्राम राघवः ।
समुद्धतममित्रघ्नो रामो नदनदीपतिम् ।

वायु°; D7 वायु (for धातु). N2 D5 न ह; D6-7.10 11 T3 तदा (for तथा). Ś D1-4.8.12 सरितश्च सरांसि च (for the post. half). —(l. 15) D8 सह म-; G1 तु सह (for च सह). Ś Ñ2 D1-4.8.12 चेरतुश्; D6 चारतुः (for भ्रमतौ). Ś D12 रवि°; D6 °भास्करैः (for चन्द्रभास्करौ). —After l. 15, Ś Ñ2 D1-4.8.9.12 G2.3 ins.:

4* तमसा च परिच्छन्नावुभौ न रेजतुस्तदा ।

[Ś1 D12 तु; D3.4 [अ]भि- (for च). D8 परिच्छिन्नाव; G2.3 प्रतिच्छन्नाव्. Ś D12 नोभौ तौ (for उभौ न). Ñ2 D1.3.8.9 न बभतुस्; D1 नभूवतुस् (for न रेजतुस्). G2.3 कृष्णेन महता तदा (for the post. half).]

—(l. 16) Ś Ñ2 D2-4.8.9.12 [अ]भि(D8 °पि)स्फुत. —(l. 17) Ś Ñ2 D1.2.4.8.12 न चकाशे(D1 °से); D3 चकाशे न. Ś D12 वियत्सर्वम्; Ñ2 D1.9 च(D8 तु) तदह; D3 तदा सर्वम्; D3.4 तदा तत्र (with hiatus) (for तदाकाशम्). D4 T3 -निनादित (for विदीपितम्). —(l. 18) D1 हि (for च). Ś D12 ख जग्मुर्; Ñ2 D1-4.8.9 सुजग्मुर्. —(l. 19) D8 T3 प्रस्फुराश्च, D7 प्रास्फुरंश्च; T3 प्रस्फुराश्च; G1.3 पुस्फुटुश्च, M1.3 प्रचुश्च G2.3 पुनर्दीप्ता; M3 घना दिव्या (for पुनर्दिव्या). Ś Ñ2 D1.9.12 प्रास्फुरंश्चापि(D1 °ति) पक्षा(Ś D12 हि रुपा); D4 पुस्फुरुश्चाग्निपक्षा, D3 विस्फुरतश्च पक्षा, D6 प्रस्फुराश्चापि पक्षा; D8 T3 प्रास्फुर(D6 * भ्र घना दिव्या; D8 प्रस्फुराश्चाग्निपक्षा, D10.11 Ch.t मधु प्रकर्षेण वदुर् (for the prior half). ✻ Cm: पुस्फुरुश्चेति वा पाठः ।; Cg पुस्फुरुश्च. ✻ D4 दिशि; D10.11 Ct दिव्य-; Ck दिव्या (for दिवि). Ś D8.11 -वह्नय; Ñ2 D2 -हेतुः; D3 -वलय (for पङ्क्तय). —(l. 20) G Cr बभञ्जुश्च. D1 T3 वेगाज् (for वृक्षाञ्). Ś Ñ2 D1.3.4.8.9.12 बभञ्ज च तरूव्वायु; D3 बभञ्जोपवनं वायु (for the prior half). D7.10.11 Ct तदहन्मुहु, G1.3 उद्वहन्ति च; G3 उद्वहंश्च च; M1.3 उदवर्षयत्; M3 उद्वहन्नपि (for उद्वहंश्च च). Ś1 D12 समूलानुदपाटयत्, Ś2 समूलाननुपाटयत्, Ñ2 D1.2.4.8.9 समूलानुदवर्ह च; D8 समूलानुद्धरयत् (for the post. half). —(l. 21) D3 M1-3 Cg आरुजंश्च. Ś Ñ2 D8.12 व्यरुजाणि च शैलानां; D2.3 आरुजणानि च शैलानां, D8 आभञ्जन्निव शैलानां; D6 अदह्यनानि शैलाश्च (for the prior half). Ś D12 नभस्वता, Ñ2 D2 व्यथात्तदा; D1.2 च(D3 वि-) वायुना; D3 बहून्यपि; D4 व्यदीयत; D8 व्यथत तः; D10.11 बभञ्ज च (for प्रभञ्जन). ✻ Cv.r: आरुजंश्चैव शैलाग्राञ्शि(Cr °ग्र शि)खराणि प्रभञ्जन इति सम्यक् पाठः (Cr °ति सम्यक्) ।; Cg: आरुजन् अपीडयत् । बहुवचनमार्षम्. ✻ —D11 om. l. 22. —(l. 22) G1 दिवि चापि. D6 T3 महावेगाः (for °मेघाः). D7.10 T1 G2.3 M1.2 दिवि च स महावेगा (M1.2 °मेघाः) (for the prior half). D6 T1 M3 भगताः स; D7.10 T2 M1.2 सहताः स- (T3 M1.2 सु-). Ś Ñ2 D1-4.8.9.12 दिवि ये च महाभूता. सहसा भीषणस्वना. —Ñ2 om. l. 23-32. D2 om. l. 23-26. Ś D1.3.4.8.12 om. l. 23. —(l. 23) M2.3 म (for ते). G1 महाशयनस् (meta.) (for महाशनयस्). —Before l. 24, Ś D1.3.4.8.12 read l. 27. —(l. 24) G3 दृश्यते (for दृश्यानि). —M1.2 transp. the post. halves of l. 24 and 25. T2.3 G1 च शने. सम. Ś1 D1 दृश्यानि चैव भूतानि न चुक्रुशु (D4 °क्रुशु) शनैरपि. Ś2 D1.3.12 दृश्यानि चैव भूतानि प्रजग्मु (Ś2 जग्मुर्वै; D12 °ग्मुर्वे [hypm.]) सम्भ्रम महत्; D8 दृश्यान्यपि च भूतानि न चुक्रुशु शनैरपि. —After l. 24, D8 reads l. 27. —D1.13 om. l. 25. —(l. 25) D6.8 T1.2 M1.3 चुक्रुशुर्; G2 रुरुदुर्; Cg.t as above (for मुमुचुर्). G1 भैरव स्वनं. Ś जग्मुर्वै सम्भ्रम महत्; D3.4.8.1 प्रजग्मु सम्भ्रम महत् (for the post. half). —Ś D1.2.4 8.9.12 om. l. 26. —(l. 26) T2(sup. lin. also) M3 सलिले, D5.7 T3 M चापि, D8 T3 तानि (for चाभि-). G1 समस्तानि, Ct as above (for सम°). T3 सम भस्ता भ्रमति च (for the post. half). —(l. 27) Ś D1-4.8.12 ते च; Ñ2 D8 चैव (for चापि). D3 तत्र (for न च). Ś D1.4.12 प्रचस्कन्दिरे; Ñ2 D8 च चस्कन्दिरे, D3 चावस्कन्दिरे, D1.8 न प्रस्कन्दिरे (for च पस्पन्दिरे). —(l. 28) Ñ2 सतोयश्च Ś D1-4.8.9.12 M1.3 सहभूत सतोयश्च (M1.3 °योर्म) (for the prior half). D8 दानव, G1 राक्षसैः (for -राक्षस). Ś1 D12 सनागश्च सदानव, Ś2 सनागाश्च सदानवाः; Ñ2 D1-4.8.9 सनाग.(D3 °ग) सदानवः (for the post. half). —(l. 29) Ś Ñ2 D1-4.8.9.12 दुद्रुवे, D1 [आ]सीत्तदा; T1.2 G1 [अ]भूत्तदा (for [अ]भूत्ततो). Ñ2 D8 तूर्णं; D3 T1.2 घोरो; M1.2 वेला (for वेगाद्). —Ś D1-4.8.9.12 om. l. 30-32. —(l. 30) T3 स्थिति; Cm.t as above (for व्यति-). —(l. 31) G M तदा (for तथा). —(l. 32) G1 समुद्धतम्. ✻ Cr: समुद्धतममित्रघ्नेति पाठः. ✻

12

After 269* Ś Ñ1 D1-4 8 9 11 13

तयद्युद्धमभवद्घोरं सुरासुरसमाकुलम् ।
देवतानां तत्र सैन्यं परमश्रमसंकुलम् ।
मत्तद्विपसहस्रैश्च संवृतं सुरसंमतम् ।
असुरैः सर्वतो भग्नं पलायत दिशो दश ।
तत्प्रभग्नं बलं सर्वं दृष्ट्वा दशरथो नृप । [5]
शिलापादपवर्षैश्च पर्वतैश्च प्रवृष्टवान् ।
असुराणां महत्सैन्यं सर्वतो द्रावितं मया ।
मयैव च सह स्थित्वा तदायुध्यत ते पिता ।
शक्तिभिर्भिण्डिपालैश्च पाशैस्तीक्ष्णैः परश्वधैः ।
एतस्मिन्नन्तरे राम राजा दशरथस्त्वरन् । [10]
एकेनैव च बाणेन दश पञ्च च सप्त च ।
निर्बिभेदासुरान्क्रुद्धस्तावतोऽथ महस्वन ।
ततस्तु कोपनीकृत्य दैतेयानां बलं तदा ।
भद्रस्य सायकैश्चक्रे तत्र क्रुद्धो नराधिप ।
सहस्रं चैव नाराचक्षुरप्राङ्गसमायुतम् । [15]
तेषां तं च मुमोचाशु ततोऽद्रवन्त दानवाः ।
असुराश्च सदैतेया हता शतसहस्रशः ।
एतस्मिन्नन्तरे राम निर्वृता सर्वदेवता ।
वरेण च्छन्दयामासू राजानं पितरं तव ।
ब्रूहि राजन्महाबाहो वरदा देवता स्थिता । [20]
किं ते वरं ददत्वेता सुप्रीतास्तव तोषिता ।
दैवतैरेवमुक्तस्तु राजा दशरथोऽब्रवीत् ।
देवता यदि मे तुष्टा पुत्रो मह्यं प्रदीयताम् ।
सर्वैः क्षत्रगुणैर्युक्तो महाबलपराक्रमः ।
एवमुक्ते तदा राज्ञा देवा वाक्यमथाब्रुवन् । [25]
चत्वारस्ते सुता राजन्नतिविख्याता महाबलाः ।
ज्येष्ठो राम इति ख्यातो भरतो लक्ष्मणस्तथा ।
शत्रुघ्नश्च महावीर्यः सुमित्रानन्दवर्धनः ।
अयोध्यां गच्छ भद्रं ते विज्वरो भव पार्थिव ।
संपूज्य त्रिदिवदेवा दत्त्वा रत्नानि चाप्युत । [30]
अस्त्राणि चैव दिव्यानि रथं युक्तं च सुप्रभम् ।
चूडामणिं तथा राम दिव्यं चामृतसंभवम् ।
विसर्जितस्ततो देवैर्मया सह नराधिप ।
आगच्छत्तु तदा राजा अयोध्यां त्वरयान्वित ।
मया सह महाबाहुस्तां पुरीं प्रविवेश ह । [35]
सत्कारेण महार्हेण पूजयामास मां नृप ।
स सुखी मामुषितो राजंस्तस्य निवेशने ।
ततो राजानमामन्त्र्य स्वभवनं पुनरागत ।
तस्य राज्ञो भवान्पुत्रः सर्वैः पुत्रगुणैर्युत ।
यथा दशरथस्य त्वं तथा मम न संशय । [40]
चिन्तयन्सततं राम किं कुर्यां नृपते प्रियम् ।
चिन्तयानस्य कालो मे महानत्र मोहितस्य च ।
विचलं त्वयि मे स्नेह पश्य संभावना च मे ।

12

(l 1) D3 तत्र युद्धं महाघोरं (for the prior half) D4.8 भयंकरं (for -समाकुलम्) —(l 2) Ñ1 D3 महद् (for तत्र) —(l 3) Ñ1 D3 -सहस्रेण (for सहस्रैश्च) D3 संवृतं (for संवृतं) D3 सुरसमान, L (ed) सुरसंमत (for सुर संमतम्) —(l 4) L (ed) पलायित (for पलायत) —(l 5) Ñ1 D3 ततो भग्नं (for तत्प्रभग्नं) —(l 6) Ñ1 D1 8 9 -वृक्षैश्च (for -वर्षैश्च) Ś Ñ1 पादपवान्, D3 प्रवृष्टवान् (for प्रवृष्टवान्) —(l 7) Ñ1 D1 कृतं, D1 8 अभूत् (for महत्) Ñ1 D3 रक्षित D1 8 विद्रुत D1 3 8 [उ]पद्रुत (for द्रावितं) —Ñ1 D3 om l 8-9 —(l 8) D1 महेन्द्र (for च सह) D1 8 8 राघव (D8 °व) (for ते पिता) —(l 9) D1 4 भिण्डिपालैश्च D1 8 प्रासैस् (for पाशैस्) D1 4 8 परश्वधैः —(l 10) Ñ1 D3 स्वयं (for त्वरन्) —(l 11) D3 स (for first च) L (ed) वा (for third च) —(l 12) Ñ1 D3 घोरान्, D3 सर्वान् (for क्रुद्ध) D1 [आ]शु संक्रुद्ध (for [अ]सुरान्क्रुद्ध) —(l 13) D3 स (for तु) Ś D13 दैत्यदानवं (for दैतेयानां) Ś D4 13 महद् (for तत्र) Ñ1 D1 4 8 बलानि च (D8 4 तु) (for बलं तदा) —(l 14) D1 मद्य (for भद्रस्य) Ñ1 D1 4 8 चक्रुस् (for चक्रे) —(l 15) D3 नराश (for नाराच) D1 (with hiatus) भ्रमशस्त्र (for क्षुरप्राङ्ग) D1 3 -समाहित (D8 °त) (for समायुतम्) —(l 16) Ś D1 4 13 तथ् (for तं) D1 दै (for च) D1 [अ]थ (for [आ]शु). —D1 om l 17-18 —(l 17) Ñ1 D3 तथैव (for हता) दैत्य) —(l 18) D1 4 8 निर्वृता (for निर्वृता) —(l 25) Ś D4 13 उवाच (for अथे) D3 तथा (for तदा) D3 राज्ञि (for राज्ञा) D3 तदा (for अथ) Ñ1 D3 देवा वाक्यमथाब्रुवन् (for the post half) —(l 26) D1 महाराज, D3 पुत्र राजन् (for सुता राजन्) —(l 27) Ś1 3 तत्र (for तथा) —(l 28) Ś Ñ1 D13 महावीर (for महावीर्य) Ñ1 D1 सुमित्रानन्द —(l 30) D3 पूज्य तं D1 3 संपूज्य (for सपूज्य). Ñ1 D3 8 8 तु (for देवा) L (ed) पूजितो त्रिदिवैर् (for the prior half) D3 [अ]थ (for च) Ś D13 [अ]थ (for [उ]त) —(l 31) Ñ1 D1 4 8 8 स(D4 8 च)स्त्राणि (for अस्त्राणि) Ś रत्नानि (for दिव्यानि) —(l 32) D1 दिव्य D3 शुभ्रं (for राम) D1 रत्न (for दिव्यं) D1 वा (for च) —(L 33) D1 विसृष्टस्तु (for विसर्जितस्) D1 तदा (for ततो) D4 8 महत्स्त्वा स (for मया सह) —(l 34) Note hiatus between the two halves. Ñ1 D3 अथागच्छत् (for आगच्छत्) D1 [अ]योध्यां (for राजा) Ś D13 ह्ययोध्यां D3 स राजा (for अयोध्यां) —(l 35) D3 महाबाहो (for महाबाहु) Ś D4 8 13 स्तां (for तां) Ś D1 11 च (for ह) —(l 37) Ś1 D4 8 11 तु (for स) D3 सुख (for सुखी) —(l 38) Ś D1 8 13 स्व (for स्व) Ñ1 पुनरागम —(l 39) Ñ1 D1 4 पुत्र (for पुत्र) D3 पुत्र (for पुत्र) Ś D4 13 सर्वैः पुत्रगुणैर्युत (for the post. half) —(l 40) D3 तथा (for यथा) D3 दशरथो मम D1 4 मम (for मम) D3 प्रियो भ्राता (for तथा मम) —(l 41) D3 कुर्वे (for कुर्यां) —(l 42) Ś D4 13 [ऽ]त्र (for मे) D3 मे कालो (by transp) (for कालो मे) Ś

कृतप्रसादः भीतो न कृत तस्य यत्प्रियम् ।
करिष्ये ते प्रियं तस्माद्यथा दशरथस्य हि ।   [45]

13

After 6 15 24 Ś Ñ1 B4 D1-11 (Ś1 D3 8 followed by 294*) 6 8 12 ins after 307*, Ñ1 V1 3 ins l 6-9 followed by l 88-90 of App I (No 14) and Ñ1 ins l 20-29 and l 34-37 followed by l 4-8 and l 14-17 of App I (No 14) after 6 15 15 after 307*, B2 3 ins l 6-9 followed by l 88-89 of App I (No 14) then ins l 1-2 followed by l 39-87 (B3 l 39-40 and l 65-66) and l 90 of App I (No 14), D5 7 10 11 S (D3 G1 after 301* M1 2 after 302*) ins only l 1-2 after 6 15 21

कृतानि प्रथमेनाह्ना योजनानि चतुर्दश ।
वानरैर्नगसकाशैः सेतुकर्मणि निष्ठितैः ।
ततो विद्याधराः सर्वे देवा देवर्षयस्तथा ।
यक्षभूतपिशाचाश्च सर्वे चाप्सरसां गणाः ।
विस्मितास्तत्सुराकारे बध्यमाने महोदधौ ।   [5]

श्रान्तांश्च तपते सूर्यस्तदा वानरपुंगवान् ।
अभ्राणि जज्ञिरे दिव्यं पीत्वा सूर्यप्रभामिव ।
प्रववर्षं च पर्जन्यो मारुतश्च शिवो ववौ ।
वृक्षेभ्यश्च तदा पेते कपिभक्ष्यं फलं बहु ।
ततोऽस्तंगत आदित्ये निषेदुर्वानरर्षभाः ।   [10]
आरोहास्तु समास्थाय सर्वे ते सर्वतो दिशम् ।
सुषुपुः सुमहावीर्याः ससुग्रीवविभीषणाः ।
कथं दृश्येत सा लङ्का कथं बध्येत सागरः ।
एवं समुत्सुका भूत्वा शेरते वानरर्षभाः ।
उत्साहयुक्ता हृदयं कौतूहलसमन्विताः ।   [15]
रात्रिशेषं तदरयुग्रं निन्युः कृच्छ्राद्दिवौकसः ।
ततः प्रभातसमये कृत्वा पौर्वाह्णिकीं क्रियाम् ।
परस्परं समुत्साह्य प्रस्थिताः सर्वतो दिशम् ।
ततः शृङ्गाणि जगृहुः पर्वतानां प्लवंगमाः ।
विचित्रपुष्पा गिरयो धातुचित्रशिलास्तथा ।   [20]
शोभन्ते हरिशार्दूलैरूढाः सेतुबन्धने ।
तानि कोटिसहस्राणि वानराणां महात्मनाम् ।
विक्षिपुर्विविधं द्रव्यं समुद्रे सेतुबन्धने ।

D13 मे (for स्य) D3 विदितस्य (for प्रीडितस्य) D6 मत्पीडितस्य D8 मे पीडितस्य (for स्य प्रीडितस्य) —(l 44) Ś1 भीमो Ś3 D12 भीम D6 क्रीतो (for भीतो) D9 यस्य (for तस्य) D9 तद् (for यद्) —(l 45) Ś D4,13 तत् (for ते) and तस्य (for तस्माद्)

13

—V1 3 om l 1-5 M1 om l 1 —After l 1 D3 ins

1* द्वितीयेन तथा चाह्ना योजनान्येकविंशति ।
तृतीयेन तथा चाह्ना योजनान्येकविंशति ।
चतुर्थेन तथा चाह्ना द्वाविंशतिरिति श्रुतम् ।
पञ्चमेन त्रयोविंशद्योजनानां समाततः ।
[cf v l l 1 3 5 7 of 303*]

—(l 2) B4 नल (for नग) Ś D4 12 निश्चितैः, B2 3 (अ)निश्चितैः, D1 3 निश्चितैः (for निष्ठितैः) B4 सेतुकर्मणि निश्चितैः (for the post half) D5-7 10 11 S प्रहृष्टैश्च (G1 8 °ष्टैस्तु M1 2 °ष्टैः) सेतुकार्योपस्करणे प्लवंगमैः —B2 3 om l 3-5 —(l 3) D1 देव (for देवा) B4 गन्धर्वाश्च (for देवर्षयः) —(l 4) B4 यक्षभूता, D1 यक्षभूता (for यक्षभूत) —(l 6) Ś D4,13 भ्रान्तान् (for श्रान्तान्) D1 3 प्रतपे (meta) (for तपते) Ś Ñ1 D4 8 11 क्लान्ताविश्राम्य वानरान् (for the post half) V1 3 B2,3 श्रान्तेषु न तपे (V1 तापयन्) स्म (V3 with hiatus भानवे स्म) वै कथंचित्सागरस्तथा (B2 3 °नदि) —(l 7) V1 दिव्य (for दिव्यं) V1 3 B2,3 छादयित्वा रवेः प्रभाम्, D3 सेतावस्य दिवि प्रभा (for the post half) —(l 8) D3 प्रावर्षत् (for प्रववर्ष) D3 शिवं (for शिवो) Ñ1 मारुताश्च [illegible] बहु, B4 मारुत शीतलो ववौ (for the post half) —D1 om l 9-11 —(l 9) V3 D1 तथा (for तदा) B4 D13 कपिभक्ष्य, D1-3 कपिभक्षं (D3 °क्षं) Ñ1 तदा (for फलं)

Ś1 D8 12 परं, D1 गुरु (for बहु) Ś3 परं फलं V1 3 B2,3 कपिभक्षोपमं मधु (for the post half) —V1 3 B2 3 om l 10-23 —D12 om (hapl) l 11-14 —(l 11) B4 D3 8 तत (D3 सदा, D9 सुखं) स्थाप्य (for समास्थाय) D4 ते च संप्राप्य D1 सर्वेषु (for सर्वे ते) B4 D3 8 दिश (for दिशम्) —(l 12) D3 8 ते महावीर्या, D4 स महावीर्यं (for सुमहावीर्याः) B4 D8 ससुग्रीवाः सलक्ष्मणाः, D4 सुग्रीवश्च विभीषण (for the post half) —(l 13) D1 3 कदा (for कथं) D8 मध्येन (for बध्येत) —(l 14) D1 एवं समुत्सुकीभूता, D8 एव समुत्सुकास्ते (for the prior half) Ś1 सर्वे ते, D4 सेतवे (for शेरते) —(l 16) D4 (उ)षसा, L (ed) (उ)दिता (for (उ)ग्रं) D8 नि त्रु कृच्छ्रेण वानराः (for the post half) —After l 16, D1 reads an addl colophon [युद्धकाण्डे सेतुबन्धे प्रथमदिवस] —(l 17) D8 8 पू(D8 पौ)र्वाह्णिकी (for पौर्वाह्णिकीं) D8 कृत्वा पौर्वाह्णिकीं क्रिया (for the post half) —(l 18) B4 D8 समाभाष्य (for समुत्साह्य) D8 दिशं (for दिशम्) —Ś D3 8 12 ins l 20-29 l 34-37 after 298*, while Ñ1 D6 ins l 20-29 l 34-37 after 6 15 15 (D8 after 15 [r]), Ś1 D4 12 repeating l 20-22 and D3,8 repeating l 20-23 in their proper place —(l 20) D8 (first time) विचित्र (for गिरयो) Ñ1 B4 D1 8 शिलाः (for शिलास्तथा) D8 (second time) ... तत्र (for तथा) Ñ1 विचित्रा गिरयो धातुचित्रशिलाशतास्तथा —(l 21) Ś D4 10 (Ś1 D4,11 first time) शोभन्ते (for शोभन्ते) Ś Ñ1 D4,8,12 (Ś3 D12 both times D8 first time) उपेते ; Ñ1 B4 D8 वाह(B4 °ह्य)ता (for ऊढाः) —D8 13 om l 22-23 —(l 22) Ś D4 तस्मिन् (for तानि) D8 (first time) ... (second time) ... —(l 23) Ñ1

नालिकेरालैः समन्दारैस्तथा वेत्रलतायवैः ।
सेतु बबन्धु शैलैश्च वृक्षैश्च सुमहाबल । [25]
नवमेघनिकाशैश्च नगै परमपुष्पितै ।
तैः समूलैः सपत्रैश्च नल सेतु निबद्धवान् ।
बलिभिर्वानरैर्वेगाद्वाहुभिस्तीरजा द्रुमा ।
ताडिता पातनाश्चत्र समुद्र सहिता पता ।
प्रियकामस्तु रामस्य सुग्रीव सप्रहृष्टवान् । [30]
बद्ध समारभत्सेतु स्वय नदनदीपतौ ।
वेगमारोप्य तो काले महाबलमिव वायुना ।
स्वय वानरराजेन गिरिशृङ्गमुपाहृतम् ।
सुग्रीवश्चापि शृङ्गाणि गिरीणां शिखराणि च ।
आरुह्य रुहा शतशश्चिक्षेप लवणाम्भसि । [35]
दर्दुरस्याद्रि धीमाञ्शृङ्गमारुह्य पाणिना ।
लवणाम्भसि चिक्षेप मविद्युतमिवाम्बुदम् ।
अर्धयोजनविस्तीर्ण विन्ध्यस्य शिखरं महत् ।
सुषेण पाणिना गृह्य पातयामास सागरे ।

14

After 295*, Ś Ñ2 B4 D1 4 8 9 11 ins Ñ1 V
B2 3 ins l 4-5 (Ñ1 V1 l 4-8) and l 14-17 af
l 37 and l 88 90 (B2 3 l 88-89) after l 9 of Ap
I (No 13) B1 3 ins l 39-87 (B3 l 39 40 a
l 65-66) and l 90 after l 2 of App I (No 1
D1 cont after App I (No 13)

नीलेन मलयस्याथ शृङ्ग द्रुमलताकुलम् ।
दोर्भ्यामुत्पाट्य तरसा क्षिप्त लवणसागरे ।
शब्दश्च सुमहाञ्जातो विद्युतामम्बरे यथा ।
सशृङ्ग चन्दनवन सर्वत पुष्पित महत् ।

विविधः (for विविध) Ñ2 B4 D9 सेतुबन्ध (for सेतुबन्धने) —V1 3 B2 3 read l 24-29 after 6 15 — (l 24) Ś2 D13 सालैस, V1 B4 D1-4 8 11 ताल- (for शालैस) Ñ1 मन सालैस Ñ2 B4 D1 च हिंतालैस D2 3 8 समनो°स (for समन्दारैस) V1 3 B2 3 गुल्मै शुल्मै V3 4 सत्ताल सैतालैस (for the prior half) V2 स्तम (for तथा) D4 चित्र (for वेत्र) Ñ1 (म चत्र, L (ed) शत (for यवै) V1 नारेलि (for लताचये) —Ś1 om l 25 —(l 25) V1 3 B2 3 वीरो (V2 °रे)सु (for शैलैश्च) L (ed) सुमहाबले (for सुमहाबला) V2 3 B2 3 वृक्षैश्च महाबला D1 वृक्षैश्च महाबल (for the post half) —(l 26) Ñ1 नाग, Ñ2 B4 D4 5 न (D8 ना)गै, Ñ2 स च (for नग) V2 तु (for च) —D1 om from the post half of l 26 up to the prior half of l 29 while Ñ1 om (hapl ?) from the post half of l 26 up to the prior half of l 27 Ś2 B2 नगै (for नगै) B4 च वरि (for परम) Ñ2 पुष्पितै (for पुष्पितै) —(l 27) D1 सपुष्पे (for समूलै) B2 3 सपत्रै समूलैश्च (by transp) B4 D1 समूलैः ससत्वैश्च (for the prior half) Ñ2 B4 नलसेतु Ñ1 V1 3 B2 3 बबन्ध तैः, Ñ2 B4 प्रबबन्धे, D1 3 बबन्धतु; L (ed) बबन्ध ह (for निबद्धवान्) —After l 27 V1 3 B2 3 ins

2* अन्ये सम्भृत्य पर्वतानि गिरीणां शिखराणि च ।
सागरस्य जले चक्रु सेतु शतसहस्रश ।
ते द्रुमै पुष्पितैश्चैव तृणकाष्ठैश्च वानरा ।
मेघाभै पर्वताग्रैश्च चक्रु सेतु महोदधौ ।

[(l 1) V1 B2 तु सद्वद् (for सागरस्य) —(l 2) V1 सेतु चक्रु (by transp) —(l 4) V2 पर्वताभैश्च (for पर्वताग्रैश्च)]

—(l 28) V1 3 B2 3 वेगिभिर् (for वानरैर्) Ś D1 4 11 वीरैर् (for वेगाद्) Ñ1 वक्तिमिश्च, V1 3 B3 3 कपिभिश्च, D1 बहुभिश्च (for बाहुभिश्च) —(l 29) V1 3 B2 3 कपिता B4 तनि ते (for ताडिता) Ś1 पातिताश्च; Ñ V1 3 B2 3 पतिताश्च (for पातिताश्च) —V1 3 B2 3 om l 30-33 —(l 30) D9 (for तु) —(l 31) Ñ2 B4 D9 आरम्भे, D1 2 8 समारे (for समारभत्) —(l 32) Ñ2 B4 D9 विस्तार, D9 वेगे (for वेगसार) —V1 3 B2 3 ins. l 34-37 after l 8 of 298* —(l 34) Ñ2 B4 D2 3 तथापि Ñ2 B4 D2 3 शृ (for चापि) B4 तरूणां (for गिरीणां) V1 3 B2 3 मेघसन्निभ —(l 35) V1 3 B2 3 चिक्षेप (for शतशश्) L (ed) आरु शतशो वृक्षैश्च (for the prior half) V1 3 B2 3 शतशो सहस्रश (for the post half) —(l 36) D1 दद्रु (corrupt) (for दर्दुरस्य) D1 द्रुम (for श्रीमान्) and वेग (for शृङ्ग) V2 3 B2 3 शृङ्ग श्रीमान् (by transp) —(l 37) Ñ1 विद्युतम् (for सविद्युतम्) Ñ2 B4 D9 सविद्युदिव तोयद, D6 सविद्युदिवतोयद (for the post half) —After l 37, Ś V1 3 B2 3 D1-4 11 cont l 4- (Ś1 om l 8, V2 B2 3 cont l 4-5) and l 14-1 (Ś1 l 15-17 only) of App I (No 14), Ś D1-4 1 repeating l 4-5 and l 14-15 (Ś1 D2 l 15, D l 14 only) in their proper place. —Ñ1 V1 3 B1 om l 38-39 —D4 om l 39 —(l 39) D1 कृत्वा (for गृह्य) Ś D11 पातयामास पाणिना गृह्य (by transp)

—Thereafter D1 cont App I (No 14).

14

D1 om l 1 2 —(l 1) Ś1 नलेन (for नीलेन) D1 (म)द्रे (for (म)य) D2-4 8 रुहा (D8 समा)कुल (for लताकुलम्). —(l 3) Ñ2 B4 D9 स (Ñ2 सु) शब्द (for शब्दश्च) L (ed) जज्ञे (for जातो) Ñ1 B4 D9 बलाहक, D1 मेघानाम् (for विद्युताम्) —Ś D1-4 11 cont l 4-8 (Ś1 om l 8) and l 14 17 (Ś1 l 15-17 only) after l 37 of App I (No 13) repeating l 4-5 and l 14-15 (Ś1 D2 l 15 D4 l 14 only) here —(l 4) D3 (second time) पवन (for चन्दन) Ś D1 4 11 (all first time) सप्ताकार (D2 °नदन)वन V1 3 B2 3 तदन्तरत शृ (for the

आरुह्याजहतु श्रीमान्मैन्दश्च द्विविदश्च ह । [5]
हनूमता च वीरेण सत्कृत सेतुकर्मणि ।
सप्तयोजनविस्तीर्णं पर्वत प्राप्य पाणिना ।
लवणाम्भसि चिक्षेप मध्ये कपिवृषस्तथा ।
गजो गवाक्षो गवयश्च शरभो गन्धमादन ।
पर्वते शिखराण्यूह्य महेन्द्रादागता द्रुतम् । [10]
चिक्षिपु सहसा सर्वे पर्वतान्पर्वतोपमा ।
पर्वतास्तु सुसमुक्ता पतन्त सागराम्भसि ।
क्षोभ चक्रु समुद्रस्य क्षीरोदस्येव मन्थने ।
गिरीणा भिद्यमानाना सागरे सेतुकर्मणि ।
भुवि दिव्यन्तरिक्षे च शुश्रुवे निनदो महान् । [15]
तेन वित्रासिता सर्वे मृगपक्षिगणा वने ।
नागकुक्षुरपतितु शरीरेष्वेव शेरते ।
आश्चर्यमित्यभाषन्त मुनयो दिवि सस्थिता ।
पुष्पवर्षाणि मुमुचु सगन्धर्वमहोरगा ।
साधु साध्विति चाभाष्य वानरान्प्रशशसिरे । [20]
देवदुन्दुभयो नेदुर्ननृतुश्चाप्सरोगणा ।
तुम्बुरुप्रमुखाश्चैव गन्धर्वा गीतकोविदा ।
दिव्यगानेषु गायन्ति तत्कीर्तिसमन्वितम् ।
दिवि तेषा निनादस्तु वानराणा च निस्वने ।
पर्वतानां च सघर्षाच्छब्द समभवत्तदा । [25]
शुचिशुक्ल्यपगमे मेघाना गर्जतामिव ।
सत्त्वाना च महानादै स्तनिता गिरिकन्दरा ।
तत्र शब्देन महता नान्यच्छ्रूयेत किंचन ।
द्वितीयेऽहनि तस्मिंस्तु मध्य प्राप्ते दिवाकरे ।
श्रान्तास्तु वानरा सर्वे वृक्षमूलानि भेजिरे । [30]
फलानि भक्षयित्वा च पीत्वा च विविध जलम् ।
विश्रान्ताश्च वितृष्णाश्च पुन सर्वे प्रचक्रिरे ।
वृक्षान्केचित्समाजह्रु शिला केचित्समाहरन् ।
पर्वताना तथा सानूस्तृणकाष्ठ तथापरे ।
क्षिपन्ति सहसा हृष्टा वानरा लवणाम्भसि । [35]
क्षिप्त क्षिप्त नल सर्वं समीभूत करोति स ।
आगतैर्गच्छमानैश्च नर्दमानैश्च वानरै ।
पतद्भि क्षिप्यमाणैश्च सकुल सर्वतोऽभवत् ।
दिवसेन द्वितीयेन षड्विंशद्योजनानि तु ।

prior half) V1 D2 (first time) पर्वत (for सर्वत) —(l 5) B3 D1 आरुह्य Ś (both times) N1 V1 D4.5.11 (D4.11 first time) जह्नु, B2.3 प्रहृत, D2 (second time) जघ्नु (for [आ]जहतु) V1.2 B2.3 वीर (for श्रीमान्) D1 आरुह्यारुह्य श्रीमान् (for the prior half) Ś1 (first time) D11 (second time) य (for ह) D2 (second time) तथा V1.2 B3.4 D1 (first time) मैन्दे द्विवद पर च (for the post half) —(l 6) V1 illeg for च वीरेण D1 तद् (for सत्) V1 कृते वै, D3 सत्कृते (for सत्कृत) D3 कर्मणा N2 B4 D2 transp सत्कृत and सेतुकर्मणि —(l 7) D4 सप्तयोजनमास्तीर्ण (for the prior half) V3 गृह्य (for प्राप्य) —(l 8) Ś1 N1 D1.5.11 तत (for तथा) —N2 om l 10 —(l 10) D1.2 खगाण्यादाय सर्वे (D2 पर्वे)ते (for the prior half) —(l 11) B4 वानरा रिपुघातिन (for the post half) —(l 12) D1 च (for तु) B4 D2.4.5 सुसंयुक्ता, D1.2.3 सम यु (D3 यु)क्ता, L (ed) सुसंकुद्धा (for सुसमुक्ता) D5 पतिता (for पतन्त) Ś N2 D11 लवणाम्भसि —(l 13) Ś D3.4.11 सागरस्य (for क्षीरोदस्य) D11 पर्वणि —(l 14) V1.2 B2.3 वानर (for सागरे) —(l 15) V1 चैव (for दिवि) Ś1 V1 D11 (Ś1 D11 second time) दिवि भुवि (by transp) Ś1 (second time) दिवि भूमि, V1 भुवि चैव (for भुवि दिवि) N2 V1 B1.2 [अं]तरिक्षे Ś D2.4.5.11 (Ś D4.11 both times) भूयो N2 सुश्रुवे, D1 सुश्राव (for शुश्रुवे) —(l 16) N2 विद्राविता (for वित्रासिता) —(l 17) D1 महावन्त् Ś1 तत्पतिषु N1 नि पतितु L (ed) प्रतिस्थानु (for स्वपतितु) D2 नागकुञ्जर पतितु (for the prior half) Ś D4.11 [अ]पि (for [ए]व) D2 शेरते V1.2 B1.2 भ्रष्टम (V2 न शक)त्म पतितु पिपरे पश्य (B2.3 °यु स्थ, शेरते (B2.3 °ता) —After l 17 Ś D4.11 ins l 9-10 of 293*, while V1 ins.

1* * * * भवन केचित्किन्नरा भयमोहिता ।
* * * * * * * * * प्राप्तानन्दाभवन्तदा ।

—D1 om from l 18 up to पुष्पवर्षाणि in l 19 —(l 20) L (ed) भाषन्तो (for चाभाष्य) Ś1 वानरैस्ता (for वानरान्प्र) D1.2.3 च प (D3 श)शसिरे —(l 21) D1 दिवि (for देव) —(l 22) N2 B1 D1.3 तुम्बरु (for तुम्बुरु) N2 B4 D2 गान (for गीत) —(l 23) Ś D1.11 दिव्यगानेषु D1.2.3 दिव्यगाने (D4 °गाने)षु D3 दिव्य गणेषु D5 दिव्यगानेन —(l 24) Ś D1.4 निस्वन —(l 25) B4 D2.3.5 संहर्षा (D3 °र्ष) (for संघर्षात्) D2 तु सुमहाश् (for सम भवत्) Ś D11 महान् (for तदा) —Ś1 om l 26–27 D2 om from l 26 up to the prior half of l 27. —(l 26) D1.2.3 स्वनिकाले (D3 °काले) (for °व्यपगमे) —(l 27) L (ed) स्तनिता D5 इव गर्जता (by transp) —(l 27) L (ed) स्तनिता D2 स्तनिता वानरा गिरा (for the post half) —(l 28) B4 शैल (for तेन) D2 [अ]यो (for [अ]न्यत्) D2 श्रूयेत D5 निस्वन N2 B4 D1.2 नान्यच्छ्रूयत नि स्वनम् (N2 नि स्वना, D3 रोदसी समपूरिता, L (ed) नान्यच्छ्रूयत कश्चन (for the post half) —(l 29) N2 B4 D2 मध्ये (for मध्य) —B4 om (hapl ?) l 30–34 —D1 om l 31–35 —(l 31) D1 ते D2 तु, L (ed) [अ]थ (for first च) D3 om (hapl) पीत्वा च D1 तु (for second च) D1 मधुर मधु —(l 32) N2 D2 [प]व तु (D3 तु)मातृ (for वितृष्णाश्च) D2 प्रहर्षिरे L (ed) प्रयेतिरे —Ś D11 om l 33-35 —(l 33) D2 समाजग्मु (for समाजह्रु) —(l 34) N1 D3 सार्धं (for सानूंस्) D1 शकान् D1 पते तथा, D2 (m up to l 36) भ्रमपरे D3 तृणकाष्ठं तथापरे (for the post half) —(l 35) N2 D1 हृष्टा (for हृष्टा) —(l 36) Ś1 D11 सर्वे (for सर्वं) N2 B4 D2 सम्मीभूत L (ed) च (for स) —(l 38) D1 पतत (for पतद्भि) D2 सतत संकुलो (for

बद्धानि वानरैस्तैस्तु समुद्रे सेतुकर्मणि । [40]
पश्चिमायां तु संध्यायां यथा स्थानानि भेजिरे ।
कर्माणि कथयन्तस्ते स्थानि स्थानि प्लवंगमाः ।
रामाय कथयन्ति स्म पश्य सेतुं महोदधौ ।
रामपादावुपस्पृश्य सुग्रीवस्य च वानराः ।
शिशियरे तत्र तत्रैव केचिज्जाग्रति हर्षिताः । [45]
समुद्रसुकाना त्वेषां तु गता सा शर्वरी सुखम् ।

Colophon

प्रभातायां तु शर्वर्यामुदिते च दिवाकरे ।
वानराणां सहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
तथैवर्क्षसहस्राणि गोलाङ्गूलायुतानि च ।
बबन्धुः सागरे सेतुं राघवप्रियकाम्यया । [50]
अद्य पूर्वमद्य पूर्वमिति शैलान्प्रचिक्षिपुः ।
क्षिप्ता पर्वतवृष्टिः सा चालयामास सागरम् ।
क्षुभिते सागरे तस्मिन्क्षुब्धाः सागरवासिनः ।
नागाश्च वानराश्चैव किमेतदिति मेनिरे ।
प्रलयः किं नु संप्राप्त उताहोऽमृतमन्थनम् । [
सेतुकर्म समारब्धं रामेण विदितात्मना ।
ज्ञात्वैव तत्त्वतस्ते तु निरुद्विग्नास्तत स्थिताः ।
वानरा रभसेनैव बबन्धुः सागरं तदा ।
अन्ये च सूत्रं गृह्णन्ति दण्डं संचारयन्त्यपि ।
समश्च क्रियतामेष मध्येन बभाषिरे । [
अन्ये क्षिपन्ति द्रुमषण्डान्पादपानपरे पुनः ।
विश्राम्यन्त्यपरे क्रान्त्वा कश्चिच्छिला सिषेविरे ।
आस्फोटयन्वल्गन्तश्च चक्रुः किलकिलामपि ।
वृक्षाद्वृक्षं पतन्त्यन्ये पर्वतात्पर्वतं तथा ।
दिवसेन तृतीयेन पञ्चाशद्योजनानि च । [
बद्धानि कपिभिर्वीरैः शेषं तु दशयोजनम् ।
स्वस्त्यथ बध्यते सेतुरिति कृत्वा प्लवंगमाः ।
धृतिमन्तः प्रसुप्तास्ते कृतकर्माण एव च ।
प्रभातायां निशायां तु राममूचुर्वनौकसः ।
अद्य राम महाबाहो सेतुर्निष्ठां गमिष्यति । [
अद्य द्रक्ष्यसि तां लङ्कां पुरीं रावणपालिताम् ।

संकुल स्वतौ) —D1 om l 39 —(l 39) D4 om (hapl) द्वितीयेन Ś3 Ñ3 B2–4 D9 च (for तु) —B1 om (hapl sec var) l 40–49 —(l 40) B3 च (for तु) D1 चतुर्दिशस्ते (for वानरैस्तैस्तु) —(l 41) Ñ3 B4 तथा (for यथा) —(l 42) D4 om (hapl) स्थानि —(l 43) D1 कथयतश्च (for कथयन्ति स्म) B4 तत- (for पश्य) —(l 44) D1–4 13 पादस्तुप D3 पार्श्वेन (for पादाव॰) D4 तु (for च) —(l 46) D1 केचन्चिद् (for त्वेषां तु)

Colophon —*Kaṇḍa name* Ś1 Ñ3 B1 D1 3 4 8 13 सुंदरकांडे —*Sarga name* Ś D8 4 12 सेतुकर्मणि Ñ3 B4 D3 8 9 सेतुकर्म D1 द्वितीयदिवसे सेतुबंधन —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 B4 D1 3 4 8 12 om Ś3 101 Ñ3 D4 103 D3 107 L (ed) 97 —After colophon D4 concludes with राम

—(l 47) Ś D13 च (for तु) Ñ3 B4 D8 9 उद्गच्छति (for उदिते च) D1 रविमंडले D4 समुद्गच्छति भास्करे (for the post half) —(l 48) D3 transp the post half of l 48 and the post half of l 49 B4 (with hiatus) अयुतानि (for प्रयुतानि) —B1 om (hapl) l 49 —(l 49) L (ed) शतानि (for [अ]युतानि) —(l 50) Ś Ñ3 D1 4 12 प्रीति (for प्रिय) —(l 51) B1 चिक्षिपुः —(l 52) B3 D3 च (for सा) D1 ञालयामास (for चालयामास) D4 (with hiatus) अत्र (for सागरम्) —(l 53) D3 क्षुभिता (hypm) (for क्षुब्धा) Ś D4 12 भूमय (for वासिन) —(l 54) D2 तत्र (for चैव) —(l 55) D1 3 8 किं तु D3 किमु (for किं नु) B3 प्र लोचन (for संप्राप्त) —(l 56) D1 तथारब्ध (for समारब्ध) [D3 विदित (for विदित) —(l 57) Ś1 वै D1 3 4 8 [त]व (for [त]त) Ś D4 12 विष्टिता स्ते (for तत्त्वतस्ते तु) Ś D3 12 निरुद्धो[D3 °द्वे]गास्त (for निरुद्विग्नास्त) D1 तथा D8 अथ (for तत) Ś1 तत (for स्थिता) —(l 58) B4 तथा D4 रता (for तदा) —(l 59) Ś D4 12 सूत्र प्र (for च सूत्र) D4 [illegible] (for दण्ड) Ś D3 4 12 संधा[D3 °धा]रयति (for संचारयन्ति) B3 सूत्र गृहीत्वा तत्रैव प्रहृष्टा संचरन्त्यपि —(l 60) B3 अथ (for एष) B3 नलमुखु क्षपातिना (corrupt) (for the post half) —B1 D2 om (hapl ?) l 61–62 —(l 61) D सचलान् (for द्रुमषण्डान्) Ś D13 आक्षिपन्नचलान्केचिद् D2 अन्ये क्षिपन्तश्चलान् D4 आक्षिपति चाचलान् (subm) (for the prior half) B3 चापरे Ś D13 द्रुमा B3 तथा (for पुनः) —(l 62) Ś Ñ3 D4 12 श्रान्ता (for क्रान्त्वा) B3 विशास प्राक्रांता (for the prior half) D3–4 नि[D3 वि]षे (for सिषेविरे) —(l 63) Ś1 D3 4 13 प्र(D3 व)वल्गु (for वल्गन्तश्च) B3 D3 आस्फोटयत सवलान् (D3 प्लवग [hypm]) B4 D1 8 9 आस्फोटयतो वल्ग(D4 रम)तश्च (for the prior half) —(l 64) B1 वहन्ति (for पतन्ति) D तदा (for तथा) —(l 65) B3 D3 द्वितीयेन (for तृतीयेन) B3 D3 षड्विंशद् L (ed) चत्वारिंशद् (hypm) (for पञ्चाशद्) Ñ3 D1 3 8 9 तु (for च) —(l 67) Ñ3 B4 D4 श्वस्तात्र B3 स्वयं च, D3 श्वस्त्वेव D4 सादरं (for स्वस्त्यथ) Ñ3 B4 D1 3 8 9 बध्यतां Ś D13 यत्वा B3 [उ]क्त्वा (for कृत्वा) —After l 67 B3 ins

2* आयासे धृति कृत्वा उत्क्रान्ता पुरान्यपि (sic) ।
पीत्वा च विविधं वारि बभूवुर्मिलिता स्वयम् ।

—(l 68) D4 धृतिं कृत्वा (for धृतिमन्त) B3 तत्र प्रमतास्ते सत्र (for the prior half) D1 कर्मणि (for कर्माण) D वै (for च) —(l 69) Ś B3 D13 तु (B3 च) शर्वर्यां D4 रजन्यां तु (for निशायां तु) —(l 70) B3 द्रक्ष्य D1 पश्य D यास (for अद्य) Ś1 एवमेव (for अद्य राम) D3 सेतुनिर्बन्धनेन (for the post half) —(l 71) D2 यदि (for अद्य)

एवमुक्त्वा ततो राम वानरास्ते महाबला ।
एकोत्पातेन ते सर्वं समुत्पेतुर्वलीमुखा ।
प्रगृह्यैव वृक्षांस्ते शिला केचित्प्लवगमा ।
शैलशृङ्गाणि चाप्यन्ये तृणकाष्ठान्यथापरे । [75]
अन्ये च वारयन्ति स्म बहुना किं प्रयोजनम् ।
अन्योन्यस्य च तेजांसि वर्धयन्त प्लवगमा ।
आकाश शङ्खसकाश छादयन्तो घना इव ।
नर्दमाना महानाद प्रावृट्काले इवाम्बुदा ।
आकाश समदृश्यन्त पक्षवन्त इवाचला । [80]
पर्वतानः ततो वृष्टिश्छादयन्तो नभस्तलम् ।
सागरोपरि मुक्ता सा शेष सद्धान पिच्छिला ।
दशयोजनमात्र तु सर्वं बद्धसरोवर ।
बद्धो बद्धेति वदता सिद्धानामम्बरे स्वन ।
वानराणा च हृष्टाना सहसा सबभूव स । [85]
दशयोजनविस्तारमायत शतयोजनम् ।
नलश्चक्र महासेतु मध्ये नदनदीपते ।
समुद्रवरदानाच्च सविधानाच्च कर्मण ।
सेतु स्वल्पेन कालेन सिद्धा प्राप्तोऽभवत्तदा ।
वेलामूलात्प्रवृत्त स लङ्कामूले प्रतिष्ठित । [90]

15

After 6 15 Ś N V1 B2-4 D0-4 8 9 12 ins

ततो महात्मा कृतसेतुमीश्वर
प्रतीतरूप विजयाभिनन्दिनम् ।
पुन समुद्रोऽभिजगाम राघव
प्रभावमस्मै वरदोऽभिदर्शयन् ।
समागत लक्ष्मणजानराधिपौ [5]
विभीषणश्चर्क्षपतिश्च जाम्बवान् ।
मुदा प्रतीत हरयो वरप्रद
प्रणम्य राम सगरस्य चात्मजम् ।
स दिव्यरूपाभरणो महाद्युति
निशम्य राम मुनिवेषधारिणम् । [10]

B2 दृश्याणि B4 सीता (for लङ्का) D3 ल्या ता (by transp) D1 अप प्रस्था ता सीता (for the prior half) D4 लङ्का (for पुरी) Ś1 लङ्कापुरी (for लङ्कां पुरीं) D1 राक्षस (for रावण) —(l 72) B1 तत्र (for ततो) —D1 om l 73 —(l 73) B1 ते (for ए) L (ed) प्लवगमा (for वलीमुखा) —(l 74) Ś1 Ñ2 तैश्च (for चैव) B3 पादपान्कचित्, D1 चैव ते शैलान् (for चैव वृक्षांस्ते) Ś2 D2 4 12 शैलान् (for शिला) Ś1 वृक्षादी ** (for वृक्षांस्ते शिला) B4 काश्चित् (for केचित्) —B1 D2 om (hapl) l 75 77 Ś1 om l 75-76 —(l 75) Ñ2 भस्म (for तृण) D1 2 8 L (ed) तृण (L [ed] °ण) काष्ठम् Ś2 D12 च (for [अ]थ) —After l 76 D8 ins

3* अनेन गिरिजालेन बध्यन्ते दशयोजनम् ।

—(l 77) Ś1 om (subm) L (ed) तु (for च) D1 अन्योन्य ते तु (for अन्योन्यस्य च) D8 वर्धयन (for वर्धयन्त) L (ed) परस्पर (for प्लवगमा) —After l 77, D11 erroneously repeats the prior half of l 75 —(l 78) B1 आपपुर्, L(ed) छाद्यमानास्ते (for शङ्खसकाश) D8 छादमाना L (ed) वर्षाकाले (for छादयन्तो) Ś1 प्लवगमा (for घना इव) B3 घना इव चाबरे (subm) (for the post half) —(l 79) B3 D1 3 महानादान् Ś D11 नर्दयन्तो महानादान् (for the prior half) —Ś1 om l 80-81 —(l 80) B3 गृहीतशाखाचरै (for the prior half) —(l 81) Ñ2 नभस्थल. —(l 82) B3 शिला (for मुक्ता) —Ñ2 illeg for the post half Ś2 पिहित, B3 4 D8 पिहिता (for पिच्छिला) —B4 om (hapl) l 83-85 —(l 83) Ś1 विस्तार, Ś2 मात्रे तु (for °मात्र तु). B3 सेतुर्बद्धो विशेषत (for the post half) —(l 84) Ñ2 D1 3 बद्धो बद्ध इति घोषे (for the prior half) Ś2 सुरगणम् (for सिद्धानाम्) D3 भुवने (for अम्बरे) B3 सिद्धाना वदता वाच बद्धो बद्ध इति स्वन —(l 85) Ñ1 om. (subm), B1 D2 3 स्म (for च) D8 ह (for स) —Ñ2 illeg for l 86 —(l 86) l 86-87 = 6 15 20 B3 विस्तीर्णम् (for विस्तारम्) D8 transp आयत and शतयोजनम् —Ñ2 om l 87 —(l 87) D8 पतौ (for पते) —(l 88) V1 2 B2 3 कर्मणा (for कर्मण) D2 विधातुविश्वकर्मेण (for the post half) —(l 89) V2 तेषां, D8 दिव्यया (for सिद्धा) —Ñ2 om l 90 —(l 90) V1 कूले सेतु Ñ1 V2 समुद्रस्य, B3 4 D1 8 प्रवृत्त (B1 °त्ति)श्च D3 प्रवृत्ते, L (ed) प्रवृत्त सेतु (for प्रवृत्त स) V1 illeg B2 कूले दूरपारस्थो, D4 महार्णवस्याभिवृद्धो (for the prior half) Ñ1 om, B2 कूले (for मूले) —After l 90 Ñ1 V1 2 B2 ins

4* सागरस्येव सीमतां विचित्रस्थो व्यदृश्यत ।

[Ñ1 प्रकाशते, B2 व्यदृश्यते (for व्यदृश्यत)]

15

Ś2 begins with ॐ, D1 with श्रीगणेशाय नम । नम परस्मात्मने पुराणपुरुषोत्तमाय नम । नमो हरहरिहिरण्यगर्भेभ्यो नमो व्यासवाल्मीकिशुकपराशरप्रमुखचरणकमलेभ्य सरस्वत्यै । and then ins जयति भुवनशतिलक etc —(l 2) V1 प्रतीपरूप D0 विजयाय (for विजयाभि) Ś1 D4 °नन्दन Ñ D1 3 °नन्दित —(l 3) Ś Ñ1 निजगाम B2 3 D0 1 (ऽ)पि जगाम B4 [ऽ]जिगाम —(l 4) B4 D8 प्रभावमस्यैव तदा (for प्रभावमस्मै वरदो) B2-4 विवर्धयन् —V1 reads l 5-8 after l 40 —(l 5) Ñ B1 D1-3, 8 समागतौ, V1 तथागतौ D0 त स्वागत (for समागत) B1 पौरुष च (for लक्ष्मण°) —(l 6) Ś1 B3 om च D1 3 तु (for first च) Ś B2 3 D4 12 भीषेवान् —(l 7) Ñ V1 B4 D8 मुदा (for मुदा) B1 3 सुवाले (for प्रतीता) —(l 8) Ś D12 प्रणेमिरे त, D1 4 प्रणेमु राम B2 3 D0 8 प्रणम्य रामा मिमुदात (D0 °त च)स्थिरे, —(l 9) D1 °रूपस्य (for °रूप) B1 [आ]वरणो, D2 3 (आ)भरणे, Ś2 D2 12 महाद्युति.

शिरस्युपाघ्राय जयाय पुत्रव-
 दसमीक्ष्यमाणोऽनुशशास सागरः ।
न वत्स युद्धे सुनिवेष इष्यते
 विभज्य कर्माणि चरन्ति पार्थिवाः ।
स राम राजाभरणैरलंकृतो [15]
 जयाय गच्छेति जगाद सत्वरः ।
तथेति चोक्त्वा वचनं महोदधे-
 र्विसृज्य चीराणि जटा निरस्य च ।
शुभानि राजाभरणानि चाददे
 समुद्रदाय कवचायुधानि च । [20]
तथैव तेपे पुनरप्यतिक्रमं
 मनोवच कायसमाधिजं तपः ।
पिता यथैनं नियुयोज कृच्छ्रे
 स चापि रामो ददृशे महीं गतः ।
स लक्ष्मणस्यापि तथा यथ त्मन- [25]
 श्चकार वर्मायुधभूषणक्रियाम् ।
तयोर्द्युतिः संददृशे नराग्र्ययोः
 समेत्य चन्द्रोशनसोर्निशास्विव ।

ततस्तु रामे तपसा प्रदीप्ते
 वरैश्च राजाभरणैरलंकृतम् । [
अनुग्रहायाभिनिनाय सागरः
 सुदुष्प्रवेशं वरुणस्य चालयम् ।
स देवराजं वरुणं वरप्रदं
 ज्वलन्तमृद्ध्या समुदीर्णरूपया ।
प्रतीतमासीनमुपेत्य राघव- [
 स्तदा ववन्दे शरणं जगाम च ।
अथाभ्युपायादिषमायुधि ध्रुवं
 नराधिपायाप्यपतिः प्रसन्नवाक् ।
बले च वीर्ये च विवृद्धिमाददे
 स्वरेति चोवाच जयेति चेश्वरः । [
ततः समुद्रः प्रविनीय राघवं
 पितेव पुत्रं प्रशशास बुद्धिमान् ।
प्रजाय कृत्वा भगवान्प्रदक्षिणं
 ततोऽप्ययतस्सोऽपि यथागतो सुखम् ।
ततः प्रभुः सुखमुषितो विभावरीं [
 पुरोदयं सवितुरुपेत्य राघवः ।

—(l. 11) Ñ3 B1.4 D5 च राजपुत्र; D1.3 जयाय पुत्र.—(l. 12) V1 B3 D1.12 समीक्ष्यमाणो. Ñ1 V1 [ऽ]भिमहार; B3 D5 [ऽ]नुससार; D1 निशशाम; D3 न शशाक (for अनुशशास). B4 राघवः (for सागरः).—(l. 14) D3 विसृज्य (for विभज्य).—B4 repeats l. 15–16 consecutively.—(l. 15) D4 तं (for स). V1 B4 (first time) -[आ]भरणानि मत्तो. B4 सुराज वे साभरणैरलंकृता (corrupt).—(l. 16) B1 गच्छति; D4 गच्छेत्व. Ś1 Ñ1 B1 जगाम; D5–2.4.8 चकार (for जगाद). Ñ1 तत्वतः; Ñ2 B4 (second time) D2.9 सत्वर; D3 सागरः (for सत्वरः). V1 B4 (first time) गृहाण यथाविभवानि.—V1 lacuna for l. 17–18.—(l. 17) Ñ1 [त्र]कं. Ñ1 B3 D5 वचनात्. B3 D1.3 महोदधि.—(l. 18) Ñ1 B3 D2.3 जटा निरस्य; D1 जटाभिमां (for जटा निरस्य). B1 om. च.—(l. 19) V1 ततः स रामः प्रविभज्य (for शुभानि राजाभरणानि). Ś B3 D11 [आ]ददे.—(l. 20) D3 समुद्दायानि. B2.3 -[अ]वराणि (for -[आ]युधानि).—D5 om. from च up to स in l. 25. V1 om. च.—(l. 21) Ñ3 वे तत्; V1 B1 चेतत् (for तेपे). Ś अप्रतिक्रमम्; Ñ3 D5 पय स्थुः; B2.3 D3 अप्यतिक्रमे.—(l. 22) D3 चैव समीहितं (for -कायसमाधिजं). B4 सत्त्वः (for तपः).—(l. 23) Ñ V1 B1 D5 यदेवं; D3 तथैनं (for यथैनं). Ś D2.4.12 कृत्ये; B3 D2.3 कृच्छ्रतः (for कृच्छ्रे). B3 निजकृच्छ्रसंस्थाः.—(l. 24) D3 तु and राम (for स and रामो respy.). Ñ3 B1.4 D5 महीपतिः; D3 महीगत (for मही गतः).—(l. 25) Ñ1 B3 om. (hapl.) यथा. Ñ3 B4 D2.4.8 यथा तथा (by transp.).—(l. 26) Ñ1 V1 D5 कर्म-; D3 धर्म- (for वर्म-). Ñ V1 D2.3.8.9 -क्रियाः.—(l. 27) D1.3 संदधे (for संददृशे). Ś1 Ñ3 V1 B1.3 D1.4 नराधिपौ.—B3 om. l. 28.—(l. 28) Ñ1 B3 D5 चैकेन नभो. Ñ1 V1 निशाभिर; B4 विभाति.—(l. 29) Ñ1 V1 B1.4 D5 राजा (for रामे). Ñ1 V1 B4 प्रदीप्तो; Ñ3 B1.3 D1.2.3.9 प्रदीप्तं (B3 D5 °प्तो) (for प्रदीप्ते).—(l. 30) Ñ1 V1 B1.4 D5 अलंकृ-.—(l. 31) Ñ1 V1 अनुग्रहेणाभि-; B3 अनुग्रहायेद; B4 अनुग्रहायाभि- (for अनुग्रहायाभि-). B4 D1 सागर.—(l. Ñ1 B3 D2–4.8.12 स (for सु-).—(l. 33) Ñ3 संभाव्य (D5 स चैव) राजा (for स देवराजं).—(l. 34) V1 B4 D5 समुपेत-; D1.3 यशसाभि- (for समुदीर्ण-).—36) V1 D1.4 om.; B1.3 तु (for च).—Ñ1 lacuna B4 repeats consecutively l. 37.—(l. 37) हि (for [अ]भि-). D3 [आ]विजयाशिषो (for [अ]भिमायुधि). Ñ3 illeg.; B3 D1 ध्रुवम् (for ध्रुवं). V1 (first time) अथ स्युराश्चा (V1 °श्चा) शिषमायुधं ध्रुवम्; (second time) D3 तथाभ्युपायाशिषमभ्युदीरयन् (D1 °मायु अदीत्).—(l. 38) D3 स राघवश्च (for नराधिपाय). Ñ3 D1.2.9 प्रशान्तवान् (for प्रसन्नवाक्).—(l. 39) V1 B4 आद- D5 आददे. D1 बलं च वीर्यं च विवृद्धमाददे.—(l. 40) V1 B4 चेति (for स्वरेति). Ś Ñ1 D11 [उ]वाच; D4 [व]चं च ([उ]वाच). B3 चेश्वर; B3 राघवः (for चेश्वरः).—(l. 4 D5 सम्यं (for समुद्रः). Ñ1 V1 B1.3 D1.4 प्र(Ñ1 V1 विनीय (V1 D3 °य); B3 परिक्राम्य; D5 प्रतिनंध; D5 प्र शास्य (for प्रविनीय). B1.4 -मानसं (for राघवं).—(l. 42 Ñ3 illeg. after प्रश up to l. 43. B1.3 प्रशशास; B5 D5 प्रश च (D5 स) (for प्रशशास). Ñ1 B1.3 राघवं (for बुद्धिमान् D2.3 गुरुर्द्विजेव त्वरया समानयत्.—(l. 43) B4 D5 तं चाभि- D1.3 रामाय (for प्रजाय). D3 हत्वा (for कृत्वा). B3 वर- B4 वरुणः; D1 [अं]शुरितः (for भगवान्).—(l. 44) Ñ3 B D5 [ऽ]गमत् (for ऽप्ययात्). Ñ3 V1 [ऽ]थ (for ऽपि). Ñ V1 B1.4 D2.3.8 यथागते. Ñ1 V1 B3 मधु; B3 D2.3.8 विभुः; D3 भुवि; L (ed.) [ऽ]गमत् (for सुखम्).—(l. 45 D5 अभितो (for प्रभो). Ñ3 B4 D5 वीरेषु वे: सोऽप्युषितो यथावत्—(l. 46) Ñ3 पुरोदितं; B1.3 पूर्वोदय; D1.3 पुरोदयात्. D5 अरेत

महाबलैः समभिवृतो बलाग्रणी
मेंहाद्भुतं समुपजगाम पर्वतम् ।

Colophon

तत शत्रुविमिश्रेण भेरिशङ्खानुनादिना ।
राघवस्यागमत्सैन्यं नानाप्रहरणान्वितम् । [50]
समासीनं ततस्तत्तु राघवस्य महद्बलम् ।
अशोभत तदा पूर्णं स्तिमितं सागरो यथा ।
समागतं ततस्तं तु दृष्ट्वा राजा दशानन ।
मुहूर्तं ध्यानमास्थाय सचिवानभ्युदैक्षत ।
अथ शान्तचित्तस्तत्र बभाषे रावणस्तदा । [55]
वाक्यं वाक्यविदां श्रेष्ठा शृणुध्वं मम राक्षसा ।
न चोद्योगे मनो वोऽद्य सोऽयं प्राप्तश्च राघव ।
सहित सर्वसैन्येन वानराणां सलक्ष्मण ।
साम्प्रतं चैव यत्कार्यं तत्कुरुध्वमकालिकम् ।
अवज्ञा न च कर्तव्या वानरेषु रणाजिरे । [60]
यैस्तृणीकृत्य नः सर्वान्सेतुबद्धो महोदधौ ।
भवन्तश्चैव राजन्या सुखसुप्ता प्रमर्दिन ।
बध्यमानं तथा सेतुं यत्र चेत्थ निशाचरा ।
चारोऽत्र न प्रयुक्तश्च सर्वैश्चापद् स्थित ।
हितं मन्त्रयते राजस्तेन मन्त्री निगद्यते । [65]
कार्याकार्याणि सततं राजा राज्ये करोति वै ।
तानि सर्वाणि कार्याणि मन्त्रिभि सततोत्थितै ।
अन्विष्यान्विष्य चिन्त्यानि तेन राजा सहायवान् ।
मन्त्रिभि सर्वकार्यार्थी कार्यो नित्यसमन्वयम् ।
एवं भवद्भिर्विसम्भाद्धितोऽहं निशाचरा । [70]
मामकं चाद्य च कार्यं नास्ति कार्यतमं हृदि ।
अहमेकं करिष्यामि शत्रूणां प्रबाधनम् ।
चारं चात्र नियोक्ष्यामि सान्त्वं भेदमथापि वा ।
रावणेनैवमुक्तस्तु रक्षसां कोविदाभवत् ।
क्रीडितानां ततस्तेषां मेघनादोऽभ्यभाषत । [75]
किमर्थं तप्यसे तात राघवाल्लक्ष्मणात्तथा ।

—(l 47) N V1 B2.4 D5.13.8 महाबल B3 °स्त्रिया D1.3 °त्र.) N V1 B4 D5 प्रतिनिद्(N1 D6 °द्दि तो B2.3 स्वनिलुब्धिनो D1.2 त्वयिविहृतो D1.3 स्थितिवृतो D1.4 समि(D1 °णि वृतो | for समभिवृतो) Ś1 बलीमुखै Ś2 D2 बलाय D1.3 महागृही D2 महामणीद् —(l 48) N2 B4 तद्भुत V1 सहानुग B2 महाद्भुता, D6 तमद्भुत (for महाद्भुत) N1 B1 शुद्धि जगाम B2 सु जगाम, D6 धुवैरभ्युपजगाम N1 V2 D2 सुमुख B3 तां चमु B3 कनक (for पर्वतम्)

Colophon —*Kanda name* Ś2 N V1 B2-4 D5.13.14 सुन्दरकाण्डे D6 उत्तरकाण्डे —After Kanda name N2 ins. एकादशाणि —*Sarga name* Ś1 D4.11 समुद्रप्रयाणो(D5 समुद्राय) वरुणदर्शन, Ś2 B2 D6 समुद्रगम(D6 °य) N1 समुद्रपुनर्दर्शन N2 B2 D5 समुद्रक्रमण V1 B1 समुद्रवरुणागमन D1.3 वरुणदर्शन D2 समुद्रप्रतिद्वाय वरुणदर्शन D3 सेतुबन्ध —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 N B2.3 D5.11.13.14 om Ś2 103 V1 87 B4 107 D1 1 D2 103 D3 98 L (ed) 99 —After colophon D3 concludes with राम

—(l 49) Ś2 V1 भेरि N2 B2 [अ]नुनादिनी, B3 [अ]नु वादि । D6 [अ]नुनादिन D1.3 [अ]नुगामिना (for [अ]नुनादिना) —(l 50) N V1 B2-4 D5 सेना and [अ]न्विता (for सैन्य and [अ]न्वितम् respy) —After l 50 B1 ins

1* शोभिता विविधाकारा समुद्रनिलये तदा ।

—D1 om (hapl ?) l 51-52 —(l 51) D2.4 समासीन Ś D4.5.11 महाबल —(l 52) Ś D2.4.11 तत (for तदा) N1 D6 पूर्णे B2 पूर्व D2 पूर्णो (for पूर्ण) L (ed) सागर स्तिमितो (by transp) —(l 53) B1 स आगत D4 समागतम् Ś1 V1 D2-4 D6 तद् (for त) B2.3 ज्ञात्वा (for दृष्ट्वा) —(l 54) V1 B2-4 D2.3 समुद्रैक्षत D3 अभ्युदैक्षत —(l 55) D5 स तु (for अथ) B2.3 प्रविशान् (for अथ

शान्) —D1 om l 56-57 —(l 57) D6.8 वा (for च) D6 चाद्य, D1 वात्र D2 वाद्य Ś वतो(Ś2 न चो योगमसंभाव्यम् (for the prior half) D1.3 (with hiatus) अथ (for सोऽय) Ś D1-3.13 स (for न) —(l 59) D2 सेनाम (for साम्प्रत) D1 न (for तत्) —(l 60) N2 B2.3 D1.3.6 च न (by transp —(l 61) Ś D6 सेतुवधे Ś D4.11 महार्णवे (for महोदधौ) —(l 62) N2 राजन्या (for राजन्या) Ś2 N1 B2.3 प्राज्ञा D1.3 [आ]सक्ता (for सुप्ता) Ś1 D4.11 सुसंगिन Ñ D6 प्रशान्ता B1 प्रमादिन (for प्रमर्दिन) —(l 63) N V1 B4 D6 तदा B2 यथा B3 यदा D1.3 महा (for तथा) N D2.3.8 चित्त D2 वेद (for चेत्थ) B1.2 न विज्ञाता (for यत्र चेत्थ) D4 निशाचर —D6 om (hapl) l 64-70 —(l 64) Ñ B2.3 D3 चरो D3 नात्र (by transp) N V1 B2-4 D2.3.8 प्र(B3 नि)युक्तो व (D1.3 चै) (for प्रयुक्तश्च —(l 65) D6 नून D2 मन्त्र (for राज्ञा) Ś D4.11 [इ]ति कथ्यते N1 V1 B2.4 [इ]ति(N1 हि) स वदे (for निगद्यते) —(l 66) Ś D1.4.11 यानि कार्याणि (for कार्याका°) D1.3 राज्ञो (for राजा) N1 राज्ये —(l 67) N V1 B2.4 तानि (for तानि) Ś D4.11 [उ]त्थिते —(l 69) D1.3 तेर्हि (for तेन) D6 राजा तेन (by transp) Ś D4.11 राजो महोदय (for राजा सहायवान्) —B3 D1 om l 69 N1 erroneously reads l 69 101 for the first time after l 36 repeating them here —(l 69) N2 D3 सह (for सर्व) D2 सर्वा कार्यं (for सर्वकार्यार्थी) —(l 70) N1 B2.3 D1 विभाषन (for विसम्भात्) —(l 71) B1 सर्वेषु (for मामकं) B2 D2.3 कार्यं मम (for कार्यतमं) —(l 72) N1 V1 B2.4 एव (for एक) Ś1 प्रसान्त Ś2 N2 D4.11 प्रधर्षण L (ed) प्रशासन (for प्रबाधनम्) —(l 73) B2 एव चारं (for चारं चात्र) V1 विमोक्ष्यामि, B2 विधास्यामि D1.3 प्रयोक्ष्यामि (for नियोक्ष्यामि) Ś2 D2 संप्रयोगेन D2 च (for वा) —(l 74) D6 तु (for वै) B2 D4.11 पुन, D2 तदा (for [अ]भवत्) —(l 75)

वानरेन्द्राच्च सुग्रीवाद्वानराणां बलादपि ।
मानुषो नृपती रामो राज्यभ्रष्टस्तथैव च ।
कथं बिभेषि तस्मात्त्वं देवान्कृत्वा वशेऽनघ ।
इदानीं यो मया शक्रो नागपाशसितो रणे । [80]
विबुधा निर्जिताः सर्वे स्वर्गं गत्वा त्वया पुरा ।
प्रजाधिपो जितः सख्ये वित्तेशश्च पराजितः ।
वरुणः काद्रवेयाश्च कालकेयाश्च दानवाः ।
वसवो मरुतश्चैव तथा चन्द्रदिवाकरौ ।
पृथिव्यां सर्वराजानो निर्जितास्ते स्वतेजसा । [85]
किं करिष्यन्ति ते राजन्वानरा वनचारिणः ।
तौ वा मानुषमात्रौ तु भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
व्येतु ते संभ्रमो राजन्नहं हन्मि प्लवंगमान् ।
मम बाणपथं प्राप्य न कश्चिदपि जीवति ।
रामं च लक्ष्मणं चैव हतौ पश्य मया रणे । [90]
हनूमन्तं ससुग्रीवमङ्गदं गन्धमादनम् ।
सुषेणं जाम्बवन्तं च तथान्यान्वनगोचरान् ।
मेघनादवचः श्रुत्वा प्रहस्तो वाक्यमब्रवीत् ।
एवमेतन्न संदेहो यथा वदसि मानद ।
मुसलायोधिने मह्यं कः स्थास्यति रणाजिरे । [95]
वानरेषु न मे चिन्ता गच्छ चित्तेषु रावण ।
मानुषेषु च क्षीबेषु भक्ष्यभूतेषु नित्यदा ।
अहमेको वधिष्यामि तव शत्रून्दशानन ।
सुखी भव महाराज यथेष्टं विचरस्व च ।
मुसलं भ्रामयानस्तु रावणाननमैक्षत । [100]
एवमुक्ते प्रहस्तेन धूम्राक्षो वाक्यमब्रवीत् ।
आगतौ यदि तौ राजन्मानुषौ रामलक्ष्मणौ ।
बद्ध्वा सेतुं समुद्रे तु वानराश्च तरस्विनः ।
लङ्कामूले स्थितास्तस्मात्सन्नद्धाश्च निशाचराः ।
गच्छामस्त्वरितं तत्र यत्र तद्वानरं बलम् । [105]
सुखसुप्तान्हनिष्याम एतद्धि मम रोचते ।
महोदरोऽथ निर्भर्त्स्य धूम्राक्षं वाक्यमब्रवीत् ।
सुरक्षिते च रामेण सुग्रीवेण च तद्बलम् ।
वानरैश्च महावीर्यैः समन्तात्परिवारितम् ।
न तत्र गमनं युक्तं पुरे गुप्तिर्विधीयताम् । [110]
पूर्वमेतदभूत्कार्यं परे पारे महोदधेः ।
सेतौ वा बध्यमाने च विघ्नं कार्यं निशाचराः ।

Ñ V1 B4 तदा, B3 D2.4 तथा (for ततः) B4 तदेतेषां D1.2.4 समागत —(l 76) Ñ1 B2.3 D1.3 तप्यते. B3.4 D5 तदा, D3 अथ (for तथा) —(l 77) Ś Ñ1 D2.4.11 तथा बलात् (for बलादपि) —(l 78) B1 D2.3 राज्याद् (for राज्य) —(l 79) Ñ2 D4 कस्मात् D6.11 देवांस्त्वं (for तस्मात्त्वं देवान्) Ś1 D4.4.12 स्वाप्य वशे, D1 विजयसे (for कृत्वा वशे) D6 बलाद् (for अनघ) —(l 80) Ś1 युतो, Ś1 B4 D11 [आ]युतो, Ñ1 B2 D2.3.4 [आ]सितो, D5 न्युषी, L (ed) जितो (for सितो) —(l 81) B3 निहता (for निर्जिता) Ñ1 युद्ध, B3 दुर्गं, D2.4 स्वर्गे (for स्वर्गं) B4 पुरा मया, D6 त्वया पुनः (for त्वया पुरा) —(l 82) Ñ1 B2 धनेश्वर D1 वित्तेदश्च L (ed) वित्तेशोऽथ (for °श्च) D6 पुरा जित (for पराजित) —(l 83) B3 transp काद्रवेयाश्च and कालकेयाश्च D1 दानवा भगणा जिता (for the post half) —(l 84) B3 D3 मारुताश्च.—(l 85) D6 पृथिव्या Ś D1.11 ते च D2 चैव (for स्व) Ś D1.4.12 विजि (Ś1 °जि)तास्ते. Ś D2.11 ते च D3.4 चैव, D2 स्वेन (for ते स्व) —(l 86) V1 ते सर्वे, D1 राजन्यो (for ते राजन्). —(l 87) Ñ1 च (for वा) Ś1 मानुषमात्र, Ñ1 वा नरमात्रौ Ś1 Ñ2 D11 च (for तु) —(l 88) Ś1 D12 शक्तोऽद् (for राजन्) D2 हन्मि सर्वान् (for अहं हन्मि) —(l 90) D6 वा (for च) Ñ1 B2.3 D2 हत (for हतौ) V1 B4 महाहवे, D5 रणाजिरे (for मया रणे) —(l 91) Ś B3 च D1 तु (for स) Ś D2.4.11 सांगदं —(l 92) D6.1 वनचारिणः —(l 94) Ñ1 B3 एव (for एतन्) —(l 95) Ś Ñ V1 B2-4 D1-3.4.11 मुसलायोधिने Ñ1 V1 B2-4 D4.8.11 भव (for मह्यं) D1 न (for क.) —(l 96) B2.3 चिन्ता च, D1.4 ते चिन्ता D3 बध्यन्तु च रावण (for the post half) —(l 97) Ś Ñ2 D1.4.11 दीनेषु (for क्षीबेषु) B2 क्षीबेषु मानुषेषु B3 क्षीबेषु मानुषेषु च (for the prior half) D2.4.8 भक्ष्य (for भक्ष्य) Ñ V1 B2.4 D3 मे सदा B1 वा सदा, D1 नित्यश D3 मानद, D6 मां सदा (for नित्यदा) —(l 98) D1.4 हनिष्यामि Ś Ñ B1.3 D1.3.4.11 शत्रु (for शत्रून्) —(l 99) Ś D6.12 विचर स्वयं, D6 विरमस्व च (for विचरस्व च) —(l 100) Ñ1 B2.3 D1.4 भ्रा(Ñ1 B2.3 भ्र)ममाणस्तु Ñ2 V1 B4 D6 भ्राम्यमाणस्तु, D5 भ्रामयामास (for भ्रामयानस्तु) D1 रक्षं च (for ऐक्षत) Ś D2-4.11 रावणं समुदै(D3 वाक्यं)क्षत, V1 B4 रावणेन समेत्य च (for the post half) —(l 101) Ś Ñ2 V1 B3 D1 उक्तो (for उक्ते) —V1 om (hapl) l 102-107. —(l 102) D1.3 वानरौ (for मानुषौ) —(l 103) Ñ1 B2.3 च (for तु) Ñ1 D4.8 समुद्रस्य B2.3 महाबला D1 तपस्विन (for तरस्विन).—(l 104) D1 सन्नद्धाश्चैव —(l 105) Ś Ñ2 D2-4.11 त्वरिताद् D2 यत्र (for तत्र) D2 यद् (for तद्) —(l 106) Ñ1 B4 D6 अथ Ñ2 illeg, B2.3 अथ, D6.4 सुप्त (for सुख) Ñ2 B2.3 D4.1 हनिष्याम —(l 107) Ñ1 B2-4 D4.8 [ऽ]पि (for ऽथ) D6 निर्भर्त्स्य D6 प्राह रावणं (for वाक्यमब्रवीत्) —After l 107, B4 ins.

2* किं त्वं निरूप्यसे युद्धं न जानासि हितादितम् ।

—(l 108) Ñ1 B2.3 तु (for च) Ñ V1 B2-4 D6 लक्ष्मणेन (for सुग्रीवेण) —(l 109) Ś Ñ2 D11 महावीरैः V1 वीरै रक्षितं D6 परिवारितं —(l 110) Ś1 Ñ2 [आ]गमनं (for गमनं) Ñ1 V1 B2.3 D4.8.9 पुरं, B3 तत्र D1 पुनर् (for पुरे) D6 विधीयते —(l 111) Ñ2 illeg for the prior half D6 यदि (for यद्) B2 यदा (for अभूत्) Ñ1 V1 B4 युद्धं (for कार्यं). B4 D6 परे, D5 om (for परे) —(l 112) B2.3 D1.3 च (for वा) Ñ1 V1 B2.4 D1.3.4.8, Ñ2 D6 [ऽ]पि, B4 हि (for च) Ñ V1 B4 D6

साम्प्रतं स्वागते सैन्ये पुरस्ताद्बलिनो वयम् ।
शस्त्राणां कवचानां च कृत्वा सम्यगुपार्जनम् ।
तेषां दास्यामहे युद्धं हनिष्यामश्च तान्मृधे । [115]
एतस्मिन्नन्तरे वीरः प्रगृह्य विपुलं भुजम् ।
अतिकायो महावीर्यो रावणं वाक्यमब्रवीत् ।
रक्षितव्याः प्रजा राजन्रक्षितव्या द्विजातयः ।
दस्यवश्च निहन्तव्याः परिपाल्याश्च साधवः ।
अन्यायेन न हर्तव्यं परस्वं राक्षसर्षभ । [120]
एवं यो वर्तते राजा चिरं पाति वसुंधराम् ।
रामेण विनयज्ञेन व्यलीकं किं कृतं हि नः ।
जनस्थानगता येन तस्य भार्या त्वया हृता ।
पतिव्रता महाभागा लङ्कां किं वा प्रवेशिता ।
यतः प्रवेशिता सीता उत्पाता दारुणा भृशम् । [125]
कार्याकार्यं न जानीध्वं सर्व एव न संशयः ।
बलेन गर्विता यूयं विनाशाय कुलस्य च ।
तन्मह्यं रोचते बुद्ध्या सीता रामाय दीयताम् ।
परभार्या न युक्तं तु बलाद्धर्तुं निशाचराः ।
संमान्य दीयतां तस्मान्मैथिली जनकात्मजा । [130]
एवमुक्त्वातिकायस्तु तूष्णींभूतो बभूव ह ।

Colophon

बलो निशाचर (for the post. half). —(l. 113) Ñ1 V1 B4 D6 चागते; D1 आगते. —(l. 114) D1.4 तु (for च). D3 उपार्जने; D4 उपार्जित (for °र्जनम्). —(l. 115) Ñ2 illeg. for the prior half. D4.8 दास्यामहे. D5 हनिष्यामि. Ś1 तु (for च). Ñ V1 B1-4 D6 रणे (for मृधे). —(l. 116) B1.3 एव काले तु (for अन्तरे वीरः). B2 प्रसृत्य; B3 प्रमुख्य (for प्रगृह्य). D5 दक्षिण (for विपुल). —(l. 117) Ś D13 -वीरो; Ñ2 D7 -कायो (for -वीर्यो). —(l. 118) D6 सुविश्वस्ता. Ñ V1 B4 D6.7.8 राज्ञा (for राजन्). —Ñ2 illeg. from द्विजातयः up to the prior half of l. 119. B4 द्वि (for द्वि-). —(l. 119) D1 दस्यवः (for दस्यवः). D13 हि हर्तव्याः (for निहन्तव्याः). —(l. 120) Ñ1 कर्तव्य (for ह°). Ñ1 V1 परम (for परस्व). Ś D1.4.13 राक्षसेश्वर. —(l. 121) V1 शास्ति; B4 तस्य (for पाति). Ś D13 स मेदिनी; B4 वसुधरा (for वसुधराम्). —(l. 122) D6 कृ- (for वि-). —Ñ2 illeg. from किं up to the prior half of l. 124. Ś1 हि; Ñ1 च; V1 D1 न (for किं). D1 न हि. —(l. 123) D1.3 जनस्थान (D1 °ने) (for जन-स्थान-). B3 त्वयाधुना, B1 D1.3 हृता त्वया (by transp.). —(l. 124) B2.3 D2.3.4.8 किं सा; D3 सा किं (for किं वा). Ś D1.13 लङ्कायां किं (D1 सा) (for लङ्कां किं वा). —(l. 125) Note hiatus between the two halves. Ñ V1 B4 D6 सा च (for सीता). Ś D13 ततः (for भृशम्). —(l. 126) Ś D13 कार्यकाल (D13 °ले), B1 D2.3 कार्याकार्ये. Ñ2 V1 वि- (for first न). B1 जानीय. —Ñ2 illeg. from एव up to l. 127. B3 सर्वे यूयं; D1 सर्वैव (for सर्व एव). —(l. 127) D1 गर्विता. D2.3 विनाशाय. Ś2 D6.3.4.8.12 न (for च). —D3 om. l. 128-129. —(l. 128) D1 रामे प्रदीयतां. —(l. 129) D6 परदारा (for °भार्या). Ñ V1 B4 D1.4 युक्ता (for युक्तं). Ś1 V1 D1.3 निशाचर. —(l. 130) D1 रामाय (for संमान्य). —Ñ2 illeg. from the post. half up to l. 131. D1.3 रामाय (for मैथिली). —(l. 131) D1 च (for तु). Ñ1 तु स्थितवान्; V1 B4 संप्रति तस्थिवान्. B2.3 भूत्वा (B3 तत्र) स्थितोऽभवत्; D6 प्रतिस्थितवान्नृप (for -भूतो बभूव ह). —After l. 131, Ñ1 ins.:

इत्यतिकाय सभामिति ।

while V1 ins.:

3* रात्रिं च व * न्तमदोहृगानां
वचांसि चैतानि निशम्य राजा ।
तथातिकायस्य वचो निशम्य
तूष्णीं बभूव क्षणदात्र * * ।;

whereas B1.3 ins.:

4* रावणश्चेन्द्रजित्तूष्णींभूताः सर्वेऽपि राक्षसाः ।
[B3 शक्रजित् (for चेन्द्रजित्).]

—D6.8 ins.:

5* रावणश्चापि संचिन्त्य व्यादिशन्मुख्यसारणौ ।
[D3 स तु (for चापि). D6 संदिशन्.]

—D3 cont.:

6* इदं तु सुन्दरं काण्डं यः शृणोति दिने दिने ।
तस्य शोकं दरिद्रं च दूरादेव प्रणश्यति ।
आजन्मसंचितं पापं श्रवणादेव नश्यति ।

Colophon. Ñ1 B2 om. colophon. —*Kāṇḍa name*: Ś Ñ2 V1 B3.4 D2.3.4.8.13 युद्धकाण्ड; D1 युद्धकाण्डे; D3 लङ्काकाण्डे. —*Sarga name*: Ś D6.3.4.8.13 राक्षसमन्त्र; Ñ2 V1 B4 D6 मन्त्रिवाक्य; B1 D1 अतिकायवाक्य; D3 सेतुबन्धन; L (ed.) राक्षसमन्त्रण. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ñ2 V1 D2.4.8.13 om.; Ś1 100; Ś1 104; B1 66; B4 108; D1 2, D3 110, D6 99. —After colophon, Ś1 ins.:

समाप्तश्चायं सुन्दरकाण्डः पञ्चमपति शुभमस्तु । अथातो लङ्कायां युद्धकाण्डः ।
जिनं भगवता तेन हरिणा लोकधारिणा ।
अनेन विष्णुरूपेण निर्गुणेन गुणात्मना ।
श्रीराम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम राम
श्रीराम राम ।;

while Ś2 ins.:

समाप्तश्चायं सुन्दरकाण्डः । ५ । अत परं युद्धकाण्डो भविष्यति ।
शुभमस्तु सर्वजगताम् ।

—Ñ1 ins.:

सुन्दरकाण्डं समाप्तं । श्री श्री श्रीरामचन्द्रजित्सु । शुभं ।
* * * * * * * * * * * * * * * * * * । (illeg.)
सुन्दरकाण्डं संपूर्णम् ।

16

After 6.15 D5-7.10.11 S ins

निमित्तानि निमित्तज्ञो दृष्ट्वा लक्ष्मणपूर्वज ।
सौमित्रिं संपरिष्वज्य इदं वचनमब्रवीत् ।
परिगृह्योदकं शीतं वनानि फलवन्ति च ।
बलौघं संविभज्येमं व्यूह्य तिष्ठेम लक्ष्मण ।
लोकक्षयकरं भीमं भयं पश्याम्युपस्थितम् । [5]
निबर्हणं प्रवीराणामृक्षवानररक्षसाम् ।
वाताश्च कलुषा वान्ति कम्पते च वसुंधरा ।
पर्वताग्राणि वेपन्ते पतन्ति च महीरुहाः ।
मेघाः क्रव्यादसंकाशाः परुषाः परुषस्वनाः ।
क्रूराः क्रूरं प्रवर्षन्ति मिश्रं शोणितबिन्दुभिः । [10]
रक्तचन्दनसंकाशा संध्या परमदारुणा ।
ज्वलतः प्रपतत्येतदादित्यादग्निमण्डलम् ।
दीना दीनस्वराः क्रूराः सर्वतो मृगपक्षिणः ।
प्रत्यादित्यं विनर्दन्ति जनयन्तो महद्भयम् ।
रजन्यामप्रकाशस्तु संतापयति चन्द्रमाः । [15]
कृष्णरक्तांशुपर्यन्तो लोकक्षय इवोदितः ।
ह्रस्वो रूक्षोऽप्रशस्तश्च परिवेषः सुलोहितः ।
आदित्ये विमले नीलं लक्ष्म लक्ष्मण दृश्यते ।
रजसा महता चापि नक्षत्राणि हतानि च ।
युगान्तमिव लोकानां पश्य शंसन्ति लक्ष्मण । [20]
काकाः श्येनास्तथा गृध्रा नीचैः परिपतन्ति च ।
शिवाश्चाप्यशिवान्नादान्नदन्ति सुमहाभयान् ।
शैलैः शूलैश्च खड्गैश्च विसृष्टैः कपिराक्षसैः ।
भविष्यत्यावृता भूमिर्मांसशोणितकर्दमा ।
क्षिप्रमद्यैव दुर्धर्षां पुरीं रावणपालिताम् । [25]
अभियाम जवेनैव सर्वतो हरिभिर्वृताः ।
इत्येवमुक्त्वा धर्मात्मा धन्वी संग्रामहर्षणः ।

—V_1 ins

समाप्तं चेदं सुन्दरकाण्डम् ।

—B_2 ins

सुन्दरकाण्डं समाप्तं । तस्यानंतरं लङ्काकाण्डं भविष्यति । श्री गुरु । श्री श्रीरामो जयति । श्री श्रीशिवो जयति ।

—B_3 ins

समाप्तमिदं सुन्दरकाण्डं ।
वाल्मीकिगिरिसंभूता रामायणमहानदी ।
पुनाति भुवनं या सा रामसागरगामिनी ।
हनुमते नमः । श्रीरामो जयति । गुरवे नमः ।

—B_4 ins

समाप्तं चेदं सुन्दरकाण्डमिति । अस्यानन्तरं लङ्काकाण्डमिति ।
श्री श्रीरामचन्द्राय नमः ।

—D_1 ins

रामः । समाप्तं लङ्कापर्व ।

वाल्मीकिवदनारविन्दगलितं पद्यं परं पावनं
पुण्यं वाग्मृतं पिबन्तु निपुणा ये श्रीरामभक्ताः ।
विष्णोः सच्चरितं चराचरगुरो रामायणं सादरं
तेषां श्रीभवने गवलक्षितिकला नश्यन्ति चाराधयः ।

—D_3 ins

संवत् १७८७ अक्षीदुन्दुभिवसुसरयोगाते अब्दे । आषाढ शुक्ल ६ चन्द्रवारे । श्रीरामाय नमः ।

—D_4 ins

सुन्दरकाण्डं समाप्तं । शुभमस्तु । श्रीराघवाय नमः । श्री । श्री । श्री ।

—D_5 ins

समाप्तमिदं सुन्दरकाण्डं संपूर्णं । शुभमस्तु । मङ्गलं ददात् ।

यत्र यत्र रघुनाथकीर्तनं
तत्र तत्र कृतमस्तकाञ्जलिम् ।
बाष्पवारिपरिपूर्णलोचनं
मारुतिं नमत राक्षसान्तकम् ।

संवत् १८३७ शके १७०२ पौषे कृष्णपक्षे १४ रविवासरान्वितायां २९ ज्येष्ठानक्षत्र १९।४६ गण्डयोग ३०।१२ ववकरणे २० लिखितं च श्री दुबे वगीराय कनोजिया हरोली शुभस्थान । श्रीराम श्रीराम राम श्रीराम राम श्रीराम राम ।

यादृशं पुस्तकं दृष्ट्वा तादृशं लिखितं मया ।
यदि शुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न दीयते ॥ १ ।

श्रीरामो जयति ।

16

(l 2) Note hiatus between the two halves D_7 T_3 म (for सं) —(l 4) T_1 संविभज्येमं T_3 व्यूहे C_m g k as above (for व्यूह्य) —(l 6) $D_{10\ 11}$ मर्दनं —(l 8) T_3 महीरुहाः C_m as above (for च मही°) —(l 10) D_5 मिश्रं (for मिश्रं) —(l 12) D_7 ज्वलितः $G_{1\ 3}$ $M_{1\ 2}$ ज्वलत्स —(l 13) D_7 दीनस्वरा (for °स्वराः) G_3 सर्वे ते (for सर्वतो) —(l 14) $T_{2\ 3}$ महाभयं —(l 15) D_5 M_3 अप्रकाशश्च T_3 अप्रशस्तं च (for अप्रकाशस्तु) —(l 16) G_3 कृष्णो (for कृष्ण) —(l 17) D_7 $M_{1\ 2}$ [ऽ]प्रकाशश्च (for ऽप्रशस्तश्च) $D_{10\ 11}$ तु (for सु) —(l 18) D_5 reads from के up to ते in marg T_1 (ed) लक्ष्म नीलं (by transp) $G_{1\ 2}$ लक्ष्यते C_g as above (for दृश्यते) —(l 19) D_7 [आ]वृतानि, $G_{1\ 2}$ वृतानि C_k t as above (for हतानि) —(l 20) G_2 लोकस्य and शंसति (for लोकानां and शंसन्ति) —(l 21) D_7 नीचैर्गृध्रा (by transp), $D_{10\ 11}$ नीचा गृध्राः C_g as above (for गृध्रा नीचैः) —(l 22) $D_{7\ 10\ 11}$ T_2 M_3 [अ]शुभान् (for [अ]शिवान्) G_1 पतन्ति महाभयात् $M_{1\ 2}$ निनदन्ति महास्वनाः (for the post half) —(l 23) D_6 शूलैः शैलैः T_1 शूलैः सालैः G_3 शूलैः शैलैश्च (for शैलैः शूलैश्च) $D_{10\ 11}$ विसृष्टैः (for विसृष्टैः) T_3 विसृष्टैः खड्गैश्च (by transp) —(l 24) M_3 कर्दमे C_g कर्दमाः (as above) —(l 26) D_7 अभियामो $D_{7\ 10\ 11}$ सर्वैर्हरिभिरावृताः (for the post half) T_2 अभियाम जवे··· ··· हरिभि[र्वृ]ता (damaged) —(l 27) $D_{7\ 10\ 11}$ इ इति स

प्रतस्थे पुरतो रामो लङ्कामभिमुखो विभुः ।
सविभीषणसुग्रीवास्ततस्ते वानरर्षभाः ।
प्रतस्थिरे विनर्दन्तो निश्चिता द्विषतां वधे । [30]
राघवस्य प्रियार्थं तु धृतानां वीर्यशालिनाम् ।
हरीणां कर्मचेष्टाभिस्तुतोष रघुनन्दनः ।

Colophon

सा वीरसमिती राज्ञा विरराज व्यवस्थिता ।
शशिना शुभनक्षत्रा पौर्णमासीव शारदी ।
प्रचचाल च वेगेन त्रस्ता चैव वसुंधरा । [35]
पीड्यमाना बलौघेन तेन सागरवर्चसा ।
ततः शुश्रुवुराक्रुष्टं लङ्कायाः काननौकसः ।
भेरीमृदङ्गसंघुष्टं तुमुलं लोमहर्षणम् ।
बभूवुस्तेन घोषेण संहृष्टा हरियूथपाः ।
अमृष्यमाणास्तं घोषं विनेदुर्घोषवत्तरम् । [40]
राक्षसास्तत्प्लवगानां शुश्रुवुस्तेऽपि गर्जितम् ।
नर्दतामिव दृप्तानां मेघानामम्बरे स्वनम् ।
दृष्ट्वा दाशरथिर्लङ्कां चित्रध्वजपताकिनीम् ।
जगाम मनसा सीतां दूयमानेन चेतसा ।
अत्र सा मृगशावाक्षी रावणेनोपरुध्यते । [45]
अभिभूता ग्रहेणेव लोहिताङ्गेन रोहिणी ।
दीर्घमुष्णं च निश्वस्य समुद्वीक्ष्य च लक्ष्मणम् ।
उवाच वचनं वीरस्तत्कालहितमात्मनः ।
आलिखन्तीमिवाकाशमुत्थितां पश्य लक्ष्मण ।
मनसेव कृतां लङ्कां नगाग्रे विश्वकर्मणा । [50]
विमानैर्बहुभिर्लङ्का संकीर्णातिविराजते ।
विष्णोः पदमिवाकाशं छादितं पाण्डुरैर्घनैः ।
पुष्पितैः शोभिता लङ्का वनैश्चैत्ररथोपमैः ।
नानापतगसंघुष्टैः फलपुष्पोपगैः शुभैः ।
पश्य मत्तविहंगानि प्रलीनभ्रमराणि च । [55]
कोकिलाकुलषण्डानि दोधवीति शिवोऽनिलः ।
इति दाशरथी रामो लक्ष्मणं समभाषत ।
बलं च तद्वै विभजच्छास्त्रदृष्टेन कर्मणा ।
शशास कपिसेनां तां बलमादाय वीर्यवान् ।
अङ्गदः सह नीलेन तिष्ठेदुरसि दुर्जयः । [60]
तिष्ठेद्वानरवाहिन्या वानरौघसमावृतः ।
आस्थितो दक्षिणं पार्श्वमृषभो वानरर्षभः ।
गन्धहस्तीव दुर्धर्षस्तरस्वी गन्धमादनः ।
तिष्ठेद्वानरवाहिन्याः सव्यं पार्श्वमधिष्ठितः ।
मूर्ध्नि स्थास्याम्यहं यत्तो लक्ष्मणेन समन्वितः [65]
जाम्बवांश्च सुषेणश्च वेगदर्शी च वानरः ।

रम (for धर्मात्मा च श्री) D7 10 11 G1 3 M1 2 6 धर्षण —(l 29) D7 10 11 सर्वे (for ततस्) —(l 30) D10 11 Ck t धृतानां Cg निश्चिता (as above) T3 पथि (for वधे) —(l 31) D6 T3 सतानां D10 11 सुतरां T1 वीराणां T2 यतानां Cg as above (for धृतानां) T1 शौर्य (for वीर्य) —(l 32) D6 T1 M3 हरि(M3 रघु)पुंगव (for रघुनन्दन)

Colophon —*Sarga no* (figures words or both) D6–7 10 11 T1 2 G M 23 T3 damaged —After colophon T3 concludes with श्रीरामा नीर्नेन्कि G M1 2 6 with श्रीरामाय नमः

—Before l 33 T3 ins in marg सेनाख्यम् —(l 34) G3 पूर्णमासीव शर्वरी (for the post half) —(l 35) D7 विचचाल सा G1 तत्र चैव (for त्रस्ता चैव) —(l 36) D6 महा (for तेन) —(l 37) T3 आक्रोश (for आक्रुष्ट) D7 11 [illegible] G3 ते वनौकसः —(l 38) D6 8 S रोम (for लोम) —(l 40) D10 11 तद् (for तं) M3 घोषमुत्तमम् —(l 41) D7 ते M1 तु (for तत्) D6 T1 M3 च (for ते) D7 च (for पि) —(l 42) D6 T3 नर्दताम् —(l 44) G1 M1 2 सहसा (for मनसा) —(l 45) T1 Cv तत्र Cm g t as above (for अत्र) G3 [अ]थो Cv m g as above (for सा) —D11 tran p l 47 and 49 —(l 47) D6 8 T3 G2 3 M1 2 सिद्धि(D6 °द्धि)मस्य G1 M1–3 समुद्वेक्ष्य —(l 48) G2 3 वाक्यं (for वीरस्) —(l 49) M1 2 उच्छ्रितां (for उत्थितां) —(l 50) D7 [ए]व (for [इ]व) ♣ Cv मनसेव कृतां लङ्का-मित्रे विश्वकर्मणेति पाठः ♣ —(l 51) T1 सन्नकीर्णा (for संकीर्णा) D7 G3 M1 हि विराजते D10 11 रचिता पुरा G1 M1 2 [अ]भिराजते G1 प्रतिभाति M3 पुरि राजते (for [अ]तिविराजते) —(l 52) D6 8 T1 G M पाण्डरैर् D7 10 11 T3 Ct पांडुभिर् Cm as above (for पाण्डुरैर्) —(l 53) M1 2 शोभते —After the prior half G3 repeats erroneously from the post half of l 50 up to the prior half of l 53 —M1 om from the post half up to the prior half of l 56 D6 10 11 M3 चित्र (for चैत्र) —(l 54) D6 M3 पतग M3 विहग (for -पतग) D6 11 -संघुष्टैः T3 पुष्पोत्कैः T3 मूलैर्नैः (for पुष्पोपगैः) G3 पुष्पोपगफलोपगैः (for the post half) ♣ Cg फलभूतानि पुष्पाणि यासां ता फलपुष्पा मल्लिकादय ताभिरुपगम्यन्त इति तथा । अतो न पुष्पितैरित्यनेन पौनरुक्त्यम् ♣ —(l 56) D6 7 10 -खण्डानि (for षण्डानि) M3 दोधूयति, Cm g t नोधवीति (as above) D6 8 T वनं पुष्पवनानि च (for the post half) —(l 58) D7 10 11 तत्र (for तद्वै) D6 8 T M3 विभजन् D7 G3 -न्यगमच्च G3 -व्ययमच्च Ck t विभजच्च (as above) ♣ Ck t विभजद्विभजन् ♣ —(l 59) D6 8 T G1 M1 2 कपिसेनायां (T3 M3 °यां M1 °नां) D10 M1 2 Ck t बलात् Cm g as above (for बलम्) —(l 60) M3 वीर्यवान् (for दुर्जय) —M1 3 om (hapl) ll 61–63 —(l 61) After तिष्ठेत् D6 erroneously reads from -नरवाहिन्या in l 70 up to the prior half of l 71 T1 वानर वाहि या —(l 62) D7 10 11 T3 G1 Ct आश्रितो M1 Cm आस्थित (for आस्थितो) D6 7 10 11 G1 आस वानर (for वानरर्षभ) —(l 64) D11 repeats the post half of l 61 in place of the post half of l 64 D10 पश्चम् Cm t as above (for पार्श्वम्) M1 समाश्रित (for मधिष्ठित) —(l 65) T3 वर्तेत M3 Cg युक्तो Ck t as above (for यत्तो) D6 8 T च संयुत G M3 समाहित (for समन्वित)

ऋक्षमुख्या महात्मानः कुक्षिं रक्षन्तु ते त्रय ।
जघनं कपिसेनायाः कपिराजोऽभिरक्षतु ।
पश्चार्धमिव लोकस्य प्रचेतास्तेजसा वृतः ।
सुविभक्तमहाव्यूहा महावानररक्षिता । [70]
अनीकिनी सा विबभौ यथा द्यौः साभ्रसंप्लवा ।
प्रगृह्य गिरिशृङ्गाणि महतश्च महीरुहान् ।
आसेदुर्वानरा लङ्कां विमर्दयिषवो रणे ।
शिखरैर्विकिरामैनां लङ्कां मुष्टिभिरेव वा ।
इति स्म दधिरे सर्वे मनांसि हरिसत्तमाः । [75]
ततो रामो महातेजाः सुग्रीवमिदमब्रवीत् ।
सुविभक्तानि सैन्यानि शुक एष विमुच्यताम् ।
रामस्य वचनं श्रुत्वा वानरेन्द्रो महाबलः ।
मोचयामास तं दूतं शुकं रामस्य शासनात् ।
मोचितो रामवाक्येन वानरैश्च निपीडितः । [80]
शुकः परमसंत्रस्तो रक्षोधिपमुपागमत् ।
रावणः प्रहसन्नेव शुकं वाक्यमुवाच ह ।
किमिमौ ते सितौ पक्षौ लूनपक्षश्च दृश्यसे ।
कच्चिन्नानेकचित्तानां तेषां त्वं वशमागतः ।
ततः स भयसंविग्नस्तेन राज्ञाभिचोदितः । [85]
वचनं प्रत्युवाचेदं राक्षसाधिपमुत्तमम् ।
सागरस्योत्तरे तीरे ब्रुवतस्ते वचनं तथा ।
यथासंदेशमक्लिष्टं सान्त्वयञ्श्लक्ष्णया गिरा ।
क्रुद्धैस्तैरहमुत्पत्य दृष्टमात्रैः प्लवंगमैः ।
गृहीतोऽस्म्यपि चारब्धो हन्तुं लोप्तुं च मुष्टिभिः । [90]
नैव संभाषितुं शक्याः संप्रश्नोऽत्र न लभ्यते ।
प्रकृत्या कोपनास्तीक्ष्णा वानरा राक्षसाधिप ।
स च हन्ता विराधस्य कबन्धस्य खरस्य च ।
सुग्रीवसहितो रामः सीतायाः पदमागतः ।
स कृत्वा सागरे सेतुं तीर्त्वा च लवणोदधिम् । [95]
एष रक्षांसि निर्धूय धन्वी तिष्ठति राघवः ।
ऋक्षवानरसंघानामनीकानि सहस्रशः ।
गिरिमेघनिकाशानां छादयन्ति वसुंधराम् ।
राक्षसानां बलौघस्य वानरेन्द्रबलस्य च ।
नैतयोर्विद्यते संधिर्देवदानवयोरिव । [100]
पुरा प्राकारमायान्ति क्षिप्रमेकतरं कुरु ।
सीतां चास्मै प्रयच्छाशु सुयुद्धं वा प्रदीयताम् ।
शुकस्य वचनं श्रुत्वा रावणो वाक्यमब्रवीत् ।
रोषसंरक्तनयनो निर्दहन्निव चक्षुषा ।
यदि मां प्रतियुध्येरन्देवगन्धर्वदानवाः । [105]
नैव सीतां प्रदास्यामि सर्वलोकभयादपि ।
कदा समभिधावन्ति राघवं मामकाः शराः ।
वसन्ते पुष्पितं मत्ता भ्रमरा इव पादपम् ।
कदा तूणीशयैर्दीप्तैर्गणशः कार्मुकच्युतैः ।
शरैरादीपयाम्येनमुल्काभिरिव कुञ्जरम् । [110]
तच्चास्य बलमादास्ये बलेन महता वृतः ।
ज्योतिषामिव सर्वेषां प्रभामुद्यन्दिवाकरः ।
सागरस्येव मे वेगो मारुतस्येव मे गतिः ।
न हि दाशरथिर्वेद तेन मां योद्धुमिच्छति ।
न मे तूणीशयान्बाणान्सविषानिव पन्नगान् । [115]
रामः पश्यति संग्रामे तेन मां योद्धुमिच्छति ।

—(l. 70) D5 11 सुविभक्त° D6 T3 M5 °भक्त, Cr g as above (for सुविभक्त) T2 महावीर्या, Cg as above (for महाव्यूहा) —(l. 71) T1 [अ]पि (for वि) G1 स्वाभ्र M1 2 अभ्र, Cv r m g as above (for साभ्र) —(l. 73) D10 11 G2 M1 2 Ck t मिमर्दयिषवो ※ Cm g विमर्दयिषव विमर्दयितु[(Cg मर्दयितु)]मिच्छव । Cg adds सन्ति द्विरावृत्ति आर्थे ※ —(l. 75) D7 10 11 हरिपुंगवा, G2 M1 2 4 °यूथपा (for °सत्तमा) —(l. 77) D4 G1 2 M2 विसृज्यताम् Cm t as above (for विमुच्यताम्) —(l. 78) D7 10 11 तु वच (for वचन) —(l. 80) D4 6 T M3 चापि (T3 °पि), M1 2 भृश (for च नि) —(l. 81) D6 रक्षाधिपम् —(l. 82) G1 वाक्यम् (for वाक्यम्) D4 T1 2 M3 अभाषत G1 उवाच ह M3 अथाब्रवीत् —(l. 83) G1 इमौ M1 2 यतौ Ct as above (for इमौ) T1 हृतौ (for सितौ) G1 लूनौ भग्नश्च D4–7 T1 दृश्यते —(l. 84) T1 वश*** (moth eaten) (for वशमागत) —(l. 85) D1 4 T तदा G1 M1–3 तथा (for तेन) —(l. 87) D7 T1 2 M1 2 4 तदा (for तथा) —(l. 88) T1 यदा (for यथा) G1 2 M1 3 5 अक्लीब Ct as above (for अक्लिष्ट) ※ Cm t सान्त्वयन्। Cg सान्त्वयम्, अहान्त्वयम्। सुग्रीवमिति शेष ※ —(l. 89) M1 क्रूद्ध (for क्रुद्ध) D7 10 T3 उत्प्लुत्य (for उत्पत्य) D10,11 G1 दृष्टमात्र —(l. 90) D4 T1 2 [अ]हमारब्धो G2 M3 [अ]विचारेण Cm t as above (for [अ]पि चारब्धो) —(l. 91) D1 11 ते (for [ए]व) G1 शक्य M3 स (for स) D10 11 M1 2 विद्यते (for लभ्यते) —(l. 94) M3 सहितो (for सहितो) —(l. 95) G3 बद्ध्वा (for कृत्वा) G2 M1 2 वरुणालय M5 लवणाम्बुधिं (for लवणोदधिम्) —(l. 96) D4 reads in marg. from रक्षांसि up to राघव —(l. 97) D4 T2 M5 मुख्यानाम्, T1 **नाम् (damaged) T2 सिंहानाम्, M1 2 सैन्यानाम् (for संघानाम्) M3 अनीकानां —(l. 98) D7 निकाशानि, G1 सकाशानां (for निकाशानां) —(l. 99) M1 2 वानराणां (for °रेन्द्र) —(l. 101) G2 पुर (for पुरा) —(l. 102) D4 7 10 11 च (for first वा) D10 11 युद्ध वापि G1 2 M3 युद्ध वास्मै (for सुयुद्धं वा) —(l. 104) D4 T2 G1 क्रोध (for रोष) G2 संरक्तनयनो —(l. 105) T1 [इ]मान् (for मां) —(l. 106) D5 M3 प्रयच्छामि —(l. 107) D4 T2 M3 माम (for सम°) D10 11 मामका राघव (by transp.) —(l. 109) M3 घोरैः (for दीप्तैः) D7 शतश D10 11 कदा शोणितदिग्धाङ्ग दीप्तैः कार्मुकविच्युतैः —(l. 110) D4 10,11 T1 2 M3 आदीपयिष्यामि (all except M3 with hiatus) M3 उल्काभिर् —(l. 111) D4 तत्रास्य, G1 तस्यास्य (for तच्चास्य) D4 यत्नम् (for बलम्) D11 आदाय; T1 आयास्ये (for आदास्ये) —(l. 113) D4 (both places) [ए]व (for [इ]व) D7 10 11 T1 M1 2 4 बल (for गति) —(l. 114) D4 T1 [ए]व D7 10 11 च, G1 2 [ए]तद्, G2 M1 2 3 तु (for हि) —T3 om. (hapl.) l. 115–116. —(l. 118) T1 शरकोपे; T1

न जानाति पुरा वीर्यं मम युद्धे स राघवः ।
मम चापमयीं वीणां शरकोणप्रवादिताम् ।
ज्याशब्दतुमुलां घोरामार्तगीतमहास्वनाम् ।
नाराचतलसंनादां तां ममाहितवाहिनीम् । [120]
अवगाह्य महारङ्गं वादयिष्याम्यहं रणे ।
न वासवेनापि सहस्रचक्षुषा
युधास्मि शक्यो वरुणेन वा पुनः ।
यमेन वा धर्षयितुं शराग्निना
महाहवे वैश्रवणेन वा स्वयम् । [125]

Colophon

17

After 6.19.27, Ś Ñ V2.3 B D6(marg.).8.11.12 ins.:

अत्रैव च मया प्राप्तश्चागमो वानरेषु वै ।
प्रजापतेः किल पुरा जातानिद्रं रजस्तदा ।
वामेक्षणेऽपतत्तेन दृष्ट्वा किमिदमैक्षत ।
वामेनादाय हस्तेन क्षिप्तं दूरं पपात तत् ।
मनसा चिन्तितं तेन किमस्मात्प्रभविष्यति । [5]
तत्रापि तरसा भामा फेनबुद्बुदसप्रभा ।
उत्थिता विग्रहवती नारी कमललोचना ।
चन्द्रबिम्बानना बाला विद्युत्तरललोचना ।
नैव देवी न गन्धर्वी नासुरी न च पन्नगी ।
तादृग्रूपवती दृष्टा स्वयमेव स्वयंभुवा । [10]
लोकपालास्ततो दृष्ट्वा तं देशं समुपागताः ।
रविस्तत्राब्रवीद्वाक्यमुपसृत्य प्रजापतिम् ।
कस्यैषा केन कार्येण संप्राप्तेह शुभानना ।
पुरीं भोगवतीं त्यक्त्वा नागकन्या किमागता ।
सिद्धिर्बुद्धिस्तथा लक्ष्मीः प्रभा पुष्टिः सरस्वती । [15]
असौ रूपमवष्टभ्य चोत्थिता जगतां वरा ।
प्रजापतिस्तदा तत्र रवेश्रावयत्कथाम् ।
ततोऽक्षिरजसो जातां स्निग्धां स्निग्धेन चक्षुषा ।
भास्करो भास्कराभो तामुपगुह्य गतस्ततः ।
कदाचिद्वीक्ष्य तां कन्यां रूपयौवनदर्पिताम् । [20]
स्थितो मन्दरपृष्ठेषु रविर्वचनमब्रवीत् ।

शरौघेण (for शरकोण-). D7 M1.2 -प्रवादिता. D6.10.11 M3 Cm g.t शरकोणैः प्रवादिता (for the post. half). —D6 reads in marg. l. 119. —(l. 119) D6.8 T1.2 -घोषतुमुलां. T3 भीमाम् (for घोराम्). D7 T3 G1.3 M3 Cv.m.g आर्तभीत-; D10.11 आर्तगीतां; G2 आर्तभीम-; M5 मत्तगीत-; Ct आर्तगीत- (as above). T3 -रवस्वनां. —(l. 120) D6.8 T1.2 मम च; D7 G2 तां महा-; D10.11 Ct नदीम्; Cv.m.g as above (for तां मम). D6 T1.2 G2.3 M1.2 Cr -वाहिनी. —(l. 121) M3 नादयिष्यामि. —(l. 123) D6.7.10.11 T2 युद्धे; M3 यथा (for युधा). D10.11 M3 स्वयं (for पुनः). —(l. 124) G2 यथा, M3 क्षुमो (for शर-). —(l. 125) M3 पुनः (for स्वयम्).

Colophon. —*Sarga no.* (figures, words or both): D6-7.10.11 T1.2 G M 24; T3 23. —After colophon, G M1.2 conclude with श्रीरामाय नमः; M3 with श्रीरामचन्द्राय नमः.

17

V3 om. l. 1–3. —(l. 1) Ś D8.12 यथा चैव; Ñ1 V3 B3 तत्र चैव, B1 स्वैव च; D11.12 ततोश्चैव. Ś D8.12 तथा (for मया). Ñ V3 B3.4 D8.12 आगमो (for चागमो). Ñ2 च (for वै). B4 वानरेश्वरे:. —(l. 2) Ś V3 B1.3 D8.12 तथा (for तदा). —(l. 3) Ñ V2 B वामाक्षिमसृत वै(B4 °दसरते)न, D8.12 वामेक्षणं क्षितं तेन (for the prior half). Ñ1 V3 B1-3 दृष्ट्वा स्वसि वैकृत, Ñ2 B4 कृत चक्षुषि(Ñ2 °ष्टु) वैक्षत (for the post. half). —(l. 4) Ñ2 V2 B D8 क्षिप (for क्षिप्त). Ñ V2.3 B दूरे. V2.3 6; B1 D12 च (for तत्). B2.3 -त्य(B4 प्र)पातयत्. —(l. 5) Ñ2 B4 [अ]चिन्तित (for चिन्तित). Ś2 D8.12 प्रभविष्णुः; Ñ2 संभविष्यति (for प्रभविष्यति). B4 हिमराद्रं भविष्यति (for the post. half). —(l. 6) Ñ1(m. also चचला).2 V3 B D12 तरला (for तरसा). B1 -संनिभा; B3 -सत्प्रभा, B4 -सप्रभा, D12 -सुप्रभा. —(l. 7) V3 B2 [अ]विरूपवती (for विग्रहवती). B4 विग्रहवती स्वाधारी (for the prior half). B4 तस्मिन् (for नारी). —(l. 8) B4 -मुहल- (for तरल-). —(l. 9) Ś D8.12 न देवी न च (for नैव देवी न). Ś2 च न (by transp.). —(l. 10) Ñ V3 B1.2 नेदृग्, V3 नैतद् (for तादृग्). Ñ1 B1.3 दृष्टा (for दृष्टा). B3.4 नैव तादृग्रूपवती स(B4 तु)लान्या स्त्री स्वयंभुवा. —(l. 11) Ñ1 B3 तथा, B1.4 तु तां (for ततो). D8.12 दृष्ट्वास् (for दृष्ट्वा). Ñ V2.3 B तं प(B4 तत्प्र)देशमुपागताः (for the post. half). —(l. 13) B1.4 वा (for [ए]षा). —(l. 14) D8 अथर' (for आगता). —(l. 15) Ñ1 V3 D8.12 धृतिस्; Ñ2 श्नस्; B3 ऋद्धिस्; B2 वृद्धिस् (for बुद्धिस्). B4 ऋद्धि (for प्रभा). D12 लक्ष्मी (for पुष्टिः). Ñ1 V2.3 पुण्या(V3 सुधा) पुष्टि प्रभाकरी; B1.4 प्रभा तुष्टि प्रभाकरी (for the post. half). —(l. 16) Ñ V2.3 B1-3 आसां; B4 तासां; D12 आसीद् (for असौ). D12 (with hiatus) उत्थिता (for चोत्थिता). Ñ V2.3 B D8 (with hiatus) उत्थिता जगतीतलात् (D8 °वीकृते) (for the post. half). —Ś1 D8 om. (hapl.) l. 17–19. Ś2 D8.12 om. l. 17. —(l. 17) Ñ2 ततस्; D12 तथा (for तदा). Ñ1 V2 B3 रविम् (for रवेर्). Ñ2 आश्रावयद्. —(l. 18) Ś2 D12 ततो वै; V3 वामोत्था, B2 अतोक्षि-; D8 ततोक्ष (for ततोऽक्षि). Ś2 B1 D8.12.13 -रजसा. L (ed.) जाता (for जातां). V3 दृष्ट्वा (for स्निग्धां). Ñ2 तेजसा (for चक्षुषा). Ś2 L (ed.) स्निग्धमाजनसप्रभा(Ś2 °भां), D8.12.13 स्निग्धा(D8 °ग्ध)भजनचक्षुषा (for the post. half). —(l. 19) Ś2 Ñ1 V2.3 D8.12 उपगृह्य (for °गुह्य). Ś2 ततो गतः (by transp.). Ñ2 B2 गतास्ततः, V3 B1 D8.12 ततस्ततः; B2 [आ]गतस्ततः. —(l. 20) Ñ V2 B2.3 D8.12 अथ तां; V3 आगता, B1 त्वथ तां (for वीक्ष्य तां). Ñ1 V2.3 B1-3 गर्विता (for -दर्पिताम्). B4 प्रजापतेस्तु कन्यायां स ययौ कामदर्पितः. —(l. 21) Ñ V2.3 B2.3 स्नातां (for स्थितो). Ñ V2.3 B D12 -पृष्ठे तु. B4 रविस्तामब्रवीद्वचः (for the post.

मत्तनसा महावीर्यस्त्वधृष्यश्च महार्णे ।
देवदानवयक्षाणां पन्नगानां सरक्षसाम् ।
बध्यश्चित्रिदशानां च मत्त पुत्रो भविष्यति ।
वरेण छन्दयित्वा तामगमत्सद्य एव तु । [25]
रक्षिता बालभावाच्च वालीति परिकीर्तिता ।
अथ काले तदा श्रीमान्शक्र सुरगणावृत ।
विचरन्मन्मथाविष्ट सर्वतुकुसुमाकरे ।
स दृष्ट्वा वारवर्णाङ्गीं परं विस्मयमागत ।
का त्वं भवसि रुद्राणां यक्षाणामिति चाब्रवीत् । [30]
मनो हरसि मे भीरु कान्ते कान्तया हासि ।
स तु भावेन दिव्येन पाणिना तां मनोरमाम् ।
उपस्पृश्य जलं शीतं वचनं चेदमब्रवीत् ।
पावनौ दिव्यरूपौ ते सर्वज्ञौ कामरूपिणौ ।
उत्पत्स्येते महाभागे मा विषादं गमिष्यसि । [35]
यमजौ सुमहाभागौ वाली सुग्रीव एव च ।
किष्किन्धा नाम तु पुरी कान्ता पुष्पफलैर्युता ।
तत्र राज्यं करिष्येते सवानरपुंगवौ ।
इक्ष्वाकुकुलसंभूतो रामो नाम महायशा ।
विष्णुर्मानुषरूपोऽसौ तस्यैकं सख्यमेष्यति । [40]

18

After Sarga 30 D5 7 9 11 S ins

ततो राम सुवेलाग्रं योजनद्वयमण्डितम् ।
आरुरोह ससुग्रीवो हरियूथपसंवृत ।
स्थित्वा मुहूर्तं तत्रैव दिशो दश विलोकयन् ।
त्रिकूटशिखरे रम्ये निर्मितां विश्वकर्मणा ।
ददर्श लङ्कां सुन्यस्तां रम्यकाननशोभिताम् । [5]
तस्या गोपुरशृङ्गस्थं राक्षसेन्द्रं दुरासदम् ।
श्वेतचामरपर्यन्तं विजयच्छत्रशोभितम् ।
रक्तचन्दनसंलिप्तं रक्ताभरणभूषितम् ।
नीलजीमूतसंकाशं हेमसंछादिताम्बरम् ।
ऐरावतविषाणाग्रैरुत्कृष्टकिणवक्षसम् । [10]
शशलोहितरागेण संवीतं रक्तवाससा ।
संध्यातपेन संछन्नं मेघराशिमिवाम्बरे ।
पश्यतां वानरेन्द्राणां राघवस्यापि पश्यत ।
दर्शनाद्राक्षसेन्द्रस्य सुग्रीव सहसोत्थित ।
क्रोधवेगेन संतप्त सत्त्वेन च बलेन च । [15]
अचलाग्रादभिप्लुत्य पुप्लुवे गोपुरस्थले ।
स्थित्वा मुहूर्तं संप्रेक्ष्य निर्भयेनान्तरात्मना ।

half) —(l 22) Ñ V2 3 B1 3 त्वप्रधृष्यो B4 दुष्प्रधर्षो D3 त्वधृष्यस्तु D12 रवौ प्रविशे —(l 23) Ñ2 त्रिदशानां (for °यक्षाणां) V3 च (for स) Ñ2 मत्त * * त्यमां (illeg) (for the post half) —(l 25) Ś D8 11 13 स D12 तव (corrupt) (for तु) —(l 26) Ñ1 D12 तु (for च) B1 भावेन (for भावाच्च) Ś D8 12 तु वालेर्, D3 तु बालार्थि (for च वालेति) B4 सा वालेति प्रकीर्तिता (for the post half) —(l 27) B4 तत (for तत्र) Ś D8 11 12 13 [श्री] मान् (for श्रीमान्) Ś D8 13 सुरगणान्वित, V3 सर्वसुरार्चित —(l 28) Ś D8 11 13 समयाविष्ट (for मन्मथाविष्ट) V3 सर्वत्र (for सर्वतु) Ś D8 13 कुसुमोत्करे, B3 कुसुमे वने —(l 29) V1 शक्रो (for परं) B1 विस्मयं परमं गत (for the post half) —(l 30) G (ed) यक्षाणां (for रुद्राणां) Ñ V3 B transp. रुद्राणां and यक्षाणाम् G (ed) पन्नगानां च रक्षसां (for the post half) —B4 om (hapl) l 31-33 V3 om l 31 —(l 31) Ś1 चाब्रवीत् V1 कान्ते B1 यत्र (for कान्ते) —(l 32) Ñ1 transp भावेन and दिव्येन N V2 3 B1 3 सुमनोरमां (V3 B1 °रमा) D8 12 सु(D8 स्व)मनोरम —(l 33) D13 उष्णं (for शीतं) Ñ V2 3 B1 3 पस्पर्श जल-शीतेन (for the prior half) D3 विषयं (for वचनं) —(l 34) Ñ1 V3 तौ (for ते) Ś D8 11 13 सुर्वाणौ (for सर्वज्ञौ) B3 दिव्य (for काम) —(l 35) Ś V3 B3 D8 11 13 महाभागौ (for °भागे) Ś D8 11 13 transp मा and विषा- B3 (sup lin as above) करिष्यसि —After l 35 B3 ins

1* चिरन्नौ वानरश्रेष्ठौ पालि पालयिष्यति ।

—(l 36) Ś D8 11 य[D13 स]मजातौ V3 B3 4 D8 12 यमजौ तौ (V3 द्वौ) —(l 37) Ñ1 V3 B2 4 पुष्पा तु Ñ1 B2 पुष्पिते, V3 नगरा (for तु पुरी) N V3 B दिव्य, V3 दिव्या (for कान्ता) V3 फलद्रुमा B3 फलैश्च B4 फलाढ्या —(l 39) Ñ1 V3 B2 3 महाबल (for °यशा) —(l 40) D3 [ए]व (for [ए]कं)

18

(l 1) T3 damaged for ततो D6 7 9 11 T2 3 M1 Cm g t -मण्डल (for -मण्डितम्) —(l 2) D7 11 ससारोह (for आरुरोह) G1 -यूथपै (for -संवृत) D9-11 हरियूथैः समन्वित, G1 हरियूथसमावृत (for the post half) —(l 3) D6 सुग्रीवो (for तत्रैव) —D6 om l 4 —(l 4) D6 T G1 रम्यां M1 2 रम्यां (for रम्ये) —(l 5) M1 3 रम्यां (for लङ्कां) T2 3 सुन्यस्तां, G1 स-न्यस्तां Cg as above (for सुन्यस्तां) —(l 6) D6-11 तस्य (for तस्यां) D6 T2 -मध्यस्थ (for शृङ्गस्थं) —(l 7) T1 2 विजय, G2 3 M1 स्वस्य, Cg k t as above (for विजय) —(l 8) D6 -संयुक्त G1 2 M1 2 3 लिप्तं (for संलिप्तं) —G M1 transp the post halves of l 8 and l 9 D6 7 9 11 रक्त-, G M1 सर्व (for रक्त) —(l 9) T2 -संवासित, T3 -संवलित, Cr m g k t as above (for -संछादित) G2 3 M1 रक्ताम्बरयुतं (for the post half) —(l 11) T3 रक्ताम्बर —(l 12) D3 T1 M3 संवीतं G संवृतं (for संछन्नं) M1 3 संध्यारागेण संवीतं (for the prior half) D7 G1 M1 मेघ राशिम् (for °राशिम्) D6 T1 G1 इवोदरे —(l 14) T1 reads from दर्शनात् up to सह in marg —(l 15) D6-11 G1 M3 ससुक्रः T3 संतप्त (for संतप्त) G1 स * * (for सत्त्वेन) —(l 16) G1 [अ]चलात् and -प्लुत्य (for [अ]चलाग्रा and -प्लुत्य respy) —(l 17) M1 3 तत्रैव (for संप्रेक्ष्य)

तूष्णींकृत्य च तद्रक्षः सोऽब्रवीत्परुषं वचः ।
लोकनाथस्य रामस्य सखा दासोऽस्मि राक्षस ।
न मया मोक्ष्यसेऽद्य त्वं पार्थिवेन्द्रस्य तेजसा । [20]
इत्युक्त्वा सहसोत्पत्य पुप्लुवे तस्य चोपरि ।
आकृष्य मुकुटं चित्रं पातयित्वापतद्भुवि ।
समीक्ष्य तूर्णमायान्तमाबभाषे निशाचरः ।
सुग्रीव त्वं परोक्षं मे हीनग्रीवो भविष्यसि ।
इत्युक्त्वोत्थाय तं क्षिप्रं बाहुभ्यामाक्षिपत्तले । [25]
कन्दुवत्तं समुत्थाय बाहुभ्यामाक्षिपद्धरिः ।
परस्परं स्वेदविदिग्धगात्रौ
परस्परं शोणितदिग्धदेहौ ।
परस्परं श्लिष्टनिरुद्धचेष्टौ
परस्परं शाल्मलिकिंशुकाविव । [30]
मुष्टिप्रहारैश्च तलप्रहारै
रत्निघातैश्च कराग्रघातैः ।
तौ चक्रतुर्युद्धमसह्यरूपं
महाबलौ राक्षसवानरेन्द्रौ ।
कृत्वा नियुद्धं भृशमुग्रवेगौ [35]
कालं चिरं गोपुरवेदिमध्ये ।
उत्क्षिप्य चाक्षिप्य विनम्य देहौ
पादक्रमाद्गोपुरवेदिलग्नौ ।
अन्योन्यमापीड्य विलग्नदेहौ
तौ पेततुः सालनिखातमध्ये । [40]
उत्पेततुर्भूतलमस्पृशन्तौ
स्थित्वा मुहूर्तं त्वभिनिश्वसन्तौ ।
आलिङ्ग्य चालिङ्ग्य च बाहुयोक्त्रैः
संयोजयामासतुराहवे तौ ।
संरम्भशिक्षाबलसंप्रयुक्तौ [45]
संचेरतुः संप्रति युद्धमार्गैः ।
शार्दूलसिंहाविव जातदर्पौ
गजेन्द्रपोताविव संप्रयुक्तौ ।
संहत्य चापीड्य च तावुरोभ्यां
तौ पेततुर्वै युगपद्धरण्याम् । [50]
उद्यम्य चान्योन्यमधिक्षिपन्तौ
संचक्रमाते बहुयुद्धमार्गैः ।
व्यायामशिक्षाबलसंप्रयुक्तौ
क्लमं न तौ जग्मतुराशु वीरौ ।

—D5 om l. 18 —(l. 18) T1 तु (for च) G3 रक्ष —(l. 19) D5 reads रामस्य in marg. T1 G1 रावण (for राक्षस) —(l. 21) D7 8 [उ]त्प्लुत्य, M1 2 [उ]त्पाय (for [उ]त्पत्य) —(l. 22) D5 T1 2 G M मकुटं, Ct as above (for मुकुटं). D7 9-11 पातयामास तद्भुवि G1 पादेनाताडयद्भुवि (for the post half) —(l. 23) D7 9-11 बभाषे तं (for आबभाषे) —(l. 24) D6 7 10 11 T2 M3 सुग्रीवस्त्वं G1 परोक्षे, G3 समक्षं (for परोक्षं) —(l. 25) G2 तं क्षिप्रं T3 इत्युक्त्वा च स सुग्रीव (for the prior half) G1 प्राक्षिपत् (for आक्षि°) G2 3 M3 बली (for तले) —D5 T1 repeat l. 26 after l. 66. —(l. 26) D6 7 9-11 T2 3 Ct कन्दुवत् D9-11 Ct स, T3 तु (for तं) T1 समुत्थाय G1 प्राक्षिपद्, Ct as above (for आक्षिपद्) —(l. 27) D11 M विदग्ध, G निरुद्ध (for विदिग्ध) —(l. 28) D5 T1 2 G3 M3 Cg दिग्ध, D7 दीप्त, Ct as above (for रक्त) —(l. 29) D6 T3 क्लिष्ट, Ct as above (for श्लिष्ट) D8 T2 3 विरुद्ध, Cg t as above (for निरुद्ध) —(l. 30) D6 8 T M3 किंशुकौ यथा, G1 किंशुकशाल्मली, Cg t as above (for °काविव) G2 M5 परस्परं किंशुकशाल्मली यथा —(l. 31) D5 om (hapl.) श्च तलप्रहारै —(l. 32) D6 8 पातैश्च, D11 om (for घातैश्च) D8 M1 2 चरणाग्र (for च कराग्र) D7 घातैः, Cm g k t as above (for घातैः) —(l. 33) D7 मन्यमरूपौ G2 °वेगौ M1 2 °वेग Cr m g t °रूप (as above). —(l. 34) D8 T2 G3 M1-3 वानरराक्षसेन्द्रा —(l. 35) D5 T1 सयुद्ध G3 M5 च युद्ध Cv as above (for नियुद्ध) D9 M1 3 रूपौ (for वेगौ) —(l. 37) D1 विक्षिप्य (for उत्क्षिप्य) D7 9-11 T3 M5 [उ]त्क्षिप्य (for [आ]क्षिप्य) D5 T1 M2 विनम्र (for विनम्य) —(l. 38) D5 T1 2 M5 पदक्रमात् —(l. 39) T2 M3 Cg आविध्य, G2 3 M5 आलिंग्य (for आपीड्य) M1 2 विलीनगात्रौ Cg as above (for विलग्नदेहौ) —(l. 40) D6 10 शाल- (for साल) D5 marg. D7 9 Cr निघातमध्ये, Cg k t as above (for निखात°) ❀ Ct 'निघात' इति पाठेऽप्ययमेवार्थः ❀ —(l. 41) D9-11 भूमितलं स्पृशन्तौ (for भूतलमस्पृ°) —(l. 42) D11 समुहूर्तं (for मुहूर्तं) D6 8 9-11 Ct निःश्वसन्तौ, M3 निस्पृशन्तौ G3 च विनिश्वसन्तौ —D10 reads l. 43 after l. 47 —(l. 43) D7 आविध्य D5 T1 G2 3 M1 2 चापीड्य, D6 T2 3 M3 Cm g चावलग्य, D7 बन्धेन M5 चाबध्य (for चालिङ्ग्य). M5 बाहुपाशैः (for °योक्त्रैः) —(45) T3 संहृष्ट, M5 संरब्ध, Cr m g k t as above (for संरम्भ) —(l. 46) D9-11 सुचेरतु (for संचे°) D6 10 T2 G3 युद्धमार्गौ D7 क्लमं न तौ जग्मतुराशु वीरौ —(l. 47) D7 9 11 जातदर्पौ (for °दर्पौ) —(l. 48) G2 न्नागाविव, Cg as above (for पोता°) G3 M5 संप्रयुक्तौ, Cr g k as above (for °युक्तौ) —(l. 49) T3 संहार्य G1 प्रहृत्य Cg as above (for संहत्य) D5 G1 संपीड्य D7 9-11 स्वेदेन Cg as above (for चापीड्य) D7 9-11 च तौ कराभ्यां M1 2 परस्परेण Cg as above (for च तावुरोभ्यां) —(l. 50) D5 T1 G M5 निपेततुर् D7 9-11 धरायां Cg as above (for धरण्याम्) ❀ Cv r निपेततुर्वै युगपद्धरण्यामिति पाठः । Cv adds वैशब्दः पादपूरणे ❀ —(l. 51) D5 T1 G1 M5 उद्यम्य Cg as above (for उद्यम्य) —(l. 52) M5 तौ गच्छेते D7 9-11 T2 3 G2 3 M5 युद्धमार्गौ Cg as above (for °मार्गैः) —(l. 53) G1 damaged for शिक्षाबलसंप्र —(l. 54) D5 G1 2 श्रम (for क्लमं) D8 तु (for तौ) D5 T1 M1 2 आहवेन, D6 T2 आशु वेगौ G3 आहवे तौ (for आशु वीरौ) —(l. 55) M3 वानर Cv as above (for वारण-) T3 (also) G3 नाडिकाभेद्; M5 न्वारणाभिद् (for वारणभेद्) ❀ Cr m वारणवारणाभे-

बाहुत्तमैर्वारणवारणाभै
निवारयन्तौ वरवारणाभौ । [55]
चिरेण कालेन भृश प्रवृद्धौ
सचेरतुर्मण्डलमार्गमाशु ।
तौ परस्परमासाद्य यत्तावन्योन्यसूदने ।
मार्जाराविव भक्षार्थे वितस्थाते मुहुर्मुहु । [60]
मण्डलानि विचित्राणि स्थानानि विविधानि च ।
गोमूत्रिकाणि चित्राणि गतप्रत्यागतानि च ।
तिरश्चीनगतान्येव तथा वक्रगतानि च ।
परिमोक्ष प्रहाराणा वर्जन परिधावनम् ।
अभिद्रवणमाप्लावमास्थान च सविग्रहम् । [65]
परावृत्तमपावृत्तमवद्रुतमवप्लुतम् ।
उपन्यस्तमपन्यस्त युद्धमार्गविशारदौ ।
तौ सचेरतुरन्योन्य वानरेन्द्रश्च रावण ।
एतस्मिन्नन्तरे रक्षो मायाबलमथात्मन ।
आरब्धुमुपसपेदे ज्ञात्वा त वानराधिप । [70]
उत्पपात तदाकाश जितकाशी जितक्लम ।
रावण स्थित एवात्र हरिराजेन वञ्चित ।
अथ हरिवरनाथ प्राप्य सग्रामकीर्ति
निशिचरपतिमाजौ योजयित्वा श्रमेण ।
गगनमतिविशाल लङ्घयित्वार्कसूनु [75]
र्हरिगणबलमध्ये रामपार्श्व जगाम ।
इति स सवितृसूनुस्तत्र तत्कर्म कृत्वा
पवनगतिरनीक प्राविशत्सप्रहृष्ट ।
रघुवरनृपसूनोर्वर्धयन्युद्धहर्ष
तरुमृगगणमुख्यै पूज्यमानो हरीन्द्र । [80]

Colophon

19

After 6 31 17 D3 ins

राक्षसा राक्षसेन्द्राय रावणाय न्यवेदयन् ।
रावणोऽपि महातेजा क्रोधविस्फारितेक्षण ।
अगच्छत्सहसा क्रुद्ध सर्वसैन्येन सवृत ।
गजाश्वरथसकीर्णा राक्षसैर्मेदिनी कृता ।
उत्तरा दिशमास्थाय प्रययौ रावणो युधि । [5]
हस्त्यश्वरथपत्तीना नद्ता नि स्वनोऽभवत् ।
सहयै काञ्चनापीडैर्गजैश्च समलकृतै ।
रथैश्चादित्यसकाशै कवचैश्च मनोहरै ।
नीलपीतसुरक्ताभि पताकाभिरलकृता ।
राक्षसा भूरिविक्रान्ता भूषिता घोरदर्शना । [10]
वादित्रेण विचित्रेण वादयन्त इतस्तत ।
विनिर्ययुर्महानादैर्नादयन्तो महीतलम् ।
निर्यान्त राक्षसानीक सप्रेक्ष्य सुदुरासदम् ।
ऋक्षवानरयूथाश्च हृष्टा युद्धाभिकाङ्क्षिण ।
अभ्यधावस्तदा घोरा राक्षसाना बल प्रति । [15]
वानरै राक्षसाना च महायुद्धमवर्तत ।
प्रभिन्नकरटैर्घोरैर्द्वन्द्विभिश्च महागिरि ।
स्वलकृतैर्बद्धतूणैर्नद्भिश्च महास्वनै ।
नानाशस्त्रधरा धीरा मेघा इव सविद्युत ।
शैलशृङ्गैश्चापि भूरुहैर्विपुलैस्तथा । [20]
अन्योन्यवद्वैराणा परस्परजयैषिणाम् । (sic)
तुरगखुरविध्वस्त रथनेमिसमुद्धतम् ।
कण्ठानरागीच्छोधानां चक्षूषि च महीरज । } 6.34.10
ततो युद्ध महाभीम हरिराक्षससकुलम् ।

(Cm वारणा गजा) तेषां वारणानि अगलानि तत्सदृशे । Cg वार्यन्ते एभिरिति वारणा आलानस्तम्भा । Ck वारयन्त्येभि प्रतिगजानिति व्युत्पत्त्या हस्तवाची वारणशब्दो द्वितीय । करिकराभैरित्यर्थ । Ct वारयन्त्येभि प्रतिगजानिति वारणो महागज । द्वितीयवारणशब्द करिहस्तवाची ॥ —(l 56) D3 निर्वारयन्तौ D8 11 M1 3 Ct पर (for वर) —(l 57) M3 Cg तु स (for भृश) D8 11 T1 M3 प्रवृत्तौ Cg as above (for प्रवृद्धौ) —(l 59) M3 मत्ताव (for यत्ताव) —(l 60) D11 मार्जारस् D8 11 Ck t [s]वतस्थाते T2 उत्तस्थाते Cv r g as above (for वित°) —(l 62) D7 गोमूत्राणि च D8 11 Cv t गोमूत्रकाणि D7 M1 3 चक्राणि Ct as above (for चित्राणि) —(l 63) D1 T1 M3 चक्रगतानि Cm g k t as above (for वक्र°) G3 [अ]पि (for च) —(l 64) D8 T3 G1 प्रहरण Cm g k t as above (for प्रहाराणां) —(l 65) D9 G1 अभिद्रावणम् D9 आक्षेपम् G3 आस्थानम् Cr g as above (for आप्लावम्) D7 10 11 M1 3 Ct अवस्थान G3 आप्लुत च Cm g as above (for आस्थान च) T3 सविग्रह —(l 66) G3 om (hapl) M3 उपावृत्तम Cr m g k t as above (for अपा°) D7 अव दृप्तम्, D10 11 G3 M1 2.3 Ct अपद्रुतम् T3 अवदलम् Cv r m k as above (for अवद्रुतम्) T3 उत्प्लुतमप्लुत (for the post half) —(l 67) D1 अपन्यस्तौ (for °न्यस्त) —(l 68) D8 तत्र स D10 11 तौ वि G1 2 वीरौ (for तौ स°) G3 सचेरतुस्तावन्योन्य (for the prior half) G3 वारण (meta) (for रावण) G1 2 राक्षसेन्द्रकपीश्वरौ (for the post half) —(l 69) D1 मायाबलमदर्शयत् (for the post half) —(l 70) G1 2 तज्ज्ञात्वा M1 3 ज्ञात्वा तद् (for ज्ञात्वा त) M3 वानरोत्तम —(l 71) D1 तथा (for तदा) T3 गतक्लम Cg as above (for जित°) —(l 73) D8 11 प्राप्तसग्रामकीर्तिर् D1 प्राप्य कीर्ति महत्तमां (for प्राप्य सग्रामकीर्ति) —(l 75) D9 om (hapl) from तु up to 30 l 79 —(l 76) D7 गगनम् T1 बलगण- (by transp.) G1 M3 वरगण G3 बलक (for गणबल) —(l 77) D1 11 स इति (by transp) T3 इति (for इति स) —(l 78) D7 सप्रहृष्ट (for °हृष्ट) —(l 79) G3 M1 2 दशरथ (for रघुवर) ॥ Cv रघुवरनृपसूनोरिति पाठ ॥ —(l 80) T3 -गणमृग (by transp) (for मृगगण) G1 हरीन्द्रै M3 [s]भिज्ञ (for हरीन्द्र)

Colophon —*Sarga name* D1 सुग्रीवरावणयुद्ध रामस्थापन —*Sarga no* (figures words or both) D8-7 10 11 T2 3 G M 40 D9 16, T1 39 —After colophon, G M1 2.3 conclude with श्रीरामाय नम

रक्षःसैन्येषु संक्रुद्धा निजघ्नुस्ते परस्परम् । [25]
सिंहनादैर्विनेदुस्ते युद्धे वानरराक्षसाः ।
ते पादपैः शिलाभिश्च चक्रुर्वृष्टिं तथोत्तमाम् ।
वानराश्चूर्णयामासुर्धावमानान्सहस्रशः ।
निजघ्नुः संयुगे क्रुद्धा हरयो राक्षसर्षभान् ।
केचिद्विद्राव्य रक्षांसि गजवाजिगतान्यपि । [30]
निजघ्नुः सहसा रक्षैर्यातुधानान्वलीमुखाः ।
शैलशृङ्गैर्विभिन्नाङ्गा मुष्टिभिर्भ्रान्तलोचनाः ।
चेलुः पेतुश्च नेदुश्च तत्र राक्षसपुंगवाः ।
निहतान्राक्षसान्दृष्ट्वा हतशेषा निशाचराः ।
लङ्काभिमुखं धावन्तो विद्रुता राक्षसा युधि । [35]
अपरे ये च दुर्धर्षा येऽपि सुस्था निशाचराः ।
ते सर्वे चालयामासुर्बाहुना राक्षमाहवे ।
तत्र प्रज्वलिताग्रेषु रथेषु रथिनां वराः ।
आगच्छन्सहसा क्रुद्धा यत्र युद्धमवर्तत ।
कुञ्जरैस्तु सुसंनद्धैः पदातैश्च सहस्रशः । [40]
नानाकवचसंनद्धा नानाप्रहरणैर्युताः ।
वानरा वानरैर्मुख्यैः क्रुद्धाश्च राक्षसाः ।
राक्षसास्त्राक्षसैरेव पिपिषुर्वानरा युधि ।
आच्छिद्य च शिलाः केचिन्निजघ्नू राक्षसा हरीन् ।
कश्चिदाक्षिप्य शस्त्राणि जघ्नू रक्षांसि वानराः । [45]
निजघ्नुः शैलमुसलैर्विविधैश्च परस्परम् ।
छिन्नवर्मायुधधरा राक्षसा वानरैर्हताः ।
रुधिरं सुस्रुवुस्तत्र कृत्ता शैलद्रुमा इव ।
रथेनाथ रथं चापि राक्षसं राक्षसेन हि ।
हयेनैव हयं चापि पिपिषुर्वानरा रणे । [50]
क्षुरप्रैरर्धचन्द्रैश्च निशितैश्च शितैः शरैः ।
त्रिशिखैः सुनिशितैः शक्तितोमरमुद्गरैः ।
राक्षसा वानरेन्द्राणां कदनं चक्रुराहवे ।
निस्त्रिंशभल्लैः परिघैर्मुसलैः कूटमुद्गरैः ।
भुशुण्डिभिश्च गदया तोमरैः प्रासपट्टिशैः । [55]
निजघ्नुर्वानरांस्तत्र राक्षसाः पर्वतोपमाः ।
प्रविष्टा राक्षसाः सैन्यं यत्र राघवलक्ष्मणौ ।
छादितांस्तत्र रामो निरदहच्च शरार्चिषा ।
लक्ष्मणस्तत्र रामश्च शरैरग्निशिखोपमैः ।
ममन्थू राक्षसानीकं दण्डहस्त इवान्तकः । [60]
शिरोभिरुज्ज्वलकिरीटकुण्डलैः
    सरम्भरश्मि परिदष्टदन्तकैः ।
महाभुजैः साभरणैः सहायुधैः
    सा प्रस्तृता भूः करभोरुभिर्बभौ ।
वानराश्चापरे घोरा राक्षसैरपरैः सह । [65]
द्वंद्वयुद्धमकुर्वंस्ते बहवो बहुभिस्तदा ।
तत्रासीत्सुमहद्युद्धं तुमुलं लोमहर्षणम् ।
रक्षसां वानराणां च वीराणां जयमिच्छताम् ।
वर्तमाने तु संग्रामे रौद्रे भीरुभयंकरे ।
हरिराक्षसयोर्युद्धं तुमुलं समपद्यत । [70]
वानरास्तत्र युयुधुः स तोरुद्रुमशिलायुधाः ।
अपरे मुष्टिभिः प्रहारानाद्रवन्ति महाबलाः ।
राक्षसाश्च महात्मानो नानाप्रहरणायुधाः ।
वानरास्त्वभिसंक्रुद्धा गिरिवृक्षकृतायुधाः ।
तेऽन्योन्यं समरे जघ्नुर्गर्जन्तो निशाचराः । [75]
युध्यतां तु तदा तेषां वानराणां महात्मनाम् ।
राक्षसानां बभूवाथ रणे कोपः सुदारुणः ।
राक्षसा भीमकर्माणो रावणस्य जयैषिणः ।
वानराणामपि चमू रामस्य जयमिच्छताम् ।
तेषां युद्धं महाघोरं संजज्ञे कपिरक्षसाम् । [80]
रामरावणयोरर्थे समभित्यक्तजीविनाम् ।
तद्बभूवाद्भुतं युद्धं तयोः संग्रामशालिनाम् ।
रुधिरार्द्रां महीं चक्रुस्तदा दारुणकर्दमाम् ।
कबन्धास्तत्र चोत्पेतुः पश्यन्तस्त्वशिरोक्षिभिः ।
उद्यतायुधदोर्दण्डैर्धावमाना इतस्ततः । [85]
शरीरच्छिन्नसंकीर्णा बभूव च वसुंधरा ।
शोणितौघमहावेगा घोरा नद्यः प्रविस्तृताः ।
निशाचरमहायोधकक्षवानरसंभवाः ।
प्रावर्तयन्नदीं घोरां भीरूणां भयवर्धिनीम् ।
असृग्धारामहापङ्कां नानाकीर्णास्थिशैवलाम् । [90]
छिन्नकायशिरोमीनां बह्वावयवशाद्वलाम् ।
गृध्रहंसगणाकीर्णां कङ्कसारसनादिताम् ।
झिल्लीरवसमायुक्तां काकवायससेविताम् ।
मेदोमज्जावसाकीर्णामावर्तस्तनितस्वनाम् ।
शरीरसंघातवहा बभूवुः फेनिलापगाः । [95]
मातङ्गरथकूलाश्च समरे त्वायुधद्रुमाः ।
कपिराक्षसदेहेभ्यः प्रसूताः करशाद्वलाः ।
वर्तमाने महारौद्रे संग्रामेऽतिभयंकरे ।
बभूवायोधनं घोरं गोमायुरवसंकुलम् ।
भल्लैः खड्गैर्गदाभिश्च शक्तितोमरसायकैः । [100]
ध्वजवर्मरथानश्वान्नागान्प्रहरणानि च ।
अपविद्धैश्च भग्नैश्च वीरैः सांग्रामिकैर्ध्वजैः ।
निकृत्तैः कुञ्जरैर्मत्तैस्तथा वानरराक्षसैः ।
चक्राक्षयुगदण्डैश्च भग्नैश्च धरणीस्थितैः ।
कृत्वा च तुमुलं युद्धं परिश्रान्ता रणाजिरे । [105]
निवृत्ता युध्यमानास्तु स्थितास्ते हरिराक्षसाः ।
एतस्मिन्नन्तरे चैव असंभ्रान्ताः शनैः शनैः ।
युद्धादपसृताः सर्वे रावणाद्या निशाचराः ।
विविशुर्नगरीं लङ्कां रक्षोगणनिषेविताम् ।
उपविश्यासने राजा सचिवानिदमब्रवीत् । [110]
सज्जीभवन्तु ते सर्वे राक्षसा भीमविक्रमाः ।
संग्रामादपक्रान्ते पुरीं रक्षःपतौ गते ।
विश्राम्यान्तर्गमाणाय निवासार्थं ससैनिकाः ।
आददुर्नगरं रम्यं रामसुग्रीवलक्ष्मणाः ।
दशरथनृपपुत्रवाहिनी तदानीं [115]
    क्षतजविशसनाविग्रहा रणान्ते ।
रिपुजननिधनपरिश्रमप्रहृष्टा
    रजनिमुखे न्यवसद्यथासुखं च रामः ।
इत्यार्षे रामायणे लङ्काकाण्डे युद्धपर्वणि तत्रनिवासो नाम सर्गः ॥
स तां रात्रिमुषित्वा तु रामाद्या हरियूथपाः ।
लङ्कां च ददृशुर्वीराः सह युद्धाभिकाङ्क्षिणः । [120]

20

After 6 31 63ab D13 ins

उपोपविष्टं सचिवैर्मरुद्भिरिव वासवम् ।
आसीनं सूर्यसंकाशे काञ्चने परमासने ।
रुक्मवेदिगतं दिव्यं ज्वलन्तमिव पावकम् ।
दशास्यं विंशतिभुजं दर्शनीयपरिच्छदम् ।
विशालाक्षं सुवक्त्राक्षं राजलक्षणशोभितम् । [5]
स्निग्धवैडूर्यसंकाशं तप्तकाञ्चनभूषितम् ।
सुभुजं शुक्लदशनं महास्यं पर्वतोपमम् ।
देवगन्धर्वभूतानामृषीणां च महात्मनाम् ।
अजेयं समरे शत्रुं ख्यातं रणकृतान्तकम् ।
देवासुरविमर्देषु वज्राशनिकृतव्रणम् । [10]
ऐरावतविषाणाग्रैः शस्त्रैः क्षतवक्षसम् ।
विष्णुचक्रादिभिश्चैव महायुद्धेषु ताडितम् ।
आहिताङ्कं समस्तैश्च देवप्रहरणैस्तथा ।
अक्षोभ्याणां समुद्राणां क्षोभणं क्षिप्रकारिणम् ।
भङ्क्तारं पर्वताग्राणां सुराणां च महाबलम् । [15]
उच्छेत्तारं च धर्माणां परदाराभिमर्शनम् ।
महर्षीणां च भेत्तारं यज्ञानां चाभिदूषणम् ।
देवानां च सपक्षाणां गन्धर्वाणां च संयुगे ।
अस्त्राणां च प्रयोक्तारं सङ्ख्ये च महातपम् ।
पुरीं भोगवतीं गत्वा पराजित्य च वासुकिम् । [20]
तक्षकस्य तथा भार्यां परिष्वज्य जहार यः ।
येन वैश्रवणो राजा रणेऽतिक्रम्य निर्जितः ।
कैलासपर्वतश्रेष्ठे योऽभ्यास्तेऽमरमोहनः ।
वनं चैत्ररथं दिव्यं नलिनीनन्दनं शिवम् ।
व्यनाशयत यः क्रोधादुद्यानानि वीर्यवान् । [25]
चन्द्रसूर्यौ महाभागावुत्तिष्ठन्तौ परंतपौ ।
निवारयेत बाहुभ्यां यः शैलशिखरोपमः ।
वर्षीर्णेषु यः साममभिवाद्य महाबलः ।
पञ्चयज्ञहुतक्रूरं ब्रह्मघ्नं दुष्टचारिणम् ।
कर्कशं निरनुक्रोशं प्रजानां भयदं तथा । [30]
देवदानवगन्धर्वैः पिशाचैः पतगोरगैः ।
अवध्यं राक्षसैश्चापि समरेषु च मानुषैः ।
रावणं सर्वभूतानां सर्वलोकनिवारणम् ।
राक्षसेन्द्रं महेन्द्राभं पौलस्त्यकुलनन्दनम् ।
दिव्यचन्दनदिग्धाङ्गं दिव्यमाल्योपशोभितम् [35]

21

After 6 33 20 Ś V D1-4 12,13 ins. N1 B1 ins. l 59–60 only after 6 33 20 N2 ins. l 11–58 after 6 33 31 and l 59–60 after 6 33 20 B2 ins. l 1 to 59–60 after 6 33 20 and l 11–58 after 6 33 23 while B3 ins l 1 only after 6 33 20

अतिकायोऽतिबलवान्देवदानवदर्पहा ।
ऋषभं च विनतं चैव ताडयामास मार्गणैः ।
तौ शिलावृक्षवर्षेण तस्य सैन्यं निजघ्नतुः ।
जलदाविव संरब्धौ वातवृष्ट्या गवां गणम् ।
महोदरं सुसंरब्धं सुषेणः पञ्चभिः शरैः । [5]
हृदि विव्याध नाराचैर्ललाटे च त्रिभिः शरैः ।
स तथाभिहतस्तेन राक्षसो वानरोत्तम ।
जघान शिलया तस्य रथं साश्वं ससारथिम् ।
तौ जयाकाङ्क्षिणौ दृप्तौ वीर्यवन्तौ दुरासदौ ।
चक्रतुस्तुमुलं युद्धं स्वसैन्यपरिवारितौ । [10]
जाम्बवानृक्षराजस्तु मत्ताभं सारणात्मजम् ।
प्राहिणोद्वृक्षमुत्पाट्य तं स चिच्छेद मार्गणैः ।
ततो निशाचरः क्रुद्धो जाम्बवन्तं शितैः शरैः ।
हृदि बाह्वोर्ललाटे च विव्याध लघुविक्रमः ।
स तथाभिहतस्तेन क्षिप्रहस्तेन यूथपः । [15]
व्यथामूर्तं चक्रे नाभिक्रुद्धस्सारणात्मजम् ।
भूयः शरशतैर्विद्धो विद्युज्जिह्वेन रक्षसा ।
निघातयाधराग्रेण विद्युज्जिह्वं रणान्तरे ।
निघ्नन्तं राक्षसान्वीरान्नाके प्रतपन्तं भृशम् ।
शूलेन जघ्निवान्पार्श्वे ननाद च महास्वनम् । [20]
स तु रोषपरीताङ्गः सालवृक्षेण राक्षसम् ।

21

(l 1) V3 च (for अति) —(l 4) V3 illeg for वात —(l 5) D2.3 सु (for सु) D3 संरब्ध B3 बहुभि D3 पञ्च (for पञ्चभि) —B3 om (hapl) l 6 —(l 6) After विव्याध V3 wrongly reads संरब्धो —(l 7) D1 तदा (for तथा) —(l 9) D1 दृप्तौ D3 दक्षौ (for दृप्तौ) —V3 illeg for l 10–23 —(l 10) V2 सु (for स्व) —(l 11) V2 च (for तु) —(l 12) N2 V2.3 B1 मारुतात्मज. D2.13 च (for स) V2.3 सायकैः (for मार्गणैः) Ñ1 B2 न चिच्छेद स सायकैः (for the post half) —V2 om l 13 17 —(l 13) B1 राक्षसः (for निशाचरः) V2 शरैः (for शितैः) —V2 om l 14 —(l 14) D13 बाहौ (for बाह्वोः) D1.11 कृतवान्क्रुद्धः D1.13 °वान् —(l 15) V2 तदा (for तथा) Ñ1 B1 स्वयं सानरोत्तम; V3 संकुद्धस्तेजिहु (for the post half) —V2 om l 16 —(l 16) B1 व्यथयन् D1.13 व्यथयन् D1 अधः सुर D1 व्युद्धुन (for व्यथयन्) —B3 om l 17 —(l 17) V2 तत (for भूय) D1 स च (for शत) V3 क्रुद्धो D2 क्रुद्धो (for विद्धो) —After the prior half of l 17 D1 wrongly repeats the post half of l 14 and the prior half of l 15 D13 om विद्यु —(l 18) D13 कर्णेषु (for कर्णेन) —After the prior half of l 18 D1 wrongly repeats the post half of l 27 and the prior half of l 18 (var [अभि] for [अभ]) —V2 reads l 19 twice (var) —(l 19) V1 (first time) वानरर्षभम् Ñ2 B1 नद (for नद) D1 ननदवन्द (for ननाद महास्वनं) —(l 20) N2 V1.2 B1 तीव्र (for दृष्ट्वा). S1 om च (subm) —V2 reads l 21 in marg —(l 21) D1 om तु (subm) Ñ1 V2.3 B1 D1.4 सालद्रुमं

निजघान गजो मत्तो हस्ते व्याघ्रं यथा वने ।
कुम्भकर्णात्मजं कुम्भं समरे युध्यवस्थितम् ।
ग्रसन्तमिव सैन्यानि दण्डहस्तमिवान्तकम् ।
प्रायोधयत संक्रुद्धो धूम्रो वृक्षशिलायुधः । [25]
तौ राक्षसहरी वीरौ स्वसैन्यपरिवारितौ ।
चक्राते प्रथमं युद्धं बलिशक्रौ यथा पुरा ।
देवान्तको गवाक्षं तु हृदि विव्याध मार्गणैः ।
पञ्चभिः सुमहावेगैराकर्णप्रेषितैः शितैः ।
स तथा ताडितस्तेन सक्रुद्धक्षतजेन्द्रिय । [30]
प्राहिणोत्सालमुत्पाट्य तं स चिच्छेद सप्तभिः ।
पुनश्च नवभिर्वीरं विव्याध कृतहस्तवत् ।
अथारुह्य गिरेः शृङ्गं गवाक्षो वानरोत्तमः ।
प्राहिणोत्तं समुद्दिश्य तस्य सैन्यं जघान तत् ।
एवं तौ बलिनां श्रेष्ठौ युयुधाते परस्परम् । [35]
कृतप्रतिकृते यत्तावन्योन्यवधकाङ्क्षिणौ ।
सारणेन समाहूत ऋषभो वानरोत्तमः ।
सारणं वृक्षमुत्पाट्य स जघान स्तनान्तरे ।
स तेनातिप्रहारेण व्याघूर्णित इवाभवत् ।
अपासर्पद्रणान्मध्याद्विषण्णश्चाभवत्क्षणात् । [40]
मेघाभं गजमारूढस्त्रिशिराः शरभं हरिम् ।
तोमरेण समाहत्य शिरसि प्राणुदद्भृशम् ।
स तु रोषपरीताङ्गः सप्तपर्णेन तं गजम् ।
जघानातिबलश्चण्डः शरभो वा गजं वने ।
नरान्तकोऽथ पनसं ताडयामास मार्गणैः । [45]
सोऽपि पादपवर्षेण तं विव्याध प्लवंगमः ।
अकम्पनेन कुमुदः परिघेण समाहतः ।
जानुभ्यामवनिं गत्वा निमेषात्पुनरुत्थितः ।
सक्रुद्धो रोषताम्राक्षो मुष्टिं तस्मिन्नपातयत् ।
मुष्टिप्रहाराभिहतो विचेता इव सोऽभवत् । [50]
अयोधयत चाश्वस्तः पुनरेव प्लवंगमम् ।
धूम्राक्षः शरवर्षेण हनुमत्पितरं हरिम् ।
ससैन्यं पूरयामास धाराभिरिव पर्वतम् ।
सोऽपि वृक्षैः शिलाभिश्च ससैन्यं तं समार्दयत् ।
महापार्श्वेन संसक्तो यूथपो गन्धमादनः । [55]
चक्रे स तुमुलं युद्धं शिलादन्तनखायुधः ।
वेगदर्शी शुकेनाजौ मर्मण्यभिहतः शरैः ।

D_{11} ताल° (for साल°). —(l. 22) V_3 मयो मत्तो, B_3 गजो- न्मत्तो, D_3 गजो मत्त (for गजो मत्तो). B_2 D_1 महावने. —(l. 23) D_4 समरेषु (for समरे यु). B_3 युध्यवस्थितः. —(l. 24) V B_3 D_1 सर्व- (for first इव). —(l. 25) V B_3 प्रायोधयत संरब्धे (B_3 °ब्धो), D_1 प्रायोधयत (meta.) सुसंरब्धो (hypm.). D_3 प्रायोधयत् सुसंक्रुद्धो (for the prior half). D_1 धूम्रो (for धूम्रो). D_3 शिलायुधे. —(l. 26) V_3 -महावीरौ (for -हरी वीरौ). D_{13} परिचारिणौ. —(l. 27) V B_3 $D_{1-4,13}$ तुमुल (for प्रथम). V_3 $D_{1-4,13}$ बलशक्रौ, D_6 वालिशक्रौ V_1 युधा (for पुरा). —(l. 28) Ś D_3 देवान्तो. —(l. 29) B_3 स महा- वेगैर् $\tilde{N}_2$ $D_{2,4,13}$ शरैः (for शितैः). $Ś_3$ आकर्णे प्रेषितैः शरैः, V_1 B_3 आकर्णादुत्थितैः शरैः (V_3 शितैः), $V_{2,3}$ आकर्णाक्षेपितैः शरैः, D_1 स्वकर्णविक्षिप्तैः शरैः, D_4 आकर्णप्रेक्षितैः शरैः (for the post. half). —(l. 30) $\tilde{N}_2$ V B_2 [अ]भिहतस् (for ताडितस्) D_1 स क्रुद्धः. —(l. 31) $\tilde{N}_1$ $V_{1,3}$ B_3 $D_{2,3}$ शालम् (for सालम्). D_4 शैलमुत्पाट्य (hypm.) (for सालमुत्पाट्य). $D_{4,13}$ च (for स) B_3 चिच्छेद स (by transp.). V_3 निजघान स्तनान्तरे (for the post. half). —(l. 32) D_1 हस्तवान् (for °वत्). —(l. 33) D_1 तथारुह्य, D_3 अथारुह्य, D_4 तथा सह, D_{13} तथारुह्य (for अथारुह्य). —(l. 34) $Ś_3$ शृङ्गमुद्दिश्य, D_3 त समुत्क्षिप्य (for त समुद्दिश्य) $\tilde{N}_2$ V_3 B_3 च, D_3 न (for तत्). —(l. 35) D_1 बलिनौ (for बलिनां). —(l. 36) D_3 युक्ताव् (for यत्ताव्). D_3 अन्योन्य जयकाङ्क्षिणौ (for the post. half). —D_1 om. l. 37–38. —(l. 37) V_3 (after corr. as above) समाहूय (for समाहूत). D_{13} सारणं तं समाहूय (for the prior half) $Ś_3$ D_{13} वृषभो (for ऋषभो). —(l. 38) $\tilde{N}_2$ स जघान, B_3 $D_{3,4,13}$ निजघान (for स जघान). —(l. 39) B_3 स तेनापि, D_3 स तु तेन, D_{13} एतेनापि (for स तेनाति). —D_{13} om. l. 40–41. —(l. 40) V_3 अपसर्पद्, V_1 B_3 अपसर्पद्रणाच्छ्रान्तो, V_3 अपसर्पत स श्रान्तो, D_{13} उपसर्प पदान्मध्यो (for the prior half). $\tilde{N}_2$ D_3 क्षण, D_4 क्षण (for क्षणात्). —(l. 41) $\tilde{N}_2$ सतत (for शरभ). —(l. 42) D_3 तोरणेन (for तोमरेण) V_1 महामाल्य, $D_{1,13}$ समाहूय (for समाहत्य). V प्राणदत् (V_1 °*)त, B_3 D_{2-4} प्राणदद्भृश, D_1 प्राहरद्भृश, D_{13} प्राहनद्भृश (for प्राणुदद्भृश). —(l. 43) V_3 B_3 तद्गज (for तं गजम्). —(l. 44) $\tilde{N}_2$ वानरं रणे, V_3 वानरो बले, D_4 वानरो गजं B_3 शरभस्तु गजं रणे (for the post. half). —(l. 45) V B_3 तु, D_1 स (for ऽथ). Ś D_3 नरान्तोऽथ (for नरान्तकोऽथ). —(l. 46) B_3 स हि (for सोऽपि). V_1 B_3 हृदि विद्ध (B_3 °ध्य), V_3 हृदि दृढ, V_3 हृदि विद्ध स राक्षस (for the post. half) —(l. 47) D_3 तोमरेण (for परिघेण) V_1 D_1 समाहित (for °हत). —(l. 48) $V_{1,3}$ B_3 D_1 अवनीं. —(l. 49) B_3 क्रोधताम्राक्षो. V_1 $D_{2,4}$ तस्मिन्न्यपातयत्, $V_{2,3}$ B_3 $D_{2,13}$ हस्त न्यपातयत्, D_1 त * न्यपातयत्. —(l. 50) V_3 शरभो (for इव सो) B_3 भास्वर (for सोऽभवत्). —(l. 51) V_1 चोत्प्लुत्य, V_3 B_3 $D_{1,3,4,13}$ चाश्व($D_{3,13}$ °स्व)स्त, D_2 चाश्वस्त (for चाश्वस्त) V_3 अयोधयत्स्वकोपेन (for the prior half) $V_{1,3}$ B_3 प्लवगम (for °गमम्). —(l. 52) $V_{2,3}$ B_3 D_{13} हनूमत् V B_3 रणे (for हरिम्). —(l. 53) D_4 स्वसैन्य (for ससैन्य). —(l. 54) D_1 स हि (for सोऽपि) $D_{4,13}$ वृक्ष (for वृक्षैः). $V_{1,3}$ D_3 तमभ्योदयत्, V_1 D_{13} तमपोथयत्, B_3 समभ्योद्धत, D_1 तं सुमोदयत्, D_3 तमपोथयत्, D_{13} त महार्दयत् (for तं समार्दयत्) D_4 स्वसैन्य तमपोथयत् (for the post. half). —(l. 55) $Ś_3$ महापार्श्वे तु (for महापार्श्वेन) B_3 D_3 संयुक्तो (for संसक्तो). —(l. 56) $\tilde{N}_2$ $V_{2,3}$ B_3 $D_{1-4,8,12,13}$ तुमुल (for स तुमुलं) V_1 चक्रे सुतुमुलं B_3 वृक्षवान शिलायुध (for the post. half). —(l. 58) V_1 * चूर्णयत्, V_3 [अ]थ चूर्णयत्, V_3 तु चूर्णयत्, B_3 [अ]भ्यचूर्णयत्, D_{13} विचूर्णयत् (for

उत्तसे वेगमास्थाय रथं तस्य व्यचूर्णयत् ।
राक्षसस्तपनो घोरो नल समभिवर्तते ।
नलेन तु नलस्तस्य चक्षुषी विन्यपातयत् । [60]

22

[The episode of the performance of the sacrifice with Rākṣasa Mantras and the consequent attainment of invisibility by Indrajit along with his chariot is found thrice in different places in Ñ2 V3 B1 MSS. and twice in Ś V1.2 B1 D1-4.8.12.13 either as text or star passages. As it is very difficult to understand the exact position of the lines found in different contexts with the help of mere notes they are given as an independent passage No. 22 along with necessary references for the convenience of the reader.]

Before 6.34.30, Ś Ñ1 V D1-4.8.12.13 ins.; B1.2 ins. l. 1-29 (followed by 733*) before 6.34.30 and l. 30-43 after colophon of 6.34:

स यज्ञभूम्यां विधिवत्पावकं जुहुवेऽस्त्रवित् ।
जुह्वतस्तस्य तत्राग्निं रक्तोष्णीषाम्बरस्रजः ।
आजह्रुस्तत्र संभ्रान्ता राक्षसा यत्र रावणिः ।
शस्त्राणि शतपत्राणि समिधोऽथ विभीतकान् ।
लोहितानि च वासांसि स्रुवं कार्ष्णायसं तथा । [5]
सर्वतोऽग्निं समास्तीर्य शतपत्रैः सतोमरैः ।
छागस्यापि च कृष्णस्य कण्ठं जग्राह जीवतः ।
शोणितं तत्र विधिवत्स जुहाव रणोत्सुकः ।
सकृदेव सधूमस्य विधूमस्य महार्चिषः ।
बभूवुः सुनिमित्तानि विजयस्य प्रदक्षिणम् । [10]
प्रदक्षिणावर्तशिखस्तप्तहाटकसंनिभः ।
हविस्तत्प्रतिजग्राह पावकः स्वयमुत्थितः ।
ततोऽग्निमध्यादुत्तस्थौ काञ्चनः स्यन्दनोत्तमः ।
चतुर्भिः काञ्चनापीडैरश्वैर्युक्तः प्रभञ्जकैः ।
अन्तर्धानं गतः श्रीमान्दीप्तपावकसंनिभः । [15]
हुत्वाग्निं तर्पयित्वा च दैत्यदानवराक्षसान् ।
वाचयित्वा ततः स्वस्ति प्रयुक्ताशीर्द्विजातिभिः ।

व्यचूर्णयत्).—(l. 59) Ñ1 B1 पवन, Ñ2 तपनः; V2.3 ननर्द; B2 तपन (for राक्षस).—Ñ2 illeg. from तपनो in the prior half up to अभ्यधावन् (see var.) in the post. half. V1 D2 नर्द (V1 °द)-प्रतपनो. Ñ1 V1.2 B1.2 D2 घोरम् (for घोरो). D3 समभिवर्तत, D4 प्रत्यभ्यवर्तत. Ñ B2.3 अभ्यधावद्बल हरिः; D12 नील प्रत्यभिवर्तत (for the post. half).—After l. 59, D4 ins.:

1* स जघानाशु बाणेन प्रजह्व रणमूर्धनि ।
तपनं भीषण घोरमस्यधावद्बलो हरिः ।

—(l. 60) Ś1 (m. also) शरेण तु; V3 तपनेन; B1.2 D2.8.12 तलेन तु (for नलेन तु). D4 तस्य (for नलस्). V स न्यपातयत्; D1 समपातयत्; D3 व्यपातयत्; D4 व्यवपातयत्; D12 च व्यपातयत् (for विन्यपातयत्). Ñ B1.2 पातयामास चक्षुषी (for the post. half). D3 तलेन तु मुष्टस्तस्य चक्षुषि व्यपातयत्.—After l. 60, B1 ins.:

2* वीरः सुतबली रक्षो विधुन्वितेन संगतः ।

[Cf. 701* l. 13.]

22

(l. 1) Cf. 6.67.4[cd]. Ñ2 B1.2 स- (for स). Ś D8.12 -वेद्यां; Ñ2 V1 D12 -भूमौ (for -भूम्यां). G (ed.) निकुम्भिलायां (for स यज्ञभूम्यां). D1 तदा (for ऽस्त्रवित्).—For l. 2-3, cf. 6.60.1337* and 67.5.—(l. 2) Ś V3 D8 तत्र (for तत्र). D12 transp. तस्य and तत्र. G (ed.) [अ]ग्नौ (for [अ]ग्निं). Ś V1.2 D8.12 रक्तोष्णीषाम्बरस्रजः (for the post. half).—(l. 3) V3 तत्र आजह्रुः (by transp.), B1 तत्र आजह्रु; D1.2.4 आजग्मुस्तत्र (for आजह्रुस्तत्र). D12 विभ्रान्ता (for संभ्रान्ता).—V3 damaged from यत्र up to l. 4. D12 यत्र रावणि (for यत्र रावणिः).—For l. 4-7, cf. 6.60.22-23 and 67.6-7.—(l. 4) V1.3 B1 अस्त्राणि (for शस्त्राणि). B1.2 D12 शित- (for शत-). G (ed.) शितधाराणि (for शतपत्राणि). V1 D2 विभीत(D2 °त)कः (for विभीतकान्).—(l. 5) Ñ2 B1.2 D2.12 स्रुचं (for स्रुवं). Ś1 V1 कार्ष्णायसी. V1 D12 तदा; G (ed.) तम: (for तथा).—(l. 6) D2 समाप्लुत (for °स्तीर्य). B1.2 D1.4.12 शरपत्रैः (D1 °पत्रैः) (for शत°). B1 D4 स्तोत्रैः; D12 च तोमरैः (for सतोमरैः). G (ed.) शरैः सप्रासतोमरैः (for the post. half).—(l. 7) D1-4.11.12 transp. [अ]पि and च. G (ed.) छागलस्यापि. D2 कण्ठं, D12 सकृत् (for कण्ठं). G (ed.) आदाय (for जग्राह). Ñ1 V3 D1.2 जीवितं; V3 B2.3 D12 जीवित.—Ñ2 V3 om. l. 8-11.—(l. 8) cf. 6.60.1338*. V1 B1.2 D1.2.4.12 देन; D2 तस्य (for तत्र). D1 तत् (for स). D1 transp. स and जुहाव. D1.2.4 रणोत्सुकः (for °त्सुक).—For l. 9-12, cf. 6.60.24-25 and 67.8-9.—(l. 9) V1 B1.2 D1.4 समिद्धस्य, D2.3.12 सधूमस्य (for सधूमस्य).—(l. 10) Ś1 B1 D12 सन्; D2.3 स, D4 तु (for सु-). D4 प्रदक्षिणं. G (ed.) विजय प्राप्तयेऽभवन् (for the post. half).—(l. 11) D4 प्रदक्षिणाविधिप्रख्य (hypm.) (for the prior half). V1 B1.2 D1-4.12 तप्त- (for तप्त). V3 illeg.; B1.2 काञ्चन- (for हाटक-).—(l. 12) V1 तत् (hypm.) (for तत्). B1 प्रतिगृह्णाति (for °जग्राह).—(l. 13) D4 स्यन्दनो महान् (for स्यन्दनोत्तमः).—(l. 14) Ñ2 रथैः (for अश्वैः). V3 D2 प्रभञ्जकैः.—D1 om. from l. 15 up to दैत्य in l. 16.—(l. 15) Ñ2 V2.3 B1.2 D2.4.12 अन्तर्धानगत-. D2 संनिभ; G (ed.) मरक्त (for -संनिभः).—(l. 16) cf. 6.60.1341* l. 2 and 67.10[ab]. V3 B1.2 D1 हुताग्निं.—(l. 17) D12 शान्ति (for स्वस्ति).—After l. 17, D12 ins.:

1* हुत्वाग्निं राक्षसैर्मन्त्रैः संग्रामनिर्गतः ।

आरुरोह रथश्रेष्ठमन्तर्धानचरं शुभम् ।
अवध्यैर्वाजिभिर्युक्तं शस्त्रैश्च विविधैर्युतम् ।
समारोपितनेपथ्यं रथं शक्तिसमन्वितम् । [20]
जाज्वल्यमानं वपुषा तपनीयविभूषितम् ।
महद्भिश्चन्द्रार्धचन्द्रैश्च तूणं वै समुपस्थितः ।
जाम्बूनदमयो नागस्तरुणादित्यसंनिभः ।
बभूवेन्द्रजितः केतुर्वैदूर्यसमलंकृतः ।
हुत्वाग्निं राक्षसैर्मन्त्रैस्ततो वचनमब्रवीत् । [25]
अद्य हत्वा वधार्हौ तौ मिथ्याप्रव्रजितौ वने ।
जयं पित्रे प्रदास्यामि रावणाय मनःप्रियम् ।
अद्य निर्वानरामुर्वीं हतराघवलक्ष्मणाम् ।
करिष्यामि ससुग्रीवामित्युक्त्वान्तरधीयत ।
स ददर्श महावीरौ रथस्थौ रामलक्ष्मणौ । [30]
क्षिपन्तौ शरजालानि कपिमध्ये व्यवस्थितौ ।
स तु वैहायसं प्राप्य रथस्थौ रामलक्ष्मणौ ।
अचक्षुर्विषये तिष्ठन्विव्याध निशितैः शरैः ।
तौ तस्य रथवेगेन परीतौ भ्रातरावुभौ ।
गृहीत्वा धनुषी व्योम्नि घोरान्मुमुचतुः शरान् । [35]
प्रच्छादयन्तौ गगनं शरजालैर्महाबलौ ।
तं महासुरसंकाशं न तैः पस्पृशतुः शरैः ।
स निधूयान्धकाराणि मायाबलसमन्वितः ।
दिशश्चान्तर्दधे वीरो नीहारतमसावृतः ।
नैव ज्यातलनिर्घोषो न च नेमिरथस्वनः । [40]
शुश्रुवे चरतस्तस्य न च रूपं स्म दृश्यते ।
घनान्धकारं तिमिरं शिलावर्षमिवाद्भुतम् ।
शरवर्षं महाबाहुश्चचाल शरसंवृतः ।

महारथः पर्वतसंनिकाशो
विनिर्गतो भीमरवं नदंश्च ।
स इन्द्रजिद्राक्षसराजपुत्रः
पुरस्कृतो हुतवर्णश्च युक्तः । [5]

इत्यार्षे रामायणे लङ्काकाण्डे युद्धपर्वणि इन्द्रजिन्निर्याणं नाम सर्गः ।

—V1 om. l. 18.—For l. 18-19, cf. 6.60.1341* l. 3-4 and 67.10ᶜ-11ᵇ.—(l. 18) B1 रथ; D3 रथः (for रथ-).—(l. 19) Ñ2 अवृश्यैर्; V3 D13 आ(D13 वृ)वर्धैर्; G (ed.) स्ववश्यैर् (for अवध्यैर्). Ś1 शस्तैश्च, D4 शस्त्रास्त्रैर् (for शस्त्रैश्च). V1 B1 च बहुभिर्यु(B1 °हृ)तं; B2 बहुभिरावृत (for च विविधैर्युतम्).—(l. 20) cf. 6.67.11ᶜᵈ. V B1 समारोपित- (for स°). Ś1 रथ्य (for रथं). Ñ2 D1-4.13 रथशक्ति; V2 शरशक्ति- (for रथं शक्ति-).—For l. 21-22, cf. 6.60.1341* l. 6-7 and 67.12.—(l. 21) Ñ2 G (ed.) तप्तहाटकभूषित(G [ed.] °संनिभ) (for the post. half).—(l. 22) V2 B1.2 D2 चैव (for चन्द्र-). D1 सुमहेश्चार्ध- (for महद्भिश्चन्द्रार्ध-). D3 तूणीरैः (for तूणं वै). Ñ2 V B1.2 D1.2.4.13 सर्वतः समलंकृत (for the post. half).—(l. 23) cf. 6.67.13ᵃᵇ. Ñ2 रथ्यस् (for नागस्).—V2 om. l. 24.—(l. 24) cf. 6.60.1341* l. 13 and 67.13ᶜᵈ. Ś V1.2 D2-4.13.31 वैडूर्य; Ñ2 वैदूर्यैः.—(l. 25) cf. 6.67.15ᶜᵈ. Ś B1.2 हुताग्निं. D13 रावणिः क्रोधसंयुक्तम् (for the prior half). Ñ2 सुत (for ततो).—For l. 26-29, cf. 6.60.1341* l. 20-23 and 67.16-17.—(l. 26) D1 अय (for अद्य). Ñ2 V1 B1.2 D1-4 रणे (for वने).—(l. 27) D1 पितुः (for पित्रे). V2 B2 D13 रणे(B2 °णा)-पित्रे; V2 वक्ष्ये; D1 मनस्विने (for मनःप्रियम्).—(l. 28) B2 हत्वा राम सलक्ष्मण (for the post. half).—D1 om. l. 29-30.—(l. 29) V2 [क]रि ससुग्रीवम्, B1 नि सुग्रीवां; D2 [क]रि सुग्रीवम्; D3 ससुग्रीवाम् (for ससुग्रीवाम्). V1.2 मर्कटिष्यामि सुग्रीवम्; D3.4.13 करिष्येऽहमसुग्रीवां (for the prior half). Ñ2 V2 B1.2 D2.4.13 ततस्तु, V1 इत्यवा तु (for इत्युक्त्वा).—After l. 29, V1.2 ins. 740*; while B1.2 ins. 733*.—For l. 30-31, cf. 6.67.19.—(l. 30) V B1.2 तदा (for महा-). D2-4.13 -वीर्यौ (for -वीरौ). V1 B1.2 भ्रातरौ; V3 D2-4.13 तावुभौ (for रथस्थौ).—Ś1 om. (hapl.) l. 31-32.—(l. 31) Ñ2 V1.2 B1.2 D1.2.4.13 सृजन्तौ; V2 धनुष्मन्तौ (for क्षिपन्तौ).—For l. 32-34, cf. 6.67. 21-22ᵇ.—(l. 32) B1.2 स (for तु). Ñ2 V2 B2 D1-4.13 रथ तौ; B1 सरथ तौ (hypm.) (for रथस्थौ).—(l. 33) V2 D4 आचक्षुः.—(l. 34) V B1.2 D1-4.13 शर- (for रथ-). B2 परीतौ (for परीतौ). D4 नाततरावुभौ.—(l. 35) B2 ततो (for घोरान्).—For l. 36-37, cf. 6.67.23.—(l. 36) V1 महाबलैः.—(l. 37) B1 -समान (for -संकाश). D13 तौ महाचलसंकाशौ (for the prior half). Ñ2 V D1.2.4 तौ; B1.2 D2.13 च (for तैः).—(l. 38) Ñ2 V1.2 B2 D1.2.13 विधूय (for निधूय). D4 स हि भीमान्धकारे हि (for the prior half).—For l. 39-43, cf. 6.67.24ᶜ-26.—(l. 39) D1 [अं]-तर्दधे देवी (for [अ]न्तर्दधे वीरो). Ś1 B2 D3 तमसावृता; Ñ2 V2 D1-4.13 -तिमिरावृतः(Ñ2 °ता; D1 °तो) (for -तमसावृतः).—(l. 40) B2 नैतत् (for नैव). Ñ2 नापि नेमिस्वनस्तथा; V2.3 B1.2 D2-4.13 नापि(B1 नैव) नेमिह(D1-4 °स्तु)स्वनः (for the post. half).—(l. 41) D4 शुश्राव (for शुश्रुवे). B2 शुश्रुवे च चरतस्य (for the prior half).—V2 damaged from स up to शिलावर्षं in l. 42. B1.2 व्यदृश्यत, D13 ददृश्यते (for स्म दृश्यते).—(l. 42) V1.2 D1.2.4.13 घनान्धकारतिमिरे (D3 °निबिडे); B1.2 D2 घनान्धकारे तिमिरे (for the prior half).—(l. 43) D1-4.13 स ववर्ष (for शरवर्षं). Ñ2 ववर्ष नाराचशतानि, V1.2 नाराचशतमहति (V1 °सहस्र), V2 B1.2 D1-4.13 नाराचवर्ष(D1 °**, D2 °धर)महति (for the post. half).—After l. 43, B1.2 ins.:

* राघवौ पूर्वसंचारीर्मार्गैरंबरे हरी ।
बिभेद समरे क्रुद्धः सर्वगात्रेषु राक्षसः ।

[l. 1=736*.—(l. 1) B1 -हरीणौ (for -मारुरोह).—For l. 2 cf. 6.31.30ᶜᵈ.]

23

After 6.34.30, Ś Ñ2 V D1.4 (D4 after 710*) 6.12.13 ins. B1.2 ins. before 6.35

तौ हन्यमानौ नाराचैर्धाराभिरिव पर्वतौ ।
हेमपुङ्खान्नरव्याघ्रौ घोरान्मुमुचतुः शरान् ।
अन्तरिक्षे त्वनासाद्य ते रिपुं कङ्कवाससम् ।
निपेतुरुर्व्यां विशिखाः शतशोऽथ सहस्रशः ।
पन्नगैस्तु शरोद्भूतै रावणिः प्रहसन्रणे । [5]
अतिमात्रं शरौघेण गाढयामास राघवौ ।
तान्विधम्य ततो भल्लैरनीकैर्विचकर्षतुः ।
राघवौ परमायस्तौ ज्वलज्जिह्वोरगोपमौ ।
यतो यतो ददृशतुः शरानापततः शितान् ।
ततस्ततो बाणवर्षं राघवौ विससर्जतुः । [10]
इन्द्रजित्तु दिशः सर्वा रथेन विचरन्बली ।
विव्याध तौ दाशरथी लघुहस्तः शितैः शरैः ।
तौ तु विद्धौ महात्मानौ रुक्मपुङ्खैरजिह्मगैः ।
बभूवतुर्दाशरथी बन्धुजीवैरिवावृतौ ।
नास्य वेद गतिं कश्चिन्न रूपं न धनुः शरम् । [15]
न चास्य लक्षणं कश्चित्समर्थश्चास्य माहवे ।
तेन विद्धाश्च हरयो निहताश्च गतासवः ।
राघवार्थे पराक्रान्ता धरण्यामुपशेरते ।
लक्ष्मणस्तु सुसंक्रुद्धः क्रोधाद्भ्रातरमब्रवीत् ।
ब्राह्ममस्त्रं प्रयोक्ष्यामि वधार्थं सर्वरक्षसाम् । [20]
तमुवाच ततो रामो लक्ष्मणं शुभलक्षणम् ।
एकस्य रक्षसो हेतोः पृथिवीं हन्तुमिच्छसि ।
अयुध्यमानान्प्रच्छन्नान्प्राञ्जलीञ्शरणागतान् ।
पलायमानान्प्रमत्तांश्च न त्वं हन्तुमिहार्हसि ।
अस्यैव तु वधे बुद्धिं करिष्यावो नरर्षभ । [25]
आदेक्ष्यामि महावेगान्कामगान्हरियूथपान् ।
त एनं मायया छन्नं क्रुद्धमन्तर्हितं भृशम् ।
राक्षसं निपतिष्यन्ति प्रेक्ष्य वानरयूथपाः ।
स एवमुक्त्वा वचनं महायशा
वधाय रौद्रस्य नृशंसकारिणः । [30]
रघुप्रवीरः प्लवगर्षभैर्वृत-
स्तदा महात्मा त्वरितं निरीक्षते ।

23

(l. 2) D1 हेमपुङ्खैर्, D4 दुराधर्षान् (for नरव्याघ्रौ). Ñ2 V B1.2 D1.3.12 तीक्ष्णान् (for घोरान्). D4 शरांस्तीक्ष्णान्मुमुचतु (for the post. half). —(l. 3) Ñ2 V1.2 B1.2 अंतरीक्षे D12 अन्तरिक्षं D1 त (for ते). V2 transp. ते and रिपु. —(l. 4) D1 रुक्मा (for विशिखा). G (ed.) पितता पृथ्व्यां (for उर्व्यां विशिखा). Ñ2 D1.3.12 शरा शत, V B1.2 D4 तीक्ष्णा (V2 °क्ष्णा) शत (for शतशोऽथ). —(l. 5) Ñ2 V1.2 B1.2 D1.3.12 शरीभूत D4 शरीरस्थ D3 शरोद्भूतै (for शरोद्भूत). G (ed.) अन्तर्हितश्च मायावी (for the prior half). D4 प्रहसन् (for प्रह°). Ś1 V1.2 B1.2 D3 युधि (for रणे). —(l. 6) V B1.2 D1–4.12 पीडयामास. —(l. 7) D12 निकृत्य (for विधम्य). D12 बलैर् (for भल्लैर्). Ñ2 V1 B1 D1–4 तानिषून्पततो भल्लैर्. V2 तानिषून्पतितान्भूमौ. B1 तानिषून्पतितान्भल्लैर् (for the prior half). Ñ2 V2 B1.2 D1–4.12.13 अनेकैर् (for अनीकैर्). Ñ2 B1.2 D1–4.13 नि(Ñ2 B1.2 त्रि)चकर्षतु, V2 निचकर्षतु (for विचकर्षतु). —(l. 8) V1 B1.2 परमयस्तौ (B1 °यत्तौ, B2 °यत्तो) (for परमायस्तौ). V1 B1.2 D1.3.4.12 ज्वलनोपमौ. —(l. 9) D1 om. आपततः शितान्. D4 निपतत (for आ°). V2.3 B1.2 D4.12 transp. शरान् and शितान्. —(l. 10) V1.2 B1.2 बाणवर्षान्. —(l. 11) D1 च (for तु). —V2 om. l. 13. —(l. 13) D1 वक्षा (for विद्धा). —(l. 14) Ñ2 V2.3 B1.2 D1 बभूवतुः पुष्पितौ (B1.2 °ते). V1 D3 बभूवतु समा रक्तौ (V1 °रक्तौ). D1.2.4 बभूवतुर्वनप्लक्षौ (for the post. half). —(l. 15) D4 नो नाग्नेद्गतिं. B1.2 शरं (for शरम्). —(l. 16) Ñ2 V2.3 B2 D1 लक्षणं (for लक्ष्यं). V2.3 B1 D1–4.12 विदितं (for किंचित्). Ñ2 V B1.2 D1.4.12 सूर्यस्येवाभ्रसंप्लवे (for the post. half). —(l. 17) V1 तु (for first च). B1 हता पुन (for गतासव). —(l. 18) V2 राघवार्थे, D12 राघवार्थं (for °र्थे). V2 illeg. for –क्रान्ता धरण्या. V2 D1.2.4.12 धरणीम् (for धरण्याम्). —(l. 19) B2 च, G (ed.) [s]थ (for तु). Ñ2 सुसंरब्ध, B2 सुसंरब्ध, D12 समं क्रुद्ध (for सुसंक्रुद्ध). —(l. 20) D4 वधार्थं (for °र्थं). —(l. 22) V2 illeg. from हन्तुम् up to the prior half of l. 25. D1 उद्यत (for इच्छसि). G (ed.) पृथिव्यां सर्वराक्षसान् (for the post. half). —(l. 23) B1 सत्यपालिनान् (for शरणागतान्). —(l. 24) D4 मत्तान् (for प्रमत्तां). V1.2 B1 समेतानपि शान्तान्, D1 पलाय्य राक्षसान् (for the prior half). Ñ2 illeg. for हन्तु. B2 निहन्तुम् (for त्वं हन्तुम्). B1 न त्वं ता हन्तुमर्हसि (for the post. half). —(l. 25) B1 D1.12 तस्य (for अस्य). V2 च (for तु). Ñ2 V1.2 B1.2 D1.4.12 एव (for तु वधे). Ś1 करिष्यसि. Ñ2 V2 D1 D4.12 करिष्यावो, B1 करिष्यामि. —(l. 26) Ñ2 illeg. for the prior half. V1 D1.12 आदिक्ष्यावो, V2 D1.4 आदेक्ष्यावो. B1 अदेक्ष्यतान् (for आदेक्ष्यामि). V1 महाबाहो. D4 महाभागान् (for महावेगान्). D4 समस्त (hypm.) (for समागान्). —(l. 27) V2 एते वै, B1 पते च. D1.13 तमेन (for त एन). V2 D4.12 युद्धम्, D1 युध्यम् (for क्रुद्धम्). —V2 om. l. 28. —(l. 28) Ñ2 V2 B1.2 D1.3.4.12 निपतिष्यति, D3 निपतिष्यन्ति (for निष्पतिष्यन्ति). B1 D4 –यूथपा (for –यूथपा). B1 प्रेक्ष्य सर्वहरियूथपान् (for the post. half). —B2 om. l. 29–32. —(l. 30) V1 D4 रौद्रस्य (for वधाय). V1 D4 रक्षोभि, V2 B1 रक्षाभि (B1 °भि) (for रौद्रस्य). —(l. 31) V2.3 वृत, V2 illeg. (for वृतः). B1 प्लवगर्षभान्वितः, D1 प्लवगर्षभैर्वृतः D12 च प्लवगर्षभैर्वृतम्. —(l. 32) V2 तदा, V1.2 D4 तदैव, B1 पुरा (for तदा). V2 illeg. for महात्मा त्वरितं निरी. V2 त्वरितो (for त्वरितं). V1.2 B1 निरीक्षितं (V2 °त), D4 निरीक्षितं (for निरीक्षते). —After l. 32, V2 (m) ins. 738*, while D3 ins. an addl. colophon (रक्षो युद्धे) D3 ins. एव

24

after 6.40. 25, Ś Ñ1 (l. 1–2 only), 3 V B1–3 (marg. [ex]cept l. 1–2]), 4 D1–4.8.12.13 ins.:

सर्वे गच्छत विस्रब्धा मुक्त्वैकं मारुतात्मजम् ।
अनेनाहं सहायेन हनिष्ये राक्षसाधिपम् ।
रावणं सगणं हत्वा तोषयिष्यामि राघवौ ।
एक एव पुरीं लङ्कां भस्मीकुर्यां सराक्षसाम् ।
हरिसैन्येन महता किमह पुनरावृतः । [5]
अद्य कोपमहं मोक्ष्ये ससैन्ये रावणे दृढम् ।
सपुत्रबान्धवजने रुषितः कालचोदितः ।
अद्य वीर्यं च तेजश्च सौहार्दं सत्यगौरवम् ।
द्रक्ष्यन्ति सर्वभूतानि रामे च दृढभक्तिताम् ।
अद्य चन्दनसाराणां केयूराभरणस्य च । [10]
परिष्वङ्गस्य नारीणां स्पर्शस्य विविधस्य च ।
परिस्पर्शस्य माल्यानां सूक्ष्माणां चैव वाससाम् ।
अनुरूपमिमौ बाहू मित्रकर्म करिष्यतः ।
अद्य लङ्कां पुरीं रोषात्सप्राकारां सतोरणाम् ।
नीलजीमूतसंकाशैः राक्षसैर्बहुभिर्युताम् । [15]
दिशो विद्रावयिष्यामि वायुर्मेघानिवोत्थितान् ।
स्वबाहुबलवीर्येण पश्यतां सर्वरक्षसाम् ।
रावणं प्रमथिष्यामि वैनतेय इवोरगम् ।
अद्य रोषं च शोकं च दुःखं चेक्ष्वाकुनन्दनः ।
त्यक्ष्यत्येकपदे रामः सूदिते युधि रावणे । [20]
यमशक्रकुबेराणां वरुणस्येश्वरस्य च ।
वीर्येण राक्षसस्तुल्यो न मे जीवन्विमोक्ष्यते ।
मुहूर्तादेव पश्यध्वं कृतकर्माणमाहवे ।
निर्जित्य सीतां दास्यामि राघवाय महात्मने ।
कर्मणा तेन महता तोषयिष्यामि राघवौ । [25]
कृतकृत्यो भविष्यामि यशः प्राप्स्यामि चोत्तमम् ।
प्रतिज्ञातं यदार्येण राघवेण महात्मना ।
विभीषणाय दास्यामि राज्यं निहतकण्टकम् ।
स श्रोत्राद्विपुलयशा महानुभावो
वाक्यैस्तैरतिबलविक्रमोपपन्नैः । [30]
उत्साहं बलमधिकं च वानराणां
संचक्रे दिवसकरात्मजः कपीन्द्रः ।

Colophon

24

(l. 1) V2,3 B4 D4 गच्छतु; D13 [ऽ]प्य यूय (for गच्छत). ... B1,3,4 D1–4,13 विश्रब्धा; B2 संरब्धा (for विस्रब्धा). ...3 D2 वर्जैक; D1,8,13 हित्वैकं (for मुक्त्वैकं). Ñ2 V B3 ...4 वर्जयित्वा तु मारुतिं; B4 त्यक्त्वैकं पवनात्मजं (for the post. half). —(l. 2) Ñ1 हि (for [अ]हं). D1 राक्षसाधिक. ...V B1,3 सर्वान्वधिष्यामि राक्षसान् (for the post. half). —After l. 2, B2 ins. an addl. Colophon with Sarga name विभीषणविलापः. —V3 om. l. 3–5. —(l. 3) B3,4 D4 राघव (for राघवौ). —(l. 4) B4 सरावणां. —(l. 5) D13 हरिसैन्येन (for °सैन्येन). Ñ2 B2 किमथ; V1 B1,3,4 D1,4,13 किमहं (for किमह). Ś1 B1 D2 पुनरागतः. —(l. 6) Ñ1 illeg.; B2 त्यक्ष्ये (for मोक्ष्ये). G (ed.) सगणे (for ससैन्ये). B2 राक्षसे हते (for रावणे दृढम्). —(l. 7) B1–3 D4,13 -बान्धवजने. Ñ2 D1,8,13 -संयुत. V -चोदितः (V2 °त); B1,4 -संयुत°, D2 -समन्व; G (ed.) -सभने (for -चोदित°). B3 पश्चात्मारमहं; B1 दर्शितं° माल्यमाने; D4 हनिष्ये कालसंयुतं (for the post. half). —(l. 8) D13 सौहृदं (for सौहार्दं). Ñ2 V1,2 B1,3,4 D1–4.13 सत्यगौरव. —(l. 9) Ñ2 V B1,3,4 D1,13 द्रक्ष्यति (for द्रक्ष्यन्ति). D4 द्रक्ष्यन्ति च भूतानि (for the prior half). B4 दृढभक्तितः. —(l. 10) D1 -भरणस्य (for -[आ]भरणस्य). —B3 om. l. 11–12. V1 transp. l. 11 and l. 12. —(l. 11) D4 परिरम्भस्य (for परिष्वङ्गस्य). —B1 om. from स्पर्शस्य up to माल्यानां in l. 12. —(l. 12) G (ed.) सदा (for परि-). V B2,3 D4 मालानां (for माल्यानां). B1 सूक्ष्माणां चाथ, B2 भूषणानां च (for सूक्ष्माणां चैव). —(l. 13) V1,2 B1,3 D1,13 अनुरूपाद् (for °रूपम्). B1 वीरौ (for बाहू). Ñ2 V B3 D2 -कार्यं (for -कर्म). —(l. 14) Ñ2 V1,2 B2–4 D2 लङ्का- (for लङ्कां). —(l. 15) B2 D1 -संकाशां. —(l. 16) D1 om. (hapl.) from वायुर् up to मि in l. 18. B1,4 [उ]द्धतान्, D13 [उ]च्छ्रितान् (for [उ]त्थितान्). Ś D2,8,12 वायुर्मेघमिवोच्छ्रित (D2 °च्छ्रि)त (for the post. half). —(l. 17) B1 युध्यतां (for पश्यतां). —(l. 18) B1,3 [उ]रगान् (for [उ]रगम्). —(l. 19) B3 कोप (for रोष). Ś1 D2 कोपं (for शोक). Ñ2 V B3,4 D1 transp. रोष and शोक. B3 इक्ष्वाकु- (for चेक्ष्वाकु). —(l. 20) D4 त्यक्ष्यते स कथ (for त्यक्ष्यत्येकपदे). D13 खण्डिते (for सूदिते). —(l. 21) B1 यादसाम्; D4 मेघानाम्; D13 नागानाम् (for वरुण[स्य]). V2 B1 अद्यतां वरुण (B2 मारुत)स्य; B3 अथवा शक्रस्य; G (ed.) अथ वारीश्वरस्य (for वरुणस्येश्वरस्य). D1 वा (for च). —(l. 22) Ñ2 V B3,4 D4 रावणः (for राक्षसः). B2 विमोक्ष्यति. —(l. 23) B1 पश्येयत; B4 D4 पश्य स्व (for पश्यध्वं). —B1 D4 om. l. 25. —(l. 25) V1 B2 D1,3 [अ]नेन (for तेन). —V2 om. (hapl.) from राघवौ up to प्राप्स्यामि in l. 26. Ñ2 V2 राघव (for राघवौ). —(l. 26) Ś D8,12 यशःप्राप्स्यामि शाश्वतं (for the post. half) —(l. 27) D13 तद् (for यद्). —(l. 28) D4 राज्यं कृत्वा निष्कण्टक (for the post. half). —(l. 29) Ñ1 D2 सक्रोधो; V2 सक्रोधाद् (for स श्रोत्राद्). D4 अक्षयसुतो (for विपुलयशा). B1 महानुभावैः. —(l. 30) D13 अविरल- (for अतिबल) —(l. 31) N2 स (for च). —(l. 32) G (ed.) चक्रे वै (for संचक्रे).

Colophon: B1 om. Colophon. —*Kāṇḍa name:* Ñ1 B1,3,4 D8,13 लङ्काकाण्डे —After Kāṇḍa name, D13 ins. युद्धपर्वणि. —*Sarga name:* Ś Ñ2 V B1,3,4 D1–3,4,8,12,13 सुग्रीववाक्यं (D2 °न:), D4 विभीषणाश्वासनसुग्रीवोद्योगः. —*Sarga no.* (figures, words or both) Ś2 V3 B1,3 D1,4,12,13 om.; Ś1 V1 D2 26, Ñ2 V2 B2 25; D3 27; D2 24. —After colophon, Ś1 concludes with शुभं, D2 with राम.

25

After 6 40 32 Ś D1 2 3 12 13 T2 3 ins while Ñ V B D4 (preceded by 822*) ins l 88–94 only after 6 40 32

एवं तेषां विब्रुवतां दुःखार्तानां महात्मनाम् ।
रामं प्रति महात्मानं लक्ष्मणं च महारथम् ।
सर्वे विमूढा ह्यभवन्ससुग्रीवविभीषणाः ।
प्रतिभेदमजानन्त शस्त्रबन्धस्य दुःखिताः ।
विसंज्ञाश्च विमूढाश्च परिवार्य महायशाः । [5]
न किंचित्प्रत्यपद्यन्त सर्वे वानरयूथपाः ।
तास्मिंस्तथा वर्तमाने भ्रातृभ्यां व्यसने भृशम् ।
महानादो बलौघानामभूत्प्रासमसूर्वनि ।
सविभीषणसुग्रीवा ध्यानमूकत्वमागताः ।
परिवार्य महात्मानौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ । [10]
तानि वानरकोटीनां सहस्राणि शतानि च ।
निश्चेष्टौ निष्प्रतिद्वंद्वौ दृष्ट्वा नरवरात्मजौ ।
वानराः पादपान्गृह्य शैलशृङ्गाणि चापरे ।
रामं च लक्ष्मणं चैव परिवार्यावतस्थिरे ।
एतस्मिन्नेव काले तु महायोगबलान्वितः । [15]
आजगाम महातेजा देवर्षिर्नारदस्तथा ।
राघवस्य समीपे तु निपपात स वै तदा ।
कृत्वा प्रदक्षिणं रामं तेषां मध्ये बलौकसाम् ।
रुधिरोक्षितसर्वाङ्गं पतितं धरणीतले ।
दृष्ट्वा तु सुमहात्मानं शरबन्धेन पीडितम् । [20]
हा कष्टमिति संचिन्त्य नारदस्तमुवाच ह ।
राम धर्मभृतां श्रेष्ठ नागबन्धेन पीडितम् ।
वैक्लव्यं किमिदं देव परं प्राप्तोऽसि मानद ।
एवमुक्त्वा महात्मानं नारदो भगवानृषिः ।
अभितुष्टाव काकुत्स्थं स्मारयन्पूर्वजन्मनः । [25]
राम राम महाबाहो शृणुष्व वदतां वर ।
दिव्यलक्षणसंयुक्तं किमात्मानं न बुध्यसे ।
भगवान्नारायणः श्रीमान्सर्वलोकनमस्कृतः ।
शार्ङ्गचक्रायुधः खड्गी सर्वनागरिपुध्वजः ।
पितामहादपि परः पुरुषः शाश्वतो हरिः । [30]
वैकुण्ठस्त्वं महाबाहो त्वं देवः प्रतापवान् ।
न परं विद्यते भूतं त्वत्तः पुरुषसत्तम ।
त्वं पद्मनाभः काकुत्स्थ हृषीकेशस्तथैव च ।
धारयन्नुरसा नित्यं मणिं कौस्तुभमेव च ।
महीं निमग्नामतलाद्वराहत्वमुपागतः । [35]
निहतश्चासुरः पूर्वं हिरण्याक्षो महाबलः ।
हिरण्यकशिपुश्चैव नरसिंहेन सूदितः ।
अदितेर्गर्भमाविश्य विष्णुत्वं प्राप्य मानद ।

25

T2 om l 1–14 —(l 1) D3 8 विब्रुवतां, D1 चिंतयतां (for विब्रुवतां) D2 वानराणां (for दुःखार्तानां) —(l 2) D1 3 13 महाबलं (for महारथम्) —For l 1–2 T3 subst

1* एवं सुषेणश्च तदा राघवं प्रतिभाषति ।
लक्ष्मणं च महावीर्यं सुमित्रानन्दवर्धनम् ।

—(l 3) D1 अभवन् (for ह्यभवन्) —(l 4) T3 प्रतिपेधम् (for °भेदम्) D3 भेदस्य L (ed) भयस्य (for °बन्धस्य) —(l 5) T3 विषण्णाश्च (for विसंज्ञाश्च) T3 महाबलो —(l 6) D2 12 13 प्रतिपद्यते (for प्रत्यपद्यन्त) —(l 7) D1 3 12 [s]भवत्, T3 तदा (for भृशम्) —(l 8) D1 3 13 महारावो (for महानादो) T3 महारौद्रबलौघाश्च (for the prior half) D1 3 13 T3 तस्मिन् (for अभूत्) —T3 transp l 9 and l 10 —(l 9) D3 दूरे ध्यानमुपागताः (for the post half) —(l 11) T2 ततो वानरकोट्यश्च सहस्राण्ययुतानि च —D1 om l 12 —(l 12) T2 निश्चेष्टा निष्प्रतिद्वंद्वा (for the prior half) —(l 13) T3 द्रुमूलान् (for वानरा) D1 (both times) वृक्ष (for गृह्य) —After l 13 D1 repeats l 11 and l 13 —(l 14) D2 रामं स, T3 राघवं (for रामं च) D2 12 T2 [उ]पतस्थिरे (for [अ]व°) —(l 15) Ś D2 13 च (for तु) T3 3 अंतरे काले (for एव काले तु) —D1 om l 16–17 —(l 16) D13 महर्षिर् (for देवर्षिर्) Ś1 D2 12 तत, D13 T3 तदा (for तथा) —For l 15–16 D2 subst

2* एतस्मिन्नन्तरे तूर्णं नारदः प्रथितः ऋषिः ।

—(l 17) D1 स सात्त्वत, D13 सवाग्मित, T2 3 च सात्त्व (T3 °दा) (for स वै तदा) Ś D2 13 निपपात समतत (for the post half) —(l 18) D3 T3 मध्ये तेषां (by transp) —(l 19) T2 3 सर्वांगौ (for सर्वाङ्ग) and पतितौ (for पतित) —(l 20) D3 च (for तु) T2 3 तौ सुमहात्मानौ and पीडितौ —Ś D2 13 om (hapl) l 21–22 —(l 22) D13 शर (for नाग) —(l 23) D1 किं परं, T3 परम (for किमिदं) D1 दा (subm) (for पर) —After l 23 T2 3 ins

3* मानुषं भावमाश्रित्य पितामहनियोगजम् ।
[T3 आपन्न (for आश्रित्य)]

—(l 25) Ś अभितुष्टाव, D1 अभिचष्टाव, D13 आशीर्भिरतुष्टाव (hypm) (for अभि°) T2 3 स्मरणात् (for स्मारयन्) D2 पूर्वजन्मन, D3 पूर्वमात्मन (for °जन्मन) —(l 26) D1 (with hiatus) आत्मानं स्मर वै हरिं T2 3 शृणु त्व (T3 °णुष्व) वचनं मम (for the post half) —(l 27) D2 दिव्य (for दिव्य) D1 3 12 संयोग (for संयुक्त) T2 3 f, श्रीमान् महात्मान (for the prior half) T3 परमात्मेश्च बुध्यसे (for the post half) —(l 29) D2 T2 3 शार्ङ्गी (for शार्ङ्ग) T3 चक्रायुधी (for चक्रायुध) Ś D2 12 शङ्खचक्रयुधधर (for the prior half) —(l 30) T3 [अ]पर (for पर) T2 3 ध्रुव (for हरि) —(l 31) T2 3 महाभाग (for °बाहो) T2 3 देवदेव नमोस्तु ते (for the post half) —(l 32) D1 नापरं (for न परं) T3 त्वत्तो भूत (by transp) (for भूत त्वत्त) —(l 34) D2 3 13 धारयसि (for धारयन्) T2 3 नित्य (for मणि) —(l 35) Ś वराहत्वम् (for वराहत्व) D2 उपेयिवान् (for उपागत) —(l 36) D3 T3

इन्द्रस्याथ महाबाहो बलिर्बद्धो महासुरः ।
इन्द्रश्च स्थापितो राज्ये देवतानां पुरंदरः ।   [40]
मधुश्च कैटभश्चैव निहतौ तौ महासुरौ ।
कपिलत्वमुपागम्य सागरा निहता प्रभो ।
राम रामत्वमागम्य कृता निःक्षत्रिया मही ।
हतः सहस्रबाहुश्च कार्तवीर्योऽर्जुनस्त्वया ।
दत्त्वापाय मही दत्ता यज्ञान्ते बहुदक्षिणा ।   [45]
अनन्तरूपिणा मूर्ध्ना धृता ते सकला मही ।
क्षीरोदशायनीय ते शेषस्योपरि राघव ।
नद्यां तप्यसे नित्य यत्नःपरमकं तपः ।
ब्रह्मा त्वं देवदेवेश कृष्णो विष्णुस्तथैव च ।
महेन्द्रश्च महाबाहो वसूनामपि चाष्टमः ।   [50]
मरुतां पञ्चमश्चासि वृषभश्च तथा गवाम् ।
कपाली चैव रुद्राणां पितॄणां च परायणः ।
अश्विनौ चापि ते कर्णौ चन्द्रादित्यौ च चक्षुषी ।
ललाटे ते स्थितो ब्रह्मा धर्मो मनसि निष्ठितः ।
आकाशं शिरसा व्याप्त पद्भ्यां ते पृथिवी धृता । [55]
उदरं तेऽर्णवा राम प्राणास्ते हव्यवाहनः ।
दिशश्चैव स्थिता श्रोत्रं कक्ष्या ते वसवः स्थिता ।
ऊरुभ्यां मित्रावरुणौ बले च मरुतः स्थिता ।
जानुनी चाश्विनौ राम रोमाण्योषधयः स्थिताः ।
दंष्ट्रासु चैव सर्वासु वेदास्ते समतिष्ठिताः ।   [60]
शिखा ते चैव गायत्री ओंकारो हृदि संस्थितः ।
द्यौश्चैव संस्थिता ग्रीवा जिह्वाया ते सरस्वती ।
सर्वदेवमयस्त्वं वै नास्ति किंचित्त्वया विना ।
सनातनस्त्वं प्रभवः प्रलयो युगसंक्षये ।
आदित्या वसवो रुद्रा विश्वेदेवास्तथाश्विनौ ।   [65]
सेन्द्रा मरुद्गणा देवा लोकपालैः समन्विताः ।
देवर्षयो महात्मानस्तथा महर्षयोऽमलाः ।
ब्रह्माणं वै पुरस्कृत्य विमाने समुपस्थिताः ।
वीक्षन्ताश्च जयं सर्वे तस्मिंस्तमसि दारुणे ।

Ś D3.8.12 (for तस्याथ) D… T3 त्वयाद्य (for महाबलः) —(l. 37) Ś D2.8.12 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 41. T2.3 स(T3 न)सिद्धपुष्पता (for the post. half) —(l. 39) D13 इन्द्राथें च, T1 इन्द्रस्यार्थे (for इन्द्रस्यार्थे) —(l. 40) D13 दैवतानां —(l. 42) D1 T3 ते हता (for निहता). Ś D2.8.12 सागरः क्षोभितः प्रभो (for the post. half) —(l. 43) T2 परशुरामस्त्वम् (hypm.) (for राम रामत्वम्) T3 निःक्षत्रिया —(l. 44) D2.3 T3 कार्तवीर्योऽर्जुनस्त्व. Ś D2.8.12 हतः (for त्वया) T2 सहस्रबाहुः काकुत्स्थ कार्तवीर्यस्त्वया हतः —D1 om. l. 45–62 —(l. 45) D12 T3 मही (for मही) and दत्त्वा (for दत्ता) D12 दक्षिणां T3 यज्ञे धरणिदक्षिणे T3 यज्ञे हैमे सुदक्षिणे (for the post. half) —(l. 46) Ś D8.12 मूर्तिना (for रूपिणा) D2 विधृता (for धृता ते) —(l. 47) D3.12 क्षीरोदे (for क्षीरोद) D12 शयनीयं (for शयनीय) D3 च (for ते) D3.12 नागस्य (for शेषस्य) T2.3 शेषाहिभोगपर्यङ्के शेषे त्वं क्षीरसागरे —(l. 48) T3 तपसे (for तप्यसे) T2.3 यतः (for यत्नः) D3 यच्च तत्परमं तपः (for the post. half) —(l. 49) T3 विष्णुः (for विष्णुः) Ś D3.12 त्वमेव (for तथैव) —(l. 51) D3 महतां (for मरुतां) D13 चापि (for चासि) —(l. 52) L (ed.) कपालं —Ś D8.12 om. from चैव up to ललाटे in l. 54. D3.12 परायण —(l. 53) D3 कर्णौ ते (by transp.) D3 चक्षुषीत्य —(l. 54) Ś D3.12 च यशो, L (ed.) चैव ते (for ते स्थितो) D3 निहितः, D3.12 निष्ठितः (for निष्ठितः) —(l. 55) D13 च (for ते) —(l. 56) D3 तेऽर्णवो (for तेऽर्णवा) D3 नाथ (for राम) D3.8 प्राणाश्च (for प्राणास्ते) —(l. 57) D3 देवास्त (for दिशश्च) D3 [आ]स्थिताः (for first स्थिता) —Ś1 D3 om. (hapl.) l. 58–59 —(l. 58) D13 कोष्ठे (for कक्ष्ये) L (ed.) बाले (for बले) —Ś1 D3.12 om. (hapl.) l. 59 —(l. 59) D3 वैशि (for चाश्विनौ) D13 [आ]रयः (for [ओ]षधयः) —(l. 60) Ś D3.12 सुसंस्थिताः —(l. 61) D3.8 स्थिता ते (for शिखा ते) D12 हृदयस्थितः (for हृदि संस्थितः) —(l. 62) Ś D3.8.12 ग्रीवायां संस्थिता चैव (for the prior half) Ś D3.12 जिह्वाग्रे (for जिह्वायां ते) —(l. 63) Ś D3.12 च (for वै) D3 सर्वे चरमयश्च त्वं, D12 सर्ववेदमयश्च त्वं (for the prior half) D3 बहुनात्र किमुक्तेन तत्रास्ति यत्त्वया विना —D1 om. l. 64–69 —For l. 50–64 T1.3 subst.

4* सूर्याणां द्वादशश्चासि वसूनामष्टमो हरिः ।
महतां पवनश्चासि भूतानां पञ्च उत्पत्ते
कपाली चैव रुद्राणां मरुतां चैव वासवः ।
ऋषीणां कश्यपश्चासि पितॄणां धर्मराडसि ।
आकाशस्ते शिरो राम पद्भ्यां देवी वसुंधरा ।   [5]
शिखा तवैव गायत्री ओंकारो हृदयस्तव ।
ललाटे संस्थितो ब्रह्मा धर्मो मनसि तिष्ठति ।
दिशश्चैव स्थिता श्रोत्रे चन्द्रादित्यौ च लोचने ।
घ्राणे गन्धवहस्तुभ्यं जिह्वा देवी सरस्वती ।
वदनेषु च सर्वेषु वेदास्ते सपदक्रमाः ।   [10]
द्यौश्चैव तु स्मृता ग्रीवा कुक्षौ ते सागरास्तथा ।
उदरे ते महादेवो मुखं ते हव्यवाहनः ।
ऊरू च मित्रावरुणौ जानुनी चाश्विनावुभौ ।
कपयो रोमकूपेषु बले च कनकस्तव ।
सर्वदेवमयस्त्वं हि सर्वभूतभवोद्भव ।   [15]
आभूतसंप्लवे लोके नास्ति किंचित्त्वया विना ।

[T1 variants (l. 2) पवमानः (for पवनः) —(l. 3) चासि (for second चैव) —(l. 5) पद्भ्यां (for पद्भ्यां) —(l. 6) तु चैव (for तवैव) —(l. 8) स्थिता (for स्थिता) —(l. 10) दशनेषु (for वदनेषु) —(l. 11) वे (for तु) भुजगाः (for कुक्षौ) —(l. 12) उदरं (for उदरे)]

—(l. 66) T2.3 चैव (for देवा) —(l. 67) D13 तदा (for तथा) —(l. 68) L (ed.) वन्दन्तां D2 T2.3 च (for वै) —(l. 69) D3 वीक्षमाणः, D3.12 T2.3 वीक्षमाणाः, L (ed.) वीक्षमाणा (for वीक्षन्ताश्च) Ś1 D3 जयम्. Ś1 D13 [आ]जयम्.

त्वं स्रष्टा सर्वलोकस्य स्थावरस्य चरस्य च। [70]
प्रमत्तश्चाप्यपथ्येन किमात्मानं न बुध्यसे।
राक्षसानां विनाशाय प्रविष्टो मानुषीं तनुम्।
नागपाशनिबद्धस्त्वं लिप्यसे किं रणाजिरे।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा स्मर त्वं गरुडं प्रभो।
सखायं वैनतेयं तु स्मर्तुमर्हसि राघव। [75]
नान्यस्य शक्तिरस्तीह वैनतेयादृते प्रभो।
नागपाशनिबद्धस्य तव वै लक्ष्मणस्य च।
नागाशनो महात्मासौ काश्यपेयो महाबलः।
तस्याप्रतिहता नित्यं गतिर्यस्य सर्वतः।
योऽस्माद्बद्धप्रयुक्ताद्वै मोचयेद्घोरबन्धनात्। [80]
स्वस्ति तेऽस्तु गमिष्यामि यथागतमरिंदम।
एवं स देवर्षिवरो महात्मा
प्रबोध्य नारायणमप्रमेयम्।
जगाम लोकान्मनसः यथेष्टा-
न्यथागतो ब्रह्मगुणैरुपेतः। [85]

Colophon

नारदस्य वचः श्रुत्वा संज्ञां लब्ध्वा च राघवः।
मध्ये वानरसैन्यस्य सस्मार गरुडं तदा।
अथैनमुपसंगम्य वायुः श्रोत्रे वचोऽब्रवीत्।
राम राम महाबाहो आत्मानं स्मर वै हृदा।
नारायणस्त्वं भगवान् शापार्थेऽवतारितः। [90]
स्मर संभुजं देवं वैनतेयं महाबलम्।
स सर्वबन्धनाद्घोराद्युवां संमोचयिष्यति।
स तस्य वचनं श्रुत्वा राघवो रघुनन्दनः।
सस्मार गरुडं देवं भुजंगानां भयावहम्।

26

After 6.43.1ab, D1-3.5-11 S ins.:

क्रोधेन महताविष्टो निश्वसन्नुरगो यथा।
दीर्घमुष्णं विनिश्वस्य क्रोधेन कलुषीकृतः।
अब्रवीद्राक्षसं शूरं वज्रदंष्ट्रं महाबलम्।
गच्छ त्वं वीर निर्याहि राक्षसैः परिवारितः।
जहि दाशरथिं रामं सुग्रीवं वानरैः सह। [5]
तथेत्युक्त्वा द्रुततरं मायावी राक्षसेश्वरः।
निर्जगाम बलैः सार्धं बहुभिः परिवारितः।
नागैरश्वैः खरैरुष्ट्रैः संयुक्तः सुसमाहितः।

D3 जयत् (for जय). D2 युद्धे (for सर्वे). D2.11 अस्मिन् (for अस्मिन्). T1.2 तमस्मिन् (for तस्मिन्नपि).—After l. 69, T2.3 ins.:

5* तारकोपप्लवे लङ्कां हत्वा रावणमाहवे।

—(l. 70) T2.3 सर्वलोकानां. T3 चरस्य स्थावरस्य (by transp.).—(l. 71) Ś D5.11 चाप्यवशः (for चाप्यपथ्ये).—(l. 72) Ś D1.3.5.11 विनाशार्थं (for विनाशाय).—(l. 73) T2.3 -पाशैः (for -पाश-). D5 -निबद्धः (for -निबद्ध:). Ś D5.6.11 तु (for त्वं). D1 नागपाशेन बद्धस्य (for the prior half).—D2 om. from the post. half up to the prior half of l. 77. T3 लिप्यसे (for लिप्यसे किं).—(l. 74) Ś D1.3.5 स्मरस्व (for स्मर त्वं). T2.3 स्मर चात्मानमात्मना (for the post. half).—Ś D1.3.5 om. (hapl.) l. 75–76.—(l. 75) T2.3 ते (for तु).—(l. 77) D13 -पाशाभिबद्धस्य; T2.3 -पाश-भि(T3 °ब) मोक्तुं. D3 तस्य वै, T2.3 मत्तो (for तव वै).—(l. 78) D1.5.11 नागनाशो (for नागाशनो). D5 महाद्युतिः (for °बलः). T2.3 नागशत्रु (T2 °नाशन) महात्मानं काश्यपेयं महाबलं.—(l. 79) T2.3 तस्मादप्रतिहतो वेगो (T3 °हत वेगो) (for the prior half). T3 अप्रति (for सर्वत.). T3 वीर्यं च सर्वशः (for वीरस्य सर्वतः).—(l. 80) T2.3 तु (for च). Ś D5.11 घोरमाशु नागपाशाच्च मोक्षयिष्यति बन्धनात्.—Ś1 om. l. 82–85.—(l. 82) D1.13 ऋषी देवर्षिः; D2 T2.3 तदा (D2 ऋषे) देवर्षिः (for स देवर्षिवरो).—(l. 84) D1.2 यथेप्सितान्; T2.3 यथेष्ट (for यथेष्टान्).—(l. 85) Ś1 D5.13 ब्रह्मगुणैः; D2 ब्रह्मगुणैः (for ब्रह्मगुणैः). T2.3 यथेप्सितान्दि(T3 °नह)गुणैरुपेत:.

Colophon.—*Sarga name*: Ś D1–3.5.11.13 नारदवाक्यं.—*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 D13.14 om., Ś2 D5 27, D1 28, D2 25, T2 49; T3 50.—After colophon, D1 concludes with राम.

—D1 om. (hapl.) from the post. half of l. 66 up to the prior half of l. 93.—(l. 87) Ś D1.5.11 -सैन्यानां (for -सैन्यस्य).—After l. 87, T2.3 ins.:

6* रावणस्य वधार्थाय स्मरणाद्दिव्यतानया।
क्षीरोदस्योत्तरे तीरे सागरस्यान्तरे स्थितः।

—T1.2 om. l. 88–94.—(l. 88) B1 D1 समुपागम्य (for उपसंगम्य). B2 पवनस्तदा वै चैव (for the prior half). Ñ1 V1 B2.4 कर्णे (for श्रोत्रे). V3 D1 वायुर्गगनमब्रवीत् (for the post. half).—(l. 89) Note hiatus between the two halves. Ñ1 स्वात्मानं, Ś1 V1 D1 तदा, Ñ2 V1 B2 सदा, Ñ1 B1 प्रभो, B4 तथा, D5.11 हृदि (for हृदा).—(l. 90) V1 दैत्यानां (for भगवान्). D1 नारायणः स्वयम्भूश्च (for the prior half).—V1 illeg. for the post. half. D13 सुर वर्य (for स्वतारित).—(l. 91) Ś D5.11 देवं (for देव). V1 भुजगानां भयावहं (for the post. half).—(l. 92) D1 अस्माद् (for घोराद्). Ś D5.11 स सर्वबन्धनाद्घोराद् (for the prior half). Ñ1 वै मोक्षयिष्यति; V1 B1 समोक्षयिष्यति (for संमोचयिष्यति).—(l. 93) Ś V2 B1 D5.11 तस्य तद् (for स तस्य).—(l. 94) Ñ1 रामो (for देव). Ñ V2 B1.3 भुजगानां, D1 पन्नगानां (for भुजंगानां). V1 B1 विनाशनं; D13 महाभय (for भयावहम्).

26

(l. 1) D6 नि श्वसन्.—(l. 2) D6 विनि श्वस्य, T1 M1.2 च निश्वस्य (for विनि श्वस्य).—(l. 3) D1.9–11 क्रूरं, T1 वीरं; G1 M1 वीरं; M2.3 तथ (for शूरं).—(l. 4) G1 M1 शूर; G2 घोर (for वीर).—(l. 5) T1 वीरं (for रामं). T1 G1.2 M1.2.3 transp. वानरैः and सह.—(l. 7) M1.2 नीरैः (for सार्धं).—(l. 8) D6 T2 G2 M1.2 transp. अश्वै and उष्ट्रैः. G1.3

पताकाध्वजचित्रैश्च रथैश्च समलंकृतः ।
ततो विचित्रकेयूरमुकुटैश्च विभूषितः । [10]
तनुत्राणि च संवृत्य सधनुर्निर्ययौ द्रुतम् ।
पताकालंकृतं दीप्तं तप्तकाञ्चनभूषितम् ।
रथं प्रदक्षिणं कृत्वा समारोहच्चमूपतिः ।
यष्टिभिस्तोमरैश्चित्रैः शूलैश्च मुसलैरपि ।
भिण्डिपालैश्च पाशैश्च शक्तिभिः पट्टसैरपि । [15]
खड्गैश्चक्रैर्गदाभिश्च निशितैश्च परश्वधैः ।
पदातयश्च निर्यान्ति विविधाः शस्त्रपाणयः ।
विचित्रवाससः सर्वे दीप्ता राक्षसपुंगवाः ।
गजा मदोत्कटाः शूराश्चलन्त इव पर्वताः ।
ते युद्धकुशला रूढास्तोमराङ्कुशपाणिभिः । [20]
अन्ये लक्षणसंयुक्ताः शूरारूढा महाबलाः ।
तद्राक्षसबलं घोरं विप्रस्थितमशोभत ।
प्रावृट्काले यथा मेघा नर्दमानाः सविद्युतः ।
निःसृता दक्षिणद्वाराद्‌ङ्गदो यत्र यूथपः ।
तेषां निष्क्रममाणानामशुभं समजायत । [25]
आकाशाद्विघनात्तीव्रा उल्काश्चाभ्यपतंस्तदा ।
वमन्त्यः पावकज्वालाः शिवा घोरा ववाशिरे ।
व्याहरन्ति मृगा घोरा रक्षसां निधनं तदा ।
समापतन्तो योधास्तु प्रास्खलंस्तत्र दारुणम् ।
एतानौत्पातिकान्दृष्ट्वा वज्रदंष्ट्रो महाबलः । [30]
धैर्यमालम्ब्य तेजस्वी निर्जगाम रणोत्सुकः ।
तांस्तु निष्क्रमतो दृष्ट्वा वानरा जितकाशिनः ।
प्रणेदुः सुमहानादान्दिशः शब्देन पूरयन् ।
ततः प्रवृत्तं तुमुलं हरीणां राक्षसैः सह ।
घोराणां भीमरूपाणामन्योन्यवधकाङ्क्षिणाम् । [35]
निष्पतन्तो महोत्साहा भिन्नदेहशिरोधराः ।
रुधिरोक्षितसर्वाङ्गा न्यपतन्धरणीतले ।
केचिदन्योन्यमासाद्य शूराः परिघपाणयः ।
चिक्षिपुर्विविधं शस्त्रं समरेष्वनिवर्तिनः ।
द्रुमाणां च शिलानां च शस्त्राणां चापि निस्वनः । [40]

संकुलः; Cg as above (for संयुक्तः). G3 सुमहाबलः; M1.2 स महाबलः (for सुसमाहितः).—M1.2 om. l. 9.—(l. 9) T3 G1 पताक-. G3 M3 पताकाभिर्ध्वजैश्चित्रैर् (for the prior half). D7.8–11 बहुभिः; G3 M3 गजैश्च (for रथैश्च). D3 T2 G1.2 समलंकृतैः.—(l. 10) D7 M1.2 -केयूर-. D5 T1.3 G M3.5 -मकुटैश्च; D8–11 -मुकुटेन; T3 -मुकुटैः सं- (for -मुकुटैश्च). G3 विराजितः (for विभूषितः). D7 मुकुटेन विभूषितः; M1.2 किरीटी सुविभूषितः (for the post. half).—(l. 11) D3 T1 तु; D5 [इ]व (for च). G1 तनुत्राणानि. D6 M3 Cg संछाद्य; Cv.r.m as above (for संवृत्य). D10.11 M1.2 Ck.t तनुत्रं च समावृत्य (for the prior half). G3 धनुष्मान्निर्ययौ द्रुतं (for the post. half).—(l. 12) D5 T1.2 G3 M3 -भूषणं (for -भूषितम्).—(l. 13) T3 G3 प्रदक्षिणीकृत्य.—(l. 14) D10.11 Ck.t ऋष्टिभिश्च; M1.2 शुचत्यृष्टि; Cg as above (for यष्टिभिश्च). D7.8–11 T1 खड्गैश्च (for शूलैश्च). M1.2 निशितैर् (for मुसलैर्).—(l. 15) D5.6.8 भिण्डिपालैश्च. D6.7.8–11 T1 पाशैश्च (for पाशैश्च). M1.2 गदाभिः (for शक्तिभिः). D6.7.8–11 M3 पट्टिशैर् (for पट्टसैर्). G1.2 पट्टिशैः कृत्वा G3 शूल]मुद्गरैः (for the post. half).—(l. 16) G3 निशैर् (for चक्रैर्). M1.2 कुन्तैस्तीक्ष्णैर् (for गदाभिश्च). G3 विविधैश्च (for निशितैश्च).—(l. 17) M1.2 तु (for च). M1.2 निर्याताः.—(l. 18) M1.2 भूषिता शस्त्रपाणयः (for the post. half).—(l. 19) G1 स्वयं (for गजाः). M1.2 चैव (for शूराश्च).—(l. 20) T3 ये (for ते). G1 M3 -कुशलैः (for °लाः). M3 योधास्च (for रूढास्). D3 T1 M1.2 आरूढा युद्धकुशलैस्च (for the prior half). T1 G1.2 M3 -पाणयः. T3 -चोदिताः (for -पाणिभिः).—(l. 21) G3 -संयुक्ताः; Cv.m.g.t as above (for -संयुक्ताः). D3 शूरा इव; G3 M3 अश्वरूढा (for शूरारूढा). D6 T3 G3 M3 महाजवाः; G1 °जवाः; M1.2 च निर्गताः (for महाबलाः).—After l. 21, K (ed.) (within brackets) ins.:

1* अश्वाः परिपतन्ति स्म राक्षसैश्च प्रचोदिताः ।

—(l. 22) D6.8–11 सर्वं; M1.2 भीमं (for घोरं). D10 संप्रस्थितम्.—(l. 23) D6 यथा (for यथा). D7.8 समन्ततः (for सविद्युतः).—(l. 24) M1.2 नि सृतं (for निःसृता). D3 G1 द्वारम् (for द्वाराद्). G2.3 वानरः (for यूथपः).—(l. 26) D3 M1.2 विमलात् (for विघनात्). D8–11 T3 G3 दीप्ताः; G1.3 M3 वृष्टिर् (for तीव्रा). D5 T3 G1 M1.2 [अ]भ्यपतंस्तदा; D7 T3 न्यपत°; G3 M3 पतितास्तदा; G2 [अ]भ्यवपतन् (for [अ]भ्यपतंस्तदा). D8–11 उल्कापातान्यवर्तन्त तदा (for the post. half).—(l. 27) M1.2 पावकज्वालाः. M3 घोरं (for घोरा).—(l. 28) D5 T1 G1 M3 व्याहरन्तो. D10.11 M1.2 Ck.t व्याहरत (for °रन्ति). T3 G3 घोरं. Ct as above (for घोरा). D7 तथा.—(l. 29) D7 समापतन्. M1.2 च (for तु). G3 ते यूथाः (for योधास्तु). M1–3 प्रास्खलन्भयमोहिताः (for the post. half).—(l. 32) D8–11 निर्गतो (for निष्क्रमतो). G3 -काशिभिः.—(l. 33) G1.2 M3 विनेदुः (for प्रणेदुः). D3 सुमहान्; D6 सहसा (for सुमहा-). G M3 -नाद (for -नादान्). T3 नादयन् (for पूरयन्). M1–3 पूरयन्तो M3 °न्तः दिशो दश (for the post. half). ❀ Cv : पूरयन् पूरयन्तः । बहुवचनस्थाने एकवचनम् ।; Cr.m : नादयन् नादयन्तः । बहुवचनस्थाने एकवचनमार्षम् ।; Cg : पूरयन् अपूरयन्नित्यर्थः । केचित्तु पूरयन् पूरयन्त इत्यर्थः बहुवचनस्थाने एकवचनमार्षं प्रयोगः ।; Ct : पूरयन् पूरयन्तः । आर्षमेकवचनम्. ❀—(l. 34) M1.2 संग्रामं; Cr.m.g.t as above (for तुमुलं). D6 ततः प्रवृत्तं युद्धं (for the prior half).—(l. 35) D1 T1 -कायानाम्; M3 -कर्मणाम् (metri causa) (for -काङ्क्षिणाम्).—(l. 36) G1 निष्क्रान्तो. M1.2 युध्यमानाः (for निष्पतन्तो). T1 छिन्न- (for भिन्न-). T3 -केश- (for -देह-).—(l. 37) M3 न्यवर्तन् (for न्यपतन्). D3 T2.3 M3 धरणीतले.—(l. 38) D7.8–11 -पादपाः (for -पाणयः).—(l. 39) D8–11 विविधाञ्छस्त्रान्; G1 विविधाञ्छस्त्रान्; G3 M3 विविधैः M3 °विधैः शस्त्रैः (for विविधं शस्त्रं).—(l. 40)

श्रूयते सुमहांस्तत्र घोरो हृदयभेदनः ।
रथनेमिस्वनस्तत्र धनुषश्चापि निस्वनः ।
शङ्खभेरीमृदङ्गानां बभूव तुमुलः स्वनः ।
केचिदस्त्राणि सत्यज्य बाहुयुद्धमकुर्वत ।
तलैश्च चरणैश्चापि मुष्टिभिश्च द्रुमैरपि । [45]
जानुभिश्च हताः केचिद्भिन्नदेहाश्च राक्षसाः ।
शिलाभिश्चूर्णिताः केचिद्वानरैर्युद्धदुर्मदैः ।
वज्रदंष्ट्रो भृशं बाणै रणे वित्रासयन्हरीन् ।
चचार लोकसंहारे पाशहस्त इवान्तकः ।
बलवन्तोऽस्त्रविदुषो नानाप्रहरणा रणे । [50]
जघ्नुर्वानरसैन्यानि राक्षसाः क्रोधमूर्छिताः ।
निघ्नतो राक्षसान्दृष्ट्वा सर्वान्वालिसुतो रणे ।
क्रोधेन द्विगुणाविष्टः संवर्तक इवानलः ।
तान्राक्षसगणान्सर्वान्वृक्षमुद्यम्य वीर्यवान् ।
अङ्गदः क्रोधताम्राक्षः सिंहः क्षुद्रमृगानिव । [55]
चकार कदनं घोरं शक्रतुल्यपराक्रमः ।
अङ्गदाभिहतास्तत्र राक्षसा भीमविक्रमाः ।
विभिन्नशिरसः पेतुर्निकृत्ता इव पादपाः ।
रथैरश्वैर्ध्वजैश्चित्रैः शरीरैर्हरिरक्षसाम् ।
रुधिरेण च संछन्ना भूमिर्भयकरी तदा । [60]
हारकेयूरवस्त्रैश्च छत्रैश्च समलंकृता ।
भूमिर्भाति रणे तत्र शारदीव यथा निशा ।
अङ्गदस्य च वेगेन तद्राक्षसबलं महत् ।
प्राकम्पत तदा तत्र पवनेनाम्बुदो यथा ।

Colophon

बलस्य च निघातेन अङ्गदस्य जयेन च । [65]
राक्षसः क्रोधमाविष्टो वज्रदंष्ट्रो महाबलः ।
स विस्फार्य धनुर्घोरं शक्राशनिसमस्वनम् ।
वानराणामनीकानि प्राकिरच्छरवृष्टिभिः ।
राक्षसाश्चापि मुख्यास्ते रथेषु समवस्थिताः ।
नानाप्रहरणाः शूराः प्रायुध्यन्त तदा रणे । [70]
वानराणां तु शूरास्ते सर्वे च प्लवगर्षभाः ।

G1 2 चैव, G2 अपि (for चापि). D2 नि स्वन.—(l. 41) D5 M1 2 श्रुयते. D2 तु (for सु-) G3 घोषो (for घोरो).—(l. 42) D6 -स्वनैश्चैव; G1 ध्वनिस्तत्र (for -स्वनस्तत्र). D7 चापस्य च (for धनुषश्चापि). D1 2 T2 G1 2 घोषवत्; D8-11 T3 G3 M3 घोरवत्; K (ed.) नि स्वनः (for निस्वनः).—(l. 44) G1 शस्त्राणि (for अ°). D1 2 T1 M3 Cr.m.g संसृज्य; Ct as above (for संत्यज्य).—(l. 45) D1 तथैव; T3 नादैश्च (for तलैश्च).—(l. 46) G2 तु (for first च). D7 [आ]हता (for हताः). D8-11 G3 M3 भग्न (for भिन्न-). D4 5 T1 G M3 तु (for second च).—(l. 47) G2 कोविदः (for दुर्मदैः).—(l. 48) D7 8 T3 महाबाणैः, D10 11 [S]थ तं दृष्ट्वा, M1 2 भृशं दृष्ट्वा (for भृशं बाणैः). D6 marg.; M1 2 बाणैस्; M3 रथे (for रणे). G1 रणे विद्राव्य वानरान् (for the post. half).—(l. 49) D3 T3 G1 चचार, M3 चचाल (for चचार).—(l. 50) M1 2 [S]स्त्रज्ञ (for स्त्रविदुषो) D4 प्रहरणे, D6 T2 3 °णै, G1 M3 °णे (for प्रहरणा).—(l. 51) G3 निजघ्नुर्वानरान्सर्वे (for the prior half).—(l. 52) D8-11 दृष्ट्वा तान्राक्षसा- -सर्वान् (for the prior half).—D6 om. (hapl.; see var.) from the post. half up to the prior half of l. 54. D10 11 युद्धे, M1 2 वीरान् (for सर्वान्). D7 T3 transp. दृष्ट्वा and सर्वान्. D11 वायु (for वालि-). D6 कपी (for रणे).—(l. 53) G2 समावेश (for सं°). T3 इवानिलः.—After l. 53, M1 2 read l. 56.—(l. 54) M1 2 तदराक्षसबलं सर्वं (for the prior half). G वृक्षान् (for वृक्षम्). G1 2 M2 3 उत्पाट्य (for उद्यम्य). D7 वेगवान् (for वीर्य°).—(l. 55) M1 2 नागवानाम (for क्रोधताम्राक्ष).—(l. 56) M1 2 घोरं (for घोरं).—(l. 57) D8-11 T2 3 G1 [अ]भि(T3 °भ्याहत (for °हताः).—(l. 58) D2 M3 विधुता, D1 निकृता (for निकृत्ता). G1 विद्रुता (for पादपाः).—(l. 59) D2 T2 G3 चित्र; G1 छिन्नैर् (for चित्रैर्). G1 गजैर् (for ध्वजैर्). D2 अन्यैः (for अश्वैः). D2 T1 M3 transp. चित्रैर् and अश्वैः. D2 हत-, G1 कपि- (for हरि-).—(l. 60) D1 T1 रुधिरेणैव, D8-11 T3 °रौघेण (for रुधिरेण च). D1 M3 (after corr. inf. lin. as above) तथा (for तदा). G1 युद्धभूमिर्भयंकरा (for the post. half). Cm.t भयकरी भयकृत् । अभूदिति शेषः । सुमभाव आर्षः ।; so also Ct.—(l. 61) D5 7 T1 G2 M1 2 शरैश्च; D11 छत्रैश्च; T3 ध्वजैश्च. G2 चित्रैश्च (for छत्रैश्च). M3 तु (for च). G3 समवस्थिता (for समलंकृता).—After l. 61, G3 reads l. 70.—(l. 62) G3 यथा (for रणे). M1 2 निशा ताराभिरिव (for the post. half). Cg : शारदीव यथा निशेत्यत्र इवशब्दस्य वाक्यालंकारार्थत्वे अपि चेत्यर्थः । इवशब्दः पादपूरणे इत्येके.—(l. 63) M1 2 तु (for च).—(l. 64) M1 2 तस्य (for तत्र). G3 यथाम्बुदः (by transp.) Ck : पवनेनाम्बुदो यथा । अनन्तरं बलस्य च घातेनेत्यादि । अत्र मध्ये सर्गं विच्छिन्दन्ति । नात्र वृद्धैरवान्तरभेदोऽस्ति तदनुसृतं हि । Cm t cite Kataka.

Colophon : D11 om.—*Sarga name* : D2 वज्रदंष्ट्र-.—*Sarga no.* (figures, words or both) : D8-10 T2 3 G M 53. D2 29; T1 54.—After colophon, G M1 2 3 conclude with श्रीरामाय नमः.

—(l. 65) Note hiatus between the two halves. T1 2 बलस्य (for बलस्य च). D8 10 11 M1 2 Ch.t बलस्य च घातेन (for the prior half). D2 T2 3 G3 M1 2 3 जयेन, D7 8-11 बलेन (for जयेन).—(l. 66) G2 3 क्रोधसंविष्टो.—(l. 67) D1 4-11 T3 G M3 विस्फार्य च. D7 8 विस्फार्य च (hypm.). T3 विनिस्फार्य (for स विस्फार्य). D7 8-11 T3 G1 -स्वम (for स्वनम्).—(l. 68) D8 11 G1 प्राकिरन् (for °रत्).—(l. 69) G2 [अ]भि- (for [अ]पि). M3 1 निर्भयाः (for मुख्यास्ते). T1 M3-5 रथेषु (for रथेषु). T3 G2 3 M3 समुपस्थिता.—(l. 70) D1 तथा रणे, G1 2 M3 महात्मे, G3 तथा रणे, M1 2 रणाजिरे (for तदा रणे).—(l. 71) D7 8-11 T3 च (for तु). D4 7 8-11 T2 3 शूराश्च, G1 3 M3 शूराश्च,

अयुध्यन्त शिलाहस्ताः समवेताः समन्ततः ।
तत्रायुधसहस्राणि तस्मिन्नायोधने भृशम् ।
राक्षसाः कपिमुख्येषु पातयांचक्रिरे तदा ।
वानराश्चैव रक्षःसु गिरिवृक्षान्महाशिलाः । [75]
प्रवीराः पातयामासुर्मत्तवारणसंनिभाः ।
शूराणां युध्यमानानां समरेष्वनिवर्तिनाम् ।
तद्राक्षसगणानां च सुयुद्धं समवर्तत ।
प्रभिन्नशिरसः केचिच्छिन्नैः पादैश्च बाहुभिः ।
शस्त्रैरर्दितदेहास्तु रुधिरेण समुक्षिताः । [80]
हरयो राक्षसाश्चैव शेरते गां समाश्रिताः ।
कङ्कगृध्रबलाढ्याश्च गोमायुगणसंकुलाः ।
कबन्धानि समुत्पेतुर्भीरूणां भीषणानि वै ।
भुजपाणिशिरश्छिन्नाश्छिन्नकायाश्च भूतले ।
वानरा राक्षसाश्चापि निपेतुस्तत्र वै रणे । [85]
ततो वानरसैन्येन हन्यमानं निशाचरम् ।
प्राभज्यत बलं सर्वं वज्रदंष्ट्रस्य पश्यतः ।
राक्षसान्भयवित्रस्तान्हन्यमानान्प्लवंगमैः ।
दृष्ट्वा स रोषताम्राक्षो वज्रदंष्ट्रः प्रतापवान् ।
प्रविवेश धनुष्पाणिस्त्रासयन्हरिवाहिनीम् । [90]
शरैर्विदारयामास कङ्कपत्रैरजिह्मगैः ।
बिभेद वानरांस्तत्र सप्ताष्टौ नव पञ्च च ।
विव्याध परमक्रुद्धो वज्रदंष्ट्रः प्रतापवान् ।
त्रस्ताः सर्वे हरिगणाः शरैः संकृत्तदेहिनः ।
अङ्गदं संप्रधावन्ति प्रजापतिमिव प्रजाः । [95]
ततो हरिगणान्भग्नान्दृष्ट्वा वालिसुतस्तदा ।
क्रोधेन वज्रदंष्ट्रं तमुदीक्षन्तमुदैक्षत ।
वज्रदंष्ट्रोऽङ्गदश्चोभौ संगतौ हरिराक्षसौ ।
चेरतुः परमक्रुद्धौ हरिमत्तगजाविव ।
ततः शतसहस्रेण वालिपुत्रं महाबलम् । [100]
जघान मर्मदेशेषु शरैरग्निशिखोपमैः ।

M5 सुग ये (for सुरास्ते). D2.7.8–11 G1.2 M5 ते सर्वे; D6 सर्वे तु; T1.2 M3 सर्वे ते (for सर्वे च). M1.2 वानराश्चापि रक्षिनः सर्वे युयुधिरे तदा. —(l. 75) T2 M2 [अ]पि (for [ए]व). D5 T1 M1–3 गिरीन्; D6 T2.3 G M3 महा- (for गिरि-). D5 T2 महाबला; G3 महोपलान् (for महाशिलाः). ꣸ Ck: गिरिवृक्षानिति पदीसमासः. ꣸ —(l. 78) G1 -बलानां; G2 M5 -हरीणां (for -गणानां). D5 T1 M1.2 रक्षसां वानराणां च (for the prior half). G2 अभि- (for सम-). ꣸ Cg: तद्राक्षसगणानां चेति । ते च राक्षसगणाश्च तद्राक्षसगणाः । तेषाम् । तत्सम्बन्धेन वानरा उच्यन्ते ।; so also Ct. ꣸ —(l. 79) D5 G1 प्रसन्न; D8–11 अभग्न; T2 विभिन्न (for प्रभिन्न-). T2 छिन्न; G1.2 भग्न; G3 भिन्न- (for छिन्नै). G2 केशैश्च; Cm.g as above (for पादैश्च). G2 M5 सहस्रशः; Cm g as above (for च बाहुभि.). —(l. 80) T2 इषैर् (for शस्त्रैर्). D2.6 T2 G1.2 M1.2.3 Cg अर्दित-, M2 अचिर- (for अर्दित-). G1 ते; M1.2 च (for तु). —(l. 81) G2 M1.2 [अ]पि (for [ए]व). G2 शेरते वानरास्तत्र (for the prior half). D8.11 शरैश्च; G2 M5 सर्वतो गां (for शेरते गां). M1.2 भा रणाजिरे (for गां समाश्रिताः). —(l. 82) D1 -वनाद्याः; D7 T1.2 बलाढ्याश्च, D3 -वराढ्याश्च, G1 -बलाश्चैव; G2 बलाढ्याश्च; G3 -बलाश्चापि; M1.2 -बलाश्चैव, M3 बलाढ्या (for बलाढ्याश्च). D1.2.8–11 T2 -युत (for -गण-). —(l. 83) M1.2 कबन्धाश्च (for कबन्धानि). G1.2 M5 भीषणा (for भीषणानि). —G1 damaged from वै up to शि in l. 84. D7 G2 M5 च (for वै). M1.2 भीषणं तु भयावहा. (for the post. half). —(l. 84) G2 M5 -बाहु- (for पाणि-). M1.2 छिन्नबाहुशिरःपादैः(M3 °श्च) (for the prior half). D6–7 T1.2 G1.2 M1.2.3 भिन्न; G2 भग्न (for छिन्न-). T2 तु (for च). —D5 om. (hapl.?); D5 reads in marg. l. 85. —(l. 85) G2 राक्षसैस् (for राक्षसास्). D2.10.11 भूतले (for वै रणे). M1.2 पेतु. शतसहस्राणि (for the post. half). —(l. 86) G2.3 M5 एवं (for सैन्येन). M1.2 तु राक्षसं (for निशाचरम्). ꣸ Cr: निशाचरं निशाचराणाम् । बहुवचनार्थे एकवचनम् । यद्वा निशि चरतीति निशाचरम् ।; so also Cm g.t. ꣸ —(l. 87) D5.6 T1.2 G2 पश्यतः (for पश्यतः). —After l. 88, D11 erroneously repeats निशाचरं प्राभज्यत बलं सर्वं. —(l. 89) M1.2 [अ]भूत् (for स). —(l. 90) M1.2 विवेश च (for प्रविवेश). G1 -यूथपान् (for -वाहिनीम्). —(l. 92) M1.2 जघान (for बिभेद). —D7 om. l. 93. —(l. 93) T2 G3 M1.2.3 महाबलः (for प्रतापवान्). —(l. 94) M1.2 शर- (for शरैः). G1.2 M5 तत्कृत- (for संकृत्त-). M1–3 -कन्धराः (for -देहिनः) —(l. 95) M1.2 समधावंत; M3 अभिधावंति, Cm g.t as above (for संप्रधावन्ति). —(l. 96) G2 भीतान् (for भग्नान्). M5 वायु- (for वालि-). G2 M5 रणे, M1.2 बली (for तदा). —(l. 97) D6 महताविष्टो (for वज्रदंष्ट्रं तम्). D5 वज्रदंष्ट्रम्; T2 आपतन्तम्; M1–3 उदै(M3 °क्षी)क्षत (for उदीक्षन्तम्). M5 अवेक्षत महाबल. (for the post. half). —For l. 94–97, D6 T2 subst. :

2* नेदुः पेतुश्च मम्लुश्च वानरा शरपीडिताः ।
वज्रदंष्ट्रेण हरयो वातनुन्ना इव द्रुमा ।
नदी अभवन्तु हरयो वज्रदंष्ट्रप्रपीडिताः ।
वालिसूनुं महात्मानं शरणार्थमभिपेदिरे ।
तान्दृष्ट्वाङ्गदो वीरः समाश्वास्य महाकपीन् । [5]
वज्रदंष्ट्राभिमुखः स्कन्धे जगाम ह ।
आपपात च सहसा वज्रदंष्ट्रमभिद्रवन् ।
स तु विव्याध नाराचैः सततमिषुभिश्च तम् ।
मर्मस्वभिक्रुद्धस्तु वज्रदंष्ट्रः प्रतापवान् ।

[(l. 1) D6 नेदुः पेतुश्च मम्लुश्च (by pm.) (for the prior half). —(l. 2) T2 द्रुमा इव (by transp.).]

—(l. 98) G2 अङ्गदो वज्रदंष्ट्रश्च (for the prior half). D10.11 Ck.t योद्धुमैच्छन् परस्परं (for the post. half). —(l. 99) M1.2 युयुधाते ततः क्रुद्धौ (for the prior half). ꣸ Cm.k.t: हरिमत्तगजौ मत्तौ हरिः सिंहः गजः शार्दूलः । Ck adds स्वकीयशिरसा निहतशत्रुकत्वेन मत्ताभ्याम् । Cm.t. cite Kataka. ꣸ —(l. 100) D4.7 T2 M1–3 शर- (for शत-). M5 -सहस्राणि

रुधिरोक्षितसर्वाङ्गो वालिसूनुर्महाबलः ।
चिक्षेप वज्रदंष्ट्राय वृक्षं भीमपराक्रमः ।
दृष्ट्वा पतन्तं तं वृक्षमसंभ्रान्तश्च राक्षसः ।
चिच्छेद बहुधा सोऽपि मथितः पतितो भुवि । [105]
तं दृष्ट्वा वज्रदंष्ट्रस्य विक्रमं प्लवगर्षभः ।
प्रगृह्य विपुलं शैलं चिक्षेप च ननाद च ।
समापतन्तं तं दृष्ट्वा रथादाप्लुत्य वीर्यवान् ।
गदापाणिरसंभ्रान्तः पृथिव्यां समतिष्ठत ।
साङ्गदेन शिला क्षिप्ता गत्वा तु रणमूर्धनि । [110]
सचक्रकूबरं साश्वं प्रममाथ रथं तदा ।
ततोऽन्यं गिरिमाक्षिप्य विपुलं द्रुमभूषितम् ।
वज्रदंष्ट्रस्य शिरसि पातयामास वानरः ।
अभवच्छोणितोद्गारी वज्रदंष्ट्रः सुमूर्छितः ।
मुहूर्तमभवन्मूढो गदामालिङ्ग्य निश्वसन् । [115]
स लब्धसंज्ञो गदया वालिपुत्रमवस्थितम् ।
जघान परमक्रुद्धो वक्षोदेशे निशाचरः ।
गदां त्यक्त्वा ततस्तत्र मुष्टियुद्धमकुर्वत ।
अन्योऽन्यं जघ्नतुस्तत्र तावुभौ हरिराक्षसौ ।
रुधिरोद्गारिणौ तौ तु प्रहारैर्जनितश्रमौ । [120]
बभूवतुः सुविक्रान्तावङ्गारकबुधाविव ।
ततः परमतेजस्वी अङ्गदः कपिकुञ्जरः ।
उत्पाट्य वृक्षं स्थितवानासीत्पुष्पफलाचितम् ।
स जग्राहार्षभं चर्म खड्गं च विपुलं शुभम् ।
किङ्किणीजालसंछन्नं चर्मणा च परिष्कृतम् । [125]
विचित्रांश्चेरतुर्मार्गान्रुषितौ कपिराक्षसौ ।
जघ्नतुश्च तदान्योन्यं निर्दयं जयकाङ्क्षिणौ ।
व्रणैः सास्रैरशोभेतां पुष्पिताविव किंशुकौ ।
युध्यमानौ परिश्रान्तौ जानुभ्यामवनीं गतौ ।
निमेषान्तरमात्रेण अङ्गदः कपिकुञ्जरः । [130]
उदतिष्ठत दीप्ताक्षो दण्डाहत इवोरगः ।
निर्मलेन सुधौतेन खड्गेनास्य महच्छिरः ।
जघान वज्रदंष्ट्रस्य वालिसूनुर्महाबलः ।
रुधिरोक्षितगात्रस्य बभूव पतितं द्विधा ।
सरोषपरिवृत्ताक्षं शुभं खड्गहतं शिरः । [135]

(for °क्षेण). D₂ ₃ ₈-₁₁ हरि- (for वालि-). D₆ G₂ ₃ M₁-₃ महाबलः (for °बलम्).—(l. 101) D₆ T₁ M₁-₃ मातरानिव तोमरैः (for the post. half).—(l. 102) D₆ T₂ -पुत्रो (for -सूनुः).—(l. 104) M₁.₃ निशाचरः (for च राक्षसः).—(l. 105) D₆ चिक्षेप (for चिच्छेद). G₃ भूमौ (for सोऽपि). M₁-₃ निकृत (for मथित°). D₁₀ ₁₁ प्रापतत् (for पतितो).—(l. 107) G₂ शिलां प्रगृह्य विपुलां (for the prior half).—(l. 108) D₅ ₈-₁₁ M₅ समापतत्, M₁ ₃ आपतन्तं स (for समापतन्तं). D₈-₁₁ दृष्ट्वा स (for तं दृष्ट्वा). G₁ समापतन्तीं तां दृष्ट्वा (for the prior half). T₂ उत्प्लुत्य (for आप्लुत्य).—(l. 110) D₈-₁₁ T₂ अङ्गदेन (for साङ्ग°). M₃ गदा (for शिला). D₆ T₁ M₁.₂ सोऽङ्गदेन बलोत्क्षिप्ता (for the prior half). T₂ रथ- (for रण-).—(l. 111) G₂ ततः (for तदा).—(l. 112) G₂ तदा (for ततो). D₆ आसाद्य; G₃ आदाय (for आक्षिप्य). D₇ ₈-₁₁ T₂ ततोऽन्यं चिक्षेप वृक्ष (for the prior half). T₂ M₅ विपुल-; G₂ M₁.₃ विविध- (for विपुल). G₃ हरिसत्तमः.—(l. 113) M₁.₃ अङ्गदो वज्रदंष्ट्रस्य (for the prior half). G₁ तस्य; G₂ वीर्यवान्; M₁.₃ मूर्धनि, M₂ सौम्य (for वानर).—After l. 113, D₆ ins.:

3* शिला वज्रवता क्षिप्ता छेदयामास तच्छिरः ।

—(l. 114) D₆ T₂ शोणितोद्गारी D₆ T₂ ₃ G₃ M₃ स मूर्छितः; G₂ M₂ महाबलः, M₁ ₃ (s,)विनार्दितः (for सुमूर्छितः).—(l. 115) G₃ स तु मूढो (for अभवन्मूढो). D₆ निश्वसन्; M₂ वीर्यवान् (for निश्वसन्).—(l. 116) T₂ प्राप्त- (for लब्ध-).—M₁ damaged for l. 117.—(l. 117) M₃ समरे (for परम).—(l. 118) T₂ तदा (for तत्र). T₃ वीरौ, *M₁.₃ तेन (for तत्र). D₆.₈ T₂ G₁ M₂ मत्तौ, M₁.₃* चक्रतुः (for अकुर्वत).—(l. 119) D₆ ₁₁ T₂.₃ निजघ्नतुः (for जघ्नतुः).—(l. 120) M₁.₃ रुधिरोक्षितगात्रौ (for the prior half). G₂ प्रहारैर्जर्जरीकृतौ (for the post. half).

—(l. 122) Note hiatus between the two halves. T₂ (to avoid hiatus) चाङ्गदः; M₁ (to avoid hiatus) त्वङ्गदः (for अङ्गदः). D₁.₈-₁₁ T₂ कुञ्जरसमः (for कपिकुञ्जरः). M₁ ₃ वालिपुत्रो हरीश्वरः (for the post. half).—(l. 123) M₁.₃ बहु- (for आसीत्). D₁ ₈-₁₁ M₂ -पल्लवम्, T₂ G₁.₃ M₅ -फलान्वितं, T₃ °पुष्पं (for -फलाचितम्).—After l. 123, G₃ ins.:

4* चिक्षेप परमक्रुद्धो वालिसूनुर्महाबलः ।
तं प्रचिच्छेद बाणैर्वज्रदंष्ट्रः स राक्षसः ।

—(l. 124) D₈-₁₁ T₂ G₂.₃ M₁ ₃ जग्राह (M₂ °हार) चार्षभं चर्म (for the prior half). M₁.₃ सितं (for शुभम्).—⊕ C₂: स जग्राहेति । सः वज्रदंष्ट्रः . ⊕—(l. 125) D₆.₇ -संछिन्न (for -संछन्नं).—After l. 125, D₇ G₃ ins.:

5* वज्रदंष्ट्रोऽथ जग्राह सोऽङ्गदोऽप्यसिचर्मणी ।

—(l. 126) D₈-₁₁ T₂ विचित्रान्हरिराक्षसौ (T₂ °क्षसौ मार्गान्) (for the prior half). D₈-₁₁ T₂ चेरतुः (for रुषितौ). G₁.₃ M₁.₃ हरि- (for कपि-). M₂ कपिकुञ्जरराक्षसौ (for the post. half).—(l. 127) T₂ निष्ठुरम्. G₂ तथा (for तदा). D₈-₁₁ G₁ नर्दं(D₆ °द)तौ, T₂.₃ G₂ निर्मितौ; M₂ निर्दय (for निर्दयं).—(l. 128) D₆.₇.₈-₁₁ T₂ ₃ G M₂ व्रणैः सास्रैः (D₇ G₂ °व्रणे; D₈-₁₁ T₂ C₁ °पुष्पैः; M₂ °व्रणैः) शोभेतां (for the prior half).—(l. 130) Note hiatus between the two halves. D₇ ₈ ₁₁ निमिष-. M₂ (to avoid hiatus) ह्यङ्गदः (for अङ्गदः).—(l. 131) D₆.₇ तु. M₂ च (for दी-). D₇ (अ)ध्वज्(?) (for महत्).—(l. 133) D₆ पुत्रो (for सूनुः). G₂ महाबलः (for °बलः). ⊕ C₂: अथ शिरो जघानेत्यन्वयः पूर्वं हृष्टिरित्यर्थः, अतः शिरःपातनेन वज्रदंष्ट्रस्य वधः कृतः । C₃: अथ वज्रदंष्ट्रस्य शिरः जघान । तेन च स महातेजाः वज्रदंष्ट्रः पपातेत्यर्थः । अङ्गदो रुधिरोक्षितगात्रस्य वज्रदंष्ट्रस्य शिरः खड्गहतं सत् द्विधा पतितं बभूव । अथवा इत्यादि...

वज्रदंष्ट्रं हतं दृष्ट्वा राक्षसा भयमोहिता ।
त्रस्ता प्रत्यपद्यँल्लङ्कां वध्यमाना प्लवगमैः ।
विषण्णवदना दीना ह्रिया किंचिदवाङ्मुखा ।
निहत्य तं वज्रधरप्रभाव
स वालिसूनुः कपिसैन्यमध्ये । [140]
जगाम हर्षं महितो महाबलः
सहस्रनेत्रस्त्रिदशैरिवावृत ।

Colophon

27

After Sarga 11 44 T2 3 ins

अकम्पने तु निहते हतशेषा निशाचराः ।
शशसू राक्षसेन्द्राय निहतोऽकम्पनस्त्विति ।
अकम्पनं हतं श्रुत्वा रावणो रोषरञ्जितः ।
सन्दिदेश महाकायं राक्षसं भीमदर्शनम् ।
निष्क्रमस्व महाबाहो रक्षसैन्यपरिवारित । [5]
वानराणां वधार्थाय तथा राघवयोर्द्वयो ।
एवमुक्तो महाकायो रावणेन महाबल ।
प्रणम्य च दशग्रीवं निष्पपात ततो द्रुतम् ।
अभिनिष्क्रम्य तद्द्वार बलाध्यक्ष ततोऽब्रवीत् ।
अद्य वानरसैन्यानि द्रावयिष्ये शरोर्मिभि । [10]
भर्तुर्वैरविमोक्षार्थं करिष्ये कर्म दुष्करम् ।
चतुरश्वसमायुक्तं रथं सांग्रामिकं मम ।
मयूरध्वजमुत्कृष्टं पताकाभिरलंकृतम् ।
सर्वशस्त्रसमायुक्तं किङ्किणीजालशोभितम् ।
पिशाचवदनैश्चान्यैः खरैर्युक्तं महारथम् । [15]
सद्यस्त्वं समभ्येत्य महापवनरंहसा ।
सकल्प्य च रथं शीघ्रमानय त्वं मयान्वितम् ।
तथा च सर्वसैन्यं मे नानाप्रहरणान्वितम् ।
भेरीशङ्खविमिश्रेण तूर्यनादेन नादितम् ।
द्वारेण दक्षिणेनैव निर्गच्छतु ममाज्ञया । [20]
महाकायवचः श्रुत्वा बलाध्यक्षो महाबल ।
प्रणम्य च दशग्रीवं निष्पपात ततो द्रुतम् ।
त्वरयामास लङ्कायां महाकायस्य तद्बलम् ।
परिवार्य महाकायं चतुरङ्गं महाबलम् ।
परस्परकृतोत्साहं प्रययौ दक्षिणामुखम् । [25]
न्यूढं दृष्ट्वा महासैन्यमारुरोह महारथम् ।
महाकायो नदन्हृष्ट सनद्धकवचस्तदा ।
सैन्यै परिवृतोऽगच्छद्युद्धभूमिं महाबल ।
निर्गच्छति महाकाये उत्पाताश्च सुदारुणा ।
अभवन्भयदा नृणां महाकायस्य पश्यत । [30]
अस्थिवर्षं पपाताथ ववर्ष शोणितं बहु ।
सशरोऽनिलश्चासीत्सनिघातो महास्वन ।
सेनायाश्चापि मध्ये तु गोमायुश्चाप्यरावत ।
रथाच्छत्रं पपाताथ समे च स्खलिता हया ।
रथे च न्यपतद्गृध्रो व्यनदच्चाशिवं शिवा । [35]
भूम्यामन्तर्गता भूत्वा प्रवदन्ति जगाविरे ।
मृगाश्च पक्षिणश्चैव ह्यपसव्यं प्रचक्रिरे ।
स उत्पातानगणयन्महाकायो युयुत्सया ।
स दक्षिणेन द्वारेण निर्ययौ रणकोविद ।
आलोक्य वानरानीकं तद्राक्षसबलं महत् । [40]
अभ्यधावत वेगेन रणे चाभिमुखं तदा ।
वानराणामपि चमूर्दृष्ट्वा तद्राक्षसं बलम् ।
आभिमुख्येन धावन्त युद्धाय समुपस्थिता ।
जगृहुः पर्वताग्राणि द्रुमांश्चाथ प्लवगमा ।
शिलाश्च विविधाकाराः कथिता महदद्भुतम् । [45]
तत प्रववृते युद्धं घोररूपं भयावहम् ।
रक्षसां वानराणां च निःशब्दाभिरतरम् ।
नानास्त्रवर्षैश्च सादिनश्च सहस्रश ।
पदातयः पत्रकान्ता राक्षसा परिघायुधा ।
जघ्निरे वानरान्वीरान्वानरांश्च बभाषिरे । [50]
रज संध्याभ्रकपिलं प्रच्छादयत भास्करम् ।
सच्छादिताभवद्भूमिस्तदा वानरराक्षसैः ।
अश्मवृष्टिस्तदा चासीच्छस्त्रवृष्टिः पपात च ।
रेणुना शस्त्रवृष्ट्या च न किंचित्प्रत्यदृश्यत ।
अन्धकारे कृते तस्मिन्कश्मलं महदाविशत् । [55]
रोधे च रजसस्तत्र कर्णनेत्राणि पुष्कलाम् ।
अन्योन्यं निगृहीताः स्म कश्मलाभिहता भृशम् ।
न्ययुध्यन्त तत्र सङ्गाभिरतिरेतरम् ।
कशाकशि समाजग्मुः राक्षसा वानरास्तदा ।
रजसा पिहिते तस्मिन्भास्करे निष्प्रभे कृते । [60]
तत्र तत्रैव रक्षसा पतन्ती धरणीतले ।

दृष्टेति ॐ —G3 om 1 135-136 —(1 135) D5-11 T1 वध वस्य (T3 रोष) पतितश्च (for the prior half) G1 हत (for हत) —(1 137) D5-11 T2 3 M3 प्रत्यपद्यन्त G1 M1, 2 (M3 चा)भ्यद्रवन् (for प्रत्यपद्यन्) G1 2 म(G3 सं) प्लवगमै(G2 °गु)प्रपीडिता (for the prior half) —(1 138) D1 भ्रान्ता (for दीना) —After 1 138, D5 ins

6* रावणाद्वध मोहितश्च इव राक्षसा ।

—(1 139) D5, 8 10 ग्रहास्त्र D7 8-11 प्रतापवान् G1 M3 प्रभावं (for प्रभाव) G3 वज्रधरप्रभाव —(1 141) D6 T1 सुरैस्तु G3 M3 सुरैस्तु Emk.t as above (for °दशैः) D6 T1 सहायै (for °श)

Colophon —Sarga no 16 D1 वज्र वध —Sarga no (figures words or both) D1 (erroneously) 53 D2 7 10 11 T1 3 G M 54 D6 30 T2 55 —After colophon G M1 3 conclude with आरण्य नय

27

(L 16) T3 परं (for °पवन) —(1 33) T3 मध्ये न (for मध्ये तु) —(1 39) T3 भगवत् (for न गच्छत्) —(1 43) T3 समुपस्थित —(1 44) T3 [अ]पि (for [अ,थ]) —(1 48) T3 नाना रथवरैश्चैव (for the prior half) —(1 51) T3 कपिलं (for °) —(1 53) T3 द (for च) —(1 57) T3 प (for भ) —(1 61)

अनुगामिनि नासरथ व्याघ्रो पूरयन् ध्वनि ।
निरोधिनि परिवेषमाले हर्षोद्दीप्ता मही ।
तत्र प्रवर्तिनं काम प्रतिवेशित पुष्पिते ।
उदग्राघनरूपो घोरे रक्त धारमहाप्लवम् । [65]
परिवीतन महता पार्श्वेऽ पार्श्वेय द ।
तत्र दृष्ट्वा महत्स्वि अप्रमादयतयम् ।
सर्वमायावरहस्य० र मैत्रेयविर ग तदा ।
प्रमत्तश्च प्रवानस्थो हतनमदो०ताद ।
रहीतम्यो दृतर्षीति तदारतापे दधाति । [70]
तत्र गौरव विरमे वचनं धार्मीर द ।
उद्विग्न मनो वाग्दिविकृतभैदात ।
बाहुभिस्तमहौम दृश्यादेश पदर ।
बद्यापद्मसंज्ञिता भूवंभूतोन्नतानाम ।
कुभागी वानरतो च राजवानौ तर्षे सह । [75]
इय नो च र५ नौ च परिनायौ सदार द ।
तान्त्र समरहस्य० निविमर्था गजस्य ।
मज्जन् स्वच्छुप्सो तु पक्षीन्म महारथा ।
घोषिर्ण ज्ञो महारथी धावरेहशरोविता ।
पृथ्वीहृदयवि म तु बाबा वैतानी यथा । 80
मृताई बनकमारा तापृथवानरपुत्रात् ।
नरिष०ल वदना मा मानवा ख्याकृष्ण तदा ।
महोलब्धाकृतम च भुजङ्गनागमनता ।
प्रशान्तं हरवानी भीषणं भयदर्शी ।
मानान नदा धोरा युद्ध वधामुरासम । 85
राक्षस वानरवि वौ महारथवादि ।
राक्षसदम्पत्याने तु प्रासतान्दिवोर्ष ।
परिपीडितशरीराश्च शूलमुद्गरपट्टिशैः ।
विद्रुत वानरं तापनरक्षत रक्षो इत ।
तत्र भग्न बलं दृष्ट्वा वानिपुत्रोऽगमोऽब्रवीत् । [90]
विनाभ्यमनसा पुष्पक किं विवश च ।
इह मानित रावण्या हर्षा नगृहमादिर ।
रामकार्यं तु कार्यं तावता परिमानवम् ।
गुरुवस्तु सहिता म न प्राणाभ्यविरमय ।
एवमुक्त्वा तदा शूर निवर्ते पुत्र पाविना । [95]
अङ्गदोऽरुपद्रुतसञ्ज्ञो राक्षसानां महाबलम् ।
अङ्गद मनिपुत्र तु विदुषा मवपूर्वता ।
पृथुम रूपभयव यथाश परवनरदा ।
गजश्च रिहिस्यमानो वीर मकावलितवदा ।
तथा च वानरभक्षा युद्धे चक्रु सुदारुणम् । [100]

अङ्गदानव सुजन च दानवाभिनिवारयत् ।
तथाभ्यागम्य हृद्यया तु शिलाभरत्र चापताः ।
तस्यार्देश तदा निपपाताथ रावणात् ।
इन्द्रवाना पुनस्तत्र वाचिपुत्रम वीरला ।
मानुषानि वरियाय प्रसना भवधीरित । [105]
कम्पितो प्रविशतोऽनु वानरैर्दृता मूलम् ।
अशुर पतिना कदिदलवीनाश नविषद ।
रामधानिहृत मसूर बसराधो नरवर ।
दर्पितश्ची मेरुमि क्रातसूत्रपिच च ।
कपटस्यो शिलाग्रम सरमादश राम । [110]
धूम्रस सुपारीव सर्वश च महाबिश ।
महाभागम बलवत्रसाध्य रजनीचर ।
विद्युता ख्यातरास्य व नागमभूरथि ।
मज्जा इन्द्रुर्बनन निवारक्ष धारयम् ।
निद्राणप्तविनद्रुम हस्त चाधरत्मना । [115]
पुर्तना नावरदंपदा
मंगलमानाद भयं विगुप्त ।
युद्धे धमस्माराद्व वाक्य्येन
नाना देवमहर्षिभदा ।

Colop' on

विद्युतोऽधो निर्धोषीं राक्षसो वार्त्ता सह । [120]
मकभूताङ्गो युद्धे दारुण रामदर्शनम् ।
राक्षसं वज्रलतं तु पुष्पं सम्वादयत् ।
संहितो महाज्ञतु धाववानाश । ज्ञस्म ।
ऋषभ कामदुर्गं तु महाबाधमयोभयत् ।
पवन कालदण्डं तु विराजे च गजासुरा । [125]
तथा गगनास्वास राक्षस निपातयम् ।
धूम्रम सुपाद्येव राक्षसो सुमहाबली ।
कपयो मनुजत्व मकुटो नागपुत्रकात् ।
महाहद्य संयुद्धो महाकायश राजेन्द्र ।
चन्द्र भूमदण्ड शरवर्षिणामनुत्तमम् । [130]
वानर मौ महत्प्रण्डि अश्वयुक्तो समभूत ।
वानरोत्तमनैश्च बहुश्रमनिश्चितम् ।
मनुष्यान् सर्वास्य राक्षसा वानरे सह ।
न तत्र शूलमतथा चक्रवाला पातयम् ।
स्वाङ्गं न बल दारुणो बलानु सशिनादिव । [135]
आविशत तदा तीर्थे राक्षसानां महद्यशम् ।
हरीणां तु तथाभूत मद्रमभकायत ।

Ta दिरस्त (for रक्ष) —(l 67) Ta न सन् (for इत) —(l 68) Ta (न्द)शर्ति (for न्दुस दृष्टि) and कपिश्रमीर १रैह (for the post half) —(l 70) Ta तो (for वृत्त) —(l 73) Ta नद (for बल) —(l 78) Ta पापोऽह —(l 81) Ta मन्दे घोरे (for सम०नकाम) —(l 91) Ta न पर्नेहा (for नपरे ॥) —(l 92) Ta हान्त (for पान्तर) —(l 93) Ta परिनधा (for °सांनम्) —(l 96) Ta नद् नम् —(l 98) Ta बलनदशा (for पवनस्वदा) —(l 101) Ta राक्षसं (for राक्षसान्) —(l 103) Ta तथा (for वृत्त) —(l 110) Ta [ऽ,व पार्श्व (for शिलाश) —(l 113) Ta द्ग्यासर्वां —After the prior half Ta ins

1* ऋ युद्धनिपात ।
इन्दु स्वधनिवारक

—(l 114) Ta च (for त) and दरमे (for दरा०न्) Colophon —Sarga no Ta 57 Ta 58 —(l 121) Ta समवोभवत् —(l 125) Ta तु (for च) —Note hiatus between the two halves of l. 132 —(l 134) Ta

वध्यमानेषु सैन्येषु नदत्सु सुमहत्सु च ।
कूजतां स्तनतां चैव शब्दश्चासीत्सुदारुणः ।
रुधिरस्रावदिग्धाङ्गाः पुष्पिता इव किंशुकाः । [140]
वानरा राक्षसाश्चैव गैरिका इव चाभवन् ।
कबन्धानि समुत्पेतुर्नैकशो वानररक्षसाम् ।
उत्थाय निपतन्ति स्म नृत्यन्ते चापराणि च ।
संग्रामे वर्तमाने तु यमराष्ट्रविवर्धने ।
वज्रनाभो धनुर्गृह्य पृथुं समभ्यर्दयत् । [145]
शरैश्च तीक्ष्णधारैस्तु कर्मारपरिमार्जितैः ।
पुनः शरशतेनैव क्षिप्रहस्तो निशाचरः ।
पृथुर्विद्धः शरैर्गाढैरुत्पाट्य शिखरं गिरेः ।
भ्रामयित्वा मुमोचाशु वज्रनाभस्य रक्षसः ।
मुक्तं तु शिखरं दृष्ट्वा सपत्नस्तदाशुगैः । [150]
शरैश्चिच्छेद सहसा तद्विकीर्णं पपात ह ।
पातिते गिरिशृङ्गे तु पृथुर्दृष्ट्वा महाबलः ।
उत्पत्य पततां श्रेष्ठो रथस्य निपपात ह ।
अच्छिनत्तस्य धनुस्तस्य बभञ्ज च महाबलः ।
ध्वजाश्वान् तरसा स्यन्दनं च बभञ्ज ह । [155]
रथे भग्ने ततः क्षिप्रं शूलं समादाय राक्षसः ।
जघानाशु शूलेन पृथुं वानरपुंगवम् ।
स तु शूलविभिन्नाङ्गः पृथुर्वानरपुंगवः ।
स जघान शिरोमध्ये मुष्टिना तं निशाचरम् ।
विह्वलं समुपाक्रम्य मुष्टिपातेन राक्षसम् । [160]
पादयोः स तु जग्राह भ्रामयामास तं पुनः ।
भ्रामयित्वा ततः पृथ्व्यां वज्रनाभं निशाचरम् ।
निष्पिपेष पृथुः पश्चात्पुनरप्याजघान ह ।
रुधिराशो गवाक्षं तु आकर्णविनियोजितैः ।
शरैरग्निसमाकारैर्बाढोऽपि स चार्दयत् । [165]
स तु बाणविभिन्नाङ्गो गवाक्षो हरिसत्तमः ।
शिलापादपवर्षं च मुमोच सुमहाबली ।
तच्छिलापादपं वर्षं निपात्य निशितैः शरैः ।
स शरैरग्निसंकाशैर्गवाक्षं तु न्यपातयत् ।
गवाक्षं पतितं दृष्ट्वा तारस्तु वनगोचरः । [170]
अभ्यद्रवत वेगेन रुधिराशं निशाचरम् ।
प्रगृह्य सालवृक्षं च भ्रामयामास सत्वरः ।
मुमोच सुमहाकायो निशाचरवधं प्रति ।
तमापतन्तं संप्रेक्ष्य शरेणैकेन सोऽच्छिनत् ।
वानरं दशभिर्विद्धा सिंहनादं ननाद च । [175]
शरभूतं तु तं कृत्वा पातयित्वा च भूतले ।
रुधिराशो महावीर्यो व्यधमद्वानरं बलम् ।
वानराणां समन्तात्तु शरैः शतसहस्रशः ।
आवर्त इव तोयानां गतो यातः निशाचरः ।
तस्य वानरसैन्यस्य अन्तकालस्तु सोऽभवत् । [180]
रुधिराशो दुराधर्षो राक्षसः शरचापधृक् ।
पातितैः पात्यमानैश्च गतसत्त्वैश्च मेदिनी ।
बभूव निखिला सर्वा पर्वतैरिव संवृता ।
रुधिरौघसमाकीर्णा कबन्धशतसंकुला ।
अनेकशतसंवृत्ता तु दुर्गमार्गा वसुंधरा । [185]
एतस्मिन्नन्तरे काले गवाक्षो वनगोचरः ।
संज्ञां प्राप्य मुहूर्तेन तारश्च पुनरुत्थितः ।
गवाक्षश्च महाकायः शिलां गृह्य च सत्वरः ।
भ्रामयित्वा मुमोचैनां निशाचरवधं प्रति ।
अनिवार्यशिलां तां तु दृष्ट्वा राक्षसपुंगवः । [190]
उत्पपात रथाच्छीघ्रं खड्गमादाय चर्म च ।
ससारथिं सचक्रं च सध्वजं च सकूबरम् ।
रथं संचूर्णयामास सा शिला वानरेरिता ।
राक्षसं खड्गपाणिं तु समीक्ष्याप्यागतमाहवे ।
गवाक्षः परिघं गृह्य तस्य चाभिमुखो ययौ । [195]
यावत्तु खड्गमुद्धर्ता क्षिप्रकारिणा ।
परिघेण हतस्तावत्पपात च ममार च ।
रुधिराशं हतं दृष्ट्वा कालदंष्ट्रो निशाचरः ।
अभ्यद्रवच्च वेगेन ऋषभं वानरर्षभम् ।
ऐरावतकुले जातमारुह्य स गजोत्तमम् । [200]
छादयामास सक्रोधो ऋषभश्चापि दन्तिनम् ।
स गजं तूर्णमुत्पत्य ऋषभो वानरोत्तमः ।
तलेनाशनिकल्पेन कुम्भमध्ये ह्यताडयत् ।
तलप्रहाराभिहतो नादं कृत्वाथ सागरात् ।
अपासर्पद्धनुर्मात्रं शीघ्रं च प्रमदो मदम् । [205]
राक्षसः कालदंष्ट्रस्तु वानरो ऋषभस्तदा ।
रुधिरेण तु दिग्धाङ्गः सधातुरिव पर्वतम् ।
अभिदुद्राव वेगेन पुनस्तत्र महागजम् ।
विषाणं तस्य निष्कृष्य ताडयामास राक्षसम् ।
गजदन्तहतः सोऽथ उत्तमाङ्गे निशाचरः । [210]
पिण्डीकृत्य पपाताथ गतसत्त्वो महीतले ।
वानरेण हतः सोऽपि स्वेन दन्तेन कुञ्जरः ।
निपपात महीपृष्ठे वज्राहत इवाचलः ।
हाहाकारमभूत्सर्वं तदा तद्राक्षसं बलम् ।
कालदंष्ट्रे हते वीरे दृष्ट्वा ह्यासन्वनौकसः । [215]

पतन्तो, —(l 135) Ts चले (for भक्ते) —(l 139) Ts स्वनतां (for स्तनतां) —(l 146) Ts कर्दूरं (for कर्मार°) —(l 150) Ts तथा शरैः (for तदाशुगैः) —(l 151) Ts त्वरया (for सहसा) —Ts om (hapl) from पुंगवम् in l 157 up to वानर in l 158 —(l 159) Ts हि (for स) and मध्ये (for मध्य) —(l 162) Ts तु तं (for ततः) —(l 163) Ts चार्दीत् (for पश्चात्) —Note hiatus between the two halves of l 164 —(l 168) Ts निवार्य (for निपात्य) —(l 172) Ts सत्वरं —(l 175) Ts भिन्न (for विद्धा) and तु (for च) —(l 176) Ts शरपाश (for °भूतं) —(l 179) Ts यतो (for गतो) —Note hiatus between the two halves of l 180 —(l 184) Ts समाकीर्ण —(l 185) Ts °युता (for °वृत्ता) —(l. 185) Ts वीरे (for काले) —(l 188) Ts त्वरन् (for सत्वरः) —(l 193) Ts तं (for सा) —(l 201) Ts चोदयामास —(l 206) Ts तथा (for तदा). —Note hiatus between the two halves of l 210 —(l 211) Ts पिण्डीकृत्वा —(l 213) Ts

कालदंष्ट्रं हतं दृष्ट्वा वालकदन्तो निशाचरः ।
पनसं नाशयामास भीमः पावकसंनिभैः ।
दृष्ट्वा मनुष्यान् योधांश्च निजघान ह ।
कम्पनं च रणे मन्त्रं दुर्धर्षं निजघान तं ।
मुष्टिना पातयामास तु वालकदन्तनिशाचरम् ।   [220]
मुष्टिप्रहाराभिहतो विद्रुतो निपपात ह ।
कालदन्तवधं तु सुषेणस्तु शोभितम् ।
जीवितेन प्रमुक्तश्च निपपात दशाननः ।
ते दृष्ट्वा । हतं तूर्णं पनसो मुदितोऽभवत् ।
ननाद च महानादं मेघगम्भीरनिस्वनः ।   [225]
कालधन्वा ततो वीरो निशाचरोऽथ धनुर्धरः ।
शरैरनेकसाहस्रैः शूरयामास वानरान् ।
शूरमानं च तं दृष्ट्वा वानराः नगमूर्धनि ।
गजस्तु गिरिशिखराणि राक्षसान्समभिद्रवत् ।
द्रुमवर्षं ववर्षाथ राक्षसं प्रति वानरः ।   [230]
क्रोधेन महताविष्टः नगेन्द्रशिखरैर्द्रुमैः ।
तां द्रुमवृष्टिं चकार वृक्षवृष्टिं दुरासदाम् ।
चिच्छेद निशितैर्बाणैः तत्क्षणेऽथ गदायुधः ।
स विध्य दशभिर्बाणैर्गजं तु गजसंनिभम् ।
मुमोच तत्क्षणं बाणं वानरस्योरसि महत् ।   [235]
आजघान च विव्यथा मुखे यत्र करं गिरेः ।
ततः शरवृष्टिं विधम्य वानरोत्तमम् ।
स तदा निजघानाशु गजस्तु गजसंनिभः ।
वैनतेय इव क्षिप्रं गदया निपपात ह ।
दशपादप्रहारैश्च शिरो दलितकुण्डलम् ।   [240]
निपातस्य महावीर्यो गजश्चाग्रतो यथा ।
विशाल निहतं दृष्ट्वा सत्यमायो निशाचरः ।
अभ्यद्रवत वेगेन गज प्रति गजो यथा ।
गजस्तु परिघं गृह्य रक्षसं शत्रुनिग्रहम् ।
वीरः शतकोटिरिव कश्यपः पवमदनघा ।   [245]
करदं च वानरश्रेष्ठं शतमायं निशाचरम् ।
युद्धे वीरैर्महाकायैः शिलाभिः निपेतुरगाः ।
सत्यमायश्च संक्रुद्धः शरवर्षं मुमोच ह ।
शक्तितोमरवर्षेण शूलवर्षेण राक्षसः ।
शरवर्षं चैव वज्राणि गदाश्च मुसलानि च ।   [250]
पट्टिशान्भिण्डिपालांश्च पाषाणांश्च पर्वतान् ।
शतमायेन घोराणि वानराणामथोपरि ।
मायाविहितमेतत्तु शरवर्षं पपात ह ।
ते हताः शरवर्षेण वानराः सर्व एव ते ।
युयुधुस्तु युगे तस्मिन्संख्ये प्राणान्मुमुचुस्तदा ।   [255]

विनेदुर्वानराः सर्वे दृष्ट्वा वानरपुङ्गवाः ।
अभिद्रुत्य गदया शतमायं महाबलम् ।
वेष्टयित्वा तु तैः सर्वैर्वानरैः पर्वतोपमैः ।
सह सैन्येन तेन युद्धं चक्रे सुदारुणम् ।
कश्चा नानायुधैश्चैव वृक्षशैलैश्च चिक्षिपुः ।   [260]
तदर्थेन च शतमायो महाबलः सहान्विताः ।
गवाक्षः, शतबाणास्त्रं चिक्षेप तदा बली ।
ऋषभो द्रुमवृष्टिं च पनसः क्षिप्रं गिरेः ।
शिलाश्चैव गजारश्मिशिखरमन्यं यथाप्रभे ।
रथवरं ततः कृष्णः कथनः परिघं यथा ।   [265]
तालांस्तान् पृथग् शतैर्वा च पुंसकुञ्जरान् ।
वीरान्विशालान्विध्य ते च पृथक्पृथक् ।
गवाक्षहस्ते तत्र निर्भिद्य शूरमुत्तमम् ।
कपयोऽथ कुमारास्त्रप्रतापवान्सुरविक्रमम् ।
गजेन च शिला मुक्ता रथवरं न सायकैः ।   [270]
चिच्छेद शतमायस्तु पवनस्य गिरिं तथा ।
एवं छित्त्वा दशैकेनेषुभिः कपिपुङ्गवा ।
तमृक्षराजं कर्णं विदार्य ननाद च ।
एवमाहवशूरौ तौ परस्परं युध्यतः ।
सत्यमायं पुरस्कृत्य वानरास्ते निजघ्नुः ।   [275]
ऋषभो वानरश्रेष्ठो जीवितं त्याज राक्षसः ।
अभिद्रुत्य वेगेन मुष्टिं रक्षसं रणे ।
माहत्य तदैव निशिताग्रोऽपि शिरः ।
पपात च हतः सद्यः दुर्भगस्त्यक्तजीवितः ।
ते दृष्ट्वा युद्धे हतास्ते महा तथैव राक्षसाः ।   [280]
शिलया मधुपर्केन धूम्रः शतशीर्षोऽजितः ।
धूम्रं च कुम्भं चैव विध्य सर्वे निपातितो ।
शतमायो रणे क्रुद्धो वानरान्समयोधयत् ।
एकैकेन बाणेन त्रिभिस्त्रीन्दशभिर्दश ।
प्रवेगेन च नलं वीरं वानराणां जघान ह ।   [285]
कदर्द पञ्चविंशत्या गवाक्षं नवभिः शरैः ।
गृधु च दशभिर्बाणैर्वीरम् महाबलम् ।
पनसं चैकविंशत्या गजं षड्भिः शिलीमुखैः ।
शरेण सुषेणवीरं वीरं शतशतेन तदा ।
अन्यांश्च वानरानागांस्ततोऽपि सहस्रशः ।   [290]
रणमध्ये महाक्रोधी राक्षसो धन्विनां वरः ।
तमसाद्भुतरूपेण बीभत्सं सुदुर्लभम् ।
पलायन दिशः सर्वाः मर्दयित्वा तु यूथपान् ।
प्रवरान्वानरान्दृष्ट्वा भक्ष्यमुपागताः ।
राक्षसस्य च तद्वीर्यं निशाचरजीवितेऽभवत् ।   [295]

ह (for नि-).—(l. 214) T5 तद्गात (for तद्गात्रं)
—(l. 220) T5 चारेण मुष्टिकेन.—(l. 231) T5 विद-
पद्रुमैः.—(l. 236) T5 मुखे पवनस्यैव (for the post. half).
—(l. 237) T5 शर- (for शर-).—(l. 240) T5 तत (for
तस्य).—(l. 247) T5 तथा (for तदा).—(l. 248) T5 तु
(for च).—(l. 251) T5 अपि (for अथ).—(l. 253)
T5 -निर्मितम् (for विहितम्).—(l. 257) T5 निरायुधं (for
महाबलम्).—(l. 264) T5 गिरेन्द्र (for गजत्).—(l. 265)
T5 प्रथन- (for कथन) and तदा (for तथा).—T5 om.
(hapl.?) l. 266-271.—(l. 272) T5 मत्तवेषम (for
मत्तपुष्पम).—(l. 276) T5 वानरान् (for जीवित).—(l. 279)
T5 आपपात (for पपात च).—(l. 284) T5 त्रि (for त्रीन्).
—(l. 287) T5 नवभिः (for दशभिः).—(l. 288) T5 [ष]ड्
(for [ष]ड्-).—(l. 289) T5 परं (for वीरं) and तथा (for
तदा).—(l. 292) T5 सुदुर्लभ (for सुदुर्लभम्).—(l. 294)

अथो रामस्तु वध्यो वै इति बुद्धिं कृत्वा प्लवंगमाः ।
शिखराणि प्रगृह्याशु शतमाय प्रचिक्षिपुः ।
तानि तैः संप्रयुक्तानि अन्तरिक्षे स्थितैः शरैः ।
शिखराणि द्रुतं छित्त्वा शङ्खशब्दमथाकरोत् ।
सहस्रेण पृषत्कानां सहस्रमहनत्कपीन् । [300]
एकैकेन तु बाणेन यूथपान्समतादवधत् ।
ततस्ते यूथपश्रेष्ठा भिद्यमानाः शिलीमुखैः ।
आकर्णपूर्णमुक्तैश्च राक्षसेन पुनः पुनः ।
आकाशं समुत्प्लुत्य समं सर्वेऽपतंस्तदा ।
रथे तस्य महाकाया यूथपा गिरिसंनिभाः । [305]
जघान स हयांस्तस्य गवाक्षोऽथ ध्वजं गजः ।
पनसश्च रथं तस्य विध्वंसयत वानरः ।
ऋषभः सारथिं तस्य आयुधानि धूम्रस्तथा ।
वीरः शतबलिश्चैव मुष्टिनाभिजघान ह ।
शतमायस्ततः क्रुद्धः खड्गमादाय चर्म च । [310]
गरुत्मानिव वेगेन समुत्पात विहायसा ।
अथ शतबलिश्चापि प्रगृह्य प्रसभं बली ।
आकाशं खड्गमकाशमुत्पपात हरीश्वरः ।
बाहुमात्रान्तरे यातौ तदा वानरराक्षसौ ।
खड्गपाणी सुसंक्रुद्धावन्योन्यमभिजघ्नतुः । [315]
खड्गेनाथाहरद्रक्षो वानरेन्द्रस्य वक्षसि ।
चर्मणा वञ्चयामास पतन्तमसिमुत्तमम् ।
वञ्चयित्वा प्रहारं तु वीरः शतबलिः पुनः ।
करमुद्दिश्य खड्गं तु क्रमशः प्राहिणोत्तदा ।
छिन्नोऽहस्तशीर्षा वै वेष्टमानो यथोरगः । [320]
निपपात हतः सोऽथ गरुडेनेव पन्नगः ।
दृष्ट्वा तु शतमायं च गतासुं पतितं स्थितम् ।
प्रहृष्टा वानराः सर्वे विनेदुर्जलदा इव ।

Colophon

सचिवान्निहतान् दृष्ट्वा शतमायं च राक्षसम् ।
निःशेषं च बलं सर्वं कृतं दृष्ट्वा प्लवंगमैः । [325]
रोषसंरक्तताम्राक्षो भ्रात्रा सह कनीयसा ।
वानरानभिदुद्राव महाकायो महाबलः ।
धनुः शक्रधनुःप्रख्यं सज्यं वेगेन वै कृतम् ।
आदाय सहसा वीरो जगामाभिमुखः परान् ।
रथमास्थाय शक्राद्रिसदृशं प्रमाणतः । [330]
छत्रेण ध्रियमाणेन मयूरेण ध्वजेन च ।
कवचेन विचित्रेण वीज्यमानश्च चामरैः ।
स्वश्रिया परमया युक्तः सारथिं वाक्यमब्रवीत् ।
चोदयाश्वानसंभ्रान्तः समेषु विषमेषु च ।
वानरान्हन्तुमिच्छामि वैरेण राक्षसं बलम् । [335]
प्रधानौ च वधे सख्ये ततो रामं सलक्ष्मणम् ।
सुग्रीवं च हनिष्यामि हनूमन्तं च वानरम् ।
अप्रमत्तो भवाद्येषु सारथे वारणे तथा ।
मम रक्ष युध्यमानस्य रथे सहस्र वीरभीः ।
प्रतिगृह्य तु तद्वाक्यं सारथिस्तस्य रक्षसः । [340]
सहस्रं वाजिनां शीघ्रं चोदयामास संयुगे ।
ततस्ते वानराः सर्वे शैलवृक्षशिलायुधाः ।
अभिपत्य वेगेन महाकायं प्रदुद्रुवुः ।
राक्षसोऽथ महाकायः शरैस्तानप्यवारयत् ।
चिच्छेद पर्वताग्राणि शिलावृक्षांस्तानि च । [345]
ततस्तु शरवर्षेण प्रच्छाद्य हरिवाहिनीम् ।
आकाशं छादयामास शरौघैर्निशाचरः ।
दिशः प्रच्छादिताः सर्वास्तमोभूता इवाभवन् ।
अन्धकारीकृतं सर्वं न प्रज्ञायत किंचन ।
धनुषो निष्पतन्तश्च शरा बर्हिणवाससः । [350]
रक्ताः पीताः सिताः श्वेताः शलभानां प्रजा इव ।
आलात इव चाविद्धं धनुस्तस्य प्रज्ञायत ।
विद्युद्विराजितं यद्वद्द्वितीयेन्द्रधनुर्दिवि ।
संघर्षजश्च बाणानां शब्द आसीत्सुदारुणः ।
दह्यतामिव वेणूनामभवद्दारुणो महान् । [355]
पर्वतैः पतितैश्चैव तरुभिश्चैव भूर्गतैः ।
वानराणां शिरोभिश्च शरीरैश्चैव संयुगे ।
हस्तपादसमाकीर्णा नष्टवानरसंकटा ।
क्षणमात्रस्थरूपा सा समभूद्युद्धमेदिनी ।
ततस्ते वानराः सर्वे बाणसंघातपीडिताः । [360]
न शेकुश्चेष्टितुं यत्र शकुना इव पञ्जरम् ।
हन्यमाना शरैर्भीमैर्निषण्णास्तत्र स्थिताः ।
निरुत्साहाः कृताः सर्वे शिलारूपा यथा द्रुमाः ।
न तदाङ्गुलमपि विवृतं समदृश्यत ।
निरन्तरीकृता बाणैः कदम्बा इव केसरैः । [365]
अशोकस्तबकाकारा रुधिरेण समुक्षिताः ।
निश्चेष्टाश्च कृताः सर्वे दाडिमपातसैर्मुखैः ।
निश्चेष्टान्नातमत्वांश्च दृष्ट्वा सर्वान्प्लवंगमान् ।
अङ्गदो वानरश्रेष्ठो वानरान्वाक्यमब्रवीत् ।
न भेतव्यं न भेतव्यमेतस्य युधि रक्षसः । [370]
अहमेनं वधिष्यामि सत्यमेतद्ब्रवीमि वः ।
भवन्तः कृतकर्माणश्चिन्त्यन्तु वानरोत्तमाः ।

Note hiatus between the two halves Ts तथा (for तदा) —Note hiatus between the two halves of l 298 —(l 304) Ts हया (for तदा) —(l 306) Ts [आ]गे (for स) —(l 307) Ts स (for च) —(l 308) Note hiatus between the two halves Ts तदा (for वधा) —Note hiatus between the two halves of l 311 —(l 316) Ts अहरद् (for [अ]हरद्) —Note hiatus between the two halves of l 319 —(l 320) Ts छिन्नोस्रद् —(l 321) Ts [ऽ]थि (for ऽथ) Colophon — Sarga no Ts 58 Ts 59 —(l 331) Ts छिन्नेण (for छत्रेण) —(l 332) Ts च विच्चेण (for विचित्रेण) —(l 338) Ts रथाश्चेषु (for भवाद्येषु) and वाजे (for वारणे) —(l 339) Ts रणे (for रथे) —Ts om l 349 355 —(l 358) Ts समाकीर्णे —(l 359) Ts lacuna for स्था सा —(l 360) Ts संपिता (for पीडिता) —(l 361) Ts कुर्वे (for पञ्जरम्) —(l 362) Ts तत्र (for स्थिता).

भागोऽवशिष्ट एकोऽद्य मम रक्षो महाबल ।
वानरानेवमुक्त्वा तु विधूयाङ्गानि ताञ्शरान् ।
अभ्यधावत वेगेन प्रगृह्य महतीं शिलाम् । [375]
राक्षसाय मुमोचाथ तां शिलां योजनायताम् ।
जल्पमानो हतोऽसीति महाकायरथं प्रति ।
आपतन्तीं शिलां दृष्ट्वा पातयामास पत्रिभि ।
त्रिभि शरैरसंभ्रान्तो वानरं पञ्चभिर्भुजे ।
शिरस्यष्टन बाणेन वक्षस्यथ कर्णिना । [380]
बिभेद च गात्रेषु स भृशं राक्षसर्षभ ।
स तदा भिन्नसर्वाङ्गो वालिपुत्र प्रतापवान् ।
पाणिना मुष्टिमामुच्य शोणिताङ्गमथाङ्गद ।
वृक्षान्तु पाद्य तरसा द्रुमशृङ्गं पपात ह ।
मुक्तामुक्तान्समस्तांस्ताञ्शरैश्चिच्छेद राक्षस । [385]
छित्त्वा तु तान्ततो वृक्षानङ्गदं प्रत्यविध्यत ।
नाराचैश्च सहस्रेण धनुर्मुक्तेन संयुगे ।
महानादस्त्रिभिर्बाणै परीप्सन्नावर रणे ।
अङ्गदस्तु तत क्रुद्धस्ततोऽपि महतीं शिलाम् ।
आमयित्वा मुमोचाशु महानादरथं प्रति । [390]
आपतन्तीं शिलां दृष्ट्वा गदां तस्यां मुमोच ह ।
गदया भस्मसात्कृत्वा निपपात शिला भुवि ।
ततो रोषसमाविष्टो रथस्थस्य निपपात ह ।
अङ्गदो धनुराच्छिद्य बभञ्ज च महाबल ।
अप्लुत्य तस्य धनुश्छित्त्वा केशान्संगृह्य राक्षसम् । [395]
क्षितावाक्षिप्य वेगेन क्षिप्रं प्राणैर्व्ययोजयत् ।
भ्रातरं निहतं दृष्ट्वा महाकायो महाबल ।
अङ्गदं ताडयामास वालिपुत्रं स्तनान्तरे ।
स तु तेन प्रहारेण मूर्छितो भ्रान्तचेतन ।
पपात सहसा भूमौ विसंज्ञो वेदनार्दित । [400]
अङ्गदं पतितं दृष्ट्वा वानरा सर्व एव ते ।
शिलापादपवर्षेण राक्षसं समवाकिरन् ।
छाद्यमानस्ततस्तैस्तु महाकायो निशाचर ।
अविध्यत ततो बाणैर्वानरांस्तरसान्वित ।
गवाक्षं दशभिर्बाणै पृथुं पञ्चभिरायसै । [405]
गजं शरशतेनैव तथा शतबलिं त्रिभि ।
अशीत्या ऋषभं बाणै पनसं पञ्चभि शरै ।
सप्तत्या क्रथनं चैव मेघपुष्पं शतेन च ।
एवं स यूथपान्दृष्ट्वा क्षिप्रहस्तो निशाचर ।
एकैकशश्च तान्सर्वान्प्रत्यविध्यत्प्लवंगमान् । [410]
एतस्मिन्नन्तरे वीर प्राप्य संज्ञां हरीश्वर ।
अङ्गद पाणिना नेत्रे प्रमृज्य रुधिराप्लुते ।

आयसीं तु गदां गृह्य हयासन्नस्याङ्गदो बली ।
सहस्रं वाजिनां तस्य सारथिं च न्यपातयत् ।
गदया चाहनत्तु राक्षसं मूर्ध्नि सत्वरम् । [415]
स तु तं रथमुत्सृज्य हताश्वं हतसारथिम् ।
महाकायो गदां गृह्य वालिपुत्रमभिद्रवत् ।
ततस्तौ तु गदाहस्तावुभौ वानरराक्षसौ ।
आजघ्नतुस्तदान्योन्यं वीरव्रतमनुव्रतौ ।
राक्षसस्ताडयामास मूर्ध्नि वानरपुंगवम् । [420]
प्रास्फोटच्च तदा मूर्ध्नि प्रसुस्राव च शोणितम् ।
अङ्गदश्चापि तं रोषाद्राक्षसश्चापि चाङ्गदम् ।
ताडयानौ ततस्तौ तु श्रमं च समवापतु ।
ततस्तौ जर्जरीभूतौ पुष्पिताविव किंशुकौ ।
दन्ताभ्यामिव मातङ्गौ गदाभ्यां युध्यतो भृशम् । [425]
ते गदे शकलीभूते समुत्सृज्य प्रचक्रतु ।
बाहुयुद्धं महाघोरं बलिशक्रौ यथा पुरा ।
तयो पादाभिघाताच्च भस्मीभूतं रजोद्धतम् ।
प्रच्छादयन्तौ तं देशं दृश्येतां तेन तेजसा ।
तौ मुनै समभज्यन्तामायतै पार्थिवैरिव । [430]
अनुप्रहारै पततै शिरोभ्यां पादघट्टनै ।
पादप्रहारै करनै पादकीलै पुन पुन ।
हाहाकारमकुर्वन्त वानरा पार्श्वत स्थिता ।
वालिपुत्र महावीर्य वालितुल्यपराक्रम ।
जपस्व शत्रुं दुर्धर्षं पिता ते दुन्दुभिं यथा । [435]
एवं संस्तूयमानस्तु बलेनाप्यैवं गत ।
तलेनाशनिकल्पेन राक्षसं समताडयत् ।
पुनश्च समुत्क्षिप्य पातयामास भूतले ।
तस्योपरि समारुह्य पशुमारममारयत् ।
हते तस्मिन्महाकाये सिंहनादो महानभूत् । [440]
वानराणां प्रहृष्टानां साधु साध्विति वादताम् ।
हतशेषास्तु ये तत्र राक्षसा विप्रदुद्रुवु ।
लङ्कां प्रविविशुस्तूर्णं भयार्ता वानरार्दिता ।
वानरा संगतास्ते तु रामपार्श्वं समागमन् ।
शशंसुश्च तदा सर्वे महाकायं निपातितम् । [445]
संग्रामं च महद्वृत्तमङ्गदं च पुरो सह ।
तच्छ्रुत्वा राघव प्रीतो वालिपुत्रं परिष्वजत् ।
सुग्रीवो वानराश्चान्ये हनूमाँल्लक्ष्मणस्तथा ।
विभीषणश्च संहृष्टो राघवं वाक्यमब्रवीत् ।
महाकाये हते राम रावणो निहतो ध्रुवम् । [450]
अङ्गदेन कृतं कर्म महद्राम न संशय ।

—(l 363) Ts निरतौ कृता —(l 371) Ts हनिष्यामि (for वधिष्यामि) —Note hiatus between the two halves of l 380 —(l 383) Ts शोणिताक्तम् —(l 385) Ts मत्तान्मुक्तान् (for मुक्तामुक्तान्) —(l 386) Ts [अ]ति (for तु) and प्रत्युग्यन (for प्रत्यविध्यत) —(l 388) Ts पराभवत् (for परीप्सन्) —(l 395) Ts केशे (for केशान्) —(l 396) Ts वियोजयत् (for व्ययोजयत्) —(l 406) Ts शत (for शर) —(l 409) Ts विप्र (for क्षिप्र) —(l 412) Ts प्रगृह्य (for प्रमृज्य) —(l 414) Ts न्यपोथयत् (for न्यपातयत्) —(l 415) Ts [अ]हत् (for [अ]हनत्) —(l 418) Ts राक्षसवानरौ (by transp) —(l 423) Ts समवापतु (for समवापतु) —(l 425) Ts युध्यतो (moth eaten) —(l 429) Ts दृश्यन्तौ रवेन (for दृश्येतां तेन) —(l 430) Ts सद पुनर्वेगाम्, —(l 437) Ts तन्ताडयत्, —(l 441)

सहर्षेण तत्र जगाम रामः
    श्रुत्वा महाकायवधं महात्मा ।
तथा महाकायवधं महोग्रं
    ततोऽङ्गद प्रीतमना ददर्श । [455]

Colophon

हृषितास्तन्निधनाद्धा राक्षसास्ते रणाजिरात् ।
प्रविश्य लङ्कां वेगेन रावणाय शशंसिरे ।
महाकायं हतं श्रुत्वा शतमायं च राक्षसम् ।
तथान्यान्निहतांश्रुत्वा महादैन्यमुपागत् ।
शोकाविष्टश्चिर ध्यात्वा दिशः समवलोकय च । [460]
नेदमस्तीति संचिन्त्य अधोदृष्टिर्बभूव ह ।

28

After 911*, Ñ V (V2 missing up to l. 149, cf. v.l. 6.45.1) B2-4 D4.13 ins :

युद्धादन्यतम चैव न युक्तं समवेक्षत ।
वज्रदंष्ट्रं ततो वीर व्यादिदेश महाबलः ।
शीघ्रं निर्याहि सहितो राक्षसैः सुमहाबलैः ।
हयैः रथैस्तथा नागैर्बहुभिस्त्वभिसंवृतः ।
हत्वा राम सह भ्रात्रा सुग्रीवं च हरीश्वरम् । [5]
निवर्तस्व रणे वीर न हि तेऽस्ति समो युधि ।
क्रुद्धस्य युध्यमानस्य घोरान्निस्सृजतः शरान् ।
प्रमुखे नोत्सहेत्स्थातुं वज्रपाणिरपि स्वयम् ।
त्वत्कृतेऽसहायेन मया देवा पराजिताः ।
यमश्च निर्जितः सख्ये सर्वेष्वाधिपुरस्कृतः । [10]
वज्रदंष्ट्रस्तथेत्युक्तो राक्षसेन्द्रेण वीर्यवान् ।
कृत्वा प्रणामं सहृष्टः प्रत्युवाच दशाननम् ।
एष निर्यामि शत्रुघ्न तव शत्रुवधाय वै ।
सुखी त्वं भुङ्क्ष्व लोकांस्त्रीन्सीतां च निहतेश्वराम् ।
अद्य तौ नाशयिष्यामि मिथ्याप्रव्रजितौ रणे । [15]
स्थिरेण भव राजेन्द्र हन्मि रिपुं तव ।
ततस्तस्य बलाध्यक्षः समानीय महद्बलम् ।
सूतश्चाश्वरथं सज्जं तस्य शीघ्रमुपानयत् ।
आरोह ततो दिव्यं रथं हेमविभूषितम् ।
नानाप्रहरणाकीर्णं सचन्द्रमिव पर्वतम् । [20]
वानरैः सह संग्रामे युद्धकामस्य धीमतः ।
वज्रदंष्ट्रस्य वीरस्य शान्ति चक्रुर्द्विजातयः ।
अथर्वाण समुद्दिश्य मन्त्रसत्त्वप्रचोदिताः ।
रणप्रवेशसदृशीं कृत्वा वैजयिकीं क्रियाम् ।
ततः सर्वास्त्रविद्वांसः समरेष्वनिवर्तिनः । [25]
विद्याबलसमायुक्ताः कृतस्वस्त्ययनक्रिया ।
धनुर्हस्ताः कवचिनो वेगेनाप्लुत्य राक्षसाः ।
बान्धवान्संपरिष्वज्य निर्येतुः संयुगक्षमाः ।
तद्बलं प्रेक्ष्य निर्गच्छन्ब्राह्मणाज्ञाप्रचोदितम् ।
आस्थितः परमं दिव्यं रथं परमाव्जम् । [30]
महायुधधरः श्रीमाञ्छुभवर्मधरः प्रभुः ।
शिरस्त्राणतनुत्राणी धन्वी परमदुर्जयः ।
स नील इव शैलेन्द्रो वर्षितः समभासत ।

T1 उपागमत् (for ममागमत्). —(l. 446) T2 अगदस्य (for वक्षर च). —(l. 452) T1 प्रहर्षेण चात्र Colophon. — *Sarga no* : T2 59, T3 60. —(l. 457) T3 [आ]शशंसिरे. —Note hiatus between the two halves of l. 461.

28

(l. 1) D12 निवर्तितु (for अन्यतम). D4 नैव (for चैव). Ñ1 V1.3 B2-4 समवेक्षत. D4 युद्धस्यमवैक्षत (for the post. half). —(l. 2) Ñ2 B2 महावीर्य (B2 °र्यम्) (for ततो वीर). B1 आदिदेश. Ñ2 B2 स रावण , B4 D13 महाबल (for °बलः). —(l. 3) D4 त्वं च (for शीघ्र). B2 तासैन्य (for सहितो). —(l. 4) V1 D4 [अ]थ, V3 [अ]तु (for [अ]भि). —(l. 5) D13 स (for च) Ñ2 B2 महाकपि (for हरीश्वरम्). —(l. 6) D13 सहैभिर्विनिरस्ताश्च (for the post half). —(l. 7) B4 बध्यमानस्य (for युध्य°) Ñ1 ससृजन —(l. 8) D4 प्रमुख. D13 इव (for अपि) —(l. 9) D13 अजेयास्त (for असकृत्). —V3 om. l. 10-17. —(l. 10) D4.13 पुरस्सर (for पुरस्कृत). —(l. 11) Ñ2 D4 च (for तु) —(l. 12) D4 कृतप्रणाम- (for कृत्वा प्रणामं). —(l. 14) V2 सुभद्र (for सुखी त्व). D4 युद्धे त्वं भुङ्क्ष्व लोकां च सर्वाशुभरोधिता —(l. 15) B2.4 निहनिष्यामि, D13 मारयिष्यामि (for नाशयिष्यामि) V2 प्रव्राजितौ. Ñ1 V1.3 B4 वने (for रणे). —B4 om. l. 16. —(l. 16) Ñ1 ध्यावाणे, V1 ध्याहि मां. D4 स्वामिन् (for राजन्) D13 शिवं ते ध्याययानेह (for the prior half). V1.3 अथ हन्मि, D4 यथेन हन्मि (hypm). D13 हनिष्यामि (for एष हन्मि). Ñ1 रिपून् —(l. 17) B1 महत्तन्य (for बलाध्यक्ष) D4 बलाद (for महद्). —(l. 18) V2 व्यूह (for सज्यं). N1 साश्व, V1 चाश्व; V3 B3 मश्व , B2 चास्य (for चाश्व). V1 दिव्य सज्ज (for सज्ज and तस्य). B4 om शीघ्रम्. —(l. 19) D4 रथ (for ततो). —(l. 20) V1.3 तोयद (for पर्वतम्). —(l. 21) B4 D13 युध्यमानस्य (for युद्धकामस्य). —(l. 22) B3 प्रयाणे तस्य (for वज्रदंष्ट्रस्य). —(l. 23) D4.13 अथ वा त (for अथर्वाण). B3 समुद्दीक्ष्य D13 सभर (for सत्त्व) B4 D13 चोदिता. D4 मन्त्रसंश्रवनोदिता (for the post half) —(l. 24) V2 B2.3 वन (for रण) D13 प्रदेश (for प्रवेश) D4 रणे प्रचेत सदृशी (for the prior half) B2 ते वैदिकीं, D13 वैजयिकीं (for वैजयिकीं). D4 क्रमश (for क्रियाम्) —(l. 25) D4 विहीर (for विद्वांस) D13 [अ]मिवर्तिन (for [अ]निवर्तिन). —(l. 26) Ñ2 B2 दिव्य (for विद्या) —(l. 27) D4 वेगम् (for वेगेन) B4 D13 [आ]क्रम्य, D4 [उ]दस्य (for [आ]प्लुत्य). —(l. 28) Ñ2 अन्योन्य (for बान्धवान्) Ñ1 V1.3 सपरिष्वज्य. Ñ2 सयुगक्रिया , V1 B2.4 °क्रिया , V2 समरेच्छया, D13 संगरक्रियां (for सयुगक्षमा). —(l. 29) B1 निर्यान (for निर्गच्छन्). Ñ2 B2 D4 °प्रचो(D4 °चो)दित ; B3 D13 प्रदेशित (for प्रचोदितम्) —(l. 30) Ñ1 V1 परमशरण (for परमाव्जम्). —(l. 31) B2 रथ (for first धर) Ñ1 V1 शुभवर्म-; B2.3 शुभकर्म- (for °वर्म). —(l. 33) B2.3 वर्षित ; B4 स्नापित.

सिंहशार्दूलदर्पाश्च हयास्ते किङ्किणीचिताः ।
तस्य रावणवीरस्य चक्रुश्च रथोत्तमम् । [35]
कुलिशक्षतगात्राश्च हया परमदुर्जया ।
सहस्रं सहस्रं च नाराचास्तत एव च ।
मध्ये व्यूहस्य यस्यास्तु वज्रदंष्ट्रो महाबलः ।
धनुर्बाणधरश्चैव ननाद प्रजहास च ।
धनुःशतसहस्राणि राक्षसानां महात्मनाम् । [40]
नानाप्रहरणानां च बभूवुस्तत्र संयुगे ।
गदाभिः परिघैः शूलैः पट्टिशैः कूटमुद्गरैः ।
प्रगृहीतैश्चराजन्त राक्षसाः पर्वता इव ।
अन्ये तत्र विनेदुश्च क्रोधेनान्ये च राक्षसाः ।
ततो युद्धाय निर्जग्मुः समरेष्वनिवर्तिनः । [45]
तत्र तूर्यसहस्राणां संजज्ञे निनदो महान् ।
हयानां च गजानां च गर्जतामतिवेगिनाम् ।
स तु दुन्दुभिनिर्घोषः पटहध्वनितोत्तमः ।
शुश्रुवे शङ्खशब्दश्च राक्षसैः सुसमीरितः ।
तेन शङ्खनिनादेन भेरीतूर्यरवेण च । [50]
रथानां च निनादेन क्षुभ्यतीव नगरोत्तमम् ।
सागरोर्मिनिर्घोषेण बलेन महता वृतः ।
वज्रदंष्ट्रोऽतिसंक्रुद्धो निर्ययौ कालचोदितः ।
तस्य निर्यततो वेगाद्युद्धार्थं युद्धकाङ्क्षिणः ।
दृष्ट्वा निपतिताश्चास्य गृध्राश्चाम्बरात् । [55]

अन्तरिक्षात्पपातोल्का वायुश्च परुषो ववौ ।
वमन्ति स्म शिखिज्वाला शिवा घोराश्च पश्यत ।
उत्पातांस्तान्महावीरो प्रेक्ष्य युधि दुर्जय ।
उवाच वचनं धीमांस्तु कालक्षममुत्तमम् ।
अद्याहं दर्शयिष्यामि स्वबाहुबलमूर्जितम् । [60]
अद्य मद्बाणनिहतास्तत्र संख्ये वनौकसः ।
बान्धवा निहता येषां हरिभिस्तत्र संयुगे ।
अद्य ते निवपिष्यन्ति शत्रुमांसेन राक्षसाः ।
हृदयं समुद्धरन् रणे समरमूर्धनि ।
अहं वै नाशयिष्यामि शत्रुशोणितविस्रवैः । [65]
दृष्टा समाप्तं मोदं च लप्स्यन्ते वै राघवादयम् ।
अद्याहं निहनिष्यामि स्वबाहुबलमाश्रितः ।
कालमिन्द्रं कुबेरं च वरुणं समरुद्गणम् ।
तोषयिष्यामि राजानं रावणं विक्रमे स्वके ।
यावत् सकलान् हत्वा सुग्रीवं च हरीश्वरम् । [70]
मानुषौ भक्षयिष्यामि तावुभौ रघुसत्तमौ ।
अथवा सर्वे मे बाणाः सर्वे ह्याशीविषोपमाः ।
स्थास्नु मम पुरः शत्रुः क्व रणे जीवितार्थिनः ।
हत्वा रिपुमहं संख्ये पुनरेष्यामि वै पुरीम् ।
हतस्य त्रिदिवे वासो नास्ति युद्धसमा गतिः । [75]
भवन्तु पुरतः क्रूरा भय राक्षससत्तमाः ।
निहत्यैतान्दरीं सर्वान्मोदन्तां सुखिता इव ।

(for वर्जित) D5 यत्र परिवारित D6 वर्णित सरभामले (for the post half —(l 34) D13 दृष्टा वै (for दर्पाश्च) V1 3 वाजिन D12 हया वै (for हयास्ते) V3 किङ्किणी युता —(l 35) N1 B3 D4 रावणस्य (for वीरस्य) N1 भद्रम् V3 B1 3 D4 (with hiatus) कुरुः (for चक्रुः) V3 अश्व (for अथ) N2 तस्मुरमे रथोत्तमे B4 जानुमे तथापर (for the post half) —V3 om l 36–38 —(l 36) N2 रुक्मपत्र B3 वेणितश्च B1 D4 कुक्षिषु (for कुलिश) —(l 37) D12 सत्त्व तु (for °से च) B4 सहस्रिद्धि सहस्र D4 सहस्रिद्धिमद्भे च (for the prior half) —(l 38) N2 V1 व्यूहे N1 B1 4 मध्य N1 °ध्ये) युद्धोन्मत्तस्तु (B1 °श्च) D5 मध्ये वृहे रथस्थस्य (for the prior half) —(l 39) N2 स धनु (for धनुर्वे) N1 D4 विस्तायद् B1 4 इ (for च) —(l 40) D4 सह (for शत) —(l 41) N2 B3 तत्र (for तत्र) —(l 43) B3 प्रगृहीता —(l 44) D4 न तद् (for क्रोधेनाद्य) V3 वानरा (for राक्षसा) —(l 46) B3 D 3 तत्स (for तत्र) —(l 47) D4 ध्वजानां (for गजानां) N1 V1 B3 नन्दताम् V3 न ताम् (for गर्जताम्) B3 4 न तं धरि (B4 °तामसि) भावन D5 नन्दामयवेगिनां D13 देवतानां च वेगिनां (for the post half) —V3 om l 48 —(l 48) N3 च (for तु) N1 V1 B3 निर्घोषे —(l 49) B4 शुश्रुवे (for शुश्रुवे) V3 D3 शङ्खस्तु B3 गर्जश्च (for शब्दश्च) V3 समुदीरित B4 च ससी D4 च सगन D12 सखनौ° (for सुसमीरित°) —(l 50) V3 भीम (for भेरी) —(l 51) B4 क्षुब्धो च D3 क्षुब्धेश च B1 D4 नभाथल (for °रुत्तमम्) —(l 53) N2 [s]पि से V1 भूत V3 B4 D13 [s]पि से (for ऽति) D13 ययौ D5 चोदित,

D13 °दित (for चोदित) —(l 54) V3 वेग D12 युद्धार्थे (for युद्धार्थ) —(l 55) N2 D4 नश V1 भूतो (for वारय) —(l 56) V1 3 B1 4 D4 अंतरीक्षाद् —V3 om l 57 —(l 58) D13 तु (for तान्) B3 प्रविनान् (for प्रेक्ष्य) —(l 59) V3 तदक्षोभ्यम् (for तं कालभ्रमम्) —B4 om l 60 —(l 60) N2 V1 3 युवाद D4 प्रवाद N2 (wrongly) आश्रित (for ऊर्जितम्) —(l 61) D13 हृद्यमि (for हृदयं) —(l 62) D4 नेषां (for येषां) N2 D4 वे तु V1 3 चात्र (for तत्र) B3 संयुता (for संयुगे) —(l 63) N2 अथ तानि वधिष्यामि D4 अद्य तेन जीविष्यति, D13 अद्य निवापयिष्यामि (for the prior half) B4 ल°िना (for राक्षसा) —(l 64) D4 अरिम् (for ह द) B4 अ यद् (for अथ) —(l 65) B4 अथ (for अह) N2 नाशयिष्यामि (for शम°) V3 D 3 नि सैरे (for विसैरे) —(l 66) D4 प्रहृष्ट अभिनोदन्त (for the prior half) B4 D4 सलक्ष्मणा (for सक्षता च) —(l 67) B4 अथाह B4 D13 दर्शयिष्यामि (for निहनि°) N1 V1 युवाद B4 बलदृश्नित D4 °विक्रम (for °माश्रित) V3 वानरान् रणे म क्षिताद् (for the post half) —(l 68) V3 D13 मित्र (for इन्द्र) —(l 69) N2 राजेन्द्र V3 वा सत्ता (for रावण) D4 निज (for स्वके) —(l 70) N2 B3 महाकपि (for हरीश्वरम्) —(l 71) B1 D13 रामलक्ष्मणौ (for रघुसत्तमौ) —(l 72) D4 (with hiatus) आशीविषोपमा —(l 73) V3 निवर्तिन (for जीविता°) —(l 74) N2 B3 रिपुक D13 सर्वे (for संख्ये) D4 हत्वरिपुन् स वे च (for the prior half) D4 यास्यामि (for एष्यामि) —D4 om l 75 77 —(l 76) D13 पुरता (for सत्तमा) —D4 om l 77 —(l 77) V1 3 B4 तान् (for [ए]तान्) N2 पतान् (for दरीन्)

Colophon

वज्रदंष्ट्रं तु निर्यान्तं राक्षसैर्बहुभिर्वृतम् ।
गर्जन्तं समहाकाय भीमं भीमपराक्रमम् ।
ददर्श महती सेना सुग्रीवेणाभिपालिता । [80]
अभिसंजातहर्षाणां वानरैर्युद्धमिच्छताम् ।
आपतन्तं महानीकं राक्षसानां तरस्विनाम् ।
प्रत्युद्ययुः शिलाहस्ता वानरा जितकाशिनः ।
प्रविश्य ध्वजिनीं क्षिप्रं घातयामास राक्षसान् ।
राक्षसाश्चापि संक्रुद्धा निजघ्नुर्वानरान्रणे । [85]
सर्वे रुधिरदिग्धाङ्गा राक्षसैर्जनितव्रणाः ।
वज्रदंष्ट्रबलं सर्वं निर्ममन्थुर्वनौकसः ।
ततो मुमोच बाणाघान्वज्रदंष्ट्रो रणे स्थितः ।
ददाह च रणे क्रुद्धो वानरान्सह यूथपः ।
स सायकमयैर्जालैः सूदयामास तां चमूम् । [90]
उद्धूतामिव वातेन महाभ्रमहाचयम् ।
समृष्यमाणो निधनं स्वस्य सैन्यस्य राक्षसः ।
चकार कदनं घोरं धनुष्पाणिरवस्थितः ।
आवर्त इव संजज्ञे बलस्य महतो महान् ।
क्षुभितस्य यथा सिन्धोर्मथ्यमानस्य सप्लवः । [95]
वलीमुखशरीरैश्च रक्षसां चैव मेदिनी ।
बभूव निचिता घोरैः पर्वतैरिव सर्वतः ।
हतवीरौघवप्रान्ता भग्नायुधमहाद्रुमा ।
शोणितौघमहातोया यमसागरगामिनी ।
असृग्घनमहापङ्का नानाकीर्णाङ्गसैकता । [100]
छिन्नकायशिरोमीना अङ्गावयवशाद्वला ।
गृध्रकाकसमाकीर्णा कङ्कसारससेविता ।
मेदोमज्जास्थिसंकीर्णा आर्तस्तनितनिस्वना ।
वज्रदंष्ट्रशरोद्भूता रक्षोवानरसंभवा ।
प्रावर्तत नदी घोरा भीरूणां भयवर्धिनी । [105]
तत्समीक्ष्य बलं सर्वं राक्षसेन निपातितम् ।
द्रवतो वानरान्सर्वांस्त्रासात्क्रमतोऽपि च ।
सहस्रांशुसुतः क्रुद्ध उत्पपात महाबलः ।

Colophon: D3 om. —*Kāṇḍa name*: Ñ V1.2 B2-4 D4 रणकाण्डे. —*Sarga name*: Ñ V1.2 B1-4 D4 वज्रदंष्ट्रनिर्या(V3 °प्रया)ण. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ñ1 V3 B1 D4 om.; Ñ2 31; V1 32; B3 29; B4 33. —(l. 78) D4 च (for तु). —(l. 79) D4 आयान. V3 तु महाकाय; D4 सुमहावीर्यं (for सुमहाकाय). —After l. 79, B3 ins.:

1* वानरा ददृशुस्तं ते कालमेघमिवागतम् ।

—(l. 80) Ñ2 B3 D4 [अ]नु- (for [अ]भि). V3 corrupt (for the post. half). —(l. 81) D4 उप- (for अभि-). V1.2 B2.3 D13 रक्षोभिर् (for वानरैर्). B3 योद्धुम् (for युद्धम्). V1 इच्छती. D4 युद्धकाङ्क्षिणाम्. Ñ2 वानराणां जयैषिणां (for the post. half). —(l. 82) D13 आगत ए. D4 महासैन्य (for °नीकं). B3 यशस्विनां (for तर°). —D4 om. l. 83-84. —(l. 83) V3 D13 प्रत्युद्ययुः (for प्रत्युद्ययु). B4 बलेन (for वानरा). —(l. 84) D13 पतिता (for ध्वजिनीं). V1 B3 शीघ्र (for क्षिप्र). V3 प्रविश्य राक्षसैं सेनां (for the prior half). Ñ2 V3 D13 पातयामास, V3 जघ्नुः सर्व, B4 पातयामासु (for घातयामास). —(l. 85) B3 वानराश् (for राक्षसाश्). B3 चाभि- (for चापि). D4 निर्जघ्नुर्. —(l. 86) V3 त्रिजित- (for जनित). —(l. 87) D13 सप (for सर्वं). —(l. 88) V3 illeg. for बाणौघान्. V3 B4 D4 रथे स्थितः; D13 महाबल (for रणे स्थितः). —V3 om. l. 90. —(l. 90) D4 अर्दयामास (for सूदया°). —(l. 91) V3 उद्धूतशरवातेन महाभ्रचयोपमम्. —(l. 92) D4 विमृष्यमाणो. —B3 om. from the post. half of l. 92 up to the prior half of l. 95. B3 D4.13 सर्वसैन्यस्य च (B4 स) (for स्वस्य सैन्यस्य). —D4 reads l. 94 after l. 88. —(l. 95) V3 D4 महासिन्धोर्. —For l. 96-105, cf. 6.46.23-27. —(l. 96) V3 वलीमुखैः प्रवीरैश्च (for the prior half). V3 रक्षसां (for रक्षसां). D13 राक्षसानां च मेदसा (for the post. half). —V3 illeg. for l. 97. —(l. 97) D4 निहता (for निचिता). —B3 D3 read accusative in place of nominative in l. 98-105. —(l. 98) D13 -संभ्रान्ता (for -वप्रान्ता). V3 ***रौघरमाला, D4 हतवीरैः सुसंच्छन्ना (for the prior half). B3 -[आ]युत-; B4 -स्कन्ध-; D13 -ध्वज- (for -[आ]युध-). V1.2 भग्नद्रुममहाजला (for the post. half). —(l. 99) D13 शोणितौघं. —(l. 100) Ñ1 V1 B3 शक्रध्वज; Ñ2 illeg.; B4 शक्तिपुञ्ज-; D4 बहुमांस- (for असृग्घन-). V3 B3 महापङ्का. Ñ2 B3 -केशांत; B3 D4 -वर्णाङ्ग- (for -कीर्णाङ्ग-). V3 नानाशस्त्रसमाकुला (for the post. half). —(l. 101) Note hiatus between the two halves. D4 -शिरोमीना (for °मीना). V3 भग्नरथी तुरङ्गाग (for the prior half). V3 महारथ-; D13 वक्षावयव-. Ñ2 V1.2 B2.4 D13 -शर्करा (B3 D13 °रा) (for शाद्वला). D4 रथनागाश्वसंकुला. (for the post. half). —(l. 102) V1.2 D4 गृध्रगोमायुसंकीर्णा (D4 °युक्ता च) (for the prior half). Ñ2 ०४; D4 काक- (for कङ्क-). V1.2 B3 D13 -वायस- (for सारस). —(l. 103) Note hiatus between the two halves. Ñ1 V1.2 B3 [अ]स्थिसंकीर्णा; B4 -[अ]स्थ्युपाचीर्णाम्, D4 -[उ]त्कर्ष°, D13 -चयाकीर्णाम् (for -[अ]स्थिसंकीर्णा). V3 तल (for आर्त). B4 नादिनी (for -निस्वना). D4 13 आवर्तस्तनितस्वना (D13 °ना) (for the post. half). —(l. 104) B3.4 शरोद्भूता (for -शरोद्भूता). B3 सेविता (for संभवा). —(l. 105) B3 आवर्तते, B4 D13 आवर्तयत्. Ñ2 B3 दारुणा (for भीरूणां). —(l. 106) V3 राक्षसेन्द्रेण पातित (for the post. half). D4 तां समीक्ष्य विद्राव्यमाणां वानर तैं निपातित. —(l. 107) V3 द्रुतो (for द्रवतो). V3 भयतो (for क्रमतो). B4 वा (for च). D4 राक्षसास्त्रभयार्दितान्; D13 कृतो राक्षसानपि (for the post. half). —(l. 108) V3 सहस्रांशुतः. —(l. 109)

अभ्यद्रवच्च वेगेन राक्षसं जितकाशिनम् ।
स विनद्य महानादं त्रैलोक्यमभिनादयन् । [110]
जनयन्निव निर्ह्रादान्विधमन्निव पर्वतान् ।
प्रेक्ष्य पिङ्गाक्षमायान्तं राक्षसा विप्रदुद्रुवुः ।
तांस्तु विद्रवतो दृष्ट्वा राक्षसांस्त्रासमानसान् ।
स धनुर्धन्विनां श्रेष्ठो विकम्प्य रणमूर्धनि ।
ववर्ष शरवर्षेण सुग्रीवं प्रति वीर्यवान् । [115]
शोषितः शरवर्षेण बलेन महता तदा ।
जिजघान हयान्क्रोधात्सुग्रीवो वानराधिपः ।
प्रवृद्धशाखाविटपं तरुणाङ्कुरपल्लवम् ।
समूलमुत्पाट्य बली स्कन्धवन्तं सुपुष्पितम् ।
तमिन्द्रचापप्रतिमं सारवन्तं महाद्रुमम् । [120]
उत्पाट्य कुपितस्तस्मै शालं बलसमन्वितः ।
राक्षसं तं समुद्दिश्य प्रेषयामास वानरः ।
तमापतन्तं शतधा स चिच्छेद शिलीमुखैः ।
तस्य दृष्ट्वा महाघोरं कर्म सर्वेऽथ राक्षसाः ।
सिंहनादं नदन्ति स्म वज्रदंष्ट्रप्रहर्षणम् । [125]
ततः समतिगृह्यासौ वीरः सुमहतीं शिलाम् ।
क्रोधाद्द्विगुणरक्ताक्षः पितुस्तुल्यपराक्रमः ।
तां शिलां पातयामास राक्षसस्य रथं प्रति ।
आपतन्तीं शिलां दृष्ट्वा गदामुद्यम्य संभ्रमात् ।
रथादाप्लुत्य वेगेन वसुधायां व्यतिष्ठत । [130]
प्रमथ्य च रथं तस्य निपपात शिला भुवि ।
सचक्रकूबरधुरं साश्वध्वजं सशरासनम् ।
भङ्क्त्वा तु स रथं तस्य सुग्रीवः प्लवगेश्वरः ।
रक्षसां कदनं चक्रे सस्कन्धविटपैर्द्रुमैः ।
ते छिन्नशिरसो भग्ना राक्षसाः शोणितोक्षिताः । [135]
द्रुमैः प्रमथिताश्चान्ये निपेतुर्धरणीतले ।
विद्राव्य राक्षसानीकं विनदन्भैरवं रवम् ।
गिरिशृङ्गमथादाय तद्रक्षः समुपाद्रवत् ।
तमापतन्तं वेगेन गदामुद्यम्य वीर्यवान् ।
विनदन्मर्दयामास वानरेन्द्रं महाबलम् । [140]
तस्य क्रुद्धस्य रोषेण गदां तां बहुकण्टकाम् ।
न्यपातयत सुग्रीवे सा गदा शतधा गता ।
स हरिः क्रोधताम्राक्षस्तं प्रहारमचिन्तयन् ।
राक्षसस्योपरि महद्गिरिशृङ्गमपातयत् ।
स विह्वलितसर्वाङ्गो गिरिशृङ्गाभिताडितः । [145]
पपात सहसा भूमौ विशीर्ण इव पर्वतः ।
सुस्राव चास्य गात्रेभ्यः फेनिलं रुधिरं बहु ।
ततस्ते राक्षसा दृष्ट्वा वज्रदंष्ट्रं निपातितम् ।
विविशुर्नगरीं लङ्कां वध्यमाना वलीमुखैः ।
विमुक्तकेशाः क्षतजोक्षिताङ्गाः [150]
शिलातलैर्भिन्नविशस्तवाहनाः ।

V1.1 B1 अभ्यद्रवन्. D4 राक्षसाञ्जितकाशिनः (for the post. half).—(l. 110) V3 अपि नादयन्; B2 अभिनर्दयन्.—(l. 111) Ñ2 निर्ह्रादं. D4 जनयन्निव तदा-सर्वान् (for the prior half). B3 विनदन्; D4 वर्धयन् (for विधमन्).—(l. 113) Ñ1 वै द्रवतो. D4 तत्र वानराः; D13 तु महायशाः (for त्रास-मानसान्).—(l. 114) V1 विस्फार्य (for विकम्प्य). V3 मह- (for रण-).—(l. 115) D13 -वर्षाणि. V3 विससर्ज महद्बाणान् (for the prior half). B3 रणमूर्धनि (for प्रति वीर्यवान्).—(l. 116) Ñ2 V1 D13 तलेन; V2 मलेन (for बलेन).—(l. 117) V3 गदाक्रोधात् (for हया-क्रो°).—(l. 118) V3 -वर्षेत (for -पल्लवम्). V1 तरुणं बहुपल्लवं (for the post. half).—(l. 119) D4 समूलमुत्पाटयामास (hypm.) (for the prior half) and सुपुष्पितं (for सुपुष्पितम्).—(l. 120) D13 महावनं (for °द्रुमम्).—(l. 121) V1.2 D13 तस्मै (for तस्मै). Ñ1 V3 शालमूल-; D13 विपुलं ब- (for शालं बल-).—(l. 122) B2 D13 तं (D13 तु) समुद्दिश्य.—(l. 123) V1 सहसा; D4 च तथा; D14 च तदा (for शतधा).—After the prior half of l. 124, D4 reads erroneously from the post. half of l. 122 up to l. 123.—D4 om. the post. half of l. 124.—(l. 125) V3 D13 वज्रदंष्ट्रं प्रहर्षयन् (for the post. half).—(l. 126) V3 D4 सम- (subm.) (for समति-).—(l. 127) Ñ2 B4 -ताम्राक्षः; V3 -वक्त्राक्षः (for -रक्ताक्षः). D4 विपुलबल- .—V3 om. l. 128.—(l. 128) D4 शैलं (for शिलां). V1 रथोपरि (for रथं प्रति).—(l. 129) D4 आपतन्तीं तां; D13 चापतन्तीं (for आपतन्तीं). D13 वेगवान् (for संभ्रमात्).—(l. 130) B3 D13 व्यवसितः (for व्यतिष्ठत).—(l. 131) Ñ1 V1 B3 स प्रमथ्य; B4 D13 प्रमथ्य तं; D4 प्रमथ्य-माने (hypm.).—(l. 132) B3 सचक्र-. Ñ2 -कूबरध्वजं; V3 °ध्वजं; V3 B1-4 D4 °रथं; D13 °युगं (for °धुर).—(l. 133) Ñ2 स भंक्त्वा तु (by transp.); B4 D13 भंक्त्वा तु तद्. B4 प्लवगाधिपः (for °गेश्वरः).—(l. 134) V3 सस्व (for सस्कन्ध-). D13 शाखिशूलशरव्रजैः (for the post. half).—(l. 135) Ñ1 V1 तच्छिन्न-; Ñ2 विशीर्ण-; D4 विच्छिन्न- (for ते छिन्न-).—(l. 136) D4 संतापिताश्च (for प्रमथि°).—(l. 137) B4 निपात्य; D13 निर्धूय (for विद्राव्य). Ñ1 V1 B3 विनदन् (for विनदन्). B2 वर (meta.) (for रवम्). V3 corrupt; D4 विननाद हरिः पुनः (for the post. half).—(l. 139) V3 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 141. V1 B2.4 वेगवान् (for वीर्यवान्).—(l. 140) Ñ B2 विनदन्. D4 ताडयामास; D13 [तर्द]या° (for मर्दया°). B4 राक्षसेन्द्रं (for वानरेन्द्र).—(l. 141) D13 वेगेन (for रोषेण). Ñ1 B3 D4 ततः क्रुद्धः स रोषेण; V1 स च क्रुद्धस्तु वेगेन (for the prior half). V3 D4 बल- (for बहु-).—(l. 142) D4 कृता (for गता).—(l. 143) D4 कपिः (for हरिः). D13 तस्य दर्शीत्य (for क्रोधताम्राक्षः). D4 संप्रहारं (for तं प्रहा°).—(l. 144) V1 D4.13 महान्. B4 -गिरिशृङ्गाणि (for °शृङ्गम्). D13 न्यपातयत्.—(l. 145) B4 विह्वलित- (for विह्व°).—(l. 146) B3 विशीर्णे; D4 भिन्नरूप (hypm.) (for विशीर्ण).—(l. 147) Ñ2 V2 लोकेभ्यः; V3 B4 D4 गात्रेषु (for गात्रेभ्यः). B3 शोणितं (for फेनिल).—(l. 149) Ñ1

रक्षोभिरुद्बोद्धकण्ठवक्त्रः
शशंसिरे मुदितवज्रदंष्ट्रम् ।

Colophon

वज्रदंष्ट्रं हतं श्रुत्वा रावणो राक्षसाधिपः ।
किंचिद्दीनमनाश्चिन्त्यां प्रतिपेदे स राक्षसः । [155]
स निश्चाय मुहूर्तं तु मन्त्रिभिः सह राक्षसैः ।
वेश्मनः समतिक्रम्य क्रोधात्तूर्णं विनिःश्वसन् ।
ततः स रावणः सर्वैः सचिवै राक्षसाधिपः ।

29

After 6.46.47, B3 (marg.) ins.:

प्रहस्तं निहतं दृष्ट्वा प्रजङ्घो नाम राक्षसः ।
गजेन्द्रमग्रतो नीलमाससाद परंतपः ।
आपतन्तं गजं नीलो वेगेन नगसंनिभम् ।
सोऽश्वकर्णं समुत्पाट्य जघानाशु महागजम् ।
गजं च पादरक्षं तु तेन राक्षसं वानरः । [5]
निजघान स संक्रुद्धान्नागकतुरित्रासुरान् ।
तं गजं पतितं दृष्ट्वा प्रजङ्घो रुषितः स्वयम् ।
नीलमासाद्य वेगेन शूलेनैव जघान सः ।
स * शूलेनाभिहतो महावेगोऽनलात्मजः ।
तेनैव हतनागेन प्रजङ्घमलय(°हनद्)स्वयम् । [10]
प्रजङ्घे निहते वीरे सप्तघ्नो नाम राक्षसः ।
प्रहस्तवधसंतप्तो युद्धायैव न्यवर्तत ।
पट्टिशं सुमहद्घोरं रक्तमाल्यानुलेपनम् ।
रौद्रं रौद्रं समास्थाय बहुशत्रुभयावहम् ।
तस्य पट्टिशमाक्षिप्य द्विविदो बलदर्पितः । [15]
तमेवाभ्यहनद्घोरः पशुं खड्गगतं यथा ।
द्विशागजसम ** सुप्रतिकाञ्जनोपमम् ।
जगाम गज *** (illeg.) वेगेन कालकामुखः ।
सेनापतन्तं संवीक्ष्य गजमैरावतोपमम् ।
जाम्बवानभिदुद्राव वार्यमाणः शरोर्मिभिः । [20]
गजाङ्कुशं समाक्षिप्य *** देवासुर * ।
कालकामुखमाक्रम्य निजघानास्य मूर्धनि ।
तं निमर्तमहा ******** रिथतम् ।
अभिदुद्राव वेगेन जाम्बवान्वानरर्षभः ।
सहस्राक्षसमो युद्धे जाम्बवन्तं महाबलम् । [25]
वृकाश्वो मोहयामास शक्राशनिसमैः शरैः ।
विह्वलन्तं समालोक्य हुताशनसमः कपिः ।
तद्रथं सहसा क्षिप्रं ** प्रावेशयदृषभः ।
स ताल इव चाविद्धः स ररोज महाबलः ।
वृकाश्वस्तुद्रुतबलः पपात गतजीवितः । [30]
हरितं क्षिप्रमुत्पत्य हरीशाय शरं शतम् ।
पतन्तं रथमाक्षिप्य क्रीडति स्म तदा युधि ।
वृकाश्वं विक्षिपन्त्यन्ये रथमन्ये प्लवंगमाः ।
******नैव केचित्तां * प्लवंगमाः ।
सर्वतश्चूर्णितैर्गात्रैः सर्वशो रक्षसां भयम् । [35]
पपात हरिभिर्मुक्तं प्रविष्टं वानरालयम् ।
नीलेन तु कृतं कर्म तद्दृष्ट्वा प्लवगोत्तमाः ।
प्रविश्य * द्रां सहसा निजघ्नुस्ताञ्चिशाचरान् ।

30

After 951*, Ñ2 V B1(after first occurrence).3-4 D2.4.9 T3 cont.; D1 ins. after an addl. colophon appearing after 6.47.7 (first occurence); while D13 ins. after 6.47.7 (first occurrence); whereas T3 ins. after 6.47.6:

संग्राममभिकाङ्क्षन्तं रावणं श्रुत्य भाविनी ।
तदोत्थाय ययौ देवी नाम्ना मन्दोदरी शुभा ।
सान्त्वयन्ती करे गृह्य यूपाक्षसहिता तु सा ।
मन्त्रिभिर्मघवत्सैस्तथान्यैर्मन्त्रिसत्तमैः ।
राक्षसैरावृता सर्वैश्च खङ्गहस्तपाणिभिः । [5]
योषिद्भिश्चैव वृद्धाभिस्तथा कन्याभिरावृता ।
आयुधव्यग्रहस्तैश्च राक्षसैश्च समन्ततः ।
सभां तु प्रस्थिता देवी यत्रास्ते राक्षसाधिपः ।

V1 हन्यमाना; V3 corrupt (for बध्यमाना). —(l. 150) V3 प्रव्रजितराक्षः (for °जोक्षिताक्षाः). —(l. 151) Ñ भिन्नविस्त- (Ñ2 °स्तृत)वाहनः ; V1.2 भि(V3 छि)न्नविस्रस्तवाहनाः ; V3 भिन्न- विसृतवाहनाः ; B1 भिन्नविशस्त्रवाहनाः ; B4 भिन्नसस्त्रवाहनः ; D13 छिन्नविद्धोर्पितवाहनः . D4 छिन्नमहारणविस्रस्तवाहनः . —(l. 152) Ñ1 B3 D5 -(s)नि- (for -नि-) Ñ2 -[उ]पत-; B4 -[उ]त्त- D1 -कर्णवक्त्राः (for -कण्ठवक्त्राः).

Colophon.—*Kaṇḍa name*: Ñ V1 B1-4 D2.13 सेतु- बंधे.—*Sarga name*: Ñ V B2-4 D2.13 वज्रदंष्ट्रवधः.—*Sarga* no. (figures, words or both) : Ñ1 V3 B2 D2.13 om. ; Ñ1 V3 32 ; V1 33 ; B3 30 ; B1 34.

—B1 om. l. 154-158.—(l. 155) D12 प्रपेदे स तु (for प्रतिपेदे स). —(l. 156) Ñ1 स विचार्य; V1 संनिधाय; B3 स प्रेत्य; D13 स निश्चित्य.—(l. 157) B1 D4.13 समभिक्रम्य (for °तिक्रम्य). D5 क्रोधादीप्तं (for °तूर्णं). —V1.3 D1 om. l. 158. —(l. 158) V1.3 तु (for स). D13 सह राक्षसैः (for राक्षसाधिपः).

30

(l. 1) B4 D3 भामिनी (for भाविनी). D5 रावणं युद्ध- शालिनं; T2.3 छाया राक्षसपुंगवं (for the post. half). —(l. 2) V2 तथोत्थाय; V3 D2.11 तत्रो°; D1 ह्युत्थाय; T2.3 अंतःपुरात् (for तदोत्थाय). B3 तत्रो; B3 महा- (for ययौ). B1.4 तत उत्थाय प्रययौ (for the prior half). B1.4 देवी; B3 ययौ; T2.3 दीना (for नाम्ना). V3 B4 तथा; B2 D1.9.13 T2.3 महा; K (ed.) [ए]व सा (for शुभा). —(l. 3) K (ed.) धृत्वा (for गृह्य). V1 D4 च सा; V3 तथा; B1 [अ]न्वगा; B3 D1 तदा (for तु सा). —V3 om. l. 4. —(l. 4) Ñ2 त्रिभिश्च (for मन्त्रिभिर्). B3 तथैव((for तथान्यैर्). D4 मंत्रिभिः सह. T2.3 युद्धमंत्रैः . —(l. 5) D1 संवृता (for आवृता). T2.3 योत्स्यद्भिः(T3 corrupt) संवृता (for

छत्रेण ध्रियमाणेन अतिकायपुरःसरा ।
चामरैर्वरनारीभिर्वीज्यमाना स्वलंकृता ॥ [10]
गव्यूतिमात्रं विपुलां ध्वजमालोपशोभिताम् ।
उत्सारणं प्रकुर्वद्भिर्वेत्रझर्झरपाणिभिः ।
प्रविवेश सभां दिव्यां प्रभया द्योतमानया ।
दृष्ट्वा वै रावणं सा तु मयस्य दुहिता तदा ।
प्राप्तां देवीं ततो राजा प्रियां मन्दोदरीं तदा । [15]
दृष्ट्वा ससंभ्रमं तूर्णं परिष्वज्य दशाननः ।
मन्त्रिणां तु ततस्तत्रासनान्यादिदेश ह ।
सौवर्णानि विचित्राणि सोपधानानि सर्वशः ।
तेष्वासनोपविष्टेषु सुखासीनेषु मन्त्रिषु ।
पर्यङ्के सूपविष्टा तु देवी मन्दोदरी सुतम् । [20]
अतिकायो महाबाहुः पितरं चाभिवाद्य तम् ।
मातरं चाभिवाद्याथ तदासनगतोऽभवत् ।
महाकायस्सततो महाकायबलार्दितः ।
लङ्कायाश्च विमर्देन कषायीकृतलोचनः ।
सभामभिकाङ्क्षन्व्याकुलेनान्तरात्मना । [25]
अब्रवीद्विविधं सोऽथ महागम्भीरनिस्वनः ।
किमागमनकृत्यं ते देवि शीघ्रं तदुच्यताम् ।
तूर्णं मम समीपं तु किमर्थं त्वमिहागता ।
मन्त्रिभिः सहितः किं नु ब्रूहि साध्वि यथातथम् ।
एवमुक्ते तु वचने देवी वचनमब्रवीत् । [30]

---

the prior half) V3 D6 मुद्गर, B3 4 -कङ्कर (for -झर्झर) —(l 6) B3 D4 [अ]पि (for [च]र). D1 वसुभिस् (for वृक्षभिस्) T2 वसु (for तथा) B3 तथा कन्यकानैरपि (for the post half) —(l 7) B1 आयुधैश्च B4 रश्मिभिस् (for रक्षोभिस्) Ñ2 D3 सुमहात्मभि. B1 राक्षसस्य महात्मन (for the post half) —(l 8) T2 तां (for तु) B4 सा तत्र D6 संप्राप्ता (for सभां तु) B3 यत्र (for यत्र) Ñ2 B1 D2 3 4 5 राक्षसेश्वर, V3 राक्षसेश्वर (for राक्षसाधिप) —(l 9) Note hiatus between the two halves V3 B1 2 D4 (all to avoid hiatus) च(B1 चा, D2 सा)तिकाय (for अति°) V1 2 B1 3 4 D4 11 पुरःसर; L (ed) -पुरःसरौ —(l 10) Ñ2 V3 B3 D6 अप्सरसाभिर्, V3 अभि°, B2 अप्सरस्त्राभिर्, B4 °राङ्गोभिर्, D1 5 वेश्या°, D6 वरनार्या च, D13 वेश्°, T1 2 वीज्यन्तीभिर् (for वरनारीभिर्) V D1 2 4 D14 वीज्यमान° V3 B4 स्वलङ्कृत, B2 (with hiatus) स्वलङ्कृत, B3 समत, D4 T2 3 °कृता (for स्वलङ्कृते) —(l 11) V1 2 B4 D4 5 गव्यूतिमात्र, V3 T2 3 गुणा (V3 शता)धमार्ग B1 D1 2 3 K (ed) शता(D1 12 समा)ध्र- मार्ग(B1 °त्र K [ed] °र्गे)विपुल (for the prior half) B4 मालाभि, T2 -मालाव (for मालोप). B1 D1 7 12 L (ed) शोभित —(l 12) T1 2 उत्सारणां च कुर्वद्भिर् (for the prior half) V3 D6 -मुद्गर, B3 4 -नक्कर (for -झर्झर) —(l 13) V1 2 B1 3 4 D3 T2 3 प्रविश्य च, D1 18 प्रविश्य च (D1 तु) G (ed) प्राविशच्च D4 च तां (for सभां) V3 D6 देवी D1 रम्यां (for दिव्यां) V1 2 D3 3 [उ]द्योत- मानया, D4 °नसा T2 °यन्ति (for द्योतमानया) D13 प्रययौ द्योतमानया (for the post half).—(l 14) D3 दृष्ट्वैव (for दृष्ट्वा वै) D4 याता (for सा तु) T2 3 मयादि दृष्टकामा सा (for the prior half) B3 तनया (for दुहिता) V1 हि सा T2 तथा K (ed) तु सा (for तदा) —(l 15) D3 तदा (for ततो) B3 स च D3 प्रिया, T2 3 भार्यां (for प्रियां) B3 D3 तथा, T2 3 तत G (ed) शुभां (for तदा). D4 प्राप्तां मन्दोदरीं देवीं ततो राजा प्रियां तदा —(l 16) L (ed) स संभ्रमात् (for ससंभ्रमं) D1 दृष्ट्वा- ससंभ्रमतूर्णम् (for the prior half).—After the prior half of l 16, D13 ins

1* अवतीर्य रथात्तत ।
प्रियां मन्दोदरीं राजा

D1 उत्थाय च, D13 परिगृह्य (for परिष्वज्य).—V3 om l 17–19 G (ed) om. l 17–21 —(l 17) Ñ2 B3 D3 तत्र (for ततस्) D1 4 स (for ह) T2 3 न्यवेदयत् (for [आ]दिदेश ह) —B3 D6 om l 18 —(l 18) B1 4 D1 12 सौवर्णेषु (for सौवर्णानि). Ñ2 D6 सुवर्णरत्नचित्राणि (for the prior half).—(l. 19) V3 D3 D1 5 6 12 प्रधानाग्रेषु B1 4 तदा सर्वेषु B3 प्रधानेषु च (for सुखासीनेषु) V1 प्रणामाद्ये च मन्त्रिषु (for the post half) —(l 20) T3 सा (for तु) V3 तूपविष्टेषु B3 सोपविष्टायां, D13 तूपविश्य च (for सूपविष्टा तु) B1 3 4 D1 3 पर्यङ्के(D3 °ङ्के)षूपविष्टेषु D4 पर्यङ्कोपविष्टेषु T1 पर्यङ्के तूपविष्टा सा (for the prior half) B1 तदा, B3 देव्या (for देवी) Ñ2 D6 12 सत, T1 2 सह K (ed) सुख (for सुत) V3 B3 देवी मन्दोदरी प्रभु (B3 तथा) (for the post half) —(l. 21) B4 महाबाहु T2 3 [ऽ]पि तेजस्वी (for महाबाहु). B3 D3 4 च (for तम्) —(l 22) D4 [अ]भि- वद्य (for °वाद्य) G (ed) यथावच्चाभिवाद्य (for the prior half) D13 तत्र (for तदा) —(l 23) B4 -स्ततो (for सततो) —D13 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 26 N2 V3 D3 बलवान्, V1 2 B1 D3 (all with hiatus) अकम्पन, B3 महाकेन (for महाकाय) D4 भय (for बल) —(l 24) V B1 D1 3 6 [अ]वमर्देन, B1 [अ]वगत्य, B3 [अ]भि°, T3 [उ]प° (for विमर्देन) —(l 25) V3 अभिकाङ्क्षन्ते B3 °सकाङ्क्षन् T2 3 काङ्क्षमाणश्च (for अभिकाङ्क्षन्) K (ed) आकुलेन (for व्या°) —D3 om l 26–27 V1 reads l 26 twice —(l 26) V1 (both times) 3 B1 4 D1 5 विविध T2 3 वचन (for विविधम्) N3 राजा, V1 (second time) वाक्य B3 वत्र (for सोऽथ) V3 निस्वन, B1 3 D3 निःस्वन, D1 10 निःस्वन (for निस्वन) T2 3 भार्यां राक्षसपुङ्गव (for the post half) —(l 27) K (ed) -कार्यं (for कृत्य) T2 एवमेव (for देवि शीघ्र) —(l 28) T2 3 त्वं, K (ed) वै (for तु) D3 T2 3 इह चागता (for त्वमिहागता) —(l 29) V1 D1 4 12 T2 3 किं तु D1 साध्वि K (ed) चैव (for किं नु) N3 D3 T2 3 सर्वं, B3 तत्त्व, D4 किंचित्, D13 सत्य (for साध्वि) V3 यथेप्सित —(l 30) K (ed)

विज्ञाप्यं शृणु राजेन्द्र याचे त्वाहं कृताञ्जलिः ।
नापराधश्च कर्तव्यो वदन्त्या मम मानद ।
श्रुता मे नगरी दग्धा श्रुता मे राक्षसा हताः ।
धूम्राक्षसहिता वीराः प्रहस्तेन सहैव तु ।
भवन्तं युद्धकामं च निर्गन्तुं कृतनिश्चयम् । [35]
इति सचिन्त्य राजेन्द्र ममागमनकारणम् ।
न च युक्तं प्रमुखतः स्थातुं तस्य महात्मनः ।
रामस्य सुमहाभाग यस्य भार्या त्वया हृता ।
लक्ष्मणस्य च सौमित्रेर्यस्य नास्ति समो युधि ।
न च मानुषमात्रोऽसौ रामो दशरथात्मजः । [40]
येनैव येन वै पूर्वं बहवो राक्षसा हताः ।
चतुर्दशसहस्राणि जनस्थाननिवासिनाम् ।
खरश्च निहतः संख्ये तदा रामो न मानुषः ।
त्रिशिराश्च कबन्धश्च विराधो दण्डके हतः ।
शरेणैकेन वाली च तदा रामो न मानुषः । [45]
शङ्के चैनं महाराज मारीचस्य वधात्तदा ।
पितुश्च वचनाद्रामः प्रविष्टो दण्डकं वनम् ।
ब्रह्मचर्यव्रते युक्तः सह भ्रात्रा वनेचरः ।
तस्य भार्या जनस्थानादिहानीता पतिव्रता ।
अकारणकृतं यत्ते दोषाय समुपस्थितम् । [50]
पतिव्रतावरोधस्तु दोषमावहते महत् ।
न मह्यं रोचते युद्धमेतेषां मन्त्रिणां तथा ।
रामभार्या सती सा तु रामाय प्रतिदीयताम् ।
विभीषणेन चैवोक्तं पूर्वमेव महात्मना ।
गतस्तत्रैव चार्थं त्वां त्यक्त्वा राज्यं करिष्यति । [55]
अस्त्राणि चैव रत्नानि प्रेषयामि रघूत्तमे ।

र् (for वचनम्). $T_{2.4}$ इत्युक्त्वा राक्षसेन्द्रेण मन्दोदर्यब्रवीत्पतिं. (l. 31) D_1 विज्ञप्तिं. V_3 शृण्व (for शृणु). B_4 त्वां D_1 त्वां तु; D_4 [ऽ]हं त्वां; D_{13} त्वां तु; K (ed.) कृत्वा त्वाहं). V_3 याचे त्वां राक्षसेश्वर; T_3 यथदाव कृताञ्जलिः the post. half).—(l. 32) D_4 मापराधश्च; ed.) न हि रोषश्च (for नापराधश्च). V_3 तु (for च). B_3 D_9 मतव्यो; B_1 धर्तव्यो (for कर्तव्यो). B_3 नापराधाश्च ; D_1 नापराधोवधार्यैव (for the prior half). B_3 (for वदन्त्या).—After l. 32, K (ed.) ins.:

2* शृण्वेकमना मम वचनं राक्षसेश्वर ।

(l. 33) D_1 श्रुता मे नगर दग्ध (for the prior half). श्रुत्वा (for श्रुता).—(l. 34) K (ed.) -प्रमुखा (for हता). $D_{1.3}$ च; D_4 T_2 ते (for तु). V_3 महस्ताकम्पनेन तु; महस्तेन सह प्रिया° (for the post. half).—(l. 35) V B_3 D_9 योद्धुकाम (for युद्ध°). V_3 $D_{3.4}$ तु (for च). सर्वत युद्धकांक्षन् (for the prior half). V B_4 निर्गन्; रेकुम्, B_3 निशम्य; K (ed.) गमने (for निर्ग॰तुं).—(l. 36) रेव (for इति). $\tilde{N}_2$ reads in marg. राजेन्द्र.—After prior half of l. 36, $\tilde{N}_2$ D_9 ins.:

3* त्वां वक्तुं किंचिदागता ।
एतदेव महाराज.

[(l. 1) D_9 याचे त्वाद कृताञ्जलि°.]

याचे त्वाह कृताञ्जलिः (for the post. half).—(l. 37) योद्धुं, T_3 युद्धे (for युक्तं). D_4 न च युक्तमुख तस्य; T_3 ed.) युक्त न (K [ed.] न युक्तं) प्रमुखे स्थातुं (for the prior half). T_3 शक्यं; K (ed.) युद्धे (for स्थातुं). D_1 युक्तं, सर्वं (for तस्य). D_4 दारार्थस्य (for स्थातुं तस्य). (l. 38) V_3 च; B_4 तु (for यु). D_1 महाभाग समस्तस्य; ed.) रामस्य च महेन्द्रेण (for the prior half). B_3]विना हृता; B_4 D_{13} T_3 हृता त्वया (by transp.). (l. 39) K (ed.) राजेन्द्र (for सौमित्रेर्). D_9 नास्ति यस्य (by transp.). B_3 रणे (for युधि).—(l. 41) V_3 B_3 D_1 वै (by transp.). $\tilde{N}_2$ V_3 B_1 transp. बहवो and हता.—(l. 42) V_3 -सहस्राणां (for °णि). $\tilde{N}_2$ $D_{9.13}$ $T_{2.3}$ -निवासिनः (for °नाम्).—After the prior half of l. 43, D_3 ins.:

4* दूषणस्त्रिशिरास्तथा ।
शरैराशीविषाकारैः.

V_3 तस्मात्; B_4 तेन (for तदा). K (ed.) दूषणश्च महाबलः (for the post. half).—V_3 om. (hapl.) l. 44–45.—(l. 44) K (ed.) महाबाहुर् (for कबन्धश्च).—After the prior half of l. 44, K (ed.) ins.:

5* हतो राक्षसपुंगवः ।
कबन्धश्च महातेजा.

K (ed.) हता (for हत°).—(l. 45) B_4 मारीचश्च (for वाली च). B_4 तेन; T_3 तथा (for तदा). K (ed.) वानरेन्द्रो निपातितः (for the post. half).—(l. 46) D_2 च तु; K (ed.) चैव (for चैनं). B_3 महाबाहो, D_3 °भाग (for महाराज). $T_{2.3}$ शङ्के न मानुष राम (for the prior half). V_1 T_3 वधात्तथा; B_4 वधादहं; D_4 महात्मन° ; D_{13} वधे तदा (for वधात्तदा). D_1 मारीचमथवादहं (for the post. half).—(l. 47) D_3 स (for च). $T_{2.3}$ दण्डकावन (for °कं वनम्). K (ed.) दण्डकारण्यमाश्रित° (for the post. half).—(l. 48) $\tilde{N}_2$ V_3 -भ्राता (for भ्रात्रा). T_3 वने रत°.—(l. 49) K (ed.) त्वयानीताविजानता (for the post. half).—(l. 50) B $D_{4.11}$ अकारण D_1 कृते (for -कृतं). $\tilde{N}_2$ D_3 T_3 वधे, $B_{1.3}$ वधम्; B_4 यत्तु, D_3 T_3 तत्र (for यत्ते). D_4 T_2 दोषोदं समुपस्थितः (for the post. half).—(l. 51) $V_{1.2}$ -[अ]पराधस्; T_3 -निरोधस् (for -[अ]वरोधस्). B_1 च (for तु). D_1 आह च ते; T_3 आवादयेत् (for आवहते). V B_1 $D_{4.9.13}$ महान्; $T_{2.3}$ सदा (for महत्).—(l. 52) *Note hiatus between the two halves.* $\tilde{N}_2$ D_9 तदेव; $V_{1.3}$ B_3 D_4 न शक्यं; $T_{2.3}$ तन्मह्यं (for न मह्यं). $\tilde{N}_2$ D_9 मयैषां; T_3 यदेषां (for एतेषां). V_1 तव, D_1 अपि; D_{13} तदा (for तथा).—(l. 53) B_1 तु सा (for सती). V_3 $B_{2.3}$ D_{13} सा तु; B_3 शीघ्रं, B_4 $T_{2.3}$ सीता; D_4 सावी (for सा तु). D_1 रामभार्यां समानीय (for the prior half). D_3 राघवाय (for रामाय). B_1 $T_{2.3}$ राघवाय (B_4 °मायेन) प्रदीयताम् (for the post. half).—(l. 55) D_1 गतस् (for गतस्).

सीतां चैव महाराज सुवर्णं वाहनानि च ।
मणिमुक्ताप्रवालं च तथा रजतमेव च ।
माल्यवान्गृह्य संयातु यूपाक्षश्च तथैव च ।
अतिकायस्तथा चाय कार्याकार्यविशारदः । [60]
विभीषणो गतः पूर्वमेभिस्तत्र गवेषुवम् ।
संधिं करिष्यति व्यक्तं राघवं प्रणिपत्य तु ।
समानय मैथिलीं चास्मै प्रदास्यति विभीषणः ।
माल्यवांश्च महाकायो राक्षसानां हिते रतः ।
राघवं याच्य शिरसा संधिं कुर्वन्तु रावण । [65]
साम्नं भेदस्तथा दानं राज्ञामेतत्त्रयं शुभम् ।
अशुभं तु स्मृतं युद्धं तस्माद्युद्धं विवर्जयेत् ।
त्रिभिर्नैर्यैर्जितं मन्ये अजितं विक्रमेण तु ।
स्वजनस्य क्षयं कृत्वा पुत्रभ्रातृवधे तथा ।
सचय चात्मना गत्वा किं जितेन करिष्यसि । [70]
चञ्चला युद्धसिद्धिस्तु हन्ति वा हन्यतेऽपि वा ।
तस्माद्युद्धं न रोचेत संधिं कुरु दशानन ।
प्रणिपत्य महाबाहो राघवं प्रीतिनन्दनम् ।
दीयतामथ सा सीता सभिस्तै तेन रोचताम् ।
साम्प्रतं संशयो राजन्पुरस्य सह बान्धवैः । [75]
आत्मनो राक्षसश्रेष्ठ वर्तते नात्र संशयः ।
तस्माद्राजन्नयीप्स्येषा पुरस्यार्थे कुलस्य च ।
रक्षणीयस्त्वयात्मा वै सर्वमात्मन्यधिष्ठितम् ।

D3 तेन (for तत्र). V2 त्वां त्वरस्व, D1 वशासौ, D4 चैवासौ, D12 ते भ्राता (for वासौ त्वां). T2.3 गतस्तथा (T3 °दा) नुजो राजन्, K (ed.) स गतस्तत्र वै राजन् (for the prior half). Ñ2 D5 त्वकाला साध, V3 D2.13 तत्सहाय, V1 तामसहाय्य, D1.4 तत्सहाय, D1 त्वार्ने साध, D2 कृत्वा हास्य, T2.3 आत्मनार्थं, K (ed.) अस्मानर्थे (for त्वरस्वा राज्य). —(l. 56) B1 वरवस्त्राणि (for वस्त्राणि चैव). Ñ2 D5 प्रेषयाम, B3 D13 T2.3 प्रेषयामो (B3 °म); D4 प्रेषिष्यामि (for प्रेषयामि). D1 रघूद्वहे. V2 B4 प्रेषयिष्ये रघूत्तम (for the post. half). —(l. 57) B3.4 महाबाहो (for °राज). —(l. 58) D1 -रत्न- (for -मुक्ता-). D4 -प्रवालानि (for °लं च). D1 स्वर्णं (for तथा). D4 राजतम् (for रजतम्). D1 वा (for second च). —(l. 59) Ñ2 B1 D3 अनु, V1 om. (subm.), G (ed.) आशु (for गृह्य). B3 यूपाक्ष (for °क्षश्च). V2 B1 D3 तु (for first च). Ñ2 D5 महामते, B1 तथैव हि, T2 तथा प्रभो, T3 [प]व राक्षसः (for तथैव च). D4 विरूपाक्षश्च वीर्यवान् (for the post. half). —D4 om. l. 60–62. —(l. 60) D2 कार्ये (for चाय). —(l. 61) T2.3 तव (for तत्र). Ñ2 B3 D5 चतुर्भिस्सचिवैर्गुणैः (B2 °भि सचिवै) सह, V B1.4 पञ्चभिस्सचिवैर्गुणैः सह (V1 B3 °र्युतः) (for the post. half). —(l. 62) V1 D2 करिष्यते (for °ति). Ñ2 D5 स; V B1.3 D1 च, B3 हि (for तु). —V3 om. l. 63–65. —(l. 63) D4 अस्मै (for चास्मै). —(l. 64) Ñ2 B1 D1.3 T2.3 म(D5 T2 स)हामात्यो, D2 °बुद्धे, D4 °भागो (for महाकायो). G (ed.) माल्यवानति- वाचश्च (for the prior half). G (ed.) रता. —(l. 65) D13 प्राप्य (for याच्य). Ñ2 D5 transp. याच्य and शिरसा. D4 राघवाचाय शिरसा (for the prior half). T2.3 शान्तिं (for संधिं). D4 इच्छतु, T1 कुर्यात्तु, B3 वै नय, D3 राक्षसाः (for रावण). Ñ2 D5 सधिमेव करिष्यति (for the post. half). —G (ed.) om. l. 66–68. —(l. 66) Ñ2 V2 B1.3 D1.4.8 साम, B3 साम (for साम्नं). Ñ2 V B1-4 D5.13 T2.3 भेद (for भेदस्त). V2 तदा (for तथा). V1 रात्रयम्, B4 ज्ञानम् (for राज्ञाम्). D1.3 स्मृतं (for शुभम्). —(l. 67) D3 तद्, D1 च (for तु). Ñ2 D5 भवेद्; K (ed.) स वै (for स्मृतं). B3 अशुभं तस्य तच्छुभं, D1 कनिष्ठ सर्वतो युद्ध (for the prior half). V2 D1 T2 विवर्जेत्, D2 विसर्जयेद्, T1 परित्यजेत् (for विवर्जयेत्). —(l. 68) Note hiatus between the two halves. D4 एतैर्नैर्यैर्, T2 त्रिभिर्न्यायैर्, T3 सामाद्यैर्यैर् (for त्रिभिर्नैर्यैर्). B1 कृतं, B4 धृतं (for जितं). Ñ2 B3 त्रिभिर्नयैर्जितं मन्ये (for the prior half). V2 B3 D4.13 (all to avoid hiatus) ह्य(D13 ह्य)जितं, K (ed.) सहितं (for अजितं). Ñ2 D5 यतु, B3 D3 च (for तु). —(l. 69) V1 सु- (for स्व-). T2.3 वधं (for क्षयं). V3 भ्रातृपुत्र- (by transp.). D1 पुत्र- दार- (for पुत्रभ्रातृ-). V1 तदा (for तथा). —(l. 70) D4 समय. Ñ2 B3 D5 परम, V1.3 D1.13 T2.3 चात्मनो (for चात्मना). D1 कृत्वा (for गत्वा). Ñ2 D5 जयेन, V1 D13 पदेन, D4 राज्येन, T2 विरोध, T3 रणेन (for जितेन). B1-3 D1.3.4.8.13 करिष्यति. —(l. 71) Ñ2 V2 युधि, D5 यदि (for युद्ध). D4 -ससिद्धिर्, T2 सिद्धिर्हि, T3 बुद्धिस्तु (for सिद्धिस्तु). B3.4 D2.3 हन्यते हन्यतेऽपि वा, T2.3 हन्यते इति वा (T3 वा) पर, K (ed.) हन्यते हेतुमानपि वा (for the post. half). —(l. 72) Ñ2 D5 रोचेह, D1 सेवेत, D4 रोचे तद्, T3 कुर्वीत (for रोचेत). D4 किं तु (for कुरु). —(l. 73) Ñ2 D5 T2.3 महाबाहु (for °बाहो). Ñ2 B3 D13 प्रतिनन्दय, V1.2 प्री(V1 प्र)तिनन्दन, V2 D1 °नन्दित, D3 प्रतिनन्द्य च, D4 °वर्धन, T2.3 रघुनन्दन (for प्रीतिनन्दनम्). —(l. 74) Ñ2 V1.3 अस्य (for अथ). Ñ2 V1.3 B3 D5 सीताथ, B1 ते सीता, B3 सीतास्ते, B4 तत्सीता (for सा सीता). T2.3 सीतास्य सङ्गतमास्तां (for the prior half). Ñ2 तेन ते (by transp.), V3 तेनैव, B3 तेन हि, D4 तेनेह, D1.13 तेन च (for ते तेन). B3 रोचते. —D13 om. l. 75–76. —(l. 75) V3 B1 D5 T2.3 संशय, D4 शयन (for संशयो). T2.3 सर्वं (for राजन्). D4 सांप्रत सङ्गयाच (for the prior half). V3 स्वजनस्य च, B1 च समांधव, B4 बान्धवस्य च (for सह बान्धवैः). Ñ2 B3.4 D5 गुरु स च समांधव, V2 सपुर सहबांधव, D1 पुरस्थित- पुरस्य च, D4 पुनस्तव समांधव, D1 पुनरस्य महात्मन, T2.3 पुरे सम्बुद्धवाधव (for the post. half). —D4 om. l. 76. —(l. 76) Ñ2 D5 T2.3 आत्मना च, V1 B1.3 आत्मान (B3 °य). D4 आत्मना, G (ed.) मुच रक्ष (for आत्मनो). T1.3 रक्षसां (for राक्षस). B3 स्व च स्व राक्षसेन्द्रस्य (for the prior half). —After l. 76, L (ed.) reads l. 97–98 for the first time, repeating them in their proper place. —(l. 77) G (ed.) एतद् (for राजन्). K (ed.) [प]व (for [द]या). V1 B1.4 D1.13 च, B3 [अ]स्त, D5 [अ]थ (for [अ]र्थे). D13 शुभकर्मा (for कुलस्य च). —(l. 78) V2 B1.3 र(B4 ई)क्षणीयास्. V3 रक्षितव्यात्मा, B1.4 रक्षयात्मा; D1 स्वयं

क्षमाशीलस्तथा रामः सत्यवादी च राघवः ।
धर्मनिष्ठो महाराज शरणागतवत्सलः । [80]
कुरुते चोदितः संधिं रामो दशरथात्मजः ।
लक्ष्मणश्च महाबाहुर्नित्यं भ्रातृहिते रतः ।
प्रहस्तेन कृतं किं नु युध्यता वानरे बले ।
धूम्राक्षेण च राजेन्द्र नित्यं समरबुद्धिना ।
महाकायेन च तथा महामायेन रक्षसा । [85]
अकम्पनेन वीरेण युध्यता राक्षसेश्वर ।
तथान्यैर्युध्यमानैश्च किं कृतं वानरे बले ।
न हतो यूथपः कश्चिद्बलोद्देशोऽपि रावण ।
येषां वीर्याद्बिभेतीन्द्रः कुबेरवरुणावपि ।
यमो वैवस्वतो येषां तथान्ये देवदानवाः । [90]
येषां नास्ति समो वीर्ये ते हता वानरैर्युधि ।
न चापि वानराः शक्या हन्तुं पादपयोधिनः ।
रक्ष्यमाणास्तु रामेण सुग्रीवेण च पालिताः ।
तत्र ते रोचतां संधिः सह रामेण रावण ।
योग्यश्च राघवो मित्रं कार्तवीर्यार्जुनो यथा । [95]
मा कृथाः शौर्यमानित्वं मा कृथाः कुलसंक्षयम् ।
मा कृथाः पुरनाशं तु मा कृथाः पुत्रसंक्षयम् ।
हितं सर्वं ब्रवीम्येषा कुरुष्व वचनं मम ।

Colophon

°त्मा; D_{13} स्वमात्मा च; $T_{2.3}$ तथात्मा वै; K (ed.) तवात्मा च; G (ed.) स्वयार्थो वै (for स्वयात्मा वै). B_4 ह्यात्मनि (for आ°). V_3 $B_{1.4}$ [अ]वस्थितं; D_4 चेष्टितं (for [अ]धिष्ठितम्). —For l. 78, D_3 subst.:

6* रक्षणीयं त्वयात्मानं रक्षयस्व स्वमात्मना ।

—(l. 79) D_4 धर्म- (for क्षमा-). $\tilde{N}_2$ $V_{1.2}$ $B_{2.3}$ D_3 दृढव्रतः; V_2 च लक्ष्मणः (for च राघवः). D_4 सत्यवानोऽपि राघवः (for the post. half). —(l. 80) $\tilde{N}_2$ धर्मनिष्ठ; V_3 B_3 $D_{1.2.12}$ T_1 °निष्ठो; D_4 °रूपो (for धर्मनिष्ठो). B_1 महाराजः; D_1 °सत्त्वः (for °राज). —D_{13} transp. l. 81 and l. 82. —(l. 81) $V_{1.2}$ $B_{2.3}$ मुदितः; V_3 सर्वथा; $B_{1.4}$ नोदितः; $T_{2.3}$ याचितः (for चोदितः). D_3 कुरु तेनादितः संधिं; D_4 कुरुतेऽगदतो सर्व रक्षि (corrupt) (for the prior half). D_3 रामेण सह रावण (for the post. half). —(l. 82) K (ed.) महाबाहो (for °बाहुः). —V_3 om. l. 83. —(l. 83) B_4 प्रग्रहणं (for प्रहस्तेन). $V_{1.3}$ B_4 $D_{2.4.9.12}$ T_3 तु (for नु). B_1 (m. also as above).4 D_3 राक्षसे; $D_{1.3}$ रक्षसा (for वानरे). D_4 युध्यता राक्षसेश्वर (for the post. half). —B_2 om. (hapl.) l. 84–87. —(l. 84) B_1 हि (for च). K (ed.) राजेन्द्र. $V_{1.3}$ D_{11} -गृध्नुना; $B_{3.4}$ D_3 -गृद्धिना; D_1 -योधिना; $T_{2.3}$ -गृध्नुना (for -बुद्धिना). —After l. 84, T_2 ins.:

7* वज्रदंष्ट्रेण शूरेण तव तुल्यबलेन च ।

—D_3 om. l. 85. —(l. 85) $\tilde{N}_2$ D_9 बहु (D₁ वज्र)दंष्ट्रेण (for महाकायेन). $V_{2.3}$ D_1 transp. महाकायेन and महामायेन. —V_3 om. l. 86 —(l. 86) B_4 राक्षसे बले (for °श्वर). —(l. 87) D_1 इत्येवमेव (for युध्यमानैश्च). B_4 किं कृतं (for किं कृतं). T_3 वानरं बलं; K (ed.) राक्षसैर्बले (for वानरे बले). —(l. 88) T_3 स (for न). D_4 निहताः यूथपाः केचित् (for the prior half). $\tilde{N}_2$ बलोद्देशोऽपि; $V_{1.3}$ $B_{2.3}$ D_3 °क्षोभि; V_2 B_1 °शेन (for बलोद्देशोऽपि). $V_{1.3}$ वानरः. —D_4 om. (hapl.) l. 89–94. —(l. 89) T_2 यथा; K (ed.) तेषां. B_1 वाक्यात् (for वीर्यात्). T_3 बिभेद् (for बिभेति). D_1 [इ]व (for [इ]न्द्रः). —V_3 om. l. 90–91. —(l. 90) D_3 यदो (meta.) (for यमो). $T_{2.3}$ च विश्वतो (for वैवस्वतो). D_3 तेषां; D_1 तेषु (for येषां). —(l. 91) T_3 यथा (for येषां). $V_{1.3}$ B $D_{1.3.11}$ $T_{2.3}$ समो (for समा). —(l. 92) T_2 राक्षसैः (for वानराः). $\tilde{N}_2$ V_3 D_9 जेतुं (for हन्तुं). V_1 शक्यपयोधिभिः. —(l. 93) $V_{1.2}$ $B_{1.3}$ रक्षमाणं (for रक्ष्यमाणास्). $\tilde{N}_2$ D_9 च (for तु). V_3 महात्मना (for च पालिताः). —For l. 93, V_2 subst.:

8* अजेया वानरास्ते तु रामसुग्रीवपालिताः ।

—(l. 94) V_3 $T_{2.3}$ अथ; D_3 तेन (for तत्र). B_4 मे (for ते). B_1 T_3 रोचते. $\tilde{N}_2$ सरामेण (subm.) (for सह रामेण). —G (ed.) om. l. 95. —(l. 95) B_1 तु (for च). D_{13} [ऽ]प्येवं; $T_{2.3}$ मैत्रे (for मित्रं). V B_1 $D_{1.4.12}$ कार्तवीर्यो. —(l. 96) $V_{1.2}$ B_2 सौम्य मानित्वं; V_3 सौम्य स्वं क्रोधं; B_1 पुरनाशं तु; B_3 सैन्य°; B_4 मूर्खमात्मानं; D_3 गोत्र°; D_4 सौम्य युद्धं च; D_{13} सुचिर°; $T_{2.3}$ कुरुते नित्यं; L (ed.) मोघ° (for शौर्यमानित्वं). —$V_{1.3}$ om. (hapl.) from the post. half of l. 96 up to the prior half of l. 97. —B_1 om. l. 97–98. $\tilde{N}_2$ V_2 $B_{2.3}$ $D_{3.9.12}$ om. (hapl.) l. 97. —(l. 97) L (ed.) (first time) सर्व-, (second time) गुरु- (for पुर-). B_4 D_3 च; $T_{2.3}$ त्वं (for तु). B_1 बल- (for पुत्र-). D_1 -नाशनं. —(l. 98) L (ed.) (first time) तव (for हितं). $\tilde{N}_2$ $D_{3.9}$ L (ed., first time) सत्यं; V_3 शीघ्रं; $T_{2.3}$ राजन् (for सर्वं). B_4 D_3 [ए]तत्; K (ed.) [ए]षां (for [ए]षा). —After l. 98, D_3 ins.:

9* इत्युक्त्वा सा महादेवी पुण्या मन्दोदरी तथा ।
स्थिता च मौनमाश्रित्य पत्युः पादाविवेक्षती ।
स्वामिभक्तं विशेषेण राघवेण महात्मना ।
मनुष्यरूपो भगवान्नारायणो न संशयः ।
हेलयानेन रामेण शतयोजनविस्तृतः । [5]
बद्धः सागरमध्ये यैः दृश्यते पूरितोऽद्य वै ।

—Thereafter D_3 ins.; $\tilde{N}_1$ V B_{2-4} $D_{1.4.8.12}$ $T_{2.3}$ ins. after l. 98; while B_1 ins. after l. 96 (due to omission) an addl. colophon:

[*Kāṇḍa name*: $\tilde{N}_2$ V_2 $B_{1.3.4}$ $D_{4.13}$ लंकाकांडे. —*Sarga name*: $\tilde{N}_2$ B_3 मंदोदरीसंवादः (B₂ °विलापः): V $B_{1.2.4}$ $D_{1.2.8.13}$ मंदोदरीवाक्यं; D_1 मयतनयावाक्यं. —*Sarga no.* (figures, words or both): V_3 B_2 $D_{4.13}$ om.; $\tilde{N}_2$ V_2 $B_{3.4}$ $D_{4.9}$ 35; V_1 D_1 36; B_1 33; T_3 62; T_2 63; K (ed.) [षष्ठितः] 1.]

तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा प्रियाया राक्षसेश्वरः ।
दीर्घमुष्णं च निश्वस्य निरीक्ष्य च सभाजद । [100]
हस्तं मन्दोदरीं गृह्य वाक्यमेतदुवाच ह ।
त्वयाद्य हितकाङ्क्षिण्या वचो यदभिभाषितम् ।
न तन्मनसि मे देवि प्रविवेशाश्रिय प्रिये ।
देवाञ्जित्वा रणे पूर्वं ससुरासुरमानवान् ।
प्रणमे मानुषं कस्माद्वानरान्यं समाश्रितं । [105]
प्रणम्य रामं काकुत्स्थं किं वक्ष्ये सर्वदेवता ।
कीदृशं वा भवेन्मह्यं जीवितं हतचेतसः ।
हत्वा तस्य पुरा भार्यां मानं कृत्वा सुदारुणम् ।
राक्षसान्वानरविता तु लङ्का समीक्ष्य सर्वतः ।
रावणः प्रणमे कस्माद्धीनवीर्यं इवाबलः । [110]

जानामि सीतां धरणीप्रसूतां
जानामि रामं मधुसूदनं च ।
एतद्विजानाम्यहमस्य वध्य
स्तथापि साधे न करोम्यनेन ।
रावणः प्रणमश्चाद्य कथं जीवितुमुत्सहे । [115]
एष मे सहजो भावो नित्यं मनसि तिष्ठति ।
अपि भज्ये तदा देवि न नमेयं तु कस्यचित् ।
त्रैलोक्ये स पुमान्नास्ति यो मया न जितो रणे ।
देवानां च मखं हत्वा देवराजो मया जितः ।
रावणः प्रणमे कस्मात्पूज्यः स्थित्वा तु देहिनाम् । [120]
मा कृथा हृदि संतापं सन्निधिष्ये सुचिस्मिते ।
हनिष्ये राघवं चैव लक्ष्मणं वानरांश्च तान् ।

—(l 99) V2 3 B3 4 राक्षसाधिप (for °सेश्वर) —(l. 100) V2 3 D3 13 T3 उष्णं दीर्घं (by transp) D4 तूष्णीं कृत्वा (for दीर्घमुष्णं) B3 D5 T3 विनिश्वस्य D1 2.3 13 च नि श्वस्य T1 सन्नि रीक्ष्य (for निरीक्ष्य च) —(l 102) B1 हि, D4 T1 2 तु K (ed) न (for [अ]द्य) D1 -कामिन्या (for -काङ्क्षिण्या) B4 D1 वाचा यद्, D4 वचो सद्, T2 3 यद्वचो (by transp) (for वचो यद्) B1 4 D1 2.13 T2 3 तु D4 चापि (for अभि) —(l 103) B4 वक्षसि (for मनसि) Ñ1 D3 13 प्रावक्षति, T1 प्रविशेद् (for प्रविवेश) V3 D1 2 4 T3 प्रिय (for [अ]प्रिय) —(l 104) D4 कृत्वा, D13 क्षिप्त्वा (for जित्वा) T1 2 सर्वान् (for पूर्वं) D1 transp जित्वा and पूर्वं B4 सयक्ष (for ससुर°) D4 T3 -दानवान्, K (ed) -मानुषान् (for मानवान्) Ñ1 V B2 3 D2 4 अ(V1 स)सुरोरगदानवान् (D4 °किंनरान्) (for the post half) —(l 105) K (ed) राम (for कस्माद्) V1 T1 वानरे व (T3 च) (for वानरान्य) B1 समाश्रय, D1 समन्वित D4 वानरान्वा तदाश्रितान् D13 वानरैर्दे समावृत° (for the post half) —(l 106) D4 मानुषं रामं (for रामं काकुत्स्थं) B3 om वक्ष्ये V3 किं नु वक्ष्यति देवता (for the post half) —(l 107) D1 मामवेन् (for वा भवेन्) T1 मेव (for मह्य) V1 च महात्मनो B1 हतचेतसो B3 हि हतौजस, D1 2 3 T2 3 ह(T2 3 हृ)तौजसः D4 हतचेतसं G (ed) °चेतसे (for हतचेतसः) —V1 om l 108-109 —(l 108) Ñ1 कृत्वा, V3 D3 हत्वा (for हत्वा) T3 तदा (for पुरा) T2 3 भाग (for मान) D1 धृत्वा (for कृत्वा) —(l 109) B1 राक्षसैः (for °सान्). K (ed) मारयित्वा (for घात°) Ñ1 V1 B4 D1 2 3 T2 3 च (for तु) Ñ1 D3 13 समग्र (for °त°) —(l 110) Ñ2 V1 B1 D2 3 मानुषं (for रावणः) D1 2 हत (for हीन) V1 B3 4 D13 इवाबलः D4 °बल, K (ed) °पर (for °बल) V3 हीनवीर्यस्य रावण, T1 वीर्यहीन इवाबलः T3 हीनवीर्यपराक्रम (for the post half) —D1 2 13 T2 3 om while G (ed) reads within brackets l 111-114 —(l 111) Ñ1 D4 धरणि, V1 2 B3 4 5 धवल (for धरणी) —(l 113) V1 2 हि, D2 4 च (for हि) B4 मम च आमि रावण रुपदम्, —(l. 115) Ñ1 D1 13 T3 प्रणमित्वा, B2 प्रणमे न, T3 प्रणिपत्य (for प्रणमश्च) V1 देवि, V3 D3 चाह D4 नाह (for चाह) V1 2 B1 जीवितम्, V3 जीवनम् (for जीवितुम्) —After l 115 Ñ1 D1 ins.

20* येषां रक्षःसहस्राणां नित्यं मध्येऽस्मि विश्रितः ।
तेषां मध्ये कथं स्यात्तु प्रह्वो वानरवत्परः ।
तस्मादेतदुत्सृज्य राक्षसानां स्थितस्य मे ।

[(l 1) Ñ1 मध्ये (for मध्ये) —(l 2) Ñ1 illeg for the post half]

—Thereafter Ñ1 D1 read l. 117 for the first time, repeating it in its proper place

—Ñ1 repeats consecutively l 116-117 —(l 116) Ñ1 (both times) V3 D2 4 दोषो (for भावो) Ñ1 (both times) V3 T3 विहित, V1 2 B3 निहित B1 4 [अ]विहित. B2 निहित D1 13 विहित D4 वेष्टित, K (ed) वर्तते (for तिष्ठति) —(l 117) Ñ1 D1 (both first time) भविष्यन्ते B1 K (ed) अ(B1 य)थिभज्ज B2 अपि मद्ये D13 अविद्ध (for अपि भज्ये) D13 सभां (for तदा) D4 अपि प्राणान्तमापन्नो, D4 प्रणमेयमहं देवि T3 विभज्ये रावणः सेत्स्ये (for the prior half) D1 हि, D4 च D13 तु (for तु) V3 नमस्यामि B2 नमेयस्तु (for नमेय तु) B4 अपि चेद ***** न नमे यस्य कस्यचित्, T2 अपि द्विधा च भज्येय प्रणमे यस्य न कस्यचि.
—After l 117, D1 ins.

21* न भुनक्ति ततो येन शिरश्छेदाय मानुषी ।
प्रविशत्पुरीं सीता स कथं मानवे वरे ।

—(l 118) D1 त्रैलोक्येषु (for °क्ये स) —D4 om l 119 121 —(l 119) D1.2.13 T2 3 देवानां (for देवानां च) V1 जितो रणे (for मया जितः) —(l 120) B3 D3 च देहिनां D1 दशाननः —(l 121) V1 देवि (for हृदि) Ñ1 D4 विजयिष्ये B1 संनयिष्ये, D1 जेष्ये हं, D3 संनिविष्ये, D13 संजेष्ये, T2 3 दुर्विक्षेपि K (ed) हनिष्ये (for संनविष्ये) T3 सुखितः —(l 122) T3 4 लक्ष्मणं (for चैव) V3 चैव वानरान्, D13 वानरांस्तथा, T3 च महाबलं (for वानरांश्च तान्). —(l 123) B1 तथा B3 D13 T3 हनिष्यामि (for हनि°). —D1 om (hapl.) from the post. half up to the

सुग्रीवं च वधिष्यामि हनूमन्तं च वानरम् ।
न तु साधं करिष्यामि राघवेण सहैव तु ।
वैदेहीं नार्पयिष्यामि राघवस्य भयादहम् । [125]
साम्प्रतं न च संधिं तु करिष्यति स राघवः ।
सागरं सुमहद्बद्ध्वा दृष्ट्वा लङ्कां सकाननाम् ।
राक्षसान्प्रवरान्दृष्ट्वा संधिं कुर्यात्कथं प्रिये ।
न त्वहं संधिमिच्छामि कदाचिदपि भाविनि ।
गच्छ त्वं भव विस्रब्धा सर्वमेतत्सुखोदयम् । [130]
मा कृथा हृदि संतापमहं यास्ये रणाजिरम् ।
अथ सर्वान्हनिष्यामि शत्रून्समरमूर्धनि ।
पुत्राश्च ते महावीर्या मेघनादपुरोगमाः ।
न तेषां मुच्यते कश्चिदपि मृत्युर्वरानने ।
अन्तःपुराय गच्छ त्वं सुखिनी भव सत्कृता । [135]
एवमुक्त्वा परिष्वज्य भार्यां प्रीतमना इव ।
प्रविवेश तदा देवी स्वयं च भवनं शुभम् ।
चिन्तयामास तद्घोरं विग्रहं समुपस्थितम् ।
रावणस्तु ततो वाक्यं राक्षसानिदमब्रवीत् ।
कल्प्यतां मे रथः शीघ्रं क्षिप्रमानीयतां ततः । [140]
अद्य क्रोधं विमोक्ष्यामि निगूढं हृदयेशयम् ।
देवासुरे यथा पूर्वं रुद्रेण निहतेऽन्धके ।
चिरकालेप्सितं ह्यतयुद्धं मे राघवेण ह ।
अद्य तूणीशया बाणा निर्मुक्ता इव पन्नगाः ।
रामं समभिधावन्तु विषाग्निप्रतिमाः शिताः । [145]
सुतेजसैः स्वर्णपुङ्खैस्तैलधौतैर्हिरण्मयैः ।
शरैरादीपयिष्येऽहमुल्काभिरिव कुञ्जरम् ।
वानरान्सुबहून्युद्धे राघवेण प्रचोदितान् ।

prior half of l 125 B4 विभीषणं (for च वानरम्) —(l 124) V2 B2 च (for first तु) —D3 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 125 T1 वै (for second तु) —(l 125) V1 B2 अपि (for अहम्) —(l 126) B1 T2 च न, B1 D1 13 न तु T3 तु न (for न च) B4 D1 T2 3 च D4 वै (for तु) B4 पतमिष्यति (for करिष्यति स) —(l 127) B1 समुद्रं (for सागरं) D1 4 T2 तु (T2 च) महद् (for सुमहद्) N2 D2 सेतुना सागरं तीर्त्वा (for the prior half) V2 (m) प्राप्य D2 लब्ध्वा (for दृष्ट्वा) D4 lacuna K (ed) अरण्यानीं (for लङ्कां सका°) —(l 128) V1 B2 3 T2 राक्षस (for °सान्) D4 कुर्यां (for कुर्यात्) —(l 129) N1 B1 तु (for तु) T2 3 न चाहं संधिमिच्छामि (for the prior half) B1 D1 2 T2 3 मानिनि (for भाविनि) D4 स कदाचिद्विभाविनि (for the post half) —(l 130) D1 एव (for भव) T2 शुभोदय B4 सर्वलोकमयादपि (for the post half) —(l 131) B2 रणाजिरे (for °रम्) —(l 132) T2 प्राप्य (for अथ) K (ed) वधिष्यामि (for हनि°) —(l 133) N2 D4 5 13 च मे, B4 ते तु (for च ते) T2 सपुत्राश्च (for पुत्राश्च ते) T2 3 पुरस्सराः (for पुरोगमाः) —(l 134) T1 मृत्युं (for कश्चिद्) V1 D3 T1 अथ, B1 कथं B2 om (for अपि) D1 मृत्योर् (for मृत्युर्) —(l 135) T2 अन्तःपुराणि D3 transp भव and सत्कृता —B1 om from l 136 up to colophon —(l 136) D4 एवमुक्त्वा V1 2 B2 D2 प्रीतिमना B1 (after corr as above) D1 2 प्रियमना (for प्रीत°) D4 ययौ विमना स्व (for the post half) —Aft el 136 D1 3 T2 3 ins

12* अनुजज्ञे महावीर्यो गोमुखानो दशाननः ।

[D13 स समक्षे (for अनुजज्ञे)]

—(l 137) B3 ततो, T2 3 च सा (for तदा) N2 D2 T2 3 भवेव D1 स्वयं सा D4 स्वकं च (for स्वयं च) D3 गृहं (for भवनं) —(l 138) T2 3 चिन्तयाना तु V1 D1 4 T2 3 ततो (for तद्) D1 4 समुपस्थिता —(l 139) K (ed) तदा (for ततो) —(l 140) B1 तु (for मे) B1 D2 T2 3 त्व (for त्वं) D2 शीघ्रम् (for क्षिप्रम्) D1 आनीयन् N2 D2 13 T2 3 धनुः, D1 [अ]तिक D4 इति (for ततः) —(l 141) V2 D1 2 कोपं (for क्रोधं) T1 निगूढं (for नि°) B1 हृदि संस्थितं D4 11 हृदये(D4 °य)स्थितं (for हृदयेशयम्) K (ed) गूढं हृद्यन्तरेशयम् (for the post half) —B2 repeats consecutively l 142 —(l 142) B2 (first time) देवासुरे T2 देवासुर, K (ed) देवाहवे (for देवासुरे) V2 देवैरेव D1 2 स्कन्देन (for रुद्रेण) N2 D2 निहतोऽन्धकः D1 2 13 निहताधिके D2 निहतेऽसुरे (for निहतेऽन्धके) B1 2 (second time) देवता निहता युधि (for the post half) —After l 142 B1 ins while B2 ins after l 142 (r)

13* मया वीरेण महता देवराजश्च निर्जितः ।

—B1 om l 143 —(l 143) V1 चिरेण V2 T2 [अ]पीडं (for [ई]प्सितं) D4 मेघ (for ह्येतद्) B1 2 D2 13 चिरकाले हि (B2 D13 चि)त ह्येतद्(B1 °द) (for the prior half) D3 transp ह्येतद् and युद्ध D1 वै (for मे) N2 V2 B2 D1 3 च V1 T2 3 तु B2 D13 हि (for ह) —(l 144) B1 2 लक्ष्मणं मया D4 तूणात्तु मे (for तूणीशया) K (ed) विमुक्ता (for निर्मुक्ता) V2 शरा (for इव) B2 अद्यतस्तीव्र सायकाः (for the post half) —(l 145) B2 T2 धावन्ति (for °धावन्तु) D4 प्रतिमाः शिताः V2 (with hiatus) उल्काभिरिव कुञ्जरं D4 वर्षाग्निप्रतिमा शराः (for the post half) —For l 145 B1 2 subst

14* वानरानभिधावन्तु ह्याकाशात्पिशितगृध्नवान् ।

—(l 146) V1 2 B2 3 D13 सुतेजितैः B1 सुतेजसैः, D1 सुतेजोभिः (for सुतेजसैः) T2 सुवर्ण (for स्वर्ण) N2 D2 स्वर्णपुङ्खैश्च संयुतैः, T2 सुरूपैः स्वर्णपुङ्खैस्तैः (for the prior half) B2 D2 म(D4 तै)लधौतैः D13 शितैः; K (ed) ग्रन्थ° (for तैलधौतैः) V2 अग्निभैः —(l 147) V1 आदीपयिष्येऽहम् B1 (with hiatus) आ[दी]पयेयेन D1 2 11 T2 3 आदीपयाम्येतान् (for आदीपयिष्येऽहम्) B1 एतैर्दीपयिष्येऽहम् (for the prior half) —G (ed) om l 148–149 —(l 148) D1 तु (for सु) D1 युद्ध (for युद्धे) V1 K (ed) वानरान् ; D1 युद्धराजाः (for राघवेन) N2 illeg D1 2 3 प्रचोदितान्.

महाजवान्हनिष्यामि मम पार्श्वमुपागतान् ।

Colophon

31

After 6 51 1 Ñ1 D9 ins

कोऽसौ रामो महातेजा कस्य पुत्रश्च राघव ।
कस्य वै लक्ष्मणो नाम किं वा सुग्रीवसंभवम् ।
एतत्कथय मे क्षिप्रं सामपूर्वेण रावण ।
कं राक्षसा हता युद्धे वानरैर्भीमविक्रमैः ।
विभीषणं च राजेन्द्र न पश्याम्यहमागतम् । [5]
स कृत्स्नतिबल शूरो निशेषजनवल्लभ ।
वानरैन हतो युद्धे मम भ्राता विभीषण ।
इत्युक्त कुम्भकर्णेन प्रत्युवाचाथ रावण ।
राजा दशरथो नाम बभूव भुवि विश्रुत ।
तस्य वै राघव पुत्र सर्वशास्त्रविशारद । [10]
स कस्मिंश्चित्तु कार्ये पित्रा निर्वासितो वनम् ।
तस्य वै लक्ष्मणो नाम भ्राता ह्यनुजगाम वम् ।
स्वसुर्मे तेन रामेण भ्रात्रोऽस्य गौरवात् ।
लक्ष्मण च समादिश्य कर्णनासा प्रचिच्छिद ।
चतुर्दशसहस्राणि तयोर्भ्रातृ खरदूषणौ । [15]
हता येकेन रामेण मानुषेण पदातिना ।
तस्य भार्या समानीता सीता नाम सुमध्यमा ।
तत समभवत्सख्य सुग्रीवस्य च तस्य च ।
रामेण वालिनं हत्वा सुग्रीवो ह्यभिषेचित ।
तत सुग्रीववचनाद्वानरा लघुविक्रमा । [20]
गता सर्व दश दिशो मार्गमाणाश्च जानकीम् ।
ते स्वप्राप्यैव सुग्रीवं प्रत्याजग्मु कपीश्वरा ।
ततस्तु हनुमानाम सुग्रीवसचिवो बली ।
शतयोजनविस्तीर्णं ततार वरुणालयम् ।
राक्षसीं सिंहिकां चैव क्षिप्रं प्राणैर्व्ययोजयत् । [25]
राक्षसान्सुबहून्हत्वा दग्ध्वा लङ्कां च वानर ।
कथयामास सीतायै प्रवृत्तिं राघवस्य च ।
तेनैव नगरी लङ्का परिक्षिप्ता समन्तत ।
तत सीतां समाभाष्य प्रवृत्तिं चोपलभ्य स ।
गत्वा तु राघवाभ्याश कथयामास वीर्यवान् । [30]
तच्छ्रुत्वा राघवो रामो बलेन महता वृत ।
आजगाम महातेजा सुग्रीवसहितो बली ।
सन्निविष्ट समुद्रस्य तीरमासाद्य चोत्तरम् ।
तच्छ्रुत्वा राघवायोग वानराणां महद्बलम् ।
विभीषणनाहमुक्त सीता निर्यात्यतामिति । [35]
अह परुषितस्तेन भ्रातृत्वे च विधिषम् ।
राघवश्च रिपुन्यर्थं सस्तुतो मेऽनुजोऽभवत ।
ततो मयोक्तो निर्भर्त्स्य तूर्णी तिष्ठत्यसौ पुन ।
निहताश्च यदा वीर क्रोधनात्यन्तमूर्छित ।
रावणं शरणं प्राप्तश्चतुर्भि सचिवै सह । [40]
लङ्कैश्वर्यं ततस्तस्मै राघवेण प्रतिश्रुतम् ।
बद्ध्वा तु सागरे सेतुं ततस्त वरुणालयम् ।
समुत्तीर्य महातेजा सह वानरसेनया ।
रुद्धा च नगरी लङ्का वानरैर्भीमविक्रमै ।
राक्षसा ये च मुख्या मे हतास्ते युधि वानरै । [45]
धूम्राक्षो निहतो वीर प्रहस्तश्च निशाचर ।
अकम्पनो महावीर्यो वज्रदंष्ट्रस्तथैव च ।
अ य च बहवो योधा वानरैर्युधि पातिता ।
एवं ज्ञात्वा महाभाग रामाद्भयमुपस्थितम् ।
त्रायस्व तस्माद्भद्रं ते यद्यस्ति मयि सौहृदम् । [50]
एतच्छ्रुत्वा कुम्भकर्णो रावणं वाक्यमब्रवीत् ।
सीतामानयता राजन्त्वया लोभेन कृतम् ।
यदा रक्ष सहस्राणि सखराणि चतुर्दश ।
हतान्येकेन रामेण पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ।
एवं किं भवता रक्षो न श्रुतो बीभेवा प्रभो [55]
इदं वाक्यमनुप्राप्त मन्दोदरीवचो ध्रुवम् ।
नूनं स भगवान्देव पद्मनाभोऽसुरान्तकृत् ।
रामरूपमिदं कृत्वा विष्णुर्ग्रसति राक्षसान् ।

V1 2 B1 3 D1 राघवो सर्वशास्त्रविशारद् T2.3 सर्वज्ञो सर्वचोदित (for the post half) —V2 om l 14g —(l 14g) V1 ममानुज्ञानतिक्रम्य V2 D6 ममानुयान्निमि क्रोशात् B1 D4 ममानुयातादि(D4 °न तिथि)क्रोशात् B4 ममाज्ञामतिक्रान्तान् (subm) D5 ममन्त्राणि विक्रान्तान् D12 ममानुगे हि विक्रान्तो K(ed) यान् मयाभि विक्रान्तान् (for the prior half) V1 D12 वरानौ (D16 °त) D4 उपस्थितान् (for उपागतान्) —For l 14g D1 subst

15* सर्वाननुचैरैस्तदा पार्श्वमुपागतान् ।

while T2.3 subst D13 ins after l 14g

16* मां न जानाति शत्रुघ्नस्तेन मरणेनागत ।

[D 2 मे (for मां) and चोद्गमुपागत (for महाजवान्°)]

Colophon B1 3 D7 T3 om —*Kāṇḍa name* Ñ1 V1 D4.12 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* N1 V B1 D1 3 4.12 रावणवाक्यं(V2 °**) —*Sarga no* (figures words or both) V2 B2 D12 om Ñ2 V1 D1 36 V1 D3 37 B1 26 T3 63 K(ed) (प्रक्षि) 2 G(ed) 34 —After colophon B1 repeats 1–3 5–6 (followed by 951*) of *Sarga* 6 4

31

[Ñ1 variants, —(l 11) illeg *from the post half up to the prior half of* l 13 —(l 26) दग्ध (for दग्ध्वा) —(l 31) हस्तु (for तच्छ्रुत्वा)]

32

After 1117*, Ś Ñ2 V B2 3 D1-4 8 9 11 13 T2 3 ins

यदर्थं तु पुरा सौम्य नारदाच्छ्रुतवानहम् ।
षण्मासादहमुत्थाय लब्धित्वा भक्ष्यमुत्तमम् ।
न च तृप्तोऽस्मि राजेन्द्र ततोऽहं प्रस्थितो वनम् ।
बहूनि भक्षयित्वाहं सत्त्वानि विविधानि च ।
भुक्त्वा प्रणयनं कृत्वा शिलातलमुपाविशम् । [5]
शिलातलस्थोऽपश्यं तं नारदं संशितव्रतम् ।
आकाशेन द्रुतं यान्तं मां दृष्ट्वा स व्यतिष्ठत ।
अवतीर्णश्च सहसा मया चैवाभिवादितः ।
उपविष्टः शिलायां तु ततोऽहं तमथाब्रुवम् ।
कुत आगम्यते ब्रह्मन्कुतो वा प्रतिगम्यते । [10]
एवमुक्तो महाराज नारदो मामुवाच ह ।
देवानामालयं मेरुं गतोऽहं देवसंसदि ।
युष्मत्तो भयभीतानां समानस्तत्र सर्वशौ ।
तत्र ब्रह्मा च रुद्रश्च विष्णुश्च जगतः वरः ।
देवराजो महेन्द्रश्च लोकसाक्षी च पावकः । [15]
मरुतो वसवश्चैव चन्द्रादित्यौ ग्रहास्तथा ।
गन्धर्वा गुह्यकाश्चैव ऋषयो गरुडोरगाः ।
मत्र ममन्त्रिरे तत्र वधं रक्षःकुलस्य त ।
देवराजो निबद्धश्च यम सख्ये पराजित ।
जितौ तु सबलौ सख्ये कुबेरवरुणावपि । [20]
चन्द्रादित्यौ वशं नीतौ त्रैलोक्यं सचराचरम् ।
यज्ञा विध्वंसिता सर्वे धर्मिष्ठाश्च हता नृपाः ।
देवोद्यानानि भग्नानि स्त्रियो नीता यथेष्टत ।
रक्षसा तेन रौद्रेण रावणेन बलीयसा ।
ब्रह्मणो वरदानेन गर्वितेन सुरोत्तमाः । [25]
इत्युवाच ततो देवान्सर्वान्देवपुरोहितः ।
चिन्तयध्वं वधोपायं रावणस्य दुरात्मनः ।
एवमुक्ते तु वचने ब्रह्मा देवानुवाच ह ।
अवध्यस्त्व मया दत्त देवदैत्यैश्च रक्षसः ।
मानुषेभ्यो भयं तस्य वानरेभ्यश्च देवताः । [30]
सुरासुरसमूहेऽपि वधस्तस्य न विद्यते ।
तस्मादेष हरिर्देवः पद्मनाभस्त्रिविक्रमः ।

32

V2 missing up to l 12 (cf v l 6 51 15) B2 reads l 1 51 twice except l 41 V2 illeg for l 1-2 —(l 1) Ś1 D1 8 9 1 यस् (for यद्) —(l 2) Note hiatus between the two halves D2 उत्थितो राजन् (for अहमुत्थाय) Ś Ñ2 D8 9 13 (to avoid hiatus) अशि वा (for लब्धित्वा) —(l 3) D13 नैव D9 तदाह विस्मितोऽभव (for the post half) —(l 4) N1 V1 3 B2(first time) D1 11 13 वै (for च) —(l 5) V2 B2 3(both times) तुष्ट (for भुक्त्वा) Ś V1 D8 13 प्रणायन, D1 प्रतपण (for प्रणयन) D9 T2 3 कुसुमापनय कृत्वा (for the prior half) D2 शिलायां सम् —(l 6) T2,3 पश्यामि (for ऽपश्य त) D1 शिलातलस्थ पश्यन (for the prior half) Ś D2 12 मुनिसत्तम D3,4 शशिसप्रभ (for संशितव्रतम्) D1 शिलातलोपविष्टेन द्रुतमाकाशगो मुनि —(l 7) D1 दृष्टो दृष्ट्वा सजानो D9 आकाशेनस्थित यात (for the prior half) N2 D9 T2 3 न(N2 तु) विद्रु(N2 °ष्ठि)त B2 (second time) व्यतिष्ठत D1 तु नारद D8 13 स्वधिष्ठित (D13 °त) (for व्यतिष्ठत) Ś D8 13 मा तु(Ś2 च) दृष्ट्वा स च स्थित (L[ed] तु स्थित) B2(first time) दृष्ट्वा मां स तु विष्ठित , D2 3 मां च दृष्ट्वा समु(D4 स तू)स्थित (for the post half) —(l 8) D13 वै च (for चैव) D2 [अ]भिवन्दित T2 3 स मया चैव भाषित (for the post half) —(l 9) N2 B2(second time) D9 13 T2 3 उपविष्ट V1 D4 च (for तु) —(l 10) V2 illeg for the prior half D9 T2 3 आगमन (for °म्यते) D9 प्रतिगच्छसि —V2 om l 11 —(l 11) B2 3 (both times) मया राजन् (for महाराज) —(l 12) D1 देवताग्र., D1 °स्यन D13 T2 3 °संसद (for देवसंसदि) —(l 13) D1 युष्माक D13 युष्मद्भयो (for युष्मत्तो)

V1 B2(second time) समता (for सर्वशौ) —(l 14) B2(second time) तता D2 4 ननु (for तत्र) B2 D1 transp रुद्रश् and विष्णुश् —(l 15) D9 [इ]व (for second च) —(l 16) V1 B2 3(first time) मारुतो —(l 17) V2 D1 वरुणो कश्यपेरगा (metri causa) (for the post half) —(l 18) Ñ2 D13 प्रचक्रिरे, V2 B2 (second time) D2 समत्रिरे D3 च मत्रिरे (for ममन्त्रिरे) D9 T2 3 समयाचक्रिरे तत्र (for the prior half) T2 चास्य, T3 वास्य (for रक्ष) Ś V2 D2 4 8 T3 च D13 T2 व (for ते) D9 वधार्थं रावणस्य च (for the post half) —(l 19) D1 om from निबद्धश् up to l 20 D3 [S]पि बद्धश् Ñ2 V1 2 B2 3(both times) D9 13 T2 3 तु (for च) V2 illeg L(ed) येन सख्ये (for यम सख्ये) —V2 om l 20 —(l 20) D8 क्षितौ T3 एतौ (for जितौ) N2 च B2 (second time) तौ (for तु) B1 T3 सबले(T3 °ल) T2 3 उभौ (for अपि) —(l 21) V1 B2(second time) D2 4 वशो (for वश) N2 च (for स) —(l 22) T2 च (for वि) D3 येन (for सर्वे) D8 नृपा हता (by transp) D4 महानृपा D1 T2 3 धर्मिष्ठा बहवो हता (for the post half) —(l 23) D1 (marg) नीतानि (for भग्नानि) D3 यथेच्छया —(l 26) B2(second time) प्रत्युवाच, D2 इत्युक्त्वा च (for इत्युवाच) D2 T2 3 सर्व (for सर्वान्) D9 व स D13 सर्व (for देव) —Ś2 om l 27-30 —(l 27) D1 T2 3 चिन्तयतु(T3 °यित्वा) (for चिन्तयध्व) —(l 28) D1 T2 3 रक्षसो रावणस्य च (for the post half) —(l 28) V2 वचन (for वचने) —(l 29) Ś1 D2,13 महाबल (for मया दत्त) Ś1 V2 D8 13 दैत्यैर् (for देव) N2 D13 दैत्यैस्तु B2 देवद्र D1 -नाग (for दैत्यैश्च) V1 B2(first time) -राक्षसै V2 दैत्यैश्चास्य राक्षस B2 (second time) देवदैत्यैरयक्षां,

पुत्रो दशरथस्यास्तु चतुर्व्यूहः सनातन ।
भवन्तो वसुधां गत्वा विष्णोरस्य महात्मन ।
वानराणां तनुं कृत्वा सहायत्वं करिष्यथ । [35]
एवमुक्त्वा ततो ब्रह्मा तत्रैवान्तरधीयत ।
देवा अपि यथान्यायं जग्मुर्वै यत्र वासव ।
एतदाख्यातवान्मह्यं नारदो भगवानृषि ।
यथातथ्यमशेषेण ततो यात सुरालयम् ।
सोऽयं विष्णुः सुरैः सार्धं वानरत्वमुपागतैः । [40]
रामाभिधानो राजेन्द्र अस्मान्हन्तुमुपागत ।
तस्मात्त रोचते सीता रामाय प्रतिदीयताम् ।
कुरु मा विग्रहं तेन संधिस्तेनेह रोचताम् ।
त्रैलोक्यं नमते यस्य पूज्यश्च सतत प्रभु ।
नमस्व रामं राजेन्द्र रक्षस्वात्मानमात्मना । [45]
योग्यश्च राघवो मित्र सधिश्चैवोत्तमो भवेत् ।
सकाशा न च वै देवा भविष्यन्ति निरुद्यमा ।

Colophon

कुम्भकर्णवच श्रुत्वा रावणो राक्षसाधिप ।
तूष्णींभूतश्चिन्तयित्वा ततो वाक्यमुवाच ह ।
कुम्भकर्ण महाप्राज्ञ शृणुष्व वचन मम । [50]
कोऽसौ विष्णुरिति ख्यातो यस्मात्त्वं तात बिभ्यसे ।
देवत्वे तु न मन्येऽहं तपान्यान्देवदानवान् ।
मानुषत्वं गते तस्मिन्किं भय त्वामुपस्थितम् ।

D6 T2.3 देवताम्यस्तु रक्षस (for the post half) —(l. 30) V3 मनुष्येभ्यो D6 मर्कटेभ्यस् (for वानरेभ्यस्).—(l. 31) D1 तु (for ऽपि).—(l. 32) D1.4.5 T3 एव (for एष).—D5 om from त्रिविक्रम up to चतुर्व्यूहः in l. 33 —(l. 33) B2 [अ]स्य (for [अ]स्तु) V3 B3.4 (both times) D3 चतुर्बाहु.—After l. 33, D2 ins.

1* चतुर्धा विभजात्मानं राक्षसान्हन्तुमर्हसि ।

—while D6 T2.3 ins

2* मानुषं रूपमास्थाय रावणं शास्तुमर्हसि ।

[D6 हन्तुम् (for शास्तुम्)]

—(l. 34) D6 T2.3 भवन्तश्च सुरा सर्वे (for the prior half). —D1 om. (hapl.?) from the post. half up to the prior half of l. 35.—(l. 35) D6 T2.3 तन् (for तनुं) D2 संभावयितुमर्हथ (for the post half).—For l. 34-35, D2 subst.

3* संभवन्तु सहायार्थं विष्णोरस्य महात्मन ।
भवन्तो वसुधां गत्वा ऋक्षिकक्षकुलेषु च ।

—(l. 37) B3 transp देवा and अपि Ś D3.12 T2.3 यथा-न्याय्यं V3 समेता (for जग्मुर्वै) Ś B1 (first time) D6 यत्र स (for वै यत्र) D6 T2.3 प्रतिजग्मुर्यथागत (for the post. half).—(l. 38) D6 एवम्, D1 सर्वं (for मह्यं).—(l. 39) D6 T2.3 यथातथ्यम्, D6 तदा (for ततो). D12 यान्ति, D2-4 सुरालये.—(l. 40) T2.3 [ऽ]पि (for ऽयं). V2.3 B1.3 (both times) मानुषत्व (V3 illeg.)मुपागत° (for the post. half).—After l. 40, D2 ins:

4* रघूणां च कुले श्रीमे देवानां हितकाम्यया ।
अजेयः समरे विष्णुरुत्पन्नोऽयं सुरद्विषाम् ।

—Ś D2-4.8.12 om l. 41 —(l. 41) Note hiatus between the two halves. V1 राक्षसेन्द्र (hypm.), D1 रक्षेन्द्र (for राजेन्द्र) G (ed.) युष्मान् (for अस्मान्). D6 T2.3 transp. अस्मान् and हन्तुम्.—(l. 42) D6 यस्मात्त्वं (for तस्मात्त). V3 रामादेव (hypm.) (for रामाय). V3 प्रति-याचतां Ś B1 (first time) D2.4.9.12 T2.3 राघवाय (Ś B1 D3.12 रामायैव) प्रदीयतां (for the post half) —(l. 43) D4 क्रोधस् (for संधिस्). V1 B3.4 (second time) [अ]थ, V2.3 [अ]तु°, B3 (first time) [ए]व (for [इ]ह). D1.12 T2.3 ते तेन (for तेनेह). B3 (first time) रोचते, D2.4 रुच्यतां (for रोचताम्).—(l. 44) Ś D2.4.8.12 त्रैलोक्येन समस्तेन (D3 मया यस्तु, D6 मया नित्य), L (ed.) त्रैलोक्ये तु नमस्यस्तु (for the prior half). Ñ2 V1 B2.3 (both times) D6 पूज्य (for पूज्यश्). Ś D3.12 य (for च). Ñ3 B1 (first time) D2 प्रभु, V1 B2.3 (second time) विभु, V2.3 विभु (for प्रभु). T2.3 पूज्यश्चैव तथा प्रभु (for the post. half).—V3 om. l. 45.—(l. 45) D1 (with hiatus) एव (for राम). L (ed.) रक्ष च (for रक्षस्व) —(l. 46) D1 नित्य, D6 T2.3 मैत्र्ये (D6 °त्रे) (for मित्र) Ś D2.4.8.12 ससंधिश्च, V3 B2 संधिरत्ने च, V3 °रत्नेन, D2 सुसिद्धिश्च (for सधिश्चैव).—(l. 47) V3 ते (for न) T3 भविष्यति (for भविष्यन्ति) B1 (first time) न चोद्यमा (for निरुद्यमा).

Colophon: D6 T3 om.—*Kāṇḍa name*: V1 B1 (second time) D2.4.12 एकादशे.—*Sarga name*: Ś Ñ2 V B1 (first time) D1-4.8.12 कुम्भकर्णवाक्य, B2 कुम्भकर्ण-पुराणवृत्तकथन, B3 (second time) पुराणवृत्तकथन, D12 कुम्भकर्णपि कुम्भकर्णवचन —*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 V3 B2.3 (both times) D2.4.8.11.12 om., Ś2 40, Ñ2 V1 D1.3 41, V2 42, T3 69 —After colophon, D2 concludes with राम

—(l. 48) Ś B1 (first time) D2.4.8.12 राक्षसेश्वर° (for °साधिप°) —(l. 49) D12 तूष्णीं भूत्वा D6 T2.3 चिरं ध्या(D1 चिं)त्वा (for चिन्तयित्वा). V B1.3 (second time) ततो वचनमब्रवीत् (for the post half).—D6 om. l. 50. —(l. 50) Ś V1 D2.4.8.12 कुम्भक, Ñ2 शृणु च (for शृणुष्व) —(l. 51) Ñ2 V1.3 B2.3 (both times) D2.12 यस्य (for यस्मात्). Ś D3.12 त्वं बिभेषि च, D1.3 T3 तात बिभ्यति —D6 om. l. 52-53.—(l. 52) V1 देवत्वे न नमस्ये न, B3 देवत्वेन न मन्येहं; B3 D1.2.3 देवत्वेन न मन्येह (D6 नमेयं न), T2.3 देवत्वे न सर्वो देव (for the prior half). T3 यदा (for तपा). Ś D2.4.8.12 च (D3.4.8) ब्रह्मे देवदानवा; D6 T3 तथान्येर्देवदानवै (for the post. half).—(l. 53) B2.3 D2.4 मानुषत्वे,

नित्यमाहारभूतास्तु मानुषा सुमहाबल ।
खादयित्वा तु तान्पूर्वं कथ पश्चान्नमाम्यहम् । [55]
प्रणम्य मानुष राम सीता हृत्वा तु तस्य वै ।
हास्यभूतस्तु लोकानामनुयास्यामि पृष्ठत ।
राघव त महाबाहो दीनरूपोऽथ दासवत् ।
त्वद्विं वा पश्यमानोऽस्य कथ शक्ष्यामि जीवितुम् ।
हृत्वा तस्य पुरा भार्यां मान कृत्वा सुदारुणम् । [60]
प्रणमेद्रावणो राममेष त बुद्धिनिर्णय ।
यदि राम स्वय विष्णुर्लक्ष्मणोऽपि शतक्रतु ।
सुग्रीवश्च स्वयभूश्च साक्षात्स्वय ब्रह्मा तु जाम्बवान् ।
अहो शास्त्राण्यधीतानि यस्य ते बुद्धिरीदृशी ।
अत्यन्त वैरिण राम यो नमस्कर्तुमिच्छसि । [65]
देवत्व य परित्यज्य मानुषीं योनिमास्थित ।
अस्मान्हन्तु किलायात स सधेय कथ मया ।

यदि वा राघवो विष्णुर्व्यक्त ते श्रोत्रमागत ।
देवतानां हितार्थाय प्रविष्टो मानुषीं तनुम् ।
स वानराणा राजान सुग्रीव शरण गत । [70]
अहोऽस्य सदृश सख्य तिर्यग्योनिगतै सह ।
वीर्यहीनस्तु किं विष्णुर्यो गतो ऋक्षवानरान् ।
अथ वा वीर्यहीनोऽसौ येन पूर्वं महासुर ।
वामन रूपमास्थाय याचितस्त्रिपदक्रमम् ।
बलिस्तु दीक्षितो यज्ञे तेन त्व सख्यमिच्छसि । [75]
येन दत्ता मही सर्वा ससागरवनान्तरा ।
उपकार कृत पूर्वं स बद्धो यज्ञदीक्षित ।
उपकारी हतस्तेन सोऽस्मान्रक्षति वैरिण ।
यदा मे निर्जिता देवा स्वर्गं गत्वा त्वया सह ।
तदा किं नास्ति विष्णुत्व तस्य दुष्टस्य राक्षस । [80]

—D11 om from गते up to मानु in l 56 D9 T2 3 सम् (for त्वाम्) —(l 54) B1 ते, D1 स्म D5 च (for तु) V1 B3 (in also as above) नित्य सारभीतास्तु (for the prior half) D1 4 तु D3 च D5 ते, T2 3 मे (for तु) V3 3 D2-4 T1 -महाबला Ś D1 12 मानुषा सति चाबला (for the post half) —(l 55) T1 मानयित्वा Ś1 Ñ2 य, Ś2 V2 D2 3 12 यत्, D4 य (for तान्) T2 3 सर्वान् D9 विमेमि (for नमामि) —(l 56) B1 स्म (for राम) D9 च (for तु) D9 T2 3 च (for वै) —(l 57) B1 हि, D9 T2 3 [ऽ]सि (for तु) —D1 om from the post half up to the prior half of l 59 B1 अनुजानामि —(l 58) V2 T2 तु (for त) D1 राघव प्रणमे कस्मात्, D9 राघव मानुष नत्वा (for the prior half) Ñ2 समुपास्यास्य B2 दीनरूपो हि Ś D2 4 8 12 मुपास्य वै (D2 4 त), D9 अनाथवत् (for ऽथ दासवत्) T2 3 वी(T1 ही)नवीर्यपराक्रम (for the post half) —(l 59) V2 बुद्धि T2 3 बुद्धिं (for त्वद्विं) V B2 3 D2 9 12 T2 3 न (for वा) D1 [ऽ]य (for ऽस्य) Ñ1 परश्चाद्धिं समालोक्य (for the prior half) —(l 60) N2 वैर, T2 3 याग (for मान) B1 तस्य, D1 कृत्वा (for हत्वा) D9 च (for तु) —(l 61) D9 कृपणो (for रावणो) V3 om (subm) (for ते) D1 निश्चय (for निर्णय) Ś D8 12 एष बुद्धिविपर्यय D2 4 एष बुद्धिवि(D4 °द्वेश)निर्णय (for the post half) —(l 62) D1 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 68 D9 वा, T2 3 च (for यदि) —(l 63) D9 T2 3 शक्र (for स्वयभू.) Ś D2 4 8,12 च (for तु) D3 9 T2 3 रावण D1 राघव (for जाम्बवान्) —(l 64) Ś V2 D2-4 8 12 [अ]धु(V2 D2 [अ]धी)तानि (for [अ]धीतानि) L (ed) तस्य (for यस्य) D2 मतिर् (for बुद्धिर्) —T3 om l 65 —(l 65) Ś Ñ2 D2 8,12 T2 अत्यत, D9 पश्यतु (for अत्यन्त) T1 मानुष (for वैरिण) V B2 3 अधीनाश्रयेण (V2 °यक) राम (for the prior half). N2 D13 मित्र (for नमस्) Ś2 V1 3 इच्छति, V2 D2 भद्रमि(D2 °सि) (for इच्छसि) D9 को नर विष्णुमिच्छसि (for the post half) —(l 66) V2 परित्यज्य (for °त्यज्य) N2 देवत्व च परित्यक्त (for the prior half) B2 तनुम् (for योनिम्) Ñ2 V1 3 B2 D13 T2 3 आश्रित (for आस्थित) —(l 67) Ś D2 इह, B2 किम्, D9 एतम् (for किल) —(l 68) V2 D12 -व्यक्त (for व्यक्त). D1 तद् (for ते) —D4 om from श्रोत्र up to सुग्रीव in l 70 Ś D2 आगत D9 T2 3 अस्मान्हन्तुमिहा(D9 °तु समा)गत (for the post half) —(l 69) D2 देवता (subm) Ñ2 V B2 3 D2 12 हितार्थं तु (for हितार्थाय) —(l 70) D9 T2 3 यो (for स) —(l 71) Ś D8 12 अस्याहो (by transp). V2 D2 अतोऽस्य, D1 अहो हु Ś D8 12 -गणै (for गतै) —V2 om l 72 —(l 72) D1 वै (for किं) V1 B3 D1 2 य श्रितो, B2 श्रितो य D9 T2 3 आश्रितो (for यो गतो) Ś D8 12 ऋक्ष, Ñ2 बुधि D9 चर्क्ष (for ऋक्ष) —(l 73) D9 T2 3 अवदीर्य मही योऽसौ (for the prior half) D13 पूर्वं —(l 74) Ś2 याचित Ñ2 त्रिपदक्रम , V B1 3 त्रिपद पद, D9 प्रददौ बलि T2 3 त्रिपद तदा(T1 °था) (for त्रिपदक्रमम्) —(l 75) D9 दत्त्वा च T2 3 बलिश्च (for बलिस्तु) D1 येन D4 [ऽ]नेन (for यज्ञे) —D4 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 78 B2 येन त्व D9 बद्धस्त्व (for तेन त्व) Ñ2 सख्य त्वम् (by transp) —(l 76) D1 पूर्वं (for सर्वा) D9 T2 3 तेन व्याप्ता मही कृत्स्ना (D9 सर्वा) (for the prior half) Ś Ñ2 V1 3 D8 12 वनाकरा (V1 3 °णवा), D9 T2 3 धराधरा (for -वनान्तरा) —D9 T2 3 om l 77 —(l 77) B2 उपकार V2 3 D2 12 उपचारकृता (D11 °त) Ś D2 8 12 सर्वो (for पूर्वं) Ñ2 पूर्वं कृतोपकारस्तु (for the prior half) V1 प्रवद्धो Ś D2 8 12 बद्धो यज्ञस्य दीक्षित (for the post half) —(l 78) D9 उपचारी (for उपकारी) Ś Ñ2 D8 12 13 येन (for तेन) D9 वै कथ (for वैरिण) Ś D2 4 8 12 य(D2 4 सो)स्माक कृतवैरिण (for the post half) —(l 79) T1 यथा (for यदा) V2 B2 ते (for मे) Ś D8 12 निहता D9 लोका (for देवा) —(l 80) D9 T2 तदानीं, T1 तथा किं (for तदा किं) D9 नास्ति

साम्प्रतं कुत आयातः स विष्णुर्येन जिग्यसे ।
शरीररक्षणार्थाय श्रुणु ते वाक्यमीदृशम् ।
नाय क्षेपयितुं काल कालो योद्धुं निशाचर ।
आयुः पितामहात्प्राप्तं त्रैलोक्यं च वशीकृतम् ।
राघवं प्रणमे कस्मात्क्षीणवीर्यपराक्रमम् । [85]
गच्छस्व शयनीयाय शेषे च विगतज्वरः ।
शयानं न च हन्यात्त्वा राघवो लक्ष्मणस्तथा ।
अहं रामं वधिष्यामि ससुग्रीवं सलक्ष्मणम् ।
वानरांश्च हनिष्यामि ततो दशमहारणे ।
विष्णुं चैव वधिष्यामि ये च विष्णुमनुयायिनः । [90]
गच्छ गच्छ स्वकं क्षेत्रं चिरं जीव सुखी भव ।
भ्रातरं त्वेवमुक्त्वासौ रावणः कालचोदितः ।
सावज्ञं सगर्वं च पुनर्वचनमब्रवीत् ।
जानामि सीतां धरणीप्रसूतां
जानामि रामं मधुसूदनं च । [95]
अहं हि जाने स्वहमस्य वध्य
स्थानाहृता मे जनकात्मजैषा ।
न कामाच्चैव न क्रोधाद्धरामि जनकात्मजाम् ।
निहतो गन्तुमिच्छामि तद्विष्णोः परमं पदम् ।
रावणस्य वचः श्रुत्वा क्रुद्धस्य परिदेवितम् । [100]
कुम्भकर्णः पुनर्वाक्यं साश्रुपूर्णमभाषत ।

V2 om (l apl) देवस्य N2 तस्य च ससुग्रीव (for the post half) —(l 81) V2 (with hiatus) यश्च T2 कुत (for कुत) Ś D2.3 आयाति T2 °स (for आयात) V1.2 B2.3 यस्य (for येन) Ñ2 V B2.3 D3.11 जिग्यसे D1 जेष्यसे (for जिग्यसि) —(l 82) D9 T2.3 रक्षणार्थं र (for °र्थाय) N2 D18 त्व कथं V B2.3 D1 कथं (V2 कथ) च D2 वदूर्से D6 T2.3 वदसे (for श्रुणु ते) —(l 83) B2 अत्र (for नाय) Ś B2 D2.3.12 युद्धे (for योद्धुं) D4 युद्धकालो L (ed) कालयुद्धे (for कालो योद्धुं) —(l 84) V2 B2.3 स्वायु D2 राज्य (for आयु) D9 T2.3 निरामय (for पितामहात्) N2 V B2.3 D2–4.12 वशगं (N2 D4 च वशे V2 शरणं D2 वशवत्) कृतं D1 सचराचरं D6 T2.3 वशमागत (for च वशीकृतम्) —(l 85) T2.3 दीन (for क्षीण) Ś2 वीय —(l 86) N2 D1 गच्छ त V B2.3 तद्गच्छ (for गच्छस्व) V D2.3 D6 शयनीय त्व (D6 हि) D4 शयनार्थाय T2.3 श्रम निर्याहि (for °नीयाय) Ñ1 D18 स्वप त्व (N2 *) वि V B2.3 पिब त्व वि D1 सम्भाषापि D6 शेष्व त्व वि D3 शय त्व वि D4 (sup lin also as in N2) अथ च वि D8 यथा पूर्व T2.3 यथा त्व वि (for शेषे च वि) —(l 87) N2 D3 च न (by transp) B2 न हि (for न च) V B2 D1.2.3 शयमान न N2 D1.4 तदा (for तथा) —(l 88) Ś B2 D2.3.4 हनिष्यामि (for वधिष्यामि) —After the prior half D11 wrongly reads the post half of l 89 and the prior half of l 90 repeating them in their proper place V1.3 B2.3 D13 सुग्रीव च (for ससुग्रीव) V1 सुग्रीव सहलक्ष्मण (for the post half) —(l 89) Ś D2.4.8.9.13 T2.3 वधिष्यामि (for हनि°) V2 बले (for रणे) —(l 90) D6 चापि (for चैव) Ś Ñ2 D1.8.13 हनिष्यामि (for वधि°) D4 ये विष्णोरनु V1 [अ]नुजीविन V2 °*** (illeg) T2.3 निवासिन (for [अ]नुयायिन) D2 विष्णुलोकनिवासिन (for the post half) —(l 91) V B2.3 D13 गच्छस्व तद् (B2 ते) (for गच्छ स्वक) D4 (inf lin as above) चिर (for क्षेत्र) D1 स्वगृहस्त्व D2 स्वप क्षिप्र D4 तु दुद्रुव (for स्वक क्षेत्र) D6 T2.3 गच्छ गच्छस्व रक्षेश (for the prior half) —D4 om from the post half up to the prior half of l 92 —(l 92) T2 उक्त्वो D6 [अ]थ T2.3 हि (for [अ]सौ) D1 च कालनोदित D13 °देशित (for कालचोदित) —(l 93) V1 D2 हगन V2.3 B2 च स (V2 ग) त्व (for सगर्व) Ś D2.8.13 स गर्वे D6 सावमान सावलेप (for the prior half) —D4 om l 94–97 For l 94–97 cf l 111–114 of App I (No 30) —(l 94) N2 धरणि V2 D2 जनक- (for धरणी) T2.3 सुता च D6 च पयोधिजातां (for धरणीप्रसूतां) —N2 illeg from l 95–97 —(l 95) T2 त्व (for च) Ś V1.2 D1.2.8.12.13 जानामि रामो मधुसूदनोऽयं —(l 96) B2.3 एतद् D13 अथ (for अह) V D1.2.13 पि T2.3 तु (for हि) Ś D2.3.10 वधम् L (ed) स्वयम् (for स्वहम्) B2 अत्र (for अस्य) Ś D2.3.12 वध्यास्थ D6 तथापि जानामि स्वस्य कार्य —(l 97) D6 तेन (for तेन) D13 ते (for मे) D6 T2.3 [इ]व (for [ए]षा) —(l 98) Ś V2 D2.3.8.12 T2 नैव च D4 चापि न (for चैव न) T2 च कामात्र च (for कामाच्चैव न) Ś D2.3.8.11 त्यजामि (for हरामि) T2.3 हृता मे जनकात्मजा (for the post half) —After l 99 B2.3 D2 G (ed) read an addl colophon

[*Kaṇḍa name* B2.3 लङ्काकाण्डे D2 लङ्कापर्वणि —*Sarga name* B2.3 D2 रावणवाक्य —*Sarga no* (figures words or both) B2.3 D2 om G (ed) 41]

—N2 illeg for l 100 —(l 100) D6 T2.3 इति श्रुत्वा तु क्रुद्ध (D6 क्रुद्ध तु) (for the prior half) D2 देवित (for देवितम्) D6 रणे कृतनिश्चय T2.3 मरणे कृतनिश्चय (for the post half) —B2.3 D6 om (l apl) N2 illeg for l 101 —(l 101) V2.3 पुनरेद् (for पुनर्) D1 साश्रुकण्ठम् T2.3 सान्त्वपूर्वम् L (ed) अश्रुपूर्णम् Ś D2.12 साश्रुपूर्णमुखोऽब्रवीद् (for the post half)

33

After colophon of 0 31 Ś D2 2 3 ins

कुम्भकर्णवचः श्रुत्वा रावणो लोकरावणः ।
कुम्भकर्णादनिरुद्धः सर्वसैन्येन संवृतः ।
संग्राममभिकाङ्क्षन्तं श्रुत्वा च राक्षसेश्वरम् ।
ततोत्थाय ययौ देवी शीघ्रं मन्दोदरी तदा ।
माल्यवन्तं करे गृह्य यूपाक्षसहिता तथा । [5]
मन्त्रिभिर्नवसंख्यैस्तथाऽन्यैर्मन्त्रिसत्तमैः ।
राक्षसैरावृता सर्वैर्वज्रमुद्गरपाणिभिः ।
योषिद्भिश्चैव वृद्धाभिस्तथा कन्याभिरावृता ।
आयुधव्यग्रहस्तैश्च राक्षसैश्च समन्ततः ।
सभां तु प्रस्थिता देवी यत्रास्ते राक्षसाधिपः । [10]
छत्रेण ध्रियमाणेन धातकास्त्वभुव सरे ।
चामरैर्वीज्यमाना च द्युतिमात्रमलङ्कृतम् ।
राजमार्गं सुविपुलं ध्वजमालोपशोभितम् ।
उत्सारणं प्रकुर्वद्भिर्वज्रमुद्गरपाणिभिः ।
प्रविश्य च सभां दिव्यां प्रभया द्योतमानया । [15]
दृष्ट्वैव रावणं सा तमपश्यद्धन्तुमुद्यतम् ।
प्राप्ता देवीं तु तां राजा प्रिया मन्दोदरीं तदा ।
दृष्ट्वा ससम्भ्रमस्तूर्णं परिष्वज्य दशाननः ।
मन्त्रिणां तु ततस्तेषामासनान्यादिदेश ह ।
सौवर्णानि विचित्राणि सोपधानानि हर्षितः । [20]
स्वासनेषूपविष्टेषु प्रणामान्ते च मन्त्रिषु ।
पर्यङ्के चोपविष्टे तु तदा मन्दोदरीसुतः ।
अतिकायो महाबाहुः पितरं चाभिवाद्य तम् ।
मातरं चाभिवाद्याथ तथासनगतोऽभवत् ।
प्रहस्तवधसंतप्तो महाकायवधार्दितः । [25]
लङ्कायाश्चावमर्देन पर्याकुललोचनः ।
संग्राममभिकाङ्क्षन्तं व्याकुलेनान्तरात्मना ।
अब्रवीद्विविधं चैव महागम्भीरनिस्वनः ।
किमागमनकृत्यं तु देवि शीघ्रं तदुच्यताम् ।
तूर्णं मम समीपं तु किमर्थं त्वमिहागता । [30]
मन्त्रिभिः सहिता किं नु ब्रूहि साध्वि यथातथम् ।
एवमुक्ते तु वचने देवी वचनमब्रवीत् ।
विज्ञाप्यं शृणु राजेन्द्र वाचं त्वाहं कृताञ्जलिः ।
नापराधश्च कर्तव्यो यदन्त्या मम मानद ।
श्रुता मे नगरी रुद्धा श्रुता मे राक्षसा हताः । [35]
धूम्राक्षसहिता वीर प्रहस्तसहितास्तथा ।
भवान्वै युद्धकामश्च निर्गन्तुं कृतनिश्चयः ।
इति जानीहि राजेन्द्र ममागमनकारणम् ।
न च युक्तं प्रमुखतः स्थातुं तस्य महात्मनः ।
एकेन येन वै पूर्वं बहवो राक्षसा हताः । [40]
चतुर्दशसहस्राणि जनस्थाननिवासिनाम् ।
खरश्च निहतः संख्ये सोऽयं रामो न मानुषः ।
त्रिशिराश्च कबन्धश्च विराधो दण्डके हतः ।
शरेणैकेन मारीचस्तदा रामो न मानुषः ।
शङ्के चैनं महाराज मारीचस्य वधात्तदा । [45]
पितुश्च वचनाद्रामः प्रविष्टो दण्डकं वनम् ।
ब्रह्मचर्यव्रतं युक्तः सह भ्रात्रा वनेचरः ।
तस्य भार्या जनस्थानात्किमानीता पतिव्रता ।
अकारणकृतं तत्ते दोषोऽयं समुपस्थितः ।
पतिव्रतावरोधश्च महान्तं दोषमावहेत् । [50]
न मम रोचते युद्धं न चैषा मन्त्रिणां कथा ।
रामभार्या सती ह्येषा रामाय प्रतिदीयताम् ।
विभीषणेन चैवोक्तं पूर्वमेव महात्मना ।
गतस्तत्रैव रामश्च तद्राज्यं करिष्यति ।
वस्त्राणि चैव रत्नानि प्रपद्याम रघूत्तमे । [55]

33

[Cf No 30 This follows NW tradition with variants and stars and so is given separately]

(l 3) D2 रावण श्रुत्य भामिनी (for the post half) —(l 4) D12 ततो (for तत्र) Ś [आ]ययौ (for ययौ) D3 तास्मा and तथा (for शीघ्र and तदा respy) —(l 5) D3 करि and तदा (for करे and तथा respy) —(l 11) Note hiatus between the two halves D2 पुर स्ता —(l 12) D2 3 12 वीज्यमान(D2 °ने)श्च (for वीज्यमाना) D2 ता (for च) Ś2 D12 अलङ्कृता(D12 °ते) (for अलङ्कृतम्) D3 वीज्यमाना रवल्कौ (for the post half) —(l 13) D2 सीतार्थं मार्ग (for राजमार्गं सु) —(l 15) D2 तु (for च) —(l 16) D1 तु (for तम्) and मयस्य दुःखिता तदा (for the post half) —(l 17) D2 ततो (for तु तां) —(l 18) Ś1 सर्षोममात् —(l 21) D2 तेष्वासनाप Ś2 D2 प्रणामान्ते तु (for °मान्ते च) —(l 22) D2 देवी (for तदा) —(l 24) D2 [अ]भ्यवाद D2 12 तदा (for तथा) —(l 28) Ś D1 निःस्वन —(l 29) D2 ते (for तु) —D12 om (hapl) from देवि up to तु in l 30 —(l 30) D2 समीपे —(l 31) D2 8 तु (for नु) —(l 32) Ś2 [इ]ति (for तु) —(l 36) D2 वीरा (for वीर) and प्रहस्तेन सहैव तु (for the post half) —(l 38) D2 सचिवा (for जानीहि) —After l 39 D2 ins

1* रामस्य सुमहाभाग यस्य भार्या हृता त्वया ।
रामस्य च समाभिर्वैरस्य नास्ति समो भुवि ।
न च मानुषमात्रोऽभी रामो दशरथात्मज ।

—(l 41) Ś2 निवासिन —(l 42) D2 तथा (for सोऽयं) —(l 43) D2 कथं वध्या (for कबन्धश्च) —(l 44) D2 बाली च (for मारीचस्) —(l 49) D2 गेवाय समुपस्थित (for the post half) —(l 50) D2 नेदमावहने महान् (for the post half) —(l 51) D2 तेषां (for चैषा) —(l 52) D2 प्रिय (for सती) —(l 54) D2 स्वदचोव —(l 56) D1 om second च (subm) —(l 59) D2

सीता चैव महाराज सुवर्णं वाहनानि च ।
मणिमुक्ताप्रवालं च तथा रजतमेव च ।
माल्यवान्गृध्र सचिवस्तु यूपाक्षश्च तथैव च ।
अतिकायस्तथा चायं कार्याकार्यविशारदः ।
विभीषणो गतः पूर्वमेभिस्तत्र गुणैर्युतम् । [60]
संधिं करिष्यति व्यक्तं राघवं प्रणिपत्य हि ।
सामात्यो मैथिलीं चास्मै प्रदास्यति विभीषणः ।
माल्यवांश्च महामायो राक्षसानां हिते रतः ।
राघवं याच्य वरया संधिं कुर्वन्तु राक्षसाः ।
सान्त्वं भेदस्तथा दानं साम्नामेवत्रयं शुभम् । [65]
असुखं तु स्मृतं युद्धं तस्माद्युद्धं विवर्जय ।
त्रिभिर्निर्वर्तितं तत्र विक्रमेण जितं भवेत् ।
स्वजनस्य क्षयं दृष्ट्वा पुत्रभ्रातृवधं तदा ।
समर्थं चात्मनो मत्वा किं जितेन करिष्यसि ।
चञ्चला युद्धसिद्धिस्तु जीयते न च जीयते । [70]
तस्माद्युद्धं न रोचेत्र संधिं कुरु दशानन ।
प्रणिपत्य महाबाहो राघवं वै प्रसाद च ।
दीयतामद्य सा सीता सचिवैस्तेनेह रोचताम् ।
सात्वत सदायो राज्ञः पुरस्य सह बान्धवैः ।
अनात्मनो राक्षसश्रेष्ठ वर्तते नात्र संशयः । [75]
मा कृथाः सर्वनाशं तु मा कृथाः पुत्रसंक्षयम् ।
तव सत्यं प्रयोक्ष्येषा कुरुष्व वचनं मम ।
तस्माद्राक्षसमयीत्येषा पुरस्य च कुलस्य च ।
रक्षणीयस्त्वयात्मा वै सर्वमात्मन्यधिष्ठितम् ।
क्षमाशीलस्तथा राम सत्यवादी च राघवः । [80]
धर्मनित्यो महाराज शरणागतवत्सलः ।
कुरु तेनाद्य संधिं रामे दशरथात्मजे ।
लक्ष्मणश्च महाधन्वी नित्यं भ्रातृहिते रतः ।
प्रहस्तेन कृतं किंचिद्युद्धं ते राक्षसेश्वर
धूम्राक्षेण च राजेन्द्र नित्यं समरगृध्नुना । [85]
महाकायेन च तथा महामायेन रक्षसा ।
अकम्पनेन वीरेण युध्यता राक्षसेश्वर ।
तथान्यैर्युध्यमानैश्च किं कृतं वानरे बले ।
न हतो यूथपः कश्चिद्वानरेन्द्रोऽपि रावण ।
येषां वीर्याद्विभेतीन्द्रः कुबेरवरुणावपि । [90]
न च वैवस्वतो येषां तथान्ये देवदानवाः ।
येषां नास्ति समो वीर्ये ते हता वानरैर्युधि ।
न चापि वानराः शक्या हन्तुं पादपयोधिनः ।
रक्ष्यमाणास्तु रामेण सुग्रीवेण च पालिताः ।
तत्र ते रोचतां संधिः सह रामेण रावण । [95]
योग्यश्च राघवो मित्र कार्तवीर्योऽर्जुनो यथा ।
मा कृथा लोकमानित्र मा कृथाः कुलसंक्षयम् ।
मा कृथा गुरुनाशं च मा कृथाः पुत्रसंक्षयम् ।

Colophon

तस्यास्तु वचनं श्रुत्वा प्रियाया राक्षसेश्वरः ।
दीर्घमुष्णं च निःश्वस्य विलोक्य च सभासदः । [100]
हस्ते मन्दोदरीं गृह्य वाक्यमेतदुवाच ह ।
त्वया वै हितकाङ्क्षिण्या वचो यद्धु भाषितम् ।
न तन्मनसि मे देवि वर्तते यत्नोऽहं प्रिय प्रिये ।
देवाञ्जित्वा रणे पूर्वं ससुरासुरमानवान् ।
प्रणमे मानुषं कस्माद्वानरान्यः समाश्रितः । [105]
प्रणम्य रामं काकुत्स्थं किं वक्ष्ये सर्वदेवताः ।
कीदृशं वा भवेन्मह्यं जीवितं हृतचेतसः ।
हृत्वा तस्य पुरा भार्यां मानं कृत्वा सुदारुणम् ।
राक्षसान्घातयित्वा तु लङ्कां संपीड्य सर्वतः ।
राघवं प्रणमे कस्माद्धीनवीर्यं इवाचलः । [110]
राघवं वै प्रणम्याद्य कथं जीवितुमुत्सहे ।

कार्य° (for काय). —(l. 60) D3 यात° (for गतः). D6.13 युतन् (for युतम्). —(l. 61) Ś1 प्रणिपत्य (for प्रणिपत्य). —(l. 62) D13 सामात्यो (for °त्यो). —(l. 63) Ś1 महाकायो (for °मायो). —(l. 64) Ś1 याच्य (for याच्य). D1 संधिं कुर्वीत रावण, D13 om. (for the post. half). —(l. 65) D1 भेद (for भेदस्). D1 तदा (for तथा). D1 शुभ (for शुभम्). —(l. 66) D13 विवर्जय —(l. 67) D1 [अ]जित (for second जित). —(l. 68) D1 कृत्वा (for दृष्ट्वा). Ś1 D1 तथा (for तदा). —(l. 70) D1 हन्यते हन्यतेऽपि च (for the post. half). —(l. 71) D13 कुर्वन् (for कुरु). —(l. 72) D1 च (for वै). —(l. 74) D1 राजन् (for राज्ञः) and न पुरस्य सबान्धवैः (for the post. half). —(l. 77) D1 सर्वं (for सत्यं). —(l. 78) D1.13 [अ]थ (for first च). —(l. 79) D1 तथा त्वं (for त्वयात्मा). —(l. 82) Ś1 रामेण सह मन्त्रिभिः (for the post. half). —(l. 84) D1 कुर्वता राक्षसे बले (for the post. half). —(l. 85) D1 -भीक्ष्णा (for -गृध्नुना). —(l. 87) Ś1 वीर्येण (for वीरेण). —(l. 89) D1 महतो (for न हतो). —(l. 96) D1 नित्य (for मित्र). —(l. 97) D13 मा कृथाः पुरनाशं हि (for the prior half). —After l. 98, D6.13 ins. (followed by colophon):

2* सर्वं मयोक्तं चैतान्ते कुरुष्व वचनं मम ।
[D13 तत्र (for सर्वं).]

[Colophon:—*Kanda name*: D1 लङ्काकांडे. —*Sarga name*: Ś1 D1.6.13 मन्दोदरीवाक्य. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ś1 D1.6.13 om; Ś1 42.—After colophon, D1 concludes with राम.]

—(l. 100) D1 तन्श्रुतं दीर्घनिश्वस्य, D13 दीर्घमूलं च निश्वस्य (for the prior half). D1 निरीक्ष्य (for विलोक्य). —(l. 102) D1 हि (for वै). —(l. 103) Ś1 तत्र (by transp.), D13 नैत (for न तत्). D1 यथोक्तो (for यत्नोक्तो). —(l. 104) D1 देव (for देवान्). D1 पूर्णं (for पूर्वं). D1 असुर- (for सुर-). D1 यत्र ससुरमानवान् (for the post. half). —(l. 108) D1 कृत्वा (for हृत्वा). —(l. 110) D1 [अ]नलः (for [अ]चलः). —(l. 112)

एष मे सहजो भावो नित्य मनसि धिष्ठित ।
अधिस्य तदा देवाच नमेय तु कस्यचित् ।
त्रैलोक्ये स पुमान्नास्ति यो मया न जितो रणे ।
देवानां बल हत्वा देवराजो मया जित । [115]
राघव प्रणमे कस्मात्कृत्ये स्थित्वा हि देहिनाम् ।
मा कृथा हृदि सताप विजयिष्ये शुचिस्मिते ।
हनिष्ये राघव चैव लक्ष्मण च सवानरम् ।
सुग्रीव च हनिष्यामि हनूमन्त च वानरम् ।
न तु सधि करिष्यामि राघवेण कदाचन । [120]
वैदेही नार्पयिष्यामि राघवस्य भयादहम् ।
साम्प्रत न च सधि तु करिष्यति स राघव ।
सागर तु महत्तीर्त्वा लङ्का रुद्ध्वा सकाननाम् ।
राक्षसप्रवरान्हत्वा सधि कुर्यात्कथ प्रिये ।
न त्वह सधिमिच्छामि कदाचिदपि भामिनि । [125]
गच्छ त्व भव विश्वब्धा भवेत्सर्व सुखोदयम् ।
मा कृथा हृदि सतापमह यास्ये रणाजिरम् ।
अथ सर्वान्हनिष्यामि शत्रून्समरमूर्धनि ।
पुत्राश्च ते महावीर्या मेघनादपुरोगमा ।
न तेषा मुच्यते कश्चिदपि मृत्युमुखान्तरे । [130]
अन्त पुराय गच्छ त्व सुखिनी भव सत्कृपा ।
एवमुक्त्वा परिष्वज्य भार्या प्रीतमना इव ।
प्रविवेश च सा देवी तदा स्वभवन शुभम् ।
चिन्तयामास च घोर विग्रह समुपस्थितम् ।
रावणस्तु ततो वाक्य राक्षसानिदमब्रवीत् । [135]
कल्प्यता मे रथ शीघ्र क्षिप्रमानीयता धनु ।
अद्य क्रोध विमोक्ष्यामि निगूढ हृदयोद्भवम् ।
देवासुरे यथा पूर्व रुद्रेण निहतोऽन्धक ।
चिरकालस्थित ह्यद्य युद्ध मे राघवेण ह ।
अद्य तूणेशया बाणा निर्मुक्ता इव पन्नगा । [140]
राम समभिधावन्तु विषाग्निप्रतिमा शिता ।
सुवेषैर्नै रुक्मपुङ्खैरतिधौतैर्हिरण्मये ।
सागर दापयाम्येव मुक्ताभिरिव कुञ्जरम् ।
वानरा सुपक्षान्गृह्य राघव सप्रवेशितान् ।
मामनुस्मृत्य विक्रान्ता रामपार्श्वसमागतान् । [145]

Colophon

अथादाय शित शूल शत्रुशोणितरञ्जितम् ।
कुम्भकर्णो महातेजा रावण वाक्यमब्रवीत् ।
रावण च समालक्ष्य भ्रातर कुपितेन्द्रियम् ।

34

After 6 52 32ab D3 ins

विभीषणो महाप्राज्ञ उवाच रघुनन्दनम् ।
निर्याति स्फुरदनलो दशाननस्य
भ्राताय विपुलवपुर्यत कनीयान् ।
कुर्वाणश्चरणभराज्जगद्विलोल
प्रान्तेभक्षुभितक* * कुम्भकर्ण । [5]
विन्ध्याद्रेरपि विपुल शरीरबन्धो
धी सूक्ष्मा कुशशिखरादपीष्यतेऽस्य ।
अन्यस्य व्रतसमुपार्जित प्रताप
सजात * * सहसायमद्भुतेन ।
एतस्य त्रिजगदिद तृण रणाग्र [10]
स्वभरवात्कुशलममुष्य विष्टपानाम् ।
नि शङ्क निवसति रावणोऽस्य बाहु
प्राकारव्यवहितशत्रुवाहिनीक ।
सनद्ध स्वसदृशवाहिनीसमग्र
सग्रामे क इव निवेश्यतामय ते । [15]
वक्तव्य किमपरमेहि सावधान
सजात नगदखिल तुलाधिरूढम् ।
सुग्रीव स्वयमभवत्तत पुरस्ता
दृष्ट्वास्त्र क्षरनसुत प्रदेशमूलम् ।
सचकुर्भयमितरे कथचिदसि [20]
सौमित्री रघुपतिरन्तिके चकार ।
तस्येयश्चरणरजोऽद्रिपैद्रुमाव
क्ष्माभृद्भिर्दहनसुतो ममद जह्न ।
तस्याय खरनखरायुध सवेग
सामीरि समरखले समाससाद । [25]

Ś1 [अ]पिष्ठित (for धिष्ठित) —(l 113) D3 देवी (for दैवान्) —(l 116) D3 कुरुय (for कृत्ये) D3 11 तु (for हि) —(l 117) D3 न (for वि) —(l 118) D3 लक्ष्मण वानरांश्च तान् (for the post half) —(l 119) D3 om first च (subm) D3 वधिष्यामि (for हनि°) —(l 120) D3 सहैव तु (for कदाचन) —(l 122) D3 करिष्यामि च राघवे (for the post half) —(l 123) D3 लङ्का (for तीर्त्वा) —(l 124) D3 कुर्या (for कुर्यात्) —(l 1 6) D3 सर्वमेतत् (for भवेत्सर्व) —(l 128) D3 अद्य (for अथ) —(l 130) D3 वर्तते (for मुच्यते) D3 मय (for अपि) —(l 132) D3 प्रियमना —(l 133) D3 तत and स्वय (for च सा and तदा respy) —(l 136) D3 a कल्पना —(l 137) D11 आय (for अद्य) D3 हृन्मे मद —(l 139) D3 काले (for काल०) D3 एव (for युद्ध) Ś1 हि (for ह) —(l 141) D3 विषाग्निप्रतिमाशिखा (for the post half) —(l 142) D3 सुवेजसै and तैर्धौतैर्हि (for सुवेषैर्नै and अतिधौतै respy) —(l 143) D3 [ए]व (for [ए]व) —(l 144) D3 रामपार्श्वे * देशितान् (for the post half) —(l 145) D3 रामपार्श्वमुपागतान् (for the post half)

[Colophon —*Kanda name* D3 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ś D3 4.12 रावणवाक्य —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 D3 8 12 om Ś1 43 —After colophon D3 concludes with राम]
—(l 148) D3 अतीव हि (for रावण च)

—Thereafter, all the above MSS (except D3) repeat 6 51 28cd–29ab while D3 repeats 28cd–29.

नीलाद्या कपिपतय सहस्रभान
आसीन्सुदरसमीप एव तस्य ।
सुग्रीव स्वयमपि समरेऽसुरस्वा
द्रुमाणि धुतिभिरवापकृष्णकायम् ।
नापस्यप्रलमुतथा बहुन्घ्नतोऽपि [30]
स्पर्शेण स्फुटमवधीत् बहूनुपेतान् ।
सोऽङ्घ्रिभ्यां मृद इव पयदन्नेपी
स्वपुणस्य रणधुरा हरी द्रतोदी ।

35

After 6 55 76 D7 10 1 G1 K (ed with n brackets) ins

पीड्यमानस्तदाक्षे तु विशेषं वंस राक्षस ।
ततश्चुकोप बलवा सुमित्रान इवपन ।
अधारय कवच शुभ्र जाम्बूनदमय शुभम् ।
प्रच्छादयामास नरै मध्याश्रमय मारुत ।
नीराञ्जनचयप्रख्य गौरै काञ्चनभूषणै । [5]
आपीड्यमान शुशुभे मेघै सूप इवांशुमान् ।
तत स राक्षसो भीम सुमित्रान इवधनम् ।
सावज्ञमेव प्रोवाच वाक्य मेघस्वनिस्वन ।
अन्तकस्याप्यकष्टेन युधि जेतारमाहवे ।
युध्यता मामभीतेन रक्षापिता वीरता त्वया । [10]
प्रगृहीतायुधस्येह मृत्योरिव महामृध ।
तिष्ठन्प्रमत पूज्य किमु युद्धप्रदायक ।
ऐरावते समारूढो वृत सर्वामर प्रभु ।
नैव शक्रोऽपि समर स्थितपूर्व कदाचन ।
अद्य त्वयाद्य सौमित्रे बालेनापि पराक्रमै । [15]
तोषितो न सुमिच्छामि त्वामनुज्ञाप्य राघवम् ।
यस्तु जीवन्स्तो साद्दिस्तोषितोऽद्य रणे त्वया ।
राममेवैकमिच्छामि हन्तु यस्मिन्हते हतम् ।
रामे मया निहते चे य स्यास्यति समुरो ।
तानह योधयिष्यामि स्वबलेन प्रमाथिना । 20]
इत्युक्तवाक्य रक्षस प्रोवाच स्मृतसहितम् ।
मृध घोरतर वाक्य सौमित्रि प्रहसन्निव ।
यत्त्व शक्रादिभिर्देवैरसह्य प्राप्य पौरुषम् ।
त सत्य नान्यथा वीर दृष्टस्तेऽद्य पराक्रम ।
एष दाशरथी रामस्तिष्ठत्यद्रिरिवाचल । [25]
इति श्रुत्वा हानादृत्य लक्ष्मण स निशाचर ।

36

After 6 55 91 Ś N3 (preceded by an add l colophon) B2 D8 9 2 T2 3 (after the first occurrence of 6 55 91) ins while D1 ins after 6 55 74 whereas D3 ins after 6 55 9 K (ed) ins with n brackets after 6 55 98

पुरस्ताद्राघवस्याथ गदापाणिर्विभीषण ।
अभिदुद्राव वेगेन भ्राता भ्रातरमाहवे ।
विभीषण पुरो दृष्ट्वा कुम्भकर्णोऽब्रवीदिदम् ।
प्रहरस्व रणे शीघ्र क्षत्रधर्म स्थितो भव ।
भ्रातृस्नेह परित्यज्य राघवस्य प्रिय कुरु । [5]

35

(l 1) D6 तद (for तत) G1 K (ed) भिद्यमानस्तथा बाणै (K [ed] तैस्तु) (for the prior half) D7 G2 विग्रहे (for विशेष) G1 यद —(l 2) G1 चुक्रोध (for चुकोप) and नादि (for नद) —(l 4) G1 प्रविच्छेद नरेस्तस्य (for the prior half) —(l 5) K (ed) प्रख्य —(l 6) G1 आचीयमान K (ed) आच्छाद्यमान —(l 7) G1 वीर (for भीम) and नर्दि (for नन्द) —(l 8) G1 अवज्ञेव (for सावज्ञमेव) D7 K (ed) निस्वन (K [ed] °न) G1 निस्वन —D11 repeats l 9–10 consecutively —(l 9) D7 कष्टस्य G1 स्यस्य K (ed) कुतस्य (for [अ]कष्टेन) G2 अथजेतारम् (for युधि जेतारम्) —(l 10) G1 विक्रिद्दत गर्दे तरसा (for the prior half) and विख्याता (for रक्षपिता) —(l 11) G2 [प]व K (ed) [ह]व (for [इ]ह) —(l 12) G1 तिष्ठतो (for तिष्ठन्) and स्थो मे (for किमु) —(l 13) D7 G1 परावत G1 भज (for सम्) and त्वापि (for सर्वै) —(l 15) D11 G1 बलेन —(l 17) G1 सत्त्वनीयव सिंहस्य K (ed) सत्त्वधैर्यबलोपेन (for the prior half) —(l 18) G1 गमिष्यामि (for [ए]कमिच्छामि) —(l 19) D7 चेन (for [च]य) G1 तु निहते वीर (for मया निहते) and यदि स्थास्यति (for येऽन्ये स्थास्यति) —(l 20) G1 तद (for तान्) —(l 21) G1 सकृत (for स्मृतसहितम्) —(l 22) K (ed) इ (for मृध) G2 रुषोदरं (for घोरतर) —(l 23) K (ed) असह्य (for प्राप्य) G1 असह्यपापपूर्व (for the post half) —(l 24) G1 सत्य (for सत्य) —(l 25) K (ed) [अ]परः (for [अ]चलः) —D7 om (hapl ?) from l 25 up to 6 55 77[a]

36

Ś D8 1 13 om l 1 — l 1) T2 3 ततस्तु (for पुरस्तात्) K (ed) गत्वायुक्तो —(l) Ś D8 6 13 रक्षो T2 भ्राता (for भ्रातर) —(l 3) D1 पुनः (for पुरो) Ś D8,6,13 पालनीय स्तु (D8 तत्तु) स (D8 त)दा (for the post half) —After l 3 Ś D8 6 13 ins

1* कस्मात्क्रोधवशात्त्वमिन्द्र पक्षोऽन्तर्वाक्यमब्रवीद् ।

[D8 भ्रात्रान्तर् (for भ्रातोऽन्तर्)]

—(l 4) B3 वने (for रणे) N3 B1 D6 क्षात्र (for क्षत्र) D1 8 9 धर्मे (for धर्म) K (ed) स्थिरो Ś D8 6,13 भवान् (for भव) —(l 6) N3 तत्त्व B3 D1 8 9 वस्त्र (for वचनं) B3 ज्ञापित —(l 7) N3 B3 D9 [अ]तु (for [अ]पि) —(l 8) B3 D1 8 धर्म (B3 कला) विभक्ताना T2 3 K (ed)

अस्मत्कार्यं कृतं वत्स यस्त्वं राममुपागतः ।
त्वमेको रक्षसां लोके सत्यधर्माभिरक्षिता ।
नास्ति सत्याभिषक्तानां व्यसनं तु कदाचन ।
सन्तानार्थं त्वमेवैकः कुलस्यास्य भविष्यसि ।
राघवस्य प्रसादाच्च रक्षसां राज्यमाप्स्यसि । [10]
परिहृत्य च दुर्धर्षं शीघ्रं मार्गादपक्रम ।
न स्थातव्यं पुरस्तान्मे संभ्रमान्नष्टचेतसः ।
न वेद्मि संयुगे सक्तः स्वान्परान्वा निशाचर ।
रक्षणीयोऽसि मे वत्स सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ।
एवमुक्तो वचस्तेन कुम्भकर्णेन धीमता । [15]
विभीषणो महाबाहुः कुम्भकर्णमुवाच ह ।
गदितं मे कुलस्यास्य रक्षणार्थमरिंदम ।
न कृतं सर्वरक्षोभिस्ततोऽहं राममागतः ।
तत्क्षन्तव्यं हि भवता सुकृतं दुष्कृतं तु वा ।
एवमुक्त्वाश्रुपूर्णाक्षो गदापाणिर्विभीषणः । [20]
एकान्तमाश्रितो भूत्वा चिन्तयामास तत्क्षयम् ।

37

After 1292*, M3 B(ed) K(ed) (both eds within brackets) ins

उन्मत्तास्तु तदा दृष्ट्वा गतासुं भ्रातरं रणे ।
चुकोप परमक्रुद्धः प्रलयाग्निसमद्युतिः ।
तत समादाय गदां स वीरो
विद्रावयन्वानरसैन्यमुग्रम् ।
दुद्राव वेगेन तु सैन्यमध्ये [5]
दहन्यथा वह्निरतिप्रचण्डः ।
आपतन्तं तदा दृष्ट्वा राक्षसं भीमविक्रमम् ।
शैलमादाय दुद्राव गवाक्षः पर्वतोपमः ।
चिक्षेप राक्षसं भीमं तं शैलेन महाबलः ।
आपतन्तं तदा दृष्ट्वा उन्मत्तोऽपि महागिरिम् । [10]
चिच्छेद गदया वीरः शतधा तत्र संयुगे ।
चूर्णीकृतं गिरिं दृष्ट्वा रक्षसा कपिकुञ्जरः ।
विस्मितोऽभून्महाबाहुर्जगर्ज च मुहुर्मुहुः ।
उन्मत्तस्तु सुसंक्रुद्धो ज्वलन्ती राक्षसोत्तमः ।
गदामादाय वेगेन कपेर्वक्षस्यताडयत् । [15]
स तया गदया वीरस्ताडितः कपिकुञ्जरः ।
पपात भूमौ निःसंज्ञः सुस्राव रुधिरं बहु ।
पुनः संज्ञामथास्थाय वानरः स समुत्थितः ।
तलेन ताडयामास तत्रस्तस्य शिरः कपिः ।
तेन प्रताडितो वीरो राक्षसः पर्वतोपमः । [20]
विस्रस्तदन्तनयनो निपपात महीतले ।
सुस्राव रुधिरं सोष्णं गतासुश्च ततोऽभवत् ।

38

After 6.59, D5.6–7.9.11 T2 G M ins, while Ñ V1.2 B2–4 D1.13 ins after 6.61, T3 ins after 6.60.2

अतिकाय हतं श्रुत्वा लक्ष्मणेन महात्मना ।
उद्वेगमगमद्राजा वचनं चेदमब्रवीत् ।
धूम्राक्षः परमामर्षी धन्वी शस्त्रभृतां वरः ।

धर्मिस्तु(K[ed] °भि)रक्षिता Ś D6.12 हि (for तु). —(l. 9) T2.3 transp त्वमेवैक and कुलस्यास्य —(l. 10) K(ed) तु (for च) T3 आप्स्यसि (for आप्स्यसि) —(l. 11) Ś D6.12 त्वं प्रकृत्यातिदुर्धर्ष, Ñ2 B2 D6 प्रकृत्या ह्यतिदुर्धर्ष, D1–3 (with hiatus) प्रकृत्या (D1 °त्य) अपि दुर्धर्ष (D1 °र्षं) K(ed) प्रकृत्या मम दुर्धर्ष (for the prior half) Ś2 Ñ2 B2 D1.6 अपाक्रम (for अपक्रम) —(l. 12) B1 T2.3 सम्भ्रमावि(B2 °ष्ट)ष्ट. —(l. 13) K(ed) वेत्तु (for वेद्मि) D6 शक्त (for सक्तः) D1 निशाचरान् —(l. 15) T2.3 ततस् (for वचस्) —(l. 16) N2 illeg from तु up to l. 21 B1 D6 अभाषत, D6 उपावदत् (for उवाच ह) —(l. 17) L(ed) मन्त्रित (for गदित) Ś D6.12 च (for मे) —(l. 18) D1 कृत्वा, T2.3 कृतं (for कृतं) B1 D1 तेन (for ततो) —(l. 19) D1 भगवता (for हि भवता) Ś D6.12 सहितव्यं तु भवता, K(ed) क्षन्तव्यं तु त्वयाभ्रात (for the prior half) D1 दुष्कृतं सुकृतं Ś D6.11, B2 D6.12 तु (for तु). T2.3 क्षन्तव्यं भवता सर्वं सुकृतं वा तु दुष्कृतं —After l. 19, T2.3 ins

2* त्वया विदितं सर्वं सर्वज्ञोऽसि पितुः समः ।

—(l. 20) T2.3 गदाहस्तो (for °पाणिर्) —(l. 21) T2 आश्रितो (for आश्रितो) D1 दुःखितः, D6 बुद्धिमान्, K(ed) सुस्थित (for तत्क्षयम्) T2.3 चिन्तयावनतस्थित (for the post half)

—Thereafter D1 reads 93 (first time) and 90*–98

श्रीराम

37

(l. 10) Note hiatus between the two halves —(l. 22) K(ed) चोष्णं (for सोष्णं)

38

(l. 1) D3 G1.2 M3 महौजसा (for महात्मना) —For l. 1–2, Ñ V1.2 B2.4 D1.13 subst while D4 T3 subst only l. 2 for l. 2

1* अथ सर्वमिदं ज्ञात्वा रावणो लोकरावणः ।
उद्विग्नमानसो राजा सचिवानिदमब्रवीत् ।

[(l. 2) D6 T2.3 समुद्विग्नमना (for उद्विग्नमानसो)]

—(l. 3) Ñ V1.2 B2–4 D1.13 समरे (for परम-) Ñ1 D1.2.9–11 सर्वे (for धन्वी) —(l. 4) D10 अतिकायन (hypm) —T1 damaged from सर्वे च up to l. 8 T2.3 (with hiatus) अतिकायो महोदर (for the post half) Ñ V1.2 B2–4 D1.13 अकम्पनो वज्रदंष्ट्रः महापार्श्वो महाबलः —After l. 4, Ñ V1.2 B2.4 D1.13 ins

अकम्पनः प्रहस्तश्च कुम्भकर्णस्तथैव च ।
एते महाबला वीरा राक्षसा युद्धकाङ्क्षिणः । [5]
नैषां परैः यातं पर्निल्यपराजिताः ।
सर्वेऽप्यत हता वीरा रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
राक्षसाः सुमहाकाया नानाशस्त्रविशारदाः ।
अन्ये च बहवः शूरा महात्मानो निपातिताः ।
प्रख्यातबलवीर्येण पुत्रेणेन्द्रजिता मम । [10]
यौ हि तौ भ्रातरौ वीरौ बद्धौ दत्तवरैः शरैः ।
यन्न शक्यं सुरैः सर्वैरसुरैर्वा महाबलैः ।
मोक्तुं तद्बन्धनं घोरं यक्षगन्धर्वकिंनरैः ।
तन्न जाने प्रभावैर्वा मायया मोहनेन वा ।
शरबन्धाद्विमुक्तौ तौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ । [15]
ये योधा निर्गताः शूरा राक्षसा मम शासनात् ।
ते सर्वे निहता युद्धे वानरैः सुमहाबलैः ।
तं न पश्याम्यहं युद्धे योऽद्य रामं सलक्ष्मणम् ।
नाशयेत्सबलं वीरं ससुग्रीवं विभीषणम् ।
अहो सुबलवान्रामो महदस्त्रबलं च वै । [20]
यस्य विक्रममासाद्य राक्षसा निधनं गताः ।
सन्नद्धाद्धि पुरी लङ्का पिहितद्वारतोरणा ।
अप्रमत्तैश्च सर्वत्र गुल्मै रक्ष्या पुरी स्वियम् ।
अशोकवनिकायां च यत्र सीताभिरक्ष्यते ।
निष्क्रमो वा प्रवेशो वा ज्ञातव्यः सर्वदैव नः । [25]
यत्र यत्र भवेद्गुल्मस्तत्र तत्र पुनः पुनः ।
सर्वतश्चापि तिष्ठध्वं स्वैः स्वैः परिवृता बलैः ।

2* कुम्भकर्णश्च दुर्धर्षो निकुम्भनरान्तकौ ।
त्रिशिराश्चातिकायश्च महापार्श्वमहोदरौ ।

[(l 1) B4 तु (for च)]

—(l 5) G1 सर्वे महा (for महाबला) Ñ V1 s B3 4 D13 शूरा (for वीरा) Ñ1 नर्दिन V1 s B4 D13 शालिन B3 दुर्धर्ष (for काङ्क्षिण) D4 शूरा वै रथिनः शुद्धे नानायुधस्य शालिन —(l 6) Ñ V1 s B3 4 D4 11 सुर (for पर) N2 B1 पर्नित्र D13 सुरतपि (for परनिल्प) Ñ2 B3 पराजिता —(l 7) M3 सहयाश्च M1 2 महावीरा M3 महावीर्या (for हता वीरा) D1 2 G2 3 M2 निहतास्ते महावीर्या (D4 °रा G2 °काया) (for the prior half) Ñ V1 s B3 4 D13 सह वानर D2 T2 3 क्लि शत्रुघ्ने (for [अ]क्लिष्टकर्मणा) —(l 8) B3 D4 च (for सु) G2 वीर्या (for काया) D1 3 11 नानाशास्त्र V2 भूतो वरा (for विशारदा) —N V1 s B3 4 D13 om l 9 —(l 9) M3 [s]भिपातिता (for निपातिता) —(l 10) D13 प्रख्याता N1 सम M3 युधि (for मम) —(l 11) Ñ2 V1 s B3 T2 यौ हतौ B3 D13 मोहितौ B4 D4 यौ च तौ, D4 यावेतौ T2 G3 3 येन तौ N V1 s B3 4 युद्ध (for वीरौ) D3 s 11 Cr t तौ भ्रातरौ तन्न बद्धौ G1 यौ तौ हि भ्रातरौ बद्धा (for the prior half) D1 9 11 G1 घोरैर्, Cm g as above (for बद्धा) —(l 12) D13 च (for वा) —M3 om (hapl) l 13-17 —(l 13) Ñ V1 s B3 4 D4 11 हि (for तद्) T2 Cr घोरैर्, Cm g as above (for घोर) V1 D4 6–11 T1 3 पन्नगै G1 M1 गुह्यकै (for किंनर) D4 (erroneously) विमुक्तौ रामलक्ष्मणौ D7 सर्वैं ससुखितैरपि (for the post half) —(l 14) D13 तत्र ज्ञान (for तन्न जाने) N V1 s B3 4 D4 18 प्रभावेन (for प्रभावैर्वा) N2 V1 s B4 D4 s मोहनान्यपि N2 B1 °नाद्धि वा B3 °हितापि (for मोहनेन वा) —(l 15) G1 बन्ध Cr m g as above (for बन्धाद्) Ñ V1 s B3 3 D4 विनिर्मुक्तौ B4 विमुक्तौ तु —(l 16) N1 येन N2 V1 B3 4 D1 13 ये च V3 यत्र T2 3 चापि M1 2 ये ते (for योधा) G3 वीरा (for शूरा) —D4 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 21 D3 5 T1 G1 transp निर्गता and राक्षसा T2 3 भीमविक्रमा (for मम शासनात्) —(l 17) D4 om निहता युद्धे —(l 18) D13 न त (by transp) D4 युद्ध्या (for युद्ध) D13 transp योद्ध and राम —(l 19) D3 5 T1 G M शमयेद् (for नाशयेत्) D13 सुग्रीव च Ñ V1 s B3 4 D13 समारोहि (for विभीषणम्) —(l 20) T1 असौ (for अहो) D1 7 तु T1 न (for सु) G2 वीरो (for रामो) Ñ V1 s B4 D13 तथा B3 तन्न (for च वै) —(l 21) B4 तस्यपराक्रमम् (for यस्य विक्रमम्) —After l 21 D1 1 7 9 G2 3 M3 ins

3* स मन्ये राघवं वीरं नारायणमनामयम् ।

—B3 s D10 11 om l 22 —(l 22) D1 2 9 M2 5 तद् (for तद्) Ñ V1 s B4 D4 13 समादिश (D4 °देश) G1 तद् लाद्धि (for सन्नद्धाद्धि) N V1 s B4 D1 7 13 G1 s गोपुरा (for तोरणा) —After l 22 N V1 s B4 D1 18 ins

4* अप्रमत्तस्त्वरावद्भिः क्रियतां मम शासनात् ।
हस्त्यश्वरथयोधौघैः कल्पितैश्च गजोत्तमैः ।

[(l 1) D4 च रक्षोभि (for त्वरावद्भि) —(l 2) D4 हस्त्यश्वरथयोधैश्च (metri causa) (for the prior half) D4 कल्पितान- D13 कल्पिताश्च (for कल्पितैश्च) D4 गजोत्तमै]

—(l 23) N V1 B3 s D4 18 हि (for च) D3 5 T1 G1 2 गुल्मानि (for सर्वत्र) N2 B1 रक्षणीया M3 गुल्म रक्ष्य (for गुल्मै रक्ष्या) ⊛ Cg गुल्मै रक्ष्य कृतरक्षणे । गुल्मैरिति वा पाठ ⊛ —(l 24) V1 D4 6 M3 वनिकायाश्च (V1 °याश्तु D4 यां तु) D10 11 M1 2 वनिका चैव (M1 2 चैव) (for वनिकायां च) D13 वीक्ष्यति (for रक्ष्यते) —(l 25) N1 D13 निकाशो V3 V1 s B3 4 D4 निष्क्राशो B1 प्रकाशो D4 11 G1 M1 2 4 Cm g t निष्क्रामो T2 3 निर्गमो Ck as above (for निष्क्रमो) N V1 s B3 4 D13 प्र(B3 [अ]प्र)कारो (for प्रवेशो) N V1 s B3 4 D4 तत्र सर्वथा (D4 °दा) B3 तैश्च सर्वदा D13 तत्र तत्र च G1 3 M सर्वथैव न (for सर्वदैव न) ⊛ Cm g न असाभि ज्ञातव्य (Cm ज्ञात य इत्यर्थ) ⊛ —T3 om (hapl ?) l 26 —(l 26) D4 गुल्म D13 बालद् (for गुल्मस्) D3 भवेद् (for first पुन) —(l 27) G1 तत्र तत्र च (for सर्वतश्चा पि) N V1 s B3 4 D4 18 असितव्य च D4 चापि तिष्ठतु T2 3 चापि रक्षध्व (for चापि तिष्ठध्व) D1 7 9 11 यैर् वै (for स्वैः स्वैः) N V1 s B3 4 D4 परिवृतैर् D13 तैः संवृतैर् —(l 28) D13 विहस्य (for हस्त्य)

दृष्टव्य च पद तेषा वानराणा निशाचरा ।
प्रदोषे वार्धरात्रे वा प्रत्यूषे वापि सर्वश ।
नावज्ञा तत्र कर्तव्या वानरेषु कदाचन । [30]
द्विषता बलमुद्युक्तमापतत्किं स्थित यथा ।
ततस्ते राक्षसा सर्व श्रुत्वा लङ्काधिपस्य तत् ।
वचन सर्वमातिष्ठन्यथावत्तु महाबला ।
तान्सर्वान्स समादिश्य रावणो राक्षसाधिप ।
मन्युशल्य वहन्दीन प्रविवेश स्वमालयम् । [35]
तत स सदीपितकोपवह्नि
निशाचराणामधिपो महाबल
तदेव पुत्रव्यसन विचिन्तय
न्मुहुर्मुहुश्चैव तदा विनिश्वसन् ।

Colophon

39

After 1342*, D1 5-7 9-11 S cont , while Ś Ñ V B (B1 after 38** owing to om) D2-4 8 12 13 ins l 1-42 after 6 83 39

ततस्ते वानरा घोरा राक्षसास्तान्समाकिरे ।
जघ्नु शैलैर्द्रुमैश्चैव रावणस्यैव पश्यत ।
रावणिस्तु तत क्रुद्धस्तान्निरीक्ष्य निशाचरान् ।

D7 T2 3 G1 2 M3 वद्, Cg k t as above (for पद). V1 2 महाबला , B4 तरस्विना, D4 M1 2 महात्मना (for निशाचरा) —(l 29) Ñ2 B2 4 D4 13 च (for first वा) D13 च (for second वा) Ñ1 B3 4 प्रत्यूषस्य V1 B3 D4 °षे च, G2 प्रभाते वा (for प्रत्यूषे वा) V3 B1 D4 6 7 T1 G2 3 सर्वत , M3 सर्वथा (for सर्वश) D3 सर्वस्वभूता वरा , D13 यथा पश्यामि सर्वश (for the post half) —M3 reads l 30 twice —(l 30) Ñ1 D4 13 खलु, Ñ2 V1 B2-4 [अ]स्यतु , D6 7 T1 G2 3 तेषु (for तत्र) Ñ V1 2 B2-4 D4 13 पुरुषेण (for वानरेषु) —M1 2 om l 31 —(l 31) D3 4 9 T2 G1 M3 आपन्नत, G2 आपदस्तु , Cr m g t as above (for आपतत्किं) D6 T2 3 M3 5 तदा, D7 सदा (for यथा) ※ Cg आपतन्त्वा। विङ्काद्यिन्यत्यय आर्ष । आपतत्किमिति सदा द्रष्टव्यमित्यर्थ । आपदत्किमिति पाठ सुशोभन । , so also Ct ※ —For l 31, Ñ V1 2 B2-4 D4 13 subst.

5* द्विषामपि बले न्यूने विमुताप्र बले स्थिते ।

[D4 रिपौ कर्मे (for द्विषामपि). B3 2 [अ]ल्पे B4 [अ]ल्प (for [अ]ग्रे) D4 किं वा सौम्ये बलेऽपि वा (for the post half)]

—Then, D4 cont

6* अवज्ञा न तु कर्तव्या सर्वदा शास्त्रदर्शिना ।

—(l 32) Ñ V1 2 B3 4 D4 13 T2 3 सचिवा (for राक्षसा) V1 च, D4 T1 तु (for तत्) D4 प्रभोर्वच (for [अ]धिपस्य तत्) —(l 33) Ñ2 B2-4 D13 ते, M1 2 च (for तु) G2 यथा वक्तु (for यथावत्तु). D4 तथैव कृतवन्तस्ते सचिवा रावणेरिता ※ Cv r ' यथा वक्तु महाबला ' इति (Cr °बलीति) पाठ । Cv adds अन्यथा ते इति पुनरुक्ति स्यात् ※ —(l 34) D3 om (hapl), D9-11 हि (for स) Ñ V1 2 B2-4 D4 13 तांस्तु सर्वान् , D6 T1 M3 स ता सर्वान् (by transp), G1 स तान्प्रति (for ता सर्वा स) V3 राक्षसान् (for रावणो) —(l 35) D7 G2 दीप्त (for दीन) Ñ1 महालय, D7 G1 निवेशन (for स्वमालयम्) ※ Ck t मन्युशल्य स दुःखस्य शल्यम्, ※ —(l 36) B1 T2 M1 2 तु (for स) Ñ V1 2 B3 4 प्रदीप्तासत्कोप (for स सदीपितकोप) D4 तत प्रदीप्त सततोपवह्निना —(l 37) D7 G1 भृशार्त , D13 दशास्य (for महाबल) —(l. 38) Ñ V1 2 B2 3 D13 भ्रातृ , B4 D9 बहु (for पुत्र) Ñ1 D6 व्यचिन्तयन्, D4 विचिन्त्य, G1 निरीक्ष्य (for विचिन्तयन्) —(l 39) D5 मुहुस्तु (for मुहुश्च) Ñ V1 2 निरश्वसत्तदा, B2 विनि श्वसन्तदा, B1 व्यनि श्वसत्तदा, B4 D4 13 विनिश्वसन् तदा (by transp), D5 T G2 तदा व्यनि(D5 °नि) श्वसत्, D6 तदा विनि श्वसन् D7 G2 मुहुर्मुहुर्निश्वसति स्म दीर्घं D7 धर्म)

Colophon —*Kanda name* Ñ B2-4 D4 13 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* Ñ1 V1 B3 D4 रावणपरिदेवन (Ñ1 V1 °दित), Ñ2 V1 B2 4 D4 13 रावणपरिदेवन(B4 D4 13 °वित), D9 लङ्का सावधानो रावणविलाप —*Sarga no* (figures, words or both) Ñ1 B3 4 D4 13 om Ñ2 55 V1 D2 54 V3 53, B2 48 D6-7 10 11 T1 G M3 5 72, D9 49 T2 77 , T3 79 M1 2 73 —After colophon G M1 2 conclude with श्रीरामाय नम , M3 with श्रीरामस्वामिने नम

39

D1 6 T2 3 repeat l 1 42 after 6 83 39 —(l 1) D13 राक्षसानां (for °दास्तान्) D1 5-7 9-11 S (D1 6 T2 3 first time) तोमरैरङ्कुशैश्चापि वानराश्चुरादवे(D1 °राणां जिघांसया) —V3 D1 6-7 9-11 S (D1 6 T2 3 first time) om l 2 —(l. 2) Ñ V1 2 B2-4 तरैर् D1 (second time) शरैर् (for शैलैर्). D4 नर्दमाना (for द्रुमैश्चैव) Ñ V1 2 B2-4 D4 प्रपश्यन (for [प]श्य पश्यत) D13 रामरावणयुग्मे (for the post half) —(l 3) Ś Ñ V B D2 4 6 8 12 13 T2 3 (D6 T2 3 second time) रावणस्तु (for रावणिस्तु) D4 च (for तु) D6 T1 G1 2 Cv r स रावणि , Cg as above (for रावणिस्तु) D3 10 11 G1 दृष्ट्वा क्रुद्धस् (for तत क्रुद्धस्) D1 (second time) तत स रावण क्रुद्ध , D9 रावणस्तूपसङ्क्रुद्ध (for the prior half) Ś D1 आह स Ñ V1 2 B2-4 सङ्ग्राम, V3 जगाद D1 (second time) आह च, D1 2 4 (second time) 12 आह स, D3 7 T1 G2 3 Ct समीक्ष्य D6 T2 3 (all first time) M1 2 उवाच T2 3 (both second time) आह स्व (for निरीक्ष्य) D13 आदिदेश (for समीक्ष्य) B4 तानाह स च राक्षसान् (for the post half) —(l 4) D1 2 इदं (for हता) Ś D8 11 13 युध्यध्वं (for युध्य तु) D1 (first time) प्रहरिष्यन्त्वं, D9 हता भवतु ते सर्वे (for the prior half) —V3 damaged from जिघांसया up to l 5 D3

इह भवन्तो युध्यन्तु वानराणां जिघांसया ।
ततस्ते राक्षसाः सर्वे नर्दन्तो जयकाङ्क्षिणः । [5]
अभ्यवर्षंस्ततो घोरा वानराञ्शरवृष्टिभिः ।
स तु नालीकनाराचैर्गदाभिर्मुसलैरपि ।
रक्षोभिः संवृतः संख्ये वानरान्विचकर्ष ह ।
ते वध्यमानाः समरे वानराः पादपायुधाः ।
अभ्यद्रवन्त सहसा रावणिं घोरदर्शनम् । [10]
इन्द्रजित्तु ततः क्रुद्धो महातेजा महाबलः ।
वानराणां शरीराणि व्यधमद्रावणात्मजः ।
शरेणैकेन च द्वाभ्यां पञ्च च सप्त च ।
निर्बिभेद समरे क्रुद्धो राक्षसान्सम्प्रहर्षयन् ।
स शरैः सूर्यसंकाशैः शातकुम्भविभूषितैः । [1(5)]
वानरान्समरे वीरः प्रममाथ सुदुर्जयः ।
ते भिन्नगात्राः समरे वानराः शरपीडिताः ।

(first time) वानराञ्छुराहवे (for the post half) —(l 5) M1 3 तथोक्ता (for ततस्ते) Ś Ñ1 V2 B4 D1 (both times) 3-6 8 12 13 G2 M5 नदन्तो, D7 9 11 गर्जन्तो (for नर्दन्तो) Ñ1 V2 D1 (first time) 10 युद्ध (for जय) —(l 6) D8 12 तदा (for ततो) Ś D6 8 12 T2 3 (D6 T2 3 first time) G2 M1 2 घोरा, D6 T1 G1 2 M5 घोर (for घोरान्) Ñ V B D2 3 4 T2 3 (D1 both times D6 T2 3 second time) अभ्यवर्ष (D5 °र्षं) न्त तान्सर्वान् (B1 D2-5 T2 3 °न्घोरान्), D5 अभ्यधावन्त ततो घोरान् (for the prior half) ※ Cvg तत, तस्मात् रावणिवचनात् 1 द्वितीयस्तत शब्द पश्चादर्थे ※ —After l 6, Ś1 Ñ V (V3 l 1 only) B D2-4 6 8 10 12 T2 3 (D1 6 T2 3 second time) ins while Ś1 ins l 1 only after l 12

1* मुद्गरैः शक्तिभिः शूलैर्गदामुसलतोमरैः ।
परिघैरङ्कुशैर्बाणैर्वानराश्च पुराहवे ।

[Ś2 D8 12 repeat l 1 after l 12 —(l 1) D1 om (hapl ?) from शूलै up to विकीर्णैभि (see var) in l 8 D2 परिघ (for -मुसल) —(l 2) Ś1 घोर, D1 8.12 घोरैर् (for बाणैर्) D13 शातकुम्भविभूषितैः (for the post half)]

—V3 om l 7 —(l 7) M1 2 च (for तु) Ś Ñ V1 2 B D1 2 4 6 8 12 T2 3 (D1 6 T2 3 second time) रावणश्चापि, D13 राक्षसो चापि (for स तु नालीक) M5 स तु नानाविधैरस्त्रैर् (for the prior half) Ś Ñ V1 2 B D1 2 4 6 8 10 12 T2 3 (D1 6 T2 3 second time) नाराचैस्तैरस्त्रै (V1 B1-3 °जा) मुखै (for the post half). —B3 om l 8 —(l 8) Ś D6 12 कर्णिभिश्चापरैश्चैव Ñ V B1 4 D2-4 6 T2 3 (D1 6 T2 3 second time) विकर्णिभि (D3 om D6 °कीर्णैश्च) क्षुरै (D5 °प्रै) श्च (B1 क्षुरप्रैः) B3 कर्णिभिश्च क्षुरप्रैश्च (for the prior half) —V3 damaged from विचकर्ष up to first पा in l 9 Ś B1 D2-4 6 8 12 T2 3 (D1 6 T2 3 second time) अभ्यवर्ष (D5 °र्षं) न्त Ñ V1 2 B2 4 पर्यवर्षत, D5 G2 M2 Cg विचकर्ष ह (G2 न), D6 T1 2 (all first time) निजघान ह, D13 अभ्यपातयत्, M4 विजघान ह (for विचकर्ष ह) M1 2 वानरेषु सर्वशः ह (for the post half) ※ Cm रक्षोभि सहित (Cr °भि सह) इति वा पाठ ※ —(l 9) B1 युध्यमाना (for वध्यमाना) G3 मेघसन्निभा (for पादपायुधा) —(l 10) Ś D1 2 4 6 8 12 T2 3 (D1 6 T2 3 second time) अभ्यद्रवन्ते, V2 अभिद्रवन्ति, D7 10 11 G3 M1 2 Ct अभ्यवर्ष (D7 G3 °र्षं) न्त, T1 अभिद्रवत, G (ed) °धावत (for अभ्यद्रवन्त) Ś1 द्रुमस्त, Ñ V1 2 B D2-4 6 7 9 T2 3 G1 2 M5 (D1 T2 3 second time, D6 both times) सहिता, V3 समरे, D13 मर्दे हि (for सहसा) Ś Ñ V B D1-4 6 8 11 12 T2 3 (D1 6 T2 3 second time) रावण, Cg as above (for रावणिं) Ñ V B1 D1 6 12 T2 3 G1 M5 (D1 6 T2 3 first time) घोर (D… T2 3 G1 M5 भीम) विक्रम (Ñ1 D2 G1 M5 °मः), D… G2 3 M3 एकशरः, D9 पादपायुधा, D10 11 M1 2 शैलपादपै (for घोरदर्शनम्) —(l 11) Ś Ñ V B D1 4 6 8 12 T… (D1 6 T2 3 second time) रावणस् (for इन्द्रजित्) D2 तदा, G2 महा (for तत) Ś Ñ V B D1-4 6 8 12 13 T… (D1 6 T2 3 second time) महाबलपराक्रम (for the post half) —(l 12) Ñ2 B2 4 D13 सहस्राणि (for शरीराणि) Ś2 विव्याध (for व्यधमद्) Ś Ñ V B D1-4 6 8 11 12 T… (D1 6 T2 3 second time) शरवृष्टिभि (for रावणात्मज) —D6 T2 3 (all second time) om l 13-1… —(l 13) V3 damaged from णै up to पञ्च च … V1 3 B2-4 D1 (first time) 4 M1 2 स (M1 2 तु) हरीन् D13 ददर्श (for च द्वाभ्यां) Ñ1 सप्तधा, B2 सप्त (for सप्त च) Ś B1 D1 (second time) 8 12 transp पञ्च and सप्त D1 (first time) नवभि पञ्चभिस्त्रिभि , D13 दशपञ्च सप्त पञ्च च (for the post half) —(l 14) D13 विव्याध M3 विच्छेद (for निर्बिभेद) Ś Ñ V D D1 (second time) 2-4 8 12 वीरो, D13 वेगाद् (for क्रुद्धो) D1 (first time) निर्बिभेद स सक्रुद्धो (for the prior half) —V2 om l 15-16 —(l 15) B1 D1 (second time) 2-4 ते शरैः, B4 स बाणैर् D13 शरौघैर् (for स शरै) Ś Ñ V1 3 B1 3 4 D1 (second time) 2-4 8 12 13 वह्नि, B2 रक्त (for सूर्य) Ś D2 8 12 शातकौम्भ Ś V1 B3 D1 (first time) 8 7 12 विभूषणै … V3 परिष्कृतै , D13 निवेशितै (for विभूषितै) —(l 16) D1 (second time) 4 भीम (for वीर) Ñ1 V3 D13 सुदुर्जयान्, D1 (first time) G1 रा दुर्जय —(l 17) B3 भिन्नगात्राश्च D1 (first time) भिन्नाश्चिगात्रा , G2 ते भग्नगात्रा (for ते भिन्नगात्रा) G2 चापि M3 शस्त्र (for शर) —(l 18) D1 (second time) व्यथिता , D6 T1 G2 प्रवि (T1 °वि) श , Cm g h t as above (for प्रविष्ट) Ś Ñ V B D1 (second time) 2-4 8 12 13 सर्वेशा (for संकल्पा) Ś D8 12 देवैर्, D… T2 सुरा (for शैलैर्) Ś D8 इव (for इव) D6 T2 महासुरैः —V3 om l 19-2… —(l 19) D1 6 8 11 T2 (D1 6 T… first time) त (D11 ते) पततम्, D7 प्रस्तनम्, D10 T… (first time) तै सपतम्, G2 प्रदहतम् D4 महा (for शत) Ś B2 D8.12.13 शरवर्षेर्विधास्यतो, Ñ V1 2 B1 2 4 D1-4 6 T2 3

पेतुर्मथितसंकल्पा सुरैरिव महासुराः ।
ते वध्यमाना इवादित्य घोरैर्बाणगभस्तिभिः ।
अभ्यधावन्त संक्रुद्धाः संयुगे वानरर्षभाः ।   [20]
ततस्ते वानराः सर्वे भिन्नदेहा विचेतसः ।
व्यथिता विद्रवन्ति स्म रुधिरेण समुक्षिताः ।
रामस्यार्थे पराक्रम्य वानरास्त्यक्तजीविताः ।
नर्दन्तस्ते निवृत्तास्तु समरे सशिलायुधाः ।
ते द्रुमैः पर्वताग्रैश्च शिलाभिश्च प्लवंगमाः ।   [25]
अभ्यवर्षन्त समरे रावणिं पर्यवस्थिताः ।
स द्रुमाणां शिलानां च वर्षं प्राणहरं महत् ।
व्यपोहत महातेजा रावणिः समितिंजयः ।
ततः पावकसंकाशैः शरैराशीविषोपमैः ।
वानराणामनीकानि बिभेद समरे प्रभुः ।   [30]
अष्टादशशरैस्तीक्ष्णैः स विद्ध्वा गन्धमादनम् ।
विव्याध नवभिश्चैव नलं दूरादवस्थितम् ।
सप्तभिस्तु महावीर्यो मैन्दं मर्मविदारणैः ।

(D1.4 T2.3 second time) म (N2 B1.4 D5 तो, T1.2 प) तस्ये (D4 वानवे, D6 गाने ने) यथादित्यो (for the prior half) D6 (first time) वा°र् B3 वनश्रिभि (for गभ-स्तिभि) —(l. 20) Ś Ñ V1.2 B D1-4.8.10-13 T2.3 G (ed) (D1.4 T2.3 second time) अभ्यधावंस्तु (V1 °वंश, D13 °वंस्तु, G (ed.) °वन्) संक्रुद्धा (for the prior half), Ñ2 D6 (second time) T2.3 (both both times) G1 समरे, D13 स घोरे (for संकुल) Ś Ñ V1.2 B D1-4.8.10-13 T2.3 (D1.4 T2.3 second time) वानरर्षभान् —(l. 21) Ñ V1.2 B2-4 D1.4-6.11 T2.3 (D1 T2.3 first time, D4 both times) G1.2 M1.3 तु (for ते) T2 (second time) छिन्नदेहा —(l. 22) G2 शेदिता (for व्यथिता) Ś D5.13 प्र (for वि) Ñ2 V1 B3.4 G2 समुक्षिता (for समुक्षिता) —(l. 23) Ś Ñ V1.2 B D1-4.8.11.13 T2.3 (D1.4 T2.3 second time) पराक्रान्ता, D1 T1 G2 तु ये वीरा (for पराक्रम्य) —(l. 24) G1 M1 [s]पि (for नि) Ś N2 B1.4 D1-3.8.13 T2.3 (D1.4 T2.3 second time) नदन्तश्च नि(Ś D5.13 °श्चानि)वृत्ता (B1 विवृत्ता)स्ते (Ñ2 B4 °श्च), Ñ1 V1.2 B3 नद(B3 °र्द)न्तस्ते वि(V2 नि)वृत्ताश्च(B2 °स्ता), B2 D13 नदन्तो(D13 नदन्तो) विनिवृत्ताश्च, D4 नदन्तो न निवृत्तास्ते, D5 T1 G1.2 नर्द(G2 °द)न्तस्ते विवर्तन्ते, D6 T2 (both first time) नर्दन्तो भीम(D6 °तोभिम)-वृत्तास्तु T3 (first time) नर्दन्तो विनिवृत्तास्तु, M3 नर्दन्तस्ते प्रवृत्तास्तु (for the prior half) Ś D5.13 न D2 त, D6 (second time) [s]द्रि (for म) B1.4 T2 (second time) समरेषु (T3 °ष) T2 (second time) रणे द्रुम (for समरे स) T2 (first time) निशित, G2 सतत, Cm as above (for सशिला) —(l. 25) D6 तैर्, G2 त (for ते) D1 पर्वतैश्चैव (for पर्वताग्रैश्च) Ś Ñ V1.2 B D1.4.8.10-13 T2.3 M1.2 (D1 both times D6 T2.3 second time) शुक्तिभिश्च (D1 second time 4 °स्ते) M3 शिलाहस्ता (for शिलाभिश्च) G2 बलीमुखा (for प्लवगमा) —G1 reads l. 26 twice —(l. 26) Ñ V1.2 B D2-4.8.13 G1 (both times) 2 M1.2 अभ्यद्रव(D3.8 G1.2 M1.2 °वर्)न्त, D6 T2.3 (all second time) अभ्यद्रवत (for °वर्षन्त) Ś Ñ V1.2 B D1-4.8.10-13 T2.3 (D1.4 T2.3 second time) रावण Cm as above (for रावणिं) Ś Ñ1 V1.2 B1-2 D2.8.13 M3 पर्यवस्थित N2 B4 D9-11 समवस्थिता (Ñ2 B4 °त), D1 (first time) समुप° (for पर्यवस्थिता) —Ś D1 (second time) 2.13 om l. 27-28 —(l. 27) Ñ V1.2 B3.4 G2 तद्, D2.4.13 G1 ते, T2.3 (both second time) म (for स) B2 D6 (second time) M3 द्रुमाणां च (B1 तु) T3 (first time) शराणां (for शिलानां) B3 ततो द्रुमाणां शैलानां, D1 (first time) स शिलानां द्रुमाणां च (for the prior half) D4 वप (for वर्षं) D1 (first time) G2 M1.2.3 प्र(M1.2 प्रा)हरण(G2 M3 °णां) D4 प्राणहरे (for °हरं) D2-4 तदा (for महत्) —(l. 28) D1 (first time) व्यरोधयत्, D2 व्यपोह तु (D8 तु), D5.10 T2.3 (first time) व्यपोहत, Cm g t as above (for व्यपोहत) B3 महाबाहु (for °तेजा) Ñ V1.2 B D2-4.8.13 T2.3 (D6 T2.3 second time) रावण (D4 °ण) Ñ V1.2 B D1.4.8.13 T2.3 (D6 T2.3 second time) पर्यवस्थित (D4 °त) (for समितिंजय) —(l. 29) D5 पावक, G2 पवन (for पावक) Ñ V B D1-4.8.13 T2.3 (D1.4 T2.3 second time) वानरांश्(for शरैर्) —(l. 30) Ś1 G2 अनेकानि D1 (first time) 4 विभुः (for प्रभु) —(l. 31) Ś Ñ V B D1.4.8.13 T2.3 (D1.4 T2.3 second time) अष्ट(Ñ V1.2 D2.4.13 °ष्टा, B2 [before corr sup lin as in Ś] सु)भिस्तीक्ष्णैश्च D13 अष्टाभिश्चैव (for the prior half) D13 om M3 तु विव्याध (for स विद्ध्वा) —(l. 32) Ś B1 D1-3.8.13 T2.3 (D1 T3 second time D6 T2 both times) दशभिश् (for नवभिश्) D4 सद्ये (for चैव) Ñ V B2-4 विव्याधाथ (Ñ2 V2 °थ च) नवभ्या वे (V1.2 च) (for the prior half) Ś B1.2 D1 (second time) 2.3.8 नील, V2 नृत (for नल) —(l. 33) Ñ V B2-4 सप्तत्या (for सप्तभिस्) Ś B1 D1.2.4 (both times) 8.13.13 T2.3 (D1 T2.3 second time) च (for तु) Ś D1 D1 (second time) 2.3.8.13.13 महाकाय (D13 °यो) Ñ V B2-4 °योरिर्(V2 °र) D1 (first time) °र्यैर्, D6 T (D6 both times T2.3 first time) °वीर्यै M3 °वीरो (for महावीर्यो) Ś V2 B1 D1-3.8.12.13 T2 (D1.6 T3 second time) भित्त्वा Ñ V1.2 B2-4 D4 विद्धा T3 (second time) हत्वा (for मर्म) Ś Ñ V B D1 (second time) 2.3.8.12.13 सुदारुणैः (Ñ2 °णं V1 B3.4 °णा), D4.6 T2.3 (D6 T2.3 second time) शिलीमुखैः (for विदारणै) D6 T2.3 (all first time) मैन्दं मर्मण्यताडयत् (for the post half) —(l. 34) G2 हाटक (for पञ्चभिर्) D1-3.6 T2 (D1.6 T2 second time) निशितैश्च (for त्वरितैश्च) D2 T2 (both first time) M1.2 [अ]पि, D6 (first time) [अ]थ, T2 (first time) [अ]य (for [प]न्) Ñ V B3.4 पञ्चाशद्भिर

पञ्चभिर्विशिखैश्चैव गजं विव्याध सयुगे ।
विंशत्या च हनूमन्तं नलं च दशभिः शरैः । [35]
गवाक्षं पञ्चविंशत्या शरभं तु शतेन च ।
द्विविदं पञ्चिराहत्य पनसं दशभिः शरैः ।

कुमुदं पञ्चदशभिर्जाम्बवन्तं च सप्तभिः ।
तारं चैव त्रिभिर्बाणैर्विनतं चाष्टभिस्तथा ।
अशीत्या वालिनः पुत्रमङ्गदं त्रिभिदं शरैः । [40]
शरभं च महातेजाः शरेणोरस्यताडयत् ।
ऋषभं च त्रिभिर्बाणैर्ललाटे प्रत्यविध्यत ।
जाम्बवन्तं तु दशभिर्नीलं त्रिंशद्भिरेव च ।
सुग्रीवमृषभं चैव सोऽङ्गदं द्विविदं तथा ।
घोरैर्दत्तवरैस्तीक्ष्णैर्निष्प्राणानकरोत्तदा । [45]
अन्यानपि तदा मुख्यान्वानरान्बहुभिः शरैः ।
अर्दयामास सक्रुद्धः कालाग्निरिव मूर्छितः ।
स शरैः सूर्यसंकाशैः सुमुक्तैः शीघ्रगामिभिः ।
वानराणामनीकानि निर्ममन्थ महारणे ।
आकुलां वानरीं सेनां शरजालेन मोहिताम् । [50]
हृष्टः स परया प्रीत्या ददर्श क्षतजोक्षिताम् ।
पुनरेव महातेजा राक्षसेन्द्रात्मजो बली ।
संसृज्य बाणवर्षं च शस्त्रवर्षं च दारुणम् ।
ममर्द वानरानीकमिन्द्रजिन्त्वरितो बली ।

40

Alter 6 61 59 D6 T3 a 108

ततश्चिन्तां सुमहतीं जगाम पवनात्मजः ।
वृथागमनमित्येव ततौषध्योऽप्यचिन्तयत् ।
प्रकुर्याद्वृथा शैलमागतोऽस्मीत्यचिन्तयत् ।
हा कष्टमिति निश्चित्य ततश्चिन्तामगात्कपिः ।
नाय द्रोणगिरिर्मन्ये यत्रास्ते न महौषधी ।
विपुलश्चैव संजातो महानयं परिश्रमः ।
पुनः संचिन्त्य हनुमान्बुद्धिमान्मारुतात्मजः ।
नीतिशास्त्रार्थविद्वाग्मी कार्यकारणवित्प्रभुः ।
एनं पर्वतराजानं सापैव प्रतिसान्त्वये ।
हनुमद्भ्यप्रदोषेण कार्यं यदिह साम्प्रतम् ।

विव्याध(V3 विद्धा च) B1 G (ed) पञ्चभिश्चैव तु गयं (G[ed] विव्याध) B3 शतेन गवयं विद्धा D6 मागधी पञ्चभिश्चापि, D11 पञ्चविंशतिभिश्चैव (for the prior half) B1 स सं (for गजं) N V B3 4 गवयं(N2 B3 गयं च B4 गजं च) रणमूर्धनि G(ed) गयं समरमूर्धनि (for the post half) —D1 6-7 8-11 Ś (D1[1 35-47] 4 T3 a first time) om 1 35-42 —(1 35) Ñ V1 2 B2-4 T3 विंशता, D13 त्रिंशद्भिः (for विंशत्या) G (ed) तु (for च) D6 13 T3 a नील (for नलं) D4 transp नलं and च D13 नवभिः (for दशभिः) Ñ V1 2 B2-4 नीलं चैव शतेन च(Ñ1 V B3 तु) (for the post half) —V2 om 1 36 —(1 36) Ś D6 8 12 13 शक्रजाद Ñ1 V1 B3 4(with hiatus) इन्द्रजातु V3 [अ]थेन्द्रजातु, B3 चेन्द्रजातु Ś D6 12 13 तु(D13 च) सप्तभिः N1 V1 3 शतेन तु B1 D1-4 च पञ्चभिः D4 T3 a विव्याध निशितैः शरैः (for the post half) —Ś D6 12 om (hapl) 1 37-38 —(1 37) D1 आविध्य, D13 नाराचैः (for आहत्य) —(1 38) V3 B1 चापि दशभिः D13 षड्भिर्बाणैः Ñ2 B3 4 तथाष्टभिः, L (ed) च पञ्चभिः (for च सप्तभिः), Ñ1 V1 2 नवभिर्बाणैस्तथा(V3 °दा) B3 नवधा बलवद्रणे, D3 गवयं तत्र पञ्चभिः (for the post half) —Ñ B2-4 read 1 39 after 1 41 —(1 39) D1 नीलं, D13 हरिं (for तारं) D3 T3 a दशभिः (for [ए]व त्रिभिः) —D3 om (hapl) from बाणैः up to त्रिभिः in 1 42 D1 विद्धा (for बाणैः) —B3 transp (var) the post halves of 1 39 and 1 42 Ś D6 12 सुतारं, V1 त्रिनष्ट, D13 निशुम्भं (for विनतं) D1 6 T1 3 शरैः (for तथा) Ñ B2 4 अष्ट(N1 °दा)भिर्विनतं तथा(B3 °दा) (for the post half) —(1 40) Ñ V B1-4 चापि(Ñ2 °दा)नवत्, D13 निशितैः (for त्रिभिदं) —(1 41) B1-3 शरभस्य (for शरभं च) B3 शतेन (for शरेण) Ś2 D3 [उ]रसि ताडयत् —(1 42) Ś D6 12 ऋषभं T3 क्रोधन (for ऋषभं) N1 V नवभिः(V1 a (for च त्रिभिः) Ñ V3 B1 3 D1 3 महत् (for —V3 repeats erroneously the post half of in the place of the post half of 1 42 N V1 D1 12 समविध्यत —(1 43) D6 T3 a M1 2 च (for तु) नवभिः (for दशभिः) —(1 44) D6 7 T3 a सागर तं (for तथा) —(1 45) D3 T1 G2 3 बली (for —(1 46) B (ed) वानरानपि M1 2 तदा (for —(1 48) D1 सुमुक्तैः, D6 सुवक्त्रैः, G3 सुयुक्तैः, G (for सुमुक्तैः) —(1 49) D1 निर्बिभेद M1 2 निर्मथ्य निर्ममन्थ) D6 T2 M6 तदा D6 °था) रणे —G 1 50-53 —(1 50)=1 1 of 1896* D1 6 11 M (for मोहिताम्) —(1 51) Cf 1 2 of 1895* D (for हृ.) D1 क्षतमोहितां (for क्षतजोक्षिताम्) —(1 D1 4 T3 a महाबाहु (for °तेजा) —(1 53) D6 M1 2 M3 ससर्ज (for संसृज्य) M2 om (hapl) शस्त्रवर्षं च T3 शूर (for शस्त्र) —(1 54) T1 2 पर्वतो (for M3 तदा (for बली) D6-11 परितश्चित्(D6 °श्च)इन्द्रजिद्बली the post half) ॐ Cv पुनरित्यादश्लोके इन्द्रजितो नीयत so also Cr Cg अत्र द्वितीयश्लोकस्थो बाणानलवचा प्रथमो नीलवधावाचक ॐ

40

(1 2) D6 व्यचिन्तयन (for [अ]प्यचिन्तयत) —(1 3) प्रकुर्य and वृथा (for कुर्य and वृथा) —For 1 4 subst

१* हा वद्ध किं करोम्यद्य किं वा हत्स्व कृतं भवेत् ।

—(1 5) D6 येन (for यात्र) T3 तु (for न) —(1 D6 पूर्वं च (for सान्त्वये) —(1 10) D6 प्रहुदति कर्तुमर्हसि) —(1 11) D6 लभेरन् (for लप्स्येऽहम्)

प्रवृत्तिमात्रं लप्स्येऽहमौषधीनां प्रमार्गणे ।
ततो महात्मा प्लवतां वरिष्ठ
स चिन्त्य कार्यं हृदयेन सर्वम् ।
गिरिं तदा क्षीरसमुद्रवासिनं
सान्द्रैर्नगैर्द्रुममगात्कपीन्द्रः । [15]
विचिन्त्य चानुपागम्य हनूमान्मारुतात्मजः ।
सान्त्वपूर्वमिदं वाक्यमब्रवीत्पर्वतं तदा ।
भो भो गिरिवरश्रेष्ठ देवानामपि संमत ।
कार्यसिद्धिमनुप्राप्य देवैर्विनिहिता किल ।
ओषध्यस्ताः समागम्य चतस्रो मूर्ध्निसंभवाः । [20]
ता दर्शयस्व मे शीघ्रं महत्कार्यमुपस्थितम् ।
रामो नाम नृपश्रेष्ठो वीरो दशरथात्मजः ।
तस्याद्य सुमहत्कार्यमुत्पन्नं नगसत्तम ।
तस्यार्थं याचये त्वाहं दयां कुरु नगोत्तम ।
सर्वप्राणभृतां त्वं हि उपकार्योऽसि सर्वदा । [25]
राम साधुसमाचारः साधूनां मार्गमास्थितः ।
साधूनां साधुरेव त्वं गिरे नगवरोत्तम ।
अनुकम्पामवश्यं त्वं कर्तुमर्हसि मानद ।
एवमुक्तो गिरिश्रेष्ठो जहास स्तनवत्तदा ।
उवाच वचनं पश्चात्सावलेपं सगर्वितम् । [30]
त्वादृशाः कपयो ह्यस्मिन्मयि तिष्ठन्ति सर्वशः ।
समाश्रित्य समुत्पन्नाश्चरन्त्येते सहस्रशः ।
एभिः समेत्य सर्वैस्तु सुखं क्रीडस्व वानर ।
कथं किमत्रौषधिभिर्निहितैर्दैवतैस्तव ।
मयापि यत्नतो रक्ष्या सुरराज्ञार्पिता यथा । [35]
कोऽसौ रामो न जानेऽहं त्वं वा वानर बालिश ।
अपसर्प द्रुतं मत्तो मा त्वं प्राप्स्यसि वैशसम् ।
स तस्य श्रुत्वा महदप्रियं वचः
प्रहस्य वीरो हनुमांस्तदानीम् ।
महीधरेन्द्रं समुवाच वाक्यं [40]
रामं किल ज्ञास्यसि भग्नसानुः ।

41

After 6 62 15 Ś2 Ñ1 (marg) V3 B1-3 D3.8.11 ins., D1 cont l 18-19 only after 1416*

स धूममाली दीप्तार्चिः संबभूव हुताशनः ।
युगान्त इव भूतानि दिधक्षुरतुलप्रभः ।
ज्वालामालापरिक्षिप्तो ददाह पवनान्वितः ।
कृष्णवर्मा ततो घोरो लङ्कां रावणपालिताम् ।
तस्यां तु दह्यमानायां लङ्कायां वानरोत्तमाः । [5]
बभूवुर्हृष्टमनसो नदन्तश्च महाबलाः ।
ते राक्षसान्बहूंस्तत्र प्रगृह्य हरिपुंगवाः ।
चिक्षिपुर्ज्वलने दीप्ते किंचिद्बाधाभयातुरान् ।
स्पष्टाश्चट्चटाशब्दो भवनानां विशुश्रुवे ।
धूमजालपरीतानां विपमश्चित्रभानुनः । [10]
क्वचित्संभूषितान्येव दृश्यन्ते भवनानि वै ।
बहुरत्नसमाकीर्णां नानाधातुसमन्विताम् ।
ददाह हुतभुग्लङ्कां तीव्रवायुसमन्वितः ।
युगान्ताग्निसमं वह्निमुत्थितं लोमहर्षणम् ।
ददृशुर्व्योमनिलया लङ्कायां मुदिता भृशम् । [15]
काञ्चनानि विमानानि मुक्तावैडूर्यवन्ति च ।
दह्यमानानि राजन्ते जले शक्रस्तदा ।
धूमजालपरीताङ्ग्यो बहुधा दहनार्दिताः ।
विद्रवन्ति स्म राक्षस्यो वह्निज्वालाभयाकुलाः ।

ओषधीनां —(l 13) T3 स (for स) —(l 15) D1 T3 उपाग(D6 °क्र)म कपि (for अगात्कपीन्द्र) —(l 16) D6 विनीतवान् —(l 17) D6 शांत (for सान्त्व) —(l 18) D6 सुमत —(l 20) D6 °लौकस्था, D6 संभवा (for संभवा) —(l 21) D6 ता दर्शय (for दर्शयस्व) —(l 22) T3 चरो (for वीरो) —(l 24) T3 [अ]र्थं (for [अ]र्थे) T3 मानयित्वा, T3 मानये त्वा (for याचये त्वा) —(l 25) Note hiatus between the two halves D6 उपकार्यसि (for उपकार्योऽसि) —(l 26) T3 आश्रित (for आस्थित) —(l 27) D6 गिरि सत्तमोत्तम (for the post half) —(l 28) D6 नृपस्य (for अवश्य) —(l 32) T3 चरन्ते ते (for चरन्त्येते) —(l 34) D6 transp निहितैर् and दैवतैस्. —(l 37) D6 मा त्वं पश्यसि वैशस (for the post half)

41

(l 1) Ś2 moth eaten, D3.11 [अ]र्चि (for [अ]र्चि) B3 धूममालपरीतार्चि (for the prior half) Ñ1 B3 स (for सं) —(l 2) B3 भूतानि (for भूतानि) V3 B1 दिधक्षन्, D3 विदधक्षुर् (by pm) (for दिधक्षुर्) V3 B1 ज्वल- (for अतुल-) —(l 3) D3 परिक्षिप्तैर् V3 B1 ज्वाला मालोपविक्षिप्त V3 °*** [illeg]) (for the prior half) B1 प्रबल- (for पवन) —(l 4) B1 वर्णा (for वर्त्मा) —V3 om l 5-7 —(l 5) D3 तथा द (for तस्यां तु) —(l 6) B1 नर्दतश्च, B3 °स्तनदश्च —(l 8) Ñ1 B1 भयानकान्, V3 भयात्तदा —(l 9) Ñ1 ततस्तु (by pm) V3 B1.3 D3 ततश्च (for स्पष्टश्च) Ś2 D3.11 भुवनानां B3 च (for वि) —Ñ1 om l 10-13 —(l 10) D3 ज्वाला B1 परीतानि B3 विप्रमानोऽरिपक्षन (for the post half) —(l 11) B3 D3 [इ]व (for [ए]व) V3 B1 सम्(B1 °द्र)पतानीव, D3 सभूषिताना च B1.3 च (for वै) —After l 11, B1 reads l 16-17 —(l 12) V3 D3.8 चमु (for बहु) Ś2 D3.11 [आ]युध (for धातु) —(l 13) V3 B1 -समीरित (for -समन्वित) —(l 14) V3 B1 निभ (for सम) B3 वानराणां प्रहर्षण (for the post half) —(l 16) Ñ1 B3 वैडूर्यवन्ति —(l 18) D3 ज्वाल- Ñ1 V3 [अ]ङ्ग्यो B1 [अ]ङ्गा B3 [अ]ङ्गा (for [अ]ङ्ग्यो) Ñ1 B1.3 बभूवुर (for बहुधा) B3 ज्वलन (for दहन) V3 विसृज्य नभसा यथा (for the post half) —(l 19) Ñ1 B1.3 D3.8 राक्षस्यो (Ñ1 B1 °सा) विनेशित स (for the prior half) Ñ1 D3.8 -समाकुला (for भया°) B3 °ज्वालासमाकुला (for the post half) V3 दीप्त गृह मपात्येव मान्- नादाय दुद्रुवु

42

After 1452*, D13 cont

युध्यतां तु तदा तेषां वानराणां महात्मनाम् ।
राक्षसानां बभूवाथ रणे कोप सुदारुण ।
ते हयै काञ्चनापीडैर्ध्वजैश्चाग्निशिखोपमैः ।
रथैश्चादित्यसंकाशैः कवचैश्च मनोहरैः ।
राक्षसा भीमकर्माणो रावणस्य जयैषिण । [5]
वानराणामपि चमू रामस्य जयमिच्छताम् ।
तयो युद्ध महाघोरं सञ्जज्ञे कपिरक्षसाम् ।
रामरावणयोरर्थे समभित्यक्तजीविनाम् ।
रुधिरार्द्रा मही चक्रुस्तदा दारुणकर्दमाम् ।
शरीरद्विपसंकीर्णा बभूव च वसुंधरा । [10]
लोहितोदा महावेगा रौद्रा नद्यो विसुस्रुवुः ।
मातंगाश्च महाघोराः समरे वध्यमानाः ।
शरीरसंघाटवहा बभूवु फेनिलाश्च ताः ।
वर्तमाने महारौद्रे संग्रामेऽतिभयंकरे ।
बभूवायोधन घोरं गोमायुगणसंकुलम् । [15]
भल्लैः खड्गैर्गदाभिश्च शक्तितोमरसायकैः ।
अपविद्धैश्च भग्नैश्च शरैः सत्यानिकैर्हतैः ।
निहतैः कुञ्जरैस्तत्र तथा वानरराक्षसैः ।
चक्राक्षयुगदण्डैश्च भग्नैश्च धरणीं श्रितैः ।
कबन्धास्तत्र चोत्पेतु पतद्भ्यश्च शिरोभिभि । [20]
अवगाढुमशक्यं तदासीत्तत्र महामृधे ।
रुधिरप्रवृत्ते संग्रामे रौद्रे भीरुभयंकरे ।
हस्त्यश्वरथपत्तीनां महता निःस्वनोऽभवत् ।
बलाकया तत्र तु संनिपाते
वृद्धा बलानीव निशाचराणाम् । [25]
प्रक्ष्वेडितास्फोटितसंनिनादाः
द्रुमार्ता महद्भयमिव मानवानाम् ।

43

After 6 63 3, Ñ D2-7 9-11 13 S ins , while V1 2 B1 4 cont after 1456*, whereas B3 cont after 1457*

ततस्तु कम्पन दृष्ट्वा शोणिताक्षो हत रणे ।
व्यथमना वनीकानि वानराणां तरस्विनाम् ।
युद्धश्च समहारार्थमभ्यधावत सत्वर ।
रथेनाभ्यपतत्क्षिप्र तत्राद्रवमभीतवत् ।
सोऽर्दयद्विविदं तैर्बाणैस्तद्वत्र विस्फार्य वेगित । [5]
शरीरदारणैस्तीक्ष्णै काकाद्रिसमविग्रहे ।
क्षुरक्षुरप्रनाराचैर्वत्सदन्तै शिलीमुखै ।
कर्णशल्यविपाठैश्च बहुभिर्निशितै शरै ।
अङ्गद प्रतिविद्धाङ्गो वालिपुत्र प्रतापवान् ।
धनुरुग्र रथं बाणान्ममर्द तरसा बली । [10]

43

(l 1) B1 त (for तु) V1 पतित (for ततस्तु) Ñ3 V1 2 B2 4 पतित (for कम्पन) Ñ1 B3 D4 13 तमथाकम्पन (Ñ1 °नो) Ñ V1 2 B1 4 D4 12 भास्करं नि (for शोणिताक्षो) G1 transp हत and रणे —After l 1 Ñ1 V1 B3 ins

1* उत्पपात महावेगं गदां गृह्य महाबल ।

while D13 ins after l 1

2* क्षोभमाहारयामास तेषां तीव्र स कम्पन ।
कोपमूर्छितवेगस्तु धनुश्चापमकार्मुक ।
तत प्रवर्तितात्मन रथेन रथिनां वर ।

—After l 1 G(ed) reads l 4 for the first time repeating it in its proper place —Ñ2 V3 B1 D2-7 9 11 S om l 2-3 Before l 2, D13 reads l 5 —(l 3) B2 D13 [अ]थागत सत्वर (D13 °र) —(l 4) G(ed)(first time) तूर्णम् (for क्षिप्र) —V1 illeg for the post half G3 अभिद्रवत् (for अभीतवत्) Ñ2 V1 B2 4 D4 13 अथ स (B3 सो) कम्पनस्तत्र (B3 D4 10 °था) (for the post half) ॐ Cg अभीतवत् अभीतमिति क्रिया विशेषणम् । Ct अभीतवत् अभीतात्मा ॐ —(l 5) Ñ2 B1 अग्र G1 स भिदन् (for सोऽर्दयद्) Ñ V1 B2-4 D4 13 बहुभिर् (for निशितैर्) —B1 om from the post half up to the prior half of l 6 Ñ1 शितैर्, D13 T1 G तथा (for तत्र) N1 D4 13 विद्राव्य (for विस्फार्य) B1 D13 वेगवान् —G(ed) om l 6-7 —(l 6) D4 13 शरीरे (D13 स विद्ध) दारणैस्, T1 शरीरधारणैस्, M1 2 घोरैः (for तीक्ष्णै) G3 विक्रमे (for विग्रहे) Ñ V1 2 B2 4 D4 13 काल निसृष्टसमै (D4 °ष्टै शरै) B3 कालो बलसमप्रभे (for the post half) —(l 7) D4 1 शित, D13 रुक्म, M3 क्षुरै (for first क्षुर) T1 क्षुरैर्, G2 मयूर (for क्षुरप्र) G1 2 क्षुरैश्च, M1 2 क्षुरैः क्षुर, Cv as above (for क्षुरक्षुरप्र) T1 दन्तैः (for °दन्तै) Ñ B2-4 D4 वत्सदन्त, D4 °दन्तैश्च (hypm) (for वत्सदन्तै) —(l 8) D4 12 कर्णि Ñ2 D4 13 T1 निपातैश्च (for विपाठैश्च) V1 कर्णिकाशल्य***श, D4 कर्णशल्यातिसत्वैश्च (for the prior half) Ñ1 B2 4 D4 T1 2 G1 च (for नि) M2 3 सायकै (for बहुभिर्नि) G1 परमै (for शित शरै) —T1 2 om l 10 B1 reads l 10 for the first time after l 1, repeating it here —(l 10) T1 अस्त्र, G2 M3 अस्त्र, M2 3 तस्य (for उग्र) G1 बाण Ñ V1 2 B2-4 D13 रथमश्व (Ñ1 B2 4 °श्वान्, D13 °श्व) धनुश्चास्य (Ñ1 B1 D13 °श्चैव), D4 रथमश्वान्सरथांश्च (unmetric) D4 तस्य चोग्र धनुर्बाणान् (for the prior half) Ñ1 V1 2 B2 4 D4 रणे, D4 [अ]नघ (for बली) —After l 10 Ñ1 V1 B1 D13 ins

3* तत्र सकम्पन शीघ्र त्वरया तदनुत्तमम् ।

[(l 1) V1 (m also as above) सो D13 स (for च) D13 त (for तत्)]

—D1 om (hapl ?) l 11 D4 reads l 11-13 (follow-

शोणिताक्षस्ततः क्षिप्रमसिचर्म समाददे ।
उत्पपात दिवं क्षिप्रं वेगवानविचारयन् ।
तं क्षिप्रतरमाप्लुत्य परामृश्याङ्गदो बली ।
करेण तस्य तं खड्गं समाच्छिद्य ननाद च ।
तस्यांसफलके खड्गं निजघान ततोऽङ्गदः । [15]
यज्ञोपवीतवच्चैनं चिच्छेद कपिकुञ्जरः ।
तं प्रगृह्य महाखड्गं विनद्य च पुनः पुनः ।
वालिपुत्रोऽभिदुद्राव रणशीर्षे परानरीन् ।
प्रजङ्घस्तु ततो वीरो यूपाक्षसहितो बली ।
रथेनाभिययौ क्रुद्धो वालिपुत्रं महाबलम् । [20]
आयसीं तु गदां वीरः प्रगृह्य कनकाङ्गदः ।
शोणिताक्षः समाश्वस्य तमेवानुपपात ह ।
तयोर्मध्ये कपिश्रेष्ठः शोणिताक्षप्रजङ्घयोः ।
विशाखयोर्मध्यगतः पूर्णचन्द्र इवाबभौ ।

ed by repeated l 19-20) after l 20 —(l 11) Ñ2 V1 B2-4 तत स(B3 °तस्य)कपन शीघ्रम् (for the prior half) —For l 15 Ñ1 V3 B1 D13 subst

4* असिचर्मधरः श्रीमानाप्लुत्य बलवान्रणे ।

—while T2 3 subst

5* स भूम्यां पतितं खड्गं फलकं च समाददे ।
[T3 समाददे]

—T3 om while T2 reads l 12-13 after l 19 —(l 12) D4 T3 तत, M5 तदा (for दिव) N V1 2 B1 4 D4 चापि, D7 G1 3 M3 क्रुद्धो, G (ed) चैव (for क्षिप्र) D3 4 11 तत्र क्रुद्धो D13 (अ)तराश्च (for दिव क्षिप्र) B1 ऽविचारयन् B3 इव चानिल, D4 स विदारितान् (corrupt) D13 अथ चारयन् (for अविचारयन्) —(l 13) Ñ1 B2 D3 4 11 13 क्षिप्र तरसा (for क्षिप्रतरम्) D3 [अ]ब्रवीत् (for बली) Ñ2 B1 D4 13 भुजा(D13 जानु)भ्यां गृह्य चांगद (D4 प्रतिगृह्य च) (for the post half) N2 V1 2 B1 4 त क्षिप्र दूरमुत्क्षिप्य दोर्भ्यामानाय चांगद —(l 14) Ñ1 V3 B3 D4 13 करात्तस्य तत खड्ग (for the prior half) N2 V1 2 B1 4 D5 समाक्षिप्य(D6 °क्षिप) D3 G1 मान्छिद्य च (for समाच्छिद्य) B1 2 G (ed) स (for च) —After l 14, D6 T3 ins

6* अङ्गदः क्रोधताम्राक्षः खड्गमस्य समाददे ।
चर्म चैव तदा वीरः शोणिताक्षमभिद्रवत् ।
शोणिताक्षोऽपि बलवान्शरवृष्टिं मुमोच ह ।
स शरैः पूरिततनुर्वालिपुत्रो महाबलः ।
तस्याश्वांस्तु महावेगान्खड्गेनाच्छिद्य नादयन् । [5]
शोणिताक्षस्तु स रथादाप्लुत्य च महासुरः ।
असिं चर्म गृहीत्वासौ वालिपुत्रमभिद्रवत् ।

[(l 1) T3 समाददे —(l 5) D6 [अ]श्वान् (for [अ]श्वांस्) T3 स्तु (for स्तु) T3 नादयत्, T3 नानदत् (for नादयन्)]

—D3 om from फ in l 15 up to l 18 —(l 15) N V1 2 B2-4 [अ]थ फलके, D4 [उ]रसि महत्, D6 (with hiatus) मांसतः, D13 [अ]न्यतर्मणि (corrupt) (for [अं]सफलके) T3 स तस्यांसतल (for तस्यांसफलके) Ñ B1 4 D4 5 13 G1 M1 2 निचखान (for निजघान) B4 D3 4 T1 2 M5 तत्र (for ततो) D3 T1 G1 अङ्गो विनिर्जगाद (for the post half) —G (ed) om l 16-18 —(l 16) N1 illeg for the prior half P3 यज्ञोपवीतक N2 V2 B3 4 छेद, B1 छिन्न D4 6 T1 2 G3 M5 चैव(T1 °व) (for चैन) B4 विक्षेप (for चिच्छेद) D6 T1 G2 [प]न महाकपि (for कपिकुञ्जर).—(l 17) D3 स खड्ग वै (for महाखड्ग) D4 विनद्य T3 विनद्य (for विनद्य) Ñ V1 2 B2-4 D13 स(B4 सं) प्रगृह्यासिमाप्लुत्य विनदन्खे(Ñ1 D13 °न्वै B3 °नाद) मुहुर्मुहुः D4 प्रतिगृह्यासिमाप्लुत्य नदत्येव मुहुर्मुहुः —(l 18) Ñ V1 2 B2-4 D4 13 महावीर्यो (for ऽभिदुद्राव), G3 रणे (for रण) D3 4 7 10 11 शीर्षे (for शीर्षे) G1 बली (for अरीन्), Ñ V1 2 B2-4 D4 13 दुद्राव वि(B3 D13 प्र)हसन्निव (for the post half)—After l 18 M3 ins

7* स शरौघैः प्रचिक्षेप तं यूपाक्षो निशाचरः ।

—Ñ1 V1 2 B1 2 D4 6 7 13 T1 2 G M1 2 read l 19-20 after l 22, Ñ2 D1 6-11 M3 repeat l 19-20 after l 22 —(l 19) Ñ1 V1 B2-4 D4 13 G1 3 तु तदा, Ñ2 (first time as in Ñ1) D3 7 9 11 (except D7 all first time as in V2)तु महा V2 M3(both times) सहितो (for तु ततो) M5 क्रुद्धो (for वीरो) D6 (here and elsewhere) यूपाख्य (for °क्ष) D3 6-11(all first time) M3 (both times) तु ततो D13-सचिवो (for -सहितो) —(l 20) D2.6 7 9-11 (except D7 all second time) गदया M5 स खड्गो (for रथेन) Ñ2(second time) दि (for [अ]भि) M1 3 5 क्षिप्र (for क्रुद्धो) —(l 21) Ñ2 V1 2 B1 तदा (for गदां) D1 2 9-11 गृह्य स वीर (for वीरः प्रगृह्य) G3 M3 [अ]ग्रं (for [अ]ङ्गद) Ñ2 V1 2 B1 गत्वा माद्राव राक्षस (for the post half) Ñ1 B3 D4 13 गदां सर्वायसीं वीर समा(D4 स तु D13 सम)गृह्य महाबल —D4 reads l 22-25 in marg —(l 22) D4 शोणिताख्य (here and elsewhere) Ñ V1 2 B3 4 D3 13 G2 M1-3 समाविश्य B3 °वीक्ष्य D4 समुद्दिश्य D7 11 T1 2 G1 समाश्वास्य Cr as above (for समाश्वस्य) M5 नि (for [अ]नु) D6 T2 3 -समार G M3 Cr [उ]पपात (for -पपात) Ñ V1 2 B2-4 D4 13 (Ñ V1 2 B3 D13 with hiatus)अ(B3 तु B1 D4 चा)गद समुपाद्रवत् (for the post half) G (ed) शोणिताक्ष सेवाजावाकयाम इत्यत्रिक ॐ Cv आयसीं तु गदां वीर प्रगृह्य कनकाङ्गद । शोणिताक्ष समाश्वस्य तमेवानुपपात दोर्भ्यां श्लोक. केषुचित्कोशेषु लेखक-प्रमादपतित । so also Cr ॐ —(l 23) Ñ1 V1 2 B1 शोणिताक्ष —(l 24) D4 T1 2 विशाखयोः D6 7 T1 2 G1 2 M [अ]भवत् (for [आ]बभौ) Ñ1 B1 D4 13 बभौ(D4 यशी) पूर्णो यथा शशी(D4 °णशशी यथा) (for the post half) —After l 24, B1 ins

अङ्गदं परिरक्षन्तौ मैन्दो द्विविद एव च । [25]
तस्य तस्थतुरभ्याशे परस्परदिदृक्षया ।
अभिपेतुर्महाकाया प्रतियत्ता महाबला ।
राक्षसा वानरान्रोषादसिबाणगदाधरा ।
त्रयाणां वानरेन्द्राणां त्रिभी राक्षसपुंगवै ।
संसक्तानां महद्युद्धमभवद्रोमहर्षणम् । [30]
ते तु वृक्षान्समादाय संप्रचिक्षिपुराहवे ।
खड्गेन प्रतिचिच्छेद तान्प्रजङ्घो महाबल ।
रथानश्वान्द्रुमं शैलैस्ते प्रचिक्षिपुराहवे ।

शरौघैः प्रतिचिच्छेद तान्यूपाक्षो महाबल ।
सृष्टान्द्विविदमैन्दाभ्यां द्रुमानुत्पाट्य वीर्यवान् । [
बभञ्ज गदया मध्ये शोणिताक्ष प्रतापवान् ।
उद्यम्य विपुलं खड्गं परमर्मविकर्तनम् ।
प्रजङ्घो वालिपुत्राय अभिदुद्राव वेगित ।
तमभ्याशगतं दृष्ट्वा वानरेन्द्रो महाबल ।
आजघानाश्वकर्णेन द्रुमेणातिबलस्तदा । [
बाहुं चास्य सनिस्त्रिंशमाजघान स मुष्टिना ।
वालिपुत्रस्य घातेन स पपात क्षितावसि ।

8* अङ्गदोऽथ प्रजङ्घस्य न्यपातयत्क्षितावसिम् ।

—Thereafter, R3 reads l 43-61 —B3 om l 25-26 —(l 25) D5 वानरा (for एव च) —(l 26) V1 3 B1 एतौ (for तस्य) D4 भस्त्राप्रस्थौ च नौ तत्र (for the prior half) Ñ1 B4 G1 M5 जिघृक्षया Ñ1 B3 D13 जिघांसया C m g k t as above (for दिदृक्षया).—After l 26, Ñ2 V3 read l 42-61 —(l 27) B3 यथाशीर्षं D5 समीपे तस्य (hypm) D4 अथोदीर्णान् (for अभिपेतुर्) D7 G3 3 महावीर्या, M5 महात्मान (for °काया) Ñ V1 3 B1 4 D13 अथोदीर्णान्महाकायान् (Ñ1 °या) (for the prior half) Ñ1 V3 B1 D13 प्रदीप्तुस्तान् (B3 °स्त, D13 °स्ते) D5 प्रतीयाश्च, D6 प्रतियुस्तान्, D7 G3 महाकाया T3 प्रयत्नाश्च, C g k t as above (for प्रतियत्ता) D4 रणे (for -बला) Ñ1 V1 B1 4 प्रदीप्तुस्तान्महाबलान् (for the post half) —(l 28) D4 सर्वान्, G3 om (subm), M5 घोरान् (for रोषात्) Ñ V1 3 B2-4 D13 वानरश्रेष्ठान्. D5 T1 G3 M3 चर्म (for -बाण) B4 बाणखड्ग, D4 निजघ्नुश्च (for असिबाण) —After l 28 Ñ2 ins.

9* एतस्मिन्नेव काले तु यूपाक्षो राक्षसेश्वर ।
असिश्रुक्तिमाकृत्तेद्* ****** । (illeg)

—(l 29) D4 वानराणां च G3 corrupt (for वानरेन्द्राणां) Ñ1 B1 ते क्षणदाचरैः, Ñ2 V1 3 B1 4 D4 11 सह निशाचरैः M5 नैर्ऋतपुंगवैः (for राक्षसपुंगवैः) —(l 30) Ñ V1 3 B2-4 नभौ D13 यथौ (for महद्) M1 3 संमर्द तुमुलं युद्धम् (for the prior half) Ñ V1 3 B2-4 D13 यद्वौ (D13 °क) भावगनाशना (for the post half) D4 सहन्तो नभौ युद्ध महाभावनाशनं —(l 31) V3 B4 D4 5 T1 G1 M1 3 समुत्पाट्य (for समादाय) G3 M3 संप्रनिक्षिपुर् N V1 3 B2 4 D4 13 निक्षेपुस् (Ñ1 B1 D4 13 °क्षि)पु सुमहाबला (for the post half) —(l 32) Ñ V1 3 B1 3 D4 13 तांश्च, B1 तांश्च (for प्रति) D4 10 11 चिक्षेप (for चिच्छेद) M1 3 तु प्रतिच्छेद Ñ V1 3 B2-4 D4 13 प्रजङ्घोऽथ (V3 B4 D4 °पि) (for तान्प्रजङ्घो) —(l 33) D5 9-11 सर्वान् (for रथान्) Ñ1 B3 (m also as in B4) द्रुमाश्चैव Ñ2 V1 3 B1 corrupt B4 D4 13 नगांश्चैव, D5 9-11 G1 द्रुमाञ्छैलान् G3 नगाञ्छैलैस् (for द्रुमं शैलैस्). D4 9-11 प्रति (for ते प्र) D13 T3 G3 चिक्षिपुर् M1 3 ते प्रजङ्घोऽददे (for the post half) —After l 33, Ñ1 B3 4 ins

10* शिला शैलान्गजानश्वान्भुशुण्डीभूषणानि च ।
महाभ्रान्तान्विनिक्षिप्तान्वृक्षान्स महाद्रुमान् ।

[(l 1) Ñ1 मुसलानि (for भूषणानि) —(l 2) Ñ1 समाहतान् (for महाभ्रान्तान्) Ñ1 अविचलन्तानसंभ्रमात् (for post half) B4 असंभ्रान्त विनिक्षिप्तान्वृक्षान्मुसलभ्रमात्]
—M1 3 transp l 34 and l 35 —(l 34) Ñ1 V1 यूपाक्ष (for शरौघैः) Ñ2 V1 B2 4 D4 13 तांश्च (for प्र D4 चिक्षेप (for चिच्छेद) G3 शरैर्हत्वा प्रचिच्छेद (for prior half) D5 T1 G1 3 M1 5 निशाचर (for महाब Ñ1 V3 B3 शरैः कनकभूषणैः, Ñ2 V1 B2 4 D4 13 यूपाक्षो राक्ष (for the post half) —(l 35) Ñ2 क्षिप्तान् B2 सृष्टान् (सृष्टान्) Ñ2 V1 3 B2 4 D4 13 मैन्दद्विविदसंसृष्टान् (for prior half) B3 आप्लुत्य, B4 D4 उत्प्लुत्य, D5 T1 G3 उद्यम्य, C g as above (for उत्पाट्य) N1 B3 द्रुमवृष्टिं स (for the post half) —V3 illeg for l 36-41 om (hapl ?) l 36 —(l 36) Ñ1 B3 मूर्ध्नि (for म N1 V1 B4 शोणिताक्ष —(l 37) B3 4 D4 विमल (विपुल) D4 चर्म (for मर्म) N D13 M3 नि Ñ2 नि V1 B3 निकर्तन, B4 [अ]भिकर्तन D5 7 9-11 G1 3 वि (for विकर्तनम्) —(l 38) Note hiatus betw the two halves N V1 B2-4 D4 13 G3 वालिन M1 3 5 वालिपुत्र तम् D4 पुनि (for अभि) —(l 39) N B3 4 D5 6 7 9-11 13 G1 अभ्याश (G1 °श) (for अभ्या Ñ2 V1 B1 4 D4 13 M1 3 वालिपुत्रो (for वानरेन्द्रो) B3 महाबल (for the post half) —(l 40) Ñ3 (for आ) B3 [अ]भि (for [अ]ति) N1 B3 D13 तरसा खड्ग व (Ñ1 क्षिप्र त)लेनातिबलस्तदा —(l 41) B3 4 तस्य (for चास्य) Ñ1 B3 तस्य बाहु (for बाहु च D4 11 T1 G3 बाहुभ्यां चास्य D13 रणेऽस्मिन्मुक (for स मुष्टि —For l 40-41, D4 subst

11* प्रजङ्घस्य दीर्घेण द्रुमेण प्राहरद्धरि ।
द्रुमाघातेन खड्गेन प्रजङ्घे युद्ध मतिस्तदा ।
[(l 2) post half hypm]

—After l 41 N1 B3 ins

12* निपातयामास तदा क्षितौ विन्यस्य वीर्यवान् ।
[N1 न्यविध्य (for विन्यस्य)]

—B1 3 om l 42 —(l 42) Ñ V1 3 B1 D4 13 सं

तं दृष्ट्वा पतितं भूमौ खड्गं मुसलसंनिभम् ।
मुष्टिं संवर्तयामास वज्रकल्पं महाबलः ।
स ललाटे महावीर्यमङ्गदं वानरर्षभम् । [45]
आजघान महातेजाः स मुहूर्तं चचाल ह ।
स संज्ञां प्राप्य तेजस्वी वालिपुत्रः प्रतापवान् ।
प्रजङ्घस्य शिरः कायात्पातयामास वीर्यवान् ।
स यूपाक्षोऽश्रुपूर्णाक्षः पितृव्ये निहते रणे ।
अवरुह्य रथात्क्षिप्रं क्षीणेषुः खड्गमाददे । [50]
तमापतन्तं संप्रेक्ष्य यूपाक्षं द्विविदस्त्वरन् ।
आजघानोरसि क्रुद्धो जग्राह च बलाद्बली ।
गृहीतं भ्रातरं दृष्ट्वा शोणिताक्षो महाबलः ।
आजघान महातेजा वक्षसि द्विविदं ततः ।
स तदाभिहतस्तेन चचाल च महाबलः । [55]
उद्यतां च पुनस्तस्य जहार द्विविदो गदाम् ।
एतस्मिन्नन्तरे वीरो मैन्दो वानरयूथपः ।
तौ शोणिताक्षयूपाक्षौ प्लवगाभ्यां तरस्विनौ ।
चक्रतुः समरे तीव्रमाकर्षोत्पाटनं भृशम् ।
द्विविदः शोणिताक्षं तु विददार नखैर्मुखे । [60]
निष्पिपेष च वेगेन क्षितावाविध्य वीर्यवान् ।

(Ñ1 B4 D13 °प) प्रजंघस्य (for the prior half). Ñ1 G (ed.) न्य(Ñ1 [with hiatus] अ)पातयत्; D13 [अ]पोथयच (for स पात). Ñ D13 [अ]सिं; D4 [अ]पि (for [अ]सिः). D4 खड्गं च प्राक्षिपत्करात् (for the post. half). —(l. 43) D13 खड्गं (for भूमौ). B3 शंखं (for खड्गं). Ñ V1.3 B2–4 D4 वैदू(D4 °ड्र)र्य- ; G M3 उत्पल- (for मुसल-). Ñ1 V3 -भूषित (for -संनिभम्). D13 वैडूर्यमणिभूषितं (for the post. half). —(l. 44) Ñ1 B3 D4 संकल्प(B3 °कंप)यामास; D13 स पातं° (for संवर्तयामास). —(l. 45) Ñ2 B2 D4 T G1 M1–3 ललाटे स (by transp.); D5 M3 ललाटे मु- (M6 मु). —(l. 46) Ñ1 V3 B3 D13 G (ed.) स(G [ed.] सं-) मुमोह; Ñ1 V1 B2.4 D4 G1 मुहूर्तं सं (D4 प्र- ; G2 च) (for स मुहूर्तं). Ñ V1 B2 मुः ; B4 G1 न (for ह). V3 च वानरः ; D13 पपात च (for चचाल ह). —(l. 47) Ñ1 V3 B3 D13 प्रतिलभ्यैव (for प्राप्य तेजस्वी). D4 (after corr. as above) महाबलः (for प्रताप- वान्). —(l. 48) Ñ1 B2.3 D13 G2 कोपात् (for कायात्). Ñ V1 B2–4 D4.7.13 G2 दारयामास (for पात°). Ñ V1.3 B2–4 D1.4.8–11.13 मुष्टिना (for वीर्यवान्). D5 T1 G2 M3 खड्गेनापत्यक्षितौ (for the post. half). —Ñ2 om. l. 49. —(l. 49) Ñ1 V1.3 B2–4 D4.13 G3 तं (for स). Ñ1 V1.3 B2–4 D4.13 पितृव्यं वीक्ष्य(D4 चाथ) मृदि(V1 भूमि)तं (for the post. half). —D1 om. l. 50–52. —(l. 50) D4 अवतीर्य. T2 तदा (for रथात्). G2 तूर्णं (for क्षिप्रं). B4 -[आ]युः ; D1 -[अ]स्त्रः (for -[इ]षुः). G2 आजघान स मुष्टिना; M1.3 रणे खड्गं समाददे (for the post. half). —(l. 51) B4 द्विविदः (for यूपाक्षं). M3 तदा (for त्वरन्). Ñ1 V1.3 B2.4 D4.13 प्लवगोत्तमः , Ñ2 B3 प्लवगर्षभः (for द्विविदस्त्वरन्). —(l. 52) Ñ1 B2 जघानोरसि संक्रुद्धो (for the prior half). T2 जघान (for जग्राह). G2 बलवद् (for च बलाद्). Ñ V1.3 B2–4 D4 महाबलः (for बलाद्बली). D13 जघान स महाबलः (for the post. half). —(l. 53) Ñ1 V3 B3 निहतं (for गृहीतं). Ñ1 V3 B2.4 D4 प्रतापवान्; D8–11 महाबलं (for महाबलः). —(l. 54) D13 अभ्यपात (for आजघान). D5 T1 G2 M3 गदाग्रेण (for महातेजा). —D13 om. from the post. half up to the prior half l. 56. B4 transp. वक्षसि and द्विविदं. V3 D4 T1 M1.3.6 तदा; B2–4 D4 G2 तथा (for ततः). —(l. 55) Ñ V1.3 B2.3 तथा; D3.9–11 ततो; D5 T1 G2 M3 गदा- (for तदा). M1.3 गदया (for स तदा). M1.3 स (for च). D5 T2.3 G2 सं(T3 न)चचाल (for चचाल च). D5 T2.3 महाहवे (for °बलः). Ñ V1.3 B2.4 D4 वि(Ñ1 V3 सं)चचाल मुहुर्मुहुः(B4 महाकपिः) (for the post. half). —(l. 56) D5 T2.3 ततस्तु (for पुनस्त). M1.3 जग्राह (for जहार). Ñ2 V1 B2.4 द्विविदोपा(Ñ1 V3 °दः प्रा)हरद्वदां; D4 द्विविदः प्राह चांगदं; D13 गदां गृह्य महात्मना (for the post. half). —After l. 56, D7 ins.:

13* तया च गदया क्षिप्रं तयोरुरसि ताडयत् ।;

while D13 ins.:

14* लाघवं दर्शयामास यूपाक्षो नाम राक्षसः ।
मोचयित्वात्मनः शीघ्रमब्रवीच्च रणोत्सुकः ।

—Ñ V1.3 B2–4 D1.4.6.7.9.13 T2.3 G1.3 M6 om. l. 57. —(l. 57) D10.11 मैंदो (for वीरो). D10.11 द्विविदाभ्याशमागमत् (for the post. half). —After l. 57, D5 T1 G1 M1–3 B (ed. within brackets) ins.:

15* यूपाक्षं ताडयामास तलेनोरसि वीर्यवान् ।

—(l. 58) Ñ2 V1.3 B2.3 D3.6.8.13 M3 प्लवंग(D5 °ङ्ग)म्यां (for प्लव°). M3 तपस्विनौ. —(l. 59) D13 तुमुलं (for समरे). B3 तीक्ष्णम् (for तीव्रम्). Ñ2 V1 B2.4 समर भीमम् ; D4 परम युद्धम् (for समरे तीव्रम्). Ñ V1.3 B2–4 D4.13 -पाटनं (for -पाटनं). D5 T2 पदं; D4 T2.3 महत्; D13 शुभं (for भृशम्). —V3 B3 om. l. 60. —(l. 60) D5 T1 G M3 विरराद; T3 विविदार (for विददार). Ñ1 D13 भृशं; Ñ2 V1 B2.4 D4 तदा; G2 मुखैः (for मुखे). —(l. 61) D4.13 निःशेषं. Ñ V1.3 B2–4 D4.13 च रोषेण; D7.8.10.11 G1 स(G2 च) वीर्येण; D9 महावीर्यं (for च वेगेन). G1 निष्पपात स वेगेन (for the prior half). D7 भूभाग् (for क्षितौ). D5.9 वीर्येण; D5 T1 G2 व्याविध्य; T2.3 विन्याय (for आविध्य). D4 वेगवान् (for वीर्य°). Ñ1 V3 B3 D13 मैंदो द्विविद एव च (for the post. half). —After l. 61, Ñ1 V3 B3 D13 G (ed.) ins.:

16* अभ्यायतौ तु तौ तत्र परस्परदिदृक्षया ।
[G (ed.) -जिघांसया (for दिदृक्षया).]

—Thereafter D13 cont.:

17* आरुरोह रथं शीघ्रं यूपाक्षो राक्षसर्षभः ।
अपोढ़ीर्णं महाकाया प्रतीयुर्ष्णं निशाचराः ।

यूपाक्षमभिसङ्क्रुद्धो मैन्दो वानरयूथप ।
पीडयामास बाहुभ्या स पपात हत क्षितौ ।

44

After 1503* N2 V1 3 B2–4 cont

एवमुक्त्वा महाबाहु सधाय धनुषि क्षुरम् ।
आकर्णपूर्णमाकृष्य चिक्षेपाहितवक्षसि ।
तमापतन्त सप्रेक्ष्य शरमन्तकसनिभम् ।
मकराक्ष प्रचिच्छेद त्रिभिर्भल्लै प्रतापवान् । [5]
ततो राम शितैर्बाणै षड्भिस्त राक्षसोत्तमम् ।
पुनर्द्वै शिलाधौतैर्ललाटे समताडयत् ।
तौ दृष्ट्वा सप्रयुद्धौ तु यमान्तकसमप्रभौ ।
अन्योऽन्य समरे जघ्नु पुनर्वानरराक्षसा ।
चिकीर्षु प्रतिकर्तुं स मकराक्षो महाबल ।
मुमोचाशीविषाकारान्नाराचानेकविंशतिम् । [10]
हेमपुङ्खैस्तीक्ष्णाग्रैर्ललाटे समताडयत् ।
चुक्रोध राघव क्रोधादारैश्चैर्भृशपीडित ।
चिक्षेप राक्षसे रामो नाराचान् सुसमाहितान् ।
नाराचमाला सा तस्य शुशुभे वक्त्रमाश्रिता ।
यथा शरदि मत्तानामावली मधुपायिनाम् । [15]
भल्ल निशितमादाय ततो रामो प्रतो वर ।
चकार शिरस्तस्य धनुश्चिच्छेद भास्वरम् ।
ध्वजमेकेषुणा चैव ममर्द सारथेस्तदा ।
चतुर्भिश्चतुरो वाहान्मकराक्ष च पञ्चभि ।
ततो निमेषादपर सज्य कृत्वा महद्धनु । [20]
उत्ससर्ज महाबाहुर्मण्डलीकृतकार्मुक ।
मकराक्ष शरान् घोरान्कालान्तकयमोपमान् ।
तयोर्विमुक्तेन तदा शरजालेन भास्वता ।
द्वितीयमिव चाकाश तत्रबद्धमभूत्तदा ।
अथास्त्र महाघोर ससर्ज निशाचर । [25]
राघवाय स चिक्षेप मूर्तिमन्तमिवानलम् ।
वारुणेन च त राम शमयामास दुस्सहम् ।
ततोऽपर महाघोर तामस नाम नामत ।
उत्ससर्ज महाबाहुरस्त्रमप्रतिवारणम् ।
मौसलास्त्रेण त चापि काकुत्स्थ प्रममाथ ह । [30]
ततोऽस्त्रयुद्धमभवत्तुमुल लोमहर्षणम् ।
अभूतपूर्व सुमहद्रामराक्षसयोस्तदा ।
निहत्यास्त्रमहावर्ष मकराक्षस्य रणम ।

45

After 6.67.11ab 5 N2 B2.3 D1.3 ins. V1 3 B4 D1 ins after 6.67.4ab whereas N1 V2 B1 D 2.5 (N1 D12 l 24–71) cont l 24–65 G (ed) cont l 10–63 after 1511*

क्रोधेन महताविष्टो निर्जगाम महाबल ।
राक्षसाश्चैव ये तत्र प्रधाना शूरसमता ।
परिवार्यैनु निर्जग्मु सर्वे ते कामरूपिण ।
ततो रावणिमायान्त पताकाध्वजशोभितम् ।
अभ्ययाद्राक्षसबल विनदद्वै युयुत्सया । [5]

यूपाक्ष राक्षसश्रेष्ठ बाणखड्गगदाधरम् ।
ते तु मुक्तान्सनागाश्च चिक्षिपु सुमहाबला ।
रथानश्वान्द्रुमाश्चैव ते प्रचिक्षिपुराहवे । [5]
शिलाशैलान्महानगाश्च भुशुण्डिमुसलानि च ।
स संभ्रान्तान्विनिक्षिप्तान्दुर्विसह्यानसंहतान् ।
पर्वतस्येव विच्छेन शरै कनकभूषणै ।
प्रहार निष्फल दृष्ट्वा मैन्दो वानरयूथप ।
आजघान तत क्रुद्धो मुष्टिमुद्यम्य वेगवान् । [10]

[For l 4 and 5 cf l 31 and 33 (see var) respy and for l 6 and 7 cf 10*]

—(l 62) N1 B2 च मु ; G1 3 M3 अपि (for अभि) D3 स यूपाक्ष च (for यूपाक्षमभि॰) D4 यूपाक्षे चाभिक्रुद्धे च (for the prior half) D1.2 11 G3 M1 2.4 ॰युगल (for ॰यूथप) —(l 63) G1 damaged from मा up to प D1 2.8–11 T1 G2 प(G1 *)पात स (by transp), T2 पपात च (for स पपात) M3 पपात मथित क्षितौ (for the post. half)

44

(l 1) B3 सज्ये (for संधाय) —(l 2) B1 ॰पूरम् (for पूर्णम्) V1 3 B4 माकृष्य (for माकृष्य) —(L 5) B4 राम (for राम) B3 transp बाणै and षड्भि, B3 राक्षसेश्वर —(L 7) V1.3 च (for तु). B3 समयुद्धौ B4 क्रुद्धौ तु (for सप्रयुद्धौ तु) —(L 10) V1 मार्गणान् (for नाराचान्) —(l 11) N3 V1 B3 ताडित सन् (V3 ॰ष॰) (for समताडयत्] B3 हेमपुङ्खै सुतीक्ष्णाग्रैस्तैर्ललाटेभिताडित.. —(l 12) N3 B4 ॰ताडित (for पीडित) —(l 13) B2–4 ॰समर्पितान् (for ॰समाहितान्) —(l 14) B3 वक्त्रार्पिता —(L 16) B1 प्रत पुर (for प्रतो वर) —(l 17) B1 भास्वर (for भास्वरम्) —(L 20) N3 V1 महत् (for महद्) —(l 22) B2.3 ॰यमोपम (for यमोपमान्) —(l 23) V1 V3 मुक्तेन च B3 विमुक्तेन (for विमुक्तेन) —(l. 24) V1 वारुणेन तदा (for द्वितीयमिव च) B3 तदुद्भवमदर्शन (for the post. half) —(L 25) V1 शरम् (for शस्त्रम्) —(l 26) N3 V3 B1 प्रचिक्षेप (for स चिक्षेप) —(L 27) N1 V1 शस्त्रेण (for वारुणेन) —(l 28) N3 परं (for शरं) —(l 29) B1 सम्भ्रमत्रिम रणे (for the post. half) —(l 30) B1 तम् (for त) B3 न (for ह) —(l 33) V1 B1 राघव (for रणम)

45

B3 reads in marg l 1–23 (cf v l. 6.67.1) —(L 1) V3 B3 स महाविष्टो —(l 2) S1 B3 D1.3 शूर (for शूर) S1 D2 सदृशा (for ॰समता) L (ed) प्रधाना शुद्धसत्त्वा (for the post half) —(L 3) V1 om. V3 D1 नि B1 तु (for (भ तु) —(l 5) N2 V1 3 B2.3

नानातूर्यप्रणादाश्च शङ्खानां च सहस्रशः ।
जज्ञिरे सिंहनादाश्च भेरीणां च महास्वनाः ।
तं ते समीक्ष्य निर्यान्तं रावणिं राक्षसैर्वृतम् ।
अपेतुर्हरयः सर्वे गजाः पुष्करिणीमिव । [10]
ततः प्रवृत्तः सुमहान्संग्रामो वानरैः सह ।
समाजस्तुमुलस्तत्र जयमन्योन्यमिच्छताम् ।
ततस्ते राक्षसा वीरा वानराणां महौजसाम् ।
त्रासयन्तो ह्यनीकानि धनूंष्युद्यम्य वेगिताः ।
ते शरैर्बहुभिश्चित्रैस्तीक्ष्णवेगैरलंकृतैः ।
तोमरैरङ्कुशैश्चैव वानराञ्जघ्नुराहवे । [15]
गदापरिघनिस्त्रिंशशूलपट्टिशमुद्गरैः ।
शक्तिखड्गभुशुण्डीभिर्यष्टिप्रासविकम्पनैः ।
गदामुसलचक्रैश्च भिण्डिपालपरश्वधैः ।
पांशुवाताग्निसलिलैर्भस्मलोष्टतृणद्रुमैः ।
संरुन्धस्व भिन्धीति जहि विद्रावयेति च । [20]
तयोस्तदभवद्युद्धं सेनयोर्हरिरक्षसाम् ।
एकः समेति चैकेन द्वाभ्यां द्वौ चैव राक्षसौ ।
न्यपातयन्रणे तस्मिंस्त्रयश्चान्ये बहवो बहून् ।
रावणिस्तु ततः क्रुद्धस्तानुवाच निशाचरान् ।
हृष्टा भवन्तो युध्यन्तु वानराणां जिघांसया । [25]
ततस्ते राक्षसाः सर्वे नदन्तो जयकाङ्क्षिणः ।
अभ्यवर्षंस्तदा घोरा वानराञ्शस्त्रवृष्टिभिः ।
ते वध्यमानाः समरे वानराः पादपायुधाः ।
अभ्यद्रवन्त सहसा राक्षसान्भीमविक्रमान् ।
केचिच्छृङ्गाणि संगृह्य मुष्टिमुद्यम्य चापरे । [30]
वानराः समरे तस्मिन्राक्षसाञ्जघ्नुराहवे ।
जानुभ्यां निहताः केचिद्वानरैस्ते निशाचराः ।
बभ्रमुर्नष्टसंज्ञा वै मत्ताः पानवशादिव ।
भिन्नजङ्घोरुपृष्ठाश्च केचिद्वृक्षैर्हताः क्वचित् ।
सुषुपुर्वसुधायां ते हन्यमाना निशाचराः । [35]

अन्वयाद्($V_{1,2}$ °याद्) (for अन्वयाद्). B_4 रावण- (for राक्षस-). D_4 अन्वयाशीत्व वीरो (for the prior half). B_4 नि- (for वि-). $V_{1,2}$ विनदन्वै; D_4 -धनदच्द (for विनदन्ते). —(l. 6) D_{12} नादास् (for नाना-). N_2 V_1 -निनादाश्च; B_2 -प्रणादैश्; Ś D_8 नादास्तूर्यप्रधानाश्च; V_3 वीणातूर्यविनादश्च (for the prior half). V_3 D_4 शुलनादाः (for शङ्खानां च). —(l. 7) $Ś_2$ moth-eaten for भेरीणां. —(l. 8) B_2 D_4 तद् (for तं). $Ś_1$ **क्ष्य(moth-eaten) (for समीक्ष्य). V_1 B_2 D_4 चायान्त (for निर्यान्तं). B_4 transp. समीक्ष्य and निर्यान्तं. D_{12} रावण (for °णिं). —(l. 9) V_2 D_4 निपेतुर्. —(l. 10) D_4 ततो युद्ध समभवद् (for the prior half). —(l. 12) G (ed.) om. from the post. half up to l. 14. —(l. 13) Ś $D_{8,12}$ त्रासयति; B_4 द्रावयतो (for त्रासयन्तो). D_4 धनूंष्युद्यम्य सायकाः (for the post. half). —(l. 14) Ś V_2 D_4 तैः (for ते). B_4 शरैर् (for शरैर्). Ś $D_{8,12}$ नागैश्; V_2 D_4 शिखास् (for चित्रैस्). B_3 -नागैर् (for -वेगैर्). —G (ed.) reads l. 15 after l. 18. —(l. 15) G (ed.) मुष्टैश् (for अङ्कुशैश्). —$Ś_1$ om. l. 16–23. —(l. 16) G (ed.) om. the prior half. $Ś_2$ -निस्त्रिंशैः. B_2 D_{12} -पट्टिश-. B_4 शूल-मुद्गरपट्टिशैः (for the post. half). —(l. 17) B_4 transp. शक्ति- and -खड्ग-. $Ś_2$ $V_{1,2}$ $D_{4,8,12}$ -भुशुण्डीभिर्. $Ñ_2$ B_1 शक्ति-खड्गैश् पट्टिशैर् (for the prior half). $Ś_2$ B_2 $D_{8,12}$ च(D_{12} यु)ष्टिप्रास-(B_1 °प्रास-) (for यष्टिप्रास-). $V_{1,2}$ D_4 -विकम्पनैः. G (ed.) भिन्दिपालपरश्वधैः (for the post. half). —(l. 18) V_1 -चक्रैश् (for -चक्रैश्). V_2 तु (for च). $Ñ_2$ V_1 $B_{2,4}$ D_4 भिन्दिपाल-; V_2 भिन्दिपालैः G (ed.) गदापरिघनिस्त्रिंशैः शूलैश्च बहुभिः शितैः. —G (ed.) om. l. 19. —(l. 19) $Ś_2$ B_2 D_{12} पांसु-. B_4 -पात- (for -वात-). V_2 D_4 -द्रुमैः. B_4 भस्माश्मलोष्टलकुटैः (for the post. half). —D_1 om. l. 20. —(l. 20) B_4 रु- (for सं-). —(l. 21) $Ñ_2$ युद्धम्; V_2 B_4 D_4 तदा (for तद्). D_4 सैन्ययोर्. —(l. 22) D_4 समेति (for समेति). $Ś_2$ $D_{4,12}$ [च]के द्वौ (for [च]कैन). For l. 24 and 25, cf. l. 3 and 4 of App. I (No. 39). —(l. 24) $Ñ_1$ B_2 D_{12} [अ]ब्रवीत्; V_3 B_1 D_{1-3} युद्ध- (for ततः). $Ñ_1$ B_3 निरीक्ष्य (for उवाच). —(l. 25) $Ś_2$ $V_{2,3}$ B_1 $D_{4,12}$ हृष्टं (for हृष्टा). V_1 B_2 पश्यन्तु (for युध्यन्तु). —After l. 25, $Ñ_2$ ins.:

1* यथोक्तं राक्षसेन्द्रेण प्रतिगृह्य च तद्वचः ।

—(l. 26) D_4 तु (for ते). D_{12} युद्धे (for सर्वे). D_1 राक्षसा-न्सर्वान्. —D_3 om. from the post. half of l. 26 up to the prior half of l. 29. $Ñ$ V_1 B_2 नर्दन्तो (for नदन्तो). $Ñ_2$ V_2 B_4 D_4 युद्ध-; V_3 क्षय- (for जय-). —(l. 27) V_1 B_4 D_4 घोरान् (for घोरा). $Ñ_1$ V_2 B_3 D_{12} अभ्यवर्षन्त घो($Ñ_1$ V_3 °स्त्रघो)राभिर् (for the prior half). —(l. 28) D_{12} वध्य-माना: (for व°). —B_4 om. (hapl.) from समरे in l. 28 up to वानरा॰ in l. 31. $Ś_1$ D_{12} पादपायुधैः. —D_4 repeats l. 29 (var.) after l. 34. —(l. 29) $Ñ_1$ V_1 $B_{2,3}$ D_{12} अभ्यधावत. B_1 तेऽभ्यद्रवत (for अभ्यद्रवन्त). D_3 सहिता (for सहसा). V_2 B_1 -दर्शनान् (for -विक्रमान्). Ś $Ñ_1$ V_1 B_3 D_4(both times).8.12 गर्विता($Ñ_2$ V_1 सहिताः; D_4 संहता)स्ता-न्निशाचरान्(Ś $D_{8,12}$ °राः); V_3 संहतांश्च निशाचरान्; $D_{1,3}$ वानरा भी(D_1 *** स्ती)मविक्रमाः (for the post. half). —Ś D_8 om. (hapl.) l. 30–35; V_3 om. l. 30–31; V_3 reads l. 30 for the first time after l. 24 repeating it here. —(l. 30) $Ñ_1$ B_3 D_{12} शैल- (for केचिच्). D_1 (with hiatus) उद्यम्य; D_3 प्रगृह्य (for संगृह्य). $Ñ_2$ V_1(both times).2 B_3 $D_{4,11}$ केचिच्छूलान्स($V_{1,2}$ D_4 °च्छृ-ङ्गान्स, D_{12} °च्छिलाः स)मादाय (for the prior half). —(l. 31) $Ñ_1$ B_2 D_{12} तु(B_4 च) निजघ्निरे (for जघ्नुराहवे). —(l. 32) $Ñ_1$ B_3 D_{12} आहताः; $Ñ_2$ $V_{2,3}$ $B_{2,4}$ $D_{4,12}$ पातिताः (for निहताः). —V_3 damaged from केचिद् in l. 32 up to -वशा- in l. 36. V_1 B_4 D_{12} नैर् (for ते). V_1 महाबलाः, V_2 महायशाः (for निशाचराः). —(l. 33) $Ñ_1$ वसुधाम् (for बभ्रमुर्). $Ñ_1$ V_1 B_2 D_{12} ते (for वै). —(l. 34) B_1 D_{1-3} भग्न- (for भिन्न-). $Ñ_1$ B_4 D_{12} भिन्नपृष्ठकरास्(B_2

निरस्तहस्तकर्णाश्च राक्षसा भिन्नमस्तकाः ।
सुस्रुवू रुधिरधाराश्च नगा गैरिकधातुवत् ।
तैर्हतैर्हन्यमानैश्च भ्रमद्भिः पतितैरपि ।
क्रमायोधनं तेषां बभौ वानररक्षसाम् ।
राक्षसा बहवस्तत्र वानरैरर्दिता रणे । [40]
न्यधावन्त तदा लङ्कां त्यक्त्वेन्द्रजितमाहवे ।
तथा प्रद्रवता लङ्का प्रचकम्पे सकानना ।
शाखामृगभयार्तानां राक्षसानां समन्ततः ।
इन्द्रजित्तु ततः क्रुद्धो महात्मा महाबलः ।
वानराणां शरीराणि व्यधमन्निशितैः शरैः [45]
शरेणैकेन च द्वाभ्यां सप्त च पञ्च च ।
विमर्दं समरे क्रुद्धो राक्षसान्सम्प्रहर्षयन् ।
स शरैः सूर्यसंकाशैः शातकुम्भविभूषितैः ।
वानरान्समरे भीमः प्रममाथ सुदुर्जयः ।
ततोऽष्टादशभिर्बाणैः स विद्ध्वा गन्धमादनम् । [50]
त्र्यम्बकं नवभिश्चैव नलं दूरादवस्थितम् ।

°भिन्न)श्च (for the prior half) V1 B3 कुञ्ज D13 कुञ्जर् (for पुनः) V3 ततः B3 (in marg) भुवि (for क्वचित्) B1 D1.4 केचित्तु नि(D1 °नि)हता भुवि (for the post half) —After l 34 D1 repeats l 29 (var) —After l 34 B1 D1.3 ins

2* अभ्यद्रवन्त सहसा राक्षसा भीमविक्रमाः ।

[D1 अभ्यद्रवन्ति (for अभ्यद्रवन्त) D1 सहिता (for सहसा) D1 राक्षसान् B1 °र्मणा]

—Ñ1 B1 D1.4 om l 35 —(l 35) Ñ1 B2 च (for ते) D1 सुस्रुवुस्रुधोपाते D13 सुस्रुवुः क्षितौ तत्र (for the prior half) V1 तालपमाना V3 मध° B1.4 D13 स्त(D13 ल)न° (for हन्यमानाः) —After l 35 B3 in h le V1 ins after l 34 (owing to om)

3* समुद्धूर्णितस्तत्र लानमाना निशाचरान् ।

—(l 36) Ś D1.2 नाभा V3 V1 हनु (for हस्त) B3 निर्लोह तु (for निरस्तहस्त) V1 विशाश्च B1 कर्णास्या (for कर्णाश्च) Ñ1 भिन्नहस्तुभिन्नश्चा B1 D1 भिन्नो(D1 °न्नो)श्च हनुभिन्नाश्च D1.4 भिन्नो(D1 °श्च)श्च भिन्नहनवो D13 भिन्नोष्ठ नर भिन्नाश्च (for the prior half) D1 भीमविक्रमा —(l 37) Ś Ñ V1 B2.3 D1 सरद् D13 नाशाद् (for धाराश्) V3 ***रुधिरधाराः V3 B1 D1.2.4 सुस्रुवु(D1 प्रास्रवन्) रुधिरं भूरि B1 प्रास्रवत्रक्तधाराश्च D1 सुस्रुवुः शोणितं भूरि (for the prior half) —V1 illeg from the post half of l 37 up to the prior half of l 38 Ś1 (before corr as in text) 1 V1 D1 नागा (for नगा) Ś1 धातुना V3 धातव (for धातुवत्) B2.4 D1 न(B1 ना)गाद्रिव (B4 before corr °क) धातव (B4 °तुवत्) (for the post half) —D13 repeats the prior half of l 39 (see var) and the post half of l 38 after l 38 —(l 38) D1 नासैः (for तैर्हतैः) B1 तैर्हन्यमानैश्चान्यैश्च (for the prior half) D1.3 पतद्भिः (for भ्रमद्भिः) B1 पतनैः (for पतितैः) B1 D1 (first time) इव (for अपि) V1 पतद्भिः पतितैरपि V1 D1 पतद्भिरपि (B1 पतनैरपि) राक्षसैः D1 भ्रमद्भिः पतितैः रणे (for the post half) —B1 reads in marg l 39 —(l 39) V1 घोरम् (for क्रमम्) V3 B1 D13 (both times) अपि च निःश्वसद्भिश्च V3 B1 D1.3 स्त(D1 स्तं)नद्भिश्च(D1 °स्त)नद्भिश्च B1 सुघोरं विस्मयोत्थ (for the prior half) —V1 B1.4 D1.3.13 बभौ(B1 घोर, B1 स(by pm)घो)मायोधनं बभौ V1 damaged D1 बभूव तत्संख्य (for the post half) —For l 39 V1 subst h le B3 ins after l 39

4* अपि च निःश्वसद्भिश्च घोरं विस्मयं बभौ ।

—(l 40) V1 ***हतस्तत्र (damaged) (for the prior half) Ñ1 V1.2 B1.3 D1.3.13 निहता वानरै रणे(Ñ1 B1 D1 °युधि D1 °रा रणे) (for the post half) —V1 om l 41 —(l 41) V1 D1 अधावन् (for न्यधावन्त) D1 ततो (for तदा) Ñ1 V1 B1 D13 प्राधावन्नपरे Ñ1 प्राधावन्तावरे B1 °वाजिर D1 °न्थ ते) त्यक्त्वा लङ्कामेव निशाचराः B1 D1.2 प्राधा(B1 द्र)वन्परे त्यक्त्वा लङ्कामेव निशाचराः —(l 42) V1 B2.4 प्रभ(V1 B1 °धा)वतो D13 एव (for लङ्का) Ś1 Ñ1 D1.2 प्रचक्रे D1 °कम्पे (for प्रचकम्पे) V1 B1 सकानन V1 B1 D1.3 समन्ततः (for सकानना) V1 चकम्पे च समन्ततः D13 लङ्का कम्पे सकानना (for the post half) —V1 B1 om (l apl) l 43 —(l 43) Ñ1 B1 D1.2.3 वानराभि (B1 °भि) V1 वानराद् (for शाखामृग) D1.2 रणाजिरे(D1 °रात्) (for समन्ततः) —(l 44) Ś D1.2.13 च (for तु) V1 न गजजित् (for इन्द्रजित्तु) D1 marg महातेजा D1.2 राक्षसान्सम्प्रहर्षयन् (for the post half) —After l 44 D13 reads l 48 —(l 45) D1 व्यक्षिणोद् (for व्यधमत्) V1 V2.3 B1 D1.4 रावणात्मज (for निशितैः शरैः) —Ñ1 om l 46–54 —(l 46) D2 नराणेकम् (for शरेणैकेन) Ś1 D1.2.3 न मन्त्र V1 B1 ह हसन् D1.2 च ***द् (for च द्वाभ्याम्) V1 नर (for नव) Ñ1 V1 B2.4 D1 transp सप्त and पञ्च Ś1 D1.2.3 द्वाभ्यां पञ्च सप्त च (for the post half) B1 शरेणैकेनैव वानरान्सप्त पञ्च च —(l 47) V1 B1 तु V3 स B1 च (for तु) —(l 48) Ñ1 D1.2.3 बाणै (for शरैः) V1 V2 B1 D1 एकैकं V1 विभूषितैः (for विभूषितैः) Ś1 D1.2 गात्रसम्परिभूतैः (D1 °विभूषितैः) (for the post half) —(l 49) V1 V2 B1 D1.2.3 वीर Ñ1 B1 भीमान् V1 B1 भीमान् (for भीम) —After l 49 D1 ins

5* विव्याध बाणैः नविभिश्चैव गन्धमादनम् ।

For l 50–51 cf l 31 32 of App I (No. 39) —(l 50) V1 तथा (for ततो) D1 स विद्धो गन्धमादन (for the post half —(l 51) V1 त्र्यम्बकम् D1 दधिमुख (for नवभिः) V1 B1 D1.3 नागैः (for नेन) V1 B1 नव V1 B1 नील (for नल) D1 नलिन —(l 52) Ñ1 D1 तु (for च) Ś1 V1 B1.4 D1.2 महाबल(V1 B1.4 °लो) V1

सप्तभिश्च महावीर्यो नीलं सप्तविदारणं ।
पञ्चभिर्विशिखैश्चैव गजं विव्याध संयुगे ।
अपरैश्च पृथग्बाणैर्वानरानरिसूदन ।
प्रत्यविध्यत चैकैकं सप्तभि सप्तभि शरै ।   [55]
ततस्ते वानरा शूरा भिन्नदेहा विचेतस ।
व्यथिता विद्रवन्ति स्म रुधिरेण समुक्षिता ।
कश्चिदार्तस्वरं चक्रुर्विनेदुश्चापरे रणे ।
रक्षोबाणहता कश्चिन्निपेतुश्च गतासव ।
ते हन्यमाना बाणौघैस्तेनामित्रेण संयुगे ।   [60]
शलभा इव सपेतुर्वानरा सर्वतो दिश ।
केचिदारुरुहुर्वृक्षान्केचिदारुरुहुर्नगान् ।
कश्चिदाप्लुत्य सहसा वानरा ययुरम्बरम् ।
विद्राव्य वानरान्सर्वानिन्द्रजित्समितिंजय ।
रणात्परिययौ शीघ्रं स्वां पुरीं रावणात्मज ।   [65]

Colophon

विद्राव्य सर्वान्प्लवगानगरं प्रविवेश ह ।
तं रावणं परिष्वज्य मुदा वचनमब्रवीत् ।
लब्धलक्षा महावीर्या येऽपि राक्षसपुंगवा ।
ते वै सर्वे हता पुत्र राघवेण दुरात्मना ।
त्वया पुनर्मृधे तत्र राघव सहलक्ष्मण ।   [70]
घोरेण शरबन्धेन संयतो रणमूर्धनि ।
सांप्रतं तु हरीन्सर्वान्द्रावयित्वा मुहुर्मुहु ।
आगतोऽसि रणाद्वीर को न्योऽस्ति सदृशस्त्वया ।
तन्नूनं पुत्र भूयस्त्वमायोधनशिर प्रति ।

6* केचिच्च तत्र युद्ध्य ते योधव्रतमनुव्रता ।
ते कृष्योधिनस्तस्य संग्रामे दृष्टविक्रमा ।

[(l 1) D3 तु (for च) D1 ते प्र (for तत्र) D5 युध्यन्ति B1 धर्मपर्मस् (for योधव्रतम्) V3 क्षत्रव्रतमर्मादिशा (for the post half) —(l 2) B1 D3 तत्र (for गस्य) V3 दृढ (for दृष्ट) D2 संग्रामोद्दिष्ट]

B2 नल (for नील) D13 वृषं (for गजं) Ś1 N V1 B3,4 D1,3,13 गवयं शीघ्रमेव शरै (for the post half) —D13 om (hapl) l 53-55 —For l 53 cf l 34 of App I (No 39) —(l 53) V2 B1,3 D1,3 निशितैश् (for विशिखैश्) V1 illeg B3 गवं (for गजं) V2 B1 D1-3 मार्गणै (for संयुगे) —(l 54) Ś1 D8 अपरांश्च V2 D1,4 मासभिर् (for च पृथग्) N1 B3 D13 अपरान् पृथग् V3 B1 अपरैं सप्तभिर् (for अपरैश्च पृथग्) V1 च च (for बाणैर्) Ś1 D8 अरिमर्दन N1 B2 D13 रणमूर्धनि V1,2 B1 D1-3 स रणाजिरे, G (ed) प्रत्यविध्यत (for अरिसूदन) D4 वानराणां रणाजिरे (for the post half) —G (ed) om l 55 —(l 55) Ś प्रतिविव्याध B3 प्रत्याविध्यत Ñ2 V1,2 B2,4 D5 प्र य(V1 प्रत्या B1 प्रत्य)विध्य(D6 °ध्या)देकैकं (for the prior half) V1 च रुद्र, V3 वानरान् D1 om (for first सप्तभि) B1 सप्ति D3 in marg (for second सप्तभि) V2 शितै (for शरै) Ś D8 स्म तदा शरै (Ś1 शितै) शरै (for the post half) —(l 56) V3 B1 तैर् (for ते) B3,4 D1 सर्वे (for शूरा) D13 विचेतना —(l 57) D4,12 परिप्लुता (for समुक्षिता) —(l 58) Ś1 तदा (for आर्ते) V3 स्वरांश्च D13 स्वनं (for स्वरं) V3 B1 निर्भिन्ना D1,3 विभिन्ना (for विनेदुश्च) N1 V2,3 B1 D1-4,12 वानरा Ñ2 V1 B2 चापरं B3 मानवा D13 च परे (for चापरे) Ś1 परे (for रणे) D1 भिन्नगात्रा रणाजिरे (for the post half) —V1 om l 59 —(l 59) B3 रणे (for रक्षो) B1 नष्ट (for बाण) Ś D8,13 रणे च नि (for रक्षोबाण) B3 भग्ना (for हता) B3 निपेतुश्च Ś D8,13 नि (for च) —(l 60) D2 नि (for न) V1 B1 कर्मणा (for संयुगे) —(l 61) B1 निकृत्ता (for वानरा) N1 V1,2 B1,4 D1-3 दिशं (for दिश) —(l 62) D1 गिरीन् (for नगान्) V2,3 B1 D1-3 वनिता (D1,3 °नु) परिणियतान् B3 D13 केचित्पर्वतमारुहन् (for the post half) —V2 om (hapl) l 63 —(l 63) B1 दु भव गता B2 D13 द महीतर D1 दु गमनान्ता, D2,3 दु गता स्वे (for ययुरम्बरम्) —After l 63 V2 B1 D2 ins V3 ins only l 2 after l 62 (due to om) D1,2 ins l 1 after l 62 and l 2 after l 61

—V1 om from l 64 up to 6 67 17 B1 om l 64-74 —(l 64) Ñ1 B3 D1,12 वानरानीकम् (for °रान्सर्वान्) —Ñ2 B1 om l 65-74 D4 om l 65 —(l 65) B3 नगराद् (for रणात्) Ś V3 B1 D5,12 प्रति (for परि) V2 रावण प्रययौ शीघ्र (for the prior half)

Colophon —*Kāṇḍa name* Ñ1 B3 D4,12 ऐकादशे (D13 ins युद्धपर्वणि also) —*Sarga name* Ś V2 D1,3 इन्द्रजिद्युद्ध Ñ1 B3 D13 इन्द्रजिद्दर्शन D6 संकुलयुद्ध —*Sarga no* (figures words or both) Ś1 Ñ1 D4,5,12,13 om Ś1 58 V2 59 B3 54 —After colophon Ñ1 concludes with श्री श्री श्री —Thereafter V2 repeats 6 67 1 —V3 om l 66-67 —(l 66) B3 वानरा सर्वान् D4 प्लवगान्सर्वान् (by transp) (for सर्वान्प्लवगान्) D13 नगरी —B3 om l 68-71 —(l 68) Ś1 N1 D5,12 लब्ध(D5 °ध्य) लक्ष्या(N1 °क्ष्या) V3 D4 ये (for ऽपि) —(l 69) D4 ते (for वै) D4 पुत्रा (for पुत्र) N1 V2 महात्मना —(l 70) D12,13 पुत्र (for तत्र) V3 नृपात्मजानन् (for मृध सन्) V2 D4 त्वया पुत्र नृपात्मजा (for the prior half) —(l 71) D6 वीरेण (for घोरेण) —(l 72) Ñ1 V2 B3 D4 च D13 तान् (for तु) B1 धर्षयित्वा D6 विद्रावयित्वा (hypm) (for द्रावयित्वा) —(l 73) N1 V2 D4 रणे (for रणाद्) D4 न कोऽस्ति सदृशस्त्वया (for the post half) —(l 74) N1 V2 D4 मम (for पुत्र) N1 V3 D4 युधि (for प्रति)

—Thereafter Ś B1 D4,5,12 repeat 6 67 2ab, 3-11b (D5 2ab 3-4ab only) (including star passages) while V3 repeats 6.67 2-4b (including star passage)

46

After 0 78 3 N V1.2 B2-4 D1-7.9-11 S ins while D4 ins after l 1 of 1710*

ततस्तान्राक्षसान्सर्वान्हर्षयन्रावणात्मजः ।
स्तुयमानो हृष्यमाणश्च इदं वचनमब्रवीत् ।
तमसा बहुलेनेमाः संसक्ताः सर्वतो दिशः ।
नेह विज्ञायते स्वो वा परो वा राक्षसोत्तमाः । [5]
धृष्टं भवन्तो युध्यन्तु हरीणां मोहनाय वै ।
अहं तु रथमास्थाय आगमिष्यामि संयुगम् ।
तथा भवन्तः कुर्वन्तु यथेमे काननौकसः ।
न युध्येयुर्दुरात्मानः प्रविष्टे नगरं मयि ।
इत्युक्त्वा रावणसुतो वञ्चयित्वा वनौकसः ।
प्रविवेश पुरीं लङ्कां रथहेतोरमित्रहा । [10]
स रथं भूषयित्वा तु रुचिरं हेमभूषितम् ।
प्रासासिशरसंपूर्णं युक्तं परमवाजिभिः ।
अधिष्ठितं हयज्ञेन सूतेनाप्तोपदेशिना ।
आरुरोह महातेजा रावणिः समितिंजयः ।
स राक्षसगणैर्मुख्यैर्वृतो मन्दोदरीसुतः । [15]
निर्ययौ नगरात्तूर्णं कृतान्तबलचोदितः ।
सोऽभिनिष्क्रम्य नगरादिन्द्रजित्परवीरहा ।
अश्वयानाश्वनैरश्वैर्लक्ष्मणं सविभीषणम् ।
ततो रथस्थमालोक्य सौमित्री रावणात्मजम् ।
वानराश्च महावीर्या राक्षसश्च विभीषणः । [20]
विस्मयं परमं जग्मुर्लाघवात्तस्य धीमतः ।
रावणिश्चापि संक्रुद्धो रणे वानरयूथपान् ।
पातयामास बाणौघैः शतशोऽथ सहस्रशः ।
स मण्डलीकृतधनू रावणिः समितिंजयः ।

46

(l 1) Ñ2 V1 B2 तत्र (for ततस्) B4 दर्शयन् (for हर्षयन्) —(l 2) Note hiatus between the two halves D9.10.11 T2.3 स्तुन्वानो D6 श्रुत्वा नो Ñ V1.2 B1.4 संस्तुव'हर्ष(V1.2 °न्दर्ष, B2 °न्योध)यश्चैव, D4 श्रावयश्च हरीन्सर्वान्, G3 स्वयं प्रहर्षमाणश्च (for the prior half) ‡ Cm g स्तुवान स्तुवन् (Cg °वन् । हर्षमाण आर्षं शानच्) ।. Ck स्तुन्वान । छन्दसि लुङ्लङ्लिट इति धातो लिड्ये लिट् कान विशुधर्षे (कानजार्षे) । स्तुवन्निति यावत् । Ct स्तुन्वान इत्यार्षम् । स्तुवन्नित्यर्थः ‡ —(l 3) D4 [ए]षं सयता (for [इ]मा संसक्ता) —(l 4) Ñ2 B4 D4 स्वीय, Ñ1 V1.2 B2 ब्राह्म, B3 चैव, G2 स्वो हि (for स्वो वा) B3 राक्षसोषि वा —(l 5) Ñ V1 B1-4 इष्ट, D4 हृष्टं, D5 T2.3 स्पष्ट, Cm g k t as above (for धृष्ट) N V1.2 B1-4 D4 शत्रूणां (for हरीणां) —(l 6) Note hiatus between the two halves B4 हि (for तु) Ñ V1.2 B1-4 D4 शीघ्रमायामि, M3 (to avoid hiatus) ह्यागमिष्यामि (for आगमिष्यामि) Ñ2 B3 D6-7.9-11 संयुगे —(l 7) D4 सर्वे तु (for कुर्वन्तु) Ñ V2.3 B2-4 D4 भवन्तिस्तु(V3 D4 °श्च) तथा सर्वे (for the prior half) Ñ V1.3 B2.4 यथैते, B3 M1.2 यथा मे(B3 ते), T2.3 युद्ध(T3 °धि)मे (for यथेमे) D9-11 हि वनौकस (for काननौकस) D4 यथास्त्वे वनौकसः (for the post half) —D10 reads l 8–9 in marg —(l 8) Ñ1 V1.2 B4 D4 जयेयुर्, Ñ2 B2.3 जानीयुर्, D4 T2 G M1.2.3 युध्येयुर्, Cm t as above (for युध्येयुर्) V3 damaged D9-11 महात्मान' (for दुरात्मान') M1.2 प्रविष्ट Ñ V1 B1-4 D4 नगरीं, D6 नगरे (for नगरं) D6 T2 मया, M1.2 तु मां (for मयि) —B2 reads l 9 in marg —After l 9 Ñ V1.2 B1.2(in m).4 D4 ins

1* विभीषणं च सर्वेषु लक्ष्मणं चापि राघवः ।
वञ्चयित्वा रणाग्रे तु हत्वा यो हतमायिनः ।

[(l 1) Ñ1 V1 B1-4 च मायाः D4 वञ्चनाय (for च सर्वेषु) —(l 2) B3 रणाग्रेषु, D4 रणात्पश्चात् (for रणाग्रे तु)]

—After l 9, D4 reads 6 78 3ab

—V3 mostly damaged for l 10 —(l 10) G1 ततो (for पुरीं) —(l 11) D6.7.9.11 G1.2 M3 [न]व (for तु) D6 T2.3 हेममालिनं —After l 11, Ñ V1.2 B2-4 D4 ins.

2* मुक्ताजालैः प्रतिच्छन्नं छत्रैश्च शोभितम् ।

[V1 B4 D4 परिच्छन्नं (for प्रति°) Ñ1 अलङ्कृतं (for च शोभितम्)]

—(l 12) D4 प्रभासि (for प्रासासि) Ñ1 V1.2 B2-4 D4 G3 M3 शत (for शर) D6.9.11 संयुक्तं (for °संपूर्णं) M3 om (hapl ?) from the post half up to the prior half of l 16 V3 damaged from °जिभि' up to l 13 —(l 13) N V1 B2-4 D4 हितवेन (for हयज्ञेन) B4 [आ]षे (for [आ]प्त-) —After l 13, Ñ V1.2 B2-4 D4 ins

3* स तं रथवरं सज्जं युक्तं हयसमन्वितं ।

—V3 om l 15 —(l 15) D6 G2.3 M1-3 मन्दोदरी (for मन्दोदरी) —(l. 16) N V1.2 B2-4 D4.9-11 G1 वीरं (for तूर्णं) —V3 damaged from the post half up to l 18 Ñ V1 B2-4 °चोदितं (for चोदितः) D4 कालपाशेन यन्त्रित' (for the post half) —(l. 17) D4 °नि'क्रम्य G2 *क्रम्य (for निष्क्रम्य) D4 T2.3 बलवान् (for नगरात्) D9.11 परमौजसा —(l. 18) B4 अन्वधात् (for अभ्यधात्) —(l 19) Ñ1 V1.2 B2-4 D4 तं स्वम्., Ñ1 स स्वम् (for रथस्थम्) Ñ V1.3 B2-4 रावणोत्तरा, D4 रावणिं सदा —Ñ V1.2 B2-4 D4 om l 20 —(l 20) G1 लक्ष्मणश्च (for राक्षसश्च) D6 राक्षसाश्च विभीषण (for the post half) —(l 21) Ñ1 V3 B2-4 D4 प्राप Ñ2 V1 प्राप्ता (for जग्मुर्) B3 धावत' (for धीमत) —(l 22) G1 यद्यपि तु (for रावणिश्च) D4 T1 G2 स्वयं (for चापि) —V3 damaged from the post half up to the prior half of l 23 —(l 23) Ñ1 V1 B1.4 दुरात्मा, Ñ2 B4 D4 वेगेन (for बाणौघैः) G1 घोरैश्चापि शिलीमुखैः (for the post half) —D4 om l 24 —(l 24) Ñ V1.2 B2-4 स

हरीनभ्यहनत्क्रुद्धः परं लाघवमास्थितः । [25]
ते वध्यमाना हरयो नाराचैर्भीमविक्रमाः ।
सौमित्रिं शरणं प्राप्ताः प्रजापतिमिव प्रजाः ।
ततः समरकोपेन ज्वलितो रघुनन्दनः ।
चिच्छेद कार्मुकं तस्य दर्शयन्पाणिलाघवम् ।
सोऽन्यत्कार्मुकमादाय सज्यं चक्रे त्वरन्निव । [30]
तदप्यस्य त्रिभिर्बाणैर्लक्ष्मणो निरकृन्तत ।
अथैनं छिन्नधन्वानमाशीविषविषोपमैः ।
विव्याधोरसि सौमित्री रावणिं पञ्चभिः शरैः ।
ते तस्य कायं निर्भिद्य महाकार्मुकनिःसृताः ।
निपेतुर्धरणीं बाणा रक्ता इव महोरगाः । [35]
स भिन्नवर्मा रुधिरं वमन्वक्त्रेण रावणिः ।
जग्राह कार्मुकश्रेष्ठं दृढज्यं बलवत्तरम् ।

47

After 6.78.5, Ñ V1.3 (after the first occurrence of 5^ab) B2-4 (Ñ V1 B2-4 after 5 first occurrence) D1-7.9-11 S ins

सन्दर्शयामास तदा रावणिं रघुनन्दनः ।
असंभ्रान्तो महातेजास्तदद्भुतमिवाभवत् ।
ततस्तान्राक्षसान्सर्वांस्त्रिभिरेकैकमाहवे ।
अविध्यत्परमक्रुद्धः शीघ्रास्त्रं संप्रदर्शयन् ।
राक्षसेन्द्रसुतं चापि बाणौघैः समताडयत् । [5]
सोऽतिविद्धो बलवता शत्रुणा शत्रुघातिना ।
असक्तं प्रेषयामास लक्ष्मणाय बहूञ्शरान् ।
तानप्राप्ताञ्शितैर्बाणैश्चिच्छेद रघुनन्दनः ।
सारथेरस्य च रणे रथिनो रथिसत्तमः ।
शिरो जहार धर्मात्मा भल्लेनानतपर्वणा । [10]

भग्नवत्तुवाते (for the prior half) —For l. 25, Ñ V1.3 B2-4 D4 subst

4* हरीन्भ्यहनत् सक्रुद्धः परस्परविवेषिण ।

[B3 वंपेषिण, D4 जंघेषिण (for जंवेषिण)]

—(l. 26) V3 damaged for माना हरयो. B3 भृश (for भीम) V3 वि * (damaged) B3 विक्षत D6.10.11 M1.3 विक्रमै (for विक्रमाः) —V3 om. l. 27 —(l. 27) D4 सौमित्र (for सौमित्रिं) Ñ V1 B2-4 D4 मग्न (for प्राप्ता) D4.6 [व]मरा (for प्रजा) —(l. 28) Ñ V1.3 B2-4 D4 परम (for समर) Ñ V1.3 B2.4 D4.5 (B2 क)पितो (for ज्वलितो) —B3 om. l. 29 —(l. 29) D4 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of 5* Ñ2 हस्त (for पाणि) —(l. 30) Ñ V1.3 B2-4 D1.7.9-11 G1 सत्व (for सज्य) B2.3 त्वरान्वित D6 M6 रुषित (for त्वरन्निव) ※ Cm.t त्वरन्निव शीघ्रमेव । Cg त्वरन्निवेति । स्वयुद्धे त्वरयन्त इव ※ —V3 om. ll. 31-32 —(l. 31) Ñ2 D7 छिन्देद्, M1.3 लत्न् (for निकृन्त्) —(l. 32) D4 वधा and भिन्न (for अथ and छिन्न resp.) —For l. 32 Ñ V1 B2.4 D4 subst

5* छित्वा तु कार्मुकं तस्य लक्ष्मणस्तरसा बली ।

[B4 च (for तु)]

—(l. 33) Ñ V1.3 B2-4 D4 सक्रुद्धो (for सौमित्री) —(l. 34) G2 तस्य काय विनिर्भिद्य (for the prior half) V1 D4.8.11 T G1 M6 निःसृता (for निःसृता) —(l. 35) Ñ V1.3 B2-4 D4 निपेतुर् (for निपेतुर्) D4 क्रुद्धा (for रक्ता) —V3 om. l. 36 —(l. 36) B3.4 D4 T1 छिन्नवर्मा D5 T2.3 छिन्नवर्मा D9-11 G1 छिन्न वा Cr as above (for भिन्नवर्मा) —V1 repeats l. 37 (followed by 6.78.4^ab and 6.78.5^ab) after l. 17 of App. I (No. 47) —(l. 37) V3 (second time) damaged for the prior half. Ñ2 तस्मै व्यचरत्, Ñ2 V1.3 (both times) B2-4 D4 सज्यं तव (V3 [first time] चैव) चचार स (B3 ह) (for the post. half)

47

Ñ V1.3 B2.4 D4 om. l. 1-2 —(l. 1) D4 अ, D7 G2 नि, D3 M1.3 स (for स) G1 M1.3 दर्शयामास च (M3 स) तदा (for the prior half) M5 लाघव (for रावणिं) G2 om. (hapl.) l. 3.12 —(l. 3) G1 स (for तान्) —(l. 4) D11 दल (for परम) D4 समभ्यधन् T2 स प्रदर्शयन् D5 T1 M1.3 शीघ्रस्त्र भस्वयन् (for the post. half) ※ Cg शीघ्रास्त्रं शीघ्रत्वम् । Ck शीघ्रास्त्रं वेगि । अस्त्र मात्रेण सर्ववैधनसामर्थ्य शीघ्रत्वम् । अपि च आवश्यकमो विशेषः । अ(स्त्र)विषयशीघ्रप्रयोगसामर्थ्य शाघास्त्रम् । तदा प्रदर्शयतीति ।, so also Ct ※ —For l. 4 Ñ V1 B2-4 D4 subst, while V3 ins. after l. 3

1* निशाचर सायकैस्तु त्रिभिः श्रुतिर्यथा क्षितिः वत्रु ।

[V3 तु, D4 [s]नि (for च) V3 B3 सक्त (for ते च) B3 भूरता (for भूता) Ñ1 D4 निवि(Ñ1 °धा भू)वास्तदुवि (for the post. half)]

—V3 om. l. 5-10 Ñ V1 B2.4 D4 om. l. 5-8 —(l. 5) D4.10.11 T1 G1.3 M1.3 राक्षसेन्द्रसु(M3 °सु)त चापि (for the prior half) —(l. 6) D4.3 T2.3 [s]पि, D5 [s]वि (for ऽति) D5 T G1 M4 शत्रुघातिना D4 °घातिन (for °घातिना) M1.3 रावणि क्रोधमूर्छित (for the post. half) —(l. 7) T3 असक्त (moth eaten) M1.3 दशकिर् Cm.g.1 t as above (for असक्त) D4.3 T1 G1.3 प्रेषयद्रू (by transp.) —(l. 8) D3.11 तान्प्राप्तान् (subm.) (for तानप्राप्तान्) D9-11 शरौघान् (for रघुनन्दन) —(l. 9) Ñ1 V1 B2.3 D4 चास्य, Ñ2 B1 तस्य (for अस्य) Ñ V1 B2-4 D4.6 रथे (for च रणे) D4.7.9-11 रथ, D1 T2.3 G1 रघु (for रथि) Ñ V1 B2-4 D4 रथे रघुनन्दन (for the post. half) —(l. 10) Ñ2 शरेण (for भल्लेन) D3 T1 G1 M1.3 नत (for [भ]ानत) —After l. 10, Ñ1 ins.

असृतास्ते हयास्तत्र रथमूहुर्विहुता ।
अच्छन्नः पविपातैस्तद्द्रुतमिवाभवत् ।
असंपन्नमापन्न सौमित्रिर्दृढविक्रम ।
प्रत्यविध्यद्द्रुमांस्तस्य शरैस्त्रासयन्रणे ।
असृष्यमाणस्तत्कर्म रावणस्य सुतो बली । [15]
विव्याध वृक्षमिर्ज्ञे सौमित्रि ममसर्पणम् ।
ते तस्य वज्रप्रतिमा शरा सर्पविषोपमा ।
विलय जग्मुरादत्य कवचं काञ्चनप्रभम् ।

48

After 6 78 34, D11 ins

भुजाभ्यामपि छिन्नाभ्यां गृहीत्वा तन्महद्धनु ।
इन्द्रजिद्योजयित्वा तु पितृव्य वाक्यमब्रवीत् ।
त्वयेद कुलजातेन कृत कर्म यगस्करम् ।
कथयिष्यन्ति पुरुषास्त्रिषु लोकेषु राक्षसा ।
स्वपुत्रनिधन घोर पतत्कृत्वा नैव लज्जसे । [5]
लालयित्वा कथ बाल विष दद्याद्ध्वेतन ।
अनासक्तेन युद्धेषु लक्ष्मणाय निवेदित ।
रामेणा युध्यमान मा कथ द्रुह्यसि राक्षस ।
यस्मिन्भुक्ते त्वया क्षिप्ते भोजन त्रिविधं पुरा ।
छेदयित्वा च तद्वक्र हृदय किं न दार्यते । [10]
कङ्कणैस्तापनीयैस्तु यौ भुजौ छादितौ त्वया ।
ताविमौ पश्य छिन्नौ यावि युक्त्वा युयुध सदा ।
उत्पाट्य तच्छिरो दिव्य व्याविध्यत्र पुन पुन ।
लक्ष्मणाय प्रचिक्षेप इन्द्राशनिसमप्रभम् ।
तमापतन्त सहसा स दृष्ट्वा राघवानुज । [15]
बिभेद शरमुत्क्षिप्य प्रजगाम नभस्तलम् ।
गते तस्मिन्मुहूर्ते तु प्रादुरासीन्महास्वन ।
आजगाम पुनर्वेगाद्धन्तुकाम च लक्ष्मणम् ।
ततो जग्राह तेजस्वी बह्मास्त्र राघवानुज ।
तापरिक्त इवाचिन्त्यमत्यपतत् ततो भुवि । [ ]

49

After 6 78 48 D6 T2 3 ins

प्रतिनन्द्य महात्मान सौमित्रि प्रियदर्शनम् ।
स्वर्गं ययु सुरा तत्र सर्वतोभासमन्विता ।
विमल गगन चासीत्प्रसन्नाश्च दिशो दश ।
तत स्थिराभवत्पृथ्वी निहते रावणात्मजे ।
निहत रावणि दृष्ट्वा महापर्वतसंनिभम् । [5]
गतश्रम स सौमित्रिर्नपलक्ष्म्या समावृत ।
शङ्खमापूरयामास रणमध्ये तु लक्ष्मण ।
ज्यानिनाद तत कृत्वा सिंहनाद चकार स ।
धनुर्ज्यासिंहनादैस्तैर्वानरा लक्ष्मणस्य ते ।
प्रहृष्टा प्राप्य सौमित्रि पीतयन्ति सुभाषितै । [10]
विभीषणोऽपि संतुष्ट आलिङ्ग्योपलिलेप च ।
प्रमुमोदाथ सुग्रीवो हनूमानङ्गदो नल ।
नील सुषेण पनसो जाम्बवानृषभो बली ।
गजो गवाक्षो गवय शरभो गन्धमादन ।
मैन्दश्च द्विविदश्चैव ये चान्ये वानरोत्तमा । [15]
ते समेता युयुधेव प्रणम्याञ्जलि सादरम् ।
कीर्तयन्ति रघुश्रेष्ठ शुभलक्षणसंयुतम् ।
केचिन्नृत्यन्ति समरे नर्दन्तुर्वानरा परे ।
आह्वयन्ति रणे केचिद्वानरा जयभागिन ।

50

After 6 84 14ab Ś Ñ V B D1-4 . 8 11 13 T2 3 ins

रथेनासाद्य सुग्रीवं ववर्ष शरवृष्टिभि ।
तस्य तान्शरानिषवर्षान्शरान्समनुप्रयुतान् ।
अचिन्तयित्वा सुग्रीव समाभिमुखो नदन् ।
सोऽभ्युत्प्लुत्य महावेगो हरीन्द्रपराक्रम ।

2* आरथार हया***** युद्धपण्डित (illeg) ।
—(l 11) G3 अयानासु (for अपतन्) D6 तस्य (for तस्य) Ñ V1 3 B2-4 D4 अ(B2-4 अ)भिहत्ते हयास्तस्य (for the prior half) V3 रथयुक्तान् (for रथमूहुर्) N1 V3 अविद्रुता (for अविद्रुता) N2 B3 4 रथमुद्र(B4 °द्रुत)विद्रुता D4 रथं समुपेव तदा M1 3 रथस्य रथिनो वा (for the post half) —(l 12) N2 V3 D 9 13 [अ]भिधाववि B2 D6 T2 3 [अ]भ्यधावन्त M1 3 [अ]भ्यधू त्त्र (for [अ]भिधावत् तत्) —(l 13) T3 परम् (for रम्यम्) G3 कर (for द्रुत) —Ñ V1 3 B2-4 D4 om l 14 —(l 14) T3 त* (moth eaten) G1 अस्य G3 तत (for तस्य) T2 शुभैर् (for रैः) —D4 om l 15 —(l 15) V3 D13 21 अपर्पमाणस्य (for असृष्यमाणस्य) G2 रावणेन (for रावणस्य) D13 21 रणे (for बली) —After l 15 Ñ V1 3 B2-4 D4 (only l 1) read 1710* and then D4 repeats 5cd —D4 om l 16-18 Ñ V1 3 B3 4 om l 16 —(l 16) D6-11 वेगवत्तैव G3 मुद्गरम् (for तन्सर्पणम्) —(l 17) V3 damaged for the post half Ñ1 V3 B3 D4 8 सर्व- (for सर्वे) —After l 17 V3 repeats l 37 of App I (No 46), 6 78 4ab and 6 78 5ab —V3 om l 18 —(l 18) G1 निलय D7 9-11 G1 भाग्य (for भाषश्च) —Thereafter, N V1 B2-4 repeat 6 78 5

49

(l 2) T2 3 युधविना (for भासिता) —(l 5) D6 हृत्वा (for दृष्ट्वा) —(l 6) D6 समाश्रित —(l 11) D6 [उ]पविश्य (subm), T3 °लि ष्व (for °लिलेप) —(l 16) T3 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 17

50

(l 1) Ñ1 B1 रथासादुत्य Ś D8 11 om (hapl ?) from स्वर्ग up to सुग्रीव in l 3 —V3 om l 2-3 —(l 2) D11 तत्र (for तस्य) D6 भगन् (for शयन्) D1 तत (for द्रुत) —(l 3) B1 चिन्तयित्वा तु (for अचिन्त्य यित्वा) Ś D8 13 संक्रान्तो V3 V1 3 रोष , B2 3 क्रान्तो D1 समात ; D6 T2 3 सदर (for समर) B1 नदन ; B1 नदो (for नदन्) —(l 4) Ñ V B2-4 (S)मिमुख B1 [S]भ्युत्य

आक्रम्य स्यन्दनं तस्य धुरं पादेन पस्पृशत ।   [5]
वानरेन्द्रसमाक्रान्ताद्रथात्पेतुर्हया भुवि ।
विनिष्पातितनेत्रास्ते भग्नग्रीवास्तुरंगमाः ।
आक्रम्य स रथं वीरो वृक्षषण्डेन वानरः ।
सारथिं निजघानाशु विरूपाक्षस्त्वपाक्रमत् ।
अपक्रान्ते विरूपाक्षे सुग्रीवसचिवा रथम् ।   [10]
बभञ्जुस्तरसा वीरा हरयो वानरर्षभाः ।
विरूपाक्षो ह्यरथो धन्वी तूणी तनुत्रवान् ।
वहुशस्त्रादयामास नाराचैः प्लवगेश्वरम् ।
एतस्मिन्नन्तरे रक्षो रावणः क्रोधमूर्छितः ।
नाराचैर्बहुभिः सर्वं सुग्रीवं चाभ्यताडयत् ।   [15]
ततस्तु विविधैर्बाणैः सर्वांस्तस्याथ वानरान् ।
ततस्तु विह्वलाः सर्वे वानराः शरपीडिताः ।
राघवं शरणं जग्मुः प्रजापतिमिव प्रजाः ।
रावणेन प्रयुक्तस्तु विरूपाक्षो महागजम् ।
आरोह्य रणे वीरो बहुशस्त्रोपकल्पितम् ।   [20]

51

After 6 87 6 Ś N V B D1 4 6 12 T2 3 (N V1 3 B4 l 61–72 only) ins while D8 ins l 13–72 only after 6 87 2 D12 cont l 1 only after 6 87 1969*

स विस्फार्य महच्चापं किरीटी मृष्टकुण्डलः ।
नाम विश्रावयामास जगर्ज च ननाद च ।
तेन सिंहप्रणादेन नामसंकीर्तनेन च ।
स्यन्दनस्य च नादेन पूरयामास रोदसी ।
त्रिविक्रमे यथा विष्णोः सर्वे दैत्यवराः पुरा ।   [5]
भयार्ता वानराः सर्वे विविशुस्ते परस्परम् ।
तं राक्षसेन्द्रं तु दृष्ट्वा वानरास्त्रस्तचेतसः ।
शरण्यं शरणं जग्मुर्मनसा पुरुषोत्तमम् ।

D6 T2 3 [s]विक्षुभ (for प्रक्षुभ) B4 महाक्रोधो —D12 om l 5 9 —(l 5) Ś Ñ1 D6 12 आक्रामन्, Ñ2 V1 3 B4 D1–3 आक्रमत् B1 आवृत्य (for आक्रम्य) —V3 damaged from स्यन्दन up to वानरेन्द्र in l 6 V3 वीरो (for तस्य) D2 हरि D3 रिपो, D4 रिपु D12 करे (for धुरं) D4 पोथयत् D6 T2 3 चिक्षिपे (for पस्पृश) B1 आक्रम्यस्यन्दनं तस्य विरूपाक्षस्य पश्यतः —(l 6) Ñ2 D2 वानरेण (for वानरेन्द्र) Ś D1 पराक्रान्तात् B1 D2 3 12 परा° D1 पत्रा° D4 पराक्रान्त D6 T2 3 पराक्रान्ता (for समाक्रान्तात्) B3 तमेवेत्य (for रथात्पेतुः) Ñ V1 B3 4 रथात्, B2 हता D3 हतो (for हया) —(l 7) B1 विनिष्पातित Ñ1 V B3 D2 नेत्रस्य, Ñ2 B4 नेत्रास्य B3 नेत्राश्च D1 3 नेत्रास्तु (for नेत्रास्ते) V3 भिन्न (for भग्न) —(l 8) V3 तु (for स) D12 धीमान् (for वीरो) Ś D4 स्यन्दं (for स रथं) Ś वीमो (for वीरो) B3 D1 2 °न्देन D3 4 8 12 रदनं (for षण्डेन) N V B2–4 विरूपाक्षस्य वै तदा (for the post half) —(l 9) V3 damaged from नि up to सु in l 10 Ñ2 V1 2 B2 4 [अ]स्य D12 [अ]थ (for [आ]शु) Ś विरूपाक्षमुपाक्रमत् D12 विरूपाक्षस्य रक्षसः (for the post half) —(l 10) Ś अभिक्रान्ते B1 3 D3 4 8 अपा° D6 T2 3 परा° D12 अभियाते (for अपक्रान्ते) D12 तत्र सुग्रीव सचिवा विरूपाक्षस्य वै रथं —(l 11) Ś D12 ममन्थुः (for बभञ्जुः) D2 सत्वरा (for तरसा) D2 तद्रथं वीर (for हरयो वीरा) D8 चापि (for वरा) D2 रहसा —(l 12) Ś D12 तूण (for तूणी) D2 खड्गी च वी (for धन्वी तूणी) D6 रथस्थात् D2 महारथ (for तनुत्रवान्) —After l 12 D12 ins

1* रथात् युद्ध मथन बहुधाथा व्यवस्थित ।

—D12 repeats l 13 after 6 84 15 —(l 13) N V B2–4 बहुभिः D12 (first time) बाहुल्याः (for बहुशः) D12 (second time) त्रासयामास D12 (first time) सद्युगे (for नाराचैः) Ś Ñ2 D12 सुग्रीवं T2 कुरुगेश्वरान् (for प्लवगेश्वरम्) V3 ना******* (damaged) B2 समामेय रिप न (for the post half) —Ś D12 om l 14 20 N V B D1–3 8 12 om l 14–18 —D6 reads l 15 in marg —(l 17) D6 विहृता T2 3 विहृता (for विह्वला) —(l 19) V3 damaged up to विरूपाक्षो Ñ1 V1 2 B4 D1–3 8 12 प्रयुक्तं तु (Ñ1 B4 त) B3 [उ]पयुक्तं तु D2 विरूपाक्षं महागजं (for the post half) —(l 20) B1 प्रारोह B1 D1 3 4 8 महावीर्यो (for रणे वीरो) N V B2 4 शीघ्रमारुह्य वीरो (for the prior half) B3 [उ]पशोभित B1 2 बहुशस्त्रोपकल्पित (for the post half)

51

(l 1) D2 विस्फारयन् (hypm) (for विस्फार्य) Ś B3 D12 महाचापं D2 धनुर्घोरं (for महच्चापं) D12 विस्फार्य च तत्र चापं (for the prior half) B3 किंकिणी (for किरीटी) —After l 1 B2 reads l 61 for the first time repeating it in its proper place —(l 2) V3 B1–3 D1–3 सं (for वि) B3 D4 जगाम D2 मनुज (for जगर्ज) D3 transp जगर्ज and ननाद —(l 4) V3 B1 3 मेदिनीं (for रोदसी) —After l 4 D4 ins

1* शङ्खस्यातलनिर्घोषैस्त्रैलोक्यं त्रासयन्मुहुः ।
द्रावयन् हरींस्तेन तद्रावणो राममन्वधावत् ।

—(l 5) B1 3 यथा त्रिविक्रमे (by transp) Ś2 V3 B2 3 D3 4 T2 3 सर्वे B3 तथा D2 3 नद्यः (for सर्वे) B3 देव (for दैत्य) Ś D12 वना V3 B1 नच (for वरा) D4 त्रिविक्रम यथा विष्णु दैत्यदानवराक्षसाः —G (ed) om l 6 —(l 6) D4 रावणं दृष्ट्वा (for वानराः सर्वे) B3 पलायने D4 दुद्रुवुस्ते (for विविशुस्ते) —(l 7) V3 B1 राक्षसेन्द्रं च ते D4 ततस्ते रावणं (for तं राक्षसेन्द्रं तु) G (ed) दृष्ट्वा वै (for तु दृष्ट्वा) V3 B1 नष्ट (for त्रस्त) B3 वानरेन्द्रस्य चेतसः D4 भीता वानरपुंगवाः (for the post half) —(l 8) B3 सर्वे च (for मनसा) D4 देवं रघुकुलोत्तमम् (for the post half) —After l 8 D4 ins

2* बालं प्लोषितं मार पश्य दृष्टा यथा प्रजाः ।

ततस्त रावण दृष्ट्वा रथस्थ पर्वतोपमम् ।
विधुन्वान धनुघोर व्यादितास्यमिवान्तकम् । [10]
स त दृष्ट्वा महाराज गर्जन्त कालमेघवत् ।
वानरान्सान्त्वयित्वा च विभीषणमुवाच ह ।
कोऽय पर्वतसकाशो धनुष्मान्कवची शरी ।
दिव्य रथ समास्थाय वानरा प्रजिघांसति ।
आचक्ष्व मे महाबाहो कोऽय राक्षसपुगव । [15]
य दृष्ट्वा वानरा सर्वे भयार्ता विप्रदुद्रुवु ।
स पृष्टो राजपुत्रेण रामेणामिततेजसा ।
आचचक्षे महातेजा राघवाय विभीषण ।
दशग्रीवो महातेजा राजा वैश्रवणानुज ।
भीमकर्मा महोत्साहो रावणो राक्षसाधिप । [20]
पुत्रो विश्रवस साक्षात्कृतकर्मा सुदारुण ।
दारुणो दारुणाचारो देवदानवदर्पहा ।
गुलविमन्क्रिमता यत्र क्षुब्धे पुरुषपुगव ।
पुरा वानरसैन्यानि क्षय नयति सायकै ।
विभीषणवच श्रुत्वा रामो राजीवलोचन । [
जग्राह कार्मुकश्रेष्ठ वाक्य चेदमुवाच ह ।
दिष्ट्या मे दर्शन प्राप्तो नैरृतेन्द्र सुदुर्मति ।
वधेनास्य नृशसस्य तुष्टिमेष्यामि सयुगे ।
इत्युक्त्वा बाणमाकर्ण पूरयित्वा ससर्ज ह ।
त राक्षसेन्द्रश्चिच्छेद त्रिभिर्भल्लैरमर्षण । [
निकृत्त सायक दृष्ट्वा सौमित्रि कुपितो भृशम् ।
त्रासयामास रक्षासि ज्याघोषेण महाबल ।

—(l 9) V1 B1 D1 ततस्ते B3 चरत, D1 T2 3 ततस्तु (for ततस्त) Ś2 वानरा B2 3 D1-4 राघवो D1 राघव (for रावण) Ś राक्षस (for रथस्थ) D1 पर्वतोत्तम —After l 9 D6 ins

3* भ्रम तमव लोकान्वीक्षमूर्जितमिवानलम् ।

—(l 10) D1 महा (for धनु) B3 घोष (for घोर) D1 T2 3 om from the post half up to the prior half of l 11 G (ed) reads the post half of l 11 in place of the post half of l 10 —(l 11) D1 3 विरूपाक्ष (for स त दृष्ट्वा) V3 B1 3 तत्र (for महा) Ś D1 3 11 घोर (for राज) G (ed) om from the post half up to the prior half of l 25 —After l 11 D1 ins

4* राम सौमित्रिणा सार्धं विस्मयोत्फुल्ललोचन ।

while D6 ins

5* ततोऽब्रवी महातेजा राम शस्त्रभृता वर ।

—(l 12) V2 B1 तु D3 [अ]थ (for च) D1 सान्त्वयित्वा हरिश्रेष्ठान् (for the prior half) —(l 13) D1 T2 3 [ऽ]सौ (for ऽय) B2 वपुष्मान् (for धनुष्मान्) —(l 14) V2 B1 समास्थाय D6 समारुह्य D12 समाश्रित्य (for समास्थाय) Ś V2 B1 3 स D1 11 स (for प्र) B3 वानराणां जिघांसति (for the post half) —(l 15) D2 3 आचक्ष्व मे D12 आचचेह (for आचक्ष्व मे) —(l 16) D1 दुद्रुवुर्रण (for विप्रदुद्रुवु) —(l 17) D6 T2 3 [अ]क्लिष्टकर्मणा (for [अ]मिततेजसा) —(l 18) D6 T2 3 महाबाहु D6 °बाहो (for °तेजा) —B3 om l 19 —(l 19) D1 श्रीमान् (for राजा) —(l 20) B2 महाबाहो D6 महातेजा D1 मन्त्रमोघो (for महोत्साहो) D6 राक्षसेश्वर —(l 21) D1 देव (for साक्षात्) B2 3 निशाचर (for सुदारुण) D1 महाबाहो महाबलु (for the post half) —(l 22) D1 निघ्नन् पापकर्मा च D6 रावणो दारुणाचारो (for the prior half) —After l 22 D1-3 8 T2 3 repeat l 16 —After l 22 D6 ins (sic)

6* दुरात्मा दुराधर्षो पाकु पुनरन्न ।
न त निवारयितु शक्ये न शक्ता वानरोत्तमा ।

—D1 om l 23-24 —(l 23) V3 B1 तदस्मिन् Ś1 अस्मिन् B1 D6 युद्धे D12 महा (for युद्ध) D6 रावण (for पुरुष —After l 23 Ś D12 repeat l 16 —(l 24) V3 स च (for पुरा) D8 क्षय (for क्षय) V1 B1 नेष्यति (for नयति) —After l 24 D6 T2 3 ins

7* तव प्रभावातपूर्व वै येन देवा सदानवा ।
निर्जिता युगपत्सर्वे रणे रणविशारद ।

—(l 26) D2 3 8 कार्मुक (for कार्मुक) D8 घोर (for श्रे V3 B1 राजन् (for चेदम्) —(l 27) D1 राक्षसेन्द्र दु राक्षसेन्द्रेति (for नैरृतेन्द्र सु) D1 राक्षसन्द्र सुदुर्मते (for the post half) —(l 28) V3 B1 वधे च (for वधेन) B हि सगम्य (for नृशसस्य) D1 निहत्य त दुराचार (for the prior half) —After l 28 D3 ins

8* पापमेन क्रूर दृष्ट्वा महापापकर सदा ।
दर्शनेनापि पापस्य अस्य मे बध्यते मन ।
यज्ञविध्वसकर्तार देवब्राह्मणकण्टकम् ।
ऋषिकन्यादेवक यापरामकर शठम् ।
विभीषण कथ दृष्ट्वा राघवाद्य स रावणम् । [
अथवा स्वेन पापेन पापोऽयं नाशमेष्यति ।

—(l 29) B3 [उ]क्त्वे (for [उ]क्त्वा) B1 3 D3 आकर्ण D1 आयुक्त (for आकर्ण) D3 कार्मुके बाण (for बाणमाकर्ण B1 च (for ह) D1 त द्विज रक्षसा कृणात् D1 सन्धायास्त्र दु (for the post half) —After l 29 D1 ins

9* दृष्ट्वा सुक्रोध कामितिमानसव धनुषा रिपून् ।

while D6 ins

10* सुग्रीव वीक्ष्य त शत्रु कमलदललोचन ।

—D1 om l 30-32 —(l 30) Ś D12 कार्य (for महे D6 महावेगे (for अमर्ष) —(l 31) B1 छित्त्व, D1 निकृ D1 विकृत T1 सकृत्त (for निकृत्त) D1 [ऽ]भवत् (for भृशम्) —After l 31, B2 ins

11* जग्राह कार्मुकमन्य विस्फार्य च ननाद च ।

—(l 32) D6 T2 3 नादयामास D1 निनादे (for ज्याघोषे) B1 महाबल —After l 32 D6 ins.

पूरयन्स महाशैलानर्णवांश्च दिशस्तथा ।
सौमित्रेर्धनुषो घोषं श्रुत्वाप्रतिमस्य तदा ।
विसिष्मिये महातेजा राक्षसेन्द्रो भृशं बली । [35]
स रावणः प्रकुपितो दृष्ट्वा लक्ष्मणमग्रतः ।
आदाय निशितं बाणमिदं वचनमब्रवीत् ।
तिष्ठ प्राणान्परित्यज्य गमिष्यसि यमक्षयम् ।
पश्य मे निशितान्बाणानरिदर्पनिषूदनान् ।
सितपीतान्महातीक्ष्णान्मुक्तारत्नविभूषणान् । [40]
एष ते सूर्यसंकाशो बाणः पास्यति शोणितम् ।
मृगराडिव संक्रुद्धो नागराजस्य शोणितम् ।
अद्य सर्वात्मना बाणस्त्वत्तस्त्यक्ष्यति जीवितम् ।
ततः स रक्षोवचनं निशम्य
सगर्वितं सयति राजपुत्रः । [45]
न चैव चुक्षोभ बले स्थितात्मा
प्रोवाच चेदं वचनं महात्मा ।
कर्मणा दर्शयात्मानं न विकत्थितुमर्हसि ।

12* पूरयामास मार्गे शरं शत्रुविनाशनम् ।
सुग्रीवो हनुमांश्चैव अङ्गदः कुमुदो नलः ।
ऋषभः शरभो धूम्रः पनसश्च नरोऽनलः ।
गजो गवाक्षो गवयः शरभो जाम्बवान्बली ।
तेऽपि क्रुद्धा महावीर्या सिंहनादमथाकरोत् । [5]
महाकाया महारौद्राश्चक्रुस्त्वेव रावणम् ।
ते शरैरमराश्चान्ये बहुधा तदा ।
घोरा समस्ता सङ्ग्रामे सुरगन्धर्वराक्षसाः ।

—D4 om l 33 —(l 33) V3 B1 D6 म, B4 5 न (for स) D4 T2 3 पूरयन् (for पूरय स) Ś B2 D1 12 मही, D2 महान् (for महा) V3 B1 अद्रि D1–3 5 6 T2 3 अर्णव (for अर्णवांश्च) D6 T2 3 तदा (for तथा) B4 5 दिशश्च विदिशस्तथा (for the post half) —(l 34) D4 सौमित्रि (for सौमित्रेः) V3 B1 2 T2 3 घोरं (for घोषं) D12 धनुर्घोषेण (for धनुषो घोषं) B2 तथा (for तदा) D4 क्रुद्धो शत्रुघ्नावह (for the post half) —(l 35) B2 3 D6 महाबल (D5 °ली), D1 भृशं तदा (for भृशं बली) D4 विस्मय परम प्राप्तः परमसंभ्रान्तमना —After l 35 D4 ins

13* रक्षसा तु कृतं दृष्ट्वा रणे गाण्डीवेन रवेण वै ।
वानरर्षभा मर्दे हनुमत्प्रमुखा रणे ।

—(l 36) D3 रावणेश (for स रावण) B2 [5]श कुपितो, D4 सक्रुद्धो D6 प्रकुपित (for प्रकुपितो) —After l 36, D4 ins

14* हत तेन कृत रघुरा ख्यलङ्केषु विश्रुतम् ।

—(l 37) B2 5 निशिता बाणान् (for निशितं बाणम्) Ś D12 om from the post half up to the prior half of l 39 D4 संधायाथ दशानन (for the post half) —For l 38 D4 subst

15* यदि स्थास्यसि संग्रामे हत प्राप्स्यसि वै यमम् ।

—Thereafter cont

16* कालयुक्तोऽसि सौमित्रे त्वं मे दृष्टिपथं गतः ।
शरजालेन क्रूरेण वधेन निहतेन च ।
नीतवन्ति नरा देवासुरान्विक्रमपुरुषोत्तमन् ।
चिरात् मित्रो भूशं युग्मो मे स्थितो रणे ।
सत्कारतां समरे हत्वा गमिष्ये भुवनत्रये ।
स्थितो युध्यस्व सौमित्रे न पलायस्व पार्थिव ।

—(l 39) B1 ss (for मे) D4 द्रक्ष्यसे (for पश्य मे) V3 B1 2 रिपु (for अरि) D1 5 दर्प (for दर्प) Ś D12 निषूदन B2 3 D6 T3 विनाशनान् D1 विनाशन (for निषूदनान्) D4 अद्य मे रघुनन्दन (for the post half) —D4 om l 40 —(l 40) D1 पक्ष (for पीत) D6 T2 3 सि(T3 सी)त (T3 सीते) पीतमुखान् (for सितपीतान्महा) Ś D12 सितपीताश्च तीक्ष्ण, D4 सिता पीतास्तथा तीक्ष्णा (for the prior half) B1 वज्रसारान् (for मुक्तारत्न) Ś D12 भूषण D3 भूषितान् D4 भूषिता (for भूषणान्) B1 G (ed) सिता पीता (G [ed] °तामहा)श्चातितीक्ष्णा इष्वा (G ed सुधा) रजतभूषणा —D4 om l 41 —(l 41) Ś D12 वदाने (for एष ते) Ś1 3 (marg also) रवि V3 B1 D1–3 6 सम (for एष) D3 शर (for बाण) B3 4 एते ते मांसस्वादा बाणाः पास्यन्ति शोणितं —D1 4 12 T2 3 om (hapl) l 42 —(l 42) D4 गज (for नाग) —After l 42, D4 ins

17* अवश्यं त्वामपि त्वां तु वधिष्यामि न संशयः ।
दर्शयाम्यस्मि भवतः पुत्रस्तातस्माहवे ।
तिष्ठ लक्ष्मण यत्नेन युद्धं युद्ध स्थिरो भव ।

[(l 3) After लक्ष्मण, क्रुद्धो गजराजस्य शोणितं पद्मक is erroneously written]

—D4 om l 43 —(l 43) Ś D12 बाण (for बाणस्त्व) —(l 45) Ś D2 12 सु (for स) —(l 46) D4 [च]ए (for [च]व) Ś D12 बल– G (ed) रणे (for बले) V3 B1 धृतात्मा D2 3 5 T2 3 स्थिरात्मा (for स्थितात्मा) D4 महानुभाव (for बले स्थितात्मा) B3 5 न चैव क्रुद्धो धर्मभृता (B3 °भृत) मा —(l 47) B2 उवाच (for प्रोवाच) Ś D2 12 चैव D4 देव (for चेद) B3 वक्री B2 मतलो D1 स तस्य D4 मधुरं (for वचनं) —After l 47 B1 D4 read an addl colophon [Kanda name B1 D4 युद्धकाण्डे —Sarga name B1 रावणवाक्यं, D4 लक्ष्मणरावण —Sarga no (figures, words or both) D4 om B1 74]

—After the addl colophon D4 ins

18* रावणवचनं श्रुत्वा सौमित्रिः शत्रुतापन ।
धनुराकृष्य समरे प्रत्युवाच निशाचरम् ।

—(l 48) V3 B2 विकत्थितुम् D3 विकत्थितुं (for वि° कत्थितुं)
—After l 48 Ś B2 3 D2 4 12 ins

19* वीरस्य किं युद्धेन न विशीर्णदिनवासे ।

[B2 ह D2 न (for ह) B2 3 D4 दो युद्धं D2 युद्धे (for युद्धेन) Ś D12 म (for न) B1 D4 मदेः (D4 °ए) (for अ°सि) B3 न स सम्पति सङ्गे (for the post half)]

सर्वायुधसमायुक्तो धन्वी रथवरे स्थितः ।
स शरैर्यदि मां शक्तैर्दर्शयस्व पराक्रमम् । [50]
ततः शिरांसि ते बाणैः पातयिष्याम्यहं रणे ।
मारुतः कालपक्वानि फलानीव वनस्पतेः ।
अद्य ते मामका बाणास्तप्तकाञ्चनभूषणाः ।
पास्यन्ति रुधिरं देहादसुरामृतमिवोत्थितम् ।
लक्ष्मणस्य वचः श्रुत्वा हेतुमद्वीर्यसंयुतम् । [55]
रावणः परमक्रुद्धो बाणमुग्रसमाददे ।
समापतन्तं सौमित्रिश्छित्वा चिच्छेद ध्वजपात् ।

रावणः परमामर्षी शरवर्षेण सोऽभ्ययात् ।
ततः शरसहस्रेण सञ्छाद्य रघुनन्दनम् ।
बिभीषणं च सुग्रीवं वानरांश्चाभिदुद्रुवे । [60]
सन्नाद्य वानरानीकं शरवर्षैर्महाभुजः ।
राममेवाभिदुद्राव शरैरग्निशिखोपमैः ।
समापतन्तं सहसा प्रत्यगृह्णान्महाभुजः ।
रामोऽपि राक्षसश्रेष्ठं शरैरग्निसमप्रभैः ।
सङ्क्रुद्धयोस्तयोरासीत्संयुगं लोमहर्षणम् । [65]
ततः प्रवृत्तं युद्धं रामरावणयोर्महत् ।

—(l. 49) D7 समाविष्टे (for -समायुक्तो). —(l. 50) D4 अद्यैवं (for स शरै्). D1-3 5 [अ]प्यद्य (for यदि). B2 सर्वैर्युद्धे; B3 D2 T1 2 शक्तो यदि वा त्वमद्य (for the prior half). —(l. 51) D1 3 5 तैः (for ते). D4 T2 3 तव निशितैर् (for शिरांसि ते). D1 भूतले (for [अ]हं रणे). —(l. 52) Ś1 [प]व (for [इ]व). —(l. 53) D1 T2 मे (for ते). Ś1 रक्त ; D4 तव (for तप्त). —(l. 54) D1 रुधिरं; D2 गात्रात् (for देहात्). सुरामृतम् metri-causa. B1 अमृत विबुधा इव, D1 सुधामृतमिवामराः ; D3 4 सुराममृतमिवामराः ; D5 T2 3 सुधामिव दिवौकसः (for the post. half). —After l. 54, D3 ins.:

20* किं त्वं शृणु मे वाक्यं रावण रणाङ्गणे ।
सीतामर्पय रामाय कर्णं श्रवणं पातय ।
अभयं ते मया दत्तं राम प्रणाम रावण ।
कृपाभिराम श्रीराम प्रणाय न कुप्यति ।
बिभीषणे राज्यमेतत्करोतु हतकण्टकम् । [5]
दत्तं रामेण मनसि कोऽन्यथा तत्करिष्यति ।
यथाहि सुरगोऽन्यत्र धनदं वा समाश्रय ।
त्वं प्राप्य शरणं भ्राता धनदः पालयिष्यति ।
एवं ते जीवनोपायः सर्वभावो न संशयः ।
मया दयामयेनापि दर्शितस्तव रावण । [10]
अन्यथा जीवितं नास्ति तव रावण निश्चितम् ।
पूर्वं पलायनं कृत्वा गतो रावण मन्दिरम् ।
कुम्भकर्णो हरिमित्रैर्विदितो विश्रामयाइवे ।
अथ सर्वे हता वीरा एको दीनो भवान्स्थितः ।
त्वं तु महावयमाश्रित्य चिरं जीव दिनं भुवम् । [15]

—D4 om. l. 55–56. —(l. 55) D13 -सहितं (for -संयुतम्). B3 अर्थवत् वच , D1 सारसमितं (for वीर्यसंयुतम्). V2 B1.2 D2.3 4 हेतुमद्धर्मसमन्वितं (for the post. half). —After l. 55, D3 ins.:

21* भवितव्यस्य योगेन रावणो रोषमास्थितः ।
उवाच वचनं वीर लक्ष्मणं प्रतिमानपूर्वकम् ।
हतेषु तेषु वीरेषु दत्ते लङ्काश्रितेष्वथ ।
बद्ध्वा वारिनिधौ चाद्य सूने भ्रातरि पुत्रके ।
मेघनादकरचक्ताख्याते निहता देवास्तथानवान् । [5]
अभिमानपरो भूत्वा सदा व्याकुलदीनवत् ।
कथं सीतां प्रदास्यामि प्रणमामि च वः कथम् ।
यथ राम नमाम्यद्य दर्पः श्रवणो ह्यहम् ।

संग्रामे मरणं श्रेयो न तु मानापरिच्युतिः ।
रिपोर्बाणाग्रमहस्तेन मरणं मम वल्लभम् । [20]
रामो वा रावणो वापि भविताथ महारणे ।

—(l. 56) B1-3 D1 5 परमः (for परम-). D4 इत्युक्त्वा रावणः क्रुद्धो (for the prior half). —After l. 56, B3 ins.:

22* शरं समिष्यमाणं च कालानलसमोपमं ।

—(l. 57) T2 क्षिप्रं (for छित्वा). V2 B1 सायकं (for ध्वजपात्). D1 चिच्छेदाशु शरेण स (for the post. half). —(l. 58) B2 समर (for परम-). V2 B1 सोऽभ्यगाद्; B2.3 चाभ्ययात् (for सोऽभ्ययात्). D4 रावणः शरवर्षेण छादयामास राघवम्. —(l. 59) D1 शरसहस्राणि (for शरसहस्रेण) D4 रावणः शरसहस्रेण (for the prior half). D2 प्रच्छाद्य (for सञ्छाद्य). B2.3 सुमित्रं लक्ष्मणं (for रघुनन्दनम्). —(l. 60) Ś1 तु, V2 D1.2 D2.3 4 स- (for च). B2 सविभीषणसुग्रीव, D1 विभीषणसुग्रीवान् (for the prior half). Ś1 D1.3 4 5 6 T2 [अ]भि (for [अ]भि-). —After l. 60, D1 ins. a passage, as No. 52. —Ś D12 om. (hapl.) l. 62–63. —(l. 62) D4 रावणस्य (for राममेव). V2 बाणैर् (for शरैर्). B2 आशीविषोपमैः (for अग्निशिखोपमैः). —V2 damaged for l. 63. —(l. 63) D1.4 5 T2 3 प्रत्यगृह्णत् (for प्रत्यगृह्णान्). D4 रघूत्तम (for महाभुजः). —(l. 64) D2 हि (for ऽपि). D1 रावणं क्रुद्धः; D4 राक्षसं श्रेष्ठ (for राक्षसश्रेष्ठं). B3 जलधिः; D2 अनवर्त- (for अग्निसम-). Ñ1 B1 D1 अग्निशिखोपमैः (for अग्निसमप्रभैः). D4 राघवो राक्षसं वीरं श्रीनिवासरावयत्. —After l. 64, Ñ V1 2 B2-4 ins.:

23* ततोऽभवद्युद्धमनुत्तमं तयो-
र्महत्तदा रामनिशाचरेन्द्रयोः ।
निमित्तनोदन्नाजेन्द्रयोर्रने
प्रभिन्नशृङ्गपयोर्यथाभवत् ।

[(l. 3) V2 damaged from नग- up to l. 68.]

—Thereafter, B3 reads an addl. colophon in marg. इत्यार्षे रामायणे युद्धकाण्डे 3(?). —Ñ V1 B2-4 D3 4 8 om. l. 65. —(l. 65) V2 B1 अथ सङ्क्रुद्धयोः; D1 सुसंक्रुद्धयोः (subm.) (for सङ्क्रुद्धयोस्तयोः). D4 T2 3 सङ्क्रुद्धयोस्तदा ह्यासीत् (for the prior half). V2 B1 D4 T2 3 रोम- (for लोम-). D1 संयुगो लोमहर्षण (for the post. half). —(l. 66) D4 T2 3 प्रवृत्ते (T2 °त्तं) युद्धं तु (for प्रवृत्तं युद्धं). Ñ V1 B2-4 D1 तथा

जीवितान्तकरं घोरं परस्परवधैषिणौ ।
लाघवं शरमोक्षं च शरव्यायाममेव च ।
आसनं प्रतिघातं च दृष्ट्वा रक्षो न विव्यथे ।
तत शरशतैस्तीक्ष्णैर्न्यवच्छेदयमेषिणैः । [70]
ततश्च परमास्त्राणि विन्याय सुमहाबल ।
चचाल पृथिवी सर्वा ससागरवनद्रुमा ।

52

After l 60 of Appendix I No 51 D4 ins

स्वबलं वध्यमानं तु शरवर्षैरनेकधा ।
व्यथितान्वानरान्वीक्ष्य नदन्तं रावणं तत ।
सौमित्रिरथ सक्रुद्ध सर्वलोकहितोद्यत ।
अभिदुद्राव वेगेन धनुराकृष्य शोभनम् ।
रावणाभिमुखं वीक्ष्य सौमित्रिं रौद्रदर्शनम् । [5]
सुग्रीवो हनुमान्नीलो अङ्गदो ऋषभोऽनिल ।
गजो गवाक्षो गवय शरभो गन्धमादन ।
सुषेणो विनतो धूम्र पनस कुमुदोऽसुक ।
प्रजङ्घ क्रथन सौम्यो वीरबाहुर्महाहनु ।
सुनल प्रथनस्तार सपातिर्विनयो जय । [10]
जाम्बवांस्तु महावीर्या वानरा लोकविश्रुता ।
सर्वलोकाहृत यत्ता स्वामिकार्यकृतोद्यमा ।
नगायुधा महाकाया महावेगा महाबला ।
परिवार्य रघुश्रेष्ठं तस्थुर्विजयकाङ्क्षिण ।
तं तथाभिमुखं वीक्ष्य शत्रुसंहरणक्षमम् । [15]
कृत्वा नादं महाभीमं लङ्केशो न व्यकम्पत ।
सौमित्रिवानरैः सार्धं शरवर्षं ववर्ष स ।
तथा तं प्रेक्ष्य रक्षेन्द्र सौमित्रि प्राह सत्वर ।
पश्य पुत्र हत सङ्ख्ये राम बाणैर्मनोजवै ।
जगत सर्वलोकानामिन्द्रजेतारमुत्तमम् । [20]
राक्षसाना सुखकरं सर्वलोकभयावहम् ।
सर्वशास्त्राधककुशलं सर्वमायाधरं प्रियम् ।
इन्द्रादिलोकपालैश्च सेव्यमानं पुरे पुरा ।
अमितं सुभगं पुत्रं अष्टशस्त्रं हतं मया ।
जीवितान्तं च लङ्कश राक्षसस्त्रीविभूषण । [25]
पश्य रावण दुर्बुद्धे किं न जानासि मे बलम् ।
इदमिन्द्रजितं दृष्ट्वा मत्पार्श्वं निर्भय स्थित ।
न हि से राक्षसपाव दृश्यते मम लाघवम् ।
यदि स्थास्यसि सङ्ग्रामे स्थिरचित्तो रणायुध ।
वधिष्यामि न संदेहो देवाना कृशकारिणम् । [30]
सर्वथाहं वधिष्यामि कुरु युद्धं स्थिरो भव ।
सर्वदेवा मुनिश्रेष्ठा यक्षगन्धर्वकिंनरा ।
प्रहर्षं परमं सर्वे गमिष्यन्ति न संशय ।
दुर्विनीत दशग्रीव निहत राक्षसोत्तमान् ।
प्रहस्तं समरे वीरं सुरान्तासुरान्तकम् । [35]
अकम्पनं विरूपाक्षं सुरमानुषकण्टकम् ।
तव पुत्रान्महावीर्यान्निहतान्रक्षसोत्तमै ।
दृष्ट्वा योद्धुं रणक्रूर आगतस्त्वं मदोद्धत ।
इत्युक्त्वा लक्ष्मण श्रीमान् प्राह वानरयूथपान् ।
सर्वयत्नेन योद्धव्यं हनिष्यामि दशाननम् । [40]
ततस्ते वानरा सर्वे ववर्षु शैलपादपै ।
राक्षसाना हरीणां च सप्रहारो महानभूत् ।
उद्धतान्वानरान्वीक्ष्य दशग्रीव प्रतापवान् ।
विनद्य सुमहानादं कम्पयन्वानरोत्तमान् ।
हरिसैन्ये ववर्षोच्चै शरवर्षं त्वनेकधा । [45]
विद्राव्यमाणान्सर्वांश्च अतिक्रुद्धो दशानन ।
तिष्ठ तिष्ठेति सौमित्रिं स हि दुद्राव राक्षस ।
सौमित्रिमेत्य समरे प्राह गम्भीरया गिरा ।
मम पुत्रं रणे हत्वा स्वस्थोऽहमिति मन्यसे ।
शस्त्रास्त्रसंघै समरे वधिष्यामि स्थिरो भव । [50]
त्वां च रामं च तथा सर्वांस्तानौपवानान् ।
एवमुक्त्वार्धचन्द्रेण शरेणोग्रेण शोभिना ।
कार्मुकं तु रघोस्तस्य चिच्छेद सहसा शुभम् ।
तथा शरसमूहेन छादयामास राघवम् ।
जगर्ज च महानादं कम्पयन्वसुधातलम् । [55]
संधाय च तथा सख्ये कोपसंरक्तलोचन ।
संछाद्य शरजालैस्तु सौमित्रिरतिवेगवान् ।
अर्धचन्द्रशरेणास्य धनुश्चिच्छेद रोषित ।
छिन्ने धनुषि रक्षेन्द्र शक्तिं जग्राह भास्वराम् ।
दशग्रीवकरस्थां तां सौमित्रि परवीरहा । [60]
चिच्छेद दशभिर्बाणैस्तं च विन्याथ पञ्चभि ।
भिन्नगात्रो दशग्रीवो युगान्ताग्निसमप्रभ ।
गदामादाय वेगेन लक्ष्मणं सोऽभ्यगाद्बली ।
चिक्षेप ज्वलमानां तां विनद्य च महास्वनम् ।
आयान्तीं ज्वलमानां तां दृष्ट्वा सौमित्रिरुग्राम् । [65]

(for सहस्र) D1 तयोर्युद्धमभूद्घोरं सर्वलोकभयावहं —(l 67) D1 विद्धिताङ्करं D2 om घोरं S D1 वधैषिणौ, Ñ V1 B1 D4 T1 जयषिणौ, B2 जयैषिणौ (for वधैषिणौ) —(l 68) Ñ1 लाघवं B2 (marg also) लाघवे (for लाघव) D1 ~घातनम्, D1 T1 संघातम् (for ~व्याघात) —(l 69) D1 ~स्थान Ñ V1 D1 परिघात (for प्रति°) V2 B1 राम (for रक्षो) N V1 B2 तस्तुजुः (for न विव्यथे) —(l 70) D1 om तत, Ñ1 B1 शतैस्तैस्तु, Ñ V1 B1 B2 छिन्न (for तीक्ष्णै°) S1 D1 रावणेन स, Ñ B1 प्रति°, B1 व्यच्छेद, D1 न्यच्छेद D1 व्यच्छेद (for न्यवच्छ°) Ñ1 V1 परेषिण (Ñ2 °ण) V1 ~ख्यात V1 यत्तिन, B1 प्रचालितै (B1 °न) B1 पुरे वधे D1 T1 यत्तितै (for प्रचेषितै) —(l 71) V1 B1 D1 T1 ततस्तत (for ततश्च) Ñ1 सदर (for पर°) V1 damaged from the post half up to the prior half of l 72 B1 D1 T1 स(for म) S D1 अति राव (for विन्याथ) D1 सरोष (for सुमहा°) —V1 om l 72 —(l 74) D1 T1 न (for च) D1 पृथ्वी (for सर्वा) Ñ B1 सुवना (for ससागर) V1 B1 (for the prior half) (for the post half)

विभेद शरजालेन नानाशैश्च महास्वनै ।
तत संचिन्त्यमानस्तु रावणोऽमितविक्रम ।
भजन लक्ष्मण ज्ञात्वा महामायामथोद्यत् ।
मायां प्रयुज्य रक्षेन्द्रो धनुरादाय वीर्यवान् ।
ववर्ष शरजालानि लक्ष्मणे वानरान्विते । [70]
खड्गपाशासिमुद्गरैर्भिन्दिपालैः परश्वधै ।
भित्त्वा सर्वायुधै सवानरं भाष्य रावण ।
किमेति मम कार्यं स्यादिति प्राह स बुद्धिमान् ।
मरणे मम रामेण ख्यातमिव यथार्थं स ।
श्रिय विभूतिं राज्यं च ऐश्वर्यं जीवितं तथा । [75]
त्याज्य रावण सर्वे निहते राक्षसे बले ।

53

After 6 87 6, D1 ins.

चिन्तयित्वा महावीर्यश्चर्या राक्षससत्तम ।
स प्रविश्य पुरीं राजा राक्षसो दीनमानस ।
स्मृत्वा तु तौ महावीर्यौ कुम्भकर्णनरान्तकौ ।
देवान्तकमिन्द्रजित कुम्भकर्णसुतावुभौ ।
अतिकाय त्रिशिरस प्रकम्पनमहोदरौ । [5]
एवमेते महावीर्या कुमारा मद्विधैरपि ।
राक्षसास्तादृश स्मृत्वा महाकायान्महाबलान् ।
क्षीणशोक इव दृष्ट्वा आत्मनश्चार्थसाधनम् ।
राजा राक्षसमुख्यानां रावणो वाक्यमब्रवीत् ।
न दैत्यैश्च गन्धर्वैर्यक्षैश्च पन्नगै । [10]
अतपो दारुणं घोरं मया तप्त पुरा तदा ।
तपस्तप्यमानस्य प्रधावति मारुत ।
आदित्यो निष्प्रभश्चैव मन्दतेजा हुताशन ।
अपुष्पा फलदा वृक्षा मन्दस्रोता नदी तदा ।
नक्षत्राणि न भासन्ते न च वर्षति वासव । [15]
प्रज्वलन्ति दिशा सर्वा उल्कापाता समन्तत ।
पतन्ति पर्वताश्चैव निर्विकारा महीतले ।
नद्यश्च प्रतिकूलं हि वहन्ति न हि सागर ।
दृष्ट्वा महत्तपो घोरं सम्भ्रान्तश्च पितामह ।
देवदेवो विमानेन समायात पितामह । [20]
उवाच च गुरु श्रीमान्स हि सर्वदिवौकसै ।
अन्तरिक्षेऽस्थितस्तस्य पद्मयोनि पितामह ।
हहो राक्षसराजेन्द्र महाबलपराक्रम ।
उग्र तपसि च त्वं च परितुष्टोऽस्मि सुव्रत ।
देवता क्षोभमापन्ना दृष्ट्वा ते तपसो बलम् । [25]
तद्दृष्ट्वा त महाघोरं माहात्म्यं तपसो महत् ।
तदर्थमिह संप्राप्त किं वरं ते ददाम्यहम् ।
पद्मयोनेस्तु श्रुत्वा रावणो वाक्यमब्रवीत् ।
यक्षाणां च महर्षीणां सुराणां प्रवरो गुरु ।
त्वं समानेन तपसा प्रीतो यदि पितामह । [30]
दशवर्षसहस्राणि तोषितश्च महेश्वर ।
परितुष्टश्च देवेशो वरमेव प्रयच्छ मे ।

Lacuna

सुरासुरगणैश्चैव यक्षराक्षसपन्नगै ।
अवध्य सर्वभूतानां त्वत्प्रसादादहमपद्म्य ।
इच्छामि च वशीकर्तुं लोकाश्चीनसमहेश्वरान् । [35]
अथैतदीप्सितं काम वरं दातुं त्वमर्हसि ।

Lacuna

मम श्रुत्वा वचो देवो वाक्यमेतदुवाच ह ।
एते विद्याधरास्तेते यत्त्वया समुदाहृता ।
एवमस्तु महावीर्य यत्त्वया समुदाहृतम् ।
मानुषस्य च वध्यश्च त्वमन्यस्य कस्यचित् । [40]
श्रुत्वा वै वचनं तस्य पद्मजश्चैव बुद्धिमान् ।
पश्यतां भगवान्ब्रह्मा सुराणां प्रवरो गुरु ।
मानुषे मम का शङ्का भक्ष्या ये मानुषा मम ।
एवं मे वचनं श्रुत्वा लङ्काधर्येऽभिषिच्य च ।
गच्छ रावण भद्रं ते लङ्का नाम पुरं प्रति । [45]
विश्वकर्मा ससृजे यां सकाञ्चनतोरणाम् ।
तस्मादिह्यगकाशा सर्वकामदुघां पुरीम् ।
तत्र स्वमीश्वरश्रेष्ठो राक्षसान्शासयिष्यसि ।
तत प्रणम्य देवेश लङ्कां प्रति गत मम ।
पद्मयोनिश्च तद्दत्त्वा ययौ दिवमनुत्तमम् । [50]
भूयो मया महादेव ईश्वर परितोषित ।
पुनरेव मया चीर्णे शङ्कराय निवेदितम् ।
तथान्यानि सहस्राणि निकृत्तानि शिरांसि मे ।
दशमं तु शिरश्छित्त्वा तद्वाथ निवेदितम् ।
तत स भगवान्देव सद्यो महेश्वर । [55]
उवाच वचनं मां वै तुष्टोऽहमिति रावण ।
दशग्रीव इति ख्यातो लङ्केशस्त्वं भविष्यसि ।
यत्त्वया मम भक्तानां शिरश्छित्त्वा निवेदितम् ।
यत्त्वया मत्परार्थं सुदुष्करमिदं कृतम् ।
ब्रूहि राक्षसराज त्वं किं वरं ते ददाम्यहम् । [60]
तत प्रणम्य शिरसा मया प्रोक्तो महेश्वर ।
कृत्वा प्रणाम दशानि शिरांसि च मया पुन ।
गन्धर्वैरप्यवध्योऽहं भवेयं हि महेश्वर ।
एवमस्तु महावीर यत्त्वया समुदाहृतम् ।
सर्वदैवतवध्यस्त्वं मम वध्यो भविष्यसि । [65]
न जानीमश्च दुर्बुद्धिस्त्रियाया ग पूर्वकृत् ।
ये विष्णुना हता लोका येषां लोके मम स्फुटम् ।
यदि निर्यातयिष्यामि सीतां वै जनकात्मजाम् ।
तदा न हन्याद्धि राम सूर्यवंशसमुद्भव ।
भ्राता मे पद्मराणसुक्षु कनीयान्सर्वधर्मवित् । [70]
तथापि बोध्यमानोऽहं धर्मज्ञेनानुजेन वै ।
सीता प्रदीयता साध्वी स च राम प्रसाद्यताम् ।
इत्येव वदतस्तस्य मया न वचनं कृतम् ।
प्रिया चैव मयालेव तथा मन्दोदरी हता ।
सोऽयं वेदाविदग्रस्य पर पारपरायणम् । [75]
येन सृष्टास्त्रयो देवा ससुरासुरपन्नगा ।
तेन पूर्वविरोधेन दृष्ट्वा दशो महाद्युत ।
दिव्या देवगृहात्प्राप्तो विष्णुर्देवाकर गत ।
* * इति प्रिया चैव मया पक्षे च शासित ।
सोऽहं कालवशात्प्राप्तो मानुषाद्वधमागत । [80]

मृदन च हत्वा बाला मया लङ्का प्रवेशिता ।
जनकस्य सुता सीता रामपत्नी यशस्विनी ।
इयं त्रैलोक्यनाथस्य रामस्य महिषी प्रिया ।
अवलिह न मे शान्तिरुत्सैरोकयेऽपि भविष्यति ।
इत्येव चिन्तयानेन नैव निर्यातिता त्वयम् । [85]
भ्राता च परपाण्युक्त कनिष्ठोऽथ विभीषण ।
कुम्भकर्णो हतो भ्राता दूषणश्च निपातित ।
विद्युज्जिह्वो महावीर्यः शङ्कुकर्णो यमस्तथा ।
हतो निकुम्भो कुम्भश्च प्रहस्तश्च महाबल ।
एत चान्ये च बहवो रामेण निहता रणे । [90]
निष्प्रधानीकृता लङ्का रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
बालवृद्धावशेषा तु साट्टप्राकारतोरणा ।
किमह कश्चिदात्मान स्ववशाच्छामि रावणम् ।
सोऽह रक्षोगणैर्युक्त प्रजानामिव सक्षयात् ।
सर्वथा तु विनष्टोऽहं क कालस्य व्यतिक्रम । [95]
प्राकृतस्येव नीचस्य बुद्धिर्विक्लवतां गता ।
अविषादेन धैर्येण बुद्धिर्भवति शोधना ।
अद्यप्रभृति सर्वांश्च सदेवासुरमानुषान् ।
समन्तात्सर्वभूतानि त्रीँल्लोकान्ससुरासुरान् ।
यदि चेन्द्रसहस्राणि शंकराणां शतानि च । [100]
विष्णूनां च सहस्राणि पितामहशतानि च ।
कोटीनां वानराणां च सहस्राणि शतानि च ।
विष्णूनां यदि वा कोट्यो रामरूपेण संस्थिता ।
यमो दण्डश्च कालश्च रुद्रश्चापि स्वयं भवेत् ।
मत्कार्मुकविनिर्मुक्तैः शरैराशीविषोपमैः । [105]
वैवस्वतपुरं घोरं सर्वानेव नयाम्यहम् ।
अद्य गोमायवो गृध्रा ये चान्ये मांसं शरीरिणे ।
यमपुरगमनोत्सुकानथैता
न्कपिवृषभान्विनिहत्य तां प्रसह्य ।
स्वपुरमिषिचरोधिरे रमेता [110]
रुधिरवशामिषहृत नयामि तृप्तिम् ।
इत्यार्षे रामायणे लङ्काकाण्डे युद्धपर्वणि रावणक्रोधवाक्य नाम सर्ग ।

उपविश्यासने मुख्ये रावणो राक्षसाधिप ।
अमर्षी मर्षिणौ वीरौ भ्रातरौ शुकसारणौ ।
कल्पयध्व रथ शीघ्रं धनुरानीयतां च मे ।
चन्द्रहासमिमं क्षिप्रं देवदुश्शरांश्च तान् । [115]
आह्वान राक्षसानां तु ये विशिष्टा द्विवैरिण ।
रथैर्नागैश्च समुद्यता वाजिभिश्चाशु विक्रमै ।
निर्यान्तु मम सैन्यानि सनद्धकवचानि च ।
युद्धमार्गं ततो दृष्ट्वा रावणो लोकरावण ।
चिन्ताशोकसमाविष्टो दशग्रीवो महाबल । [120]
तयोस्तु वचनं श्रुत्वा रावणस्य निशाचरौ ।
कल्पयन्तो रथं शीघ्रं दशानन्दं प्रमाणत ।
वज्रवैदूर्यसङ्घात जाम्बूनदविभूषितम् ।
इन्द्रनीलसमं चैव कूबरं चात्र संस्थितम् ।
तपनीयमयं दिव्यं तुलापिञ्जरोपमम् । [125]
उपेक्षितध्वजकेतु च रत्नकेतनभूषितम् ।
सर्वरत्नमयं चित्रं नानाशिल्पविभूषितम् ।
नानावर्णविकारैश्च पताकाभिरलंकृतम् ।
ध्वजैश्च विविधाकारैरुच्छ्रितैः रोमहर्षणै ।
निवास सर्वभूतानामद्भुताना निदर्शनम् । [130]
आवास सर्वरत्नानां ध्वजा च निलयं महत् ।
उदयन्तमिवादित्यं शत याभ्रशिखरोपमम् ।
कल्पितं तु रथं दृष्ट्वा देवता क्षोभमागता ।
गन्धर्वाप्सरसश्चैव विद्रवन्ति स्म किंनरा ।
एकादशैव रुद्राश्च आदित्या द्वादशैव तु । [135]
अष्टाविंशतिनक्षत्राण्यष्टौ च वसवस्तथा ।
गता सर्वे सुवित्रस्ता मेदिनी च प्रकम्पिता ।
दृष्ट्वा रथवर तस्य रावणस्य दुरात्मन ।
युक्तं वाजिसहस्रेण रथानां हेममालिनाम् ।
षष्टी रथसहस्राणि रथाना सपताकिनाम् । [140]
चत्वारिंशत्सहस्राणि कुञ्जराणां बलीयसाम् ।
चतुर्दशसहस्राणि सारोहाणां तु वाजिनाम् ।
तिस्रो राक्षसकोट्यस्तु पदातीना तदा रणे ।
एव न्यवेदयत्तस्य सज्जं रथवरं प्रभो ।
तत सुयुक्तं शतसूर्यवर्चसं [145]
सहस्रधारं शशिकान्तिसंनिभम् ।
महाभ्रमेघप्रतिमं सुदुस्वनं
महायुधं वासवसद्वरोपमम् ।
सविद्युदिन्द्रायुधदावमुज्ज्वलं
नानायुधघण्टारवशब्दनादितम् । [150]
समग्रकेतूज्ज्वलचारुचामरं
ततोपनिन्युः सचिवा महात्मा ।
इत्यार्षे रामायणे लङ्काकाण्डे युद्धपर्वणि रावणरथकल्पनो नाम सर्ग ।

रावणस्तु महाबाहु स्नात शुचिपरायण ।
शुक्लाम्बरधरो वीरो गृहीत्वा दधिमङ्गलम् ।
मन्त्रिभिश्चानुगच्छद्भी रथ तूर्णमुपागतम् । [155]
दधिमत्स्याक्षतांश्चैव शुक्लपुष्पं तथैव च ।
बलिं करोति रक्षस्तु वह्निश्चायवरोत्तमे ।
अन्यान्धनत हानश्चापृतेन मधुना सह ।
स्वस्तिकानि च गायन्त रथेषु तु पताकिषु ।
कपिला हेमशृङ्गाश्च ब्राह्मणेभ्यो ददौ तदा । [160]
सुवर्णशतसाहस्रं विक्रान्तसर्पिस्तथैव च ।
वाचयित्वा च विप्राणामभिवाद्य च रावण ।
जयशब्दै सुमहता पुण्याहं च जयाशिष ।
इत्येवमुक्तैः स्तुत्वा ब्राह्मणा वेदपारगा ।
गत्वा च भवनं विप्रा प्रतिगृह्य प्रतिग्रहम् । [165]
शान्तिं सुमहतीं चक्रू रक्षःश्रेयस्करीं तदा ।
रावणोऽपि महाबाहू रथं कृत्वा प्रदक्षिणम् ।
स आरुह्य रथं दिव्यं युक्तं वाजिनां प्रति ।
रावण क्रोधसम्पन्नो जगर्ज च मुहुर्मुहु ।
कवचं बध्य वीरो रावणो युद्धकाङ्क्षी । [170]

वृतो जनपदैस्तत्र नानारत्नविभूषित ।
न ववन्ध च सनाह रावणो भीमविक्रम ।
अथपीडाश्चयातत्र समीपे समवस्थितान् ।
अथ राम ससुग्रीव लक्ष्मण सविभीषणम् ।
वानरेन्द्रांश्च तानन्यान्हनूमन्त तथाङ्गदम् । [175]
केसरिं पनस चैव गन्धमादनमेव च ।
तान्हत्वा वङ्कगृध्राश्च ये च न्ये मांसभोजना ।
सर्वांस्तांस्तर्पयिष्यामि सद्रमासे सरांदिवे ।
रावणस्य वच श्रुत्वा सारथिर्वाक्यमब्रवीत् ।
आरोह रथ दिव्यमास्थाय जहि वानरम् । [180]
आरुह्य स्यन्दन दिव्य रावण पश्यत तदा ।
कृष्णाभ्रसदृशाकारां रक्तवस्त्रधरां तदा ।
पाशदण्डधरा चैव पुरान्ते विपत पतन् ।
कृष्णवस्त्रधरां चैव स्त्रिय पश्यत दारुणाम् ।
गृहीत तु तथात्मान पश्यते कालदर्शित । [185]
कालपाशो न जानीते नीयमान स रावण ।
पश्यते च महावीरो ध्वजाग्रे गृध्रमन्तुलम् ।
कम्पते च महाबाहुर्निमग्नश्चाप्यभवत्पुन ।
आपदांश्चैव तत्रस्थाश्चान्या पश्यते तदा ।
अपश्यद्वापि तां नातिमपश्यत्कृतसंवृताम् । [190]
स्वरावां च बाहूण ग्रस्त भतपक्ष च वायसम् ।
स दृष्ट्वा तान्युत्पातानि रावणो दैन्यमागत ।
देशकालमनुप्राप्त वाक्य चेदमुवाच ह ।
अहो दारुणमेवाद्य निमित्तमिह दृश्यते ।
यदि जीवाम्यह वत्र शाश्वत मम जीवितम् । [195]
ततस्ते राक्षसा सर्वे मां प्रत्यावेदयन्मुहु ।
मङ्गलैस्तूयमानास्तु गच्छन्ति रणसागरम् ।
तत पश्चात्सुमहती पृतना प्रस्थिता तथा ।
प्रच्छाद्य महतीं भूमिं प्रययौ येन रावण ।
तत प्रयाताश्च रथेषु रथिन वर । [200]
कुर्वंस्तु सुसनद्धा गच्छन्ति दिशमुत्तमाम् ।
नानाकवचसनद्धा नानाप्रहरणैर्युता ।
ततो विक्षेपमात्रेण राक्षसा कामरूपिण ।
नदन्ति क्रीडमानाश्च ***** दारुणम् ।
वादित्रेण विचित्रेण नादस्तत्र इवस्तत । [205]
राक्षसाना निनादेन कुञ्जराणा च बृंहितै ।
शङ्खभेरीरवैश्चापि कम्पयित्वा वसुधराम् ।
प्रयातास्तत्र वगेन सागरस्योर्मयो यथा ।
नीलपीतपताकाभिश्चामरापीडधारिभि ।
वाहनानामनीकानि योधाना वै समन्तत । [210]
विचित्रकवचा सव नानाप्रहरणायुधा ।
सर्वे शूरा महावीर्या सर्वे च नितकाशिन ।
काङ्क्षमाणा जय सर्वे त सर्वे युद्धलालसा ।
हस्त्यश्वरथपत्तीना नर्दता नि स्वनेन च ।
स्यन्दनस्य च घोषेण पूरयामास रोदसी । [215]
महाभटै राक्षसनाथहर्षै
राक्ष्वेडितास्फोटितसिंहनादै ।
निष्क्रम्य राक्षसमरराक्षसास्तु
ययौ तदायोधनभूमिमुग्राम् ।
अतिबलभरतनि ** तदा [2
***** ज्वलिताश्च बाणविद्धा ।
समासमिमुखा युयुत्सवस्ते
द्रुमशिरसा सह यान्ति राघवाय ।
इत्यार्षे रामायणे लङ्काकाण्डे रावणनिर्याण नाम सर्ग ।
निर्यात रावण दृष्ट्वा राक्षसैर्बहुभिर्वृतम् ।
रामश्च लक्ष्मणश्चैव वानराश्च महाबला । [2
अभीतुर्निर्भया सन्तो यत्रासौ राक्षसाधिप ।
राक्षसास्तु महावीर्या हस्त्यश्वैश्च रथैस्तथा ।
आद्रवंश्च समन्ताच्च अन्योन्य समरोन्मुखा ।
वानराश्च तथा शूरा शिलावृक्षायुधास्तथा ।
गर्जन्तस्तु समन्ताच्च सम्पतन्तो महाबला । [2
राक्षसाश्च भृश क्रुद्धा निजघ्नुर्वानरपभान् ।
प्रक्षिप्तकार्दघोरैर्नदद्भिश्च महारिभि ।
स्वरक्रुर्वद्भिर्नृत्यद्भिश्च महास्वनै ।
नानायुधधरा वीरा मेघा इव सविद्युत ।
तुरगखुरविध्वस्तरथनेमिसमुद्धतम् । [23
कण्ठान्यरैस्सीद्योधाना चक्षूषि च महीरज ।
रुधिरार्द्रां मही चक्रुस्तदा दारुणकर्दमाम् ।
सा मही रुधिरौघेण प्रच्छन्ना समकाशते ।
सञ्छन्ना माधवे मासि पलाशैरिव पुष्पितै ।
कबन्धाश्च समुत्पेतुस्तस्मिन्युद्धे सुदारुणे । [24
बभूवायोधन घोर मांसशोणितकर्दमम् ।
शोणितेषुमहावोषा यमसागरगामिनीम् ।
शरीरसघातवहा मुमुचु फेनिलापगा ।
मस्तकानमहापङ्का विकीर्णकचशैवलीम् ।
छिन्नकायशिरोमीना बहुावयवशर्करीम् । [245
गृध्रहसबकाकीर्णां कङ्कसारसनादिताम् ।
मातगरथकूलाश्च समरे च ध्वजद्रुमा ।
मेदफेनचयाकीर्णां योधस्तनितनि स्वनाम् ।
तां कापुरुषदुस्तारां युद्धभूमिं महानदीम् ।
व्यगाहन्त तदा वीरा हरिराक्षसपुगवा । [250
ततो युद्ध महाघोर वर्तत कपिराक्षसाम् ।
अन्योन्य जघ्निरे वीरा सिंहा इव महाबला ।
सुग्रीवश्चाङ्गदश्चैव हनूमाञ्जाम्बवास्तथा ।
केसरी पनसश्चैव नलो दधिमुख कपि ।
गोलाङ्गूला महाकाया विक्रान्ता बलशालिन । [255.
गजो गवाक्षो गवय शरभो गन्धमादन ।
मैन्दश्च द्विविदश्चैव वृषभो वानरा रणे ।
राक्षसैर्द्वन्द्वमापन्ना तत्र जघ्नुर्द्विषैरिव ।
धावन्तश्चैव गर्जन्त आह्वयन्तश्च राक्षसान् ।
सर्वे किलकिलाशब्दा वायुविक्रमवेगिन । [260]
सुग्रीवेण सुसरब्धा मैन्देन द्विविदेन च ।
कुमुदेन गवाक्षेण शरभेण च राक्षसा ।
अङ्गदेनापि सरब्धा रामेण सह रावण ।

तथा समरसक्षोभे द्वन्द्वयुद्धमुपागत ।
तथा युद्ध महाघोर रामरावणयो रणे । [265]
राक्षसाश्च महाघोरा नानाकवचदंशिता (ता ?) ।
शरवर्षं विमुञ्चन्तो नर्दन्तश्च महास्वना ।
वानराश्च महावीर्या शैलवृक्षायुधोद्यता ।
तत समभवद्युद्ध घोर च कपिरक्षसाम् ।
विस्मिता देवता सर्वा सविद्याधरचारणा । [270]
दैत्यदानवगन्धर्वा यक्षरक्षोमहोरगा ।
पुष्पवर्षं ततोऽमुञ्चन्साधु साध्विति चाब्रुवन् ।
अदृष्ट विहित युद्धमेव च परिरक्षते ।
बभूव तुमुल युद्ध कबन्धचयसकुलम् ।
रामेण सह सरब्धो रथस्थो राक्षसेश्वर । [275]
सुमोच दारुणाणि रामे दशरथात्मजे ।

54

After 6 88 12, Ñ V B2-4 D4 G (ed) ins (V1 3 after 12ab owing to om] B4 (with colophon] D4 l 1-4 only and G [ed] l 1-2 only), D1s ins before 6 88 15 (owing to om)

यथा प्रावृषि मेघो वै धारावर्षं विमुञ्चति ।
एव रामो महात्मा तु बाणवर्षं व्यमुञ्चत ।
पूरयन्शरवर्षेण गगन मेदिनीं तथा ।
अभिनच्च रथ राम सपताकाध्वज तथा ।
स रथो राक्षसन्द्रस्य रामेणाभ्याहत शरै । [5]
साश्वसारथिनोपेत सध्वज पतितो भुवि ।
पदातिर्विरथश्च कृतो वै रक्षसा पति ।
रथस्य पतन दृष्ट्वा रावणो लोकरावण ।
निमेषान्तरमात्रेण सज्जमन्यद्रथोत्तमम् ।
आरुरोह तत शीघ्र रावणो राक्षसाधिप । [10]
मायया निहितबाण राम विव्याध सयुगे ।
मोहन शोषण चैव सतापनविलापनम् ।
गान्धर्वनर्तन चैव निद्रामोहनमेव च ।
रामलक्ष्मणगात्रेषु रावणो राक्षसाधिप ।
निचखान ततो बाणान्सर्वगात्रेषु राक्षस । [15]
दिव्यास्त्रशरिताङ्गस्तु राघवो विह्वलस्तथा ।
अस्त्रेण मोहनेनाशु मुह्यते रघुनन्दन ।
सतापनेन बाणेन राम सताप्यते तदा ।
गान्धर्वेण तदास्त्रेण नृत्यते रघुनन्दन ।
निद्रापनेन बाणेन निद्रा गच्छति राघव । [20]
नर्तनेन तथास्त्रेण नृत्यते रघुनन्दन ।
मोहनेन तथास्त्रेण मुह्यते च पुन पुन ।
विषण्णवदनस्तत्र किंचिद्रामे सुविह्वले ।
अविषादे मत कृत्वा हनूमानङ्गदस्तथा ।
जाम्बवांश्च महावीर्यो लक्ष्मणश्च धनुर्धर । [25]

53

Note hiatus between the two halves of l 8, l 135 and l 228 —l 107 post half hypm —l 121-122 are repeated consecutively —For l 242-248, cf 6 46 23-27

54

(l 1) V3 om वै Ñ1 D1 13 प्रावृट्काले यथा मेघो (for the prior half) —V3 damaged from the post half up to l 2 B4 जल (for धारा) Ñ2 विमुञ्चते, D4 प्रमुञ्चति —(l 2) Ñ1 V1 D4 13 महात्मा वै B2 3 महाबाहुर् (for महात्मा तु) D1s शर (for बाण) V1 D1s विमुञ्चति (for व्यमुञ्चत). Ñ1 V2 शरवर्षाणि मुञ्चति, D4 शरवर्षाण्यमुञ्चत (for the post half) —Ñ1 V1 B2 (repeats) D1s read l 3 Ñ2 reads l 3-4 after l 40 —(l 3) Ñ1 V1 B1 (second time) D1s रावण पर्वतोपम, V3 गगनान्मरुद् यथा (for the post half) —For l 3 D4 subst

1* तत शरसमूहैश्च खं भूमिं च समावृणोत् ।

—Ñ1 V1 D1s om l 4 —(l 4) Ñ2 अभिनत्स B2 अभिनत्सम रथ सौत, D4 आच्छनच्च रथ तस्य (for the prior half) Ñ1 B2,3 सरशार (for सताका) —After l 4, B2 3 (in marg) ins. 2000* —B3 reads in marg l 5-33 (including colophon) —(l 5) V1 B1 [अ]भिहत (for [अ]भ्याहत) —(l 6) B2,3 D1s साश्व —(l 7) D1s एव विरथो लक्केशो (for the prior half) —D1s om from the post half up to the prior half of l 8 B1 [s]सौ (for वै) —(l 9) B1 अन्य (for अन्यद्) D1s सज्जी कृत्वा (for सज्जमन्यद्) —(l 10) D1s स्व (for तत) D1s राक्षसेश्वर —V3 B1 (both hapl) D1s om l 11-14 —(l 11) Ñ2 निहितैर् B2 विततैर् (for निहितैर्) —(l 12) B2 विलापने (for विलापनम्) —(l 13) Ñ1 B2 गांधर्व B2 प्रसंगविह्वले तथा (for the post half) —(l 14) B2 रामलक्ष्मणयोर्गात्रे (for the prior half) —(l 15) Ñ1 B2 निचखान (for नि°) —(l 16) V1 B1 विशल्य (for विह्वल्स्) B1 तदा (for तथा) Ñ2 D1s विह्वलो राघव (Ñ2 °क्षत)स्तदा (for the post half) —(l 17) B1 शाङ्गपन् (for अस्त्रेण) D1s [अ]भिहनेन (for मोहनेन) B1 मुह्यति (for मुह्यते) —(l 18) D1s संतापोनैव (for संतापनेन) Ñ1 V1 संताप्यते B1 सतप्स्यते, D1s संतपते (for संताप्यते) —(l 19) Ñ1 D1s तथा (for तदा) Ñ1 दृश्यते V1 गीयते, B1 मुह्यति (for नृत्यते) Ñ1 V1 B1 नदिवर्धन (for रघुनन्दन) D1s बालस्यानन्दवर्धन (for the post half) —(l 20) B1 निद्रायोगेन D1s निद्राधिरेन (for निद्रापनेन) —(l 21) D1s नर्तेनेन (for नर्तनेन) B1 तदा (for तथा) B1 नृत्य न, D1s दृश्यते (for नृत्यते) —Ñ1 om l 22 —(l 22) B2 तत्र B2 मुह्यति (for मुह्यते) —(l 23) Ñ1 V1 B1 वदनान् (for वदनस्) D1s दृष्ट्वा रुदेन विह्वल (for the post half) —After l 23 B1 ins

2* वास्त्रा निवसनसद्वैधात्म-मुकिता ।

—(l 24) D1s अविषादकृत्वि कृत्वा (for the prior half), Ñ1 B1 D1s तदा (for तथा) —(l 26) B1 3 प्लवग (for

चकापीन समाधाय युद्धमेव प्रचक्रमे ।
विभीषणस्तु नरवरशिरश्छिन्नमवेक्ष्य तत्परः ।
अविषादेन धैर्येण विषण्णान्वानरर्षभान् ।
सान्त्वयामास तेजस्वी मायाविहिति दशानने ।
स बलरणपराक्रमैर्महात्मा [30]
वरदबलैरथ भीषणैः सुतीक्ष्णैः ।
क्षतजविकृतमवेक्ष्य रामभद्रं
दशवदनोऽपि कृतार्थतामुपैति ।

Colophon

राघवं विकृतं दृष्ट्वा लक्ष्मणः सनिवर्तितः ।
कालचन्द्रनिभं कृत्वा विकटं तद्धनुरुत्तमम् । [35]
आह तं स महानादैरथ धैर्येण कर्कशम् ।
अद्य त्वं कण्ठनिर्दीर्णं मही पास्यति शोणितम् ।
मत्कार्मुकविनिर्भिन्नस्त्वमद्य न भविष्यसि ।
एवं स परुषाण्युक्त्वा शरवर्षं व्यमुञ्चत ।
पृथिवीं चान्तरिक्षं च शरवर्षनिरन्तरम् । [40]
अन्धकारीकृतं सर्वं रथमार्गं न दृश्यते ।

55

After Sarga 6 88 D5 6 T2 3 ins

स निश्वसन्निहतो यथा गजो
रणाजिरे राघवसायकार्दितः ।
गरुत्मतेवाहिपतिर्विनिर्जितो
विवेश लङ्कां विनिकीर्णभूषणः ।
स्मरन्स पथ्यं वचनं समीरितं
महात्मना मन्त्रविनिर्णये पुरा ।
विभीषणेनात्मकुलस्य शान्तये
स्मरंश्च रामस्य महास्त्रमोक्षणम् ।
स कुम्भकर्णं निहतं तथा रणे
तथातिकायं रणचण्डविक्रमम् ।
महाबलं शक्ररिपुं च पातितं
निर्वेदयानो विलपन्क्षितिं गतः ।
स लब्धसंज्ञो विलपन्प्रभूततमा
स्वकुलस्य नाशं प्रसमीक्ष्य रावणः ।
महाबलस्यातिबलस्य रावणः [
स्मरन्नमोघामिषुजालसंततिम् ।
विकल्प्य स चिरं राजा रावणो भीमविक्रमः ।
अन्तःपुरं ततो गत्वा इदमाह सुदुःखितः ।
रणे रामस्य कर्माणि चिन्तयानो मुहुर्मुहुः ।

चकाधीन) B3 समाधत्त (for समाधाय) D13 चकथा दग्धा चैव (for the prior half) D3 प्रचक्रमे —(l 27) V2 B3 3 D13 च (for तु) B3 तत्वतु D13 चर्मेश (for तत्पर:) D13 सुयुगे तत्परोभवत् (for the post half) —(l 28) D13 अतिगाढेन (for अविषादेन) —(l 29) N1 V3 B3 मायेदेति (for मायाविहिति) D13 स्वयमेव परंतप (for the post half) —(l 30) B3 D13 स्वबलबल (for स बलरण) V2 B3 स्वबलपराक्रमविक्रमैर्महात्मा —(l 31) B3 विशिखवरैर् B3 om (for वरदबलैर्) D13 वादरवैर्विनीषणै सुतीक्ष्णैः —(l 32) N2 V2 om विकृतम् N1 अवेक्ष्य B3 om (for अवेक्ष्य) D13 क्षतजनितनिकृत्यमेत्य राम —(l 33) D13 रघुकुलतिलकं विनिवर्तितं पर च

Colophon V2 om —*Kāṇḍa name* B3 om N B3 D13 लङ्काकाण्ड —*Sarga name* N B3 प्रथम(N1 °म) युद्ध, B3 द्वयुद्ध B4 प्रथम युद्ध D13 युद्धपर्वणि द्वयुद्ध —*Sarga no* (figures words or both) N1 B2-4 D13 om N2 82

—B3 om l 34-41 D13 om l 34 —(l 34) B3 सनिवर्तित (for सनिवर्तित) —(l 35) N2 दृष्ट्वा (for कृत्वा) B3 तं (for तद्) D13 धनुः (for तद्धनुरुत्तमम्) —(l 36) N1 आहूत स D13 अब्रवीत् (for आह त स) N2 illeg for धैर्येण V2 अथ धैर्यवित् B3 D13 रावण वच (D13 रण) (for अथ धैर्येण) —(l 37) N2 नि ** V2 B3 निर्दीर्णं D13 निर्यात (for निर्दीर्णं) D13 बाण (for मही) —(l 38) D13 मत्सायकजालसंपन्न (for the prior half) and पतितस्त्व (for त्वमद्य न) —(l 39) B3 D13 उक्त्वा (for उक्त) B3 बाण (for शर) N1 समुत्ससर्ज D13 व्यमुञ्चत (for व्यमुञ्चत) —N2 om l 40-41 —(l 40) V1 अन्तरिक्ष B3 चान्तरिक्ष (चान्तरिक्ष) N1 वर्ष (for -वर्ष) —(l 41) D13 अध (for अन्धकारी) N1 D13 मार्गो (for -मार्गं) —The after D13 cont

3* ततः सैव महावीरं रावणस्य महाबलम् ।
नाशयामास बाणौघैर्लक्ष्मण परवीरहा ।

55

(l 1) D5 निश्वसन् D5 T2 -नतो (for हतो) D6 गद D5 यथा (for यथा) —(l 2) D5 6 बाहु(D5 °ण)पीडित D5 बाणमर्दित (for सायकार्दित) —(l 3) D5 महता इवाभिमर्दितो —(l 5) D5 T2 3 पश्यन् (for पथ्य) D6 महात्म (for समीरित) —(l 6) D5 नीतिविनिर्णय (for मन्त्रविनिर्णये D5 तदा (for पुरा) D6 समीरितं मन्त्रविनिश्चये पुरा —(l D6 हितेन (for कुलस्य) D5 विभीषणेनाद्भुतभीमकर्मणा —(l D5 -मोक्ष (for -मोक्षणम्) D5 स्वपक्षपक्षक्षयतः स रावण —(l D5 सरस्तथा T2 तथा रणे (for तथा रणे) —D5 om (hapl l 11-14 —(l 11) D6 नि (for च) —(l 12) D निर्वेदमाथाद् (for निर्वेदयानो) D6 निर्वेदमानव्यथित क्षितिं गत —(l 13) D6 विलपन्नमेव (for विलपन्प्रभूततमात्) —D5 om l 15-16 —(l 15) D5 [अ]तिविक्रमितो रणे D6 [अ](च विविध सान् (for [अ]तिबलस्य रावण) —(l 16) D पद्धतिं (for -संततिम्) D6 रणेन मोघ शरजालसंवृत —(l 17 D5 विकल्पिता (for विकल्प्य स) —For l 17 D6 subst

1* विकल्प्य चैव विरराम रावणो
महाबलो राक्षसभीमविक्रम ।

—(l 18) Note hiatus between the two halves

दिशो विलोक्य विमना ज्येष्ठां भार्यां समाह्वयत् । [20]
मन्दोदरि विशालाक्षि यत्त्वां वक्ष्यामि साम्प्रतम् ।
रामाभिभूतं तन्वङ्गि जगत्पश्यामि सर्वतः ।
तं सचापं रणगतं रामं पश्यामि भामिनि ।
राज्यासने राजगृहे कुञ्जरे च हये तथा ।
रत्नाकरे च सुतनु रामं पश्याम्यहं तदा । [25]
रामाभिभूतो हि यदा निद्राभिहतचेतनः ।
नेक्षे वीरसहस्राणि पुर्यामत्र दिने दिने ।
एको रामसहस्राणि पश्याम्यद्य सुमध्यमे ।
अद्य रामाभिभूतोऽहं दृष्ट्वा त्रिपुरलोचनम् ।
वृषभाङ्कं हरं देवं त्रिपुरघ्नं त्रिनेत्रगम् । [30]
यत्र विश्वहितं शम्भुं स्थाणुं भस्मानुलेपनम् ।
जटामण्डलसंवीतं चन्द्रशेखरधारिणम् ।
तं नागाङ्गदधरं नागयज्ञोपवीतिनम् ।
वरं वरेण्यं वरदं वरकार्मुकधारिणम् ।
हतनागासुरं धीरं वरखड्गधरं प्रभुम् । [35]
वरनारीधरं देवं वरदं लोकभावनम् ।
परशुखड्गधरं विश्वं वरयोगधरं प्रभुम् ।
प्रवरं सर्वदेवानां प्रवरायुधधारिणम् ।
अनादिनिधनं देवं योगात्मानं सनातनम् ।
योगजं योगनिरतं योगगर्भं धनुर्धरम् । [40]
चराचरप्रभुं नित्यं कृत्स्नस्य जगतः पतिम् ।
पापघ्नस्तुततनुं प्रवरं सर्वदेहिनाम् ।
त्रिपुरारिं पुराध्यक्षं देवशत्रुविनाशनम् ।
सुप्रणीतवरं नित्यं दक्षयज्ञनिबर्हणम् ।
पूष्णो दन्तप्रहरणं भगनेत्रविघातिनम् । [45]
ब्रह्मचारिव्रतधरं वीरासनधरं तथा ।
गङ्गावेगधरं सौम्यं भ्राजिष्णुं परमव्ययम् ।
अन्धकान्तकरं रौद्रं मातृमण्डलमध्यगम् ।
श्मशाननिलयं नित्यं कपालव्रतधारिणम् ।
अनङ्गाङ्गप्रमथनं कालकारं दुरासदम् । [50]
नीलकण्ठं दुराधर्षं वृषभेन्द्रं वृषध्वजम् ।
वृषभाङ्कं वृषस्कन्धं वृषभाक्षं वृषप्रियम् ।
वृषप्रमथनं चैव देवदेवं सनातनम् ।
तं मुक्त्वा देवदेवेशं पार्वत्या हृदयप्रियम् ।
नान्यां गतिं प्रपत्स्यामि रामबाणप्रपीडितः । [55]
तेन दत्तो वरो मह्यं पुरा सन्तोषितेन वै ।
गान्धर्वेण महाभागे कैलासे पर्वतोत्तमे ।
इदमाह महातेजाः शंकरो लोकभावनः ।
यदा त्वं शत्रुभिः संख्ये निर्जितो विमुखीकृतः ।
आर्तिं परामितो गत्वा दृष्ट्वा रूपं ममाग्रतः । [60]
तत्र चोत्पत्स्यते दिव्यो रथस्तुरगसंयुतः ।
ज्वलनार्कप्रतीकाशं कवचं च महाप्रभम् ।
धनुर्माहेश्वरं चैव दिव्यं त्रिदशपूजितम् ।
तथान्यान्यपि शस्त्राणि ससहस्राणि सर्वशः ।

D2.4 मत्तपुरुषास्त्र (D4 °तो राजा) (for the prior half). —(l. 19) D3 राघव- (for राक्षस) and नितम्बिना (for विलक्षणो). D1 विलक्ष्मानः पुनः पुनः (for the post. half). —(l. 20) D3 दीनो (for दिशो). D3.4.9 विमर्श (D4 °ला) (for विमना). D2.4 पत्नीं (for भार्यां). —T3 om. l. 21. —(l. 21) D2.4 तनुमध्ये (for मन्दोदरि). D3 om. यत्. —D4 om. (hapl.) ll. 22–25. D3 om. l. 23. —(l. 23) T3 -वरं (for -गतं). D3 सर्वेशं तु रणे शस्य (for the prior half) and सर्वतः (for भामिनि). —(l. 24) D3 राजहर्म्ये (for °गृहे) and राजवाहे च कुञ्जरे (for the post. half). —D3 om. l. 25. —(l. 25) D3 रत्नागारे च गृहे (for the prior half). D3 दिवि; T3 यथा (for तदा). —(l. 26) D4 [ऽ]पि (for हि) and निद्रया हत- (for निद्राभिहत-). D3 रामाभिभूतो हि यथा निद्रोपहतचेतनः. —D3 om. l. 27. —(l. 27) D3 पश्येत्सम- ; D4 पश्याम- (for नेक्षे वीर-). D3 पुरुषस्तु (for पुर्यामत्र). D4 पुरस्थानि महात्मनः (for the post. half). —(l. 28) D2.4 एव (for एको). —(l. 29) D3 अथ. D3 रामाभिभूतस्य मम (for the prior half) and मुञ्चे (for दृष्ट्वा). —(l. 30) D3 वृषभाङ्कं देवदेव (for the prior half). D3 त्रिनागारं (for त्रिनेत्रगम्). —D3 om. ll. 31–43. —(l. 31) D3 -वरं देव (for विश्व शम्भुं). —(l. 32) D3 चन्द्रशेखरमीश्वरं (for the post. half). —D4 om. (hapl.) ll. 33–34. D3 om. l. 33 and l. 35. —(l. 35) T3 हरं नागासुरं धीरं (for the prior half). D4 चराचरस्य देव वीर नद्धरं विभुं. —(l. 36) D4 -धारिणं (for -भावनम्). —(l. 37) Hypm.; D4.8 वरशूल (D3 °शूल)धर विश्व (for the prior half). D3 विभुं; D4 वर (for प्रभुम्). —(l. 39) T3 गुणात्मानं (for योगा°). —(l. 41) D4 -प्रिय (for प्रभुं) and प्रभुं (for पतिम्). —D3 om. l. 42. —(l. 42) D4 -स्तुत नित्य (for -स्तुततनुं). —D4 om. (hapl.; see var.) from the post. half up to the prior half of l. 44. —(l. 43) D3 T3 देव (for देव-). —(l. 44) D3 भस्मानुकम्पिन नित्य (for the prior half). D3 सुप्रणीतासुरं देव दक्षयज्ञविनाशन. —(l. 45) D3 -प्रमथन (for -प्रहरण). D3 -विनाशन; D4.8 निशातन; T3 -विघातन (for -विघातिनम्). —D3 om. ll. 46–53. —(l. 46) D4 -धृत सदा; D8 -धरं तदा (for धरं तथा). —(l. 47) T3 परम् (for परम्). —D3 om. l. 48. —(l. 48) D4 अन्धकार- (for अन्धकान्त-) and -मध्यम (for -मध्यगम्). —(l. 49) D4 -वासिन (for -निलय). —D3 om. ll. 50–52. —(l. 50) D4 कालरूप- (for कालाकारं). —(l. 52) D4 वृषाङ्क वृषभस्कन्ध (for the prior half). —(l. 53) D4 वृषभगमनं (for वृषप्रमथनं). —(l. 55) T3 नान्य (for नान्यां) and बाण- (for राम-). —(l. 56) D3 कैलासोत्तमे पुरा (for the post. half). —(l. 58) D3 शंभुर्मे लोकपावनः (for the post. half). —(l. 59) D3 अरिभिर्युद्धे (for शत्रुभिः संख्ये). —(l. 60) D2.4.9 परमितो (for परामितो). D3 लोकसंस्थितः; D3 यदि त्वं D3 वदे स्मरस्व (for दृष्ट्वा रूपं). —(l. 61) D3 तत्र तत्रास्य (for तत्र चोत्पत्स्यते). —After l. 61, D3 ins.:

प्राप्स्यसि त्वं तु धर्षं च कारस्कोपमम्। [65]
समारुह्य रथं दास सनाग्रपारयारितम्।
हनिष्यसि रणे शत्रून् यदि विघ्नो न ते भवेत्।
एवमुक्तोऽसि गत्वा पुरं कैलासमूर्धनि।
तस्माच्च करिष्यामि रामस्य विजयाय च।
आपृच्छामि विभीषणं गमिष्ये शक्रालयम्। [70]
एवमुक्त्वा महाबाहुः स्नात्वा दृष्ट्वा च पावकम्।
ब्राह्मणान् स्वस्ति वाच्याथ धनाधरभिवन्द्य च।
मुक्त्वा मानं च शोकं च मोहं दर्पं मदं तथा।
आत्वीं बुद्धिमास्थाय नय ब्रह्म सनातनम्।
रक्तसवीतवसनो रक्तमाल्यानुलेपनः। [75]
रक्तयज्ञोपवीतश्च रक्तसूत्रधरस्तथा।
रम्यं शिवालयं पुण्यं प्रविवेशाथ रावणः।
शिवमभ्यर्च्य च मुदा तत्र कर्म समाचरत्।
दर्भान्संस्तीर्य विधिवद्दर्भैः समभिकल्प्य च।
जुहाव रावणस्तत्र विधिदृष्टेन कर्मणा। [80]
इह स तेनाथ नमाम रावणो
वरं वरेण्यं वरदं वराचितम्।
त्रिनेत्रं वै देवगृहं महात्मा
वायुर्वै राक्षसपुंगवैश्च।

प्रणम्य तं देवगुरुं वरार्हं [85]
उमापतिं देववरं सनातनम्।
समाधिकेशं जगतिद्वारुण्यं
विनीतबुद्धिर्मुनिपुंगवो यथा।
रामोपस्थं प्रसमीक्ष्य रावणं
विनीतबुद्धिं विपरीतचेतसम्। [90]
गतामतत्वाद्विपदि पराजितं
प्रोवाच पत्नी प्रणिपत्य तं पतिम्।
आनाकनाथैरपि निर्जितस्य
तवानुरूपं न हि कर्म चेदम्।
भिक्षुव्रताना मुनिपुंगवाना [95]
नन्दीरात्र कर्म वदन्ति सन्त।
रणप्रियं साहसिकं प्रचण्डं
रिपुप्रघातं जितलोकपालम्।
वदन्ति देवाः सह सिद्धसंघै
रणाजिरादृष्टकरायुधो भवान्। [100]
यस्यानुकूलं पवनं रुद्रामने
वृत्तिश्च सलिलकरस्तथाभवत्।
सलिलसंक्षिप्तपक्षकुलो
महार्णवो मूक इव स्वयं स्थितः।

2* दशसाहस्रहोमेन क्रोधेनाशेषनस्य ते।

—(l 63) D3 शरश्च त्रिपुरारिणः (for the post half) —(l 64) T3 तत्र (for तथा) D3 अस्त्राणि च महीयांसि D4 मानस्कान्यथ चास्त्राणि (for the prior half) T3 सुरान् —(l 65) D3 राम (for करे) —(l 66) D4 तमारुह्य रथवर दीप्त सर्वायुधपूर्ण —(l 67) D4 हनिष्यामि T3 हनिष्यसि (for हनिष्यसि) T3 करे (for रणे) D4 मे (for ते) D3 यदि विघ्नो न जायते (for the post half) —(l 69) D3 [अ]ह (for [अ]य) and लप्स्ये पि विजयं रणे (for the post half) —(l 70) D3 आपृच्छे वां (for आपृच्छामि) —(l 72) D4 [अ]थ (for [अ]थ) D3 4 अभितर्प्य D3 अभिवाद्य (for अभिवर्ध्य) —(l 73) D3 शोकं च मोहं च D4 शोकं पापमानं T3 3 मानं च शोकं च (for [आ]मानं च शोकं च) D3 मानं (for मोहं) D3 गर्वं (for दर्पं) —(l 74) D4 तथात्मा (hypm) D3 मार्जार (for आर्त्वीं) —(l 75) T3 सर्व (for second रक्त) —(l 76) D3 4 यज्ञोपवीती (for यज्ञोपवीतश्च) D3 नेत्रकरस्तु D4 सूत्रकरस्तु (for सूत्रधरस्तु) —(l 77) D3 रम्यं शिवगृहं दैवं (for the prior half) D3 om D4 स (for [अ]थ) D4 प्रविवेशाथ स (for प्रविवेशाथ) —D3 om l 78 —(l 78) T3 अभ्यर्च्य च (for अभ्यर्च्य च) D4 मुदितो D3 महात्मा (for च मुदा) D3 4 आरभत् T3 आचरेत् (for आचरत्) —(l 79) D3 आस्तीर्य (for संस्तीर्य) D4 वेगात् D3 वेद T3 वेदे (for वेदे) D3 समधि T3 सद्य (for समभि) D3 वेदिं च समकल्प्य तत् (for the post half) —(l 81) D3 इदं विचिन्त्याथ यदा स रावणो —For l 81–82 D4 subst

3* इदं समन्तादिमात्मरं जगाम रावणो वरम्।
वरेण्यं वरदानामधिपं मिमोचित वरम्।

—T1 om l 83–90 —(l 83) D3 4 महामतिः (for महात्मा) —(l 84) D3 तत्रै (for वर) D4 युत (for च) D3 धृतायुधैर्नैकृतपुंगवैश्च —(l 85) D3 –वर (for –गुरुं) —(l 86) D3 4 उमापते D3 गुरु (for –वरं) —(l 87) D3 स भीम D4 तदा रि D3 तदा* (for जगति) —(l 88) D3 तथा (for यथा) —D3 om l 89–90 —(l 89) D4 रामोपनीत —(l 90) D3 om चेतसम् —(l 91) D4 om पराजित —For l 91–92 D3 subst

4* उवाच पत्नी प्रणिपत्य सत्पतिं
तदा समभ्येत्य च तं क्रियापरम्।

—(l 93) D3 न नाथ नाथैरपि वर्जितस्य D4 अनाथनाथ(थ)रिव र्जितस्य D3 आनाकनाथादपि निर्जितस्य —(l 94) D3 चेतन (for चेदम्) D3 रणदर्शविक्रम (for न हि कर्म चेदम्) —(l 95) D4 9 व्रताना (for व्रताना) —For l 95–96 D3 subst

5* तपस्वियोग्यं चरितं तथाप
न तादृशं कर्म वदन्ति सन्तः।

—(l 98) D4 रिपु (for रिपु) D3 4 9 प्रमाथ (for प्रघात) —(l 99) D3 संत* (for देवा) D3 दक्ष (for सिद्ध) —(l 100) D4 रणाजिर (for रणाजिराद्) D4 महान् (for भवान्) D3 रणाजिरे व गलितश्च्युतो भवान् —D3 om l 101–104 —(l 101) D4 सत्वनहद् D3 राजमल्ल (for सानुकूल) —(l 102) T3 तथा T3 सदा (for तथा) D4 वरिश्च संक्षिप्तश्च सचपतर् (corrupt) D3 रविश्च संक्रोचितरश्मिरश्मि —(l

एवंगुणविशिष्टस्य रणे विख्यातकर्मणः । [105]
द्विजस्येव महाबाहो तदेतत्कर्म कुत्सितम् ।
स त्वमुत्तिष्ठ युध्यस्व धैर्यं बुद्धिं निवेशय ।
संभावनां च सकलां कुरु दैत्यदिवौकसाम् ।
तवेदं कर्म राजेन्द्र न युक्तं लोकगर्हितम् ।
मारीचवचनं पथ्यं न कृतं तन्महात्मनः । [110]
न हि धर्मवरिष्ठस्य विभीषणवचः कृतम् ।
मातामहस्य ते राजन्न च माल्यवतो वचः ।
जाह्नवीसमकीर्तेश्च न कृतं मातृशासनम् ।
महाबलो रणश्लाघी कुम्भकर्णोऽपि भर्त्सितः ।
ब्रुवाणः समरोदारो महाबलपराक्रमः । [115]
एतेषां हितवाक्यानि न कृतानि त्वया विभो ।
साम्प्रतं मुनिवन्मोहाद्ययाद्येवं समाश्रितः ।
स्वभावं न हि मुञ्चन्ति सत्त्ववन्तो महाबलाः ।
स्वभावमुक्तो हि नरो लोके हास्यत्वमेष्यति ।
स त्वं स्वभावं मा मुञ्च भयादरिभयावह । [120]
सहस्व चात्मनात्मानं युध्यस्व विगतज्वरः ।
एवमुक्तस्तया वीरः प्रत्युवाच महाबलः ।
एवमेतद्विशालाक्षि यथा वदसि भामिनि ।
नाहं भीतः सुजघने रामात्सुतनुमध्यमे ।
हविर्हुत्वा सुनयने हनिष्ये राघवं रणे । [125]
सा त्वं गच्छ पृथुश्रोणि शुद्धान्तःपुरमुत्तमम् ।
हनिष्ये तावदहं भद्रे रणे दशरथात्मजौ ।
एवमुक्ता तु सा तेन बाष्पपर्याकुलेक्षणा ।
कृत्वा प्रदक्षिणं भर्तुः प्रविवेश गृहोत्तमम् ।
पत्नीवाक्यं विचार्याथ निवृत्तो होमकर्मणि । [130]
समरे बाणभिन्नाङ्गो निद्रां लेभे दशाननः ।

Colophon

103) T1 सतत (for सङ्क्षि-). —(l. 104) D4 देवनिश्रितः (for स्वय श्रितः). —(l. 105) D8 विश्रुत- (for विख्यात-). D8 रणविमर्दोऽस्मिन् (for the post. half). —After l. 105, D3 ins.:

6* न हीदृशं कर्म विधेः हतपुत्रस्य तेऽधुना ।

—(l. 106) D1 द्विजस्येव; D4 ते द्विजस्य (for द्विजस्येव). D3 तवेद; D4 तदेव (for तदेतत्). —After l. 106, D3 ins.:

7* मुनिमननमिद वीर यथा प्रव्रजिते यथा ।
न शोभते महाबाहो कृतस्येवाभिरञ्जनम् ।

—(l. 107) D9 धन्यम् (hypm.) (for त्वम्). D4 धैर्ये- (for धैर्यं). —(l. 108) D3 कुशलां; D5 नष्टां च (for सकलां). —(l. 109) D2 विपरीत कर्म नरो; D4.5 विपरीतकर्माय भवान् (hypm.) (for the prior half). D1 हीन, D4.1 हीद (for युक्त). —After l. 109, D3.4.5 ins.:

8* दारचौर्यं प्रवृत्ते यथा सज्जत्वया कृतम् ।

[D4 शौर्यकर्मापि; D1 भार्य- कर्मणि (for दारचौर्यं प्र-). D5 यथा रामस्तवधीकृते (for the post. half).]

—(l. 110) D4 मारीचस्य वचः (for मारीचवचन) and तु (for तन्). D3 महाबल (for महात्मनः). —(l. 111) D8 च (for हि). D4 कर्म- (for धर्म-). D3.4.1 वरिष्ठ च (D1 तद्) (for -वरिष्ठस्य). —(l. 112) D3 महामते महाबाहो (for the prior half). D1 न वचन त्वया कृत (for the post. half). —D1 om. l. 113-115. —(l. 113) D4 -कीर्त्यादि, T1 -कीर्तिश्च (for -कीर्तेश्च). —After l. 113, D4 ins.:

9* महत्तरस्य वचः श्रावय त्वया च न कृतं विभो ।

—(l. 114) D5 रणश्लाघ्यः (for °श्लाघी) and [ऽ]पि (for अपि). —(l. 115) D8 स महोदारो (for समरोदारो). —(l. 117) D9 मुनिसमोहाद्, D8 यावदेव; D4 नयादेव (for ययाद्येवं). —(l. 118) D2 स्ववीर्यं (for स्वभाव). D2.6 नि- (for हि). T1 महाबल. —(l. 119) D3 एव च (for एष्यति). D4 हास्यमेवानुगच्छति (for the post. half). —(l. 120) D4 अवि- (for अरि-). D3 भयप्रद. —(l. 121) D6 [आ]त्मा-त्मानं सर्वं (for चात्मनात्मानं). —(l. 122) D3.4 तदा काले; D9 तया साध्व्या (for तया वीरः). D3 4.1 महोदर्या हित वचः (D2 दशाननः) (for the post half). —After l. 122, D2.4 ins.:

10* दीर्घमुष्णं च निश्वस्य ब्रीडितो दशकन्धरः ।

[D4 रावणोऽभूत्सुदुर्मना (for the post. half).];

while D6 ins.:

11* प्रोवाच पत्नीं वैर्येण सान्त्वयन्श्लक्ष्णया गिरा ।

—(l. 124) D4 नात्मना (for रामत्सु-). —(l. 126) D3 त्वरं गच्छ सुश्रोणि (for the prior half). —(l. 127) D3 तमहं (for तावह). D4 पुनः (for रणे). D2 -[आ]त्मज. —(l. 128) D8 तदा (for तु सा). D9 देवी (for तेन). D2 पूर्णाक्ष- (for -पर्याकुल-). —(l. 129) D1 अवलोक्य सुख (for कृत्वा प्रदक्षिण). —After l. 129, D3 ins.:

12* रावणोऽपि तदा तत्र शुद्धात्मा समाहितः ।
हुत्वाभ्यर्चनं कृत्वा विधिदृष्टेन कर्मणा ।

—D3 om. l. 130-131. —(l. 130) D4.1 कर्मण (for -कर्मणि). —(l. 131) T2 भेजे (for लेभे). D4 शरभग्नो निद्रां भेजे दशाननः.

Colophon. —*Kāṇḍa name*: D1 लङ्काकाण्डे. —*Sarga name*. D2 रावणशान्तिगृहप्रवेशः; D4 मन्दोदरीवाक्य. —*Sarga no.* (figures, words or both): D4 om., D1 87; D5 78, T1 105; T3 107.

56

Ñ3 V B along with D7 ins l 1-87 (V1 3 B1 4 om l 10-87 Ñ3 B1 D7 om l 54 87 B3 ins l 54 78 after 6 89 12) and l 88-292 after 6 89 8 and 16 respy and cont l 293-328 after 2040* S D6 13 ins l 119-290 after l 32(3*) of App I (No 58) Ñ1 D13 ins after 6 89 4 (due to om) D3 ins l 6 9 after 2028* l 88-106 after 6 89 16 l 119-290 after l 32(3*) of App I (No 58) D1 ins l 88 and 98-100 after 6 89 16 l 119-160 and l 183-246 after l 1 of 2035* l 266-268 l 169-180 and l 279-292 after 2036* D4 cont l 4 and 6-9 only after l 6 of 2029* D5 ins l 13 14 after l 10 of 2029* l 17 25 after 2029*

अद्य वै तत्परित्यक्ष्ये जीवितं त्वहमात्मन ।
लक्ष्मणस्य शिरो गात्रे सस्थाप्यैव तु राघव ।
रुरोद करुण दु खी लक्ष्मण शुभलक्षणम् ।
हा भ्रातर्दयितात्यन्त हा भ्रातर्मम जीवितम् ।
हा भ्रात स्वहृत्सर्वस्व हा भ्रातर्वचन कुरु । [
सर्वान्भोगान्परित्यज्य मया सह वन गत ।
वनतो व्यसन प्राप्त सीतावसनदु खित ।
क गच्छसि महाबाहो सौमित्र भ्रातृवत्सल ।
विचेष्टमान मा पश्य उच्छ्वसन्त मुहुर्मुहु ।
नैव युद्धेन मे कार्य न प्राणैर्न च सीतया । [1
पश्यतो मोहित त्यक्त्वा यद्य त्वां तु रक्षसा ।
वक्ष्यामि मातर किं नु सुमित्रा पुत्रवत्सलाम् ।
त्वया सह गत पुत्रो लक्ष्मणो मे न दृश्यते ।
एकाकी त्वमिह प्राप्त क गत स सुतो मम ।
बहुशो रुदमान मां सीतार्थे च महाबल । [1
समाश्वासयसे नित्य भ्रातृस्नेहेन पीडित ।
राक्षसेन्द्र विनिर्जित्य मैथिलीमानयामि ते ।
क गच्छस्यविनिर्जित्य रावण भ्रातृवत्सल ।
इम पश्य महाबाहो धर्मज्ञ हि विभीषणम् ।
त्यक्त्वा भ्रातॄश्च राज्य च मम मूलमिहागतम् । [2

56

Ñ1 D13 om l 1 —(l 1) B3 D7 अथैव B1 चैतत् (for वै तत्) —V3 damaged from the post half up to the prior half of l 4 V1 3 त्रियम्, B3 त्विदम् (for त्वहम्) —V1 3 B2 4 om l 2-3 —(l 2) G (ed.) शिर क्रोडे —(l 3) Ñ1 दु खार्त् D7 13 दु ख (for दु खी) —D13 om l 4 The sequence of l 4-17 in B3 is l 4 6-7 16-17, 8, 10-14, 8(r), 15 16-17 (both r) 4(r) 6-8 (all r) 9 (first time, with 2*) —(l 4) Ñ3 D7 om the prior half of l 4 and read the post half of l 4 in place of the post half of l 5 V1 3 दायत Ñ3 D4 त्वत्र B3 (first time) [भ्र]त्यर्थ (for [भ्र]त्यन्त) B3 (first time) भ्राता त्व (for हा भ्रातर्) V3 मयि —After l 4 B2 reads l 6 for the first time repeating it in its proper place —V3 om l 5-7 V1 3 B1 3 4 om (hapl) l 5 —(l 5) B3 D13 वचनकर —(l 6) D3 लोकान् (for भोगान्) Ñ1 B3 (second time) D13 त्यक्त्वा सर्वाणि कार्याणि (for the prior half) D1 दु खितस्तु (for मया सह) N3 वने गत —(l 7) N3 D13 वनेऽपि B3 (first time) वनगतो (hypm) (for वनतो) D3 [s]व्यसन सं (for व्यसन) N1 D13 प्राप्त N1 B3 (second time) D13 G (ed) सीतास्वरणदु ख (Ñ1 °स्वज G (ed) °खित) (for the post half) —After l 7 N3 D13 read l 16 repeating it in its proper place —N1 repeats l 8 after l 17 V3 reads l 8 after l 20 B3 repeats l 8 after l 14 —After l 8 (Second time), B3 ins

1* यद प्रलम्बितो भ्राता लक्ष्मणेन विनाकृत ।
परित्यक्ष्यामि तत्काल जीवित प्रियमात्मन ।

—N1 B3 D13 om l 9 V3 reads l 9 after l 1
B3 repeats l 9 after l 53 Note hiatus betwe
the two halves —(l 9) B3 (first time) विचेष्टम
Ñ3 D3 मां हित्वा D3 रामेण (for मां पश्य) D3 निश्वसंत
पुन पुन (for मुहुर्मुहु) —After l 9 V3 B1 3 (repea
after l 9 (r)) D2 4 ins

2* रामेवं ब्रुवाण तु शोकविह्वलितेन्द्रियम् ।

(B3 (first time) राघवस् and त B3 D4 °व्याकुलितेन्द्रि (D4 °तद्रिय))

—(l 10) D13 om मे (subm) —(l 11) Ñ3
D3 13 हि (V3 न D13 मे) हत (for मोहित) V3 illeg f
पश्य त्वां तु D13 बुधि (for त्वां तु) N3 D7 यदत्र रक्षसा यु
(for the post half) —After l 11 B3 ins

3* महाबाहु मया सार्धं स्वमरण्यमुपागत ।
न गच्छामि त्वया सार्धं नाकमभ्यदमव्यय ।

—(l 12) Ñ3 D7 मित्र (for पुत्र) —(l 13) N1 यो
D13 न च (for मे न) —(l 14) B3 3 D13 ब्रूहु (for इह
—B3 om l 15-18 —(l 15) Ñ1 सीतार्थे न V
सीतार्थे तु D13 सीतार्थे च (for सीतार्थे म) V3 D13 महाबल
Ñ3 D7 भ्रातृ स्नेहेन राघव (for the post half) —(l 16
N1 (first time) मामाश्वासयसे V3 D13 (first time
समाश्वासयते B3 (first time) मामाश्वासयामास (hypm)
N3 D7 वीर (for नित्य) N3 illeg B3 (second time
भ्रातृस्नेहनिपीडित D7 मम शोक विकर्षयन् (for the post half)
D13 (second time) आश्वासयति मां वीरो दु खित शोककर्षित
—(l 17) Ñ1 D5 om (hapl) from the post hal
up to the prior half of l 18 —V3 B3 om l 18
—(l 19) V3 महाबल (for इम पश्य) and स (for हि)
—(l 20) B3 पार्श्व (for मम) B3 सकलम् (for मूलम्)

न च राज्येन मे कृत्यं सीतया न च बान्धवैः ।
विभीषणं च शोचामि सत्यवादिनमुत्तमम् ।
विभीषणकृते शोको हृदयं मेऽनुधावति ।
स्थानानि सर्वे यास्यन्ति क यास्यति विभीषणः ।
न शोचाम्यहमात्मानं न सीतां न च बान्धवान् । [25]
प्ररुदन्तं ततो दृष्ट्वा राघवं सुमहाबलम् ।
विषण्णवदनाः सर्वे वानरास्ते महाबलाः ।
लक्ष्मणं पतितं दृष्ट्वा सर्वे वानरयूथपाः ।
सुग्रीवोऽथाङ्गदश्चैव कुमुदः केसरी तथा ।
नीलो नलः सुषेणश्च सुमाली गन्धमादनः । [30]
वीरबाहुः सुबाहुश्च गवाक्षः शरभस्तथा ।
विभीषणपुरोगाश्च सर्वे ध्यानमुपागताः ।
ततो वानरराजः स सुग्रीवः प्राञ्जलिर्वचः ।
आबभाषे महाप्राज्ञो रामं शोकपरिप्लुतम् ।
मा विषादं महाबाहो सौमित्र्यर्थं समुद्वह । [35]
त्यज शोकं महाबाहो मा च विक्लवतां व्रज ।
वैद्यो ह्यस्ति महाराज सुषेणो नाम नामतः ।
प्रत्यवेक्षतु सौमित्रिं लक्ष्मणं धन्यलक्षणम् ।
यदि जीवति सौमित्रिर्भ्राता ते भ्रातृवत्सल ।
सुग्रीवस्य वचः श्रुत्वा रामो वाक्यमुवाच ह । [40]
शीघ्रमानीयतां वैद्यः सुषेणः कर्मसिद्धये ।
एवमुक्तः स सुग्रीवः सुषेणार्थं महात्मना ।
वानरान्प्रेषयामास शीघ्रमानीयतामिति ।
ततः सुषेण आगत्य प्राञ्जलिर्वाक्यमब्रवीत् ।
किं करोमि महाबाहो किमाज्ञापयसि प्रभो । [45]
राघवेण समाज्ञप्तो लक्ष्मणः प्रत्यवेक्ष्यताम् ।
यदि जीवति सौमित्रिर्गमिष्यामि पुरीं पितुः ।
लक्ष्मणस्य विनाशेन विनशिष्यामि नान्यथा ।
स परीक्षितुमारब्धः सुषेणो लक्ष्मणं तदा ।
नेत्रे च वदनं चैव दन्तानपि नखानपि । [50]
पादौ हस्तौ तथा ग्रीवां हृदयं च परीक्ष्य तु ।
ततो गात्रेषु सर्वेषु सहान्तःकरणेषु च ।
सुषेणो लक्ष्मणं दृष्ट्वा राघवं वाक्यमब्रवीत् ।
पञ्चभूतानि नाद्यापि विमुञ्चन्तीह लक्ष्मणम् ।
स्वस्थश्च सर्वगात्रेषु तथा सर्वेषु लक्ष्यते । [55]
त्यज शोकं महाबाहो लक्ष्मणं प्रति राघव ।
सन्ति चान्यानि लिङ्गानि पुरुषस्य गतायुषः ।
सोच्छ्वासः सर्वगात्रेषु विद्धवेनं सुमध्यथा ।
औषध्यानयने युक्तिः क्रियतां गन्धमादने ।
उत्तरेऽस्मिन्दिशो भागे महत्यश्मनि संस्थिता । [60]
पुण्यदेशे महाबाहो यत्रासौ परमौषधी ।
तस्मिन्देशे महाबाहो पर्वते गन्धमादने ।
ज्ञाता वनौषधी दिव्या विशल्यकरणी शुभा ।
विभूत्यै प्राणिनां सृष्टा रोगाणां च विनाशिनी ।
यस्या दर्शनमात्रेण विशल्यो जायते पुमान् । [65]
तदर्थं शीघ्रमुत्पत्य गच्छन्तु हरयो द्रुतम् ।
विज्ञाश्च बहवस्तत्र बहुरूपा च औषधी ।

D12 संप्राप्तोऽयं विभीषणः (for the post. half). N2 D7.9 त्यक्त्वा राज्यं च (Ñ3 °ज्य) भ्रातॄंश्च मामेव (Ñ3 °व) शरणं (D9 °णं) गतः.—D13 om. l. 21.—(l. 21) Ñ3 D7 राज्यं न (for राज्येन). V2 B2.3 कार्यं (for कृत्यं). Ñ3 D7 सीतां न च न वानरान्; D9 न सीता न च वानरान् (for the post. half).—(l. 22) Ñ D7.9 तु (for च). Ñ3 D7.9.12 धर्मज्ञं सत्यवादिनं (for the post. half).—Ñ1 V2 B2.3 D7.9 (D7.9 repeat),12 read l. 23 after l. 25.—(l. 23) D9 (first time) कृते. Ñ3 D7.9 (D7.9 both times) [ऽ]त्र बाधते (for ऽनुधावति).—(l. 24) D9 यास्यन्ति (for यास्यन्ति).—(l. 25) Ñ3 D7 च तां; D9 चान्यां (for सीतां).—Ñ3 om. l. 26–29.—(l. 26) D7 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 28. Ñ1 तु (for सु-).—(l. 28) D13 ते हरि- (for वानर-). B2 -पुंगवाः (for -यूथपाः).—(l. 29) D7 वानरस्तु; D13 चाङ्गदस्तु (for थाङ्गदस्तु).—(l. 33) Ñ3 D7.12 पतत्रिभिरव राजा (for the prior half).—(l. 34) D13 बभाषे तु महाप्राज्ञ (for the prior half).—(l. 35) Ñ3 D7 विषीद. Ñ3 D7 om. (hapl. ?) from the post. half up to the prior half of l. 37. B2 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 36. V2 D13 सौमित्र्यर्थं.—(l. 36) D13 महाप्राज्ञ (for महाबाहो).—(l. 37) D13 वैद्योऽस्ति मे महाबाहो (for the prior half).—(l. 38) Ñ1 V2 D13 प्रत्यवेक्ष्य तु; Ñ3 D7 प्रत्यवेक्ष्यति.—B2 om. (hapl.?) from the post. half up to the prior half of l. 39. D13 शुभ (for धन्य). G (ed.) भ्रातर्‌

वै महाप्रिय (for the post. half).—(l. 39) Ñ3 D7 यथा (for यदि).—B2 om. l. 40.—(l. 40) D13 राघवो वाक्यम-ब्रवीत् (for the post. half).—(l. 41) G (ed.) कार्य- (for कर्म-). D13 शीघ्रमानय तं वैद्य सुषेणं कर्मसिद्धये.—B2 om. l. 42.—(l. 42) D7 महामनाः (for महात्मना).—(l. 44) Ñ1 वचनम् (hypm.) (for वाक्यम्).—(l. 46) Ñ1 V2 B2 समाज्ञप्त. Ñ3 D7.12 प्रेक्षतामिति (for प्रत्यवेक्ष्यताम्).—(l. 47) B2 पुरं (for पुरीं). Ñ3 D7.12 ततः (for पितुः).—(l. 48) Ñ3 न च (hypm.) (for न). D7.12 विनश्यामि न चान्यथा (for the post. half).—(l. 49) D13 सु- (for स).—D13 om. from the post. half up to the prior half of l. 52. Ñ1 V2 तथा (for तदा).—(l. 50) Ñ1 V2 स नेत्रे (for नेत्रे च). D7 वदने. Ñ1 दन्तानि च. Ñ1 V2 B2 नखानि च (for नखानपि).—(l. 51) Ñ3 D7 तु- (for च). B2 च (for तु).—(l. 52) B2 transp. गात्रेषु and सर्वेषु.—(l. 55) V2 B2 सुस्थश्च.—V2 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 58. Ñ1 सर्वेषु च; D13 तथा सर्वेन्द्रियेषु च (for the post. half).—(l. 57) D13 नामानि (for चान्यानि). B2 रंगानि (for लिङ्गानि).—(l. 58) G (ed.) सोच्छ्वासं सुमध्यगात्रं च (for the prior half).—(l. 59) G (ed.) औषधी-. D13 दक्ष (for युक्तिः).—(l. 63) V2 महौषधी, D13 वनौ° (for वनौ°).—(l. 64) B2 देश (for सृष्टा). Ñ1 V2 (च)य (for वि-).—(l. 65) V2 B2 यस्य (for यस्या).—(l. 66) V2 भानेन (for उत्पत्य). D13 ये गच्छन्ति स योजने (for the post. half).—(l. 67) V2 बहु-

सुषेणस्य वचः श्रुत्वा राघवो वाक्यमब्रवीत् ।
सुग्रीव प्रेषयस्वैन हनूमन्तं महाबलम् ।
गच्छ वीर महाप्राज्ञ पर्वतं गन्धमादनम् । [70]
न च पश्यामि तं कश्चिच्छक्तश्चानयितुं नरः ।
त्वं सुहृच्च प्रियश्चैव त्व प्राणधनदोऽनघ ।
त्वयेयं वुध्यते वीर रणधूर्तो गरीयसी ।
स सुहृद्यो विपन्नार्थं मित्रमाहरयततत्परः ।
महीयसी महोत्सेधान्मित्रार्णो तु सतामिह । [75]
प्रयोजनमयीं प्रीतिं लोकः समनुवर्तते ।
त्वं तु वानरशार्दूल निष्प्रयोजनबान्धवः ।
श्रुत्वस्येवं ततो रामे हनुमान्वाक्यमब्रवीत् ।
प्रगृह्य लोचने साम्रे वाचा गद्गदया स्फुटम् ।
जीवितेनापि यत्कार्यं मदीयेनाद्य मानद । [80]
अन्ये तमप्यहं स्थित्वा प्रदास्यामि रघूपते ।
तदाज्ञापय देवेश यदायुष्मत्समीहितम् ।
विमर्दस्य विरोधस्य नायं कालो विशिष्यते ।
श्रुत्वैवं कपिश्रेष्ठे सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् ।
गच्छ वीर महाप्राज्ञ उपर्युपरि सागरम् ।
तस्मिन्देशे महावीर्य पर्वते गन्धमादने ।
जाता वनौषधी वीर विशल्यकरणी शुभा ।
तत्र गन्धर्वराजौ द्वौ हाहा हूहू हि नामतः ।
तिस्रो गन्धर्वकोट्यश्च तत्र शूरा महाबलाः ।
वसन्ति पर्वते रम्ये नानाद्रुमलतायुते ।
तेषां त्वया प्रयोद्धव्यं गन्धर्वाणां विशेषतः ।
बहूनि विश्वरूपाणि करिष्यन्ति च राक्षसाः ।
रक्ष्यस्तेभ्यस्त्वयात्मा वै कपिश्रेष्ठ महाबल ।
त्वरस्व एव महावीर यावद्रात्रिर्न हीयते ।
आकाशेन तु यातव्यं वायुमार्गेण धीर्यवान् ।
गत्वा च पर्वतं रम्यं गृहीत्वा परमौषधीम् ।
विलम्बना न कर्तव्या शीघ्रं गच्छ हरीश्वर ।

शूखाल, V₂ तथा, D₁₃ तदा (for च).—(l. 69) D₁₃ [इ]द [for [ए]न).—B₃ reads l. 71 in the brackets.—(l. 71) G (ed.) न हि. B₆ त्व (for तु). B₃ transp. कश्चित् and शक्यः. V₂ G (ed.) शक्यमानयितु नरा (G [ed.] °रः) (for the post. half).—(l. 72) V₂ नान्यो इमः (for त्व सुहृच्च). V₂ illeg. for the post. half. D₁₃ वत्सेनलः (for -धनदोऽनघ).—(l. 73) Ñ₁ उह्यते; D₁₃ गृह्यते (for वुध्यते). D₁₃ गरीयसा.—(l. 74) B₃ विपत्सु; D₁₃ विपन्नार्थे. D₁₃ मित्रे (for मित्र).—(l. 75) D₁₃ शतानि च (for सतामिह).—(l. 76) G (ed.) प्रयोजनवती.—(l. 77) D₁₃ सुप्रभाष: स्वभावतः (for the post. half).—After l. 77, D₁₃ reads l. 85-90 (repeating l. 85 in its proper place).—B₃ om. l. 79-87. V₁ om. (hapl.) l. 79-84.—(l. 79) D₁₃ प्रमृज्य and साश्रे (for प्रगृह्य and साम्रे).—(l. 81) D₁₃ स्थित्वा.—(l. 83) D₁₃ विचारस्य विमर्दस्य (for the prior half).—Note hiatus between the two halves of l. 85.—(l. 86) V₁ महावीर; D₁₃ महापुण्ये (for °वीर्य).—(l. 87) D₁₃ वरौषधी, G (ed.) वनौषधी.—(l. 88) Ñ₃ D₇ वै, V₁ B₁.₄ तौ (for द्वौ). D₆ -राजानौ (for -राजौ द्वौ). Ñ₁ V₁.₃ B₁ D₁₃ च (for हि). Ñ₁ तस्यतु; D₁₃ लिख्य. (for नामत). D₆ [इ]ति विख्यातौ (for हि नामतः).—After l. 88, D₆ ins..

4* गन्धर्वैर्देवनागैश्च अप्सरोभिः समाश्रिताः ।

[Note hiatus between the two halves.]

—(l. 89) D₃ तु (for च). Ñ₁ G (ed.) कोट्यस्तु (G [ed.] °श्च) योधानां; D₁₃ कोट्यस्तथैवान्या (for गन्धर्वकोट्यश्च). Ñ₂ D₁₃ गन्धर्वाणां महौजसां (for the post. half).—(l. 90) Ñ₁ D₁₃ -लताकुले. Ñ₃ D₇ महाद्रुमगणान्विते (for the post. half).—(l. 91) Ñ₃ V₂ B₁ D₇ प्रबोधव्य. Ñ₁ D₁₃ तैः सार्धं विग्रहो भीमो भविष्यति न संशय.—After l. 91, Ñ₂ D₁₃ G (ed.) ins.:

5* स त्वं वीर महाबाहो राममामन्त्र्य हृष्टवत् ।
विभीषण महाबाहुमङ्गदं पनसं तथा ।
सुबाहुं जाम्बवन्तं च नलं नीलाङ्गदं तथा ।
अनुज्ञातस्तु सर्वैस्तैर्जगाम हनूमांस्तथा ।
ततो यान्तं समालोक्य सुषेणो वाक्यमब्रवीत् ।

[(l. 1) D₁₃ गच्छ (for स त्व).—After l. 1, G (ed.) reads l. 110-117.—G (ed.) om. l. 2-4.—(l. 2) D₁₃ महात्मानम् (for महाबाहुम्).—(l. 3) D₁₃ नील (for नीलाङ्गद).—(l. 4) D₁₃ तैः सर्वैर् (by transp.)]

—V₂ om. l. 92-93.—(l. 92) V₂ हि (for च). Ñ₁ निशाचराः (for च राक्षसाः).—(l. 93) N₃ रक्षोभ्यश्च, V राक्षसेभ्यस् (for रक्ष्यस्तेभ्यस्). B₄ वीर, D₂ [आ]त्मापि [आ]त्मा वै). V₂ B₁ रक्षितव्यो (for कपिश्रेष्ठ). Ñ₁ D त्वयात्मा प्रयत्नेन रक्षितव्यो महात्मना.—Ñ₁ D₁₃ om. l.—(l. 94) V₂ B₁ G (ed.) स त्व (G [ed.] शीघ्र) B₄ त्वरय त्व (for त्वरस्व त्व). Ñ₂ B₁ D₇ मह—(l. 95) V₂ B₁.₃ D₁₃ च (for तु). D₇.₁₃ गतव्य यातव्य). Ñ₁ D₁₃ वेगेन (for -मार्गेण).—(l. 96) Ñ₁ तु (for च). Ñ₁ तां तु (with hiatus); B₂ च महा; D महा- (for परम-). V₂ B₁.₃ -[ओ]षधि.—(l. 97) Ñ B₁.₃ विलम्बना V₂ damaged from न कर्तव्या up to D₁₃ विलम्बो नैव कर्तव्य (for the prior half). D₇ यदि गच्छ). Ñ₁ D₁₃ आगन्तुमर्हसि (for गच्छ हरीश्वर).—A l. 97, D₁₃ ins..

6* लङ्कायां योजनानां शतानि नवतिर्नव ।
गन्तव्यं वीर तेऽध्वानं द्विगुणं तु गतागते ।
यावन्न क्षीयते रात्रिर्यावन्नोदयते रविः ।
तावत्त्वया महाबाहो आगन्तव्यं महाबल ।
निशाक्षये विनिर्वृत्ते उत्थिते च दिवाकरे ।
भवन्ति ता महावीर औषध्यो मन्दतेजसः ।
लक्ष्मणं च क्षिप्रं वै नियतं शवरीक्षये ।

[Note hiatus between the two halves in l. 6.]

औषध्या यानि चिह्नानि दर्शयामि च तानि ते ।
पीतकानि तु पत्राणि फलानि हरितानि च ।
औषध्याश्च तथा दिव्या रक्तचन्दनसंनिभा । [100]
रक्तानि चैव पुष्पाणि जाम्बूनदमयानि वै ।
एवंचिह्नं मया सर्वं दर्शितं ते महाबल ।
गच्छ तेऽस्तु शिवः पन्थाः शीघ्रमागमनं कुरु ।
इति तस्य वचः श्रुत्वा हनूमान्मारुतात्मजः ।
सुषेणं प्रत्युवाचेदं वाक्यं वाक्यविशारदः । [105]
जीवितेन मदीयेन यदि जीवति लक्ष्मणः ।
तद्दत्तपोऽस्तदे दातुं किं पुनर्मन्तुमोजसा ।
एवमुक्त्वा सुषेणं तु हनुमान्वायुनन्दनः ।
आमन्त्रयत सुग्रीवं राघवं च महाबलम् ।
विभीषणं च धर्मज्ञं जाम्बवन्तं यथाङ्गदम् । [110]
वीरबाहुं सुबाहुं च केसरिं गन्धमादनम् ।
सुषेणं कुमुदं चैव पनसं च महाबलम् ।
नलं नीलं गवाक्षं च सिंहनादं च वानरम् ।
सर्वानेताननुपागम्य सोऽभिवाद्य यथाक्रमम् ।
दत्ताभ्यनुज्ञो रामेण सुग्रीवेण च धीमता । [115]
गच्छ त्वं वानरश्रेष्ठ द्रुतमौषधिमानय ।
एवमस्त्विति कृत्वा स प्रययौ वायुनन्दनः ।
पश्चिमेन तु मार्गेण हनूमांश्च महाबलम् ।
दृष्ट्वोपरिष्टाल्लङ्कायां गच्छन्तं रावणोऽब्रवीत् ।
कालनेमिं दुराधर्षं रक्षः परमदुर्जयम् । [120]
चतुरास्यं चतुर्दंष्ट्रमष्टनेत्रं भयावहम् ।
श्रूयतां मम वाक्यं च यत्क्षमद्य निशाचर ।
एष गच्छति वै वीरो हनूमान्गन्धमादनम् ।
यत्र सा चौषधी जाता विशल्यकरणी शुभा ।
तदर्थं यात्यसौ वीरो हनूमान्पवनात्मजः । [125]

—(l. 98) Ñ1 V2 वनौषधीनां, D3 औषधीनां तु, D2 ओषध्या यानि, D13 औषधीनां. B2 निदर्शयामि (hypm). Ñ1 D13 महाबल, Ñ2 D3 च तानि वै (for च तानि ते). B3 दर्शितानि (m. also as above) च तानि ते, D3 शृणुष्वावहितो मम (for the post. half) —(l 99) V1 B1.2 D13 च (for तु). V2 D3 पुष्पाणि, D1 पर्णानि (for पत्राणि). Ñ1 D13 transp फलानि and हरितानि V3 D3 transp तु and च —(l. 100) Ñ2 D7 औषध्याश्च, V2 illeg , B1 औषध्या या. Ñ1 D13 तस्या विद्धि ल- (D13 विद्धि)ता दिव्यां (for the prior half). Ñ1 D13 -सप्रभां (for -संनिभा). D3 पद्मराग्निभे पर्वतस्थो विद्रुमसंनिभा
—After l. 100, D3 ins

7* विद्युत्सवर्णसंकाशा प्रदीप्ता इव तेजसा ।

—(l. 101) V2 damaged from च up to श्रुत्वा in l 104 V1 पर्णानि (for पुष्पाणि) V2 पुष्पाणि तानि रक्तानि (for the prior half). V1.2 B3-4 -समानि (for -मयानि). B1 च (for वै). Ñ1 D13 पुष्पाणि ताम्रवर्णानि चिह्नान्येतानि वै विभो —D13 om. l 102-115. G (ed) om . Ñ1 reads in marg. l. 102 —(l 102) Ñ1 तत्र चिह्नं, B3 दर्शितं (subm). Ñ D7 दिव्यं (for सर्वं). —After l. 102, B3.3 ins , Ñ1 (reads l 2 after l 102) D13 ins. l 1 after l 101 repeating it after l 124 and subst. l 2 for l 116:

6* विद्युत्सदृशी चैव सूर्यसंकाशनी तथा ।
मानवस्य महाबाहो जीवितं मे महायशः ।

—Then Ñ1 reads in m. colophon with *Kāṇḍa name* [illegible] and *Sarga name* [illegible]
—Ñ1 om. l 103-115 —(l 103) Ñ2 [illegible] B3 [illegible] (for [illegible]) and [illegible] (for [illegible]). —(l 104) V2 B1 [illegible] . —(l 105) G (ed) [illegible] (for [illegible]) —(l 106) D3 [illegible] (for मदीयेन) —After l. 106, D3 ins. l. 13-17 and l. 21-32 of App I (No. 55). —(l. 107) V1 B1 [illegible] (for [illegible]) —V1 damaged from [illegible] up to हनुमा in l 108. V2 B3 यातुम्. —(l. 108) B1 च (for तु). —(l 109) Ñ2 आमन्त्र्य दिव्यं, B1 आमन्त्र्य चैव (for आमन्त्रयत). B3.4 महाबल . —V2 om (hapl.) l. 110-112. —(l 110) Ñ2 D7 मय (for तथा) —V2 om l 111-113 B3 om. l. 111-112. —(l 112) B4 च कुमुदं च (for कुमुदं चैव) —(l. 113) Ñ2 सिंहनाथ —(l. 114) Ñ1 D7 समागम्य (for उपागम्य). —(l 115) V1 damaged for the prior half. V2 कृता-भ्यनुज्ञो B3 महात्मना (for च धीमता) —(l. 116) Ñ2 V2 B1.4 D7 औषधिम् —(l 117) V1 रघुनन्दन . Ñ1 D13 स दे(D13 सर्वे)रामस्य कृत्वा प्रयातो वायुनन्दन . —(l. 118) B4 पवनेन (for पश्चिमेन). Ñ1 D13 G (ed) गच्छतो (D13 [illegible], G (ed) स गतो) हरिपुंगव (for the post. half) —After l. 118, Ñ1 D13 G (ed.) ins.

9* तूर्णं गच्छति वै वीरो लङ्कापुर्यां निर्भयः ।
[G (ed) हनुमांस्तत्र (for तूर्णं गच्छति).]

—Thereafter D13 reads colophon with *Kāṇḍa name* [illegible] and *Sarga name* [illegible]
—(l 119) V2 B1 [illegible] (for [illegible]). —(l 121) V1 G (ed) [illegible] (G (ed) [illegible]) (for the prior half) V2 [illegible] (for [illegible]). —V2 om. l 122-123 —(l 122) V1 B3-4 [illegible] (B3 [illegible]) (for [illegible]) —(l 123) V1 B3 [illegible]) B4 [illegible] (for [illegible]) —(l 123) V1 B3 —B1 om (hapl) from the post half up to [illegible] the prior half of l 125 —(l. 124) B2.3 [illegible] —(l 125) D7 [illegible]. V2.3 [illegible] —For l 119-126, S D1.2.4.5.6 subst.

10* [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] । (5)
[illegible] ।

कर्तव्यं विघ्नमेतस्य त्वया राक्षसपुंगव ।
यदि विघ्नं करोष्यस्य राज्यस्यार्धं ददामि ते ।
ऋषिरूपधरो भूत्वा कुर्या मायामयाश्रमम् ।
नानावृक्षफलैर्दिव्यैर्लताभिश्च विभूषितम् ।
शुभं तमाश्रमं कृत्वा चीरवल्कलसंवृतः । [130]
सुस्वागतमिति ब्रूया हनूमन्तमुपागतम् ।
पर्वतस्य समीपे तु पर्वश्योऽसौ त्वयाश्रमः ।
अदूरे तस्य हि गिरेः सरो नल्वप्रमाणतः ।
बहुपुष्परसच्छन्नं सोत्पलैः कुमुदैर्वृतम् ।
हंसकारण्डवाकीर्णं चक्रवाकोपशोभितम् । [
बलाकावकसंच्छन्नं टिट्टिभैश्च समावृतम् ।
यत्र सा वसति ग्राही सर्वप्राणापहारिणी ।
यथा तत्रावतरति तथा त्वं कर्तुमर्हसि ।
ततो ग्रहीष्यति ग्राही हनूमन्तं प्लवंगमम् ।
गृहीतश्च स सा ग्राही न स जीवति कर्हिचित् । [

द्रोणो नाम्नाथ चन्द्रश्च तयोर्जाता महौषधी ।
गच्छति तामानयितुं मत्त पूर्वं निशाचर ।
कुरु विघ्नं ततो गत्वा यावदुत्तिष्ठते रविः ।

[(l. 1) D3 मज्जमानं स तु ज्ञात्वा रावणस्तमनागतं; D6 तं गच्छन्तं ततो दृष्ट्वा रावणः क्रूरबुद्धिमान्.—(l. 2) Ś1 D3 अब्रवीत्स (D3 °च); D5 भाषुवाच.—D6 om. (hapl.?) l. 3-8.—(l. 3) D3 चतुष्पाद (for °बाहु). D11 महाजव. D3 चतुर्बाहु महाबल (for the post. half).—(l. 4) D3 मेघ (for मद्य).—D3 om. l. 5-9.—(l. 5) D11 गच्छति. L (ed.) मनोजवः (for महाजवः).—(l. 6) D3 ओषध्यर्थं. D3.13 महासत्त्व (for °सत्त्वो).—D11 om. l. 7-9.—(l. 7) D3 चन्द्रो नाम्ना च द्रोणश्च (for the prior half). D3 महौषधीः.—(l. 8) Ś1 गच्छत. D3 त्वरमाण तु गच्छत; L (ed.) ताश्चानेतुं प्रयातस्य (for the prior half). D3 निशाचर (for निशाचर).];

While Ñ1 D11 subst. for l. 119–126:

11* गच्छन्तं मारुतिं दृष्ट्वा रावणो वाक्यमब्रवीत् ।
शृण्वाद्य महाघोर राक्षसं कालनेमिनम् ।
चतुर्मुखं बहुनेत्रं चतुर्बाहुं च राक्षसम् ।
श्रूयतां च यथाख्यातं मम वाक्यं निशाचर ।
हनुमान्व्रजति क्षिप्रं पर्वतं गन्धमादनम् । [5]
औषध्यर्थं त्वरायुक्तस्तत्र गत्वा ससंभ्रमम् ।
तत्र वाथ महाभागे पर्वते गन्धमादने ।
तस्य विघ्नं विधातव्यं वने तस्य दुरासदः ।

[(l. 3) D11 चतुर्नेत्र (for बहु°).—(l. 6) D11 गिरि (for तत्र).—(l. 8) D11 विघ्नो विधातव्यो. D11 वानरस्य (for वने तस्य).]

—Ś D3.6 (after l. 147) 8.13 read l. 127 after l. 149 Ñ1 D11 read l. 127 after 19*.—(l. 127) V3 [अ]थ (for [अ]स्य). Ñ1 D11 एव कृते महावीर, D7 कृतकार्यो यदा प्राप्तः (for the prior half) D3 स्वराज्य (for राज्यस्य). Ś D3.8.13 राज्यार्धं ते (D3 अर्धराज्य) प्रदास्यामि कृते कर्मणि राक्षस.—After l. 127, Ñ1 D3.11 ins.:

12* सर्वराक्षससेनायाः स्वामी त्वं च भविष्यसि ।

[D1 -सुरसानां. D11 तु (for च). Ñ1 स्वामित्वं त्वं करिष्यसि (for the post. half).]

—Ś D3.8 read l. 128 after l. 130.—(l. 128) Ś1 गत्वा (for भूत्वा). Ś D3.13 (all with hiatus) आतिथ्य कृत्वा मा चिरं, Ñ1 D11 तत्र कृत्वा स्वमाश्रय (D11 तमाश्रम); V3 B1.2 कुर्यास्त्व मद्वा (V3 D3 मायया)श्रमं; D3 (with hiatus) आतिथ्यापचितो भव; D3 जटामण्डलधारकः (for the post. half).—After l. 128, D3 reads l. 159 and om. l. 129–.—V3 om. l. 129-130. Ś D3.8.13 om. l. [illegible]—(l. 129) D7 नानावृक्ष-. Ñ1 D11 नानापुष्पफलोपेत नाना-लताकुल (D11 °न्वित).—D12 om. l. 130-136.—(l. 1[illegible] Ñ1 D7 स्वम्; V1.2 B3 तत्र (for तम्). Ñ1 D11 त्वमाश्र[illegible] D11 भूत्वा (for -संवृतः). Ś D3.8 तत्र गत्वा महावाहो ऋषि[illegible] (D3 मायया कु)रु चाश्रमं.—Ś D3.8 om. l. 131–[illegible] —(l. 131) Ñ1 D11 स्वागतेति (D11 त ते) च वक्तव्यो ह[illegible] न्यायभ्यागतः.—(l. 132) D7 समीप. B3.4 D7 च (for [illegible] Ñ1 समीपस्थ. D11 तत्पर्वतसमीपस्थ (for the prior hal[illegible] Ñ1 D11 om. from the post. half up to the pr[illegible] half of l. 133.—(l. 133) B3 च (for हि). B1 [illegible] (for गिरेः). B3 तस्यैव हि गिरेः पार्श्वे; D7 तस्य पार्श्वे गिरे[illegible] (for the prior half). Ñ1 D11 नल्वमात्र (D11 °[illegible] Ñ1 V3 B3 सरोनल्प-; D3 सर क्रोश- (for सरो नल्व-). B1 [illegible] पद्मयुत तत. (for the post. half).—(l. 134) V1 B[illegible] -पुष्पफलोच्छन्न. Ñ1 D7 उत्पलै; V3.4 सोत्पल (for सोत्पलै[illegible] V1 B4 कुसुमैः. V1 च त (for वृतम्). Ñ1 D11 पद्मनीलोत्पल (D11 °च्छन्न) नानापुष्पैरलंकृत, D3 नीलोत्पलसमाकीर्णं पुष्प[illegible] विराजित.—Ñ1 D3.11 om. (hapl.?) l. 135-136. [illegible] om. l. 135.—(l. 135) B1 -सेवित (for शोभित[illegible] —(l. 136) Ñ1 बलाकावक-, V3 बलाहक- (subm.); °कारव- (for बलाकावक-). V1.2 सपत्र (for संच्छन्न). B1 [illegible] हंसकच्छन्न (for the prior half).—(l. 137) Ñ1 D11 तत्र (for यत्र). Ñ1 D11 वसते, V1 B4 रमति, V3 रमते (for वसति). B1 -प्राणि- (for -प्राण-). Ś D3.[illegible] (all with hiatus) अदृश्या (D3 °मोघा) प्राणधा (D3 [illegible] D8 °हा)रिणी, Ñ1 D11 सर्वप्राणि (D11 °ण)भयकरी; D3 कु[illegible] प्राणहारिणी (for the post. half).—Ś B1 D3.8 [illegible] om. l. 138-141.—V3 om. l. 139-140.—(l. 13[illegible] V1 प्रविश्यति.—For l. 138-139, Ñ1 subst.:

13* पानीयं तत्प्रयातस्य तृषिताय हनूमते ।
तथावतीर्णमात्रं तु त ग्राही सा ग्रहीष्यति ।,

while D11 subst. for l. 138–139:

14* पानीयं च प्रवेष्टव्य त्वयोक्तेन हनूमता ।
तं चावतीर्णमात्रं तु ग्राही प्रग्रहीष्यति ।

—(l. 140) Ñ1 स जीवति न (for न स जीवति). Ñ1 [illegible] (hypm.) तथा च मे गृहीत (D11 ग्रहीतव्यः) त्याग्राह्मे जीवन[illegible]

गृहीतश्च मृतश्चैव भविष्यति न संशय ।
पश्चात् देवगन्धर्वाणां पुनर्मोदिताम्मम् ।
इत्थं योगमास्थाय हन्तव्यो वानराधिप ।
हनूमतो विनाशेन लक्ष्मणो न भविष्यति ।
लक्ष्मणस्य विनाशेन रामोऽपि न भविष्यति । [145]
राघवस्य विनाशेन सुग्रीवो न भविष्यति ।
सुग्रीवस्य विनाशेन पुरीं यास्यन्ति वानरा ।
एवं मम जयो वीर भविष्यति न संशय ।
एतदर्थं च संचिन्त्य गच्छ शीघ्रं महाबल ।
एवमस्त्विति राजानं कालनेमिर्निशाचर । [150]
जयेन वर्धयित्वा तु वाक्यमेतदुवाच ह ।
का शङ्का मे हनुमता वानरेन्द्रेण वा स्वयम् ।
इत्युक्त्वा प्रययौ रक्ष पर्वतं गन्धमादनम् ।
ततो मायाप्रभावेन निमेषेण महाबल ।
चक्रे तत्राश्रमं रम्यं मायावी रजनीचर । [155]
अग्निहोत्रैस्तथा दीप्तैः कलशैः समलंकृतम् ।
जटाभारेण दिव्येन तत्क्षणाच्चीरसंवृत ।

(D13 °धा) स्यति —After l 140, Ñ1 D13 read l 143 repeating it in its proper place —(l 141) Ñ1 D13 हनुमान् भविष्यति (for the post half) —(l 142) Ñ1 देवानामपि सर्वेषां का शङ्का वानरेण तु D13 देवानामपि सान्निध्ये लक्ष्मणा वानराश्च ये —(l 143) V3 B1 तादृश Ñ1 (first time) तैर्वानरैश्चविता D13 (first time) चैतैर्वानरैर्विचिता (for the prior half) Ñ1 D13 (both first time) वानराधम V B2,3 (m also) मारुतात्मज, B4 वानराधम (for वानराधिप) Ñ1 D13 (both second time) उपायेन महावीर वधे प्राणहर पर —For l 142–143, Ś D3.12.13 subst,

15* देवता अपि गृह्णाति का शङ्का वानरेषु च ।
तत्र त्वयैव हन्तव्य उपायेन प्लवंगम ।

[(l 1) Ś D3 गृह्णाति —(l 2) D13 हर्तव्य (for हन्तव्य)].

while D3 subst for l 142–143

16* देवानपि हि गृह्णाति का वार्ता वानरस्य तु ।
उपायेन हि हन्तव्यो हनुमान्मारुतात्मज ।

—Then D3 cont

17* यदनेन गृहीतस्तु नाथ जीवितुमुत्सहेत् ।
प्रयत्नेन तु हन्तव्य हनुमान्यत्र गच्छति ।

—(l 144) Ś D1.3.12 हनूमति विनष्टे तु (for the prior half) —B3 reads in marg from the post half up to l 146 D13 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 145 —(l 145) N2 V1.2 B2–4 राघवो (for रामोऽपि) —(l 146) Ś D2.8.12.13 रामस्य तु N1 रामस्य च B4 रामस्यापि (for राघवस्य) Ś D3.12 [s]पि विनश्यति (for न भविष्यति) —(l 147) B1 D3 विनाशे तु (for विनाशेन) —After the prior half of l 147 Ś D2.8.12.13 ins

18* अङ्गदो पि विनश्यति ।
अङ्गदस्य विनाशेन

[(l 1) D3.13 न भविष्यति (for ऽपि विनश्यति)]

Ś D3.12 क्षय N1 D13 प्रति (for पुरीं) D2.3 न भविष्यति (for पुरीं यास्यन्ति) —D3 om l 148–152 —(l 148) D2.12 प्लवगसत्तम (D2 °स्य तथा L [ed] रणजयो) वीर (for the prior half) Ś D2.12 om from the post half up to the prior half of l 149 V3 om l 149–150 V3 om l 149 —(l 149) N2 D7 एतम्, B2.4 एवम् (for एतद्) Ñ1 B2.3 D7 तु (for च) —For l 148–149 Ñ1 D13 subst

19* एवं मम जयो वीर ध्रुवं शीघ्रं महाबल ।
क्रोधं निवेशयेद्यो वायुवेगसमस्तत ।
विलम्बनं न कर्तव्यं शीघ्रं गच्छ निशाचर ।

[(l 2) D13 स्वन तदा]

—(l 150) B4 महाबल (for निशाचर) —B1 om (hapl) l 151–155 —(l 152) V3 illeg for the prior half B4 काम योत्स्ये (for का शङ्का मे) V3 damaged for the post half —After l 152 Ñ2 D7 ins

20* सुग्रीवेण सहाद्य वै करोमि युद्धमेव च ।

—V3 om l 155–156 —(l 156) Ñ2 D7 तदा (for तथा) —For l 150–156 N1 D13 subst while B3 ins. only l 3 after l 152

21* तत प्रणम्य शिरसा कालनेमिरुवाच ह ।
का शङ्का वानरेन्द्रस्य मारुतेश्च विशेषत ।
घातये त्रिशूलेनैकस्वरात्रौ प्रायः रावण ।
एवमुक्त्वा गतस्तत्र कालनेमिर्निशाचर ।
ततो मायाप्रभावेन शीघ्रमेव स राक्षस । [5]
आगत्य त्वरया युक्त पर्वतं गन्धमादनम् ।
अक्ष्णोर्निमेषमात्रेण मायया कृतमाश्रमम् ।
अग्निहोत्रैर्वत्रैश्च समिद्भिर्वल्कलैस्तथा ।

[(l 2) D13 वानरे मह्यं हनूमति (for °न्द्रस्य मारुतेश्च) —(l 3) D13 घातये B3 वद (for स्वर) —(l 6) D13 त्वरित गत्वा —For l 7 8 D13 subst

21(A)* अक्षिनिमिषेणैव दिव्येन मुनिवाससा ।]

—(l 157) V1.2 B1 दीप्तेन (for दिव्येन) N1 चीरेण मुनिवाससा (for the post half) —For l 150–157 Ś D2.3.12 subst while D13 subst only l 5 for l 157 and reads after l 1 of 23*

22* एवमुक्तो राजमस्तु प्रणिपत्य दशाननम् ।
ययौ जवेन संप्राप्त शीघ्रं त चन्द्रपर्वतम् ।
तस्मिन्पर्वतपार्श्वे तु विदधे माययाश्रमम् ।
अग्निहोत्रेण दिव्येन ब्रह्मवासगृहोत्तर ।
जटामुकुटभारेण चीरवल्कलसंवृत । [5]

दीर्घश्मश्रुनखो भूत्वा सोपवासकृशोदरः ।
तथाक्षमालामादाय जपन्निव समास्थितः ।
अथ वीरो महाबाहुर्हनुमानरिसूदनः । [160]
वायुवेगेन संप्राप्तः पर्वतं गन्धमादनम् ।
अपश्यच्चाश्रमं दिव्यं नानावृक्षमनोरमम् ।
दृष्ट्वा प्राप्तं हनूमन्तमृषिः प्रत्युत्थितस्तदा ।
स्वागतं कपिशार्दूल स्वागतं हरिपुंगव ।
इदमर्घ्यं च पाद्यं च आसनं चेदमास्यताम् । [1(
विश्रम त्वं कपिश्रेष्ठ आश्रमे मे यथासुखम् ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा हनूमान्वाक्यमब्रवीत् ।
श्रूयतामभिधास्यामि यद्वाक्यमृषिपुंगव ।
किष्किन्धा यदि ते तात श्रुता सर्वगुणान्विता ।

[(l. 1) D2 स्वसौ रक्षः and महावशाः (for राक्षसस्तु and दशाननम्) —(l. 2) Ś1 तनो; D2 गतो (for गतो). D2 द्रुम (for शीघ्र). —(l. 3) Ś1 असिन्, D2 मायया चक्रुर् (for विदधे मायया). —Note hiatus between the two halves. —(l. 4) D2 -कृतादरः.]

—(l. 158) V3 damaged from खो up to मादाय in l. 159. Ś D2.8.13 -चरो भूत्वा; Ñ1 D12 -धरश्चैव; B2 -मुखो भूत्वा (for -नखो भूत्वा). —Ś D2.8.13 om. from the post. half up to the prior half of l. 159. Ñ1 D12 (both with hiatus) उपवास-; V1 चोप° (for सोप°). —B1 om. l. 159. —(l. 159) Ñ2 V3 B2.4 रुद्राक्ष (for तथाक्ष-). B3 आसाद्य. V3 B4 समाहितः. Ś D2.8.13 तस्थौ तप्यपरायणः (for the post. half). D3 गृह्याक्षमालां हस्तेन जपहोमपरायणः. —(l. 160) V3 रिपुसूदन, V3 मारुतात्मज; B2 हरिपुंगवः (for अरिसूदनः). —For l. 159–160, Ñ1 D12 subst.; while Ñ2 B3 D7 ins. after l. 159:

23* प्रगृहीताक्षमालो तु जपन्निस्त्रा तथा स्थितः ।
छद्मनारिकिङ्गरक्षो मारुतेर्दर्शनं प्रति ।
हनूमानपि मेधावी प्रयाति स्म महाबलः ।

[Ñ2 B3 D7 om. l. 1. —(l. 1) D12 परिगृह्य. D12 च (for तु). D12 भिक्षा तत्र, G (ed.) तत्रैव सं-. —(l. 2) Ñ1 छद्मनाकुल-; B3 छद्माचरित; D12 सर्वनाकुल- (for छद्मचारित्र-). D12 -र्निगतु. —(l. 3) G (ed.) द्रु- (for स्म). Ñ1 D12 मानर्थितो महात्मा वै (for अपि मेधावी प्रयाति स्म).]

—Thereafter B3 cont.:

24* समानयितु सौमित्रेरायुरौषधरूपि तत् ।
[G (ed.) आनयितु स.]

—After 23*, Ñ2 B3 (after 24*) D7 cont. a passage relegated to App. I (No. 57); while B3 cont. l. 119–144 only of App. I (No. 57) after l. 159 of App. I (No. 56).

—(l. 161) Ñ1 D12 यत्र (D12 अपाव)मुक्तो यथा शरः (for the post. half) —For l. 160–161, Ś D2.8.13 subst.:

25* अचिरेण तु संप्राप्तस्तत्र कालेन मारुतिः ।
[D2 [प]त (for तु). D2 यत्र राक्षः प्रयोजितः (for the post. half).]

—For l. 153–161, D3 subst.:

26* इत्युक्तः स जगामाशु गत्वा तु द्रोणपर्वतम् ।
तत्र तापसरूपेण मायया चाश्रमं व्यधात् ।
अग्निहोत्रेण दीप्तेन उपवासकृशस्तनि ।
जटामण्डलधारी च चीरवल्कलभूषितः ।
हनुमानपि तेजस्वी तत्र प्राप्तो महाबलः ।

[Note hiatus between the two halves of l. 3.
—Then D3 cont.:

27* तत्राद्य मुनिमालोक्य पातुमिच्छाम्यहो जलम् ।

—V3 mostly illeg. for l. 162. —(l. 162) Ś V1 D2.8.13 आश्रम (for चाश्रम). D13 स पश्यत्याश्रम. Ś D2.8.13 B3 रम्य, D3 तत्र (for दिव्य). Ñ1 B3 D12 -मनोहरं -समावृत (for -मनोरमम्). Ś D2.8.13 L (ed.) कदलीव(L [e] °ए)नमंडित, V3 नानाद्रुमलता** (damaged after ता up to दि in l. 163) (for the post. half). —After l. 1[6 Ñ1 (l. 1 only) B3 D12 ins.:

28* नानाद्रुमलताकीर्णं नानापुष्पफलाकुलम् ।
रम्याश्रमपदं दिव्यं मनोज्ञं च सुखावहम् ।

[(l. 1) Ñ1 -फल- (for -लता-). D12 -फलैर्युत (for -फलाकुलम्).]

—(l. 163) Ñ1 D12 (both with hiatus) हनूमन्तं तु सं[प्रा] (for the prior half). Ñ1 D12 प्रत्युद्गतम्. —(l. 164) कपिपुंगव. D12 सुस्वागतं महामुने (for the post. half —(l. 165) Ñ1 इमम् (for इदम्). D12 [प]दम् (for [इ]दम्). V3 B1 आसन (for आस्यताम्). —V3 om. l. 16 Note hiatus between the two halves. —(l. 16 V3 B1 स्वाश्रमे तु (for आश्रमे मे). Ñ1 D12 ममाश्रमपदे (for the post. half). —For l. 163–166, Ś D2. subst.:

29* ऋषिरूपधरं चैव ग्रामपदाक्षिणं तु तम् ।
हनुमानभिवाद्यैव बली तस्याग्रतः स्थितः ।
स्वागतं चाब्रवीत्सोऽपि अब्रवीच्च वचस्ततः ।
विश्रमस्व कपिश्रेष्ठ पीत्वा भुक्त्वा च रम्यताम् ।

[(l. 1) D2 पश्यत (for ग्रामपद्).—(l. 2) D2 प्रहृष्ट (for बली तस्य). —Note hiatus between the tw halves. —(l. 3) D2.13 स्वागतेनार्चयत्. —(l. 4) Ś रम्य (for रम्यताम्). L (ed.) भुक्त्वा पीत्वा च गम्यतां (for th post. half).]

—(l. 167) V3 वायुतनय (for वाक्यमब्रवीत्). —Ś D2.8. om. l. 168. —(l. 168) V3 चा**** (damaged). V B1.4 महात्मन्, V3 damaged (for यद्वाक्यम्). —(l. 169 V3 B1 यदि ते दृष्टा, B3 (*sup. lin.*) नगरी रम्या. D3 श्रुता यदि किष्किन्धा गुहा पर्वतवासिना. —For l. 168–169, Ñ1 D subst.:

वानराधिपतिर्यत्र सुग्रीवो नाम वीर्यवान् । [170]
तस्य वानरसिंहस्य महाबाहुर्महाबल ।
लोके राम इति ख्यातो मित्रत्व समुपागत ।
भार्याहरणदु खार्तस्स रावणस्य पुरीं गत ।
प्राप्त तत्र तयोर्युद्ध रामरावणयोर्महत् ।
रामभ्राता महावीरो लक्ष्मणो नाम तत्र च । [175]
रावणेन नृशंसेन शक्त्योरस्यभिताडित ।
तस्यौषधिनिमित्त च पर्वत गन्धमादनम् ।
विशल्यकरणीं नाम तत्र जाता महौषधीम् ।
तामानेतु समायातो भिषग्दिष्टा महौषधीम् ।
विलम्बना न कर्तव्या त्वरमाणोऽहमागत । [180]
अह वानरराजस्य भृत्यो बहुमतो गुणै ।
जात केसरिण क्षेत्रे वायुना जगदायुना ।

30* शुभेवस्त्वथार पाद ममापि वचन शृणु ।
किष्किन्धा नगरी रम्या भवता यदि वै श्रुता ।

[(l 2) D₁₃ भवद्भिर्यदि विश्रुता (for the post half)]

—(l 170) Ñ₁ D₃ ₁₃ तत्र, B₄ वीर (for यत्र) Ñ₁ D₁₃ यदि ते श्रुत B₁ यत्र वीर्यवान्, D₃ नाम विश्रुत —(l 172) N₂ तत्र मित्रत्वम् —(l 173) Ñ₂ V₃ B₁ D₇ -दु खार्ते स रावण- (for दु खार्तस्स रावणस्य) V₃ पुर —For l 169-174, Ś D₂ ₃ ₁₃ subst while D₁₃ subst only l 3-6 for l 172-174

31* श्रूयते यदि किष्किन्धा वानराणां महापुरी ।
सुग्रीवो वसते यत्र वानरेन्द्रो महाबल ।
तस्य मित्र महातेजा रामो दशरथात्मज ।
तस्य भार्या जनस्थानाद्धृता सीतेति विश्रुता ।
मायाविना राक्षसेन रावणेन दुरात्मना । [5]
तदर्थे तु महद्युद्ध घोर परमदारुणम् ।

[(l 2) D₃ तस्थौ (for यत्र) D₃ महाबल —(l 4) D₃ जनस्थाने D₁₃ मनस्विनी (for [स]ीति विश्रुता) —(l 6) D₃ च (for तु) D₂,₁₃ महायुद्ध D₁₃ तस्या निमित्त सुमहद्युद्धमासीत् स्वदारुण]

—(l 175) Ñ₂ V₁ D₃ महावीर्यो B₃ °बाहुः (for °वीरो) Ś D₆ ₁₃ विश्रुत, V₁ (with hiatus) एव च, V₂ D₃ वीर्यवान्, B₃ युक्त (for तत्र च) V₃ शुभलक्षण —(l 176) V चोरसि B₁ (उ)रसि च (for (उ)रस्यभि) —For l 171-176, D₃ subst

32* मित्रकार्येण संग्राम पुरीं लङ्कां महाबल ।
रावणस्य च तद्भ्राता सौमित्रिराहवे ।
रावणेन रण शक्त्या पतितो क्षिति महीतले ।

—D₃ om B₃ reads in m l 177 —(l 177) V₃ (औ)षधी B₃ वैद्योपदेशागतोऽस्मि (for the prior half) B₁ पर्वतोऽस्मि (for पर्वत) —(l 178) N₁ B₃ ₄ D₇ विशल्यकरणीं B₁ वन, D₃ (with hiatus) इह (for तत्र) D₃ करोषधी Ñ₁ B₁,₄ D₇ त(B₄ य)त्र जाता महौषधि (B₁,₄ °धीं) (for the post half) —D₃ om (hapl) l 179 —(l 179) N₂ B₄ D₃ आहर्तुं (for आनेतु) V₁ B₁,₄ समर्थ नेतुमायातो V₃ तामादा गमिष्यामि (for the prior half) —V₃ repeats the post half of l 177 in place of the post half of l 179 Ñ₂ V₃ B₁ सा V₁ तस्य सेवा; V₁ महौषधि —(l 180) B₁ (S)हम् (for ऽहम्) D₃ विलम्बो न मया कार्य प्रसार्य वसुमहथ —For l 176-180 Ś D₂,₃ ₁₃ subst

33* शक्त्या विनिहतो वीर निर्भिन्नो मेदिनीं गत ।
तस्यार्थेऽहमिह प्राप्त ओषधीं प्रति तापस ।
विशल्यकरणी चैव इह जाता शिलोच्चये ।
विलम्बो नैव कर्तव्यो यदि जानासि कथ्यताम् ।
यावत्तस्य व्रजधरा न याति क्षयमागताम् । [5]
तावन्मयात्र गन्तव्य गृहीत्वा परमौषधी ।

[(l 1) D₃ स्वभिहतो D₃ विप्र (for वीर) —(l 2) D₃ इह सं (for ऽहमिह) D₃ ₃ औषधीं (D₃ °धी) —Note hiatus between the two halves —(l 3) D₃ -करणी (for -करणी) D₁₃ चैषा L(cd) सेह D₃ om (hapl) after जा up to जा in l 4 —(l 4) Ś₁ विलम्ब न च कर्तव्य (for the prior half) —D₃ om l 5 —(l 5) Ś₁ D₃ शर्वरी न हि प्रत्ययात् (D₃ व्यतिक्रमेत्) (for the post half)]

—Then all the above MSS cont

34* पानीय पातुमिच्छामि तत्कुरुष्व महानघ ।

[after the prior half D₃ ins

34(A)* शीघ्र संभावयस्व मे ।
येन द्रुत गमिष्यामि]

—For l 175-180 Ñ₁ D₁₃ subst while B₃ in m ins only l 3 after l 176

35* तस्य भ्राता तु तेजस्वी लक्ष्मणो नाम वीर्यवान् ।
रावणेन महायुद्धे शक्त्या स विनिपातित ।
निशा°तस्य तत्रास्ते सुग्रीव स जीवति ।
वैद्योपदेशात्प्राप्तोऽस्मि पर्वत गन्धमादनम् ।
विशल्यकरणी नाम जाता यास्मिन्नौषधी । [5]
तदानयनहेतोश्च त्वरमाणोऽहमागत ।

[(l 1) D₁₃ रावणस्य (for तु तेजस्वी) —(l 2) D₁₃ स तु शक्त्या विमूर्च्छित (for the post half) —(l 3) B₃ (अ)स्ति B₃ D₁₃ सावशेष D₁₃ transp त and स —(l 5) D₁₃ तस्मिन्महौषधी]

Ś Ñ₁ D₂,₃,₁₁,₁₃ om l 181-182 Ñ₂ V B D₇ read for the first time l 181-182 in the context of Hanumat s reply to Kālanemi and repeat them in the context of Hanumat s reply to Gandharvas as

हनूमतो वचः श्रुत्वा मुनिवेशधरोऽब्रवीत् ।
यद्यप्येवं महाभाग मुहूर्तं तावदास्यताम् ।
अतिथिस्त्वमनुप्राप्तो वीर पूजां गृहाण मे । [185]
इदं मम सरो दिव्यं तपसोग्रेण चार्जितम् ।
पीतमात्रे तु पानीये न भवेद्बाधते क्षुधः ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा हनूमानाशुविक्रमः ।
अवतीर्य सरो दिव्यमुत्पलैः कुमुदैर्वृतम् ।
सोऽपिबत्तत्र पानीयं ग्राही चैव तमग्रहीत् । [19
स गृहीतस्तया ग्राह्या हनुमान्हरिपुंगवः ।
वेगेन सुमहातेजास्तोलयामास तां स्वकम् ।
तोलयित्वा च तां ग्राहीं नखैरेव व्यदारयत् ।
ततोऽसावन्तरीक्षस्था ग्राही वचनमब्रवीत् ।
कस्त्वं वानररूपेण प्राप्तो ह्रदमनुत्तमम् । [19
तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा हनुमान्वाक्यमब्रवीत् ।

l. 11-12 of 32*. —(l. 182) V3 B3 जगतामता. —(l. 183) Ñ1 D12 (both with hiatus) कपिकुल- (for मुनिवेश-). Ś D5.6.13 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा रक्षो वचनमब्रवीत्; D2 मुनिः कपटवेष स प्रोवाच कपिकुंजर. —After l. 183, Ś D5.6.13 ins.:

36* श्रूयतां वचनं भद्र मदीयं वानरोत्तम ।

—Ś D5.6.13 om. l. 184-185. —(l. 184) Ñ2 B1 महाबाहो (for महाभाग). —(l. 185) B1 यत्र च (for अतिथिस्). —For l. 184-185, Ñ1 D12 subst.; B2 ins. in m. after l. 183:

37* एवमस्तु महाभाग श्रूयतां वानरेश्वर ।
क्षुधोऽस्ति मे तदश्नासि तेन ते कथयाम्यहम् ।

[(l. 2) D12 [ऽ]स्मि च (for ऽस्ति मे). Ñ1 [अ]स्मि; D12 [अ]स्मि (for [अ]सि).]

—Thereafter Ñ1 D12 cont.:

38* विशल्यामानय पश्चान्मृतसंजीवनीमपि ।

—(l. 186) Ś D5.6.13 मदीयं; D12 एतत् (for मम). Ñ1 D12 रम्यं (for दिव्यं). V3 मम (hypm.) (for च). Ś D1.6.13 तपसा निर्मितं मया (D2 पुरा); D2 हनुमान्वाक्यमब्रवीत् (for the post. half). —D2 om. l. 187-189. —(l. 187) V1.2 B1-4 न त्वां सं-; V3 B1 न मां सं- (for न मासं). B3 (m. also) तृषा (for क्षुधा). Ś Ñ1 D5.6.13 अपिबन् (Ñ1 यत्र) पीत्वा तु पानीयं मात न भवति क्षुधा (Ñ1 व्यथते तृषा); D12 तद्दुग्धमात्र पानीयं ग्रासतो व्यथितस्तृषा. —After l. 187, Ñ1 B3 D12 ins.:

39* अध्वना श्रमितश्चेह श्रम च विनिवर्तति ।
[Ñ1 D12 अस्मि पार्थे.]

—(l. 188) D12 स तस्य (for तस्य तद्). Ñ2 B1 D7 वायुनन्दन. Ś D5.6.13.15 (all with hiatus) पवमानसुतो मारुतिः (for the post. half). —(l. 189) Ñ1 अवतीर्णं. B4 कुमुदैर् (for कुमुदैः). V3 B1 चित (for वृतम्). Ś D5.6.13 पानीयं पातुमुद्यत; Ñ1 D12 पद्मैरलङ्कृतशोभित (for the post. half). —After l. 189, Ñ1 D12 ins.:

40* लाङ्गूलेन प्रगाढ्यासरस्कीडयेन लीलया ।
तच्छरं क्षोभयामास वेलामिव महोदधिः ।

[(l. 1) Ñ1 पयो हृत्वा. Ñ1 क्रीडयित्वा यथेप्सया (for the post. half). —(l. 2) Ñ1 क्षोभयामास वेलेव]

—(l. 190) B3 तस्य, B1 यत्र (for तत्र). —V2 om.; reads in m. l. 191. —D2 om. l. 192. —(l. 192) V3 सुमहावेगस् (for सु°). B3 सुपि, D7 स्वके (for स्वक-). —(l. 193) Ñ1 D7 स (for च). —(l. 194) D7 स्वतरिक्षस्था. V3 B3 चाग्नाम वाक्यमब्रवीत् (for the post. half). —For l. 190-194, Ś D5.6.13 subst.:

41* पिबतस्तस्य पानीयं पवनस्य सुतेन तु ।
उदकाभ्यन्तरे ग्राही पादं जग्राह दक्षिणम् ।
ततस्तां तु महावेगो हनुमान्मारुतात्मज ।
स्थले निपातयित्वा तां नखैस्तीक्ष्णैर्व्यदारयत् ।
निहता सा भुवि दिव्या साध्वीऽपि दिव्यमब्रवीत् । [

[(l. 1) D2 -सुते शुभे. —(l. 3) L (ed.) स (for तु). Ś1 पवनात्मज. —(l. 4) D2 तु (for तां). —(l. 5) D5 (both with hiatus) आकाशे.];

while Ñ1 D12 subst. for l. 190-194:

42* सलिलं पिबते वारि ग्राहीग्रस्तो हरिः प्रभुः ।
ततो युद्धं महाघोरं ग्राह्या वायुसुतस्य च ।
हनूमतो विराट्ग्राही संनिरुद्धा स्वकम् ।
तोलयित्वा ततो ग्राही नखैस्तैर्विदारिता ।
निहता राक्षसी ग्राही आकाशे मामवीदिदम् । [5

[(l. 1) D12 पवनो (for पिबते). —(l. 5) D12 आकाशस (for °शे म-).];

whereas D2 subst. for l. 190-194:

43* पानीयमपिबत्तत्र पवनस्य सुतेन स ।
स पिबन्त्वरितो वारि सहसा ग्राह्या धृतः ।
तामाजघान निशितैर्नखैर्नाथ इति ।
निहता दिव्यरूपा सा व्योमस्था वाक्यमब्रवीत् ।

—V B1.3.4 om. (hapl.) l. 195-203. —(l. 195) D5 कथं, D2 इह (for कस्त्वं). D12 द्रुतम् (for ह्रदम्). Ś1 D5.13 मम मृत्युरिहागत, Ś2 D6 (both with hiatus) मृत्युरिहागतः; D2 कस्त्वं मे मृत्युरागतः (for the post. half). —After l. 195, Ś D5.6.13 ins.:

44* श्रोतुमिच्छे महाबाहो किमर्थं त्वमिहागतः ।
[D2 इच्छे (for इच्छा).]

—(l. 196) Ś D5.6.13 प्राहाथ (for तस्यास्तद्). D5 तामथ हनुमान्वीक्ष्य तस्यमेव तदा वचः. —After l. 196, Ś D5.6.13 ins.; D2 ins. after l. 200:

शृणुष्वावहिता भद्रे यदि मां ज्ञातुमिच्छसि ।
मित्रभ्राता हरीन्द्रस्य सुग्रीवस्य हि लक्ष्मण ।
रावणेन नृशंसेन शक्त्या ह्युरसि ताडित ।
तस्यार्थेनास्मि सम्प्राप्तो हनूमान्हरियूथप । [200]
त्वां तु विज्ञातुमिच्छामि किमर्थमुषिता जले ।
रौद्ररूपा महाकाया त्रासयन्ती वनेचरान् ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा ग्राही वचनमब्रवीत् ।
श्रूयतां कपिशार्दूल हनूमन्वायुविक्रम ।
नान्नीहि मामप्सरसं गन्धकाली तु नामत । [205]
आकाशेन तु गच्छन्ती कुबेरभवनं पुरा ।
विमानेनार्कवर्णेन तप्तकाञ्चनवर्चसा ।
नापश्यं तत्र वेगेन तपस्यन्तं महामुनिम् ।
यक्षो नाम महातेजा मुनि शापायुधस्तदा ।
अवधूतो मया चासौ विमानेन हरीश्वर । [210]
अब्रवीत्सुमहातेजा मुनिरुग्रतपास्तदा ।
उत्तरस्यां दिशि गिरिर्यो नाम्ना गन्धमादन ।
दक्षिणे तस्य पार्श्वे तु समीपे यत्सरो महत् ।
ग्राही तत्र भवित्री त्वं सर्वप्राण्यपहारिणी ।
ततोऽहं शापनिर्दग्धा पतितास्मि महीतले । [215]
शापान्तायानुनीतश्च मयासौ मुनिरब्रवीत् ।
यदा यास्यति वीरस्तु हनूमान्गन्धमादनम् ।

45* मा विषादं कुरु त्वं हि मरणं प्रति सुन्दरि ।

[In place of the prior half, D1 erroneously repeats the prior half of l 195 D3 हि गच्छ त्वं (for कुरु त्वं हि) D5 विशालाक्षि मरणात्कुरु (for कुरु त्वं हि मरणं प्रति)]

—Ś D1 11 om l 197 199 —(l 199) Ñ2 illeg for the prior half —(l 200) B3 पुत्रक (for °यूथप) —For l 200 Ś D3 4 5 12 subst

46* हनूमान्वायुपुत्रोऽहं सम्प्राप्तो गन्धमादनात् ।

[D3 रामदूतो हि (for वायुपुत्रोऽहं) D5 गन्धमादनं D3 औषधीं नेतुमागत (for the post half)]

—Ś D1 4 5 12 om l 201–202 —(l 201) D12 ततस्ते (for त्वां तु वि) Ñ2 D7 वससे (for उषिता) —(l 202) D12 वनेचरान् —(l 203) Ś1 ततस्त (for तस्य) D12 वानर यथाब्रवीत्, D3 सा प्राह नभ स्था त हनूमंत तपस्विनी (subm) —Ś N1 D3 4 5 12 13 om l 204 —(l 204) B2 3 वायुनन्दन (for °विक्रम) —B2 om l 205 —(l 205) V3 गन्धकालीति —For l 205 Ñ1 D1 13 subst

47* अप्सरां मां विजानीहि गन्धकालीति विश्रुताम् ।

[D3 विश्रुत]

—D1 om l 206–209 —(l 206) B2 3 हि (for तु) V1 2 B1 3 4 गच्छन्तीं N1 D12 गच्छमानान्तरिक्षेण (for the prior half) Ñ1 महत् D12 प्रति (for पुरा) —For l 205–206 Ś D3 6 12 subst

48* मां विजानीह्यप्सरसं विद्युन्मालेति विश्रुताम् ।
गच्छन्त्याकाशमार्गेण स्वर्भानु दिविमह ।

—Ś D3 8 12 om l 207–209 —(l 207) V3 damaged from वर्चसा up to तपस्य त in l 208 Ñ1 D12 स्त(D12 स्वय)युक्तेन भास्वता (for the post half) —(l 208) B1 वेगेन नापश्यमहं (for the prior half) —V3 om l 209–210 —(l 209) B3 दक्षो (for यक्षो) B3 4 तथा (for तदा) —V2 om (hapl) l 210–211 —(l 210) D1 पूर्वं (for चासौ) and मूढया मुनिपुङ्गव (for the post half) —D3 om l 211 214 —(l 211) B3 4 D3 स B4 च (for सु) B1 शापायुधस् (for उग्रतपास्) —For l 210–211 Ś D3 8 12 subst

49* ऋषिर्मयावधूतो हि तेनाहं पातिता भुवि ।
अवलिप्ते हि सा क्रोधान्मामुवाच महामुनि ।

[(l 1) Ś1 अवधूतो मया सर्षिस् D3 अवज्ञातो मया दर्पात् (for the prior half) D3 12 पतिता —(l 2) Ś D3 अविलिप्ते D3 अवलिप्तेति D12 सक्रोधो]

—Ś D1 8 12 om l 212–213 —(l 212) B3 गिरेर् —(l 213) B1 च (for तु) —V3 damaged from पा up to यद् in l 214 N1 D7 [ऽ]स्ति (for यत्) B2 सरोवर (for सरो महत्) —(l 214) B1 तत्र ग्राही (by transp) V1 B4 D7 प्राण (for प्राणि) —After l 214, Ñ1 D7 ins

50* त्रासनी सर्वभूतानां घोररूपा महाबला ।

—(l 215) D3 तेन (for ततो) B1 शापदग्धा तु D3 पतितास्मि जलाशये (for the post half) —(l 216) B4 [अ]थ (for [अ]नु) V3 B1 corrupt B3 शापान्त कृपया कुर्वन् (for the prior half) Ñ2 B2 4 D7 भाग् (for मया) —(l 217) V3 damaged (except यदा यास्यति) G(ed) गन्धमादने —For l 208–217, Ñ1 D12 subst

51* स तु दृष्टो मया दिव्य स्थितस्तत्र महामुनि ।
शापायुधो महातेजा यक्षो नाम महाबल ।
अवधूतश्च वै तत्र मन्दभाग्यतया मया ।
स्पृष्ट पादेन वै तत्र ततोऽहं पतिता भुवि ।
क्रुद्धश्चैवाब्रवीद्वाक्यं दीप्यमानो यथानल । [5]
यथा त्वयावधूतोऽस्मि दर्पेणेव विलासिनि ।
उत्तरे हिमवत्पृष्ठे पर्वते गन्धमादने ।
तस्मिञ्शैलवरे रम्ये नगाभ्यासे सरो महत् ।
तस्मिन्सरसि पापे त्वं ग्राही भव सुदारुणे ।
त्रासनी सर्वभूतानां घोराकारा महाबला । [10]
यदा तु द्रक्ष्यसे वीरं वानरं पवनात्मजम् ।
प्रख्यातं त्रिषु लोकेषु हनूमन्तं महाद्युतिम् ।

[(l 1) D12 न (for स) —(l 2) D12 मायायुधो D12 महातपा (for महाबल) —(l 3) D12 मदतो गतया मया (for the post half) —(l 4) D12 ततो जाता (for तत्र ततो) —(l 6) D12 पादाद् (for यथा) and [ए]व (for [इ]व) —(l 8) D12 रम्याभ्यासे]

तदा शापाद्विमोक्षस्ते भविष्यति न संशयः ।
एतत्ते कथितं सर्वं विज्ञातोऽसि महानघ ।
मोक्षिताहं त्वया वीर यामि वैश्रवणालयम् । [220]
स्वस्त्यस्तु ते महाबाहो कृतकृत्यो गमिष्यसि ।
पापात्मा ह्येष दुर्बुद्धिर्मन्यसे यमृषिं त्विह ।
जहि रक्षो महामायं विप्रवेषं महाबल ।
एष राक्षसराजेन रावणेन दुरात्मना ।
प्रेषितस्त्वद्विनाशाय कालनेमिर्निशाचरः । [225]
तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा हनुमान्वाक्यमब्रवीत् ।
सुविस्रब्धाप्सरो गच्छ मया दिष्ट्यासि मोक्षिता ।
मोक्षयित्वा तु तां ग्राहीं हनूमान्वायुनन्दनः ।
तदाश्रमपदं दिव्यं ययौ यत्र स राक्षसः ।
ग्रासं दृष्ट्वा च स हरिमृषिरूपी निशाचरः । [230]

—(l. 218) Ñ1 D10 ततः (for तदा). D10 पापात्. B1 तु (for ते). Ñ1 D10 विलासिनि (for न संशयः).—For l. 214–218, Ś D8.12 subst.; D1 subst. l. 1–4 for l. 214–217:

52* गच्छ ग्राही भवस्वेति शशाप तेन वानर ।
शताब्द वसती मद्र वर्षाणामयुत शतम् ।
उक्तं च तेन ऋषिणा दीप्तक्रोधेन वानर ।
यदा वीरो हनूमांस्त्वां ग्रहीष्यति जले गताम् ।
तदा समागमोक्षा त्वं भविष्यसि निरामया । [5]

[(l. 1) Ś1 तेन च (for [अ]थ तेन).—(l. 2) Ś1 गत (for शतम्).—(l. 4) Ś1 जलेचरां; D1 जलेचरी.—(l. 5) Ś1 moth-eaten for समागमोक्षा त्वं.]

—For l. 216–218, D1 subst.:

53* अनुनीतो मया पश्चादुक्तवानिति स प्रभुः ।
दर्शनान्मारुतेस्तस्य स्वरूपं त्वमवाप्स्यसि ।

—D1 om. l. 219–229. Ś D8.12 om. l. 219.—(l. 219) Ñ1 D7.10 वीर; Ñ2 तत्र (for सर्वं). V2 B1 त्वं (for [अ]नघ). Ñ1 D10 शाप(D10 पा)परात्ते विमोक्षण (for the post. half).—After l. 219, Ñ1 D10 ins.:

54* ततो वर्षसहस्राणि सुबहूनि महाद्युते ।
मया जलेऽनुभूतानि वसन्त्या कपिकुञ्जर ।

[(l. 2) D10 जलेषु भूतानि.]

—V2 om. l. 220–225.—(l. 220) V2 गच्छामि (hypm.) (for यामि). Ñ2 D10 गच्छ त्वं गन्धमादन (for the post. half).—Ñ1 V1 B2-4 D10 om. l. 221–225.—(l. 221) B1 तेस्तु (by transp.). Ñ2 V1 भविष्यति (for गमिष्यसि).—For l. 220–221, Ś D8.12 subst.:

55* दिष्ट्या त्वमिह संप्राप्तः शापाच्चाहं विमोक्षिता ।
गच्छ प्रीतास्मि ते वीर राघवाज्ञां प्रकुर्वता ।

[(l. 1) Ś1 अस्माद्; D1 चैव (for चाहं).]

—After l. 221, V1 B1 ins.:

56* यत्नेनो विघ्नकारीणि सत्त्वान्यत्र हनिष्यसि ।

[V1 illeg. for यत्नेनो.]

—V1 B1 om. l. 222–225.—(l. 222) Ś D8.12 य(D1 मा)मेनं मन्यसे मुनिं(Ś1 D1 ऋषिं) (for the post. half).—(l. 223) Ś D8.12 एष (for जहि). Ś महामायो विप्रवेषो.—After l. 225, Ś D8.12 ins.:

57* इत्युक्त्वा वायुपुत्रं सा अप्सराः कामरूपिणी ।
अन्तर्धानं गता तत्र दृश्यमाना हनूमता ।
ग्राह्यां गतायां हनूमांश्चिन्तयामास बुद्धिमान् ।

[(l. 1) Note hiatus between the two halves.—(l. 2) D8 अंतर्धानगता.]

—Ś D8.12 om. l. 226–235.—(l. 226) V1 om. (hapl.) from हनुमान् up to ग्राहीं in l. 228. Ñ1 om. (hapl.) from हनुमान् up to श्रुत्वा in l. 2 of 58*.—(l. 227) V1.2 B1.2 याहि (for गच्छ). D10 ऋषिरूपात् (for मया दिष्ट्या). B4 [अ]थ (for [अ]सि). V2 D10 विमोक्षिता.—After l. 227, Ñ2 D10 ins.:

58* यथापूर्वं कुबेरस्य गन्धमादनशालयम् ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा गन्धकाली वराप्सराः ।
स्वर्गं गता महाभागा हनूमांश्चाश्रमं गतः ।
अपश्यन्न ऋषिरत्नानि चिन्तयान मनोरथान् ।
अवतारितः प्रयत्नेन मायया चैव मोहितः । [5]
तस्मिन्नेव ह्रदे दिव्ये तथा ग्राहा विसूदिताः ।
हाहाकारं विमुञ्चन्ते स प्रविश्य सरःसरः ।
हनूमान्हि महावीरस्तत्रैव सलिलाशये ।
एवमुक्त्वा महावीरो रावणो राक्षसेश्वरः ।
प्रहृष्टवदनो भूत्वा मानं मे वर्धयिष्यति । [10]
एवं बहुविधं तत्र चिन्तयन्ते निशाचरः ।

[Ñ1 om. up to श्रुत्वा in l. 2.—For l. 6–7, D10 subst.:

58(A)* तस्मिन्नेव द्रुमे रम्ये स तदा तेन सूदितः ।
हाहाकारं प्रमुञ्चन्ते शोभमानश्च तत्सरः ।

—D10 om. l. 8–9.]

—After l. 227, B3 ins.; Ñ1 D10 ins. after l. 228:

59* अचिरेणैव कालेन वायुवेगेन वानरः ।

—(l. 228) Ñ2 B1 D7 च (for तु). Ñ1 D10 ततो (for तु तां).—(l. 229) V2 [आ]श्रमेद. Ñ1 D10 प्रययौ हरियूथपः (for the post. half).—(l. 230) V1 om. च स. V2 om. च. B3 हनुमान्; G (ed.) स तु हरिम् (for च स हरिम्). Ñ1 D10 सत्वमात्कल्मादाय (for the prior half). V1 B4 ऋषिरूप-. Ñ2 D7 स राक्षसः (for निशाचरः).—For l. 230, B1 subst.:

60* तं प्राप्तं स हरिं दृष्ट्वा मुनिरूपी निशाचरः ।,

while D1 subst.:

गृहीत्वा फलमूलानि भक्षयस्वेत्युवाच ह ।
अथापश्यत्स तद्रूप हनुमान्प्लवगर्षभ ।
मुहूर्तमभवत्तत्र ध्यानचिन्ताभिसप्लुत ।
ऋषीणा नेदृश रूप पश्याम्यद्येह यादृशम् ।
कारणेनात्र भाव्य वै चेष्टा ह्यस्य सुदारुणा । [235]
रक्षस सदृशाकारो विकारश्चास्य दृश्यते ।
मायाधिकानि रक्षासि विचरन्ति यदृच्छया ।
व्यक्त राक्षसराजेन प्रेषितो मद्वधाय वै ।
तद्धनिष्ये दुराचार राक्षस वधकाङ्क्षिणम् ।
तिष्ठ पाप दुराचार विज्ञातोऽसि मयाधुना । [240]
श्रुत्वा हनुमतो वाक्य कालनेमिर्निशाचर ।
स्वरूप दर्शयामास विकृत घोरदर्शनम् ।
चतुर्मुख चतुष्पाद चतुर्हस्त भयानकम् ।
मारुति भर्त्सयामास क्व गमिष्यसि वानर ।
जिघासार्थं समादिष्टो रावणेन महात्मना । [245]
बहुमायाधरश्चाह कालनेमिरिति श्रुत ।

61* हनूमन्त ततो दृष्ट्वा कालनेमिर्निशाचर ।

—D3 om (hapl) l 231-241 —(l 232) V2 om स (subm) N2 B1 D2 अमद् (for म तद्) V1 प्लवगेश्वर —V5 om l 233 V1 partly illeg for l 233 —(l 233) B1 मुहूर्तं स भवद् (for मुहूर्तमभवत्) Ñ2 D7 सहस्र B1 सरियत (for सप्लुत) V2 B1 परिप्लुत (for [अ]भिस°) —For l 231-233 Ñ1 D12 subst

62* हनुमन्तमुवाचेद भक्षयेति हरीश्वर ।
तस्य बुद्धि समुत्पन्ना कपीन्द्रस्य हनूमत ।

[(l 1) Ñ1 हरीश्वर]

—(l 234) N1 D12 चेष्टित चास्य लक्षये (D12 लक्षण) B1 G(ed) सं(G[ed] स)पश्यामीह यादृश (for the post half) —Ñ1 D12 om l 235 —(l 235) B2 मे (for वै) B1 च (for हि) B2 [अ]त्र (for [अ]स्य) —V3 om l 236-237 —(l 236) N1 D12 [आ]कार B1 D12 लक्ष्यते (for दृश्यते) Ñ1 विकार चास्य लक्षये (for the post half) —(l 237) Ñ1 मायाशरीरिणि, B1 मायाबलेन, D12 मायावाराणि (for मायाधिकानि) Ñ1 D12 घातयन्ति (for विचरन्ति) D12 यथेच्छया —(l 238) V2 प्रसितो (for प्रेषितो) N1 [ऽ]य (for मद्) and मे (for वै) —After l 238 D12 ins

63* मायावता न गृह्णन्ते तदर्थं चागतो ध्रुवम् ।

—(l 239) B1 दुरात्मान Ñ2 D3 वधिष्यामि दुरात्मान, V2 मवेक्ष्य रावणेर्यो (for the prior half) —For l 239 Ñ1 D12 subst

64* वधार्थेन दुरात्मान राक्षस रूपिरूपिणम् ।

—Then cont

65* पर भयतुचि त्वाथ हनूमान्वाक्यमब्रवीत् ।

—For l 236-239 Ś D1.6.11 subst

66* रक्षसा सदृशा यस्य दृश्यन्ते चरितानि हि ।
दुष्टश्च राक्षसो ह्येष पापबुद्धिर्दुरासद ।
न हि जानाति मन्दात्मा सग्रीवस्य मामिहागतम् ।
स्वयं चिन्तयित्वा न ग्राह गत्वा निशाचरम् ।

[(l 1) D1 महती चास्य D1 विचित्राणि Ś2 D1 ह (for हि) —(l 3) D1 [स]ह (for हि) —(l 4) D1 [प]र (for [स्व]य)]

—Ś D3.10.11 om l 240-241 —(l 240) V1 मदात्म, D12 निष्कृ L(ed) न मे जीवन्निर्मोक्ष्यसे (for the post half) —(l 241) L(ed) तस्य तद्वचन श्रुत्वा (for the prior half) Ñ1 D12 महाबल (for निशाचर) —(l 242) N1 D11 अकरोत्तत्र (for दर्शयामास) D2 स रूपमकरोत्तत्र स्वरूप परदारुण —B1.2.4 D3 om l 243 V1 partly illeg for l 243 —(l 243) Ñ1 V3 -दष्ट्र (for -हस्त) B2 चतुर्हस्त चतुर्दंष्ट्र, D12 चतुर्बाहु चतुर्नेत्र (for चतुष्पाद चतुर्हस्त) V2.4 B3 भयावह —For l 242-243, Ś D1.6.11 subst

67* रूप प्रकुरुते भीम दशकल्पप्रमाणत ।
पञ्चयोजनमूर्ध्वं तु धुन्वमूर्ध्नाञ्छिरोरुहान् ।
अहो दष्ट्र सुतीक्ष्णाग्रा सृक्किणी चोपसृक्किहन् ।
विवृते नयने घोरे मेघस्तनितनि स्वन ।
अर्धदग्धमलात तु प्रगृह्याभ्यर्दितो हरिम् । [5]
हनुमानपि दुर्धर्षो दशयोजनमायतम् ।
रूप कृत्वा सुविपुल महाकायो महाबल ।

[D3 om l 1-4 —(l 1) D11 प्रकुरुते Ś1 रूप विकृते घोर (for the prior half) D1 दशकल्पे, L(ed) दशकल्प —(l 2) Ś1 ऊर्ध्वं तु योजन पञ्च (for the prior half) —(l 4) L(ed) विवृत्तनयनो घोरो (for the prior half) —(l 5) D3 [अ]भ्यद्रवद्, D11 [अ]भिद्रुतो, L(ed) [अ]भ्येति न (for [अ]भ्यर्दितो) —(l 7) D3 हि (for तु)]

—Ś D1.6.11 om l 244-249 Ñ1 om (hapl) l 244-247 —(l 244) V2 तुच्छ गच्छसि V3 त्वमुगच्छसि, B2 कस्त्र गच्छसि (for क्व गमिष्यसि) —(l 245) N2 B1 D7 हरीयसा V2 B1 दुरात्मना (for महात्मना) —(l 246) V2 B1 -वाश्च, V2 B1 परेणाह N2 V1 B4 D7 B2 वरश्च (for चरश्च) D12 निशाचर (for इति श्रुत) B2 कालनेमीति विश्रुत (for the post half) —For l 244-246 D3 subst

68* कालनेमिस्ततो प्राह हनूमन्त कपीश्वरम् ।
मम राक्षसवीरोऽह रावणेन प्रचोदित ।
हनूमन्तो हनिष्यामि मया युध्यस्व सगरे ।

—Then cont

69* ललाटे च महाकाय राक्षसे वेष्टितकार ।
तेन राक्षसनादेन गगन क्षोभमागत ।
भास्कर चन्द्रमाश्चैव नक्षत्राणि ग्रहास्तथा ।
सर्वाणि भयविह्वल छाया च आच्छुता ।
पर्वतेव चलेन्मनस्वे पूरितदिशा निशाचर । [5]
ततो निमेषमात्रेण वेगात्स गगनस्थित ।

अनिलसुत स वानरेन्द्र
सुरमुनिभि सभाज्यमान ।
पवनगति पवनात्मजो
गिरिवरमाशु समाससाद ॥ [260]

Colophon

हत्वा तु हनुमान्वीर कालनेमिं दुरासदम् ।
आरुरोह नगं दिव्य नानाधातुविभूषितम् ॥ [265]
आरुहन्त च त दृष्ट्वा गन्धर्वा वाक्यमब्रुवन् ।
कस्त्व वानररूपेण सप्राप्तो गन्धमादनम् ॥
गन्धर्वाणा वच श्रुत्वा हनूमान्वाक्यमब्रवीत् ।
न जाने चौषधिं ता तु विशल्यकरणीं शुभाम् ।
इच्छामि कथिता वीरा प्रसाद कर्तुमर्हथ ॥ [270]
नराधिपस्य विषये रामस्यामिततेजस ।
भवद्भि सर्वथा कार्य राज्ञ प्रियमनोनुगम् ।
तत्प्रियार्थं तु रामस्य सुग्रीवस्य तथैव च ।
विशल्यकरणीं मह्य वीरा आख्यातुमर्हथ ।
तस्य तद्वचन श्रुत्वा गन्धर्वास्ते महाबला । [275]
ऊचु कस्य त्व विषये कस्य वा किंकरा वयम् ।

—Ś D1,2,11 om l 260-263 —(l 260) V1 अनिलवरसुत, B1 corrupt B2 अनिलस्य सुत (for अनिलसुत) —(l 261) B1 सुर * * भि B2 सभाज्यमानै V2 प्रथमसुनींद्रसुरैस भाज्यमानै (corrupt) V3 * * * * * दु सनेंद, B1 सुरमुनिभिराव सभाज्यमान —(l 262) Ñ2 पवनात्मजो महात्मा, B3 पवनात्मजो हर्षे, B4 पवनात्मजोसौ (for पवनात्मजो) V2 अतिगिरिव्याति समासदसौ (corrupt), B1 पवनात्मजो हरिर्महात्मा —(l 263) D1 महात्मा गिरिवरमाशु B2 ममासदद V3 महातमहितांकिनर प्रवीर (corrupt) B1 गिरिवर तमासमार रम्य —For l 260-263, N1 D11 subst

78* अनिलसुतवर. स वानरे द्र
प्रथमसुनी द्रवरैश्च च पमान ।
दशरथतनयस्य जीवितार्थं
विशति महीधर तदानिरव्यय ।

[(l 1) D12 -वरसुत (by transp) —(l 2) D11 प्रवर मुनींद्रै स च (for प्रथमसु द्रवरैश्च) —(l 3) D11 -तनयस्य स —(l 4) D12 विविशिशनाद्रिवर (for विशति महीधर)]

Colophon Ś D1 3 11 om —[*Kanda name* Ñ B D1 11 इत्यार्षे —*Sarga name* Ñ V B D1 11 कालनेमिवध —*Sarga no* (figures words or both) Ñ1 V2,3 B2 3 D1 11 om Ñ2 illeg, V1 81, B1 3 78 G (ed) 82

—(l 264) B1 स वाला (for हत्वा तु) D11 हनुमांस्तत्र N D1 11 निशाचर (for दुरासदम्) —For l 264 Ś D1,2,11 subst

79* हत्वा निशाचर क्रूर हनुमान्मारुतात्मज ।
[L (ed) घोर (for क्रूर)]

—(l 265) V2 3 गिरि (for नग) Ś D1 2 11 गिरे श्रृंग (for नग दिव्य) and रत्न (for धातु) N1 D11 बहुधर्वैर्सेवित (for the post half) —D12 om l 266 —(l 266) B2 3 आरोहन्त V2 B2 3 तु (for च) N2 B1 D1 आगतं तत्र तं (B1 तं) (for आरुह त च त) Ñ1 समागत (for च त दृष्ट्वा) D1 अब्रुवन् (for अब्रुवन्) —For l 266 Ś D1,2,11 subst Ñ1 ins after l 265

80* आरुह्य महान्त पर्वतमुत्तमम् ।

[Ś1 स महावीर्य, Ñ2 स महात्मा वै, D1 स महावीर्यो (for स महान्त). Ś1 D1 मनुजस्य तु, Ś2 स वानरः, Ñ1 उत्तमम्]

while D1 subst

81* ते सर्वे तत्र चागत्य गन्धर्वा प्राहुरानिलिम् ।

—(l 267) Ś D1,3,11 कथ Ñ2 D11 त्व हि (for कस्त्व). Ś D1 3 11 निशि दारुण (Ś D1 11 °णे) D1 मम पर्वत (for गन्धमादनम्) Ñ1 D11 क प्राप्त पर्वतोत्तम (for the post half) —After l 268 Ś N V B D1 2 3 11 12 ins

82* किष्किन्धा नगरी रम्या उद्यानवनशोभिता ।
वानराधिपतिस्तत्र सुग्रीवो नाम विश्रुत ।
तस्य वानरसिंहस्य महाबाहुर्महाबल ।
लोके राम इति ख्यातो मित्रत्व समुपागत ।
भार्याहरणदु खार्तो रावणस्य पुरीं गत ॥ [5]
प्राप्त तत्र तयोर्युद्ध रामरावणयोर्महत् ।
रामभ्राता महावीरो लक्ष्मणो नाम नामत ।
रावणेन नृशंसेन शक्त्योरस्यभिताडित ।
तस्यार्थे नेतुमायात पर्वत गन्धमादनम् ।
विशल्यकरणीं नाम जानामि महौषधीम् ॥ [10]
अह वानरराजस्य भृत्यो बहुमतो गुणै ।
ज्येष्ठ केसरिण पुत्रो हनूमानिति विश्रुत ।

[For 82* cf l 169-178 and l 181-182 —(l 1) Note hiatus between the two halves. V1 3 B1 नाम नगरी (for नगरी रम्या) V2 B4 पुत (for तत्र) Ñ2 D12 सर्वद्धिवृद्धि विश्रुता, V1 (with hiatus) रम्या उद्यानशोभिता (for the post half) Ś D1,2,11 पुरा यो यदि किष्किन्धा बहुद्वीपसमाश्रया —(l 2) Ś Ñ1 D1,2,11,12 तत्र (for यत्र) V2 इति (for नाम) Ñ1 D12 नामत (for विश्रुत) —(l 3) D12 महात्मा च (for महाबाहु) —(l 4) V1 हि समागत (for समुपागत) —B1 om (hapl) l 5 —(l 5) V1 3 B4 D1 -दुखार्त (for दु खार्तो) N2 B1 स रावण (for रावणस्य) V2 पुरे —For l 4-6 Ñ2 D12 subst

82(A)* तत्र नाहरविचेत्य प्रविष्टो दण्डक वनम् ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वैदेह्या नारि सीतया ।
तस्य भार्या महाभागा निविष्ठापिनि सुता ।
रक्षसा हृता दृष्टा रावणेन शराणे ।
स ता मृगयमाणस्तु सुग्रीव संगतवान् । [5]
तेन तस्य प्रतिज्ञात सीताया वेत्र पति ।
लिप्त सर्वत्र ह मार्गे नगरी राक्षसस्य तु ।
सीताविरहिता रामो रावण प्रति ।
युद्ध तत्र महाघोरे रावणेन दुरात्मना ।

वर्जयित्वा महात्मानौ गन्धर्वौ तु हाहाहूहू ।
तद्ध वध्यतां शीघ्रं वानरापसदः स्वयम् ।
इत्युक्त्वा परिवार्याथ गन्धर्वास्ते महाबलाः ।
माहरन्त सुसंरब्धा गदामुद्गरपाणिभिः । [२७०]
हन्यमानस्ततस्तैस्तु गन्धर्वैर्बलदर्पितैः ।
महारास्तानसंचिन्त्य हनूमान्क्रोधमाहरत् ।
स तानक्षोभयच्चैव संवर्तक इवानिलः ।
तत्र समभवद्युद्धं गन्धर्वाणां कपेस्तथा ।
नखैर्विदारिताः केचित्केचिद्दन्तैर्विदारिताः । [२८५]
पार्ष्णिप्रहाराभिहताश्च जानुभ्यां महीं गताः ।
लाङ्गूलताडिताः केचिद्दन्तो मैरवान्नरान् ।

[D₁₈ variants om l 1-3 —(l 4) भार्या (for देवी) —(l 6) सीतार्थमिथ्रेण —(l 9) तदा for महा)]

—D₁₈ om l 7 —(l 7) Ñ₂ V₂ B₂ महावीर्यो, D₃ महाबाहु (for महावीरो) B₂ वीर्यवान् (for नामत) —(l 8) V₂ B₁ शक्त्या वक्षसि ताडित (for the post half) —(l 9) B₄ तस्यार्थेनाहम् V₂ इच्छामि (for भायात) B₁ तस्योपधिविनिमित्त च मारोह गन्धमादन —For l 8–9 N₁ D₁₈ subst

82(B)* कुमारदत्तया शक्त्या निष्पदेहोऽपतितो ।
तन्निमित्तमहं प्राप्त ओषध्यर्थं नगोत्तमम् ।

[(l 2) D₁₈ औषध्यर्थं]

—For l 3-9 Ś D₈.₁₂ subst.

82(C)* मित्रकार्यार्थमिक्ष्वाको रावणेनाथ विग्रहे ।
मित्रभ्राता राक्षसेन शक्त्या च विनिपातितः ।
तदर्थं समयातोऽहमोषधी प्रति पर्वतम् ।

[(l 1) D₃ वसुतो (for क्ष्वाको) —(l 2) D₃ [श]च (for च) —(l 3) D₃ औषधी]

—(l 10) Ś₁ Ñ₁ V₃ D₃.₁₁.₁₂ -करणी Ñ₁ (with hiatus) जाता इह D₁₈ (with hiatus) इह जाता Ñ₁ महौषधी, B₁ महौषधि B₂.₃ (after corr marg as above), D₁₃ वरौ(B₃ D₁₃ °वो)षधी(B₃ °धि, D₁₃ °धी) Ś D₈.₁₂ L (ed) जातेह पर्वतौ (Ś₁ D₁₈ प्रवरौ) षधी (L [ed] °धि) V₃ स तस्मै * महौषधी, D₃ यान्वेह * वरौषधी (for the post half) —After l 10, Ś D₈.₁₂.₁₃ ins

82(D)* विघ्न न मेऽत्र कर्तव्य प्रसादं कर्तुमर्हथ ।

—(l 11) D₁₈ वदुतो Ś D₈.₁₂ गच्छन्तु परमेश्वरम् (for the post half) —(l 12) B₃ वानरम् (marg also हनुमान) इति श्रुत (for the post half) Ś D₈.₁₂ हनुमानिति विख्यात स्वाम्यर्थे मार्गयामि व (D₃ च)]

—Ś D₈.₁₂.₁₃ om l 269–274 —(l 269) V₃ B₃ औषधी B₁ ओषधे —(l 270) Ñ₁ B₂.₃ (marg also as above) कश्चित्तु —B₂.₄ om (hapl) l 271 274 —V₃ damaged for l 272 (except प्रियमतोऽनुगम्) —(l 273) Ñ₁ च V₂ B₃ हि (for तु) V₁ B₂ तत प्रियाव राक्षस (for the prior half) B₁ महारम्भ (for तथैव च) —(l 275) Ś D₈.₁₂ हनूमतो वच (for तस्य तद्वच) —V₃ damaged from स्ते up to किरात in l 276 —Ś D₈.₁₂.₁₃ om l 276 278 —(l 276) V₃ illeg for the prior half B₂ [स]स्य (for स) —V₃ om l 277 280 —(l 277) B₃ च (for तु) V₃ B₁ तौ महाबलौ (for तु हाहाहूहू) V₁ वर्जयित्वा च गन्धर्वौ हाहाहूहूमहात्मानौ —(l 279) V₁ B₂ त गन्धर्व —(l 280) V₁ प्रहार तु D₁₃ प्रहरति V₂ B₁ प्राहरन्त च (for प्राहरन्त सु) D₁₃ सनाथ (for सुसंरब्धा) D₁₃ गन्धर्वाः युद्धदुर्मदा (for the post half) —D₁₈ om l 281-283 —(l 281) B₄ वध्यमानस्तु —(l 282) V₂ प्रयुद्ध एव (hypm) (for मसंचिन्त्य) B₂ मारयत्, D₇ नाशद (for आहरत्) —V₃ om l 283 —For l 279-283 Ś D₈.₁₂.₁₃ (l 1 only for l 279) subst

83* विविधकवचा सर्वे नानाप्रहरणोद्यता ।
कोलाहल प्रकुर्वन्त आयुधा समभिद्रवन् ।
ततो हनूमता तूर्णं कृत्वा रूप च दारुणम् ।

[(l 1) D₈ विचित्र वाचत , D₁₃ संनद्धकवचा (for विविधकवचा) D₈ [आ]स्थिता , D₃ [आ]युधा (for -[उ]द्यता) —(l 2) L (ed) समभ्यद्रवन् D₃ सर्वे च ते सुसंबद्धा हनूमन्तमुपाद्रवन् —D₈ om l 3]

—D₃ cont Ś D₁₃ ins after l 284, D₈ (wrongly) cont after 86*

84* पुरा त्रिविक्रमेणेव बलियुद्धे महात्मना ।
करस्पृश्य शिखरं तस्य पर्वतस्य महाकपि ।
चूर्णयामास तान्सर्वान्पर्वतेनाक्षतोऽपि ते ।

[D₈.₈ om l 1 —(l 1) Ś₁ त्रिविक्रमेणैव, D₁₃ त्रिविक्रमेणेव (corrupt) Ś बलियुद्धे, D₁₃ बलिवधे Ś₁ D₁₃ महात्मना —(l 2) D₃ महात्मन (for महाकपि) —(l 3) D₃ भङ्ग समरे क्रुद्धो (for the prior half) D₃ L (ed) चाक्षो- (L [ed] °चो) भितान्]

—D₃ om l 284-287 D₈.₈ om l 284 286 Ś D₁₃ read l 284 (followed by 84*) after 87* —(l 284) V₁.₂ हरेस् (for कपेस्) Ñ₁ V B₁ तथा (for तथा) B₁ महाकपे (for कपेस्तथा) Ś D₁₃ गन्धर्वैः सुमहाबलैः (for the post half) D₁₃ ततो युद्ध महाघोरं समभिद्रुवा महाबलः —Ś D₁₃ om l 285-286 —(l 285) V₁ damaged for नखदारिता Ñ₁ D₈ केचिद्वीर्यैर् (N₁ °शाचि) दारिता (for the post half) —(l 286) V₂ B₁ विहास (for भिन्नाश्च) —(l 287) V₃ रथे (for रथान्) Ś D₈.₁₃ लाङ्गूलेनाहता केचित्केचिद्वैनिपातिता —For l 286–287 N₁ D₁₈ subst

85* केचित्करे प्रमथिता केचित्पद्भ्यां विदारिता ।
लाङ्गूलेनाहता केचित्पर्वतैर्ते महौजस ।

[(l 1) D₁₈ केचित्करनिपातिता (for the post half)]

निमेषेण हताः सर्वे तिस्रः कोट्यो महाबलाः ।
हत्वा वायुसुतः सर्वे गन्धर्वांस्तान्महाबलान् ।
ततो द्रुमलतास्तीर्णं सिंहव्याघ्रनिषेवितम् । [290]
संचचार नगं दिव्यमौषधीं प्रति वानरः ।
मार्गमाणः सुसंरब्धस्तामपश्यन्न चौषधीम् ।
गिरिं नानाद्रुमलतं नानापुष्पोपशोभितम् ।
कन्दरैः प्रस्रवन्तं च क्वचिन्मणिनिभं जलम् ।
प्रलीनोत्क्रान्तविहगं लीनविद्याधरोरगम् । [295]
मृगसिंहसमाकीर्णं व्याघ्रकुञ्जरसेवितम् ।
फुल्लनानातरुगणं नानाधातुविशोभितम् ।
अनेकपक्षिसंघुष्टं किंनरैरुपशोभितम् ।
पञ्चयोजनविस्तीर्णमष्टयोजनमायतम् ।

—After l. 287, Ś D8.12 ins.; while D13 cont. after 90*:

86* मुहूर्तेनाहताः सर्वे गन्धर्वा युद्धदुर्मदाः ।
हत्वा गन्धर्ववीराणां सहस्राणि चतुर्दश ।
पर्यटन्स गिरिं सर्वं नैवापश्यन्महौषधीः ।
चिन्तयामास हनुमांस्तस्यास्थिद न लक्षये ।
स चिरं चिन्तयित्वा तु हृदयेन व्यदूयत । [5]
ततो द्रुमलताकीर्णं सिंहव्याघ्रसमाकुलम् ।
मृगयंश्च समन्तात्तु न पश्यति महौषधीः ।

[D13 om. l. 1–2 and l. 6–7.—(l. 3) Ś1 D13 °षधीः. D13 अपश्यत्तन्महौषधि (for the post. half).—(l. 4) D13 चिन्तयानोपि नैवाह (for the prior half).—(l. 5) D12 महाबलः (for व्यदूयत).—After l. 6, D12 ins.:

86(A)* ते सन्तांश्च विषयो गन्धर्वास्ते महाबलः । (sic)]

—After 86*, Ś D12 cont.:

87* अचिन्तयच्च तेनाथ किं करोमीति वै तदा ।
यद्यहं न नयिष्यामि कथं द्रक्ष्यामि पार्थिवम् ।
वानराणां च सर्वेषामवहारयो भवाम्यहम् ।
इममेव नयिष्यामि पर्वतं गन्धमादनम् ।
नानाद्रुमलताकीर्णं नानापुष्पोपशोभितम् । [5]

[(l. 3) Ś1 भवहासे.—(l. 4) L (ed.) इमम्. Ś1 इनिष्यामि.]

—D8 om. l. 288–289.—For l. 288, Ś D8.12 subst.:

88* मुहूर्तादिव ते सर्वे संक्रुद्धेन हनूमता ।
क्षयं कोट्यो हतास्तत्र गन्धर्वाणां महात्मनाम् ।

[(l. 1) D8 मुहूर्तांतरमात्रेण दिवसस्य हनूमता.—(l. 2) D8 तिस्रः (for क्षयं).]

—Thereafter they cont.:

89* हत्वा गन्धर्वराजोऽसौ गिरिमासाद्य तं नगः ।

[D8 -राजनो (for राजोऽसौ) and मारुतिः समविक्रम (for the post. half).]

—D8 om. l. 289–290. Ś V1 D8.12 om. l. 289.—(l. 289) B4 द्रु- (for वानर्).—For l. 289, Ñ1 D12 subst.:

90* हत्वा गन्धर्वमुख्यांस्तान्हनूमानात्मसंभवः ।

[D12 द्रु (for नगम्).]

—Ñ1 reads l. 290–291 in marg.—(l. 290) Ś D1.8.12 नाना- (for ततो). V1 illeg.; V3 बहु- (for द्रुम-). D12 -समाकुल (for -निषेवितम्). Ñ2 D7 व्याघ्रकुञ्जरसेवितं; B3 सिंह-वानरसेवित (for the post. half).—(l. 291) Ñ V1 B2.4 D7 स (for सं-). V3 चचार स (for संचचार). Ñ2 V2.3 B1.4 D7 ओषधिं (V3 °धी); B3 औषधिं. D12 (with hiatus) त समन्ताच्च औषध्य पर्वत सुमहाबलः.—(l. 292) G (ed.) सुसंकुद्धः (for °रब्धः). Ñ2 [ओ]षधिं. V1 B2.4 महौषधीं (B3 °धिं) (for न चौ°).—For l. 291–292, D7 subst.:

91* प्रचचार नगे तस्मिन्मार्गमाणो महौषधीम् ।
नाजानात्स यदा तत्र चिन्तामभ्यगमत्कपिः ।

—(l. 293) V1 B3 -[अ]भि- (for -[उ]प-).—(l. 294) V3 प्रस्रुत. V3 माला- (for मणि). Ñ2 B1 त्रिभजल, B3 -निभजलं.—(l. 295) Ñ2 illeg. for the prior half. V3 प्रलीन- (for प्रलीन-). Ñ2 V1 B1 नाना- (for लीन-).—(l. 296) B1.3 -समाकुल.—Ñ2 D7 om. l. 297–298.—(l. 297) V3 -द्रुम- (for -तरु-). V B1 विभूषित (for -विशोभितम्).—(l. 298) V3 B1 -संकीर्णं, B3 संजुष्ट (for संघुष्ट).—For l. 292–298, Ñ1 D12 subst.:

92* ततः प्रविश्य वै वीरो नापश्यत्तां महौषधीम् ।
चिन्तयन्नस्थितेनाथ किं करोमीति वै तदा ।
यद्यहं न नयिष्यामि कथं द्रक्ष्यामि पार्थिवम् ।
वानराणां हि सर्वेषामवहासो भवेद्ध्रुवम् ।
इममेव नयिष्यामि पर्वतं गन्धमादनम् । [5]
नानाद्रुमलताढ्यं च फलपुष्पोपशोभितम् ।
सहसा पर्वतं नीत्वा गमिष्यामि यथाचिरं ।
तत्र ज्ञास्यति वैद्योऽसौ सुषेणः परमौषधीन् ।
किंनरैश्च गुह्यकैश्च नानाधातुविभूषितम् ।
तस्माद्गन्धवरं रम्यं सर्वं मोक्षयिमदितम् । [10]
एवं संचिन्त्य हनुमान्सर्वैस्तारतैस्ततः ।
भद्रीपं महावीरो बाहुभ्यां तच्छिलोच्चयम् ।
उत्पाटयन महद्धे नानारत्नविभूषितम् ।

[(l. 1) D12 मृगयंस्तत्र भवनाय (for the prior half). D12 वरौषधीं.—For l. 2–6, cf. 87*.—(l. 4) Ñ1 च (for हि).—(l. 6) D12 -लताकीर्णं. D12 नाना- (for फल-).—Ñ1 om. l. 7–8.—(l. 9) D12 गुह्यकैः. D12 मारुत.—(l. 10) D12 महाम्भोदनिभैर्न (for the post. half).—(l. 11) D12 निश्चित्य.—(l. 12) D12 -पिर्वतं.]

—(l. 299) D12 तत- (for पञ्च-). Ñ1 D12 विस्तर. V1 B2-4 दश- (for अष्ट-).—D12 om. l. 300–302.

इत्यथोक्तमनुसंध्य हनूमांस्तं गिरिं द्रुततरम् । [300]
लीलया हरिशार्दूलोऽसौ बाहुभ्यामुदपाटयत् ।
उत्पाट्यमाने शृङ्गाणि निपतन्ति स्म पर्वत ।
नानाद्रुमलताश्चैव पक्षिणश्च प्रदुद्रुवुः ।
द्विजिह्वपतयश्चैव स्वस्तिकायविभूषणाः ।
विवभुः प्रतिनिष्क्रान्ता हारा इव सुनिर्मलाः । [305]
चकम्पे च गिरिस्तत्र धातुप्रस्रुतलोचनः ।
उत्पाट्यमानः सहसा विभुना वायुसूनुना ।
नानास्वरवरोद्घुष्टं गिरिमारुह्य सत्वरं ।
उत्पपाताशु वेगेन हनुमान्वायुविक्रमः ।

—(L 300) N Vs Bs तमक्रम्य V1 B4 गत एव B1 अभ्रकम्प D7 शैलमेक (for हनूमांस्तं) —(l 301) B4 स (for ऽसौ) B1 उत्तोलयत् —V3 B3 om (hapl) l 302–306 —(l 302) Ns V1 B1 च (for स्म) B1 पर्वतात् —After L 302 N1 B2 (l 2 4 only) D12 (after l 99 owing to om) ins

93* पर्वते तु गिरेर्यस्य रम्या द्रुमाश्च मनोरमाः ।
द्रवन्ति सिंहव्याघ्राश्च सरभा गण्डकास्तथा ।
पन्नगा महतश्चान्ये महाकाया महाविषाः ।
पक्षिणो मृगसङ्घाश्च ये चिक्षाश्च नगोत्तमम् ।
सवसत्वरवोद्घुष्टं जन्तुना निर्घोषितमम् । [5]
दिव्यानां विविधं तत्र महत् श्रूयते महत् ।
पटुघोषेन शब्द युक्तानां वासित तथा ।
व्याप्त कीचकवेणूनां विस्तीर्णशोभितम् ।
नानारत्नाः प्रदीप्यन्ते समन्तात्पर्वतोत्तमे ।

[D13 variants (l 2) द्रवन्ति सरभाः सिंहाः शार्दूलमृगगण्डकाः —(l 3) लपनास् —(l 4) नगोत्तम —(l 5) -वोद्घुष्ट (corrupt) —(l 7) स्वर एव (for -स्वन वर्ध) तदा (for तथा)]

—(l 303) V1 [अ]पि (for [ए]व) N1 D13 नानापक्षिगणोद्घुष्टमनेकैर्वृक्षसंकुलैः —N3 D13 om l 304–307 V3 damaged for l 304 305.—(l 304) V1 B4 D7 स्वस्तिकाङ्क(D7 °क)विभूषिता (V1 D7 °षणा) B1 स्वस्तिकाङ्कविभूषिता (for the post half) —(l 305) N3 illeg V1 विविशुः D7 बभ्रुः (for विवभुः) —(l 306) V1 B3 चकम्पे B1 स (for च) G (ed) तत्र (for तेन) B1 स्रावम (corrupt) (for -प्रस्रुत) —(l 308) V3 damaged for वरोद्घ V3 B1 3 -वरैर् (for वरोद्) B3 जुष्ट (for घुष्ट) —V3 damaged from स्वरात् up to प in l 310 B3 पर्वत (corrupt) (for सत्वरं) N3 D13 उत्पत्य स महातेजा लीलया हरिपुंगवः —(l 309) V1.3 B3 -जन्य (for विक्रम) N3 अग्रमनस्तुमार्गेण D13 आपन्नमार्गवेगेन (for the prior half) —(l 311) B3 प्रावहत् —For l 310–311 N1 D13 subst

94* देवता नभसि तत्र महिमाधरचारणाः ।
[D13 विद्याधरसचारणा (for the post half)]

ततो दृष्ट्वा सगन्धर्वाः सविद्याधरपन्नगाः । [3…
मनुजन्विस्मिता दृष्ट्वा हनूमन्तं विहायसि ।
त्रैलोक्येऽपि न पश्यामो महद्भ्राश्चयमीदृशम् ।
यो हि कुर्यादिदं कर्म गन्धर्वाणां वध रक्ष ।
पर्वतोत्पाटनं चैव कोऽन्य कुर्याद्धनूमतः ।
साधु वीर महाबाहो पश्याम ते पराक्रमं । [3…
मोक्षिता गन्धकाला च शापाद्भयस्त्वया हता ।
उत्पाट्य च गिरिं यासि बाहुभ्यां परिगृह्य यत् ।
दृष्ट्वैतं सदृश कर्म स्तवेद् कृतमेव वै ।

—(l 312) B3 तु (for पि) B1 नापि (by transp) V1 D13 न कश्चिदपि दृष्ट (D13 दृष्टं वै [hypm]) (for the post half) B3 (marg also) आश्चर्य (for °मयीदृशम्) B1 महाश्चर्यं च दृष्टं (for the p[ost] half) —(l 313) V3 damaged from द up to वै (var) in l 314 —(l 314) N3 V3 D7 वै(V3 damaged)को नान्य (for चैव कोऽन्य) —(l 316) V3 (corrupt) —V3 damaged from दद् up to वद् l 317 B1 सा हि वञ्चिता (for त्वयास्त्वया हता) —(l 31[8]) V3 B4 च (for यत्) V3 B1 परिरभ्य च —For l 313 3[..] N1 D13 subst B3 (marg) ins l 8 only after l 31[.]

95* कश्चेन्नीदृशं कर्म को वेद नयते गिरिम् ।
द्रुमान्लतांश्चैव गन्धर्वाप्सरसस्तथा ।
सर्वे कामदाः दासन्ते विस्मितमानसाः ।
तमो दृष्ट्वा हनूमन्तं विपता यान्तमाशु वै ।
साधु साधिवति धर्मज्ञ यस्त्वमुत्कर्षमीदृशम् । [5]
निहतः कालनेमिर्वै मुनिरूपधरः महान् ।
शापाद्विमोक्षिता चैव गन्धकाली महाबला ।
त्रिंशो गन्धर्वकोट्यश्च निहता संयुगे त्वया ।

[For l 1 2 D13 subst

95(A)* कार्तिको यश मघवा हरिर्वा हरिपुंगवः ।
कमण्डलुनिवोद्धृत्य देवैरपि दुर्जयम् ।
नीयमानं गिरिं दृष्ट्वा विस्मय देवदानवाः ।

—(l 3) D13 ध्यानवद् D13 -चेतस —(l 5) D13 वत्पुरुष (for [य]स्त्वमुत्कर्षमीदृशम्) —(l 6) D13 निहितः कालनेमिः (for the prior half) —(l 7) D13 [स] (for [स]व) —(l 8) B1 शत्रुघातनम्]

—(l 318) V3 B1 देवानां B4 देव हि (for देवं) D13 कुल पञ्चुराक्षस (for the post. half) —After l. 31[9] N3 (l 1 7 12 and 14 18 only) D7 ins.

96* साधु वायुमहावीर्य वायोस्त्वं कुलवर्धन ।
महाबल वनेचरसि गिरिं द्रुह्य महाबल ।
एवं वदन्ति ते देवाः साधु साधु सविस्मयाः ।
एवं हुताशनः दृष्ट्वा महत् पतनो यदः ।
प्रणिपत्य ततो मूर्ध्ना हनूमानिन्द्रमव्रवीत् । [5]
किमागतोऽसि देवेश वज्रपाणे पुरंदर ।

हनूमानपि सम्प्राप्तो ह्यचिरेण महाबलः ।
प्रगृह्य शिखरं रम्यं लङ्कां प्रति महाभुजः । [320]
सम्भ्रान्ता राक्षसास्तत्र लङ्कापुरनिवासिनः ।
अद्रिहस्तं कपिं दृष्ट्वा दुद्रुवुर्भयविह्वलाः ।
ततोऽसौ हनुमांस्तत्र विश्रान्तः पवनात्मजः ।
अभ्यासे न्यपतत्तूर्णं उद्यादाय गिरेर्महत् ।
ततस्तु हनुमान्वीरो वायुतुल्यपराक्रमः । [325]
निक्षिप्य पर्वतं रम्यं नानाधातुविचित्रितम् ।
विनीतः प्राञ्जलिर्भूत्वा उपसृत्य समाहितः ।
व्यज्ञापयत सुग्रीवं रामं च सविभीषणम् ।

—(l. 320) V2 om. रम्यं. Ñ1 B अथ (for प्रति). B1 (marg. also) आगतम् (for लङ्कां प्रति). —(l. 321) B1 संप्राप्ताः (for संभ्रान्ताः). B1 तेन (for तत्र). —(l. 322) V विद्रुताः. B1 प्रदुद्रुवुर्भयार्दिताः (for the post. half). —V3 om. l. 323. —(l. 324) Ñ1 B1 दृष्ट्वा. V1 शैलं (for महत्). —For ll. 319–325, Ñ1 D1 subst.

97* ततः स हनुमान्वीरः प्राणिकेन पवनम् ।
गृहीत्वा त्वरया प्राप्तो लङ्कादेशं महाबलः ।
लङ्कायां राक्षसा दृष्ट्वा पर्वतं वानरोत्तमम् ।
एवं ते चिन्तयामासुर्हृष्टाः पर्यधिष्ठिताः ।
दुरात्मा राक्षसो येन समाप्तो निशाचरः । [5]
हनूमन्तं समासाद्य विद्रवेम महाबलम् ।
छत्रवत्सर्वतो वृक्षा वध गच्छति वै दिशः ।
तेनापि निहतो नाम राक्षसा कालनेमिना ।
चिन्ता चक्रे तथा [illegible] ।
ततो हनूमान्वीरो वै रामं प्रत्यपद्यत । [10]

[D1 variants: (l. 1) प्राणिकेन. —(l. 2) पुत्रो (for प्राप्तो). —(l. 4) तु (for ते). —(l. 6) विदार्य वै —(l. 10) स हनूमान्वीर (for हनूमान्वीरो वै).]

—(l. 326) V1 निक्षिप्य. B1 विक्षिप्य. Ñ1 V1 B1 D1 विमृश्य. V1 विविधं (for विचित्रितम्). —(l. 327) —Note hiatus between the two halves. V3 B1 [illegible] (for उपसृत्य). B1 (marg. also) प्रणिपत्य. Ñ1 D1 हरिपुङ्गवोऽब्रवीत् (for the post. half). —(l. 328) B2 विज्ञापयत्. V1 रामं च (for रामं च स). —For l. 328, Ñ1 D1 subst.

98* [illegible] ।
D1 [illegible] (for [illegible]).]

57

Ñ1 D1 cont. after 23*; B3 cont. after 24* of App. I (No. 56); B1 cont. ll. 119–144 only after l. 159 of App. I (No. 56); while D3 cont. after l. 522 of App. I (No. 58).

आकाशेन महाबाहुर्बाहू विस्तार्य चाम्बरे ।
गच्छन्तं त्वरितं वीरो ह्युपर्युपरि चाम्बरम् ।
वैनतेय इवाकाशे ह्यमृताहरणे यथा ।
तं दृष्ट्वा राघवो मेने सिद्धं लक्ष्मणजीवितम् ।
सोऽपि सागरमुल्लङ्घ्य किष्किन्धाप्यपतत्प्रति । [5]
ददर्श स नगस्थानमतात्यानिलनन्दनः ।
मध्यदेशस्य ककुदं कोसलाविषयं प्रति ।

श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं वायुः पुनरथाब्रवीत् ।
तुष्टोऽस्मि तव पुत्रस्य दृष्ट्वा दिव्यं पराक्रमम् ।
शृणुष्व मम वाक्यं च येन जीवति लक्ष्मणः ।
मुहूर्तं धारयेस्त्वं वै यावदागमनं मम । [10]
निशातयार्थन्तिकास्तु मुहूर्तं हरिसत्तम ।
गतो वै पवनो दृष्ट्वा क्षीरोदं सागरोत्तमम् ।
पपातवे पुरीं हृत्वा क्षीरोदस्य उत्तमम् ।
आनाय्य च हनूमानमृतस्य उत्तमम् ।
ह्यनुकूलमो गतो वायुः पश्चे गत्वा हनूमति । [15]
लक्ष्मणाय प्रगन्धा ओषधी क्षीरमिश्रिता ।
विशल्यां सवर्णकर्णी प्राप्य शिखरे यथा ।
गिरिशृङ्गं शिखरं जगाम स हरीश्वरः ।
सुग्रीवो जाम्बवांश्चैव तथा वीरौ महोत्थितम् ।
विभीषणो कुशालापाभिनो मन्दभाषिणम् । [20]
आगतानि नैव शोचामि नैव शोचामि लक्ष्मणम् ।
वानराः क्षुरी यान्ति युद्ध यान्ति विभीषण ।
लक्ष्मणेन विना तेन किं पुनर्जीवितेन मे ।
भ्रातृ दासश्चापि तव प्रख्यातस्य पारकम् ।
लक्ष्मणेन सह भ्राता अस्मन मरितारमवान् । [25]
पुत्रेन किं च कार्यं मे किं पुनः सीतया तया ।
विना भ्रात्रा लक्ष्मणेन भाग्यं किं मे महोत्सवम् ।
एवं तु रुदमानस्य विलप्य संस्थितस्य ।
दशलिङ्गमाल्यावन विलापेन भीषणा ।
वारं ओषधीनां तु प्रभावो दृश्यते प्रभ । [30]
सा विनीद महात्मा न वधा गतजीवी ।
प्रत्यानन्दर वीरस्य भ्राता दव न राघव ।
निवेदनेन तु राम हनूमान्नय नत ।
विशल्या [illegible] सुदीर्घ महद्वा ।
[illegible] दृष्ट्वा [illegible] । [35]
[illegible] दृष्ट्वा [illegible] ।
न च [illegible] न [illegible] ।

[(l. 3) Ñ1 [illegible] for वर्तेत —(l. 16) Note hiatus between the two halves. Ñ1 illeg. from the post. half up to the prior half of l. 17. —(l. 17) Ñ1 om. —(l. 30) Note hiatus between स्य and [illegible] —(l. 31) Note hiatus between न and दश]

57

D3 om. ll. 1–11. —(l. 2) [illegible] (for [illegible]) and [illegible] (for the post. half). —(l. 3) D1 (with hiatus) [illegible] (for [illegible]). G (ed.) [illegible] (for the post. half). —(l. 5) G (ed.) [illegible] —(l. 7)

सम्येन राघवकृते यात चाम्बरभूषित ।
अयोध्या नगरीं रम्यामुपयन्तमास्थित ।
नन्दिग्राम स दृष्ट्वा तु मनसा राघव ययौ । [10]
नन्दिग्रामस्थितो दृष्ट्वा भरत कैकयीसुत ।
हनूमन्त तदायात पक्षिराजमिवापरम् ।
सोऽचिन्तयच्च मनसा किमिद भूतमद्भुतम् ।
गत्वा चातिशयन्याति मनोवायुसुगाधिपान् ।
अभ्यासे धनुरादाय बाणमादाय भास्वरम् । [15]
स्वाद्भूमिं पातयेय हि धक्ष्य चैव मनस्तदा ।
सधाय त शर तूर्णं तदा धनुषि राघवम् ।
मोक्तुकाम वायुसुत प्रतिपेद्धु स्त्वचिन्तयत् ।
कोऽय युवा वासवतुल्यरूपो
　　रूपेण रुद्रस्य सखा कुमार । [20]
तुल्यो बले मे रघुनन्दनस्य
　　रामस्य रूपेण सहानुजस्य ।
बहुनात्र किमुक्तेन राम एष महाबल ।
स्वय प्रतस्थे धर्मात्मा लक्ष्मणस्यौषधीकृते ।
धनुर्बाणेन संयुक्त-आरुह्यैन राघव । [25]
निहन्तुमुद्यतो नून क्रुद्धश्चिरयतीति माम् ।
अथवा न हि रामोऽत्र नून राम इवापर ।
रामानुजोऽयं भरतस्तद्वियोगकृशीकृत ।
भवतु प्रणिपत्यैनमनुनेष्यामि राघवम् ।
बोधयल्लानुज राम मा मे विघ्नो भवेदिति । [30]
कृताञ्जलिरुवाचेद भरत वायुनन्दन ।
भो भो रामानुज शर सहर त्व महाभुज ।
प्रेष्यस्त्वाग्रजस्याह सुग्रीवसचिव कपि ।
प्रयातो लक्ष्मणस्यार्थ हनूमन्नामकेहि माम् ।
रावणेन रणे वीर शक्त्या सौमित्रिराहत । [35]
तस्याद्यौषधिकृते याम्यविघ्नमिहास्तु मे ।
एवमुक्तो हनुमता भरतो राघवानुज ।
शक्त्येव भिन्नहृदय पपात धरणीतले ।
आश्वासयामास च त हनुमान्मारुतात्मज ।
समाश्वस्तश्च पप्रच्छ भरत कार्यमुत्तरम् ।
किमर्थं रावणेनेह वैर रामस्य वानर ।
वानराणा नराणा च कथमासीत्समागम ।
एतत्प्रब्रूहि नि शेष श्रोतुमिच्छाम्यह कपे ।
तेन पृष्टस्तु हनुमानाख्यातुमुपचक्रमे ।
प्रतिषिद्धे यौवराज्ये तव मात्रा पितुश्च ते ।
प्रतिश्रुते च गमने वने रामस्य राघव ।
पितुराज्ञाकृते रामे शिरसा भरताग्रजे ।
सीतासौमित्रिसहिते निष्क्रान्ते लक्ष्मणाग्रजे ।
गङ्गामुत्तीर्य याते च निवृत्त रथसारथौ ।
नदीं तीर्त्वा तु कालिन्दीं चित्रकूटे प्रतिष्ठिते ।
मृते च राज्ञि पितरि धर्मात्मनि सुतातुरे ।
पितृ कृत्वा क्रिया याते त्वयि रामानुशासने ।
आयाते वा कृतार्थे च सहसद्विपुरोहिते ।
चित्रकूटात्ततो राम प्रविष्टो दण्डक वनम् ।
पञ्चवट्या सस्थिते च मुनित्राणाय सुव्रते ।
हते शूर्पणखाहेतो खरे च सहदूषणे ।
जनस्थाने वध कृत्वा राक्षसाना ततो रणे ।
शूर्पणखासकाशात्तु दशग्रीवेण रक्षसा ।
मायामृगेण सम्मोह्य राघव सहलक्ष्मणम् ।
रक्षसापहृता सीता रावणेन दुरात्मना ।
रामोऽपहृतभार्यश्च लक्ष्मणेन सह भ्रमन् ।
पम्पातीर स निष्पन्नृष्यमूकगिरिं ययौ ।
सुग्रीवश्च सहामात्यैस्तस्मिन्गिरिवर स्थित ।
वालिना हृतराज्यश्च हृतभार्यश्च वानर ।

G (ed) मध्ये त्वा च —(l 8) B1 पुरे (for कृते) G(ed) यातय् (for याति) —(l 10) B1 reads the post half in marg G (ed) भरत (for राघव) —(l 12) B1 तम् (for तदा) and [अ]वरे (for [अ]परम्) —B1 reads l 13 in marg —(l 15) G (ed) स (for [अ]सौ) and आसम्य (for आदाय) —(l 16) B1 भूमौ (for भूम) and पातयेह (for °येय) D1 वै (for हि) D1 1 चैव —(l 17) B1 च (for त) G (ed) राघव —(l 18) G (ed) मोक्तु काम B1 न निषेद्धु (for प्रति°] —G (ed) om l 19-27 —(l 21) D1 1 मतो (for बले) —(l 23) D1 च (for [अ]त्र) B1 D1 एव (for एत) —(l 25) B1 संयोज्य —(l 26) D1 [इ]व (for [इ]ति) B1 क्रुद्धश्चैव * वीर मा (for the post half) —(l 27) B1 [ऽ]य नरो (for ऽत्र नून) —(l 28) B1 वा (for वा) and वियोगेन (hypm) (for -वियोग) D1 कृशीकृत D1 वशीकृत G (ed) रामेण सदृशो हि स (for the post half) —(l 29) V1 illeg B1 भरत (for भवतु) G (ed) तमिह त्वनुनेष्यामि (for the prior half) —G (ed) om. from the post half up to the prior half of l 30. —(l 30) B1 बोधयन् (for बोधयन्)

G (ed) त्र (for मा) B1 भवति —(l 32) B1 स[र] —(l 34) B1 आयात D1 आगतो (for प्रयातो) D1 [अ] (for [अ]र्थे) D1 भवेदि —(l 36) D1 औषधि तस्यार्थमौषधीर्नेतुं (for the prior half) D1 [अ] (for °ह्य) G (ed) मास्य विघ्न —(l 38) G (ed) om from the post half up to the prior h of l 40 —(l 39) B1 पतन सन —(l 40) G (ed) पप्रच्छ (for भरत°) B1 उत्तम (for °रम्) —G (ed) om l 45-51 —(l 45) B1 यौवराज्ये —(l 46) B1 प्रति तु and वन (for प्रतिश्रुते च and वने respy) —(l 5 B1 च (for तु) and -कूट (for कूटे) —(l 51) Ñ1 c पितरि B1 सुभ्रातरे (for सुतातुरे) —(l 52) G (ed) तु तुरासनात् —G (ed) om l 53 —(l 54) G (ed) चित्रकूटस्थितो —(l 55) G (ed) पञ्चवटी (for पञ्चवट्या) B1 मुनित्राणार्थम् —(l 56) B1 शरस् (for खरे) G (ed) हत शूर्पणखाहेतो खरश्च सहदूषण —(l 57) D1 जनस्थान सुता (for the prior half) —(l 58) D1 शूर्पणखा (for शूर्पणखा) —(l 59) G (ed) सम्मोह्य (for सम्मोह्य) —(l 60) D1 माया (for सीता) —(l 64) B1 हृतराज्य

हृतभार्येण रामेण कृत्यसमूढचेतसा । [65]
नष्टाश्चद्ग्धस्यन्दस्य तेन महात्मना ।
हत्वा तु वालिनं राज्ये सुग्रीवः स्थापितः प्रभुः ।
रामेण तेन सीताया कृतमन्वेषणं ततः ।
अन्विष्य च ततः सेतुः समुद्रे वानरैः कृतः ।
विभीषणश्च धर्मात्मा भ्राता लङ्केश्वरस्य तु । [70]
विमानितो निराशः सन्राघवं शरणं गतः ।
राघवेण महात्माभि सह राजानुजेन तु ।
पुत्राश्च भ्रातरश्चैव रावणस्य निपातिताः ।
रावणेन रणे द्वन्द्व शक्त्या त्वदनुजो हतः ।
सुषेणेन च वैद्येन सुग्रीवश्वशुरेण तु । [75]
विशल्यकरणी नाम ह्युपदिष्टा वरौषधिः ।
तस्याः कृतेऽहं यास्यामि न कालक्षपणं शुभम् ।
सुखमाश्वस भद्रं ते साधयामि यथेप्सितम् ।
एवमुक्त्वा सुघोरं च वज्रपातसुदुःसहम् ।
छिन्नस्तरुरिवारण्ये पपात भरतो भुवि । [80]
हा राम तात लक्ष्मण हा सीते जनकात्मज ।
त्रिविष्टपकृतावासे हा तात जननन्दन ।
धिङ्मातरं मे कैकेयीं यया पापमिदं कृतम् ।
धिङ्मां यस्य कृते रामः सभार्यः गतवानिमम् ।
धिग्राजानं स्त्रीविधेयं धिङ्मां कुजननीसुतम् । [85]
धिगमर्षं येन कुलं सदायत्तमिदं कृतम् ।
यद्येतच्छृणुयात्पापं कौसल्या पुत्रवत्सला ।
नास्मानं धारयेच्छक्ता धिङ्मां दुष्कृतकारिणम् ।
मारुते नय मां शीघ्रमोषध्या किं प्रयोजनम् ।
आत्मानं पातयिष्यामि दृष्ट्वा तौ रामलक्ष्मणौ । [90]
अथवा राघवस्यार्थे सीतेऽन्यनसमीरिते ।
शोकबाष्पसमुद्भूते सीताविरहवायुना ।
रावणाज्ञानतमसा धूमेनेवाकुलीकृते ।
हतपुण्यजनागारे शस्त्रज्वालासमाकुले ।
घोषवनितनिर्घोषे शङ्खफूत्कारणान्विते । [95]
रामक्रोधमहाज्वाले हतरावणभस्मनि ।
रणाग्नौ सम्प्रवेक्ष्यामि हुताहुतिरिवाध्वरे ।
कैकेयीपापदुष्टस्य प्रायश्चित्तं हितं मम ।
राम प्रव्राजयन्त्या च घ्नन्त्या च पितरं मम ।
अहो धिग्यशो मूर्ध्नि कैकेय्या पातितं मम । [100]
किं करोमि क्व गच्छामि किं कृत्वा सुकृतं भवेत् ।
हनूमन्किं करिष्यामि ह्युपदष्टुमिहार्हसि ।
त्वां दृष्ट्वा दर्शनं मन्ये राघवस्यैव वानर ।
क्षणमात्रं परिष्वज्य त्वामेव कपिसत्तम ।
रामेण हि परिष्वक्तः त्वद्युक्तः कृतं भवेत् । [105]
एवमालप्यमानं तु भरतं राघवानुजम् ।
आश्वासयामास तदा हनूमान्मारुतात्मजः ।
उत्तिष्ठ रघुशार्दूल भद्रं ते राघवानुज ।
न चिराद्द्रक्ष्यसे रामं निहतामित्रमागतम् ।
लक्ष्मणानुगतं रामं सीतया सह भार्यया । [110]
कोशलेन्द्रपुरीं प्राप्तं ससुग्रीवविभीषणम् ।
धन्योऽद्य राघवो यस्य भ्राता त्वं सज्जनप्रियः ।
रामादन्यतरस्त्वं हि यस्य रामोऽग्रजस्तव ।
राघवानुज भद्रं ते भद्रं त लक्ष्मणाग्रज ।
यत्त्वं द्रक्ष्यसि सिद्धार्थं स्वपुरं राममागतम् । [115]
एवमाश्वासितस्तथा हनूमति महात्मनि ।
मन्त्रिणः सचिवाश्चैव तथैवाश्वासयन्ति तम् ।
एवमाश्वासितस्तैस्तु भरतो भ्रातृवत्सलः ।
समुत्थाय ततः प्राज्ञः पर्यष्वजत मारुतिम् ।
परिष्वक्तश्च हनुमान्सप्रश्रयमिदं वचः । [120]

—(l 65) B₂ कृत (for कृत्य) G (ed) हृतभार्यस्तु रामोऽपि दुःखसंमूढचेतन —(l 66) B₂ G (ed) अभिमानाधिकपूर्वेण (G [ed] °पूर्वं च) (for the prior half) —(l 70) G (ed) च (for तु) —(l 72) D₃ रक्षोनुजेन G (ed) G (ed) क्षम (for राज्ञा नयेन (for राजानुजेन) —(l 74) G (ed) क्षम (for हत°) —(l 75) B₂ च (for तु) —(l 76) B₂ महौषधी —(l 77) B₂ आनिष्ये (for यास्यामि) D₃ ता गृहीत्वैव गच्छामि (for the prior half) B₂ यामि राघव सत्वर (for the post half) —N₂ om l 79 —(l 78) B₂ आमुहि G (ed) अस्तु च (for आश्वस) —(l 79) B₂ वज्रो घोर (for सुघोरं च) N₂ वद्र (for वज्र) —(l 81) B₂ हा राम हा लक्ष्मण हा (for the prior half) —(l 82) G (ed) कृतावास and भव (for जन) —(l 83) G (ed) धिङ्माता मम कैकेयी (for the prior half) —(l 84) B₂ प्राप्तवान् (for गतवान्) —(l 86) B₂ अमार्य (for अमर्ष) —(l 88) B₂ गुरु (for स्वक) N₂ दुष्कृत G (ed) दुष्कर B₂ मयि राघानुवर्तिन (for the post half) —(l 89) D₁ औषध्या सह येन (for the post half) —(l 90) B₂ पातयिष्यामि (for पात°) —G (ed) om l 91-97 —(l 93) B₂ [र]ए (for [ष]व) —(l 94) B₂ हतपुष्पस्तलागारे (for the prior half) —(l 95) B₂ संख्ये (for शङ्ख°) —(l 96) B₂ महाध्वाने (for महाज्वाले) —(l 98) N₂ कृत (for हित) —(l 99) G (ed) प्रव्रजयत्या —(l 100) B₂ अहो दुष्टं पापं (for the prior half) —(l 102) N₂ हनूमान् G (ed) B₂ मयि (for मम) —(l 103-105 [ष]नि (for हि) —G (ed) om l 103-105 —(l 104) D₃ अद्य (for एव) —(l 105) B₂ om हि (subm) B₂ तद् (for त्वद्) and तु (for च) —(l 106) D₃ एव लाल्प्यमानं त (for the prior half) N₂ B₂ (sup lin also as above) राघव (for भरत) —(l 107) B₂ वानरोत्तम (for मारुतात्मज) —N₂ om l 109 —(l 110) G (ed) वीर (for राघ) —(l 111) B₂ पुर (for पुरी) —(l 113) D₃ अग्रजस्तव (for ऽ° ग°) —B₂ reads l 114 in marg —(l 116) B₂ एवमाश्वासयति (hypm) D₃ एवमाश्वासति G (ed) एवमाश्वासयति त (for the prior half) —(l 119) B₂ (reads from तम up to the post half in marg) तं (for तत) B₂ प्रह्व (for प्राज्ञ°) D₃ मारुतिं B₂ (before corr) भरतो दीनमानसः (for the dost half) —(l 120) B₂ परिष्वज्य B₂ [ज]श्च B₂ हि

उवाच भरत प्राज्ञ स तदा गमनोत्सुक ।
यास्यामि कैकयीमातर्लक्ष्मणस्यार्थसिद्धये ।
विशल्यानयने वीर मामनुज्ञातुमर्हसि ।
एवमुक्तो हनुमता भरतो दीनमानस ।
जगाम मनसा राम वाचा चैव च मारुतिम् । [125]
काम मद्वचनाद्गत्वा विज्ञाप्यो राघवस्त्वया ।
अभिवादनपूर्वं हि स्मरेथा मम राघव ।
त्वदनुस्मरणाद्राम कूर्माणामिव बालका ।
सान्त्वयन्ति मम प्राणा देहे प्राणभृता वर ।
गच्छ शीघ्र महाबाहो लक्ष्मणार्थं महाजव । [130]
विशल्यामानय क्षिप्रमेतत्कार्यं हित मम ।
अवश्यमेव चाप्नोति राम पुण्यसुखोदयम् ।
न तत्र रहित किंचिद्यत्र सन्ति भवादृशा ।
एवमुक्तस्त्वनुज्ञातो भरतेनानिलात्मज ।
जगाम भरत कृत्वा प्रदक्षिणमरिंदम । [135]
भरतोऽपि महाबाहुर्गते वानरसत्तमे ।
अनन्तर समुद्योग कर्तुमारभत प्रभु ।
उद्योग कारयामास भरत कैकयीसुत ।
दूतान्प्रस्थापयामास राज्ञा विक्रमशालिनाम् ।
दूतान्प्रस्थापयामास काशेयाय प्रतर्दने । [140]
दूतान्सप्रेषयत्क्षिप्र जनकाय महात्मने ।
कैकयेषु स दूतान्स मातुलाय युधाजिते ।
अन्येषामपि राज्ञा स दूतान्प्रस्थापयत्तदा ।
रामस्य विजयार्थाय रावणस्य वधाय च ।

58

After 6 89 16, D4 5 T2 3 ins Ś D2 11 13 ... only after 6 89 16 D2 ins l 13-17 and l after l 106 of App I (No 56)

समुद्र त्वमतिक्रम्य लवणोद महोदधिम् ।
कुशद्वीपमतिक्रम्य क्षीरोद च महार्णवम् ।
तस्मादुत्तरतो भागे क्षीरोदस्य हरीश्वर ।
सस्थानिकौ महादिव्यौ विशालौ ताववस्थितौ ।
चन्द्रश्च नाम्ना द्रोणश्च पर्वतौ तौ महोदधौ ।
अमृत यत्र मथित तत्र जाता महौषधि ।
तत्र गन्धर्वराजानो रक्षन्ति गिरिमुत्तमम् ।
तैश्चापि सह योद्धव्य गन्धर्वैर्युद्धकोविद ।
बहुमार्गेषु तिष्ठन्ति राक्षसा कामरूपिण ।
अप्रमत्तेन गन्तव्य त्वया वीर महाबल ।
लक्षत्रयं योजनाना शतानि नव पञ्च च ।
यातव्य वीर चाध्वान द्विगुण तु गतागतै ।
यावच्च हीयते रात्रिर्यावन्नोत्तिष्ठते रवि ।
तावत्त्वया महाबाहो आगन्तव्य महाजव ।
निशाक्षये तु निवृत्ते उदिते तु दिवाकरे ।
भवन्ति ता महावीर ओषध्यो मन्दरश्मय ।
लक्ष्मणोऽपि विनश्येत नियत शर्वरीक्षये ।
ओषधीना च चिह्नानि कथयामि महाकपे ।

(for च) —(l 121) B2 3 प्राज्ञ (for प्राज्ञ) —(l 122) Ñ2 D7 कैकेयी —(l 123) D9 विशल्या सगृहीत्वैव (for the prior half) —(l 124) G (ed) व मल (for -मानस) —(l 125) B2 तु (for second च) G (ed) उवाच चैव मारुति (for the post half) —(l 128) B2 3 तद् (for त्वद्) —(l 129) B2 3 देह (for प्राण) —(l 130) Ñ2 D2 [अ]र्थे (for [अ]र्थं) —(l 131) D2 त्व नय (for मानय) Ñ2 तत्कार्यं हि (for मतत्कार्यं) —(l 132) B2 कुशल (for चाप्नोति) and भविष्यति महात्मन (for the post half) —(l 133) D2 om न (subm) B2 त्वाहित (for र°) —(l 137) B2 आरभवान् (for आरभत) D2 मधु (for प्रभु) —G (ed.) om l 138-139 —(l 138) N2 D7 कैकेयी —Ñ2 om (hapl) l 139 —B2 3 om (hapl) [l 140 —(l 140) G (ed) स भीमदे (for प्रतर्दने) —(l 141) G (ed) स (for सं) Ñ2 D2 3 प्रेषयत् (for संप्रेषयत्) —(l 142) Ñ1 D2 3 कैकेयेषु Ñ2 D7 तु, B2.3 च (for first स) B2 प्रयच्छति (for युधाजिते) —(l 143) B2 च (for स) G (ed) प्रास्थापयत्

58

(l 1) Ś D2 13 समतिक्रम्य D2 समुद्रमपाक्रम्य (for the prior half) —(l 2) Ś D2.13 क्षीरोद च समुद्रोष कुश (D13 सन)द्वीपमतीत्य च —(l 3) D2 उत्तरदिग्भागे Ś D2 13 कुशद्वीपस्य वायु(D13 भानु)र (for the post half) —D2 om l 4 —(l 4) D1 सुसलीको (for संस्थानिकौ) an देवविनिर्मितौ (for the post half) Ś D2.13 सुरम्यदिव्यौ च विशालौ देवनिर्मितौ, L (ed) संजीवकौ सुमौ विशल्यौ देवनिर्मितौ —(l 5) Ś D2 8.13 महोदयौ (for D2 चन्द्रो द्रोणश्च वैदेह पर्वतौ हनुमदौषधा —(l 6) Ś विन्यस्त (for मथित) T2 3 यत्र (for तत्र) Ś L (ed) महौषधी (L [ed] °धी) —(l 7) Ś D2 (for तत्र) and रक्षते शैलम् (for रक्षन्ति गिरिम्) — Ś D2 8 13 T2 युद्धयुद्धे (T2 °कोवि)दे —(l 9) Ś बहुसायाश्च मार्गे तु (D2 °र्गेषु) (for the prior half) I माया समभेषु रक्षसा कामरूपिणा —(l 11) D2 दश (fo Ś D2 8 13 शतानि (D2 शतैश्च) दशभिर्दश (for the half) —(l 12) D2 गन्तव्य D2 वीरमध्वान (corr Ś D2 13 यातव्यो वीर ते सोऽध्वा (for the prior half) द्विगुणश् (for °ण) —(l 13) Ś D2 8.13 क्षीयते D (archaic) D2 जीर्यते (for हीयते) D2 निशा (for Ś D2 8.13 [उ]दयते, D2 [उ]न्नयते (for [उ] —(l 14) D2 महाबल, D2 °नव (for °जव) —(l Note hiatus between the two halves Ś D2 13 D2 4 8 निवृत्ते तु (for तु निवृत्ते) D2 4 चोदिते D2 T2 second तु) —(l 16) Note hiatus between the halves. D2 ओषध्यो D2 -लक्ष्म (for लक्ष्म) Ś I (with hiatus) नरवीरेक्षणो (D2 °रेक्षणस्तथा) वीर (D2 ओ)षध्यो हि भवन्ति वै —After l 17, D2 ins.

पीतलानि च पत्राणि फलानि हरितानि च ।
पुष्पाणि चैव तासां तु रक्तानि हरिपुंगव । [20]
त्वर वीर महाबाहो पार्थिवं मन्त्रयस्व च ।
विभीषणं च सुग्रीवं जाम्बवन्तमथाङ्गदम् ।
इत्युक्तस्तु सुषेणेन रामोऽप्येनमथाब्रवीत् ।
गच्छ वीर महाभाग भ्रातृभिक्षा प्रदीयताम् ।
चतुर्णामेव भ्रातृणामस्माकं पञ्चमो भवान् । [25]
एवमुक्तस्तु हनुमान्नादमुच्चैर्ननाद ह ।
येन ता चलिता लङ्का क्षुभितश्च महोदधिः ।
पतितं पुष्पवर्षं च दुंदुभिश्चाहतो दिवि ।
प्रणिपत्य ततो राममब्रवीद्वायुनन्दनः ।
देव मा विक्लवं गच्छ मयि भृत्ये च तिष्ठति । [30]
किं तु शैलवनोपेतां सप्तद्वीपां वसुंधराम् ।
क्रमित्वा पुनरायास्ये यावन्नोत्तिष्ठते रविः ।
ततो रामः समालिङ्ग्य मारुतिं स महाबलः ।
प्रेषयामास तं रात्रौ वैनतेयमिवाच्युतः ।
पृष्ठं ते पवनः पातु मूर्धानं ते शतक्रतुः । [35]
उदरं भास्करः पातु चरणौ हव्यवाहनः ।
चन्द्रस्ते मानसं पातु बाहू देवो जनार्दनः ।
पुच्छं महेश्वरः पातु कण्ठदेशे तु चण्डिका ।
गणेशो ह्युदरं पातु गिरं पातु सरस्वती ।
बलं ते वरुणः पातु बुद्धिं देवी तु पार्वती । [40]
इत्यादिभिः प्रशस्ताभिरभिनन्द्य रघूत्तमः ।
प्रियोऽसीत्येव तं प्राह हनूमन्तं महाजवम् ।
ततः स वीरः पवनात्मजोऽपि
प्रणद्य भीमं घनवद्घनाभः ।
पद्भ्यां निहत्याशु महीधरं जवा- [45]
त्समुत्पपाताशु वहेमरूपः ।
उद्यम्य बाहूरगराजकल्पौ
पुच्छं समुद्यम्य तडित्प्रकाशम् ।
विकुञ्च्य कर्णौ चरणौ च वेगा-
ज्जगाम नाराच इव प्रमुक्तः । [50]
ततो गिरीन्गह्वरकन्दरांश्च
नदीनदान्सागरराजनानि ।

1* विलम्बना न कर्तव्या शीघ्रं गच्छ हरीश्वर ।

—(l. 18) D5.9 औषधीनां. Ś D5.10 तु (for च).—(l. 19) D1 शीतलानि; D6 पिच्छलानि. Ś D5.6.13 तु (for first च). T1 तलानि च पु- (for शीतलानि च).—(l. 20) D1 T1.2 तेषां (for तासां). D9 हरितानि च (for हरिपुंगव).—After l. 20, D1 ins.:

2* एवं विद्धि मया सर्वं कथितं ते महाबल ।

—(l. 21) D1 यदि त्वं (for पार्थिवं). Ś D5.12 राममामन्त्रयस्व च; D1 लक्ष्मणं जीवय स्वयं (for the post. half).—(l. 22) D5.9 सु- (for च). D4.9 च सौ(D9 तथा)गदं (for अथाङ्गदम्). D1 अंगदं जांबवं तथा (for the post. half).—(l. 23) Ś D5.13 एवमुक्ते(D2 °क्तः; D8 °क्ते); D1 इत्युक्त च. Ś D5.13 T1 [ए]वमथ; D1 [ए]व तथा (for [ए]नमथ).—(l. 24) D1 धीम (for वीर). Ś D2.4.6.8.13 महाबाहो (for °भाग). Ś D2.5.12 भ्रातृभिक्षां ददस्व मे (for the post. half).—(l. 25) D1 अथ (for एव). L (ed.) मम (for अस्माकम्).—(l. 26) L (ed.) [ऽ]थ (for ह). D1 नादान्. D4.9 च (for ह). Ś D2.5.12 नादं चक्रे(D2 इदमूचे) कपीश्वरः (for the post. half).—(l. 27) D2 तेजसा चालिता लङ्का (for the prior half). D2 क्षुभिता and चलितश्च (for चलिता and क्षुभितश्च respy.).—(l. 28) D8 [अ]हतो (for [आ]हतो). D1 पतंति पुष्पवर्षाणि दुदुंभ्यश्च हता दिवि.—(l. 29) D1 वचनं चेदमब्रवीत् (for the post. half).—(l. 30) Ś D5.13 वैक्लव्यं गच्छ मा देव (for the prior half). Ś D5.6.11 [ऽ]व- (for च).—(l. 31) Ś D5.12 अद्य (for किं तु). D9 वनोद्देशां. Ś D2.5.6.13 ससागरां (for वसुंधराम्).—(l. 32) Ś D5.6.12 आगच्छे (for आयास्ये). D1 L (ed.) यावन्नोत्तिष्ठते(L (ed.) °ष्ठत्यभिरूपे) (for the prior half). Ś D5.13 वर्तिष्ये (for नोत्तिष्ठते).—After l. 32, Ś D5.6.12 ins.:

3* रामस्तु पुनरेवेदमुवाच पवनात्मजम् ।
त्वर वीर ससा गत्वा आनयस्व महौषधीः ।
स्वस्ति तेऽस्तु महासत्त्व गच्छ पात्र प्रसादय ।
एवमुक्तस्तु रामेण सुग्रीवेणाङ्गदेन च ।
मुहूर्तमधिसंरुद्य क्रमित्वा वायुनन्दनः । [5]
ततोत्प्लुत्य गतो वीर उपर्युपरि सागरम् ।

[(l. 2) Note hiatus between the two halves. —(l. 3) Ś1 मां त्व, Ś2 D5 यात्रां (for पात्र). D5 प्रसाधय. —(l. 5) D5 -संरुह्य (for -संरुद्य). L (ed.) संवीक्ष्याप्लुत्य चांबरे (for the post half).—(l. 6) D5 त्वरित गच्छतो वीर; L (ed.) जगाम त्वरया श्रीमान् (for the prior half). D5 सागराद्.]

—Thereafter they cont. l. 119-290 of App. I (No. 56).

—(l. 34) D4.9 यथा हरिं(D1 रविः) (for इवाच्युतः). —(l. 35) D1 om. second ते (subm.).—(l. 37) D4 त्वन्मानसं.—After l. 37, D4 ins.:

4* ऊरू पातु सुरश्रेष्ठो देवगैरेयपूजितः ।

—(l. 38) D1 पृष्ठं (for पुच्छं). D1 करि- (for कण्ठ-). D4 -देशे च.—(l. 39) D4 उदरं (for ह्युदरं).—(l. 40) D1 वक्षः (for बलं) and च (for तु).—(l. 41) D1 आशीर्भिः स (for अभिनन्द्य).—(l. 42) D1 प्रयाहि (for प्रियोऽसि). D4 महोज्ज्वलं; D1 महाबलं (for महाजवम्).—(l. 43) D4 बली (for इति).—(l. 44) D6 प्रजगर्जाशु. D1 विनद नीनो घनवर्धनाद .—(l. 45) D1 पद्भ्यां निपीड्याशु महीधरं ततो.—(l. 46) D4 उत्- (for सम्-) and -घोर- (for -हेम-). D6 सन्सदधेऽस्य महोदयम .—(l. 47) D1 गज-, T1 उग- (for [उ]रग).—(l. 48) D4 समुद्धृत्य (for °द्यम्य).—(l. 49) D1 निकुच्य.—(l. 51) D4 नद- (for गह्वर-).—(l. 52) T1 -नगान् (for -नदान्).—(l. 53) D4 मनुद्धमंगुर-

ग्रामान्समृद्धान्पुरदुर्गमार्गा
न्ददर्श शाखामृगयूथनाथ ।
पक्वानि पर्णानि फलानि काम
जगाम पश्यन्सहसा हिमाद्रिम् । [55]
त शैलराज विपुल विलङ्घ्य
प्रयाति वीरो हनुमानुदीचीम् ।
तस्मिन्गते वानरयूथनाथे
सजीवनार्थ युधि लक्ष्मणस्य । [60]
ज्ञात्वा मत राक्षसराजधान्या
चारा प्रणम्योचुरथेन्द्रशत्रुम् ।
समाप्य रावण राज्ञो चारास्ते सभ्रमान्विता ।
कथयामासुरेकान्ते राघवस्य विचेष्टितम् ।
राजन्वितो गतो वीरो हनूमान्क्षीरसागरम् । [65]
आनयिष्यत्यत्र शीघ्रमोषधीर्देवनिर्मिता ।
यत्कार्यं तव राजेन्द्र तत्कुरुष्वाविलम्बितम् ।
इद घोर वच श्रुत्वा रावणो दूतभाषितम् ।
पर्यङ्के चिन्तयामास किं कर्तव्य भवेन्मम ।
ततो ययौ गृहाद्रात्रौ स गृह कालनेमिन । [70]
एकाकी गुप्तमार्गश्च चन्द्रहासधर स्वयम् ।
तत्रस्था पुरुषा ये च नार्यश्च गृहमण्डना ।
भयात्पतन्ति वित्रस्ता कालोऽयमिति चागत ।
कालनेमी च त दृष्ट्वा रावण गृहमागतम् ।
कृताञ्जलिरुवाचेद दशग्रीव महाद्युति । [75]
अर्घ्यादिक तत कृत्वा रावणस्याग्रत स्थित ।
किं ते करोमि राजेन्द्र किमागमनकारणम् ।
चतुर्मुख चतुर्बाहु चतुर्दंष्ट्र महाबलम् ।
चतु शृङ्गमुवाचेद राक्षस कालनेमिनम् ।
हा कष्टमिति निश्वस्य लङ्काधिपतिराकुल । [80]
मम तच्छृणु यत्कार्यं प्राप्तोऽह तव मन्दिरम् ।
शक्त्या हतो मया वीरो लक्ष्मणो रणमूर्धनि
त सजीवयितु यातो हनूमान्क्षीरसागरम् ।
ओषध्यर्थं महाबाहो यत्र ता वर्तयेतौ ।
चन्द्रश्च नाम्ना द्रोणश्च तयोर्जाता महौषधि
ता च नेतु प्रयातश्च तत्र पूर्व विहायसा ।
हनूमतोऽस्य विघ्न त्वं कर्तुमर्हसि कानने ।
येन कालात्ययस्तस्य तच्छीघ्र सविधीयताम् ।
कुरु यत्नमथवा विघ्न हनुमत पथि ।
तमह कथयिष्यामि शृणु येन करिष्यसि ।
तस्मिन्द्रोणगिरे पार्श्वे महत्तिष्ठति काननम् ।
तत्र रम्य सर पुण्य देवदानवनिर्मितम् ।
तस्मिन्सरसि दुर्धर्षा मकरी ग्राहरूपिणी ।
तस्याग्रतो न जीवेत यद्यपि स्यात्पुरदर ।
अन्यस्य का कथा जन्तोर्वानरस्य नरस्य हि ।
यथा तस्मिञ्जले याति हनूमास्तत्समन्वित ।
तथा त्वया विधातव्य मायया परयानघ ।
गच्छ शीघ्रमितो वीर त्वदन्य कोऽपि नास्ति
रक्षसा मरणे बन्धो जीवित त्वय्यधिष्ठितम् ।
तत्र गत्वा महाबाहो मायया कुरु चाश्रमम् ।
ऋषिरूपधरो भूत्वा आतिथ्यनिरतो भव ।
यत्र सा वसति ग्राही अमोघा प्राणहारिणी ।
देवता अपि गृह्णाति का सज्ञा वानरस्य तु ।
तत्र त्वयैव हन्तव्य उपायेन प्लवगम ।
हनूमतो विनाशेन लक्ष्मणो न भविष्यति ।
लक्ष्मणस्य विनाशे तु रामोऽपि न भविष्यति ।
रामस्य तु विनाशे तु सुग्रीवो न भविष्यति ।
सुग्रीवस्य विनाशे तु अङ्गदो न भविष्यति ।
अङ्गदस्य विनाशे तु क्षय यास्यन्ति वानरा ।
प्लवगस्याजयो वीर गच्छ शीघ्र महाबल । [

(for समृद्धात्पुर) —(l 54) D4 °नाथवत. (for °यूथनाथ) —(l. 56) D4 पश्यन्नाशेसौ (for जगाम पश्यन्) —(l 57) D4 om (hapl) विपुल —(l 58) D4 वेगाद् (for वीरो) —(l 61) D4 रावण (for राक्षस) —(l 62) D4 चरा° (for चारा) and [ई]शत्रुम् (for [इ]न्द्रशत्रुम्) —After l 62 D4 ins an addl colophon [*Kāṇḍa name* D4 लङ्का° —*Sarga name* D4 हनुमद्गमन —*Sarga no* D4 om , D5 79] —(l 63) D4 ज्ञात्वा D5 संवाद (for समाप्य) D4 चराश्च (for चाराश्च) T3 रावणान्विता —(l 65) D5 वायुनन्दन (for क्षीरसागरम्) —(l 66) D4 [अ]नौ (for [अ]त्र°) D5 आनयिष्यति° (for °ष्यत्यत्र) D4 T3 औषधीर् —(l 67) D4 यत्कृत्य (for यत्कार्यं) D4 [अ]विचिन्तयन् (for [अ]विलम्बितम्) —(l 69) D4 सर्वं (corrupt) (for पर्यङ्के) D4 कथ कार्यं (for किं कर्तव्य) —(l 70) D4.5 ततोऽयासीत् यथा तत्र (D5 गृहाद्योत) (for the prior half) D5 तद् (for स) —(l 71) D4 अथ गुप्तमार्गेण —(l 73) D5 अतीव (for पतन्ति) D4 अथ प्रतीतास्त्र दृष्ट्वा (for the prior half) D5 कृतो (for काले) —(l 75) D4 कृताञ्जलिम् (for °ञ्जलिर्) and महाद्युति° (for °द्युति) —D4.5 om (hapl) l 78 For Kala episode cf No 56 —(l 79) D4 शीर्षम् (for श —(l 81) D4.5 [अ]पि (for तत्) —(l 82) D (for मया) —(l 83) D4 स त D5 त तु (for त सं) — om l 84-86 —(l 85) T3 महौषधी° —(l 86 तासु (for ता) —(l 87) D4 वै (for त्व) —(l. 88 शीघ्र च स (for तच्छीघ्र सं) —(l 89) D4 कुरु यत्नमेव (for the prior half) D5 om पथि —(l 90) D (for तमह) D5 कथयिष्यामि हनुमते (hypm) (for prior half) and येन विघ्न (for शृणु येन) D4 भविष्यति करिष्यसि) —(l 91) D5 गिरौ पार्श्वेषु (for गिरे पार्श्वे म —(l 92) D4 रम्यसर —After l 93 D4.5 ins.

5* विचरन्तदृन्दानि मत्स्यानि गजानपि ।

—(l 95) D4.5 वा (for हि) —(l 96) D5 यदा (यथा) and वने (for जले) D5 हनुमत्संयुक्त° (for °स्तत्समन्वि —(l 97) D4 तत्र (for तथा) D4.5 ॰षेण मानदे (परयानघ) —(l 99) D4 रक्ष मे मरणे बन्धो (for the p half) D5 च त्वयि स्थित, D5 त्वयर्पितं (subm.) (

अर्धराज्यं प्रदास्यामि कृते कर्मणि राक्षस ।
रावणस्य वचः श्रुत्वा कालनेमीत्युवाच तम् ।
राक्षसेन्द्र वदाम्येतच्छृणु राक्षसप्रभो ।
त्वत्प्रियं च करिष्यामि न प्राणान्धारयाम्यहम् ।
मारीचस्य यथा जातं दण्डके मृगरूपिणः । [115]
तथैव मे न संदेहो भविष्यति दशानन ।
खरश्च दूषणश्चैव जम्बुमाली च राक्षसः ।
अक्षस्तव सुतो धीमानिन्द्रजिच्च महाबलः ।
कुम्भकर्णात्मजौ द्वौ तु निकुम्भः कुम्भ एव च ।
मकराक्षः खरसुतो दूषणो रणमूर्धनि । [120]
एते चान्ये च बहवो राक्षसा भीमविक्रमाः ।
अत्रैव निहताः सर्वे वसतस्तव रावण ।
एतान्विचारयित्वा तु पुत्रान्पौत्रांश्च बान्धवान् ।
राज्येन जीवितेनाथ किं करिष्यसि सीतया ।
सीतां प्रयच्छ रामाय राज्यं चैव विभीषणे । [125]
वनं याहि महाबाहो रम्यं कैलासमेव वा ।
युध्यस्व वा रणे वीर राघवेण महात्मना ।
विदार्यमाणो बाणैर्यैस्त्रिदिवं गन्तुमर्हसि ।
इति तस्य हितं वाक्यं रावणः कालनेमिनः ।
श्रुत्वा खड्गं विनिर्धूय कोपाच्च हन्तुमुद्यतः । [130]
संभाष्य रावणं रात्रौ कालनेमीत्युवाच तम् ।
एष गच्छामि राजेन्द्र पन्थानं घोरमद्भुतम् ।
प्रस्थाप्य तं महाराजो रावणो गृहमागतः ।
प्रदध्यौ तत्र सचिवः कथं कार्यं भवेन्मम ।
कालनेमी च वेगेन ततो हनुमतः पुरा । [135]
मायया स कपिर्भूत्वा तस्मिन्महति कानने ।
आश्रमं कल्पयामास कदलीवनसंकुलम् ।
सालतालतमालाद्यैश्च तरुभिः समन्वितम् ।
वेदाध्ययनसम्पन्नैः शिष्यैः सर्वत्र मण्डितम् ।
चित्राभिर्दीपमालाभिः शोभितं वल्कलैः शुभैः । [140]
पुष्पोपहारैर्विविधैर्धूपश्चागरुमिश्रितैः ।
फलैर्मनोहरैः पुण्यैः सर्वं तद्योजनायतम् ।
आज्यधूमाकुलं दीप्तं सर्वप्राकारतोरणम् ।
वैरभावविनिर्मुक्तं शुद्धं निर्मललक्षणम् ।
अस्मिन्महाश्रमे दिव्ये कालनेमी स राक्षसः । [145]
अग्निहोत्रेण दिव्येन उपवासकृशोदरः ।
जटामण्डलभारेण चीरवल्कलसंवृतः ।
दीर्घश्मश्रुधरो भूत्वा तस्थौ जाप्यपरायणः ।
गृह्याक्षमालां हस्तेन तस्यागमनकाङ्क्षया ।
हनूमानपि तेजस्वी समुल्लङ्घ्य बहून्गिरीन् । [150]
तमाश्रमं ददर्शाथ स्वस्थो भूतलमण्डनम् ।
तर्कयामास तं दृष्ट्वा कस्यैतद्वनमुत्तमम् ।
वैरभावविनिर्मुक्तमाकर्षति मनो मम ।
किं वा मार्गभ्रमो जातो मम वेगेन गच्छतः ।
क्व काननं क्व च मेरुः क्व च वै गन्धमादनः । [155]
क्षीराब्धिः क्व च वै स्थानं कुतो द्रोणगिरिः स्थितः ।
विभ्रमो मम किं स्थानं कुतश्च द्रुममण्डलम् ।
प्रागयं दृष्टमार्गस्तु दृश्यते नाश्रमो मया ।
अथवा किं कुतार्केण नमस्कार्यो महामुनिः ।
पीत्वोदकं ह्यस्य गृहे सम्पृच्छयाद्य व्रजाम्यहम् । [160]

(...व्यथितम्) —D4, 5 om. l. 100–111.—Note hiatus between the two halves of l. 101, 102 and 108.—(l. 112) D1 कालनेमिरुवाच तं (for the post. half).—(l. 113) D4 तात, D5 तत्त्व, T2 तत्तु (for तासे).—(l. 114) D4 प्राणांश्च (for न प्राणान्).—(l. 115) D4 दण्डके (for जात).—(l. 116) D4 तथापि मम देहोऽपि, D5 तथा भव (for the prior half). D5 न संदेहो (for भविष्यति).—(l. 119) D1 तौ तु, D5 द्वौ च (for द्वौ तु).—(l. 120) D4 दुर्धरो, D5 धूम्राक्षो (for दूषणो).—(l. 122) D4 ते.—(l. 123) D4 सैन्ये पश्यतश्च (for सर्वे वसतस्)(for त्व) and [अ]थ (for तु). D5 भ्रातॄंश्च (for पौत्रांश्च).—(l. 124) D4, 5 T2 जीवितेनापि (T2 °त).—(l. 126) D4 च (for वा).—(l. 127) D4 sup. lin. त्वं (for वा).—(l. 128) D4 दिव वा (for त्रिदिव).—(l. 130) D4 कोपाद्.—(l. 131) D4 प्रणम्य (for संभाष्य). D5 महत्तं पौलस्त्य (for the prior half). D4 कालनेमिरभ्युपस्थित (for the post. half).—(l. 132) D1 (with hiatus) उद्यान (for पन्थान).—(l. 133) D1 महातेजा (for °राजो) and आगमत् (for आगत).—(l. 135) D1 तु (for च) D1 गतो (for ततो) and पुरः (for पुरा).—(l. 136) D1 मायावत् (for मायया स).—(l. 137) D5 आशु वै (for आश्रम) and °संवृतं (for °संकुलम्).—(l. 138) D1 ताल° (for साल°) D1 तालताल° D1 वहुभिः (for तरुभिः).—After l. 138, D4 ins.

6* स्वाहाकारस्वधाकारवषट्कारनिनादितम् ।

—(l. 140) D4, 5 दीपमालाविचित्राभि (for the prior half) D5 पवित्रैरपशोभित (for the post. half).—(l. 141) D5 बहुभिर् (for विविधैर्) D4 [अ]गुरु.—(l. 142) D4 पत्रैर् (for पुण्यै) and इत योजनमायत (for the post. half).—(l. 143) D4 स्वर्णमहा (for दीप्तं सर्व). D5 सर्वेषां च मनोहर (for the post. half).—(l. 144) D4 -[अ]समायुक्त (for विनिर्मुक्त) D5 वैरभावादपि निर्मुक्त (for the prior half). D4 शुद्ध.—(l. 145) D4, 5 तस्मिन् (for अस्मिन्) D5 कालनेमि T2 च (for स).—Note hiatus between the two halves of l. 146.—For l. 146–149 D4, 5 subst.

7* दम्भयोग समास्थाय चकार शिवपूजनम् ।
[D1 हठयोग (for दम्भयोग)]

—(l. 150) D4, 5 गिरीन्बहून् (by transp.).—(l. 151) D5 °मण्डले (for °मण्डनम्). D4 स्वस्थभूतलमण्डप (for the post. half).—(l. 152) D4 कस्य चेदमुत्तम, D5 कस्य चेद गुणोत्तम, T2 कस्येत्तद्वनमुत्तम (unmetric) (for the post. half).—(l. 153) D4, 5 पाप (for वैर).—(l. 154) D4 वै (for वा).—D1 om. l. 155–156.—(l. 158) T2 पुरा च (for प्राग) D5 [अ]पि (for तु) and नाश्रमं च कदाचन (for the post. half). D1 न गृहं दृष्टमार्गेऽस्मिन्नाश्रमं विद्यते सदा.—(l. 159) D1 T2 तु मर्केन (for कुत°).—(l. 160)

कथयिष्यत्यसौ विप्रो मम मार्गं न संशयः ।
मुनयः कोपशीलाश्च सापराधं शपन्ति हि ।
लक्ष्मणे पतिते वीरे भोजने मम का कथा ।
मुनिं प्रणम्य विश्राम्य पीत्वाम्भः प्रचुरं लघु ।
प्रयास्ये राघवस्यार्थे विहाय फलसंचयम् । [165]
इति कृत्वा मतिं धीरो हनूमांस्तस्य रक्षसः ।
सन्निवेशाश्रमं रम्यं संक्षिप्य तनुमद्भुताम् ।
अपश्यदाश्रमं रम्यं कदलीषण्डमण्डितम् ।
ऋषिरूपधरं चैव तं चापश्यन्निशाचरम् ।
अभिवाद्य महावीर्यं राक्षसं पवनात्मजः । [170]
उवाच परमप्रीतः प्राञ्जलिर्धैर्येण तम् ।
भगवन्विद्धि मां प्राप्तं हनूमन्तं त्वदाश्रमम् ।
रामकार्येण महता क्षीराब्धिं गन्तुमुद्यतम् ।
तृषा हि बाधते तात उदकं कुत्र विद्यते ।
यथेष्टं पातुमिच्छामि कथयस्व समानय । [175]
एवमुक्तो हनुमता कालनेमिरुवाच तम् ।
कमण्डलुजलं रम्यं मम त्वं पातुमर्हसि ।
भुङ्क्ष्व चेमानि पक्वानि फलानि तदनन्तरम् ।
अत्रैव तिष्ठ स त्वं च निद्रां कुरु मदन्तिके ।
भूतं भव्यं भविष्यच्च वर्तमानं च सर्वतः । [180]
जानामि तपसा सर्वं रामकार्यं विशेषतः ।
रामस्य भार्या वैदेही रावणेन हृता वनात् ।
सीतार्थं सागरो बद्धो वाली च निहतो बलात् ।
रुद्धा च लङ्का रामेण राक्षसा निहता रणे ।
कुम्भकर्णो हतो वीरो मेघनादो निपातितः । [185]
पुत्रशोकाग्नितप्तेन रावणेन बलीयसा ।
निहतो वीर शक्त्या च लक्ष्मणो मयदत्तया ।
तस्य संजीवनार्थाय तवागमनकारणम् ।
त्वं योजनसहस्राणि ह्यागतोऽसि महाजव ।
दूतेन राघवस्याद्य त्वया दृष्टोऽसि वानर । [190]
धर्महीना न पश्यन्ति मानवा मां महीतले ।
रामस्यापि मया कार्यं कर्तव्यं करुणात्मना ।
तव मद्वाक्यदास्यामि ह्योषधी साधयन्ति ते ।
अस्मिन्नेव वने दिव्ये ह्योषध्यः सन्ति जीवदाः ।
पूज्योऽसि मम वत्स त्वं गुणवानतिथिर्यथा । [195]
मम प्रसादाल्लङ्कां च क्षणेनैव गमिष्यसि ।
इति श्रुत्वा वचस्तस्य रक्षसो छद्मरूपिणः ।
तं प्रणम्याह हनुमान्नात्र स्थातुं ममोचितम् ।
लक्ष्मणे निधनं याते मया किं तात भुज्यते ।
कमण्डलोर्जलेनापि मम तृप्तिर्न जायते । [200]
नदीनदजलं वापि तीर्थं वापि जलाशयम् ।
कथय त्वत्प्रसादेन पातुमिच्छामि तत्त्वतः ।
सूर्योदये हि मरणं लक्ष्मणस्य महात्मनः ।
इदं हनुमतः श्रुत्वा वचनं रजनीचरः ।
प्रहसन्विस्मितः प्राह याहि दिव्यं सरोवरम् । [205]
ममाश्रमस्य चैतस्य पूर्वस्यां दिशि राजते ।
तस्मिन्सरोवरे पुण्ये पिब वार्यमृतोपमम् ।
एते शिष्या गुणवन्तो दर्शयिष्यन्ति तत्सरः ।
मीलिताक्षेण पातव्यं त्वया तद्वारि वानर ।
ततस्त्वमक्षयो भूत्वा शुभां सिद्धिमवाप्स्यसि । [210]

D गृहस्थस्य, T यस्य गृहे. T सप्ता. D [अ]त्र (for [अ]थ). D धूर्तेन मनोहर (for the post. half).—(l. 161) D वीरो (for विप्रो).—After l. 161, D ins.:

> 8* इति संचिन्त्य वेगेन गगनात्पवनात्मज ।
> निपपाताश्रमे तत्र फलानि समलोकयत् ।
> अहो फलसमूह तु न भक्ष मम साम्प्रतम् ।

[(l. 1) D जवेन (for गगनात्).—(l. 2) D [आ]श्रम (for [आ]श्रमे) and मूलानि स विलोकयत् (for the post. half).—(l. 3) D समायुक्त (for -समूह तु) and मम भक्ष्य च (for न भक्ष मम).]

—(l. 162) D तापसा (for मुनय). D च (for हि).—(l. 163) D भोजन मम वा कथ (for the post. half).—(l. 164) D विश्राम्य (for विश्राम्यात्). D तरसारमणस्य पीत्वाम्भ प्रचुरं शीतल लघु —(l. 165) D राघवस्याथ, D रामस्यार्थे.—(l. 167) D स विवेश. D [अ]द्भुत (for [आ]श्रम). D स्वतनु मत (for तनुमद्भुताम्).—D om. l. 168–169.—(l. 170) D महाभागं (for °वीर्यं).—(l. 171) T प्राञ्जलि.—(l. 173) D यातुम् (for गन्तुम्).—(l. 174) Note hiatus between the two halves. D मे (for हि). D वर्तते (for विद्यते).—(l. 175) D यथेच्छ (for यथेष्ट).—(l. 177) D पुण्य (for रम्य). D पातुमर्हसि भुक्त्व (for the post. half). —(l. 178) D भुक्त्वा (for भुङ्क्ष्व).—(l. 179) D निद्रां च कुरु; D त्व चापि निद्रां (for स त्वं च निद्रां).—(l. 180) T तापस (for तपसा).—(l. 184) D तु (for च).—D reads l. 185–186 twice.—(l. 185) D (second time) लक्ष्मणेन (for कुम्भकर्णो).—(l. 187) D लक्ष्मणो निहतो वीर (for the prior half) and शक्त्या च (for लक्ष्मणो).—(l. 188) D त्वदागमन-.—(l. 190) D मया दृष्टोऽसि (for त्वया दृष्टोऽसि).—(l. 191) D च (for मां).—(l. 192) D [उ]मयथा (for [अ]पि मया). D कर्मणात्मना (for करुणा°).—(l. 193) D च (for प्र-). D ह्योषधी; D (with hiatus) औषधीः.—(l. 194) D तस्मिन् (for अस्मिन्). D ओषधि संति जीवनी (corrupt) (for the post. half).—(l. 198) D मम (for मया).—(l. 200) D कमण्डलु- (for कमण्डलोर्).—(l. 201) D सरो (for -नद).—After the prior half of l. 201, T erroneously repeats the post. half of l. 200 and the prior half of l. 201.—(l. 202) D त्व, D तव- (for त्व-). D सत्वर (for तत्त्वतः).—D om. l. 204. T om. (hapl.) from the post. half of l. 204 up to the prior half of l. 212.—(l. 205) D विस्मित (for °तः).—(l. 206) D चैतस्य (for चैतस्य). D भाति (for राजते).—(l. 207) T रम्ये (for पुण्ये).—(l. 208) D ते सर°, D तस्वत° (for तत्सर°).—(l. 210) D दिव्यां

ओषध्यश्चापि वरदा करिष्यन्ति तव प्रियम् ।
इदं प्रियं वचः श्रुत्वा विषयं मधुमिश्रितम् ।
हनुमानुत्पपाताशु ततो दिव्यं सरः प्रति ।
स ददर्शाथ तद्दिव्यं सरः सर्वत्र शोभितम् ।
सुवर्णपद्मिनीजालैः कमलैः कुमुदैर्युतम् । [215]
मत्तभ्रमरसंघुष्टं पुण्डरीकैर्विराजितम् ।
नक्षत्रैर्निचितं संपूर्णं शारदं तं नभस्तलम् ।
तद्गिराशु महावेगो हनूमान् पवनात्मजः ।
मीलिताक्षः पपौ तोयं मारुतिर्यूथपाग्रणी ।
पिबन्तं तं समालक्ष्य ग्राही सा घोररूपिणी । [220]
महाकाया व्यात्तास्या जग्राह कपिकुञ्जरम् ।
चरणौ गिलन्ती वेगात्तया वायुसुतस्य च ।
अथाकृष्य सा चोग्रमाचकर्ष च तं पुनः ।
हनूमांश्चिन्तयामास पङ्के मग्नोऽस्मि दारुणे ।
एवं संचिन्त्य वेगेन ह्यथ पुच्छं चकार सः । [225]
तस्याः पुच्छाग्रभागेन दन्तान्सर्वानपातयत् ।
कण्टकानिति विज्ञाय तीक्ष्णान्पङ्कसमुद्भवान् ।
लाङ्गूलाग्रनखैर्भिन्ना जिह्वा तस्या द्विधाभवत् ।
ततोऽर्धं गिलितं काये तर्कयामास मारुतः ।
किं करोमि कथं यामि रामकार्यं कथं भवेत् । [230]
मृतं मय्यत्र सरसि रघुवंशो निपातितः ।
सुग्रीवः सह सैन्येन विनाशमनुयास्यति ।
ततः प्राप्स्यति वैदेही मयि पङ्के निमज्जति ।
भवत्येव करिष्यामि पौरुषं पण्डितो ह्यहम् ।
ततो हस्तेन संगृह्य मुखं तस्याश्च मारुतिः । [235]
हनूमता तदा ज्ञातं मकरीति न संशयः ।
अनयैव गृहीतं च मयि कार्यं कथं भवेत् ।
उदरेऽस्या निमज्ज्याशु निपतिष्यामि भूतले ।
ततो ह्रस्वं वपुः कृत्वा विविशे वायुनन्दनः ।
अन्धकारसमं घोरमुदरं स महामनाः । [240]
कुक्षौ प्रविष्टं प्लवगं ग्राहा हृष्टमुपागता ।
तं गिलन्ती गता मध्यं सरसः सप्तमारुता ।
हनूमानपि तन्वङ्गी तस्याः कुक्षिं गतस्तदा ।
अस्थीनि मांसमज्जाश्च सिराजालानि चिच्छिदे ।
ततः सा वदनाग्रेण ग्राही तोयमथापिबत् । [245]
भेकनक्रतिमिग्राहभुजगमत्स्यसमन्वितम् ।
मुखतो वारि दृष्ट्वा समागतं प्रेक्ष्य मारुतिः ।
प्रावृट्काले तु संप्राप्ते पद्मं पूरमिवोल्बणम् ।
गले निरुद्धं सा ग्राही बभ्राम चलमभ्ययात् ।
ममोदरं प्रविष्टं तु भक्ष्यमेतत्सुदुर्जयम् । [250]
मारयामि न संदेहो ह्युदरं स्फुरतीव मे ।
कुक्षिस्थोऽप्युत्पपातोर्ध्वं हनूमान् पवनात्मजः ।
मायापञ्जरसंरुद्धो राजहंसो यथाभवत् ।
भूतले प्रापिता ग्राही बलेनैव हनूमता ।
भवं विनदन्ती सा भूयात्ते शिथिलाभवत् । [255]
नखाभ्यां च विदार्याशु निश्चक्राम महाकपिः ।
यथा घनं तमश्चांशुर्निर्भिद्य रविमण्डलम् ।
मूलं विपाटयामास ग्राहीं तां हनुमान्क्षितौ ।
यथा वने गजो मत्तो वज्रा वेणुं करेण च ।
पातिता कपिसिंहेन मकरी सा ममार च । [260]
तस्याः शोणितवर्णेन रक्तवर्णमभूत्सरः ।
ततः तरत्यपि सा ग्राही दिव्यरूपाभवत्क्षणात् ।

(for मुख) T3 रि यद्विमवाप्यसे (for the post half) —(l 212) D3 प्रियवच D3 मधुरविमिश्रिते (for the post half) —(l 214) D3 [आ]यत (for [अ]थ तद्) and पवन (for सर्व) —(l 215) D3 कल्हार (for कमलै) D3 भि (for युतम्) —(l 216) D3 संयुक्ते D3 संघुष्ट (for घुष्ट) —(l 217) D3 वनस्थल (corrupt) T3 नन्दनस्थल —(l 218) D3 मारुतात्मज —(l 220) D3 घूर्णित D3 प्रसन्ना (for ग्राही सा) —(l 221) D3 T3 [illegible] (T3 °ता) स्या —(l 222) T3 गलिता —(l 223) D3 [illegible] (for सा चोग्र) and कपि (for पुनः) D3 च (with hiatus) [illegible] —(l 224) D3 [illegible] (for दारुणे) —(l 225) D3 मुखे T3 कट (for पुच्छ) —(l 226) D3 पार्श्वेन (for भागेन) D3 [illegible] (for अपातयत्) —(l 227) D3 [illegible] (for पङ्क) —(l 228) D3 तीक्ष्णदंष्ट्रा [illegible] (for the prior half) T3 [illegible] (for [अ भवत्) —(l 229) D3 [illegible] —D3 om l 230 —(l 231) T3 हत (for मृत) D3 [illegible] (for [illegible]) —(l 232) D3 [illegible] (for [illegible]) D3 [illegible] (for विनाश [illegible]) —(l 233) D3 [illegible] (for [illegible]) D3 [illegible] (for [illegible]) —(l 234) D3 [illegible] (for [illegible]) —D3 om l 236–240 —(l 236) D3 [illegible] (for ज्ञात) —(l 237) D3 मम (for मयि) —(l 238) T3 भूतल (for भूतले) —(l 239) D3 विवेश हरि (for विविशे वपु) —(l 240) D3 अन्धकूप (for अन्धकार) —(l 241) D3 [illegible] (for [illegible]) D3 उपागमत् (for °गता) —(l 242) D3 गृहीत्वा तं D3 गलिता (for तं गिलन्ती) —(l 244) D3 (with hiatus) अस्थिमांसादिमज्जाश्च [illegible] —(l 246) D3 om (hapl ?) from मेक up to सा in l 249 D3 [illegible] —(l 247) D3 [illegible] (for आगत) —(l 248) T3 पूर्णम् (for पूरम्) D3 [ओ]ल्बण (for [उ]ल्बणम्) —After l 248 D3 ins

9* संतोयाद्भानि तस्या पूरम [illegible] ।

—(l 249) D3 ग्राही सा (by transp) (for सा ग्राही) and संभ्रमात् (for [illegible]) —(l 250) D3 [illegible] (for [illegible]) —(l 251) T3 [illegible] (for [illegible]) —(l 252) D3 [illegible] (for [illegible]) —(l 253) D3 [illegible] (for [illegible]) —(l 256) D3 [illegible] (for [illegible]) —(l 257) D3 [illegible] (for the prior half) D3 [illegible] —(l 258) D3 [illegible] D3 मूलं [illegible] (for the prior half) —(l 259) D3 [illegible] (for [illegible]) D3 [illegible] D3 [illegible] (for the post half) —(l 260) D3 [illegible] D3 transp [illegible] and [illegible] —(l 261) D3 [illegible] (for [illegible]) —(l 262) D3

बभूव तनुमध्या सा पीनश्रोणिपयोधरा ।
मृगेक्षणा सुदशना नीलकुञ्चितमूर्धजा ।
द्योतयन्ती दिशः सर्वाः सर्वाभरणभूषिता । [265]
दिव्याम्बरधरा नारी दिव्यस्रग्वस्त्रधारिणी ।
वाति गन्धवहस्तस्याः वासयन्सर्वकाननम् ।
विमानं परमारुह्य हनूमन्तमुवाच ह ।
साधु साधु महाबाहो स्वागतं ते महाकपे ।
भवत्प्रसादान्मुक्तास्मि शापाद्धोरान्महामते । [270]
भद्रामिष्यातुमिच्छामि त्रिदिवं पवनात्मज ।
राक्षसस्त्वास्य विश्रम्भो न कर्तव्यस्त्वया कपे ।
प्रेषितो रावणेनासौ कालनेमीति राक्षसः ।
महाकपिवपुर्भूत्वा त्वां हन्तुं द्रुतमागतः ।
अत्राश्रमो न कस्यास्ति मायैवात्र प्रदृश्यते । [275]
एनं जहि महावीर राक्षसं रावणात्मकम् ।
अनेन प्रेषितस्त्वं हि मरणार्थं सरोवरे ।
इहेत्युत्तरतः पश्य क्षीरोदं देवदुर्लभम् ।
तस्मिन्द्रोणगिरिः श्रीमांस्तिष्ठत्योषधिपर्वतः ।
श्रुत्वा तस्या वचो रम्यं हनुमान्विस्मयं ययौ । [280]
तामुवाच महाबाहुः कासि त्वमिति भामिनि ।
कथं जातासि मकरी मत्स्यरूपा सती जले ।
हनुमतो वचः श्रुत्वा तमुवाचाथ खेचरी ।
शृणु वीर मदीयां त्वं कथामाश्चर्यकारिणीम् ।
मां विजानीह्यप्सरसं विद्युन्मालीति विश्रुताम् । [285]
नृत्येन तोषितो देवो मया वै शंकरः पुरा ।
विमानं तेन मे दत्तं सर्वदा कामगं शुभम् ।
तेनानेन विमानेन सर्वत्र विचराम्यहम् ।
इन्द्रलोके च नृत्यन्ती श्रान्ताश्चर्यमहं यतः ।
ततोऽस्मिन्पुण्यसलिले क्रीडार्थं समुपागता । [290]
शाण्डिल्येनाथ दृष्टाहं क्रीडन्ती मुनिना वने ।
मामुवाच ततो विप्रो मदनाकुलचेतनः ।
शर्म मे देहि सुश्रोणि हन्ति मां मदनो यतः ।
तव दृष्टिकृपाणेन मनो मे दारितं क्षणात् ।
अधरामृतपानेन जीवयस्व वराङ्गने । [295]
कामातुरो मयोक्तोऽथ ब्रह्मर्षिस्तपसि स्थितः ।
तपस्यसि किमर्थं त्वं मां कथं याचसेऽनघ ।
विप्रः प्रोवाच सिद्धं मे सम्प्राप्तं तपसः फलम् ।
त्वं यद्दृष्टासि रम्भोरु तरुणी मम सौख्यदा ।
ध्यात्वा क्षणं मयोक्तोऽथ मुनिस्तस्मिन्महावने । [300]
पुण्यवलाच्च सञ्जाता न भोग्या तव मानद ।
दिनत्रयं निरीक्षस्व सरस्यस्मिंस्तपोनिधे ।
स्नाताहमागमिष्यामि तव पार्श्वं सुखप्रदा ।
इदं मद्वचनं श्रुत्वा हितमित्येव सोऽब्रवीत् ।
युगत्रयसमं तस्य दिनत्रयमभूत्किल । [305]
तस्मिन्नेव दिने पश्चाद्रावणोऽसौ जगाम ह ।
जित्वा सर्वं जगत्सम्यक्पर्वतं गन्धमादनम् ।
तस्य सैन्येन महता चालितो गन्धमादनः ।
शैलो विशीर्णगलितो भग्नवृक्षमहीरुहः ।
सिद्धगन्धर्वविहगास्त्रस्ताश्च भुजगमाः । [310]
ततः प्रदोषे लङ्केशश्चचार गिरिमूर्धनि ।
तत्र वै गायमानाहं दोलारूढा रजस्वला ।

म्यान्तरेऽपि, Ds तलोनिरिक्षे (for तत्रान्तरेऽपि). D1 तदा (for क्षणात्). —(l. 263) T2.3 पीनश्रोणी-. —(l. 265) D1 स्नाता (for सर्वा°). —(l. 266) D1 अनुलेपना, D1 -वस्त्रधारिणी (for -वास-धारिणी). —(l. 268) D4.5 विमानवरम्. —(l. 270) D1 तव (for भवत्). D1 [अ]ह (for [अ]स्मि). —(l. 271) D1 पुरेऽपि (for भद्रामि). —(l. 272) D1 कार्योऽस्ति महा- (for कर्तव्यस्त्वया). —(l. 274) D1 मायामयकपिर्भूत्वा (for the prior half). D1 त्वाङ्गत्य बहून् (for त्वां हन्तुं द्रुतम्). —(l. 275) D1 [अ]ति (for [अ]स्ति). D1 यदि (for [अ]त्र प). —(l. 276) D1 वराङ्ग (for महा). D1 T1 रावणानु(T1 °त्म)जं. —(l. 277) D1 सरोवर (for सरोवरे). —(l. 278) D1 T1 रम्यो हि (for इहेति). D1 द्रुत इत्यतः ततः पश्य (for the prior half) and निर्मित (for -दुर्लभम्). —(l. 279) D1 [ओ]षधि- (for [ओ]षधि). —(l. 280) D1 शुभ (for रम्य) and विस्मितो जगौ (for विस्मयं ययौ). —(l. 281) D1 महाबुद्धि (for °बाहु) and त्व कथयामि (for [अ]सि त्वमिति). D4.5 भावेनि (for भामिनि). —After l. 281, D1 ins.:

10* योऽप्यस्य मत्स्यरूपेण मगाय नव दर्शनात् ।

—(l. 282) D4.5 दिव्य (for मत्स्य). —(l. 283) D4.5 हनूमद्वचनं श्रुत्वा (for the prior half). —D1 om. l. 285. —(l. 285) D1 अहं स्वर्गाङ्गना नित्य मालिन्यप्सरसां वरा. —(l. 287) D4.5 सर्वकामदं(D1 °गं) शुभ (for the post. half). —(l. 289) T1 श्रान्ता (for श्रान्ता). D1 वने (for यतः). D1 मानसमप्सरसामयात् (for the post. half). —(l. 291) D1 क्रीडन्ती दृष्टा (by transp.). D1 मुनिकानने (for मुनिना वने). —(l. 292) D1 तदा मदे (for ततो विप्रो). D4.5 कामेन (for -चेतनः). —(l. 294) D1 -प्रपातेन (for -कृपाणेन) and प्रभु (for क्षणात्). —(l. 296) D1 [अ]भ्युक्तो (for [उ]क्तोऽथ). T1 स्व कामातुरोऽपीश (for the prior half). —(l. 297) त्वं मां (by transp.). —(l. 298) D1 प्राह न सिद्धि (for प्रोवाच सिद्धं). D1 मीतस्व विप्र प्राहैतत् (for the prior half). —(l. 299) D1 यदीच्छसि (for यद्दृष्टासि). T2.3 तरुणा. D1 भोक्ष्ये मे वचनं वद (for the post. half). —(l. 300) D1 [S]सौ (for ऽथ). —(l. 301) T1 [अ]थ (for [अ]प). D1 नव भाग्य, T2.3 न(T3 सा) भार्या तव (for न भोग्या तव). —(l. 302) D4.5 प्रती(D1 प्री)क्षस्व (for निरीक्षस्व). D1 तपोधन, D1 महामुने (for तपोनिधे). —(l. 303) D4 न संशय, D1 सुखप्रद (for सुखप्रदा). —(l. 304) D1 वाक्य (for हितम्). —(l. 306) D4.5 [S]प्यसौ(D1 यथा)गमत् (for ऽसौ जगाम). —(l. 307) D1 -सैन्य (for सम्यक्). —(l. 308) D1 चलितो (for चालितो). —(l. 309) T1 विशीर्ण- (for विशीर्ण). D4.5 शिला विशीर्णा गलिता भग्नवृक्ष महीरुहाः. —(l. 310) D4.5 मानवाः(D1 °नगाः) (for -विहगाः). D1 चाहिताश्च भुजगाः (for the post. half). —(l. 311) D1 प्रदोषे. —(l. 312) D1 गायामि दोलाभ्यां

दशग्रीवेण दृष्टाहं स्मरनिर्भिन्नचेतसा ।
मम पार्श्वमुपागम्य दशग्रीवोऽब्रवीद्वच ।
मृगाक्षि कासि त्वं चात्र क्रीडसे रमणं विना । [315]
एषा चात्र मया सार्धं क्रीडां कुरु सुमध्यमे ।
आवयो रजनी यातु स्मरनिर्भिन्नचेतसो ।
मृगाक्षि मां समालिङ्ग्य प्राप्स्यसे स्तनयो फलम् ।
रावण मां विजानीहि देवदानवसूदनम् ।
दशग्रीववच श्रुत्वा मया तद्भाषित पुरा । [320]
ब्राह्मणस्य तु जाया मामद्य जानीहि रावण ।
विशपतश्च रजसा युताहं राक्षसेश्वर ।
युक्तं न ते महाराज यन्मां प्रार्थयसे रतम् ।
मयैवमुक्त सप्राह रावण काममोहित ।
ब्राह्मणस्येदृशी भार्या कथं भवितुमर्हसि । [325]
दृष्टाङ्गनासि बाले त्वं सर्वलोकस्य सम्मता ।
पुष्पिण्यपि विशेषेण रोचसे मम भामिनि ।
परभार्यापरो भद्रे त्वद्वशा रमाम्यहम् ।
इत्युक्त्वा केशपाशेषु मां गृहीत्वा जगाम ह ।
बला सर्धर्षिता तेन रावणेन दिनत्रयम् । [330]
रम्ये मनोरमे मासि चैत्र श्रीगन्धमादने ।
ततो ममाभवं पुत्रो ज्ञातकार्योऽतिविश्रुत ।
पुत्रं निवेद्य तस्याथ गताहं ब्राह्मणान्तिकम् ।
पश्यथमागता मह्यमत्र दातु महासुखम् ।
मद्दर्पं मां भजस्वेह प्राप्स त्वं तपस फलम् । [335]

इत्युक्त स निरीक्ष्याथ मामुवाच महामुनि ।
तव यौवनसारस्य प्राप्तमन्येन वै फलम् ।
तरुणि त्वं तु भुक्तासि प्रतीतानि यतस्तव ।
चर्विताधरपत्रासि गजनेव सरोजिनी ।
वञ्चितोऽसि त्वया पापे कुत्सितं ते मनो यत । [340]
केशपाशे गृहीतासु कामुकेनापकारिणा ।
सरस्यस्मिन्महाघोरा ग्राही भूत्वा वसिष्यसि ।
श्रुत्वा शशाप भगवान्रावणेन प्रधर्षणम् ।
रावणश्च स पुत्रैश्च विनाशमुपयास्यति ।
इति शापे प्रयुक्ते तु मया विप्रोऽथ याचित । [345]
बलात्सधर्षिता ब्रह्मन्रावणेन दुरात्मना ।
शापो न मे मुनिश्रेष्ठ करुणां त्वं कुरु व मे ।
शाण्डिल्येनैव चैवोक्त सरस्यस्मिन्महाकपि ।
हनूमान्रामकार्येण यदा त्वां स वधिष्यति ।
तदा त्वमप्सरा भूत्वा गमिष्यसि ममान्तिकम् । [350]
इत्युक्त्वा मुनिशार्दूलो ययौ महातपोवनम् ।
अहमप्यनुयास्यामि शापान्मुक्ता सुरालयम् ।
तत सा भामिनी रात्रौ तत्रैवान्तरधीयत ।
हनूमानपि तेजस्वी सम्भ्रमाविष्टचेतन ।
आगमद्राक्षसाभ्याश मुनिरूपधरस्य च । [355]
सविप्र सोऽपि त प्राह कथं कालव्यतिक्रम ।
सरोवरे प्रजातस्ते नीतं किं कथयस्व मे ।
फलमेतत्सुखेनाद्य त्वया वानरपुंगव ।

Ds तत्रापि मीन गायती (for the prior half) —(l 313) Ds [अ]मि (for [अ]ह) Ds दृष्टा तु (for दृष्टाह) —Ds om l 314 —(l 315) Ds किं चित्र Ds किं चापि (for त्वं चात्र) —(l 316) Ds एहि Ds एतां (for एषा) Ds [अ]पि (for [अ]त्र) —(l 317) Ds रात (for स्मर) —(l 319) Ds म न (for °सूदनम्) —(l 320) Ds [व]तद् and वन (for तद् and पुरा respy) —(l 321) Ds मायां (for न त्वां) Ds म यदि मां च (for जायां मामद्य) —(l 322) Ds तु रजोभिर् (for च रजसा) and अस्पर्शा रतिकर्मणि (for the post half) Ds रजस्वला विशेषेण मां जानीहि निशाचर —(l 323) Ds ते न (by transp) Ds रह Ds रति (for रतम्) —(l 324) Ds स (for स) Ds [इ]त्युक्तेन सां (for [ए]वमुक्त सं) —(l 325) Ds Ts अर्हति —(l 326) Ds रत्नाम (for बाले त्वं) —(l 327) Ds पुष्पवती (for पुष्पिण्यपि) Ds रोचसे Ds भाविनि (Ds °नी) (for भामिनि) —(l 328) Ds परा (for परो) Ds [ऽ]स्मानि तस्माद्गच्छ (for भद्रे त्वद्वशा) —(l 329) Ds पाशे मां Ds गृहीत्वाथ and म (for मां गृहीत्वा and ह respy) —(l 331) Ds °नादने (for °दने) Ds मासे (for मासि) —(l 332) Ds इति श्रुत्वा Ds इति श्रुत (for ऽतिविश्रुत) —(l 333) Ds [अ]थ (for [अ]थ) —(l 334) Ds त्वमेवं (for पश्य म) Ds वस्तु (for दातु) —Ds om l 335 —(l 335) Ds पुन हे तपस्य फल (for the post half) —(l 336) Ds [उ]वा (for [उ]वाच) Ds (मा) मा प्रा

तामुवाच देवि प्रनारणा कृता —(l 337) Ds तव (for व) —(l 338) Ds केन (hypm) (for तु) Ds उपभुक्तासि तरुणि (for the prior half) Ds रक्षितासि Ds रक्षितासि Ts गृहीतानि (for प्रतीतानि) —(l 339) Ds चुम्बित Ts चर्वित (for चर्वित) —(l 340) Ds मे (for ते) —(l 341) Ds गृहीतासि Ds गृहीत्वा तु Ds [अ]थ कामिने Ds [अ]वरोपिता (for [अ]पकारिणा) —(l 342) Ds तस्मा ग्राही भविष्यसि (for the post half) —Ds om l 343–344 —(l 344) Ds सह पुत्रश्च Ts च सपुत्रश्च (for च स पुत्रैश्च) —(l 345) Ds प्रयुक्ते Ts प्रयुक्त (for प्रयुक्त) Ds [ऽ]पि (for ऽथ) —(l 347) Ds इति न तथा (for शापो न मे) and शापमोक्ष (for करुणां त्व) —(l 348) Ds चोक्त म (for चैवोक्त) and महाकपे (for °कपि) —(l 349) Ds कारण (Ds °ण) (for कार्येण) Ds समवेष्यति (corrupt) (for स वधिष्यति) —(l 350) Ds निजालय (for ममान्तिकम्) Ds स्वर्गं यास्यसि शोभने (for the post half) —(l 351) Ds स्वर्गं गतो तपोधन (for the post half) —(l 353) Ds भामिनी (for भामिनी) —(l 354) Ds सम्भ्रमाविष्टमानस (for the post half) —(l 355) Ds रक्षसाभ्याश (Ds °श) —(l 356) Ds वानरेन्द्र (Ds °र) (for सविप्र सोऽपि) —Ds om from the post half up to the prior half of l 360 Ds केन (for क) —(l 357) Ts [ऽ] त (for प्र) Ds मया न कथितं (hypm) (for the prior half) Ds कि Ts कि (for कि) —(l 358)

गृहाण मम मन्त्राणि शिष्यो मे भव पुत्रक ।
मन्त्राण्यधीत्य शिष्येण गात या गुरुदक्षिणा । [360]
उवाच हनुमान्प्राज्ञो गृहाण गुरुदक्षिणाम् ।
इत्युक्त्वा रोषताम्राक्षो नखैरोरसि राक्षसम् ।
हृदि मुष्टिप्रहारेण वज्रकल्पेन वेगवान् ।
कालनेमी बभूवाथ चतु शृङ्ग स राक्षस ।
गुरवे दक्षिणा दत्ता सुभव्या वानराधम । [365]
इत्युक्त्वा स ययौ रम्भो गृही वा पवनात्मजम् ।
तत्र दन्तैश्चखादाथ कालनमी रुजन्कपिम् ।
हनुमानपि विक्रम्य सुवेगाद्भुजपञ्जरात् ।
पादयोस्त गृहीत्वाथ धरण्यामाविशत् ।
पर्वताग्र निपीड्याशु हस्ताभ्या स ममर्द च । [370]
मथ्यमानोऽपि विक्रान्तो राक्षस पभिरूपधृक् ।
हनूमता धृतो दोर्भ्यां पतितो धरणीतले ।
पतितस्यापि जग्राह पभ्यौ तस्य महाकपि ।
तत्क्षणादथ रम्भोऽपि स्वरूपेण समागमत् ।
मारुतिं त जघानाथ दृष्ट्वाभिदारयन्गजान् । [375]
हनूमांश्चिन्तयामास कि करोमीति साम्प्रतम् ।
पुनराशु गृहीत्वाथ पातयिष्यामि राक्षसम् ।
तस्यास्य ज्वलित काष्ठ क्षिप्त्वा जग्राह कर्णयो ।
तरसा पातयामास सुसत्र पवनात्मज ।
तत सुग्रीवरूपेण कालनेमी सुवाच तम् । [380]
वृथा त्व वानरश्रेष्ठ इह त काल विलम्बसे ।
एहि यावोऽधुना वीर उत्थितो लक्ष्मण स्वयम् ।
श्रुत्वेनाद स्वका श्लाघ्यो हनूमाञ्जनकोविद ।
कण्ठ बाहू समासज्य रुरोद च मुहुर्मुहु ।
हनूमत कालनेमी वानराधिपसंनिभ । [385]
हनूमानपि सचि त्य मायासुग्रीव इत्यगम् ।
मन्मोहनाय सजातो राक्षसो वानराकृति ।
उत्क्षिप्य बाहू तस्याथ त जघान महाकपि ।
तत्प्रहाराघातेन पतितो राक्षसो भुवि ।
त्यक्त्वा सुग्रीवरूप तद्बभूव रजनीचर । [390]
रावणप्रहितो वीर कालनमी निशाचर ।
रूप विकृत्य घोर तद्दन्तपङ्क्तिप्रमाणत ।
ऊर्ध्व तु योजन पञ्च भुजत्रिशच्छिरोरहान् ।
षष्टि दृष्टा सुतीक्ष्णाग्रा सूचिकाश्चापि सार्धकम् ।
विवृत्तनयनो घोरो मेघस्तनितनिस्वन । [395]
अधद्दश्चमहात त प्रगृह्याभ्यद्रवत्तदा ।
हनूमानपि दुधषा दशयोजनमुच्छ्रितम् ।
रूप कृत्वा सुविपुल महाकायो महाबल ।
उत्पत्याकाशमार्ग तु न्यपतत्तस्य चोपरि ।
त्वरितश्चापि वेगेन हनूमांस्तस्य रभस । [400]
रक्त नयोश्चरणौ दृष्ट्वा शिरो जग्राह सत्वरम् ।
हस्ताभ्या नोदयामास ग्रीवामाक्रम्य रक्षस ।
यथा पद्मवन नाला मातङ्गो मदविह्वल ।
ततस्तु रक्षोगणकेतुभूतो
समार तस्या निशि कतुभूत । [405]
वारे हनूमानपि त निहत्य
महाजगाद्रोणगिरिं जगाम ।

Colophon

De पीन and [अ]च (for एतद् and [आ]त respy) —(l 359) De मन्त्र च (for मन्त्राणि) —(l 360) De नखान् (for गत्र णि) —(l 361) De [अ]सुर De वर (for गुम) —(l 362) De क्रोधरक्त शो —(l 363) De वीर्यवान् (for वेगवा) —(l 364) De कालनेमिर् De गीवत (for शृङ्ग स) —(l 365) De गुभा वानरनायक (for the post half) —(l 366) De रम्भ (for ययौ) —(l 367) De तु र् (for रुजन्) —(l 368) De वेगवा (for विक्रम्य) —(l 369) De सगृ त्वा De अ हत्य् (for आविशत्) —(l 370) De कर यो (for हस्ताभ्या) De स्वहस्त भ्या ममर्द स (for the post half) —(l 371) De [ऽ प (for पि) De स्तनानोपि नि क्रान्तो (for the prior half) Te रूपधृत् —(l 372) Te हनूमतो —(l 373) De भुजौ (for पद्मौ) De स च (for तस्य) —(l 374) De तत्र क्षण स रक्षोथ (for the prior half) —(l 375) De च De तु (for त) De वक्षमा नवत् De नीपयगमान् (for दारयगजान्) —(l 376) Te नाश्रनिह् De [इ ई (for [इ]ति) —(l 377) De बलात् De कर (for आशु) De [आ]तु De तु (for [अ थ) —(l 379) De त बलात् (for तरसा) —(l 380) De सुग्रीवरूपेण पुन कालनेमिरुवाच त —(l 382) Note hiatus between the two halves De यावन (De यावो)धुना De बद्धे De कालाद (for वीर) De उत्थित (for उत्थितो) —(l 383) Te श्रोवि —(l 384) De गर्त (for कण्ठे) De बाहु De स (for च) —(l 385) De कालनेमिर् De वानरो त्तम (for वानराधिप) —De om l 386. —(l 386) De [अ पि (for [अ]गम्) —(l 387) De मम मोहाय (for मन्मोहनाय) —(l 388) De बाहु (for बाहू) —After the prior half of l 389 De ins

11*
इत्ये कालनेमिनम् ।
वेन तत्प्रहारेण

—(l 390) De तु (for तद्) —De om l 391 399 —(l 395) Te स्तनित (for स्वनित) —(l 400) De पति (De रति)तेस्व (for त्वरितश्च) —(l 401) De भ्रमर —(l 402) De पोथयामास De कृत्वा De कृत्व (for रक्षस) —(l 403) De यथानन Te पद्मवने De यथा पद्म जले नन्दे (for the prior half) De मत्तो —(l 404) De म (for तु) and हतु (for केतु) —(l 405) De कृत्वान (for केतुभूत) —(l 406) De निपत्य (for निहत्य) —(l 407) De महाजवो

Colophon —*Kāṇḍa name* De लङ्का —*Sarga name* De कालनेमिवध —*Sarga no* (figures words or both) De om De Sa Te 106 Te 110

क्षीराब्धिमध्ये स ददर्श भूधरं
विराजमानं नभसीव भास्करम् ।
स च प्रहृष्टः पवनात्मजस्तदा [410]
विलोक्य तं सानुषु धातुभिर्युतम् ।
आरुह्य तस्याद्भुतशृङ्गमेव
चचार चामीकरचारुभूषु ।
दृष्ट्वौषधीदीप्तिविदीपितो भृशं
वितर्कयत्काननचारणः कपिः । [415]
अग्निर्भूतस्तापकरस्तु देहिनां
माह्लादयत्येव हि मे मनः कथम् ।
इमाश्च दिव्यौषधिवल्लरीर्यथा
लतान्वया हेममया भवन्ति ।
हिरण्यवर्णा रसमारेणवो [420]
विभान्ति नक्षत्रगणानुकारिणः ।
यथा च सत्ये विनिवृत्तिसंस्थिता
विशुद्धभावा खलु नाकगामिनः ।
ज्वलन्ति भागेषु चलन्ति रश्मयः
स्फुरन्ति सौगन्ध्यगुणं किरन्ति च । [425]
समागतं मां खलु वीक्ष्य चाधिकं
सिद्धिं गता देवमहौषधीगणाः ।
ततो महात्मा पवनात्मजस्तदा
निशामयामास महौषधीश्च ताः ।
विचिन्वतस्तस्य ततश्च ताः शुभा [430]
अदृश्यतां जग्मुरनन्तवाक्यः ।
विस्मिते वासवदूतनन्दनो
वनं विलोक्याथ जगाम चोत्सुकम् ।
ततः समार्थयामास हनूमान्देवतागणान् ।
मम सिद्धिं प्रयच्छन्तु महौषध्यादयो वराः । [435]
भो शैलराज मद्वाक्यं शृणु देव सुखप्रद ।
रामकार्यस्य सिद्ध्यर्थं प्रयच्छ मम चौषधीः ।
मृतसंजीवनिं श्रेष्ठां सौवर्ण्यकरणीं शृणु ।
विशल्यकरणीं ख्याते मातर्मे देहि दर्शनम् ।
विलीनाः पर्वतोद्देशे तेन मत्वाय चात्मनः । [440]
ततः क्रोधादिदं वाक्यं भूधरं प्राह मारुतिः ।
न दया न च दाक्षिण्यं तव पाषाणरूपिणः ।
नन्वग्रेसरसा खनित्वाद्य पातयिष्यामि सागरे ।
इत्युक्त्वा वेष्टयामास पुच्छेन धरणीधरम् ।
वेष्ट्य चोत्पाटयामास तमद्रिं लीलया कपिः । [445]
पुच्छेनावेष्ट्य दोर्भ्यां च गृहीत्वौषधिपर्वतम् ।
ननाद हनुमांस्तत्र समुद्र इव पर्वणि ।
तेन शब्देन महता गन्धर्वाः शस्त्रपाणयः ।
अनुजग्मुः सुसंरब्धा योद्धुकामास्तु मारुतिम् ।
कस्त्वं वानररूपेण सम्प्राप्तो निशि दारुणे । [450]
गन्धर्वाणां वचः श्रुत्वा हनूमान्वाक्यमब्रवीत् ।
श्रुता वा यदि किष्किन्धा जम्बूद्वीपसमाश्रया ।
वानराधिपतिस्तत्र सुग्रीवो नाम विश्रुतः ।
मित्रकार्यार्थमुद्युक्तो रावणेनाथ निग्रहे ।
मित्रभ्राता राक्षसेन शक्त्या च विनिपातितः । [455]
तदर्थं सम्प्रयातोऽहमोषधिं प्रति पर्वतम् ।
विशल्यकरणीं नाम जानेऽहं प्रथमौषधीम् ।
विघ्नो मेऽत्र न कर्तव्यः प्रसादं कर्तुमर्हथ ।
अहं वानरराजस्य भृत्यस्तस्य गुणैर्वृतः ।
हनूमानिति विख्यातस्तदर्थं प्रार्थयामि वः । [460]
हनूमतो वचः श्रुत्वा गन्धर्वास्ते महाबलाः ।
विचित्रकवचाः सर्वे नानाप्रहरणोद्यताः ।
कोलाहलं प्रकुर्वन्तः सायकैः समभिद्रवन् ।
ततो नानायुधैः सर्वे ते जघ्नुर्मारुतात्मजम् ।
हन्यमानः सुबहुभिरुत्पपातोर्ध्वमञ्जसा । [465]

—(l 410) D4 हेमे प्रहृष्टं (for स च प्रहृष्टः) —(l 411) D4 तत् (for तं) —(l 412) D4 एव, D5 एक (for एव) —(l 413) D4,5 चारुभूमिं (D5 °षु) —(l 414) D4,5 दीप्तिभिस्तां D4 विदिग्दीप्तिनो, D5 विस्मितविद्विनो भृशं. —(l 415) D4 आकुलचेतसा, D5 आत्त स चारुणः (corrupt) (for काननचारणः) —(l 418) D4 मनस्विनः (for वल्लर्यथा) —(l 419) D4 विभाति (for भवन्ति) D4 एता यथा शैलकुले विभाति च —D5 om l 420–423 —(l 420) D4 सत्प्रकाशेन वा (for रसमारेणवो) —(l 421) T1 विभाति (for विभान्ति) and [अ]नुसारिणः (for °कारिणः) D4 विभाति नक्षत्रगणेन चन्द्रमाः —(l 422) D4 ते (for सत्ये) —(l 423) D4 विशुद्धभावाः —(l 424) D5 चरति (for चलन्ति) —(l 425) D4,5 सौगन्धिगुणं D5 om च —(l 428) T2 तथा (for तदा) —(l 429) D4 विचेष्टया मास (for निशामयामास) —(l 430) D4 तथैव (for ततश्च) D5 च ता शुभा रता (for ततश्च ता शुभाः) —(l 431) D4,5 जवो हि सिद्धये (for अनन्तवाक्यः) —(l 432) D5 om दूत —(l 433) D4 ननाद (for जगाम) D4,5 सो (D5 चो) त्सुकः —(l 434) D4 गुणं (for गणान्) —(l 435) D4,5 दिव्यौषध्यो दया (D5 °ध्यो यथा) परः (for the post half) —(l 436) D4,5 महत्पद (D5 °दा) —(l 437) D5 T2 राज (T3 °म) कार्ये (for रामकार्यस्य) D4 चौषधि T2 प्रयच्छतु नौषधी (for the post half) —(l 438) T2 संजीवनी T2,3 सावर्ण (T2 °र्ण्य) करणी शुभे (for the post half) —(l 439) T2,3 करे (for करणि) —For l 438–439 D4 subst

12* मृतसंजीवनी चाद्य सौवर्ण्यकरणीं तथा ।
विशल्यकरणीं चैव सन्धिनीं देहि मे गिरे ।

—Thereafter D4 cont

13* करणं व्रणसंस्य न्दुष्टाङ्गस्य दर्शनम् ।

—(l 440) D4 पर्वतोद्देशाय (for °शे) and सखाय (for मत्वाय) —(l 443) D4,5 नदीश (for नन्वग्रेसर) —(l 445) D4 शून्ययाजन, D5 पर्वतस्य तत् (for लीलया कपिः) —(l 449) D4 समाजग्मु (for अनु°) —D4,5 om l 450–463 —(l 457) T2 प्रथमौषधिं —(l 464) D4 [आ]युधैर्जघ्नु, D5 विधैः घ्नन्तेश (for [आ]युधैः सर्वे) D4 गन्धर्वास्तत्र मारुतिं (for the post half) —(l 465) D4 स (for सु).

ततश्च हनूमांस्तूर्णं रूपं कृत्वा सुदारुणम् ।
गन्धर्वा हन्तुमारेभे वलदर्पसमन्वितो हरिः ।
गन्धर्वहनुमान्करस्थं त्यक्त्वा गच्छ महाधरम् ।
नो च प्राणान्परित्यज्य स्वर्गं यास्यसि सयुग ।
इत्युक्तो हनूमांस्तैस्तु पद्भ्यां ताञ्जिघान स । [470]
बद्ध्वा पुच्छेन तावत गन्धर्वान्पर्वतोपमान् ।
हनूमान्भ्रामयामास गरुडः पन्नगानिव ।
कश्चिन्निपातिता भूमौ कश्चित्सान्द्रद्रुमेषु च ।
लाङ्गूलेन हता कश्चित्कश्चिद्दन्तैर्विदारिता ।
मुहूर्तेन हता सर्वे गन्धर्वा युद्धदुर्मदा । [475]
तिस्रः कोट्यो हतास्तत्र गन्धर्वाणां महात्मनाम् ।
शिष्टास्तु प्रणता प्रोचुर्गन्धर्वा गगनान्तरे ।
गच्छ वीर महासत्त्व पन्थानः सन्तु ते शिवाः ।
केनापि न कृतं वीर कर्म न च करिष्यति ।
बाहुभ्यां धारयन्वीर पर्वतं शतयोजनम् । [480]
ततस्तेनैव सत्यकं गन्धर्वा मानसं ययुः ।
स्तुवन्तस्तस्य कर्माणि खेचराश्च परस्परम् ।
हनूमानपि तेजस्वी वेगेन गगनं ययौ ।
पुनस्तेनैव मार्गेण पश्यन्नेव महीधरान् ।
तस्यामेव रजन्यां तु भरतः कैकयीसुतः । [485]
स्वप्ने रामं ददर्शाथ तैलाभ्यक्तं तपस्विनम् ।
पङ्के निमग्नं दुःखार्तं रोदमानं मुहुर्मुहुः ।
खरेण चरमाणं तं ददर्श भरतस्तदा ।
जले विलुप्तमात्मानं चन्द्रहीनं यथाकुलम् ।
दृष्ट्वा प्रबुद्धः स्वप्नं तं निशान्ते दुःखितोऽभवत् । [490]
निर्गत्य भरतस्तत्र गगनं समलोकयत् ।
गगनस्थानि भूतानि भ्रमन्ति निपतन्ति च ।
शिवा घोरा रुदन्ति स्म सृगालाश्च निपातिताः ।
रूक्षा वाता भृशं वान्ति रजो व्याप्ता दिशो दश ।
इति दृष्ट्वा निमित्तानि भरतश्चिन्तयामि वत । [495]
किं नु रामस्य कुशलं लक्ष्मणस्य महामते ।
सीतायाश्चापि कुशलं कथं वै दण्डकावने ।
दुर्निमित्तं पृथ्वीशः पतितो हि न संशय ।
राजा स्वयं रामश्च तस्याहं किंकरः सदा ।
कच्चिद्राघवस्य व्यसनं पर्योक्षं दण्डकावने । [500]
किं वा प्राणान्परित्यज्य गतो हि यमसादनम् ।
चतुर्दशसमाः पूर्णा दण्डके परिसर्पतः ।
प्रवृत्तिरपि रामस्य न कश्चिच्छ्रूयतेऽधुना ।
तीर्थायनतपोयज्ञव्रतपूजासु यच्च यत् ।
मया हि यत्कृतं पुण्यं तेन रामोऽस्तु जीवतु । [505]
आहूय ब्राह्मणान्पूज्यान्कारयामास शान्तिकम् ।
रामशोकेन भरतो रुरोद निशि निर्भरम् ।

D₃ ततो हेतिभिः (for जयपातोऽभवम्) —D₄ ₅ om l 466–467 —(l 468) D₄ ₅ वक्ष (for कस्त्व) —(l 469) T₃ यास्यसि (for गास्यसि) D₄ ₅ पतिष्यसि महार्णवे (D₅ °रणे) (for the post half) —(l 470) D₄ विजघान T₃ ह (for स) —(l 473) D₄ T₃ निपातिता D₄ चाद्र D₅ वेत्र (for सान्द्र) —D₅ om l 474–475 —(l 474) D₄ केचिद्विशीर्णा भयाश्च केचिद्भ्रष्टा मनस्तम —D₄ om l 475–476 —(l 477) D₄ ₅ प्रणतास्ते (D₅ °स्तु) ते प्रोचुः (for the prior half) —(l 478) D₅ त्वमया (for ते शिवा) —(l 479) D₄ कश्च न करिष्यति (for the post half) —(l 480) D₄ पुत्र (for वीर) —(l 481) D₄ न सम (for मानसं) —After l 481 D₅ ins

14* एवं स्तुवन्तस्तं दृष्ट्वा प्रहृष्टः पवनो गतः ।
प्रणिपत्य ततो मूर्ध्ना हनूमानिदमब्रवीत् ।
किमर्थं तोऽसि वेगेन त्वं प्राणप्रभेश्वर
श्रुत्वा हनूमतो वाक्यं वायुः पुत्रमथ ब्रवीत् ।
तुष्टोऽस्मि तव पुत्रस्य दृष्ट्वा विक्रमपराक्रमम् [5]
शृणुष्व मम वाक्यं च येन जीवति लक्ष्मण ।
मुहूर्तं धारयेस्त्वेव यावदागमनं मम ।
विशल्यां त्वत्समं मुहूर्तं हरिसत्तम ।
गतो वै पवनो देव क्षीरो ***** सत्तमम् ।
पश्चात्तु कृत्वा क्षीरोदस्य उत्तमम् । [10]
आनाय दत्त हनूमानगृह्य तत उत्तमम्
हस्तुः सौ गतो वायुः पश्चात्तदा हनूमति
लक्ष्मणाय स लब्ध्वा आगतो क्षीरमालिनः ।
विद्युत्तां समागम्य मम व निःतदा ।
गिरिं नाथ गिरि म म हरीश्वर । [15]

[= l 4–18 of 96* of App I (No 56) —Note hiatus between the two halves of l 13]

—D₅ om l 482 483 —(l 482) T₃ तुन्वन् (for स्तुवन्तः) D₄ मनुष्ठसज्जे शुभे (for the post half) —(l 484) D₄ पश्यं वै स महीधरान् D₅ पश्यन्वै धरणीधरान् (for the post half) —(l 485) D₄ कैकेयनन्द (hypm) —D₅ om l 488 —(l 488) D₄ राममेव स्व माप तु (for the prior half) —(l 489) T₃ lacuna for जले D₄ ₅ गात्रविलिप्तम् (for जले विलुप्तम्) and यथा (D₅ यथा) कुलं (for यथाकुलम्) —(l 491) D₄ भरतात् (for भरतस्) D₅ निर्गतस्तत्र भरतः (for the prior half) and पवन (for गगनं) —(l 492) D₄ च पतन्ति (for निपतन्ति) —D₅ om l 493 —(l 493) D₄ न दन्ति (for रुदन्ति) and सृगालाश्चापदर्शिताः (for the post half) —After l 493 D₄ ins

15* नारी कापि सुदुःखार्ता मुक्तकेशा च रोदिति ।

—(l 494) D₄ ₅ ववतीव (for रजो व्याप्ता) —(l 496) D₄ [अ]पि कानने (for महामते) —(l 497) D₄ किं नु (for चापि) T₃ वा (for वै) D₄ ₅ दण्डके वने —(l 498) D₄ पत्र T₃ पतेद् (for पतितो) D₄ पृथ्वीनाः T₃ पृथ्वीनि (for पृथ्वीशः) D₄ पतति (for पतितो हि) T₃ हान (for हि न) —(l 499) D₄ हि (for च) —(l 500) D₄ पर कि (for पर्योक्षं) D₄ ₅ रवने —(l 503) D₄ श्रूयते तु मा (for श्रूयतेऽधुना) —D₅ om l 504 —(l 504) D₄ ब्रतं दानयाग मतपोध पूजन —(l 505) D₄ पुण्य (for पुण्यं) —(l 507) D₄ निशा (for निर्भरम्) —(l 509) D₄ सं

तस्मिन्नेव क्षणे धीमान्संप्राप्त पवनात्मज ।
स दीप्यमानया भासा नन्दिग्राम महाबल ।
दृष्ट्वान्भरत तत्र जटावल्कलधारिणम् । [510]
तपस्विन घनश्याम विशालाक्ष धनुर्धरम् ।
रामोऽयमिति मत्वासौ लक्ष्मणेन विना कथम् ।
भरायमागतो रात्रौ विहाय हरियूथपान् ।
अनेन सा परित्यक्ता सीता प्राणप्रिया सती ।
रावणस्य गृहे रात्रो सरक्षा घोररक्षस । [515]
पुन पृच्छामि कि यामि संदेहो मम साम्प्रतम् ।
तस्यैव रूपसदृश एष कोऽपि भविष्यति ।
न राम इति चाशङ्क्य लङ्कामभिमुखो ययौ ।
हनूमाञ्शोकविकल सभ्रान्त इव सत्वरम् ।
भरतोऽपि च त दृष्ट्वा गगने सूर्यसनिभम् । [520]
दुष्प्रदा भ्रमन्नीति जग्राह सशर धनु ।
हन्तुमिच्छति काकुत्स्थो प्रयान्त दक्षिणामुखम् ।
तस्मिन्नेव क्षणेनाथ शुश्राव दिवि भाषितम् ।
मात्रिचार कुरुष्वैव तव बन्धुर्भविष्यति ।
निवृत्तशस्त्र शुद्धात्मा वाच श्रुत्वा च खेरिताम् । [525]
ध्यात्वा शान ददौ वीरो विप्रेभ्यो हि तदैव तम् ।
अतिचण्डेन वेगेन जगाम पवनात्मज ।
दक्षिणाशामार्गेण सप्राप्तो लवणार्णवम् ।
सेतुना प्लवगेन्द्रेन क्रान्तमान यथा नभ ।
रावणेन ततो रात्रौ माल्यवान्प्रेषितो द्रुतम् । [530]
बलेन महता युक्तो योद्धु हनुमता सह ।
आकाशगामिभिर्वीरै राक्षसै परिवारित ।
बलकोट्ययुतस्तत्र गगन सागरोपरि ।

तमेव शरजालेश्च सर्व बद्ध समुद्दरै ।
सर्वायुधै कृपाणैश्च पट्टस स्यन्दिन । [535]
परिघैर्वज्रधारैश्च छादयन्ति प्लवगमम् ।
आत्मान राक्षसै रुद्ध दृष्ट्वा स हनुमानिति ।
ननाद घनवद्घोर युद्धे च निर्दये मन ।
हस्ताभ्या धारयञ्शाल पादाभ्या निजघान तान् ।
वृक्षास्त्वादाय पुच्छेन कल्यामास्फालयद्द्रुतम् । [540]
ततो हलहलाशब्द सजज्ञे रक्षसा तदा ।
तेन शब्देन सत्रस्ता समुद्रतलवासिन ।
निहतास्ते महाघोरा राक्षसा कामरूपिण ।
द्रुत हनुमता तत्र पङ्करामेव महार्णवे ।
ततोऽतिक्रुद्धो दशकन्धरात्मजो [545]
जघान बाण पवनात्मज हृदि ।
गिते शरैर्माल्यवतोऽभिकाङ्क्षित
स्तत्रातिकोपाश्च जहार कार्मुकम् ।
दीर्घेण लाङ्गूलबलेन रक्षो
बबन्ध पाशे गगने प्लवगम । [550]
उद्वह्यमान सहमाम्बरस्थितो
बिभेद स नूलवरेण राक्षस ।
शूर निमग्न हृदि मारुतिस्तदा
ममर्द वै सागरमध्यसंस्थित ।
न तत्र वृक्षा न वन न भूधरा [555]
कथ हि युद्ध स चकार मारुति ।
दोर्भ्या हतो द्यौर्विधिपर्वतस्तदा
पद्मा तदाकृष्यत कन्धरान्तरि ।

(for स) Ds दीप्यमान स्वया भासा (for the prior half) and महाबल (for °बल) —(l 512) Ds विनाय (for मत्वासौ) —(l 513) Ds [आ]यात स्वय (for [म]य मागतो) —(l 514) Ds तथ (for परि) Ds मम प्रिया (for प्रिया सती) —(l 515) Ds राक्षसी (for रात्रौ) Ds घोरराक्षस, Ds राक्षसीभि Ts घोररक्षस —(l 518) Ds अभिमुख —(l 519) Ds सत्वर —(l 520) Ds वह्नि (for सूर्य) —(l 521) Ds [द]व (for [इ]ति) Ds दुष्प्रदोदयश्चास्य स जग्राह धनु शरान् —After l 522, Ds cont a passage relegated to App I (No 57) —Ds om l 523–526 —(l 523) Ds क्षणे मोध —(l 525) Ds निवृत्त शुद्ध (for निवृत्तशस्त्र) and तु खेचरी (for च खेरिताम्) —(l 526) Ds तु (for तम्) —(l 527) Ds प्रचण्ड (for चण्डेन) and हनूमा मारुतात्मज (for the post half) —(l 528) Ds क्षणाद् (for दक्षिण) Ts जगाम (for सप्राप्तो) —(l 529) Ds राजमान व्योम (for the post half) —(l 533) Ds परिक्षोभ्य गत स्वस्थो गगने सगतो यथा —(l 534) Ds ते चैव शरजालेन (for the prior half) —For l 532–534, Ds subst

16* दृश उत्कुल व्यूह निमेनदिति निन्तयत ।
निरुद्ध स तत्र शुभमनप्राक्षसे मह ।
कुसुम शुभग्रीवा वानरेन्द्रश्च महाबलम् ।
गदाभिर्भिन्दिपालैश्च शक्तिभिश्च परश्वधै ।
च लैर्नाल्पशैश्च मम जातश्च सुदरे । [5]

—(l 535) Ds त (for च) Ds पट्टिशै —(l 536) Ds परैर् (for परि°र्) —(l 537) Ts विद्ध (for रुद्ध) Ds निरा, Ts अपि (for मन) —(l 538) Ds समुद्रे निर्दये मन (for the post half) —(l 539) Ds धारयन् (for धारयम्) Ts द (for तान्) —(l 540) Ds भूम (for द्रुतम्) —(l 542) Ds जातिन (for वासिन) —(l 543) Ds हता वीरा (for निहतास्ते) —(l 544) Ds तेन (for तत्र) —(l 545) Ds तु (for ति) Ds दशकन्धरात्मजा, Ts दशकठ-श्चर्यको —(l 547) Ds Ts मारुतनासिका (Ts °ची)भिस् शर्वको —(l 548) Ds वक्रो (for तदा), Ds सतै शरैर्माल्यवताभिपातनैर् —(l 549) Ds स दीर्घेण लाङ्गूलबलेन रक्षो —(l 551) Ds उद्वल्य पुच्छ, Ds Ts विन (Ts उत्)स्थान Ds [अ]म्बरे —(l 553) Ds मारुतस् (for मारुति) —(l 554) Ds ममर्द (for ममर्द). —(l 555) Ts वृक्षो (for वृक्षा) Ds च भूधराश्च (for वन न भूधरा) —(l 556) Ds न (for हि) —(l 557) Ds दोर्भ्या स, Ts दोर्भ्यां (for दोर्भ्यां) —(l 558) Ds पद्मायस्य न (for तदाकृष्यत) and अपि (for हरि) Ds मा-धवन नवान (for [अ]ह्यत कन्धरा हरि) —(l 559) Ds सद्वान्तरे

स माल्यवाञ्शोणितबाहुसंप्लुत
शक्तिं ज्वलन्तीं च मुमोच सत्वर । [560]
यथा हतो नापि चचाल वानरो
भग्ना तदा सापि पपात सागरे ।
शक्तिं ततो भूधरराजदारिणीं
चिक्षेप वायो सुतवक्षसि दृढं ।
शक्त्या हतो ग्लानिमुपागमत्तदा [565]
धीरोऽपि धीमानुधिरेण संवृत ।
तं पादमूलेन जघान मस्तकं
कपिप्रवीरो गगनं प्रविश्य स ।
पदप्रहारेण विकीर्णमूर्धजो
धीरो हनूमन्तमथाभिदुद्रुवे । [570]
ततश्च संज्ञामुपलभ्य स स्वयं
जग्राह खड्गं निशितं च सत्वरं ।
तेनातितीव्रेण जघान मारुतिं
कटिप्रदेशे दशकन्धरानुग । [575]
ततस्तु मिश्रातिकणा समुत्थिता
कृपाणघातेन हनूमतो भृशम् ।
निरस्तवदनो विदारितस्तदा
शब्दो बभूवाथ महातिदारुण ।
एवं कपिर्माल्यवता प्रभाषित
सत्यज्य भो वानर शैलमर्णवे । [580]
याहि प्रमुक्तोऽसि मया दिगन्तरं
न लक्ष्मणो जीवति राघवप्रिय ।
मो चेद्गमिष्यामि महत्त्व मारुते
ममाश्रयं मम तापदारुणम् ।
एवं मयास्मिँल्लवणार्णवे हरि [585]
निरो भृशं पन्नगशत्रुणा सह ।
निशम्य तत्तस्य वचोऽतिगर्वितं
प्रोवाच तं वानरयूथपेश्वर ।
ममोरसि त्वं प्रहरस्व दुर्मते
करेण तं वृद्धतमस्य युध्यत । [590]
स माल्यवान्वायुसुतस्य जल्पितं
श्रुत्वा जघानोरसि तं यतासिना ।
ततो गतः गन्धवहात्मजस्तदा
सवेष्टय लाङ्गूलवरेण धावत ।
तं भ्रामयामास नभस्थले रया [595]
यथा विहगाधिपतिर्भुजंगमम् ।
निरस्तरक्षश्च विकीर्णमूर्धजो
विभ्रष्टसर्वाभरणोऽभ्यचवत ।
स माल्यवान्कृत्तसमस्तगात्र
पपात वै भग्नशिरा महार्णवे । [600]
तेनैव मार्गेण गतो रसातलं
स्वर्गं शशाङ्क रमणार्णवमन्दिरम् ।
स राक्षसो वृद्धतमो रणे जितो
हनूमता सागरदुर्धरेण ।
कृतसमरविधिः स यूथपेन्द्रो [605]
सह गिरिणा रुधिरावलिप्तगात्र ।
नभसि ययौ सुरपूजितोऽतिवेगा
त्वमसि च जीवयितुं नरेन्द्रसूनुम् ।

Colophon

(for -सप्लुत) D माल्यवाञ्शोणितप्लुतो (for शोणितबाहुसंप्लुत) —D om l 560-562 —(l 560) D गदां (for शक्तिं) T स (for च) and क्षणात् (for सत्वर) —(l 562) D गदा च (for तदा सा) —(l 563) D T रत्नाद्यां and धारिणं (for शक्तिं and -दारिणीं resp) —(l 564) D अवाप (for चिक्षेप) —(l 565) D हानिम् (for ग्लानिम्). —(l 566) D धीरो (for धीरो) D हनुमान् (for हरि धीमान्) D रक्तप्लुत (for संवृत) —(l 567) D पादघातेन —(l 568) D गगने D विवेश (for प्रविश्य स) —(l 569) D मत्त (for पद) and विकीर्णमस्तकः (for विकीर्णमूर्धजो) —(l 570) D रक्षो (for धीरो) D रक्षोवरो वेगवशा ददाह —(l 572) D स विशिखं (for च सत्वर) D च तदा समुद्यतो (for निशितं च सत्वर) —(l 573) D -तीक्ष्णेन (for -तीव्रेण) —(l 574) D तट (for कटि) T दशकण्ठकार्यक —D om l 575 —(l 575) D ततोऽस्य (for ततस्तु) —(l 577) D नि खंदेशेनिःसृतोऽस्य रुधिरं —D om l 578 —(l 578) D om [अ]थ —(l 579) D ततो वचो D तं प्रिकवत्त्रा T एव वचो (for एव कपि) D T प्र(D [अ]भि)भाषित —(l 580) D त्वमरं (for सत्यज्य) —(l 581) D प्रयाहि (for याहि प्र) —(l 583) D -यात तु मद्गृह (for पुर मम क्षय) D हि हि तोचनाय (for मम तापदारुणम्) —(l 590) D किं वै वद (for करेण वै) D जानामि बल च (for वै वृद्धतमस्य) —After l 594, D ins

17* स च देवालोकेषि वभ्रमु मानवो
वपावदेशो क्वचिन्नेऽतिवेगम् ।

—(l 593) D तथागत (for ततो गत) —(l 594) D प्रसह्य, D सवेग, T समीक्ष्य (for सवेष्टय) D वानर (for धावत) —(l 595) T नभस्थले D रसा (for रया) —(l 598) D निरस्त (for विभ्रष्ट) D [ऽ]भ्यपतन T [ऽ]पतज्जनम —(l 599) D रक्तविलिप्त (for कृत्तसमस्त) —(l 600) D स (for वै) D महार्णवे (for °र्णवे) —(l 601) D ययौ D ततो (for गतो) —(l 602) D स्वर्गं, D ब्रजेत्, T ब्रजेत् (for स्वर्गं) —(l 603) D वृद्धनो (for °तमो) D स राक्षसो निहतो रणाजिरे —(l 604) D -दुर्धरेण च (for दुर्धरेण) —(l 605) T समय (for समर) D यूथपेन्द्रनाथ (for विधि स यूथपेन्द्रो) D कृतकर्मा हरियूथपेन्द्रपुरस्य —(l 606) D सह हरिवरो (for सह गिरिणा) D [अ]वलिप्त (for [अ]वलिप्त) —(l 607) D वीक्षितो (for पूजितो) —(l 608) D समुपेत्य (for त्वमसि च)

Colophon —*Kanda name* D लङ्का° —*Sarga name* D माल्यवत्पातालगमन —*Sarga no* (figures

एतस्मिन्नन्तरे वायुः प्रववौ सुखशीतलः ।
क्षीणाकारास्तदा तारा प्रत्यूषः समपद्यत । [610]
दृष्ट्वा प्रभातं संप्राप्तं रामः प्रबुद्धचेतनः ।
हा लक्ष्मण प्रियभ्रातः क्व यास्यसि विहाय माम् ।
हा हतोऽस्मि क्व गच्छामि किं पृच्छामि महाप्रिय ।
किं मे राज्येन भोगैर्वा किं प्राणैः सीतयापि वा ।
यत्प्राप्तस्त्वं महाबाहो दीर्घमध्वानमुद्यत । [615]
कौसल्यां किं नु वक्ष्यामि सुमित्रां च परंतप ।
भरतं किं नु शत्रुघ्नं त्वया जीवितवान्विना ।
हा भ्रातस्तु महाबाहो प्रतिवाक्यं प्रयच्छ मे ।
न त्वं जीवसि सौमित्रे त्यक्त्वा तु स्वर्दितं च माम् ।
त्वद्वियोगेन तु खेन तदा चेदमुदीरितम् । [620]
करोम्यराक्षसां भूमिं त्रैलोक्यं च दहाम्यहम् ।
एवमुक्त्वा महाबाहुः प्रगृह्योदग्रकार्मुकम् ।
अथान्धकारिमिंगवह्निस्तनकीव व्यशोभत ।
तत समस्तमनसो वानरा भीमविक्रमाः ।
स्मितवदिति भाषन्तः ससुग्रीवविभीषणाः । [625]
प्रणिपत्याग्रतः स्थित्वा सर्वे प्राञ्जलयोऽब्रुवन् ।
प्रसत्याऽयं महाबाहो त्रैलोक्यं मा विनाशय ।
त्वामेव क्रुद्धमालोक्य रौद्राक्षोद्धृतपाणिनम् ।
दृष्ट्वा देवाः सगन्धर्वाः प्रद्रवन्ति दिशो दश ।
निर्यातैर्गगनं विद्युत्कैर्दीप्तमिवाम्बरम् । [630]
चलन्ति पर्वता भूमौ वातोद्धूता महार्णवाः ।
उल्का पतन्ति निर्घोषाः प्रनष्टाश्च दिशो दश ।
विमैवदिति भाषन्तो दिवि देवाः सचारणैः ।
इति विज्ञापितस्याथ सुग्रीवेण प्लवंगमः ।
प्रशान्तिमगमत्कोपो राघवस्य महात्मनः । [635]
भूयः शोकसमाविष्टो रामो दशरथात्मजः ।
लक्ष्मणं पतितं दृष्ट्वा निशां क्षयमुपेयुषीम् ।
अब्रवीद्राघवो दीनं सुग्रीवं वानरेश्वरम् ।
सुग्रीव गच्छ किष्किन्धां सह वानरसेनया ।
कृतं मित्रप्रदानं त युद्धं मे भुवि दुर्लभम् । [640]
अहं चाद्य महाबाहो यत्करिष्यामि तच्छृणु ।
आत्मानं प्रदहिष्यामि प्रदीप्ते हव्यवाहने ।
सहानेन गमिष्यामि लक्ष्मणेन महाबल ।
प्रेतराजपुरं दिव्यं नोत्सहे कर्तुमन्यथा ।
विभीषणस्य कर्तव्यं न कृतं भाषितं मया । [645]
एतद्दहति मे देहं शुष्ककाष्ठमिवानलः ।
एवमुक्तस्तु रामेण सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् ।
किमर्थं मुह्यसे वीर त्वादृशो नैव मुह्यति ।
त्रियामा शर्वरी जाता पश्चिमोऽयं प्रवर्तते ।
नियतं पश्चिमे यामे हनुमानागमिष्यति । [650]
इति तस्य ब्रुवाणस्य हनुमान्ददृशेऽम्बरे ।
प्रदीप्त इव शैलेन्द्रो गगने प्राप दीपितः ।
किमेतदिति भाषन्तः कपयो जातविस्मयाः ।
केचिद्द्रुमान्समारूढाः केचिद्भीताः प्रदुद्रुवुः ।
रन्ध्रान्गुहाः प्रविविशुः सेतुमन्ये प्रपेदिरे । [655]
कश्चित्सघातूनास्तस्थुः कश्चिद्धावन्ति गर्विताः ।
कश्चिच्छैलशिलावृक्षान्कश्चित्कायांश्च रक्षसाम् ।
प्रगृह्याभ्यद्रवन्क्रुद्धा नादं मुञ्चन्ति सागरे ।

words or both) D4 om , D9 81 T2 107 T3 111 —(l 610) D4 तथा (for तदा) D9 क्षीणतारस्तदाकाश (for the prior half) —After l 610 D4 ins

18* नस्त प्रयातो सगवानस्याभ प्रक्षीणमण्डल ।

—(l 611) D9 प्राप्त तु (for संप्राप्त) —(l 612) D4,9 प्रयासि (for यास्यसि) —(l 613) D4,9 क (for किं) D4 महासुत्र D9 मम प्रिय T2 °प्रय (for महाप्रिय) —(l 614) D4 क्लेशेन (for भोगैर्वा) —(l 615) D4 त्वं प्रयातु (for यत्प्राप्तस्त्वं) —(l 616) T2 प्रवक्ष्यामि D4 वा (for च) D9 एतत् तत (for च परंतप) —(l 617) D4 चापि (for किं नु) D4 reads विना in marg —(l 618) D4 वीर तु (for भ्रातस्तु) —(l 619) D4 अहं से (for जीवसि) D9 न त्वं साधयसि भ्रातः (for the prior half) D4 त्यक्तु (for त्यक्त्वा) and हि (for च) —D4 om l 620 621 —(l 620) D9 पृथियोगेन (for त्वद्वियोगेन) and तथा (for तदा) —(l 622) D9 इत्युक्त्वा स (for एवमुक्त्वा) D4,9 प्रगृह्योदग्रकार्मुकः (for the post half) —(l 623) D4 प्रथमकारे D9 अथान्धकारे T2 व्यरोचत (for व्यशोभत) —(l 624) D9 त्रासा (for विक्रमाः) —(l 625) D4 ऊचिरे विभीषण (for the post half) —(l 626) D4 T2 [आ]गता (for [अ]ग्रत) D9 [ऽ]ब्रवन् (for [ऽ]ब्रुवन्) —(l 628) D4,9 एव (for एव) D4 T3 [उ]द्यत (for -[उ]द्धृत) —(l 630) D4,9 स्फुर(D4 °ट)ते गगने विद्युत् (for the prior half) D4 ज्वाला, D9 ज्वालेद् (for चालैद्) —(l 631) D4 चञ्चुवाताता विनन्ति (for पवना भूमौ वातोद्धूता) D9 यथाणवा —(l 632) D4 चलन्ति शिखरा नाना शैलेन्द्रा दिशो दश (corrupt) —(l 633) D4 इत्य च (for एतद्) D4 भाषते (for भाषन्ता) D4,9 मन्दरेणा —(l 634) D4 एव (for इति) and [अ]थ सुग्रीवस्य (for [अ]थ सुग्रीवेण) —(l 638) D4 वानरै सह (for वानरेश्वरम्) —(l 639) D9 याहि (for गच्छ) D4,9 मम (for सह) —(l 640) D4 यद् यैव तु दुष्कृत (for the post half) —D9 om from प्रदहिष्यामि in l 642 up to प्रेतराजपुर in l 644 —(l 643) D4 म मल —(l 644) D9 दीप्त (for दिव्य) and स्व यथा कृत (for कर्तुम् यथा) —(l 645) D4 मित्रस्य (for कर्तव्य) —(l 646) D4 एव (for एतद्) and वीर (for देह) D4,9 पुष्क (for शुष्क) —(l 648) D4,9 दव (for वीर) D9 हि (for [ए]व) —(l 649) D4,9 याना (for जाता) —(l 650) T2 निवते (for नियत) —(l 651) D4 दृश्यते (for ददृशे) —(l 652) D4 प्रतिदीपित D9 प्रावनवा (for प्राप दीपित) —(l 655) D4,9 गुहा (for गुहा) D4 प्रतस्थिरा (for प्रपेदिरे) —(l 656) D9 अम्बरे (for सघातूना) D4 कश्चित्पलायन्ते (for the prior half) —(l 657) D4 केचित्तु दन्ति राक्षसा (for the prior half) —(l 658) D9 प्रगृह्य यथा दृष्ट (for the post half) —

आधावन्ति प्रधावन्ति उत्पतन्त्याहतास्तदा ।
मायावी राक्षस कोऽयमस्मान्हन्तुमुपागत । [660]
इति ससम्भ्रम दृष्ट्वा प्रकाश च तदाम्बरे ।
नगाद् यूथपाश्चाय एष सूर्य प्रभाव ।
इदानीं जीवित नास्ति लक्ष्मणस्य महात्मन ।
मम शोककरो ह्येष भास्कर पूर्वकोऽपि सन् ।
जानाति मां सुदु खार्त सतत बन्धुवत्सलम् । [665]
कृपा विहाय वीरस्य लक्ष्मणस्य महात्मन ।
कथ करोति निर्मम पातित पृथिवीपतौ ।
त्व चापि रावणस्यास्य प्रिय कर्तुमिहोद्यत ।
भेत्स्यामि मण्डल तेऽद्य बाणैरभास धावत ।
इत्युक्त्वा चापमादाय बाण कालाग्निप्रभम् । [670]
हन्तुमिच्छति काकुत्स्थो हनूमन्त सभूधरम् ।
अङ्के लक्ष्मणमारोप्य राघव शोकमोहित ।
रविभ्रान्त्या स्वय शूरो रन यो ह तुमुद्यत ।
तदा निवारयामास राघव जाम्बवान्सुधी ।
असौ न तपनो देव हनूमानय चागत । [675]
द्रोणेन गिरिणा सार्ध रविवत्सम्प्रकाशते ।
नूनमेषोऽपि हनुमान्कृतकार्यो विभाव्यते ।
त्यजस्व महाबाहो मान कुरु हनूमत ।
प्रतीक्षस्व वीरस्य मानाहस्य रघूत्तम ।

निशम्य वाक्य स तदा नरेश्वरो [
विमुच्य भूमौ ज्वलित शरासनम् ।
प्रस्थापयामास कपीन्द्र सम्मुख
हनूमतो नाम्वगत प्रिय हितम् ।
हृ यूथपा गच्छत सान्द्रपाणयो
विनोदनार्थं ममसख मारुत । [6
त वानरा राघवभाषणाद्द्रुत
महाश्रुमुक्त पवनात्मज च ।
स्तुवन्ति कचित्परिपूजयन्ति
पुष्पं सुगन्धं परित पतन्ति । [6
पुष्पाग्रसम्भ्रमकराद्रुवन्न
शाखामृगा वायुसुत मरन्ति ।
ततस्तिमग्र तर वीर सोऽवतीय नभस्तलात् ।
निक्षिप्य पर्वत भूमौ नानारत्नविभूषितम् ।
विनीत प्राञ्जलिस्तत्र राघवं वाक्यमब्रवीत् ।
श्रोत य श्रूयतां देव सम्पूर्णासत्यभीषण । {6
ओषधीर्नाधिगच्छामि निधि वाता नरेश्वर ।
ततोऽय तु मयानीत सर्व ओषधिपर्वत ।
व्यतिक्रममिम मे त्व क्षन्तुमर्हसि सुव्रत ।
बहुविघ्नाश्च तत्रासन्येनाह प्रविलम्बित ।
हनूमतो वच श्रुत्वा रामो वचनमब्रवीत् । [

prior half) and चापरे (for चापरे) —Note hiatus between the two halves of l 659 —D5 om l 660 —(l 660) D4 [ºृ]वि (for वन्) and हन्तुमागम् (by transp) (for अ मा ह तुम्) —(l 661) D5 श्रुत्वा (for दृष्ट्वा) D4 इति सम्भ्रमसा-वृश्य (for the prior half) D5 T3 तथा (for तदा) —(l 662) D4 वानरान् (for यूथपान्) D4 आय (for सूय) —(l 663) D4 जीवितु (for जीवित) —(l 664) D4 पूर्वजोऽपि सन् D5 पूर्वभावन —(l 665) D4 न (for मां) D4 बन्धुवत्सल —(l 666) D4 च भास्कर (for महात्मन) —(l 668) D4 º[इ]ह (for [अ]स्य) and इव (for इद) —(l 669) D5 भासन (for धावत) —(l 672) D5 शोकविह्वल —(l 673) D5 हनूमन्त आयातो (for स्वय शूरो रन यो) D4 भेत्तुम् (for ह तुम्) —(l 675) D4 पश्यो D5 असौ (for असौ) D4 आगत (for चागत) —(l 676) D5 स इह गत (for सम्प्रकाशते) —(l 677) D5 T3 हि (for ऽपि) D4 हनूम च (for ऽपि हनुमान्) —(l 678) D4 तिष्ठतु (for निष्ठति) T3 महाबाहु —D5 om l 679 —(l 679) D4 चन्द्रेणवीत (for कन्तस्य) and मानाद च (for º स्य) —For l 680–681 D4 subst

19* निशम्य वाक्य स तदा ऋक्षराजस्य भाषितम्
रिपु च भूमौ ज्वलित शरासनम् च शरासनम् ।

—(l 682) D4 (before corr as above) सर्वान् (for सम्मुखात्) —(l 685) D4 [ऽ]स्य (for च) D5 ममसख (for ममसख) —(l 687) D4 मुद्ग (for च) —(l 688) T3 किञ्चित् D4 पूजयन्ति त (for पूजयन्ति) —(l 689) D4 च समर्चयन्ति (for परित पतन्ति) —(l 691) D4 मरन्ति T3 स्मरन्ति (for मरन्ति) —After l 691 D4 ins

20* तत स हनूमान्वीर क्षणनैव पराक्रम् ।
कृत्वा त्वरया प्राप्तो लङ्कायां महाबलम् ।
लङ्काया क्षणं दृष्ट्वा पर चात्मसुपागता ।
एव वै नि गतामाशु लङ्कायां गत्वा पुनरपि ।
दृष्ट्वा रामेणैन समादिष्टो महाबल । [
हनूमन्त मम साथ विचिन्त्य महाबलम् ।
दृष्ट्वा ज्वलन्त गृहा एव ग छति च पुन ।
अनेन च हत वत्स राक्षस कालनेमिनम् । (sic)
चि तां चक्रे तदा रक्ष कथमेतद्भविष्यति ।
ततोऽग्र हनूमान्वीरो राक्षस वत्सयत् । {1

—(l 692) T3 s नम (T3 ºम ज्वलत —(l 694) D4 ह (for तत्र) —(l 695) D4 निगम्य D5 कृत्व य (for श्रोतव्य —(l 696) D5 ओषधीर् D4 [अ]व (for [अ]धि) a चिन्वानो हि (for विचिन्वानो) —(l 697) D4 मोक्ष चास्तु (for ततोऽय तु) D4 कृत्स्न ओषधि D5 स काशोषधि (for ओषधि) —(l 698) D5 [ऽ]य (for त) D4 एव ज्ञाति ज्ञात (for the prior half) —After l 698 D4 ins

21* ओषधयो यान्न विद्यन्ते विस्मृतानि च तत्क्षणात् ।
अत एव गिरिरेष मयानीतो महागिरि ।

—(l 699) D4 विघ्नानि (for विघ्नाश्च) and च (for त्र) —For l 699 D4 subst 22 l reads after l 697

22* बहूनि तत्र वघ्नानि निहतानि मया रणे ।
कालकृत्स्न तत्र कालनेमिर्निशाचर ।
निहत कुम्भकर्णा वा न पक्षोन महिता ।

साधु वीर महाबाहो यस्य युक्त पराक्रम ।
देवाना सदृश कर्म कृत ते परम महत् ।
सुग्रीवश्चाब्रवीत्तत्र सुषेण वैद्यमुत्तमम् ।
आरोह त्व गिरि रम्य यत्र जाता महौषधी ।
तामोषधि विजानीहि यया जीवति लक्ष्मण । [705]
सुग्रीवस्य वच श्रुत्वा सुषेणोऽन्ये च वानरा ।
गिरिमारुह्य त रम्य नानारत्नविभूषितम् ।
गिरिकूटानि रम्याणि नानापक्षियुतानि च ।
पद्मपत्राणि पश्यन्तश्चन्दनान्यगरूणि च ।
चम्पकैर्नागपुन्नागै कर्णिकारैश्च शोभितम् । [710]
स विचिन्वन्गिरि तत्र ओषधीस्ता इतस्तत ।
वानराणा तु सर्वेषा पूर्ववृत्तानि सूचयन् ।
इह ब्रह्मा च विष्णुश्च शक्रोऽग्निर्वरुणो यम ।
लोकपालाश्च सर्वेऽत्र कुबेर सह राक्षस ।
इद तदमृतस्थान यत्र देवै समागतै । [715]
मरीचिप्रमुखैश्चैव ऋषिभिश्च महाव्रतै ।
अत्र राहो शिरश्छिन्न विष्णुना प्रभविष्णुना ।
जाता सर्वौषधिर्दिव्या विशल्यकरणी शुभा ।
इय सा चेति हृष्टात्मा ददर्श परमौषधीम् ।

59

After 6 89 20[ab], Ś D2 3 13 ins

नानावरगणाकीर्णं नानाधातुविभूषितम् ।
अनेकशतनिलय शिलापादपशोभितम् ।
वापीषु श्रान्तविहग लीनविद्याधरोरगम् ।
सिंहव्याघ्रसमाकीर्णं गजयूथसमाकुलम् ।
शतयोजनविस्तीर्णं दशतो विंशतिमायतम् । [5]
उत्पाटयित्वा बाहुभ्या लीलया चाचलोत्तमम् ।
तावक पर्वत गृह्य आकाशेन स गच्छति ।
पतन्ति शिखरात्तस्माद्धसन्ति सह पादपा ।
विद्रुता शरभा सिंहा व्यालाश्च महिषा गजा ।
उत्पाट्य शैल बाहुभ्यामाजगाम महाबल । [10]
खेचरै स्तूयमानस्तु सविद्याधरकिंनरै ।
आजगाम हरिश्रेष्ठो द्वितीय इव पर्वत ।
पुष्पवृष्टि विमुञ्चन्ति गत मार्गे हरीश्वरम् ।
सविद्याधरगन्धर्वा देवाश्च सह किंनरै ।
वायुपुत्राश्च त मत्त सस्तुवन्ति हनूमतम् । [15]
अनुवर्तन्विस्मिता दृष्ट्वा हनूमन्त विहायसि ।
त्रैलोक्येऽपि न पश्यामो महता कर्म वेदृशम् ।
को हि कुर्यादिद कर्म गन्धर्वाणा वध रणे ।
पर्वतोत्पाटन चैव कोऽन्य कुर्याद्धनूमत ।
साधु साधु महावीर्य विक्रान्तोऽसि महाबल । [20]
शापाद्विमोक्षिता चैव गन्धकाली त्वयाप्सरा ।
त्रयो गन्धर्वकोट्यस्तु हतास्ते निमिषेण वै ।
इममौषधिसपूर्णं पर्वत गृह्य गच्छसि ।
वायोस्तु वचन श्रुत्वा हनुमान्वाक्यमब्रवीत् ।
लक्ष्मण जीवयिष्यामि आज्ञा कुरु मम प्रभो । [25]
अभिवाद्य पितु पादौ जगाम स कपीश्वर ।
खेचरै स्तूयमानस्तु सविद्याधरकिंनरै ।
रावणेनापि कुत्रन विदित्वा विक्रम रिपो ।
राक्षसा पूर्वमादिष्टा गृह्यता वानराधम ।
निहते वानरे त्वद्य अर्धराज्य ददाम्यहम् । [30]
तस्य राज्य प्रदास्यामि तिष्ठध्व खे निशाचरा ।
रावणस्य वच श्रुत्वा ये प्रधाना महाबला ।

गन्धर्वाणां सहस्राणि निहतानि रणे च ।
विक्रमो मेऽभवत्तत्र तेन न त्वरमागत । [5]

—(l 701) D9 यत्ते (for यस्य) D4 विक्रम यस्य चहुल (for the post. half) —(l 702) D9 हरे (for महत्) —After l 702 D4 ins

23* पुनरेव हि नेतव्यो यथागार स एव हि ।
द्रष्टानां निग्रहस्थान मया पर्वत पतति ।

—(l 704) D4 आरोहय (for आरोह त्व) T3 3 महौषधि —(l 705) D1 3 तामौषधीं (D9 °धि), T3 तदौषधि —D4 om from रम्याणि in l 708 up to पत्राणि in l 709 —(l 709) D4 [अ]गुरूणि —(l 711) Note hiatus between the two halves D4 ते (for स) D9 न सचि वन् (for स विचि वन्) and ततस् (for ततः). D4 प्रमाणा (for इतस्तत). —(l 712) D4 पुरेणो व्याख्दतो (for the prior half) D9 पूर्ववृत्तानि सुवर्णविवरणा ततस्तत —(l 713) D9 तत्र (for इह) —(l 716) D4 मुनिभिश्च (for ऋषिभिश्च) D9 गन्धर्वै (for महाव्रतै) —(l 718) D9 सौषधि (for [अ]सौषधि) —(l 719) D4 T3 3 परमौषधि

59

(l 1) D3 नानाकृत (for नानावर-) —(l 2) D3 निचय (for निलय) Ś शिखा (for शिला) —(l 3) D3 प्रतीत (for वापीषु) Ś2 लीला (for लीन) —(l 5) Ś2 विस्तीर्णम् (for विस्तृतम्) D3 उच्छ्रय (for आयतम्) —(l 6) D3 पद्मोत्तम (for चाचलोत्तमम्) —Note hiatus between the two halves of l 7 —(l 8) D3 तस्य (for तस्मात्) —(l 9) D2 शलभा (for शरभा) D3 व्याघ्राश्च (hypm) (for व्यालाश्च) —(l 13) Ś2 गते मार्ग (for गत मार्गे) D3 गच्छमाने हरीश्वरे (for the post half) —D3 om l 15 —(l 15) L (ed) हताश्च (for हनूमतम्) —(l 16) D3 निर्गमन (for विस्मिता) —(l 17) Ś1 न D1 13 वै (for वा) D2 महाश्चर्यमिद (for the post half) —(l 18) D2 को (for वो) —(l 19) D3 तु (for च) —(l 20) D13 हि (for ऽसि) Ś2 महाबल (for °बल) —(l 21) Ś2 D3 गन्धर्वाणी D3 गन्धकाली (for गन्धकाली) —(l 22) Ś2 तु (for ते) —(l 23) D3 इम्यौषधि (for इममौषधि) —Note hiatus between the two halves of l 25 —(l 26) D3 अभिवाद्य (for °वाद) —(l 27) = l 11. Ś2 स्तूयमानेषु (for °मानस्तु) —(l 28) D3 कुत्र (for कुत्रन) —(l 29) D3 नवम् (for पूर्वम्) and वानरर्षभ (for °धम)

गृहीत्वा शालिस्कन्धांश्चिक्षिपुस्ते महातरुम् ।
स्थूलदंष्ट्रो महानादो महादंष्ट्रश्च राक्षसः ।
उल्कामुखो महावक्त्रश्चतुर्ग्रीवो महाबलः । [35]
इन्द्रकेतुर्द्विजिह्वश्च महावक्त्रो महाबलः ।
रक्ताक्षः पिङ्गलाक्षश्च लम्बोदरमहोदरौ ।
वज्रनासो विनासश्च वाक्तुण्डस्तु भैरवः ।
गृध्रतुण्डश्च हस्तश्च काकः कुञ्जरकावुभौ ।
उल्कास्यो महाकायो हस्तिपादश्च राक्षसः । [40]
एते चान्ये च बहवो रावणस्य हितैषिणः ।
आप्लुत्य गगनं तस्थुर्हनूमद्वधकाङ्क्षया ।
मायाविनो महावीर्या मायी दुर्जना राक्षसाः ।
शक्रो वैश्रवणः कश्चिदसौ वरुण एव च ।
ब्रह्मा विष्णुः स्वयं रुद्र आदित्यो वायुरीश्वरः । [45]
ऋषयः पितरो देवाः कश्चिदेव हुताशनः ।
चलन्तो राक्षसाः सर्वे देवा भूत्वा महाबलाः ।
आप्लुत्य गगनं तस्थुर्हनुमान्यत्र गच्छति ।
हनुमानपि तेजस्वी गृहीत्वा शिखरं गिरेः ।
आजगाम महातेजा लीलया स हरीश्वरः । [50]
स तैर्हुतभिराकुलः शक्तिशूलधरैस्तथा ।
निरुद्धः स महाकायः पतङ्गैरिव पर्वतः ।
विश्रान्तास्तत सर्वे हनूमता महौजसा ।
अब्रवीद्राक्षसान्सर्वान्वचनं पवनात्मजः ।
यदि रुद्रगणाः सर्वे युद्धार्थमिह चागताः । [55]
तथापि तान्हनिष्येऽहं राक्षसार्थे समुद्यतान् ।
यदि ब्रह्मादयो लोकाः सदेवासुरपन्नगाः ।
अहं सर्वान्हनिष्यामि का शङ्का मम राक्षसैः ।
तच्छ्रुत्वा वचनं ते तु हनूमन्तं समन्ततः ।
प्रयत्नाद्वारयन्त्येव राक्षसाः पवनात्मजम् । [60]
स हन्यमानो बहुभिश्चक्रमे महाबलः ।
पादाभ्यां पर्वतं गृह्य पक्षाभ्यामिव स युध्यति ।
करलाङ्गूलपातेन पद्भ्यां प्रहरते कपिः ।
कस्यचिद्दारयद्वक्त्रं कांश्चित्कर्णाद्गृहीत ।
कांश्चित्पदाद्ग्रहणं जानुभ्यां निष्पिपेष च । [65]
अन्यान्बाहुबलासि कांश्चित्तत्रैव पोथयत् ।
एवं ते राक्षसाः सर्वे सविमानाश्च चारणाः ।
सागु माक्षिति तं तीरं पुच्छवेगेन चाकिरत् ।
तन्निशम्येदं सुमहत्स्थूलजङ्घो महाबलः ।
एक एव प्रदुद्राव निःश्वसन्नुरगो यथा । [70]
स गत्वा रावणं सर्वं सर्वं वृत्तं न्यवेदयत् ।
हताः सर्वे महावीरा ये त्वया निशाचराः ।
एकेन कपिमुख्येन शाखया रणमूर्धनि ।
अहमेको महाराज तदा तस्य महाप्रभो ।
कथंचिदेव संप्राप्तस्त्वां राजन्विदितुम् । [75]
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राक्षसस्य महात्मनः ।
दीर्घमुष्णं च निःश्वस्य न किंचिदिदमब्रवीत् ।
दैवमेव परं मन्ये पौरुषं तु निरर्थकम् ।
यत्र वानरमात्रेण राक्षसा बहवो हताः ।
हनूमांश्च महातेजा निहत्य रजनीचरान् । [80]
आजगामाचलं शृङ्गं नगेन्द्रं च महद्बलम् ।
तस्य नादं तदा श्रुत्वा सर्वे ते हरियूथपाः ।
हनुमानिह संप्राप्त इति हर्षमुपागताः ।
राघवोऽपि रवं श्रुत्वा हनूमतो महात्मनः ।
बाष्पपर्याकुले नेत्रे प्रमृज्य मुदितोऽभवत् । [85]
सविद्युदिव जीमूतस्तोयपूर्णो नभस्तले ।

°थम) —Note hiatus between the two halves of l. 30 —(l. 31) D1 तस्य मार्गं विनिश्चित्य निश सं वै निशाचरा —(l. 33) D1 उपेतुस्ते महोन्नाद (for the post. half) —(l. 34) D1 महान्ता (for °नाग) —(l. 35) D1 चतुर्ग्रीवो (for °मेत्रो) —Ś1 om. l. 3-40 —(l. 37) D1 लम्बोदर (for लम्बो र) —(l. 38) Ś1 D1 2 तु (for तु) —(l. 39) D1 4 (for हस्तश्च) L (ed.) वाक- D1 हस्तश्चकुञ्जरकावुभौ (for the post. half) —D1 om. l. 41-43 —After l. 43 D1 wrongly repeats l. 41 and om. from l. 44 up to the prior half of l. 45 —(l. 44) D1 कश्चित् (for रश्चिद्) —(l. 45) D1 2 रुद्राक्षादि (for रुद्र आ°) D1 वसुचन्द्रमा (for °रीश्वरः) —(l. 46) D1 2 कश्चित्तो (for कश्चिद्देव) Ś1 हुताशना (for °नः) —(l. 47) D1 एव ते (for यत्र ते) and देवभूता (for °देवा भूत्वा) —(l. 48) Ś आप्लुत्य (for आप्लुत्य) D1 यत्र (for येन) —(l. 50) D1 2 आजगाम (for आजगाम) —(l. 52) D1 सुमहावीर्य (for स मह°) D1 निरुद्धश्च महानेवा पर्वतैरिव मरुत —(l. 53) D1 महात्मना (for महौजसा) —(l. 55) D1 रुद्र (for रुद्र) —D1 om. l. 58 —(l. 58) D1 सर्वान्सर्वान्हनिष्यामि (for the prior half) —(l. 61) D1 सर्वाञ्छमानो रक्षोभिर् (for the prior half) —(l. 62) Ś पक्षाभ्यामिव युध्यत D1 पक्षाभ्यां च स युध्यत (for the post. half) —(l. 63) D1 2 वक्त्रा (for वक्त्र) —(l. 64) D1 चाङ्कित्कराद् —(l. 65) D1 समय चरणे (for जानुभ्यां चरणे) and चैव पोथयत् (for निष्पिपेष च) —(l. 66) D1 चान्यत्र D1 पूरयत् (for पोथयत्) L (ed.) नेत्रैश्चपोथयत् (for तत्रैव पोथयत्) —(l. 67) After the prior half, D1 ins.:

1* रावणेन प्रचोदिता ।
निहता वायुपुत्रेण रामस्य प्रियकाम्यया ।
ततो देवगणाः सर्वे

—(l. 69) D1 महाद्र (for °नद) —(l. 70) D1 सुरगो (for उरगो) —(l. 71) D1 पूर्व (for सर्व) D1 तत्र सैन्य L (ed.) सर्व वक्त्र (for सर्वं वृत्तं) —(l. 72) D1 महात्मा (for °वीरा) and न शिष्य (for वरिष्ठ) —(l. 74) Ś एक D1 त्वया (for तदा) —(l. 75) Ś1 अपि D1 इव (for एव) —(l. 77) D1 2 इति चाब्रवीत् (for न्यब्रवीत्) D1 न तु नाब्रवीदिति चाब्रवीत् (for the post. half) —(l. 78) Ś D1 दैवमेव D1 पिशाचोऽस्म्यनर्थक (for the post. half) —(l. 80) D1 हनूमानपि तेजस्वी (for the prior half) and निहत्य (for °हत्य) —(l. 82) D1 ते तु (for तदा) —(l. 83) D1 सर्वे (for इति) —(l. 85) D1 प्रमृज्य (for प्रमृज्य) —D1 om. l. 86.

60

After 2050*, Ñ V B D13 (Ñ1 D13 after 2049*) along with D7 (first time) cont..

प्रभूतानि च विघ्नानि निहतानि मया रणे ।
कपिरूपधरस्तत्र कालनेमिर्निशाचरः ।
निहतः सुमहानागो गन्धकाली च मोक्षिता ।
गन्धर्वाणां सहस्राणि निहतानि बहूनि च ।
त्रिकम्पो मेऽभवत्तत्र तेन न त्वरयागतः । [5]
कालात्यये कृते चैवं प्रसादं कर्तुमर्हथ ।
औषध्या यानि चिह्नानि तानि नष्टानि सम्भ्रमात् ।
अत्र सर्वं विचिन्वध्वं मयानीतो ह्ययं गिरिः ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा साधु साध्विति मारुतिम् ।
प्राशंसद्राघवस्तत्र हनूमन्तं महाबलम् । [10]
देवानां सदृशं कर्म यत्कृतं हरिपुंगव ।
पुनरेव हि नेतव्यो यत आनीत एव हि ।
देवानां नित्यं स्थानं सदा पर्वणि पर्वणि ।
अथ प्रीतो महातेजाः सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् ।
साधु वीर महाभाग यस्य ते बलमीदृशम् । [15]
सुषेणं चाब्रवीत्तत्र सुग्रीवः सुमहायशाः ।
देहि शीघ्रं महाभाग लक्ष्मणस्य महौषधीम् ।
सुग्रीवस्य वचः श्रुत्वा सुषेणस्त्वरितं ययौ ।
स तु दृष्ट्वा गिरिः श्रेष्ठं शशास पवनात्मजम् ।
ततो द्रुमलताकीर्णं नानारत्नविभूषितम् । [20]
पश्यन्स गिरिकुञ्जानि नानापुष्पफलानि च ।
चन्दनागुरुवृक्षांश्च नानापुष्पलतास्तथा ।
हिन्तालसरलांश्चैव कोविदारांश्च पुष्पितान् ।
मन्दारपाटलांश्चैव सिन्दुवारवनानि च ।
कर्णिकारानशोकांश्च करवीरवनानि च । [25]
केसराणि च चूतांश्च नारिकेलवनानि च ।
नानागुल्मलताकीर्णं नानाजातिसमाकुलम् ।
विस्मितः पर्वतं दृष्ट्वा फलमूलोपशोभितम् ।
आरुरोह गिरिं रम्यं नानाधातुविभूषितम् ।
आरुह्य त्वरया चैव सोऽपश्यत्परमौषधिम् । [30]

60

(l. 1) Ñ1 D13 बहूनि तत्र विघ्नानि (for the prior half). Ñ1 महारण्ये, V3 महाबले (for मया रणे). —D13 om. l. 2–4. —(l. 3) Ñ2 V3 B3 D7 म (for सु-). —(l. 5) B3 तत्र (for तत्र). Ñ1 D13 एष विरचितस्तत्र (D13 °स्तत्र) त्वरितो नागतो ह्यहं. —(l. 6) V2 B2–4 चैव (for चैवं). V3 B1 कालात्यये चैव (for the prior half). Ñ1 D13 कालातिक्रमं त्व तु (D13 मम) क्षन्तुमर्हसि मे प्रभो. —Ñ1 D13 om. l. 7–8. —(l. 7) B1 D7 औषध्या. V2 B1.4 D7 अज्ञानि (for नष्टानि). —(l. 8) V3 illeg. after सं in the prior half up to the post. half of l. 9. —(l. 10) B1 -कपिं (for बलम्). —For l. 9–10, Ñ1 D13 subst.:

> 1* हनूमतो वचः श्रुत्वा रामो हर्षसमन्वितः ।
> अब्रवीत्साधु वीरेति विक्रमं यस्य तादृशम् ।

[(l. 2) D13 यस्य ते विक्रमो ह्ययं (for the post. half)] —Ñ1 D13 om. l. 11–13. —(l. 11) Ñ2 B3 नेतुं (for स°). B2 कृतं वै (for यत्कृतं). —(l. 12) V3 (with hiatus) यत्र (for यत). Ñ2 V1 B3 एव (for एव). V1 यत आनीतवानिति (for the post. half). —(l. 13) V3 B2.3 नित्य (for नित्यं). B1 क्रीडास्थानं हि देवानां (for the prior half). —(l. 15) V3 महाबाहो (for °भाग). —V3 damaged from ह in the post. half up to वी in the prior half of l. 16. —(l. 16) V3 B1 स (for सु). —(l. 17) V3 लक्ष्मणाय (for लक्ष्मणस्य). —(l. 18) V1.2 B1.4 त्वरितं (for °तं). —For l. 14–18, Ñ1 D13 subst.

> 2* प्रशशंस च सुग्रीवो हनूमन्तं कपीश्वरः ।
> ततोऽब्रवीत्सुसंहृष्टः सुषेणं वैद्यमुत्तमम् ।
> विशल्यकरणीं शीघ्रमुत्पाद्य च महौषधीम् ।
> सुग्रीववचनं श्रुत्वा सुषेणो हयमागतः ।

—Then Ñ1 D13 read l. 29. —G (ed.) om. l. 19–26. Ñ1 D13 om. (hapl.) l. 19–20. —(l. 19) V3 damaged from दृष्ट्वा up to लता in l. 27. B2 शशंस (for शशास). V1 प्रशशंसानिलात्मजम् (for the post. half). —(l. 21) Ñ1 V1.2 B1 D13 अपश्यत् (for पश्यन्स). B2.3 स्थानि (for -कुञ्जानि). Ñ1 D13 वनलेखाश्चैव तथा (for the post. half). —(l. 23) B2 -शाखाश्च, B3 (also in marg. as above) -स्तालांश्च (for सरलांश्च). —Ñ2 D7 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 24. V3 B1 सु- (for च). —(l. 24) V3 illeg. for the prior half. B2 पलाश, B3 कुठार (also विदार), B4 चम्पकान् (for मन्दार). Ñ2 B4 स्थानि (for -वनानि). —B2 transp. l. 25 and l. 26. —B1.4 om. (hapl.) l. 26. —(l. 26) Ñ2 V3 D7 केसरांश्चुलकांश्चैव (for the prior half). —For l. 22–26, Ñ1 D13 subst.

> 3* वृक्षखण्डानि रम्याणि चन्दनागुरुशोभया ।
> हिन्तालांस्तिलकांश्चैव नीपांश्चन्दनकेसरान् ।
> केतकान्पाटलांश्चैव मुचुकुन्दांश्च किंशुकान् ।
> चम्पकान्काञ्चनारांश्च चूतान्लोध्रान्सचन्दनान् ।
> कुटजांश्चागुरूंश्च नीलाशोकांस्तथा द्रुमान् । [5]

[(l. 2) D13 हिंताल . —(l. 4) Ñ1 रम्यकान् (for चम्पकान्)]

—Ñ1 D13 om. l. 27. G (ed.) transp. l. 27 and l. 28. —(l. 27) B1 महा (for first नाना). V1 द्रुम, B3 लता- (for गुल्म). B3 मनकीर्णं (for लता°). B2 पक्षि, D7 धातु (for जाति). B4 विभूषित (for समाकुलम्). G (ed.) शुभ (for जाति). —(l. 28) G (ed.) तं गिरिं (for पर्वतं). Ñ1 D13 विस्मितोऽभवत्तत्र पवनात्मजः. —(l. 29) V3 दिव्य (for रम्य). V3 B3 तं दिव्यं. Ñ1 D13 आरुरोह ततो दिव्यं (for the prior half). —(l. 30) V3 damaged from धा in the prior half up to the post. half. B1 ततः शिखरे (for त्वरया चैव). Ñ1 D13 अचिरात्तु कालेन विशल्यां तामपश्यत.

61

After 2060*, Ñ V B along with D3 cont., D2 cont. after 2061*; D4.8 T2.3 cont. after 2062*, while D13 ins. after l. 1 (including addl colophon) of 2054*, whereas Ś D5.6.12 ins. l 5-15, 17, 19-20, 79-80 and 77 only after 6 89, 29ab (D12 before 29cd owing to om.)

ततस्तु लक्ष्मण दृष्ट्वा प्लवगान्तः प्लवंगमाः ।
कृत्वा ते हर्षमतादमभ्यारोहन्त पर्वतम् ।
सर्वर्तुकुसुमाकीर्णं नानाद्रुमलताकुलम् ।
मुञ्चन्त सिंहनादांश्च क्ष्वेडन्तो शिलोच्चयम् ।
अपूर्वं पर्वतं दृष्ट्वा कौतूहलसमन्विता । [5
तत प्राञ्जलयो भूत्वा सुग्रीवं समुपस्थिता ।
कौतूहलसमुत्पन्नाः पर्वतारोहणं प्रति ।
अनुज्ञातास्ततस्तेन सुग्रीवेण महात्मना ।
ते नगाग्रास्ततो गत्वा फलार्थं प्रविधाविता ।

61

D2.4.8 T2.3 om. l. 1-4.—(l. 1) V1 B1 च (for तु). Ñ1 D13 दृष्ट्वा (for ततस्तु). V2 वीरा (for दृष्ट्वा). V3 B2 प्लवगाश्च, D2 प्लवगा (for प्लवगान्त). Ñ1 D13 विशल्य निर्विकस्य (for the post. half).—After l. 1, Ñ2 D7 read l 5-8 —Ñ2 D13 om. l. 2-3.—(l. 2) B4 दृष्ट्वा (for कृत्वा). Ñ2 D7 प्र (for ते). V3 B4 -सवादम् (for सनादम्). V3 B3 अधि- (for अभि-). B1 अभ्यारोहन्नगोत्तम (for the post. half).—(l. 3) Ñ2 सर्वे तु, B1 सर्वत- (for सर्वतु-). Ñ2 illeg. for the post. half.—(l. 4) V2.3 B2.3 विचेरत (for °दन्तो). B1 त नगोत्तम (for ते शिलोच्चयम्).—For l. 4, Ñ1 D13 subst.:

1* सिंहनादांश्च मुञ्चन्तो वानरास्ते समन्ततः ।
[D13 विप्लुवन्तो.]

—Before l. 5, Ś D5.6.9.12 T2.3 ins.:

2* लक्ष्मणोऽपि महाबाहु पर्वतेन्द्रं नाहबीत् ।
सर्वे ते हर्षमापन्ना वानराः कामरूपिण ।

[D4.8 T2.3 om. l. 1.—(l. 2) D4.8 T2.3 ततस्ते (D8 °स्तु) (for सर्वे ते) D2 हर्षसंपन्ना. D4.8 T2.3 कपय (for वानरा)]

—B1-3 om. l 5-8 V3 om l 5.—(l. 5) V1 ते तु त, D4 T2.3 सर्वतो (for पर्वत). D13 कुतूहल .—(l. 6) G (ed.) सर्वे (for तत) Ñ2 D7 वाक्यमब्रुवन् (for समुपस्थिता).—For l 6, Ś D5.6.12 subst.:

3* ततस्ते वानरा सर्वे राघवं वाक्यमब्रुवन् ।,

while D3 subst

4* वानरा प्रश्रमानस्य ऊचु परमहर्षिता ।,

whereas D4 T2.3 subst

5* अथाराघवश्च सुग्रीव राघवं महाद्युतम् ।
[T2 अथारावश्च D4 च स (for मह)]

On the other hand, D8 subst .

6* अथाराघवस्य सुग्रीव तथा सह लक्ष्मण ।

—(l 7) V3 damaged after सं up to the prior half V1 -समायुता, D4.8 T2.3 -ससंयुत. (for समुत्पन्ना). Ś D5.6.9.12 कौतूहल समन्वित (for the prior half). Ś Ñ2 V2 B1-3 D2.3.7.8.9.12 अस्माक (Ñ2 V2 B1-3 D7 सर्वेषा, not hiatas in other MSS.) पर्वत प्रति (for the post. half)—After l. 7, Ś Ñ2 D5.6.7.9.12 ins.:

7* अनुज्ञां दातुमर्हसि राजेन्द्र पर्वतारोहणे प्रभो ।

[D3 आज्ञा दत्स्व (for अनुज्ञा देहि). Ñ2 D5.6.7 -(अ)रोहणं प्रति (for °हणे प्रभो).]

—(l. 8) Ś D5.6.12 दत्तानुज्ञास्तु, D3 दत्ताज्ञास्ते (for अनुज्ञाताः). Ś Ñ2 D5.6.7 8.12 तु रामेण (for ततस्तेन) Ś D6.12 च वानरा, Ñ2 D7 च ते तत; D2 महेन्द्रा (for महात्मना) D3 पर्वत सर्ववानरा. (for the post. half).—After l 8, Ñ1 V B4 (l. 1-2 only) D13 ins.:

8* आरुह्य तत्र पश्यन्ति पर्वते गन्धमादने ।
ऋषिकुण्डानि दिव्यानि तथा पुष्पवनानि च ।
पर्वतं फलपुष्पाढ्यं नानाधातुविभूषितम् ।
भ्रमन्त परिचितं पर्वतं गन्धमादनम् ।

[(l. 1) V1 तथारुह्यस्तु (for आरुह्य तत्र).—(l. 2) Ñ1 V2 गिरिकुण्डानि; D13 गिरिपुष्पाणि (for ऋषिकुण्डानि). V1.2 पुष्पाणि, D13 रत्नानि (for दिव्यानि).—V3 damaged from first ला up to धा in l. 3. G (ed.) फलानि विविधानि च (for the post. half).—(l. 3) V2 illeg for फल.—(l. 4) V3 प्रविचित (for परिचित). D13 सर्वत प्रविचिन्वति (for the prior half). V1 मनसा ते प्राज्ञलयो कौतूहलसमन्विता..]

—Then Ñ1 D13 cont.; V cont. after 11*:

9* खादति गिरिकुण्डेषु भक्षयन्ति फलानि च ।

[V3 illeg. for the prior half. V1 खादति च. D13 -कुण्डाने (for खादन्ति). V2 damaged after गिरिकु up to च V1 खादन्ति च ऋषिकुण्डेषु नद्यश्चैव तत्र ते.]

—Ñ1 D13 om. l. 9.—(l 9) B2 ते नगाग्रेषु ताः च (for the prior half).—For l 9, Ñ2 B1 D7 subst.:

10* ते नगाग्रमथासाद्य फलार्थं च प्रधाविता ।

[B2 नगमेव च (for ते नगाग्र) and फलार्थेन (for °र्थं च).],

while V subst .

11* ते नगाग्राणि विविधानि फलानि विविधानि च ।,

whereas B4 subst.

क्षणेन वानरास्तत्र फलमूलमभक्षयन् । [10]
ते भक्षयित्वा मूलानि फलानि विविधानि च ।
पीत्वा च शीतलं तोयमस्तोकं प्लवगास्तदा ।
अवतीर्णान्कपीन्दृष्ट्वा रामः सुग्रीवमब्रवीत् ।
उद्यतां हनुमान्वीरः पर्वतो नीयतामिति ।
यस्माच्चैवोद्धृतः स्थानात्तत्रैव निवेश्यताम् । [15]
सुग्रीवो रामवचनाद्धनूमन्तं तथोक्तवान् ।
हनूमानेवमुक्तस्तु सुग्रीवेण महात्मना ।
प्रणम्य वाहिनीमुख्यान्महाबलपराक्रमान् ।
बाहुभ्यामुद्धरंस्तत्र शिलोच्चयमनुत्तमम् ।
उत्पपात स वेगेन व्योम मारुतनन्दनः । [20]
अपश्यन्वानरास्तं च नीयमानं शिलोच्चयम् ।

12* प्लवगास्ते नगाग्रे फलार्थं पर्यधावत ।

—V3 om l 10 —(l 10) B2 3 वानरेश (for °स्तत्र) B2 3 अमक्षयन् G (ed) न भक्षित (for अभक्षयन्) —(l 11) B1 भक्षयित्वा तु (for ते भक्षयित्वा) —(l 12) B3 तु (for च). —V3 reads l 13 6 for the first time after l 4, repeating them here —(l 13) V2 3 (second time) B3 हरीन् (for कपीन्) V3 (first time) अपूर्वं ते तु त दृष्ट्वा (for the prior half) —V3 (second time) damaged from म in the post half up to नीय in l 14 —For l 10-11, Ñ1 D13 subst

13* निमिषान्तरमात्रेण वृक्षास्ते हरिपुंगवाः ।
फलमूलानि खादित्वा पीत्वा पानीयमेव च ।
अवतीर्णास्तु ते तत्र वानराः कामरूपिणः ।

[(l 1) N1 निमेष —(l 3) Ñ1 तत्र (for तु ते)]

—Ñ1 D13 om l 14-15 —(l 14) V3 (first time) damaged after ता up to पर —(l 15) B3 प्र (sup lin) वेश्यतां (for निवेश्यताम्) —For l 9-15 Ś D1 3 4 12 subst

14* ते तु हृष्टमना भूत्वा आरोहन्ति नगं नगम् ।
भक्षयन्ति विकृतांश्च फलवन्तांश्च पर्वते ।
क्षणेन वानरास्तत्र मधुमत्ताश्च सर्वशः ।
भक्षयित्वा फलानि दिव्यानि पीत्वा पानीयमुत्तमम् ।
अवतीर्णाः समन्ताच्च वानराः कामरूपिणः । [5]
अवतीर्णेषु सर्वेषु वानरेषु महात्मसु ।
रामोऽब्रवीच्च सुग्रीवं हनुमानुच्यतां कपिः ।
स्थापनं पर्वतस्यास्य यथास्थानं कुरु द्रुतम् ।

[(l 1) Note hiatus between the two halves. D4 आरुह्य पर्वत प्राय फलपुष्पानुभोजिनः —D3 om l 2-3 and l 6 —(l 2) D12 reads भक्षयन्ते in marg —(l 3) Ś D4 13 नुष्ट (for तथा) D4 सतत (for सर्वशः) —(l 4) D3 फलान्येवं (for °दिव्यानि) D3 पत्र न (for उत्तमम्) D4 [अ]मृतप्रख्यम् —(l 5) D3 सम त तु D4 समन्तात् (for समन्ताच्च) —(l 6) D12 om (hapl) वानरेषु —(l 7) D4 ब्रवीति (for अब्रवीत्) D3 एतस्मिन्नन्तरे रामो हनूमन्तमुवाच ह —(l 8) D4 (with hiatus) आनीतं पर्वतमिमं द्रुतं, D3 यथापूर्वं पुरा कपे (for the post half)]

—D3 om l 16 —(l 16) V3 (both times) B3 तथा (for तथा) —For l 17, Ś D1 3 4 12 subst

15* राघवस्य वचः श्रुत्वा हनूमान्वानरेश्वरः ।

[D8 वायुनन्दन (for वानरेश्वर)]

—For l 16-17 Ñ1 D13 subst

16* अथाब्रवीच्च सुग्रीवो हनूमन्तं महाबलम् ।
स्थापय त्वं गिरिं वीर आसुरं गन्धमादनम् ।
सुग्रीववचनं श्रुत्वा हनूमान्वायुविक्रमः ।

[(l 1) D13 तु (for च) —(l 2) D13 पर्वत (for आसुर)]

—Ñ D3 13 om l 18 —(l 18) V1 B2-4 पराक्रम, V3 damaged (for पराक्रमान्) —V3 om l 19-20. —(l 19) V1 3 B2 3 शिलोच्चयमुत्तम (for the post half) —For l 19 Ñ1 D13 subst

17* बाहुभ्यां तोलयामास पर्वतं गन्धमादनम् ।

—(l 20) B1 च, B2 3 [अ]थ (for स) —For l 19-20, Ś D1 3 4 12 subst

18* बाहुभ्यां पर्वतं गृह्य जगाम विनतेश्वरः ।

[D3 गत्वा (for गृह्य) and यथास्थानं चचाल सः (for the post half)]

—D3 om l 21 —For l 21 Ñ1 D13 subst

19* पश्यन्ति वानराः सर्वे नयन्तं गन्धमादनम् ।

—(l 22) N1 D13 रावणस्तु (for दृष्ट्वा चैव) V3 चव (for तत्र) Ñ1 D13 तास्समागतान् (for °अवतीर्ण°) —(l 23) N3 बाहु (for चारु) —For l 8-23, D1 3 T2 3 subst

20* दृष्ट्वा राघवेण सुग्रीवेणाङ्गदेन च ।
स समारुह्य शैलं नानारत्नविभूषितम् ।
पश्यन्ति गिरिकूटानि भक्षयन्ति फलानि च ।
दृष्ट्वा मधुवनानि पिबन्ति मधुविह्वलाः ।
संभक्ष्य फलमूलानि पीत्वा पानीयमुत्तमम् । [5]
अवतीर्णास्ततः सर्वे वानरा हृष्टचेतसः ।
अथोवाच हनूमन्तं रामः सुग्रीवसंनिधौ ।
पर्वतो नीयतां वीर यथास्थानं महाबल ।
एवमुक्तस्तु हनुमान्वानरेन्द्रो महाबलः ।
तं चाप्युत्पाट्य शैलेन्द्रं प्रयातुमुपचक्रमे । [10]
तथोदधिमतीत्याशु हृदि वा महागिरिम् ।
निन्दश्च विमलाः सर्वा जाताश्च हिमपाण्डुराः ।
हनूमन्तं सुविस्मितास्तुस्थलं गगने स्थितम् ।
अपश्यन्प्रीताः सर्वे सेनायां सागरोत्तरे ।
वानरास्तेऽभ्युत्थिताः सहोदधिमतीत्य गतान् । [15]
तानब्रवीन्महाबाहुर्महानादं मनोहरम् ।

दृष्ट्वा चैवाब्रवीत्तत्र राक्षसान्सन्दर्पितान् ।
तालजङ्घं महाघोरं लम्बवक्त्रं वृकोदरम् ।
उल्कामुखं महावीर्यं वज्रदंष्ट्रं च राक्षसम् ।
हस्तिकर्णं महाबाहुं कङ्कतुण्डं तथैव च । [25]
शीघ्रं मायाप्रभावेन गृह्यतां हनुमानपि ।
सुपर्ण्य राक्षसश्रेष्ठाः पूजां दास्याम्यनुत्तमाम् ।
रावणस्य वचः श्रुत्वा राक्षसास्ते महाबलाः ।
विचित्रकवचाः सर्वे नानाप्रहरणायुधाः ।
तत सर्वे समुत्पेतुराकाशं रजनीचराः । [3
गच्छन्तं मारुतिं दृष्ट्वा नगहस्तं दुरासदम् ।
राक्षसा वलिनः सर्वे वाक्यं तमिदमब्रुवन् ।
कस्त्वं वानररूपेण गिरिमादाय गच्छसि ।
न बिभेषि च देवानां दैत्यानां न च रक्षसाम् ।
अद्य कस्त गृहीतस्य परित्राता भविष्यति । [
ब्रह्मा महेश्वरो विष्णुर्यमो वैश्रवणस्तथा ।
शक्रश्च मुसङ्गातना समासत्स्वा विपासया ।

[D5 variants (l 1) त्वातुना राघवेण (for the prior half) —(l 4) [धानि (for दृष्टानि) —(l 5) reads पीता in marg —(l 6) मानसा (for चेतस) —(l 8) विनश्यतु —(l 9) कृत (for वात) —(l 10) त शैल (for शैलेन्द्र) —(l 11) महार्णव —(l 12) विदिश (for विमल) —(l 16) स्थूल (for ताल) नाद (for नाश) महाभय (up to २३ in marg) महोदर (for the post half)]

—(l 24) N1 illeg V B2 4 चन्द्रनेत्र (B4 °नेत्र) D2 7 9 T2 3 चतुर्वक्त्र (D7 °क्त्र) (for वज्रदंष्ट्र) —(l 25) N2 V2 B1 D7 महाकर्ण V3 °वीर्य (for महाबाहु) N2 V3 B1 कङ्कतुण्ड (for कङ्कतुण्ड) V3 महाबलीढ (for तथैव च) —For l 23-25, N1 D12 subst while D13 T2 3 subst l 3-4 only for l 25

21* तालजङ्घं महाबलं महाकाय महाबलम् ।
वज्रतुण्डं च बीभत्सं वलनेत्रं महोदरम् ।
हस्तिकर्णं महावीर्यं सिंहवक्त्रं च दुर्जयम् ।
एते चान्ये च बहवो नियुक्ता रावणेन तु ।

[(l 1) D12 स्थूलाक्ष महाबल (for the prior half) —(l 2) D12 वज्रतुण्ड D12 वलनेत्र (for बल°) —(l 3) D13 T2 3 दुर्जय (for महावीर्य) D12 तु (for च) D13 T2 3 वैवस्वत(D3 °स्त) च राक्षस (for the post half) —(l 4) D13 T2 3 आज्ञा (for नियुक्ता) and तु (for तु)]

—For l 22-25 D5 subst

22* रावणेनानुशिष्टास्ते सर्वेऽप्यतिप्रतापिनः ।
स्थूल इव कालस्य व्यक्तपूर्व विराजते ।

—(l 26) D5 बलतो हनुमान् D7 T2 3 हनुमान्त्य(D7 °वाथ)गम N1 D3 transp ग्राह्य and हनुमान् D8 9 T2 3 हरि (for कपि) —After l 26 N1 D12 ins.

23* गृहीत्वा कृतं पापं मोक्ष्यसे सत्वरं महत् ।
पत्र पुनिता न निश्च गदत देवा मनातला ।

[(l 1) D12 सम्यक् त्याग च (for the post half) —N1 om l 2]

—(l 27) N1 सुपर्ण ! N1 B1 सुपर्ण्य (for सुपर्ण्य) —For l 27 D5 subst

24* वानर निहत्य समरे मया सह देवता चा ।

—Then D5 cont

25* एवमेव हरिश्रेष्ठो यथा नापयने मतो ।
एवमुक्त्वा गता माया चक्रुस्ते विविधास्य ।

—D5 om l 28-35 D12 om l 28-34 —For l 27 28, D13 T2 3 subst

26* यो निगृह्णानयेत्तूर्ण तस्य राज्य न्न्यमहम् ।
श्रुत्वा तु राक्षसे द्रष्ट वचने सत्वरान्विता ।

[(l 2) T2 3 तद् (for तु) and तु (for ते)]

—V3 om l 29 —(l 29) B1 कवचाङ्गनर्शा (for the prior half) V1 reads the post half in marg B4 प्रहरणा B4 प्रहरण (subm) (for प्रहरण) B1 4 D12 तव D13 [ऊ]धा, T2 3 [अ]दुध (for [आ]युधा) —(l 30) B1 समुत्पत्य (for °पेतु) B1 राक्षस B1 चारि (for आकाश) —For l 30-31, N1 subst

27* अथ न तत्र सर्वे हनुमान महाबलम् ।
राक्षा नीलकमलाभो मायामास्थाय वानरम् ।

while D13 T2 3 subst

28* निशायति तत्र छिन्न कृता ते भास्कर वपु ।
वदन्ति हनुमन्त मेघा इव दिवाकरम् ।

[(l 1) D13 विहायस D3 वसुर (for त भास्क) T2 3 न तु रा भास्कर वपु (for the post half)]

—N1 D3 T2 3 om l 32 —(l 32) V3 B1 तद् (for तत्) D5 वानमेवमि ब्रुवन् (for the post half) —(l 33) N1 पश्य कृत D13 T2 3 गिरि संगृह (for गिरिमादाय) —(l 34) D13 T2 3 त्रिभेति (for बिभेषि च) D3 transp देवानां and दैत्यानां B1 4 वैव, B4 च न (subm) also एव) (by transp) (for न च) V3 न ब्रह्मा न (for नक्षत्रा न च) D13 T2 3 च मरुतां (for न च रक्षसाम्) —For l 34 N1 subst

29* न त्वं बिभेषि देवेभ्यो दैत्येभ्यो न तु ।

—D3 T2 3 om l 35-37 —(l 35) D3 परित्रातु (for परित्राता) —D5 om l 36-37 —(l 37) B1 4 D12 शक्र (for शक्र) N1 शाखा सासश्च (for समालसस्वा) —For l 36-37 N1 D12 subst

30* हस्त अम्र वेद कन्या चन्द्र च ।
ब्रह्मा च भि दि सन्ति ते दृश्य दे देवताम् ।

तेषां तद्वचनं श्रुत्वा प्रत्युवाच स मारुतिः ।
यदि लोकास्त्रयः प्राप्ताः ससुरासुरपन्नगाः ।
सर्वांस्तान्विहनिष्यामि स्वबाहुबलमाश्रितः ।   [40]
इत्युक्त्वा तानसौ तत्र राक्षसप्रवराभ्ययात् ।
विद्धिवा चेष्टितैर्वीरैर्हनूमांस्तैरयुध्यत ।
स गृहीत्वा गिरिं दोर्भ्यां पद्मरागेव महाबलः ।
युध्यमानो जघानाथ राक्षसांस्तान्महाबलान् ।
निष्पिपेषाथ रक्षांसि पद्मरागमेव महाबलः ।   [45]
कांश्चिद्देवाथ दृष्ट्राभिरपरानपि जानुना ।
आकाशे वर्धतस्तस्य वानरस्य महात्मनः ।
अन्ये लाङ्गूलपाशेन बद्धास्तत्र ललम्बिरे ।
लम्बमाना विभान्ति स्म राक्षसास्ते महाबलाः ।

[(l 1) D11 शक्रं वैश्रवणं वायुं यमं वरुणमेव च —(l 2) D12 च (for second हि)]

—Then D12 cont

31* पवनात्मजः सुसृष्टो हनूमान्गृह्यतामिति ।

—(l 38) Ñ1 D12 हनूमान्वाक्यमब्रवीत् (for the post half) —For l 38 D2.5 T2.3 subst

32* एवं वेगवतीनां तु विचित्य वेद वचोऽब्रवीत् ।

[D4 वै (for तैः) D2 [ए]व (for [इ]द)]

—D2 cont

33* मया हतास्त्विमे सर्वे गच्छतो यमपुरं द्रुतम् ।
इत्युक्त्वा राक्षसाः कपिनादेन विनिपातिताः ।

[(l 1) post half hypm]

—For l 36 38, D2 subst

34* शक्रो वैश्रवणः कश्चिद्यमो वरुण एव च ।
ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च सूर्यो वायुश्च च द्रुता ।
ऋषयः पितरो देवाः केचिद्रामनिशाचराः ।
आवृत्य गगनं तस्थुर्हनूमान्यत्र गच्छति ।
विज्ञाता वेग माया तु न च मयापि रक्षसाम् ।   [5]
अब्रवीद्राक्षसान्सर्वान्विहस्य पवनात्मजः ।
यदि देवगणाः सर्वे युद्धार्थमिह नागताः ।
तथापि वा हनिष्यामि राक्षसार्थे समुद्यतान् ।

[(l 1) cf l 1 of 30*]

—D2 om l 39 47 —(l 39) B1 लोका (for प्राप्ता) N1 D6.13 T2.3 यदि प्राप्तास्त्रयो लोका (for the prior half) D2 सेव (for °सुर) D4 T2.3 सवह्नि सहिता सुरा D13 सह नारायणोऽपि वा (for the post half) —(l 40) N2 V2 B4 विहनिष्यामि, D2 तु ह° (for निह°) Ñ1 V3 सुबाहु (for स्व°) B4 आश्रित (for आश्रित) D2 का कथा मम रक्षसां (for the post half) —For l 40 D4 T2.3 subst

35* अक्षयत्वमवरं कृत्वा न समा मम केचन ।

[D4 नो साम्यं मम केनचित् (for the post half)]

—Thereafter they cont

36* इत्येवं ब्रुवतस्तस्य कपीन्द्रस्य तत्क्षणे ।
ततोऽन्तर्वत लाङ्गूलं कल्पयामास निश्चितम् ।
न च वायुसुतस्तस्मिन्नमानो विहायसि ।

[(l 1) T2 तत्क्षण —(l 3) D4 भय (for न च)]

—For l 40 D13 subst

37* न भयं वा विरागो वा का शङ्का मम केनचित् ।

—After l 40 D2 ins

38* तस्य तद्वचनं श्रुत्वा हनूमन्तं सुवर्चसं ।
पुरस्तात्तु बाधावे राक्षसाः पवनात्मजम् ।

—D2 om l 41 42 D13 om l 41 —For l 41, B1 subst

39* इत्युक्तस्तु हनुमता राक्षसा भीमविक्रमाः ।

—V2 om l 42-43 B1 reads l 42-54 (l 42-43 within brackets) after l 70 —(l 42) B2.4 वीरो (for वीरैः) Ñ1 चष्टितो वीरो B1 विष्टितो वीरो (for चेष्टितैर्वीरैः) —For l 42 D13 subst

40* प्रवृत्तास्तत्र वै युद्धं राक्षसास्ते हनूमता ।

—(l 43) Ñ1 D13 गृहीत्वा पवनं दोर्भ्यां (D13 तत्र) B1.3 स गृहीत्वा गिरिदोर्भ्यां (B1 °र्दोर्भ्यां) (for the prior half) D12 पद्मरागेव च युध्यति धरणीतले (hypm) (for the post half) —For l 43, D4 T2.3 subst

41* बाहुभ्यां पर्वतं गृह्य स हनूमानभ्ययुध्यत ।

—Thereafter they cont while D6 ins l 5-6 only before l 48

42* तास्ततस्तत्र स दृष्ट्वा वज्रनिर्मितगौरवम् ।
आलचक्रमिवाबद्धं भ्रमन्तं सर्वतो भ्रमम् ।
प्राद्रवन्राक्षसाः सर्वे शूलशक्तिसमन्विते ।
लाङ्गूले तस्य ते कर्तुं स्वर्णं वा न लब्ध क्षमाः ।
एक द्वा श्रीरतु चतुरो विंशत्त्रिंशच्चता शतम् ।   [5]
लाङ्गूलाग्रेण तान्वेष्ट्य प्राक्षिपत्ता न्यचिक्षिपत् ।

[(l 1) D4 तत्र च (for ततस्त) —(l 2) T2.3 [अ]त्रिय (for [आ]बद्धं) —(l 4) D4 स्वल्प वाणास् —(l 5) D4 च (for तु) T3 तथैव च (for तथा शतम्) D4 एको द्वौ त्रयश्च चतुरो विंशत्त्रिंशच्च (also षष्टिस्) था शतं —(l 6) D4 वा वेष्ट्य T2.3 ता प्रख्य (for ता वेष्ट्य)]

—D13 om l 44-51 D4 T2.3 om l 44-47 B1 om (hapl) l 44-45 N1 om l 44 —(l 44) B4 प्रधावन्तो (for युध्यमानो) and [आ]तु (for [अ]थ) —For l 45 V B2.3 subst

43* निष्पिपेष रक्षांसि कांश्चिन्नखैः पद्भ्यां महाबलः ।

[B2 पद्भ्यां कांश्चिन् (by transp)]

—For l 43-45, D2 subst

सुवर्णसूत्रग्रथिता महानीलोत्पला इव । [50]
कथंचिन्महतो यत्नाल्लाङ्गूलेन विवेष्टितः ।
आत्मानमथ समोच्य तालजङ्घो विदुद्रुवे ।
स दृष्ट्वा राक्षसास्तत्र हनुमान्मारुतात्मज ।
जगामादाय तच्छैलं विरामन्से महाबल ।
ततो देवा सगन्धर्वा सविद्याधरचारणा । [55]
अब्रुवन्साधु हनुमन्यस्य तेऽथ पराक्रम ।
क युष्मदीदृशं कर्म स्वस्त कुर्वीत कोऽपर ।

आकाश गिरिमादाय सूदिता यन्निशाचरा ।
इति संस्तूयमानोऽसौ सम्प्राप्तो गन्धमादनम् ।
यत्रोत्पाटितस्तत्र तं गिरिं सन्न्यवेशयत् । [60]
तालजङ्घोऽपि संत्रस्त प्रपलाय्य निशाचर ।
न्यवेदयत दीनात्मा रावणस्य महात्मन ।
शृणु राजन्यथा तेन राक्षसास्त हता विभो ।
त शैलमपरित्यज्य नगहस्तेन धीमता ।
लाङ्गूलेन हता कश्चित्कश्चिद्दृष्ट्याभिमर्दिता । [65]

44* बाहुभ्यां पवत भुजा पद्भ्यां युद्ध चकार स ।
तथा लाङ्गूलपाशेन तेन पद्भ्यो हता कपि ।
अचिरेणैव कालेन हता सर्वे निशाचरा ।

—D3 om l 46–52 B1 reads l 46–47 in brackets —(l 46) V3 B1 2 4 च, B4 हि (for [अ]थ) B1 दृष्ट्वा (for जानुना) —For l 45–46, Ñ3 subst

45* नखविदारिता कश्चिद्भानुभ्यां चूर्णितास्तथा ।
लाङ्गूलेनाहता केचित्केचिद्दन्तैर्विगर्दिता ।

—Then Ñ3 cont

46* आकाशे निहता कश्चित्तस्मिन्निहता रणे ।

—(l 47) B1 गगने V1 3 B2 आकाशे नगहस्तस्य (for the prior half) —V3 om l 48 50 —(l 48) D4 5 T3 4 बद्धा (for अन्ये) Ñ2 अग्र लाङ्गूलपाशे च (for the prior half) Ñ3 ते तु D7 तस्य (for तत्र) Ñ2 बद्धास्तस्याक्षमिरे, D4 T3 4 पद्भ्यां स(D4 स) प्राहरत्कपि , D3 पद्भ्यां तांश्चमृग्य च (for the post half) —V1 reads l 50–52 in marg —(l 50) V2 B4 स्वर्णसूत्रग्रथिता (for the prior half) B1(marg also as above) 2 माला (for महा) —(l 51) D1 महता यत्न (for महतो यत्नाद्) B3 G (ed) च (G[ed] वि) वेष्टित (for विचेष्टित) V3 corrupt, B1 लाङ्गूलविनिवेष्टित (for the post half) —For l 51, Ñ1 subst.

47* ग्रथित च महात्माने लाङ्गूलेनावनेष्टना ।

—(l 52) Ñ1 B2 D7 उन्मु(B2 °मो)च्य (for समोच्य) Ñ2 D13 तत उन्मुच्य V1 मोचयित्वा तु V3 B1 च तथोन्मुच्य (for अथ समोच्य) V1 D13 (S)भिदुद्रुवे, D7 प्रदुद्रुवे —After l 52, Ñ1 D13 ins

48* राक्षसा बहवस्तत्र पतिता भवे एव तु ।

[D13 ते (for तु)]

—D13 om l 53 —(l 53) V2 तत B3 4 नारुणात्मज (for नात्मज) —For l 53, D3 subst

49* हत्वा तांश्च पुना सर्वा हनुमान्वायुनन्दन ।

—(l 54) V3 damaged from म up to ले B1 2 त (for तच्च) D3 अगच्छद्वायुमार्गेण (for the prior half) V3 विनदन्न B1 विराज, D3 वेगवान्न (for विरामन्से) V3 विनदन्स मुहुर्मुहु (for the post half) —For l 53–54, Ñ1 subst , D13 subst l 2 only for l 54

50* निहत्य राक्षसान्सर्वान्हनूमान्वायुविक्रम ।
गृहीत्वा पर्वत यातो वायुवेगेन वीर्यवान् ।

[(l 2) D13 तेनासौ (for गृहीत्वा)]

—D3 om l 55–76 —For l 49–56, D4 5 T3 4 subst

51* केचिद्धस्ते समस्ता केचित्पादेन मर्दिता ।
केचित्पुच्छाभिघातेन पतिता धरणीतले ।
यत्र स मदन कृत्स्नश्चर्मा मेघवर्षसान् ।
दिवाकर इव व्योम्नि सोपाच्छदायुनदन ।
अतीवैव कृतं कर्म दृष्ट्वा तस्य देवता । [5]
साधु साध्विति भाषन्त पुष्पवर्षैरवाकिरन् ।
हता रक्षसहस्राणि लाङ्गूलचरणायुध ।

[D5 om (hapl ?) l 1 —(l 1) T4 3 पदघातेन(T °न) (for हस्तेन) —(l 2) D4 [आ]घातेन (subst) (for [अ]भि°) D5 राक्षसा (for पतिता) —(l 3) D तम (for मेघ) —(l 4) D4 हि (for मे) —(l 5) D4 अतिदैव]

—D13 T2 3 om l 57–76 —(l 58) V3 damaged after स up to the post half B1 ते (for यत्) —For l. 56–58 V3 D13 subst

52* साधु साधु महावीर्य हनूमन्निति तेऽब्रुवन् ।
महेन्द्रसदृश कर्म कृत ते सुमहाबल ।
अपरित्यज्य शैलेन्द्रं पवन गन्धमादनम् ।
राक्षसा निहता सर्वे महाबलपराक्रमा ।

[(l 1) D13 महाबाहो (for महावीर्य) and च (for ते)]

—Ñ1 D13 om l 59–60 —(l 59) D7 रक्षेत्र (for यत्र) —(l 60) D7 गिरिं स (for त गिरिं) B1 गिरिं त च योजयत् (for the post half) —(l 61) Ñ1 D13 राक्षसात्(D13 °स तथा) स्वपरतु(D13 °आ) B1 तालजङ्घस्तत्र समात् (for the prior half) Ñ1 D13 गतस्तत्र (for निशाचर) —(l 62) V3 damaged from य up to the prior half of l 63 B1 श्रवेऽन्यत्पुरंभ्रातो (for the prior half) —(l 63) V2 V3 B4 D7 सर्वे (for विभो) —For l 62–63, V1 D13 subst

53* न गत्वा राज्ञे शाप लङ्कायां दशेश्वरम् ।
हनूमता हता सर्वे राक्षसा कामरूपिण ।

कथंचिद्दहमेकस्तु जीवन्मात्रस्तवान्तिकम् ।
श्रुत्वैतत्तात्कलवाक्यं हनूमत्कर्म दुष्करम् ।
चिन्तापरोऽभवद्राजा राक्षसानां महाबलः ।
राक्षसा ये विशिष्टा हि मायावन्तो महाबलाः ।
हनूमता हतास्तेऽपि निष्प्रभानाः कृता वयम् । [70]
अपरे मन्त्रयन्ति स्म बुद्धिमन्तो निशाचराः ।
अहो बलमिदं तस्य वानरस्य महात्मनः ।
इति गुरुभयपरिकम्पिताङ्गकाना
रणचरितैर्विविधैस्तु राक्षसानाम् ।
कपिगतमनसां तदा बभूव [75]
हुतवहमध्यगतं यथैव तेजः ।

Colophon

ततो निवेश्य तच्छैलं यथावन्मारविस्तरः ।
समुत्पत्य महातेजा आकाशं हरिपुंगवः ।

—Ñ1 D11 om. l. 64-65. —(l. 64) B1 शैलं तं चापरिष्वज्य (for the prior half). —(l. 66) V3 damaged from स in the post. half up to रो in the prior half of l. 68. —For l. 66, Ñ1 D11 subst.:

54* [illegible]शं तु संप्राप्त प्रयत्नादागतो ऽहम् ।

[D11 द्रुत (for तु म-) and प्राप्तश्चो गतो (for प्रयत्ना°).]

—Then they cont.:

55* दैवाच्च गगनस्ता ये हतास्ते राक्षसेश्वर ।
न तु जीवितमस्मास्मसाच्चा वानरस्य वै ।

[(l. 1) D11 भगणप्रस्तव. —(l. 2) D11 [अ]स्माज् (for तु).]

—After l. 66, B3 (marg.) ins.:

56* गायन्ति न देवान्ये ते हता राक्षसेश्वर ।

[cf. l. 1 of 55*.]

—Ñ1 D11 om. l. 67-68. —(l. 67) B1.2 D7 तु (for स). B3 हनूमत्त दुष्कर (hypm.) (for the post. half). —V2 om. l. 68. —B1 reads l. 69-70 in brackets. —(l. 69) Ñ2 V1 B1 च (for हि). V1 परिशिष्टा ये (for ये विशिष्टा हि). —For l. 69, B1 subst.:

57* राक्षसा उपदिष्टा ये यावन्तो हि महाबलाः ।

—(l. 70) B1 तु, B3 om. (for ऽपि). B1 नि श्रेष्टा रावणात्मजा (for the post. half). —For l. 69-70, Ñ1 (followed by colophon) D11 subst.:

58* ये विशिष्टा राक्षसेन्द्र सहामात्या महाबला ।
[illegible] निहता सर्वे वानरेण हनूमता ।
निष्प्रभाविहता दृष्ट्वा वानरेणाद्भुतौजसा ।

—Then they cont.:

59* [illegible] पीते नविरेण [illegible] ।

—Ñ1 D11 read l. 71 after 55*. —(l. 71) Ñ1 D11 [illegible] (D11 [illegible]) [illegible] (for the prior half). —After l. 71, Ñ1 D11 ins.:

60* [illegible] तु [illegible] ।

[D11 [illegible] (for the prior half) and [illegible] (for [illegible]).]

—Ñ1 D11 om. l. 72-76. —(l. 72) G (ed.) [illegible]. —G (ed.) om. l. 73-76. —(l. 73) V1 B2.4 इति भय (B3 sup. lin. also गुरु)परिकम्पितान्तराणां (B3 °णं); V2.3 इति भयकम्पितान्तराणां, B1.2 इति भयपरि(B2 गुरुभय)कम्पितानां. —(l. 74) V3 -चरितैर् (for -चरितैर्). V2.3 B2-3 च (for तु). —(l. 76) V1 B2-4 चैव, B1 हव्य° (for तेज).

Colophon: D11 om., Ñ1 reads after 58*. —*Kāṇḍa name*: Ñ B1.2.4 D7 युद्धकाण्डे. —*Sarga name*: Ñ V2.3 B D7 ताम्र(V2 B4 तृण, D7 स्थूल)ज्वालादिवध°, V1 ताम्रज्वालशिखशाद्यवध°. —*Sarga no.* (figures, words or both): Ñ1 V2.3 B2.4 D7 om., Ñ1 86, V1 83, B1.2 80, G (ed.) 84.

—(l. 77) V1.3 B त (for तत्). B1 तथा (for तदा). B1 माल्यात्मज (for °विस्तरः). B1 हनुमान्मारुतात्मज (for the post. half). —For l. 77, Ś D1.11 subst. and read after 69*.

61* स्वस्थाने स्थापयित्वा तु तं नगं नागसत्तमम् ।

—Then they cont.:

62* पुनरायाज्जवेनाशु शापान्मुक्त इव स्फुरन् ।
रामस्य सविधं गत्वा विनयेन कृताञ्जलिः ।
ननाम शिरसा पादौ सुग्रीवस्य च धीमतः ।
तं प्रशस्य हनूमन्तं सुग्रीवः सविभीषणः ।
ते सर्वे हर्षमापन्ना दृष्ट्वा लक्ष्मणमुत्थितम् । [5]
तनौषधीमहातेजा लक्ष्मणो राघव तदा ।

[(l. 1) Ś1 पाशात् (for शापान्). D1 चापान्तर. —(l. 2) D1 कृत्वा (for गत्वा). —(l. 3) D1 प्रणम्य (for ननाम). —(l. 4) D1 च (for तं).]

—For l. 77, Ñ1 D11 subst. and read after l. 3 of 69*:

63* ततो हनूमान्संप्राप्य स्थापयित्वा तु पर्वतम् ।

—Then they cont.:

64* प्रणम्य शिरसा राम [illegible] च महाबलम् ।
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] [5]

[(l. 1) D11 [illegible] (for [illegible]). —(l. 4) D11 तु (for न). —(l. 5) D11 [illegible] (for [illegible]).]

—For l. 77, D4.5 T1.2 subst.:

65* [illegible] ।

स्तूयमानः सुरैः सिद्धैर्गन्धर्वैः सहचारणैः ।
अप्सरोभिश्च मुदितैर्न्यवर्तत महायशाः । [80]
उपर्येव स लङ्काया हनूमान्पवनात्मजः ।
समाप्तो यत्र सुग्रीवो राघवश्च सलक्ष्मणः ।
दृष्ट्वा प्राप्तं हनूमन्तं रामो हर्षमुपागतः ।
स्वागतं ते हरिश्रेष्ठ सुस्वागतमरिंदम ।
दिष्ट्या क्षेमेण संप्राप्तो गत्वा त्वं वानरोत्तम । [85]

62

After colophon of 6.89, D1.2 T2.3 ins., while D3 cont. l. 45–54, 43, 59–74, 94–138, 209–226, 266–277, 309–317 after App. I (No. 61):

रावणोऽपि हि तं श्रुत्वा वृत्तान्तं राघवस्य च ।
हनूमतः प्रभावं च शीघ्रं शुक्रान्तिकं ययौ ।
काव्यं प्रणम्य चाहेदं पाहि मां दैत्यपूजित ।
निर्मूलितोऽस्मि रामेण लङ्कां संरुध्य सर्वतः ।
हताः पुत्रा मम ज्येष्ठा बान्धवाः कुलजाश्च मे ।
केनोपायेन जीवामि कथयस्व करे मम ।
दशग्रीवस्य वचनं श्रुत्वोवाच तदोशनाः ।
कुरुष्व विधिना वीर होमं येन जयिष्यसि ।
रथो धनुः शराः खड्गो वाजिनः कुण्डलानि च ।
निर्गमिष्यन्ति हुतवहात्ते वै विघ्नो भवेद्यदि ।
गृहाणेमानि मन्त्राणि याहि शीघ्रं निवेशनम् ।
इत्युक्तो रावणो धीमान्मन्त्रान्संगृह्य शुक्रतः ।
आगमत्सहसा लङ्कामाकाशेन रणोत्सुकः ।
महेन्द्रभवनाकारं संप्राप्तः स्वं निवेशनम् ।

[D3 भृशं (for पर्येव). T3 रामपार्श्वे. D3 जगाम सः (for समाप्त).]

—Then they cont.:

66* प्रणिपत्य प्रभो राम सुग्रीव सहलक्ष्मणम् ।
आचचक्षे यथावृत्तं यदुक्तं यच्च सांप्रतम् ।
तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य रामसुग्रीवलक्ष्मणाः ।
पर्यष्वजन्त सहसा सुप्रहृष्टैरनिलनन्दनम् ।
वानरास्तु ततः सर्वे हर्षसंपूर्णमानसाः । [5]
पर्यष्वजन्त चान्योन्यं भुजैरास्फोटयन्ति च ।
साधु वीर सुषेणेति साधु मारुतनन्दन ।
इत्येवं प्रवदन्ति स्म सिंहनादैर्नदन्ति च ।
पुनरेव महाबाहुं सौमित्रिं प्राहुरुत्तमाः ।

[(l. 1) D3 चैव, D3 च स (for प्रभो). —(l. 2) D3 यद्भूतं (for यदुक्तं). —(l. 3) D3 श्रुत्वा तु (for तच्छ्रुत्वा). —(l. 8) T2.3 प्रब्रुवते (for प्रवदन्ति). D3 सिंहनाद.]

—D1.2 T2.3 om. l. 78–85. Ñ1 D1 om. l. 78. —For l. 77–78, D3 subst.:

67* स श्रुत्वा पर्वतश्रेष्ठं पुनरायात्कपीश्वरः ।

—Then D3 cont.:

68* प्रणम्य राम सुग्रीव राजानं पवनात्मज ।
तान्प्रणम्य यथाश्रेष्ठं हनुमान्वाक्यमब्रवीत् ।
रक्षिता देवरूपेण विघ्नमुपागता ।
नाशं तेषां मया ज्ञात्वा ते दृष्टा मे समन्ततः ।
श्रुत्वा तद्वचनं तस्य रामसुग्रीवलक्ष्मणाः । [5]
प्रहृष्टाः परिषस्वजुर्हनुमन्तं कपीश्वरम् ।

—B1 om. l. 79–81. Ñ1 D1 om. l. 80–85. —(l. 80) V1 मुदितैरप्सरोभिश्च (by transp.). V2 damaged for न्यवर्तत. —For l. 79–80, Ś D2.3.11 subst., Ñ1 D1 subst. l. 1 only for l. 79:

69* देवैः संपूज्यमानस्तु तथा हनुमानपि ।
गन्धर्वैरप्सरोभिस्तु तथा किंनरचारणैः ।

[(l. 1) Ñ1 D3 च (for तु). Ñ1 D1.3 ब्रह्म- (for ग —V2 om. l. 81. —(l. 81) V2 तु (for स). B4 च (for लङ्काया). B4 उपेत्य च स लङ्काया (for the prior half). B3 मारुतात्मज (for पवना°). V3 समाप्तो मारुतात्मज (for the post. half). —(l. 82) V2 हनुमान् (for समाप्तो). V2 (for च स). —(l. 84) V3 B1.3 कपि (for हरि-). Ñ1 स्वागतं वानरश्रेष्ठ (for the prior half). —B3 om. l. —(l. 85) Ñ1 क्षणेन (for क्षेमेण). D1 (for गत्वा

—Thereafter Ñ2 V B1.2.4 ins. l. 2–3 of 2056*, while B3 ins. in marg.:

70* आगतं मारुतिं दृष्ट्वा सर्वे ते हरियूथपाः ।
रामलक्ष्मणसुग्रीवा विभीषणमहामतिः ।
कर्मणा विस्मितास्तस्य साधु साध्विति चाब्रुवन् ।
लक्ष्मणे जीविते प्राप्ते रामः संहृष्टमानसः ।
आनन्दाश्रुपरिक्लिन्नो वचनं चेदमब्रवीत् । [5]

and then B3 repeats 6.89.27 (followed by l. 2– of 2066*). —After this passage, D3 cont. l. 49–54, 43, 59–74, 94–138, 209–226, 266–277, 309–317 after App. I (No. 62), T2.3 repeat 6.89.26–27[a].

62

(l. 1) D3 तत् and वृत्तं (for तं and वृत्तान्तं resp.). —(l. 3) D3 प्रोवाच and मया हि यत पूजित (also कृत सामन्तत्र) (for चाहेदं and the post. half resp.). —(l. 4) D3 निर्मूलितो. —(l. 5) D3 हताः पुत्रा मम (for the prior half). D3 के, D3 T3 न (for मे). —(l. 7) D3 तदोशन (for तदोशनाः). —(l. 8) D3 जयिष्य (for जयिष्यसि). —(l. 9) D3 शर (for शराः) and कुण्डलानि (for कुण्डलानि च). —(l. 10) T3 भगवान्, T2 भगवन् (for हुतवात्). T3 भविष्यति (for भवेद्यदि). D3 भविष्यति (for the post. half). —(l. 11) D3 (for the prior half). —(l. 12) D3 (for संगृह्य). —(l. 13) T2 आगमत् (for आ°) and आकाशेन (for °शेन). —(l. 14) D3 संप्राप्तः स्व; D3 रावणः स्व-; T

चकार दैत्यमार्गेण होमं स दशकन्धरः । [15]
विद्युज्जिह्वं समादिश्य रक्षणार्थं स वेश्मनः ।
लङ्काद्वारकवाटानि दत्त्वा सर्वप्रयत्नतः ।
हस्त्यश्वरथवृन्दानि स्थापयामास सर्वतः ।
स्नात्वा प्रविश्य मौनी सन्गुहां पातालसंनिभाम् ।
तत्राजुहाव युद्धार्थमग्निस्थापनपूर्वकम् । [20]
आजह्रुर्होमसंभारांस्त्वरिता ब्रह्मराक्षसाः ।
रक्तोष्णीषाणि वासांसि सामिधोऽथ बिभीतकाः ।
भल्लातकरकण्टकाश्च बिल्वानां तु फलानि च ।
शानिघ्नं गुग्गुलुं चैव मांसरक्तशिरांसि च ।
काकान्गृध्रान्श्वा श्येनान्बिल्वान्गृध्रकुक्कुटानपि । [25]
उष्ट्राश्च कृष्णमीनांश्च मकरान्कच्छपानपि ।
उद्धाय रावणः शीघ्रं नवनीतं घृतं मधु ।
श्वेतदूर्वाप्रवालांश्च पुष्पाणि तिलसर्षपान् ।
पायसं पद्मनालानि त्रिविधाभरणानि च ।
शिवध्यानेन चिक्षेप समिद्धे जातवेदसि । [30]
कर्पूरकुङ्कुमादीनि चन्दनान्यगरूंस्तथा ।
हुत्वा रोमाणि वस्त्राणि जुहाव रणकोविदः ।
ततो रसातलात्प्रभो घोरोऽग्र्याथरमावृणोत् ।
सर्वलोकक्षयकरो निर्घातपवनोद्धतः ।
तं दृष्ट्वा देवगन्धर्वा वानराश्च भयं ययुः । [35]
विभीषणोऽथ संभ्रान्तो रामपार्श्वमुपागमत् ।
ततो रामो महातेजा रघूणां कुलवर्धनः ।
विभीषणमिदं वाक्यं प्रत्युवाचारिसूदनः ।
क्वासौ लङ्केश्वरः क्षुद्रो रावणो नाम दुर्मदः ।
रणभूमिं परित्यज्य क्वास्ते किं वास्य चेष्टितम् । [40]
स हि छिद्रप्रहर्ता च कृतपापश्च रावणः ।
बोद्धव्यस्तु त्वया वीर क्षिप्रमेव ममाज्ञया ।
राघवस्य वचः श्रुत्वा चारैरन्वेष्य सर्वतः ।
उवाच वचनं धीमान्राममेतद्विभीषणः ।
रावणो निर्भिद्य सामित्रिं क्रूरकर्मा दशाननः । [45]
प्रविवेश पुरीं तूर्णं लङ्कामेव सहानुगः ।
सोऽवतीर्य रथात्तत्र चक्रमित्वच राघव ।
चिन्तयामास काकुत्स्थ वरदानं महात्मनः ।
दत्तं स्वयंभुवा पूर्वं वरं शत्रुविनाशनम् ।
अजेयं शत्रुभिर्लोके सासुरासुरमानवैः । [50]
रथं सर्वायुधोपेतं दिव्यमद्भुतदर्शनम् ।
युक्तमश्वैर्महावेगैः कामगं कामरूपिभिः ।
अभेद्यकवचं चापि सर्वास्त्रैरभिसंवृतम् ।
तस्य होमस्य कालोऽयं देवाग्नन्समास्थितः ।
जुहोत्यग्निं समाधिस्थो रौद्रमन्त्रैर्महायशाः । [55]
पश्य पश्य महाभागान्धूमं समाकुलम् ।
निश्चितं त्वद्भयाद्राजन्रावणो होममाचरत् ।
तस्य यावत्तु तत्कर्म न सिध्यति पुरा मनः ।
तस्य तावत्त्वया वीर क्षिप्रं कार्यो बलीयसः ।
समाप्ते दिव्यहोमे तु दुर्जयोऽसौ भविष्यति । [60]
आदिशस्व महाबाहो यूथपान्कामरूपिणः ।
होमविध्वंसनार्थाय शीघ्रं स्वविजयाय च ।

स्थात रत (for स्थाने स्व) —(l 15) D4 प्रकुर्वन् (for चकार) —(l 16) T3 विद्युज्जिह्व D4 रक्षणार्थं स्व , D5 रक्षार्थं तस्य (for रक्षणार्थं स) —(l 17) D4 कपाटानि (for कवाटानि) and सत्र्य यत्नत (for सर्वप्र°) —(l 19) D5 स्वस्य (for प्रविश्य) and च (for सन्) T3 संस्थिता (for संनिभाम्) D4 गृहं पातालसंनिभं (for the post half). —(l 21) D5 आजह (for °ह्रु) and त्वरितो राक्षसेश्वर (for the post half) —(l 22) D4 रक्तोष्णाः न.—(l 23) D5 भल्लातक°, T3 फल° (for भल्ला°) D4 5 च (for तु) —(l 24) D5 मांसं रक्तं (for मांसरक्त-) D5 शिरांसि (for शिरांसि) —(l 25) T3 गृध्रान्श्व (for गृध्रान्श्वा) D4 बकांश्चैव (for श्येनान्) D5 चित्रगुप्रदानपि D5 भल्लातकुक्कुटानपि (for the post half) —D5 T3 om (hapl) l 26 —(l. 26) T3 कृष्णस्य (corrupt) (for कच्छपान्) —(l 28) D5 om (hapl) from the post half up to the prior half of l 32 D4 श्वेत (for श्वेत-) —(l 29) D5 गुग्गुलं च (for पद्मनालानि) and धातु स्थानरङ्ग (corrupt) (for the post half) —(l 30) D5 शङ्खं (for शिवध्या°) —(l 33) D5 स्थितो रसात (for रसातलात्) D5 दैत्यमुपागमत् (for the post half) —L5 om l 34 —(l 34) D5 लोकमथनो (for the post half) —(l 35) L5 ययुर्ने (l3 transp) —(l 36) D4 5 (for स्थ) —D4 5 om l 37-55 —(l 39) T3 क्रुद्धो (for क्षुद्रो) and दुर्मति (for दुर्मद) —(l 40) T3 च (for वा) —(l 43) D5 चारैर्मम समाख्यानमेतत्सर्वं ब्रवीहि —(l 50) T3 सर्वभि (for शत्रुभि) —(l 53) T3 अभेद्य. —For l 49-54, D5 subst

1* ** स्वां हि रणे हन्ता नहि तत्र संशयः ।
तदा त्वया शान्तिगृहे होमस्तु कृतः ।
समुद्दिश्य दुर्गां तु सहस्राणि दश तु ।
नराग्निमध्ये रथ सन्तता वाजिनामपि ।
उत्थास्यन्ति महाशिव मध्यस्थरथोत्तम । [5]
तस्मादथाग्नि सार्धं सरथानुगम्यते ।
युध्यसे न भव तु भास्य मयापि त्वया ।
वानरपी रावणामी द्रष्टव्य मत्र तु ।
एष भविष्यति पुरस्य गतो तदा स्वर्गं दत्त ।
तदविद्याय वधार्थं शीघ्रं मनुष्यारक्षी । [10]

—Then D5 cont

2* अवध्य न दातुमिच्छति वदे । राघव ।

—(l 56) D4 5 °नाकुलं (for °मा°) and धूम् (for धूमं) —(l 58) (for [ध]आवत्तु) —D4 5 om l 58-59. —(l 59) D5 अतिहितार्थाय (for तस्य यावत्तु) —(l 60) D5 सिद्धे (for तु) T3 om 1(subm) D5 न दत्त न भव मते अभिप्रायं तुष्टेन —D5 om l 61-62. —(l 61) D4 T3 महाबाहो D5 °कामग (for °रूपि) —D4 5 om l. 63.

विभीषणस्य तद्वाक्यं घोरं श्रुत्वा सुदारुणम् ।
ततो रामो महातेजा सुग्रीवस्य मतेन च ।
आदिदेश हनूमन्तमङ्गदं गन्धमादनम् । [65]
द्विविदं पनसं मैन्दं शरभं तारमेव च ।
गजं गवाक्षं वीरांश्च धूम्रं ज्योतिर्मुखं तथा ।
ऋक्षं सेनापतिं नीलं नलं चापि महाबलम् ।
लब्धलक्ष्या महावीर्या यूथपा कृतनिश्चया ।
उत्तस्थुस्ते बलैः सार्धं गर्जन्त इव तोयदाः । [70]
ते शिलापादपधरा महाकाया महाबलाः ।
गर्जन्तो रेजिरे सर्वे जङ्गमा इव पर्वताः ।
क्षणात्संप्राप्य नगरीं लङ्कां रावणपालिताम् ।
प्राकारं सहसाप्लुत्य विविशुस्ते प्लवंगमाः ।
दृष्ट्वा कोट्यं प्लवगानां दशग्रीवनिवेशनम् । [75]
विविशुः सहिता घोरा गर्जन्तोऽतिभयंकरम् ।
रावणस्य गृहद्वारप्राङ्गणेऽतिविजृम्भिते ।
युद्धं समभवद्घोरं रक्षसां वानरैः सह ।
कपिभिः पर्वताकारैर्गजेन्द्राः पातिता भुवि ।
तथा विघटिताश्चाश्वा मथिताश्च सहस्रशः । [80]
शिरांसि राक्षसेन्द्राणां पतन्ति प्रस्फुटन्ति च ।
प्रासादान्पातयन्ति स्म रत्नानि तु हरन्ति च ।
प्रभाते विमले जाते न पश्यन्ति स्म रावणम् ।
मार्गमाणाः प्रयत्नेन वानरा राजवेश्मनि ।
विभीषणस्य या भार्या सरमा नाम राक्षसी । [85]
तया तु रावणस्थानं कथितं चोद्यमानया ।
हस्तस्य संज्ञया पीचैर्भर्तुः प्रियचिकीर्षया ।
निर्दिदेशाङ्गदायाथ होमो यत्र प्रवर्तते ।
ज्ञात्वा तु तत्र संस्थानं वालिपुत्रो महाबलः ।
रावणेन च या घोरा शिला न्यस्ता गुहामुखे । [90]
पादाघातेन निर्भिन्ना साङ्गदेन महात्मना ।
तां गुहां प्रविवेशाथ राजपुत्रोऽङ्गदोऽग्रणीः ।
दक्षस्य यज्ञविघ्नाय वीरभद्रो यथा पुरा ।
ददृशुर्देवतागारे रावणं चक्ररक्षितम् ।
समाधिध्यानसंयुक्तं मीलितस्पन्दलोचनम् । [95]
स्रुक्स्रुवहस्तं समासीनं प्राङ्मुखं रक्तवाससम् ।
रक्तोष्णीषधरं दिव्यं पुरो ज्वलितपावकम् ।
विद्युद्भास्करसंयुक्तं सन्ध्यायामिव तोयदम् ।
मन्दोदरीसमीपस्थं किरीटेष्वङ्गभूषणम् ।
हारनिर्झरतोयाढ्यं महावदनकन्धरम् । [100]

—(l 63) D3 महत् शत्रुभयावहं (for the post half) —(l 64) D3 श्रुत्वा (for ततो) and रावणं च निरीक्ष्य स (for the post half) —(l 66) D4 तारकं तथा (for तारमेव च) —(l 67) D4, 5 नयं (for वीरांश्च) D5 नील (for धूम्र) D3 तथा —For l 65–67 D3 subst

3* आज्ञापयामास तदा विप्रार्थं दश यूथपान् ।
माल्यवन्तं सुषेणं च गवाक्षं गवयं गजम् ।
अङ्गदं स हनूमन्तं शरभं गन्धमादनम् ।

—(l 68) D4 चैव (for नीलं) and नीलं चैव (for नलं चापि) D4, 5 नलं नीलं गणश्रेष्ठमादिदेश महामतिः —D4, 5 om l 69–72 —(l 69) D3 -लक्ष्य (for -लक्ष्या) —(l 74) D3 अथ वा (for सहसा) —For l 73–74 D4, 5 subst

4* ततो धन्या हरिश्रेष्ठाः प्रविष्टा नगरीं द्रुतम् ।
प्राकारं लङ्घयित्वा तु रत्नजालसमावृताः ।

[(l 1) D4 तथा (for ततो) and प्रविश्य नगरीं शुभां (for the post half) —(l 2) D5 समादाय तत्पुरं (for the post half)]

—(l 75) D4 कोटिं —(l 76) D4 भयकरा, D5 भया नका —(l 77) D4 द्वारि (for द्वार) and प्राङ्गणतीव समे (for the post half) —(l 80) D4 रथा विघट्टिताश्चाश्च D5 रथाश्चवाहिताश्च (corrupt) (for the prior half) —D3 om l 81 —After l 81, D4 ins while D5 ins after l 80

5* रत्नपानि क्रियान्तरे बहु नादन्ति मत्तेभाः ।
विद्रुतास्तु हस्तान्तुगादिव द्वारे पतीभुता ।
भक्ति स्म राक्षसास्ते तु न पश्यन्ति च रावणम् ।

[D5 om l 1 —(l 2) D5 रत्नानां (for रत्न°) and बलीयसां (for बलीभुता) —(l 3) D5 प्राश्च राक्षसांश्चशस्त्रैर्व पतस्तव]

—Thereafter D5 cont

6* नार्यो रुदन्ति बहुधा वृद्धाः परिपतन्ति च ।

—D4 om l 82–83 —(l 82) D5 घातयन्ति (for पातयन्ति) and च (for तु) T3 महान्ति (for हरन्ति) —(l 83) D5 च (for स्म) —(l 85) D4 सा भार्या D5 भार्या सा (for या भार्या) —(l 87) D5 हस्तेन —(l 88) D4 अङ्गदाय निदेशाय, D5 अङ्गदायाचचक्षे सा (for the prior half) —(l 89) D4 तचस्य स्थानं, D5 तं तत्स्थानम् D5 अङ्गदः स महाकपिः (for the post half) —(l 90) D4 सनाथा (for या घोरा) D5 रावणेन प्रयत्नात् (for the prior half) and दत्ता (for न्यस्ता) —(l 91) T3 पादमूलेन D4 तैर्, D5 वै (for निर्) D4, 5 प्रमादेन महाशैलं (for the post half) —(l 92) D4, 5 प्रविवेशाशु(D5 °थ) (for प्रविवेशाथ) —(l 93) D5 यज्ञस्य वीरभद्रो हि होमकाले यथा पुरा —After l 93 T3, 4 read l 139 for the first time repeating it in its proper place —D4, 5 om l 94 —D3 om l 95 —(l 95) D4 संयुक्तो D5 निरोधेनसंयुक्तो (for the prior half) D4, 5 मैं ता निमन्त्रितं (for the post half) —After l 95 D4, 5 ins

7* अङ्गदेन ततो दृष्टः रावणो होममध्यगः ।

[D5 तदा (for ततो)]

—D4, 5 om l 96–138 —(l 97) D3 वीरं (for दिव्यं) —(l 98) D3 अङ्गुरं (for भास्करं) —(l 99) T3 समीपं तं D3 तं मन्दोदर्याः किरीटाङ्गदभूषितम् —(l 100) D3 पुरा (for महा) D3 रत्नं —(l 101)

वायोमेन शिखाधारं गिरिं नीलमिव स्थितम् ।
स्तुवन्तमद्भुताकारं रौद्रं रौद्रपराक्रमम् ।
दृष्ट्वा तस्याद्भुतं कर्म वानराः कृतनिश्चयाः ।
हनूमन्तं पुरस्कृत्य सर्वे युद्धाय तस्थिरे ।
राक्षसाश्च महावीर्याः प्रासासिपरिघायुधाः । [105]
त्वरिताश्च स्थिरे सर्वे युद्धायामितविक्रमाः ।
ते चक्रुरन्योन्यमासाद्य घोरं वानरराक्षसाम् ।
चक्राते कदनं घोरमद्भुतं रोमहर्षणम् ।
पादपैर्गिरिशृङ्गैश्च शिलाभिर्दशनैर्नखैः ।
वानरा राक्षसाञ्जघ्नुस्तलैर्मुष्टिभिरेव च । [110]
राक्षसाः क्रोधसंरक्ताक्षास्तदा वानरपुंगवान् ।
नाराचैर्वज्रभिस्तीक्ष्णैश्चिच्छिदुश्च महासिभिः ।
ते छिन्नभिन्नसर्वाङ्गा वानरास्त्यक्तजीविताः ।
निपेतुर्भूतले भिन्नाः केचिद्रुधिरकर्दमे ।
रक्षांसि च निपेतुश्च वानरैर्भीमविक्रमैः । [115]
चूर्णिता विविधैश्चैव पादपैर्मुष्टिभिस्तदा ।
दारिताश्चैव तैस्तीक्ष्णैर्दन्तैरपि सुदारुणैः ।
तत्प्रवृत्तं महद्युद्धं कबन्धशतसंकुलम् ।
शूराणां हर्षजननं भीरूणां भयवर्धनम् ।
हर्षणं सुरनारीणां सर्वेषु खविमोक्षणम् । [120]
तस्मिन्युद्धे महाघोरे रक्षोवानरसंक्षये ।
प्रावर्तत नदी घोरा शोणितोदकवाहिनी ।
नानापताकसंछन्ना द्विपदेहशिलातटा ।
त्रिकोशासिचयोग्मीना मांसरक्तैककर्दमा ।
रथचक्रमहाग्राहा प्रासपद्मभोगिनी । [125]
शीर्णाभरणवेलाढ्या हतशूरसुखाम्बुजा ।
वर्मकच्छपसंबाधा हस्तिफेनावगाहिनी ।
क्रव्यादानन्दजननी गृध्रकाकोलसेविता ।
उत्तरन्तो नदीं सर्वे यूथपास्ते सहस्रशः ।
नरा विच्छिन्नपाप्मानो नदीं वैतरणीं यथा । [130]
राक्षसा हतभूयिष्ठा विरथा हतचेतसः ।
त्यक्तसंग्रामसत्त्वास्ते भेजिरे सर्वतो दिशम् ।
दृष्ट्वा स्वं च बलं सर्वमिदमाहाङ्गदो वचः ।
पश्य राक्षसराजं त्वं नयामि तव पार्श्वतः ।

D2 -दार (for [आ]धार). —(l. 102) D2 स्तुवन्तम् (for स्तुवन्तम्) and रूक्ष- (for रौद्रं रौद्र-). —(l. 108) D2 चक्रतु . D2 लोम (for रोम). —(l. 109) D2 शैल (for गिरि-) —(l. 111) D2 तथा (for तदा). —(l. 112) D2 विभिदुस्तीक्ष्णैः, T2 विविधैस्तीक्ष्णैश्च (for वज्रभिस्तीक्ष्णैश्च). —(l. 114) D2 छिन्ना, T2 छिन्ना (for भिन्ना). —(l. 115) D2 तथा पेतुः (for निपेतुश्च) and -क्रमैः (for विक्रमैः). —(l. 116) D2 सु शिला शैलैः, T2 विविधाश्चैव (for विविधैश्चैव). D2 T2 तथा (for तदा). —(l. 117) D2 विदारिता नखैश्चैव (for the prior half). —(l. 118) T2.3 प्रवृत्त T2 महायुद्ध. T2.3 कबन्धभूत. —(l. 119) T2 च -भयावह (for भयवर्धनम्). —(l. 121) D2 संकुले (for संक्षये). —(l. 123) T2 महाराज (for द्विपदेह). —(l. 124) D2 -चया मीना, T2 चयोर्मि* (for -चयो मीना) D2 संकुल, T1 -रुधिर (for रक्तैक) —(l. 125) D2 वहिरा- (for -पद्म) —(l. 126) D2 -भाराढ्या (for वेलाढ्या) and -भुजानुगा (for -सुखाम्बुजा). —(l. 127) T2 (with hiatus) अपि (for हस्ति). D2 वरवारीव (for हस्तिफेनाव) —After l. 127, D2 ins.

8* शूलप्रासरत्नानीकर्ता अवगाहिनी ।

—(l. 128) D2 शूलकाकोदकोद्भवा (for the post. half). —After l. 128, D2 ins.

9* दुस्तरा च धनानां तथा उत्तरिणी यथा ।

—(l. 129) D2 महौजस (for सहस्रशः) —(l. 130) D2 नरास्तितीर्ष (for नरा वि*) and इव (for यथा). —(l. 131) D2 हताश्च. —(l. 132) D2 संग्राम (for संग्राम) and दिश (for दिशम्). —(l. 133) D2 दृष्टि [illegible] अथ दृष्ट्वा हसन्. —After l. 133, D2 ins.

10* [illegible] महाबल ।
[illegible]

अङ्गदप्रमुखाः सर्वे विनिद्धर्वितानयम् ।
आस्फोटयामास बाहू समीपे तस्य रक्षसः ।
हनूमान्वाक्यमेतच्च सरोषं प्राह रावणम् । [5]
विभाषणो भव गूढ द्रष्टुं राक्षसेश्वर ।
न हि मत्स्वबलमेवं चरितं वै यथा तव ।
गुप्तरत्ने तव शक्तिः राक्षसे राक्षसेश्वर ।
न त्वं धर्मकृत मम प्राप्स्यसे राक्षसाधम ।
न चाप्यौदनस्य मम वेत्सि त्वं राक्षसेश्वर । [10]
राक्षसीयमिदं येन ज्ञातव्यं ते पुरा ।
नैव ते वरदानानि न तपो न च सिद्धिमत् ।
नवलक्ष्मीय रक्षेत् न ते सिद्धिर्वानरक ।
उद्विग्नोऽसि पुष्पक न मे नीलविमोक्षो ।
अनूहासायुध नीत न [illegible] रणे । [15]
एवं वानरश्रेष्ठोऽपि रक्षभिः[illegible] ।
[illegible] न सुग्रीव कथंचन ।
ततः [illegible] भीमा मत्तवानरयूथपान् ।
[illegible] । [20]
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] । [25]
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] । [30]
[illegible] ।
[illegible] ।

इमां मन्दोदरीं भार्यां क्रूरकर्मन्दुरात्मवान् । [135]
न हि मुष्णन्ति शूरा ये मैथिलीं त्व यथा पुरा ।
या त पुष्टिर्वै शौर्यं तेन तिष्ठ त्वमप्रत ।
कृत्वा तिरति पाद त नयान्वेना प्रिया तव ।
अङ्गदस्याज्ञया तत्र प्रविष्टा यूथपालका ।
कोलाहलं प्रकुर्वन्तस्ताडयन्तो निशाचरान् । [140]
यज्ञपात्राणि सगृह्य चिक्षिपुर्दहने तथा ।
वारिकुम्भाश्च सौवीर तुरगानां च कोटिकाम् ।
दन्तिनां त्वथ दीपाणि क्षिपन्त्यग्नौ हरीश्वरा ।
शृगालांश्चासभानुष्ट्रान्सूकरान्कुक्कुटानपि ।
वह्निकुण्डे क्षिपन्ति स्म तस्यैव परिवारकान् [145]
स्रुवमाक्षिप्य हस्ताभ्याङ्गावभस्य रुषा तत ।
तेनैव सत्रघातात्तु हनूमान्यूथपाग्रणी ।
प्रन्ति च दग्धकाष्ठैश्च वानरेन्द्रा यतस्तत ।
तथापि रावणो ध्यान न जहाति जयाशया ।
प्रविश्यान्त पुर तस्मिन्नङ्गदो वेगवत्तर । [150]
केशपाशे गृहीत्वाथ राज्ञीं मन्दोदरीं शुभाम् ।
आनयित्वा तु वेगेन विक्रोशन्तीमनाथवत् ।
पट्टांशुकं स्तनाभ्यां च रक्त देव्यास्तदा भुवि ।
स्तनतो मौक्तिका हारा निपतन्ति तथा द्रुतम् ।
प्रभ्रष्ट छिन्न तस्या व्यालोलं केशपाशकम् । [155]
विद्दाराथ दोर्भ्यां च कञ्चुकं रत्नचित्रितम् ।
सीमन्तरत्नजालानि ताराजालमिवापरम् ।
स्रस्त पपात भूमौ तु मल्लिकाकुसुमं सह ।
श्रोणीसूत्र परिच्छिन्न नीवी प्रस्खलिताभवत् ।
कङ्कणे कुण्डले तस्या पतित राजवेश्मनि । [160]
देवगन्धर्वकन्याश्च नीता हृष्टै प्लवगमै ।
मन्दोदरी रुरोदाथ पीनस्तनभरालसा ।
शोचन्ती करुण देवी जगाद दशकन्धरम् ।
उत्तिष्ठोत्तिष्ठ समूढ निर्लज्जोऽसि जुहोषि किम् ।
नयन्ति वानरा मां हि त्वयि जीवति रावण । [165]
हन्यते पश्यतो यस्य भार्या पापैश्च शत्रुभि ।
मर्तव्य तेन तत्रैव जीवितान्मरण वरम् ।
हा पुत्र मेघनादाद्य विध्वस्ताह त्वया विना ।
यदि त्व जीवसि श्रेष्ठ कथ वीर प्लवगमा ।
प्रविशन्ति हि लङ्कायां स्पृशन्ति तव मातरम् । [170]
तच्छ्रुत्वा रावण क्रुद्धो दृष्ट्वा स्पृष्टां प्रियां तदा ।
उत्तस्थौ खड्गमाकृष्य वालिपुत्रजिघांसया ।

[Cf l 74-108 of No 63]

—D3 om l 134 —(l 135) D3 पार्श्वान् (for भार्यां) T3 क्रूरकर्मा D3 नयामि तव पश्यत (for the post half). —(l 136) D3 गृह्णाति (for मुष्णन्ति) —(l 137) D3 शुचिर् (for पुष्टि) and वीर्यं (for शौर्य) D3 तिष्ठत्व मे (for तिष्ठ त्वम्) —(l 138) D3 ते पाद (by transp) —After l 138 D3 ins

11* तच्छ्रुत्वा रावण क्रुद्धो दृष्ट्वा स्पृष्टां प्रियां तदा ।
मार्जदं मुष्टिना जघ्ने मूर्छित स पपात ह ।
तमागत्य भुजाभ्यां तु ताडयित्वा तु रावणम् ।
लाङ्गूलेनाङ्गदस्तूर्ण स पुनश्चोपपात ह ।
अन्ये सुतादिकं द्रव्य दर्भापावकमेव च । [5]
यज्ञकर्म च विध्वस्य खगुत्वेतुर्महाबला ।
कुद्धाश्चनन्तां प्राप्य कुरङ्गयूथपर्णि मन ।
आजग्मुस्त्वरिता सर्वे यत्र रामो व्यवस्थित ।
आचख्युस्ते यथावृत्तं युद्ध वानरपुंगवा ।
ततो मन्दोदरी दीना रावण वाक्यमब्रवीत् । [10]

[Cf l 113-120 of No 63]

—(l 139) D3 प्राविशन् (for प्रविष्टा) —(l 140) D3 रुदन्तो (for ताडयन्तो) —(l 141) D3 संक्षिप्य (for संगृह्य) D1-3 तदा —D3 om l 142-143 —(l 142) D4 तुभाति D3 तुरगानां च कोटि॰ (corrupt) (for the post half) —(l 144) D3 शरभान् (for रासभान्) and उष्ट्रान् (for कुक्कुटान्) —(l 146) D3 आक्षिप T3 आक्षिप्य (for आक्षिप्य) D1-3 हस्ताच्च (for हस्ताभ्याम्) D3 तदा (for तत) D1 [न]च वै यथा (for यथा तत) —(l 147) D3 तेनैव पानपात्राणि विबधी झलमाश्री —(l 148) D3 दृष्टैश T3 त दर्भे (for त दग्ध) D4 प्रातस्ते नग्न काष्ठे (for the prior half) D1-3 वानराश्च (for वानरेन्द्रा) —D3 om l 149 —(l 150) D1 [अ]न्त पुरे D3 (with hiatus) तत्र (for तस्मिन्) and वेगवत्तम (for °त्तर) —(l 151) D1-3 केशपक्ष D4 च, D3 तु (for [अ]थ) —(l 152) D1-3 मा(D4 अ)नयद्रावणीभार्या(D4 °स) (for the prior half) and विलपतीम् (for विक्रोशन्तीम्) —(l 153) D3 T3 तथा (for तदा) —(l 154) D1 वि (for नि) and तत्र (for तथा) D3 गलितः स्थापितास्तत्र (for the post half) —(l 155) D1-3 विप्रष्ट (for प्र°) D4 व्यालोल केशपाशकः, D3 मुक्तं चैवापि केशतः (for the post half) —(l 156) D1-3 [अ]गमे भग्न (D3 वीर) T3 [अ]थ मेखल (for [अ]थ दोर्भ्यां) D4 भूषित (for चित्रितम्) —(l 157) D4 श्रीमत्तद् (for सीमन्त) D1-3 जाल तु (D3 om तु [subm]) (for जालानि) D1 मुक्ता (for तारा) T3 [अ]वर (for [अ]परम्) D3 रत्नजालमिवाम्बरम् (for the post half) —(l 158) D3 कुसुमैः (for मल्लिका) —(l 159) T3 भ्रष्ट (for छिन्न) —(l 161) D4 दृष्टा D3 हृष्टा (for हृष्टै) —(l 162) D3 पयोधरा (for भरालसा) —(l 164) D3 om (hapl) second [उ]त्तिष्ठ D4 त्वं मूढ (for समूढ) and [ए]व (for ऽसि) —(l 165) T3 दुष्टा (for वानरा) D3 तु (for हि) —(l 166) D3 पापैः (for पापैश्च) D3 ह यते तव दारास्तु पश्यतस्तव शत्रुभि —(l 167) D3 जावनात् (for जीवितात्) —(l 169) D4 त्वयि जीवति (hypm) (for त्व जीवसि) D4 वत्स D3 त्वत्र (for वीर) —After l 170 D1-3 ins

12* रा मन्दोदरी प्रेक्ष्य रुदन्तीं च दशानन ।

—D1-3 om l 171 —(l 171) T1 स्पृष्टा (for स्पृष्टं).

तमङ्गद जघानाशु हृदये निशितासिना ।
मुच्छमां धूर्त दयितामित्युवाच च त श्वसन् ।
ततोऽङ्गदेन सा त्यक्ता रुधिराक्तेन वक्षसा । [175]
रावणोऽथाब्रवीद्देवीं याहि त्व स्व निवेशनम् ।
सा तु तद्वचन श्रुत्वा रुदन्ती मुक्तमूर्धजा ।
प्रविवेश गृह गुप्त प्रभ्रष्टाभरणा सती ।
ततोऽङ्गद समीक्ष्यैव ताडित च दशासिना ।
हनूमाश्रावण मूर्ध्नि ताडयामास मुष्टिना । [180]
तेन मुष्टिप्रहारेण रावणो भिन्नमस्तक ।
सुस्राव रुधिर भूरि गिरे प्रस्रवण यथा ।
आश्वास्य चाङ्गदस्तं तु तलाघातेन रावणम् ।
ताडयामास सक्रुद्ध स्कन्धदेशे महाबल ।
द्वयोर्घातेन पौलस्त्य किंचिद्भ्रान्तिमुपागमत् । [185]
ततोत्थाय दशग्रीवो गदयाङ्गदमाशु वै ।
हनूमन्त च खड्गेन जघानाद्भुतविक्रम ।
नील च मुसलेनाथ नल नागमुखेन च ।
अङ्कुशेन गज घोर शक्त्या शतवलिं तथा ।
मुद्गरेण महावीर्यौ मैन्द द्विविदमेव च । [190]
ततो हरीश्वरा भग्ना निष्क्रान्ता रावणालयात् ।
वेगाद्विवेशन प्राप्ता सुग्रीवस्य समीपगा ।
ततो हनूमान्कपियूथनायको
विज्ञापयामास च राघव तदा ।
विध्वसितस्तस्य मखो दुरात्मन [195]
प्रविश्य पाताळगृह कपीश्वरै ।

Colophon

रावणोऽपि महातेजा प्रविश्यान्त पुर तदा ।
देवीं मन्दोदरीं राज्ञीमुवाच तदनन्तरम् ।
त्यज शोक विशालाक्षि विषाद मा कृथा प्रिये ।
दैवायत्तमिद सर्वं जीवद्भि किं न दृश्यते । [200]
एष गच्छाम्यह भद्रे रणशीर्षं तदद्भुतम् ।
राम च लक्ष्मण चैव हनिष्यामि कपीश्वरम् ।
मा च रामो दृढैर्बाणै पातयेद्यदि भूतले ।
तथा त्वया विधातव्या मदीया सत्क्रिया प्रिये ।
वैदेहीं घातयित्वा च मर्तव्या त्व मया सह । [205]
तच्छ्रुत्वा तु वचस्तस्य रावणस्य दुरात्मन ।
उवाचाश्रुमुखी दीना रावण मयपुत्रिका ।
श्रोतव्य मद्वच कान्त कर्तव्यमधुना त्वया ।
किं न पश्यसि मा राजन्ननाथा त्वयि जीवति ।
वानरै परिकर्षन्तीमितश्चेतश्च धावतीम् । [210]
पतिता च निराशा मा निरपेक्षा च कातराम् ।
शोकाकूलपरिभ्रष्टा हृद्यामिव जले स्थिताम् ।
हतपुत्रसुहृत्पक्षा त्वामेव शरण गताम् ।
अज्ञानपङ्कसंपन्नै पुरुषैर्लोकवर्तिभि ।
पुत्रदारप्रियार्थं हि यतितव्यमिति स्थिति । [215]
त्व पुन पुत्रदारस्य सुहृद्बन्धुजनस्य च ।
कृत्वा विनाश कच्चिदोऽसि किं सुख तद्ब्रवीहि मे ।
न कृत धर्मशीलस्य भ्रातुर्वाक्य त्वया हि तत् ।
न च मद्वचन राजन्श्रुत न सुहृदा तथा ।
अथ शास्त्रविदा सम्यक्श्रुत न च हितैषिणाम् । [220]
शिष्येणोशनस साक्षात्कथमात्मा विनाशित ।
कथ लोकापवादात्ते भय कस्मान्न ते पुन ।
अपवादभयात्सन्तस्त्यजन्ति सुखमागतम् ।

—(l 172) D5 आत्राय (for आकृष्य) —(l 173) D4 क्रुद्धो (for तम्) —(l 174) D6 मे (for [इ]मां) D4 धर्मं (for धूर्तं) D6 विनि T4 तत (for च त) —(l 175) T2 राक्षसी (for वक्षसा) —(l 176) D4 [ऽ]पि (for ऽथ) D5 भार्यां (for देवीं) D4 T4 स्त्र, D6 मुन् (for स्व) —(l 177) T3 रुदती —(l 178) D4 राज्ञो, D5 शुभ्र (for गुप्त) D4 विभ्रष्ट (for प्रभ्रष्ट) D6 [अ]शरणा —(l 179) D6 [अ]थ (for [प]व) —(l 182) D5 भूयो गिरि (for भूरि गिरे) D4 गिरि प्रस्रवणैर्यथा (for the post half) —(l 183) D4 om त (subm) D4 ततो घातेन (for तलघा°) —(l 185) D5 तयोर् D4 भ्रान्तिम् D5 मोहम् (for भ्रान्तिम्) —(l 186) D4 तत्रोत्थाय D5 तथोत्थाय —(l 188) D4 [आ]शु (for [अ]थ) —(l 189) D4 बल (for वलि) D5 स्वशक्त्या च वलि तथा (for the post half) —(l 191) D5 निहता रावणाद्यथा (for the post half) —(l 192) D4 निशाते भवन प्राप्ता (for the prior half) D5 निवेशन (for समीपगा) —(l 193) D5 यूथनाथो —(l 195) D5 विध्वसित तस्य यशो

Colophon —*kanda name* D4 रुक्मकाण्डे —*Sarga name* D4 होमविध्वस —*Sarga no* (figures words or both) D4 om D4 83 T2 109 T3 113

—(l 197) T3 तथा (for तदा) —(l 198) D5 दीनाम् (for राज्ञीम्) —(l 200) D4 विदद्भि (for जीवद्भि) —(l 201) D4 गमिद्रुत (for तदद्भुतम्) —T3 om l 202 —(l 202) D4 द्रक्ष्यामि (for हनि°) —(l 203) D4 वा (for च) D5 द्रुत (for दृढै) and सयुगे (for भूतले) —(l 204) D4 तदा D5 चोत्तरक्रिया (for सत्क्रिया प्रिये) —(l 205) D5 तु (for च) D4 मर्तव्य तु D4 त्वया (for मया) —(l 206) D4 इति श्रुत्वा (for तच्छ्रुत्वा तु) and महात्मन (for दुरा°) —(l 207) D4 सुमुखी, D5 [आ]र्तस्वर (for [अ]श्रुमुखी) D5 मृगपुत्रिका (for मयपुत्रिका) —(l 208) D5 कृत्वा (for कान्त) —D4 om l 209–226 —(l 209) T2 सनाथां (for अ°) and जीवतीं (for जीवति) —(l 210) D4 परिक्लिश्यतीम् (for परिकर्षन्तीम्) —(l 211) D4 विवशां च (for निराशां मां) and निरपेक्षा हि वानरा (for the post half) —(l 212) D4 शोकसागरसंमग्ना मूढनागमिव स्थिताम् —D4 om l 213 —(l 214) D4 विज्ञानवत्सलमतै (for the prior half) —(l 215) D4 सुखार्थं (for प्रियार्थं) —(l 218) D4 T4 कृत (for कृत) D4 तथा न च (for त्वया हि तत्) —(l 219) D4 च (for second न) and त्वया (for तथा) —(l 221) D4 गुरूणां शुक्रस्य (for शिष्येणोशनस) —(l 222) D4 [अ]थ वा

धर्ममूलं सुखं सर्वं यशो धर्मात्प्रवर्तते ।
अयशो यस्य लोकेऽस्मिन्पुरुषस्य भवति शाश्वतम् । [225]
तस्य लोकावुभौ नष्टौ सुखं नैवात्र कुत्रचित् ।
न राम क्षीयते युद्धे त्वयान्यैश्च कदाचन ।
रामो देवः परः साक्षात्पुराणपुरुषोत्तमः ।
मत्स्यः कूर्मो वराहश्च नृसिंहो वामनस्तथा ।
जामदग्न्यश्च सञ्जातस्त्वदर्थे रामतां गतः । [230]
स्वं न वेत्सि महाप्राज्ञ कस्तेन सह विग्रहः ।
विरोचनो हतो येन हिरण्यकशिपुर्हतः ।
बलिर्बद्धो दृढं पाशैर्धराक्रान्ता त्रिविक्रमैः ।
येन सौरिस्वरूपेण मुरः पूर्वं निपातितः ।
पार्ष्णिघातेन घोरेण लवणोऽपि निपातितः । [235]
येन त्वं निर्जितो बद्धो दन्तकारे दशानन ।
स हतः कार्तवीर्योऽपि पितृवैरेण येन वै ।
महीं निःक्षत्रियां कृत्वा काश्यपाय त्रिसप्तधा ।
जित्वा दत्ता च विप्राय रेणुकातनयेन हि ।
सोऽप्यात्मरूपसदृशो जितो रामेण लीलया । [240]
त्रियम्बकं धनुर्भङ्क्त्वा विश्वामित्रप्रसादतः ।
दिव्यवस्त्राणि सन्त्यज्य राजभोग्यानि सर्वतः ।
वल्कलानि परीधाय घोरं वनमुपागतः ।
येन वन्द्ये पदे पुण्ये पवित्रं दण्डकं कृतम् ।
तस्मिन्नपि वने घोरे राक्षसा निहतास्तदा । [245]
समाराध्यस्य शूरस्य कस्माद्भार्या हृता बलात् ।
मम पुत्रविनाशाय आत्मनो निधनाय च ।
अविचार्य कृतं कर्म स्वकुलक्षयकारकम् ।
वालिना त्वं धृतः पूर्वं लीलया दिग्जये विभो ।
कक्षे दृढं निधाय त्वां वाली बभ्राम सागरान् । [250]
स बाणेन हतो वाली सुग्रीवश्चापि हर्षितः ।
पपात विद्धो वाली च शरभेणेव केसरी ।
कस्तेन लगतो नाथ प्रसादय रघूत्तमम् ।
सीतां प्रयच्छ रामाय स्वयं राज्यं निवेदय च ।
विभीषणं च संस्थाप्य वयं यामो वनं गृहात् । [255]
माल्यवांश्च गतः पूर्वं मायावी तत्र मन्त्रिता ।
त्वं नो चेद्युध्यसे मोहाद्रामेण सह रावण ।
देहं त्यक्त्वा रणे तूर्णं शस्त्रैरस्त्रैः भविष्यसि ।
कथं नाथ त्वया सार्धं प्रवेक्ष्यामि हुताशनम् ।
न स्पृशेत्पावको मां च ब्रह्मशापाद्यतः सदा । [260]
न वै त्यजति रूपं मां न जहाति च यौवनम् ।
मरणं न जरा चैव कथं यामि त्वया सह ।
दासभावोऽस्तु रामस्य विभीषणगृहेऽथवा ।

(for न ते) —(l 224) D₃ दर्श्यते (for प्रवर्तते) —After l 224 D₃ ins

13* तस्माद्यशोविनाशात्तु हानिस्तेऽभविता स्मृता ।

—(l 226) D₃ स नैवास्येत (for सुखं नैवात्र) —After l 226, D₃ ins

14* जहि रामपराभेदं शत्रुत्वं मा चिरम् ।
श्रेयो हि मरणं पुंसामपवादान्मनस्विनाम् ।
इति तस्या वचः श्रुत्वा वक्ष्यं परिदेवितम् ।
दृष्ट्वा चास्या परामर्शं रावणः क्रोधमूर्छितः ।
साभिमानैर्वचोभिस्तां सान्त्वयन्निदमब्रवीत् । [5]
निर्विघ्नविधिनाक्रान्ते दह्यमानां वनस्थलीम् ।

—(l 227) D₃ रामो न (by transp) D₄₅ आर्जौ (for क्षीयते) —(l 228) D₃ देववर (for देव पर) D₃ T₁ पुराण —(l 229) D₃ [s]थ वाराह (for वराहश्च) and स्वसौ (for तथा) —(l 230) D₃ सौभूत्वा (for संजातः) and त्वर्थे (for °र्थे) —After l 230 D₃ ins

15* सर्वदेवात्मको देव सर्वलोकनमस्कृत ।

—(l 231) D₄₅ किं (for त्वं) D₃ किं (for कस्) and सम (for सह) —(l 233) D₃ दृढे. D₃ दृढे (for दृढं) D₄₅ T₁ त्रिभिः पदैः (D₄ कमै) (for त्रिविक्रमैः) —D₃ om (hapl) l 234-235 —After l 234 D₃ ins

16* पदासौ येन पादेन दैत्या पातालगेहे ।

—(l 235) D₃ पार्ष्णिपातप्रहारेण (for the prior half) and वि (for ऽपि) —(l 236) D₃ राज्ञा (for त्वं निर्) D₄₅ दैत्ये चै (D₃ स्व) (for दन्तकारे) —(l 237) D₃ संयुगे (for येन वै) —(l 238) D₃ प्रदत्तवान् (for त्रिसप्तधा) —(l 239) D₃ जिता (for जित्वा) D₃ त्रि सप्तकृत्वः पूर्वं तु (for the prior half) D₃ च, D₃ वै (for हि) —(l 241) D₃ त्रैयम्बकं D₃ T₁ त्र्यम्बकं धनुः (subm) —(l 242) D₃ भोगांश्च (for भोग्यानि) —D₃ om l 243 —(l 244) D₄₅ पुरी (for पुण्ये) —(l 245) T₁ घोरा (for घोरे) D₃ T₁ तदा —(l 246) D₃ तस्य रामस्य (for समाराध्यस्य) —D₃ om l 247-248 —(l 247) D₃ (with hiatus) विनाशाय (for °शाय) —(l 249) D₃ त्वं (for धृत) D₃ वालिना निर्जितस्त्वं हि (for the prior half) D₄₅ दिग्जये लीलया (by transp) D₃ पुरा (for विभो) —(l 250) D₄₅ कक्षा (for कक्षे) D₄₅ T₁ दृढे (for दृढं) D₃ निधाय (for निधाय) D₃ सागरं, T₁ सागराद् —(l 251) D₃ [अ]-भिषेचित T₁ [अ]पि तोषित (for [अ]पि हर्षित) D₃ स वाली निहतो बाणे सुग्रीवश्चाभिषेचितः —D₃ om l 252 —(l 253) D₄₅ सगतो (for °तो) —(l 254) D₃ मान्य (for प्रयच्छ) —(l 255) D₃ संभाष्य (for संस्थाप्य) —(l 256) D₃ तु (for च) —(l 257) D₃ चेन्नो (by transp) D₄₅ युध्यसे (for युध्यसे) D₃ रावण् (for मोहाद्) —(l 258) D₃ शूर D₃ रूप, T₁ दूर (for तूर्णं) D₃ [अ]द्यैव, D₃ [अ]त्यन्त (for [अ]स्त्रैः) —(l 260) D₃ नास्पृशत् D₃ सा (for सदा) T₁ स्मो (for [अ]द्य) D₃ लप्स्यसे जीवितं यत्र (for the post half) —(l 261) D₄ वै रूपं, D₃ मां देवो (for रूपं मां) —(l 262) D₃ [अ]पि मे (for जरा) —(l 263) D₄₅ दास्यो भवाम (D₃ °मो) रामस्य (for the

इत्येवं भाषमाणां तां समालिङ्ग्याथ रावणः ।
मन्दोदरीं पुनर्वाक्यं बभाषे च रणोत्सुकः । [265]
किं करोषि शुभे दीना मयि जीवति भामिनि ।
न मे कश्चित्समो युद्धे त्रिषु लोकेषु भामिनि ।
सेन्द्राः सुरगणाः सर्वे तिष्ठन्ति हि वशे मम ।
किमल्पसारैः शक्योऽहं जेतुं मानुषवानरैः ।
मयाद्य क्षपितं तेषां बलं सर्वं वनौकसाम् । [270]
न तु प्राप्स्यामि तच्छक्ति न्यक्कारं लोकगर्हितम् ।
मानयिष्याम्यहं शत्रुं निश्चितं तु रथे स्थितः ।
चिरप्रमादपतितां प्रियां गुरुगृहादिव ।
तीक्ष्णरोषस्य पश्याद्य संग्रामे युध्यतः परैः ।
दर्पं दृष्टिविषस्येव मम वीर्यं दुरासदम् । [275]
मा भैः शत्रुशिरांस्यद्य छित्त्वाहं यशस्विनि ।
मन्दोदरि करिष्यामि तवाद्याश्रुप्रमार्जनम् ।
अथवा घातयित्वा च कथमिन्द्रजितं रणे ।
विना तत्त्वजिता भद्रे जीविते न च मे स्पृहा ।
त्वया सहावले गेहे धिक्कृतः किं वसाम्यहम् । [280]
निर्दग्धपाणो गात्राणि यास्यामि परमं पदम् ।
विमुच्य त्वां च संसारं गमिष्ये मुक्तिवल्लभाम् ।
सदानन्दमयी शुद्धा सेव्यते या मुमुक्षुभिः ।
तां गतिं तु गमिष्यामि हतो रामेण संयुगे ।
प्रक्षाल्य कल्मषाणीह मुक्तिं यास्यामि दुर्लभाम् । [285]
भवती राज्ञि सत्यज्य मम पुत्रो दिवं गतः ।
प्रतीक्षतीत्यसौ मां च कथं तिष्ठामि भूतले ।
मत्सुतो मुक्तिमापन्नः शरैः संप्राप्य लक्ष्मणम् ।
मम शक्रजितश्चैश्यं वैकुण्ठे संभविष्यति ।
राजहंसविनिर्मुक्ता यथा भातीह पङ्कजी । [290]
तथा मया विना भद्रे त्वं स्थास्यसि महीतले ।
वापि षट्पदहीना तु यथा वै पुष्पमञ्जरी ।
शोभते फाल्गुने मासे तथा त्वं हि मया विना ।
अथवा पद्मिनी पङ्के विना सूर्येण नश्यति ।
मया विना तथा भद्रे भविष्यसि वरानने । [295]
यथा वने हरेर्भार्या शृगालैरभिभूयते ।
पतिपुत्रपरिभ्रष्टा स्थास्यसि त्वं महीतले ।
अहं मुक्तिं प्रयास्यामि सीतां रामो रमिष्यति ।
इत्युक्त्वा वचनं धीमान्प्रेम्णा मन्दोदरीं गतः ।
रावणश्चक्रमे युद्धं रामेण सह संयुगे । [300]
दशाङ्कं रथमास्थाय वृतो घोरैश्च राक्षसैः ।
चक्रैः षोडशभिः प्रोक्तं सवरूथं सकूबरम् ।
ध्वजदण्डत्रयोपेतं शाहोः शीर्षसमन्वितम् ।
घण्टाकोटिद्वयोपेतं निबद्धसूक्ष्मचर्मणा ।
युक्तं हयसहस्रेण कामरूपधरेण च । [305]
सारथ्यकर्मदक्षेण रक्षितं कालकेतुना ।
निश्चक्रामाथ सहसा रावणो भीषणाकृतिः ।
वज्रदण्डगदाशक्तिपरिघैर्मुद्गरैर्युतः ।
संनद्धः कवची खड्गी शरी धन्वी तथैव च ।
तस्य निष्क्रममाणस्य दग्धुकामस्य रोदसी । [310]
रूपमासीन्महाघोरं कालस्येव युगक्षये ।
निमित्तानि च तत्रासन्भयशंसीनि सर्वतः ।
प्रतिलोमं ववौ वायुर्मन्दरश्मिर्दिवाकरः ।
सागरश्चुक्षुभे चैव चकम्पे च वसुंधरा ।
जानुभिः पेतुरश्वाश्च वाष्पबिन्दूनथामुचन् । [315]
उत्पातानविचिन्त्यैव रावणः क्रोधमूर्छितः ।
सशरं धनुरादाय रणभूमिं विवेश ह ।

prior half). D5 त्वया (for त्वया). —(l. 265) D4,5 स (for च). —D4,5 om. l. 266–277. —(l. 266) D5 किं त्वं विशुष्यसे दीने (for the prior half). —(l. 267) D5 सुदति (for भामिनि). —(l. 268) D5 तिष्ठन्ते वशगा मम (for the post. half). —(l. 270) D5 क्षमितं, T3 क्षपितं (for क्षपितं). D5 सर्वे सत्त्वयशान्विते (for the post. half). —(l. 271) T3 दक्षार (corrupt) (for न्य°). D5 क्षमितुं रत्नधीकृत (for the post. half). —(l. 272) T3 निश्चित्य (for °त). D5 जित्वा राम रणात्सत्व (for the post. half) —(l. 273) T3 प्रसाद (for प्रमाद) D5 पश्चितां (for पतितां) and गुरवद् (for गृहाद्) —(l. 275) D5 विष (for दृष्टि) —(l. 277) D5 निकृत्तानि (for निहत्याद) —After l. 277, D5 ins.

17* इति तां शोकसंतप्तां शमयित्वा स रावणः ।
रथमारुह्य वेगेन निर्ययौ रणं प्रति ।

—(l. 278) D4,5 घा(D5 पा)तयित्वा कथं पुत्रान् (for the prior half) —(l. 279) D5 जीविते मे स्पृहा भवेत् (for the post. half). —(l. 280) D5 वन भद्रे (for [अ]बले गेहे). D4,5 धिक्कृ. (for धिक्कृत). D5 विशाम्यहं, T3 वने रहा (for वसाम्यहम्). —D5 om. l. 281 —(l. 281) T3 परमां गतिं. —(l. 283) D4 पुरा, D5 परा (for सदा). —(l. 284) D4 तु गतिं (by transp.). D5 राघव- (for रामेण). —(l. 286) D4 वापि (for राज्ञि). D5 त्वां च राज्ञि च सत्यज्य, T3 त्वां मां च सपरित्यज्य (for the prior half). D5 मुमुक्षु रणकोविद (for the post. half). —D4 om. (hapl ?) l. 287–350. —(l. 287) D5 प्रतीक्षते च मां लोके (for the prior half). —(l. 288) D5 मुक्तां प्राप्त. (for मुक्तिमापन्न) and संप्राप्य (for संप्राप्य). —(l. 289) D5 महेन्द्रस्य जितो वैर्यं (for the prior half). T3 वैकुण्ठ. D5 [s']च (for त). —(l. 290) D5 राजहंसो विनिर्मुक्तो यथा भाति पङ्कज —(l. 291) D5 विना मया (by transp.). —D5 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 295 —(l. 296) D5 चैव (for वने) —(l. 297) D5 स्थास्यसे —(l. 299) T3 प्रियां (for प्रेम्णा). D5 वचं (for गत) —(l. 300) D5 रावणो निर्ययौ योग (for the prior half). —(l. 306) D5 रक्षित कालहेतुना (for the post. half). —(l. 308) D5 धरा (corrupt) (for गदा). —D5 om. l. 309–317. —(l. 312) D5 ध्रुव (for भय-). —(l. 313) D5 प्रतिलोमो. D5 च भास्कर (for दिवाकरः). —(l. 315) D5 मुमुचुर्वाष्पमेव च (for the post. half). —(l. 317) D5 स (for ह). —After l. 317, D5 ins.:

रावणेन समं तूर्णमसिरोमा पुरो ययौ ।
सर्परोमा महाशूरस्तथा वृश्चिकरोमकः ।
अग्निवर्णोऽद्भुताकारो रावणाग्रे विनिर्गतः । [320]
एतैश्चतुर्भिः सचिवैर्दशग्रीवो विराजते ।
यथा भूतैर्महादेवः श्मशानवनवासिभिः ।
आपतन्तं रावणं दृष्ट्वा भीषणं रणकर्कशम् ।
सत्रास तदा सेना वानरी रामपालिता ।
हनूमानपि चोत्पत्य रावणं योद्धुमाययौ । [325]
असिरोम्णा समाहूतो गन्धवाहसुतो बली ।
तेनैव सह सचक्रं हनूमान्युद्धमद्भुतम् ।
असिरोमा तदोत्पत्य सगतो वायुसूनुना ।
दुरासदो रोमभिस्तैः करवालैरिव स्थितैः ।
न शिरो दृश्यते तस्य न मुखं न पदद्वयम् । [330]
न बाहू न च वै पृष्ठमुदरं नैव दृश्यते ।
निष्क्रम्य गहनात्तस्माद्धनूमानग्रत स्थितः ।
जग्राह च शिलां घोरां रोषमात्रः कपीश्वरः ।
तां शिलां पातयामास खड्गरोम्णस्तदोरसि ।
असिरोमा पपाताथ चूर्णीभूतो महीतले । [335]
अङ्गदेन समाहूतः सर्परोमा महाबलः ।
ददंश चाङ्गदं दन्तैः फणी फूत्कारदारुणैः ।
अङ्गदं मोहयामास वेष्टनैर्नागलोमकः ।
ततः शोधाच्चयानो वैस्तलेनैव महाबलः ।
बालिपुत्रो महाशूरः सर्परोमाणमग्रतः । [340]
सर्परोमा पपातोर्व्यां गतसत्त्वो गतेन्द्रियः ।
नीलेन तु समाहूतो रणे वृश्चिकरोमकः ।
नीलोपरि पपाताशु हतो वृश्चिकरोमकः ।
दशग्रीवस्य पुरतो ह्यग्निवर्णो महासुरः ।
राघवाभिमुखो याति ग्रासयन्सर्ववानरान् । [345]

त ज्वलन्त तदा दृष्ट्वा राघवो विस्मयं ययौ ।
अग्नि किं रावणस्यार्थे दग्धुं मां किल निर्गतः ।
इति सञ्जातूत राममुवाच स विभीषणः ।
राक्षसो ह्यग्निवर्णोऽयं निर्दहेत्पर्वतानपि ।
विभीषणवचः श्रुत्वा राघवो रणकोविदः । [350]
वारुणास्त्रेण मधुकैरिषुभिः समवर्षयत् तम् ।
रामास्त्रेण हतो भूमौ वह्निरोमा पपात ह ।
ततो नगात् सहसा हृदगमा
इत्यात्रिरीक्ष्याथ च राक्षसाग्रणे ।
विवर्णभूतोऽपि बभूव रावणो [355]
बाणैः सुघोरैश्च ववर्ष राघवम् ।

Colophon

हत समक्ष्य पुत्र तु शक्रजेतारमाहवे ।
कुम्भकर्णं महावीर्यं भ्रातरं विपुलौजसम् ।
प्रहस्तादीनमात्यांश्च सर्वान्संस्कृत्य पातितान् ।
राज्याशां जीवितांशां च त्यक्त्वा स्वर्गस्पृहां तदा । [360]
बन्धुशोकसमाविष्टः क्रोधात्मा क्रोधमाहरत् ।
यथा मध्यगतो भानुर्दुर्निरीक्ष्यो दिनस्य तु ।
तथा क्रोधप्रदीप्ताङ्गो रावणः समभूत् ह ।
आत्मानमात्मनाश्वास्य रावणः क्रोधमूर्छितः ।
सङ्ग्रामाभिमुखो राममब्रवीत्परुषं वचः । [365]
राम त्व हि समाश्वस्त समाश्वस्तस्ततो ह्यहम् ।
स्थिरस्त्वया समं योद्धुं तिष्ठेदानीं स्थिरो भव ।
विरथो नास्मि संवृत्तस्त्वत्सकाशादरिंदम ।
क्रमेण परिबद्धश्च तेनाहमपयातवान् ।
नाहं बिभेमि देवानां समस्तानामपि प्रभुः । [370]
किं पुनर्वानराणां तु यानेतानाश्रितो भवान् ।
यत्ते वीर्यं बलं तेजः सम्पदस्तेषु या प्रभो ।

18* अभ्यद्रवत् काकुत्स्थं स्वर्भानुरिव भास्करम् ।

—(l 318) D₉ T₂ -रोमा (for -रोमा) T₃ पुरा (for पुरो) —(l 323) D₉ कर्कश तथा (for रणकर्कशम्) —(l 324) D₉ संत्रस्ता सा (for संत्रास) —(l 326) D₉ समाहूतो —(l 327) T₂ तस्यैव (for तेनैव) D₉ सहसा (for सह सं) —D₉ om l 328 329 —(l 329) T₃ रोमभिस्तै (for रोमभिस्तै) —(l 331) D₉ वक्त्रम् (for पृष्ठ) —(l 332) D₉ तस्य ग्रहतो, T₃ गगनात्तस्माद् (for गहनात्तस्मा<) —(l 334) D₉ तदा (for तां) —(l 338) D₉ -रोमकः (for -रोमकैः) —(l 339) D₉ त तु कोपात (for तत कोपात) D₉ च (for [ए]व) and महाशूरे (for °बल) —(l 341) D₉ [ऽ]जितेन्द्रिय —(l 342) D₉ च (for तु) —T₃ om (hapl) l 343 —(l 343) D₉ नीलेन च (for नीलोपरि) —(l 347) D₉ अग्न रवत (for किल निर्गत) —(l 348) D₉ शङ्कान्वित (for सङ्गातूत) D₉ T₃ च (for स) —(l 349) D₉ सर्ववानरान् (for पर्वतानपि) —(l 350) D₉ रणाङ्गित —(l 351) D₉ त ववर्ष D₉ च D₉ ह (for तम्) —(l 352) T₃ हतो (for हतो) D₉ रामास्त्रहतो —(l 353) D₉ त्वरिता (for सहसा) —(l 354) D₉ दृष्ट्वा निरीक्ष्याथ रावण रणे —(l 355) D₉ रूपेण (for -भूतोऽपि) T₃ वभौ च (for बभूव)

Colophon —*Kanda name* D₉ एकाकीदि —*Sarga name* D₉ रावणयुद्धप्रवेश —*Sarga no* (figures words or both) D₉ om D₉ 84 T₂ 110 T₃ 114 —After colophon, T₂ (marg) ins रावणवीक्षा

—(l 357) D₉ हत्वा रणे (for सङ्कुल्य) D₉ च (for तु) —(l 358) D₉ प्रथित (for विपुल) —(l 359) D₉ सङ्कुल (for संस्कृत्य) —(l 360) D₉ T₂ तथा D₉ च (for तदा) —(l 361) D₉ क्रूरात्मा (for क्रोधात्मा) D₉ क्रूरात्मा क्रोधमाददे (for the post half) —(l 362) D₉ मध्यगतो (for मध्य°) D₉ जनस्य (for दिनस्य) —(l 363) D₉ प्रदीप्त (for प्रदीप्त) D₉ स (for ह) —(l 366) D₉ वयापि, D₉ तथा हि (for ततो हि) —(l 368) D₉ च (for न) —(l 369) D₉ क्रमेण, T₃ क्रमेण (for क्रमेण) —D₉ om l 370-372 —(l 370) D₉ नाहं बिभे सुराणां हि (for the prior half) —(l 371) D₉ येनासावाश्रितो भवान् (for the post half) —(l 372) T₃ संपदस्ति यथा प्रभो (for the post half) —(l 373)

तद्वीय ममाद्य त्वं पुरुषो भव राघव ।
काकुत्स्थोऽपि महातेजा श्रुत्वा रावणभाषितम् ।
न किंचिदुक्त्वा धर्मात्मा तस्थौ संग्राममूर्धनि ॥ [375]

63

After 6 ab 1[ab], Ś Ñ2 B2 (after first occurrence of 1[ab]) D3.8.12 ins

उवाच हितमत्यर्थं राघवो रघुनन्दनम् ।
तदेतन्मे मतमहो यथा वदसि लक्ष्मण ।
न प्रतिज्ञां प्रकुर्वन्ति वितथां साधवो जनाः ।
प्रतिज्ञातं मया तस्य रावणस्य दुरात्मनः ।
अहमेनं वधिष्यामि सत्यमेतद्ब्रवीमि च ।   [5]
विध्वंसये शरैस्तीक्ष्णैर्दिवसो ह्यतिवर्तते ।
प्रतिज्ञां रघुशार्दूल सफलां कर्तुमर्हसि ।
एवमुक्त्वा ततो रामं इक्ष्वाकुकुलनन्दनम् ।
विभीषणमिदं वाक्यं प्रत्युवाच महायशाः ।
क्वासौ लङ्केश्वरः क्षुद्रो रावणो युद्धदुर्मदः ।   [10]
रणभूमिं परित्यज्य क्रान्तः किं चास्य चेष्टितम् ।
मयि छिद्रं प्रहर्ता च कृतपापश्च राक्षसः ।
बोद्धव्यं च त्वया वीर शीघ्रमेव ममाज्ञया ।
रामस्य वचनं श्रुत्वा तत्कालार्थसमन्वितम् ।
उवाच वचनं धीमाञ्ज्ञाममेवाद्विभीषणः ।   [15]
प्रविवेश पुरीं तूर्णं लङ्कामेव महानुगः ।
सोऽवतीर्य रथात्तत्र वधार्थं छलवानघ ।
चिन्तयामास स तदा वरदानमथातुलम् ।
यद्दत्तं शम्भुना पूर्वं सर्वशत्रुविनाशनम् ।
अजेयः सकलैर्लोकैः ससुरासुरमानवैः ।   [20]
रथं सर्वायुधोपेतं दिव्यमद्भुतदर्शनम् ।
युक्तमश्वैर्महावेगैः कामगैः कामरूपिभिः ।
अभेद्यं कवचं चापि सर्वास्त्रैरपि संवृतम् ।
तस्य होमस्य कालोऽयं देवायत्तमास्थितः ।
जुहोत्यग्निं समाधिस्थो रौद्रमन्त्रैर्महायशाः ।   [25]
तस्य यावत्तु तत्कर्म न सिध्यति दुरात्मनः ।
तस्य तावत्त्वया राम विघ्नं कार्यं बलीयसः ।
अवध्यः समरे तस्मिन्कृते कर्मणि रावणः ।
चारैर्मम समाख्यातं यत्र संपरिवर्तते ।
विभीषणस्य तद्वाक्यमतिघोरं भयावहम् ।   [30]
श्रुत्वा रामो महातेजाः सुग्रीवमभिवीक्ष्य च ।
आज्ञापयामास तदा विघ्नं कुरु भयंकरम् ।
सुषेणं च गवाक्षं च मैन्दं च महाबलम् ।
अङ्गदं च हनूमन्तं शरभं गन्धमादनम् ।
ऋक्षसेनापतिं चैव नीलं चैव महाबलम् ।   [35]
लब्धाज्ञास्ते महावीर्या यूथपाः कृतनिश्चयाः ।
उत्तस्थुस्ते बलैः सार्धं गजा इव तोयदाः ।
ते शिलापादपधरा महाकाया महाबलाः ।
गर्जन्तो भेजिरे सर्वे जङ्गमा इव पर्वताः ।

D4 दर्शयस्व (hypm) (for दशय) D5 पौरुषं भज राघव (for the post half) —(I 374) T1 महाबाहु —After I 375, D6 ins

19* लक्ष्मणस्तु वचः श्रुत्वा सुग्रीवितमनास्तदा ।
रोषेणैव शरान्वीरो विससर्ज महाबलः ।
विधुनन् शरान्घोरान्स्वमतिक्रम्य लक्ष्मणम् ।
विसृज्य नयने धीरो रावणो लोकरावणः ।

63

(I 1) D3 अत्यर्थं (for अत्यर्थं) L (ed) राघव D3 रघुनन्दन Ñ2 B2 लक्ष्मणं समितिंजय (for the post half) —(I 2) Ñ2 B2 D2 परमतं महाबाहो (for the prior half) —(I 4) Ñ2 B2 यत्तु and रावणं लोकरावणं (for तस्य and the post half respy) —(I 5) Ñ2 B2 D2 एव (for एनं) and ब्रवीमि (for वदामि) —(I 6) Ñ2 B2 विध्वसयन्, L (ed) विध्वसय (for विध्वंसये) Ñ2 B2 D2 दिवसे ह्यनिवर्तिते (for the post half) —(I 7) Ñ2 B2 प्रतिज्ञा सफलामद्य करिष्ये नात्र संशयः —(I 8) Ñ2 D2 कुलनन्दन —For I 9-15 I 16-29 I 30-68 I 70 and 72 I 109 112 and I 121-123 cf I 38-44 I 46-60 I 63-74 and 94-122 I 128 and 129 I 135-138 and I 209-211 of No 62 —(I 9) Ś D6 महाबल (for °यशा) —(I 10) D2 क्वो (for क्व) Ś क्रुद्धो Ñ2 B2 क्रो (for क्षुद्रो) —(I 11) Ñ2 B2 वा (for च) —(I 12) L (ed) छिद्रं (for छिद्रे) Ś D3.12 मयि छिद्रप्रहर्ता वा (for the prior half) Ñ2 B2 D2 रावण (for राक्षस) —(I 13) Ś D3.8.12 योद्धव्य, B3 योद्धव्यः (for बोद्धव्य) Ñ2 B2 तु (for च) and एतत् (for एव) —(I 15) B2 वीरो (for धीमान्) Ñ2 B2 एव (for एतद्) —(I 16) B2 transp तूर्णं and लङ्काम् —(I 17) B2 इच्छुक (for इच्छया) —(I 18) Ñ2 B2 दुरात्मा, L (ed) काकुत्स्थ (for स तदा) —(I 19) Ñ2 दृष्ट (for दत्त) —(I 20) Ñ2 B2 D2 अजेय Ñ2 B2 मानुषै (for मानवै) —(I 21) B2 अद्भुत (for अद्भुत) —(I 22) Ñ2 रूपिण (for रूपिभि) —(I 23) Ñ2 B2 अपि (for अपि) —(I 24) Ñ2 B2 आश्रित (for आस्थित) —(I 25) D2 रौद्रैर् (for रौद्र) —(I 26) D2 तावत्तु तत् (for यावत्तु तत्) Ś D3.12 स (for न) —(I 27) D1 वीर (for राम) Ñ2 B2 तावत्त्वया महावीर (for the prior half) —(I 28) Ñ2 B2 D2 राक्षस (for रावण) —(I 29) Ñ2 B2 [अ]न्यै (for सं). —(I 31) D2 L (ed) स्वबलं चापि (L [ed] °भि) (for सुग्रीवमभि) Ś D8.12 स्वबलं तमवेक्ष्य च (for the post half) —(I 32) Ś D3.12 विघ्नकरमथाकरान्, L (ed) विघ्नार्थं वश यूथपान् (for the post half) —B2 om I 33 —(I 33) L (ed) मैन्दं द्विविदं सुषेणं च गवाक्षं शरभं तथा —(I 35) D3 ऋक्ष Ñ2 B2 [अ]पि (for second [च]व) —(I 36) Ś Ñ2 लब्धाज्ञास्ते, L (ed) लब्धाज्ञास्तु (for लब्धाज्ञास्) —(I 37) B2 D2 वारिदा (for वै वरे). —Ñ2 reads I 38-39 twice —(I 39) D2 भेजिरे, L (ed) रेजिरे (for भेजिरे) Ñ2

क्षणात्समवाप्य नगरीं लङ्कां रावणपालिताम् । [40]
प्राकारमपि चाप्लुत्य विविशुस्ते प्लवंगमाः ।
ददृशुर्देवतागारे रावणं रक्षिरक्षितम् ।
सुखहस्तं समासीनं प्राज्ञं च रक्तवाससम् ।
रक्तोष्णीषधरं वीरं किरीटोत्कृतशृङ्गिणम् ।
दारनिर्झरतोयाढ्यं महावदनकन्दरम् । [45]
वासोभन शिलाघोरं रौद्रं रौद्रपराक्रमम् ।
दृष्ट्वा तस्यातुलं कर्म वानराः कृतनिश्चयाः ।
हनूमन्तं पुरस्कृत्य सर्वे युद्धाय दधिरे ।
राक्षसास्तु महावीर्याः प्रासासिपरिघायुधाः ।
दर्शितास्तस्थिरे सर्वे युद्धायामितविक्रमाः । [50]
ते बलेऽन्योन्यमासाद्य घोरवानरराक्षसे ।
चक्रुस्ते कदनं घोरमद्भुतं लोमहर्षणम् ।
पादपैः शैलशृङ्गैश्च शिलाभिर्दशनैर्नखैः ।
वानरा राक्षसाञ्जघ्नुस्तलैर्मुष्टिभिरेव च ।
राक्षसाः क्रोधरक्ताक्षास्तथा वानरपुंगवान् । [55]
नाराचैर्विभिदुस्तीक्ष्णैश्चिच्छिदुश्च महासिभिः ।
ते छिन्ना भिन्नसर्वाङ्गा वानरास्त्यक्तजीविताः ।
निपेतुर्भूतले भिन्ना केचिद्रुधिरमुद्वमन् ।
रक्षांसि च तथा पेतुर्वानरैर्भीमविक्रमैः ।
चूर्णितानि शितैः शैलैः पादपैर्मुष्टिभिस्तथा । [60]
दारितानि मुखैश्चैव दन्तैरपि सुदारुणैः ।
तत्प्रवृत्तं महद्युद्धं कबन्धशतसंकुलम् ।
शूराणां हर्षजननं भीरूणां भयवर्धनम् ।
युद्धं पौरुषशिल्पानां निकषार्थं मनस्विनाम् ।
यशःपताकाहरणं स्वर्गद्वारमपावृतम् । [65]
हरणं सुरनारीणां लवदुष्टविमोक्षणम् ।
तस्मिन्युद्धे महाघोरे रक्षोवानरसंक्षये ।
प्रावर्तत नदी घोरा शोणितोदकवाहिनी ।
क्रूरप्रमोदजननी भीरूणां भयवर्धिनी ।
प्रमोदानन्दजननी गृध्रकङ्कोरगस्य तदा । [70]
दुर्गमा अल्पसत्त्वानां सेव्या तेजस्विनां तथा ।
क्षेत्ररूस्ता नदीं सर्वे यूथपास्ते महौजसः ।
दृष्ट्वापि स्वबलं भग्नं हतवीरं गतप्रभम् ।
राक्षसेन्द्रो न चुक्रोध तुष्टाव च समाहितः ।
वानरैस्तद्बलं भग्नं दृष्ट्वा संहृष्टमानसाः । [75]
अङ्गदप्रमुखाः सर्वे विविशुर्दैवताळयम् ।
आस्फोटयामास तदा समीपे तस्य रक्षसः ।
हनूमान्वाक्यमेतच्च सरोषं प्राह रावणम् ।
किमास्सेऽद्य भयं त्यक्त्वा शूरस्त्वं राक्षसाधम ।

(first time) तोरणा (for पर्वता) —(l. 42) B. शक्ष (for रक्षि) —(l. 43) Ñ B D सुख (for सुख) —After the prior half of l. 44 Ñ B D ins

1* दुरा ज्वलितपावकम् ।
विद्युद्भास्वरसंयुक्तं सुध्यायामिव तोयदम् ।
न बहुपादपधर

[(l. 1) L (ed.) ज्वलित —(l. 2) Ñ विद्युद्भासमु * * * (for the prior half)]

—(l. 46) Ñ B D L (ed.) वासोभन शिलाधार (L [ed.] °लघ)र (for the prior half) —After the prior half, D ins Ñ B subst for the post. half of l. 46 and the prior half of l. 47

2* गिरिं नीलमिव स्थितम् ।
दृष्ट्वा तमद्भुताकार

—D om. ll. 49–51 —(l. 49) Ñ B च (for तु) —(l. 51) Ñ B च ते (for बले) Ñ B L (ed.) रणे वानरराक्षसाः (L [ed.] °राक्षसाः) (for the post. half) —(l. 52) Ñ च B तु (for ते) L (ed.) चक्रुते (for चक्रुस्ते) Ñ D रोमहर्षण, D घोरदर्शन (for लोमहर्षणम्) —(l. 56) B विभिदुः (for विभिदुश्च) B om. च (subm.) —(l. 57) B D छिन्नभिन्न (for छिन्ना भिन्न) —(l. 58) Ñ B भग्ना (for भिन्ना) L (ed.) रुधिरकर्दमे Ñ B वमन्तो रुधिरं बहु (for the post. half) —(l. 59) Ś भिन्न (for भीम) —(l. 60) Ñ B D शूलैः (for शैलैः) L (ed.) चूर्णिता विविधैः ... (for the prior half) —(l. 61) L (ed.) नखैस्तथा तथैवान्यैः (for the prior half) Ñ B नख (for अपि) —(l. 62) Ñ B D भट (for शत) —Ñ B om. ll. 64–66 L (ed.) om. l. 64 b, —(l. 65) D हर्षणं (for हरणं) Ś ध्वज, Ś स्वर्ग (for स्वर्ग) —(l. 66) D पुर (for सुर) L (ed.) दुःख (for दुष्ट) —After l. 68, Ñ B D ins

3* नानापताकासंछन्ना छिन्नदेहशिलावृता ।
विकोशासिचरन्मीना मांसकर्दमकर्दमा ।
रथचक्रध्वजामाला पाशपट्टिशभोगिनी ।
शीर्णाभरणरत्नाढ्या हतचामरसाम्बुजा ।
चर्मकङ्कपसंबाधा वरफेनावगाहिनी । [5]

[(l. 1) Ñ B -द्वारा (for छन्ना) —(l. 2) D [अ]सिचरा (for [अ]सिचरन्) —(l. 5) D -संकुला (for संबाधा)]

—(l. 69) Ś D वर्धनी (for वर्धिनी) —(l. 70) Ñ B D कल्याण (for प्रमोद) Ñ B D [उ]रगाशया (D °गामया) (for [उ]रगस्य तदा) —(l. 71) Ñ B दुर्गमा च Ñ L सेव्या (for सेव्या) —(l. 72) D ते (for ता) and नद्यां (for नदीं) —After l. 72 Ñ B D ins

4* तदा विविशुरव्याप्तानो न । देवाः श्रेष्ठाविव ।
राक्षसा हतभूयिष्ठा दिवं दृष्ट्वा हतौजसः ।
लङ्कां प्रविविशुस्ते भयार्ता मतो दिशः ।

—(l. 73) Ś D वानराः (for दृष्ट्वापि स्व). Ñ B D हतप्रभ —(l. 77) D यत्र (for तदा) —(l. 78) Ñ B D सरोष (for सरोषं) D प्राहरावण (for प्राह रावणम्). —(l. 79) D किमास्से भयं त्यक्त्वा (for the prior half) S

न हि सत्त्ववतामेवं चरितं तिष्ठते यथा । [80]
क्व ते नयः क्व शान्तिस्ते क्व सिद्धिः क्व च रावण ।
न स्व धर्मकृतं कर्म तादृशं धर्मसाधुषा ।
न चाप्यौशनसं मन्त्रं चेष्टता राक्षसाधम ।
रामवीर्यविषं यस्य चाल्पङ्गेषु सायुधम् ।
नैव ते वरदानानि न तथा वत्र शिक्षितम् । [85]
भवेद्यथा न लङ्केश नैव सिद्धिर्निराकृतः ।
उत्तिष्ठोत्तिष्ठ युध्यस्व न मे जीवन्विमोक्ष्यसे ।
अगृहीतायुधं भीमं न हन्मि त्वद्विधं रणे ।
हनुमतैवमुक्तोऽपि रथमिच्छन्हुताशनात् ।
शुश्राव्यद्धुर्विमेवाथ न चुकोप कथंचन । [90]
ततो वायुसुतः श्रीमान्सर्वान्वानरयूथपान् ।
उवाच वाक्यं कालज्ञः शृण्वतस्तस्य रक्षसः ।
यथा मन्दोदरी शीघ्रमानयध्वं प्लवंगमाः ।
नान्यथा शक्यते कर्तुं मन्युरस्य दुरात्मनः ।
विज्ञानाय्येव पापस्य अस्यफलं पापकर्मणाम् । [95]
यद्रनेन च सा सीता जनस्थानाद्धृता बलात् ।
न ह्यधर्मोऽत्र युष्माकं सा मूल्काश्रिद्विपक्षणः ।
न हि दुष्यति लोकेऽस्मिन्पापे पापं समाचरन् ।
इति तस्य वचः श्रुत्वा वालिपुत्रोऽब्रवीदिदम् ।
आनयेयमहं यूयं सर्व तिष्ठत वानराः । [100]
भार्यामसुप्रियां त्वस्य पश्यतां च प्लवंगमाः ।
हुतवन्तोऽग्निकार्यं वो विध्वंसयत मा चिरम् ।
इत्युक्त्वा प्रविवेशाथ रावणस्य निवेशनम् ।
अङ्गदः प्लवगश्रेष्ठः सिंहो गिरिगुहामिव ।
ततोऽन्तःपुरमध्यात्तां कचेष्वादाय वीर्यवान् । [105]
निर्जगाम गृहीत्वाथ व्याघ्रो मृगवधूमिव ।
तां विकीर्णशिरोमाल्यां प्रभ्रष्टोत्तरवाससम् ।
आनीय रावणस्यान्तमिदमाहाङ्गदो वचः ।
इमां मन्दोदरीं पार्श्वाद्धरामि तव पश्यतः ।
न हि मुञ्चन्ति मे शूरा मैथिलीं त्वं यथा पुरा । [110]
या ते शक्तिर्बलं वीर्यं तेन तिष्ठ स्वमग्रतः ।
कृत्वा शिरसि ते पादं नयाम्येनां प्रियां तव ।
इत्युक्त्वा रावणं क्रुद्धो दृष्ट्वा नीतां प्रियां तदा ।
उत्थाय सहसा क्रोधात्त्यक्त्वा होमं दशाननः ।
अङ्गदं मुष्टिना जघ्ने मूर्छितः स पपात ह । [115]
समादाय भुजाभ्यां तु ताडयित्वा च रावणम् ।
लाङ्गूलेनाञ्जनापुत्रस्तं निहन्तोरपपात ह ।
तथा तस्योदकं सर्वं दर्भान्स्रावकमेव च ।
वल्किर्मं च विध्वस्य खमुत्पेतुर्महाजवाः ।
ततो मन्दोदरी दीना रावणं वाक्यमब्रवीत् । [120]
किं न पश्यसि मां राजन्नाथां त्वयि जीवति ।
वानरैः परिक्लिश्यन्तीमितश्चेतश्च धावतीम् ।
पतिता च निराशा च दग्धुकामस्य रोदसी ।

D3 12 किमाराते नयः क्व त्यज्य त्वरस्व राक्षसेश्वर —(l 80) Ñ2 तत्त्ववतामेवं, B3 वङ्कवतामेव (for सत्त्ववतामेवं) Ś1 निवृत * * * * *; Ś3 D3 12 निवृत * * तामेव (for the prior half) Ñ2 B2 तिष्ठसे (for तिष्ठते) D3 मया (for यथा) —(l 81) D32 om, L (ed) क्व तत् (for क्व ते) N2 B2 D2 क्व ते स्व (D3 तव) क्व शान्तिस्ते (for the prior half) Ñ2 D3 [अ]थ, B3 [अ]पि (for च) —(l 82) D2 त्वा B2 दर्मकृत वीर (for धर्मकृतं कर्म) N2 B2 D2 यादृशी सिद्धसाधुषा (D3 °धो) (for the post half) —After l 82 N2 B3 ins

5* त्वं रावण न शूरो वा न योद्धा मेऽसि समः ।

while D2 ins

6* न बाणे रणशूरो वा न बलो मे न समतम् ।

—(l 83) Ñ2 B2 D2 रणे वीक्ष्य मशाब्दं (D2 °न्त श्.)राक्षसे (D3 °क्षित) राक्षसाधम —(l 84) D2 रामवीर्यं विना येन (for the prior half) Ñ2 B2 तेनुध, D2 वायुध (for सायुधम्) —(l 85) Ñ2 B3 रक्षितं शिर D3 न च शिक्षित (for तव शिक्षितम्) —(l 86) Ñ2 B2 न भवान्यथा D2 भवान्यथा च (for भवेद्यथा न) D3 [इ]ह (for [इ]न) N2 B2 न मे सिद्धिर्न ते जय (for the post half) —(l 87) D2 युध्यस्व (for युध्यस्व) —(l 88) N2 B2 D2 नीत (for नीतं) —(l 89) Ś D3 12 तूर्णं तैरेवमुक्तोऽपि रथमिच्छद्धुताशन —(l 90) Ñ2 चुकोप न (by transp) —(l 91) D2 om from मान् up to the prior half of l 94 B2 सर्वे (for सर्वान्) —(l 92) N2 B2 वाच (for वाक्य) —(l 93) N2 B2 D2 अथ (for यथा) —(l 95) Ñ2 B2 विज्ञानातु N2 B2 D2 पापकर्मणः —(l 96) N2 B2 D2 [अ]नेशा (for च सा) —(l 97) Ñ2 B2 L (ed) मा मुक्तिसिद्धिर्विचक्षणा, L (ed) °णा), D2 मा भूत् सिद्धिर्निक्षण (corrupt) (for the post half) —(l 100) B2 सर्वे यूय (by transp) —(l 101) D32 स्वासुप्रियां (for असु°) Ñ2 B2 D2 शाश्वतस्य प्रिया स्वयं (for the prior half) —(l 102) D3 12 हुतवतो Ś2 कार्ये (for -कार्यं) and moth eaten from वो up to त Ñ2 B2 D2 भवतोऽस्या (D2 °तो ह्य)ग्निकार्यं तु (B2 हि, D2 वे) (for the prior half) —(l 107) B2 विकीर्णं (for विकीर्ण) Ñ2 B2 माल्यां (for माल्यां) —(l 108) Ñ2 B2 D2 वचोऽङ्गद (by transp) —(l 110) Ñ2 B2 L (ed) न हि मुञ्चन्ति वीर (L [ed] शूरा) (for the prior half) B2 पुरा यथा (by transp) —(l 111) Ñ2 B2 यथा (for या ते) —(l 112) Ñ2 B2 तव प्रियां (by transp) D2 प्रतिशृणु (for प्रियां तव) —(l 116) Ś D3 ताम् (for तम्) D2 तु (for च) Ñ2 B2 ताडयामास (for ताडयित्वा च) —(l 117) Ś1 D3 [अ]जनी (for [अ]ञ्जना) Ñ2 B2 D2 स पपात महीतले (for the post half) —(l 118) Ñ2 B2 तदा Ñ2 B2 D2 हव्य (for सर्व) —(l 119) Ś D3 12 विध्वस्य (for विध्वस्य) Ñ2 B2 D2 मम् (for खम्) —(l 120) D2 नारी (for दीना) —Ñ2 B2 om l 122 —(l 123) After the prior half N2 B2 L (ed) ins

7* भार्यां हृद्राय रक्षस ।
कोपेन परिपूर्णस्य

रूपमासीन्महाघोरमर्कस्येव युगक्षये ।
तेऽपि मन्दोदरीं त्यक्त्वा खरगुप्तास्त वानरा । [125]
सागरश्चुक्षुभे चैव चकम्पे च वसुंधरा ।
ज्वालाभि पेतुरुल्काश्च मुमुचुर्वायुमेव च ।
तद्युद्धो विचिन्त्यैव रावण क्रोधमूर्छित ।
रथस्थ सोऽभवच्छीघ्र रणार्थं लोकरावण ।
शरानादाय वेगेन रणभूमिं विवेश ह । [130]

Colophon

राघवोऽपि च स दृष्ट्वा क्रोधपर्याकुलेक्षण ।

64

After 6 90 1[ab], Ñ1 V2 B2 (after second occurrence of 1[ab]) D13 ins, while B3 cont after 2066* of 6 89 whereas B4 ins l 8–12 16–17 after l 1 of 2074* of 6 90

एवमस्त्विति सचिन्त्य शीघ्रं जग्राह कार्मुकम् ।
उत्थित लक्ष्मण दृष्ट्वा हृष्टा सर्वे वनौकस ।
महानादमकुर्वन्त शङ्खभेरीस्वनानि च ।
रावणोऽपि दुराचार श्रुत्वा नाद समुत्थितम् ।
शब्दायमान सक्रुद्धो राक्षसान्समभाषत । [5]
रावणस्य वच श्रुत्वा वदन्ते रजनीचरा ।
रावण जयशब्देन वर्धयन्ति जयाशिषा ।
तानुवाच स रक्षेन्द्रो युद्धाय समुपस्थितान् ।
आयत्ता क्रियतां वीरा बल सान्त्वयतो मम ।
यदि चेन्द्रसहस्राणि विष्णुकोटिशतानि च । [10]
अद्य कार्मुकनिर्मुक्तै शरैरग्निशिखोपमै ।
वैवस्वतपुरं घोरं सर्वान्नेतास्म्यहम् ।
अद्य गोमायवो गृध्रा ये च मांसाशिनोऽपरे ।
सर्वांस्तांस्तर्पयिष्यामि शत्रुमांसै शरार्दितै ।
चिन्तयित्वा ततो वाक्यं तूर्णमेवावधारितम् । [15]
खड्गहासमसिं चैव देवदत्त पुरा मम ।
समानयन्तु मे सर्वे ये च शूरा महाबला ।
कल्पयन्तु रथं तूर्णं मणिरत्नविभूषितम् ।
तापनीयेन दिव्येन जालकेन विभूषितम् ।
नानावर्णाभिरामैश्च मणिभिश्च विचित्रितम् । [20]
निपुणै शिल्पिभिश्चैव विशेषपरिकल्पितम् ।
उदयस्थरविप्रख्य सध्याभ्रसदृशोपमम् ।
त्रासन सर्वभूतानां नित्यमद्भुतदर्शनम् ।
नीलपीतहरिद्राभि पताकाभिरलंकृतम् ।
नरशीर्षध्वज घोरमुत्कृष्ट लोमहर्षणम् । [25]
कल्पित तु रथ दृष्ट्वा स सारथिसमायुतम् ।
षष्टिं रथसहस्राणां राक्षसेन्द्रानुयायिनाम् ।

[(l 2) L(ed) तस्य निष्क्रममाणस्य]
—After l 124, Ñ2 B3 D2 L(ed) ins

8* निमित्तानि च तत्रासन्भयशंसीनि रक्षस ।
प्रतिलोमो ववौ वायुर्गन्धरविमुक्त भास्कर ।

[(l 1) B2 तत्रो तु L(ed) तत्रासन् (for तत्रासन्) L(ed) सर्वत (for रक्षस) —(l 2) L(ed) प्रतिलोम] —Ñ2 B3 D2 L(ed) om l 125 —(l 126) D2 कपे चैव (for चकम्पे च) —(l 127) D2 मन्ये (for अभ्राद्) —(l 128) Ś1 D2 ततु ** (for °भ्रमो) Ñ2 B2 D2 तातुश्वातानिलैव (D2 °तान्विचिन्त्यैव), D12 ततकर्मात्रविचिन्त्यैव (for the prior half) —Ś D3 12 om l 129 D2 cont l 129–131 after 2074* —(l 129) D2 रावणो (for रणार्थं) B1 transp रथस्थ and रणार्थं —(l 130) Ñ2 शरानपि (for शरान्) Ñ1 B2 च (for ह)

Colophon —*Kanda name* Ñ2 लङ्काकाण्ड —*Sarga name* Ś Ñ2 D1 4,12 मन्दोदर्या (Ñ2 D2 °दरी) वधप्रकृत, B2 मन्दोदरीविलापकीर्तन —*Sarga no* (figures, words or both) Ś1 B2 D3,11 om Ś2 82, Ñ2 88

—B2 om l 131. —Thereafter, B2 repeats 1[ab] and then ins App I (No. 64)

64

B2 om l. 1 —(l 3) D12 न कुर्वन (for अकुर्वन्त) V2 स्वन यथा, D12 स्वन च ते —(l 4) B1 2 दशोवाच (for दुराचार). —(l 5) B1 स तत्रस्व तु (for शब्दायमान) D12 शरचापयुत क्रुद्धो (for the prior half) D12 स महाबल —After l 5, D12 ins.

1* उवाच रावणो राजा क्रोधानलसमप्रभ ।
सज्जा भवन्तु वै क्षिप्र राक्षसा भीमविक्रमा ।

—(l 7) B2 वर्धयन्ति, D12 वर्धयित्वा (for वर्धयन्ति) —(l 8) D12 च (for स) V2 दशग्रीवो, B2 दशग्रीवो (for स रक्षेन्द्रो) B2 रावणस्तानुवाचाथ (for the prior half) —(l 9) B2 आयत्त (for आयत्ता) Ñ2 V2 रण (for बल) —(l 10) B2 वा (for first च) D12 यक्षेन्द्रशतसाहस्रा (for the prior half) —B2 om l 11–14 —(l 13) Ñ2 V2 अत्र (for अद्य) —(l 14) Ñ1 V2 B2 शरार्दि (B2 °र्दि)तै —(l 15) B2 तूर्णम्, D12 तूष्णीम् (for तूर्णम्) —(l 16) B2 चन्द्रहासमिम B2 पुरो (for पुरा) —(l 17) D12 आह्वान रक्षो चक्रे (for the prior half) —(l 18) B2 चक्र (for रथ) —After l 18, D12 ins

2* वज्रवैडूर्यसंघट्ट जाम्बूनदविभूषितम् ।

—(l 19) B2 तपनीयेन, D12 तपना येन (for तापनीयेन). Ñ1 V2 B2 सुरो(B2 °र)मम, D12 भूषितम् (for विभूषितम्) —(l 20) D12 विराजित (for विचित्रितम्) —(l 21) B2 विशेषे —(l 22) D12 समुद्यद् (for उदयस्थ) —(l 23) D12 रात्रु मनोभूतैर गन्धर्वाप्सरदर्शन —(l 24) D12 नील पीत तु (for नीलपीत) —(l 25) B2 नरशीर्ष, (for नरशीर्ष). B2 उत्थित (for उत्कृष्ट) B2 लोमहर्षण, D12 घोरदर्शन (for लोमहर्षणम्) —(l 25) B2 घोर (for रथ) —(l 27) B2 षष्टि शत Ñ1 V2 B2 सहस्राणि D12 अर्बु सहस्राणि रक्षसेन्द्रानुयायि तु —After l 27 D12 ins..

मातंगानां च सत्त्वानि सहस्राण्येकविंशतिः ।
गजाश्वरथसङ्कीर्णा राक्षसैर्मेदिनी कृता ।
उभरो दिशमास्थाय निर्गता रावणाज्ञया ।   [30]
रावणश्चापि रक्षेन्द्रः कृत्वा माङ्गल्यपूजनम् ।
प्रदक्षिणं रथं कृत्वा आरुरोह त्वरान्वितः ।
ततोऽपश्यत राष्ट्रेषु स्त्रियं रक्तानुवाससम् ।
कृष्णवर्णां सुरक्ताक्षीमायुधां च प्रमाणतः ।
पाशहस्तां विचेष्टन्तीं रावणप्रमुखे स्थिताम् ।   [35]
रावणोऽपि तमुत्पातमचिन्त्य युधि मोहितः ।
निर्गतो रथवेगेन बलं यत्र समुद्यतम् ।
ततस्तु राक्षसाः सर्वे दृष्ट्वा रावणमागतम् ।
हृष्टा नादानकुर्वन्त शङ्खभेरीस्वनानि च ।
राघवोऽपि महासत्त्वः श्रुत्वा नादं समुत्थितम् ।   [40]
अब्रवीच्च कपिश्रेष्ठं सुग्रीवं पार्श्वतः स्थितम् ।
त्वं मे भ्राता वयस्यश्च प्रियः सौम्यः सुहृच्च मे ।
त्वत्प्रभावेन सुग्रीव सीताया मम दर्शनम् ।
एवमुक्तस्तु सुग्रीवो रामेण जयकाङ्क्षिणा ।
अब्रवीत्कपिशार्दूलान्सर्वान्यूथपयूथपान् ।   [45]
अङ्गदं जाम्बवन्तं च केसरिं पनसं नलम् ।
गोलाङ्गूलाधिपं चैव हनूमन्तं महाबलम् ।
सर्वे भवन्तो युध्यध्वं वानराः कामरूपिणः ।
एवमुक्तास्तु ते सर्वे वानरेन्द्रेण धीमता ।
सर्वे नादान्विमुञ्चन्तो राक्षसाभिमुखाः स्थिताः ।   [50]
राघवो लक्ष्मणश्चैव सुग्रीवः सविभीषणः ।
निर्याता यत्र दुर्धर्षो रावणः सचिवैः सह ।
ततो नादान्विमुञ्चन्तो गर्जन्तश्च परस्परम् ।
वानरा राक्षसाश्चैव समरे ये युयुत्सवः ।
सगतौ च महात्मानौ समरे रामरावणौ ।   [55]
वानरास्तत्र युध्यन्ते शैलवृक्षशिलायुधाः ।
अपरे मुष्टिभिः शूराश्चोदयन्तो महाबलाः ।
राक्षसाश्च महात्मानो नानाप्रहरणायुधाः ।
मुसलैः परिघैश्चैव शक्तितोमरपट्टिशैः ।
परश्वधैर्भिन्दिपालैर्भिन्दन्सहारमुद्गरैः ।   [60]
बाणवर्षेण घोरेण देशे देशे क्वचित्क्वचित् ।
वानरा युध्यमानास्तु व्यद्रवन्त समन्ततः ।
वानरान्विद्रुतान्दृष्ट्वा रामोऽयुध्यत संयुगे ।
लक्ष्मणोऽपि महातेजा ये चान्ये हरियूथपाः ।
ते प्रगृह्य शिलाश्चैव वृक्षानुत्पाट्य वानराः ।   [65]
अभिद्रवन्ति तत्सैन्यं नदन्तश्च समन्ततः ।
रावणस्तु महातेजा धनुर्विस्फार्य वीर्यवान् ।

3* सप्तत्रिंशत्सहस्राणि मारोहाणां तु वाजिनाम् ।

—(l. 28) B3 तु (for च). D13 सप्तत्रीणि (for सहस्राणि). —(l. 29) D13 om. (hapl.?) from रथ up to प्रदक्षिण in l. 32. —(l. 31) B3 त्वरावाप्राक्षसेंद्रोपि (for the prior half). B3 दैवत- (for माङ्गल्य-). B3 कृत्वा दैवतपूजन (for the post. half). —(l. 32) Note hiatus between the two halves. B3 तदोत्थितः (for त्वरान्वित°). —(l. 33) B3 स रात्रिषु, B3 शराक्षेषु; D13 शक्तेषु (for स राष्ट्रेषु). N1 V3 रक्ताङ्ग-; B3 रक्ताक- (for रक्तानु-). —(l. 34) B3 स (for सु-). —(l. 35) B3 -मुक्तां (for -हस्तां). N1 V3 B3 विवेष्टन्तीं (for विचेष्टन्तीं) B3 प्रमुख- (for -प्रमुखे). —(l. 37) N1 V3 रण (for बल). N1 V3 समुत्थित, D13 समन्वित (for समुद्यतम्). —(l. 38) D13 वै (for तु). —(l. 39) D13 ततो (for हृष्टा). N1 व्यमुञ्चत; V3 D13 विमुञ्चत-, B3 प्रकुर्वतः (for अकुर्वन्त). D13 -सम तथा (for -स्वनानि च). —(l. 41) D13 च (for त). —(l. 43) *D13 प्रसादाच्च (for प्रभावेन).* —(l. 45) D13 सर्वान्स प्लवगाधि-पान् (for the post. half). —(l. 46) B3 तु (for च). D13 तथा (for नलम्). —(l. 47) D13 च वानर (for महाबलम्). —(l. 49) D13 उक्ते (for उक्तास्तु). —(l. 50) B3 प्रमुञ्चन्तो (for विमुञ्चन्तो). —V3 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 53. B3 -प्रमुखे (for -[अ]भि°). —(l. 51) D13 च (for स). —(l. 52) D13 सत्र (for यत्र). B3 D13 राक्षसैः (for सचिवैः). —(l. 54) D13 समाविश्य (for समरे ये). —(l. 55) D13 तौ (for च). —(l. 56) B3 युध्यत, D13 युध्यन्ति (for युध्यन्ते). D13 वृक्षशैल (by transp.). —V3 om. (hapl.) ll. 57–58. —(l. 57) D13 नादयति (for चोदयन्तो). —(l. 59) V3 पट्टिशैः and -परशुभिः (hypm.) (for परिघैः and -पट्टिशैः respy.). —(l. 60) D13 भिण्डिपालैर् (for भिन्दि°). V3 असिभिर्भिन्दिपालैश्च (for the prior half). V3 गदा- (for भिन्दन्). N1 भिण्डिपाल-; B3 वसुभि कूट- (for भिन्दन्संहार-). —(l. 61) V3 शर- (for बाण-). D13 घोरेण (for चोग्रेण). —(l. 62) B3 वै (for तु). D13 द्रवत. समन्ततः (for the post. half). —After l. 62, D13 ins.:

4* तेषां तदावातरथान्तचूर्णिता-
    दायोधनादुत्थित उत्थितस्तदा ।
रेणुर्दिशः खं भुवनानि च छादय-
    न्व्यवर्तनासक्तमुपैति पार्थिवाम् ।
शिरोभिरुत्कृष्टकिरीटकुण्डलैः   [5]
    सरम्भवृन्दैः परिदष्टदन्तच्छदैः ।
महाधुरैः साभरणैः महायुधैः
    सा प्रसृता भूः करभोरुभिर्भुजैः ।
इत्यार्षे रामायणे लङ्काकाण्डे महायुद्धं नाम सर्गः ।
कबन्धाश्च समुत्पेतुस्तस्मिन्युद्धे सुदारुणे ।
सा मही रुधिरौघेण प्रच्छन्ना सम्प्रकाशते ।   [10]
सञ्छन्ना माधवे भाति पुष्पितैरिव किंशुकैः ।
गृध्रकाककुलाकीर्णा कङ्कवायससेविता ।
बभूवायोधनं घोरं नैमायुरुत्तसंकुलम् ।
युद्धाद्भग्नाः सर्वे वानरा रक्षसार्दिताः ।

—(l. 66) B3 अभ्यद्रवत. D13 सर्वं (for सैन्यं). D13 नर्दंतश्च. —(l. 67) D13 राघवस्तु (for रावणस्तु). —D13 om. (hapl.)

राघवाय शरान्घोरान्विससर्ज चमूमुखे ।
रावणस्तु रथं घोरं दीप्यमानं सुतेजसा ।
आरुह्य पुनरप्येवं राघवाभिमुखे स्थितः । [70]

65

After 6 93 D3 7 8 11 S ins

ततो युद्धपरिश्रान्तं समरे चिन्तया स्थितम् ।
रावणं चाग्रतो दृष्ट्वा युद्धाय समुपस्थितम् ।
दैवतैश्च समागम्य द्रष्टुमभ्यागतो रणम् ।
उपगम्याब्रवीद्राममगस्त्यो भगवांस्तदा ।
राम राम महाबाहो शृणु गुह्यं सनातनम् । [5]
येन सर्वानरीन्वत्स समरे विजयिष्यसि ।
आदित्यहृदयं पुण्यं सर्वशत्रुविनाशनम् ।
जयावहं जपेन्नित्यमक्षय्यं परमं शिवम् ।
सर्वमङ्गलमाङ्गल्यं सर्वपापप्रणाशनम् ।
चिन्ताशोकप्रशमनमायुर्वर्धनमुत्तमम् । [10]
रश्मिमन्तं समुद्यन्तं देवासुरनमस्कृतम् ।
पूजयस्व विवस्वन्तं भास्करं भुवनेश्वरम् ।
सर्वदेवात्मको ह्येष तेजस्वी रश्मिभावनः ।
एष देवासुरगणाँल्लोकान्पाति गभस्तिभिः ।
एष ब्रह्मा च विष्णुश्च शिवः स्कन्दः प्रजापतिः । [
महेन्द्रो धनदः कालो यमः सोमो ह्यपांपतिः ।
पितरो वसवः साध्या अश्विनौ मरुतो मनुः ।
वायुर्वह्निः प्रजाः प्राण ऋतुकर्ता प्रभाकरः ।
आदित्यः सविता सूर्यः खगः पूषा गभस्तिमान् ।
सुवर्णसदृशो भानुः स्वर्णरेता दिवाकरः । [
हरिदश्वः सहस्रार्चिः सप्तसप्तिर्मरीचिमान् ।
तिमिरोन्मथनः शम्भुस्त्वष्टा मार्ताण्ड अंशुमान् ।
हिरण्यगर्भः शिशिरस्तपनो भास्करो रविः ।
अग्निगर्भोऽदितेः पुत्रः शङ्खः शिशिरनाशनः ।
व्योमनाथस्तमोभेदी ऋग्यजुःसामपारगः । [
घनवृष्टिरपां मित्रो विन्ध्यवीथीप्लवंगमः ।
आतपी मण्डली मृत्युः पिङ्गलः सर्वतापनः ।
कविर्विश्वो महातेजा रक्तः सर्वभवोद्भवः ।
नक्षत्रग्रहताराणामधिपो विश्वभावनः ।
तेजसामपि तेजस्वी द्वादशात्मन्नमोऽस्तु ते । [
नमः पूर्वाय गिरये पश्चिमे गिरये नमः ।
ज्योतिर्गणानां पतये दिनाधिपतये नमः ।
जयाय जयभद्राय हर्यश्वाय नमो नमः ।
नमो नमः सहस्रांशो आदित्याय नमो नमः ।
नमः उग्राय वीराय सारङ्गाय नमो नमः । [3

) 68 —V3 om 1 69 70 D12 ins 1 69–70 after 6 90 1 —(1 69) B1 3 रथ (for तु)

—Thereafter B1 reads 6 90 2ab B3 reads 6 90 2–3 (including 20,9*) repeating them (except 20,9*) in their proper place

65

(1 1) T2 3 M2 [अ]स्थित Cm g k t as above (for स्थितम्) —(1 2) D3 समवस्थित T1 स**** (damaged) (for समुप°) —(1 3) T1 3 M3 4 Ch देव(T1 **)तैश् Ct as above (for न्वतैश्) —(1 4) D8 M2 Ct उपागम्य Ch as above (for उपगम्य) T3 G 3 M ऋषि (for तदा) —(1 5) D6 वत्स मे वे (for सनातनम्) —(1 6) G1 एतान् (for येन) D8 G2 विजयिष्यसि D8 11 विजयिष्यसे (for विजयिष्यसि) —(1 8) D1 o Cm t जय Ctp as above (for जयेत्) T G2 M1 3 अक्षय्य G1 3 M2 पुण्य Cg t as above (for नित्यम्) —D2 om (hapl) 1 9–12 —(1 9) D1 G1 3 M2 3 4 मङ्गल्य (for माङ्गल्य) —(1 11) D2 रश्मिवन्त (for रश्मिमन्त) —(1 12) D1 भास्वर (for भास्कर) —(1 13) D2 T2 भूत (for देव) D2 रश्मयो (for तेजस्वी) —(1 16) D2 (in marg) प्रजापति (for ह्यपांपतिः) —(1 17) T2 3 पितृश्च Cm k t as above (for पितरो) M2 अश्विनौ (for अश्विनौ) —(1 18) D7 11 M2 Cm प्रजा (for प्रजा D2 T2 3 G2 प्राण (for प्राण) G2 ऋतु (for ऋतु) —(1 20) D2 7 सुवर्णसदृशो D2 सुवर्णो वक्त्रो T2 3 सुवर्णे वक्त्रो G1 °र्णोऽग्निसदृशो G2 °र्णे रक्तो V2 °र्णोऽग्निसदृशो Cg k t as above (for सुवर्णसदृशो) D2 10 11 G1 M2 3 हिरण्य (hypm) D2 हेम (for स्वर्ण) ‡ Cm सुवर्णसदृश। पाठे सुवर्णवर्णे इत्यर्थः। Ct cites Cm as follows सुवर्ण स्वर्णरेता इति पाठे हा सुवर्णा इति सूत्रे कुरुणा श्रवणं। तपनं तपन इति वीर्ये ‡ —After 1 20 G2 repeats erroneously 1 19–20 —(1 22) Note hiatus between मार्ता and अंशुमान् D1 7 मार्तण्ड (for मार्ताण्ड) D2 11 स्वष्टा मार्त कोंऽशुमान् (for the post half) —(1 23) D10 Ck t [S]हस्करो Cu g as above (for भास्करो —(1 24) G2 नाशन (for नाशन) —(1 25) M2 नेता Cm g k t as above (for भेदी) T2 3 वेद Cm g k as above (for पारग) —(1 26) T2 3 घनवृष्टिर् (for घनवृष्टिर्) D2 7 T1 मित्र Cm g k t as above (for मित्रो T2 विश्वविग्रह T2 विश्व तस्य M2 वन्धीय Cm g p k t as above (for विन्ध्यवीथी) —(1 27) D2 आतपो T2 दक्षो Cm g k t as above (for मण्डली) T2 अपीतमण्डलो ह (for the prior half) —(1 28) D2 T2 3 G1 2 M2 रवि Cm g k t as above (for कवि) T2 सर्वो (for सर्व —(1 29) G1 तापन (for भावन) —(1 30) T1 तेज**पि (damaged) (for तेजसामपि) T2 तेजसां M2 तेज Me तेजस्विन् Cm g k t as above (for तेजस्वी) —(1 31 D7(marg also) 10 11 T2 M1 पश्चिमाय दधे (T2 °य तथा) नम M2 पश्चिमाय चाद्रिने (for the post half) —(1 32 M1 गण (for गिर) —After 1 32 M2 reads 1 41 for the first time repeating 1 in its proper place —(1 33) D2 T2 M2 हर्यश्व T2 हर्यश्वाय Cm g k t as above (for हर्यश्वाय) D7 च न (for नमो) G2 V2 हरिश्वाय च (for the post half) —(1 35) M1 वीरय (for वीराय)

नम पूर्वाय गिरये पश्चिमायाद्रये नम ।
ज्योतिर्गणानां पतये दिनाधिपतये नम ।

नम पद्मप्रबोधाय मार्ताण्डाय नमो नम ।
ब्रह्मेशानाच्युतेशाय सूर्यायादित्यवर्चसे ।
भास्वते सर्वभक्षाय रौद्राय वपुषे नम ।
तमोघ्नाय हिमघ्नाय शत्रुघ्नायामितात्मने ।
कृतघ्नघ्नाय देवाय ज्योतिषा पतये नम । [40]
तप्तचामीकराभाय वह्नये विश्वकर्मणे ।
नमस्तमोभिनिघ्नाय रवये लोकसाक्षिणे ।
नाशयत्येष वै भूत तमेव सृजते पुन ।
पायत्येष तपत्येष वर्षत्येष गभस्तिभि । [45]
एष सुप्तेषु जागर्ति भूतेषु परिनिष्ठित ।
एष चैवाग्निहोत्र च फल चैवाग्निहोत्रिणाम् ।
वेदाश्च क्रतवश्चैव क्रतूना फलमेव च ।
यानि कृत्यानि लोकेषु सर्व एष रवि प्रभु ।
एनमापत्सु कृच्छ्रेषु कान्तारेषु भयेषु च ।
कीर्तयन्पुरुष कश्चिन्नावसीदति राघव । [50]
पूजयस्वैनमेकाग्रो देवदेव जगत्पतिम् ।
एतत्त्रिगुणित जप्त्वा युद्धेषु विजयिष्यसि ।
अस्मिन्क्षणे महाबाहो रावण त्व वधिष्यसि ।
एवमुक्त्वा तदागस्त्यो जगाम च यथागतम् ।
एतच्छ्रुत्वा महातेजा नष्टशोकोऽभवत्तदा । [55]
धारयामास सुप्रीतो राघव प्रयतात्मवान् ।
आदित्य प्रेक्ष्य जप्त्वा तु पर हर्षमवाप्तवान् ।
त्रिराचम्य शुचिर्भूत्वा धनुरादाय वीर्यवान् ।
रावण प्रेक्ष्य हृष्टात्मा युद्धाय समुपागमत् ।
सर्वयत्नेन महता वध तस्य धृतोऽभवत् । [60]
अथ रविरवदन्निरीक्ष्य राम
मुदितमना परम प्रहृष्यमाण ।
निशिचरपतिसक्षय विदित्वा
सुरगणमध्यगतो वचस्त्वरेति ।
Colophon

66

After 3062*, V3 B1 3 D1 3 12 (V3 B3 [m] D2 1 36-52 after 6 96 25 D13 1 25-52 after 6 96 31) ins Ś1 D8 11 ins 1 1-5 after 3062* and 1 2-52 (1 2-5 [r]) after 6 96 18, N1 V1 (only 1 5-30) B2 ins after 3063*

जहीम पापकर्माणमिति देवास्तमब्रुवन् ।
विमानस्था महात्मान राममक्लिष्टकारिणम् ।

—(1 36) D5-12 मार्तण्डाय, D10 11 M1 प्रचण्डाय (for मार्ताण्डाय) D6 T2 3 [आ]त्मने नम , D9-11 नमोऽस्तु ते (for नमो नम) —(1 37) D8 9 T1 3 Cg(?) ब्रह्माय Cm g k t as above (for ब्रह्मेशान) G2 ब्रह्मवराय सूर्याय (for the prior half) D10 11 G1 Ch t सूर्यायादित्य , G3 नम आदित्य (for सूर्याया°) T2 [आ]त्मिने नमो (for [आ]दित्यवर्चसे) —(1 38) T2 3 भक्ष्य (for भक्षाय) M3 वरदाय च (for वपुषे नम) —(1 41) D9-11 Ch t inf ह्वये, Cm g as above (for वह्नये) —(1 42) G1 तमोहिमघ्नाय D5-7 10 11 G2 M3 Cm k t रुचये (for रवये) ※ Cm घृणये लोकसाक्षिण इति पाठे 'घृ क्षरणदीप्त्यो ' इति धातो स्वयप्रकाशे ज्ञानत्वाद् घृणि । लोकसाक्षिणे सर्वसाक्षिणे । 'सर्वदेवात्मको ह्येष ' इत्यारभ्य घृणये लोकसाक्षिण इत्येतदन्ता अष्टात्रिंशत्संख्या आदित्यहृदयस्तोत्रनाममन्त्रा वेदितव्या । [पञ्चविंशच्चतुरस्रया अष्टात्रिंशत्सूत्रास्तन्नाममन्त्रा इति कल्प ।] Ct also cites Cm k as above ※ —(1 43) M3 [ए]ष वै भूतम्, M5 [ए]व भूतानि (for [ए]ष वै भूत) D5 T1 M3 तदेव, D6 T2 3 भूय वै, M3 ता येन (for तमेव) D7 9 11 M1 3 सृजति (D2 °ते) प्रभु —(1 44) D6 मयाति, T2 3 दयति Cg t as above (for पायति) T1 पाय** (damaged) (for पायत्येष) D7 विसृत्येष D8 प्र*ति (for वर्षति) D6 G1 2 M1 3 Ct transp पायति and वर्षति —(1 45) G2 कृत्स्नेषु (for भूतेषु) —(1 46) D6 T2 3 G1 2 M1 (with hiatus) एव (for चैव) D6 T2 होत्र (for होत्र) —(1 47) D9-11 M1-3 Ch t वेदाश्च Cm g as above (for वेदाश्च) —(1 48) D6 T2 3 M3 सर्वमेव (T3 °च) T1 G1 2 M5 सर्व एव G2 सत्त्व एव Cg as above (for सर्व एष) D10 11 Ch t सर्वेषु परम (D10 °म)प्रभु (for the post half) —D7 reads in marg 1 49-50 —(1 49) T2 3 कूपेषु (for कृच्छ्रेषु) —(1 50) T2 कीर्तयेत् D7 (marg also as above) कश्चन (for राघव) —(1 51) T1 पूजय**म् (damaged) (for पूजयस्वैनम्) D6 om (hapl) देव —(1 52) D5-7 9-11 G1 विजयिष्यति (for विजयिष्यसि) ※ Ct विजयिष्यति विजेष्यति रिपूञ्जन इति शेष ※ —(1 53) D7 जयिष्यसि, D9 हनिष्यसि D10 11 वधिष्यसि (for वधिष्यसि) —(1 54) D6 G1 M1 तथा D7 9-11 G2 M5 ततो T1 त* (damaged) (for तदा) D7 9 11 M2 3 न (for च) —(1 55) G2 तमो (sic) (for शोको) —(1 56) T2 से (for सु) —D6 om (hapl ?) 1 57 D6 T1 G1 3 M5 transp 1 57 and 58 —(1 57) D7 G2 त्रि, D10 11 [इ]त्र (for तु) —(1 58) D6 M1 आसन्य (for आदाय) —(1 59) D10 11 Ch t जयार्थं Cg as above (for युद्धाय) D5 6 T1 3 G2 M1 3 5 Ch t मनासागमत् —(1 60) T1 damaged after रावय D6 T2 3 दृढो (for धृतो) D9-11 कृतस्तस्य वधेऽभवत् M3 राघवस्याभव स्थिर (for the post half) ※ Cg अथ सर्ग केषुचित्कोशेषु न दृश्यते । व्याख्यातारश्च न व्याख्यातवन्त । आत्मत्वश्रुति प्रत्यक्षप्रतिपादितनारायणपरत्वविरुद्ध चात्र प्रतिभाति क्षेप परत्वम् । अस्मिश्च काण्डे त्रिंशदुत्तरशतसर्गा व्याख्याता गणिता । एतद्व्यतिरेकेण गणिता भवेयु ※

Colophon T3 om —*Sarga no* (figures words or both) D5 12 T1 G M3 5 107 D2 89 D10 11 106 T3 115 M1 3 108 B (ed) 105 —After colophon G M1 2 5 conclude with श्रीरामाय नम

66

Ñ2 om 1 1-2 B3 reads in marg 1 1-23 —(1 1) Ś1 D8 12 13 तदा (for तम्) —After 1 1, D13 ins

1* ददृशुस्ते च सर्वत्र पश्यन्ति रामरावणयोर्युद्धे । (s c)

—V1 om 1 2-4 —(1 2) D8 13 (both second time)

रामो विजयतां राजा धर्मोत्तरमिदं जगत्।
भवत्विति महर्षीणां वाचोऽश्रूयन्त सर्वश ।
मुमुचु पुष्पवर्षं च गन्धर्वास्तत्र मेदुर ।　　[5]
श्रुत्य मूर्ध्नि च रामस्य पूरयन्तोऽस्य कर्म तत्।
लक्ष्मणस्त्वब्रवीद्राम सुग्रीवश्च हरीश्वर ।
हृयन्तौ स्तुवन्तौ च स च राजा विभीषण ।
किमिहोपेक्षसे वीर शत्रु हस्तमुपागतम्।
नैष शक्य इहान्येन हन्तुं शत्रुभयंकर ।　　[10]
त्वमस्य हन्ता नान्योऽस्ति सर्वलोकेषु मानद ।
त्वरस्व महाबाहो कर्मोपक्रिकमात्मन ।
भवन्त्वद्य निराबाधा सर्वलोका नरेश्वर ।
सुरगणौ निपतिते रावणे लोकरावणे ।
लीलायसे किमर्थ त्व जहीम पापमोजसा ।　　[15]
प्रतिज्ञा त्वकुरुमथ कुरु हत्वा दशाननम् ।

इत्युक्त स नरश्रेष्ठ सर्वांस्तान्प्रत्यपूजयत् ।
मातलिमथ शीघ्रैतान्यराणदाय योजन ।
दर्शयन रामस्तु रावणस्याथ लाघवात् ।
धनुषो ज्यां दृढां क्रूराविच्छेद कृतहस्तवत् ।　　[
तस्य तद्धनुरवच्छिन्नं ज्याकृन्दनु ।
सोऽन्यत्कार्मुकमादाय तत्र चक्र स्वरान्वित ।
कोसलेन्द्रधनुर्भिश्च रिपोस्तद्यापिधावत ।
गृधान चतुरो वाहस्ति हय राक्षसा भवन् ।
पचनाथ स बाणेन सूतमस्य व्यपातयत् ।　　[2
हृदि भित्त्वार्धचन्द्रेण तत स राघ सत्तमम् ।
ध्वजस्य रथचक्र च मुकुट च महाद्युतम् ।
चिच्छेद परमायस्तो रावणं शत्रुकर्षण ।
अश्वमेनाथ बाणेन रथात्तस्योत्पतिष्यत ।
जहार पृथुधारेण शिरो ज्वलितकुण्डलम् ।　　[3

V1 illeg D1 वेमवन्यपात हत्वा (for the post half) —After l 24 D13 ins

3* समत्र राक्षसीं मायाममन्यैनोत्सृजत्।
तत प्रादुरभूद्घोरे शमानीकोऽपरि प्रभो ।
ततो निपेतुस्तत्र दह्यमाना दशाग्निना ।
शिलाश्च दद्धृशिखराश्चैवमन्यो विलम्ब ।
महोरगा महापिशुन्दयस्त्र सवृश्चिका ।　　[5
व्याघ्राश्चवराहाश्च मर्दन्तो महागजा ।
शत्रुभ्यश्च शरा शूलहस्ता विशालम ।
त्रिंशिं त्रिशीनि वाहिन्यस्तथा रक्षोगणास्तथा ।
ततो महाघना व्योम्नि गम्भीरपवनस्वना ।
अङ्गारा मुमुचुर्घोराहतास्तत्र दिवि ।　　[10
तत्र समुद्र ओजेन सर्वेण भवद्दवात ।
प्रचण्डानैकदृष्ट्वा श्रावतनीयणा ।
शुष्यमाणाश्च मायाश्च विपदुद्दिवोकिता ।
तत्र सूक्त तत् मार्गं रावणोमरकाहृत ।
सहमार्गे आन्धानर्थं तत्क्षणलघु । (sic)　　[15
तस्य कर्मोत्तमे वीक्ष्य रावण शक्तिमाददे । (sic)
तां ज्वलन्तीं महोल्काभां हस्तस्थामरिन्दम ।
तत सूक्त समादाय रावणो राक्षसाधिप ।
चिक्षेप तस्मा क्रुद्धो रामस्य च रथं प्रति ।
राघवस्तु महातेजा क्रोधविस्फारितेक्षण ।　　[20
चिच्छेद निशितैस्तस्य हस्तगाम् ।

बाणेन (for महात्मान) —(l 3) D3 (first time) [ऽ]पि (for रि) Ś1 (first time) D3 13 (both both times) धर्मोत्तरम् (for धर्मोत्तमम्) —D14 om l 4-6 —(l 4) D3 सत्त (for सर्वश) —(l 5) Ś1 D3 12 (all first time) पुपि (for पुष) Ś1 D3 12 (all first time) बाणान् पतित दास (for the post half) —(l 6) Ś1 हिरि (for रिण) Ś1 D3 12 च मूर्ध्नि (by transp) B1 D1-3 मूर्धनि (for मू ध्नि च) V1 हि D3 13 [ऽ]पि (for चय) D1 कर्मेषु D13 कर्मे त (corrupt) (for कर्म तत्) —(l 7) D3 13 च (for तु) D12 स सुग्रीवो D3 महाबा (for हरीश्वर) —(l 8) B2 हयन्त तदा राम लंकेशोऽथ विभीषण —(l 9) D1 अहो वीक्षसे (for इहोपेक्षसे) D3 transp वीर and शत्रुं —(l 10) D1 [द]च शक्य (for [ष]च शक्य) D1 3 हन्तु (for नतु) —(l 11) V1 3 B1 3 D3 मानव (for मानद) —(l 12) Ś1 D3 13 धर्मोपाधितम् —(l 13) B1 [अ]श्च (for [अ]द्य) V2 B1 3 निराधारा (for निराबाधा) N2 V1 D1 3 3 सर्वे (for सर्व) —(l 14) D13 सुरे संग्रामपतिते (for the prior half) —(l 15) B3 ओडयसे (for लीलायसे) —(l 17) D13 13 समरे (for स नर) Ś1 N1 D3 13 रामद (for राघव) V1 मत्तवदयत् B3 परिपूजयन् D3 मत्तपूजयत् (for प्रत्यपूजयत्) —D3 13 om l 18–20 —(l 18) B3 3 [प]तान् D13 [द]व (for [प]तान्) —(l 19) D3 च (for तु) B1 D3 [अ]न्द (for [अ]थ) —(l 20) D1 धनुष्कस्या (for धनुषो ज्यां) D3 3 स्तु (for दृढा) D1 हस्तवान् —V1 om l 21 —(l 21) D1 नर (meta) (for रथ) D3 रत्नश्रेयोपि तस्य वा (for the prior half) D1 विचरन्त (for दिव्यान्य) B1 D3 3 13 विस्फुरद्, B3 शास्फुरद्, D1 धाफुरद् (for चास्फुरद्) —(l 22) V2 B1 D1 [ऽ]न्य (for ऽन्यत्) D3 3 सत्र (for सत्य) B3 कुंवा (for चक्र) —After l 22 V1 ins

2* अथ राम सुत तस्य रथैनैव तु रावण ।

—(l 23) Ś1 B1 कोशलेशात् D3 3 कौशलेन्द्रस् —(l 24) Ś1 D12 रामेणैभवत् N2 B3 राक्षसापतन् (for राक्षसा भवन्) —(l 25) Ś1 D3 13 पचेनाथ स D3 स पचेनाथ (by transp) —(l 26) B3 भिन्वाथ D13 भित्त्वाथ (for भित्त्वार्धं) —(l 27) Ś1 D3 12 ततोऽस्य D1 तेनाथ (for तेनास्य) Ś1 D13 शक्ति च N1 मध्यस्थ (for शक्ति च) B3 ततो रथ समाकीर्णे (for the prior half) V1 illeg for the post half V3 B1 मुकुट (for मुकुट) B3 3 सपुच्छिकम् D3 महेन्द्र (for महद्धिमत्) —(l 28) B3 -सूदन D3 3 -कर्षेन (for कर्षण) —(l 29) N1 V1 3 B1 D3 18 अथाश्वेन (by transp) B1 अथाश्वेन D3 तथ हस्तेन (for महतेनाथ) V3 B1 भल्लाद (for तस्य) Ś1 V3 B1 D3 13 पतिष्यत (for

शिरस्यपहृते तस्मिंस्ततो नवशिरा बभौ ।
ततो भूयस्त्रिभिर्बाणैः शिरांसि त्रीणि राघवः ।
पातयामास संक्रुद्धः स बभूवाथ षट्शिराः ।
तेषां पञ्चानां शरैस्तीक्ष्णैः पञ्च चिच्छेद राघवः ।
शिरांसि परमक्रुद्धः सोऽभूदेकशिरास्तदा । [35]
रावणो हतयन्ता च हताश्वश्छिन्नकार्मुकः ।
रथशक्तिं महाघोरामादायाथ तदा रथात् ।
स तामुदक्षिपत्काशे भीमां सौदामिनीं यथा ।
कालरात्रिमिवात्युग्रामुद्यम्याभ्यद्रवद्बली ।
तमाद्रवन्तं भीमाक्षं रुधिरौघपरिप्लुतम् । [40]
शक्तिहस्तं कृतान्ताभं सौमित्रिः प्रलगृह्णत ।
शरैराशीविषाकारैस्तैन हृदि लक्ष्मणः ।
बिभेद दृढधारैश्च दशभिर्हेमभूषणैः ।
स भिन्नवर्मा रुधिरं वमन्वक्त्रेण रावणः ।
ततः क्रुद्धो दशग्रीवस्तां शक्तिं हेमभूषणाम् । [45]
लक्ष्मणाय प्रचिक्षेप जिह्वां वैवस्वतीमिव ।
अप्राप्तामेव तां शक्तिं चिच्छेद रघुनन्दनः ।
तां शक्तिं शतधा कृत्वा लक्ष्मणः परवीरहा ।
चक्रे सुतुमुलं युद्धं वानरैः परिवारितः ।
निःसंज्ञं रावणं कृत्वा स ननाद च हर्षितः । [50]
मुहूर्ताल्लब्धसंज्ञस्तु रावणः क्रोधमूर्छितः ।
राममभ्यद्रवत्प्रेक्ष्य स्रवन्गिरिरिवापरः ।

67

After 6 97, Ñ V1 3 B2 4 D3 11 G(ed) ins; V3 B1 D5-7 9-11 S ins 1 27-94 after 6 97, while B3 cont. 1 1-26 after 3096* and ins 1 27-94 after 6 97

रावणं निहतं दृष्ट्वा राघवेण महात्मना ।
राक्षसाविद्रुतास्तत्र नादान्मुञ्चन्ति वानराः ।
रावणं पतितं दृष्ट्वा समाधिपुरोगमम् ।
राक्षसा भयसंत्रस्ता दिशो दश प्रदुद्रुवुः ।
सागरान्तर्गताः केचित्केचित्पर्वतमाश्रिताः । [5]
याता रसातलं केचित्केचिद्वनमुपाश्रिताः ।
प्रविष्टाश्चापरे लङ्कां पुत्रस्नेहेन राक्षसाः ।
समुद्रे पतिताः केचिद्राक्षसा विद्रुता रणे ।
हाहाभूतास्तदा सर्वे वाक्रन्दमनेकुला ।
लङ्का प्रचलिता सर्वा राक्षसानां च विद्रवे । [10]
वानराश्च महात्मानो लङ्कां गच्छन्ति चापरे ।
प्रविशन्ति ततो गत्वा वानराः सिंहविक्रमाः ।

[व]हानिष्क) V1 रथस्थस्यैव तस्य स, D13 रथादुत्पतितस्य तत् (for the post half) —(l 30) V2 B1 3 जघान (for ज्ञहार). Ś1 D3 11 शुरः (for पृथु).—(l 31) B1 [अ]पाहृते (for [अ]पहृते) D11 शिरा नवा (for शिरा बभौ). —(l 34) D1 पुरेषु (for शरैस्तु) —Ś1 Ñ2 V3 B1 2 D1 4 12 11 om l 35 —(l 36) Ś1 D5,12 गतश्च, B2 शीर्षेष्व (for हता) B3 तु (for च) —(l 37) D3 अथ (for रथ) B3 च महारथात्, D3 च तद्रथात् (subm) (for [अ]थ ततो रथात्) —(l 38) N3 D1-3 8 12 मुक्तास्त्र (for दक्षाम्) D13 वीक्षो (for भीमां).—(l 39) Ś1 V3 B3 D3 12 रणे (for बली) —(l 40) B3 आपतन्त (for आद्रवन्त) N2 V3 B1 समवेक्षि (for परिप्लुत) —(l 41) D13 -[आ]स्य (for [आ]भ) Ś1 D5 11 प्रलयवत्, V3 B1 °गृह्णत (for °गृह्णत) —(l 42) D1 [प]त (for [प]त) D3 तु स (for हृदि) —D13 om l 43-45 —(l 43) D3 भूषितै (for भूषणै).—(l 44) Ñ1 B3 D1 3 -वर्मा, D1 चर्मा (for -वर्मा) —(l 45) D3 दशग्रीवश्च (hypm) (for दशग्रीवस्तु) —(l 47) D13 शक्ति स (for तां शक्ति) —(l 48) Ś1 D3 12 च विधा (for शतधा) N2 V1 B3 भित्त्वा, B3 हित्वा, D3 छित्त्वा (for कृत्वा) —(l 50) N1 V1 B1 D1 विसंज्ञ (for निःसंज्ञं) N1 B1 ननाद च (for स ननाद) Ñ1 स हर्षित, B1 सुहर्षित, D13 सुहर्षित (for च हर्षित) —(l 51) B1 च (for तु) —After l 51, D3 ins

4* विद्राव्य वानरानर्वान्नुत्थिमुघम्ब वेगतः ।

—(l 52) Ś1 D3 अभ्याद्रवत् (for अभ्यद्रवत्) B2 स्वदिरिवाविवापगा, D13 वह्निं वह्निरिवापर (for the post. half) —Thereafter Ś1 B1 D3 read colophon

Adhyāya name B3 रथयुद्धे —Sarga name Ś1 D3 रामरावणयोर्यु(Ś1 °णयु)द्ध, B3 द्वैरथयुद्धे मायायुद्ध —Sarga no (figures words or both) B3 D3 om, Ś1 89

67

G(ed) om l 1-2 Ñ1 illeg for l 1 —(l 2) Ñ1 V3 B3 D4 12 राक्षसा नि(Ñ1 नि)हता (D4 °विद्रुता) B3 सर्वान् (for सर्वे) V1 राक्षसानिहता सर्वे नाद चक्रुः प्लवंगमा, B4 वानरैर्दिता सर्वे नाद मुञ्चति राक्षसा.—V3 damaged from l 3 upto the prior half of l 4 —(l 3) D4 12 निहत (for पतित) —(l 4) V1 B4 D12 वित्रस्ता (for -संत्रस्ता) Ñ1 D4 12 दिशो दिग्भ्यो Ñ2 दिग्विदिग्भ्यो (for दिशो दश) Ñ B3 D4 विदुद्रुवु V1 B4 G(ed) प्र(V1 दु G(ed) द्रु)-विद्रुता, V3 परिद्रुता D13 दि दिशि —(l 5) Ñ1 B4 D4 12 सागरान्त (for सागरान्त) B4 पातालम् (for पर्वतम्) —(l 6) V4 D4 transp याता and first केचित् Ñ1 अपाश्रिता B4 उपागता (for उपाश्रिता) V1 2 केचिच्च वनमाश्रिता, D4 केचिद्वनलयं गता (for the post half) —V3 damaged from l 7 up to पतिता in l 8 G(ed) transp l 7 and 8 —(l 7) V1 केचित् (for लङ्का) —B4 om l 8 —(l 8) Ñ1 V1 B3 D12 समुद्र (for समुद्रे) Ñ B3 D4 विद्रुता रणे, V1 2 युद्धविद्रुता (for विद्रुता रणे) D12 केचिद्विद्रुत्य विद्रुता (for the post half).—(l 9) V1 तथा (for तदा) B4 हाहाभूता तदा सर्वे (for the prior half) Ñ जनाकुला, B4 [अ]तीविता —(l 10) Ñ1 सर्वे, B3 [अ]तीव (for सर्वा) —V3 damaged from विद्रवे up to l 11 Ñ1 विद्रवात् B4 विद्रवे (for विद्रवे) Ñ1 राक्षसाश्च विदुद्रुवुः (for the post half) D13 °र्व

पश्यन्ति हर्षिताः सर्वे सर्वरत्नोपशोभिताम् ।
द्वारा मणिमयास्तत्र तपनीयेन रञ्जिताः ।
तोरणानि च सर्वाणि शक्रचापनिभानि च । [15]
मुक्तादामैश्च सर्वत्र माल्यदामविराजितम् ।
द्वारं दृष्ट्वा महात्मानो विस्मयं परमं गताः ।
प्राकाराणि च सर्वाणि तथाट्टपरिखाणि च ।
देशे देशे च तत्रैव प्राकारवरशोभिताम् ।
पूर्णकुम्भैश्च सर्वत्र द्वारि द्वारि च वेष्टिताम् । [20]
दशयोजनविस्तीर्णां त्रिंशद्योजनमायताम् ।
अष्टद्वारां पुरीं लङ्कामष्टप्राकारवेष्टिताम् ।
शारदाभ्रप्रतीकाशां निर्मितां विश्वकर्मणा ।
सुवर्णरचितां दिव्यामुद्यानैरुपशोभिताम् ।
मणिमुक्ताप्रवालैश्च पताकाभिश्च शोभिताम् । [25]
दृष्ट्वा विभूषितां लङ्कां वानरा विस्मयं गताः ।
आतुरं निहतं दृष्ट्वा शयानं रामनिर्जितम् ।
शोकवेगपरीतात्मा विललाप विभीषणः ।
वीर विक्रान्त विख्यात विनीत नयकोविद ।
महार्हशयनोपेत किं शेषेऽद्य हतो भुवि । [3
निक्षिप्य दीर्घौ निश्चेष्टौ भुजावङ्गदभूषितौ ।
मुकुटेनापवृत्तेन भास्कराकारवर्चसा ।
तदिदं वीर संप्राप्तं मया पूर्वं समीरितम् ।
काममोहपरीतस्य यत्ते न रुचितं वचः ।
यन्न दर्पात्प्रहस्तो वा नेन्द्रजिन्नापरे जनाः । [3
न कुम्भकर्णोऽतिरथो नातिकायो नरान्तकः ।
न स्वयं त्वममन्येथास्तस्योदर्कोऽयमागतः ।
गतः सेतुः सुनीतानां गतो धर्मस्य विग्रहः ।

पत्लिता सर्वे वानराणां प्रविष्टा.—(l. 12) B4 प्रविशत्. V1 illeg. for the post. half.—(l. 13) Ñ B1.4 D4 पश्यतो, V3 प्रविश्य (for पश्यन्ति). D13 कथिता (for हर्षिता). V3 -शोभिता. (for -शोभिताम्).—(l. 14) B2 द्वारे, G (ed.) द्वारो (for द्वारा). D13 मणिगणाश्च, G (ed.) चैव (for तत्र). V1 द्वार मणिमय तत्र, B3 आरामनिल्यास्तत्र (sic) (for the prior half). V2 रजित; V3 रा** (damaged) (for रञ्जिता). D4 रत्नो मणिगणो तत्र तापनीयेन राजिता. —G (ed.) om. l. 15-20.—(l. 15) V1.3 B4 D13 शक्र(B4 इन्द्र)नील- (for शक्रचाप-). Ñ1 V1.3 -भवानि; D4.14 -शतानि (for निभानि). B3 चक्रचापकृतानि च (for the post. half).—(l. 16) D13 मुक्ताहारैश्च. B4 D4 माल्यदाम-; D13 गन्धदामैः (for माल्यदाम). Ñ2 विभूषित (for विराजितम्).—(l. 18) D4 om. first च (subm.). Ñ B2 तथाट्ट, V1 तथा (subm.); V3 तथा* (damaged), B3 तथोत्र, D4 तथैव, D13 तथा हि (for तथाट्ट-).—(l. 19) B4 रत्नप्राकार- (for प्राकारवर). —D13 om. (hapl.) l. 20-24.—(l. 20) Ñ V1.2 च दि(Ñ2 नि)ग्दिता; B4 सुविष्ठिता, D4 विवेष्टिता (for च वेष्टिताम्).—Ñ1 D4 om. (hapl.) l. 21-22.—V3 om. l. 22-24.—(l. 22) B4 इष्ट- (for अष्ट).—(l. 23) Ñ1 B1 शरदभ्र, D4 शरदभ्र (for शारदाभ्र-). V1 विहिता (for निर्मिता). Ñ2 B1 D4 सर्वरत्नोपशोभिता (for the post. half).—B4 om. (hapl.) l. 24.—(l. 24) V1 B2 च प्र- (for उप-).—Ñ2 om. (hapl.) l. 25.—(l. 25) B4 नाना (for मणि) and अलङ्कृता (for च शोभिताम्).—Ñ1 reads l. 26 for the first time after l. 20, repeating it here. D4 reads l. 26 before l. 23.—(l. 26) D13 विभूषिता (for विभूषितां).—After l. 26, B4 ins. an addl. colophon [*Sarga name*: लङ्काप्रवेशनम्.]—(l. 27) V2.3 B रावणं (for आतुरं), G (ed.) कुरुत (for नि°), Ñ D4.14 रणायु(Ñ2 °यु)धु, D8-11 निजिते रणे (for रामनिर्जितम्). V B आर्तं (V3 रावणं) रामवाणैश्च (for the post. half).—(l. 28) B2 D4 क्रोध- (for वेग).—(l. 29) T1 विगत (for विक्रान्त). G1 विख्यात विक्रान्त (by transp.). V3 D8-11 M1 Ct प्रवीण, Cg as above (for विनीत).—T3 damaged from नय up to हत in l. 31. G (ed.) युद्धे महोत्सवोवि (for the post. half).—(l. 30) Ñ D4.14 -शयनो भुवि V3 शेषे किं (by transp.); D4 किं शेते. D13 शेषे त्व (for किं शेषेऽद्य). V B2 D8-11 निहतो, B1 हत हतो (for हतो).—(l. 31) Ñ2 B1.2.4 D8.9 G M3 G (ed.) नि(G (ed.) नि)क्षिप्य. B3 D7 दीर्घं; G1 दीप्य (for दीर्घौ). Ñ1 विक्षिप्य भूमौ विश्लिष्टे, D1 विक्षिप्य भूमौ निश्चेष्टे, D13 निक्षिप्य भूमि निश्चेष्टौ तु (for the prior half). Ñ D4 M3 भूषणे D13 भूषणै (for -भूषितौ). V B1.3.4 वदनस्य (V1 °भू)षितौ B3 विक्षिप्य दीर्घानिश्चेष्टान्भुजांश्चाङ्गदभूषितान्.—(l. 32) T1.3 (M1.2.3 Ck मकुटेन, Cg.t as above (for मुकुटेन). Ñ1 D4 [अ]पविद्धेन, D1 विवृत्तेन (for [अ]पवृत्तेन). G3 भास्कराभास —(l. 33) D8.11 पूर्व- (for पूर्वं). Ñ V B D1.2.8-11 G3 M3 Ct यन्मया पूर्वमीरित(Ñ2 V B1.2 D4 °तम्) (for the post. half).—(l. 34) Ñ V B D4.13 तद्वे न, D9-11 M3 यदा. V2 B3 D8-11 T2 G3 M3 रुचिरं, Cg.k.t as above (for रुचितं). Ñ V B2.3.4 D4.8-11.13 M3 वचः, Cg k.t as above (for वचः).—(l. 35) D7 G1 यत्र (for यन्न). D दर्पेन (for दर्पात्). Ñ V B1-4 D4.13 दर्पात्प्र (by transp.) B3 दर्पेन. M3 च (for वा). B2 नेन्द्र, G3 चेन्द्रजित्. M3 damaged for नापरे जनाः. B3 नापरे.—Ñ V B D4.13 om. l. 36.—(l. 36) D8 om. first न (subm.).—T3 damaged from र्णो up to न in the post. half of l. 38. G1.3 नातिकायनरान्तकौ (for the post. half).—(l. 37) D4 स (for न). D1.2.8 त्व च (D1.2 [त्व]) मन्येथाः; D13.14 M3 Ck.t वचु मन्येथाः; G1 M3 त्वममन्येथाः; G2 M3 वाक्यमन्येथाः (for त्वममन्येथाः). Ñ1 V1 B2 स(V1 B1 त)स्यावमुदर्कं, Ñ2 B1.3 D13 स(B3 त)स्याशु(B1 °यं ना)कर्तुं, V2.3 D4 स(V3 य)स्यैव(B4 °यं ना)कुर्वीत (for the prior half). Cm: अमन्येथाः इत्यत्र; so also Cg. cf. T1 त्व (for तस्य). D13 [य]ः वीर (for [उ]दर्कोऽयम्). Ñ2 सदैव-स्मर्तव्यं (for the post. half).—B1.3 om. (hapl.) l. 38. V3 damaged from l. 38 up to गत in l. 39.—(l. 39) Ñ V2.3 B3.4 D4.13 तस्यैव; G1 गतः सेतु- (for गतः सेतुः).

गत सःवरय सक्षेप प्रस्वातानां गतिर्भवः ।
आदित्य पतितो भूमौ मग्नस्तमसि चन्द्रमा । [40]
चित्रभानु प्रशान्तार्चिर्व्यवसायो निरुद्यम ।
अस्मिन्निपतिते भूमौ वीरे शस्त्रभृतां वरे ।
किं शेषमिहलोकस्य हतवीरस्य साम्प्रतम् ।
रणे राक्षसराजेन्द्र प्रसुप्त इव पांसुषु ।
धृतिप्रवाल प्रसभाग्र्यपुष्प [45]
तपोबल शौर्यनिबद्धमूल ।
रणे महाराक्षसराजवृक्ष
संमर्दितो राघवमारुतेन ।
तेजोविषाण कुलवंशवंश
कोपप्रसादापरगात्रहस्त । [50]
इक्ष्वाकुसिंहावगृहीतदेह
सुप्त क्षितौ रावणगन्धहस्ती ।
पराक्रमोत्साहविजृम्भितार्चि
र्निश्वासधूम स्वबलप्रताप ।
प्रतापवान्संयति राक्षसाग्नि [55]
र्निर्वापितो रामपयोधरेण ।
सिंहर्क्षलाङ्गूलककुद्विषाण
पराभिजिद्गन्धनगन्धहस्ती ।
रक्षोवृषश्चापलकर्णचक्षु
क्षितीश्वरव्याघ्रहतोऽवसन्न । [60]
वदन्त हेतुमद्वाक्य परिदृष्टार्थनिश्चयम् ।
राम शोकसमाविष्टमित्युवाच विभीषणम् ।
नाय विनष्टो निश्चेष्ट समरे चण्डविक्रम ।
अत्युन्नतमहोत्साह पतितोऽयमशङ्कित ।
नैव विनष्टा शोच्यन्ते क्षत्रधर्मव्यवस्थिता । [65]
वृद्धिमाशसमाना ये निपतन्ति रणाजिरे ।

D6 M1 मुनीजीनां B2 नानो, B3 गत (for गतो) N V1 3 B1 3 D11 धर्मविप्लव (B3 °यात्, D13 °य) D4 धर्मनिश्चय (for धनस्य विग्र°) —(l 39) N1 B3 D7 सत्यस्य (for सत्त्वस्य) M1 विनेव D4 गमहृत्य सुहृज्जित, D13 गतसैन्यस्य सुक्षेप (for the prior half) Ñ B1 D6 12 प्रसन्नानां, V1 D10 11 G1 उदस्तानां, V2 3 B1-3 प्रहस्तानां, D7 T2 3 M2 3 प्र(M3 सु)स्तानां, Cv r m g as above (for प्रस्तावानां) —(l 40) Ñ1 D13 चात्वेति, D4 चाभाति (for तमसि) —(l 41) B1 प्रशान्ताल्ना, D13 प्रसन्नार्चे (for प्रशान्तार्चि) N V1 B1-3 D4 स्थितो धन्यैरेव (B3 °रपि), V2 3 स्थितो शतमन्युरपि B4 स्थितोदपायैरेव D13 स्थितोऽपुरुषेरिव (for the post half) —After l 4, N V (V3 damaged) B2 4 D6 12 ins

1* रावणाग्नि प्रशान्तोऽद्य रामसेघशराम्बुभि ।

—(l 42) D6 T2 3 धनस्मिन्निपतिते —T1 damaged from the post half up to l 44 D7 9 11 G1 M1 transp भूमौ and वीरे —G1 3 transp l 43 and 44 —(l 43) D4 किंपुरुम्, D7 T2 3 G1 M2 3 हन, Ck t as above (for हत) D10 11 M1 3 गत (for हत) N D7 9 13 शौर्यस्य D4 शेषस्य D13 11 M3 हतस्य (for वीरस्य) D9-11 संप्रति —N V B D4 13 om l 44 —(l 44) D6 9 11 पांशुषु —(l 45) B1 G3 धृतिप्रधान N V B प्रस(B4 [sup lit also]प्रस)वाग्नि, D6 7 M3 Cm g प्रसह्य, D9 T2 3 G1 Cmp प्रसर प्र (T2 3 Cmp °ह्य) Ct as above (for प्रसभाग्र्य) D13 धृतौ प्रसरा स्य चाभिपुष्प ॐ Cv धृतिप्रवाल इत्यादौ श्लोके प्रसभ प्रसव(प्रसह?) इति पाठान्तर सति ते सर्वे सार्थ एव ॐ —D9 om l 46–49 —(l 46) N V B D4 13 तपःफल, G3 तेजोबल —V3 damaged from शौर्य up to संमर्दितो in l 48 N1 साम्यनि, D13 चोपरि (for शौर्यनि) —(l 47) B3 महदाक्षस, D13 M3 महाराक्षस —(l 48) N B2 D4 13 सम्मूर्छितो, V1 3 B1 3 स(V1 3 प्र)वर्तितो M1 विमर्दितो —V2 3 (damaged except l 50) B read l 49–52 after l 56 —(l 49) B3 पुष्पो, D13 om (hapl), G (ed) कोपो (for -वंश) M1 कुलवंशधार D4 तेजोविशालकुलवंशवंशो —(l 50) T1 damaged from हस्त up to l 53 Ñ V B D4 मदप्रसो(B1 4 °वे)भाकुलचन्द्रहस्त (D4 °हास) D13 कोपप्रदानपरतोमहस्त —(l 51) N1 D4 सिंहेन D6 सिंहाख, T2 सिंहाप (for सिंहाव) D13 रक्षो नृसिंहेन (for इक्ष्वाकु सिंहाव) —G (ed) om l 53–60 V1 om l 53–56 —(l 53) B4 क्रोध (for [उ]त्साह) —(l 54) B3 D6 M3 निश्वास V3 न D6 T1 3 G3 स, Ck t as above (for स्व) D13 प्रबल प्रदीप —(l 55) Ñ1 V3 B1 3 4 D6 13 प्रतापवत् Ñ V2 B1 4 D4 13 सपदि (for संयति) Ñ V2 3 B3 4 D4 6 13 T1 रावणाग्नि —(l 56) V3 damaged from तो up to ण —(l 57) N V B D4 13 प्रताप (for सिंहर्क्ष) D13 विलाम (for विषाण) —(l 58) V3 damaged from भि up to स्ती D10 11 M1 Ck t नाग वाह, Cm g lp as above (for -गन्धहस्ती) N V1 3 B D4 13 रणाभियो(D4 °ने)गोद्ध(B1 3 °ध)तगात्र(D4 °मेय D13 °गात्र)शाली —(l 59) T1 damaged from वृष up to रा in l 62 N V B D4 चाप(Ñ2 B2 4 °पि)क्षितिणचक्षु (D4 °देह) D13 धापि त्रिगुणानक्षु —(l 60) N1 V1 2 B1 D4 विपक्ष D6 [<]पवर्गेण D13 विपक्ष M3 [s]वपन्न (for ऽवसन्न) —(l 61) N V B1 2 4 D4 ततश्च B3 तस्य तं, D13 तद्युक्ति (for वदन्त) N1 पर (for परि) B4 D6 G1 3 M3 Cg सु(B4 सु)दृश्य Ck t as above (for दृष्टार्थ) V1 V3 B1 3 निश्चय V1 3 B3 कोविद (for निश्चयम्) D13 पर दृष्टा निश्चय (for the post half) —(l 62) B1 D13 समाविष्ट T3 पराविष्टम् (for समाविष्टम्) N V B D6 13 G1 3 M3 प्रत्युवाच —(l 63) B4 जानन् (for नाय) D6 om विनष्टो G3 समरे रावणश्च (for निश्चेष्ट समरे) —(l 64) Ñ V B1 3 4 D4 13 M3 अ(B2 सु)निवृत्त, T2 अत्युद्गत (for अत्युन्नत) —(l 65) M3 शोच्याश्ते (for शोच्यन्ते) N V B D4 13 नैव(D4 न त्वं) विनष्ट शोचन्ति (for the prior half) —T1 damaged from म up to l 67 D7 G3 M1 3 क्षत्रधर्मे N1 -व्यवस्थित (for व्यवस्थिता) D13 M3 क्षत्रधर्मे व

येन सेन्द्रास्त्रयो लोकास्त्रासिता युधि धीमता ।
अस्मिन्कालस्समायुक्त न कालः परिलोचितुम् ।
नैकान्तविजयो युद्धे भूतपूर्वः कदाचन ।
परैर्वा हन्यते वीर परान्वा हन्ति संयुगे । [70]
इयं हि पूर्वैः संदिष्टा गतिः क्षत्रियसत्तमा ।
क्षत्रियो निहतः संख्ये न शोच्य इति निश्चयः ।
तदेवं निश्चयं दृष्ट्वा तत्त्वमास्थाय विज्वरः ।
यदिहानन्तरं कार्यं कल्प्यं तदनुचिन्तय ।
तमुक्तवाक्यं विक्रान्तं राजपुत्रं विभीषणः । [75]
उवाच शोकसंतप्तो भ्रातुर्हितमनन्तरम् ।
योऽयं विमर्देषु न भग्नपूर्वः
सुरैः समेतैः सह वासवेन ।
भवन्तमासाद्य रणे विभग्नो
वेला समासाद्य यथा समुद्रः । [८०]
अनेन दत्तानि सुपूजितानि
भुक्ताश्च भोगाः सुभृताश्च भृत्याः ।
धनानि मित्रेषु समर्पितानि
वैराण्यमित्रेषु निपातितानि ।
एषोऽहिताग्निश्च महातपाश्च
वेदान्तगः कर्मसु चाग्र्यशूरः । [८५]
एतस्य यत्प्रेतगतस्य कृत्यं
तत्कर्तुमिच्छामि तव प्रसादात् ।
स तस्य वाक्यैः करुणैर्महात्मा
संबोधितः साधु विभीषणेन । [९०]

(M3 °मैन)वस्थित(M3 °ता) (for the post half) —(l 66) T2 कीर्तिम् (for वृद्धिम्) D5.7 G2 M1.3 च G1.3 ते Cm g k t as above (for ये) Ñ V B1-3 D4.13 यु(Ñ1 B1 D4.13 यु)द्धितो वि(Ñ1 B2.3 D4 °तोऽभि यातास्य B4 युद्धतोऽभिमता ये (for the prior half) B2 निवृत्त, T2 निवसते (for निपतन्ति) —D12 lacuna for l 67 (except मता) —(l 67) G1.3 transp सेन्द्रास्त्र and लोकास्त्र G1 पातिता (for त्रासिता) B2 दुर्मेदा (for धीमता) —(l 68) Ñ V B D4.5.7.13 T M1-3 तस्मिन्काल (B2.3.4 T2 °ले) (for अस्मिन्काल) D5 -समायोगे M1 युक्त (for काल) V2.3 B4 शोचितुं कश्चित्, D6 T2.3 तव शोचितुं (for परिशोचितुम्) —(l 69) V2 B1 D4 नैकांत B4 नैकृत (for नैकान्त-) V B D4 विजय V B युद्ध G1.3 लोके (for युद्धे) V B D4 भूतपूर्वं D5 T1.3 M3 दृष्टपूर्व, Cg k t as above (for भूतपूर्वः) —(l 71) T1 damaged from पूर्व up to सत्त्व in l 73 Ñ2 V1.3 B1-4 D4.13 पूर्व(D13 °र्वं)र्निदिष्टा B1 पूर्वदृष्टा Ñ3 इयं पूर्वं विनिर्दिष्टा (for the prior half) Ñ V B D4.13 शाश्वती (for -सत्तमा) —G3 om l 72-75 —(l 72) Ñ2 B4 D13 हि हत (for निहत) D6 क्षत्रिया निहता D6 शोच्या (for शोच्य) G2 निश्चित (for निश्चय) —(l 73) D6 T2 तमेव T3 तदिद (for तदेवं) Ñ V1.3 B1.3 D4.13 M3 ज्ञात्वा B4 कृत्वा (for दृष्ट्वा) Ñ V B D4.5.13 T2.3 M2.3 Cm tp सत्त्वम् Cg t as above (for तत्त्वम्) D4 आसाद्य (for आस्थाय) B3 (m also as above) विदुर (for विज्वर) —(l 74) M1 अत्र (for इह) D6.8.11 G3 M1 Cr क य (for कल्प्य) G1 कार्य तमनु N1 B3.4 D12 कार्य तदर (D4 °न) विचिंत्य Ñ3 V B3.4 तदिहानीं वि(V B1 च B4 तु)चिंतय (for the post half) ❀ Cg कल्प्यम् अनुष्ठेयम् । तदनुचिन्तय । कल्पेति पाठे यत् कार्यं कल्पम् योग्यमित्यर्थः ❀ —(l 75) Ñ V B D4.13 M1 तमु(D4 °दु)क्त्वा D6 वाक्यस्य, B4 विज्ञाय (for विक्रान्त) —(l 76) D13 भ्रातृहीनम् V1(sup lin as above) 3 D13 अनुत्तम (for अनन्तरम्) —T1 damaged from सं in l 77 up to भग्ने in l 81 —(l 77) D4 भेद (for देव) V1.3 B2 D4.13 [म]हि-मत्पूर्व —(l 78) Ñ V B D4.13 सभ्रात्रा देवै D6 T2.3 सुरासुरै, G1 सुरै सम (for सुरै समेतै) D6.11 सभ्रातृभि (for समेतै सह) G3 वासवेन (for वासवेन) —(l 79) D6 om (hapl) from रणे up to समासाद्य in l 80 Ñ V1.3 B2.4 D13 स भग्नो V2 B1 D4 प्रभग्नो D6 विरुद्धो G M1.3 [ऽ]य भग्नो (for विभग्नो) B3 यथा समुद्र (for रणे विभग्नो) —(l 80) D7.8-11 M3 इवासाद्य (for समासाद्य) B4 प्रक्षीणतोय भग्न तथाय —(l 81) M2 एतेन (for अनेन) D10.11 वनीपकेषु (for सुपूजितानि) Ñ V B D4.13 एतेन निशानि सुरक्षितानि —(l 82) M2 बभौ शाश्व (for च भोगा सु) V1.3 B1.2 (m after corr as above) सुहृत्सु D4 सुचिन्तास्, D5.7.9.11.12 T2.3 G1.3 M3 Cm t निभृतास् (for सुभृतास्) B3 सुभृताश्च विरया (for सुभृताश्च भृत्या) —(l 83) B4 (sup lin, orig as above) वनानि (for धनानि) N1 D4.13 विप्रेषु M2 तीर्थेषु (for मित्रेषु) Ñ1 निपातितानि B3 च पातितानि D4 विसर्जितानि D13 निवेशितानि —D13 om (hapl) l 84 —(l 84) Ñ V1 B1.3 D4 G3 M3 च(Ñ3 तु) पातितानि, B3 D6.7 G2.3 M2.3 च स(B3 रथ G3 उत्)पितानि B4 पातितानि, T2 h(ed) सम(h (ed) च चा)पितानि (for निपातितानि) —(l 85) Ñ V B D4.13 अत्याहिताग्नि (B2.4 D13 °थ) (for एषोऽहिताग्नि) —V2 damaged from ग्नि up to कर्म in l 86 D4 अग्निहोत्रीराम (corrupt) (for च महातपाश्च) T2.3 महातपाश्चात्यनुपालकश्च ❀ Cg एषोऽहिताग्निरिति । हिताग्नि आहिताग्नि । संधिरार्षः । Ch एषो हिताग्निरिति छान्दसः संधिः आहिताग्निरित्यर्थः । Ct एषोऽहिताग्निरित्यत्र संधिः । आहिताग्निरिति शेषः ❀ —(l 86) B1 वेदानुगः, D7 वेदान्तराक्तः D13 वेदांग G3 वेदान्तक (for वेदान्तगः) —T1 damaged from गैर्म up to संबोधि in l 90 B4 D4 चाग्र्य; D13 चाग्र्य (for चाग्र्य) B3.4 D4 M1.3 Ch रीत G M1.3 Cg वीर Ct as above (for शूर) B1 दयालुर्भूतेषु चाग्र्यशूर —After l 86 D4 ins

2* चतुर्थ संख्ये यत्रो विभाति

—(l 87) B1 अद्यतनस्य D6 अग्रतस्य T2 G1 अग्रतस्य (for प्रेतगतस्य) B3 कार्यं (for कृत्यं) —(l 88) Ñ V B D4 कर्तुं त्वहम् D13 कर्तुमिच्छामि (for तत्कर्तुमिच्छामि) B4 मद् (for तव) —(l 89) Ñ V B D4.13 तेन (for तस्य) D6 महात्मा (for महात्मा) —(l 90) D4 संबोधित D13

आज्ञापयामास नरेन्द्रसूनुः
स्वर्गीयमाधानमदीनसत्त्वः ।
मरणान्तानि वैराणि निवृत्तं नः प्रयोजनम् ।
क्रियतामस्य संस्कारो ममाप्येष यथा तव ।

Colophon

68

After 6.99.20, Ñ V B_{2-4} $D_{1-7,9-11,13}$ S ins.; while G (ed.) ins. only l. 2, 4, the prior half of l. 5, the post. half of l. 6, 7–13, 50–51 :

सैवान्येवास्मि संवृत्ता विप्राज्ञा पञ्चलां श्रियम् ।
हा राजन्सुकुमारं ते सुभ्रु सुत्वक्समुन्नतम् ।
कान्तिश्रीद्युतिभिस्तुल्यमिन्दुपद्मदिवाकरैः ।
किरीटकूटोज्ज्वलितं ताम्रास्यं दीप्तकुण्डलम् ।
मदव्याकुलकोलाक्षं भूत्वा यत्पानभूमिषु । [5]
विविधस्रग्धरं चारु वल्गुस्मितकथं शुभम् ।
तदेवाद्य तवैवं हि वक्त्रं न भ्राजते प्रभो ।
रामसायकनिर्भिन्नं रक्तं रुधिरविस्रवैः ।
विकीर्णमेदोमस्तिष्कं रूक्षं स्यन्दनरेणुभिः ।
हा पश्चिमा मे संप्राप्ता दशा वैधव्यकारिणी । [10]

स्वपृथिवः; T_3 सुबोधितः (for संबोधितः).—V_3 damaged for l. 91.—(l. 92) M_3 स्वकीयम्; Cm g.k.t as above (for स्वर्गीयम्). $Ñ_1$ B_1 D_4 स्वय ($Ñ_1$ शुभी-, D_4 सन्धः) समाधानम्; $Ñ_2$ V_3 B_{2-4} D_{13} स्वर्ग्यं (V_3 * *; B_4 स्वर्ग) समाधानम्. B_1 -मृजुः; T_3 -सत्त्व (for -सत्त्वः). D_7 $G_{1,2}$ स्वर्गविधानविधि विधिज्ञः.—After l. 92, D_4 (marg.) ins.:

3* विभीषणं सांत्वनम वरिष्ठ

—G_1 M_1 om. l. 93–94. B_3 reads l. 93–94 after colophon.—(l. 93) Ñ V B $D_{4,13}$ M_3 विगतवैराणि (for मरणान्तानि). $D_{8,10}$ $T_{1,2}$ $M_{2,3}$ Cg निवृत्तं (for निवृत्तं). Ñ V $D_{4,13}$ निवृत्ते शान्तिरिष्यते ($Ñ_2$ $V_{1,3}$ °रिष्यते; V_2 °रिष्यति); B_{1-3} वृत्ते शान्तिरिहेष्यते, B_4 निवृत्ते शान्तिविष्टवे (for the post. half).—(l. 94) T_1 damaged from तावस्य up to colophon. Ñ V $B_{3,4}$ D_{13} सत्कारो (for संस्कारो). D_4 क्रियते तस्य सत्कारो (for the prior half). B_4 ममाप्येव (for ममाप्येष). $B_{1,3}$ यथाविधि; M_3 यथा तव.

Colophon : V_3 mostly damaged. —*Kāṇḍa name* : Ñ $B_{1,3,4}$ D_{13} लङ्का°. —*Sarga name* : Ñ $V_{1,3}$ B D_{13} विभीषणविं(D_{13} °प्र)लापः. —*Sarga no.* (figures, words or both) : $Ñ_1$ V_2 $B_{3,4}$ $D_{4,13}$ om. ; $Ñ_2$ 97; V_1 92; B_1 90; B_2 89; D_{6-7} G $M_{1,3}$ 112; D_4 94; $D_{10,11}$ 111; T_2 120; T_3 123; $M_{2,3}$ 113.—After colophon, G $M_{1,2,4}$ conclude with श्रीरामाय नमः.

68

(l. 1) Ñ B_3 D_4 वैधव्येन, V_3 नेत्रान्यत्; D_6 T_1 नेत्रान्येव; D_{13} वैधव्ये च; G_2 नेत्रान्येव (for सैवान्येव). D_4 संयुक्ता (for संवृत्ता). $Ñ_1$ $B_{2,4}$ M_3 विप्रान्य (for विप्राज्ञा). $Ñ_1$ चञ्चलां श्रियं; $Ñ_2$ $V_{1,3}$ B_1 $D_{4,13}$ $T_{1,2}$ G_2 $M_{1,2}$ चञ्चलां श्रियः; B_4 D_6 चञ्चलंश्रियं (D_6 °य) (for चञ्चलां श्रियम्) D_4 विगता चञ्चलश्रिया (for the post. half). B_4 सैवास्मि संवृत्ता चञ्चला विगता निवृत्ता श्रियः.—V_3 om. l. 2–7.—(l. 2) $Ñ_1$ सुभ्रु सु-; T_2 सुभ्रू; Ck.t as above (for सुभ्रु सु-). $Ñ_2$ B_3 -सत्वक्सुभ्रुं; V_2 $T_{2,3}$ -सत्वक्सुन्नतं; B_3 -सत्वसुन्नतं, B_4 -सत्वक्मुन्नतं (illeg.); D_6 -स्वक्षिभ्रुकुटं, D_7 -[म]धुमधुरं, $G_{1,2}$ -[म]धुरमधुर(G_2 °धुर)म्, Cg as above (for -त्वक्समुन्नतम्). $Ñ_1$ सुभ्रु सुरसमुन्नतं; D_{13} सुभ्रु विलसत्सुभ्रु; M_1 सुभ्रु सुरसनासिक (for the post. half).—(l. 3) D_9 $T_{1,2}$ M_3 Cm कीर्ति-; Cg.k.t as above (for कान्ति-). B_4 -ज्योतिर्भिस्; D_4 -धृतिभिस् (for -द्युतिभिस्). $Ñ_1$ $D_{4,13}$ इन्दु- (for इन्दु-).—(l. 4) $Ñ_2$ $B_{3,4}$ -मुकुटोद्दाम; D_4 -मुकुटभ्राज; D_6 -कूटोज्ज्वलित; D_{13} -कूटैर्ज्वलित; G_1 -कोटिज्वलित; G_2 -मुकुटोज्ज्वलितं (hypm.); Cm g as above (for -कूटोज्ज्वलित). $Ñ_1$ B_{2-4} $D_{4,13}$ ताम्राक्ष; T_3 ताम्रोष्ठ (for ताम्रास्य). G_2 तप्त- (for दीप्त-). M_3 -लोचन (for -कुण्डलम्). $Ñ_2$ $V_{1,2}$ शृङ्गारादीप्त्युज्ज्वल; G_1 श्रीमज्ज्वलित-कुण्डल (for the post. half).—(l. 5) $Ñ_2$ -दीप्ताक्ष (for -कोलाक्ष). $Ñ_2$ B_4 D_{13} भवत्; M_1 पीत्वा यद्; Cv as above (for भूत्वा यद्). $Ñ_1$ $V_{1,2}$ B_4 भवत्पानभूमिषु, D_4 भवतः पर भूमिषु (for the post. half).—(l. 6) T_3 damaged; G_2 M_1 विविध (for विविध-) B_1 D_4 -स्रग्धरं M_3 चन्दन (for -स्रग्धरं). B_4 वर्ण- (for) वल्गु-). $D_{7,9}$ G_2 -सुख; T_2 -भर; Ck.t as above (for -कथ). $Ñ_1$ पूर्णस्मित कथ कथ; V_2 lacuna; D_4 वर्णे स्मितकर भुव शुभ (hypm.); M_3 वल्गुस्मितकथारतं; G (ed.) चारुवल्गुस्मित शुभ (for the post. half). D_{13} विविधस्रक्सुक्त * चारुवाक्य स्मित तव.—V_2 illeg. for l. 7. D_6 reads l. 7 (except तदे) in marg.—(l. 7) $Ñ_2$ V_2 शरीरं ते (V_1 तु); B_{2-4} शरीरं ते, D_6 T_3 G_2 $M_{2,3}$ तवैव हि; G_1 तदेनहि, G (ed.) शरीरं ते (for तवैव हि). $Ñ_1$ D_4 देवायत्तमिदं सर्वे; D_{13} तत्र किं तदेवं हि; M_3 तदेव पतितस्याद्य (for the prior half). G_1 विभो (for प्रभो).—(l. 8) T_3 -निर्भिन्न- (for -निर्भिन्नं). D_6 T_2 $M_{2,3}$ सिक्तं; D_{13} वक्त्र. Ct as above (for रक्तं). $Ñ_1$ रुधिरं रक्तविप्लवैः; $Ñ_2$ V B_{2-4} पतितं रक्त(V_2 तम)भूपति($Ñ_2$ $B_{2,3}$ °भूमिषु); D_6 रुधिरं वक्त्रो भूत (for the post. half).—V_2 damaged for l. 9.—(l. 9) D_6 विस्तीर्ण-; D_{6-11} T_3 G_1 $M_{2,3}$ Ck.t विशीर्ण-; Cm as above (for विकीर्ण-). $Ñ_2$ $V_{1,2}$ D_4 -मेदःसंसिक्त(D_4 °कीर्णं) (for -मेदोमस्तिष्कं). $Ñ_1$ विकीर्णमेदमास्तिष्क, D_{13} विकीर्णं रक्तमस्तिष्क (for the prior half). D_4 स्निग्ध स्यन्दनरेणुभिः (sic) (for the post. half).—(l. 10) $M_{1,2}$ पश्चिमेयं (for पश्चिमा मे). $Ñ_2$ V_1 B_1 D_6 दशा (for दशा). V_1 स्थिता (for दशा). $D_{7,9-11}$ Ct दायिनी; Cg as above (for -कारिणी). Ñ $V_{2,3}$ B_{2-4} $D_{4,13}$ वैधव्यदा(V_3 B_3 °दात्)री द(V_3 B_3 दि)दा; M_3 वैधव्यं घनज स्थता (for the

या मयासीन्न संबुद्धा कदाचिदपि मन्दया ।
पिता दानवराजो मे भर्ता मे राक्षसेश्वरः ।
पुत्रो मे शक्रनिर्जेता इत्यहं गर्विता भृशम् ।
दृप्तारिमथनाः शूराः प्रख्यातबलपौरुषाः ।
अकुतश्चिद्भया नाथा ममेत्यासीन्मतिर्दृढा । [15]
तेषामेवंप्रभावाणां युष्माकं राक्षसर्षभ ।
कथं भयमसंबुद्धं मानुषादिदमागतम् ।
स्निग्धेन्द्रनीलनीलं तु प्रांशुशैलोपमं महत् ।
केयूराङ्गदवैदूर्यमुक्ताहारस्रगुज्ज्वलम् ।
कान्तं विहारेष्वधिकं दीप्तं संग्रामभूमिषु । [20]
भात्याभरणभाभिर्यद्विद्युद्भिरिव तोयदः ।
तदेवाद्य शरीरं ते तीक्ष्णैर्नैकशरैश्चितम् ।
पुनर्दुर्लभसंस्पर्शं परिष्वक्तुं न शक्यते ।
श्वाविधः शललैर्यद्वद्बाणैर्लग्नैर्निरन्तरम् ।
स्वर्पितैर्मर्मसु भृशं संछिन्नस्नायुबन्धनम् । [25]
क्षितौ निपतितं राजन्श्यावं रुधिरसच्छवि ।
वज्रप्रहाराभिहतो विकीर्ण इव पर्वतः ।
हा स्वप्नः सत्यमेवेदं त्वं रामेण कथं हतः ।

post half) —(l 11) V1 B4 मायया, G3 या मम (for या मया) Ñ2 [आ]सीन्ने (for [आ]सीन्न) D13 ससैन्या (for संबुद्धा) D4 मायया सहितं युद्धा (for the prior half) B3 यामहं शीलसंदृष्टा न चापत्यशतवाञ्छया —(l 13) Note hiatus between the two halves V3 damaged from शक्र up to l 14 G(ed) शत्रु- (for शक्र) Ñ V1 B2.4 D4 M3 इत्येव, G3 चेत्यहं (to avoid hiatus) (for इत्यहं) Ñ1 किल, Ñ2 V1 B3–4 D4 M3 [अ]पव, D13 सदा (for भृशम्) —(l 14) V1 दीप्तारि, B3 दृप्ताभि, B2 दृप्ता रि, B4 दृप्तारि, D4.13 दृप्तारि, G1 दृप्तारि (for दृप्तारि) D6 T2.3 मर्दन, D7 G2 M3 -मदना, D13 मथन Ck t as above (for मथना) V1 D7.10.11 शूरा, D6 T3 शूर, D13 T3 शूर (for शूरा) D2 दीप्तारिमदना धीरा (for the prior half) V1.2 B2.4 विक्रमा, D6.13 T2.3 पौरुष (for पौरुषा) —(l 15) Ñ2 नकुतश्चिद् B4 D7.8 M1 भया नाथ, D6.13 T2.3 भयो नाथो, G3 भया होते (for भया नाथा) D9 [आ]सन् (for [आ]सीन्). Ñ1 D4 मता, Ñ2 V B2.4 तदा D7.8–11 भृशं, D13 सदा (for दृढा) —For l 15 B3 subst

1* पुत्राश्च मम सर्वे वेदान्तगपारगा ।
अन्तर्गतं तदेवासीन्मनः सुगम्भीरं तदा ।
[(l 1) Prior half subm]

—(l 16) Ñ1 V B2.4 प्रभावाणां, D13 विषाणं तु (for -प्रभावाणां) B3 विपाकं (for युष्माकं) Ñ2 V1.2 D6.8–11 T1 M1.4 राक्षसर्षभा, B2.3 M1 राक्षसेश्वर (for राक्षसर्षभ) —(l 17) Ñ V3 D4 समुत्पन्नं, B3 D6 T1 G1.2 असंबंधं, B2.4 D2 G3 असंबद्धं, Cm g as above (for असंबुद्धं) D13 कथं तु भयमुत्पन्नं (for the prior half) —V3 damaged from the post half up to the prior half of l 21 D6 भवम् (for इदम्) D4 उपागतं (hypm) (for आगतम्) —(l 18) D6 om (hapl) -नील Ñ2 V1 B2.4 D4 -नीलं ते, V3 D7 G1.2 -सदृशं, D6 T3 G3 -संकाशं, D13 -प्रांशुरवे (for -नीलं तु) B3 स्निग्धनीलमणिप्रायं (for the prior half). Ñ2 स्निग्धेन्द्रनीलं कायं ते, D13 देह शैलोपमो महान् (for the post half) —(l 19) Some MSS read -वैदूर्य D6.13 T3 G3 M3 -दाम (for हार) Ñ2 D6.11 समुज्ज्वलं (for स्रगुज्ज्वलम्) —(l 20) Ñ1 D4 कांता (for कान्तं) V1 B2–4 तथा (for [अ]धिकं) V1 B4 दृढं, B3 वाढ़ (for दीप्तं) B3 D6 -मूर्धनि (for -भूमिषु) —After l 20, D1 G1.2 K (ed within brackets) ins

2* विनीतं गुरुपूजासु शान्तं शक्रपूजने ।

—(l 21) D4 यति, T2.3 वर (for भाति) N1 D13 वासो-भिर्, Ñ2 V2.3 B3–4 D4.6 शोभाभिर्, G1 भाभिरहं, M3 भाभियों (for भाभिर्यद्) —(l 22) D6 [आ]द्य (for [अ]द्य) G3 तीक्ष्णवेगै (for तीक्ष्णैर्नैक) Ñ1 D4.6 T1 G3 M नैकैः शरैश्च, N2 V D10 नैकशरैश्च, B3 कर्ण शरैश्च, B4 मम शरैश्च, D13 घतै शरैश्च, G1 रामशरैश्च (for नैकशरैश्च) D6 स्युत (for चितम्) —(l 23) D6 सस्पर्श (for संस्पर्शं) —V3 damaged from ष्वक्तुं up to l 25 B4 D4.6 T3 परिरब्धुं (for परिष्वक्तुं) —(l 24) Ñ2 V1.2 B2.4 D6 श्वाविधः, B3 मुनिर्, D13 श्वाविधे, T1 G M1 Cr h श्वाविधः, T2.3 M2 श्वाविदः, Cm g t as above (for श्वाविधः) B2.4 D6.8 शलभैर् (for शललैर्) Ñ1 V3 B3 D6–11.13 शुक्ल B2.4 यत्न, T3 यावत् (for यद्वत्) Ñ V1.2 B3 D7.8–11.13 M3 लग्नैर्बाणैर् (by transp) D3 शिलीमुखैर्, M1 बाणैः कीर्णं (for बाणैर्लग्नैर्) B4 तत्र बाणैर्नातं (for the post half) D4 श्वाविधः दशनैर्युक्तैर्नैर्बाणैर्निरंतरं —(l 25) Ñ2 V3 D13 अर्पितैर्, B2.4 अर्पितं, D4 अर्पितैः D6 T2.3 मर्मतो, G3 स्वर्पितं, Cg t as above (for स्वर्पितैर्) D13 मर्मसंस्पर्शैर् (for मर्मसु भृशं) B3 सुच्छिन्न, B2 विच्छिन्न (for संछिन्न) D6 -बंधन (for -बन्धनम्) D4 छिन्नं तु सबंधनं D13 बाणसंछिन्नबंधनं (for the post half) —(l 26) M3 न (for नि) D5 T1 G3 स्तावकं D6–11 श्यामं वै, G2 श्रुति, M1 श्यामं च, M2 हृदयं (for श्यावं) B3–4 रुधिरं श्रुति (for °सच्छवि). M3 Cg श्यावं रुधिरसच्छवि (for the post half) Cr g श्यावं रुधिरश्रवणम् —B3 reads l 27 in marg —(l 27) D6.7 T2.3 M1 प्रहाराभिहतो, D6–11 Ct °प्रभिहतो, G1 °रमर्दितं, G3 °प्रभिहतो, M3 °प्रभि हत, Cm as above (for प्रहाराभिहतो) Ñ V B3–4 D4.13 शक्र(Ñ2 V1 D4 °शु)प्रहारे(V3 °रैर्)भि (for the prior half) Ñ V B3–4 D4.10 G2 M3 विशीर्णम् (for विकीर्ण) Ñ V B3–4 D4.13 G1 M3 पर्वतः Cm t as above (for पर्वत°) —G1 reads, G1 repeats l 28–29 after l. 47 —(l 28) M3 तत्र स्वप्नं (for स्वप्नमेवेदं) G3 हा सुप्त सत्यमेवेदं, G1 भाता स्वप्न सत्यमेवं (for the prior half) G1 transp त्व and रामेण B3 (marg also) त्वं हतः ; D6 T2.3 हतः कथं (by transp) (for कथं हतः)

त्वं मृत्योरपि मृत्युः स्याः कथं मृत्युवशं गतः ।
त्रैलोक्यवसुभोक्तारं त्रैलोक्योद्वेगदं महत् । [30]
जेतारं लोकपालानां क्षेप्तारं शंकरस्य च ।
दृप्तानां निग्रहीतारमाविष्कृतपराक्रमम् ।
लोकक्षोभयितारं च नादैर्भूतविराविणम् ।
ओजसा दृप्तवाक्यानां वक्तारं रिपुसंनिधौ ।
स्वयूथभृत्यगोप्तारं हन्तारं भीमकर्मणाम् । [35]
हन्तारं दानवेन्द्राणां यक्षाणां च सहस्रशः ।
निवातकवचानां च संग्रहीतारमीश्वरम् ।
नैकयज्ञविलोप्तारं त्रातारं स्वजनस्य च ।
धर्मव्यवस्थाभेत्तारं मायास्रष्टारमाहवे ।
देवासुरनृकन्यानामाहर्तारं ततस्ततः । [40]
शत्रुस्त्रीशोकदातारं नेतारं स्वजनस्य च ।
लङ्काद्वीपस्य गोप्तारं कर्तारं भीमकर्मणाम् ।
अस्माकं कामभोगानां दातारं रथिनां वरम् ।
एवंप्रभावं भर्तारं दृष्ट्वा रामेण पातितम् ।
स्थिरास्मि या देहमिमं धारयामि हतप्रिया । [45]
शयनेषु महार्हेषु शयित्वा राक्षसेश्वर ।
इह कस्मात्प्रसुप्तोऽसि धरण्यां रेणुपाटलः ।
यदा मे तनयः शस्तो लक्ष्मणेनेन्द्रजिद्युधि ।

—(l. 29) G_1 अपि (for अपि). [D_6 G_2 स्यात् (for स्याः). —For l. 29, Ñ V B_{2-4} $D_{6,13}$ subst.:

3* त्वां शत्रुरूपिणं संख्ये प्रत्युद्यास्यति को रिपुः ।

[V_1 damaged for the prior half. D_6 प्रत्युद्यास्यति; D_{13} प्रतियास्येत (for प्रत्युद्यास्यति). V_3 मे (for को). $B_{2,4}$ नृपः (for रिपुः).]

—(l. 30) D_5 -भर्तारं; D_6 -गोप्तारं (for -भोक्तारं). V_1 B_{2-4} -[उ]द्वेजनं; V_3 -[उ]द्वेगं (for -[उ]द्वेगदं). $Ñ_1$ D_{13} सदा (for महत्). $T_{2,3}$ $M_{1,2}$ त्रैलोक्योद्वेगकार(M_1 °रि)णं(M_2 °कं) (for the post. half). —For l. 30, D_6 subst.:

4* त्रैलोक्ये वसुभेत्तारं राक्षसं भीमविक्रमम् ।
धर्मव्यवस्थाभेत्तारं त्रैलोक्योद्वेदनं सदा ।

—(l. 31) B_{2-4} सर्वलोकानां (for लोकपालानां). —B_4 om. from the post. half up to the prior half of l. 34. $Ñ_1$ B_1 राघवस्य (for शंकरस्य). —After l. 31, M_1 reads l. 39. —(l. 32) D_6 निग्रहीता च; D_{13} प्रमर्दितारम्; $T_{2,3}$ M_2 विमर्दि° (for निग्रहीतारम्). $Ñ_2$ V $B_{2,3}$ अविगाह्य; D_{13} अनिर्जित- (for आविष्कृत-). —$Ñ_1$ om. l. 33–35. D_6 om. l. 33–34. M_1 om. l. 33. $Ñ_2$ V $B_{2,3}$ read l. 33–35 after l. 39. —(l. 33) D_7 लोक. $Ñ_2$ B_3 वै (for च). V त्रैलोक्यक्षोभकर्तारं; B_1 लोकक्षोभकर्तारं (for the prior half). D_{9-11} साधु- (for नादैः). $D_{7,9-11}$ G_1 -विदारणं (for -विराविणम्). $Ñ_2$ सर्व- प्राणिभयंक [illegible] (illeg.); V $B_{2,3}$ प्रहस्य युधि($B_{2,3}$ युधि) रावण; M_3 नादैर्भूतानि राविणं (for the post. half). —After l. 33, D_{11} reads श्रीरामचंद्राय नमः. —M_1 reads l. 36 before l. 34. —(l. 34) $Ñ_2$ V B_1 तेजसा (for ओजसा). $D_{7,9}$ स्वल्प- (for दृप्त-). V_3 -वाक्यानां (for -वाक्यानां). $Ñ_2$ V $B_{2,3}$ अरि- (for रिपु-). —D_7 M_3 om. l. 35. D_6 reads l. 35 after l. 39. —(l. 35) $T_{2,3}$ स्वक- (for स्वयूथ-). $Ñ_2$ B_3 transp. -यूथ- and -भृत्य-. $Ñ_2$ $V_{1,2}$ B_1 -भर्तारं; $B_{2,3}$ -त्रातारं; D_5 T_1 G_2 $M_{2,3}$ -भर्तारं (for -गोप्तारं). D_5 दुष्प्रधर्षतरं; D_7 स्वयूथं गुप्तवेषं. G_1 स्वयूथ निष्कोप्तारं (for the prior half). B_1 D_6 हर्तारं; D_6 T_1 G_2 $M_{2,3}$ [illegible]; $T_{2,3}$ भर्तारं; G_3 [illegible] (for हन्तारं). $Ñ_2$ V_3 D_6 [illegible], [illegible] $B_{2,3}$ [illegible], B_1 [illegible], D_5 T_1 G_2 $M_{2,3}$ [illegible] (for भीमकर्मणाम्). V_1 नेतारं स्वजनस्य च (for the post. half). —B_4 om. l. 36–39. —(l. 36) V_3 damaged; D_6 हर्तारं (for हन्तारं). G_2 तु (for च). —V_2 om. l. 37–38. —(l. 37) $D_{7,9-11}$ तु (for च). —T_1 damaged from स up to त्रातारं in l. 38. B_2 निग्रहीतारम् (for संग्रहीतारम्). Ñ D_6 संग्रामे तारकस्य च; V_3 संग्रामे तारमीश्वर; $D_{10,11}$ G_3 M_2 Ct नि(G_3 M_1 सं)ग्रहीतारमाहवे (for the post. half). —(l. 38) $Ñ_1$ संज्ञा- (for -यज्ञ-). $Ñ_2$ D_6 -प्रलोप्तारं (for -विलोप्तारं). G_1 अनेकयज्ञलोप्तारं (for the prior half). D_6 * * * स्वजनस्य च (for the post. half). —After l. 38, $Ñ_2$ D_6 read l. 42. —$Ñ_1$ om. l. 39–42. D_7 G_3 om. (hapl.) l. 39–41. —(l. 39) $Ñ_1$ कर्म- (for धर्म-). V_3 -कर्तारं (for -भेत्तारं). V_3 -स्रावकम् (for -स्रष्टारम्). D_{13} एव च (for आहवे). —V_1 B_1 om. l. 40–41. V_3 illeg. for l. 40. —(l. 40) V_2 B_2 D_{12} -[अ]सुरेंद्र-; B_3 -[अ]सुरेभ्य; T_2 -[अ]सुरस्य (for -[अ]सुरनृ-). B_2 प्रहर्तारं (for आहर्तारं). D_5 महाबलं; D_6 T_1 G_2 ततस्ततः (for ततस्ततः). —D_{13} om. l. 41. —(l. 41) $Ñ_2$ $B_{2,3}$ D_6 M_2 शत्रूणां (for शत्रुस्त्री-). $Ñ_2$ $V_{2,3}$ $B_{2,3}$ -कर्तारं (for -दातारं). $Ñ_2$ D_{12} $T_{2,3}$ गोप्तारं; V_3 जेतारं (for नेतारं). B_1 $D_{10,11}$ $T_{2,3}$ $M_{1,2}$ स्वबलस्य च; D_7 G_3 त्रिदशेन्द्रिणाम्; Cg as above (for स्वजनस्य च). —(l. 42) B_1 (marg. also) त्रातारं; G_1 M_1 भोक्तारं (for गोप्तारं). B_3 भर्तारं; B_1 भंक्तारं; B_4 भेत्तारं; D_{12} रक्षतां; D_7 G_1 हर्तारं (for कर्तारं). D_6 भीमविक्रमं; D_7 G_1 वज्र(G_1 वंशु)-वैरिणां (for भीमकर्मणाम्). —(l. 43) B_2 मान-; B_3 दान-; B_1 भाति (for काम-). —T_1 damaged from नां in the post. half up to पा in l. 44. —(l. 44) B_1 (marg. also) दिष्ट्या (for दृष्ट्वा). D_6 पीडितं (for पातितम्). —(l. 45) $Ñ_1$ B_4 $D_{1,2}$ M_3 स्थिरास्मि (for स्थिरास्मि). D_7 [अ]हं; T_1 G_2 यद् (for या). $Ñ_2$ B_4 D_{12} यदि जी(D_6 जी)वेन (for या देहमिमं). G_1 स्थिरास्म्यहमिमं देहं (for the prior half). $Ñ_1$ D_{13} धारयेति; D_6 धारयिष्ये (for धारयामि). $Ñ_2$ B_4 D_{12} कथेयं; $Ñ_2$ विना प्रभुं; $V_{1,2}$ B_1 G_3 हतप्रियं; V_3 B_3 M_3 विना प्रियं; Ct as above (for हतप्रिया). —V_3 om. l. 46–47. —(l. 46) B_1 D_6 शायितः; B_2 शयितो (for शयित्वा). B_3 D_6 राक्षसेन्द्र; B_1 D_6 T_2 राक्षसेश्वरः (for °श्वर). —(l. 47) $Ñ_2$ $V_{1,2}$ B_{2-4} D_{10-11} -सुप्तः; M_1 सुप्तः (for -सुप्तो). D_{13} G_2 रजो[illegible](D_{13} [illegible]) (for रेणुपाटलः). —(l. 48) D_6 यदा (for यदा). D_1 [illegible]; D_6 [illegible]

यदा त्वमिहता तीव्रमद्य त्वमसि निपातिता ।
साद्य बन्धुजनैर्हीना हीना नाथेन च त्वया । [50]
विहीना कामभोगैश्च शोचिष्ये शाश्वती समा ।
प्रपश्चो दीर्घमध्वानं राजन्नद्य सुदुर्गमम् ।
नय मामपि दुःखार्तां न वर्तिष्ये त्वया विना ।
कस्मात्त्व मां विहायेह कृपणां गन्तुमिच्छसि ।
दीनां विलपतीं मन्दां किं च मां नाभिभाषसे । [55]
दृष्ट्वा न खल्वसि क्रुद्धो मामिहानवकुण्ठिताम् ।
निर्गतां नगरद्वारात्पद्भ्यामेवागतां प्रभो ।
पश्येष्टदार दारास्ते भ्रष्टलज्जावगुण्ठनान् ।
बहिर्निष्पतितान्सर्वान्कथं दृष्ट्वा न कुप्यसि ।
अयं क्रीडासहायस्तेऽनाथो लालप्यते जनः । [60]
न चैनमाश्वासयसे किं वा न बहु मन्यसे ।
यास्त्वया विधवा राजन्कृता नैका कुलस्त्रियः ।
पतिव्रता धर्मपरा गुरुशुश्रूषणे रताः ।
ताभिः शोकाभितप्ताभिः शप्तः परवशं गतः ।

(for मे) V₃ G₁ शांतो B₄ सत्थो (for हस्तो) N₁ यत्र तेवा भिन्नस्तोसा B₃ यशमितत्पर शातो, D₄ यदा सैव विनष्टैसौ (for the prior half) D₁₃ भुवि (for भुवि) —(l 49) D₅ तथा V₁ स्मृति, B₃ [अ]स्म्यत, B₃ [अ]स्मसि, D₆ M₂₃ [अ]त्समसि (for त्वमसि) Ñ D₄ तदैवासि हता वीर, V₃ तदा स्मृतिहता वीर B₁ तदा स्मृतिहतात्वम्, D₁₃ यदा निमित्तो वीर (for the prior half) D₅ M₃ त्वसिन्, M₁ चासि (for त्वमसि) D₆ M₃ निपातिते (for निपातिता) Ñ V₁ D₁₂₃ किं स्वयं विषमा (D₁ °भमा) कृता B₂₋₄ समाग्नि विनिपातिता (for the post half) —(l 50) B₃ reads the prior half in marg M₃ न (for सा) D₁₃ सुत (for बन्धु) Ñ V B₂₄ D₄₁₃ सुतैर् B₂ नर्तेर् (for -जनैर्) G (ed) सेनानां वसुमिर्हीना (for the prior half) Ñ D₄₁₃ तथा, D₆ om (hapl) (for second हीना) Ñ₁ D₄₁₃ त्वया Ñ₂ illeg M₃ तु त्वया (for च त्वया) —(l 51) D₆ विहता (for विहीना) D₅ भोगार्थैः, D₁₃ भोगेषु (for भोगैश्च) —(l 52) T₃ प्रद्यो M₂ प्राग वै (for प्रपश्चो) Ñ₁ B₁ D₄₁₃ यासि तु, Ñ₂ B₃ त्व यासि, V₁₃ T₃ M₁ मयासि, V₂ M₃ मयासि B₂ यासि*, D₅ T₁ G₂ M₃ यासि तु, T₂ यथासि (for अद्य तु) —(l 53) V₂ damaged from मा up to न G₁ मम (for अपि) Ñ V₃ D₄₁₃ कस्याम्, V₁ B₂₋₄ न दुर्खार्ता (for दुःखार्ता) G₂ न मामपि च दुःखार्ता (for the prior half) Ñ V₁₃ B₂₋₄ D₄₁₃ वर्तिष्ये, D₅ T₁ G₂ M₃ न जाविष्ये (for न वर्तिष्ये) Ñ V₃ D₄₁₃ सह (for विना) —V₃ om l 54-56 —(l 54) M₃ कस्य (for कस्मात्) and transp त्व and मां D₆ G₁₃ [प]त्र (for [इ]ह) Ñ V₃ D₄₁₃ कस्य वा मां प्रयास त्व, V₂ illeg B₂₋₄ कस्य (B₁ °प) वा मां विहायैव (B₁ °वं) (for the prior half) N₁ B₂₋₄ D₄₁₃ M₃ अर्हसि (for इच्छसि) —V₁ om l 55-62 V₁ om l 55 —(l 55) D₅ T₁ M₂ विलपितां D₅ T₃₃ G₂ M₁ Cg विलपितेर् D₆ विलपिनी D₁₃ विलपती (for विलपतीं) B₂₋₄ भार्यां D₅ T₁ G₂ म Cg as above (for मन्दां) D₅ किमिदम्, D₆ T₁ किं तु D₄ T₂₃ G₁ M₁ किं त्व M₃ किं वा (for किं च) G₁ m (for मां) B₁ न विभाषसे (for नाभि°) —(l 56) D₂ ₅₋₁₁ G₃ [म]पि (for [म]सि) G₁ दृष्ट्वा सत्वमसि संक्रुद्धो (for the prior half) Ñ D₄₁₃ सव्यसाचर्त, V₁ B₂₋₄ D₁ ₃₁₁ Cl [म]त्वदुण्ठितां Cg as above (for °कुण्ठिताम्) —After l 56, N₁ reads l 61 for the first time repeating it in its proper place —Ñ₁ D₁₃ om l 57-60 —(l 57) Ñ₂ V₁₃ B₂₋₄ D₄ नगरीतोष (for नगरद्वारात्) —V₃ om from the post half up to the prior half of l 60 Ñ₂ हि यद् V₂ च यद्, B₂₋₄ [इ]ह यद्, M₃ च तौ (for [आ]गतां) D₄ पद्भ्यामेवेह त्वया सह (for the post half) —D₅ om l 58-60 B₁ om l 58 —(l 58) M₃ कुपर (for [इ]ष्टदार) Ñ₁ न्दारा सार्थं (for -दार दारांs) N₁ न्गुण्ठिता, V₁ B₂ न्गुण्ठा, D₁ M₁₃ Cg न्गुण्ठितान् D₇₃ G₁ गुण्ठितान् T₁ G₁ M₁ न्गुण्ठान्, G₂ न्गुण्ठा, Cl as above (for न्गुण्ठनान्) T₂₃ M₃ भ्रष्टलज्जावगुण्ठितान् (for the post half) —(l 59) Ñ₂ V₁ B₁ निष्पतिता, B₂₃ निपतिता (for निष्पतितान्) D₆ कुप्यसे, T₃ कुप्यसे (for कुप्यसि) N₁ V₁ B₂₋₄ यथा त्व दृष्ट्वा कथं (for the post half) —(l 60) Ñ₂ V₁ B₂₋₄ क्रीडासहायस्ते नाथ (for the prior half) Ñ₂ V₂ B₂₃ त्वय V₂ D₄ T₁ G₁₃ M₁ नाथ, B₁ (with hiatus) अथ (for ऽनाथो) ⊕ Cv (सदस्या?) नाथ हालप्यते जन इति पाठ । नाथो लालप्यत इति पाठ अनाथ इति पदच्छेद । Cr (रेवा?) नाथो लालप्यत इत्यत्र अनाथ इति पदच्छेद । Cm तेनाथ इत्यत्र अनाथ इति पदच्छेद । Cg क्रीडासहायस्तेनाथो लालप्यत इति पाठे अनाथ इति छेद ⊕ —D₆ om l 61-62 —(l 61) N₁ (first time) T₂ न चैवम्, D₁ न चैनम्, T₃ न चैवम् (for न चैनम्) Ñ₂ (both times) V₁₃ B₂₋₄ D₄₁₃ T₁ G₂ आश्वासयसि (B₁ °ते) G₂ क (for किं) N₁ (second time) V₂₃ B₂₋₅ प्रतिभुज्यसे, D₆ तां न दृष्यते (for बहु मन्यसे) Ñ₂ (first time) मां त्व तु किं नाद्रुत्यसे (hypm.) (for the post half) Ñ₁ न चैवाश्वासयसि मां किं वा नाद्रियसे, D₁₃ चैवमाश्वासयसि मां किं च त्व माद्रियसे —(l 62) D₄₁₁ T₁ यस्त्वया G₂ तास्त्वया (for यास्त्वया) V₂ कृता सर्वा (for कृता नैका) V₃ damaged for [illegible] Ñ₂ कृताश्च कृतास्त्व यद् (for the post half) —D₁₃ om l 63-67 —(l 63) V₃ D₇ ₈₋₁₁ न्ता (for न्ताः) B₂₃ पति (for गुरु) Ñ₂ गुरुशुश्रूषणरतः (sic) (for the post half) —V₂ om l 64 —(l 64) D₅ शोचामि, T₂ शोक- (for शोकाभि-) M₃ न्तप्तामिः (for -तप्ताभि:) —For l 64, Ñ₁ D₄ subst. while Ñ₂ ins before l 66

5* अहि शोकाभिभूतानि नूनं दग्धानि हे प्रभो ।

[D₄ मां काम (for शोकाभि) V₁ भूयानी (for भूतानि)],

whereas V₃ V₁₃ B₂₋₄ subst. for l 64

6* शापैः शोकपरीताभिस्तु भैरवम्‌ ।

त्वया विप्रकृताभिर्यत्तदा शप्तं तदागतम् । [65]
प्रवादः सत्य एवायं त्वां प्रति प्रायशो नृप ।
पतिव्रतानां नाकस्मात्पतन्त्यश्रूणि भूतले ।
कथं च नाम ते राजन्लोकानाक्रम्य तेजसा ।
मारीचेनेदं क्षुद्रं कृतं शौण्डीर्यमानिना ।
अपनीयाश्रमाद्रामं यन्मृगछद्मना त्वया । [70]
आनीता रामपत्नी सा तत्ते कातर्यलक्षणम् ।
कातर्यं च न ते युद्धे कदाचित्संस्मराम्यहम् ।
तत्तु भाग्यविपर्यासान्नूनं ते पक्वलक्षणम् ।
अतीतानागतार्थज्ञो वर्तमानविचक्षणः ।
मैथिलीमाहृतां दृष्ट्वा ध्यात्वा निश्वस्य चायतम् । [75]

69

After 6.99.41, D7 M2 (preceded by colophon) K (ed., l. 1–19 within brackets) ins.; D9-11 (D9 preceded by an addl. colophon) cont. after 3142*; D1.4 T G3 M1.3 ins. only l. 20–34 after 6.99.41; G1.2 ins. only l. 1–2 and l. 20–34 after 6.99.41; M5 *ins. only l. 21–34 after 6.99.41*; whereas Ñ V B2 (before l. 30).1.4 D1.11 ins. l. 19–34 after l. 29 of App. I (No. 70):

स प्रविश्य पुरीं लङ्कां राक्षसेन्द्रो विभीषणः ।
रावणस्याग्निहोत्रं तु निर्यापयति सत्वरम् ।
शकटान्दारुपात्राणि अग्नीन्वै याजकांस्तथा ।
तथा चन्दनकाष्ठानि काष्ठानि विविधानि च ।
अगरूणि सुगन्धीनि गन्धांश्च सुरभींस्तथा । [5]
मणिमुक्ताप्रवालानि निर्यापयति राक्षसः ।
आजगाम मुहूर्तेन राक्षसैः परिवारितः ।
ततो माल्यवता सार्धं क्रियामेव चकार सः ।
सौवर्णीं शिबिकां दिव्यामारोप्य क्षौमवाससम् ।
रावणं राक्षसाधीशमश्रुपूर्णमुखा द्विजाः । [10]

—Ñ1 om. l. 65.—(l. 65) Ñ2 V B2-4 नो; D6 T1.2 G3 यस्; D9-11 च; M2 तु (for यद्). Ñ2 V B2-4 यत; D3 M2 यथा (for तदा). V3 D6.9-11 T1 G3 ग्रास; Cm.g.t as above (for शप्तं). D6.9 T1 G3 M2 तथागतं; Cm.g.t as above (for तदागतम्). D7 तदा निष्फलमागतं (for the post. half).—(l. 66) Ñ B3 D6.10 सत्यम् (for सत्य). B1 (with hiatus) मे एवं (for एवायं). V3 प्रवादोयं **** (for the prior half). Ñ1 V B2.4 M1 चाति (for त्वां प्रति). Ñ1 V2 B2.4 M1 जने; V1.3 रणे (for नृप). B2 ते चरति यशो नृप; D4 चरति प्रसवे जने (for the post. half).—V3 om. l. 67.—(l. 67) D6 तु स्नात् (for नाकस्मात्). D6 T1 G M1.3 Ck [अ]स्राणि; Cg.t as above (for [अ]श्रूणि).—(l. 68) Ñ1 D6 नाचरते (D1 °से); B1 च ते नाम (by transp.); D13 नाम च ते (by transp.); G1.3 नाम त्वया; M1 त्वं नाम ते (for च नाम ते). M2 किं न नाम कृतं राजन् (for the prior half). V3 mostly damaged for the post. half. Ñ2 D1.13 लोकान् (for लोकान्). B2 भूतले; D6 मानिना (for तेजसा).—(l. 69) Ñ1 -शौर्येण; D13 -कार्येण (for -शौर्येण). Ñ2 V1.3 B2-4 M2 कृत्वा; D6 क्षौद्र (for क्षुद्रं). D4 मारीचेन क्षुद्रं शौर्यात् (for the prior half). Ñ2 कृतं; V1.2 क्षिप्तं; B2-4 M2 क्षुद्रं; D6 T1 G3 कर्म (for कृतं). Ñ1 T2 Ct शौर्यं- (for शौण्डीर्य-). D6 T1 G3 -मानिनः (for -मानिना). Ñ2 V1.3 B2-4 शौटीर्य(B2.3 °र)मानिना(V1 °मनं; V3 B2 °मिनः).—(l. 70) V1.3 B2.4 D6 T1 राजन् (for रामं). M2 तदा (for त्वया). V1.3 B2-4 transp. मृगछद्मना and त्वया. Ñ V3 D1.13 छद्मेन(Ñ2 ***[illeg.]) मृगरूपेण (for the post. half).—(l. 71) V3 B4 राज- (for राम-). Ñ V B2 ते; B3 [त]चं; B3 om. (subm.); D4 च; D13 वै (for सा). Ñ2 V3 B2 तु (for ते). Ñ V B2-4 D1.13 M1.2 कातर-; Cg as above (for कातर्य-). D9-11 G1.3 कातर्यं च (G1.3 न-) लक्षणं (for the post. half).—D6 om. (hapl.) l. 72–73.—(l. 72) Ñ V B4 D6 transp. च and न. D13 कातर्यं न वने युद्धे (for the prior half).—V3 damaged from the post. half up to मा in l. 74. D13 कातर्यं (for कदाचित्). B2.4 तु (for सं-). G1 न कदाचित्स्मराम्यहं; M2 कदाचिदपि संस्मरे (for the post. half).—(l. 73) Ñ1 तव शील-; Ñ2 V3 B1.3 तत्तु शील-; V1 B1 तत्तु शील-; D6 T2 यत्तु भाग्य-; D8 कर्तुंभाग्; G1 तत्तद्भाग्य- (for तत्तु भाग्य-). Ñ2 G1 -विपर्यासं (for -विपर्यासात्). B4 मूलं (for नूनं). Ñ D6 क्षय-; B3 क्रूर-; B2.4 मृत्यु-; D7 क्रूर-; G2 पक्व-; Cv.r.m.g.t as above (for पक्व-). M1 समुपागतं (for पक्वलक्षणम्).—(l. 74) Ñ1 D4 -[अ]नागतानां च (for -[अ]नागतार्थज्ञो). D13 अतीतेनागते चैव (for the prior half). Ñ1 V1.3 B2-4 D1.13 M2 वर्तमाने (for वर्तमान-).—(l. 75) Ñ1 D1.13 G3 आगतां (for आहृतां). B2.3 ध्यानात् (for ध्यात्वा). V B4 D1.2.3 निःश्वस्य (for निश्वस्य). D13 वचो निःश्वस्य चाहितः (for the post. half).

69

(l. 1) D7 G1.2 M2 ततः प्रविश्य लंकां तु (for the prior half).—(l. 2) D7 तद्; G1 च; M2 स (for तु). D7 आदाय च विनिःसृतः; G1 तत्र चादाय निःसृतः; G2 त्वरया तु विनिःसृतः; M2 निर्यापयत सत्वरः (for the post. half). ✿ Ct: निर्यापयति । गमयति शेषः. ✿—D7 om. l. 3.—(l. 3) M2 शकटे स्थः. K (ed.) -पात्राणि (for -पात्राणि). D7 याजकांश्च (for याजकांस्तथा).—D9 om. (hapl.) l. 4–5.—(l. 4) D13 reads in marg. second काष्ठानि.—(l. 5) M2 सुगन्धान् (for सुरभींस्). D7 गंधं च सुरभिं तथा (for the post. half).—(l. 6) M2 -प्रवालानि (for -प्रवालानि). M2 निर्यापयत. D7 वाचयिष्यति राक्षसः (for the post. half).—D7 om. l. 7–8.—(l. 8) M2 माल्यवांस्तेन सहितः पितृमेधं चकार ह.—(l. 9) D7 M2 सौवर्णां.—(l. 10) M2 राक्षसेन्द्रं तु (with hiatus) (for राक्षसाधीशम्). D13 मधुपर्ण-.—After l. 10, M2 reads

तूर्यघोषैश्च विविधै स्तुवद्भिश्चाभिनन्दितम् ।
पताकाभिश्च चित्राभि सुमनोभिश्च चित्रिताम् ।
उत्क्षिप्य शिबिकां तां तु विभीषणपुरोगमा ।
दक्षिणाभिमुखा सर्वे गृह्य काष्ठानि भेजिरे ।
अग्नयो दीप्यमानास्ते तदाध्वर्युसमीरिता । [15]
शरणाभिगता सर्वे पुरस्तात्तस्य ते ययु ।
अन्त पुराणि सर्वाणि रुदमानानि सत्वरम् ।
प्लवतोऽनुययुस्तानि प्लवमानानि सर्वत ।
रावण प्रयते देशे स्थाप्य ते भृशदु खिता ।
चितां चन्दनकाष्ठानां पद्मकोशीरसंवृताम् । [20]
ब्राह्म्या संवेशयांचक्रु राङ्कवास्तरणावृताम् ।
वर्तते वेदविहितो राज्ञो वै पश्चिम क्रतु ।
प्रचक्रू राक्षसेन्द्रस्य पितृमेधमनुत्तमम् ।
वेदिं च दक्षिणप्राच्यां यथास्थानं च पावकम् ।

I 17 —(l 11) M3 शक्तानां निस्वनैस्तथा (for the post half) —(l 12) M3 हि (for first च) D5 पताभिश्च विचित्राभि (for the prior half) D7 8 चित्रित, M3 शोभितां Ct as above (for चित्रिताम्) —(l 13) M3 शिबिकायां, Ct as above (for शिबिकां तां) —M3 om l 14 —(l 14) D7 (marg also as above) भेदिरे (for भेजिरे) —D3 om l 15-16 —(l 15) M3 च (for ते) and यथा चैनैव चोदिता (for the post half) —(l 16) M3 शकटेषिगता सर्वे पुरस्तात्सतमेव तु ❀ Ct शरणाभिगता आधारस्थानकुण्डस्था ❀ —(l 17) D7 8 रोदमानानि (for रुदमानानि) M3 सत्वर (for सत्वरम्) —M3 om l 18 —(l 18) D7 सर्वश (for सर्वत) —N3 illeg for l 19-20 —(l 19) V3 महिते (for प्रयते) B4 परिचारिण (for भृशदु खिता) N1 V1 3 B1 4 D4 10 नि (V1 नि, V3 D12 वि) क्षिप्य परिचारिका, V3 mostly damaged (for the post half) —(l 20) V3 दिव्य (for चितां) D4 चकार (for चन्दन) B3 काष्ठ तां, D10 11 -काष्ठैश्च (for -काष्ठानां) D8 M3 चितां चक्रुरादा (M3 °त) शीघ्र (for the prior half) V3 B3 3 (m also as above) पद्मकेशर D3 T1 पद्मकौशिर, D7 (marg also as above) पद्मकोशीय G1 पद्मकोशेय G3 पद्मकोशीत, G (ed) नागकेशर Cm g k t as above (for पद्मकोशीर) Ñ1 V B2-4 D4 10 संयुतां D6-11 चन्दनै (for -संवृताम्) M3 चन्दनै सुसुगन्धिभि (for the post half) —After l 20, Ñ V (V1 only l 2-3) D2-4 D4 10 G (ed) ins

1* तगरागुरुसंयुक्तां तुरुष्कालीयकाधिकाम् ।
महतीं सर्वगन्धानां चितां कृत्वा समुच्छ्रिताम् ।
चितायां राक्षसेन्द्रं तमारोप्य क्षौमवाससम् ।

[(l 1) G (ed) उदारागुरु V3 B1 हिङ्गु (for तुरु) V3 D12 -कालीयकोचितां, B3 -कालीयसंयुतां —(l 2) Ñ2 -गन्धाढ्यां, V1 B4 D12 -गन्धाढ्यां, D4 सत्वानां (for -गन्धानां) —(l 3) Ñ1 चितां तां Ñ3 V2 3 B4 D4 12 तां चितां, B3 तस्यां तु (for चितायां) V3 D12 (with hiatus) तु (for तम्) B3 राक्षसेंद्र समारोप्य (for the prior half) and संस्थाप्य (for आरोप्य) V3 निवेश्य वानरश्रेष्ठा (for the post half)]
while D3 ins

2* ततो गन्धसमायुक्तैस्तैलैर्या शतदारुभि ।
महतीं गन्धकाष्ठैस्तु चितां कृत्वा तत पुन ।
संस्थाप्य राक्षसश्रेष्ठं परमाङ्गरक्ष्यके ।

whereas M3 ins after l 20

3* तथा चागरुकाष्ठैश्च तुरुष्कालेयकादिभि ।
शैलेयसुरदारुभिस्त्वगेलापत्रसंयुतैं ।
दारुभिर्विविधैश्चित्रैश्चितां कृत्वा ततस्तु तं ।

—Then M3 reads l 31

—(l 21) Ñ V1 B2-4 D4 प्रह्म (for ब्राह्म्या) B4 संयु- दर्शांचक्रू (corrupt), D4 संवेगयांचक्रु, D7 G1 संचोदयामासु, D10.11 G2 Ck t सवेशयामासु, T3 4 तवेशयांचक्रे, M1 समवेशांचक्रु, Cm g as above (for संवेशयांचक्रु) D5 परार्ध्य-, G1 रौरव (for राङ्कव) D4 [आ]भरणान्वित Ñ2 V1 B3 बांधवास्त एणाकितां (V1 °णाकित, B3 °णान्वित), V3 B3 4 राक्षसास्तरणान्वित, V3 रांकवास्तरणान्विता, D7 राङ्कवास्तरणैस्त्वनां, T1 परार्ध्यास्तरणोज्ज्वलां, G3 आराम्यास्तरणीकृता (for the post half), D12 स्वर्ग सारणयांचक्रू (corrupt) राज्ञो हि विविधां क्रियां —(l 22) D7 वेद विधिना, T1 वेदविधिहितो, G1 2 वेदविधिना (for वेदविहितो) D4 5 M1 पश्चिम-; Cm g as above (for पश्चिम) —For l 22 N V B3 4 D4 12 subst

4* तत्र ते वेदविहितात्र राज्ञ पश्चिम क्रतुम् ।

[V3 B3 ततस्ते D7 त तु वे, B4 D4 ततैने, D12 तेन ते (for तत्र ते) V3 वेदविधानो and पश्चिमां Ñ2 B3 D12 तां रा(D12 तद्रा)ज्ञ पश्चिमां क्रियां (for the post half)]

—(l 23) Ñ V B2-4 D4.12 चक्रिरे, D1 चक्रतु (for प्रचक्रू) Ñ2 B3 पितुर्, D4 मृत- (for पितृ) G2 वेदम्, Cg k t as above (for मेधम्) G (ed) प्रेतमेधम् K (ed) अनुक्रम (for अनुत्तमम्) —(l 24) N V B2-4 D4 7 12 वेदीं M3 वेदीं (for वेदिं) V3 3 B1 D5 T3 G3 दक्षिणां D5 T3 M3 दक्षिणप्राच्यां (M3 °शं) D7 10 11 G1 M1 Ck t दक्षिणप्राचीं, Cm g as above (for दक्षिणप्राच्यां) Ñ2 V2 3 B3 D4 पावकान् —For l 21-24 D3 subst

5* कृष्णाजिनं ततो दत्त्वा हुत्वा प्रेताग्निं तत ।
विभीषणोऽपि च शुक्लाम्बरयुक्तहित पुन ।
चितां तां राक्षसेन्द्रस्य कृत्वा क्षौमवाससाम् ।
स्रुङ् प्रवेशयामास राजार्हास्तरणोचित ।,

while M3 subst for l 21-24

6* कृष्णाजिनमथारोप्य ततो हुत्वा च पावकम् ।
विभीषणो महाबाहुस्त्वयारत्नहितस्तदा ।
घृताक्तं रावणं तं तु क्षौमवस्त्रस्रगुज्ज्वलम् ।
चितामुखं तत कृत्वा राघवो राक्षसाधिपम् ।
वक्त्रे श्रुत्वाज्यमाम तु पत्राकाभिश्च सत्वर । [5]

—After l 24 Ñ V B3 4 D4 12 ins

7* विभीषणस्तु संस्थाप्य द्रुतं वै समवेद्य पुनर् ।

पृषदाज्येन संपूर्णं स्रुवं सर्वे प्रचिक्षिपुः । [25]
पादयोः शकटं प्रादुरन्तरूर्वोरुलूखलम् ।
दारुपात्राणि सर्वाणि अरणिं चोत्तरारणिम् ।
दत्त्वा तु मुसलं चान्यं यथास्थानं विचक्षणाः ।
शास्त्रदृष्टेन विधिना महर्षिविहितेन च ।

तत्र मेध्यं पशुं हत्वा राक्षसेन्द्रस्य राक्षसाः । [30]
परिस्तरणिकां राज्ञो घृताक्तां समवेशयन् ।
गन्धैर्माल्यैरलंकृत्य रावणं दीनमानसाः ।
विभीषणसहायास्ते वस्त्रैश्च विविधैरपि ।
लाजैरवकिरन्ति स्म बाष्पपूर्णमुखास्तथा ।

[B3 D14 संप्राप्य (for संस्थाप्य). V3 B2.4 स्रव (for स्रुवम्).]

—V3 om. l. 25–26. M3 om. l. 25. Before l. 25, D9 reads l. 30–31.—(l. 25) D5–7 T1 G2.3 M1.2 पूर्णेन (for संपूर्णं). D10.11 Ck.t स्रुवे (for सर्वे). D11 विचिक्षिपुः. D6 स्रुव सर्वे विनिक्षिपुः (for the post. half). —For l. 25, Ñ V2.3 B1–4 D4.13 G (ed.) subst.:

8* पृषदाज्यस्य संपूर्णः स्रुवः सर्वो यथाविधि ।

[V3 आज्येन (for आज्यस्य). Ñ2 B2.3 स्रुवः (for स्रुवः). G (ed.) संपूर्ण-स्रुवान्संदर्श्य.]

—Then they cont.:

9* राक्षसस्य तदा सर्वे बाष्पपूर्णमुखा द्विजाः ।

[B1 om. from the post. half up to the prior half of l. 31.]

—(l. 26) D4 पादयोः (for पादयोः). T2.3 च स्रुवं; Cm.g.k.t as above (for शकट). Ñ V1.3 B2–4 D4.13 चक्रु; D7 प्रददौ; D10.11 प्रादुः; Ck as above (for प्रादुः). Ñ2 illeg.; V3 B3 D4 चतुरोरावुलूखलं; B2 अतरोराघुलूखलं; D10.11 M1 ऊर्वोर्श्चोलूखलं तदा (M1 °था); G2 (with hiatus) ऊरुवोश्च उलूखलं (metri causa) (for the post. half).—V3 om. l. 27–28.—(l. 27) Note hiatus between the two halves. D1 T1.2 तदा; Cg.k.t as above (for दारु-). M1 (to avoid hiatus) चारणिं (for अरणिं).—For l. 27, Ñ V1.2 B2.3 D4.13 subst.:

10* वानरस्थानि चान्यानि अन्तरे विन्यधापयन् ।

[Note hiatus between the two halves. Ñ1 वाहरस्थानि. D13 om. (hapl.) चान्यानि. D4 वानरसरवाहीनि (corrupt) (for the prior half). Ñ1 [s]पि व्यधापयन्; V2 व्यवधापयन्; B2 विन्यवेशयन्; B3 [s]प्यवधापयन्; D4 वै व्यधापयन्. D13 अन्तरेष्वव्यधापयन् (for the post. half).]

—(l. 28) Ñ2 V1.2 B2.3 D4.13 [ए]त्र; T1 [अ]त्य; M1 [अ]पि; M2 Cg [अ]न्यद्; Ck.t as above (for [अ]न्य). Ñ1 दद्युः मुसलं चैव (for the prior half). Ñ1 च पावकं, Ñ2 V1.3 B3 D4 महात्मनः, B2 महात्मनः, D10.11 Ct विचक्षुः (for विचक्षणाः). D13 सुगमास्य पावकं (for the post. half). —(l. 29) Ñ1 V2 B2 -विहितेन (for -विहितेन).—For l. 26–29, D6 M3 subst.:

11* स्रुवं तु दक्षिणे पाणौ सव्ये उपभृतं ददुः ।
तस्योरसि ध्रुवं स्थाप्य तथास्याहवनीमपि ।
नासिकाभ्यां स्रुचौ चास्य प्राणितं नेत्र कर्णयोः ।
शीर्षे च चमसं दद्युस्तथा यूपं तु पार्श्वतः ।
पात्री स्थानस्थानेर्मुदरस्थां प्रचक्रिरे । [5]
दक्षा चैवान्विता पूर्वं घृतेन च तथा कुशैः ।
शिरस्थाने तदा शम्यां दत्त्वा श्रवणयोरथ ।
मुसलोलूखलं चैव अरणिं चोत्तरारणिम् ।
शेषाणि चैव पात्राणि क्रमतो निदधुस्तु ते ।
चतुर्दिशं तु अग्नीन् पादयोश्चमसं ददुः । [10]
वेदोक्तेन विधानेन क्रियास्तस्य प्रचक्रिरे ।

[(l. 1) D6 तु (for ते).—(l. 2) D6 [उ]परि स्रुवं (for [उ]रसि ध्रुवं).—(l. 3) D6 नासिकायां स्रुवं चास्य प्राणिते चास्य कर्णयोः.—(l. 4) D6 मूर्ध्नमध्यस्य पार्श्वयोः (for the post. half).—(l. 5) D6 तथा चाग्नि समवनीन् (for the prior half).—(l. 6) M3 [आ]ज्यः पूर्णा (for [अ]न्विता पूर्वं). M3 [अ]पि ते (for कुशैः).—(l. 7) M3 तथा संसौ (for तदा शम्यां) and तथा दत्त्वा दिया वर्तौ (corrupt) (for the post. half).—(l. 8) Note hiatus between the two halves. D6 कर्णौ निदधुः पुनः (for the post. half).—(l. 9) Note hiatus between the two halves.—(l. 10) M3 om. from य up to ददुः.]

—Ñ3 om. l. 30.—(l. 30) D5 T1 मध्ये; T2.3 मेध्य-, Cg as above (for मेध्यं). Ñ V1.3 B2.3 D4.13 ततः पश्चाद् (for तत्र मेध्यं). D6 राक्षसः.—G3 repeats consecutively l. 31–32.—(l. 31) G (ed.) अथ (for परि-). D6.7 M3 Cm अनुस्तरणिकां (D7 °कौ); D9 परितः शिबिकां; M1 परिस्करणिकां; Cg.k.t as above (for परिस्तरणिकां). M1 चापि (for राज्ञो). Ñ V B1.3 D4 मन्वास्तरणिकं सर्वं; D13 सर्वास्तरणिकं सर्वे (for the prior half). Ñ V B2.3 D4.13 M3 घृताक्तं, G2 Ck.t मुखे तैः, Cm as above (for घृताक्तां). D6 समवेशयत्; D13 समुदाचरन्. ※ Ct. तीर्थस्तु 'अनुस्तरणिकां राज्ञः' इति पठित्वानुस्तरणिकां राजगवीं तामालभ्य तच्चर्मणा यजमानमाच्छादयन्त इत्यर्थः । 'घृताक्तामुस्तरणीं प्रभि' इति श्रुतेरित्याह ※—Before l. 32, D6 ins.:

12* घृतधारां तु कृत्वा वै तत्र सुस्थाप्य कुर्वत ।

—M3 om. l. 32.—(l. 32) G1.2 गन्ध-. Ñ V1.3 B2 D4.13 गन्धैश्च माल्यैश्च तथा (V2 तदा, D13 दत्त्वा). V3 B2.4 गन्धैर्माल्यैस्तथान्यैश्च (B2 °था वाजै); D6 अथ गन्धैश्च माल्यैश्च (for the prior half). B3 दीनमानसाः. M1 भूषणैश्चापि रावणं (for the post. half).—Ñ V B1–4 D4.13 om. l. 33.—(l. 33) M1 विभीषणे. G1.2 विभीषण सहामात्यो (for the prior half). G1 वस्त्रैश्च (for वस्त्रैश्च).—(l. 34) D1.5 T1.3 M2.3.5 लाजैर्वाव; D6 तिलैश्च वि- (for लाजैरव-). B1 पुष्पैरवाकिरति स्म; D13 राक्षसाश्चावकिरन्त्येव (hypm.) (for the prior half).

70

After 6.99, Ñ V1.3 B3-4 D4.12 G (ed.) ins.; while V3 ins. after l. 8 of 3132* (owing to om.):

स्वर्गीयमथ तेषां तु तस्य कर्तुं चिकीर्षताम् ।
बन्धूनां मतमाज्ञाय रामो भ्रातरमब्रवीत् ।
तस्मिंस्ततो लक्ष्मणमित्युवाच
सुग्रीवमैन्दद्विविदाङ्गदांश्च ।
स्थितं च दृष्टं हनुमन्तमारा- [5]
दृद्धं कपीन्द्रं च स जाम्बवन्तम् ।
स्वर्गीयमाधानममुष्य काले
वीरस्य युद्धेष्वनिवर्तिनोऽस्तु ।
मन्त्रं च यद्वेदविदो वदन्ति
कुरुध्वं भवद्भिः क्रियतां तदाशु । [10]
ततः सुग्रीवसंदिष्टा वानरा भीमविक्रमाः ।
चितां चक्रुश्च विधिवद्वेददृष्टेन कर्मणा ।
चन्दनागुरुकाष्ठानि समाजह्रुस्ततस्ततः ।
पद्मं मृणालं च सपारिजातं
प्रियङ्गुकालीयकनागपुष्पम् । [15]
रसाञ्जनागाह्वसरम्यकं च
मनःशिलाचन्दनधातवश्च ।
घटाश्चतुर्भ्यश्च महोदधिभ्यो
जलस्य पूर्णान्सहसा च बहुः ।

V3 D5 T1.2 G1.2 M1.3 तदा; D7 ततः (for तथा). D6 बाष्पपर्याकुलेक्षणः, M1 तिलैश्चात्र घृतेन तु (for the post. half). —After l. 34, M3 ins.:

13* तैलेन मधुना चैव क्षालीकल्कमेव च ।
गन्धैश्चापकिरन्तश्च रत्नैश्च विविधैरपि ।

—Then M3 cont.; while D9 ins. after l. 34:

14* अग्निराहवनीयोऽत्र पूर्वतः संप्रकाशते ।
दक्षिणे दक्षिणाग्निस्तु गार्हपत्यस्तु पश्चिमे ।
समन्ताज्ज्वलिताः सर्वे शवाग्निर्धिष्ण्येष्ववास्थिताः ।
सौवर्णेषु विचित्रेषु सभाकुतिसमन्ततः ।
ततस्तु पावकांस्तत्र वरमानो विभीषणः । [5]
स्वेषु स्थानेषु मदवादवर्णेन समन्वितम् ।
यमसूक्तं जपन्तश्च तथा सामानि सामगाः ।
अपसव्यं प्रचक्रुस्तु चितामग्रमुखा द्विजाः ।
विभीषणश्च सामात्यो माल्यवांश्चापि राक्षसः ।
अन्तःपुरं पुरस्कृत्य अवतीर्णो महानदीम् । [10]
उदकं चक्रिरे तस्य राक्षसेन्द्रस्य ते तदा ।
आर्द्रवासास्ततो वीरो राक्षसेन्द्रो विभीषणः ।
ततो दत्त्वा तु सलिलं मूर्ध्ना राम प्रणम्य च ।

[(l. 1) D9 अग्निस्त्वाहवनीयोऽस्य (for the prior half). —(l. 3) M3 ज्वलन्तो (for ज्वलिताः) and स्वेषु धिष्ण्येष्ववस्थिताः (for the post. half). —D9 om. l. 4. —(l. 5) D9 reads the following variants hereafter up to l. 11. तान् (for तु). रोदमानो (for वरमानो). —(l. 6) सहितो बुधपत्तन. (for the post. half). —(l. 7) जपन्तस्य (for जपन्तश्च). —(l. 8) ते (for तु). सर्वे द्विजातय (for अग्रमुखा द्विजाः). —(l. 9) बहुभिश्चैव राक्षसैः (for the post. half). —(l. 10) Note hiatus between the two halves. ततः स्त्रियः (for अन्तःपुरं). —After l. 11, D9 ins.:

14(A)* गतश्च पुनरानन्दितश्चभीरः समागतान् ।

—D9 om. l. 12. M3 om. l. 13]

70

(l. 1) B3 ते (for तु). V3 B3 कृत्य, G (ed.) कार्यं (for कर्तुं). —(l. 2) Ñ1 D12 हि समालक्ष्य, V3 B3 मतमालोक्य, D4 सुभद्र लक्ष्म (for मतमालक्ष्य). V3 विपुलामतमालक्ष्य (for the prior half). D12 भूयोऽप्यभाषत; G (ed.) तत्कार्यमादिशत् (for भ्रातरमब्रवीत्). —G (ed.) om. l. 3-10. —(l. 3) D4 तत्र (for तस्मिन्). V3 स्तले (for ततो). —V3 damaged from सुग्रीव up to वृद्ध in l. 6. —(l. 4) B4 -द्विविदांश्च राम:; D4 -द्विविद हनूमत् (corrupt) (for -द्विविदाङ्गदांश्च). —(l. 5) B3 स्थिर (for स्थित). Ñ1 B3 (marg. also) D12 दृष्ट्वा (for दृष्टं). V1.2 B4 मादरात्; D12 आहूत (for आरात्). D4 स्थि** दृष्ट्वा हनुमत च (unmetric). —(l. 6) V1.2 वृद्धं (for वृद्ध). D12 कपीन्द्रमुख्यं तथ जांबवत. —(l. 7) V1 D12 स्वर्गं सम- (for स्वर्गीयम्). V1.2 B4 आधारम् (for आधानम्). D4 अमुष्य काले; D12 अमुष्य लोके (for अमुष्य काले). —(l. 8) B3 [अ]निवर्तिनं तु (for [अ]निवर्तिनोऽस्तु). V3 ****** यु निवर्तितः (damaged); D4 वृद्धस्य युद्धेषु निवर्तितस्तु (sic). —V3 damaged for l. 9-13. —(l. 9) D12 सौवर्णेयद् (for मन्त्रं च यद्). Ñ1 सवेद- विदो (for वेद°). —(l. 10) Ñ1 D12 कृत्य (for कुरुध्वं). D4 समेतैः (for तदाशु). —G (ed.) om. l. 11. —(l. 12) D12 विविधां (for विधिवद्). Ñ1 V3 B3 -दृष्टेन (for दृष्टेन). D12 विधिदिष्टेन (for वेददृष्टेन). V1 चक्षुषा (for कर्मणा). —(l. 13) B3 नदनमगुरु (for चन्दनागुरु-). B4 ततस्त (for ततः). —(l. 14) Ñ1 B4 पद्ममृणाल, B3 पद्म सपद्म (for पद्मं मृणालं). Ñ1 रक्तानिवाले, Ñ1 B4 च तमालनिवासे, V3 illeg., V1.2 सरलोत्तम च, B3 च सपारिजात, D4 सहस्र पुष्प (for च सपारिजातं). D12 पद्मुत्पलै रक्तनिचक (corrupt). —(l. 15) V3 damaged after प्रिय up to l. 16. V1 नाग पुष्प, D4 -नागकेसर, D12 -नागचंपक (for -नागपुष्पम्). —D4 om. l. 16-21. —(l. 16) B3 चंदनक (for रसाञ्ज-). Ñ1 -संपक (corrupt); V3 B4 -कुम्पक, B3 -चंपक (for सरम्यकं). D12 रसार्द्र***चंपक —(l. 17) Ñ1 B3 -धावन च (for धातवश्च). V3 शिलातल चन्दनधारण च, D12 सौभाग्यधाणि दधाति सुगंधि (unmetric). —V3 damaged for l. 18-21. Ñ1 illeg. for l. 18. —(l. 18) B3 कुम्भांश्च (for घटांश्च). D12 समुद्रीश्च (corrupt) (for चतुर्भ्यश्च). V3 B3 महोदधिभ्यो (for महोदधिभ्यो). —(l. 19) Ñ1 [अ]भिरहुः, D12 बहुश्च (by transp.) (for च बहुः). —Ñ1 om. (hapl.) l. 20-21. —(l. 20) V3 सुगन्धितानु (unmetric) (for सहस्रधारेषु).

सतस्त्वमान्येषु महाध्वरेषु [20]
स वानरेन्द्राः कुसुमानि जहुः ।
पवित्रदर्भान्दधिदुग्धसर्पि
स्रुचे प्रणीता च तथाश्मजालम् ।
तस्याग्निहोत्रं च गृहाद्गृहीत
निर्यातयामास विभीषणस्तु । [25]
विधिप्रणीत करण क्रियाश्रम
यथाद्दमार्गं व्यवहारयोजितम् ।
चकार पारंपमहात्मयोगिन
सदक्षय पुण्यतम सुपूजितम् ।
ददौ च पावक तस्य विधिज्ञास्तु विभीषण । [30]
ततोऽग्नि समजज्वाल दशग्रीवनिबर्हण ।

Colophon

71

After 6 109 20 Ś N (l 11-14 only) B1 3 (marg) D1 3 5 11 12 ins while T2 ins after 6 109 21

इममर्चय सुग्रीव सामात्य सपुर सरम् ।
पूजित वानरेन्द्रोऽस्मिन्पूजितो वै भवाम्यहम् ।
यस्मैव दिवस वीर त्वमस्मान्समुपस्थित ।
तस्मिन्नहनि लङ्कायां मया त्वमभिषेचित ।
भवस्य तु प्रकृतिभिर्मंहाराज्ये च रक्षसाम् । [5]
अभिषेकस्त्वमास्मान तस्मात्त्वमभिषेचय ।
सुग्रीवप्रमुखैर्वीरै सहितो हरियूथपै ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा लङ्का प्रविश माचिरम् ।
तत्र त्वामभिषिञ्चन्तु सर्वा प्रकृतयो मुदा ।
ततो मामभिगच्छस्व प्रस्थापय च मामित । [10]
वैदेह्या या सखी तत्र त्रिजटा नाम राक्षसी ।
अस्यास्तु प्रियहेतोस्त्व तामनुज्ञातुमर्हसि ।
अविन्ध्यो नाम मेधावी त्वमध्यक्षस्तव साम्प्रतम् ।
मत्प्रियार्थं समभ्यर्च्य पूजयेथा यथैव माम् ।
वैदेह्या कथितावेतौ प्रीयमाणौ मया श्रुतम् । [15]
उभौ कृतोपकारौ वौ पूजनीयौ त्वया सदा ।

—(l 22) B3 °र्भ (for दर्भान्) D4 °दुग्धाघि (for दुग्ध°) —(l 23) N̈3 B4 प्रणीताश्च, V3 प्रणीता (subm) D1 शुभ चैव (for प्रणीता च) —N̈3 illeg from तथे up to l 24 B3 D4 [द]द्गजाल (for [द]श्मजालम्) D13 एव प्रणीताश्च तथैवमाजहार —(l 24) V3 गृहीत** D4 गृहाग्र सर्वे D13 गृहात्प्रकीर्य (for गृहाद्गृहीत) —(l 25) V3 damaged from वौ up to प्रणीत in l 26 D4 निवर्तयामास (for निर्यातयामास) B4 त (for तु) —(l 26) N3 प्रणीतकरण V1 3 B4 D1 प्रणीत करण- B3 प्रणीत करण (for प्रणीत करण) V3 क्रि*** (lacuna) (for क्रियाक्रम) —(l 27) D13 च G (ed) हि (for [आ]दि) N̈ B3 मार्ग (B3 [marg also] धर्म) व्युपकार V1 B4 मायाव्युपकार B3 D13 माग व्य (D13 श्व) पकार D4 भार्या व्युपकार (for माग व्यवहार) V3 यथोपाय च कोपाय ** शुभोप योजित (sic) —N3 illeg l 28-29 —(l 28) V3 पारिक्षम्, G (ed) याबध्द् (for पारत्र्यम्) V3 योजित (for योगिन) D13 अदीनया गिरा —(l 29) V1 पुण्यमय (for पुण्यतम) V3 B1 प्रपूजित V3 damaged (for सुपूजितम्) —After l 29 N V B3 (before l 30) 3 4 D1 13 ins l 19 31 of App I (No 69) while B3 ins

1* नाइका लिङ्गिकामुख्य छत्रव्यजनधारिभि ।
सह वीरा मधुहस्ता कुलमैत्रावलस्थिरे ।

—(l 30) D4 त (for च) —V3 damaged from तस्य up to the prior half of l 31 V3 B3 विधिज्ञ B1 विधिवृद D13 विधिवृत्त (for विधिवीत) —D4 om l 31 —After l 31 V1 ins

2* ददौ तथा न्दग्रीवे शास्त्रदृष्ट विभीषण ।

Colophon —*Kāṇḍa name* N B3 4 D1 12 लङ्काकाण्डे —*Sarga name* N3 V1 B3 D4 11 रावणसंस्कार N3 V3 B1 रावणसंस्कार N2 B4 दशग्रीवसंस्कार —*Sarga no* (figures words or both) N̈1 V1 2 B3 4 D1 11 om N3 100 V1 95 B1 02 G (ed) 96 —After colophon, V1 ins युद्धकाण्ड समाप्त । तत रामाभ्युदयिकम् ।

71

Ś1 om l 1-2 —(l 1) Ś1 D2 11 अनुगर्चय (for इममर्चय) B1 3 ससुहृज्जन —(l 2) D6 T1 वै (for ऽस्मिन्) D1 अर्चितो (for पूजितो) Ś1 D2 11 हि (for वै) D6 पूजितोऽह न संशय (for the post half) —(l 3) T1 यदि मे (for यमेव) D6 T2 सौम्य (for वीर) Ś D1 13 समुपागत T1 उपस्थित (for समुपस्थित) —(l 4) Ś D1 13 चैव (for त्वम्) —D1 om (hapl) from स्मिन् up to त्वमभिषे in l 6 B1 3 त्व मया ह्यभिषेचित (for the post half) —T2 om l 5 —(l 5) B1 च D4 तुल (hypm) (for तु) Ś D1 12 तव सर्वे प्रकृतयो (for the prior half) Ś D1-3 6 12 महाराज्येन (D12 °ज्जेन) (for °राज्ये च) Ś D6 रक्षसा D12 रक्षिता (for रक्षसाम्) —(l 6) T2 अस्माभिस्त (for आस्मान) Ś D1 12 अभिषेचयतु ते न त्वां (for the prior half) B3 अनुषेचय —(l 7) B1 महितैर् (for सहितो) —(l 8) Ś D6 आविश्य D1 प्रविश्य D12 आविश्य (for प्रविश) —(l 9) B1 अभिषिच्य च (for °षिञ्चन्तु) D1 तदा (for मुदा) —(l 10) D2 उप (for अभि) D6 पुरीमिम T2 पुरी प्रति (for च मामित°) D6 प्रस्थापयस्व मामित (for the post half) —D6 om (hapl) N̈1 reads in marg l 11-14 —(l 11) N B1 3 हि D1 3 च D4 स्म D6 T2 तु (for या) —(l 12) B1 D1 2 T2 तस्यास्तु (D6 T2 °स्य) B1 तस्यां तु प्रियहेतुस्त्व (for the prior half) —(l 13) Ś D12 मानयन्न सहितं त्वया (for the post half) —(l 14) B1 त्वद् (for मद्) Ś1 प्रियार्थे Ś त्वमर्चेन B1 D1 त्वमभ्यर्च्य D1 तमर्च्य D6 तथाभ्यर्च्य D12 त्वमथास्य (for समभ्यर्च्य) Ś D 2 पूजयेश्च (for पूजयेथा) D2 हि (for माम्) —(l 15) B1 3 D2 यथा (for मया) —(l 16) D1 तौ (for उभौ) Ś1 moth eaten for तौ ना पूजनी Ś D1 3 12

प्रतिगृह्य च रामस्य वचस्तच्च विभीषण. ।
समक्षस्थे तदा रक्षो यत्र लङ्का महापुरी ।
प्रविश्य च पुरीं लङ्कां ससुग्रीव सलक्ष्मण ।
आभिषेचनिकं सर्वं स्वयमाज्ञापयत्तदा । [20]
ततोऽभ्यषिञ्चन्निर्विघ्नं रक्षसां प्रकृतयस्तदा ।
तौ च लक्ष्मणसुग्रीवौ सहितौ राघवाज्ञया ।
ततो वाद्यानि लङ्कायां शङ्खभेरीविमिश्रितैः ।
सनादैः पूरयामासुर्लङ्कां सवनकाननाम् ।
अभिषिक्तः स धर्मात्मा सर्वराक्षसपार्थिव । [25]
शुशुभेऽभ्यधिकं लक्ष्म्या कुबेर इव यक्षराट् ।
सोऽभिषिक्तो वचः कुर्वन्रामस्य विदितात्मन ।
अर्चयामास सुग्रीवमर्घ्याद्यैरनुत्तमैः ।
लक्ष्मणं च महात्मानं विधिदृष्टेन कर्मणा ।
रत्नैश्च विविधैर्दिव्यैर्महेन्द्रभवनाहृतैः । [30]
त्रैलोक्यमभिनिर्मथ्य रावणो यान्युपाहरत् ।
तैः सर्वैरर्चयामास वानरेन्द्रान्विभीषण ।
तत्र सुवेलशैलस्थं रामं प्रहृष्टं परम् ।
अभ्यगच्छददीनात्मा सोऽभिषिक्तो विभीषण ।
विमानमादाय महन्महाभ्रशिखरोपमम् । [35]
दिव्यमत्यद्भुताकारं मनःकामगमव्ययम् ।

तदा त्वया (by transp.). B₃ यथा सदा —(l. 17) Ś B₁ D₃.₁₂ तु (for च). Ś D₁.₃.₃ वचन स (D₁ तद; D₂ च), B₁.₃ वचस्तत्त्व (B₂ °स्तु) (for वचस्तत्त). —(l. 18) Ś D₁.₅.₁₂ ततो, D₆ T₂ महद् (for तदा). B₃.₄ D₁-₃.₅.₁₂ T₂ येन (for यत्र). —(l. 19) D₁₂ स (for च). Ś D₆ स प्रविश्य (for प्रविश्य च). —D₆ om. from the post. half up to the prior half of l. 24. D₃.₁₂ सुग्रीवः सलक्ष्मणः (for the post. half). —(l. 20) B₂ सर्वम् (for स्वयम्). —(l. 21) T₂ [ऽ]भिषिषिचुः (for ऽभ्यषिञ्चन्). Ś D₅.₁₂ विविधैः (for विधिवत्). B₂ D₁.₃ तथा (for तदा). —(l. 22) B₁.₃ हि (for च). —(l. 23) B₁.₃ D₁-₃ T₂ अवादीत् (for वाद्यानि). D₁₂ °भेरि. B₁.₃ विनिस्वन, D₁-₃ विमिश्रिता, T₂ -विमिश्रित (for विमिश्रितैः). —(l. 24) B₁.₃ D₁-₃ नादेन पूरयामास, T₂ नादैः पूरयन्तः (for the prior half). D₅ T₂ ससैन्य- (for सवन-). —(l. 25) D₂ सुमहात्मा (for स धर्मात्मा). Ś D₅.₁₂ -पुङ्गव (for पार्थिव). —(l. 26) D₁.₅ T₂ [ऽ]पि (for ऽभि). B₁.₃ लक्ष्म्यां (for लक्ष्म्या). D₁-₃.₁₂ राजराट्; D₆ T₂ देवराट् (for यक्षराट्). —(l. 27) B₁.₃ सर्वान् (for कुर्वन्). —(l. 28) Ś D₆ पाद्य, B₁.₃ T₂ अर्घ्य (for अर्घ्य). —(l. 30) B₁.₃ दृष्टैः (for दिव्यैः). —(l. 32) Ś D₅.₁₂ पूजयामास (for अर्चयामास). —(l. 33) B₁.₃ स्थितं (for तत्र). D₆ सुवेले (for सुवेल-). D₆ T₂ प्रहृष्टं (for प्रहृष्टं). D₆ वरं (for परम्). —B₂ om. l. 34. —(l. 34) D₂ अभ्यगच्छत्. D₆ महात्मानं (for अदीनात्मा). D₆ T₂ (both with hiatus) अभिषिक्तो (for सोऽभिषिक्तो). —(l. 35) D₁ सुमहत् (hypm.), T₂ महत् (for महन्). B₃ महाद्रि-, D₆ T₂ महेन्द्र (for महाभ्र). —For l. 35, Ś D₅.₁₂ subst. only l. 2 of 3335*. —For l. 36, cf. 3336*. —After the above passage, B₂ ins. 3335*.

72

After 6.111.14, D₅-₇.₉-₁₁ S ins.:

अथ दृष्ट्वा पुरीं सीता किष्किन्धां वालिपालिताम् ।
अब्रवीत्प्रश्रितं वाक्यं रामं प्रणयसाध्वसा ।
सुग्रीवप्रियभार्याभिस्ताराप्रमुखतो नृप ।
अन्येषां वानरेन्द्राणां स्त्रीभिः परिवृता ह्यहम् ।
गन्तुमिच्छे सहायोध्यां राजधानीं त्वया सह । [5]
एवमुक्तोऽथ वैदेह्या राघव प्रत्युवाच ताम् ।
एवमस्त्विति किष्किन्धां प्राप्य संस्थाप्य राघव ।
विमानं प्रेक्ष्य सुग्रीवं वाक्यमेतदुवाच ह ।
ब्रूहि वानरशार्दूल सर्वान्वानरपुंगवान् ।
स्वदारसहिताः सर्वे अयोध्यां यान्तु सीतया । [10]
तथा त्वमपि सर्वाभिः स्त्रीभिः सह महाबल ।
अभित्वरय सुग्रीव गच्छाम प्लवगाधिप ।
एवमुक्तस्तु सुग्रीवो रामेणामिततेजसा ।
वानराधिपतिः श्रीमांस्तैश्च सर्वैः समावृत ।
प्रविश्यान्त पुरं शीघ्रं तारामुद्वीक्ष्य सोऽब्रवीत् । [15]
प्रिये त्वं सह नारीभिर्वानराणां महात्मनाम् ।

72

(l. 1) M₃ रम्यां (for सीता). —(l. 2) D₆ प्रसृत, M₃ प्रश्रय (for प्रश्रित). M₃ प्रणत; Cm t as above (for प्रणय-). ※ Cv.: प्रणयसाध्वसा प्रणयमुकुलसाध्वसा । प्रणतसाध्वसेति पाठे उपनतसाध्वसेत्यर्थो द्रष्टव्यः ।, so also Cr m g. ※ —(l. 3) G₂ प्रमुखतः स्थितैः, Cr.m g k t as above (for प्रमुखतो). D₁₁ T₁.₃ [ऽ]नघ (for नृप). —(l. 4) M₁ वानराणां च, Cr m g as above (for वानरेन्द्राणां). M₃ च सहिता (for परिवृता). —(l. 5) G₁ त्वया विभो; M₁ तवानघ, M₂ पितुस्तव, M₃ तवान-घ, Cr m g as above (for त्वया सह). ※ Cr: इच्छे इच्छामि ।, so also Cm g k, t. ※ —(l. 6) G₁ M₂ तु (for ऽथ). D₁₀ T₃ M₁ स एवमुक्तो (for एवमुक्तोऽथ). —(l. 8) D₆ पुष्पकम् (for वाक्यम्). —(l. 9) D₁₀ T₁.₃ G₁ M₃ सर्वं (for सर्वान्). —(l. 10) D₇.₁₀.₁₁ G₃ स्त्रीभिः परिवृताः सर्वे (for the prior half). D₅-₇.₉-₁₁ T₁ G₂ M₁.₃ ह्ययोध्यां (to avoid hiatus), G₃ [ऽ]प्ययोध्यां M₁ वानराः; Cv r m g as above (for सीतया). —(l. 11) D₆ मे (for तथा). D₆ मपि (sic), D₇.₁₀.₁₁ G₃ एभि, Cr g as above (for अपि). G₁ om. from स up to तारामु in l. 15. T₃ सर्व- (for सह). T₁ damaged for महाबल. D₅ स्त्रीभिः परिवृतोऽनघ (for the post. half). —(l. 12) D₁₁ T₁.₃ G₃ M₃ -त्वरस्व, G₂ M₂ त्वरे च; Ck t as above (for -त्वरय). D₆ गच्छन्, M₃ गच्छामि (for गच्छाम). D₆ T₁ G₂ प्लवर्षभ, M₁ वनवासिन्; M₃ कुरुश्रेष्ठ, M₃ प्लवगेश्वर (for प्लवगाधिप). —(l. 13) D₆ च (for तु). —(l. 14) D₆ समाविश (for समावृत). —(l. 15) M₁ [अ]न्तःपुरे (for [अ]न्तःपुरं). G₃ रतिरस (for ताराम्). D₆ M₃ भाषत्, G₁ M₃ भाषे (for सोऽब्रवीत्). ※ Cg: मध्ये भाषत ※ M₃ नार्यो महात्मानः (for the post. half). —(l. 16) G₃ स्व

राघवेणाभ्यनुज्ञाता मैथिलीप्रियकाम्यया ।
त्वरं त्वमभिगच्छास्मै गृह्य वानरयोषित ।
अयोध्यां दर्शयिष्यामि सर्वा दशरथस्त्रियः ।
सुग्रीवस्य वचः श्रुत्वा तारा सर्वाङ्गशोभना । [20]
आहूय साब्रवीत्सर्वा वानराणां तु योषितः ।
सुग्रीवेणाभ्यनुज्ञाता गन्तुं सर्वैश्च वानरैः ।
मम चापि प्रियं कार्यमयोध्यादर्शनेन च ।
प्रवेशं चैव रामस्य पौरजानपदैः सह ।
विभूतिं चैव सर्वासां स्त्रीणां दशरथस्य च । [25]
तारया चाभ्यनुज्ञाताः सर्वा वानरयोषितः ।
नैपथ्यं विधिपूर्वेण कृत्वा चापि प्रदक्षिणम् ।
अभ्यारोहन्विमानं तत्सीतादर्शनकाङ्क्षया ।
ताभिः सहोत्थितं शीघ्रं विमानं प्रेक्ष्य राघवः ।
ऋश्यमूकसमीपे तु वैदेहीं पुनरब्रवीत् । [30]

73

After 3520* Ś1 D1–4 8 9 12 cont. Ś1 ins. l. 2 and ll. 27 28 only before 6.114.26. N V B1 3 4 (V1 B4 before 6.114.26) D13 ins. l. 28 only after 6.114.25.

राक्षसं मृगरूपेण चरन्तं कामरूपिणम् ।
निहत्य रामो मारीचं न्यवर्तत पुनर्बली ।
स च त्वरमाणो हि द्रष्टुकामोऽथ मैथिलीम् ।
एकं प्रोवाच गोमायुः स्वरेण परिशङ्कितः ।
स्वस्ति स्यादथ वैदेह्या रक्षोभ्यो लक्ष्मणं विना । [5]
मारीचेन हि विज्ञाय स्वरमालम्ब्य मामकम् ।
इति स चिन्तयन्राम श्रुत्वा गोमायुभाषितम् ।
निवर्तमानस्त्वरितो जवेनाश्रममात्मनः ।
आजगाम जनस्थानं राघवः परिशङ्कितः ।
सीतामेव जनस्थाने जगाम मनसा प्रियाम् । [10]
ततो लक्ष्मणमायान्तं ददर्श विगतप्रभम् ।
तमुवाच किमर्थं त्वं त्यक्त्वा सीतामिहागतः ।
नूनं वै भक्षिता सीता राक्षसैः सा तपस्विनी ।
त्यक्त्वा लक्ष्मण वैदेहीं यो हि त्वं समुपागतः ।
राज्यभ्रष्टस्य दीनस्य दण्डकापरिधाविनः । [15]
क्व सा नु त्वसहाया मे वैदेही तनुमध्यमा ।
या विना नोत्सहे सौम्य मुहूर्तमपि जीवितुम् ।
क्व सा प्राणसहाया मे सीता सुरसुतोपमा ।
पक्षत्वममरत्वं वा पृथिवीं चापि लक्ष्मण ।
विना तां नष्टहेमाभां नेच्छेयं जनकात्मजाम् । [20]

(for सह) D7 10 11 G3 M3 Cr नारीणां. Cm g as above (for नारीभिः). D11 om. वानराणां. ※ Cg नारीणामिति पाठ तृतीयार्थे षष्ठी 1, so also Ct ※.—(l. 18) T1 त्व * * * भि (damaged) (for त्वरं त्वमभि).—(l. 19) G1 गत्तुमिच्छाम M3 दर्शयिष्यन्ति (for दर्शयिष्यामि). G1 तथा (for सर्वा).—(l. 20) T1 damaged for तारा. D6 भूषणा (for शोभना).—(l. 21) D7 9–11 M1 3 च (for सा). D6 T1 च (for तु). M1 स्वलंकृता (for तु योषितः).—(l. 22) T2 3 स्व सैन्य, G1 भवद्भि (for सर्वैश्च). D9 तां गन्तुं वैश्च वानरैः (for the post. half).—M3 om. l. 23.—(l. 23) M1 हि (for second च).—(l. 24) T1 damaged for चैव. चै D6 प्रविश्य (for प्रवेश). M1 [अ]पि (for [च]व). G1 पश्याम (for रामस्य).—(l. 25) G1 संगम (for विभूति).—After l. 25 M2 ins.:

1* सह कुलस्त्रीभिः श्च पुरमाश्रमुत्तमम् ।

—(l. 26) D6 [अ]पि (for [अ]भि). T1 भव (for सर्वा).—(l. 27) D3 नेपथ्यं, D1 G1 Cg नेपथ्य. D7 9–11 T2 3 G3 Ct नेपाय (for नैपथ्यं). D 9 11 G3 -पूर्वं तु (for -पूर्वेण). G1 पुष्पं प्रत्य ना मतां (for the prior half). M3 [अ]पि (for [अ]पि). M1 नेपथ्य विधिवं कृत्वा महिमानं प्रदक्षिणं.—(l. 28) D1 T2 अभ्यारोहद्. G3 न (for तद्). M1 कृत्वा पाश्वकं शीघ्र (for the prior half).—After l. 28 T1 ins.:

2* अथाविशत वहवीं वानर्यो रूपसंमताः ।
सर्वाश्चेतु मर्केषु पूर्वविज्ञानभाषिकाः ।

—(l. 30) D1 ऋश्यमूकं समुपेत्य (for the prior half).

73

(l. 1) D3 गहने वने, D4 तत्र च वने (for कामरूपिणम्).—(l. 2) D3 रक्षो (for रामो). D4 ततो (for पुनर्). D3 निवर्तत पुनर्बली (for the post. half).—(l. 3) D1 4 च. D12 ह (for ऽथ).—(l. 4) D3 पुरस्ता. D12 प्रावोचद् (for प्रोवाच). D1 4 गोमायु. Ś1 D1 स तेनैकाथ गोमायोः (for the prior half).—D3 om. (hapl.) ll. 5–9.—(l. 5) D3 अपि. D1 8 इति (for अथ). D9 लक्ष्मणस्य च (for लक्ष्मण विना).—(l. 6) D1 मारीचेनेति (for मारीचेन). D9 [अ]पि (for हि).—(l. 7) Ś1 [च]व, D2 8 स. D1 4 8 9 [इ]व (for स). Ś1 D1 8 9 12 श्रुत्वा गोमायुनो रव (D1 न्व. D12 रुत) (for the post. half).—(l. 8) D1 विन्दमानस (for निवर्तमानस).—L (ed.) om. l. 10.—(l. 12) D9 तमुवाच च (hypm.). Ś1 D8 12 उपागत.—D3 om. (hapl.) ll. 13–14.—(l. 13) D9 नैद् (for वै). D2 भक्षिता (for राक्षसै). Ś1 D8 12 13 मनस्विनी.—(l. 14) D1 हित्वाद्य. D4 तां हित्वा (for यो हित्वा). D4 11 इहागत. D4 त्वसहाया त्वमिहागतः (for the post. half).—(l. 15) D1 भ्रष्टराज्यस्य. D4 तु तात (for दीनस्य). D9 -चरे. D11 -चरतः (for -चारिणः).—(l. 16) D4 -मात्र चैव. D9 -मात्र सीता. D12 सखा वा म (for त्वसहाया मे).—(l. 17) D9 मां (for या). D9 नोत्सहेद्. D4 वीर (for सौम्य).—(l. 18) Ś1 D8 सखा मा मे. D9 -सखा बाला. D4 -समाना म. D4 -सखा सीता. D8 11 सखा वा म (for सहाया मे). D4 मा वै (for सीता).—(l. 19) D4 वानरत्व (for अमरत्व). D9 च (for वा). D12 मां (for च). D9 मत्वं मनुष्येषुत्वं पृथिव्यां चापि लक्ष्मण.—(l. 20) D3 om. मां (subm.). D9 विनैतां,

एवमुक्तास्तु तस्तेषां प्रददौ भूषणोत्तमम् ।
वस्त्राणि च महार्हाणि चन्दनानि तथैव च ।
ततो मध्याह्नसमये भोजयामास राघवः । [25]
पानहानुकरक्षांसि भोजनैर्विविधैः परैः ।
तेऽभुञ्जत सुगन्धीनि मधूनि मधुपिङ्गलाः ।
मांसानि च सुमिष्टानि दिव्यानि रुचिराणि च ।
विविधानि सुगन्धीनि फलानि परमाणि च ।
पुष्पाणि सुविचित्राणि पानानि विविधानि च । [30]
गोपुच्छाश्च महावीर्या ऋक्षवानरराक्षसाः ।
भुक्तवन्तस्तु ते सर्वे मुहूर्तेन तथापरं ।
आचम्योत्थाय ते सर्वे वानरा कामरूपिणः ।
मुखवासं सुरभिमत्ताम्बूलं जगृहुस्तदा ।
पुनस्तिष्ठन्तरे सर्वे सुग्रीवादिविभीषणाः । [35]
रामाज्ञयाभिनिःक्रम्य आश्रमाश्विविशुः स्वकान् ।
एवं रामो मुदा युक्तः सीतां च रुचिराननाम् ।
रमयामास वैदेहीं सुखी परमराघवः ।

इत्यार्षे रामायणे युद्धकाण्डे अभिषेकानन्तरं भरत.पुरविलासो नाम सर्गः ।

अभिषिक्ते च काकुत्स्थे धर्मेण विदितात्मनि ।
रमणीया या निशा पूर्वा पौराणां हर्षवर्धनी । [40]
गतो रजन्यां सुप्रायां प्रातर्नृपतिबोधकाः ।
वन्दिनः पर्युपातिष्ठन्सौम्यं नृपतिवेश्मनि ।
वीर सौम्य प्रबुध्यस्व कौसल्या सुप्रजा त्वया ।
जगद्धि सर्वं स्वपिति त्वयि सुप्ते नराधिप ।
लोकानां च हितार्थाय प्रबोधं कुरु राघव । [45]
विक्रमे नैषद्भगो (?) विष्णो रथसमो नास्ति भूपतः ।
तस्मै तुभ्यं भगवते रामचन्द्राय वेधसे ।
आत्मयोनिर्गुणैस्तुल्यमहिम्ने ब्रह्मणे नमः ।
कृपालु सर्वभूतानां शत्रूणां भयवर्धनः ।
विश्वंभरश्रीपादः पुण्यश्रवणकीर्तनः । [50]
सर्वदुष्टोपशमन (नस्) आश्वयविनाशनम् (नः) ।
विश्वक्सेनं(नो) गिरीधारं(रिः) पुण्डरीकविलोचन(नः) ।
आदिदेवो जगन्नाथो रामचन्द्रो महाभुजः ।
नेदशाः पार्थिवाः ।

[Two fol. are missing.]

उपयाम कथां लोको रामे राज्यं प्रशासति । [55]
मीतलाण्डवयाद्यैः पूजां भगवतोऽन्वहम् ।
चरित्राणि विचित्राणि रघुनाथस्य भूपतेः ।
सौधभित्तिषु दृश्यन्ते चित्रकर्मकृतानि च ।
सुरामा काननान्ये च (?) निरोक्ष्यन्ते गृहे गृहे ।
एवं तस्मिन्महीपाले रामे राज्यं प्रशासति । [60]

76

Before l. 1, B2 (marg.) ins.:

1* [illegible] ।

—B1 om. up to the prior half of l. 3 (cf. v.l. 6.116.76). Ś1 D2.3 read l. 1 after 6.116.75, D1 alone repeating it here.—(l. 1) Ñ V1 B1.2 [illegible] (for [illegible]). Ś1 D11 [illegible], Ś1 D5 both times).[illegible] Ñ1 [illegible], B2 [illegible], B3 [illegible] (for [illegible]).—Ś1 illeg. from the post. half up to l. 2. Ś1 D11 [illegible]; Ñ1 V B1.2 [illegible], B1 [illegible] (for the post. half).—(l. 2) V1.2 [illegible] (for [illegible]). B1.2 [illegible] (B1 [illegible]) [illegible] (for [illegible]). Ś1 D2.3 [illegible] Ñ1 [illegible] (for the prior half). Ś1 D2.3 [illegible], V1.2 [illegible], B1.2 [illegible] (for [illegible]). Ś1 V1 D2.3 [illegible] V1 [illegible] (for [illegible]). B1 [illegible] [illegible], G (ed.) [illegible].—After l. 2, B2 (marg.) ins.:

2* [illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।

76

After 6.110.70ab, Ś1 Ñ V B D2.11 ins.; while D1 ins. l. 3–4; 6–10; 12; 14–15 and 20 after 6.116.75; D1.6 ins. l. 4 (D4 om.), 6–12; 14–17 and 20 after 6.116.73:

रचिता वानरा याम राक्षसांस्तथैव च ।
सारा पुरस्कृताश्चैव नानार्थे पानिमुखिताः ।
[illegible] । [5]
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] । [10]
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] । [15]
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] । (sic)
[illegible] । (sic) [20]
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] । [25]

* (l. 2) [illegible]

कच्चिज्जीवति वैदेही प्राणैः प्रियतरा मम ।
कच्चित्प्रव्रजनं सौम्य न मे मिथ्या भविष्यति ।
ब्रूहि लक्ष्मण वैदेही यदि जीवति मां विना ।
त्वयि प्रमत्ते रक्षोभिर्भक्षिता वा तपस्विनी ।
सुकुमारी च बाला च नित्यं मा दुःखभागिनी । [25]
इति सीतां वरारोहां चिन्तयन्नेव राघवः ।
आजगाम जनस्थानं शून्यं सदृश राघवः ।
रावणेन हृतां सीतां वैदेहीं रहितां वनात् ।

74

After 3623*, B4.3 (after first occurrence) cont.

तत उत्थाय संहृष्टः राजवश्यः समाहितः ।
आशीर्भिर्बहुभिः सर्वा राममेव ननन्दिरे ।
तं कौसल्या परिष्वज्य सुस्वरं प्ररुरोद ह ।
कीर्तयन्ती दशरथं प्रवीरं वसुधापतिम् ।
उभावपि सुतौ प्रीत्या मूर्ध्न्याजिघ्रत वत्सला । [5]
अङ्कमारोपयामास हर्षेण परमेण च ।
अथैवं रुदती देवी सीतामाह शुभाननाम् ।
सम्परिष्वज्य बाहुभ्यां दिष्ट्या दृष्टासि मे शुभा ।
दिष्ट्या हि समनुभ्राता सह पत्या पतिव्रते ।
तां तथोपगते रामे देवीमाह स राघवः । [10]
तव मातुरनुध्यानात्सर्वे प्रत्यागता वयम् ।
वने चरन्तो घोरेऽपि रक्षिता आशिषा त्वया ।
रक्षसापहृता भार्या लब्धा तु त्वदनुग्रहात् ।
स्मरमाणां यदा देवीं वनचर्यां निवेद्य च ।
रामः सुग्रीवसख्यं च कारणेन हनूमतः । [15]
विभीषणेन सख्यं च वानराणां च विक्रमम् ।
सेतुबन्धः समुद्रे च राक्षसानां वधस्तथा ।
स तु राक्षसराजस्य युद्धेन च वधं तथा ।
आख्याय मातुः संक्षेपान्मग्निर्णां नगरस्य च ।
तूष्णीमासीत्सुसंहृतात्मा राघवः समुपाविशत् । [20]
ममानुष्कृत कर्म रावणेन्द्रजितोर्वधम् ।
अत्यद्भुतमचिन्त्यं च तद्वृथ समहृष्टवान् ।
समहृष्टाः प्रमुदिताः कथयांचक्रिरे तत ।
सुग्रीवो हनूमांश्चैव राक्षसश्च विभीषणः ।
जाम्बवाञ्छ्वेतनीलौ च वालिपुत्रादयस्तथा । [25]
ववन्दुश्च तदा पादौ कौसल्यादीनां च सर्वशः ।
तेषु राघवमुख्येषु सुविनयेन कृताञ्जलिः ।
तांश्च सर्वान्महाभागान्यथा रामस्तथैव ते ।
ववन्दे तांस्तथा सीता सखस्था राजयोषितः ।
प्रहृष्टाः प्रतिजग्मुश्च तथान्याश्चित्रयारता । [30]
शत्रुघ्नश्चापि रामस्य लक्ष्मणस्य च धीमतः ।
जगाम शिरसा पादौ प्राञ्जलिर्हृष्टमानसः ।
तं परिष्वज्य काकुत्स्थो भ्रातरं भ्रातृवत्सलम् ।
लक्ष्मणेन समाश्लिष्टस्ततः स भरतस्य च ।

75

After 3670*, D11 cont.:

सुग्रीवाय ददौ राज्ये महात्मा कृतकर्मणे ।
विभीषणाय च ददौ तथान्येभ्योऽपि राघवः ।
राक्षसेभ्यः कपिभ्यश्च यैर्वृतो जयमाप्तवान् ।
ते सर्वे रामदत्तानि रत्नानि कपिराक्षसाः ।
शिरःसु धारयामासुर्भुजेषु च महाबलाः । [5]
हनूमन्तं च नृपतिरिक्ष्वाकूणां महायशाः ।
रामः कमलपत्राक्षः पिङ्गाक्षमिदमब्रवीत् ।
अञ्जनस्य पुत्रोऽयं सुमहो वानिलात्मजः ।
वालिसुग्रीवयोर्वीरो मम चापि हिते रतो ।
महतोऽप्यधिकां पूजां मानितां च कपीश्वरः । [10]
इत्युक्त्वा सवमुख्याग्र्याङ्गणानि महायशाः ।
आबबन्ध स्वयं रामो हनूमत्स्कन्दे तथा ।
आभाष्य च महावीर्यो राघवो पृथपर्षभान् ।
नीलं नलं केसरिणं कुमुदं गन्धमादनम् ।
सुषेणं पनसं चैव मैन्दं द्विविदमेव च । [15]
जाम्बवन्तं गवाक्षं च धूम्रं विनतमेव च ।
वलीमुखं प्रजङ्घं च सन्नादं च महाबलम् ।
दरीमुखमिन्द्रजानुं * * * * च पृथपम् ।
मधुरं श्लक्ष्णया वाचा नेत्राभ्यां च पिबन्निव ।
सर्वतः सुहृदो मह्यं शरीरं भ्रातरस्तथा । [20]
युष्माभिरुद्धृतश्चाहं व्यसनी काननौकसः ।
धन्यो हि राजा सुग्रीवो भवद्भिः सुहृदां वरैः ।

D6 विज्ञान (for विना तां) D1 नेष्वेवं; D5 नेक्ष्वा; D12 वैष्वेव (for नेष्वेवं).—(l. 21) D13 om. (hapl.) from the post. half up to the prior half of l. 23. Ś1 प्राणद (for प्राणैः). D6 मिवप्रमा.—D6 om. (hapl.) l. 22.—(l. 22) D6 कचित्. D1-4.6 प्रव्रजन, D4 प्रवजित (for प्रव्रजन). D6 मेमिथ्या (for मे मिथ्या). D6 भविष्यते.—(l. 23) D1 यदि (for यदि). D1.4.6 वा न वा; D6 नर्तन (for मां विना).—(l. 24) D6 प्रमत्ते (for प्रमत्त). D1.4.6 मा (for वा). D6 मनस्विनी.—(l. 25) D1.4.6 सुकुमारी, D2 om. (subst.); D6 च (for मा). D6 [ब ,] स्वभागिनी (for दुःखभागिनी).—D6 om. (hapl.) l. 27.—(l. 27) D12 * * * * (for —स्थाने).—(l. 28) D6 इतां सीतां, D13 हृतां तु (for हृतां सीतां). Ś Ñ1 D3.12 स हृतां; D5 भगिन्यां (for वैदेहीं). D6 रहितां (for रहितां). D1-4 वने (for वनात्). Ñ V B1.3.4 स हृतां (B1 हृतां स) रहितां वनात्; D5 वैदेही हरेद् वने; D12 वैदेहीं रहितां वने ** (for the post. half).

74

B4 variants.—(l. 4) वसुधा (for वसुधा-).—(l. 5) [आ]जिघ्र च (for [आ]जिघ्रत).—(l. 7) [स]मे (for [स]मा). शुभानना.—(l. 12) त्वया (for आशिषा).—(l. 17) सेतुबन्ध.—(l. 21) ममानुषं (for ममानुष-).—(l. 22) मद्भुतं वाचं (for मत्यद्भुतम्).—(l. 23) प्रमुदिता.—(l. 25) —जाम्बव तालपुत्राः (for the post. half).—om. ll. 26–34. The post. halves of l. 26 and l. 27 by pm.

एवमुक्त्वा ततस्तेषां प्रददौ भूषणोत्तमम् ।
वस्त्राणि च महार्हाणि चन्दनानि तथैव च ।
ततो मध्याह्नसमये भोजयामास राघवः । [25]
वानरानृक्षरक्षांसि भोजनैर्विविधैः परैः ।
तेऽभुञ्जत सुगन्धीनि मधूनि मधुपिङ्गलाः ।
मांसानि च सुसिद्धानि दिव्यानि रुचिराणि च ।
विविधानि सुगन्धीनि फलानि परमाणि च ।
पुष्पाणि सुविचित्राणि पानानि विविधानि च । [30]
गोपुच्छाश्च महावीर्या ऋक्षवानरराक्षसाः ।
तृप्तीभूतास्तु ते सर्वे मुहूर्तेन तथापरे ।
आचम्योत्थाय ते सर्वे वानराः कामरूपिणः ।
मुखवासं सुरभिमत्ताम्बूलं जगृहुस्तदा ।
एवमिकस्तरे सर्वे सुग्रीवादिविभीषणाः । [35]
रामाज्ञयाद्विनि.कम्य आश्रमान्विविशुः स्वकान् ।
एवं रामो मुदा युक्तः सीतां च रुचिराननाम् ।
रमयामास वैदेहीं सुखी परमराघवः ।

इत्यार्षे रामायणे युद्धकाण्डे अभिषेकानन्तर अन्तःपुरविलासो नाम सर्गः ।

अभिषिक्ते च काकुत्स्थे धर्मेण विदितात्मनि ।
व्यतीता या निशा पूर्वं पौराणां हर्षवर्धनी । [40]
तस्यां रजन्यां व्युष्टायां प्रातर्नृपतिबोधकाः ।
बन्दिनः पर्युपातिष्ठन्सौम्यं नृपतिवेश्मनि ।
वीर सौम्य प्रबुध्यस्व कौसल्या सुप्रजा त्वया ।
जगद्धि सर्वं स्वपिति त्वयि सुप्ते नराधिप ।
लोकानां च हितार्थाय प्रबोधं कुरु राघव । [45]
विक्रमे नैषधो (?) विष्णो रत्नसमो नास्ति पार्थिवः ।
तस्मै तुभ्यं भगवते रामचन्द्राय वेधसे ।
अप्रमेयगुणैश्वर्यसंयुक्तो ब्रह्मणे नमः ।
कृपालुः सर्वभूतानां शरण्यां भयवर्धनः ।
विश्वंभरश्रीधरपादः पुण्यश्रवणकीर्तनः । [50]
सर्वदुःखोपशमनं (नः) कालभयविनाशनम् (नः) ।
विश्वक्सेनं(नो) गिरोधारे(रि:) पुण्डरीकविलोचन(नः) ।
आदिदेवो जगन्नाथो रामचन्द्रो महाभुजः ।
नेदृशाः पार्थिवाः ।

[Two fol. are missing.]

अवभास कथां लोको रामे राज्यं प्रशासति । [55]
नीलशाद्वलवर्णश्रीः पृथ्वी भगवतोऽवहम् ।
चरित्राणि विचित्राणि रघुनाथस्य भूपतेः ।
सौधभित्तिषु दृश्यन्ते चित्रकर्मसिताानि च ।
सुरासा काननान्ते च (?) विलोक्यन्ते गृहे गृहे ।
एवं तस्मिन्महीपाले रामे राज्यं प्रशासति । [60]

76

Before l. 1, Ba (marg.) ins.:

1* [illegible] ।

—Bi om. up to the prior half of l. 3 (cf. v.l. 6.116.76). Ś1 D6.11 read l. 1 after 6.116.75, D1 alone repeating it here.—(l. 1) Ñ V1 B2.3 [illegible] (for [illegible]). Ś1 D11 [illegible], Ś2 D9 both times [illegible]; Ñ1 [illegible], B2 [illegible], B3 [illegible] (for [illegible]).—Ñ2 illeg. from the post. half up to l. 2. Ś1 D11 [illegible]; Ñ1 V B2.3 [illegible], B1 [illegible] (for the post. half).—(l. 2) V2.3 [illegible] (for [illegible]). B2.3 [illegible] (B1 [illegible]) [illegible] (for [illegible]). Ś1 D6.11 [illegible]; Ñ1 [illegible] (for the prior half). Ś2 D6.11 [illegible]; V2.3 [illegible], B2.3 [illegible] (for [illegible]). Ś1 V1 D6.11 [illegible]; V1 [illegible] (for [illegible]). B1 [illegible]; G (ed.) [illegible].—After l. 2, B1 (marg.) ins.:

2* [illegible] ।
[illegible]
[illegible] ।
[illegible] ।

76

After 6.116.70[ab], Ś1 Ñ V B D6.11 ins.; while D1 ins. l. 3–4; 6–10; 12; 14–15 and 20 after 6.116.75; D6.9 ins. l. 4 (D9 om.), 6–12; 14–17 and 20 after 6.116.73:

उषित्वा वानरा राम राक्षसाश्चैव च ।
सात्रा पुरस्कृताश्चैव मानार्थं चाभिपूजिताः ।
[illegible] । [5]
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] । [10]
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] । [15]
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] । [20]
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] ।
[illegible] । [25]

¹ (l. 1) [illegible]

वियोगाकुलितै. सर्वे चेतोभिः सम्प्रतस्थिरे ।
प्रस्थित तं हनूमन्तमुवाच रघुनन्दनः ।
हनूमंस्त्वं मया नातिसत्कृतो हरिपुंगव । [5]
तस्माद्वर वृणीष्वाद्य महत्कर्म कृतं त्वया ।
एवमुक्तोऽब्रवीद्राम हर्षबाष्पाकुलेक्षणः ।
यावद्रामकथा देव पृथिव्यां प्रचरेदिह ।
तावद्देहे मम प्राणास्तिष्ठन्तु वरदोऽसि चेत् ।
ततस्तं राघवोऽब्रवीत्परिष्वज्याञ्जनासुतम् । [10]
एवं भवतु भद्रं ते यावद्भूमिर्धरिष्यति ।
पर्वताश्च समुद्राश्च तावच्चायुरवाप्नुहि ।
बलवान्वीर्यवांश्चैव तरुणो न जरान्वितः ।
मैथिल्यपि तदा चैनमुवाच वरमुत्तमम् ।
उपस्थास्यन्ति भोगास्त्वां स्वयमेवेह मारुते । [15]
देवदानवगन्धर्वास्तथैवाप्सरसां गणाः ।
यत्र तिष्ठसि तत्र त्वां सेविष्यन्ते यथासुखम् ।
फलान्यमृतकल्पानि तोयानि विमलानि च ।
उपस्थास्यन्ते यथाकामं सत्त्वेन तवानघ ।
एवमस्त्विति चोक्त्वा च प्रययौ साश्रुलोचनः । [20]

—(l. 3) D13 -[आ]कुलिताः (for [आ]कुलितै.). V1 B3 सर्वे; V3 च सर्वे (hypm.) (for सर्वे). D1 वियोगाकुलिताः सर्वे (for the prior half). Ñ3 V1.2 B1.3 वचोभि°; B2 वाचाभि (for चेतोभि) Ś2 सु- (for स-). —For l. 2-3, B3 subst.

3* ततः प्रभाते विमले राघवः प्रीतमानसः ।
आनीय वानरान्सर्वान्सुग्रीवप्रमुखान्हरीन् ।
गन्धमाल्यैश्च सम्पूज्य विससर्जामितप्रभः ।

—(l. 4) Ñ V3 D4.5 तु, V3 B1.3 च (for तं). Ś2 D13 प्रोवाच (for उवाच). —(l. 5) Ś2 D4.12 न जानासि प्रभाव; B1 न सत्कृतो मया च (for मया नातिसत्कृतो). —(l. 6) Ś1 D1.12 [इ]हि (for [अ]च). D4.5.9 वरं वृणीष्व हनुमन् (D3 चाचार्य; D5 चाप त्व) (for the prior half). V3 damaged for त्वया. Ñ2 V2 B3 कार्यं (for कर्म). D5.6 कृतं कार्यं महत्त्वया (for the post. half). —(l. 7) D2 वाक्यं (for राम). B2 -पर्याकुलेक्षण, B4 बाष्पाकुलेक्षण. D1 प्रत्युवाच ततो राम हनूमान्प्रीतमानसः. —(l. 8) Ñ2 तेषां; B3 लोके, B4 चैव, D1 क्षेत्रा (for देव). Ñ1 D3.5 विचरिष्यति; V B3 प्रचरि(V3 °रि)ष्यति, D1 विचरत्युत (for प्रचरेदिह). —(l. 9) Ñ2 देव, V1 om., V2 D2 यदे; V3 D4 एव (for देहे) V3 D12 तिष्ठति (for तिष्ठन्तु). V3 damaged for चेत्. D4.5 वरस्तिष्ठति, D5 वरदेऽपि न (for वरदोऽसि चेत्). —(l. 10) Ś2 Ñ2 B2.4 D4.12 तु (for त) V3 कुतन (for ततस्तं). V2 illeg. for ऽब्रवीत्परिष्वज्य. Ś2 चैव, B2.4 D5.6 प्राह, D6 चैव; D13 चैनं (for ऽब्रवीत्) D2 G (ed.) एव (D1 एति) तस्य वच श्रुत्वा रामो वचनमब्रवीत् —(l. 11) D2 भविष्यति (for धरिष्यति) —(l. 12) D1 (erroneously) यावद्भूमिः (for पर्वताश्च). —(l. 13) Ś1 D4.13 मज्जद; Ñ1 निजद्; Ñ2 V1.2 B1 निजद्, L (ed.) अजरश् (for नीजस्). —D1 reads l. 14 except मै in marg. —(l. 14) D6 तथा (for तदा). Ś1 Ñ1 D4.13 चेतम्, D5 सेवम् (for चैनम्). D1 मैथिली च हनूमन्त (for the prior half). B3 हरिपुंगव, D6 मनस्विना (for वरमुत्तमम्). Ñ1 परितुष्टा पुन पुन (for the post. half). —For l. 14, B3 subst.

4* हनूमन्तमथोवाच मैथिली जनकात्मजा ।
यत्र रामकथा लोके सान्निध्यं ते भविष्यति ।
चिरं जीव महाबाहो यावद्रामकथा जने ।
दर्शनं मे पुर पान्थगजेयस्त्वं भविष्यसि ।

—(l. 15) D6 भोगानि (for भोगास्त्वां). Ñ1 ददौ वसुदायं (for the prior half). V1 B D4.5 हि (for [इ]ह). Ñ1 V2 मारुत (for मारुते). Ñ2 हनूमते, D6 महामते. —(l. 16) V2 नरकिंनर- (for देवदानव). —(l. 17) D4.5 तत्रैव (for तत्र त्वां). Ñ2 B2.4 सेविष्यति, D5 समेष्यति (for सेविष्यन्ते) Ś1 D4.12 यथासुखं. —After l. 17, D5 ins.:

5* उपस्थास्यन्तिदं श्रेष्ठ सावधिष्ठान्ति सर्वदा ।

—(l. 18) B2 विविधानि, B3 सुरभीणि (for विमलानि). —(l. 19) V2 तस्तुष्ट ते; G (ed.) उपस्थास्यति (for उपस्थास्यन्ते). Ñ1 सत्त्वेन (for सत्त्वेन). —After l. 19, B1 ins.:

6* प्रभुभक्तिश्च ते दृष्टा तस्मात्त्वं चिरजीवकः ।
यथाकालं च लोकेषु चरिष्यसि न संशयः ।
इति तस्मै वरान्देवी सर्वानेव ददौ तदा ।
विससर्ज शुभैः कामैरेव दत्त्वा च मैथिली ।
गतेषु तेषु सैन्येषु रराज राघवस्तदा । [5]
कन्दमानरभल्लूकाः फलमूलानि चाददुः ।
यथास्थान गता सर्वे राघवेणानुमोदिताः ।
सर्वसम्पूर्णयोगेन. सीतया सह लक्ष्मणः ।

—(l. 20) V1.2 B2 स, D4.5 वै (for second च). Śr D4.12 चोक्त्वा, Ñ1 तथाक्षे, V2 चोक्त्वा तार्क्ष्यः D2 चैवोक्त्वा (for चोक्त्वा च). Ñ1 मारुति (for प्रययौ). Ñ1 सास्त्र; Ñ2 V1 B2 सोत्सु; V2 B1 D4.5 बाष्प- (for साश्रु-). Ś2 D4.12 लोचनावृत. —After l. 20, B3 (marg.) ins.:

7* विभीषणोऽपि धर्मात्मा राम वचनमब्रवीत् ।
दिनानि मम यास्यन्ति ध्यायतस्ते सदा विभो ।
सत्यमस्तु ते गमिष्यामि भ्रातृभिः सहितश्च हि ।
दास्येऽहं ते महाबाहो पुनः संदर्शनाय वः ।
रघुसत्तम राघवेन्द्रात्तु श्रुत्वा राम प्रदक्षिणम् । [5]
समाहृत सर्वान च शिरसा चाभ्यागताः ।
ततो वानरवीराश्च राक्षसीगणास्तथा च ।
सर्वे राम नमस्कृत्य शिरसा मारुती गताः ।

ERRATA AND CORRIGENDA

Misprints in the Constituted Text and The Critical Apparatus are shown below.

TEXT

Sarga	St.	For	Read
10	14[d]	[illegible]	भूरि
11	11[a]	[illegible]	[illegible]
11	27[a]	हि	स हि
11	27[c]	[illegible]	[illegible]
11	28[a]	[illegible]	[illegible]
11	38[a]	[illegible]	[illegible]
11	41[d]	च	[illegible]
12	14[a]	[illegible]	[illegible]
12	22[d]	[illegible]	[illegible]
13	2[a]	[illegible]	[illegible]
23	9[d]	[illegible]	[illegible]
23	32[d]	[illegible]	[illegible]
34	28[a]	[illegible]	[illegible]
35	19[b]	[illegible]	[illegible]
42	35[cd]	[illegible]	[illegible]
44	35[a]	[illegible]	[illegible]
45	33[c]	[illegible]	[illegible]
47	24[b]	[illegible]	[illegible]
47	34[a]	[illegible]	[illegible]
47	166[c]	[illegible]	[illegible]
48	65[c]	[illegible]	[illegible]
60	1[b]	[illegible]	[illegible]
61	51[b]	[illegible]	[illegible]
74	5[a]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	15[b]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	29[b]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	16[d]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	5[c]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	6[b]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	45[c]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	2[a]	[illegible]	[illegible]

CRITICAL APPARATUS

Page	For	Read
P 4 col 1 l 15	D1 3 सवक्ता	D1 3 संवक्ता
P 4 col 2 l 14-15	G1 3 M3 स्वयुक्त	G1 3 M3 (all first time) स्वयुक्त
	G2 M1 3 भक्ता मूल	G2 M1 2 (all first time) भक्ता मूल
P 4 col 2 l 16	G1 M3 हि	G M3 (both first time) हि
	M 3 (both second time) [5]कि	G2 (first time) M1 3 (both both times) [ऽ]कि
P 5 col 2 11*	तरमिणम्	तरङ्गिणम्
P 6 col 2 l 21 22	D3 om 17	D3 om 17^{c} 18^{d}
P 7 concordance st 10	G 8 11	G 8 11 15
P 7 col 2 l 36	D13 शिखर	D3 13 शिखर
P 8 col 1 l 34	B1 (both times) क्रा	B1 (both times) क्रा
P 9 col 2 l 14	V1 om 19^{a}–20^{b}	V1 om 19^{c} 20^{d}
P 10 col 1 l 12	repeating 12^{ab}	repeating 11^{cd} 12^{ab}
P 13 col 1 41*	व येन	वाप ने
P 13 col 2 l 21	M3 कुलपत्तिभि	M3 कुलपत्तिभि
P 15 col 1 l 23	B	V1 B
P 15 col 2 l 24	D 6 7 10 11 T1 G M3 5 Cg	D6-7 10 13 T1 G M3 5 Cg
P 15 col 2 l 29	N V1 (illeg) 3 B 4 (after 48*)	N V1 (illeg) 3 B1 4 (V1 B4 after 48*)
P 16 col 1 l 5	(for [अ]वयुतिता)	(for [अ]वसादिता)
P 16 col 2 l 17	D3 after 55*	D3 cont after 55*
P 16 col 2 l 33	N V1 (st 18–27 illeg) 3 B	N V1 3 B
P 17 col 1 l 1	B1 4 (after 47*)	B 4 (V1 B4 after 48*)
P 17 col 1 l 10	V1 (second time)	N1 V1 (both second time)
P 17 col 1 l 18	B4 repeats 2^{ab} after 54*	V1 B4 repeat 2^{ab} after 54*
P 17 col 1 l 21	N3 V3	Ñ3 V1 3
P 17 col 1 l 22	(first time)	(V1 B4 first time)
P 17 col 1 l 23	—After 2^{ab} B4 ins	—After 2^{ab} V1 B4 ins.
P 18 col 1 l 11	Remove (sic)	
P 19 col 2 l 8	B1 तु (for च)	B1 तु (for second च)
P 21 col 2 l 16	Remove (for ^{d})	
P 26 col 1 77*	From 77* onwards up to 101*	reduce one star number
P 27 col 2 l 21 and l 26	D1 reads 63 64 after 67^{ab}	D1 reads 63 64 after 68^{ab}
P 27 col 2 l 34-36	Remove the note	
P 28 col 1 l 15	—B1	—^{b}) B1
P 30 col 2 l 23	(नित्र)	(D1 मित्र)
P 32 col 2 l 5	D4 reads l 2 of 107*	D4 reads 22^{cd}
P 35 col 2 l 17	and then read Sarga 10	and then read (except B1 1) l 1-67 of App I (No 3)
P 47 col 2 l 1-2	(for प्रसान्)	(for प्रमान्)
P 50 col 1 l 26	B3 3 नचेप्यि	B3 3 न चरित्र
P 50 col 2 l 41 42	T1 M1 2 repeat 21 after l 216 of App I (No 3)	D4 T1 G2 M 3 repeat 21 after l 285 of App I (No 3)
P 52 col 1 l 15	(for केन)	(for कुकेन)
P 53 col 1 l 33	D3 मुक्त च विवत	D3 मुक्ति चरित्र
P 53 col 1 l 35	V1 3 B D3 ins. l 11 14 only	V1 3 B D3 ins. l 9–12 only

Errata

Page	For	Read
P. 53, col. 2, l. 18	and read after the same l. 2.	and read the same after l. 2.
P. 58, col. 1, 175*, l. 2	सहेभिः सचिवैभक्त	सहैभिः सचिवैर्मैकै
P. 61, col. 1, l. 4	(for सावध)	(for सवर्थ)
P. 65, col. 1, l. 17	स्वरैभित्रनपुण्यं	स्वैर्मित्रैर्नपुण्यं
P. 70, col. 1, l. 21	Ś$_2$ V$_{1,2}$ B$_{1,2,4}$ D$_{1-3,6,8}$ T$_{2,3}$ G$_{1,3}$	Ś$_2$ D$_4$ T$_{2,3}$ G$_{1,3}$
P. 70, col. 1, l. 33–34	Ś$_1$ Ñ$_1$ D$_{12}$ cont.; while Ś$_2$ D$_{1-4,8}$ ins. after 20^{ab}	Ś$_1$ Ñ$_1$ D$_{1-4,8,12}$ cont.; while Ś$_2$ ins. after 20^{ab}
P. 71, col. 2, l. 26	(for सांप्रतं)	(for साम्प्रतं)
P. 72, col. 2, l. 25	V$_2$ चुकशुः सु- D$_5$ T$_3$ चुकशुश	V$_2$ चुक्रुशु सु- D$_5$ T$_3$ चुक्रुशुश
P. 72, col. 2, l. 36	—)	—^{b})
P. 79, col. 2, l. 25	D$_7$ G$_3$ M$_3$ Cg further cont.	D$_7$ G$_3$ M$_{3,5}$ Cg further cont.
P. 79, col. 2, l. 27	M$_{1,2,5}$ Ct cont. after 248*	M$_{1,2}$ Ct cont. after 247*
P. 79, col. 2, l. 33	D$_7$ T$_3$ G$_1$ M$_3$ read l. 2	D$_7$ T$_3$ G$_1$ M$_{3,5}$ read l. 2
P. 84, col. 1, l. 35	l. 4–7 of 267*	267*
P. 85, col. 1, l. 13–14	Ñ$_2$ V$_1$ B$_{2,3}$ om. l. 12–13.	Ñ$_1$ V$_{1,2}$ B$_{2,3}$ om. l. 12–13.
P. 85, col. 2, l. 30	(D$_{2-4,12}$ both times)	(Ś$_2$ D$_{2-4,12}$ both times)
P. 85, col. 2, l. 35	(second time)	(Ś$_2$ D$_{2-4,12}$ second time)
P. 85, col. 2, l. 36	Ś$_1$ Ñ$_2$ B$_4$	Ś Ñ$_2$ B$_4$
P. 86, col. 1, l. 25	Ñ$_2$ D$_{3,4}$	Ñ$_2$ D$_{2,4}$
P. 87, col. 1, l. 26–27	Remove D$_1$ note.	
P. 88, col. 1, l. 2	D$_2$ तत्र	D$_{2,3}$ तत्र
P. 88, col. 1, l. 3	Ñ$_1$ D$_3$ विहगोत्तुंगान्	Ñ$_1$ D$_{1,3}$ विहगोत्तुंगान्
P. 88, col. 1, l. 5	D$_{1,2,8,9,12}$	D$_{1-3,8,9,12}$
P. 88, col. 1, l. 7	D$_1$ om. l. 3–10	D$_1$ om. l. 5–10
P. 88, col. 1, l. 16	Remove Ś note	
P. 88, col. 1, l. 25–26	Ś D$_{4,12}$ ins. l. 9–10 after l. 13–14	Ś D$_{4,12}$ ins. l. 9–10 after l. 17 of App. I (No. 14)
P. 88, col. 2, l. 6	D$_{1-7,10,11}$ S ins. the same	D$_{1-7,10,11}$ S ins.
P. 88, col. 2, 299*, l. 4	ननभिरे	ववभिरे
P. 88, col. 2, l. 43	Remove Ś D$_{4,12}$ note.	
P. 89, col. 1, l. 3	of App. I. (No. 13) and l. 4–5;	of App. I (No. 13) and l. 4–5 (V$_1$ l. 4–8);
P. 89, col. 2, l. 33	D$_{2,4}$ ins. l. 4–6 after 22^{ab}.	D$_{2,4}$ ins. l. 4–12 after 22^{ab}.
P. 90, col. 2, l. 17	—After l. 11, Ś D$_{2,4,12}$	—After l. 9, Ś D$_{2,4,12}$
P. 91, col. 1, l. 24–25	(Ś$_1$ D$_{2,3}$ preceded by 293*)	(Ś$_1$ D$_3$ followed by 294*)
P. 92, col. 1, l. 5	D$_{1,2,4}$ ins. after 31 :	D$_{1-4,8}$ ins. after 31 :
P. 92, col. 2, l. 38	D$_{1,2,4}$ ins. 313*	D$_{1-4,8}$ ins. 313*
P. 102, col. 1, l. 27	Ñ$_2$ B$_{1,2,4}$ G$_2$ M$_{1,4}$	Ñ$_2$ B$_{1,2,4}$ M$_{1,4}$
P. 106, concordance; st. 27	L. 6. 2. 31	L. 6. 2. 30
P. 107, col. 1, l. 34	B$_1$ om. 35–36	B$_1$ om. 35^{ab}.
P. 107, col. 2, l. 7	B$_1$ D$_9$ om.	D$_9$ om.
P. 110, col. 2, l. 13	(for मनुपविश्य:)	(for समुपविश्य:)
P. 116, col. 1, l. 34	G (ed.) ins. l. 1. after 38^{ab}	G (ed.) ins. l. 1. after 38^{ab} and l. 3–5 after 38
P. 118, concordance; st. 1	B.1.2.1	B.6.11.1
P. 118, col. 1, l. 21	concludes with	conclude with
P. 119, col. 1, l. 29	7^{cd} after 8)	7^{cd} (after 8)

Page	For	Read
P. 119, col. 2, l. 11–12	B3 रश्मी तु वरोक्त	B3 रश्मी तु वरोक्ति
P. 120, col. 1, l. 30	D10 मह देवर्षि बानैः	D10 स ह देवर्षिवानैः
P. 120, col. 2, l. 29–30	—After 17, D2.4–11 K(ed., within brackets) ins.	—After 17, D2.4–11 K(ed., within brackets) ins.
P. 126, col. 2, l. 37	M1 [उ]पकारो मे, B1 [उ]पकारितवान्; B2 [उ]पकारान्मे,	M1 -[उ]पकारो मे; B1 -[उ]पकारितवान्, B2 -[उ]पकारान्मे;
P. 126, col. 2, l. 38	B4 [उ]पकारैर्वा; D4 T1 M1 [उ]पकारेषु (for [उ]पकारैर्मे).	B4 -[उ]पकारैर्वा, D4 T1 M1 [उ]पकारेषु (for -[उ]पकारैर्मे).
P. 127, col. 1, l. 32	D12 क्षेहे	D1.2 क्षेहे
P. 127, col. 1, l. 35	V2 illeg. from ती	V2 illeg. from त in पत
P. 128, col. 2, l. 21	B2 transp. l. 1–2	B2 transp. l. 1 and 2
P. 130, concordance; st. 1	G 4.8 9	G 6.1 1
P. 131, col. 2, l. 7	[आ पुन-	-[आ]पुन-
P. 131, col. 2, l. 8	G1 -[आ रक्-	G1 [आ]रक्-
P. 132, col. 1, l. 29	B2 reads 15c–16a in marg.	B2 reads 15c–16 in marg.
P. 132, col. 2, l. 6	(for a)	(for d)
P. 132, col. 2, l. 5–6	Ś V1 D6–4.8.11.12 सुराः व (D6 कि) तत्र वानरा	Ś V1 D6–4.8.11.12 सुराः के (D6 कि) तत्र वानरा
P. 134, col. 1, l. 25	Remove semicolon after ज्योतिर्मुखस्.	
P. 134, col. 1, l. 25–26	(for ज्योतिर्मुखस्)	(for ज्योतिर्मुखस्)
P. 136, col. 1, l. 17	—[आ यामो	—[आ]यामो
P. 136, col. 1, l. 26	स(Ś D6 न मायांतु समाहिता	स(Ś D6 न)मायांतु समाहिता
P. 136, col. 1, l. 27	G2 om. 3–5	G2 om. 3c–4b
P. 136, col. 1, l. 28	Put semicolon after आमको.	
P. 137, col. 2, l. 27	°मनुष्यावतीम्	मनुष्यावतीम्
P. 143, col. 1, l. 3	Remove D6 s variant कर्हिता	
P. 150, col. 1, l. 14	B1 D4 समान याव	B1 D4 समानयाव
P. 153, col. 1, l. 35	D10 T1 G2.3 M2	D6.9 T1 G2.3 M2
P. 155, col. 1, l. 5	निर्योगर थानां	निर्योग रथानां
P. 156, col. 2, l. 19	B4 दिवसकर अतुरो हि ते पुरानतां (sic).	B4 दिवसकर्त अतुरो हि ते पुरानतां (sic) (for d).
P. 159 concordance, st. 18	B 8.24 8	B.6.21 18
P. 159, col. 2, l. 16–17	D12 ins. 523* and then cont.	D12 ins. l. 1 of 523* after 18 and then cont.
P. 159, col. 2, 522* l. 8	माचिरम्	मा चिरम्
P. 160, col. 1, l. 3	Ñ2 कथित्	Ñ2 कथित्
P. 160, col. 1, l. 4	Ñ1 V2 का हि मायातुर याव	Ñ1 V2 का हि मायातुर याव
	B2 न हि माया तुर याव-	B2 न हि मायातुर याव-
P. 160, col. 1, l. 6	(B1.4 D12 गूढ वाम्य(D12 °न्य)याव	(B1.4 D12 गूढ वाम्य(D12 °न्य)यावै)
P. 160, col. 1, l. 9	Ñ V2 D1–8	Ñ(Ñ2 illeg. after °ध्वेति) V2 D1–8
P. 160, col. 1, l. 8–9	Remove Ñ2 note.	
P. 160, col. 1, l. 33	D6 मोहार्थ	D6 -म्हार्थ
P. 160, col. 1, l. 34	G2 मोक्षाव (for मोक्षार्थं)	G2 -मोक्षाव (for मोक्षार्थं)
P. 169, concordance, st. 33	L. 6.11 40.	L. 6.11 39
P. 180, col. 2, 558*, l. 3	शत	शते
P. 185, col. 1, l. 32	V1.2 व वन्दे्युद्ध	V1.2 व वन्देयुद्ध
P. 186, concordance; st. 18	L. 6.18.18	L. 6.15.18
P. 254, col. 2, l. 31	त्रिकाः for त्रिका	त्रिका (for त्रिका)
P. 255, col. 1, l. 35	(for पार्वती)	(for पार्वती न)

Page	For	Read
P. 266, col. 1, l. 27	म(V3 व्य)थितश्चास्य(Ñ2 °श्चस्य;	म(V3 व्य)थितश्चास्य(Ñ2 ° ता चास्य;
P. 294, col. 1, l. 20	(for संकुद)	(for संकुद्धे)
	Ñ1 सास्ते सहस्रशः	Ñ1 राक्षसास्ते सहस्रशः
P. 302, col. 2, 953*, l. 9	सहशैलकानन ।	सहशैलकानना
P. 306, col. 1, l. 3	(for च्छ्र)	(for छत्रं)
P. 345, col. 2, l. 24	D1 प्रति संक्रुद्धो	D1 प्रति संकुद्धो
P. 361, col. 1, l. 14	सवस्मद्रदं	मवस्मद्रह
P. 445, col. 2, l. 12	1321	1321*
P. 449, col. 1, l. 12-13	(for -त्रिशिरोणि°)	(for -त्रिशिरोऽति°)
P. 451, col. 1, l. 6	G1 वै द	G1 चैद
P. 454, col. 2, l. 40-41	(D1.6 T2.3 repeat l. 1-42 after 6.83.38)	(D1.6 T2.3 repeat l. 1-42 after 6.83.39)
P. 460, col. 1, l. 1	Ś1 B1 D2.11 cont. the previous Sarga.	Ś B1 D2.8.11 cont. the previous Sarga.
P. 462, col. 1, l. 30	Ñ V1 B3 D13 दृष्ट्वा	Ñ V1 B3 दृष्ट्वा
P. 466, col. 2, 1382*, l. 7	°क्लिशरान्	°किल्बरान्
P. 467, col. 2, l. 16	(D11 °कल्पं; G1 °सुखं	(D13 °कल्पं; G1 °सुखं)
P. 468, col. 1, l. 15	स जगाम तवींवर(D2.8.11 °रे)	स जगाम तवींवर(D2.8 °रे)
P. 469, col. 2, l. 8	D2.10.11 राशिदीर्ष	D7.10.11 -राशिदीर्ष
P. 469, col. 2, l. 12	Remove the pāda variant in D11.	
P. 470, col. 1, l. 35	from सानु in ^{c} up to अनुप्र in 63^b.	from सानु (see var.) in ^{c} up to अनुप्र in 63^a.
P. 470, col. 2, l. 3-4	M3 om. 61^d–63^b	M3 om. 61^d–63^a
P. 470, col. 2, l. 9	1324*	1394*
P. 470, col. 2, 1394*, l. 3	दोर्भ्या	दोर्भ्यां
P. 470, col. 2, l. 33	M3 om. 63^{ab}; M1 om. up to in अनुप्र in ^{b}	M3 om. 63^a ; M1 om. up to अनुप्र in ^{a}
P. 472, col. 1, l. 35	(for तु)	(for second तु)
P. 472, col. 2, 1397*, l. 4	°ताङ्गसन्धि	°ताङ्गसंधि
P. 472, col. 2, l. 10	Ś Ñ (Ñ1 om. l. 1)	Ś Ñ (Ñ1 om. l. 1, subst. l. 2 for 68^d)
P. 476, col. 2, l. 23	धर्मोद्देन	धर्मोद्भेदेन
P. 483, col. 1, 1439*, l. 1.	मनुश्चिष्ट महाशिलम्	सानुश्चिष्टमहाशिलम्
P. 491, col. 1, l. 5	D2.8.11 विष्णु(V3 B1 °दृ)तः	D1-3.8.11 विष्णु(V3 B1 °दृ)तः
	सुरवेगार्तः(B3 °गात्र)	सुरवेगार्तः(B3 °गात्र; D1 om. up to °ग)
P. 491, col. 2, l. 6	Ñ V1. 2 B2-4 D4.13 रघुसुते	Ñ V B D4.13 रघुसुते(V3 B1 तिरोहित तं)
P. 491, col. 2, l. 9	Add before Ś1 variant	—V1 B1 वानर (for अङ्गद)
P. 504, col. 2, l. 6	T1 [अ]सुहृद	T1 [अ]सुहृद-
P. 512, col. 1, l. 14	G (ed.) subst. for:	G (ed.) subst. for 1:
P. 512, col. 2, l. 26	तौ पापकर्मणा	नौ पापकर्माणौ
P. 512, col. 2, l. 30-31	Ś Ñ1 B1 D4.8.11.13 (Ś B1 D4.8.13 second time) om. 2nd	Ñ1 D13 om. 2nd.
P. 512, col. 2, l. 32	B1 (first time) सर्वेषां	B1 सर्वेषां
P. 512, col. 2, l. 33	Ś B1 D1-3.8.13 (Ś D8.13 first time) ins.	Ś B1 D1-3. 8.13 ins.
P. 515, col. 1, l. 17	D4.13 जा(B3 ज)नून(B3 °ना)देश सत्र (D13 °सि)कः	D1.13 जा(B3 ज)नून(B3 °ना)देश संज्ञु (D13 °सि)कः
P. 516, col. 2, l. 18	D6 भावशु; G1 स चतुर.	D6 भावशुरः ; G1 स चतुर.
P. 518, col. 1, l. 17-18	Ñ1 D4.13 शरणी पतनाश्रय(D4 °श्रये)	Ñ1 D4.13 शरणी फननाश्रय(D4 °श्र मे)
P. 530, col. 2, l. 8	Ś1 सनृ (for वनृ)	Ś1 सनृ- (for वनृ-)
	B4 निमिषे	B4 -निमिषे
P. 531, col. 2, l. 26	सिता(V3 °रा)राक्षसशोषमुपमा	सिता(V3 °रा) राक्षसशोषमुपमा

Page	For	Read
P 538 col 2 l 6	D5 [अ]प्यपने	D5 [अ]प्यपने
P 538 col 2 1583*	Take in the Crit Text as st 42	
P 541 col 1 l 34	Remove the bracket given after 15"	
P 542 col 1 l 3	7	17
P 547 col 2 1613*	पनह°	पनम°
P 556 col 1 1647* l 3	आ वात्याच	आवात्याच
P 578 concordance st 31	L 6 68 0	L 6 68 38
P 584 col 1 l 29 30	N V1 3 B2-4 ins. l 7-9 and 11 (V1 only l 11) after 20	N V1 3 B2 4 cont l 7-9 and 11 (V1 only l 11) after 1725* B4 ins l 7-9 and 11 after 19.
P 624 col 1 1881* l 11 and 12	न	त
P 629 col 2 l 27	Remove G (ed) omission note	
P 637 concordance st 15	B 6 07 19	B 6 97 19
P 638 col 2 1932* l 5	मोषपुल	सोऽस्पुष
P 638 col 2 1932* l 7	तो	वा
P 647 col 1 l 7 8	Remove the sequence note	
P 647 col 2 l 23	रास्वाचम्य (D5 °याम्य D6 °ष न्य)वर्धन	रायवाचम्य (D5 °याम्य D6 °ष न्य)वर्धन
P 647 col 2 1971* l 4	म°ीतनो	मनीतिनो
P 649 col 1 l 9	Ś N V B D1-4,6 8 10-12 T2 3 M2 3	Ś N V B D1 4 6 8,10-12 T2 3 M2 3
P 651 col 2 l 23	—For 23°d	—For 33°d
P 651 col 2 l 28	B ins in marg after 34	B5 ins in marg after 33
P 661 concordance st 41	L 6.80 24	L 6 80 4
P 661 col 2 2010*	°यतन	°रतन
P 667 concordance st 8	G6 11	G 6 11 1
P 668 col 1 l 5	D6 ins l 17 and 19-25 only	D6 ins l 17-25 only
P 669 col 2 l 21	D3 cont l 127-160	D3 cont l 119-160
P 669 col 2 l 36	D3 cont (after 2035*)	D3 cont after 2035*
P 670 col 2 l 36	D2 3 om up to the prior half	D2 3 om up to the prior half of l 1
P 672 col 2 l 31	and then V1 B15	and then N1 B3
P 684 col 2 l 20	B3 D नदुपस्य	B3 D5 तदुपस्य
P 692 col 2, l 4	V3 damaged up to °	V3 damaged up to स्व n °
P 707 col 1 l 24	Remove —°)	
P 711 concordance st 13	G 4 11 2	G 4 11 0
P 716 col 2 3071(B)*	सुक्तो वाण्न्	सुक्तोवाण्न्
P 721 col 1 l 32	—For 1 9°d	—For 19°d
P 723 concordance st 30	L 6 90 0	L 6 90 36
P 740 col 2 l 1 2	(D4 6 T G1 M1 3 only l 20-33 G1 3 only l 1 2 and l 20-33 M1 l 21-33)	(D4 6 T G1 M1 3 only l 20-34 G1 3 only l 1 2 and l 20-34 M1 l 21 34)
P 744 concordance st 12	G 4 11 11	G 4 11 11
P 747, col 1 l 4	द ति प्रति)	दति प्रति)
P 751 col 1 3180* l 4	बदमि	बाईमि
P 759 col 2 3 09*	दूरी भुक	दूरीभुक
P 767 col 1 l 10	22 13 subst	12 13 subst
P 769 col 2 3229* l 1	च व	चैव

Page	For	Read
P. 785, col. 2, l. 5	Vs om. 20^{*b}	Vs om. up to तेन in 20^{b}
P. 794, col. 2, 3312*, l. 3	यस्मात्रिलोक्य°	यस्मात्त्रैलोक्य°
P. 796, col. 2, 3319*, l. 5	सत्क°	सत्कु°
P. 796, col. 2, 3320*, l. 5	[15]	[5]
P. 805, col. 2, l. 16	then repeats 6.102. 24^{c}–25^{b}	then repeats 6.109. 24^{a}–25^{b}
P. 809, col. 2, l. 17	G(ed.) (followed by 3373*) cont. l. 1–2, 7	G(ed.) (followed by 3373*) cont. l. 1-2, 7
P. 810, col. 1, l. 31	up to the prior half of 3379*.	up to the prior half of l. 1 of 3379*.
P. 810, col. 1, l. 40	Vs damaged for the prior half.	Vs damaged for the prior half of l. 1.
P. 810, col. 2, l. 40	G(ed.) cont. l. 1–2, 7 and 9 of 3374*	G(ed.) cont. l. 1–2, 7 and 9 of 3374*
P. 811, col. 1, l. 42	3346* :	3386* ·
P. 818, col. 1, 3424* l. 1	सीतेस स्यूर्	सीते सस्यूर्
P. 831, concordance, st. 43	L.6.107.105	L.6.106.55
P. 832, concordance, st. 1	L.6.110.1	L 6.107.1
P. 837, concordance, st. 21	L.6.107.49	L.6.107.58
P. 864, col. 2, 3623*, l. 2	अक्रू	अङ्के
P. 865, col. 2, 3626*, l. 3	नथव	तथैव
P. 887, para 1, l. 1	77	76

In PP. XIV and AVIII of the Introduction read Bi Ms. No. 14149 for No. 14126.

